

Livr. Est. 2^a

N° 9.

76.51

76. a

2104 est 2. n. 9.

BIBLIORVM

SACRORVM

CVM GLOSSA ORDINARIA

IAM ANTE QVIDEM

A STRABO FVLGENSI COLLECTA:
NVNC AVTEM
NOVIS, CVM GRAECORVM, TVM LATINORVM PATRV
EXPOSITIONIBVS LOCVPLETATA:

Annotatis etiam ijs, quæ confuse antea citabantur, locis:

Et Postilla Nicolai Lyrani: Additionibus Pauli Burgensis ad ipsum Lyranum:
ac ad eandem Matthiæ Toringi Replicis:

*Per Fratrem Franciscum Feuarentium Ordinis Minorum, Ioannem Dadream,
& Iacobum Cuilly, Doctores Theologos Parisienses:*

TOMVS QVINTVS:

Hac sane quidem Veneta editione à quàm plurimarum dictionum mendis expurgatus,
multis quoque verbis, & versibus aliàs prætermisissis suppletus.

Martin a. Mexia
Doct. theol. de S. Joseph de
militas descalcos de S. J. de
S. J. de S. J. de S. J.

BIBLIOTHECA
 SACRORVM
 CVM GLOSSA ORDINARIA
 IAM ANTE QVIVM
 A STRABO EVANGELIISTIS COLLECTA

Librorum qui Quinto Tomo continentur, Authorumque,
 qui in singulos citantur, series.

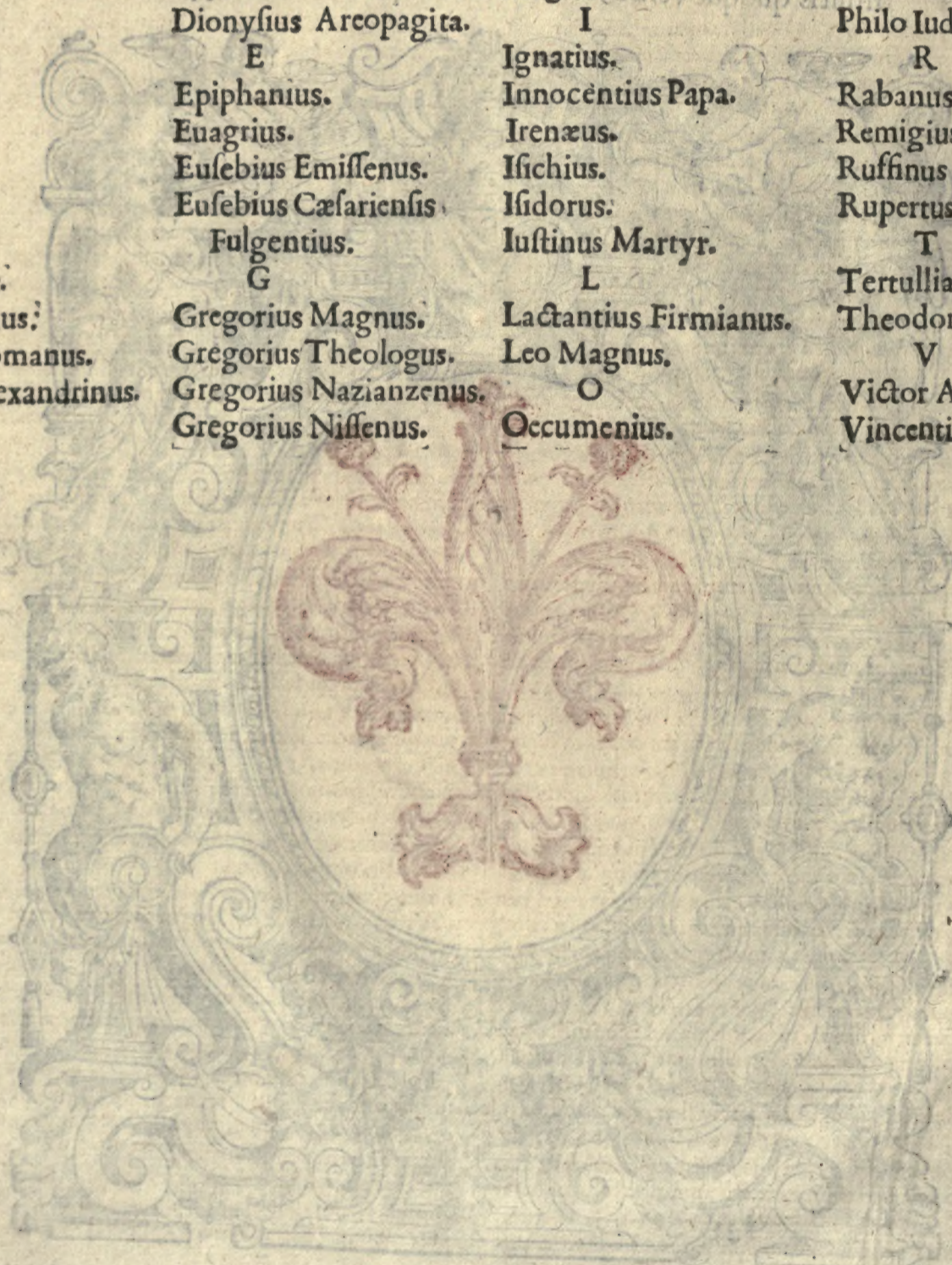
TOMO QVINTO HABENTVR
 Quatuor Euangella, & In hac adferuntur.

A
 Albinus.
 Ambrosius;
 Arnobius.
 Athanasius.
 Augustinus.
B
 Basilius.
 Beda.
 Bernardus.
C
 Chromatius.
 Chrysostomus;
 Clemens Romanus.
 Clemens Alexandrinus.
 Cyprianus.

Cyrillus Hierosolimitan⁹
 Cyrillus Alexandrinus.
D
 Damascenus.
 Dionysius Arcopagita.
E
 Epiphanius.
 Euagrius.
 Eusebius Emiffenus.
 Eusebius Cæsariensis.
 Fulgentius.
G
 Gregorius Magnus.
 Gregorius Theologus.
 Gregorius Nazianzenus.
 Gregorius Niffenus.

H
 Hieronymus.
 Hilarius.
 Hugo Victorinus.
I
 Ignatius.
 Innocentius Papa.
 Irenæus.
 Isichius.
 Isidorus.
 Iustinus Martyr.
L
 Lactantius Firmianus.
 Leo Magnus.
O
 Occumenius.

Origenes.
P
 Paschasius
 Petrus Chrysologus
 Philo Iudeus
R
 Rabanus
 Remigius
 Rufinus Aquileiensis
 Rupertus
T
 Tertullianus
 Theodoretus
V
 Victor Antiochenus
 Vincentius Lirinensis.

VENETIS
 M. DC. LII

Præfatio Nicolai de Lyra ordinis minorum in quatuor euangelistas.

Quatuor facies vni, Ezech. 1. Secundum quod scribit beatus Gregorius super Ezech. prima parte Hom. 3. Quia per faciem vnusquisq; cognoscit, recte per faciē notitia designatur: Lex autē seu doctrina euangelica licet sit vna, quia ab vnigenito filio Dei data & ad vnū finē ordinata, vt ydebitur inferius: tñ quadruplici notitia excellit omnem aliam legem datam humanam & diuinam, & ideo bene de ipsa dicitur. Quatuor facies vni.

Ad cuius euentiā aduertendū, quod cuiuslibet legis cōuenienter datae, sunt quatuor conditiones. Legis. n. proprium est vitia extirpare: Mores seu actus hominum ordinare, inducere ad felicitatem, ac plane & lucide tradere veritatem. In his autem quatuor conditionibus lex seu doctrina euangelica excellit omnem aliam legem diuinam & humanam, vt patebit discurrendo per singula.

Prima igitur conditio legis est, qd det vitia extirpare. Ad hoc, n. leges sunt datae, vt quos priuata castigatio cohibere non potuit, metu pœnarum quę legibus infliguntur, a maleficijs retrahantur. Propter quod dicit Apolt. 1. ad Tim. 1. b. Lex iusto non est posita, sed iniustis, & non subditis, & impijs, & peccatoribus sceleratis & contaminatis, patricidis & matricidis, homicidis & fornicarijs, masculorum concubitoribus, plagiarijs, mendacibus & periuris: & si quid aliud sanę doctrinę aduersatur. In hac autē extirpatione vitiorum lex humana inuenitur defectiua, quia non potest prohibere oīa mala. Cuius ratio est, quia lex cōitati proponitur obseruanda. In cōitate autē pauci inueniuntur virtuosī & perfecti & plures imperfecti & defectuosī. & ideo sicut pueris aliqui permittuntur quę non permitterentur viris perfectis, ita in legibus quę cōitati seruandę imponuntur, aliqua mala minora permittuntur vt maiora euitentur. Sicut lex civilis meretrices in ciuitatibus permittit, ne respublica pp imperfectionem multitudinis quę castitatē obseruare non pōt, dissensionibus quę pp libidinem insurgent, conturberetur. vnde dicit Aug. in libro de ordine: Aufer meretrices a ciuitatibus & oīa conturbabis libidinibus. Veruntñ ista mala quę bono modo auferre non potest, relinquit diuino iudicio puniēda. Vnde dicit Aug. 1. de libero arbitrio: Lex ista quę regendis ciuitatibus fertur, multa concedit atq; impunita relinquit, quę per diuinam prouidentiam vindicantur. Similiter lex Mosaica diuinitus data aliqua mala permittit, sicut permisit dare libellum repudij. vt hñ Deut. 24. ne viri vxores interficerent. Et tradere ad vsurā extraneis, ne fratres proprios grauarent, vt hñ Deut. 24. Cuius ratio fuit, quia lex illa fuit data populo rudi durę ceruicis & imperfecto. ideo sunt eis permilla aliqua mala minora, vt euitentur maiora. Propter quod Saluator Mat. 19. a. dicit Iudæis de permissione libelli repudij. Ad duritiā cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere vxores vestras. Sic igitur patet, qd tam lex humana quam Mosaica permittit aliqua mala, & sic quantum ad hoc est imperfecta. Sed lex euangelica nullum malum permittit tanquam perfectissima, sed omnia excludit & puniēda prædicat. propter quod legislator euangelicus Iesus Christus dicit Mat. 12. c. Dico autem vobis qd de omni verbo otioso quod locuti fuerint homines super terram reddent rationem in die iudicij. si de omni verbo otioso, multo magis de nociuo. Et si de verbo, multo magis de facto. & sic patet primum videlicet qd lex euangelica præcedit omnē aliam legem in extirpatione malorum. Secundo ad legem pertinet mores seu actus humanos ad bonū ordinare. vnde dicit philosophus 2. Ethic. Intentio cuiuslibet legislatoris est ciues facere bonos. In hoc quoque inuenitur lex humana defectiua, quia homo non potest de secretis cordium iudicare, & ideo non potest lex humana nisi de actibus exterioribus ordinare. vnde dicitur 1. Reg. 16. b. Homo videt ea quę patent, Deus autem intuetur cor. & ideo ad legem diuinam solam pertinet actus interiores ordinare. Sed & lex Mosaica inuenitur in hoc defectiua. propter quod dicitur a doctoribus antiquis quod lex vetus prohibebat manum, non animum, vt habetur in glos. super epistolam ad Phil. 3. c. Quod dupliciter intelligi potest. Vno modo erronee, & sic intelligebant doctores Iudæorū, dicentes voluntatem malam nō esse peccatum nisi aliquo modo exeat in actum, vt patet per Iosephum. 13. hb. antiquitatum. Et quando arguebatur contra eos, quia scriptum est Exod. 20. c. Non concupisces vxorem proximi tui. Respondebant, sic, qd hoc præcepto non prohibetur concupiscentia interior, sed manifestatio exterior q. d. Non concupisces. id est, signa concupiscentię non facies, vt amplexus & oscula vel consimilia. Sed hoc manifeste patet falsum, quia actus exterior non habet malitiam vel bonitatem moralem, nisi in quantum procedit ab actu interiori, quia peccatum intantum est voluntarium quod si non sit voluntariū, non est peccatum. Alio modo intelligitur prædictum verbum. scilicet quod lex vetus prohibebat manum non animum, sane & bene videlicet quod lex vetus in paucis prohibebat animum seu concupiscentiam interiorem, videlicet in vitio mœchię & auaritię tantum. Et adhuc licet prohiberet in illis concupiscentiā, non tamen trans-

gressoribus infligebat aliquam pœnam. & ideo in talibus inuenitur imperfecta Lex autem euangelica tanquam perfectissima generaliter prohibet concupiscentiam malam, & concupiscentibus indicit pœnam infligendam. propter quod Saluator Matth. 5. capit. dicit: Audistis quia dictum est antiquis: Non occides. qui autem occiderit reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. & eodē modo dicit in alijs præceptis. Ex quo patet quod lex euangelica non solū ordinat actus exteriores sed generaliter actus et interiores, & sic patet secundum. Tertio dico quod ad legem pertinet ad felicitatem homines inducere. Veruntamen lex humana non inducit nisi ad felicitatem politicam quę est tranquillitas & pacificus status ciuitatis in vita ista mortali. Homo autem secundum intellectū qui est pars principalior hominis, immortalis est, vt dicitur. 10. Ethic. & ideo oportet aliam felicitatem extra vitam istam assignare. Ad hęc autem lex diuina ordinat quod non potest facere lex humana. Per hoc enim necessitas sacrę doctrinę ab omnibus doctoribus assignatur, quia homo ad quandam beatitudinem super naturalem ordinatur: ad quam per legem sibi diuinitus reuelatam dirigitur. Veruntamen & in hoc lex Mosaica inuenitur defectiua quia beatitudo super naturalis non habetur nisi per gratiam, secundum quod dicitur Rom. 6. d. Gratia Dei vita eterna. Hanc autem gratiam lex Mosaica non dabat, sed tantum ad ipsam disponebat. propter hoc dicitur ad Hebr. 7. c. Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Sed hanc perfectionē a Christo dandam expectabat, secundum quod scribitur Ioan. 1. b. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. propter quod Saluator in principio euangelicę legis dicit Mat. 3. a. Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum, & sic patet tertium.

Quarto ad legem pertinet veritatem plane ac lucide tradere. Cuius ratio est, quia lex proponitur multitudini intelligenda & seruanda. In multitudine autem plures sunt deficientes ingenio, & pauci subtiles & ingeniosi. propter quod lex quę multitudini proponitur, debet veritatem lucide ac plane tradere. in hoc autem inuenitur lex humana defectiua, quia ibi inueniuntur multę obscuritates & perplexitates. Quod patet propter legum multitudinem ac varietatem & mutationem & aliquarum abrogationem, vt patet intuenti iura civilia ac canonica. Similiter & in hoc deficit lex Mosaica, quia in velaminibus & figuris tradit veritatem de agilibus & credendis. In cuius figura Moyses velata facie loquebatur ad populum, vt habetur Exod. 34. propter quod dicit Apostolus 1. Cor. 10. cap. Omnia in figura contingebant illis. Sed lex euangelica in hoc inuenitur perfecta, quia veritas quę in veteri Testamento in figuris latebat occulta, per euentiam facta est manifesta. In cuius signum in passione domini, quando mytheria nouę legis fuerunt impleta, velum templi scissum est in duo media, Luc. 23. propter quod dicit Saluator Ioan. 16. scilicet. Venit hora cum iam non in prouerbis loquar vobis, sed palam de patre annuntiabo vobis. Et sequitur. Dicunt ei discipuli. Ecce nunc palam loqueris, & prouerbum nullum dicis. Et sic patet quartum, videlicet quod lex euangelica excedit omnem aliam legem in tradendo plane ac lucide veritatem.

De his quatuor prædictis dicitur Psal. 18. b. Lex domini id est, lex euangelica, quę est domini nostri Iesu Christi. Immaculata, quia nullum vitium permittit. Conuertens animas, quia actus interiores animę perfecte ordinat & disponit. Testimonium domini fidele, quia felicitatem promissam efficaciter inducit. Sapientiam præstans paruulis, quia veritatem capabilem omnibus lucide tradit. Igitur sicut patet ex prædictis lex euangelica omnem aliam legem excellit in notitia quadruplici, ideo conuenienter dicitur de ipsa verbum assumptum, Quatuor facies vni, quia per faciem notitia designatur. Ad cuius verbi vltiorem intellectum sciendum, quod in verbo proposito notantur quatuor causę huius euangelicę doctrinę, videlicet causa effectiua principalis, subiectiua seu materialis, finalis & formalis. Tres autem primę causę coincidunt in idem numero, vt patebit. ideo not. in hoc nomine, vni. Causa autem formalis sub facie quadruplici, cum dicitur. Quatuor facies.

Ad euentiam autem primi aduertendum, quod Christus siue Deus incarnatus quod idem est, quia Christus est nomen suppositi in duplici natura, diuina videlicet & humana, ipse est causa efficiens huius euangelicę doctrinę. Huius ratio est, quia in omnibus artibus videmus, quod architector per ministros disponit materiam, sed per seipsum introducit formam, sicut carpentator per ministros facit lignorum dolationem, sed per seipsum ipsius domus vel nauis compaginationem, vt habetur 1. Metaph. Lex autem vetus fuit dispositio ad nouam, propter quod dicitur ad Gal. 3. d. Lex pedagogs noster fuit in Christo, & ideo licet vtrunque testamentum sit a Deo datum, tamē vetus testamentum fuit datum ab ipso mediantibus angelis, vt habetur expressse Act. 7. e. vbi dicitur. de Moyse. Hic est qui fuit in ecclesia in solitudine cum angelo qui loquebatur ei in monte Sinai & patribus nostris qui accepit verba vitę dare nobis: quia tamen ille angelus in persona Dei loquebatur Moyse: Ideo aliquando nominatur angelus, aliquando dominus, secundum quod dicit B. Greg. 1. moral. Ex quo patet, quod vetus testamentum dedit dominus per ministerium angelorum.

Tertia conditio.

Quarta conditio.

Quarta causa, et. gel. doc.

Consi. est. etia.

Conditiones legis cuiuslibet quę quatuor.

Euangelica lex omnes alias leges excellit. Primi conditio Lex humana defectiua est.

Lex Mosaica defectiua est.

Secunda conditio.

Lex vetus prohibebat manum non animum dupliciter intelligitur.

Gelorum. vnde Act. 7. g. post verba præmissa dicitur Iudæis. *Recepi-
stis legem in dispositione angelorum, & non custodistis, sed nouum Testa-
mentum dedit dominus per seipsum incarnatum.* Propter quod Au-
gustin. in lib. de sermone domini, exponens illud Matth. 5. a. *Et ape-
riens os suum, &c.* dicit. Tunc aperuit os suum qui in lege veteri ape-
riebat ora prophetarum & hoc est quod dicit Apost. ad Hebr. 1. *Mul-
tisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, nouissime
diebus istis locutus est nobis in filio, &c.* Patet igitur quod Christus est
causa effectiua huius euangelicæ doctrinæ.

Causa mate-
rialis siue
subiectiua
euangelicæ
doctrinæ.

Similiter ipse est causa subiectiua seu materialis. Ad cuius eiden-
tiam sciendum, q. idem est subiectū totius scientiæ & partis, sub alia
tā ratione, quia sub ratione vniuersali est subiectum totius scientiæ,
sub ratione autem determinata & particulari est subiectum in parte;
sicut patet in philosophia naturali, vbi, Corpus mobile vniuersaliter
est subiectum: Corpus autem mobile animatum in libro de anima
est subiectū, & in libris seq. ad ipsum. Ita similiter illud est quod sub-
iectum, in tota sacra scriptura sub ratione generali debet assignari
pro subie. to, in parte ipsius sub ratione determinata & speciali.

Theologiæ
subiectū nō
vniuersaliter
à doctorib.
assignatur.

De subiecto autē theologiæ duplex est opinio. Vna, q. Christus est
ibi subiectum sub ratione generali. & secundum hoc dicēdū esset q.
Christus vt promissus, est subiectum in veteri Testamēto. Et hoc ma-
nifeste patet ex processu legis & prophetarum, vt omnes doctores di-
xerunt, q. vetus Testamentū nō est nisi dispositio ad Christum. Chri-
stus autem vt præsentia liter exhibitus, est subiectū in nouo, vt patet
ex processu euāgelistarum & apostolorū. Alia est opinio de subiecto
sacra scripturæ, s. q. Deus sub ratione deitatis in cōr, est subiectū sa-
cra scripturæ, & per consequens sub ratione speciali, est subiectū le-
gis euangelicæ, videlicet Deus in quātum incarnatus, quod est idem
q. Christus. Et sic redit ad idē cum prima opi. s. q. Christus est nomē
suppositi in natura duplici. humana & diuina. Et propter hoc Mat-
thæus qui est primus in ordine euangelistarum intitulat euangeliū
suum de Christo tanquam de subiecto dicens. *Liber generationis Iesu
Christi, &c.* Similiter & alij euangelistæ non faciunt aliud nisi facta
& doctrinā domini Iesu Christi tradere. Ex quo patet q. Christus est
subiectum. Tertio d. co, quod Christus est causa finalis huius doctrinæ.
Ad cuius euidētiam considerandū, quod cuiuslibet scientiæ du-
plex est finis. Vnus intrinsecus, & hic est cognitio proprii subiecti.
Alius est finis extrinsecus, & hic est felicitas ad quam ois perfectio
humana aliquāter ordinatur. Sic in proposito euangelicæ doctrinæ
duplex est finis. Vnus intrinsecus, qui est cognitio ipsius Chri
enig-
matica, quæ est per fidē, & habetur in via. Alius est finis intrinsecus,
quæ est cognitio eius clara per apertam visionē, quæ habet in patria:
& hoc est quod dicitur Ioan. 20. g. *Hæc autem scripta sunt, vt credatis
quoniam Iesus est Christus filius Dei.* Hic est primus finis sequitur. *Et
vt credentes vitam habeatis in nomine eius.* Hic est secundus. Igitur pa-
tet ex prædictis, q. Christus est causa efficiens materialis & finalis hu-
ius doctrinæ euangelicæ. Et ideo istæ tres causæ concurrunt in vno
numero: & ideo bene designant simul in hoc nomine vni. Et de hoc
potest accipi quod scribitur 1. Ioan. 5. b. *Hi tres vnum sunt.* s. efficiēs,
subiectum & finis. Secundo in verbo proposito tangitur cā formalis
sub facie quadruplici, cum dicit. *Quatuor facies vni.* Ad cuius eiden-
tiam considerandū, q. dupl. ex est forma scientiæ. s. forma tractandi &
forma tractatus. Forma tractandi est modus agendi. Et iste habet qua-
tuor facies, quia quilibet euangelista quadruplicē notitiam tradit de
Christo, videlicet, Notitiā humanitatis, quæ figuratur in facie homi-
nis. Notitiā diuinitatis quæ figuratur in facie aquilæ desuper ipforū
quatuor: Notitiā et sui sacerdotij quæ figurat in facie bouis, q. erat
atal immolaticium in lege: Notitiā et sui regni quæ nō in leone, qui
est rex animalium. Vel in facie hominis, notitiā suæ conuersationis & na-
riuitatis: in facie bouis, notitiā passionis: in facie leonis, notitiā, re-
surrectionis, in facie aquilæ notitiā suæ ascensionis, & ideo bene dī
q. quatuor facies vni. De hoc autem bene potest exponi q. dicit Eze.
1. c. *Um 73 aspicerem animalia, apparuit rota vna habens quatuor facies.*
Ista animalia sunt quatuor euangelia seu quatuor euangelistæ quæ
aliquando dicuntur quatuor aliquando vnum. Licet enim Matthæus
principaliter versetur circa humanitatem, Ioannes circa diuinitatē,
Lucas circa sacerdotium: Marcus circa regnū, quilibet tñ ipforū
ista quatuor cōsiderat. Vnde dicit B. Greg. super Ezech. Hom. 1. Si q-
ras, quid Matthæus circa incarnationē domini senserit. Hoc nimirū
quod Marcus Lucas & Ioannes, & sic de alijs. Et sequitur. Quicquid
in vno inueneris, hoc simul in quatuor recognosces. Dicit ergo. *Cum
que aspicerem animalia. i. quatuor euangelia, quia doctrina euāgelica
præ alijs doctrinis est intēte ac diligenter cōsiderāda, quia ibi cōsistit
vita secundum quod scribitur Ioan. 6. g. Verba que ego loquor vobis
spiritus sunt & vita.* Propter quod dicitur Io. 5. f. *Scrutamini scriptu-
ras, in quibus putatis vos vitam habere, quia illæ sunt que testimonium
perhibent de me.* Apparuit vna rota. Ista rota quæ est circularis figure,
est doctrina euangelica, in qua coniungitur finis principio. s. natura
humana quæ scribitur vltimo fiēta Gen. 1. & tamen in Christo qui
est subiectū huius doctrinæ est cōiuncta ipsi Deo. Itē circulus est fi-
gura perfectissima, propter quod significat legem euangelicam, in
qua imperfectio cuiuslibet alterius est suppleta. Sed dicitur habere

Causa fina-
lis.

Causa for-
malis.

Ezechielis
visio qua-
tuor euā-
gelistis ap-
tatur.

Rota espa-
ratur dñtri-
na euange-
lica.

quatuor facies propter quadruplicem notitiam Christi, quam descri-
bit quilibet euangelista. Et sic apparet forma tractandi. Forma au-
tem tractatus est diuisio scientiæ per libros parciales. ista notificatur
per quatuor prædictas facies. Ad cuius euidētiam considerandum,
quod partes alicuius heterogenei debent adinuicem habere di-
stinctionem, connexionem & ordinem, aliter non essent partes actū.
Distinctio autem euangelistarum quatuor, connexio, & ordo, con-
uenienter designatur in quatuor faciebus prædictis. Ad cuius intel-
lectum attendenda est breuiter visio imaginaria Ezechielis prophete.
Videbat enim quatuor facies in vno corpore, ita quod corpus er-
rat quasi rectum, sicut corpus hominis habens secundum longitudi-
nem quatuor latera vel superficies: & ideo in summitate illius cor-
poris erant quatuor capita, in quolibet latere erat vnum caput. scilicet
caput hominis in latere vel superficie anteriori, caput aquilæ in
opposita scilicet in posteriori parte, caput leonis in dextera parte, ca-
put bouis in sinistra. Quod autem dicitur Ezech. 1. *Facies aquilæ desu-
per ipforū quatuor,* hoc est, quia collum aquilæ est longius, & ideo
caput aquilæ supereminebat alijs, & per consequens habebat illud
corpus aspectum ad quatuor partes oppositas, quia posteriora capi-
tum erant coniuncta intetius, & anteriora seu facies capitum erant
prominentia exterius. Similiter in illo corpore erant quatuor tibie,
& non habebant flexionem magis ad vnam partem quam ad aliam,
sicut si genu hominis esset flexibile æqualiter ad omnem partem in-
differentem, & propter hoc dicuntur pedes eorum pedes recti. Et ac-
cipitur ibi pes pro tota longitudine à crure vsque ad plantam pedis.
I x prædictis patet, quod illud animal poterat ire ad quatuor partes
oppositas sine sui conuersione, quia habebat aspectum ad quatuor
partes oppositas per quatuor facies, & pedes similiter flexibiles equa-
liter ad quatuor partes. Et hoc est quod dicitur in textu, quod per
quatuor partes illorum ibant, nec reuertebantur cum ambularent,
quia per quatuor partes poterant ambulare sine illius corporis con-
uersione. Ex istis apparet distinctio euangeliorum, connexio & or-
do eorum. Per hoc enim quod erant capita distincta apparet euange-
liorum distinctio. In capite enim hominis vel facie designatur euange-
lium Matthæi, quod principaliter versatur circa humanitatem. In
facie aquilæ euangelium Ioannis quod describit præcipue ipsius di-
uinitatem. In facie bouis euangelium Lucæ, quod describit Christi
sacerdotium, in facie leonis euangelium Marci, quod describit ip-
sius regnum, sicut supra dictum est. Vel aliter in facie hominis gene-
ratio, in facie bouis passio, in facie leonis resurrectio, in facie aquilæ
ascensio. Quia licet prædicta ab omnibus euangelistis cōsiderentur,
quilibet tamē illorum circa vnum principaliter versatur. vt supra de-
claratū est. Similiter ex prædictis faciebus denotatur connexio euā-
geliorum, & ideo illa quatuor capita erant in vno corpore coniuncta,
& per consequens procedente vna facie alia sequebantur, quia quod
in vno euangelio narratur, per alia tria euangelia probatur, quia ibi
idem factum vel consimile narratur, sicut Ioannes euangelista solus
narrat illuminationem cæci nati, alij autem narrant de multis alijs cæ-
cis illuminatis, quod est eiusdem potestatis.

euangelista
rū siue euā-
geliorū, di-
stinctio con-
nexio & or-
do.

E

I

F

Homo.

Similiter in prædictis faciebus apparet ordo euangeliorum. Sic e-
nim stabat illud corpus habens quatuor facies in aspectu prophete,
quod facies hominis erat sibi directe opposita, facies leonis ad dexte-
ram partem illius animalis. facies autem bouis ad sinistram, caput a-
quilæ in parte posteriori, quia tamen collum aquilæ est longius, ideo
supereminebat ceteris, ideo dicitur facies aquilæ desuper ipforū qua-
tuor. Isto ergo modo ordinantur euangelia, quia primo ponitur euā-
gelium Matthæi, sicut facies hominis primo opponebatur aspectui
prophete, & secundo loco euangeliū Marci, quia dextera pars prior
est quam sinistra, & tertio euangelium Lucæ, & quarto euangelium
Ioannis, quia facies aquilæ erat in posteriori parte, & hoc est quod
dicitur Ezech. 1. Similitudo vultus eorum facies hominis & facies
leonis a dextris ipforū quatuor, & facies bouis a sinistris ipforū
quatuor, & facies aquilæ desuper ipforū quatuor. Secundum enim
ordinem euangeliorum ponitur hic ordo istarum facierum. Igitur
quia euangelium Matthæi quod primo loco ponitur, in facie homi-
nis figuratur ideo de ipso potest dici ante faciem hominis similitudo
alterius hominis. Homo est enim animal rationale mansuetum &
ciuile, & ideo significat Matthæum euangelistam, qui vixit ratio-
nabiliter, mansuete & ciuilitate, non ciuilitate politica, sed illa ciui-
litate qua efficiuntur ciues sanctorum & domestici Dei, super & difi-
cati super fundamentum apostolorum & prophetarum, secundum
quod dicit Apostolus ad Eph. 2. Dicit igitur. *Ante faciem hominis,*
quia ante considerationem euangelistæ Matthæi, sicut obiectum pro-
prium est posita similitudo alterius hominis id est Christi, cuius præ-
cipue considerat humanitatem. Et bene dicitur Christus alter homo
quia fuit alter ab omnibus alijs hominibus, quia omnes alij proces-
serunt de radice peccati, iste autem solus innocens, per quem ad ius-
titiam sunt alij reducti, secundum quod scribitur ad Roma. 5. d.
*Sicut per vnius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi,
ita per vnius hominis obedientiam iusti constituentur multi,* hic in præ-
senti inchoatiue per gratiam, & in futuro per gloriam quæ est gratia
consummata.

^A EPISTOLA BEATI HIERONYMI ^D
ad Damasum Papam in quatuor Euangelistas incipit.

Beatissimo Papæ Damaso,
Hieronymus, Nouum opus
me facere cogis ex veteri, vt
post exemplaria scripturarū
toto orbē dispersa quasi
quidam arbiter sedeam: &
quia inter se variant, quæ

sint illa, quæ cum Græca consentiant veritate, de-
cernam. Pius labor, sed periculosa præsumptio, iu-
dicare de cæteris ipsum ab omnibus iudicandum:
senis mutare linguam, & canescentem iam mun-
dum ad initia retrahere paruulorum. Quis enim
doctus pariter vel indoctus, cum in inanus volu-
men assumpserit, & a salua quam semel imbibit,
viderit discrepare quod lectat: nō statim erumpat
in vocem, me falsarium, me clamans esse sacri-
legum: qui audeam aliquid in veteribus libris ad-
dere, mutare, corrigere? Aduersus quam inuidiam
duplex causa me consolatur: quod & tu qui sūmus
sacerdos es, fieri iubes: & verum nō esse quod va-
riat, etiam maledicorum testimonio comproba-
tur. Si enim latinis exemplaribus fides est adhibē-
^B da, respondeant quibus. tot enim sunt exemplaria
penē quot codices. Sin autem veritas est quærē-
da de pluribus, cur non ad Græcam originē reuer-
tentes, ea quæ vel a vitiosis interpretibus male edi-
ta, vel a præsumptoribus imperitis emendata per-
uersius, vel a librarijs dormitātibus aut addita sūt
aut mutata, corrigimus? Neque verò ego de veteri
disputo Testamento, quod a septuaginta seniorib.
in Græcam linguam versus tertio gradu ad nos
vsq; peruenit: Non quæro quid Aquila, quid Sym-
machus sapiant, quare Theodotion inter novos &
veteres medius incedat: sit illa vera interpretatio,
quam apostoli probauerunt. De nouo nūc loquor
testamento, quod Græcum esse non dubium est,
excepto Apostolo Matthæo, qui primus in Iudæa
Euangelium Christi hebraicis literis edidit: hoc
certò cum in nostro sermone discordat, & in di-
uersos riuulorum tramites ducit, vno de fonte
quærendum est. Prætermitto eos codices, quos a
Luciano & Eſychio nuncupatos paucorum homi-
num asserit peruersa contentio: quibus vtique nec
in toto veteri instrumento post septuaginta inter-
pretes emendare quid licuit, nec in nouo profuit
emendasse, cum multarum genriū linguis scriptu-
^C ra ante translata doceat falsa esse quæ addita sunt.
Igitur hæc præfatiuncula pollicetur qua-
tuor tantum Euangelia, quorū ordo est iste, Mat-
thæus, Marcus, Lucas, Ioannes: codicum Græco-
rum emendata collatione, sed & veterum quæ nec

mul-

multum a lectionis latinæ consuetudine discrepa-
rent, ita calamo imperauimus, vt his tantum quæ
sensum videbantur mutare, correctis, reliqua ma-
nere pateremur, vt fuerāt. Canones quoque quos
Eusebius Cæsariensis episcopus Alexandrinum se-
quutus Ammonium in decem numeros ordina-
uit, sicut in Græco habentur expressimus. Quòd
si quis de curiosis voluerit nosse quæ in Euangelis
vel eadem, vel vicina, vel sola sint, eorum distin-
ctione cognoscet. Magnus si quidem hic in no-
stris codicibus error inoleuit, dum quod in eadē
re alius Euangelista plus dixit, in alio quia minus
putauerint, addiderunt: vel eundem dum sensum
alius aliter expressit, ille qui vnum è quatuor pri-
mum legerat, ad eius exemplum ceteros quoque
æstimauerit emendandos. Vnde accidit, vt apud
nos mixta sint omnia, & in Marco plura Lucæ at-
que Matthæi. Rursum in Matthæo plura Iohan-
nis & Marci: & in cæteris reliquorum quæ in alijs
propria sunt inueniantur. Cū itaque canones
legeris, qui subiecti sunt, confusionis errore subla-
to, & similia omnium scies, & singulis sua quæque ^E
restitues. In canone primo concordant quatuor,
Matthæus, Marcus, Lucas, Iohannes. In secun-
do tres, Matthæus, Marcus, Lucas. In tertio tres,
Matthæus, Lucas, Iohannes. In quarto tres, Mat-
thæus, Marcus, Iohannes. In quinto duo, Mat-
thæus, Lucas. In sexto duo, Matthæus, Marcus.
In septimo duo, Matthæus, Iohannes. In octauo
duo, Lucas, Marcus. In nono duo, Lucas, Iohan-
nes. In decimo propria vnusquisque quæ non ha-
bentur in alijs, ediderunt. Singulis verò Euange-
lij ab vno incipiens vsque ad finem librorum di-
spar numerus accrescit, Hic nigro colore perſcri-
ptus sub se habet alium ex minio discolorem nu-
merum qui ad decem vsq; procedēs indicat prior
numerus in quo sit canone requirendus. Cum er-
go aperto codice (verbi gratia) illud siue illud ca-
pirulum scire volueris cuius canonis sit, statim ex
subiecto numero doceberis, & recurrens ad prin-
cipia, in quibus canonum est distincta congeries,
eodemque statim canone ex titulo frontis inuen-
to, illum quem quærebas numerum eiusdē Euan-
gelistæ, qui & ipse ex inscriptione signatur, inue-
nies, atque è vicino cæterorum tramitibus inspe-
ctis quos numeros e regione habeant annotabis:
& cum scieris, recurrens ad volumina singulorum,
& sine mora reperis numeros quos ante signaue-
ras, reperies & loca in quibus vel eadem vel vicina ^F
dixerunt. Opto vt in Christo valeas & memineris
mei Papa beatissime.

Tom. 5.

a 3

CANON

I.

Canon primus, in quo quatuor,
Matthæus Marcus Lucas Ioannes.

Canon primus, in quo quatuor,
Matthæus Marcus Lucas Ioannes.

8
11
11
11
14
23
23
23
70
87
98
98
98
98
98
98
133
141
142
147
166
209
211
220
220
244
244
274
274
274
270
280
284
274
284

2
4
4
4
5
27
27
27
10
139
96
96
96
86
96
96
37
50
51
64
82
119
141
122
129
222
139
139
156
156
156
158
162
165
165
165

7
10
10
10
13
17
34
45
37
250
116
116
116
116
116
77
19
21
93
94
234
238
239
242
261
250
250
260
206
260
74
169
266
266
266

10
6
12
14
28
35
46
46
38
141
220
111
40
144
129
131
109
59
35
49
74
100
21
85
88
77
141
146
20
48
96
98
122
55
63
65

384
289
291
294
295
295
300
300
302
304
306
306
310
313
314
314
315
318
320
325
326
326
328
331
332
334
335
336
336
343
348
349
352
352

165
170
172
175
176
176
181
181
183
184
187
187
191
194
195
195
196
199
200
204
205
205
206
209
210
212
214
215
215
223
227
228
231
231

266
275
279
281
282
282
285
285
287
289
290
290
297
294
291
291
292
300
302
310
311
313
214
315
318
321
324
317
319
329
332
333
336
336

57
126
156
161
57
42
158
79
160
170
162
174
69
172
166
168
175
176
178
184
188
194
196
197
197
201
199
198
198
204
206
208
209
211

Finis

canonis

primi.

CANON

II.

Canon secundus, in quo tres,
Matthæus Marcus Lucas

Canon secundus in quo tres,
Matthæus Marcus Lucas.

15	6	15
21	10	32
31	101	185
32	39	133
32	39	79
50	41	56
62	13	4
62	13	24
63	18	33
67	15	26
69	47	83
71	21	38
72	22	39
72	22	186
73	23	40
74	49	85
76	52	169
79	29	86
80	30	44
82	53	87
82	53	110
83	54	88
83	54	112
85	55	114
85	55	88
88	41	148
88	141	251
92	40	80
94	86	97
94	86	146
103	1	70
114	24	41
116	25	42
116	25	165
116	25	177
121	32	127
122	33	129
123	34	147
130	35	82
131	36	76
135	38	78
137	44	167
143	57	90
144	59	12
149	66	43
149	66	53
153	69	63
164	79	144
168	83	95
168	83	206
170	85	96
172	87	98
174	91	99
176	93	101
178	95	102
178	95	217

179	99	197
190	105	195
192	106	216
192	107	121
193	107	218
194	108	152
194	108	219
195	109	220
198	110	221
199	111	273
201	112	222
203	114	270
205	116	224
206	117	232
208	118	233
217	127	240
219	128	241
223	130	243
225	134	245
226	133	244
229	135	137
229	135	246
242	137	237
242	137	248
243	138	249
248	143	209
248	143	253
249	144	254
251	146	255
253	148	204
258	150	257
259	151	258
264	155	256
269	154	228
271	42	230
278	160	263
281	163	268
285	166	265
285	166	267
296	177	280
296	177	284
301	182	286
308	189	305
312	193	299
316	197	293
317	198	295
322	202	309
338	218	322
339	219	325
340	220	327
342	222	323
344	224	328
346	225	330
353	232	337
354	233	337

Finis

canonis

secundi.

CANON III.

IIII.

Canon tertius, in quo tres,
Matthæus Lucas Ioannes.

Canon quartus in quo tres,
Matthæus Marcus Ioannes.

1	14	1
1	14	3
1	14	5
7	6	2
7	6	25
59	63	116
64	65	37
90	58	118
90	58	139
97	111	105
111	119	30
111	119	48
111	119	114
112	119	44
112	119	8
112	119	61
112	119	76
112	119	87
112	119	90
112	119	154
112	119	142
146	92	47
Finis	canonis	tertij.

18	8	26
117	26	93
117	26	65
150	67	51
161	77	23
161	77	53
204	115	91
204	115	235
216	125	128
216	125	133
216	125	137
216	125	150
216	125	98
277	159	72
279	161	121
279	161	152
287	168	107
293	174	70
297	178	103
299	180	164
307	188	180
321	201	192
321	201	183
323	203	185
329	207	187
329	207	103
333	211	
Finis	canonis	quarti.

CANON V.

V I.

Canon V. in quoduo
Matthæus Lucas.

Canon V. in quoduo,
Matthæus Lucas.

Canon VI. in quoduo,
Matthæus Marcus.

3
10
12
16
15
26
28
30
34
36
38
40
41
43
46
47
48
49
51
53
54
55
57
58
60
61
65
66
68
78
84
86
93
95
96
96
102
104
105
107
108
110
119
125

2
8
11
16
46
47
48
49
194
162
53
52
55
123
153
134
191
150
59
125
54
170
61
60
171
64
172
66
105
108
111
109
145
160
182
184
69
71
193
73
115
118
126
62

127
128
129
132
134
138
156
158
162
175
182
182
183
187
197
213
221
228
231
231
232
234
236
237
238
240
241
255
256
257
261
262
265
260
267
270
272

128
132
130
81
120
168
57
226
261
200
187
189
198
199
272
235
181
139
179
115
142
136
135
138
140
141
175
202
205
213
207
212
257
155
158
229
231

Finis.

9
17
20
22
44
77
100
139
145
148
152
154
157
159
160
163
165
169
173
180
189
202
214
215
224
246
247
250
252
254
260
263
275
282
276
288
290
292
298
305
309
311
330
337
341
347
350

3
7
9
11
126
63
98
45
60
65
68
71
72
73
76
78
80
84
89
100
103
113
120
124
131
140
142
145
147
149
152
153
157
164
167
169
171
173
179
185
190
192
208
217
221
226
229

Finis.

CANON VII.

VIII.

IX.

Canon VII. in quo duo, Matthæus Ioannes.		Canon VIII. in quo duo, Lucas Marcus.		Canon IX. in quo duo, Lucas. Ioannes.	
5	83	23	12	30	219
19	19	25	14	30	222
19	32	27	16	262	113
19	34	27	28	262	114
120	81	28	17	274	227
185	215	84	48	274	229
207	101	89	56	274	231
		91	61	303	182
		100	75	303	186
		103	97	303	190
	Finis.	247	136	307	182
		277	215	307	186
		335	230	307	190
		340	234	312	186
				312	190
				312	182
			Finis.	340	213
				341	217
				341	221
				342	223
				342	225
					Finis.

C A N O N

X.

Canon decimus, in quo singuli proprie scripserunt.

Matthæus Matth. Marcus Lucas Lucas Ioannes Ioannes Ioannes.

2	196	19	1	214	4	81	157
4	200	31	3	223	7	84	159
6	210	43	5	225	9	86	163
13	212	46	9	227	11	89	165
24	218	58	18	236	13	92	167
27	222	62	20	252	16	94	169
29	227	70	22	256	18	97	171
33	230	74	29	259	22	99	173
35	233	81	31	264	24	102	177
37	235	88	50	271	27	104	179
39	229	90	51	273	29	106	181
42	245	92	67	276	31	108	189
45	268	94	68	278	33	110	191
52	273	101	72	283	36	112	193
56	283	104	75	288	39	115	195
75	303	123	104	296	41	117	200
81	319	132	106	298	43	119	202
89	324	186	107	301	45	123	205
91	327	213	113	304	50	125	207
99	345	235	117	306	52	127	210
101	351		122	308	54	130	212
106	355	Finis.	124	316	56	132	214
109			131	320	58	134	216
113	Finis.		143	326	60	136	218
115			149	331	62	138	220
118			151	334	64	140	224
124			154	339	66	143	226
126			159	343	68	145	228
136			163		71	147	230
140			164	Finis.	73	149	232
151			166		75	151	
155			174		78	153	Finis.
167			176		80	155	
171			178				
177			180				
181			183				
184			188				
186			190				
188			192				
191			196				
			201				
			203				
			208				
			210				

I N C I P I T P R O L O G V S D

Sancti Hieronymi ad Eusebium.

Lures fuisse qui Evangelia scripserunt, & Lucas Evangelista testatur dicens. Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem rerum, quæ in nobis compleræ sunt, sicut tradiderunt

nobis qui ab initio ipsi viderunt sermonem, & ministraverunt ei: & perseverantia usque ad præsens tempus monumenta declarant, quæ à diversis auctoribus edita diversarum hæresum fueret principia, ut est illud iuxta Ægyptios & Thomam & Matthiam & Bartholomeum: duodecim quoque Apostolorum, & Basilidis atque Apellis ac reliquorum quos enumerare longissimum est: cum hoc tantum in præsentiarum necesse sit dicere, extitisse quosdam qui sine spiritu & gratia Dei conati sunt magis ordinare narrationem, quam historię texere veritatem. Quibus iure potest illud

Ezec. 13. a.

propheticum coaptari: Vt qui prophetabant de corde suo, qui ambulant pro spiritu suo, qui dicunt: Hæc dicit dominus, & dominus non misit eos. De quibus & Saluator in Evangelio Iohannis loquitur:

Ioh. 10. b.

Omnes qui ante me venerunt, fures fuerunt & latrones. Qui venerunt, non qui missi sunt. Ipse enim ait: Veniebant & ego non mittebam eos. Invenientibus præsumptio temeritatis, in missis obsequium

Cant. i.

servitutis est. Ecclesia autem quæ domini voce supra petram fundata est, quam introduxit rex in cubiculum suum, & ad quam per foramen descensionis occultæ misit manum suam, similis damulæ hinnuloque ceruorum, quatuor flumina paradisi instar cruciatis quatuor & angulos & anulos habet: per quos quasi arcam testamenti & custos legis domini lignis immobilibus vehitur. Primus omnium Matthæus est publicanus, cognomento Leui, qui Evangelium in Iudæa Hebræo sermone edidit, ob eorum vel maxime causam, qui in Iesum crediderant ex Iudæis: & nequaquam legis umbram succedere Evangelij veritatem servabant. Secundus, Marcus interpretis apostoli Petri, & Alexandrinæ ecclesię, primus episcopus, qui dominum quidem Salvatorem ipse non vidit, sed ea quæ audierat magistrum prædicantem, iuxta fidem magis gestorum narrauit quam ordinem. Tertius Lucas medicus, natione Syrus Antiochensis, cuius laus in

1. Cor. 8. d.

Evangelio, qui & ipse discipulus apostoli Pauli in Achia Bœotiaque partibus volumen condidit, quædam altius reperens, & ut ipse in proœmio confitetur, audita magis quam visa describens. Ultimus, Iohannes apostolus & Evangelista, quem Iesus plurimum amavit, qui super pectus domini recumbens purissima doctrinarum fuenta pota-

Ioh. 13. c. &

27. f.

Ioh. 19. c.

uit, & qui solus de cruce meruit audire: Ecce mater tua. Is cum esset in Asia, & iam tunc hæreticorum semina pullularent. Cherinthi & Hebionis, & ceterorum qui negant Christum in carne venisse, quos & ipse in epistola sua Antichristos vocat, & apostolus Paulus frequenter percutit, coactus ab omnibus pene tunc Asiae episcopis, & multarum ecclesiarum legationibus de diuinitate Salvatoris altius scribere: & ad ipsum (ut ita dicam) Dei verbum non tam audaci quam foelici temeritate prorumpere, ut ecclesiastica narrat historia, cum à fratribus cogere ut scriberet, ita facturum se respondisse, si indicto ieiunio in commune omnes Deum deprecarentur. Quo expleto revelatione saturatus, in illud proœmium è cælo veniens eructavit, In principio erat verbum & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum. Hæc igitur quatuor Evangelia multo ante prædicta, Ezechielis quoque volumine probat, in quo prima visio ita contextitur. Et in medio similitudo quatuor animalium & vultus eorum. Facies hominis, & facies leonis, & facies vituli, & facies aquilæ. Prima hominis facies, Matthæum significat, qui quasi de homine exorsus est scribere. Liber generationis Iesu Christi filij David, filij Abraham. Secunda Marcum, in quo vox leonis in eremo rugientis auditur. Vox clamantis in deserto, parate viam domini, rectas facit semitas eius. Tertia vituli, quæ Evangelistam Lucam à Zacharia sacerdote sumpsisse initium præfiguratur. Quarta Iohannem Evangelistam, qui assumptis pennis aquilæ, & ad altiora festinans, de verbo Dei disputat. Cætera quæ sequuntur in eundem sensum proficiunt. Crura eorum recta & pennati pedes, & quocumque spiritus ibat, ibant, & non reuertebantur. Et dorsa eorum plena oculis, & scintillæ ac lampades in medio discurrentes. & rota in rotam, & in singulis quatuor facies. Vnde & Apoc. Iohannis post expositionem 24. seniorum qui tenentes citharas & phiales adorant Agnum Dei, introducitur figura atque tonitrua, & 7. spiritus decurrentes, & mare vitreum, & 4. animalia plena oculis, dicens. Animal primum simile leoni, & secundum simile vitulo, & tertium simile homini, & quartum simile aquilæ volanti. Et post paululum. Plena (inquit) erant oculis, & requiem non habebant die ac nocte dicentia. Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est & qui venturus est. Quibus cunctis perspicue ostenditur, 4. debere tantum Evangelia suscipi, & omnes apocryphorum nenas, mortuis magis hæreticis quam ecclesiasticis vitis canendas. F

2. Ioh. b.

Ioh. i. a.

Ezech. i. b.

E

Ezech. 1.

Apoc. 4. a.

INCIPIT ARGUMENTVM SANCTI HIERONYMI in Euangelium secundum Matthæum.

Odus tractandi talis est. Prius genealogiam Christi describit, distinguens eam per tres tesseradecades, post ait de nutritura S. Iustoris, & de aduentu Magorum in Bethleem, & de occisione parvulorum, deinde de baptismo Christi, & ieiunio quadraginta dierum, & de tentatione triplici. Postea de doctrina eius, scilicet de sermone habito in more, deinde gesta, & miracula Christi exponit. Tandem de passione resurrexione, & ascensione agit. Huic autem libro Hieron. prologum præmittit in quo ostendit, ubi. Euangelium scripserit, & de quomodo statim ad quam dignum sit assumptus de quibus & quo ordine in hoc Euangelio tractet.

Matthæus ex Iudæa sicut in ordine primus ponitur, ita Euangelium in Iudæa primus scripsit, cuius vocatio ad dominum ex publicanis actibus fuit, duo in generatione Christi scilicet principia præsumens, vnus cuius prima circūcisio in carne alterius cuius secundum cor electio fuit. Ex vtriusque enim pa-

B

C

NICOLAUS DE LYRA.

in primum Prologum super Matthæi Euangelium.

Matthæus. Hic est primus prologus beati Hieronymi qui præponitur Euangelio Matthæi, qui quidem prologus diuiditur in quatuor partes. In prima parte describitur Euangelista status, secundo scribendi modus, ibi. Duo in generatione Christi. tertio huius Euangelij materia principalis, ibi. Quorum omnium rerum. Et quarto vtilitas huius operis, ibi. In quo Euangelio vtile est. In prima parte describitur Euangelista ex nomine, cum dicitur.

- 1 Matthæus. qui interpretatur, datus, quia inter alios Euangelistas primo datus est a Deo ad scribendum Euangelium ad instructionem omnium fidelium. Secundo, describitur ex natione & patria, cum dicitur.
- 2 Ex Iudæa, qui natione fuit Iudæus, & de Iudæa natus. Quæ quidem Iudæa primo dicta est terra Chanaan, quia post diluuium ubi habitauerunt filii Cham, quibus expulsis per filios Israel tempore Iosue, nominata est Iudæa a tribu Iudæ, quæ erat principalis, & regia, Tertio describitur quantum ad ordinem inter Euangelistas, cum dicitur.
- 3 Sicut in ordine primus ponitur. In ordine scilicet Euangelistarum, ita in Iudæa primus scripsit Euangelium. Quarto, describitur quantum ad statum præcedentem eius conuersionem ad Christum. Quia autem erat Publicanus, id est, curam habens de publicis actibus. Erant enim tunc Iudæi tributarii Romanorum, & illi qui colligebant tributum Romanis mittendum, dicebantur publicani. huiusmodi communiter sunt campsores, & pecuniarum numeratores. Et quia talia negocia vix aut nunquam sine peccato exerceri possunt, ut dicit beatus Gregorius, ideo in hoc patet gratia diuina quæ ex talibus reuocauit Matthæum ad statum apostolicum & hoc est quod dicit: Cuius vocatio, &c. Sequitur.
- 4 Duo in generatione. Hic tangitur modus scribendi quem tenuit Euangelista Matthæus in descriptione genealogiæ Christi, a qua incipit suum Euangelium. Et primo tangitur modus scribendi quantum ad radicem genealogiæ Christi, quia ponit duos patres, videlicet Dauid & Abraham quasi radicem genealogiæ huius, sicut patet in principio Euangelij, cum dicit. Liber generationis, &c. Ratio autem huius assignatur, quia Abraham fuit primus qui fidem vnus Dei publice confessus est, & in signum huius primo circūcisionem accepit, quæ fuit signum distinguens fideles ab infidelibus. Dauid autem fuit primus rex electus a domino secundum voluntatem domini ad fidem populum regendum, secundum quod dicitur. 1. Reg. 13. c. Quæsiuit dominus virum iuxta cor suum, &c. Saul autem licet primo fuerit electus a domino, hoc tamen non fuit secundum cor domini, sed secundum exactionem populi, propter quod dixit dominus Samueli. 1. Reg. 8. b. Audiui vocem populi petentis regem, scilicet super se. Sequitur. Non enim abiecerunt te, sed me, ne regnum super eos, & hoc est quod dicit Hieron. Duo in generatione Christi principia præsumens Id est ante sumens duos homines, videlicet Abraham, & Dauid, quasi principia, & radices genealogiæ Christi. Sequitur.
- 5 Vnius cuius circūcisio. id est, ipsius Abraham qui primo accepit circūcisionem, ut dictum est.
- 6 Alterius cuius secundum cor electio. id est, ipsius Dauid, qui electus primo fuit rex a domino ut dictum est.
- 7 Ex vtriusque enim patribus Chrs. in hoc redditur causa præ-

8 trib. Christus. Sicq; quaterdenario nūero triformiter-
9 posito principiū a credēdi fide^a in electionis tēpus por-
10 rigēs, & ex electione vsq; in trāsmigrationis diem diri-
11 gēs: atq; a trāsmigrationis die vsque in Christum de-
12 finiens, decursam aduentus domini ostendit
13 generationem, vt numero satisfaciens, &
14 in se opus monstrans, etiam in his quorum ge-
15 nus posuit, Christi operantis a principio
16 testimonium non negaret. Quarum rerum
17

prædicti, q. d. propter hoc Abraham, & Dauid ponuntur principaliter radix genealogiæ Christi, quia Christus nasci debebat ex patriarchis & regibus tanquam eis promissus.
8 Sicque quaterdenario. Hic tangit modum scribendi genealogiam Christi quantum ad deductionem ex prædictis duobus patribus seu principiis, quia Euangelista ponit tres quaterdenas. Vna fuit in tempore in quo populus est gubernatus per iudices. Secunda in tempore quo gubernatus est per reges. Et tertia in tempore quo gubernatus est per sacerdotes, & hoc est quod dicit. Sicque quaterdenario, &c. id est in temporibus quibus triformiter gubernatus est populus. Sequitur.
9 Principium a credendi infide in electionis tempus porrigens. quia prima quaterdena incipit ab Abraham, qui primus fidem vnus Dei publice confessus est, & terminatur in Dauid, qui primus electus est in regem a domino, ut dictum est.
10 Et ex electione vsque in transmigrationis. quia secunda quaterdena incipit a Dauid exclusiue, & terminatur in Ieconia filio Iosue in transmigratione Babylonis. Sequitur.
11 A transmigrationis die. quia tertia quaterdena incipit a transmigracione Babylonis & terminatur in Christum.
12 Decursam. Decursam dicit, quia describitur genealogium Christi descendendo, Lucas autem e contrario ascendendo. Sequitur.
13 Et numero satisfaciens & tempori. q. d. in hoc quod sic descripsit genealogiam per tres quaterdenas, satis fecit numero, quia posuit numeros conuenientes mysterio Christi, quia per quaterdenam, quæ componitur ex quatuor & decem, significatur lex Christi quæ decurrit per quatuor Euangelia, & lex Moysi, quæ decurrit per decem legis præcepta. Per ternarium vero significatur mysterium Trinitatis quod fuit traditum in vtraque lege, sed in noua lege magis explicitè. & sic patet qualiter Euangelista satis fecit numero. Satis fecit etiam tempori, quia per tres quaterdenas descripsit tres generationis illius populi in diuersis temporibus. Sequitur.
14 Et se quid esset. q. d. in scribendo Euangelium Christi Matthæus ostendit statum suum, quia ibidem descripsit vocationem suam ex publicis actibus ad statum apostolicum.
15 Et Dei in se opus. quia in hoc ostendit operationem Dei vocatis ipsam per suam misericordiam.
16 Etiam his. Hoc est dictum quod similiter in Abraham, & Dauid qui electi sunt a Deo ab antiquo, vnus ad fidem, alter ad regnum, de operationem ostendit. Construe ergo sic literam. Etiam non negaret. Minus dicit & plus significat, id est, concederet seu declararet. Testimonium Christi operantis, scilicet per gratiam. A principio, id est, ab antiquo. In his quorum genus posuit Christi, id est, describendo genealogiam Christi, & hoc fuit in Dauid & Abraham. quos posuit radices genealogiæ Christi.
17 Quorum rerum. In hac parte Hier. ostendit intentionem principalem Euangelistæ Matthæi seu subiectum sui Euangelij, quia genealogiam ordinate ab Abraham vsque ad Christum descripsit, ut ostenderet quod ipse Christus est verus homo, & verus Deus, qui secundum humanitatem natus est de muliere, passus in cruce, ubi omnium peccata nostra deleuit, & resurgens a mortuis nos per adoptionem in filios regenerauit, & hoc est quod dicit. Quorum vtrum omnium, &c. in genealogia scilicet Christi descriptarum.

Tempus

G omnium tempus, ordo, numerus, dispositio, ¹
 vel ratio, quod fidei necessarium est, Deus ²
 Christus est qui factus est ex muliere, factus ³
 sub lege, natus ex virgine, passus in carne, om- ⁴
 nia in cruce fixit, ut triumphans ea in se- ⁵
 metipso resurgens in corpore, & patris no- ⁶
 men in patribus filio, & filij nomen patri re- ⁷
 stituens in filiis, sine principio, sine fine, osten- ⁸
 dens se unum cum patre esse, quia unus est. ⁹
 In quo Evangelio vtile est desiderantibus ¹⁰
 Deum ¹¹

¹⁶ ^a Historialis, ^b Allegorica, ^c Moralis. ^D
 Deum sic primam vel media vel perfecta co-
 gnoscere, ut vocationem apostoli, & opus
 Evangelii, & dilectionem Dei in carne na-
 scentis per vniuersa legentes intelligant, at-
 que id in eo in quo apprehensi sunt & appre-
 hendere expetunt, recognoscant. Nobis enim
 hoc in studio argumenti fuit, & finem factae rei
 tradere, & operantis Dei intelligendam diligen-
 ter esse dispositionem quaerentibus non tacere. ^{EX-}

¹ Tempus, quia ibi tria tempora describuntur, ut videtur est.

² Ordo, quia ordinate tempora, & personae in diuersis temporibus describuntur.

³ Numerus, quia sub certo numero, id est in tribus quaterdenis comprehenduntur.

⁴ Dispositio vel ratio quia rationabiliter disponitur.

B ⁵ Quod fidei necessarium est. Hoc est dictum ad hoc omnia praedicta sic sunt ordinate descripta, ut ostendatur quod Christus est est verus homo. vnde subditur:

⁶ Quia factus est, quia onera legis voluit obseruare. Hoc autem accipitur de epistola ad Gal. 4.

⁷ Passus in carne, omnia in cruce fixit. i. omnia peccata nostra in cruce destruxit. Et accipitur hoc de epistola ad Col. 2. vbi dicitur sic. Delens quod aduersum nos erat chirographum decreti. i. obligationem ad penam aeterni, sed illud tulit de medio affigens illud cruci. Et est loquutio metaphorica ad similitudinem illius qui destruit aliquam chartam vel obligationem, quia perforat eam vel corrumpit. sic Christus per passionem suam illud decretum quo eramus obligati gehennae, destruxit. Sequitur.

⁸ Ut triumphans in semetipso. id est, de vincens in corpore proprio.

⁹ Resurgens in corpore. Ad euentiam huius literae considerandum, quod pater & filius correlatiue dicuntur, relativa autem polita se ponunt, & perempta se perimunt, igitur quia Iudaei noluerunt recipere Christum, Abraham & ceteris patribus promissum, ideo desiderunt esse filii Abraham, id est imitatores ipsius per fidem, &

C per consequens Abraham & ceteri patres desiderunt esse patres eorum. Gentiles autem econuerso ad praedicationem Apostolorum receperunt fidem Christi, & ideo in loco Iudaeorum a fide Abraham recedentium facti sunt filii Abraham, & sic paternitas quae desiderat esse in Abraham & ceteris patribus, restituta est per filiationem gentium, qui facti sunt imitatores eorum per fidem. Et econtrario sibi filiatione restituta est ipsis credentibus, restituta praedicta paternitate, quia haec est natura correlatiuorum, ut dictum est. Et hoc est quod dicit Hieron., Resurgens in corpore, scilicet Christus, & praecipiens praedicare baptismum penitentiae in omnes gentes factus est restituens.

¹⁰ Et patris nomen in patribus. scilicet antiquis.

¹¹ Filio. hoc est ad honorem filii, quia hoc cedit ad honorem Christi.

¹² Et filii nomen restituens in filiis, id est, in gentibus fidem recipientibus.

¹³ Patri. hoc est ad honorem patris aeterni.

¹⁴ Sine principio, sine fine. quia Christus secundum diuinitatem manet in aeternum.

¹⁵ Ostendens unum Deum se esse cum patre. per opera, scilicet diuinitatis, quae egit. quia propria operatio vniuscuiusque rei, ostendit naturam eius.

¹⁶ Quia unus est. id est, Deus qui est pater & filius, quia non sunt duo dii, sed unus deus.

¹⁷ In quo euangelio. Haec est quarta pars huius prologi, in qua ostenditur utilitas huius Evangelii Matthaei. & primo ostenditur ista utilitas in generali respectu omnium fidelium: secundo vero ostenditur in speciali, quantum ad beatum Hieronymum. ibi, Nobis enim in hoc, &c. In prima ergo parte ostenditur utilitas quantum ad quatuor, quia illi qui legunt hoc Evangelium per se & possunt perpendere misericordiam Dei in vocatione Matthaei ad statum apostolicum, & diligentiam apostoli in scribendo Evangelium, & dilectionem Dei ex qua voluit incarnari, & perfectionem humanam quae est in coniunctione ad Deum per fruitionem, quam voluit sibi naturam humanam coniungere per ipsius assumptionem. & hoc est quod dicit, In quo Evangelio vtile est desiderantibus Deum. id est, notitiam Dei.

¹⁸ Sic prima vel media. id est principium, medium & finem huius Evangelii, in quo consistit perfectio.

¹⁹ Ut intelligant vocationem apostoli. in quo consistit perfectio quia de hoc fit ibi mentio.

²⁰ Et opus Evangelii. quod ipse descripsit fideliter.

²¹ Et dilectionem Dei in carne nascentis. quia ex dilectione voluit incarnari. Sequitur.

²² In quo apprehensi sunt. id est, ad hoc vtile est Evangelium hoc, ut legentes ipsum.

²³ Recognoscant in eo. id est, in Christo esse, supple id. In quo apprehensi sunt, & apprehendere appetunt ipsam diuinitatem, cui natura nostra coniuncta est in Christo in unitate suppositi per incarnationem, & quam apprehendere quaerimus per fruitionem. Et accipitur ibi iste modus loquendi de epistola ad Philip. 3. c. vbi dicit sic Apostolus, Sequor autem si quo modo apprehendam, in quo & comprehensus sum.

²⁴ Nobis enim. Hic tangitur motiuum Hieronymi ad transferendum seu exponendum Matthaei, Evangelium, scilicet ut traderet certitudinem rei gestae in Evangelio Matthaei, vbi ostenditur vera diuinitas, & vera humanitas Iesu Christi. & hoc est quod dicit. Nobis enim, id est, rationis motiuae, quia argumentum quaedam ratio est. ²⁵ In hoc studio. id est ad studendum in hoc Evangelio transferendo, & exponendo.

²⁶ Et fidem. & per id est certitudinem.

²⁷ Facta rei tradere. id est gestorum Christi, & non tacere, sed magis supple declarare

²⁸ Quaerentibus. id est, scire volentibus.

²⁹ Dispositionem Dei operantis in carne. scilicet assumpta.

³⁰ Intelligendam esse diligenter. hoc est cum magna diligentia, & studio, quia talibus reuelatur Evangelii intelligentia, secundum quod dicitur infra. 7. c. Quaeite & inuenietis, pulsate, & aperietur vobis.

P R O L O G V S
I N M A T T H A E V M.

Matthæus cum primo prædicasset euangelium in Iudæa, volens trāsire ad Gentes, primus euangelium scripsit Hebraice quod fratribus a quibus ibat, ad memoriā reliquit. Sicut enim

neceſſe fuit ad confirmationem fidei euangelium prædicare, ſic, & contra hæreticos ſcribi. Cum autem plures euangelium ſcripſerint, quatuor tantum habent autoritatis teſtimonium: quia per quatuor mundi partes fidem nunciāt trinitatis, & ſunt quaſi quatuor rotæ in quadriga homini, quæ vehit eum per prædicationem euangelij, & genus humanum quadrifida morte peremptum eorum erat prædicatione viuificandum

ficandum, vnde, & aliorum euangelia deciderunt, nec recepta ſunt, quia nolebant præfinitum numerum caſſari propter virtutem ſacramenti. Designantur etiam euangeliftæ quatuor figuris, quæ non ſunt deceptoræ, ſed iucundi myſterij ſibi conſciæ. Matthæus in homine intelligitur, quia circa humanitatem Chriſti principaliter immoratur. Marcus in leone, quia agit de reſurrectione. Lucas in vitulo agens de ſacerdotio. Iohannes in aquila ſcribens ſacramenta diuinitatis. Chriſtus vero quem deſcribunt, homo fuit de virgine natus: vitulus in immolatione, leo in reſurrectione, aquila in aſcenſione. Vel in homine humanitas, in vitulo ſacerdotium, in leone regnum, in aquila exprimitur diuinitatis ſacramentum.

Expoſitio nicolai de Lyræ in Prologum
euangelij ſecundum
Matthæum.

Matthæus cum primo prædicasset euangelium. Prologus iſte diuiditur in duas partes, quia primo ſcriptor huius euangelij manifeſtatur, ſecundo ſui euangelij autoritas declaratur ibi. Cum autem plures. In prima parte oſtenditur

quando ſcripſit, quia primus inter alios euangeliftas. Vbi ſcripſit quia in Iudæa. Qualiter ſcripſit quia Hebraice. Quare ſcripſit ut veritas euangelij certa maneret apud credentes. in Iudæa a quibus recedebat, volens prædicare gentilibus Iudæis pro maiori parte in infidelitate obſtinatis, hoc enim fuerat eis præceptum a domino ſecundum quod dicitur Actu. 13. g. Vobis autem oportebat primum loqui verbū Dei, ſed quoniam repuliſtis illud, & vos indignos iudicaſtis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes, ſic enim præcepit nobis Deus. Hac igitur de cauſa Matthæus volens tranſire ad conuerſionem ſcripſit fidelibus in Iudæa remanentibus euangelium, ut illuc concurrerent pro certa regula ad euitandum errores hæreticorum inſurgentium, & hoc eſt quod ſubditur.

1 Sicut enim. prædicatione, ſcilicet, confirmata euidentibus ſignis, ut dicitur Marci vltim.

2 Sic, & contra hæreticos ſcri. ut ceſſantibus miraculis poſſemus recurrere ad doctrinam euangelicam doctrinis, & miraculis confirmatâ, ſicut ad regulam certam hæreſes inſurgentes conſutantem.

3 Cum

3 Cum autem plures euangelium ſcripſe. Hic oſtendit euangelium Matthæi autenticum. Et primo oſtenditur quod dictum eſt. Secundo declaratur quoddam ibi poſitum, ibi, Designantur. In prima parte dicitur ſic, quod plures ſcripſerunt ſub nomine apoſtolorum, & diſcipulorum Chriſti, immiſcentes, eidem falſitates, ut facilius ſub nomine apoſtolorum fideles deciperent. Et ad hoc euitandū, quatuor euangelia quorum ſcriptores ſunt certi & noti, ſunt ab eccleſia recepta & approbata. Et hoc rationabiliter, quia numerus quaternarius euangeliorum fuit præfiguratus Ezechielis. i. ut prædictū eſt. Sicut enim euangelifta quaſi quatuor rotæ in quadriga domini, quibus portatur fides Chriſti per totū mundum. Similiter genus humanū quadruplici morte fuit peremptum in tranſgreſſione. Ada. Primo morte culpa, ſecundo morte gehennæ, quia ex hoc omnes deſcendebant ad limbū vſque ad liberationē per Chriſtū factam. Quarto morte ciuilibus pena. Eſt enim mors ciuilibus ſeruitus vel exilium per quæ ſcinditur aliquis a communitate. Per peccatum autem genus humanum erat eiectum a ciuitate celeſti & ſubditum ſeruituti diaboli. igitur conueniens fuit numerus quaternarius euangeliorum, quia per ipſorum prædicationem genus humanum quadrifida morte peremptum, & viuificandum deſignatur.

4 Designantur etiam euangeliftæ quatuor figuris quæ non ſunt deceptoræ, ſed iucundi myſterij ſibi conſciæ. Matthæus in homine intelli &c. Hic declaratur quoddam, videlicet, qualiter euangelia prædicta fuerunt præfigurata Ezechielis. j. Et patet ex prædictis qualiter in quatuor faciebus ſignificatur quatuor euangeliftæ. Et ſic patet textus.

F

EVANGELIUM SECUNDUM MATTHAEVM.

CAPVT PRIMVM.

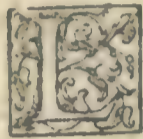
In commen- ta. in Mat. h.

Liber Gener. Hieronymus. Hebræi voluminibus suis à prin- cipio nominatur, ubi dicitur: Liber generationis Adæ: & hæc sunt generationes cæli & ter- ræ. Qui liber principium est ve- teris Testamenti, secundum quod in principio noui dicitur generationis Iesu Christi: quã- uis in hoc sit parua pars libri: sed sic nouum Testamentum consonat veteri. Et sicut vetus carnali proponitur Israeli, ita nouum spirituali, & vtriusque vnus & idem auctor ostendi-

Euangelium secundum Mattheum.

CAPVT PRIMVM.

Liber apothecæ gratiæ in qua omnis anima quod ne- cesse habet inueniatur.

L IBER generationis IESU CHRISTI filij Dauid, filij

nitate Christi, cum incipiat à carnali generatione.

Hieronymus. Generationis singulariter dicit quamuis multi per ordinem replicetur, quia vnus tantum generatio quæritur propter quam ceteræ hic inducuntur. Non diuinã proponit narrare generatione, quod impossibile est, vt Isaias ait. Generationem eius quis enarra- bit? sed humanam, quamuis & hæc ex magna parte sit inenarrabilis. Sed illa tota inenarrabilis est, quia et si dicitur filius à patre genitus, tamen qualiter, nec apostolus, nec propheta nouit, nec ange- lus.

Isa. 52. c.

B tur. Plenior sensus esset. Hic est liber generationis, sed hic mos est in multis, maxime in prophetis vt visio Isaiæ, sub- audis hæc est.

Lib. 2. Matth. cap. 1.

Hiere. 7.

Luc. 10.

† Luc. 4. c. Ioan. 1. a.

Rup. Liber iste liber cælestis est, e contra liber genera- tionis Adæ, terrenus, de quo scriptum est. Hic est liber genera- tionis Adæ. In illo libro terreno omnes reprobi scripti sunt, iuxta illud, Domine omnes qui te derelinquunt confundentur, recedentes à te in terra scribentur. In isto scripti sunt omnes ele- cti quibus ipse dominus, Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælis. Cum igitur audis, liber generationis filij Dauid, &c. ne paruum facias librum hunc, non solum attendas quod Abraham secundum carnem genuit Isaac, similiterque de ceteris, sed hoc potius quod Abraham secundum promissio- nem genuit Isaac, Isaac secundum promissionem genuit Iacob. Hoc nam que animaduerso prolixus liber & grandis pagina per singulas fere genituras apparet, dum promissio- nis verbum in memoria repositum recogitare facit quid & qualiter ad illos sanctos patres Deus locutus est.

C Rabbanus. In principio fati declarat se agere de huma- nitate

b Iesus Christi. Id est, Saluatoris non perditoris, quod fuit Adam. Christus ipse est qui & Messias. Ideo hoc nomine retunditur Iudæorum infidelitas, qui Messiam, id est, re- gem suum nondum venisse ariolantur. Hunc vero esse Chri- stum consequenter sic probat euangelista, quoniam hic est qui de patriarcharum & regum stirpe progenitus, de virgine mirabiliter est editus, sicut eisdem fuerat ante promissus, Iesus Christus, vt per regiam & sacerdotalem personam natu- ra Dei & hominis monstratur. Olim Iesus rector typice, nunc essentialiter, secundum quod Deus potens saluare. Christus nomen officij est, non naturæ, quia vnctus est in sa- cerdotem ad interpellandum pro nobis, qui bene in terram promissionis inducit.

Iesus.

Christus.

c Filij Dauid. Ordo præposterus ne præmissio Abraham, ge- nerationis textio interrumpatur. Horum duorum specia- liter dicitur filius, quia vnus primus inter patriarchas, alter inter reges ad quos facta est de Christo promissio, vt Iudæis Christum ex lege venturum aperiret, in quo viderent vati- cina impleri.

Chrysof. F

Incipit postilla Nicolai de Lyra super Mattheum.

CAPVT PRIMVM.

Liber gener. Iesu Christi. Euangelium secundum Mattheum diuiditur in duas partes, quia primo stabilit subiectum suū seu declarat, scilicet, Christum verum esse hominem & verum Deum. Secundo determinat de redemptione nostra facta per ip- sum quæ incipit in medio quarti capituli, ibi. Cum audisset Ie- sus quod Ioannes traditus esset. Iterum prima diuiditur in qua- tuor secundum quod quadrupliciter declarat Christum verum Deum & verum hominem. Primo enim declarat hoc testimonio angelico & prophético. Secundo, ex illustratione cælesti & vene- ratione regali. Tertio ex prædicatione Ioannis & testificatione Dei patris. Quarto ex demonis tentatione, & sanctorum ange- lorum obsequio & veneratione. Secunda incipit capitulo se- quenti, tertia tertio, & quarta quarto. Prima adhuc in duas, quia primo ostendit veritatem humanæ naturæ & modum sue conceptionis mirabilem ostendendo, ibi: Christi autem gene- ratio. Prima adhuc diuiditur in tres, quia in describendo genea- logiam Christi præmittit quendam prologum seu præfationem. Secundo ponit eiusdem genealogiæ descriptionem, ibi. Abra- ham. Tertio genealogiæ descriptæ recapitulationem, ibi. Om- nes ergo generationes. In prima ergo parte intitulat librum suū à Christi generatione, dicens: Liber generationis, quia scripsit Hebraice, vt visum est. Modus autem Hebræorum est denomi- nare libros ab eo de quo tractatur in principio, sicut dicitur li- ber Gen. quia in principio tractatur de creatione mundi. Simili- ter Mattheus, qui incipit euangelium à genealogia Christi, ideo ab ipso denominat seu intitulat ipsum. Ratio autem quare in- cipit

capit à genealogia Christi hæc fuit, quia Iudæi negabant Iesum Nazarenum esse verum Christum, & descendisse à Dauid, quia Galilæus erat, secundum quod dicitur Ioan. 7. Nunquid à Galilæa venit Christus? q. d. non. Ideo subditur. Nonne scrip- turæ dicit. Quia ex semine Dauid & Bethleem castello, ubi erat Dauid ve- nit Christus, quali dicant. Sic & ideo ex hoc volebant false con- cludere, quod non esset vere Christus nec ex semine Dauid. Hunc ergo errorē volens Mattheus excludere in principio euan- gelij sui ostendit ipsum à Dauid descendente per ipsius genea- logiam: Ostendit etiam eum in Bethleem natum, vt patet in principio sequentis capit. Cum natus esset Iesus in Bethleem Iu- dæ: licet fuerit in Galilæa conceptus & nutritus. In describen- do autem genealogiam ponit duas partes tanquam radices, vide- licet, Dauid & Abraham, quia ad istos est facta specialiter pro- missio de Christo. Item quia Dauid fuit principalis inter reges, Abraham inter patriarchas. Christus autem debebat descende- re ex patriarchis & regibus. Preponitur autem Dauid ipsi Abra- ham, licet sit posterior secundum tempus, propter eminentiam regiæ dignitatis, & iterum vt conuenientius generationis ordo texatur: quia lic à radice vltimo nominata inchoatur. Dicit ergo.

- 1 Liber gener. suppleendum est. Hic est liber secundum modum Hebræorum, ubi communiter fit talis suppletio, vt patet Isa. 1. Vltio Isaiæ filij Amos, subintelligitur, hæc est. Et eodem modo in pluribus alijs locis.
- 2 Generationis, &c. scilicet, temporalis, quia generationem Christi æternam describit Ioannes in principio euangelij sui.
- 3 Iesu Christi. Iesus nomen est personæ, Christus, nomen na- turæ. Significat enim duplicem naturam in vno supposito, scilicet, diuinam & humanam.
- 4 Fi y Dauid, filij Abraham. Hoc est intelligendum secundum naturam humanam tantum. Vnde dicit Apostolus ad Roma. 1. a. Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.

Abraham

MORALITER.

1 Liber generat. I. f. Chr. Christi genealogia describit hic p- tres quaterdenas generationū. Quartū aliq̄ fuerūt ante legē datā Moysi, & aliq̄ tēpore legis datæ. & vltima. f. gene- ratio Christi tpe gratiæ, quod incēpit ab eius cōceptione. Et per

per hoc signatur q̄, aliqui t̄pibus istis tribus saluati sunt per fidē Christi. Vnde dicit Saluator Ioan. 8. g. Abrahā pater ve- ster exultauit, vt videret diē meū, vidit, & gauisus est. Itē in quaterdena sūt duo numeri. f. denarius & quaternarius. Per denariū vero, signat impletio decalogi. Per quaternariū, im- pletio

A * Chrysoſtomus. Altera autem ratio eſt cur David prior nominetur, quia regni dignitas maior eſt quam naturæ. Nam etſi Abraham præcedebat in tempore, David præcedebat in dignitate.

Filij David filij Abraham. Hos duos de omnibus elegit quoruſ filius dicitur Chriſtus, ut Iudeis quibus ſcribit, ſcientibus ex lege Chriſtū venturū, appareret hic eſſe qui diu erat promiſſus, in quo viderentur impleri omnia vaticinia. his enim ſolis in veteri Teſtamento legitur facta promiſſio. Abraham, *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes.* Cui conſonat David: *Benedicentur in ipſo omnes tribus terra.* vnde Zacharias hoc eſt, ſubaudi. *Iuſurandum quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum daturum ſe nobis David autem. Iurauit dominus David veritatem & non fruſtrabitur eum de fructu v̄tris tui ponam ſuper ſedem tuam. Item, Semel iurauit in ſancto meo, ſcilicet Chriſto ſemen eius in æternum manebit, & thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo. &c.* Quæ nullatenus de Salomone accipi poſſunt, ſed de Chriſto ex David orto. Item in libro verborum dierum: *Cum dormieris cum patribus tuis dabo ſemen tuum poſt te.* quod nullatenus de Salomone dicit. qui viuo patre cepit regnare, ſed de Chriſto vnde Hieremias: *Suſcitabo David germen iuſtum, & regnabit rex, & ſapiens erit.*

B Abraham & David ſunt duæ columnæ verſantes in lege quaſi in vestibulo ante oſtium quod eſt Chriſtus: quas ambit funiculis duodecim cubitorum. id eſt ſides apoſtolorū. Amplectitur hos in genealogia patres, de quorum medio oſtium Chriſtus aperitur credentibus.

a Abraham genuit Iſaac: Iſaac autem genuit Iacob. Ab eo congrue fit generationis exordium, cui promiſſus eſt primum, in quo eſt benedictio omnium.

Matthæus generationem incipit ab exordio promiſſionis. Et etiam vſque in finem libri hæc agitur, ut qui ex hac generatione natus eſt, Deus & homo intelligatur.

Ab initio ab eo cui primū facta eſt promiſſio fidei incipit, ut in hoc patre diſcant cui primū facta eſt promiſſio: qui eſt quales eſſe debeant, qui volunt in eius ſemine benedici. Matthæus generationem descendendo incipit vel computat: quia humanitatem Chriſti oſtendit, per quam Deus ad homines descendit. Lucas ascendendo referens formam ſacramenti aperit. A baptiſmo enim incipiens vſq; ad Deū aſcendit, oſtendens baptizatos aſcendere ad hoc, ut ſint filij Dei.

C * Chryſoſtomus. Iſaac interpretatur riſus: riſus autem ſanctorum eſt non ſtulta cachinnatio labiorum, ſed rationale gaudiū cordis, quod fuit myſteriū Chriſti. Sicut enim ille parentibus

Hom. 1. in opere imperfecto.

Gen. 12. a.

Gen. 29. & 30.

Gen. 38. d. Gen. 22. d. Pſal. 71. d. Luc. 1. g. Pſal. 131. b. Ibid. 88. c.

1. Pa. 17. b.

Hier. 63. a.

Hom. 1. ex opere imp.

retribus in vltima ſenectute donatus eſt lætitia ſuis, ut cognoscatur quia non erat filius naturæ ſed gratiæ: Sic & Chriſtus in nouiſſimo ſine productus eſt, à matre Iudea qui gaudiū cunctis, ſed iſte per virginē, ille de anu contra ſpem naturæ.

b Genuit. Matthæus ponit, genuit: qui naturæ filios tantum numerat. Lucas: Qui fuit: qui aliquos ſecundum legem vel per adoptionem filios interponit. Matthæus ponit genuit, & non generauit, forſitan ut ille cognosceretur in fine oſtenſus de quo dicitur: *Ego, hodie genui, te.*

c Iudam & fratres. Ideo ſolus Iudas nominatim exprimitur, ut cum cognoscetes qui ex eius ſtirpe fuerat promiſſus.

Fratres Iudæ memorat ſermonibus ſuis, Iſaac & Iacob, quia illi à populo Dei quaſi alieni ſunt reſpectu hi vult hæredes in libro vite ſcripti, & quaſi patriarchæ duo decem, in quibus & numerus apoſtolorū ſignat. Sed nominatim non exprimitur, ne vltra numerū ſacramenti generatio extendat.

In ſemine prædictorum patrū Chriſtus intrauit in Aegyptum, quod præſagiens inimicus populū premebat, & nō ſceminas ſed mares interimebat, ut eum extingueret.

De Iuda Chriſtus quem omnes gentes ſuſceperunt: quo veniente iam Herodes alienigena principabatur.

* Chryſoſtomus. Et noſter Iacob duodecim apoſtolos in ſpiritu non in carne verbo & ſanguine genuit. Nam ſicut ille cū ſuis descendit in Aegyptum ut multiplicaretur, ſic & Chriſtus cum ſuis descendit Apoſtolis in mundum, & multiplicatus eſt per totum mundum.

* Rupertus. In generatione Iudæ & fratrum eius ceſſauit mos ille antiquus quo primogeniti, ſacerdot. o ſungebatur. Ruben quippe qui erat primogenitus ipſe peccauit, & propterea benedictionem ſacerdotalem non promeruit, imo diminutionem acquiſiuit *Effuſus es* (inquit pater) *ſicut aqua, non creſcas, quia aſcendiſti cubile patris tui.*

d Iudas autem. Iudas genuit Phares & Zarā antequā intraret Aegyptum in quā ambo poſtea cū patre tranſierūt. Zarā eum de vtero pmiſſit manū, obſetrix cœcino ligauit diēſ, hic prior egredietur. illo manū retrahere aliter exiit. Cui obſetrix. Quare ppter te diuiſa eſt mactria? Vñ & Phares. i. diuiſio dictus eſt, ſignificās illum qui ſegregabit oues ab hædis, & ſtatuet oues quidem à dextris, hædos autē à ſiſtris.

* Chryſoſtomus. Per Zarā ſignificatur populus Iudaicus, qui primus apparuit in luce fidei, quaſi de vultu tenebroſi mūdi procedēs, & ideo ſignificatus eſt cœcco circūſcriptionis, putatibus oibus, q̄a ipſe populus Dei erat futurus ſed poſita eſt ante

3 Iacob autem genuit. Licet autem Chriſtus de Iudæa deſcenderit, tamen fratres eius cum eo nominantur, quia fuerunt patres populi Iſraelitici, & ab eis duodecim tribus Iſrael nominantur. Sequitur.

4 Iudas autem genuit. Hieronymus autem reddens rationem quare iſta Thamar exprimitur, ſic dicit: Notandum in genealogia Saluatoris nullam ſanctarum mulierum aſſumi, ſed eas tantum quas ſcriptura reprehendit, ut qui propter peccatores venerat, de peccatricibus naſcens omnium peccata deleret. vnde & in cōſequentibus Raab meretrix & Ruth Moabitis ponitur Bethſabea vxor Uriæ. Hæc Hieronymus. Sed iſtud non videtur probabiliter dictum, quia ipſe ibidem dicit q̄ propter hoc reges tres de genealogia Chriſti tolluntur. ſ. Ochozias, Ioas, Amafias, quia Ioram miſcuerat ſe filiz impiſſimæ Iezabelis, ideo filij eius vſque ad quartam generationem de genealogia Chriſti tolluntur: ergo non eſt probabile q̄ pp peccatū in Chriſti genealogia nota mulierum exprimentur. Item q̄ dicit ibi nullā ſanctam mulierē poſitā in genealogia Chriſti, patet falſum de Maria matre Chriſti, quæ ſanctiſſima eſt & fuit. Itē q̄ dicit Raab & Ruth ibi expreſſas pp peccatum, non v̄ verū, immo propter virtutis actū. De Raab enim ſcribitur quod propter virtutem ſuſcepit exploratores Iſrael & eos ſaluauit, ut patet Joſue. 2. propter q̄ ponitur in Catalogo illorū qui ex fide fecerunt nobilem actum, ut habet ad Hebr. 11. Quod aut dicitur meretrix non obſtat: quia hoc erat tantum

Itero tres quaterdenæ faciūt quadragintaduas generationes per quas peruenimus ad Chriſtū qui promiſſus eſt nobis in præmiū, ſicut filij Iſrael per quadragintaduas manſiones venerunt ad terrā ſibi promiſſam. Chriſti autem generatio ſic erat, &c. Per hoc autem quod Chriſtus cōceptus & formatus fuit in vtero virginali per operationē ſpirituſ ſancti ſignatur quod ſpiritaliter concipitur & formatur in mēte pura opere ſpirituſ ſancti, Gal. 3. c. Filio mei quos ego iterū parturio, donec formet Chriſtus in vobis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Abraham genuit. Hic incipit Chriſti genealogiam narrare & diuiditur in tres partes ſecūdum tres quaterdenas quas ponit in iſta genealogia. Prima incipit ab Abraham, & terminatur in David incluſiue. Secunda à David excluſiue, & terminatur in Iechoniam filium Ioiſæ incluſiue. Et tertia incipit à Iechonia filio prædicti Iechoniz incluſiue, ut videbitur. & terminatur in Chriſtū incluſiue. Secunda pars incipit ibi *David autem*. Tertia ibi. *Et poſt tranſmigrationem Babylonis.* In primā ergo procedit ſic. *Abraham genuit Iſaac.* Non facit mentionem de Iſmaele qui fuit filius Abraham, quia per ipſum non descendit Chriſtus: ſed per Iſaac erat promiſſus eius aduentus ſecundum quod ſcribitur Genef. 21. a. *In Iſaac vocabitur tibi ſemen.* Et eadem ratione non fit mentio de Eſau, cum ſubditur.

2 Iſaac autem genuit Iacob. Quia antequam eſſent nati, Iacob fuit à Deo dilectus, ut per ipſum descenderet Chriſtus, ut habetur Malachiz primo, a. *Iacob dilexi, Eſau, autem odio habui.* Conſiderandum igitur, quod hic deſcribitur genealogia Chriſti descendendo, quia Matthæus voluit oſtendere aſſumptionem inſirmitatis noſtræ à Deo, ut dicit Auguſtinus de concordia euangelistarum. Econtrario autem Lucas deſcribit eam aſcendēdo, quia volebat oſtendere reductionem humanæ naturæ in Deum, & ideo incipit genealogiam Chriſti poſt baptiſmum, quia poſt baptiſmum reducimur in Deum. Sequitur.

3 Iacob

MORALITER.

pletio euangelij quadrupliciter deſcripti. Per ternariū vero ſanctæ trinitatis myſterium. Per iſtos igitur numeros in genealogia Chriſti contentos myſtice ſignatur q̄ per obſeruationem decalogi in fide trinitatis Chriſtus qui ſol eſt iuſtiz per ſpiritualem illuminationem oritur in nobis. 2. Pet. 1. d. *Habemus firmiorē propheſiā ſermonē cui benefaciēs atq̄ tētes quaſi lucerna lucēt in caliginoso loco, donec dies illuceſcat, & Lucifer oriatur in cordibus veſtris.* Item

Pſal. 1. b.

Ubi ſupra.

Gen. 38. d.

Infra. 25. c.

Hom. 1. in Matth.

F

A est ante faciem eius lex quasi sepes, vel maceria. Sic ergo im-
 peditus est populus Iudaicus per legem, sed temporib. Chri-
 sti, rupta est sepes legis, quæ erat inter Iudæos, & gentes.
 a Phares autem genuit Esrom. In Aegypto genuit Phares Esrom
 & Esrom Aram, & Aram Aminadab, & Aminadab Naason, &
 tunc Moyses eduxit eos de Aegypto. Naason fuit dux sub
 Moyse in tribu Iuda per deser-
 tum, in quo genuit Salmon.
 Iste Salmō fuit princeps in tri-
 bu Iuda, qui cū Iosue in terrā
 promissionis intrauit. Iste Sal-
 mon in terra promissionis ge-
 nuit Booz de Raab.

Christus est Phares, id est di-
 uisio, quia separabit oues ab he-
 dis. Ipse est Esrom, id est sagitta,
 vel acris, quia penetrat cor-
 da auditorum. Habet etiam la-
 titudinem charitatis, quia & ini-
 micos dilexit.

b Aram autem. Aram Chri-
 stus electus, vel excelsus inter-
 pretatur electus de quo pro-
 pheta: *Ecce puer meus quem elegi.* Et alibi. *Excelsus super omnes gen-
 tes dominus.* Ipse est Aminadab, id est voluntarius, qui dicit. *No-
 litarie sacrificabo tibi.* Idem est Naason, id est augurium, qui no-
 uit præterita præsentia, & futura. Vel Naason serpentinus,
 quia Christus more serpentis omnes cauit insidias.

c Salmon autem genuit Booz. Christus est Salmō, i. sensibilis, quia
 omnia sentit, ipse accipit Raab, i. ecclesiam de Gentib. Raab
 fames, vel beatitudo, vel imperus, quia ecclesia gentium efu-
 rit, & sicut iustitia, & dilatata per orbē terrarū impetu doctri-
 næ Philosophos, & reges conuertit. Raab ostēdit coccinū in
 fenestra, i. in ore per cōfessionē Christi passionem declarat.

Raab meretrix, quæ nūcios Iosue suscepit, q̄ Salmō princeps
 tribus Iudæ sibi copulauit, significat ecclesiā de Gentib. quæ
 principi ex Iuda, i. Christo copulat. Et sola cū suis saluatur, dū
 Jericho, i. præfens seculum septem muris viciorū vallarū, sep-
 tē dierum tpe tubis p̄dicationum circūvallatur, donec in no-
 uissima tuba oēs muri corruant, & nouissima mors destruat.

d Booz autem. Booz Christus de quo dicit. *Dominus in fortitu-
 dine uenies.* Booz de. Nota nullā de sanctis feminis in genealo-
 gia Xpi assumi, sed quas scriptura reprehendit. Debit. n. de
 peccatorib. nasci, q̄ p̄ peccatorib. uenerat, ut dicerēt sui pec-
 cata patrū sibi nō obesse. Vñ agnō in Pascha immolād⁹ iul⁹
 ē assumi ex capris, & ouib. i. ex
 iustis, & peccatorib. generād⁹.
 Historia. Elimelech fuit de
 tribu Booz, & vxor ei⁹ Noemi
 qui cū vxore sua iuit ad Moa-
 bitas, ubi filij sui duxerunt vxo-
 res, sed mortuo patre, & filijs,
 sine semine, Ruth cū Noemi
 socru sua uenit in Iudæā, & ge-
 nuit ex ea Booz, Obeth.

e Ex Ruth. Moabitide, ut oñ-
 dat impletū uaticinium Isaia: *E-
 mitte agnum domine domina-
 torū terræ.* Per hanc semen A-
 braha ad Christū deducit. Ec-
 clesia de Gētibus per Ruth si-
 gnificata, priusquā ad Booz, i.
 ad Christum ueniret ex patre
 diabolo erat.

d Booz autem. Booz Christus de quo dicit. *Dominus in fortitu-
 dine uenies.* Booz de. Nota nullā de sanctis feminis in genealo-
 gia Xpi assumi, sed quas scriptura reprehendit. Debit. n. de
 peccatorib. nasci, q̄ p̄ peccatorib. uenerat, ut dicerēt sui pec-
 cata patrū sibi nō obesse. Vñ agnō in Pascha immolād⁹ iul⁹
 ē assumi ex capris, & ouib. i. ex
 iustis, & peccatorib. generād⁹.
 Historia. Elimelech fuit de
 tribu Booz, & vxor ei⁹ Noemi
 qui cū vxore sua iuit ad Moa-
 bitas, ubi filij sui duxerunt vxo-
 res, sed mortuo patre, & filijs,
 sine semine, Ruth cū Noemi
 socru sua uenit in Iudæā, & ge-
 nuit ex ea Booz, Obeth.

e Ex Ruth. Moabitide, ut oñ-
 dat impletū uaticinium Isaia: *E-
 mitte agnum domine domina-
 torū terræ.* Per hanc semen A-
 braha ad Christū deducit. Ec-
 clesia de Gētibus per Ruth si-
 gnificata, priusquā ad Booz, i.
 ad Christum ueniret ex patre
 diabolo erat.

f Iesse autem. Pater David sepius nominatur Isai, sed bino-
 mius fuit. Hic autem, ideo dicitur Iesse, ut sciret eum uenisse.
 de quo Isa. *Egredietur uirga de radice Iesse, &c.* Hic est flos quæ
 odorat Isaac, dicens: *Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni,* quia
 spiritus eum abundantissime repleuit.

g Regem. Non quod solus in hac genealogia rex, sed quia pri-
 mus rex de Iuda, & regum principium, propter quem, & cæ-
 teri in folio regni seruantur, & per istum ordo generationis
 decurrit ad Christum, qui habet regnum David.

h David autem rex. Historia. David in solario sedēs, uidit Beth
 sabee

Mystice: Ruth significat ecclesiā, q̄ ē de Moab (i. de Gētibus,
 q̄ ex p̄re diabolo.) & petra deserti, pp̄ idola de qua de⁹
 suscitauit filios Abrahæ: Oblita prioris Gētis uenit ad Booz, q̄
 fortis dī. i. ad Christū, q̄ suscitauit semē fratris sui, i. Moyse, qui
 obiit sine liberis, q̄a nōminē ad p̄fectū duxit lex. Ruth, uidēs
 vel festinās, q̄a ecclesia puro corde deū uidet, q̄ festinat ad bra-
 uia sup̄næ uilidōis, & dithmit p̄seuerare ī fide, & dilectiōe dei.
 f Iesse autem. Pater David sepius nominatur Isai, sed bino-
 mius fuit. Hic autem, ideo dicitur Iesse, ut sciret eum uenisse.
 de quo Isa. *Egredietur uirga de radice Iesse, &c.* Hic est flos quæ
 odorat Isaac, dicens: *Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni,* quia
 spiritus eum abundantissime repleuit.

g Regem. Non quod solus in hac genealogia rex, sed quia pri-
 mus rex de Iuda, & regum principium, propter quem, & cæ-
 teri in folio regni seruantur, & per istum ordo generationis
 decurrit ad Christum, qui habet regnum David.

h David autem rex. Historia. David in solario sedēs, uidit Beth
 sabee

NICOLAUS DE LYRA.

tantū ipsius cognomen, & idō nō oportuit, q̄ esset talis s̄m rem:
 Sicut aliquē e contrario aliquis pauper rusticus cognominatur no-
 mine regis, ut Petrus rex, vel hmōi Hebræi ē dicunt hospitatricē
 ubi nos habemus meretricē, ut dixi plenius Ios. 2. ca. Similiter, qd̄
 dicitur de Ruth Moabitide, q̄ eam scriptura reprehendit nō uide-
 tur uerum, immo magis eam commendat. Tū quia socru suæ fide
 liter adhæserat, tum quia eicēta gentilitate fidem unius dei susce-
 pit, ut habetur Ruth. 1. c. Tū q̄a in uirginitate caste uixit, ut dicitur
 Ruth. 1. ex uerbis Booz ad ipsam: *Benedicta es filia a dño, & prio-
 re misericordiā posteriore superasti, quia non es sequuta iuuenes
 pauperes seu diuites. Tū quia fuit optimæ famæ. Vñ ibidē subdi-
 tur: Scit omnis populus, q̄ habitat inter urbis meæ portas, mulie-
 rem te esse uirtutis. Salua igitur beati Hier. & meliori sententia,
 uidetur q̄ melius pōt dici, q̄ mulieres istæ hic sunt expressæ, quia
 fuerunt uiris suis ex quib. conceperunt accidentaliter coniūctæ.
 Iste autē, q̄ fuerunt primæ, & principales, siue bonæ, siue malæ nō
 exprimuntur, sed sufficit expressio uiri, quia uir, & vxor pro vna
 persona cōpurantur. Quod autē prædictæ mulieres fuerunt accidē-
 taliter coniūctæ, patet ex textu Bibliæ, q̄ omitto causa prolixita-
 tis uitandæ. Nec debet aliquis moueri, si ego recedo in hoc a di-
 ctis Hier. quia dicta sanctorum non sunt tantæ auctoritatis, quin
 liceat sentire contrarium in his, quæ non sunt per sacram scriptu-
 ram determinata. vnde dicit Augu. in epist. ad Vicentium de scri-
 pturis sanctorū doctorū. Hoc genus scripturarum a canonicis scri-
 pturis distinguendū est: Non enim ex eis sic testimonia proferun-
 tur, ut contrarium sentire non liceat. Sequitur.*

o Phares autem genuit Esrom. Iste Phares cum Iuda patre suo, &
 Iacon auo suo descendit in Aegyptū, & ibi genuit Esrom, & Esrom
 Aram, & Aram Aminadab, & Aminadab Naason. Iste autē Naason
 cum patre suo exiit de Aegypto, & ideo fuit princeps in tribu Iu-
 da in deserto post patrē suū. Quod. n. Iste Aminadab fuit prin-
 ceptus trib. Iudæ in exitu de Aegypto, habetur Cant. 6. d. ubi dicit:
 Anima mea turbauit me pp̄ quadrigas Aminadab. Ad cuius eui-
 dentiā considerandū q̄ liber Cant. secundum doctores Hebræos
 est de deo. & ecclesia Israel euidētia p̄ ipsum de Aegypto. In exitu
 Israel de Aegypto dñs siccauit uia per mediū maris rubri, & aque
 ex utraq; parte erant altæ ad modū muri, sicut habetur Exod. 14.
 & ideo filij Israel timebant intrare. Iste Aminadab princeps trib⁹
 Iudæ cū tribu sua primus intrauit post Moysen, & ex hoc trib. Iu-
 da

da dignitatē regni meruit. Et idō dī. *Anima mea turbauit me, &c.*
 quia filij Israel uidentes Aminadab p̄cedentē cū currib. suis, admi-
 ratū sunt pp̄ ei⁹ audaciā, & sequuti sunt eū, igit post ipsum Ami-
 nadab filij Naasō fuit princeps trib. Iudæ in deserto, ut dī. N. 1. c.

2 Naason autem genuit Salmon. Hic est vnum dubium, quō ista
 Raab, q̄ erat de genere Chananzorū, fuit coniūcta ipsi Salmon
 in matrimoniū, quia erat prohibitū filiis Israel ne ullo modo cō-
 traherēt cū Chananzis mat: monia, ut habetur Deut. 7. Dicēdū
 ad hoc, q̄ istud fuit p̄ceptū eis ne per Chananzas a cultu veri dei
 auerterentur, & ad idola cōuerterentur, ut ibidē hī. & ideo qñ ali-
 qua persona inueniebatur fidelis, & ex fide veri dei aliqd̄ magnū
 egisse, sicut fecit ista Raab, ut p̄dictū est, tūc dispēfabat, ut posset
 coniungi in matrimonū cū filijs Israel, & pp̄ hoc ista Raab con-
 iūcta est principi nobilioris trib. I. Iudæ, quia p̄ filijs Israel fece-
 rat magnū actū uirtutis in exploratorū saluatione. 3 Booz au-
 tem genuit. Eodē modo ista Ruth cōiūcta est Booz, q̄ erat nobilior
 de ciuitate Bethleē, licet. n. esset prohibitū in lege, q̄ non accipe-
 rēt in matrimonū mulieres Moabitidas. Propter quod Esdras fe-
 cit illas enici cū filiis suis a filiis Israel, ut hī. 1. Esdr. 10. c. Ruth tñ
 Moabitidis pp̄ actum uirtutis ex dispensatione coniūcta est ipsi
 Booz, quia licet dictū est, pro fide unius dei suscipienda reliquit
 terrā suā, & uenit in Iudæā cū socru sua. Sed oritur dubiū, quō ille
 Booz genuit Obeth ex Ruth, quia a principio ducatus Iosue, qñ
 f. Salmō accepit Raab, & inde genuit Booz vsque ad tēpus in quo
 cepit Heli iudicare populū, in quo tpe ista Ruth uenit cū Noemi
 in Iudæā. fluxerunt 325. anni, & plus, ut pōt patere cōputati tpa
 iudicium intermediorum, & ideo dicendum, quod tres fuerunt
 Booz sibi succedentes, auus, filius, & nepos, primus genitus est a
 Salmon de ipsa Raab, & tertius genuit Obeth ex Ruth. Et quia
 euangelista uolebat vsque ad David vnā quaterdenam tantū po-
 nere, ideo istos tres similiter nominatos, & sibi inuicem immedia-
 te succedentes uoluit vno nomine cōprehendere. 4 Obeth au-
 tem. Iste autē alio nomine uocatus est Isai, ut habetur. 1. Reg. 1. Sed nomē
 Iesse hic ponitur, quia de ipso hic agitur, prout Christus descen-
 dit ab eo, ut scriptū erat Isa. 11. *Egredietur uirga de radice Iesse, &
 flos de radice eius, &c.* Et ideo ex nomine Iesse hic posito ostendit
 ista propheta cōpleta fuisse. 5 Ies. au. Iste autem nominatus
 solus rex, licet ante eū, & post fuerūt plures alij reges, q̄a iste fuit
 primus electus in regē sēsūdū beneplacitū diuinū, ut oñsum est
 supra, & pp̄ excellentiā sanctitatis suæ. 6 David au. Taceō no-
 men

da dignitatē regni meruit. Et idō dī. *Anima mea turbauit me, &c.*
 quia filij Israel uidentes Aminadab p̄cedentē cū currib. suis, admi-
 ratū sunt pp̄ ei⁹ audaciā, & sequuti sunt eū, igit post ipsum Ami-
 nadab filij Naasō fuit princeps trib. Iudæ in deserto, ut dī. N. 1. c.

2 Naason autem genuit Salmon. Hic est vnum dubium, quō ista
 Raab, q̄ erat de genere Chananzorū, fuit coniūcta ipsi Salmon
 in matrimoniū, quia erat prohibitū filiis Israel ne ullo modo cō-
 traherēt cū Chananzis mat: monia, ut habetur Deut. 7. Dicēdū
 ad hoc, q̄ istud fuit p̄ceptū eis ne per Chananzas a cultu veri dei
 auerterentur, & ad idola cōuerterentur, ut ibidē hī. & ideo qñ ali-
 qua persona inueniebatur fidelis, & ex fide veri dei aliqd̄ magnū
 egisse, sicut fecit ista Raab, ut p̄dictū est, tūc dispēfabat, ut posset
 coniungi in matrimonū cū filijs Israel, & pp̄ hoc ista Raab con-
 iūcta est principi nobilioris trib. I. Iudæ, quia p̄ filijs Israel fece-
 rat magnū actū uirtutis in exploratorū saluatione. 3 Booz au-
 tem genuit. Eodē modo ista Ruth cōiūcta est Booz, q̄ erat nobilior
 de ciuitate Bethleē, licet. n. esset prohibitū in lege, q̄ non accipe-
 rēt in matrimonū mulieres Moabitidas. Propter quod Esdras fe-
 cit illas enici cū filiis suis a filiis Israel, ut hī. 1. Esdr. 10. c. Ruth tñ
 Moabitidis pp̄ actum uirtutis ex dispensatione coniūcta est ipsi
 Booz, quia licet dictū est, pro fide unius dei suscipienda reliquit
 terrā suā, & uenit in Iudæā cū socru sua. Sed oritur dubiū, quō ille
 Booz genuit Obeth ex Ruth, quia a principio ducatus Iosue, qñ
 f. Salmō accepit Raab, & inde genuit Booz vsque ad tēpus in quo
 cepit Heli iudicare populū, in quo tpe ista Ruth uenit cū Noemi
 in Iudæā. fluxerunt 325. anni, & plus, ut pōt patere cōputati tpa
 iudicium intermediorum, & ideo dicendum, quod tres fuerunt
 Booz sibi succedentes, auus, filius, & nepos, primus genitus est a
 Salmon de ipsa Raab, & tertius genuit Obeth ex Ruth. Et quia
 euangelista uolebat vsque ad David vnā quaterdenam tantū po-
 nere, ideo istos tres similiter nominatos, & sibi inuicem immedia-
 te succedentes uoluit vno nomine cōprehendere. 4 Obeth au-
 tem. Iste autē alio nomine uocatus est Isai, ut habetur. 1. Reg. 1. Sed nomē
 Iesse hic ponitur, quia de ipso hic agitur, prout Christus descen-
 dit ab eo, ut scriptū erat Isa. 11. *Egredietur uirga de radice Iesse, &
 flos de radice eius, &c.* Et ideo ex nomine Iesse hic posito ostendit
 ista propheta cōpleta fuisse. 5 Ies. au. Iste autem nominatus
 solus rex, licet ante eū, & post fuerūt plures alij reges, q̄a iste fuit
 primus electus in regē sēsūdū beneplacitū diuinū, ut oñsum est
 supra, & pp̄ excellentiā sanctitatis suæ. 6 David au. Taceō no-
 men

da dignitatē regni meruit. Et idō dī. *Anima mea turbauit me, &c.*
 quia filij Israel uidentes Aminadab p̄cedentē cū currib. suis, admi-
 ratū sunt pp̄ ei⁹ audaciā, & sequuti sunt eū, igit post ipsum Ami-
 nadab filij Naasō fuit princeps trib. Iudæ in deserto, ut dī. N. 1. c.

Ruth. d.

Osee 11. a.

Psal. 111. a.

Ibid. 33. d.

Iosua. 2.

1. Cor. 15. b.

Doctores scri-
pta, quam au-
thoritatem ha-
beant.

D
Isa. 40. c.
Infames p̄
sonæ in gen-
logia Chri-
annumerātū
& quare.
2. Ro. 12. a.

Isa. 16. a.

E

Mystice.

Hebr. 7. c.

Isa. 11. a.
Gen. 27. a.

F

Historia.
2. Reg. 11. a.

Obeth quon-
do genitus
ex Booz,
Ruth.

Bethsabee se lauante, placuit ei, & vocauit, iacuitq; cū eā, qua gra-
Auida reuocauit Vriā de expeditione, vt sic intraret in domū,
 & sic partus ascriberet ei, qui nolēs intrare iacuit in vestibulo,
 dicēs, q; dū arca esset in tabernaculis, nō intraret in domū
 suā. Acceptis igit' literis mortis suā, ad expeditionem reuer-
 sus est, & sicut Dauid p̄cepto-
 rat occisus est à Ioab. Dauid in
 solario Christus est, qui in sole
 posuit tabernaculum suū. Beth-
 sabee, puteus facietatis septi-
 mus. s. lex per cuius cogniti-
 onem spiritualis gratia ministra-
 tur. Vrias, Iudaicus populus, q;
 per legem de luce Dei gloria-
 tur: Sed huic Christus legem
 abstulit, quam de se loqui do-
 cuit. Ille vero dū mādata legis
 implere nititur, quasi epistolas
 fert vnde damnetur. Vrias etiā
 Iudaicus populus qui noluit in-
 trare in domū. i. spirituale legis
 intellectum. dicens, quia arca
 domini, i. ecclesia est in taber-
 naculis. i. in figuris. Ideo non
 intrauit in domum, id est non
 accipit alium intellectum, sed accipit literas suā mortis. id-
 est intellectum literalem, qui ducit eum ad mortem.

B Mystice Dauid, i. Christus qui Goliā. i. diabolu superauit.
 Ipse est manu fortis, vel visu desiderabilis. De eodem d̄r. *Do-*
minus fortis & potens, &c. Et iterum: *Speciesus forma p̄ filiis*
hominum. Bethsabee, puteus facietatis, id est abundantia gra-
 tiæ spiritualis quæ munere septiformi id est puteus facietatis,
 in quo est fons aquæ salientis in vitam æternam. Tres p̄di-
 ctæ sine pudore nominis ponuntur, quia non solum culpam,
 sed etiam laudari meruerunt. Iustus autem nomine dignus
 est. Sed in hac quia loquēdo nequit, saltem silentio nominis
 quod turpe est tegit. Nomē viri quasi iusti ponitur, vt in hoc
 immanitas sceleris verecundius memoretur, dum eius cau-
 sa est occisus. Vxor tamen propter sacramentum ecclesiæ
 dicitur quæ occiso diabolo in coniugium veri regis asciscit.
a *Vria.* Vria, lux mea Dei scilicet, id est diabolus, qui dixit.
Similis ero altissimo: cui ecclesiam conjugatam Christus de so-
 lario paternæ maiestatis admauit, & pulchram factam sibi
 matrimonio copulauit. Vrias qui est figura diaboli, lux mea
 Deus interpretatur, qui adhuc transformatur se in angelum
 lucis, & lucem Dei se facit.

b *Salomon autem.* Christus est Salomon. i. pacificus, quia ip-
 se est pax nostra qui fecit vtraque vnū. Ipse est Roboam. i.
 imperus populi, qui velociter populos conuertit ad fidem.
c *Roboam.* De isto dicitur: *Dabo ipsi Roboam tribum Iudam, vt*
remaneat lucerna Dauid cunctis diebus in Israel. Quod ad literam
 non potest accipi, quia nec Israel cunctis diebus extitit, nec
 de Dauid post Christum dux aliquis in Israel fuit. Sed Chri-
 stus lucerna est æterna in cælesti Israel, & ideo seruat' sem-
 per. Super solū autem Dauid dicitur sedere Christus, quia re-
 gnum Dauid temporale figurauit æternum Christi regnū.
d *Abias.* Pater dñs: Id est Christus, qui dicit. *Ego ero illi in*
patrem, quia tanquam dominus omnia quæcumque voluit fecit. Qui
 etiam est Asa, i. attollens, quia ipse abstulit peccata mundi.

e *Iosaphat, &c.* Iudicās vel iudiciū Dei, scilicet Christus qui
 iudicat

iudicat orbem terræ in æquitate.
f *Ioram autem genuit.* Christus est Ioram, id est excelsus, qui
 ait. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit.*
 Nota quod Ioram non genuit Oziam. sed potius genuit
 Ochoziam. Ochozias genuit Ioas, & Ioas Amasiam & Ama-
 sias Oziam, qui & Azarias.

a genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vria. Salo-
 mon autem genuit Roboam: Roboam autē
 genuit Abiam: Abias autem genuit Asa: Asa
 autem genuit Iosaphat: Iosaphat autem ge-
 nuit Ioram, Ioram autem genuit Oziam. O-
 zias autem genuit Ioathā. Ioathan autem ge-
 nuit Achaz, Achaz autem genuit Ezechia,
 Ezechias autem genuit Manassen. Manasses
 autem genuit Amon. Amon autē genuit Io-
 sias. Iosias autem genuit Iechoniā & fratres

lo genitus misericordia est dignus, & miles de bono natus
 punit. Alij qui ponunt quāuis mali fuerint, vel bonos gene-
 rant, vel à bonis generant, vt Ioram filius Iosaphat viri iusti:
 Ozias pene in oībus rectū fecit, nisi q; incensum adolere vo-
 luit, vnde & in fronte lepra percussus est. Hi tres reges sunt
 intermissi, vel iō quia propositū fuit Euāgelistę tesseradeca-
 des ponere, vel quia Iorā miscuerat se generi Iezabel, & di-
 ctū est per pphetā in throno regni quæquā nō esse sessurum
 de domo Achab, nisi in quarta gn̄ratione, iō memoria eius à
 sancta generatione tollitur vsque ad tertiā generationē, pur-
 gata vero labe gētilis familiæ, i quarta origo Ch̄ri numerat'.
g *Ozias autem.* Sub Ozia, Ioathan, Achaz & Ezechia, pro-
 phetauit Isaias de Christo. Propter peccata principum clau-
 debantur ora prophetarum.

h *Ezechias.* Fortis dñs, ipse est qui dicit apostolis: Nolite
 timere. Ezechia cū esset sine liberis dictū est: *Dispone do. tue*
quia mo. Ideo fleuit non pp longiorem vitam, cum sciret in-
 de placuisse Deo Salomonē, quia non petiisset ampliores an-
 nos. Sed quia dubitabat ne p̄missio Dei impleteret cum se
 sciret esse de genere Dauid per quē oportebat venire Chri-
 stū, & ipse erat sine liberis. vnde & dicebat. *Non vidi bo Deum,*
non aspiciam hominem? Econtra credebat, quia fidelis est qui
 promiserat. Deus autem sententiam quam dederat, ad pro-
 bationem fidei immutat, & spacium generandi dat.

i *Manasses.* Obliuosus. Iste est qui quasi conuerso peccato-
 ri dixit. Omnium iniquitatum eius non recordabor.
k *Amon.* id est fidelis vel nutricius, significans Christum de
 quo dicitur: Fidelis dominus in omnibus vijs suis, qui con-
 uocat filios, vt gallina pullos suos.

l *Iosias.* id est salus domini vel incensum. Ille est qui dicit:
 Dirigatur oratio mea sicut incensum, &c.
 Iosias, rex iustus, quod nō filij eius quos genuit, nō in trās-
 migratione, quia nunquā transmigravit, sed secundū præde-
 stinationē Dei ad transmigrandū, Iechoniam & fratres eius
 simul ponit, vt quorū est cōmunis iniquitas, similis sit & mi-
 seria.

3 *Ezechias autem genuit Manassen.* Ille Ezechias non habebat
 hæredem quādo dictum est ei per Isaiam prophetam, Esa. 38. a.
Dispone domui tuæ, quia morieris tu & non viues, & tunc fleuit non
timore mortis, sed propter defectum seminis, timens ne Christus
de eo non nasceretur & ideo ipso orante cum lachrymis additi
sunt vitæ ipsius anni quindecim, & tunc genuit Manassen. Qui
quidem Manasses licet primo fuerit pessimus, quia de eo scriptū
est. 4. Regum. 21. cap. quod ipse impleuit Ierusalem sanguine pro-
phetarum vsque ad os. inter quos Isaiam auunculum suum secari
fecit, propter quod in captiuitatem ductus est, tamen finaliter
pœnituit, & ad regnum suum reductus fuit vt habetur. 2. Para-
lip. 33. cap. Sequitur.

4 *Amon autem genuit Iosiam.* Iosias iste fuit optimus quia iuuen-
 tute sua coepit quærere dominum destruxit templa idolorum per
 totum regnum suum.

5 *Iosias autem genuit Iechoniam & fratres eius in transmigracione*
Babylonis. Non quia adhuc esset transmigratio qñ geniti sunt sed
 quia imminabat. Nominantur autem fratres Iechoniæ cum eo,
 quia similes ei fuerunt in captiuatione. Ioachaz autē qui primus
 regnavit post Iosiam captiuatus est per regem Aegypti vt h̄r. 3.
 Reg. 24. Rex autē Aegypti cōstituit regem loco ipsius fratrem eius

NICOLAUS DE LYRA.

men Bethsabee, & exprimitur vir eius qui fuit iustus & bonus,
 vt patet. 2. Reg. 11. Et vt ostendatur, quod Bethsabee de qua fit
 aliquid mentio, accidentaliter coniuncta est ipsi Dauid, scilicet
 per mortem Vriæ.

1 *Salomon autem genuit Roboam, &c.* Sub isto Roboam diuisum
 est regnum Iudæorum in duo regna, vt patet 3. Reg. 12. quia de-
 cem tribus recesserunt ab eo, & adhæserunt Ieroboam, & tunc
 dictum est regnum Israel. Duæ autem tribus quæ remanserunt
 ipsi Roboam, dictæ sunt regnum Iuda.

2 *Ioram autem genuit Oziam.* Sicut patet ex 4. Reg. Hic omit-
 tuntur tres reges sibi succedentes, quia Ioram genuit Ochoziam:
 Ochozias autem genuit Ioas: Ioas autē genuit Amasiam. Ama-
 sias autem genuit Oziam. Ratio autem huius est secundū Hier.
 quia Ioram accepit vxorem filiam impijssimæ Iezabelis, ideo si-
 lij eius vsque ad quartam generationem de genealogia domini
 excluduntur, & maxime quia Euangelista volebat vnā qua-
 terdenam tantum ponere ratione iam prædicta, ideo oportebat
 tres reges excludere. Et isti tres ratione prædicta conuenientius
 alijs remouentur. Sequitur.

1. Reg. 23. b
d. 44. a

1. Reg. 4. b

1. Reg. 10. c

1. Corin. 1.

1. Reg. 2. c

1. Reg. 11. f

1. Reg. 7. b

1. 113. c

1. 1. d

D Psal. 95. c

Ibid. 24. c

1. Joan. 3. b
2. 1. Pet. 21. 2
Ibidem.

Exo. 10. 2

4. Reg. 5. g
Ioachim au-
tem genuit.

E

3. Reg. 21. f

Infra 10. c

Isa. 38. 2

3. Reg. 3. b

Isaia. 38. b

Ezech. 18. c

Psal. 144. c

Ibid. 140. a

A serua, Iechonias preparatio domini, quia tam patrem quam filium dominus ad transmigrandum preparauit.

Legitur lib. Regū, q. Iosias genuit Ioachaz: & Ioachim: qui & Heliachim & Sedechia. Ioachaz successit patri in regnū, quo capto à rege Aegypti substitutus est loco eius Ioachim frater eius. Quo mortuo regnauit Ioachim, qui & Iechonias dictus est filius eius pro eo: quo capto a rege Babylonis: loco eius Sedechias positus est.

Idem. Veritas historie habet, q. duo fuerunt Iechonias, vt vnus. s. pater sit in fine precedentis tesseradecadis, alter in principio sequentis. Sed mystice secundū Aug. vnus, & idem est in fine precedentis & in principio sequentis. Sed quare prætermisus est Ioachim pater Iechonias, forsitan vt typū Christi faceret Iechoniam bis numerari: & Ioachim ne numerus augetur prætermisit.

Rabanus. Queritur quare Iechonias dicitur filius Iosias, cū Iosias Ioachim, & Ioachim genuit Iechoniam? Si autē eundem Iechoniam bis numeremus in fine, scilicet precedentis tesseradecadis, & in principio sequentis ad hoc vt tres plene tesseradecades inueniantur: iam non erunt. 42. patres. Diuersis modis soluitur hoc. Hier. dicit, q. vterque pater & filius Ioachim & Iechonias vocabatur: & ita vnū habemus in fine precedentis tesseradecadis & alterū in principio sequentis, vt cum dicit Iosias genuit Iechoniam, Ioachim intelligamus. Cum verò dicit: Iechonias genuit Salathiel. Ioachim accipiamus. Aug. verò dicit, q. vnus bis numeratur. s. Iechonias, qui & Ioachim dictus est: à quo facta est quedā in exteris gētes deflexio, qm̄ in Babyloniā transmigratum est. Vbi ergo ordo a rectitudine deflectitur & in diuersum tendit, angulum facit: & id quod in angulo est bis numeratur. Transmigratio in Babyloniā, significat trāsitū Apostolorū ad Gētes. In qua transmigratioe Christus factus lapis angularis, vtrunq; populū cōplectitur qd̄ ostendit per Iechoniam bis positum.

Omnes qui a Dauid vsque ad transmigratioem Babyloniis numerantur, reges fuerunt.

a In transmigratioe. & Chrysostomus. Captiuitatis Babylonicæ recordatur, vt doceat populū Iudæorum, ne aliqua quidem castigatione correptum, modisq; omnibus necessariam fuisse Christi præsentiam. Cur vero non etiā de Aegypto mentionem facit? Quia Israelitæ captiuitatem Aegypti non timebant, Babyloniis verò audire sine timore non poterant: quippe cum illud esset antiquum, hoc recens.

b Iechonias. Prior Iechonias, resurrectio domini, sequens Iechonias preparatio domini dicitur: Vtrunq; congruit Christo, qui est resurrectio & vita.

c Salathiel. Petiuit me Deus, Christo cōuenit qui dicit: Pater sancte,

sancte, serua eos quos dedisti mihi, vt sint vnū sicut & nos. Dicit Salathiel autem genuit Zorobabel. Hoc in multis scripturis legitur: sed in Paralipomenō filij Iechonias: Affir, Salathiel, Melchirā & Phadaia: & de Phadaia orti sūt Zorobabel & Semai. Sed tradūt Hebræi Trinomiū fuisse Affir, Salathiel Melchirā & Phadaia. Vel Salathiel & Phadaia fratres filios quos genuerunt vterq; suū vocauit Zorobabel. Cū de isto dicat Euangelista Abiud genitū. Paral. dicit, q. Zorobabel Mosollam genuit, & reliquos inter quos Abiud non numerat: sed multa vicio scriptorum in Paralip. deprauata sunt. vnde multæ & interminatæ genealogiæ inueniuntur quas iubet Apostolus vitari.

e Zorobabel autē genuit Abiud. Magister Babyloniis. i. consilio nis. Illi conuenit qui mundum ab errore idololatriæ ad viam veritatis reuocauit. Fuerunt viri studiosi ex Iudæis dicti Heriles propter propinquitatem generis Christi, erantq; Nazari, qui ordinem genealogiæ Christi partim memoriter, partim ex libris dierum, partim ab auis, & proavis retinētes secundum ordinem scripserunt.

f Abiud. id est pater meus iste Christo conuenit, de quo dicitur: Ipse inuocauit me: pater meus es tu, &c.

De Abiud vsque ad Ioseph nulla historia inuenitur in Paralipomenon, sed annales fuerunt apud Hebræos, de quibus Herodes multos comburi fecit, vt confunderetur ordo regni stirpis: & forsitan Ioseph nomina patrum ibi legerat, vel aliquo modo ibi retinuerat per quem Euangelista seriē hanc generationis posuit. Sed siue hoc siue alio modo, euangeliste fuit hæc certa generationis successio.

g Eliachim. Dominus resuscitans. Ille qui dicit: Omnis qui videt filium & credit in eum, habebit vitam eternam, & ego resuscitabo eum, &c.

h Azor. Adiutus. Ille est qui dicit: Ecce Deus adiuuit me, dominus susceptor est animæ meæ.

i Sadoch. Iustus, id est Christus, de quo dicitur: Iustus dominus & iustitias dilexit.

k Achim. id est frater meus iste. Quis alius, quam ille qui homo fieri voluit, vt possit habere fratres, de quibus dicitur: Nunciabo nomen tuum fratribus meis.

l Eliud. id est, Deus meus conuenit Christo qui dicit: Deus meus, vt quid dereliquisti me?

m Eleazar. id est, Deus meus adiutor. Ille est, qui ex persona hominis dixit: Deus meus sperabo in eum.

n Mathan. Donas, vel donatus. Ille est, qui dedit donā hoīb. Et de quo dicitur: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suū daret.

Per hos patres Christus in mundū, & omnium horum in se gerebat officium. Et dignū est, vt per eādē lineam sanctitatis ad

4. Reg. 23. 34. a.

Iechonias secundum alios & alios hic p eodem & altero accipitur.

August.

Hom. 4. in Marth.

Iohan. 17. b

1. Paralip. 3

Heriles.

Psal. 88. d

E

Ioan. 6. e

Psal. 53. a

Ibid. 10. b

Ibid. 21. e

Infr. 27. f

Psal. 90. a

Iohan. 3. b

F

NICOLAUS DE LYRA.

Eliachim mutato nomine ipsius: & vocauit eum Ioachim, vel Iechoniam. Et iste est qui dicitur hic genitus à Iosia: quem captiuauit rex Babyloniis, ducens secum in Babylonem; sed in itinere remisit eum sub iuramento, quod ei fideliter seruiret; sed iste Ioachim quarto anno volens rebellare, ab exercitu regis Babyloniis captus est, & occisus, & cadaver eius extra Ierusalem proiectum. sicut fuerat per Ieremiam prædictum; Ierem. 22. a. Sepultura alini sepelietur, & regnauit Ioachim filius eius pro eo, qui similiter dictus est Iechonias, sed aliter scribitur quam primus; quia pater eius Ioachim per ch & m. alius autem per ch. & n. & iste regnauit tribus mensibus, & postea adductus est in Babylonem captiuus cum matre & nobilibus de terra Iuda, & constitutus est Sedechias auctor eius filius Iosia rex in Ierusalem à rege Babyloniis & 11. anno regni eius, quia rebellauerat captus est à rege Babyloniis, & ex captus est in Babylonem ligatus ductus, & Ierusalem destructa, & templum combustum, vt habetur. 4. Reg. 25. Et sic patet, quod fratres Iechonias filij Iosia fuerunt captiuati sicut & ipse; propter quod nomina ur cum ipso.

1 Et post transmigratioem Babyloniis. Iste Iechonias à quo incipit tertia quaterdena non fuit Iphonias filius Iosia, sed nepos eius per n. scriptus, vt dictum est, aliter non essent quatuordecim in ista quaterdena vltima.

2 Salathiel autem genuit Zorobabel. Et iste Zorobabel est ille sub quo transmigratio redijt de captiuitate, vt habetur. 1. Esdræ. 2.

3 Zorobabel autem genuit. Contrarium videtur 1. Paralipomenon. 3. b.

non. 3. b. vbi dicitur quod Zorobabel genuit Mosollam, Ananiam, & Salomith. Est dicendum, quod aliquis istorum fuit binomius, & sic dicitur est Abiud, quia plures binomij in sacra scriptura inueniuntur Ab isto Abiud vsque ad Ioseph nulla historia in Bibl. a reperitur sed apud Iudæos fuerunt aliqui studiosi qui genealogias à Dauid descendentes diligentissime scripserunt propter Christum quem expectabant à Dauid descendere, & ibi Mathæus ponit residuum huius genealogiæ videre. Vel si dicitur quod Herodes illas scripturas combussit, ne linea regia ab alijs distingueretur, vt dicunt aliqui, Tunc dicendum quod Mathæus habuit per reuelationem, quod non habuit per scripturam, quia Apostoli & Euangeliste non fuerunt minus illuminati, immo magis quam antiqui prophete. Sequitur.

4 Mathan autem genuit Iacob. Contrarium dicitur Luca. 3. vbi dicitur, quod Mathat genuit Heli, & Heli genuit Ioseph. Dicitur quod Mathat & Mathan descenderunt à Dauid, sed Mathat per Natban, qui fuit filius Dauid adoptiuus, Mathan autem per Salomonem. Et isti duo Mathan & Mathat habuerunt vnā vxorē successiue, & dicta est Hesta, & Hesta à Mathā concepit Iacob, & a Mathat Heli, ita quod Heli, & Iacob fuerunt fratres vterini, sed de duobus fratribus à Dauid diuersimode descendentibus. Heli autē accepta vxore mortuus est sine semine, & ideo Iacob frater eius accepit vxorē fratris sui, vt ei suscitaret semen & genuit Ioseph, ita quod Ioseph fuit filius naturalis ipsius Iacob, & sic accepit eum hic Mathæus. Fuit autem filius Heli legalis, & sic accepit eum in genealogia Lucas, vt patet in figura sequenti. Ratio autē quare. Mathæus describit genealogiam Christi per

Ioachim & Iosia chin quomodo & pro quibus nominentur & scribantur.

tis ad eū ascēdamus, p̄ quē ad nos descendere est dignatus.

A a *Ioseph*. Apponēs Christus qui Iudæis Gentes opposuit, q̄ & pater Christi dicitur, quem de sua coniuge natū adoptiue suscepit, sed, & putatiue pater dicitur. *Ioseph*. Matthæus dicit Ioseph filiū Iacob, & Iacob filiū Mathan. Lucas Ioseph filiū Heli, & Heli filium Mathar, sed Mathan, & Mathar de eadem uxore Hesta nomine singulos genuerunt. Mathan qui per Salomonem descendit eam prius duxit, & relicto uno filio Iacob obiit, & postea Mathar qui per Mathan descendit de Dauid, eandem duxit, & genuit Heli, sic Iacob, & Heli fratres sunt uterini. Iacob autem uxorem Heli fratris sui sine liberis defuncti ad suscitandum semen eius accipiens genuit Ioseph natura suum, sed secundum legem Heli filium. Quod dicitur filius nomine eius vocari cui suscitatur, non est uerum, cum Booz eum quem genuit ex Ruth, non Elimelech cui suscitatur, sed Obeth uocauit.

* Rupertus. Ecce scala illa, quæ in somno Iacob apparuit quando parentibus obediens ibat in Syriam, ut de sua cognatione acciperet uxorem. Ecce scala stans super terram, acumen eius tangens cælum, & Dominus innixus scalæ, qui dixit ad eum, Ego sum Dominus Deus, &c. Scala illa, generatio Christi, & latera scalæ, summi patres vel principes sunt huius generationis Abraham atque Dauid ad quos promissio facta est, supremus scalæ gradus cui Dominus innixus est, iste est beatus Ioseph vir Mariæ. Quomodo iste Deus, & Dominus huic innixus est? Vti que tanquam tutori pupillus, quippe in hoc mundo sine patre natus est, ita innixus est huic Ioseph, ut esset in fantulo iste pater optimus.

B *Virum Maria*. Quid ad Christum generatio ex Dauid deducta ad Ioseph, cum Christus nō ex femine Ioseph? Sed nō est consuetudo scripturarum, ut ordo mulierum in generationibus texatur, & ideo non per Mariam, sed per Ioseph inducitur, cum de una Ioseph et Maria tribu fuerint. Vnde et eam quasi propinquam cogebatur accipere, ne tribus in aliam se confunderet. unde etiam simul tanquā de una stirpe profitentur in Bethleem redire cum singulis in suā ciuitatem.

Exemplo Mariæ liquet fidelibus coniugatis seruato pari consensu continentiam posse permanere, coniugiumque uocari non permixto corporeo sexu, sed custodito mentis affectu. Vnde, & Ioseph vir Mariæ dicitur, quia coniugium verum est ubi conseruatur amoris affectus, & in Maria fructus nuptiarum inuenitur.

C *Omnes itaque*. Decurso ordine generationis tandē, in fine concludendo, euangelista recapitulat sub mystico numero.

Tres distinctiones in generatione Christi mystice insinuant fidē sãctę Trinitatis, quā concorditer astruit doctrina legalis, & euangelicę institutionis. Tres enim trinitatis fidē, quatuor doctrinam euangelicam, decē, legis significat institutionem. In tres tesseradecades diuiditur hæc generatio. Prima est ab Abraham usque ad Dauid, ita quā Dauid includitur.

NICOLAUS DE LYRA.

Hi per Salomonem filium eius naturalem hæc est, quia describit assumptionem nostrę humanitatis a Deo. Lucas autem per Nathan filium adoptiuum, quia describit reductionem nostram in Deum, quæ fit per gratiam adoptionis.

I Iacob autem genuit Ioseph uirū Mariæ, de qua natus est Iesus qui uocatur Christus. Cum Ioseph non fuerit pater Iesus ut habetur inf. eodem capitulo, non uidet esse sufficienter probatū pistā genealogiam sic descriptam, quod Iesus filius Mariæ fuerit de stirpe Dauid, dicendum, quod immo quia Ioseph, & Maria fuerūt de eadē tribu,

Secunda, a Dauid. iuxta Dauid, a Solomone incipit, & in priorem Iechoniā finitur. Tertia, a secundo Iechoniā in Christo terminatur, ab Abraham usque ad Dauid & a Dauid usque ad Christū tria in hac distinctione notantur tēpora ad Christū currere. Ante legē in quo Abraham naturale seruans

mandatum. Post legem quam Iudæi preuaricantes captiuantur. Post gratiā per quam omnes de captiuitate soluantur. Et in his singulis bis septē sunt. quia gratia spiritus sãcti in homine geminatur, ut cor & carnem in unum iungens faciat utrumque exultare in Deū. Quod autem ter .14. verā significat religionem. Quatuor enim, & decē nouum, & uetus Testamentum indicant. quia via ad Christum per decem uerba legis, & quatuor euangeliā prædicatur, ita tamen ut quicquid ascribitur trinitati, quæ Deus est, consecremus, quia nulla præceptio impletur, nisi hic numerus colēdi Deū teneatur. Ut & hæc uiam esse perueniendi ad Christū (qui est nostra terra promissionis) scias, totum numerum collige in summam, &

sunt. 24. quo numero mansionum ueri Hebrę de Aegypto ad patriam ueniunt. Et bene hoc numeri sacramento uenimus ad patriam, quo Christus a patriarcha cui promissus est peruenit ad uirginem, quasi ad Iordanem, spiritus sãcti gratia abundantem. Et ideo euangelista numerauit ab Abraham quadragintaduas generationes, uelut cęlestis patrię mansiones. in fine Christum supputans, quæ est cōsummatio uia, & mansio uite. In Abraham primum fides ad iusticiam reputatur, quod est initium uia uel uitæ ad requiem. Ideo, 42. quia hoc numero presens ecclesię tēps. osēdēt, quo Dñs bene opantibus coopat. Septies. n. sen. 42. sunt Sex ad opa, septē ad requiē pertinet, unde bene populus ille sub spe intrandi in requiem, per septies sex mansiones castrametatur in quarum uiltima Iesu duce, patefacto Iordane requiem intrat. Sic noster Iesus quadragesima secunda generatione ab Abraham credente, lauacra baptismi, & cęlestis patrię patefecit. Sub eiusdem numeri sacramento nos cursu uirtutum ad patriam tendimus, dum quotidie prælibando gustu cęlestium fruimur, & patienter promissum expectamus.

Matthæus in hac uita (quæ quatuor tēporū cursu labitur, in qua regi nos oportet a Christo secundum laboriosam disciplinam qua filios flagellat, quæ in decem propter decalogi mandata signatur) per quadragenarium numerum regem Christum uenisse testatur, addito binario propter duo Testamenta, quibus regi nos oportet. Vel duo præcepta charitatis in quibus tota lex continetur, & completur uetus scriptura. Quapropter in generationibus Matthæi, quæ descendendo enumerantur, nostrorum signatur susceptio peccatorum. In generationibus autem Lucę (quæ ascendendo usque ad Deum perueniunt, cui mundati reconciliantur per Christi sacerdotium) intelligitur nostrorum ablutio peccatorum. Ideo in septuagesimo septimo numero tota eius enumeratio completur, in cuius mysterio Saluator remittendū esse peccanti dicit. Denarius. n. iustitię est numerus, vndenarius transgressio est denarii, qui

Septies. F

bu, quia mulier non poterat nubere cum viro alterius tribus, quādo ad ipsam pertinebat hereditas paterna ut patet Num. 37. De filiabus Salphat. Beata autem uirgo Maria fuit unica Ioachim patri suo, & ideo ex lege cogebatur viro suæ tribus nubere, propter hoc etiā uit cū Ioseph in Bethleem ciuitatem Dauid ut profiteretur cū eo, ut habetur Luc. 2. Modum autem per quem fuerunt de eadem tribu Damascenus describit dicens, quod Melchi habuit fratrem nomine Pantheam qui genuit Barpanthera, & hic genuit Ioachim, qui genuit beatam Mariam, & sic beata Maria descendit a Dauid per Nathan secundum Dam. 5. 1. 4. cap. 6.

Tom. 5. b 3 Chri-

C septies dicitur explicat si puagesimū septimū, in quo numero tanquā vniuersalis peccati fit plena remissio peccatorū per Christum ascendentibus ad Deū. Nec est mirandū, quod Lucas plures successiones ponit a Dauid vsque ad Christū, Mattheus pauciores cū ille ponat alias personas, ille alias & ex his forsā alii minus, alii plus vixerunt. Nota non esse consuetudinem scripturarum vt in generationibus successio nis, ordo mulieribus tribuatur, ideo generatio Ioseph ordinabiliter ponitur qui de eadem tribu, de qua beata Maria fuisse cognoscitur.

Su e cessio nis ordo in generationibus mulieribus tribuitur

† deprehensa est grauida.

Psal. 44. b.

A rationes quatuordecim. Christi autem generatio sic erat. **B** cū esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph antequā conuenerit, **C** inuenta est in utero habens de spiritu sancto **D** Ioseph autem vir eius, cū esset iustus, & nollet eā traducere, voluit, **E**

B a Christi autem generatio. Sine additamento, Iesu, ponit, vt eum intelligas de quo propheta, Vnxit te Deus tuus. Iesus, quod substantialiter illi cōuenit, angelo referuat, vt qui post dicturus est conceptum de spiritu sancto, nomen ei propriū ex saluationis officio sublimius declaret. **b** Sic erat. Sicut dictum est, vt ex Ioseph, origo Mariæ, quæ est de Dauid claresceret, & Christus, non ex eius semine, vt Deus & homo, per genealogiam homo, per hoc, de virgine de spiritu sancto Deus ostenditur. Sic inquam erat vt præscripta est, & mox dicitur sicut postea signis & prodigijs manifestatur, vt totus liber Deum, & hominem natum demonstraret. Quod est credendū vt pessit intelligi. Hic. n. sensus deficit humanus, vbi non est natura, sed virtus, q. non credit, non intelligit, quod virgo peperit, qd verbum caro factū est. **c** Cum esset desponsata. O. i. g. e. Iō desponsata vt significaret ecclesiā, quæ virgo est & sponsa. Et vt per Ioseph origo Mariæ ostenderet. Vel vt Ioseph esset testis castitatis defendens eam ab infamia suspicionis, & ne vt adultera damnaret, & vt virgo

virgo viri solatio sustentaretur, & vt diabolo partus occultaretur, qui nequit satis dignoscere an ex femine natus sit, an de virgine, & ne virginibus esset excusatio infamiae q. mater Christi infamata fuerit. Desponsatio fiebat per aliquot dies ante assiduam cohabitationem, & interim erat

custodiaviri. uxor sub t natiuitate
d Antequam conuenerint. Non quod postea conuenerint vt si diceremus antequam prænuerit, morte præuētus est. **f** Non quod postea conuenerint, sed ostendit proximum tempus nuptiarum in quo nuptiarum solemnia celebrantur.

e Inuenta est in utero habens. Inuenit Ioseph in utero habere sed non de spiritu sancto sciebat esse, cū postea vt dubius delibere dimittere eā. Apostolus autem hoc addit ne interim surreperet suspicio lectori. Quomodo hoc factum sit, & quo ordine, vel in qua ciuitate Christi conceptio sit celebrata, hoc prætermisum, a Luca exponitur. **f** Iustus. Per fidem, qua credebat Christum de virgine nasciturum, & voluit se humiliare ante tantam gratiam. Quod iustus erat, hoc est testimonium castitatis Mariæ, vt qui seruat innocentem, iustus dicatur, sed & pius dū nollet pro palare, ex conscientia castitatis iustus, ex timore pius. Sciebat illā esse inculpabilem, sed vnde vel quid esset ignorabat, & ideo mediam elegit viam effugiendi, vt neque innocentem proderet, neque rei cognita consentiendo se reum faceret corā Deo. Vera virtus est, cum nec pietas sine iustitia, nec sine pietate iustitia, quæ separatē ab inuicē dilabuntur. **g** Et nollet eam. Quam desponsauerat in coniugiū ducere, ne videretur

NICOLAUS DE LYRA.

1 Christi generatio sic erat. Descripta genealogia Christi in quo Mattheus ostendit Christi veram humanitatem, hic ostendit diuinitatem eius per modum conceptionis eius mirabilem. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur beata virginis mira imprægnatio. Secundo ipsius Ioseph digna dubitatio, ibi Ioseph autem cum esset iustus. Tertio, magna dubii certificatio ibi Hoc autem eo cogitante. Dicit ergo primo. Christi autem generatio, &c. Quasi dicat ne credatur, quod Iesus sit genitus ex commixtione maris, & semina sicut procedentes, & ideo describitur modus mirabilis qui sequitur. **2** Cum esset desponsata mater eius. Id est, Christi. **3** Ioseph. Scilicet, sponso suo. **4** Antiquam conuenerint. Carnaliter scilicet. Non quia post conuenerint, vt inf. dicitur. **5** Inuenta est in utero habens. Inuenta inquam a Ioseph, qui curam virginis habebat. **6** De spiritu sancto. Istud refertur ad verbum præcedens, cum dicitur. Habens in utero. quia hoc fuit virtute spiritus sancti. Illud enim quod in generatione aliorum hominum fit per virtutem seminis decisi a patre, & recepti a matrice, fuit factum virtute spiritus sancti in virgine, virtute cuius ex purissimis sanguinibus beata virginis fuit corpus Christi formatum, & in eodem instanti animatum, & a verbo assumptum, quia cum infinita sit virtus spiritus sancti, potest omnia in instanti. Sed queritur quare ista conceptio Christi non fuit facta antequam virgo desponsaret Ioseph. Dicendū quod beatus Ambrosius sup. Lucam ad hoc assignat multas rationes quorum aliquas accipio. Primo enim istud fuit rationabiliter ex parte pueri, quia si conceptus fuisset ante desponsationē, potuisset rationabiliter a Iudeis sicut illegitimus repudiari, & nō sicut Chriſtū recipi. Secundo, quia puer propter persecutionem Herodis erat in Aegyptū portandus, & reportandus, ideo sponsus Maria erat ad hoc & cosimilia necessarius. Item hoc fuit ex parte virginis necessariū, vt haberet ministrū, nō suspectū, sed sibi cōiunctū vt

vt sponsum. It. in hoc fuit rationale ex parte nostra, quia sicut per Thomam palpanem circatrices Christi, certificati sumus magis de resurrectione Christi quā per alios, ita per Ioseph magis certifice sumus de virginitate Maria, quia dolore iniuriæ fuisset motus ad vindicandum opprobrium nisi in virgine cognouisset diuinū sacramentū. Item queritur hic. Cum Maria esset iam desponsata Ioseph & in domo eius, vt dicit Chrysoſt. quare non accessit ad cognoscendum virginem. Dicendum quod modus erat iustorum non perficere matrimonium per carnalem copulam, nisi prius uacarent orationi per aliquod tempus implorando diuinam misericordiam, ut patet Tobia 8. Et tunc creditur reuelatum esse ipsi Ioseph propositum Mariæ de obseruanda uirginitate. Licet enim cogere ad matrimonium contrahendum secundum temporis illius modum, propter rationes prædictas, tamen habebat uirginitatem in desiderio, & propositio, sed uotum non expressit, Contraxit igitur matrimonium committens se diuinae uoluntati, & tunc ex reuelatione diuina creditur, quod Ioseph cognouit propositum Mariæ, & tunc ex communi consensu uiderunt uirginitatem, quia ut creditur Ioseph adhuc virgo erat: Cuius ratio est, quia cum Christus in passione sua nulli matrem seruandam tradidit nisi uirgini, non est probabile, quod ante conceptum dum adhuc esset inuencula traderetur alicui nisi uirgini custodianda. **7** Ioseph autem vir eius. Hic ponitur Ioseph digna dubitatio. Emisso autem uoto prædicto angelus Gabriel uenit ad uirginem ignorantem Ioseph, & imprægnata est de spiritu sancto, ut habetur Luc. 1. Et statim de licentia Ioseph abiit ad cognatam suam scilicet sanctam Elizabeth ut ei prægnanti seruiret, & natum filij sui præcursoris uideret, & ibi mansit tribus mensibus vsque ad peractam præcursoris natiuitatem. Ipsa autem redeunte uadit Ioseph iterum eius grauidum, incurrit ex hoc uehementer suspicionem. Nec fuit mirum propter Mariæ longā absentiam, ex altera parte tantū tenebat de Mariæ sanctitate, ut dicit Chrysoſt. quod sibi uidebatur impossibile eam cecidisse. **8** Cum esset iustus & nollet eā traducere. Id est, pro palare, quia non erat certus de crimine. Et nec. **9** Voluit occulte dimittere eam. Ne forte ex opposita parte faueret

MORALITER.

7 Ioseph autem vir eius, cum esset iustus, &c. Per Ioseph cogitāte dimittere Mariam, qui certificatus de mysterio per angelū, accepit

accepit eam ut domina, significatur homo, dubitans in fide vel moribus qui p. prædicatorem uel cōfessorē bonū in fide solidatur, & subicit se ei in illis quæ fidei sunt orthodoxæ. **MORA-**

videretur quod ignorabat celare. Vel traducere ad penam in qua nouerat non infamiam, quia sciebat se eam virginem accepisse; intadam seruasse.

* Origenes. Quoniam virtutem mysterij, & sacramentum quoddam magnificum in ea cognoscebat, cui approximare se indignum estimabat, ideo humilis querebat se longe facere, sicut Petrus cum dixit, exi a me domine, quonia homo peccator sum.

* Augustinus. Secum astuabat disputans, & dicens. Quid faciam? prodo, aut taceo? Si prodidero adulterio non consentio, sed vitium crudelitatis incurro, quia secundum Moyse sententiam lapidandam eam esse cognosco. Si tacuero malo consentio, & cum adulteris portionem meam pono. Quoniam ergo tacere malum est, adulterium prodere peius est, dimittam eam a coniugio.

a Hec autem eo cogitante. Hic docemur diu deliberandum esse in incertis, ne peccetur temeritate leuitatis.

b Ecce angelus domini, quia sic pie cogitat, consolari meretur, & consilium suum meliori consilio mutatur.

* Rupertus. Quare timorem eiusmodi venire Deus permisit? Quare non prætuenit? Quare angelum non misit antea? Videlicet vt tentaretur vt manifestum fieret tam sanctis Angelis, quam hominibus de ipso quod esset iustus, & talis qui digne sic deberet appellari, Ioseph fili David.

c Fili David. Recognosce quod promissum est domui David, de qua tu es & Maria, & vide impletum in ea.

d Noli timere. Quia minus tantum sit quantum credis, & ne timeas pro reatu, sed amplectere charitatis intuitu.

* Origenes. Ne timueris, inquit, ne conturbaberis, sed securus & intrepidus accipe eam, sicut commendatum celestis thesaurum, vt deitatis diuitias & plenissimam sanctitatem.

* Euthymius. Quid est autem accipere? Intus retinere, vel ad seipsum rursus capere. Iam enim mente ab ipso diuisa erat. Accipere vero non ad nuptias, sed ad custodiam. Vxorem quoque dixit, vt inde eum certiozem faceret, quod a nullo viro cognita esset.

e Coniugem. Coniux erat non concubitu, sed affectu, non coniunctione corporis, sed copulatione animorum.

Nota coniugem dici a prima fide desponsationis. Igitur dispensationis est, si quis permittitur aliam ducere post sacramentum sponsonis, & si nunquam debitum soluere possit.

C Bene Ioseph vir, & Maria coniux dicitur cum in eo seruat affectus

NICOLAUS DE LYRA.

faueret sibi in crimine. Et bene dicitur, quod occulte, ne si in palam ea relinqueret, nesciret respondere determinate causam dimittendi eam hoc querentibus, cum haberet argumenta sibi insolubilia ex vtraque parte, vt visum est. Sed queritur hec quare Maria non dixit ei diuinum secretum? Est dicendum quod talia non sunt reuelanda, nisi quantum se extendit voluntas diuina, & ideo beata virgo tacuit, tenens firmiter quod sicut istud secretum fuerat reuelatum sanctæ Helisabet, vt habetur Luc. i. sic reuelaretur alijs competenti tempore ex beneplacito diuinæ voluntatis. Similiter queritur, quare Ioseph non petiuit ab ea? Dicendum, quod pro nihilo petisset, quia ipsi Mariæ pro se dicenti non credidisset, & iterum ex diuina dispensatione hoc factum est, vt per reuelationem angeli ipse sic certificaretur quod de cetero nullo modo dubitare posset.

I Hec autem cogitante, ecce angelus domini in somnis. Hic ponitur ipsius Ioseph dubitantis magna certificatio. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur certificatio quantum ad intellectum. Et secundo ostenditur hæc certificatio per effectum, ibi. Surgens autem. Prima adhuc in duas, quia primo ad certificationem ipsius ponitur testimonium angelicum. Secundo, ad fidei nostræ confirmationem producit testimonium propheticum, ibi. Hoc autem totum factum est. Ad euidentiam primæ partis aduertendum, quod magnum malum fuisset, si ad modicam horam ipse Ioseph beatam virginem quæ de spiritu sancto conceperat, dimisisset, ideo cum adhuc de hoc deliberaret certificatus est per angelum antequam

stus amoris, quod verum coniugium, & in ea sine coitu est D. fructus nuptiarum.

* Augustinus. Hoc exemplo magnifice insinuatur fidelibus coniugatis, etiam seruata pari consensu continentia posse permanere vocari; coniugium, non mixto corporis sexu, sed custodito mentis affectu.

Libr. 2. de consensu guan

a Ne si retineret, nesciens euentum rei, quasi conscius esset peccati. b Vt occulte dimitteret.

a culte dimittere eam. Hec autem eo cogitante. Non delator. a Non manifesta visione, quia dubitare animi premebatur, velut somno infidelitatis. b Ne ulterius premeret dubietas quem commendabat æquitas.

b te, ecce angelus dñi in somnis apparuit Ioseph, dicens. Ioseph fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam.

a Et ne suspiceris, quod de alio sit. Quod enim, &c. b Iam conceptum. Quod enim in ea natum est, de spiritus sancto est. Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Hoc autem totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est a domino per prophetam, dicentem. Ecce virgo in utero habebit, &

a Saluatorem. b Subdit causam nominis. c Quod solius est Dei.

a Quos predestinavit. b Quæ ex eis sunt. c Hoc quod narrat, testimonio prophético certius facit.

Esaiam: Quasi ex substantia sue carnis, non aliunde, tanquam per coitum viri: in utero habebit, &

saluat. Hoc enim ait Euangelista, quando iam omnia impleta erant. Vt adimpleretur. Prophetia, signum est præscientiæ Dei, quia quod dicit certum est a Deo præsciri, & ideo ab homine debet timeri. Nullum autem signum quod designat, efficit, sed tantum signat quod ostendit, sic prophetia non necessitatē eorum facit, quæ prædicat, sed signum est præscientiæ Dei.

Hier. Non est necessitas rerum ex eloquio prophetarum, sed sola exhibitio veritatis. Prophetia non facit necessitatem eorum quæ dicit, sed signum est præscientiæ Dei. Prophetia alia est ex prædestinatione Dei, quæ necesse est omnibus modis euenire, vt sine nostro impleatur arbitrio, vt hec de qua hic agitur. Alia est ex præscientia Dei cui nostrum admiscetur arbitrium. Alia est, quæ cōminatio dicitur, quæ fit ob signum animaduersionis diuinæ, vt fugiant a facie arcus electi, & iuste pereant incauti, & non ex præscientia, quia longe aliter scitur, quam futurum comminetur.

n Ecce virgo. Admiratur propheta Isaias, & quasi omnes de somno suscitans, ait. Ecce virgo in utero habebit. Spiritui sancto præsens erat quod in tempore nondum erat. Ecce virgo. Dicunt Iudæi, quod non est hoc nomen integritatis, sed ætatis puella. Sed quomodo tunc est tignum? Sensum Isaiæ sequitur, non verba. Pro concipiet, ponit. In utero habebit, & vocabunt, pro vocabis, vel vocabitur.

Erit prægnans. Propheta

Isa. 7. c.

Emmanuel

tequam ab ea discerisset. Et hoc est quod dicitur. Hec autem eo cogitante ecce angelus domini in somnis apparuit Ioseph dicens. quia anima clausis sensibus exterioribus, ad recipiendum reuelationem magis est apta, quia tunc non est per occupationem sensuum exteriorum impedita. Sequitur.

2 Ioseph fili David. Quia de Christo volebat loqui, qui erat promissus ipsi David: ideo de ipso David memoriam fecit.

3 Noli timere accipere Mariam coniugem tuam. non ad carnalem copulam, sed ad cohabitationem cum ea, & deuotam ministratiōnem. Subditur ratio.

4 Quod enim in ea natum est. Non dicit, ex ea, quia natiuitas in utero est quando foetus animatur, & illa erat completa, sed adhuc natiuitas ex utero tempore debito expectabatur.

5 De spiritu sancto. Miraculose facta est conceptio, non interueniente adulterio. Sequitur.

6 Pariet autem filium. scilicet quando erit natiuitas ex utero.

7 Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. In hoc autem ostendit angelus eum verum hominem, in partu virginis, verum Deum, in salute populi a peccatis, quia nullus potest saluare a peccatis, nisi Deus.

8 Hec autem totum factum est. Hic ad certificationem nostræ fidei adducitur ad hoc testimonium propheticum. Vnde ista sunt verba Euangelistæ scribentis, non angeli loquentis. Volebat enim ostendere in hoc completam esse prophetiam Isaiæ, septimo capitulo. Ecce virgo in utero habebit & pariet, &c. Sequitur.

A *Emmanuel*. Proprium est Christi, ut Iesus, quia cum his quos saluat, semper adiuvando perseverat.
 Tribus de causis de veteri Testamento astruit ea q̄ ponit in Evangelio. Pro testificatione, ut habeat testimonium a lege & prophetis. Pro confirmatione fidei, q̄a facilius credimus cū videmus impleta que sunt p̄dicta. Pro coniunctione noui, et veteris Testamenti.
B *Exurgens autem Ioseph a somno*. Beda.
 Moraliter Quisquis a Deo monetur, soluat moras, sugrat a somno faciat, quod iubetur.
C *Fecit sicut praecepit*. Perfecta obedientia. Fecit non tantum quod praecepit angelus, sed etiam sicut praecepit. Exhibitione seruitutis, et effectus amoris obediens recte dicitur fecit sicut praecepit ei angelus.
D *Angelus domini*. Non relinquitur mētiendi locus vbi officium angelorum celebratur.

textitatus.

adiunxit.

E *Et accepit eam*. Ad vitandum virginis infamiam, ad celandū saluatoris aduentū, ad necessariū pueri nascentis obsequiū.
F *Donec peperit*. Non quod post, quod magis constat, cum multis modis cognouit Deum esse qui natus est.
 Non quod postea cognouerit, sed ponit donec, pro et, vel

Pal. 109. a.

E

de ve. b. sign. cap. 5.

F

a pariet filium. & vocabitur nomen eius Emmanuel. quod est interpretatum nobiscum

a Alias vocabunt primo argeli psallemes, inde apostoli predicantes, vel alii credentes.

a Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Nobiscum. i. in homine Deus.

Dubietatis.

b Deus. **†** Exurgens autem Ioseph a somno fecit sicut praecepit ei angelus domini. **†** Et accepit coniugem, & non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum, & vocauit nomen eius Iesum.

a Non malignus. Propter praedictas causas.

a Ad opus coniugale. Propter secreta quae didicerat.

a Idei substantia suae. b Ante quem nullus praedecedit alius.

a Die octauo quo fiebat circumcisio, & nomen imponebatur.

pro eterno. ut *Donec ponit inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

Dicitur q̄ Ioseph Mariam facie ad faciem videre non poterat, quam spiritus sanctus a conceptione impleuerat penitus.

Et ideo non cognoscebat facie ad faciem quam desponsauerat, donec uterus euacuaretur de quo hic non agitur.

g *Primogenitum*. & vocauit nomen eius Iesum. Primogenitum dicitur omne quod aperit vuluam, siue aliud sequatur siue non, Vel primogenitus inter omnes electos per gratiam. Proprie autem vnigenitus Dei patris vel Mariae dicitur.

C NICOLAUS DE LYRA.

1 Et vocabitur nomen eius Emmanuel. Per hoc ostenditur veritas deitatis & humanitatis in Christo. Prius enim erat nobiscum Deus per essentiam, potentiam & praesentiam. Similiter erat per gratiam nobiscum quantum ad sanctos patres, ergo li nobiscum, importat hic specialem vnionem qua facta est per nostra humanitatis assumptionem.

2 Exurgens autem. Hic ponitur ipsius Ioseph certificatio per effectum, quia exurgens a somno certificatur de uirginitate Mariae ad mandatum angeli.

3 Accepit coniugem. Tanquam dominam suam, ei obsequiose ministrando.

4 Et non cognoscebat. Quod exponunt aliqui de cognitione faciei dicentes quod ex praesentia Christi in utero virginis tanta erat claritas in eius facie, quod Ioseph non poterat eam cognoscere, sicut dicitur de claritate faciei Moysi ex consortio sermonis domini, quod non poterant intendere in eam filii Israel, ut habetur. 1. Cor. 2.

Aliter exponit Hieron. de cognitione carnalis copula, quia cum ea conuerat uirginitatem, ut dictum est. Sequitur.

5 Donec peperit. Ex hoc loco dixit Eluidius haereticus, quod Maria licet a Ioseph non sit cognita ante partum Christi, tamen post eius partum ab eo cognita fuit, & alios filios peperit. Quod arguit ex hoc quod dicitur hic. Non cognoscebat eam, ergo post partum cognouit. Item ex hoc quod subditur. Primogenitum, quia primogenitus non dicitur nisi respectu aliorum filiorum secundo genitorum. Hoc etiam

etiam confirmatur, quia Iob. 3. legitur Christum fratres habuisse, sed hoc non valet, quia sicut dictum est, Maria & Ioseph uirginis uicem uerant. Item beata uirgo fuisse in gratiss. ma. si tanto ac tali filio non fuisset contenta. Item Ioseph qui dicitur sanctus sceleratissimus ac peius sinu piosissimus fuisset si templum spiritu sancti, & speciale habitaculum Dei violare ac polluire praesumpisset. Ad primum ergo dicendum, quod haec dictio, donec aliquando significat tempus determinatum, quo transacto fit aliquid, sicut dicitur. Iste non conedit donec esset hora sexta. hoc est intelligi dum quod completa sexta comedit, & sic non accipitur hic. Alio modo accipitur pro semper, sicut in Psal. habetur de Christo. Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Non est sic intelligendum, quod quando inimici eius erunt positi sub pedibus eius tempore iudicii, quod tunc dimittat sedere ad dexteram patris, in modo aeternaliter sedebit. & hoc modo accipitur hic donec, ut dicitur. Non cognoscebat. Ad secundum dicendum, quod Christus primogenitus filius virginis dicitur, non quia alij fuerunt post ipsum, sed quia nullum peperit ante eum, & hoc modo accipiebatur in lege. ubi praecipiebatur quod primogenitus Deo offerretur, & si aliqua mulier pariebat unicum, tanquam primogenitum offerebat illum. Ad tertium dicendum quod in euangelio fratres Christi nominantur cognati eius germani, quia de eadem cognatione, sicut Abraham, & Loth dicuntur fratres, Genes. 13. b. ubi dicitur. Ne sit iurgium inter me, & te: fratres enim sumus, & tamen Loth erat nepos eius. Et sic patet propositum.

ADDITIO. I.

In cap. 1. ubi dicitur in Postilla: Sed istud non videtur probabiliter dictum.

Sententia Hieronymi, sane intellecta non videtur improbari rationabiliter per obiectiones Postulatoris. Ad cuius intellectum attendendum, quod peccatores possunt intelligi dupliciter scilicet peccatores finaliter impenitentes, de quibus in Psal. Deficiant peccatores a terra, &c. Vel peccatores qui per penitentiam iustificatur, sicut ibi. Non ueni uocare iustos, sed peccatores, scilicet ad penitentiam, Matth. 9. b. Et de his loquitur Hier. cū dicit. Qui propter peccatores uenerat scilicet propter peccatores finaliter penitentes, propter tales enim Christus tantum uenit secundum efficaciam, non autem propter peccatores finaliter impenitentes, propter quos non uenit efficaciter nisi secundum sufficientiam tantum, ut est manifestum.

Item attendendum, quod peccatrices in genealogia Christi nominatae sunt huiusmodi, scilicet finaliter penitentes fuerunt enim in peccato satis famosae, & deinde ad iustitiam conuersae. sic quod de earum iustitia finaliter rationabiliter sit praesumendum. Quod sic patet. Nam Thamar cū esset Chanaanita similiter, & Raab, idololatricae fuerunt. unde earum nationes in scripturis sacris saepe de idololatria reprehenduntur, ut in quibus plurimis locis sacrae scripturae reperitur. Ruth etiam Moabitica ex genere reprehenditur in scriptura, ut patet. Bethsabee fuit notaria adultera. De iustificatione autem Raab, & Ruth satis patet in postilla. De iustificatione Thamar patet Genes. 38. eo quod post eius condemnationem per Iudam fuit ab eo iustificata, ex quo praesumi debet eiu. innocentia. Similiter de Bethsabee iustitia habetur. 3. Reg. 1. c. ubi per successionem Salomonis in regno post David ipsa dicebat regi q̄ nisi Salomon succederet essent ille & ipsa peccatores. Hoc est dicere, q̄ nisi Salomō succederet iudicasset Bethsabee adultera a populo, ut ibidem exponit. Unde a sensu

contrario, quia Salomon successit, sequitur matrem fuisse purgatam ab illo peccato. unde tales quae primo peccatrices, & consequenter iustae fuerunt, conuenienter ponuntur in genealogia Saluatoris, qui ut peccatores iustificaret, uenerat. Unde notanter Hier. dicit nullam sanctam mulierem positam in genealogia Christi, non enim dicit, nullam iustam mulierem, quia praedictae quatuor iustae fuerunt licet sanctae non debuissent dici saltem in uita ipsarum propter peccata praecedentia, & sic uerba Hiero sunt sane intelligenda. Quam sententiam uidetur tenere, Ambrosius super Lucam, ubi de ista materia tractans dicit. Ne puderet ecclesiam ex peccatoribus congregari cum dominus de peccatoribus nasceretur. Ex quo patet responso ad obiectiones Postil. Nam quod obicit primo de illis tribus fuerunt sublata a genealogia Christi propter peccatum Ioram, qui miscuit se filiae impiissimi Iezabel. illud non facit ad propositum. Nam Ioram non penituit de illo peccato, vel saltem non legitur penituisse, nec habetur aliqua ratio unde talis penitentia praesumatur. unde merito sibi Ioram usq; ad quartam generationem de genealogia Christi tolluntur, qui non uenit ad saluandos efficaciter peccatores impenitentes, ut dictum est. Secus autem de mulieribus iustis supra dictis.

Quod autem obicit secundo de matre Christi, q̄ ponit in genealogia, &c. non facit ad propositum. Hier. n. loquitur de mulieribus quas ponit euangelista in hac genealogia uoluntarie, scilicet quod potuisset omittere eas, & nullam de eis facere mentionem, sicut omisit nominare Sarā & Rebecā & huiusmodi. ex qua omissione nullus defectus occurreret in hac genealogia, q̄a sufficeret expressio uirorum tantum, secus est de uirgine gloriosa, cuius expressa nominatio fuit necessaria. non enim Christus descendit a Dauid, nisi per matrem gloriosam, non autem per Ioseph. Quod autem ulterius obicit de Raab & Ruth, nihil facit contra Hieron. imo pro eo probat enim ipsarum finalem iustitiam, ex quo non concluditur quia prius peccatrices fuissent, prout manifeste fuerunt, q̄a manifeste

contrario

facit

A facit ad sententiã Hier. confirmandã, vt dictum est Ratio autem assignata per Postulatorẽ circa noiationem harum mulierum nõ vñ valere. Dixit enim q̄ ista mulieres hic expresse fuerunt viris ex quibus conceperunt occasionaliter seu accidentaliter coniun- &c. Quæ quidem ratio ex duobus vñ insufficiens: Primo; quia hoc oino est impertinens proposito. Nihil eni m̄ vñ facere ad rōnem genealogiæ, quod occasionaliter seu accidentaliter vel ex intentione, seu per se vir & vxor coniungamur. Secundo: Nã Iã prima vxor Iacob ex qua Christus descendit occasionaliter & præter intentum seu accidentaliter fuit coniuncta ipsi Iacob, sicut Thamar ipsi Iudæ, sicut patet Gen. 38. & tamen non nominatur expresse sicut illa. Excusatio aut Postulatoris de hoc q̄ contradicit Hieronymo non videtur sufficiens. primo, quia quãuis liceat aliquo modo sentire contraria eorum quæ proferuntur à sanctis doctoribus, prout patet ex auctoritate Augustini per ipsum allegata, non tñ expedit, præsertim vbi eorum dicta possent rōnabiliter saluari, vnde in talibus hēt locū sentētia Apostoli. I. Cor. 6. c. *Oĩa mihi licent, sed non oĩa expediunt.* Quod autem non expediat nec sit omnino securum Hieronymo & similibus sanctis doctoribus ecclesiæ in expositionibus sacræ scripturæ contradicere, satis patet in decretis in c. decretales. dist. 20. vbi hñ q̄ diuinarū scripturarum tractatores in sacrarū scripturarū expositionibus, Romanis pontificalibus præponunt. Quod aut Hier. sit de numero talium satis est diuulgatum in ecclesia Dei, & hñ in decretis dist. 14. Sancta Romana, vbi inter opuscula sanctorum patrum quæ in ecclesia catholica recipiuntur, sit expressa mētio de opusculis beati Hier. vnde contradicere talibus licet nõ sit hereticū, posset tñ dici impium. Est. n. contra donum pietatis, secundum quod donum sancti sunt honorandi. Nec est cōtradiciendū scripturis eorū siue sint intellectæ siue non: vbi non inueniatur contra fidē aliquid asserere, vñ patet per Aug. in 2. de doctrina. Christiana, prout allegatur. & in secunda secūdæ. q. 121. art. 1 in rñsione ad tertū argm̄.

ADDITIONO. II.

In eod. c. vbi dñ in post. q̄ Ioseph & Maria fuerunt ex eadē tribu, Circa genealogiã Christi à Matthæo traditã non solū infidelium seu hereticorum vehemens murmuratio, sed & fidelium non modica admiratio confurgit. Illi enim temerarie calumniantes, isti vero timorose admirantes frequenter q̄runt: cū intentio euāgelistæ in hmōi genealogia circa hoc principaliter versetur, vt Christum ex David & Abraham secundū carnem descendētem ostendat, quō de hoc per descēsum Ioseph virum Mariæ ab ipsis David & Abraham nos instruere intendit. Alienū enim à fide tota liter est Christū ex semine Ioseph descendisse. Vnde stant simul q̄ beata virgo nõ descēdisset à David, & per cōsequēs nec Christus, tñ Ioseph de ipso descēderat. Quæ quidē questio in glo. or. mouet, vbi sic. Quid ad Christum generatio ex David deducta ad Ioseph, cū Christus nõ ex semine Ioseph? Cui quidē q̄stioni glo. sic rñdet. Non est consuetudo scripturarū, vt ordo mulierū in generationibus texatur. Et ideo nõ per Mariã sed Ioseph inducit, cum de vna & eadē Ioseph & Maria tribu fuerint. Vnde & eam quasi propinquã cogebatur accipere in vxorē, ne tribus in aliam se confunderet. Vnde etiã similiter tãquam de vna stirpe profitebantur in Bethleem, cū singuli in suas profitebantur ciuitates: hæc in glo. Mat. 1. Et idem in alia glo. Luc. 3. sub alijs verbis, quã sententiã sequit postillator & ceteri expositores literales quos vidi in hac materia. Sed his non obstantibus, qm̄ non cessat aium pulsare. Quod. n. præsupponitur in glo. pro hac rñsione. s. non esse consuetum in scripturis ordinem mulierum texere, non vñ stare pp̄ tria. Primum, quia contrarium huius inuenitur. I. Paralip. 2. vbi in genealogia filiorum Israel, & specialiter Iesse, interponit mulieres. s. Sarua & Abigail à quibus consequenter suã textit genealogiã, vt ibidem patet. Secundo. nã dato hoc q̄ nõ esset assuetum in scripturis vt glo. dicit, hoc haberet locū vbi per parentes masculos tñ generatio posset deduci vsque ad illū qui genealogizari intenditur, quod est cōe cæteris hominibus. Sed vbi genealogizatur talis qui parentem masculum non habuit, vt est solus Christus, consuetudo hmōi nõ debuit habere locū, cū subest causa manifesta contrariū faciēdi. Necessitas igit vrgebat vt mulier in genealogia illius texeretur, cuius generatio secundū carnem nõ poterat deduci, nisi per mulierem. In propria enim materia posset ostendi, q̄ euāgelista prætermisit cōem obseruare pp̄ singularitatem excellentiæ Christi. Nam ceteræ genealogiæ in sacra scriptura traditæ consueuerunt intitulari ab illo à quo originē deducunt, non aut ab illo in quem terminum seu finem accipiunt. vñ. de Gen. 36. a. *Hæ sunt generationes Esau.* & Num. 3. a. *Hæ sunt generationes Aaron.* &c. In quibus tituli generationis à primis parentibus accipiuntur, non aut ab ultimo in quē terminantur. Quã cōsuetudinē si euāgelista obseruasset, potius dixisset Liber generationis David vel Abrahæ, q̄ liber generationis Iesu Christi, sed talē consuetudinē obseruare nõ curauit pp̄ excellentiam singularē ipsius Christi. Pari mō non debuisset curare de obseruatione consue tu-

cōsuetudinis in non texendo ordinem mulierum, & hoc pp̄ excellentiã dignitatis matris Christi. Nec valet dicere, q̄ in genealogijs allegatis non intendebatur accedere ad aliquē vnū principālē, sed solum multiplicationem à primo parente descendētem ostendere. Nam Ruth vltimo, vbi David principaliter intenditur genealogizari, non intitularur genealogia à David quē intendit, sed à Phares à quo intendit. Dicit enim: *Hæ sunt generationes Phares.* &c. Tertio, nam sicut deduxit euāgelista genealogiam vsque ad Ioseph virum Mariæ, potuisset deducere vsq; ad Ioachim patrem Mariæ, vt dicendo. Sarpanthera genuit Ioachim patrem Mariæ de qua natus est Iesus. non enim minus consuetum est in genealogijs introducere patrem talis foeminae quã introducere talis foeminae virum. Vnde etsi vtrunque sit infuetū, per primum tñ fieret rectius descensus ad Christum, per secundum autē minime. Quod etiam secundo continetur in glo. s. q̄ Ioseph & Maria de eadem tribu fuerant, & ideo eam quasi propinquã cogebatur accipere, ne tribus in aliam se confunderet, non satisfacit questioni propter duo. Primo, quia hæc assertio vñ esse de genere Apocryphorum quæ in sacra scriptura nullū habent fundamentum. Vnde & talia eadem facilitate cōtemnuntur qua approbantur iuxta doctrinam Hier. secundo. nam posito q̄ Maria esset eiusdem tribus cum Ioseph, ex hoc non sequeretur ipsam descendisse à David, Tribus. n. Iuda diuidit per multas familias p̄ter familiam David. Descendētes. n. de Zarã fratre Phares sunt de tribu Iuda non tñ descendunt à David. Similiter cū Iesse habuit multos filios & filias præter David, contingere potuit ab illis multos descendere, qui quidē nõ solū essent de tribu Iuda, sed et de familia Iesse & Bethlamitarū, & tñ tales nõ descēderent per David. Cū igit illa lex quæ iubet accipere propinquã, nõ cogit accipere propinquã eiusdē familiæ, sed sufficit q̄ sit propinquitas in eadē tribu, ne hereditas vnus tribus in aliã transeat, vt patet ad literã. Num. 40. Ideo ex hac propinquitate quã glo. vult introducere, non habemus necessariū, q̄ Maria descendat à David, sed solū q̄ sit de tribu, ex quo non haberetur intentum. Quod et tertio continetur in glo. s. q̄ similiter in Bethleem ambo coniuges profitebantur: ex quo vult concludere, q̄ vterque esset de familia David, non vñ valere pp̄ duo. Primo. nam secundum magistrum historiarum dubiū est ad literã an mulieres profiteri tenebatur in illa descriptione de qua agit Luc. 2. an solum viri. Vnde non hñ efficax argm̄ de hoc q̄ beata virgo profiteretur in Bethleem, sed q̄ Ioseph portans secum coniugem vt obsequium parus ei appropinquante necessitate impēderet, profitebatur. Confirmatur autē opinio ista quæ tenet, q̄ solum viri profiteri tenebantur, per illud Mat. 17. vbi agitur de solutio ne tributi per Christum. Ibi, n. apparet manifeste, q̄ tantum capi ta domorum seu familiarū censum Cesari tribuebant, & non alij de familia seu domo. Vnde p̄ Petro tñ qui caput aliorū erat solui mandauit tributū, non pro alijs Apostolis. vt hñ in glo. ibi. Secundo, nam dato q̄ beata virgo teneretur profiteri in Bethleem, ex hoc non sequit ipsam descendisse à David. Nã potuit descendere de Iesse qui erat Bethleemitanus per alios filios ipsius Iesse patris David, & sic tenere ibidē profiteri sicut & Ioseph, non tñ ex hoc, q̄ à David descēderet. Questio igit pfata minus sufficēter soluta remanere vñ, & sic admiratio prædicta in suo stat vigore. Maiorum tñ semper reuerētia salua doctorum seu expositorum, vltimus vñ hic aliquid esse dicēdum. Ad cuius euidentã præsupponēda sunt quædam verba generalia, deinde subiungēdæ sūt aliquæ cōclusiones ad propositum. Primo præsupponit, q̄ filius prout in bonis paternis succedit tripliciter posset dici. Primo secūdū verã gñrationē naturalē, secundum quã filius plerumq; succedit patri, non solū in bonis naturalibus corporis, vt in bona cōplexione seu habitudine corporali prout legit Gen. 6. de gigantibus, qui potētes viros in seculū genuerūt, magnos in corpore & robustos, sed et in bonis animæ vt in virtutibus. Quandoq; secundum naturalē inclinationē filij succedunt suis genitoribus prout aptitudinē ad certas virtutes aliqui habēt à natura, saltē secundū aptitudinē & inchoationē, vt in prima 2. q. 63. ar. 1. s. in corpore. q. Vnde Cassio. in quadã epistola: Laudabilis vena suã seruat originē, & fideliter posteris tradit quæ in se gloriosa transmigratioe promeruit. Ad q̄ facit illud Io. 8. c. Si filij Abrahæ estis, &c. Secundo dñ filius alicuius etiam ille quem non genuit naturaliter, sed tantum secundum famã publicã & cōem populi æstimationem illius dñ filius. Quod contingit cum vxor alicuius filium parit quē non ex marito habuit, reputat tñ in populo sine cōradictione sui mariti filius. Qui quidē filius licet in bonis suprãdictis nõ hēat nãtūter succedere tali ficto patri, succedit tñ ciuilitate, nõ solū in bonis minoribus fortunæ vt in diuitijs, sed et in nobilitate seu generis claritudine, q̄ maiora sunt seu magis desiderabilia bona, saltē ad magnanimos, q̄ diuitiæ. Homines. n. hmōi pp̄ honores & generis claritudines obseruandas iacturã in cæteris rebus fortunæ patiunt, vt in prima secūdæ. q. 2. ar. 2. Hęc aut succellio per iura cōia seu cōem gentium cōsuetudinē patet: q̄ dicunt vt illo

A ille qui pro filio legitimo alicuius secundum famam publicam habetur, dicitur sibi succedere in generis nobilitate, & hmoi. Tertio dicitur filius alicuius et ille qui neutro predictorum modorum descendit, sed per legalem adoptionem tunc est ab aliquo in filium assumptus, qui quidem filius tali patri habet succedere, saltem in minoribus rebus fortunae, ut in diuitijs prout iura volunt coram. Quae quidem tres successiones seu filiationes supradictae quaeque concurrunt in eadem persona, quaeque in tribus distinctis, ut satis patet. Secundo praesupponitur, quod filiatio secundum veram generationem naturalem, spiritaliter cum a remotis parentibus per longam parentelae lineam successiva in temporum antiqua diuturnitate delicta, a nemine est infallibiliter cognoscibilis, nisi per diuinam reuelationem seu sacra scripturam diuinitus tradita. Quod inductiue probatur. Nam quod aliquis sit filius alicuius secundum veram generationem naturalem per experientiam sensuale, qua proprie singularia cognoscuntur, haberi non potest, nisi forte a parentibus, utpote a matre quae de hoc posset certioris notitiam habere, cum ceteri homines et et pater certam notitiam experimentalem de hoc coeteri non habent. Mater vero etsi certam notitiam experientialem de filio suo, cuius patris sit secundum veram generationem habeat, non tamen tale notitiam de viro suo nec de seipsa, & multo minus de antiquis parentibus viri sui nec de suis per lineam parentelae ascendendo per experientiam habere potest. Pari igitur ratione conicitur, quod apud neminem potest esse experimentalis cognitio de aliquo utrum descendat a certo remoto progenitore modo predicto. Fama autem publica seu coeteri aestimatio populi quantumcunque sine contradictione in populo sit extensa, infallibilem cognitionem non causant: Similiter nec testes vel legitima documenta seu instrumenta cum oia hmoi sunt fallibilia, ut frequenter patet, & et in sacris historijs: testium fallacia nonnunquam reperitur, per chronicas et antiquorum quae in sacris scripturis non sunt insertae, notitia hmoi infallibilis haberi non potest, cum talium certitudo, certitudinem quae per famam publicam habetur, non excedit, ut est manifestum. Similiter nec per aliquam veram scientiam naturalem seu liberalem arte hoc est cognoscibile, ut patet intuitu. Restat ergo, quod hoc tamen sit cognoscibile per diuinam reuelationem, secundum quam prophetarum, ut ait Gregorius, quaeque de praeterito, quaeque de futuro vaticinantur. Et isto modo Moyses de Noe prophetare censeatur, de quo dicitur genuisse tres filios & hmoi. Tertio praesupponitur quod, ut aliquis sit filius alterius secundum coeteri aestimationem & famam publicam tantum, vel secundum adoptionem legale hoc posset aliter cognosci quam per diuinam reuelationem probatur. Nam per testes idoneos, vel legitima documenta, vel chronicas antiquorum authenticas, talis filiatio sufficienter posset probari ut de se patet. Quarto supponitur quod miraculorum Dei quaedam sunt ad dei confirmationem, & talia debent esse manifesta. Alia vero sunt miracula quae non per sui manifestationem sed per fidem habentur, & ista debent esse occulta, ut fides eorum magis sit meritoria, ut est factum altaris, & virginis partus. Veritas istius praesuppositi patet in tertia parte quae 29. art. 1. in ratione ad secundum ar. His praesuppositis. Prima conclusio sit ista, quod Christus prout ex pronosticis prophetarum habetur, habuit esse filium Dauid & Abraham secundum veram generationem naturalem, & sic conueniens fuit hoc per sacra euangelicarum doctrinarum traditionem testificari. Prima pars probatur. nam de promissione facta Abraham Gen. 26. a. legitur. *Benedicentur in semine tuo oes gentes terrae.* Quod exponit Apostolus ad Gal. 3. c. *In semine qui est Christus.* In Psal. autem de promissione facta Dauid dicitur. *De fructu ventris tui ponam super seae tuae.* quae verba manifeste denotant veram filiationem naturalem. Ille, enim qui secundum famam publicam tamen hmoi filius reputatur alicuius, non vere dicitur de semine eius, nec de fructu ventris sui, ut est manifestum. Et inde et est, quod cum ex tali filiatione in laudabili vena filij parentibus in virtutibus succedunt ut in primo praesupposito dictum est, idcirco principales virtutes regum quae de ipso Dauid leguntur, attribuebantur propheticè quali per modum successionis deberi Christo. De Dauid, enim legitur fuisse in oibus vijs suis prudentem seu sapientem 1. Reg. 28. Similiter quod fuit faciens iudicium & iustitiam omni populo 2. Reg. 8. d. Quae quidem virtutes quali per modum germinarum successionis praedictur a Ieremia Christo conuenire. vnde Iere. 23. a. *Suscitabo Dauid germen iustum & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra.* Vnde, licet in altiori & excellentiori modo Christus habuit virtutes quam Dauid & ceteri sancti, ut in tertia parte. quae 7. ar. 2. in ratione ad 2. arg. nec ipsi Christo per successionem a Dauid debebantur, praesertim cum multi progenitores non eiusdem laudabilitatis inter Dauid & Christum interfuerunt: Denotatur tamen per prophetam in verbis praedictis, quod Christo et pertinebat successio in talibus virtutibus secundum veram generationem naturalem humanam, in quantum erat ex vero & proprio germine ipsius Dauid, prout in primo praesupposito fuit tactum. Secunda pars conclusionis probatur. Nam illa quae in vaticinijs prophetarum inueniuntur tradita de Christo, in euangelijs pro maiori & principaliori parte impleta esse explicantur Mat. 1. d. *Ut adimpleretur quod scriptum est per prophetam, &c.* Et sic de qua plurimis quae in processu euangeliorum similibus leguntur. Conclusio secunda, quod Christum

secundum veram generationem naturalem a Dauid & Abraham descendisse sufficienter traditur, quantum ad informationem spectat per Mattheum in primo titulo sui euangelij dicentem. *Liber generationis Iesu Christi filij Dauid filij Abraham.* Etiam si de genealogia Christi nihil amplius tradidisset, probatur. Nam ex solis istis verbis manifeste asserit euangelista Christum a Dauid & Abraham descendisse per veram generationem naturalem, sed talis assertio est sufficiens testimonium apud fideles ad hoc credendum, etiam si nihil amplius de hoc declarasset. Igitur conclusio vera: Consequentia de se patet, & assumptum pro prima parte probatur. Nam etiam quod filius dici posset et ille qui tamen secundum famam publicam vel legitimam adoptionem est filius, ut in primo praesupposito, nunquam tamen ab aliquo dicitur generari qui secundum famam tamen vel adoptionem sit eius filius: licet enim pater dicatur secundum curam, & ratem, seu genituram & hmoi, & per consequens filius tanquam eius correlatiuus, generare tamen seu generatio non eodem modo & iuuocatur. Cum igitur dicitur. *Liber generationis Iesu Christi,* manifeste loquitur de genealogia quae est per viam generationis, non autem de illa quae secundum famam vel adoptionem tamen dicitur. Talis enim filiatio, non per generationem, sed per alium modum procedit. Secunda vero pars assumpti probatur. Nam apud fideles euangelia Christi recipientes sufficienter filiatio praedicta per illa verba tituli comprobatur. Nam si hoc non esset verum, nec titulus illo veritate contineret, quod absit a fidelium cordibus cogitare, cum secundum Augustinum. Si vnus falsum in sacra scriptura esset repertum tota eius auctoritas infirmaretur. Apud infideles autem qui euangelium negant vel de sui veritate dubitant, nec tota genealogia sequens sufficit ad hoc eis probandum. Tales enim a fide alieni, verbis euangelistarum non praestant fidem, & ideo totam illam lineam negabunt, nisi forte Hebraei qui auctoritate veteris testam. aliquam partem genealogiae Matthei habent recipere. scilicet vsque Zorobabel vel Abiud & hmoi, non ultra, cum apud eos de ceteris historia autentica non habeatur. Sic igitur tota genealogia per extensum in euangelijs tradita non sufficit ad conuincendos infideles de hoc quod Christus a Dauid descendit, etsi per Ioachim & Mariam fieret descensus. vnde Apostolus 1. ad Tim. 1. prohibet genealogijs intendere. vbi glo. dicit quod infideles habebant genealogias quibus narratur Christum descendisse a Dauid. vnde sicut apud tales non sufficit illa narratio in euangelijs contenta de genealogia Christi quantumcunque extensa tradatur, ad veram generationem naturalem eius ostendendam, sic apud fideles sola verba tituli sufficiunt ad hoc fundandum, quae quidem ratio includitur in verbis Augustini contra Faustum Manichaeum volentem probare Christum non esse filium Dauid. cum non esset conceptus ex Ioseph, ad quem serie generationis Mattheus producit, vbi Augustinus sic ait. Sic ergo nos credimus et Mariam fuisse in cognatione Dauid, quia scripturis credimus, quod vtrumque dicunt. scilicet Christum ex semine Dauid esse secundum carnem, & eius matrem Mariam virginem esse. Haec ille. Si tamen queratur quae sit utilitas seu necessitas tradendi tam extensam genealogiam vbi solus primus titulus sufficit: Ad hoc respondetur per sequentem tertiam conclusionem. Tertia conclusio, quod conueniens fuit, ut Christus et secundum publicam famam & coeteri aestimationem a Dauid descenderet, & quod hoc consonat antiquorum prophetis traditionibus. Prima pars probatur. nam hoc fuit conueniens dupliciter. Primo ad fidelium in coeteri Christum illo tempore recipientium instructionem. Secundo ad confutationem infidelium Christum non recipientium. primum patet sic, nam prout in secunda secunde quae 1. ar. 7. in ratione 3. arg. habetur. Cognitio fidei in hominibus oportuit, ut ab imperfecto ad perfectum procederet, & ideo Christus fuit prius cognitus sub ratione Saluatoris in coeteri, et apud electos, quam cognoscere esse Deum & hominem. In prima enim vocatione Apostolorum Io. 1. Andreas dicebat: *Inuenimus Messiam. i. Christum,* sed postea Christo interrogante, Vos quem me esse dicitis? Petrus respondit. *Tu es filius Dei.* Mat. 16. c. Ex quo videtur quod prius sequebantur ipsum tanquam Christum antequam cognoscerent eius deitatem. Vltimus et tanquam minus plene informati de fide suae deitatis, eisdem dicebat apostolis, tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me. Io. 14. b. Similiter & pari ratione prius Christus fuit cognitus tanquam filius Ioseph, quam cognosceretur esse sine patre in terris. Non enim solum apud aemulos qui ipsum spernentes dicebant. *Nonne filius Fabri est.* Mat. 13. sed et apud simplices discipulos & cognatos coeteri filius Ioseph reputabatur, antequam mysterium virginitatis esset divulgatum. In talium enim persona euangelista dicebat. Non cognouerunt parentes eius. Luc. 2. g. vbi non solum simplices seu idiotae prout apostoli fuerunt in principio, sed et Nathanael qui secundum glo. peritissimus scripturarum erat, cum audiuit a Philippo. Io. 1. g. *Quem scripsit Moyses in lege & prophetis inuenimus Iesum filium Ioseph a Nazareth,* non fuit admiratus de hoc quod Christus esset filius Ioseph: sed de hoc quod a Nazareth esset, cum de Bethleem expectabat Messiam. Et quod magis attentione dignum est, quod ipsa eadem beata virgo huius mysterij diuini super oes conscia, istum modum loquendi obseruabat di. Ego & pater tuus dolentes querebamus te Luc. 2. g. Ex quod se-

C quo sequitur, quod ad instructionem fidelium in communi qui
A Christum venientem in mundo receperunt, conueniens modus
 fuit, ut eis præsentaretur prius sub ratione regis, scilicet Mellæ
 filij David sine reuelatione mysterij deitatis & virginitatis matris,
 quam quod eis à principio omnia ista arcana reuelarentur: sic. n.
 processerunt ab imperfecto ad perfectum, qui est modus homi-
 nibus in communi maxime connaturalis. Secundum probatur,
 nam si Christus secundum veram generationem naturalem tan-
 tum à David descēdisset, & non secundū famā publicā, & cōem
 populi æstimationem, hoc nō sufficeret ad refutandos infideles,
 præcipue Hebræos qui ex illa stirpe tantum Saluatorem specta-
 bant, ut auctoritates sacræ scripturæ testant, & Christus eos ex-
 hortando dicebat. *Scrutamini scripturas, Io. 5. f.* Vnde si eum ra-
 tionabiliter ignorassent à David descendisse, præsertim cū cōis
 fama & populi æstimatio hoc non testaretur, redderentur excu-
 sabiles. Non enim ipsi tenebantur cognoscere veram generatio-
 nem naturalem Christi secundū quam à David descendit, Ta-
 lis. n. incognoscibilis est, nisi per diuinā reuelationē, ut in secun-
 do præsupposito fuit oñsum. Diuina tñ scriptura intendit eos
 inexcusabiles reddere, vnde glo. super illud Matth. 2. a. *Vbi est qui
 natus est.* Cōsilio Iudæorū est ut Christi natiuitatē à gētilibus di-
 scant, et si nō credūt, inexcusabiles sunt, hæc in glo. Conueniens
 igitur modus fuit, ut et Christus secundū publicā famā à David de-
 scenderet, ut sic ipsum refutantes saltē sub rōne Saluatoris spe-
 ctati in cōmuni recipere, inexcusabiles essent, quod est intentū.

Secunda vero pars cōclusionis probat. Nam prophetæ per mo-
 dū successionis ipsius David Chro regī dignitatē attribuebāt,
 Isa. 9. b. *Super solū David & super regnū eius sedebit.* Quæ quidem
 verba & similia, licet non de sede seu regno tēporali principaliter
B intelligant, prout verba Isa. denotant ibidē dicentis. *Sedebit in
 aternū.* Nec. n. concedendū, est q, in regno tēporali Dauidico Ie-
 chonias à quo Christus descendit habuit successorē prophetante
 Jerem. 22. g. de ipso Iechonia. *Non erit de semine eius qui sedeat su-
 per thronū David: cū hoc tñ stat q, secundū intellectū minus prin-
 cipalem seu figuratiuum, quem totus populus in cōi principaliter
 intendebat de regia dignitate, et tēporali, quæ Christo deba-
 tur per successionē David talia verba intelligunt, per quod signi-
 ficabat successio ipsius Christi hominis in regno vniuersali supra
 oēm creaturā, iuxta illud: Data est mihi ois potestas in cę. & in
 ter. Mat. 28. d. Rō ante huius figuratiuæ loquutionis seu dupli-
 cis intellectus talis est. Nā licet nostra cognitio de imperfecto ad
 perfectū naturaliter pcedit, ut tactum est, sic eo mō naturale est
 nobis ex cognitione corporaliū, in spiritaliū cognitionē deueni-
 re. Inuisibilia. n. Dei à creatura mūdī per ea q, facta sunt intelle-
 cta cōspiciunt, ad Rom. 1. c. Quod nō solū hēt locū in puris natu-
 ralibus, sed et in supernaturalibus, ut misterijs ecclesiæ, præcipue
 in factis quibus facta inuisibilia per signa visibilia tradunt, & iō
 ex diuina pōrdinatione, ut populus de sensibilibus ad insensibili-
 lia connaturali mō reduceret, Christū quē cōstituit heredē vni-
 uersotū et in regia dignitate tēporali vt legitimū ipsius David suc-
 cessorē fecit, sic ius hēditariū in ipso regno eidē pertinere ex tali
 successionē. Quā quidē successionē tēporalē cōtēporanei Christi di-
 ligēter attēdebāt, ut testat sacra historia. Nā apostoli qui fuerunt
 super ceteros de mysterijs Christi eruditi, et post resurrectionē,
 quā iā ipsi gloria erat eis magis manifesta ab eo q, rebāt. Si in hoc
 tpe restitutus es regnū Israel? Act. 1. a. Quod intelligit ad lite-
 rā de regno tēporali. credētes talē restitutionē ad Christū ptinuisse,
 nec Christus pro tunc illū intellectū figuratiuū seu minus prin-
 cipalē ab eis exclusit expresse, ut ibidē patet. Fortius ergo sentiē-
 dū est de ceteris, qui regnū Dei ignorabāt. Cū igitur successio in
 regia dignitate tēporali, ad illū etiā qui secundū famā publicā est fi-
 lius pertineat, ut in primo præsupposito, nō autē ad illū tantū qui
 secundū veram generationem naturalem tantūmodo descendit,
 sequitur q, prophetæ testantes ipsum fore legitimū successorē
 in regno Dauid tēporali, consequenter præmonstrabant ipsum se-
 cundū famā publicā à David descendurum quod est intentū.*

C Quarta conclusio, q, prædictus descensus Christi à David se-
 cundū publicā famā & cōem populi æstimationem quantum ad
 contemporaneos Christi attrahendos vel iuste reprobandos per-
 tinebat, sufficienter traditur per Matthæū Euangelistā, cū dicit.
Abraham genuit Isaac, &c. Et conuenientius per Ioseph quam si
 per solam virginem gloriosam huiusmodi descensus traderetur.

Prima pars cōclusionis probat. Nā oēs contemporanei Chri-
 sti, exceptis paucissimis quib⁹ mysteriū virginitatis fuit reuelatū,
 credebāt Christū esse filiū Ioseph, & fama publica hoc testabat,
 ut patet ex iā dictis. Qui quidē Ioseph de directo genealogizaf à
 David per Matthæū, ut patet in litera. Igitur prima pars cōclusionis
 vera. Secūda vero probat, nā si taliter descensus secundū publicā
 famā per virginē gloriosam declararet, & nō p Ioseph, oportuif-
 set q, cōtēporanei Christi reputarent Christū non descendere à
 Ios-ph, & consequenter credere virginē gloriosam nō legitime
 Christum concepisse, vel mysterium virginitatis esset statim eis
 reuelan-

reuelandum, quorum primum esset falsissimum, & derogatum D
 honoris ipsius beatæ virginis, quæ ut ab infamia suspicionis esset
 immunis, diuina præordinatione fuit desponsata, ut sancti docto-
 res tradunt. Secundū vero esset et cōtra dictamen eiusdē diuinæ
 præordinationis quæ virginitatē matris ex certis rationibus, ut
 dictū est, voluit esse occultam, & sic secūda pars cōclusionis vera.

Quinta conclusio, q, conueniens fuit ut Christi genealogia nō
 tātum secundū prædictas filiationes, sed et secundū filiationē le-
 galem scilicet secundum adoptionem traderetur, ut Luc. tradit
 in 3. c. probatur. Nā ut doctores dicunt, prout postillator Luc. 3.
 tractat licet oēs sapientes Hebræorū concorditer tenerent Chri-
 stum descendurum esse à David: aliqui tñ eorum opinabantur
 ipsum descendere ab eo per Nathan eius filiū adoptiuū pp ex-
 cellentiā sanctitatis prophetiæ, alij vero per Salomonem pp di-
 gnitatem regiā & excellentiā sapientiæ. Secundū veritatē autē ut
 omnino tolleretur errandi occasio per vtrumque descendit, per
 Salomonem. f. secundū lineā naturalē generationis, per Nathan
 vero secūdu lineā adoptionis legalis. Nathan. n. filius adoptiuus
 fuit David, vnde conuenienter Lucas sequitur lineam adoptiuā
 per Nathan & quosdā alios, ut nobis ostendat q, etiam secundū
 lineam adoptionis Christus à David descendit, idcirco notanter
 prætermittit hoc verbū genuit, & loco eius vtitur hoc verbo fuit.

Sexta conclusio q, generatio Christi vera à David per virginē
 gloriosam descendens cū exprellione virginitatis arcane quantum
 ad fideles inde diuulgata certificandos pertinet, sufficienter tra-
 ditur per Matth. 1. Nā in prædicto cap. postquā Matthæus se expo-
 dit de genealogia Christi summarie in primo tit. & cōsequēter
 in singulari per extēsam successionē (quā successio nō in tres qua-
 terdenas ex certis causis mystice intellectus diu sit prout in Glo.
 ord. sufficienter tradit) statim ipsam materiā generationis Christi
 quā alio mō resumēs subdit: Christi autē generatio sic erat. Cū
 esset despōsata mater Iesu Maria Ioseph antequā cōuenirent in-
 uēta est in utero habēs de spiritus sancto, vbi manifeste tradit ver-
 ritatē gūrationis Christi, quā à David descēdisse in tit. pmisserat
 per Mariā virginē, nō ex virili semine, sed Spiritu sancto: inspira-
 tione processisse, cū quo et ostendit eius virginitatē occultam es-
 se illis tēporibus, nisi cui Deus ex cā voluit reuelare licet Ioseph.

Colligitur ergo ex præmissis, q, descensus Christi à David &
 Abraham in euangelio quadrupliciter tradit. Nā aut secundū ve-
 rā generationē naturalē, & hoc summarie quantum sufficit ad cer-
 tificandos fideles in cōi de impletione promissū nū quæ patribus
 fuerunt facte, & hoc dupliciter, quia aut lineæ mysterij virginitatis
 reuelatione, & sic in primo tit. Matthæi prout in secūda con-
 clusione, aut cū declaratione virginitatis licet tibi. *Generatio autē
 Christi, &c.* Matth. 1. prout in sexta conclusione. Aut secundum
 publicam æstimationē, & hoc extense per singula descendendo,
 & ascendendo quod sufficit, & requiritur ad certificandos Chri-
 sti cōtēporaneos. Et de hoc q, Christus fuerat legitimus succes-
 sor ipsius David, hoc dupliciter, quia aut secundū lineā naturalē
 generationis publice æstimatā per Salomonē quā Matthæus tra-
 dit prout in quarta conclusione, aut secundū lineā adoptiuā, &
 sic Luc. 3. prout in quinta cōclusionē. Qui quidē quadruplex de-
 scensus in Christo cōcurrit prout traditio euāgelica narrat fide-
 liter. Et hæc ad murmuraciones perfidorū cōprimendas & admi-
 rationes tollēdas fidelium in prædictis sufficiat secundū literalem ex-
 positionem, omissis tamen quamplurimis alijs in hac materia à
 doctoribus traditis quæ ad mysticam pertinent declarationem.

Sequuntur notulæ breues venerabilis ac religiosi patris fra-
 tris Matthæi Dorink professoris sacræ theologiæ eximij, mini-
 stri prouinciæ Saxoniz ordinis minorum, quibus postilla fratris
 Nicolai de Lyra valide ab impugnationibus domini Burgen. de-
 fensatur, & primo circa euangelium Matthæi.

R E P L. Et q, de veteri testō nō plus reperi tactū per Burg.
 ideo accedendū est ad nouū, &c. In nouo Testō primo occurrit
 euangelium Matthæi, in cuius primo cap. dī Iudas genuit Pha-
 res & Zaran de Thamar. quem passum exponens beatus Hiero.
 dicit, notandū in genealogia Saluatoris nullā sanctarum assumi
 mulierū, sed eas tantum quas scriptura reprehendit, ut qui pp
 peccatores venerat de peccatricibus nascēs, &c. Postill. autē ab hoc
 dicto beati Hiero. cū reuerentia declinat motus ex certis rōnib.
 Quarū prima est, quia non vñ rōnabile mulieres rōne illa poni in
 genealogia Saluatoris, qua rōne viri ex ea prætermittuntur scilicet
 Ochozias, Ioas & Amalias propter peccatū prætermittuntur, ut
 dicit idem beatus Hieron. igitur propter peccatum non ponunt
 ibi rationabiliter mulieres. Item virgo gloriosa ponit in ipsa ge-
 nealogia, quæ rōn est & semp fuit sanctissima. Itē quia dicit beatus
 Hier. Ruth & Raab in genealogia positas tāquā per scripturā sa-
 crā reprehensas: Quod nō vñ verum, quia scriptura eas cōmen-
 dat. Raab cōmendatur Iosua 2. & ponit in catalogo iustorū ad
 Heb. 11. Quod autē dicta fuit meretrix, nō fuit rōne vitij, sed of-
 ficij, q, vbi nos habemus meretrix, Hebræus habet hospita: vel
 fuit eius cognomen. Similiter & Ruth cōmendatur in scriptura,
 Ruth.

Ruth. 1. & 3. Nec alicubi legit de illarū duarum mulierū reprehensione prout beatus Hier. allegat. Exponit igit postillator illū passum sic, q̄ illæ mulieres idgo hic noiantur, quia viris suis fuerunt accidentaliter cōiunctæ. Nā quæ fuerūt primo & principaliter cōiunctæ, siue bonæ siue malæ nō hic noiantur. Immo quæ inter illas quatuor fuit magis famola peccatrix s̄ Bethsabea dicitur non noiantur, sed d̄ ea quæ fuit Vra, quæ principaliter & directius nominari debuit si peccatum ratio notationis fuit.

In hac re, Burg. assumit beatū Hieron. in sui defensione, quē tñ ex leuibus causis consuevit improbare, vt patet in multis locis sui corruptorij. Et puto defensionē Burg. beato Hier. nō placere, quia maiora incōuenientia cōtingunt defensori q̄ defenso, vt patet. Dicit nāque Burg. primo q̄ verba beati Hier. sunt sane intelligenda de peccatoribus finaliter p̄nitentibus & sic iustificatis, & tales dixit fuisse illas quatuor mulieres in genealogia Christi noiatas. Secundo dicit Burg. q̄ Raab & Ruth fuerūt famolæ peccatrices, quia nationes earū in scripturis reprehendunt. Tertio dicit, q̄ et si illæ quatuor mulieres fuerunt iniustæ, non tamen fuerunt dicendæ sanctæ, saltem in vita earum propter præcedentia peccata. Ex his tribus dictis putat Burg. accipere velle sufficientem r̄sionem ad argumenta postil. facta cōtra beatum Hier. Sed certe ex inepte dictis apta responsio fieri non potest.

Nunc aut primū dictū proposito est ineptū. Nā multæ mulieres patrū nominatorum in scriptura sunt reprehensæ tñ finaliter iustæ, sicut Sara, Rachel, Lia & ceteræ, ideo secundū primū dictū Burg. quam plures debent nominari. Caterum si solæ quatuor finaliter iustificatæ debent nominari, sequitur q̄ finaliter impenitentes nominari non debuissent, & sic Achaz & multi nominati, nominari non debent, per argm̄ à cōtrario sensu, quod Burg. sæpe grandipendit. Nec secundū dictum Burg. est aptum proposito. Nam si quis ex mala fama nationis, deberet dici famosus peccator, maxime Iob qui natione fuit gentilis, & tamen scripturis d̄ fuisse simplex & rectus timens Deū & recedens à malo, &c. quæ de eo d̄r Iob. 1. Poterant et illæ duæ mulieres naturaliter facere quæ erant legis sicut Iob & non idololatræ. Vnde de gentilitate ad Iudæismum conuersas scriptura non reprehendit sed magis commendat, vt probat postillator. Nec tertium dictum v̄ proposito conuenire. Nam beatus Hier. in hac vita iustificatus & cū finali iustitia defunctus utiq; debet dicere sanctus, nec hoc omittre pp peccata præcedentia, si qui fuerūt, quia Petrus, Paulū, Matthæū, & Magdalenā & ceteros vere sanctos dicere catholicū est quorum tñ peccata facta scriptura commemorat, sed non illarum, s̄ Raab & Ruth. Cum igitur dicta Burg. prout visum est sint proposito impertinentia, responsa ex eis accepta valere non possunt. Idcirco cum primum arguitur de tribus regibus propter peccatum prætermittis, respondet Burg. q̄ illi fuerunt finaliter impenitentes, quod in mulieribus non habet locū. Sed ostensum est supra primum dictum Burg. vnde sumitur illa responsio, non esse rationabile, nec per consequens solutio.

Ad secundum argm̄ de beata virgine sine peccato in genealogia posita, respondet Burg. q̄ secus est de beata virgine, quam necesse habuit euangelista ponere, & de illis mulieribus quas euangelista voluntarie nominauit, & sine defectu potuisset prætermittre. Sed puto bea. Hiero. sic non voluisse dicere, quia illa responsio plus inuoluit, quam soluit, nam dicens euangelista pro sola voluntate illas mulieres nominasse, necesse habet dicere quod sine ratione. Quod si sic, frustra bea. Hier. quereret rōnem cuius non est ratio, sed voluntas. Nec verisimile, quod sola voluntate, quinimo ex rationabili necessitate eas nominatim expresserat euangelista, quæ rationalitas infra ostendetur. Ad tertium argm̄ postil. Burg. respondet quod facit pro beato Hier. quia in scriptura commendantur, hoc est argm̄ iustificationis earum finalis, sed per hoc non excluditur, quin prius fuerāt famolæ peccatrices vt dicit Bur. Cuius oppositū tñ ostensum est in correctione secundi dicti sup. Nec aliqua scriptura h̄ q̄ personæ aliarum vnquam fuerint reprehensibiles, sed potius in scriptura commendantur, vnde potest sumi argm̄ quod est Burg. in ve. T est. valde familiare, sed ipse consuevit arguere ab auctoritate negatiue quod non valet, hic arguitur aut simul constructiue & destructiue per hoc q̄ non legitur q̄ sint reprehensæ sed commendatæ. Arguo tñ ex dictis contra Bur. aliter. Ois denominatio debet fieri à principali & digniori, sed fides & iustitia sunt digniora vitij, igitur nominatio debet fieri potius à virtutibus quam à vitij, sed constat ex scriptura Raab & Ruth fuisse virtuosas, igitur earum nominatio d̄t potius sumi à virtutibus quā a peccatis si qua præcesserunt. Nā in cōmemoratione sanctorum, virtutū fit mentio de per se, vitiorum autem quæ fuerunt, per accidens & recitatiue, igitur illæ sanctæ mulieres in Christi genealogia sancti potius debent noari ex conuersatione quā orauitate transgressionis. Nec illa tertia rō postil. facit pro beato Hier. pp Burg. dixit, sed contra specialiter quia dicit, quas scriptura reprehendit, q̄ nusquam reperitur, sed contrariū, quia utraq; scriptura commendat

notabiliter satis. Patet igitur quod Burg. volens pro beato Hieron. certare plus eum inuoluit.

Consequenter videndum est quomodo contra Postil. irrationabiliter mouetur dupli. iter. Primo dicit, q̄ nihil pertinet ad rationem genealogiæ cōiunctio viri & mulieris per se vel per accidens, & nihil refert. Nam necessariū v̄ vxores secundarias nō principales in h̄mō: genealogia nominari, quatenus ex tali nominatione ostendatur verum fuisse matrimonium & nihil illegitimitatis interuenisse. Quod aut verum matrimonium sit inter virum & vxorē principalē, nemo dubitat, nec prolem ex eis susceptam fore legitimā, prolem aut ex occasionaliter & secundario cōiuncta posset probabiliter dubitari fore legitimā, idcirco in generatione ex principali & per se cōiuncta in tota genealogia, de muliere nulla fit mētio, quia ibi prolis legitimitas est lata. In generatione aut ex occasionaliter cōiunctis necesse fuit de mulieribus fieri mentionē. Tum vt ex hoc innuat cōiunctionē fuisse legitimā, Tū vt ostendat prole ex sic cōiunctōrū generatione, nullā incurrere notā. Necessariū igit fuit in Christi genealogia hoc obseruare, ne Herodes aut alij Christi persecutores vel amē excusationis possent assumere quasi natū illegitime persequerent. Hæc est. n. ratio sanctorū doctorū de matris Ch̄i despōsatione.

Nec valet q̄ Burg. secundo obijcit contra postil. rōnem de Lia quæ fuit Iacob præter intentionem cōiuncta, & tamen non nominatur in genealogia Christi, q̄ tñ oporteret, si ratio postillatoris valeret. Respondeo quod quamuis Lia fuerit cōiuncta præter eius intentionē non tñ ex hoc fuit vxor eius occasionalis nec secundaria, sed principalis pp sequentem ratihabitionem. Rachel enim quamuis fuit plus dilecta, fuit tamen vxor secundaria & ideo Christus si fuisset natus per lineam Rachel, specialiter nominari in genealogia debuisset propter rationem prædictam. Sed quia per lineam Liæ quæ fuit prima & principalis vxor, Christus natus est, idcirco eam nominari nō oportebat. Confirmat hæc r̄sio, quia secundum magistrū in quarto dist. 30. & doctores Error in persona cōiuncta dirimit et contractū matrimonium nisi post cōiunctionē interuenit ratihabitio. Cum igitur in cōiunctione Iacob & Liæ interuenit error p̄sonæ, potuit legitime post cōiunctionē eam refutare, quod tñ non fecit, sed potius ratum habēs factum, pro cōiunctione Rachel vltro seruauit. Et Lia prima & principalis vxor fuit per consequens non nominanda.

Sed finaliter in hac materia Burg. valde mouetur cōtra postillatoris excusationē, qua se excusat de hoc quod declinat hic dictum beati Hier. asserens contra pietatē militare sanctorū opinio nibus contraire, inducens ad hoc canonem decretalis. dist. 20. Sed reuera in quo Burg. excusationem postillatoris rejicit ipse magis venit inculpandus. Persæpe quidē beatū Hier. beatus Aug. ceterisq; doctoribus et sine magna rōne obijcit & ipsorū dictis infidelij Iudæorū dicta anreponit. Et si aliqui pro ipsis certare videatur, in odium id facere v̄ postillatoris, salua pace. qui non nisi scriptura aut rōne cogentibus interdum à sanctorū declinat sententijs. Nec id quod Burg. assumit facit contra pietatē, quia hic honor, hæc reuerētia solis debetur canon. cis scripturis, vt quidquid in eis repertum fuerit, sine hesitatione verū esse credatur, vt dicit beatus Aug. in de vnico baptismo. Scripturis aut alijs quibuscunq; rōnabiliter contradicere licet dicente eodem Aug. in epistola ad Hiero. Aliorum scripta ita lego, vt quantalibet sanctitate quantave doctrina polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, &c. Et in epistola ad Fortunatum dicit: Tales esse velle lectores suorū scriptorum qualis ipse est aliorū in quo sua scripta ceteris corrigenda subiicit, sicut ipse aliorū scripta vbi id certa rō vel auctoritas exegit, refutauit. Nec putādū hanc Aug. humilitatē beato Hier. & ceteris sanctis doctoribus defuisse. Canon decretalis contra postil. inductus pro ipso militat: D̄ namq; in ipso, quo quis maiori rōni innitit eo maioris auctoritatis eius verba esse vident. Igit postilla si nulla temeritate permotus interdū sanctorū sententias cū reuerentia (quæ sanctis doctoribus debet) declinet: meliori rōne aut auctoritate persuasus, nequaquā d̄t ob hoc à veritatis amore criminari, quā in his quæ fidei non sunt, nec sacris literis obuiant, neq; sancti, neque scholasticī doctores mutuū consensum expētunt, sed sibi mutuo alijs & alijs rationibus persuasi sine temeritate immo utiliter contradicunt.

In eodē cap. vbi d̄ Ioseph virum Mariæ, vbi oēs doctores concordant, q̄ sufficienter deducit genealogia per Ioseph virū Mariæ, quia erant de vna tribu, &c. Burg. facit multa argumenta aliqua satis competentia, q̄ non David sufficit declaratio glossæ & doctorū. Ipse igitur longā digressionem facit, in qua putat satisfacere non solum quærenti, sed quōni, quæ fieri cōsuevit in hac materia, cui placet videat. Mihi autē v̄ q̄ non amplius quam postil. factum concludat. Cum n. Christum natum ex semine David & Abraham secundū promissa vtriusque facta non nisi auctoritate scripturæ habeatur, igitur solū creditum est apud recipientē sacrum cano. Sic & apud Christianū h̄ solum auctoritate Matt. & Lucæ, igitur ex sola fide. Frustra igit Burg. videt tam proluxa digressionē

Linea genealogia Christi & Ioseph modo per postil.

notabiliter

ne labo-

A ne laborasse, p̄fertim cum quatuor suæ suppositiones, & sex conclusiones citra vel ultra ea, quæ fidei sunt nihil concludunt. Nam in prima suppositione sua dicit de filiatione & successione secundâ formâ vulgarem, quæ modicū facit ad propositū deducendū. Nā à Zorobabel nulla apud catholicos nec puto apud Iudeos h̄ historia autentica, vñ talis fama vulgaris auctoritatiue cōfirmari potuerit vsq; ad Christū & parentes eius. Et si h̄, tñ quia in canone non est, ea facilitate contemnitur qua probatur, secundum regulam beati Hieron. In secundo præsupposito dicit Bur. dubiū esse quocunq; naturaliter genito, an sit legitime natus. In quo nihil dicit pertinens ad q̄nis motæ solutionē, quia per nullā naturalē cognitionē possumus ad legitimā Christi generationē puenire. Et pp̄ idem non valet suppositio sua tertia, quia testimonium vel probatio per instrumentū pertinet ad humanā & naturalē cognitionē. Et quia de substantia instrumentorū sunt testes, sicut ad naturalis generationis cognitionē non p̄nt honesti testes adduci, ita nec instrumenta formari, immo testes quicunq; adducerent essent dubij ex secūdo supposito. Ex illis igit tribus suppositionibus nihil fidei afferit nisi negatiue, q̄ videlicet Christi generatio nō p̄t haberi per famā publicā, nec per testes & instrumenta, nec per naturalē cognitionē. Sufficisset igitur quarta suppositio q̄ p̄t sciri fidei auctoritate. Et ad hoc tendit prima conclusio Bur. quæ assumit promissiones factas patribus & testimonium euangeliorū, quæ oīa sola fide recipimus. Secūda sua conclusio solū pertinet ad fideles, & non nisi pp̄ fidem. Et tertia conclusio resol-

resoluitur ad idem, quia vult ex publica fama dicere conueniens D Christū esse filiū Dauid. Sed vnde fama nisi ex prophetis? Sed quid propheta nisi credamus? Totū igit̄ resoluit in fidē, per consequēs apud infidelē nihil facit. Per probationes de sancto Tho. per Burg. ex sua digressionē sumptas non probat Iudeorū inexcusabilitas, quia nec per scripturā pp̄ interruptionem à tempore Zorobabel, nec per famā ex scripturis sufficienter factā, Iesum filiū Dauid fore scire poterant, sed aliunde, quod ostendere non est præsentis speculationis. Nec quarta cōclusio, nisi per resolutionē ad fidē procedit. Similiter & quinta, quia vtriusq; lineæ tā naturalis quā adoptiue testimonium non habemus, nisi ex scriptura, testimonium aut̄ scripturæ ad fidē resoluitur. Nunc aut̄ scriptura veteris Testi in vtraque linea deficit, quia à Zorobabel vsq; ad parentes Christi, vt prædictū est, auctoritatem non habemus. Crendum est igitur Matthæo & Lucæ in vtraque linea. Et ecce fideles. Et ad hoc finaliter resoluit Burg. suam quintam cōclusionē. Sed vnde Matthæus & Lucas tantę facti sunt auctoritatis, nisi ex auctoritate vniuersalis ecclesie teste beato Augustino contra Adamantiū dicente. Non credere euangelio, nisi ecclesie auctoritas me commoueret. Qui igit̄ credit ecclesie, credit Matthæo & Lucæ, et sic credit Christū filiū Dauid secundū promissa facta patribus. Et hæc est summa per quā soluitur q̄ per Burg. sic distinate prætractata, qui aut̄ his non credit, quoniā ex scriptura quæ interrupta est circa genealogiam, nec ratione nec fama conuinci poterit, &c. remanebit dubius digressionē Burgenis non obtate.

August. contra Adamantiū.

C A P. II.

Cum ergo natus, &c. Quāuis Matthæus natiuitatem præmittat, tñ aduentum Magorum referens, breuiter eam cōmemorat sic dicens. Cum ergo. Quatuor hic ponūtur à prophetis roborata, natiuitas, nomen, locus, & tempus.

De natiuitate domini in Bethleem Matthæus & Lucas consentiunt. Sed quomodo & qua occasione ad eum venerint Ioseph & Maria Lucas exponit: Matthæus præterit, sicut & cetera vsque ad circuncisionem, sicut econtra de aduentu Magorum Lucas tacet, & Matthæus exponit.

C A P. II.

Ecce natiuitas, cum esset natus. Nomen. **V**m ergo natus esset Iesus in, Locus. Tempus. **B**ethleē Iudæ in diebus Herodis regis, ecce Magi ab oriente

sciunt. Iudei locū insinuant. tēpus aduentus nō cognoscunt. * Augustinus. Manifestatus est Iesus non doctis nec in scriptis. præuollet namque imperitia in rusticitate pastorum, & impietas in sacrilegijs Magorum, utroque sibi lapis ille angularis attribuit, quippe qui venerit frustra eligere vt cōfunderet sapientes, & non vocare iustos sed peccatores, vt nullus magnus superbiret, nullus infirmus desperaret.

Serm. 2. de Epiphania.

* Cyprianus. Erant in illis regionibus viri syderum inspectionibus assueti, qui arte mathematica vim discursumque nouerant planetarum, qui ex

elementorum natura rationem temporum metientes, astrorum ministeria certis experimentis proprijs didicerant effectibus assignata. Hi ex vaticinijs Balaā olim audierant stellā oriri ex Iacob, &c. Huius prophetiæ prouentum expectantes, & ubi venit plenitudo tēporis orto repete nouo sydere, ad antiqua recurrentes volumina, tā testimonio muniti quā signo dromad̄s inuēti, in Iudæam stella duce perueniunt.

Serm. de Stel & Magis.

* Petrus Chryzologus. Quare Magi, quare stella? Vt per Christum ipsa materia erroris sic fieret salutis occasio, quæ admodum ad Christum mortis causa, causa facta est vitæ. Hostij proprio mucrone turbare, singulare est insigne virtutis. Apud Magos in culpa erat ignorantia non voluntas, & erat in crimine non studium, sed error quærere Deum & noscere. Quærere necessitas magis est quam reatus. Fuit ergo piū vt & Deus inuenire quærentibus daret, & culpam deputaret errori.

Serm. 157.

venerunt

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. II.

Cum ergo natus, &c. Hic secundo ostendit euangelista ipsum Iesum esse verum Deum & verum hominem ex illustratio ne celesti & veneratione regali. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huius rei manifestatio, secundo ipsius Christi manifestati persequutio, ibi. Qui cum recessissent. Itē prima in tres: quia primo ponitur Christi inquisitio sollicita, secundo eius inuentio cessa, ibi. Qui cum audissent regem. tertio, eius adoratio deuota, ibi. Et protide res. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur inquisitio Christi ex deuotione. Et ista facta est à magis, secundo, ponitur inquisitio Christi ex malignatione. Et hæc fuit inquisitio Herodis, ibi. Audieis autem Herod. Circa inquisitionem Magorum quærentium Christum natum euangelista tria notat, videlicet, natiuitatis locum, cum dicitur.

Cum ergo natus esset, &c. vt ostendat impletam esse prophetiā Micheæ 5 vt videbitur infra eo. cap. Additur autem Iudæ ad distinctionem alterius Bethleem quæ est in tribu Zabulon. secundo notat tempus, cum dicit. In diebus Herodis, prophetauerat enim patriarcha Iacob Gen. 49. b. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius donec veniat qui mittendus est, &c. vbi trālatio Chaldæica habet sic. Donec veniat Messias. vbi manifeste ostenditur illō tempore Christum esse nasciturum, quando deficeret rex & dux de populo Iudæorum. Et hoc impletum est in Herode,

Herode, quia vsque ad transmigrationem Babylonis habuerunt reges de tribu Iuda, & postea duces, vt patet de Zorobabel Esd. 2 & sic vsque ad Herodem qui fuit Idumæus natione, & per consequēs alienigena, sed regnum Iudæorum fuit sibi datum à Romanis Imperatoribus & cum hoc adiutorium ad ipsum acquirendum, & capto Antigono ibidem regnante & postea interfecto, Herodes occupauit regnum, vt narrat Iosephus lib. Anti. patet igitur quod per hoc quod dicitur.

2 In diebus Herodis, &c. Ostenditur tempus præfinitum Christi nascētis. Tertio, scriptura circa natiuitatem Christi notat eui dens celeste signum, prophetatū enim fuerat per Balaam, Num. 24. cap. Orietur stella ex Iacob & consurgēt virga de Iacob, &c. vbi ostenditur quod ortus nouę stellæ apparenti. erat signum Christi nascētis, & ideo in hora natiuitatis Christi apparuit stella noua in orientali terra vbi quondam habitauit Balaam. Quæ quidem terra est in parte orientali respectu Ierusalem, vt habetur in eodem lib. Num. 23. & ideo isti magi dicti sunt magi, non à magica arte, sed à magnitudine scientiæ, & ideo dicti sunt etiam reges, quia illo tempore Philosophi sapientes regnabant. Isti ergo videntes nouam stellam cognouerunt per diuinam inspirationem, q̄ illa erat quæ prædicta fuerat per Balaam & ideo statim mouerūt se de locis suis, vt venirent ad venerandū puerum natū, & sequentes stellā venerūt ad Iudæam die tertiadecima, quia illa terra vbi habitabat Balaam non multum distabat à Iudæa, ipsis autem Iudæam

A *Venerunt Magi, non post annū: quia tunc non inueniret in p̄sep̄io, sed in Aegypto, sed 13. die. Fuerūt aut̄ de terra Per-
Magi Christi quēres quot fuerint.* sarum vbi & Saba fluius à quo regio noīatur, iuxta quam & Arabia est, vbi Magi fuerūt reges. Qui et̄si tua munera obtulisse dñr, non ideo non plures quam tres fuisse probant̄, sed vt per eos gentes q̄ ex tribus filiis Noe natæ sunt, venturę ad fidē p̄figi erant, vel tot fuerūt principes, qui multos duxerūt in suo comitatu. Ideo Magi apud Ierosolymā p̄cipue rogant, quia per Balaam de Israel nasciturum audierunt. Noua enim stella nouum hominem indicabat. Stella Christus quē sequi debemus, qui nisi in cordibus oriatur rex Iudeorum in oriente non quēretur.

B *Vbi est qui natus est rex, &c.* Confusio Iudeorū est, vbi Christi natiuitatē à gentibus dilect̄, et̄si nō credūt, iexcusabiles sūt.
C *Vidimus enim stellam.* Hęc stella dōminicę natiuitatis nunciā nunquā prius apparuit, sed eā tunc puer creauit, & Magis deputauit, q̄ mox peracto officio eīse desijt. Christi nōdum loquentē, muta stella p̄dicat, postea loquentē ap̄toli nunciāuerūt. Iudeis, tanquā rōne vtentibus, substantia rōnalis. i. angelus ortum Christi nunciāuit. Magos vero primitias gētiū nondū rōne vtentium irrationalis, i. stella perduxit. Pastoribus angeli, Magis stella, vtrisque tñ loquitur lingua cęlorum, quia iam cęstabat lingua prophetarū. Vtrū stella orta sit in oriente, an ipsi ibi positi natam ad occidentē viderint, ambigū est. Potuit. n. nasci in oriente, & eos in Ierusalē perducere. Sed dum humanū quasi ex lege quēruunt auxilium, diuino deseruntur. Per stellā intellexerūt eū in Iudęa natū, & ideo Ierusalē veniunt, vbi locum discētes tunc aggressi iter primum habent stellam p̄uam quam recognouunt.

A *Vbi erat cępit regni.* **B** *Ciuitas Dei toto orbe resulget in quā minus docti erudiuntur diuina lege.*
a *Ne hoc de Herode querere videantur.* **b** *Signa non fidelibus, sed infidelibus data sunt.*
a *Propria quia hanc creauit ad ostensionem sui.* **b** *Quia Deum intelligunt stella famulante.*

a *te venerunt Ierosolymam, dicentes. Vbi est qui natus est rex Iudeorum? Vidimus enim stellam eius in oriente & t̄ venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex turbatus est, & omnis Ierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum & Scribas populi, sciscitabatur ab eis vbi Christus natus sceretur. At illi dixerunt ei. In Bethleē Iudæ.*

a *Pontifices.* **b** *Moralium latores p̄ceptorum.*
a *Palam quasi ex bono affectu.* **b** *Sic vocat eum, quia nouerat inungi reges Iudæorum.*

C *Idem.* Si ergo aliquis adulter & homicida fiat per stellam, magna est iniquitas illarum stellarum, magis autē illius qui creauit stellas. Si et̄ stellę est, q̄ mali sumus aut boni, ergo nec bonū notrū laudandum est, nec vituperandum malū.
* August.

* August. Et nos quidem sub fato stellarum, nullius hominis genesis ponimus, vt liberū arbitrium voluntatis, quo bene vel male viuitur, propter iustum iudicium Dei, ab omni necessitatis vinculo vindicemus. Quantominus illius temporalem generationem sub Astroorum cōditione credimus factam, qui vniuersorum creator & dominus.

d *Audiens autem Herod. &c.* Rex dicitur, vt ex collatione eius qui quēritur, hic intelligatur extraneus quia iam defecerat proprius.

e *Turbatus est, &c.* Vel quia exitium regni sui timet, vel propter iram Romanorum si hoc pateretur, qui decreuerant ne quis rex vel dominus sine eorum consilio diceretur. Nato rege cęli rex terrę turbatus est, quia nimirum terrena altitudo confunditur cum cęlestis celsitudo p̄dicatur.

f *Cum illo.* Propter fauorem, quia saepe populus plus eis iniuste fauet quos crudeles sustinent. Vnde Salomon: Rex iniustus omnes ministros impios habet.

g *Et congregans omnes principes sacerdotum.* Nota diligentiam inquiringis, vt si inuenerit faciat quod post se velle ostendit, sin autem, excusatus sit Romanis. Explorabat etiam, si rex eorum tristes vel letos faciat Iudeos.

h *Vbi Christus nasceretur.* A Iudæis quærit locum, à magis tempus vt de vtroque fiat certus.

i *In Bethleem Iudæ.* Locum natiuitatis exprimunt, quem testimonio scripturę didicerāt, vt ipsa eorum scientia illis fieret ad testimonium damnationis, nobis ad adiutorū fidei.

f *Ex hoc patet, quia non ex ignorantia, sed ex cordis duritia credere noluerunt.*

* August.

Hom. 6. in Math.

Error P̄scillanitarum;

Hom. 2. operis impe.

facessim

Herodes q̄ re turbatu aduentu goram.

Sermo. 15

Prou. 29. 1

F

NICOLAUS DE LYRA.

Iudæā intransibus, stella diuina dispositione disparuit, vt necesse haberent recurrere ad ciuitatem regiam, videlicet Ierusalē, & ibidem inquirere de Christo nato. Et hoc factum est à Deo duplici de causa. Vna propter ipsos Magos, vt qui prius fuerant commoniti cęlesti signo confirmarentur etiam dicto prophetico ex doctorum Hebræorum responsione, vt infra patebit. Alia causa fuit propter Christum, vt eius natiuitas in ciuitate regia nunciaretur: & per consequens Iudæi Christum non recipientes inexcusabiles haberentur. Per hoc etiam figurabatur quod fides Christi erat à gentibus deuote recipienda, & à Iudæis pro maiori parte in infidelitate remanentibus refutanda, quia magi qui gentiles erant ipsum Christum deuote quæserunt, & inuentum adorauerunt Sacerdotes autem Iudæorum audientes Christum natum per cęleste signum in nullo moti sunt ad ipsum quærendum seu venerandum. Dicit igitur.

- 1 *Vidimus stellam eius.* & patet sensus per p̄dicta.
- 2 *Audiens autem Herodes.* Hic ponit̄ inquisitio Herodis ex malignatione, & primo ponit̄ eius inquisitio de Christo à Iudæis, secundo ab ipsis magis ibi, *Tunc Herodes.* Dicit ergo. *Audiens autem Herodes.* i. Christum natum per euidentis cęleste signum.
- 3 *Turbatus est.* Nec mirum, quia erat alienigena vt dictū est, & ideo timebat perdere regnum, & nō solum ipse turbatus est, sed.
- 4 *Et omnis Ierosolyma cum illo.* Hic accipitur pars pro toto. vnde de omni

de omni Ierosolyma, accipitur hic pro illa parte quę fauebat sibi, sicut communiter dicitur, quando maiores ciuitatis aliquid faciunt quod tota ciuitas facit: sic in proposito illi qui erant ibidem maiores & in regalibus officijs assistentes, illi cum rege turbati sunt. Sequitur.

5 *Et congregans omnes principes.* Quia enim volebat Christum perdere, ideo voluit de loco natiuitatis Christi diligenter inquirere ab illis qui scripturas prophetarum p̄dictas de Christo nouerant, & genealogias descendentes de Dauid sciebant.

6 *At illi dixerunt ei, in Bethleem.* Sicut. n. periti in lege responderunt per prophetiā quę h̄r Micheę 5. quę non potest exponi nisi de Christo, vnde in eadem auctoritate vbi d̄r. Ex te egredietur qui sit dominator, &c. translatio Caldaica habet. Ex te egredietur Mellias. Ad euidentiam igitur huius prophetiæ videndum est qualiter scribitur Micheę 5. quia v̄r in aliquibus discordare ab eo quod hic d̄r. Scribitur enim Micheę 5. a. *Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in millibus Iudæ, ex te enim mihi egredietur qui sit dominator in Israel, &c.* Matthæus autem euangelista aliter scripsit, quia debebat scribere responsionem Iudæorum Herodi factā: Herodes autē erat alienigena & ignorabat scripturas prophetarum, & ideo Scribæ sibi r̄ndentes aliqua verba in auctoritate scripta mutauerunt vt planius regi loquerent̄, tñ eandē sententiā tenuerūt: quod patet discurrenti per lingula, Scribitur. n. in Michea sic. *Et tu Bethleem Ephrata.* Ipsi autem responderunt: *Et tu Bethleem terra Iudæ*

MORALITER.

1 *Vidimus enim stellam, &c.* Per stellā signat̄ virgo Maria, quę interpretatur maris stella. Hęc autem stella apparct magis condescēdendo sibi deuotis, & eos nauigantes per huius mūdi mare turbulen-

turbulētum dirigit ad portum salutis qui Christus est. Et ipsum inuenientes venerant, offerentes ei munera. s. aurū charitatis, & thus deuotę orationis, & myrrham carnis mortificationis: quia cum caro rationabiliter castigatur, ad cęlestia spiritus eleuatur.

Et respon-

C * Augustinus. Cum dixerunt. In Bethleem Iudæ, similes facti sunt fabricæ arcæ Noe, qui alijs vbi euaderent præstitit, & ipsi diluuii perierunt, similes lapidibus a miliaris viam ostenderunt, nec ipsi ambulare potuerunt.

b Adorem eum. Herodes deuotiõem promittit, sed gladium D acuit, malitiam cordis depingens colore humilitatis. Finxit se, vultu, & verbis adorare eum quem inuida mente cogitabat occidere. Cuius personam representant hypocritæ, qui fite Deum quærunt, & nunquam merentur inuenire.

c Et ecce stella quam viderant. Ingressi Iudæam deseruntur iudicio stellæ. vt cogantur ex lege inquirere. Vel diuino deseruntur auxilio qui quærunt humanû. Nec decebat signû infidelibus datum apparere doctis legis, & prophetarû: quia, si Moysen, & prophetas non audiunt, neque si quis ex mor. &c. Non tenuit a thereas vias. Sed multum domui vicina, aliter non discernent domum.

MORALITER. Stella, est bona exhortatio ducens ad Christum. Vel potius fides, quæ est mentis illuminatio, per quam ingrediens Christum videt, qui est stella matutina, & eo viso gaudet gaudio, & adorare non desinit.

d Gaudisunt gaudio magno, &c. Gaudio gaudet, qui propter Deum (qui verû gaudium est) gaudet. Addit. & magno, quæ nihil est maius. Et valde gaudis, quia de magno potest alius plus, alius minus gaudere.

e Et intrantes domum, &c. Tres Magi vno itinere Deum veniunt adorare, quia in vno Christo (qui est via) inseparabilis trinitas ab eis erat adoranda.

f Puerum cum Maria matre eius, &c. Sæpe puer nominatur, vt eum agnoscant, de quo dictum est: Puer natus est nobis.

Cur nõ, & Ioseph cum Maria inuentus est a Magis? Ne aliqua inde male suspitionis occasio daret gentibus, quæ primitias suas statim nato Salvatore ad eum adorandum miserunt. **g** Adorauerunt eum. Sic confitentes Deum, quem factum esse hominẽ intelligunt, & moriturum quod per myrrham ostendunt.

Et apertis

Sic enim scriptum est per prophetam: † Et tu Bethleem terra Iudæ, nequaquam minima es in principibus Iudæ. Ex te enim † exiet dux, qui regat populum meum Israel. Tunc Herodes clam vocatis Magis, † diligenter didicit ab eis † tempus stellæ quæ apparuit eis. Et mittens eos in Bethleem, dixit. Ite & interrogate diligenter de puero, & cum inueneritis renunciate mihi, vt, & ego veniens adorem eum. Qui cum audissent regem, abierunt. Et ecce stella quam viderant in oriente, antecedebat eos vsquẽ dum veniens staret supra vbi erat puer. Videntes autem stellam gaudisunt gaudio magno valde. Et intrantes domum inuenerunt puerum cum Maria matre eius, & procidentes adorauerunt eum.

Michzam.
1 Ad tribum Iudæ pertinebat.
2 In Hebræo, in millibus. Arguuntur Scribæ obliuionis quod non ipsius verbis propheta usi sunt.
3 Quia locum didicerat, quando nasceretur explorat.
4 Cognitoloce & tempore restat cognitio personæ.
5 Hoc subiungendo ad renunciandum inuitat. Vt alacrius ad eum redeant, & ne Iudei, quia rex eorum futurus erat occultent.
6 Aestimantes supple uera quæ dixerat.
7 Donec
8 Qd. Hic est quem natum testabar.
9 Inuento quod desiderauerant.
10 Diuersorium illud quod Lucas commemorat.
11 Signum humilitatis sine qua nullus uere adorat. **12** In carne uerbum.

vt eum agnoscant, de quo dictum est: Puer natus est nobis.

Cur nõ, & Ioseph cum Maria inuentus est a Magis? Ne aliqua inde male suspitionis occasio daret gentibus, quæ primitias suas statim nato Salvatore ad eum adorandum miserunt. **g** Adorauerunt eum. Sic confitentes Deum, quem factum esse hominẽ intelligunt, & moriturum quod per myrrham ostendunt.

Et apertis

NICOLAUS DE LYRA.

terra Iudæ. Cuius ratio fuit, quia ista ciuitas antiquitus uocata est Ephrata ab uxore Caleph, sed postea est ibi facta fames magna tempore Elimelech, & Noemi uxoris suæ, propter quam famem inierunt ad peregrinandum in terra Moab, vt habetur Ruth. 1. a. Transente autem fame facta est maxima abundantia in eadem ciuitate, sicut frequenter fit mutatio a contrario in contrarium, & tunc uocata est ciuitas Bethleem. i. domus panis, propter abundantiam euentum. Herodes autem ignorabat istam historiam, & ideo non dixerunt, Et tu Bethleem Ephrata: quia nesciisset quid esset dictum, sed dixerunt, Tu Bethleem terra Iudæ. i. quia sita est in tribu Iudæ ad differentiam alterius quæ sita est in terra Zabulon, sicut prædictum est. Similiter quod sequitur in auctoritate Paruulus es in millibus Iudæ, mutauerunt dicentes: Nequaquam minima es in principibus Iudæ. Licet enim uideatur esse contrarietas in uerbis, tamen est eadem sententia, quia cum dicitur: Paruulus es, &c. hoc est dictum. Tu Bethleem paruulus es uicinus in situ & ambitu murorum respectu millium ad te pertinentium, & ratione Christi ex te nascituri, & ista paruitas sonat in dignitatem, sicut si diceretur. Parisus est parua ciuitas in situ respectu multitudinis ad eam pertinentis. Scriba autem Iudæorum respondentes Herodi, hanc aignitatem planius expresserunt dicentes Nequaquam minima es. Quod autem sequitur in auctoritate hic & ibi satis concordat, vt patet intuenti.

1 Tunc Herodes clam vocatis Magis diligenter didicit. Hic ponit inquisitio Herodis facta ab ipsis Magis. Cognito enim loco natiuitatis Christi ex Iudæorum responsione, uoluit scire tempus natiuitatis ab ipsis Magis per signum stellæ orientis quæ apparuerat eis, vt si ad ipsum non rediret, ex temporis, & loci cognitione posset Christum interficere, sicut postea attentauit pueros interficiendo, & hoc est quod dicitur. Tunc Herodes clam vocatis. Dicit clam, id est, occulte

culte, quia cum esset alienigena non fidebat de Iudæis, & ideo uoluit suum consilium eos latere. sequitur.

2 Et mittens eos in Bethleem. Spondet falsum obsequium, vt facilius eos decipiat: & ad redendum ad ipsum inducat.

3 Qui cum audissent regem abierunt. Posita ipsius Christi inquisitione sollicita, hic consequenter ponitur eius inuentio certa. Dicit igitur: Qui cum audissent regem abierunt. recedentes, scilicet de Ierusalem, vt irret uersus Bethleem, docti de hoc per prophetiam.

4 Et ecce stella. Quia enim ut dictum est, disparuerat, vt Christi natiuitas per ipsos in regia ciuitate publicaretur, & vt prophetia de loco natiuitatis Christi impleta monstraretur, ideo hoc perfecto iterum eis apparuit, & repletos gaudio ad locum determinatum ubi puer erat deduxit. Ex prædictis patet quod illa stella nõ erat de stellis existẽtibus in orbe, nec de stellis cometis, quæ aliquando apparent in suprema aeris parte, quia illæ lucent tantum de nocte, ista autẽ de die. Item ex motu, quia illæ reuoluunt secundum motum mobilis primi in die naturali ista autẽ mouebatur secundum quod expediebat Magorũ itinerationi. vnde in tredecim diebus non est mota nisi a terra in qua habitabãt magni usque ad ciuitatẽ Bethleem. Tertio hoc apparet ex situ, quia si fuisset sita in orbe seu etiã in suprema aeris parte, ubi generantur comete, nõ posset determinatum locum ubi erat puer, ostendere, & ideo patet quod erat in propinqua aeris parte.

5 Et procidentes adorauerunt eum. Hic describitur ipsius Christi inuentio adoratio deuota, ex quo patet, quod cognouerunt ipsius diuinitatem per diuinam reuelationem, cum enim uiderent puerum pannis uilibus inuolutum in gremio pauperis matris positum, nullum regia dignitatis habentem signum, non est uerisimile quod talem reuerentiam ei exhibuissent, nisi in eo aliquid supra hominem cognouissent: Es hoc est quod dicit. Et procidentes adorauerunt eum. adoratione, scilicet, laetitia.

Et aper-

Ga Et apertis, &c. Fidem suam mysticis protestantur muneribus.
A Mūera clausa, fides est cordis, munera apta, confessio est oris. In thure confunditur Arius, qui soli patri sacrificandū esse cōtēdit. In myrrha manichæus, q. Christum mortuū nō credit. In auro vterque, quia, & Manichæus de femine David regē natū non credit, & Arius solam

c) fertutem ascribit.

Moraliter: Et apertis Magnum religionis sacramentum hic aperitur, ut fide prævia thesauros nostros in via non pandamus, donec præteritis hostibus soli Deo ex occultis cordium offeramus. Ezechias, quia thesauros alienigenis prodidit, cōdemnatur in posteris,

Isa. 39. a.

Quod quæque Magorū dona obtulerit.

b) Obtulerunt ei. Queritur an vnusquisque tria? quod magis fatendum est, quia congruit mysterio, quia omnis vere

B Christianus Christum, Deum, regem, & passum confiterur, dicitur quod reges Persarum semper cum muneribus solent adorare, quo more, & isti mūnera obtulerunt. Sed magis diuina inspiratione est factum, ut in hoc sit mysteriū omnium vnde & figuratiter tria dicuntur. Aurum, ad tributum, thus, ad sacrificium, myrrha, ad sepulturam pertinent mortuorum. Vel per hæc tria in eodem Christo intumantur, regia potestas, diuina maiestas, humana mortalitas.

Regi Persarū quis ritus sit in oblationibus. 7 exortatus.

* Balaam. Balaam vaticiniū sequi visus est dicere: *Accumbens dormiuit vt leo, & quasi pullus leonis, quis suscitabit eum? Qui benedixerit tibi erit benedictus, & qui maledixerit, in maledictione reputabitur.* Per leonem enim eius imperium sermo demonstrat: per accubitum vero, supplicium: per benedictionis virtutem, eius diuinitatem. Igitur vaticinium hoc sequentes, vt regi aurum, vt mortuuro myrrham, vt Deo thus obtulerunt.

Hom de humana Christi general. onp.

Moraliter. Nos ergo thus offerimus, si cogitationes carnis in corde per studium orationis incēdimus: Aurum, dum superna sapiētia respicēdemus. Myrrhā, si carnis vitia per abstinentiā mortificamus. Hęc mūnera ex thesauro aī condita proferuntur, *Cum corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Aurū est perfecta sapiētia, thus oratio munda, myrrhā operatio bona. Primū ergo fides Christo offerēda: deinde oratio, tertio loco operatio. Infirmi est oratio q̄ non munit eleemosyna. Mystice. Tres magi, significant Gentilē populū de tribus filiis Noe procreatū ad fidē Christi venientem: Stella, prophetiū sermonē, ortum Christi veraciter profitentē. Herodes, diabolū, qui cognita diuinitate Christi persequitur eū in membris suis, a quo magi pergunt dū ab idololatria gentes recedūt, & ad domum in qua Christus est. i.

Rom. 10. ha.

C ad catholicā ecclesiā perueniunt in quā intrantes per fidē, inueniūt Christū cū matre sua, id est, ecclesiā Ioseph semoto, id

to, id est, Iudæorum populo propter perfidiā, & apertis thesauris suis, id est, literarum peritiā, obtulerūt ei mūnera, id est, physicam, ethicam, logicam, vel, historiam, tropologiam, & allegoriam, vel, sanctæ trinitatis fidem.

c Et responso accepto in. Sicut Moyses tacens clamabat, sic isti pio affectu interrogabant quid diuina iuberet voluntas.

Fidem suam mysticis protestantur muneribus.

a Et apertis thesauris suis obtulerunt ei mūnera, aurum, thus, & myrrhā. Et t̄ responso

accepto in somnis ne redirent ad Herodē,

d per aliam viam reuersi sunt in regionē suā.

Qui cum recessissent, ecce angelus domini apparuit in somnis Ioseph, dicēs, Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & fuge in Aegyptum, & esto ibi vsque dum dicam tibi. Futurum est enim, vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Qui t̄ con-

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

g

uid. In spiritu vehemēti conteret naues Tharsis.

5 Qui cum recessissent, &c. Hic ponitur ipsius Christi nati. persequutio. Et primo describit euangelista quoddam antecedens ipsam persequutionē, secundo, ponitur ipsa persequutio ibi. Tunc Herodes videns, tertio, ponitur quoddam consequens ad ipsam ibi. Defuncto Herode. Circa primam igitur partem sciendum, quod Deus præuidens Herodis persequutionem futuram, per angelum admonuit Ioseph, vt puerum in Aegyptum portaret. Ad cuius intellectum notandum, quod Herodes credidit primo Magos fuisse delusos ex apparitione stellæ phantasticæ, & ideo non curauit tunc de pueri inquisitione, sed postea oblato puero in templo, & a Symeone iusto prædicato & manifestato, & similiter ab Anna prophetissa coram toto populo, vt habetur Luc. 2. c. Sed Matthæus illud dimittit. Tunc fama pueri nati crescente voluit Herodes ipsum perdere, sed interim portatus est per Ioseph in Aegyptum.

6 Qui conuersus, &c. non dicit filium suum, quia erat tantum nutricius.

Nocte

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et apertis, &c. Non quod tunc aperuerūt, sed quia prius aperuerant, quando scilicet de terra sua recesserunt: & inde mūnera apportauerunt.

2 Aurum thus & myr. Ista tria obtulit quilibet ipsorum, tum quia de talibus faciebant xenia reges Arabum, tum quia per aurum signabant regiam dignitatem, per myrrham hominis mortalitatem: quia myrrha solent inungi corpora mortuorum: per thus ipsius diuinitatem: quia thus ad honorem diuinum concrematur. Vel aliter secundum alios obtulerunt aurum ad sustentationem paupertatis matris & filij, thus contra fetorem loci, & myrrham ad consolidandum membra pueri.

3 Responso accepto. I. ab angelo ex diuina reuelatione.

4 Per aliam viam reuersi sunt. peracto, scilicet, obsequio: quia descenderunt ad mare, & inde per nauem transfretantem in Tharsis abierunt: propter quod Herodes iratus postea naues Tharsenium incendit, secundum quod fuerat prophetatum per Dauid.

Psal. 47. bi

MORALITER.

3 Responso accepto in somnis, &c. Per hoc admonemur, quod cū malis hominibus non cōtrahamus aliquam societatem, Prouer. 13. d. Qui cum sapientibus graditur sapiens erit. Amicus stultorum similis efficietur. Per Herodem vero, qui sub specie religionis vo-

nis voluit occidere Christum, signatur hypocrita, qui quantum est in se, Christum occidit, secundum illud Hebr. 6. b. Rursum crucifigentes sibi metipsis filium Dei, Nam secundum Hieron. Simulata sanctitas, duplex est iniquitas. Per Scribas autem & sacerdotes qui locum natiuitatis Christi ex Michea propheta declarau-

relieto Herode, id est, Iudæorum infidelitate. **A** nocte, quia occulte per fugam ad illustrandam Aegyptum descendit. relicta nocte Iudæis.

Nocte tulit in Aegyptum, quia nocte ignorantia his a qui bus ipse recessit reliquit incredulis. Quando redit, noctis non fit mentio, quia in fine mundi, Iudæi fidem tãquam Christum ab Aegypto reuertentem suscipientes illuminabuntur. Hic datur exemplum fidelibus vitandi rabie persecutorum ubi est opportunum, sicut ipse ait. *Si vos persecuti fuerint, &c.* Significat autem hæc fuga domini electos improbitate malorum a sedibus suis sepius esse pellendos. Fugit ut homo, quem paulo ante stella deum monstrauit.

b In Aegyptum, & erat ibi usque. Omnigenum deum monstra uenerantem, quia Christus a Iudæis non receptus, per prædicationem transit ad gentes. Fugit in Aegyptum, sicut natus est, ut corruptam repararet naturam. Sic fugit, ut fugaces reuocaret. Quod fugit, sacramenti fuit non timoris, ut exemplum fugiendi daret suis. Non fugit mortem, qui mori uenerat. Nec insidias expauit, qui uenerat aperire uersutias diaboli. De hac fuga prædixit Isaias: *Ecce dominus ascendet super nubem leuem. id est carnem sine peccato, ingredieturque Aegyptum conf. eius.* Septem autem annis in Aegypto latuit.

c Ex Aegypto uocauit. In Osee iuxta Hebraicam ueritatem hoc inuenitur, uel in libro Numerorum, ut quidam asserunt, quia totum dispositione Dei factum est. **d** Tunc Herodes videns. Verisimile est, quod cum Herodi nihil renuntiatum esset a magis, credidit illos fallaci stella deceptos esse, & ideo ad se non esse reuersos: unde & tãdiu quieuit a pueri inquisitione. Deinde uulgatis his quae in templo facta dictaue fuerant: se a magis sensit illusum, & in morte Christi pperas pueros occidit. Verisimile est post annum & quatuor dies a natiuitate Christi Herodem in pueros desessisse, quod forsitan ideo distulit, quia Romam profectus esset, uel ibi accusatus, uel ut Romanos consulere super his quae de Christo dicebantur. Ideo forsitan tandiu ab inquisitione pueri se continuit, ut sollicitus eum deprehenderet, neque elabi aliquomodo posset.

e Occidit omnes pueros. Quã cito Christus apparuit mundo, incipit in eum persecutio, quae figurauit persecutionem sanctorum, & dum infans quaeritur, infantes occiduntur, in quibus forma martyrii nascitur, ubi infantia ecclesiae dedicatur. **f** *Et in omnibus finibus eius.* Non est contentus vastatione Bethleem, sed adiacentia loca vastauit, nec ullam misericordiam ætatis habuit a filio unius anni usque ad filium duorum annorum, quin omnes occideret.

g A bima. Ideo a bimatu, ut sicut præoccupauerat Herodes fines ciuitatis: Ita & præoccuparet alium annum. Ideo etiam a bimatu, quia timebat, ne puer cui famulabatur sidera, paulo supra ætatem uel infra speciem sibi conformaret.

h Tunc adim. Adimpletum dicitur, quia antequam fieret legentibus erat semiplenum, quia quod in litera sonabat, aliquid futurum occulte promittebat. **i** *Vox in Rama audita est.* id est in excello longe lateque diffusa est. **k** Rachel plorans filios suos, videns se esse illusum a magis per famam pueri crescentem iratus est valde, timens principatum suum perdere: & ideo tunc occasione ipsius uoluit omnes pueros de Bethleem interficere, ne puer sibi incognitus euaderet, sed fuit impeditus ab executione huius facti, quia citatus est ad curiam Romanam ad petitionem suorum filiorum ipsorum accusantium, & ideo non fuit ausus tunc pueros interficere, ne cum alijs facinoribus suis accusaretur de tanta crudelitate. Eundo autem Romam, & remanendo in curia, & redeundo in Iudæam apposuit annum & plus, & ideo fere post duos annos ad regnum reuersus & in regno confirmatus, quia sententiam pro se contra filios habebat: tunc adimpleuit de nece pueroꝝ quod prius coceperat. & hoc est quod dicit. **5** *Et mittens occidit.* Sequitur. **6** *Abimatu, & infra secundum tempus.* Quia duo anni fere transierant ab ortu stellæ & a Magorum inquisitione. **7** *Tunc adimpletum.* trigesimo primo capitu. **8** *Vox in Rama audita.* Rama aliquando est nomen proprium loci, & sic non accipitur hic: aliquando est nomen cõe, & significat excelsum, & sic accipitur hic secundum quod patet Ierem. 31. ubi dicitur. *Vox in excello.* Sequitur. **9** *Rachel plorans filios suos.* Licet persecuti sunt, signantur doctores bonæ doctrinæ, sed male uitæ: quia quem prædicant sana doctrina, persequuntur mala uita.

Figurat mors paruulorum passionem omnium martyrum, qui paruuli, humiles, & innocentes occisi sunt, qui non in Iudæa tantum, sed ubique passi sunt ab impijs, quos significat Herodes. Quod bimi, quia doctrina, & operatione perfecti. Illis occisis Christus euasit, quia corpora possunt periri, diuinitas non contingi.

* Origenes. Hi paruuli & ad memoriam æternæ laudis a beato commemorantur euangelista, & horum memoria, prout dignum est semper in ecclesijs celebratur, secundum integrum ordinem sanctorum, ut primorum martyrum pro domino occisorum, & ut ipsa Bethleem primitias domino martyrum, in qua natus est ipse saluator, obtulisse videatur.

* August. Non frustra infantes illos, qui cum dominus noster Iesus Christus ab Herode necandus quaereretur, occisi sunt, in honore martyrum receptos commendat ecclesia.

f *Et in omnibus finibus eius.* Non est contentus vastatione Bethleem, sed adiacentia loca vastauit, nec ullam misericordiam ætatis habuit a filio unius anni usque ad filium duorum annorum, quin omnes occideret.

g *A bima.* Ideo a bimatu, ut sicut præoccupauerat Herodes fines ciuitatis: Ita & præoccuparet alium annum. Ideo etiam a bimatu, quia timebat, ne puer cui famulabatur sidera, paulo supra ætatem uel infra speciem sibi conformaret.

h *Tunc adim.* Adimpletum dicitur, quia antequam fieret legentibus erat semiplenum, quia quod in litera sonabat, aliquid futurum occulte promittebat. **i** *Vox in Rama.* id est in excello longe lateque diffusa est.

k *Rachel.* Quia sepulta est iuxta Bethleem, & ex terreno corporis

Indicium. 16. g. & 20.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nocte. propter timorem Herodis, ut negotium fieret magis occulte: licet enim de hoc non haberet diuinam reuelationem, non tamen propter hoc debebat ommittere, quod poterat facere secundum humanam uiam. Sequitur.

2 *Vt adimpleret, quod dictum est a domino per prophetam.* scilicet Hosee. 11.

3 *Ex Aegypto uocauit filium meum.* Ista autem auctoritas habet duplicem sensum literalem: quia verificata est ad literam de populo Israel uocato a domino de Aegypto, perfectus tamen de domino nostro Iesu Christo, qui est filius Dei naturalis, alij autem sunt tantum filij per adoptionem, sicut & illa auctoritas quae habetur. 1. Par. 2. 2. *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium,* ad literam intelligitur de Salomone, tamen minus proprie, de domino autem nostro Iesu Christo propriissime, ut dicit Apostolus ad Heb. 1. b. dicens. *Cui enim enim dixit aliquando angelorum: Filius meus es tu, &c.* Et iterum. *Ego ero illi in patrem,* & hoc modo allegat euangelista hic quod habetur Hosee. 11. ut uisum est.

4 *Tunc Herodes videns.* Hic ponitur ipsa persecutio. Herodes videns

MORALITER.

clarauerunt, & tamen ipsum natum non adorauerunt, sed magis perle-

Hom. 3. in diuersos.

Epistola. 18.

textate cognouerat.

† Iere. 3. g. & 31. c.

Indicium. 16. g. & 20.

occiso quare dilata est per Herodem.

A hospitio matris nomen accepit . Vel quia multi de Beniamin, & Ioseph occisi sunt, De Rachel natus est Beniamin, ad cuius sortem non pertinet Bethleem, sed ad tribum tantum Iuda. Sed quia contingunt tribus sunt Iuda & Benjamin in finibus Bethleem, multi quoque, de tribu Benjamin occisi sunt.

Nota, quod melius per Rachel (quam si per Bethleem pro raste diceretur) figura sacramenti innuitur, quia per eam in omnibus Schema ecclesie commendatur, quae plorat non tam morte transtatis, quam supplicio petemptos. Rachel. Id est ecclesia suos teneros agnos plorat peremptos, nequa vult consolari in praesenti, quia non sunt, sed omnem spem, & consolationem ad aeternam transmittit vitam. Vel plorat, & non recipit consolationem secundum duplicem quorundam intelligentiam siue quod in aeternum mortuos aestimaret, siue quod hic nollet consolari in presenti de his quos sciret in aeternum viuturos. Hoc verius ecclesie conuenit, quae non tantum peremptos dolet sed eos amplius quos prius editos vult retinere, vel nodum genitos generare, de quibus nulla consolatio, quia eternaliter mortui sunt.

Allegorice. Bene autem Rachel, quae omnis videtur deum dicitur, ecclesiam figurat, cuius tota intentio ut deum comitem pletur inuigilat, & ipsa est ouis ceteris quam pastor humeris reportabat. Rachel. id est ecclesia plorans pro suis occisis. Et ideo non modicum fuit prophetae tantum sacramentum (licet obscure) diligentius praesignat e.

Plorat ecclesia, & non vult consolari hic, quia filii sui non sunt de hoc mundo. Vel plorat, quia dum parit, tristitiam habet unde dicitur. *Vos plorabitis, &c.* sed additur consolatio. *Tristitia vestra vertetur in gaudium.*

a Defuncto autem Herode, ecce apparuit angelus domini. Quia sopita Iudaeorum perfidia, & Helia, & Enoch praedicantibus Iudaea verbum dei recipiet.

* Eusebius. Cum post insidias seruatori nostro, & aliis infantibus factas coelicis inuenta plaga Herode ad extremum usque spiritum affligeret corpore eius ut Iosephus refert morbo inuasit diuersus. Ignis inquit letus inerat non tantum conflagrationem in superficie corporis agentem prodens, quantum in trinfecus crescentes opabat incendium. Auiditas inexplabilis cibi semper inerat, nec tamen satietas unquam rabidis incitata faucibus spualebat implere ingluuiem. Intestina interius vlceribus tabida pure fluebant, Doloribus quoque colli saeuissimis cruciabat. Humor liquidus luridus erga pedes luridos oberabat. Similis quoque illi circa pubertate afflictio, sed, & pudenda ipsa putredine corrupta scatebant vermibus. Spiritus quoque incredibilis erecta letigo (quae fuerat satis obscena) diri

c foetoris

N I C O L A V S D E L Y R A .

chel. sed Lia sicut habetur Gene. 29. tamen dicitur hic mater puerorum de Bethleem, quae erat sita in sorte Iudae, quia ipsa Rachel sepulta est iuxta Bethleem, ut habetur Gene. 35. & ideo ratione sepulturae dicta est mater ipsius Bethleem, & habitantium in ea, & ideo dicitur hic plorare metaphoricè ratione praedicta.

- 1 *Et noluit consolari quia non sunt.* Iubintelligitur viuentes.
- 2 *Defuncto autem Herode, ecce appa.* Hic ponitur illud quod est consequens ad persecutionem, quia mortuo Herode quae puerum persequeretur, angelus monuit Ioseph, ut puer in terram Israel reportaretur. Non nominauit autem angelus aliquam ciuitatem determinate ut ex responsione angeli instruetis eum de loco, Ioseph ex frequenti locutione cum angelo magis consolaretur sequitur
- 3 *Audiens autem, &c.* Ad euidentiã huius notandum secundum quod refert Ioseph antiquo. 17. ca. 10. Herodes moriens condidit testamentum, in quo ordinauit Archelaum filium regni sui successorē. Ita tamen quod coronam sibi non imponeret, nisi per romanum imperatorem.

M O R A L I T E R .

- 1 *Sur. &c. accip.* Per transitum domini in Aegyptum propter persecutionem Herodis significatus fuit transitus apostolorum ad praedicandum gentibus propter persecutionem contra eos motam a Iudaeis, sicut dicitur Act. 13. *Tunc constanter Paulus & Barnabas dixerunt*

foetoris & anhelitus respiratione creberrima.

Defuncto rege illico complices eius pereunt: sic cessante, persecutione ecclesia ad caelestia inuitatur.

b In terram. Non determinat in qua partem, ut dubitante Ioseph angelus reuertat, & frequenti eius allocutione Ioseph certior reddatur. Quia non distinxit in quam partem, ideo

a Tamen, **b** Eodem modo ut in mundum reuocentur. **c** Reuocandi. **a** et noluit consolari, quia non sunt. Defuncto autem Herode, ecce, apparuit angelus domini in somnis Ioseph in Aegypto,

dicens, Surge, & accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Israel, Defuncti sunt enim qui querebant animam pueri. Qui consurgens accepit puerum, & matrem eius, & uenit in terram Israel. Audiens autem

tem, quod Archelaus regnaret in Iudaea, Herode patre suo timuit illo ire. Et admonitus in somnis recessit in partes Galilaeae.

Et ueniens habitauit in ciuitate quae vocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum

est per prophetas, quod dicitur, Quia non solum tuum, non contigim.

Quia Scribae, & Pharisei mortem Christi meditabantur cum Herode.

Non mutat angelus praecipuum, sed manifestius corripit errorem pietatis.

Quae & ipsa terra est Israel, quia & ipsam populum Israel incolbat.

Quae est in Galilaea.

De qua utebat se admonitum.

Nonnata terra Israel visum est Ioseph non alieubi talem puerum debere habitare, nisi in Ierusalem ubi erat templum, & celebratio prophetarum. Tamen angelus intelligi voluit Galilaeam, quam, & Iudei incolabant quod ostendit sic fuisse praedestinatum quia Nazareus vocabitur.

c Timuit. Si timuit Iudaeam pro Archelao herede paterna crudelitas. Cur non & Galilaea, ubi Herodes alius frater eius regnabat? Quia Archelaus post patrem monarchiam totius regni obtinuit, sed insolescens a Tiberio Cesare deiectus est Lugdunum in exilium, & tunc diuisum est regnum in quatuor tetrarchias, quarum una. i. Galilaeae. Herodes frater eius obrinuit.

Quaritur, quare non timuit Ioseph ire in Galileam sicut in Iudaeam, eum & ibi regnaret Archelaus. Sed melius potuit in Nazareth (quae remota erat) letere quam in Ierusalem, ubi erat caput regni & assiduus Archelaus.

f Sec in par. Quod Christus illuc non transfertur ubi regnabat Archelaus, significat, quia illis abscondetur Christus, in quibus regnabit Antichristus.

g Na. Nazareth, germine nouellum vel flos campi interpretatur, de cuius radice germinis sanctus sanctorum ad significandum eternitatis suae substantiam ascendit. Ite legitur. Sicut ergo eligit tempus quo nascerentur & locum, ita & ciuitatem in qua coalesceret cuius nomen indicio est: quia ipsa sanctitas, in sanctitate nutritur, sanctus sanctorum recte dicitur, unde, & discipuli eius prius Nazareni dicti sunt, sed postea a Christo Christiani vocati sunt. Nazareth Galilaeae quo transfertur, partem eiusdem gentis quae fide susceptura erat, significat, unde flos interpretatur, quia ecclesia quo ardentius a terrenis ad caelestia transmigrat, eo magis virtutum flore & germine abundat.

1 Iosephus intellexit Iudaeam quae dignior pars regni erat.

2 Defuncti. Tradunt quidam quia fecit Herodes super funus suum nobiles Iudeorum occidere, ut sic cogeret Iudeos mortem suam flere.

d Qui consur. Alleg. Ioseph gerit figuram Apostolorum quorum officio Christus circumferretur. Apostoli primum venerunt in terram Israel, quia primum praedicauerunt Iudeis. Sed pro Herode id est manente haereditaria infidelitate metunt, & recedunt ad moniti gratiam gentibus praedicare, & ad eas Christum transferre.

4 Nonnata terra Israel visum est Ioseph non alieubi talem puerum debere habitare, nisi in Ierusalem ubi erat templum, & celebratio prophetarum. Tamen angelus intelligi voluit Galilaeam, quam, & Iudei incolabant quod ostendit sic fuisse praedestinatum quia Nazareus vocabitur.

5 Et ueniens habitauit in ciuitate quae vocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum est per prophetas, quod dicitur, Quia non solum tuum, non contigim.

6 Quae & ipsa terra est Israel, quia & ipsam populum Israel incolbat.

f Quae est in Galilaea.

g Nonnata terra Israel visum est Ioseph non alieubi talem puerum debere habitare, nisi in Ierusalem ubi erat templum, & celebratio prophetarum. Tamen angelus intelligi voluit Galilaeam, quam, & Iudei incolabant quod ostendit sic fuisse praedestinatum quia Nazareus vocabitur.

peratorem. Ad accipiendum igitur diadema venit Romam, sed & fratres eius Philippus, & Herodes illuc venerunt petentes partem haereditatis partem. Finaliter decreuit imperator, ut Archelaus haberet medietatem regni paterna, quae dicta est Iudaea, aliam autem medietatem diuisit in duas partes, & unam dedit Herodi, & factus est tetrarcha Galilaeae, aliam dedit Philippo, & factus est tetrarcha Iturae, & Traconitidis regionis, ut tangitur Lu. 3. Igitur quia Archelaus fuerat a patre institutus quantum in se fuit, ideo fauebat factis a patre propter quod Ioseph.

4 Timuit illo ire. Secessit in partes Galilaeae, ubi dominabatur alius filius, qui portione sibi debita a patre fuerat priuatus quam in se fuit, ut visum est, propter quod Ioseph cum puero ibidem securius manuit.

5 Et ueniens habitauit, &c. ut ibi Christus nutritur, qui in Bethleem fuerat natus, ut praedictum est.

6 Ut adimplere. Isa. 11. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Hebraica veritas sic habet. Et. Nazareus dixerunt. Vobis oportebat primum loqui verbum dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis aeternae. ecce ad vos. Sic enim praecipit nobis dominus. Per reditum autem eius in Iudaeam defuncto Herode, signatur illuminatio Iudeorum in mundi fine.

ADDI

Iob. 16. d.

ib. 1. Hist. c. 9. Ioseph. lib. 17. antiq. c. 7. & 10.

Iosephus

E

oraculo.

Ioseph quae re magis deam intrare formidabit, quam Galilaeam.

F

Per

A Per prophetas. Prophetas pluraliter dicit, quia non habemus fixum de scriptura exemplum: ostendit sensum non verba se fuisse. Vel eisdem verbis in Isaia iuxta Hebraicam veritatem. *Exiit virga de radice Iesse, & Nazareus de radice eius ascendet.*

a est per prophetas: quoniam Nazareus vocabitur.

2 Nazareus. i. sanctus quod conuenit Christo,

*** Theophy.** Quis propheta hoc dixit, non inuenitur nunc: per negligentiam enim Iudæorum multi libri desiderantur. & ob continuas captiuitates fortassis absque scriptura hoc dicebatur.

NICOLAUS DE LYRA.

* radice eius conserget & ideo dicit.

Quo.

ADDITIO I.

In ca. 2. vbi dicitur in Postil. Quia ista ciuitas antiquitus vocata est Ephrata ab vxore Caleph.

Immo per magna tempora an Caleph. tēpore Iacob patriarchę vocata est Ephrata Bethleē. vnde Gen. 48. b. Sepeluit eam iuxta viam Ephrata, quæ alio nomine appellabatur Bethleem.

ADDITIO II.

In eo. ca. vbi dicitur in Postil. Et Nazareus de radice eius conserget, & c.

Hebraica veritas in illo loco Isaia non dicit: Nazareus de radice eius conserget, sed dicit: nescer de radice eius conserget, quod si trans-

1 Quo. Naza. vo. quia in Nazareth fuit conceptus et nutritus, licet in Bethleem fuerit natus, ut habetur supra & Luc. 2. expressus.

si transferatur in latinum diceretur: Natfarenus seu Natfareus de radice eius conserget. cum, t. s. litera: quod non competit Christo: sed bñ Nazareus, qui significat consecrationem & sanctificationem, vñ hæc auctoritas euangelistę. *Nazareus vocabitur.* non fundatur in hac auctoritate Isa. per Postil. allegata, quod habetur in glo. s. in Psal. 131. prout in additione super illum Psalmum. latius habetur.

Replica. In cap. 2. dicitur. *Nazareus vocabitur.* Burg. dicit illud secundum Hebraicam veritatem non fundari in dicto Isa. sed in dicto Psal. *Memento domine David. Ibi efflorebit sanctificatio mea.* Sed respondeat hic Beatus Hieronymus, a quo concordantia illa recepta est.

CAP. III.

IN die autē. Præterit multa, & transit ad prædicationem Ioannis.

a In diebus. Non solum pueritię annos, sed omnes vsque ad prædicationem Iohannis comprehendit. i. cum fere esset. 33. annorum, Lucas significantius tempora exprimit, Anno. 15. imperij Tiberij Cesaris.

Venit Ioannes. * Chrysost.

Sol appropians antequam appareat, mittit radios suos, & facit albescere orientem, vt præcedens aurora aduentum diei demonstrat: Sic dominus natus in mundo, antequam appareat

per doctrinam, spiritus sui fulgore transmissio, illuminauit Ioannem, vt præcedens ille aduentum annunciet Saluatoris, & ideo post ortum Christi enarratū doctrinam eius enarraturus euangelista, & Baptista in quo testimonium habuit, de præcuratore & Baptista præmittit, dicens. *In diebus.*

b Prædicans. Manifestauit se qui prius siluerat, baptizando viam præparans domino.

c In deserto. Iudei a deo deserti erant, quibus necessaria est penitentia, vt redeant.

d Penitentiam. Hoc præco nūciat, quod per seipsa veritas. Penitentia præcedit, sequitur promissio regni: Qui vere penitet, in se præteritos errores, deinde erigit animū ad celeste regnū.

CAP. III.

IN diebus autem illis venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ, & dicens: **†** Penitentiam agite: appropinquabit enim regnum cælorum. Hic est

a Opere.

† Hac promissione eriguntur animi, regnum Dei iuxta vos est.

d cens: **†** Penitentiam agite: appropinquabit enim regnum cælorum. Hic est

a Sic prædicauit. Sic enim propheta de eo prædixit.

e bit enim regnum cælorum. Hic est

Si gratis in baptismo fit remissio, cur prædicatur penitentia? Sed triplex est modus penitentia. Primus errores & omnia mala ante baptismum abrenunciare & condemnare: quod necesse est ad Christum veteris. Secundus, post baptismum lapsos per penitentiam renouari. Tertius, quo sancti quotidie a talibus purgantur peccatis, sine quibus vita non agitur.

Penitere est ante acta deflere, & defenda non committere. Penitentibus regnum cælorum adesse dicitur. Non terrena, vt in veteri lege: & hoc per obedientiam Christi. Et hoc regnū cælorum primus Ioannes prædicauit. *Pe. agi.* Prima virtus est, penitentiam perimere veterem hominem & vitia odisse, quod qui non facit non modo virtutes non comprehendit, sed nec etiam supplicia fugit. Penitentia virtus timore concipitur, qui est initium sapientia. Penitentia a puniendo, qua quisque punit quod illicite commisit.

Penitentiam agere est dignos fructus Penitentia facere. *Re. eg. i.* Christus, per quem sancti regnant in cælestibus. Vel euangelium, quo ad regnum.

e Ap. enim. re. Nisi appropinquaret, nemo redire posset: quia infirmi & cæci via (quæ est Christus) carebant: quam parans Ioannes penitentiam anteponit.

Sivox

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

IN diebus autem illis. Hic tertio ostendit euangelista ipsum Christum esse verum Deum & verum hominem ex testimonio Iohannis & etiam Dei patris. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur testimonium Iohannis. secundo ponitur testimonium Dei patris, ibi. Baptizatus autem Iesus. Item primam in duas partes, quia primo ponitur idoneitas Iohannis ad testificandum, secundo ponitur ipsius testimonium, ibi. Ego quidem baptizo vos. Iterum prima in tres, quia primo ostenditur eius idoneitas ad testificandum ex auctoritate sacra scriptura. secundo, ex sanctitate vite, ibi. Ipse autem Iohannes, & c. tertio, ex veritate doctrina, ibi. Videns autem multos. Circa primum præmittitur tempus prædicationis Iohannis, locus & modus & tempus, cum dicit.

1 In diebus autem illis. i. in diebus Christi. Nec est hoc referendum ad dies Christi prædictos immediate. s. ad dies pueritię, quando fuit portatus de Aegypto, tunc. n. erat in quinto anno a sua natiuitate sed referendum est ad dies Christi, quando fuit ætatis perfecta. Erat enim incipiens ad trigésimum annum quando venit ad baptismum, de quo hic agitur; & ideo euangelista Matthæus transit totum tempus inter medium a quinto anno Christi vsque ad baptismum: tunc enim incepit Ioannes prædicare, & sic patet tempus, & locus designatur cū dicitur.

portatus de Aegypto, tunc. n. erat in quinto anno a sua natiuitate sed referendum est ad dies Christi, quando fuit ætatis perfecta. Erat enim incipiens ad trigésimum annum quando venit ad baptismum, de quo hic agitur; & ideo euangelista Matthæus transit totum tempus inter medium a quinto anno Christi vsque ad baptismum: tunc enim incepit Ioannes prædicare, & sic patet tempus, & locus designatur cū dicitur.

2 In deserto. Ibi enim Iohannes nutritus fuit, vt dicitur Luc. 1. & ideo primo prædicauit ibi, & postea ad regionem circa Iordanem descendit: Modus autem prædicationis subditur cum dicitur.

3 Penitentiam agite. Ista erat debita dispositio ad inchoationem nouæ vitæ quæ per Christum erat danda, & ideo dicitur.

4 Appropinquabit enim regnum cælo. Alii autem propheta promittebant bona temporalia obseruantibus legem, iste autem cælestia, quia erat præcursor Christi, per quem facta est veritas & gratia, & aperta est cælestis porta, & ad hoc confirmandū inducitur Isaia testimonium, Isa. 40. dicens illis.

5 Hic est enim. s. Ioannes, de quo scriptum est.

Vox

MORALITER.

1 In diebus illis venit Iohannes baptista prædicans in deserto, & c. In Iohanne describitur euangelij prædicator, & primo quantum ad doctrinam, cum dicitur.

2 Dicens, Pœni. agi. Debet. n. prædicare generaliter ea quæ recedere faciunt a peccatis, & ea quæ faciunt accedere ad consequentio

quationem regni cælestis. Et quoniam talis prædicator parat viam dominum: vt per gratiam veniat in mentibus humanis. ideo de ipso potest dici quod subditur.

3 Hic est enim de quo dicitur & c. Ipse au. Iob. Hic consequenter describitur prædicator euangelij quantum ad vitam, & primo quantum ad vestitum, cum dicitur.

A *Vox clamantis.* Iohannes vox, Christus verbū, qui clamat in Iohanne: Nullum verbū sine voce auditur, nec vox sine intelligentia verbi valet. Vox viam verbo preparat, vt recipiatur. *Parauit lucernam Christo meo,*

Psal. 137. c.

B *In deserto.* Forma penitentibus, locus conuersationis, non frequentia hominum, sed desertum. Vestitus non mollis ad fluxum, sed asper; victus tenuis & inusitatus.

Typico.
† Elia. 40. a
Marci. 1. a
Lucæ 5. a
Iohan. 1. c.

Typico. Typicē, desertum significat sanctorum vitam a mundi illecebris segregatam.

c *Viam domini.* Via domini ad cor dirigitur, cum sermo eius diligenter auditur.

d *Ipsē au. Io.* Qui penitentiam predicat, habitum penitentia preterendit. In eo vilitas vestis & cibi laudatur, quorum vsus in diuite arguitur.

Ipsē autē Iohannes in semetipso erudit penitentes, & formā vitæ exhibet in deserto habitans, de locustis viuens, pilos camelī vestiens.

Seruus Dei non debet habere vestimentum ad decorem vel ad delectationem, sed tantum ad tegendam nuditatem. Inde Iohannes pilis vestiebatur.

Lib. de penitentia.
Penitentia
modus.

Theophylactus. Ad penitentiam hortabatur etiam habitu, lugubrem enim gerebat vestem.

Terullianus. Penitentia de ipso quoque habitu atque victu mādat, sacco & cinere incubare, corpus sordibus obscurare, animū mœroribus deijcere, illa quæ peccauit, tristi tractatione mutare. Ceterum pastum & potum pura nosse, nō vêtis scilicet, sed animæ causa, in plerūque vero ieiunijs pces alere, ingemiscere, lacrymari, & mugire dies noctesque; ad dominū Deū tuū, presbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari, oib. fratribus legationes exercitationis suæ iniungere. *De pilis Ca.*

Theophylactus. Dicunt camelum mediū esse inter munda & immunda animalia. Nam quia ruminat, mundum est, quia autem ungulas non diuidit, immundum est. Iohannes autem quoniam ad Deum adducebat populum Iudaicum, qui videbatur mundus esse, & gentilē qui immundus, eratque mediator veteris & noui testamenti, idcirco ferebat pilos camelorum. *Esca autem eius locusta &c.*

Theophylactus. Quidam dicunt herbas esse locustas, quidam fructus agrestes.

Euthymius. Quidam enim locustas herbas esse dixerunt, quidam herbæ, alij vero insecti genus.

Moraliter. In veste Iohannis monemur, vt asperis vtamur ad refrigerationem carnis. In cibo vt non arte paratis, sed naturalibus cibis vtamur.

Moraliter. Habitus & victus & conuersationē indicāt Asperis vestit, quia vitia nō palpauit, sed aspera increpatione redarguit.

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vox cla. in deser. quia Iohannes fuit ille de quo predictum fuerat, quod per vocem predicationis debebat clamare in deserto Iudæa: propter preparationem populi in aduentu ipsius Christi. Ad hoc enim ordinata erat predicatione Iohannis, vt per suā predicationē populū congregaret, & populū congregato Christi aduentum denunciaret.

2 Ipsē au. Iohannes. Hic ostenditur idoneitas Iohannis ad testificandum de Christo ex sanctitate: hoc autem ostenditur ex vilitate vestitus. Ipsē au. Io. &c. Et ex austeritate victus, cum dicit.

3 Esca au. e. lo. quæ sunt parua animalia volitantia per modum salpis, & reperiuntur in deserto Iudæa, & fixa cum oleo sunt cibis pauperum. Sequitur. **4** Et mel. silue. Hoc autē mel ibidem reperitur in truncis arborum, vel secundum Raba. sunt folia arborum alba & tenera quæ manibus contrita habēt saporem quasi mellis, talibus vesciebatur Iohannes ex quib. patet austeritas eius in victu & vestitu. Et quia in moralibus magis mouent facti quam verba, & vita sancta quæ loquel. composita. ideo statim subditur exhortationis suæ efficacia, cum dicitur.

Tunc

MORALITER.

1 Habebat vestimentum de pi. ca. Et quantum ad uictum cum dicitur.

2 Esca autem eius. Austeritas. n. uitæ requiritur in euangelij predicatore. Ideo dicit Apost. 1. Cor. 9. d. Castigo corpus meum

quit. sic: *Genimina viperarum, &c.* Zona pellicea circa lumbos, quia carnem suam crucifixit eū vitijs & concupiscentijs. Mel & locustas edit: quia predicatione eius turbis dulcis sapuit dum Christus putatur. Sed cito didicit, quia nō Chrs sed eius pæco esse apparuit. In melle dulcedo. In locusta alacer volatus, sed cito deciduus.

enim de quo dictum est per Isaiā prophete

¶ Proco verbi, verbum precedit.

a Quia solatium redemptionis nunciat Iudæa iam desertæ. **1**

tam dicentē: † Vox clamantis in deserto:

b *¶ Præua auerit opera, recta facite. ¶ Non pro terrenis seruientes.*

c *¶ Fides est quæ est quæ uerbum ad cor ascendit.* **2**

d *¶ Idem, mores in melius mutare, & sic sicut semite recte bene uiuendo.* **3**

e *¶ Strictas sed mundas.* **4**

f *¶ Zona est corporalis continentia.* **5**

g *¶ Lumbi, uoluptas peccati, quia peccatum in uoluptate fit.* **6**

h *¶ Vbi magis regnat luxuria. b Non studio parata, sicut couent eremitæ.* **7**

i *¶ Minuta animalia. b De truncis uel de herbis. c Propter nouitatem predicationis & asperitatem uelutis, & cibi.* **8**

j *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **9**

k *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **10**

l *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **11**

m *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **12**

n *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **13**

o *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **14**

p *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **15**

q *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **16**

r *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **17**

s *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **18**

t *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **19**

u *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **20**

v *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **21**

w *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **22**

x *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **23**

y *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **24**

z *¶ Baptismo presentente, non peccata dimittente.* **25**

igitur priorū obliuio peccatorū insolentes Iudæos aduersus Chri dona faciebat, è regione uero delictorū memoria reqrendi liberatoris & consequendę uenæ desiderij suscitabat: ad hoc Ioānes preparaturus aduenit suadēs eis refugij pñte: non, vt castigarent, sed vt humiliores penitēdo facti, & peccatorū suorū crebrius recordātes, ad dona remissionis accurrant. Quasi diceret, Ego illis confiteri peccata sua & penitentiā agere persuasi, non vt castigentur omnino, sed vt dignius postea remissionis dona susciperent. Nisi enim seipfos ante damnassent, minime gratiam requisissent.

Theophylactus. Tamen si baptizabantur, attamen remissionem peccatorū baptisma Iohannis nō habebat, sed solā penitentia predicabat, & ad remissionē peccatorum, hoc est, ad Christi baptisma ducebat, apud quē est remissio peccatorū.

In Iordane. quia in eo figura baptisimi præcessit, & ex nomine descensum de superbia exigit, quod congruit baptizatis.

Confitentes. Confessio peccatorū, cōscientiæ est testimoniū timentis Deum. Qui enim timet iudicium Dei, peccata non erubescit cōfiteri. Perfectus timor soluit oēm pudorem. Confessio peccati pudorē hēt, & ipsa erubescencia est grauis pœna. Ideoque iubemur confiteri peccata, vt erubescencia patiamur pro pœna. Nam hoc ipsum pars est diuini iudicij.

Basilus: Vult tui misereri Iudæa, si modo post admissā, humilem te factū & contritum, & peccata plurimum deplorantem te inueniet. Insuper si quæ clā ceteris & in arcano delignasti, pdideris & euulgaueris fratri tuo citra pudorē vilum.

In psal. 32
festio pecc
rū necell
t

Multos

5 Tunc exibat ad e. Ierosoly. *Hic accipitur continens pro contento. i. populus de Ierusalem.*

6 Et o. Iudæa. *idest multi, sicut secundum communem modum dicimus, tota ciuitas currit illuc. i. multi quia non omnes currunt, immo aliquando plures remanent, & est quadam figura quæ uocatur hyperbole, idest loquutio multum expressiua.*

7 Et baptizabant ab eo in Iordane. *Baptismus enim Iohannis ad hoc erat ordinatus, quasi quadam preparatio, & quadā præfiguratio baptisimi ipsius Christi de proximo uenturi. & ideo Iohannes, non solū predicabat, sed etiam baptizabat, quia sicut sua predicatione nunciabat Christum de proximo uenturum, sic suo baptismo assuesciebat homines ad libentius suscipiendum Christi baptismum, unde baptisimus Iohannis erat quadam protestatio credendi in Christum uenturum et faciendi opera penitentia, vt deuotius reciperent ipsum: hoc est quod dicitur Act. 19. a. Iohānes baptizauit baptismō penitentię populū dicens, in eum qui uenturus esset post ipsum, vt crederent. hoc est in Iesu. ideo sequitur.*

8 Confite. sua. *delenda. s. per Christum uenturum, quia hoc non*

in seruitutē redigo ne forte cum alijs predicauero, ipse reprobus efficiar. Et quia predicatione talis predicatoris est efficax, ideo sequitur.

3 Tunc exibat. *Nā doctrinā talis predicatoris multi libeter audiunt, & penitentia fructū faciunt, & tales sunt demulcēdi.*

A Multos Pharisæorum & Saduce. &c. Hi sunt ex hereticis Iudeorū. & Pharisæi obseruationū & traditionū præferunt iustitiā, vnde & Pharisæi. i. diuisi a populo per priuatam iustitiam dicuntur. Saducei. i. iusti: vendicāt enim sibi q̄ non sunt: hi negant resurrectionem, dicentes animam interire cum corpore: Quinque libros Moyſi recipiūt, prophetas respuunt. Hos venientes ad baptismū Iohānes increpat: quia maxime indigebant correctione & penitentiā.
*** Ruper.** Apud Lucam diligenter animaduertendum quia interrogabāt turbā dicētes, quid ergo faciemus? interrogabant publicani venientes vt baptizarentur, & dicebant magister quid faciemus? interrogabāt & milites dicentes quid faciemus & nos? Pharisæi vero nusquam interrogasse legūtur & dixisse, quid faciemus? quia erāt superbi, cōfidentes in se tanquā iusti.
b Progenies viperarum &c. id est venenati venenatorū filij: quia bonis inuident eosq; persequuntur, proximos ledunt vt patres eorum.
Vipera patrē suū occidit, sic Iudæi prophetas q̄ erāt patres eorū
*** Chryſt.** Sicut artificiosus medicus si viderit ægrotantis colorem, intelligit speciem passionis: sic Iohannes venientium ad se Pharisæorum prauas cogitationes intellexit: forsitan. n. apud se cogitauerūt. Imus & confitemur peccata nostra, nullum laborem nobis imponit, baptizamur & cōsequimur indulgentiam peccatorum. Inspiciens, nūquid facta digestionē impuritatis, non est necessaria sumptio medicinę? Sic multa diligentia necessaria est hoi post conuersionē & baptismum, vt vulnus perfecte sanetur: Iō dicit *progenies viperarū.* Natura enim viperarū est, quod statim cum momorderit hominē, currit ad aquā, quā si nō inuenerit moritur. Iō istos dicebat progeniem viperarum, quia peccata mortifera cōmittētes, currebant ad baptismū, vt sicut viperæ per aquam tantū pericula mortis euaderent. Itē viperarum natura est rūpere viscera matrū, & sic nasci: sic Iudæi assidue persequentes prophetas corruerunt matrē suam synagogam. Item viperæ a totis speciosa sunt & quasi piētæ, intus autem veneno repleta: ita isti pulchritudinem sanctitatis ostendebant in vultu.
e Facite ergo fru. dig. Bed. Quasi diceret. Quare pri⁹ venena nō deponitis, vt sic ad baptismū veniatis: Facite fructū, nō qualēcūq; sed dignū penitentię. Non. n. par dēt esse fructus boni operis eius qui nihil vel minus peccauit, & eius qui graui⁹ cecidit. Sed Iudæi de Abrahā gloriātes nō lūt se agnoscere peccatores vnde subdit. *Et ne velitis &c.* Ad humilitatem prouocat. In superbia enim nulla est penitentiā.
Discretio est in penitentiā, quę timorē Dei, & metū peccatorū ante oculos ponit. recolens antiquę turpitudinis: Sic dolor cordis in fletus erūpit, quia sine dolore nulla sunt vulnera, si vitalia membrorum nō fuerint circum mortua: gratia est quę sentit, sentiens quærīt sanctitatem.
*** Aug.** Quærendum est quę dignę fiant pro peccatis elemosinæ: de quibus etiam Christi præcursor ille dicebat. *facite ergo fructus dignos penitentię.* proculdubio non inuenientur eos facere, qui vitam suam vsque ad mortem quotidianorum criminum perpetratiōe cōfodiunt. *patrem habemus Abraham.*
*** Chryſost.** Quid prodest ei quem sordidant mores generatio clara? aut quid nocet illi generatio vilis quę mores adorant? Ipse se vacuum ab omnibus bonis actibus ostendit, qui gloriatur in patribus.
d Dico enim. A carne retrahit, vt cogitent opera prædestinationis Dei. Prima sunt rudimenta fidei, credere deum posse quicquid voluerit, vt omnia qui de nihilo creauit, possit de lapidibus vel de puluere filios Abraham formate.
e De la. Demonstratiue ad illos lapides quos Iosue de Iordane trāsferre fecit, ad quos quasi digitum extendens ait. Iosue duodecim lapides de medio Iordanis in terrā trāsportari fecit, & alios ex terra in eodē aluico restituit: p̄ quos exccatio Iudæorū & gentium ad lucē transformatio præsignat. Vel Gētilis lapides vocat: & est sensus: Ne gloriemini de semine carnis, quia h̄ tm̄ sunt filij Dei, qui per gratiā sunt illuminati, & in eorū suscitati. Suscitare signat dicit, quia Christus Sarā. i. ecclesiā accepit, & suscitavit per gratiā filios Abraham defuncto line liberis, ne tan⁹ us patriarcha priuaret p̄missis. In cuius rei præſagium olim deus de Sara genuit Iulium. *Iam en m̄ securis.* Ne autem viderentur immunes, si se a talibus sacramentis separarent, comminatur.
*** Chryſ.** Nihil terribilius hac ipsa exhortatione sermonis. nō enim adhuc illic falcem volantem, nō destructionem sepi, non conculcationem vineę comminatur, sed securim secantem, quodque multo est terribilius imminentem, & iamque cædentem.
*** Athan.** Radix est fides, arbor vero est homo & securis est finis hominis.
Se-

a Videns autem multos pharisæorum & Saducæorum venientes ad baptismum suum,
a Non confitentes peccata sua.
b dixit eis: ¶ Progenies viperarum, quis demonstrabit vobis fugere a vëtura ira? Facite ergo fructū dignū penitentię. Et ¶ ne velitis dicere intra uos: patrē hēmus Abrahā. Dico enim vobis, ¶ Quis potens est deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Iam enim

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8**

c **d** **e** **f**

d **e** **f**

f **g** **h** **i** **k** **l** **m** **n** **o** **p** **q** **r** **s** **t** **u** **v** **w** **x** **y** **z**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Videns autem multos Phari. hic ostendit idoneitas Iohannis ad ferendū testimoniū de Christo ex veritate doctrinę, quę cōsistit in hoc, quod aliquis non timet vitia magnatum cōfiderēt arguere, quod faciebat Iohannes: Quod notatur cum dicitur. *Videns autem multos.* Isti enim famosi erant in populo, sicut homines literati & religiosi, vt patebit infra.
2 Venientes ad ba. non credentes secundum veritatē, sed magis ad simulationē. secundum quod habetur inf. 2. i. vbi dicitur quod quęrente dño ab eis: Baptismus Iohannis vnde erat, de celo, an ab hominibus? Non fuerunt auli respondere de celo: quia statim dixisset eis, quare non credidistis ei? Ex quo patet quod fide veniebant. Et hoc idem dicit Iosephus in libro antiquitatum. 19. & ideo Iohannes confidenter arguebat vitia eorum dicens.
3 Progenies viperarum. quia venenū erroris & hypocrisis a suis progenitoribus traxerant.
4 Quis demonstrabit vobis. q. d. licet falsitas vestra lateat in cōspectu populi, tamen non poterit latere in iudicio Dei, quia tunc erunt manifesta abscondita cordis vestri.
5 Facite ergo. quia aliter nō potestis illud iudiciū euadere. Et non solum dicit fructū penitentię: sed dignū penitentię, secundum peccati modum. vnde dicitur Apocal. 18. *Quantum se glorificauit & in*

& in delictis fuit, tantum illi date tormentum & luctum.
6 Et ne velitis. Pharisæi. n. de hoc gloriabantur: quia de Abrahā descenderant: & iō ex promissione facta Abraham, sine operib. salutē consequi præsumebant: & hoc est manifeste falsum, quia nō dicūtur filij Abraham ex carnali propagatione: sed magis ex fidei imitatione, vt dicitur Ro. 4. *Et quia Pharisæi & legisperiti fidem Abraham de Christo respuerunt, ideo nomen filiationis Abraham perdidērunt.* Et hoc est quod dicit Iohannes. *Et ne ve. di. in. vos.* per falsam estimationem.
7 Patrem habemus. quia nō est sic secundū veritatē. Econtrario Gētilis fidē Christi deuote ad prædicationem apostolorū receperunt, iō filij Abraham facti sunt. Et hoc est quod subdit Iohānes.
8 Potens est de lapidibus istis. Dicitur autem quod Iohannes demōstrauit illos lapides quos filij Israel de fundo Iordanis abstulerāt, vt habetur Ios. 4. in memoriam miraculi, quod dñs in trāsitu eorū, aquas Iordanis siccauit: Sed pillos lapides Iohānes Gētilis significauit, eo q̄ colebant idola de lapidibus facta. vñ dicitur in Psalmo. *Siniles illis fiant qui faciunt ea.* Filij ergo Abraham de lapidibus suscitati sunt, quādo Iudæis per infidelitatē a filiatione Abraham decedentibus, Gētilis fidē Christi recipientes in locū eorū substituti sunt, & hoc erat prædictum Osee. 1. d. *Et erit vbi dicitur eis. Non populus meus vos.* ibi dicitur. *Filii Dei videntis.* Et quia doctor

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8**

MORALITER.

1 Videns autem. De quib. dicitur Luc. 7. e. Pharisæi autē & legisperiti spreuerunt in semetipsis cōsiliū Dei non baptizati ab eo scilicet a Iohanne, & ideo per istos qui veniebant ad prædicationē Iohannis, fide signantur illi qui veniunt ad Prædicationem euangeliij, vt ex ore eius capiant aliquid, vnde possint cum calumniari: Ideo de talibus dicitur.
3 Progenies viperarum &c. q. d. nullus, nisi recedatis a malitia vestra

vestra. ideo subditur.
5 Facite ergo. nā in vita p̄nti potest homo semper pœnitere.
6 Et ne ve. dice. e. credentes quod debeat vos saluare sine operibus penitentię, quia hoc est falsum. Sic autem videtur de pluribus Christianis, quia deuotionem habent specialem ad aliquē sanctum vel sanctam, & per eorum merita credunt saluari sine operibus bonis.
8 Potens est autem &c. i. de peccatoribus deuotos facere.

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8**

Securis. Christus, qui ex manubrio constat & ferro. i. humanitate qua tenet: & diuinitate qua incidit. *Post. est:* quia & si patientiam expectat, videt tñ quid est facturus. *Ad radi.* i. finē Iudaici populi vt auferat de terra viuentium eos qui in Chro nō credūt. Vel, securis, sentētia iudicij, vel p̄dicatio euāgelij.

Ad ra. Nota non ad ramos, sed ad radicem. Cum enim filij

malorum tolluntur, quid aliud quam rami infructuosae arboris abscinduntur? Cum tota progenies simul cum parente tollitur. arbor radicinis abscinditur, ne quid remaneat vnde iterum aliquid germinis oriatur.

Radices sunt cogitationes, quibus plantati, vel sursum celo sustolluntur, vel ad ima inferni mittuntur.

Arbor humanū genus: Huius rami, alij sunt aridi, i. Pagani incendio apti. Alij virides, sed sine fructu: vt hypocritae, qui specie sanctitatis praetendunt, sed intus vacui: alij fructuosi, sed venenosi. i. haeretici, qui praedicando fructum pariunt, sed mortalē. Alij idest catholici, qui bonum fructum ferunt.

Omnis ergo arbor. vt Gentiles, hypocritae, qui nullum, & haeretici qui malum.

Chrysostomus. Cum dicit omnis, vniuersum honorē carnalis nobilitatis excludit. Etiam ipsius Abraham fueris nepos, & mille a quibus ducis genus patriarchas enumeres, duplicem poenam subibis si honorum fructuum inanis extiteris.

Ego quidem. Ne videat sua auctoritate minari, incipit aperire quātae sit dignitatis, cuius p̄ntia cōminatur, vel cuius beneficijs persuadet: *Ego quidem baptizo vos in aqua.* tantū corpora lauo, quia peccata soluere nequeo, vt sicut nascendo, praedicādo, praecurro: sic baptizādo, vt penitentes, quos ego hoc signaculo ab impēnitētib⁹ discerno, ad baptismū Chri dirigā.

Post me ventur. Et si moneo dignos fructus penitētie facere, superbiam abijcere, nō tamen possum a peccatis soluere.

Fortior me est. Quia ego baptizo in penitentiam, ille in remissionem. Ego spiritum habeo, ille dat. Ego regnum celorum praedico, ille dat.

Cuius non sum. Alij scribunt: Cuius non sum dignus corrigiā cal. sol. Pocius autē Iohannes vtrunq; dicere, vel cōtextim vel diuerso tpe, vt alius euāgelista hoc, alius illud assumeret. Omnes tamen verum narrauerunt. Intendit autem in hoc ostendere excellentiam Christi, & suam humilitatem.

Vel secundum allegoriam; Calciamentum est incarnationis mysterium, cortigia, mysterij ligatura. Non ergo valet Iohannes cortigiam soluere, quia incarnationis mysterium non sufficit inuestigare.

Vel, Non sū dignus sol. cor. cal. eius. i. nomē sp̄si mihi nō vsur-

vsurpo, nec sp̄sus credi vel dici, sed amicus sponsi volo: Mos enim erat vt si quis eam quae sibi cōpeteret accipere in vxōrē nolleret, ille ei calciamentum solueret qui ad habē sp̄sus iure propinquitatis accederet. Iohannes ergo qui non sp̄sus, ait: Nō sum di. cor. cal. soluere. Ac si dicat: Ego redēptoris vesti-

gia nō valeo denudare: quia nomen sponsi non mihi vsurpo.

Vel simpliciter se humiliat, vel euāgelij sacramenta non est dignus circumferre praedicando, quod non sibi deputatum, apostolus est commissum.

Nō sunt dignus explicare naturam diuinitatis ad humanitatem. Vel non sum dignus euāgelij praedicationem portare, vel nomen sponsi vsurpare Iohannes vt putus homo spiritū dare non poterat, quare mittitur culpa. Christus verō dat quia Deus, & baptizat in verbo, de quo dicit: Et vos mundi estis propter verbum quod loquutus sum vobis.

& alibi: Mundans eos lauacro aquae in verbo vitae sancti sp̄s. Vel spiritu sanctificationis, & igne. i. probatione tribulationis. Vel spiritu in presenti abluit: post, si que macula surrepit, igne purgatorio ad purum exuret, quod de leuioribus credendum est peccatis. Vnde in Leuitico, super altare semper ignis missus de celo ardebat. i. ignis diuini amoris, qui omnes in Christo (i. qui super altare offeruntur) quasi rebaptizat, & exurit carnis eorum vitia.

Cuius ventilabrum. Ventilabrum in manu est examen iudicij quo discernunt leues & vacui a fructu boni operis. In manu quia pater non iudicat quaequam, sed oē iudicium dedit filio. **Permundabit.** i. quotidie a varijs tentationib⁹ mundat. Vel, **Permundabit,** dum ob manifesta peccata peruersus de ecclesia eicitur, vel post mortem damnatur.

Paleas autem. Paleae de origine vñ & triticū oriuntur. i. de semine, zizania vero de diuersa. Paleae ergo sunt qui fidei sacramentis imbuuntur, sed solidi non sunt, zizania vero qui & opere & professione fecernunt ab electis. De his dicit: Qui non credit, iam iudicatus est. & ideo non fit hic mentio de illis.

Inextinguibili. quia non extinguetur neq; extinguet cruciatos, sed aeternaliter puniet. Dicitur autem ad differētiam illius de quo dicitur: igne nos examinasti, &c.

Tunc venit. Quā Iohannes praedicabat & baptizabat. i. quā Iesus triginta erat annorū, ostendens nullum debere sacerdotem vel praedicatorē fieri nisi virilis aetatis. Sicut Ioseph triecennarius regnū Aegypti suscepit. David regnauit ea aetate inchoauit: Ezechiel pphetiā promeruit. Venit Iesus hō de caelis vt baptismi Iohannis cōprobaret, & vt (quia homo erat) oēm impleret iusticiam & legis humilitatē: & vt aquas sanctificans

sed est modus communis loquendi quando aliquis se comparat alicui improporcionabiliter excedenti, quod est in proposito: quod declarat per factum dicens.

9 Ipse vos bapti. gratiam sancti spiritus conferendo: quod non potest facere nisi Deus. Additur autem.

10 Et igne. Quia super baptizatos de nouo in primitiua ecclesia frequenter apparebat. s. in signo visibili, sicut apparuit super apostolos in linguis ignis. Ostendit consequenter Iohannes in Christo iudiciariam potestatem, cum dicit.

11 Cuius. Ad cuius intellectum sciendum, q̄ ventilabrum est instrumentū quo solebant purgari blada in Palestina, et est factum sicut pala cum qua proicitur granum paleis commixtum in altum, & ventus paleas tollit & granum in area cadit. Iohannes ergo metaphoricē loquens, per ventilabrum intelligit diuinum iudicium, quo Christus.

12 Permudabit aream suam. idest, ecclesiam in qua sunt commixti mali cum bonis: sed in iudicio separabuntur.

13 Et congregabit triticum. scilicet iustos & electos.

14 In horreum suum. i. in aeternam beatitudinem.

15 Paleas autem. idest homines vanos & falsos.

16 Comburet igni. idest in pena infernali sensibili.

17 Tunc venit Iesus a Galilaea uero transnigratio interpretatur. Per hoc igitur quod Iesus de Galilaea uenit ad Iohannem, signatur quod eius membra si debeant lauari per gratiam, oportet ea transnigrare de uicijs ad uirtutes, Iohannes

† In. 7. e. Excidit & in ignem mittitur. † Luc. 3. e. † Marc. 1. a. † Ioh. 4. 4.

Hom. 11. in Matt.

Allego.

NICOLAUS DE LYRA.

Et veritatis non solum debet vitia confidenter arguere, sed etiam poenam praedicere, ideo subdit Iohannes.

- 1 Securis. idest, seueritas diuinae iustitiae.
- 2 Ad radicem. Arbor ista homo est, qui est quasi arbor conuersa: Radix huius arboris est voluntas mala, ex qua sicut ex radice prodeunt omnia peccata, quia non potest esse peccatum nisi sit voluntarium.
- 3 Omnis ergo arbor. per sententiam extremi iudicii.
- 4 Et in ignem mit. scilicet inferni.
- 5 Ego quidem baptizo vos. Ostensa idoneitate Iohannis ad testificandum, hic consequenter ponitur ipsius testimonium: Et ponitur primo testimonium ipsius de Christo in eius absentia: & secundo in eius presentia, ibi: Tunc venit Iesus. In prima parte fert testimonium de Christo quantum ad excellentiam suam diuinitatis dicens: Ego quidem baptizo vos in aqua, i. lauo tantummodo corpora. Quae quidem lauatio est signum penitentiae fienda. Ideo dicit. In penitentiam.
- 6 Qui autem post me uenit, est. scilicet Christus.
- 7 Fortior me est. quia ipse habet uirtutem diuinitatis.
- 8 Cuius non sum di. cal. por. Non quia Christus calcatus inceserit, cum discipulos suos ad praedicandum sine calcamentis ire iussit, ut habetur Luca 2. 2. d. Quando nisi uos sine pera & calcamentis, &c.

MORALITER.

1 Ego quidem baptizo vos in aqua. Praedicator enim euangelij disponit populum aspergens eum aqua salutatis sapientiae, ut per Christum mundetur interius aqua gratiae.

Tunc

Iohannes

Sanctificans per colubam in lauacro, aduentu spiritus sancti ostēderet. venit enim non necessitate ablutionis, sed ut nemo quantumlibet sanctus baptismi gratiam superflua iudicaret.

* Augustinus. Ad baptismum descendit dominus Iesus, non quod baptismi sacramento & lauacro egeret, qui proprii aut originalis peccati nullam culpam haberet, sed ut aquas, quas quamuis ex delicto Deus non maledixerit, terram quam continebant maledictione, insectas purgaret: & ne quisquam sacramentum baptismi negligeret, dum qui sine peccato fuerat baptismi aquas iniuit: & ne quisquam ab inferiori baptizari paruipenderet, dum Deus dominus a seruo mergi vndis baptismi appeteret. Et quatenus adhuc a diabolo, se, donec tentatio perficeretur, occultaret, qui illum velut lauacro indigentem, ut inter pollutos peccatoribus, abluuiis aquis conspiceret.

* Optatus Mileuit. Descendit in aquam, quia venturum oleum aqua debuit antecedere, ad mysteria inicianda & ordinanda. Secutus est enim ordo mysterij, & compleuit pater quod rogauerat filius & quod rogauerat spiritus sanctus. Apertum est celum Deo patre vngente: Spirituale oleum in imagine columbe descendit, & insedit capiti eius & perfudit eum, vnde cepit dici Christus.

a Galilea in iorda. Galilea, transmigrationis: Iordans, descensus. Qui ergo vult baptizari, transmigret a vitijs, & descendens humilietur.

b Sine modo. Sine modo me a te baptizari, ut possis quod a me quaeris in spiritu baptizari. Sicut enim decet dare exemplum implenda omnis iustitiae, ut discant omnes neminem sine vnda baptismi esse perfectum.

c Sic enim decet. i. per humilitatis exemplum reducere ad vitam, & ostendere quod nullus perfecte sit iustus sine baptismo. Si. n. de spiritu sancto natus, non dedignor, quanto magis necesse est alijs quamuis iustus a minoribus baptizari? Hinc decet impleri primum omnem iustitiam, s. per quam omnis iustitia summa ab oibus deinceps impleatur, ut nullus ex operibus neque ex arbitrio gloriatur, sed sciens se reum iustitiae Dei sic subiectus. Ideo quisquis est natus ex aqua & spiritu iustus dicitur, quia hoc implet per quod omnis iustitia impletur ex gratia, quam primo decuit implere Christum, non ex indigentia sed ex mysterio, ut renatus filius Dei omnes renatos filios Dei fratres sibi faceret. Sic. i. subdedit seruo & inferiori omnem iustitiam. i. humilitatem quam est omnis iustitia. Et perfecta humilitas habet tres gradus. Primus est, subdere se maiori, & se non preferre equali.

C Hic vocat sufficiens, quia sufficit aliquem sic humiliari, & iste gradus omni iusto est necessarius. Secundus gradus est subdere se equali, nec preferre se minori, hic dicitur abundans. Tertius est subesse minori in quo est iustitia. Hinc Christus impleuit, qui vnam partem tantum habet quia in vnitatem consistit & perficitur.

Alij duobus modis distinguuntur, quia minus perfecti non dicitur in vnitatem cumulantur.

d Tunc d. Cum tali ordine cognouisset implendam iustitiam. Dimisit, quia vera est humilitas, quam non deserit comes obedientia. Spiritus in momento eum docuit, quod prius nesciebat: & ideo quod prius timuit humiliter, deuotus impleuit.

a Quia in Nazareth habitauerunt. b Quia in eo figura baptismi praecessit, & ex nomine descensum de superbia exigit. c Maior ad minorem.

a Gēlilæ in Iordanem ad Iohannem, ut baptizaretur ab eo. Iohannes autem prohibebat eum, dicens: † Ego a te † debeo baptizari, & tu venis ad me? Respondens autem Iesus dixit ei: Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc dimisit eum. Baptizatus autem Iesus confestim ascendit de aqua: Et ecce aperti sunt ei caeli: & vidit spiritum Dei descendantem sicut columbam, & venientem super se. Et ecce vox de caelis dicens: † Hic est filius meus dilectus, in quo habet iustitiam omnem.

a Qui ego. b Qui non egos. c Ab originali peccato mundari, quia tu es agnus Dei qui tollis peccata mundi.

a Cuius generatio non est vitiosa: b Implete illud ad quod veni. c Subdit quare veniat baptizari. Quia vita mea morum est disciplina. Sic id est, dum ego superior, & non indigens a te suscipio.

a Docere consummationem iustitiae id est ad baptismum inuitare, quia baptismus est consummatio omnis iustitiae. b Id est, emne praeeptionem iustificans. c confestim.

a Iesus vidit & baptizatus, ut Iohannes ait. b Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce: ita trinitatis praesentia baptismum consecrauit.

a Ad quem illa vox fiebat. b Hac vox non ut ei indicet quod nesciat, sed quod auditoribus proficit. c Demonstratio: ad homines. d Confubstantialis. Sic qui baptizatur, ostenditur filius Dei.

a Sine mora. b Quia baptizati ad patriam per virtutes ascendere debent. c Quae est fundamentum ascensionis.

a Iesus vidit & baptizatus, ut Iohannes ait. b Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce: ita trinitatis praesentia baptismum consecrauit.

a Ad quem illa vox fiebat. b Hac vox non ut ei indicet quod nesciat, sed quod auditoribus proficit. c Demonstratio: ad homines. d Confubstantialis. Sic qui baptizatur, ostenditur filius Dei.

a Sine mora. b Quia baptizati ad patriam per virtutes ascendere debent. c Quae est fundamentum ascensionis.

a Iesus vidit & baptizatus, ut Iohannes ait. b Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce: ita trinitatis praesentia baptismum consecrauit.

a Ad quem illa vox fiebat. b Hac vox non ut ei indicet quod nesciat, sed quod auditoribus proficit. c Demonstratio: ad homines. d Confubstantialis. Sic qui baptizatur, ostenditur filius Dei.

a Sine mora. b Quia baptizati ad patriam per virtutes ascendere debent. c Quae est fundamentum ascensionis.

a Iesus vidit & baptizatus, ut Iohannes ait. b Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce: ita trinitatis praesentia baptismum consecrauit.

a Ad quem illa vox fiebat. b Hac vox non ut ei indicet quod nesciat, sed quod auditoribus proficit. c Demonstratio: ad homines. d Confubstantialis. Sic qui baptizatur, ostenditur filius Dei.

a Sine mora. b Quia baptizati ad patriam per virtutes ascendere debent. c Quae est fundamentum ascensionis.

a Iesus vidit & baptizatus, ut Iohannes ait. b Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce: ita trinitatis praesentia baptismum consecrauit.

a Ad quem illa vox fiebat. b Hac vox non ut ei indicet quod nesciat, sed quod auditoribus proficit. c Demonstratio: ad homines. d Confubstantialis. Sic qui baptizatur, ostenditur filius Dei.

a Sine mora. b Quia baptizati ad patriam per virtutes ascendere debent. c Quae est fundamentum ascensionis.

a Iesus vidit & baptizatus, ut Iohannes ait. b Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce: ita trinitatis praesentia baptismum consecrauit.

a Ad quem illa vox fiebat. b Hac vox non ut ei indicet quod nesciat, sed quod auditoribus proficit. c Demonstratio: ad homines. d Confubstantialis. Sic qui baptizatur, ostenditur filius Dei.

a Sine mora. b Quia baptizati ad patriam per virtutes ascendere debent. c Quae est fundamentum ascensionis.

a Iesus vidit & baptizatus, ut Iohannes ait. b Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce: ita trinitatis praesentia baptismum consecrauit.

a Ad quem illa vox fiebat. b Hac vox non ut ei indicet quod nesciat, sed quod auditoribus proficit. c Demonstratio: ad homines. d Confubstantialis. Sic qui baptizatur, ostenditur filius Dei.

a Sine mora. b Quia baptizati ad patriam per virtutes ascendere debent. c Quae est fundamentum ascensionis.

a Iesus vidit & baptizatus, ut Iohannes ait. b Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce: ita trinitatis praesentia baptismum consecrauit.

a Ad quem illa vox fiebat. b Hac vox non ut ei indicet quod nesciat, sed quod auditoribus proficit. c Demonstratio: ad homines. d Confubstantialis. Sic qui baptizatur, ostenditur filius Dei.

a Sine mora. b Quia baptizati ad patriam per virtutes ascendere debent. c Quae est fundamentum ascensionis.

a Iesus vidit & baptizatus, ut Iohannes ait. b Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce: ita trinitatis praesentia baptismum consecrauit.

a Ad quem illa vox fiebat. b Hac vox non ut ei indicet quod nesciat, sed quod auditoribus proficit. c Demonstratio: ad homines. d Confubstantialis. Sic qui baptizatur, ostenditur filius Dei.

a Sine mora. b Quia baptizati ad patriam per virtutes ascendere debent. c Quae est fundamentum ascensionis.

a Iesus vidit & baptizatus, ut Iohannes ait. b Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce: ita trinitatis praesentia baptismum consecrauit.

a Ad quem illa vox fiebat. b Hac vox non ut ei indicet quod nesciat, sed quod auditoribus proficit. c Demonstratio: ad homines. d Confubstantialis. Sic qui baptizatur, ostenditur filius Dei.

a Sine mora. b Quia baptizati ad patriam per virtutes ascendere debent. c Quae est fundamentum ascensionis.

a Iesus vidit & baptizatus, ut Iohannes ait. b Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce: ita trinitatis praesentia baptismum consecrauit.

a Ad quem illa vox fiebat. b Hac vox non ut ei indicet quod nesciat, sed quod auditoribus proficit. c Demonstratio: ad homines. d Confubstantialis. Sic qui baptizatur, ostenditur filius Dei.

a Sine mora. b Quia baptizati ad patriam per virtutes ascendere debent. c Quae est fundamentum ascensionis.

a Iesus vidit & baptizatus, ut Iohannes ait. b Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce: ita trinitatis praesentia baptismum consecrauit.

a Ad quem illa vox fiebat. b Hac vox non ut ei indicet quod nesciat, sed quod auditoribus proficit. c Demonstratio: ad homines. d Confubstantialis. Sic qui baptizatur, ostenditur filius Dei.

a Sine mora. b Quia baptizati ad patriam per virtutes ascendere debent. c Quae est fundamentum ascensionis.

a Iesus vidit & baptizatus, ut Iohannes ait. b Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce: ita trinitatis praesentia baptismum consecrauit.

a Ad quem illa vox fiebat. b Hac vox non ut ei indicet quod nesciat, sed quod auditoribus proficit. c Demonstratio: ad homines. d Confubstantialis. Sic qui baptizatur, ostenditur filius Dei.

Homo ex duobus constat & ex duobus renascitur. De consec. dist. 4. cap. per aquam. opus habeo

Sicut homo constat duobus, id est corpore & anima, ita duobus renascitur: aqua quae purgat sordes & coesepeluit Christo: & igne spiritus quo conflagranti ad celum rapitur. Sic ecclesia post baptismum culmen virtutum quibus iam incrementis appetit, ut Christi baptizatus de aqua ascendit. Sic post baptismum ascendunt, qui ad virtutes proficiunt, & qui prius carnales & filij Aiae, fiunt spirituales & filij Dei.

f Aperti sunt ei. Et hoc ad impletionem iustitiae. Non enim tunc primum tibi patere caeli vel spiritus sanctus est datus: sed nobis per acceptum baptismum aditum caeli patere, & spiritum sanctum dari monstrant. Quod enim caeli aperti, quod spiritus sanctus venit, quod vox patris insonuit, &c. haec mysteria in nobis.

Patet renatis aditus in caelum per Christum, qui per Adam clausus fuit.

* Chrysostomus. Forte erant inuisibilia quaedam obstacula prius, quibus obstitentibus auge defunctorum non poterant intrare caelos. Nullam. nam arbitror ante Christum ascendisse in caelum, ex quo peccauit Adam, & clausi sunt caeli. Sed baptizato Christo aperti sunt tantum. Postquam vero tyrannum vicit per crucem, quia non erant necessariae portae, non dicitur angeli aperite portas, iam. n. erant aperte, sed tollite portas. Vel in baptizatis aperiantur caeli, & vident ea quae sunt in caelo, non carnalibus oculis videndo, sed spiritualibus fidei credendo. Aut caeli sunt scripturae quas oes legunt, non tamen intelligunt, nisi qui fuerint sic baptizati ut accipiant spiritum sanctum.

g Sicut c. Verum corpus formatum ad horam habuit in specie colubae, quia aliter spiritus ab hominibus videri non posset sicut coluba, non quia vera coluba esset, sed quia spiritus in corporali specie, non tamen ipse corpus. Ita de hac figura sentitur sicut de alijs in quibus. Deus apparuit, quae expleto officio resoluuntur. Bene spiritus in coluba quae simplex & mansueta descendit ut & suae naturae simplicitate, & eum in quem descendebat matrem misericordiae praecone datorumque; indicaret similiter oes baptismum renati. 7. virtutibus in coluba significatis debent repleti. Coluba a malitia fellis est aliena in quo prohibemur ab ira. Nullum ore vel unguibus laedit, in quo notatur innocentia. Nec minimas aures inuadit in quibus alie aures se & pullos suos nutrit, in quo prohibemur a rapina. Purus scitur

Homo ex duobus constat & ex duobus renascitur. De consec. dist. 4. cap. per aquam. opus habeo

† Dist. 19. c secundum. De consec. dist. 3. cap. fin. Hom. 4. operis imperfect.

Quare spiritus in coluba.

Columbae natura.

NICOLAUS DE LYRA.

in ipsius praesentia. Venit enim Christus ad baptismum Iohannis, ut praedicationem eius approbaret. Secundo, ut tactu suae carnis vim regeneratiuam aquis conferret. Tertio, ut populus testimonium Iohannis de Christo & etiam Dei patris audiret.

1 Iohannes autem prohibebat eum. ex reuerentia, cum sciret eum esse Deum verum & hominem, lauacro non indigentem, sed alios a peccato lauantes: ideo dicit.

2 Ego a te debeo baptizari. id est ab originali peccato mundari, non quia tunc Iohannes haberet originale peccatum, quia fuit in utero matris sanctificatus: sed loquebatur in persona generis humani. Vel aliter. Ego a te debeo baptizari. quia sanctificatus in utero indigent baptismum Christi ad hoc ut sint Christo incorporati:

MORALITER.

1 Iohannes autem prohibebat eum, dicens: Ego a te debeo. Per hoc designatur, quod quilibet inferior si velit superiorem corrigere, ex charitate, debet hoc facere cum humilitate & reuerentia. Superior autem debet talem correctionem humiliter suscipere, quod inlinuat

rati: quia in baptismum Christi character imprimitur, per quem Christo configurantur.

3 Respondens, autem Iesus dixit ei. Sequitur.

4 Sic enim decet nos imple. omnem iustitiam. id est, humilitatem. Vnde ibi accipitur iustitia non prout est virtus specialis, sed generaliter prout includit omnem virtutem.

5 Baptizatus autem. Hic ponitur testimonium Dei patris de Christo, quia baptizato Christo aperti sunt caeli: non quod caelum tunc fuerit diuisum, sed quia videbantur aperti sicut in coruscatione videtur fieri, & per hoc signabatur gloriam celestem credentibus in Christum aperiri.

6 Et vispiri. etc. Ad denotandum plenitudinem gratiae in ipso.

7 Et ecce vox. Vox. s. patris. 8 Hic est filius meus. Natura. scilicet

insinuauit Iesus dicens. Sic enim decet nos adimpl. omnem iustitiam.

2 Baptizatus au. Per hoc ostenditur quod omnis lotus a peccato gratia diuina debet conari cum auxilio Dei ascendere de virtute in virtutem, & sic aperiantur sibi caeli per spem certam, efficitur Dei filius ad optius. & per consequens haeres ad haereditandum vitam aeternam.

A scitur grano: in quo notatur abstinencia: alienos tanquam pullos suos fouet ecce charitas. Genitum dat pro cantu ecce compunctio. Super aquas sedet ut accipitrem, i. rursus in aquis umbra declinet: ecce sollicitudo.

In columba super dominum spiritus apparuit: quia venit nos per mansuetudinem colligere. Super discipulos in igne quos ad conuincendam rubiginem peccati contra seiplos ueniebat accendere. Adam peccando ceelum amisit. Christus a spiritu sancto per columbam glorificatus apparuit: flammam vibrantem quae uiam prohibuit, aqua baptismi exornat: quia aqua est contraria igni.

Hb. 2. de Trinitate cap. 1.

* Augustinus. Facta est quedam creaturae species ex tempore, in qua uisibiliter ostenderetur spiritus sanctus, siue cum in ipsum Dominum, corporali speciei uelut columba descendit.

* Gregorius Nazianzenus. Tum igitur spiritus sanctus corporea modo in columbae forma se conspiciendum praebet,

NICOLAUS DE LYRA.

autem sunt adoptiui.

1 In quo mihi compla. in quo uoluntas mea complebitur de salute generis humani: & sic apparet efficacia huius testimonij.

Patet

ADDITIONO.

In cap. 3. ubi dicitur in postil. Quando fuit reportatus de Aegypto, tunc enim erat in 5. anno a sua natiuitate, &c.

B Alter autem habetur in decretis 23 q. 3. §. Quod uero iniuria. Ibi enim expresse legitur, quod Christus fugiens in Aegyptum latuit

CAP. III.

Tunc te. Post baptismum, quia nulla est mora a tentatione: Ut mox doceat baptizatos de mundo exire, in quiete Deo uacare: sic filij Israel post transitum maris per desertum ascendunt, & manna comedunt donec ueniant ad terram promissionis.

2 Tunc Iesus. Hic est ordo rectae conuersationis, ut post acceptam spiritus sancti gratiam contra diabolum arctius accingamur, & mente seculum deserentes in uita aeternae gaudia quae manna esuriamus deserti. Ibi fit tentatio, quia non ante hostis se erigit: quam homo de mundo exire tenet enim sub legibus suis eum. In deserto pugnatur asperis: quia Adam in paradiso delictis afluens uictus est oblectamentis.

Histor. In illo deserto quod est iter Ierusalem & Iericho Christus diabolum uicit: ubi figuratiter dixerat Adam incidisse in latrones & cum uicisse. Latrones autem ibi habitasse probat locus qui dicitur Dominus, i. sanguis, propter effusionem sanguinis quae ibi fiebat. Ea uia Samaritanus descendit quia carne indutus easdem tentationes sustinuit.

b Spiritu sancto. Qui quos replet ad pugnam mittit fortes. Sine hoc spiritu qui ad pugnam vadit, cito cadit.

* Gregorius. Vere a spiritu sancto ductus creditur, ut eum illuc suus spiritus duceret, ubi illum ad tentandum spiritus malignus inueniret. hoc est in deserto.

* Chrylasmus. Non duxit illum spiritus in urbem aut forum, sed eremum, quia enim diabolum prouocare uolebat, non de esurie solum, uerum etiam de loco occasionem ille tentationis inuestit. Tunc quippe diabolus aliquos aggreditur cum illos uiderit ab alijs segregatos.

* Cyprianus. Neque enim putet homo se euasisse pericula

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

Tunc te. Hic quarto ostendit euangelista in Christo ueritatem deitatis & humanitatis ex daemone temptatione, & ex sanctorum angelorum administratione, & primo ponitur primum. secundo secundum, ubi. Tunc reliquit, &c. Prima diuiditur in tres secundum triplicem temptationem & triplicem Christi uictoriam. secundo ubi. Tunc assumpsit eum. tertia ubi. Ierum assumpsit eum. Prima ergo tentatio fuit de carnis concupiscentia. Accepit autem tentator occasionem primo de hoc tentandi ex esurie

Histor.

Luc. 10. f.

Homil. 14. in eu. angeli.

Hom. 73. operis impert.

sermone de ieiunio & tentatione.

Diuisio Triplex tentio.

MORALITER.

1 Tunc Iesus. Per hoc intimatur quod aggrediens desertum penitentiae fortius tentatur ab hoste. Eccle. 10. quando. a. Fili accedens

bet, ut corpus honore afficiat. Adde quod multis retro seculis columba diluuij finem annunciat, a Complacuit bene placitum meum constitui, ut tu in quo nihil nisi bonum placeas, & per te alij non in se, sed in te id est, tibi fide & claritate ueritatis placeant.

* Theophylactus. In quo requiesco, in quo placor.

* Eusebius Caesar. Hoc ab Isaia praedictum est. Letare so-

lirudo sitiens, exultet desertum, & floreat sicut iherosolima & efflorebunt & exultabunt deserta Iordanis & honor Carmeli & populus meus uidebit gloria in domini. Ubi contemplare, quod non quantum solitudinem dicit, sed definite illam & solam, quae est apud Iordanem fluium, iuxta quam uersabatur Ioannes baptista: datus est autem solitudini illi honor Carmeli & gloria Libani, siquidem in Iordani solitudinem transiit gloriam Ierusalem, postquam ratio pie religioseque uiuendi, non in Ierusalem, sed in deserto consummari cepta est.

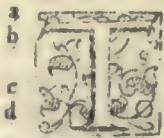
Patet etiam, quod in Baptismo Christi tota trinitas apparuit, laege apparitionem accipiendo, pater, scilicet in uoce, filius in carne, spiritus sanctus in columbae specie: Differenter tamen, quia filius apparuit in carne sibi unita in unitate suppositi, in apparitione autem aliarum personarum erat unio per modum signi

latuit ibi per secentennium.

REPLICA Et quod postil. in 1. cap. dicit Christum fuisse in quinto anno reditum de Aegypto propter canonem. Quod uero 23. intelligitur non precise, exilium enim, 7. annorum est etiam, 5. annorum, sed non precise.

CAP. III.

Vnc Iesus ductus est in desertum a spiritu, ut tentaretur a diabolo: & cum

pericula cum in eremum uenerit. Quia quanto subtilius, tanto difficilius a tentatore inuaditur, qui cogitationum foribus, assidens omnia uirtutum germina in ipso orta strangulare molitur. Verum libentius anima expedita ob-

uiat impugnantem, ubi compedes impedimentorum defuerint, & aspectus irritamenta non mouerint, securiorque est congressus ubi singula non uellicant dimicantem nec inebriant animum lenocinia uoluptatum.

c Ut tenta. Non tentatur a diabolo, nisi qui ad desertum exierit id est, bono studere coeperit.

d Et cum ieiunasset. Ieiunat ut tentet, tentat quia ieiunat, & exemplum & ieiunandi nobis dat & quod ieiunat diuina est potentia. Moyses & Elias ieiunauerunt, non ex uirtute ut Christus, sed Moyses sustentatur eloquio Dei, Elias autem fortitudine dei. Nec dicunt illi duo esurisse, sed Christus ut homo esurit, ut celetur Deus: Significat autem desiderium nostrae salutis.

Ecce conuenit legi quae per Moysen accipitur, & prophetis qui per Elham, 40. diebus, quatuor partes sunt mundi, de quibus Christus suos congregat & decem precepta legis: quibus suos contra mundi oblectamenta armat. Ieiunat quadraginta diebus ante mortem cibo indigens, quod in tempore agonis abstinete a desiderijs seculi, comedit post resurrectionem. 40. diebus cibo non indigens, quod Ego sum uobis consolatio & cibus omnibus diebus. Unde: Ecce ego uos sum. o. d. & c. Similiter enim dum uiam domini carpinus, a uanitate seculi ieiunamus, & futuri promissione reficimur. In pugna Christi pius agitur contra gulam ieiunando, per quam uictus est primus homo. Gula libidines inflamat, concupiscentiam carnis nutrit quae repugnat legi mentis: Haec nisi prius retineatur, frustra contra alia laboratur.

Quadragesima

rie ipsius Christi. Post baptismum enim Christus immediate ductus est a spiritu, scilicet sancto, quia humanitas Christi erat organum diuinitatis: & ideo ad omnia agenda mouebatur instinctu spiritus sancti, hoc igitur motu iuit in desertum locum, & illuc aptum orationi, ut ibi spiritum in oratione offerret pro nobis Deo patri.

2 Et cum ieiunasset. Ut carnem innocentem pro nobis maceraret & exemplum fidelibus dare: & per hoc quod post baptismum talia egit, nobis ostendit, quod qui inchoat nouam uitam debet seipsum Deo offerre per ieiunium & orationem. Sequitur

Quadragesima

ad seruitutem Dei stam iustitia & timore, & praepara animam tuam ad tentationem, id est ad resistendum tentationi quae imminet tibi. Illos enim Deus fortius tentari permittit quos fortiores esse cognoscit. prima Cor, decimo. c. Fidelis autem Deus est qui

lib. 9. de lib. 1. c.

1 Mar. 1. Luc. 4. a De con 5. c. quatuor.

F

Exod. 16.

3. Reg. 1.

Infra. 11

Ca Quadragesima d. hic numerus totū tēpus designat quo Christus cū suis dimicat. In hoc numero due leges abstinentiæ cōplentur, quia in 40. decalogus mādatorū & 4. euangeliā resonant. Vnde institutū est nos hoc numero acrius dimicare ad diluēda peccata q̄ fiunt, dū motiūo carnis violatur charitas :

& sic quando hic sumus, semper peccata ploremus, quia hoc numero presens vita ostēditur.

ad phil. IG NATIVS. Quadragesimam nolite pro nihilo habere, imitationē enim continet Dei conuersationis, hebdomadam etiā passionis nolite despiciere.

Origenes. Hibernus quadragesimæ dies ieiunij consecratos, habemus quartam, & sextam septimanæ dies. Est certe libertas Christiano per omne tēpus ieiunandi, non obseruantiaē superstitione, sed virtute continentia.

Augustinus. Sanctam quadragesimam abstinendo ipse Dominus cōsecrauit, totam non obseruare sacrilegium est, ex parte autem violare, peccatum.

Ambrosius. Non est leue peccatum fidelibus indictam quadragesimam a Domino, non ieiunare, & ieiunia consecrata ventris voracitate dissoluere.

Hieronymus. Nos vnam quadragesimam secundū traditionem Apostolorum toto anni tempore nobis cōgruo ieiunamus. Montani tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint Saluatores, non quod per totum annum excepto Pentecoste ieiunare non liceat, sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre.

Gregorius Nazianzenus. Ieiuniū quadragesimale vnū est Christi, & nostrum, sed non paruum inter vtrumque tēporis interstitium. Et Christus quidem contra tentationes suum obicit ieiunium, nostrum vero vt Christo commemoramur, operatur, & purgatio est quæ festiuitatem præcedit.

Gregori. Sicut in lege iubemur offerre decimas rerum, ita Deo offerre contendimus decimas dierum. A prima. n. Dominica quadragesimæ, vsque ad Pascalis solennitatis gaudia, sex hebdomadæ veniunt, quarū dies quadraginta & duo sunt: ex quibus dum sex dies Dominici abstinentia subtrahuntur, remanent triginta sex. Dum vero per 300. & 65. dies annus ducitur, nos autem per 36. dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus.

Postea esuriit. Hoc est vere humanitatis, & per hoc est occasio tentandi. Latet potestas, patet infirmitas.

Ambrosius. Post multa ieiunia Christus esurire se simulat, vt diabolum quem ieiunando iam vicerat, iterum esuriendo sollicitet.

Theodoretus. Ceterum naturæ nostræ creator, & propugnator, coronator, & agonotheta mortē non timuit, nec belluā abigit, sed cōfidēter expectat, & ad pugnā puocat, vt priorem

rem illam auferat victoriā. Et corpori quod quadragesima die dum spatio ieiunauerat, famem conciliat, non tamē eorū qui olim ieiunauerāt, limite trāscēdere sinit, vt vera illius crederetur humanitas. Vidit infelix hostis famē, & victoriā sperauit, atq; Adamū videre putauit. Ceterū tanquā ad Adamū accessit, sed Adamū Creatorem Adamī natura amictū inuenit, & ait, si filius Dei es. &c. Et producit quidem vocis coelitus delatæ confirmationem, ipsam vero famem miraculosa confectio ne confirmari petit.

Et accedens. Quia esuries est signum infirmitatis Et sic nobis in abstinentia non de est tētatio Per exteriorē infirmitatē Christum tentat in quō nullam legem peccati inueniebāt.

Si filius Dei es. Aliud horum explorantis est, aliud tētatis, dū Deum confiteri videtur, & huiusmodi illudere conatur. Sic enim tētāt vt exploret quod veter.

Sic explorat, vt tentando decipiat. Si filius dei es. Nouerat filium dei venisse in mundum, seu p pphetas seu p angelos nūciantes, seu per Iohannē demonstrantē, sed q̄a humilia in eo videbat, q̄ de deitate suspicatus est, ex superbia ei ī dubiū venit. Vñ & callide exquirat: Nec indignū fuit Chrm tētari q̄ venerat occidi, vt tētationes superādo nobis p̄tātē daret superādi tētationes, sicut sua morte abstulit n̄am mortalitatē

Christus non nisi post baptismum se tentari permisit, infirmans ad se euntes grauiorē p̄ illuros tentationes. Suadet esuriē pane de lapidibus factō releuare, nō q̄ eius curet salutē, sed ex mutatione cognoscat virtutē & si purus homo esset, panis oblectamento illuderet esuriem patienti.

Tribus modis fit tentatio. Suggestione, delectatione, consensu. Christus uero sola suggestione tentatus fuit: quia delectatio peccati mentem eius non momordit.

Cyp. Naturarum. n. conuinctio diabolū excæcabat, quia impossibile ei videbatur uel q̄ esuriret diuinitas q̄ tantę tolerantie posset esset. tantaque potestatis corporis humilitas.

scri. est. Non vitur potestate, sed scripturarum auctoritate, docens nos magis doctrina quam miraculis pugnare.

Nō in so. pa. q. d. Persuasio tua tētatio est, q̄a agis de cibo corporis, & nō de cibo mētis, inferior pas hoīs pane sufficit, alia verbo dei reficit, q̄a vero agis de inferiori, patet q̄ tētator sis.

Se lin om. v. Omne verbū charitas, ī qua cōplec̄ oīs q̄ pcedūt de ore Dei q̄a cuiuscūq; ministerio dicant, nō eius sūt sed dei, sed si aduersū qd̄ inserit, hoc nō est Dei. De uno verbo. i. sapiētia Dei pcedit qd̄ loquunt̄ s̄c̄ti q̄ sunt os eius.

Aug. Si accedat aliqui & dicant tibi, ne frequēter ieiunes, ne imbecillior fias, ne auscultes, istos enim diabolus subornauit. Reminiscere eius quod scriptū est, quod Daniel & tres pueri noluerunt saturari de mensa regis, & ad eunuchum dixisse da nobis de seminibus terre, & vescemur.

quod ipse esset vere Christus, & ideo de hoc voluit experientiam accipere per tentationem quia tentare est accipere experientiam de aliquo ignorato. Intendebat etiam vterius per hanc tentationem inducere eum ad peccatum, si inueniretur purus homo, sed neutrum obtinuit, vt patebit. Dicit igitur tentando.

Si filius, &c. f. naturalis, & per eōsequens ei equalis in potestate. Dic vt lapides isti panes fiant. Luca quarto. d. dicitur. Dic lapidi huic, &c. & idē est, quia singulare includitur in plurali, & ideo si demonstrauit plures lapides ne cessario demonstrauit vnum. vel aliter dicendum, quod Lucas accipit singulare pro plurali, sicut accipitur Exod. octauo. f. Venit musca grauissima ī domo Pharaonis. idest, multitudo muscarum.

Qui respondens dixit. Sic respondit Iesus, quod nec diuinitatem eius poterat perpendere, nec ipsum ad gulam inducere dicens. Scriptum est. Deuteronomij octauo. Non in solo pane viuit homo. scilicet corporali. Sed de omni verbo quod procedit de ore Dei. q̄ verificatur non solum de vita spiritali, sed etiam de corporali, sicut patet de Moyse qui ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, verbo Dei spiritaliter & corporaliter sustentatus.

quod

quod Iesus voluit tentari triplici tentatione, estēdit, q̄ oīs tentatio, vel est a carne, vel a mundo vel ab hoste. Diabolus tamē vitur aliquando carne & mundo tentationes eorum accendendo,

quod

quod

quod

quod

quod

quod

quod

quod

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quadragesima diebus. non vltra trahit, vt virtus diuinitatis diabololo celaretur, quia Moyses & Elias ieiunauerunt tot diebus.

2 Postea esu. per hoc in se & veritatem humane infirmitatis ostēdit, & occasionem tentatori dedit, ideo sequitur.

3 Et accedens tenta. Ad euidētiā huius tentationis aduertendum, q̄ diabolus sciebat prædictum per prophetas, q̄ Christus futurus erat verus homo & verus Deus, & i. habet expresse Isa. 9. b. Paruulus natus est nobis & filius datus est nobis. Ecce vera humanitas. Et vocatur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis pater futuri seculi, princeps pacis. Ecce manifesta eius diuinitas, & pluribus alijs locis idem exprimitur, quos omitto propter prolixitatem. Similiter sciebat tempus natiuitatis Christi esse completum Tum propter hebdomadas Daniel. in quibus erat determinate præfixus terminus sui aduentus. Tum propter translationem regni Iudæorum ad Herodem alienigenam prout fuerat prædictum per Iacob patriarcham Gen. 46. vt supra expositum est plenius, sed nesciebat certitudinaliter, quod Iesus Nazarenus esset ipse Christus de quo talia fuerant dicta. Verum tamen propter eminentiam sanctitatis eius, & propter completionem temporis respectu Christi aduentus habebat quandam coniecturam

MORALITER.

† qui non patietur, vos tentari supra id quod potestis. Per hoc autē quod

† viuet. sic vetera exemplaria legunt. Luc. 4. a. de off. or. c. inter cetera.

E

Tribus modi fit tentatio.

Vbi supra.

Hominis partes quo pane cibentur.

Li. de virgine

F

Tunc

Tunc

Cum

a *Tunc assumpsi.* Prima & vltima tentatio in deserto, media quoque historialiter, vltima fuit postquā regressus est Ierusalem. Quia Matthæus non secundū ordinem historie, sed secundum tentationē Adę prosequitur, Lucas vt res gesta est.

Quia ex responsione Christi victus & incertus remansit, post primam ad secundam accessit tentationem.

Quod permisit se assumi, nō infirmitas fuit sed patientia, in diabolo vero non virtus, sed superbia.

Nota hec omnia corporeis sensibus esse completa. Nec mirum si se permisit circumferri, si sic accipitur assumptio qui permisit se crucifigi.

b *Supra pinnaculum.* In Palestina desuper plana erant tecta, & ibi erat sedes doctorū, vnde populo loqueretur, vbi multos cepit vana gloria honore magisterij inflatos. In eo igit loco Christum tētat, in quo multos deceperat. Dum aut non consentit, docet eos qui in sublimi sunt, vana gloria non moueri.

B Diabolus alta petit, ad alta semper ducit, eleuando per instantiam, vt precipitare possit. In hoc quod Christus se in altū tolli permisit, sed mōnenti cadere non obediuit, ostendit, vt cuiuscumque bona & alta imperanti obediamus, sed precipitare volenti contra eamus.

c *Si filius.* In omnibus tentationibus hoc agit, vt intelligat si filius Dei sit. Sed Christus sic responsum temperat, vt ambiguum relinquat. Quia verba adinuicem conferuntur, in specie hominis diabolum apparuisse verisimile est.

d *Mt.* Hęc vox conuenit illi, qui omnes precipitare satagit: in quo infirmus ostenditur, quod nulli nocere possit, nisi prius ille se deorsum miserit.

Suggerebat enim, vt aliquo signo exploraret quātū apud Deum posset. Sed nemo debet tentare Deum, quādo habet ex humana ratione quid faciat. Vnde quamuis omnia posset at tamen suis: *si vos persequi fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.* Et ipse idem fugit & abiit & latuit. Nunc autem poterat aliter de templo descendere, quam per instantiam se precipitare. Postquam deficit humana ratio, commendet se homo Deo, non tentando, sed deuote confitendo.

e *Cyprianus.* Hac occasione loci hortatur & consultit, vt in vībe sancta & frequentia populorum quasi nouus funambulus, in excelso pēdulus, se deorsum ad vulgi spectaculum iactet intrepidus addens ē testimonio scripturæ, Angelorū affutura suffragia, O execrabilis diaboli malitia. Putabat malignus quem gula non vicerat, vana gloria superari.

f *Chrysostomus.* Demonum est seipos iacere deorsum: Dei verō erigere homines iacentes. Prostrernit ille, occidit, mactat, sed dominus erigit elsum.

c *Quia angelis suis mandauit de te.* Beda. Quod bene dicitur de corpore diabolus male interpretat de capite. Qd si hoc dicit de Chri-

de Christo, cur non & hoc quod illi contrarium est dicitur? **D** Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Sed de auxilio angelorum quasi ad infirmum loquitur, de sua conculcatione tacet.

* *Gregorius Nazianzenus.* Sed & scripturas latro (Satan) nouit. Osophista malitię, cur sequentia suppressis? Recte enim id noui eris tu fileas, quoniam niam super te aspidem & basiliscum ascendā, & super scorpionibus & serpentibus, eruminate circumseptus ambulabo.

* *Irenęus.* Ira mendacium abscondebatur per scripturam, quod faciunt omnes heretici. Illud enim, Angelis suis mandauit de te, scriptū erat, nulla aut scriptura dicebat mitte te deo sum, sed a semetipso hęc suasionem diabolus afferebat.

* *Vincentius Lirinensis.* Magnopere doctrina loci istius, quo diabolus contra Dñm scripturas produxisse legitur, attendenda & retinenda est, vt tanto auctoritatis euangelicę exemplo quā aliquos apostolica seu prophetica verba proferre contra catholicam fidem viderimus, diabolum per eos loqui minime dubitemus.

* *Non tentabis August.* Pertinet ad sanam doctrinam vt quā habet quod faciat homo, non tentet Dñm Deum suum.

f *Iterum assumpsi.* Hęc tentatio ordine processit, sed narratur prepostero, secundum quod factum est Adę.

g *Montem excelsum.* * *Theophilactus.* Quidam putant montem excelsum valde esse afflictionē & studiū in possidendis diuitijs, in quē conatur inimicus Iesum ducere, sed nō recte opinantur. In sensibili enim forma apparuit ei diabolus: cogitationes enim tales non habuit Dominus, absit.

h *Excelsus valde.* quia eum ad summū superbię trahere voluit.

Tentaturus de auaritia in montem duxit, quia auaritia & ambitio semper alta petit.

i *Ostendit.* Non quod visum eius quod oīa videt ampliauerit, sed vnitatē mundanę pōpę quā amabat quasi speciosam ostendens facere amari volebat. Vel sciēs diabolus quod Chrs regnū sibi tolleret ostendit ei oīa regna mūdi, nō Persas vel Medos, sed quō in oībus regnaret mundanis. Vel per gulam vel per auaritiā vel per alia, vt suadēs quod volebat eum sibi subiceret. Lucas dicit momento sibi omnia ostendit: in quo non tam celeritas cōspēctus, quam caducę fragilitas potestatis exprimit.

k *Moyti ostendit Deus in momento totam terram promissionis virtute deitatis: ita modo actum est, ostendit ei.*

k *Omnia regna.* s. partes terrę, in quibus vnumquodq; regnū positum erat. Sicut si aliqui dicant super montes: *Ecce ibi Roma.* nō ipsam ostendendo, sed partem terrę in qua posita est.

l *Omnia re.* Oīa cōcupita in mūdo, quibus hoīes regnāt. Vel simp̄r totus mūdo illo suggerēte ab eo in monte visus est.

Et gloriam

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Tunc assumpsi eum diabolus, &c.* Hic secundo tentat eum de superbia, & ad eundem finem sicut prius. Dicit ergo Matthæus. *Tunc assumpsi eum diabolus in sanctam ciuitatem.* idest Ierusalem, quæ dicebatur sancta, quia diuino cultui deputata propter templum quod erat ibi, nec erat licitū in lege sacrificare Deo alibi.

2 *Et statuit eum supra pinnaculum templi.* Istud pinnaculum templi est tectū, quod erat desuper planum sicut fiebant tūc domus Palestinorum. Erat enim intentio dæmonis illuc eum portantis, vt à populo ciuitatis ipse Iesus quali volare videretur, & sic in vnam gloriam ferretur, sed diuina virtute fecit quod nullus eum vidit, quia in potestate eius erat videri & non uideri.

3 *Et dixit ei. Si filius Dei es, mitte te deorsum.* quasi dicat virtute propria potes sine periculo, & etiam propter ministerium angelorum tibi seruentium.

4 *Scriptum est enim. de te scilicet in psal.* Quia angelis suis, &c.

5 *Ait illi Iesus.* Sic respondet ei per scripturam, quod totaliter euacuat eius tentationem.

6 *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Deut. 6.c. Tentare enim Deum

Deum est querere experimentum de dei virtute absque ineuitabili necessitate, & hoc est peccatum, quia quādoque homo aliquid potest facere secundum viam humanam ad euitandū periculum, non debet illud omittere, quærendo diuinum experimentum, & propter hoc, probatio ferri cadentis & monomachię tanquam illicita prohibentur in iure. Per hoc ergo respondet Iesus diabolo tentanti ipsum quia cum posset de pinnaculo templi descendere per viam humanam, scilicet per gradus ad hoc factos in templo, non debebat per alium locum descendere, quia hoc esset Deum tentare.

7 *Iterum assumpsi eum diabolus.* Hic tertio tentat eum de cōcupiscentia oculorum seu auaritia, quia posuit eum in montem excelsum. quis autem fuit ille mons non nominatur, nec multum refert ad propositum.

8 *Et ostendit ei.* Non est sic intelligendū quod ex illo loco possent omnia regna & oēs ciuitates determinate videri, sed ostendendo diuersas partes orbis, dixit ei, tale regnum est in tali situ, & tale in tali, enarrando in breuibus magnitudinem & gloriam illorum regnorum, & ideo ostensio fuit magis ad auditum quam ad visum, quo facto dixit ei.

Hęc

A *Et gloriam eorum.* Rab. Non quod eam concupiscentia ocula intueretur sicut nos, sed sic hæc ostensio fuit in mente, sicut medici vident motbos sine læsione.
b *Hæc omnia tibi dabo.* Hæc de arrogantia dicit: non quod totus mundus suus sit.

A principio quod Dei erat ut sibi usurparet diabolus laboravit. unde ut in eis coleretur, idola inuenit. In his tribus notatur gula, auaritia, superbia.

Rab. Lucas auaritiam mediã ponit, vltimam superbiam secundum morem presentis temporis, quia superbia post oēs virtutes sequitur. In his tribus, gula, auaritia, superbia, omnia vitia sibi fœderata, sunt perempta. Victus de gula, non tentat de libidine vel cæteris quæ de gula nascuntur. Sic etiam in alijs omnibus, quæ in mûdo sunt, vt armis vtatur diabolus cõtra nos. Nã nihil in mundo est nisi concupiscentia carnis concupiscentia oculorũ, & superbia vitæ. In his trib. oĩa genera tẽtationũ cõprehenduntur.

* Chryf. Ne mireris si diabolus Christo loquens, sæpe huc illucque vertatur. Nã vt præliantes solent, cum acceperint lethales plagas, multo sanguine perfluentes tenebrasque patietes, moribunda circumferre membra: ita quidem hic prima & secunda fauciatas plaga, in alia atque alia verba deuoluitur, atque tertium certamen ingreditur.

c *Scriptum est.* David Goliã tribus lapidibus de torrente prostrauit, & Christus diabolum tribus testimonijs de lege, **d** *Dom. Deum tu.* Hoc vel ad diabolũ dicitur, non quia ex deuotione sit impleturus sed vt ecõtra, quã ipse moliebat scriptũ ondatum q̃ non ipse, sed Deus sit adorandus: Vel, nõ diabolo, sed sibi secundũ humanitatẽ & cuilibet homini hoc p̃ceptũ esse insinuat. similiter & illud. *Nõ tentabis Dominum Deum tuũ.*

Dominum Deum. s. filium & patrẽ & spiritum sanctũ, qui est vnus Deus. Deus adoratur & specialiter ei propter se seruit. Hic ostenditur, quod homo Christus, vt Deus & dominus sit adorandus ex debito.

e *seruiens.* Græce Latreusis. latir seruitus d̃f. Seruitus commun-

munis deo & homini & cuicumque. Græce Dulia dicitur. Illa vero quæ soli Deo debetur, latira dicitur. unde idololatria, quæ quod soli Deo debet, idolis dat.
 Nota diabolũ in his vinci in quibus Adã vicit. Quẽ de gula tentauit, dũ de ligno vetito gustare rogauit. De vana gloria, cum dixit: Eritis sicut dii. De auaritia, cum ait. Seruetes bonum & malum.

a *Quanta est ei gloria trahere ad vitia?* Tentatio de ambitione.
b *Non quod hoc possit.* Regem te faciam.

a mundi & gloriam eorũ, & dixit ei: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.

a *Tentatio de auaritia.* Quod esset cadere. *¶* Vt superiorem.

c Tũc dicit ei Iesus: Vade Sathana. Scriptum est enim Dominum Deum tuũ adorabis:

a *Etiam cum hominibus seruis.* **b** *Secundum Græcam interpretationem.*
c *Ad tempus vt Lucas ait: per Iudæos postea pugnaturus. ¶* Iam non inueniens quid ageret. **d** *Victus.*

e & illi soli seruiens. Tũc reliquit eũ diabolus:

a *Vt victoris fœditas comprobetur.* *¶* Non ad uauabant.

f & ecce angeli accesserunt, & ministrabant ei. Cum autem audisset Iesus, q̃ Iohannes traditus esset, secessit in Galilæã: & relicta

Gen. 3. a. cum dixit: Eritis sicut dii. De auaritia, cum ait. Seruetes bonum & malum.

f *Accesserunt.* Non quasi tũc primũ aducentes, sed Agonẽ domini procular aspicietes, ne videatur eorũ p̃sidio eguisse vel vicisse. Sed vt ille victus abiit, parati ad obsequium venerunt. Sicut in hoc agone militia nostra p̃stituitur, ita in obsequium angelorũ gloriosa remuneratio docetur.

* Hilar. Ostendunt angeli a nobis victo calcatoque diaboli capite & angelorum ministeria, & virtutũ in nos officia non defutura.

g *Cum autẽ audisset.* Hic Matthæus sicut Marcus & Lucas: prætermittit primũ aduertum

dñi in Galilæã, post quã baptizat⁹ est, vbi aquam mutauit in vinũ, & cum matre & discipulis Capharnaum mansit, a qua ascendit Ierusalem propter Pascha. Inde venit in Iudæam & baptizabat, cum Ioannes in Ennon iuxta Salim baptizaret. Postquã vero traditus fuit Iohãnes, iterũ abiit in Galilæã, cũ audisset pharisei q̃ baptizaret, & plures faceret discipulos q̃ Iohãnes fecerat: de quo reditu incipiunt tres euãgelistæ. Iohãnes vero p̃bato aliorũ euãgelio de ueritate ditorũ uidit aliqua deesse, & maxime q̃ primo anno p̃dicatiõis suę gesserat Ies⁹: p̃ qb. a fratrib⁹ rogat⁹ scripsit euãgelium, q̃ alij p̃terierat añ traditionẽ Iohãnis. colligãt. gesta vni⁹ anni i quo & pass⁹ est post carcerẽ Iohãnis. Vñ et dicit: Hoc fecit initiũ signorũ Iesus Et iterũ. Nõdum Ioannes missus erat in carcerem.

h *Iohannes, &c.* Quod erat p̃pter euãgelium. Iesus hoc idẽ perfectius p̃dicans ad tẽpus cedit & fugit, ut sit exẽplum suis.

i *In Galilæam.* Duę sunt Galilæę, una dicitur Iudæorũ, altera gentium propter inhabitationem gentium, quam partẽ dedit Salomon regi Tyri, qui gentes ibi posuit.

Na

NICOLAUS DE LYRA.

1 Hæc omnia tibi dabo. Ex hoc loco & alijs similibus dixerunt Manichæi, q̃ diabolus est dominus istorum corporalium inferiorum, sicut factõr & creator eorum, sed hoc patet manifeste falsum Gen. 1. vbi describuntur facta a Deo, & ideo dicendum q̃ diabolus mentiebatur, quia mēdax est & pater mēdaciũ, vt habetur Ioh. 8. f. Creaturæ enim corporales non sunt in potestate ipsius, nisi quantum sibi permittitur a Deo. sequitur.

2 Vade Sathana. Hic increpauit eum & non supra ad ostendendũ q̃ proprias iniurias debet homo portare, sed Dei iniuriam nullo modo debet tolerare, hoc autem maxime fit, quando cultus debitus Deo impenditur diabolo. quod diabolus facere suggerebat, & ideo hanc veritatem per scripturam confirmat Deut. 6.

3 Dominum Deum tuum adorabis. Adoratione: s. latira, quæ soli Deo debetur. homines autem venerari possunt ueneratione dulia.

4 Tunc reliquit eum. Hic ostenditur diuinitas ex ministerio sanctorum angelorum, reliquerant enim angeli ipsum Iesum ad tempus vt diuinitas eius diabolum magis lateret, & vt conuenientius locum tentandi haberet, & vt victoria ipsius Christi excellentior appareret ex hoc quod solus ipsum deuinceret. Et ideo victo tentatore & p̃sufusione recedente.

5 Accesserunt an. Sicut vero domino serui sui, Ex quo apparet, diuinitas Christi, quia nulla natura est supra angelicam nisi diuina. sequitur secunda pars totius euãgelij.

6 Cum autẽ. Superius declarauit Matthæus personam ipsius mediatoris ostendendo in ipso veritatẽ humanę naturæ & diuinæ: hic incipit agere de operib⁹ Christi. De Christo autem inter alia tria fuerant per prophetas p̃dicta. Primum, quod esset legislator nouæ legis Iere. 31. f. Ecce dies veniunt dicit dominus, & feriã domui Israel & do-

domui Iuda fœdus nouum, &c. Secundum est, quod esset Christus redemptor per meritiũ suã passionis Isa. 53. b. Ipse at vulneratus est p̃pter iniquitates nostras, &c. Tertium est, q̃ esset mortis destructõr per gloriã suã resurrectionis Psal. 25. c. Non dereliques animã meã in inferno, nec dabis sanctũ tuum videre corruptionẽ. Quod non potest intelligi de David cũ sepultus fuerit & incineratus, sed de Christo tantum vt ostendit beatus Petrus, Actu. 2. Igitur residuum huius euãgelij diuiditur in tres partes, quia primo determinat euãgelista de Christi legislatione. secundo, de ipsius passione cap. vige simo sexto. Et factum est cum consummasset. tertio de ipsius resurrectione ca. vlt. Vespere autẽ sabbati. Circa primũ aduertendũ, q̃ lex nõ imponitur nisi multitudini, & idẽ legislationẽ p̃cepit populi adunatio. Et ideo circa primũ duo facit, quia primo ostendit populi adunationem ad Christũ per eius p̃dicationẽ, & secũdo describit Christi legislationẽ. c. f. Videns Iesus turbas. Prima adhuc in duas partes, quia primo in generali tangitur Christi p̃dicatio, & secũdo subiungitur ex hoc sequẽs populi ad Christũ adunatio, ibi. Ambulans autem Iesus. In prima parte describitur p̃dicatio Christi quantum ad tria. s. quantum ad tẽpus, locum, & modũ. Tempus autẽ tangitur cũ dicitur. Cum au. le. q. Iohan. tra. esset. ex quo patet, q̃ ad athenas hic omittit omnia opera Christi, quę fecit ante incarcerationẽ Iohãnis, sed illa describit Iohannes, vt patet. 1. ca. 2. 3. & 4. licet enim ante incarcerationem Iohannis p̃dicauerit, non tamen ita publice. Locum autem huius p̃dicationis, cum subdit.

7 Et relicta. Causa autem quare reliquit ciuitatem Nazareth, Lucas exprimit. 4. ca. quia. s. ingressus est synagogã in die sabbati, & legit ibi illud Isaie. Spiritus domini super, & cap. Isa. 61. & dixit ibi aliqua ex quib⁹. Iudæi scãdalizati duxerunt eũ ad superciliũ mortis & voluerunt eũ p̃cipit are, ipse at virtute animã p̃ mediũ illorũ ibat nõ vi.º ab eis.

Ve.

MORALITER.

6 Cum autem. Per hoc autẽ q̃ cessante p̃dicatione Iohannis Christus iuit ad p̃dicandũ, significauit q̃ lege cessante sequitũ est euãgelium. per hoc autem q̃ audita Iohannis incarceratione secessit, ostendit q̃ licitum est p̃dicatori a persecu-

secutorib⁹. elongari Vñ dicit apostolus inf. 10. c. Cũ autẽ persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. **7** Et relicta. Erat. n. maior & populosior. Et per hoc dedit p̃dicatorib⁹ exemplum, vt declinent ad loca in quibus possent facere maiorem fructum.

Ex-

A Nazareth. Vnde Christus Nazareus dicitur, vicus est in Galilea iuxta montem Thabor. Capharnaum oppidum in Galilea gentium iuxta stagnum Genesareth situm in terra Zabulon & Neptalim, ubi prima captivitas Hebræorum ab Assyrijs. Vbi ergo prima legis obliuio ibi prima euangelij prædicatio, ut & de loco quasi medio afflueret ad gentes & ad Iudæos.

Allegorice. Quod relictæ Nazareth transit Capharnaum, significat quod de flore figurarum legis, ad fructum spiritualium qui in euangelio est, transire nos docet. Hæc vero spiritualia sunt in villa pulcherrima, id est, in ecclesia, quæ maritima, quia iuxta fluctus seculi posita quotidie tunditur, & homines illecebris mundi inuolutos, retibus euangelij capit. In finibus autem Zabulon & Neptalim sita est, quia in medio gentium ad dilatandum verbum Dei fortiter consistit, ut credentibus refugium, periclitantibus ostendat fidei portum.

B In finibus Zabulon. Zabulon, habitaculum fortitudinis. Neptalim, dilataratio.

† Marc. 1. b. In his tribubus fuere viculi de quibus apostoli. Vnde. Principes Zabulon & princ. Neptalim.

† Psal. 67. f. **†** Isa. 9. f. **†** Terra Zabulon. Rab. Quod primo positum est prætermittit euangelista. s. Primo tempore alleuiata est terra Zabulon & terra Neptalim, sicut & quod in medio est. s. Nouissimo aggrauata est via maris. Quod idem facit, quia intendit ostendere initium prædicationis Christi, & ideo quod mysticum est tangit. **d** Via maris. Ecclesia quæ iuxta mare seculi, ipsa est trans Iordanem. i. per baptismum de pristinis erroribus eruta Galilea. i. transmigrationis est facta, quæ prius sub gentili ritu in umbra mortis & carnis luxu est versata, Christo prædicante per fidem Christi illuminata est.

Galilea gentium quæ est in tribu Neptalim, vicina Tyris, dicitur ad differentiam Galilææ illius quæ est in tribu Zabulon, quæ est iuxta Tyberiadem. In illa autem quæ dicitur gentium Salomoni viginti ciuitates dedit Hyram regi Tyri in sorte tribus Neptalim. In vtriusque immoratus est Christus. Sed pro figura eorum qui vocandi sunt de gentibus, ea quæ gentium est hic memoratur.

c Populus. Augustinus, Populus iste qui prior ductus est in captiuitatem, & in tenebris vitorum erat, prior lucem prædicationis Christi-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Venit & habitauit in Capharnaum, ad prædicandum, ut hic dicitur. **2** Maritima, quia supra litus maris Galilææ sita est. Ex hoc autem ostendit Mattheus euangelista prophetiam impletam Isa. 9. a. Primo tempore alleuiata est terra Zabulon & terra Nep. &c. Ad cuius euidentiam considerandum, quod illam prophetiam exponunt aliqui de captiuitate decem tribuum. Fuerunt enim primo captiuati tempore Phace filii Romelie per Teglatphalasar regem Assyriorum, qui captiuauit duas tribus ultra Iordanem de Zabulon & Neptalim & de Galilea multos captiuauit, ut habetur 3. Regum. 15. & de hoc exponunt primam partem prophetie. Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, &c. quia captiuitatis malis hominibus alleuiata est terra ponderibus peccatorum. Secundo fuerunt captiuati filii Israel qui remanserant tempore Hosee per Salmanasar regem Assyriorum, ut habetur 4. Reg. 17. & de hoc exponunt secundam partem prophetie. Et non nisi sine aggrauata est tota terra. s. per domini flagellationem. Dicitur autem illa terra via maris, quia ibi est via publica ad portandum merces a Iordane ad Mare mediterraneum. Additur autem Galilæa gentium ad differentiam alterius Galilææ quæ vocabatur Galilæa Iudæorum. Scribitur enim. 3. Reg. 9. quod Salomon dedit Hyram in Galilæa. 20. oppida, & quia erat gentilis, ideo dicta est illa terra Galilæa gentium. Alio autem nomine dicta est Chabul. per illam ergo Galilæam transibat via illa de qua est hic mentio. Sed ista expositio non videtur vera. Primo quia videtur implicare contraria, scilicet in modo loquendi, quia primam captiuitatem vocat alleuiationem terræ, & secundam vocat aggrauationem, & tamen sunt eiusdem rationis. Secundo quia si lo-

Christi vidit. Deinde in omnes euangelium disseminatum dicitur. Vnde sequitur. *Habitauit in regione.* **f** Umbra mortis. Mors est in inferno. Umbra huius mortis sunt peccata, quæ nunquam sine morte. Qui ergo fugere vult mortem, vitet umbram.

g Exinde. Postquam baptizatus est. Baptismus idoneos facit ad prædicandum. Exinde. i. tradito Iohanne, quia lege desinente sequitur euangelium, ut auroram sol. Humilis magister qui doctrinam discipuli non impedit, sed expectat donec consummet curriculum suum. In quo docet, ne quis ab inferiore persona sermonem contemnat. vnde Apostolus. *Si cui reuelatum fuerit prior tacet.*

h Penitentiam agite. Eadem quæ præco prædicat, ut ostendatur non alius quam qui in voce clamauerat. Christus enim verbum quod clamat in Iordane organo & in omnibus qui ab initio aliquid diuinitus dixerunt: & tamen iste solus vox, quia per eum præfens verbum ostenditur quod alii longe nunciauerunt. Inter enim vocem & verbum nihil est medium, sed ut vox sonuit

mox verbum percipitur, sicut Iohannes clausus desinit. Christus virtutibus claruit. Vnde Iohannes est figura prophetarum & legis, qui vere sunt vox clamantis sapientie Dei, quorum Iohannes est finis, quibus cessantibus solum verbum, quod in eis sonuerat, per se ostenditur.

***** August. Tres sunt actiones penitentiae vsitate in ecclesia, & diligenter attendentibus nota. Vna est quæ nouum hominem per baptismum parturit, donec salutaris omnium præteritorum peccatorum fiat ablutio. Altera penitentia est, cuius actio per totam istam vitam, perpetua supplicationis humilitate subeunda est. Tertia actio penitentiae est, quæ pro illis peccatis subeunda est, quæ legis decalogus continet. In hæc ergo penitentia, maiorem quisque seueritatem in se debet exercere, ut a seipso iudicatus, non iudicetur a Domino.

Rab. Hæc prædicatio Christi in Capharnaum coruscantibus miraculis incepta, dicitur post annum a baptismo incepisse, vel secundo alios incepit kalendis Maii. ut in eodem anno fuerit baptizatus & ieiunauerit. & aliquot diebus interpositis, (quibus tempore quæ Iohannes scripsit) Baptista incarcerato prædicare incepit.

1 si loqueretur de captiuitate secunda quæ fuit totius terræ, non loqueretur solum de Galilæa gentium, sed de Samaria quæ erat ciuitas regia & principaliter fuit obsessa & capta per Salmanasar. ut patet quarto Regum Decimo septimo. Tertio quia illud quod sequitur Isaia. 9. b. *Parvulus natus est nobis, &c.* exponitur de Christo tam a Iudæis quæ a Christianis, ergo & illud quod immediate præponitur. Primo tempore alleuiata est terra. &c. de Christo intelligitur, & sic exponit Mattheus euangelium, quia Christus in terra Zabulon & Neptalim, primo prædicauit publice, ut dictum est, quia ciuitas Capharnaum ibi est sita, & alia loca ubi primo prædicauit, & sic illa terra primo illuminata est doctrina Christi, & ideo per Isa. dicta est primo alleuiata, sed postea ad vomitum sunt reuersi homines illius terræ, propter quod illis ciuitatibus exprobat Christus Matthæi vndecimo ut patet inuenti propter quod per Isa. dicitur. Nouissimo aggrauata est, & hoc est quod dicit Mattheus breuiter accipiens auctoritatem Isa. Terra Zabulon & terra Neptalim.

3 Populus qui ambulabat in tenebris. ignorantie scilicet. **4** Et sedentibus in regione. Umbra mortis dicitur peccatum mortale, quod est quasi figura & umbra gehennæ. **5** Lux orta est eis, quia illuminatio doctrine Christi primo facta est in locis prædictis. **6** Exinde cepit Iesus prædicare, & dicere. Posito tempore & loco prædicationis Christi, euangelista describit modum quem tenuit. Tenuit autem talem modum qualem tenuit Iohannes, dicitur. **7** Penitentiam agite, &c. hoc autem fecit Christus primo ut prædicationem Iohannis approbaret, secundo ut nostram superbiam confutaret, quia aliquando dedignamur accipere dicta aliorum.

Ambu-

MORALITER.

6 Exinde cepit Iesus, &c. Per hoc enim approbatur doctrinam Iohannis, qui sic incepit prædicare. Sed moderni doctores faciunt con-

contrarium. nam unus reprobatur quantum potest dictum alterius, & non solum doctores hoc faciunt, sed etiam Baccalauri dicta suorum doctorum arroganter impugnant quantum possunt.

Ambu-

A Qui vocatur Petrus. Vel quâdo primū Andreas adduxit eū hoc nomen inditū est ei, dū dicitur. *Tu vocaberis Cephas*, quod interpretatur Petrus, quâquā hic videt de futuro promittere. Vel quâdo cōfessus est. *Tu es Christus filius Dei viui*. dictum est ei. *Tu es Petrus, & super hanc petram adificabo ecclesiam meam.*

B Beda. Petrus, agnoscens. Andreas, virilis, quod doctoribus cōuenit, quia hi soli magisterio sunt apti, qui sapientiæ luce illu strantur, & præceptis Dei obediunt, & aliis viriliter suggerūt.

B Bene primum Petrū qui vocatur obediens & Andream qui vocat fortis, ponit, quia sine obedientia nullus intrat, sine fortitudine nullus perseverat, & he germanæ sunt virtutes. Quia vero primus homo inobediens exiuit, secundus obediens ingressus est.

B Raba, Matthæus dicit post habitationem Capharnaum discipulos vocasse. Iohannes dicit, quod post aquam in vinū conuersam venit Iesus Capharnaum & mater eius & fratres discipuli. Sed incertum est utrum illi iam adhaerissent, ut hic recapitulando dicat quasi prius factū, an descendisse cum eo dicantur discipuli, nō quod tunc discipuli, sed quia futuri. Ante autem quam veniret Iesus in Chana Galilæe Andreas Petrum adduxit, sed, nondum discipuli.

B Mirantes oc. Quia quos saepe terrenis lucris inhiare p̄siderat, caelestibus desiderijs aduocat, & p̄ eos retibus euāgelij alios de p̄fundo iniquitatis eripit. vñ subdit. *Venite post me & faciam vos fieri piscatores hominum.* Matthæus & Marcus & Lucas dicūt Petrū & Andream de piscatione vocatos in Galilæa. Iohānes iuxta Iordanē ad testimoniū Iohannis baptistæ primo Andream sequutum esse cū alio cuius nomē taceretur, deinde Petrū, tertio Philippū. Sed tunc iuxta Iordanem viso dño, non ei inseparabiliter adhaerēt. Sed cognito quis esset, cum mirati ad propria sunt reuersi.

C Piscatores. Piscaturus per piscatoria vadit loca.

C Mystice. Cum incarnatus carnē suscepit, diuinitus vidit in mari mundi piscatores: & alijs quid essent ostendit, quos ab æterno præuidit.

C Continuo. Perfecta obedientia est sua imperfecta relinquere. Relictis retibus, quia & si postea resumunt, nō cupiditate &

proprietatis amore. In his datur forma volentibus sequi. **M** Datur intentio non piscatio. mutatur retia in doctrinā, cupiditas in amorem animarum, fit mare seculum, nauis ecclesia, pisces boni & mali homines.

***** Gregorius. Nulla adhuc miracula viderunt, nihil ab eo de præmio æternæ retributionis audierant, & tamen ad vnū domini præceptū, hoc quod possidere videbantur, oblitū sunt. Quanta nos eius miracula videmus, quot flagellis affligimur, & tamē vocantē sequi cōtemnimus?

e Vidit alios duos. Ecce in his quatuor numerus euangelistarū præfiguratur, qui animas a mundo extrahunt de quatuor partibus mundi.

B Bini & bini vocantur, quia charitas non nisi in ter duos est. Vocatio dicitur. Vel secundum electionem gratiæ. vnde dicitur, *Quos & vocauit, &c.* Vel secundum illud. *Multi sunt vocati.*

Querit quomodo Matthæus & Marcus dicant binos vocasse Iesum. Primo Petrū & Andream postea Iacobum & Iohannem, cum Lucas dicat in magna captura piscium Petri & Andree socios Iacobum & Iohānem fuisse vocatos, cum retia trahere nō possent & Iesum Petro tandem dixisse. *Noli timere, ex hoc enim iam homines eris cap.* simul eos tamen subductis ad terram nauibus sequutos fuisse? Sed quod

Lucas dicit prius factū est nec tūc sunt a dño vocati, sed tantū prædictū est Petro quod homines caperet, nō vt postea pisces nō esset capturus. Vñ & dicit. *Subductis ad terram nauibus,* quasi redeundi cura. Postea vero vt Matthæus & Marcus dicūt, bini vocati sunt, & iussi sequi. Ideo autē piscatores illiteratos misit prædicare, vt fides in virtute Dei, non eloquentia nominum putetur.

f Zebedæi & Iohannem. Zebedæus, fugitiuus. i. diabolus. Iacobus, inplantator qui adiuuatur a Iordane, id est a gratia Dei.

g Et vocauit eos. Illi autem. Vocauit & alios, sed sufficit nominare istos.

h Et circumibat Iesus totam Galilæam. Coadiutoribus vocatis prædicationi insistit, docens impigrum esse debere doctorem.

Docens

NICOAVS DE LYRA.

1 Ambulans autē. Descripta in generali, prædicatione Christi, hic ponitur ad ipsum adunatio populi: & primo aliquarum specialium personarum, vt pote apostolorum. secundo, turbarum communium, ibi. *Et circumibat Iesus.* Ad euentiam primi sciendum, quod isti Apostoli leguntur ter vocati a Christo. Prima vocatio fuit immediate post baptismum Christi, vt habetur Ioh. 1. d. quando duo discipuli Iohannis audierunt ipsum dicentem de Christo. *Ecce agnus Dei, & sequuti sunt Iesum.* & ibi dicitur: *Andreas frater Simonis Petri erat vnus ex duobus qui sequuti fuerant Iesum.* & ibi subditur quomodo vocauit fratrem suum Simonem ad Iesum. Secunda vocatio fuit in captura piscium quā describit Luc. 5. a. dicens, quod Christus propter turbas irruentes ascendit in nauim Petri ad prædicandum, & finita prædicatione iussit laxari rete in capturam piscium: & Petrus visa multitudinē piscium captorum, sciens quod non poterat esse virtute humana, procidit ad genua Iesu. Sed illę duę vocationes non fuerunt proprie ad apostolatū, sed ad quandam familiaritatem. Tertia autem vocatio fuit ista quam describit Matthæus, quando relictis omnibus sequenti sunt Iesum, amplius ad prædicta negocia non reuersuri, sed intendentes doctrinę Christi: & hoc est quod dicit Matthæus, *Ambu. Ie. Mare istud est quidam lacus habens centum stadia longitudinis & quadraginta latitudinis, per quem*

quem transit Iordanis fluius, vt dicit Hiero. Dicitur autem mare secundum modum loquendi Hebraicum, in quo magna congregatio aquarum vocatur mare, secundum illud Gen. 1. a. congregationesq; aquarū appellauit Maria. vocatur etiā aliquando stagnū Genezareth Luc. 5. a. Dicitur etiam mare Galilæa, quia est in illa regione: & mare Tyberiadis a ciuitate Tyberiadis sita supra ipsum.

2 Vidit duos fratres. & patet litera.

3 Et procedens inde. Hic agitur de vocatione Iacobi & Iohannis filiorū Zebedæi, & patet litera. Sed queritur hic quomodo isti fratres relicto patre, & similiter alij duo relicti omnibus, ita sequuti sūt eū? Dicēdū, quod in eo erat virtus diuinitatis: & ideo sicut poterat exterius vocare per vocem, ita poterat interius attrahere pro voluntate sua per inspirationem. Similit̄ queritur quare simplices homines primo vocauit ad prædicationem euāgelij? Dicendum, quod sicut a principio aliquos simplices vocauit, vt patet in istis prædictis, ita similiter aliquos literatos vocauit a principio vt Nathanaelem & Nicodemū, vt habetur Iohan. 1. & 3. quia si solos simplices vocasset, credi posset quod fuissent ex simplicitate decepti, Veruntamen simplices magis constituit apostolos ad prædicationem euāgelij quam literatos, vt fides euāgelij magis attribueretur sapientiæ diuinę quam humanę.

4 Et circumibat Iesus. Hic ponitur adunatio populi ad Christum quantum

Hom. 5. in euangelia.

E - fieri. Rom. 8. f. Infra 20. b. Concordia euangelistarū de vocatione apostolorum.

Luc. 5. b.

MORALITER.

1 Ambulans autem. sequitur postea. **†** Illi autem statim relictis. Per hoc aut ostenditur quod perfecti sectatores Christi relictis rebus possessis & etiā parētibus quan-

quantum ad carnalem affectum animo prōpto sequuntur eū. **4** Et circumibat Iesus. Per hoc ostendit, quod prædicator euāgelij dēt esse diligens & feruus ad salutem animarum, & quod eius doctrina sit communis & sana. ideo dicitur.

† Docens

Campestri eundem sermonem turbis predicasse stando, quæ
A Matthæus dicit habitum in monte discipulis sedendo. Potuit
autem esse ut in monte. 12. eligeret, quæ Matthæus tacet, Lucas
dicit & electis sermonem illum tunc haberet quæ Matthæus dicit.
Lucas præterit. Et postquam descendit, & alterum sermonem similem
turbis faceret quæ Matthæus ta
cet, Lucas dicit. Vel potuit do
minus primo esse cum solis di
scipulis in eminentia montis,
quando ex eis. 12. elegit, dein
de cum eis descendisse in ali
quam equalitatem quæ tamen
esset in monte, & multas tur
bas capere posset & ibi stetit
donec turba congregaretur,
& post eum sedisset propius di
scipulos venisse, & ita illis &

a Quasi multitudinem vitans ut solis discipulis loqueretur. **b** Dignitas ma
gisterij notatur. Sessio est incarnatio in qua docet. **c** Vocati, Per si
dem interius.

a ascendit in montem. Et cum sedisset accesserunt ad eum discipuli eius. Et aperiens os suum docebat eos, dicens. Beati

b Hæc circumloquutio longiorem promittit sermonem. Significat
se multa & magna dicturum. **c** Thesaurum sapientie aperit,
ut bona diuidat suis.

d serunt ad eum discipuli eius. Et ape
riens os suum docebat eos, dicens. Beati

e Oris apertio, mysteriorum quæ in prophetis, est referatio.
a Non tantum verbo, sed intus in corde scribendo ut
Deus: nunc verus homo qui prius aperuit ora prophetarum.

f rians os suum docebat eos, dicens. Beati

hæc & faciat, assimilabo eum viro sapienti.

e Beati. * Gregorius Nyssenus. Beatitudo ut mea fert opi
nio, comprehensio est omnium earum rerum quæ eo nomine
intelliguntur, a qua nihil abest eorum quæ pertinent ad desi
derium atque cupiditatem. Quod ex cõparatione contrarij
planum fit. Miseria enim est
in acerbis & tristibus, nostraq;
voluntate nõ accideribus casti
bus & calamitatibus erumna,
f Beati pauperes. Sententiarum
numerus diligenter est atten
dendus. Incipit enim beatitu
do ab humilitate. Beati pauperes
f spiritu. & in 7. est sapientia, id
est contemplatio veritatis pa
cificans totum hominẽ, susci
piens Dei similitudinem. Beati

D

Lib. de beati
tudinibus.

pacii. Octava ad caput redit, quia cõsummationẽ ostendit. In
prima igitur & 8. regnũ celorũ nominat. Septem ergo sunt
quæ perficiunt, Octava clarificat, & quæ perfectũ est demon
strat. His 7. gradib' cõgruit septiformis operatio spiritus san
cti quæ Isaias describit. Sed ille à summo, hic ab imo, quia ibi
docet filius Dei descensurus ad ima. hic hõ de imis ad simili
tudinẽ Dei ascensurus. In his primus, est timor, qui hic con
gruit hoibus humilibus de quibus dicit. Beati pauperes. i. non in
flari, nõ alta sapientes, sed timẽtes. Secunda est pietas quæ cõ
uenit mitibus, qui. n. pie quærit, honorat sancta, non reprehẽ
dit, non resistit, quod est mitẽ fieri. Tertia scientia, quæ con
uenit lugentibus qui didicerunt quibus malis nũc vincti sunt
quæ quasi bona petierunt. Quarta, fortitudo quæ cõuenit esurienti
bus & sitientibus, quæ desiderantes gaudiũ laborant de veris bo
nis a terrenis cupientes auerti. Quinta, cõsiliũ, quod cõuenit
miseri cordibus quia vnũ remediũ est de tantis malis erui, di
mittere alijs & cõmendare sicut nobis volumus fieri. Sexta,
intellectus, quæ cõuenit mundis corde, qui purgato oculo pñc
videre quod oculus nõ videt. Septima, paciẽtia, quæ cõuenit
pacificis, in quibus nullus motus est rebellis, sed oĩa obtepe
rãt spiritui. Vnũ premiũ diuersẽ nominat pro cõpetẽtia sin
gularũ. Pauperibus regnũ celorum, quæ est perfecte sapiẽtiẽ.
quæ dicitur. *Initium sapientiæ timor domini.* Mitib' hereditas quasi
testamentũ patris cũ pietate quærentibus. Lugentibus, con
solatio, quasi scientibus quibus meriti sunt. Esurientibus & si
tientibus, saturitas, quasi certantibus & laborantibus refectio.
Miseri cordibus, misericordia quæ alijs impendant. Mundis
corde, quasi purgato oculo visio Dei. Pacificis, Dei similitu
do, quasi formati ad imaginẽ Dei. Hæ singulæ beatitudines
f vt ini-

Ordo beati
dinum & do
norum quo
modo diuersi
ficatur.
Isai. 12. a.

E

Prou. 9. c.

Septenarii
beatitudinũ
donorum &
petitionum,
alternata pro
porio.
F

cæteris vnum sermonem habuisse, quem dicit Matthæus &
Lucas diuerso narrandi ordine, sed eadem rerum veritate.
Turba quæ sequebatur non ascendit. Vnde alius sermo eis
fit in campestri. Non enim omnes oĩa possunt, quod verius
putatur. quamuis idem vtrisque simul possit videri factus.
a Ascendit. Docēs suos ascendere nec in turba remanere. al
tiorẽ docturus iustitiã, quã illã quæ est scribarũ & pharisæorũ.
B Ascendit ipse mons in montẽ, ut altiora virtutũ culmina do
ceret, & ecclesiã supra quã sedet, predicans præceptum dñi
sublimius erigendam ostenderet quam eadẽ doctrina vsque
ad finem seculi plenius erudiret. Apostolos præminentius
abducit, ut a monte prius suscipiant montis pacem populo.
* Euthymius. Simul quidem tumultus in imo erat decli
nans, simul etiam absque vlla distractione docere cupiens.
b Sedisset. Sessio humanitatis per quam cognoscitur. Vnde.
Et mundus eum non cognouit, ante incarnationem.
c Accesserunt. Ut vicinius audiant, qui ad implendum ani
mo properant.
d Et aperiens. Apertio oris, profunditatem significat sacra
menti. Quasi abissum, quasi thesaurum aperuit, quasi fluuiũ
paradisũ. In hoc monte nouum testamentum in cordibus fi
liorum scribit, incipiẽs a beatitudine, qui in monte Sinai ve
tus testamentũ in lapidibus seruis dedit incipiẽs a terrore.
* Augustinus. Sermonẽ quẽ locutus est dñs noster in mõ
te, sicut in euangelio secundum Matthæum legimus, si quis
pie considerare voluerit, puto quod inueniet in eo, quod ad mores
optimos pertinet, pfectũ Christianæ vitæ modũ. Nã sic ipse ser
mo cõcludit, ut appareat in eo pcepta esse oĩa, quæ ad infor
mandã vitam pertinent. Sic. n. dicit, *Omnia qui audit verba mea*
C hac &

NICOLAUS DE LYRA.

ad ferendum legem populo congregato. Secundo subditur locus
aptus cum dicitur.

- 1 **Ascendit in montem.** quia in tali loco multi possunt audire,
ex hoc etiam designatur excellentia legis euangelicæ propter e
minentiam montis in quo data est lex euangelica. Tertio tangit
modus conueniens, cum dicitur.
- 2 **Et cum sedisset.** Sedendo enim & in quiete data est lex euang
gelica. lex autem vetus data est in terroribus ad designandum
differentiam legis & euangelij. quia illa erat lex terroris, euang
gelium autem lex amoris. Quarto ostenditur huius legis excel
lencia, cum dicitur.
- 3 **Et aperiens.** Quia Mosaica lex à Deo data est mediantibus an
gelis, ut supra declaratum est. lex autem euangelica immediate
per seipsum incarnatum. propter quod August. exponens hunc
locum dicit: Tunc aperuit os suum qui ante in lege aperuit ora
prophetarum.
- 4 **Beati pauperes spiritu.** Hic ponitur ipsius legis explicatio: &
quia intentio legislatoris est facere ciues bonos per assuefactio
nem bonorum operum, ut habetur 2. Ethico. ideo primo in hac
lege dirigitur perfecta humana operatio. secundo rectificatur in
terior intentio. cap. seq. Et cum oratis no. & c. tertio ordinatur hu
mana affectio. cap. 7. *Nolite iudicare.* Circa primum cõsideran
dum, quod lex est de operibus virtutum, virtutes autem, quædã
sunt communes seu humanæ, quædam autem sunt excellentes seu
Heroicæ, ut dicitur. 7. Ethic. & tales dicuntur quasi diuinæ, ut
ibidem

ibidem dicit. Et inducitur exemplum de Hæctores, qui pp excellen
tiam virtutis dicebatur quodammodo filius Dei, & non filius ho
minis mortalis. Lex aut euangelica est excellentissima, & ideo de
scribit virtutes secundũ excellentissimũ gradũ, ut videbitur. Con
siderandũ etiam, quod licet virtutes sint connexæ, tñ aliquæ sunt ma
gis proprie contemplatiuorũ, aliquæ actiuorũ, & aliquæ prælato
rũ, & ideo primo describit virtutes quæ perficiunt in vita contẽ
platiua, & secundo quæ perficiunt in vita prælatiua, ibi. *vos
estis sal terra.* tertio in vita actiua seu subditorum, ibi. *Audistis
quia dicitur antiquis.* Prima in duas, quia primo describit virtutes
quæ perficiunt ad bene agendum, & secundo, illam quæ perficit
ad bene patiendum, ibi. *Beati qui persecutionem.* Prima in tres,
quia primo describit illas quæ perficiunt hominem respectu sui,
secundo respectu proximi, ibi. *Beati qui esuriunt.* tertio respectu
Dei, ibi. *Beati mundo corde.* Prima in duas, quia primo ordinat
hominem respectu extrinsecorum bonorum, & secundo respec
tu intrinsecorum motuum, ibi. *Beati mites.* Ad euidentiam di
cendorum sciendum, quod beatitudo dicitur dupliciter vno mo
do in re, sicut habetur in patria. alio modo in spe, sicut hñ in via
in viris excellentibus in virtute, qui propter excellentiam virtu
tis videntur vitam humanã excellere, & ad vitã beatã quodãmo
do appropinquare, & tales dñr beati quodammodo, quia quod parũ
distat quasi nihil reputatur. 2. Physic. & hoc modo ethico. 1. dñr
pueri felices, non quod exerceant actus virtutũ in quibus conti
stunt felicitas secundũ Philosophũ, sed quia habeat ad hoc bonã di
spositionẽ, dñr tales de propinquo ad hoc dispositi. Igitur quia
virtutes

Beatiudo du
pliciter dicit.

MORALITER.

& maxime de verbis sanctorum. Sequitur.
3 **Et aperiens os suum docebat, & c.** Aug. Tunc aperuit os suum
qui in lege veteri aperuit ora prophetarũ. Et in hoc apparet
eminẽtia euãgelij, quæ est traditũ immediate a Deo homine.
verus

vetus autẽ Testam. a Deo per homines tñ. Ideo dicit apostõ
lus Heb. 1. 2. *Multifarie multisque modis olim Deus loquens patribus
in prophetis, nouissime diebus istis loquutus est nobis in filio quem con
stituit hære dem vniuersorum, per quem fecit & secula.*
4 **Beati pauperes spiritu.** Ambro. Inde incipit beatitudo Dei
iudicio, vbi erumna æstimatur humana.
Beati

vt impleantur postulant suffragium. 7. donorum : que dona vt habeantur in oratione dominica. 7. precibus, oramus. Ecce qualiter sapientia Dei cuncta prouidit. Virtus beatitudinis percipitur ex dono spiritus sancti : donum prece orationis quam Christus composuit impetratur.

Septem quippe sunt dona, sed vnus spiritus. Septe petitiones, sed vna oratio. Vnam petij a domino, hanc requiram. Septem virtutum beatitudines, vna caritas.

Hieronymus. *Beati pauperes. spiritu.* Quia non necessitas sed fides, & deuotio paupertatis beatos facit, vt contemptis omnibus Deo viuant. Hec habet duas partes, rerum abdicacionem, & spiritus contricionem: vt etiam bonus se inutilem & ceteris reputet inferiorem. Beatitudo iam in spe perueniendi.

Pauperes spiritu, hi sunt qui oia habent, & nihil possident. Pauper spiritu, est humilis corde pauperem habens spiritum : nutrix cuius est humilitas.

Sicut initium sapientie timor domini, sic paupertas est principium beatitudinis.

* Augustinus. Legimus scriptum de appetitione temporalium, *Omnia vanitas & presumptio spiritus.* Presumptio autem spiritus audaciam & superbiam significat. Vulgo n. magnos spiritus superbi habere dnr, & recte, qm spiritus etiam vetus vocatur. Quapropter recte hic appellantur pauperes spiritu, humiles & timentes Deum. i. non habentes inflantem spiritum.

* Chrysostomus. Pauperes spiritu sunt humiles & contriti corde. Spiritum autem hic animam & voluntatem dixit. Quoniam autem multi sunt humiles non spontanei, sed adhibiti necessitate, primos vocat beatos.

* Gregorius Nyssenus. Pauper spiritu est, qui corporalem copulenciam anime diuitijs permutat, qui propter spiritum egenus est, qui terrenas diuitias veluti quoddam onus excussit, vt per aerem sublimis sursum rapiatur.

a Beati mites. Mites sunt qui malis motibus dominantur. perfecta virtus est motuum possessio.

Mitis est que metis asperitas seu amaritudo non afficit sed simplicitas fidei ad oem iniuriam sustinendam instruit patienter.

Mitis est quem non rancor vel ira afficit, sed oia equanimiter sustinet. Huius virtutis quasi magnae magistrum se facit dnr, quod non faceret nisi via summe perfectionis ista virtus esset. vnde dnr, *Discite a me quia mitis, &c.* hec possidet terram viuentium & delectabitur in multitudine pacis. Mansuetus non

non irritat vel irritatur, non nocet vel nocere cogitat. Qui cedunt improbis, & vincunt in bono malum, hi possidebunt terram viuentium. Inimicos de terrenis traxerunt. Congrua ascensi. Prius est contemptus seculi, cui dantur eterna: inde mores temperat mansuetudo, & lenitas, & non est mitis qui prius pauper non fuerat. In possibile est. n. secundum gradum ascendere, nisi primum apprehenderit. quia inter diuitias, curas, odia animus non est mitis. Sed huius incendij materia vix ad purum deletur, & ideo hanc lenitas saepe corrumpitur vel extrahitur. vnde subditur.

* Theophylactus. Mites sunt, non qui prorsus non irascuntur, (tales enim insipientes sunt & insensati) sed qui iram vix habent, continent autem & quando volunt irascuntur. Sicut enim qui impatiens est, operatur stultitiam, vt dicitur pro uerb. 4. sic doctrina viri per patientiam dignoscitur.

Possidebunt terram. * Augustinus. Illam terram ego credo de qua in Psal. 141. dicit, *Spes mea es tu, portio mea in terra viuentium.*

* Chrysostomus. Sensibile ponit premium, sicut Paulus. *Honora patrem tuum, &c. vt sis longeuus super terram.* Nec enim solum a futuris suadet bonis, verum & a presentibus, propter auditores crassiores, & illa quarentes ante futura.

b Beati qui lu. pro suis vel aliorum peccatis q est ab irriquo inferiori, sed qui fit ab irriguo superiori est ex desiderio celestis patrie. Ille lauat presentes sordes, hic accendit acrius aternorum amatores. Qui autem peccata deposuit, mores mansuetudine correxit, qui fleuit etiam iam potest esurire & sitire iustitiam q prius non poterat. Hec virtus sine spiritu fortitudinis non impletur, quia per eum esuriendo ad fatietatem quaque veniemus. *Beati qui lugent.* Restat post predicta ruinarum colluisionem lacu purgare. Luctus pro peccatis vel pro desiderio celesti consolationem meretur, & non alius.

Hi scientie spu illustrant, vt sciunt quibus malis inuoluantur. * Theodoretus. Epicurus iucundissima vita finem metit. supremum namque bonum, supremam voluptatem opinatus est. Democritus pro voluptate concupiscentiam posuit. At vero Christus longe aliter nos ad felicitatem contendere oportere monuit, commendans & pauperes & lugentes.

* Hilarius. Lugentibus non orb tates aut contumelias aut damna moerentibus, sed peccata vetera flentibus, & criminum quibus obsordescimus conscientia arumnosis, hanc sedula in caelo consolatio preparatur.

c Beati qui esuriunt. Amatores veri boni, quibus non satis est quod iusti sunt, sed semper sitiunt opus iustitie.

lib. caru

NICOLAUS DE LYRA.

virtutes quas hic describit legislator dominus noster Iesus Christus, sunt sic eminentes, ideo dicuntur beatitudines. Prima igitur beatitudo dicitur paupertas spiritus, respectu enim extrinsecorum bonorum que sunt diuitia & honores, bene se habet homo modo humano & communi, quando non quarit talia ultra gradum sui meriti, secundum condecentiam status & persone, & hoc facit virtus politica que talibus utitur. Sed paupertas que spiritus beatitudo dicitur facit hoc excellentius, quia facit hominem talia totaliter contemnere & a se abicere: quantum possibile est, vt contemplationi diuinae liberius possit inharere. quia secundum quod dicitur libro de ecclesiasticis dogmatibus. Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare, sed melius est intentione sequendi Christum totum simul donare, & absolutum a solitudine cum Christo egere. igitur paupertas spiritus facit contemnere predicta, non tanquam mala simpliciter, quia bis potest homo bene vi per virtutem politicam, vt vsum est, sed tanquam minora bona maioris boni impeditiua, sicut contemnitur matrimonium tanquam minus bonum propter virginita em seruandam, igitur. Beati pauperes spiritus, quia paupertas absoluta non dicit nisi carentiam diuitiarum & bonorum, quod non est virtuosum, sed potest esse in malis hominibus, vt patet ad sensum, sed paupertas spiritus, scilicet voluntarie assumpta ad liberius sequendum Christum, illa est virtus excellens seu perfecta. Additur autem premium correspondens cum subditur:

1 Quoniam ipsi. In regno enim intelligitur. omnimoda sufficientia & excellentia que bene repromittitur in celis illis qui talia contempserunt in terris.

2 Beati mites. Hic perficit hominem respectu intrinsecorum motuum: & primo respectu motuum irascibilis, secundo respectu motuum concupisibilis, ibi. Beati qui lugent. Circa primum considerandum, quod circa

MORALITER.

2 Beati mites. Glos. Quoniam seipos in presenti possident hereditatem patrie in futuro possidebunt.

4 Beati qui lu. s. pro miserijs presentibus mundanorum, & pro dilatio-

circa passiones irascibilis bene se habet quis modo humano & communi quando eas refrenat, sic quod non nimis impetuose excedit, tamen aliqualem perturbationem earum sentit. Mitis autem que est beatitudo, facit hoc excellentius, quia reddit hominem totaliter tranquillum a motibus irascibilis. per omnimodam subiectionem ad regulam rationis vel diuinae legis, & hoc est quod dicit. Beati mites. Additur autem premium correspondens cum dicitur.

3 Quoniam ipsi. ad hoc enim homines feroces mouet bella & lites sequentes motus irascibilis, vt quasi securi possideant terram deniculis inimicis, & ideo illis qui sunt totaliter quietati a motibus irascibilis modo predicto bene promittitur possessio pacifica terra viuentium.

4 Beati qui lu. Hic perficit hominem respectu motuum concupisibilis, qui sunt circa oia concupisibilia, sicut sunt delectationes ciborum & venereorum in sensu gustus & tactus, & similiter melodiarum, spe Etaculorum, odorum in sensu auditus visus & olfactus. in talibus bene se habet homo modo coi & humano, moderate talibus utendo & superflua ressecando, q fit per temperantiam que est virtus politica. Sed excellentius se habet homo in talibus per beatitudinem luctus oia talia a se penitus abdicando, & luctum voluntarie in hac vita assumendo, tam pro transgressione culpae commissa, quam pro dilatione celestis patrie, ita q totum statum presentis vite reputat exilium respectu celestis patrie, secundum q dicebat Paulus ad Ro. 7. d. Infelix ho quis me liberabit de corpore mortis huius? & ad Phil. 1. c. Desiderium habes diffusum, & esse cum Christo, & quantum ad hoc dicit. Beati qui lu. voluntarium luctum in hac vita pro peccatis assumendo. Additur autem premium correspondens cum dicitur. 5 Quoniam ipse. Consolari. n. est simul solari: conueniens autem est, vt illi qui in presenti vita p Christo voluntario luctu occupantur, cu Deo & angelis aternaliter consolentur. 6 Beati qui esu. & si. Hic ponit virtutes que perficiunt hominem

dilatione futurorum bonorum. Isti cu filia Caleph habent irriguum inferius & irriguum superius. 7 Beati qui esuriunt. Christus. Esurit autem iustitiam qui secundum Dei iustitiam desiderat conuersari. Siti autem iustitiam qui scientiam eius acquirere cupit.

Iustitia est sua cuique tribuere. Sibi, & proximis, & Deo. **A** Hęc iustitia nõ plene implebit, donec Deus sit oĩa in omnibus, iõ hic possumus esurire, nõ saturari. Iustitię lumẽ est misericordia, misericordię virtus iustitia, hęc misericordia eget spiritu cõsiliũ, sine quo nemo circumspecte misereat. Initium est sui miseri, finis est pro alio mori. Ordo enim est miserendi vt vnusquisq; incipiat a se, sine Christus insinuat, pro peccatoribus mortuus ex misericordia.

B Gregorius Nyssenus. Quem admodum circa cibum affecti sumus, cum pro generibus esculentorum diuiditur appetit, atque alius quidem dulcibus delectatur, alius acris & calefacientia appetit, alius falsis gaudet. Eodem modo in anima alimento, non omnium cupiditates ad eandem rem propendent. Nã alii gloriam aut diuitias, aliis circa mensã occupatus est appetitus, &c. Natura autem semper bonum, & omnib. hoc est, quod nõ alterius cuiusq; rei causa sumendũ, sed ipsum propter se expetendũ est, quod semper eodẽ mõ se habet. Idcirco beati dicuntur nõ simpliciter esurientes, sed quibus ad iustitiam cupiditas inclinata est. Quę est autem illa iustitia? habitus tribuens vnique quod æquum est.

C Hieronymus. Non sufficit velle iustitiam, nisi iustitię patiamur famem. **a** Beati misericordes. Misericordia nascitur de præcedentibus quia si præcesserit vera humilitas & animus mansuecat, & tuos & aliorũ casus fleat, & iustitiã esuriat, post nascit̃ vera misericordia. Tũc. n. miseria alienas faciet suas & pro viribus inuabit, & si inuadi facultas deest, cõpassio non deerit. *Esote misericordes sicut & pater vester misericors est.* i. ad hoc misereamini ad quod & Deus vt bonitas redundet in omnib. Misericordia feueritas & austeritas dicitur.

***** Hilarius. In tantum Deus misericordię nostrę in omnes delectatur affectu, vt misericordiam suam sit solis misericordibus præstaturus.

***** Hieronymus. Misericordia non solum eleemosynis intelligitur, sed in omni peccato fratris, si alter alterius onera portemus.

b Beati mundo cor. Mũditia cordis sexto loco ponit̃, vt homo sexta die conditus p hãc restituat̃, & depulsiis vitiis præceptum

ptum dñi illuminet oculos, vt Deus possit videri. Præmissis D ergo quinq; gradibus est mētis oculus, ne in vno mādatorũ offensus animus fiat omnium reus. Iõ homo se a mũdo exuat, & eterna diligat, amplectatur Deũ quoadusa; possit videre eũ quẽ tãtum videt quãtum seculo meretur. In futuro sicut est,

oculo mētis videbitur. Ideo spiritus intelligentiæ huic gradui aptatur, quia intellectus mentis oculus est, & expletio mandatorum Dei aperit intellectum.

***** Basiliius. Quemadmodum in cera quis scribere non potest, nisi characteres impressos ante deleuerit, sic nec anima diuina dogmata degustare, nisi pristinos ex animo mores prius detraxerit.

***** Augu. Quam igitur stulti sunt, qui Deum istis exterioribus oculis quærũ, cum corde videatur, sicut & alibi scriptum est, *In simplicitate cordis quærere illum.*

c Beati pacifici. Rabanus. Pacifici sũt qui oēs motus animi cõponũt & rationi subiiciunt, quia his nihil repugnat qui similes patri suo sũt qui est summa quies. De hac pace eiectus est qui peruersis dominatur, hac pace intus firmata, quę cũque interius cõcitauerit qui eiectus est foras auget gloriã, & cum deficit, innotescere facit quanta firmitas interius sit. vnde sequitur. Beati qui persecutionem, &c.

Hęc pax non nisi bona voluntate nutritur. vñ. *Et in terra pax hominibus bonę voluntatis.* Hanc mundus dare non pot, sed Iesus qui ait. *Pacẽ meã do vobis.* Hęc pax superat omnẽ sensum sed fide capit, vñ & ea illustratur, & ei reconciliati ab omni qui ab ea dissentit nos abducimus. Cum autem Deus erit omnia in omnibus, tunc beatitudo adoptionis dabitur.

In præsentem vero homo pacatus, & si bellũ gerat cũ vitiis in nullũ pacẽ abrupit, quã Deus dedit. vñ. *Pax multa diligentibus legem tuã, &c.* Qui autẽ ab ea diuiditur, irã est filius. Per hãc filii efficiuntur, quo nihil amplius promittitur. In hac est sapientia donorũ maxima secũdũ incrementũ virtutũ, sunt & incrementa præmiorũ, quia & alia claritas solis, &c.

Pax est vnigenitus Dei filius. De quo dñ. *Qui est pax nostra.* Qui pacẽ diligit, filius est pacis. **Beati pacifici.** Pax a nobis incipit, quã dũ lex carnis repugnat legi mentis non mõ alteri, sed nec nobis possumus esse pacifici. Sed postquã intus spiritus

imperat,

& sitiunt iustitiam, quoniã ipsi saturabũ-

a tur. **Beati misericordes, quoniã ipsi misericordiam consequentur. Beati mudo cor**

c de, quoniam ipsi Deũ videbunt. **† Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.**

a Ne in via lassent.

b Adepto quod desiderant.

a Qui aliis in quibuslibet assunt, quibus hoc a Deo reponditur vt liberentur a miseria. Misericordia est dare & dimittere.

a Iudicium sine misericordia fiet ei qui noluit misereri. **b** Quos non arguit conscientia peccatorum. Templum Dei sanctum est.

a Hic per spem, illic per rem.

In epist. de vita solitaria.

† 23. q. 1. cap. noli. Lib. de serm. do. in monte. cap. 7. Sap. 3.

Luc. 2. b. Ioh. 14. d. Phil. 4. b. Ephes. 1. b.

Psal. 128. Ephes. 2. c.

NICOLAUS DE LYRA.

***** respectu proximi. Hac autẽ perfectio consistit in duobus, primo in his quę habent rationem debiti. secundo in his quę habent rationem doni ibi. **Beati misericordes.** Circa primum aduertendũ, quod in his quę habent rationem debiti respectu proximi bene se habet homo, quando reddit vnique quod sibi debetur, non nimis notabiliter procrastinando vel retardando. hoc autẽ facit per iustitiam quę est virtus politica, sed excellentius per beatitudinem quę dicitur esuries vel sitis iustitię, quando, scilicet quadam seruenti desiderio insolito talia exequitur, sicut esuriens & sitiens seruenter comedit & bibit, & hoc est quod dicit. **Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.** Additur autem premium conueniens, cum dicitur.

1 Quoniam ipsi. Sauritas enim glorię quę consistit in desiderio humani repletionis, secũdum quod dicitur in Psal. *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* conuenienter promittitur esurientibus iustitiam prædicto modo.

2 Beati misericordes. Hic ponitur beatitudo perficiens hominẽ respectu proximi in his quę habent rationem doni, in talibus autem bene se habet homo modo cõmuni & humano per liberalitatem quę est virtus politica in mediocribus & paruis donis, & per magnificentiam in excellentibus donis & magnis. Sed excellentius hoc fit per beatitudinẽ quę vocatur misericordia, quãdo defectum alterius totaliter accipit quasi suum, vnde dicitur misericors quasi habens cor miserum, quando, scilicet accipit corde defectum alterius quasi suum & hoc est quod dicit. **Beati misericordes.** Additur autem premium conueniens cum dicitur.

3 Quoniam ipsi misericordiam. In caelesti enim patria quilibet misericordiam consequetur, quia vltra condignum sibi retribuitur, secũdum quod dicitur ad Rom. 8. d. *Non sunt condignę passionis huius temporis ad futu. glo. quę reue. in nobis.*

Bea-

Diuiso.

4 Beati mundo cor. Hic ordinatur homo respectu Dei, & primo quantum ad intellectũ speculando. secundo, quantum ad effectum ipsum amando ibi. **Beati pacifici.** Circa primum aduertendum, quod in speculatione diuina, bene habet se homo modo cõmuni & humano per virtutes intellectuales, quę sunt scientię speculatiuę, & potissime per Metaphysicam, quę docet proprietates diuinas ex creaturis considerare, vt patet 12. Metaphysicę, vbi ostẽditur vnũ esse Deum æternũ actum purum viuẽtem vita nobilissima sempiterna & optima, sed hoc est solum cõsiderando Deum ex proprietatibus creaturarum, sed excellentius hoc habet per beatitudinẽ quę est munditia cordis per quam mens humana Deo cõiungitur, & sic de occultis & diuinis supra modum humanũ illustratur, sicut fuerunt Apostoli, qui absque humano studio fuerunt de diuinis excellentissime illustrati, & hoc est quod dicit. **Beati mundo corde.** Additur autem premium conueniens cum dicitur.

5 Quoniam ipsi Deum. quia visio Dei enigmatica per fidem in præsentem, & facie ad faciem in futuro, bene repromittitur habentibus talem munditiam, secũdum quod dicitur. 1. Cor. 11. d. *Videmus nũc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem.*

6 Beati pacifici. Hic ponitur beatitudo ordinans hominẽ respectu Dei quantum ad effectum quod fit modo cõmuni & humano per amorem naturalem, quãdo diligit Deum sicut principium suum efficiẽs & conseruatiũ, licet præter hoc alia diligat. Sed excellentius hoc fit per beatitudinẽ quę est pax, quando, scilicet homo totaliter per affectum mentis Deo cõiungitur, sicut bonitati summe, & sic nihil aliud extra ipsum quærat, sed in ipso quietatur & pacificatur, & hoc est quod dicit. **Beati pacifici.** Additur autem premium conueniens cũ dicitur.

7 Quo. filii Dei. Filiatio enim Dei importat assimilationẽ ad Deũ, proprium autem est ipsius Dei q seipso fruitur, & seipso quietatur. Et ideo qui prædicto modo sunt pacifici, recte filij Dei vocabuntur.

Beati

MORALITER.

2 Beati misericordes. Glo. Iustitia & misericordia coniunctę sunt, vt altera alteram debeat temperare, nam iustitia sine misericordia crudelitas est, misericordia sine iustitia dissoluit.

Beati

4 Beati mundo corde. Glo. Sexto loco ponit̃ cordis mũditia, quia sexto die conditus est homo ad imaginẽ Dei, per quã capax est ipsius per cognitionem & amorem.

6 Beati pacifici. scilicet interna pace & fraterna.

7 Quoniam filii Dei vocabuntur. in pace superna.

Tom. 5.

Beati

Simp. rat. vt totus hom. spiritui feruiat: tunc pax ad alios deri-
 uit, vt pax est in omni. h. i. c. m. s. Vera quæ pax est vbi nihil
 repugnat Pax Dei omnem sensum superat, quæ & si capi non pot
 vt est, in pro capitate nostra capi potest, non quæta est, sed
 quæta ad reconciliationem adoptionis sufficit. Infinitas ater

Phil. 4. a.
 1. Per. 1. con.
 ad. 1. d. 1. q. 1.
 ad. 1. d. 1. q. 1.
 q. 1. cap.
 §. red. De re
 nun. c. veruiv

Lib. de beati-
 tudinib;

† Mar. 9. g.
 Luc. 14. g. 93.
 dist. c. sacerdo
 tes

Rom. 8. g.

Myflics.

Beatus quis
 dicitur,

ne pacis, & si non potest intelli
 g. & quomodo filius nra pax con
 ueniat, & quomodo Deus pax
 leuere iudicat, & quæta & qua
 lis sit pax totius trinitatis, vbi
 vna virtus, vna operatio, tamẽ
 quod est, & quod tanta & talis
 est, quæta prædicatur fide capi
 mus. Ad gradum pacis qui pur
 gatus est, intendit & dirigitur.
 Gregorius Nyffen. Pacifici
 vocantur imitatores humani-
 tatis diuinæ, qui id quod pro-
 prium est diuinæ bonitatis, in
 sua vita ostendunt, eicere odiũ,
 finire bellum, abolere inuidiã,
 exterminare pugnam, tollere
 simulationem. Sed proprie pa-
 cificus appellat, qui eam quæ
 intra ipsum est, seditionem ear-
 nis & spiritus, ad pacificam cõ-
 cordiam adducit.

Ba Beati qui persecutionem. In
 prædictis septem est perfectio
 nis ostensio & probatio. Qui
 prædicta habet pati possunt persecutionem, & recte tenet
 prædicta quæ accepit qui pro eis paratus est mori.

Qui vsque ad sapientiam per prædicta cõscendunt perfecti
 & roborati, non cedunt persecutioni, quia nec mors nec vita
 pot separare a Christo. Quorũ mères præmissarũ beatitudi-
 nũ illustrat exercitia, earũ mūdicia cor ad Deũ gubernat, vt
 reformet imago pro peccato delera. Octaua sententia quæ ad
 caput redit perfectũque hominẽ declarat, & significat circũ-
 cisionẽ octaua die, & resurrectionẽ domini post sabbatũ, qui
 est octauus & primus dies, & octauas quas in nouo Testamẽ
 to celebramus, & numerũ Pentecostes. Nã in septenario nu-
 mero, septies multiplicato, quo fiunt, 49. quasi octauus addit
 vii⁹ vt 50. cõpleant, & tãquã redeat ad caput, quo die missus
 est spiritus sanctus, quo in regnũ celorũ ducimur, & heredita-
 tẽ accipimus, cõsolamur, & pascimur, & misericordiã cõseq-
 mur, & mūdatur & pacificamur, & ita psequutiones exte-
 rius illatas & molestas p veritate & iustitia sustinem⁹. Octa-
 ua verẽ circũcisionis beatitudo martyrio terminat, quæ pba-
 tũ reddit, & supplet præcedẽtib. donis. Octaua promissio nõ
 est alia quã prima, verbis iterata. Myflicũ est in numero quã
 iterat in promissione inf. 7. prius sonat, & postea cõnumerat
 extra, vt gloria resurrectionis his octo gradib. cõsecret. Octa-
 ua est dies resurrectionis, quæ & prima in qua & lux creata,

Generaliter omnium dicitur regnũ celorũ, & si specialitas
 numeret meritorũ, quia licet illius iure possit dici quã nouissi-
 mus erit, tamen vniuersorũ dignitas omnibus cõmunis erit,
 dũ per charitatẽ quod in aliis est, etiam vltimus possidebit:
 Beatus dicitur qui nihil mali vult, & omnia habet quæ
 vult, Et ideo omnis ibi beatus, quia non vult amplius, cum
 nihil iniuste vult.

Cb Beati estis cum maledixerint. Hucusq; generaliter sententias
 posuit

NICOLAUS DE LYRA.

1 Beati qui perse. Hic ponitur beatitudo perficiens hominem ad
 bene patiẽdũ. Sicut. n. ad virtutẽ pertinet bene agere, ita & bene pati.
 In hoc autẽ bene se habet homo nõ cõmuni & humano, quã pro tribula-
 tione imminente nõ recedit a virtute, licet hoc sustineat cũ aliqua an-
 gustia & dolore, & hoc sit per fortitudinẽ quæ est virtus politica. Sed
 excellentius hoc fit per beatitudinẽ, quæ potest dici quãdã fortitudo di-
 uina, quãdã talia sustinet nõ solũ patienter sed etiã lætante, sicut mar-
 tyres quanto acerbioribus tormentis cruciabantur, tanto magis in do-
 mino lætabantur. Et hoc est quod dicit. Beati qui persecutionem
 patiuntur. Et sequitur. Gaudete & exultate, quoniam, &c.
2 Vos estis sal terræ. Hic ponuntur virtutes pralatorum. Ad cui-

posuit quasi ad absentes, cũ & ad p̄sentes pertinerẽt, nũc ad
 eos verba conuertit (quãuis & hoc alijs cõueniat) prædicens
 quæta pro nomine eius essent passuri, quia dignitatẽ gradus
 eorũ eis intinere volebat dicẽs. Vos estis sal terræ, vos estis lux
 mundi. vt ex tribus humilitatẽ, ex lætis acciperent cõsolati-
 onem.

a † Beati qui persecutionem patiuntur pro-
 pter iustitiam, quoniam ipsorũ est regnum
 celorũ. † Beati estis cum maledixerint vo-
 bis homines, & persecuti vos fuerint, & di-
 xerint omne malum * aduersum vos men-
 tientes, propter me. Gaudete & exultate,
 quoniam merces vestra copiosa est in celis.
 Sic enim persecuti sunt prophetas qui
 fuerunt ante vos. † Vos estis sal terræ,

Sicut Moyses decem præce-
 pra proponens, postea p partes
 explicat, sic Christus quatuor vir-
 tutũ genera octo beatitudines
 proponit, ex quib. pendẽt omnia
 quæ in monte dixit dñs. Sed
 quia obscure plura paucis
 verbis cõcluserat, exponit la-
 tius. vñ de octaua beatitudine
 latius profequitur partes perse-
 quitionum. specialiter aposto-
 los & eorũ sequaces pro ius-
 titia passuros exprimens.
 c Maledixerint. Antiqua trã-
 latio habet: Cum oderint vos
 hoĩes, & dixerint omne malũ,
 & expulerint. Idem tamẽ sen-
 sus in nostra cũ maledicta ex
 odio cordis fiãt. Qui gloriam ce-
 li optat, non timet opprobriũ
 in terra, quãtũ quisq; de laude
 hominũ lætatur, tãtum de op-
 probrio tristatur. Quẽ laus ex-
 tollit, vituperatio deprimit,

vbi quis querit laudari tantum apud Deum, nõ timet confan-
 di in conspectu hominum.

d Mentientes. Hoc ad dñe ne gloriatur de quo vere mala di-
 cuntur. Etã addit Propter me. quia aliquando falsa dicuntur,
 quod accidit temeritate hominum, non tamẽ propter Chris-
 tum hoc patiuntur, quem non sequuntur.

* Euthymius. Ne enim suspiceris quod simpliciter verbis
 malis impeti sit beatũ, idcirco addidit quæ plane distinctio-
 nem faciunt, videlicet, vt quæ dicuntur, mendacia sint, &
 propter Christum ea dicantur.

e Quoniam merces copiosa est in celis. Hæc sententia videtur ad
 hoc respicere quod dictũ est ibi, docebat eos dicẽs. Beati pau-
 peres spiritu quoniam ipsorum est, &c. Nec nõ & ad hoc. Vos estis
 sal terræ. Et. Vos estis lux mundi.

f In celis. Non in volubilibus, cũ non in rebus volubilibus
 merces eterna esse debeat, sed in spiritualib. firmamẽtis vbi
 habitat sempiterna iustitia. Iam ergo sentiunt hæc mercedẽ
 qui spiritualibus bonis gaudent. Sed perficietur cum morta-
 le hoc induet immortalitatem.

g Sic enim persecuti. Temperat exemplo figurẽm pa-
 nis. Tribus modis fit persecutio, odio cordis, dictis, factis.

h Vos estis sal terræ. Hic iam ostenditur apostolicũ officium,
 scilicet quod sunt sal terræ, & lux mundi. Hoc specialiter ad apo-
 stolos, qui prædicis virtutibus, paupertate. f. & alijs debeat
 ornari, vt sint sal optimũ cõdientes abos doctrina, & vitæ suę
 exemplo. Sal, salus a corruptione. vnde propheta: posuit te in
 lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extrema terræ.

Vbi corruptio culpę deliciauit sale sapiẽtiæ, vermes non
 demoliuntur. Vos estis sal terræ. quia terra. i. humana natura
 per eos conditur verbi sapiẽtia. Sal facit sterilem terrã. Vnde,
 ira victorũ destructas yrbes sale seminabat, ne quod in eis
 germen

ius cudentiam considerandum, quod pralati sunt successores aposto-
 lorum, & ideo debent esse perfecti in vita contemplatiua & actiua,
 & ideo virtutes contemplatiuorum quæ sunt prædictæ supponuntur
 esse in eis & similiter illę quæ sequuntur de actiuis, sed hic exprinun-
 tur aliqua specialia quæ debent esse in eis præ ceteris. Et primo quan-
 tum ad eorum vitam. Secundo, quantum ad eorum doctrinam, ibi. No-
 lite putare. Circa primum aduertendum, quod pralati præ care-
 ris debent esse excellentes quantum ad quatuor. Primum est discretio
 in agendis, quia sunt doctores & gubernatores aliorum, & hoc desi-
 gnatur cum dicitur. Vos estis sal terræ. Sicut enim sale conduntur
 omnia cibaria, ita a discretionẽ pralatorum debent dirigi & ordinari
 omnia opera subditorum.

MORALITER.

1 Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, scilicet le-
 gale in quæ includit omnem virtutem.

2 Vos estis sal terræ. Hęc verba dicunt episcopis qui sũt suc-
 cessores apostolorũ. Sal enim in scriptura discretionẽ signifi-
 cat, quæ debet in eis esse per excellentiã, propter quod di-
 ctum

Vox

Quod

Diuisio.
 Ad qua
 pralati d
 alios e
 lete.

Tribus m
 fit psequi

Esa. 42. a

F

germē oriretur. Ita apostoli destructo regno p̄i, germē vi-
 A uiorū compecebāt. Sal cibos cōdit, carnes ficcat: p̄dicatio
 vero a vermibus & a putredine vitiorum illēsam feruat suo
 creatori humanā naturam. Vt non est cibus sapidus nisi sale
 cōditus: ita sermo nō est utilis sine documēto apostolicę do-

specialiter apostolis deputātur. vt cos cetera asse quatos ple- D
 ne cognoscatur. Vnde sequitur.
 e Non potest ciuitas. quia apostoli fundamēta sunt apte ciuitas
 dicitur. *Supra montem*. locus mōtē iustitię innuit, qui excelsus
 est, quo propalamini ne vos abscondatis. Non est. n. facultas

cu. 2. d. *In*
 ar. 9. g. *omni*
 a. non *sacrificio*
 & 3. 9. *sal offer.* id est, in
 omni quod dicitur vel facis, apo-
 stolicam sapientiam habe. Ex
 aqua & igne sal conficitur ita
 isti ex aqua spiritus sancti & igne
 tribulationis. Vel, per aquā ba-
 ptismi. & ignem Charitatis in
 saporem sapientię sunt nati.
 a *Quod si sal.* id est, si vos per
 quos alij condiendi sunt, ad-
 uertis vel prosperis cesseritis:
 ar. 4. c. per quos a vobis error aufere-
 tur, cum vos Deus tollere alijs
 elegerit? Ad nihilū valet: quia
 (vt alius euangelista ait) nec
 terrę utilis est quā suo iniectu
 germinare prohibet nec ster-
 quilibet quod non fecundare fi-
 nit. Sic qui retro vadit, nec ipse
 fructū fert, nec alios valet ex-
 colere: sed ab ecclesia eicitur,
 & in hæc verba ridetur. Hic
 homo cepit edificare, & non
 potuit consummare. *Si sal eua-*
 nuerit. id est, si timore vel cupi-
 dine doctor saporem sapientię
 omiserit, per quē fatuitas eius
 emēdabitur? Hoc solis aposto-

- a Aliorum fortitudo. b Id est, si doctor errauerit. c In tribulatione defecerit. d Id est, per quos infirmus populus confirmabitur?
- a † Quod si sal † euauerit, in quo salietur? 1
 a Sal infatuatum, id est, tribulationi cedentes. 2
 Ad nihilum valet ultra, nisi vt mittatur fo- 3
 a Ab officio docendi, vel ecclesia. b Dum vita eius contemnitur, quæ ad nihilum valet. c Irrideatur ab hominibus carnalibus. d Percipentes in Christo lucem veritatis.
- b rās, & conculetur ab hominibus. † Vos estis 4
 c a Per quos omnes illuminantur a tenebris ignorantie. b Nomine mundi uel uniuersi qui sunt de mundo electi accipiuntur. c Quod d. aspiciet quo positi estis. d Soliditas apostolicę doctrinæ. e Celari. f Non licet clam esse bonos.
- d lux mundi. † Non potest ciuitas abscondi 5
 e † Christum uel ecclesiam. a Ipse mons manifestat eam. b Alia similitudo.
- f supra montem posita, neque accendunt lu- †
 a Timoris uel commodo uitæ presentis.
- cernam, & ponunt eam sub modio, sed su-
 a Id est, uitæ integritatem.
- g per candelabrum: † vt luceat omnibus qui
 a Ecclesia uel mundo. b Vt dico, non sub modio posita sed super candelabrum. c Vere docet, qui facit quod doc. t. aliter condemnat seipsum.
- h in dōmo sunt. † Sic luceat lux vestra coram 6
 i hominibus, vt videant opera vestra bona,
 a In vobis. b Non uo. c Cuius opus est quod cali fa- e uni. d Qui uos facit celestes.
- & glorificent patrem vestrum, qui in celis
 k est. Nolite putare, quoniam veni soluere 7

subter fugiēdi vel clam aliquid
 faciendi. ideo subditos miseri-
 corditer intus consilio regite,
 & extra cōtra aduersarios pro
 iustitia pugnando defendite:
 quod pertinet ad spiritum cō-
 filij & fortitudinis.

* Ruper. Non patitur ordo
 vel ratio iudicij seu cōsiliij di-
 uini, vt abscondatur & incogni-
 ta sit, quæ ad hoc edificata est,
 & ad hoc mille clypei pendēt
 ex ea omnis armatura fortū,
 vt omnes q̄ inter aduersarios
 periclitantur, qui inter Iudeos
 paganos atque hæreticos pro
 fide agonizantur, recurrere
 sciant ad ciuitatem hanc (ec-
 clesiā) vt in ea cōmuni, de ea
 sumptis sentētijs armati, vt ha-
 beāt vnde animā, p̄o qua illis
 res est, defendere possint.

f *Neque accendunt lucernam.*
 Domesticis exēplis docet, ne
 celent lucem verbi sibi com-
 missam. Non accēdunt, id est,
 non ideo data est doctrina p̄-
 dicationis, vt celent eam &
 subiciāt seruituti corporis, dū

aliqua timēt. Sed corpus suum ministerio Dei subiciant, ut
 per vocē, &c. corporis officia lux excellentior ceteris appa-
 reat. Vñ dicitur *Castigo corpus meum, &c.* Vel Christus lucem
 accendit, dum testam humane naturæ flamma suæ diuinita-
 tis impleuit: quam nec credentibus abscondit, nec modio. i.
 men sura legis, vel terminis unius gentis inclusit. Sed super
 candelabrum. i. ecclesiam fidem suæ incarnationis affixit,
 vbi omnes possint intueri, qui in domo. i. ecclesia sunt, uel
 mundo. Vnde subdit, *Sic luceat, &c.*

g *Candelabrum.* Sicut lucerna Christus, candelabrum crux est,
 super quam erat leuandus. Candelabrum ecclesia, quæ uer-
 bum uitæ presentis baiulat.

h *Sic luceat.* Et hæc omnia ita agite, ut non finem boni ope-
 ris in laudibus hominum constituatis.

i *Vt videant &c.* Opera requiro, ut uideantur, & sic doctrina
 confirmetur, & hoc non ad gloriam uestram.

k *Nolite putare.* Post quā hortatus est oīa pati pro ueritate, &
 nō celare, & ad gloriā Dei facere, incipit docere qd̄ docturi
 sint. Quasi diceret: quid est qd̄ uetas abscondi, pro quo iubes
 oīa patian est aliquid contra legem? *Non ueni soluere legem,*
sed adimplere. uel faciendo qd̄ dicit, uel supplendo, qd̄ deerat,
 & imperfectum erat. *Nolite putare.* Hactenus docuit, ut sale
 condiant aīas ad incorruptionis sanitatem, ut illuminent ad
 ueritatis intelligentiam: ut acquisitos ab hostibus defendāt,

B
 lis conuenit. Quod sequitur, omnibus magistris. *Ad nihilum
 valet ultra, &c.* In fine de omnibus concludit sic. *Nisi abunda-
 uerit iusti, &c.*

b *Et conculetur ab hominibus.* Sanctus & uerus minister Chri-
 sti & si a malis ridetur, conculcari non potest, quia mēte fi-
 xus in celo manet.

c *Vos estis lux mundi.* Prius sal quam lux: quia prius vita quam
 doctrina. vita ducit ad scientiam ueritatis. Qui Deum timet,
 scientia non caret.

* Greg. Omnes supernæ patriæ electi, sancti quidem & iu-
 sti sunt, sed participatione sapientię nō comparatione. Quid
 enim sunt homines Deo comparati? Lumen autem sapien-
 tia. Lumē & serui sapientię uocari solēt, sed illa lumē illumi-
 nans iste lumē illuminatū, sicut scriptū est, *Erat lux uera, &c.*

d *Lux mundi.* Alia causa est quare nō debent deficere: quia il-
 luminati a Christo uerbo & exemplo: quocunq̄ illati mū-
 danis lucē fidei & scientię debent ministrare. Et sicut (quia
 sunt sal) debent corruptionem pellere: sic & tenebras (quia
 lux sunt) fugare.

Lux tenebras soluit & postea illustrat: sic apostoli depulsis
 vitijs deducūt ad lumē fidei & cognitionis. *Lux mundi.* Hæc
 est eadē grā qua mūdi corde fiūt, quorū corda mūdant fide
 & intellectu. Sic q̄ sal uocant pacificis cōgruit: quia sine sa-
 pientia nō tenet condimentū pacis. hæc lumina & p̄cipua
 ipe-

† Infatuatus
 vel infipidus
 fuerit.

† 24. q. i. c. quo
 niam.

E

1. Cor. 9. d.

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quod si sal. i. si discretio in pralatis defecerit.
- 2 In quo salietur. q. d. in nullo opera subditorū condientur seu dirigen-
 tur. Ideo subditur.
- 3 Ad nihil. quia talis debet repelli a pralatione, ne officium pralato-
 rum in conspectum hominum reddatur uile. Secundum in quo debent
 pracellere pralati, est clara notitia in scripturis intelligendis. Et hoc
 est quod dicitur.
- 4 Vos estis. Sicut. n. lux est manifestatio omnium occultorū, sic p̄-
 lati per intelligentiā sacræ scripturæ debent ex officio notificare alijs
 omnia opera uirtutū. in cuius signū portant mitram in capite, in qua
 duo sunt cornua, quia debent scire duo testamēta. Tertium in quo de-
 bent pracellere est constantia in oppressoribus pauperum reprimendis
 unde dicit Saluator Ioh. 10. b. Bonus pastor animam suam dat pro
 ouibus suis. mercenarius autē & qui non est pastor, uidet lupū uen-
 ientē, & dimittit oues & fugit. Quod exponens Greg. dicit: Lupus. n.
 super oues uenit, cum quilibet iniustus & raptor fideles quosque atq;
 hu-

humiles opprimit, sed qui pastor uidebatur, & non erat, relinquit oues
 & fugit, quia dum sibi ab eo periculum meruit, resistere iniustitiæ nō
 p̄sumit fugitans non mutando locum, sed subtrahendo solatium: &
 ideo pastor bonus ciuitati in monte posita comparatur, quia ad ipsum
 debent habere oppressi refugium, quasi ad quoddam fortitium. Et hoc
 est quod dicit Saluator.

5 Non potest ciuitas. quia bonus pralatus in persecutione non debet
 se abscondere, sed ad defensionem gregis se manifeste ostendere. Quar-
 tum in quo debet pralatus excellere est sanctitatis euidētia in exem-
 plis dandis, quia secundum quod dicitur in pastorali. Tantum debet ex-
 cellere actionem populi actio præsulis, quantum distat a grege uita pa-
 storis, & ideo comparatur hic lucerna super candelabrum, illuminan-
 ti totam domum. Sed intentio recta subditur.

6 Sic luceat lux, &c. Et glorificēt patrum uestrum. quia non de-
 bent ad hoc gloriam propriam quærere, sed gloriam Dei & edificatio-
 neri populi.

7 Nolite putare. Hic ostendit eminentiam pralatorum quantum ad
 * doctri-

MORALITER.

† cūtur sal in abstracto, sicut excellenter liberalis, liberalitas
 nominatur. Ipsorum autem discretione debēt opera subdi-
 torum sic condiri, vt coram Deo sapida reddantur.

4 Vos estis lux. Debent enim alios illuminare de credendis.
 Non

5 Non potest ciuitas. Dicitur. n. ciuitas in monte posita, nam
 esse debet forte refugium iniuste oppressis.

Neque accendunt lucernam. Debēt etiam esse lucerna super
 candelabrum posita, vt alijs luceant per sanctæ uitæ exempla

7 Nolite putare quoniam ueni. Hic informant doctores, vt non
 Tom. 5. d 2

A *Omnia fiant.* Spiritualiter impleantur, vel imperfecta perficiantur, & significantia, impletionem consummentur.
B *Qui ergo soluerit.* Minima sunt crux Christi & passio, quæ qui erubescit, minimus est, qui confitetur, magnus. Vel Pharisæos notat, qui mandata Dei demiserunt pro suis traditionibus, quæ nihil valent dum vel minimum, quod in lege est, prætereunt.

Moraliter autem soluit, qui non implet, sed tenet sicut infirmis data sunt. Vel qui non intelligit spiritualiter. Soluere, non est agere, quod recte intelligit, vel non intelligere quod non deprauat, aut minuire integritatem superadditionis Christi.

C *Minimus vocabitur, &c.* In regno cælorum minimus uocabitur qui erit in eo indignus, in quo nullus minimus sed omnes magni.

E *AVGVSTINVS.* Quid est soluitur? Quid est docetur? Soluitur factis, & docetur quasi verbis. *Qui prædicas non furandum furaris.* Soluit ergo in facto, qui furatur, & quia sic docet, minimus vocabitur in regno cælorum, id est, in ecclesia huius temporis.

D *Qui autem fecerit.* Qui non soluerit, & sic docet, non minimus, non tamen magnus, sed facit quod docet. Soli enim factores, legis iusti sunt apud Deum.

E *Dico autem vobis.* Cum ait, dico, magnam uim & profundam intelligentiam cogitandi iniecit, ostendit quomodo superaddit. Et non quæ prius mandauerat, absoluit. Plus etiã est diligere inimicos quam non odisse, non cupere, quam non adulterari, non irasci, quam non occidere.

F *Nisi, id est,* non solum minima legis præcepta impleueritis, sed & ea quæ addo, quia dum fiunt addita ad perfectionem etiam hæc plenius aguntur quæ præmissa sunt ad inchoationem, quia qui non videt mulierem ad concupiscendum eam, nec fornicatur, nec occidit qui non irascitur.

Augustinus. Iustitia Pharisæorum est, ut non occidant, iustitia eorum qui intraturi sunt in regnum cælorum, ut non irascantur sine causa. Minimum ergo est non occidere, & qui illud soluerit, minimus vocabitur in regno cælorum. Qui autem illud impleuerit ut non occidat, non continuo magnus erit, & idoneus regno

regno cælorum, sed tamen ascendit aliquem gradum, perficietur autem si nec irascatur sine causa.

* Idem. Abundat iustitia nostra super iustitiam eorum, qui soluunt quod docent, ut vos non soluatis, sed faciatis potius quod docetis.

L. lib. 20. de ciuit. ca. 9.

Quin. **A** Quia omnia fiunt, ergo. **B** Vel non agendo, vel non credendo ut Pharisæi.

1 donec omnia fiant. **†** Qui ergo soluerit

2 *Minima sunt quæ inchoant homines.* **I** sicut soluit:

2 vnum de mandatis istis minimis, & do

3 *a* Despectissimus est in ecclesia sanctorum. **b** Ab illis qui sunt in regno cælorum.

3 cuerit sic homines, minimus vocabitur

4 in regno cælorum, qui autem fecerit & do

4 *Sic.* **a** Licet in præsentibus abiectus, contra licet ille hic prælatus, tamen uilis.

cuerit, hic magnus vocabitur in regno cæ

5 *a* Quomodo ergo faciendum. **b** Quod sit spiritu con-

5 lorum. Dico **†** autem vobis, quia nisi abun

6 *a* Quæ est in præceptis vitæ inchoatiuis, & mysticis iuxta literam.

6 dauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum

6 & Pharisæorum, non intrabitis in regnum

6 cælorum. **†** Audistis quia dictum est anti-

6 quis. Non occides. Qui autem occiderit

7 *a* Ut iudicio puniatur legis. **b** Plus impono non irasci.

7 **†** reus erit iudicio. Ego autem dico vobis

quæ in spiritu est, aduersarios, hypocritas vero, & iactantia in temperantes, & in sensu, & vera legis interpretatione inconfidentes, ut qui margaritas scripturæ, porcinis affectionibus metantur, sed & ipsimet ex ouibus se lupos faciunt & hominum prudentiam eludere conantur, cum destruant mandata Dei propter traditiones suas.

G *Iustitia.* Iustitiã Pharisæorum vocat omnia illa ad cultum Dei actualiter præcepta, seu figurarum mystica tamen ad ipsam instituta.

Iustitia illorum, mandata Moysi, impletio illorum, iustitia Christi. Illa a pena liberant, ista saluant.

Quidam in hac expositione laborant, volentes notare superabundantiam esse in nouo quæ non obseruaretur in ueteri. Testam. cum & in illo mali actus & mala concupiscentia prohiberentur. Sed non secundum hoc hic agitur, immo in hoc abundantia maior quam scribarum, & Pharisæorum ostenditur, quia illi secundum opera magis iusti appellati, quam secundum voluntatem affectabant.

H *Audistis.* Exponit quæ est iustitia Pharisæorum quam qui adimplet non statim magnus, sed aliquem gradum consecut.

I *Ego autem.* Perfectionem quæ venit implere incipit explanare,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui ergo soluerit, &c. Hic consequenter ostendit qualis debeat esse doctrina prælatorum per conformitatem ad Christum, & ponit quandam diuisionem trimembrem doctorum. Quidam enim sunt qui male viuunt, & male docent, sicut hæretici. Et de istis dicitur. Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis, male scilicet viuendo.

2 Et docuerit sic homines, alios similiter per falsam doctrinam corrumpendo.

3 Minimus vocabitur in regno cælorum, id est, in ecclesia militante, quia decidit a vera fide: alii sunt qui bene viuunt & bene docent, & tales doctores debent esse prælati ecclesiæ propter quod dicit.

4 Qui autem fecerit, & docuerit, &c. Alii sunt doctores qui bene docent & male viuunt, de quibus dicitur infra 23. a. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi: quod dicunt facite opera autem eorum nolite facere, dicunt enim & non faciunt. & quia hoc non sufficit ad salutem, ideo dicit prælati ecclesiæ.

5 Nisi abundauerit iustitia, q. d. ad salutem non sufficit bona doctrina, nisi adsit bona vita.

6 Audistis quia dictum est. Superius descripsit virtutes contemplatiuorum, & prælatorum in quibus consistit iustitia abundans, hic consequenter describit virtutes actiuorum in quibus consistit iustitia ad salutem sufficiens. Ad cuius evidentiam considerandum, quod ad consequentem salutem sufficit obseruatio mandatorum decalogi, ut dicit. Saluator infra. 19. c. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. & ideo Saluator noua præcepta moralia non dedit, sed præcepta decalogi repleuit, & ad obseruationem eorum homines induxit, verum intellectum eorum declarando, & errores Iudæorum circa hoc excludendo. Et ideo diuiditur in tres partes, quia primo dat intellectum aliquorum præceptorum moralium. Secundo, aliquorum iudicialium,

lib. 20. de ciuit. ca. 9. **F** *lium, ibi, Audistis, quia, &c. Oculum pro oculo. Tercio, intellectum cuiusdam præcepit in quo fundatur tota lex, videlicet de dilectione proximi, ibi. Audistis quia dictum est, &c. Diliges proximum tuum.*

Prima adhuc in duas, quia primo dat intellectum quorundam præceptorum secundæ tabulæ quo ordinat hominem ad proximum. Et secundo dat intellectum cuiusdam præcepti primæ tabulæ ordinantis hominem ad Deum, quo prohibetur periurium, ibi, Iterum audistis, quia dictum est. Non periurabis. Prima in duas, quia primo dat intellectum cuiusdam præcepti quo prohibetur nocumentum in persona propria. Secundo præcepti quo prohibetur nocumentum in persona coniuncta, ibi, Audistis quia dictum, &c. Non mæchaberis. Iterum prima in duas, quia primo declarat præceptum. Secundo infert duplex corollarium, ibi, Si offers, &c. Circa primum aduertendum quod Iudæi credebant per præcepta decalogi sola opera exteriora prohiberi non motum animi. vnde, & Iosephus. 12. libro antiquitatum reprobat Polybium historiographum Persarum dicentem, quod Antiochus Epiphanes mortuus fuerat in montibus misere propter hoc quod voluerat spoliare templum Dianæ in Perside dicens, quod voluntas mala non est peccatum, nisi exeat in effectum. Et eodem modo dicebant Iudæi de hoc præcepto. Non occides qui autem occiderit, quia per hoc prohibetur occidendi factum, & non occidendi propositum. Et hoc est quod dicit. Audistis quia dictum est antiquis, hoc est, sic interpretabantur præceptum hoc. Sed hunc errorem excludit Saluator dicens.

7 Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo vbi Saluator ponit triplicem gradum iræ. Primus est in corde. Et notatur cum dicitur. Omnis qui irascitur. Secundus est in ore per verbum contumeliosum, confusum tamen: quod notatur cum dicitur. Qui autem dixerit racha. Tertius gradus est, quando proceditur ad contumeliam determinatam, quod notatur cum dicitur. Qui dixerit fatue. Primus gradus est minoris culpe quam secundus, &

A nare, & quomodo iusticia eorum debeat superabundare.
 * Euthymius. Postquam corda eorum beatitudinibus præ
 nullant. & ad virtutem exierit, maiora deinceps addit præ
 cepta. Incipit autem ubi affectibus qui naturaliores sunt, ab
 ira & concupiscentia.

THEOPHYLACTVS.

Dictum est, &c. Hoc acerto
 quodam dictum esse non dicit,
 si enim dixisset, Audistis quia
 dictum est a patre meo, aut a
 meipso qui filius Dei sum, vi-
 deri posset diuersa a patre le-
 gē ponere. Si dixisset, dixi anti-
 quis, egre acceptus fuisset ser-
 mo. Indefinite ergo dixit, di-
 ctum est antiquis, per quod le-
 gis antiquitatem ostendit.

a Omnis qui irascitur. Quia
 nesciebāt homicidium esse ni-
 si peremptionem, aperit om-
 nem motum animi ad nocen-
 dum, in homicidium compu-
 tari. Mandatum Christi non
 est contrarium legi, sed latius
 legem in se continet Qui non
 irascitur, non occidit. Sed non
B econtra, licentia irascendi cau-
 sa homicidii. Tolle iram, &
 homicidium non fit.

Superadditio Christi non
 irasci, non concupiscere, a quibus difficile est abstinere, &
 ideo magna sunt in remuneratione. Ira est omnis malus mo-
 tus ad nocendum. Subitus autem motus cui non consentitur
 propassio est. Accedente consensu, passio est & mors in do-
 mo. *Omnis qui irascitur.* Gradus sunt in istis peccatis. Primo est
 irasci, & hunc motum animo retinere, plus est si vocem cō-
 motio ipsa extorsit, qua feriat ille cui irascitur: plus etiam,
 si certa vituperatio increpuit. Similiter gradus sunt in penā,
 nam minus est iudicium, quando adhuc cum reo agitur, &
 est defensionis locus. Plus est concilium quando iudices inter
 se conferunt quo supplicio damnent quem constat esse dā-
 nandum. Plus est etiam gehenna, ubi nulla sententię dilatio.
 Et ita quod propriis & certis modis exprimi non potuit, qui
 busdam similitudinibus distinctum est. His enim tribus iu-
 dicio, concilio, gehenna diuersę mansiones in æterna dam-
 natione pro modo peccati signanter exprimuntur. *Qui irasci-
 tur.* Addunt quidam sine causa, sicut & ad dicere racha. vel
 fatue, quia naturale est irasci, ita tamen ne sine causa fiat. Cui
 sensui videtur aptari. *Irascimini, & nolite peccare.* Sed omnis oc-
 casio iræ tollitur, dum inimicos diligere iubemur. Qui non
 irascitur, non soluit legem, sed implet, ut intus sicut extra fer-
 uet innocentia. Ira proprie est commotio passionis. Ira, q̄ ex
 causa & nō ex passione est, iudiciū est nō commotio illicita.

Omnis occasio iræ infirmis scilicet aufertur vel tollitur. Si
 enim cum causa, non fratri irascitur sed vitio. Iusta ira ma-
 ter est disciplinæ. Et ira quæ est cum causa, iudiciū est, nō ira.
Racha. Racha. Vel racha verbū Hebræum, & interpretat̄ cenos,
C id est, vacuus, quod dicimus sine cerebro quod est magna cō-
 tumelia. Qui ergo hæc dicit fratri qui spiritus sancto plenus est,
 luiturus est contumeliam spiritus sancti iudicio sanctorū iu-
 dicio: Non enim modicus furor est quem Deus sale sapien-
 tiæ condidit infatuatum dicere, & salienti Deo derogare.

* Chrysostomus. Racha non grandis alicuius conuictij
 sermo est, sed magis de contemptu veniens, impatientiaque

NICOLAUS DE LYRA.

secundus quam tertius & ideo primo minor pena determinatur,
 cum dicitur.

1 Reus erit concilio. Quia minus est quod iudices debeant con-
 gregari ad determinationem penę alicuius, quam quod iam sit
 adiudicatus, quod ponitur in secundo cum dicitur. *Reus erit iudi-
 cio.* Et hoc est minus quam quod aliquis sit iam extremę penę
 determinatus, quod ponitur in tertio gradu, cum dicitur.

2 Reus erit gehennę. Considerandum tamen, quod licet ira sit pec-
 catū, ut hic dicitur, non tamen peccatū oīs. Ira enim est appetitus
 vindictę. Vindicta autē si sit iusta, nō est peccatū eā appetere, sed
 tantum si sit iniusta. Et hoc cōtingit quadrupliciter. Vel quādo ap-
 petitur pena eius qui nō meruit vel plus q̄ meruit. Vel si appetat-
 ur ordine debito prætermisso, vel quia appetitur p̄pter indebitū

MORALITER.

3 Si ergo offers munus tuum. Chrysostomus, Plus enim diligit
 Deus

dicentis, ut ipsi nonnunquam vel ferulis vel inferioribus
 quibusque aliquid imperantes, diximus, vade tu.
 * Augustinus. Nonnulli de Græco trahere voluerunt in-
 terpretationem huius vocis, putantes pannosum dici racha,
 quoniam dicitur Græce pannus. Probabilius est quod au-
 diuit a quodam Habreo, vocē
 esse nō significantem aliquid,
 sed indignantis animi mo-
 tum exprimentem.

a quia omnis qui irascitur fratri suo reus
 erit iudicio. **†** Qui autem dixerit fratri suo
 racha, reus erit **†** concilio. **†** Qui autem di-
 xerit, fatue, reus erit gehennę ignis. Si er-
 go offers munus tuum ad altare, & ibi re-
 cordatus fueris, quia frater tuus habet ali-
 quid aduersum te, relinq; ibi munus tuum
 ante altare, & vade prius reconciliari fratri
 tuo, & tunc veniens offeres munus tuū. **†** Esto

3 c Si ergo offers munus tuum. Ex-
 planat ampliorum iustitiam
 ostendendo, quod si non licet
 fratri irasci, multo minus i ani-
 mo retinere quod in odiū que-
 rat conuerti. Si quidquā mali
 cōtra proximum in animo ha-
 bemus Deo placite offerre nō
 possumus. Si ergo offers, secūdu
 literā hoc absurdum est. Est er-
 go in interiori templo altare.
 i. fides, cui quodlibet munus
 id est Psalmus, hymnus, oratio
 & huiusmodi, nisi sit innoxium

non est Deo placitum. Et ibi id est, cum in corde (quod est
 templum interius) tale munus oblaturus es, si in mentē ve-
 nerit quod frater tuus habet aliquid aduersum te, quem tu le-
 gisti. Si enim ipse te legit, non ipse, sed tu habes aduersus eū,
 nec tūc oportet te veniā petere, sed dare sicut vis tibi dimitti.

* Chrysostomus. Audiant hi qui sacris mysteriis initiati, cū
 inimicitias ad communionem altaris accedunt, nimirum sā-
 cro sancta Christi corporis & sanguinis mysteria, non modo
 fidelibus communicantur, sed & Deo summo offeruntur, ut
 simul sint cēna & sacrificium, vnde mēsa illa altare dicitur.
d Relinque ibi. Non ait refer, quia quod recte offertur immu-
 tari non licet. Sed relinque donec placabilis offeras, non e-
 nim munus repellit, sed charitatem proximi querit, sine qua
 nemo ad charitatem Dei peruenit. vnde, Prius charitatem
 proximo exoluat, qui munus suum Deo placere optat.
e vade. Non pedibus, sed animo humiliter ei prosternas in
 conspectu illius cui oblaturus es. Vel petendo veniam si præ-
 sens est. * Augustinus. Si absens sit, saltem apud te statueret
 oportet, quod statim atque illius adeundi commoditas se of-
 feret, cum illo reconciliaberis.

* Chrysostomus. Dic mihi quomodo reconciliabor? Qua-
 lis p̄cessit offensio, talis debet sequi recōciliatio. Si cogitatu
 offendisti, cogitatu recōciliare. Si verbis, verbis recōciliare.
 Omne em̄ peccatu, quomodo cōmittit̄, eo modo & penitet̄.
f Offeres. Hoc ex spiritu pietatis quo mitis fit, & diuinū verbū
 pie intelligit, intelligendo obedit, & ad implendū cor erigit
g Esto consentiens. Sicut iam præcepit fratri reconciliari, &
 post iubet inimicos diligi, ita hic dum currimus in via huius
 seculi, ad pacem, & concordiam hortatur, sicut dicitur, si fieri
 potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Et
 pro consentiens ex Græco habetur benignus vel beneuolus
 cio. ne differas in crastinū. *Dū est in via, dū adhuc licet opari.*
 Si fratrem læsisti reconciliare ei. Si aduersarius extiterit,
 esto beneuolus, ut fiat amicus.

Aduers-

finē, ut quādo appetitur solū propter vindictā non p̄pter iustitiā.
3 Si ergo offers. hic ex prædictis inferit duplex corollarium. Pri-
 mū respicit placationem diuinę offensę Et secundum euationē
 penę infligendę, secundū ponitur ibi. Esto cōsentiens, &c. circa
 primū aduertendū, quod munus Deo oblatū nō proficit ipsi oste-
 renti, nisi sit in charitate: charitatē autē nō habet, nisi proximo le-
 so ab eo velit satisfacere. Et iō dicit, *Si offers munus, &c.* Sequitur.
4 Vade prius, &c. Et potest hoc intelligi dupliciter. vno modo pe-
 dibus corporis. & hoc debet fieri si cōmode possit haberi ipius
 fratris offenti p̄sentia. Si autē non possit sufficit ire ad eū pedibus
 mētis quod fit quādo habet propositū satisfaciendi loco & tēp̄o-
 re competenti. Et hoc modo vtitur ecclesia Romana, quæ reū
 consentē absoluit, & sibi satisfactionem læso fiendam imponit.
5 Esto consentiens. Hoc est secundū corollarium, quia si ille qui
 Deus fidelium concordiam, quam munera sibi oblata.
5 Esto consentiens, &c. Moraliter aduersarius peccatoris potest
 dici

† 15. dist. c. finali.

† consentiui

Gradus in peccatis.

Gradus in pena.

Psal. 42.

Racha.

Homel. 16. operis imperf.

Libro. 1. ferm. monte c.

temp. sine ca.

† De h. cū ex.

E

† Luc.

Hom. 1. Math.

Libro. 1. ferm. monte c. Homel. operis imperf.

Rom. 12.

A Aduersarius est aliquis homo, vel diuinus sermo. Esto bene uolus & consentiens verbo Euangelij, qđ mandat multa cōtraria carni, cum quo in via, idest Christo, recte gradimur, dum ei obediendo ad vitam æternam pertingimus.

Aliter, Aduersarius est Deus, vel magis sermo diuinus qđ contradicit peccare uolētibus.

Qui ad hoc datus est, ut nobiscum sit in via cui oportet nos consentire, ne oderimus, quod Deus nobis non parcit donec sanemur.

* Augustinus. Sed neque beneuolentiam diabolo iubemur exhibere, ubi dum beneuolentia, ibi amicitia, neque quisquam duxerit; amicitiam cum diabolo esse faciendam. Neque cōcordare cum illo expedit, cui semel renunciando bellū in diximus, & quo victo coronabitur.

* Athanasius. Dicitur etiam conscientia aduersarius. Nam occulte nos in corde nostro redarguit, coercet a malo, & si simus inobedientes, tādē nos ad Dei tribunal sistit, ubi & pēnas dabimus enormium peccatorum, tum etiam lenium & minimorum.

* Tertullianus. Si in diabolū transfertur aduersarii mentio ex obseruatione comitante, cum illo quoque moneris eā inire concordiam quæ deputetur ex fidei conuentione. Pactus es, n. renunciare ipsi, & pompæ & angelis eius. Cōuenit inter uos de isto. Hęc erit amicitia obseruatione ipositionis, ne qđ eius postea relumas, ex his quæ ei eierasti, quæ illi reddidisti, ne te ut fraudatorē, ut pacti transgressorē iudici Deo obijciat, & iudex te tradat angelo executionis, & ille te in carcerem mandet infernum, unde non dimittaris, nisi modico quoque delicto mora resurrectionis expenso.

a In uia cum eo. Sermo diuinus, nobiscū est in Christi uia. Ad uersarius nobiscū in uia sermo. Sermo diuinus nobis uia est qua curramus. vñ. *Viam mandatorū tuorū concurri, cū dilasti cor meum.*

b Ne forte tradat. Sic tēperauit, ut penitentiæ locū nō afferret, putaretur. n. quod si obisset aduersarius & nō posset ei in uia esse beneuolus, necessario iudici traderetur. Sed & locū penitentiæ reliquit, & impenitentem iudici tradidit, dicens. Iudex tradat te ministro.

Tradat. i. causa sit cur tradaris in manus Christi, cui pater omne iudicium dedit. Christus ministro, idest, angelo qui colliget.

c Nouissimum quadrantem. i. minuta peccata, quia nihil erit impunitū. Vel per quadrantē nouissimū, significatur terrena peccata, quia prima pars mūdi cēlū. Secūda aer. Tertia, aqua. Quarta, nouissima terra, ergo donec reddas nouissimū quadrantem, idest, donec luas peccata quæ de terra contraxisti.

Primus quadrans est ignis quo charitas significat. Secūdus, aer quo spirat, quo significat uita. Tertius, aqua qua renascimur. Nouissimus, terra, per quam carnalis uita. Vnde. *Terra es & in terram ibis.* idest, exolues quod esse uoluisti.

Quadrans genus numi est qui habet duo minuta. Vñ alius euangelista dicit illam pauperculam misisse in corbanam quadrantem. Alius duo minuta quod idem est.

* Tertullianus. Carcerem illum quod Euangelium demonstrat, inferos intelligimus, & nouissimum quadrantem, modicum

NICOLAUS DE LYRA.

offendit fratrem, uult pēnā gehenna euadere, debet in hac uita mortali satisfacere. Et hoc est quod dicit. Esto consentiens, &c. Id est fratri laeso qui habet aduersum te. Esto consentiens per ipsius placationem.

- 1** Dum es in uia cum eo. Id est, in presenti uita.
- 2** Ne forte tradat, &c. tradat te ministro. Id est, diabolo qui est exequutor diuina iustitia.
- 3** Et in carcerem mittaris, id est, in penam infernalem.
- 4** Amen, id est, fideliter. **4** Dico tibi, non exabis, id est, nunquam exabis, quia in inferno nunquam est possibilis reditio.
- 5** Audistis quia dictum est. Hic consequenter saluator dat intellectum præcepti negatiui, quo prohibetur nocumētum alicui ratione personæ. s. uxoris. Et primo ponit huius præcepti intellectum. Secundo, refert quoddam corollarium, ibi: Si ergo oculus tuus. Circa primū aduertendum,

MORALITER.

† dici præceptū diuinū quod accusat ipsum. Et etiam cū hominibus in uita præsentī. Prou. 6. c. *Cum ambulaueris tecum gradiuntur, &c.* Munus autē hominis discordantis a præcepto diuino nō est

dicū quoq; delictū mora resurrectionis illic uendū interpredamur. Nemo dubitabit animā aliquid pensare penes inferos, salua resurrectionis plenitudine, per carnem quoque.

d Audistis. Adhuc qui dixit. *Non ueni soluere legem, sed adimplere.* Addit: *Quantū debeat abundare iustitia apostolorū plusquam*

Mar. 11. d. Matt. 5. d

Phariseorum. Minor iustitia est, non mechari corpore. Maior iustitia est non mechari & corde.

2 Non ait, qui concupierit. *sed qui uiderit ad concupiscendum eam.* id est, hoc sine & animo attēderit ut eā concupiscat, quod iam nō est titillari, sed plene consentire libidini, ut si facultas sit peragatur. Hic nomine mechantiū omnē carnalem delectationem accipe quādo animā relicta superiori lege, turpi uoluntate inferiorū prostituta corrumpitur.

3 *Viderit mulierem.* Beda. Magna superadditio. Visus ponitur pro omni motu qui est ad delectationem, non solum corporalis, sed interior qui est in concupiscētia, in qua aperiunt oculi qđ pro pēna peccati primis parētibus male aperti legūt. tūc itur in affectū cordis, nec deest uolūtas, sed occasio pēti. Sicut ergo bona uolūtas cū deest ce pia agēdi remunerat, sic de liberatio cū molimine uitiorum dānat, qđ nō sūm qđ quisq; potuit & nō licuit, sed secūdū qđ uoluit & proposuit ex conscientia accusatur uel defenditur.

* Chry. Dominus aduenire non est contentus, ut solummodo corpus a malis actibus, sed ut prius animam quoque a malis cogitationibus auerteret. Quia enim spiritus sancti gratiam mente suscipimus, merito ipsam purificat primam. Propterea non dixit, qui concupierit ad adulterandum, sed qui uiderit ad concupiscendum.

4 *Ad concupiscendum* Ut trāseat in affectū cordis; ut facere disponat, ubi nō deest uolūtas, sed occasio, qđ passio dicitur, quæ est mors in domo. Propassio est animi subitus affectus uel iræ, uel amoris. Passio quædam animi forma uel deliberatio ex consensu. unde dicitur aliquis iracundus uel amator.

Propassio est subitus motus sine deliberatione boni uel mali opis. Passio est affectio deliberati animi si sit locus psciēdi. *Quod si oculus.* Oculus pōt accipi dilectus amicus cōsiliarius quasi iter demonstrās. Dexter qđ diuinis. Qui uero in his quæ ad corpus p̄tinent cōsultit, similiter oculus. Scādalizat. i. si in hēresim aliquā trahere uult. Similiter dextera manus dī amicus, qđ est amicus in diuinis. Sinistra, quæ in huius uita necessariis. Sicut uisus oculo, ita manui cōuenit actio. Vel, i. oculo & in manū dextera possūt accipi fratres, uxor, filij, propin qđ, qui si sunt impedimēto, debemus a nobis separare, ne dū ipsos lucrari uolumus, nos ipsi pereamus. Vñ in Leuitico de magno sacerdote dī. *Cuius anima cultui Dei mancipata est, ne super patrem & matrem uel filias polluatur.* i. nullius affectum sciat nisi eius cuius cultui dedicatur.

Vel oculus, est mētis uisus, dexter dignior exteriori, qđ purgāndus est ne scādalizet. Quia si ille semp in ppitiatorū respicit, exterior frenat lege eius. Hic scādalizat concupiscēdo illicita, sed est eruendus ne per eum in uitium labamur.

Isidorus. Si cōtemplatio uertitur in tādium uel in arrogātiā, dimitte eam, & transi ad actiuā, quia melius est per actiuā saluari, quam per contemplatiuā perire.

5 *Ad concupiscendum* Ut trāseat in affectū cordis; ut facere disponat, ubi nō deest uolūtas, sed occasio, qđ passio dicitur, quæ est mors in domo. Propassio est animi subitus affectus uel iræ, uel amoris. Passio quædam animi forma uel deliberatio ex consensu. unde dicitur aliquis iracundus uel amator.

Propassio est subitus motus sine deliberatione boni uel mali opis. Passio est affectio deliberati animi si sit locus psciēdi. *Quod si oculus.* Oculus pōt accipi dilectus amicus cōsiliarius quasi iter demonstrās. Dexter qđ diuinis. Qui uero in his quæ ad corpus p̄tinent cōsultit, similiter oculus. Scādalizat. i. si in hēresim aliquā trahere uult. Similiter dextera manus dī amicus, qđ est amicus in diuinis. Sinistra, quæ in huius uita necessariis. Sicut uisus oculo, ita manui cōuenit actio. Vel, i. oculo & in manū dextera possūt accipi fratres, uxor, filij, propin qđ, qui si sunt impedimēto, debemus a nobis separare, ne dū ipsos lucrari uolumus, nos ipsi pereamus. Vñ in Leuitico de magno sacerdote dī. *Cuius anima cultui Dei mancipata est, ne super patrem & matrem uel filias polluatur.* i. nullius affectum sciat nisi eius cuius cultui dedicatur.

Vel oculus, est mētis uisus, dexter dignior exteriori, qđ purgāndus est ne scādalizet. Quia si ille semp in ppitiatorū respicit, exterior frenat lege eius. Hic scādalizat concupiscēdo illicita, sed est eruendus ne per eum in uitium labamur.

Isidorus. Si cōtemplatio uertitur in tādium uel in arrogātiā, dimitte eam, & transi ad actiuā, quia melius est per actiuā saluari, quam per contemplatiuā perire.

6 *Ad concupiscendum* Ut trāseat in affectū cordis; ut facere disponat, ubi nō deest uolūtas, sed occasio, qđ passio dicitur, quæ est mors in domo. Propassio est animi subitus affectus uel iræ, uel amoris. Passio quædam animi forma uel deliberatio ex consensu. unde dicitur aliquis iracundus uel amator.

Propassio est subitus motus sine deliberatione boni uel mali opis. Passio est affectio deliberati animi si sit locus psciēdi. *Quod si oculus.* Oculus pōt accipi dilectus amicus cōsiliarius quasi iter demonstrās. Dexter qđ diuinis. Qui uero in his quæ ad corpus p̄tinent cōsultit, similiter oculus. Scādalizat. i. si in hēresim aliquā trahere uult. Similiter dextera manus dī amicus, qđ est amicus in diuinis. Sinistra, quæ in huius uita necessariis. Sicut uisus oculo, ita manui cōuenit actio. Vel, i. oculo & in manū dextera possūt accipi fratres, uxor, filij, propin qđ, qui si sunt impedimēto, debemus a nobis separare, ne dū ipsos lucrari uolumus, nos ipsi pereamus. Vñ in Leuitico de magno sacerdote dī. *Cuius anima cultui Dei mancipata est, ne super patrem & matrem uel filias polluatur.* i. nullius affectum sciat nisi eius cuius cultui dedicatur.

Vel oculus, est mētis uisus, dexter dignior exteriori, qđ purgāndus est ne scādalizet. Quia si ille semp in ppitiatorū respicit, exterior frenat lege eius. Hic scādalizat concupiscēdo illicita, sed est eruendus ne per eum in uitium labamur.

Isidorus. Si cōtemplatio uertitur in tādium uel in arrogātiā, dimitte eam, & transi ad actiuā, quia melius est per actiuā saluari, quam per contemplatiuā perire.

6 *Ad concupiscendum* Ut trāseat in affectū cordis; ut facere disponat, ubi nō deest uolūtas, sed occasio, qđ passio dicitur, quæ est mors in domo. Propassio est animi subitus affectus uel iræ, uel amoris. Passio quædam animi forma uel deliberatio ex consensu. unde dicitur aliquis iracundus uel amator.

Propassio est subitus motus sine deliberatione boni uel mali opis. Passio est affectio deliberati animi si sit locus psciēdi. *Quod si oculus.* Oculus pōt accipi dilectus amicus cōsiliarius quasi iter demonstrās. Dexter qđ diuinis. Qui uero in his quæ ad corpus p̄tinent cōsultit, similiter oculus. Scādalizat. i. si in hēresim aliquā trahere uult. Similiter dextera manus dī amicus, qđ est amicus in diuinis. Sinistra, quæ in huius uita necessariis. Sicut uisus oculo, ita manui cōuenit actio. Vel, i. oculo & in manū dextera possūt accipi fratres, uxor, filij, propin qđ, qui si sunt impedimēto, debemus a nobis separare, ne dū ipsos lucrari uolumus, nos ipsi pereamus. Vñ in Leuitico de magno sacerdote dī. *Cuius anima cultui Dei mancipata est, ne super patrem & matrem uel filias polluatur.* i. nullius affectum sciat nisi eius cuius cultui dedicatur.

Vel oculus, est mētis uisus, dexter dignior exteriori, qđ purgāndus est ne scādalizet. Quia si ille semp in ppitiatorū respicit, exterior frenat lege eius. Hic scādalizat concupiscēdo illicita, sed est eruendus ne per eum in uitium labamur.

Isidorus. Si cōtemplatio uertitur in tādium uel in arrogātiā, dimitte eam, & transi ad actiuā, quia melius est per actiuā saluari, quam per contemplatiuā perire.

6 *Ad concupiscendum* Ut trāseat in affectū cordis; ut facere disponat, ubi nō deest uolūtas, sed occasio, qđ passio dicitur, quæ est mors in domo. Propassio est animi subitus affectus uel iræ, uel amoris. Passio quædam animi forma uel deliberatio ex consensu. unde dicitur aliquis iracundus uel amator.

Propassio est subitus motus sine deliberatione boni uel mali opis. Passio est affectio deliberati animi si sit locus psciēdi. *Quod si oculus.* Oculus pōt accipi dilectus amicus cōsiliarius quasi iter demonstrās. Dexter qđ diuinis. Qui uero in his quæ ad corpus p̄tinent cōsultit, similiter oculus. Scādalizat. i. si in hēresim aliquā trahere uult. Similiter dextera manus dī amicus, qđ est amicus in diuinis. Sinistra, quæ in huius uita necessariis. Sicut uisus oculo, ita manui cōuenit actio. Vel, i. oculo & in manū dextera possūt accipi fratres, uxor, filij, propin qđ, qui si sunt impedimēto, debemus a nobis separare, ne dū ipsos lucrari uolumus, nos ipsi pereamus. Vñ in Leuitico de magno sacerdote dī. *Cuius anima cultui Dei mancipata est, ne super patrem & matrem uel filias polluatur.* i. nullius affectum sciat nisi eius cuius cultui dedicatur.

Vel oculus, est mētis uisus, dexter dignior exteriori, qđ purgāndus est ne scādalizet. Quia si ille semp in ppitiatorū respicit, exterior frenat lege eius. Hic scādalizat concupiscēdo illicita, sed est eruendus ne per eum in uitium labamur.

Isidorus. Si cōtemplatio uertitur in tādium uel in arrogātiā, dimitte eam, & transi ad actiuā, quia melius est per actiuā saluari, quam per contemplatiuā perire.

est acceptum Deo. Ipse etiam per præceptum quod transgreditur, coram summo iudice accusatur & etiam condemnatur.

Non macha. &c. Omne peccatū mortale mechia spiritualis est quæ peccator cum diabolo relicto sponso proprio fornicatur.

A Erue eum. Ad literam nullū men- rum erui præcipit, sed interior visus qui dexter, & exterior qui sinister dicit, per studium laboris si nocet est reuocandus vel remouendus, & est longe faciendus, vt. s. nec in memoria habeatur. Eruitur oculus cū frangit malus visus. Proicitur, cū ex toto annihilat, nec intrare permittitur.

† infra 18. b. 24. q. 3. c. illud Lib. 1. de ferm. dom. ca. 24.

* Augustinus. Quicquid est quod significat oculus, sine dubio tale est, quod vehementer diligitur. Solet enim ab his qui vehementer volunt exprimere dilectionē suam, ita dici, diligo eum vt oculos meos. Quod autem additum est dexter, fortasse ad augēdū vim dilectionis valet, Amplius enim formidat homines dextrū amittere, vt iste sit sensus. Quicquid illud est quod ita diligit, vt pro dextro oculo habeas, si scandalizat te, id est, sit tibi impedimento ad veram beatitudinē, erue eum, &c.

b *Dextera manus tua.* Prospera operatio, vel aliquis adiutor si uenit intra vitę negocia, qui si scādalum est in lege Dei, melius est illo præciso saluari, quā cum illo damnari,

Dextera manus, est actio, oculus, contēplatio in qua scandalizamur, dum ex infirmitate

Contemplati- uis ab operi- bus actiue vi- re non abli- reat.

ad purū contemplari non valeamus. In hac pro desidia & torporis ocio, in alia pro seculi frequentia & occupationis tēdio illaqueamur. Et nota si quis nō pōt frui contemplatiua, non torpeat ocio ab actiua, vel, ne dū occupatur actib. crescat ab interna dulcedine, cū melius in cōtemplatiua possit proficere. Si dextera tua, i. si dum exequaris opera misericordię in actiua cadis in alia vitia, dimitte eā actiua, & trāsi ad aliud.

Vbi supra. Quæst. 69. ad Anthonium,

* Aug. Dextera manus, dilectissimus est amicus, adiutor & minister in operibus diuinis.

* Athanasius. Nō de membris corporis hoc dixit dominus, sed de amicis & cognatis, membra nāque sumus inuicem. Si igitur habes amicū cuius tanta sit tibi necessitas quāta sit vel dextri oculi vel manus, iuxta dictū Iob. Oculus eram cę-

de suo. † Quod si oculos tuos dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te. Expedi enim tibi, ut pereat vnum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proiice abs te. Expedi enim tibi, ut pereat vnum membrum tuorum, quam totum corpus eat in

gehennam. Dictum est autem. † Quicumque dimiserit vxorem suam, & det illi libellum repudiū. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit vxorem suam, excepta

causa fornicationis, si uideris ab ipso damnū inferri animę tuę, abscinde eū.

ascinde eum, &c. Si quis hoc prædicat de membris, affectu pietatis nō debet audiri. Sed vt improbitas morū & prauitas actionū inde refecerit, vt qdqd in oculo mētis de via iustitię & morū probitate nos subuertit, & quidquid cōtra operatio-

nem virtutum extra pulsat procul pellatur.

In gehennam. Nomē gehenna in veteribus non inuenitur, sed prius a domino ponit. Cuius nominis occasio est. Idolū Bial fuit iuxta Ierusalem ad radicē mōlis Moria vbi Siloa fuit, hæc vallis in rigua fuit & nemorosa & plena delictis, & locus in ea, idolis consecratus, populus aut Israel adeo insaniuit, vt relicto templo ibi immolarēt, & filios suos incenderent dæmoniis. Et dicebatur locus iste gehennō, i. vallis Ennon. Comminatur autem Deus se impleturū locum illum cadaueribus, vt vocetur poliandrū, id est, tumulus mortuorū, huius ergo loci nomine futura supplicia designantur.

Derilli. Scripsit Moyses in Deuteronomio, qd si vxor non placet viro propter aliquā feditatē, dimittat eam. Quod Christus exponit ob duritiā maritorum dici, nō vt cōcedatur disli-

dium, sed ut tollatur homicidiū. Melius est. n. diuidi quā per odiū sanguinē fundere. Chrs vero solā fornicationem excipit, ceteras molestias iubet pro fide cōiugii & castitate sustineri. Nō est dimittere, contempta carnaliter, cū vxore spiritualiter viuere. hic iubet vxorem nō dimitti, qui alibi dicit. Qui non oderit patrē & matrem, & filium, &c. non potest meus esse discipulus. Ideo dictū est, quia in regno Dei nulla est conditio vitę præsentis, quā qui nō oderit, & vt finiat optauerit, nō dū diligit regnū Dei. Odit ergo nō hīnes, quos potius vult se cū permanere, sed corruptibilē coniunctiōē in vxore, legē miserā nascendi & moriendī in parentibus. Amat vero eter nū esse sibi & omnibus illis. Sicut diligit inimicū, nō in hoc quod inimicus & malus, sed quod homo vt secum sit saluus.

Chry. F

C NICOLAUS DE LYRA.

* Sic nō est peccatū, nec ueniale nec mortale. Cuius ratio est, quia talis motus sensualitatis non est in potestate hominis, & per consequens non est peccatum, sed retentio huius concupiscentiæ postquam percepta est, bene est peccatum, vnde dicit Augustinus. Non est in potestate nostra quibus visis tangamur sed est in potestate nostra ea respicere vel acceptare. Et sic patet quod prædictus modus sensualitatis nō est peccatum sed materia exercendæ virtutis, si ei resistatur per rationem. Si autem teneatur per delectationem mōrosam absque consensu tamen, tunc est peccatum, sed veniale. Si autem sequatur consensus in animo, tunc est peccatum mortale, etiam antequam exprimatur factō vel signo. Et ideo de tali concupiscentia quæ est consensus dicit Saluator, iam mechatus est eam in corde suo.

1 Quod si oculus tuus. Hic ex prædictis concludit corollarium. s. quod illud quod facit hominem ruere in talem consensum prædictum est sollicitè vitandum, & quia aspectus impudicus est huiusmodi. Ideo dicit, Quod si oculus tuus dexter scandalizat, i. facit te ruere in prædictum consensum.

2 Erue eum. Non est sic intelligendum, quod homo ad vitandum concup. i. etiam debeat se aliquo membro sibi a Deo dato priuare, quia per hoc non sanatur concupiscentia quæ interius viget. Similiter quia per viam aliam potest adhiberi aliquod remedium efficacius. s. per voluntatem actus membrorum illicitos reprimentem. quia membra corporis mouēt actus suos per voluntatem, & ideo erutio oculi hic accipitur metaphorice. Oculus enim erutus non potest exire in actum videndi, & per consequens ille bene sibi oculum eruit qui ipsum ab actu videndi impudico per voluntatem reprimit.

Aliter exponitur. Oculus dexter, id est, visio bona de genere, si sit alicui occasio ruina, debet eam relinquere, & a se rescindere. Vbi gratia. Si aliquis vadit ad aliquod collegium mulierum causa præ-

cautionis vel consilii dandi, hoc est bonū de genere, tamen si ex hac percipiat occasionem ruina sibi imminentis per ortum alicuius familiaritatis mala vel tentationis periculosa, debet illud opus bonum de genere dimittere. Ratio autem subditur.

3 Expedi enim tibi vt unum membrum. Prædicto modo. s. actum illicitum quamuis delectabilem deserendo. Vel si accipitur pro bono de genere, melius est illud dimittere.

4 Quam totum corpus. i. quam tota congeries bonorum operum per grauem lapsum pereat occasione illis particularis boni.

5 Et si dextera. Sicut dictum est de oculo, sic de manu dupliciter potest intelligi. Vno modo sic, quia si est occasio ruina per tactum impudicū, abscondenda est, prohibendo talem actum per voluntatis imperium. Alio modo sic, quod per manum intelligatur bonum opus de genere, quod est relinquendum, si sit occasio ruina, sicut si aliquis alicui mulieri det eleemōsynam, vt ex hoc contrahat cum ea familiaritatem periculosa, debet primū dimittere, quamuis sit bonum de genere ne perdat maius bonum continentia.

6 Dictū est. Hic dat intellectum cuiusdam permissi in lege. s. de libelli repudiū datione de quo scribitur Deu. 24. n. Si acceperit homo vxorem, & nō inuenerit gratiā ante oculos eius propter aliquā feditatem, scribat libellū repudiij, quem dabit in manu illius, & dimittet de domo sua. Credebāt autem Iudæi, quod hoc esset simpliciter licitum, sed hoc est falsum, quia cum secundum totam vitam indiuisibilitas sit de ratione coniunctionis matrimonialis, vt dicitur infra 19. ideo hoc permittebatur, non quia licitum, sed ad euitandum maius malum, scilicet vxoricidiū. Minus enim malum erat quod vxores dimitterent, quam quod eas interficerent, & ideo non erat licitum, vxorem dimittere, nisi propter fornicationem, tunc enim licitum est eam dimittere quantum ad cohabitationem & debiti redditio nem, manet tamen vinculum per totam vitam. Et ideo dicit, quod si amif-

MORALITER.

1 Quod si oculus. Iste est cōsiliarius: Manus dextera est specialis amicus, qui debent a se præscindi, si sint in periculum scandali.

2 Quicumque dimiserit uxorem. Vxor nullo modo dimittenda est defur-

defursum descendens sapientia de qua dicit Sap. 8. a. Hanc quasi mihi sponsam assumere. Multi tamen dant sibi libellum repudiij, & assumunt sibi sapientiam mundanam, quæ terrena est, animalis, & diabolica, vt dicitur Iacobi 3. d.

Reddes

Chrysoſtomus. Permiſit Moyses dari libellum repudij, ne propter odiū funderetur ſanguis. Permiſit fieri mala, ne fierent peiora: & hoc permittēdo nō Dei iuſtitia demōſtravit, ſed a peccato abſtulit culpā peccādi, vt quaſi ſecundū legem agentib. peccatū, nō videatur eſſe peccatum. Si ergo permiſ-

beri, quam creaturis. Chriſtus vero omnino iurare prohibet. i. D ne quis quaſi bonum appetat iuſſurandū, & aſſiduitate iurādi labatur in periurium: Iurat. n. Paulus dum Deum teſtem facit, nō quod bonum ſit iurare, ſed quod neceſſarium, dum niſi iuretur, homines ſunt pigri credere, quod eſt eis vtile.

Rom. 9. a.

Qui nō iurat peierare nō potest: ſicut qui nō loquitur, non poteſt mentiri.

d Ego au. Docet nil tam vile in creaturis q, quis peierare deat, dum a ſummo vſq; ad imum iuramētum vetat. i. a celo vſq; ad capillum. In Deū peierare cōuincitur, cuius thron⁹ eſt cælū, & cuius eſt quidquid eſt. In celo dī Deus ſedere, terrāque calcare, nō q, habeat membra ſic locata, ſed quia in corpore mūdi maxima ſpēs eſt cæli minima terre. Dī ſedere quaſi excellentior ipſius pulchritudini: minima iudicet, & ordinet in infimis. Sedes. n. Dei iudicium ſignat. Myſtice. Cælū eſt ani-

Adulterium mittatur. †Leu. 19. c. 10: 22. q. 1. c. 12. bonus & c. ſi peccatum.

Myſtice.

1. Cor. 2. d.

Hom. 12. operis imperfecti. 11. 19. cap. 23. cont. fault.

Gen. 42. c. Rom. 13. a.

a **cauſa fornicationis, eam mechari facit: &**
b **qui dimiſſam duxerit, † adulterat. Iterum**
c **audisti: quia dictum est antiquis: † Non per-**
d **iurabis: reddes autem domino iuramen-**
e **tatua. Ego autem dico vobis: non iura-**
f **re omnino: neque per cælum, quia thro-**
g **nus Dei est: neque per terram, quia ſcabellū**
h **eſt pedum eius, neque per Ieroſolimam,**
i **quia ciuitas eſt regis magni. Neque per**

Fornicationis cā. Fœminā, q̄ fornicata eſt, vel viri, ne fornicetur. ſ. ſi vxor cogat ad idololatriā, vel ad auaritiā, vel ad alias illicitas concupiſcentias. Non enim fornicatio eſt tantum ſupri, ſed generaliter quæ a lege Dei aberrare facit.
b Et qui & c. * Chryſ. Non dicas, quoniā vir ſuus eam dimiſit, quia etiā poſtquam dimiſſa eſt, remanet dimittētis vxor.
* Tertul. Adulteratur, quia viuam carnem ſibi immiſcet ſuper viuam priſtinam, quam Deus aut coniunxit in duos, aut coniunctam deprehendit. Ideoq; abſtulit repudiū quod ab initio non fuit, vt quod ab initio non fuit, imitiat duorū in vnam carnem perſeuerantiam, ne neceſſitas vel occaſio ter concarnationis irrumpat, ſoli cauſe permittens repudium, ſi forte præuenerit cui præcauetur.

* Chryſ. Ille qui dimiſit vxorem ſuam, ſi alteram duxerit, tunc ſe conſtituit criminis reum, quia adulteram fecit ex cōiuge, hic vero accipiendo alienam, adulter effectus eſt.
* Hierony. Quandiu viuut vir, licet adulter ſit, licet ſodomita, licet omnibus vitijs coopertus, & ab vxore propter hæc ſcelera derelictus, maritus eius reputatur, cui alterū virum accipere non licet.

c **Reddes autem.** Si iurare cōtigerit: per creatorem iurabis: nō per creaturā. Hoc. n. per quod iurat quilibet veneratur: hoc amat hoc timet. iō lex præcipit vt nō iuretur niſi per Deū. Iudæi. n. per angelos & Ieruſalē & elementa iurantes, creaturas venerabant honore Dei. Sicut ergo victimas deo immolabant, ne eas idolis immolaret, ſic paruulis cōceſſū eſt iurare per Deū, nō q̄ recte hoc fiat: q̄ melius eſt hoc Deo exhiberi,

ma iuſti, terra peccatoris. Et quia ſpiritualis oīa iudicat, & a nemine iudicatur. ſedere dī. Peccator, quia per iuſtitiam in infimis ordinatur, & ſub lege ponitur, ſcabellum pedū dicit.

* Chryſoſt. Nemo frequenter iurat, qui non aliquando periuret: ſicut qui fecit conſuetudinem multa loqui, aliquando loquitur importuna.

* Aug. Quia vero periurare graue peccatum eſt, longius autem remotus eſt a periurio, qui nec iurare cōſuevit, quā qui verum iurare procliuſ eſt, maluit nos dominus non iurantes, non recedere a vero quam verum iurantes appropinquare periurio.

e **Per cælum.** Illi vel cælū plus aliquid ſuſpicabātur, vel per illud iurātes nō putabant ſe iuramento teneri, iō ſententiā ſic tēperat, ut & cælū creatura Dei credatur, nō plus aliquid, & quia thronus eius eſt periuriū timeatur. Sic & de terra, quia ſcabellū pedū eius. Qui ergo per creaturā iurat, illi debet iuramētū qui eam creauit & regit, nec alij recte putat reddi.

Nō iuremus per creaturas ut ueneremur eas ultra quam debemus per eas ut uiles exiſtimemus, ut. ſ. eum per eas iuremus nihil iurare putemus.

f **Neque per terram.** Alij per ſalutem Pharaonis, qui Dei iudicio poſitus eſt in infimis Non eſt poteſtas niſi a Deo: & in hoc Deum iuras.

g **Neque.** Quod non eſt tuum opus, ſed Dei, & ita in minimis Deum iurando, periurium incurrere poteſ.

Qui p caput iurat, illi dēt cui⁹ figura & poteſtas ī eo manet.

Quia E

NICOLAUS DE LYRA:

amiffa nubat alteri, cōmittit adulteriū, & ſimiliter qui eam duxerit, iterum. Hic dat: intellectu cuiuſcūq; præcepti primæ tabulæ, quo prohibetur periurium. Circa hoc autē errabant Iudæi credentes, quod ſolum iuramentum mendax eſſet prohibitum, & quod iuramentū illicitum eſſet ſeruandum, ſicut Act. 23. e. dicitur, quod quidam Iudæi iurauerunt inter ſe interficere Paulum antequam comederent vel biberent, & credebant ſe teneri ad irapleionem iuramenti, vnde Iudicum 11. a. Iepte ex præmiſſione domino facta immolauit filiam ſuam, vbi dicunt communiter doctores, quod nō placuit Deo. Ex quo patet, quod iuramentum vel votum de illicito factum, non eſt obligatorium. Similiter iuramentum incautum, quod ſit ſine neceſſitate, credebant eſſe licitum, immo etiam per ſe bonum, propter hoc quod ſcribitur Deut. 6. c. Dominum Deum tuum timebis. Sequitur. Et per nomen illius iurabis ſed hoc patet eſſe falſum, quia nomen tantæ ſanctitatis accipere ſine cauſa importat irreuerentiā diuini nominis. Quod autē dicitur Deut. 6. b. Per nomen illius iurabis, non eſt dictum propter hoc quod conſuetudo iurandi ſit licita ſine neceſſitate, vt ipſi dicebant: ſed ad excludendam iurationem per idola, vt ibidem dicitur, quæ in nullo caſu eſt licita. q. d. ſi occurrat neceſſitas iurandi, tunc iurabis per nomen Dei, & non per nomen idoli, propter quod dicit ſaluator.

2 Ego autem. i. ex quacunque cauſa: quia hæc eſt incauta iuratio. Per hoc tamen non includitur iuratio in neceſſitate: quia negatio ibi præponitur ſigno vniuerſali affirmatio, quod equipollet ſuo contrario, poſt poſita autem equipollet ſuo contrario vnde, Non omnis, valet quidā: non omnis non, valet nullus. Hic autem non dicitur, omnino non iurare, quia eſſet ſenſus, quod in nullo caſu eſſet iurandum, quod eſt falſum, quia quilibet tenetur ſuperiori requirenti per iuramentum dicere veritatem, aliter periret veritas iuſtitia in multis. Sed dicitur hic.

3 Non iurare. Et ideo non eſt ſenſus quod in nullo caſu eſſet iurandum, ſed quancunque deest neceſſitas. Non ergo excluditur omne iuramentum, vt viſum eſt, ſed excluditur iuramentum incautum. Et quia non ſolum incaute iurare per nomen domini eſt illicitum, ſed etiam iurare per creaturas eodem modo eſt illicitum, in quantum in eis relucet virtus diuina. Ideo ſubdit.

4 Neque per cælum. i. principaliter ibi relucet gloria Dei.
5 Neque per terram. i. infima creatura, ſicut ſcabellum eſt inferior pars ſedis.
6 Neque per Ieroſolimam. i. ipſius Dei tui eſt regnum, ad cuius cultum erat deputata ciuitas Ieroſolyma.
7 Neque. quia. ſ. eſt opus diuinum, non tuum. Quod probat dicens.

Ego

Quia

MORALITER.

† Reddes autem. Iuramento vero debite facto concurrentibus comitibus quæ ſunt iuſtitia, veritas & iudicium, ſit Deo reuerentia. Heb. 6. c. Homines per maiorem ſui iurant. Et ideo aliqui dixerunt

runt quod iuramentum per Deum erit frequentandum, quod eſt falſum, quia ex tali frequentatione acquiritur habitus, quo de ſacili ſit iuramentum illicitum. Ideo ſubditur.
2 Ego autem dico, & c. id eſt ex omni cauſa vel modo, ſed ſolum concurrentibus tribus præmiſſis.

Occu-

a Et ei qui. Consiliū est antequā contendas. Licet quidē in firmis sua repetere, sed non contendere: Lucas econuerso qui aufert vestem etiam tunicā, noli prohibere. Quod non de his solis, sed de omnibus temporalibus facier. dum est.

b Tunicam tuam. Vel tunica, est anima quā si quis perdere noluerit, dimittat palliū id est corpus ad martyrium. Spiritua liter, doctor tunicam tollit, cū interiora vitia facit cōfiteri, vt est inuidia, superbia, & hmōi.

c Mille passus. Hoc est iter s. b bati, quo designatur perfectio spiritualis: quia non licet in sabato seruire opus facere.

d Alia duo. Vadit & alia duo qui dum corpore tātum in seruitutem redigitur, spiritu & anima id est ratione & voluntate redigi est paratus.

e Da ei. Que honeste & iuste possunt dari. Si deest facultas, da affectū verbo vel obsequio.

f Da ei. Ita, s. vt nec tibi noceat, nec alij: pensanda est enim iustitia. Ita enim omni petenti dabis, & si non id quod petit, sed melius cum iniuste petentem correxeris.

g Et volenti. Duo genera p̄standi complectitur. Vel n. beneuole damus, vel reddituro cōmodamus. Et quique qui donat, nō vult cōmodare, quasi nihil mercedis in eo sit cū rem acceptā deb. tor persoluit. Sed vere ille qui ēt hoc iubet, retribuit. Dicit ergo: Ne auertaris. i. nec alienes voluntatē tuā.

h Hilarem n. datorem diligit Deus, sic & spiritualis doctor verbi diuini scēnus auditoribus dēt accōmodare, vt boni operis retributionē ab illis possit accipere, & à deo mercedē sperare.

i Audistis. Qui legem implere venit, in fine ad charitatem plenam perducit, quæ est impletio legis.

k Leo. Martyr. proximi nomine, non in tantum diligendi sunt qui nobis amicitia & propinquitate iunguntur, sed omnes homines cum quibus nobis natura communis est, siue illi hostes sint, siue socij, siue liberi, siue serui.

l Odio habebis. Forsitan intelligēdū est iuxta hoc qđ supra. Oculum pro oculo, &c. Vel subtrahend. officia humanitatis.

m Diligite. Cōtra ecclesiā pugnat tribus modis: odio, verbis, & cruci

cruciatu corporis. Ecclesia econtra diligit, beneficit, orat. Hoc est nouū mandatū, hoc de filijs irē facit filios Dei vnde sequit. Vt sitis filij. Adoptio filiorū sola charitate acquiritur.

* Tertullianus. Amicos diligere, omnium est, inimicos autem solorum est Christianorum.

* Augustinus. Præcepta euangelica de dilectione inimicorum, & misericordia impendenda proximis, catenus intelligenda sunt, non vt peccati relaxetur impunitas, sed vt delinquenti correctio & natura ministretur subsidium, ad nec per sententiam iudicis, adempta spe correctionis, malorum tollatur exercitium.

* Idem. Sed dicit aliquis quis potest diligere inimicos? Prius te dilexit impium Deus tuus, qui nūquam fuit impius. Tu autem etiā iam non es impius, fuisti tñ aliquando, quia nemo fit iustus nisi ex peccōe.

* Hilarius. Religiosum est odium, quo quis odit inimicos Dei.

* Hieronymus. Iniuriā meā patienter fero, iniuriā autem Dei ferre non possum.

k Benefacite. Ministrando cibum mētis vel corporis. Quod facit etiam qui dicit cum huiusmodi nec cibū sumere. Omnia enim ea spectant, vt fratres fiant. Singulis singula opponuntur, vt omnes partes malitiæ bonitate vincantur. Videntur contra esse imprecationes prophetarum, quæ non dicuntur voto optantium, sed spiritu prauidentium.

l Orate pro. Aug. Nō ait hoc pro fratribus in quib. sunt aliquā peccata persequutione inimicorū grauiora. vnde cum Ioannes dixisset: Si quis scit fratrem suum peccare non ad mortem, orat & dabit Deus illi vitam: subdit. Est autem peccatum ad mortem non pro illo dico, vt roget quis. Vbi aperte ostenditur quosdam fratres esse pro quibus orare non iubemur. Peccatū ad mortem est, cum post agnitionem Dei per gratiā Christi oppugnat aliquis fraternitatem, & aduersus ipsam gratiam quæ reconciliatus est Deo, inuidiæ facibus agitur quod fortasse est peccatū in spiritum sanctum. Peccatum hō ad mortem, est si quis non amorem à fratre alienauerit, sed officia fraternitati debita per aliquam animi infirmitatem non exhibuit.

m Vnde

quantum ad imaginem Dei creatus est, & capax ipsius per cognitionem & amorem. Amicitia enim charitatis fundatur super communicationem supernæ beatitudinis, & ideo omnis creatura intellectualis quæ in actu vel potentia est beata, est ex charitate diligenda. Mali autē homines quandiu sunt in potentia veniendi ad beatitudinem, & ideo licet eorum malitia sit odienda, ipsa tamen natura possibilis beatificari est diligenda. Et hoc est quod dicit Saluator.

5 Diligite. bona scilicet gratiæ & gloriæ eis optando. Alia vero non sunt eis optanda, nisi in quadam generalitate, in quā tum valent ad eorum salutem, quod soli Deo est notum, quia omnibus alijs potest homo bene vel male uti, & ideo circa hoc non est determinate aliquid petendum. Sequitur.

6 Benefacite. Benefacere est effectus dilectionis, & ideo sicut tenemur in effectu salutem eorum modo debito & possibili procurare.

7 Et orate. optando scilicet eis bona gratiæ & gloriæ. Alia autem bona in speciali optare vel facere, non est necessitatis, sed supererogationis. Ad prædicta autem facienda etiam inimicis, hortatur nos exemplo Dei.

1 Qui

si aliter petit, & tunc ei aliquid melius dabis, cum petentem iniuste correxeris. Vel aliter potest intelligi de scientia quæ non est petenti deneganda, quoniam auarum ad dignatur possessorem, & in alios translata crescit.

4 Diliges. Secūdū Aug. Inimicus iste diabolus intelligendus est, qui præcisus est totaliter à Dei consortio & sanctorum. Homo viator quantumcunque malus potest ad Deum reuerti, ideo diligendus est ex charitate. Propter quod subdit.

5 Diligite. Et quoniam valde difficile est in bonis operibus patienter factis vanam gloriam totaliter euitare, ideo subditur. Attendite, &c.

MORA

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et quicumque. In casu autem vbi non occurrit tale malum, sic sustinere non est necessitatis, sed aliquādo est supererogationis, & in aliquo casu esset malum, vt in prædictis est determinatum.

2 Qui petit. Semper enim petenti dandum est, quia dari debet res vel verbum, secundum quod dicit Aug. quia si iuste petit, nō debet sibi denegari quod petit: Si autem irrationabiliter petit: dandum est verbum, docendo eum de irrationabilitate suæ petitionis. Doctrina enim est quoddam donum bonum. vnde August. exponens hoc verbum dicit: Tunc enim melius aliquid dabis, cum iniuste petentem correxeris. Et eodem modo exponitur quod subditur.

3 Et volenti. Mutuando si rationabiliter petit. vel rationem reddendo si irrationabiliter petit.

4 Audistis. Hic dat intellectum præcepti de dilectione proximi, super quod fundatur lex in quantum ordinat ad proximum, quia in præcepto charitatis tota lex pendet & prophetæ. In hoc Iudæi errabant. Ex hoc enim quod præceptum est. Leuit. 19. d. Diliges amicum tuum sicut te ipsum. arguebant odire inimicum, sed hoc est falsum, quia omnis homo ex charitate diligendus est, in-

MORALITER.

† Et ei qui vult. Ioseph in manibus Aegyptiæ dimisit pallium, ne tunicam amitteret castitatis, quæ cingulo constringitur austeritatis.

1 Et quicumque. Moraliter in via Dei proficisci primo est angariosum, sed per assuefactionem & Dei auxilium leue fit & gaudiosum, ita quod tunc homo plus facit quam sit ab eo requisitum. Et quia non solum oportet bene pati, sed etiam bene agere. Subditur.

2 Qui petit. Quod exponit Augustinus dicens: Bonū si petit, id quod potest & debet dare, vel verbum te excusando, si ali-

Ecclesia trib. modis impugnatur. li. ad scopolā. lib. 2. contra epif. parmeni. Dilectio inimi corum. non ad uerfatur pēgē à iudicibus in-

fidegerit mi- liarium vnum. Sermo ic 6. de tempore.

Luc. 19. d.

E in Psal. 138.

aduersus vigi- lantium t offendentib.

1. Cor. 5. d.

lib. 1. de sermo ne do. in mon- te cap 47. 1. Ioan. d.

Peccatum ad mortem.

Peccatum nou ad mortem.

F

A Vnde Chryſoſt. ait. *Non enim sciunt quid faciunt.* Non enim gratia spiritus sancti participes, sed iustitiam inierunt se iustitiam. Hinc differētia à Iuda Petrus negantē diuidit, non quia nō sit ignoscendū peccatō, sed quia tanta est labes illius peccati, vt deprecādi humilitatem subire nō possit: et a nullo peccatū suū mala conscientia quodere & enumerare rogatur, vt Iudas cum dixit: *Peccata facias de speras cucurrit ad laqueum, quam humilitate veniā petiit.* Quod propter magnitudinem peccati iam ex damnatione peccati tales habere credendum est, & huic penitentia non ignoscit Deus: cum et si peccasse fateantur, & fecisse mala vehementer eos peniteat, tamen huiusmodi affectio nes mentis habent vt se non humiliant ad petendam veniam.

B Mouere autem potest, quod Ioannes in epistola de dilectione Dei & proximi tantū mone re videt, vt fratres diligamus, cum dominus dicat & pro inimicis orandum. Sed fratres intelliguntur non solum qui iam credunt, sed qui credituri sunt pro quibus orandum est, vt frater no foedere nobis locientur.

C * Augustinus. At legimus. in Apocalypsi martyres orare vt vindicent. Sed hinc nō oportet moueri. Quis. n. audeat affirmare, cū illi sancti candidati se vindicari petierint, vt contra ipsos homines an cōtra regnū peccati petierint. Nā ipsa est sincera & plena iustitia, & misericordie vindicta martyrum, vt euertatur regnū peccati, quo regnate tanta peccati sunt. Destruitur aut peccati regnū, partim correctione hominū, vt spiritui caro subiacat, partim damnatione perseuerantium in peccato, vt ita iustitia ordi-

ordinentur, vt iustus, cum Christo regnantibus molesti esse non possint.

a *Filij.* non degeneres. quasi diceret: Accepta potestate operibus agite vt sitis filij renascendo per charitatem.

b *Patris.* iam dicitur pater. Videte, vt sitis filij renati ex Deo qui est charitas.

c *Qui solem.* huic visibilem. Nam inquit in libro Salomonis, *Sol iustitia non illuxit nobis.* Et de pluuia doctrinē propheta dicit. *Super vnam civitatem pluit, & non super alteram. Solem suum. Quasi dicat. Quem fecit, cuius proprie sunt omnia quae de nihilo creauit. Quid ergo nos faciemus de his quae de munere eius accepimus?*

d *Publicani.* Exactores Romanorum quos Iudaei sic vocant, quia de republica curam gerebant. d. cunctur & nomen traxisse à publico Romano, rege, qui prius eos ordinauit.

e *Et si salutaueritis.* Si pro his tantum oraueritis, qui aliqua affinitate vobis sint coniuncti, quid amplius habet beneficiū vestrum quam infidelium? Oportet fratres diligere, & humiliter salutare, sed parum est.

f *Perfecti.* in charitate Dei & proximi. Cumulus perfectionis diligere etiam inimicos, & orare pro illis, sicut & Christus fecit.

* Clemens Alexand. Deum oportet imitari quoad eius fieri potest, ab eo qui est cognitione praeditus.

* Gregorius Nyſien. Nulli est natura diuina, nulli potentia, nulli sapientia imitabilis, bonitatis tamen mansuetudinis iustitiaeque ac humanitatis diuinae typos aliquos quoquo modo effingi posse non inficias iuerim.

Luc 13. e.
nfr. 27. b.
De 2. d. e. fin. pen. dist.
3. c. intantum
De conf. d. 4. cap. nec quem
quoniam.
Luc 6. e.
Peccatum ad
ad mortem.
1. Ioan 3. c.
1. 3. q. 3. cap. sex.
lib. 1. de sermone domini in mote. c. 43.

1. Ioan. 3
Sap. 5. b
Amos. 4
E
F
li. 4. str. de
fione C
na.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Qui solem.* Beneficia. n. cōtra non subtrahit malis hominibus, qui tñ ei in quantum in eis est inimicantur. Arguit etiā hoc exemplo gentium infidelium, qui suos amicos diligunt, & eis bene faciunt. Si ergo supra ipsos mercedē beatitudinis volumus habere, debemus plus pp Deum facere, dilectionem etiā ad inimicos extendendo

tendendo modo praedito. & hoc est quod concludit in fine.

2 *Eslo.* legem scilicet euangelicam quae est lex amoris, conseruando, vt hris perfecti.

3 *sicut.* qui beneficia largitur etiā malis hominibus, ita quod propter eorum malitiam non deserit beneficentiam circa ipsos, ita nec vos circa inimicos, modo tamen praedito intelligendo, quia aliquando est necessitatis, aliquando supererogationis.

ADDITIO I.

In c. 5. vbi dñ in postil. Prima ergo beat. dñ paupertas spiritus. Circa harū beatitudinū declarationem quaedam à sanctis doctoribus traduntur etiā ad sensum literalē pertinentia, quae videtur ab inuicē discordare. Nā Aug. in lib. de sermone dñi in monte, attribuit beatitudines hic enumeratas donis spiritus sancti. Ambr. aut sup Lucā, attribuit beatitudines ibi enumeratas quatuor virtutib. cardinalib. & sic beatitudines hmoi non distinguerentur à virtutib. seu à donis. quod vñ inconueniens, cum quaedā enumerent inter beatitudines quae nec sunt virtutes nec dona, sicut paupertas & lectus. S. Tho. vero in 1. 2. ar. 1. in cor. q. sanctorū sententias cōcordās, cōcludit beatitudines distingui à donis & virtutibus. Nō sicut alij, habitus distincti ab eis, sed sicut actus distincti ab habitib. Et quia dona spiritus sancti eminentiora sunt virtutib. cardinalibus, idcirco Amb. exponēs beatitudines turbis propositas, attribuit eas virtutib. cardinalib. Aug. aut exponens beatitudines discipulis propositas in mote, tanq̄ perfectiorib. attribuit eas donis spiritus sancti. Cōsequēter circa p̄mia quae tribuuntur hmoi beatitudinibus, vñ inter factos aliqua differentia. Ambr. n. super Lucā, tenet hmoi p̄mia ad futuram beatitudinē pertinere. Aug. vero in sermone eñi, asserit eadē praesentem pertinere vitā. S. hrys. vero in suis homelijs quaedā dicit ad futurā pertinere vitā, quaedā vero ad praesentē. S. Tho. vero q. ea. ar. 2. in cor. q. concordans sanctorū sententias dicit, q̄ spes futurae beatitudinis pot̄ esse in nobis pp duo. Primo pp aliquam praeparationē ad futurā beatitudinē per modū meriti. Secundo per quandā inchoationē futurae beatitudinis imperfectam, vt in viris sanctis est in hac vita. Et explicando dicit q̄ aliter hñ spes fructificationis arboris, cū vireſcit frondibus, & aliter cū iā primordia fructuū incipiunt apparere. Vnde in proposito ea quae ponuntur, tanquam p̄mia p̄nt intelligi, vel ipsa beatitudo perfecta, & sic pertinet ad vitam futurā, vel aliqua inchoatio beatitudinis sicut est in viris sanctis etiam in hac vita, & sic pertinet ad praesentem vitam.

vitam. Nam regnum celorū, vt dicit Aug. potest intelligi perfectae sapientiae intuitū, secundu quod incipit in viris sanctis spiritus regnare. Possessio. n. terra significat affectum bonum aīe reuerentis per spem in stabilitate hared. tatis aeternae per terrā significatā. Cōsolantur et in hac vita sancti, sanctū spiritū qui paracletus dñ, participando. Saturant et in hac vita illo cibo de quo dñs dicit. *Cibus meus est, vt faciam voluntatem patris mei.* In hac et vita consequuntur homines misericordiam Dei, similiter & purgato oculo mentis per donū intellectus Deus quodammodo per fidem videri potest. Similiter & in hac vita qui motus suos pacificant ad similitudinē Dei accedentes, filij Dei nominantur. tñ hęc oīa perfectius erunt in patria. Hęc & multa alia ad hanc materiā pertinentia, reperies nota. tradita in S. Tho. parte & q. alle.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. *Beati mundo cor. qm̄ ipsi Deum vide.* Mūditia cordis seu purificatio sequit fidē verā, sicut effectus sequitur suā causam. Primū. n. principij purificationis cordis est fides, iuxta illud apostoli Petri. *Fide purificans corda eorum.* Ac. 15. c. Non ergo recte dñ, q̄ primū conueniens mundis corde est vitio Dei anigmatica per hñ in p̄senti, put ait postil. in quo et vñ variare modū suae expositionis in hac parte, secundu quae p̄mia hic promissa referunt ad aliam vitam tñ. Melius ergo videretur dixisse & magis proprie, q̄ mundi corde sunt illi, quorum corda per veram fidem mundant seu purificant. Tales. n. de occultis & diuinis supra modum cōem hominum illustriat, iuxta illud. Plurima supra sensum hominis ostensa sunt tibi. Eccles. 3. Quibus conuenienter addit p̄mium, cum dicit. *Quoniam ipsi dum vident.* Habentibus. n. talem munditiam per fidem secundu quam nunc per speculum in anigmate Deū vident, recte promittit visio Dei simpliciter, quae est facie ad facie, secundum auctoritatē Apostoli per ipsum alle. 1. ad Cor. 13. Nā sicut munditia oculi corporalis disponit ad clare videndum, sic munditia oculi intellectualis per fidem ad claram Dei visionem disponit.

ADDITIO III.

A In eo.ca.vbi dicitur in postil. *Beati qui persecutionem patiuntur, &c.* Nulla videtur facta mentio in litera circa hanc beatitudinē de hoc quod huiusmodi patientes lætanter sustineant persecutiones. Non enim dixit. Beati qui persecutionem patiuntur lætanter seu gaudenter, sed solum beatificavit persecutionem patientes propter iustitiam, vt patet in litera. Illud etiam quod sequitur. *Gaudete & exultate, &c.* refertur ad sequentem beatitudinē in qua dicitur. *Beati eritis cum maledixerint vobis, &c.* Nec etiam ibi dicitur, quod talia tolerant gaudenter, sed exhortatur eos ad hoc, vt gaudent. Vnde melius videtur hic dici secundum sanctū Thomam vbi supra art. 3. in responsione ad 5. arg. quod octava beatitudo est firmitas quædam omnium beatitudinum prædictarum, ac si diceret. Beati qui sic firmiter se habent ad prædictos actus beatitudinum, vt ab ipsorum iustitia non recedant propter persecutiones. Et ideo in repromittendo præmium huius beatitudinis redit ad caput scilicet quod sicut in prima beatitudine fuit repromissum regnum cælorum, sic in hac octava idem repromittit, vt intelligatur hic octava beatitudini conuenienter omnia præmia attribui, tanquam omnium aliarum firmitatem habenti.

ADDITIO IIII.

In eo.ca.vbi dicitur in postil. *Et ideo primo minor pœna determinatur cum dicitur. reus erit concilio.*

In biblijs nostris communiter habetur sic. *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo Racha, reus erit concilio.* Et super talem literam videtur fundari gloss. ordinaria, & sententiæ sanctorum doctorum de hac materia loquentium. Vnde mirandum est, vnde postillator habuit, vt iste ordo transmutaretur. Imponit enim reum fore concilio ei qui irascitur, & reum fore iudicio ei qui dixerit Racha, quod videtur nullum habere fundamentum in litera. Circa intellectum tamen huius triplicis distinctionis, quam Saluator noster hic posuit, plures sunt & diuersæ, tam sanctorum quam aliorum exponentium, prout in glossis possent haberi, salua tamen semper sanctorum & doctorum reuerentia, iste passus aliter potest exponi. Ad cuius euidentiā sciendum quod hoc dictum Racha est Hebraicum, vt Hieron. dicit, idem significat quod vacuus seu vacuum. Et potest dupliciter intelligi. Vno modo idem dicit quod homo vacuus, quoad cerebrum vel intellectum, & sic (vt Chrysostomus dicit) quantum ad sententiam verbi idem est dicere, fatue & Racha. Alio modo potest intelligi de vacuitate seu inopia temporalium facultatum. Et isto modo accipitur Iudic. 1. vbi legitur: *Congregatique sunt Iephthe viri inopes.* Vnde vbi translatio nostra habet inopes: Hebraica veritas habet Rechim, quod est plurale huius nominis singularis Racha. Et isto modo intelligendo non est vocabulum contumeliosum. Possibile enim est hominem esse inopem sine aliquo vitio seu culpa sua. Primo autem modo intelligendo idem est quod stultus seu fatuus, quod est manifeste contumeliosum seu conuitiatum. Vnde recte qui Racha dixerit fratri suo, reus est concilio, hoc est, requiritur congregatio iudicium ad examinandum seu inquirendum per circumstantias facti quo prædictorum modorum intelligendum sit verbum prædictum. Si primo vt puniatur, si vero secundo vt liberetur. Vnde in hac triplici distinctione Saluator noster nobis ostendit, quod iustitia euangelica abundantior debet esse in his quæ committuntur in proximum, plus quàm iustitia Phariseorum in tribus. Primo in hoc, quod reatus iniuriantis facti (sicut homicidæ) æquiparetur reatus eius qui occidit tantum ex proposito cordis. Vnde sicut secundum Phariseos, qui occiderit, reus erit iudicio, sic secundum euangelium omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Secundum, quia cum quis verba profert proximo quæ possunt intelligi ad contumeliā dicta, licet habeant alium intellectum quo possunt intelligi sine iniuria, nihilominus inquirenda seu examinanda sunt, & ideo. Qui dixerit Racha, reus erit concilio scilicet ad examinandum quomodo debeant intelligi. Tertium, qui dixerit verba manifeste contumeliosa, vt Fatue, reus erit gehennæ ignis, in quo ostenditur magna excellentia euangelicæ iustitiæ respectu Pharisaicæ. Illi enim in talibus verbis condemnabant saltem ad mortem vel grauē penam.

B Saluator vero in quantum charitati contrariantur, eos cōdemnat in gehennam ignis, quæ est maxima & noua cōdemnatio & proprie euangelica, sicut & regnum cælorum est maxima & noua repromissio euangelica. Pœna enim ignis æterni gehennæ, sicut & præmium regni cælorum in antiquis documentis minime inuenitur ita clare traditum.

RE-

REPLICA. In c. 5. vbi agitur de beatitudinibus, specialiter, **D** cum dicitur: *Beati mundo corde.* postil. dicit, quod pro munditia cordis in præmium repromittitur visio Dei per fidem ænigmaticam in præsentem, & per aspectum facialem beatificam in futuro. Bur. putat contrarium huius demonstrare, & arguit sic. Fides est præmium principium cordis munditiæ. Igitur non sequitur eam tanquam repromissa. Antecedens patet per illud Petri. 1. 1. c. *Fide purificans corda eorum.* Sed istud argumentum potius videtur tætatium quam demonstratio, quia laborat in æquiuocis. Nā purificatio allegata, fuit spiritus sancti infusio in ligno visibili, & fuit fidei præcedentis testimonium, vt clare habetur ex litera allegata. Fides autem per illam purificationem confirmatam præcessit illam purificationem, non vt purificationis principium, sed solum, vt tempore prior. Non autem omne prius tempore est principium & causa posterioris. Illa autem fides sic prior tempore purificatione hic allegata habuit suam munditiam cordis præquam tanquam beatitudinem de qua hic sermo, cui munditiæ illa visio per fidem repromittitur. Nam si est fides formata necessario præsupponit suam formam tanquam principium, quæ est dicta munditia. Quod sic patet. Nam secundum Apostolum, Christus per fidem habitat in cordibus nostris, non autem habitat in cordibus subditis peccatis. Igitur requirit cordis munditiam, non vt sit illius purificationis principium, sed vt ab huiusmodi purificationem sumat præcedentis purificationis testimonium. Secus est de fide informi, quam Christus non inhabitat, in paruulis enim baptizatis mundatio ab originali præcedit fidem formatam. Hæc igitur fides præcedit purificationem per Burg. allegatam: Hæc resolutio materiam patet, si auctoritas per Burg. truncatim allegata debite videatur. Dicit enim Petr. 1. 1. *Eligit Deus per os meum gentes audire euangelium & credere.* Ecce fides ex auditu, & munditia cordis pro Christi inhabitatione per fidem prærequisitam, quam munditiam ipsa fides sequitur tanquam repromissa, vt visio Dei ænigmatica, prout dicit postilla, & sequitur in loco allegato. Et qui nouit corda Deus testimonium perhibuit dans eis spiritum sanctum sicut & nobis, & nihil discernit inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Ex quibus patet fidem incipientium præcedere fidem perfectorum, & claritatem vel munditiam cordis incipientium præcedere illam purificationem perfectorum. Sunt enim gradus huiusmodi virtutibus iuxta status incipientium, proficientium, perfectorum, & etiam sunt gradus illuminationum, hierarchiarum & tetrarchiarum, ideo in præsentem, mundo cordi promittitur illustratio visionis ænigmaticæ quæ per fidem est, mūdiiori clarior, mundissimo clarissima, & hoc si in hac vita poni potest clarissima, & in futuro secundum gradum similiter repromittitur mundis cordibus visio facialis. Nec in hoc modo dicendi postil. cecidit a modo cōmuni suæ expositionis, quia quamuis repromissa nouæ legis referat ad futurum, tamen repromissorum prægustationem non excludit. Et ita resoluit hanc materiam sicut Thomas concordando dicta sanctorum doctorum, prout Burgenis eum allegat circa principium huius capituli.

In eo.ca.vbi dicitur. *Beati qui persecutionem patiuntur, &c.* postil. addit per modum gl. lætanter, quia si cum tristitia & difficultate plus videtur ad virtutem fortitudinis quam ad beatitudinē pertinere. Circa quod rationabiliter additum arguit Bur. argumentum suum consuetum hæreticis modernis familiare, dicens. Lætanter non habetur in litera, igitur, &c. Et vt postillator non habeat viam euadendi illud quod sequitur. *Gaudete & exultate,* Bur. exponit de hortatione Christi, non de lætitia passorum. Quod dicere modicum valet, quia illa exhortatio non habet respectum ad actum, sed ad præmium promissum, vnde etsi hic in litera non exprimitur, tamen habetur ex alio passu scripturæ, quod lætanter pati pertinet ad hanc beatitudinem, quia dicitur *Act. 5. Ibant Apostoli gaudentes.* Etiam si debemus distinguere beatitudines a donis & virtutibus & secundum actuum excellentiam, prout communiter distinguunt, dicentes quod virtutum actus sunt modo humano, beatitudinum autem modo super humano, oportet huiusmodi subintelligere, quod hæc beatitudo si habet modum superhumanum, quod pati sit gaudenter, quia cum agone pati est modus humanus, & per consequens virtutis actus, non beatitudinis.

In eo.ca.vbi dicitur. *Qui irascitur fratri suo, &c.* postil. attendens variam sanctorum & aliorum in hac parte expositionem, posuit suam. Et vt esset intelligibilior, transposuit pœnas ex rationabili ordine, in quo puto eum non esse reprehensibilem. Bur. tamen seruato ordine pœnarum ponit aliam expositionem satis competentem. Vtrobique est eadem veritas sententiæ, cum diuersa applicatione.

C A P.

CAP. VI.

Attendite, &c. Qui hucusque precepit de misericordia, nunc precipit de cordis munditia qua Deus videtur. Si enim non simplici intentione, sed pro hominum laude, non probantur a Deo opera misericordiae. Laus hominū nō debet appeti, sed subsequi, vt exēplo alios inuitet. Hactenus de iustitia euangelii, quæ est super iustitiam Scribarum & Pharisæorum. Nunc qua munditia cordis eadem iustitia debeat impleri, quod in cleemosyna seruatur & oratione. Non enim monet hic vel orare vel eleemosynā facere, sed quo animo debemus facere, agitur enim hic de mundando corde.

CAP. VI.

^a In his autem omnibus finem iustitiæ ne ponatis in hominum laude.
^b Id est opera iustitiæ quæ abundet plusquam scribarum & pharisæorum

Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis, alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum qui in cælis est. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in vicis, vt honorificentur ab hominibus.

^a Cuius amore non fecistis.

^a Eleemosyna est pars iustitiæ. ^b Noli uelle innotescere. ^c Ad gloriam tuam.

^a Hypocrita est qui simulat quod non est reprobator alterius personæ.

^a Merces sua laus humanā quam acceperunt.

^a Et non Dei. ^b Quia sunt aliqui qui fauorem querunt cum aliqua mercede æterna.

^a Non se misceat laudis appetitus uel uitium aliquod ^b Dum præcepta Dei implere contendis.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

^a Id est in bona conscientia, ubi homo non uidet. ^b Nihil extra querat, sed abscondatur, sic quod uita tua cum Christo sit abscondita.

cū in secreto facit hypocrita nihil secretū. Deus monēdo, sic vota culpat, non loca, sensum, nō opera studiū, nō dato rem, iudicat non vt facias, quando facias, sed qualiter facias, quia Deus de cordibus, non de manibus facta metitur.

^c Apud patrem vestrum. cuius gloriam filii querere debent, & omnia bona ad hoc vt placeant ei, referre.

^d Cum ergo. a toto in partes, vt exponat quæ bona nō sint pro hominum laude facienda.

^e Tuba canere. forsitā conuocādi gratia hoc fecerūt, vt omnes irēt quasi ad spectaculum, f. Ante te. Ante se tuba canit q̄ ante alios vult laudari, vt appareat maior illis.

^g Receperūt. a Deo cordis inspectore fallaciæ suppliciu, de quib. dicit. Recedite a me opera rii dolosi, nomē enim meum habuistis, sed opera mea non fecistis.

^h Nesciat. Sinistra, vitia, dextera, virtutes. Quod ergo agit virtus, nesciat elatio, vel vana gloria, seu aliquod vitium, sed lux rectę operationis fuget tenebras peccati.

ⁱ Sinistra ē delectatio laudis, dextera intentio implēdi præcepta Dei. Cum ergo cōscientiæ faciētis eleemosynam pro præcepto Dei implēdo miscet se laudis appetitio, iam sinistra est conscientia operis dextræ.

ⁱ Cū vero sola cupiditate alicuius terreni volūt aliqui misericordes videri, sola sinistra operatur, qđ prohibet domin⁹ dū nec pmiseri permittit. In bona autem conscientia multi faciunt eleemosynam, qui non habent aliquid quod exterius dent.

ⁱ Ambrosius. Sunt qui iactantiam solam decore largitatis affectēt, vt eo se probatos vulgo velint, qđ sibi nihil reliquerint, non recondūt in futurū, & quia illic receperūt mercedē suā, illic sperare nō possūt. Sūt q̄ opes suas tumultuario mentis impulsu, non iudicio perpetuo, vbi ecclesiæ contulerūt, postea reuocandas putarunt, quibus nec prima merces rata est, nec secunda, quia nec prima iudicium habuit, & secunda habuit sacrilegium.

ⁱ In abscondito. In abscondito eleemosyna fit, quæ nullis miscetur tenebris, lux intus est, tenebræ extra.

ⁱ Videt

ⁱ tis qui sunt in statu perfectionis, propter quod non est altimandum, qđ de facili ferantur in vanam gloriam. ideo dixit eorum opera in publico fienda ad aliorum adificationem. Sic luceat lux vestra, vt supra dictum est. Aliquid enim bene est consulendum viris perfectis de quorum securitate confiditur, quod non est consulendum imperfectis & paruulis, de quorum debilitate timetur.

⁵ Amen dico. i. firmiter & fideliter assero.

⁶ Receperunt. s. Ex quo enim intentio fertur ad homines tantum, non est aliquid a Deo iuste expectandum.

⁴ Cum ergo. Hic applicat in speciali. & primo excludit intentionē vanæ gloriæ ab operibus misericordiæ. secundo ab actibus patriæ, ibi: Et cum oratis. tertio ab operibus penitentia, ibi: Cum ieiunatis. Dicit ergo primū: Cum ergo facis eleemosynā noli tuba canere ante te. hoc est ad laudem hominum manifestare. Ad cuius intellectum sciendum, quod apud Iudeos utebantur tubis, sicut apud catholicos campanis. & ideo sicut videmus, quod in aliquibus locis pulsatur campana pro eleemosyna recipienda. ita apud Iudeos ad hoc faciendum utebantur tuba, sed hypocrita non faciebant hoc principaliter propter pauperum vocationem, sed magis ad propriam ostentationem, vt patet in litera cui dicit: Vt honorificentur, &c. Rationem autem prohibitionis subdit: Amen dico, &c. Modum autem conuenientem faciendi eleemosynam subdit, cum dicit.

⁷ Te autem faciente, &c. Modus faciendi est quando fit secretē: per hoc innuens, quod talia sunt facienda propter Deum tantum. unde subditur.

⁶ Cum ergo facis. Chrysol. Si bonorū quæ facis vis inspectores habere, ecce habes non solum angelos & archangelos, sed etiam Deum vniuersorum.

⁶ Cum

⁶ Cum

⁶ Cum

⁶ Cum

⁶ Cum

⁶ Cum

⁶ Cum

⁶ Cum

⁶ Cum

⁶ Cum

⁶ Cum

⁶ Cum

⁶ Cum

⁶ Cum

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VI

Attendite. Postquam Saluator regulauit hominis operationem, hic regulat ipsius affectionem, & primo respectu Dei, secundo respectu proximi, ibi, c. seq. Nolite. Prima in duas, quia primo regulat affectionem hominis excludendo ab operibus eius intentionem vanæ gloriæ. Secundo sollicitudinem auaritiæ, ibi: Nolite thesaurizare. Prima in duas, quia primo dat intentionem suam in generali. secundo applicat magis in speciali, ibi: Cum facis eleemosynam. Circa primā partem aduertendum, quod secundum quod dicit Philosophus 2. ethic. Bonum contingit vno modo, malum autem omnifariam, quia ad hoc quod actus humanus sit bonus requiritur bonitas generis et circumstantiarum, sed redditur malus ex quolibet defectu istorum. & ideo nō sufficit, quod actio sit bona de genere, sed requiritur quod fiat recta intentione. bonitas enim finis est circumstantia principalis. & ideo opus quantumcumque bonum de genere, si fiat intentione vanæ gloriæ, redditur malum, propter quod dicit Saluator.

¹ Attendite. id est, diligenter considerate.

² Ne iustitiam vestram. i. opera bona de genere quacunque fuerint illa, quia omnia continentur sub iustitia generaliter dicta.

³ Faciatis coram hominibus. gloriam scilicet & laudem humanā ex talibus querendo. Per hoc autem non prohibetur, quod opera bona fiant coram hominibus ad proximorum adificationem, et Dei gloriam, quod est bonum & meritorium, vt supra dictum est. Sed quia hic loquitur de imperfectis, qui de facili in vanam gloriam efferuntur, ideo consulit eorum bona opera occultanda. supra autem loquebatur pralatis

MORALITER.

¹ Attendite. Et illud quod sequitur.

Cum

Cum

In constit. mo
uallucis ca. 11.

Sermon. 59. de
tempore.
† De pen. di.
3. c. cauedum;

Lib. 19. moral.
cap. 18.

Sermone 9.

† eleem

† habet

† habet

Lib. 1. of

†

Iudei vt
enl is vt
fiani ca
nis.

A *videt in abscondito.* Videre Dei est approbare. Illa autem tantum approbat quæ sunt abscondita, quæ extra sunt non placet ei, neque approbat.

b *Et cum ora.* Ad superiora coniungitur hæc sententia. Supradixerat: *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.* hic subdit. *Et cum ora.* Non prohibet orare, sed in orando hypocritis similes esse.

c *In angulis.* quasi absconsores precum, & tamen in plateis ut videantur, & per hoc amplior gloria.

Allego. In angulo orat qui in abscondito se orare simulat, & tamen in platea cum famam captat.

Anguli platearum sunt ubi via per transitum via ducitur, & quadriunum reddit. Non enim nefas est videri, sed appetere videri.

d *Receperunt.* In his non solum vera merces prava intentione euacuatur: sed vitium simulationis & irrisionis contra Deum augetur.

e *Tu autem.* Hoc simpliciter intellexit, docet vanam gloriam mundi fugiendam. Sed magis videtur præcipi, ut inclusa pectoris cogitatione, labijsque compressis orat Deum. Cubiculum autem est cordis secretum. Ostium, carnalis sensus: per quæ hæc exteriora improbe se ingerunt, & turbæ phantasmatum orantibus obstrepunt. Parum est ergo cubiculum intrare, si importunis cogitationibus ostium patet. Sed resistendum est carnali sensui, ut oratio spiritualis ex intimis cordis dirigatur ad Deum.

Cubiculum est secretus mentis arcanum, ad hoc pulsat sapientia dicēs. *Sto ad ostium & pulso.* fides aperit, spiritus intrat & exaudit.

In fide interiori & dilectione oratur Deus, non strepitu verborum, sed deuotione uirtutum: *Intra.* totum hominem interiorem colligendo in se.

f *Clauso ostio.* Sensibus clausis, ne turbæ phantasmatum exteriorum occurrant.

Vel ostium uocat amorē vel timorem huius seculi. Sicut enim omne bonum ex timore & amore est Dei, sic omne malum ex amore & timore seculi. His clausis, id est ablatis ora.

* Chrysof. Quid ergo, inquis, in ecclesia non oportet orare? Et valde quidem sed cum hac voluntate ut illum unum intuearis, qui habet donandi quod petieris potestatem. ubique

que enim Deus, quo aliquid facias intuitu spectat. * Cyprian. Quod ergo in abditi & secretis vel semotis locis & cubiculis orare nos docuit, hoc magis conuenit fidei ut sciamus Deum ubique esse presentem. audire oēs & videre, & maiestatis suæ plenitudine, i abdita quoque & occulta penetrare.

D sermone de orat. domi.

g *Patrem.* Quem intus habes per fidem. unde: *Apud me oratio Deo vita mea.*

Psal. 41. b.

h *Orantes autem.* Sicut hypocritarum est ostendi & placere hominibus. ita Gentilium est multiloquium, a quibus & Cepit H. n. exercenda linguæ magis operantur, quam menti mundanda, ut hoc nugatorij officij genus, etiam ad Deum piece flectendum transferant, putantes quod sicut orator iudicem, ita & ipsi Deum flectere queant.

Gentibus erat necessaria verborum multiplicitas propter demones, qui nesciret quid illi peteret, nisi illorum uerbis instrueret. Damnat autem multiloquium de infidelitate, sed non multas lachrymas, non multas obsecrationes in cordis puritate: quæ san-

E

cti faciunt. Et legitur fecisse qui pernoctant in oratione. Sed verbotenus sine affectione vacuas aures Dei adimplere malum est, quasi in hoc audiamur.

Luc. 6. a.

* Chrysof. Si paucis orandum est, cur parabolam proposuit Luc. 18. ad montem semper esse orandum. Vtrumque faciendum est, ut nec in longum uerba proferamus, & tamen affidue deprecemur. Siquidem & Christus & Paulus iussit breues & crebras fieri orationes ex paucis interuallis.

Hom. 2. de fide Aug.

Cast. Utilius censent (patres) breues quidem orationes, sed creberrimas fieri. Illud quidem ut frequētius dominum deprecantes iugiter eidem inherere possimus. Hoc uero ut infidiantis diaboli iacula, quæ infligere nobis tunc præcipue cum oramus insistit, succincta breuitate vitemus.

libr. de monasticarum. inst. c. 10.

* Aug. Dicuntur fratres in Aegypto crebras quidem habere orationes, sed eas tamen breuissimas, & raptim quodammodo iaculatas, ne illa uigilanter eiecta, quæ oranti plurimum necessaria est, per productiores moras euanescat, atque hebetetur intentio. Absit ab oratione multa locutio, sed non desit multa precatio, sed feruens perseveret intentio.

Epist. 121.

1 *Putant enim.* Putantes quod persuasibilibus uerbis Deus mulceatur. Vel si absens est uocetur, & quod nescit, uerborum ambagibus doceatur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et pater tuus. s. Deus, qui est pater omnium per creationem, & iustorum per gratia adoptionem.

2 Qui uidet. quia ipse solus uidet intentionem cordium: reddet tibi.

3 Et cum oratis. Hic consequenter excludit indebitum modum circa actum latræ. Inter actus latræ actus communior est oratio. & ideo quod de ipsa hic dicitur: de alijs actibus latræ intelligitur. Ideo circa orationem primo excludit indebitum orandi modum. Secundo concludit modum debiti tibi: Sic autem orabit. Prima in duas. quia primo ab actu orandi excludit uanæ gloriæ intentionem, & secundo quorundam gentilium errorem, ubi: Orantes autem. ad eidentiam primæ partis considerandum, quod duplex est oratio. Quædam publica, quæ fit a ministris Ecclesiæ. & ista non debet fieri in occulto, sed magis in palam in loco communi. s. Ecclesia coram populo: quia pro tota communitate offertur: & ideo populus in hoc conformare se debet ministris Ecclesiæ, ipsum Deum deprecando secundum modum congruum, & sibi possibilem. Non possent autem in hoc se ministris Ecclesiæ conformare, nisi prædicta oratio ministrorum Ecclesiæ fieret in publico prædicto modo. unde de tali oratione non loquitur hic Saluator. Alia est oratio priuata: & talis magis debet fieri in secreto duplici de causa. Prima causa, quia oratio est eleuatio mentis in Deum: mens autem humana citius, & melius eleuatur in Deum, quando in secreto loco homo constituitur, & a tumultibus aliorum separatur. Alia causa est ad euertationem uanæ gloriæ, quæ de facili insurgit quando oratio in publico fit. & hoc est quod dicit Saluator: Et cum oratis non eritis, sicut hypocritæ, qui amant in synagogis, & in angulis platearum stantes orare. Dicit stantes, ut magis apparent ex modo se habendi. In synagogis, & in angulis platearum, ex ratione loci, quia synagoga est locus communis, ubi conueniebant Iudæi ad audiendum uerbum Dei, vel aliqua ratione huiusmodi; Et dicitur a syn quod est con, & goge quod est populus: quia ibi conueniebat populus.

4 Et in angulis platearum. Plateæ ista dicebantur atria quæ erant prope templum, ubi conueniebant homines ad orandum, vel ad audiendum Doctores: & ideo erat locus communis. Consequenter ostendit debet modum orandi, cum dicit.

5 Tu autem. i. locum secretum.

6 Et clauso ostio. Ne ueniat multitudo impediens eleuationem mentis in Deum, & mouens ad elationem mentis.

7 Ora patrem. patet litera.

8 Orantes autem. Hic excluditur error gentilium circa orationem. Credebant enim quidam gentiles, qui vocabantur Ethnici, quod ex multiplicatione uerborum compositorum in oratione aliquid manifestaretur ipsi Deo, quod prius esset sibi ignotum; & per consequens mutaretur ad aliquid agendum, cuius prius uolebat contrarium. Vtrumque illorum est erroneum; quia in Deo nulla cadit mutatio, vel ignorantia. Hunc autem errorem excludit Saluator dicens; Orantes autem nolite multum. Ex quo patet, quod non prohibet multiplicationem uerborum absolute, sed ad illam intentionem quam habebant Ethnici, quæ est dicta. & hoc est quod subdit.

Gentilium error circa orationem

9 Putant enim. Possunt tamen multiplicari uerba in oratione duplici de causa. Una est, ut per significationem uerborum deuorum animus

Verborum multitudo quæ & quæ in oratione est habenda.

MORALITER.

3 Cum oratis. Chrysof. Est autem oratio quodammodo spirituale tributum, quod offert anima Deo, de uersibus suis. Quanto ergo gloriosior est, tanto cautius est seruanda, ne per homines facta

ita uilescat. **8** Orantes autem. Aliud est sermo multus, aliud diuurnus affectus. Absit ab oratione multa loquutio, sed non desit multa precatio, sed feruens affectio perseveret.

A *Notate ergo assimilari eis.* Non enim apud Deum agendum est verbis, sed rebus, intentione cordis, affectu simpliciter. Quae cum dicimus, non est docemus, sed nos tempore orationis recordamur.

b *Scit enim pater.* Cur ergo scienti loquimur? Non ut nostrae faciatis, sed ut excitemus pietatis devotionis obsequium.

Item non est opus narrare sed obsecrare: quod est obsequium iustitiae. Vult enim Deus rogari & venerari, ut bonitas eius deriuetur ad plurimos, & status iustitiae seruetur apud subiectos.

c *Pater noster.* Beda. Inter cetera salutaria monita & divina, quibus consilium credentibus, formam orandi proposuit, disciplinam tradidit. In hac oratione non docetur, quae nesciat Deus, sed quae vult praestare suppliciter veneratus. Unde & orationem composuit brevibus verbis, ut sit nobis fiducia cito annuendi, quae breviter vult rogari. Quibus nec opus esset ad eum qui omnia novit, sed ut noster affectus qui cum Deo agit, discerneret res quas oraret, non verba quae diceret. Unde non his solum verbis oratur, sed & alijs contentis sub eodem, & non alio sensu, quibus et cor nostrum accenditur. Et hi sunt veri adoratores, qui filii per gratiam adorant patrem in spiritu & veritate.

Nulla oratio magis spiritualis est, quam illa quae ex ore filii quae est veritas, processit. *Pater noster.* Cui non timore, sed amore hereditatis servimus. Dum pater deus, de adoptione cogitemus, ut patri pius affectum rependamus. Dum dicitur noster, fraternitatis admonetur, cum sit communis adoptio omnibus. Nemo dicat meus, quod proprie filio convenit, cui pater est per naturam. Unde alibi. *Vado ad patrem meum.* specialiter per naturam, & vestrum, coniunctum per gratiam. *Pater noster dicitur.* quod commune omnibus, nemo dicat meus, quod solum Christo convenit, qui filius est per naturam, alijs conceditur communis gratia adoptionis.

Monet nobilis & dives, non superbire contra minores. Non enim vere possunt dicere, pater noster, nisi fratres sint. Cave dum est cuique a sordibus, ne tanto patre sit indignus. Antiquis, ut servus dicitur dominus, nunc per gratiam pater, in quo fiducia. Quod negabit filijs, qui iam dedit quod pater est?

*** Tertul.** Novi testamenti novam orationis formam determinavit. Oportebat enim in hac quoque specie novum vinum novis vitibus recondi. Ceterum quicquid retro fuerat, aut demutatum est, ut circumcisio, aut suppletum ut reliqua lex, aut impletum ut prophetia: aut perfectum, ut fides ipsa. Sed & brevitatis ista, magnae ac beatae interpretationis insulae fulta est: quantumque substringitur verbis, tamen diffunditur sensibus. Neque enim propria tantum orationis officia complexa est, vel

C oratio dominica breviter totius legis.

B Orationis dominicae exaltatione.

Ioh. 7. d.

lib. de oratione.

C oratio dominica breviter totius legis.

venerationem Dei, aut hominis petitionem, sed omnem penitentiam, omnem commemorationem disciplinam, ut reverentiam in hac oratione breviter totius legis comprehendatur.

*** August.** Nusquam invenitur praecceptum populo Israel, ut diceret pater noster, aut oraret patrem Deum, sed dominus eis insinuatus est, tanquam servientibus, hoc est, secundum carnem adhuc viventibus. Hoc autem dico cum mandata legis acciperent, quae observare iubebantur. Nam prophetae saepe ostendunt eundem dominum, patrem eorum esse potuisse, si ab eius mandatis non aberrarent. Sicut est illud, *filios genui & exaltavi.* &c.

*** Tertullianus.** Appellatio ista (patris) & pietatis & potentis est.

*** Gregorius Nyssen.** Nam quali dicenti pater noster, opus est animo: quanta fiducia: quali conscientia: ut ubi Deum quo ad eius fieri potest, per eas appellationes quae in illo animadvertentur, ad intellectum inenarrabilis gloriae quasi manu ductus mente conciperet, atque didiceret quod divina natura, quodcunque tandem ea sit ipsa bonitas sit, sanctimonia, exultatio, potentia, gloria, puritas, aeternitas, semper eodem modo atque similiter se habens.

*** Aug.** De quotidianis autem brevibus leuibusque peccatis suis sine quibus haec vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit.

d *In celsis.* Spiritualibus, ut ad spiritualitatem in qua habitat festinare discamus, & caelestia ab eo quaeramus.

*** Petrus Chryl.** Hoc cum dicis, non sic habeas quasi non sit in terris, non sic accipias, quasi sit loco clausus, qui claudit omnia, sed intellige esse tibi genus in caelo, & age ut sancte vivendo sancto patri respondeas.

*** Chryl.** Vult ut sciamus nos habere patrem caelestem, ut erubescamus nos terrenis rebus sustinere.

e *Sanctificetur nomen tuum.* Videnda est harum distinctio septem petitionum. Nam cum vitia nostra temporaliter agitur speraturque aeterna, priora sunt dignitate aeterna, his tamen prius accipitis. In his septem petitionibus omnia bona praesentis vitae vel futurae continentur, in quibus est ordo mirabilis, ut in Isaia legitur. Sicut septem dona sancti spiritus a summis incipiunt, & usque ad initium sapientiae decurrunt, ita ordo precum a summis usque ad finem, ut a malis mundi liberemur, extenditur. Si autem in utroque a fine incipimus, ad perfectionem fit ordo ascensionis: Si autem a summis (quia hoc de supernis accipimus) fit ordo descensionis. Sed quia per haec nos ab imis ad summa confurgimus, septem beatitudines quae per eadem dona quaeruntur, de imis gradatim ad summa perveniunt. In precibus ergo est ut impetremus

a quod in multiloquio suo exaudiatur. **b** lite ergo assimilari eis: **c** Scit enim pater vester, quid opus vobis sit, antequam petatis eum. **d** Sic ergo vos orabitis: **e** Pater noster qui es in caelis sanctificetur nomen tuum.

a Sic ergo docendi estis quid petatis, & si alijs verbis, tum sic ut doceo, & quomodo doceo, & quid doceo. **b** De malis remouendis & bonis acquirendis. **c** Brevis captatio praemittitur. Pater noster qui es in caelis. **d** In secretis. **e** Tales fac in quibus sanctus appareat. **f** Donum est sapientia, virtus vero pax. **g** Quo filij dicimur. **h** In nobis, ut qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod cepimus perseveremus.

NICOLAUS DE LYRA.

*** animus melius eleuetur in Deum.** Alia causa est, ut homo in Deum eleuetur non solum mente, sed etiam corporali voce, secundum illud *Ps. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum vivum.* Non tamen potest dari ibi regula certa, sed debet homo talibus verbis uti in oratione, quantum percipit homo, quod faciant ad devotionis excitationem. Si autem e contrario percipiat, quod multiplicatio verborum distrabat mentem eius, debet cessare a verbis, & orare Deum affectibus mentis. Hoc tamen intelligendum est in oratione privata, ut dictum est, quia oratio publica debet esse in verbis, ut possit percipi ab alijs. Sequitur.

1 Scit enim pater vester. Hoc additur ad excludendum illorum gentilium falsum intellectum secundum quem putabant aliquid Deo notificari de nouo, quia omnia scit ab aeterno.

Qualis. Sed quaeritur, quare oratur Deus, ex quo per orationem nihil sibi manifestatur, nec animus eius in aliquo mutatur & ideo videtur, quod frustra oratur. Dicendum, quod praedestinatio divina est preparatio gratiae in praesenti, & gloria in futuro, & ideo cum sit aeterna, sicut ab aeterno praedestinavit aliquem ad beatitudinem, ita praedestinavit modum per quem daret sibi illam beatitudinem, scilicet per merita sua, & orationem, & ideo non frustra oratur Deum, quia oratio est illud per quod ex ordinatione divina debet consequi gratiam & gloriam: & eadem est ratio de omnibus alijs bonis, quia cadunt sub ordine divinae praedestinationis. Sic

MORALITER.

2 Sic ergo. Glo. Non solum his verbis oratur, sed etiam alijs sub eodem sensu conceptis.

3 Pater noster. Aug. A. Imoeretur hic divites vel genere nobiles, ut cum facti fuerint Christiani, non superbire aduersus pauperes & ignobiles, quoniam simul dicunt Deo, pater noster, quod non possunt sic pie dicere, nisi se fratres esse cognoscant.

2 Sic ergo. Hic docet Saluator modum orandi convenientissimum. Ad cuius intellectum sciendum, quod oratio secundum Damascenum, est petitio decentium a Deo. In hac autem oratione exprimitur quidquid decet hominem petere a Deo, & quidquid decet Deum dare homini. Et similiter ordinatissime hoc describitur, quia illud quod maxime considerari debet ab homine & peti a Deo, primo ponitur, & quod debet peti secundario, in secundo loco, & sic consequenter vsque in finem. Illud autem quod primo cadit in appetitum hominis est beatitudo. Secundo illud per quod homo beatitudinem consequitur, & illud secundo petitur, ibi. *Fiat voluntas tua.* Circa primum considerandum, quod beatitudo dupliciter dicitur. Vno modo obiective scilicet ipsa bonitas divina in seipsa, per cuius fruitionem efficiuntur beati, & ideo bonitatem ipsam divinam praeter omnibus amare debemus, & per consequens gloriam eius & honorem praeter omnibus desiderare & hoc est quod petimus in prima petitione, cum dicitur. Pater noster qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum, dicitur enim.

3 Pater omnium generaliter ratione creationis. Additur.

4 Noster, quia est pater specialis iustorum per gratiam adoptionis.

5 Qui es in caelis, quia licet sit in omnibus per essentiam, praesentiam & potentiam, est tamen speciali modo in iustis per gratiam, tamen specialissime excellentia eius relucet in beatis per gloriam.

6 Sanctificetur nomen tuum, non petimus, quod aliquis sanctitas ei de nouo accrescat, quia hoc est impossibile, sed quod sanctitas quae

D
lib. 2.
mone
1. mon
lib. 2.
ne.
lib. de
ne.
in E.
dio c.
tio d.
delet
ra ven
H. m.
1. in
E.
Ex A.
de fen
d. m.
te. c. 1.
F
Orati
dum
si enu
Orati
nica o
tenda
ter co
tur.
Beati
plici
tur.

C mus dona: i donis, vt operemur m̄adata. De operatione bea-
A titudinis sequunt. In æterna vita triū primarū petitionū im-
 petraciones fiunt, licet hic incipiant. nā & sanctificatio noīs
 ab ipso humili aduentu agi cepit, & aduentus regni in fine
 mūdi manifestabit, & perfectio voluntatis ipsa perfectione
 nostræ beatitudinis & seculi ter-
 minatione complebitur. Et hæc
 tria consummata in eternū ma-
 nebunt, reliqua quatuor ad istā
 vitam pertinent. Panis enim
 spiritualis est eternus, tñ perti-
 net ad hoc tempus in quantum

quotidie ministratur animæ. Et forsā ideo panis dicit, quia
 laborando & differendo discitur. Tunc erit vt potus, quan-
 do sine labore hauriet. Et tunc peccata nostra nobis dimit-
 tuntur & dimittimus. Et nunc tentaciones vitam nostrā in-
 fessant. Et liberatio a malo ad hanc vitam pertinet, quam iu-
 stitia Dei mortalē meruimus, vnde gratia eius liberabimur.

Vt autē iste septenarius numerus illi congruere, ex quo to-
 tus iste sermo manauit. Si. n. timor Dei est, quo beati sunt
 pauperes spiritu, qm̄ ipso est regnū celorū, petamus vt
 in nobis sanctificetur nomen dñi timore casto permanente
 in seculum seculi. Si pietas est qua beati sunt mites, qm̄ ipsi
 possidebunt terrā, petamus vt veniat regnum, vel in nos, vt
 mitemus, nec ei resistamus, vel de celo in terras in clari-
 tate aduentus vbi lætabimur, sicut dī. *Venite bene. patris mei.*

B Si scientia est qua beati qui lugent, qm̄ ipsi consolabunt, pe-
 tamus vt fiat voluntas, vt consentiat caro spiritui, quia non
 est luctus nisi quia ista cōtra se cōfligūt, vt cogamur dicere.
Infelix ego homo, quis me libe. de corpo. mor. huius? Si fortitudo est
 qua esuriūt & sitiūt iu. qm̄ ipsi sa. oremus vt det nobis panis
 quotidianus, quo sulciti, ad istā satietatē perueniamus. Si cō-
 filiū est, quo beati sunt misericordes, qm̄ ipsi mise. conse. di-
 mittamus & nobis dimitti oremus. Si intellectus est quo bea-
 ti sunt mun. cor. qm̄ ipsi Deū vi. oremus vt nō induc. in ten-
 tionē per aspera vel blāda, ne non sit simplex cor, dū non
 simpliciter bonū petat in oibus quæ agit. Si sapiētia est qua
 beati sunt pacifici qm̄ si. Dei vo. oremus liberati a malo. Li-
 beratio. n. facit liberos. i. filios, vt dicamus spū adoptionis,
 abba pater. Amen, significat in oibus his petitionibus indu-
 bitanter a domino tribui quod petitur, ii vltimæ conditio-
 nis pactum seruare non negligimus. vnde subdit. Si dimise-
 ritis, &c. *Sanctificæ.* Hic spiritum sapientiæ oramus, ne a san-
 ctificatione nominis ipsius in aliquo discrepemus, sed pa-
 tris nomen in filiis moribus & vita ostendatur.

Nomē patris in nobis est, qui filij dicimur, q̄ petimus san-
 ctificari. Non vt ipse sanctior sit, sed vt in nobis operet aug-
 mentū suæ sanctificationis: nā sanctificatio filiorū nō eius
 attribuit. Ita dī sanctificari sicut clarificari & magnificari in
 nobis, *Sanctificetur.* id est, ita sicut est sanctū, habeat homini-
 bus, & ita innotescat illis Deus, vt nō putet aliquid sanctius.

C * Aug. Hoc nō sic petit, quasi nō sit sanctū nomē Dei sed
 vt sanctū habeat hominib, id est, ita illis innotescat Deus, vt
 nō existimet aliquid, sanctius quod magis offendere timeat,
 * Cyril.

NICOLAUS DE LYRA.

ei eternaliter inest, reliceat amplius i creaturis, & primo & prin-
 cipaliter quærat in operibus humanis, secundum quod dicit
 Apostolus. i. ad Cor. 10. *Omnia in gloriam Dei facite.* Alia est bea-
 titudo dicta formaliter quæ est actus vltimate & perfecte coniu-
 gens nos Deo scilicet visio & fruitio, & illud est quod secundo
 loco petimus à Deo, vt scilicet simus, participes suæ bonitatis,
 quod fit in visione beata. & hoc petimus cum dicimus.

1 *Adueniat.* & bene dicitur, adueniat, quia nō possumus ad eā
 venire per gratiā & gloriā, & nisi ipse primo veniat ad nos Vnde
 Aug. super Ioan. Ille enim venit quem gratia Dei preuenit. Et
 Ioan. 6. e. *Nemo potest venire ad me, nisi pater qui mi. me trax. eum.*

2 *Regnum tu.* Beatitudo enim æterna bene dicitur regnum,
 quia ibi habetur plena & perfecta copia omnium bonorum.

3 *Fiat vol. tu.* Hic consequenter petitur illud per quod possu-
 mus beatitudinem consequi. Et hoc dicitur dupliciter. vno mo-
 do directe & per se, alio modo indirecte quasi per accidens, cu-
 iusmodi est remotio impedimenti, secundum ponitur ibi. Et di-
 mitte no. Adhuc prima in duas, quia ad assecutionem beatitudi-
 nis facit aliquid dupliciter. vno modo principaliter. alio modo
 quasi instrumentaliter secundū ponitur. ibi: Panem nostrum. Il-
 lud per quod principaliter consequimur beatitudinem, est im-
 pletio

MORALITER.

1 *Adueniat re. tu.* Ad Christum qui est Dei regnum non ve-
 niemus ad gloriam, nisi prius ad nos veniat per gratiam.

* Cyrillus Hierosolymitanus. Sanctum est nomen Dei si-
 ne dicamus, siue non dicamus, quia vero in his qui peccant
 aliqui profanatur, idcirco petimus in nobis sanctificari, non
 vt ex eo q̄ nō fuisset tale, esse incipiat, sed vt in nobis sancti-
 ficatis & qua sanctificatione digna sunt faciētib, sanctū fiat.

* Tertullianus petimus vt no-
 men Dei sanctificetur in nobis,
 qui in illo sumus, simul & in ceteris
 quos adhuc gratia Dei ex-
 pectat, vt suspensa enūciatione,
 non dicentes, sanctificetur in
 nobis, in omnibus dicimus.

a *Adueniat regnum tuum.* Hic spiritus intelligētia petit, quo
 mūdat cor vt Deus videat: Duritia & potestas diaboli ex-
 cludit, & in futuro perfectius, cū euacuauerit oēm principa-
 tū & potestatē, & tradet regnū Deo patri. Congrue sequit,
 vt post adoptionē filiorū regnū petamus quod filijs debet.

Regnum Dei semper est, sed veniat id est, manifestetur
 hominibus a quibus vt lux cæcis non videtur, quod nullus
 ignorare poterit, cum filius iudicare venerit. In quo regna-
 bunt & sancti, vt dicitur, *Percipite reg. quod vo. pa. &c.*

b *Fiat voluntas tua.* Hic petitur spiritus consilij, per quem
 voluntas Dei inquiritur, vt a nobis impleatur.
 Voluntas Dei in terris sicut in celo spiritu consilij regit.
 Nobis etiam opus est spiritus consilij, vt voluntas Dei diri-
 gatur in nobis, vt misericordes in re esse possimus. Volūtas
 Dei semper fit, sed oramus vt libertas nostri arbitrij socie-
 tur per gratiam suæ voluntati quæ est sanctificatio nostra &
 vita æterna. Voluntas Dei est præceptorum eius custodia.

c *Sicut in celo.* Sicut in angelis, ita in omnibus. Vel sicut iu-
 stis, ita in peccatoribus conuersis. Vel sicut in Christo, ita in
 ecclesia. Vel sicut mente seruo legi Dei, ita & in carne.
 Secūdū spiritū celū, secūdū carnem terra sumus. Oramus
 ergo vt sicut in celo. i. in spiritu, ita in terra fiat voluntas, vt
 caro & spiritus sit homo spiritualis de quo dī. *Cor meū & caro
 mea ex. in deum. vi.* Nec tantū oratur vt bona velimus, sed fiat
 voluntas in nobis, vt viuamus tibi, nō nobis. Hæc tria perfe-
 ctius habent in futuro sed hic iterim ex parte oramus, vt po-
 stea pfectius habeat. Quatuor sequētia psētis vitæ sūt psidia.

d *Panem.* Esuries iustitiæ vt ad saturitatē pertingat, fulcit
 spiritu

pletio voluntatis diuinæ per sanctam operationem. Et quia fre-
 quenter voluntas eius est nobis incognita, & quando cognosci-
 tur adhuc sumus impotentes & pigri ad implendum, ideo tertio
 petimus, *Fia. vol. tu.* i. tu spires nobis virtutem & propositum
 adimplendi tuum bene placitum. Additur autem.

4 *Sicut in celo.* Beati enim qui sunt in celo, quia sunt coniu-
 sti immediatæ regulæ diuinæ, ideo non possunt deficere nec de-
 uiare à diuina voluntate, & ideo nos qui sumus in via qui non su-
 mus sic coniuncti petimus vt diuina gratia hoc suppleat in no-
 bis, tenendo voluntatem nostram in cōformitate ad suam in ope-
 ribus nostris, sicut conformantur illi qui sunt in celis.

5 *Panem.* Hic petitur illud per quod instrumentaliter duci-
 mur ad beatitudinem, & hoc accipitur dupliciter vno modo
 prout aliquid est instrumentum ipsius Dei, & sic sacramenta ec-
 clesiæ sunt quædam instrumenta, quibus sanctificamur, & ad
 beatitudinem ducimur: vnde dicuntur vasa gratiæ. omnia au-
 tem sacra ordinantur ad sacramentum eucharistiæ, quod peti-
 mus quarto cum dicimus. *Panem.* Dicitur autem substantia-
 lis, quia transcendit vitam corporalem & dat vitam æternam.
 Ioan. 6. e. Ego sum pa. vi. qui de cę. d. si qs man. ex hoc pa. vi. &c.
 & petendo hoc sacramentum petimus omnia alia, quæ ordina-
 tur ad ipsum, vt patet in 4. sentent. & Luc. 5. vocat eum panem
 quotidiana-

2 *Fiat vo. tua.* Augusti. id est obediatur præceptis tuis ab ho-
 minibus terrenis, sicut in celo ab angelis sanctis.

3 *Panem.* id est eucharistiā, quæ reficit animam, naturam cor-
 poris transcendentem, & quotidie pro fidelibus offertur.

Fiat Tom. 5. c

Spiritu fortitudinis. Ideo oramus, panem nostrum quotidiana nobis, sine quo fame moreremur.

A Panis, corpus Christi est, vel verbum Dei, vel ipse Deus quo quotidie egemus, vel qui est super omnes substantias.

Ioan. 6. ci

Hic est panis viuus qui de cę, descen. cuius naturę sublimitas super omnes substantias est.

lib. 4. d. sacramentis. cap. 4. **†** De pgn. dist. 1. c. tres sunt. **†** dist. 2. cap. si enim & dist. 3. c. de quęst. diana, cap. ad.

*** Ambrosius.** Dixi vobis cũ de sacramētis tractarem, quod ante verba Christi quod offerretur panis dicatur, vbi Christi verba deprompta fuerint, iam non panis sed corpus appellatur. Quare ergo in oratione dominica, quę postea se quit air, panem nostrum, panem quidem dixit sed *in ioyr*, hoc est super substantialem. Non iste panis est qui vadit in corpus, sed ille panis vitę æternę, qui nostram substantiam fulcit.

lib. 2. de sermone domini in monte c. 17.

*** Augustinus.** Panis quotidianus, aut pro his omnibus dicitur est, quę huius vitę necessitatē sustentant, aut pro sacramēto corporis Chri quod quotidie accipimus, aut pro spūali cibo, de quo idem dñs ait, *operamini non cibum qui perit & c.*

Ioan. 6. lib. de oratione.

*** Tertullianus.** Christus panis noster est, quia vita Christi & vita panis. Ego sum inquit, panis vitę. Panis est sermo Dei viui qui descendit de cęlis, tum quod & corpus eius in panis ceniseretur hoc est corpus meum. Itaque petendo panem quotidianum, perpetuitatem postulamus in Christo, & indiuiduitatem a corpore eius. panem enim peti mandat, qui solum fidelib⁹ est necessarius, cętera enim nationes requirūt.

Rom. 8. si

a Nostrum. Quia Christus noster est factus, & Deus pater cum Christo omnia nobis donauit. Ideo oramus vt quod nostrum est per donum, quotidie detur per effectum.

Eccles. 44.

b Super substantialiam. vel quotidianum. Quia qui edunt me adhuc esu. Hic quotidianus, in patria eternus. Hic panis affidue per fidem & charitatem interius reficere debet, quia sine eo nemo viuere potest. Vel panis dicuntur spiritualia precepta, quę semper sunt exercenda vel conseruanda.

Scientiz do. num quotuplicitis vtilitate.

c Et dimitte. Post cibum petit veniam peccatorū, vt qui à Deo nascitur, in Deo viuat, & ad vitam eternam perueniat.

Cũ dicimus; *Dimitte no. de. nostra*, spiritū scientię rogamus, quo delicta intelligimus, quę sine spū scientię nō intelliguntur. Scientia quippe ad vsum tēporaliū pertinet, q̄ virtus est, in vitandis malis, & petendis bonis, vt nostra & aliorū cōtra gria ploremus, bona cupiam⁹. Magni sunt isti tres gradus. nā q̄ liberat à malo, iā hæret summo bono, liberatus petit liberatōrē, ne iterū ducat in tentationē. Sed quia in hac vita nec iustus sine peccato viuat, sic petit inde liberari, vt sciat qd ex charitate fratrib. debeat. Sed q̄a nōdū visione Dei fruimur, cibus in via est necessarius, vt qñque ad patriam veniamus.

C Vnde panem petimus ad quē nemo peruenit sine spiritu fortitudinis,

NICOLAUS DE LYRA.

quotidianum, quia quotidie ipsum sumimus per ministros ecclesię qui hoc sacramentum accipiunt pro se & pro tota communitate. Alio modo accipitur instrumentum ad consequutionē beatitudinis ex parte animę, & sic cum corpus sit instrumentū animę seu organum, per consequens vita corporalis instrumentaliter facit ad consequutionem supernaturalis beatitudinis, in quā cum anima nō exercet opera meritoria, nisi in corpore quia tempus meriti durat tantum ad tempus huius vitę. Ad vitam autē corporalem necessario requiritur sufficientia victus. & hoc petitur cum dicitur, *Panem no.* & in hoc intelliguntur peti omnia vitę necessaria.

† Et di. no. Hic cōsequenter petitur id per quod consequimur beatitudinem sicut per remouens prohibens. Et diuidit in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo reddit rationem cuiusdam dicti, ibi. *Si enim dimiseritis.* Prima adhuc in tres, quia à beatitudine consequenda primo prohibet nos peccatum commissum, secundo peccatum de proximo committendum, & tertio illud quod est ad vtrunque inclinatum. Secundum ponitur ibi: *Et ne nos induc.* tertium ibi. *Sed libera nos, & c.*

Illud ergo quod primo & principaliter impedit nos à consequutione beatitudinis est peccatum iam commissum, quia ad beatitudinē ingredi nō possumus donec peccatū cōmissum sit totaliter dimissum, & quantū ad culpā & quantū ad penā, & ideo hęc dimissionē petimus quinto loco, cũ dicimus. *Et dimit.* Additur.

Sicut

MORALITER.

† Et di. no. Greg. vt profecto bonum quod à Deo compuncti petimus, hoc ipsum primum proximo conuersi facimus.

† Et ne. Aug. Aliud est tentari, aliud in tentationē induci. Nā sine

rudinis. Vbi ergo fortitudo, ibi esuriet iustitię. Aeternus enim cibus plenitudo est iustitię. Quotidianus, dum quotidie illam esurientes implemus.

*** Euthymius.** Sciens quam lubrica esset natura nostra, ad peccatum, agnoscēs quoque & post regenerationis lauacrū

rursum nos offensuros, iubet pro peccatis deprecari, quę & debita nominauit. Debitum scilicet & peccatum quasi eadem res obnoxium reddunt hominem sicut & ars alienum.

*** Tertullianus.** Debitum in scripturis delicti figura est, quod perinde iudicio debeatur, & ab eo exigatur, nec euadat iustitiam exactionis.

d Sicut. Ecce qua cautione

constringimur, in qua etiam nos adinuicem ad misericordiam inflectit, & peccantibus in se veniam promittit, & nobis & per nos alijs veniam promittit

Culpę veniam non debemus negare. vnde. *Cum oratis, remitte si quid habetis aduersus aliquem, aliter enim pater vester non dimittet vobis peccata vestra.*

Pecuniam alicui repetere conceditur, sed debitam peccatorum petenti veniam nunquam iuste negamus.

e Et ne nos in. Sed spiritu scientię illustra, vt sciamus quibus malis inuoluimur, & vt lachrymę profint rogamus. *Dimitte nobis debita nostra. Et ne nos.* Non quod ipse inducat, sed quia deserit & ire permittit. Non vero precatur non tentari, sed nec ad modicum vinci. Tentatio enim est necessaria ad coronam. *Et ne nos.* deserens in tentatione finas vinci, et si finas tentari, sine qua nullus probatus est.

Et ne nos inducas. *** Tertullianus.** id est, ne nos patiaris induci ab eo qui tentat.

*** Cyrillus Hierosolymitanus.** Est tentatio velut torrens transitu difficilis. Qui in eo non submerguntur, optimi natatores facti traiciunt. Qui secus affecti sunt cum primum in tentationem sunt ingressi, submerguntur, vt cum Iudas in auantię tentationem est, non eam superauit, verum submersus est, & corpus & animam.

f Sed li. nos. Hęc vna petitio, tantum continet quantum omnes superiores.

Vt, spiritu timoris Dei omnia noxia intus & exterius pellantur, & sub paupertate beate viuamus. *Sed li. nos.* In illam quę nondū est ne finas induci, & ab ea in qua sumus ducti, libera, quo facto nihil est metuendum, nihil restat orādum.

*** Gregorius Nyssenus.** Videtur Dominus multis vocabulis illū malū nominare, iuxta differentias prauarum efficientiarū & improborū exercitorū. Vocat. n. diabolu, Beelzebub, Mammonā, principē mundi, homicidam improbū, patrem mendacij. Talis igitur natura non est, sed propria malitia.

*** Petrus**

2 Sicut & nos di. quia hęc est regula nobis imposita, quod sicut volumus nobis dimitti peccatū nostrum, ita debemus proximo dimittere peccatū in nos cōmissum. Ista tñ dimissio potest intelligi dupliciter. Vno modo quantū ad offēsam, & hoc est necessitatis, quia tenemur omnes diligere ex charitate. Alio modo quantum ad iniuriam, & hoc non est necessitatis, licet sit supererogationis. Sicut enim pecuniam ablatam non tenetur quis auferenti dimittere, sed petere potest, sic iniuria sibi illata potest recompensationem per emendam petere secundum ordinem iustitię.

3 Et ne nos. Secundo impedit nos à beatitudine peccatum, quod formidatur de proximo committendum, & hoc contingit quando sumus positi in graui tentatione, cui probabiliter timemus succumbere, & ideo sexto petimus hoc à nobis amoueri cum dicimus. *Et ne nos induc.* i. induci permittas.

4 In tenta. Nō enim petimus vt non tentemur. quia tentari non est malum, sed magis est ad virtutis exercitium, quando viriliter resistitur. propter quod dicit psalm. *Proba me domine & tenta me.* sed petimus ne in tentationem inducamur id est, ne ab ipsa deuincamur.

5 Sed libe. Tertio impedit nos illud quod est inclinatum ad duo prædicta, & hoc est fomes peccati, quę est quædam pena ex peccato primi parentis derelicta. Et hoc malum penę & alia mala penitentis vitę in quantum potest nos ad peccatum inducere, septimo petimus amoueri, & ab eis liberari cum dicimus. *Libera nos.* Sequitur in fine.

Amen

sine tentatione nemo probatus est, & ideo non petimus nos non tentari, sed in tentationem per consensum non induci.

2 Sed libera. Chrysost. hic malum vocat diabolum propter excellentiam suę malitię.

Si enim

* Petrus Chryſologus. Ille qui natura cœleſtis fuit, nunc eſt A nequitia ſpiritualis, ætate maior ſeculo, nocendi uſu tritus, lædendi arte peritiſſimus.

* Chryſo. Malum hic diabolum vocat docens nos cum eo habere prælium, nullo vnquam ſedere dirimendum.

* Theophylaëtus. Non dixit, libera nos a malis hominibus, non enim tam illi nos iniuria afficiunt, quam malignus dæmon per eos.

a Amalo. omni, viſibili & inuiſibili. Hæc liberatio quotidie neceſſaria eſt, dum ſine malo anima & corpus non uiuitur, ſed in fine complebitur, quando immortales & impaſſibiles erimus. De imis ad ſumma gradatim ſic aſcenditur. A malo per ſpiritum timoris liberamur, inde liberati pauperes ſpiritu & rebus eſſe cupimus, dñi dicimus ne nos inducas in temptationem. Spiritu pietatis rogamus, vt homo interior manueſcat & mitis fiat, ne temptatione moueatur.

Precibus laborandum eſt, vt dona percipiamus ex gratia. Donis agendum, vt veniamus ad merita. Pro meritis beatitudo ſperanda, alioquin nec ſine precibus fidei ad dominum, nec ſine meritis ad beatitudinē peruenitur. Nihil de eſt qd hic ſeptem petitionibus non contineatur, ſiue ad præſentē ſiue ad futuram pertineat vitam.

Satis compendioſe tradidit Chriſtus, nō modo diſciplinā mādatorū, ſed & precū & donorū, vt paucis verbis memoriæ res multiplices & neceſſarias cōmendaret, & ſic ſimplicitas fidei, ſufficiētiā ſalutis ſuę cito addiſceret, & prudētia ingenioſorū amplius profunditate myſteriorū ſtupeſceret. Hinc Iſaias. Sermonem breuiatum faciet dominus ſuper terram. Quoniam ita breuiavit, vt memotiter capi poſſit, ita rebus impleuit, vt nemo ſine gratia ſpirituſancti percipere poſſit.

b Si e. dimi. Formā impoſuit, qualiter uelimus iudicari. Vñ indulgentibus eorū. Deo fiducia reſpondet impetrandi, exigentes uero, pēna remordet uſionis uel damnationis.

Deus mauult inuenire cui indulgeat quā quē puniat. iō in noſtra poteſtate poſuit qua conſcientia iudiciū Dei quiſque prouocet erga ſe, & quomō ſententiā tanti diſcriminis poſſit temperare. Omnes debemus, & indulgentia patris omnibus eſt neceſſaria, ideo ex animo aliis dimittamus, vt maiora ſeu plura nobis relaxentur.

Hoc in fine concluditur, vt certū ſit nobis quid in oſonibus promiſerimus, neq; aliud exigit iudex quē rogamus, niſi vt tales ſimus fratribus, qualem eum nobis poſcimus. Et qui hoc non facit dupliciter reus eſt. primo, quia peccauit & debet: deinde, quia admonitus a iudice, fratri non indulget.

Vnde: Cum oratis, remitte ſi quid habetis aduerſus aliquem, aliter enim pater veſter non dimittet uobis.

c Si autem non. Nulla excuſatio relinquitur, quia vnusquiſq; ſecundum hanc ſententiā in futuro iudicabitur. Ex hoc patet, quod vnusquiſque in ſua infidelitate condemnatur.

* Auguſtinus. Ad tam magnum tonitruum, qui non expergiſcitur, nō dormit ſed mortuus eſt. Qua frōte igitur hæc ad Deum orationē fundis, qui ſpiras uindictā in proximū? An tibi

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Amen. quod eſt uerbum optatum reſpectu precedentium.
- 2 Si enim dim. Hic redditur ratio cuiuſdam diſti in prædicta oratione in quinta petitione, ubi dicebatur. Dimitte no. & patet ſententiā ex prædictis ibidem.
- 3 Cum au. ieiū. Hic excludit intentionem uanæ gloriæ ab operibus pœnitentiæ, di. Cum au. ieiū. nō fieri ſicut hypo. Dicitur enim hypocrita ab hypo quod eſt ſub, & criſis quod eſt aurum, quia ſub auro, uel honeſtate exterioris conuerſationis habet abſconditum plumbum falſitatis. Sequitur.
- 4 Tri. Iſti enim oſtendunt quandam faciei triſtitiā, ut ſimulent pœnitentiæ rigorem, ideo ſubditur.

Ex.

MORALITER.

1 Si enim dimi. & c. Cyprianus: Excusatio tibi nulla eſt in die iudicij, cum ſecundum tuam ſententiā iudicariſ, & quod feceris, hoc ipſe patieris.

Cum

tibi ipſi uindictā hæc dicēdo accerſis? Nam ſi nō abiures omnino odium, id ipſum autē deprecariſ, Dimitte nobis ſicut dimittimus, num idem id ipſum erit ac ſi dicas, Vindex eſto peccatorum meorum, quia ego uindictam ſumere decreui?

d Cum ieiunatis. Poſtquā docuit quomodo orandū ſi, docet de ieiunio quod iterum pertinet ad munditiā cordis, ne non ſit ſimplex ad deum, dum ad exteriora rapitur.

* Chryſo. Omnium malorum praua & fortiora ſunt tria. Gula, auaritia, & uana gloria. Aduerſus quæ dominus tētationis ſuſcipiens bellum, pugnauit pro nobis. Contra gulam pugnauit in heremo, contra auaritiā ſuper mōtem, contra uanam gloriam ſuper templū. Iſc omniū bonorū fortiffima ſunt tria aduerſus tria mala inuenta. Eleemoſyna contra auaritiā, oratio contra uanam gloriam, ieiunium contra gulam.

e Nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. Bonum eſt ieiunio pro peccatis triſtes eſſe ad pœnitentiā, & humiliare animam noſtram unde. Cor contritum & humiliatum Deus non deſpiciet Sed triſtitiā, quæ pro laude eſt, prohibet. Vnde non ait ſimpliciter. Nolite ieiunare, ſed addit, ſicut hypocritæ triſtes.

* Tertul. Hæc conditio facti eadem eſt atq; iſta quam ſuperius dixit, cū facis eleemoſynam, & cum oratiſ. Ita nimirum illa intelligenda ſunt, vt pietati & Chriſtiano obſequio neceſſaria. Quis enim uere Chriſtianus eſt ſine iſtiſ?

* Idem. An uero quia ieiunium hypocritarū a Chriſto reiciitur, & prohibetur, ideo ieiunādū omnino nō eſſe intellexit? Cur ergo docuit qua ſe rſa ieiunaturus dirigeret? Cur ipſe ieiunalle? Cur apoſtoloſ poſt aſcēſionē ieiunatoroſ p̄dixiſſet?

* Baſil. Hoc præceptum ad eoſ pertinet qui Dei mandatum ob eam cauſam exequi ſtudent, vt ſpectentur ab hominibus, quo uidelicet a uitio humanæ gloriæ liberentur.

* Bernardus. Quis magis impius, an proſitens impietatem, an mentiens ſanctitatem? Nonne iſ qui etiam mendacium addit, geminat impietatem.

f Exterminant. i. extra terminoſ humanæ conditionis abducunt. Sicut de nitore veſtium iactantia eſt, ſic de nimio ſqualore & macie. Demoliri eſt quaſi diſſipare, & uenustatem uultuſ quaſi ad nihilum redigere.

g Facies ſuaſ. Luſtuofis ſordibus in quib. etiam iactantia eſt, & magis ſub ſpecie religionis decipiunt.

Nota non debere oīeſ pelles ſuaſ deponere ſed ueſtiri, ſi aliquando lupi eiſ ſe contegunt.

h Vnge ca. tu. Spūali lætitiā mentē reſice diebus abſtinentiæ, ut dilectionis odor fragret in operib. miſericordiæ. Cōſcientiā laua lachrymiſ, ut ſit mūda corā Deo. Nō. n. ſufficit opus miſericordiæ ſine munda cōſcientia, nec hoc ſine illo. Palæſtinis moſ erat in feſtiſ caput ungere: ergo caput unge. i. feſtiū & hilare te exhibe: & mentē ſpūali oleo reſice, & de ieiunio nō quæras laudē exterioriſ. Sed qua ſic a ſeculo auerteris, corā Deo gaudeaſ, & ſic faciē. i. cor mundabiſ a ſordibus, quib. remotiſ Deū uidere licebit. Vnge ca. tuum. Ecce nōdum omnia in nouo Teſtamento ad literam. Ridiculi enim eſſent in ieiunio

5 Ex. Exterminare. n. eſt extra terminoſ ponere, & ideo illi facieſ exterminant qui quandam triſtitiā extra modum ſolitum aliorum demonſtrant, ut religioſi præ cateriſ appareant. Vel aliter.

Sicut ſunt quandoque unguenta ad decorandum faciē, quib. utuntur muliereſ ad ſimulandum pulchritudinem, ita ſunt quædam unguenta ad exterminandum prædicto modo faciē, & forte talibuſ uebantur ad ſimulandum pœnitentiā, ſicut etiam trutanii talibuſ utuntur ad extorquendum pecuniā per quæſtum. Subdit autem debitum modum ieiunandi, cum dicit.

6 Tu autem & c. unge caput tuum. ideſt ſigna lætitiæ prætende, talibuſ enim unguentiſ & lotionē corporiſ uebantur Iudæi in diebuſ ſolemnibuſ & feſtiuiſ.

Ne

2 Cum au. ieiū. Leo Papa: Non ſunt caſta ieiunia quæ non de ratione continentiaſ ueniunt, ſed de arte fallaciaſ.

3 Tu au. cum ie. vn. Per caput Chriſtuſ intelligitur, per faciē propria conſcientia, quæ lauanda eſt confeſſione: Chriſtuſ autem ungenduſ deuotioneſ.

Tom. 5.

e 2

* Quia tuſ eſt regnum & potentia in ſeculo ſæculorū. Hom. 15. operiſ imperf.

* obſcurant.

Paſ. 50. d.

Li de ieiunio.

In reguliſ breuioriſ. q. 123.

E

In apolog. ad Guilelmum Abbatem.

F

ieiunio oleo delibuti, sed spiritu amoris eius, cuius passionibus debemus participare ad nos macerandum, mens debet inungi & non oleo adulationis, aliter vana sunt ieiunia.

Ieiunium quare & quomodo sic faciedu.

Christus factus est unguentum nobis quod effusum per passionem mortis ecclesiam suam suo odore impleuit. Ideo non aliter causa ieiunare debemus, sed eius perfusa spiritu per abstinentiam macerantes carne eius passionis participemus. Illo ergo ungamur, ut opera misericordie cumulentur, & charitas interiorum diffundatur, quia sine illo calix nostri ieiunij non inebriatur affectu pietatis.

in propatulo

Deo ieiunat qui pro amore eius se macerat, & quod sibi subtrahit alteri largitur.

lib. i. de copione cordis.

a Faciem tuam lauare videaris. *** Ephrem.** Si vis lauare faciem tuam, dilue eam lacrimis, & abluere eam fleatibus ut in conspectu Dei, & sanctorum Angelorum eius cum claritate resurgat. **b** Et pater tuus Pater per fidem intus est, & remunerat in abscondito facta. Ibi ergo ieiunandum quo ipse videat Et necesse est ut ieiunans sic ieiunet, ut ei placeat quem in pectore portat.

episto. 8. tui.

*** Ambro.** Qui sunt qui meritum ieiunij excludunt? Nonne gentilium vox est? Manducemus, bibamus, cras enim moriemur

sermone de ieiunio.

*** Cyprianus.** Quotquot viros virtutum vidimus, sine ieiunio non legimus ascendisse. Quotquot a Deo aliquid obtinere conati sunt, ieiunio incubuere & lacrimis, nec defuit puertus.

lib. de uirgi.

*** Athanasius.** Per ieiunium & obedientiam in paradysum qui uolet, redibit.

Moraliter.

c Nolite thesaurizare. Ad munditiam cordis terrena erogari precipit.

Nolite thesaurizare. Qui ieiunat, vel seruando quod non edit: vel gloriam querendo, in terra thesaurizat. Qui pro Deum in celo, in eternitate. Et si specialiter de eleemosyna moneatur tunc de omni opere virtutum accipitur, quia quicquid pro Deo fit, in eo eternallyter recipiemus. Aerugo metalla consumit: tineae vestes: quod ab his intactu est, tollunt fures. His tribus modis, omnia auaritia condonatur, pretereunt. non omnia que possident.

Moral. Si quod in carne gerimus: thesauros in terra condimus, dum preciosos corporis sensus in terrenis desiderijs occupamus: quos aerugo, i. libido consumit. Porro indumentum a moru, ira & superbia, & cetera

& cetera vitia destrunt, quibus si quod restat, demones furant. **D** Omne terrenum vel erugine consumitur, ut aurum, & argentum, vel putredine, & vermibus soluit, ut vestis, vel quod ab his immunde est a furibus tollit, ut lapides preciosi. In his ergo omne genus auaricie reprehenditur. Rab. Aerugo significat superbiam que decorum uirtutum obfuscat.

Allego.

Tinea, que uestes latenter rodit: inuidia est, que & studium lacerat bonum, & copactionem unitatis dissipat. Fures sunt heretici & demones qui semper ad hoc sunt intenti ut spiritualibus spoliarent. **d Thesauri autem** q. d. cum ieiunatis aut aliquid boni operis agitis: ibi recondite, ubi corruptio non possit accedere.

sermone de ieiunio.

*** Leo.** Ieiunium sine eleemosyna, non tam est purgatio anime, quam carnis afflictio, magisque ad auaritiam quam ad continentiam referendum est.

Hom. 10. Leuiticu

*** Origenes.** Inuenimus in quodam libello ab Apostolis dictum, Beatus qui ieiunat, ut aliat pauperem. Huius ieiunium ualde acceptum est apud deum. imitatur enim illum qui animam suam posuit pro fratribus suis.

Luc. 11

e In celo. i. omne spiritus in celestibus ponite. fide gradientes, charitatem amplectentes. **In celo** in spirituali firmamento, quod non transit. *Calum & terra transibunt*

Intra. 24

Si ergo cor est in celo, mundum est, quia munda sunt celestia. Si autem in terra uolatur, quomodo mundum est? dicitur, si quid agit ut terrena consequatur, quomodo mundum est? Si etenim illa in genere suo munda, tamen sordescit res dignior dum inferiori miscetur: ut aurum argento, argentum plumbo.

f Vbi enim est thesaurus. Si in terra: cor est deorsum. Si in celestibus, cor est in Christo fixum.

g Lucerna. Prosequitur munditiam cordis. Sicut oculus membra ad operandum dirigit, sic intentio & lux fidei omnes uirtutes. Lucerna est lumen in testa, sic charitas in fide. Cum fides cessabit, sola charitas luxerit. De exteriori, docet officium interioris hominis, intentione mentis & luce fidei omnes uirtutes illustrantur, ut reddant lucidum corpus.

Item ad munditiam cordis per se hoc capitulum est, vel gratia priorum operum, que palam apparent.

h Si sine. o. Si pura intentione, que potes bona agis, opera sunt lucis

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ne uis in ad gloriam hominum querendam.
- 2 Sed patet. uo. celesti. scilicet cuius gloriam debes tantum querere in operibus tuis.
- 3 Qui est in abscondito, quia deus in presenti uita non potest uideri a nobis, licet sit presentis ubique. xtera patent.
- 4 No. the. Hic excludit ab affectione hominis peccatum auaricie. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostenditur propositum in actu exteriori, secundo in actu interiori, ibi. *Idem dico uobis ne sol. &c.* Prima in tres, secundo tres rationes per quas excludit immoderata congregationem diuitiarum, secunda ponitur. ibi. *Vbi est the. tu. &c.* tertia ibi, *Nemo potest du. do. ser.* prima ratio accipitur ex defectu thesauri temporalis. Thesaurus enim nihil aliud est quam congregatio diuitiarum. Congregant autem diuitie propter sufficientiam uitae habendam, sed thesaurizatio indebita recte inducit contrarium, quia reddit hominem insufficientissimum, quia talis thesaurizatio est que fit ex auaritia, & ex amore diuitiarum in se. ille autem qui sic congregat diuitias non audet eis uti, sed iuxta eas ducit miseram uitam, & dimittit eas; putrefieri, & ideo dicit Hic, in epistola ad Paulinum. Antiquum dictum est, Auaro deest tamen quod habet, quam quod non habet. & tale modum thesaurizandi excludit saluator cum dicit. *No. th. uo. vbi erugo & tinea demolitur.*
- 5 Aeru. xris rubigo, & in hoc tangitur corruptio diuitiarum artificialium, ut auri, & argenti & ceterorum metallorum.
- 6 Fiti. Hic tangitur corruptio diuitiarum naturalium, ut bladi & uini & uestimentorum, & consimilium.
- 7 Et vbi, &c. Hoc dicitur propter lapides preciosos, qui, licet non possunt

Diuisio

possunt rubiginari nec a vermibus corrodii, tamen possunt a latronibus tolli. Ex praedictis patet quod thesaurizatio que fit ex cauis honestis non est interdicta a saluatore tanquam illicita, ut quando aliquis thesaurizat ad bona opera facienda, ut constructio ecclesiarum, releuatio pauperum, & huiusmodi, vel propter rem publicam seruandam & consimilia.

8 Thesaurizate autem uobis thesauros in celo. Per hoc concludit excellentissimum modum thesaurizandi, quando scilicet bona temporalia & transitoria consumuntur in pios usus, & sic commutantur in bona spiritualia, & aeterna, & per consequens incorruptibilia, & hoc est thesaurizari in celo, & patet litera.

9 Vbi est e. Hic ponitur secunda ratio ad excludendum thesaurizationem inordinatam temporalium, & accipitur ista ratio ex quodam affectu malo ipsius, qui est excaecatio mentis. Ad talem enim thesaurizationem sequitur totalis conuersio mentis ad amorem diuitiarum, & hoc est quod dicit. Vbi est, ad hanc conuersionem sequitur auersio a Deo. & quia intellectus illuminatur per conuersionem ad Deum, ideo ex tali auersione obtenebratur. Et quia intellectus dirigit omnes alias potentias in suis actibus, cum sit oculus hominis interioris, ad hoc sequitur obrebratio, & obscuritas in omnibus operibus humanis propter quod, subdit **10 Lucerna corporis tui.** Metaphorica est loquutio, ac si diceret. Si cut oculus corporalis dirigit opera corporalia, quia dirigit pedem ad ambulandum, manus ad operandum, & sic de alijs, ita oculus mentis per intentionem rectam dirigit opera humana, in quantum in eis est ratio boni moralis, & ideo dicit.

11 Si oculi tui sunt in caelo. i. intentio mentis recta.

MORALITER.

- 1 No. th. Ra. erugo significat superbiam que decorum uirtutum obfuscat. tinea que latenter uestes rodit, inuidiam que bonum studium

diu lacerat. fures sunt heretici & demones, qui semper sunt intenti nos bonis spiritualibus spoliare.

2 Lucerna. Remi. Per lucernam ecclesie rector significatur, que bene

Lucis, etiam si non ita hominibus videatur. Si peruersa intentio est, prauum est quicquid agitur, etsi videatur rectum.

Oculus vnus & simplex est, scilicet charitas quæ modo lucet in fide sicut in testa.

Si au. ocu. Si intentio non est ex fide, totus homo interior tenebrosus est. Quia quod non est ex fide, peccatum est.

a Tene. e. Quando quidem intentio sequens opus informat. Ergo si bona quæ agis quia mala intentione fiunt tenebræ sunt, quid ea quæ per se mala sunt, & mala intentione fiunt?

b Si ergo lu. Intentio qua facimus quodcumque: quæ in nobis est nota: lumen dicitur, exitus vero rei incertus est, vt cū quid alicui do vel ago nescio vtrum cedat ei bono an malo, & ideo tenebras vocat. Dicit ergo: Si intentio qua facis (quæ tibi nota est) appetitu temporalium sordidatur: quanto magis ipsum factū cuius dubius est exitus? quia etsi bene cedat alij, quod non bona intentione facis, nihil tibi proderit, quia quomodo feceris tibi imputatur, non quomodo illi euenerit.

* Hieronymus. Lippientes solent lucernas videre numerosas, simplex oculus & purus simplicia intuetur & pura.

* Hilarius. Si lumen cordis simplex & lucidum manebit, claritatem æterni Luminis corpori tribuet, & splendorem originis suæ, corruptioni carnis infundet. Si autem obscurū peccatis & voluntate nequā fuerit vitij mensura corpori subiacebit. Quod si cupiditates in animam grassentur, quanto peccatis addictiora nostra corpora erunt?

* Chromatius. Lucerna fides est. Quia sicut lucerna incedentium in nocte gressus illuminat, ne in foueas ambulantes incidant, ita & in hac seculi nocte, splendor fidei omnes vitæ nostræ gressus illuminat, ne in foueas peccatorum incidamus. Quod si hæc fides nostra peccatorum tenebris cæcet, totum corpus nostrum tenebrosum reddetur.

* Chrysostr. Quid ergo tibi diuitiæ profuerint, si hic vitij anima obtenebretur? Quid enim prodest auratis armis milites refulgere, cum ducitur rex ipse captiuus? Quod lucrum est ornata depictæque nauis, cū ipsius mergitur imperator.

c Nemo p. Q. d. non poteritis ad oculum hominum bona agere, & ex his deo placere. Non simul in cælo & in terra thesaurizare, nec & vitij & virtutibus deservire. Quicquid facis, vel ex amore Dei, vel seruitute diaboli.

Cum

Cum regnum Dei & diaboli dissideant inter se, in vtroque nemo potest simul militare, vnde qui baptizatur, diabolo abrenunciant & operibus eius.

* Tertull. Nemo miles ab infederatis & hostibus domini sui cibaria captat, nisi profugus & proditor.

d Aut enim unum odio. Nihil est medium. Quicquid enim facis, aut ex amore Dei, vel ex seruitute diaboli.

Augustinus Diabolus enim semp est odio habendus: Deus vero diligendus. Nec enim aperte aliquis vnquam Deum odio habuit, sed omnes se cum amore fatentur, & diaboli nomen execrantur, quamuis vitiosi eū quasi tyrannum super se dominantem sustineant: Deum vero odio non habent, sed contemnunt, victi concupiscentia sua, & persuasione diabolica.

e Aut unum sustinebit. August. Non quidem diligit: nemo enim diabolū diligit, sed sua cupiditate implicatus patitur eū, vt si quis ancillæ alienæ coniunctus propter suā cupiditatem durā patitur seruitutē: etsi non amet illum, cuius ancillam diligit.

f Alterum contemnet. Non quidem odio habebit: nullius enim cōscientia Deum potest odisse quod retractauit idem Aug. dicens. Non video fuisse dicendum; Multi enim sunt de quibus scriptum est: Superbia eorum qui te oderunt, &c.

g Et mammona. Mammona Syra lingua, diuitiæ, quib⁹ seruire, Deū negare est. Non dicit, habere, qd fieri licet, vt bene dispenset, sed seruire quod est auari. Dī hoc nomen esse dæmonis qui præest diuitijs, nō q̄ in eius ditione sint, sed quod his vitur ad decipiendum, irretiendo laqueis diuitiarum.

* Ireneus. Mammonas secundum iudaicam loquelam, qua & Samaritæ vruntur, cupidus est, & qui plus quam oportet habere vult.

* Chrysostr. Non dixit, nemo potest habere Deum & diuitias, sed nemo potest Dei & diuitiarum seruus esse. Aliud est enim habere diuitias, & diuitijs seruire.

h Ideo dico vobis. Quia non poteritis deo seruire & mammonæ. Ne fitis solliciti, quod est seruire diuitijs. Contemptum seculi, & fiduciam futurorum toto sermone præcepit, dum & mala sustinere & non vlcesci, & inimicos diligere iussit, & humanam gloriam fugere. Nunc vult confirmare per fidem in spe æternorum, quia plures sunt quos amor presentium, & desperatio futurorum torpentes facit.

In

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Totum corpus tuum. id est congeries operationum.
- 2 Si autem oculus tuus fue. nequam. i. intentio peruersa & mala.
- 3 Totum corpus tuum tene. crit. i. tota congeries operationum tuarum erit mala, etiam si actio sit de genere bona. Sicut dare elemosynam mulierculæ, vt possit eam ad amorem illicitum attrahere, est malum simpliciter, propter malitiam intentionis peruersæ, propter quod subdit.
- 4 Si ergo lumen. i. si actio bona de genere, quæ est quasi quoddam lumen, efficitur mala propter defectum intentionis bonæ.
- 5 Ipsæ te. quam. erunt q. d. multo magis, quia actio mala de genere, quæ est quasi quædam tenebra, si tamen huic superueniat intentio mala, est multo deterior quam prima, vt si aliquis morchetur cum aliqua, vt possit eius pecuniam furari, omnis talis tenebrositas procedit ex immoderata congregatione diuitiarum, propter quod est merito fugienda.
- 6 Nemo potest du. &c. Hic ponitur tertia ratio, quia illud est merito fugiendum ab homine, per quod impeditur obsequium Deo debitum, ad quod obligatur homo ex beneficio creationis, & ex alijs beneficijs, sed impeditur per congregationem diuitiarum inordinatam, ergo &c. Minor autem huius rationis declaratur, cum dicitur in litera. Nemo potest duo. do. seruire, quod est intelligendum quando sunt contrarij disparati, & non subalternati impositi, sic est in propolito, quia auaritia quæ est seruitus idolo-

MORALITER.

bene oculus dicitur, quia plebi subiectæ quæ per corpus intelligitur, salutaria videre debet. Si ergo ecclesiæ rector errauerit, quanto magis subiectus sibi populus deuabit?

7 Non

idolorum non potest stare cū obsequio diuino, & ideo cōcludit. 7 Non potestis Deo ser. & man. Mammona enim lingua Syra nomen est diuitiarum, vel nomen dæmonis qui tentat de cupiditate diuitiarum. Auarus autem qui thesaurizat inordinate, seruit vtrisque, & ideo non potest simul Deo seruire. Ille autem qui in pijs operibus diuitias expendit non seruit diuitijs, sed magis diuitiæ seruiunt sibi: quia eis vitur sicut instrumentis ad opera virtutum, quia secundum quod dicit Ambr. super Lucam. Sicut diuitiæ sunt impedimenta reprobis, ita probis sunt adiumenta virtutis, & ideo talis potest simul seruire Deo, & vti ipsis.

8 Ideo di. uo. quia non solū congregatio diuitiarū quantum ad actū exteriorē deordinat hominis affectū, sed etiam sollicitudo acquirendi deordinat quantum ad actū interiorē, ideo consequenter excludit sollicitudinē superflua circa talia acquirenda. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit qd dictū est per quædā exēpla & secundo per rōnes, ibi. Nolite ergo. Circa primum aduertendū, qd duo sunt quæ requirunt ad sufficientiam vitæ presentis. Nutrimentum, sine quo homo non pōt viuere absolute, & vestimentū sine quo non pōt bene viuere, & ideo circa ista sollet hō magis sollicitari. Primo ergo excludit sollicitudinē circa vtrunque in generali, secundo circa quodlibet per se sumptū in speciali, ibi. Respicite uolatilia. Circa primū aduertendū, qd natura nō potuit prouidere homini de tegumēto & defensione, sicut prouidit alijs animalibus, vt pote aibus dedit plumas ad cooperimentum,

Diuisio,

Vita presentis quo sustentat. Brutis animalibus necessitas prouidit natura & non homini rationali, & quare

7 Non pot. Hiero. Non dicit qui habet diuitias, sed qui seruit diuitijs: Qui enim diuitiarum seruus est custodit eas, vt seruus dominum, qui autem earum seruitutis excussit iugum, distribuit eas vt dominus.

Tom. 5.

c 3

A In sudore vultus paratur panis, sed labor est exercendus, sollicitudo tollenda est, quæ mentem perturbat: dum timet ne aut possessa dispareant, aut elaborata non contingant.

a Anima vestre. Id est animalitati cui hæc necessaria sunt. Totâ spem Deo cõmittite, quia nihil nisi quod decreuit illo potestis acquirere vel retinere.

b Anima hic ponitur pro vita quæ cibo sustentatur ut ibi: *Qui exiat animam suam, perdet eam.*

c Animalitas cibo alitur: & ponitur hic pro vita: vivit cû pecoribus, quâ qui perdit propter Christum, inueniet eam spiritualem in vitam æternam.

d Clemens Alexand. Ipse dominus in animum & corpus & tertio loco in ea quæ externa sunt præcepta diuidens propter corpus quidem externa comparare cõsultat, corpus autem administrat, per animam autem erudit. *Ne solliciti sitis*, inquit, *quid comedatis.* Hæc autem particula, quid, cibi varietatem expulit. Id enim significat ex scriptura, *Ne solliciti sitis quemam comedatis.* de his enim esse sollicitum, est nimia plura habedi cupiditas, & delicias arguit. Sed si comedere per se solum cogitur, est argumentum necessitatis, & defectus repletio.

e Quod autem amplius est, ex superfluo est. Quod est autem ex superfluo, esse à diabolo declarauit scriptura.

f Nonne anima, Non vita propter escam, nec corpus propter vestimentum, sed econtra. Ideo non sit sollicitus animus, ut percipiat quod propter se creatum est.

g Quasi dicat, Qui dedit maiora, i. vitam & corpus, dabit & minora, i. vitæ & vestes. In his promissis veritatis nemo dubitet

• & quid bibi tui sitis. Ioan. 12. 4.

lib. 2. prædago. 18. cap. 20.

† magis præstabit.

bitet: Sit homo quod esse debet, mox adduntur ei omnia D propter quem sunt facta.

c Respicite. Hoc ad escam. Sancti merito comparantur aui- bus quia cælum petunt, & quidam ita remoti sunt à mundo, vti in terris nil agant, sed sola contrèplatione iam in cælo degunt. De quibus dicitur. *Qui sunt hi, qui vt nubes volant &c.*

Hæc exempla non prohibent prouidentiam, ne labore, sed sollicitudinem, vt tota fiducia nostra sit in Deo, cum & aues sine cura viuunt.

d Et pater vester. Exaggerat fiduciam filiorum & confirmat: quia si bonitas patris etiam ad illa se extendit, quanto magis ad filios adoptionis?

e Quis autem vestrum. &c. Illi autem curam regendi corporis relinquite, qui illud ad hanc mensuram fecit peruenire.

f Et de vestimentis, Non quod laborare & prouidere hoc non deceat sed omnis sollicitudo abiicienda est, & spes in Deo habenda est.

g Clemens Alexandr. Pudet me vt verecunde dicam, cum videam tantum opus ef- fundi ad regenda pudenda. Ve- tus enim homo qui erat in pa- radiso, ramis & folijs dimetic- batur tegumentam pudoris, fabricatae sint, ne similiter ac

nunc autem cum nobis oues oues simus insipientes.

g Consiuerate lilia agri, Exhortationem de indumento satis congruo confirmat exemplo.

h Quo, nec Salomon in. Quæ purpura regum, quæ pictura tex- tricum potest floribus comparari? Ipse color dicitur operi- mentum florum, sicut dicimus: operuit istum rubor.

Si enim

Quia hoc est diuini fruire.

a ne solliciti sitis animæ vestræ, quid man- ducetis: * neque corpori vestro, quid indua-

b mini. Nonne anima plus est quam esca: & corpus plus quam vestimentum? Respicite

c volatilia cæli. quoniam non serunt, nec me- tunt, neque congregant in horrea: & pater

d vester cælestis pascit illa. Nonne vos magis

e gis pluris estis illis? Quis autem vestrum cogitans potest ad iuramentum suum

f cubitum vnum? Et de vestimentis, quid sol-

g liciti estis? Considerate lilia agri, quomodo crescunt. Non laborant, neque nent. Dico

h autem vobis, quoniam nec Salomon in om-

nunc autem cum nobis oues oues simus insipientes.

g Consiuerate lilia agri, Exhortationem de indumento satis congruo confirmat exemplo.

h Quo, nec Salomon in. Quæ purpura regum, quæ pictura tex- tricum potest floribus comparari? Ipse color dicitur operi- mentum florum, sicut dicimus: operuit istum rubor.

NICOLAUS DE LYRA.

mentum, vngues & rostra ad defensionem, similiter brutis anima- libus pelles & pilos pro indumento, cornua & dentes & huius- modi pro armis, quia in talibus non est nisi natura sensitua, quæ est ad vnum determinata, & ideo de talibus potuit eis prouidere sufficienter natura. Homo autem rationalis naturæ est, quæ non est determinata ad vnum, sed habet viam ad disperata, & contra- ria, & ideo non potuit sibi sufficienter prouidere natura quæ de se est determinata ad vnum: sed loco huius homo habet intelle- ctum, per quem potest cogitare diuersas artes & modos faciendi sibi vestes, & arma, & manus ad operandum talia, & ideo oportet hominem de talibus sollicitari, quia tamen homo rationalis est, ideo ista sollicitudo debet esse moderata secundum regulam ra- tionis rectæ, & talem sollicitudinem non excludit hic saluator, cum sit pars prudentiæ, aliter sequeretur, quod homo tentaret Deum, si expectaret ab eo consequi omnia necessaria, omittendo quod debet fieri circa hoc via humana, sed sollicitudo quæ hic prohibetur est deordinata & superflua, per quam postponuntur bona spiritualia, vt magis videbitur postea. Et hoc est quod dicit hic saluator.

1 Ne solliciti sitis. superflue, scilicet & inordinate de cibo & ve- stimento, quia hoc non est necessarium. Quod probat exemplo, quia corpus & animam quæ sunt maiora beneficia Deus dat nobis sine sollicitudine nostra, ergo & illa quæ sunt minora, videli- cet cibum & vestimentum dabit sine sollicitudine, vel cum solli- citudine moderata.

2 Respicite volatilia. Hic probat de utroque in speciali, & primo de cibo, secundo de vestimento, ibi. *Quis autem vestrum cogitans.* Primum ostendit per exemplum auium, quæ non serunt neque metunt, & tamen dominus sufficienter pascit illas cum sollici- tudine

MORALITER.

1 Ne solli. si. anima. Non dicit vt manducetis, sed quid mandu- cetis. Manducare nanque necessarium est ad sustentationem natu- ræ: Sollicitari vero circa sumptuositatem cibi vel delectatio- nem gulæ. Et idem dicendum de veste.

† Nonne anima plus &c. Hier. Qui maiora præstitit, vtique & minora præstabit.

2 Respicit

dine conuenienti suæ naturæ. multo fortius hominem sufficienter pascet cum sollicitudine conuenienti suæ naturæ quæ est secun- dum regulam rationis rectæ, propter quod subditur.

3 Nonne vos magis plu. estis illi. natura humana est maioris pon- deris coram Deo, quia animalia facta sunt propter hominem, finis autem nobilior est his quæ sunt ad finem.

4 Quis autem vestrum. Hic probat de vestimento. Et ponit du- plex exemplum. Primum accipitur ex eo quod est intra homi- nem scilicet, magnitudo corporis, quam Deus dat homini sine sollicitudine sua, quod patet, quia quātūcunque aliquis sollicite- tur de augmentatione sua, non potest addere ad staturam suam cubitum vnum. cum ergo vestimentum competat maius vel mi- nus homini secundum quantitatem corporalem, & quantitas da- tur ei sine sollicitudine sua, per consequens & vestimentum con- ueniens absque sollicitudine superflua. & hoc est quod conclu- dit interrogatiue. Et de vestimentis &c. Secundum exemplum accipitur ex eo quod est extra hominem scilicet ex terræ nascentibus, quod ponit cum dicit.

5 Considerate li. agri, quomodo crescunt. sine sollicitudine eorum, & secundum quantitatem suam à Deo vestiuntur. propter quod dicit.

6 Non laborant. scilicet ad ornandum se.

7 Neque nent. id est filant, ad faciendum sibi vestimentum, & tamen optime vestiuntur. Quod probat.

8 Quoniam nec Salo. id est licet fuerit rex potētissimus, vt patet.

3. Reg. tamen non fuit ita bene vestitus, quia licet ars imitetur naturam, tamen opera artis non assequuntur perfectionem ope- rum naturæ, & ideo tintores pannorum non possunt facere co- lorem ita viridem sicut natura in terræ nascentibus. Ex hoc igitur concludit, quod Deus sufficienter vestiet hominem absque sol- licitudine superflua, propter quod dicit.

Si enim

2 Respicit. no. ca. id est vere contemplatiuos.

† Quoniam non se. se negocijs secularibus implicando, & do- minus pro eis sollicitatur ad necessaria ministrando.

5 Conside. li. id est vere castos.

† Quomodo crescunt. scilicet non solum labore suo, sed etiam Dei dono, Sapiens. 8. d. Et cognoui, quia non possum esse continens, nisi Deus det.

Si enim

a Si enim fenum agri. Si ista que ad vsum sunt temporis tui, & cito decidua igne cremabuntur, Deus tam venuste adornat.

A Cras pro futuro ponitur in scripturis, dicente Iacob; *Exau diet me cras in suttia mea.*

b In clibanum mittitur. Alij libri habent, in ignem vel in acervum, qui het speciem clibani.

c Quanto magis vos. scilicet vestiet. Et ideo omnis fiducia in eo habenda. Quod si nec de his fidentes sumus, quomodo inuisibilia speramus? Permodica fides est, qua nec de minimis certa est. Ideo & de æternis ingerit fiduciam, & condemnat infidelitatem.

d Modica fi. Quicumque in aliqua promissione dubitat, modicus est fidei, & quanto plus dubitat, tanto minus inuenit ea pro quibus sollicitus fuit.

e Nolite ergo solliciti, &c. Plenius inculcat & reuoluit, quod a principio sermonis docuit, vt absque sollicitudine viuamus. Nolite ergo solliciti esse. Hic videntur argui hi qui spreto victu vel vestitu communi, lautiora sibi vel austeriora prae his cum quibus viuunt alimenta querunt vel indumenta.

f Solliciti esse. Sollicitudo suffocatur verbum Dei, ne fructum referat, & facit similem gentili idest infidelem.

g Hac enim om. Quid ergo amplius habet a gentili, cuius infidelitas animum sollicitat, & curis vitæ huius fatigat?

h Gentes. Quibus de futuris cura non est, sed filiorum est querere regnum.

i Chrysostronus. Sicut paulo ante gentium exemplo eos ad perfectiorem charitatem inuitauit dicens, *Si enim diligetur & c. nonne Ethnici hec faciunt?* Sic nunc commemoratione gentilium eos ad id quod perfectius erat, inuitauit. Et quæ, inquit, amplior est fiducia vestra in Deum quam gentium?

i Idem. Quia in rebus humanis (gentes) fortunam esse credunt, vnde non prouidentia Dei vitam suam gubernari estimant, sed incerto euentu. Ideo timent & desperant.

i Scit e. Prouisa sunt hæc a Deo, qui nouit nobis hæc i via sua esse necessaria. *Pater vester.* Sic filios de bonitate & prouidentia patris

i Si enim fenum agri &c. i. in presenti.

2 Et cras in cli. mit. Idest in futuro, ponetur in furno, quia in aliquibus terris loco lignorum vtuntur stipulis & talibus ad calefaciendum furnum. Vel aliter. Clibanus accipitur hic pro acerno in quo congregatur fenum desiccatum, quia ad modum furni seu monticuli eleuatur, vnde & clibanus a clino dicitur. Et tamen.

3 Deus sic vestit. fenum ipsum sollicitudine sua.

4 Quanto magis modi. fi. vos. sine sollicitudine superflua. Vocat autem eos qui nimis sollicitantur de talibus modicæ fidei, quia ex defectu fidei procedit talis sollicitudo superflua. Non autem sollicitudo rationalis & moderata, sed magis includitur, quia sicut natura animæ est, prædicto modo viuere, & terræ nascentium crescere, sic natura hominis est viuere secundum dictamen rectæ rationis, ad quod sequitur ipsum debere sollicitari sollicitudine moderata ad querendum ea qua non dedit sibi natura, vt vestes, & arma & similia, vt prædictum est.

5 Nolite ergo solliciti esse. Hic excludit sollicitudinem superflua per rationes duas. Secunda ponitur ibi. Nolite ergo. Prima accipitur ex parte diuina prouidentia. Ad cuius euidenciam considerandū, quod aliqui dixerunt prouidentiam diuinam esse tantum circa superiora, & non circa actus humanos, in quorū persona dicitur Iob. 22. b.

6 Circa

7 Quid manducab. non quia non debeat homo sollicitari moderate, sed intendit excludere sollicitudinem immoderatam, qua procedit ex gentilium errore. ideo sequitur.

8 Scit e. pa. ve. i. diuina prouidentia se extendit ad omnia quamū cunque minima & per consequens circa ea qua sunt homini necessaria, & sic seruientibus sibi talia sufficienter ministrabit, propter quod concludit.

9 Quæri. ego. pri. re. i. spiritualia bona. Et quia primū relative dicitur ad secundum, patet quod non excludit sollicitudinem omnino circa necessaria vitæ, sed ostendit quod homo principaliter debet de spiritualibus sollicitari, & secundo de temporalibus, propter quod subditur.

10 Et hæc om. adiici. vo. supposita tamen sollicitudine debito modo habita, vt dictum est.

11 Noli er. Hic ponitur secunda ratio ad hoc, & accipitur ex temporis congruentia. Sicut enim cuiuslibet negotio requiritur tempus

11 debet

patris securos reddit, absque cura scilicet.

k Quarite er. p. Hic aperte ostendit ista non esse petenda tanquam bona nra, et si necessaria. Regnū autem Dei petendū est, & in eo finis noster est ponendus, pp quem oia faciamus: v. g. Manducemus vt euangelizemus, non euangelizamus vt manducemus. Cū dicit primū, significat hoc posterius, nō tēpore sed dignitate. Illud. n. petendū est, hoc pp illud necessariū, ergo primū quarite regnū Dei. i. præponite omnib. rebus cæteris. Vt autem hoc quaratis, non dēt subesse sollicitudo, ne illa desint. Scit enim (vt dixit) pater vester, quia his indigetis, & ideo nō subdit, deinde ista quarite, sed ait, hæc apponentur. i. consequentur sine vilo impedimēto, si illa quaritis. Nec ait, illa dabuntur, sed apponent, quia aliud est quod principaliter datur, aliud q. superadditur, q. in intentione eternitas, in vsu dēt esse temporalitas, & illud datur, hoc superadditur. Regnum Dei quaramus, sectando iustitiam eius.

1 ni gloria sua coopertus est, sicut vnum ex istis. Si enim fenum agri, quod hodie est, &

2 cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei? Nolite ergo solliciti esse, dicentes, quid manducabimus, aut quid bibem⁹, aut quo operiemur?

3 Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit. n. pater vester *, quia his omnibus indigetis.

4 Summa hæc uestra sit intentio. Præcipue. Omnia propter istud facite. Non quod post ista, sed quia summum quod propter se & extra quod nihil petitur. Vt per eum non per vos.

5 Quod & dar nisi infidelitas uestra auertat. iusti sitis, per iustitiam uenitur ad regnum. Iustitia regni est quam supra docuit. Nisi abundauerit iusti. &c.

6 Quærite ergo primū regū Dei & iustitiā eius, & hæc oia adiciētur vobis. † Nolite

7 cetur, & ut nos ei per omnia placeamus. Regnum Dei summum bonum est, & ideo querendum. Queritur autem fide, spe, & charitate.

8 Greg. Magis se dominus quam ea que condidit vult amari, æterna potius quam terrena postulari, sicut scriptum est, Quarite primū regnū Dei &c. Qui. n. ait, non dabuntur, sed adiciētur, profecto indicat aliud esse q. principaliter datur, aliud quod superaddit. Quia. n. nobis in intēctione æternitas, in vsu vero tēporalitas esse dēt, & illud datur, & hoc nimirū ex superabundāti superadditur. Et tamē sepe homines dum bona tēporalia postulant, æterna præmia non requirunt, petunt quod adiciētur, & illud non requirunt vbi adiciatur.

9 Et hæc omnia. Quia omnia sunt filiorum, & ideo hæc omnia adiciētur, etiam non querentibus, quibus si subtrahuntur, ad probationem est, si dantur, ad gratiarum actionem, quia omnia cooperantur in bonum.

10 Lib. 15. moral. cap. 33.

11 Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat: & ex hoc dicebant quod homo circa necessaria vitæ debebat multum sollicitari, & hoc est quod dicit.

6 Hæc enim omnia gen. i. gentiles diuinam prouidentiam circa actus humanos negantes, circa talia immoderate sollicitantur, sed vos nolite sic dicere.

7 Quid manducab. non quia non debeat homo sollicitari moderate, sed intendit excludere sollicitudinem immoderatam, qua procedit ex gentilium errore. ideo sequitur.

8 Scit e. pa. ve. i. diuina prouidentia se extendit ad omnia quamū cunque minima & per consequens circa ea qua sunt homini necessaria, & sic seruientibus sibi talia sufficienter ministrabit, propter quod concludit.

9 Quæri. ego. pri. re. i. spiritualia bona. Et quia primū relative dicitur ad secundum, patet quod non excludit sollicitudinem omnino circa necessaria vitæ, sed ostendit quod homo principaliter debet de spiritualibus sollicitari, & secundo de temporalibus, propter quod subditur.

10 Et hæc om. adiici. vo. supposita tamen sollicitudine debito modo habita, vt dictum est.

11 Noli er. Hic ponitur secunda ratio ad hoc, & accipitur ex temporis congruentia. Sicut enim cuiuslibet negotio requiritur tempus

11 debet

MORALITER.

1 Si enim se. per fenum virens ad horam, & post mittendum in ignem significantur vanæ gloriosi ad tempus florentes, & post ignem gehennæ æternaliter sustinentes. Igitur si eis Deus dat tanta bona in terra, suis electis dabit in cœlo multo maiora.

5 Noli ergo soli. exponatur vt supra.

6 Hæc enim omnia, &c. sollicitudine nimia: quia non considerant

rant Dei prouidentiam extendi ad hæc inferiora.

9 Quarite & c. idest, cœlestia bona.

† Et iustitiam eius. per quam peruenitur ad illa.

10 Et hæc omnia adiciētur vobis &c. Chrysostr. in hom. Non dicit dabuntur sed adiciētur, vt discas præsentia nihil sunt ad magnitudinem futurorum.

11 Nolite iu. i. tanquam certi de vita vestra, quia sicut dicit Sen. Omnis dies sicut vltima est ordinanda.

A *Soli.* Timore, merore, & anxietate curatū q̄ mētē pturbat. *In crastino.* In tututū, de presentib. concedit, vnde Apostolus: *Nolite ac die operabamur ne quem grauaremus.* De futuris que diuina procurat ordinatio, nō conuenit sollicitari, sed p̄sencia suscipientes, curā futurorum quæ incerta est, Deo relinquamus, cui de nobis cura est. Curam autem p̄sencium malitiam vocat, quia p̄nalis est: pertinet enim ad hanc mortalitatem, quā peccando meruimus, quæ in se latet onerosa est: Nec debemus superaddere malū nostrę sollicitudinis. Nemo debet scandalizari, si quē iustorū viderit necessaria sibi suisque procurare, nec iudicet eū de crastino cogitare, quia ille q̄ hoc p̄cepit cui ministrabant angeli, pp̄ hoc exemplum dandum loculos habuit, vnde necessaria vsibus p̄beret, quorum custos

† afflicto. Aug. li de ser. do. in monte ca. 16.

a Non labor & prouidentia damnatur, sed sollicitudo mentem suffocans. *b* Idem futurus. Tunc enim de ipso, & non ante curabitur.

a ergo solliciti esse in crastino. Crastinus *1*
b Non eget alterius. *b* Dies malus non est, sed in eo sunt mala.
c enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit diei *2*
d Non peccatum, sed labor & angustia seculi.
 † malitia sua.

custos erat Iudas. Hinc sequitur. Nolite iu. &c. Aug. Die crastino temporalia & fluxa bona intelligenda esse monet, quæ satiare minime possunt, sed & sapius repetenda esse videmus.

c Dies Nō quem fecit dominus, sed cui maledixit Iob & Ieremias scilicet quem diabolus inuenit.

Augustinus. Crastinus vbi supra dies sollicitus erit sibi ipsi, id est, vt cum oportuerit sumas cibū, vel potum, vel indumentum cum ipsa sollicitet necessitas vrgeret ceperit.

d Sufficit. Et quia cura presenti mens obruitur, non debet geminari malitia diei.

* Augus. Sufficit, & c. Id est, sufficit quod sumere vrgebit necessitas ipsa.

NICOLAUS DE LYRA.

* debiti ad hoc quod bene fiat, quia conditio tēporis est quedam circumstantia actus debiti, igitur cuilibet sollicitudini ad hoc quod sit debito modo ordinata, requiritur tempus debitum, vt imminente messe est tempus debitum sollicitudinis circa fruges colligendas & imminente vindemia est tempus sollicitudinis vindemiarum, & ideo si aliquis p̄occuparet tempus sollicitudinis vindemiarum de ipsa sollicitus in temporis messis, esset inordinata sollicitudo ex parte temporis, quod faciunt illi qui sunt immoderate & superflue solliciti, & hoc est quod prohibet di. Nolite ergo sol. esse in cra. i. in futurum, sollicitudinem

dinem. s. futuro tempore debitam inordinate p̄occupando. Quod enim crastinum aliquando accipitur pro futuro patet Ios. 22. f. Cras dicent filij vestri filijs nostris, &c. i. in posterum tempus. Sequitur. 1 Crastinus enim di. &c. i. tempus futurum habebit sollicitudine sibi congruam & debitam, sicut patet quod ex variatione temporis. occurrerunt varia fienda, de quibus homines debent tunc sollicitari, ideo subdit.

2 Suffi. diei ma. s. i. cuilibet tempore sollicitudo sua. Quæ quidē sollicitudo dicitur malitia, quia est quoddam malum p̄na, in statu enim innocentia non indignisset homo tali sollicitudine.

B

CAP. VII.

Nolite iu. De dubijs, quia de manifestis iudicatur, & non de illis, de quibus incertum est, quo animo fiant, de quibus nemo sine periculo iudicat.

Iudicium temerariū est, quādo quibus commissum non est, iudicant, siue sit de manifestis, siue de occultis. Comititur autem iudicium, vel magistris ecclesie vel principibus terræ. Hi ergo si de manifestis iudicent, quæ scilicet sunt conuicta, vel confessa, non temere iudicant. Si autem de incertis, temere iudicant, hæc iudicia prohibet.

a Nolite iu. Duo sunt in quibus temerarium iudicium cauendū est. Sunt enim quedam media & incerta, quo animo fiāt, quæ & bene & male possunt fieri. Nescimus. n. qualis futurus est, qui nunc apparet malus, de cuius correctione desperare, eumque abiectum reprehendere temerarium iudicium est.

b In quo enim. Quasi diceret. In qua voluntate benefeceris, in ea liberaberis, & in qua male, in eadē punieris. De his enim agitur in quib. vel temere iudicantes offendimus, vel recte agen-

Nolite cōdēnare & nō con demnabimini. Ne vterea qui dem exemplaria legunt. Ro. 8. c.

CAP. VII.

a Id est penis iudicij sui mali punieris. *b* Id est iuxta mensuram culpæ erit mensura p̄næ & si æternæ.

Nolite iudicare, & nō iudicabimini, nolite cōdēnare, & non condēnabimini. † In

quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini, † & in qua mensura mensi fueritis, † remetietur vobis.

† In quo enim. Quasi diceret. In qua voluntate benefeceris, in ea liberaberis, & in qua male, in eadē punieris. De his enim agitur in quib. vel temere iudicantes offendimus, vel recte agen-

agentes excusamur, & ideo addit: In qua mensura. Et iuste quorum voluntas non habuit finem peccandi, quamuis cū fine peccauerint, non habent finem vitionis, & quibus iudicium fuit sine misericordia, sine misericordia iudicabuntur. In quo enim. Non quod Deus temere iudicet nos, & iniqua mensura recondat: sed est ac si dicat: Ipsa temeritas iudicandi, & iniqua mensura tibi nocet, te punit, & saepe non illū de quo hæc agis. tale est. Qui gladio percusserit, gladio. i. peccato huius rei peribit.

† Luc. 6. 1. c. deus. † Rom. 2. † Mat. 4. De acco. liter. † Luc. 8. f.

† In qua mensura. Potest in hac mensura in qua aliud mensuratum est, vt triticum, aliud mensurari, vt hordeū, & alia quantitas, vt, si vnus modius de vno cētum de alio. Ita facit deus, & non inique vt illi in æternum.

Et ipsa infamia vel malum quod tuleris, causa est cur p̄nam debitam incurras.

Iuste qui eternaliter peccato perfrui volunt, æternā p̄nā inueniunt, & quorum voluntas non habuit finem peccandi, nec habebit finem torquendi.

Quid F

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VII.

Nolite iu. Hic Christus regulat affectū hominis circa proximum & primo respectu mali, secundo respectu boni, ibi. Nolite sanctum dare ca. Prima in duas, quia primo ostendit quod proximus non est temerarie iudicandus, secundo quod homo nō est temerarie arguendus, ibi. Quid vides se. Circa primum aduertendum, quod iudicium vno modo est actus iustitiæ qui pertinet ad iudicem secularem vel ecclesiasticum, & de hoc non loquitur hic. Alio modo accipitur iudicium prout aliquis aliquibus signis male iudicat de proximo. Et quia istud vt in pluribus procedit ex mala affectione, quia qui male afficitur ad aliquem, male interpretatur facta eius, & hoc prohibet di.

Quot modis aliquis de proximo male iudicat.

a Nolite iu. & c. vt non incurratis peccatum mortale per quod litis digni in iudicio condemnari. Ad intellectum huius sciendū, quod aliquis potest iudicare malum de proximo multipliciter. Vno modo ex euidencia facti, cum aliquis iudicat aliquem homicidam, quia vidit eum interficere hominem, & hoc nullū est peccatum, Alio modo ex signis euidentibus, vt si aliquis iudicet ali-

quem fornicatorem, quia vidit cum aliqua, nudum cum nuda, solum cum sola, & hoc similiter nullum est peccatum. Tertio modo ex signis leuibus, & in hoc iudicio triplex est gradus. Primus est quādo leuibus signis aliquis dubitare incipit de bonitate fratris, & hoc peccatum veniale est, quia procedit ex humana infirmitate, & hoc non vocatur iudicium proprie, sed suspitio. Secundus gradus est, quando ex talibus signis firmiter tenet in animo quod frater sit malus, & hoc proprie dicitur iudicium, quia iudicium importat firmam sententiam, & hoc est peccatum mortale, si malū quod iudicat de fratre ex leuibus signis sit de genere peccati mortalis, peccatum. n. mortale est quod cōtrariatur charitati. Quod autē aliquis p̄dicto modo iudicet fratrem, est contra charitatem fraternā. Tertius gradus est, quando ex leuibus signis non solum p̄dicto modo iudicat, sed etiam procedit ad punitionem fratris sicut de facto, hoc est grauius, quia non est solum contra charitatem, sed etiam contra iustitiæ æquitatem, & de talibus intelligitur verbum p̄dictum. Nolite iu. & c.

2 In quo enim. i. secundum mensuram temeritatis in iudicando malum de fratre, secundum hoc erit vindicta p̄næ.

Quid

MORALITER.

1 Nolite, & c. Hilarius exponit hoc de determinato iudicio contra Deum, quo aliqui Deū iudicāt iniustū, quādo vident bonos deprimi

deprimi & impios exaltari. Iudicia namque Dei semper sunt iusta licet nobis occulta.

Quid

A Quid autem vides. Ecce moderamē iudicij, vt p̄uentus maioribus, aliū nō iudicet de minoribus. Multi. n. p̄uenti maioribus, leuiores in fratre magis volūt vituperare & dānare q̄ emendare. Vt si pleni odio vel inuidia vel malitia, dānent in eo q̄ delinquit, ira, quę est, vt festuca, odiū, ut trabs. Irat⁹ alii

cui vult aliquando eum corrigi, q̄ odit, hoc velle nequit, & ideo impossibile dicitur vt festucam fratri demat, qui trabem gestat pri⁹ ergo trabs (dij, inuidia, simulationis & totius malitię reiciēda est, ut sic mise ricorditer respectu Dei non nostri fratrem possimus increpare, ut siue proficit illi correctio siue non, nos tamen de simplicitate nostri oculi simus securi. Quid autem. Oculus qui in paradiso post culpam est referatus, aperte uidet nō vt proficiat, sed vnde in deterius cadat. Vidit enim iactantiā uanę laudis, dum sibi cęcus aliis vult mederi. Quid autem. Apertus oculus male uidet. Iactantiam sui dum aliis vult mederi. Sed cęcus si nō ualet intueri, dum in hoc deterius cadat.

B Vix inuenit aliquis ab hoc uitio alienus, quia vnusquisq; suis fauens, aliena facile reprehēdit, & aliena grauius tolerando quā sua, sumit auctoritatem arguendi sine exemplo suę emendationis.

Saltem in eo q̄ temere iudicant in oculo habēt trabem. **b** Aut quomodo dicis fratri tuo. i. non poteris minus (vt iram) in fratre emendare, donec maius. i. odium vel inuidiam pepuleris de corde tuo. **c** Hypocrita eiice. Hi. n. odio & liuore suscipiunt omnia accusare, & volūt videri cōsultores sine exēplo emēdationis suę. Non. n. est idoneus doctor alij mederi q̄ nondū se sanauerit.

d Noli te san. Purgato oculo possunt dispensatores ecclesię alios castigare, sed nō sanctū canibus dare, quia sicut periculosū est abscondere: ita prodigū est canib. dare. Talibus mystica

e Culcēt eas pedibus suis, & t̄ conuersi dirumpant vos. **f** Petite, & dabitur vobis: **10**

stica nō sunt aperiēda sed velo tegēda sancta sanctorū, aperiēda vero & quasi viliora, dici possunt. *Nolite*. Eadē d. dicitur sanctum & margarita i. euangelium & sacramenta ecclesiastica. *Sanctum*. quia natura inuolabile, nec dēt aliquo corrūpi. *Margarita*. quę in abscondito latet, & de figuris. q̄ apertis conchis etuitur, gemma est preciosa quę non potest corrumpi. Canes vere sunt qui oblatrant, & quod integrum est dilacerāt. Porci qui vilipendunt & conculcant. Vel canes ad vomitum reuersi, porci nondum conuersi, sed in luto vitiorum versati. *Nolite*. Non sunt dispensatores, sed prodigi extirpatores qui tollunt panem filiorum, & mittunt canibus, ignorantes quod res absconsa auidius quæratur, celata venerabilius conspicitur, diu quę sita charius tenetur, sine fastidio sic percepta cum mensura. Ideo nec crudeles quærentibus oportet esse dispensatores, nec incautos de lusoribus vel faciles.

1 Quid autem vides festucā in oculo fratris tui, & trābē in oculo tuo non vidēs? **2**

3 Aut quō dicis fratri tuo: frater sine eiiciā festucā de oculo tuo, & ecce trabs est in oculo tuo. **4**

5 Hypocrita, eiice primū trābē de oculo tuo, & tūc vidēbis eiicere festucā de oculo fratris tui. **6**

7 Noli te sanctum dare canibus, neq; mittas margaritas vras ante porcos, ne forte conculcēt eas pedibus suis, & t̄ conuersi dirumpant vos. **8**

9 Petite, & dabitur vobis: **10**

indignatione. Non enim facile potest inueniri quod talibus gratum sit. **f** *Peti*. His gradib. via, veritas, & vita legitime certantibus prestat. Christus est via qua ambulat, veritas qua inuenitur, ostrū ad quod pulsatur, vt ad ipsum per ipsum ingrediamur. **10** *Petite*. Idē est petendū quod & quærendum, & ad quod vt ingrediamur est pulsandū. i. panis viuus & regnum cęleste & iustitia eius. docuit quid petamus, mō prebet cōfidentia, ut nihil hēsitantes petamus. Petimus fide, p̄ eā ad Christum eūtes. Quærimus spe, qua attingimus vsq; ad interiora. Pulsamus charitate, dū laborib. insudamus, ut q̄ petimus & quærimus cōsequamur. Primū pete vt hēas, post q̄re vt inuenias, inuēta obserua, ut introeas. A principio sermonis filios regni iustitiā docuit, & animos a sollicitudine remouit. Regnū at primū quærere, est ante omnia & super oīa Deū diligere, & deinde opus dilectionis perficere. Augustin Petite. Quasi conscius suę infirmitatis dicat. Quā sanctū iubes abscondere, quasve Margaritas dare veras, quas me habere nō sentio?

11 *Peti*. His gradib. via, veritas, & vita legitime certantibus prestat. Christus est via qua ambulat, veritas qua inuenitur, ostrū ad quod pulsatur, vt ad ipsum per ipsum ingrediamur. **10** *Petite*. Idē est petendū quod & quærendum, & ad quod vt ingrediamur est pulsandū. i. panis viuus & regnum cęleste & iustitia eius. docuit quid petamus, mō prebet cōfidentia, ut nihil hēsitantes petamus. Petimus fide, p̄ eā ad Christum eūtes. Quærimus spe, qua attingimus vsq; ad interiora. Pulsamus charitate, dū laborib. insudamus, ut q̄ petimus & quærimus cōsequamur. Primū pete vt hēas, post q̄re vt inuenias, inuēta obserua, ut introeas. A principio sermonis filios regni iustitiā docuit, & animos a sollicitudine remouit. Regnū at primū quærere, est ante omnia & super oīa Deū diligere, & deinde opus dilectionis perficere. Augustin Petite. Quasi conscius suę infirmitatis dicat. Quā sanctū iubes abscondere, quasve Margaritas dare veras, quas me habere nō sentio?

re, quasve Margaritas dare veras, quas me habere nō sentio? **11** *Peti*. His gradib. via, veritas, & vita legitime certantibus prestat. Christus est via qua ambulat, veritas qua inuenitur, ostrū ad quod pulsatur, vt ad ipsum per ipsum ingrediamur. **10** *Petite*. Idē est petendū quod & quærendum, & ad quod vt ingrediamur est pulsandū. i. panis viuus & regnum cęleste & iustitia eius. docuit quid petamus, mō prebet cōfidentia, ut nihil hēsitantes petamus. Petimus fide, p̄ eā ad Christum eūtes. Quærimus spe, qua attingimus vsq; ad interiora. Pulsamus charitate, dū laborib. insudamus, ut q̄ petimus & quærimus cōsequamur. Primū pete vt hēas, post q̄re vt inuenias, inuēta obserua, ut introeas. A principio sermonis filios regni iustitiā docuit, & animos a sollicitudine remouit. Regnū at primū quærere, est ante omnia & super oīa Deū diligere, & deinde opus dilectionis perficere. Augustin Petite. Quasi conscius suę infirmitatis dicat. Quā sanctū iubes abscondere, quasve Margaritas dare veras, quas me habere nō sentio?

12 *Peti*. His gradib. via, veritas, & vita legitime certantibus prestat. Christus est via qua ambulat, veritas qua inuenitur, ostrū ad quod pulsatur, vt ad ipsum per ipsum ingrediamur. **10** *Petite*. Idē est petendū quod & quærendum, & ad quod vt ingrediamur est pulsandū. i. panis viuus & regnum cęleste & iustitia eius. docuit quid petamus, mō prebet cōfidentia, ut nihil hēsitantes petamus. Petimus fide, p̄ eā ad Christum eūtes. Quærimus spe, qua attingimus vsq; ad interiora. Pulsamus charitate, dū laborib. insudamus, ut q̄ petimus & quærimus cōsequamur. Primū pete vt hēas, post q̄re vt inuenias, inuēta obserua, ut introeas. A principio sermonis filios regni iustitiā docuit, & animos a sollicitudine remouit. Regnū at primū quærere, est ante omnia & super oīa Deū diligere, & deinde opus dilectionis perficere. Augustin Petite. Quasi conscius suę infirmitatis dicat. Quā sanctū iubes abscondere, quasve Margaritas dare veras, quas me habere nō sentio?

13 *Peti*. His gradib. via, veritas, & vita legitime certantibus prestat. Christus est via qua ambulat, veritas qua inuenitur, ostrū ad quod pulsatur, vt ad ipsum per ipsum ingrediamur. **10** *Petite*. Idē est petendū quod & quærendum, & ad quod vt ingrediamur est pulsandū. i. panis viuus & regnum cęleste & iustitia eius. docuit quid petamus, mō prebet cōfidentia, ut nihil hēsitantes petamus. Petimus fide, p̄ eā ad Christum eūtes. Quærimus spe, qua attingimus vsq; ad interiora. Pulsamus charitate, dū laborib. insudamus, ut q̄ petimus & quærimus cōsequamur. Primū pete vt hēas, post q̄re vt inuenias, inuēta obserua, ut introeas. A principio sermonis filios regni iustitiā docuit, & animos a sollicitudine remouit. Regnū at primū quærere, est ante omnia & super oīa Deū diligere, & deinde opus dilectionis perficere. Augustin Petite. Quasi conscius suę infirmitatis dicat. Quā sanctū iubes abscondere, quasve Margaritas dare veras, quas me habere nō sentio?

14 *Peti*. His gradib. via, veritas, & vita legitime certantibus prestat. Christus est via qua ambulat, veritas qua inuenitur, ostrū ad quod pulsatur, vt ad ipsum per ipsum ingrediamur. **10** *Petite*. Idē est petendū quod & quærendum, & ad quod vt ingrediamur est pulsandū. i. panis viuus & regnum cęleste & iustitia eius. docuit quid petamus, mō prebet cōfidentia, ut nihil hēsitantes petamus. Petimus fide, p̄ eā ad Christum eūtes. Quærimus spe, qua attingimus vsq; ad interiora. Pulsamus charitate, dū laborib. insudamus, ut q̄ petimus & quærimus cōsequamur. Primū pete vt hēas, post q̄re vt inuenias, inuēta obserua, ut introeas. A principio sermonis filios regni iustitiā docuit, & animos a sollicitudine remouit. Regnū at primū quærere, est ante omnia & super oīa Deū diligere, & deinde opus dilectionis perficere. Augustin Petite. Quasi conscius suę infirmitatis dicat. Quā sanctū iubes abscondere, quasve Margaritas dare veras, quas me habere nō sentio?

15 *Peti*. His gradib. via, veritas, & vita legitime certantibus prestat. Christus est via qua ambulat, veritas qua inuenitur, ostrū ad quod pulsatur, vt ad ipsum per ipsum ingrediamur. **10** *Petite*. Idē est petendū quod & quærendum, & ad quod vt ingrediamur est pulsandū. i. panis viuus & regnum cęleste & iustitia eius. docuit quid petamus, mō prebet cōfidentia, ut nihil hēsitantes petamus. Petimus fide, p̄ eā ad Christum eūtes. Quærimus spe, qua attingimus vsq; ad interiora. Pulsamus charitate, dū laborib. insudamus, ut q̄ petimus & quærimus cōsequamur. Primū pete vt hēas, post q̄re vt inuenias, inuēta obserua, ut introeas. A principio sermonis filios regni iustitiā docuit, & animos a sollicitudine remouit. Regnū at primū quærere, est ante omnia & super oīa Deū diligere, & deinde opus dilectionis perficere. Augustin Petite. Quasi conscius suę infirmitatis dicat. Quā sanctū iubes abscondere, quasve Margaritas dare veras, quas me habere nō sentio?

16 *Peti*. His gradib. via, veritas, & vita legitime certantibus prestat. Christus est via qua ambulat, veritas qua inuenitur, ostrū ad quod pulsatur, vt ad ipsum per ipsum ingrediamur. **10** *Petite*. Idē est petendū quod & quærendum, & ad quod vt ingrediamur est pulsandū. i. panis viuus & regnum cęleste & iustitia eius. docuit quid petamus, mō prebet cōfidentia, ut nihil hēsitantes petamus. Petimus fide, p̄ eā ad Christum eūtes. Quærimus spe, qua attingimus vsq; ad interiora. Pulsamus charitate, dū laborib. insudamus, ut q̄ petimus & quærimus cōsequamur. Primū pete vt hēas, post q̄re vt inuenias, inuēta obserua, ut introeas. A principio sermonis filios regni iustitiā docuit, & animos a sollicitudine remouit. Regnū at primū quærere, est ante omnia & super oīa Deū diligere, & deinde opus dilectionis perficere. Augustin Petite. Quasi conscius suę infirmitatis dicat. Quā sanctū iubes abscondere, quasve Margaritas dare veras, quas me habere nō sentio?

17 *Peti*. His gradib. via, veritas, & vita legitime certantibus prestat. Christus est via qua ambulat, veritas qua inuenitur, ostrū ad quod pulsatur, vt ad ipsum per ipsum ingrediamur. **10** *Petite*. Idē est petendū quod & quærendum, & ad quod vt ingrediamur est pulsandū. i. panis viuus & regnum cęleste & iustitia eius. docuit quid petamus, mō prebet cōfidentia, ut nihil hēsitantes petamus. Petimus fide, p̄ eā ad Christum eūtes. Quærimus spe, qua attingimus vsq; ad interiora. Pulsamus charitate, dū laborib. insudamus, ut q̄ petimus & quærimus cōsequamur. Primū pete vt hēas, post q̄re vt inuenias, inuēta obserua, ut introeas. A principio sermonis filios regni iustitiā docuit, & animos a sollicitudine remouit. Regnū at primū quærere, est ante omnia & super oīa Deū diligere, & deinde opus dilectionis perficere. Augustin Petite. Quasi conscius suę infirmitatis dicat. Quā sanctū iubes abscondere, quasve Margaritas dare veras, quas me habere nō sentio?

ue. 8. f. duer-
c. mul. 7. Sidē
q. 6. in

c. 11. b. h. 16. e. i. alios paucis

reforū
ri.
d. ferm.
imōie.

† 43. dist. c. 2. n. 4. 3. c. nolite 1. & c. qñ 22. q. 4. c. qui dem, 24. q. 1. c. quia hęc so. la. De p̄e. dif. 1. c. nōnulli. † canes Homil. 24. in Matt. E.

Vbi supra, cap. 33.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quid autem vides, &c. Hic ostēdit quod proximus non est temere arguendus. Hoc autem contingit, quando ille qui arguit est in consimilibus culpis vel maioribus, quia talis correctio non procedit a charitate, sed ex p̄sumptione, quia ordo charitatis incipit a seipso. Aduertendum tamen, quod crimina arguentis, aut sunt publica, aut occulta, si publica, peccat dupliciter arguendo, peccato, scilicet p̄sumptionis, & peccato scandali. Si autem sint occulta, tunc peccat primo modo tantum. Si tamen iste qui arguit primo peniteat, & postea frater humiliter arguat non peccat. Dicit ergo. Quid autē, &c. id est, peccatum minus in oculo fratris tui, id est, in conuersatione & conscientia eius.

- 2 Et trabem. id est maius peccatum.
- 3 In oculo tuo. id est in teipso non consideras. Trabs enim est adulterium respectu fornicationis simplicis, & sic de alijs.
- 4 Aut quomodo dicis, &c. hoc dicunt mali predicatorum & mali sacerdotes, qui sunt irretiti maioribus peccatis, quam illi quos volunt corrigere.
- 5 Eiice primum. quia hic est ordo charitatis q̄ a seipso incipiat.
- 6 Nolite sanctum dare canibus. Hic regulat affectū hominis ad proximum

MORALITER.

1 Quid autem. Chrysostomus. Laici peccatū modicū est & festuca quantū ad peccatū sacerdotis quod trabi cōparatur. **6** Noli te san. Chrysostomus. Quia baptisimus & alia sacramenta non sūt danda nisi fidē habentib. mysteria veritatis quę sūt Margaritę nō sūt danda nisi desiderantib. veritatē

proximum respectu boni conferendi, quia malis hominibus in peccato obstinatis ex affectione carnali, non sunt sacramenta ministranda, vel secreta fidei reuelanda infidelibus obstinatis, quia ex predictis sequitur contemptus sacramentorum ecclesię, & derisio fidei catholica, & occisio ministrorum, & hoc est quod dicitur.

7 Ne forte, &c. videlicet diuina sacramenta, vel fidei secreta, quę dicuntur hic Margarita propter eorum preciositatem, & peccatores dicuntur porci, propter eorum immunditiam.

8 Et canes. Idest obstinati infideles.

9 Dirumpant vos. hoc est interficiant.

10 Petite & dabitur. Postquam saluator dedit legē euangelicā, hic ostendit eam obseruabilem. Hęc enim est de conditionibus legis scilicet licet quod sit obseruabilis. Ad obseruationem ipsius tria faciunt, imploratio diuini auxilij, conatus liberi arbitrij, euitatio mali consortij, & ideo ista tria ponit per ordinem, secundum ponitur ibi. Intra te per angustam portam. tertū ibi. Attendite a falsis prophetis. Prima adhuc in duas, quia primo ostēdit quid requiritur ad hoc q̄ oratio sit exaudibilis ex parte orationis, & secundo ex parte ipsius orantis ibi. Omnia ergo. Circa primum sciendū quod oratio est exaudibilis tribus concurrentibus. Primum est quod sit pia, id est de

& cum humana ratione viuētibus, si. n. porcis eas miseris. i. cęnosę vitę delectatione grauat, nō intelligēt preciositatē earum, sed estimabunt eas similes fabulis mundialibus, & eas actibus suis carnalibus conculcabunt. **10** *Petite & dabitur vobis*. Petimus orando, quærimus recte viuendo, pulsamus perseverando.

Aut

Cōtra hęc subicit, Petite, q. d. infirmus pedib. prius petat, vt
A sanet. post quærat vt inueniat viã que ad propositu m ducat.

deinde cū illuc venerit, vt aperiat pulset. Sic prius est petitio
imitatis vt vires decur animo, quib. qd præcipit implere pos-
sit. Viribus acceptis, secund i est inquisitio viæ. Quid. n. sunt
vires per deum euntes? Cum au-
tem via ad destinatum perduxerit, tertia est pulsatio, vt quod
clausum est possit aperiri, & hoc
bene congruit. Cum enim beata
vita actione & cognitione com-
pleatur, actio desiderat faculta-
tem virium, cognitio manifesta-
tionem rerum. Horum primum
petitur, secundum queritur, illud
vt detur, hoc vt inueniatur. Sed
in hoc secundo prius est cogni-
tio viæ quam possessionis. Et qui
veram viam inuenierit, perueniet
ad possessionem, quæ tãtum pul-
santi aperietur.

Vbi supra.

† Dona.

Augustinus. Operose quidem
quid ista tria inter se differant
exponendum putavi, sed longe
melius ad instantissimam peti-
tionem omnia referuntur. Hoc
quippe ostendit vbi eodẽ verbo
omnia cõclusit dicens. Quanto
magis pater vester, qui in cælis
est dabit bona petentib. se. Non
enim dixit petentibus & quæ-
rentibus & pulsantibus.

† Luc. 6. c. 1.
d in pr. n. 50.
d. ca. posside-
ret. 10. q. 1. c.
placuit.
In ca. 4. epist.
Iacob.

* Didymus. Cum vera sit expositio saluatoris, Petite & ac-
cipietis. quare multi orantes non exaudiuntur? Quoniã q. via
congrua ad petendũ venit, nihil relinquẽs eorum que perti-
nent ad impetranda quæ cupit, oĩa percipit quod sibi dari ro-
gavit. Si quis autẽ extra intentionẽ traditę petitionis posce-
re videatur, iste neque petere mō debito creditur, & iõ nõ
percipit qd petit. Nã si doctor dicat, qis qui ad me accedit
causa doctrinarũ, habebit disciplinas eorũ, attendere ad do-
ctorẽ de ipsis accipiendũ est, hoc est, vt etiam desiderium ha-
beat doctrinarũ, vt exerceat & meditet eas, & summa inten-
tione respiciat ea quæ a magistro dñt, & naturã habeat bonã,
ille indubitanter percipit doctrinã, quam magister dare
promisit. Qui ergo scientiã & virtutem petũt nec accipiũt,
dicendum illis est, quia ipsi non propter ipsa bona petunt,
sed vt per ea laudentur.

* Rupertus. Hic opus est tali fortitudine quam habuit Iac-
cob, qñ cum Angelo iuctatus est, & victor extitit. Fortitudo
illa fuit gemitus inenarrabilis, fletus fuit spiritus cõtribulati.
Vñ cū dixisset Oseas de Iacob, Inualuit ad Angelũ & cõforta-
tus est, addidit, Fleuit & rogauit eum. Lucta pulcherrima est,
tandiu perseuerare petendo, donec accipiat.

Sermone 5. de
verb. Domini.

* Aug. Vt agnoscat Deus mendicos suos, agnoscamus no-
stros. Et cogitemus quando petitur a nobis, qui petunt, a qui-
bus petunt, quid petunt. Qui petunt? homines. a quib. ab ho-
minibus. Qui petunt? mortales. A quib. petunt? a mortalibus.
C Qui petunt? fragiles. A quibus? a fragilibus. Qui petunt? Miseri.
A quib. A miseris. Excepta substantia facultatum, tales sunt
qui

qui petunt, quales a quibus petunt. Quam frontem habes
petendo ad dominum tuum, qui non agnoscis patrem tuum?
a Omnis enim, & c. Vt præbeat cõstantiã perseuerãdi, diligẽ-
tiam querendi, fiduciam impetrandi addit. Omnis, & c. Supra
docuit quid petamus, regnũ, scilicet. Hic cõfidentiã vt nihil

hæsitantes petamus. Non dene-
gat se petentib. qui sponte obtu-
lit se non petentibus, & quæren-
tes inuenient eum qui non quæ-
rentibus dedit vt inuenirent, &
pulsantibus aperiet, qui clamat.
Ecce ego sto ad ostium & pulso.

Apo. 3

b Aut quis. Explanat quid pe-
tendum sit, & ex humana circa
filios beneuolentia diligentiam
patris circa nos commendat. Pe-
tentibus Christum recta fide nõ
datur lapis offensionis nec duri-
tia cordis. Ita si petieritis patrẽ
vestrum charitatem sine qua nil
sunt cetera, vt sine pane inops
est mensa, cui contraria est cor-
dis duritia.

c Si piscem. Per piscem fides
quæ sub fluentis spiritus sancti
nutritur.

Piscem dicit inuisibilem fi-
dem, vel propter aquam baptis-
mi, vel quia de inuisibilibus lo-
cis capitur, vel quia fluctibus hu-
ius mundi non frangitur. In euã-
gelio Lucę sequitur comparatio

oui & scorpionis. In ouo spes accipitur, quia in eo nondum
est fetus pfectus, sed fouendo sperat. In scorpione cuius acu-
leus retro timendus est, accipitur contrarium spei, scilicet
retro aspicere, cum spes se debeat in anteriora extendere.

d Si ergo vos. Quandoquidẽ patres bona tribuũt filiis, ergo
multo magis pater noster qui bonus est incomparabiliter,
bona dabit petentibus se filiis.

e Nostis bona. Secũdũ sensum eorũ bona qui ea pro bonis
habent, quãquã & in rerum natura bona sunt, & ad vitã i-
stam pertinentia, quæ malus nõ de suo dat, Domini enim est ter-
ra, & c. Vel apostoli mali dicuntur, quantum ad respectũ dei
qui solus bonus, ex quo omnes boni.

Constat q. a Deo non nisi bona percipimus, qualiacunq;
nobis videantur. Omnia enim electis in bonũ cooperant, &
omnium honorum spiritualiũ distributor est, vt onera cha-
ritatis impleantur.

f Dabit bona. i. spiritum sanctum. Vel bona scilicet eterna,
quæ non dantur nisi filiis.

g Petentibus se. Omnium bonorum spiritualium distributo-
rem, vt opera charitatis impleantur. Vnde subdit.

h Omnia ergo, & c. Quia amare amantẽ naturę est, nõ aman-
tẽ vero cogi beneficis ad amorem, perfectionis Chri est.
Cũ nos priores, vt nobis fieri velimus aliis facere iuberet,
mox eundem sensum astruit dicens. Omnia ergo quacunque,
& c. idest, bona quæ vultis accipere ab aliis, eadẽ facite illis
vt charitas proximi impleatur quæ sine dilectione recte nõ
potest perfici. Et ideo addit. Hęc est lex & propheta. quia nec

Psal. 23

Deus

NICOLAUS DE LYRA.

pertinentibus ad salutẽ, secundũ est quod sit perseuerans, idest non
interrupta per aliquid orationi contrarium, quia non cessat orare, qui
non cessat bene facere. Tertium est quod oret pro se, quia licet aliquis
pie & perseueranter oret pro alio, tamen effectus orationis posset im-
pediri propter malitiã illius pro quo oratur, sed tribus prædictis
concurrentib. semper exauditur, & hoc est quod notatur in tribus ver-
bis hic positus. Petite. scilicet pie.

1 Querite. per seueranter.

2 Pulsate & aperietur vobis. Ex quod patet, quod loquitur de ora-
tione facta pro se cum dicit. Et aperietur vobis. Et quia istis tribus
cõcurrentibus semper exauditur. Omnis enim qui petit. Sequitur

3 Aut quis ex vobis homo. vbi declaratur, quod prædictũ est per
exem-

MORALITER.

3 Aut quis ex vobis homo. Remigius. Per panẽ, intelligit spe-
cialis doctrina, per piscẽ, baptismatis vnda, per lapidẽ, igno-
rantia,

exemplum, quia si homines qui tam prouisi sunt ad malum, & ideo di-
cuntur mali, tamen filijs suis petentibus ab eis bona dant illis multo
fortius.

4 Pater vester qui in cælis est. qui ex natura sua est bonus, per
essentiam.

5 Dabit bona petentibus se. scilicet gratiam & gloriam.

6 Omnis ergo. Hic ostẽditur per quid oratio est exaudibilis a par-
te orantis: Quod fit quando iuste vivit, faciendo alteri quod sibi vult
fieri, & hoc est quod dicitur. Omnia ergo quacunque vultis.
Oĩa. n. præcepta ordinantia hominem ad proximiũ, non sunt nisi quæ-
dam conclusiones derivatę ex isto principio, sicut in specularibus hoc
principium. De quolibet affirmatio vel negatio se habet ad omnia quæ
sequuntur ex ipso, & propter hoc subditur.

Hęc

rantia, per serpentem, diaboli astutia designatur.

† Om. ergo. Augustinus. Voluntas namque non est nisi in
bonis. Nam in malis cupiditas dicitur proprie, non volũtas.

Hęc

Deus sine proximo, nec proximus diligit sine Deo, quia non ex odio vel ex invidia iudicandus est proximus, ergo qua charitate velletis moneri, facite alijs.

a *Ut faciant vobis homines.* Quia addit, homines, dicit tantum de dilectione proximi. Vñ nec subdit tota lex, relinquit vero de dilectione Dei. Quod si dixisset. Omnia quacunque vultis fieri vobis facite alijs, vtrunque complexus esset, in quibus tota lex propter salutem hominum scripta est in prophetis & legis.

b *Intrate.* Et si difficile sit, vt alijs facias quod tibi vis fieri tamen sic faciendum est vt intremus.

c *Per angustam.* Angusta quaeritur, nec ab omnibus inuenitur. Nec oēs qui inueniunt per eam ingrediuntur, quia capti seculo retroeunt.

Quamuis charitas sit lata, tamen per angusta & ardua abducit hominem a terra. Quid angustius illo foramine, quod vnus ex militibus in latere Christi aperuit, per quae tamen angustas portas iam pene totus mundus intravit.

d *Et spacio.* Hanc etsi non quaerant, oēs tamen inueniunt, quia in ea nati. Voluptas vt meretrix importuna suis oblectamentis omnes inuitat, & ideo multi intrant per eam.

e *Quam.* Satis angustum est omnia praetermittere, vnum solum diligere. vnum querere, ad vnum quotidie pulsare, prospera non ambire aduersa non timere.

f *Et pauci.* Si pauci inueniunt pauciores per eam intrare conantur. Nemo intrat sine labore, & sine animi puritate.

g *Attendite.* Cū dixisset arctam viam a paucis inueniri, ne forte sui implicarent erroribus pseudo prophetarum adiecit: Attendite. Attendite. Qd supra lata portā dixit, falsos prophetas apertius dicit. Attendite. Licet hoc de oibus qui aliud habitu & sermone, aliud opere ostendunt, possit accipi, tñ specialiter de hereticis qui quadam pietatis veste texti, venenato animo & intentione nocendi lupi sunt rapaces, vel exterius si copia datur persequendo, vel interius corrumpendo.

* Tertull. Quinam sunt istae pelles ouium nisi nominis Christiani intrinsecus superficies? Qui lupi rapaces, nisi sensus & spiritus subdoli, ad infestandum gregem Christi intrinsecus delitescentes? Qui pseudo prophetae, nisi falsi praedicatorum? Qui pseudo apostoli, nisi adulteri euangelizatores? Qui Antichristi interim & semper nisi Christi rebelles?

* Vincentius Lirinensis. Quid est vestitus ouium, nisi prophetarum & Apostolorum proloquia, quae idem ouili

est contingere, & haec designantur cum dicitur.

3 Lata est porta spaciofa &c. quia multi inueniuntur defectuosi, secundum quod scribitur Eccl. 1. d. Scultorum infinitus est numerus, & pauci valde inueniuntur virtuosi. & hoc est qd subditur.

4 Quam angusta porta, &c. & patet.

5 Attendite a falsis prophetis. Hic ponitur tertium quod requiritur ad impletionem legis euangelicae. s. vitatio falsa doctrina dicens, Attendite. i. diligenter caute.

6 A falsis prophetis. i. doctoribus hereticis. Propheta. n. vno modo idem est quod proloquitor, & quia venenum non propinatur nisi melle tinctum. ideo subditur,

7 Qui veniunt ad vos in vestimentis ouium. quia falsa doctrinam palliant apparentia virtutum. Et quia non possunt vitari nisi cognoscantur, & non possunt cognosci ex apparentia exteriori, ideo subdit vnde debeant cognosci. s. ab operibus, propter quod dicit.

A fructibus eorum. &c. Sequitur.

4 Quam angusta. hoc est Christus humiliatē constrictus.

5 Attendite. Hoc exponi potest de daemone in angelos lucis se transferentibus, vt iustos decipiant. ideo dicitur 1. Ioan. 4. a. Nolite credere omni spiritui, sed probate spiritus vtrum ex Deo sint.

Quam

Omnis

Omnis

Omnis

Omnis

Omnis

Omnis

Omnis

li quadam sinceritate, agno illi immaculato, tanquam vestera D quaedam texuerunt? Qui sunt lupi rapaces, nisi sensus hereticorum feri & rabidi, qui caulas Ecclesie semper infestant, & gregem Christi quaque possunt, dilacerant? Sed vt fallaci incautis ouibus obrepant, manente leporum ferocia, deponunt lupinam speciem, & se diuinae legis sententiis, velut quibusdam velleribus obuoluunt, vt cum quisque lanarum molliem praesenserit, nequaquam aculeos dentium pertimescat.

h *Ad vos. in.* In conspectu hominum similes ministris iustitiae dum ieiunant, orant, eleemosinas dant, sed non sunt eorum fructus, quia pro vitio eis reputatur.

i *A fructibus eorum.* Hieronymus. Non a veste, sed ab operibus. quod de manifestis accipitur. Quomodo ab eis? quia vt spina non facit vnam, sic bona arbor bonum fructum, mala malum, & non econuerso. *A fructibus eorum*, quia fideles opprimunt, Deum si non verbis, factis blasphemant. Maxime autem per impatientiam discernuntur in tempore aduersitatis. Ieiunia enim & orationes sunt simulatis sicut

& bonis, sed non debent oues pelles suas deponere, & si aliquando eis lupi se contegant.

* Hilarius. Blandimenta verborum & mansuetudinis simulationem, admonet fructu orationis expendi oportere, vt non qualem quis verbis referat, sed qualem se rebus efficiat, spectemus.

* Vincentius Lirinensis. *A fructibus eorum, &c.* Id est, cum coeperint diuinas illas voces non iam proferre tantum, sed etiam exponere, nec adhuc iactare solum sed interpretari, tunc amaritudo illa, tunc acerbitas, tunc rabies intelligit, tunc nouitium virus exhalatur, tunc prophanæ nouitates aperitur, tunc primum scindi sepe videas, tunc transferri patrum terminos, tunc catholicam fidem cedi, tunc ecclesiasticum dogma lacerari.

* Chryso. Scire oportet quia sunt omnino falsi Christiani. Nam nulla res perdit Christianos magis quam haec, quia quoscunque viderint dici Christianos, quasi Christianos eos aestimant. Sed forte dicis, quomodo dicere illum possum non esse Christianum, quem video Christum confitentem, altare habentem, sacrificium corporis & sanguinis Christi offerentem, scripturas sanctorum legentem, omnem sacerdotij dignitatem habentem? Simia hominis habet membra, & per oia hominem imitatur, nunquid propterea dicenda est homo? Sic haeresis oia habet & imitatur ecclesiae mysteria, sed non sunt ecclesiae.

De regul. iur. c. 2.

Vbi supra.

Hom. 19. operis imperi.

Nun-

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Haec est enim lex & prophetae. Hic ponitur secundum quod requiritur ad legis euangelicae impletionem. s. liberi arbitrii conatus, quia lex datur de actibus virtutum, & maxime lex euangelica quae est perfectissima. Virtus autem est circa bonum & difficile, & ideo ad impletionem eius requiritur conatus hominis, & hoc designatur, cum dicitur.

2 Intrate per angustam portam. quia lex euangelica est porta intrandi ad gloriam. Dicitur autem angusta propter arctitudinem virtutis quae consistit in medio & secundum quod dicitur. 2. ethicor. Difficile est attingere medium, sed facile est deuiare a medio, sicut sagittantibus difficile est percutere signum, sed facile est deuiare a signo. Et sic est de bono virtutis, quia bonum contingit vno modo, malum autem omnifarium. Ad hoc. n. quod actus sit virtuosus oportet quod sit bonus de genere, & ex omnibus circumstantiis, quod difficile est concurrere, sed actus efficitur malus ex singulis defectibus, quod facile est

est contingere, & haec designantur cum dicitur.

3 Lata est porta spaciofa &c. quia multi inueniuntur defectuosi, secundum quod scribitur Eccl. 1. d. Scultorum infinitus est numerus, & pauci valde inueniuntur virtuosi. & hoc est qd subditur.

4 Quam angusta porta, &c. & patet.

5 Attendite a falsis prophetis. Hic ponitur tertium quod requiritur ad impletionem legis euangelicae. s. vitatio falsa doctrina dicens, Attendite. i. diligenter caute.

6 A falsis prophetis. i. doctoribus hereticis. Propheta. n. vno modo idem est quod proloquitor, & quia venenum non propinatur nisi melle tinctum. ideo subditur,

7 Qui veniunt ad vos in vestimentis ouium. quia falsa doctrinam palliant apparentia virtutum. Et quia non possunt vitari nisi cognoscantur, & non possunt cognosci ex apparentia exteriori, ideo subdit vnde debeant cognosci. s. ab operibus, propter quod dicit.

A fructibus eorum. &c. Sequitur.

Omnis

MORALITER.

1 Haec enim lex & prophetae. Qui proximum diligit legem impleuit.

2 Lata est porta quae ducit ad perditionem. i. diabolus extensione superbiae dilatatus.

4 Quam angusta. hoc est Christus humiliatē constrictus.

5 Attendite. Hoc exponi potest de daemone in angelos lucis se transferentibus, vt iustos decipiant. ideo dicitur 1. Ioan. 4. a. Nolite credere omni spiritui, sed probate spiritus vtrum ex Deo sint.

Quam

Omnis

Omnis

Omnis

Omnis

Omnis

Omnis

Omnis

Omnis

A Nunquid. Alleg. Spina, tribuli sunt heretici a quibus nul-
 lus sapientiu sanctitate vel veritatem poterit inuenire, sed co-
 scindunt, & cruentant approximantes. Vel spina, & tribuli,
 cure sunt seculi, punctionesq; vitioru. Vua, & ficus, dulcedo
 noue conuersionis q. Chrs in nobis esurrit, & feruor dilectio
 nis, qui latificat cor hominis.
 Non ergo de spinis, & tribulis
 vua & ficus, qa mes adhuc ve-
 teris hominis consuetudine ps-
 sa potest simulare no ferre fru-
 ctus noui hominis Quod si ali-
 quando dicta vel facta maloru
 profunt bonis, no hoc faciunt
 mali, sed fit de illis cofilio dei,
 quia no eorum fructus est sed
 vitis quæ super spinas aliquan-
 do exuberat, Sed carpendus
 est botrus, spina cauenda. Vi-
 ris Christus. Sui palmites, qui
 ferunt vuas, idest opera spri-
 tus quæ inebriant mentem.

Hom. 19. o-
 peris imp.

B **C** **D** **E** **F** **G** **H** **I** **J** **K** **L** **M** **N** **O** **P** **Q** **R** **S** **T** **V** **X** **Y** **Z**
 Chrisostomus. Sicut bo-
 trus multa in se grana ligno
 mediante suspendit, sic Chri-
 stus multos sibi fideles per li-
 gnum crucis tenet adiunctos.
 Similiter, & sicut ficus multa
 grana vno tegmine tenet in-
 clusa sic, & multos fideles quo-
 dam dulcis charitatis amplexu
 vna tenet ecclesia.
 b sic. idest secundum prædi-
 ctã impossibilitatem, quia de
 mala radice nõ potest fructus
 suauitatis erumpere, Expectã-
 di sunt boni fructus de bona
 arbore. Arbor bona vel mala,
 nõ natura quæ i omnibus bõa
 a Deo est creata, sed voluntas
 bona vel mala. Fructus, opera quæ
 nec bona male volutatis,
 possunt esse, nec mala bone volutatis.
 Fructus bone arboris
 gaudiu, pax, paciẽtia, longanimitas, &c.
 quos fructus nõ nisi
 bõa volutatis parurit. Sic ecõtrario malos
 mala intetio, nutrit
 c Non potest. Non ait, non potest mala arbor bona fieri, vel
 bona mala, quia Paulus de persequutore factus apostolus, &
 anima manente integra natura, affectu voluntatis corrup-
 pitur, vel in melius mutatur.

Fructus malæ
 arboris.

C Voluntas vniuscuiusque arbor bona vel mala. Et sicut ar-
 bor radicatur in terra, sic voluntas in anima.
 Fructus malæ arboris sũt opa carnis. scilicet fornicatio im-
 munda,

munda, luxuria.

d **Omnis arbor.** Hac sententia hypocritas, & pseudo prophe-
 tas damnat. & quod supra docuit de cordis mundicia, hoc
 exemplo confirmat quod nemo de mala intentione fructu
 bonum percipit, nec de bona nisi bonum meret.

e **Igitur ex fructibus.** Quasi di-
 a falsis prophetis attẽdite, &
 ex fructibus eos cognoscite.
 Ex fructibus. Quia licet di-
 cant, domine domine non
 continuo sunt credendi Hoc
 autem dicunt, vt a vobis reci-
 piant. Vere dicere dominus
 Iesus, est in corde credere, o-
 re pfiteri, operibus attestari,
 nã vnũ sine altero negare e.
 f **Non omnis qui dicit.** Sicut ca-
 uedi sunt qui habent speciẽ
 bone vite ppter dogma neg-
 te, sic & hi ecõtrario, qui cũ
 integre fidei, & doctrine sint
 tu piter viuunt. Vtrũq; n, ne-
 cesse est, vt & opus sermone
 & sermo opibus com pbeã.
 g **Qui dicit domine domine.** Iter
 regni Dei est obediẽtia, non
 nominis nũcupatio. nõ e hoc
 illud vere. & proprie dicere
 vbi platio discordat a voluta-
 te. de quo Ap's ait. *Nemo potẽ
 dicere dominus Iesus nisi in sp'ss.*
 h **Multidicent.** Maxime autẽ
 cauẽdu est ab his qui ppter
 nomen chri etiã miracula
 habent quæ cũ propter infi-
 deles dñs fecerit, monuit ta-
 men ne a talibus de cipiãur.
 putãtes ibi esse inuisibile fa-
 piẽtiã, vbi e visibile miraculũ

D

putri

marcid

Lucã

supra

De dec

quam

excid

& in li

mittit

E

Lucã

1. Cor

ipte

in reg

cglo

F

Nunquam

NICOLAUS DE LYRA.

1 **Omnis arbor, &c.** Arbor bona dicitur hic homo habens volun-
 tatem bonam, & talis vt sic semper facit opus bonum. Et similiter
 arbor mala est ho babeos malã voluntatẽ. & iste semper facit ma-
 lum actum. Sicut enim sedens in quantum sedens non potest am-
 bulare, vnde in sensu composito falsa est, quia sequeretur quod se-
 detet & ambularet simul. in sensu tamen diuiso est vera quia ille
 qui sedet nunc, potest postea ambulare. sic habens bonam volun-
 tatem, dum retinet eam non potest male agere, quia ad bonita-
 tem voluntatis requiruntur omnes circumstantiæ bonæ. homo
 tamen habens bonam voluntatem tunc potest eam dimittere, &
 sic male agere. & propter hoc subditur.
2 **Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, &c.** scilicet in morte
 quando a vita præsentis separabitur.
3 **Et in ignem.** scilicet gehennæ, & sic apparebit fructus talis ar-
 boris. propter quod repetit. Igitur ex fru. c. &c.
4 **Non omnis qui dicit.** Ostendo quid requirit ad legis impletionẽ,
 ostendit consequenter quod alia nõ sufficiunt sine istis ad salutẽ.
 quia inter alia q videntur magis sufficere ad hoc est cofessio fidei
 vel opatio miraculorum vel prophetia, vel ista coiuncta simul, &
 tamẽ nõ sufficiunt. Confessio. n. fidei sine operibus nõ sufficit, qa
 talis fides mortua est, vt dicit iacob. 1. & hoc est qd dicit. *Non om-
 nis qui dicit mthido. do, &c.* confitendo fidẽ catholicam, nisi adsint
 opera.

MORALITER.

1 **Omnis arbor bona, &c.** hoc est homo radicatus in charitate.
 † **Mala autem arbor, &c.** hoc est homo radicatus in iniquitate.
4 **Non omnis qui dicit mihi Domine domine, intrabit in regnum**
calorum

opera, ideo subditur.

5 **Sed qui facit voluntatem.** Similiter prophetia non sufficit ad sa-
 lutem, quia aliquando datur malis hominibus, sicut ipsi Balaam
 vt patet Nu 34 Et ideo dicit.
6 **Multidicent mihi in illa die.** scilicet iudicii extremi.
7 **Nonne in nomine.** Similiter nec eictio dæmonum, quia ali-
 quando per malos homines talia fiunt ad inuocationem nominis
 Christi, ad declarationẽ virtutis Christi, licet ipsi inuocantes sine
 mali. sicut habetur Act. 29. quod quidam infideles eiciebant dæ-
 mones dicendo, *Aduro vos per Christum quem Paulus predicat.*
 Veruntamen, quia tales indigne assumunt nomen Christi, ideo
 super ipsos aliquando datur potestas dæmoni, sicut in eodem
 cap. dicitur, & hoc est quod dicitur.
8 **Et in nomine tuo dæmonia.** Similiter nec miraculorum opera-
 tio, quæ similiter aliquando per malos fiunt ad inuocationem
 nominis Christi. non propter merita inuocantium, sed ad fidei
 Christi confirmationem. & hoc est quod dicitur.
9 **Et in tuo nomine virtutes multas fecimus.** Ratio autem omniũ
 prædictorum est, quia sunt gratiæ gratis datæ quæ dantur princi-
 paliter ad vtilitatem communem ecclesiæ, & non ad vtilitatem
 singularis personæ. & ideo aliquando per malos homines a Deo
 nobis dantur, sicut bona eleemosina aliquando datur a bono do-
 mino, mediante malo seruo. per quod subditur.

Et tunc

calorum. Hoc enim factõ dicuntur hypocritæ sanctitatem ex-
 terius simulantes.

6 **Multidicent in illa die, &c.** Isti sunt bene docentes, & male
 viuentes.

omnis

* Chrysoſtomus. Conſidera quæ in nomine dicunt non in ſpiritu, quia in noſte Chriſti multi ambulat, qui non habent ſpiritu Chriſti, ſeducendi cauſa. Ideo non ex nomine Chriſti cognoſcendi ſunt Chriſtiani, ſed ex ſpiritu Chriſti.

* Gregorius. Nonnunquam etiam hæretici miracula faciunt, ſed vt hic præmia afflictionis ſuæ abſtinentiæque recipiãt, videlicet, laudes quas quærũt. Vnde redemptoris voce dicit, *Multi dicent in illa die, &c.* Qua ſententia datur intelligi, vt in hominib⁹ charitatis humilitas non autem debeãt virtutum ſigna venerari. Vnde nũc ſancta eccleſia etiam ſi qua ſiant hæreticorum miracula, deſpicit, quia hæc ſanctitatis ſpecimen nõ eſſe cognoſcit. probatio nãque ſanctitatis, non eſt ſigna facere, ſed vnumquẽque vt ſe, diligere, de Deo autẽ vera cognoſcere, & de proximo meliora quam de ſeipſo, ſentire.

a *Nunquam noui vos.* Non nouit lux tenebras id eſt non aſpicit, quia ſi aſpiceret tenebræ non eſſent.

* Chryſoſtomus. Sicut omnes homines naturaliter cognoſcunt Deũ, non autem videntur vere cognoſcere, quia non digne colunt, & hæc ſecundum naturam cognitio, non autem ſecũdam voluntatem. Sic & Deus naturaliter omnes cognoſcit, ſed nõ eos videtur vel le cognoſcere, quia non eos diligit quaſi factor facturam, qua ſi dominus proprios ſeruos. Et hoc eſt ſecundum naturam cognoſcere non autem ex voluntate, quia omne malum extraneum eſt à Deo.

b *Qui operamini iniquitatem.* Non qui operati eſtis, ne tollat pœnitentiam, ſed qui in iudicio, licet non habeatis facultatem peccandi, tamen haberis affectum.

c *Omnis ergo.* Q. d. omnia prædicta bene tenenda ſunt, quia qui tenet aſſimilabitur Chriſto, qui non tenet, diabolo.

d *Qui autem.* quæ in monte habita ſunt. Quod dicit vt oſtendat ſermonem in monte habitum, omnibus præceptis, quibus Chriſtiana vita informatur, eſſe perfectum.

e *Aſſimilabitur.* Quia ſicut Chriſtus de perſonis varijs vnã eccleſiam conſtruit, erudit, regit, in vitam dedicaturus æternam, ſic iſte varijs virtutibus perpetuam mãſionem ſibi ædificat, & in futura dedicatione cum Chriſto lætabitur.

f *Viro.* Illi qui dicit, vt ſapiens architectus fundamentum poſuit in Chriſto.

g *Qui ædificauit.* Ille ædificat in Chriſto, qui quod audit ab illo, facit.

h *Supra petram.* à qua Petrus nomen accepit pro firmitate fidei. id eſt ſuper ſeipſum, ædificauit eccleſiam.

* Athana-

* Athanaſius. Qui ædificauit domum ſupra petram, Sanctus Petrus eſt. Petra, Chriſtus, domus, fides, ventus, diabolus. Qui vero ſuper arenam ædificauit, Iudas eſt, arena ſiquidem eſt ſterilis.

* Theophilus Alexandrinus. Petra Chriſtus eſt intelligendus, domus vita hæc præſens innixa Deo: flumina & venti, impetus perſecutionis, arena, hæreſis in qua quicquid ædificatum fuerit, cadit.

* Chryſoſtomus. Diabolus incipiens ædificauit domum ſuam ſuper arenam. Domus enim eius ante Chriſtum fuerunt omnes gentes. Inconſtantia infidelitatis dicitur arena id eſt, idololatria, quæ per varias idolorum culturas ſemper eſt diſperſa. Ideo tales dicuntur arenæ non terra, quia terra fructũ facit, arena ſterilis eſt. Deinde terra vnita eſt & conſtricta, arena grana quæ nõ conueniunt ſibi, nec adhærent, adinuicem, ſic ſunt omnes infideles. populus autem Dei, non ſolum vnitus eſt tanquam terra, quæ quamuis compacta ſit, tamen ſolubilis eſt, ſed ſicut lapis indiſſolubilis. Tertio quia diaboli populus non numerabilis eſt, ſicut arena: Dei autẽ ex multis pauci ſunt electi. pluuia eſt doctrina quæ hominẽ irrigat vt iuſtitiã operetur. Venti, ex parte quidem mala, ſunt immundi ſpiritus, ex parte bona ſpiritus diuerſarũ virtutum. flumina ex parte quidem mala, ſunt homines immundo ſpiritu pleni & in verbolitate iſtructi philoſophi,

oratores, &c. Ex parte autẽ bona Euangeliftæ, doctores, &c.

i *Et deſ.* Tribus modis diabolus impugnat, carnis concupiſcentia, exterioribus mundi oblectamentis, vel per ſe, cum vniuerſos ventus impulſionum laxat.

k *Pluuia.* Concupiſcentia, à qua quiſque tentatur, quæ ſenſim rigorem fidei emollit, quæ ſi non proficit, maiora flumina eueniunt.

l *Qui audit verba mea, &c.* exterius. Et ideo non habet excuſationem, ſed eſt ruina eius magna, quia monita ſalutis contempſit.

m *Viro ſulto.* de quo dicitur: Inimicus homo hoc fecit, cuius opera omnia inſtabilia ſunt, & ruinæ patent.

n *Super arenam.* Quali acunquẽ ſint quæ ſuper concupiſcentiam vitiorum fundantur, non ſtabunt.

o *Et cecidit ſuitque ruina eius magna.* Omnis conſcientia quæ fixa in Deum ſpe non permanet, in tentationibus non valet ſubſiſtere. & tanto amplius agitur, quanto plus in his quæ mundi ſunt à ſuperioribus diſiungitur, & vere omnes mali vel fidei boni, ingruente qualibet tentatione peiores fiunt.

6 *Et flauerunt venti.* vanitatis & ſuperbiæ.

7 *Et irruerunt in domum illam.* per importunitatẽ tentationũ.

8 *Et non cecidit.* à ſtabilitate ſcilicet. Cuius ratio ſubditur cum dicitur. *Fundata enim erat.* & per oppoſitum.

9 *Omnis qui audit verba mea, &c. ſuper arenam.* id eſt ſuper mobile fundamentum. Quod facit omnis qui intentionem ſuam ponit ſupra aliud quam ſupra ipſum Deum, quia omnis creatura mutabilis eſt.

10 *Et descendit pluuia.* patet ex prædictis. Sequitur.

11 *Fuitque ruina eius magna.* quia primo ruit in foueam culpæ & poſtea in foueam gehennæ, quæ ruina eſt magna, quia irrepairabilis omnino.

12 *Et factum eſt.* Hic ponitur conſuſio omniũ præcedentiũ vbi oſten-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et tunc conſitebor.* notitia ſcilicet approbationis, ſed reprobationis, propter quod ſequitur. *Discedit, &c.* & patet litera.

2 *Omnis ergo.* Poſtquam Saluator poſuit legis ſuæ explicationem, & oſtendit eius obſervationis poſſibilitatem, hic conſequenter inuitat populum ad obſervationem, quia eius auditio inutilis eſt, niſi ſequatur operis impletio & hoc eſt quod dicit. *Omnis ergo.* id eſt bonorum operum conſtructionem.

3 *Supra petram.* id eſt Chriſtum. Talis enim facit opera bona de genere & recta intentione, quæ duo requiruntur ad impletionem legis euangelicæ.

4 *Et descendit pluuia.* id eſt tentatio carnalis laſciuiæ.

5 *Et venerunt flumina.* cupiditatis & auaritiæ.

6 *Et flauerunt*

MORALITER.

2 *Omnis.* Vir ſapiens eſt humilis. Prou. 11. a. Vbi humilitas, ibi & ſapientia. Vir autẽ ſultus eſt ſuperb. quia ſultus dicitur quaſi ſtatu altus. Omnis autẽ ſuperbus altiore ſe reputat, quã ſit in veri-

in veritate. Sapiens igitur ædificat ſupra petram. id eſt. Chriſtum, omnia opera ſua bona faciens propter ipſum. Stultus autem ædificat ſuper arenam, quæ eſt terra mobilis. nã opera ſua facit propter gloriam humanam, quæ eſt inſtabilis.

10 *Et descendit pluuia, & venerunt.* per quã ſignificat tentatio carnalis

D Lib. quæſt. ad Antiochum quæſt. 43.

Lib. 1. allegoriarum.

Hom. 20. operis imperf. Luc. 6. g.

† aſſimilabilem.

† Luc. 6. g.

† aſſimilabilis.

E

Homo tribus modis à diabolo impugnat.

Infra 13. d.

F

Chryſo-

A *Chrysostomus. Rhina magna.* Quomodo magna? Sicut *Vbi supra.* Domus quæ validum habet fundamentum, si pars aliqua recti ceciderit, ruina magna non erit: si autem fundamentum casum passum sit, tunc est ruina magna quia totum venit deorsum. Sic Christianus si fornicatus sit, &c. cecidit quidē, tñ ruina eius ma-

a verba hæc, admirabantur turbæ sup do-
1 *Ver d. minus.*
 trina eius. **†** Erat n. docens eos sicut po-
Moyse addebat quæ minus erant, vel commutabat figuras in uocem.
2 testatē habens, & non sicut scribæ eorū
Qui tantum ea quæ in lege data sunt infirmis, docuerunt.
 & pharisæi.

magna non est, quia iterum pe-
 nitentia surgere potest, ut Dauid.
 Si autem de fundamento fidei
 aliquid passus sit, id est, si ad gen-
 tiles at hæreticos transierit, tunc
 est ruina eius magna, quia totus
 funditus ruit.
a Turba. vel aliqui in turba, quia
 infideles, vel potius omnes de excellentia sapientiar.

NICOLAUS DE LYRA.

* ostenditur eminentia doctrinæ Christi per hoc qd dicitur.
1 Admirabantur turbæ. quia ut patet ex prædictis, docebat emi-
 nentissimas virtutes, & imperfectionē legis supplebat, & nō solū
 ter-

terrena bona sed cælestia promittebat. Doctrinam etiam suam
 mirabiliter confirmabat, propter quod dicitur.
2 Erat enim docens. &c. Sic autem non docebant Iudæorum
 periti, scilicet Scribæ & pharisæi.

MORALITER.

† carnalis lasciuie. Per ventos vero tētatio supbie, p flumina
 vero impetus tribulationis humanæ, per hæc aut ædificiū ho-
 milis non lēditur, sed ædificiū superbi totaliter dissipatur.

2 Erat enim docens eos sicut potestatem habens. i. suam doctrinā
 confirmans per opera miraculosa. Cæteri doctores qui non pos-
 sunt hoc facere doctrinam suam confirmare debent per opera
 virtuosa.

Erat

CAP. VIII.

Cum autem descendisset. Post
 descensionem domini de
 monte quātum interuallum sue
 rit antequam Capharnaum intra-
 ret non apparet, Ipso autem in-
 teruailo Leprosus mundatus est,
 quod Mattheus suo loco dicit
 (Lucas vero alibi recordat⁹ est)
 qui post verba illa dicit Christū
 intrasse Capharnaum, non tamē
 ostendit post quantum temporis
 interuallum.
a Cum autem descendisset. Secun-
 dū Lucam & in campestri loco
 sermonem quem iam forsitan su-
 pra habuerat ei fecisset.

CAP. VIII.

Vm autē descendis-
 set Iesus de monte,
*a Que ad altiora ascendere nō va-
 luerunt. Aliæ a prædictis.*
 sequuta sunt eū tur-
*a Qui nec ipse eum lepra-tā alta
 adire poterat sed sanatur ut pos-
 sit implere.*
 bē multæ, & ecce le-
a Cum humilitate postulat.
 profus veniēs adōra-
a In voluntate potestatem tribuit.
 bat eum, dicens: Domine, si vis potes
a Qui misericordiz præterdit alt estum.
 d me mūdare. **†** Et extendens Iesus ma nū

steriorum sublimia nisi abiectio-
 onere scandere minime valens. **E**
 Idcirco & filii Israel primitus
 in montem ascendere non pote-
 rant, quia Aegyptiaca grauati cō-
 uersatione præpediebantur, sed
 solus Moyses ascendit, & pau-
 ci cum eo seniorum Israel.
b Adorabat eum, dicens. Domine.
 priusquam peteret, cultum diui-
 nitatis ostendit.
c Si vis potes me mundare. De
 voluntate non quasi pietatis in-
 credulus dubito, sed quasi meæ
 colluuiōis conscius non præsu-
 mo.

Sequuta sunt. Alij propter charitatem, alij propter doctri-
 nam, alij propter admirationem & curationem.
Phil 2.2. Mystice autē. *Cum autem descendisset.* id est cum se exinaniret
 formam serui accipiens, sequuta sunt eum turbæ multæ,
 quia qui prius in Iudæa notus erat, tunc in vniuersa terra mira-
 bilis factus est. Quod aut post præcepta manum extendens
 leprosum sanat, significat eos qui de illis præceptis implēdis
 dubitant, suo auxilio ab huiusmodi varietate mundare. Non
 exprimitur certus curationis locus, ut ostendatur non vnum
 populum alicuius ciuitatis, sed omnes sanare.
**Hom. 5. in di-
 ueris.** * Origenes. In montem scilicet nequaquam ascendere po-
 terant turbæ, quia quos delictorum sarcina deprimat, ad my-
 steriorum

est acsi dicat, domine tu qui dignè adoraris, qui merito cole-
 ris te quidem ego, ut dominum adoro, adeoque te dominū
 dico, per te enim omnia facta sunt: volūtas tua opus tuū est.
 * Chrysostomus. Non de voluntate Christi dubitat, sed
 de iudicio voluntatis. Christus enim cum sit bonus, nocua
 non vult præstare, etiam si rogetur. Nec enim omnibus ex-
 pediret corporalis integritas. Quoniam ergo nesciebat, vtrum
 expediret ei curatio illa, nec ideo ambigebat de voluntate
 illius, ignorans iudicia misericordiz illius, dixit, *Si vis potes
 me mundare.*
d Extendens. Post sermonem & miracula facit, quibus sermo
 apud auditores confirmatur.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VIII.

Cum autem descendisset. Lege data, hic consequenter ponitur
 eius cōfirmatio p miracula in hoc cap. & seq. & est similis
 processus in utroq; sed in hoc ea. principaliter ponuntur quædā
 miracula ad cōfirmationē euangelicæ legis. In sequenti vero ponū-
 tur quædā miracula ad declarationem deitatis ipsius legislatoris,
 ibi. *Et ascendens Iesus.* in hoc ergo c. sic procedit, quia primo euan-
 gelista describit quædā miracula ad credentiū vocationem, secun-
 do quædā miracula ad vocatorū confirmationem, ibi. *Et ascenden-
 te eo.* Prima in duas, quia primo ponit miraculorum operatio, se-
 cundo quorundā ad fidem Christi conuersio, ibi. *Vide. Ies. turbas.*
 Prima in tres, quia primo describitur curatio leprosi, & secūdo pa-
 ralytici, ibi. *Cum autē introisset Capharnaum.* tertio laborantis ca-
 lore febrili, ibi. *Et cum venisset Iesus.* Prima in duas, quia primo
 ponitur curatio leprosi, secūdo miraculi manifestatio, ibi. *Et ait il-
 li Iesus.* Ad euidentiā dicendorum considerandum, q duplex est
 doctrina. Quædā quæ nō excedit facultatē intellectus humani, &
 ista dēt per rōnes demonstratiuas cōfirmari. Alia est doctrina ex-
 cedens facultatem humanam, & iō nō pōt confirmari per rōnem
 euidentiem; propter quod oportet quod confirmetur per opera
 diuinæ virtutis ostensiuā, quia cū Deus non possit esse testis fal-
 sitatis, si talia inducuntur ad confirmationē alicuius doctrinæ, se-
 quitur eā infallibilē veritatem continere. Talis autem est doctri-
 na euangelica, & iō eius cōfirmatio facta est per miracula, & hoc
 est quod dicitur. *Cum autem descendisset. Iesus de monte.* in quo le-
 gem euangelicam promulgauerat.
2 Sequuta sunt eum turba, &c. quia aliqui sequebantur eum ex
 deuotione propter sanctitatem suæ doctrinæ, aliqui autē ex curio-
 sitate ut viderent miracula & audirēt noua, aliqui ut et insidiaren-
 tur, sicut pharisæi, & aliqui ut ab eo curarentur, sicut infirmi, de
 quibus erat iste de quo sequitur.
3 Domine si vis, vbi confitetur eius potētiam, in quo apparet hu-
 ius leprosi fides, & deuotio, ex quo sequuta est eius curatio, vnde
 subditur.
4 Et extendens, &c. Licet autē posset curare solo verbo, tamen ap-
 posuit manum, quia humanitas Christi erat quasi organū seu in-
 strumentū ipsius diuinitatis, & iō sicut artifex mediāte instrumē-
 to operatur, sic virtus diuina in Christo per applicationē huma-
 nitatis aliqua faciebat, ut eā coniunctā diuinitati declararet. Sed
 qritur hic, quare tetigit Leprosū, cū hoc esset in lege phibitū?
 Dicendū q non erat phibitū. Leprosū tāgere ei qui ex tactu
 suo poterat curare, sicut Elias & Eliseus nō fecerūt cōtra legem
 tangendo mortuos ad resuscitādū, ut habet. 3. Re. 7. & 4. Reg. 4.
 Et

MORALITER.

† Ecce leprosus veniens Adorabat eum dicens. Per istum leprosum
 qui confitebatur se immundū, & Christum potentem ad se mūd-
 andū dicentem. Domine si vis potes me mundare. significatur pec-
 cator vere penitens & ad Dei misericordiam confidenter recur-
 rens.

rens. ideo subditur.
4 Et extendens Iesus manum tetigit eum dicens, &c. per quod signi-
 ficatur, quod talis manus diuinæ misericordiz protenditur eius
 crimina relaxando.

Et

A *Tetigit.* Non quia sine tactu sanare posset, sed ut indicet se non subiectum esse legi, sed dominum legis, qui non timet contagium. *Tetigit.* propter humanitatem, ut nos doceret nullum spernere pro aliqua corporis maculatione.

Apparet supra legem (quæ leprosum excludit) esse gratiam, quæ sanat eum ut ait. *Non veni solvere legem sed adimplere, &c.*

supra: * Origenes. Tetigit Christus, ut ostenderet quia omnia munda mundis, quia aliorum alijs non adherent inquinamenta, neque extranea immunditia immaculatos coinquinat.

rdoti- **b** *Volo.* Eo sanavit genere quo fuerat obsecratus. deinde imperat: *Mundare.* Ecce potestas.

supra. * Origenes. Hoc idem est ac si dicat, Confitens profiteris me, si voluero, posse: magnifice credis magnifice et munda- ris. Non dubitasti credere, non tardo sanare. Atq; ut magnam **B** tibi gratiam ostendam ad te ma- num porrigo. Medicus sum ce- lestis, corpora cum animabus, sanare possum.

de fide * Damascenus. Caro domini diuinis actionibus ditata est, propter purissimam ad verbum v- nionem, nequaquam proprie- tatem naturalium excedenti- um sustinens. Non enim secundum propriam actionem, sed propter vnitum sibi verbum diuina operatur, verbo per eam, pro- priam manifestans actionem.

c *Vade nemini.* Tacere iussit, nec tamen tacere potuit. Non quod aliquid voluit & non potuit, sed dat exemplum, ut sui in magnis quæ faciunt latere velint, sed ut proficiat alijs pro- dantur inuiti. *Nemini dixeris.* Hunc tamen Marcus ubi quod hoc prædicasse dicit, quasi euangelista factus sit.

peris. * Chrysostomus. Quomodo, inquit, alibi prædicari per- misit sua miracula? Tum permisit, cum patris gloriam ple- nius sanctificandam agnosceret, Verum vero, cum nondum agnosceretur, ne forte sui ipsius humanam gloriam querere vide- retur.

d *Vade.* Mittit ad sacerdotes propter humilitatem, ut sacerdoti- bus deferat honorem quibus lex iubet mundatos munera offer- re, & ut videntes credant ei, vel si non credunt, inexcusabi- les sint, & ne legem frangere videretur.

e *Ostende te sacerdoti.* ut sacerdos non legis ordine, sed gratia Dei supra legem curatum esse intelligat.

f *Offer.* quia legem non soluo, quia nondum cepit verum sacrificium.

g *In testimonium.* idest domino credant si impietatis lepra di- scedat. *In testimonium.* spiritualis curationis, offerendum est munus spirituale homo ipse.

Typice. Leprosus genus humanum significat plenum lepra, quæ extenta manu, i. verbo Dei humanam contingente naturam,

a prisci erroris varietate munda- tur, ut diu abominabiles, & se- questrati iam queant templo red- di. *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* & sacerdoti offerri: de quo dicitur: *Tu es sacerdos in ater- num secundum ordinem Melchise- dech.* Et offerant pro emunda- tione corpora sua, hostiam viu- tem sanctam, Deo placentem. **h** *Accessit ad eum.* Lucas rem ut gesta est narras, dicit eum misisse seniores Iudæorum. Sed Mat- thæus causa breuitatis, eum cuius fides laudatur, cuius desiderium & voluntas deseruit, maluit, pru- denter dicere accessisse, quam eos, per quos mandabat. Ut mul- lier, quia credidit, magis, dicit tetigisse Christum, quam tur- bæ quæ cõprimebant. Ita Cen- turio quo magis credidit, eo magis accessit. Tria dicit, iacet paralyticus torquetur, & ut ani- mæ suæ angustias iudicet, & do- minum ad misericordiam com- moueret. Et hæc ei gloria, quod sic rogauit pro seruo: In quo discamus sic misereri conferuis.

* Origenes. puer meus. Quasi diceret, Mihi iste seruus est, & ego creatori. Iste me super terram, & ego magnum in ce- lis habeo dominum. Si ergo eius non misereor, quomodo il- le mei non miserebitur?

i *Ego veniam & curabo eum.* Et respondens centurio ait: Magna hu- militas quod seruum dignatur visitare, quæ fides Centurionis meruit, qui ex gentibus credit, & humilitas, quæ se indignum iudi- cat cuius rectum intret, & prudentia, quæ ultra carnem diuinita- tem latentem videt. Ad filium reguli venire noluit, ne diuitias honorare videret. hic seruilis conditionem ne spernere videat- tur, mox ire consentit.

Qui verbo curare potuit propter humilitatem visitare dignatur, & tamen in medio itinere verbo sanat, ne non propter humi- litatem, sed ob impotentiam virium corporaliter ire putaret.

k *Non sum dignus.* Propter conscientiam vitæ gentilis, magis timet grauari presentia quam iuari, quia & si erat fide prædi- tus nondum tamen erat sacramentis imbutus. Sed quod nec infirmitas nostra præsumit gratia dare nouit.

Nam

iste centurio ad cuius preces seruus eius curatus est, non erat Iudæus sed Gentilis, ibi positus a Romanis ad custodiam principalis ciuitatis Galilea scilicet Capharnaum, quia tota illa terra erat subdita Romanis. Propter quod Iudæi coram Pilato dixerunt. Non habemus regem nisi Cæsarem. Et ideo quia Iesus erat Iudæus, ipse non venit ad eum in per- sona propria, reputans se indignum ad hoc impetrandum, sed misit ad Iesum principes Iudæorum. ut dicitur Luca. 7. ut per eos curationem serui sui facilius impetraret. Et quia quod per amicos facimus, quodam- modo per nos ipsos facimus. ideo Matthæus dicit eum venisse ad Iesum, non quia in persona propria venerit, sed per intermedios, & sic est in- telligendum quod dicitur hic.

Euangelistæ et cordantur de centurionis ac- cessu ad Iesum.

5 *Accessit ad eum, scilicet per amicos.* Dicitur autem centurio, quia habebat centum homines in armis sub se, ad custodiam illius terra, ne forte vellent contra Romanos rebellare. Iste ergo centurio auditis Chri- sti miraculis firmiter credidit, quod poterat sanare seruum eius, qui erat ei valde charus, ut dicitur Luc. Ideo de eius sanatione sollicitus. Iesus autem sciens eius fidem & deuotionem, respondit ei per internuncium scilicet. Ego veniam. Cum autem esset in via, misit centurio nuncios obuam ei, ut dicit Lucas, dicentes ex parte eius.

6 *Domine non sum dignus ut intres.* Erat enim homo gentilis, & abo-

4 *Cum autem introisset.* Iste gentilis erat, in Christum tamen cre- debat, aliter eum pro sanatione sui pueri non rogasset. ideo per ipsum primitiæ Gentium significantur credentes in Christum, & laborantes ad conuersionem aliorum de quibus fuit Lucas euange- lista, & Dionysius Ariopagita, & alii plures, per hoc autem quod Christus subdidit,

a *Contra legem quam superat gratia, in quo humilitas.* **b** *In hoc pietas.* **c** *In hoc maiestatis potentia.*

a *tetigit eum, dicens: Volo, & mundare. Et con-*

b *scilicet ut credant virtutem Dei magnam esse.* **b** *Hoc miraculum factum est, sanato leproso contuauit.*

c *Disciplina nostri est, ut nos ostendamus sacerdoti nostro.*

d *Vade, nemini dixeris, sed t vade, ostende te*

e *Non debent auferri signa priusquam veniant significata.*

f *† sacerdoti, & offer munus quod præcepit*

g *Moyles in testimonium illis. † Cum autem in-*

h *troisset Capharnaum, accessit ad eum Cen-*

i *turio, rogans eum, & dicens: Domine † puer meus*

j *iacet in domu paralyticus, & male torque-*

k *tur. Et ait illi Iesus. Ego veniam & curabo eum.*

l *Et respondens centurio ait; Domine, non*

m *sum dignus, ut intres sub tectum meum,*

n *scilicet virtute, virtus enim Christi præsens fuit quæ suscitauit eum.*

o *Ecce humilitas.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et ait. Hic ponitur miraculi manifestatio, quæ facta est ordinate. Scriptum enim erat in lege Leuiti. 14. quod mundatus a lepra non debebat restitui ad communem habitationem hominum, nisi prius iudicaretur mundatus per sacerdotis iudicium, & facta oblatione domino pro eius mundatione. Et ideo Iesus ait illi.*

2 *Vide nemini dixeris. s. antequam ea quæ scripta sunt in lege cõ- pleueris. Præcepta enim ceremonialia habuerunt cursum suum vsque ad Christi passionem, ut supra visum est. Et ideo vsque tunc Christus ea obseruauit, ut patet in sua circumsione, & ea obseruare alijs præcepit, ut patet in hoc leproso cui dixit.*

3 *Vade ostende te sacerdoti, &c. Per hoc etiam figurabatur, quod peccator qui per leprosum figuratur, licet sit mundatus a lepra peccati per contritionem, tamen adhuc tenetur se ostendere sacerdoti per confessionem. Qualis autem erat oblatio leprosi mundati, in lege habetur Leuiti. 4. & ibi debet exponi.*

4 *Cum autem introisset Capharnaum. Hic ponitur secundum miraculum scilicet curatio paralytici. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur huius centurionis fides & deuotio. Secundo ex hoc inferitur conclusio, ibi. Audiens Iesus. Circa primum aduertendum, quod iste*

MORALITER.

1 *Et ait illi Iesus, vide nemini dixeris sed vad. ostende te sacerdoti. per hoc innuens, quod ecclesie ministri non debent gloriam hominum querere, sed Dei.*

† *Et offer munus, &c. nam a peccatis mundatus debet esse Deo valde gratus.*

Cum

Non

A * Augustinus. Dicendo se indignum, prestitit dignum, non in cuius parietes, sed in cuius cor Christus intraret. Neque hoc diceret cum tanta fide, & humilitate, nisi iam illum quem timebat intrare domum suam, corde gestaret. Nam non erat magna felicitas, si Dominus Iesus intraret in eius parietes, & non esset in pectore eius.

B * Origenes. Quando igitur diuinum hoc, & incorruptum accipis epulum, quando vita, pane & poculo frueris, manducas, & bibis corpus, & sanguinem domini, tunc Dominus sub teum tuum ingreditur. Ita ergo humilians temetipsum, imitare hunc Centurionem, & dicito, Domine non sum dignus, &c. Vbi enim indigne ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur accipienti.

B a Nam, & ego, &c. Si ego homo sub alio possum imperare minoribus, quanto magis tu qui super omnia, habens famulantes angelos, potes per eorum ministeria sine corporis presentia dicere infirmitati ut recedat, & recedet, & sanitati ut veniat, & veniet. Mira fides in gentili.

C Mystice. Centurio, significat electos ex Gentibus, quasi centenario milite virtutum stipatos, qui nihil terrenum, sed sola eterna salutis gaudia sibi suisque querunt. Centenarius enim, quia a laeva transit ad dexteram, in celestis vite significationem poni consuevit. Talis ergo meriti viri pro his necesse est ut supplicent, qui hoc seruitutis spiritu tenentur, ut perfecta charitas foras mittat timorem. Domus autem in quam non audet eum intrare, gentilitas est propter fetorem idolatrie: neque enim gentibus corporalis presentia Christi exhibita est sed verbum fidei misit eis per apostolos, & ab infidelitate sanauit.

Vel milites, & serui centurionis, virtutes sunt naturales, quarum copiam multi ad Deum venientes secum deferunt ut Cornelius dicitur vir iustus, & timens Deum.

* Cas-

* Cassianus. Nos dignitatis eius apice sublimati sumus, si non quibus volumus, cogitationibus abducamur, sed his quibus spiritualiter delectamur, immorari, & inherere malis quidem suggestionibus imperantes. Abite, & ibunt, Venite, & venient, seruo quoque nostro corpori, ea que continentia sunt, iniungamus & sine vlla contradictione deseruet.

b Ab oriente, & occident venient, & recumbent. Vel oriens, qui illuminati statim transeunt. Occidens, qui passiones usque ad mortem tolerant. Per istas duas partes mundi ex quibus gentes vocanda erant, designantur.

* Augustinus. Solue, quae stionem quomodo dominus dicitur, quam ardua via ad vitam, & pauci inueniunt. Nunc, multi ab oriente, &c. Et apoc. 7. Multitudo, quae numerari non poterat. Et hoc quia ipsi boni, virique christiani, qui per seipso multi sunt in comparatione multorum falsorumque itidem pauci sunt. Paucagrana respectu paleae. Et tamen Abraham dicitur, multiplicabo semen tuum, sicut stellas caeli.

c Filij autem regni eiicientur, quia in hoc mundo fruuntur beneficiis Dei. secundum illud. Pluit super iustos & iniustos. Nunc videntur in facie domini, sed tunc minime.

d In tenebras exteriores. Quia a domino foras expellentur. id est in aeternam noctem, quia hic sponte ceciderunt in exteriores, id est in cecitatem mentis. per fletum qui est oculorum, & stridor dentium nota veram resurrectionem corporum. Dentes strident qui hoc de edacitate gaudebant. Oculi flent, qui per concupiscentias vagabantur. Fletus de ardore. stridor dentium de frigore solet excitari, quia ibi transibunt ad aquis nimium ad calorem nimium. Vel stridor prodit indignantis affectum, quo sero penitet quod deliquit pertinaciter.

Fletus

NICOLAUS DE LYRA.

& abominabile erat Iudeis comedere & bibere cum Gentilibus, & etiam domos eorum intrare, ut habetur Act. 11. Et forte iste qui Gentilis erat, idola in domo sua habebat, & ideo ex humilitate Christum ab ingressu domus suae repellebat, dicens. Domine non sum dignus ut intres sub, &c. Et ex altera parte firmiter credebat, quod absens solo verbo seruum suum curare poterat, propter quod dixit.

1 Tintum dic, verbo, & sanabitur puer meus. Quod probat per hoc quod subditur.

2 Nam, & ego, &c. id est licet habeam aliquos sub me qui mihi debeant obedire, tamen sum subditus maiori potestati, videlicet praesidi & imperatori, & tamen subditi obediunt mihi ad numerum.

3 Et dico huic vade, &c. Et ex hoc intelligitur sequens conclusio, scilicet haec. Ergo tu qui non es subiectus alicui potestati, potes precipere infirmitati, & eam eicere, & sic solo verbo seruum meum curare.

4 Audiens. Hoc ex dictis infertur quaedam conclusio, quia ex fide huius gentilis, & infidelitate Iudeorum concludit saluator vocationem gentium ad fidem, & reprobationem Iudeorum, & hoc est quod dicitur. Audiens au. Ies. s. verba Centurionis expressiva tanta fidei.

5 Miratus est. Sed quaeritur. Quomodo in Christo fuit admiratio, que consurgit in homine ex alicuius incogniti & insoliti inspectione. Christus autem ab instanti conceptionis plenus fuit scientia, nec aliquid de nouo cognouit, ideo videtur quod in ipso admiratio secundum rem non fuit sed tantum secundum apparentiam, quia ad modum admirantis se habuit, ut dicitur aliqui. Nec ibi fuit falsitas, quia hoc fuit ad designandum aliquid verum, scilicet fidem centurionis, & infidelitatem Iudeorum. Sed melius dicitur, quod fuit in ipso vere admiratio, ad ostendendum veritatem humanae naturae in eo. Ad cuius eniditiam sciendum quod in Christo ponitur duplex scientia. Una diuina, quae est aeterna, & secundum hanc non potest esse admiratio, quia nihil cognoscitur ab eo de nouo. Alia humana vel creata, & haec ex duplex. Una, visionis rerum in verbo, quia anima Christi ab instanti conceptionis cognouit omnia in

verbo, quae cognoscit verbum notitia visionis, & haec sunt omnia, quae habent esse secundum quamcunque differentiam temporis, cuiusmodi sunt presentia praeterita, & futura. & secundum hanc scientiam in Christo non fuit adinatio sicut nec innotatio. Alia est scientia in Christo qua cognoscit res in proprio genere, & haec est duplex. Una habitus, & in ista non est aliqua nouitas, quia ab instanti conceptionis fuit anima Christi perfecte repleta habitibus omnium scientiarum. Alia experimentalis, sicut aliquis habens habitum scientiae per doctrinam, postea experitur per intuitionem in effectu. Et isto modo in anima Christi erat aliquid de nouo cognitum, & sic ex inspectione illius hoc modo incogniti prius poterat in ipso admiratio de nouo causari. Et sic factum fuit in proposito. Sequitur.

6 Et sequentibus. id est discipulis suis. Dixit.

7 Non inueni. id est, in populo Iudaico, quia licet aliqui de Iudeis firmiter crederent, scilicet discipuli sui, tamen principes illius populi non crediderunt, & multitudinem ab eius fide auerterunt, ut inferius patebit. Et ideo concludit saluator.

8 Amen. id est fideliter.

9 Dico autem vobis quod multi, &c. quia multitudo gentilium in diuersis partibus orbis existentium per praedicationem apostolorum conuersa est ad fidem, & sic perceperunt gratiam & gloriam.

Sermon. 7. de verbis dñi.

Hom. 9. in dñe. iust.

alioquin potestati subditus.

Questio.

In Christo duplex scientia.

Ibi erit

MORALITER.

7 Non inueni tantam fidem in Israel. Dico autem vobis, quod multi ab oriente

ab oriente, &c. significatur deuotio gentilium ad Christi fidem, & obduratio Iudeorum.

Et cum

a Fletus. Per hoc ostenditur magnitudo tormentorum. Per fletum, tormentum anime, per stridorē dentium, corporis.
b Et cum ve. Quā hoc sit factum non expressit Matthæus non enim necesse est vt post illud factū credatur, post quod narratur. Lucas & Marcus prius de hoc narrant quā de le p

so, sed nil obstat nar-
 randi diuersitas, vbi
 eadem dicunt, maxi-
 me cum idem euan-
 gelista eo ordine cre-
 diderit se debere ire
 quo Deus voluit nar-
 randa recordationi
 eius suggerere.
 * P E T R . C H R Y
 SOLOGVS. Ad dom-
 um Petri non inui-
 tauit discumbēdi vo-
 luptas, sed iacentis
 infirmitas, non pran-
 dendi necessitas, sed
 salutis occasio, diu-
 næ virtutis opus non
 humani pompa con-
 iuiij. In domo Petri non vina, sed lacrymę fundebantur, tur-
 babat ibi familiam non cura conuiuij, sed cura languentis, fe-
 bris ibi, non edacitas æstuabat, vnde illuc Christus non epu-
 las percepturus, sed vitam redditurus intrauit, Deus quærit
 homines, non humana, &c.
c Et fabrici. Febris Græce feruor Latine dicitur, & si quan-
 do hec passio faciat tremere, naturæ est humanæ.
d Et reti. Lucas dicit, qđ rogauerunt pro ea. Christus modo
 rogatus, modo vltro curat ostendens se contra vitorū quo-
 que

2 Ibi erit fletus, & stridor dentium. Et dixit Iesus centurioni,
 vade, & sicut credidisti fiat tibi. Et sanatus est puer † ex illa
 hora. * Et cum venisset Iesus in domum Petri, vidit socrum e-
 ius iacentem & febricitantem & tetigit manum eius, & dimi-
 sit eam febris, & surrexit, & ministrabat eis. Vespere autem †
 facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & eiiciebat
 spiritus verbo, & omnes male habentes curauit, vt adimple-
 retur quod dictum est per Iaiam prophetam, dicentem. †
 Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotaiones nostras

a Cuique sicut credit ita fit. Pro mensura fidei, quia credidit omnia posse, indicat per fidem meruisse.
b Probatur fides domini dum sanitas serui sequitur.
a Ostendit non sequi ordine prædictum miraculum, quia ante sermonem montis fuit factum.
b Per iram & odium.
a Non ut sibi haberet, sed vt a nobis auferret.
b A nobis scilicet abstulit.
f Quiscepit vt medicus.

que passiones, & precibus fidelium semp annuere, & ea nō D
 nunquam quę ipsi in se non intelligunt, vel intelligenda da-
 re, vel pie petentibus etiam non intellecta dimittere, vt Deli
 sta quis intelligit, ab oc. m. mun. me. d. Psal. 8. d.

c Et sur. Naturale est febricitantibus incipiente sanitate lasse-
 scere, & molestiam
 ægritudinis sentire.
 Sed sanitas quæ a do-
 mino datur hæc tota
 similiter redit, & etiā
 eo robore cōfirmat,
 vt adiutoribus suis
 continuo ministrare
 sufficiat.

Domus Petri cir-
 cuncisio est eius apo-
 stolatu cōmissa. So-
 crus synagoga, quæ
 quodammodo ma-
 ter est ecclesie Petro
 commissæ. Hæc fe-
 bricitabat, quia inui-
 dia æstibus labora-
 bat persequens ec-
 clesiam. Cuius manum tangit dominus, quādo carnalia eius
 opera in spiritualem vsum conuertit, & ita cresta ministrat
 in spiritu.

Moral. Quequę anima quę concupiscentie carnis seruit,
 quasi febris est. Sed manu misericordie tacta, per conti-
 nentiam lasciuia refrenat, & sicut seruierat immunditiæ
 modo seruit iustitie.
f Vespere aut. Occasus solis, mors est Christi, per quam plu-
 res sanauit dæmoniacos, quam ante viuens in carne egotos. **f**
 Vident

NICOLVS DE LYRA.

1 Ibi erit fle. In fletu duo sunt scilicet tristitia animi ex qua proce-
 dit fletus, & secundū hoc fletus est in damnatis generaliter, tā in
 dæmonibus quā in omnibus. Aliud est ex parte corporis. Lachri-
 marū resolutio, & turbatio cerebri & oculorum, & ista nō possunt
 esse in spiritibus separatis, sed post resurrectionem quantū ad
 aliquid erunt in hominibus damnatis, quia ibi erit prædicta cere-
 bri, & oculorum turbatio, sed non erit ibi lacrymarum fluxus a
 capite vel resolutio, quia cessante motu celi cessabit omnis gene-
 ratio, & corruptio. Ex quo patet vltorius quod ibi erit.
2 Stridor den. Quia non importat aliquam corruptionem, sed
 tantum doloris ostensionem, sequitur.
3 Et dixit Iesus Centurioni, vade, & sicut credidisti, &c. Scilicet
 perfecte, sic.
4 Fiat tibi. In sanatione serui tui, vnde sequitur. Et sa. est, &c.
5 Et cum venis. Hic ponitur tertium miraculum de sanatione so-
 crus Petri, & primo ponitur hoc miraculum in speciali, & secun-
 do hoc concluduntur multa miracula in generali, ibi. Vespere au-
 tem facto, In prima igitur parte dicit sic, Et cum venisset Iesus in
 domum Petri. Saluator enim noster cum corpus passibile ad nostrā
 salutem accepisset, aliquando declinabat ad loca familiarium si-
 bi, & deuotorum ad quietem habendam post labores, & isto mo-
 do venit ad domum Petri.
6 Vidit socrum eius iacentem & fe. &c. & surre. Ministr. Quod nō
 potuit fieri nisi diuina virtute. Natura enim non operatur in in-
 stanti, & ideo licet a febris virtute naturæ possit homo curari,
 non tamen ita subito & perfecte, quod possit statim opera consu-
 eta facere, sicut dicitur hic. Et surrexit, & ministrabat eis.
7 Vespere autem fac. Hic ponitur ad confirmationem legis euange-
 licæ multa miracula in generali, quia audito hoc miraculo, oēs q
 in

in eadē villa detinebant variis lāguoribus, sunt Christo oblati &
 ab eo curati, & sic adimpleta est pphetia Isa. 35. vbi dicit sic. Vere
 languores nostros ipse tulit & dolores nostros ipse portauit. Ad curā in
 tellectum considerandum, quod Christus qui venerat ad salutē
 humani generis, in tantum accepit infirmitates nostras inquātū
 valebant ad opus nostræ salutis. Ad hoc aut nō faciunt defectus
 scientiæ, & gratiæ sed magis contrariant, & iō Christus nō acce-
 pit defectū ignorantie, & fomitis inclinatis ad peccatū, qa contra-
 riantur plenitudini scientiæ & gratiæ quę fuerunt in aīa Chri ab
 instanti conceptionis. Aliorum autē defectū qui non repugnat
 scientiæ & gratiæ aliqui sunt, qui sequuntur totā naturā huma-
 nā, & sunt materię virtutis, sicut passibilitas, mortalitas, fames, si-
 tis, & similia & talia assumpsit Chri in ppria persona, quia facie-
 bant ad opus nostræ redemptionis. Alii sunt defectus q nō sequ-
 unt totam naturā humanā, sed aliquā in particulari. & hos nō as-
 sumpsit Christus in propria persona, quia huiusmodi contingūt
 dupliciter. Vno modo ex debilitate virtutis formatiue, & ex defe-
 ctu materię, sicut sunt partus monstruosi, & hi nō habuerunt lo-
 cū in Chro, quia corpus eius fuit formatum ex purissimis sangui-
 nibus virginis Marię, sic non habuit locū defectus vel inordinatio
 materiæ. Fuit et formatū virtute spiritus sancti infinita, & iō non
 habuit ibi locū defectus virtutis deformatiue. Alio modo con-
 tingunt ex defectu regiminis, sicut febris morbus caducus, & con-
 similia, vel a Deo inferuntur pp peccatū. Et ista in Christo non
 poterant habere locū, in quo nō potuit esse defectus alicuius de-
 biti regiminis vel peccatū. Assumpsit tamen ista in persona alie-
 na quāmodo, inquātū misericorditer talia curauit, & sic euan-
 gelista exponit dictū pphetie Isaie dicens 8 Ipse infirmita. no.
 accepit. s. quantū ad illos defectus, quos assumpsit in ppria psona
 9 Et ægrotaiones, &c. Scilicet quantū ad illos defectus humanæ
 nature, quos patienter supportauit, & potenter curauit, nō tñ in
 propria

MORALITER.

5 Et cum venisset Iesus in domum Simonis Petri, &c. Per socrum
 Petri quę mulier erat, sensualitas significatur, quę mulier
 ab Augustino vocatur, si ipsa vero iacet febricitans concupi-
 sentie calore. Per Christum autem qui est imago patris, ra-
 tio, secundum quā homo factus est ad imaginem Dei, signi-
 ficatur. Igitur moraliter socrus Petri sanatur, cū sensualitas
 per

per rationem ad debitum ordinem moralis virtutis reuoca-
 tur, ideo subditur.
 † Et ministrabat eis. Quia sensualitas reformata virtute mo-
 rali, ministrat & seruit rationi.
 7 Vespere autem, &c. Per quod significatur quod hora mun-
 di vespertina Christus venit dæmones eiicere & infirmitates
 hominum curare.

A Videns autem Ie. Manifestum est alium esse diem quo ius-
sit ire transfretum, non cum qui sequitur illum, in quo so-
crus Petri san. ita est quo die Lucas Marcusque cum in deter-
tum exisse affirmant. Iussit ire transfretum, significans vt
amaros seculi fluctus transeamus.

Hom. 18. in
Matth.

* Chrysostomus.

Videsne iterum qua
ostudio ostentatio-
nem fugiat. Nam
ceteri quidem di-
cunt daemonebus eu
praecipisse, ne dice-
rent quod ipse esset.
Matthaeus autem di-
cit quod turbas re-
mouebat, quod facie-
bat, partim nos do-
cens humilianque

B

partim ne Iudaei pestiferæ veneno inuidiæ tabescerent, mo-
nens nihil prorsus ad ostentationem nobis esse faciendum.
b Et accedens. Quod Matthaeus dicit hoc factum quando ius-
sit ire transfretum. Lucas vero ambulabat vt venirent ad fretum
c Magister. Quali vnus sit de pluribus, Et ipse liberator erat
non spiritualiter auditor.

Scm. 19.

Magister. Non dixit domine, sed magister, vnum de pluri-
bus magistris aestimans.

* Petrus Chrysológus. Decipit, non accedit, qui promittit
Dominum incaute sequi. Sed ad omnia posse quis promit-
tit? Dixisset potius, sequar te quocumque iusseris, humanius
certe quocumque volueris. Sic autem dicit, quocumque ieris,
qui inter se & Dominum, quid intersit ignorat. Sic dicit, q
Christum Deum non intelligit sed magistrum. Petrus per ma-
re sequit, & submergitur ad passionem sequitur, sed negat. Et
si Petrus

C

si Petrus sic deficit, sic succubir ad paucá, iste quis est qui se
ad omnia sequi dominum sic promittit?

d Vul. fo. ha. Quasi dicat. Quid me propter lucra seculi vis se-
quicum ita sim paup, vt nec hospitolum quod meum sit ha-
beam? Vel, iste miraculis commotus, propter inanem iactan-

tiã sequi voluit, qua
significat aues caeli, Myr

a portauit. Videns autem Iesus turbas multas circum se, iussit
b discipulos ire + transfretum. + Et accedens vnus scriba,
c ait illi: Magister sequar te quocumque ieris. Et dicit eis
d Iesus. Vulpes foueas habent, & volucres caeli nidos: filius au-

e tem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Alius au-

f re nituntur. Aues malignos spiritus elatos, qui in cordibus
Iudaici populi nidos, & foueas, id est, domicilia habent. In ta-
libus diuinitati Christi non est locus.

* CLEMENS ALEXANDRINVS. Vulpes itaque fo-
ueas habent, quia qui eos in effodiendis, & infodiendis ver-
santur diuitiis, homines prauos, & terræ filios, vulpes appel-
lauit.

* Rupertus. Quanti hodie sunt, propter quos horum me-
minisse oportuit, quorum in cordibus cum in ore sanctam
conuersationem profiteantur, maligni spiritus ita cubant,
sicut vulpes in foueis, & locus in eis non est, vbi Christus ca-
put suum reclinet.

e Filius autem hominis non habet, & c. Cum homines vocent
eum filium Dei, ipse seipsum vocat filium hominis, humili-
tatis causa.

f Alius autem. Nota hunc vocatum esse a Iesu.

Domine. F

NICOLAUS DE LYRA.

pro pria persona assumpsit.

1 Videns autem Iesus tur. Hic ex doctrina, & miraculis pdictis
ponitur aliquorum conuersio ad Christum. Et diuiditur in duas par-
tes, quia primo notatur Christi recessus ad desertum locum, & secundo,
istorum conuersorum accessus ad Christum ibi, Et accedens vnus.
Circa primu aduertendum, quod quia Christi actio nostra erat in forma
t. o. ideo Christus legitur a turbis recessisse ad desertum locum, vt daret
predicatoribus verbi diuini exemplum. Vna causa fuit ad habendum
quietem post labores suos, & discipulorum suorum, vt habetur Mar.
6. d. Veniti seorsum in desertum locum & requiescite ibi pusil-
lum. Erit enim qui veniebant et redibant multi, nec spacium in adu-
candi habebant. Alia causa fuit propter orationem, ostendens quod pre-
dicator verbi diuini aliquando debet vacare seorsum contemplationi,
vt ibi hauriat in deuotione quod postea effundat populo in predicatio-
ne: vnde & Moses aliquando ascendebat in montem ad dominum, &
aliquando descendebat ad populum, & hoc habetur Luc. 6. c. In die-
bus illis exiit in montem Iesus solus orare, & erat ibi perno-
ctans in oratione Dei. Tertia causa fuit ad fugiendum populi appla-
usum. 1. o. 6. h. Iesus autem cum cognouisset quia venturi es-
sent vt raperet eum, & facerent eum regem, fugit iterum so-
lus in montem, Ista ratio triplici de causa, vel saltem aliqua earum
dicitur hic. Videns Iesus turbas multas, & c. Nimirum scilicet oppri-
mentes, & applaudentes. **2** Iussit discip. & c. Id est, ultra mare Galilae
in locum magi secretum, **3** Et accedens. Hic ponitur quorum-
dam discipulorum accessus ad Christum. Quorum vnus accedebat sicte
& ideo repellitur. Secundus vere, & ideo recipitur, ibi. Alius autem
de discipulis. Circa primu considerandū q vnus de his qui audierant
predicationem Christi, & viderant miracula, qui erat scriba, id est,
litteratus, considerauit quod si esset familiaris Christo, quod posset ma-
gnam pecuniam colligere ab his qui a Christo curarentur per ipsius
suggestionem & introductionem, ideo voluit se ei coniungere, dicens,

Diuisio.

Rom. 8. d.
Luca 9. g.

4 Magister sequar, & c. Iesus autem videns eius animum, non re-
spondit ad eius verba tantum, sed ad ipsius animum, dicens.

5 Vulpes foueas habent, & volu. caeli nidos. Id est, bruta ha-
bent sua latibula in quibus possunt latere.

6 Filius aut. ho. Id est, ego sum ita pauper q nec habeo domicilium
vbi

vbi possim reclinare. q. d. sibi. Cur vis me sequi propter lucrum tempo-
rale? & sic conuenienter a Christo repellitur. Sed quid hic, quare Chri-
stus in paupertate voluit viuere? quia sicut diuina sunt impedimenta re-
probis, ita probis sunt adiumenta virtutis. Nihil aut factiū ad virtutē
debeuit Christo deficere, ergo videt q debeuit diuitias temporales habere.

Dicendū, q Christus multis de causis in paupertate vixit, dua in pra-
ceteris vident valere. Prima causa, quia Christus venit ad predicandū
veritatē in mūdo, secundū q ipsemet dixit Io. 18. g. Ego in hoc natus
sum, & ad hoc veni in mūdū, vt testimoniū perhibeā verita-
ti: pdicatio aut impeditur per administrationē honorū temporalū, pro-
pter quod Christus apostolis ad predicandū missis dixit. inf. 10. a. Noli-
te possidere aurū & argētū, & c. q. d. ista impediēt vos a prauiatione
& spiritū aliu administrat ore. Ipsi aut apostoli, Act. 6. a. dixerū. Nō
est equū nos relinquere verbū Dei, & ministrare mētis. Cōsi-
derate ergo fratres ex vobis viros boni testimonii septē, quos constitu-
mus sup hoc opus, nos aut orōni & ministerio verbi instātes erimus.

Ex qb. patet, q administratio temporalū impedit predicationis efficiū.

Et 10, quia Christus voluit predicatoribus euāgelij debitā formā viuē-
di tradere, 10 voluit in paupertate viuere. Secūda cā est, q sicut Chri-
stus mortalitatē nostrā assūpsit, vt per eā nobis immortalitatē confer-
ret, & sic paupertatē nostrā voluit assumere, vt per eā nobis aternas
diuitias tribueret. Et hāc causam tangit Apostolus 2. Cor. 8. b. Scitis
gratiā dñi nostri Iesu Christi, quoniā genus pro nobis factus est, vt il-
lius inopia diuites essemus. Tertia autē rō pot addi, ne conuersio fide-
liū facta per Christū possit ascribi diuitiis seu potētia seculari. Ad ar-
gumētū dicēdū, q aliquid bene est actus virtutis secūm inferiorē statū,
q tamē est impeditiuū actus virtutis ad aliorē gradū. Sicut debitus
vsus matrimonij est impeditiuus vi. ginitatis, & eodē mō administra-
tio temporalium bene est impeditiuā perfecta sequela Christi, inquan-
tum impedit actum contemplationis. Propter quod dicitur in lib. de ec-
clesiasticis dogmatibus. Bonum est facultates cum dispensatione erogare,
sed melius est intentione sequend. Christum totum simul donare, &
absolutum a sollicitudine cum Christo egere.

7 Alius autem. Hic describitur conuersio alterius ad Christū, qui
veniebat vere sed imperfecte, & ideo a Christo recipitur & persequitur,
& hoc est quod dicit. Alius autem de discipulis eius. Scilicet Chri-
sti, non quod adhuc esset perfecte discipulus, seu volebat fieri.

Quar-
tus
paup
uere.

Prim

Secū

Terti

Ait illi

MORALITER.

2 Videns autem Iesus tur. circum. se, & c. Per hoc docuit predi-
catorem euāgelij applausum populi declinare.

3 Et accedens vnus, & c. Iste secundum literalem sensum sequi
Christū volebat, quia per hoc habere miraculorū gratiā spera-
bat, & ea vti ad lucrū temporale, ppter quod Christus repulit ip-
sum,

sum. Ergo per eū significantur quærentes intrare religionē pos-
sessiones habentium, non ex deuotione quod est bonum, sed vt
ex pauperibus diuites fiant, & ex contemptibilibus honorati, 10
de talibus dicitur. **5** Vulpes fou. ha. Id est, doloti daemones &
superbi habent in vobis habitaculum, sed non Christus.

7 Alius autem, & c. Et per hoc quod dixit ei.

Sequere

A Domine. Ille qui ingressus se, vocat eum magister, vel elatus phariseus, alter qui receptus est, de minimis vocat humiliter, sicut publicanus.

B Aug. Quantum mali in illo, tantum boni videbat in isto. Ideo & istum tacentem & nihil promittentem inuitat vt sequatur. Nouit dominus qui sunt eius.

C Clem. Alexand. Dicit dominus Philippo, Sine mortuos sepelire mortuos suos.

D Dimitte mortuos. Addit Lucas: Tu autem vade & annuncia regnum Dei. In quo notatur pretermittenda esse minora bona pro maioribus.

E Petrus Chrysologus. Non pietatis obsequium negat, sed diuinam pponit humanis affectibus seruitutem. Hoc. n. non primum esse debuit, sed secundum, & terrenus pater cœlesti postponendus est.

F Athan. Dominus in hac sententia vtrinq; mortem cuiuis facile discernendâ posuit. Sepeliendum quippe corpus mortuum erat. Sepultores autem eius per infidelitatis impretatem, in anima mortuos intelligit.

G S. quicquid exierunt, vt ipsi cum culpa viuunt. Mortuos sepelire, est peccatores in peccato fouere.

H Et ascendente. Qui magna fecit in terra, trahit ad mare, vt & ibi faciat, & dominus terre & maris appareat.

I Ecce motus. Non ex se orta est tempestas, sed eius imperio, vt discipuli magis timeant & rogent, & rogantibus ostenda potentiam.

K Or g. Ingressus nauiculam, fecit turbati mare, vt discipulos mitteret in timorem, vt suum auxilium postularer, suamque potentiam rogantibus manifestaret.

L Petrus Chrysologus. Sic vbi Christus ecclesie sue nauim, mare huius seculi transfretaturus ascendit, gentium flabra, ludæo-

A Non de duodecim. **B** Non respuit esse discipulus, sed expleta pietate paterni funus vult liberior sequi.

A tem de discipulis eius ait illi: Domine per-
mitte me primum ire & sepelire patrem
meum. Iesus autem ait illi: Sequere me, & di-
mitté mortuos sepelire mortuos suos. Et a-
scendente eo in nauiculam, secuti sunt eum
discipuli eius: Et ecce motus magnus factus
est in mari, ita vt nauicula operiretur flucti-
bus: ipse vero dormiebat. Et accesserunt ad
eum discipuli eius, & suscitauerunt eum, di-
centes: Domine, salua nos, perimus. Et dicit
eis Iesus: Quid timidi estis modicæ fidei?
Tunc surgens imperauit ventis & mari, &
facta est tranquillitas magna. Porro homi-

B Illi carne mortuos condant, tu autem mortuos anima resuscita.
C Culpa, vel non credentes. **D** Natura. Carne.

E Infirmi & spretores mundi.
F Vt magna virtus liberatoris videatur.

G Tanto magis conturbat timor discipulos.
H Alias mergeretur.

I Hic homo ostenditur. **K** Vt apostolus suscitare faceret.
L Semper vult rogari. **M** Adeo territi, vt non modeste irruerent & suscitarent.

N Quidam paruuli & infirmi.

O Hic Deus ostenditur.

P Magna potestas, quia de magna tempestate sit magna tranquillitas.

Judæorum turbines, persecutorum procellæ, vulgi nubes, demorū nebulæ sic iuerunt, vt totus in fidus fieret vna tempestas Regum spumat at vnde, furebant potestati fluidus, sonabat rabies traditorū, populorū gurgites rotabatur, perfidie nutabant scopuli, mugiebāt littora Christiana, l' pforū naufragia vexabantur, & erat totius mundi vnū discrimen, vnumque naufragium.

F Dormiebat Dormat in nobis dominus, id est, fides domini, cū negligentius agimus, & iō tempestas. Si vero fides resurgit, imperat vêtis & fluctibus. **G** Suscitauerunt. Primum est Iesus in tribulationib. orationibus excitatus, vt post increpatione surgens imperet vêtis & mari, & sit tranquillitas magna.

H Eusebius Emiffenus. Ece vero Christi discipuli non armis, sed clamore, & orationibus, maris huius procellas deponunt. Sic se defendunt, hæc arma suscipiunt, hoc auxilio se tuentur.

I Modice. Si nouistis potetem in terra, cur non creditis et in mari? Qui parū credit, arguitur, qui nihil, contemnitur.

K Imperauit. Cui imperat, imperantem sentit. Nota q; omnis creatura creatorem sentit. Quæ apud nos insensibilia, isti sunt sensibilia.

L Mystice. Mare, ætus seculi. Nauicula, crux Christi, cuius beneficio ad lictus patrie cœlestis venimus, in qua vna Christus cū suis passus est. Vñ post ait: Qui vult post me ve. abne semet. & tollat cru. suam, & sequatur me. Dormit dū illi nauigant, q; illis seculū calcant: b. & ad cœlū tendentibus, tēpus subito dñicæ passionis aduenit, quā Mar. et per horā solis ad occasum euntis significat dū dicit: hæc imminente nocte gesta fuisse. Suscitant eum, dū vita morte resurrectione querūt ne eo durius sopito, mēs eorū pereat. Suscitatus increpat de parua fide dī. O stul & tar. cor. ad credendū, nonne sic oportuit pati Christum? Vctum id est, diaboli

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ait illi Domine. Iste autem non petebat vt sepeliret iam mortuum, quia hoc non fuisse sibi denegatum, sed a sequela Christi impediatur ex amore carnali ad parentes, cum quibus volebat vsque ad eorum mortem esse, & tunc Christo inseparabiliter adherere, & quis parentes non erant in tanta necessitate positi, quod non posset conuenienter eis per alio. ministrari, ideo dixit.

2 Sequere me & dimitte mortuos, id est, in infidelitate manētes.

3 Sepelire mortuos. Ex hoc loco patet, quod aliquis ab ingressu religionis non debet retardari propter parentes affectione carnali, vnde & supra 4. c. Iacobus & Iohannes leguntur sequuti fuisse Christum relictiis rebus & patre. Propter quod Hieronim. in epistola ad belodorum dicit. Licet pater tuus in limine iaceat, licet mater tua vbera & pectus ostendat, per calcatum perge patrem, per calcatam perge matrem, & ad vexillum crucis Christi euola. Secus autem esset, si parentes essent in tali necessitate positi, quod non posset eis conuenienter sine presenti a filio subueniri, tunc non esset ei licitum ingredi religionem dimissa necessitate parentum, quia hoc esset de alieno, Deo facere sacrificium. Ad prædictorum maiorem intelligentiam considerandum, quod aliter pater tenetur prouidere filijs, & aliter filius parentibus, quia pater cum sit principium filij, per se obligatur ad prouidendum filijs de doctrina & nutrimento, non autem econuerso. Vnde dicitur 3. ad Corint. 12. e. Nec enim debēt filii thesaurizare parentibus, sed parentes filijs. Et ideo parentibus nō licet ingredi religionem omittē cura filiorum omnino, sed debent de eis curare, vel de cura competenti eis prouidere, filius autem licet non simpliciter teneatur habere curam patris, tenetur tamen per accidens, scilicet si pater sit in casu necessitatis, in quo per alium non possit con-

uenienter sibi subueniri, & ideo tali casu cessante, potest & debet etiā contra voluntatem parentum intrare religionem.

4 Et ascendente eo. Hic ponuntur quedam miracula ad discipulorum confirmationem, & primo in creatura corporali, secundo in spirituali, vt ostendatur Christus dominus totius creaturæ, secundum ponitur ibi. Et cum venisset Iesus transfretum. Primum miraculum fuit in seditione subitanea vris ipsius maris per imperium ipsius Christi. vnde dicit sic, Et ascendente eo, id est, Christo.

5 In nauiculam. vt iret in locū remotū propter causas prædictas.

6 Secuti sunt eum discipuli eius, transfretantes, scilicet cum eo.

7 Et ecce motus magnus factus est in mari. Hoc est factum virtute diuina, vt manifestaretur virtus Christi discipulis eius.

8 Ipse vero dormiebat. duplici de causa. Prima vt veritas humane nature in eo ostenderetur. Secunda, vt discipuli in periculo positi ad ipsum recurrerent, ideo sequitur. Et accesserunt & suscitauerunt eum dicentes. Sequitur.

9 Et dicit eis Iesus. quasi dicit non debetis timere, cum sim præsens vobiscum quem vidistis tot miracula facere.

10 Modicæ fidei? Discipulos autem suos dicit esse modicæ fidei, quia si perfectam fidem haberent, cognoscerent eum tam virtutem habentem in dormiendo, quam in vigilando, quia somnus & vigilia sunt passionis sensitinae partis, secundum quam non conpetebat Christo facere miracula, sed magis virtute diuina, qua per somnum in nullo impediatur.

11 Tunc surgens imperauit. Ex quo patet eius diuinitas, quia miracula faciebat imperando sicut dominus creaturæ, vnde sequitur.

12 Porro homines. ex effectu virtutum diuinitatis eius cognoscentes, ac etiam consistentes.

Quare Christus in nauicula dormiebat.

MORALITER.

2 Sequere me, & c. ostendit quod carnalis affectus a sequentibus Christum est totaliter dimittendus.

4 Et ascendente eo. Moraliter. Nauicula fluctibus operata, est ecclesia militans in persecutionibus posita. Christu vero dormitio est

est diuina permissio, vñ qñ vident homines tribulationes iniustas durare, dicūt Deum dormire, qui excitatur, qñ bonorū precibus pullatur, & sic ipso præcipiente fit trāquillitas magna per cessationem persecutionis, vel dando patientiam tribulatis, & hæc tranquillitas virtutis melior est quam tranquillitas corporalis.

A holi superbiam stravit. Aquam sedat, i. rabiem Iudaici populi la-
 besecit. Vel nauicula est praesens ecclesia, in qua Christus cum
 suis mare seculi transit, ventos daemonum, aquas persecu-
 torum compescit, unde miremur & gratias agamus.
 * Chrysostomus. Quamuis infestatione inimici, ecclesia

Luc. 8. d.
 Quid nauicula
 H. m. 23. ope-
 ris imperf.

† Mar. 3. a.

Hom. 6. in di-
 uerios.

† Mar. 5. b.
 Luc. 8. e.

Marc. 5. a.
 Luc. 8. d.

Discrepancia
 euangelistarum.

vel seculi tempestate labo et,
 quibus tentationum fluctibus
 pulsatur, naufragium face-
 re non potest, quia filium Dei
 habet gubernatorem, Angelos
 remiges, portat choros omnium
 sanctorum, erecta in medio sa-
 lutari arbore crucis, flante spi-
 ritu sancto, ad portum paradisi,
 & securitatem aeternae quietis
 deducitur.

a Qualis est hic, etc. Origenes.
 Qualis est iste, maior Moyse, po-
 tentior Helia? Vnus enim mare
 vitga percussum discidit, alius
 ictu mare Iordanem pertransiit.
 Iste vero vno verbo mandat il-
 lis quae non habent verba & obe-
 diunt ei. Haec quae non habent
 auditum obtemperant.

b In regionem Gerazenorum. Ge-
 raza vrbs est Arabiae iuxta mon-
 tem Galaad, non longe a sta-
 gno Tyberiadis, in quo porci
 praecipitati sunt. Geraza inter-
 pretatur colonum eiciens, vel
 aduena propinquans. Haec est
 gentilitas quae diabolum a se
 eiecit quae prius longe, modo facta est prope, post resurrectio-
 nem a Christo visitata per praedicatorum.

c Duo habentes. Marcus & Lucas dicunt unum, quia eorum vnus
 fuit clarior & famosior, pro quo dolebat maxime illa regio, &
 quo sanato fama exiit latior. Sicut per unum ita per duos accipe
 Gentes qui de duobus filiis Noe exierunt. Monumenta aiarum
 sunt corpora, per quae feditatem corporum ostendebant,
d Saui. Marcus dicit quod nullus iam daemonicum poterat li-
 gare. Lucas, catenis in deserto agi, quia Gentes nullo vinculo
 legum poterant cohiberi. unde deterius sequebantur in se, vel
 in alijs. Nec patuit in eis via prophetis & sanctis autoribus. vel
 per duos, Iudeos & Gentes accipe, qui non habitabant in domo
 .i. in conscientia sua non requiescebant, in monumentis ma-
 nebant. i. in operibus mortuis delectabantur, nec sinunt per
 viam fidei quam impugnant aliquem transire.

* Euthym. In sepulchris libenter morantur demones pra-
 uam opinionem hominibus immutare volentes, quae mortuo-

a Non discipuli, sed natura & ceteri qui erant in nauis.
 Dormit vt homo, imperat vt Deus.

a nēs mirati sunt, dicētes. Qualis est hic, quia
 venti & mare obediunt ei? † Et cum venis-
 set Iesus trans fretum in regionem Geraze-
 norum, occurrerunt ei duo habentes dae-
 monia exeuntes de monumentis saui nimis,
 ita vt nemo posset transire per viam illam.

a Non est voluntatis confessio, sed necessitatis extorsio, quia timent
 eius praesentiam. **b** Q. Nobiscum nihil tibi est commune, ne quis
 ergo dicat, quod in principe daemoniorum eiecit daemonia.

Et ecce clamauerunt, dicentes. Quid nobis
 & tibi Iesu fili Dei? Venisti huc ante tem-
 pus torquere nos. † erat autem non longe
 ab illis grex porcorum multorum pascens,

a Significat irracionales & immundos homines.
 In monte superbia. De electis.

Daemones autem rogabant eum dicentes. Si
 eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porco-
 rum. Et ait illis. Ite. At illi exeuntes abierunt

a In eos dominari sunt, qui in immundicia permanserunt.
a Permittit, vt sit occasio salutis hominum per interfe-
 ctionem porcorum.

rum anime demones fiant, sed circa propriorum corporum mo-
 numera remaneant, uno quibusdam adhaereant. Sed nequaquam
 id orthodoxo persuadebit. Si n. hoc verum esset, nulli in m. do
 cruciatus duos orasset Abraham, vt h. m. u. mitteret in m. do
 vt fratrib. suis significaret, quae circa se gererentur, sed in se
 per se ipsum hoc eis indicasset.
 e Iesu fili Dei. Hilarius, Magis
 suspicari quam nosse credendi
 sunt.

Ambrosius. Iesu fili Dei. tan-
 tum oportuit, non sicut angelis,
 per hoc quod est vita & lux, sed
 eis terredis per quoddam virtu-
 tis effectum, potentiam eius ti-
 ment ad penam, sed non noue-
 runt diuini consilij dispensatio-
 nem. Si enim cognouissent, nun-
 quam dominum gloriae crucifi-
 xissent.

Credebant demones aliqua-
 do illum Dei filium esse, viden-
 tes signa. iterum propter nimiam
 infirmitatem quam videbant in
 eo, non credebant.

f Ante tempus. Sciebant enim
 sibi futuram in Dei iudicio dam-
 nationem. Verba daemonum di-
 uerse relata nihil habent scrupu-
 li, cum ad vnam sententiam re-
 digi, vel omnia possunt dicta in-
 telligi. Nec quod hic pluraliter,
 apud alios singulariter, quia &
 ibi dicitur quod legio nomina-

tur, quia multa sunt demonia. Marcus dicit porcos ire circa
 montem. Lucas in monte fuisse, quia de tanto grege alij circa
 montem erant, fuerunt enim duo milia, vt Marcus ait.
g Torquere nos. Praesentia Christi tortura est eis. Vel, torque-
 tur dum de corporibus eiiciuntur, in quorum tortura dele-
 ctabantur, sicut praesentia Dei refectio est angelorum.

* Chrysost. Cum non possent se quod non peccassent excu-
 sare, ne ante tempus penas darent, formidant. Ita qui terre-
 nis vinculis teneri non poterant, victi nunc veniunt, qui in
 montes ferocitate se corripiebant, ad campos nunc humiles
 exeunt, qui aliorum itinera occupantes, neminem transire si-
 nebant, cum Christum vidissent, confiterunt.

h Mitte nos. Nota multo minus eos sua potestate nocere ho-
 minibus, qui nec pecoribus possunt.
 Nisi quis more porci vixerit, diabolus in eum potestatem
 non accipit nisi forte ad probandum.

* Tertul. Nec in porcorum gregem, diaboli legio
 habuit

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Dicentes qualis est. q. d. non est homo purus, sed verus Deus.
- 2 Quia venti & mare obediunt ei. sicut creatura creatori.
- 3 Et cum venisset. Hic ponitur miraculum in creatura spirituali
 in demonum electione. Et diuiditur in duas partes, quia primo descri-
 bitur miraculi operatio, & secundo ipsius diuulgatio, ibi. Pastores
 autem fugerunt. Describendo miraculum euangelista, primo tangit
 locum. Et cum venisset Iesus trans fretum in regionem, etc. id est, vl-
 tra mare Galilee, quod alibi dicitur stagnum Genezareth, a quadam
 ciuitate sic nominata quae vocatur Genezar vel Genezareth, & est
 in alio litore ex opposito Galilee. Cum esset igitur in regione Gera-
 zenorum.
- 4 Occurrerunt ei duo. Mar. 5. a. dicitur quod erat vnus, et Luc. 8. d.
 dicendum quod non est contradictio, quia secundum veritatem erant duo
 daemones, sed vnus erat famosior & sauior altero, quia in eo erat
 legio demonum, vt ibidem dicitur, & ideo de illo faciunt mentionem
 Marcus & Lucas, nec tamen negant quin fuerit alius cum eo, quia vni-
 tas concluditur in binario. Matthaeus autem facit mentionem de vtro-
 que. Sequitur.
- 5 De monumentis exeuntes. In talibus enim locis habitant, dae-
 moniaci aliquando, vt per hoc demones ingerant terrorem hominibus
 de animabus defunctorum.

Saui

MORALITER.

3 Et cum venisset Iesus trans fretum. Per duos nimis seuos pos-
 sunt intelligi Paulus & Constantinus ante suam conuersionem,
 qui persecuti sunt acriter ecclesiam, sicut patet de Paulo Act. 8.
 & 9. Et de Constantino dicitur in legenda sancti Siluestri, Con-
 stanti-

- 6 Saui nimis. non quia daemones possint, nisi quantum permittit
 eis Deus, sequitur.
- 7 Quid nobis & tibi Iesu fili Dei. Hoc dicunt magis ex coniectu-
 ra quam per certitudinem, quia ille demon qui tentauit eum in deser-
 to erat acutioris ingenii, & tamen non potuit scire per certitudi-
 nem, vt Iesus esset ille qui erat promissus ad salutem mundi &
 deiectionem diaboli, & multo minus isti poterant hoc scire per certi-
 tudinem.
- 8 Venisti huc ante tempus torquere nos. Ad cuius euidentiam
 considerandum, quod vsque ad iudicium est tempus meriti & demer-
 riti hominum, & ideo sicut ad illud tempus sancti angeli habitant
 inter nos ad nostram defensionem, ita mali ad nostram tentationem,
 & impugnationem. Licet autem secum portent ignem suum, tamen
 reputant se torqueri & affligi quando eiiciuntur ab hominibus, ne
 eis noceant, propter odium quod erga nos habent. Et quia si non pos-
 sunt hominibus nocere in persona, tamen appetunt eis nocere in sub-
 stantia ideo rogabant Iesum dicentes. Si eiicis nos hinc, mitte nos
 in gregem porcorum.
- 9 Et ait illis: Ite. concedendo eis petitionem ipsorum, vt patet per
 sequentem effectum.
- 10 At illi exeuntes abierunt in porcos. Sed queritur hic quare
 permisit eos intrare in porcos & praecipitare eos? Dicendum, quod
 forte

stantinus imperator cum multas strages martyrum dedisset, &c.
 sed per Christum sanati, fuerunt valde mansueti.
 Si eiicis nos mitte nos. Per hoc autem quod permisit, significa-
 tur quod homines vitam porcinae ducentes, in potestate damo-
 num traduntur, & in infernum cum eis finaliter demerguntur.
 Et ascen-

A habuit potestatem, nisi eam a Deo impetrasset, tantum abest ut in oves Dei habeat. Possunt dicere peccatorum quoque semitas tunc numeratas apud Deum fuisse, nedum capillos sanctorum. Habere videtur diabolus propriam potestatem, si forte in eos qui ad Deum non pertinent. Ceterum in domesticos Dei nihil illi licet ex propria potestate, quia quando liceat, id est, ex quibus causis, exempla in scripturis signata demonstrant.

*** Augustinus.** Dimisit in porcos, ut ostenderet diabolum in eis dominari, qui vitam porcorum gerunt.

*** Euthimius.** Student porcos occidere, ut horum damno contristati domini gregis, Iesu non suscipiant, & ita predicatione Evangelii non suscepta, tutius ad illam regionem reuertantur, & fiant posteriora illius peiora prioribus.

a in porcos. Et ecce magno impetu abiit totus grex per præcepsum in mare, & mortui sunt in aquis. Pastores autem fugerunt, & venientes in civitatem nunciauerunt hæc omnia, & de his qui dæmonia habuerunt.

c Et ecce tota civitas exiit ob iram Iesu, & viduo eo rogabant eum, ut transiret a finibus eorum.

a Et ecce magno. Dignior homo bestiis, cum propter salutem duorum hominum duo milia porcorum perierunt. Liberato populo Gentium, increduli agunt malos ritus in abditis, cæca & profunda cuiusvisitate submersi.

b Pastor. autem fugerunt. Quia etiam quidam principes impiorum & si fugiunt fidem Christi, tamen potentiam eius mirando nunciare non cessant.

c Exiit ob. Beda. Prodeuntes, signant quosdam consuetudine ligatos, mirari quidem & venerari legem Christi, sed nolle pati, unde transire rogant.

Et inuenerunt hominem (ut Lucas ait) vestitum, & sana mente federe ad pedes Iesu.

d Rogabant eum. rogant non de superbia sed humilitate iudicantes se indignos, ut Petrus fecit,

& vidua de Elia. Timebant, ne destrueret eos presentia sanctitatis eius, propter peccata sua, sicut destruxerat porcos.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

*** forte homines illius terra peccauerant, & ideo demeruerant istud damnum sibi fieri. Vel aliter dicendum, quod aliqua fecit ad significandum quoddam aliud, sicut Matth. 11 & Marc. 11. Maledixi ficui non habenti fructum sed folia tantum, & tamen nulla ratio fuit ex parte arboris, quia ut ibidem dicitur, non erat tempus ficorum, & ideo ratio maledictionis fuit ad significandum maledictionem Iudeorum, quorum fructum boni operis querebat Christus, & tamen non inuenit in eis nisi folia tantum, id est, apparentiam bonorum operum. Sic Christus permisit dæmones intrare in porcos ad significandum, quod dæmones habitant in immundis hominibus, sicut porcus est animal immundum.**

1 Pastores autem fugerunt, & venientes. Hic ponitur miraculi divulgatio.

divulgatio, quia pastores fugientes venerunt in civitatem, & nunciauerunt hæc omnia. Sequitur.

2 Et ecce tota civitas ad faciendum sibi reuerentiam.

3 Et viso eo rogabant eum. reputabant enim se indignos tanto doctore, sicut superius est dictum de centurione, quod reputabat se indignum tanto hospite. Item quia Christus dimittebat eis illos curatos a dæmonibus ad eorum instructionem. Unde Marc. 5. dicitur, quod Christus noluit, quod ille qui habebat legionem sequeretur ipsum, sed magis predicaret miraculum factum, & idem intelligendum est de alio qui erat cum eo. Vel aliter potest intelligi, quod isti Gerazeni ex peccatis suis timebant offendere Christi presentiam, & per consequens incurere maiorem penam precedenti, & ideo rogabant eum discedere.

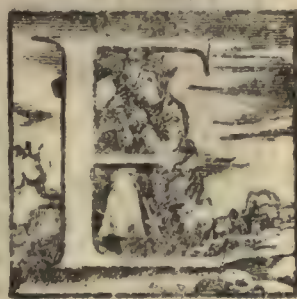
CAP. IX.

In civitatem. Ne putes hanc esse Nazareth, quia Marcus dicit hoc esse factum in Capharnaum. Sed cum Nazareth sit in Galilæa, in quocumque oppido Galilæa sit, dicitur esse in sua civitate. Sicut regnum in tot civitatibus constitutum dicitur Romana civitas, ita Galilæa dicitur civitas Christi, in qua est Capharnaum quasi metropolis.

b Offerebant. doctores sunt, qui subleuant & offerunt Christo moriendo & intercedendo.

c Fidem. Quantum valet apud Deum

CAP. IX.

In corpore ubi iacet anima. In voluptate seculi.

ticum iacentem in lecto. Videns autem Iesus fidem illorum, dicit paralytico. Confide

T ascendens Iesus in naviculam transivit, & venit in civitatem suam. Et ecce offerrebatur ei paralyticum.

a Animam, iacebitis carnis resolutionem.

b In hoc innuit se Deum.

c Non uecordiam agri.

d In hoc innuit se Deum.

Deum fides propria, apud quem sic valuit aliena, ut intus & extra sanaret hominem?

d Confide fili, remittuntur tibi. Lucas dicit homo, quod peccasti Ego Deus dimitto. Et utrunque dixit Iesus, quod uterque euangelista testatur. Humilis dominus filium vocat, quem sacerdotes designantur tangere. Vel modo dimissis peccatis suis filius.

Prius sanat anima, nec gratias agit, qui plus desideravit curam corporis. Ecce modus curationis prius dimittit peccata tollens causam morbi, post curat corpus.

Quid

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. IX.

Et ascendens. In cap. precedenti posita sunt quedam miracula ad confirmationem euangelicæ legis, hic consequenter declaratur virtus legislatoris. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur huius miraculi perpetratio, secundo, credentium vocatio, ibi. Et cum transiret inde. & tertio eorum confirmatio, ibi. Hæc illo loquente. Prima in duas, quia primo in operatione miraculi ad declarationem sua deitatis fides credentium approbatur, & secundo infidelitas negantium reprobat, ibi. Et ecce quidam de Scribis. Circa primum Euangelista notat loca, ubi factum est hoc miraculum, dicens. Et ascendens Iesus in naviculam, ut scilicet per nauigium de terra Gerazenorum rediret in Galilæam unde illuc ierat, ut patet in cap. precedenti.

1 Et venit in civitatem suam, scilicet in Capharnaum, quia ibi factum est hoc miraculum, ut Marcus dicit expresse 2. cap. Dicitur autem Capharnaum civitas domini, non quia ibi fuerit natus vel conceptus. Sed quia erat principalis civitas Galilæa, propter quod centurio

ibidem manebat ad custodiam totius terræ, ut dictum est cap. precedenti. Nazareth autem ubi Christus fuit nutritus & conceptus, erat quoddam oppidum vel vicus respectu illius, & ideo dicitur civitas ipsius Christi, sicut Parisius dicitur civitas alicuius nati in aliquo oppido iuxta Parisium. Vel secundum alios dicitur civitas domini quia in principio sue predicationis multa miracula ibi fecit.

2 Et ecce offerrebatur ei paralyticum. Modus autem offerendi hic tacetur, sed exprimitur Marc. 2. quia non potentes intrare ad Christi presentiam propter turbam circumstantem, de lecto domus submiserunt eum in lecto ante Iesum, & hoc fuit magnum signum fidei ipsorum propter quod sequitur.

3 Videns autem Iesus fidem illorum. scilicet paralytici & offerentium. quod patet ex hoc quod sequitur.

4 Dixit paralytico. Confide fili remittuntur tibi peccata tua. licet enim sanitas corporalis vel aliquid huiusmodi detur alicui sine propria fide. Ideo non videntur benedicere qui dicunt, quod ly illorum refertur tantum ad offerentes, ita quod propter offerentium fidem tantum sit sanatus. Dixit autem Iesus. Remittuntur tibi peccata. ad modum

MORALITER.

1 Et ascendens Iesus in naviculam. Sequitur.

2 Et ecce offerrebatur ei paralyticum. Per paralyticum que priuat usum membrorum corporaliu, significatur peccatum mortale, quod priuat adum meritorium. Existens. n. in peccato mortali

tali priuat gressu meritorie affectionis, & tactu operationis, & gustu suauitatis celestis, & visu diuine contemplationis, & auditu diuini sermonis, & odoratu diuine consolationis, & cum superuenit consuetudo, tunc iacet in lecto. Hunc autem offerunt Christo orantes deuote pro ipso. & ipse offertur, quando

Quid est. Nota infirmitates
 A aliqui cōtingere propter peccata, & ideo prius dimittuntur, vt salus restituatur. Quinque modis infirmitates cōtingunt, vel vt iustis merita per patientiam augeant, vt Iob, vel ad custodiā virtutum, ne superbia tentet, vt Paulus, vel ad corrigēda peccata, sicut Maria leprosa, & huic paralytico, vel ad gloriam Dei, vt de ceco nato & Lazaro, vel ad inuicē pōnē, vt Herodi, quatenus hic videatur quid in inferno sequatur. vnde. Duplici contritione conteret eos dominus.

† Mar. 3. b.
 Luc. 5. e
 Iob. 2. b. 3.
 Cor. 11.
 Num. 12. 6.
 Ioh. 9. d.
 Iudem 17. e.
 Act. 12. d.
 Iere. 17. d.

Beda. Quid est facilius, Sed quoniam hoc spirituale nō ereditis, probetur signo visibili quod non minoris constat esse potentiz, vt in filio hominis latentem cognoscatis potentiā maiestatis, quā potest dimittere peccata vt Deus.

Hom. 30. in Matth.

* Chrysostomus. Non dubiū quid d. tibi sit curare animas: verum quoniam vnum patet, & alterum latet, ideo in omni tantam paralytici curationem multi potius mirabuntur.

* Theophylactus. Arguit ferme eos, dicens. Vos quidem putatis

fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce

^a Quia in prophetis dicit dominus. Ego sum qui deleo iniquitates. Cum sit homo, quod Dei est arguit sibi.

quidam de scribis dixerūt intra se. Hic blasphematur.

^b Sed Deum se esse, & occultorum cognitione, & operum virtute indicat.

Et cū vidisset Iesus cogitationes eorū, dixit. † Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris?

^c Quia potestate cogitari in vestrā video, & peccata possum dimittere.

^a Quod ipsi viderent.

Quid est facilius dicere, dimittantur tibi peccata tua, an dicere, surge & ambula?

^a Quia idem est filius hominis & Deus.

^a Non ad blasphemantes, sed ad discipulos, & sunt verba Matthæi uel Christi.

Vt autem sciatis, quoniam filius hominis habet potestatem dimittendi peccata in terra, tunc ait paralytico, Surge, tolle lectum tuum & vade in domū tuam. Et surrexit, & abiit in domū suam. Videntes autē turbæ timuerunt, & glorificauerunt Deum qui dedit potestatem talem hominibus. Et cū

^a Ne Christiana fide curatus moreris in perfidia Iudæorum.

^a Iam quodammodo credentes. ^b Id est hominem tam potenter operantem inter homines.

^a Quia idem est filius hominis & Deus.

^a Non ad blasphemantes, sed ad discipulos, & sunt verba Matthæi uel Christi.

^a Quia idem est filius hominis & Deus.

^a Non ad blasphemantes, sed ad discipulos, & sunt verba Matthæi uel Christi.

^a Quia idem est filius hominis & Deus.

^a Non ad blasphemantes, sed ad discipulos, & sunt verba Matthæi uel Christi.

^a Quia idem est filius hominis & Deus.

^a Non ad blasphemantes, sed ad discipulos, & sunt verba Matthæi uel Christi.

NICOLAUS DE LYRA.

* modū boni medici, qui primo remouet causam morbi, & tūc postea intendit curationi. Infirmitas autem hæc fuerat infligta paralytico propter peccatum, & ideo Christus primo remouet causam dicens. Remittuntur. & ex hoc insinuat eum a paralyti curandum, sicut statim patuit per effectum. Ad maiorem prædictorum intelligentiam sciendum, quod infirmitas corporalis infligitur alicui a Deo multis de causis. Vno modo propter peccati punitionem, sed non propter purgationem. Et talis infirmitas est quoddam præambulum pœnæ gehennæ, & infligta est Herodi, Act. 12. d. vbi dicitur, quod percussit eum angelus domini, eo quod non dedisset honorem Deo, & cōsumptus a vermibus expirauit. Eodem modo fuit, de Pharaone, qui per flagella induratus est. Secundo modo infligitur ad peccati commissi purgationem, sicut Nabuchodonosor amētia septem annorum, vt habetur Dan. 4. Et similiter Maria Magdalena vexatio demonum. Terio modo nā propter peccatum commissum, sed ad gloriam Dei manifestandū, sicut de ceco nato dicitur Iohan. 9. ca. Neque hic peccauit neque parentes eius, scilicet vt cæcus nasceretur, sed vt manifestentur opera Dei in illo. Quarto propter humiliationem alicuius ne in superbiam eleuetur, sicut Paulus apostolus dicit de seipso 2. Corinth. 12. b. Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis mee, angelus Sathane, qui me colaphizat. Quinto infligitur propter alicuius probationem, & patientia declarationem, sicut patet de Iob. 2. Vnde versus, Iob probat, inclinat Paulum, sese manifestat in cæco, purgat Mariam, punit Herodem. Et patet sententia ex dictis.

Multis de causis infirmitas a Deo alicui infligitur.

1 Et ecce quidam de Scribis. Hic ponitur reprehensio negantiū Christi diuinitatem, & primo ponitur eorum negatio, cum dicitur. Et ecce quidam de Scribis, id est, legis peritis.

2 Dixerunt intra se, scilicet cogitando, quia verbum intrinsecum est conceptus mentis.

3 Hic blasphematur. Blasphemare est creatura attribuerē illud quod est proprium Dei. Dimittere autem peccatum soli Deo conuenit. Per hoc ergo quod Christo blasphemiam imponebant in hoc quod peccata dimittebat, patet, quia negabant ipsum esse Deum, dicentes eum esse purum hominem, sed Christus consequenter eos conuenienter redarguit, ostendens se esse Deum dupliciter. Primo quia respondit eorum cogitationibus, quas cognoscere per certitudinem soli Deo proprium est, propter quod dicit. Et cum vidisset Iesus cogitationes

1 putatis me blasphemum, eo quod pollicear me remittere peccata, id quod magnum quidem est. Videtur autem vobis, quod ego per hoc effugium queram, vt non reprehendat. Ego igitur ex corporis cura fidem vobis facio quod animas sanem. Per rem minorem quidam, sed que difficilior videtur, confirmans peccatorum remissionem, quæ magna quidem est, sed facilior vobis videtur, eo quod minor appareat.

b Tunc ait paralytico. Ecce per remissionem pœnæ, dimissionem culpæ intellige.

c Surge. Surge, est animam a carnalibus desiderijs abstrahere. Lectum, est carnem a terrenis desiderijs ad voluntatē spiritus attollere. Domū ire, est ad paradysū redire, vel ad internā sui custodiā, ne iterū peccet.

d Tolle lectum tuum & vade in domum tuam. Vt quod fuit testimonium infirmitatis, sit probatio sanitatis.

Et surrexit. Magna virtus, vbi sine mora imperiū salus committitur. Vnde merito, qui aderant relictis blasphemijs stupentes, ad laudem conuertuntur tantæ maiestatis.

Vide F

nes eorum dixit.

4 Vt quid cogitatis mala. imponendo, scilicet falso mihi blasphemiam. Secundo hoc idem ostendit sanando paralyticum per imperium tanquam propria virtute, quod est eiusdem potestatis sicut & peccata dimittere. Licet enim paralyticus virtute naturæ aliquando possit curari, non tamen subito nec ita perfecte vt statim homo possit lectum in quo iacet portare, sicut dicitur hic propter quod dicitur.

5 Quid est facilius dicere, dimittantur. quasi dicat equalis potestatis est vtrunque. Ex quo concludit virtutem suā diuinitatis perfectam, dicens.

6 Vt autem scitis quoniam filius hominis habet potestatem in terra. vt Deus, non vt homo prius.

7 Tunc ait paralytico, Surge tolle lectū tuum & vade in domum tuam, Et surrexit, & abiit in domum suam. Sicut per literam habentem sigillus declaratur voluntas ipsius scribentis, sic per signum quod est virtutis diuinae manifestatiuum ostenditur diuina virtus. Alii autem sancti qui fecerunt miracula, faciebant hæc implorando diuinam virtutem, non imperando, & si aliquando in talibus imperabant, hoc non erat in virtute propria, sed exprimendo virtutē Christi, tanquam ministri non domini, sic aliquando imperabant demonibus, vt recederēt ab obsessis corporibus, in nomine Christi & auctoritate eius.

8 Videntes autem turbæ timuerunt. Hic consequenter ponitur huius miraculi effectus, quia turbæ hoc videntes timuerunt imponere sibi blasphemiam.

9 Et glorificauerunt Deum. id est, ipsum Christum qui est virtus Dei patris.

10 Hominibus. ad eorum, scilicet salutem.

11 Et cum transiret inde Iesus, vidit hominem sedentem in telonio. hic ponitur credentium vocatio, & primo circa eorum vocationem describitur condescensio ad peccatores, secundo ponitur eius reprehensio contra murmurantes, ibi. Et videntes Pharisei. Circa primum aduertendum, quod vocatio Matthæi, & istud conuiuium fuit ante curationem paralytici, de quo dictum est, sed hic ponitur per recapitulationem. Vel secundum alios vocatio eius fuit ante, & conuiuium eius de quo hic scribitur fuit post, & vt conuenientius describat conuiuium, eius vocatio repetitur. Dicit ergo Euangelista, Et cum transiret inde Iesus vidit hominem sedentem, in quo solebant campores sedere, quod quidem negocium vix aut nunquam exerceri sine peccato potest, vt dicit Gregor.

Et

MORALITER.

† ipsis in orando cōformatur. Christus autē fidē illorū aspexit, cū preces eorū exaudit, & paralyticus curatur, quoniam peccatum a Deo sibi dimittitur, & donatur sibi gratia per quā ad actus meritorios restituatur, & inde Deus glorificatur.

Et

11 Et cum transiret inde Iesus, vidit hominem sedentem in telonio. vocatio Matthæi ad apostolarum, significat vocationem hominis secularis ad religionis statum. Pharisei vero murmurantes sunt homines maligni, religionis statui detrahentes, quibus bene dicitur.

Euntes

a Vidit hominem. Hic probabilius videtur, quod prætermiffa memoret, cum 12. elegit ante sermonem.

b In telonio. Telones Græce, Latine vectigal. Matthæus Hebraice, donatus, qui tantum munus gratiæ accepit: Leui additus vel assumptus, quia diuina electio eum assumpsit, & numero apostolorum addidit.

c Matthæum. Ceteri Euangelistæ propter verecundiam non appellant eum vulgo nomine, sed Leui. Binomius enim fuit. Ipse autem publicanum se nominat, ne quis a salute desperet. Vocationem suam prætermiffam hic videtur recordari, quia Lucas dicit 12. apostolos in monte fuisse electos, ubi sermo supradictus fuit.

d Surgens. Beda. Lucas plenius dicit, relictis omnibus sequutus est eum tam corpore quam mente. Non leuitate ductus, sed veritate operum, & diuina potentia intus operante tractus. Perfecta obedientia, & perfecta abrenunciatio, & lucra reliquit, cupidus sequendi Christum.

e In domo. Non dicit cuius, sed Lucas exprimit, quia fecit ei conuiuium magnum Leui in domo sua. Quod congruit. Qui enim Christum intus recipit, pascitur multis delectationibus. Itaque dominus ingreditur, & in eius recumbit affectu. Ecce magna humilitas domini eundo ad peccatores. Etiam potentia doctrinæ conuersione penitentium ostenditur.

f Ecce multi publicani. Bonum præfagium: iam eius exemplo multi conuertuntur. Iam post se multos trahit, apostolus & doctor gentium futurus.

g Hieronymus. Publicanis & peccatoribus. Tertullianus dicit hos fuisse ethnicos, dicente scriptura: Non erit vectigal pendens ex Israel. Matthæus non fuit Iudæus, & ille qui cum Phariseo templum ascendit, quod non faceret Gentilis. Et Lucas ait: Omnis populus audiens, & Publicani iustificauerunt Deum baptismo Iohannis baptizati. Dominus autem qui venit ad oues domus Israel, qui dixit: Non est bonum sumere panem filii & matris. non conuiuatur cum ethnicis, cum id maxime caueret, ne legem soluere videretur, qui & discipulis præcepit in viam gentium ne abieritis.

Peccatores

g Peccatores venientes discumbebant. Penitentes, exemplo Matthæi veniam sperantes: unde Marcus dicit hic, quia multi sequebantur eum.

h Quare cum Publicanis. Omnis questio ex lege, quæ est iustitiæ tenax, misericordiam non habet. Oēs. n. declinauerunt.

Sed eius austeritatem missus filius Euangelij gratia temperauit. Prouocat ergo ad penitentiam peccatores, cuius cibus & potus, & ambulatio, & omnia quæ gessit, saluti seruiunt.

i At Iesus audiens ait. Et susceptos penitentes amplius in fide consummat, & superbos ad humilitatis & pietatis gratiam prouocat.

k Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. Medicus est Christus. Valentes, qui ignorantes Dei iustitiam, suam volunt asserere. Male habentes, qui conscientia victi non ex lege, sed ex gratia querunt iustificari. Per Matthæi & Publicanorum vocationem fides gentium exprimitur, qui prius lucris mundi inhiabant, & nunc spiritualiter cum domino reficiuntur. Per superbiam Phariseorum inuidia Iudeorum de salute gentium. Hi enim de ieiunio gloriantur, dum Publicani cum domino conuiuuntur, quia qui legem sequuntur, famem cordis patiuntur, sed qui Dei verbum recipiunt, esurire non possunt.

l Euntes autem discite. Timentibus de falsa iustitia consilium correctionis dat, ut scilicet per opera misericordie misericordiam querant, & non contemptis pauperum curis per sacrificia Deum placare confidant: unde & suum misericordie exemplum dat. Non enim. Unde tres parabole adduntur apud Lucam, de Oue, & Drachma, & duobus filiis.

m Non enim veni vocare iustos. Nōne Nathanael, & Petrus, & Andrea, & alios iustos vocauit? Lucas apertius dicit: Non enim veni vocare iustos, sed peccatores in penitentiam. Vocat ergo iustos, ut magis proficiant: peccatores, ut corrigantur. Vel non vocat iustos, dum iustitiæ Dei non sunt subiecti, sed qui peccata continent. Non enim veni vocare. Lucas expressius dicit, in penitentiam, quia quos operibus iustitiæ deditos inuenit, ut Nathanael, & Petrus & Andrea, non ad penitentiam, præteritorum in-

correctionis dat, ut scilicet per opera misericordie misericordiam querant, & non contemptis pauperum curis per sacrificia Deum placare confidant: unde & suum misericordie exemplum dat. Non enim. Unde tres parabole adduntur apud Lucam, de Oue, & Drachma, & duobus filiis.

uitat, F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et ait illi sequere me. Matthæum autem talibus occupatum vocauit, ut de gratia Dei nullus desperet quantumcunque fuerit in vilius occupatus.

2 Et surgens, & c. sine aliqua dilatione, quia sicut poterat mouere aurē exterius verbo, ita etiam interius mentē inspirando. Sicut enim passioni propinquos illos qui accipiendum ipsum venerat, solo verbo prostrauit, dicens Ego sum, ut habetur Ioh. 18. a. ita solo verbo poterat quoscunque ad se trahere, & in hoc apparet virtus diuinitatis in eo.

3 Et factum est in domo. I. Matthæi.

4 Ecce multi publicani. Fuerant enim socij Matthæi, & ideo recedens ab eis & volens sequi Christum, fecit eis conuiuium, sicut de Elifæo legitur 3. Reg. 19. q. vocatus ab Elia, ut eum sequeretur mactauit par boum, & dedit socijs suis comedere, & sic sequutus est Eliam magiltrum suū, & hoc modo faciūt qui recedentes a socijs faciunt prius eis cautum suum, vel secundū alios burdonem.

5 Et videntes Pharisei. Hic ponitur reprehensio contra inulte murmurantes de predictis, & primo contra Phariseos, secundo, contra Iohannis discipulos, ibi. Tūc accesserūt. Circa primum sciendū, quod

quod Pharisei in populo Iudeorum reputabantur religiosi, vñ etiam in habitu ab alijs quodammodo distincti erant, ut videbis inferius. Videntes igitur Christum cum Publicanis et peccatoribus manducare, indigne ferebant & murmurabant dicentes discipulis eius.

6 Quare cum publicanis, & c. q. d. vos estis fatui, quia talem magistrum sequimini.

7 At Iesus audiens, & c. Respondit eis primo per rationem, quia sensibilibus videmus, quod medicus familiaris se debet habere ad infirmum, qui eo indiget quam ad sanū. Cum ergo Christus sit verus medicus animarum, ut dicitur in Psalmis. Misit verbū suū & sanauit eos, ideo familiariter se debuit habere ad peccatores, qui sunt infirmi infirmitate spirituali. Secundo respondet per auctoritatem quæ habetur Osee 6.

8 Euntes autem discite, & c. q. d. ite diligenter considerate illud quod scribitur Osee 6.

9 Quid est misericordiam volo, & non sacrificium. q. d. si hanc scripturam consideratis inuenietis me facere secundū ipsam, propter quod concludit.

10 Non enim veni vocare iustos. licet aliquos iustos vocauerit ad augmentum gratiæ, ut Petrus, Andream, & consimiles.

11 Sed peccatores. supple vocare ad penitentiam.

Tunc

MORALITER.

8 Euntes autem discite quid est, misericordiam. Opus. n. magnæ misericordie est peccatores ad penitentiam inducere, ad religionis habitum assumendum.

Tunc accesserunt ad eum discipuli Iohannis dicentes. Per istos qui iactauerunt se de frequenti ieiunio significantur hypocritæ dicentes cum Phariseo, Luc. 18. b. Ieiunio bis in sabbato, quibus respondetur.

uitat, sed ad perfectum vitæ perfectioris vocat: illis verò ad penitentiam qui peccatis grauioribus inuoluti erāt. Vel nō eos vocat qui iustos se reputant, quia & hi si conuertuntur, iam non iusti sibi videntur.

* ad penitentiam.

1 Mat. 23. Discipuli Ioh. triplex ratione reprehēdendi sunt.

† chalamj oupualis.

Luc. 11. b. † affumentum

Discipuli autem sui non ieiunant. Iohānes, Marcus & Lucas ita hoc narrant, q. alij ab qui de hoc quæsierint. Vnde sciēdum hoc a plurib. esse quæsitum. Tribus de causis reprehēdendi sunt discipuli Iohannis, quia de ieiunio se iactant, & quia calumniantur quem sciebant a magistro esse prædicatum, & iunguntur Pharisæis quos magister eorum condemnauerat. Spiritualmente discipuli Iohannis & Pharisæorum ieiunant, quia qui opera legis vel traditionē hoīum sequitur, vel qui ēt vocem Christi tātum ante percipit, abstinens a bonis, ieiunio corde tabescit. Sed qui Christo adhæret, reficit. Iohannes vinum & ficeram nō bibit, quia abstinētia meritum auget, cui nulla est potētia nature. Dominus autē qui peccata potēst cōdonare, cur a peccatoribus declinaret, quos abstinētib. poterat facere iustiores? Ieiunauit & Christus, ne præceptum delinere. Manducat cum peccatoribus, vt gratiam & potestatem intelligas.

b Nunquid possunt. Quasi dicat. Facturi estis, vt lugentes ieiunent, quia estis sponsi occisuri. Nunquid possunt. De utroq; luctu vel ieiunio, qd est in tribulatione vel gaudio rñdet. Cū ablatus erit sponsus, tunc erunt in mœrore & luctu, donec p spiritum sanctum consolatio tribuatur. Quo dono percepto, ieiunium, quod fit per lēctiam iā renouati in vitā spirituale, celebrabunt, nec solum a cibis, sed ab omnib. terrenis.

c Lugere quamdiu cum illis est sponsus. Hoc verbo exprimit illud ieiunij quod pertinet ad humilitatē tribulationis: illud alterum qd pertinet ad gaudiū mentis ad spūalia suspensæ, & iō a cibis corporeis alienatē sequentib. similitudinib. de panno nouo signat, ostendens quod carnalibus, & ob hoc veterem sensum adhuc trahentib. hoc genus ieiunij nō cōgruat, quia dum ita carnales sunt, perfectionem nouæ vitæ habere non possunt. Quod hic ait lugere, Marcus & Lucas dicunt ieiunare. vnde & ipse: Postea ieiunabunt, non lugebunt.

* Petrus Chrysologus. Interrogatus Iohannes, sponsum esse sic testatus est Christum. Qui habet spōsam sponsus est, amicus autē sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem spōsi. Cōuenienter ergo discipulis Iohānis magistri

gistri sui voci rñdit, vt vel illi crederent, & non cogerēt tpe sponsi læta tristis intrare ieiunij, quia qui quærit sponsam, ieiunia seponit, relinquit austeram, totū se dat gaudiis, epulis indulget, totus blandus, totus amabilis incedit, & facit totū qd sponsæ tenera requirit affectio. Christus ergo qui tunc ecclesiam desponsabat, indulgebat mensis, conuiuantibus se non negabat, donec diuinis humana coniungeret.

d Et tunc non ieiunabunt. Luctus de absentia sponsi, nec ante incarnationē defuit in patribus, nec post passionem, nisi quamdiu in carne cum discipulis conuersatus est.

Allegorice. Quamdiu nobiscum est lætamur, cum propter peccata recedit, tunc indicendus est ieiunij luctus.

* Tertullianus. Certe in euangelijs illos dies ieiunij determinatos perant (Montani) in quibus ablatus est sponsus, & hos esse iam solos legitimos ieiuniorum Christianorum abolitis legalibus & propheticis vetustatibus.

e Ieiunabunt. A mundi amore, non solum a cibis. Spirituale enim ieiunium cum sit pars vitæ nouæ, nondum eis conuenit, qui per alia dediti sunt veteri vitæ.

f Nemo autē. q. d. carnales nondum fide passionis & resurrectionis solidati, non possunt seueriora cōtinentiæ præcepta sustinere, ne per austeritatem & fidē perdant. Sunt ergo discipuli quasi vetus vestis cui inconuenienter nouus pannus affuitur, i. aliqua pars doctrinæ quæ ad nouæ vitæ temperantiā pertinet, quia si hoc fiat, ipsa doctrina quodāmodo scinditur, cuius pars de ieiunio ciborum importune traditur, cum illa doceat generale ieiunij ab omnib. voluptatibus, cuius pannum. i. partem quæ ad cibos pertinet, dicit non oportere hominibus adhuc veteri vsui deditis impertiri, quia & illinc videtur. q. concisio fieri, & ipsi vetustati non conuenit.

* Petrus Chrysologus. Antiquam legis supellectilem dicit Iudaicis studijs attritā, corruptis sensibus, scēdis scissam, puris actibus obsoletam. Pannum rudem Euangelij nuncupat indumentum. Sed audi pannum nō scissuræ partem, sed principium texturæ. Tunc enim primum regalis indumenti tela de Christi vellere texebatur, de vellere quod dabat Agnus Dei qui tollit peccata mundi.

g Tollit enim. i. perfectio nouæ vitæ quæ vna est diuidis, & veteri fides quam habet aufertur, cui perfectio nouæ debebat.

Neque

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tunc accesserunt. Hic reprehendit Iohannis discipulo, & primo ponitur eorum interrogatio maligna, secundo. Christi responsio benigna, sibi. Et ait illis Iesus. Circa primum notandum, quod discipuli Iohannis in tribus deficiebant, primo quia de sua abstinentia se iactabant dicentes.

Discipuli Ioh. in tribus deficiebant,

2 Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequēter. quia talia sunt sciēda in secreto, vt supra d. elum est, cap. 6. c. Tu autem cum ieiunas, &c. Secundo, quia pharisæi se coniungebant dicentes; Nos & Pharisæi, quia audieram, Ioh. mag. strum suum Pharisæos redam. gredientem, & dicentem supra c. 3. d. Progenies viperarum, quis demonstrabit vobis fugere a ventura ira? Tertio quia Christum arguebant ex defectu abstinentie in discipulis dicent. s.

3 Discipuli autem tui, &c. Defectum enim discipulorum retorquebant in magistrum, de quo tamen audierant Iohannem dicentem, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, Ioh. 1. d.

4 Et ait illis Iesus. Hic ponitur Christi responsio: in qua ostendit, quod ieiunium corporale non competebat suis discipulis pro illo tempore, quia duplex est ieiunium. Quoddam quod ordinatur ad carnis refrenationem, & ad contemplationem disponit, & istud non competebat discipulis Christi, quando erat cum eis corporaliter, & hoc est quod

quod dicit.

5 Nunquid possunt filii sponsi. i. Christi qui est sponsus ecclesie. Lugere, &c. Se iur.

6 Venient autem dies, &c. quantum ad presentiam corporalem, scilicet in passione & ascensione in celum.

7 Et tunc ieiunabunt. q. d. tunc competet eis tale ieiunium. Aliud est ieiunium quod ex plenitudine & perfectione cōtemplationis procedit, quale fuit Moysi ieiunium in monte, quanto enim anima est in cōtemplatione magis eleuata, tanto est pauciori alimento contenta, vnde & Io. ethicorum dicit Philosophus, quod felix cōtemplatiuus est paucissimis contentus. Et tale ieiunium nō competebat discipulis, quia adhuc erant rudes & imperfecti, sed prius debuerunt per charitatem spiritus sancti innouari, quod factum est die Pentecostes, quando fuerunt per gratiam sancti spiritus innouati, & tunc debuerunt incipere nouum modum viuendi, & hoc est quod dicit Saluator per duplex exemplum. Primum ponitur hic.

8 Nemo autem immittit. i. iuramentum seu supplementum.

9 Panni rudis soni, quia in nouitate est spiffior.

10 In vestimento vetus. quia hoc causat deformitatem seu pulchritudinem a vestimento.

11 Et peior. quia propter deformitatem non coniungitur sordide cum

MORALITER.

5 Nunquid possunt, &c. q. d. Nō. Isti filii sūt de nouo per baptismū ex ecclesia & Christo generati, & istis nō sūt ieiunia imponēda, quia sicut dicit Gal. 5. d. fructus spiritus est charitas, gaudium, pax, &c. sed cū auferetur ab eis sponsus per mortale pec-

peccatum, tūc ieiunandum est eis per penitentiæ effectum. 8 Nemo autem immittit commissuram, hic dicit nouus pannus rudis, Per quem & per vinū significatur nouitas sacramentorum ecclesiasticorum, quæ non sunt ad ministranda hominibus in vestitate peccatorum manentibus.

Hæc

A Neque mittunt. Eosdem discipulos veteribus vtrib. cōparat, quos nouo vino. i. spiritualib. præceptis facilius dirumpi, quā id posse continere dicit. Sed post ascensionē accepto spiritu facti sūt vtres noui. Aliter. Vtres veteres sunt Scribæ & Pharisei. Pannus nouus, & vinum nouū, præcepta euangelij. que nō possunt sustinere Iudæi, ne maior fiat scissura, cū quibus Galathæ præcepta legis miscerant, in vtres veteres vinum nouum mittentes. Conueniunt autem hæc præcepta euangelica apostolis, non his qui traditionib. maiorum deprauati sinceritatē præceptorum Christi nequeunt custodire.

Distat inter nouum vinum & vestimentum. Vno intus reficimur, veste foris tegimur. Vestis ergo sunt bona opera, quæ foris quibus coram hominibus lucemus. Vinū, feruor fidei, spei & charitatis, quo in conspectu in nouitate sensus intus reformamur.

B Aug. A scite ab vtr. appellati sunt, a bxos. n. græce, latine vter dicitur, quem perhibentur inflatum & opertum circumire bacchantes, tanquam ipsi sint euangelici vtres noui nouo vino repleti, ac si vero Christus ebrietas, & Menadum bacchantumque choreas hac sententia suis commendaret.

b Ecce princeps vnus accessit. Marcus & Lucas dicunt at: hisynagogū nomine Iairum & filiā nō mortuam, sed mori proximā. Sed Matthæus causa breuitatis dicit rogasse, quod constat factū esse, nec attendit verba patris, sed quæ cogitauit & voluit. Ita. n. desperabat, vt potius vellet reuiuiscere, quā nō putabat viam inueniri posse. Vtrunque. n. petitū est, vt vel morientē saluaret, vel mortuam suscitaret. **Ecce princeps.** Archisynagogus, Moysen significat. Dicitur Iairus. i. illuminans vel

vel illuminatus, quia accepit verba vitæ dare nobis.

Vidēs dominū in carne venturum, cadit ad pedes eius dicens. Quod infirmū est Dei, fortius est hominibus. Pro filia rogat. i. pro synagoga, quæ sola lege instructa vnica ei erat. quæ lege & prophetis educata, postq. filios Deo generare debuit

spirituales, erroribus languens, in peccatis moritur. Prius pro ea patres rogauerunt, tamē magna fides gentium prius impetrauit. Synagoga in ciuitate legis, vt in domo in qua vnus Dei cultus est, moritur & suscitatur. Hæc non in domo, non in vrbe, a qua per legem excludēbatur, sed in itinere a domino sanat. Vnde & apostoli. *Vobis oportebat primum predicari verbum Dei, sed quoniam re. Act. 13. 8. illud, & in: & c. ec. con. ad g. mes.* Secundum Marcum & Lucam, mulier omnem substantiā in medicos erogauit, nec curam potuit, quia quanto magis gentilitas vires naturalis industriæ ad philosophos expendit, qui recte viuendi præcepta hominibus, se dare promittebant, tanto minus poterat a sordibus liberari, sed vbi cælestem medicum cognouit adesse, cepit remedium sperare & querere.

*** Chry.** Opus etiā sermonib. adiungitur, vt Pharisæi magis confunduntur. Nam & qui accessit, synagoge princeps erat, &

a Nouæ vitæ mysteria non sunt committenda mentibus nondū innouatis.

a **sura fit.** Neque mittunt vinū nouum in vtres veteres: Alioquin rumpuntur vtres, &

a Quod si fit, nec rudes mentes hoc pati possunt.

a Ipsa, doctrina nihil prodest. **b** Ipsæ mentes pondere præceptorum suffocantur.

a Noua mysteria mentibus innouatis committuntur, **b** Doctrina memoriz traditur, & mens non est sine fructu.

a **vinum effunditur, & vtres pereūt.** Sed vinum nouum in vtres novos mittit & ambo conseruantur. † Hæc illo loquente ad

b eos, ecce princeps vnus accessit, & adorabat eum, dicens. Domine filia mea mor-

a Incarnatus. **a** Misericordiz vel potentia.

a **do defuncta est, sed veni, impone manum**

a Ad deuotionem patrum respiciens, Iudæis prius verbum vitæ per se & per apostolos prædicauit.

a **tuam super eam, & uiuet.** Et surgens Iesus sequebatur eū, & discipuli eius. † Et ecce mulier quæ sanguinis fluxū patiebatur

a Superabundans. **b** Fide. **c** Post ascensionem. **d** Quia eum sequitur. **d** Mana fidei.

a **duodecim annis, accessit rétro, & tetigit**

a Ecclesia gentium. **b** Carnalium delectationum.

luctu magno premebatur.

c **Mulier quæ.** Salutem Iudæis paratam, spe certa præripuit gentilitas,

d **Duodecim annis.** Duodecim annis fluxit, sicut & illa filia creuerat duodenis, quia ex quo synagoga cepit Deo famulari, cepit gentilitas idololatria & peccato pollui.

e **Accessit.** Credidit, dixit, quia his tribus fide & opere omnis salus acquiritur.

NICOLAUS DE LYRA.

* cum veteri panno, & sic de facili causatur ruptura maior in veteri. Secundum exemplum ponit ad hæc d.

1 Neque mittunt. quia tunc est in ebullitione, cætera patent. Et his vult concludere, quod ea quæ sunt perfectionis magnæ, non sunt imponenda hominibus, donec spoliati fuerint veteri vitæ.

2 Hæc illo. Hic ponuntur quedam miracula ad discipulorum confirmationem. Et diuiditur in duas partes, quia primo narrat ad hæc quedam miracula in speciali, secundo, multa concludit in generali, ibi. Et circumibat. Prima in tres, secundum tria miracula quæ narrat. secūda. ibi. Et transeunte. tertia ibi. Egressis autem illis. Prima in tres, quia primo incipit narrare primum miraculum, secundo interponit quoddam aliud in medio factum, ibi. Ecce mulier. tertio reuertitur ad primum, ibi. Et cum venisset. Primum autem miraculum fuit de suscitatione cuiusdam puellæ defunctæ, & hoc incipit narrare dicens. Hæc illo, & c. hoc est ad Iohannis discipulos, reprehendendo eos, vt patet ex præcedentibus.

3 Ecce princeps. Qualis autem fuit princeps iste, non exprimitur hic, sed habetur Mar. 5. & Luc. 8. vbi dicitur, quod erat princeps synagoge. Iudæi enim habebant tantum vnū templum, vbi poterant offerre & immolare s. in Ierusalem, sed in alijs ciuitatibus & villis habebant loca determinata, in quibus conueniebat populus ad orandum & audiendum verbum Dei, & tractandum de his quæ pertinebant ad communem vtilitatem populi, & ille qui præerat cuius auctoritate congregatio fiebat, dicebatur princeps synagoge, talis erat iste qui accessit ad Iesum.

4 Et adorabat eum. faciendo scilicet sibi reuerentiam debitam dicens.

Do-

5 Domine filia. Marcus autem dicit, quod dixit eam esse in extremis. Lucas autem quod moriebatur, & hoc est verum quando pater recessit ab ea, & venit ad Iesum, sed antequam Iesus veniret ad domum patris eius, filia mortua est, propter quod nunc superueniunt de domo, qui dixerunt. Noli vexare magistrum, quia defuncta est filia tua, credentes quod Christus non posset suscitare eam a mortuis, licet posset eam sanare. Matthæus igitur ista omittit, vt breuius scribat, & accipit patris verbum ab illo tempore quo recipit nuncium, quia affectuatus per Christum dicentem sibi. Confide. vt dicit Marcus, credidit ipsam suscitandam per ipsum.

6 Et surgens Iesus. pergens. s. ad domum eius propter fidei suæ meritum.

7 Et ecce mulier. Hic interponitur miraculum de sanatione mulieris hæmorrhoiisæ, quod fecit Christus in via eundo ad suscitationem puellæ. Quod fecit Christus duplici de causa. Prima fuit, vt ostenderet nobis, quod non solum in termino, sed in via debemus bonis operibus occupari. Secunda fuit, vt per miraculū factum in via archisynagogus hoc videns certificaretur de suscitatione filie suæ in termino. Dicit igitur euangelista. Et ecce mulier, quæ fluxum, & c. Hoc exprimitur vt ostendat infirmitatis prolixitatem, & curationis difficultatem.

8 Accessit retro. Christus enim erat in turba magna, vt dicunt Marcus & Lucas, & ideo non poterat de facili habere accessum ad eum.

9 Et tetigit fimbriam vestimenti eius. Christus enim portabat vestimentum suum ad modum Iudeorum. Ad cuius euentiam sciendum, quod populus Iudaicus de quo Christus erat nasciturus secundum carnem, debebat pollicere quadam sanctitate speciali

* præ

MORALITER.

1 Hæc illo loquente. Princeps iste fuit archisynagogus, per quæ signatur archiepiscopus, cuius filia dicitur quæ libet suffraganeorum suorum ecclesia, quæ tunc moritur quando errore ali-

aliquo in fide vel moribus deprauatur, & tunc archiepiscopus debet erga Deum quantum potest pro suscitatione eius laborare.

7 Et ecce. Hæc mulier gentilitatē signat, quæ sedata fuit effusione sanguinis martyrum temporib. duodecim imperatorū quorum

† quorum

a *Si tetigero.* Fimbriam non vestē. Quia non vidit in carne dominum, sed suscepit per apostolos incarnationis verbum. Beatus qui vel extremam partem verbi fide tangit.

* Hilarius. Est autem in simplici intelligentia magna virtutis dominicę admiratio, cum potestas intra corpus manens rebus caducis efficientiam adderet sanitatis, & vsque in fimbriam operatio diuina procederet. Non enim diuisibilis & comprehensibilis erat Deus, vt corporea re clauderetur.

Hom. 32. in
Matth.

* Chrysostomus. Non aperte sed occulte cum fide vestem ipsi⁹ tetigit. Cum fide, dixi, quoniam non dixit, liberabor me ab hac agnitudine, si vestem eius tetigero, an non? Sed non dubitans, saniratem se ab eiusmodi tactu consecuturam, accessit.

Lib. 5.

* Opratus. Videns a filio Dei tātas celebrari virtutes, processit in turbam, videt & medicum, videt & populum, cogebat illam dolor vt medicinam peteret, pudor impediēbat ne causam coram masculis indicaret, inuenit consilium tacita fides Mittam inquit, manum meam & tangam fimbriam vestimenti huius, & sana fiam.

Li. 4. in Levit.

* Cyrillus Alexand. Sacrificiū vnū & perfectū immolatus est Christus. Huius sacrificii carnē si quis tetigerit continuo sanctificabitur, si immundus est, sanabitur, si in plaga est. Sic denique intellexit & illa quę profluum sanguinis patiebatur, quia ipse esset caro sacrificii, & caro sancta sanctorū, idcirco accessit ad ipsā. Ipsa quidē carnē sanctā contingere nō audet, nondū. n. mundata fuerat, neque quę perfecta sunt, apprehenderet, sed fimbriā tetigit vestimenti, quo sancta caro tegebatur, & fidei tactu virtutem elicit ex carne, quę se ab immunditia sanctificaret, & plagam quam patiebatur, sanaret.

Li. 7. Histo-
ria. 24.

* Eusebius Caesariensis. Ante fores huius mulieris, accepimus aream huius imaginem in genu inclinatam, & passis ante manibus supplicanti similem conspici. E regione autē illius alteram ex eadem materia viri rectam effigiem stare, decore diploidē indutā, manumque suam illi protendentem, Huius ad pedes peregrinū quoddam herbę genus nascitur, quod cū ad

ad diploidis oram ascenderit, omnium morborū medicamentum existit, quam quidem statuam Domini Iesu imaginem dicunt exprimere. Mansit autem ad noītam etatem.

b *Confide filia.* Credidit vtique quę petiit, sed inculcat robur, & perseuerentiam fidei.

c *Corde credebat ad iustitiam.*

fimbriam vestimenti eius. Dicebat enim

a *Si suscepero fidem incarnationis eius.*

a intra se. Si tetigero tantum vestimentum

a *Ab omni iniquitate mundabor. b* *A iudicio ad misericordiam.*

c *Quia quos præsciuit & prædestinauit, hos & vocauit.*

eius, salua ero. At Iesus conuersus & videns

a *Habe spem. a* *Ideo filia quia Fides tua*

b eam, dixit. Confide filia. Fides tua te salua

a *Iam in eo quod credidisti. b* *Ex illa hora. dominici aduentus, cepit*

b *habere salutem.*

uaam fecit. Et salua facta est mulier ex illa

b *Assumptis electis gentium, fides Christi prædicatur in populo*

b *Iudeorum.*

hora. Et cum venisset Iesus in domum principis, & vidisset tibicines & turbam tumultuantem, dicebat. Recedite, non est enim

a *Domite persuasiones, quia quidquid mentiamini de Christo, electio salutis erit.*

mortua puella, sed dormit, & deridebat eam.

a *Non fornicata est post deos alienos. b* *Quia Deo viuunt omnia.*

c *Quod faciunt Iudei assensum dare nolentes veritati.*

Et cum eiecta esset turba, intrauit & tenuit

manum eius, & dixit. Puella, non est enim mortua, sed dormit.

Et cum eiecta esset turba, intrauit & tenuit

manum eius, & dixit. Puella, non est enim mortua, sed dormit.

Et cum eiecta esset turba, intrauit & tenuit

manum eius, & dixit. Puella, non est enim mortua, sed dormit.

Et cum eiecta esset turba, intrauit & tenuit

manum eius, & dixit. Puella, non est enim mortua, sed dormit.

Et cum eiecta esset turba, intrauit & tenuit

manum eius, & dixit. Puella, non est enim mortua, sed dormit.

Et cum eiecta esset turba, intrauit & tenuit

manum eius, & dixit. Puella, non est enim mortua, sed dormit.

Et cum eiecta esset turba, intrauit & tenuit

manum eius, & dixit. Puella, non est enim mortua, sed dormit.

Et cum eiecta esset turba, intrauit & tenuit

manum eius, & dixit. Puella, non est enim mortua, sed dormit.

NICOLAUS DE LYRA.

* *pra alius populis, & ab eis distingui, & ideo data est eis circūcisio, vt quoddam signum distinctiuum in carne. Similiter data est eis lex, vt haberent quendam specialem modum viuendi. Similiter præceptum fuit eis in habitu distingui, vt patet Num. 15. d. Loquere de filiis Israel, vt faciant sibi fimbrias per quatuor angulos palliorum, ponentes in eis vitas hyacinthinas. Vitas enim hyacinthinae quę erant celestis coloris designabant, quod debbant habere conuersationem eminentem præ ceteris, secundum quod Paulus dicit ad Phil. 4. Nostra autem conuersatio in calis est, unde sequitur ibidem Num. 15. d. Vt recordentur mandatorum Dei, & sint sancti domino Deo suo. Talem ergo vestem portabat Christus, sicut & alia legalia obseruauit vsque ad passionem, & ideo mulier tetigit fimbriam, quia illud quod est in angulo pallii quod est a parte posteriori, facilius potest attingi.*

1 *Dicebat enim. s. credendo.*

2 *Si tetigero. non quia vestimenta habeant aliquam virtutem sanandi, sed quia per hoc declaratur virtus illorum quorum sunt vestimenta.*

3 *At Iesus. approbans ipsius fidem.*

4 *Dixit. Confide. patet litera.*

5 *Et cum venisset. hic reuertitur ad narrandum miraculum primo propositum de suscitacione puella dicens. Et cum venisset, &c. Diuersa melodia excitant diuersas passiones in homine. Aliqua enim*

excitant

MORALITER.

† quorū Nero fuit primus qui persecutionē primā mouit contra ecclesiā. Hęc autē mulier fimbriam vestimenti Christi tetigit, quādo Cōstantinus fidē incarnationis credidit, &

alij

excitant audaciam, sicut patet in bellicis tubis, & aliqua deuotionem, vt patet in canticis ecclesiasticis, & aliqua lætitiā, sicut patet in diuersis instrumentis musici, & alia excitant fletum & lamentationē, & talibus utebantur antiquitus in sepulchris magnarum personarū, vt prouocaretur multitudo ad fletum. Et tales dicuntur hic tibicines. c. lugubre cantantes.

6 *Et turbam tumultuantem. Id est, lachrymantem & euulnantem, & illud vocatur tumultus, quia causat sonum confusum. Sequitur.*

7 *Non est mortua puella. quia licet esset mortua secundum viā naturę, tamen non erat mortua illi qui poterat eam suscitare.*

8 *Sed dormit. Quod dicit, quia poterat eam ita faciliter suscitare, sicut homo potest alium hominem a somno excitare.*

9 *Et deridebant eum. credentes, quod loqueretur ex ignorantia, quia sciebant eam mortuam.*

10 *Et cum eiecta. Ex quo enim erant increduli, non erant digni videre miraculum, quia scriptum est supra 7. c. Nolite sanctum dare canibus.*

11 *Intrauit. cum Petro & Iohanne, & patre & matre puella, vt expressius dicitur Marc. 5. ad hoc vt isti essent testes miraculi.*

12 *Et tenuit. per tactum enim curabat, vt ostenderet, quod ista humanitas erat instrumentum diuinitatis miracula facientis, vt dictum est supra.*

Et

alij gentiles eius exemplo, Humanitas. n. uestimentum diuinitatis est in Christo, de quo dicit Philipp. 2. a. In similitudinē hominum factus est, & ha. inuentus, vt homo. Et tunc a fluxu sanguinis sanata fuit, quia fundere sanguinem catholicum cessauit.

Et

Adhuc corde tectâ, nondum ope
Are perpetrata, cuius facilem
 correctionem dominus ostendit
 dicendo puellæ. *Surge.* Nam in
 alijs duobus quos suscitavit, ali-
 quam videtur fecisse morâ. Vel
 in dicendo vel in expectando,
 vt. *Inuenis tibi dico surge.* Pro La-
 zaro fremuit spiritu, turbavit se,
 fleuit, clamauit. Pro quo sūt de-
 uotæ sorores. i. sollicitæ cogita-
 tiones Puella iam in domo pau-
 cis arbitris surgit, & eis vt nemi-
 ni manifestent præcipitur. Iuue-
 nis extra portam multa turba co-
 mitante Lazarus quoque corâ
 multis, quia publica noxa publi-
 co eget remedio, leuis leuiori, &
 secreta potest deleri penitentia.
B *Transseunte.* i. de domo princi-
 pis in suam domū. Domus prin-
 cipis synagoga est, sua domus
 celestis Ierusalem.
a *Duo cæci.* Duo cæci, duo po-
 puli inscij, donec Christum ce-
 perunt sequi.
 Hęc de duobus cæcis, & de
 mutō demoniaco sol^o Matthæ^o
 ponit. Illi autem duo cæci, de qui-
 bus alij narrât, non sunt isti, sed
 simile factum est: Ita vt si Mat-
 thæus non illius etiam facti me-
 minisset, posset putari quod nūc
 dicit dictum fuisse de illis. Sed
 scire debemus quædâ facta esse
 similia, quod probatur cum idē
C Euāgelista vtraque commemorat, vt si quando talia singu-
 la

a Non enim digni erant videre, quod non credebant.
 manum eius, & dixit: puella surge. Et sur-
 rexit puella, & exiit fama hęc in vniuersâ
 terram illâ. Et transeunte inde Iesu sequu-
 ti sunt eū duo cæci clamantes, & dicētes:
 Misere nostri fili Dauid. Cum autem
 venisset domum, accesserunt ad eū cæci,
 & dicit eis Iesus: Creditis, quia hoc possū
 facere vobis? Dicunt ei: Vtique domine.
 Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secun-
 dum fidē vestram fiat vobis. Et aperti sunt
 oculi eorum. Et comminatus est illis Iesus,
 dicens: Videte ne quis sciât. Illi autē exeun-
 tes diffamauerunt eum in tota terra illa:
 Egressis autē illis, ecce obtulerunt ei ho-
 minē mutum dæmonium hntē & eiecto
 dæmonio loquutus est mutus, & miratæ

la apud singulos inuenerimus, ac D
 que in eis contrarium, quod sol-
 ui non possit occurrat, non esse
 hoc idē factum, sed aliud si-
 mile.
 * Chrysostomus. Quare
 clamantes eos sequi permisit?
 Docet scilicet ambitionem esse
 fugiendam, & inanem hanc glo-
 riam non conquirendam. Nam
 cū prope domum esset, distulit
 curationem eorum, vt occultius
 ibi curaret, ac ideo etiam nulli
 hac de re quidpiam dicere præ-
 cepit.
 c *Creditis quia hoc possum, &c.* vbi supra.
 * Idem. Si misericordia so-
 la saluos faciebat, cur omnes sal-
 uos non facit? Habet enim ipsa
 misericordia quandam rationē,
 quoniam in eorum fide qui sal-
 uantur, radices agere solet. Nec
 his de causis tātummodo fidem
 ab eis petit, verum etiam quo-
 niam filium Dauid eum appella-
 bant, ad altius reducere volens,
 vt dignam de ipso existimatio-
 nem rectumque iudicium face-
 rent, interrogauit, creditis, &c.
 Non dixit, quoniam possum præ-
 cipib. id a patre meo impetrare,
 sed quoniam possum hoc facere.
 d *Hominem.* Significat gentilem
 populum, vel omne genus ho-
 minum, quo ducto per prædica-
 tionem ad Christum, & ablata
 idololatria confessus est Christum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et surrexit. ad vitam perfecte restituta.
 2 Et transeunte. Hic ponitur secundum miraculum principale in
 illuminatione cæcorum.
 3 Sequuti sunt. Vocabant autem eum filium Dauid, vulgata enim
 fama erat apud Iudeos, quod Christus nasciturus erat de semine Da-
 uid secundum carnem, & ideo quia credebant firmiter ipsum esse Chri-
 stum promissum ipsi Dauid, ideo vocant eum sic filium Dauid. Se-
 quitur.
 4 Creditis. Non querit hoc quasi ignorans eorum fidem, quia omnia
 sciebat per certitudinem, sed vt confessio exterior addatur fidei inte-
 riori, & sic sint digniores illuminari, quia secundum quod scribitur ad
 Ro. 10. b. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem fit con-
 fessio ad salutem. Sequitur.
 5 Illi autem. i. publice nunciauerunt. Sed queritur, quō fecerunt cō-
 trarium eius quod dixerat eis: Quia aut Christus voluit fieri illud ad
 dixit eis aut non: Si noluit, sequitur quōd fecerint contra præceptum
 eius, & sic peccauerunt, quod non videtur, quia non fuissent digni
 sanatione. Sin autem voluit, sequitur quod Christus mendax vel du-
 plex in verbis fuit, quod est impossibile. Sciendum quod in Christo po-
 nitur duplex voluntas, sicut & natura, vna diuina, & est duplex, vna
 signi & altera beneplaciti. Voluntatis enim beneplaciti est quia vult
 aliquid simpliciter & absolute, & sic Christus voluit miraculum pub-
 licari, quia contra voluntatem beneplaciti nihil fit, bene fit contra
 voluntatem signi. Alio fuit in Christo voluntas humana, & sic Chri-
 stus quodammodo voluit, & quodammodo noluit miraculum publi-
 cari, quia voluit publicari ad De. gloriam. Noluit autem hoc, vt
 ostenderet humanam laudem esse fugiendam, sicut etiam sunt aliqua
 que

que sunt partim voluntaria & partim inuoluntaria, vt dicitur 3. ethi-
 corum, sicut ille qui proicit merces in mari, vult & non vult proijce-
 re diuersis respectibus, quia non vult absolute, vult tamen in casu ta-
 li positus.
 6 Egressis. Hic consequenter ponitur tertium miraculum princi-
 pale de dæmonis eiectione. Egressis autem illis. i. cæcis iam illumi-
 natis.
 7 Obtulerunt. homines. s. illius terre.
 8 Hominem. Dicitur autem dæmonium mutum non formaliter, sed
 effeclue tantum: Ad cuius intellectum considerandum, quod natura
 corporalis obedit spirituali ad motum localem, voces autem significa-
 tiua formantur per motum lingue & labiorum & aliorum instrumen-
 torum naturalium, & ideo quia dæmon pro voluntate sua potest illa
 localiter mouere, potest per linguam hominis diuersa verba formare,
 & sic arreptitii aliquando loquuntur idioma eis ignotum, purus lai-
 cus latinum, & hoc est manifestum signum, quod sic loquens sit demo-
 niacus, quia talis loquutio non potest procedere nisi ab aliquo intel-
 lectu, & ideo cum non procedat ab intellectu hominis tale idioma
 ignorantes, sequitur quod procedat ab intellectu angeli vel demo-
 nis linguam sic mouentis, & sicut dæmon potest mouere linguam ad
 loquendum idioma incognitum, ita potest impedire linguam ne mo-
 ueatur ad loquendum idioma cognitum, & sic reddit hominem
 mutum. talis autem erat iste oblatas Christo, propter quod se-
 quitur.
 9 Et eiecto. quia amoto impedimento habuit officium loquendi si-
 cut prius.
 10 Et miratæ. quia admiratio consurgit ex inspectione rei insolite,
 quod fuit in proposito. Sequitur.

Raboth

Nun-

MORALITER.

1 Et transeunte. per ipsos significant fideles simplices & igna-
 ri, qui sequuntur dominum quando deuote vadūt ad sermo-
 nem audiendū, & ab eo illuminantur quando ab eo per præ-
 dicatorem instruuntur de necessarijs ad salutem. Per hoc au-
 tem quod dicitur.
 † Videte ne qui. ostenditur, quod prædicator dēt cauere ne
 laus hominū possit sibi nocere, quia tamen diuinū recipiēs
 beneficium, debet ex hoc ipsum laudare, subditur. Illi autem
 exeuntes

exeuntes diffamauerunt eum, &c.
 6 Egressis autem il. ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium
 habentem, &c. Per illum significatur homo peccatus a demo-
 ne per peccatum mortale. Et dicitur mutus, quia loqui non
 pot meritorie, sed Deo curandus offertur, quando iusti pro
 eo deprecantur. Sed tunc dæmon eiecitur, quando peccatū
 ipsius a Deo per infusionem gratiæ relaxatur, & tunc soluit
 eius lingua ad Dei præconia persoluenda. Pharisei autem
 dæmoniorum principi hæc attribuentes, sunt homines mali
 gni bonum deprauare studentes.

Et

A Rabbith Grece, v'starius, sed tamē indifferēt, & mutus & surdus dicunt.

Hom. 33. in Match.

* Chrysoſt. Non naturali curſu agrotatio, ſed dæmonis inſidijs illi accedit. Quapropter ipſe per ſe viuere orateque Ieſum non potuit, ligataque lingua ſibi vna cum anima dæmōnis, ab alijs affertur. Quas ob res nec fidem eorum eſt flagitauit, ſed illico laborantem curauit.

a Phariſæi autem. In Phariſæis infidelitas Iudæorum ſignatur. Et

a In turba nationum conſeſſio. b Quis ſimilis tui in fortibus domine? Non propheta non patriarcha

sunt turbę, dicentes. Nunquam apparuit ſic

a in Iſrael. Phariſæi autem dicebant. In principe dæmoniorum eiecit dæmones. Et circum-

b eumibat Ieſus omnes ciuitates & caſtella, docens in ſynagogis eorum, & prædicans

a Id est prædicationem, quę dicit ad regnum cęleſte. b Vi quibus non perſuadebant verba, perſuadebant miracula.

euangelium regni, & curans omnem lan-

g in populo.

guorem, & omnem infirmitatem *.

b Et circumibat Ieſus omnes. D

* Chryſoſtomus. Voluit dominus ipſo facto arguere accu-

ſationem Phariſæorum. Dæmō enim conuictum paſſus, non be-

nefacit, ſed nocet eis qui eum honorant. Dominus autē con-

trarium facit. In hoc etiam eru-

dit nos accuſatoribus noſtris, retribuere nō accuſationes, ſed

beneficia. Qui enim poſt accu-

ſationem deſiſtit a beneficio, monſtrat quoniam propter ho-

minum laudem benefacit.

in p

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

B 1 Nunquam apparuit. licet enim in vet. Teſt. aliqui legantur arrepti a dæmonibus, non tamen legitur aliquis curatus, qui cum obſeſſione dæmonis factus fuiſſet mutus.

2 Phariſæi autem, &c. In prin. Odium enim & inuidia faciūt interpretari facta in deteriorem partem & peruerti iudicia. Phariſæi autem odiebant Chriſtum, quia acriter arguebat eorum vitia, vt patet per euangelij decurſum: & ideo miracula a Chriſto facta virtute diuina dicebant eſſe facta arte magica, & eodem modo eiectionem dæmonum factam per Chriſtum, dicebant fieri virtute cuiuſdam ſuperioris dæmonis, cui inferiores obediabant ad nutum de corporibus exeundo. Sicut enim in angelis ſunt ordines, & alij ſunt alijs ſuperiores, ſic in dæmonibus cum in eis remaſerint naturalia integra ſecundum Dionyſium. Dicebant enim Phariſæi, quod Chriſtus habebat aliquem dæmonem ſuperiorem, quem vocabant Beelzebub ſibi familiarem & priuatum, & ſic dæmones inferiores de corporibus obſeſſis eiciebat per illum, ſed illud inferius rationabiliter reprobatur a Chriſto, vt videtur. 12. c.

Dionyſius de angelis.

Miraculorum m. l. i. c. d. Chriſti in ipſo comprehenſi non poſſet.

3 Et circumibat. Hic ponuntur miracula in generali, quia Euangelij ſcripta non poterant omnia facta Chriſti ſcribere in particulari, vt dicitur Iob. vlt. d. Multa quidem & alia ſigna fecit Ieſus in conſpectu diſcipu-

discipulorum, quę non ſunt ſcripta in libro hoc, quę ſi ſcribantur per ſingula, non arbitror totum mundum capere eos qui ſcribendi ſunt libros. Propter hoc enim in eccleſia dicitur in martyrologio: Et aliorum plurimorum ſanctorum, & c. hac ſ. de cauſa, quia Karolus magnus ſecit nquiri diligenter, obitus & actus martyrum, & aliorum ſanctorum, & inuentum eſt, quod diebus ſingulis occurrebant pluſquam trecenta feſta, propter hoc ſtatutum eſt, vt in fine martyrologij adderetur prædicta clauſula, & in generali ſaltem memoria ſanctorum fieret in eccleſia in die tranſitus eorum. Ita ſimiliter Euangelij ſcripta qui non poterant omnia miracula Chriſti in particulari ſcribere, ideo frequenter multa concludunt in quadam generalitate, ſicut dicitur hic: Et circumibat Ieſus, &c. id eſt in locis communibus eorum in quibus ſapientes conueniunt, per quod oſtenditur ſanitas doctrine eius, quę non erat in latebris & angulis, ſicut eſt doctrina hæreticorum.

Martyriano tudor E

4 Et prædicans. id eſt, legem nouã quę immediate introducit ad regnum, quod non faciebat lex vetus.

5 Et curans, &c. infirmitatem prolixam.

6 Et omnem infirmi. quantumcunque alias incurabilem: Ex quo patet multa miracula hic in quodam generali incluſa ad confirmationem legis euangelicę a Chriſto facta.

CAP. F

MORALITER.

3 Et circumibat. In hoc datur forma prædicatoribus euangelij vt ſolliciti ſint diſcurrere pro prædicatione verbi diuini.

† Do-

† Docens. non in latibulis, ſicut faciunt hæretici.

4 Prædicans & non fabuloſe inutilia vel curioſa.

5 Et curans. ſ. ſpiritualem.

ADDITIO

In c. 9. vbi dicitur in poſtil. Et ideo non videntur benedicere qui dicunt, quod ly illorum.

Sancti doctores & magnę auctoritatis hoc tenent quod reprobat poſtillator. vnde Hieron. ſuper illud verbum. Videns autem Ieſus fidem illorum dicit? Non eius qui offerebatur, ſed eorū qui offerebant, quod et videtur ſentire Chryſoſtomus ſimiliter, Iohānes episcopus, qui in hoc loco ſic dicit. Quantum valet apud Deū fides propria apud quę ſic valet aliena, vt intus & extra ſanaret hominē? Quā ſententiã glo. ord. interlinearis in hoc loco ſequitur. Nō ergo modicę audacię vñ tantis ſanctorum auctoritatib. contraire præſertim cū ſi ſane intelligant manifeſtam contineant veritatem. Ad cuius euidentiã ſciendum quod meritum dupliciter pot conſiderari, prout communiter doctores diſtinguunt. ſ. de condigno vel de congruo. Condignum. n. attenditur ſecundum proportionē æqualitatis. Congruum vero attenditur ſecundum equalitatem proportionis. Si autē loquamur de condigno nullus pot mereri alteri primam gratiã, niſi ſolus Chriſtus, de quo ad Heb. 2. cap. Qui multos filios in gloriam adduxerat, &c. Si autē loquamur de merito congruo. pot aliquis mereri primam gratiam. Congruū eſt .n. ſecundum amicitie proportionem, vt Deus impleat hoīs iuſti ſeu ſancti voluntatē in ſaluatione alterius, præſertim non ponentis impedimentum, vñ in propoſito remiſſio peccatorū fuit conceſſa paralytico pp meritum fidei offerentiū, non de condigno, ſed de congruo, & ite ſunt intelligendę auctoritates ſanctorū prout S. Thomas in 1. 2. q. vlt. art. 6. in reſponſione ad primum argumentum hoc declarat. Nec ex hoc ſequeretur, quod remiſſio peccatorum fuiſſet paralytico data ſine propria fide, nā in iuſtificatione impij quę habet per primã gratiã, fides propria requiritur, vñ de Rom. 5. a. Iuſtificati igitur ex fide, &c. ſed talis fides nō præcedit primam gratiam per modū meriti, alioquin hō poſſet ſibi mereri primã gratiam, quod eſt contra communem determinationem doctorū. Quod autē allegat poſtillator pro opinione ſua, ex hoc quod dicitur. Conſide fili, remittunt tibi, &c. non valet. Tum quia hoc intel-

Meritū dupliciter poteſt conſiderari.

intelligitur facta diſmiſſione per quam fuit filius adoptionis. Tū quia hoc fuit dictum ad oſtendendum humilitatem Chriſti, vñ glo. ſuper illud verbum, humilis dominus filium vocat, quem ſacerdotes tangere dedignantur.

Replica. In c. 9. vbi dicitur. Vt vidit fidem illorum. exponit poſtillator. i. paralytici & offerentium, addēs, non benedictum, qui exponunt de fide offerentium tantum. Et ponit ad hoc rationē, ſed Burg. dicit hoc fore magnę audacię ſanctorū auctoritatib. contraire. Addens quod dicta illorū doctorum ſi ſane intelligantur manifeſtã conſirmēt veritatē. Et volēs hoc declarare inuoluit, & ſe & doctorū dicta in multis minus probabiliſter dictis, de quib. per ſingula iudicare non eſt præſentis propoſiti. Dicit igitur hic, quod audacia nō eſt reprehendiſſibilis, negare in dictis ſanctorū, quod in factis Dei correſpondēt ſe habentib. concedere nō audemus. Verificare. n. quod formalē includit contradictionē ſi Deo non concedimus, nec doctori quantumcumque ſancto in hoc gerimus morē. Nūc autē, ſicut præteritum non eſt præteritū apud Deū cenſentur impoſſibile, ita Iuſtū circa idē & pro eodem ſimili rōne videtur inopinabile. Paralyticus autē (de quo ſermo) curatus eſt, non ſolū a morbo corporis, ſed et mentis, vt vult B. Aug. li. 83. quaſtionū. q. 8. igitur fuit iuſtificatus. Doctores autē per Burg. adducti negare videntur eius fidē. Si igitur in curatione non habuit fidē, neque iuſtitiam, & ſic fuit iniuſtus, ſic curatus fuit iniuſtus, quę eſt formalis cōtradictio. Poſſunt igitur doctores aliter intelligi quā Burg. ibi voluit intelligi, ſic quod hi qui dicunt Chriſtū ad offerentiū fidem reſpexiſſe, non oblati, ſubaudiatur principaliter, cū hoc ſtat quod reſpexit fidem paralytici minori fortaffe affectione formatã. Nec valet reſponſio Bur. ad argumentū poſtil. cum dicit per hoc quod dicit. Conſide fili. fides ſit exacta poſt diſmiſſionem peccatorū, quia per diſmiſſionē peccatorū fuit iuſtus, & filius adoptionis, vt dicit Burg. fruſtra igitur poſt iuſtificationē exigebatur fides, ſine qua nemo iuſtus, quia iuſtus ex fide viuunt, impoſſibile eſt ſine fide placere Deo. Exigere igitur fides ante iuſtificationē quatenus ex fide iuſtificaretur præuia. Fuit igitur fides, & oblatus & offerentiū, ad quam Chriſtus dicitur hic reſpexiſſe ſecundum poſtillatorem.

H. 11

CAP. X.

CAP. X.

Idens autem turbas miser-
tus est eis, qui erant vexati,
&† iacētes sicut oves non habentes pasto-

rem. Tunc dicit discipulis suis. † Messis qui-

dem multa: operarij autem pauci: Rogate

ergo dominum messis, vt mittat operarios

in messem suam. † Et conuocatis duode-

cim discipulis suis, dedit illis potestatem

† spirituum immundorum, vt eicerent

eos, & curarent omnem languorem,

& omnem infirmitatem. † Duodecim

Miser. Viam veritatis ape-

porales auferendo.

Et conuocatis. A curatione fo-

cus Petri vsque huc, continua-

tionem habuerunt relata mira-

cula, & fuerunt ante sermo-

nem in monte habitum facta,

quod ex electione Matthæi q̄

inter ipsa refertur, indubitāter

habem^r. fuit enim vnus de duo-

cim electis in monte ad aposto-

latum. Hic autem redit ad or-

dinem rei, sicut gesta est post

curatum centurionis seruum.

Duodecim. Hi sunt operarij,

qui mittendi erant, & quadra-

ti orbis partes ad fidem trinita-

tis vocaturi. Quorum prædica-

tio, vt pondus haberet auctori-

tatis, datur eis potestas curan-

dæ omnis infirmitatis.

Augustinus. Elegit ergo

hos in discipulos, quos & Apo-

stolos nominauit, humiliter natos, inhonoratos, illuminatos

vt quic-

Clementiz intitu. Genus humanum.

Compassus est. Per varios errores da-

monum.

Vana securitate torpentes, & hoc ex vitio

doctorum, qui eos in viam veritatis non

adduxerant

Turba populorum, suscipiendo verbo & ferendo fructus apta.

Prædicatores.

Prædicatores ad congregandam electorum ecclesiam.

Vnde dicitur. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos per gratiam.

Tam visibiliter in corpore, quam invisibiliter in anima vexantur.

Tam intrinsecus quam extrinsecus.

vt quicquid magnum essent, D.

& faceret, ipse in eis esset & A

faceret. Habet inter eos vnū

malum, quo malo yrens bene,

vt sua passionis impletur dispo-

situm, & ecclesie sua toleran-

doium malorum præberet ex-

emplum.

Tertullianus. Duodecim

fontes olim, duodecim gem-

ma in tunica sacerdotis, duo-

decim lapides a Iesu de Iordane,

& in arcam testamenti con-

diri, totidem Apostolis por-

tendebant, vt fontes rigantur

aridum orbem nationum, vt

gemmas illuminatos sacram

ecclesia vestiret, vt lapides so-

lidos quos de lapacro Iordanis

Iesus verus elegit.

Duodecim. Catalogus apo-

stolorum, ideo hic ponitur, vt

præter hos, qui pseudo fuerunt

erant excludantur. Et vt tam

nomina eorum quam eis cre-

dentium in libro vite esse scripta significetur.

lib. 4. contra

marcionem

† Luc. 10. a.

21. dist. cap. in

nouo.

E

† Mar. 3. 6.

† Luc. 6. b.

21. dist. par. 1.

quare aposto-

lorum non i-

na exprimitur

F

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. X.

Idens autem. Postquam Matthæus descripsit legis euange-

licæ dationem, & eius confirmationem, hic consequenter

ponit eius promulgationē. Et diuiditur in duas partes, quia primo

ponitur eius promulgatio apud propinquos scilicet Iudeos,

secundo apud extraneos scilicet gentiles. cap. 15. Prima in duas,

quia primo promulgatur manifeste, secundo, parabolice. cap. 13.

Item prima in tres, quia primo describitur promulgantium ipso-

rum scilicet apostolorum institutio, secundo dubitantium confir-

matio cap. seq. tertio, impugnantium confutatio. cap. 12. Iterum

prima in duas, quia primo ponit institutionis ratio. secundo, ipsa

institutio, ibi. Et conuocatis. Circa primum sciendum, quod licet

patet ex præcedentibus multi sequebantur Christum, tum pro-

pter eius prædicationem audiendam, tam propter infirmitatem

curationem habendam, Christus autem ita pauper erat, quod

nec domicilium vbi caput reclinaret habebat, & ideo turbæ se-

tem vite, ibi. Gratis accepistis. Item prima in duas, quia primo con-

fertur auctoritas seu potentia prædicandi ipsis apostolis, secun-

do, numerantur sub nominibus proprijs, ibi. Duodecim discipulo-

rum. Circa primum considerandum, quod dicitur Luc. 10 non so-

lum dominus misit duodecim apostolos ad prædicandum, sed et

72. discipulos, verum tamen quia duodecim apostoli fuerunt prin-

cipales eis discipulis, & maior potestas est eis collata à Christo,

ideo de ipsis facit hic solum mentionem Matthæus dicens: Con-

uocatis duodecim discipulis suis, id est apostolis, qui principaliter

erant sui discipuli, vt visum est.

7 Dedit illis potestatem. Cum enim doctrina non sit efficax, nisi

fuerit probata. ex quo misit eos ad docendum, debuit eis dare

gratiam miraculorum, quia aliter non potest probari veritas hu-

ius doctrinæ. cum excedat facultatem intellectus humani, pro-

pter quod dicitur Marci ult. d. Ipsi vero profecti peadicauerunt vbi

que domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

Si autem queratur quare prædicatores moderni talia signa non

faciunt Respondet Gregorius: quia cum fides catholica sit suffi-

cienter probata per miracula Christi, & apostolorum, non oportet

vlterius hanc probationem reiterare. Sicut etiam arbuta pri-

mo cum plantantur, frequenter irrigantur, cum autem in terra

MORALITER.

† Tunc dicit discipulis suis. per hoc ostendit quod habentes gra-

tiam prædicandi non debent alios ab hoc impedire, sed magis

promouere.

Et conuocatis, &c. sicut natura dando formam substantialem,

dat proprietates consequentes, vt igni leuitatem, terræ vero gra-

uitatem, sic auctor natura statuens hominem in aliquo dignita-

Hos

A Petrus & Andreas. Apostolorum paria iugaq; sociat Petrum & Andream fratres non tam carne quam spiritu. Primus Scribit Simon cognomento Petrus ad differentiã alterius Simonis qui dicitur Chananæus a Chara vico Galilææ, vbi dñs aquas conuertit in vinum. Voluit dominus apostolorum principem prius alio nomine vocati, vt ex ipsa commutatione nominis sacramenti viuacitas commendaretur. Idem est Latine Petrus & Græce, qd' Syriace Cephas, nomen deriuatum a Petra, quod est Christus in quem credebat.

Hieronymus. Simon .i. obediens, qui propter primatũ apostolici ordinis vocatur Petrus, .i. firmus. Andreas Græce virilis, quia viriliter Christo adhæsit.

B Philippus os lampadis qui lumẽ inuentum predicauit Nathanaeli. Bartholomeus filius suspensentis aquas. .i. Dei, qui mentes doctorum sursum eleuat, vnde inferius aquas distillat. Iacobus supplantator. Iohannes Dei gratia: vel in quo est gratia, quia & ille curam carnis domino vocante supplantauit, & ipsam carnem Herode trucidante contempsit. Iste ob præcipui amoris gratiam supra pectus domini recubuit. Iacobus sane & Iohannes ob eximium virtutis & animi culmen, filij tonitru (vt in euangelio Marci scriptum est) cognominati sunt: quorũ vnus a cælestibus intonat; In principio erat verbum. Et ambo sepe seorsum duci, & aliquando sonum de nube terrificum audire meruerunt: Hic est filius dilectus. Thomas & Matthæus. Ceteri Matthæum prius ponunt, & prudenter tacent publicanum. Iste & se postponit & publicanum dicit, vt vbi abundauit delic. superabunda. & gratia. Thomas abyssus, vel geminus, Græce dydimus, quia quo ceteris diutius dubitauit, eo altius veritatem resurrectionis agnouit. Matthæus donatus. Iacobus Alphæi qui & frater domini, quia filius materteræ eius Mariæ, quæ Maria Cleophae dicitur.

C Hos duodecim misit Iesus præcipiens eis, & dicens. In viam gentium ne abieritis, & in

phæ dicitur. Vel quia Alphæus Cleophas etiam dicitur est, vel eo defuncto post natũ Iacobũ Cleophae nupsit. Thadæus corculus. .i. cordis cultor. Alio noie dicitur Iudas frater Iacobi fratris dñi, vt in epistola sua dicit. Simon ad differentiã Chananæus a Cana vico, qd' interpretatur zelus. Vnde & zelotes, id est emulor. Iudas scariothis, a vico vbi ortus est. Vel ex tribu Isachar, præfagium suæ dånationis nomen accepit: quia Isachar (quod dicitur merces) perditionis præmium insinuat. Scarioth interpretatur memoria mortis, quia nõ repente per suafus, sed diutius meditatus peregit scelus. Qui prouide inter apostolos eligitur, quia quãta est veritas quã nec aduersarius minister infirmat & ad iudiciũ humanæ infirmitatis voluit deserti & prodi modesteq; tulit. Duo & duò nominatiuim exprimuntur, vt iugalis societas approbetur. Hi sunt. 12. filij. Iacob 12. principes plebis Israel. 12. fontes reperti in Elim. 12. lapides in veste sacerdotis. 12. panes propositionis. 12. exploratores a Moyse missi. 12. lapides altaris. 12. lapides a Iordane eleuati. 12. boues sub mari æneo. 12. stellæ in corona sponsæ. 12. fundamenta. 12. portæ ciuitatis. Multis alijs figuris prænotati sunt, apti ad dispensanda diuina mysteria.

Alias discipulorum.
 autem nomina apostolorum hæc sunt.
 primus Simon, qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius, philippus & Bartholomeus, Iacobus Zebedei, & Iohannes frater eius, & Thomas & Matthæus publicanus, & Iacobus Alphæi, & Thadæus, Simon Cananæus, & Iudas Scariothis, qui & tradidit eũ.
 Hos duodecim misit Iesus præcipiens eis, & dicens. In viam gentium ne abieritis, & in

12. panes propositionis. **12.** exploratores a Moyse missi. **12.** lapides altaris. **12.** lapides a Iordane eleuati. **12.** boues sub mari æneo. **12.** stellæ in corona sponsæ. **12.** fundamenta. **12.** portæ ciuitatis. Multis alijs figuris prænotati sunt, apti ad dispensanda diuina mysteria.
b Thomas. Abyssus, quia altitudinem diuinæ virtutis in resurrectione certa fide penetrauit. Vel Thomas geminus, quod est Græce dydimus, propter dubium cor in credendo.
c Et Iudas Scariothis. Magnũ in nobis exemplũ doctrinæ, eũ qui oia nouerat non dubitaret proditorem in discipulũ eligere, atq; Apostolũ ordinare. Habet enim Christus conscitũ mundicię testem, cum suum non dubitet eligere proditorẽ.
d In viam. Post resurrectionẽ dicit: Docete omnes gentes. Sed hoc ante, quia prius oportet Iudeis prædicari, ne causam habeant non recipiendi, quia ad gentes apostolos misit.

Hila-

NICOLAUS DE LYRA.

hortum militantis ecclesie: Duodecim lapides viui coniuncti cemento Charitatis ipsi Christo tanquam primario lapidi, duodecim boues sustentantes mare æneum. .i. doctrinam sacramentorũ in quibus lauantur animæ fidelium: Duodecim prophetae annunciantes mundi terminum & iudicis aduentum. Duodecim stellæ illustrantes totum mundum: Duodecim fundamenta ipsius spiritualis Ierusalem: Duodecim portæ eiusdem, quia per ipsos habemus aditum ad patriam æternam. Dicit ergo. Duodecim, &c. Primus Simon, non propter primitatem temporis, sed dignitatis, quia tanquam principali apostolo Christus dimisit sibi ecclesiam regendam, vt patet Ioan. vlt. e. Andreas autem frater eius fuit primus Christi discipulus ordine temporis, vt patet Ioan. 1. quia vt ibi dicitur, vnus ex duobus qui sequuti sunt Iesum, erat Andreas frater Simonis Petri, & tanquam principalior de illis duobus, vt ibidem nominatur, nomen autem alterius taceretur, & postea ibidem subditur de vocatione Petri, & vocatur Simon, quia hoc erat nomen eius.

- 1 Qui dicitur, quia hoc nomen Petrus fuerat sibi impositũ post conversionem, sicut etiam quando adultus baptizatur, mutatur nomen eius.
- 2 Andreas frater eius, scilicet filius. Et iste dicitur Iacobus maior respectu alterius Iacobi triplici ratione, scilicet ratione vocationis, quia prior vocatus a Christo. Secundo ratione familiaritatis, quia Christus ipsum ad secreta sua admittebat, vt patet in in transfiguratione Matth. 7. & in suscitatione puellæ Marci. 5. Tertio ratione passionis, quia primus inter apostolos est ad Dei gloriam translatus per martyrium, vt habetur Act. 12.
- 3 Et Iohannes. .i. filius. Et iste Iacobus minor respectu alterius, & hoc ex eisdem rationibus quibus alter dicitur maior.
- 4 Et Thadæus. Iste Act. 1. vocatur Iudas Iacobi, quia frater fuit Iaco-

Iacobi minoris.

- 5 Simon. dicitur autem iste Chananæus, non quia esset de genere Chanaam, sed sic nominatus a Chana, quæ est quædam villa Galilææ, vbi fuerunt ille nuptiæ, de quibus habetur Ioan.
- 6 Et Iudas. dicitur Scariothis non quia de genere Isachar, vt dicunt aliqui, sed a loco vnde natus fuit Scarioth, qui est quidam vicus in Iudæa.
- 7 Qui &. Istud additur ad differentiam Iudæ fratris Iacobi, & ad ostendendum prophetiam David completam, quæ dicit quod Christus esset tradendus a discipulo, secundum quod dicitur in Psal. Etenim homo pacis meæ in quo sperabam. Et ad excusationem bonorum, quando in congregatione eorum aliquis malus reperitur.
- 8 Hos duodecim. Hic traditur apostolis forma doctrinæ, & primo quantum ad locum cum dicitur.
- 9 In viam. vbi prohibuit eis ne irent ad prædicandum gentilibus extra terram promissionis.
- 10 Et in ciuitates. licet isti essent in terra promissionis, tamen erant partim gentiles & partim Iudæi, vt hñ 4. Reg. 17. Ductis. n. decẽ tribubus in captiuitatẽ per regẽ assyriorũ missi sunt ab eo gẽtiles ad habitadũ in Samaria, & in alijs ciuitatibus ppinquis, sed dñs misit leones qui interficiebant eos, & ideo super hoc habito consilio rex Assyriorũ misit vnũ de captiuis sacerdotibus ad eos, vt doceret eos colere dominũ, vnde & ipsi receperunt libros Moyse tantũ, & nihilominus cũ hoc idola colebant. Rõ aut quare apostoli fuerunt prohibiti prædicare prædictis gentilibus, fuit, quia non erat magnũ tẽpus vsque ad Christi passionẽ, & conueniens erat vt eius aduentus primo denunciaretur Iudæis, quib. principaliter erat missus, ideo illud tempus, quod erat vsq; ad passionem Christi futurum, erat necessarium ad manifestadũ Iudæis per apostolos Christi aduentum, & hoc est quod subditur.

I Sed

MORALITER.

B Hos duodecim. Per istum numerum qui cõponitur ex denario & binario, significatur quod apostoli & eorũ successores qui sunt episcopi debent præ ceteris implere decalogum legis, & duo præcepta charitatis.
 † Præcipiens, &c. Id est modũ viuendi eorũ non tenueritis; Quia

Quia sicut dicit Gregorius in pastoralis: Tantum transcendere debet actionem populi actio præsulis, quantum distat a grege vita pastoris.
 10 Et in ciuitates. per quas significantur conuenticula & doctrine hereticorum: Quia sicut Samaritani partim tenebant vetus Testamentum, & partim negabant, sic heretici partim tenent fidem Christi, & partim negant.

I Eum

G * Hilarius. Iudæi tamen licet oues vocentur, in Christum luporum ac viperarum linguis & faucibus sauerunt. Allegorice. Ne simus similes hæreticis.

A *Appro. re.* Per fidem prope est regnum, sicut enim fit peccans, terra, ita iustus fit cælum, in quo Deus præsidet. Vnde dicitur. *Regnum Dei intra vos est, &c.*

Ecce quid debeant prædicare: Appropinquabit regnum cælorum.

b *Infr. cu.* Ecclesia infirmos statu boni operis confortat. mortuos in peccatis, vel sine fide, suscitatur, leprosos erroribus asperfos mundat, demones per exorcismos fugat.

* Hilarius. Tota autem virtutis dominicæ potestas in Apostolos transfertur, ut qui in Adam imagine & similitudine Dei erant figurati, nunc perfectam Christi imaginem sortiantur: & quidquid malorum Adæ corpori Satanae instinctus intulerat, hoc rursus ipsi de comunione dominicæ potestatis emendent.

c *Gratis accepistis.* Ne Iudas qui oculos habebat de prædicta potestate pecuniâ congregare velle, nequitiam eius supprimit dominus, dicens. *Gratis acce.* Damnat etiâ hic perfidiam simoniacæ

simoniacæ hæreseos. Dona spiritualia precio vilescunt. **D** *Aurum neque arg.* Qui hæc haberent, viderentur non causa salutis prædicare, sed lucri.

* Chrysostomus. Quia spiritualium mercationem supra Dominus prohibuerat, cõsequenter radicem omnium malorum euellens, ait nolite possidere, &c.

Hom. 33. in Matth.

ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed potius ite ad

oues quæ perierunt domus Israel. Euntes autem prædicare.

dicentes ¶ quia appropinquabit regnum cælorum, infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demones eiicite: Gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris: ¶ Non peram in via, neque duas tunicas,

neque pecuniam in zonis vestris. Duo sunt genera necessariorum: vnum quo emuntur necessaria, aliud ipsa necessaria. Per pecuniam in zonis, illud vnde emuntur: Per peram quod emitur, quod ibi reponitur.

De hoc in passione. Quando misit vos sine sacculo & pera nunc quid defuit vobis aliquid? At illi dixerunt. Non.

De hoc in passione. Quando misit vos sine sacculo & pera nunc quid defuit vobis aliquid? At illi dixerunt. Non.

De hoc in passione. Quando misit vos sine sacculo & pera nunc quid defuit vobis aliquid? At illi dixerunt. Non.

De hoc in passione. Quando misit vos sine sacculo & pera nunc quid defuit vobis aliquid? At illi dixerunt. Non.

De hoc in passione. Quando misit vos sine sacculo & pera nunc quid defuit vobis aliquid? At illi dixerunt. Non.

De hoc in passione. Quando misit vos sine sacculo & pera nunc quid defuit vobis aliquid? At illi dixerunt. Non.

De hoc in passione. Quando misit vos sine sacculo & pera nunc quid defuit vobis aliquid? At illi dixerunt. Non.

De hoc in passione. Quando misit vos sine sacculo & pera nunc quid defuit vobis aliquid? At illi dixerunt. Non.

De hoc in passione. Quando misit vos sine sacculo & pera nunc quid defuit vobis aliquid? At illi dixerunt. Non.

De hoc in passione. Quando misit vos sine sacculo & pera nunc quid defuit vobis aliquid? At illi dixerunt. Non.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed potius ite ad oues. Et patet post Christi passionem aliquibus Iudæis conuersis ad fidem, & aliis pro maiori parte in infidelitate remanentibus, apostoli iuerunt ad prædicandum gentilibus: & hic erat modus à Deo institutus, ut habetur Act. 13. g. quod Barnabas & Paulus dixerunt Iudæis: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad gentes, sic enim præcepit nobis dominus. Secundo traditur forma doctrinæ quantum ad docendi actum, cum dicitur.

2 Euntes autem, &c. *appro. re. cæl.* Id est, Christus qui est dator regni cælorum. Sciendum enim, quod regnum cælorum quinque modis accipitur in hoc euangelio. Primo pro ecclesia militante. sup. 5. b. Qui soluerit vnum de mandatis illis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum, ut Greg. exponit, quod regnum cælorum ibi dicitur Ecclesia præsentis temporis. Secundo, pro ecclesia triumphante. eo. cap. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Tertio, pro lege Moysi. inf. 21. d. *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius,* quia verus intellectus veteris Testamenti est ablatus à Iudæis suis peccatis exigentibus, & datus est Christianis. Quarto, pro euangelio Christi. inf. 13. g. *Omnis scriba doctus in regno cælorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera,* quia doctores catholici testimonia proferunt de nouo Testamento, & per consequens de veteri quod includitur in ipso, sicut rota in medio rotæ, ut habetur in figura Ezech. 1. Quinto, accipitur pro ipso Christo. inf. 12. c. *Si in digito Dei circio demonia, profecto peruenit in vos regnum Dei.* Id est, Christus dator illius regni. Per electionem enim demonum virtute Dei probauit se esse Christum. Et hoc modo accipitur hic regnum cælorum. Id est, Christus. Ita erat prædicatio apostolorum pro illo tempore, quia denunciabant Iudæis Christum venisse. Et quia doctrina non est efficax, nisi adit probatio, sequitur modus conueniens ad probandum veritatem huius doctrinæ scilicet opera facta diuina virtute, cum dicit. *Infirmos, &c.*

3 *Gratis*

MORALITER.

2 Euntes autem prædicare dicentes, quia appropinquabit regnum cælorum. Verus enim testamentum promittebat bona transitoria & terrena, sed euangelium promittit cælestia & æterna.

¶ *Infirmos curate mort.* &c. Moraliter. Infirmi sunt acidiosi in quibus non est vigor bene operandi. Mortui vero sunt qui digna mortis opera faciunt. Leprosi sunt luxuriosi, nam luxuria est vitium contagiosum sicut lepra. Dæmoniaci sunt sortilegi. Illos curare debent prædicatores Euangelij. Et subditur modus curandi cum dicitur.

3 *Gratis accepistis gratis date.* Per hoc excluditur ab eis vitium

acceperunt potestatem curandi infirmos, suscitandi mortuos.

e *Neque pecuniam in zonis vestris.* Duo sunt genera necessariorum: vnum quo emuntur necessaria, aliud ipsa necessaria. Per pecuniam in zonis, illud vnde emuntur: Per peram quod emitur, quod ibi reponitur.

De hoc in passione. Quando misit vos sine sacculo & pera nunc quid defuit vobis aliquid? At illi dixerunt. Non.

G *Neque*

3 *Gratis accepistis.* Hic confirmantur apostoli quantum ad veritatem vitæ. Et diuiditur in quatuor partes. Primo, ostenditur, quod non debent moueri ad prædicandum cupiditate, secundo, quod nec terri aduersitate, ibi. *Ecce ego mitto vos:* tertio, nec retrahi carnalitate, ibi. *Nolite arbitrari,* quarto, quod nec amore præsentis vitæ, ibi. *Et qui non accipit crucem.* Prima in duas, quia primo retrahit eos à cupiditate, secundo, quia in vita mortali quilibet indiget necessariis, ostendit qualiter debeant habere necessaria vitæ, ibi. *Dignus est operarius.* Circa primum sciendum quod cupiditas ostenditur in duobus. In male accipiendo, & hoc prohibet d. *Gratis accepistis.* Scilicet gratiam à Deo vobis collatam, siue sit gratia gratum faciens, siue sit gratia gratis data.

4 *Gratis late.* Eodem modo sicut accepistis. Pro spiritualibus enim actibus, ut pro administratione sacramentorum & prædicatione & cõsimilibus, non debet aliquid accipi, quasi precium. Secundo ostenditur cupiditas in male possidendo, & hanc excludit, cum dicit.

5 *Nolite possi.* Prædicator enim verbi diuini debet esse absolutus à sollicitudine. Temporalia enim in sui acquisitione molestant animum, & adhuc plus in sui possessione, quia sunt iam quasi membra incorporata ipsi habenti, & ideo magis trahunt animum hominis ad inordinatam dilectionem sui, & quia hoc suffocat verbum Dei, ideo non debet esse in prædicatoribus euangelij. Sequitur.

6 *Neque pecuniam.* Ad prouidendum scilicet vobis de necessarijs in via.

7 *Non peram.* Id est, repositorium ciborum ad portandum in via, Hoc totum dicit ad excludendum sollicitudinem temporalium à prædicatoribus verbi diuini, sequitur.

8 *Neque duas.* Id est, vestes superfluas. Terra enim promissionis calida est multum, & de communi cursu sufficit vna tunica, illud enim quod esset ibi sufficiens vel etiam superfluum, esset in regione frigida necessarium, & ideo per hoc non excluditur quin prædicatores euangelij habeant sufficiens tegumentum.

Neque

tium Simonia.

5 *Nolite possidere aurum, &c.* In sacra scriptura per aurum verum intelligitur sapientia diuina. Et per oppositum aurum falsum, est sapientia terrena quæ animalis est & diabolica, ut dicitur Iacob. 3. d. *Argentum falsum, est eloquentia deceptiua.* Pecunia falsa, est malum simpliciter sub bonitatis apparentia. Pera vero mala, est repositorium male acquisitorum. Per duas tunicas, significatur duplicitas. Per calceamenta quæ fiunt de pelibus mortuorum, fraudulentia in tractatu testamentorum: per virgam appetitus nimium dominandi. Ista nullo modo debent esse in prædicatoribus euangelij.

Interrogate

A *Neque calce.* Et Plato dicit duas corporum summitates non esse velandas, nec assuetam fieri debere molliem capitis & pedum. Cum autem hac habuerint firmitatem, cetera robustiora sunt.

B *Neque virgā.* Mattheus & Lucas dicunt neq; virgā. Marcus non nisi virgā: quo nomine significatur potestas accipiendi necessaria de qua & hic. Dignus est, o. ei. suo. Qua uti possunt, nec tamen inobedientes sunt, qui de suo iure cedunt. Marcus dicit eos calcari sandalis vel soleis: ut neque pes sit rectus nec ad terram nudus, id est, nec occultetur euangelium nec terrenis commodis inhietur. Non indui duabus tunicis, simpliciter, non dupliciter ambulare. Lucas dicit: *Neminē salutaueritis*, ut sub quanta festinatione iter predicationis pergere debeant, ostendatur.

C Allegotice. Per aurū, ostendit sapientia secularis. Per argentū, facundia rhetorica. Per pecuniā zonā, sapientia abscondita. Per perā, onus seculi. Per calceamenta, mortuorū operum exempla, ne sua opera per exempla stultorū tegāt, sed sanctā terrā ingressurus sensus hēat nudos, & a malorū exemplis

exemplis alienos. Nec debet alicuius præsidio carnalis inniti. Qui saluat in via, occasione itineris facit, non studio salutis. Hic est qui non amore æternæ patriæ, sed præmiorum ambitu saluitem prædicat.

C *Dignus est.* Vnde ergo necessaria? Tantū accipite, quantum ad necessitatem sufficit, ut ide securi ceteris melius vacetis.

* Theophylactus. Dixit autem cibo, nō victu alia neq; enim delictari oportet dōctorem.

d *Interrogate quis.* Testimonio vicinorum eligendus est hospes, ne eius infāmia prædicatio lædatur.

e *Dignus sit.* Ut sciat se magis accipere gratiam quam dare.

f *Ibi manete.* Ambrosius. Dat constantiæ generale mādātum ut hospitalis necessitudinis iura custodiant. Ideo domus eligenda, ut mutandi hospitij necessitudinisque violanda causa non suppetat.

g *Excute puluerem de pedibus.* Per excusionem pulueris intelligitur amissio itineris.

* Theophylactus. Excute vult puluerem, monstrantes quod nihil ab illis acceperint, qui propter duritiam persuaderi non poterant.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Neque calcea.* Integra scilicet, quia apostoli vrebantur sandalis: ut habetur Mar. 6. b. ex quo patet quod sandalia non computabantur proprie inter calceamenta.

2 *Neque virgā.* Contrarium videtur haberi Mar. 6. vbi dicitur, quod dominus præcepit apostolis, ut non portarent aliquid in via nisi virgā tantum. Dicendum, quod virgā hic & ibi accipitur æquiuoce. Hic enim virgā accipitur metaphorice, vnde sensus est. *Neque virgā.* Id est, non innitami subsidio temporali, sicut corpus innititur baculo sustentanti. In Marco autem accipitur virgā ad literam, quia doctores Hebræorum in signum doctrinæ portabant virgā in manu, & quia consuetum erat apud Iudæos prouideri eis de victu a populo quem docebant, ideo Christus voluit, quod hoc sufficeret apostolis pro aliqua prouisione, per hoc enim ostendebatur, quod populus cui prædicabant, debebat eis prouidere, vnde sequitur.

3 *Dignus est enim.* Vbi ostenditur qualiter debeant habere victum scilicet a populo cui prædicabant: Et diuiditur in duas partes: quia primo ostenditur, qualiter debent se habere ad recipientes ipsos, & secundo, qualiter ad non recipientes, ibi. *Et quicumque non receperint.* Circa primum sciendum, quod de iure naturali est & diuino & etiam humano, ut illi qui seruiunt communitati in spiritualibus, ut in diuino cultu & doctrina, eis a communitate prouideatur in temporalibus, & hoc est quod dicit. *Dignus est enim operarius.* Id est, prædicator qui operatur opus Dei ad utilitatem populi.

4 *Cibo suo.* Id est, victu conuenienti, in quo intelligitur vestimentum & domicilium, sine quibus non viuit decenter genus humanum.

5 *In quacumque autem ciuitate, &c.* Id est, fidelis & bonæ famæ, ostendens quod prædicator verbi diuini non debet ad loca mala & suspecta declinare, quia per hoc impediretur doctrina

doctrina eius tanquam suspecta.

6 *Et ibi.* Donec exeatis transitori scilicet alibi ad prædicandum. Non est tamen intelligendum, quod per hoc velit excludere causas honestas exeundi, ut ad docendum vel huiusmodi, cum propter hoc intrauerint ciuitatem, sed per hoc vult excludere discursus curiosos, & inutiles, qui non debent esse in prædicatore, sed magis cessante necessitate exeundi debet vacare contemplationi, ut ibi hauriat quod postea populo in prædicatione effundat.

7 *Intrantes autem in domum, salutate eam.* Id est, homines habitantes in ea, quia parietes non sunt salutandi: Modus salutationis subiungitur cum dicitur.

8 *Dicentes pax huic dom.* Quia prædicator verbi diuini debet habitantibus domum quam intrat pacem optare, & nō solum optare, imo euangelium Christi prædicare, quod est euangelium veræ pacis.

9 *Et si quidem fuerit do. illa digna.* Id est, ad vitam æternam prædestinata & ordinata.

10 *Venit super illam pax vestra.* Id est, oratio vestra & prædicatio habebit ibidem effectum.

11 *Si autem non fuerit digna.* Id est, ad vitam æternam non prædestinata.

12 *Pax vestra reuertetur ad vos.* Id est, dato quod non habeat effectum quantum ad ipsos, tamen habebitis mercedem inde apud Deum.

13 *Et quicumque.* Hic ostendit qualiter se debent habere ad non recipientes eos, nec prædicationem eorum di.

14 *Excutes foras de domo vel cini.* Ostendentes per signum mani festum, quod nō venistis ad prædicandum eis propter temporale lucrum, quia etiam puluerem qui adhæsit pedibus vestris de loco ipsorum non vultis portare. Vel aliter.

15 *Excute puluerem de ped.* &c. In testimonium laboris vestri impensū ad conuersionem ipsorum, quamuis ipsi noluerunt recipere, ideo subiungitur eorum pœna cum dicitur.

Amen

MORALITER.

† *Interrogate, &c.* Cauendum est enim prædicatoribus, ne locum suspectum intrent, & ne de euagatione inutili notentur: ideo subditur.

6 *Et ibi manete.* &c. Intrantes autem in domum salutate eam. Id est, salutem habitantium in ea bonis verbis & exemplis procurate.

rate.

9 *Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra, &c.* Id est, recipient doctrinam vestram. Quod si non fecerint, nihilominus à Deo habebitis mercedem.

15 *Excute puluerem.* Id est, leuia peccata, quæ solent ex talibus accidere, etiam in hominibus perfectis,

Amen

Euthymius. Manifestabant enim per talem excussione, quod non solum nihil acceperant, sed etiam puluerem qui inde adhaesisset a pedibus suis excuterent, tanquam propter illos impium.

Excute puluerem, ad contestationem terreni laboris quem pro eis inaniter susceperant, vel ut ab eis nec ad victum aliquid acciperent, nec terrenum aliquid ab eis querere ostendat, ut & puluerem de terra eorum sibi non patiantur adherere.

Aliter. Pedes, sunt opus & incessus praedicationis. Pulvis, terrenae leuitas cogitationis, a qua nec summi doctores possunt esse immunes, dum intendunt curis subditorum, & quia si in itinere mundi puluerem legunt. Qui ergo recipiunt verbum, ipsi curam doctorum in argumentum vertunt humilitatis, qui spernant ad testimonium damnationis inflectunt. Et ipse est pulvis, qui in Euangelij contemptores extergi, & a quo per bonos auditores euangelizantium pedes iubetur abluere, immo per ipsum saluatorem narrantur abluti.

Ecce ego mitto. Illis sua pena seruabitur in futurum, vos autem omnem exhibete patientiam. Ecce ego. Cogruit illi quod secundum Ioannem. Sicut misit me pater ad passionem, sic & ego mitto vos, non ad gaudia, sed ad passiones. Vbi seruate innocentiam, quia qui locum praedicationis suscipit, mala inferre non debet, sed tolerare.

Chrysostomus. Quia superius remouit sollicitudinem consequenter praedicit eis mala quae debebant eis contingere primo ut discerent praesentiae eius virtutem. Secundo ut nullus suspicaret, quoniam propter imbecillitatem magistri haec eis superueniret mala. Tertio ut ipsi sustinentes non obstupescerent, dum inopinabiliter & praeter spem euenirent.

Quar-

Quarto ut hoc audientes non turbentur in tempore crucis, deinde ut discant, quoniam haec noua praelii lex est.

Sicut serpens. Serpentis astutia est, quod toto corpore caput in quo vita est, occultat & pregit, ita & nostri periculo corporis caput nostrum quod est Christus, custodiamus. Vel quod

Luc. 12. cap. & 21. ca.

per angustias se contractas, veteri tunica exutus innouatur, sic intrans per angustam portam, veterem exiit hominem.

Luc. 10. 2.

Epyphanius. Altera serpentis prudentia est. Quando non sit pressus a latibulo procedit ad aquam ut bibat, non simul secum accipit venenum, sed in latibulo relinquit

Heresi. 37.

& sic progressus, potum aquarum sumit. Proinde & ipsi hoc imitemur, ut quando ad sanctam Dei Ecclesiam, aut ad preces, aut ad mysteria venerimus malitiam, aut voluptatem, aut inimiciam, aut aliud quid in cogitationibus nostris nobiscum ne feramus.

Mar. 13. b.

Basilii. Prudens ut serpens est, qui cum consideratione ac cognitione potentiae ac boni odoris, ad audientium obedientiam administrat doctrinam: ut quemadmodum illic serpens nouit, & facie blandiore accedere, & probabiliter loqui ad abducendum a Deo, & subiugandum peccato, sic nos personae faciem & locum & tempus deligamus, & omnibus modis doctrinas cum iudicio administremus ad abducendum a Diabolo & perducendum ad Deum.

questione breuiori. 245.

Epiphanius. Quamquam columbae genus multis in rebus non laudetur, petulans est, & lasciuum, & per omne tempus voluptati deditum, debile & infirmum. At vero propter innocentiam & longanimitatem malorum in hoc animali obliuione, insuper propterea quod in colubae specie apparuit Spiritus sanctus, imitari nos iubet diuina sermo Spiritus sancti voluntate, & columbae innocentiam.

Heresi. 35.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Amen dico vo. to. Idest minus punientur in extremo iudicio. Sed videtur alicui, quod hoc non sit verum, quia Genes. 13. scribitur, quod homines Sodomitae pessimi erant & peccatores nimis coram domino, unde, & in signum magnitudinis peccati ipsorum mortui sunt igne & sulphure descendente super eos. Dicendum quod Sodoma & Gomorra fuerunt infectae pluribus peccatis scilicet peccato superbiae, luxuria & auaritia, ut dicitur Eze. 16. f. Haec fuit iniquitas Sodomae sororis tuae, superbia, panis saturitas &c. Sequitur. Et egeno manum non porrigebat. Ergo comparantur hic negantibus vi etiam Apostolus quantum ad istud ultimum, non quantum ad alta praecedentia, quia comparatio debet esse secundum ea quae sunt eiusdem generis, & non est dubium quod grauius est peccatum negare verbum seminantibus spiritualia, quibus tenentur homines de iure naturali diuino & humano, ut supra dictum est, quam manum non porrigere egeno simpliciter spiritualia non seminanti.

2 Ecce ego mitto. Hic ostendit Saluator, quod praedicatoribus verbi diuini non debent terreri aduersitate. Et quia in aduersitate non solum oportet sustinere patienter, sed etiam aliquando nomen Christi confiteri constanter, ideo hac pars diuiditur in duas, quia primo hortatur eos ad actum tolerandi, secundo ad actum confitendi. ibi. Omnis ergo qui confitebitur me. Prima in duas, quia primo ostendit tribulationis imminens magnitudinem, secundo hortatur apostolos ad eius sufferentiam. ibi. Non est discipulus super magistrum. Prima in tres

secun-

secundum quod magnitudo tribulationis futura ostenditur ex tribus quia primo erant passuri a legisperitis secundo a principibus Gentilibus. ibi. Et ad reges. tertio a proprijs parentibus, ibi. Tradet autem fratrem. & in qualibet persecutione ostendit, qualiter se debent habere. Dicit ergo. Ecce ego mitto vos sicut oues. Idest simplices innocentes, per arma vos non defendentes.

3 In medio lupo. Idest Scribarum & Pharisaeorum. Lupus enim dentibus oues laniat, homines anhelitu inraucat, ita isti Apostolos Christi nitebantur interficere, & vocem praedicationis eis impedire, ut patet ex doctrina Apostolorum & in actibus eorum, & ideo consequenter ostendit qualiter in hac tribulatione se debent habere di.

4 Estote er. pru. quoniam aliquando prudenter declinanda est malitia persecutorum, sicut Paulus videns malitiam Iudeorum volentium cum interficere sine causa, appellauit ad Caesarem. Act. 15.

5 Et simplices. Quia occurrere necessitate debet praedicator Euangelij si necesse sit, se offerre sine amaritudinis felle, ex quibus patet, quod astutia vulpina vituperabilis est, similiter rudit as bouina, sed medio modo debent incedere discipuli Christi, ideo sequitur.

6 Cauete autem. Quia sicut dictum est, aliquando cauenda sunt insidiae malignorum.

7 Tradent. Hoc enim frequenter habetur in Act. Apostolorum, quod discipuli Christi sunt in consilijs additi, flagellati, & incarcerati propter nomen Christi.

8 Et ad re. & pra. Hic ostenditur magnitudo tribulationis imminens Christi discipulis a principibus, Gentilium Iudaei enim

* pro

MORALITER.

1 Amen dico vo. to. Nam repellere & impugnare veritatem agnitam, quaedam species est peccati in spiritum sanctum. 2 Ecce ego mitto vos sicut oues in me. Per quos in primitiua Ecclesia intelligebantur tyranni, sed modo per eos possunt detractores intelligi, propter quorum morsus non est a fidelibus praedictio subtrahenda.

Cauete-

6 Cauete autem ab ho. Vos malitiose ad peccatum trahere nitentibus.

7 Tradent enim vos in con. &c. Idest trahere vos conabuntur ad sua confortia mala.

† Et in syna. su. fla. vos. Scilicet flagellis linguarum suarum, eo quod arguitis mala ipsorum.

8 Et ad re. & pra. Multi enim propter praedicationem veritatis accusantur male apud magnates huius seculi.

Tom. 5.

g

Cura

A In testimo. Ut inde peruersi pereant sine excusatione, vnde de electi exemplum capiunt vitæ. In testimonium illis & gen. Lucas. Continget vobis in testimonium. Quia persecutio nominis Christi, non solum Iudæis & gentibus coru malitiæ, sed etiã ipsi Apostolis fit in testimonium ipsorum innocentiæ.

* Theophylactus. Hoc patet, in notam & in reprehensionem eorum qui non credunt.

B Euthymius. Ad redargutionem Iudeorum & gentium, postmodum dicant, quod diuini verbi prædicationem non audierint.

C Tradet autem frater Minorem dolorem ingerunt mala quæ ab extraneis, maiorem quæ ab illis patimur, de quorum mentibus præsumebamus, quia cum damno corporis, mala nos cruciant amissione charitatis.

* Hiero. Hoc in persecutionibus fieri videmus, nec vllus est inter eos fidus affectus, quorum diuersa est fides.

* Euthymius. Per hos autem amicissimos, alios cognatos & familiares intelligit, qui omnem fauorẽ amicitiam imo & humilitatem deponunt, vt eos soluis fidei ratione persequantur.

* Chrysostomus. Quanam libera nobis respondendi potestas erit, quæ venia concedetur? Quos non exagitant flagella, non vrgent carceres, quibus non principes non synagoga minantur, ne aliquid huiusmodi malorum impendant. Imo se in cõtrariu omnia habet, dominamur enim & regna possidemus quippe qui fideles reges habemus, vñ Christiani honoribus affluunt, honore securitate & pace fruuntur, nec sic tamen vincimus, & illi quidẽ cū ad cruciatu quotidie ducerentur

rentur, & tã magistri q̃ discipuli mille tormentis & flagellis cederentur, honorum tamen paradisi, a animo fruebant. Nos vero qui nec somniis quidem cruciatum aliquem sustinemus, multo molliores quam cera, sumus.

d Qui autem, & c. Docet virtutẽ longanimitatis & patientiæ. Nõ. n. cepisse vel facere, sed perficere virtutis est. Vñ cauda hostie iubet offerri. Hoc idẽ Lucas exprimit. In patientia vestra possidebitis animas vestras. Quia dũ nobis dominari dicimus, hoc ipsũ incipimus possidere qd̃ sumus.

e Cum au. Hoc ad illud tempus pertinet, quod dictum est. In via gentium ne abieritis, quod persecutiones non debeant timere sed declinare vt tribulationis occasio, sit Euangelii seminarium.

* Clemens Alexandr. suadet fugere, non tanquam malũ sit pati persecutionẽ, nec vt mortẽ expauescamus. Vult autẽ nos nulli esse auctores neque adiutores mali, nec nobis ipsi nec ei qui persequitur, nec ei qui interimit, denũciat. n. quodammodo vt caueat, qui autẽ nõ obedit est audax & temerarius, & inconsulte se in manifesta pericula conueniens. Si autem, qui hominẽ Dei interimit, in Deum peccat, eis quoque eius cedis reus tenetur, qui non vitat persecutionẽ sed seipsum capiendum præbet per audaciam. Quantum enim in se est adiuuat improbitatem eius qui persequitur.

* Athana. Christus aliquando fugit, cū nondũ venisset hora sua. Cũ vero vidisset horã adesse se obtulit, verum nõ est par nostra cum Christo conditio, quia nos vt homines ignati sumus temporis nobis a diuina prouidentia constituti.

Mystice. Cũ vos persequantur in vno testimonio, fugite ad alia volumina. Quia quauis sit contentio sus persequutor, ante prætidũ Saluatoris adueniet, q̃ illi cõcedatur victoria.

NICOLAUS DE LYRA.

* pro illo tempore erant iudæi Romani, ideo non habebant altam iustitiam, & propter hoc non poterant aliquem condemnare ad mortem secundum quod habetur Io. 18. Nobis non licet inter, quamquam, & ideo non sufficiebat eis discipulos, Christi in cõciliis ducere eos flagellare, sed vadebãt eos iudicib. Romanorum, vt sic possent eos ad mortem deducere. Et hoc est quod dicit. Et ad re. & præ. vt scilicet condemnemini ad mortem.

1 In test. i. Ad hunc scilicet vt possit contra vos deferre testimoniũ, & gentibus. Hic accipitur auctoritative, quia indices potentes condemnare homines ad mortem, Gentiles erant, propter quod Piliatus dixit I. s. Io. 19. b. Nescis quia habeo potestatem crucifigere te. & c. Dicit ergo Gentibus quasi dicit Iudæi non habentes auctoritatem vos interficiendi ducem vos coram iudicibus Gentilibus, vt contra vos deferant testimoniũ ad condemnationem mortis, consequenter ostendit qualiter se debent habere in hac tribulatione di.

2 Cum autem tra. Per hoc non intendit excludere viã prouidentiam sibi de responsione, sed quod non debent perturbari, si non habeant tempus præcogitandi, & hoc duplici de causa. Primo quia tali casu sufficit fidem confidenter confiteri coram iudicibus, quod facere potest quilibet Christianus, quantumcunque simplex. Secundo quia hominibus de deo confidentibus spiritus sanctus non desinit in necessitate, cū non possint aliter occurrere. Et hoc est quod.

4 Dabitur enim vo. Et patet ex prædictis, quod non loquitur hic de verbo prædicatum. Debet, n. prædicator verbi diuini præcogitare qualiter debeat verbum diuinum proponere, secundum quod dicitur

Prover.

MORALITER.

3 Cum autem tra. vos no. co. & c. Id est non confidatis principaliter de scientia vestra, & eloquentia, sed de diuina prouidentia.

5 Tradet autem frater fratrem. Frequenter enim contigit, qd̃ fra-

Prover. 16. a. Homini enim est animũ præparare, & domini gubernare linguam, aliter tentaret Deum si negigeret de hoc cogitare, dum tamen habeat tempus opportunum.

5 Tradet autem fra. Hic ostendit magnitudinem tribulationis imminenti Christi discipulis, ex eo quod passuri erant ab amicis & parentibus, quod est grauissimum propter quod dicit. Tradet aut. Hoc inuenitur de multis sanctis qui pro Christi fide seruanda traditi sunt ad mortem ab amicis suis, sicut beatus Chrysostomus traditus est ad mortem a patre suo Polymaco. Cetera patet vsque ibi.

6 Cum autem, & c. Vbi ostendit qualiter se debet habere in tali tribulatione, quia aliquando discipuli Christi debent fugere. Ad cuius evidentiã sciendum, quod persecutio aliquando est personalis, vt quando aliquis queritur ad mortem, non quia fidelis principaliter, sed propter odium persone determinata, & tunc est semper fugiendum, sicut Paulus querebatur ad mortem in Damasco, vt habetur Act. 9. quod patet quia alij fideles permittuntur ibi pacifice habitare, sed quare hãt solũ Paulum interficere, ideo demissus a fratribus per murũ, fugit persecutionem personalem. Aliquando autem non solũ est persecutio persone sed etiam fidei & iustitiæ, & tunc si homo percipiat probabiliter quod ex fuga sua sequatur densio fidei & depressio iustitiæ, fuga est mala, & est peccatum mortale. Si autem non appareret hoc probabiliter sed magis contrarium, vt pote, quia ex fuga tali potest alibi fieri utilitas Ecclesiæ, ex remanente autem non haberetur nisi occisio ministrorum Ecclesiæ a canibus id est obstinatis infidelibus, & concussio margaritarum id est articuloꝝ fidei ab ipsis, tunc est fugiendum, & alibi proficiendum, propter quod subdit.

Amen

frater carnalis fratrem suum trahit ad culpam mortalem, & pater filium, & etiam econuerso.

† Et eritis odio omnibus hominibus. Sequentes enim Christum frequenter sunt odiosi etiam carnalibus amicis.

6 Cum autem persequantur vos in ciuitate ista. Qui enim proficere non potest in vno loco, debet ad alium transire.

Non

A Non est discipulus, &c. Nec indignemini tolerare quod to- lero qui dominus sum, faciens quod volo, & magister docēs quod vtile scio.

b Si patrem fa. Ostendit calumnias suas, vt suo exemplo fe- rant iniurias. vnde dixit: Sufficit di.

c Beelzebub. Beel ipse est Bel, Zebub musca id est Deus muscæ per spurcitiã sanguinis immolat i. Idolum est Acaron. nomine cuius spur- cissimi doli principē demoniorum appel- lant, qui musca di- citur propter immū- dicitiam.

b Beelzebub idolum apud diuersas gentes diuersis nominibus nuncupatum Ninus rex Assvriorum con- ditor Niniuæ ciuita- tis post mortem pa- tris sui Beli compo-

fuit statuã in honore ipsius eique diuinos honores iussit per- solui ab hominibus. Cuius simulachri similitudinem Chal- dæi suscipientes, vocabant Bel, vt in Daniele legitur. Inde Palæstini illud accipientes vocabant Baal. Moabita vero Beelphegor, atque ita per diuersitatem Gentium diuersa ei dabant nomina. At Iudæi vnius Dei cultores vocabāt Beel- zebub ob derisionem Gentilium. Baal vir, zebub, musca, vir muscarum siue habens muscas.

d Ne ergo timueritis eos. Eorum scuitiã vel blasphemias, quia veniet dies cum Deus iudicabit occulta hominū, vbi & ne- quitia discooperietur, & vestra intentio non solum Deo cogni- ta, ab omnibus scietur.

e Nihil enim opertum. * Chrysofomus. Hic sermo vni-

vniuersalem de omnib. enunciationem continere videtur: D non tñ ad omnia, sed ad proposita solum pertinet. Quasi di- cat: Si igitur adhuc dolore vexamini quoniam male audituri estis propter me, illud dolorem vestrū sedet, quod non mul- to post ab omni suspitione liberabimini. Cuius enim rei grā contumelias feris.

1 Magos & seducto- res vocant, certe nō multo post saluato- res vos benefacto- resque totius terra- rum orbis prædica- bunt. **2** † Luc. 6. f. **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **†** seruus **†** Mar. 4. c. **E** **†** 17. q. 3. c. no lite. 2. de her. c. cum ex in- iuncto.

a **†** Non mirum si a quibusdam fugitis, quia consummatio Israel non fiet in fide, donec Christus a mortuis relurgat. **in aliam: Amen dico vobis: non † consummabitis ciuitates** **a** **†** Perfectio est discipuli non vlcisci iniurias, sicut ego feci. **†** Non est discipulus su- per magistrum, nec seruus super dominum suum. Sufficit discipulo, vt sit sicut magister eius, & † seruo, sicut dominus eius. **a** Cui famulantur cœlestia & terrena. **b** Qui d mirum de famulis. **Si patrem familias Beelzebub vocauerunt, quanto ma- gis domesticos eius? Ne ergo timueritis eos. Nihil enim est opertum, quod non reueletur, & occultum quod non scia- tur. quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate super tecta. † Et nolite timere** **a** Corde. **†** Hoc ad bonos. **†** Hoc ad malos. **†** Astu. **†** In mysterio. **a** † Prædicare aperte. **b** Spiritu sancto. **a** Priuatum. **b** Palam publice. **†** Calcate carnalia.

† Quod dico. Hoc est, in quo volo vos con- stantes esse. **†** Vel quod dico in tenebris, id est, dum adhuc in timore es- tis, dicitis in lumi- ne, id est, in fiducia veritatis, accepto spiritu sancto, Et quod in aure auditis, id est quod secreto audi-

tis, super tecta id est calcato carnis domicilio prædicate. * Gregorius. Cum aliqua mystica de occultis prophetarum verbis credentibus agnoscunt, quid aliud quā profunda de tenebris reuelant? Vñ ipsa quoq; veritas discipulis in parabo- lis loquēs, ait: Qd dico vobis in tenebris, dicite in lumine. i. a- pte exponite, quæ in allegoriarum obscuritatib. audiistis. **g** Super. Loquit iuxta morem Palæstina, vbi solent in tectis residere quæ nō sunt cacuminata, sed equalia: vnde lex præcipit vt qui nouã domum adificat, murum tecti ponat in gyro, ne fundat sanguis innoxius labente aliquo. Ergo in tectis prædicatur, quod cunctis auditibus palam dicitur, & est. Quod vos erudiui in paruo Iudæa loco, in toto mundo dicite.

h Nolite timere. * Chrysofomus. Si Christianus es, Christo

NICOLAUS DE LYRA.

1 Amen di. Prædicando. s. ibi aduentum vel fidem Christi.

2 Donec ve. a Mortuis. s. resurgendo, quia denunciato aduentu Christi per apostolos per ciuitates Iudææ, immediate passus est Christus, & a mortuis resurgēs discipulis apparuit. Vel si intelli- gatur de aduētū Christi ad iudicium, tunc intelligenda est cōsū- matio p̄dicationis apostolorū per totū orbem, quantū ad cōuer- sionis effectū, quia vbiq; dispersi sunt filij Israel secundū p̄desti- nationē vt dicit in epist. ad Ro. 9. Licet. n. prædicatio apostolorū discurreret per totū orbem a tempore ipsorum, secundum qd dicit in Psal. In omnem terram exi. &c. tamen effectus conuersionis fidelium quantum ad eos qui generaliter conuertēdi sunt ad fi- dem, habebit plenarie effectum suum circa finem mundi.

3 Non est disci. Ostensa magnitudine tribulationis imminētis, hortatur discipulos ad ipsius toleratiã, & hoc triplici rōne, primo exēplo sui, secūdo ex cōsideratione diuini iudicij, ibi. Nihil oper- tum. tertio ex meditatione diuinę prouidētię & consilij, ibi. Et no- lite timere. Circa primum hortatur eos exēplo sui, quia multa & graua a Iudæis passus est sine causa & pro veritate fidei, & mul- to fortius debent hoc pati eius discipuli, & hoc est quod dicit.

Non est discipulus, &c. Sequitur.

4 Sufficit discipulo &c. i. si plus conculcetur & condemnetur quā magister eius, & ideo concludit.

5 Si patrem fa. i. Christum, qui est pater noster.

6 Beelzebub voca. Sicut. n. patet. ex præcedentibus, dicebāt Chri- stum facere miracula in virtute cuiusdam dæmonis sibi familiaris nomine Beelzebub, & sic Christum quodammodo vocabāt Beel- zebub in quantum opera eius ipsi Beelzebub attribuebant, quod erat magna blasphemia contra eum.

7 Quinto magis do. eius. diffamabunt, imponendo Apostolis, qui sunt de domo Christi, quod faciant miracula in virtute dæmonis, Quod enim Apostoli facerent miracula virtute dæmonis, dixe- runt Iudæi & Gentiles, vt patet multipliciter ex legendis eorum.

8 Ne ergo timueritis eos. Omittēdo fidei veritatem propter per- sequu-

tionis timorem.

9 Nihil enim opertum. Hic hortatur eos ad idem ex cōsideratio- ne diuini iudicij, in quo omnia manifestabuntur, quia bona & mala omnium omnibus erūt manifesta. Cuius ratio est, quia tale erit iudicium quod videbitur ab omnib. iustum, quod nō posset esse nisi merita & demerita omnium viderentur ab omnibus ma- nifeste. Consideratio huius manifestationis debet dare magnam audaciam in prædicatione veritatis, & hoc est quod dicit. Nihil opertum. s. in præsentī tempore.

10 Quod non reue. In iudicio.

11 Et ocul. quia secreta cordis quæ soli Deo sunt nota, tūc erūt nobis manifesta, & hoc debet prædicatores mouere ad prædican- dum veritatem secure, propter quod dicit.

12 Quod dico vo. In tenebris. i. in locis priuatis, licet. n. Christus, vt communiter prædicauerit in communibus locis, vt in templo & synagogis, tñ aliquādo docebat discipulos separatim a turbis, vt habet Mar. 4. a. Scorsū autē discipulis suis differebat omnia.

13 Dicite in lu. i. palam, quia postea apostoli palam populo prædica- uerunt ea quæ a Christo scorsum didicerunt, propter qd sequitur.

14 Et quod. i. in secreto.

15 Prædi. su. te. i. Publice. In Palestina. n. tecta domorū erant pla- na desuper & ibi conueniebant homines in diebus festiuis ad lu- dendum & confabulandum, & per hoc designat quemlibet locū publicū, vbi conueniūt homines. Vel secundū alios tecta ista di- cebantur quædam deambulatoria facta circa templum, super quæ ascendebant doctores, & inde docebant populum.

16 Et nolite timere &c. Hic hortatur eos ad tolerantiam tribula- tionis ex cōsideratione diuinę prouidētię seu cōsilij ad cuius eui- dentiã sciendū, qd aliqui dixerunt diuinā prouidentiam tantū se extendere ad incorporalia, & nō ad ista inferiora, ex quorū p̄so- na dicit Iob. 22. b. Circa cardines celi perambulat nec nostra conside- rat. Alij autē dixerūt, quod se extēdit circa inferiora ista, exceptis ast. b. humanis, & hoc ne tollerent ab homine libertatē arbitrij, sed vtrumq; est falsū secūdū Philosophū. i. de aia, vbi reprehēdit

* Empe-

MORALITER.

8 Non est discipulus, &c. Id ad hoc inducitur, vt patet per li- teram sequentem, quod Christi discipulus patienter toleret blasphemiam sibi irrogatam, cum Christus patienter tulerit simi- lem & maiorem.

lem & maiorem.

9 Nihil enim opertum, quod non reueletur. s. in die iudicij vbi pa- tientia martyrum premiabitur, & persecutorum nequitia pu- niatur.

Christo crede. Si Christo credis, p opera mihi fidem demō-
 A fra. Quomodo vero p opera mihi fidē demōstrabis? Si mor-
 tem contemnas, & in hoc sane infidelibus differimus qui re-
 surrectionis spem non habentes, mortem timent.

Lib. 1. ad Mo-
 rymum ca. 6.

a *Mutare in gehennam.* * Fulgentius. Quod ante gehennam mali pereunt, nō est diuini operis sed humani. Quod autem in gehenna perire sunt ho: facit Dei aequitas, cui nulla placet peccantis iniquitas.

b *Nonne duo passeres.* Lucas nonne quinque passeres venerūt dipondio? Nec milicū distat, vt duo asse & quinque dipondio. Dipondius. n. est ex duob⁹ assibus, Quod autē in numeris est vnus hoc in pōdere as, & quod duo, hoc dipondius.

† preflaris.
 Luc. 12. g.

† Mar. 8. d.
 Luc. 9. ca.
 De p. d. 3. c.
 dabuc.

c *Et vnus ex illis.* Quomodo ergo Apostolus. Nūquid de bobus cura est Deo? Sed aliud est cura, aliud scientia.

Luc. 12. g.

d *Numerati.* Hoc est scientia Dei numerum illorū comprehendit. Numerati, Non actu computationis, facultate cognitionis. A similitudine pecuniæ, quæ numeratur vt seruetur. Vbi magna prouidentia Dei, quod nec parua ociosaque dicta eum lateant.

sermone de
 martyribus
 C

* Augustinus. Quid timebo ergo damna membrorum

rum, quando securitatem accipio capillorum? Neque capillus quidem trium puerorum in fornace Babylonica positorum, perijt, quomodo non igitur Deus corpus ipsum & conseruare & restituere poterit?

* Cyprianus. Si nec passer cadat, nec minima fieri sine Dei voluntate Christi asserat, existimat aliquis summa & magna, aut non sciente permitte Deo in ecclesia fieri, & sacerdotes, idest, dispensatores eius, nō de eius scientia ordinari?

D

Lib. 1. la. 3.

tpal

Gal.

E

Hon

Ma

F

eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius eum timete, qui potest & animam & corpus

a pe'rdere in gehennam. Nonne duo passeres asse veniunt?

b Et vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro,

d Vestri autem & capilli capitis numerati sunt. †

Nolite ergo timere multis passeribus me liores estis vos, om-

e nis ergo qui confitebitur me corā hominib. cōfitebor & ego

f corū corā patre meo qui in cœlis est. Qui autē negauerit me

corā hominibus, negabo & ego eū corā patre meo qui in

g cœlis est. † Nolite arbitrari, quia venerim pacē mittere in ter-

me negauerit, sed qui negauerit. Nam qui negat, superioris gratiæ patrociniō priuatus, negat.

f *Qui autem.* Negatur a filio apud patrē, cui non manifestatur in diuinitatis potentia filius & pater, Confitetur a filio apud patrem, qui per filium habet accessum ad patrem.

g *Pacem mit.* Missum est bellū benum vt rūperet pax mala.

Veni.

NICOLAUS DE LYRA.

* Empedoclem dicens, quod Deus esset insipientissimus si aliquid ignoraret: quod nos cognoscereimus, quod sequebatur ad dictum Empedoclis, quia dicebat omnia componi ex amicitia & lite, excepto Deo in quo lis non erat. Ex quo sequebatur, quod Deus litē non cognoscebat, quia ponebat simile simili cognosci, & idem inconueniens sequitur ad dictum istorum, quia nos habemus notitiam de istis inferioribus, & de humanis actibus, & per consequens Deus talia cognoscit & ad finem debitum deducit, quia cum sit agens vniuersale & primum omnia quæ subiacent eius cognitioni ordinantur per ipsum. Et quia natura nobilior principaliter caret sub ordine prouidentia, sequitur quod natura humana que immortalis est, ex parte anime, speciali modo cadit sub eius ordinatione, propter quod in li non debent mortem timere, quia Deus ordinabit ad finem vltimum, & hoc est quod dicit: Noli. & patet vsque ibi.

1 *Nonne.* Ad euidenciam huius sciendum, quod passeres abundant in terra promissionis, & ideo de ipsis fiebat oblatio pauperum, qui non poterant alia habere. vnde erant pauci valoris, quia duo habebantur pro asse. As assis est genus nummi, vnde est mēsurā. ponderib. vt dicit gl. super istum locum. In vnoquoque .n. genere illud quod minimum est mensura aliorum. Dipondius autem valet duplex as, & ideo dicitur Luc. 12. quod quinque passeres habebantur pro dipondio, hic dicitur quod duo pro asse, quia passer impar non poterat competenter diuidi, ideo remanebat vendenti, dicit ergo: Nonne duo pas. idest, venduntur, quia veno-nis habet sensum passiuū sub voce actiua.

2 *Asse.* Idest, pro asse. & tamen vnus ex illis quantumcunque sit parui valoris, vt visum est.

3 *Non cadet su.* Idest, non morietur.

Sine

Non

MORALITER.

1 *Nonne duo passeres asse veniunt.* Hilarius, Mystice autem corpus & anima asse venduntur, cum pro minima delectatione diabolo traduntur.

8 *Qui autem negauerit me &c.* Remigius, Negabit autem se negantem, quia per ipsum non habebit accessum ad patrem & sic

4 *Sine patre vestro.* Idest, sine prouidentia Dei patris per consequens supple neque vos moriemini quin Deus ordinet de morte vestra propter quod concludit.

5 *Vestri au.* In Dei prouidentia, ideo concludit.

6 *Nolite.* Idest, maioris reputationis apud Deum, quia ad imaginem Dei factus, quod non computat creatura irrationabili.

7 *Omnis er.* Ostenso quod debent tribulationes sustinere constāter, hic hortatur eos ad confitendum nomen Christi confidenter dicens: Omnis. & patet & sequitur.

8 *Qui autem negaue.* &c. Negatio autem nominis Christi semper est peccatum mortale, & ideo negans ipsum, dignus est damnatione. Similiter & non confiteri seu tacere aliquando est peccatum mortale, vt quando scilicet ex casu tunc alicuius tollitur honor Deo debitus, sicut in casu quo aliquis interrogatus de fide ex taciturnitate sua ingerit opinionem aliis quod ipse non sit Christianus, vel quod fides sit ita derisibilis, quod nullus audeat eā confiteri, tunc tacere vel non confiteri peccatum mortale est, si autem aliquis non interrogatus ex seruuore fidei publice profiteatur fidem Christi ad declarationem veruatis fidei, & ad confirmationem trepidantium, sicut leguntur aliqui martyres fecisse, hoc est donum supererogatiouis.

9 *Nolite arbitrari, quia venerim.* Hic ostendit quod predicatorum Euangelii non debent impediri ex amicorum carnalitate. Ad cuius euidenciam sciendum, quod charitas est ordinata, sic quod homo debet diligere Deum super omnia, etiam supra seipsum, & ideo pro nulla amicitia cuiuscunque proximi debet retardari quin profiteatur ea quæ pertinent ad honorem diuinum propter quod dicit: Nolite ar. quia ve. pacem mittere in terram, & loquitur de pace mala, quæ est contra Deum.

& sic per oppositum intelligitur confiteri se confitentem, quia dabit ei accessum ad patrem.

9 *Nolite arbitrari, quia venerim.* Hieron. Ad fidem Christi totus orbis in se diuisus est, vnaquæque domus fideles habuit & infideles, & bonum bellum mixtum est, vt pax mala rumpereetur.

Qui

A *Veni.* Hic Lucas ait. Erunt quinque in vna domo diuisi tres in duo & duo in tres, diuidentur. Quomodo ergo qnq; cū sex psonarū nomina subiicit, patris filii matris filii Socrus & Nurus? Sed mater filii ipsa est Socrus vxoris eius ideoque illa ipsa, & in filiam suam, & in Nurū dicitur esse diuisa. Possumus & patrem intelligere diabolum, cuius eramus aliquādo filii non natura sed imitatione vt Iudæis dictum est: Vos ex patre diabolo estis. Sed postquam vocē audiuimus monētis. Obli. po. tu. & do. pa. tu. Venit gladius domini separare nos ab inuicē, & ostendere alium patre cui diceremus: Pater noster qui es in cœlis, Mater synagoga, filia primitiua ecclesia. Socrus eadem synagoga. Nurus primitiua Ecclesia de gentibus, Spōsus Ecclesiæ, filius est, dicēte Apostolo. Quorum patres ex quibus Christus secundum carnem. Socrus igitur. i. mater sponsi & in nurū & in filiū diuisa est synagoga carnalis quia ecclēsiā persequi non cessat, sed & ipsa in matrem & in socrum diuisa est, volens recipere circumcisionem ceterasque carnales obseruantias.

B Hilarius. Pater corporis peccatum est, mater animę infidelitas ex qua cetera omnia. Itaque gladio dei in sacramento baptismatis ab his rescindimur.

b Separare. Id est, priuatos carnis affectus extinguere, quib. ita inuicē diliguntur, vt Deo minus seruiant. Vel penitus auertantur, non quod non sint honorandi pater & mater, sed post Deum, hic est ordo charitatis.

c Qui amat pa. Post Deum amandi sunt, sed si vtrumque non potest seruari, odium in suos, pietas est in Deum.

*** Gregorius.** Antiquus aduersarius, nō solum per semetipsum, sed per eos etiam qui nobis adherent, statim fatagit nostrę mentis inclinare. Cum enim cor nostrum, sua persuasione non subruit, ad hoc nimirum per linguas adherentium

C *Veni.* Hic Lucas ait. Erunt quinque in vna domo diuisi tres in duo & duo in tres, diuidentur. Quomodo ergo qnq; cū sex psonarū nomina subiicit, patris filii matris filii Socrus & Nurus? Sed mater filii ipsa est Socrus vxoris eius ideoque illa ipsa, & in filiam suam, & in Nurū dicitur esse diuisa. Possumus & patrem intelligere diabolum, cuius eramus aliquādo filii non natura sed imitatione vt Iudæis dictum est: Vos ex patre diabolo estis. Sed postquam vocē audiuimus monētis. Obli. po. tu. & do. pa. tu. Venit gladius domini separare nos ab inuicē, & ostendere alium patre cui diceremus: Pater noster qui es in cœlis, Mater synagoga, filia primitiua ecclesia. Socrus eadem synagoga. Nurus primitiua Ecclesia de gentibus, Spōsus Ecclesiæ, filius est, dicēte Apostolo. Quorum patres ex quibus Christus secundum carnem. Socrus igitur. i. mater sponsi & in nurū & in filiū diuisa est synagoga carnalis quia ecclēsiā persequi non cessat, sed & ipsa in matrem & in socrum diuisa est, volens recipere circumcisionem ceterasque carnales obseruantias.

*** Hilarius.** Pater corporis peccatum est, mater animę infidelitas ex qua cetera omnia. Itaque gladio dei in sacramento baptismatis ab his rescindimur.

b Separare. Id est, priuatos carnis affectus extinguere, quib. ita inuicē diliguntur, vt Deo minus seruiant. Vel penitus auertantur, non quod non sint honorandi pater & mater, sed post Deum, hic est ordo charitatis.

c Qui amat pa. Post Deum amandi sunt, sed si vtrumque non potest seruari, odium in suos, pietas est in Deum.

*** Gregorius.** Antiquus aduersarius, nō solum per semetipsum, sed per eos etiam qui nobis adherent, statim fatagit nostrę mentis inclinare. Cum enim cor nostrum, sua persuasione non subruit, ad hoc nimirum per linguas adherentium

C *Veni.* Hic Lucas ait. Erunt quinque in vna domo diuisi tres in duo & duo in tres, diuidentur. Quomodo ergo qnq; cū sex psonarū nomina subiicit, patris filii matris filii Socrus & Nurus? Sed mater filii ipsa est Socrus vxoris eius ideoque illa ipsa, & in filiam suam, & in Nurū dicitur esse diuisa. Possumus & patrem intelligere diabolum, cuius eramus aliquādo filii non natura sed imitatione vt Iudæis dictum est: Vos ex patre diabolo estis. Sed postquam vocē audiuimus monētis. Obli. po. tu. & do. pa. tu. Venit gladius domini separare nos ab inuicē, & ostendere alium patre cui diceremus: Pater noster qui es in cœlis, Mater synagoga, filia primitiua ecclesia. Socrus eadem synagoga. Nurus primitiua Ecclesia de gentibus, Spōsus Ecclesiæ, filius est, dicēte Apostolo. Quorum patres ex quibus Christus secundum carnem. Socrus igitur. i. mater sponsi & in nurū & in filiū diuisa est synagoga carnalis quia ecclēsiā persequi non cessat, sed & ipsa in matrem & in socrum diuisa est, volens recipere circumcisionem ceterasque carnales obseruantias.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Non ve. pa. mit. Scilicet talem que di. ta est.
- 2 Sed gla. Hoc est diuisionem talis concordie. Aduertendū tamen quod ista qua dicuntur hic a Christo, sunt facta occasionaliter, quia ad Christi predicationem & apostolorum aliqui conuersi sunt ad fidem & alij in infidelitate remanētes quantumcumque eis coniuncti, persequuti sunt. Nos ad mortem propter quod sequitur.
- 3 Veni enim. Et patet.
- 4 Et qui non ac. cru. Scilicet hic ostendit quod predicator verbi diuini non debet retrahi propter dulcedinem presentis vite, qua est breuis transitoria, & ad merendum vitam eternam ordinata, & ideo quia finis melior est his que sunt ad finem, ea que sunt ad finem non sunt nisi propter assequutionē finis, ideo de ipsis nō curatur dum tamē finis habeatur, propter quod de vita presenti non est curandum, sed de assequutione vite eternę, & hoc est quod dicit. Qui non s. voluntarie mortem tolerando.
- 5 Non est me. Id est, vita eterna, quia in coniunctione ad Christū per visionem & fruitionem consistit vita eterna.
- 7 Qui inue. Id est, vitam presentem, qua causatur ab anima existente

MORALITER.

† Qui amat patrem & c. Hilarius. Illi. n. qui domesticas dilectiones hominum, eius dilectioni prætulerint, futurorum bonorum indigni erunt hereditate.

4 Et qui non ac. cru. Grego. duobus modis crucē domini baulamus. Cum aut per abstinentiam carnem affligimus, aut cum per compassionem proximi necessitatem illius nostrā putamus.

Qui

tium repit. Hinc per prophetam dicitur. *Vnusquisque se a proximo suo custodiat, & in omni fratre non habeat fiduciam.* **D** *Et qui non accipit, & c.* Crux duobus modis portatur cum vel per abstinentiā corpus afficitur, vel cum per compassionē proximi affligitur animus. Peccata proximorum fixorium sunt sanctorū.

Verbi Dei.

- a ram. Non veni pacem mittere, sed gladium. veni enim † se-
- b parare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurū aduersus patrem suum. et inimici
- c hominis domesticus eius. † Qui amat patrem aut matrem † plus quam me, non est me dignus. † Et qui amat filium aut
- d filiam super me, nō est me dignus. Et qui non accipit crucem
- e suam, & sequitur me, non est me dignus, Qui inuenit animam suam perdet illam, & qui perdidit animam suam
- f propter me inueniet eam. † Qui recipit vos me recipit, &
- g qui me recipit, recipit eum qui me misit. † Qui recipit pro-

Crux semper est portanda, vt amor Christi ostendatur. **Luc 9. c. & 17. g.** † diffidere facere

c Et seq. me. Aliquis enim carnem maceratur pro inani gloria, vel proximo carnaliter comparatur vt culpe faucat. Hic crucē ferre vñ, sed dominum non sequitur. **Luc. 14. f** † infra 16. l. Mar. 8. c.

f Qui in. Nominē animę vita presentis designatur. **Sermone de martyribus, E**

† & mira sententia. Qui inquit, inuenit animam suam, perdet eā. quod duobus modis potest intelligi. **73. dist. c. in nomine patris.**

10 Qui amat perdet, id est, si amas, perdes, si

cupis vitā tenere cū Christo, noli mortem timere pro Christo. Itē alio modo. Qui amat animā suā, perdet eā. Noli amare, ne perdas. Noli amare in hac vita, ne perdas in eterna vita. Si male amaueris, tunc odisti, si bene oderis, tunc amasti, felices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando.

* Clemens Alex. Qui perdidit animā suā, inquit, dominus seruabit ipsam, aut eā tradēs, libeter ad eūdo pro Dño pericula, aut eā perdēs, ex ea que est ei cū hac vita cōsuetudine. Si. n. soluere, abducere & segregare (id. n. crux significat) animā volueris ab ea quę est in hac vita voluptate & delectatione, habebis eam in illa quę expectatur, spe inuentam, & conquescentem.

g Qui re Cū ad predicationē mittit, es zone tollit pericula nō timēda dicit, affectū subiici religioni. Vñ ergo sumpus? Austeritate mādatorū spe temperat promissorū. *Qui recipit* (inquit) vos. Ad susceptionē magistrorū prouocat discipulos. Dicit ergo aliquis, ergo & pseudo prophetas & Iudā p̄dicatorē suscipiemus? Hoc dñs procurans dicit non personas esse **F**

stente in corpore, vnde est ibi predicatione per causam. Qui amat igitur vitam presentem inordinate, perdet eam: Res enim perditur quando non attingit finem debitum, sicut medicina perditur, quando per eam sanitas non acquiritur. Et eodem modo vita presentis qua finaliter ad consequutionem vite eternę ordinatur, recte perditur, quando per ipsam ad eternam vitam non peruenitur, quod contingit illi, qui inordinate amat ipsam, & e contrario.

- 7 Qui perdit animam. Vitam presentem propter Christum contemnendo. Talis enim dicitur perdere, non secundum veritatem, vt patet ex predictis, sed secundum hominum opinionem. Iste inquam.
- 8 Inueniet eam. accipiendo pro transitoria eternam.
- 9 Qui reci. vos. Postquam Saluator hortatus est predicantes, hic hortatur recipientes ipsos, ostendens magnitudinem premij ipsorum.
- 10 Qui recipit vos in no. Ea enim que sunt Christi fidelibus, reputat sibi fieri Christus, & hoc tā in malis, **Act. 9. c.** Saule Saule, quid me persequeris? id est fideles meos: quam etiam in bonis, sicut hic patet, quia in discipulis suis dicit se esse receptum.
- 11 Qui reci. id est, Dei nuncium.

In

- 6 Qui inuenit animam suam. In delectationibus illicitis nutrit eam.
- † Perdet illam. Quantum ad vitam futuram.
- 9 Qui reci. vos. Corporaliter.
- † Me recipit. Spiritualiter, & per consequens recipit patrem & spiritum sanctum, qui cum filio per gratiam inhabitant recipientis mentem.
- 10 Qui recipit prophetam in nomine propheta. Id est, quia Dei nuncius est.

Tom. 5.

63

A esse suscipiēdas, sed nomina, & mercede nō carere suscipiē-
tem, licet indignus sit qui suscipitur Nō ait mercedem de p
pheta vel iusto, sed prophete & iusti mercedem, quia dū eos
sustentat qui aliter non possent quod eorū est facere, & ipse
est qui in hoc nomine facit, nō pro eis solū, sed eorundem
mercedem habebit
id est, talem qualem
& ipsi.

* CLEMENS.
ALEXAND. Sunt
apud dominum cō-
plures mercedes, &
manūones ex vitæ
corum proportione
Qui enim, inquit,
prophetam in nomine
prophete suscepit,
mercedem, &c. Et
rursus virtutis pro
meritis differentias
& præclaras remun-
erationes, per ho-
ras numero non æquales.

lib. 4. Strom.
Mar. 9. 6

Quia Christus in postolis, Deus autē in Christo, ergo q
apostolos recepit, recepit Deum. Hoc dicit, ne apostolorū
susceptio vilis habeatur his a, quibus supra dixit debere sti-
pendia accipere.

B

a Et quicumque. Qui periculum nō suscipientium testimo-
nio exculli pulveris denunciant, merita recipientium vl
tra speratum commendat. Nota Deum magis ad pium af-
fectum respicere, quam ad quantitatem rei exhibitæ.

b *Vni ex mi.* Minimi sunt qui nihil penitus habent in hoc
mundo, & iudices
erunt cum Christo.

^a Pro eo quod nominatur propheta.
phetam in nomine prophete, mercedem prophete acci-
^a Ne & pseudo timeant recipere. ^b Pro eo quod nominatur iustus.
piet. † Et qui recepit iustum in nomine, iusti, mercedem iusti
^a Ne quis se ab hospitalitate per paupertatem excusaret, hoc leui præcepto dicit.
accipiet. Et quicumque potum dederit vni † ex minimis istis
^a Ne dicas deesse unde caleheret. Pro eo quod nominatur discipulus,
calicem aquæ frigida tantum in nomine discipuli, amen
^a Quam ex bono affectu meruit potius quam ex actu.
dico vobis, non perdet mercedem suam. Et factum est cum
consummasset Iesus, præcipiens duodecim discipulis suis
^a Fecit quod docuit, prædicans Iudeis, non Samaritanis, non Gentibus. Ut secundum
promissa, prius offeratur Iudeis salutis occasio. ^b Iudæorum
transiit inde, vt doceret, & prædicaret in ciuitatibus eorum.

Sermones.

1 Hilarius. Præ
2 uidens plures futu-
3 ros tantum apostola
4 tus nomine glorio-
5 sos, omni vero vitæ
6 suæ opere improba-
7 biles, eosdemq; diu
8 fallere, diuque men-
9 tiri, tamen obsequiū
quod eis sub religio-
nis opinione delatū
sit, mercede operis
10 sui speique non frau-
dat. Nā licet ipsi mi-
nimi essent, & pecca-

torum omnium vltimi, minimum autem est, quo minus ni-
hil aliud est, non inania tamen i eos, et leuia, quæ sub frigida
aquæ nomine designat, officia esse decernit. Atque ita ad pro-
bitatem obsequentis, fallentis de se probra non lædunt, cum
mercedem suam dantis fide non assumentis mendacio con-
sequatur.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In no. Idest, in quantum dei nuncius.
- 2 Mercedem pro. Idest, ab eo cuius est nuncius. Et similiter.
- 3 Qui re. Quod non potest esse nisi propter Deum, a quo iustificatur
omnis vere iustus.
- 4 Mercedem iu. acci. Idest, a Deo qui iustificat ipsum, Secus est au-
tem si recipit ipsum in quantum amicus vel compatriota vel huiusmo-
di, quia non recepit eum pure in nomine Dei.
- 5 Et quicumque po. Hoc dicit ad ostendendum, quod quilibet quan-
tumcūque pauper potest facere opera misericordia, quum darr calicem
aquæ

- 6 In no. disci. Idest, quando est fidelis denunciatus fidem Christi.
- 7 Amen. Idest, fidei licet.
- 8 Dico vo. non. Quia in his, quæ dantur propter Christum, non tan-
tum pensatur quantitas doni, quantum pensatur quantitas bonæ vo-
luntatis ex qua datur, Sequitur.
- 9 Et factum est cum consummasset, &c. Modum scilicet prædi-
candi & uiuendi prædictum.
- 10 Transiit inde vt doceret & prædicaret in ci. scilicet Iudæo-
rum. Et sic patet conclusio huius capituli.

MORALITER.

- 2 Merce. &c. Idest, a Deo recepit mercedem cuius est nuncius.

- 4 Et Qui re. Idest, propter iustitiam suam, non propter consan-
guinitatem vel affinitatem.
- 4 Merce. iust. Idest, particeps erit meriti suæ iustitiæ.

ADDITION.

In ca. 10. vbi dicit postilla, Nolite possidere aurum, &c.

Qualiter huius intelligenda secundum doctores ista, quæ aposto-
lis ad prædicandum missis a Christo iniunguntur, habes infra in
additione super Ioannem. 12. vide ibi.

CAP. XI.

IOANNES, Et
dū Christus præ-
dicaret, & prædica-
tionem suam variis
signis confirmaret.
Ioannes eius opera
auduit positus i vin-
culis ab Herode. Sed
cū audi. mi. duos de dis-
cipulis, ait illi. Tu es qui
ven. Ioannes iterficiendus ab Herode interrogat, nō quia du-
bitet. qui alii dixerat. Ecce agnus Dei. Qui & vocē patris au-
diuerat, hic est filius meus dilectus. Sed vt illi signa vidētes
crederent, & dictis eius opa Christi fidem tacerent, ne alius
Christus expectaret. Quod autem discipuli Ioannis aduer-
sus Christum superbirēt, & aliquid liuoris haberēt, supra ino-
tuit ibi. Quare nos & pharisei ieiunamus? Et vbi Ioanni dixerūt.

† in carcere

C

Io. 1 d.
† erat

Luc. 3. c.

Mat. 9 b.

CAP. XI.

IOANNES autem cum audisset † in
vinculis opera Christi, mittens duos
de discipulis suis ait † illi: Tu es qui
uenturus † es, an alium expectamus?

^a Positus. ^a Lex ad grat. am euangelii mittit. ^b Ne alium
a se prædicatum putarent.

^a Per illos. ^b Hoc dicit.

ret filios. bonis moribus ornatos, & omni sapientia perfe-
ctos quasi securus moritur nihil de cetero timens de illis:
sic, & Ioannes volebat discipulos suos perfectos videre in
Christo, vt iucundius moreretur.

^a Tu es. Non ait qui venisti, quasi dicat, Cum ad inferna de-
scēsurus sum, de te nūciare inferis, qui nūciaui super An-
cōueniat filio dei mori an aliū ad hæc sacramēta mōstrare?

Magister cui testimo-
nium dedisti. Ecce disci-
puli eius baptizati. &
plures veniunt ad eum.
Hæc omnia eadē de
Ioanne Lucas ponit
nō ipso ordine, sed
qs ordinē rei gestæ
teneat non apparet
* Chrysostomus
Sicut pater si vide-

Hor-
ic M

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. XI.

Ioannes au. Posita in struclione prædicantium, Hic consequenter
ponitur

MORALITER.

Ioannes autem, &c. Per Ioannem qui misit discipulos suos ad
Christum dicendo.
† Tu es qui venturus es, &c. Licet ipse de hoc nullatenus dubi-
taret, sed vt eius discipuli de hoc dubio certificarentur per
opera

ponitur confirmatio dubitantium, & diuiditur in tres, quia primo sal-
uator noster confirmat dubios de suo aduentu, secundo condemnat in-
credulos seu peruersos, ibi. Cui si tertio commendat deuotos, ibi. In il-
tem. re. Ie. Prima in duas quia ad confirmationem populorū ostēdit
Ioannem

opera Christi, significatur bonus doctor & humilis, qui quā-
uis nō dubitet de veritate al. cuius conclusionis, discipulos
dubitantes remittit ad sapientiorē, vt per eum certius infor-
mentur contra multos docto. & confesso. qui dedignantur
sic remittere ne uideantur aliqua ignorare.

illis

A * Hilarius. Ioanes detentus in carcere dñm ignorat? Et propheta tantus Deū suum nescit? Atqui venturū vt p̄tor, nūciauit, consistentē vt propheta agnouit, adeuntem vt cōfessor veneratus est. Vñ tā variā & tā abundantī gr̄æ error obrep̄it? Ad euāgelia cōtuenda lex mittit, vt infidelitas fidem dīctorū contemplet in factis, & qđ intra eū p̄torū fraude fit vincitū, per intelli

gētiā libertatis euāgelicæ absoluat. Ioānes igit̄ non fug, sed discipulorū ignorantia consult. Ipse em̄ venturā in remissionem p̄torū p̄dicauit, sed vt scirent nō aliū a se p̄dicatū ad opa eius cōtuenda, discipulos misit, vt auctoritatem dictis suis illius opera conferrent.

* Hiero. Hunc sensum h̄se p̄t, Scio qđ ipse sis, qđ venisti tollere peccata mundi, sed quia ad inferos descensus sum, etiam hoc interrogo, vtrum & illuc ipse descendas, an impium sit, hoc de filio Dei credere, aliumque missurus sis.

a *Euntes renuntiate.* * Clemens Alex. Cōsilij dandi tres partes sunt: vna quidem qđ sumit exempla ex tpe p̄terito, vt v. g. qđ Hebræis euenerit, qđ aurū per idololatiam crimē adorarūt, in vitulo, & qđ passi sunt, cū fornicati essent. Altera vero qđ ex p̄nti tpe intelligit, vt que sensu cōprehēdat, vt quod dictum est his qui dñm rogauerāt, an ipse esset Ch̄s, aliumne expectarent. *Dicite, inquit, Ioanni quæ vidistis & audistis.* Hoc ergo fuit, qđ p̄dicens dicebat David, *sicut audiimus, ita & vidimus.* Ex futuris aut̄ cōstat tertia pars dādi cōsilij, qua quæ sunt euētura, iubet caueri, quemadmodū illud quoq; dictū est: Qui autem in peccata inciderint, eijcientur in tenebras exteriores.

* Lactantius. Sed & Sibylla expresse p̄dixit verbis.

Non ad interrogata, sed ad scandalum nunciorum.

a Et respondens Iesus ait illis, **Euntes renuntiate Ioanni**

a Cessent verba, loquantur opera.

a Non respondit Ioanni, quia non dubitabat sed illis.

b Per miracula.

c Per doctrinam euangelii illuminantur.

quæ t̄ audistis & vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, le-

a Pauperes spiritu vel opibus intus illuminamur, vt in p̄dicatione nulla distantia sit inter pauperes & diuites.

prosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, p̄u-

b In hoc nuncios percudit sicut post offenditur.

b res t̄ euangelizantur. Et beatus est qui non fuerit t̄ scanda-

a Ne turbe Ioannem liuore motum suspicentur, & vt sciant eum quæsisse non sibi sed discipulis.

lizatus in me. Illis autem abeuntibus, coepit Iesus dicere

a Quæ nesciebant mysterium interrogationis eius.

c ad turbas de Ioanne: Quid existis in desertum videre?

a Qui omni vento agatur, vt leuitate mentis de me ambigat quem p̄dicauit.

b Non. An vana gloria ductus lucra querat pro dapibus vel vestibus, qui locutis viuit, & pilis camelorum induitur.

arūdinem vento agitatum? Sed quid existis videre? I homi-

d nem mollibus * vestitum? t̄ Ecce qui mollibus vestiuntur, in

nem quippe mox vt aura contigerit, in partem inflectit alteram. Et quid per arūdinem nisi carnalis animus designatur qui mox vt fauore vel detractione tangitur, in partem quam libet inclinatur.

d *Ecce qui.* Qui ponunt puluina sub cubito, qui vitam peccantium palpant, non pungunt.

Nota. Rigida vita & p̄dicatio debet declinare mollium palatia, quæ frequentant mollibus indutis adulantes.

Clemens Alexandrinus. Beatus Ioannes despectis quoque ouium pilis, qui delicias redoleāt, pilos camelorum elegit & eis sese vestit, simplicem vitam & dolo alienam representans. Mel enim comedebat & locustas, dulcē spiritalem cibū a fastu alienās, & moderatas vias Domini p̄parās. Se enim certe purpurea chlamyde induisset, si villam

E vrbani

NICOLAUS DE LYRA.

Ioannem esse prophetā sanctum ibi: illis autem abeuntibus. prima in duas, quia primo mouetur dubitatio, secundo ponitur eius responsio, ibi: Et respondens Ie. Circa primum considerandum, quod Herodes Antipas incarcerauit Ioannem propter hoc quod reprehendebat eum, eo quod abdulexit fratri suo Philippo uxorem suam nomine Herodiadem, vt habetur Mar. 6. Ioannes ergo in carcere constitutus misit discipulos suos ad Iesum, quærens vtrum ipse esset Christus an non? Sed quia questio est dubitabilis propositio, mirabile est quod Ioannes qui baptizauerat Christum, & viderat spiritum sanctum descendere super eum, et de eo dixerat: Ecce agnus Dei, &c. vt habetur Io. 1. de hoc quasi dubitans quærebat. Ad hoc respondet beatus Gregorius dicens, quod Ioannes non dubitauit ipsum esse huius mundi saluatorem, sed dubitauit vtrum sicut natus erat in humanitate nostra, ita et moreretur pro salute humana: Sed hæc responsio non videtur conueniens, quia Ioannes non fuit minus illuminatus quam propheta vt. te. quia hic dicitur plus quam propheta, vt sequitur in isto ca. Prophetæ autem cognouerunt Christū non tantum nasciturum in carne propter nos, sed etiam moriturum, vt habetur Isa. 53. c. Tanquam ovis ad occisionem ducetur &c. & in pluribus aliis locis quæ propter prolixitatem vitandam omitto: ergo multo fortius Ioannes qui fuit plus quam propheta cognouit. Item Ioannes de Christo p̄dixerat: Ecce agnus dei Io. 2. d. quod non dixisset, vt videtur, nisi vidisset eum immolandum p̄ salute mundi. & ideo aliter dicendum, quod Ioannes non dubitauit de p̄dixis, sed certitudinaliter cognouit, sed discipuli eius qui non erant sic illuminati, dubitauerunt, & ideo

& ideo Ioannes per discipulos suos questionem proposuit, non propter sui dubitationem, sed discipulorum hesitantium.

1 Et respon. Hic ponitur Christi responsio, & quia eius responsio non erat ad confirmationem Ioannis qui non dubitauit, sed ad confirmationem discipulorum dubitantium, ideo Christus non respondit per verba, sed per facta, faciens in conspectu discipulorum Ioannis miracula multa manifeste declarantia, qđ ipse esset Christus, & hoc est qđ dicitur.

2 Renuntiate Io. ad p̄ceptum meum. Et cætera quæ sequuntur patent vsque ibi.

3 Pauperes euā. id est denunciantur habere regnum celorum, vt supra dictum est ca. 5. Beati pauperes, &c.

4 Et beatus. Scilicet, dubitando de deitate, quia me vidit in passibili carne.

5 Illis autem. Hic consequenter ostendit̄ Ioannem esse prophetam sanctum, & hoc ne ex questione proposita aliqui crederent eum dubitasse & ignorasse eum fuisse Christum, & commendat eum de quatuor. Primo de soliditate fidei & constantia, cum dicit.

6 Quid existis. q. d. non, quia Ioannes ita constans erat, quod nec timore nec fauore a veritate declinabat, secundo ab austeritate penitentia, cum dicit.

7 Hominem. q. d. non, quia sicut supra dictum est Ioānes habebat vestimentum de pilis camelorum, & esca eius erat locusta, & mel siluestre. Ad hoc et̄ manebat in deserto vt austeram vitam duceret, non solum ex victu, & vestitu, sed etiam ex loco, propter quod subditur.

8 Ecce qui mollibus. Ad hoc enim multi magnatibus adulantur, vt cum

tia ostenditur quod doctores superiores non debent inferiores contemnere, sed magis quantum possunt salua veritate eos commendare.

M O R A L I T E R.

5 *Il. au.* per hoc autem quod Christus commendauit Ioannem dementis, constātia & de aspera vita, & de cognitionis excellentia

D

† offensus per me

E

† 21. quæst. 4.

F

Urbani fastus curam gessisset, sed cum in solitudine quietis, tranquille cum Deo uelaturus se recepisset, ab omni inani studio vanaque boni specie, lordidoque ac illiberali decore, se remouit.

a Plusquam pro. Bed. quia Angelus non natura sed officio.

b Maior Io. In hoc non preteritur patriarchis, & cunctis hominibus, sed equali ceteris sanctis ostenditur.

¶ excellēti-
re propheta.
Luc. 7. f.

c Qui aut. m. i. omnis sanctus qui iam est cum Deo, maior est eo qui adhuc in mundo. Vel ego que minorē facit multorum opinio, in ecclesia sanctorum illi prelatas sum. Vel nouissimus angelus cœli melior est quouis homine.

Luc. 7. f.

d In regno. Regnum cœlorum duobus modis accipitur. Aut supernum in quo nondum sumus. Aut præses ecclesia in qua adhuc uiuimus, & iam quodam modo regnamus.

leu. 16. d.

sup. 10. a.

d A diebus Io. Apostolos dñs ad oues qui per do. Israel ire iusserat, ut ad regnum reducerentur. Sed hæc prædicatio ad profectum publ canorū & peccatorum uersa est qui crediderunt. Ceterum Ioanni a plebe non creditur, Christi opera non auctorizantur, quia crux est scandalo. Iam propheta cessat iam lex expletur, Christus alijs prædicatur, & ab alijs recipitur, sui respuunt, inimici recipiunt. Itaq; regnum cœlorum vim patitur, quia gloria Israel patrib. debita, a prophetis nunciata, a Christo oblata, fide gentiū occupatur & rapitur. Vel a dieb. Ioannis, qui præsentiam prædicauit, qua peccator reuiuiscit, & non ante, quia lex pœnam intulit & non per penitentiam.

nitentiam uiuificabit. Patria cœlestis vim patitur dū peccator ad eam quali in alienum locum intrat per penitentiam. Grandis uolentia est in terra nasci & cœlum capere, & habere per uirtutem quod non possumus per naturam.

* Amb. Regnum cœlorum non nisi Christus qui regnat in cœlis. Cogi aut uerbū tunc solet dici, cū res aliqua rarior assidua operatione densatur.

Serm. 17

Ex quo ergo Ioannes Chrii annunciauit aduentum ex eo regnum cœlorum q; prius fluidū & remissum apud Iudæos iacebat, credētū populorū cepit assiduitate densari. Vini aut facinorō Domino, non cōpellendo, sed flendo non prouocando in iurijs, sed lachrymis exorādo. Aggredimur in itinere Dominum, & more latronum suis eum spoliare nitimur. Cupimus illi auferre regnū thesauros & vitam, sed ille tam diues & largus est, ut non abigat, non resistat. Aggredimur illum non ferro, non fuso, non saxo, sed māfuetudine, bonis operibus, castitate. Hæc sunt arma fidei nostræ.

b Qui me non tantum uenturum prædixit, sed etiam

¶ Ponit quod erat.

dōmibus regum sunt. Sed quid existis uidere? Prophetam?

a Etiam dico uobis, & t plusquam prophetam. Hic est enim

¶ In Malachia.

¶ Verba patris ad filium.

¶ Nuncium.

de quo scriptum est, 'Ecce ego mitto angelum meum ante

¶ Manifestationem tuam, dicando, baptizando.

¶ Per uia reddet tibi auditorum penitentiam præ-

¶ Ut summam uirtutum eius comprehendam.

faciem tuam, qui præparabit uiam tuam ante te. Amen dico

¶ Non uirginis.

¶ Et si æqualis.

uobis, non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne

¶ Tempore.

¶ In cordibus apostolorum.

¶ Dignitate.

Baptista. t Qui autem minor est in regno cœlorum, maior

¶ Alia commendatio Ioannis.

¶ Quantum dicitur, nunc, id est semper.

est illo. A diebus autem Ioannis Baptiste usque nunc

¶ Quibus non erat promissum.

regnum cœlorum vim patitur, & uolenti t rapiunt illud.

¶ Præcedentes.

¶ Vbi Christi tempus ostenditur, quem Ioannes ostendit.

¶ Omnes enim prophete & lex usque ad Ioannem prophetauerunt, & si uultis recipere, ipse est Elias qui uenturus

¶ Vel prædicauerunt.

¶ Hoc esse mysticum, & indigere intelligentia, ostendit. eum subdit. Qui habet.

Agabus, sed quia quidquid prophetauerunt, de domino uaticinati sunt. Omnes enim, quia quidquid illi dixerunt, de uenturo loquuti sunt, hic uero uenientem ostendit.

f Et si uultis recipere ipse. Ut minus excusabiles sitis, quia eum non recepistis. Ipse est Elias in uirtute, non in persona: par in uiræ seueritate, mētis rigore præcedens Christi primum aduentum, ut ille secundum.

Ad. 11

F

Cui

NICOLAUS DE LYRA.

ut cum ipsis commutantes delictis uiuantur, sed homines ueritatis talia aspernantur, ut narrat Valerius Max. lib. 4. quod quidam Dionigi olera lauanti. Si tu ait Dionysio adulari uelles, ista non ederes. Cui rēdit, si tu ista edere uelles Dionysio adulari nolles. Et sequitur. Hic ueridicus ueritatis annunciator malens oleribus sustentari, quam magnatibus adulari. Tertio commendat eum Saluator a claritate notitiæ, cum dicit.

1 Prophe. Dicitur enim. 1. Reg. 9. b. Qui enim dicitur hodie propheta, olim appellabatur uidens, quia prophete uidebant ea que alijs erāt occulta, sed non solum Ioannes propheta fuit, sed etiam plus quam propheta, quia non solum Christum præuidit uenturum & prædixit sicut alij prophete, sed etiam ipsum digito ostendit, quarto commendat eum ab auctoritate doctrine.

2 Hic est. Mala. 3.

3 Ecce ego mit. Ioannem qui duxit uiam angelicam.

4 Ante ta. ante Christum quia filius dicitur figura Dei Patris & per consequens facies eius.

5 Qui præ. i. corda audientium ad recipiendum Christum per prædicationem suam, & baptisma suum, & ut comprehendat summā commendationem Ioannis, subdit.

6 Amen dico. Non negat quin æqualis surrexit inter uatos mulierum. Christus enim maior fuit, sed non proprie dicitur filius mulieris sed uirginis, quia mulier de communi cursu accipitur pro femina corrupta.

Qui

Qui

MORALITER.

9 A diebus. Per regnū cœlorū potest intelligi militans ecclesia, que non est ipsi parietes, sed fideles, quorum multi ualde

de passi sunt martyrium per uolentiam tyrannorum, & sic rapuerunt regnum cœlorum.

11 Omnes enim. pro. & c. Per legem & prophetas significantur doctores uet. Te. per Ioannem uero doctores noui, propter t quod

A *Cui au.* Laudato Ioanne trāsīt ad increpandum illos, qui nec prædicatione Ioannis moti sunt, vel ipsius Christi prædicationem despiciunt. Ioannes talis ac tantus ut dixi, & adeo dignus, ut ei debeat credi, sed vos cui estis assimilādi qui nolistis credere ei?

b *Simi. est pu.* Pueri

erat doctores sunt humiles spiritu. Horū, synagoga vel ipsa Ierusalem, ubi iura præceptorū Dei recondent. Cœquales cōtribules quos solebāt exprobrare, qđ ad laudes Dei nō affurrexerunt corde deuoto, membrorum agilitate, quod notat saltus. Nec per lamenta prophetarum pro excidiis iam factis vel faciendis ad pœnitentiam conuersi sunt.

libus **ca ce-**
vobis **B** *Cecimus vobis.* Ut David Exul. di. adiu. no. iub. d. Iac. & c. huiusmodi.

tedax **c** *Lamentauimus. vt. Conuer. ad me in toto corde vestro in ie. & fle. & pl. & huiusmodi.*

te. 7. c. **c** *Veni enim.* Sicut tunc, ita & nunc vtranque viam salutis respui-

o. 3. **c** *Veni enim.* Sicut tunc, ita & nunc vtranque viam salutis respui-

respuitis. Lamentauimus ad Ioannē, cecinimus ad Christū, D. Hęc est summa. Generatio ista nec plorat eum Ioanne plorante, neque gaudet eū Christo gaudente. Nec mirum si duplicē viam salutis contemnunt, cum & ieiunium & saturitatem petunt, si ieiunium placet, cur Ioannes displicet? si saturitas, cur filius hominis?

Lib. 2. contr

Lib. 2. contra positorem in tetragone

17.

Luc. 7. c.

E 135. di. c. sexto die.

Rom. 14. c.

a *Cordis. b* Quod dixi mystice intelligat.

a *Tot moniti salutis audientem & non obedientem. b* Iudicam. *c* Huic toti negotio. Sicut David & Ieremias. *d* Ierusalem. *Quantum ad monitos. Vbi lex & iura promuntur.*

b *bo* generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro

c *qui clamātes cœqualibus dicūt. Cecinimus vobis, & non sal*

c *tastis. lamentauimus. * & non planxistis. † Venit enim Ioan-*

d *nes, neque manducans neque bibens, & dicunt dæmonium*

e *habet: Venit filius hominis manducans & bibens, & dicunt,*

e *ecce homo † vorax & potator vini, publicanorum & pec-*

e *catorum amicus. † Et iustificata est sapientia a filiis suis.*

e *esca & panis, quorū non vsus sed concupiscentia reprehenditur, in quibusdam libris habetur. Iustificata est sapientia ab operibus suis, quia sapientia non quatit vocis testimonium, sed operum.*

e *esca & panis, quorū non vsus sed concupiscentia reprehenditur, in quibusdam libris habetur. Iustificata est sapientia ab operibus suis, quia sapientia non quatit vocis testimonium, sed operum.*

e *esca & panis, quorū non vsus sed concupiscentia reprehenditur, in quibusdam libris habetur. Iustificata est sapientia ab operibus suis, quia sapientia non quatit vocis testimonium, sed operum.*

e *esca & panis, quorū non vsus sed concupiscentia reprehenditur, in quibusdam libris habetur. Iustificata est sapientia ab operibus suis, quia sapientia non quatit vocis testimonium, sed operum.*

e *esca & panis, quorū non vsus sed concupiscentia reprehenditur, in quibusdam libris habetur. Iustificata est sapientia ab operibus suis, quia sapientia non quatit vocis testimonium, sed operum.*

e *esca & panis, quorū non vsus sed concupiscentia reprehenditur, in quibusdam libris habetur. Iustificata est sapientia ab operibus suis, quia sapientia non quatit vocis testimonium, sed operum.*

e *esca & panis, quorū non vsus sed concupiscentia reprehenditur, in quibusdam libris habetur. Iustificata est sapientia ab operibus suis, quia sapientia non quatit vocis testimonium, sed operum.*

e *esca & panis, quorū non vsus sed concupiscentia reprehenditur, in quibusdam libris habetur. Iustificata est sapientia ab operibus suis, quia sapientia non quatit vocis testimonium, sed operum.*

e *esca & panis, quorū non vsus sed concupiscentia reprehenditur, in quibusdam libris habetur. Iustificata est sapientia ab operibus suis, quia sapientia non quatit vocis testimonium, sed operum.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Qui ha. au.* Ad denunciandum, quod illud quod immediate, præponitur, mystice est intelligendum.

2 *Cui autem.* Hic cōsequēter exprimitur condemnatio obstinatorū, & primo in generali respectu Iudæorū cōmuniter, secundo in speciali respectu aliquorū, quib. specialia beneficia cōtulerat, ibi. Tūc cepit exprobrare. Ad euidentiā primi aduertendū, quod multū valde facit ad virtutē, quod aliqui a pueritia sua sint consueti operibus virtuosis, & iō expedit quod pueri exerceantur in ludis honestis & inducentibus ad virtutem & trahentibus a vitio, propter qđ pueri Hebræorū habebant talē ludum. Diuidebatur. n. in medio ciuitatis in duas partes æquales, & illi qui erāt ex vna parte canebāt carmē lētitię, & alii ex opposita carmē lugubre, postea opprobabāt sibi mutuo. Et exultantes dicebāt aliis quare sibi nō cōgaudebāt & cōuerso aliis. s. lamentantes quare sibi non compatiebantur, & hoc fiebat ad exprimendum vanam lētitiā & defectum compassionis & amicitie ad inuicem in hoc mūdo. Et hoc modo sicut videmus frequenter quod in eadē ciuitate, & immo & in eodē vico etiā in dōmo aliqui lætātur, & aliq. ex opposito tristātur. Hoc simile erat de Iudæis quantum ad hoc, quia viderant austeritatē Ioannis, nec per hoc fuerāt moti ad pœnitentiā & postea dulcedinē & mansuetudinē Christi, qui dulce dinē misericordie eis prædicauit, & cū eis dulciter & mansuete conuersatus est, nec graues penas imposuit pœnitentibus, sed dixit, *Vade & noli amplius peccare.* & tñ per hoc non fuerunt moti ad deuotionis dulcedinem & pietatis, sed magis remanserunt obstinati in peccatis, scilicet, viriusque vitam in malum interpretando, & hoc quod dicitur, *Cui autem similem estimabo generationem, & c.* de qua scribitur in cap. seq. Generatio mala & adultera signum quatit.

3 *Similis est, & c.* Non quantum ad eorum innocentiam, sed quantum ad ludi eorum interpretationem.

4 *Qui clamantes.* Quia pueri in partes æquales diuisi sibi dicebant mutuo ea quæ sequuntur.

5 *Ceci. vo.* Et patet ex prædictis.

Veni

M O R A L I T E R.

† quod debent ei assimilari in tribus prædictis, scilicet, mentis constantia, austeritas vita, & sana doctrina.

2 *Cui autem si. & c.* Sequitur.

5 *Ceci vob. & c.* Illi vero non saltant ad cantū qui audientes prædicationē de gaudiis cœlestibus, & non eleuantur ad ipsa per deuotionis affectum, & illi non plangunt ad lamentationem qui

6 *Veni enim Ioannes, & c.* Hic applicat similitudinem ad propositum.

7 *Neque manducans neque bib.* Idest, in abstinentia maxima viuens, ille enim qui parum comedit, dicit non comedere secundū communem modum loquendi, sicut qui male videt, dicitur non videns.

8 *Et dicunt.* Iudæi, scilicet.

9 *Dæmonium habet.* Austeritatem Ioannis dæmoni attribuēdo. dæmoniaci. n. possunt multa agere & pati quæ non possunt alii.

10 *Veni filius hominis.* Idest, Christus.

11 *Manducans & bibens.* Idest, communem vitā inter homines ducēs. Hoc. n. debebat facere, quia erat mediator Dei & hominū & ideo talem vitam debuit communiter ducere, vt communiter viuentes & peccatores haberent accessum familiarem ad ipsum.

12 *Et dicunt.* Scilicet Pharisei male interpretando.

14 *Ecce homo vorax.* In quo notant eum de excessu in quantitate cibi.

14 *Et pota. vi.* In quo notant eum de ebrietate, quod erat falsum, quia perfectissimæ vitæ fuit, vt post baptismum. 40. diebus & noctibus ieiunauit, vt supra visum est.

15 *Publicanorum & peccatorum amicus.* Hoc accipiebant ex hoc quod videbant eum cum eis comedentem & bibentem, vt supra dictum est cap. 9 hoc tamen non erat, vt eorum vitia amaret, sed magis sanaret, vt ibidem dicitur.

16 *Et iustificata, & c.* Hoc dupliciter exponitur. Vno mō referēdo ad Apostolos & est sensus, licet Christus qui est sapientia Dei patris sit prædicto mō a Phariseis reprobatus, tñ iustificatus est. i. cognitus iustus a filiis suis, hoc est a discipulis, qui sunt filii Christi per adoptionem, secundum quod dicitur Ioan. 1. Quotquot autem recep. eum, & c.

Aliter exponitur referēdo ad pueros Iudæorum prædicto mō ludentes, & tunc sensus est. Et iustificata est sapientia. s. Ioannis & Christi.

17 *A filiis suis.* Hoc est a filiis Iudæorum, quia declarata est eorum iustitia & sapientia in quantum representabatur per eorum ludum obstinatio patrum suorum, sicut patet ex prædictis.

Tunc

qui prædicationem audiunt de punitione peccatorum quod non mouentur ad aliquam contritionem.

6 *Veni enim, & c.* Abstinentia Ioannis fuit aliis exemplum pœnitentię. Manducatio vero Christi fuit aliis exemplum condescensionis & misericordie, per illos igitur qui vtrunque in malū interpretabantur, significantur detractores, bonos actus aliorum nequiter deprauantes.

A Tunc. Qui haecenus Iudeos communiter increpauit, nunc nominatim ciuitates exprimit, quae frequenter audita doctrina & uisus tot lignis credere noluerunt: quibus non optat mala, sed praedicit ventura.

Sup. 4. d. **b** *Veni tibi.* Supra ubi legitur, quia circumibat Iesus ciuitates

& omnes uicos, curans omnem languorem: intelligendum est inter alias etiam in Corozaim et Bethsaida dominum fecisse virtutes. Corozaim interpretatur mysterium meum Bethsaida domus fructuum vel venatorum.

*** Theoph.** Ut intelligas eos qui non crediderunt, non a natura, sed a uoluntate malos esse, meminit Bethsaida, ex qua Andreas & Petrus & Philippus, & filij Zebedei fuerunt, atque ita non naturae, sed uoluntatis malitia sunt. Nam si naturae fuissent & illi mali.

† *Quae exstinguuntur ad celum exaltata uique in-*

† *1. q. c. 2. d. n. c.*

Ab. 27. 2.
Gratias ago

Psal. 24. b.

c Si in Tyro. Hoc impetum modo uideamus, quia Corozaim & Bethsaida praesente domino credere noluerunt. Tyrus & Sidon postea praedicantibus apostolis crediderunt, a deo deuoti, ut Paulus Tyro abeuntē omnes cum uxoribus & liberis, usque ad naues prosequerentur. Circa ergo non credituris praedicaui, credituros euitauit ipse fortis cuius uisus sunt misericordia & ueritas. Proposuit tamen fines Iudaeae non excedere, ne iustam Phariseis & sacerdotibus persecutionis occasionem daret. Et erant tunc qui in Corozaim essent uocandi, nec tamen de contemptu grauius puniendi.

Tyrus angustia. Sidon uenatio.

d Et tu Capharnaum. Non solum Corozaim & Bethsaida uerit, sed & tibi Capharnaum, quia.

e Nunquid usque ad caelum exaltaberis? Nonne tu es quem fama hospitij mei, & signorum in te factorum famosa effeceris, uel contra praedicationem meam superbissime resististi? Capharnaum interpretatur uilla pulcherrima, in qua condemnatur perfida Ierusalem, cui dicitur. *Iustificata est Sodoma soror tua* **1. rec. 16.**

ex te. id est, ex tui comparatione cum illa exemplo Loth non est correcta, tu filij Dei uerbis, & miraculis saepe extitisti in grata.

f Respondens Iesus. Respondens tacitae obiectioni, quasi quaereretur, quae ratio, quod Iudaicus populus Dei cultor, Dei Filium in carne uenientem tam obstinatus reiecit, quem gentilitas tam pronarecepit?

g Domine caeli & terrae. Qui facis caelos, & relinquis in terrae nitate quos uis, uel ad litteram.

h Paruulis. Sapientibus & prudentibus, non opponit insipientes & habentes, sed paruulos, ut probeat se tumorem damnae, non acumen.

i Ita pater. Blandientis affectu loquitur ut inceptum in apostolis beneficium compleatur. Hic exemplum humilitatis accipimus, ne temere discutere praesumamus superna consilia de uocatione horum, & repulsione illorum, cum enim utrumque artulisset, non mox rationem reddidit, sed sic Deo placitum dixit, ostendens quia iniustum esse non potest quod iusto placet. In omnibus ergo quae exterius disponuntur, aperta causa rationis est occulta iustitia uoluntatis.

k Quoniam sic fuit placitum ante te. Ne quis iterum quaerat, cur humiles eligat, sapientes reprobet.

Omnia

a Tunc coepit exprobrare ciuitatibus in quibus factae sunt plurimae uirtutes eius, quia non egissent poenitentiam. **†** *Veni tibi*

a Quae quondam misterium Dei tenuisti. **b** Quae fructum gignere debuisti, ad quam **c** In ciuitatibus gentium, quas diabolus uenatur in angustia tentationum comprehendit.

c Corozaim, ueni tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone factae

a Pro memoria pungeris peccati. **b** Sed neque factae sunt in eis, neque penituerunt, & tamen.

essent uirtutes quae factae sunt in uobis, olim in ieiunio & cinere poenitentiam egissent. Verumtamen dico uobis, Tyro

a Sicut minor fuit culpa eius quae nuncios ueritatis non habuit quam eius quae reseruit, ita **b** Quae simili culpa subiacet.

& Sidoni remissus erit in die iudicij quam uobis. Et tu Capharnaum, nunquid usque in caelum exaltaberis? Uique in infernum descendens. Quia si in Sodomis factae fuissent uirtutes, quae factae sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem.

a Certo. **b** Non contigisset eis subuersio, ubi fuisset correctio. **c** Quia minor culpa.

† Verumtamen dico uobis, quia terrae Sodomorum remissus erit in die iudicij, quam tibi. In illo tempore respondens

a Gratias ago in te exulto. **b** Mi. **c** Non pater.

g Iesus dixit. Confiteor tibi pater domine caeli & terrae, quia abscondisti haec a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita pater, quoniam sic fuit placitum ante

a Et hoc per me. **b** Humilibus spiritu. **c** Ut humilis redeat, qui superbiendo recessit.

k Quoniam sic fuit placitum ante te. Ne quis iterum quaerat, cur humiles eligat, sapientes reprobet.

Nun-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tunc cepit exprobrare. Hic in speciali ostendit Christus condemnationem aliquorum propter eorum ingratitude, quia illi, praedicauerat Christus frequenter, & inter eos miracula fecerat, & licet eius praedicationem primo recepissent deuote, tamen postea ad uerbum reuersi, in infidelitate remanserunt, sicut praedictum fuerat per Isa. 9. Primo tempore alleuiata est terra &c. sicut expositum est c. 4. & hoc est quod dicit. Tunc cepit ex. &c.

2 Veni tibi. ista erat una de ciuitatibus, in quibus praedicta fecerat.

3 Veni tibi Bethsaida. de ista ciuitate erat Petrus & Andreas.

4 Quia si in Tyro & Sidone factae. quod patet, quia receperunt praedicationes Apostolorum & deuote crediderunt, ut patet Act. 21. b. ubi Paulus conduxerunt usque ad nauem ex deuotione. Per hoc tamen, non intelligitur aliqua uariabilitas in diuina praedestinatione, sed tantum in hominum uoluntate.

4 Verumtamen dico. Quia grauius est auditam fidem repellere, quam mori in gentilitate. Illi autem erant gentiles, qui habitabant in Tyro & Sidone.

6 Et tu. hoc dicit improperando quia per praedicationem Christi & miracula debuisset ex altari ad diuinas sed quia propter peccatum ingratis semper peiora peioribus feruntur ideo sequitur. Usque infer.

7 Quia si in Sodomis. qui tunc fuerunt homines pessimi, ut habetur Genes. 13.

8 Factae. quia fecissent poenitentiam sicut Ninuiis ad praedicationem Iona.

MORALITER.

1 Tunc cepit exprobrare, &c. Per istas ciuitates, in quibus Christus frequenter praedicauerat & miracula fecerat, significatur illi qui frequenter audiunt Dei uerbum, & uident exempla uirtutum, & tamen in peccatis suis obdurantur, propter quod caeteris paribus aliis grauius punientur.

Iona. Dicit autem forte, non ad notandum dubitationem, ex parte sua sed ad denotandum mutabilitatem liberi arbitrii ex parte hominis.

9 Verumtamen dico. quia repugnato ueritatis agnita quae fuit in istis, quia ueritatem Dei cognitam per praedicationem Christi postea impugnauerunt, cum si species peccati in spiritu sancto grauius est peccatum quam sit uicium luxuria contra naturam quo erant infecti isti Sodomitae.

10 In illis. Hic consequenter ponitur deuotorum commendatio. Et circa deuotionem primo ponitur principium motuum secundo ipsum medium. Omnia in terra sunt. Circa primum aduertendum quod posset ab aliquo quaeri, quae fuit causa quod Iudaei illiterati & in populo famosi pro maiori parte in infidelitate remanserunt, simplices autem & illiterati ad fidem uocati sunt. Huic quaestioni tacite respondet Christus per modum diuinae laudis, dicens.

11 Confiteor. id est, ad gloriam tuam declaro.

12 Quia abscondisti haec in mysterio fidei.

13 A sapientibus & prudentibus. in sapientia humana confidentibus, & isti sunt sapientes in oculis suis tantum, sed non simpliciter.

14 Et reuelasti ea paruulis. id est humilibus, & sic patet quod etiam a parte credentium fuit eorum humilitas, quae ad sapientiam disponit, ut dicitur Prou. 11. a. Ubi humilitas, ibi sapientia ex parte autem non credentium fuit eorum superbia, quae est intellectus exegatiua, sed ex parte Dei causa fuit simplex uoluntas diuina & hoc est quod subdit.

15 Quoniam sic. quoniam aliqui sunt electi, & aliqui reprobatu bene potest

10 In illo tempore. &c. sequitur.

13 Et reuelasti, &c. Magnus honor ex hoc est humilibus ueris quia sunt de secreto consilio summi Regis, & quoniam humilibus omnia patienter sustinentibus frequenter imponuntur graua. ideo indigent recreatione diuina, propter quod subditur. Venite ad me, &c.

MO-

A *Omnia mi. &c.* Tradentem patrem & accipientem filium my-
 stice intellige. Alioquin si iuxta fragilitatem nostram accipis, cum
 ceperit habere qui accepit, incipiet non habere qui dedit per
 omnia omnipotentem nota, per tradita, filium, cui per naturam
 omnia pro vnus substantie iure sunt propria, non data per
 gratiam. Tradita au-
 tem omnia non cœ-
 lum & terra & cœte-
 ra quæ fecit, sed hi
 qui per filium acces-
 sum habent ad pa-
 trem, & ante rebel-
 les, dominum post-
 ea sentire ceperunt.
 Tradita autem non
 alia sunt quam quæ
 in filio soli nota sunt
 patri. Nota vero fi-
 lio soli esse quæ patri
 sunt, atque ita in hoc

mutuæ cognitionis secreto intelligitur, non aliud in filio
 quam quod in patre agnoscibile sit extitisse.
B *Et ne. no. si. &c.* Seipsum reuelare. Et nemo nouit patrem
 nisi filius, & qui patrem voluit reuelare. Ad vtrumque enim
 illud subditum refertur. Verbo enim suo pater se declarat.
 Et verbum seipsum declarat, quia mentis nostre lumen est.
 Hilarius. Non enim nisi per mutuam testificationem
 cognosci, vel per patrem filius, vel per filium pater potuit.
 Vox e cœlis est, sermo etiam filij est. Tam ignorabilis est fi-
 lius quam & pater. Omnia. n. ei tradita sunt, & in omnibus
 nihil intelligitur exceptum. Sic potestas exæquata est, sic
 secretum cognitionis æquale est: si natura in nominibus est,
 quæro quomodo quod vocantur non sunt, quorum & vis in
 potestate, & difficultas in cognitione non differt.
 Nisi filius & cui filius voluerit. Mutua cognitio, quæ est æ-
 qualitate nature. Illa autem tantilla quæ in nobis est, digna-
 tione reuelantis est.
 Ch. ysofomus. Reuelat filius non quantum cognoscit,
 sed quantum nos recipere possumus. Hoc enim si Paulus fe-
 cit, quæto magis Christus? Ille quippe ad suos discipulos scri-
 bes, sic ait. Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi
 carna-

carialibus.
D *Tollite iugum &c.* Iugum Christi, euangelium est, quod Iudeos
 & gentes in vna fide coniungit, *Tollite super vos.* Id est, in ho-
 nore habete, non subitis, vt contemnatis. Qui laboratis, dif-
 ficultate legis, & onerati peccatis, scilicet, reficiam si iugum
 tollitis, id est, præce-
 pta mea. Et quid iu-
 go eius suauis, quid
 onere lenius? proba-
 bilem fieri, abstinere
 a malo, bonum vel-
 le, amare omnes, æ-
 terna sequi, presenti-
 bus non capi, nolle
 alij facere quod pati
 non vis.
 * Theophylactus.
 Iudeos facientes tra-
 ditiones legis & in
 opere mandatorum

legis fatigatos: Gentiles quoque onere peccatorum oppressos,
 quiescere facit Christus. Duorum, nimirum laborantium &
 oneratorum nomine, Iudei & gentiles intelliguntur.
E *Dis. a me.* Docente verbo & exemplo, vt sitis humiles
 mentibus, mites moribus. Humiles, vt neminem contem-
 nant. Mites vt nullum ledant. Corde, vt idem extra in ope-
 re sit & in corde, ne lateat serpens in specie columbe.
 Athanasius. Mansuetudinem igitur de se docuit dicens,
discite a me &c. non quidem vt coequemur illi, cum hoc sit
 impossibile, sed vt in eum respicientes, mansueti perseuerem-
 us in omni tempore, sicut cum nos firmo & indissolubili
 inuicem affectu conciliaret, ex se mutuatus est exemplum,
 & dixit, vt sint vnum quemadmodum & nos.
F *Iugum enim meum.* Quomodo euangelium lege leuius est,
 cum ibi opera, hic & concupiscentia damnatur? Sed in lege
 multa iubentur, quæ apostolus impleri non posse dicit, hic vo-
 luntas quærit quæ in arbitrio nostro est, & quæ sola sufficere
 potest & præmium habere. Item quomodo iugum Christi suauis,
 cum supra dicitur: *Arcta via est quæ ducit ad vitam?* Sed an-
 gustia, quia non nisi angusto initio incipitur, processu vero
 temporis ineffabili dilectionis dulcedine dilatatur

a *Omnia mi. &c.* Tradentem patrem & accipientem filium my-
 stice intellige. Alioquin si iuxta fragilitatem nostram accipis, cum
 ceperit habere qui accepit, incipiet non habere qui dedit per
 omnia omnipotentem nota, per tradita, filium, cui per naturam
 omnia pro vnus substantie iure sunt propria, non data per
 gratiam. Tradita au-
 tem omnia non cœ-
 lum & terra & cœte-
 ra quæ fecit, sed hi
 qui per filium acces-
 sum habent ad pa-
 trem, & ante rebel-
 les, dominum post-
 ea sentire ceperunt.
 Tradita autem non
 alia sunt quam quæ
 in filio soli nota sunt
 patri. Nota vero fi-
 lio soli esse quæ patri
 sunt, atque ita in hoc

mutuæ cognitionis secreto intelligitur, non aliud in filio
 quam quod in patre agnoscibile sit extitisse.
B *Et ne. no. si. &c.* Seipsum reuelare. Et nemo nouit patrem
 nisi filius, & qui patrem voluit reuelare. Ad vtrumque enim
 illud subditum refertur. Verbo enim suo pater se declarat.
 Et verbum seipsum declarat, quia mentis nostre lumen est.
 Hilarius. Non enim nisi per mutuam testificationem
 cognosci, vel per patrem filius, vel per filium pater potuit.
 Vox e cœlis est, sermo etiam filij est. Tam ignorabilis est fi-
 lius quam & pater. Omnia. n. ei tradita sunt, & in omnibus
 nihil intelligitur exceptum. Sic potestas exæquata est, sic
 secretum cognitionis æquale est: si natura in nominibus est,
 quæro quomodo quod vocantur non sunt, quorum & vis in
 potestate, & difficultas in cognitione non differt.
 Nisi filius & cui filius voluerit. Mutua cognitio, quæ est æ-
 qualitate nature. Illa autem tantilla quæ in nobis est, digna-
 tione reuelantis est.
 Ch. ysofomus. Reuelat filius non quantum cognoscit,
 sed quantum nos recipere possumus. Hoc enim si Paulus fe-
 cit, quæto magis Christus? Ille quippe ad suos discipulos scri-
 bes, sic ait. Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi
 carna-

carialibus.
D *Tollite iugum &c.* Iugum Christi, euangelium est, quod Iudeos
 & gentes in vna fide coniungit, *Tollite super vos.* Id est, in ho-
 nore habete, non subitis, vt contemnatis. Qui laboratis, dif-
 ficultate legis, & onerati peccatis, scilicet, reficiam si iugum
 tollitis, id est, præce-
 pta mea. Et quid iu-
 go eius suauis, quid
 onere lenius? proba-
 bilem fieri, abstinere
 a malo, bonum vel-
 le, amare omnes, æ-
 terna sequi, presenti-
 bus non capi, nolle
 alij facere quod pati
 non vis.
 * Theophylactus.
 Iudeos facientes tra-
 ditiones legis & in
 opere mandatorum

legis fatigatos: Gentiles quoque onere peccatorum oppressos,
 quiescere facit Christus. Duorum, nimirum laborantium &
 oneratorum nomine, Iudei & gentiles intelliguntur.
E *Dis. a me.* Docente verbo & exemplo, vt sitis humiles
 mentibus, mites moribus. Humiles, vt neminem contem-
 nant. Mites vt nullum ledant. Corde, vt idem extra in ope-
 re sit & in corde, ne lateat serpens in specie columbe.
 Athanasius. Mansuetudinem igitur de se docuit dicens,
discite a me &c. non quidem vt coequemur illi, cum hoc sit
 impossibile, sed vt in eum respicientes, mansueti perseuerem-
 us in omni tempore, sicut cum nos firmo & indissolubili
 inuicem affectu conciliaret, ex se mutuatus est exemplum,
 & dixit, vt sint vnum quemadmodum & nos.
F *Iugum enim meum.* Quomodo euangelium lege leuius est,
 cum ibi opera, hic & concupiscentia damnatur? Sed in lege
 multa iubentur, quæ apostolus impleri non posse dicit, hic vo-
 luntas quærit quæ in arbitrio nostro est, & quæ sola sufficere
 potest & præmium habere. Item quomodo iugum Christi suauis,
 cum supra dicitur: *Arcta via est quæ ducit ad vitam?* Sed an-
 gustia, quia non nisi angusto initio incipitur, processu vero
 temporis ineffabili dilectionis dulcedine dilatatur

NICOLAUS DE LYRA.

potest assignari causa in generali etiã ex parte Dei, vt in electis
 appareat Dei misericordia, in alijs autem eius iustitia, quia sicut
 ad gloriam regis terreni & decorem sui regni non solũ pertinet
 aula in qua strenui milites honorantur, sed etiam patibulum in
 quo malefactores puniuntur, sic ad gloriam Dei non solum per-
 tinet præmiatio beatorum, sed etiam punitio reprobatorum. In spe-
 ciali tamen non potest assignari ratio ex parte Dei, quare illum
 eligat & illum dimittat, nisi eius simplex voluntas, vnde dicit Au-
 gust. sup. Ioan. Quare illum trahat, illum autem dimittat, noli
 velle diiudicare, si non vis errare.

1 *Omnia mihi tradita sunt à patre meo.* Hic ponitur prædictæ vo-
 cationis medium. Christus enim mediator est Dei & hominum.
 Debitus est autem processus, vt ab extremo in extremum proce-
 datur per medium, & ideo omnis processus gratiæ deriuatur ad
 nos per Christum, & hoc est quod dicit: *Omnia mihi tradit.* Quod
 verum est in Christo, quia secundum naturam diuinam habet
 esse à patre, & per consequens posse, licet habeat idem esse nu-
 mero & posse cum ipso, & sic omnia sunt sibi tradita à patre ab
 æterno, secundum autem naturam humanam omnia tradita sunt
 in potestate Christi & domini à Deo patre. Sed hoc intelligen-
 dum est dupliciter. Vno modo quantum ad authoritatem, & sic
 omnia creata sunt sibi subdita ab instanti conceptionis, quia eo
 ipso quod natura humana verbo est vnita, omnia creata sunt sub-
 iecta sibi. Alio modo quantum ad effectum, & sic in iudicio oia
 erunt subiecta pedibus eius, quia tunc eius voluntas perfecte im-
 plebitur in omnibus, vt habetur ad Heb. 10. Et quia secundum
 diuinam naturam idem est cum patre, ideo subditur.

2 *Et nemo no. filium.* Eodem modo, non tamen per hoc exclu-
 ditur spiritus sanctus, quia dictio exclusiua addita vni personæ
 in diuinis respectu termini essentialis, non excludit aliam, sed
 potius includit, quia licet alia sit persona patris, alia filij & alia
 spiritus sancti, tamen istæ tres personæ sunt vnus Deus, ita quod
 nec in diuinitate, nec in essentialibus habent alietatem aliquam,
 dictio autem exclusiua solum excludit quod alietatem importat.
 Notitia autem absolute sumpta, essentialiter accipitur, ideo com-
 munis est tribus. & ideo cum dicitur, quod nemo no. si. ni. pater,
 &c. per hanc dictionem exclusiuam, nisi ab hac notitia non ex-
 cluditur

cluditur spiritus sanctus, sed magis includitur, vt dictum est. Sciẽ-
 dum etiam quod hæc dictio nemo, non accipitur proprie, id est,
 nullus homo, quod patet per hoc quod ab ista vnuerfali nega-
 tiua excipitur pater per dictionem exclusiuam, cum subditur.

3 *Nisi pater, neque patrem.* Qui tamen pater non est homo, so-
 lus enim filius in diuinis est homo, & ideo dicendum quod ne-
 mo, ibi accipitur magis large, id est, nullum suppositum nature
 intellectualis & sic bene excipitur pater, qui licet non sit homo,
 est tamen natura intellectualis, & tamen ipse cognoscit filium
 perfecte. Et quia Christus est mediator Dei & hominum, ideo noti-
 tia diuinorum ad nos deriuatur per ipsum, propter quod subditur.

4 *Et cui filius voluerit.* Non quia isti quibus fit reuelatio me-
 diante filio habeant notitiam comprehensionis sicut filius, quia
 hoc est impossibile creature, illud enim quod comprehenditur,
 totaliter & perfecte cognoscitur, & quia dictum est Dei filius est
 mediator Dei & hominum, ideo consequenter ostendit quod fa-
 miliariter & secure possumus accedere ad ipsum, di.

5 *Venite ad &c.* Sub onere legis, quod onus fuit importabile
 patribus antiquis, vt habetur Act. 15.

6 *Et ego re. vos.* In præfenti per gratiam, & in futuro per glo-
 riam.

7 *Tollite.* Voluntarie, scilicet.

8 *Iugum meum su.* Id est, legem euangelicam, quæ dicitur iu-
 gum à iungo. gis, quia lex euangelica est lex amoris, & per con-
 sequens iungit fideles adiuicem, Iudeos & Gentiles: quia amor
 est vis vnitiua secundum Diony. consequenter ostendit qualiter
 nutriatur amor iste, dicens.

9 *Discite à me.* Nullum lædendo.

10 *Et humilis corde.* Neminem contemnendo. Istis autem duo-
 bus maxime nutritur dilectio. Præmium autem amoris subiun-
 git, cum di.

11 *Et inuenietis requiem animabus vestris.* Quia secundum quod
 dicit August. lib. confes. inquietum est cor meum, donec requie-
 scat in te. Quæ quidem quæstio hic inchoatur, sed in patria perficie-
 tur, vbi charitas consummatur. Et ne ex iugo legis euangelicæ
 aliqui terreantur, ideo subditur.

12 *Iugum enim &c.* Quia secundum quod dicit. 1. o. 5. a. Manda-
 ta eius grauiora non sunt, quod exponens Aug. dicit, sananti.

a Onus me. Quia it-

A lud momentanum no-

2. Cor. 4.
† commūdit
vel blandum
supr. 7. b.

stra tribulationis eter-

num pondus glorie operatur in celis.
* Theophylactus. Dicuntur omnia mandata Chri-

Non detrectantibus, sed dilatato corde currentibus.

enim meum † suauē est, & onus meum leue.

b Disciplina.

si iugum leue, quoniam propter futuram retributio-

nem leuia, tamen ad breue tempus grauia videantur.

A D D I T I O.

In cap. 11. Vbi dicitur in postil. Et ideo aliter dicendum, quod Ioannes non dubitauit de prædictis,

Hæc ratio postillatoris non videtur consona literæ sequenti cum dicit. *Euntes enunciate Ioanni que audistis & vidistis &c.* Si enim Ioannes non proponebat hanc quæstionem propter se, sed tantum propter discipulos, cum hoc nõ latebat Christum, qui cogitationes hominum perfecte cognoscebat, superfluum & imper tinens videtur dicere: *Renunciate Ioanni: Ioannes enim de hoc certus erat sed potius debuisset dicere. Attendite quia audistis & vidistis:* dirigendo verba sua discipulis, qui hoc indigebant, vt dicit postillator, non autem Ioannes. Sed meliori iudicio semper saluo ad hanc admirationem tollendam aliter posset dici. Pro cuius declaratione attendendum, quod non est inconueniens, vt quis sciens aliquam veritatem certitudinaliter per vnum modum, vltius proficiat sciendo eandem veritatem per alium modum licet secundus modus sciendi non sit ita perfectus sicut primus. Quod patet ex hoc: nõ Christus qui non solũ secundũ scientiam incretam sed et secundũ scientiam infusam oia cognouit, vt cõiter tenetur, secundũ tñ scientiam acquisitam, s. experimẽtalem legis profecisse. Luc 2. g. Iesus proficiebat scientia & ætate &c. Similiter dicendũ est, quod licet Ioannes certitudinaliter cognouisset Christũ per diuinã reuelationem, & per spiritũ sanctũ sub forma visibili descendentem & hmõ: adhuc tñ poterat proficere in ipsius cognitione experimentalis, hoc est cũ experientiam haberet quod opera ipsius Christi manifeste corresponderent his quæ de eo in prophetis scripturis prænotificata fuerũt, iuxta illud Ioan. 10. a. *Opera quæ ego facio testimoniam perhibent de me.* Sed cum quælibet cognitionis perfectio sit appetibilis seu desiderabilis, præsertim cognitio Christi, ideo Ioannes non dubitauit de Christo an esset Christus, sed potius desiderando habere ipsius cognitionẽ experimentalem ex operibus, quã iã habuerat ex reuelatione diuina, dicebat. *Es tu, an alium expectamus.* Hoc est dicere, desidero te cognoscere esse Christum ex operibus per te factis, sicut te iam cognoui per inspirationem seu diuinã reuelationẽ. Vnde notanter dicit euangelista. *Cum auisset Ioan. opera Christi &c.* licet. n. viderat Christum & ipsum verẽ cognouerat, vt dictũ est, non tñ viderat opera Christi præsertim illa quæ testimonium de ipso perhibebant, s. miracula. Ad quæ Christus tanquã sciens cogitationẽ cordis ipsius Ioannis, proprie rñdit. *Renunciate Ioanni &c.* Vbi attendendũ, quod non solũ dixit, renunciate Ioanni quæ vidistis, licet forte hoc videretur sufficere, sed dixit, quæ vidistis & audistis ad denotandũ, quod ea quæ audierant à prophetis per Christum fienda, videbant per ipsum impleta, vnde dicit. *Cæci vident, & clau amb. &c.* Hæc n. miracula in propria forma leguntur in prophetis vaticinijs: vñ Isa. 35. b. loquens de Christo ait: *Deus venit, & saluauit nos.* Sequitur. *Tunc aperientur oculi eorũ.* Similiter Isa. 61. a. *Ad annuncianum seu euangelizandũ pauperibus misit me.* Ex quibus patet, quod Christus in hac rñsione satisfacerebat desiderio Ioannis recte ordinato circa cognitionem Christi,

B cognouisset Christũ per diuinã reuelationem, & per spiritũ sanctũ sub forma visibili descendentem & hmõ: adhuc tñ poterat proficere in ipsius cognitione experimentalis, hoc est cũ experientiam haberet quod opera ipsius Christi manifeste corresponderent his quæ de eo in prophetis scripturis prænotificata fuerũt, iuxta illud Ioan. 10. a. *Opera quæ ego facio testimoniam perhibent de me.* Sed cum quælibet cognitionis perfectio sit appetibilis seu desiderabilis, præsertim cognitio Christi, ideo Ioannes non dubitauit de Christo an esset Christus, sed potius desiderando habere ipsius cognitionẽ experimentalem ex operibus, quã iã habuerat ex reuelatione diuina, dicebat. *Es tu, an alium expectamus.* Hoc est dicere, desidero te cognoscere esse Christum ex operibus per te factis, sicut te iam cognoui per inspirationem seu diuinã reuelationẽ. Vnde notanter dicit euangelista. *Cum auisset Ioan. opera Christi &c.* licet. n. viderat Christum & ipsum verẽ cognouerat, vt dictũ est, non tñ viderat opera Christi præsertim illa quæ testimonium de ipso perhibebant, s. miracula. Ad quæ Christus tanquã sciens cogitationẽ cordis ipsius Ioannis, proprie rñdit. *Renunciate Ioanni &c.* Vbi attendendũ, quod non solũ dixit, renunciate Ioanni quæ vidistis, licet forte hoc videretur sufficere, sed dixit, quæ vidistis & audistis ad denotandũ, quod ea quæ audierant à prophetis per Christum fienda, videbant per ipsum impleta, vnde dicit. *Cæci vident, & clau amb. &c.* Hæc n. miracula in propria forma leguntur in prophetis vaticinijs: vñ Isa. 35. b. loquens de Christo ait: *Deus venit, & saluauit nos.* Sequitur. *Tunc aperientur oculi eorũ.* Similiter Isa. 61. a. *Ad annuncianum seu euangelizandũ pauperibus misit me.* Ex quibus patet, quod Christus in hac rñsione satisfacerebat desiderio Ioannis recte ordinato circa cognitionem Christi,

Christi, ostendendo quod opera sua miraculosa correspondebant vicinis prophetarũ, & sic poterat de Christo notitiã experimẽtalẽ hẽre ex operibus, de quo iã habuerat notitiã diuinitus reuelatam.

R E P L. In cap. 11. Vbi agitur de quõne Ioannis baptistæ ad Iesum, de qua postil. dicit, cũ quõ sit dubitabilis propositio, non mouet in persona Ioannis, qui fuit per diuinã reuelationẽ & occultam visionẽ certificatus, sed mouet in persona discipulorum Ioannis hæsitantiũ, sed Burg. dicit taliter dictũ nõ esse consonũ literæ, quæ dicit rñdendo. *Euntes renunciate Ioanni quæ rñdet Ioanni, non discipulis eius.* Ad quæ põt dici dupliciter. Primo quæ remittit Christus discipulos ad Ioanẽ, vt ex relatione discipulorũ hæsitantiũ Ioannes materiã acciperet eos plenius informãdi, secundo dici põt, quod Christus tenuit modũ curialẽ, nõ directe rñdendo ad discipulorũ hæsitacionẽ quã nouit, visus fuisset hæsitacionẽ eorũ redarguisse, quod curiale non fuisset circa legationẽ Ioannis factã. Curialitas igitur vñ tam ex parte quærentis quã ex parte rñdentis, dũ & Ioannes in sua persona incredulitatẽ discipulorũ nõ detegeret, & Christus sic curialiter quærenti rñdit, ne in credulitatẽ legatoris increpare videretur, cũ ad forũ Ioannis pertinerent. Modo autẽ dicendi Burg. quæ hic addit multã inconuenientia contingunt, primo quia ponit Ioanẽ per diuinã reuelationẽ de Christo & de his quæ de ipso erant scripta, certitudinaliter & sufficienter instructũ, & tñ quod Ioannes petiuit amplius instrui, ex secũda. n. parte infertur oppositũ primæ partis, quia bene sequit. Ille petit de vna conclusione perfectius instrui, igitur perfecte non fuit instructus, cuius oppositũ dicit Burg. addens quod secundus modus sciendi non sit ita perfectus sicut primus, ex quo patet Ioanẽ plus quæsiisse curiosã quã vtilia, sicut logica secundũ cõmentatorem. 2. metaph. non est scientia, sed modus sciendi, qui igitur esset perfecte instructus in Theologia, & post quæreret scire logicã, curiosus veniret iudicandus. Secundũ inconueniens, quia Burg. dicit dñm nostrũ Iesum Christũ profecisse scientia acquisita per experientiam, & hoc vñ dubium, nam si Christus aliquid didicisset per experientiam quod prius vel qualiter prius non nouit, sequit quod non fuit ab instanti conceptionis suæ oĩ sciens, quod est contra sanctos doctores & magistrum lib. 3. d. 14 sed 13 di. exponit quõ intelligitur Christũ profecisse, non vt Burg. vult. Tertium quod Burg. ponit Ioanẽ Baptistã mouisse ex parte sui quõnem, vt rñ quem sciret esse Christũ per diuinã reuelationem & sensibilem ostensionem, et sciret per miraculorũ operationem, vñ absurdũ quia Iudæi non ita plene docti de Christi aduentu cũ peterent signa audierunt. Generatio praua signũ quærit. Matth. 12. & sic Ioannes vñ ad generationẽ prauam pertinere, eo quod ab infallibili veritate doctus singularia signa & fallibilia quærit secundũ Burg. quod absurdũ dictũ vñ. Confirmatur, quia post modum sciendi infallibile, si verũ diceret Burg. Ioannes quæsiuisset mediũ sciendi valde fallax. s. operationem miraculorũ, nam & prauis antichristiani dabũt talia media non ad instruendum sed ad fallendũ, vt dicit beatus August. 2. de ciuit. Dei, cap. 12 & octogintarum quõnum, q. 55. & quamplurima alia, quæ contingunt huic singularitati.

C A P. XII

In illo tempore. Narrata prædicatione & miraculis vnus anni ante quæstionem Ioannis factis, transit ad illa quæ facta sunt alio anno scilicet. post mortem Ioannis, quando iam in omnibus Christo contradicitur.

† Mar. 2. 6.
Luc 4. a.

hom. 30. in
Mat. h.

C A P V T XII.

Iterum datur occasio contradicendi Iudæis.

In illo tempore. † Abijt Iesus per fata

sunt alio anno scilicet. post mortem Ioannis, quando iam in omnibus Christo contradicitur.

b Abijt Iesus per. * Chrysostomus. Volebat quidẽ soluere sabbatũ, sed non simpliciter, ideoq; non sine causa id soluit sed

esurientes. Alleg. Sara, sunt auditores, per quæ discipuli transeunt, cum sollicite doctores inspicunt, quõ vnumquemque attrahere possint, quorum salutem esuriunt. Spicas vellunt, dum singulos homines à terrena intentione retrahunt.

☉ Fricant

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XII.

In illo tempore. Abijt, &c. Postquam posita est confirmatio dubitantium cap. præceden. vt patet in discipulis Ioannis, hic consequenter ponitur confutatio impugnantium, s. phari-

phariseorũ. Et diuiditur in quatuor partes, quia aliqui impugnant Iesum Christũ reprehendendo eius veritatẽ quasi cõtra legẽ agẽtẽ, aliqui calũniãdo eius bonitatẽ opera diuina virtute facta de moni attribuẽdo, ibi. Tũ oblatu est, alij tẽtando

M O R A L I T E R.

In illo tempore abijt Iesus per fata, &c. Per fata põt intelligi gẽtaliũ doctrina, in qua sunt multæ spicæ, i. dicta philosophica habentia grana veritatis, palleis tñ vanitatis & falsitatis admixta. Igitur discipuli cũ Christo per fata transeũt quõ Christianæ fidei zelo doctrinã philosophicã studendo discuntur, vt ibi reneriant aliqua fidei Christi accõmoda, & esurientes spicas vellẽt, quõ veritates ibi cõtẽtas ab erroneis & frivolis

lis separãt, & comedũt quõ in vẽtre memorie recondũt, s. m illud Aug. de doc. Christ. Si in dictis infidelium inueniantur nostræ fidei accõmoda, non solũ non sunt abhorrenda, sed et ab ipsis tanquã ab iniustis possessoribus accipienda, & in nostrũ vsum vendicanda. Per phariseos autẽ factum discipulorum arguentes, significatur aliqui doctores indifferetio zelo quod ignorant reprobantes sed saluator rationaliter excusat, nam omne verum a quocunque dicatur a Deo est.

Et cum

A Fricant, dum exemplis virtutum etiam a concupiscentia carnis mentes exuunt. Grana comedunt, dum emundatos in corpus ecclesie trahunt. Bene hoc agunt discipuli ante dominum, quia necesse precedat sermo doctoris, & sic gratia cor illustrabit auditoris. Sabbato quia hoc agunt spe quietis aternæ, ad quam & alios invitant.

MORALITER.

B Item per facta cum domino ambulat, qui diuinis imperiis studet in scripturarum meditatione delectatur. *Esuriunt qui in eis panem vitam.* Id est, Dei amorem inuenire desiderant. Sabbato, dum a turbidis cogitationibus vacare, & videre quam suavis est dominus, gaudent. Vellunt spicas & terunt, cum testimonia assumunt & discutunt, donec in eis medullam dilectionis inueniunt, quæ latebat in litera. Sed qui solam superficiem literæ sequuntur, neque mentis refectionem norunt neque animarum requiem querunt, unde confutatio sequitur, At ille dixit eis.

a *Esurientes, & c.* Quia ut alius ait Euangelista, nec locum vendendi habebant pro turbis, propter maniam importunitatem eorum.

Alii Euangelistæ addunt, manibus confricasse. Unde & Petro dicitur. *Mala & manduca.*

***** Chrysostomus. Quamuis in peccatis quæ manifesta sunt nulla sit excusatio, neque enim occidens ad sui excusationem potest furorē prætere, neque qui adulterat, concupiscentiam, sed nec aliam ullam causam, hic tamen famem inducens, discipulos ab omni accusatione liberat.

b *Non licet.* Secundum præceptum legis. Sed quia alia scriptura dicit. *Misericordiam malo quam sacrificium.* Melius fuit hominē de famis periculo liberare, quam sacrificiū Deo offerre, quia hostia placens est salus hominum. De vastatione frugum non arguunt, quia licet per legem inde edere.

c *At ille dicit, & c.* In hoc facto nihil aliud instrui, nisi ut sabbatum non ad literam, sed spiritualiter intelligamus.

d *Non legis.* Si David & Abimelech non reprehenditur, quorum vterque mandatum legis probabili necessitate transgressus

gressus est, & hic similis causa famis est, cur non idem probatis in apostolis?

e *Panes propo.* Quod significauit sacerdotale cibum transitorium in usum populorum. Vel quia omnes sacerdotes debent imitari. Vel quod omnes sacerdotes sumus.

Comedunt in sabbato quando de mensa tollebantur aliis substitutis. Erat etiam tunc neomeniæ dies.

f *Quia sabbatis sa.* Hic sine necessitate ostendit sabbatum violari ab ipsis qui calumniantur. Vnum exemplum datum est regie potestatis de David, aliud sacerdotale, de his qui per ministerium templi sabbatum violant, ut multo minus ad ipsum pertineat crimen spicatum sabbato vulgatum, qui verus rex & sacerdos est &

E *fnle eis imputatur*

hom. 40. in Matthæum

dominus sabbati.

***** Chryso. Ne mihi dicas, quoniam afferre in medium alium peccantem, non est erui ab accusatione, cum enim non accusatur quæ fecit, excusatio fit circa id quod factum est. Verum hoc hic non sufficit, sed quod maius est, dixit, quod sine crimine sunt. Vide autem quanta posuit. Locum, ubi dicit. In templo. Tempus, cum dicit Sabbatis. Legis remissionem, cum dicit, violant & non solunt. Et quod non solum liberantur a pena, sed a culpa liberati sunt. Vnde dicit. Sine crimine sunt. Neque autem hoc secundum simile est priori, quod dixerat de David. Illud enim semel factum est, & a David non sacerdote, & necessitatis causa. Hoc autem secundum, singulo sabbato, & a sacerdotibus & secundum legem.

g *Dico autem vo.* Quasi dicat. Si figurale templum potuit defendere sacerdotes sibi seruientes, cur spirituale non potest defendere discipulos sibi credentes?

***** Hieronymus. Hic non pronomen sed aduerbium loci est, quod maior templo sit locus qui dominum templi teneat.

h *Si autem.* Et ut ostenderet omnia futuri temporis speciem continere, adiecit. Si autem sciretis. i. quia Deus per gratiam disposuit liberare populum, & non per exteriores obiecturas, non reprehenderetis meos, si vetera omittunt.

Do

NICOLAUS DE LYRA.

***** tando eius potestatem, propter hoc quærebant signa de celo, ibi. Tunc respondebant ei quidam de scribis, alij insidiando eius assumpta infirmitati, ibi. Adhuc eo loquente. Prima adhuc in duas, quia primo reprehendunt veritatem in suis discipulis, secundo, in persona propria, ibi. Et cum inde transisset. In prima ergo parte reprehendunt cum de hoc quod discipuli eius transeuntes die sabbati per blada vellebant spicas & confricantes manducabant grana, quasi contra legem agerent ex Christi doctrina. Considerandum tamen, quod non arguebant eos agere contra legem quasi raperent alienum, quia licitum erat intrare segetem proximi & comedere, non tamē metere falce, ut habetur Deut. 23. sed quia violabant sabbatum, quia præceptum erat in lege quod cibaria prepararentur die precedenti & non in die sabbati, ut habetur Exo. 16. Ipsi autem preparabant sibi cibum spicas fricando, & hoc est quod subditur.

1 Discipuli. Quod non licet eis facere sabbatis. Sed Christus respondet eis ostendendo, quod non faciebant contra legem, quia aliquid quod est lege prohibitum, bene efficitur licitum propter necessitatem imminentem. Sicut David qui legitur sa. eius, manducauit panes propositionis sibi datos a sacerdote in necessitate, & tamen in lege erat præceptum, quod soli sacerdotes comederent, qui sacerdos inde non reprobatur, quod dedit alijs, nec etiam David, quod comedit cum viris suis. Ex hoc patet quod necessitas faciebat aliquid licitum, quod alias esset illicitum. Hic in proposito, dato quod non esset licitum fricare spicas in die

die sabbati, tamen fiebat licitum propter necessitatem famis, & hoc est quod dicit saluator pharisæis.

- 2 Nonne legis. vos supple qui debetis scire legem.
- 3 Quid fecerit David. Quem tamen reputatis sanctum.
- 4 Quomodo intrauit in domum. Et hoc factum habetur. 1. Reg. 21. b. cetera patent ex dictis vsque ibi.
- 5 Aut non. Vbi ponitur alia responsio, quia sacerdotes in die sabbati in templo manualiter operabantur, quia immolabant animalia Deo oblata, & excoriabant & hostias lauabant, & consimilia, & tamen non violabant sabbatum, quia talia opera erant ordinata ad Dei cultum, & hoc est quod dicit saluator.
- 6 Sacer. in tem. sab. vio. Id est, manualiter operantur.
- 7 Et sine cri. Quia etiam erat præceptum a domino quod talia opera facerent in sabbato, & eadem ratione apostoli vellentes spicas in die sabbati & comedentes ex præcepto Christi non peccabant, quia melius est ipsi Christo obedire, quam victimas in templo offerre. Et hoc est quod dicit saluator.
- 8 Dico autem vobis, quia templo. Scilicet, ego (cuius auctoritate hoc facimus) sum maior, & in hoc etiam ipse ostendit suam deitatem. Vnde sequitur.
- 9 Si autem sciretis. Id est, intelligeretis id quod scriptum est Hosea. 6. b. Misericordiam volo, & non sacrificium. ex quo ostenditur per dictum prophetæ, quod opera misericordie sunt magis accepta Deo quam victimæ.

Nun-

A *a* Dominus est enim. Si David pastus & sacerdotes tēpli ministerio sabbatū violantes sine crimine sunt, quanto magis filius hominis qui verus est rex & sacerdos & dñs sabbati. *b* *Et ecce homo.* Iste homo dicit cementarius fuisse, quia manus cui spiritualis edificii cura cōmissa fuit, arida erat vsque ad tempus Christi.

Ecce homo ma. Significat humanum genus in fecunditate boni operis arefactum pro manu ad pomū extensa, quam sanauit manus innocens in cruce extensa. Bene manus in Synago ga erat arida, quia vbi manus donū scientiē, ibi trālgressor maiori subiaceret culpa.

c *Interrogab.* Quia discipulos de violatione sabbati pbabili exemplo excusauerat, ipsum voluit calumnari, vt si non cureret crudelitatis, vel imbecillitatis vel curret, transgressionis arguant.

B

Mat. dicit interrogauit, Mar. & Lu. interrogatos esse. Sed sciēdū, quod illi prius interrogauerunt, deinde intelligens cogitationes accusationis que quarentium, constituit in medio sanandum, & interrogauit, quod Marcus & Lucas ait. Et tunc illis tacentibus proposuit simile de oue, & concludit quod licet sabbato bene facere. Postremo circumspēctis eis (cum ita dixit) extende.

Chrysostomus. Non interrogant vt addiscant, sed vt accusent eum. Vnde sequitur, *Vt accusarent eum,* quamuis & ipsum opus sufficeret, si accusare volebant, sed & per verba volebant captionem inuenire maiorem, copiam argutionum sibi preparantes.

C

d *Sabbatis, &c.* Præcipue docet & operatur Iesus, non solū D propter speciale sabbatum, sed & propter celebriorem populi conuentum, quærens salutem omnium.

e *Quis erit.* Competenti exemplo soluit quæstionē, vt eos ostendat sabbatū violare in opere cupiditatis, qui cum violare arguunt in opere charitatis. Arguit eos qui legem male interpretantur, qui dicunt in sabbato a bonis operibus feriandum. Sed a malis tantum feriandū est vñ dicitur. *Omne opus seruite nō f. in eo.* Id est, peccatum. Sic & in æterna requie a malis tantum feriantur, non a bonis.

f *Extende.* Quia nil plus valet curationi eleemosynarum largitate, vnde dicitur. *Non sit manus tua ad accipiendum porrecta, sed ad dandum collecta.* Quia frustra pro peccatis rogaturus manus ad Deum expandit, qui has ad pauperes pro posse non extendit.

g *Sicut alte.* Homo ante aduentum Christi dexterā habuit languidam, quia ab eleemosynis torpebat, sinistram sanam quia suę utilitati intendebat, sed veniente Christo dextera sanatur vt sinistra, quia quod congregauerat auide, modo distribuit charitate.

h *Recessit inde.* Nota exemplum. *Si vos perse. fu. in v. c. f. in a-*

i *Secuti sunt.* Docti, visis virtutibus persequuntur, indocti, opinione eius ducti amando sequuntur, vnde & curati merentur.

res pro posse non extendit.

g *Sicut alte.* Homo ante aduentum Christi dexterā habuit languidam, quia ab eleemosynis torpebat, sinistram sanam quia suę utilitati intendebat, sed veniente Christo dextera sanatur vt sinistra, quia quod congregauerat auide, modo distribuit charitate.

h *Recessit inde.* Nota exemplum. *Si vos perse. fu. in v. c. f. in a-*

i *Secuti sunt.* Docti, visis virtutibus persequuntur, indocti, opinione eius ducti amando sequuntur, vnde & curati merentur.

Sab-

Et F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nunquam condemnassetis. Id est, discipulos meos in necessitate famis de licentia mea sibi prædicto modo subuenientes. Et quod possent eos licentiarie ostendit.

1 Dominus enim est, &c. Quia obseruantiam illam poterat mutare, sicut patet quod in nouo testamento auctoritate eius mutata est.

3 Et cum inde transf. Hic ponitur confutatio eorum qui reprehendebant eius veritatem in propria persona. Et primo ponitur eorum confutatio, secundo ex hoc oriens machinatio, ibi. Exeuntes autem Pharisæi. Circa primum considerandum, quod ad reprehendendum eum propesuerunt ei quæstionem malitiosè, vtum licitum esset sabbato curare, quia si non curaret, arguerent eum de impotentia, si autem curaret, de sabbati transgressione, & hoc est quod dicitur.

Interroga. &c. sequitur.

4 Vt accu. eum. Aliquo dictorum modorum. Mar. 3. & Lu. 9. dicitur quod ipse Christus interrogauit eos. Dicendum, quod non cōtrariatur, quia primo interrogauerunt eum malitiosè, vt dictum est. Et hoc scribit Math. eus. Postea autem statuto hominē infirmo in medio, quæ fuit a pharisæis, si licet sabbato curare quasi reptendo quæstionē ab eis motam antequam solueret eam. Et hoc secundum scribunt Marcus & Lucas quod tacuit Mathæus, & omittunt illud primum quod ipse expressit. Sequitur.

Ipse

Et

MORALITER.

3 Et cum inde transf. Sequitur. Et ecce homo ma. ha. ari. &c. Per quem auarus significatur, cuius manus ad opera pietatis & largitatis inualida reperitur, sed vt sanetur per Christum, ei dicitur.

Exten-

Et

5 Ipse autem dixit illis. Vbi Christus soluit quæstionē primo verbo, ostendens per locum a minori quod licitum erat sanare hominem in die sabbati, quia brutum animal lapsus in foueam licitum erat in die sabbati extrahere, ergo multo fortius hominem qui melior est cum sit ad imaginem dei factus, si in infirmitatem ceciderit, licitum est sabbato curare, & hoc est quod dicitur.

6 Quis erit ex vo. Et patet ex dictis, secundo soluit quæstionem facto hominem habentem manum aridam sanando.

7 Tunc ait homini, &c. Et patet.

8 Exeuntes autem, &c. Hic ponitur ipsorum pharisæorum cōtra Christum machinatio, & ipsius Christi humilis declinatio. Homines enim in malitia obstinati per rationem non possunt compesci, & ideo pharisæi non potentes Christo respondere per rationem, inceperunt cogitare, aduersus eum fraudem.

9 Iesus autem sciens. Scilicet, machinationes eorum, quia nihil latebat ipsum.

10 Recessit inde. Non quia timeret mortem, sed quia futurum erat, vt aliqui infirmi Christiani non auderent stare in persecutione, ideo ne fuga eorum imputaretur in peccatum, voluit ostendere facto, quod fugere persecutionem aliquando est licitum, sicut supr. plenius dictum est, cap. 16. Sequitur.

11 Et sequuti sunt eum multi, &c. Scilicet ex eo quod viderat prædictum hominem sanatum.

† *Extende ma.* Quia cum ex Dei dono ad opera charitatis extenditur, tunc sanatur.

8 *Exeuntes autem Pha. &c.* Per hoc autem quod Iesus a consilio malignantium recessit, & sequentibus se bene fecit, informauit prædicatorem, vt fugiat obstinatos, & foueat deuotos.

A *Et præcepit.* Non timore, ne proditus occideretur, sed par- cendo Iudeis, ne inuidia trucidarentur in eius innocentia & mansuetudine.

Hic mystice nos instruit, ne cum aliquid magnificamus, laudem foris queramus.

b *Anima mea.* Per animam omnis affe- ctus demonstratur.

c *Arundinem.* Iu- daeos, omni vento cedentes, qui ab in- vicem discrepando dissipati sunt, non mox damnabit, sed supportabit. *Arundi- nem quas.* Qui pec- canti non porrigit manum, nec portat onus fratris, quassa- tum calamum con- fringit. Et qui fidei medicam scintillam contemnit in paruu- lis, linum fumigans extinguit. Quod Christus non fecit, quin potius venit q̄-

rere quod perierat, patientiam namque seruauit, donec iudi- cium quod in eo agebatur, ad victoriam perueniret, & ex- pulso mundi principe ad regnum rediret, in dextera patris sedens, donec ponat inimicos sub pedibus.

d *Linum su.* Gentes, quas naturalis legis ardore fere extincto fumus erroris amarissimus, & odoris noxi inuoluit, quas nō extinxit, sed de parua scintilla in magnum ardorem ignis Dei suscitauit.

e *Donec.* Tandiu p̄dicatio eius nullis insidijs superata mun- do lucet, donec ponat in terra iudicium, & impleatur. Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra.

* **Aug.** Hoc autem vltimum iam videmus impletum, Quis enim speraret gentes in Christi nomine speraturas, quando tenebatur, ligabatur, ca- debatur, illudebatur, & crucifige- batur, quando & ipsi discipuli spem perdidierant, quam in

in illo hēre iam ceperant? quod tunc vix vnus latro sperauit **D** in cruce, nunc sperāt gentes longe lateque diffuse. Et ne in æternū moriatur ipsa in qua ille mortuus est, cruce signatur. **f** *Et curauit.* Tria signa simul facta sunt quæ & quotidie in cō- uertione hominum fiunt, vt expulso demone lumen fidei vi- deant & Deum lau-

a cum multi, & curauit eos omnes & † præcepit eis ne manife- stum eum facerent, vt adimpleretur quod dictum est per

a In persona patris de filio, **b** Quia in forma serui, **c** Ad opus quod nullus alius poterat facere. **f** Redimere humanum genus.

f *Isaiam prophetam dicentem, † Ecce puer meus quem elegi,*

a Quia ipse solus est agnus sine macula, **b** Voluntati meæ, **c** Quod alibi. Re-

b dilectus meus in quo bene complacuit animæ meæ. ponam

a Non Dei vrbum, sed puerum, **b** Futurum & modo iudicia agit, **c** Per præ-

spiritum meum super eum, & iudicium gentibus nunciabit.

a Quia cum malediceretur, non maledicebat, sed sicut ovis ad occidu. est, & non ap. os suum. **b** Mystice. Qui latam viam insunt & non audiunt vocem Christi.

Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in

plateis vocem eius, Arundinem quassatam non confringet

d & † linum fumigans non extinguet, donec eiciat ad victoriā

a Quia non est aliud nomen sub cælo, in quo oportet saluari.

f iudicium, & in nomine eius gentes sperabunt. Tūc oblatus

est ei dæmoniū hns, & cæcus & mutus, & curauit eū, ita vt lo-

fieret, vt q̄ erat habitatio dæmonij, & cæcus & mutus, Deo capax pararetur, & Deum contineret in Christo, & Christi opera Dei confessione laudaret.

* **Tertul.** Demones autem non tantum despiciamus, verum & resistimus, & quotidie de corporibus traducimus, & de hominibus expellimus, sicut plurimis notum est.

* **Idē.** Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem de- mone angi cōstet, iussus a quolibet Christiano loqui spiritus ille, tā se demone cōstebitur, de vero, quam alibi Deum de falso, & paulo post. Subijciuntur seruis Dei & Christi, ita de cōtactu deq; affectu nostro cōtēplatione & representatione ignis correpti, etiam de corporibus nostro imperio excedūt inuiti & dolentes, & vobis presentibus nostro imperio excedūt te illis cum verum de se loquūtur, qui mentientib. creditis. Nemo ad suum dedecus mentitur.

Aug.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et cu. eos omnes. Et quo patet eius benignitas, quia per sequutus **a** Iudeis beneficia sanitatum eius impendit.

2 Et præ. eis. i. sanatis.

3 Ne ma. eum fa. Phariseis eum manifestando, non quia mortem ti- mebat, vt dictum est, sed vt ostenderet, quod sicut aliquando est licitum in persequutione fugere, ita licitum est se occultare ad cedendum ma- litiæ. Et vt ostenderet magnitudinem suæ potentie, & hoc confirmat dicto Isa. 42 secundum translationem 70.

4 Ecce puer. i. Christus, qui fuit puer in forma serui.

5 Quem elegi. Hoc duplicatur ad ostendendum, quod ipse fuit ele- ctus ad persuevendum opus nostræ redēptionis & nullus alius, quia per nullum alium poterat ita competenter fieri.

6 Dilectus, &c. Hoc dicitur metaphorice de Deo, ad exprimendum magnitudinem paternæ dil- ectionis ad filium, sicut apud homines ille qui multum diligitur, dicitur haberi cordi.

7 Ponam spiritum. Quia spiritus sanctus requieuit super eum in hu- mana natura, vt habetur Isa. 11. a. Egredietur virga de radice Ies- se, &c. sequitur. Et requiescet super eum spiritus sanctus, &c.

8 Et in. gen. Quia Christus futurum iudicium nunciavit hominibus per suam prædicationem, vt habetur infr. Similiter in iudicio futuro sententiam iudicij feret in humanitate, quia in eadem forma in qua in- dicatus est corā Pilato, in ea. sedebit in iudicio hoc excepto, quod tunc appa- ebis in forma gloriosa, & hoc est quod dicitur act. 1. b. Hic Iesus qui assumptus est a vobis, sic veniet. s. ad iudicium, sicut vidistis eū ascendentem. i. in forma humanitatis gloriosa, in qua ascendit in ca- lum, sequitur.

9 Non conten. s. vt vindicetur, vt patet ex prædictis, quia persequu- tionem

MORALITER.

2 Et præcepit eis. &c. Per hoc ostendens quod prædicator non debet quærere humanam laudem, neque cum obstinatis conten- tionem, ideo subditur de eo.

9 Non conten. &c. Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæ- cus

tionem pharisaorum declinauit humiliter absque contentione.

10 Neque cla. vt. s. liberetur, sicut patuit in sua passione.

11 Neque au. Quod patet ex sua taciturnitate coram Pilato, quia hoc fuerat prædictum Isa. 53. c. Sicut agnus coram tondente se obmute- scet, & non aperuit os suum.

12 Arund. quasi per arundinem quassatam intelligitur populus Iu- daicus a fide & pietate vacuus.

13 Et linum fug. Per hoc intelliguntur Gentiles, in quibus claritas rationis naturalis erat extincta per consuetudinem peccandi, remanen- te fumo voluntatis male faciendi. Vult ergo dicere, quod Christus per fortitudinem deitatis noluit resistere Iudeis et gentilibus eum crucifige- ribus, quia Iudæi crucifixerunt linguas suas, ipsum iniuste accusando, gē- tiles vero manib. ipsum crucifigēdo, quia milites Pilati qui erant gen- tiles hoc fecerunt, vt habetur Io. 19. sequitur.

14 Donec eiciat, &c. i. donec veniat ad exequendum extremum iudicium, in quo manifestabitur sua victoria. Tunc. n. inimici eius pon- nentur plenarie sub pedibus eius, vt habetur in Psal. 8. b. Omnia sub- biecti sub pedibus eius.

15 Et in nomine eius gentes spe. &c. Quia ad prædicationem apo- stolorum gentiles ad fidem conuersi sunt. Iudæis pro maiori parte in- infidelitate remanentibus.

16 Tunc ob. &c. Hic consequenter ponitur confutatio calumnian- tium Christi bonitatem, attribuendo eius miracula spiritui maligno, et primo ponitur eorum calumniatio, secundo calumniæ confutatio ibi, Iesus autem sci. Circa primum ponitur evidens miraculum de eiectione dæmonis cæci & muti, non quia talia sint in demo- e formaliter sed effectiue, quia hominem quem obsederat, cæcum & mutum effecerat, & ideo ipso ciecto homo loquebatur.

Et

cus & mutus. Possessus a demone per peccatum mortale, cæcus est in his que ad suam pertinent salutem, & mutus ad pronun- ciandum laudem diuinam, sed cum curatur a Christo, videt sibi proficua & pronunciat præconia diuina. Per phariseos autem Beelzebub attribuentes, significantur maledici bona in malum peruertentes.

Omne

Aug. Verapietate homines Dei aeream potestatem inamicam contantiamque pietati, exorcizando eiciunt non pla-

Lib. 10. de ciuitate ca. 22.

In Beelze. Beel. i. Baal : muscarum, ob fordes immolaticij

omne re. Necessaria complexione eos arguit. Vel. n. Christus virtute Dei demones eicit, vel in principe dæmoniorum Si virtute Dei, frustra calumniatur. Si in principe dæmoniorum, regnum eius diuisum est, nec stabit, & ideo a regno eius recedant, quod innuit eos sibi elegisse, dū in se nō credūt.

Mar. 2. c. Luc. 11. b.

Et omnis ci. Eadem ratio est ciuitatis, & domus, quæ regni. Ciuitas Ierusalē semper gloriosa, postquā in Christū & in Apostolos exarsit, facta diuisione excidio cecidit.

1. Mar. 3. c.

Et si ego in Beelzebub. Si expulsio dæmonū in filijs vestris, Deo non dæmonibus deputatur, quare in me idem opus eandem non habet causam

Hom. 11. in Mattheum

Chryf. Post primam solutionem venit ad secundam, prima manifestiorem dicens, Et si ego in Beelzebub, &c.

Ipsi. Contempubilia mundi in quibus sancta simplicitas

mea

meq; virtutis apparet. Vel ita potius. Filii. i. apostoli qui bene sibi confiterant, nihil male artis ab eo didicisse, ideo ipsi testes mei iudicij indicantes. 12. tribus Israel.

Si autem ego. Illa pars. Si ego in Beelzebub eicio demones ad plura inconuenientia perducta est, modo agitur de alia

parte complexionis. Si autem ego in spiritu Dei. Hic Lucas ait in digito. Digitus dñi spiritus sanctus pro partitione donorum. Regnū Dei vel seipsū dicit. Vñ alibi, Medius inter vos stetit, quem vos nescitis. Vel, regnum quod Iohannes & ipse Iesus prædicauit. penitentiam agere appropinquabit enim regnum cælorum. Est & tertium regnū scripturæ sanctæ, quod auferitur a Iudæis & datur genti facienti fructū eius. Vel regnum. i. omnes mundi partes, Apostolis & successoribus eorum ad conuertendum distribuit.

Aut quomodo potest. Ostendit ergo dominus per manifestam parabolam, quod non concordat in fallaci operatione cum dæmonibus sicut calumniabantur, sed virtute diuinitatis hoīes a dæmonio liberaret. ideoq; grande scelus committunt, qui q; Dei esse cognouerāt, diaboli esse clamabant. Neque. n. possunt esse concordēs, quorū opera diuersa sunt. Vnde addit. Qui non est me. &c.

Domum

ergo eijcerent demones in nomine Christi, vt d. dñi est, nec poterat hoc attribui spiritui maligno, vt visum est, similiter per consequens nec eiectione dæmonū facta per Christum & hoc est q; dñi.

Et si ego in Beelze. &c. i. Apostoli qui erant de semine Iudæorum, uel alij Iudæi qui non sequebantur Christum, in quo eijciunt? quasi dicat, cum non possitis hæc attribuere, nisi virtuti diuinæ, per consequens nec eiectione facta per me, vt patet ex dictis sequitur.

Ideo ipsi &c. De Apollolis patet, quod erunt Iudices. i. assessores Christi in iudicio, vt habetur. inf. 19. d. Cum venerit filius hominis in sede maiestatis sue, sedebitis & vos super sedes. 12. indicantes duodecim tribus Israel. Si autem accipiat pro Iudæis non sequetur Christum, qui tamen eijciebant demones in nomine eius, sic dicuntur Iudices aliorū non credentiū, quia ex facto eorum alij ostendentur condemnabiles, quia nō crediderūt in Christum, cuius deitas declarata fuit per miracula in virtute eius facta.

Si autem ego, &c. Sicut conclusum est ex prædictis.

Igitur perue. &c. i. Christus cuius regnum erat a Deo promissum, Isai. 9. a. Regni eius non erit finis. Et istud regnum expectabāt Iudæi, tamen in hoc erant decepti, quia credebant istud regnum temporale, quē errorē exclusit Christus dicens, Io. 18. f. Regnum meum non est de hoc mundo. Tertiam rationem ponit ibi.

Aut quomodo &c. i. diaboli de quo scribitur Iob. 41. d. Non est potestas sub. ter. quæ ei compa. Domus autem eius est homo obfessus, in quo habitat sicut in domo.

Et va. &c. Vasa autem sunt homines peccatores qui a Christo diripiuntur. quādo de potestate dæmonis per ipsum eripiunt.

Nisi prius. i. diaboli, quasi dicat, cū ista fecerim, vt patet, sequitur quod ipse diabolus sit per me alligatus Ex quo concluditur, quod ipse sit vere Christus, quia in aduentu Christi potestas

dæmon-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et stupebant. Admirantes, diuinam virtutem in Christo.

2 Et dicebant num. &c. Q. d. sic, quia hic est Christus nobis promissus, de semine Dauid.

3 Pharisei autem, &c. Turbas. Lcōfitentes ipsam esse Christum propter euidentiā facti.

4 Dixerunt hic, &c. Quia. n. factum mirabile negare non poterāt ideo modum faciendi calumniabant, dicētes ipsum per aliquem dæmonem superiorē sibi familiarem & priuatum eijcere demones inferiores de corporib. obsessorum sicut supra dictū est ca. 9.

5 Iesus autem sci. Hic ponitur calūniæ confutatio, & primo ostendit quod miracula quæ faciebat, non poterāt attribui spiritui maligno secundo, quod oportebat ea attribuere spiritui diuino, ibi.

Aut facite arbore bonā. Prima in duas, quia primo ostendit propositū per rōnem, secundo istorū calumniantium damnationē, ibi. Iō dicit vobis. Primum ostendit quatuor rōnibus, prima rō talis est quia si per dæmonē aliquē eijciebat alios, sequitur quod diuisio esset inter eos. & sic non posset stare diu potestas diaboli, & ex hoc sequitur aduentus Christi, per quem potestas dæmonis erat auferenda, & hoc est quod dicitur.

6 Omne re. di. &c. Et patet litera, secunda ratio ponitur, ibi.

7 Et si ego. Quia non solū Christus eijciebat demones, sed etiā discipuli Christi in nomine eius, & nō solū modo discipuli sed et alij Iudæi, qui non erāt Christi discipuli secūntū quod dicitur Marc. 9. c. Vidimus quendam in nomine tuo eicientem demonia, qui non sequitur nos non poterant autem Iudæi dicere quod Apostoli facerent miracula virtute magica, cum essent simplices et illiterati. Et si diceres de Apollolis q; Christus docuit eos artē magicā, tamen non poterat dici de eis, qui non erant eius discipuli, cū

ergo

ergo

ergo

ergo

ergo

MORALITER.

6 Omne re. di. Tale regnum est anima hominis mali cuius sensualitas rebellat rationi, propter quod de talibus dicitur. 8 Eth. contendit ipsorum anima & hoc trahit huc, hoc autem illuc, quem admodum discrepantia. Et hoc regnum desolabitur, quia Christus qui rex est pacis, inde recedit, & diabolus ingreditur.

9 Si autem &c. Dæmon in spiritu Dei eicitur, quando gratiæ donum diuinitus infunditur, & tunc Christus qui Dei regnum est, ingreditur.

11 Aut quomodo, &c. Fortis iste diabolus est, de quo dicitur Iob. 41. d. Non est pot. s. t. quæ ei. com. Hūc alligabant apostoli quādo prohibebant eum dare responsa populo idolorum cultori, & tunc eius vasa diripiabantur, quando idololatras ad fidem Christi conuertebantur.

Qui

a Domum illius. Vel domū, id est, omnes mundi partes apostolis & eorum successoribus ad conuertendum distribuit.
b Qui non est mecum contra. Id est, qui dissimilia meis facit opera, cōtrarius mihi est. Ille trahit ad vitia, ego ad virtutes.
c Omne peccatum. Quod humana fragilitate contrahitur, remissibile est, si congregatio non deferatur. Si vero diabolica obstinatione de dispersione ad congregationem nunquam reditur, peccatum insolubile iudicatur.
 Hieronymus. Omne peccatum. Non omnia peccata omnibus remittuntur, sed his qui in vita penitent. Refutantur hic Novatianus, penitentibus eis qui in martyrio lapsi sunt veniam negans, & Origenes, omnes veniam consequuturos post vniuersale iudicium, transactis, licet multis seculis, asserens.
d Spiritus autem. Qui manifeste opera Dei intelligit, cū de virtute negare non possit, si stimulus invidia calumniat, & dicit esse Beelzebub, isti nō dimittet. Non quod & ei neget remissio si peniteret, sed quia hic blasphemus, exigentibus meritis suis malis. sicut nunquā ad remissionem, ita nec ad penitentiam peruenturus sit. Sicut Ioannes Euāgelista de quibusdā blasphemix suæ merito excæcatis ait, propterea non poterāt credere. Quod iterū dixit Isaias. *Excæcavit oculos eorum,*

rum, & indurauit cor eorum, ut non videant oculis, & intelligant corde: & conuertantur, & sanem eos. Qui spiritum sanctum non esse, vel minorem patre credunt, & dicunt, quia non invidia diabolica, sed humana ignoratia hoc faciūt, irremissibilia crimine nō tenent: Sed qui in similitudine diaboli cōtra cōscientiā suam maiestatem Dei oppugnant, non habent remissionem in æternum, sicut Marcus aperte declarat, qui posito hoc testimonio domini subiunxit. Quoniam dicebant spiritū immundum habet.
e Et quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei, qui autem dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, & induit cor eorum, ut non videant oculis, & intelligant corde: & conuertantur, & sanem eos. Qui spiritum sanctum non esse, vel minorem patre credunt, & dicunt, quia non invidia diabolica, sed humana ignoratia hoc faciūt, irremissibilia crimine nō tenent: Sed qui in similitudine diaboli cōtra cōscientiā suam maiestatem Dei oppugnant, non habent remissionem in æternum, sicut Marcus aperte declarat, qui posito hoc testimonio domini subiunxit. Quoniam dicebant spiritū immundum habet.
f Qui autem, Gratiam sancti spiritus qua penitentia inspiratur, & ad congregationem reditur non cognoscens impenitenti corde permanferit, cum hoc iam non sit humanum, sed diabolicum, irremissibile erit.
g Neque in hoc seculo. Quædam enim culpæ in hoc seculo laxantur: quædam vero (paruæ scilicet) etiam in futuro. Quæ quidem post mortem grauant, sed & dimittuntur, si homo bonis actibus in vita, ut ibi dimittantur, promeruit.
h Neque in futuro. Quia sunt quædam leuia, quæ si in hac vita nōdū sunt remissa, post mortē grauant, sed & remittunt, si digni sunt.

a Ereptos diabolo per diuersos gradus ecclesie ordinat.
b Diabolus.
c Opera mea non possunt operibus Beelzebub comparari, quia ego congrego, ille dispergit.
d Quia diabolicum est congregata dispergere.
e Facti.
f Dicit.
g Est spiritus blasphemix contra veritatem, cum eam cognoueris induratio.
h Id est, existimate vel iudicate.
i blasphemia. Mar. 3. d.
k verbum.
l presenti.
m August.

NICOLAUS DE LYRA.

daemonis erat diminuenda & arcenda. Quartam rationem ponit ibi: Qui non est mecum, & talis est, Voluntas eius qui obedit alii cui est conformis voluntati illius cui obedit saltē in facto, & ideo si Christus in virtute demonis faceret miracula, sequeretur quod Christus & daemon essent concordēs in factis, hoc autem patet falsum, quia facta Christi & doctrina erant ad retrahendum homines a peccatis, facta autem demonis sunt ad distrahendum homines per peccatum, ex quo sequitur quod Christus non operabatur in virtute daemonis, & hoc est quod dicit.
1 Qui non est, &c. Per concordiam in facto & voluntate.
2 Contra me est. Et huiusmodi est diabolus, ut patet ex dictis.
3 Et qui non con. me. s. fideles ad vnitatem fidei reducendo.
4 Spargit. & hic est diabolus qui diuersas sectas & hæreses & schismata quantum potest introducit.
5 Ideo dico vobis. Declarata Phariseorum falsitate, hic consequenter ostendit grauitatem peccati ipsorum. Ad cuius euidenciam aduertendum, quod Pharisei & legisperiti ex cōsideratione operationis Christi, & ex cōsideratione scripturarum, in quibus de aduentu Christi erat tempus determinatum, ut habetur Dan. 9. & cōsimilitū. Primo cognouerunt ipsum esse Christū, ut habetur inf. 21. *Agricola videntes filium dixerunt intra se. hic est haues.* & glo. ibidem dicit, quod primo cognouerunt ipsum esse Christum secundum veritatem, quia tamen incepit vitia eorū reprehendere, & contra simulationem eorum publice prædicare, ideo conceperunt odium & inuidiam cōtra ipsum, ex quibus excæcati a prima notitia ceciderunt in errorem, quia talia peruertunt iudicium rationis rectum, & ex tunc inceperunt omnia facta eius interpretari in malum, & primo vocauerunt eum voracem, & potatorem, & peccatorum amicum, & in tantam insaniam proruperunt, quod miracula quæ nullo modo poterant fieri, nisi virtute diuina, daemōni attribuebant, ut patet ex dictis. Et licet primum esset graue peccatum, tamen erat solū blasphemia contra eius humanitatem. Secundum tamen fuit incomparabiliter grauius, quia erat contra eius diuinitatem, vnde talis blasphemia est peccatum in spiritum sanctum, quia est impugnatio veritatis agnitæ, quia sicut visum est, ipsi, primo veritatem cognouerunt de Christo, sed excæcati errore & inuidia impugnaverunt, & talis error causatus ex malitia non excusatur, & hoc est quod dicit.
6 Omne pec. Scilicet, ex ignorantia & infirmitate.
7 Et blasphemia. Ex talibus procedens.
8 Remittetur ho. Id est, remissibile est peccatum de se, quia dicitur non obuiat principio, per quod fit remissio peccatorum, sicut obuiat

obuiat peccatum in spiritum sanctum. Cuius sex sunt species, desperatio, præsumptio, obstinatio, finalis impenitentia, inuidia fraternæ gratiæ, impugnatio veritatis agnitæ cuius sufficiencia sic accipitur, secundum quod remouetur ab homine principium, per quod fit remissio peccati, & hoc contingit tripliciter. Vno modo ex parte ipsius Dei, alio modo ex parte donorum ipsius, alio modo ex parte peccati ipsius. Ex parte ipsius Dei principium per quod remittitur peccatum, est ipsa Dei misericordia, & hæc tollitur per desperationem, sicut fecit Cain. Alio modo, timor iudiciorū Dei est principium per quod aliquis resilit a peccato, & hic tollitur per præsumptionem, per quā aliquis præsumit consequi gloriam sine meritis, quantuncunque agat male. Ex parte autem donorū Dei duo sunt quæ maxime faciunt hominem retrahi a peccato. Primum est veritatis cognitio, & hæc tollitur per hoc quod aliquis veritatē agnitā impugnat, & sic viam salutis a se scienter repellit. Secundum est gratiæ diuinæ collatio, & hæc repellitur ab homine quantum est in se per inuidentiā fraternæ gratiæ, & non accipitur hic inuidencia fraternæ gratiæ prout aliquis inuidet fratri suo vel alicui singulari personæ, sed quando est tanta malitia in eo, quod displicet sibi de gratia Dei crescente in mundo. Ex parte peccati vero duo sunt quæ retrahunt hominem a peccato. Vnum est turpitudine actus commissi, ex cuius cōsideratione solet homo penitere, & hoc tollitur per finalē impenitentiam. Nec accipitur hic finalis impenitentia prout est peccati circumstantia, scilicet qua aliquis in peccato mortali moritur, sed quādo aliquis tantæ malitiæ est, quod elegit de peccato suo nunquam penitere, ita quod non vellet, quod Deus daret sibi gratiam penitendi. Secundum est breuitas delectationis quæ in peccato est, ex cuius cōsideratione solet homo secundū electionē peccatū refugere, & hæc tollit per obstinationē, quā, s. homo firmat propositum inhærendi oīno peccato. Ex prædictis aut patet, quod peccatū in spiritū sanctum ita irremissibile dicit, quia de difficili est remissibile, & hoc est quod subditur.
9 Spiritus. Dicitur aut spiritus blasphemix, quā aliquis ex certa malitia blasphematur contra Deum, sicut erat in proposito, quā miracula diuinitus facta attribuebant diabolo, ut visum est, & erat quædam species peccati in spiritum sanctum quæ tacta est, videlicet impugnatio veritatis agnitæ. Et per ea quæ dicta sunt apparet sententia illius quod sequitur. **10** Et quicumque. Vult dicere, quod blasphemia quæ erat contra humanitatem, non erat sic irremissibilis, sicut illa quæ erat contra diuinitatem.
11 Aut facite. Oīso quod miracula a Christo facta nō poterant attribui ipsi daemōni, cōsequenter ostēdit quod oportebat ea attribui diuinæ

M O R A L I T E R.
1 Qui non est mecum. per fidem formatam charitate.
2 Contra

2 Contra me est, Quoniam est cum diabolo aduersario Christi.
11 Aut faci. ar. bo. &c. August. Hoc præceptum salubre est cui obedientia necessaria est. Quod autem dicit.
 Tom. 5. h

Lib. 11. de ci-
uita. c. 29.

A * Augustinus. Facta resurrectione mortuorum, non de-
erunt quibus post penas quas patiuntur spiritus mortuorum
impertiat misericordia, ut in igne non mutantur eternum
Neque enim de quibusdam veraciter diceretur, quod non
eis remitteretur, neque in hoc saeculo, neque in futuro, nisi essent,
quibus etsi non in
isto, tamen remitte-
retur in futuro.

Lib. 4. dialog.
cap. 30.

* Gregorius. Datur etiam intelligi
quasdam culpas in
hoc seculo quasdam
vero in futuro rela-
xari, quod enim de
vno negatur, de qui-
busdam conceditur,
sed tamen hoc de par-
uis minimisque pec-
catis fieri posse cre-
dendum est, sicut est
assiduus otiosus ser-
mo, operatur risus,
vel peccatum curae
rei familiaris, quae
vix sine culpa, vel ipsis agitur, qui culpam qualiter debeant
declinare sciunt, aut in non grauibus culpis error ignoran-
tia, quae etiam post mortem grauant, si nobis in hac vita po-
sitis minime fuerint relaxata.

† 11. q. 1. c.
quous.

B *Aut facite.* Nihil enim medium quin boni auctoris bona
tantum sint opera. & mali mala. Coarctat eos hincinde com-
plexione, & utroque cornu premit. Si malus est diabolus,
non facit bona. Si bona sunt, non sunt diaboli.
Adhuc probat opus suum non esse diaboli, quia bonum:
diabolus vero malus, qui nequit facere bonum. Quasi si dia-
bolus malus est, bona facere non potest. Si bona sunt quae vi-
detis, non est diabolus qui ea fecit. Non enim potest ex ma-
lo bonum, vel ex bono malum nasci.

hom. 43. in
Matth.

* Chrysostr. Quasi dicat, Nullus vestrum dixit quod
malum est hominem a demone liberare, sed quia operibus
non maledicebant, sed diabolum dicebant hoc operantem
demonstrat quod haec accusatio est praeter consequentiam
rerum, & praeter communes conceptiones: talia autem fin-
gere est immensa verecundia.

Sermone 12.
de verbis Do-
mini.

* Augustinus. Quod dicit, facite arborem malam, &
fructum eius malum, non preceptum est ut faciatis, sed mo-
nitio

C

nitio ut caueatis. Contra hos enim dixit, qui putabant, se
cum mali essent, bona loqui posse, vel bona opera habere.
Hoc Dominus dicit esse non posse prius enim mutandus
est homo ut opera mutantur.

Aut faci. Mystice arbor bona, Christus: fructus, predicatio

1 num, aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Si
2 quidem ex fructu arbor cognoscitur. Progenies viperarum,
3 quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? † Ex abundan-
4 tia enim cordis os loquitur. Bonus homo de bono thesauro
profert bona. Malus autem homo de malo thesauro profert
5 mala. Dico autem vobis, † quoniam omne verbum otiosum
6 quod loquenti fuerint homines, reddent rationem de
7 eo in die iudicij. Ex verbis enim tuis iustificaberis

euangelij curationes,
redemptio. Arbor ma-
la diabolus, & sui, id
est, Scribae & Phari-
saei, & ceteri mali,
fructus, inuidia, de-
tractio, blasphemia, †
heresis & huiusmo-
di. Vnde sequitur.
b Progenies viperarum
&c. Ostendit eos
malam arborem, &
fructus asserre blas-
phemiae.
c Ex abun. Homo
sepe fallitur, qui per-
fat corde, ore, & ope-
re. Sed Deus opus &
verba ex corde quod

novit iudicat. Illi ergo ex abun. cor. os lo. qui scit ex qua in-
tentione exit.
d Bonus ho. Thesaurus cordis interior est ex qua Deus iudi-
cat opera, ut & aliqui minora maiorem, maiora minore ha-
beant mercedem. Hoc in loco, vel Iudeos ostendit de quali the-
sauro proferant blasphemiam. Vel cum superioribus haeret,
quod sicut bonus homo non potest proferre mala, vel malus bona
sic nec Christus mala, nec diabolus bona opera potest facere.
e Verbum ocio. Si de otioso verbo reddet homo rationem
in die iudicij, quanto magis vos qui opera sancti Spiritus di-
citis esse Beelzebub.
* Chrysostr. Otiosum verbum est quod mendax est, quod ca-
lumniam habet. Quidam autem dicunt quoniam & vanum, quale
est quod risum mouet inordinatum, vel turpe vel inuerecundum.
Gregorius. Otiosum verbum est, quod aut utilitate rectitu-
dinis, aut ratione iustae necessitatis caret, quod sine utilitate
& loquentis dicitur, & audientis, si omissis serijs de rebus fri-
uolis loquamur, & fabulas narremus antiquas. Ceterum qui
scurrilia replicat, & cachinnis ora dissoluit, & aliquid profert
turpitudinis, hic non otiosi verbi sed criminosi tenebit reus.
f Ex verbis. Mors & vita in manibus linguarum.

Tunc

NICOLAUS DE LYRA.

diuinae virtuti. Ad cuius euidenciam sciendum secundum quod
dicit Hierony. licet virtute magica possint aliqua miracula
fieri, tamen illa pertinent ad curiositatem tantum & vanita-
tem, sicut Simon Magus faciebat statuas ambulare, loqui, &
ridere & consimilia, ut habetur in itinerario Clementis, sed
illa quae sunt salubria, ut curatio languidorum, illuminatio
caecorum, & huiusmodi non possunt Magicis artibus fieri, &
ideo oportet talia attribui diuinae virtuti, talia autem facie-
bat Christus, & ideo ex hoc concludit, quod miracula sua
erant virtute diuina facta, & hoc est quod dicit. *Aut facite*
ar. bo. & fru. eius bo. Arbor enim hic accipitur principium ip-
sorum operum, fructus autem ipsa opera. Inter autem ar-
borem & fructum semper est similitudo, quia arbor bona
fructum, bonum producit, ergo quia opera miraculosa quae
Christus faciebat non erant curiosa, & vana, sed salubria.
Concludit, quod principium per quod talia faciebat, erat sanctum
& bonum, & hoc est quod dicit. *Aut facite arborem bonam, &*
fructum eius bonum. quasi dicat, ex bonitate operum quae ego
facio, potestis perpendere, quod virtus per quam ego facio
non est mala sed bona.

1 *Aut facite ar. &c.* Quasi dicat, ex operibus quae fiunt per
artem magicam cum sint mala, vana, & curiosa, potestis per-
pendere, quod fiunt virtute maligna.
2 *Progenies viperarum.* Postquam ostendit eorum falsita-
tem,

tem, ostendit huius falsitatis radicem. radix, scilicet, ista
erat inuidia & odium, quia licet Pharisaei primo cognoue-
runt Christum ut dictum est, tamen tantum odium conce-
perunt erga eum ex hoc quod reprehendebat vitia eorum
quod omnia facta eius interpretabantur in malum ad diffa-
mandum ipsum, & hoc est quod dicit. *Progenies viperarum*
quomodo po. bo. &c. Quia venenum inuidiae ex vestris paren-
tibus traxistis, qui persecuti sunt prophetas, ex inuidia &
vos ex eadem ratione persequimini me, propter quod sub-
dit.

3 *Quomodo po.* Quasi dicat, non potestis de me bona, loqui
inuidia prohibente, & ideo subditur.
4 *Ex abundantia enim.* Quia verbum exterius est significa-
tium interioris conceptus, & ideo subditur.
5 *Bonus homo de bono the.* Id est, de bona voluntate, quae sicut
thesaurus absconditus latet interiorius in mente, profert bona
verba scilicet, & facta.
6 *Malus autem.* Id est, de mala voluntate profert mala, quia
contrariae causae habent contrarios effectus. Et ne crederent
taliam verba remanere impunita, ideo subdit.
7 *Dico autem vo.* Et multo fortius si fuerit nocium & blas-
phematorum, quale erat verbum Pharisaeorum, tale reddet
eos condemnabiles in die iudicij, propter quod sequitur.
8 *Ex verbis enim tuis.* Si fuerint sancta & bona & bonitati
mentis consona.

Et ex

MORALITER.

1 *Aut faci. arbor. ma.* Non est preceptum ut faciatis, sed mo-
nitio ut caueatis.
2 *Bonus ho.* Iste thesaurus est fides charitate formata, de qua
procedit

procedit operatio bona, malus thesaurus, est infidelitas, aut
voluntas mala, de qua procedit actio praua.
† *Quoniam omne ver. ocio.* Gregorius. Verbum otiosum
est quod utilitate rectitudinis, aut ratione iustae necessitatis
caret.

Tunc

A *Tunc resp.* Cum Scribæ & Pharifæi verba nullatenus possent improbare, in operibus quærentes signa videre, quasi non fuerint signa quæ viderant *Tunc responderunt.* Quidam calumniabantur in Beelzebub eijcere dæmonia quibus hucusque respondit. Alij tentantes, signum de cælo quærebant adhuc invidentes, & locum calumniæ inquirentes.

Qui calumniaris ea quæ vides, & utilitatem sentis, quid facies de his qui de cælo? Dices & magos in Aegypto signa fecisse de cælo.

* Chrysofomus. Tunc responderunt. Tunc scilicet, cum flecti oportebat, cum admirari, cum obstupescere: sed tunc à malitia non desistunt.

B *Signum querit.* Signum querit de cælo, quod indigna est videre. Discipulis signum dedit de cælo,

quibus & gloriam æternæ beatitudinis prius in monte figuratè, & post veraciter in cælum subleuatus ostendit.

* Chrysofomus. Similis est natura infidelitatis terræ arenosæ, quæ quâuis pluuiam susceperit, tamen quia in se nullos tenet humores, semper adhuc arefcit. Talis est & conditio febrium. Quantumuis biberint febricitantes calore totum consummante, semper adhuc sitiunt: Sic maligni homines, quidquid boni viderint aut audierint, infidelitate totum consummante quod vident & audiant, semper vacui sunt, tanquam qui nihil viderint aut audierint.

C *Nisi sig.* Ostendit Iudæos ad instar Niniuitarum criminosos, & nisi pœniteant subuersioni proximis. Sed sicut illis & denunciatur supplicium, & demonstratur remediū, ita Iudæi non debent desperare veniam, si saltem postquam Christus resurrexit a mortuis, commoniti egerint pœnitentiam, quia mors Christi reconciliatio est mundi. Vnde sequitur.

d *Sicut enim fuit Io.* Ionas, id est, dolens significat illum qui dolores nostros pertulit, vel columba: Piscis qui vorauit in pelago, mors quam passus est in mundo. Sicut eiectus est in aridam, sic Christus surrexit in gloriam.

* Petrus Chrysofologus. Ionas fuit Christi typus: vt enim Ionas fugit a facie Dei, ita Christus in ea ratione qua hominem assumpserat, adeo se exinanauit, vt à facie deitatis aufugisse videretur. 2. vt Ionas descendit in Ioppem, ita Christus de

de cælo descendit in terram. 3. vt Ionas in nauē se contulit: ita Christus nauē ecclesie nauigaturus ascendit. 4. vt statim ventu & tēpestates Ionæ, ita inimici Christo, Iudas, pharifæi & principes aduersati sunt. 5. vt forte Ionas missus in mare, ita iuxta prophetica oracula Christus morti expositus est. 6. vt

que Ionas non nisi suo consensu demersus est, ita Christus suam ipse animam posuit & oblatus est, quia ipse voluit.

e *Tribus die.* More antiquorum, qui diē cum nocte præcedente computabant. Partem diei qua sepultus est cum præterita nocte, pro nocte & diē accipe, hoc est pro toto die per synecdochem. Sabbati noctem & diē integre. Noctē dominicam cum eadem diē illucescente, partem pro toto & ita habes tres dies & tres no-

ctes. Primi dies propter futurum hominis lapsum a luce in noctem. Isti propter hominis reparationem a tenebris ad lucem computantur.

Mystice. Tres dies, tria tempora, ante legem, sub lege, sub gratia. Tres noctes, tres mortui quos suscitauit dominus. Sic ergo sibi conueniunt, vt vnus dies sit ante legem, quando peccatum latebat. Cuius nox est, cum puella in domo iacens tanquam peccatum in conscientia latebat. Secundus sub lege, qui peccatum protulit in publicum. Nox, adolescens filius viduæ foris portam, tanquam peccatum animæ manifestum. Tertius sub gratia, quando voluntatem domini sciens plus peccat, & peccatorum merito putet Nox, Lazarus, i. anima iam fctens. In his tribus diebus & noctibus iacet fides Christi in cordibus eorum qui habitant in terra. **f** *Viri Niniuita.* Et est sensus: Ionas paucis diebus & sine signis p̄dicauit genti incredulæ, & profecit, ego longo tēpore, & populo Dei, & cō pluribus signis, in vanū prædico. Eo magis indigni sunt venia, q̄ ex lege sunt infideles, quo plus est fidei in his, qui legē nescierunt. Niniue, speciosa, signat gentilitatem quam Christus amauit sedam, ut faceret pulchram in Niniuitis. & regina Austri, fides ecclesie signat, q̄ non minus per pœnitentiam peractæ insipientiæ quam per industriam discendæ sapientiæ Deo conciliatur. Duæ enim partes sunt ecclesie, quæ peccare nescit, & quæ peccare desistit, pœnitentia enim peccatum abolet, sapientia cauet.

Tres mortui tribus comparantur. Matth. 5. d.

Luc. 7. b.

Ioan. 11. f.

F

Cum

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et ex verbis tuis con.* Scilicet si fuerint mala & prædictis contraria.
- 2 *Tunc re. ei. quidam.* Hic ponitur confutatio tentantium eius potestatem. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur eorum confutatio, secundo denunciatur, eorum condemnatio, ibi. *Viri Niniuita*, & tertio, eorum excecatio, ibi. *Cum autem immundus spiritus.* Circa primum sciendum, secundum quod dicitur Luc. 11. Aliqui volentes experiri Christi potestatem petebant sibi signa fieri in corporibus cœlestibus, quod petebant non ex deuotione, sed magis ex curiositate & calumnatione, & hoc est quod dicitur.
- 3 *Magister.* Non quodcumque, sed de cælo, vt habetur Luc. 11. *Qui respondens ait illis,*

4 *Gene-*

MORALITER.

- 2 *Tunc responderunt.* Per istos qui quærebant signum de cælo significantur curiosi theologi nitentes presumptuose intima diuinitatis perferatari, & sic opprimuntur à gloria, quia per hoc aliquando labuntur in erronea documenta, ideo dicitur eis.

3 *Gene-*

- 4 *Generatio.* Quia ex persecutoribus prophetarū descenderāt.
- 5 *Et ad altera.* Quia patres eorum idololatræ fuerant.
- 6 *Signum qua.* De cælo scilicet.
- 7 *Et signum non da ei.* De cœlestibus, quia sunt indigni propter eorum curiositatem & malitiam.
- 8 *Nisi signum pro. Io.* Quali dicat terreni sunt & infimi, & ideo de terra & infimis signum habebunt, & hoc est quod subditur.
- 9 *Sicut enim fuit Iona.* Et patet.
- 10 *Viri Ni.* Hic exprimitur eorum condemnatio, quia gentiles peccatores egerunt pœnitentiam ad prædicationem prophetarum, & Pharifæi obstinati sunt in prædicatione Christi, qui tamen erat dominus prophetarum, & ideo ex facto illorum apparebit condemnatio iusta eorum, & hoc est quod dicit. *Viri Nini.* hoc est dictum ex facto eorum apparebit iusta condemnatio iustorum, sequitur.

Regina

- 3 *Generatio ma.* Quia quærent ea quæ non sunt scibilia, nec ad fidem vel mores vtilia & ideo non dabitur eis signum, nisi signum Ionæ prophetæ, quem deglutiuit cetus, & sic deglutit eos diabolus & deludit.
- 10 *Viri Ni.* Per Niniuitas significatur peccatores ad vocē præ-

Tom. 5.

h 2

E *Cum autem &c.* Quasi dicat vos non estis similes Niniuitis vel reginæ Austri, quia me predicante penitentiam non penitistis, & me docente sapientiam non didicistis. Sed estis similes homini, a quo diabolus exclusus iterum ingreditur. Distat inter opera mea qui polluta mundo, & Sathanæ, qui mundata grauius contaminat.

† hoc loco.
† 4 Reg. 10. a.
2. Paral. 9. 2.
8. q. 1. r. r. r. r. r.

b *Ambulat per loca.* Explorat corda fidelium a mollitie fluxæ cogitationis purgata, si quos gressus ibi figere possit, quæ quia nequit, ad humida redit.

† Luc. 11. c.
lib. 33. moral.
tal. cap. 3.

*** Gregorius.** Loca arentia atque iniquosa, sunt corda iustorum, quæ per disciplinæ fortitudinē ab omni carnalis concupiscentiæ humore siccantur: loca vero humida sunt terrenorum hominum mentes, quas humor carnalis concupiscentiæ, quia replet fluidas facit, in quibus diabolus iniquitatis suæ vestigia tanto altius imprimit quanto in eisdem mentibus per transitus illius, quasi influxa terra descendit.

† De pen. di. sin. 4. cap. reuerat.

c *Reuertar in dom.* Sub umbra dormit, in secreto calami, & locis humentibus. Umbra tenebrosa, conscientia. Calamus foris nitidus, intus vacuus, simulator. Locus humidus, lasciuia mollisque mens.

† Mar. 3. d.
Luc. 8. c.

*** Euthymius.** De liberatis a dæmone hic dixit, qui ob se gnitiē ac negligentiā facile rursus ab eo inuadunt & capiunt.

C

d *Septem ali. spi.* Septē vitia, septem virtutibus spiritualibus contraria

contraria. Nequiores, quia non modo habet vitia, sed & bona simulat. Tanto nequiores, quanto callidiores. Septem, quia tot erant gratiæ cum Christo destinatae.

Septem vitia, septem dæmonia septem spiritibus contraria spiritui sapientiæ & intellectus, & cæ.

e *Sic erit & ge.* quod de vna sola re dixit, hoc in hac tota gente fit. Immundus spiritus a Iudeis exiit, quando legē acceperunt. Ambulauit ad gentes, quæ cum postea domino crederent, non inuento loco in eis dixit: Reuertar in Iudæos vacantes præsidio Dei & angelorum, increpationibus & correctionibus mundatos, ornatos superfluis obseruationibus. Ad duntur septem quia multo maiore numero dæmonū possidentur blasphemantes Iesum quam in Aegypto possessi fuerunt. Contra septem spiritus virtutum est numerus vitiorum.

f *Ecce mater eius.* Mv. Myh

Non tantum gens Niniuitarum condemnabit eam, sed etiam regina.
plus quam Iona † **hic** † **Regina Austri surget in iudicio: cum**

generatione ista & condemnabit eam: quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Et ecce plus quam

Salomon hic. † **Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non inuenit. Tunc dicit: † Reuertar in domum meam, vnde exiui.**

Et veniens inuenit eam vacantem, scopis mundatam & ornatam. Tunc vadit, & assumit septem alio spiritus secum nequiores se, & intrantes habitant ibi, & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Sic erit & generationi huic pessimæ. Adhuc eo loquente ad turbas

† ecce mater eius; & fratres stabant foris quæren-

stice. Mater & fratres populus est Iudæorum qui Iesu intus docente non possunt intrare, quia spiritualiter eius verba intelligere negligunt, sed turba gentilis confluens interna mysteria capit. Foris stantes nec ipsi agnoscunt parentes. Quo ergo agnoscemur, si foris stamus? Foris stant cognati cum Iudei spiritualē sensum non querentes, in litera se fixerunt & Christi potius ad carnalia docenda cogunt exire quam ipsi ad discenda spiritualia consentiant intrare. Sed Iesus eos non agnoscit

quia

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Regina au.* Id est, regina Saba de qua habetur. 3. Reg. 10. Et dicitur hæc regina Austri, quia regnum eius est in australi parte respectu Ierusalem.
- 2 *Surget in iu.* Hoc est ex facto suo ostendetur istorum iusta condemnatio.
- 3 *Quia ue. à fi. ter.* Id est, a longinquis partibus.
- 4 *Audire sap. sa.* Quia non fuit nisi solum figura Christi.
- 5 *Et ecce plus quam Sa. hic.* Id est, Christus præsentialiter positus, cuius prædicationem Iudæi contempserunt.
- 6 *Cum au. immun.* Hic ponitur eorum execratio & possessio a diabolo. Ad cuius euidentiam sciendum, quod diaboli potestas fuit eiecta quodammodo a populo Iudaico per legis dationem, quæ excluderat cultum dæmonum, & inducebat ad colendum vnum Deum verum, & sic eiectus transit ad possidendum plenius gentiles sine lege, & prophetarum oraculis viuētes & ideō eos tenebat in idololatria subiectos. Sed adueniente Christi prædicatione & apostolorum Iudei pro maiori parte fuerunt increduli, gentiles autem deuote fidem Christi & apostolorum acceperunt, & sic diabolus eiectus ab eis per fidem Christi reuersus est ad possidendum populum Iudaicum errore execratum, & sic facta sunt nouissima huius populi peiora prioribus, quia status populi Iudaici peior est modo quam fuerit a principio ante legem datam. hoc est ergo quod dicit. *Cum au. sm. spi. ex. ab ho.* Id est a populo Iudaico viuēte sub lege naturæ, quia eiectus est per susceptionem legis Mosaicæ.

- 7 *Ambulat per loca. ar.* Id est corda gentium.
- 8 *Quærens re.* Id est in ipsis perpetuam mansionem.
- 9 *Et non inue.* Quia predicantibus Apostolis inde eiectus fuit.
- 10 *Tunc di. re. in do. me.* Id est Iudaicum populum.
- 11 *Et ue. in. eam ua.* Id est fide & bonis operibus vacuam.
- 12 *Scopis mun.* Quia populus Iudaicus habebat quamdam exteriorē mundiciam.
- 13 *Et orna.* Propter legis apparentiam.
- 14 *Tunc ua. & as.* Per hoc quod dicit, septem alios intelligit vniuersitatem vitiorum. hoc est dictum, quod ante legē datam fuerunt peccatis irretiti & a diabolo possessi, sed post aduentum Christi in peccato suo obstinati. sunt peiores facti, quia ex ingratitude peccata eorum sunt quasi duplicata. Et hoc loquendo quasi de vno homine dici per similitudinem intelligitur, de toto populo Iudaico, patet per hoc quod dicit. *Sic erit & ge. hu. pes.*
- 15 *Adhuc eo lo.* Hic ultimo ponitur confutatio insidiantium ipsius infirmitati assumptæ in hoc quod ipso predicante dixit ei quidam insidiator, quod mater sua & fratres eius expectabant eum foris, ut si propter hoc dimitteret prædicationem, argueret ipsum esse purum hominem motum propter affectionem carnalem. Sciendum tamen, quod hic dicuntur fratres cognati eius germani secundum morem scripturæ, quæ frequenter nominat consanguineos fratres. Iesus autem illum insidiatorem confutauit, ostendens, quod spiritualis occupatio est carnali affectioni præponenda, di.

MORALITER.

dicatoris penitentiam agentes, & per reginam Austri simplices sapientiam Christi deuote quærentes, quorum salus secundum sententiam Saluatoris præponitur saluti eorum qui sunt multum literati de suatantū scientia præsumentes.

*** Cum autem immundus spiritus exierit ab homine.** Per istum signi-

ficatur peccator curatus per Dei bonitatem, sed propter ingratitude suam sequentem, dimittitur cadere in hypocrisis prauitatem, & sic fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus, quia sicut dicit Hieron. Simulata sanctitas duplex est iniquitas.

15 *Adhuc eo loquente ad turbas.* Per hoc autē quod Saluator a prædicatione non destitit pp aduentum suæ matris & fratrum

quia in carnalibus eis non assensit. Fratres domini, sunt con-
sobrini eius, filij Mariæ materteræ eius, quæ dicitur mater
Iacobi minoris & Ioseph, & Iudæ & Simonis.

a Dixit autem ei. Insidiosè, vtrum spirituali operi carnem
præferat, & ideo se nosse dissimulat matrem & proximos
per cognationem,
sed per coniunctionem spiritus esse sibi
proximos dicit.

b Quæ est mat. mea. Non recusat obse-
quia matris sed præ-
fert ministeria pa-
tris, fratres non con-
temnit, sed opus spi-
rituale præfert co-
gnationi, vt & nos carni spiritum præferamus. Vnde qui a-

d. mat patrem aut matrem plus quam me non est me dignus.
* Hila-

tes loqui ei. Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua & fratres
tui foris stant quærentes te. At ipse respondens dicenti sibi,
ait. Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens
manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea & fratres
mei. Quicumque enim fecerit voluntatem patris mei, qui in
coelis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.

Pro viroque sexu.

* Hilarius. Non autem fastidiose de matre sua sensisse
existimandus est, cui in passione positus, maximæ sollicitu-
dinis tribuit affectum.

* Hieronymus. Sed neque iuxta Martionem & Mani-
chæum matrem negavit, vt natus de phantasmate putare-

tur, sed Apostolos
cognitioni prætulit,
vt & nos in compa-
ratione dilectionis,
carni spiritum præ-
feramus.

c Ecce mater mea,
&c. Hi sunt ma-
ter mea, qui me in
credentium cordi-
bus generant. Hi

sunt fratres qui faciunt opera patris mei. Fratres & soror
credendo, mater prædicando.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quæ est. Quasi dicat prædicatio non est interrumpenda
seu dimittenda.

2 Et

2 Et exten.ma. Quasi ad protestandum veritatem.

3 Ecce mater, &c. Quasi dicat in tantum est mihi aliquis
propinquus in quantum est spiritualibus actibus intentus,
& patet.

MORALITER.

trum sibi loqui volentium, declaravit manifeste quod opus
Dei præponendum est negotijs familiarium personarum.
Per

Per hoc autem quod subdidit.

† Quicumque. Ostendit quod propinquitas charitatis præ-
ponenda est propinquitati consanguinitatis.

CAP. XIII.

CAPVT XIII.

a IN illo die. Per
hoc indicat hoc
gestum consequen-
ter, nisi forte dies po-
natur pro tempore
more scripturæ. Mar-
cus eundem tenet or-
dinem. Lucas in aliud
transit, sed nec repu-
gnat huic. Non solum
facta & dicta do-
mini, sed & itinera
& loca plena sunt sa-
cramentis. Post ser-
monem in domo vbi dæmonium habere dictus est, exiit ad
mare, & docet, quia relicta perfida Iudæa, quæ domus do-
mini fuit, ad gentes tumidis amarisque fluctibus similes, col-
ligendas per apostolos transit, & externis interna contulit,
ad quæ Iudæi non intrauerunt, foris in litera fixi.

b Turba sta. Hi sunt qui nuper audire venerunt qui & a fluctibus
maris secreti sunt necdum cœlestibus mysterijs quæ deside-
rant imbuti cū Chr-
sto ascendunt.
* Hieronymus.
Quoties turbæ voca-
bulum in euangelio
inferitur, sicut diuer-
sitas hominum, ita
diuersitas intimator
voluntatum. Non
enim omnes eadem
voluntate, sed diuer-
sis ex causis Christiū
sequebantur.
c Locutus est multa.
Quia turba nō vnus
est sententiæ sed diuersarum voluntatum, loquitur eis mul-
tis parabolis, vt iuxta varias voluptates, diuersas recipiant
disciplinas.
d Qui semi. Ipse Christus, qui verbum veritatis quod apud
patrem vidit, hominibus per se vel per suos seminavit. Qui
discipulis sacramenta loquebatur, exiit seminare Dei ver-
bum in turbas.

In illo die exiens Iesus de domo sedebat secus
mare, & congregatae sunt ad eum turbæ mul-
tæ, ita vt in nauiculam ascendens federet, &
omnis turba stabat in littore, & locutus est eis multa in
parabolis, dicens. † Ecce exiit qui seminat, seminare

Gentium.

Iudæorum.

a Ecclesiam in medio non credentium, & contradicentium ædificandam,
quam gratia sua illustrat, & in qua mansionem sibi consecrat.

a In soliditate fidei, nondum tamen per gratiam baptismi recepti.
enim aperte, vt per ea ad obscura prouocentur.

b Non omnia, quædam

c Similitudinibus.

b De sinu patris in mundum, vel de domo Iudæorum parte assumpta
ad gentes.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIII.

IN illo die. Postquam descripta est promulgatio euangelij fa-
cta manifeste: hic consequenter ponitur promulgatio legis
euangelicæ facta parabolice, & diuiditur in duas partes, quia pri-
mo ponitur parabolice promulgatio, secundo ponitur huius pro-
mulgationis per miracula confirmatio. cap. seq. In illo tempore.
Prima in duas, quia primo ponitur Christi prædicatis multiplex
documentum, secundo, populi audientis impedimentum, ibi.
Et factum est, &c. Prima in duas, quia primo præponitur quædam
præfatio, secundo, subiungitur euangelij parabolice promulga-
tio, ibi. Ecce exiit. In prima parte describitur promulgationis
tempus, locus & modus. Tempus, cum dicitur.

1 In illo die. Quia secundum quod dicit Aug. ibi accipitur dies
pro tempore secundum modum loquendi scripturæ, & est sensus.
In ill. Id est, paucis interpositis inter illa quæ narrantur in
fine præcedentis cap. & illa quæ subsequuntur in præsentis cap.
Locus autem notatur, cum dicitur.

2 Exiens de do. Quia domus in qua erat Christus cum discipu-
lis suis nō poterat capere multitudinem quæ venerat ad audien-
dum

dum eius doctrinam, exiit ad loca spaciofa iuxta mare. Modus
autem tangitur in duobus, primo in hoc quod.

3 Ascendit nauis. Vt sic auditores essent ante faciem suam, vt
possent magis attente audire. Secunda in hoc quod dicit.

4 Et locutus est multa in pa. Non dicit omnia, quia si omnia loque-
retur in parabolis, multitudo recessisset vacua sine utilitate, &
ideo aliqua parabolice loquebatur ea scilicet quæ erant secreta,
& non debebant sciri a turba, sed solum a discipulis, vt videbi-
tur infra eodem cap. alia autem loquebatur manifeste, ita quod
turba poterat capere.

5 Ecce exiit. Hic ponit decursus ecclesiæ a prædicatione Christi
vsq; ad finem mūdi in septem parabolis sibi succedentibus. Et diui-
dit in duas partes, quia primo decursus ecclesiæ in istis parabolis
describitur, & secundo, intentio principalis cōcludit, ibi. Intellexi-
stis hæc omnia. Prima diuidit in septem partes, secūdu septem para-
bolas, secunda incipit, ibi. Aliam parabolam. tertia, ibi. Aliam pa-
rabolam, quarta, ibi. Aliam parabolam locutus est, quinta, ibi. simile
est regnum cœlorum, sexta, ibi. Iterum simile est regnum cœlorum ho-
mini negociatori, septima, ibi. Iterum simile est regnum cœlorum.
Prima diuiditur in duas, quia primo parabola ponitur, secūdo eius
intellectus

Diuisio

MORALITER.

† Exiit qui seminat semina. Grego. hom. octaua dicit. Hæc le-
ctio expositione non indiget sed admonitione. Quam enim ve-
ritas

ritas per semetipsam exposuit, hanc exponere humana fragili-
tas non præsumit, ideo de alia expositione taceo, transiens ad il-
lud quod Saluator exponendum reliquit scilicet.

* Chrysoſtomus. Vnde exijt qui vbiq; præſens eſt, qui omnia replet? aut qualiter exijt? Certe non loco, ſed habitu- dine, atq; incarnationis diſpenſatione propinquior nobis factus eſt. Nã quia venire ad ipſum non poteramus, peccato- rum materia ingreſſum prohibẽte, ipſe ad nos egreſſus eſt.

Hom. 45. in March.

a Secus vi. Via, eſt mens malarum cogitationum ſedulo meatu trita & arefa- cta. Vbi dupliciter perit ſemen, quia & tranſitu cogitatio- num conculcatur, vt Lucas ait, & à vo- lucris rapitur. Dæ- mones dicuntur vo- lucres, ſeu quia cèle- ſtis ſpiritualiſque na- turæ, ſeu quia per- acra volitant.

Luc. 8. 2. ſemen ſuum.

† ſeminabat.

b Et vene. Secun- dum Lucam ab ho- minibus conculca- tum eſt, quia praua perſuaſione impio- rum ſublatus eſt.

† ſexageſimũ & trigeſimũ.

c Et come. Quia a mētibus hominum illud ſurripuerunt. d In petroſa. Petro- ſa cito quærun- germinare, ſed non ſigi- tur radix, quia non eſt alta terra, id eſt, quia parum ineſt de- ſiderij ſalutaris. In hac expoſitione dñi diſcimus, quia res nõ ſemper in eadẽ ſignificatione ponunt. Nã petra hic pro du- ritia, terra pro lenitate mētis, ſol pro ſeruore perſecutionis. Cũ ſol alibi in bono. Fulgebunt iuſti ſicut ſol, & petra in funda- mēto, p fortitudine fidei, & terra p terrenis cogitationib⁹.

† Mar. 4. e. Luc. 8. b.

Mar. 13. f.

† ſemen ſuum. Et dum ſeminat, quædam ceciderunt ſecus

† viam, & venerunt volucres cœli, & comederunt ea. Alia au-

† tem ceciderunt in petroſa, vbi non habebant terram multam,

& continuo exorta ſunt, quia non habebant altitudinem ter-

† ræ. Sole autem orto æſtuauerunt, & quia non habebant ra-

† dicem, aruerunt. Alia autem ceciderunt in ſpinas, & creue-

† runt ſpinæ, & ſuffocauerunt ea. Alia vero ceciderunt in

† terram bonam, & dabant fructum, aliud triceſimum, aliud

† ſexageſimum, aliud triceſimum. † Qui habet aures au-

† diendi, audiat. Et accedentes diſcipuli, dixerunt ei.

† Quare in parabolis loqueris eis? Qui reſpondens, ait

† illis. † quia vobis datum eſt noſſe myſteria regni

† rit & nemo claudit, claudit & nemo aperit.

* Chryſoſtomus. Non dixerunt, cur in parabolis nobis loqueris, ſed ſe in proximos bene affectos eſſe oſtendunt, vt cum dicunt, dimitte turbas, quia ecce iam triduo ſuſti- nent nos.

† Qui

†

†

†

†

e Altitudinem terra. Altitudo terre eſt probitas animi diſci- plinis cœleſtibus eruditi, & in tentationibus probati.

f Sexageſimum. Quia in numero ſenario mundi ornatus ex- pletus eſt, per hunc bona operatio ſignatur.

g Qui habet aures audiendi. Quoties hæc admonitio in euan- gelio vel in apocaly

pli Ioannis interpo- nitur myſticũ quod dicitur inſinuatur.

h Et accedentes di- ſcipuli, &c. Quomo- do accedunt diſcipu- li cum dominus in nauis federet? Sed forte intelligẽdum, quod dudum cum ipſo nauem cõſcen- derint: & ibi ſtan- tes quærun- t.

i Vobis datũ eſt. No- ta non ſolum verba domini, ſed & facta, parabolas eſſe, deſt, ligna myſticarum rerum, quæ non in- telligebant multi qui foris ſunt.

* Hieronymus. Quot enim ſe putat noſſe literas, & te- nent ſignatum li- brum, nec aperire poſſunt, niſi ille reſe- rauerit, qui habet cla- uem Dauid, qui ape- rit & nemo claudit, claudit & nemo aperit.

* Chryſoſtomus. Non dixerunt, cur in parabolis nobis loqueris, ſed ſe in proximos bene affectos eſſe oſtendunt, vt cum dicunt, dimitte turbas, quia ecce iam triduo ſuſti- nent nos.

† Qui

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

NICOLAUS DE LYRA.

intellectus quæritur, ibi. Et accedentes diſcipuli. Parabola ergo prima eſt de ſemine proiecto in terram. Cuius quarta pars tantum fecit fructum, & in hoc denotatur prædicatio Chriſti, qui prædicauit Iudæis indifferenter bonis & malis, & pauci compa- ratue ad eius prædicationem crediderunt, pro maiori autem par- te in infidelitate remaſerunt, & hoc eſt quod dicitur. Ecce exijt Chriſtus ſcilicet ſecundum humanitatem, qui de vtero matris exijt in mundum ad docendum, vel de loco arcto, vt de domo ad locum ſpacioſum, vt viſum eſt. Secundum tamen diuinitatem non potuit exire, nec de loco ad locum progredi, quia ſic eſt vbi- que.

1 Et dum ſe. Id eſt, doctrinam indifferenter ſpargit. Comparatur autem eius doctrina ſemini, quia ſemen in terrã bonam pro- iectum reſurgit multiplicatum, ſic verbum diuinum in corde deuoto receptum facit multitudinem bonorum operum.

2 Quædam ceci. ſe. vi. Id eſt, ſuper corda expoſita tentationibus dæmonum, & per conſequens contrita & conculcata ab eis per malum conſenſum & factum.

3 Et vene. Id eſt, dæmones per peccatum ſuperbiæ alta pe- tentes. Vnde de diabolo ſcribitur Iob 41. d. Ipſe eſt rex ſuper om- nes filios ſuperbiæ. Peccata enim carnalia non poſſunt in dæmo- nibus eſſe.

4 Et comeder. Id eſt, fructum impediuerunt.

5 Alia au. ce. in pe. Id eſt, ſuper corda humore fidei & deu- otionis carentia.

6 Sole au. or. eſt. Quia adueniente tribulatione & perſecutio- ne tales prius verbum receptum reiſciunt.

7 Alia au. ce. in ſpi. Id eſt, in corda ſollicitudinibus diuitiarum lacerata, & ideo ſollicitudo talis impediuit fructum prædicatio- nis. Vt enim apparẽt ex decurſu vtriuſque Teſtamenti, Iudæi fuerunt ſemper auari, & omnino vitio cupiditatis fuerant exce- cati, & ſemper elongati ab agnitione veritatis. Ex prædictis pa- tet quod prædicator verbi diuini non debet ceſſare à prædica- tione, licet viſeat paucos proficere, quia tres huius ſeminis par- tes dicuntur hic infructuoſæ, quarta autem pars tantum fructũ facere, & tamẽ intelligitur ad literam de prædicatione Chriſti, qui eſt

qui eſt exemplum omnium prædicatorum, & ideo licet audito- res non proficiant, prædicator tamen non faciens quod in ſe non eſt perdit meritum ſuum.

8 Alia au. ce. in ter. bo. Id eſt, in cor fidele & deuotum.

9 Et dabant fru. In hoc tanguntur tres gradus qui poſſunt ſi- gnari in qualibet virtute (verbi gratia) in virtute caſtutatis. Pri- mus gradus eſt caſtitas coniugalis, per quem gradum vitatur il- licitus concubitus: licito tamen concubitu retento in matrimo- niali actu. Secundus gradus eſt caſtitas vidualis, per quem euita- tur de cetero omnis concubitus, vt animus poſſit de cetero libe- rius Deo ſeruire, licet poſſit licite matrimoniũ contrahere. Ter- tius eſt caſtitas vnginalis, qui eſt ſuperior iſtis per quem omnis concubitus ſimpliciter euitatur, vt mens ipſa tanquã ſponſo ſuo ſoli Deo per amorem copuletur, ſecundũ q̄ dicitur 1. Cor. 7. f. Virgo cogitat quæ domini ſunt, vt ſit ſancta corpore & ſpiritu, quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro. Simi- liter in virtute fortitudinis p̄nt tres gradus aſſignari. Primus gra- dus, qñ pp bonum virtutis ſuſtinet conſtanter detrimentum in exterioribus bonis, vt in poſſeſſionibus & in diuitijs & hmõi. Se- cundo, qñ ſuſtinet detrimentum eſt proprii corporis, vt flagella- tionis & huiusmodi. Tertius autem gradus eſt, quando pp virtu- tem contemnit etiam totam vitam per martyrium. Sequitur.

10 Qui habet aures audiendi. Secundum Hier. vbi- que poni- tur hoc verbum ſignatur myſticus intellectus, quia ſub ver- bis parabolicis alius ſenſus eſt per intellectum requirendus.

11 Et accedentes diſcipuli. Hic conſequen. er quæritur huius parabolæ intellectus. Et primo quæritur. Secundo intellectus aperitur, ibi. Ergo audite. Primo ergo dicitur ſic. Et accedentes. Quia apoſtoli percipiebant Chriſtum myſtice loqui & ideo quæ- fierunt intellectum. Aduertendum tamen, quod non quæſierunt tunc, cum eſſet in actu prædicandi, ſed poſtea quando fuit in do- mo ſine turba ſecundum quod habetur Mar. 4. b. Et cum eſſet ſin- gularis interrogauerunt eum, &c.

12 Quare in parabolis loqueris eis. Volentes ſcire intellectum, conuenienter petierunt ab eo quare locutus fuerat turbis ſic parabolicæ, vt oſtenderent ſe non de ſe ipſis ſolum, ſed etiam de alijs ſollicitos eſſe.

13 Qui reſpondens ait. Apoſtoli. n. erãt quali fundatores eccleſiæ poſt

Luc. 8. 2. Apoc. 2.

† profu- rem.

Nota.

E

† centu-

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

a Qui enim ha. Id est, apostolis habentibus fidē, si quid minus virtutū habent, conceditur Judæis qui non credunt in filiū Dei, etiā si quid boni per naturā habent, tollitur. Nam nihil possunt sapienter intelligere qui caput non habēt sapientiæ.

b Auferetur ab eo. Nulla veræ sapientiæ dulcedine gaudebit.

* Theophylactus.

Tollitur quod habere videtur, hoc est, etiam si paruum quādam scintillam boni habeat, & eam non excitet & accendat per spiritum & spiritalia opera, illa prorsus extinguitur.

c Ideo in para. Dicitur quod ideo excæcati sunt, & sententiæ domini per parabolas eis occultatæ sunt, ut post salubrius conuerterent.

B Nam quia obscure dicta non intellexerunt, ideo non crediderunt in eum, & sic crucifixerunt, & sic post resurrectionem miraculis territi, maioris criminis reatu compuncti sunt. Unde accepta indulgentia ampliori flagrant dilectione. Sed Ioannes hunc locum ita dicit.

Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias. Excæcauit oculos eorum, ut non videant, uti aperte dicit, non ideo factam excæcationem ut ea commo- niti & dolentes se non intelligere conuerterentur aliquando. non enim hoc possent nisi crederent, sed potius ideo excæcati, ut non crederent, quod aliis peccatis meruerunt.

d Videntes non vident. Sicut auarus multas habet opes & nullas,

las, quia inutiles sunt ei.

e Auditū audietis. Hęc de turbis prophetata sunt, quia stant in littore, & domini non merentur audire sermonem.

* Chrysostomus. Ne quis eorum putet odio atque calumnia hæc dicta esse, prophetam in medium produxit.

D

Hom. 46. in Matth.

f Oculos suos. Id est, ipsi sibi causa fuerūt ut Deus eis oculos clauderet.

Alius enim euangelista dicit. Excæcauit oculos eorum. Sed vtrum, ut nunquam videant: an vero ne vel sic aliquando videant, cæcitate sua sibi displicentes, & ex hoc humiliati ut pie querant Deum.

g Mens est oculus, quia naturali vigore ad intelligendum aliquid dirigitur. Auris, quia alio docente discit.

h Ne quando. Id est, ideo, quia oculos & aures aperite noluerunt, non meruerūt aliquando conuerti: quā tamen misericorditer factum est eis.

* Chrysostomus. Ac si quidē diceret.

noluisti me videre & grām habere; Nā si dignū me putasses, statim flexus tibi affuissem. Nisi enim eos cōuerūt & saluos fieri voluisset, tacuisset, & neq; in parabolis quæquā locutus fuisset.

h Beati. Vere beati, quia hoc etiam præsentiaiter videre & audire meruerunt, quod nullos priorum quantuis meriti meruit, quamuis multum desiderauerit.

i Et iusti. Lucas iustos reges dicit, quia motus suos bene regūt.

Ioan. 11. f.

† id quod videtur habere.

† Isa. 6. e.

Ioan. 12. f.

Act. 28. g. † non perspicies, seu cognoscetis;

E

† Luc. 10. b.

† quæ

Hom. 46.

Luc. 10. d.

F

NICOLAUS DE LYRA.

post Christum. Vnde Apocalip. 21. d. dicitur: quod murus ciuitatis habebat fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina apostolorum, & agni scripta, & ideo ad ipsos pertinebat scire secreta ecclesiæ, de quibus erat processus ecclesiæ à prædicatione Christi vsque ad finem mundi, quia ista erant futura in diuina dispositione præordinata. Et istud vocatur hic mysterium regni cælorum, id est, secretum ecclesiæ militantis.

1 Illis autem non est dat. Id est, vulgaribus turbis, vel etiam Pharisæis incredulis non est concessum ista intelligere, & propter hoc loquebatur eis talia parabolice: vnde sequitur.

2 Qui enim habet dabit ei. Quia habentibus deuotionem & fidem, ut Christi discipulis, datus est intellectus verus sacræ scripturæ, ut habetur Lucæ vlti. g. Aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas.

3 Et abundabit. Quia ex abundanti reuelatus est eis processus ecclesiæ, ut videbitur.

4 Qui autem non habet. Fidem scilicet & deuotionem ad Christi doctrinam.

5 Et quæ hab. auferetur ab eo. Quia intellectus scripturæ veteris Testamenti quem habebant, ablati sunt ab eis: propter eorum incredulitatem, & datus est gentilibus propter eorum fidem & deuotionem. Sequitur.

6 Ideo in parabolis loquor eis. Id est, velate & mystice.

7 Quia videntes. Christi, scilicet opera & miracula.

8 Non vident. Id est, non intelligunt ea diuinitus facta, quia virtuti dæmonum attribuebant talia, ut visum est supra.

9 Et audientes. Christi, scilicet doctrinam sanctam & bonā, & doctrinæ Moysi & prophetarum consonam, & ipsius perfectam, ut supra visum est.

10 Non audiunt. Assentiendo.

11 Neque intelligunt. Intellectum eius spirituales qui principalior est, capiendo.

12 Ut adimpleatur. Ii. ut tenetur ibi cōsecutiue. Ex hoc enim facto impleta est prophetia, Isa. 6. licet verba sint aliquantulum alterata in translatione Hieronymi.

13 Auditū audietis. Scilicet corporaliter.

14 Et non intelligetis. Scilicet spiritualiter.

15 Et videntes videbitis. Christum scilicet miracula & opera diuina facientem.

16 Et non videbitis. Eius scilicet diuinitatem.

17 Incrassatum est enim cor populi huius. Locutio est metaphorica. Sicut enim crassitudo circa cor congregata suffocat & extinguit vitam corporalem, sic malitia Iudeorum extinxit in eis vitam spiritualem, vnde sequitur.

18 Et auribus grauitate audierunt. Quia doctrinam Christi sanctam & apostolorum audire non potuerunt, sicut patet ex decursu euangelij & Actuum apostolorum.

19 Et oculos suos clausurunt ne quando oculis videant & auribus audiant & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. Facta Christi euidentia peruertendo, & eius miracula virtuti dæmonis attribuendo, & ex hoc secuta est eorum excæcatio & induratio, quia suis culpis exigentibus sunt derelicti a Deo.

20 Vestri autem oculi, beati, quia vident. Offensa excæcatione Iudeorum ex eorum incredulitate secuta, hic consequenter ostendit illuminationem apostolorum propter eorum fidem & deuotionem eis diuinitus datam dicens. Vestri autem oculi beati, quia vident. Non solum facta exteriora conspiciendo, sed virtutem diuinitatis latentem intelligendo.

21 Et aures vestra quia audiunt. Non solum audiendo exteriorius, sed etiam per fidem assentiendo interiorius.

22 Amen quippe dico vobis. Id est, fideliter.

23 Quia multi propheta & iusti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt. Dicit multi, non omnes, quia aliqui viderunt sicut de Abraham dicitur Ioan. 8. g. Abraham pater vester exultauit, ut videret diem meum, vidit & gauisus est.

Vel aliter. Multi. Id est, omnes: quia licet antiqui patres & prophete aliqui viderūt Christum per fidem a longe prospiciendo, non tamen viderunt ipsum præsentem inter eos conuersando & docendo, sicut viderunt Apostoli, & ideo dicuntur beati, quia in eis fuit completum quod antiquis patribus fuerat promissum.

G a *Vos ergo au.* Primam parabolam exponit, vt idem attendant in ceteris.
A Exponit non secundum singula verba, sed summam sententiam.

Augustinus super Gen. ad literam libro octauo cap. septimo. Proinde quod narravit euangelista (etiam factum est) dominum scilicet talia fuisse locutum. Ipse autem domini narratio parabola fuit, de qua nunquam exigitur, vt etiam ad literam facta monstrantur, que sermo ne proferatur; Christus est lapis vnctus a Iacob, & lapis reprobatus ab edificantibus, qui factus est in caput anguli.

† Mar. 2. b.

Luc 8. 1.

Phila 17. c.

B Sed illud etiam in rebus gestis factum est: hoc autem tantum in figuris predictum. Illud quippe scripsit narrator rerum preteritarum, hoc pre-nunciator tantummodo futurorum.
b *Super pe.* Super petram & in spinis seminantur, qui bene accipiunt, sed vel aduersa terredo, vel prospera blandiendo, retardant eos ne perficiant. Diuitijs iungitur sollicitudo custodia, que affligit, & voluptas que effluere facit.

† Mar. 4. c.

Hom. 45. in Matth.

c *Fallacia diuitiarum.* * Chrysostomus. Suffocantur spinis que audiuius, non quidem ipsarum spinarum culpa, sed eius qui illas crescere permittit. Potes enim dumodo velis perniciose hęc germina sentiũ incidere, aut diuitijs laudabiliter vti. Ideo nec seculũ dixit sollicitudinẽ seculi, nec diuitias, sed diuitiarũ fraudem. Nõ ergo rebus causam, sed menti corruptæ atq; aĩo attribuamus, possumus enim ita ditari, vt

vt non decipiamus, & in seculo ita conuersari, vt hatũ rerũ D curis non submergamur. Duo quippe vitia inter se se opposita in diuitijs sunt, vnum quod incendit sollicitudinẽ, & offuscat curis, alterum quod molliores delijs reddit, d *Aliud quidem cente.* Tres differentie sunt in bona terra fi-

^{In presentia.} ^{Nisi a longo per aliquas species visionum, vos autem in presentia conuolentes. & que vultis interrogantes.}
 videre, que videtis, & non viderunt, & audire que auditis, & non audierunt. † Vos ergo audite parabolam seminantis.

^{Quia vobis datum est nosse mysterium regni Dei.}
 a ^{Per quod promittitur regnum.} ^{Id est, ad actum non perducit.} ^{Nulla fide nulla saltem occasione utilitatis capit.}
 Omnis qui audit verbum regni, & non intelligit, venit ma-

^{Diabolus.}
 lus, & rapit quod seminatum est in corde eius: hic est qui se-

^{Vbi meatus cogitationum verbum abolet, nec quidquam boni incipit.} ^{In duritiam proterax mentis.}
 cus viam seminatus est. Qui autem super petrosa seminatus

^{Ad tempus.} ^{Quia & utilitatem probant, & desiderium gustant.}
 est, hic est qui verbum audit, & continuo cum gaudio accipit

^{Corpit, sed non perseverauit.} ^{Charitatis.}
 illud. Non habet autem in se radicem, sed est temporalis. Fa-

^{In loco suo.} ^{De loco ad locum.} ^{Fidei.}
 cta autem tribulatione & persecutione propter verbum

^{Distat enim inter hunc, & cum qui multis poenis compellitur Christum negare.} ^{Tranquilitatem mentis perdit.}
 continuo scandalizatur. Qui autem seminatus est in spinis,

^{Spes acquirendi, timor perdendi.}
 hic est qui verbum Dei audit, & sollicitudo istius seculi & fal-

^{Quia promittunt quod non dant voluptatem & iucunditatem.} ^{Quia dum bonum desiderium ad cor intrare non sinit, quasi aditum vitæ is status claudit.}
 lacia diuitiarum suffocant verbum, & sine fructu efficitur. Qui

^{Fidelem & deuotam conscientiam.} ^{Foris.}
 vero in terram bonam seminatus est, hic est qui audit ver-

^{Intus edificatur.} ^{Boni operis perducit ad maturitatem.}
 bum, & intelligit & fructum affert, & facit aliud quidem cen-

^{Sedens in nau.}
 tesimum, aliud autem sexagesimum, aliud vero tricesimum.

† Aliam parabolam proposuit illis, dicens. Simile factum est re-

xagenarijs post militiam. Tricesimum conuolentem, quia hæc est ætas placentium, & his est maior conflictus ne libidine superent.
 e *Aliam parabolam.* Quasi diues paterfamilias inuitatos diuersis reficit cibis, vt vnusquisq; secundum naturam stomachi sui varia alimenta susciperet. Vnde & dixit aliam parabolam & non alteram, vt plures sequi intelligant. Hęc parabola proponitur, dimissis turbis domi rogantibus discipulis exponitur. Et docet hic bonam voluntatem, & cautelam, & patientiam, & discretionem,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vos ergo audite parabolam. Ostenso quod apostoli debebant scire secreta ecclesie, hic consequenter eis aperit intellectum parabolæ, dicens.
- 2 Omnis qui audit verbum regni. Id est, euangelij quod introducit ad celeste regnum.
- 3 Et non intel. Quia non radicatur intra mentem tentationibus demonum peruiam: & hæc est pars seminis que cadit iuxta viam vt supra dictum est.
- 4 Venit malus. Id est, diabolus, non quia sit malus per essentiam, vt dixerunt Manichæi qui posuerunt duo principia, vnum bonum simpliciter, & alterum malum, sed quia est in malo obstinatus, & ad malum semper intentus.
- 5 Qui autem semina. Id est, supra cor humore fidei & deuotionis carens.
- 6 Hic est qui ver. Dei au. Quia tales ad horam aliquando ex aliqua passione moti cum gaudio suscipiunt prædicationem, sed quia non fundatur in humore fidei & deuotionis cito euanescit, propter quod sequitur.
- 7 Non habet autem in se ra, &c. Id est, ad modicum tempus stans.
- 8 Facta au. tribu. Propter verbum euangelij susceptum.

9 Continuo

- 9 Continuo scandalizatur. Cadendo ab eo quod coeperat.
- 10 Qui autem seminatus est in spi. Hic est qui perditur propter sollicitudinem diuitiarum. Et patet. Istis autem tribus de causis predictis, prædicatio Christi & apostolorum fuit Iudeis pro maiori parte inutilis & infructuosa, non propter defectum doctrinæ, sed propter impedimentum suæ malitiæ.
- 11 Qui vero in terram bo. sem. est. Hic est qui audit verbum Dei, fideliter & deuote.
- 12 Et intelligit. Quia talibus datur intellectus sacre scripturæ.
- 13 Et fructum affert. Adimplendo opere.
- 14 Aliud quidem cente. Sicut supra expositum est. Per hanc autem quartam partem seminis que cadens in terram bonam fecit fructum secundum triplicem virtutis gradum, intelligitur prædicatio Christi & Apostolorum quantum ad illos Iudeos qui eam fideliter & deuote receperunt, & in fide remanserunt.
- 15 Aliam parabo. Hic ponitur secunda parabola, in qua describitur status ecclesie sequens immediate post mortem Christi & Apostolorum, quia diabolus inuidet fidei seminatæ in cordibus fidelium, & ideo inter fideles commouit aliquos ad perfidiam hæresis, quasi seminans Zizaniam in medio tritici ad ipsius destructionem, & hoc est quod dicitur.
- 16 Simile factum est, &c. Id est, status ecclesie militantis.

Homini

MORALITER.

† Et factum aliud quidem. Per quod Saluator ostendit triplicem gradum in virtute, vt pote in virtute castitatis: per fructum centesimum gradum castitatis virginialis, per sexagesimum gradum castitatis vidualis, per tricesimum gradum castitatis coniugalis, & sic posset

posset triplex gradus in alijs virtutibus assignari.
 15 Aliam parabolam. Scilicet de Zizania seminata in medio tritici, & de ista potest dici sicut de præcedenti, quoniam ipsam exponit Saluator sicut & primam, & in hoc capitulo interpositis tamen duabus alijs parabolis, & ideo de alia expositione pertranseo,

tionem, & longanimitatem, & iustitiam.
 * Chrysoſtomus. In præcedenti parabola locutus est Dominus de his qui verbum Dei non suscipiunt, hic autem de his qui suscipiunt corruptionem sermonum. etenim hoc est diabolicæ machinationis veritati semper errorem inferere.

2 Homines. Qui alijs ad tutelam & custodiam deputati sunt prælati in ecclesia, vel cum dormitionem mortis accipient apostoli.

* Chrysoſtomus. Demonstrat quod error post veritatē existit. Etenim post prophetas fuerunt pseudoprophetae, post apostolos pseudoapostoli, post Christum Antichristum. Nisi enim diabolus viderit, quid imitetur, vel quibus insidietur, non tentat. Quia igitur vidit, quod hic reddit in fructu centesimum, ille 60. alius 30. & non poterat capere neque suffocare quod radicum erat, per aliam deceptionem insidiatur interferens sua.

* Augustinus. Quaritur vtrū superfeminati sint hæretici, an male viuentes Catholici. Sed quod dicit eos in medio tritici seminatos, quasi vtrū illi significari qui eiusdem communionis sunt. Veruntā quoniam agrum ipsum non ecclesiam, sed hunc mundum interpretatus est, bene intelliguntur hæretici, qui in hoc mundo permiscuntur bonis, vt illi qui in eadem fide mali sint, palea porius quam zizania deputentur, quia palea etiam frumenti habet cum frumento radicemque communem. Schismatici autem videntur spicis corruptis similiore. Nec tamen consequens est, vt omnis hæreticus aut schismaticus ab ecclesia corporaliter separetur. multos enim portat ecclesia, qui non ita defendunt falsitatem sententiarum suarum, vt intentam multitudinem faciant: quod si fecerint, tunc expelluntur.

b Cum autem creuisset: Quia cum spiritualis esse cœperit, tunc iudicat oia & tunc ei apparent errores. Sed donec matureſcat qui herba est, potest eum mouere, quare sub nomine Christi

si multæ sunt hæreses. Vnde dicit: Nonne bonum semen seminasti?

c Vis imus. Cū spiritualis homo audiat hoc esse a diabolo qui nihil valet contra voluntatem Dei, potest ei voluntas suboriri, vt tales auferat de mundo si facultatē habeat. Sed cōsultat iustitiam Dei an face-

a Ecclesia. b Bonum non seminat nisi bonus qui semen bonæ voluntatis studet ad bona opera producere.

gnūm cœlorum homini qui seminavit bonum semen in agro suo. † Cum autem dormirent homines, venit inimicus

a eius, & super seminavit zizania in medio tritici, & abiit. Cū autem creuisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt &

zizania. Accedentes autem serui patrisfamilias dixerunt ei, Domine nonne bonū semē seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania? Et ait illi. Inimicus homo hoc fecit. Serui autem

dixerunt ei. Vis tamen vis & colligamus ea? Et ait. Nō. † Ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticū. Sinite vtraque

ab angelis dicit fieri.

d Et ait non & c. Ecce patientia. Nō enim audito dolore exarsit in irā, nec mox vlcisci voluit, ita & nos lesi patienter feram?

e Ne forte. Hic datur locus pniæ, & monemur non cito amputare, quia qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur, triticum quod futurum erat eradicaret. Vel necesse est, vt mali permixti sint bonis per quos exerceatur. Vel quorū cōparatione nitantur ad melius, quibus sublatis altitudo charitatis marcescit quod est eradicari.

f colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticū. Sinite vtraque ab angelis dicit fieri.

d Et ait non & c. Ecce patientia. Nō enim audito dolore exarsit in irā, nec mox vlcisci voluit, ita & nos lesi patienter feram?

e Ne forte. Hic datur locus pniæ, & monemur non cito amputare, quia qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur, triticum quod futurum erat eradicaret. Vel necesse est, vt mali permixti sint bonis per quos exerceatur. Vel quorū cōparatione nitantur ad melius, quibus sublatis altitudo charitatis marcescit quod est eradicari.

f colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticū. Sinite vtraque ab angelis dicit fieri.

d Et ait non & c. Ecce patientia. Nō enim audito dolore exarsit in irā, nec mox vlcisci voluit, ita & nos lesi patienter feram?

e Ne forte. Hic datur locus pniæ, & monemur non cito amputare, quia qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur, triticum quod futurum erat eradicaret. Vel necesse est, vt mali permixti sint bonis per quos exerceatur. Vel quorū cōparatione nitantur ad melius, quibus sublatis altitudo charitatis marcescit quod est eradicari.

f colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticū. Sinite vtraque ab angelis dicit fieri.

d Et ait non & c. Ecce patientia. Nō enim audito dolore exarsit in irā, nec mox vlcisci voluit, ita & nos lesi patienter feram?

e Ne forte. Hic datur locus pniæ, & monemur non cito amputare, quia qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur, triticum quod futurum erat eradicaret. Vel necesse est, vt mali permixti sint bonis per quos exerceatur. Vel quorū cōparatione nitantur ad melius, quibus sublatis altitudo charitatis marcescit quod est eradicari.

f colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticū. Sinite vtraque ab angelis dicit fieri.

ab angelis dicit fieri.

d Et ait non & c. Ecce patientia. Nō enim audito dolore exarsit in irā, nec mox vlcisci voluit, ita & nos lesi patienter feram?

e Ne forte. Hic datur locus pniæ, & monemur non cito amputare, quia qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur, triticum quod futurum erat eradicaret. Vel necesse est, vt mali permixti sint bonis per quos exerceatur. Vel quorū cōparatione nitantur ad melius, quibus sublatis altitudo charitatis marcescit quod est eradicari.

f colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticū. Sinite vtraque ab angelis dicit fieri.

d Et ait non & c. Ecce patientia. Nō enim audito dolore exarsit in irā, nec mox vlcisci voluit, ita & nos lesi patienter feram?

e Ne forte. Hic datur locus pniæ, & monemur non cito amputare, quia qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur, triticum quod futurum erat eradicaret. Vel necesse est, vt mali permixti sint bonis per quos exerceatur. Vel quorū cōparatione nitantur ad melius, quibus sublatis altitudo charitatis marcescit quod est eradicari.

f colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticū. Sinite vtraque ab angelis dicit fieri.

d Et ait non & c. Ecce patientia. Nō enim audito dolore exarsit in irā, nec mox vlcisci voluit, ita & nos lesi patienter feram?

e Ne forte. Hic datur locus pniæ, & monemur non cito amputare, quia qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur, triticum quod futurum erat eradicaret. Vel necesse est, vt mali permixti sint bonis per quos exerceatur. Vel quorū cōparatione nitantur ad melius, quibus sublatis altitudo charitatis marcescit quod est eradicari.

f colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticū. Sinite vtraque ab angelis dicit fieri.

d Et ait non & c. Ecce patientia. Nō enim audito dolore exarsit in irā, nec mox vlcisci voluit, ita & nos lesi patienter feram?

e Ne forte. Hic datur locus pniæ, & monemur non cito amputare, quia qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur, triticum quod futurum erat eradicaret. Vel necesse est, vt mali permixti sint bonis per quos exerceatur. Vel quorū cōparatione nitantur ad melius, quibus sublatis altitudo charitatis marcescit quod est eradicari.

f colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticū. Sinite vtraque ab angelis dicit fieri.

d Et ait non & c. Ecce patientia. Nō enim audito dolore exarsit in irā, nec mox vlcisci voluit, ita & nos lesi patienter feram?

e Ne forte. Hic datur locus pniæ, & monemur non cito amputare, quia qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur, triticum quod futurum erat eradicaret. Vel necesse est, vt mali permixti sint bonis per quos exerceatur. Vel quorū cōparatione nitantur ad melius, quibus sublatis altitudo charitatis marcescit quod est eradicari.

f colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticū. Sinite vtraque ab angelis dicit fieri.

d Et ait non & c. Ecce patientia. Nō enim audito dolore exarsit in irā, nec mox vlcisci voluit, ita & nos lesi patienter feram?

e Ne forte. Hic datur locus pniæ, & monemur non cito amputare, quia qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur, triticum quod futurum erat eradicaret. Vel necesse est, vt mali permixti sint bonis per quos exerceatur. Vel quorū cōparatione nitantur ad melius, quibus sublatis altitudo charitatis marcescit quod est eradicari.

f colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticū. Sinite vtraque ab angelis dicit fieri.

d Et ait non & c. Ecce patientia. Nō enim audito dolore exarsit in irā, nec mox vlcisci voluit, ita & nos lesi patienter feram?

e Ne forte. Hic datur locus pniæ, & monemur non cito amputare, quia qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur, triticum quod futurum erat eradicaret. Vel necesse est, vt mali permixti sint bonis per quos exerceatur. Vel quorū cōparatione nitantur ad melius, quibus sublatis altitudo charitatis marcescit quod est eradicari.

f colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticū. Sinite vtraque ab angelis dicit fieri.

d Et ait non & c. Ecce patientia. Nō enim audito dolore exarsit in irā, nec mox vlcisci voluit, ita & nos lesi patienter feram?

e Ne forte. Hic datur locus pniæ, & monemur non cito amputare, quia qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur, triticum quod futurum erat eradicaret. Vel necesse est, vt mali permixti sint bonis per quos exerceatur. Vel quorū cōparatione nitantur ad melius, quibus sublatis altitudo charitatis marcescit quod est eradicari.

f colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticū. Sinite vtraque ab angelis dicit fieri.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Homini qui. Homo iste Christus est. Ager autem ecclesia labore & sanguine Christi excolta. bonum semen est sancta doctrina & fides catholica.

2 Cum autem dormirent homines venit inimicus. Post dormitionē Christi & apostolorū per mortem istas hæreses inter fideles seminavit diabolus pro maiori parte, quia etiam aliqua hæreses viuentibus apostolis fuerunt seminata, vt patet in epistolis Pauli & 1. canonica Ioan. 2. c. Nunc Antichristi multi facti sunt. Sequitur, Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis.

3 Cum autem creuisset herba & fructus. Quia cum fides catholica per orbem inciperet multiplicari, tunc hæreses quæ primo latuerent, manifeste apparuerunt in persecutione fidelium.

4 Accedentes autem serui. Serui isti sunt patres antiqui, qui fuerunt in primitiua ecclesia, qui admirantes perfidiam hæresis insurgentem ad Deum accesserunt per orationem inquirentes vnde talis perfidia oriretur, quibus fuit diuinitus reuelatum, quod hoc erat diaboli opere Deo permittente, & hoc vt stabilitas fidelium probaretur. Vnde sequitur.

5 Inimicus homo. Id est, diabolus hoc fecit.

Serui

Et

MORALITER.

transeo, excepto eo quod Saluator in expositum dimisit. f. Cum autem dormirent homines. Hæc autem dormitio superiorum negligentiam significat circa custodiā gregis sui, & simili-

ter

ter negligentiam cuiuslibet circa custodia suę proprię per sonæ. Vtramque enim negligentiam explorat diabolus, & sic per suggestiones malas zizaniam seminat in humanis cordibus.

Aliam

† 24. q. 3. c. notandum.

F

A * August. Mea sententia erat neminem ad unitatem Christi esse agendum, verbo.n. agendum, disputatione pugnandum, ratione vincendum. Sed hæc opinio mea, nõ contradicentiũ verbis, sed demonstratiũ superabat exẽplis. Harum.n. legum terror ita profuit, vt nunc alij dicant, iã hoc volebamus, sed

Epist. 90. ad Bonifacium.

Deo gratias qui nobis occasionem præbuit, & dilationis morulas amputauit.

* Idem. Aliter non meruit pacẽ habere domus Dauid, nisi Absalon fuisset extinctus. Quid autẽ ei resistit, nisi perditũ flere, & sui regni pacẽ acquisita, suã mœstittiam consolari? Sic ecclesia, si aliorũ

B perditione, tam multos ceteros colligit, dolorẽ materni cordis lenit. Vbi est autẽ quod isti clamare cõfueuerunt, liberũ est

credere vel non credere? Cui vim Christi? intulit? quẽ cogit? Ecce habent Apostolum Paulum, agnoscant in eo prius cogentem Christum, & postea docentem: prius ferientem, & postea consolantem. Mirum est, quod ille qui pœna corporis ad euangelium coactus intrauit, plus, illis omnib. qui ad euangelium verbo vocati sunt laborauit.

a Et in temp. Qui longanimiter tulit per iustitiam digna retribuit: discretæ enim sunt virtutes, sed non contrariæ.

b Et alli. In hac vita non est alligatio, alioquin nõ tot ab errore resipiscerent.

Infra d.

c Simi. est reg. Regnum cœlorum, prædicatio est euãgelij, de qua alibi. Auferetur a vobis regnũ Dei, & dabitur genti facienti fructum eius. Vel notitia scripturarum.

d Grano sina. Grano sinapis cõparatur pro feruore fidei, quã dicitur

dẽ venena expellere, id est, omnia dogmata prauitatis. Põc D in grano sinapis humilitas dominicę incarnationis intelligi. Quo accepto homo misit in hortũ suũ, quia corpus crucifixi Saluatoris accipiẽs Ioseph in horto sepeliuit. Expãdit ramos in quib. volucres cœli requiescent, quia prædicatores disper-

fit in mundũ, in quorum dictis & consolationibus fideles ab huius vitæ fatigatione respirarent.

* Gregorius. Christus granũ fuit synapis, quod in agro seminatũ fuit, cum ille a populo comprehẽsus, & morti traditõ, tãquam in agro fuit

satione quadã corporis confepultus. Tandem vero ultra mensuram oĩum olerum excreuit, & vniuersam prophetarũ gloria excessit. Granum fuit cum moreretur.

a que crescere vsque ad messem, & in tempore messis dicam

b messoribus. Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum. Aliam parabolam proposuit eis, dicens. † Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo, quod minimum quidem est omnibus

c feminibus. Cum autẽ creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor, ita vt volucres cœli veniãt, & † habitant in ramis eius. Aliam parabolam loquutus est eis. † Simile est regnum

d le est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo, quod minimum quidem est omnibus

e feminibus. Cum autẽ creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor, ita vt volucres cœli veniãt, & † habitant in ramis eius. Aliam parabolam loquutus est eis. † Simile est regnum

f le est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo, quod minimum quidem est omnibus

g feminibus. Cum autẽ creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor, ita vt volucres cœli veniãt, & † habitant in ramis eius. Aliam parabolam loquutus est eis. † Simile est regnum

vnde & dicebat de seipso. Nisi granum frumenti, & c. arbor fuit cum resurgeret. Granum per humilitatem carnis, arbor per potentiam maiestatis.

e Cum au. cre. Toto mundo vel in animo singulorũ, quia nemo repente perfectus. Creuerit & factum est in arbore, quia surrexit & ascẽdit in cœlum. Vel creuerit, i. mentibus hominũ quantã sit virtutis innotuerit. Cetera apparent olera, quæ cito crescunt & corruunt: non viuida, sed marcida: illa non olus, sed arbor fit, vbi folia cum fructu, & in eius diuersis sententijs spirituales quiescunt.

f Oleribus & fit arbor. Id est, dogmatibus Philosophorũ, quæ cito crescunt & corruunt, nil vitale promittentia.

* Gregor. In istis ramis volucres requiescunt, quia sanctæ animæ, quæ quibusdam virtutũ pennis a terrena cogitatione se suble-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et in tempore messis. Id est, iudicij.

2 Dicam messoribus. Id est, angelis.

3 Colligite primum Zizaniã. Quia ministerio angelorũ separantur mali tunc de medio iustorum, & mittentur in gehennã, habebitur infra eodem ca.

4 Triticum. Id est, fideles in area huius mundi mihi contritos & flagellatos.

5 Congregate in horreum. Id est, in ecclesia gaudium.

6 Aliam parabolam. Hic ponitur tertia parabola in qua describitur ecclesia stãtis sequens exaltationẽ heresim, quia contra hereses insurgentes dominus in ecclesia suscitauit doctores sanctos literatos, vt sic possent hereticos per rationem & scripturam cõfutare. Et licet primo fuerint humiles & abiecti, tamẽ diuina dispositione fuerint postea exaltati, & maximis principib. valde chari, vt beatus Syluester Constantino, & beatus Ambrosius Theodosio, vt per potestãtẽ secularem ecclesia ab hereticis purgaretur, & hoc per rationẽ & scripturã quantum ad illos qui doctrinã sanctorum reciperent. Vel per potestãtẽ secularem quantum ad eos qui inducati essent, & iste status figuratur per parabolam de grano sinapis. Quod cum sit.

Mini-

7 Minimum. In quantitate, tamen est magnum in virtute, quia crescit ad modum arboris.

8 Vt volucres cœ. Sic sancti prædicto modo fuerunt parvuli in humilitate, sed magni scientia & virtute, & ideo sic diuinitus exaltati quod volucres, id est, principes huius mundi alta petentes, habitabant in ramis eorum, id est, regebantur per eorum consilium.

9 Aliam parabolam. Hic ponitur quarta parabola, in qua describitur status ecclesiæ sequens exaltationẽ prædicatorũ sanctorum. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit parabolã, secundo, subiungit huius parabolæ & aliarum rationẽ, ibi. Hæc omnia, & c. Circa primum considerandum, quod principibus huius mundi per sanctos prædicatos ad fidei veritate inductis, data est licentia per totum orbẽ Romano imperio subditum prædicandi fidem catholicã, & ecclesias cõstruẽdi, & sic fides catholica in modico tempore per totum orbẽ vulgata est. Et hoc signatur per parabolam fermenti absconditi in tribus satis farinae & fermentantis totum. Tria sata, sunt tres partes orbis. Asia, Africa, Europa, quæ tunc erãt subiecta Romano imperio, vel pro toto vel pro maiori parte. Fermentũ autẽ propter calorem intrinsecum significat legem euãgelicã, quæ est lex amoris: mulier autem ponens fermentum in tribus satis prædictis est diligentia sanctorum ad fidem catholicã vbique prædicandã.

Hæc

MORALITER.

6 Aliam para. Sequitur.

† Simile est regnum cœlorum. Istud moraliter exponi potest de virtute humilitatis, quæ fundamentum est aliarum virtutum, & sic habet proprietatem principiorum in scientijs quæ sunt minima quantitate & maxima virtute, ideo subditur.

† Cum autem creue. maius. Ideo scribitur Luc. 14. Qui se humiliat exaltabitur.

8 Vt volucres. Id est, angeli sancti qui ad consolationem humilium descendunt.

† Et habitant in ra. Per ramos istos possunt intelligi duodecim humilitatis gradus, qui ponuntur in regula beati Benedicti. Primus, est, in corde & corpore semper humilitatem ostendere, de fixis in terram aspectibus. Secundus, vt pauca verba & rationalia loquatũ aliquis, non clamorosa voce. Tertius, vt non sit facilis aut propus in risum. Quartus, taciturnitas vsque ad interrogationem.

rogationem. Quintus, tẽnere quod habet communis monasterij regula. Sextus, credere & pronunciare se omnibus viliorem. Septimus, ad omnia indignum & inutilem se confiteri & credere. Octauus, confessio peccatorum. Nonus, pro obedientia in duris & asperis patientiam amplecti. Decimus, vt cum obedientia se subdat maiori. Vndecimus, vt propriam voluntatem non delectetur implere. Duodecimus, vt Deum timeat, & memor sit omnium quæ præcepit.

9 Aliam parabolam, etc. Sequitur. Simile est regnum cœlorũ fermento quod. Licet in scriptura frequenter fermentum accipiatur in malum eo quod est corruptiuũ, tamen hic accipitur in bonum, & significat charitatem eo quod continet calorem sicut in principio huius operis dixi de leone. Qui propter voracitatem diabolum significatur tres regulæ religiosorum, scilicet regula beati Augusti, & regula beati Benedicti, & regula beati Frãcis, quæ fundantur

A se subleuant, in eorum dictis atque consolationibus ab huiusmodi vitæ fatigatione respirant.

a In farina fa. Ut ipiritus, anima, & corpus in vnum redacta non discrepent inter se. Vel fres animæ virtutes in vnū rediguntur, vt in ratione possideamus prudentiam, in ira odium vitiorum, in cupiditate desiderium virtutum. Vel, mulier, ecclesia fidem hominū farine tribus satis miscet, credulitati Patris & Filij & Spiritus sancti. Cumque in vnum fuerit fermentatum, non nos ad triplicem deum sed vnus deitatis noticiam perducit, quia non est diuersa natura in singulis.

Satum est genus mēsuræ iuxta morē Palæstinorū modū & dimidiū capiens.

Posiunt in satis tribus illi dominici seminis fructus intelligi tricesimus. i. sexagesimus & centesimus, i. cōiugatorum continentū, & virginum. Vel fara tria genera hominum.

Noe, Daniel, & Iob. b Donec fermentatum. Tandiu charitas in mente recondata crescere debet donec mentem totam in sui perfectionem commutet, vt nihil præter Deum diligat vel recolat, quod hic incipitur, i alia vita perficitur

c In parabolis ad tur. Quia quidquid ibi dicitur de exercitu Israel, & omnia signa occulta sunt sacramenta.

d Messis vero, &c. * Chrysostomus. Alio loco ait, Messis quidem multa operarij autem pauci. In quibus verbis messem dicit iam adesse. Quomodo ergo hic eam dicit esse futuram? Sed sciendū quādo in alia significatione messē dicit,

cit. Vnde, & ibi dicit, quod alius est qui seminat, & alius qui metit, hic autem eundem dicit esse qui seminat, & qui metit, quoniam ibi non ad sui differentiam, sed Apostolorum prophetas induxit. Etenim ipse Christus per prophetas seminavit in Iudæis. Idem ergo nominat semen, & messem secundum aliud & aliud. Cum enim de obedientia loquatur, & persuasione ad fidem, tunc vocat messem, sed cum de fructu auditionis verbi Dei, tunc consummationem dicit messem.

e Omnia scandala. * Augustinus. Psal. 77. 2. Nunquid de regno illo vbi nulla sunt scandala? de regno ergo isto eius quod est hic, scilicet ecclesia, colligentur.

f Mar. 4. d.

Lib. 20. d. ciuitate. cap. 9.

E

f Caminum ignis. * Chrysostomus. Ita duplicem punitionem videre licet, vnam, cum igni æterno ardebunt, alteram cū ab ineffabili gloria excident.

hom. 48. in Mat.

* IDEM. Vide autem ineffabilem Dei amorem ad homines. Est enim ad beneficia prōptus, & ad pœnam tardus. Cum enim seminat, per seipsum seminat cum autem punit, per alios, mittit enim ad hoc angelos suos.

g Thesauo abscondito in agro. Thesaurus, potest accipi verbum Dei, quod in carne Christi absconditur. Vel scriptura, in qua reposita est notitia Saluatoris, Vel duo testamenta in ecclesia, pro quorum intelligentia omnibus renunciatur vt i ocio discantur.

F

Terrenis regnum cœlorum similitur, vt per cognita surgat ad incognita animus, & diligat.

Ab-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Hec omnia. Hic consequenter redditur ratio prædictæ parabolæ & aliarum, Et diuiditur in duo, quia primo ponitur dicta ratio, & secundo, quæritur cuiusdam parabolæ prædictæ interpretatio, ibi. Tunc dimissis turbis. Ratio autem quare loquebatur parabolice turbis supra est assignata, & iterum hic alia assignatur, scilicet, vt scriptura quæ hoc prædixerat Psal. 77. impleteretur. Et patet litera excepto hoc quod dicitur ibi quod.

2 Sine parabolis. Quod non est intelligendum, quod nihil loqueretur nisi parabolice, vt expositum est in principio huius ca. sed quia cum hoc aliqua dicebat clare, illa scilicet quæ debebat turba scire, aliqua etiam interponebat parabolice, quæ scilicet pertinebant ad secreta ecclesiæ.

3 Tunc dimissis. Hic ponitur interpretatio parabolæ, de Zizania in medio tritici seminata, & notat Euangelista locum, vbi facta est interpretatio ista dicens. Tunc dimissis turbis venit in domum. Vnde ex hoc etiam patet, quod alias parabolæ eis ibidem exposuit, licet non fiat hic mentio de aliarum expositione parabolæ.

MORALITER.

dantur in perfectione charitatis, & ex earum doctrina inducitur ad charitatem totus orbis. Mulier autem abscondens hoc fermentum in tribus satis est diuina sapientia per quam omnia suauiter disponuntur.

10 Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro quem The-

bolarum. Vnde dicitur Mar. 4. d. Scorsum autem discipulis dissebat omnia. Interpretata est autem parabola prædicta à Christo, sicut superius exposita est. Et patet vsque ibi.

4 Mittet filius hominis angelos. Id est Christus, qui iudicabit mundum in forma humana, in qua iudicatus est coram Pilato, sed tunc apparebit in forma gloriosa.

5 Et colligent de reg. eius omnia scandala. Id est hæreticos, qui generant scandalum in ecclesia.

6 Et eos qui faciunt iniquitatem. quia non solum damnabuntur hæretici, sed etiam fidem tenentes habentes tamen opera mala.

7 Ibi erit fletus. In hoc signatur duplex pœna inferni. vna ex parte mentis, scilicet tristitia vehemens quæ signatur per fletum, & alia ex parte corporis, quæ signatur per stridorem dentium.

8 Tunc iusti ful. per dotem scilicet claritatis redundantis ex gloria animæ ad corpus.

9 Qui habet aures. exponatur sicut supra expositum est in eodem cap.

10 Simile est regnum calo. Hic ponitur quinta parabola designans ecclesiæ statū sequentē post prædictū, quia diuulgata fide in orbe

Thesaurus iste sapientia est de qua dicitur Sap. 7. b. infinitus enim thesaurus est hominibus, &c. Ager autē est sacra scriptura sub sensu literali sensus mysticos habens absconditos tanquam thesaurum preciosum, quem inuenit qui sollicitè eam studet & deuote, & sic pro isto thesauro vendit omnia quæ habet, quia in eius comparatione ea paruipendit, Sap. 7. a. Et præposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius, &c.

Iterum

A *Abcondit prae gaudio illius.* Ut seruetur a malignis spiritibus & laudibus hominum. Sic sit opus in publico, ut intetio maneat occulta.

B *Negotiatori.* Beatitudine qua exuri sumus culpa primi hominis, deus omnes intelligendo recte, & operando bene negociari.

C *Bonae margaritae.* Bonae margaritae, lex & prophetiae. Vna preciosa, scientia saluatoris, pro qua homo ut Paulus omnibus mysterijs legis & obseruationibus renunciauit.

D *Inuenta autem.* Id est, Christo, qui praestit omnibus hominibus, vel spirituali praeepto dilectionis, vel intellecto verbo, quod erat apud Deum penetrata carnis testudine. Vel caelestis vite dulcedine, pro qua omnia vilescunt.

† sua.

E *Sagena mis.* Impletur Ieremiae vaticinium. Ecce ego mitto ad vos piscatores multos. Postquam audierunt Petrus & Andreas, Iacobus & Ioannes. Sequimini me faciam vos piscatores hominum. contexuerunt sibi sagenam ex veteri & nouo Testamento, & in mare saeculi miserunt, quae vsq; hodie trahitur,

Ier. 16. 9.

† Ait illis Iesus supra. 4. c.

C

† Ait illis Iesus supra. 4. c. Sequimini me faciam vos piscatores hominum. contexuerunt sibi sagenam ex veteri & nouo Testamento, & in mare saeculi miserunt, quae vsq; hodie trahitur,

† Ait illis Iesus supra. 4. c. Sequimini me faciam vos piscatores hominum. contexuerunt sibi sagenam ex veteri & nouo Testamento, & in mare saeculi miserunt, quae vsq; hodie trahitur,

A *Abcondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, prae gaudio illius vendit, & vendit vniuersa quae habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas: Inuenta autem vna preciosa margarita, abiit & vendidit omnia quae habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum caelorum & sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi. Exhibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, & ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis. Ideo omnis scriba doctus & in regno caelorum, similis*

B *Abcondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, prae gaudio illius vendit, & vendit vniuersa quae habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas: Inuenta autem vna preciosa margarita, abiit & vendidit omnia quae habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum caelorum & sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi. Exhibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, & ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis. Ideo omnis scriba doctus & in regno caelorum, similis*

C *Abcondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, prae gaudio illius vendit, & vendit vniuersa quae habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas: Inuenta autem vna preciosa margarita, abiit & vendidit omnia quae habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum caelorum & sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi. Exhibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, & ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis. Ideo omnis scriba doctus & in regno caelorum, similis*

D *Abcondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, prae gaudio illius vendit, & vendit vniuersa quae habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas: Inuenta autem vna preciosa margarita, abiit & vendidit omnia quae habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum caelorum & sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi. Exhibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, & ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis. Ideo omnis scriba doctus & in regno caelorum, similis*

E *Abcondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, prae gaudio illius vendit, & vendit vniuersa quae habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas: Inuenta autem vna preciosa margarita, abiit & vendidit omnia quae habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum caelorum & sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi. Exhibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, & ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis. Ideo omnis scriba doctus & in regno caelorum, similis*

F *Abcondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, prae gaudio illius vendit, & vendit vniuersa quae habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas: Inuenta autem vna preciosa margarita, abiit & vendidit omnia quae habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum caelorum & sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi. Exhibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, & ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis. Ideo omnis scriba doctus & in regno caelorum, similis*

G *Abcondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, prae gaudio illius vendit, & vendit vniuersa quae habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas: Inuenta autem vna preciosa margarita, abiit & vendidit omnia quae habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum caelorum & sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi. Exhibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, & ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis. Ideo omnis scriba doctus & in regno caelorum, similis*

H *Abcondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, prae gaudio illius vendit, & vendit vniuersa quae habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas: Inuenta autem vna preciosa margarita, abiit & vendidit omnia quae habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum caelorum & sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi. Exhibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, & ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis. Ideo omnis scriba doctus & in regno caelorum, similis*

I *Abcondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, prae gaudio illius vendit, & vendit vniuersa quae habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas: Inuenta autem vna preciosa margarita, abiit & vendidit omnia quae habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum caelorum & sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi. Exhibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, & ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis. Ideo omnis scriba doctus & in regno caelorum, similis*

K *Abcondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, prae gaudio illius vendit, & vendit vniuersa quae habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas: Inuenta autem vna preciosa margarita, abiit & vendidit omnia quae habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum caelorum & sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi. Exhibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, & ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis. Ideo omnis scriba doctus & in regno caelorum, similis*

L *Abcondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, prae gaudio illius vendit, & vendit vniuersa quae habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas: Inuenta autem vna preciosa margarita, abiit & vendidit omnia quae habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum caelorum & sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi. Exhibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, & ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis. Ideo omnis scriba doctus & in regno caelorum, similis*

M *Abcondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, prae gaudio illius vendit, & vendit vniuersa quae habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas: Inuenta autem vna preciosa margarita, abiit & vendidit omnia quae habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum caelorum & sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi. Exhibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, & ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis. Ideo omnis scriba doctus & in regno caelorum, similis*

N *Abcondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, prae gaudio illius vendit, & vendit vniuersa quae habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas: Inuenta autem vna preciosa margarita, abiit & vendidit omnia quae habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum caelorum & sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi. Exhibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, & ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis. Ideo omnis scriba doctus & in regno caelorum, similis*

O *Abcondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, prae gaudio illius vendit, & vendit vniuersa quae habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas: Inuenta autem vna preciosa margarita, abiit & vendidit omnia quae habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum caelorum & sagenae missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione saeculi. Exhibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, & ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis. Ideo omnis scriba doctus & in regno caelorum, similis*

NICOLAUS DE LYRA.

in orbe terrarum per praedicationem sanctorum, multi valentes viri & literati in doctrinis Philosophorum conuersi ad fidem catholicam inceperunt se exercere & suam scientiam conuertere ad utilitatem & regimen animarum, sicut Augustinus & multi alij valentes episcopi, & hoc signatur per thesaurum absconditum in agro, qui ager omnibus venditis emitur, ut thesaurus ibidem absconditus habeatur. Ager enim iste labor est politus in exercitio vitae actiuae, & operibus misericordiae in regimine ecclesiae. Thesaurus autem est premium caeleste. Ager autem omnibus venditis emitur, ut thesaurus habeatur, quia propter magnitudinem praemij caelestis praedictus labor est suscipiendus ex charitate alij dimissis, vnde dicit Augustinus in epistola ad Valerium. Cogitet religiosa prudentia nihil esse in hac vita maxime hoc tempore difficilius laboriosius periculiosiusque; episcopi aut presbyteri aut diaconi officio: sed apud Deum nihil beatius. si eo modo militetur quo imperator nollet iubet. Ad intellectum autem huius parabole maiorem sciendum, quod aliqua sunt quae nunquam fuerunt in possessione alicuius, ut lapides preciosi in littore maris & huiusmodi, & talia sunt ipsius inuenientis. Alia autem sunt quae aliquando fuerunt in possessione alicuius, sed tantum tempus est elapsum quod non est memoria, sicut thesauri antiquitus in terra occultati, & idem iudicium deberet esse sicut de perditis, sed propter pacem communem hominum, statutum fuit antiquitus, ut medietas inuentoris esset, & medietas illius cuius est ager in quo inuenitur, & ideo hic dicitur quod ille qui inuenit thesaurum vendit omnia & emit agrum, ut habeat ius possidendi totum.

1 *Iterum simile est regnum caelorum homini.* Hic ponitur sexta parabola, in qua declaratur status ecclesiae immediate sequens praecedentem, quia post statum praedictum inceperunt aliqui contemptus mundi delictis, diuitijs & honoribus intendere vitam contemplatiuam, sicut beatus Benedictus & alij sequentes ipsum in gradibus diuersis,

MORALITER.

1 *Iterum simile est regnum caelorum homini, &c.* Iste margaritae sunt virtutes, inter quas vna est preciosa. scilicet charitas, sicut dicitur. 1. Cor. 13. *Maiores autem horum est charitas.* propter quod ad habendum ipsam omnia sunt exponenda. Can. octauo. c. Si dederit homo omnem substantiam domus suae pro dilectione, quasi

sis, & statibus religionum. Et iste status figuratur per margaritam quae inuenitur in cochilijs maris, quia religio fundatur & nutritur in humore deuotionis. Ista autem margarita dicitur vna & preciosa.

2 *Vna.* Quia hominem vnit. Actiua autem vita magis diuidit, propter hoc dicitur quod Martha erat circa multa occupata: Maria vero circa vnum. **3** *Preciosa.* Quia vita contemplatiua simpliciter & absolute melior est quam actiua, licet in casu actiua sit magis fructifera, propter quod dicitur Lu. decimo. *Maria optum impatrem elegit sibi, &c.* Ista autem margarita venditis omnibus est emenda, in quo designatur, ad quod statum religionis requiritur relinquere terrena, saltem quantum ad proprietatem, & in particulari. Et quia iste status duraturus est vsque ad finem mundi, ideo non ponitur alia parabola post istam, nisi illa quae signat finem mundi, & hoc declaratur, cum subditur.

4 *Iterum simile est regnum caelorum.* Id est, status ecclesiae militantis. Sicut enim non distinguuntur boni pisces a malis quando sigena est intra aquam, sic in ecclesia admixti sunt mali cum bonis, sed in fine mundi trahetur ad littus per apertum iudicium, quia tunc erunt manifesta abscondita cordium, & tunc iudicio diuino & ministerio angelorum separabuntur mali de medio iustorum, & mittentur in infernum, ut sic ecclesia purgata offeratur Deo patri sine macula & ruga.

5 *Intellexistis.* Hic ponitur principalis conclusio. Ad hoc enim in parabola praedicta praescriptus est processus ecclesiae militantis ut apostoli qui erant ipsius fundatores post Christum per sanguinem suum, ut supra dictum est, intelligerent huiusmodi processum, & hoc est quod dicitur. *Intellexistis.* quasi dicat ad vos pertinet intelligere.

6 *Dicunt ei. &c. scriba.* Id est, doctor.

7 *Doctus.* Id est, literatus & a Deo inspiratus.

8 *In reg. ca.* Id est, in ecclesia militante.

9 *Similis est homini.* Quia sicut pater familias habet pascere filios pane corporali, sic iste paruulos fideles pane spirituali.

Qui

quasi nihil despiciet eam.

4 *Iterum simile est regnum caelorum.* Ista sigena regularis est disciplina, mittens eam, est inducens seculares ad religionis ingressum. Trahens autem ad littus est recipiens ad professionis votum & illos qui probati sunt de bonitate debet recipere, alios autem reicere.

† *Omnis scriba doctus in regno caelorum.* Sequitur. *Profert de thesauro*

a Qui profert de thesau. suo. Verus erat pro culpa ad infernū descendere. Nouū est per aduentū Christi, vt conuersus in regno viuat, hoc ergo in conclusione ponit quod præmisit. Prius enim de regni similitudine thesaurū & bonā matgaritā protulit, post de malorum combustionē narrauit: tunc concludens subiun-

git. *Ideo om. scr.* Ac si aperte dicat. Ille in sancta ecclesia doctus est prædicator, qui noua scit proferre de suauitate regni & vetusta de terrore supplicij, vt poenæ terreat quos præmia non inuitant.

Apostoli sunt scribz & notarij Christi, verba eius signantes in tabulis cordis, & pollent opibus patrifamilias, eiciens de thesauro doctinarum suarum noua & vetera, quia quidquid in euangelio prædicatur legis & prophetarum vocibus comprobant.

b Vt mira. Magna cæcitas quem verbis & factis Christum cognoscunt, ob generis notitiam contemnunt.

c Fabri filius. Non sine re voluit dici faber filius, non illius quem putant, sed fabricatoris omnium. Sed huius sacramenti

menti Iudæi ignari diuinæ virtutis opera carnalis profapia & contemplatioe contemnunt. Non enim considerant præsentia eius opera, sed fragilem recordantur infantiam.

* Chrysostomus. Per omnia ergo insensati vilipendunt eum ab eo qui eius pater esse putabatur, quamuis multa

Hom. 49. in Matth.

a est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera. Et factum est, cum consummasset Iesus parabolas

a Vt ibi doceat apertius. *b* Galilæam vel specialiter Nazareth. Conuentibus.

istas, transijt inde. Et veniens in patriam suam docebat eos in synagogis eorum, ita vt mirarentur & dicerent: † Vnde huic

Græci sapientiam, Iudæi signa petunt. Ad doctrinam. Tanta. Ad miracula.

c sapientia hæc, & virtutes? Nonne hic est fabri filius? Nonne

a Cognati more scrip turz. *b* Iustus.

mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus & Ioseph & Simon & Iudas, & sorores eius nonne omnes apud nos sunt?

a Quia huic magna, huic humilia.

Vnde ergo huic omnia ista? Et scandalizabatur in eo. Iesus autē

Vel ego, vel quilibet alius. *a* Quia mos est ciuibus eius inuidere, & recordari fragilitatem infantia.

d dixit eis. † Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum.

d In patria. Id est, in populo Iudæorum: maiora autem facit in gentibus.

c Et non fecit. Fecit virtutes aliquas, sed non multas, ne incredulos condemnaret. Vel despectus pauca facit, ne penitus excusabiles sint, maiora autem in gentibus facit.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui profert. Id est, de scientia in corde abscondita.

2 Noua & vetera. id est, auctoritates vel processus noui & veteris Testamenti. Ex quo patet, quod episcopi qui successores sunt apostolorum debent habere notitiam vtriusque Testamenti, in cuius signum portant mitram in capite cum duplici cornu.

3 Et factum est. Postquam euangelista descripsit Christi multiplex documentum hic describit populi doctrinam eius recipere debentis impedimentum, quia illi de patria sua propter paupertatem generis, ei inuidebāt, & ipsum despiciebant & in hoc irrationabiliter mouebantur, quia David qui fuit radix regum & eximius prophetarum fuit pastor ouium, & ideo isti ex malitia sua facti sunt inepti ad recipiendum doctrinam Christi & eius miracula, & hoc est quod dicit.

4 Cum consummasset Iesus parabolas, &c. Docens discipulos suos & turbas.

5 Transijt inde & venit in patriam suam. id est, in Galilæam ubi fuerat conceptus & nutritus, licet fuisset in Bethleem natus, vt supra dictum est.

6 Docebat eos in synagogis eorum, ita vt mirarentur. Quia non viderant eum literas discentem, nec in lege studentem, propter quod dicebant.

7 Vnde huic sapientia hæc. id est notitia scripturarum.

8 Et virtutes. Quasi dicat non habet hæc à Deo, vel exercitij studio, sed magis à diabolo, quod arguunt ex ignobilitate sem infir-

mitate parentum.

9 Nonne hic est fabri filius? Id est, Ioseph, qui vt dicitur erat faber lignarius, & ipse putabatur eius filius, vt habetur Lucæ tertio.

10 Et fratres eius Iacobus & Ioseph & Simon & Iudas, &c. Dicuntur autem fratres Christi, quia erant eius cognati germani, non quia essent de Maria & Ioseph post natiuitatem Christi generati, vt dicit Eluidius hæreticus, qui dicit Mariam esse cognitam à Ioseph post natiuitatem Christi, sed hoc supra improbatum est i. cap. Sequitur.

Eluidij error

11 Vnde ergo. Quasi dicat si non habet exercitio vel ex genere, habet ergo ex dæmone. Et ideo sequitur.

12 Et scandalizabantur. Attribuentes virtuti dæmonis quod debebat attribui virtuti diuinitatis.

13 Iesus autem dixit eis. Quia inuidia magis est ad patrias & ad propinquos quam ad extraneos. Cuius ratio est, quia inuidia est tristitia de excellentia alterius in quantum apprehenditur, vt proprij boni diminutua, excellentia autem alicuius distantis multum non apprehenditur, vt proprij boni diminutua, propter quod inter artifices eiusdem artis est magis inuidia, & eadem ratione inter compatriotas. Sequitur.

14 Et non fecit virtutes multas. Quia erant indigni. Causa subditur.

15 Propter incredulitatem illorum. Non tamen nullas, quia ibi aliquas virtutes fecit, vt non haberent excusationem de peccato suo videntes opera diuinitatis in eo.

CAP.

MORALITER.

sauro suo noua. Thesaurus iste est sacra scriptura continens nouum & vetus Testamentum, quorum differentia secundum August. est timor & amor, ergo prædicator doctus de thesauro suo profert vetera quando prædicat terrentia, ad incisionem diuini timoris, & noua quando prædicat demulcentia, inducens ad amplexum diuini amoris.

7 Vnde

7 Vnde huic sapientia hæc. Hoc autem dicebant de Christo contemptibiliter propter paupertatem parentum, vnde subditur.

9 Nonne hic est fabri filius? Istis similes sunt illi qui doctrinam pauperum religiosorum contemnunt & diuitum venerantur, secundum illud Eccl. decimo tertio. d. Diues locutus est & omnes tacuerunt, & uerbum illius usque ad nubes perducent, pauper locutus est, & dicunt, quis est hic.

MORA.

CAP. XIII.

Luc. 9. 2. Luc. 4. 2. Ioh. 4. f. i. q. 1. c. Pau. Janisiz de immortalitate anime lo. Quatuor opinio

In illo tempore audiuit Herodes. Lucas vero ita. Audiuit Herodes te. omnia, quae fidebant ab eo, & haesitabat, eo quod diceretur a quibusdam, quod Ioannes resurrexerat, a quibusdam vero quia Elias apparuit. Quod ergo ait. Hic est Ioannes. Vel confir-

Hom. 49.

Chaysestomus. Vide quam magna sit virtus. Nam & defunctum Ioannem Herodes formidauit, & de resurrectione philosophatur.

† alligauerat.

† 1. 6. dist. c. var.

B Et ait. Nota inuidiam Iudaeorum. Hic alienigena dicit resurrexisse Ioannem, qui nullum signum fecit. Illi Iesum tot virtutibus approbatum non resurrexisse contendunt.

† C6 aut 6 age. tenet natalium.

C Et ideo. Senferunt enim quod maioris virtutis sunt futuri sancti a mortuis resurgentes, quam fragili carne grauati.

D Herodes enim. Quia dixit de opinione resurrectionis cum nihil de morte dixisset, reuertitur, & narrat qualiter, & cur obierit. Herodes iste, & Philippus fratres fuerunt filii Herodis, sub quo dominus fugit in Aegyptum.

E Herodiadem uxorem. Herodias filia Aretiae regis quam ipse pater tulit Philippo, & in dolorem eius dedit Herodi inimico illius.

F Non licet. Herodes forsitan legem Iudaeorum tenebat, & ideo Ioannes eum ab adulterio prohibebat.

habus populi. Fecit adhuc uiuente mortuo eum non prohibebat lex.

I Dicebat enim illi Ioannes. Non licet tibi habere eam Et

g volens illum occidere, timuit populum, quia sicut propheta

h eum habebant. Die autem natalis Herodis, saltauit filia

i Herodiadis in medio, & placuit Herodi. Unde cum iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset

g Timuit populum. Populum timebat, sed amor superabat, pro quo, Deum postponebat. Timor Dei corrigit, timor hominum differit, sed voluntas eum non aufert, unde, & auidiores reddit ad crimen, quos aliquando suspendit a crimine.

h Die autem. Hieronymus. Nullum alium inuenimus obseruasse diem natalis sui, nisi Herodem & Pharaonem, ut quorum erat par impietas, esset una natiuitas.

i Cum iuramento. Ad hoc forte iurauit ut occasionem pararet, qua videretur facere inuitus quod faciebat spontaneus. Non enim hoc implet de aliquo amato quod impleuit de propheta: quod & ante fecisset, si excusabiliter posset.

g Timuit populum. Non tantum populus, sed & Herodes.

h Die autem natalis Herodis, saltauit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi. Unde cum iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset

i iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIII.

In illo tempore. Positum est promulgatione euangelii parabolae, h. c. ponitur huius promulgationis confirmatio. Et hoc ex duobus. Primo ex fama nominis. Secundo ex eius miraculis, ibi. Quod cum audisset Iesus. Primum in duas, quae primo ostendit famam ipsius Christi. Secundo, ex hoc incidentaliter narrat mortem Ioannis, ibi. Herodes enim. Circa primum aduertendum, quod miracula Christi fuerunt in tantum euidentia, quod non solum fama eius fuit inter vulgares homines, sed inter magnas personas, & principes. Et hoc est quod dicit.

2 Audiuit Herodes. Dicitur autem tetrarcha, quia habebat quartam partem regni Iudaeae. Mortuo enim Herode Ascalonita qui interfecit innocentes, diuisum est regnum eius in duas medietates, ita quod Archelaus filius eius habuit medietatem, ut supra dictum est. 2. ca. Alia autem medietas diuisa fuit in duas partes, & una dicitur Herodi, & altera Philippo, qui erant iuniores. Et ideo dicitur Tetrarcha, a quarta parte regni, a tetrach quod est quatuor, & archon quod est princeps, quae principabatur in quarta parte, non tamen dicebatur rex, quia Romani abstulerant a Iudaeis nomen regni ad frangendum eorum superbiam, unde dixerunt coram Pilato Ioan. 19. c. Non habemus regem nisi Caesarem. Sequitur.

3 Hic est Ioan. Baptista. Opinio enim omnium loquentium de immortalitate anime, & resurrectione fuit, quod post resurrectionem homo sit excellentioris virtutis quam ante, & ideo licet Ioannes Baptista in vita sua non fecisset miracula, & tamen Herodes credens eum surrexisse

4 Herodes enim. Quia fecerat mentionem de morte Ioannis, ideo hic incidentaliter ostendit modum mortis. Et diuiditur in duas, quae primo ostendit interfectionis eius causam. Et secundo modum & ordinem, ibi. Die autem natalis. Causa autem fuit ista, quia Herodias, quae fuit filia Aristoboli, & soror Herodis Agrippae, & neptis huius Herodis, & Philippi fratris sui, secundum quod dicit Iosephus, & magister inistoris, fuit coniuncta matrimonialiter Philippo fratri Herodis, quae haberat licitum secundum legem. Ipsam autem adauit Herodes amore illicito, & ideo eam abtulit fraudauerit fratri suo, de voluntate tamen ipsius Herodiades, & hoc erat ei illicitum, ut uenit eius frater haberet eius uxorem. Ioannes autem uir sanctus & iustus de hoc arguebat Herodem, propter quod ab eodem captus est & incarceratus, quia non audebat eum interficere, ne seditionem populi excitaret contra se, quia omnes reputabant Ioannem sanctum prophetam.

5 Die autem natalis. Hic ponitur modus mortis ipsius. Herodias enim, timens ne ad predicationem Ioannis Herodes penitiret, & ipsam fratri redderet, & per consequens cum priori marito a quo recesserat cum periculo remaneret, ideo excogitauit modum quomodo interficeretur Ioannes absque seditione populi, & eiusdem doli Herodes conscius fuit, ut videbitur. Et hoc est quod dicitur. Die autem natalis. Ista erat consuetudo apud antiquos, quod principes solemnizabant diem suae natiuitatis, & diem etiam natalis imperii sui, in quo scilicet coronabantur. In illo ergo festo.

6 Saltauit filia Herodiadis. id est, tripudiauit, & hoc fuit, ex dispositione matris & ipsius Herodis.

7 Unde cum iuramento pollicitus est ei, &c.

MORALITER.

1 In illo tempore audiuit Herodes tetrarcha famam; &c. Sequitur

3 Hic est Ioannes. Omnes credentes resurrectionem mortuorum dixerunt eos fore maioris virtutis post resurrectionem quam ante. Per quod moraliter significatur, quod resurgentes de morte culpe maiora virtutum opera debent facere quam ante, ut sic ostendant se Deo gratos de sua resurrectione.

† Dicebat enim. Non omissis dicere veritatem propter potentiam

g Timuit populum. Populum timebat, sed amor superabat, pro quo, Deum postponebat. Timor Dei corrigit, timor hominum differit, sed voluntas eum non aufert, unde, & auidiores reddit ad crimen, quos aliquando suspendit a crimine.

h Die autem. Hieronymus. Nullum alium inuenimus obseruasse diem natalis sui, nisi Herodem & Pharaonem, ut quorum erat par impietas, esset una natiuitas.

i Cum iuramento. Ad hoc forte iurauit ut occasionem pararet, qua videretur facere inuitus quod faciebat spontaneus. Non enim hoc implet de aliquo amato quod impleuit de propheta: quod & ante fecisset, si excusabiliter posset.

g Timuit populum. Non tantum populus, sed & Herodes.

h Die autem natalis Herodis, saltauit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi. Unde cum iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset

i iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset

g Timuit populum. Populum timebat, sed amor superabat, pro quo, Deum postponebat. Timor Dei corrigit, timor hominum differit, sed voluntas eum non aufert, unde, & auidiores reddit ad crimen, quos aliquando suspendit a crimine.

h Die autem. Hieronymus. Nullum alium inuenimus obseruasse diem natalis sui, nisi Herodem & Pharaonem, ut quorum erat par impietas, esset una natiuitas.

i Cum iuramento. Ad hoc forte iurauit ut occasionem pararet, qua videretur facere inuitus quod faciebat spontaneus. Non enim hoc implet de aliquo amato quod impleuit de propheta: quod & ante fecisset, si excusabiliter posset.

g Timuit populum. Non tantum populus, sed & Herodes.

h Die autem natalis Herodis, saltauit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi. Unde cum iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset

i iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset

g Timuit populum. Populum timebat, sed amor superabat, pro quo, Deum postponebat. Timor Dei corrigit, timor hominum differit, sed voluntas eum non aufert, unde, & auidiores reddit ad crimen, quos aliquando suspendit a crimine.

h Die autem. Hieronymus. Nullum alium inuenimus obseruasse diem natalis sui, nisi Herodem & Pharaonem, ut quorum erat par impietas, esset una natiuitas.

i Cum iuramento. Ad hoc forte iurauit ut occasionem pararet, qua videretur facere inuitus quod faciebat spontaneus. Non enim hoc implet de aliquo amato quod impleuit de propheta: quod & ante fecisset, si excusabiliter posset.

g Timuit populum. Non tantum populus, sed & Herodes.

h Die autem natalis Herodis, saltauit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi. Unde cum iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset

i iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset

g Timuit populum. Populum timebat, sed amor superabat, pro quo, Deum postponebat. Timor Dei corrigit, timor hominum differit, sed voluntas eum non aufert, unde, & auidiores reddit ad crimen, quos aliquando suspendit a crimine.

h Die autem. Hieronymus. Nullum alium inuenimus obseruasse diem natalis sui, nisi Herodem & Pharaonem, ut quorum erat par impietas, esset una natiuitas.

i Cum iuramento. Ad hoc forte iurauit ut occasionem pararet, qua videretur facere inuitus quod faciebat spontaneus. Non enim hoc implet de aliquo amato quod impleuit de propheta: quod & ante fecisset, si excusabiliter posset.

g Timuit populum. Non tantum populus, sed & Herodes.

h Die autem natalis Herodis, saltauit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi. Unde cum iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset

i iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset

g Timuit populum. Populum timebat, sed amor superabat, pro quo, Deum postponebat. Timor Dei corrigit, timor hominum differit, sed voluntas eum non aufert, unde, & auidiores reddit ad crimen, quos aliquando suspendit a crimine.

h Die autem. Hieronymus. Nullum alium inuenimus obseruasse diem natalis sui, nisi Herodem & Pharaonem, ut quorum erat par impietas, esset una natiuitas.

i Cum iuramento. Ad hoc forte iurauit ut occasionem pararet, qua videretur facere inuitus quod faciebat spontaneus. Non enim hoc implet de aliquo amato quod impleuit de propheta: quod & ante fecisset, si excusabiliter posset.

g Timuit populum. Non tantum populus, sed & Herodes.

h Die autem natalis Herodis, saltauit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi. Unde cum iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset

i iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset

Quod

a *Contristatus. Ut discumbentibus videbatur. Talis quippe erat tristitia Herodis qualis penitentia videlicet Pharaonis.*
b *Et dicollis. Minutus est Iohannes capite, exaltatus est in cruce Christus, quia illius fama decreuit, istius creuit. unde, illum oportet crescere, me autem minui. In trūcato capite Ioannis, ostenduntur Iudæi Christum (qui est caput omnium prophetarum) perdidisse.*

MORALITER

Mors Ioannis sine significat legis, qua finita merito migratur ad Christum, qui est finis legis ad iustitiam omni credenti.

* Ambrosius.

Turpe quod regnū pro saluatione promittitur, crudele quod mors prophetę pro iusiurandi religione donatur.

Quanto tolerabilius tali sacramento periurium fuisset, si tamē periurium dici possit, quod ebrius inter vina iurauerat, quod deieratus inter saltantium choros promiserat.

* Hieronymus. Legimus in Romana, historia Flaminium ducem Romanorum, quod accubanti iuxta se meretriculę, quę nunquam vidisse se diceret hominem decollatum, accensus sit, ut reus quidam capitalis criminis in conuiuio truncaretur, a Censoribus pulsum curia, quod epulas sanguini commiscuerit.

* Gregorius. Deus suos sic premit in infimis, quia videt quomodo muneret in summis. Hinc ergo vnusquisque colligat, quid illi sint passuri quos reprobat, si sic cruciat quos amat.

c *Et sepelierunt. Ioannes apud Sebastem occisus, apud Macherunta sepultus est. Narrat Iosephus viditum Ioannem in castellū Macherontam adductum, ibique truncatū. Et ecclesiastica historia sepultum eum in Sebaste vrbe Palestine, quę quōdam Samaria dicta fuerat, & a tempore Iuliani principis Paganos inuidentes Christianis, qui sepulchrum eius pia sollicitudine frequentabant, inuasisse monumentum, ossa*

dis-

disperisse per campos, & rursus collecta igne cremasse, ac denuo disperisse. Affuerunt tunc temporis ibidem de Ierosolymis monachi, qui mixti Paganis ossa legentes, maximā eorum partem congregauerunt, & ad patrem suum Ierosolymam detulerunt, at ille, misit ea beato Athanasio Alexandria episcopo, ibique seruata vsque ad tempora Theophili eiusdem vrbis episcopi.

Ioannes figuram legis tenet. Herodes significat populū Iudaicū, qui sibi velut vxorem Gentilis populi de eodem parente progeneri sociavit infidelitatem. Quod quia vetat Ioannes tanquam lex clausa tenetur, & vocem dare non permittitur.

Ad vltimum in natali Herodis, id est, in expletione naturalis voluptatis saltat filia. i. exultat praua voluntas ex infidelitate orta. Et postulat addi ad delicias suas caput Ioannis. i. auferri Christum de intellectu legis, & per filiam defertur marti, quia per prauam voluntatem satisficit infidelitati. Quo facto discipuli Ioannis. i. auditores legis corpus Ioannis sepeliunt, id est, carnales in se obseruantias extinguunt, & sic a lege ad euangelium venientes, verbi Dei auditores solliciti fiunt.

Quod cum audisset Iesus. Postquam apud Iudęos lex, & propheta caput perdit, & vocem, Iesus transit ad desertum ecclesię locum, quę ante non habebat virum.

Successit. Non fugit timore, sed secessit parcens inimicis ne homicidium homicidio iungerent, dans exemplum vitandę temeritatis. Vel secessit, ut probaret fidem credentium, unde. Et cum audissent turba, &c.

Pedestres, &c. Proprio labore, ut ardorem mentis ostenderent. Relinquunt ciuitates, id est, pristinas conuersationes. Habent voluntatem, sed non vires perueniendi. Ideo Iesus obuiam exit, & misertus curat, ut plena fides statim premium habeat. Ecce quantū delectatur deuotione credentium.

Vespere

F

Vespere

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 At illa pręmonita a matre sua. Petiuit caput Ioannis.

2 Et contristatus est rex. Hoc tantum fuit secundum apparētiā ad reprimendum populi seditionem. Quod patet primo, quia voluit eū, primo occidere, sed retardatus fuit tantum ex populi timore. Secundo, quia si vellet eum viuere, non interfecisset eum propter iuramentum quia in promissione facta in generali etiam cum iuramento non intelligatur aliquid illicitum sub obligatione cadere, cuiusmodi erat interfecitio Ioannis. Tertio, quia non est verisimile, quod propter saltationē vnus puella promississet sub iuramento etiam medietatem regni sui dare. ut habetur Marc. 6. Et ideo credendum est, quod totum suū fictitium ut haberet occasionem apparentem interficiendi Ioannem. Ita enim ardebat libidine in Herodiadem, quod voluit fingere tantam malitiam. Et ideo quod sequitur. Et contristatus est rex propter iusur. Totum est intelligendum secundum apparētiā, ad reprimendum populi seditionem, Et eodem modo exponendum est de ista materia, quod dicitur Mar. 6. sequitur.

3 Et allatum est caput eius. Primo enim allatum est in pręsentia Herodis. Postea in Ierusalem. Et post in Aquitaniam apud Eugolium, nunc autem dicitur esse Ambianis.

4 Et accedentes discipuli eius tulerunt corpus eius: scilicet, de

MORALITER.

6 Quod cum audisset Iesus, secessit inde in nauicula. Non propter timorem Herodis, sed ut ostenderet, quod aliquando dādus est irę locus, & condescēdens fidelibus infirmis qui fugituri erant

de carcere.

5 Et sepelierunt illud. Scilicet, in Sebaste ciuitate, quę antiquitus Samaria dicebatur.

6 Quod cum audisset Iesus. Hic ponitur confirmatio predictę doctrinę ex Christi miraculis. Et hoc quadrupliciter. Primo, ex sanatione languoris multiplicis. Secundo, in multiplicatione panis, ibi. Vespere autem facta. Tertio, in calcatione maris, ibi. Et statim impulit. Quarto in sanatione infirmorum ad tactum suę vestis, ibi: & cum transfretasset. In prima parte dicitur sic. Quod cum audisset Iesus, scilicet, mortem Ioannis propter doctrinam veritatis.

7 Secessit inde. Non timens mortem, sed ut ostenderet, quod aliquando est cedendum malitię humane.

8 In locum desertum. Ut daret predicatoribus verbi diuini exemplum aliquando recedendi a turbis, et redire ad locum solitariū, ad corrigendum proprios defectus, qui contrahuntur ex conuersatione cum hominibus, & ad vacandum orationi, ut ibi predicator hauriat quod postea populis effundat.

9 Et cum audissent turba, secuta sunt eum pedestres. Ex quo patet quod pauperes sequebantur Christum equos non habentes. Sequitur.

10 Et curauit languidos eorum. In quo verbo miracula multa includit, quia nomine languoris intelligitur omnis infirmitas.

Vespere.

erant tempore persecutionis.

9 Et cum audissent turba, secuta sunt eum pedestres de ciuitatibus. Adhuc populares, & pedestres magis vadunt ad sermones quam diuites, & equestres.

Vespere

Momil. ca. in Marth.

A a Vespere autem facto accesserunt ad eum. Recedit Iesus de Iudaea, vadit in desertum, turbæ sequuntur, quibus obuiat, & curat. Hoc non mane vel meridie, sed vespere quando sol iustitiæ occubuit, finis mundi appropinquauit.

* Chrysostomus. Cibaturus eos dominus expectat rogari quasi vbiq; prior non insiliens ad miracula, sed vocatus. Ideo autem nullus de turba accedit, venerabantur enim eum, & neque famis sensum accipiebant amore instanti. Sed nec discipuli dicunt, ciba eos, sed dicunt, Desertus est locus. Quod enim videbatur Iudæis in eremo esse miraculum, cum dicerent, Nunquid potest parare mensuram in deserto? hoc, & per opera ostendit.

upre. 10. 2f. Mystice Mar. 4. d.

B Discipuli eius. Carnales, & de futuro miraculo refectionis ignari quibus dictum erat in viam gentium ne abieritis.

Mystice Fastidiunt Iudæi gentes recipi, & murmurant: quorum voce vitur Isaias. Ecce gentes quasi stilla situla. Iterum Omne gentes quasi non sint, sed sunt coram eo. Sed dominus per apostolos reficere decreuit vnde subdit. Iesus autem, &c.

Joan. 6. 1.

C Dimitte turbas. Diu est quod idola sequitur, ideoque non est a nobis pascenda pane verbi Dei. Dimitte turbas. His Marcus & Lucas consentiunt, hoc prætermisso, non habent necesse ire. Ioannes ait, pro spectis turbis dominum quesiuisset a Philippo tentando. Vnde ememus panes vt man. bi. Intelligitur ergo discipulos prius rogasse, vt dimitteret turbas. Post hæc vero verba dominum inspexisse multitudinem, & dixisse Philippo quod Ioannes memorat, & isti prætermittunt. Deinde quod Philippus apud Ioannem respondet, hoc Marcus a discipulis esse responsum commemorat, volens hoc intelligi ex ore ceterorum Philippum respondisse.

Joan. 6. 2f. Mar. 6. c.

D Date illis. Prouocat ad dandum, vt illis se non habere restantibus notior sit magnitudo signi, vbi etiam innuit, quod per eos sunt pascenda ieiuna corda.

1. Cor. 1. d.

E Quinque panes, & duo pisces. Per quinque panes, & duos pisces, totum vetus testamentum significatur. Per quinque panes, quinque libri Mosi, qui bene hordeacei, qui cibus est iumentorum. rudibus enim aspera & grossa danda. Animalis enim homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei: intus tamen latet medulla suauissimi sensus. Per duos pisces prophetæ, & psalmi: vnde, & post resurrectionem ait. Quæ scripta sunt in lege, & prophetis plurimis de me.

Luc. 24. f.

F Discubere autem alii quinquageni, alii centeni. Diuersi discubitus, diuersi sunt ecclesiarum conuentus, qui vnam faciunt cat-

catholicam. Iubilei requies, quinquagenarij mysterio continetur. Quinquagenarius. n. bis ductus centum facit, quia prius a malis actibus quiescitur. vt post anima plenius quiescat in cogitatione. Quidam igitur quinquageni, quia quidam sunt qui a malis actibus habent requiem. Quidam centeni, quia sunt qui a malis actibus, & prauis cogitationibus habent requiem mentis.

* CLEMENS ALEX frugalitate ac tenuitatem mihi quoque videitur dominus significare cum panes benedixit, & assos pisces, cibi non minus exquisitissimi exemplar ad ducens.

F Acceptis quinque panibus, non nouos creauit, quia veniens in carne non alia quam prædicta erant præcauit, & opere impleuit.

G Benedixit. Cum aperiens sensum, vt intelligerent scripturas, dono internæ suauitatis multiplicauit. Fregit cum mysteria legis in medium protulit.

H Manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus quinque milia vi-

* Lactantius. Frangebat igitur ipse panem minutatim, carnemque piscium comminuebat, & vtraque in manibus eius augebantur.

* Hilarius. Non autem quinque panes multiplicantur in plures, sed fragmentis fragmenta succedunt. Crescit deinde materies, nescio vtrum in mensarum loco, aut in sumentium manibus.

I Dedit discipulis. Hilarius. Dantur Apostolis panes, quia per eos erant diuinæ gratiæ dona reddenda. Idem autem edentium numerus inuenitur, qui futurus fuerat creditorum. Nam sicut in libro Actuum continetur ex Israel populi infinitate virorum quinque millia crediderunt.

K Reliquias. Secretiora quæ a rudibus capi nequeunt, non sunt negligenter habenda, sed a duodecim apostolis qui per cophinos duodecim significatur, & ab eorum successoribus diligenter inquirenda. Cophinis seruilia opera geruntur, & de us infirma mundi elegit, vt confundat fortia.

* Tertul. Panis nostri aliquid decuti in terram anxie patimur

L Quinque milia. Pro quinque sensibus corporis. hi sunt qui in seculari habitu exterioribus reate vti nouerunt. Hic quinque panibus. i. legalibus præceptis ad huc necesse est vt instituant. Nam qui mundo integre renunciant: quatuor milia sunt, & septem panibus id est euangelica perfectione sublimes, & spiritali gratia reficiuntur. Quod alibi narratur: Hoc miraculum panis scripturus Ioannes prætermisit, quia proximū erat Pascha dies festus Iudæorum. Matthæus verò & Marcus hoc mox occiso

Ioan-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vespere autem facto. Hic consequenter ponitur secundum miraculum de multiplicatione panis. Dicit ergo Vespere autem facto Ex quo patet deuotio populi ad Christum, quia nec propter noctem imminuentem recedebant ab eo. Sequitur.

2 Et hora iam præterit, dimitte turbas vt eun. Redeundi scilicet ad propria, & quiescendi. Sequitur.

3 Date illis vas man. Ioannis. 6. a. dicitur quod petiuit a Philippo, vnde ememus panes? Et hoc est verum, quia primo interrogauit cum tentans eum, quia sciebat quid esset facturus, vt ibi idem dicitur Et postea dixit illis quod hic penitur. **4** Et cum iussisset turbam discubere super foenum. Id est super herbam agri.

5 Aspiciens in cælum benedixit. in quo dedit exemplum ante

co-

MORALITER.

1 Vespere autem facto accesserunt discipuli eius dicentes. Desertus est locus, & hora iam. Per hoc autem quod pauit eos corporaliter significatur

comestionem ad laudem dei benedicere cibum.

6 Et manducauerunt. Ex quo patet, quod panes fuerunt multiplicati inter manus ipsius. quia ex tam modico cibo non potuisset tam magna multitudo saturari, nec tanta reliquia remanere, quia plus remansit quam a principio fuerit. De modo autem multiplicationis est dubitatio inter doctores, quia non determinatur in litera. Dicunt enim aliqui quod hoc fuit sine additione alicuius materiæ sicut de costa Adæ formatum est corpus mulieris. Sicut enim deus potest de nihilo aliquid facere, ita modicum corpus in magnum conuertere sine additione materiæ. Alij autem dicunt, quod hoc fuit per conuersionem alicuius materiæ præexistentis, vt aeris vel huiusmodi in substantiam panis, & piscis, & hoc videtur Aug. sentire super Ioan. 6. ca. dicens, inde multiplicauit quæ panes, vnde ex paucis granis creat segetes. Certum est autem, quod segetes creantur ex conuersione materiæ præexistentis in segetem.

Et

significatur, quod prælati, & curati debent subditos pascere verbo doctrinæ & sacramento eucharistiæ, vnde & Ioannes euangelista describens hæc miraculum præmittit, quod prope erat pascha Iudæorum, in quo fideles pascuntur eucharistiæ.

Et

Ioâne commemorant factum. Vnde colligitur Ioannem imminente eadem festiuitate fuisse decollatum, & anno sequente cum denuo Pascha rediret, mysterium dominicę passionis esse completum.

a Exceptis mulieribus & paruulis. Sexus fragilis & minor etas sunt numero indigni. Significat infirmos in fide nondum idoneos pugnae.

b Et statim compulit Iesus discipulos. Quia ut ait Ioannes venturi erant ut facerent eum regem, qui miraculum panum viderat, quos fugit, decens nos fugere de bonis nostris fauorem. Crucifixionibus vero proptus occurrit, ut parati simus ad aduersa, cauti ad blanda, pro quibus ne nos emoliant oremus.

c Præcedere eum trans fretum, donec dimitteret tur. Quo præcederent Marcus offendit ad Bethsaidam, quæ est in Galilea ciuitas Andree & Petri, & Philippi, prope stagnum Genezareth, quod dicitur & Mare Galilee, dicitur & Tyberiadis, a ciuitate Tyberiade. Sed quomodo dicit Marcus peracto miraculo panum esse ad Bethsaidam cum Lucas dicat hoc ipsum factum esse in locis Bethsaidæ? Sed Lucas ait in desertis locis non vicinis ciuitati, tamen pertinentibus ad eam. Marcus de ipsis confinitibus ciuitatis. Vnde Lucas non dicit in desertum locum qui est Bethsaida, sed qui est Bethsaidæ. Ioannes autem dicit manducasse panem iuxta Tyberiadem, & inde discipulos venisse trans mare in Capharnaum, quæ ambæ sunt ciuitates in Galilea.

d Ascendit. Pautit turbam ut Deus, ascendit orare, ut homo. Non quod omnia non habens in potestate, sed ut formam hominis implet. In hoc officium pietatis est, sequitur in signe potestatis miraculum.

e Vespere autem. Merito dicitur hæc repositas esse in uespere, quia dum ecclesia in tribulatione est, dicitur esse quasi in nocte.

f Et statim compulit Iesus discipulos, & c. Hic ponitur tertium miraculum de calcatione maris, ut sicut ostenderat se dominum terra in multiplicatione panis, ita ostenderet se dominum maris. Dicit ergo. Et statuit, & c. Causa hic taceatur, sed Io. 6. b. habetur, quia turba que viderat miraculum de multiplicatione panis, voluerunt venire, & facere eum regem, ipse autem presciscens præcepit discipulos suos ultra mare Galilee transfretare, et ipse solus fugit in montem, ut posset ibi patrem orare. Et in hoc dedit nobis exemplum humilitatis, quia questus ad honorem fugit, ut hic habetur, quæstus autem ad mortem ultra se obrulit, ut habetur Io. 18.

g Nauicula autem in medio mari. Ex quo insinuat, quod illi qui carent Christi societate, exponuntur tentationibus. Sequitur.

h Quarta autem vigilia noctis venit, & c. Ista erat consuetudo antiquitus in exercitiis, quod nox in quatuor partes diuidebatur, & in qualibet parte diuersi milites sibi succedentes vigilabant ad custodiam.

i Et statim compulit Iesus discipulos, & c. Per ascensionem in nauiculam significatur promotio ad animarum curam quam nullus debet assumere nisi compulsus superioris auctoritate. Hebræo. 5. a. Nec quicquam assumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron.

k Et dimissa turba ascendit, & c. Sicut dixerat supr. 6. a. Tu autem es oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum

Et, & Sol iustitiæ se abscondisse videtur. **D** f Nauicula autem in medio mari. Navis in medio Mari, solus Iesus in terra, quia aliquando ita est ecclesia non modo afflictata, sed & sedata ut profus videat derelicta a Deo, sed Deus eam non relinquit. vnde Marcus ait. Vidit eos laborantes remigando. Et si non

psens, & si differt tamen videt & corroborat. **g** Quarta autem. Tota nocte periclitantur, quia cum se homo considerat, nihil inuenit nisi tenebras angustiarum & æstus hostium. Sed quarta vigilia dominus uenit, id est, iam diluculo, cum mentem ad presidium Dei, erigit quasi inter tenebras ortum luciferi videt, qui diem nunciat. Lucifer ad plus tres horas noctis, id est, totam vigiliam matutinam illuminat adest dominus qui sopitis periculis protegit.

h Venit ad eos. Marcus ait: volens præterire eos, pro quibus tamen liberandis venit. Quod fit ut ad horam turbati, sed mox liberati amplius stupeant, & gratias agant, quod idem saepe fit in passionibus sanctorum.

i Et videntes, & c. Quia saepe fit, ut cum aliqua subito diutinae tribulationis oritur sedatio, non statim credatur uera liberatio. Ideoque permanente priori formidine intensa, ad liberationem dirigitur oratio.

k Ego sum nolite timere. Non supponit quis, quia ex voce sibi nota poterant eum cognoscere. Vel quia ipse est qui dixit. Qui est misit me ad uos.

l Domine si tu es. Si tu es ille liberator, iube me venire ad tuam imitationem superando pressuras.

m Veni. Lib. de diuinis nominibus c. 2. Quest. 17 ad orthodoxos.

n Veni. Exo. 3. d.

o Veni. F

p Veni. Et

q Veni. Et

r Veni. Et

s Veni. Et

t Veni. Et

u Veni. Et

v Veni. Et

w Veni. Et

x Veni. Et

y Veni. Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et statim, & c. Hic ponitur tertium miraculum de calcatione maris, ut sicut ostenderat se dominum terra in multiplicatione panis, ita ostenderet se dominum maris. Dicit ergo. Et statuit, & c. Causa hic taceatur, sed Io. 6. b. habetur, quia turba que viderat miraculum de multiplicatione panis, voluerunt venire, & facere eum regem, ipse autem presciscens præcepit discipulos suos ultra mare Galilee transfretare, et ipse solus fugit in montem, ut posset ibi patrem orare. Et in hoc dedit nobis exemplum humilitatis, quia questus ad honorem fugit, ut hic habetur, quæstus autem ad mortem ultra se obrulit, ut habetur Io. 18.

MORALITER.

1 Et statim compulit Iesus discipulos, & c. Per ascensionem in nauiculam significatur promotio ad animarum curam quam nullus debet assumere nisi compulsus superioris auctoritate. Hebræo. 5. a. Nec quicquam assumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron.

† Et dimissa turba ascendit, & c. Sicut dixerat supr. 6. a. Tu autem es oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum

diæ exercitus, quarta ergo vigilia est ultima pars noctis. Ex quo patet quod in tribus partibus præcedentibus in periculo fuerant.

4 Venit ad eos am. supra ma. Ex periculo enim præcedenti longo magis desiderabant aduentum Christi.

5 Et vi. cum, & c. tur. Propter visionem insolitam.

6 Dicentes, quia phantasma est. Id est, apparitio rei non existentis.

7 Et præ timore. Timentes, ne esset apparitio alicuius spiritus maligni nocere volentis, & ideo Iesus a securauit eos dicens. Ego sum. Sequitur.

8 Respondens autem Pe. In tantum desiderabat societatem Christi, quod nolebat expectare aduentum eius usque ad nauem, sed volebat occurrere supra aquam, oblitus præ amore Christi aque periculum. Et in hoc apparuit maius miraculum, quia non solus Christus virtute diuinitatis supra aquas ambulauit, sed etiam Petrus eadem virtute ad ipsum venit.

9 Veni. Videns

tuum in abscondito.

2 Nauicula autem in medio ma. Id est, ecclesia turbabatur persecutionibus.

3 Quarta autem vigilia noctis. Permittit enim suos aliquando perturbari, sed non debellari, faciens cum tentatione prouentum, ut possint sustinere, ut dicitur. 1. Cor. 10. c.

8 Respondens autem Pe. Per hoc autem quod timens coepit submergi, reprimitur aliquorum præsumptio, qui ardua petunt, in quibus deficiunt.

a Et descendens. De humano desperans adiutorio, mente calcatur presturas, ut Iesu sit conformis.
b Ambulabat super. Ecce homo super aquas ambulat. Ne ergo dubites Christum verum corpus esse, quia super aquas ambulavit.

Super mare ambulare fecit, ut ostendat divinam potestatem. Mergi facit, ne infirmitate obliuiscatur, ne putet se æqualem Deo, & ne superbiat.
c Et cum cepisset &c. Paululum relinquere tentationi, ut augeat fides, ut enim credit se eius imperio posse fluctibus sustineri, sic dum mergitur, posse eius virtute saluari.

† Mir. 6. 2.

d Cessauit ventus. In quocumque Deus per gratiam adest, mox vniuersa bella quiescunt.

† quotquot.

e Et adorauerunt, &c. Vno signo filium Dei confitentur, cur ergo Arrius creaturam esse prædicat?

f In terram Geneser. Alleg. Geneser interpretatur, ortus principum. Per Typum ergo apostolorum & nauis, intelligendum est ecclesiam de persecutionibus liberatam a Domino duci ad litus. i. quietem, vbi paradisi restituetur hereditas & primæ stolæ iocunditas.

g Fimbriam ve. &c. Id est, minimum mandatum, vel caro qua ad verbum Dei venimus, quæ qui credendo tangit, ab omni morbo impietatis sanatur.

* Chrysost. Nos autem non solum fimbriam aut vestimentum Christi habemus, sed etiam corpus eius ut comedamus. Si ergo qui fimbriam vestimenti eius tetigerunt, tantam acceperunt virtutem, multo magis qui totum ipsum sument.

Ut ex veste fimbria, ita ex ipso virtus spiritus sancti quæ apostolis data,

Et descendens Petrus de nauicula ambulabat super aquam

a vt veniret ad Iesum. Videns vero ventum validum timuit.

b Et cum cepisset mergi, clamauit dicens, Domine saluum

c me fac. Et continuo Iesus extendens manum apprehendit

d eum, & ait illi. Modicæ fidei, quare dubitasti? Et cum ascendisset in nauiculam, cessauit ventus, qui autem in nauicula

e erant, venerunt, & adorauerunt eum, dicentes. Vere filius

f Dei es. Et cum transfretassent venerunt in terram Geneser.

g Et cum cognouissent eum viri loci illius, miserunt in vniuersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes male habentes, & rogabant eum vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Et quicumque tetigerunt, salui facti sunt.

salutem his qui tangunt, ministrat.

In

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Videns vero ventum validum timuit. Permissus est autem Petrus ex timore submergi, vt cognosceret propriam fragilitatem, sicut ex sua saluatione cognouit Christi diuinitatem. Sequitur.
- 2 Modica fides. In hoc n. apparuit paruitas, fidei in Petro, quia ex quo ad præceptum Dei super aquas liquidas ambulauerat, de vento contrario timere non debebat.
- 3 Et cum ascen. In hoc ostendit se Christus dominum aeris, sicut in deambulatione super aquas ostenderat se dominum maris.
- 4 Qui autem, &c. Ado. Adoratione, scilicet, patrie quæ soli Deo debetur.
- 5 Dicentes. Vere filius Dei es. Dicitur vere, id est, non metaphori- ce, nec per adoptionem, sicut sancti, sed proprie & eiusdem naturæ.
- 6 Et cum transfre. Hic ponitur quartum miraculum de curatione infir-

mitatum ad tactum suæ vestis. Homines n. terræ Gerasenorum prius cognouerunt eum miracula facientem & demones eicientem, vt habetur, sup. 8. c. & ideo videtes eum cognouerunt, & adduxerunt ad eum omnes infirmos illius regionis, sciētes, quod poterat eos curare & quia non poterant præ multitudine eum tangere. Ideo.

7 Rogabant eum vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Portabat enim Christus vestimentum factum ad modum Iudeorum, quibus erat præceptum, vt in angulis palliorum fimbrias insererent, vt sup. habitum est. 9. c. Et illa erat pars vestimenti, quæ poterat facilius tangi, sequitur.

8 Et quicumque tetigerunt salui facti sunt. i. corpore & mente, quia illos quos Christus sanabat corpore sanabat & mente, secundum quod dicitur Io. 7. c. Totum hominem saluum fecit in sabbato.

MORALITER.

- 4 Qui autem in nauicula erant, venerunt & adorauerunt eum. Qui libet enim recipiens beneficiū, ostendere se debet esse gratum.
- 6 Et cum transfretassent. Per hoc, quod curauit omnes male habentes

bentes illius regionis, signatur quod prædicator euangelii debet curare languidos spiritualiter medicina prædicationis & sancte operationis. Vnde dicitur hic, quod tangentes fimbriam vestimenti Christi fuerunt sanati. Tangere vero fimbriam vestimenti prædicatoris est imitari vestigia suæ perfectionis.

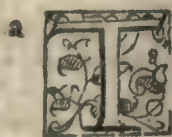
CAP. XV.

a Tunc accesserunt. Homines Geneser minus docti credunt, sed qui sapientes videntur ad pugnam veniunt.

† Mar. 7. b.

* Chryf. Euangelista tempus designat, vt ostendat ineffabile illorum nequitiam nulli credentem. Tunc enim venerunt quando

CAP. XV.

Tunc accesserunt ad eum ab Ierosolymis Scribae & Pharisei, dicentes. Quare discipuli tui transgrediuntur

a Mira stulticia: filius Dei traditionibus hominum non est subiectus.

quia a Ierosolymis venerant. i. a loco sancto. Et quia seniores populi & legis doctores erant, & non ad discendum, sed ad reprehendendum venerant.

Non

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XV.

Tunc accesserunt ad eum, &c. Superius posita est publicatio legis euangelicæ inter Iudeos. Hic ponit eius promulgatio

tionem quæ ad gentes. Et diuidit in duas partes, quia primo ostenditur ecclesia gentium legitime fundata, Et secundo Synagoga Iudeorum iuste reprobata vigesimo capitulo. Item prima in duas, quia

MORALITER.

1 Tunc accesserunt. Per scribas & Phariseos multum sollicitos de munditia exteriori & modicum de interiori, significantur hypocrite falsi, arguentes frequenter alios de modicis, cum ta-

men sint infecti grauibus peccatis. Propter quod eis dicitur supra septimo. a. Quomodo dicis fratri tuo, frater, sine vt etiam festucam de oculo tuo, & ecce trabs est in oculo tuo, &c.

Quare

A *a Non enim lauant.* Intus nihil arguunt, qui intus liuore polluti sunt. In vanum quidem sua baptisinata seruant, qui suorum cordium & corporum sordes abluere negligunt.

b Quare & vos. Si vos mandata Dei contempnitis propter traditiones hominum, quare arguitis discipulos, qui mandata hominum dimittunt, ut scita Dei custodiant?

B * Chryf. Christus non excusauit, sed re accusauit, demonstrans quoniam eum qui magna peccat, pro paruis peccatis aliorum sollicitum esse non oportet. Non dicit autem quod bene faciunt transgredientes, ut non det eis occasionem calumnie, neque tamen vituperat quod ab Apostolis factum est, ne approbet eorum traditiones. Neque rursus accusat seniores, quia tanquam iniuriam repulissent.

C *c Honora patrem.* Hieron. Honor in scripturis, non tantum in salutationibus & officiis deferendis, quantum in elemosinis ac munerum oblatione sentitur. Præceperat ergo Dominus, vel imbecillitates, vel ætates vel penurias parentum commemorans, ut filij honoraret etiam in vite necessariis ministrandis parentes suos.

C *d Vos audici.* Vestra autem traditio contraria est. Hoc filios dicere

dicere parentibus compellit, quod Deo oblaturus eram in tuos consumo cibos, tibi que prodest o pater, ut tibi neat consecrata comedere. Vel quod Deo offero, tibi ipsi prodest.

Impietate sub nomine pietatis inducunt, qui docent quod

oblatio domini, quæ verus est pater, obsequijs parentum præferatur, & hoc pro lucris suis, unde & patres ne sacrilegii crimen incurant Deo consecrata deuicant, & egestate conficiuntur.

† Exo. 20. b.
Deut. 5. b.
Eccl. 3. b.

E

e Quicumque dixerit.

Scilicet, vita æterna dignus erit. Vel dixerit. i. dicere proderit.

† quidquid doni a me profertur.

f Proderit. Quasi

dicat, Non, imo sacrilegus esses, si acciperes, quia Deo deuoui,

Lib. de quest. euang. ca. 15

F

Bene

NICOLAUS DE LYRA.

quia primo fundatur ecclesia gentium in fide. Secundo, in moribus decimo octavo capitulo. Prima in duas quia primo reprobatur superstitio Iudaica in lege. Secundo declaratur in fide veritas euangelica, se. capit. Et tertio, confirmatur verumque duplici teste in Christi transfiguratione. 17 cap. Præfens capitulum diuiditur in tres partes, quia primo recedit a Iudæis confutato prius errore eorum. Secundo, transit ad gentiles, commendato in eis, fidei amore, ibi. Egressus inde. Tertio reuertit ad Iudæos collato eis ampliori munere, ibi. Et cum transisset. Hoc autem factum est, ut per Christi facta ostenderet nobis quid futurum esset in ecclesia, quia in aduentu Christi Iudæi pro maiori parte sunt execrati, & gentium populi illuminati, sed iterum Christus in fine reuertit ad Iudæos, quoniam conuertent in fine mundi. Prima in tres quia primo Christus arguit Iudæos de falsa legis expositione. Secundo, de apparatus sanctitate ibi. Hypocrite. Tertio, de vana superstitione, ibi. Audite & intelligite. Prima in duas, quia primo ponit Iudæorum maligna interrogatio ad Christi deprehensionem. Secundo ponit eius responsio vera ad eorum confutationem, ibi. Ipse autem respondens. Ad eundem autem primæ partis aduertendum, quod a tempore Moyfi de voluntate Dei constituti sunt. 70. senes, ætate & moribus maturi, & scientia præditi ad regimen ipsius populi, & Moyfes erat super eos, ita quod in vniuerso erat 71. ut habetur Nu. 11. Et ex illo tempore statutum est, quod tot essent ad regimen populi ordinati, & isti dicebantur iudices ordinarij, quia per impositionem manus instituebant, ut habetur in glossis Hebraicis in multis locis, & isti residebant in Ierusalem, & ad eos fiebat recursus de ciuitatibus, in ambiguis & difficilibus, & eorum determinatio habebatur pro lege firma, quam non licebat transgredi, ut habetur Deut. 17. Isti et statuebant aliqua quæ pertinebant ad regimen populi, & in statutis eorum erant aliqua quæ cadebant sub præcepto tanquam necessitatis, & aliqua sub monitione tanquam cuiusdam decetis & honestatis. De talibus autem erat istud statutum quod hic tangitur, videlicet quod accedentes ad mensam prius lauarent manus suas, veruntamen Pharisei & scribæ intellectum huius mandati volebant trahere ad quædam falsitatem, videlicet quod per hoc acquireretur quædam mundi uia spiritualis. Mouebant autem ad hoc, quia in lege aliquæ immunditiæ per corporales oblationes dicebantur emendari. Et quia discipuli Christi aliqua quæ non erant necessaria, sed magis cuiusdam superstitionis in quantum intellectus sic trahebant, non obseruabant, quia Christum in discipulis suis arguebant tanquam contemptorem doctrinæ

seniorum, ut sic redderent eum populo odiosum.

1 *Ipse autem.* Hic ponitur Christi responsio vera ad ipsorum confutationem, dicens.

2 *Quare & vos.* Non respondet dicendo, quod lotio manuum que faciebat ad honestatem esset mala, vel quod apostoli ipsam omittebant bene facerent, ut facit ad honestatem, licet bene facerent omittebant propter superstitionem, sed quasi clauum clauo retundendo dicit eos deficere, quia faciebant transgredi mandatum domini propter mandatum hominum. Quod probat dicens.

3 *Nam Deus dicit.* Exo. 20.

4 *Honora patrem & matrem.* Honor iste non solummodo intelligitur reuerentia, sed & administratio necessariorum, hæc autem excludebat per suam doctrinam falsam, quia sacerdotes qui erant cupidi, ut bona quæ essent administranda parentibus, conuerterentur in lucra eorum dicebant, quod melius erat illa Deo offerre. Tunc quia est pater principalis & spiritualis. Tum quia licet per talē oblationem parentes sustinerent detrimentum corporale, conseruebantur tamen bonum spirituale in quantum illud quod erat in eorum necessitate conuertendum, Deo offerebatur, & ex hoc sequebatur quod præceptum de honore parentum in quantum intelligitur in hoc administratio necessariorum, euacuabat per talē expositionem falsam. Et hoc est quod dicit Saluator.

5 *Vos autem dicitis.* Falso, scilicet, exponendo mandatum Dei.

6 *Quicumque dixerit patri, &c. quod est ex me.* Deo consecratum scilicet, & oblatum.

7 *Tibi prode.* Magis supple quam si expenderes in necessitates tuas, & est constructio defectiua. & est sensus. *Quicumque dixerit.* i. licite & bene potest dicere quod dictum est. Et impleuit præceptum diuinum, & est dignus vita æterna, quod est falsum, quia secundum veritatem est transgressor præcepti. Et hoc est quod subditur.

8 *Et non honorifica.* &c. Illud quod erat tibi debitum subtrahendo.

9 *Et irritum feci.* Vos sacerdotes & Pharisei.

10 *Mandatum Dei.* Ad maiorem intellectum considerandum quod pater per se tenetur providere filiis, quia est causa eorum quantum ad esse, & ideo debet eis nutrimentum & documentum, filius autem tenetur providere parentibus de necessariis per accidens, si illi indigeant, & ipse sit potens, & ideo si pater iam necessitate incurrerit, bona de quibus filius potest sibi administrare, iam sunt sibi debita. De alieno autem nullus potest Deo sacrificium facere, & ideo talia Deo offerre non est licitum, quia hoc est transgredi præceptum de hono-

MORALITER.

2 *Quare & vos.* Simile fit hodie, & in multis locis in quibus maior sollicitudo habetur circa custodiam mandatorum hominum, quam circa custodiam diuinorum præceptorum, quia grauius

grauius satis punitur transgrediens mandatum principis vel prelati (quod tamen frequenter non est malum nisi quia prohibitum) quam transgrediens Dei mandatum, quod de se semper est illicitum.

a Bene prophetavit, prouidit Isaias. In spiritu simulationem Iudaeorum, quod in dolo repugnarent euangelio.
A Isaias. 29. d. **b** Labijs me honorat. Magister. Scimus quia verax es. Vel exterioriorem munditiam commendando. interior, & quae vera est, in eis non est.
c Non quod intrat. Nil est extra hominem quod interius inquinat, nec idolothritum in hoc quod Dei creatura est, Vno sermone omnis superstitio obseruationum eliditur, cum in discernendis cibis religio putetur.

† Isa. 29. d. † Appropinquat mihi populus hic ore suo, & cor eius & cetera.

hom. 52. in Math.

† 1. q. 3. c. inter verba. De ren. c. nisi progredi. De voto. c. magis

B * Chrysostramus. Non autem dixit nihil est obseruatio escatum, neque quod Moyses male iniunxerat, sed per modum admonitionis, & consilij, a rerum ipsarum natura testimonium accipiens, ait, Non quod intrat & c.

C * Hieronymus. Opponat autem prudens lector & dicat, Si quod intrat in os non coinquinat hominem, quare idolothytis non vescimur? Sciendum igitur quod ipsi quidem cibi & omnis Dei creatura per se munda sit, sed idolorum & daemoniorum inuocatio ea facit immunda, apud eos scilicet qui cum conscientia idoli idolothytum manducant, & conscientia eorum cum sit infirma pollutur.

a De sustentandis parentibus. **b** Quae vestrae seruit avaritiae, **c** Quia bene conuenit moribus eorum. **d** Simulatores. **e** Quia bene conuenit moribus eorum.

a Dei propter traditionem vestra. Hypocrita, bene prophetauit de vobis Isaias dicens: † Populus hic labijs me honorat, † cor autem eorum longe est a me. Sine causa autem colunt me: docentes doctrinas & mandata hominum, Et conuocatis ad se turbis, dixit eis: Audite & intelligite: Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Tunc accedentes discipuli eius, dixerunt ei: Scis quia pharisaei, audito verbo hoc scandalizati

scandalizauerit aliquem. Id est, occasionem ruinae dederit.

C **NICOLAUS DE LYRA.**
 honore parētū. Secus autē esset si filius bona sua deo uouisset vel cōsecrasset antequā parētes eissent in necessitate politi. quia tūc nō esset licitū de eis prouidere parētibus. quia si esset deo votū factū de aliquo immolatio nō posset immutari. Si autem de aliquo nō immolatio nō poterat mutari, nisi per redemptionē. Ex dictis patet fallitas illius opinionis, q̄ dicit q̄ filius post professionem factā in religione tenetur exire claustrum pp necessitatem parentum etiam contra voluntatē sui superioris, quia per talem professionē est deo iam consecratus, & ideo propter necessitatem parentū nō dēt contra votū tale facere. Hoc ēt patet alia rōne, quia filius cū uenerit ad aetate adultam, sicut pōt inuitis parentibus, licite matrimoniu cōtrahere, vel ad sacerdotium promoueri, ita ēt religionē ingredi cessante tunc necessitate parentum, sed per sacerdotiū excusatur de hoc q̄, nō tenetur subuenire patri per usum armorū si ab hostibus inuadatur, quia iā nō est tibi licitū pugnare corporaliter. Similiter per matrimoniu excusatur, quod nō tenetur manere cū patre, q̄ est obligatus uxori. Ergo multo fortius p professionē factā in religione excusatur a subueniēdo parentibus, nisi secūdu modū cōueniētē suę regulæ. Et per consequēs nō dēt pp hoc contra votum obedientiæ facere, imo esset inobediens hoc faciendo. Per hoc patet solutio cuiusdā rōnis q̄ solet ad oppositum induci, quę talis est, votū factū de his quæ sunt super erogationis nō p̄iudicat illis q̄ sunt de necessitate præcepti, cū p̄ceptum implere sit necessitatis, uouere autē talia, nō sed votū religionis est de his q̄ sunt super erogationis, subuenire autē parentibus in necessitate, est de necessitate p̄cepti, ergo p votū religionis per professionē solemnizatum nō absoluitur aliquis, quin teneatur administrare parētibus. sicut ante, ergo per consequēs tenetur exire claustrū pp necessitatem parentum ēt contra uoluntatem superiorū. Dicendum q̄ p professionem nō absoluitur à p̄cepto, bene tamen absoluitur ab aliquo modo implendi p̄ceptū, quia p̄ceptū de honore parentū est affirmatiuum, & ideo nō obligat ad semper, sed pro loco & tēpore & alijs debitis circūstātijs, q̄ aliquando variantur secūdu conditionē ipsius implētis p̄ceptū, quia aliquis modus subueniēdi patri efficit incōueniēs & illicitus ipsi filio p assumptionē alicuius status liciti, imo ēt per se facti, sicut subuenire patri p defensionē armorū efficitur illicitū p sacerdotij statū, tenetur tñ ei subuenire alijs modis suo statui cōuenientibus. Ita eodē mō post votū obediētię subuenire patri contra uoluntatē superioris efficitur illicitū ipsi religioso, tenetur tamen ei subuenire modis conuenientibus professioni suę.

1 Hypocrita. Hic redarguit Saluator Iudæos de falsa sanctitatis simulatione, q̄ ad hoc q̄ essent in reuerentia populi ondebant sanctitatē in uerbis & in exteriori cōuersatione, cū tñ corrupti essent intentione, sicut fuerat prophetatū per Isa. 29. licet sub alijs uerbis ponatur quam hic. Sententia tamen est eadē. Sequit.

1 Tunc accedentes. **2** Phariseorū magna est religio in cibis, qui audito uerbo hoc scādalizati sūt id est indignati sunt. **3** e Scandalizati sunt. **4** Scandalon uel scandalum Græce nos offendiculū uel ruina, uel impactio nē pedis possumus dicere. Vnde: Qui scandalizauerit aliquem. Id est, occasionem ruinae dederit.

2 Sine causa autem. Id est frustra.
3 Colunt me. Sicut enim medicina dicitur sine causa vel frustra propinari quæ non confert sanitatem, sic cultus diuinus, qui non ducit ad ueram felicitatem. Sequitur.
4 Docentes doctrinas. quia propter suam avaritiam docebāt transgredi mandatum dei propter traditionem suam, ut uisum est in falsa expositione præcepti de honore parentum, & hoc ēt faciebant propter suam superbiam, ut propter doctrinæ auctoritatem populus deferret eis maiorem reuerentiam.
5 Conuocatis ad se turbis. Reuocando eos a falsa doctrina eorū.
6 Audite, & intel. Hic saluator arguit Iudæos de uana superstitione. Et diuiditur in duas partes, & primo facit quod dictū est in generali. Secūdo magis explicat, intentionē suā in particulari. ibi. Respondens autē Petrus Prima in duas, quia primo in generali ponit suū documentū. Secūdo ex hoc subiūgit Phariseorū scandalū, ibi. Tūc accedētes. Circa primū aduertendū, qd̄ sicut dictū est, Lotio manū ante comestionē uel cibariorū appositionē faciebat ad quandā honestatē & mundiciā corporalē, & in hoc erat bonū sed si omitteretur dicere quod ex hoc incurreret immunditia spiritualis, hoc est falsum & superstitiosum, quia immunditia spiritualis prouenit, ab interiori delectatione & consensu mētis non ab ipsis rebus corporalibus. Et hoc est quod dicitur.
7 Dixit eis. Audite. aure corporis.
8 Et intelligite. aure mentis.
9 Non quod intrat in os. Id est cibus coporalis.
10 Coinquinat. Hominem, spiritualiter scilicet, nisi in quantum per delectationem male afficitur ad cibum.
11 Sed quod. i. uerba quæ sunt malitiæ interioris significatiua.
12 Hoc coin. ho. Considerandum, quod Christus nō dicit hic contra legem. licet. n. aliqui cibi in lege reputarentur immundi ut caro porcina & huiusmodi, hoc tñ nō erat secundum eorum naturā, quia oīs creatura dei bona est. i. ad Timo. 4. vñ Gene. 1. a. d. Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erat ualde bona. Dicitur tñ, Porcus imundus, & agnus mundus ut dicit Aug. cōtra Faustum, quia per animalia immunda secūdu legē signatur quædam uita quæ sunt euitanda, & ideo quia lex euāgelica quæ spiritualis est inchoata erat per Christum, ideo & illa obseruatio figuralis ciborum nō erat amplius obseruanda.
13 Tunc ascendentes disci. eius. Hic ex doctrina Christi ponitur Phariseorū scandalizatio, quia per doctrinā Christi uidebant eorū simulationē & doctrinam reprobam, & ideo nō poterant resistere per rationē uel scripturam, ideo ex inuidia mouebātur cōtra Christū ad mouendū seditionē, Et quia ueritas uitæ iustitiæ & doctrinæ nō est dimittenda propter scandalū aliorū, quia tale scandalū procedit ex malitia ipsius scādalizati Vñ dicit beatus Grego. Si de ueritate scandalum oritur, rectius oriri permittitur, quam quod ueritas relinquatur. Ideo sequitur.

An liceat filio exire religionem ut patri subueniat.

M O R A L I T E R.
 † Populus hic. Hoc potest dici de doctoribus & prædicatoribus

bus qui docent bene & uiuunt male. Cætera sunt ita moralia, quod non indigent alia moralitate usque ibi.

Omnis

Omnis

Et

a Omnis plantatio. * Hilarius. Docet traditionem hominum eradicandam, cuius fauore, legis præcepta transgressi sunt.
 * Remigius. Omnis etiam falsa doctrina & superstitiosa obseruatio cum suis auctoribus permanere nõ pot, & quia a Deo patre non est, cum eisdem eradicabitur.

*** Origenes.** Sunt quædam intrinsecus in animabus vestris infra, quæ non plantauit cælestis pater. Omnes quippe cogitationes pessimæ, homicidia adulteria, fornicationes, furta blasphemiarum, plantationes sunt, quas nõ plantauit cælestis pater, sed inimicus hõ superfeminauit ea.

b *Sinite.* permittite suo arbitrio, quia irreuocabiles, sunt. vn de Paulus, Hæreticũ hominem post primam & secundam correctionẽ deuita. **c** *Ediffere.* quod aperte est dictum putant apostoli per parabolas dictum. Vitiõsus est auditor, qui vel obscura manifeste vel manifeste dicta obscure vult intelligere.

d *De corde &c.* Non enim a diabolo immittuntur, sed ex propria voluntate nascuntur, Diabolus enim incensor est non auctor, quia nec interiora, nisi per habitus & gestus nouit. **e** *Non lotis Spirituality* dicta prophetarũ, de cordis & corporis castigatione, vt hæc: Lauamini mundi estote. Pharisei carnaliter de solo corpore accipiebant, quod vanum est fieri. **f** *Et egressus inde le.* Relictis calumniatoribus intrat fines Tyri & Sidonis, vt filiam liberaret, & per fidem gentilis femine perfidiam scribarũ argueret. Relictis calumniatoribus significat quod post resurrectionem relicturus esset perfidiam Iudæorum

Iudæorum, per predicationem iturus ad gentes.

* Chrysostomus. Si quis querat, cum discipulis suis dixerit, in viam gentium ne abieritis, qualiter Christus hanc ambulat viã. Primum non erat obnoxius præcepto quod discipulis dederat. Secũdo quia neq; vt prædicaturus abire vn &

D Hom. 53. in Matth.

Doctores enim sequentibus suis, qui non habent fundamentum Christum. cor figentes in terrenis. Carnalis cupiditas cui consulunt.

a sunt. At ille respondens ait Omnis plantatio, quam non plã-

a De terra viuentium. **b** Traditionibus tenebrosis luce mandatorum Dei prauati.

b tauit pater meus cælestis, eradicabitur. Sinite illos cæci sunt

a Quia non solum sibi non prospiciunt, sed etiam alior in præcipitium trahunt.

& duces cæcorum ¶ Cæcus autem si cæco ducatum præstet,

Ad prædicta.

ambo in foueam cadunt. Respondens autem Petrus, dixit ei,

Quasi mystica sit in hoc intelligentia. Increpatiuẽ. Putatis mysticum quod est proprie dictum.

c Ediffere nobis parabolam istam. At ille dixit. ¶ Adhuc & vos sine intellectu estis. ¶ Non intelligitis, quia omne quod in os

Post digestionẽ.

intrat in ventrem vadit, & in secessum emittitur. Quæ autem

Vt verba turpia & nocua. De cordis immundicia. a Inquinatum cogitatione magis inquinant fordida loquutione.

procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant homi-

d nem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, & blasphemiarum. Hæc sunt quæ coinquinant hominem. Non lotis autem

Intus latentia.

Exteriora autem.

f manibus manducare non coinquinat hominem. Et egressus

Dux fuerunt ciuitates gentilium.

g inde Iesus secessit in partes Tyri & Sydonis. Et ecce mulier

a Ecclesia de gentibus.

b A patria conuersatione.

c Per fidem vnde nouit clamare filium Dauid.

h Chananaea a finibus illis egressa clamauit, dicẽs ei; Miserere

Vt probaret patientiam & longani mitatem.

i mei, dñe fili Dauid, filia mea male a dæmonio vexat. qui nõ

filia, est anima vel conscientia cuiuslibet intra ecclesiã diabolo mancipata, pro qua mater ecclesia rogat, vel ipse homo pro fœdata conscientia.

* Chrysostomus. Non perrexit ad diuinos, non vocauit Magos, non alligaturas quæsiuit, non impostatrices mulieres adduxit, quæ solent dæmones prouocare, & incantationibus suis vulnus augere, reliquit illa omnia, & venit ad salutem animarum portum.

i Qui non re. Non de superbia, sed ne sit contrarius sententia suã. In viam gentium ne abieritis. Vnde vitat calumniam Iudæorum

Hom. 17. ex varia in math.

supra 10. a. F

Iudæorum

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Omnis plantatio. Idest doctrina ab homine inuenta quæ non est legi ipsius dei consona.
- 2 Erad. cabi. Quia non habet firmum fundamentum & radicem.
- 3 Sinite il. Idest doctrinam eorum euitate.
- 4 Cæci sunt. Idest, carentes vero intellectu leg's.
- 5 Et duces cæco. Quia alios excæcant suo errore, & ducunt eos ad præcipitium.
- 6 Respondens au. Pe. Hic aperitur prædicta doctrina Christi intellectus magis in speciali, quia Petrus pro se & pro alijs quæsiuit intellectum dicens.
- 7 Ediffere. nobis. Idest, expone.
- 8 Parabolam istam. Idest, sententiam occultam.
- 9 At ille dixit. Adhuc & vos sine intellectu estis. quasi dicat, tã diu audistis doctrinam meam, quod statim deberetis intelligere ea quæ dicta sunt. Vnde sequitur.
- 10 Non intelligitis quia omne. Istud est verum per synecdochen quia aliqua pars de omni quod intrat in os.
- 11 In secessum emittitur. quia in omni cibo quantuncumque puro est aliquid impuritatis, & a natura expellitur tanquã superfluum, & aliquid retinetur tanquã ad nutritionem necessarium. Et neutrum istum coinquinat hominem spiritualiter loquendo.
- 12 Quæ autem procedunt de ore. Vt verba.
- 13 De corde exeunt. quia sunt conceptus mentis significatiua.
- 14 Et ea coinquinant hominem. quando sunt mala cogitationis significatiua. Et hoc est quod sequitur.

De

- 15 De corde enim exeunt cogitationes ma. Et per consequens.
- 16 Homicidia. Idest, consilia & colloquia ad perpetrandum huiusmodi vitia, quæ hic tanguntur, & consimilia.
- 17 Hæc sunt quæ coinquinant hominem. Spiritualiter.
- 18 Non lotis autem manibus manducare. immunditia spirituali.
- 19 Et egressus inde Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis, Reprobato errore Pharisæorum, hic Christus transit ad Gentiles, vt ex deuotione Gentilium ostendatur iusta reprobatio Iudæorum. Et hoc est. quod dicitur. Et egressus inde Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis. Tyrus & Sidon sunt quedam ciuitates sitæ in terra promissionis prope montem Libani, quia filii Israel non potuerunt totaliter expelle re Gentiles de terra sua.
- 20 Et ecce mulier. Natione scilicet, Chananaei enim habitauerunt in terra promissionis ante filios Israel, nec potuerunt per eos totaliter extirpari, vnde ista mulier ab illis qui remanserant descenderat, ista autem audiuerat miracula & famam Iesu Christi, & ideo firmiter credebat, quod filiam suam sanare poterat.
- 21 A finibus. quia Christum sequebatur in via ad impetrandum suæ filia sanationem. Marcus tamen dicit. 7. cap. quod venit ad Iesum intra domum, & hoc est verum primo, sed quia eam ibi non ex audiuit secuta est eum in itinere clamans.
- 22 Miserere mei domine fili Dauid. Audierat enim Christi promissum Iudæis descendere de genere Dauid.
- 23 Qui non respondit ei verbum. Non propter indignationem, sed vt ex persuerantia eius in prece ostenderetur fides eius, & deuotio discipulis.

Et

MORALITER.

19 Et egressus inde Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis. Per mulierem Chananaeam, cui dicitur a domino.

A Iudeorum, Gentium aut salus, passionis & resurrectionis temporis seruat. *Qui non respondit.* Mystice. Si ad primam petitionem ecclesie dñs salutem anime dissent dare, non est desperandum, vel a petendo cessandū, sed magis precibus insistendum, & ad Deum, & ad sanctos donec orent pro ecclesia, & tunc perficietur oratio.

a *Non sum missus.* Quia si dicat, prius oportet me sacramentum mei aduenus complere in Iudæis, & sic adducere alias oves, & hoc de signo petitione huius differendo.

b *Panem filiorum.* Verbum salutis, quod prius debetur Iudæis non est bonum dare canibus vel gentibus. canina rabie latrantibus semper.

c *Etiam domine.* Sub persona mulieris, mira fides ecclesie, & patientia, & humilitas prædicatur. Fides, quia credit posse sanari filiam. Patientia, quia toties de specta in precibus perstat. Humilitas, quia se non canibus, sed catellis comparat.

* Hierony. Mira rerum conuersio. Israel quondam filius, nos canes. Pro diuersitate fidei, ordo nominum commutatur. De illis postea dicit. *Circumdederunt me canes multi.* nos audiimus cum muliere, *Fides tua te saluam fecit.*

d *Nam & catelli.* Mensa est sacra scriptura, micæ puerorum, sunt interna mysteria quibus humiles reficiuntur sub mensa, quia scripturæ humiliter subditi, catelli gentes humiles. Paruuli edunt non panes, non crustas, id est, non literæ superficiem sed medullam.

c *Magna est fides.* Sic superius de Centurione: Non inueni tam fidem in Israel, qui similiter (vt hæc Chananeam) fidem gentium

gentium præsignabat. Magna est fides Gentium, quæ in auditu auris obediunt, & in Deo salutem sibi suisque impetrat. Quod puerum Centurionis & filiam Chananeæ non veniens ad eos sanat, significat gentes, ad quas non venit per presentiam saluandas per verbum suum.

* Chrysostomus. Propter hoc autem Christus tardabat, præsciebat enim eam hoc dicturam, nec occultari volebat tantam mulieris fidem & virtutem. *O mulier, &c.* ac si dicat, fides tua maiora his audire potest, verum interim fiat tibi sicut vis. Hæc autem Christi vox similis est illi voci quæ dixit. *fiat firmamentum, & factum est.* Vnde sequitur, *sanata est.* Intende autem qualiter Apostolus his non impetrantibus impetrat ipsa, tam magnum quid est

instantia orationis. Etenim pro nostris vult magis a nobis rogari, quam ab alijs pro nobis.

f *Et sanata est.* Vbi datur exemplum catechizandi & baptizandi infantes, qui nec sapere, nec facere aliquid possunt, sed per fidem & confessionem parentum liberantur a diabolo.

* August. Quod puerum Centurionis & filiam Chananeæ mulieris, non veniens ad domos eorum sanat, significat gentes ad quas non venit, saluas fore per verbum suum. Quod rogantibus filij sanantur, intelligenda est persona ecclesie quæ sibi est & mater & filij. Nam simul omnes quibus constat ecclesia mater dicitur, singuli autem idem ipsi filij appellantur.

g *Et cum transisset.* Cum in filia Chananeæ salutem gentium præsignasset, reuertitur in Iudæam, quia cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus fiet.

In montem

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et accedentes discipuli.* Moti enim erant ad hoc videntes eius fidem & deuotionem.

2 *Ipsæ autem respondit.* Primo negatiue, tamen sine improprio dicens.

3 *Non sum missus.* Quia Christus erat primo & principaliter missus Iudæis tanquam apostolus eorum. Et ideo in propria persona non prædicauit nisi Iudæis, nec fecit miracula nisi in casu ex aliqua speciali causa, vt. ostenderet ecclesiam in fide gentium esse fundandam, sicut hic & Ioan. 4. vbi Christus prædicauit Samaritanis deuote eum recipientibus. Post mortem autem Christi fides prædicata est publice gentilibus, Et hoc est quod dicit Apostolus Rom. 15. b. Dico autem Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis. scilicet apostolum Iudeorum pro veritate Dei ad confirmandas promissiones patrum, quia antiquis patribus Iudeorum fuerat facta promissio de Christo, sicut Abraham & Dauid, quia tamen Iudei pro maiori parte fidem Christi repulerunt, & gentes eam susceperunt. ideo Apostolus subdit ibidem Rom. 15. c. gentes autem super misericordia honorare Deum, &c. Sequitur.

4 *At illa venit & adorauit.* Adoratione latræ, dicens.

5 *Domine adiuua me.* Infirmitatem enim filie suæ reputabat suam, & per consequens sanationem.

6 *Qui respondens.* Negatiue, scilicet & cum improprio, ait.

7 *Non est bonum sumere.* Id est, doctrinam & miracula promissa Iudæis tanquam spiritualibus filiis propter cultum vnus Dei.

8 *Et mittere canibus.* id est, dare gentilibus, qui erant dediti cultui idolorum, sicut canes circa cadauera animalium defunctorum.

At illa

MORALITER.

11 *O mulier magna, &c.* Potest ratio superior intelligi, quæ legibus æternis inspicendis & consulendis intendit secundum Aug. 12. de trinitate, per filiam eius ratio inferior, per demonem autem ipsa sensualitas, quæ etiam per serpentem significatur, vt dicit Aug. ibidem. Sic igitur filia mulieris Chananeæ a demone vexatur, quando per sensualitatem inferior ratio ad consensum peccati mortalis impellitur, cuius sanatio per matrem, id est, rationem

su-

superiorem a domino petitur, nam ratio superior semper ad optima deprecatur, & sicut dominus distulit exaudire petitionem mulieris Chananeæ, vt eius fides clarius appareret, sic & dominus aliquando dimittit impulsus rationis inferiores per sensualitatem diutius protrahi, vt augeatur meritum tentati, propter quod Paulo petenti stimulum carnis a se auferri dicit dominus 2. Cor. 12. c. Virtus in infirmitate perficitur, &c.

14 *Et cum transisset.* Sequitur.

Et ac-

A *In montem.* Dominus in monte, verbum in alto sedet, quia in sua maiestate non posset intelligi.

B *Cæcos.* Cæci sunt qui non intelligunt, etiam si obediant iu-
bentibus. Surdi qui non obediunt, etiam si intelligant.

* Chrysostomus. Hi autem in duobus fidem suam de-
monstrabant, & in a-
scendendo montem,
& in hoc quia existi-
mabant se nullo alio
indigere, nisi ut pro-
ijcerentur ad pedes
Iesu, neque et adhuc
tangunt ad fimbriam
vestimenti, sed & ad
altiore[m] fidem ascen-
dunt, unde dicitur,
& proiecerunt eos, &c.
Et mulieris quidem fi-
liam cum multa tardi-
tate curavit, ut eius
virtutem ostenderet.
His autem non quia
meliores erant, sed
ut Iudæorum ora ob-
strueret, confestim
sanationem præbet.
Iesus autem. Con-
uocat discipulos, ut
doceat magistros cum
minoribus commu-
nicare consilia sua.
Vel ut ex loquutio-
ne intelligant signi
magnitudinem.

C *Misereor turba.* Tur-
ba triduo sustinet do-
minum, quia fide-
les pœnitentes se ad
deinum in opere
& sermone, & cogi-
tatione conuertunt, qui in pœnitentiæ via deficerent, si in sua
conscientia sine doctrinæ pabulo dimitterentur. In superio-
ri signo propinqui memorantur, & vicini quinque sensuum

& eorum non recordatur dñs, sed discipuli in vespera iam
inclinato sole. Hic dñs se misereri dicit, & quare, quia triduo
iam perseuerat mecum. In toto seculo tertium tempus est,
quo gratia datur, primum ante legem, secundum sub lege,
tertiu[m] sub gratia, quartum est in futuro, vbi dies erit sine no-
cte, ad quod tendens
reficitur in via.

1 *In deserto panes.*
2 Panes predicatorum,
3 d. fertum sese, id est,
infecundos dicunt.
4 Quasi dicat, unde
nobis tanta facundia
ut possimus tam audi-
dis auditoribus suffi-
cere.

5 *Ut discumberent.*
6 * Chrysostomus.
Finis huius & alte-
rius miraculi non est
similis. Sequitur e-
nim, *Et quod super-*
fuit, &c. Erant autem,
7 *Et c.* Quare autem mi-
nores fuerunt reli-
quæ in hoc miracu-
lo quam in primo,
etsi non tot fuerint
qui comederunt? Aut
igitur hoc est, quia
sportæ cophinis ma-
iores erant, aut ex di-
ueritate remoueren-
tur & illius, & huius
miraculi, & propter
hoc tunc quidem fe-
cit cophinos reliqua-
rum numero æqua-
les discipulis, nunc
autem sportas pani-
bus æquales.

8 *Et accipiens.* Ut ostendat se congaudere de salute hoïum,
& nos ad agendas gratias informat etiam de temporalibus.

9 *Septem*

a de Iesus: venit secus mare Galilææ, & ascendens in montem,
a *Quia requies non nisi in coelestibus querenda est.* **b** *Mente deuota.* **c** *Regnantem*
d *in coelo.* **d** *Fidelium.* **e** *Quos secum ducunt doctrina & exemplo.*

f sede^abat ibi. Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes se-
a *A confessione Christi.* **b** *Claudos per deuia prauis operis non recte iuntes.*
c *A lumine fidei.* **d** *Sarcina peccatorum.*

g cum mutos cæcos claudos, debiles, & alios multos, & pro-
a *Quia mediatori per humilem aduentum curandos subieciunt sancti predicatorum.*
b *Quasi confitendo humanitatem Christi.*

h iecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos, ita ut turbæ mi-
a *Quia fideles inestimabili gaudio exultant quando hæc vident.*
b *Christum confitentes.* **c** *Per bona opera.*

i rarentur videntes mutos loquentes, * claudos ambulantes,
a *Credendo.* **b** *Dicunt. Quis Deus magnus, sicut Deus noster?* **c** *Deum non recentem*

k cæcos videntes, & magnificabant Deum Israel. Iesus autē
a *Compatitur, ut homo, pascit ut Deus.*

l conuocatis discipulis suis, dixit: Misereor turbæ, quia tri-
a *In fide Trinitatis lucidi pro suis suorumque peccatis instanter supplicat.*
b *Pro curatione suorum.* **c** *Pabulum scripturæ.*

m duo iam perseuerant mecum, & non habent quod mandu-
a *Prius auferat d. bilitatem, post cibos offert fami.* **b** *A sacra admonitione vacuos.*
c *Perit qui sine celesti pane ad patriam tendit.*

n cent, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. Et di-
a *Rudes in fide, qui non recordantur quinque panibus quinque millia hominum satiata fuisse.*
b *Ipsi apostoli desertum, quia adhuc infecundi.*

o cunt ei discipuli: Vnde ergo nobis in deserto panes tantos,
a *Non ignarus, sed docendo responsurus.*

p vt saturemus turbam tantam? Et ait illis Iesus: Quot panes
a *Scriptura noui testamenti.* **b** *Sancti illius temporis, quo Iesca condita est,*
c *vel quorum fidem vitam & passiones continet.*

q habetis? At illi dixerunt, septem, & paucos pisciculos.
a *Super ipsius montis soliditatem, nullo sceno interposito.* **b** *Primum complens in se*
c *præcepta quæ dabit & sanctorum vitam in se præfigurans.*

r Et præcepit turbæ, vt discumberent super terram. Et acci-

NICOLAUS DE LYRA.

implicatur plura miracula & diuersorum generum, quæ si ex-
plicarētur in particulari, implerent vnum magnum librum. pro-
pter quod dicitur Ioā. vlt. quod si omnia facta Christi, essent scri-
pta per singula, totus mundus non posset capere libros qui scri-
bendi essent. Dicit ergo.

1 *Et accesserunt.* Scilicet, cum reuersus fuisset ad Iudæos.

2 *Turbæ multæ.* Quia de multis ciuitatibus, & castellis, & villis
venerant ad impetrandum sanationem infirmorum: Et hoc est
quod sequitur.

3 *Habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles.* Debilitas accipi-
tur hic secundum Hiero. non in generali, sed in speciali. quædo
scilicet, nõ potest quis se inuare de vna manu, hoc modo dicitur
debilis sicut claudus, qui non potest ambulare, nisi de vno pede.
Ita autem infirmitates erant incurabiles via naturæ & medici-
næ, ideo propter curationem earum recurrebant homines ad Chri-
stum, cui nihil impossibile.

4 *Et alios mul.* Hoc addit euangelista ad includendum omnia
infirmorum genera.

5 *Et proiecerunt eos ad pedes eius.* Ut illi qui non poterant fi-
dem & deuotionem ostendere verbis vt surdi, & muti, saltem
ostenderent eam facto.

Et

6 *Et curauit eos.* Solo, scilicet, verbo. Ille solo verbo poterat cu-
rare, qui solo verbo poterat mundum de nihilo creare.

7 *Iesus autem conuocatis discipulis suis.* Hic ponitur miraculum
de multiplicatione panum.

8 *Misereor turbæ.* Hoc autem prædixit apostolis, vt ipsos indu-
ceret ad pietatem.

9 *Quia triduo iam perseuerant mecum.* Quia tantum afficieban-
tur ad doctrinam Christi audiendam, & videndum eius miracula,
quod p tres dies nõ redierant ad loca propria manentes cum Chri-
sto in loco deserto, & sub diuo. Ex quo patet eorum deuotio.

10 *Et non habent.* Quia cibaria quæ de domibus suis apporta-
uerat iam erant consumpta. Et ideo prima die vel secunda hoc mi-
raculum non fecit. Tum quia alimenta adhuc habebant. Tum
quia magis apparuit, quando eis victus omnino defuit.

11 *Et dimittere.* Quia plures eorum longe distabant a domib.
suis, & die præcedenti parum comederant.

12 *Et dicunt.* Quasi dicat, locus est desertus, & villæ multum di-
stant. Et ideo non possumus per humanam prouidentiam talia hæc.

13 *Et ait.* Non petit ignorando, sed vt eorum responsione pro-
uideat de modo.

14 *At illi di. sep.* Quæ erat quasi nihil respectu tantæ multitudinis.

15 *Et pauc.* Quia pauci erant in numero & parui in quantitate:
Omnia

MORALITER.

1 *Et acces.* Cæcos autem illuminat, cum ignorantibus cogni-
tione suæ salutis infundit. Mutos etiam curat, cum eorum lin-
guas in laudem sui creatoris soluit. Similiter claudos cum in via
iustitiæ gressus eorum dirigit. Debiles fortificat, cum pigros &
accidiosos operari bonum viriliter facit. Turbæ verò mirantur,
& Deum glorificant, cum ex talibus mutationib. quæ sunt dex-
teræ excelsi, Deum laudant.

2 *Misereor turbæ.* Per quatuor hominum milia qui Christum

in deserto sunt secuti, significatur multitudo credentium in Chri-
stum de quatuor partibus mundi.

11 *Et dimit.* secundum quod dicit Greg. in homil. In præsentia
vita, quasi in via sumus qua ad patriam pergimus, ergo ne fide-
les in hac via deficiant, pascendi sunt per prælatos, doctores &
curatos, pane sanæ doctrinæ, & sacræ scripturæ &ucharisthæ
quo augetur septiformis gratia spiritus sancti, propter quod di-
citur hic, quod fuerunt septem panes, & pauci pisces, per quos
significentur sacræ scripturæ sententiæ a piscatoribus ecclesiæ
cum labore quæruntur.

in

Tom. 5.

i 4

G *a Septem panes.* Septiformi Spiritu pascit, adiuncta apostoli ca, auctoritate, quasi paucorum piscium sapore q nos reficiunt exemplo suę vite vel mortis. Septē panes, scriptura noui testamēti in quo gratia spiritus sancti & reuelatur & dat. Nec sūt hordeacci, vt supra, quia hic nō (vt in lege) vitale alimētum animę figuris,

quasi tenacissima palea tegitur. Hic non duos pisces (vt in lege duo vngebantur rex & sacerdos) sed pauci id est sancti noui testamēti, qui de fluctibus seculi sunt crepti, & sustinent turbulentum

B *mare,* & exēplo suo nos reficiunt, ne in via deficiamus. Ibi supra fenum, vt defideria carnis compri-

M *Magdala* mātur, hic super terrā vbi & ipse mundus relinqui præcipitur. Vel mons in quo dominus reficit, est altitudo Christi. Ibi ergo fœnum super terrā, quia ibi celsitudo Christi pp carnales carnali spe & desiderio tegitur. Hic remota omni cupiditate carnali, conuiuas noui testamēti spei permanētis soliditas continet. Ibi quinque milia, quia carnales quinque sensibus subditi. Hic quatuor propter quatuor virtutes quibus spiritualiter viuif prudentiā temperantiā, fortitudinem, iustitiam, Quorum prima, cognitio est rerū appetendarum & vitandarum. Secūda, refrenatio cupiditatis ab his quę tēporaliter delectant Tertia, firmitas cōtra molestias seculi. Quarta, quę per omnes distundit dilectio dei & pximi. Et ibi & hic mulieres & paruuli excepti sūt, quia in veteri & nouo testamēto nō mit-

C *paruuli excepti sūt, quia in veteri & nouo testamēto nō mit-*

a *piēs septem panes & pisces & gratias agens, frēgit, & dedit* **1**
discipulis suis, & discipuli dederunt populo, & come-

a *Audiendo & exempla intueno. b* *Memoria reconduo & operando. c* *Vt est. Si vis perfectus esse, vende omnia &c.*

b *dērunt omnes, & saturati sūt, & quod superfuit de frag-*

a *Spiritualium summa perfectio.*

c *mentis tulerunt septem sportas plenas. Erant autem qui*

a *Noui testamēt populis non quinque sensibus obnoxius, sed quatuor animi virtutibus exornatus. b* *Exceptis leuibus & infantibus qui in virum perfectum non creuerunt.*

d *manducauerunt, quatuor milia hominum & extra paru-*

e *venit in fines Magedan.*

tuntur ad nunerū qui non perdurant occurrere in virū perfectū, vel infirmitate viriū, vel leuitate mentis. Vtraque refectio in mōte celebrata est, quia vtriusque Testamēti scriptura altitudinem celestium præceptorum mandat & præmiorum, vtraque altitudinem Christi prædicat.

b *Et quod.* Altiora mysteria quę nō capit communis turba apostoli suffollunt, & implent septem sportas id est perfectorum corda septiformi spiritus gratia ad intelligendum illustrata.

c *Septem sportas.* Sportæ iunco & palmarum folijs solent cōtexti, & significant sanctos, qui radicem cordis in ipso fonte vitę collocant, ne

arescant, vt iuncus in aqua, & palmam æternę retributionis in corde retinent.

*** Aug.** Si aliquis Euangelistarum hoc dixisset qui de quinque panibus non dixisset, contrarius ceteris putaretur Sed quia illi qui miraculum de septem panibus narrauerunt, nec illud de quinque panibus tacuerunt, neminem mouere debet.

d *Et dimisit tur.* Hic docet qd prædicatores ministrato turbę verbo ipsi intra culculū cordis virtutū debēt refici pomis.

e *In fines.* Magedan quę alio nomine dicitur Dalmanuta, quę est regio circa Gerasam Et interpretatur poma vel nunciæ, & significat hortum de quo dicitur. Hortus cōclusus, fons signatus vbi crescunt poma virtutum. Et ibi nunciatur nomen dñi.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

*** Omnia ista dicuntur ad maiorē declarationem miraculi, quod ex tam paruo cibo potuerit tanta multitudo satiari, & hoc fuit p multiplicationem cibi in manibus Christi eodem modo sicut dictum est supra. c. 9 Sequitur.**

1 *Et dimissa turba.* Post miraculum ostensum ascendit in nauiculam fugiens turbę applausum & reuerentiā, in hoc dans prædicatoribus exemplum.

Et

CAP.

ADDITIO I.

In c. 19. vbi dicitur in po. Vos autē dicitis, false exponēdo mādātū.

Hęc expositio non v̄ valere pp duo primo quia nō consonat literę, secūdo quia præsupponit falsum. Primū patet de se literā bene aspicienti quod ēt ipse postillator v̄ fateri cū dicit, qd hęc est constructio defectiua, vbi ergo constructio deficit, manifestū est qd litera non bene concordat sensui sibi dato. Secūdū patet primo, qd nusquā inueniunt, Hębreos asserere, qd melius est deo offerre, quā subuenire parentib. in necessitate positis imo cōter tenent, qd melius est, elemosynas largiri, quā sacrificia voluntaria offerre, prout ex multis auctoritatib. veteris Testamēti deduci pōt. Vñ a fortiori melius est subuenire parentib. in necessitate cōstitutis quā offerre & huiusmodi. Secūdo quia Rabbi Moyses Aegyptius (q inter eos magnę reputationis est) suo libro de directione perplexorū, vbi de causis sacrificiorū tractās, scripsisse tradidit qd sacrificia nō fuerūt præcepta populo Israelitico ex intentu principali, hoc est, quasi fuissent p se intenta a deo, sed ex intentu secundario quasi p accidēs vel indirecte, vt. s. qd p huiusmodi sacrificia homines retraherent a sacrificijs idolorū. Ad qd allegāt illud Iere. 7. f. *Non sum loquutus cum patribus vestris, nec præcepis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustorum & victimarum.* Et alias auctoritates quę hoc sonēt. Sed cōstat qd præceptū de honoratione parentū est p se principaliter intentū, tanquā consonū & conforme iuri naturali. Illud autē quod est p se, semper præfertur ei quod per accidēs est. Et ideo nunquam etiam secūdū eos concederetur quod pp sacrificia offerēda præmittendū esset præceptū de honoratione parentū. Vñ ad istū passum bene intelligendū, recurrendū est ad traditiones Pharisæicas seu Talmudicas, quas Christus intendebat in proposito reprobare. Ad cuius euidentiā sciendū, qd circa materiam vtorū vnus liber a Talmudicis est cōpositus qui intitulatur *Nedarim. i. vota*, in quo libro plura erronea scripserunt sine aliquo fulcimē-

to sacre scripture, inter quę vnus error talis est. Tradunt enim, quod sicut quilibet potest consecrare bona sua Deo, sic qd facta huiusmodi consecratione per votum, postea non licet alicui talibus bonis vti, nisi in dei obsequiū scilicet in seruitio altaris vel tēpli & huiusmodi. Sic quilibet pōt consecrare bona sua singulariter, hoc est respectu vnus personę tantū, verbi gratia. Si quis dicit alicui proximo, volo sen voueo qd bona mea sint cōsecrata respectu tui, tūc dicit qd illa bona sint cōsecrata respectu illius hominis tantū, sic qd nullo mō pōt eis vti, ac si essent simpliciter cōsecrata, deo, dominus tñ illorū bonorū & etiā alij homines quicunque possunt vti talibus bonis, ac si nō essent cōsecrata, sed mere propria. Votū autē huiusmodi secūdū eos multipliciter oretenus exprimitur, & specialiter cū verbis significatibus aliquā rē cōsecratā Vt si dicat aliquis sicut tēplū sic est res mea, tūc illa res est cōsecrata tāq tēplū Similiter si dicat Munus sit, vel est talis res, idē est iudiciū, intelligit. n. de munere deo oblato. Ex quib. inferunt qd si dicat quis patri suo. Munus quodcūque est ex me tibi proderit, tūc pater nullo mō pōt vti aliquo bono filij sui, et filio volēte & patre in necessitate existente & hoc iō, qd fm traditionē suā prædicta oīa bona filij sui, sunt cōsecrata respectu patris, vñ manifeste Pharisæi irritū fecerūt mandātū dei pp traditiones suas, vt Christus dicit. Nā secūdū traditionē illā (quę nullius fundamenti est) filius excusaretur a subuentione patris, qd est manifeste qd dei præceptū. Verba autē euangelij secūdū prædicta cōstruuntur plane & sine defectu sic. Quicūque dixerit patri vel matri. Munus est quodcūque ex me, tibi proderit &c. Cuius sensus est, qd filius vouet, vt sit tāquā munus altari consecratū, quidq sit de bonis suis patri proderit, & sic filius taliter vouēs nullo mō pōt prodesse patri secūdū eos, qd est de directo cōtra præceptū diuinū. Et hoc est quod legitur. Mar. 7. b. *Corbā quodcūque ex me tibi proderit, & ultra non dimittitis eum quidquam facere patri*

patri suo aut matri. Ex quo patet, quod nõ persuadēdo Pharisei hoc dicebāt, sed potius cogēdo, q̄ patet ex hoc q̄ dicit. *Non dimittis eum, &c.* quia ex virtute illius voti prętenſi, iam non poterat filius prodesse patri, & sic irritum fiebat mandatum Dei per suā falsam traditionē. Et sic iste error non procedebat ex avaritia sacerdotum, sed ex eo quod male interpretabantur sacram scripturam, & traditiones suas diuinis pręceptis pręferebant.

ADDITIO II.

In eo. ca. vbi dicitur in postil. Istud est verum per Synecdochē. Attendendum q̄, non dixit Christus. Totū q̄, in os intrat, sed oē q̄ in os intrat. Vnde ad sane intelligenda verba Christi hoc loco, non requiritur vt intelligatur per Synecdochē, sed sufficit q̄ fiat ibi distributio pro speciebus singulorum, sicut cum dī: Oē animal fuit in arca Noe. Cuius intellectus cōmuniter est, q̄ de quali bet specie animalū fuit aliquod aīal in arca Noe. Et in proposito de qualibet specie ciborū aliquid emittitur licet aliquid ad nutritionē retineat. Sed adhuc hoc non videtur sufficere ad amouēdū scandalum Phariseorum, qui videbantur credere, quod ea quę remanebant in corpore possent hominem cōmquinare, alioquin nihil faceret contra eos, quod cibus intrans per os emitteretur in secessum vel non. Vnde melius videtur dici secundum Hiero. scilicet quod quidquid ex alimento generatur, potest ēt per calorem naturalem resolui, & per occultos quosdam poros emitti.

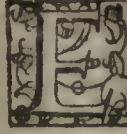
Replica. In cap. 15. Vbi agitur de traditionib. seniorum infirmantib. obseruantia diuinorū pręceptorum. Burg. in duobus redarguit Post. primo, quia vt dicit expositio eius nõ cōsonat literę secundo vt dicit, Postil. p̄supponit falsum. Primū probat per hoc quia Postil. dicit constructionē literę defectiuam cum dī. *Murus quodcunque est ex me tibi proderit.* Ex quo arguit Burg. igitur sensus ei datus non consonat literę. Vbi dico quod hoc argumētum venit ex dissimulatione grāmaticę & rethoricę, vel ambarū artiū ignorantia. Sępe. n. in vete. Testa. facit Bur. mentionē de grāmatica Hebræorum, hic aut grammaticam Latinorum videtur ignorasse. Est. n. in grammatica Apoliopesis defectiua oratio qua sępe vtitur scriptura. Est ēt in rethorica pręcisio color verborum, qua sępe vtitur scriptura, & coincidit cū Apoliopeli: pręterquā quod hic excusat defectus figura, ibi õnditur ornat⁹ rethoricus ex õfõnis trūcatione. Argumentum igitur Burg. v̄ tentatiuū cam dī. Oratio vel constructio est defectiua, igitur sensus datus non consonat literę. Nā pro cōsonantia hēnda in litera suppletur, q̄ p̄ figurā vel colorē truncatū est. Secundo dicit Bur. Post p̄supponere falsum, in eo q̄ dicit Iudeorū scribas & sacerdotes propter avaritiam fecisse inter cęteras traditiones ēt illā quod melius est offerre deo quā subuenire parentibus, &c. Hoc dicit Bur. falsum. Primo vt dicit, nusquā reperit Iudeos hoc sensisse, quinimmo prętererāt elemosynā spontaneis sacrificijs, multo fortius honorē parentiū &c. Vbi dico, q̄ si consequentia valeat, antecedens est non valde dubium pp̄ dicta B. Hieron. & propter gloss super Matth.

Matth & Mar & Scholasticā historiam, & pp̄ dicta aliorum doctorum, quorū multi sciuerunt Hebraicum, & cōcorditer dicunt sicut Postil. qui ab eis recepit. Sed dato (quāuis nõ concessio) qđ Iudeorū proceres sicut dicit Bur. sensissent, non tñ sequitur igit sic facerēt vel docerēt avaritia cęcati, Nec hodie eorum docti docent vel faciunt id quod sentiūt, immo potius p̄ Talmudicas & erroneas doctrinas simplicē populū decipiunt, & veram literam corrupūt, secūdo dicit Bur. dictum Postil. falsum. Allegat ad id probandū Rabi Moyſen Aegyptiū satis benedicentē, sed nõ allegat bñ facientē qui traditionib. humanis diuina pręcepta p̄pōderat. Et q̄, Bur. nos vltra in sua expositione ad Talmud remittit, & librum quē nominat Nedarim, nihil aliud est quā fideles Christi retrahere a sanctoram veris expolitionibus, & remittere ad vidēdum vana scripta erroribus plena, prout ipse Bur. met testatur in multis locis. Nec est tantum simplices sensum literalem sępe cupientes huiusmodi erroribus occupare.

In eo. c. vbi dī. *Omne quod intrat in os, &c.* Dicit Post intelligēdum secundum Synecdochen, Bur. facit inutilem obiectionē, & incidit in id quod improbare putat. Dicit. n. quod non oportet dici per Synecdochen, quia non dicitur totum quod intrat sed oē, distributio dēt accipi vt dicit pro speciebus singulorum, vt sit sensus, de qualibet specie ciborū aliquid mittitur in secessū, licet aliquid ad nutriendū retineat. Nūc aut & apud philosophos & theologos, totū vniuersale, & omne, p̄ eodem accipiūtur. Qui. n. dicit oē, nihil excipit. Sic & similiter de toto vniuersali, & specia liter omne est totū in quantitate secundum logicos, vnde resolutio Bur. qua dicit de oī specie ciborum aliquid mitti, idē est sicut diceret dēre intelligi secundū partem, & sic omne capis, per Synecdochē, q̄ voluit improbare. Sed mouet Bur. hic dubiū qa per vtranq; expositionē non v̄ tolli scandalū a Phariseis & pp̄ hoc dicit dubiū allegando B. Hier. quod vniuersaliter dēat accipi sic, quod quidquid intrat in os & ex alimento generatur potest ēt per calorem naturalem resolui, & per occultos quosdam poros emitti. Sed illud videtur frustra dici per Burg Primū quia Ch̄s dicit, oē quod intrat &c. per hoc noluit nec curauit tollere scandalū Phariseorū, quia dixit. *Simite eos, cęci sunt & duces cęcorū sed solū voluit intruere discipulos petētes.* Et nõ est verisimile, q̄ de illis occultis modis digerēdi & egerēdi curauit discipulos intruere, sed innuere argumēto a maiori. s. vt si impurū nutrimentū q̄ in secessum enattis, nõ cōmquinat, igitur multo magis id qđ purū est non cōmquinat, iuxta illā regulam. Si id q̄ magis videt inesse nõ inest, nec q̄ minus. Sed si ex cibis deberet homo inquinari, magis videtur hoc verū de impuris, quod ñ non est, vt dī in litera. Et subintelligendū est moraliter, quia ex his quę naturalia sunt nec laudandus quis est nec vituperādus. Si igit p̄ naturalē digestionē vel indigestionē ex puro vel impuro cibo ḡratur corruptus humor vilē faciens hominē, ex hoc tñ non dicitur moraliter inquinari quamuis naturaliter, de qua hic non dicit. **F**

CAP. XVI.

Et accesserunt ad eum pharisei & saducei tentantes, & rogauerunt eum, vt signum de celo ostenderet eis. At ille respondens, ait illis: *Manna in deser.* Petebant tentando, vt in morē Elia ignem de sublimi mitteret vel in similitudinem Samuelis æstiuo tēpore mugire tonitrua faceret quasi non possēt & illa calumniari, & dicere ex occultis & varijs aeris passionib. accidisse. * Orig.

Et accesserunt ad eum pharisei, & Saducei tentantes, & rogauerunt eum, vt signum de celo ostenderet eis. At ille respondens, ait illis:

CAP. XVI.

a Legis fiducia insolentes, dedignant opera uirtutum.

man-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XVI.

Et acce. ad. In p̄cedenti capitulo Christus reprobat errorē Iudeorū in lege, hic docet foundationē ecclesie ḡtū in fide, vbi primo aperit incarnationis mysteriū, secundo prędicat redēptionis precii, ibi. *Ve* it autem Iesus in partes. tertio imponit imitationis exēplum, ibi. *Tunc* Iesus dixit discipulis. Prima in duas, quia primo mysterium incarnationis aperit secūdo, ex hoc doctrina Phariseorū nõ solū sicut etonea sed sicut curiosa et inutilis excludit, ibi. *Et cū* vidissent discipuli eius. Circa primam partē aduertendū, quod aliqui scribē & Parisi omisso studio legis & prophetarum studebāt in mathematicis & otiosissime in astrologia, vnde & vsque hodie aliqui eorū in hoc sūt val-

valde curiosi. Et quia astrologi aliquando volunt iudicare per considerationē astrorū de inchoatione legum & seclarū diuersarum, ideo & isti per astra volebant pręnosficare de aduentu Christi, hoc aut est impossibile, quia virtus cęli non se extendit ad talia licet se extendat ad pręnosficandum de futura dispositione aeris, vt siccitate, & pluuia, et huiusmodi, & hoc est quod dicitur.
1 Et ac. ad eum ph. &c. s. si possent eum in aliquo capere.
2 Et rog. eum vt sig. Declarando. s. tempus sui aduentus ex aliquo signo cęlesti.
3 At ille resp. i. aliquid prędicere de futura temporis dispositione potestis per considerationem cali, quia ad hoc bene se extendit talis scientia propter quod subditur. *Serenum erit.*

Ru-

MORALITER.

1 Et accesserunt ad eum pharisei & saducei tentantes eum, &c. Per istos qui venerūt ad Christum nõ addiscendi gratia, sed ma-

malignādi, significantur illi qui veniunt ad sermonē vel lectionem, non vt edificentur, sed vt prędicatori uel lectori insidientur. Per hoc autem quod quęsierunt signum de alto † signi-

C * Orig. Hi dogmatibus inter se dissidentes, concordantes sunt, ut teneant Iesum. Simile quidam vsuenerunt inter Pilatum & Herodem, qui inter se facti sunt amici, ut Iesum occiderent. Frequenter autem & nunc videre licet in vita, eos qui maxime discrepant opinionibus, apparere concordantes, ut irri-

A ut teneant Iesum. Simile quidam vsuenerunt inter Pilatum & Herodem, qui inter se facti sunt amici, ut Iesum occiderent. Frequenter autem & nunc videre licet in vita, eos qui maxime discrepant opinionibus, apparere concordantes, ut irri-

B Chryso. Sicut ergo in celo, aliud quidem est signum serenitatis, aliud pluuiae, ita in me putare oportet. Nunc. n. in primo ad-

C Non da. ei. Sed datur fidelibus de celo quando videntibus. Apo-

a Ita in more meo debetis resurrectionem peccatorum per meum sanguinem intelligere.

a Facto vespere dicitis serenum erit: rubicundum est enim

b nim coelum: & mane, hodie tempestas, rutilat enim triste

c coelum. * Faciem ergo caeli diiudicare nostis, signa autem

d signum quærit: & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ

e trans fretum, obliuati sunt panes accipere. Qui dixit illis: In-

f tuemini, & caute a fermento pharisæorum & Saducæorum

g pimus. Sciens autem Iesus dixit: Quid cogitatis inter vos

modicæ fidei, quia panes non habetis? Nondum intelligi-

Apostolis in celum ascendit, & spiritum sanctum misit. * Orig. Illud signum hoc, erat signum, eo quod illud huius erat significatiuum, ut illius signi explicatio, quod ex seipso obsecravit habebat, sit quod seruator passus est, quod in corde terræ tres dies, ac tres noctes egerit.

e Obliti sunt panes accipere. Quomodo panes non habent qui modo

2 impletis sportis nauis

3 ascenderunt & nauigantes audiunt ut caueat

4 a fermento Pharisæorum: Sed tamen ait scriptura quod obliuati sunt

5 tollere panes secum vnus veri & interni panis (qui cum eis

6 erat) dulcedine capti, parum se curat iudicantes de cura corporis & necessarijs, cum

7 & ipsa naturalis refectio a mente excelserrat.

8 f A fermento. Fermentum est peruersa doctrina, quæ vel modica totam massam cor-

9 rumpit, & in suum fa-

10 porem trahit.

11 * Chry. Non dixit attendite a doctrina Pharisæorum quia vult commemorare quæ facta sunt de multiplicatione panum, simpliciter autem de hoc incusare non videtur habere rationem, occasione autem ab eis recepta susceptibilem facit incusationem.

12 * Orig. Erat enim conspersio quædam doctrinæ fermenti vere veteris, quam præbebant Pharisæi & Saducæi, unde Iesus non vult amplius edere suos discipulos, quos fecerat nouam & spiritualem consersionem.

13 g Quid cogitat. Quid cogitatis me dixisse de terrenis panibus de quibus non est vobis dubitandum cum de tam paucis tectis

14 de quibus non est vobis dubitandum cum de tam paucis tectis

15 de quibus non est vobis dubitandum cum de tam paucis tectis

16 de quibus non est vobis dubitandum cum de tam paucis tectis

17 de quibus non est vobis dubitandum cum de tam paucis tectis

18 de quibus non est vobis dubitandum cum de tam paucis tectis

19 de quibus non est vobis dubitandum cum de tam paucis tectis

NICOLAUS DE LYRA.

1 Rubicundum est enim celum. Talis enim dispositio celestis est signum futura serenitatis, quia. s. sic frequenter contingit, licet aliquando impediatur.

2 Et mane. supple dicere potestis.

3 Hodie tem. erit supple.

4 Rutilat. quod contingit incoruscatione & tonitruo, & hoc est signum tempestatis, propter quod subditur.

5 Faciem er. caeli diiudicare no. in quantum. s. facies caeli est signum alicuius dispositionis futura in elementis.

6 Signa autem temporum non po. Id est signa temporum definitorum in presentia dei de aduentu Christi non potestis per talia diiudicare, quia solummodo dependet ex diuina dispositione, & non ex constellatione. Et propter hoc aduentus Christi considerandus est (ut dictum est) ex dictis prophetarum, qui hoc habuerant ex diuina reuelatione, sicut habetur Dan. 9. ubi circa hoc taxatur hebdomada determinata & Gen. 49. ubi signum aduentus Christi ponitur translatio regni Iudeorum ad alienigenam, quod factum est sub Herode.

7 Generatio mala & adultera. Hoc supra expositum est ca. 12.

8 Et cum venissent. Hic concludit doctrinam Pharisæorum vitandam a discipulis suis, non solum tanquam curiosam & inutilem, sed

etiam

etiam malam & periculosam, propter hoc vocat eam fermentum propter corruptionem malitiæ & nequitia contentam in ea, & hoc est quod dicit.

9 Intus. Per diligentem considerationem mentis.

10 Et caute a fermento. i. a doctrina corrumpente. Nec est mirum, si fermentum dicitur hic doctrina corrumpens, supra, autem

11 13. cap. fermentum accipitur pro feruore fidei, ut vix n est, quia eadem res ex diuersis proprietatibus bene significat opposita & disparata sicut Leo aliquando accipitur pro Christo, ut dicitur Apoc. 5. b. Vicit

Leo de tribu Iuda. & hoc propter constantiam & audaciam in aggre-

diendo ardua & periculosa. Aliquando autem accipitur pro diabolo propter crudelitatem, secundum quod dicitur. 1. Pet. 5. c. Aduersarius vero vester diabolus tanquam leo rugiens circumit quærens

&c. Ita eodem modo fermentum propter calorem inclusum significat feruorem fidei, propter autem corruptionem, doctrinam malam.

11 At illi co. inter se di. quia pa. non. Ac quasi diceret intra se, he ne cauimus, quia ab eis nullum panem accepimus. Ex quo patet, quod intelligebant fermentum ad literam id est panem fermentatum. Patet etiam eorum deuotio ad Christum, quia sic ei inseparabiliter adhaerebant, quod obliuati fuerant accipere necessaria.

12 Sciens autem Iesus cogitationes eorum, &c. Tanquam Deus.

Quare

MORALITER.

† signantur illi qui querunt audire subtilia, curiosa & inuicilia, propter quod dictum est eis, quod sibi non dabitur signum nisi signum Ionæ prophete, qui propter suam inobedientiam fuit deglutitus a ceto, sic & ipsi deglutiendi sunt a diabolo, si tamen vere peniteant de suis defectibus, saluabuntur, sicut Ionas vere penitens de ventre ceti fuit liberatus:

† Et cum venissent discipuli eius trans fretum, &c. Per istos significantur

ficantur illi qui Christi doctrinam audiunt, sed non retinent vel opere non adimplent, ideo dicitur eis.

† Nondum in. Et interrogabat discipulos suos dicens: Quem dicunt homines esse filium hominis &c. Origenes. In hoc dedit exemplum, ut nos semper scrutemur qualis opinio sit apud homines de nobis, ut si quid mali, dicitur de nobis occasio

nes illius prescindamus. Si autem quid boni, occasiones au-

geamus.

Caio

feci abundare reliquias?

A * Chrysoſtomus. Quia diſcipuli circa obſeruaciones Iudæas adhuc tepebant, ideo Dominus vehementer eos increpat ad vtilitatem omnium.

a *Cauete a fermento Phariſæorum. A ſuperſtitioſa doctrina quæ more fermenti veripanis ſimulat ſe ſubſtantiam habere. Per hoc innuit, quid ſignificant quinque panes vel ſeptem. Si enim fermentum dicit hæretica dogmata, panes ſuni vera doctrina.*

b *In partes Cæſareæ Philippi. Iſte locus eſt, vbi Iordanus oritur ad radicem Libani, ex Ior. & Dan. duob. fontibus.*

c *Homines eſſe. Homines ſunt qui de filio hominis loquuntur. Dii enim qui deitatem intelligunt.*

d *Filius hominis? Dominus de ſe humilitatem humanitatis proficitur, diſcipuli deitate intelligunt.*

* Origenes. Interrogat diſcipulos, quem ipſum dicerent homines eſſe, quo nos diſceremus ex Apoſtolorum reſponſo, id temporis apud Iudæos varias fuiſſe de Chriſto opiniones. Et vt nos ſemper ſeruetur, qualis ſit opinio apud homines de nobis, vt ſi quid male dicitur de nobis, occaſiones

fiones illius præcidamus, ſi quid autem boni, eius occaſiones D augeamus.

* Chryſoſtomus. Plebis mentem quæ ad malum prona inflexu non erat, inueſtigat, non Phariſæorum. Etſi enim multo humilior quam oportebat, eorum erat de Chriſto opinio, ſed tamen a nequitia libera erat, Phariſæorum autem de Chriſto opinio, erat plena multa malitia.

Hom. 15. in Matth.

† Et quinque milium,

tis, neque recordamini quinque panum † in quinque milia hominum, & quot cophinos ſumpſiſtis? Neque ſeptem

panum † in quatuor milia hominum, & quot ſportas ſumpſiſtis.

† Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis:

a *Cauete a fermento Phariſæorum & Saducæorum. Tunc intellexerunt, quia non dixerit cauendum a fermento panum, ſed a doctrina Phariſæorum & Saducæorum. † Venit*

b *autem Ieſus in partes Cæſareæ philippi, & interrogabat*

c *diſcipulos ſuos, dicens. Quem me dicunt homines eſſe*

d *filiu'm hominis? At illi dixerunt. Alii Ioannem Baptiſtam,*

e *alii autem Eliam, alii vero Ieremiam, aut vnum*

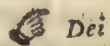
f *ex prophetis. Dicit illis Ieſus. Vos autem quem me eſſe*

g *dicitis? Reſpondens Simo Petrus dixit. Tu es Chriſtus filius*

omnibus obſeruetur.

* Chryſoſtomus. Quando Dominus de plebis opinione interrogat, omnes reſpondent. ſed omnibus diſcipulis interrogatis, Petrus tanquam os Apoſtolorum & caput pro omnibus reſpondet.

Hom. 55. in Matth.

Dei

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis. Quali dicat ex factis meis præcedentibus & doctrina deberetis ſic eſſe illuminati, quod verbum meum intelligeretis, non de pane materia li, quia de hoc poſſam vobis ſufficienter prouidere. Quod præbat duplici exemplo, in quo magnam multitudinem ſatiauerat paruo cibo, vt patuit, ſupra 14. & 15. c. & hoc eſt quod dicit. Non dum intellig. &c. & patet. Sequitur.*

2 *Tunc intellexerunt, &c. a fermento panum. Materialium ſed a doctrina Phariſæorum, quæ vocatur fermentum ratione prædicta.*

3 *Venit autem Ieſus in partes Cæſareæ Philippi. In iſta parte oſtendit ſe humanæ ſalutis præciū, & primo oſtendit ſe Dei & hominū mediator, & ſecundo hominum redemptorem per ſuā paſſionem, ibi. Et exinde cepit Ieſus, &c. Circa primum primo ponitur diſcipulorū conſeſſio, ſecundo, ex hoc ſubditur poteſtatis collatio, ibi. Reſpondens aut Ieſus. Circa primū aduertendū, quod mediator inter aliqua debet participare extrema, & iō Chriſtus qui habebat duplicem naturam in vno ſuppoſito. ſ. diuinam & humanā, vnā ſibi naturalem, aliam pro nobis aſſumptam, erat vere Dei mediator & hominū, & per cōſequēs aptiſſimus vt eſſet humanæ redemptionis præciū. Hanc autē duplicem naturam declarat in ſeipſo. Humanā per euidentem oſtenſionem, quia dicebat ſe & oſtendebat ſe filiū hominis. Aliā ex vera conſeſſione Petri pro ſe & alijs diſcipulis diuinā naturam in eo cōſitentis, quam cōſeſſionē tāquā veritatis expreſſiuam approbat Chriſtus. Dicit igitur. Venit autem Ieſus in partes Cæſareæ Philippi. Dicitur autem Cæſareæ Philippi, quia renouata & ampliata a Philippo Tetrarcha fratre Herodis. Extūc nominauit eā Cæſareā, in honore Cæſaris qui dedit ei quartā partem regni, vt refert Iosephus, & habitum eſt ſupra. Dicitur etiā Cæſareæ Philippi, ad differentiam alterius. quæ dicitur Cæſareæ Paleſtina, vbi Cornelius Centurio mās ſit Act. 10. & iſta ciuitas antiquus dicta eſt Lachis, & poſtea Dā a filiis Dan eam occupatibus, vt hñ Iudi. 18. poſtea dicta eſt Cæſareæ Philippi &*

& nunc Pelneas ſeu Palneas dicitur. In iſta at ciuitate habitabāt Gentiles & in confinibus eius, & iō ex hoc quod Chriſtus hic myſterium ſuæ incarnationis reuelauit, oſtenditur fundatio eccleſiæ in fide Gentium. ſequitur.

4 *Et interrogabat diſcipulos ſuos. Non interrogabat ignorās quod crederent vel quid reſponderent, ſed vt eorum ſideli conſeſſione conuenientius ſolidarentur in fide.*

5 *Quem me dicunt homines eſſe filium hominis? Ideſt, turbæ vulgares. Et quia de ipſo erant variæ opiniones in populo. Ideo ſequitur.*

6 *At illi dixerunt, alii vero Ioannem Baptiſtam. Cuius opinionis fuit Herodes & ſui ſequaces, vt ſupra viſum eſt 14. cap.*

7 *Alii autem Eliam. Propter zelum veritatis.*

8 *Alii vero Ie. Propter patientiam in aduerſis.*

9 *Aut vnum ex prophetis. Antiquis, ſcilicet, ſecundū quod habetur Luc. 9. vbi hñ ſic, quod propheta vnus de prioribus ſurrexit. Opinio autem omniū loquentium de immortalitate animæ, & de reſurrectione fuit, quod anima ſeparata a corpore ſit maioris virtutis, quā cōiuncta tali corpori quale nūc habemus, ſecundū quod dicitur Sap. 9. d. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam. Et ſimiliter, quod in reſurrectione homines erunt maioris virtutis. Et quia videbāt Chriſtū maiora facere miracula, quā aliquis præphetarū fecerit, iō credebant quod vnus de antiquis prophetis ſurrexiſſet a mortuis, & ſic maiora miracula faceret, quā antea feciſſet. & hoc modo motus eſt Herodes ad credendum quod eſſet Ioannes Baptiſta, vt habitum eſt ſupra. Sequitur.*

10 *Vos autem. Quali dicat, ſi alii errāt opinando falſa de me, vos tamen non debetis errare, qui tandiu mecum fuiſtis, & meam doctrinam frequenter audiuiſtis, & miracula tanta viduiſtis.*

11 *Reſpondens Simon Petrus. Tanquam principalis, inter alios pro ſe & pro alijs dedit reſponſum.*

12 *Tu es Chriſtus. Quod interpretatur vnctus, & ſic conſiteſt eius humanitatem in qua vnctus eſt oleo gratiæ præ alijs.*

13 *Filius Dei. Naturalis. ſ. & non adoptiuus ſicut alii, & per cōſequens eiſdem naturæ cum Deo patre, & ſic conſiteſt veritatem*

A a Dei viui. Ad distinctionem falsorum deorū, quos Gentes vel de mortuis hominibus, vel de sensibili materia sibi instituerunt.

b Bariona. Bene filius columbe, quia dominum pia simplicitate sequebatur, vel quia plenus spirituali gratia erat. Filius

spiritus sancti dicitur, qui ostensus est in columba, ab eo quem filiū dei viui vocauerat, & filio columbe pater reuelat, quia vna est operatio patris & filij cum sancto spiritu. Reuelat inquam mysteriū fidei, quia caro & sanguis non reuelare potuit. i. ho-

B mines carnali sapientia inflati, qui nō colūbe filij, & iō a sapientia spiritus alieni. de quibus, supra, *Alij Iohannem Baptistam, alij autem Eliam &c.*

c Tu es. non dico vocaberis, sed tu es Petrus ob fortitudinē fidei & confessionis constantiam.

d Petrus. A me petra, ita tamen vt mihi retineam dignitatē fundamenti, tu super me ordinabis lapides mundos, & abijcies leprosos.

Sicut lumē & cetera nomina, vt *Vos estis sal terra*, a domino sortiti sunt apostoli, sic Simoni a se nomen Petri dedit.

* Aug. Dixi quodam loco de Apostolo Petro, quod in eo tanquam in petra fundata sit ecclesia. Sed scio me postea sic exposuisse, quod a domino dictum est. *Tu es Petrus &c.* Vt super hunc intelligeretur quem confessus est Petrus, dicens, *Tu es Christus filius Dei viui*, ac si Petrus ab hac petra appellatus, personam ecclesię figuraret, quę super hęc petram edificatur. Harum autem duarum sententiarum quę sit probabilior, eligat lector.

* Chrysost. *Super hanc petram. i. in hac fide & cōfessione edificabo ecclesiam meam.* Hinc ostendit multos iam credituros, quod Petrus confessus fuerat, & erigit eius sensum, & pastorem ipsum facit.

* Leo Magnus. Et ego dico tibi, &c. Hoc est, sicut meus pater tibi manifestauit diuinitatem meam, ita & ego notam tibi facio excellentiam tuam. Quia *tu es Petrus. i. cum ego sim inuolabilis petra, ego lapis angularis qui facio vtraq; vnum.* Ego fundamentum prater quod nemo potest aliud ponere. Tu tamē quoque petra es, qui a mea virtute solidaris, vt quę mihi potestate sunt propria, sunt tibi mecum participatione communia.

* Clemens

NICOLAUS DE LYRA.

zatem diuine nature & humana in eodem supposito.

1 Viui. Hoc additur ad differentiam illorum qui colebantur tanquam Dii a Gentilibus, vt Hercules, Iupiter & consimiles. Fuit enim antiquorum opinio, quod quando tales excellentes persone moriebantur, ad vitam deorū transferebantur, vnde 2. Mac. 1. 1. dicitur quod rex Antiochus scripsit de patre suo mortuo. Patre nostro inter Deos translato, nos volētes eos q sunt in regno nostro sine tumultu agere &c. Ad istas ergo falsitates excludendas dixit Petrus, Dei viui.

2 Respondens autem Iesus. Hic consequenter ad confessionem deitatis subditur collatio potestatis.

3 Beatus es Simon Bar. i. filius Ioāna. Bar. enim idem quod filius. Iona autem ponitur per diminutionem subtrahēta media syllaba pro Ioanne, vnde est ibi compositio ex integro & corrupto. Vnde Bariona hic accipitur, ac si diceretur filius Ioannis, propter hoc Petrus dicitur Io. vlt. Simon Ioannis. dicitur autem hic Bea. quia confessio vera fidei ducit ad beatitudinem.

4 Caro & sanguis non reuelauit tibi. i. homo mortalis nō docuit te illam veritatem.

5 Sed pater meus. & per consequens tota trinitas, quia indiuisa sunt opera trinitatis ad extra.

6 Et ego dico tibi. Pro te & pro socijs tuis.

Quia

MORALITER.

4 Caro & san. Origen. Si ergo & nos patre nobis reuelante qui est in cęlis, quando conuersatio nostra in cęlis fuerit, confessi fuerimus

* Clemens Romanus. Simon Petrus fidei merito & integritate prædicationis obtentu fundamentum ecclesię definitus est. A petra cognominatus est Simon Petrus, vt edoceamur, Petrum Christi vicem in terris habiturum, cuius nomen & accepisse cognouimus, & eandem petram vocari supra

a In Petro omnibus respondit. b Tam altę fidei confessione. a Dei viui. Respondens autem Iesus, dixit ei: Beatus es

a Filius columbe Syriacę. b Carnalis quilibet. c Tantum arcanum. b Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi,

Qui illustrat me ntes hominum. sed pater meus qui in cęlis est. Et ego dico tibi, quia

a Tu dixisti mihi filius Dei, & ego dico tibi, cuius dicere est facere. b Id est Christum in quem credis. tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam

a Non separabunt eam a charitate mea & fide. meam, & portę inferi nōn præualebunt aduersus eam.

a Præsentis iudicij potestatem. b Ecclesię. c Quemcumque indignum remissione iudicaueris dum viuat, apud Deum indignus iudicabitur. Et tibi dabo clāues regni cęlorum. Et quodcumque liga-

tas, & omnia mortis claustra dissolueret.

* Orig. Petra est quisquis Christi discipulus est, ex quo liberunt de spiritali consequenter petra. Et super talem petrā construitur omnis ecclesiastica doctrina, & secundum hanc vitę institutio.

e Et portę. Portę inferi sunt peccata, minę, blādīmēta, hęreses, quibus infirmi ruunt in mortē, qui non vere supra petrā, sed super arenam domum professionis suę credendi sunt edificauisse. i. non simplici & vera intentione Christum sequi, sed ob terrenam quamlibet causam habitū prædixisse. Qui enim in intimo cordis amore fidem Christi percipit, quicquid ingruit extra facile vincit.

* Euseb. Ecclesia sanctorum orationibus glorificata, neque hostibus terga dat, neque ipsis ianuis mortis cedit, propter pauca verba quę Christus protulit, *Super petram ædificabo &c.* & portę inferi nōn præualebunt.

* Orig. Sed & singulę spirituales nequitie in cęlestibus portę sunt inferorum, quibus contrariantur portę iustitię. Nō autem exprimit vtrum petrę nōn præualebunt in qua ædificat Christus ecclesiam, aut ecclesię, quam ædificat super petram, tamen manifestum est, quia nec aduersus petram, nec aduersus ecclesiam portę præualent inferorum.

f Et tibi. Vt omnib. constaret, quia absque ea confessione ac fide nullus regnum cęlorū posset intrare. Qui præ ceteris cōfessus est præ ceteris donatur clauibus. Clauis sunt discernēdi scientia & potentia, qua dignos recipere, indignos excludere debet a regno, vnde subdit.

g Et quodcumque liga. Id est, quem in peccatis persistentem æternis pennis adiudicaueris, vel quē humilem & vere penitentem

7 Quia tu es Petrus. i. confessor petrę verę quę Christus est, factus.

8 Et super hanc petram. Quam confessus es. i. super Christum.

9 Aedificabo ecclesiam meam. Et portę inferi. i. persequutiones tyrannorum, & insultus & tentationes spirituum malignorum.

10 Non præualebunt ad eam. A vera fide subuertēdo. Ex quo patet, quod ecclesia nō consistit in hominibus ratione potestatis vel dignitatis, ecclesiasticę vel secularis, quia multi principes et summi pōtifices et alij inferiores inuēti sunt apostatasse a fide, pp q ecclesia cōsistit in illis personis in quibus est notitia vera, & confessio fidei & veritatis.

11 Et tibi da. Non solum pro te, sed etiam pro alijs. Sicut enim confessio Petri erat cōfessio aliorū, ita potestas hęc data Petro intelligitur dari alijs, licet Petro principalius inquātum erat aliorum capitaneus.

12 Clauis regni. Ista clauis non sunt materiales sed potestas spiritalis duplex. Vna est potestas discernendi peccatum a non peccato, sicut in veteri lege sacerdotes iudicabant inter lepram & non lepram. Aduertendum etiam, quod licet homo nō possit hoc bene indicare sine scientia, tamen scientia non dicitur clauis, sed potestas iudicandi per scientiam præhabitam, & ideo licet scientia non sit clauis, tamen necessario præexigitur ad debitum vsum huius clauis. Alia clauis est potestas admittendi ad regnum, vel excludendi, secundum verum iudicium præhabitum, quia debent indigni excludi, & digni recipi.

13 Et quodcumque liga. Quia supposito hic in terra debito vstu clauis,

rimus Iesum Christum esse Dei veri filium & nobis dicitur.

8 Tu es Petrus. Petrus enim est omnis imitator Petri.

13 Et quodcumque. Hier. Istum locum episcopi & presbyteri male

tentem absolueris, sic erit & in cælis.

A Et quodcumque ligaueris super terram. Hieronymus. Habent quidem eandem iudicariam potestatem alii apostoli quibus post resurrectionem ait. *Accipite Spiritum sanctum quorum*

re. &c. Habet etiam omnis ecclesia in psbyteris & episcopis, sed ideo Petrus specialiter accipit, ut omnes intelligant, quod quicumque ab unitate fidei & societate eius se separauerit, nec a peccatis solui, nec cælum potest ingredi. Hunc locum quidam non intelligentes, aliquid sibi sumunt de supercilio Pharisæorū, ut damnare innoxios, vel soluere se noxios putent, cū apud Deum

non sententiā sacerdotum, sed reorum vita queratur. Vnde in Leuitico ostendere se sacerdotibus iubetur leprosi, quos illi non faciunt leproso, sed discernunt qui mundi vel immundi sunt, ita & hic.

Nota Christū per se intus viuificare, ministris potestacē soluendi post vitam redditam tribuere. Non enim aliquem soluere possunt, nisi uiuat, quē soluunt. Sed ad quid soluēdi potestacē accipiunt, cum a Deo iam liberatus & viuificatus quem soluunt queritur? Dicunt quidā ministros soluere, id est, solutos demonstrare reconciliatos ecclesiæ, quos prius de crimine manifestos vel conuictos ab introitu ecclesiæ probauerāt. Alii, a quadam impotētia bene operandi, quæ post remissionē & satisfactionem adhuc remanet, & est sepe & reliquæ præcedentiū peccatorum, non tamē peccatū, ab hac purgatur. homo cum reconciliatur ecclesiæ per iudiciū sacerdotis. Ut enim in homine post febris purgationē debilitas quædā remanet quæ febris non est, a qua non cito purgatur. Sic in homine post criminalē remissionem pro qua iudiciū ecclesiæ subit, ipsius peccati debilitas remanet. Alii, veritati & euāgelio adherentes, ministros ecclesiæ a peccato soluere dicūt. Dicit enim veritas. *Accipite Spiritum sanctum quorumcumque re. &c.* De hoc iterum Au. contra quinque hæreses. Nec eos audiamus qui negant catholicam ecclesiā non omnia peccata posse dimittere. Illi enim in Petro petrā non intelligunt, & non intelligentes ecclesiæ datas esse clauēs regni cælorū,

ipū

NICOLAUS DE LYRA

* clauis, Deus illud approbat in cælis, aliter non.

1 Tunc præcepit discipulis suis. Hoc videtur esse contrarium ei quod est dictum ca. 10. quod misit discipulos, ad denunciandum aduentum suum. Dicendum, quod tunc denunciauerunt aduentum eius tanquam cuiusdā sancti propheta a Deo missi, & istud non præcipitur hic taceri, sed postquam cognouerant hic diuinitatem ipsius, ut patet ex confessione prædicta, præcepit ut eius diuinitatem aliis non diuulgaret ne vulgares homines qui viderent eum pati tam ignominiose, scandalizarentur de eorum prædicatione, sed postquam resurrexit, a mortuis, habita perfecta victoria mortis voluit hoc publice prædicari.

2 Exinde. Hic ostendit se esse mundi redemptorem per suam passionem, & hoc est quod dicitur. Exinde. Id est, postquam se ostenderit habere veram naturam diuinam, secundum quam est impassibilis, & humanam in qua poterat vere pati.

Cepit

MORALITER.

† male intelligentes, aliquid de Pharisæorū assumunt supercilio, ut vel damnent innocentes, vel soluere se noxios arbitrentur. cum apud dominum non sententia sacerdotū, sed de eorum vita queratur.

1 Tunc præcipit discipulis. Dans aliis exemplū, ut nō querāt, sed

ipfi eas de propria manu amiserūt. Hic opponit quod solus Deus Lazarum suscitauit, apostolis soluendum tradidit. Itē quod solus ei dimittere peccatum est. Ad hoc dicit, quod Deus prius Lazarum suscitauit, hoc est, quod ipse a se, non ab alio peccatum dimittit. Quod discipuli resuscitatum soluit, hoc est quod non a se, sed a Deo habent quod peccata dimittere, sic dicitur, solus Deus peccatum dimittit, Mar. 1. 2.

Quemcumque soluendum iudicaueris dum vivit, & remissionem peccatorum consequetur a Deo. ueris super terram, erit ligatum & in cælis, & quodcumque solueris super terram erit solutum & in cælis. Tunc præcepit discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Iesus Christi.

3 Exinde cepit Iesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam, & multa pati a senioribus, & scribis, & principibus sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere. Et assumens cum Petrus, cepit increpare illum, dicens. † Absit a te Domine, non erit tibi hoc.

4 dicens. † Absit a te Domine, non erit tibi hoc.

te per eam.

* Chrysostomus. Promittit se daturum quæ sunt propria Dei solius, scilicet, peccata soluere, & ecclesiam immutabilem facere inter tentationum & persecutionum procellas.

a Ut ne. Supra aduentū suum prædicare præcepit, hic ne dicant eum esse Iesum. Sed aliud est prædicare Christum, quod est commune nomen dignitatis, aliud Iesum, quod est proprium saluatoris, quasi dicat, non prodest publice prædicari maiestatem populis, qui visuri sunt me multa pati, quod tunc demum licebit, cum resurrectione potentiam deitatis ostenderit.

b Iesus Christus. Saluator, ne scandalizarentur in eo quem paulo post visuri sunt conspui & crucifigi.

* Origenes. Qui vult etiam Christum prædicatum prius ab Apostolis, dicat quoniam leuiter præmittere voluit mentionem nominis sui, ut interim facto silentio prædicationis huius, hoc ipsum quod leuiter de Christo auditum fuerat, diceretur in cordibus auditorum. Aut ita est soluēda questio, ut videatur ea quæ prius de annunciando Christo sunt dicta, non ad tempus pertinere quod fuit ante resurrectionem, sed ad tempora post futura.

c Exinde. Ecce causa prohibet prædicationis qua dicat, tunc me prædicate cum ita passus fuero, quia non ante prodest.

d Absit. Non vult Petrus destrui confessionem suam, nec putat filium Dei posse occidi.

Chry.

3 Cepit. Quia erat præordinatum a Deo Patre, quod ibi compleretur mysterium redemptionis nostræ. Illud autem quod præordinatum est a Deo infallibiliter euenit, quia licet non sit necessitas consequentis est tamen ibi necessitas consequentia. Modus autem nostræ redemptionis subiungitur cum dicitur.

4 Et mul. pa. a. Quia ab istis iudicatus est ad mortem, & præsdit traditus.

5 Et occidi. A Gentilibus, qui eum crucifixerunt manibus propriis, ut habetur Ioan. 19.

6 Et tertia die resurgere. Hoc prædixit, ut minus tristarentur de eius morte. Oportebat autem ista impleri, quia a Deo erant præordinata.

7 Et assu. eum Pe. &c. In secreto, scilicet, quia inferior non debet superiorem publice arguere.

8 Absit a te domine. Quasi dicat, indecens est, quod tu tam ignominiose patiaris.

Qui

sed magis fugiant gloriam hominum.

2 Exinde cepit. Ad hoc. n. ignominiam suæ passionis, & resurrectionis suæ gloriam prædixit, ut eius exemplo timorē passionis tolleret, & eos ad considerandum suæ resurrectionis gloriam eleuaret.

7 Et assu. eum Pe. &c. Hoc fecit Petrus ex affectu carnalis propter quod Christus dicit ei.

Vade

C * Chrysostomus. Quid mirabile est, hec pati Petrum qui de
 A his reu. lationem non suscepit? Vt enim dicas quod neque
 Hom. 55. in illa qua de Christo confessus fuerat, ex se locutus est, vide
 qualiter in his que no reuelata sunt ei, turbationem patitur,
 humana enim & terrestri cogitatione que sunt Christi cōsi-
 derans, astringebat
 turpe & indignū esse
 ei quod pateretur.

Tibi a *Vade.* Supra, om-
 nia illa gloriosa in
 futurū promissa sūt,
 non in presenti data.
 Aedificabo ecclesiā
 meam, & tibi dabo
 cla. &c. Que si statim
 dedisset, nunquam
 postea locum error
 inuenisset in eo.

Vbi supra. * Origenes. Sa-
 tana dixit ei, quasi
 De simo. e. per ignorantiam ali-
 Math. quid habenti contra
 rium Deo.

b *Quia non.* Non placet tibi, vt per mortem meam mundū
 redimam, que voluntas patris, sed carnaliter hec sapis.
 Hom. 56. in **c** *Si quis vult.* Prædicta apostolis passione & resurrectione
 Math. hortatur ad sequendum tam eos quam turbas.

* Chrysostomus. Quasi dicat, Tu dicis. *Absit a te Domine,*
 Ego autem dico tibi; quoniam non solum me prohibere a
 passione nociuum tibi est, sed neque saluari poteris, nisi pa-
 tiaris, & moriaris, & vitæ abrenuncies semper.

d *Abneget se.* Quod per vetustatem est, vt capiat quod vltra
 se est. Remotis vitis, virtus sequatur, tollat crucem suam, &
 sequatur me. Quod erat per vetustate, abnegauerit ille qui
 dicebat. *Viuo autem ego, iam non ego.* Quod vero vltra se erat, ce-
 perat. *viuit vero in me Christus.*

Gal. 2. d.

C perat. viuit vero in me Christus.

c *Tollat cru.* Scilicet, Crux tollitur vel cū per abstinentiam
 corpus, vel cum per compassi mē proximi animus affligit.
 Crucem abstinentie habuit Paulus, dū dicebat. *Castigo corpus*
meum & in ser. &c. Compassionis quoq; cum ait. *Quis infirma-*
tur, & ego non infirmor?

a A laude ad vituperium. b Sequere sententiam meam.
 c Aduersariū meū voluntari. d Offendis me volendo præire.

a Qui conuersus dixit petro. † Vade post me Sathana, scanda-
b lum es mihi, quia non sapis ea que Dei sunt, sed ea que ho-

Ego vere patior & si quis vult me imitari, renunciet voluptatibus suis.

c minum. Tunc Iesus dixit discipulis suis † Si quis vult post
d me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & se-

Faciendo hoc ex charitate.

f quatur me. Qui enim voluerit animam suam saluam facere,
 a In futuro. b Non propter vanam gloriam vel aliud quodlibet.

perdet eam. Qui autem perdidit animam suam propter
 c Cum deest persecutio, custodiatur cor, quia a pacis tempore licet viuere, licet & ambire.

g me, inueniet eam. † Quid enim prodest homini, si mūdum
 vniuersum lucretur, animæ vero suæ detrimentū patiatur?

* Chrysostomus.

Ne autem ex stimes
 quod vsque ad verba
 tantum & contume-
 lias oportet abne-
 gare seipsum, osten-
 dit ad vique ad quan-
 tum abnegare seip-
 sum oporteat, quia
 vsque ad mortem
 etiam turpissimam,
 scilicet, crucis.

f Qui enim voluerit.

11 * Origenes. Hoc
 dupliciter potest in-
 telligi, primum sic.
 Si quis amator vitæ
 præsentis parcat ani-

mæ suæ timens mori, & putans animam suam per hanc mortē
 perire, iste volens hoc mō saluare animam, perdet eam. Si quis
 contemnens vitam præsentem, vsque ad mortem pro veritate
 certauerit, perdet quidē animam suam, quantum ad vitā
 præsentē, sed quoniam propter Christum perdet eā, magis
 eam saluā faciet in vitam eternā. Alio modo sic. Si quis in-
 telligit quæ est vera salus, & acquirere vult eam ad salutem
 animæ suæ, iste abnegans semetipsum, perdit quantum ad vo-
 luptates carnales animā suam propter Christum, & perdens
 animam suam hoc modo, saluat eam per opera pietatis.

g *Quid e. p.* Ecclesia habet tempus persecutionis, habet &
 tēpus pacis. Hæc tempora designat in præceptis. Nam tem-
 pore persecutionis ponenda est anima, & tēpore pacis frā-
 genda

Tol-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui conuersus. Id est, facie versa erga Petrum, vt eum de sua tem-
 meritate efficacius argueret.

2 Dixit Petro. Id est, aduersarie in quantum per istam increpationem:
 nam volebat salutem humani generis quodammodo impedire, &
 per consequens Christo aduersabatur qui erat huius salutis nunci-
 us.

Scandalū quid sit & quom-plex

3 Scandalum es mihi. Scandalum ibi improprie accipitur, quia
 scandalum actiū proprie dictum, est dictum alicuius vel factum mi-
 nus rectum, præbens occasionem ruinæ alteri. Scandalum autem pas-
 sium, est ruina alicuius ex tali facto vel dicto. Neutrum autem potuit
 habere locum in Christo, & ideo scandalum hic accipitur pro impedi-
 mēto, quasi dicat. Scandalum es mihi. Id est, quantum est in te vis
 me a salute mundi impedire. Cuius ratio subditur.

4 Quia nō sapis ea que Dei sunt. Quærendo, scilicet, impedimen-
 tum præordinationis d. vna.

5 Sed ea. Quia illud quod dictum est, Petrus dicebat Christo motus
 ex affectu humano.

6 Tunc Iesus. Hic proponit Christus suæ imitationis exemplum.
 Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod dictum est proponen-
 do scilicet, exemplum suæ imitationis, secundo, promittit ex hoc glo-
 riam futura resurrectionis, ibi. Filius enim hominis, dicit igitur.

7 Si quis vult post me venire. Per meam doctrinam & facta
 sequendo.

8 Abneget semetipsum. Id est, affectum humanum, non solum
 meam

meam passionem non impediendo, sed etiam me in hoc imitando.

9 Et tollat crucem suam. Id est, paratus sit in animo voluntarie
 crucem portare in qua crucifigatur ignominiose. Ad hoc autē rationē
 inducit, dicens.

10 Qui enim voluerit. Hoc autē potest dupliciter intelligi. Per-
 dere enim habet duplicem significationem. Vno modo idem est quod
 amittere, & in isto sensu cum dicitur hic. Perdet eam. subintelligen-
 dum est, in alia vita, quasi dicat. Qui enim voluerit animā suam,
 id est, delictis & voluptatibus occupare in hac vita, quia hoc est vitam
 suam saluare secundum opinionem carnalium, talis perdet eam in alia
 vita, quia obligat eam ad pœnam inferni. Alio modo perdere idē est quod
 destruere, & tunc cum dicitur, perdet eam, subintelligitur in hac vita,
 & est sensus. Qui enim voluerit animam, quantum ad meritum vi-
 tæ æternæ.

11 Perdet eam. Id est, destruet corpus laboribus, & passionibus
 exponēdo, ex quibus sequitur separatio animæ a corpore. Et hoc est ani-
 mam perdere secundum æstimationem falsam carnalium, licet sit salua
 re eam secundum veritatem, secundum hunc sensum vltimū sequitur.

12 Qui autem. Hoc est propter Deum mortem sustinendo.

13 Inueniet eam. In beatitudine Deo fruendo. Et quia anima cū
 sit immortalis præponenda est omnibus corruptibilibus & transitoriis,
 ideo subditur.

14 Quid enim prodest. Quasi dicat, nihil, imo per talia perdit
 multum, quia perdit illud quod est immortale & diuinum in eo.

Filius

M O R A L I T E R.

Duo abstinē-
tiaz genera.

† *Vade post me. &c.* Quasi dicat, non debes impedire passio-
 nem meam, sed magis sequi, ideo subditur.

6 *Tunc ait discipulis.* Maximus in fermone de sancto Ioanne
 Baptista. Duo autē abstinentiæ, & crucis sunt genera, vnum
 corporale, & aliud spirituale. Vnum est a potu & epulis tem-
 perare appetitum gulæ, a delectationibus & mollissimis sua-
 utatibus coercere, & ab his que tactu, gustu, visu decipiunt
 sensum viriliter reuocare, ac violenter abstrahere. Alterū ab-
 stinentiæ & crucis genus est pretiosius atque sublimius mo-
 tus animi regere, & perturbationis illius modestiæ trāquilli-
 tate

tate placare, iræ ac superbiæ impetus quasi feram bestiam re-
 frenare, litigare quotidie contra vitia, increpare se quadam
 censura & austeritate virtutis, & rixā quodammodo cum ho-
 mine interiore conferere.

10 Qui enim vo. Id est, vitā animalem voluptatibus exponere
11 Perdet eam. Aeternaliter.

11 Qui au. Id est, a voluptatibus retraxerit. Inueniet eam. ad
 gloriam ordinatam.

14 Quid enim pro. Quasi dicat, nihil, sed multum nocet, nam
 anima rationalis imaginē trinitatis insignita preciosior est
 omnibus terrenis.

Filius

genda sunt terrena desideria. Nā quid prodest homini, &c.
 Aut quam. Nec lucra, nec timor, nec aliquid aliud retrahat a salute, quia quam commutanda homo.
 Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. Vel nihil terrenum pro anima perdita poterit homo dare.

Chrysoſtomus.
 Quid prodest. Quasi dicat, Ne dicas quod qui pericula que propter Christū imminēt effugit, saluet animam suam, id est vitam temporalem. Sed pone etiam cū anima, id est, vita temporali totum orbem terrarum, quid ex his homini erit amplius anima in perpetuum pereunte? Si n. famulos tuos videas in lætitia, te autem in malis vltimis cōstitutum, quid luerareris ex eorum dominio? Hoc etiam in anima tua reputa, cum carne lasciuente ipsa futuram perditionē expectat.

Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? Filius enim hominis venturus est in gloria patris sui cum angelis suis, & tunc reddet unicuique secundum opera eius.
 Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo.

Chrysoſtomus. Ac si dicat, Diuitias si perdidideris, poteris dare diuitias alias ad eas redimendas: animam autem perdens, non poteris animam aliquam dare, sed neq; aliquid aliud. Quid autē mirabile est, si in anima hoc contingit? Etenim hoc videtur in corpore contingere. Et si enim decem milia diademata corpori insanabiliter atrogroto circumposueris, non curatur. b Filius e. Nec durū videatur hoc pati, quia non sunt condignæ passionis huius temporis ad futuram gloriam, que re. in nobis, c Sunt quidam. Quia rudes erant Apostoli, etiam in presenti vita promittitur eis aliqua consolatio, vt certius credant de futuro.
 d In regno. In regno beatitudinis æternæ, vel ostendendo suam potestatem in præsentī ecclesia.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Filius enim. Quia inuitauerat eos ad imitandum exemplum suæ passionis, ideo ne terrentur morte corporali & transitoria, promittit eis præmium futura resurrectionis, quod complebitur in aduentu Christi ad iudicium, quia tunc resurgent homines ad vitam immortalem, et hoc est quod dicit: Filius enim. Id est, Christus verus homo.
 2 Venturus est. Ad iudicium.
 3 In gloria. Quia in forma gloriosa iudicabit.
 4 Et tunc red. Iustis gloriam animæ & corporis, aliis autem penam vtriusque. Et vt sint de futura gloria animæ & corporis magis certi, promittit

promittit eis quod aliquibus eorum ostendet in hac vita presenti quod ostendit in sua transfiguratione, vt patebit in cap. seq. & hoc est quod dicit.
 5 Amen. Id est, fideliter.
 6 Sunt qui. Scilicet, Petrus, Iacobus & Ioannes, vt videbitur.
 7 Qui non gusta. De vita presenti recedendo.
 8 Donec videant. Scilicet, apparentem eis in forma corporis gloriosa, qualem habebit post resurrectionem, cum adeptus fuerit potestatem regni, tunc et in dixit discipulis suis Matt. vi. d. Data est mihi omnis potestas in celo & in terra.

MORALITER.

1 Filius e. ho. Hieronymus. Timens, mortem, audi gloriam triumphantis, vereris crucem, ausculta angelorum ministeria

steria.
 6 Sunt quidam. Cum Christo hic stant qui pro ipso passiones patienter sustinent, & isti mortem culpæ vel gehennæ non gustant, sed cum ipso transeunt ad gloriam sempiternam.

ADDITIO I.

In capitu. 16. vbi dicitur in Postil. Signa autem temporum non potestis.
 Hæc responsio secundum expositionē postil. non vñ pertinere ad propositū. Petebāt. n. Pharisei signū de celo, in quo declararetur tēpus Christi aduentus, vt patet ex dictis suis. Dicere autē, qd hoc non possent cognoscere per constellationes siderū seu per faciē celi, nihil vñ ad propositum facere cum ipsi super naturalia signa petebant, non signa quæ secundū cursū temporū naturalē apparēt. Vñ iste passus melius exponitur per Chry. super Mat. vbi sic ait. Sicut ergo in celo aliud quidem est signum serenitatis, aliud pluuie, ita & in me putare oportet. Nam nunc in primo aduentu signis quæ in terra sunt opus est, quæ autē in celo sunt, cōseruant tempore secundi aduentus, qñ virtutes celorū mouebuntur, hæc Chrysoſt. Quæ quidem expositio proprie videtur applicari proposito, vt patet seriem literæ bene intuenti.

ADDITIO II.

In eo. ca. vbi dicitur in Posti. Et ideo licet scientia non sit clavis, tamen necessario præexigitur.
 Licet scientia discernendi peccatū a peccato secundū magistrū in 4. di. 18. sit clavis, nō tñ in hoc tenetur cōmuniter a doctorib. vt ibidē tractatur. Nam prout cōter tenetur, in sacerdotis ordinatione non infunditur habitus scientiæ de nouo, sed imprimis sacerdotalis character, in quo fundantur hæc due potestates. s. discernendi & ligandi seu soluēdi, quæ quidē potestates vnū sūt in radice, sed distinguuntur penes earum actus. Qd at dicit postilla tor, qd sciētia necessario præexigitur ad debitum vsum clavis, nō vñ verum. Quamuis. n. clauis ecclesiæ recipere non debeat, nisi habēs scientiæ habitum conuenientē seu sufficientē ad executionē huius potestatis, ex hoc tñ non sequitur, quod si sacerdos non habeat talē scientiā, quod nō habeat clauis. Eſset. n. maxime periculosum, cū quamplurimi & innumerabiles sacerdotes curā animarum habentes, talē scientiam non hēant, vt quotidie cōstat per experiētiā, & sic tales nec ligarent, nec soluerent, quod crudelissimum

lissimum esset opinari. Hoc tñ manifeste sequerēt ex dictis Post. dicētis, qd sciētia necessario præexigit ad debitum vsum clauis. Nihil autē est sine eo, quod necessario præexigitur. Vnde vñ dicē dū prout dictum est, si quod sacerdos de congruitate debet habere sciētia sufficientē, non tamē de necessitate. Et sic sacerdos, qui non habet talē sciētiam actualiter nec habitualiter, potest tamen vti clauium potestate, sm quam ligat & soluit tanquam habēs diuinam potestatem, vt index ecclesiasticus. Quod intelligendum est semper clauis non errante.
 REPLI. In ca. 16. vbi dicitur. Signa autem temporum scire non potestis. Quod exponit postil. ad intentionē beati Hiero. glo. or. & aliorum. Burg. autē adducit expositionē Chryf. & ob hoc abiicit expositionē postil. sine ratione, quasi eiusdē passus non possint esse plures expositiones, fidei tñ veritate per omnia seruata. Cū. n. postil. dicit, quod signa tēporum in diuina præsciētia definitorum non possunt sciri ex his quæ in celestibus corporib. sūt, intelligit et si fiat præter cursum communē naturæ, de qua ratio redditur, quia huiusmodi tēpora aduentus Christi & signa, nō dependent ex his quæ in corporibus celorum fieri possunt, sed ex diuina præsciētia. vnde etiam celi ortum habuerunt.
 In eo. c. vbi circa collationē clauium postil. dicit, licet sciētia nō sit clavis, tñ necessario præexigit, de quo dicto Bur. magnū facit strepitū, imponēs postil. falsum, sed falsē. Nā Postil. non dicit sciētia necessario præexigi ad susceptionē clauium, nec ad vsum clauium, sed declarādo sic dicit sciētia necessario præexigi ad legitimum & debitum vsum earū, & sic Bur. in fine huius corruptorii venit in eandē sententiā cū postil. dicens vsum clauium sequi clauē, clauē tñ nō errante. vbi igitur clavis errat, certum est vsum non esse legitimum, vtendo autē auctoritate discernendi absque sciētia & discretionē, cōmittitur error. Ad euitādū igitur errorē necessario præexigitur discretio quæ sciētia dici pot nō clavis, quæ est sententia postil. bene visa, non truncatim. Qd autē dicit Bur. de identitate clauium in radice, & earum secundum actus distinctionē, habet tractari lib 4. di. 18. & 19.

C A P. XVII.

Mar. 9. 2. Luc. 9. d.

ET post di. Marcus dicit, sed Lucas octo. Hi ergo ponunt medios. Lucas addit & primum quo promissit, & extremum quo compleuit. Et illi post sex mundi ætates quiescendum ab omni labore, & hic octavo tempore designat esse resurgendum. Tres dicit, quia qui fidem trinitatis firmiter seruauerint, in æterna visione gaudebunt. In motem etiam secundum Lucam oraturus, quia qui resurrectionem expectant, mentes, in excelsis habitare, & precibus cõtinuis debent insistere. Seorsum quia iusti & nunc animo sunt ab impijs separati, & in futuro omni modo separabuntur, cum abscondet eos in abscondito faciei sue a contur. hominum.

Psal. 30.

Hom. 57. in Math.

C

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XVII.

ET post di. Fundata ecclesia gentium in fide præced. ea. hic ponitur eiusdem foundationis confirmatio. Et diuiditur in duas partes, quia primo declarat gloriam futuræ resurrectionis, & secundo efficaciam suæ passionis, ibi: *Conuersantibus autem.* Procedit autem hoc modo, ordine, sc. licet, retrogrado ad præcedens capit. ut continuet principium huius cap. ad finem præcedentis, ubi promiserat gloriam futuræ resurrectionis, ut visum est. Prima diuiditur in duas partes, quia primo ostenditur gloriæ futuræ resurrectionis, secundo ex hoc subditur solutio duplicis quæstionis, ibi: *Et interrogauerunt discipuli.* Prima in tres, quia primo ad declarationem futuræ resurrectionis describitur Christi transfiguratio, secundo subiungitur huius transfigurationis testificatio. ibi: *Et ecce apparuerunt.* tertio circa hoc ponitur discipulorũ instructio, ibi: *Et descendit illis.* Circa Christi transfigurationem euangelista notat quatuor, videlicet, tempus determinatum, consortium, locum & modum. Quantum ad tempus, dicit sic: *Et post di.* Scilicet, a promissione præcedenti discipulis facta, quæ dixit: *Sunt quidam de hic stantibus, &c.* Considerandum tamen, quod Lu. 9. dicit *post dies octo,* quia Mattheus nõ computat diem in qua Christus fecit eis promissionem, nec ultimam in qua transfiguratus est, sed cõputat tantũ tempus intermedium, & ideo secundũ veritatẽ computando totum tempus a promissione facta vsq; ad transfigurationem, transfiguratio fuit in octaua die. Ratio autem huius sũt, quia ista transfiguratio facta est ad ostendendum discipulis gloriã futuræ resurrectionis, illa autẽ erit in octaua ætate mudi, & propter hoc figurata est hic per octauam diem. Prima enim ætas mudi fuit ab Adã vsque ad Noe, secunda a Noe vsq; ad Abrahã, tertia ab Abrahã vsque ad Dauid, quarta a Dauid vsq; ad trãsmigrationem Babylonis, quinta a trãsmigratione Babylonis vsque ad Christũ, sexta a Christo vsque ad finem mundi. Istæ autem sex ætates accipiuntur secundũ diuersos status viuẽtiũ in hoc mudo. Septima autẽ accipitur secundũ statũ animarum quiescentium in paradiso, & nõ incipit ab ascensione domini quando eis celsũ patuit, & durabit vsque ad iudiciũ, & ideo ab ascensione domini currit cũ sexta ætate quantum ad similitudinem temporis. Octaua etas erit resur-

Transfiguratio quare facta octauo die &c.

Ætates mundi in iustis & s. &c.

Mar. 9. 2. Luc. 9. 2.

M O R A L I T E R.

Et post dies sex. Origenes. Sex diebus factus est visibilis mundus

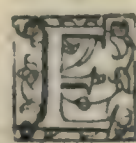
& vana gloria mundus fuit Apostolorum chorus. **D** *Transfiguratus.* Speciem quam habebat per naturam ostendit non amittens carnem quam assumpserat voluntate. Illud autem corpus quod habuit per naturã, dedit discipulis suis in cœna, non mortale, non corruptibile.

Quæ dederunt pulis in Serm. Surrecti

C A P. XVII.

ET post dies sex assumpsit Iesus petrum & Iacobum & Ioannem fratrem eius, & t duxit illos in montẽ excelsũ seorsũ, & trãsfiguratus est ante eos. Et resplescit facies eius sicut sol, vestimẽta autẽ eius facta sunt alba sicut

a b c d e

ET post dies sex assumpsit Iesus petrum & Iacobum & Ioannem fratrem eius, & t duxit illos in montẽ excelsũ seorsũ, & trãsfiguratus est ante eos. Et resplescit facies eius sicut sol, vestimẽta autẽ eius facta sunt alba sicut

Non habet clarior quod cui comparet. *Sancti quicunque baptizati eius Christum induistis.*

similitudinem non substantiam, partem non plenitudinem transformationis miraculose explicauit. **d** *Resplenduit facies.* In exemplum futuræ beatitudinis & claritatis, quam videbunt iusti, prius sublati impijs. **e** *Vestimenta autem, &c.* Facta sunt alba quod non ante, quia nondum apparuit quod erimus, sed cũ apparuerit, similes ei erimus. Marcus ait, quales fullo sup terrã nõ potest facere. Idest, Deus in hac vita, tam claras nequit facere quia nullus sine peccato. Nullus mundator sui in terra faciet, qd Deus in cœlo, mundans vestem suam ab omni inquinamento. Fullo est doctor animarum, vel mundator sui corporis.

Et ecce.

resurgentiũ, & sic patet, quod bene significatur hic per octauam diem & sic patet tempus conueniens huius transfigurationis. Cõfortiuõ autem notatur cum dicitur.

2 *Assumpsit Iesus, &c.* Isti enim tres sunt assumpti ad videndũ gloriã futuræ resurrectionis propter prerogatiuã eminentiæ specialis inter alios. Petrus enim pp feruorẽ fidei erat inter alios principalis, pp quod & principaliter datæ sunt ei clauis ecclesiæ, ut patet in præcedenti ca. Ioannes autẽ excellebat in prerogatiua virginitatis, pp qd erat inter alios Chro magis familiaris. Iacobus autẽ inter alios discipulos primus sustinuit martyrium propter Christũ, ut hñ Act. Considerandum tamen quod beatus Ambro. super Luc. & Aug. super epistolã ad Gal. videntur dicere, qd Iacobus iste qui fuit in trãsfiguratione, fuit ille Iacobus qui primo rexit ecclesiã Ierofolymitanam, & ille nõ fuit frater Ioannis, & filius Zebedæi sed filius Alphei. Sed dicendũ quod cũ textus expresse dicat istũ fratrem Ioannis, & per cõsequens filiũ Zebedæi, qd Aug. & Amb. nõ loquũtũr asserendo, sed magis opinionem aliorũ referendo. Si tñ loquerent asseritiue, non esset curandũ de dictis eorum, quia sacra scriptura expresse dicit cõtrariũ, sicut hic. Vnde Aug. in episto. ad Vincentiũ Donatistã dicit de doctrina sanctorũ quæ est extra scripturã canonicã. Hoc genus scripturarũ ab illis quæ canonicæ nominantur distinguendum est, non. n. ex eis ita testimonium proferendũ, ut cõtrariũ sentire nõ liceat, maxime vbi aliter senserunt quã veritas se habeat, nos in illo genere sumus, ut non dedignemur et ab apostolo dictũ suscipere, si quid aliud sapiti. Deus illud reuelauit. Consequenter euangelista designat locum di.

3 *Et duxit il. in mon. excel.* Ad designandum quod illi sunt apti ad contemplandum cœlestia, qui eminent in contemplatiua vita. Subdit autem.

4 *Seorsum.* Ad denotandum quod contemplatiui debent esse a tumultu secularium segregati. Consequenter describit trãsfurationis modum di.

5 *Et transfiguratus est.* Non quod mutauerit lineamenta corporis vel figuram, sed propter claritatis vultus eius immensitatem, & hoc est quod subditur.

6 *Et resplescit.* Ad cuius euidentiã cõsiderandũ, qd anima Christi a principio creationis fuit gloriosa per apertã visionem & perfectã fruicio-

mundus. igitur qui transcendit omnes res mundi visibiles, potest excelsum montem ascendere & aspiciere gloriam verbi Dei.

Et ecce

Ca Et ecce. Quales vel qd loquuti, Lucas dicit. Vifi in maieftate, & dicebat excessum eius que cōpletur erat in Ierusalē. i. passionem & resurrectionē. Significant oracula legis & prophetiæ, quæ in domino completa, & nunc doctis & in futuro omnib. electis parebūt. Et bene vifi in maieftate, quia tūc apertius vfi quāta dignitate veritatis ois diuinorū nō solū sensus, sed et sermo fuerit prolat⁹. Vel Moyse & Elias signant oēs cum Christo regnatos. Mortuus Moyses, mortuos. Elias viuus, eos qui viu inuenientur. Quibus conuenit in maieftate videri pro gloria quā habebunt, & excessū memorare, quia vnica materia laudis fit fidelib. passio Christi. Et quia gustata dulcedine celesti vilescunt infima, Petrus vifa dñi, & sanctorū maieftate, solis his perpetuo vult hærere dicēs: *Bonū est nos hic esse, faciamus hic*, &c. Secundum alium euangelistā nesciebat quid diceret, in eo q. in celis tabernacula querit, vbi nulla aduersitatis aura est timenda, q. a Deus omnipotēs tēplum eius est & agnus. Sed in hoc sciebat quid diceret, *bonum est nos hic esse*, quia vere solum hominis bonum est intrare in gaudium domini sui. Quod si Petrus videns glorificatam humanitātē tanto afficitur gaudio, vt nunquam velit ab eius intuitu secerari, quid putādum est de his qui diuinitatem videre meruerunt?

B Tertullianus. Dominus quōque in secessu montis etiā vestimenta luce mutauerat, sed lineamenta Petro agnoscibilia

scibilia seruauerat. Vbi et Moyse & Elias, alter in imagine D carnis nondum recepte, alter in veritate nondum defuncte, eandem tamen habitudinem corporis, etiam in gloria perseuerare docuerunt.

* Idem. Merito etiam in carne se Dominus ei (Moyse) ostendit collegæ ieiuniorum suorum, nō minus & Eliæ. Nam & Elias hoc primum q. famem fuerat in precatus satis iam se ieiunius vouerat. *Viuu*, inquit, *Dominus*, cui assisto in conspectu eius, si erit vos istis annis & imber.

Lib. adu. phisicos.

3. Reg. 17.

E Sermone de trāsfiguratione.

a *Vt ostendat cum esse quem lex & prophetæ promiserunt.*
b *Legislator.*
c *Eximius prophetarum.*
a *De passione eius & resurrectione.*
b *Oblitus regnum non in terra, sed in celis esse promissum, nec mortali carne circumdatos posse intrare.*
a *His non respondet dominus, ostendens non improbum esse sed inordinatum quod cuperet.*

a *cut nix. Et ecce apparuerunt illis Moyses & Elias cum eo loquentes. Respondens autem Petrus dixit ad Iesum, Domine, bonum est nos hic esse, si vis faciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, Moyse vnum, & Eliæ vnum. Adhuc eo lo-*

* Damascenus. Moyses quidem gloria externa aduentante glorificatur, at Dominus Iesus haudquaquam ascitium gloriæ ornamentum habebat, verum ex insita diuinæ gloriæ claritate manans.

b *Domine bonum est, &c.* * Euthymius. Cū Petrus vehementer præceptorem amaret, nec vellet eum ire in Ierusalē, ne pateretur, palam quidē non audet eū prohibere, ne rursus increparetur. Vifo autem q. mons magnam haberet securitatem, v. p. in insidiatoribus incognitus, simul autē Moysem & Eliam idoneos qui vlciscerentur, (nam ille plurimas gentes deuicerat, hic vero ignem super quinquagenarios de celo detraxerat) consulit illi, dicens, *bonum est nos hic esse.*

c *Adhuc eo lo.* Vt discat qui tabernaculum quæsiuit in resurrectione non tegmine domorum, sed spiritus sancti gratia protegendos esse.

Ecce

NICOLAUS DE LYRA.

fruitionem. Verumtamen ex diuina dispositione iiebat, vt gloria animæ non redundaret ad corpus, vt sic corpus esset passibile & mortale ad implendum precium redemptionis humanæ. Et eodē modo ex diuina ordinatione factum est, vt gloria animæ redūda ret ad corpus in hora trāsfigurationis. vt ostenderetur discipulis gloria tu. uræ resurrectionis non tantum animæ sed corporis, vt lic animaretur ad sequendum Christum in acerbitate passionis, ad quod eos inuitauerat in ca. præced. Et sic patet, quod claritas illa in transfiguratione fuit claritas gloriæ quantum ad essentiā, sed non quantum ad modum, quia fuit eiusdem rationis cum illa claritate quæ est in corporibus gloriosis, sed non fuit ibi per modū qualitatis permanentis, sicut est in illis, sed per modū passionis trāsuentis, & iō illa claritas non debet dici dos gloriæ, quia dos de sua rōne importat qualitātē permanentē. Et est simile de lumine eleuante aīam Pauli ad videndū in raptu diuinā essentiā quod fuit ei, idē rōnis cū lumine eleuante animas beatorū. Verumtamen, q. nō fuit in Paulo per modū qualitatis permanentis, sed per modū passionis transeuntis, ideo ex tali eleuatione siue visione non fuit Paulus beatus, quia beatitudo importat permanentem.

1 *Et ecce. Hic ponit trāsfigurationis testificatio. Et primo testificatio humana, secūdo diuina, ibi. Adhuc eo loquēte.* Primā in duas q. primo ponit testificatio eminentiū virorum in ve. Test. secūdo eminentiū in nouo ibi. *Respondens autem Petrus.* Dicit et go primo quod Moyses, & Elias apparuerunt illis, hoc est ipsis discipulis.
2 *Loquentes cum eo.* De quo autē loqueretur, Lucas exprimit 9. c. dicens, quod loquebant cū Iesu de excessu quē expleturus erat in Ierusalē, q. quidē excessus fuit in sua passione, in qua sustinuit dolorē excelsiū & ignominā excelsiū pp amorem excelsiū ad nos. Ratio autē quare Moyses & Elias magis apparuerūt quā alij, fuit quia Moyses erat legislator, & Elias maximus emulatoꝝ p honore diuino, secūdo q. de eo scribit 3. Reg. 19. *Zelatus sum pro domino ex cœlum.* & iō per testimonium istorū apparuit, quod Christus nō erat dissolutor legis vt imponebāt sibi iudici

dei sed magis adimpletor. Similiter nec blasphemator diuini nominis, vt iponebāt ei Iudei, q. dicebat se filiū Dei, sed magis cōfessor veritatis. Cōsiderandū et, q. Moyses & Elias nō fuerūt ibi secūdu apparenti phantasticā, sed secūdu veritatem, q. Elias fuit adductus ibi de loco quodā eminenti ad quē fuerat raptus, vt hī 4. Reg. 2. & sic apparuit ibi in aīa & corpore. Moyses autē fuit aduētus ibi de limbo sanctorū patrū, nō quia surrexerit, sed quia aīa apparuit ibi, in quodā corpore sibi adaptato, sicut apparēt angeli in corporib. assumptis. Per hoc et ostenditur, q. Christus erat dominus vitæ & mortis, quia habebat testimonium ab Elia qui erat adhuc viuus & a Moyse qui iam fuerat mortuus.

3 *Respondens.* Hic ponit testimonium apostolorum qui fuerunt eminentes in no. Test. Ad cuius euidentia sciendū, q. beatitudo essentialiter cōsistit in aspectu claro ipsius diuinitatis & pfecta ei⁹ fruitione, accidētaliter autē cōsistit in aspectu humanitatis Christi & delectatione cōsequēter per quā sicut per instrumentum coniunctū diuinitati sunt sancti adducti ad gloriā. Isti autē apostoli qui admisi fuerunt ad videndum transfigurationē Christi, non viderunt ipsius diuinitatē, sicut Paulus in raptu, sed tantum eius humanitātē in forma gloriosa, & tamen in eius aspectu fuerūt sic delectati, quod voluissent ibi perpetuo manere, propter quod dixit Petrus. *Domine, bonum est nos hic esse.*

4 *Faciamus hic tria.* Ad manendum scilicet hic continue.
5 *Tibi vnum.* Nō loquitur de tabernaculo faciēdo pro se & socijs suis, quia volebat cū Christo esse in suo tabernaculo, & socij sui cū alijs duobus. Lucas autē dicit, qd loquebat Petrus nesciēs qd diceret. Sicut. n. ex magnitudine passionis, vt timoris, vel amoris aliquis prorumpit in aliqua verba sine præmeditatione, ita similiter ex magnitudine deuotionis & delectationis ex parte dixit Petrus illa verba, quæ tñ non erant rationabilia, q. in solo aspectu humanitatis Christi non cōsistit beatitudinis essentia, vt iā dictum est, & ideo illud non dēbat sufficere pro finali beatitudine.
6 *Adhuc eo.* Hic ponitur testificatio diuina. Sic enim in baptismo Christi, in quo consistit regeneratio & principium vite

MORALITER.

1 *Et ecce appa.* Origen. Si quis intelligit spiritualementem legem cōuenientem sermonibus Iesu, & in prophetis absconditam Dei sapientiam, ille videt Moyse & Eliam in gloria cum Iesu.
2 *Domine bonum est nos hic esse.* Scilicet in contemplationis dul-

cedine.
4 *Faciamus hic tria tabernacula.* Quæ contemplatiuus moraliter facit quando legem & prophetas & euangelium practice legendo disponit, scilicet corde credendo, ore confitendo, & opere adimplendo.

Tom. 5.

Ecce

A *Ecce nubes*. Sicut baptizato domino, sic & clarificato mysterium sancte Trinitatis ostenditur, quia gloriam eius quam in baptismo contemur credendo, in resurrectione laudabimus videndo. Spiritus sanctus ibi in columba hic in nube lucida. Quia qui mo simplici corde fidem tenet, tunc aperta visione quod crediderit

† De conf. dif.
3. c. fn.
Homil. 57.

contemplabitur, & ea gratia quae illustratur, protegetur. * Chryl. Cum dñs comminatur, nubē tenebrosam emittit, sicut in Sina. Hic autem quia non terre volebat, sed docere, nubes apparuit lucida.

B *Et ecce vox*, &c. Quia imprudenter quaesivit responsionem domini non meruit. Sed vox patris de filio testatur, docetque Petrum, & in eo ceteros veritatem.

C *Hic est filius*. Moyses & Elias sunt serui, & nobiscum debent in cordibus domino preparare tabernaculum.

D *Ipsam audite*. Hoc iam pater precipit, quod Moyses incarnationi testimonium dans praedicat: *Prophetam susci.* &c. Quasi diceret. Iste est quem Moyses promisit.

E *Et audientes discipuli ceciderunt in facie*. Altiozem enim sensu vnam vtriusque intellexerunt deitatem. Timuerunt, vel quia se errasse cognouerunt, vel quia nubes operuit eos, vel quia vocem patris audierunt.

F *Surgite nolite*. Pulso metu, doctrina datur, quo manente non audiretur.

G *Leuantes autem oculos suos neminem*, &c. Ablata nube vident Iesum, & Moysen & Eliam euauisse, quia postquam legis & prophetarum umbra discessit, quae velamento suo apostolos texerat, verum lumen in euangelio reperitur.

H *Nisi solum Iesum*, &c. Si enim Moyses & Elias cum Iesu perseverassent, vox patris videre incerta, cui potius dedisset testimonium.

Simonium.

I *Nemini dixeritis nisi*, &c. Ne gloria futuri regni preostensa incredibilis esset, & apud iudeos sequens crux scandalum faceret.

K *Quod Eliam oporteat pri.* ve. Traditio Pharisaeorum est iuxta Malachiam prophetae, quod Elias veniat ante aduentum

A *quente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube dicens: Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene*

B *complacui, ipsum audite. Et audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valde. Et accessit Iesus, & tetigit*

C *eos, dixitque eis: Surgite nolite timere: Leuantes autem oculos suos neminem viderunt, nisi solum Iesum. Et descendentes illis de monte praecipit Iesus dicens: Nemini dixeritis visionem donec filius hominis a mortuis resurgat. Et interrogauerunt eum discipuli, dicentes. Quid ergo scribae dicunt, quod Eliam oporteat primum venire? At ille respondens, ait illis: Elias quidem venturus est, & restituet omnia. Dico autem vobis, quia Elias iam venit,*

D *si hic est Christus, oportebat Eliam praeveneri. Est igitur solutio quam Christus inducit, Elias quidem venturus est, & restituet omnia. Ne autem existimes eum in sermone errasse, si quando dicit Eliam venturum, & quandoque venisse. Cum enim dicit, venturus est, de ipso Elia in propria persona loquitur, qui tunc inuenitur, quod est conuolueret corda patrum ad filios, id est, Iudaeorum ad Apostolos.*

E *Tertullianus. Helias autem non ex discessione vitæ, sed ex translatione venturus est, nec corpori restituendus, de quo non est exemptus, sed mundo reddendus, de quo est translatus, non ex postliminio vitæ, sed ex supplemento prophetiae, idem & ipse & sui nominis, & sui hominis.*

F *Omnia. Vtque illa quae propheta praedixit, id est, corda patrum ad fidem filiorum, & econverso restituet, et hoc quod mori debet, & soluet scilicet morietur, ut in Marco apertius demonstratur.*

G *Aug.*

H *Aug.*

I *Aug.*

K *Aug.*

NICOLAUS DE LYRA.

Spiritualis apparuit tota Trinitas, filius in carne, pater in voce, spiritus sanctus, in specie colubae, ita similiter conueniens fuit quod appareret in transfiguratione, per quam ostensus est terminus, seu perfectio vitae spiritualis, videlicet gloria futurae resurrectionis, & ideo sicut filius apparuit ibi in carne, decorata tamē claritate gloriae, ita spiritus sanctus in lucida nube, per quam significata est plenitudo veritatis in Christi praedicatione propter quod dictum est.

1 *Hic est filius*. Scilicet naturalis, alij autem sunt adoptiui.

2 *In quo mihi*. in quo diuinum beneplacitum complebitur redemptione mundi. Sequitur.

3 *Ipsam au.* Pater autem apparuit in voce.

4 *Et audientes di. ceci. in fa. su. & timue. valde.* Hoc autem factum est ad declarationem humanae fragilitatis iuxta excellentiam diuinam maiestatis.

5 *Et accessit.* Ad consolandum eos.

6 *Et tetigit eos.* Familiariter & dulciter eos consolando. Sequitur.

7 *Leuantes au. oculos suos, &c.* Quia Moyses & Elias iam recesserant, reducti voluntate diuina ad loca unde fuerunt abducti.

8 *Et descendentes illis de monte praecipit Iesus, &c.* Hic ponitur, disciplinorum instructio de visione praehabita, quia praecipit eis Iesus, ne visionem praedictam alijs diuulgarent ante resurrectionem suam.

MORALITER.

† *Ecce nubes lucida.* i. cognitio vera, ideo subditur.

1 *Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui.* &c.

4 *Et audientes, &c.* Nam sic illuminati venerant Dei maiestatem.

† *Nemini dixeritis, &c.* Quia diuina mysteria non sunt semper, sed loco & tempore debitis publicanda.

† *Quid ergo scribae dicunt quod Eliam oportet primo veni.* &c. Sicut est

ne alij audientes Christum eis apparuisse in forma gloriosa scandalizarentur, postea videntes ipsum pati tam ignominiose.

9 *Et interrogauerunt eum.* Hic ponitur solutio duplicis quaestionis subortae ex praedictis. Secunda ponitur, ibi. Et cum venisset ad turbam.

Circa primum aduertendum, quod discipuli audierant a Pharisaeis & legisperitis, quod Elias debet venire circa mundi consummationem ut habetur Malach. ult. & ideo quia Eliam viderant, credebant finem mundi propinquum, non mirabantur tamen, quod ipse ita cito recesserat, & nihil docuerat, vel praedicauerat, cum tamen scriptum sit Malach. ult.

quod deberet conuolueret corda patrum ad filios, & ideo quarebant intellectum huius, quomodo sit intelligendus eius aduentus ante Christum. Et Saluator breuiter respondet, quod duplex ipse est aduentus. Vnus ad iudicium in fine mundi, & hunc praevenerit Elias in propria persona praedicando Iudaeis, & conuertendo ad Christum, & falsitatem Antichristi detegendo, & hoc est quod dicit.

10 *Elias quidem venturus est.* In fine mundi. s.

11 *Et restituet omnia.* Quia omnes Iudaei qui tunc inueniuntur, ad Christum conuertentur. Alius est aduentus ipse Christi in mundum, qui iam praecessit, & hunc praevenerit in spiritu Elias. i. Ioannes Baptista, qui habuit zelum veritatis sicut Elias, & hoc est quod dicit Saluator.

12 *Dico autem vobis quia Elias iam venit.* i. Ioannes baptista qui venit in spiritu & virtute Elias, ut habetur Luc. i.

E *Aug.*

est duplex aduentus Christi, ita & duplex Elias. Sin spiritu & persona, praedicator autem euangelij gerit officium vtriusque, nam disponendo populum ad suscipiendum Christum per gratiam venientem gerit officium primum sicut Ioannis Baptista. Disponendo vero populum ad suscipiendum Christum iudicem veterum gerit officium secundum. s. Elias personaliter. *Et cum venisset ad turbam, &c.* Sequitur.

A * Augustinus. Restituet omnia, idest, eos quos Anti-christi persecutio turbauerit, vel ut ipse restituat moriendo, qua: debet.

a Tunc intellexerunt, &c. Et iudicio passionis suæ quam sæpe dixerat, & præcursoris sui quam completam videbant.

b Et cum venisset.

Loca rebus cõgruunt. In monte orat, transformatur, alicana maiestatis aperit, inferius turba occurrit, miseros audit, infirmos confortat, docet, castigat.

c Quia lunaticus est. Hunc Marcus surdum & mutum dicit quæ Matthæus lunaticum.

B Non quod luna dæmonibus feruiat, sed dæmon lunæ cursum obseruans corripit homines, vt per creaturam infamet creatorem.

* Orige. Medici loquatur quæ voluit, quæ nec immundum spiritum arbitrantur, sed corporalem aliquam passionem, & dicunt, humida moueri in capite secundum aliquam passionem ad lumem lunare, quod humidam habet naturam. Nos autem qui euangelio credimus, dicemus hanc passionem immundum spirituum in hominibus operari. Obseruat. n. quædam schismata lunæ, & sic operatur, vt ab obseruatione lunæ pati homines mentiatur, & per hoc culpabile Dei creaturam ostendat. Sic & alii dæmones secundum aliquam stellarum schismata insidiantur hominibus.

Typice. Lunaticus est qui per horarum momenta mutatur in vitia, nec perstat in incepto, sed crescit & decrescit, & nunc in ignem libidinis vel iræ fertur, nunc in aquas cupiditatis, quæ non valent extinguere charitatem.

d Cadit in ignem. * Chrysostomus. Considerandum est,

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et non cognouerunt eum. Id est, facta eius & doctrinam non approbauerunt, quia Pharisæi & legisperiti baptismum suum & doctrinam contempserunt. Herodes autem de eorum consilio, vt probabiliter creditur, eum in carcerauit.

2 Sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt. Ipsum in carcerando & interficiendo.

3 Sic & filius passurus est ab eis. Quia per consilium Pharisæorum captus est & morti adiudicatus, & manibus crucifigentium ipsum traditus.

4 Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo, &c. Hic ponitur solutio secundæ quæstionis. Et primo ponitur quæstionis occasio, secundo, quæstionis dissolutio, ibi. Tunc ascenderunt. Circa primum considerandum, quod alij tres discipuli videntes, quod non essent admissi ad secreta Christi, sicut alij tres discipuli prædicti, aliquod humanum passum incurrerunt quendam motum turbationis & inuidiæ, sicut clarius videtur capitulo sequenti, & ideo ex hoc factum est, quod in absentia Christi non habuerunt tantam virtutem demones expellendi sicut ante, & propter hoc quendam demoniacum per lunctiones afflicto eis oblatum non potuerunt curare. Alia autem causa fuit incredulitas patris, qui per se esse non credebat, sed Christus adueniens ipsum solo verbo curauit, & hoc est quod dicitur. Et cum venisset ad turbam. Rediens de monte, ubi fuerat transfiguratus.

5 Accessit ad eum homo. Duplici enim de causa demon aliquando secundum varietatem lunæ affligit hominem magis quam alio tempore,

MORALITER.

† Domine miserere filio meo quia luna est. Per quem instabilis designatur, sicut dicitur Eccle. 27. b. Stultus vt luna mutatur, ideo sequitur.

Nam

est, quod nisi prouidentia hic homo esset munitus, dudum perisset. Dæmō enim qui ipsum in ignem & aquam mittebat, interfecisset eum omnino, nisi Deus eum refringisset.

e Et obtuli, &c. Latenter accusat discipulos, cum sepe impossibilitas curandi non ex vitio curantium, sed eorum qui curandi sunt pronentat.

a Amauerunt. Spreuerunt decollauerunt. Pharisæi enim consenserunt.

& non cognouerunt eum, sed fecerunt in eo quæcumque

a A Iudæis Herode consentiente.

a voluerunt. Sic & filius hominis passurus est ab eis Tunc intellexerunt discipuli, quia de Ioanne Baptista dixisset eis. Et

b cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo & genibus prouolutus ante eum, dicens. † Domine miserere filio meo,

a Deprecans exponit omnia incommoda ægroti.

c quia lunaticus est, & male patitur. Nam sæpe cadit in ignem,

a In aquam voluptatis quæ emollit.

d & crebro in aquam. Et obtuli eum discipulis tuis, & non potuerunt curare eum. Respondens autem Iesus, ait. † O gene

f ratio incredula & † peruersa, quousque ero vobiscum? Usquequo patiar vos? Afferte huc illum ad me. Et increpauit illum Ie

a Per ipsum Iudæos arguit. b Euerum non dæmonem, vt ostenderet traditum esse immundo spiritui propter peccatum suum vel paritum.

h sus, & exiit ab eo dæmonium, & curatus est puer ex illa hora.

a Quia ibi nullus morbus prouidet, ubi omnipotentis interuenit manus.

i Tunc accesserunt discipuli ad Iesum secreto, & dixerunt. Quare

k nos non potuimus eicere illum? Dicit illis Iesus. Propter in-

litis. Vnde addit. Afferte illum huc ad me.

i. Et exiit ab eo dæ. Marcus dicit de isto, quia cum vidisset dominum, statim spiritus conturbauit eum, & elisus in terra volutabatur spumans, & dno iubente vt exeat, clamans & discerpens exit, quia sæpe dno conuerti ad dominum post peccata volumas, magis a diabolo impugnamur, vt vel odiu virtutis incutiat, vel expulsiōis suæ vindicet iniuriā. Exiturus discepit, & furenti clamore intuentes terruit, quia plerumque dno de corde expellitur, acriores tentationes excitat, quam prius quando possidebat quietus.

k Propter incre. Ecce quādo nō exaudimur nō est impossibilitas prestantis, sed culpa deprecantis. Nā ex opposito si fides vestra tā feruēs esset q̄ tribulata magis & magis calefceret.

Hila-

pore, vna est, vt p hoc creatura Dei, scilicet ipsa luna infametur. Alia causa est, quia propter molliciem cerebri in nonilunio quādo abundat humida super quæ luna habet dominium, cerebrum est aptius vt in ipso demon aliquod operetur. Sequitur.

6 Nam sæpe cadit in ignem. Quia diabolus volebat eum comburere vel submergere, si Deus permisisset.

7 Et obtuli eum discipulis tuis, &c. Causa huius iam dicta sūt.

8 Respondens autem Iesus ait. O generatio incredula & peruersa. Hoc dixit & propter discipulos & propter patrem pueri rationibus dictis.

9 Usquequo patiar vos. Id est, defectus & malitias vestras.

10 Et increpauit illum Iesus. Scilicet dæmonem affligentem puerum.

11 Et exiit ab eo. Non audens resistere Christi præcepto.

12 Et curatus est puer ex illa hora. Quia ex tunc non affligit eum dæmon.

13 Tunc accesserunt discipuli ad. Videntes discipuli, quod nō potuissent curare puerum, cum tamen alias pluries eiecissent dæmonia de corporibus obsessis. Ideo accesserunt ad Iesum secreto. Probabiliter. n. timebant, quod ex culpa eorum erat in parte, & ideo nolabant de hoc Iesum publice interrogare, sed magis in secreto.

14 Propter incredulit. Quia vñ peccatū trahit ad aliud, inde est quod postquam incurrerant motu turbationis & inuidiæ contra alios apostolos, consequenter incurrerunt quendam teporem in fide, ex quibus secutum est, quod non potuerunt demoniacum curare.

Amen

6 Nam sæpe cadit in ignem. Scilicet iracundiæ, nam ira est accensio sanguinis circa cor.

† Et crebro in aquam. Scilicet voluptatis & luxuriæ, & de hoc dicitur infra.

Tom. 5.

k 3

D.

tei

† Genua cecens. Hom. 58 in Magh.

† Mar. 9. c.

† scilicet illud scilicet dæmonium.

Quare dæmō affligit homines per lunctiones.

Hilarius. Crediderant quidem Apoſtoli, nondum tamen erant perfectæ fidei. Nam Domino in monte demorante, & iſtis cum turbis reſidentibus, quidam tepor eorum fidem relaxauerat.

a Sicut gra ſina. Fidem perfectã grano ſinapis cõparat, quæ ſit in facie humilis, & in peſtore feruẽs, vilis videntibus, & nullarum virium apparens, ſed præſũtis trita, quod minus habet offendit.

Traſtat. 4. in Matth. tegreditur

Oſi. Vel ideo omnis fides grano ſinapis cõparatur, quoniã cõtemnitur quidem fides ab hominibus & modicum aliquid & vile apparet. Cum vero conſecutũ fuerit huiusmodi ſemen bonã animam quaſi terram, ſit arbor magna.

Hom. 58. in Matth.

Dicetis monti huic. Chryſoſtomus.

Si autem dixeris, vbi Apoſtoli montem trãſtulerint? illud dicam quia multa maiora fecerũt, mortuos plurimos ſuſcitant. Dicuntur autem poſt Apoſtolos ſancti quidã Apoſtoliſ minores, mōtes neceſſitate imminẽte tranſtulſiſſe. Si autem Apoſtolorũ tempore montes non ſunt tranſlati, hoc nõ fuit quia nõ potuerũt, ſed quia noluerunt, vtilitate nõ imminente. Nec dominus dixit, qđ hoc eſſent facturi, ſed quod hoc facere poſſent, probabile tamen eſt, factum eſſe, ſed ſcriptũ non eſſe. Neque. n. omnia miracula quæ fecerũt ſcripta ſunt.

C

Montis tranſlatio quo mō intelligenda ſit.

Iob. 41. b

NICOLAUS DE LYRA.
1 Amen. Id eſt, fideliter.
2 Dico vobis ſi. ha. fidem ſic. &c. Quod eſt modicum in quantitate, ſed maximum in virtute.
3 Diceris. Ideſt, dicere poteris.
4 Monti huic, trãſi hinc & trãſibit & nihil impoſſibile erit vobis. Licet apoſtoli non legantur montes tranſtulſiſſe ad literam, leguntur tamen maiora feciſſe in virtute. fidei, vt mortuos ſuſcitãſſe, & eos illuminãſſe, & conſimilia, quæ non poſſunt fieri niſi virtute ſuperaturali & diuina. Tranſlatio autem montis ad alium locum, aliquando ſit virtute naturali, ſicut in terra motu vehemẽti, vel poteſt dici, quod mons hic accipitur metaphorice, ideſt diabolus qui poteſt dici mōs propter ſuperbiam, quia ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ, vt dicitur in Iob, & ſic eſt ſenſus, ſi habuiſſetis fidem feruentem ſc. licet charitatẽ poiuiſſetis dixiſſe monti huic, ideſt diabolo tranſi hinc. i. de obſeſſo lunatico, & trãſiſſet de corpore exeuendo, & ſic in hoc oſtendit cauſam quare non poterunt eum eicere, & hoc eſt quod ſubditur.
5 Hoc autem genus non eicitur, &c. Oratio autẽ quæ eſt mentis eleuatio in Deum, & ieiunium per quod refrenatur caro, ſunt effectus fidei formati per charitatem. Sciendum etiam, quod ſicut in diuerſis rebus corporalibus adminiſtrandis diuerſi angeli a Deo præponũtur & diuerſorum ordinum, ſic etiam in diuerſis tentationibus diuerſi demones habent ſpeciale effectum, quia aliqui potiſſime tentant de diuiniſ congregandis, aliqui de honoribus appetendis. Vnde & aliqui dicũtur ſpiritus ſuperbiæ, & aliqui ſpiritus luxuriæ. Iſte autem demō habet virtutem tentandi potiſſime de vitio carnis, quod vitium potiſſime refrenatur per orationem & ieiunium, & per conſequens demō de talibus tentans per talia ſuperatur.
6 Conuerſantibus autem illis. Hic declarat ſe eſſe preciũ noſtrę redemptionis. Et diuiditur in duo, quia primo oſtendit ſuã futurã paſſionem,

M O R A L I T E R.

5 Hoc autem genus non eicitur niſi per orationem & ieiunium. Per ieiunium enim curantur peſtes corporis, & per orationem peſtes mentis.
6 Conuerſantibus autem eis in Galilæa dixit illis Ieſus filius hominis tradendus eſt, &c. Galilæa volubilis interpretatur, & ideo p hoc quod dominus ſibi prædixit paſſionẽ ſuã diſcipulis ſignificauit quod memores eſſe debemus mortis Chriſti, & etiam noſtrę quandiu ſumus in volubilitate vitę præſentis.

Et

Hoc autem ge. Quomodo proteruitis diaboli ſuper tẽ oſtẽdit, vt grauiora quæque loſamur ieiuniis & orationibus ſuperanda, & iram Dei in nos hoc remedio poſſe placari.

Niſi per orationem. Iſta carnalium voluptatum mutabilitas non mutat vel vincitur, niſi ſpiritus orationis confirmetur & caro per ieiunium maceretur. Niſi per orationem & ieiunium enim generale eſt, non modo ab eſcis ſed ab oĩbus illecebris carnalibus & ab omnibus vitis abſtinere. Sic & oĩo generalis nõ ſolum verbis, ſed eſt in omnibus quæ in obſequiũ Dei & fidei deuotione gerimus, vnde dñ. Sine intermiſſione orate.

Quod minimum contra montem. Vnde alibi. Quacumque in nomine meo peric. cre. que accipietis. b Superbo diabolo. c Ab obſeſſo corpore in altum maris, id eſt, in profundum inferni.

Nihil incommoditas inſanabilis. Si hoc contriſtat. Hoc iſtẽ fiet.

Didrachma accipiebãt ad petrum, et dixerunt ei: Magiſter veſter non ſoluit didrachma? ait. Etiam. Et cum intrãſſet in domum præuenit non de infidelitate prouenit, ſed de dilectione, quia nihil hu-

Et cum veniſſent Caph. Per Auguſtũ Caſarem Iudæa facta eſt tributaria, & oēs cenſi capite ferebantur, vnde & Ioseph cõ Maria profectus eſt in Berthelem. Rurſus quia nutritus eſt in Nazaret, quod eſt oppidum Galilææ, vrbis Capharnaũ ſubiacens. poſcuntur tributa, & pro ſignorũ multitudi- ne nõ audent ipſum aggredi, ſed cõueniunt diſcipulũ, ſiue malihoſe, ſiue fideliter, vtrum reddat tributa, an contradicat Caſari.

Et cum veniſſent Caph. Per Auguſtũ Caſarem Iudæa facta eſt tributaria, & oēs cenſi capite ferebantur, vnde & Ioseph cõ Maria profectus eſt in Berthelem. Rurſus quia nutritus eſt in Nazaret, quod eſt oppidum Galilææ, vrbis Capharnaũ ſubiacens. poſcuntur tributa, & pro ſignorũ multitudi- ne nõ audent ipſum aggredi, ſed cõueniunt diſcipulũ, ſiue malihoſe, ſiue fideliter, vtrum reddat tributa, an contradicat Caſari.

Quod eſt modicum in quantitate, ſed maximum in virtute.

Dicetis. Ideſt, dicere poteris.

Monti huic, trãſi hinc & trãſibit & nihil impoſſibile erit vobis. Licet apoſtoli non legantur montes tranſtulſiſſe ad literam, leguntur tamen maiora feciſſe in virtute. fidei, vt mortuos ſuſcitãſſe, & eos illuminãſſe, & conſimilia, quæ non poſſunt fieri niſi virtute ſuperaturali & diuina. Tranſlatio autem montis ad alium locum, aliquando ſit virtute naturali, ſicut in terra motu vehemẽti, vel poteſt dici, quod mons hic accipitur metaphorice, ideſt diabolus qui poteſt dici mōs propter ſuperbiam, quia ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ, vt dicitur in Iob, & ſic eſt ſenſus, ſi habuiſſetis fidem feruentem ſc. licet charitatẽ poiuiſſetis dixiſſe monti huic, ideſt diabolo tranſi hinc. i. de obſeſſo lunatico, & trãſiſſet de corpore exeuendo, & ſic in hoc oſtendit cauſam quare non poterunt eum eicere, & hoc eſt quod ſubditur.

Hoc autem genus non eicitur, &c. Oratio autẽ quæ eſt mentis eleuatio in Deum, & ieiunium per quod refrenatur caro, ſunt effectus fidei formati per charitatem. Sciendum etiam, quod ſicut in diuerſis rebus corporalibus adminiſtrandis diuerſi angeli a Deo præponũtur & diuerſorum ordinum, ſic etiam in diuerſis tentationibus diuerſi demones habent ſpeciale effectum, quia aliqui potiſſime tentant de diuiniſ congregandis, aliqui de honoribus appetendis. Vnde & aliqui dicũtur ſpiritus ſuperbiæ, & aliqui ſpiritus luxuriæ. Iſte autem demō habet virtutem tentandi potiſſime de vitio carnis, quod vitium potiſſime refrenatur per orationem & ieiunium, & per conſequens demō de talibus tentans per talia ſuperatur.

Conuerſantibus autem illis. Hic declarat ſe eſſe preciũ noſtrę redemptionis. Et diuiditur in duo, quia primo oſtendit ſuã futurã paſſionem,

In Galilæa. Quæ erat terra vbi fuerat conceptus & nutritus.

Dixit illis Ieſus. Filius hominis tradendus eſt in manus hominum. Quia per inſtinctum demonis intranti cor Iudæ traditus eſt in manus Iudæorum, vt habetur Ioan. 13. Et a Iudæis traditus eſt in manus gentiliũ.

Et occidit eum, & tertia die reſurget. Cum morte ſua prædixit reſurrexerit ſuam, ne in paſſionẽ eius incurrerent deſperationẽ.

Et contriſtati ſunt vehementer. Quia eius ſocietas ita erat dulcis & grata, qđ non mirum eſt ſi contriſtati ſint paſſionẽ eius audita.

Et cum veniſſent. Hic oſtẽditur paſſionis eius efficacia, quæ eſt libertas vera, quia per paſſionem Chriſti ſumus a ſeruitute diaboli liberati, & iſta libertas ſi declaratur, vnus paruus turonenſis, & ſic quilibet Capuanus ſoluebat annuatim quaſi duodecim turonenſes, iſta autem poſſunt colligi ex his quæ dicunt Papias & Iſidorus de ponderibus. Iſti igitur qui didrachma accipiebant a quolibet Capitano, dixerunt Petro.

Magiſter veſter non ſoluit didrachma. Nõ faciebãt mentionem de Apoſtoliſ quia non accipiebãt niſi a Capitanis vt dictum eſt.

Ait etiam. Quasi dicat, hoc eſt verum.

Et cum intrãſſet. &c. Ea quæ facta erant in eius abſentia ſibi prædicendo. Et in hoc oſtendit, quod nihil latebat ipſum. Sequitur.

Et cum veniſſet Capharnaum, acceſſerunt qui didrachma, &c. Didrachma continet duplex drachma. Et per vnũ poteſt intelligi penalitas corporis, ſcilicet fame & itis, & huiusmodi. Per aliud autem penalitas mētis, ſcilicet timor, triſtitia & huiusmodi. Hoc autẽ duplex drachma debet reddere quilibet imperatori omnium pro peccato primorum parentũ, quod facit patienter tolerando penalitates dictas. Licet autẽ Chriſtus non haberet peccatum, tamen reddere voluit pro ſalute omnium, & quia carnem aſſumpſit ſimilem peccatrici,

MORA-

a Quid tibi videtur. Ante quam Petrus suggerat, dominus interrogat ne scandalizentur discipuli ad postulationem tributi, cum videant eum nosse que eo absente gesta sunt.

b Et eum piscem. Dominus noster, & secundum carnem filius regis erat ex David natus, & omnipotentis verbu: ergo vt filius regum tributa non debebat, sed pro humilitate carnis decet eum implere omnem iustitiam.

* ORIGENES. Sermo iste duplicem habet sensum. Secundum vnum enim, filij regum terræ, liberi sunt apud reges terræ, extranei autē extra terram liberi nō sunt, propter eos qui depriment eos, sicut Aegyptij filios Israel serui. Secundum alterum autem propter hoc ipsum quod aliqui sunt alieni a filiis regum terræ, sed sunt filij Dei, liberi sunt, qui manent in verbis Iesu, & cognouerunt veritatem, & veritas liberauit eos a seruitute peccati: filij autem regum terræ liberi non sunt, quoniam omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.

c Ergo lib. & c. Liberi sunt filij regni in omni regno, tūc multo magis liberi sunt filij illius regni, sub quo sunt omnia regna in quolibet terreno regno.

d Vt autem. * Gregorius. Considerandum enim est, quia in quantum sine peccato possumus, vitate proximorū scandalum debemus. Si autē de veritate scandalum sumitur vitius per-

permittitur nasci scandalum quam veritas relinquatur. D
e Reges terræ. Alleg. Christus est piscis in hoc mari mortuus, qui primus morti pro redēptione se obtulit, vt id quod in ore eius, id est, in confessione fuerat inuentum, pro Petro, & domino daretur. Et bene idipsū preciu, sed diuisū, q̄a pro Petro quasi pro peccatore. Dominus autem peccatum nō fecit. Stater dicitur qui habet duo didrachmata, vt ostēderetur similitudo carnis dū eodem precio dominus, & seruus liberātur. Sed etiam simpliciter intellectus edificat, dum dominus tantæ fuit paupertatis vt vnde daret tributa, non haberet. Iu-

a eum Iesus, dicens. Quid tibi videtur Simon? Reges terræ a
b quibus accipiunt tributum vel censum, a filiis suis, an ab a-
c alienis? † Et ille dixit. Ab alienis. Dixit illi Iesus. Ergo liberi
d sunt filij. † Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare,
e † & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle
Et aperto ore eius inuenies staterem. illum sumens da eis pro-

me, & te.

11. q. 2. c. magnum, & q. 1. c. inter verba 23 q. ult. c. tributū

das quidem communia in oculis habebat, sed res pauperū in suos vsus conuertere nefas duxit, id ipsum dans exemplū nobis. Christus est ipseis, mare mundus, hamus mors. Christus gerebat pretium nostræ redemptionis. Quod autem pretium in ore piscis inuentum est, significat redemptionē nostram ore Christi prænunciatam esse. Ille censum soluit qui nil possidebat, tu qui lucrum seculi sequeris, cur seculi obsequium non agnoscis?

* Orige, Mystice in agro consolationis (sic enim interpretatur Capharnaū) consolator omnē discipulū, & liberū filiū esse pronūciat, & dat ei virtutē piscādī primū piscem, vt ascendente eo piscationem recipiat Petrus super eum quem piscatus est.

Tract. 4. in Matth.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel censum, &c. Hoc autem interrogauit, non ignorans quid erat responsurus, sed vt ex sua responsione melius informaret eum de veritate.

2 At ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Iesus. Concludendo veritatē

3 Ergo liberi sunt filij. Ipse autem Christus erat filius Dei secundum naturam diuinā, & per consequens nulli subiectus. Similiter secundum naturam humanam erat filius David, & per consequens liber a tributo: Et ex hoc sequitur, quod apostoli qui erant de eius familia, essent liberi. Verum tamen ne scandalizarentur illi qui colligebant voluit tributū reddere. Ad cuius euidentiam considerandum, quod scandalū aliquando oritur ex malicia, quale fuit scandalum Pharisæorum. Et tale est contemnendum, sicut dictum est sup. 15. cap. Al quando oritur ex ignorantia, & tale scandalum vitandum est, sal. a tamen triplici veritate, scilicet iustitia, vita, & doctrina: & tale erat istud scandalū, quia illi qui colligebant tributum erant gentiles, legem, & prophetas ignorantes,

tes, & propter hoc ignorabant q̄ Christus esset immunis a tributo. Tum quia filius Dei secundum naturam diuinam: tū q̄a filius David secundum humanam, quia non tenebantur talia scire, dare autem eis tributum non est contra veritatem vitæ, iustitiæ, & doctrinæ, ideo Christus voluit dare propter scandalum vitandum, eadem ratione ecclesia in aliis quibus terris, vbi non est consuetum decimas dare, non repetit decimas ad scandalum vitandum, & hoc est quod dicit Christus.

4 Vt autem non scandalizemus eos vade ad mare, & mitte. Ex quo patet quod Christus erat ita pauper, quod non habebat vnde posset soluere tributum. Sequitur.

5 Et eum piscem, &c. Ex quo patet eius diuinitas futura contingentia certitudinaliter prædicendo.

6 Illum su. da eis pro me & te. Stater enim valet duplex didrachma. Christus enim voluit dare tributum pro se & pro Petro, quia iam Petrum fecerat capitaneum super alios apostolos, vt habetur præcedēti capitulo.

F

CAP. XVIII.

C A P. XVIII.

dem quod nihil eorum quæ sunt in terris, quærent. Deinde quod postea hanc passionem deposuerunt. Nos autem

a **I**n illa hora, &c. Quispu. Ex qualitate precii qua in tributi redditione domino fuerat comparatus, arbitrati sunt Petrum omnibus Apostolis prælatum.

* Chryostomus. Tu autem considera, primum quidem

discipuli ad Iesum, dicentes
neque ad defectus eorum contingere possumus. Neque. n. quærimus, quis maior est in regno cælorum, sed quis maior est in regno terræ.

In

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVIII.

In illa hora, &c. Superius fundata est ecclesia gentium in fide hic consequenter fundatur in moribus. Et diuiditur in tres partes secundum tres status diuersos in ecclesia. Primo enim describuntur virtutes actiuorum, & secundo religiosorum seu contemplatiuorum, sequenti capitulo, & tertio prælatorum. 20. capitulo. Prima in duas, quia primo describitur virtutum fundamentum, secundo, ædificium desuper constructum ibi. Et qui suscepit. Ad euidentiam primæ partis aduertēdū q̄ Saluator describendo virtutes actiuorum conuenienter incipit ab humilitate duplici de causa. Primo quia est fundamentū aliarum virtutum, vt dictū est. Secundo, quia habuit occasionem ex præhabitis immed. ate in præcedenti capitulo. Dictum est enim, q̄ saluator assumpsit secum Petrum, Iacobum & Ioannem alijs dimissis, & duxit eos in mō-

tem seorsum. & transfiguratus est ante eos, ideo alij aliquid humanū passi, motum cuiusdam inuidiæ incurrerūt. Item quia pro Petro iusserat solui tributum quod solum a capitaneis colligebatur, ideo in hoc eum principalem alijs constituerat, & capitaneum, propter quod alij aliquo modo indignati, quia non erant adhuc confirmati per missionem spiritus sancti, in via positi cæperunt inter se altercari de maioriāte, quis eorum esset maior vt habetur expressius Mar. 9. & postea dum venisset ad domum Iesus quasiuit ab eis, de quo in via disputauerant, & tunc ipsi præ verecundia tacuerunt, videntes motum superbiæ in eis depræhensum a Salvatore, & post paululum factum est quod hic describitur a Matthæo.

1 Illa hora. Hoc est post tempus modicum.
2 Accesserunt discipuli ad Iesum, videntes se esse depræhensos ab ipso de contentione maioriātis dicentes.

Quis

M O R A L I T E R.

1 In illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, &c. Sequitur.

Tom. 5.

k 3

C a In regno cel. Vel regnum Dei, doctrina est euangelii, cui o-
bedire simpliciter, & sine vlla retractatione debemus, sicut
puer non contradicit doctoribus.

Mar. 9. c.

b Et aduocans. Secundum Marcum puerum Iesus complecti-
tur, significans humiles dignos suo complexu & dilectione.

c Paruulum, &c.

† Mar. 9. c.
Luc 9. f.
† puellum.

Paruulum ætate, vt
similitudinē demon-
straret. Vel se statuit
in medio qui non ve-
nit ministrari, sed
ministrare. Vel. Par-
uulum, id est, spiri-
tum sanctum poluit
in cordibus eorum,

Infr. 10. l.

B vt humilitate super-
biam vitarent.

d Quicumque ergo
hum. &c. Inuitat di-
scipulos suos, & om-
nes alios dominus,
vt quod puer habet
per naturam, id est,
innocentiam, & humilitatem, hoc habeant discipuli, & om-
nes alii per virtutem.

† Mar. 9. f.
Luc. 7. a.
De ieiun. c.
nisi 5. pro
8. aus.

e Sicut paruulus iste. Innocens erit sicut iste paruulus, qui
non perseverat in ira, Iesus non meminit, uisam mulierem
non

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quis putas ma. est in re. cel. Non fecerunt tun questionem
quis esset maior inter eos de quo prius contenderant, sed quis esset ma-
ior in ecclesia militante per meritum, & quis in ecclesia triumphante
per premium. Et quia in moralibus magis mouent facta quam verba,
ideo docens eos de humilitate posuit eis exemplum sensibile, & hoc est
quod dicitur.

2 Et aduocans Iesus paruulum. Ætate. & malitia, scilicet bea-
tum Martialem qui postea a beato Petro missus in Galliam predica-
uit Lemouicensibus fidem catholicam.

3 Statuit eum in medio eorum. Vt ab omnibus videretur. &
attente consideraretur.

4 Et dixit amen. Id est, fideliter.

5 Dico vobis nisi conuersi fue. Ab elatione, scilicet superbia, &
ambitione maioritatis.

6 Et efficiamini sicut paruuli. Id est, humiles & simplices sine
malitia peccati.

7 Non intrabitis in regnum celorum. Demones enim abiecti
fuerunt per superbiam, & ideo oportet homines illuc venire per viam
contrariam scilicet per humilitatem. Concludit ergo intentum, dicens.

8 Quicumque ergo hu. se, &c. Quasi dicat ille qui erit humilior
erit maior hic per gratiam, quia humilitas est recta dispositio ad gra-
tiam suscipiendam, secundum quod dicit beatus Iacobus. 4. b. Deus su-
perbis resistit, humilibus autem dat gratiam, & talis etiam erit
maior in ecclesia triumphante. Aduertendum tamen, quod ex hoc non
sequitur, quod humilitas sit maxima virtutū, quia virtutes Theologicæ sunt
maiores quam morales videlicet fides, spes & charitas. Humilitas autē
est virtus moralis. Et iterū in virtutibus moralibus prudentia, quæ dirigit
alias virtutes morales, & ponit in eis medium, est maior aliis. Et iterū
iustitia quæ importat rectum ordinem ad alterum, est maior quam hu-
militas, quia facit hominem esse bene subditum huic ordini. Sed pro tan-
to dicitur, quod maioritas in regno correspondet humilitati, sicut the-
saurus cælestis dispersioni thesauri terreni propter Deū, vt habetur inf.
sequenti capitulo. Item quia sicut dictum est, humilitas est fundamen-
tum aliarum virtutum, sicut ergo ex magnitudine fundamenti proiecti
arguitur magnitudo edificii super edificandi. sic in proposito ex magni-
tudine humilitatis, arguitur magnitudo felicitatis, licet humilitas non
sit

Que virtus
est superior.

MORALITER.

2 Et aduocans Iesus paruulum, &c. Moraliter. paruulus in me-
dio statuitur, cum vere humilis in statu ponitur dignitatis, quia
tunc sicut lucerna super candelabrum ponitur alius in exemplū
quia plus honoratus, plus reputat se indignum, Ideo subdi-
tur.

† Nisi conuersi fue. Scilicet a superbiæ factu.

6 Efficiamini sicut par. Imitantes eius humilitatem, & non aspi-

non cupit.

f Qui autem scandalizauerit. Et si hoc generaliter dicitur contra om-
nes tamen hic specialiter contra apostolos qui hic de dignita-
te videntur contendere, & in hoc poterant alios perdere. Mola
asinaria secundum ritum dicitur prouincia, vbi ista pœna est
maorem cunctum

Expedi ei. quia mul-
to vilius est innoxium
grauissima pœna vi-
tam finire, quam læ-
dendo fratrem me-
reri mortem perpetuam.
Vel per molam asinariam secu-
laris vitæ circummitus,
& labor exprimitur, per profun-
dum maris, extrema
damnatio. Qui-
cumque ergo spe-
ciem sanctitatis ha-
bens verbo, vel ex-
emplo ceteros de-

struit, melius esset ei, ut eum sub exteriori habitu ad mor-
tem terrena acta constringerent, quam sacra officia ceteris
in culpa imitabilem ostenderent, quia si solus caderet tolera-
bilior eum pœna cruciaret.

Aliter.

sit maior inter alias virtutes, quia illa quæ sunt priora generatione, nō
sunt maiora simpliciter. Item quia virtutes sunt connexæ, & maxime
virtutes in fusæ, quæ connexæ sunt in gratia, & charitate, & ideo quæ
tum crescit vna virtus in eodem homine, tantum crescit altera propor-
tionabiliter, secundum illud quod est formale in virtute. Sicut digiti ma-
nus equaliter crescunt, licet in se non sint æquales. Ille autem qui habet
maiores humilitatem loquendo de vera humilitate, per consequens ha-
bet alias virtutes maiores, & ideo ille qui est magis humilis est maior
in merito, & premio: non propter humilitatem tantum, sed propter ali-
as virtutes humilitati connexas, quæ sunt etiā maiores ipsa humilitate.

9 Et qui susce. Hic docet construere adificium virtutum super hu-
militatis fundamentum. Istud autem adificium consistit in communica-
tione ad proximum, & hoc contingit dupliciter scilicet ratione corpo-
ris, & ratione animæ. Primo ergo docet communicationem charitatiuam
ad hominem ex parte corporis, vt ex notioribus procedat ad minus no-
ta, bona autem corporis sunt nobis magis nota. Secundo docet commu-
nicationem ad proximum ex parte animæ, ibi. Qui autem scandalizauerit.
Dicit ergo primo. Et qui suscepit vnum paruulum ta-
lem. Humilem scilicet, & fidelem.

10 In nomine meo. Hoc est propter Deum ipsum ad hospitium re-
cipiendo, & necessaria corporis ministrando, & per hoc intelliguntur
omnia alia beneficia quæ impenduntur propter Deū ex parte corporis.

11 Me susce. Quia vbi vnum propter alterum vtroque tantum
vnum, & ideo qui recipit proximum propter Christum, dicitur Christum
recipere. Exemplum huius habemus in legenda beati Martini, vbi dici-
tur, quod Christus se vestitum ostendit illa parte chlamydis, quam bea-
tus Martinus dederat pauperi propter Christum.

12 Quia aut. scand. Hic docet communicationem charitatiuam ad
proximum ex parte animæ. Quæ consistit in duobus, primo ne proximo
inferatur nocumētū, secundo vt ei prabeatur beneficiū, ibi, Venit. n.
filius hominis saluare. Prima in duas quia primo admonet ne prox-
imum scandalizemus, secundo, ne eū contemnamus, ibi. Videte ne cō-
temnatis. Prima in duas, quia primo docet vitare scandalum adiuuū.
secundo passiuū, ibi, Si autē manus tua. Circa primum aduertendum
quod scandalū actiue dictum, est dictum vel factum minus rectum, præbens
occasionem alteri ruine. Scandalizare igitur aliquem est facere eum
ruere in peccatum mortale ex dicto vel facto suo malo, & hoc est pro-
prie inferre ei nocumētū ex parte animæ, quod est directe contra cha-
ritatem,

aspirantes ad dignitatem.

7 Non intra. in reg. cæ. Nam angusta est porta, vt dicitur sup. 7.
ca. propter quod grossi per superbiam transire non possunt per
ipsam, sed humiles tantum. Ideo concluditur.

8 Quicumque ergo, &c. Et qui suscepit unum paruulum talem in
nomine meo, me suscepit. Nam ab eo vere suscipitur qui ei confor-
matur.

12 Qui autem scandalizauerit, &c. Sequitur.

Expedi

Alter. Afinus ad molam gentilis cæcus ad lapidem quem A adorat. Hic cum persecutione Christiano intulerit, hac pena plectitur, ut cum sui sacrilegij mola iudicandi sæculi fluctibus mergatur. Nota q̄ in quatuor potes sine peccato vitare scandalum proximi, debes. Quia si de veritate est, pro scādalo veritas relinqui non debet. Quicumque speciem sanctitatis habēs, verbo vel exemplo elationis ad alterius vitij, causa ruina infirmo fuerit, cui maxime nos oportet cōtulere expedit, &c.

Bcat Deus eos qui scādalizati fuerint ab eis qui scādalizauerint, & quæ intelligeremus timeremus, nunquā peccarem in fratres, nec percuteremus conscientias eorum infirmas, pro quibus Christus mortuus est, propter quos quasi in Christum peccantes subimus penas, cū requisitæ fuerint anime, quæ propter nos perierunt ex nobis.

a Expediit. Quia multo melius est pro culpa breuem suscipere penam quam æternis feruari cruciatibus. Non. n. iudicabit Deus bis in idipsum.

b Necessè est. * Chryf. Cum dicit, necessè est, nō destruit libertatem arbitrij, neque necessitati aliquarum rerū supponit, sed quod omnino futurum est, prædicit. Scādala quidem sunt prohibitiones recte vitæ. nō aut prædictio Christi scādala inducit neq; enim quia prædixit, propter hoc fit, sed omnino

c Si autem manus tua vel pes tuus scādalizat te, abscinde eum, & proijce abs te. Bonum tibi est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duās manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. Et si oculus tuus scādalizat te, erue eū, & proijce abs te. Bonū tibi est cum vno oculo in vi-

nino futurum erat, pp hoc prædixit. Sed dicit aliquis. Si omnes corrigantur, & nullus sit qui scandala afferat, nōne mendacij arguetur hic sermo? Nequaquam quia. n. in emendatos prævidit, futuros homines esse, propter hoc dixit, *necessè est ut veniant scandala.*

1 *illis his qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris.*

2 *Væ mundo ab scandalis: Necessè est enim, ut veniant scandala. † Veruntamen vae homini per quem scandalum venit.*

3 *† Si autem manus tua vel pes tuus scādalizat te, abscinde eum, & proijce abs te. Bonum tibi est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duās manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum.*

4 *Et si oculus tuus scādalizat te, erue eū, & proijce abs te. Bonū tibi est cum vno oculo in vi-*

nino futurum erat, pp hoc prædixit. Sed dicit aliquis. Si omnes corrigantur, & nullus sit qui scandala afferat, nōne mendacij arguetur hic sermo? Nequaquam quia. n. in emendatos prævidit, futuros homines esse, propter hoc dixit, necessè est ut veniant scandala.

In emendabiles amici sunt a nobis alienandi, ne per immundiciā eorū, & ipsi polluti pereamus. Omnis affectus oīs propinquitatis amputet, ne p occasione pietatis pateas scādalis.

* Chryf. Ut autem dicas quod non sunt absolutæ necessitatis scandala, audi quæ sequuntur. *Si autem manus tua vel pes tuus, &c.*

c *Bonum tibi est, &c.* Melius est vitam solitariam ducere, quā ob vitæ præsentis necessaria vitam æternam perdere.

* Orig. Vel sacerdotes rationabiliter possunt dici oculus, quoniam speculatores habentur. Diaconi autem ceterique manus, quia per eos spiritualia opera geruntur: populus

Naum. 1. c. scādum aliam translationē

Maneum.

Hom. 60. in Marc.

Tractatu. 5. in Matth. F

NICOLAUS DE LYRA.

ritatem, & ideo talis faciens aliū sic ruere, si faciat hoc de intentione seu ex aduertentia semper peccat mortaliter, et si factum vel dictum ex quo ruit aliū, nō esset de genere peccati mortalis. Sicut dicēs mendacium iocosum mulieri intentione protrahendi eam ad adulterium, est peccatum mortale ex intentione finis.

Qui scandalizauit unum, &c. Dicit autem pusillus, quia nullus scandalizatur passiuè, nisi inquantā pusillus. i. paruæ virtutis, quia homo perfectæ virtutis ex dicto vel facto malo, alterius non ruit in peccatum. Sequitur.

1 *Expediit ei, ut suspendatur mola asina in collo eius.* Loquitur euangelista ad modū terræ Palestinorū in qua condēnati ad mortē ligato saxo ad collum præcipitabantur in mare, Sensus est ergo, *Expediit, &c.* i. melius esset homini mori corporaliter, quam ex malo exemplo suo facere aliū ruere in peccatum mortale, quia ex hoc mereretur mortem æternam, quæ est grauior morte temporali, & ideo sequitur.

2 *Væ mundo ab scandalis.* i. mundanis hominibus, qui non curāt scandalizare proximos.

3 *Necessè est enim, ut veniant scandala.* Non est necessitas absoluta, sed tamē suppositione. Si. n. homines velint viuere mudane. i. in omnibus voluntatem suam adimplere, necessario sequitur ad hoc scandalū aliorum, quia non formidant proximos scādalizare.

4 *Veruntamen vae homini illi.* i. comminatio penæ æternæ sibi infligendæ.

5 *Per quem scandalum ve.* Actiuo scilicet proximum scandalizando.

6 *Si autem manus tua, &c.* Et quia scandalizare actiuè semper est peccatū, quia est ruina ex dicto alterius minus recto, ideo admonet pusillos, ut excludant a se occasionem ruinae d. *Si autem manus tua, &c.* i. tibi est occasio ruinae in peccatum per tactum in honestum vel progressum dissolutum.

Ab-

MORALITER.

1 *Expediit ut suspendatur mola asina in collo eius.* Eligibilis enim est corporaliter affligi quam æternaliter cruciari.

6 *Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te, &c.* Per manum quæ est organum organorum, intelligi pot est opus bonum de genere, quod tamen non est necessarium ad salutem, & si tale bonum sit occasio ruinae, ut pote superbiæ, vel alterius mali debet dimitti. Per pedem vero potest intelligi gressus honestus non tamen ad salutem necessarius, & si sit occasio mali debet dimitti.

Et

7 *Abscinde eum.* Non quia aliquod membrū corporis sit amputandum ad vitandum peccatū. Mēbra. n. corporis sunt a Deo data, & iō nōn est in potestate alicuius psonæ abscindere sibi mēbrū, sicut nec se occidere, sed semper hoc est illicitū psonæ singulari nisi in casu, quando. f. vnū membrū pp sui corruptionem est in periculum totius corporis, quia vnicuique committitur cura sanitatis sui corporis, iō tunc licitum est sibi per se, vel per aliū vnū mēbrum abscindere ne pereat totū corpus. Et eodē modo licitū est ei qui tenet locū iustitiæ publice interficere hoīem vel mutilare pp conseruationē iustitiæ. Sed propter peccatum euitādum non est alicui licitū abscindere sibi aliqd mēbrū. Tū quæ per hoc nō excluditur concupiscētia interior in qua viget peccatū. Tū quæ per aliā viā p̄t melius obuiare peccato, per rationem. f. & liberum arbitriū, cohibendo mēbrū a peccati exercitio. Et sic dicitur manus abscindi inquantum prohibetur ab illicito actu, quia manus abscissa non p̄t aliqd agere. Et eodē modo exponēdū est de aliis mēbris. Aliter tñ p̄t exponi, ut per manū intelligat auxiliator in negotiis suis, quia manus est organū organorum. Per pedē intelligatur cursor qui currit ad negotia peragenda. Per oculū, cōsiliarius qui dirigit in agēdis. Amicitia aut istorum quantūcūq; sit utilis in temporalibus, est tamen præscindenda a se, & remouēda, si sit occasio ruinae in spiritualibus, propter hoc quod sequitur.

8 *Bonum est tibi.* Id est, melius.

9 *Ad vitam ingredi debilem vel claudum.* Sicut. n. sequēti capitulo dicit saluator, q̄ vno modo d̄r castratus pp regnum c̄lorū q̄ continet membra genitalia ab illicito actu, sic d̄r hic claudus qui cōtinet pedem ab inordinato gressu, & debilis qui continet manū ab illicito tactu. Et sicut testimonio Saluatoris illa castratio, quæ est per membrorū genitaliū continentia, est meritoria & laudabilis, nō aut illa quæ per membrorū amputationē. Sic in proposito claudicatio vel debilitas seu cecitas q̄ est p cohibitionē manus ab

illicito

† *Et si oculus tuus scandalizat, &c.* Per oculum potest intelligi scientia sc̄cularis, quæ licet sit bona, tamen si sit occasio mali debet dimitti, sicut dicit beatus Gregor. de sancto Benedicto, qui liberiori genere ex prouincia Murciæ ortus Romæ liberalibus literarum studiis traditus fuit, sed cum in eis multos ire per abrupta vitiorum cerneret, eum quem quasi in ingressu mundi posuerat pedem retraxit: Et subditur ibidem. Reuersit ergo scienter nescius, & sapienter indoctus.

autem sunt pedes ecclesie, quibus omnib. parcere non oportet, si scandalum ecclesie facti fuerint.

a Videte ne contemnatis. Sic precipio vobis severitate dimittendi omnes amicitias, ut admisceat clementiam, ut queratis eorum salutem. Sed si persistant in malum, melius est solam salutem intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum in caelis semper vident faciem patris mei, qui in caelis est. Venit enim filius hominis saluare quod perierat. Quid vobis uideretur? Si fuerint alicui centum oves, & errauerit una ex eis, nonne relinquet nonagintanovem in deserto, & vadet quærere eam quæ errauit? Et si contigerit, ut inueniat eam. Amen dico vobis, quia gaudebit super eam magis quam super nonagintanovem, quæ non errauerunt. Sic non est voluntas patris mei, qui in caelis est, ut pereat unus de pusillis istis.

*** Origenes.** Pusilli sunt, qui nuper in Christo sunt nati, aut tales qui permanent sine profectu, quasi nuper nati. Non autem habuit necesse mandare Christus de perfectioribus fidelibus non contemnendis, sed de pusillis.

b Quia angeli eo. Cur non sunt contemnendi? quia pro eis quotidie mittuntur angeli. Hieron Magna dignitas aiarum, ut vnaqueq; heat ab ortu natiuitatis in custodia sui angelum delegatum.

*** Orig.** Quidam volunt ex eo dari hominibus Angelum adiutorem, ex quo per lauacrum regenerationis nati sunt infantes in Christo, dicentes non esse credibile incredulis & errantibus præesse Angelum sanctum, sed tempore infidelitatis & peccatorum est homo sub Angelis Satanæ. Alij autem volunt mox cum quis fuerit natus, eorum qui præcogniti sunt a Deo, accipere sibi præpositum Angelum.

*** Idem.** Angeli velut procurationem animarum nostrarum tenent, quibus dum adhuc paruuli sumus velut tutoribus & actoribus committimur vsque ad præfinitum tempus a patre.

*** Chryl.** Cum dicat vident faciem patris mei, nihil aliud, ostendit quam magis liberam presentiam & maiorem eorum apud Deum.

c Semper vident, &c. Visione Dei manifesta perfruuntur, ideo non est spernendum ab homine, quod apud Deum tantæ curæ est, ergo vos nolite spernere, quantum in vobis est.

Et si enim missi veniant, sic exterius implent ministerium ut nun-

nunquam intus desint per contemplationem. Mittuntur ad hominum salutem, & tñ semper vident faciem patris, quia quolibet missi veniant, intra ipsum currunt qui vbique est.

d Venit enim. * Chrystostomus. Rursus aliam rationem ponit quare pusilli non sunt contemnendi proire maiorem. **e** Si fuerint alicui centum, &c. Dñs centum oves habuit, dñ ratio nalis naturæ numerus angelorum & hominum integer. In sua perfectione mansit, sed vna errauit, cum homo peccauit.

Quis perdita omnes peccatores qui per penitentiam reconciliantur Deo, nonagintanovem sunt superbi, quos reliquit in motibus per timorem vel sollicitudinem quæ gerunt in animo, qui solos se videri voluit, qui de se presumens penitentibus preponit se, quibus ad perfectionem unitas deest.

f Nonne relinquet, &c. Greg. Quia se ipsum exinaniuit formam serui accipiens, angelica natura persistente in summa beatitudine. Alij in nonagintanovem iustorum numerum putant intelligi, in vno peccatorum, vnde alibi. Non veni vocare iusto, sed peccatores. In Luca scriptum est, Maius gaudium est super vno peccatore, quam super nonagintanovem iustis, qui non in peccato. Quia ut quotidie experimur, qui illicita non commiserunt, in rebus licitis sæpe sibi præbent usum, ad celestia anxie non anhelant. Et quia securi sunt, ad bona agenda pigri remanent. Contra autem plerumque peccator facit. Maius ergo gaudium de eo, quam de statu iusto, ut dux in prælio. Plus enim militem illum diligit qui post fugam reuersus hostem fortiter premit, quam cum qui nunquam fugit, nec vnquam fortiter egit. Sed & sunt qui dant iusto, de quibus est tñ gaudium ut eis nullus penitens præponi possit, qui etsi non sint malorum conscij sibi tamen licita respuunt, in omnibus se humiliant. Quantum ergo gaudium est, si humiliter planget iustus, cum ratum sit si quod male gessit dānat inuisus. **g** Gaudebit, &c. Magis dominus gaudet de nostra reparatione quam quia

† Luc. 15. b. Tractatu. 9. in Matth.

Vbi supra.

Hom. 8. in Genesim.

NICOLAUS DE LYRA.
illicito tactu, & oculi ab illicito visu, et pedis ab illicito gressu, est meritoria & laudabilis, non autem illa quæ esset per membrorum priuationem. Cetera patent.
1 Videte ne contemnatis. Hic consequenter prohibet ne proximum contemnatis. Cuius rationem assignat, quia quantumcunque homo sit paruus in hoc mundo, tamen habet angelum assignatum a Deo ad sui custodiam, & ideo si homines tantum a Deo honorantur, quod ad eius imaginem sunt facti, multo fortius a nobis sunt honorandi, & hoc est quod dicit. Videte ne contemnatis. Sequitur.
2 Quia angeli eorum, i. assignati eis.
3 In caelis semper vident faciem patris. Quia quantumcunque mittantur ad temporalium rerum administrationem, tamen semper Deo inherent per apertam visionem.
4 Qui in caelis est. Licet enim Deus sit vbique per essentiam, presentiam & potentiam, tamen specialiter dicitur esse in caelis, vbi adest beatis per apertam visionem.
5 Venit enim filius hominis. Ostenso quod non est proximo inferendum nocuum ex parte anime, hoc ostendit, quod ei est beneficium impendendum, & primo in affectu, secundo in effectu ibi. Si autem peccauerit.

uerit. Primum ostenditur exemplo saluatoris qui ad salutem hominum descendit de caelis dicens. Venit enim filius hominis saluare quod perierat. Et inducit ad hoc exemplum de illo qui habet centum oves, vna enim errante dimittit nonagintanovem, & vadit ad quærendum illam, quæ errauerat, & cum inuenit eam gaudet speciali gaudio de inuentione eius. Non quia magis diligit illam solam quam nonagintanovem, sed quia sicut dictum est, habet specialem rationem gaudendi de inuentione eius quam non habebat in alijs. Sic Deus de reuersione peccatorum ad salutem habet specialem rationem gaudij quam non habet de permanentibus in iustitia. Ceteris, tamen paribus permanentes in iustitia sunt magis dilecti Deo. Hoc autem inducit saluator ad considerandum, quod similiter debemus gaudere in affectu de salute proximorum. Considerandum etiam, quod alia ratione aliquando Deus magis diligit peccatores reuertentes quam remanentes in iustitia, non quia peccauerunt, sed quia ex peccato commisso humiliiores efficiuntur, & sanctiores, et in bono feruentiores. Vnde dicit B. Greg. in moralibus, quod princeps militum plus eum militem diligit qui post fugam fortiter hostem premit, quam qui nunquam fugit, nec vnquam aliquid fortiter egit. Et eodem modo est de peccatore post penitentiam viriliter agente, & de iusto tepido in sua iustitia permanente.

MORALITER.
Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Graue ergo est contemnere quem Deus honorat angelo custode, & propter cuius salutem Dei filius voluit in mundum venire. Et hæc rationes tanguntur,

tur, cum dicitur: **†** Dico enim vobis, &c. Si autem peccauerit in te frater tuus. Id est, te sciente, vnde Aug. Quid est in te peccauit, nisi si tu scis, quia peccauit.

A (quia magis nos gaudere facit) quam de angelorū immutabilitate. Maior enim Dei virtus & humilitas in nostra reparatione cognoscitur quam in nostra creatione.
 a Si autem peccauerit in te, &c. Si enim in Deū, non est nostri arbitrii.

Hoc ordine scandala vitare debemus ne quem lædamus, & peccantem zelo iustitiæ corripiamus, & pœnitenti misericordiæ viscera pandamus.

* Chrysoftomus. Ne hi quibus scandala inferuntur, ita resupini fiant, vt totum contemnentes in aliud vitium incidant, sed scandalizantes per omnia tibi parci volentes, in elationem incidant, hic dominus eos comprimit, & redargutione fieri iubet.

b Corripe eum &c. Non passim iubet peccati dimittere, sed pœnitenti. Ita peccat qui videt fratrem peccare tacet, sicut qui pœnitenti nō indulget. Nā q̄ dixit, si pœnitenter dimitte, p̄misit, si peccauerit increpa. Nec difficilis sit venia nec remissa indulgentia.
 * Chrysoftomus. Ideo autem præcepit arguere ei qui passus est, iniuriā, & non alii, quia ille qui fecit iniuriam, ab eo mansuetius sustinet, & maxime cum solus eū corripiat. Cum. n. qui vindictam expetere debebat, hic salutis videtur diligentiam habere; maxime hoc eum potest propitium facere.
 * Augustinus. Si tu solus nosti, tunc vere in te solum peccauit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Si autem peccauerit. Hic consequenter ostendit, quod debemus esse benefici proximo ex parte anime in effectu. Et hoc dupliciter. Primo, defectus eorū charitatiue corrigēdo, & secundo, offensam misericorditer remittēdo, ibi. *Iterum dico vobis.* Ad euidentiā primi adderendū, q̄ duplex est correptio. Vna quæ est ad peccatis punctionē, p̄p̄ cōseruationē iustitiæ, & illa nō ordinatur semp̄ ad correctionē delinquentis, quia aliquādo sibi infligitur, pœna mortis, & iō principaliter est ad cōseruationē iustitiæ & terrore aliorū, & talis correptio nō pertinet ad singulares p̄sonas, sed ad iudicē ad quē p̄tinet cōseruare iustitiā inter homines, & p̄pter hoc alius correptio est actus iustitiæ. Alia est correptio quæ ordinatur ad fratris peccatis emendationē, & hæc est actus charitatis, & pertinet ad oēs, quia sicut d̄r̄ n. Ecclesiastico. *Vnicuique mandauit Deus de proximo.* Et iō licet quilibet teneat proximum ex charitate diligere, ita teneat defectus eius charitatiue ad emendationē eius corrigere, si tñ probabiliter credat q̄ ex sua correctione debeat se emendare. Et de tali correctione loq̄r̄ hic Saluator nō de prima, quæ est actus iustitiæ. Tāgit aut̄ debitū modū huius correctionis dicēs. *Si autem peccauerit, &c.* Et intelligitur istud in te dupliciter, vel q̄ te solū læsit vel te solo sciēte peccauit. Si. n. alios læderet, vel corā aliis peccaret, tūc nō haberet locū illud quod subditur.
 2 *Vade & corripe eum, &c.* Quia peccata publica sunt in publico arguenda, secūdū quod d̄r̄ 1. ad Timoth. 5. d. *Peccantē coram omnibus argue. vt ceteri timorē habeant.* sed quando sunt secreta, tunc habet locū correctio fraterna, quæ est actus charitatis, quæ debet fieri primo in secreto. Cuius rō est, Sicut. n. medicus corporalis si debito mō procedat, nitit̄ inducere sanitatē eū minori dispendio corporis, vt sine membri abscissione, & si nō possit, tūc abscindit membrū minus nobile, vt cōseruet magis nobile vel totū corpus. Sic ille q̄ fratrem peccantē occulte corripit, charitatiue dēt̄ tētare, si possit fratrem emendare absq; detrimento suæ famæ: q̄ fama cōputa-

M O R A L I T E R.

2 *Vade corripe eum inter te & ipsum solum.* Hierony. Corripiedus enim est scorsum frater, ne si semel verecūdiam amiserit, permaneat in peccato.
 3 *si te au. lu.* Per salutem enim alterius nobis quoque acquiritur salus.
 4 *Si autem.* Glossa, vt si dixerit non esse peccatum, probet illud

peccauit. Nā si multis audientibus tibi fecit iniuriā, & in illos D peccauit, quos suæ iniquitatis testes fecit. Ergo ipsa corripienda sunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnib. ipsa corripienda sunt secretius, quæ peccantur secretius.
 c *Adhibe tecum.* * Chryso. Quasi dicat, habes iā testimo-

1 *† Si autem peccauerit in te frater tuus, vade & corripere eum*
2 *inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem*
3 *tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecū vnum vel duos,*
4 *† vt in ore duorum vel trium testium † stet omne verbum. †*
5 *quod si non audierit eos, dic ecclesiæ. † Si autem eccle-*
6 *siam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus.*
7 *† Amen dico vobis, quæcumque alligaueritis super*
8 *terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcumque solueritis*

niū, quod totum fecisti quod tuū erat. Etenim medicus cum viderit morbum nō remitti non desistit, sed tunc magis præparatur ad curandum.
 d *Dic. ec.* Vt detestationi eum habeat. Et qui non potuit pudore saluari, saluetur opprobriis, & vt rubore sequestrationis emendetur, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Sed ne quis superbus talem contemneret sequestrationē subdit. *Amen dico vobis.* Potestatem tribuit apostolis, vt sciant qui

a talib. dominat̄ humanā sētētiā diuina sentētia corroborari.
 e *Sicut ethnicus.* Detestabilior est qui sub nomine fidelis agit opera infidelium, quā aperte Gentilis. Nec ideo salus eius negligenda est, nā & ethnicos. i. Gentiles & publicanos in numero quidem fratrum non deputamus, sed tamen eorum salutem semper inquirimus.
 Typice, Publicani sunt qui lucra seculi sectantur & exigunt vestigalia negotiationis per fraudes, per furta & per piuria:
 f *Amen dico, &c.* Adeo vestra sentētia cōfirmat̄ diuina vel ad recipiendum pœnitentem, vel ad abiiciendū contumacē.

1 *† Si autem peccauerit in te frater tuus, vade & corripere eum*
 2 *inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem*
 3 *tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecū vnum vel duos,*
 4 *† vt in ore duorum vel trium testium † stet omne verbum. †*
 5 *quod si non audierit eos, dic ecclesiæ. † Si autem eccle-*
 6 *siam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus.*
 7 *† Amen dico vobis, quæcumque alligaueritis super*
 8 *terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcumque solueritis*
 9 *in terra, erunt soluta & in cœlo, & quæcumque ligaueritis*
 10 *in terra, erunt ligata & in cœlo, & quæcumque solueritis*

1 *† Si autem peccauerit in te frater tuus, vade & corripere eum*
 2 *inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem*
 3 *tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecū vnum vel duos,*
 4 *† vt in ore duorum vel trium testium † stet omne verbum. †*
 5 *quod si non audierit eos, dic ecclesiæ. † Si autem eccle-*
 6 *siam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus.*
 7 *† Amen dico vobis, quæcumque alligaueritis super*
 8 *terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcumque solueritis*
 9 *in terra, erunt soluta & in cœlo, & quæcumque ligaueritis*
 10 *in terra, erunt ligata & in cœlo, & quæcumque solueritis*

Iterum

lud esse peccatum.
 5 *Quod si non aud.* Chryl. Id est, his qui ecclesiæ præsent.
 7 *Amen dico vobis.* Aug. Id est, Gentilis & paganus in numero fratrum non computandus.
 9 *Si autem te.* Aug. De verbis domini in mōte. Cepisti habere fratrem tuum tanquam Ethnicum & publicanum, liga illum in terra, sed vt iuste liges eum vide, nam iniusta vincula dirumpit iustitia.

Tractatus de...
Muth. Vbi su...
P...

* Origenes. Non dixit. In celis sicut Petro, sed in celo vno quia non sunt tante perfectionis sicut Petrus.

* Chysostrus. Et notandum quod non dixit primati ecclesie, ligatam, sed si ligaueris, indissolubilia erunt ligamina, quasi hoc eius iudicio relinquens. Vide autem qua-

liter incarrigibilem duplicibus colligauit necessitatibus, scilicet & poena que est hic, scilicet projectione ab ecclesia quam supra posuit, dicens, Si tibi fuerit ligatum etc. & supplicio futuro, quod est ligatum esse in celo, ut multitudinem iudiciorum dissoluat fratris iram.

a Si duo. Typice. Vbi spiritus anima & corpus consenserint, ut non sit inter eos bellum, carne cupiente contra spiritum & spiritu contra carnem, quidquid petunt fiet. Quia si corpus vult, que spiritus vult, tantum bonarum rerum est petitio.

b Ibi sunt in me. Omnis sermo supra ad concordiam prouocat & pacem, quam a deo commedit, ut dicat deum in medio esse eorum, quia pax & charitas sedem sibi in pacificis constituit, & unitatis merito.

* Origenes. Et ista est etiam causa propter quam non exaudimur orantes, quia non consentimus nobis per omnia super terram neque dogmate neque conuersatione. Sicut enim in musicis nisi sit conuenientia vocium, non delectat audientem sic in ecclesia, nisi consensum habuerit non delectatur Deus in ea, nec audit voces eorum.

c Tunc accedens. Dixerat videte ne cont. vnum de pu. Id est adiecorat, si peccat, corripit, & premium promiserat. Si duo ex vobis. Prouocatus ergo Petrus querit quotiens dimittit.

d Septuagies sep. Hier. id est. 490. vicibus id est totiens in die quo-

super terram, erunt soluta & in celo. † Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni

re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo

ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque

septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere

oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

† Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta

quotiens ille peccare potest.

* Aug. Typi. 11. Per se transgressionem signat, quia iam est extra decalogum. Cum vero multiplicatur per. 7. iam omnis intelligitur transgressio, propter septem vitia.

Nota. Aliter dat venia petenti fratri, ut nobis scilicet sociis charitate coicet, sicut Ioseph fratribus. Aliter inimico persequenti bonum ei velimus, & si licet faciamus, ut Dauid lugens Saul.

* Origenes. Vel quia numerus sex, videtur esse operis & laboris, septimus autem repensationis dicit remissionem fieri oportere fratribus in hoc mundo de gentibus secundum res huius modi peccantibus, si autem alius quis ultra ea peccauerit, iam non habet remissionem.

c Idea assimilatum. ut sciatis dimittendum esse conseruis, ostendam per similitudinem, quia si ille rex & dominus dimisit seruo, multo magis homo conseruis suis.

Mos erat Syriorum per parabolas loqui. Chrysosto. Ne aliquis existimaret magnum quid & graue dominum iniunxisse, cum dicit dimittendum esse vsque septuagies septies adiicit parabola.

* Orig. Filius Dei est regnum, non alicuius eorum que sunt deorsum, sed omnium que sunt sursum. hoc ergo regnum celorum. i. filius dei, quando factus est in similitudinem carnis peccati, tunc similis factus est homini regi vnies hominem sibi, Serui autem hi soli sunt quantum ad istas parabolas, qui dispensatores verbi habentur, & quibus hoc est commissum, ut negotientur & feneret. Omnis autem vite nostre ratio ponenda est a rege, quando omnes nos presentari oportuerit ante tribunal Christi.

osteditur propositum, secundo confirmat per exemplum, ibi. Ideo as. est Circa primum aduertendum, quod sicut frequenter dictum est Petrus tamquam principalis aliquando loquebatur pro se & pro aliis, & ideo audito a Salvatore quod offensa fratris peccatis esset remittenda, interrogauit quotiens esset remittenda fratri, & hoc petit si sufficeret ad salutem dimittere septies.

7 Dicit. il. Ies. Non di. Et ponitur ibi numerus determinatus pro indeterminato, ac si di. totiens quotiens, ut dicit Augu.

8 Ideo as. est. Hic probat hoc per exemplum quia magis sumus debitores dei, & plus offendimus eum quam homo possit offendere proximum, quia tanta est offensa quantum ille qui offenditur. Deus autem est infinitus, & ideo offensa in ipsum commissa quandam infinitatem habet, & tamen quotienscunque offendimus deum, ipse totiens paratus est remittere dum tamen velimus veraciter penitere, ergo multo fortius similiter debemus peccati in nos facere, & hoc est quod dicit. Ideo as. est. Id est status ecclesie militantis.

9 Homini regi. Id est Christo, qui est verus homo & verus deus, rex regum & dominus dominantium.

10 Qui voluit, etc. Id est rationem gerere de fictis humanis.

11 Oblatus est ei vnus, qui debe. ei decem mi. talenta. Id est obligatus ad magnam penam propter multa peccata.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Iterum di. vo. Hic consequenter ostenditur, quod non solum debemus fratrem corripere, sed et offensam nobis illatam remittere. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod dictum est, secundo ostendit quotiens sit offensa fratris remittenda; ibi. Tunc ac. ad etc. Dicit igitur primo.

2 Si duo etc. Scilicet offensam sibi inuicem remittendo.

3 De omnire. etc. Quia oratio non est accepta coram deo, si teneat odium contra fratrem in animo, propter quod subditur.

4 Vbi enim sunt. Id est charitate vniti.

5 In me. etc. Acquiesce de bonae voluntati & petitioni eorum, dum tamen illa oratio habeat condiciones conuenientes, que ad hoc requiruntur. scilicet quod aliquis oret pro se pie & perseueranter. Hinc concurreribus semper oratio exauditur, & si aliquando differtur tamen tempore competenti impletur, sicut supra habitum est c. 5. Aduertendum tamen, quod licet offensa sit semper remittenda, non tamen iniuria. Si enim ex remissione iniurie penam debite sequeretur pronitas in eo cui remittitur ad facilius peccandum, non esset bonum ei remittere, similiter si ex tali remissione esset scandalum aliorum & ommissio iustitie & in confirmibus casibus.

6 Tunc ac. Hic ostenditur quotiens sit fratri remittendum & primo ostendit

MORALITER.

1 Iterum dico vobis quod si duo. Sub intelligendum est si petierint pie & perseueranter.

† Domine quoties. subditur.

† Vsq; sep. sep. Id est quadringentis nonaginta vicibus, vel ut dicit Aug. omnino quotienscunque peccauerit, ignoscas.

8 Ideo assimilatum est regnum celorum. Id est Christo qui est rex

regum. 10 Qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Huius enim regis serui sunt omnes homines, & cum eis rationem ponit, nam omnium actus diligenter discutit.

11 Oblatus est ei vnus. Id est quilibet peccator, quia presentia ter sibi assistit.

† Qui debe. ei de. mi. Id est, debitum valde magnum, quia tanta est offensa, quantum ille est qui offenditur.

Cum

Cum

A *a* Et uxorem. Eum non solum populum, sed etiam prelatos & subditos simul cum tota familia vel substantia eorum pro magnitudine delictorum tradidit exteris nationibus, ut quod noluerunt voto, soluant tormento.

Iussit pro cupiditate & operibus: quia uxore & filijs pœnas solueret.

b *Misertus au.* Misericors dominus non solum captiuitatem Iudaicam absoluit, sed etiam peccatorum omnium veniam in aduentu Christi se dare promisit, si peristerent in incepto.

*** Chrysostronus.** Vnde autem diuini amoris superabundantiam: Petit seruus solius temporis dilationem, ipse autem maius dedit: & dimissionem & cœcessionem totius mutui.

B Volebat autem à principio dare sed volebat solum suum esse donum, sed & supplicationis illius, ut non incoronatus abscedat. Ideo autem ante quam rationem poneret, debitum non dimisit, quia docere voluit a quantis debitis eum liberat, ut saltem ita ad conseruos māsuetior fieret.

c *Dimisit ei.* Id est pondere carnalium obseruationum absoluit, & debitum dimisit, Id est, priores transgressiones.

d *Inuenit unum.* Gentilem populum, quasi sibi debitorem fatigabat, gratiam Christi non esse eis ad salutem dicens carnales obseruantias ab eis non modo persuasionibus, sed etiam tormentis expectabat.

C *e* *Centum denarios.* * Chrysostronus. Tanta est differentia pecca-

peccatorum quæ committuntur in hominem & quæ cōmittuntur in Deum, quanta est differentia decem milium talentorum, & centum denariorum, magis autem & multo plus patet ex differentia personarum & à paucitate peccantium. Homine enim vidente & desistimus, & pigritamus peccare, deo

autem vidente, non

obstitimus, sed agimus inforimidabiliter oia & loquimur.

f *Et procidens.* * Ori-

genes. Considera sub

tilitatem scripturæ;

quoniam seruus mul-

torum debitor talentorum procidēs ado-

rauit regem: qui au-

tem centum debebat

denarios procidens

non adorabat, sed ro-

gabatur conseruum di-

cens. *Patientiam habe.*

*** Chrysostronus.** vbi supra.

Vide domini charita-

tem, & serui crudelita-

tatem, pro decem mi-

libus talentis, hic au-

tem pro centum de-

narijs: hic cōseruum

ille autem dominum

rogabat: & hic qui-

dē totalem absolu-

tionem accepit ille-

autem solam dilatio-

nē petebat, nec hoc

dedit.

g *Conserui eius &c.*

* Augustinus. Per cō-

seruos intelligitur ec-

clesia, quæ illum sol-

uit & ligat.

vbi supra.

† mutuum.

vbi supra.

E

† De conseci-
dist. 4. ca. quo
modo in fi.

D

Si

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Cum autem non haberet, vnde red.* Quia peccator non habet vnde satisfaciat deo pro peccato.

2 *Iussit eum dominus venundari.* Quia omnia sua sunt pœnæ æternæ propter peccatum suum obligata.

3 *Procidens autem ser.* Id est peccator per pœnitentiam.

4 *Patientiam hab.* Pœnam æternam in temporalem commutando.

5 *Et omnia reddam tibi.* Opera meritoria faciendo.

6 *Misertus autem dominus.* Quia dominus paratus est miseri & pacere vere pœnitentibus.

7 *Egressus autem ser. ille à fa. domi.* Scilicet per reciduum peccati.

8 *Inuenit unum de conser.* Id est de hominibus, qui sunt serui Dei cum ipso.

9 *Qui debet ei cen. denā.* Id est modicum eum offenderat, quia offensa in hominem modica est respectu offensæ commissæ in deum.

10 *Et tenens suffocabat eum.* Id est strangulabat. Et dicitur à sub

sub & faucis, dicens.

11 *Redde quod de.* In quo ostenditur austeritas in repetendo vindictam à proximo.

12 *Et procidens conser.* Per pœnitentiam.

13 *Rogabat eum dicens.* Patientiam quasi dicat paratus sum secundum possibilitatem meam satisfacere.

14 *Ille autem noluit.* In quo notatur crudelitas in modo repetendi vindictam.

15 *Videntes autem conser. eius.* Isti sunt qui videntes crudelitatem hominum erga proximos contristantur, quia ad eandem virtutem pertinet gaudere de bono, & tristari de opposito malo.

16 *Et ve. & nar. domino.* Quia in oratione petunt a dño talia vindicari ad declarationē iustitiæ, nō ex liuore vindictæ.

17 *Tunc voca. illum dominus suus.* Ista autem vocatio fit in morte, vbi oportet de omnibus rationem reddere stricte.

18 *Serue nequam omne debi.* Id est offensam magnam in me commissam.

19 *Nonne ergo oportet.* Paruam remittendo.

Et

MORALITER.

1 *Cum autem non ha. vnde red.* Quia peccator non habet vnde possit satisfacere Deo.

2 *Iussit eum dominus eius ve.* Per hoc significatur determinatio eius ad pœnam debitam. Per uxorem autem eius significatur deletatio praua, & per filios, actus mali procedentes inde: pro quibus est puniendus.

3 *Procidens autem.* Ut sibi daret spacium vitæ, in quo possit per pœnitentiam satisfacere.

6 *Misertus autem dominus.* Plus enim dat dominus quā roget.

7 *Egressus autem ser. il.* Egreditur autem à domino peccatum reite-

reiterando.

8 *Inuenit unum de conseruis suis.* Id est de peccatoribus, qui ei tenebatur in modico respectiue crudeliter cogebat eū reddere.

15 *Videntes autem.* Per quos omnes Christiani & angeli sancti intelliguntur vnde Apoc. 2.2. b. dixit angelus beato Ioanni. *Conseruus tuus sum, & fratrum tuorum.* Et coram deo representant facta hominum.

18 *Serue nequam &c. nonne oportuit & te mi. conserui tui. q. di. sic.* Remigius, Seruus iste nullum legitur responsum domino dedisse, in quo demonstratur, quod in die iudicij & statim post hanc vitam cessabit omnis excusatio peccati.

Et

A *Sic & pater meus.*
Si non dimiseritis ex corde quod in vos delinquitur, & hoc quod per penitentiam dimissum erat à vobis exigitur.

* delicta eorum.

Reperet: vel de mala voluntate dam nando, à qua omne malum, vel de inobediencia quæ est origo totius mali. Quoties enim quis peccat, inobediens efficitur.

Incipit narrare, quæ dominus in Iudæa fecit, & docuit, & passus est, primo trans Iordanem ad orientem, post & citra Iordanem, quando venit à Iericho in Ierusalem.

b Ser-

^a Iusta animadversione. ^b In manus Romanorum, vel tartareis ministris:

Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoadus-

que redderet vniuersum debitum. † Sic & pater meus cœle-

stis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de

cordibus vestris. * Et factum est, cum consummasset Iesus ser-

mones istos, migravit à Galilæa, & venit in fines Iudææ trans

Iordanem, & sequuntur eum turbæ multæ, & curauit eos ibi-

rentiam Samariæ, Galilææ, Decapolis, & ceterarum regionum eiusdem prouinciæ.

d *Et secute sunt.* Galilæos maluit curare in Iudæa, vt Gentes in eam veniam, quæ Iudææ parabatur, admitteret.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et iratus dominus, &c. tort.* Id est, dæmonibus, qui in hoc sunt executores diuinæ iustitiæ.

2 *Quoadusque.* Id est, æternaliter, quia in inferno semper est reditio absque quietatione, cum poena semper remaneat æterna à parte finis.

3 *Sic & pater meus cælestis.* Hic inducitur applicatio parabolæ ad propositum eodem modo quo dictum est.

4 *Et factum est cum con.* Hic ponitur confirmatio doctrinæ præcedentis per operationem miraculorum, cum dicit. *Et factum est*

cum

cum consummasset Iesus. Sequitur.

5 *Et venit in fines Iudææ & cis Iordanem.* Vbi erat possessio duarum tribuum & dimidiæ, scilicet Ruben & Gad, & dimidiæ tribus Manasse.

6 *Et secute sunt eum tur. mul.* Ex quo patet deuotio populi ad eum, quia multi sequebantur. Aliqui causa prædicationis audientium, aliqui causa curationis impetrantium.

7 *Et curauit eos ibi.* Et sic patet, quod Euangelista in vno verbo multa miracula sanitarum includit, quia propter multitudinem miraculorum non poterant omnia in particulari describi, vt dicitur Ioan. vlti.

MORALITER.

1 *Et iratus dominus eius tradidit eum tortoribus.* Id est, dæmonibus.

2 *Quoadusque redderet.* Id est, vsque in perpetuum, nam in inferno

ferno nulla est redemptio. *Et factum est.* Sequitur.

3 *Et venit.* Origenes. Sanauit dominus turbas trans Iordanem, vbi dabatur baptismus. Vere enim à spiritualibus infirmitatibus curantur & saluantur homines in baptismo.

ADDITIO I.

In eod. cap. 18. Vbi dicitur in Postil. Sicut digiti manus æqualiter crescunt.

Hæc ratio nullam propriam præminentiam attribuit humilitati inter cæteras virtutes. De qualibet .n. alia virtute vere posset dici, quod illa crescente, cæteræ crescunt proportionabiliter propter cõnexionem virtutum, vt Postil. allegat. Sed verba Christi dicentis. *Discite à me, quia mi. sum & hu. cor.* Matth. 11. d. denotant quandam excellētiam singularitatem in ipsa humilitate existere. quam doctrinam communiter doctores sequuntur. Auguf. enim de vera religione dicit, quod tota vita Christi in terris disciplina morum fuit ad imitandum præcipue humilitatem suam. Similiter Greg. in pastoralis dicit, quod in argumentum redemptionis nostræ inuenta est humilitas Christi. Ex quibus patet, quod humilitas commendanda est ex aliquo singulari sibi inter cæteras virtutes proprie pertinenti. Et ideo dicendum secundum Tho. in secunda secundæ. q. 161. art. 5. in responfione ad 3. argm. quod humilitas cõmendatur ex hoc quod per illam maxime remouetur impedimētum humanæ salutis, quæ consistit in hoc quod homo ad cœlestia tendat, à quibus impeditur, dum in terrenis magnificari studet. Et sic humilitas est quædam propria dispositio ad liberum accessum hominis in spiritualia & diuina bona.

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi dicitur in postil. Venit enim filius hominis, &c.

Melius videtur continuari hoc dictum Christi cum præcedentibus sic .s. vt per aliam rationem fortiolem ostendatur, quod nō sunt pusilli cõtēnendi, quod sic patet. Nam posset quis dicere, quod ille proximus non est cõtēnendus qui .s. est iustus, seu de quo rationaliter præsumi debet, quod est in statu gratiæ, sed prauus seu peccator videretur debere cõtēnēdi, cum sit à Deo remotus. Ad quod remouendū Siluator inducit exemplum de seipso, qui venit saluare quod perierat. Ad quod etiam inducit exemplum de centum ouibus, vt patet in litera. Et hæc videtur esse sententia Chrysof. qui in hoc loco sic dicit: Rursus aliam rationem ponit, quare pusilli non sunt cõtēnendi priori maiorem dicens. *Venit enim filius hominis saluare quod perierat.* Quasi dicat secundum Remigium non cõtēnēdat pusillos scilicet peccatores quia ego pro hominibus homo fieri dignatus sum.

ADDITIO III.

In eod. cap. vbi dicitur in postil. Si duo ex &c.

Licet verum sit quod oratio non est accepta coram Deo illius qui tenet odium contra fratrem in animo, non tamen ex hoc sequi-

quitur, quod oratio semper sit accepta coram Deo illius qui non tenet tale odium contra fratrem. Potest enim in alijs sic deficere, vt non audiatur. Sed Christus dixit. *Si duo ex vobis consenserint de omni re quam petierint, fiet illis.* Ex quibus sequitur, quod oratio consentientium semper audiatur, vnde aliter videtur dicendum. Ad cuius intellectum sciendum, quod huiusmodi consensus qui facit orationem efficacem secundum doctores, non solum extendit se ad excludendum odium fraternum, sed etiam ad includendum omnia quæ ad petitionem (quæ est digna exaudiri) requiruntur, scilicet vt orans sibi ipsi consentiat. Vnde Hierony. dicit. Vbi spiritus & anima corpusque consenserint, & non intra se bellum diuersarum habuerint voluntatum, nulli dubium, quin bonarum rerum postulatio sit, vbi corpus vult habere ea quæ vult spiritus. Hæc Hieron. Similiter in hoc consensu etiam includitur, quod orantes sibi ipsis consentiant in omnibus ijs quæ ad veram doctrinam & bonæ vitæ conuersationem pertinent. Vnde Orig. in hoc loco. Ista est causa propter quam non exaudiuntur orantes, quia non consentimus nobis per omnia super terram nec dogmate nec conuersatione. Sicut enim in musicis, nisi fuerit conuenientia vocum, non delectant audientem, sic in ecclesia nisi consensum habuerint orantes, nec delectatur Deus, nec audit voces eorum. Hæc ille. Vbi igitur consensus prædictis modis est, necesse est impetrare quod petitur. Includitur enim hic tam idoneitas petitionis quam petentium. Et ideo sequitur in litera. *Vbi enim duo sunt vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Vbi notandum, quod sententia horum verborum, est redditua rationis præcedentium. Non enim dixit: iterum dico vobis, id est, vbi enim sunt duo vel tres, &c. sicut immediate præcedenti cõclusioni vbi denotatur distinctio illius dicti à præcedentibus, sed dixit. *Vbi enim sunt,* quasi reddituum rationis de huiusmodi petitionis efficacia, vt intelligatur sic. Ratio quare talis consensus est efficax, talis est, quia tales cõgregati sunt in nomine meo. Vbi enim talis consensus est, tales congregantur in nomine Christi qui est vera pax, & vera concordia, & per consequens est in medio eorum, quia vt ait Orig. Mox enim vt aliqui consenserint, Christus inuenitur in eis.

REPL. In cap. 18. vbi Postillator cõtēndat humilitatē cum debito moderamine Burg. vult humilitatē habere singularē excellētiam inter cæteras virtutes, patet hoc ex dicto beati Aug. de vera religione dicētis, quod tota vita Christi in terris disciplina nobis fuit ad imitandū præcipue humilitatē suā. Sed per hoc non pōt Bur. aliquā inferre humilitatis prærogatiuā, quia beatus Aug. vult per hoc ostendere imitationē humilitatis faciliorem. Vita enim Christi in multis

In multis existit potius admirabilis quã imitabilis, quo ad humilitatem tñ facilius imitabilis. Ideo idem B. Aug. in ser. communi de martyrib. dicit. Christus dñs non dixit. Discite a me mortuos suscitare, super aquas siccis pedib. ambulare, nō hoc dixit. Sed qd ait? Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde. Et ad eundem ten sum pertinet quod Burg. de B. Greg. Postillatore allegat. Nec concludit suum propositum per dictum scilicet, Tho. ex secunda secun-

secunde. q. 611. Nā cum dixisset, quod humilitas est quedã propria dispositio ad liberum accessum hominis ad spiritualia & diuina bona subdit idem S. Tho. ibidē Igitur licet perfectio potior est dispositione, ita & charitas. Et illæ virtutes quibus homo dicitur mouetur in Deum, sunt potiores humilitate, & ita dicitur S. Tho. potius est cum Postilla. quam cum Burg. qui hic & alibi est truncator auctoritatum, &c.

C A P. XIX.

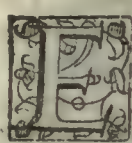
ET access. Quasi dicitur complexione capiatur. Si diceret: Dimittenda est quacunq; ex causa, & ducenda alia, pudicitia prædicator contra se facit. Si dicit non est dimittenda, a

contra doctrinã Moy- si & Dei facit. Ideo responsum temperat naturalem legem, primamque Dei sententiam secundo oppositens, quæ nō voluntate Dei, sed peccantium necessitate concessa est.

* Chrysostomus. Intuere eorum malitiam. Dominus enim supra de lege hac disputauerat, ipsi autem quasi iam nullo

C A P. XIX.

Ex liuore vt decipiant.

Accesserunt ad eum pharisæi tentantes eum, & dicentes. † Si licet homini dimittere vxorem suam quacunq; ex causa? Qui respondens, ait illis. † Non legistis, quia qui fecit † hominem ab initio, masculum & fœminam fecit eos? Et dixit. † Propter

a Earum causarum quæ scribebantur in libro repudij, sed huiusmodi veteris & mandatorum Dei recordatur. b Non sua respondit.

sive mulierem de dimittendis vxoribus, aut viris interrogantes, cognosce quia vir ille lasciuus est, mulier illa meretrix est.

a Et fœminam. Non ait fœminas, vt vnum coniugium sit non plura, quod ex repudio priorum querebatur.

nullo dicto interrogant, scilicet, opinantes oblitum esse eorū quæ dixerat.

* Idem. Sicut vbi supra. E autem si videas hominem assidue amicitias medicorum cogitantes, intelligis quia infirmus est, sic & cum videas virum interrogantem, aut viris interrogantem, intelligis quia

Gen. 1. d. † Ibid. 2. d. Eph. 5. g. 1. Cor. 6. d.

Adha-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XIX.

ET access. Hic consequenter Saluator docet virtutes contemplatiuorum seu religiosorum. Et diuidit in tres partes, quia primo docet continentiam. Secundo obedientiam ibi. Tunc oblati sunt ei paruuli. Tertio paupertatem voluntariã, ibi. Et ecce vnus. In istis autem tribus consistit perfectio religiosorum. Prima diuiditur in duas partes, quia primo docet Christus illud quod est necessitatis in continentia videlicet continentiam coniugalem, Secundo illud quod est perfectionis. scilicet continentiam ab omni actu venereo, ibi. Dicunt ei discipuli. Prima in duas quia primo circa hoc ponitur Pharisæorum dolosa interrogatio. Et secundo ponitur plius Christi vera responsio, ibi. Qui respondens. Dicit ergo.

Et accesser. ad eum. i. ad Iesum. Phari. Qui in populo Iudæorū præ alijs videbantur religiosi, et dictum est supra & dicitur inferius. 21. c. Ten. eum. Capere. f. in verbis.

Et dicentes si licet homini dimittere. i. ex leui causa, vt propter aliquam fœditatem seu turpitudinem corporalem. Hæc quaestio in eis proposuerunt Christo ad capiendum eum, quia responsio adtranque partem erat calumniabilis, quia si diceret quod licet, videbatur laxare frena concupiscentiæ carnali, dicendo quod homo pro libito voluntatis suæ possit vxorem dimittere & aliam ducere, & etiam cōtra dictamen legis naturæ, quia inseparabilitas est de ratione matrimonij vt dicitur post. Si autem diceret, quod non licet, videbatur contra Moysen dicere dicentem Deut. 24. a. Si acceperit homo vxorem, & non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudij, &c.

Qui re. Hic ponitur Christi responsio. Et diuiditur in duas partes quia primo ponitur responsio, secundo remouetur quedã sibi facta obiectio, ibi. Dicunt illi. Ad euidendum primi, aduertendū, quod indiuisibilitas est de ratione matrimonij, propter quod ponitur in definitione eius tanquam formale, cum dicitur. Matrimonium est coniunctio maris & fœminæ inter legitimas personas indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. i. indiuisibilitatem secundum totam vitam alterius coniugum. Ratio autem huius est, quia matrimonium est coniunctio maris & fœminæ ad educationem prolis ad cultum diuinum multiplicandum. Ad hoc autem quod proles sit apta ad cultum diuinum, & possit sibi sufficere post emancipationem a parentibus, requiritur magnus temporis tractus, quia oportet filium generari, educari & doceri, & sibi de necessarijs vitæ a parentibus prouideri. Quia secundum quod dicit Apostolus. 1. Cor. 12. Parentes debent thesaurizare filijs, & nō filijs parētibus. Ante quã autem homo possit generare de communi cursu, est. 18. annorū vel. 20. Anteq; vero filius genitus sit educatus & edoctus a pa-

a patre sciens & potens se & familiam regere, oportet quod sit. 20. an. vel circiter. Et sic patet, quod licet vir generaret nisi vnum filiū in vxore, tñ antequam filius esset dispositus ad recedendū a patre, iam pater esset. 40. annorū vel circiter, nunc aut ita est quod masculus & fœmina debent simul cohabitare indiuisibiliter quãdiu intēdūt generationi & educationi prolis, sicut videmus in brutis animalibus. & auiibus, quod determinatus mas, determinatæ fœminæ inseparabiliter cōiungitur tēpore quo intendunt generationi & educationi filiorū. Verumtamē, quia in alijs animalibus. & auiibus filij nati in modico tēpore sunt sufficiens victū sibi quaerere, iō masculus & fœmina nō coniungunt inseparabiliter per totā vitā, sed tantum tēpore educationis filiorum. Cū ergo natura humana deat magis esse ordinata quã natura brutorum, iō de dicta mine naturali est, quod vir & vxor inseparabiliter coniungantur, quãdiu stat necessaria educatio, & doctrina filiorū, & hoc est secundum totā vitam coniugatorū, quia sicut visum est, homo hēt quãdraginta annos antequã primus filius eius sit sufficienter educatus, & sic sola occasione primi filij dicitur natura, quod tantum deat cū vxore inseparabiliter habitare. Et quia interim antequã primus sit sufficienter educatus, nascunt filij alij vel saltem possunt nasci, quibus cōsimiliter oportet per parentes prouideri. Ad quod requiritur ulterior tractus temporis magnus. Iō sicut natura dicitur in alijs animalibus. quod masculus & fœmina inseparabiliter cohabitēt tēpore determinato a natura in generatione & educatione filiorū, ita dicitur in natura humana, vt vir & vxor inseparabiliter cohabitēt per totā vitā, & sic patet, quod indiuisibilitas matrimonij nō solū est de iure diuino, sed et de iure naturali. Hanc aut veritatē declarat Saluator per scripturam veteris Testamenti, dicens.

6 Non legistis quia qui se. ho. ab in. f. quando solum currebat lex naturæ ante datam legem per Moysen. 7 Masculum & fœminam fecit eos. In hoc tangitur materia ipsius matrimonij. scilicet masculus & fœmina, quia matrimonium ordinatur ad generationem & educationem prolis. Ad hoc autem requiritur determinatum actiuum & passiuū, & hoc in animalibus. perfectis, quia non generantur ex putrefactione. In masculino autē est virtus actiua, & in fœmina virtus passiua. Homo autem est perfectissimum animalium, & propter hoc ad perfectionē eius requiritur distinctio sexuum videlicet maris & fœminæ Sequitur. 8 Et dixit, propter hoc dimittet homo patrem, &c. In quo tangitur debita conditio materis prædictæ, quia matrimonium debet esse inter personas legitimas ad contrahendum. Tangitur autē hic legitimitas per hoc quod excluduntur personæ illegitimæ, quæ sūt pater & mater. Istæ enim personæ sūt excludendæ secundum dictam legem naturæ. Cuius rō est, quia vir & vxor in actu matrimoniali ad pariam iudicantur, & ideo contra reuerentiam naturalem est, quod filia con-

M O R A L I T E R.

Et access. Orig. Tentato autem domino, nullus discipulorū eius qui positus est ad docendum grauiter ferat, si tentatus fuerit a quibusdã, sed tētantibus respondeat dogmata pietatis.

† Propter hoc dimittet homo patrem & matrem. Remigius. Mysteriorum hoc dixit esse Apostolus in Christo & ecclesia. † Do-

A *Adhærebit vxor.* Si malū morib. si luxuriosa, seu quodlibet huiusmodi sit vxor, velimus nolimus sustinēda est. Cum. n. liberi essemus, volētes nos subiecimus seruituti. Si ancilla libero, vel seruus libere supponitur, non reputatur coniugiū postquam detectum fuerit, sic & de consanguineis.

Hom. 32. ope. imperfecti.

in carne vna

Deut. 24. 2. Matth. 5. c. Mar. 10. 2.

Mar. 10. b. Luc. 16. d.

Nuptiarum præmiū quod est.

Hom. 63. in Mat. h.

Chryl. Si ergo quia ex vitæ est vxor, & ex vna carne sūt ambo, relinquet hō patrem suū & matrē, maior nunc charitas debet esse inter fratres & sorores, quia hi quidem ex eisdem patribus exeūt, illiaūt ex diuersis. Sed hoc magnum est nimis, quia fortior est Dei constitutio quam virtus natu

B *ra.* Non n. præcepta Dei naturæ subiecta sunt, sed natura Dei præceptis obtemperat.

Deinde fratres ex vno nascunt, vt diuersas vias petant, vit autem & vxor ex diuersis nascuntur, vt in vnum conueniant. Ordo etiā naturæ Dei ordinationem sequitur. Quod enim est in arboribus humor, est in hominibus amor.

b *Et erunt duo in car.* Præmiū nuptiarum est ex duobus vna caro. Castitas coniuncta spiritui vnus spiritus efficitur. Salubri consilio Dei factū est, vt portionem sui corporis vir amplecteretur in femina, ne a se putaretur diuersum esse, quod de se cognosceret fabricatum.

c *Chrylost.* Veteris legis verba interpretatur, dicens. Itaq; iam non sunt duo, sed vna caro. Sicut enim qui spiritualiter se diligunt, vna anima esse dicuntur, dicente scriptura, omnium credentium erat cor vnum & anima vna, sic vir & vxor qui carnaliter se diligunt, vna caro esse dicuntur. Quem admodum ergo carnem incidere est sordidum, ita & mulierem diuidere est iniquum.

c *Homo non se.* Homo separat, qñ pro desiderio secundæ primæ dimittit. Deus separat (qui & coniungit) quando ex consensu propter cultum Dei, eo quod tempus in arētō sit, sic habet

habemus vxores quasi non habentes.

d *Quid ergo Mo. & c.* Chryl. Grauis est aut fornicarijs interpretatio castitatis, sed cōtra rōnem rōdere non possunt, veritati tñ credere non acquiescunt. Conferunt se igitur ad patrociniū Moyli, sicut homines malam causam habentes, cō-

fugiūt ad potentes viros, vt si per iusticiam non possunt, vincant per personam.

e *Quoniam Moy.* Seruū constitutus in infirmitate permisit, ego aut magister & dominus præcipio. Moyles radi- bus, in quib. lex naturalis hebetata erat indulget. Nō enim indulgeret, nisi haberet postea perfectos quos argueret, de radi- bus

n. paulatim boni esse ceperunt. Consilium fuit hominis, nō Dei imperium, qui maluit indulgere diuortium, quam desiderio secun-

darum nuptiarum fieri homicidium uel perdurare odium.

c *Chryl.* Propterea bene dixit quod Moyles hoc permisit, non præcepit. Quod enim præcipimus, semper uolumus. Quod autem permittimus, nolentes indulgemus. permisit ergo vobis facere mala, ne faceretis peiora.

f *Nisi. Albā.* Vxor ut dimittatur, vna carnalis causa est fornicatio, vna spiritualis timor domini, ut uia ea, alia ducatur nulla causa in lege Dei est.

***** Hier. Sola ergo fornicatio est quæ uxoris uincit affectum. imo cum illa carnem vnam in aliam diuiserit, & se fornicatione separauerit a marito, non debet teneri, ne uirum quoque sub maledictione faciat, dicente scriptura. *Qui adulterauerit stultus & impius est.*

***** Chryl. Sicut enim crudelis & iniquus qui castam dimittit, sic fatuus est & iniquus, qui retinet meretricem. Nam patronus turpitudinis est, qui crimen celat uxoris.

g *Et aliam duxerit mœchatur.* Et qui dimissam. Quia poterat accidere, ut aliquis calumniam faceret innocenti, & ob secundā

cri-

NICOLAUS DE LYRA.

coniungatur patri, & filius matri. Vñ & aliquā animalia magis appropinquanti. ad industriā humanam, talem coniunctionem tanquam abominabilem refugiunt, sicut narratur de elephante, qui adductus a magistro ipsum custodiēte ad impregnandū matrē propriam reuēit, pp quod magister vultum eius operuit, & cū sic ignoranter matrē cognouisset, & discooperto vultu hoc videret, iniulit præ dolore in ductorē suū, & interfecit, & hoc est quod dicitur in litera. *Propter hoc.* Id est, propter opus generationis.

1 *Dimittet homo, & c.* Homo tñ est cōis generis, & ideo significat masculum & feminā. Est ergo sensus, quod filius nullo modo debet copulari matri, neque filia patri. Consequenter ponitur id quod est formale in matrimonio, s. coniunctio indiuidua per totam vitam, cum dicit. **2** *Et adhære. vxor. suæ.* Per coniunctionem animorum ex amore & fidelitate. **3** *Et erunt duo, & c.* Quantum ad corporalem cohabitationem, & ad vnam carnem prolis ex ambobus producendam, aduertendum tamē, quod ista verba dicuntur hic verba dñi, & tñ Gen. 2. dicuntur verba ipsius Adæ; non tñ hic est contradictio, quia illa verba protulit Adam ex diuina reuelatione, quia in extasi factus viderat mulierē, de costā sua formatā & id illa verba fuerunt Dei principaliter tanquā reuelantis, & ipsius Adæ instrumentaliter, & sicut proferentis. Concludit ergo Saluator. **4** *Quod ergo Deus comun.* i. virum & vxorem inseparabiliter, quantum ad totam vitam. **5** *Homo non sepa.* Dimittendo propria voluntate vxorem auctoritate tñ diuina aliquando separantur, quātum ad cohabitationem & debiti redditiōē, non tñ quantum ad vinculum, & hoc contingit, quando separantur sic propter diuinum cultum altero religionem intrante.

Dicunt

Duxerit

MORALITER.

† Dñs. n. Iesus Christus, quasi patrem deseruit, cum de celis ad terram descendit, & matrem, id est synagogam deseruit pro-

propter eius infidelitatem, & hæsit vxori suæ, scilicet ecclesie. Et sunt duo in carne vna, id est, Christus & ecclesia in vno corpore, qui dixit ad illos.

Non

crimē impingeret primę vxori, sic priorem dimittere iubet, vt ea viuente secundam non habeat Et ne vxor idē faciat viro eadem cautela precipitur ne secundam habeat virum Et quia adultera nō timet opprobrium, viro dicitur, quod si talē ducit sub adulterii crimine sit, dicit script. *Qui adulteram tenet stultus & impius est.*

a Non expedit. Videbant graue pondus vxorum, quod iracūda, ebrietas & huiusmodi, quæ quidem sunt sustinēde quia cum esse mus liberi subiecinus nos seruituti.
b Non omnes. Quasi consentit, quod nō expedit, sed infirmitatem videns dicit. *Non omnes ca.* Non dicit, non possunt capere, sed, non omnes volunt capere.

Non omnes ca. Id est non omnes implere possunt præceptum continentię, quia non omnibus datum est a Deo, nec etiā omnibus prodest ad præmium continere, & hoc exponit.

* Hieronymus. Nemo autem putet sub hoc verbo quod addit, sed quibus datum est, vel fatum vel fortunam introduci, quod hi sunt virgines, quos ad hoc casus adduxit. Sed his datum est a Deo qui petierūt, qui voluerunt, qui vt acciperent, laborauerunt.

* Chrysostomus. Ideo non omnes capere possunt quia nō omnes volunt. Palma proposita est, qui concupiscit gloriā non cogitet de labore. Nemo vinceret, si omnes periculum timerent. Ex eo ergo quod quidam a continentię proposito cadunt, non debemus circa virtutem castitatis fieri pigriores, sicut qui in pugna cadunt, non exanimant ceteros. Quod ergo dixit, *quibus datum est*, illud ostendit, quia nisi auxilium gratię acciperemus, nihil nobis valeret. Hoc autem auxilium gratię volentibus non denegatur.

* Augustinus. Casti non sumus, non quia non possumus

mus, sed quia nolimus.

* Gregorius Nazianzenus. *Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est*, adde his esse datum qui volunt & assentiuntur.

* Origenes. Quoniam sunt quidam qui calumniantur quod Christus ait, quibus datum est, quali excusationem habentes, & volentes quidem esse in castitate, nō autem prævalentes, quibus respondendum est, quod attendere debent ad illud, *petite & dabitur vobis.*

fam duxerit, mœchatur . Dicunt ei discipuli eius . Si ita est

a causa hominis cum vxore, non expedit † nubere . qui dixit

b illis, Non omnes capiunt verbum istud , sed quibus datum

c est . Sunt enim eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt, &

d sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus , & sunt eunuchi,

e qui seipso castrauerunt propter regnum cœlorum . Qui po-

f test capere, capiat. † Tunc oblati sunt ei paruuli , vt manus eis

imponeret , & oraret. Discipuli autem increpabant eos. Iesus

tuale, qui cum possent esse viri, propter Christum continent.
d Qui facti sunt. Inter hoc computantur etiam hi qui specie religionis simulant castitatem.

e Qui potest. Vox est hortantis non iubentis, quasi vnusquisque vires suas consideret, an queat virginitatis & pudicitię implere præcepta.

* Tertullianus. Quoadu causabimur carnem quia dixit dominus *caro infirma?* Sed & præmisit, & *spiritus promptus vt vincat spiritus carnem.* Nam & qui potest capere capiat, inquit, id est, qui non potest, discedat. Nec ideo duritia imputabitur Christo, de arbitrii cuiuscūque liberi vitio. *Ecce, inquit, posui ante te bonum & malum, elige quod bonum est.* Si non potes, quia non vis (posse enim te si velis ostēdit, quia tuo arbitrio vtrumque proposuit) discedas oportet ab eo cuius non facis voluntatem.

f Tunc oblati. * Chrysostomus. Dominus de castitate sermonem fecerat, audientes autem quidam obtulerunt ei infantes castitate mundissimos, putabant enim quia dominus corpore

D
† ducere vxorem.

Eunuchorum genera quot sunt.

Lib. de monogamia.

Hom. 32. operis imperfecti.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Duxerit. Accipiens eam in matrimonium.

2 Mœchatur. Quia remanet adhuc vinculū illius dimissę cū viro priori & ex hoc verbo patet intellectus literę immediate præcedētis quę defectiua est, quia eadē rōne qua vxor dimissa pp fornicationē nō pōt duci ab altero viro, sic nec vir eā dimittēs pōt ducere alterā, q̄ equaliter manet vinculū matrimonii ex vtraq; parte. **3 Dicunt ei discipuli.** Posito eo qđ est necessitatis in virtute continentię, cōsequēter ponit id qđ est sup erogationis & cōsiliij, videlicet cōtinentia ab omni actu venereo, discipuli. n. audientes quod vinculum matrimonii est indissolubile, dixerunt.

4 Si ita est causa hominis cum vxore. Quod non possit eam dimittere nisi modo prædicto.

5 Non expedit nubere. Ac si dicant, Melius est simpliciter cōtinere, & hoc duplici causa. Primo qđ ex tali indiuisibilitate matrimonii possunt multa grauiā sequi, qđ si vxor incurrat leprā vel aliquā infirmitatē horribilē oportet tñ illi debitū reddere, secunda causa est, quia maius meritū est continere simpliciter quam cōiugalitatis continentia, vnde supradictum est. **13. ca.** quod cōtinentia virginalis habet fructū centesimū, vidualis sexagesimū & conugalitatis tricesimū. Et ad istū intellectū responder Saluator cōsequēter. **6 Non omnes capi. ver.** Quia altus est status, ad quem infirmi non possunt ascendere. **7 Sed quibus da. est.** Scilicet a Deo ex speciali munere, quia secundum quod scribitur Sap. 8. d. Nemo potest esse continens nisi deus det, sed quia non omnis cōpōnētia est laudabilis, ideo consequenter ostendit quæ sit laudabilis, .

MORALITER.

6 Non omnes capiunt verbum istud. Sap. 8. d. Cognoui quia non possum esse continens, nisi Deus det.

9 Et sunt eunuchi qui seipso castrauerunt. Per obseruantiam castitatis.

13 Qui, potest capere capiat. Cū adiutorio dei. Hiero. Hortatis

dabilis, & quæ non, dicens.

8 Sunt enim eunuchi. Quia cōtinentia quæ est ex naturali frigiditate cōtracta a parentibus, vel priuatione membrorū genitaliū, nō est laudabilis, nisi inquantū p voluntatē acceptatur, nec illa quæ est p violentiā, sicut in illis quib. secant genitalia, & hoc est qđ dicit. **9 Et sunt eunuchi.** Sed illa continentia quæ est per voluntatem reprimentem concupiscentiam ab actu venereo, illa proprie est laudabilis, & hoc est quod dicit.

10 Et sunt eunu. Non per membrorum abscissionem, sed per cōcupiscentię repressionem.

11 Propter re. Vt liberius cōtinētes vacent cōtemplationi diuine, quia sicut scribitur. **1. ad Cor. 7. f.** *Qui autem sine vxore est sollicitus est quæ domini sunt. & cogitat quomodo placeat deo, qui autem cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mūdi, quomodo placeat vxori, & diuisus est.* Sed quia talis status est altus, nec possunt omnes ad hoc attingere, sed solum perfecti, & ideo subdit.

12 Qui potest capere capiat. Quasi dicat tantum bonum non est necessitatis, sed super erogationis.

13 Tunc ob. sunt. Hic cōsequēter docet humilitatis obedientiā per hoc qđ paruulos sibi oblatos dulciter suscepit, manus illis imponēdo, & pro eis orando, vere at obediētes illi sūt vere paruuli. & hoc est qđ dicit. *Tūc obla. sunt ei.* ex deuotione. s. offerentium.

14 vt manus eis impo. Scilicet benedicendo & orando pro eis.

15 Discipuli autem. timentes ne importunitas offerentium ostenderet magistrum.

16 Iesus vero ait. Suis discipulis.

Sinite

ris Dei vox est milites suos ad pudicitię præmiū cōcitantis, quasi dicat qui pōt pugnare pugnet, ac superet & triumphet.

13 Tunc oblati sunt ei paruuli. Sequitur.

15 Discipuli autem eius. In hoc per ipsos significantur illi qui iuuenes impediunt a religionis ingressū, quos dominus reprobatur dicens.

Sinite

corpore mundos tantum laudaret.

A Origenes. Jam expetierant quoniam per impositionem manuum eius & orationem repelluntur mala. Considera bant enim quod impossibile est vt postquam per tactum Dominus dederit in eis diuinam virtutem, ruina aut demonium aliquid tangere eos possit.

H. m. 22. *** Chrysoſtomus.** Præſens locus inſtituit parētes vt filios ſuos ſacerdotibus offerant, non enim ſacerdos manus imponit ſed Chriſtus, in cuius nomine manus imponitur. Si enim qui eſcas ſuas per orationem offert Deo, ſanctificatus eas manducat

B (ſanctificatur enim per verbum Dei & orationem vt Apoſtolus dicit) quanto magis pueros offerri & ſanctificari Deo neceſſe eſt: Cauſa autem ſanctificandarum eſcarum hæc eſt, quoniam totus mundus in maligno poſitus eſt, Conſequenter infantes quando nafcuntur, in maligno poſiti ſunt.

a *Sinite paruulos.* Si ſancti ſunt futuri, cur vetatis venire ad patrem? Si mali, cur ſententiam profertis ante culpam.

b *Talium.* Nam quales ſunt modo, meum quidē eſt, quod honorate, quales poſt futuri ſunt, ipſorum eſt, qđ miſeremini. Non ait iſtorum ſed talium, vt oſtendat non aſtatem regnare ſed mores, & his qui ſimilem habent innocentiam & ſimplicitatem, præmium promittit.

c *Et cum imp.* Imponit manus paruulis, quando humilibus auxilium gratiæ tribuit.

d *Et ecce vnus.* Beda. Audierat ille ſimiles paruulos cōdignos, eſſe regno, vultq; cæteris nō per parabolas ſed aperte exponi,

Cur benedictur cibi.

Idcirco bonum

Vtilitas manuum impositionis & benedictionis.

ni, quibus in eritis vitam poſſit conſequi.

Hieronymus. Iſte adoleſcens & diues & ſuperbus erat. Et ſecundum alium euangeliam eum non voto diſceutis ſed tentantis interrogat.

c *Quid me interrogas de bono.* Quia bonum dixit magiſtrū, & non Deum, vel Dei filium conſeſſus eſt, dicit quemlibet ſanctum hominē comparatione Dei non eſſe bonum. Chriſtus autem non renuit testimoniū bonitatis, ſed magiſtri abſque Deo excludit errorem.

1 non Deum, vel Dei filium conſeſſus eſt, dicit quemlibet ſanctum hominē comparatione Dei non eſſe bonum. Chriſtus autem non renuit testimoniū bonitatis, ſed magiſtri abſque Deo excludit errorem.

2 Non ſe magiſtrū bonum eſſe negat, ſed magiſtrū abſque Deo nullum bonū eſſe dicit.

3 *f Serua mandata.* Iſte quaſierat, quid faciam? contra non ait, diſce, quia Deus eū docuerat factor

rationalis creaturæ, oſtendens, quia ille non eſt bonus qui quaerit de bono, ſed qui facit quod bonum eſt.

4 Beda. Ecce actiua vita quæ ad legem pertinet. Nota quod iuſtitia legis ſuo tempore obſeruata non ſolum bona terræ, ſed vitam æternam dabat.

5 *Dicit ei adoleſcens.* **B E D A.** Non putandus iſte (vñ quidam aiunt) vel dominum tentariſſe, vel de ſua vita mentitus eſſe, ſed ſimpliciter vt vixit conſeſſus eſt, alioquin (vt alius Euangelista ait) non intuentus arcana cordis eius diligere eum diceretur Ieſus. Diligit enim eos qui mandata legis cuſtodiuunt, ſed quod ibi minus eſt his qui perfecti volunt eſſe, adiungit: vnde ſequitur. Si vis perfectus eſſe.

Om-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Sinite paruulos.* Quia iſti ſunt figura vere humilium & obedientium, quorum familiaritatem ego volo. Sequitur.

2 *Talium eſt enim regnum celo.* Sicut eſt dictum ca. præcedenti nullus poteſt intrare regnum celorum niſi fuerit paruulus & humilis.

3 *Et ecce vnus accedens.* Hic conſequenter docet paupertatem voluntariā. Et diuiditur in duas partes, quia primo docet id qđ eſt neceſſitatis, ſecūdo id qđ eſt ſupererogationis, ibi. Dixit ei adoleſcens. In prima ergo parte ponitur cuiuſdam volentis aſcendere ad fratrum perfectionis interrogatio dicentis.

4 *Magiſter bone, quid boni faci.* Ieſus autem reſpondit ei, primo quantum ad eius cogitationem, quia ille cogitabat Ieſum eſſe purum hominem, licet crederet eum eſſe bonum & ſanctum doctorem, & ideo quaſi reſpondens Ieſus cogitationi, dicit ei.

5 *Quid me inter. de bo.* Quaſi dicat ex quo credis me purū hominem, non debes me vocare bonum, cuius cauſa ſubditur.

6 *Vnus eſt bonus Deus.* Hoc eſt dictum, Deus eſt ſolus bonus ꝑ eſſentiā, & nullus alius. Conſequenter reſpondit eius interrogatiōi dicēſ.

7 *Si autem vis ad vitam.* Quaſi dicat hoc ſuffici ad ſalutem, quod amplius eſt non eſt neceſſitatis, ſed ſupererogationis.

8 *Dicit illi.* Scilicet, adoleſcens.

9 *Quæ? Scilicet ſunt illa mandata, quorum obſeruantia eſt neceſſaria ad ſalutem.*

10 *Ieſus autem di. non homi.* Hoc eſt præceptū decalogi, per qđ prohibe-

prohibetur nocumentum proximi in perſona propria.

11 *Non adultera.* Per hoc prohibetur nocumentum proximi in perſona ſibi coniuuncta.

12 *Non facies.* Per hoc prohibetur nocumentum proximi in re poſſeſſa.

13 *Non fal. reſt. di.* Per hoc prohibetur nocumētū proximi in fama.

14 *Honora patrē tuum & matrem.* Per hoc præceptū affirmatiuum intelligitur omne beneficium proximo reddendum, quia nomine patris & matris intelligitur omnis proximus, & hoc eſt qđ ſubditur.

15 *Diliges proximum tuum ſicut teipſum.* Quia obſeruantia mandatorum non eſt meritoria vitæ æternæ, niſi fiat ex charitate. Aduertendum, quod licet ponatur hic ſolummodo præcepta ſeruidæ tabula, quæ ordinant hominem ad proximum, intelliguntur tamē cur hæc præcepta primæ tabulæ ordinantia hominem ad Deum, quia homo magis tenetur Deo quam proximo, & ideo ſi obſeruantia mandatorum ſecundæ tabulæ neceſſaria eſt ad ſalutem, multo fortius obſeruantia mandatorum primæ tabulæ. Per prædicta etiam oſtendit ſaluator, qđ obſeruantia præceptorum ceremonialium & iudicialium non erat amplius neceſſaria ad ſalutem.

16 *Dicit illi adoleſcens.* Hic conſequenter oſtenditur quid ſit ſupererogationis ſcilicet abſtinentia omnium temporalium per paupertatē voluntariā. Et diuiditur in duas partes, quia primo docet paupertatis voluntaria meritum, ſecundo vt ad eā alliciat oſtendit eius præmiū, ibi.

Tunc reſpondens Petrus. Prima in duas, quia primo docet paupertatis

reduit bonitatis testimoniū, ſed a magiſtris abſque Deo excludit errorem. Quæ autē utilitas; vt ita reſponderet reducit eū paulatim & erudit liberari ab omni adulatione, & ab his qđ ſunt ſuper terrā abducens Deo adherere ſuadet, & futura quaerere, & noſſe eum qui vere bonus eſt, & radix & fons omnium bonorum.

7 *Si autem vis ad vitam ingredi, ſerua mandata, & c.* Remigius. Demonſtratur his verbis, quod lex ſuis impletoribus non ſolum bona temporalia dabat, ſed etiam vitam æternam, ſuo tamen tempore conſequendam.

M O R A L I T E R.

1 *Sinite paruulos & nolite eos prohibere a me.* Chryſoſt. Nā ſi ſancti futuri ſunt, quid vetatis filios venire ad patrē? Si autem peccatores, vt quid ſententiam cōdemnationis profertis an tequam culpam videatis?

† *Et cum impoſuiſſet eis manus abiit inde.* Remigius. Manibus impoſitis pueris benedixit, ſignificans quod humiles ſpiritu digni ſunt eius gratia & benedictione.

3 *Et ecce vnus accedens ait illi.* Sequitur.

5 *Quid me interrogas de bono?* Hieronymus. Saluator noſter nō renuit

si

A a Omnia hæc. Hieron. Mentitur. Si enim diligeret proximum suum sicut seipsum, opere completeret, non esset tristis cum sua pauperibus dare iuberetur.

* Chrysostomus. Avarus fuit & pecuniarum amator, quia Christus talem esse redarguit, simulator autem nequaquam, quia non est securum de incertis iudicare, & maxime accusando. Marcus autem hanc suspicionem destruit. Dicit enim quod occurrens & genuflectens rogabat eum, & quoniam in spiciens eum Iesus amavit eum.

B Si etiam tentans accessisset, demonstrasset nobis hoc evangelista, sicut in alijs facit.

b Abijt tristis, &c. Augustinus. Nescio quomodo cum superflua terra diliguntur, arctius adepta quam concupita confringunt. Nam unde iuuenis iste tristis discessit, nisi quia magnas habebat divitias? Aliud. n. est nolle incorporare quæ defunt, aliud iam incorporata diuelli.

c Diues diffi. Diuites non manentes, sed qui esse desierunt intrabunt. De omnibus tutius est, nec habere nec amare diuitias.

c Diues diffi. Diuites non manentes, sed qui esse desierunt intrabunt. De omnibus tutius est, nec habere nec amare diuitias.

C * Hyla-

* Hilar. Habere diuitias, criminis non est, sed modus in habendo retinendus est. Nam quomodo communicandum est necessitatibus sanctorum, si communicandi materia non relinquatur?

d Facilius. Mystice. Facilius est Christum pro dilectoribus seculi apti quam

1 dilectores seculi ad Christum converti. 2 Camelus dicitur 3 Christus, quia sponte humiliatus infirmitatis nostræ onera sustulit. Acus est 4 punctio per quam 5 angustias passionis significat, quæ passio 6 ne velut acui nostræ naturæ quasi scissa vestimenta refarcire 7 dignatus est. i. reparare post lapsum. 8 Aliter. Facilius est 9 Gentilem populum gibbo peccatorum deformem per angustias viæ vitam ingredi,

10 quam Iudeum de meritis suis gloriantem, & ad subeundum leue onus Christi se humiliare nolentem. e Quam di. Isidor. Nullus diues intrabit, id est, confidens in diuitijs, ut Iesus secundum Marcum exponit. f Mirabantur. Quia in numero diuitum deputabatur omnes qui amant diuitias, et si non habeant. Aliter. n. cum sit maior turba pauperum, non dicerent. Quis poterit saluus esse?

F Deum

NICOLAUS DE LYRA.

tatis voluntaria meritum. Secundo qui sit huius perfectionis retardatum, ibi. Cum audisset autem adolescens. Circa primū aduertendum quod adolescens iste volebat ad statum perfectionis ascendere, ideo dixit.

1 Omnia hæc cu. Mandata implendo.

2 Quid adhuc mihi deest. Ad perfectionem vite. Hieronymus, autem dicit, quod iste iuuenis mendaciter & sicite loquebatur. Quod probat per hoc quod subditur postea. Cum audisset verbum, abiit tristis quod non fecisset, si ad Christum ex deuotione accessisset. Sed Bed. & aliqui alij expositores dicunt contrarium, videlicet quod simplici animo venit ad Christum petens de salute aeterna, & quod verum dixit se obseruasse mandata, quod probatur per hoc quod dicitur Mar. 10. c. Iesus autem intuitus eum dilexit. Quod non esset verum si venisset tristis. Quod autem arguit Hier. contrarium ex hoc quod sequitur. Abijt tristis, non est contra ista, quia aliquis potens est statum inferiorem seruare, qui tamen non est potens statum altiore ascendere.

3 Ait illi Iesus. Si vis perfectus esse, i. ascendere ad statum perfectionis supra communem statum salutis necessarium.

4 Vade. Co. temnendo omnia temporalia.

5 Et veni. Quæ. Propter Deum, quia abijt ere temporalia propter ostentationem non est meritorium sicut ab aliquo philosopho fecerunt.

6 Et habebis the. Hæc non dicitur, quia paupertas sit maior virtus quæ continentia vel obedientia, sed dicitur per quandam correspondentiam, quia thesaurus celestis sic respondet voluntaria paupertati, sicut exaltatio humilitationi, sicut dictum est c. prace. Sequitur.

7 Et veni. seque. me. Quia in sequela Christi per opera charitatis consistit perfectio principaliter, in paupertate autem voluntaria consistit inchoatue per modum remouentis prohibentis & disponētis, quia per hoc auferetur cura temporalium quæ impedit animum a dilectione Dei, & disponitur animus ad libere Deo vacandum.

8 Cum audisset autem. Hæc consequenter ostendit quid sit huius perfectionis impedimentum, videlicet nimia dilectio terrenarū possessionis.

MORALITER.

3 Si vis perfectus esse va. & ven. Genadius de ecclesiasticis dogmatibus. Bonum est facultates cum dispensatione erogare, sed melius est intentione sequenti Christum totum simul donare absolutum a sollicitudine cum Christo egere.

Origenes. Non tamen sic intelligendum est, quod in ipso tempore quo bona sua tradidit pauperibus, fiat omnino perfectus, sed ex illa die incipiat speculatio Dei, adducens eum ad omnes virtutes, ideo subditur.

tionū, & hoc est quod subditur. Cum audisset autem adolescens, scilicet, Christi de perfectione paupertatis voluntaria.

9 Abijt tristis. Quia nimis amabat possessiones terrenas, & ideo non poterat ad perfectionem voluntaria paupertatis ascendere. Consequenter ostendit quomodo diuitie faciunt difficultatem in attingendo perfectionem dicens.

10 Amen dico vobis quia diues. Nō dixit impossibile, sed difficile, quia difficile est diuitias possidere, et non teneri nimis amore earum, quia secundum quod dicit Aug. in epistola ad Paulinum, Bona terrena diliguntur arctius adepta quam concupita. Aliud enim est nolere incorporare quæ defunt, aliud iam parata diuelli. Illa. n. velut extranea iam repudiantur, ista velut membra præscinduntur, &c. Et Chrys. super Mat. Appetitus diuitiarum maiorem apponit flammam, & vehementior fit cupido. Et quia cupido dicitur venenum charitatis, ideo possessio diuitiarum reddit hominem difficilem ad perfectionem acquirendam, non tamē facit impossibile, quia Abrahamus fuit valde diues, ut habetur Gen. 13. & tamen fuit perfectus, ut habet Gen. 17. ideo dicitur Eccl. 31. a. Beatus vir diues qui inuentus est sine macula, &c. sequitur. Quis est hic & laudabimus eum? q. d. Vix & cum difficultate inuenitur. Consequenter ostendit quare diuitie faciunt impossibilitatem ad perfectionem & ad regnum calorum consequendum, quando. s. homo constituit finem in diuitijs. Et hoc est quod dicit.

11 Facilius est camelum intrare in reg. cæ. Primū est impossibile, ut patet manifeste, ergo & secundū. Quod autem loquatur de diuite constituite finem in diuitijs, patet per illud quod habetur Mar. 10. c. vbi dicitur. Quia difficile est confidentes in pecunijs regnum Dei introire &c. & sequitur ibidem, Facilius est ca. &c. Ex quo patet, quod illud quod dicit diuitem impossibile intrare in regnū Dei, intelligitur non de quocunque diuite, sed de diuite confidente in diuitijs, & in ipsis finem constituite, & hoc debet hic subintelligi.

12 Auditis autem. Quia talem perfectionem paupertatis voluntaria & aliarum virtutum nullus docuerat, Ante Christum sequitur. Quis ergo poterit saluus esse. Ad quod respondens.

Iesus

7 Et veni se. me. Hier Sequitur enim dominum qui imitator est eius, & per illius vestigia graditur.

8 Cum audisset autem adolescens. Chrys. Non enim similiter detinentur qui pauca habent & qui in multis abundant, quoniam adiectio diuitiarum maiorem accendit flammam & violentior est cupido, ideo sequitur.

1 Amen dico vobis quia di. diffi. intra in re. Chrys. Quod quidem dixit non pecunijs detrahens, sed eis qui detinentur ab ipsis, & discipulos pauperes existentes non debere verecundari propter inopiam.

323

Hom. 64. in
Matth.

A *Reum.* Qui ab amore terrenorum ad charitatem et er-
rum conuertit. Non quod cupidi, & superbi intrent.
* Chrysolomus. Dei autem opus hoc esse consequen-
ter ostendit, quoniam multa opus est gratia, ut homo in di-
uinitis dirigatur.

B *Ecce nos reliqui-*
mus omnia. * ORI-

GENES. Eui Petrus in omnia cum fra-
tre reliquit, sed non
minima estimata
sunt apud Deum cō-
siderantem, quoniam
am ex tanta pleni-
tudine, dilectionis,
illa minima relique-
rant, ut etiam si mul-
tas habuissent pos-
sensiones, omnia reli-
quissent. Et puto
quod magis Petrus
confidens de affectu
suo, quam de ipsa
quantitate rerum re-
lictarum, fiducialiter
interrogauit.

C *In regeneratione.*

Dux sunt regenerationes, prima ex aqua, & spiritu sancto,
secunda in resurrectione. Ita dux adoptiones, & dux resurre-
ctiones.

† 28 q. 5. 1

saluus esse. *Aspicie ns autem Iesus dixit illis.* Apud homines

a hoc impossibile est, apud Deū autem omnia possibilia sunt.

b Tunc respondens Petrus, dixit ei, ecce, nos reliquimus omnia

c et sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Iesus autem dixit

d illis. Amen dico vobis, quod vos qui sequuti estis me in rege

e natione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suae,

f sedebitis, & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim

tribus Israel. † Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres,

aut forores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut

filios, aut agros propter nomen meum, centuplum acci-

piet, & hereditabit illa, & hereditabit vitam aeternam in saecula saeculorum.

† Qui carnalia pro do-

mino dimiserit, spiri-

tualia accipiet, quae

cōparatione, & meri-

to sui ita erunt, quasi paruo numro centenarius cōparetur.

Marcus ait, Centies tantum nunc in tempore hoc cū perse-

quutionibus fratres, & sorores, & in futuro vitam aeternam. i. in

saecula saeculorum.

† Qui carnalia pro do-

mino dimiserit, spiri-

tualia accipiet, quae

cōparatione, & meri-

to sui ita erunt, quasi paruo numro centenarius cōparetur.

Marcus ait, Centies tantum nunc in tempore hoc cū perse-

quutionibus fratres, & sorores, & in futuro vitam aeternam. i. in

saecula saeculorum.

† Qui carnalia pro do-

mino dimiserit, spiri-

tualia accipiet, quae

cōparatione, & meri-

to sui ita erunt, quasi paruo numro centenarius cōparetur.

Marcus ait, Centies tantum nunc in tempore hoc cū perse-

quutionibus fratres, & sorores, & in futuro vitam aeternam. i. in

saecula saeculorum.

† Qui carnalia pro do-

mino dimiserit, spiri-

tualia accipiet, quae

cōparatione, & meri-

to sui ita erunt, quasi paruo numro centenarius cōparetur.

Marcus ait, Centies tantum nunc in tempore hoc cū perse-

quutionibus fratres, & sorores, & in futuro vitam aeternam. i. in

saecula saeculorum.

† Qui carnalia pro do-

mino dimiserit, spiri-

tualia accipiet, quae

cōparatione, & meri-

to sui ita erunt, quasi paruo numro centenarius cōparetur.

Marcus ait, Centies tantum nunc in tempore hoc cū perse-

quutionibus fratres, & sorores, & in futuro vitam aeternam. i. in

saecula saeculorum.

d *Filius hominis.* Id est, cum serui forma que iudicata est, iudi-
ciarum exercuerit potestatem, eritis, & vos mecum iudicab-
e *Super sedes duodecim.* Per duodecim sedes, vniuersitas iudi-
cantium. Per duodecim tribus, vniuersitas iudicandorum intelligi-
tur. Qui reliquerunt cetera, & sequuti sunt dominum, hi iudices

erunt, qui licita ha-

bentes recte vti sunt:

1 Iudicabuntur, qui-

bus dicitur. *Vente*

2 *benedicti patris mei:*

Esuriui enim, & dedi-

3 *stis mihi manducare:*

4 *Duo enim sunt ordi-*

5 *nes honorum,*

6 ** Chrysolomus.*

7 *Non simpliciter di-*

8 *xit, Sedebitis. sed ad-*

9 *iunxit, Qui secuti estis*

10 *me, ut hinc Iudam ex-*

11 *cludat, & eos qui*

12 *postea futuri erant ac-*

traheret.

13 *f Centuplum.* Id est.

14 *qui carnalia pro do-*

15 *mino dimiserit, spiri-*

16 *tualia accipiet, quae*

17 *cōparatione, & meri-*

18 *to sui ita erunt, quasi paruo numro centenarius cōparetur.*

19 *Marcus ait, Centies tantum nunc in tempore hoc cū perse-*

20 *quutionibus fratres, & sorores, & in futuro vitam aeternam. i. in*

21 *saecula saeculorum.*

22 *† Qui carnalia pro do-*

23 *mino dimiserit, spiri-*

24 *tualia accipiet, quae*

25 *cōparatione, & meri-*

26 *to sui ita erunt, quasi paruo numro centenarius cōparetur.*

27 *Marcus ait, Centies tantum nunc in tempore hoc cū perse-*

28 *quutionibus fratres, & sorores, & in futuro vitam aeternam. i. in*

29 *saecula saeculorum.*

30 *† Qui carnalia pro do-*

31 *mino dimiserit, spiri-*

32 *tualia accipiet, quae*

33 *cōparatione, & meri-*

34 *to sui ita erunt, quasi paruo numro centenarius cōparetur.*

35 *Marcus ait, Centies tantum nunc in tempore hoc cū perse-*

36 *quutionibus fratres, & sorores, & in futuro vitam aeternam. i. in*

37 *saecula saeculorum.*

38 *† Qui carnalia pro do-*

39 *mino dimiserit, spiri-*

40 *tualia accipiet, quae*

41 *cōparatione, & meri-*

42 *to sui ita erunt, quasi paruo numro centenarius cōparetur.*

43 *Marcus ait, Centies tantum nunc in tempore hoc cū perse-*

44 *quutionibus fratres, & sorores, & in futuro vitam aeternam. i. in*

45 *saecula saeculorum.*

46 *† Qui carnalia pro do-*

47 *mino dimiserit, spiri-*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Iesus dicit illis. Quia homo non potest ad hoc attingere ex virtute
propria, sed solum ex diuina gratia, quod habetur ad Rom. 6. d. Gratia
Dei vita aeterna; & per hoc excluditur error Pelagii, qui posuit ho-
minem ex sola libertate arbitrii, posse mereri. Et quia licet merium vi-
tae aeternae non possit esse virtute naturae, potest tamen esse virtute gra-
tiae diuinae, ideo sequitur.

2 Apud Deum autem omnia pos-
sibilia sunt. *Facilius est camelum, &c.*
dicentibus quod quadam porta erat in Ierusalem quae vocabatur por-
ta acus, per quam non poterat camelus transire nisi prius deposito on-
ere. Sic nec diues in regnum caelorum nisi deposita sarcina terrenorum,
sed quia hoc de scriptura non habet auctoritatem, ideo eadem facilitate
contemnitur qua probatur. Non enim inuenitur scriptum in aliqua scri-
ptura autentica quod in Ierusalem fuerit aliqua porta sic nominata:
& ideo prior expositio melior videtur.

3 Tunc respondens Petrus. Hic consequenter ostenditur volun-
taria paupertatis praemium, & praemittitur interrogatio Petri,

4 Ecce nos reliquimus omnia, quia licet esset pauper in actu, tamen habe-
bat multa in potentia. Et quia per paupertatem voluntariam non so-
lummodo relinquuntur possessa in actu, sed etiam possibilitas acquiren-
di, & possidendi, & ista possibilitas aliquo modo se extendit ad omnia,
ideo conuenienter Petrus dixit se reliquisse omnia.

5 Quid ergo erit nobis? In praemio retributionis pro tali volun-
taria paupertate consequenter ponitur responsio Christi.

6 Amen. Id est, fideliter.

7 Dico vobis. Quia vos qui sequuti estis me, dimissis omnibus ter-
renis.

8 In regeneratione. Id est, in iudicio tempore resurrectionis mortuo-
rum:

MORALITER.

1 Apud Deum omnia possibilia sunt. Remigius. Hoc non est sic in-
telligendum, quod possibile sit apud Deum, ut diues cupi-
dus avarus, & superbus intret in regnum caelorum, sed ut cō-
uertatur, & sic intret.

4 Ecce nos reliquimus omnia. Gregorius. homil. 30. Multum dimisit qui
cum re possessa etiam concupiscentiis renunciauit. Tanta er-
go a sequentibus dimissa sunt quanta a non sequentibus con-
cupisci potuerunt.

† Vos qui sequuti estis me. Hieronymus. Non dicit qui reliqui-
stis omnia. Hoc enim, & Socrates philosophus fecit, & mul-
ti alii diuitias contempserunt, sed qui sequuti estis me, quod
proprie apostolorum est, atque credentium.

8 In regeneratione. Sequitur.

hac vita persequutionibus plena gaudiū regni degultat, & omnium electorū sincera dilectione

piet, & vitam æternam possidebit. † Multi autem erunt primi ¹ ² nouissimi, & nouissimi primi.

¹ Vt Iudas.

² Vt Iatro.

ne fruuntur.

Sed quia multi tepescunt vel retrocedunt subdit: Multi autem erunt primi, &c. † Mar. 10. f. Luc. 12. f.

D

NICOLAUS DE LYRA.

¹ Et vitam æternam. In futuro, scilicet, propter quod concluditur in fine sic.

² Multi autem. Quia illi qui sunt hic primi in honore alios iudicantes iniuste, tunc erunt nouissimi & inferiores & iudicio aliorum subiecti, & è contrario voluntarie pauperes qui sunt hic nouissimi, in iudicio futuro erunt primi: quia sicut dictum est, erunt iudicis assessores.

MORALITER.

Multi autem erunt primi. Origenes. Per hoc exhortatur eos qui

qui nuper venerunt ad verbum, vt festinent ad perfectum ascendere præ multis, qui videntur tenuisse in fide.

ADDITIO I.

In cap. 19. vbi dicitur in postilla. Et sic patet, quod indiuisibilitas matrimonij non solum est de iure diuino, sed etiam naturali.

Mirum videtur, quod astruere nititur Postillator videlicet, quod de iure naturæ matrimonium est indiuisibile inducens ad probationem huius conclusionis instinctum animalium, vt patet in littera postillæ, quod tamen non videt veritate fulciri. Ad quod probandum primo est euacuanda ratio eius. secundo sunt aliqua præsupponenda ad veritatem materię clarius lucidanda, tertio sunt aliqua conclusiones formandæ. Circa primum dicendum est quod ratio Postillatoris non probat intentum suum, nec eget alia solutione nisi interemptione, negatur enim animalia bruta ita simul adherere, vt coniunctio sua in aliquo indiuisibilitatem sapiat: quinimo omnia fere animalia vel pro maiori parte ab inuicē post copulam discedunt, & vnus masculus sufficit pluribus feminis, vt aries qui sufficit centū ouibus, & vnus equus multis equabus, & vnus taurus qui sufficit multis vaccis, & sic de similibus, ideo non potest sumi ad indiuisibilitatem matrimonij efficax argū ab animalibus brutis, & sic ratio huius cessat. Circa secundum, primo præsupponendum est quod ius naturale dicitur multis modis. Interdū enim ius naturale ponitur pro diuino, interdum pro illo iure quod est commune omnibus hominibus quod ius gentium appellatur, sed proprie sumpto vocabulo, ius naturale primæum est, quod conuenit omni animali. Hinc est quod solet dici. Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit, & ideo licet promiscue vtamur illo verbo, ius naturale, proprie tamen loquēdo ius naturale solummodo dicitur illud quod conuenit omni animali. Ad loquendum igitur proprie in hac materia, ne incertitudo vocabulorum aliquam ambiguitatem vel errorem patriat, cū dixerimus ius naturale, intelligimus de iure naturali primæuo congruenti omni animali, & de hoc videt intellexisse Postillator. Secundo est præsupponendum, quod ex hoc iure est maris & femine coniunctio, liberorū procreatio & educatio, & proprii corporis defensio, & similia, quæ pertinent ad conseruationem indiuidui & speciei, quod manifeste dicunt iura, cum de iure naturali loquuntur. Tertio est præsupponendum quod est aliud ius quod dicitur Gentium, & ex hoc descendit consensus, & fuerunt inducēti contractus, domania distincta, introducta bella, seruitutes, & cætera huiusmodi. Quarto est præsupponendum, quod est aliud ius quod dicitur civile seu humanum, & ex hoc iure fuit data forma contractibus, & æquitas naturalis, quæ erat in confuso, fuit reducta ad certas formas, vt patet in diuersis casibus determinatis per legumatores. Quinto præsupponitur, quod est ius diuinum, scilicet, quod in vtroque testamento continetur, & quantum ad præsentem materiam pertinet, non est constituenda species in iure canonico, quia adheret iuri diuino. Sexto præsupponendum est, quod homo est alligatus omnibus iuribus, diuersis tamen respectibus. Iuri primæuo naturali alligatur in quantum est animal. Iuri vero Gentium in quantum est animal rationale. Iuri autem civili in quantum est animal civile. Nam vt Aristoteles ait, à natura est civile animal homo & omnium aggregabilis: iuri vero diuino vtriusque testamenti in quantum est animal catholicum & fidele.

His ergo præsuppositis circa tertium ponendæ sunt aliqua conclusiones. Quarum prima est, quod de iure naturali primæuo non est indiuisibilitas matrimonij. Quod patet, quia de hoc iure non est matrimonium, ergo nec eius indissolubilitas. Antecedens probatur auctoritate principalium glossatorum vtriusque iuris. Ioannes enim Teutonicus glossator decreti, in cap. Ius naturale, dist. 1. cum textus loquens de iure naturali diceret. Ex hoc iure est maris & femine coniunctio, quam nos matrimonium appellamus, exponens dicit coniunctio, scilicet, corporum non animorum, quasi dicit, corpus est à iure naturæ, sed matrimonium non. Hoc idem notat Accursius. s. 3. instit. de iure naturali. Patet etiam hoc manifeste per rationem, nam si verum esset, quod matrimonium esset de iure naturæ, sequeretur quod concubinatus esset matrimonium,

monium, quia ius naturale primæuum quod competit homini vt animali, non facit inter illa differentiam. Nec obstat, quod aliqui dicunt rationem naturalem inducere matrimonium, ex eo quod ratio dicitur quod certi sint parentes propter educationem liberorū. Nam fateor hoc, sed aliud est ratio naturalis, aliud instinctus naturalis. Instinctus enim naturalis est communis omni animali, & iste est à iure naturæ. Ratio naturalis est propria hominis, & ista est à iure Gentium: alias enim sequeretur, quod animalia bruta haberent rationem naturalem, cum ius naturale est (vt dictum est) quod natura omnia animalia docuit. Coitus ergo est ab instinctu naturali, qui descendit à iure nature communi omni animali. Matrimonium vero, quod est quædam qualitas iustificatiua coitus descendit à consensu, qui provenit à iure gentium. Forma enim essentialis matrimonij prout est de iure gentium, consensus est, vnde Legistæ solent dicere. Nuptias non concubitus, sed consensus facit. Sequitur ergo quod à iure naturali primæuo non est indiuisibilitas matrimonij, cum de tali iure non est matrimonium vt fuit assumptum. Secunda conclusio est, quod de iure gentium est matrimonium, sed non indiuisibilitas matrimonij. Prima pars conclusionis patet ex supradictis. Cum enim matrimonium formetur consensu, & consensus sit à iure gentium, ergo & matrimonium. Secunda pars probatur per rationem eiusdem iuris. Fundamentum enim in iure gentium est vt quidquid homines consentiunt de agēdis, per eos seruetur, vnde & legislator dicit, quod nihil tam congruum naturali æquitati est, sicut ea quæ placita sunt inter homines seruare. Hinc ergo est, quod matrimonium descendit ex hoc iure vt consensus seruetur, sed in diuortio est consensus vtriusque coniugis ad discedendum, ergo seruandus est. Facit ad hoc regula iuris civilis quæ dicit, quod nihil est naturale, quod illa quæ vno genere ligantur, eodem genere soluantur. Cum ergo ius Gentium duntaxat respiciat naturalem rationem, sequitur quod matrimonium quod ex hoc iure consensu firmatur contrario consensu tollatur, & sic patet quod attento hoc iure matrimonium est indiuisibile. Tertia conclusio est, quod de iure civili non est matrimonium originaliter, sed est data forma accidentaliter matrimonio, & additæ solennitates & ritus, sed tamen ex hoc iure non est indiuisibilitas matrimonij. Quæ conclusio pro vtraque parte patet ex prædictis, & etiam quia iuristæ civiles tractant de ritu nuptiarum & de diuortijs & repudijs & de alijs materijs tangentibus matrimonia. Quarta conclusio est, quod de iure diuino consistenti in veteri Testamento matrimonium non est indiuisibile, cum ex iure hoc permittatur diuortium prout manifeste patet Deuter. 24. Quinta conclusio est, quod de iure diuino consistenti in lege euangelica, & de iure canonico quod eius vestigia sequitur, matrimonium est indiuisibile, vnde veritas ait, vt patet in eodem capit. scilicet Matth. 19. Quod Deus coniunxit homo non separet, &c. Ex omnibus his conclusionibus elicitur vna conclusio, videlicet quod nec de iure naturæ nec Gentium, nec de civili nec diuino, prout est in veteri Testamento, est indiuisibilitas matrimonij, sed de lege euangelica, quam lex canonica sequitur. Ad diffinitionem matrimonij quam inducit Postil. pro fundanda sua opinione, dicendum quod illa diffinitio datur secundum legem euangelicam seu canonicam quæ eam sequitur. Posset etiam dici, quod cū in illa diffinitione ponitur, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens, intelligitur durante matrimonio, non autem post separationem legitimam, quæ secundum iura prædicta separationem permittentia fieri posset, vt ex prædictis patet, & sic prædicta diffinitio cōpetit matrimonio etiam secundum iura civilia & homini. Ratio autem huius differentie inter veteris testamenti & noui circa indiuisibilitatem matrimonij potest esse duplex. Vna generalis sumpta ex imperfectione velle. quæ nihil ad perfectum adduxit, vt ad Heb. 7. vnde matrimonium velle. tamen imperfectum erat dissolubile, noue vero legis quia perfectum, indissolubile. Alia vero ratio magis specialis, prout in prima secundæ. q. 102. art. 5. in responsione 3. argumēti. Matrimonium fuit in velle. prout erat officium naturæ, non autem prout est sacramentum

A coniuñtionis Christi & ecclesie quæ nondum erat facta, unde in ve. le. dabatur libellus repudij, quod est contra facti rationem, non autem in no. le. Quam quidem rationem idem sanctus doctor amplius vult declarare super 4. dist. 3. in primam q. ubi dicit quod tria bona matrimonij, scilicet proles, fides & factum competunt homini secundum triplicem rationem. Nam bonum proles competit homini secundum naturam sui generis, unde procreatio & educatio proles composita est animalibus, ut in 8. Eth. Bonum autem fidei quod requiritur ad congruam conuersionem operum quæ sunt necessaria in vita humana competit homini secundum naturam suæ speciei, in quantum homo, Bonum autem facti competit homini in quantum est Catholicus, & hoc quantum apud fideles, quia significat coniuñtionem Christi & ecclesie. Ex quibus concludit, quod pluralitas vxorum nec tollit nec impedit primum finem, cum vnus vir sufficiat pluribus vxoribus fecundandis, et educandis filijs ex eis natis, sed secundum finem qui est fides, etiam non totaliter tollit multum tamen impedit, eo quod non facile potest esse pax in familia, ubi vni viro plures vxores iunguntur, ut ibidem declarat. Tertium autem finem, scilicet, sacramentum pluralitas vxorum totaliter tollit, eo quod sicut Christus est vnus, ita vna ecclesia. Ex quibus patet satis, quod dissolubilitas matrimonij non est contra legem naturæ, nisi in quantum matrimonium est sacramentum quod solum est apud fideles Catholicos. De hac materia plenius habetur supra Deut. 24. in additione 2. vide ibi.

ADDITIONE II.

B In eod. cap. ubi dicitur in postilla. Et sic patet quod littera huius versus prædicti. d. f. d. u. a. & c.

Littera huius versus præsupposito vero intellectu eorum quæ traduntur circa libellum repudij, supra Deut. 24. in additionibus ibi positis, non est defectiua sed plane sonat veritatem. Ad quod sciendum est prout ibidem fuit dictum quod nullo modo licebat in ve. Test. repudiare vxorem nisi propter turpitudinem fornicationis, prout veritas litteræ ibidem testatur, tamen secundum Pharisaicam doctrinam, qui sæpe mandata Dei irritabant propter suas falsas traditiones ut supra cap. 15. ex multis alijs causis licere repudium asserbant, etiam pro solo libito voluntatis viri. Cuius doctrinæ falsitatem Christus ostendit in hoc loco dicens. *Dico autem vobis quod quicumque dimiserit vxorem suam nisi ob fornicationem & aliam duxerit, mæchatur.* Ex quo manifeste habet à contrario sensu, quod qui dimiserit vxorem suam ob fornicationem etiam si aliam duxerit, non mæchatur, quod est verum, eo quod libellus repudij ex causa legitima in lege determinata, scilicet, fornicatione, licitus erat, ut patet supra in additionibus supradictis. Quod autem subditur. *Et qui dimissam duxerit, mæchatur,* intelligitur plane de illa de qua immediate ante loquitur, scilicet, de dimissa non ob fornicationem, talis enim dimissio nulla est, quia contra formam in lege datam & sic manet vinculum vxoris sic dimissæ cum viro priori & per consequens secundo eam ducens mæchatur, unde præsupposita veritate non oportet supplere nec interponere aliqua nisi solùm illa quæ ex littera plano sensu accepta intelligenda sunt. Illud etiam quod Postil. dicit quod eadem ratione vxor dimissa ab altero viro non potest duci, si cut nec vir eam dimittens potest ducere alteram, quia æqualiter manet vinculum matrimonij ex vtraque parte ut dicit, manifestum est veritatem non obtinere secundum legem veterem secundum quam pluralitas vxorum fuit licita seu permissa, nunquam autem pluralitas virorum.

R E P L I C A. In cap. 19. ubi Postillator dicit de indissolubilitate matrimonij Burg. hoc sicut Deut. 24. grandem facit contra. Postillatorem commotionem ad quam sedendam clariori modo reuocam factum Burg. hic & Deut. 24. inter cetera dicta. Primum dictum eius, quod in ve. le. non fuit licitum dimittere vxorem, nisi propter fornicationem. Hoc dictum habet in sua digressionem Deut. 24. Secundum dictum est. Indissolubilitas matrimonij solùm pertinet ad legem euangelij Tertium dictum dare libellum repudij in ve. le. non solum fuit licitum sed etiam fuit diuinum præceptum. Quartum dictum eius, quod ius naturæ in quo disponit de indissolubilitate matrimonij solum intelligitur de iure expresso in euangelio & iure canonico ipsam sequente. Quintum dictum eius est tale, aliquid est ius naturale quod est commune omni animali, & hoc dicit proprie ius naturale. Sic quoque dicit postillatorem accepisse ius naturale quando dicit indissolubilitatem coniugij esse de iure naturæ, quod tamen non videtur verum, ut dicit Burg. Ex quibus dictis eliciuntur certas conclusiones, quæ quia proluxæ sunt habeantur pro inferis. quia etiam tanguntur in pertractatione istius digressionis.

Quantum ad istam materiam primo videndum de veritate & connectione dictorum Burg. Secundo respondebitur ad rationes eiusdem factas contra postillatorem. Quo ad primum dictum Burg. videtur falsum, quia dare libellum repudij fuit permissum in ve. le. non solum propter fornicationem sed etiam propter quamcunque fornicationem patet hoc Deut. 24. ubi dicit. *Si acceperit homo vxorem & non inuenerit gratiam ante oculos eius per aliquam fornicationem, scribet libellum repudij.* & c. Probatur etiam per canonem privilegia. dist. 4. ubi dicitur quod quædam permittuntur ut licita ut petere præmium, quædam autem permittuntur ut illicita, sicut dare libellum repudij ne habeantur grauiora.

uora. Videamus insuper quomodo illud primum dictum cum D. tertio concordet, Nam primum dictum vult traditionem libelli fore illicitam præterquam in casu fornicationis. In tertio autem dicto dicit ipsam non solum simpliciter licitam, sed expresse à deo mandatam, quod tamen nullibi legitur, imo rotunda littera hic contradicit, quia dicitur hic *propter diuinitatem cordis vestri permittitur vobis Moyses, & c.* Et idem tanquam minus malum permittitur ex canone privilegia, supra allegato. Nullum autem malum in lege generaliter præcipitur. Et dico generaliter propter præceptum factum Abraham de occisione filij, quod non erat regulare, nec generale sed ad tentandum singulare. Similiter & præceptum Iai Osee prout patet in locis suis. Similiter & secundum dictum Burg. falsum est & contra litteram euangelij præsentem, in qua Christus indissolubilitatem matrimonij sub euangelio probat per indissolubilitatem eiusdem sub lege naturæ, quæ fuit per Adam inspirante deo promulgata, dicit enim tentantibus I. harisæis. *Quia qui fecit hominem ab initio, masculinum & feminam fecit eos, & dixit, propter hoc dimittet homo patrem & matrem & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna, itaque iam non sunt duo sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit homo non separet.* Quid planius, nisi quod matrimonij inseparabilitas sub lege euangelica & canonica ortum habet ex inseparabilitate sub lege naturæ per Christum hic allegata? Unde patet etiam quartum dictum Burg. esse falsum, quia in ea re (de qua sermo) lex euangelica & canonica se fundant super legem naturæ & matrimonij institutionem primariam.

Sic & tertium dictum falsum est & repugnans primo, ut supra ostensum est. Quantum autem dictum de iure naturæ primo conuenienti animalium est confictum, quia nullum tale ius reperitur in scripturis sacris neque canonibus. Nam ius sumptum in sua maxima generalitate solum ad vocalia extendi probat Gratianus auctoritate beati I. Ido. 2. E. ym. dicentis. Ius generale nomen est, lex autem iuris est species. Ius autem dictum, quia iustum est. Omne autem ius legibus & moribus constat. Nunc autem iustum & iustitia ad sola rationabilia pertinent. Hoc autem ius generalissime acceptum ubi supra, distinguitur in ius naturale gentium & ciuile. Ius naturale dicitur conuenienti nationi, sola autem rationabilia per nationes distinguuntur, & ideo conuenienti, quia ubique ex instinctu naturæ est, non constitutione aliqua, ut maris & femine coniunctio, liberorum successio, puerorum educatio, compositio omnium possessio, & omnium vna libertas, acquisitio eorum quæ cælo terra marique capiuntur, de positi vel commodati restitutio, violentiæ per vim repulsiō, & hoc & si quid simile huic est, nunquam iniustum sed naturale æquumque habet. Hæc inquam, omnia iuris naturalis portiones, solis rationabilibus conueniunt. Coniunctio autem maris & femine in irrationabilibus non est secundum ius naturale, sed secundum instinctum naturæ. Aliud est enim dicere de iure naturali & de instinctu naturali, quia se habet sicut inferius & superius. Nam omne ius naturale est instinctus naturalis, sed non e conuerso: quia alias extendere ius naturale non solum ad irrationabilia sed etiam ad insensibilia, quia instinctus naturalis ab appetitu naturali non videtur distingui. Ius igitur naturale sic distinctum ab alijs, primatum obtinet & tempore & dignitate. Cæpit. n. ab exordio naturæ rationabilis, nec tpe variatur, sed immutabile permanet, ut dicitur 5. dist. c. 1. Fugit igitur Burg. tale ius naturale primum, imo improprie dicere ius iuxta prædicta, idcirco falsum imponit postillatori quod ita acceperit ius in proposito. Et quia fundamentum Burg. falsum est, nimirum falsæ sunt conclusiones sue in eo fundatæ. Prima namque conclusio fundatæ super suo facto iure naturali, & secunda conclusio, scilicet quod matrimonium est de iure gentium, sed non indissolubilitas. Nam ex littera euangelij matrimonium est à prima institutione naturæ rationalis, quæ ius gentium longe præcessit. Sed nec tertia conclusio est vera, quo ad hoc quod ex iure ciuili non est matrimonium indissolubile. Nec quarta conclusio, quæ dicitur innituntur eidem medio, videlicet, quia in iure ciuili tractat de diuortijs & repudijs, & in ve. Test. similiter: quæ media non probant bene illas conclusiones, nam etiam diuortium in lege permissum est propter malum vitandum ex hoc arguere igitur matrimonium est diuissibile, consequentia non valet, nec formaliter nec legaliter. Non formaliter, quia arguit à secundum quod ad simpliciter. Sicut argueret: Antichristus est permissiue ens, est igitur ens, sicut in proposito. Nec legaliter valet consequentia. Non. n. sequitur Lex apud legislatorum non est necessaria, igitur non est necessaria. Sicut lex quæcumque non ligat Deum quin possit vel mutare vel dispensare, stat tamen legem esse solidam in se. Sicut necessario ignis calidus est & calefactiuus materia debita approximata, non tamen sequitur in fornace trium puerorum non fuit calefactiuus, igitur non fuit calefactiuus. Ita est de matrimonio quod ex cautis in littera expressis. Deut. 24. fuerat separabile, non tamen sequitur, igitur non est indissolubile. Iura autem quæ dicunt de diuortijs & repudijs, & c. non probant matrimonij diuissibilitatem, quia pertinent ad illegitime contractum matrimonium, quod non mere dicitur matrimonium, quod de sua formali ratione est coniunctio legitimarum personarum & si qua iura aliter de repudijs & diuortijs sentirent, essent abolenda tanquam

A tanquã naturali non cõsona, qd̄ hic in litera per Christũ allegat̄.
 Quinta aut̄ conclusio quãuis in se vera, tñ non ad intentionẽ.
 Burg. q̄ videlicet originaliter & primo matrimonium ex euange-
 lio habeat suam indiuisibilitatem, nam sicut supra dictũ est euan-
 gelium & canones quo ad id se referũt ad legem naturalem per
 Christum hic allegatã. Ex his patet falsitas conclusionis per Bur-
 g. collectã ex illis quinque ineptis conclusionibus, vt patet.

Nec valet responsio Burg. ad argm̄ postul. cum dicit diffinitio-
 nẽ allegatã in postil. n̄ intelligi debere de cõiunctis in lege euan-
 gelica tñ. Huius rãsonis falsitas ostensa est supra, immo dẽt̄ in-
 telligi in oĩ lege iusta & cõsona legi naturali & primeuz à Deo
 institutz in exordio rõnalis creaturã. Diuortiu aut̄ & repudium
 intelligenda sunt permissiue ex quibus non sequit̄ diuisibilitas
 nisi per accidens, vt prædictũ est & secundũ quid. Et ad hoc ten-
 dere vř secunda responsio quã dat Burg. ad idem argm̄. quia di-
 cit quod illa diffinitio tenet durante matrimonio, sed diuortio fa-
 cto secundum permissionem iurium non tenet, vnde patet quod
 instantia Burg. ad diffinitionem matrimonij est secundum quid.

Nec valet differentia legis no. & ve. quam assignat Burg. quo
 ad hoc, quia quãuis vetus lex fuit imperfecta, tñ in ea fuerat verũ
 matrimoniũ de sui natura & institutione insolubile quĩs pp̄ ma-
 litiã eorũ qui erant sub lege, non aut̄ pp̄ ipsius legis imperfe-
 ctionem diuortiu permissibatur secundũ prius dictũ. Nec ex hoc
 dẽt̄ dici matrimoniũ solubile nisi secundũ quid, s. solutione per-
 missa. Nec valet quod Burg. de S. Tho. adducit quod videlicet in
 ve. lege. ideo repudiũ erat licitũ, quia matrimoniũ pro tunc fuit
 in officiu, non aut̄ erat sacramentũ significatiuum coniunctionis
 Christi & ecclesie, quã nondũ erant, falsum est n. in veteri lege
 ecclesiam (quã incipit ab Abel iusto secundũ beatũ Gregoriũ)
 Deo non fuisse coniunctam, quia vetus Test. frequẽter ostendit
 synagogam Deo desponsatam, quã desponsatio est in vna spon-
 sa vsq; ad nouissimũ iustũ, Cui ecclesie totali Christus vt spon-
 sus secundũ deitatem ab initio coniunctus est, cuiusque coniun-
 ctio indissolubilis est vsq; ad consummationem seculi Matth. vlt.

B Et ita oportet S. Tho. & Burg. sentire, nisi velint erronee dicere
 eũ Helyndio Christũ ante Mariam non fuisse. Christus n. etsi ex
 tempore est factus homo, æternaliter tñ fuit Christus. quia à pa-
 tre vnctus, non vnctione vt dicit per vnctionem, sed vt significat
 vngendi per generationem cõicationem. Est. n. Deus vngens si-
 cut est lumẽ, & sicut filius est lumen de lumine, ita est vngens ab
 vngente, sententia est H. la. 1. de trinitate prope med. um. Item
 secundum sanctũ doctorem & magistrũ in 4. matrimoniũ fuit sa-
 cramentũ ante peccatũ, igitur ab eius sacre rei signũ, & non ni-
 si coniunctionis Dei ad animã iustam quã est ecclesia, vel in ec-
 clesia fuit ab exordio rõnalis creaturã sponus & sponsa mystica,
 & eorum coniunctio, quãdo igitur institutum fuit matrimoniũ,
 non deficit eius sacrum signum prout sanctus Tho. dixit & Bur.
 Sic igitur patet dicta Burg. non habere connexionẽ nec veritatẽ.

Quantũ ad secundũ articulu restat rãdere argumentis Burg.
 factis cõtra postillatorẽ sed prænotandũ q̄ factũ Burg. fundatur
 super falsa imaginatione. Imaginatur. n. q̄ quia Deus præcepit da-
 re libellum repudij, q̄ ergo præcepisset diuortiu. Sed hoc falsum
 est, nam libellum præcepit dare, non simpliciter sed ex suppositio-
 ne vt supposito quod quis habeat odiũ contra vxorem, & vo-
 luerit eam repudiare, det illi libellũ. Non igitur in hoc conditio-
 nato præcepto datur modus dimittẽdi vxorem, sed datur modus
 temperandi furorem. & ita Chr. stus in hoc respondet Pharisæis
 proponentibus fallaciam secundũ plures interrogationes, vt vnã
 dicentibus Quid ergo mādauit Moyses dare libellũ & dimittere?
 Sed dñs Iesus hanc multiplicẽ qõnem distinxit tacite concedens,
 q̄ Moyses bene mādauit dare libellũ, sed negauit quod Moy-
 ses mādauit dimittere vxorẽ vnde dixit ad illã partẽ qõnis Moy-
 ses, ad cordis vestrĩ duriciã permisit dimittere vxorem, ab initio
 aut̄ sic non fuit. Glos. interli. similiter & in arg. & est beati Hiero.
 Moyses permisit non Deus, quia contra legem naturalem. Hæc
 in glo. sparum, & magistro lib. 4. circa hanc materiã. Sic interpre-
 tatur rãtio Christi. Et hoc est quod beatus Aug. de sermone dñi
 in monte vult. Non inquit qui præcepit dare libellũ, præcepit vt
 vxor dimittatur, sed qui dimiserit, inquit, det libellum vt iracun-
 diam temerariã proijciendi vxorem libelli coactio temperaret.

Per hoc ad argumenta. Et primo ad glo. Ioannis Teutonici &
 Accurij dico, q̄ vbi glo. directe vadit cõtra textũ sequenda est li-
 tera, & gl. spernenda, nisi haberet euidẽtẽ probationẽ qualiter
 non est hic. Quod aut̄ glo. corrumpat literam patet, quia vt dicit
 Burg. litera hẽt q̄ de iure naturali est coniunctio maris & femine
 quã matrimoniũ appellamus, Glo. coniunctio corporũ, non ani-
 morũ, vt allegat Burg. Talis aut̄ glo. destruit textũ, quia comuni-
 ctio corporũ sine coniunctione animorũ nõ est matrimoniũ, quia
 stat verũ matrimoniũ sine coniunctione corporũ. Stat et̄ coniun-
 ctio corporũ esse sine matrimonio, q̄ in stupro adulterio & c.
 Male igitur glossatur coniunctio matrimonialis, dicendo eã con-
 iunctionem corporũ tantũ. Alij volentes saluare glossas dicunt
 quod

quod loquũtur non de iure sed instinctu naturali, sed nec sic est
 coniunctio illa sacramentũ & matrimonium sicut textus accipit,
 quia talis coniunctio se extendit ad irrationabilia & adulteria &
 cetera peccata, de quibus vadit argumentum Burg. quod valde
 ponderat, quãuis modicum valeat. In declaracione autem hu-
 jus inualidi argumenti Burg. ponit tria inopinabilia, primum, q̄ Burgensis po-
 nit hic tria in
 opinabilia.
 instictus naturalis est à iure naturã, secundum quod ratio natu-
 ralis est à iure gentium, tertium, quod matrimonium est qualitas
 iustificatiua coitus, & hoc à iure gentium propter consensum.

Primum autem videtur irrationabile. Nam ius naturale sequitur
 instinctum nature, non cuiuscunque, sed rationabilis naturã, nõ
 igitur instinctus ille est à iure naturali ratione, & eius recto dicta-
 mine. Non igitur naturalis ratio est à iure gentium, quia dictamẽ
 rectã rationis præcellit & gentes & ius gentium. Sic & tertium
 dictum non videtur verum. Quãuis enim coitus sit ex instinctu
 naturã, tamen non ex lege naturã generaliter, quia sic omnis es-
 set iustus & ordinatus, & tunc non essent adulteria & cetera ma-
 la. Qui igitur generationem præcepit quã sine coitu per naturã
 fieri non potest, hic rationalem dedit ordinem per institutionem
 matrimonij, quam institutionem hic Christus allegauit. Si igitur
 coitus cadit sub Dei præcepto præcipientis generationem, non
 fuit de se malus, sic nec hodie est malus, Iustificatio igitur matri-
 monij non respicit directe coitum, sed eius vsum, vsus aut̄ irratio-
 nabilium non potest esse deordinatus, quia illa agunt secundum
 impetum naturã. Natura autem nõ ponit laudem nec vituperiũ.
 Rationabilia aut̄ agunt secundum progesim & electionẽ quã
 possunt deordinari. Illi autem cõuenienter datur ordo per ma-
 trimonium, non ad iustificandum coitum qui ex instinctu natu-
 rã bonus est, & per Deum mandatus, sed ad prohibendum abu-
 sum q̄ factus fuisset & fieret, nisi lex matrimonialis interueniret.

Ad primum argumentum quod Burg. facit circa Deut. 24 di-
 co quod lex naturã satis exprimit matrimonij indissolubilitatem
 prout hic à Christo allegatur, non igitur oportuit in lege Mosai-
 ca de huiusmodi singulare mandatum dare.

Ad secundũ dico, q̄ Deus præcipiendo dationem libelli, non
 dat modũ repudiandi sed dat modum temperandi pertinax odiũ
 per consequens dat magis modum impediendi dimissionem.

Ad tertium dico, quod quantumcunque fiat repudium sem-
 per manet vinculum, sed quod in veteri lege post repudiũ per-
 mittebatur vterq; nubere alteri, hoc fuit ad vitandum maius ma-
 lus. Repudium enim mittebatur ad vitandum vxoricidium.
 Alteri nubere mittebatur ne remaneret odium & vitaretur
 incontinentia. De iustitia enim legis naturã & euangelij quã-
 uis videatur vinculum rumpi, non tamen rumpitur etiam factõ
 diuortio in casu fornicationis, nã permissio de nubendo per euã-
 gelhũ correctã est, pmissio aut̄ de diuortio manet in casu fornicatio-
 nis, sed illa nõ tollit vinculu, quia separatione legitima facta neu-
 ter nubere põt sine mœchia, vt dñs in litera hic, & ita fuit in vete-
 ri lege de iustitia, secus fuit de permissione ex causis sæpe dictis.

Ad quartũ assumptũ negat, videlicet q̄ repudiũ sit de expres-
 so mādato Dei. Probatio aut̄ non valet, quia non sequit̄: Deus
 præcepit dare libellũ, ergo præcepit repudiũ, sicut patet ex dictis. t̄ t̄
 cum postillator rãdet rõnibus alterius opinionis, Burg. replicat,
 sed nihil concludit. Cum. n. arguit, q̄ sicut pluralitas vxorũ non
 fuit in veteri lege illicita, sic neque repudiũ. Rãdet postillator q̄
 nõ est simile, quia pluralitas vxorũ non fuit prohibita, nec vnitas
 vxorũ est de lege naturã sicut inseparabilitas, & ideo pp̄ maius
 bonũ pluralitas fuit licita & sancta patribus sanctis. Secus est de
 repudio quod concessum est pp̄ maius malum vitandum, hoc tñ
 minus malũ, non facit fore licitũ. Ibi replicat Bur. per illud Apo-
 stoli. Non sunt facienda mala vt eueniant bona, quasi habere plures
 vxores pp̄ maius bonũ, deberet esse malũ, quod falsum est. Sed
 adhuc replicans Burg. arguit sic: Pluralitas virorũ est mala quia
 contra legem naturã, igitur pluralitas vxorũ bona, cõsequentiã
 istam negat Scotus circa 4. dist. 32. in quã, de bigamia. Sed quod
 incidentaliter dicit Burg. quod in repudio non permittitur ali-
 quod malum, hoc redarguit hic plena litera, vide eam bene.

Sed & Bur. hic calumniat exemplũ postil. quod ponit de aiali-
 bus brutis quorũ coniunctio in parte & tñ nõ in toto manuducit
 ad videndũ inseparabilitatem matrimonij. Quod exemplũ et̄
 non sit in toto simile, non igitur calumniari debet, quia exempla
 & similitudines non semper currunt quatuor pedibus, prout pa-
 tet sup. Osee 1. & inf. Mat. 26. in additione Burg. & patet totum.

In eod. cap. vbi dicitur. Quicumque dimiserit vxorem, & c. postilla
 tor dicit verum illũ supplendum, quia oratio defectiua est Bur.
 dicit eum plane esse intelligendũ. Supposito quod verum sit to-
 tum quod ipse per suas digressiones hic & Deuter. 24. differuit,
 sed suppositum non cedit, igitur nec reliquum. Sed quod obijcit
 contra postillatorem de parte iure viri & vxoris quo ad posse nu-
 bere alteri, allegans causam diuersitatis, quia pluralitas vxorum
 fuit in veteri Testõ licita non autem virorum, non valet propter
 superius dictã & vide ibi Scotum in loco supra allegato.

C A P. XX.

A *Simile est re.* Ostendit per parabolā, quia primi erunt nouissimi, & nouissimi primi. Pater iste familias cōditor noster est, qui habet vineā, vniuersalē ecclesiam, quā ab Abel vsq; ad vltimū electū qui in fine nasciturus est quotquot sanctos protulit, tot palmites misit. Hic pater exiit ad excolendam vineā mane hora tertia, sexta nona, vndecima operarios conduxit a mōdi huius initio vsque ad finem, ad erudiendam fidelium plebem p̄dicatores mittere non desistit.

a *Simile est re.* Non homini solum, sed toti negotio ab homine gesto, & in similibus similiter.

B * Chrysostomus. Homo paterfamilias, Christus est, cui cœli & terra, quasi vna est domus: familia autem cœlestium, terrestrium, & inferiorū creaturarum. Vineā autē eius iustitia est in qua diuersę species iustitiarum positę sunt, quasi vites, puta mansuetudo, castitas patientia, ceteraq; virtutes, quę omnes generaliter iustitia appellantur: homines autem vineę cultores ponuntur. Deus enim iustitiam suam dedit in sensibus nostris, non propter suam vtilitatem sed propter nostram. Scitote ergo quia mercenarij sumus conducti. Sicut ergo nemo cōducit mercenarium, vt hoc solum faciat quod māducat, sic & nos nō solum vocati sumus a Christo, vt hęc solum operemur, quę ad nostrū pertinent vsum, sed ad gloriam Dei. Et sicut mercenarius prius aspicit opus suum, deinde quotidianum cibum, sic & nos primum debemus aspiciere, quę ad gloriā Dei pertinent, deinde quę ad nostram vtilitatem. Et sicut mercenarius totam diem circa Domini opus impendit, vñ autem horam circa suum cibum, sic & nos omne tempus vitę nostrę debemus impendere circa gloriam Dei, nō dicam autem partem circa vsus nostros terrenos. Et sicut mercenarius ea die qua opus non fecerit, erubescit intrare domum & petere panem, quomodo tu non confunderis intrare in ecclesiam, & stare ante conspectum Dei, quando nihil boni in conspectu Dei gessisti?

C *Primo ma.* Manifeste cepit a primo iusto æterna mercede p̄dicatores ad plantandam ecclesiam inuitare.

c *Conuentione.* Id est, confirmata promissione quod ad imaginem Dei reformandi essent, si ecclesiam ædificando mandatis decalogi insisterent.

d *Ex dena.* Hierony. Denarius habet imaginem regis qui olim pro decem nummis cōputabatur. Quanto plus aliquis in cultu ecclesię laborat decalogi mandatis insistent, tãto plus informat in imaginē regis Dei. P̄dicatores sunt operarij, etiā vnusquisque dum fide recta in bono opere persistit. Mane hora tertia, sexta & nona antiquus & Hebraicus populus qui fide recta Deum coluit in electis, ad vndecimā gentiles vocantur. Possunt etiam diuersitates horarum in vno quoq; notari per mōrta tertiam, adolescētia, quā a iā sol in altū proficit. Sexta iuuentus, cum plenitudo roboris solidat. Nona, senectus, quā sol. i. calor ætatis descendit. Vndecima, decrepita ætas. In omnibus his aliqui ad bonam vitam perducunt. Qui sibi viuunt vt otiosus redarguitur. Qui & vsque ad vltimam ætatem differre recte ei dicitur, *Quid hic stas*, id est, vel in vltimis respice.

C A P V T XX.

Exponit per simile. *Præfens ecclesiā.* *Vita iustorum.*

Simile est regnū cœlorum homini patri

Paterfamilias conditori, qui possidet electos in mundo, vt domus minus subditos in domo.

familias, qui exiit t̄ primo mane conducere operarios in vineam suam. Conuentione autem facta cum operarijs

Prima hora ab Adam, vsque ad Noe. A. Noe vsque ad Abraham.

ex denario t̄ diurno, misit eos in vineam suam. Et egressus circa horam

Quasi venales, si quis digne emere vellet, a bono tamen opere cessantes.

tertiam, vidit alios stantes in foro ociosos, & dixit illis: Ite & vos in vineam meam, & quod t̄ iustum fuerit dabo

Ab Abraham vsque ad Moysen.

vobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextam

metā ætatū. Mane quippe intellectus nostri pueritia est: hora tertia, adolescētia, quā a iā sol in altū proficit. Sexta iuuentus, cum plenitudo roboris solidat. Nona, senectus, quā sol. i. calor ætatis descendit. Vndecima, decrepita ætas. In omnibus his aliqui ad bonam vitam perducunt. Qui sibi viuunt vt otiosus redarguitur. Qui & vsque ad vltimam ætatem differre recte ei dicitur, *Quid hic stas*, id est, vel in vltimis respice.

c *In foro.* * Origenes. Forum autem est quicquid extra vineam est, id est, extra Ecclesiam Christi.

* Chrysost. In hoc n. mundo vendendo & emendo viuunt homines, & inuicē sibi fraudem facientes, vitā suam sustinent. Otiosi autem sunt peccatores. Illi enim mortui dicuntur. Otiosus autem est, qui opus Dei non operatur. Vis ergo nō esse otiosus? non aliena tollas, & de tuis des, & operatus es in vinea Domini misericordiā vitem colens.

f *Et quod, &c.* * Chrysost. Solis primis conuenit specialiter dare denarium, alios aut sub incerto pacto conduxit, dicens. *Quod in sum fuerit, dabo vobis.* Sciens, n. Dñs quia p̄uaricatus fuerat Adam, & oēs postmodū in diluuiō erant perituri, certum fecit pactum ad eū, ne quando dicat, ideo se neglexisse iustitiam, quia nesciebat quę p̄mia fuerat recepturus. Istis autem non fecit pactum, quia tantum paratus est retribuere, quantum mercenarij recipere non sperabant.

A nouissi-

NICOLAUS DE LYRA, C A P. XX.

Simile est. Hic consequenter Saluator dicit virtutes p̄latis. In p̄latis autē p̄ ceteris virtutibus debet esse quatuor. s. feruor ad continue laborandū in agro dominico, vigor ad se martyrio exponendū pro grege sibi commisso, humilitatis tenor etiā in statu alto, pietatis dulcor continue subditis benefaciendo, primum tangitur in prima parte c. secūdi ibi. *Et ascendens Iesus*, tertium, *Tunc accessit ad eum.* quartū. *Et egredientibus illis.* primum ostendit in parabola illorū qui vocati sunt ad operandū in vinea a mane vsque ad vesp̄ram. Ex quo patet q. p̄lati debent continue laborare per doctrinam in ecclesia, debent etiam operari ibidē sine inuidia & mutua emulatione, quod patet per hoc quia laborantes murmurantes hic reprehendunt, propter quod Num. 11. dicit quod cū Iosue diceret Moysi, vt prohiberet Heldad & Medad prophetantes in castris, Moyses redarguit ipsum dicens, *Quid emularis pro me? Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det dominus eis spiritum suum?* Igitur circa hoc duo tanguntur. Primum est vocatio ad laboris exercitium. Secundum ad recipiendū p̄miū ibi. Cum sero factum esset, Circa primum ergo dicitur. *Simile est re.* id est, status ecclesię militantis.

2 *Homini.* Ille est Deus pater, qui ita gubernat totum mundum

dum sicut paterfamilias subditos in domo.

3 *Qui exiit.* Ille exitus non est per loci mutationem, sed per suę bonitatis diffusionem in creatura subiecta. Vineā ista est vniuersalis ecclesia, quæ a primo iusto colligitur vsque ad vltimum, qui in fine mundi nasciturus est, vt dicit Greg. Operarij autem sunt doctores & p̄lati a Deo missi ad culturam huius vineę per p̄dicationem & doctrinam. Primo ergo mane Deus pater operarios conduxit, quia a principio mundi vsq; ad Noe aliquos sanctos, patres ad eruditionem hominum misit, videlicet Adam Seth & Enoch, & alios iustos.

4 *Conuentio.* Conuentio ista est promissio vitę æternę pro labore. Quæ quidē vita æterna d̄ denarius diurnus, qui est æqualis omnibus, quia vita æterna erit æqualis omnibus a parte finis.

5 *Et egress.* Hora tertia intelligitur mundi discursus a tempore Noe vsque ad Abraham, in quo aliqui sancti ad eruditionem aliorum missi sunt a Deo, vt Noe, Sem, Heber, Thare & Abraham, & consimiles.

6 *Iterum.* Hora sexta fuit ab Abraham vsque ad Moysen, in qua missi sunt Abraham, Isaac, & Iacob, & 12. Patriarc. Hora nona a Moysē vsq; ad Christum, videlicet tempore legis, in quo ad eruditionem populi missi sunt Moyses & Aaron, Iosue, iudices, reges, prophetę, & sacerdotes.

Circa

M O R A L I T E R.

1 *Simile est.* Parabola ista de laborantibus in vinea patrifamilias, alias exposui literaliter & moraliter, prout cōpetit cōmunitati fidelium. Nunc autem eam exponam prout cōspicit cōmunitatem religiosorū, quia religio vinea spiritua- lis est dñi, ad quam veniunt aliqui in pueritia quasi in mane, aliqui in iuuentute quasi hora tertia, & aliqui in ætate virili tanquā hora sexta, & aliqui in senectute tanquā hora nona

& aliqui in senio tanquam hora vndecima. Dominus autem vineę Christus est, procurator autem eius p̄siciens illi religioni, qui aliquando tantum vel plus honoris vel recreationis facit vltimo venientibus propter compassionem vel personarum reuerentiam seu aliam rationabilem causam, quantum primo venientibus. Et aliquando contingit quod primo venientes accipiunt inde occasionem murmurandi licet iniuste, propter quod merito arguuntur a domino.

M O R A -

Hom. 34. in Matth.

In p̄latis debent esse quatuor.

iplo diluc

in

quo

H. m. tes di

horis cantu

E

Hom. ris im

Vbi su

F

a A nouissimis vsq; Quia qui in aduentu dñi vocati sunt ad regnum, sine aliqua tarditate perueniunt, æquales his qui ab initio mundi ceperunt, omnes quidem idem celi, sed stella differt a stella in claritate. A nouissimis incepit, dum prius latrone quam Petrum in paradysum introduxit. Quia prius aliquando remunerantur sero venientes quia prius de corpore exeunt, quam qui in pueritia vocati sunt.

b Et accipientes. Quia antiqui patres in infernum descendentes a gloria dilati sunt, quasi ergo post murmuracione denarium accipiunt, qui post longa infernitempora ad gaudia peruenerunt. Et accipientes. Hi sunt qui in initio nascens ecclesie vocatis ex gentibus se præponebant, quasi populus Dei ab initio mundi, & illi canes qui pondus obseruationum portabant. Sed qui non venit

superbos vocare iustos, sed humiles penitentes, cui magis placet humilis confessio malorum quam superba gloriatio bonorum, subdit, Amice non facio tibi iniuriam. Non doler quasi fraudati sua mercede, sed (ritu inuidorum) quod illi plus quam merentur, accipiunt, & non tam ipsi plus accipere, quam alios nihil vel minus accipere desiderant, quasi alterius consortio sibi præmium minuatur.

c Murmurabant aduersus patrem familias, dicentes. Hi nouissimi vna, &c. Quæritur, quomodo accipientes murmurasse dicantur,

catur, cum in illa beatitudine omnis inuidia & murmuratio prorsus remouenda sit. Sed hic est mos diuine scripture, vt cum de multis in collectione agat, quædam tantum quibusdam de illa collectione, & non toti collectioni tribuat, Iuxta illud Prophetæ. *Eduxit eos cum au. & avg.* Et inde. *Et induxit eos in*

Psal. 104. d. Ibid. 77. f.

bo vobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextam

a A Moyse usque ad aduentum domini. **b** Ab aduentu domini vsque ad finem mundi. **c** Per seipsum apparuit, qui prius per patres innotuit.

& nonam horam, & fecit similiter. Circa vnde circam vero * e-

a Gentilem populum a bono opere torpentem.

xiiit & inuenit alios stantes, * & dixit illis. Quid hic statis tota

a Omni tempore pro salute laborare negligitis. **b** Vias vite nemo nobis predicauit.

die ociosi? Dicunt ei, quia nemo nos conduxit. Dicit illis. Ite

Cum finis mundi uel cuiuslibet uenisset.

& vos in vineam meam. * Cum sero autem factum esset, dicit

Pater. a Filio cui omnia dedit in manus. **b** Statue ante tribunal tuum.

dominus vinee procuratori suo. Voca operarios, & redde il-

a Vnicuique secundum opera sua prout gessit.

lis mercedem, incipiens a nouissimis vsque ad primos. Cum

a Gentiles, uel qui decipiti sunt vocati.

uenissent ergo qui circa vndecimam horam venerant, acce-

a Eandem æternitatem cum his qui ab initio mundi uocati sunt. **b** Id est, Iudæi.

perunt + singulos denarios. Venientes autem & primi,

a Digniorem locum in regno, qui prius in tabernaculo.

arbitrati sunt, quod plus essent accepturi, acceperunt

a Conformitatem claritatis corporis Christi.

autem & ipsi + singulos denarios. Et accipientes murmu-

rabant aduersus patrem familias, dicentes. Hi nouissimi

quod alii statim ad præmium transferunt, ipsi autem tanto tempore in labore detinentur, de dilatione præmii quasi murmurare videntur. Potest etiam dici de malis, qui in principio quidem boni fuerunt, sed bonum quod inceperunt, ad finem non perduxerunt. Vnde, non illi qui denarium acceperunt, sed isti, qui in bonitate non perstiterunt, premio priuati murmurant, quia denario carebant, qui in principio boni pro quo etiam principio cum primis accipientibus connumerantur, se promeruisse crediderant.

Chry.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Circa vndecim. vero exiit. Vndecima hora intelligitur a tempore Christi vsque ad finem mundi, in quo gentiles vocati sunt per predicationem apostolorum & aliorum ecclesie doctorum, & propter hoc dicitur hic.

2 Quid hic sta. &c. Quia qui a principio mundi vsque tunc laborare in bonis moribus neglexerant, quasi tota die ociosi stabant.

3 Dicunt ei. Id est, nullus doctor, nullus propheta ad nos instruendum venit, quia lex & propheta filiis Israel dati fuerunt, vt illi specialiter sanctitate fulgerent, ex quibus Christus secundum carnem erat nasciturus.

4 Ite & vos in vineam meam. Interponitur hæc coniunctio copulatiua, quia gentiles Iudæis adiuncti sunt vt vna ecclesia ex ambobus fieret.

5 Cum sero autem factum esset. Hic describitur vocatio ad recipiendum præmium. Sero autem ab aliquibus hic dicitur finis mundi, in quo vocabuntur iusti ad receptionem præmii, vt habetur inf. 25. ca. Venite benedicti pa. mei. &c. Sed illud quod sequitur videtur contradicere, quod aliqui accipientes præmium murmurabant aduersus patrem familias, quia nullus in fine mundi præmium æternum receptorum murmurabit contra Deum, sed erit suo præmio contentus. Ad quod respondet beatus Greg. quod ista murmuratio non est aliud quam dilatio præmii quam sustinuerunt patres sancti in limbo vsque ad passionem Christi, sed hæc responsio non videtur conueniens, quia murmuratores hic dicuntur nequam, quod non potest dici de sanctis patribus in limbo existentibus, & in fine parabola concluditur. Multi sunt vocati, pauci vero electi. Ex quo patet, quod ista parabola non solum extendit se ad electos, cuiusmodi sunt illi qui in fine mundi recipient præmium. Et ideo dicendum, quod sero hic accipitur pro tempore gratie, quod incepit a Christo, vnde Ioan. 1. b dicitur. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. & idem cum dicitur. Cum sero autem factum esset, id est, cum tempus gratie aduenisset.

6 Dicit dominus. Id est, Deus Pater.

7 Procuratori suo. Id est, homini Christo, qui missus est ad procurationem salutis humane.

8 Voca ope. Illa merces bene intelligitur gratia, quia est quedam inchoatio glorie, cum gloria non sit aliud quam gratia consummata.

Inci-

9 Incipiens. Quia in primitiua ecclesia gratia Christi data est gentilibus qui ultimo venerant ad fidem, Iudæis pro maiori parte in infidelitate remanentibus.

10 Cum venissent. Id est, gentiles.

11 Accepe. sin. Id est, donum gratie quæ est quedam inchoatio & arra glorie.

12 Venientes autem & pri. Id est, Iudæi qui a principio legis data Deo seruiant.

13 Arbitrati sunt. Quia in primitiua ecclesia credebant, quod plus deberent habere de Christi gratia vnde reputabant gentiles indignos gratia Dei, secundum quod dicitur Act. 10. vbi Petrus vidit lintem submissum de celo, in quo erant animalia quadrupedia & serpentina & volatilia & immunda secundum legem. Et dictum est Petro. Occide & manduca. in quo signabatur incorporatio gentium intra ecclesiam per fidem & gratiam, sicut patet ex litera consequenti, quia a Deo missus est Petrus ad predicandum Cornelio Centurioni & alijs gentilibus, propter quod Petro abominationem habente de manducatione immundorum secundum legem, in quo signabatur (vt dictum est) vocatio gentium ad fidem, dictum est sibi a deo. Quod Deus purificauit, tu ne commune dixeris. Et inf. eo. c. dixit Petrus Cornelio & amicis suis. Vos scitis quoniam abominatio sit viro Iudæo coniungi aut accedere ad alienigenam, sed mihi ostedit Deus neminem commune aut immundum dicere hominem.

14 Acceperunt. Id est, eosimilem gratiam, sicut & gentiles, & non maiorem, vnde Act. 10. dicitur, quod predicante Petro cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum videlicet super Cornelium & amicos eius, quia vt ibidem dicitur. Receperunt spiritum sanctum in signo visibili, & donum linguarum. sicut receperant apostoli & alij discipuli qui erant Iudæi in die Pentecostes.

15 Et acci. &c. Quia ad literam in primitiua ecclesia conuersi Iudæi murmurauerunt de hoc, quod consimilis gratia fiebat gentibus sicut & ipsis, vnde Act. 11. dicitur, quod cum Petrus redisset in Ierusalē baptizato Cornelio & amicis eius disceptabant aduersus illum qui erat ex circuncisione dicentes. Quare communicasti cum illis, qui habent preputium, manducasti cum illis. Et ibid. 6. a. dicitur. In diebus illis crescere numero discipulorum, factum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quod despicerent in ministerio quotidiano viduæ eorum.

Tom. 5.

1 4

At

C * Chrysoſtomus. Non autem oportet ea quæ in parabolis sunt secundum totum quod dicitur inuestigare, sed intentionem propter quam composita est intelligere & nihil ultra scrutari. Non ergo inducit hoc, vt ostendat aliquos esse inuidia morfos, sed vt ostendat hos tanto potius honore, quod & inuidiam aliis poterant generare.

H. m. 65. in
Matth.

Hom. 34. ope-
ris imp.
t. 11. in

* Idem. Non autem dolebant, quasi defraudati de mercede sua, sed quia illi amplius quam meruerant, acceperant. Sic enim dolent inuidi, quando alteri aliquid additur, quasi eis subtrahatur, ex quo pater qd ex vana gloria nascitur inuidia. Iō. n. dolet esse secundus, quia desiderat esse prior.

* in iis que
mea sunt

† Luc. 16. a.

† Luc. 16. a.
B
Traſt. 10. in
Matth.

A Huic nouissimo. * Orige. Forsitan autem Adæ dicit, Amice nō facio tibi iniuriam, nonne ex denario cōuenisti mecum? tolle quod tuum est, & vade. Tuū est salus, quod est denarius, Volo autem & huic nouissimo dare sicut & tibi. Non incredibiliter potest quis arbitrari hunc nouissimum esse D. Paulum, qui vna hora operatus est, & similiter omnes qui ante eum fuerunt.
B Aut non licet. Stulta quæstio contra bonitatē Dei. Querendum esset, Non si daret quod non deberet, sed si non quod deberet.

C An oculus tuus, &c. Vere Iudæi prauā intentionem habuerunt qui prohibuerunt Apostolos gentibus loqui, vt saluæ fierent. Sic erunt nouissimi primi. Augustinus. Idest, Iudæi de capite vertentur in caudam, gentes de cauda in caput. Vñ Moyses in Deuterion. *Advena qui tecum moratur, ascendet super te. Ille erit in caput, & tu eris in caudam.* Sed tamē nec oēs primi nec omnes nouissimi ad numerum electorū pertinent.

A vna hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & æstus? At ille respondens uni eorum dixit. Amice, non facio tibi iniuriam. Nonne ex denario conuenisti mecum? Tolle quod tuum est & vade. Volo autem & huic nouissimo dare sicut & tibi. † Aut non licet mihi quod volo facere? * An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? † Sic erunt nouissimi primi, & primi nouissimi. † Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. Et ascendens Iesus Ierosolymam assumpsit duodecim discipulos suos

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15

* Chrysoſtomus. Aut ideo primos dicit esse nouissimos, & nouissimos primos, non vt nouissimi digniores sint quam primi, sed vt coarquetur, & nulla sit inter eos differentia temporis causæ. Quod autem dicit, multi vocati, &c. non ad superiores sanctos pertinet, sed ad gentes, quoniam ex ipsis gentibus qui

multi vocati sunt, pauci sunt eligendi.
* Idem. Quod autem non omnes simul conduxit, sed alios mane, alios hora tertia, & sic de aliis ex differentia mentis eorum processit. Tunc. n. eos vocauit, quando erant obedituri. Nam & latronem vocauit, quando obediturus erat. Cōposita est ergo hæc parabola, vt eos audiores faceret, qui in ultima senectute conuertuntur, ne existimarent se minus aliquid habituros.

C

An

Ecce

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 At ille re. Per diuinam reuelationem apostolis factam.
- 2 Vni, eo. di. Sicut autem aliquando accipitur numerus indeterminatus pro determinato, ita etiam aliquando sumitur vnitas pro numero. sicut supra dictum est, quod Petrus loquebatur pro omnibus apostolis, ita similiter quod hic dicitur vni, intelligitur esse dictum multitudini eorum, qui de gratia data gentibus murmurabant seu admirabantur, & hoc factum est Act. 11, vbi Petrus rationem reddidit Iudæis murmurantibus de hoc, quod baptizauerat Cornelium, dicens quod ex diuina reuelatione fecerat, & quia viderat spiritum sanctum descendentem super Gentiles sicut super Iudæos, vt habetur ibidem. Sequitur.
- 3 Amice non facio tibi iniuriam. Quia iniuria non habet locū vbi est mera gratia, & ideo si det gratiam cuiunque voluerit, non faciet alicui iniuriam.
- 4 Nonne ex denario, &c. Quia ad hoc aliquis venit ad fidem, vt habeat gratiam in presentia, & gloriam in futuro.
- 5 Tolle quod tuum est & vade. Idest, gratiam quam meruisti credendo legi & prophetis de Christo, quia licet prima gratia nō cadat sub merito, augmentum tamen gratiæ cadit sub merito, quod quidem augmentum datum est Iudæis credentibus in Christum.
- 6 Volo autem & huic nouissimo dare, sicut & tibi. Idest, gentili vocato immediate ab idololatria, sicut Iudæo vocato a legis obseruantia.
- 7 Aut non licet, Quasi diceret, Sic, quia Dei voluntas nullo modo potest esse distorta.
- 8 An oculus tuus nequam, &c. Quia talis inuidia & iudicium procedebat ex humano defectu.
- 9 Quia ego bonus sum. Per essentiam, & ideo non possum male agere.
- 10 Sic erunt nouissimi primi, &c. Quia gentiles qui a Iudæis erant quasi viles reputati, sunt conuersi deuote ad fidem Christi.
- 11 E primi nouissimi. Quia Iudæi qui fuerant populus peculiaris ipsius Dei, propter infidelitatem sunt ab eo deiecti, & hoc est quod subdit.

- 12 Multi enim sunt vocati. Ad fidem Christi per legem & prophetas.
- 13 Pauci vero electi. Quia pauci de Iudæis comparatiue crediderant in Christum, & de credentibus multi reuersi sunt ab ecclesia, & adhuc reuertuntur ad vomitum.
Moraliter. autem potest exponi parabola ista de vocatis ad gratiā secundum diuersas etates. Ita quod hora prima, signat pueritiam, hora tertia, iuuentutem, quia sicut tunc sol incipit ascendere & calorem ostendere, sic in iuuentute calor naturalis in homine. Hora sexta etatem virilem, quia tunc homo est in statu perfecto, sicut sol in cæli medio. Hora nona senectutem, in qua calor naturalis incipit, in homine refrigerare. Undecima vero, signat senium, quia tunc homo est prope mortis occasum. Vocantur ergo operarij omnibus istis horis, quia aliqui vocantur ad fidem per gratiam operantem in pueritia, alij in iuuentute & sic de aliis etatibus, & omnes habent denarium diuinum, quia quantumcunque homo tarde ad gratiam vocetur, dum tamen in ea perseueret, habet gloriam æternam. Contingit etiam quandoque, quod ille qui vocatur in senectute, consequitur tantam gratiam & gloriam a Deo, sicut ille qui in iuuentute vocatur, tum ex diuina liberalitate, tum ex ipsius vocati seruenti voluntate & operatione.
- 14 Et ascendens. Hic saluator ostendit quod in prelati debet esse vigor ad tolerandum martyrium, si necesse sit pro grege sibi commisso, & hoc docet per exemplum sui, qui voluntarie venit in Ierusalem ad sustinendum mortem pro salute mundi, vnde beatus Gregorius exponens illud Ioannis. 10. b. Ego sum pastor bonus & animam meam pono pro ouibus meis, dicit de se & aliis prelati. In hoc ostensa est uobis via quā sequamur. Et hoc est quod dicit hic. Et ascendens. Quæ respectu totius terræ promissionis est in alto sita, & propter hoc uerentes illuc ab aliis partibus ibant ascendendo.
- 15 Assumpsit duodecim. Et hoc duplici de causa. Vna est, quia secretum mysterium sue passionis futurum volebat apostolis cōmuniter præ aliis reuelare, ne videntes eum postea mori ignominiose scandalizarentur. Secunda est quia secreta mysteria sunt tantum maioribus reuelanda & detegenda, cuiusmodi erant apostoli, sequitur.

Multi

Et

MORALITER.

13 Et Ascendens, &c. Hieronymus. Dominus crebro de passione

passione sua discipulis ante prædixit, ne cum veniret persecutio & crucis ignominia, scandalizarentur.

Et

A *Ecce ascendimus, &c.* Hieron. Hoc sepe eis dixerat, sed quia multis interpositis poterat labi de memoria, iturus de Ierusalē & apostolos secū ducturus, ad tentationem eos parat; ne de ignominia crucis scandalizentur, & passionis penā & resurrectionis gloriam prædicat, vt cum morientem viderint resurrecturum non dubitent.

*** Chrysof.** Omnis salus hominum in Christi morte posita est, nec est aliqd propter qd magis gratias agere debeamus Deo, quam ppter mortem ipsi. Ideo duodecim Apostolis in secreto mortis suæ annunciauit mysterium, quia semper pretiosior thesaurus in melioribus vasis includitur. Si autem alij audiuiissent passionē Christi futurā, viri forsitan turbarentur propter infirmitatē fidei, & mulieres propter molli-

tiem suæ naturæ, ex qua in tali negotio ad lachrimas excitantur.

h Ad illu. &c. Ideo dominus in mundo noluit prosperari sed grauiam pati vt ostenderet nos qui per delectationem cecidimus, cum qua amaritudine redire debeamus.

c Tunc accessit ad. Audita resurrectione putauit eū illico (immemor secūdi aduentus) regnaturum, & auiditate feminea presentia cupit immemor futurorum.

*** Chrysofomus.** Videbant seipfos honoratos præ alijs & audierunt quod supra duodecim thronos sedebitis, vnde primatum ipsius cathedræ petebant accipere, timebāt vero sibi

sibi præferri. Petrum. Vnde & alius euangelista dicit, q. quia D prope erant Ierusalem, putabant quod regnum Dei set in ianuis idest aliquid sensibile.

d Dic vt. Bonū desiderium sed inconsiderata petitio. Et iō non voluntas non propositum culpatur, sed ignorantia, &

si impetrare non, debet simplicitas, non meretur confundi.

e Nescitis. Qui sedem gloriæ petitis vel queritis, quā nō dum meruistis, delectat culmen honoris quos nondum exercuit via laboris.

*** Chrysof.** Contulit se diabolus ad con-

suera arma mulierū: vt sicut Adā per mulierem spoliavit, ita istos separet per matrem, sed iam nō poterat per mulierem

perditio introire in sātōs ex quo de muliere salus cunctōrū processit.

f Potestis. Et hoc sciebat, quod eius

passionē poterant imitari, Sed hoc dicit, vt eo interrogante, & illis respondentibus, omnes audiamus, quia nemo potest cum Christo regnare, nisi passionem eius sit imitatus.

*** Chryst. Potestis bibere.** Qd. Vos mihi de honore & coronis loquimini, ego autē de oneribus vobis & sudoribus. non .n. hoc est præmiorū tēpus. Et modo autē interrogationē eos attrahit. Non .n. dixit potestis infundere sanguinem vestrū sed, potestis bibere calicem. de nde addit. quem ego bibiturus sum.

g Cal. Vt Iacob ab Herode tūcatus, & Ioānes i feruētis olei doliū missus, & i Pathmos relegatus, aio nō defuit martyriū, h Non est menm dare. Hoc est regnū cēlorum non est dantis

f sed

a t secreto, & ait illis: Ecce ascendimus Ierosolymam, & fi-

lius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, &

condemnabunt eum morte & tradent eum gentibus ad il-

ludendum & flagellandum & crucifigendum, & tertia die

resurget, t Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi

cum filijs suis, adorans & petens aliquid ab eo. Qui dixit ei:

d Quid vis? Ait illi: Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dex-

teram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo: Respondens

e autem Iesus, dixit: Nescitis quid petatis, potestis bibere

f t calicem quem ego t bibiturus sum? Dicunt ei, pos-

sumus. Ait illis: Calicem quidem meum bibetis, sedere

g autem ad dexteram meam, vel sinistram non est meum

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis. i. legisperitis, quia eis per Iudam suis traditus & venditus.

2 Et condemnabunt eum morte. Quia ipsi iudicauerunt eum esse reum mortis, licet non haberent potestatem interficiendi, quia iudicium sanguinis erat eis ablatum a Romanis, qui dominabantur eis, & ideo sequitur.

3 Et tradent eum gentibus. Videlicet Pilato præfidi & suis militibus, ad perficiendum illud quod non poterant, videlicet Christi mortem, & hoc est quod subditur.

4 Ad illudendum & flagellandum, & crucifigendum. Ista enim tria insula sunt Christo per ordinem, vt videbitur infra.

5 Tertia die resurget. Hoc autem subdit Christus, ne apostoli eius morte audita absorberentur præ tristitia.

6 Tunc. Hic ostendit tertio, quod in pralatis debet esse tenor humilitatis, quia non debent apoetere præse. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huius documēti occasio: secundo, subiungitur humilitatis instructio, ibi: Iesus autem vocauit eos. Circa primū aduertendum, quod Iudæi astumabāt Christum per prophetas promissum regnaturum temporal ter in Ierusalem, quia scripturas de regno Christi carnaliter intllg bant, & ideo regnum ablatum eis per Romanos credebant sibi restituendum per Christum, propter quod apostoli dicebant Christo. Act. 1. a. Domine si in tempore hoc resti. ues regnum Israel, & hoc modo Iacobus & Ioannes filij Zebedæi, & mater eorum audientes Christum post mortem tertia die resurrecturum crediderunt ipsum immediatē post resurrectionem regnaturum in Ierusalem temporaliter & ideo cupientes ei esse collaterales præ ceteris, quia erant eius cognati germani, informauerunt matrem suam de petitione sequenti: & hoc est quod dicitur hic: Tunc. Idest, audita resurrectione Christi futura.

Accessit

7 Accessit ad eum. Idest, ad Christum.

8 Mater filiorum Zebedæi cum filijs suis. Consciis de petitione matris.

9 Adorans & petens aliquid ab eo. Non petit primo in speciali & determ natē, sed tantum in generali, vt concessione facta in generali primo, minus posset postea sibi denegari in speciali.

10 Qui dixit ei: Quid vis? Non petit, vt inscius, sed vt petitio sua postea conuenientius ostendatur irrationabilis.

11 Ait illi: Dic vt &c. Idest, sint tibi collaterales, & maiores in regno tuo post e. Quod quidem regnum credebant temporale, vt dictum est: nec mirū, si talia apostoli credebāt, & appetebāt, qui adhuc carnaliter erant & nondum illuminati perfecte, nec confirmati per gratiam spiritus sancti.

12 Respondens au Ie. di. &c. Respondet filiis, & non matri, quia sciebat ipsam esse missam a filiis, & informatam de petitione faciendā pro eis.

13 Potestis bibere ca. quem &c. Idest, sustinere mortem ignominiosam & crudelem quam ego passurus sum: & per quam debeo venire ad regnum non temporale, vt creditis, sed æternum.

14 Dicunt ei: pos. Loquuntur sicut inexperiti propria fragilitatis, Quod patuit per effectum, quia in passione Christi fugerunt præ timore mortis.

15 Ait illis: Calicem, &c. Quia Iacobus propter Christum ab Herode est occisus, vt habetur Act. 12. & Ioannes in doliū feruētis olei propter Christum missus est: & sic patet, quod habuit promptā voluntatem moriendi propter Christum. Fuit etiam missus in exilium propter ipsum. Exilium autem q. adam mors est ciuilit.

16 Sedere autem & c. dare vobis. In illo supple statim in quo estis, idest, nondum humiliatis, & adhuc carnalibus.

Sed

MORALITER.

5 Et tertia die re. Chryso. Quod quidem huius gratia dicit, vt cum viderent tristitia, resurrectionem expectarent.

6 Tunc ac. ad eum, & c. Per istos qui per matrem petierunt a Chro præ ceteris discipulis alijs honorari, eo quod erāt eius consanguinei, significantur ambitiosi, qui habentes prælatum

tum consanguineum volunt per hoc in ecclesia præ ceteris promoueri, quibus bene respondetur: Nescitis quid petatis. Nā honores ecclesiæ nō sunt dispensandi ex propinquitate sanguinis, sed ex idoneitate personatum ratione scientiæ & virtutis, ideo subditur.

13 Potestis bibere. i. sustinere martyrium propter Deum.

Et

A sed accipietis. Non enim persona uia acceptio est apud Deum. Sed quicumque dignus est accipit, quod non paratum personae est sed vite. Si itaque tales estis qui consequamini, quod victoribus patet paravit accipietis. Vel non est meum dare superbie quod adhuc estis, sed alijs quibus paratum est. Ergo & vos nolite esse quod estis, sed esto

to alij, id est, humilia mini qui iam vultis exaltari, & est paratum vobis.

a Et audientes de. Ut illi carnaliter petuerunt esse super omnes, sic & isti carnaliter contristati sunt esse aliquem ante se.

b Scitis. Ac si dicat Vos more secularium petitis, per prelationem venire vultis ad requiem vel regni possessionem. Scitis quia prin. ge. Humilis & mitis magister nec immodica cupiditatis duos arguit nec decem indignationis & luoris, sed conuenienti exemplo docet eos frustra immoderata quassisse, aut istos super eorum desiderio douisse, cum ad summam non potetia sed humilitate veniatur.

*** Orig. Reges gentium &c. i.** non contenti tantum regere subditos, sed violenter eis dominari nituntur. Inter vos autem qui estis mei, non erunt hac, quoniam sicut omnia carnalia in necessitate sunt posita, spiritualia autem in voluntate, sic & qui principes sunt spirituales, principatus eorum in dilectione debet esse positus, non in timore corporali.

c Non re. mi. * Orig. Na estis Angeli & Martha ministrarunt ei, non non ideo venit ut ministraret, sed ut ministraret, & tunc creuit ministrans, ut impleretur quod sequitur, *Et daret animam suam in redemptionem, &c.* Ecclesiarum ergo principes imitari debent Christum, accessibilem, & mulieribus loquentem, & pueris

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed quibus pa. i. vere humilibus & spiritualia sapientibus.
- 2 Et audien. de. scilicet, alij apostoli.
- 3 Indignati sunt, &c. Aliquid humanum passu, quia adhuc erant carnales sicut & illi, & ideo indignati sunt, quod excellentiam super alios habere voluerunt.
- 4 Iesus autem. Hic consequenter instruit discipulos suos de humilitate ex prehabita occasione, ut ambitionem Iacobi & Ioannis reprimere, & indignationem aliorum sedaret.
- 5 Et ait, Scitis quia prin. gen. Quasi dicat, maioritas in regno meo non eodem modo acquiritur, sicut in regno terreno, quia in regno terreno acquiritur per ambitionem & potestatem, sed in regno meo contrario modo acquiritur, videlicet per humilitatem, propter quod dicit.
- 6 Quicumque vo. &c. Idest, se exerceat in obsequiis humilitatis: Et quia in moralibus magis mouent facta quam verba, ideo inducit sui ipsius exemplum dicens: Sicut filius hominis non venit &c.
- 7 Et egredi. Hic consequenter ostendit Saluator quod in prelatibus debet esse pietatis dulcor ad continue beneficiendum subditis: quia Christus

M O R A L I T E R.

1 Et au. Chryso. Sicut duo carnaliter petierunt, ita & decem carnaliter contristati sunt, nam velle super omnes esse vituperabile est, non sustinere autem alterum super se minus est gloriosum.

† Non ita erit, &c. Chryso. Principes mundi ideo sunt, ut dominantur minoribus suis, & eos subijciat seruituti, principes autem ecclesie fiunt ut seruiant minoribus suis, & ministrarent eis

pueris manus imponere, & discipulis pedes lauantem, ut ipsi similiter faciant fratribus. Nos autem tales sumus, ut etiam principum mundi excedere videamur superbiam.

d Egredientibus, &c. Mystice. Christo de presentis vite defectu ad caelos redeunte, & omnibus electis iam caelum cum eo ingredienti-

a dare vobis, sed quibus paratum est a patre meo. Et audientes decem indignati sunt de duobus fratribus. Iesus autem

b vocauit ad se, & ait: † Scitis quia principes gentium dominantur † eorum, & qui † maiores sunt, potestatem exercent in † eos. Non ita erit inter vos: † sed quicumque voluerit inter

c vos maior fieri, † sit vester minister, & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus. Sicut filius hominis non venit

d ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis, † Et egredientibus illis ab Iericho, sequuta

e est eum turba multa. † Et ecce duo cecii sedentes secus viam audierunt quia Iesus transiret, & clamauerunt dicentes. † Domine miserere nostri fili David. Turba autem increpabat eos ut

f tacerent. At illi magis clamabant, dicentes: Domine miserere nobis fuit. Famofitas autem illuminati, magnam famam miraculo comparauit.

bus cepit uterque populus diu perfidia caecus spem salutis & illuminationis habere visum, & desideranter querere.

Nisi ab Ierusalem descendisset in Iericho, populus usque hodie in tenebris sederet, sed ideo descendit, ut multos secum traheret.

e Et ecce duo cecii. De istis vnum commemorat Marcus, quia fuerat in illa ciuitate famosissimus qui ex magna felicitate cecidit notissimus ne erat miserie. Cecus nempe & medicus vni & nomen eius memorat, & nomen patris eius Barthimeus Thimaei filius, quod in alijs non facile occurrat, nisi in Iairo, qui & in illo loco nobi-

li fuit. Famofitas autem illuminati, magnam famam miraculo comparauit.

Veniens Iericho vnum illuminat quod Lucas ait, quia morti propinquas lumine euangelij predicauit Iudaeis, exiens duos quia post resurrectione, Iudaeis & gentibus. De quibus Marcus vnum ponit, qui gentibus scribit.

f Turba autem. * Chryso. Videbant enim sordidas vestes, & non considerabant conscientiae claritatem. Ecce factus sapientia hominum, existimabant enim iniuriam pati magnos, si a pauperibus non orentur.

* Origen. Vel silentium non causa honoris exigunt, sed quod acerbe a caecis audiebant quod negabant, scilicet, Domine

† Domine miserere nostri fili David. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes: Domine miserere nobis fuit.

Famofitas autem illuminati, magnam famam miraculo comparauit.

Veniens Iericho vnum illuminat quod Lucas ait, quia morti propinquas lumine euangelij predicauit Iudaeis, exiens duos quia post resurrectione, Iudaeis & gentibus. De quibus Marcus vnum ponit, qui gentibus scribit.

f Turba autem. * Chryso. Videbant enim sordidas vestes, & non considerabant conscientiae claritatem. Ecce factus sapientia hominum, existimabant enim iniuriam pati magnos, si a pauperibus non orentur.

* Origen. Vel silentium non causa honoris exigunt, sed quod acerbe a caecis audiebant quod negabant, scilicet, Domine

† Domine miserere nostri fili David. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes: Domine miserere nobis fuit. Famofitas autem illuminati, magnam famam miraculo comparauit.

Veniens Iericho vnum illuminat quod Lucas ait, quia morti propinquas lumine euangelij predicauit Iudaeis, exiens duos quia post resurrectione, Iudaeis & gentibus. De quibus Marcus vnum ponit, qui gentibus scribit.

f Turba autem. * Chryso. Videbant enim sordidas vestes, & non considerabant conscientiae claritatem. Ecce factus sapientia hominum, existimabant enim iniuriam pati magnos, si a pauperibus non orentur.

* Origen. Vel silentium non causa honoris exigunt, sed quod acerbe a caecis audiebant quod negabant, scilicet, Domine

† Domine miserere nostri fili David. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes: Domine miserere nobis fuit.

Famofitas autem illuminati, magnam famam miraculo comparauit.

Veniens Iericho vnum illuminat quod Lucas ait, quia morti propinquas lumine euangelij predicauit Iudaeis, exiens duos quia post resurrectione, Iudaeis & gentibus. De quibus Marcus vnum ponit, qui gentibus scribit.

f Turba autem. * Chryso. Videbant enim sordidas vestes, & non considerabant conscientiae claritatem. Ecce factus sapientia hominum, existimabant enim iniuriam pati magnos, si a pauperibus non orentur.

* Origen. Vel silentium non causa honoris exigunt, sed quod acerbe a caecis audiebant quod negabant, scilicet, Domine

† Domine miserere nostri fili David. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes: Domine miserere nobis fuit.

Famofitas autem illuminati, magnam famam miraculo comparauit.

Veniens Iericho vnum illuminat quod Lucas ait, quia morti propinquas lumine euangelij predicauit Iudaeis, exiens duos quia post resurrectione, Iudaeis & gentibus. De quibus Marcus vnum ponit, qui gentibus scribit.

f Turba autem. * Chryso. Videbant enim sordidas vestes, & non considerabant conscientiae claritatem. Ecce factus sapientia hominum, existimabant enim iniuriam pati magnos, si a pauperibus non orentur.

* Origen. Vel silentium non causa honoris exigunt, sed quod acerbe a caecis audiebant quod negabant, scilicet, Domine

A D

A Olei natura lucis ministra est, & laborum, & dolorum so-

a *M. f.* Quia lucernam quam accepit, non vult sub modio abscondi.

b *Duos di.* Duo propter scientiam veritatis, & mundiciã o-

peris, & sacramen-

tum geminẽ dile-

ctionis prædicaturi.

Quidam dicunt hos

duos Petrum & Phi-

lippũ, qui primum

gentiles ad Christũ

adduxerunt, Philip-

pus Samariam quã

asinam interpretan-

tur, Petrus Corne-

lium quasi Samariã

pullum.

c *Et pullum.* Pullus

est populus gentiũ

cui nullus doctorũ

frænum correctio-

nis imposuit, liber

& lascivius, q. & ipse

vinculis peccatorũ

irretitus erat. *Omnes*

enim peccaverunt, &

egent gratia Dei. Alij

de solo pullo, Mat-

thæus qui Hebræis

scribit, & de asina di-

cit docens nõ despa-

ri salutẽ Hebræis si

pœniteat Marcus di-

cit pullũ ante ianuã

in biuio inuentum

Ianua Christus, extra quam populus gen-

tiũ stabat, ligatus nõ in una via fidei, sed in diuersis errorib⁹

d *Soluite.* * Origenes. Vnde ascendens in cœlum iussit discipulis vt soluerent peccatores dans eis spiritum sanctum, Absoluti autem & proficientes digni habentur remitti in locum vnde assumpti fuerant, nõ iam ad opera priora, sed vt p̄dicarent filiũ Dei, hoc est quod dicit. Et confestim dimittet.

* Chrysostomus. Neque paruum existimes quod factum est. Quis enim fasit dominis iumentorum, non velle cõrra dicere, volentes filere & concedere? Et in hoc discipulos erudit, quoniam poterat & Iudæos prohibere, sed noluit. Sed & docet, vt quod cũque petatum fuerit, darẽt. Si enim qui ignorabant Christum, ita concesserunt, multo magis discipulos conuenit omnibus dare.

c *Dicite filia. Sion.* Filia Sio, est Ierusalem sita in monte Sion. Mystice. Ecclesia pertinens ad supernam Ierusalem, quã est mater omnium nostrũ, cuius non minima pars tunc erat

in populo Israel.

f *Rex.* Ne dicatis. Non habemus regem, nisi Cæsarem.

g *Tibi.* Si credis contra te, si non, credis.

h *Super asinum pul.* Non ad literam super vtrumque sedit.

Sed in præcordiis vtriusque populi.

a. Duos prædicatorum ordines alter in Gentes, alter in circumcisionem. Quia lucernam quam accendit non vult sub modio poni. Penetrare Barbara, & imbecilla mundi lateta, quali contrapostu castelli mœnia.

a Iesus misit duos discipulos, dicens eis. Ite in **†** ca stellum quod

b contra vos est, & statim inuenietis asinã alligaram, & pul-

c lum cum ea, soluite, & adducite mihi, Et si quis vobis ali-

d quid dixẽrit, dicitẽ, quia dominus his opus habet, & con-

e festim **†** dimittet eos. Hoc autem factum est, vt adimple-

f retur quod dictum est per prophetã dicentem, **†** Dicite

g filia. Sion: **†** Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super

h asinã, & pullum filium subiugalis. **†** Eũntes autem disci-

i puli fecerunt sicut præcepit illis Iesus. Et adduxerunt asi-

k nam, & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua,

& cum **†** desuper sedere fecerunt. Plurima autem turba

Potuit dominus, super vtrumque ascẽdere, descendens de vno, & ascẽdẽs super alium.

CHRYSOSTOMVS. Non sedet in curru aureo, pretiosa purpura fulgens, nec ascendit super feruidum equũ, discordiã amatorem, & litis; sed super asinã tranquillitatis, & pacis amicã.

IDEM. Non propter mysterium solum super animam sedit, sed, & mensuram nobis sapientiã tribuere demonstrat scilicet quod non super equos ferri necesse est, sed sufficit asino vti, & eo q. necessitatis est, esse contentũ. Interroga autẽ Iudæos, quis rex intravit Ierosolymã

non vti que alium habent dicere, nisi istum solum.

Et ad. Sic & apostoli mundũ virtute Christiã potestate diaboli soluerunt, & imposuerunt vestimenta super eũ. Sed cetera turba, id est, Iudæi vestimenta, id est, legis mandata sternunt, quẽ a christiãis erãt cõeuleãda, in via, id est, in Christo.

Super eos. Vestes apostolorũ sunt præcepta diuina & gratia spiritualis, quibus turpitudine carnis nostrẽ tegit. His prius nudi populi, sed modo per apostolos ornati Christi, vna habent tessorem. Minor turba non ponit vestes super asinã, sed in via nec vbi offendat, quia sancti martyres carnem exuentes simplicioribus viam per exemplum suo sanguine parant.

Moral. Item Iesus asinã inuidens Ierusalem tendit, nõ solum quando cuiusque fidelis animam regens ad pacis inuisionem ducit, sed etiam cum sancte ecclesiẽ virtutem liter præfideret, & eã in supernẽ pacis desiderium accendit. Multi sternunt vestimenta suã in via, quia corpora sua domant, vt eiter ad mentẽ parent, vel exempla bona sequentibus p̄beant.

Ramos

NICOLAUS DE LYRA.

per vnum miliare, quia dicitur Act. 1. quod distat tantum ab ea per iter sabbati quod continet mille passus, qui faciunt vnum miliare. Bethphage est quãdam villa parua in descensu montis Olivetivus Ierusalem, & erat villa sacerdotum, quia licet sacerdotes non haberent hereditates ad excolendum, habebant tamẽ domos ad animalia nutriendum, & ad manendum tempore quo non vacabant cultui diuino in Ierusalem ex illo loco.

1 *Misit duos.* Id est, in Ierusalem quã erat clausa triplici muro cum propugnaculis & fortalicijis ad modum castri, vt habetur, 3. Reg. & ideo dicitur castellum.

2 *Et statim.* Illa asina erat cõis pauperibus non habentibus animalia, & qui operabatur in ea dabat sibi pabulũ, & facto opere reducebat ad locũ determinatum, vt alius indigeus posset accipere eam, & pullus eius nutriebatur cum ea pro cõsimili opere

3 *Hoc autem.* Zach. 9. c. *Dicite filia. Sion.* & c. Hoc est, ciuitati Ierusalem, quã dicebatur filia Sion quia in monte Sion erat fortalitiũ ciuitatis illius & protegebatur ciuitas ab illa parte, sicut filia

filia à matre. Considerandum etiam, quod hic accipitur contempro contento, scilicet, ciuitas pro habitantibus in ciuitate.

4 *Ecce rex, & c.* Id est, Christus, quia hæc auctoritas à doctoribus Hebræis exponitur ad literam de Christo.

5 *Sedens super asinã.* Non quia sederit super vtrumque simul, sed successiue, quia primo sedit super pullũ, quia tamen non erat domitus, quia adhuc non fuerat applicatus humanis vibus, vt habetur Mar. 11. & Luc. 19. ideo postea sedit super asinã. Hoc aut factũ est in figura, quia per pullum significabatur populus gentilis, qui nõ fuerat subiectus iugo legis, per asinã vero populus Iudaicus qui laborauerat sub lege. Ad hoc aut veniebat Christ⁹, vt vtrumque populum subiugaret sibi per fidem catholicã.

6 *Plurima autem tur.* Hic ponit secundũ signũ q. per Zachariã fuerat dictũ, quod Christo adueniente super asinã & pullũ ciuitas Ierosolyma exultaret, & letaret & hoc factũ fuit tunc vt dicit hic & hoc patet in tribus. Primo quia d̄ hic. *Plurima autem tur.* vest. sua in via. Et hoc fuit in signum exultationis & honoris, & ne asina & pullus offenderent ad lapides. Secundo in eo quod d̄.

vestimenta significatur eorum doctrina, qua recepta à Iudæis & gentibus sedit in eis Christus.

6 *Plu.* Greg. Hom. 24. Quid sunt terrena oĩa nisi quãdã corporis indumentã? Vestimẽta igitur in via sternere, est in via vitæ p̄sentis bona terrena pauperibus erogare. Ramos de arboribus cedere, est sc̄orũ exẽpla accipere. O sanna clamare est salutẽ supernã à dño postulare, nam O sanna interpretat̄ obsecro salua.

Et cuna

MORALITER.

discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus? Per pullum vero de quo dicitur Marci. 11. a. in quo nemo sedit, significatur populus gentilis qui non erat subiectus oneribus legis. Christus autem super vtrumq; sedit, quia ex ambobus vnam ecclesiam sibi subiugauit fecit.

† *Et impositus super eos vest. sua.* & c. Scilicet Apostoli, per quorum vestimenta

A Ramos de, &c. Ramos vel frondes cedunt, quia verba, & sententias de libris patrum excerpunt: vel exempla.

b *Osanna.* Ieron. Oli, id est, salua saluifica. Annus interiectio deprecantis, quasi salua obsecro. *Osanna* totum Hebraicum est, & significat, quod aduentus Christi saluus mundi sit. vnde sequitur. *Benedictus.* *Osanna.* id est, salua.

c *In ex.* Quia aduentus Christi non tantum hominum sed totius mundi salua est, terrena coniungens celesticus *vt in nomine iesu omne genua flect. cale. ter. infer. In excel.* Quia & angelorum salua quorum numerum implet.

*** ORIGENES.**
B Homiam quidem Christi dispensationem laudant in eo quod dicebat *Osanna* filio *Dauid*, beue dictus qui venit in nomine Domine. Restitutionem autem eius in sancta in eo quod dicebant, *Osanna* in excelsis.

d *Cum intrasset.* Frequenter ingressus est ciuitatem Ierusalem sed non cum his laudibus, non rex vocatur, quod semper fuerat, nisi modo cum ascendit passurus. Quod ideo factum est, vt amplius illorum aduersum se excitaret inuidiam, quia iam tempus passionis instabat.

e *Intrauit Iesus, &c.* Ingressus urbem primo templum adit, dans formam religionis, vt quomodo primo domum orationis (si ibi est) adeamus & per orationes Deo commendati sic ad agenda negotia secedemus. Appropinquante passionis tempore appropinquauit Iesus loco vbi posset inueniri, ostendens se non inuitum pati. Hic introitus in Ierusalem factus est ante dies Pasche, in quo passio complenda erat, Dicit. n. **Ioan-**

a Idest, simplicibus in exemplum viuendi proponunt. **vt** illa so pede pullus incederet
Idest, legis mandata seruant **b** Fidem, & mores.

a **strauerunt vestimenta sua in via. + Alii autem cadebant + ramos de arboribus, & sternebant in via. + Turbe autem quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant, dicentes, + Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine domini, osanna in excelsis. Et cum intrasset Ierusalem, commota est vniuersa ciuitas, dicens. quis est hic? + Populi autem dicebant. Hic est Iesus propheta a Nazareth Galilæe. Et intrauit Iesus in templum Dei, & eiiciebat**

a Primitiui patres, & eorum sequaces, cum magno affectu tacebantur, quia salua ascribenda est homini a Verbo Dei assumpra.

a Vel secundum Hieronymum interiectio, *anna* salua, id est, domine salua. **Salua.**

b Et tu a peccato immunus qui prius in forma serui tandem apparuitus es in gloria domine.

c Vnde & ipse, *Veni in nomine patris mei.*

a Qui prius redimes ab interis. **Aliis** in altissimis. **b** Cum tanta turba.

a Mirans frequentiam, nesciens veritatem.

a A minoribus incipit confessio vt ad maiores perueniat.

Sicut, & *Moyse* cum propheta dixit.

Ardore spiritus concitatus.

D Ioanes quæ ante sex dies Pasche venit Bethaniam, vbi cena facta a forore lazari oleo punctus est, & in crastino asino infidens, obuiante turba cum palmis venit Ierusalem. Ecce quantum conuenit veteri umbræ. Ibi dicitur decimo die mensis primi tollat vnusquisque agnū id est domi introducat, & seruet

vsque ad .14. diem, qua immolabitur ad vesperam. Et dominus die 10 ei⁹ mensis id est, ante quinque dies Pasche, ciuitate in qua passurus erat intrauit, certam præstolās horam immolationis. & 14 die ad vesperam comprehensus, & ligatus sacramenta victimationis inchoauit.

f *Et cii.* Aug. Eiecerat, ante alia vice, quod Ioannes solus dicit, sed de hac vltima die ditione dicunt & alii.

*** Chrysostomus** In quo maior est accusatio Iudæorum quoniam cum bis hoc idem fecisset, morabantur tamen in sua dementia.

Origenes. Myslice templū Dei ecclesia est in qua multi sunt non sicut decet, viuentes, qui domum orationis de lapidibus viuis constructā faciunt spelūcam esse latronū actibus suis. Sunt autem eorum tres species. Qui enim in populo ad nihil aliud vacant, nisi circa emptiones, & venditiones, rarius autem in orationibus permanent, ipsi sunt vendentes & ementes in templo Dei. Diaconi qui non bene tractant Ecclesiarum pecunias, & diuites fiunt de rebus pauperum, ipsi sunt numularii pecuniarū mensas habentes, quas Christus subuertit. Episcopi autem qui tradunt ecclesias quibus non oportet, ipsi sunt qui vendunt columbas, id est, gratiam Spiritus sancti, quorum cathedras Christus euertit.

Chrysostomus In quo maior est accusatio Iudæorum quoniam cum bis hoc idem fecisset, morabantur tamen in sua dementia.

f frondes
t 23. q. 3. 5. r.
Mir. 21. b.
Luc. 19. 3.
Ioan. 2. c.
E
Lib. 2. de contentu
Euang. c. 67.
Hom. 68. in Math.
t 1. q. 3. c. ex multis 16.
ougit 7. c. & hoc diximus tractatu 5. in Math.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Alii autem a. ra. de. ar. &c.* Viriditas ramorum erat signum Izticæ, & exultationis. Tertio in eo quod dicitur.

2 *Clamabant dicentes. osan. filio. Dauid.* *Osanna* est verbū Hebraicum compositum ex *osi*, quod est salua, & *anna* quod est aduerbium optandi, & valet vtinam. & dicitur *osanna* remota vltima litera primæ dictionis: vnde est ibi compositio ex corrupto. & integro, & ideo *osanna* tantum valet quantum *utinam*, vel obsecro salua. Et de qua salute intelligatur, subditur.

3 *Osanna in excelsis.* Quia Christus veniebat ad dandum salutem celestem, & æternam.

1 *Et cum intras.* Hic ponitur Iudæorum indignatio, quia principes sacerdotum, & maiores indignabantur de reuerentia Christo exhibita, & ideo dicitur.

3 *Commota est vni. ciuitas.* Quia factum maiorum dicitur esse factum totius ciuitatis, dicens.

6 *Quis est hic.* Quasi dicat, iste non est talis ac tantus, quod talia deberent sibi exhiberi.

7 *Populi autem.* Idest, simplices, & vulgares, quasi rationem de contrario reddentes

8 *Dicebant. Hic est Iesus, &c.* Et vocant eum prophetam, nō quēcunque, sed illum qui dictus fuerat per *Moyse* propheta. **Den.** 18. & replicatur **Act.** 7. c. *Prophetam suscitabit vo. Deus de fra vestris, &c.* Et ideo merito debet honorari.

9 *Et intrauit.* Hic secundo ostenditur, quod Iudei fuerunt contemptores diuine maiestatis in facto patenti. Et diuisi in duas, quia primo ostendit Christi diuinitas ex duplici facto, secundo subiungit Iudæorum impugnatio, ibi. *Videntes autem principes.* Prima in duas secundū duplex factū a Christo ostensum. Secundū ponitur ibi, *Et accesserunt ad eum.* Ad euentiā primi considerandū quod principi-

M O R A L I T E R.

4 *Et cum intrasset Iero, &c.* Per hoc significatum fuit quod intrante Iesu Ierusalem celestem, angeli dicturi erant, *Quis est iste rex glorie.*

9 *Et intrauit Iesus in templum Dei.* **CHRYSOSTOMVS.** Hoc erat

principes sacerdotum, qui erant auari per attutias tuas diuersas, conabantur excomare populū, igitur quia de longinquis partibus aliqui veniebant in Ierusalem causa deuotionis, quia nō erat eis licitū alibi sacrificiū offerre, & non poterant ex tā longinquo animalia adducere, & ideo sacerdotes statuerant in tēplo aliquos de sua familia, qui vendebant in atris tēpli illa quæ poterant in tēplo offerri, ne venientes a longe haberent excusationem cessandi ab oblationibus. Similiter quia aliqui veniebāt ad templū, qui non habebant pecuniā, vnde possent animalia offerenda emere, sō sacerdotes statuerāt ibi numularios, qui sub certa cautione pecuniā traderent, & sic nullus excusaret quin posset sacrificiū offerre. Licet. n. pro illa accommodatione pecuniæ non reciperent pecuniā vltra sortē, recipiebant tamen aliqua munera vel xenia, & sic patet quod peccabant ex facto quod erat illicitū, saliquid recipere vltra sortē quantumcunque modicū. Et ex loco, quia talia exercebant in locis orationi deputatis, & ideo Christus talia tanquā illicita de tēplo eiecit, & in hoc se dominū tēpli ostendit, & hoc est quod dicitur hic. *Et intrauit Iesus.* Templū autē aliquando accipitur proprie pro domo tēpli, quod diuidebatur in duas partes. Vna pars vocabatur sanctū vbi erat altare thymiamatis, mensa, & cā delabrum. Alia pars erat sanctū sanctorū, vbi erat arca testamenti, & duo Cherubim. Illā partem quæ dicebatur sanctū, intrabāt quotidie sacerdotes ad offerendū incensū, & nulli alij: intra sanctū sanctorū solus summus pontifex intrabat, & semel in anno. Aliquando autē accipitur templum large p̄ quadam platea quadrata ante templum clausa muro, & dicebatur atrium sacerdotū quia sub diuo erat altare holocaustorū. & illud intrabāt nō solum sacerdotes, sed et **Leuitæ** eos adiuuantes in excoriatione hostiarū & ablutione, & contumilibus, vulgares autem homines illuc non intrabant, sed ad ostiū illius atrij animalia viuā offerebāt sacerdotibus. Ista autē duo loca nō intrauit Christus, quia nō erat sacerdos nec

erat proprium boni filii intrare domum patris. Et tu imitator Christi factus, cum aliquam ciuitatem fueris ingressus, primum ad ecclesiam curras.

† *Et eiiciebat omnes vendentes, &c.* Nam mercatores eiici debent de ecclesia.

† Esa. 56.
Hier. 7. b.
Mar. 11. c.
Luc. 19. g.

A *Mensas numula.* Quia de omnibus partibus ad templū veniebant, vendebat sacerdotes non habentibus omnia animalia, etiā columbas quas pauperes offerrent, vt vendita postea reciperent oblationes. Sed quia aliqui nihil habebant vnde emerent, posuerūt numularios, qui inuicem darēt, & quia lex vetat vlturam, pro ea varias species, id est, poma, vuas & huiusmodi accipiebant hos eiicit. Sic, & mystice quotidie de ecclesia eiicit. Et habet vnus criminis reos vendentes & mentes ecclesiastica officia.

B *Et cathedras vendentium.* Quæ magistrorum sunt, id est, sacerdotum eorum destruit qui de impositione manus, per quam spiritus sanctus datur, precium accipiunt. Hinc est quod hærelis Simonis datur. Ad literam autem absurdum est dicere infitiores coluniarum in cathedris sedere.

C *Latronum.* Latro est qui lucra sectatur, qui & non dantes corporaliter persequitur, & dantes necat spiritualiter, & dū læsionem proximi cogitat, quasi latro sedet in spelunca.

D *Et accesserunt.* Mystice. Simples peccatores ad se perueni

pœnitentiam accedentes, prius cecos in cognitione & claudos in operatio illum inando & in viam rectitudinis dirigendo quotidie sanat.

E *Mirabilia quæ.* Vt flagello vnus & vilis tot eiici, mēsas subverti, quo nihil mirabilius egit. Igneum & sidereum aliquid

radiat ex eius oculis lucet in facie maiestas deitatis.

F *Dixit eis.* Non patet calumnie non ait bene faciunt vel male, vel ætati parcite, sed temperat, & festacente verba puerorum testimonio scripturæ confirmat.

G *CHRYSOSTOMVS.* Quasi dicat, Eto, mea culpa est quia isti clamant nunquid mea culpa est, quia tot mirabilia amorum hoc futurum propheta prædixit. Infantes autem & lactentes, nec intelligere aliquem nec laudare possunt.

H *Infantium & lac.* Testas miraculorum Christi infantes dicuntur, non ex ætate sed simplicitate, Lactentes quali lacte id est, miraculorum suauitate delectati, quæ dicuntur lac, panis vero doctrina perfecta.

Abiit

NICOLAUS DE LYRA.

nec Lenita, sed præter istā duo loca, erāt adhuc duo alia loca, vbi homines sub diuo erant in oratione, & in vno orabant viri, & in alio mulieres, & ista atria nomine templi vocabantur, secundum quod scribitur Act. 3. a. *Petrus & Ioannes ascendebant in templū ad horam orationis nonam, & de hoc dicitur hic. Et intravit Iesus &c.* Sed quæritur hic quomodo non resistere ei? Dicendum, quod ex oculis eius, & facie exibat fulgor terrens eos, ita quod non audebant resistere. Sicut in voce sua terruit eos, qui veniebant ad capiendum eum qui cum audiuerunt ipsum dicentem, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram vt habetur Ioan. 8. a. In voluntate etenim Christi erat ostendere infirmitatem assumptam, & suæ diuinitatis virtutem, sequitur.

1 *Et dixit eis Scriptum est.* Esa. 56.

2 *Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis, &c.* Quia non curabant de cultu Dei, sed magis de excoitatione populi per astutias suas exquisitas, vt visum est. Spelunca autem latronum dicitur, esse locus, vbi spolia quæ rapiunt congregantur & hoc fecerunt sacerdotes de templo, vt visum est.

3 *Et accesserunt.* Hic ponitur secundum factum ostensum suæ diuinitatis in cur atione infirmitatum incurrabiliū, quod non potest fieri nisi virtute diuina, & hoc est quod dicitur. *Et accesserunt ad eum cæci, & claudi in templo.* A priuatione enim in habitum non fit regressus per naturam.

4 *Et sanauit eos, &c.* Virtute propria, quod non poterat facere virtus creata.

Videntes

MORALITER.

† *Et mensas numulariorum, &c.* Chryso. Significans, quod in templo Dei non debent esse numi, nisi spirituales habentes imaginem Dei.

† *Et cathedras vendentium columbas euertit.* Id est, dignitates ecclesiæ obtentas simoniace.

2 *Domus mea domus orationis uoca.* Sed nunc domus dissolutio nis potest vocari, & domus cupiditatis, ideo subditur.

† *Vos autem fecistis illam speluncam latro.* Magni latrones in speluncis suis existentes, quando sciunt aliquos parum habentes transire, non exeunt de speluncis, sed mittunt famulos suos ad illos spoliandam, sed quando sciunt homines transire multum pecuniosos currunt illuc de primis. Sic multi canonici, quando sciunt magnum lucrum temporale currunt ad ecclesiam, sed quando

5 *Videntes autem prin.* Hic consequenter ponitur contra Christum Iudæorum indignatio, & diuiditur in duas partes, quia primo ex indignatione impugnant eius famam, & secundo eius doctrinam, ibi. *Et cum venisset in templum.* Prima in duas, quia primo ponitur Iudæorum impugnatione, secundo ponitur Christi responsio, ibi. *Iesus autem dicit eis.* Circa primum sciendum, quod sicut frequenter dictum est, principes sacerdotum conceperant rancorem, & odium contra Christum, propter hoc quod manifeste reprehendebat auaritiam, & alia eorum vitia. Et videntes miracula, quæ fecit, infirmos sanando. 6 *Et pueros, &c.* Ipsum scilicet esse Christum verum. 7 *Indignati sunt.* Veruntamen, quia non audebant miracula manifeste impugnare, ideo arguunt eum de applausu populi, quem sustinebat.

8 *Et dixerunt ei, an, quid.* Quasi dicat, si tu esses iustus, & bonus, tu non sustineres talem applausum populi

9 *Iesus autem dixit eis.* Hic ponitur Christi responsio, vbi Christus ostendit eos iuste reprobandos a Deo, & primo facto, secundo euidenti signo ibi. *Mane autem reuertens.* In prima ergo parte dicitur sic, *Iesus autem dixit.* Quasi diceret, bene scio, quid isti dicunt me Christum confitendo, & quod hoc debeam sustinere patet, quia hoc est ex diuina præordinatione, secundum quod scribitur in Psal. propter quod subdit.

10 *Nunquam legistis, quia ex ore infan.* quasi dicat, vos qui estis legisperiti, deberetis scire scripturam & per consequens me non reprehendere.

11 *Et reliquit illis ab.* Tanquam excæcatis per inuidiam.

Abiit

quando modicum est lucrum remanent in domibus suis, & recreationibus, & ad ecclesiam clericos suos mittunt.

3 *Et accesserunt ad eum cæci, & claudi in templo.* Moraliter, cæci sunt ignorantes, claudi vero rectitudinem iustitiæ dimittentes. Et isti curantur, aliquando per pauperes prædicatores, Christi sectatores, per eorum bona consilia, & hortamenta, de quo tamen indignantur aliquando mali sacerdotes. Contra quos subditur.

10 *Nunquam le. &c.* Quasi dicat si sacræ scripturæ notitiam haberetis, non indignaremini, sed gauderetis, & ita fit communiter, quod bene literati non indignantur sed gaudent, quia per hoc imposito sibi onere subleuantur.

11 *Et reliquit illis abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam, &c.* Chrysostomus. Vt ibi maneret corporaliter, vbi habitabat spiritualiter.

Et videns.

A *Abijt foras.* Quia pauper, nullique adulatus, nullum in tanta vrbe inuenit hospitem, sed apud Lazarum receptus est. *Chryostomus.* Malum hominem melius locum dando potest aliquis vincere, quam respondendo, quia malitia non instruitur sermonibus, sed excitatur. Et ideo dominus, recedendo cōpescere studuit, quos respondendo non conpescuit.

b *Fici arborem.* Sicut multa dixit in parabolis, ita & fecit. Cur enim in ficu fructum quæreret, cuius tempus nondum esse quilibet sciret, & ob id æternæ sterilitati damnaret, nisi quia plebem quam docebat verbo terruit hic factus? nequis habens folia id est verba iustitiæ sine fructu operum moreretur excidi.

Chryostomus. Non propter hoc veniebat quia esuriebat, sed propter discipulos. Quia enim ubiq; benefaciebat, nullum aut puniebat oportebat & punitricis eius virtutis demonstratione tribuere. Noluit autem in hominibus hoc ostendere sed in planta.

c *Folia.* Traditiones Phariseorū sine fructu veritatis, vnde alius Euangelista: nondum erat tempus saluationis Israel, eo quod populus Gentium nondum subintrasset, vel quia præterit tempus fidei, cum spretus ad gentes transijt.

d *Nunquam ex te fru.* Non facit iniuriã creator possidenti, si creatura

creatura sua ad arbitrium suum vitur, & ad vtilitatem aliorum.

e *Et videntes.* Passurus dominus & scandalum crucis portaturus, discipulorum animos debuit signi anticipatione signare, vnde & mirabantur, quod ficus aruit, potuit eadem

virtute inimicos siccare nisi per patientiam eorum expectasset salutem.

Chryostomus. Ideo aut non in abaplanda, sed in omnium humidissima miraculū fecit, vt & hinc maius miraculū appareat. Cur autem in plantis vel in brutis fit aliquid tale, non quæras, qualiter iuste siccata est ficus.

f *si habueritis fidem, & non hæstraueritis, non solum de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis tolle & iacta te in mare, fiet.* Et omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis. Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentes, principes sacerdotum, & seniores populi, dicentes. In qua

Mystice. Per prædicationem apostolorum dominus qui est mons a Iudæis est ablatus, & in mare Gentium missus. Exclusionem suã de electis, amplius sequendo vindicat in reprobis.

g *Accip.* Et si differatur ad tempus opportunum, & si non his quibus petitur, tamen qui dignè petunt.

9 *Non solum de. fi. & c. iac. te in.* Hoc est aliquid æquale vel maius, licet enim apostoli & discipuli Christi nõ legantur transisse montes de loco ad locum, tamen leguntur maiora fecisse, sicut est ieiunare mortuos, & illuminare cecos, & consimilia, qua non possunt fieri, nisi virtute diuina: euerfio autem montium & precipitatio eorum in mari aliquando fit virtute natura sicut patet in terra motu.

10 *Et omnia quæcumque.* Dum tamen oratio sit pro se ad salutem & perseuerans.

11 *Credentes acci.* Quia omnis talis oratio semper exauditur, licet aliquando ex auditio differatur, vt dictum est sup. 7. cap.

12 *Et cum venis.* Postquam sacerdotes impugnaverunt Christi famam & gloriam, hic impugnant eius doctrinam, & diuiditur in duas quia primo ponitur eorum impugnatio, secundo ponitur ipsius Christi cautã euasio, ibi: Rñdens Iesus dixit, Dicit ergo: Cum ve. in tẽ. Id est, in atrium templi, vbi conueniebant homines ad orandum, et verbum Dei audiendum, vt supra dictum est.

13 *Accesserunt ad eum do.* Ex quo patet quod non venerunt ex ignorantia, sed ex malitia.

14 *Dicentes in qua potestate hæc facis.* Aliqui exponunt hoc de miraculis a Christo factis, quasi dicerent, tu non facis virtute diuina sed arte magica, vnde supra dicebant. 12. b. In Beelzebub principe dæmoniorum eicit demones, sed hoc non videtur verũ, quia illa die non legitur aliquod miraculum fecisse in templo, ideo intelligitur melius de actu docendi, quem exercebat actualiter, & hoc signatur, cū dicitur: Accessit ad & c. Et ideo fecerunt sibi duplicem quæstionem, ad terrendum eum & ad capiendum. Prima fuit: In qua potestate hæc facis id est, qua auctoritate doces populum, quia auctoritatem docendi in templo habebant sacerdotes, & legis doctores, ad hoc assignati a principibus sacerdotum, & non alij. Christus autem neutram auctoritatem habebat. Secunda quæstio est.

9 *Non solum de. fi. & c. iac. te in.* Hoc est aliquid æquale vel maius, licet enim apostoli & discipuli Christi nõ legantur transisse montes de loco ad locum, tamen leguntur maiora fecisse, sicut est ieiunare mortuos, & illuminare cecos, & consimilia, qua non possunt fieri, nisi virtute diuina: euerfio autem montium & precipitatio eorum in mari aliquando fit virtute natura sicut patet in terra motu.

10 *Et omnia quæcumque.* Dum tamen oratio sit pro se ad salutem & perseuerans.

11 *Credentes acci.* Quia omnis talis oratio semper exauditur, licet aliquando ex auditio differatur, vt dictum est sup. 7. cap.

12 *Et cum venis.* Postquam sacerdotes impugnaverunt Christi famam & gloriam, hic impugnant eius doctrinam, & diuiditur in duas quia primo ponitur eorum impugnatio, secundo ponitur ipsius Christi cautã euasio, ibi: Rñdens Iesus dixit, Dicit ergo: Cum ve. in tẽ. Id est, in atrium templi, vbi conueniebant homines ad orandum, et verbum Dei audiendum, vt supra dictum est.

13 *Accesserunt ad eum do.* Ex quo patet quod non venerunt ex ignorantia, sed ex malitia.

14 *Dicentes in qua potestate hæc facis.* Aliqui exponunt hoc de miraculis a Christo factis, quasi dicerent, tu non facis virtute diuina sed arte magica, vnde supra dicebant. 12. b. In Beelzebub principe dæmoniorum eicit demones, sed hoc non videtur verũ, quia illa die non legitur aliquod miraculum fecisse in templo, ideo intelligitur melius de actu docendi, quem exercebat actualiter, & hoc signatur, cū dicitur: Accessit ad & c. Et ideo fecerunt sibi duplicem quæstionem, ad terrendum eum & ad capiendum. Prima fuit: In qua potestate hæc facis id est, qua auctoritate doces populum, quia auctoritatem docendi in templo habebant sacerdotes, & legis doctores, ad hoc assignati a principibus sacerdotum, & non alij. Christus autem neutram auctoritatem habebat. Secunda quæstio est.

9 *Non solum de. fi. & c. iac. te in.* Hoc est aliquid æquale vel maius, licet enim apostoli & discipuli Christi nõ legantur transisse montes de loco ad locum, tamen leguntur maiora fecisse, sicut est ieiunare mortuos, & illuminare cecos, & consimilia, qua non possunt fieri, nisi virtute diuina: euerfio autem montium & precipitatio eorum in mari aliquando fit virtute natura sicut patet in terra motu.

10 *Et omnia quæcumque.* Dum tamen oratio sit pro se ad salutem & perseuerans.

11 *Credentes acci.* Quia omnis talis oratio semper exauditur, licet aliquando ex auditio differatur, vt dictum est sup. 7. cap.

12 *Et cum venis.* Postquam sacerdotes impugnaverunt Christi famam & gloriam, hic impugnant eius doctrinam, & diuiditur in duas quia primo ponitur eorum impugnatio, secundo ponitur ipsius Christi cautã euasio, ibi: Rñdens Iesus dixit, Dicit ergo: Cum ve. in tẽ. Id est, in atrium templi, vbi conueniebant homines ad orandum, et verbum Dei audiendum, vt supra dictum est.

13 *Accesserunt ad eum do.* Ex quo patet quod non venerunt ex ignorantia, sed ex malitia.

14 *Dicentes in qua potestate hæc facis.* Aliqui exponunt hoc de miraculis a Christo factis, quasi dicerent, tu non facis virtute diuina sed arte magica, vnde supra dicebant. 12. b. In Beelzebub principe dæmoniorum eicit demones, sed hoc non videtur verũ, quia illa die non legitur aliquod miraculum fecisse in templo, ideo intelligitur melius de actu docendi, quem exercebat actualiter, & hoc signatur, cū dicitur: Accessit ad & c. Et ideo fecerunt sibi duplicem quæstionem, ad terrendum eum & ad capiendum. Prima fuit: In qua potestate hæc facis id est, qua auctoritate doces populum, quia auctoritatem docendi in templo habebant sacerdotes, & legis doctores, ad hoc assignati a principibus sacerdotum, & non alij. Christus autem neutram auctoritatem habebat. Secunda quæstio est.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Abijt foras extra ciuit.* Et in hoc quod dimisit eos corporaliter ostendit factõ eos esse dimittendos a Deo spiritualiter propter eorum excoriationem.

2 *Mane autem re.* Hic consequenter ostendit eos iuste reprobandos a Deo euidenti signo, in hoc videlicet, quod arborem fici habentem folia tantum, maledixit, & per hoc ostendit sacerdotes illos esse maledictõs a Deo, in quibus non erant opera veritatis, sed tantum exterior apparen- tia sanctitatis: Sicut enim propheta non solum verbis, sed aliquando factis prophetabant, sicut Isaias inuit discalceatus, in signum quod populus sic duceretur captiuus, ita Christus maledixit ficui, non propter malitiam arboris, vel defectum eius, quia non erat tempus ficorum, vt dicitur Mar. 11. sed ad significandum, quod sacerdotes qui erant sine fructu bonorum operum, essent maledicti a Deo. Dicit ergo: Mane autẽ.

3 *Elumjt.* Ista autem esuries non fuit naturalis, quia in sero præcedenti comederat, nec erat adhuc hora comedendi, sed sicut maledictio arboris erat figuratiua sic ista esuries signabat desiderium Christi de salute populi.

4 *Et videns fi.* Per hoc autem quod arbor ista non erat in via, sed extra significabatur quod sacerdotes erant extra viam iustitiæ.

5 *Venit ad.* Quia Christus in sacerdotibus non inuenit fructum pietatis, sed tantum apparentiam sanctitatis.

6 *Et ait il.* Quia sacerdotes ex maledictione Dei fuerunt reprobati, & honore fidei & deuotioni totaliter priuati.

7 *Et vi. mi.* De subieca arboris exiccatione.

8 *Respondens aut Iesus dixit e.* Ad miracula enim faciendarequiruntur fides, vel saltem signum fidei, quia etiam aliqui mali ad inuocationem Christi leguntur fecisse miracula, vt dictum est sup. eo. cap.

9 *Non solum de. fi. & c. iac. te in.* Hoc est aliquid æquale vel maius, licet enim apostoli & discipuli Christi nõ legantur transisse montes de loco ad locum, tamen leguntur maiora fecisse, sicut est ieiunare mortuos, & illuminare cecos, & consimilia, qua non possunt fieri, nisi virtute diuina: euerfio autem montium & precipitatio eorum in mari aliquando fit virtute natura sicut patet in terra motu.

10 *Et omnia quæcumque.* Dum tamen oratio sit pro se ad salutem & perseuerans.

11 *Credentes acci.* Quia omnis talis oratio semper exauditur, licet aliquando ex auditio differatur, vt dictum est sup. 7. cap.

12 *Et cum venis.* Postquam sacerdotes impugnaverunt Christi famam & gloriam, hic impugnant eius doctrinam, & diuiditur in duas quia primo ponitur eorum impugnatio, secundo ponitur ipsius Christi cautã euasio, ibi: Rñdens Iesus dixit, Dicit ergo: Cum ve. in tẽ. Id est, in atrium templi, vbi conueniebant homines ad orandum, et verbum Dei audiendum, vt supra dictum est.

13 *Accesserunt ad eum do.* Ex quo patet quod non venerunt ex ignorantia, sed ex malitia.

14 *Dicentes in qua potestate hæc facis.* Aliqui exponunt hoc de miraculis a Christo factis, quasi dicerent, tu non facis virtute diuina sed arte magica, vnde supra dicebant. 12. b. In Beelzebub principe dæmoniorum eicit demones, sed hoc non videtur verũ, quia illa die non legitur aliquod miraculum fecisse in templo, ideo intelligitur melius de actu docendi, quem exercebat actualiter, & hoc signatur, cū dicitur: Accessit ad & c. Et ideo fecerunt sibi duplicem quæstionem, ad terrendum eum & ad capiendum. Prima fuit: In qua potestate hæc facis id est, qua auctoritate doces populum, quia auctoritatem docendi in templo habebant sacerdotes, & legis doctores, ad hoc assignati a principibus sacerdotum, & non alij. Christus autem neutram auctoritatem habebat. Secunda quæstio est.

MORALITER.

4 *Et videns.* Per arbore istam fructu vacuam, sed folia habentem significatur doctor vel prædicator vanus & curiosus, quærens auditorum applausum, & non fructum, propter quod Dei maledictionem incurrit, & per deuotionis defectum exiccatur, & igne gehennæ

g *ehennæ finaliter concrematur.*

† *Amen di. vo.* Hoc fecerunt apostoli mystice qñ dæmones qui mōtes dici pñt ratione superbiæ, eiciebant suæ fidei virtute.

10 *Et omnia, & c.* Hoc enim fit semper quando oratio est, pro se perseuerans, & de pertinentibus ad salutem.

† diuersatus est. Hom 68. in Marth.

† Non ultra.

† Mir. 11. c. Luc. 17. b. † id quod accidit ficui. † tollere & iactare.

† Mar. 11. d. Luc. 20. a.

F

Diuisio.

Duplex quæstio.

Quis

Baptif-

a In qua potestate. * Chrysoſtomus. Oſtendunt multas eſe perſonas quæ dant hominibus poteſtatem, ſive corporalem, ſive etiam ſpiritualem quaſi dicerent, de ſacerdotali familia genitus non es, Senatus tibi hoc non conceſſit, Caſar non donavit. Si autem credidiſſent quia omnis poteſtas ex Deo eſt, nunquam ita interrogaviſſent.

Omnis enim homo ſecundum ſe exiſtimat alterum. Fornicarius neminem eſtimat caſtum. Caſtus non facile de fornicario ſuſpicatur. Sic qui non eſt Dei ſacerdos, nullus ſacerdotiũ putat ex Deo.

b Interroga. &c. Poterat aperte confutare eos, ſed ideo interrogat, ut ſuo vel filiũtio vel ſententia dantentur, & in qua poteſtate hoc facit cognoſcant per ſe, ſecũdum illud: Deus conteret dentes eorum in ore ipſorum.

* Chryſoſtomus. Interrogatẽ oportet docere, tentantem autem rationabili percuffione confundere, non autem ei vitutem myſterij publicare.

c Nec ego dico vobis. **Dua-**

a Quasi non Dei, sed Beelzebub, vt supra.

b Filium Dei negant, quem non ſuis ſed alienis viribus operari putant.

a poteſtate hæc facis, & quis tibi dedit hanc poteſtatem? **Re-**
b ſpondens autem Ieſus dixit eis: Interrogabo vos & ego vnum ſermonem, quem ſi dixeritis mihi, & ego dicam vobis, **Dicite mihi.**

in qua poteſtate hæc facio. Baptiſmus Ioannis vnde erat: è
cœlo an ex hominibus? At illi cogitabant t inter ſe, dicentes.
Si dixerimus è cœlo, dicet nobis. Quare ergo non credidiſtis

illi? Si autem dixerimus ex hominibus, timebimus turbam,
† Omnes enim habebant Ioannem ſicut prophetam. Et re-

ſpondentes Ieſu dixerunt. Nescimus. Ait illis & ipſe. Nec
ego dico vobis, in qua poteſtate hæc facio. Quid autem vobis

videtur? Homo quidam habebat duos filios, & accedens ad
primum dixit. Fili: vade hodie operare in vineam meam. Ille

autem reſpondens ait. Nolo. Poſtea autem pœnitentia motus
abiit. Accedens autem ad alterum, dixit ſimiliter. At ille

abiit. Accedens autem ad alterum, dixit ſimiliter. At ille

Duabus de cauſis occultatur veritas, vel quia non ſunt capaces auditores, vnde: *Habeo multa vobis dicere ſed non poteſtis portare modo.* Vel quia ſunt contemptores, vnde, *Nolite ſanctum dare canibus.*

Ut ſimpliciter, hæc parabola eſt non de Gentibus & de Iudæis, ſed de peccatoribus & iuſtis, vt poſtea dominus diſcurret: *Amen dico vobis quia publica. & mere. præced. vos in regno Dei.*

* Chryſoſtomus. Magna eſt fiducia ſuſtitia, vbi aduerſario ipſa cauſa committitur. In paraboliſ ergo figurat perſonas eorum, vt non intelligant quomodo aduerſum ſe ſententiam dicerent. *Vade ho.* Ex quo homo conditus eſt legem habuit, Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Quis tibi dedit hanc poteſtatem.* Quia poteſtatem docendi non habebat à ſacerdotibus nec ab imperatore, cui erant ſubiecti & ſic a nullo videbat habere, ſed magis ſibi uſurpare.
- 2 *Reſpondens autem Ieſus, &c.* Hic ponitur Chriſti cauſa euſio, quia quaſi retundens clauum clauo, propoſuit eis aliam quaſtionem per quam coacti ſunt recedere abſque Chriſti reſponſione: Quaſtio autem iſta fuit.
- 3 *Baptiſmus Ioannis &c. è cœlo.* Id eſt, ex diuina ordinatione.
- 4 *An ex hominibus.* Id eſt, ex humana fictione.
- 5 *At illi cogitabant, inter.* Viam ſcilicet, reſpondendi, ſed non habebant propter quod ſequitur.
- 6 *Si dixerimus è cœlo.* Id eſt, ex diuina ordinatione.
- 7 *Dicet nobis, &c.* Quare non receperant baptiſmum Ioannis, ſed magis ſpreuerant. Similiter & teſtimonium Ioannis de Chriſto, quod ipſi audierant per nuncios ad Ioannem miſſos, vt habetur Ioan. 1. a. *Si autem dixerimus ex hominibus.* Hoc eſt, ex humana fictione.
- 8 *Timebimus turbam ne.* Scilicet, lapidet nos, tanquam blaſphemos. Cuius ratio ſubditur.
- 9 *Omnes enim habebant.* Id eſt, reputabant.
- 10 *Ioannem ſicut prophetam.* Sanctum ſcilicet & verum, & per conſequens verba eius & facta ex inſpiratione diuina.
- 11 *Et reſpondentes, &c.* Ex ſui enim taciturnitate compulſi ſunt a ſua petitione ceſſare. Sed quaſitum hic quare non reſpondit eis manifeſte, quia ſtatim poterat dicere, quod ipſe non haberet auctoritatem docendi a ſacerdotibus vel a Cæſare: habebat tamen immediate a Deo patre, quod erat maius: Sicut & multi prophetae leguntur immediate miſi ad docendum populum & non ex auctoritate regum, vel ſacerdotum. Dicendum, quod licet poſſet prædicto modo reſpondere, noluit tamen, duplici de cauſa. Prima quia prædixerat ſupra. 7. a. *Nolite ſanctum dare canibus, nec margaritas pungere ante porcos.* Illi autem erant in malitia obſtinati, & ideo non

- non erant digni, vt eis veritas manifeſtaretur. Secundo, quia Chriſtus voluit oſtendere facta, quod licet vti cautelis contra cautelas malorum inſidiantium bonis. Hoc modo Paulus poſuit diſſentionem inter Phariſeos & Saducæos volentes eum occidere, vt habetur Act. 23. & appellauit ad Cæſarem, ne traderetur Iudæis in Ieruſalem, Act. 25.
- 12 *Quid autem vobis videtur.* Hic Chriſtus oſtendit Iudæos contemptores ſuæ maietatis verbo rationabili, & hoc dupliciter. Primo, quia legem a Deo receptam non ſeruauerunt. Secũdo, quia legiſlatorem Chriſtum impugnauerunt, ibi: *Homo erat paterfamilias.* Circa primum dicit ſic.
- 13 *Homo quidam, &c.* Homo iſte eſt ipſe Deus: Qui dicitur homo propter hoc, quod homo eſt ad imaginem Dei factus, & propter humanitatem aſſumptam, iſti duo filij ſunt duo populi, gentiles & Iudæi.
- 14 *Et accedens ad primum.* Id eſt, ad gentilem populum qui incepit a Noe, Iudæi autem ab Abraham vel ab ipſo Heber, vnde dicti ſunt Hebræi, qui Heber fuit longe poſterior ipſo Noe. Sequitur.
- 15 *Dixit primo.* Id eſt, gentili populo.
- 16 *Fili: vade hodie operare.* Id eſt, fac iuſtitiam, quia nunquam Deus deſtitit homines incitare ad bonum per occultos inſtinctus.
- 17 *Ille autem reſpondens.* Quia gentiles per totum mundum ad idololatriam declinauerunt.
- 18 *Postea autem pœnitentia motus abiit.* Quia gentiles ad prædicationem Chriſti & Apoſtolorum credentes opera pœnitentiæ humiliter egerunt.
- 19 *Accedens autem ad alterum.* Hoc eſt ad Iudaicũ populũ.
- 20 *Dixit ſimiliter.* Per Abraham & alios patriarchas & Moſem, quod ſcilicet facerent opera iuſtitia.
- 21 *At ille reſpondens ait: Eo domine.* Quia Iudæi obligauerũt ſe ad ſeruendum dño per ſuſceptionem legis, vnde dixerũt Exo. 24. d. *Cuncta quæ loquutus eſt dominus faciemus.*

M O R A L I T E R.

- 3 *Baptiſmus Ioannis, &c.* Per hoc oſtendit Chriſtus, quod malignantibus quales erant iſti, non ſunt Dei ſecreta reuelanda, ſicut Chriſtus dixerat ſupr. 7. *Nolite ſanctum dare canibus:* Sed eorum malitia prudenter eſt declinanda.
- 13 *Homo quidam ha. &c.* Per primũ filium qui primo renuit patris præceptum ſed poſtea fecit ſignificant peccantes qui pœnitent

pœnitent, poſtea viriliter operãtes, per ſecundũ vero filium qui facere voluntatẽ patris promiſit & nõ fecit, ſignificantur illi qui operari virtuoſe ſe promittũt, ſed nõ faciunt, de quibus ſunt multi religioſi proficẽtes ſeruare magna ſeuãgelica conſilia, cum tamen non obſeruent etiam præcepta propter quod ſeculares etiam peccatores tamen poſtea pœnitentes eis coram domino præponuntur, cum dicitur.

Quia

a Quis ex duobus, &c. * Origenes. Vnde potest considera-
ri, dominum esse locutum in parabola ista ad eos, qui modi-
cum aut nihil promittunt, operibus autem ostendunt, & cō-
tra eos qui magna promittunt, nihil autem secundum pro-
missionem suam agunt.

b Dicunt ei. In qui-
busdam codicibus
habetur, pro primus
nouissimus. Intelli-
gunt enim veritatē
sed tergiversando
vel subterfugiendo
nolunt dicere quod
sentiant, vt de ba-
ptismo Ioannis.

c Quia publicani.
* Chrysostomus.
Per hanc etiam para-
bolam offendit, quia
meliores sunt popu-
lares, qui a principio
secularem profiten-
tur vitam, quam sa-
cerdotes qui a prin-
cipio profitent Deo
seruire. Quia popula-
res quidem aliquan-
do compuncti con-
uertuntur ad Deū,
sacerdotes autē im-
penitibiles constitu-
ti nunquam desinūt
peccare in Deum.

d Ioan. in vi. iu. Ioan-
nem Iudæi contem-
nentes, nec viā iusti-

tiæ cōprehenderūt, nec de operibus malis penitentiā egerūt.

Moysi. a Omnia quæcunque dixerit faciemus. b Quia filium extra vineam interfecit.
a respondens ait: Eo domine, & non iuit: Quis ex duobus fe-

b cit voluntatem patris? Dicunt ei. primus. Dicit illis Iesus: A-

c men dico vobis, quia publicani & meretrices præcedent vos

d in t regno Dei. Venit enim ad vos Ioannes in via iustitiæ &

e non credidistis ei. publicani autem & meretrices credide-

f runt ei: vos autem videntes, nec t penitentiam habuistis

postea, vt crederetis ei. Aliam parabolam audite. t Homo

g erat paterfamilias, qui plantauit vineam & sepem circumde-

h dit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit

i eam agricolis. & peregre profectus est. Cum autem tempus

j fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, vt

k acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehensis seruis eius,

l alium cæciderunt, alium occiderunt, aliū vero lapidauerunt.

e Vos autem. Gregorius. Quia aperte nolēbant responde-
re sapientiæ, in parabolis capiuntur.

f Vineam. De qua Isa. Vineam domini saba. &c.
* Chrysostomus. Aliam ponit parabolam, vt ostendat
eorum accusationem esse maiorem, & venia indignam.

g Fodit in ea torcu-
lar. In fossione timor no-
tatur, quia præcepta
illa legalia non amo-
re sed timore serua-
bant.

h Tempus fructuum
appropinquasset, &c.
Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

i Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

j Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

k Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

l Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

m Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

n Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

o Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

p Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

q Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

r Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

s Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

t Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

u Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

v Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

w Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

x Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

y Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

z Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

aa Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

ab Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

ac Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

ad Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

ae Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

af Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

ag Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

ah Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

ai Bene tempus fru-
ctuum, non fructus:
quia nullus fuit in il-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et non iuit, Quia Iudæi legem susceptam non obseruauerunt, sed
ad idololatriam & prophetarum occisionem, & ad infinita mala decli-
nauerunt, vt habetur lib. Iudicum. & libro Regum.

2 Quis ex duo. fe. Non enim aliter poterant respondere, quia mi-
nus malum est non promittere, quam promissum non seruare.

3 Dicit illis Iesus. Ex responsione eorum confutans eos.

4 Amen dico vobis, &c. Q. d. non solum gentiles, sed pessimi de
gentibus erunt maioris meriti apud Deum, quam vos, quia secundum
Hieron. Simulata sanctitas duplex est iniquitas. Et hoc vitium potissi-
me vigeat in sacerdotibus, & Levitis. Et ad declarationē sui dicti sub-
dit. 5 Venit enim ad vos Ioannes in via iustitiæ, &c. Quia
opera perfectionis faciebat, & iterum, quia Christum annunciabat qui
est ipsa iustitia sempiterna, vt habetur Daniel. 9.

6 Et non credidistis ei. Opera eius imitando, & doctrinam eius au-
diendo.

7 Publicani autem, & me. cre. ei. Ad predicationem eius pani-
tentiam agendo.

8 Vos autem viden. Istorum, scilicet, penitentiam.

9 Nec penitentiam ha. Ad imitationem eorum. Ex quo sequitur
aggrauatio peccati sacerdotum, & Pharisæorum.

10 Aliam parabolam. Hic consequenter ostendit qualiter ipsi im-
pugnauerunt Christum legislatorem. Et diuiditur in duas, quia primo
ad ostendendum propositum proponit quandam parabolam, secundo cō-
firmat suum propositum per scripturam, ibi. Dicit illis Iesus nun-
quam legistis. Circa primum dicit sic.

11 Homo erat. Iste homo, Deus est, rationibus prædictis, Qui dicitur
paterfamilias quia sic gubernat totam creaturam, sicut paterfamilias
gubernat subditos in domo.

12 Qui plantauit vineam. Domum scilicet Israel, secundum quod
dicitur

MORALITER.

† Quia publi. & me. prae. vos in regno Dei, &c. Sequitur Homo e-
rat paterfa. &c. Secundū sensum allegoricū homo iste Chri-
stus est, qui plantauit ecclesiam de suo latere formatam.

13 Et sepem circumd. ei. Id est doctrinam Euangelicam.

14 Et fodit in ea tor. Id est, martyrum patientiam qua roborata
est ecclesia.

15 Et ædificat. Id est, contemplationē confessorū & doctorū.

Et

dicitur Isa. 6. b. Vineam domini exercituum domus Israel est.

13 Et sepem circum. ci. Scilicet clausuram legis, & mandatorum.

14 Et fodit in ea torcular. Dando doctrinam prophetarum, in qua
exprimitur, & declaratur magis virtus legis.

15 Et ædificauit turrim. Scilicet templum in Ierusalem, quod e-
rat ædificatum ad modum turris vnde templum dicitur turris. Michea.
4. c. Et tu turris nebulosa. &c.

16 Et locauit eam agricolis. Videlicet sacerdotibus, & principi-
bus, qui habent officium seruandi cultum diuinum, & iustitiam in ho-
minibus.

17 Et peregre profectus est. Non quia mutet locum cum sit ubi-
que presens, sed quia dimittit homines agere secundum libertatem ar-
bitrii, secundum quod dicitur Eccle. 1. 5. c. Deus ab initio constitu-
it hominem, & reliquit eum in manu consilij sui.

18 Cum autem tempus fructuum appropinquasset. Quia post
legem susceptam debebant facere fructum bonorum operum.

19 Misit seruos suos. Id est, primos prophetas.

20 Ad agricolas. Id est, ad reges, & sacerdotes principaliter, & ad
alios eis subiectos consequenter.

21 Vt acciperent fructus. Per predicationem suam eos ad fructum
bonorum operum reducendo.

22 Et agricolæ apprehensis seruis eius. Quia reges multi, & sa-
cerdotes prophetas sibi missos a domino turpiter comuehenderunt, &
incarcerauerunt, ac occiderunt, & hoc est quod subditur.

23 Alium cæciderunt. Sicut Isaiam qui serratus fuit cum serra ex
præcepto N. anasse regis Iuda.

24 Alium occiderunt. Sicut Amos quem osias reue per tempora
transiit.

25 Alium vero lapidauit. Vt Zachariam, quem Ioas rex Iuda lapidari
iussit inter templum & altare.

Iterum

16 Et locauit eam, &c. Rab. Moral. hec vinea cuiuscunque lo-
catur cū baptisimi mysterium sibi datur, vt bene opando in
ea exerceatur. Mittitur seruus vnus alter tertius cū lex. Psal-
mus, prophetia legitur, sed missus cæditur eiicitur, cū sermo
cōtemnitur, vel quod peius est, blasphematur. Hæredē verō
quantum in se est occidit, qui filiū Dei conculcauerit, & spi-
ritui gratiæ cōtūeliā fecerit. Perdito malo cultore vinea alte-
ri dat, cū donū gratiæ qd supbus spreuerit humilis accipit.

Tom. 5.

m

C a *Novissime, &c.* Vide patrisfamilias patientiam qui expectat ad poenitentiam.
A b *Verebuntur.* Quasi faciam quod meum est, ipsi videant quod suum est.
c *Hic est hæres.* Patet princeps sacerdotum non per ignorantiam, sed per invidiam occidisse Iesum, cum scirent eum esse, cui dicitur: *Postula à me, & dabo tibi gen. hære. tu.* unde & consulentes sibi aiebant: Si dimittimus eum sic &c.

Pfal. a. b. loan. 11. f.

d *Habebimus hære.* Hæreditas Christi quam resurgens possedit, Ecclesia est, quam moliebantur præripere Iudæi: dū fide eius extincta iustitiam quæ ex lege est, Gentibus per sua

† occupemus.

d *Habebimus hære.* Hæreditas Christi quam resurgens possedit, Ecclesia est, quam moliebantur præripere Iudæi: dū fide eius extincta iustitiam quæ ex lege est, Gentibus per sua

Mar. 13. a.

† Psal. 117. e.

Mar. 13. a.

Luc. 20. c.

infr. 25. d.

e *Eiecerunt extra vineam.* Marcus mutat hunc ordinem, dicens: Occiderunt & eiecerunt extra vineam, quasi vile cadaver. In quo notat pertinaciam quæ occiso domino, & resuscitato, à suis finibus eum excluderunt, & Gentibus miserunt.

Luc. 20. b.

Mar. 20. a.

f *Quid faciet agricol.* Hieron. Alij videntes contra se dictū, dixerunt secundum Lucam, Absit, cum etiam secundum Marcum dominus a se dixisset: *Malos male per. & vi. suam lo. agri. alie. q. v. e. f. t. suis.*

Hom. 40.

operis imp.

* Chrysofomus. Lucas quidem secundum responsionem oris eorum narravit, Matthæus secundum responsionem cordis. Nam visibiliter in facie contradixerunt, dicentes absit. In conscientia autem, malos male perdet.

vbi supra.

* Origenes. Sicut Cayphas, sic & isti non ex se prophetauerunt contra se, quoniam tollenda erant ab eis eloquia Dei

Dei, & danda gentibus fructum in tempore daturis, vel dominus quæ occiderunt; statim venit resurgens a mortuis, & malos quidem colonos male perdidit, alijs autem colonis, id est, Apostolis vineam suam consignavit, id est, eis qui ex Iudaico populo crediderunt.

* Chrysofomus.

Dominus propter hoc eis parabolam proposuit, ut ipsi non intelligentes contra se sententiam proferrent, sicut David factum est per Nathan. Rursus autem intelligentes esse contra se, dixerunt, Absit.

Mystice. Cuique vinea locatur colenda, cum mysterium baptismi datur, quod operando exerceat. Mittitur servus unus & alter, cum lex psalmus, prophetia legitur, quorum monitu bene operetur. Sed missus ceditur eiecitur, cum sermo contemnitur, vel (quod peius est) blasphematur. Hæredem quantum ad se occidit, qui filium

Dei conculcaverit & spiritui gratiæ contumeliam fecerit. Perdito malo, vinea alij datur, cum donum gratiæ quod superbus perdit, humilis accipit.

g *Lapidem quem re.* Quod vinea alijs locabitur, affirmat prophético exemplo. *Lapidem*, id est, Christum cuius fidem & iustitiam contempserunt.

* Chrysofomus. Nunquam legistis, id est, si parabolam meam non intelligitis, vel istam scripturam cognoscatis.

h *Aedificantes.* Qui de subdita plebe quasi Deo domum struere videbantur.

Et qui

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Iterum misit alios servos plures prioribus.* Multiplicando scilicet prophetas ad populi correctionem.
- 2 *Et fecerunt illis simi.* Eos, scilicet occidendo intantum quod impleverunt Ierusalem sanguine prophetarum usque ad os, ut dicitur, 4. Regum 21.
- 3 *Novissime autem mi. ad eos fil. suum.* Pro nobis incarnatum, dicens.
- 4 *Verebuntur fors. fil. me.* Hoc non dicitur, quia Deus ignoraret contemptum quem Iudæi facturi erant Christo, sed per hoc exprimitur quid deberet fieri, ac si diceret. *Verebuntur si. me.* id est, in reverentia deberent habere.
- 5 *Agricole autem.* id est, sacerdotes & legisperiti.
- 6 *Videntes fil.* Id est, dominum Iesum Christum opera divinitatis facientem, & omnia quæ prædicta erant de ipso adimplentem.
- 7 *Dixerunt intra se hic est hæ.* Quia de ipso veram notitiam habuerunt, ut iam dicitur.
- 8 *Venite occidamus eum.* Propter hoc tractaverunt de morte eius, ne occasione Christi venirent Romani, & auferrent eis locum & gentem, ut habetur Ioan. 11. & sic occiderunt eum, ut pacifice possiderent civitatem & templum: contrarium tamen accidit eis, quia per hoc in vindictam mortis Christi perdidit locum & gentem, quia per Titum & Vespasianum destructa est civitas & templum, & populus occisus & captivatus.
- 9 *Et apprehensum eum eiecerunt extra vi.* Quia Christus extra civitatem Ierusalem crucifixus est.
- 10 *Cum ergo venerit dominus vinea quid fa agricolis illis?* Venit dominus ad iudicandum & vindicandum illud factum, quando ex eius ordinatione venit contra eos exercitus Romanorum.
- 11 *Aiunt illi malos male perdet.* Lucas vero ista verba refert quasi a Christo dicta, & sacerdotes dixerunt contrarium: Absit, ut habetur Luc. 20. Dicendum, quod non est contradictio:

- dictio: quia in turba illa erant aliqui qui consentiebant doctrinæ Christi, & illi dixerunt: *Malos male perdet.* ut hic dicit Matthæus. Et hanc responsionem quasi approbando tanquam veram Christus repetit, ut dicit Lucas. Et tunc consequenter sacerdotes videntes quod erat dictum contra eos, dixerunt *Absit*, Malos autem dominus perdidit, quando civitatem & templum per Romanos destruxit. Sequitur.
- 12 *Et vi.* Quia Christus ecclesiam suam regendam tradidit apostolis & alijs discipulis.
 - 13 *Qui red. et.* Quia ad prædicationem eorum credidit multitudo gentium.
 - 14 *Dicit illis it.* Hic confirmat parabolam suam per sacram scripturam.
 - 15 *Nunquam le. in.* Id est, in Psalmis. q. d. Vos qui estis legisperiti, deberetis hoc scire.
 - 16 *Lapidem quem.* Ad litteram dicitur de ædificatione templi Salomonis, qui quidem lapis pluries oblatus est in ædificatione, & quia non poterat convenienter collocari, ideo pluries reiectus est quasi reprobatus ab ædificantibus, ultimo autem positus est in consummatione anguli, ubi coniungebantur parietes templi, & de illo scribitur in Psal.
 - 17 *A domino, &c.* Quia illud non fuit a casu, sed ex divina præordinatione, quia lapis iste figurabat Christum, qui multoties & multipliciter reprobatus est a principibus sacerdotum, & tamen factus est in caput anguli, coniungens Iudæos & gentes, quasi duos parietes in unam ecclesiam. Quod autem Christus dicatur lapis in scriptura habetur Dan. 2. g. *Lapis qui percusserat statuam, factus est mons magnus, & implevit uniuersam terram. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem angularem probatum preciosum, &c.* Et ex auctoritate concluditur reprobatio Iudæorum.
 - 18 *Ideo di. vo.* Qui Christum reprobaris.
 - 19 *Auferetur à vo.* Id est regimen eccl. fix.
 - 20 *Et dabitur.* Id est, apostolis & eorum successoribus.

Et

A *Et qui ce. &c.* Qui credit, & tamen peccat, cadit super illū lapidem & non conteritur, sed cōstringitur, quia per patientiam ad salutem reseruat, sed cui lapis irruit, id est, qui negat penitus cōteritur, vt nec testa remaneat, vel cadit super eum qui modo cōtemnit, & iniurijs afficit, necdum penitus interiit, sed quassatur, vt non ambulet reus. Cadit super illum lapis, quando veniens in iudicio opprimit cum dicit. *Ite in ignem æternum.* **B** *Chrysofomus.* Aliud est confringi. aliud cōminui. De eo enim quod confringitur, aliquid remanet, quod autem cōminuitur, quasi in puluerem conuertitur. Quod autem cadit ad lapidē non frāgitur secundum quod est lapidis virtus sed in quantum fortiter cadit, aut pp pondus suum, aut propter altitudinē casus, sic & Christianus peccās, non tantum perit quantum pōt perdere Christus, sed quantum ipse se perdit

D dit per opera sua, aut propter magnitudinē peccati aut propter altitudinem dignitatis. Infideles autem pereunt tantū, quantum potest eos perdere Christus.

b *Et querentes eum.* Quasi mentientem interficere querunt, in quo vera probantur, quæ dixerat. Ipse est. n. heres illi prau-

ui coloni, qui solo humano terrore retardantur donec veniret hora eius.

E *Mythicē.* Principes & scribæ querunt manum mittere in Iesum, nec audēt timore cū quilibet solo nomine frater, fides & pacis veritatem (quam non diligit) propter bo-

nos cohabitantes vel erubescit, vel timet impugnare, qui tamen (sicut de stultissima auium struthione dominus ait) cum tempus venerit in altum alas erigit, quia persequendo ecclesiam, quasi Deum cruci adijcere & ostentui gaudebit habere.

Ioan. 39. c. 3

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et qui ce.* Ille autem cadit super lapidē, qui credens peccat per lubricitatem carnis, seu alijs peccatis, & ille confringetur sed non comminuitur, quia nō peccat tam grauitē, sicut ille qui peccat peccato infidelitatis.

2 *Super quem.* Super illum vero cadit lapis, in quo inuenitur peccatum infidelitatis. Et iste conteritur, quia ex pondere diuini iudicii grauisime punitur.

3 *Et cum au. prin.* Hic ponitur conclusio huius cap. vbi ostenditur obstinatio sacerdotum, quia audientes doctrinam eius, non fuerunt contriti, sed magis ad occidendū eum incitati.

4 *Et querentes eum.* Scilicet ad occidendū.

5 *Timuerunt turbas.* Ex quo patet, quod solo timore retracti fuerunt ab eius morte. Occasione dictorum in hoc ca. queritur verū Iudæi cognouerunt Iesum Nazarenū esse Christum sibi promissum. Et arguitur primo quod nō per illud quod dicitur 1. Corinth. 2. b. *Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent &c.* Item Act. 3. c. dicit Petrus loquens Iudæis. *Scio fratres quod per ignorantiam fecistis sicut & principes vestri.* Itē Luc. 23. e. dicebat Iesus in cruce. *Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciūt.* Contrarium arguitur, per illud quod habetur Ioan. 1. s. d. *Nunc autem viderunt, & oderunt me & patrem meum.* Quod autem videtur manifeste cognoscitur. Item super illud quod dicitur in præsentī cap. *Agricolæ videntes filium, dixerunt intra se. Hic est haeres dicit Hiero.* Manifeste probat dominus his verbis Iudæorum principes non per ignorantiam, sed per inuidiam Dei filium crucifixisse. *Responsio.* Dicendum, quod in populo Iudæorū aliqui erant maiores scientes scripturas legis & prophetarum, aliqui autem minores, sicut laici & vulgares, tantummodo scientes illud quod est de necessitate salutis, vt præcepta decalogi & huiusmodi quæ debēt sciri ab omnibus, sed subtilitatem scripturarum & dicta prophetarum ignorantes. Item quod Christus erat verus homo, propheta sanctus & Deus in vnitāte suppositi. Dicunt ergo aliqui & bene quantum ad hoc, qd minores populi Iudæorum nō cognouerunt Iesum esse Christum, nec quantum ad diuinitatem nec quantum ad humanitatem, quia licet cognoscerent eum esse hominem verum, tamen non cognoscebant illum esse hominem seu prophetam, qui erat a Deo promissus Christus. Cuius ratio est, quia ignorabant scripturas quæ loquuntur de Christi diuinitate, & illas quæ loquuntur de determinatione temporis, & de signis sui aduentus, sed maiores cognouerunt eum esse verū prophetam a Deo promissum, & missum, quia sciebant scripturas loquentes de tempore sui aduentus, & de signis, quæ omnia videbant in eo impleri, non tamen vt illi dicunt cognouerunt ipsū esse Deum, & secundū hoc loquitur Apost. in auctoritate prægall. *Quod si cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent.* Quasi dicat nunquam cognouerunt eius diuinitatem. Sed hoc non videtur conuenienter dictū, quia licet scripturæ determinate loquuntur de tempore sui aduentus. Dan. 9. f. In hebdomadibus illis abbreviatis, & de signis sui aduentus, sicut est translatio regni, vt habetur

habetur Gen. 40. Et modus eius adueniendi in paupertate & humilitate, vt habetur Zach. 9. a. vt dictum est in præced. cap. ita expresse vel expressius loquuntur scripturæ prophetarum de eius diuinitate Iere. 33. c. *Ecce dies veniunt, dicit dominus, & suscitabo verbum bonum quod loquutus sum ad domum Israel & Iudæ, in diebus illis germinare faciam David germen iustum, & faciet iudicium & iustitiā in terra, & hoc est nomen quod vocabunt eum, dominus iustus noster.* In Hebraico vbi habetur hic, Dominus ponitur nomen domini tetagrammaton, quod nullo modo potest dici de aliquo nisi de Deo vero. Cum ergo ista auctoritas secundum omnes doctores etiam Hebraicos expolita sit de Christo, sequitur ipsum esse verum Deū. Item Isa. 9. b. dicitur: *Parvulus natus est nobis.* Sequitur. *Et factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi princeps pacis, quæ etiam auctoritas secundum Hebræos intelligitur de Christo, & in ea sit expressa mētio de eius diuinitate sicut de humanitate, & multæ aliæ auctoritates consimiles possunt ad hoc induci, sed propter prolixitatem omitto, & ideo dicendum, quod sicut maiores populi Iudæorum habuerunt notitiā de tempore & signis sui aduentus, ita notitiā per scripturas habuerunt, quantum ad eius diuinitatem. Considerandum tamen, qd aliquid cognitio in habitu, cuius tamē cognitio actualis impeditur propter aliquam passionem vel habitum impediētē, sicut dicit Philosophus 7. Ethico. quod incontinens differt ab intemperato, per hoc quod habet æstimationem veram, non solum in vniuersali, quam etiam habet intemperatus, vt qd fornicari est malum, cum non peccet per ignorantiam, sed etiam habet æstimationem verā in particulari, & per hoc differt ab intemperato, & tamen adueniēte passione corrumpitur æstimatio vera particularis, quia passione vincente iudicat nunc fornicandum, ita quod passio impedit actualem considerationem veram in particulari, & si passio semper duraret semper sic iudicaret. Eodem modo dicendum est, quod Iudæi habuerunt veram æstimationem de Christo & in habitu, & in actu in principio, sed quando incepit contra eos prædicare, excitati fuerunt contra eum passionibus iræ, rancoris, & inuidiæ, quibus passionibus impediēbantur ab actuāli consideratione veritatis præhabite de Christo. Ideo machinati sunt in eius mortem, sicut & incontinens propter passionem concupiscibilis eligit fornicari, quod tamen alias refugeret. Considerandum tamen quod illa notitia quam habuerunt de Christo per scripturas prophetarum non erat certa certitudine euidentiæ: Tū quia talis certitudo solum habetur per demonstrationem vel sensum. Tum quia prophetiæ possunt aliquando varie exponi, & ideo erat magis notitia probabilis & verisimilis coniecturæ, vel secundum alios erat ibi certitudo adhærentiæ quæ tamen potest impedi in actu modo prædicto. Per dicta possunt solui argumenta ad vtramq; partem, quia illa argumenta, quæ probant quod habuerunt notitiā de Christo, intelligendum est de notitia habituali prædicto modo. Aliæ autem auctoritates quæ dicunt contrariū, loquuntur de actuāli cognitione applicante ad opus, quæ fuit impedita propter passionem inuidiæ & rancoris, vt dictum est.*

Philosophus

MORALITER.

3 *Et cum audissent, &c.* *Chryso.* Hęc est differentia bonorum

rum hominum & malorum, bonus enim comprehensus in peccato gemit, malus autem fremit, non quia peccauit, sed quia comprehensus est in peccato.

ADDITIO I.

A *In capitulo 21. Vbi dicitur in postilla. In qua potestate hoc facis? id est, qua auctoritate doces populum?*

Ad maiorem harum questionum declarationem attendendum est. quod auctoritas docendi apud Hebræos duplex erat: quia aut secundum derivationem generis, ut in sacerdotibus. Iuxta illud Aggæi. 2. cap. *Interroga sacerdotes legem.* Aut secundum graduationem. Sicut cum quis accipit gradum in scientia ab alio graduato habente ad hoc potestatem. Et tales erant illi septuaginta viri, qui ordinarie iudicabant populum, ut in libro Thumuldico, qui dicitur Shanhedrin tractatur. Et quia principes sacerdotum hanc questionem mouentes, sciebant Christum non descendere per lineam masculinam ab Aaron sacerdote, & per consequens non habere auctoritatem docendi sacerdotalem. Idcirco dimisso hoc membro circa secundum quærebant scilicet. Quis dedit tibi hanc potestatem, quia talis potestas ab ipsismet senioribus & sacerdotibus concedenda erat, & non ab alio: Ab Imperatore enim non pertinebat talis licentia impetrari, quod patet ex hoc. Nam cum Christus Luc. 20. c. & inf. 22. b. respondisset Phariseis. *Qua sunt Dei, dati Deo.* Ex hoc non fuerunt indignari Herodiani, qui ibi erant, sed potius contenti de responsione Christi. Sed constat, quod doctrina diuinæ legis non est Cesaris, sed Dei. Hoc etiam patet per communem doctrinam eorum secundum quam nullus recipiebat, nec hodie tempore captiuitatis eorum auctoritatem docendi legem recipiunt ab aliquo principe, quauis sint subiecti. Et ideo ex his questionibus tacite seipfos glorificabant, & Christum vilipendebant, quasi dicerent. Nullam potestatem habere potestatem docendi, nisi a nobismetipsis qui sumus doctores legis, unde Christus in sua cauta responsione non solum eis silentium imposuit, sed etiam ipsorum errorem exprobrauit. Errabant enim in hoc, quod nullam potestatem docendi attribuebant Deo, sed hominibus, aut ex derivatione generis vel graduatione personæ, ut dictum est, unde Christus ostendit eis quod est alia auctoritas docendi præter illas, & illis altior scilicet ex Deo. Et ideo quærit de baptismo Ioannis, in quo noua doctrina fuit diuulgata, utrum esset ex Deo an ex hominibus, in quo includitur, quod possibile est aliquam doctrinam esse ex Deo tantum, sicut patet de baptismo Ioannis, & per consequens remanebant confusi, eo quod præsupponebant quod omnis auctoritas docendi erat ab hominibus modo prædicto.

ADDITIO II.

In eod. ca. Vbi dicit in postil. Iudæi ab Abraham vel ipso Heber.

Hebræi non dicuntur ab Abraham ratione proprii nominis, ut manifeste patet per literas Hebraicas, ut ipsemet Postillator tradit, Gen. 14. Cuius ratio est, quia Abraham incipit ab aleph littera. Heber vero per ain. Et ideo si Hebræus diceretur ab Abraham inciperetur ab aleph quod non est verum, sed incipit per ain. Nec etiam dicuntur Hebræi ab Heber, quia si sic Ammonitæ & Moabitæ qui de Loth descendunt, similiter & Ismaelitæ & Madiantæ qui descenderunt ab Abraham. Similiter & Edomitæ, qui descendunt de Isaac, omnes dicerentur Hebræi, cum omnes prædicti descendant ab Heber, ut manifestum est in littera Gen. 11. & 16. & in alijs. Sed hæc denominatio accipitur ab Abraham, non ratione proprii nominis, sed alia ratione. Ad cuius evidentiam attendendum, quod inter Mesopotamiã & terram promissionis transit fluvius Euphrates, qui cum sit magnus & vnus de quatuor fluminibus paradisi, ut habetur Gen. 2. Idcirco in limitationibus terræ promissionis vocatur fluvius simpliciter, non exprimendo nomen proprium quod est Euphrates ut habetur Exo. 22. d. vbi dicitur. *Ponam terminos, &c. a deserto usque ad fluum,* quod intelligitur de Euphrate qui terminabat terram promissionis ex parte Mesopotamiæ, ut patet ibidem. Et quia Abraham natus fuit in Mesopotamia, vbi Thare pater eius & alij cognati seruebant idolis, & inde adductus fuit diuina directione in terram Canaan, vbi segregatus ad cultum diuinum: ædificauit altaria domino innocens nomen eius, ut habetur Gen. 12. Idcirco Abraham veniens in terram promissionis, Hebræus vocabatur, id est, transflualis. Heber enim cum ain scripta, Hebraice transflualis significat. Et ideo sicut illi qui veniunt de partibus ultramontanis contra ultramontani dicitur, sic Abraham in initio suæ vocationis ad fidem, in terra promissionis existens Hebræus vocabatur, hoc est transflualis, unde Gen. 14. b. *Venit vnus de his qui enaserunt & nunciavit Abraham Hebræo* quod idem est dicere, ut si dicatur Abraham transflualis, ex quibus patet, quod Abraham dictus est Hebræus, eo quod ex partibus transflualibus in terram sanctam venit. Et quia ista transportatio fuit facta in principio sui accessus ad fidem vel salutem suæ publicationis, ideo inde cognominatus est cum sua posteritate, quasi à principio suæ fidelitatis. Quæ quidem ratio potest haberi Iosue. 23. vbi sic. *Hæc ait dominus: Transfluum habitauerunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham & Nachor, serueruntque diis alienis.* Et sequitur. *Tuli patrem vestrum Abraham de Mesopotamia finibus,* vbi in Hebræo habetur. *De Heber flum.* Id est, de transfluo, & aduixi

cum in terram Canaan vbi scilicet segregatus à parentibus idolo lacris se publicauit diuino cultui mancipatum. Ex prædictis patet, quare Hamaelitæ Edomitæ & huiusmodi non dicuntur Hebræi, licet descendant ab Abraham. Nam illi soli qui sequuntur Abraham in separatione ab idololatria & cognitione Dei, Hebræi debent dici tanquam sequentes rationem illius denominationis. Et hoc est quod sequitur in præallegata auctoritate scilicet Iosue 24. vbi loquens de transportatione Abraham à partibus transflualibus, subiungit. *Multiplicauit me semen eius & dedit ei Isaac,* nullam faciens mentionem de Ismaele & alijs. Consequenter dicit de Isaac, *Illic dedi Iacob, & Esau dedi montem Seir.* Et ad excludendum Esau subiungit, *Esau dedi montem Seir. Iacob vero & filii eius descenderunt in Aegyptum.* Ex quibus patet, quod illi tantummodo nominandi sunt transfluales, qui descendunt ab Abraham, per Isaac & Iacob, alijs exclusis ratione prædicta.

ADDITIO III.

In eod. cap. Vbi dicit in postil. Lapidem quem reprobauerunt, &c.

Fundamentum huius expositionis, quam dicit literalem est fictitium seu fabulosum, nusquam enim legitur in scripturis autentis, quod hoc contigisset in ædificatione templi Salomonis scilicet quod aliquis lapis pluries fuisset reprobatus in ædificio, & deinde in caput anguli collocatus, licet magister historiarum hoc videatur dicere, unde Rabbi Abraham Hebræus, qui inter alios expositores Hebræorum magis videtur sequi literalem sensum, hoc non exponit de lapide materiali, sed de spirituali. Dicit enim, quod lapis iste est populus Israëliticus, qui reprobatus à Gentibus in captiuitate existens in posterum erit caput omnium non virtute propria, sed à domino factum est istud. Cuius expositio licet falsa sit in hoc quod dicit, quod populus ille qui modo captiuus est, erit sublimatus prout ipse credit tempore sui Messie. Tamen habetur in dictis suis quoddam verum scilicet quod hæc littera non tractat de ædificatione templi Salomonis. Similiter Rab. Sa. exponit hanc auctoritatem dictam de Christo, unde tenendum est, quod ad litteram lapis iste est Christus, qui dicitur *lapis absque sordibus.* Dan. 2. g. Vt etiam Apostolus Petrus exponit Act. 4. Non enim esset Christi arumentum efficax si ex sensu mystico sumeretur, prout dicit Aug. contra Vincentium Donaustam. Et quia ipsemet Postil. reuocat illa quæ in hoc loco posuit de sensu literalis illius versus Psalmiste in expositione ipsius Psalmi. Vbi de hoc largius tractat. Ideo ista ad presens sufficient.

ADDITIO IIII.

In eod. cap. Vbi dicitur in postil. Sed hoc non videtur conuenienter d. flum.

Hanc questionem disputat sanctus Thom. in 3. parte q. 47. artic. 5. in cor. quæstionis sub forma prædicta, unde in solutione principali tenet eandem opinionem, quam hic Postil. conatur improbare, quæ quidem improbatio non videtur rationabilis. Ad cuius declarationem attendendum, quod licet omnia quæ in sacris scripturis credenda traduntur, sunt à fidelibus tanquam vera certissime amplectenda, cum sint à Deo reuelata, cuius testimonium fidele est, quædam tamen de his quæ ibidem etiam expresse traduntur, sunt exponenda taliter, ut non credantur sub propria verborum significatione, eo quod si sic acciperentur, repugnarent rationi naturali, seu etiam alteri auctoritati diuinæ. Verbi gratia. Licet de Deo in scripturis sacris dicantur expresse aliqua verba, quæ in prima significatione significant illius localem motionem seu alterationem, vel passionem & huiusmodi, ut cum dicitur in persona Dei. *Descendit Deus ut viueret ciuitatem.* Gen. 18. c. Similiter Exo. 3. b. *Descendi, ut liberarem eum de manu Aegyptio.* Quæ locutiones in propria significatione significant Deum localiter moueri. Similiter & alibi sæpe legitur Deum iratum fuisse vel penitus & huiusmodi, nullo modo tamen talia sub propria significatione sunt credenda de Deo, cum manifeste rationi naturali repugnent, quæ Deum penitus immobilem atque immutabilem demonstrant. Similiter & contra auctoritatem sacre scripture dicentem Malach. 3. b. *Ego dominus, & non mutor.* Unde oportet hæc & similia de Deo intelligi non in propria verborum significatione, sed translative seu metaphoricè, prout Ambrosius declarat in 2. libro de trinitate. Similiter contingit secundum opinionem Hebræorum circa ea quæ in scripturis sacris veteris Testamenti traduntur de constantia deitatem Christi. Dicunt enim oia talia non in propria significatione esse intelligenda, sed figurative seu metaphoricè, quorum motiuum est, quia credunt quod Deum incarnari implicat compositionem seu naturarum confusionem in Deo, quæ manifeste sunt impossibilia, cum sint contra simplicitatem diuinam. Et hoc contingit eis non solum antiquis sed modernis, eo quod non possunt capere seu intelligere habitudinem nature assumptæ ad verbum secundum veram catholicam traditionem. Nec de hoc videtur esse multum mirandum, cum heretici qui non solum auctoritates veteris testamenti recipiunt, sed etiam

C noui, in quo expressius mysteriū deitatis Christi traditur q̄ in an-
A tiquo, vt cum dicit. *Ego & pater vnum sumus*, vel *antequam Abra-*
ham fieret ego sum. & huiusmodi. In quibus verbis & similib. clarius
 exprimitur deitas Christi. Sed hoc non obstāte deitatem Christi
 negare conātur, puerse exponētes p̄dictas auctoritates, vt Arrius
 & Sabellus & eorum sequaces. Ex quibus patet manifeste, q̄ licet
 scripturæ sacrę prophetarū q̄ mētionē expressam faciūt de diui-
 nitate Ch̄i, sint satis euidentes ad huiusmodi mysteriū fidelib.
 ostendendum, non tamen ex his sumit argumentū efficacē ad hoc, vt
 principes Iudæorū habuissent cognitionē de eius diuinitate. Hoc
 .n. mysteriū tantum excedit capacitatem humanam, qd̄ raro vel
 nunq̄ sine auxilio diuino intelligi posset. Inde est q̄ Petro expres-
 se cōtēti deitatē Christi dicēdo. *Tu es Christus filius Dei*. Matt. 16.
 c. Christus respōdit. *Caro & sanguis non reuelauit tibi, & c.* Ex quo
 patet, quod ad mysterium incarnationis intelligēdū seu veraciter
 cōfitemdum, reuelatio diuina requiritur, pp̄ eius summā excellē-
 tiam. Secus est de alijs conditionib. Christi in prophetis antiquis
 contentis vt de tempore sui aduentus, & de lignis eiusdē. Simili-
 ter de virtutib. ipsius Christi, & de eius excellentia respectu alio-
 rum prophetarum, & de modo adueniēdi, & huiusmodi, nā ta-
 lia in propria significatione possunt accipi, non enim excedunt
B communem humanæ intelligentiæ capacitatem. Et sic patet, q̄
 obiectio Postillatoris in hoc passu est inualida.

Similiter & eius opinio non v̄ rationabilis ex tribus. Primo,
 q̄ præsupponit falsum. s. quod auctoritates antiqui testamenti
 solę sufficiūt ad cogēdum Hebræos ipsas recipiētes, vt cognoscāt
 deitatē Christi. Cuius oppositū patet ex dictis. Secundo quia exē-
 plū q̄ inducit de incontinentē (cuius actualis cognitio particularis
 seu consideratio impedit seu corrūpitur pp̄ passionē imminētē,
 vt h̄ in 7. Ethic.) non v̄ ad propositum facere. Nam incontinēs
 semper hēt æstimationē veram in uniuersali, adueniente tamen
 passione, corrūpitur æstimatio verā particularis. Sed in propo-
 sito vtraque æstimatio est particularis seu singularis. Si .n. principes
 Iudæorū æstimassent Christū esse Deū antequam per passionem
 impediret, deinde adueniēte passione impediret huiusmodi cōsi-
 deratio, ita quod crederēt ipsum non esse Deū prout opinat̄ Po-
 stillator, manifestū est, q̄ vtraq; harum æstimationū est singularis
 seu particularis, cū in vtraq; æstimatione Christus supponitur vt
 subiectū, q̄ est persona singularis. Tūc igit̄ aut simul & semel æsti-
 mauerunt Christum esse Deū, & Christum non esse Deum, quę
 sunt contradictoria & per cōsequens inæstimabilia circa idē, aut
 primus habitus totaliter corrūperet, & tñ remaneret in eis actua-
 lis consideratio, secundū quā ipsum iudicaret hominē purū. Cu-
 ius oppositū dicitur de incontinentē. s. q̄ semper remanet in eo ve-
 ra æstimatio saltem in uniuersali philosophus in eodem loco ma-
 nifeste ostendit, & sic exemplū non facit ad propositū. Tertio, q̄
 hæc opinio non consonat sacris scripturis, quę circa hæc alligant̄.
 Nā in parabola Christi cū agricolæ dixisset. Hic est h̄eres, nō rō-
 nabiliter intelligi, qd̄ ipsi æstimassent eū h̄redē in diuinitate, eo
C modo quo Apostolus ait ad Heb. 1. a. *Quem constituet h̄redē vni-*
uersorum. Nulla .n. amentia ad tantam pōt communiter deuenire
 insaniam, vt credat diuinam maiestatem in propria persona supe-
 rare. Communis .n. conceptus est ēt apud idololātras, q̄ De⁹ seu
 dii transcendant oēs potestates, vnde ridiculum esset dicere, q̄ eo
 ipso q̄ principes illi credebant ipsum esse h̄redem. s. Deum ve-
 rum, auderent eum interficere. Hoc etiam v̄ contra opinionem
 ipsius Post. met. qui dicit quod quando eum interficere voluerūt
 nō æstimabāt ipsum Deum esse pp̄ impedimētū passionis inui-
 dię & huiusmodi, & sic iā nō dicerent de ipso. *Hic est h̄eres*. Opor-
 tet igit̄ dicere, vt per hoc qd̄ dicebant. *Hic est h̄eres*. intelligebant
 qd̄ erat homo tāt̄ excellentiæ, qd̄ poterat vocari filius Dei, non
 p̄ naturā, sed per specialē adoptionē seu excellentiā respectu pro-
 phetarum aliorum, qd̄ verificat̄ de Christo ēt secundum humanā
 naturā considerato, contra quem non obstante tanta excellentia
 potuerunt æstimare, vt eum possent superare sicut & alios antea
 missos, nā magis & minus non variāt speciē secundū philosophū.
 Similiter auctoritas B. Petri dicētis Act. 3. c. *Scio quod per ignoran-*
tiam fecistis, sicut & principes vestri. V̄ facere contra opinionem
 Postil. nam secundū eum debuisset dicere, per odiū seu inuidiam
 fecistis. Hęc .n. fuit cā principalis sui erroris secundū Post. magis
 quā ignorantia. Secundū vero primam opinionē quę est S. Tho.
 hæc auctoritas proprie sonat, eo .n. quod habuerant ignorantiam
 de Christo. s. de eius diuinitate, auli sunt ipsū inuadere tāquam
 hominē purum, cui cōsonat auctoritas apostoli dicētis. *Si enim co-*
gnouissent nunquam dominum glorię crucifixissent. Quod denotat
 manifeste, ipsos nunquam cognouisse ipsū fuisse dominū glorię.
 Et notandū, qd̄ hæc ignorantia non excusat principes Iudæorum
 a crimine, sed magis aggrauat, cū esset quodammodo ignorantia
 affectata. Nā licet nō attigissent ex scripturis prophetarū ad co-
 gnoscēdū Christi diuinitatē, eo quod scripturæ de hoc loquētes
 sunt

sunt quodammodo exponibiles, vt dictū est, debuissent tñ assen-
D tire sua doctrinæ secūdū quā filiū Dei se fatebatur. Tenebātur
 .n. credere & obedire Ch̄o in lege promisso. Iuxta illud Deo. 18.
 c. *Prophetam suscitabit tibi, & c. i. i. n. audies*. Quod intelligitur de
 Christo ad literā, & sic eius deitatē tenebātur credere tanquā ab
 eo dogmatizatā, & per miracula confirmatā. Vnde Ioan. 15. d. d̄
Si non venissem, & locutus eis fuisset, peccatum non habuissent, nunc
autem excusationem non habent, & c. Fuerūt .n. impediti ab acqui-
 escēdo doctrinæ Christi per inuidiam & odium ipsius, & sic nec
 habitualiter nec actualiter crediderūt ipsum esse Deū. Nam per
 scripturas antiquas de deitate loquētes nō omnino cōvincebant̄
 vt dictū est. Nec ēt per doctrinā Christi de se hoc testantis, impe-
 dientibus rancoris & odii passionib. Sicut .n. homo cōmuniter na-
 tus est credere suo amico, sic & discredere inimico. Ex quibus bñ
 attentis sequit̄ correlarie, q̄ catholicus disputans cum Hebræis
 vel eis prædicādo psuadēs de mysteriis Ch̄i, nō debet conari ad
 probandū deitatē Ch̄i ex sacris scripturis ab eis acceptis Possēt
 .n. hæc declinare per varias expositiones, vt ēt Postillator dicit in
 hoc capitulo, sed potius est procedēdū ad probandū, q̄ ipse sit ve-
 rus Christus in lege promissus, cui est audiendū & ebediendū ex
 præcepto diuino. Quo ostēso, deitas Ch̄i facilius probat̄ per do-
 ctinā noui Testamēti a Christo divulgatā. Et iste ēt est processus
 scientificus, quia secundum Philosophum 1. physicorum. Conna-
 turale est nobis a magis notis ad minus nota procedere.

REPLI. In ca. 21. Vbi Postil. dicit Hebræos dictos ab Heber. **E**
 Burg. obicit cuius obiectio correctā est Gene. 10 & 12.

In eo. ca. vbi dicitur. *Lapidem quem reprobauerunt, & c.* quem
 passum exponit Postillator per figurā de lapide materiali in æ-
 dificio tēpli. p̄t Scholastica historia narrat, sed exponit de Chri-
 sto tāquā figurato principaliter intento, sed Burgen. vult narra-
 tionē illā esse fictā, & vult primā literalem expositionem esse de
 Christo. Si Bur. accipit primā, pro principaliter, hoc nō negat Po-
 stillator. Sed qd̄ figura sit ficta, nō probat̄ sufficienter Bur. p̄ Rab-
 bi Abrahamā qui minoris est auctoritatis apud sanctā ecclesiam q̄
 Scholastica historia, immo plus fictū v̄, quod ille Rabbi exponit
 lapidē de populo Israelitico. Alię s̄t expositiones adductæ nō sūt
 literales, sed figuratiuæ. Oportet igit̄ aliquā assignare figurā,
 quæ et si ficta foret, quia tñ nihil habet absurditatis, peccatū nō
 videtur cōmitti, quia nō omnis fictio peccatum est, patet Exod.
 7. in 2. correctorio.

In eod. ca. vbi requirit Postillator, an doctores & principes Iu-
 dæorū nouerant Christum in lege promissum, & c. Recitat etiā
 opiniones quorundā dicentiū, quod nouerūt eū esse verū Mes-
 siā, & c. sed non nouerunt eum esse Deum. Hanc tñ opinionē po-
 stillator reprobat optimis rationib. Burg. at̄ dicit sanctū Tho. te-
 nere opinionē illam, quam reprobat Postillator, & iō pro Sancto
 Thom. certans magnam facit commotionem, quæ stat in certis
 dictis. Primum, quia Iudæi antiqui & moderni non potuerūt, nec **F**
 hodie possunt videre & intelligere modū vnionis naturę huma-
 nę ad verbū sine cōpositione & naturarum confusione, igitur nō
 potuerūt eū cognoscere Deum nec eius deitatem. Secundum di-
 ctum. Sicut heretici male exponentes scripturas negant Christi
 deitatē, sic non est mirū, quod Hebræi propter falsas expositi-
 ones hoc idem negant. Tertium dictum, quod mysteriū deitatis,
 Christi non potest intelligi sine speciali reuelatione. probat hoc
 quia dictum fuit Petro Matth. 21. 6. c. *Caro & sanguis non reuelauit*
tibi. Quartum dictum, tempus aduentus Christi & cætera, quę
 in scriptura de Christo traduntur, non excedunt communē
 intelligentiæ capacitatem, sicut eius diuinitas. Ex quibus dictis
 conatur Burg. cōcludere quod opinio postillatoris est irrationabi-
 lis, & obiectio eius contra oppositam opinionē inualida. Hic pri-
 mo videndum est de irrationabilitate illorum quatuor dictorum
 Burg. Secundo de rationabilitate opinionis postillatoris. Tertio,
 de obiectiōnū valore contra opinionem oppositā. Quo ad primū
 articulum videtur primū dictum Burg. valde irrationabile, quia
 ex eo sequitur nullum Christianum cognoscere Christum esse
 Deum. Probatur ex dicto sup. primo, quia nullus Christianus po-
 test intelligere modum vnionis humanę naturę ad verbum, igitur
 secundum illationem Burgen. nullus Christianus potest te-
 re Christum esse Deum. Antecedens est beati Leonis papæ di-
 centis Deum & hominem in vnā conuenisse personam, nisi
 fides credat, sermo non explicat. Excedit enim & multum super
 eminet humanę rationis facultatem, & cætera quę de hac inef-
 fabili vnione sancti doctores sentiunt. Illatio est Burgen. conse-
 quens autem fallissimum, quia Christiani non modo Christum
 sciunt esse Deum, sed etiam ite tenaciter huic sententię adherēt,
 vt sanguinem pro ea effundere sint parati. Stat igitur simul, q̄
 Iudæorum sapientes, et si cognoscere non poterant Christi deita-
 tem ex modo incarnationis, poterant tamen scire ex scripturæ
 testimonio, prout post dicit.

A Nec secundū dictū Burg. rōnabile est, nam & si peruersi doctores Hebræorum male scripturam exponentes & hēretici, ex prauitate voluntatis intelligere nolentes Christum, dixerint non esse Deum, ex hoc non sequitur, q̄ ex sacra scriptura non posset efficaciter ostendi Christum esse Deum. Nam peruersa scripturę expositio auctoritatem scripturę non minuit. Sicut negato primo principio, principium ipsum non est minus verum, quin immo remanet necessarie veritatis, sed licet proteruētēs indigent sensu & poena 4 Metaph. Nec postillator vult probationem ex sacra scriptura dicere sic efficacē, vt sufficere possit fideli & infideli prauę & corruptę voluntati. Nā ubi voluntas erroris se tenet contra rectam rōnem ibi pertinax pugna est secūdi B. Hylindium to. 10. de Trinit. Cum. n. scripturę Christi deitātē sonantes, per authenticos Hebræorū doctores bene exponuntur, hēretici & alij cōtra rōnem & auctoritatem eas exponentes fidē facere doctis & principibus non potuerunt, nisi voluntate praua precedente, cū hoc stat eos ex auctoritate sciuisse Christum esse Deū, & si volūtas sic deprauata iudicium rectę rōnis absorbuisset, ex hoc non fuissent excusati, prout prætendit Bur. sicut nec incontinens excusatur a peccato si in actu venero ratio dicatur absorpta.

B Nec tertium dictum Burg. valet, ubi sacra scriptura plane dicit aliquid ad fidem & mores pertinens, ibi fides debet adhiberi, vt dicit B. Aug. 11. de Trinit. ca. 3. Cum igitur sacra scriptura prout authentice a doctoribus Hebræorum exponitur, clare dicit Christum fore Deum, & fides est accommodanda. Non igitur apud doctos & principes Iudæorum, ad id serēdum necessaria erat specialis reuelatio, sed sufficere potuit fides acquisita non impedita per prauam voluntatem.

Nec Burg. probat suum propositum per ea quę dicebātur Petro, quia Petrus ante missionem spiritus sancti fuit idiota ignorās scripturas de deitate Christi loquētes, & ideo Petro fuit facta specialis reuelatio prout dicit auctoritas allegata. Secus est de principibus & doctoribus Iudæorum. Ad falsificandum etiā hoc tertium dictum Burg. valet secunda quęstio prologi doctoris subtilis.

C Sed quartum dictum v̄ contradicere secundo. Nam Burg. fundat secundū dictum super falsa expositione literę, sonantis deitatem Christi, ex ea cōcludens q̄ per sacram scripturam a Iudęis receptam non potest efficaciter probari Christum esse Deum. Nunc autem tempus sui aduentus in scripturis ita fuit occultatū in computatione hebdomadarum a Daniele descriptarum, quod non solum apud Hebræos, quinimō apud catholicos doctores in expositione multa est diuersitas. Similiter & passus de Genealog. & aliis locis sonantes tempus aduentus Christi. Hebræi antiqui & moderni exponunt corrupte: igitur non potest sumi argumentum efficacē ex scriptura de Christi aduentu, sicut nec de eius deitate, quod est oppositum quarti dicti. Et fortasse ex scripturis planius & efficacius argumentum pōt sumi de Christi deitate, quā de

de sui aduentu ipe Quia autē habemus Hebræorum expositores de primo, de secundo autē non: propter igitur Burg. inepta dicta non debuit dicere opinionem postillatoris irrationabilem.

Quantum ad secundum articulum, dico q̄ positio postillator. est multum rationalis, quia fundatur super expositionem l̄e apud doctores Hebræorum authentice translatione Chaldaica & ceteris quę rationaliter nullus Iudæus intelligens audet negare. Sed si quis negat non facit hoc ratiocinando, sed proteruendo prauitate affectionis, quod non facit probationem apud videntes ratione minus efficacem, prout supra dictum est in probatione secundi dicti Burg.

Quo ad tertium articulum, dico quod argumenta Burg. contra postil. non valent.

Non primum, quia false reportat postil. quasi dixerit, quod sola auctoritas literę sufficiat, nam postil. non fundat probabilitatem positionis suę super nuda litera, quę, sicut dicit Burg. varie potest & corrupti, & exponi, sed fundat (sicut dictum est) super auctoritatibus Iudæorum, quas declinare eorum docti non consueverunt.

Secundum Burg argumentum est sophisma pertinens ad viciū strammum. Putat enim Bur. quod quia Christus est suppositum singulare, q̄ Iudæi vel alii non possent de eo habere æstimationē in vniuersali, quod falsum est, quia de vnico supposito pōt multa vniuersalia demonstratiua concludi, videlicet quod Sortes est sensibilis corporeus, sensibilis, &c. Non solum in prædicamentis qualitatis, sed et quantitatibus. Non aduertit Bur. Auicē. 5. Meta. suę qui dicit, quod omne vniuersale respectu subiecti in quo est singulare est, quia oē receptum recipitur per modum recipientis, vniuersale igitur comparatum ad intellectū singulare est, & tamen de tali est scientia proprie dicta, quę est consideratio in vniuersali, cum qua stat ignorantia in particulari, sicut exemplificat postil. de incontinenti. Est igitur exemplum illud bene ad propositum. Sic igitur docti Iudæorum habuerunt æstimationem veram de Christi deitate in vniuersali, particularis autem æstimatio fuit propter odium illius personę præpedita.

Similiter tertium argumentū Burg. concludit solū de actuali æstimatione in singulari, de qua Apostolus dicit. Si cognouissent &c. Non autē concludit de vniuersali consideratione precedente passionē exēcantes secundū quam dixerunt. Hic est hēres. Per idem d̄ ad oēs auctoritates adductas pro opinione. s. Tho. Nam ignorantia de qua loquit beatus Petrus, similiter & Paulus, intelligit ignorantia affectata, quo ad doctos Iudæorū, prout et Bur. dicit in notabili, sed ignorantia affectata nō procedit primo ex rationis errore, sed voluntatis prauitate peruerrente iudiciū rationis circa particulare, cuius vniuersale nouerat, put vult exemplum de incontinenti, vnde patet rationes postillatoris pro sua positione non esse inualidas, sed potius Burgen. rationes in contrarium minime valere.

CAP. XXII.

Simile factum. Iterum arguit per parabolas, non tacet quia exasperati sunt, sed peiorem iram Dei per aliam parabolam dicit eis esse venturam.

† Luc. 14. d.

† Tra. 2. 20. in Matth.

* Orig. Regnum cęlorum simile est, secundum quidem eū qui regnat, homini regi, secundum autem eum qui conregnat, filio regis, secūdu ea vero quę sunt in regno regis, feruis

CAP. XXII.

Tobians eorum prauę cogitationi de morte sua.

Trespōdēs Iesus, dixit iterū in parabolis eis dicēs.

a Hic de persecutione apostolorum arguit.

b Congregatio iustorum.

† Præfatus ecclesia

† Deo patri.

† Per incarnationis mysterium ecclesiam ih̄o copulauit.

† Simile factū est regnū cęlorum homini regi,

uis & inuitatis ad nuptias, inter quos est exercitus regis. Additū est autē homini regi, vt hominib. quasi homo loquatur, & dispēsat homines nō cupientes dispēari a Deo. Sed tunc cessabit regnum cęlorū esse simile homini, cū cessante zelo & contentione, & ceteris passionibus & peccatis, cessauerimus. secūdu hominem ambulare & videbimus eum sicuti est Nuptias

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXII.

1 **E**t respondens. Postquam ostendit Iudæos iuste reprobatos tanquam contemptores diuine maiestatis, hic consequenter ostendit eos iuste reprobatos, tanquam contraditores diuine veritatis, cui contradixerunt tripliciter primo, ipsam refutando, secundo, ipsam impugnando, ibi. Tunc abeuntes Pharisei. tertio, contrarium errorem amplexando, ibi. Congregatis autem Phariseis. Primum ostenditur per parabolam inuitatorum ad nuptias & nolentium venire, & ideo ipsi reprobatis, alij sunt vocati, in quo designatur vocatio Iudæorum, ad fidem Christi, vt videbitur, quam repellentes, iuste a Deo repro-

probati sunt, & gētiles loco eorum merito sunt vocati. Et ideo prima diuiditur in duas partes, quia primo describitur Iudæorum reprobatio digna, secundo gentium vocatio benigna; ibi. Tunc ait seruis. Circa primum dicitur sic.

2 Regnum cęlo. i. status ecclesie.

3 Homini regi qui fec. nup. Nuptie ista non possunt intelligi: beatitudo æterna in ecclesia triumphante, quia infra dicitur, q̄ serui vocauerūt ad nuptias bonos & malos, & implētę sunt nuptię. Dicitur et consequēter ibidē, quod inuētus est ibi homo non habens vestē nuptialem, & propter hoc eiētus in tenebras exteriores. Ad beatitudinē vero cęlestem non admittentur boni cum malis, sed solum boni, nullus etiā ibi receptus

MORALITER.

† Simile est reg. &c. Istud nuptiale conuiuium est eucharisticū sacramentum, ad quod Christus inuitauit Iudęos Io. 6. d. dicens.

cens. Non Moyses dedit vobis de cęlo, sed pater meus dnt vobis panē verū de cęlo. Et istud conuiuium in cęna domini fuit paratum, Per tauros & altilia significantur spiritus sancti dona, quę conferuntur in huius sacramenti perceptione deuota.

quam Cæsare, & ideo non debere solui tributa dicat, ut Herodiani quasi auctorem seditionis teneant.

a *Hypocrita.* Quia aliud sunt, & aliud simulant.

* *Chrysof.* Non solum sermones eorum pacificos blande respondit, sed secundum conscientiam eorum crudeliter aspera dixit, quia Deus voluntatibus respondet, non verbis. Dicit ergo

b *eis hypocrita, ut considerantes eum cordium humanorum cognitorem, quod facere cogitabant, perficere non audent. Vide ergo quod pharisæi biandiebantur, ut perderent: sed Iesus eos confundebat, ut saluaret.*

b *Reddite ergo. Vel sicut Cæsar exigit impressionem suæ imaginis, sic & Deus animam lumine sui vultus signatam.*

c *Saducei, &c. Ducebant hereses in Iudæis. Pharisæorum, qui præferebant iustitiam traditionum & observationum, & Saducæorum,*

tur. Licet censum dare Cæsari, an non? Cognita autem Iesus

a *Doloitate.* b *Non secundum verba eorum blande, sed secundum conscientias eorum aspere.* c *Quia aliud est in corde, & aliud simulant in ore.*

a **† nequitia eorum ait. † Quid me tentatis hypocritæ? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Iesus. Cuius est imago hæc & superscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. Tunc ait illis: † Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Et audientes mirati sunt, & relicto eo abierunt. † In illo die accesserunt ad eum Saducei,**

a *Denarium, qui pro censu soluitur, qui & habet imaginem Cæsaris.* b *Genus nummi quod pro decem nummis computabatur.*

a *Satis patet, quod non de ignorantia interrogat, sed ut ad verba eorum competenter respondeat.*

a *Tyberij principis Augusti, sub quo passus est dominus.* † *Tributum pecuniam.*

b *Deimas, victimas.* b *Qui credere debuerunt mirantur, quod non habent tentandi locum.*

a *Infidelitatem reportantes.* b *Quo Pharisæi abierunt.* c *Qui interpretantur iusti.*

a *Pharisæi credebant & animæ & corporis resurrectionem, sed Saducei etiam animas interire cum corporibus.*

qui dicunt non esse resurrectionem, & interrogauerunt eum dicentes: Magister, Moyses dixit, si quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater eius uxorem illius, & suscitet semen fratri suo. † Erant autem apud nos septem fratres, & primus uxore ducta defunctus est, & non habens semen reliquit uxorem suam fratri suo, similiter secundus & tertius usque ad septimum. Nouissime autem omnium & mulier defuncta est: In resurrectione ergo cuius erit de septem vxor? Omnes enim habuerunt eam. Respondens

a *Opinabantur, quod si resurgerent, quod ita tunc sicut nunc in hoc seculo videntur.*

9 *10* *11*

ta quæ septem diebus est, steriles a bono opere sunt, quibus misere mortuis, ad vltimum mundana conuersatio quæ sine fructu est, transibit.

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

eorum, qui & ipsi

2 vendicabāt sibi, quod

3 nondum erant id est,

4 iusti. Saducei namque

5 iusti interpretantur,

6 qui resurrectione cor-

7 porum non credunt,

8 & animas interire pu-

9 rat cum corpore, tur-

10 pitudinem fabule fin-

11 gunt, quæ deliramen-

12 ti eos arguat qui re-

13 surrectionem asserunt.

14 Potest autem fieri, ut

15 in gente eorum hoc

16 aliquando acciderit.

17 * *Chrysofomus.*

18 Quando recedebant

19 Pharisæi, accedebant

20 Saducei forte tali con-

21 silio, quia decertabāt

22 quis eum deprehendi-

23 dere posset, vel si ra-

24 tione eum non pos-

25 sent superare, saltem

26 per ipsam frequen-

27 tiam subuerteret sen-

28 sum eius.

29 *Myrtice.* Hi om-

30 nes septem reprobi

31 sunt, qui tota hac vi-

32 ta quæ septem diebus est, steriles a bono opere sunt, quibus misere mortuis, ad vltimum mundana conuersatio quæ sine fructu est, transibit.

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

NICOLAUS DE LYRA.

Quasi dicat non dimittes timore cuiuscunque hominis etiam Imperatoris dicere veritatem, & tunc proponunt, quæstionem brigosam apud eos dicentes.

1 Licet censum dare Cæsa. an non. Ista quæstio habuit ortum a tempore nauitatis Christi, quia prout habetur Luc. 2. c. Cæsar Augustus præcepit, ut describeretur vniuersus orbis. Et hæc descriptio primo facta est in Iudæa aqua est in medio terra habitabilis, & in ista descriptione omnes ibant ad ciuitates, de quibus erant oriundi, ut profiterentur se redditores tributum Cæsari. Tunc surrexit quidam nomine Iudas, natione Galilæus, qui dicebat hoc esse Iudæis illicitum, quod scilicet recognoscerent aliquem dominum in terra, sed solum Deum qui in caelis est, & multos traxit ad se, ut habetur Mat. 23. Et Iosephus idem refert 20. lib. antiquitatum, & extunc aliquid huic opinioni adhererant, quia ista opinio erat pro libertate populi, & pro honore ipsius Dei videbatur, & contrario alij asserbant, quod erat licitum dare tributum Romanis, quia pro defensione patriæ militabant, & ab hostibus & a latronibus defendebant, & pacem inter homines conseruabant & iustitiam. Hanc autem quæstionem maliciose proposuerunt Christo, ut si diceret non esse licitum, statim caperetur tanquam contrarius imperatori. Si autem diceret esse licitum, videretur esse contrarius libertati populi & diuino honori, & sic incurreret malevolentiam populi.

2 Cognita autem, &c. Hic ponitur Christi responsio. Primo respondet ad eorum intentionem.

3 Quid me ten. &c. Quasi dicat non queritis veritatem addiscere, sed me in verbis capere. Et ppter hoc vocat eos hypocritas, quia aliud pretendebant, & aliud intendebant. Consequenter respondet ad quæstionem.

4 Ostendite mihi numisma. Id est, numerum qui datur annue pro censu imperatori.

5 At illi obtulerunt. Quia numismus, qui dabatur pro annuo censu a quolibet capite domus valebat decem nummos vsuales. Et ideo vocabatur denarius, & erat de argento.

6 Cuius est imago, &c. Quia imago Cæsaris erat impressa in illo denario.

MORALITER.

† Reddite ergo, &c. Orige. Mundi princeps diabolus Cæsar dici potest, non enim Deo reddere possumus quæ sua sunt, nisi prius principi mundi reddiderimus quæ sunt sua, id est, nisi deposuerimus

denario, & nomen eius in circuitu.

7 Tunc ait illis. Reddi. &c. Quia reddere debitum omnibus est bonum & iustum, non est autem inconueniens, nec contradictio, quod homo sit subditus homini in temporalibus, & Deo immediate in spiritualibus, & maxime, quia iurauerant Iudæi seruare fidelitatem & reddere tributum Romanis a tempore Pompei qui Iudæam fecit tributariam Romanis, & audientes mirati sunt, & relicto eo abierunt sicut cõfusi.

8 In illo die. Hic consiquenter ostenditur quomodo impugnaverunt Christum Iudæi, in veritate doctrine, ad quam pertinet resurrectio mortuorum, quæ est de articulis fidei. Et primo circa hoc ponitur Iudæorum interrogatio. Secundo Christi responsio. Respondens autem Iesus.

Circa primum aduertendum, quod inter Iudæos quidam erant qui vocabantur Saducei, qui recipiebant tantum quinque libros Moysi, & dicebant animam hominis mortalem, & per consequens negabant resurrectionem, secundum quod Iosephus refert de istis 20. libro antiquitatum, et magister in historiis, ubi plenius tangitur diuersitas quæ erit in sectis Iudæorum, quod propter breuitatem omitto. Isti ergo mouerunt quæstionem, quæ videbatur eis insolubilis, et propter hoc videbatur eis resurrectio mortuorum impossibilis. Et ponitur casus de muliere quæ desponsata est septem fratribus successiue, quia quando aliquis moriebatur sine filio, frater eius tenebatur accipere uxorem ad suscitandum semen fratri suo, ita quod primus filius natus non ascribebatur generanti, sed mortuo fratri secundum quod scribitur Deut. 25. Ista ergo mulier sine prole suscepta mortua est post omnes fratres. Et ideo proponunt quæstionem Christo.

9 In resurre. ergo, &c. Quasi dicerent, impossibile est quod detur alicui eorum determinate. Cuius causa subditur.

10 Omnes &c. Et per consequens eadem ratione si debeat assignari vni & alteri. Item non videtur impossibile, quod detur septem fratribus simul, quia est contra legem Moysi, quod duo fratres simul coniungantur vni mulieri matrimonialiter, & ex hoc intendant concludere, quod impossibile sit animam immortalem esse & hominem resurgere.

11 Respondens autem Iesus. Hic ponitur Christi responsio. Vbi

posuerimus malitiam vniuersam. In illa, &c. Sequitur. † Erant apud. Per istos septem, qui non reliquerunt semen designatur vniuersitas defidentium, quæ ex suis operibus non relinquunt aliquid memoria dignum.

a Erratis. Ideo quia nescitis scripturas. Vnde sequitur, vt ne
A seiant virtutem Dei.
b In resurrectione. Resurgent quidem corpora, que possent
 nubere & nubere, quod de his dicitur, qui habent membra geni-
 talia, sed alia ratione non nubent.

Traſtatu. 22.
in Matt.

* Origenes. Queritur, cum saluator dicat, erratis nescientes scripturas, An dicat quod in quibusdam scripturis positum est quod sequitur, In resurrectione neque nubent, &c. quod in veteri testamento non legitur scriptum. Nos autem dicimus quia scriptum est, non in ipsis sermonibus manifeste ista dicentibus, sed in mysterio indicantibus, secundum intellectum moralem. Sed nec inuenio scriptum, erunt sicut Angeli Dei, nisi forte quis & hoc moraliter intelligat, secundum quod dicitur. Tu autem ibis ad patres tuos. Item appositus est ad populum suum.

† Exo. 3. cap.
Mar. 12. c.

† Mar. 12. cap.

c Sed sunt sicut Angeli. * Chrysostomus. Notandum quod cum de ieiuniis & elemosynis, ceterisque virtutibus spiritualibus locutus fuit, tanquam Angelorum similitudinem introduxit, nisi cum de absoluteione a coitu loqueretur. Quonia sicut oēs actus carnales, opera sunt animalium, precipue tamen actus libidinis, sic omnes virtutes sunt res Angelicæ precipue tamen castitas, per quam vincitur natura virtutibus. * Hilarius. Eandem quam Saducei calumniam afferre plures solent, in quam formam muliebri sexus resurgat. * Augustinus. Melius sapiunt, qui vtrumque sexum resurrecturum non dubitant. Non enim libido ibi erit quæ confusionis causa est. Nam priusquam peccassent nudi erant, natura autem seruabitur, quæ tunc quidem a concubitu immunis erit. Erunt tamen membra feminea non accomodata vsui veteri, sed decori nouo, quo non allicitur aspicientis concupiscentia, quæ nulla erit.

Hom. 42. in operis imperf.

Lib. 22. de ciuit. ca. 22.

d De resurrectione, &c. Hoc quidam de resurrectionis conditionibus questionem proposuit reddidit. De ista vero resurrectione contra infidelitatem eorum ita ait. De resurrectione autem mortuorum. Ita testimonium ponit. Quod videretur ambiguum, vel non satis ad resurrectionis pertinet veritatem, quia illi prophetas (ubi aperta sunt testimonia) non recipiunt, sed tantum quinque libros Moysi. Et hic de resurrectione, & alibi de diuinitate quadam coram contemptoribus inuenitur dominus dixisse, non vt daret sanctum canibus, & mitteret margaritas ante porcos, sed quia inter eos qui tentabant erant aliqui qui vtiliter audebant, quos pro aliorum immunis ditia negligi non oportebat.

a autem Iesus, ait illis. Erratis, nescientes scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim, neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut angeli Dei in celo. De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est a Deo, dicente vobis. Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Non est Deus mortuorum sed viuentium. Et audientes turbæ mirabantur in doctrina eius. Pharisei autem audientes, quod silentium imposuisset Saduceis, conuenerunt in vnum, & interrogauit eum

e Quæ resurrectionem asserunt. Viri producent. b. Femineque producentur. **f** Ecce spiritualis conuersatio. id est sine labe corruptionis visione Dei fruuntur qui ibi erunt. **g** In Moysæ quem recipitis. **h** Simpliciter gaudentes miracula venerantes sequuntur doctrinam. **i** Non habentibus quid dicerent.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

Moyse quem recipitis, alioquin posset apertiora de resurrectione testimonia prophetarum dare, sed prophetas Saducei non recipiunt. **f** Deus Abraham, &c. Qui iam mortui erant, quando hæc dicebat, ergo per hoc animas probat permanere post mortem, non enim diceretur Deus non existentium. Et sic introducit & corporum resurrectio, quæ cum animabus bona vel mala gesserunt. Deus Abraham, & Isaac, & Iacob. Per hoc probat eternitatem animarum, Et statim infert, Non est Deus mortuorum, &c. vt cum probauerit animas permanere post mortem, consequenter introduceretur etiam corporum resurrectio, quæ cum animabus bona vel mala gesserunt. **g** Silentium. Nota venena inuidiæ superari posse, sed difficile conquiescere. **h** Conuenerunt. Vt multitudine vincerent quem non poterant ratione. In tentando conueniunt, qui in doctrina contrarij sunt. Iam confutati erant in ostensione denarii, iam viderant etiam Saduceos obmutescere, sed tamen maleuolentia & liuor nuntia impudentiam.

De

Ten-

NICOLAUS DE LYRA.

tria facit per ordinem, quia primo ostendit eorum errorem, & erroris causam, dicens.

- 1 Erratis. In hoc supple, quod resurrectionem negatis.
- 2 Nescient scripturas. Ipsi enim non recipiebant scripturas prophetarum in quibus fit expressa mentio de resurrectione mortuorum, vt habetur Dan. 11. a. Multi qui dormiunt in puluere terræ euigilabunt, &c. Et Ezech. 37. a. Facta est super me manus domini, &c. Et ex ignorantia istarum scripturarum procedebat error eorum. Secunda causa tangitur, cum subditur.
- 3 Neque virtutem Dei. Si enim bene considerassent virtutem Dei, qua potest aliquid ex nihilo facere, quod ipsi habebant necesse concedere, ex quo recipiebant libros Moysi, ubi fit expressa mentio de creatione mundi non negarent quin posset resuscitare mortuos. Secundo soluit argumentum eorum, dicens.
- 4 In resurrectione enim, &c. Id est, viri non accipient uxores.
- 5 Neque nubent. Id est, mulieres, non accipientur a viris, quia homines non resurgent ad vitam carnalem cibis & venereis utentem.
- 6 Sed sunt sicut Angeli Dei. Viuentes visione & fruitione Dei. Et sic patet eorum argumentum nihil concludere, quia illa inconuenientia ad quæ deducebant, non sequuntur, nisi ex suppositione, quod actus carnales venerorū sint in resurrectione, quod patet esse falsum. Tertio confirmat veritatem resurrectionis auctoritate scriptura dicentis Exod. 3.
- 7 Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Quando dominus protulit hæc verba, illi Patriarchæ erant mortui corporali-

poraliter, cum ergo aliquis non possit esse Deus rei non existentis vel eius quod est nihil quod idem est (quia creatura ad Deum est relatio realis quæ non potest fundari in nihilo) oportet ergo quod isti patriarchæ aliquo modo essent, & ideo cum non viuissent vita corporali, sequitur quod anima adhuc viuere, & per consequens quod immortalis erat, quare non destruitur destructo corpore, & per consequens sequitur quod resurrectio erit, quia anima non potest esse perfecte quietata, nec beata, nisi uniatum cum corpore, ad cuius unionem habet inclinationem naturalem. Considerandum tamen, quod saluator bene accepisset auctoritatem magis expressam de immortalitate anima & futura resurrectione, auctoritatem, scilicet prophetarum, vt visum est, sed illa non recipiebatur a Saduceis, & ideo non fuisse efficax contra eos.

8 Pharisei autem. Hic consequenter ostenditur qualiter impugnaverunt Christum in veritate vite, in hoc quod proposuerunt sibi questionem tentatiuam de primo mandato legis. Cuius quod primo ponitur eorum interrogatio. Secundo ponitur Christi responsio, ibi. Ait illi Iesus. Circa primum dicitur. Pharisei autem, &c. Licet enim ipsi essent contrarij Saduceis in opinione de anima immortalitate & de mortuorum resurrectione, vt visum est, tamen conueniebant cum eis in Christi persiquitione. Et ideo audientes, quod silentium imposuisset eis.

9 Conuenerunt in vnum. Ad inuadendum ipsum Christum alio modo, & ad ipsum venerunt in magna multitudine ad magis terrendum.

10 Et interrogauit eum vnus ex eis. Vt si consensus esset, solus videretur confundi, si autem vinceret, omnes viderentur per eum, vicisse, secundum quod dicit Chrysostomus.

Ten-

MORALITER.

† In resurrectione enim, &c. Resurrectio spiritualis est a morte culpa ad vitam gratiæ, quæ est arra gloriæ, & ideo quando hæc resurrectio sumata est per propositum cauendi reciduum firmitatum

matum professione religionis. & etiam obseruatū, tunc est similitudo ad angelicam vitam, quia per castitatem fit conformitas angelicæ puritati. Angeli similiter nihil propriū possident in hoc mundo, & obediunt continue ipsi Deo.

Magi-

A Tentans eum. Marcus ait, quod ei sapienter respondenti do-
minus dixerit. Non longe es regno Dei. Potuit enim fieri ut
qui tentans venit responso domini conuersus sit. Vel tenta-
tio non est mala quasi volentis decipere, sed causa volentis
amplius experiri ignotam.

B Diliges dominum
Deum tuum. Fictam
conscientiam inter-
rogatis dominus pri-
mo responso pec-
tit. Deus tuus vnus est
Non assumes nomen
Dei tui in vanum. Ob-
serua diem sabbati.

Hec tria ad dile-
ctionem Dei perti-
nent. Cuius cogi-
tes vnitatem, ve-
ritatē, voluntatē.

C Ex toto corde. In
tegritas fidei exprimitur. In tota anima, perfecta obedientia
agitur. In tota mente, per seuerantia ostenditur

* Chrysostomus. Diligere Deum ex toto corde, est vt cor
tuum non sit inclinatum ad alicuius rei dilectionem magis
quam dei. Diligere autem Deum in tota anima, est certis-
simum animum habere in veritate, & firmū esse in fide. Ali-
us est. n. amor cordis, & alius est amor animæ. Amor cordis
quodāmodo carnalis est vt etiam carnaliter diligamus Deū
quod

quod facere non possumus nisi recedamus ab amore rerum
carnalium, Tota mente diligere Deum, est vt omnes sensus
Deo vacent.

* Augustinus. Deum ex toto corde diligere præceperis,
vt omnes cogitationes tuas, ex tota anima, vt omnem vi-
tam tuā, ex tota me-
te tua, vt omnem in-
tellectū tuum in il-
lum conferas, a quo
habes ea, q̄ auferis.

Lib. de doctri-
na Christi,
cap. 22.

* Et dicens.
Tract. 23. in
Matth.
† Deut. 6. 2.

† Leu. 19. d.
Mat. 23. c.
Rom. 13. c

a vnus ex eis legis doctor te tentans eum. Magister quod est
b mandatum magnum in lege? Ait illi Iesus. † Dilige's domi-
c num Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua
& in tota mente tua. Hoc est † maximum & primum
mandatum. Secundum autem simile est huic; † diliges pro-

a Pro omnibus legis doctor, vt si uincat omnes uictores habeantur, uel si uincitur, solus erubescat:
b Non scire desiderans.
c Cuius non uult esse discipulus.
a Egregium.
b Id est, diligere debes.
a Intellectu, vt nullum in confessione diuinitatis relinquantur errori locum.
b Id est, uoluntate, vt nihil ei contrarium uelis.
a Id est, in memoria nil reminiscens quo minus de eo sentias.
b Dignitate.
c Ordine.
a Et si in executione sit primum.
b Non par.
c Quia de dilectione.

cer proferentes, nisi quæ Dei sunt.
d Diliges proximum. * Augustinus. Manifestum est, omnē
hominem proximum esse putandum, quia erga neminem
operandum est malum.

Lib. 1. de do-
ctrina Christi
cap. 30.

* Chrysostomus. Qui autem hominem amat, simile est si-
cut qui Deum amat, quia imago Dei est homo, in quo De-
us diligitur, sicut rex in sua imagine honoratur. Et propter
hoc dicitur hoc mandatum esse simile primo.

Hom. 42. op-
ris imperf.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tentans eum. Capere scilicet sermone. Marcus tamen uidet
contrarium dicere 12. cap. ubi dicitur q̄ Christus dixit isti legis
doctori q̄renti de primo mādato legis. Nō longe es a regno Dei.
Dicendū, q̄ iste in principio uenit mala intentione cū aliis, sed po-
stea audita Ch̄i responsione uera, penituit, & Ch̄i responsionē
approbavit, dicens. Magister in ueritate bene dixisti &c. vt habetur
Mar. 12. Et tunc Christus uidentis eius penitentiam intulit uerba
p̄missa, dicens. Non longes es a regno Dei, &c. Simile autem ha-
betur Ioan. 7. ubi dicitur quod principes, & pharisæi miserunt
ministros, vt cōprehenderent Iesum Illi autem audientes Chri-
sti p̄dicationem penituerunt, & sic ad principes redierunt, &
eū quærentes ab eis, quare non adduxissent eum, Responderunt
Nunquam loquutus est sic homo. Consequenter proponitur q̄stio.

2 Magister quod est mandatum magnum in lege? Credebat enim,
quod statim responderet de mandato primo primæ tabulæ. Non
habebis deos alienos. Et tunc habuisset argumentum contra eum
de p̄cepto Charitatis quod est maior, sicut & charitas est maior
virtus ipsa fide.

3 Ait illi Iesus. Hic ponitur Christi responsio,
4 Diliges dominum Deum tuum, &c. Hoc est maximum. & primum
mandatum. Hic tria sunt uidentia de ipso p̄cepto charitatis. Pri-
mum est qualiter sit intelligendum. Secundum qualiter sit pri-
mum, tertium, qualiter implendum.

Circa primū sciendū, quod istud p̄ceptū in quatuor locis tra-
ditur in scriptura scilicet Deut. 6. ubi ponuntur tria. Diliges domi-
num Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota
fortitudine tua. & hic Matth. 22. ubi dimittitur fortitudo, & duo-
bus aliis additur vnum, quod Deus diligatur ex toto corde, & ex
tota aīa, & ex tota mente. Mar. autē 12. ponuntur ista tria, & ad-
ditur quartū. s. ex tota uirtute quod est idem cū eo quod dicitur
Deut. 6. Et ex tota fortitudine. Et eodē modo Lucē. 10. habet nisi
quod dicitur ibi, ex omnibus uiribus tuis, quod idē est cū eo q̄ di-
cis, ex uirtute uel ex fortitudine. Et sic patet, q̄ quatuor ista sunt
de ratione illius p̄cepti. s. diligere Deum ex toto corde, ex tota
mente, ex tota aīa: & ex tota anima, & ex tota fortitudine Cuius
rō est, q̄ diligere est act⁹ uolūtatis. Duplex est autē actus ipsius,
vnus est elicitus, & alter imperatus. Actus autem elicitus est qui
immediate egreditur ab ipsa uoluntate, & iste actus tangitur cum
dicitur. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde. id est. ex tota vo-
luntate, quia sicut ex corde oritur motus ad alias partes corpo-
ris, ita uoluntas mouet alias potentias animæ. Actus autem impa-
tus

tus uoluntatis est actus alterius potentie mot⁹ ad suum actum p
ipsam uoluntatem. Per uoluntatem autem informatam charitate
mouetur intellectus ad assentiendū his, quæ sunt fidei, & ad
meditandum de Deo dilecto. Et iste actus significatur cum sub-
ditur. In tota mente. Ibi enim accipitur mens pro ipso intellectu,
ulterius per uoluntatē mouetur appetitus sensitiuus, vt conform-
metur superiori parti, quia sicut sphaera superior mouet infio-
res suo motu, ita uoluntas appetitum sensitiuum, vt habetur 2 de
anima. Et iste actus notatur, cum dicitur. Et in tota anima. Per aīa
enim hic intelligitur pars sensitiua secundū qd̄ scribit Gen. 1.
c. Factus est homo in animam uiuentem. Id est, uitam animalem, &
sensibilem corpori dantem, vt dicit glo. Ulterius per uoluntatem
mouentur potentie motiæ, & executiue ad operandum ex dile-
ctione. Et hoc notatur com subditur. Ex tota fortitudine tua, uel, ex
omnibus uiribus tuis. Quod idem est, patet ergo primum.

Philosoph.

Circa secundum considerandum, quod aliquid dicitur primū
dupliciter. Vno modo origine, & sic illa quæ sunt imperfectiora
priora sunt in illis, quæ procedunt de potentia ad actū, vt dicitur
9. metaphysicæ. Alio modo dicitur aliquid primū dignitate seu p-
fectione. Hoc ergo secundo modo primitatis, mandatum de dile-
ctione Dei dicitur primū, quia origine, dilectio pximi prior est se-
cundū quod dicit beatus Ioan. 1. canonica. ca 4. d. Qui non diligit
fratrem suum quem uidet, Deum quem non uidet, quomodo potest dili-
gere? Et sic patet secundū, Circa tertium considerandū, quod totum
& perfectum idē sunt vt habetur 3. physicorum, & ideo diligere
Deū ex toto corde, & ex tota aīa, & sic de aliis est diligere ex p-
fecto corde, uel ex perfecta anima, & sic de aliis Perfectum autē
dicitur aliquid dupliciter. Vno modo, quando nihil sibi deest de
perfectione sibi possibili. Alio modo, quando nihil sibi deest de p-
fectione sibi debita uel competenti, sicut homo mediocri staturæ
dicitur perfectæ quantitatis, licet non habeat quantitatem gigā-
tis. Sic ergo accipiendū perfectum primo modo, sic impletur p̄-
ceptum dilectionis in patria, quia mens ibi fertur in Deum tota-
liter, & perfecte, quantum sibi possibile est, & sine aliqua inter-
ruptione, & secundum hoc dicit Aug. libro. De perfectione iusti-
tiæ, quod mandatum charitatis solum implebitur in patria, ubi
erit charitas perfecta. Si autem accipiatur perfectum secūdo mo-
do, sic impletur in uia, quando nihil diligitur contra Deum. Ita
enim est perfectio quæ debet uelle ex debito necessitatis & hoc
sufficit ad salutem. Diligere ergo Deum ex toto corde, hoc mo-
do est sic diligere Deum, quod nihil diligitur contra ipsū. Seq̄t.
5. Secundū autem simile, &c. Diliges, &c. Id est, ad eandem beatitu-
dinem, ad quam diligis te.

In his

M O R A L I T E R.

2 Magister quod est mandatum magnum in lege. Chrysost. De
magno mandato interrogat qui minimum nō obseruat. Et
isti

isti similes multi studentes, qui quærent alta & subtilia, cū
tamen ad huc ignorent communem doctrinam & prima ru-
dimenta, volentes uolare antequam alas habeant, & sic in
vanum laborant.

In his

A In his duobus. Nam
 A Ideo duae tabulae legis datae sunt in quibus erant decem praecepta legis quae sunt decachordum psalterium. Tria in una quae sunt ad Deum, septem in altera quae sunt ad proximum. In prima primum est. *Deut. 5. a.* Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Non habebis deos alienos: quia Christus cum patre & filio & spiritu sancto vnus est Deus. *E. o. 2. a. b.* Secundum. Non assumes nomen Dei tui in vanum. Id est, nomen Christi non debet in vanum accipi, ut putemus eum factum, per quem omnia facta sunt. Quia vero vnus Deus est pater & filius & spiritus sanctus. In spiritu sancto, id est, in dono Dei requies nobis promittitur. Unde tertiam sequitur. *Memento ut diem sabbati sanctifices: in eo non facies omne opus.* In altera tabula. *Honora patrem & matrem. Et: Non occides: Non machaberis: Non furaberis: Non falsum testimonium dices: Non concupisces uxorem proximi*

a ximum tuum, sicut te ipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetae. Congregatis autem pharisaeis, interrogauit eos Iesus, dicens. Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Dicunt ei: Dauid. Ait illis. Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum dominum, dicens: Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos sicut bellum pedum tuorum? Si ergo Dauid vocat eum dominum, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

mi tui: Non concupisces rem proximi tui.
b De Christo. Sive venit, sive futurum creditis, quem purum hominem asseritis.
*** Chrysostomus.** Discipulos primum interrogauit, quid alii dicerent de Christo, & tunc quid illi dicerent, his autem non ita profecto seductorem eum dixissent & malum, & quia malum eum existimabant, & quoniam Christus purus homo erat.
c Dixit. Istud dicere est aequalem sibi filium generare.
d Domino. Non secundum quod de eo natus, sed quod de patre semper fuit.
e Donec ponam. * Chrysostomus. Non autem in hoc stat, sed ut timeant, subdit. *Donec ponam, &c.* ut saltem ita eos inducat.
f Quomodo. Repugnantia sunt haec secundum vestrum intellectum
g Et nemo poterat, &c. Nota venena inuidiae superari posse sed difficile conquiescere.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In his duobus. &c. Sicut enim in speculatiuis omnes conclusiones dependent ex hoc principio: De quolibet affirmatio vel negatio. Sic in operabilibus omnia dependent ex dilectione Dei principaliter, & consequenter ex dilectione proximi. propter hoc omnia mandata legis & monitiones non sunt, nisi quaedam explicationes istorum duorum mandatorum, quia omnia ordinantur ad dilectionem Dei & proximi, ut patet intuenti. Et similiter doctrina prophetarum ad hoc ordinatur.
- 2 Congregatis autem, &c. Hic consequenter ostenditur pharisaeis esse contraditores diuinae veritatis errori contrario adherendo. Ad cuius evidentiam considerandum, quod licet pharisaei & legisperiti cognouerunt in principio Iesum esse verum Christum, & per consequens Deum & hominem, ut supra dictum est ca. praecedenti super illud. Hic est haeres, quia tamen conceperunt contra eum odium & rancorem, ideo haec vera affirmatio corrupta est in eis aliquo modo, ut supra dictum est, & ideo inceperunt eum negare & persequi tanquam blasphemum, quia dicebat se esse filium Dei, & per consequens incipiebant corrumpere scripturas & deprauare quae loquebantur de eius diuinitate, propter quod Christus fecit eis istam questionem de Christo.
- 3 Cuius filius est? Dicunt ei. Solum scilicet diuinitatem negando.
- 4 Ait illis. Arguendo scilicet in contrarium.
- 5 Quomodo ergo, &c. Id est, spiritu sancto inspiratus.
- 6 Vocat eum, &c. Quod enim in scriptura intelligatur de Christo. Patet, quia ipsi pharisaei non negauerunt hoc imo concesserunt.
- 7 Sede a dextris, &c. Sedere autem a dextris vno modo accipitur pro qualitate, & sic Christus secundum quod Deus, sedet ad dexteram. Alio modo est esse in potioribus bonis, & hoc modo conuenit Christo secundum

secundum humanitatem, quia ut sic in gloria praesent angelis.
 8 Donec ponam ini. &c. Istud complebitur in iudicio, quando omnia perfecte subiciantur homini Christo.
 9 Si ergo Dauid, &c. Quasi dicat cum secundum naturam humanam sit filius Dauid, & per consequens eo inferior, oportet ponere in eo aliam naturam, per quam sit dominus eius, & eo superior. Haec autem est diuina, & sic in Christo duae sunt naturae, diuina & humana.
 10 Et nemo poterat ei respondere. Quia non poterant scripturam negare. Considerandum tamen, quod Iudaei moderni diuinitatem Christi negantes dicunt praedictam auctoritatem dictam esse ad litteram de Abraham, & quod Eliezer dispensator domus Abrahae fecit hunc Psalmum, agens Deo gratias de victoria quam habuit Abraham de quinque regibus, ut habetur Genes. 14. postquam victoriae apparuit dominus Abrahae, dicens. Noli timere Abraham, ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. Dicunt ergo, quod Eliezer loquitur sic. Dixit dominus Id est, Deus caeli qui est Dominus omnium. Domino meo, Abraham. Sede a dextris meis, &c. Quia confortauit eum, ut visum est promittendo ei auxilium & premium. Sed ista expositio patet falsa. Primum per titulum Psalmi, ubi ponitur Psalmus Dauid, etiam in Hebraeo, quod non ponitur in Psalmi factis ab alijs. Item per illud quod subditur in Psalmi eod. Ex utero ante luciferum genui te. Quod non potest dici de Abraham, quod sit genitus ex utero Dei vel substantia, & ante luciferum, id est ante mundi creationem, sed solum potest verificari de filio Dei. Et iterum in fine Psalmi dicitur. Tu es sacerdos, &c. Quod non potest verificari de Abraham, qui non fuit sacerdos, & dato quod fuisset, tamen sacerdotium eius non potuisset fuisse in aeternum, sed solum Christi sacerdotium est aeternum.

CAP.

MORALITER.

- 1 In his, &c. Quia tota sacra scriptura ad dilectionem Dei & proximi ordinatur.
- † Quid vobis videtur de Christo: Christus Graece dicitur vnctus Latine, quod competit episcopis & regibus, pp quod debent imitari

imitari Dauid tanquam boni filij in mansuetudine & iustitia ipsius. Dicitur. n. de ipso 2. Reg. 23. a. 1. est enim quasi tenerimus ligni vermiculus, qui licet sit mollissimus, tamen perforat lignum durum. Sic reges & episcopi debent esse molles & suaves erga bonos, & efficaciter punire rebelles obstinatos.

ADDITIONO.

In eo. ca. 27. ubi dicitur in postilla. Quia anima non potest perficere esse quietata.
 Perfecta hominis beatitudo (quae in visione diuinae essentiae principaliter consistit in anima) non dependet a corpore, vnde sine corpore potest anima esse beata, ut in 1. q. 4. artic. 5. in cor. quae licet verum est, quod perfectius habebit animam suam propriam operationem in qua felicitas consistit, cum sit vnita corpori glorioso quam sit separata, & hoc denotant verba Aug. 12. super Genesim ad litteram si recte intelligantur. Similiter

militer dicendum est, quod anima separata, in visione diuinae essentiae totaliter quiescit ex parte appetibili cum habet illud quod suo sufficit appetitui, licet non totaliter quiescit ex parte appetentis, quia illud bonum non possidet secundum omnem modum quo possidere vellet, vnde corpore resumpto beatitudo non crescit intensiue, sed extensiue tantum, ut in quaestione praesallegata. Non est necessarium quod deductio ista intelligatur in verbis saluatoris quia ad concludendum contra Saduceos sufficit probare, quod anima sit immortalis. Nam ex mortalitate animae quam ipsi credebant, procedebant ad negandum resurrectionem.

C A P. XXIII.

Tunc locutus est. Illis cōfuratis qui dolosi sunt, instruit eos qui idonei sunt, nihil dominus hortās eos subijci illis pp sacerdotium, & nominis dignitatem, non opera, sed doctrinam considerantes.

b Super cathedram, &c. * Augustinus.

Cathedra tibi quid fecit ecclesiæ Romanæ, in qua Petrus sedet, & in qua hodie Anastasius sedet, vel ecclesiæ Ierosolymitanæ, in qua Jacobus sedet, & in qua hodie Ioannes sedet, quibus nos in catholica vnitatem cōnectimur, & a quibus vos nefario scelere separatis? Quare appellas cathedram pestilentis cathedram Apostolicam? Si propter homines quos putas legem loqui & non facere, nūquid Christus propter phariseos, de quibus ait. Dicunt & non faciunt, cathedræ in qua sedebant vllam cathedram Moyfi commendauit, & illos seruato cathedræ honore redarguit?

* Idem. Quia non habent heretici quod in causa suæ diuisionis defendant non nisi hominū vitia colligere affectant. * Origenes. Super cathedram, &c. Iste sermo de me est, qui bona doceo & cōtraria gero, & sum sedens super cathedrā Moyfi sicut scriba & phariseus. Præceptum tibi est (o popule) si non habueris accusationem vitæ pessimæ, & ab eorum ab ecclesia dogmatū, conspexeris vero meā culpabilem vitā, vt nō habeas iuxta docētis vitam, tuam instituere, sed ea facere

c facite, scū dū opera vero eorū nolite facere. Dicūt. n. & non faciūt. † Alligāt. n. onera graua, & imponūt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea mouere. Omnia vero opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus. Dilātant enim phylacteria sua, & magnificant sim-

deantur ab hominibus. Non potest enim Christo cœlestia prædicanti credere, qui gloriam terrenam cupit. * Chrysof. Tolle hoc vitū (manis gloriæ) de clero, & sine labore oīa resecabis, ex hoc. n. fit, vt difficile clerici peccantes penitentiam agant. Impossibile enim est vt credat Christo cœlestia prædicanti, qui gloriam hominū concupiscit terrenā. e Dilatant enim phylacteria. Datis mādatis per Moysem intulit dominus: ligabis ea in manu tua, & erūt immota ante oculos tuos, i. sint tibi in opere & meditatione. Et Pharisei male

C A P V T XXIII.

Vt confusio illorum illis sit disciplina, confutatur malus vt corrigatur bonus, quidquid facit malus, propter bonos fit.

Iunc locutus est Iesus ad turbas & ad discipulos suos, dicēs: † Super cathedrā Moyfi si sederunt Scribæ & Pharisei † Oīa ergo quæcunq; dixerint vobis, seruate &

c facite, scū dū opera vero eorū nolite facere. Dicūt. n. & non faciūt. † Alligāt. n. onera graua, & imponūt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea mouere. Omnia vero opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus. Dilātant enim phylacteria sua, & magnificant sim-

deantur ab hominibus. Non potest enim Christo cœlestia prædicanti credere, qui gloriam terrenam cupit. * Chrysof. Tolle hoc vitū (manis gloriæ) de clero, & sine labore oīa resecabis, ex hoc. n. fit, vt difficile clerici peccantes penitentiam agant. Impossibile enim est vt credat Christo cœlestia prædicanti, qui gloriam hominū concupiscit terrenā. e Dilatant enim phylacteria. Datis mādatis per Moysem intulit dominus: ligabis ea in manu tua, & erūt immota ante oculos tuos, i. sint tibi in opere & meditatione. Et Pharisei male

facere quæ loquor. Nullum imitemur, etsi volumus imitari D quemquam, propositus est nobis ad imitandum Christus, descripti sunt actus Apostolorum, & prophetarum gesta. c Onera graua. Legis mādatis permixtis suis traditionibus, secundū ea suadentes viuere, & nō venite ad facilē & delectabilem gratiā Christi, vnde supra Veni te ad me qui laboratis & onerati estis. * Chrysof. Tales sunt qui venientibus ad penitentiam graue pondus imponūt, & sic dum pena præfens fugitur, contemnitur poena futura. Etsi erramus modicam penitentiam imponentes, nonne melius est propter misericordiam reddere rationem, quam propter crudelitatem? d Omnia vero. Dixit tales doctores audiēdos esse, non imitandos, nunc ostendit causam propter quod non possunt credere Christo, id est, quia omnia faciunt vt videantur ab hominibus. Non potest enim Christo cœlestia prædicanti credere, qui gloriam terrenam cupit. * Chrysof. Tolle hoc vitū (manis gloriæ) de clero, & sine labore oīa resecabis, ex hoc. n. fit, vt difficile clerici peccantes penitentiam agant. Impossibile enim est vt credat Christo cœlestia prædicanti, qui gloriam hominū concupiscit terrenā. e Dilatant enim phylacteria. Datis mādatis per Moysem intulit dominus: ligabis ea in manu tua, & erūt immota ante oculos tuos, i. sint tibi in opere & meditatione. Et Pharisei male

Sup. ii. d. Hom. 43. operis imperf. † 19. dist. c. secundum. † 1. q. 1. c. omnia & c. significasti & c. nō quales. 3. q. 7. §. final. F † difficilia portatu.

Hom. 43. operis imperf. † 19. dist. c. secundum. † 1. q. 1. c. omnia & c. significasti & c. nō quales. 3. q. 7. §. final. F † difficilia portatu.

Hom. 43. operis imperf. † 19. dist. c. secundum. † 1. q. 1. c. omnia & c. significasti & c. nō quales. 3. q. 7. §. final. F † difficilia portatu.

Hom. 43. operis imperf. † 19. dist. c. secundum. † 1. q. 1. c. omnia & c. significasti & c. nō quales. 3. q. 7. §. final. F † difficilia portatu.

Hom. 43. operis imperf. † 19. dist. c. secundum. † 1. q. 1. c. omnia & c. significasti & c. nō quales. 3. q. 7. §. final. F † difficilia portatu.

Hom. 43. operis imperf. † 19. dist. c. secundum. † 1. q. 1. c. omnia & c. significasti & c. nō quales. 3. q. 7. §. final. F † difficilia portatu.

Hom. 43. operis imperf. † 19. dist. c. secundum. † 1. q. 1. c. omnia & c. significasti & c. nō quales. 3. q. 7. §. final. F † difficilia portatu.

Hom. 43. operis imperf. † 19. dist. c. secundum. † 1. q. 1. c. omnia & c. significasti & c. nō quales. 3. q. 7. §. final. F † difficilia portatu.

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XXIII.

Tunc loquutus est Iesus, &c. Hic ostenditur tertio Iudæos esse iuste reprobatos, quia fuerunt fictores bonitatis. Et diuiditur in duas partes, quia Saluator primo ponit huius fictionis motiuum. Secundo concludit huius motiui multiplicem effectum, ibi. Vt autem vobis scribæ & pharisei. Prima in duas, quia primo saluator huiusmodi motiuum ostendit. Secunda, hoc motiuum a suis discipulis excludit ibi. Vos autem. Motiuum autem fuit superbia Phariseorum & legisperitorum. Et hæc superbia ostenditur ex tribus. Primo ex abusulux potestatis. Secundo ex simulatione sanctitatis, ibi. Omnia ergo. Tertio ex ambitione dignitatis, ibi. Amant autem primos recubi us in cenis. Circa primum cōsiderandum, quod a tempore Moyfi fuerunt constituti a Deo 70. senes atate & scientia prouecti, qui cum Moyse haberent curam populi, & dicebantur iudices ordinarij, quia ad ipsos fiebat recursus in dubijs causis. Magnæ etiam causæ non tractabantur sine eis, & istud fuit obseruatum apud Iudæos quandiu fuerunt in potestate. Et hoc est quod dicit hic saluator.

2 Super cathedram. Id est, in auctoritate iudicandi populū. **3** Sederunt scribæ. Quia illi qui videbantur in populo esse magis peniti ad hoc eligebantur. **4** Omnia ergo quæcunq; dixerint vobis, &c. Quia prælati etiam malis est obediendum, nisi in his quæ sunt manifeste contra Deum, & sunt habendi in reuerentia, quandiu tolerantur in officio suo. Quod patet per exemplum David qui venerabatur Saul regē, licet sciret eū esse malum, & a Deo reprobatum.

5 Opera vero. Quia nō sunt imitandi in malis: imo tantū in bonis. **6** Alligant enim onera. Quia supra legis præcepta cōstituerant multa ex suis traditionibus, sicut supra patuit ca. 15. quæ erant subditis graua & importabilia. **7** Digito autem suo. i. modicū conatū ad agendū talia nolunt apponere. Ex hoc patet, q. ille qui constituit legē aliquā, licet nō sit subditus legi, quantum ad hoc q. puniatur per hominem u contrariū faciat, tñ obligatus est ad legē implēdā, & grauius punietur a Deo si faciat contrariū, quia transgressio eius grauior est pp scandalū pp quod dicit sapiens: Patere legem quam ipse tuleris. Et extra de consti. ca. Cum oēs, dñs. Quod quisquis iure in altero statuit, ipse eodē iure vti dē. Patet et ex prædictis, q. illi qui statum ecclesiæ in generali, seu aliquem statū ecclesiæ in speciali onerant grauibz statutis sine magna & euidenti necessitate, abutuntur sua potestate, sicut faciebant Scribæ & Pharisei. vnde dicit Aug ad inquisitiones Ianuarij loquens de religione Christiana. Ipsam religionē nostrā quā dñs noster Iesus Christus in paucissimis sacramentorū celebrationibus voluit esse liberam, quidam seruilibus premunt oneribus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudæorū, qui nō humanis presumptionibus, sed diuinis subiiciuntur institutis. **8** Omnia vero. Hic ostenditur superbia Phariseorū ex simulatione sanctitatis, quia hoc faciebāt vt essent in reuerentia & honore in populo. Et hoc est quod dicit. Omnia vero opera sua, &c. i. propter gloriam humanam, quia videri in bonis propter gloriam diuinam non est malum, sed magis meritorium, vt supra dictum est 5. cap. **9** Dilatant phylacteria sua. Phylacteria secundum quod dicit Hieron.

M O R A L I T E R.

1 Tunc loquutus. Sequitur. **4** Omnia ergo quæcunq; dixerint vobis, &c. secundum opera vero eorum nolite facere. Hoc generaliter intelligendum est de omnibus bene docentibus & male viuentibus, nam eorum doctrina debet acceptari, & vita repudiari. **6** Alligant enim &c. Hiero. Hoc generaliter dicitur aduersus omnes magistros qui grandia iubent, & minora non faciunt. Chrysof. Tales autē sunt qui graue pondus venientibus ad penitentiam imponunt, & sic dum penitentis poena fugitur, contemnitur futura. Si enim fascem super humeros adolescentis, quem non pōt portare posueris, necesse habet vt aut fascem reiciat, aut sub pondere confringatur. Sic & homini cui graue pondus penitentiam imponis, necesse est vt aut penitentiam reiciat, aut suscipiens dum ferre non potest, scandalizatus amplius peccet. Deinde si erramus modicam poenitentiam imponendo, nonne melius est propter misericordiam reddere rationem quam propter crudelitatem? Vbi patet familias largus est, dispensator non debet esse tenax. **8** Omnia vero opera sua faciunt. Chrysof. In omni

opera vero. Quia nō sunt imitandi in malis: imo tantū in bonis. **6** Alligant enim onera. Quia supra legis præcepta cōstituerant multa ex suis traditionibus, sicut supra patuit ca. 15. quæ erant subditis graua & importabilia. **7** Digito autem suo. i. modicū conatū ad agendū talia nolunt apponere. Ex hoc patet, q. ille qui constituit legē aliquā, licet nō sit subditus legi, quantum ad hoc q. puniatur per hominem u contrariū faciat, tñ obligatus est ad legē implēdā, & grauius punietur a Deo si faciat contrariū, quia transgressio eius grauior est pp scandalū pp quod dicit sapiens: Patere legem quam ipse tuleris. Et extra de consti. ca. Cum oēs, dñs. Quod quisquis iure in altero statuit, ipse eodē iure vti dē. Patet et ex prædictis, q. illi qui statum ecclesiæ in generali, seu aliquem statū ecclesiæ in speciali onerant grauibz statutis sine magna & euidenti necessitate, abutuntur sua potestate, sicut faciebant Scribæ & Pharisei. vnde dicit Aug ad inquisitiones Ianuarij loquens de religione Christiana. Ipsam religionē nostrā quā dñs noster Iesus Christus in paucissimis sacramentorū celebrationibus voluit esse liberam, quidam seruilibus premunt oneribus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudæorū, qui nō humanis presumptionibus, sed diuinis subiiciuntur institutis. **8** Omnia vero. Hic ostenditur superbia Phariseorū ex simulatione sanctitatis, quia hoc faciebāt vt essent in reuerentia & honore in populo. Et hoc est quod dicit. Omnia vero opera sua, &c. i. propter gloriam humanam, quia videri in bonis propter gloriam diuinam non est malum, sed magis meritorium, vt supra dictum est 5. cap. **9** Dilatant phylacteria sua. Phylacteria secundum quod dicit Hieron.

opera vero. Quia nō sunt imitandi in malis: imo tantū in bonis. **6** Alligant enim onera. Quia supra legis præcepta cōstituerant multa ex suis traditionibus, sicut supra patuit ca. 15. quæ erant subditis graua & importabilia. **7** Digito autem suo. i. modicū conatū ad agendū talia nolunt apponere. Ex hoc patet, q. ille qui constituit legē aliquā, licet nō sit subditus legi, quantum ad hoc q. puniatur per hominem u contrariū faciat, tñ obligatus est ad legē implēdā, & grauius punietur a Deo si faciat contrariū, quia transgressio eius grauior est pp scandalū pp quod dicit sapiens: Patere legem quam ipse tuleris. Et extra de consti. ca. Cum oēs, dñs. Quod quisquis iure in altero statuit, ipse eodē iure vti dē. Patet et ex prædictis, q. illi qui statum ecclesiæ in generali, seu aliquem statū ecclesiæ in speciali onerant grauibz statutis sine magna & euidenti necessitate, abutuntur sua potestate, sicut faciebant Scribæ & Pharisei. vnde dicit Aug ad inquisitiones Ianuarij loquens de religione Christiana. Ipsam religionē nostrā quā dñs noster Iesus Christus in paucissimis sacramentorū celebrationibus voluit esse liberam, quidam seruilibus premunt oneribus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudæorū, qui nō humanis presumptionibus, sed diuinis subiiciuntur institutis. **8** Omnia vero. Hic ostenditur superbia Phariseorū ex simulatione sanctitatis, quia hoc faciebāt vt essent in reuerentia & honore in populo. Et hoc est quod dicit. Omnia vero opera sua, &c. i. propter gloriam humanam, quia videri in bonis propter gloriam diuinam non est malum, sed magis meritorium, vt supra dictum est 5. cap. **9** Dilatant phylacteria sua. Phylacteria secundum quod dicit Hieron.

opera vero. Quia nō sunt imitandi in malis: imo tantū in bonis. **6** Alligant enim onera. Quia supra legis præcepta cōstituerant multa ex suis traditionibus, sicut supra patuit ca. 15. quæ erant subditis graua & importabilia. **7** Digito autem suo. i. modicū conatū ad agendū talia nolunt apponere. Ex hoc patet, q. ille qui constituit legē aliquā, licet nō sit subditus legi, quantum ad hoc q. puniatur per hominem u contrariū faciat, tñ obligatus est ad legē implēdā, & grauius punietur a Deo si faciat contrariū, quia transgressio eius grauior est pp scandalū pp quod dicit sapiens: Patere legem quam ipse tuleris. Et extra de consti. ca. Cum oēs, dñs. Quod quisquis iure in altero statuit, ipse eodē iure vti dē. Patet et ex prædictis, q. illi qui statum ecclesiæ in generali, seu aliquem statū ecclesiæ in speciali onerant grauibz statutis sine magna & euidenti necessitate, abutuntur sua potestate, sicut faciebant Scribæ & Pharisei. vnde dicit Aug ad inquisitiones Ianuarij loquens de religione Christiana. Ipsam religionē nostrā quā dñs noster Iesus Christus in paucissimis sacramentorū celebrationibus voluit esse liberam, quidam seruilibus premunt oneribus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudæorū, qui nō humanis presumptionibus, sed diuinis subiiciuntur institutis. **8** Omnia vero. Hic ostenditur superbia Phariseorū ex simulatione sanctitatis, quia hoc faciebāt vt essent in reuerentia & honore in populo. Et hoc est quod dicit. Omnia vero opera sua, &c. i. propter gloriam humanam, quia videri in bonis propter gloriam diuinam non est malum, sed magis meritorium, vt supra dictum est 5. cap. **9** Dilatant phylacteria sua. Phylacteria secundum quod dicit Hieron.

opera vero. Quia nō sunt imitandi in malis: imo tantū in bonis. **6** Alligant enim onera. Quia supra legis præcepta cōstituerant multa ex suis traditionibus, sicut supra patuit ca. 15. quæ erant subditis graua & importabilia. **7** Digito autem suo. i. modicū conatū ad agendū talia nolunt apponere. Ex hoc patet, q. ille qui constituit legē aliquā, licet nō sit subditus legi, quantum ad hoc q. puniatur per hominem u contrariū faciat, tñ obligatus est ad legē implēdā, & grauius punietur a Deo si faciat contrariū, quia transgressio eius grauior est pp scandalū pp quod dicit sapiens: Patere legem quam ipse tuleris. Et extra de consti. ca. Cum oēs, dñs. Quod quisquis iure in altero statuit, ipse eodē iure vti dē. Patet et ex prædictis, q. illi qui statum ecclesiæ in generali, seu aliquem statū ecclesiæ in speciali onerant grauibz statutis sine magna & euidenti necessitate, abutuntur sua potestate, sicut faciebant Scribæ & Pharisei. vnde dicit Aug ad inquisitiones Ianuarij loquens de religione Christiana. Ipsam religionē nostrā quā dñs noster Iesus Christus in paucissimis sacramentorū celebrationibus voluit esse liberam, quidam seruilibus premunt oneribus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudæorū, qui nō humanis presumptionibus, sed diuinis subiiciuntur institutis. **8** Omnia vero. Hic ostenditur superbia Phariseorū ex simulatione sanctitatis, quia hoc faciebāt vt essent in reuerentia & honore in populo. Et hoc est quod dicit. Omnia vero opera sua, &c. i. propter gloriam humanam, quia videri in bonis propter gloriam diuinam non est malum, sed magis meritorium, vt supra dictum est 5. cap. **9** Dilatant phylacteria sua. Phylacteria secundum quod dicit Hieron.

opera vero. Quia nō sunt imitandi in malis: imo tantū in bonis. **6** Alligant enim onera. Quia supra legis præcepta cōstituerant multa ex suis traditionibus, sicut supra patuit ca. 15. quæ erant subditis graua & importabilia. **7** Digito autem suo. i. modicū conatū ad agendū talia nolunt apponere. Ex hoc patet, q. ille qui constituit legē aliquā, licet nō sit subditus legi, quantum ad hoc q. puniatur per hominem u contrariū faciat, tñ obligatus est ad legē implēdā, & grauius punietur a Deo si faciat contrariū, quia transgressio eius grauior est pp scandalū pp quod dicit sapiens: Patere legem quam ipse tuleris. Et extra de consti. ca. Cum oēs, dñs. Quod quisquis iure in altero statuit, ipse eodē iure vti dē. Patet et ex prædictis, q. illi qui statum ecclesiæ in generali, seu aliquem statū ecclesiæ in speciali onerant grauibz statutis sine magna & euidenti necessitate, abutuntur sua potestate, sicut faciebant Scribæ & Pharisei. vnde dicit Aug ad inquisitiones Ianuarij loquens de religione Christiana. Ipsam religionē nostrā quā dñs noster Iesus Christus in paucissimis sacramentorū celebrationibus voluit esse liberam, quidam seruilibus premunt oneribus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudæorū, qui nō humanis presumptionibus, sed diuinis subiiciuntur institutis. **8** Omnia vero. Hic ostenditur superbia Phariseorū ex simulatione sanctitatis, quia hoc faciebāt vt essent in reuerentia & honore in populo. Et hoc est quod dicit. Omnia vero opera sua, &c. i. propter gloriam humanam, quia videri in bonis propter gloriam diuinam non est malum, sed magis meritorium, vt supra dictum est 5. cap. **9** Dilatant phylacteria sua. Phylacteria secundum quod dicit Hieron.

opera vero. Quia nō sunt imitandi in malis: imo tantū in bonis. **6** Alligant enim onera. Quia supra legis præcepta cōstituerant multa ex suis traditionibus, sicut supra patuit ca. 15. quæ erant subditis graua & importabilia. **7** Digito autem suo. i. modicū conatū ad agendū talia nolunt apponere. Ex hoc patet, q. ille qui constituit legē aliquā, licet nō sit subditus legi, quantum ad hoc q. puniatur per hominem u contrariū faciat, tñ obligatus est ad legē implēdā, & grauius punietur a Deo si faciat contrariū, quia transgressio eius grauior est pp scandalū pp quod dicit sapiens: Patere legem quam ipse tuleris. Et extra de consti. ca. Cum oēs, dñs. Quod quisquis iure in altero statuit, ipse eodē iure vti dē. Patet et ex prædictis, q. illi qui statum ecclesiæ in generali, seu aliquem statū ecclesiæ in speciali onerant grauibz statutis sine magna & euidenti necessitate, abutuntur sua potestate, sicut faciebant Scribæ & Pharisei. vnde dicit Aug ad inquisitiones Ianuarij loquens de religione Christiana. Ipsam religionē nostrā quā dñs noster Iesus Christus in paucissimis sacramentorū celebrationibus voluit esse liberam, quidam seruilibus premunt oneribus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudæorū, qui nō humanis presumptionibus, sed diuinis subiiciuntur institutis. **8** Omnia vero. Hic ostenditur superbia Phariseorū ex simulatione sanctitatis, quia hoc faciebāt vt essent in reuerentia & honore in populo. Et hoc est quod dicit. Omnia vero opera sua, &c. i. propter gloriam humanam, quia videri in bonis propter gloriam diuinam non est malum, sed magis meritorium, vt supra dictum est 5. cap. **9** Dilatant phylacteria sua. Phylacteria secundum quod dicit Hieron.

opera vero. Quia nō sunt imitandi in malis: imo tantū in bonis. **6** Alligant enim onera. Quia supra legis præcepta cōstituerant multa ex suis traditionibus, sicut supra patuit ca. 15. quæ erant subditis graua & importabilia. **7** Digito autem suo. i. modicū conatū ad agendū talia nolunt apponere. Ex hoc patet, q. ille qui constituit legē aliquā, licet nō sit subditus legi, quantum ad hoc q. puniatur per hominem u contrariū faciat, tñ obligatus est ad legē implēdā, & grauius punietur a Deo si faciat contrariū, quia transgressio eius grauior est pp scandalū pp quod dicit sapiens: Patere legem quam ipse tuleris. Et extra de consti. ca. Cum oēs, dñs. Quod quisquis iure in altero statuit, ipse eodē iure vti dē. Patet et ex prædictis, q. illi qui statum ecclesiæ in generali, seu aliquem statū ecclesiæ in speciali onerant grauibz statutis sine magna & euidenti necessitate, abutuntur sua potestate, sicut faciebant Scribæ & Pharisei. vnde dicit Aug ad inquisitiones Ianuarij loquens de religione Christiana. Ipsam religionē nostrā quā dñs noster Iesus Christus in paucissimis sacramentorū celebrationibus voluit esse liberam, quidam seruilibus premunt oneribus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudæorū, qui nō humanis presumptionibus, sed diuinis subiiciuntur institutis. **8** Omnia vero. Hic ostenditur superbia Phariseorū ex simulatione sanctitatis, quia hoc faciebāt vt essent in reuerentia & honore in populo. Et hoc est quod dicit. Omnia vero opera sua, &c. i. propter gloriam humanam, quia videri in bonis propter gloriam diuinam non est malum, sed magis meritorium, vt supra dictum est 5. cap. **9** Dilatant phylacteria sua. Phylacteria secundum quod dicit Hieron.

opera vero. Quia nō sunt imitandi in malis: imo tantū in bonis. **6** Alligant enim onera. Quia supra legis præcepta cōstituerant multa ex suis traditionibus, sicut supra patuit ca. 15. quæ erant subditis graua & importabilia. **7** Digito autem suo. i. modicū conatū ad agendū talia nolunt apponere. Ex hoc patet, q. ille qui constituit legē aliquā, licet nō sit subditus legi, quantum ad hoc q. puniatur per hominem u contrariū faciat, tñ obligatus est ad legē implēdā, & grauius punietur a Deo si faciat contrariū, quia transgressio eius grauior est pp scandalū pp quod dicit sapiens: Patere legem quam ipse tuleris. Et extra de consti. ca. Cum oēs, dñs. Quod quisquis iure in altero statuit, ipse eodē iure vti dē. Patet et ex prædictis, q. illi qui statum ecclesiæ in generali, seu aliquem statū ecclesiæ in speciali onerant grauibz statutis sine magna & euidenti necessitate, abutuntur sua potestate, sicut faciebant Scribæ & Pharisei. vnde dicit Aug ad inquisitiones Ianuarij loquens de religione Christiana. Ipsam religionē nostrā quā dñs noster Iesus Christus in paucissimis sacramentorū celebrationibus voluit esse liberam, quidam seruilibus premunt oneribus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudæorū, qui nō humanis presumptionibus, sed diuinis subiiciuntur institutis. **8** Omnia vero. Hic ostenditur superbia Phariseorū ex simulatione sanctitatis, quia hoc faciebāt vt essent in reuerentia & honore in populo. Et hoc est quod dicit. Omnia vero opera sua, &c. i. propter gloriam humanam, quia videri in bonis propter gloriam diuinam non est malum, sed magis meritorium, vt supra dictum est 5. cap. **9** Dilatant phylacteria sua. Phylacteria secundum quod dicit Hieron.

male interpretātes scribebant decalogū in membranulis, & ligabant in fronte, per q̄ religiosi viderentur populi. Iussit rat ēt Moyses, vt in quatuor angulis palliorum facerent fimbrias, vt p̄ hoc essent discreti israelitici populi. Illi vero faciebāt grādes fimbrias, & in eis ligabāt acutas spinas, vt eundo

* vestimen-
tum suorum.
† Ma. 12. d.
Luc. 11. f. &
20. g.

* rabbi

& sedendo interdum pungerentur, quasi sic commoniti retraherentur ad officia Dei. Huiusmodi faciūt hodie zelo Dei, sed non secundum scientiam, mulierculā in paruis euangelis, & ligno crucis, & in huiusmodi rebus, quod superstitio est.

B

Phylacteria
† Luc. 3. a.

Phylacteria hebraicum nomen est, & sonat seruatoria, phylaxe enim seruare, Thorath lex interpretatur.

Hom. 43. ope-
ris impfctis
† Loc. 14. cap.
& 18. c.

a Amant. * Chryf. Nō vituperat eos qui primo loco recubūt, sed eos qui amāt primos discubitus, ad voluntatem vituperationem referens, non ad factum. Sine causa enim loco se humiliat, qui corde se prāfert.

Hom. 73. in
Matth.

* Idem. Intende autem vbi in eis vana gloria dominabatur, in synagogis scilicet, in quas intrabant alios directuri. In cēnis

C

nis hoc pati qualitercunq; tolerabile erat, quāuis doctorem in admirationē esse oporteat, nō in ecclesia solū sed vbiq̄. b Vos au. Duplici rōne ab his attendere iubet, ne eorum simulatione seducamur, vel ne æmulatione inflammemur. c Vnus est. Qui illuminat hominem, q̄ non alius homo sed tantum exercet docēdo non intellectum prāstat.

a Q̄ mercedem suā religionis gulam sequuntur, & in publico gloriam querunt. b Magistros primos federe non verat sed eos arguit, qui hęc habita vel non habita indebite appetunt.

a brias. Amant autem primos recubitus in cēnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab

a Magistri. b Idest quod Deo debetur vobis prāsumatis, nec alios rabbi vocetis, nē diuinum hominibus honorem deferatis.

b hominibus, rabbi. Vos autem nolite vocari rabbi. Vnus est enim magister vester, omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terram, vnus est enim pater

a Ne appetatis vocari

d vester, qui in cœlis est. † Nec vocē mini magistri, quia magister vester vnus est Christus. Qui maior est vestrum, erit minister vester † qui autem se exaltauerit humiliabitur, & qui se humiliauerit, exaltabitur. Vx autem vobis Scribæ &

a Repetit p̄pter filium per quem sunt omnia, vel per quem reconciliati sumus. b Qui quid quid ientis attribuendum est. c De primatu non sit contentio inter vos.

a De beneficiis provide. b A deo. c Qui habetis notitiam legis & prophetarum

a Licite eleauerit. b A domino, etsi non coram hominibus.

a De beneficiis provide. b A deo. c Qui habetis notitiam legis & prophetarum

1 d Pater ve. Deus dicitur pater & magister natura, homo indulgentia. Pater, vt honorū atati defertur, non vt autor vitæ habeatur. Magister, ex consortio veri magistri tanquam eius nuncius, & pro reuerentia eius a quo mittitur, honoratur.

2 e Qui maior. Certantibus de prioratu discipulis (vt Lucas ait) Christus non eos in ita contentione arguit, sed formam humilitatis ostendit.

3 Qui maior est. i. maioris meriti, vel qui p̄fertur alijs, debet eos p̄uenire obsequendo, non superbe dominando. Bene agentibus per humilitatem sit focus, contra delinquentes, zelo iustitię sit erectus.

4 Nonnunquam grauius delinquitur, si inter peruersos plus

5 aqua-

6

7

8

9

10

11

12

NICOLAUS DE LYRA.

Hieroc. erat quadam charta in quibus scribebatur decalogis mādatorū & ponebatur illa charta in capite ad modū coronæ. Per hoc significabatur, q̄ debebant legem in memoria habere, secundum quod habetur Deut. 6. Dicebantur autem phylacteria a phylaxe quod est seruare, & Thorach quod est lex, quia erat quadā signa seruāda legis Pharisęi igitur vt viderentur p̄ ceteris religiosi, faciebāt sibi phylacteria magis lata, & scribebant in eis decalogum de gressiori litera, & eadē ratione faciebant fimbrias maiores in paliis suis. Quæ autem essent ista fimbria, dictum est sup. 9. cap. super illud verbum. Tetigit fimbriam vestimenti eius.

Diulse.

Phari et
maut primos
recubitus in
cēnis duplici
de causa.

1 Amant autem. Hic consequenter ostenditur superbia eorum ex ambitione dignitatis, cum dicit. Amant autem primos recu. in cē. Et hoc dupli de causa scilicet ratione gula, quia ibi ponuntur ferula meliora, & ratione superbia, quia est locus honorabilior.

2 Et primas cathedras in synagogis. Vbi conueniebant homines ad audiendum verbum Dei. Et salutationes in foro. i. in loco patēti.

3 Et uocari ab hominibus rabbi. Desiderare enim scientiam & actum docendi non est malum, sed meritorium, sed desiderare nomen tantum, hoc est malum & superbia peccatum. Si tamen desideretur nomen & auctoritas magisterij ad hoc, quod scientia iam habita aliquis melius posset uti, non est malum, sed est bonū, quia bonus doctor debet quæ vere illa quæ faciunt ad efficaciam suā doctrina. Veruntamen quia homo non est magister principalis, sed solus Deus, ideo dicit.

4 Vnus est enim magister vester. Quia solus Deus potest interius docere intellectum illuminando, seu speciem intelligibilem infundendo, homo autem docet tantum exterius aliqua proponendo, ex quibus formantur phantasmata debita, a quibus intellectus agens facilius abstracti speciem intelligibilem, sicut in sanatione hominis natura agit tantum principaliter, medicus autem aliqua administrat ex quibus natura iuuatur.

5 Omnes autem uos fratres estis. Quia filij Dei per creationem & adoptionem gratia.

6 Et patrem nolite uocare. Licet enim aliquis possit vocari pater in terra ratione generationis, doctrina, siue atatis, tamen solus Deus est pater

pater principalis, quia ab eo solo habemus animam intellectuam, quæ est forma hominis, pater autem est ille qui dat formam.

7 Nec vocemini magistri, &c. Sicut iam supra expositum est.

8 Qui maior est vestrum. Idest, vult esse secundum veritatem.

9 Erit minister ve. Idest, paratus ad officia humilitatis secundum decentiam sui status, propter hoc papa vocat se seruum seruorum.

10 Qui autem se exaltauerit. In presenti per superbiam.

11 Humilia. in futuro per gehenna penam.

12 Vx autem vobis. Postquā saluator ostendit hypocritis motiuū, quod est superbia, hic ostendit eius multiplicē effectum. Et diuiditur in duas partes, quia primo describit ex multiplici effectu hypocritis culpā secundo subiungit penam, ibi Serpentes genimina Circa primum aduertendum quod hypocritis est simulatio falsa, & ideo opponitur veritati. Veritas autē triplex est. doctrina, iustitia, & vita. Et iō diuiditur in tres partes, quia primo ostenditur qualiter Pharisęi corrumpebāt per hypocritam veritatem doctrina, secundo idem ostenditur de veritate iustitiæ, ibi. Vx vobis scribæ Pharisęi hypocritæ qui decimatis, tertio idem ostenditur de veritate vitæ, ibi. Vx vobis scribæ & Pharisęi hypo. qui munda. Circa primum considerandum, quod doctrina legis ad tria ordinabatur, videlicet ad cognitionem Christi in lege promissi, secundo ad salutis consequitionem per mandatorum impletionē, vt supra dictum est. 9. c. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Tertio ad cultum vnus Dei obseruandū. Et ideo diuiditur in tres partes. secundum quod ista tria per hypocritam corrumpebant Pharisęi secunda ibi. Vx vobis scri. & phar. hypo. qui circum. tertia ibi. Vx vobis duces cæci. Considerandum autem, quod in omnibus istis esse. Tib. hypocritis prapōnit hęc dictionē vx, quia maledictionem significat. Cuius ratio est, quia sicut in lege veteris Testamenti ponuntur benedictiones obseruantibus legem, & maledictiones transgredientibus eam, vt habetur Deut. 28. ita in euangelio ponuntur beatitudines, vt habetū est 5. c. & hoc respectu iustorū, & hic ecōtrario ponuntur maledictiones contra hypocritas falso iustitiam simulātes. dicit ergo. Vx autem vobis scribæ & phari. Regnum cælorū hic accipitur pro beatitudine æterna. Ostium per quod intratur ad ipsam Christus est, secundum quod ipsemet dicit Ioan. 10. b. Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur.

Clauis

MORALITER.

† omni renascitur quod eā exterminat. Sicut in ligno uermis, & in uestimētō inea. Vnde sacerdotum ministerium qui positi sunt ad ædificationem sanctitatis, corrumpere diabolus nititur, ut hoc ipsum bonum dum propter homines fit, fiat malum.

ū Amant primos recubitus in cēnis, & primas cath. Ista recipere cum exhibentur ordinate, non est malum, sed ipsa concupiscere.

6 Et patrem nolite vocare vobis super terram. Non excludit exhibitionem honoris debiti sed indebiti scilicet ut propter adulatorem uel aliquid huiusmodi non fiat.

12 Vx autem vobis scribæ & pha. hy. qui cla. reg. ce. ante homi. &c. Hoc faciunt illi qui nequiter repellunt prædicatores, & confessores uiam salutis aperire peccatoribus uolentes, & similiter illi qui fulminant indiscrete sententias excommunicationis suspens-

† honis.

equalitas quam disci-
plina custoditur. Re-
ctorem, & matrem
exhibeat pietas, &
patrē disciplina. Ca-
uendumque est, ne
aut districtio rigida,
aut pietas sit remissa.
a clauditis. Vel ma-
lo exemplo, vel my-
steria scripturarum
tollendo. Exemplo
enim, & doctrina eo-
rū qui magistri sunt,
aliquidem Christū
non recipiunt.
b Circumitis. In to-
to orbe euangelio
detrabit, & si quis
vobis adheret, duplē
pœnæ filius est, quia
neque remissionem
peccatorum accipit,
& in eorum societa-
tem incidit qui Chri-
stum sancti persecuti.
Quisque eius filius
dicitur cuius opera
agit.
c Profelytum. Prose-
lyti sunt de gentibus
in

^a Quia aduentum Christi doctrinæ simulatione ab conditis, qui aperit regnum cœlorum.
a Pharisei hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante ho-
^a Non creditis. ^b Credere uolentes.
mines. Vos enim non intratis nec introeuntes sinitis intrare. 1
^a Qui vestra super stitione nihil intenditis, nisi ut prædam de subiecta plebe faciatis. 2
† Væ vobis Scribæ, & Pharisei hypocritæ, qui comeditis do- 3
^a Quæ seruus domini voluntatem sciens, & non faciens, uapulabit plagis multis 4
mos viduarum, orationes longas orantes, propter hoc † am-
plius accipietis iudicium. Væ vobis Scribæ & Pharisei hypo-
Totum orbem.
critæ, qui circumitis mare, & aridam, ut faciatis vnum profe-
c Ad legem conuertatis vnum aduentum de gentibus. a Dum videns uitia uestra, reuertitur gentilis
factus, & pro prauaricatione, maiori pœna dignus.
lytum, & cum fuerit factus, facitis, eum filium gehennæ † du-
a Scribæ, & Pharisei. b Aliorum. c Stulti. d Si conuictus fuerit mendacii,
non tenetur criminitis reus.
plo quam vos. Væ vobis duces cæci, qui dicitis, quicumque 6
^a Reus periurii non tenetur. b In pecunia, quæ sacerdotibus offertur, si conuincitur, statim in quo
iurauerit cogitur exoluere.
iurauerit per templum nihil est, qui autem iurauerit in auro 7
^a Proterui. b A uero lumine, qui putatis maius sanctificatum quam sanctificans.
templi debitor est. Stulti & cæci, quid enim maius est, aurum.
Non est reus periurii.
an templum, quod sanctificat aurum? Et quicumque iurauerit 8
^a In oblationibus & uictimis, & ceteris quæ offeruntur, hæc mox repetuntur.
in altari nihil est, quicumque autem iurauerit in dono quod est
Sanctificatum.
super illud, debet. Cæci, quid enim maius est, donum
an altare, quod sanctificat donum? Qui ergo iurat in al-
Ex quo oblatorum sanctificatio deriuatur.
tari, iurat in eo, & in omnibus, quæ super illud sunt. Et 14

in synagogam rece-
D
pti, quorum caritas
per vñ significatur
quia vix aliquis post
Christum.
d Quicumque. Phari-
sæi qui omnia fece-
runt propter lucrum
† abundantius
dicebant esse etiam
sanctiora oblata quā
templum vel altare:
ut homines præptio-
res essent ad offeren-
da dona, quam ad
† duplo magis
preces fundendas in
E
templo, vel iustitias
faciendas. In quo nō
Dei timorem sed suā
cupiditatem aitende-
bant. Ideo arguit eos
dominus stultitiæ, &
fraudentiæ.
* Chrysostomus
10 Templum vel altare Hom. 48 opci
ad gloriam Dei per- imperfecti.
11 tiner, & ad hominis
salutem. Aurum, vel
12 donum altaris, & ipsa
ad gloriam Dei per- F
13 tinent, & tamen ma-
14 gis ad delectatio-
nem

NICOLAUS DE LYRA.

Clavis autem qua aperitur hoc ostium vel clauditur, est doctrina
propter quod autoritas docendi vocatur clavis scientiæ, ut habe-
tur Luc. 11. & ideo per sanam doctrinam aperitur hoc ostium, &
per falsam doctrinam clauditur. Ergo quia pharisei, & scribæ au-
toritates quæ sunt in lege & prophetis de Christo corrupiebant,
ut visum est præce. ca. ideo claudiebant regnum cœlorum ante ho-
mines, eos a fide, & notitia Christi veri auertendo, ideo sequitur.
1 Vos enim. Quia a cognitione quam habuerunt de Christo per
odium & rancorem conuersi sunt in errorem ut visum est ca. præ-
ce. & ca. 12. 2 Nec introeuntes, &c. Id est, intrare volentes, qua-
les erant simplices populi.
3 Sinitis. Quia per istos phariseos fuerunt decepti, & a fide
Christi pro maiori parte auersi.
4 Væ vobis scribæ. Hic ostendit qualiter corrupiebant veritatem
doctrinæ in his quæ pertinent ad salutem, dicebant enim, quod
obseruare legem erat necessarium omnibus ad salutem quod est
falsum, quia multi Gentiles sunt saluati, ut Iob, & plures alii. Ex
suppositione autem huius falsi discurrebant aliqui doctores He-
bræi per diuersas ciuitates & castra, ut possent conuertere ali-
quos de gentilitate ad Iudaismum, & hoc est quod dicit hic.
5 Qui circumitis mare. Profelytus enim legis dicebatur ille qui
de Gentilitate ad Iudaismum conuertebatur.
6 Et cum sue. &c. Quia per malā vitam suam ipsum in mori-
bus corrupiebant, sed additur.
7 Duplo quam vos, &c. Quia ille sic in moribus deprauatus ad
gentilitatē reuertebatur & sic erat apostata a lege quæ obseruare
promiserat, & sic in moribus & fide peccabat. Similiter aut faciunt
illi qui multū laborant ad hoc ut possint aliquē ad statū religio-
nis adducere, & cū adductus fuerit, per mala exempla faciunt
ipsum apostatari, & sic fiunt nouissima eius priora prioribus.
Væ

8 Væ vobis duces cæci qui dicitis, quicumque, &c. Hic cōsequen-
ter ostendit qualiter corrupiebant veritatē doctrinæ in his quæ
pertinent ad actū latræ, cuius actus est iurare mō debito, & iura-
mentū obseruare. Pharisei n. & scribæ ex cupiditate moti, dice-
bāt, quod illi qui iurabāt p tēplū Dei, nec peccabāt, nec erāt in ali-
quo obligati, sed ille qui iurabāt p aurū tēpli, erant obligati ad
soluendū sacerdotibus certā portionē auri. Et iste error præcede-
bat ex cupiditate, ut dictū est. In rebus n. materialibus nō est ali-
qua sanctitas, nisi inquantū ordinatur ad cultū diuinū, ad hoc autē
directe ordinabatur tēplū. Aurū autē quo operiebant parietes
tēpli interioris, magis ordinabatur ad tēpli decorē, pp hoc dicitur.
Duces cæci. Quia erāt in errorem, & alios in errorem inducebant.
9 Quid enim maius est aurum autem, &c. Quasi dicat nulli dubium
quod templum est maius ratione prædicta.
10 Et quicumque in. in. i. nō peccat, nec est in aliquo obligatus
11 Quicumque autem iura. debet. Id est, obligatus est ad soluendū
tantum quantum valet illud donum. Et iste error similiter
procedebat ex cupiditate, propter quod subditur.
12 Cæci, quid enim maius est, donum, an altare, quod &c. Quasi di-
cat ipsum altare, quia si qs fecisset tunc oblationē Deo alibi quam
in Ierusalē & quā in altari quod erat in templo, non erat acce-
ptabilis Deo, immo in hoc incurreret crimen sacrilegii. Addit
etiam secundam rationem ad hoc.
13 Qui ergo iura. &c. Ex quo patet, quod iuramentū quod fit in alta-
ri includit illud quod fit in dono quod est sup altare, & non e-
cōuerso, & sic se habet ad illud sicut totum ad partem. Addit etiā ter-
tiam rationem ad hoc dicens.
14 Et qui iura. Quia n. tēplum erat ordinatum ad diuinum cul-
tū, iō Deus speciali mō habitabat in tēplo, iō iurās p tēplū iurat
per Deū qui colitur in tēplo, & hoc est maius quā iurare in dono
quod sibi offertur. Confirmat autē vltimū dictū per exemplū.
Et

MORALITER.

tionis aut interdicti.
4 Væ vobis scribæ & pharisei hypocritæ, qui comeditis. Isti sunt
beghardi sanctitatem simulantes propter quæstum, non
propter salutem animarum.
† Væ vobis scribæ & pharisei hypocritæ, qui circumitis mare & ari-
dam, &c. Istis sunt similes aliqui religiosi, qui cū magna dili-
gentia inducunt seculares ad religionis ingressum, & postea
male nutriuntur, & sic peiores fiunt quam in seculo, pro-
pter exempla mala quæ vident, & frequenter reuertuntur
ad seculum.
Væ

8 Væ vobis duces cæci qui dicitis quicumque iurauerit per templū
nihil est, &c. Chrysostomus. Multi autem Christiani sic insi-
pienter intelligunt. Etenim si aliqua causa fuerit, modicum
videtur facere qui iurat per Deū, qui vero iurat per euāge-
liū, maius aliquid fecisse videtur. Quibus similiter respondō
dum est, Scripturæ, propter Deū sunt, & non Deus propter
scripturas. Maior est ergo Deus qui sanctificat euangelium
quam euangelium quod sanctificatur a Deo.
August. Templum autem & altare ipsum Christū intelli-
gimus, aurum & donum laudes & sacrificia quæ per eū offe-
rimus, non enim ille per hæc sed ista per illum sanctificant.
Væ

A nem. hominum, & utilitatem sacerdotū. Et ideo aurum quo delectantur, & dona quibus pascuntur, sanctiora dicuntur, ut homines promptiores sint ad illa offerenda.

Typice. Templum & altare est Christus. Aurum & donū, laudes & sacrificia quæ Deo offeruntur: non enim ille per hæc, sed hæc per illū sanctificantur.

a In celo. Per creaturam, ubi non putatis peritium esse, iurat in celo, idest, per subiectam creaturā iurat, & p̄ diuinitatem præsentem creaturæ.

b Va vobis. Et hic arguit eos auaritiæ, quia nihil prætermittunt de his quæ ad commodum suum sunt.

c Qui decimatis. Quia Deus præceperat omnium rerum decimas offerri propter alimoniam sacerdotum. Nota quod per elemosynam aliqua impunitas non emitur in iniquitate manentibus.

* Chryso. Quia sacerdotes auaritia pleni, si quis decimas aliquis rei minimæ non obtulisset, corripiebant eum quasi magnam crimen fecisset. S. quis autem alterū lædebat, aut in Deū peccabat, non curabant eū corrigere, de lucro aut suo solliciti, & de gloria Dei ac salute hominem negligentes. Seruare. n. iustitiam & facere misericordiā & habere fidē, propter suā gloriā Deus mandauit, decimas autē offerre propter utilitatem sacerdotū, ut sacerdotes quidē populo in spiritualibus obsequantur, populi autē in carnalibus. sacerdotibus subministrent, sic & mō fit, quia omnes de suo honore sunt solliciti, de honore autē Dei, nulli. Portiones enim suas diligenter defendunt, sed circa obsequium ecclesiæ, curam impendere non attendunt.

* Origenes. Scribæ moraliter sunt, qui amplius nihil æstimaunt positum in scripturis quā simplex sermo demonstrat. Pharisei autem sunt omnes qui iustificat seipfos, & diuidunt se a cæteris dicentes, noli mihi appropinquare quoniā mundus sum.

su m. Menta autem & anethū & cyminum ciborū cōditura sunt nō principales cibi. Sic in cōuersione nostra quedam sunt necessaria ad iustificationē, ut iudicium misericordia & fides. Alię sunt quali cōdientia actus nostros, & iuamores eos facientia, ut abstinentia risus, ieiunium, &c.

d Hæc oportet. Ne elemosyna fructuū terre, videtur respicere, hæc addidit.

e Duces ca. Opinione religionis in minimis quæ lucrū hinc diligentiā ostēditis, sed magna præcepta de iudicio fide & misericordia deuoratis & negligitis.

f Excolantes. Mystice. Culicis nomine seditionis homicida Barrabas signat: quia hoc animal strepido inqueat & sanguine delectatur. Cameli nomine propter humilitatē ad subeunda onera, dominus intelligit. Colant ergo Iudei culicē. i. minima obseruant, quia Barrabam qui non soluerat sabbatū dimiserunt, & camelū glutūt. i. maiora, contemunt, quia Christum spiritualiter sabbatum insinuantem per iudicium & misericordiā & fidē (quæ illi cōtenuit, occiderunt.

quicumque iurauerit in templo, iurat in illo, & in eo qui habitat in ipso. Et qui iurat in celo, iurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum. † Va vobis Scribæ & pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentam & anethum & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium & misericordiā & fidem. Hæc oportuit facere, & illa nō omittere. Duces cæci excolantes culicē, camelū autem glutietes. † Va vobis Scribæ & pharisæi hypocritæ, qui mundatis quod de foris est calicis, &

Hic arguit eos auaritiæ, quia nihil prætermittunt de his quæ ad commodum suum sunt.

Qui quæritis decimam. Diligenter exigitur decimas cunctarum rerum. Id est, nihil olera.

Incorrecta. Si negligantur. Id est, ut recte inter vos iudicetur. In discussione causarum. In pauperes, & viduas.

In Deum. Maiora. Vos vel populum. Principaliter. Miora, id est, decimas tenorum fructuum exigere, vel illos dare.

Aliquem liquorem magis purum facere vetat. Onera.

Illud. Omnia fallaciter faciunt.

¶ Illud. Omnia fallaciter faciunt.

te ad subeunda onera, dominus intelligit. Colant ergo Iudei culicē. i. minima obseruant, quia Barrabam qui non soluerat sabbatū dimiserunt, & camelū glutūt. i. maiora, contemunt, quia Christum spiritualiter sabbatum insinuantem per iudicium & misericordiā & fidē (quæ illi cōtenuit, occiderunt. g Va vobis. Diuersis similitudinibus simulationis & mendacii arguit phariseos qui aliud hoibus ostendunt, aliud domi agunt. h Qui mundatis. Frustra sanctitatē exterius pretenditis, sicut si quis calicē mudet exterius, intus autem relinquat sordes, cū eius usus sit interior. Lucas ait. Scilicet, qui fecit quod de foris est, etiam id quod intus est fecit, id est, qui vtramque naturā hoīs fecit, vtramque mundari voluit. Nemo igitur putet fornicationem & huiusmodi corporalia vitia solummodo graua esse, & auaritiā, & superbiam, & iram, & cetera spiritualia leuia esse.

* Orig. Hic sermo nos admonet ut festinemus esse iusti nō apparere. Qui. n. studet ut appareat iustus, quæ a foris, sūt mundat, & quæ vñr, curat, cor autem & conscientiam negligit.

i Calicis. Per similitudinem, non quod in calice & paropsis de sit eorum superstitio.

Qui adifi.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et qui iurat in celo. Quia sicut dictum est sup. c. 5. qui iurat per celum, iurat quodammodo per ipsum Deum, in quantum virtus diuina relucet speciali modo in celo.

2 Va vobis scribæ & pharisæi hypocritæ. Hic ostendit qualiter pharisæi corrumpebant veritatem iustitiæ per hypocritism, quia illa quæ erant parui ponderis, multum reputabant ad simulationem sanctitatis, & illa quæ erant maioris necessitatis ad salutem, contemnebant, & hoc est quod dicit.

3 Decimatis mentam. Hoc potest intelligi dupliciter. Vno modo respectu sui, quia licet ministri templi acciperent decimas a populo, tamē de illis acceptis a populo, & de his quæ habebant ex labore suo, decimas reddebant summo sacerdoti, ut habetur nu. 18. Et ideo ad simulationem sanctitatis reddebant eis decimas de minimis. Hoc est faciebant ratione cupiditatis, ut per exemplū sui induceret populum ad reddendum sibi decimas de omnibus usque ad minima. Aliiter potest intelligi respectu aliorum, quod per doctrinam suam inducebāt ad decimas strictè soluendum sibi, ut sit sensus. Qui decimatis mentam & anethum. hoc est qui decimare docetis.

4 Et reliquistis quæ grauiora sunt, &c. Hoc similiter intelligitur dupliciter. Vno modo respectu sui, quia quæ erant magne necessitatis, facere omitebant. Alio modo respectu aliorum quia alios ad talia obseruanda inducere negligebāt. Similiter faciunt sacerdotes ecclesię & prælati, qui sollicitè arguunt & argui procurant subiectos de redditione decimarum & consimilium quæ eis debentur, & parū curant, si in maioribus criminibus inuoluantur. Quæ autem sint illa maiora a pharisæis neglecta, subdit.

5 Iudicium & misericordiam & fidem. Fides importat debitum ordinē hominis ad Deū. Iudiciū autem importat debitum ordinē hominis ad proximum in his quæ habent rōnem debiti. Misericordia autem in his quæ hēnt rōnem doni. Et etiam in istis tribus intelliguntur omnia illa quæ sunt multum necessaria ad salutem. Sequitur.

6 Hæc oportuit facere, &c. Tanquam magis necessaria.

7 Et illa non omittere. Tanquam minora bona. Hoc autem dicit, ne forte ex verbis prædictis crederet aliquis, quod non esset bonum soluere decimas de minimis.

8 Duces cæci. Vocat eos duces, qui hēbant regere populū, & cæcos, quia peruertebāt intellectū scripturarū, dicentes esse multū curandū de minimis, & parum de magnis, propter quod subdit.

9 Excolantes culicem. i. minima cum diligentia perquirentes & tractantes.

10 Camelum autem glutit. i. illa quæ sunt maioris ponderis pro nihilo reputantes, quia camelus animal est magnum & ponderosum.

11 Va vobis. Hic cōsequēter ostendit qualiter corrumpebant veritatem vitæ, & ponit tria exempla. Primum erat in rebus exterioribus. pharisæi. n. ad ostentationem munditię quando debant accedere in templum ad orandum, primum lauabant vtensilia domus & vestimenta & consimilia, & parum curabant de interiori munditia, & hoc est quod dicit. Qui munda. sequitur.

In.

MORALITER.

2 Va vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentam & cyminum. Per hoc arguit illos qui modica diligenter obseruant, & negligunt maiora, ut autem aliqui religiosi plus ponderant & puniunt silentij fractionem, vel inclinationis omissionem quam defraudationem proximi, vel aliquid huiusmodi pro monasterij sui utilitate temporali.

11 Va vobis scri. Chryl. Calix est vas ad potum, & paropsis ad cibum. Sermo ergo per quem spiritualiter potamur, & omnis natio per quam nutrimur, vasa sunt potus & cibi. Qui ergo studet sermonem compositum proferre, magis quam sensu salutari repletum, calix eius a foris est mundatus, intus autem vanitatis sordibus est repletus.

Va

a Qui adifi. Extrui-
 A tis memoriam occi-
 forum propter fauo-
 rem vulgi, vt iusti
 videamini, arguitis
 etiam facinora pa-
 trum vestrorum.
 * CHRYSO-
 STOMVS. Non
 illos inculcat quoniã
 sepulchra ædificant,
 sed intentioni eor-
 um detrahit cum
 qua ædificabãt, quo-
 niam non propter
 honorẽ eorum qui
 occisi fuerant, sed si-
 cut pom-pam sibi sta-
 tuentes in occisioni-
 bus eorum.
 * Idem. Vel
 quia dicebant apud
 se. Si bene fecerim-
 us pauperibus, nõ
 multi vident & pro
 tempore videt. Ædi-
 ficia verò facim⁹,
 quę omnes aspiciunt,
 non solum nunc, sed
 in posterum. O in-
 sapiens homo quid
 tibi prodest post
 mortem ista memo-
 ria, si vbi es torque-
 ris, & vbi non es lau-
 daris?
 b Itaque. Quia sce-
 lera patrum dete-
 stamini pro specie
 quidem sanctitatis,
 Dum Christum persequendo & apostolos eadem facitis fa-
 ctis probatis vos esse filios non solum carne, sed imitatio-
 ne ini-

a Vas quadratum est. **b** In conscientia. **c** Ananias. **d** Sordibus victorum.
 par opfidis, intus aut̄ pleni estis rapina, & immunditia. Pha-
 risæ cæce munda prius quã intus est calicis & paropfidis, vt
 fiat & id quod de foris est mundum. † Vae vobis Scribæ &
 Pharisæi hypocritę, quia similes estis sepulchris dealbatis
 quæ a foris † parent hominibus speciosa, intus vero plena
 sunt ossibus mortuorũ, & omni spurcicia. Sic & vos a foris
 quidem parētis hominibus iusti: intus autem pleni estis hy-
 pocrisi & iniquitate. † Vae vobis Scribæ & pharisæi hy-
 pocritę, qui ædificatis sepulchra prophetarum, & ornatis
 monumenta iustorum, & dicitis: Si fuissetis in diebus
 patrum nostrorum, non † essemus socij eorum in sangui-
 ne prophetarum. † Itaque testimonio estis vobismetipsis
 quia filij estis eorum qui prophetas occiderunt, & vos im-
 plete mensuram patrum vestrorum. Serpentes, † genimina
 viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehennę? Ideo
 ecce ego mitto ad vos prophetas & sapientes, & scribas, &
 ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in sy-
 nagogis vestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatē, vt
 veniat super vos omnes sanguis iustus, qui effusus est super
 tem & futuram, quia omnes vna ciuitas sunt, vnum corpus
 diaboli.

ne iniqua, & patet D
 eos sciētes peccare. † iniusticia
 Idem est contra
 vos loquimini dum
 patres dānatis, simi-
 liter enim facitis. † Lucz 11.f
 c Et vos. Probato
 quod filij sunt ho- † calce illius
 micidarum ponit id
 ad quod tēdebat. Et
 vos implete. quod il-
 lis defuit implete, il-
 li prophetas vos do-
 minum propheta-
 rum occidite. Non
 iubet, sed quod fa-
 cturi sunt ostendit.
 d Quomodo fu. Hie-
 ronymus. Sepulchra
 sanctorum ædifican-
 do, an potius corda
 a malitia mundādo.
 Liberabunt vos san- † fuissetis
 cti, quorum sepul-
 chra ornatis? Non-
 certe. Sancti non
 sunt amici inimicis
 Dei, frustra sanctos
 honorant, qui san- † Germina
 ctitatem spernunt. † progenies.
 e Sapientes. Qui sciūt
 quem proferant ser-
 monem.
 f Scrib. In lege pe-
 ritos.
 g Vt ve. su. Non
 hos tantum præsen-
 tes dicit, sed om-
 nē generationē
 malorũ præceden-
 tem & futuram, quia omnes vna ciuitas sunt, vnum corpus
 diaboli.

C
 NICOLAUS DE LYRA.
 1 Intus autem. Et hæc erat magna cæcitas, quia munditia exte-
 rior non est Deo accepta nisi propter munditiam interiorē propter hoc
 dicit.
 2 Pharisæe &c Per interiora enim calicis & paropfidis intelligit
 metaphorice interiora mentis, ex cuius munditia dependet bonitas ex-
 terioris munditię propter quod sequitur. Vt fiat & id quod de for-
 ris est mun-
 3 Vae vobis scribæ. Hic ponitur secundum exemplum quod erat
 in proprijs actibus, quia exteriorem conuersationem habebant hone-
 stam, vt cooperirent malitiam occultam, hoc est quod dicit.
 4 Quia similes estis se. de. &c. Et patet licet a.
 5 Vae vo. Hic ponit tertium exemplum, quod respicit actus præde-
 cessorum suorum. Isti enim Pharisæi, vt viderentur iusti respectu præde-
 centium patrum, ornabant & ædificabant sepulchra prophetarum a
 prædecessoribus interfectorum & hoc est quod dicit. Qui ædificatis
 sepul. sequitur.
 6 Itaque testimonio &c. Hoc enim ipsi dicebant, vt patet ex lite-
 ra immediate precedenti vbi dicitur. Si fuissetis in diebus pa. no.
 &c. Sed quia non solum erant filij prædecessorum suorum quantum
 ad naturam, sed etiam quantum ad mores subdit.
 7 Implete. Id est implebitis.
 8 Mensuram pa. Quod factum est, quando occiderunt Christum,
 cuius serui fuerunt propheta, qui fuerant a patribus Iudeorum occisi,
 & ideo Pharisæi impleuerunt mensuram patrum suorum, eos in mali-
 tia excedendo.
 9 Serpentes. Postquam in Pharisæis arguit hypocrisi culpam, hic
 osten-

F
 ostendit consequentem penam, & primo penam æternam, secundo tem-
 poralem, ibi. Ierusalem Ierusalem. dicit ergo. Serpentes venenum
 inuidia habentes.
 10 Genimina viperarum, &c. Quia venenum malitię a paren-
 tibus traxerant.
 11 Quomodo fugietis a iud. gehennę. Quasi dicat nullo modo
 quia erant in malitia obstinati. Non solum autem hanc penam merue-
 runt propter mortem Christi, sed etiam propter occisionem apostolo-
 rum & discipulorum eius propter quod sequitur.
 12 Ecce ego mitto &c. Quia in discipulis Christi multi habue-
 runt spiritum propheticum, sicut Ioannes Euāgelista, vt patet in Apo-
 & Agabus & multi alij, vt patet in actibus apostolorum. Aliqui etiã
 fuerunt Scribæ, sicut euāgelistę qui scripserunt euāgelia ad instru-
 ctionem populi Christiani. Fuerunt etiam sapientes, quia de diuinis &
 celestibus a Deo illuminati.
 13 Et ex illis occi. &c. Quia Iacobus frater Ioannis ab eis occi-
 sus est. Act. 12. & Stephanus. Act. 7. & multi alij.
 14 Et crucifigetis. Vt Petrum & Andream fratrem eius, & mul-
 tos alios.
 15 Flagellabitis in synagogis ue. Hoc patet etiam in actibus
 apostolorum. 16. vbi dicitur quod Paulus & Syllas flagellis casi sunt
 & 2. Corint. 11. e. dicit Paulus. Ter uirgis cæsus sum, &c.
 16 Et persequemini de ciuitate in ciuitatē. Hoc patet Act. 13.
 g. vbi dicitur, quod Iudæi Paulũ & Barnabam eiecerunt de finibus suis.
 17 Vt ueniat super. De isto Abel nulla est ambiguitas, quin fuerit
 ille, quem Cain frater eius occidit. De Zacharia autem sunt opinioniones.
 Vna est, quod ipse fuerit pater Ioannis Baptistę, & hæc fuit opinio
 Orige-

MORALITER.
 5 Vae vo. Chrys. Vt quid vis apparere quod nõ vis esse? nam
 quod turpe est apparere, turpius est esse, & quod formosum
 est apparere formosius est esse, aut ergo esto quã appares, aut
 appare quã es. Vae vo. scri. & pha. hyp. qui adi. sepul. prophe. Sequitur.
 6 Itaque testi. Illi se esse filios malorum testantur, qui mores
 eorum

eorum sequuntur, sed tunc adimplent eorum mensurã, quã
 do excedunt eorum malitiã, & sic fecerunt Iudæi, quorum
 patres occiderunt prophetas, & ipsi dominũ prophetarum.
 12 Ideo ecce ego mit. ad. Multi de Chri discipulis istas gratias
 habuerunt, qui tamen a Iudæis persequutiones passi sunt. Vt
 veniat super vos & cæte. Sequitur.
 Tom. 5. n. Vique

A Abel iusti. Iustitia Abel approbata est per munerum acceptionem. **B** vsque ad. Cur vsque adhuc, cum multi posthuc occisi ante natalē Christi, & Christo nato mox pueri ab hac generatione sunt perēpti? Sed quia Abel pastor ouium, fuit necatusq; in agro, Zacharias sacerdos necatus est in atrio tēpli vtriusque gradus martyres & laicos & obsequio altaris mancipatos, sub eorū voluit intrinicare vocabulis. Zacharias q̄ occisus est a rege Ioas inter templū & altare, vt hitoria Regum narrat, filius fuit Ioiadē & in euāgelio quo vruntur Nazaret, p̄ filio Barachiaē legitur filius Ioiadē. Sed vt iustitia Ioiadē sacerdotis p̄dicetur ipse Barachias vocatur. i. benedictus domini.

1. Pet. 25. f.

B Nazaret, p̄ filio Barachiaē legitur filius Ioiadē. Sed vt iustitia Ioiadē sacerdotis p̄dicetur ipse Barachias vocatur. i. benedictus domini.

1. Pa. 44. f.

Iste Zacharias de duodecim prophetis vnus erat, sicut pater Ioannis de prophetis vnus erat. **C** Super ge. Quae a primo parricida vsque ad vltimum perditionis filium computatur. Quasi, similes erunt in pena sicut sunt in culpa. **d** Ierusalem. Q. d. Reiectis sanguinis, & merito, quia multoties nisi ad vos congregandos, & nolulistis. **e** Chrysof. M. ssum ad te Isaiam ferrasti, & seruum meū Ieremiam lapidasti. Ezechielem tractum per lapides excerebrasti, quomodo saluaberis, quae ad te medicum nul-

Hom. 46. apc. imper.

C cerebrasti, quomodo saluaberis, quae ad te medicum nul-

Opiniones de Zacharia occiso inter alca...

NICOLAUS DE LYRA.
Origenis dicens quod propter hoc occisus est in templo domini, quia beata Virgo post partum filij sui venit adorare in Ierusalem, & stetit in illa parte vbi virgines consuenerant stare in oratione, in quo loco non erat licitum mulieribus cognitis a viro orare, & ideo ministri templi voluerant eam repellere. At Zacharias pater Ioannis, qui eam virginem sciebat, opposuit se eis dicens, quod erat digna stare in loco illo, & ideo ipsum Zachariam tanquam legi contradicentem interfecerunt. Hoc autem reprobatur Hierony. tanquam apocriphum. & dicit quod iste Zacharias fuit filius Ioiadē sacerdotis qui interfectus est in templo, vt habetur 2. Paral. 24. Sed contra hoc videtur, quod iste dicitur hic Barachia filius, ille autem dicitur filius Ioiadē. Ad quod respondet Hieron. quod Saluator voluit hic exprimere sanctitatem Ioiadē sacerdotis. ideo vocauit eum Barachiam, id est, benedictum domini, sicut aliquando contingit, quod aliquem liberalem hominem vocamus Alexandrum, ad exprimendum liberalitatem eius: quamuis hoc non sit proprium nomen eius. Aliter possumus dicere, quod Ioiadē fuit binominis, sicut pater David vocatus est Iesse, & Isai, & multi alij in sacra scriptura. Saluator hic exprimit vnum nomen eius, aliud exprimitur. 2. Paralip. 24. Sequitur.
1 Amen. Idest, fideliter.
2 Dico vo. &c. Idest, super populum Iudaicum est, quia pro istis puniunt multipliciter diuersis temporibus. Considerandum etiam quod Abel fuit simplex homo, pastor ouium & illiteratus. Zacharias autem fuit sacerdos & legisperitus. Per hos ergo duos intelliguntur omnes iusti ab eis occisi, & est sensus: Vt veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est a sanguine iusti Abel vsque ad sanguinem Zachariae, id est, a sanguine iusti minimi vsque ad sanguinem maximi iusti.

Ieru-

M O R A L I T E R.
† vsque ad san. Orig. Zacharias interpretatur memoria Dei Omnis ergo qui memoriam Dei perdere festinat in eis quos scandalizat, Zachariae sanguinem effundere videtur. Abel autem luctus interpretatur. Qui ergo non recipit quod scriptum

nullum venire permittis? Et nō dixit occidisti, aut lapidasti sed occidis & lapidas. hoc, quali propriam & naturalem consuetudinem habes, vt occidas & lapides sanctos.

e Quoties. Ac si dicat. Ego volui, & tu noluisti, & quotquot cōgregavi mea volūate semper efficaciter volēte feci. quia sēper ingrata fuisti.

* Orig. Dicit quoties volui, cum sit manifestum semel eū docuisse in corpore Iudeos. Sēper. n. Christus praesens fuit & in Mose & in prophetis & in Angelis ministrantib. saluti humane per singulas generationes. **f** Gallina. Hoc animal magnum affectum habet in filios, ita vt eorum infirmitate affecta infirmetur, & eos alis protegens contra miluum pugnet. Sic Dei sapientia per carnem infirmata, protegit nos & defendit a diabolo.

g Relinquetur. Ciuitas auxilio Dei nudata suae ditioni relinquetur, quae bene derelicta, cum a Deo derelinquitur. **h** Benedictus qui venit. Hoc tūq; dixerunt domino venienti Ierusalem. Quod autē his transactis hic dominus dicit, cogit Mystice intelligi de aduentu charitatis suae, vbi confitebuntur filium quem crucifixerunt. * Chryf. Per hoc occulte secundum aduentum significauit, quoniam, tunc omnino eum adorabant. Quod autem dicit a modo, ad tempus crucis refertur.

Non

3 Ierusalem Ierusalem. Hic praedicit eis consequenter penam temporalem, scilicet destructionem ciuitatis & templi quae facta est per Titum & Vespasianum in vindictam mortis Christi. 42. anno a praedicta passione, dicens ergo Ierusalem Ierusalem, Alloquitur hic populum Iudaicum sub nomine ciuitatis metropolitanae. Et hic est communis modus loquendi, hoc enim dicitur ciuitas facere quod populus habitans in ea fecit.
4 Quae occidis pro. Idest, consueuisti occidere.
5 Et la. eos &c. ad te mis. Idest, ad instructionem tuam, sicut patet in prophetis ant. quis, & in Ioanne Baptista, qui fuerunt a Iudaeis occisi. Vnde 4. Reg. 21. c. dicitur, quod tempore Manasse effusus est sanguis innocuus in Ierusalem donec repletur vsque ad os.
6 Quoties vo. Sub cultu vnus Dei per fidem & charitatem.
7 Filios tuos. Idest, Iudeos.
8 Quemadmo. Ponitur exemplum de gallina, ad ostendendum affectum suum ad populum Iudaicum, quia inter alias aues gallina videtur magis affici ad conseruationem & nutritionem pullorum.
9 Et noluisti. Quia primo prophetas a Deo missos, postea Ioannem Baptistam, & vltimo dominum nostrum Iesum Christum contempserūt, propter quod subditur pena.
10 Ecce relinquetur vo. do. Id est, ipsum templum, quod per Romanos fuit destructum nec reaedificabitur amplius, quia secundum quod dicitur Danieli 9. vsque in finem mundi perseuerabit desolatio.
11 Dico enim vobis, &c. Idest a tempore passionis Christi, quae de proximo imminet futura, quando Christus dixit ista.
12 Donec dicatis Benedictus qui venit in nomine. Hoc erit quando apparebunt signa euidentia aduentus eius ad iudicium, tunc enim Iudaei qui credituri sunt in Christum in fine mundi laudabunt, & confitebuntur ipsum.

Et

ptum est: Bea. qui lugent. sanguinem effundit.
10 Ecce. Chry. Sicut enim corpus anima recedente primo quidem frigescit, deinde putrescit & soluitur, sic & templū nostrum Dei spiritu sancto recedente, prius seductionibus & indisciplinationibus repletur, deinde venit ad ruinam.

Et

ADDITIO.

In capitulo. 23. Vbi dicitur in postilla, idest, a sanguine iusti minimi usque ad sanguinem iusti maximi.

Quod Abel sit minimus iustus & Zacharias maximus, siue intelligatur simpliciter siue respectu occisorum tantum, ex scripturis non habet auctoritatem, vnde secundum Hieronimum eadem facilitate conuenitur qua approbatur. Nec etiam ex hoc quod presupponitur Abel fuisse simpliciter pastorem illiteratum, & quod Zacharias fuit sacerdos & legisperitus, sequitur quod Abel fuit minimus iustus & Zacharias maximus. Non enim excellentia iustitiae sequitur literaturam. Quod patet in pluribus. praesertim cum antiqui patres, licet non legantur literas didicisse, fuerunt tamen in diuinis maxime illustrati. Quod patet de Adâ & patriarchis. Et forte ex his quae leguntur de utroque. scilicet de Abel & Zacharia plura ad rationem iustitiae pertinentia leguntur de Abel, quam de Zacharia. In hoc enim quod fuerunt ambo sine culpa occisi, aequales videntur, sed de Abel super hoc legitur, quod tam ipse, quam munera eius fuerunt Deo accepta Gen. 4. b. quod est maximum testimonium suae iustitiae, vnde Hieronimus in hoc loco de Abel dicit, iustus autem non ex hominum sententia, sed ex Genes. testimonio comprobatur, vbi accepta eius a Deo narrant munera, vnde planior potest ratio assignari circa nominationem istorum duorum scilicet quod loquendo de temporibus praeteritis ante passionem Christi, quoniam ista dicebantur a Christo, Abel fuit primus iustus qui sine culpa legitur occisus: Zacharias vero ultimus,

mus, vnde conuenienter nominat extrema, ad hoc, ut omnes intermedii includantur. Quicumque enim fuerit iste Zacharias secundum diuersitatem opinantium, ipse tamen fuit ultimus iustus occisus, de quo in scripturis expressa mentio habetur. Si autem obiciatur de Ioanne Baptista, respondet, quod ille non fuit occisus a Iudaeis sed ab Herode alienigena, hic autem agit de occisionibus factis per Hebraeos & eorum praedecessores, inter quos occisio Abel debet computari, cum tunc temporis omnes fideles erant sub vna lege naturali, cui successit lex scripta quod patet in hoc quod dicitur. Ierusalem Ierusalem quae occidis prophetas, &c.

REP. In c. 23. vbi Postil. reddit rationem nominationis illorum. scilicet Abel & Zachariae quia ut inquit, per eos significantur omnes iusti a quibuscumque occisi, siue magni siue parui, sic quod magni significantur per Zachariam magnum sacerdotem & doctorem, per Abel autem parui & illiterati Burgen. nolens intelligere Postil. putat quod velit dixisse iustitiam sequi literaturam, quod non est verum. Nam quod comparat paruos iustos Abel, hoc est per quandam similitudinem, non proprietatem. Non igitur sequitur cum ergo fuisset paruus iustus sicut Christus comparatus ouis, leoni &c. non ideo dicitur ouis vel leo. Ista autem translatio potest habere rationem, quia numerus quicumque incipit a minimo. Numerus igitur sanctorum incipit ab Abel, recte igitur minimi denominantur ab illo. Ratio autem assignata per Burg. ad idem, non est obiectionis expressa, sed transeat.

C A P. XXIII.

Non relin. hic la. super la. Mystice. Recedente domino de templo omnia legis aedificia & compositio mandatorum ita destructa est, ut nihil possit a Iudaeis implere. Diuinitus autem prouidetur, ut crescente euangelii gratia templum illud cum suis ceremoniis tolleretur, ne quis infirmus in fide illis stantibus Iudaismi occasionem haberet. Idem qui comminatus est verbo, ostendit signo, dum egreditur ab illis facta comminatione.

Sedente autem. Vbi Marcus ait. contra templum. Sedet contra templum cum de ruina eius & excidio gentis disputat ut & corporis situs verbis suis congruat.

Mystice. Sedet in monte Oliueti, idest, in ecclesia quietus manens superborum detestatur arrogantiam.

b Acceperunt. * Chrysostomus. Secreto acceperunt quia de magnis erat interogaturi. Et enim cupiebant discere diem aduentus eius, quia vehementer desiderabant gloriam eius videre.

Hom. 76. in Matth. E

c Dic no. Quia dixit omnia destruenda, tempus & signa destructionis quaerunt. Tria quaerunt quo tempore destruenda Ierusalem sit? quo uenturus Christus? quo consummatio seculi ventura sit?

Discipuli Christi quae fuerunt tria.

C A P. XXIII.

Tegressus Iesus de templo ibat. Et acceperunt discipuli eius, ut ostenderent ei aedificatio nes templi. Ipse autem respondens, ait illis * Videtis haec omnia. Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruat. Sedente autem eo super montem Oliueti, acceperunt ad eum discipuli eius & secreto dicentes. Dic nobis, quando haec erunt & quod signum Ierosolymae, sed Petrum Iacobum, Ioannem, & Andream, quasi liberius & securius Christi loquentes.

a Videtis tam firmam aedificationem. Quod 42. anno post passionem domini factum est a Romanis.

illis * Videtis haec omnia. Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruat. Sedente autem eo super montem Oliueti, acceperunt ad eum discipuli eius & secreto dicentes. Dic nobis, quando haec erunt & quod signum

a Idest, fructiferam ecclesiae celsitudinem.

b Marcus ait Petrus & Iacobus & Ioannes & Andreas.

tionem Ierosolymae, sed Petrum Iacobum, Ioannem, & Andream, quasi liberius & securius Christi loquentes.

Hom. 79. in Matth. * Nonne.

Vide-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXIII.

Tegressus Iesus de templo ibat. Postquam posita est legis euangelica promulgatio & confirmatio per miracula hic consequenter ponitur iudicium secundum legem illam. Et quia lex euangelica est perfectissima & extrema, ideo sibi correspondet iudicium extremum, quod erit perfectissimum. Et diuiditur in duas partes quia primo ponitur quaedam antecedentia ipsum iudicium, secundo ipsum iudicium describitur, ca. sequenti. Prima in duas, quia primo circa hoc ab apostolis praenitur questio & secundo ponitur questionis solutio, ibi. Et respondens Iesus. Prima in duas, quia primo ponitur questionis occasio, secundo habita occasione formatur questio, ibi. Sedente autem eo super montem Oliueti. Circa primum considerandum, quod Christus in fine ca. praecedentis dixerat, quod domus templi relinqueretur deserta, ideo in principio huius ca. dicitur quod Iesus egressus de templo ibat. In hoc ostendebat per

per factum quod templum esset a diuina protectione relinquendum. 1 Et ecce. Non quia ostenderent sibi aliquid incognitum, cum frequenter in templo fuisset, ut patet ex praecedentibus, sed ut ex nobilitate aedificiorum quae erant facta ad diuinum cultum, prouocarent eum ad misericordiam, & per consequens mitigare penam praedictam. 2 Ipse autem. Quasi dicat quantumcunque sunt magna & fortia. 3 Amen. Id est, fideliter. 4 Dico vobis. Non est sic intelligendum quin remaneret lapis super lapidem, saltem in fundamentis, sed est modus loquendi ad exprimendum magnitudinem destructionis, quae completa est sub Tito & Vespasiano, ut dictum est ca. praecedenti.

Sedente autem. Ex praedictis formatur duplex questio. Quia enim audierant a Christo euerisionem illam, credebant propinquam esse mundi consummationem, ideo quaesierunt primo.

3 Dic nobis quando. Id est, destructio ciuitatis & templi secundo quaesierunt.

6 Et quod si. Vtrumque enim simul fiet, & propter hoc est questio

774

M O R A L I T E R.

1 Et egressus Iesus de templo &c. Sequitur. Tegressus Iesus de templo &c. Sequitur. Non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non &c. Origenes. Omnis homo qui suscipiens est verbum Dei templum est. Si post peccatum adhuc saluat ex parte vestigia fidei & religionis, templum est ex parte destructum, & ex parte consistens. Qui autem post-

postquam peccauit curam sui non habet paulatim minuitur, donec ad plenum recedit a Deo viuente, & sic non relinquetur lapis super lapidem mandatorum Dei, qui non destruat.

Tegressus autem eo super montem oliueti. Contra templum sedens de ruina Iudaicae gentis disputat, ut et ipso situ corporis monstrat, & quietus in ecclesia manens, impiorum superbia condemnat.

Tom. 5.

a 2

Multi

Ca videte. Cum hæc fient, ne putemus in state diē domini, cuius signū perspicue ponitur in sequētib. Premunit ne turbentur, vel deficiāt per deceptionē, vt per Simonē Magum, vel per tribulationē & persecutionem, vt per Neronē. Nota hæc venientia ante excidiū Ierusalem similia sunt & eadem fere his quæ fient in consummatione se-

culi, & loquitur ita de vno quafide alio.

Hom. 76. in March.
1 Mar. 13. a.
Luc. 21. b.
Eph. 5. b.
Col. 2. d.

*** Chrysoſtomus.** Non de destructione Ierolymæ neque de secundo aduentu respondit statim, sed de malis quibus, statim obuiandum erat.

b Multi. Imminente Ierusalem excidio multi fuerunt principes qui se dicerent esse Christos, & tempus libertatis prope esse.

Luc. 22. ca. Sap. 5. d.

B Multi in ecclesia temporibus apostolorum, qui præter alia falsa dicerent in stare diem domini.

c Audituri. Hæc in Iudæa a passione domini abundauerūt, quibus ne territi apostoli Ierusalem & Iudæam deserant admonentur, quia non statim finis, sed post quadraginta duos annos,

Epist. 90.

*** Augu.** Interrogantibus discipulis dominus respondit ea quæ iā ex illo tēpore fuerant secutura, siue de excidio Ierusalem siue de aduentu suo per ecclesiā in qua vsque ad finē venire nō cessat, siue de ipso siue in quo apparebit viuos iudicaturus & mortuos. Cum itaque signa dicat, quæ ad ista tria pertinent quo eorum trium signorum ad aliquid bonum referendum sit diligenter considerandum est, ne forte quod pertinet ad vnum referendum putemus ad alterum.

Vbi supra. Tractat. 18. in March.

*** Chrysoſtomus.** Hic loquitur de præliis quæ Ierolymis erant futura.

*** Origenes.** Qui audit ipsas voces quæ fiunt in præliis audit

C

NICOLAUS DE LYRA.

vna. Notandum etiam quod ista quæstiones fuerunt sibi factæ super montem oliueti, & hoc rationabiliter, quia locus iste distat solum a ciuitate per vnum miliare, & sic ciuitas illa & templum ex illo loco clarissime videntur, & occasione huius de tempore destructionis illius ibi queritur. Similiter etiam iudicium extremum futurum est circa illum locum, vt habetur Ioc. 3. ideo conuenienter fit sibi quæstio de futuro iudicio.

Iosephus

1 Respondens. Hic ponitur vtriusque quæstionis solutio, & primo prima, secundo, secunda ibi. Orate autem. Circa primum duo facit quia circa ea quæ pertinent ad destructionem ciuitatis & templi primo scribit initium, & secundo finalem exitum, ibi. Cum ergo videritis. Circa quod considerandū, quod inchoatio & signum destructionis futura fuerunt clades & pestilentia, quæ fuerūt in Iudæa ante bellum Romanorum contra eos, vt dicit Iosephus libro de Iudaico bello. Diuiditur ergo in duas partes, quia primo tanguntur mala quæ contigerunt Iudæis in generali, secundo, mala quæ contigerunt Christi discipulis in speciali, ibi. Tunc tradent vos. Circa primum quatuor tanguntur. Primum est seductio erroris, quod notatur cum dicitur.

2 Videte ne quis vos seducat. Ista autem prædixit, quia minus iacula feriunt quæ præuidentur.

3 Multi enim venient. Idest, ascribentes sibi nomen meum, quod patet per hoc quod subditur.

4 Dicentes ego sum Christus &c. De talibus fuit Simon magus qui per hoc seducebat Samaritanos, de quo habetur Act. 8. b. qd Samaritani dicebāt de illo. Hic est virtus Dei quæ dicitur magna. Hic etiam dicit super locum illum, quod ante destructionem ciuitatis plures apparuerunt qui dicebant se esse Christos.

5 Audituri enim estis. Hic ponitur secundum quod est cōcussio timoris, cum dicit. Audituri enim estis prælia. Secundum enim quod refert Iosephus lib. antiquitatū. 20. post passionem Christi ante destructionem

MORALITER.

1 Multi enim venient in nomine meo dicentes, ego sum Christus &c. Idest, Multi videntur plus dicere factō, quia sua statuta distictius faciunt obseruari quam præcepta Dei.

Con-

audit prælia, qui autem de præliis longe gestis audit, rumo-

d Conſurget enim gens &c. Myſtice. Regnū surget in regnum & pestilentia eorum, quorū sermo vt, cancer ierpit. Et fames verbi Dei, commotio terræ, & a fide separatio. Vltima enim

tribulatio multis preuenitur, & per crebra mala iudicantur mala perpetua. Et ideo post bella & seditiones non statim finis, quia multa mala debent præcurrere, vt nuncient mala sine fine. Eorum autem alia e cælo, alia

e terra, alia ab elementis, alia ab hominibus. **Surget gens.** Ecce

perurbatio hominum. **Terra motus.** Ecce respectus iræ desuper, **Pestilentia.** Ecce

inequalitas corporū. **Fames.** Ecce sterilitas terræ. **Terrores de caelo & tempestates.** secundum Lucam. **Ecce inæqualitas aeris.** Oia ergo consummando conturbantur, vt qui in omnibus deliquimus in omnibus feriamur, vnde **Pugnabit pro eo orbis terra contra insensatos.**

*** Chrysoſtomus.** Et non simpliciter hæc fient secundum consuetudinem antea in hominibus existentem, sed exora quæ erit desuper. Et propter hoc non simpliciter dixit ea esse ventura, neque repente, sed cum quædam significatione. vnde subdit, hæc autem omnia initia sunt dolorum, id est, Iudæicorum malorum.

*** Origenes.** Sicut ægrotant corpora ante mortem, sic necesse est ante corruptionem mundi, vt quasi languens terra frequentius terræmotibus conquassetur. Aer vim mortiferā concipiens, pestilens fiat, & vitalis virtus terræ deficiēs suffocet fructus. Consequens autem est, vt propter inopiam ciborum, in auariciam & bella homines excitentur.

Hæc

Et opinioniones præliorum. Quia ante destructionem ciuitatis multa signa apparuerunt, quæ interpretabatur ab aliquibus in bonum & pacem ciuitatis, ab alijs autem in contrarium & destructionem, & inter alia ponit vnum scilicet. Et sydus stetit super ciuitatem per annum simile gladio. Quam apparitionem quidam dicebant significare auxilium sibi affuturum contra inimicos. Aliqui e contrario dicebant significare vindictam Dei contra mala habitantium in ciuitate, & per hoc erant diuersæ opinioniones de prælijs inter eos.

7 Videte ne tur. &c. Recedēdo de Iudæa propter talia. Voluit. n. Christus quod discipuli sui manerent aliquantulum in Iudæa post mortem suam ad prædicandum fidem Catholicam.

8 Oportet enim hæc. Quia sunt a Deo præordinata.

9 Sed nondum est. Quia post auditionem talium stetit adhuc ciuitas per longum tempus scilicet 40. annis post passionem Christi.

10 Conſurget enim gens. Hic ponitur tertium, videlicet disturbatio pacis, cum dicitur. Conſurget gens in gentem. Quia gens Iudæorum erat diuisa intra se, vt patet.

11 Et regnum aduer. Quia regnum Iudæorum contra regnum Romanorum rebellauit, & hoc patet ex prædictis.

12 Et erunt pesti. Hic ponitur quartum, scilicet perturbatio orbis seu elementorum ex quibus consurgunt pestilentie in aere & mari, & per consequens sterilitas & fames in terra. Quod autem hoc acciderit illo tempore, patet Act. 11. d. vbi dicitur qd propheta Agabus prædixit famem magnam futuram, quæ facta est imperante Claudio propter quod fideles qui erant Antiochia, miserunt auxilium de facultatibus suis fidelibus qui erant in Iudæa & Ierusalem per manus Barnabæ & Sauli. Sequitur.

Hæc

10 Conſurget. Hic Myſtice autem videtur regnum contra regnum conſurgere, & pestilentia eorum quorū sermo ferpit vt cancer, & fames audiendi verbum Dei, & commotio vniuersæ terræ in hæreticis magis intelligi, quia contra se inuicem dimicantes, ecclesiæ victoriam faciunt.

Tunc.

A *Hæc au.* Hæc autem omnia sunt initia, non consummatio quasi præconia Antichristi, vel excidij vrbis. Hæc partim ad euerfionem Iudæorum, partim ad diem iudicii pertinet, quia ita apostoli interrogauerant de utroque.

Hieronymus. Quod dixit, hæc autem initia sunt dolorum, melius transferatur, parturitionum: vt quasi conceptus quidam Antichristi non partus intelligatur.

Tunc tra. Quo merito hæc Iudæis eueniant, subdit, q post occisionem Christi, nominis & fidei eius præcones persecuti sunt.

Chryf. Quia discipuli audierunt ea quæ de Ierofolyma prædicebatur, si dispositi erant, vt extra urbationem essent quasi de aliena pena audientes sibi vere prospera futura sperabant, propter hoc eis graua prænunciat in solitudinem eos statuens.

Et tunc scandalizabuntur. * Idem. Postquam duplex prælium posuit scilicet quod est a seductoribus & quod est ab inimicis consequenter tertium prælium ponit quod est a falsis fratribus.

Et mul. pseu. Quidam hoc ad euerfionem Iudæorum referunt. Sed tunc inter eos, quia nullus erat fidelis, ad quem fieret exhortatio melius hoc accipitur de hæreticis, quorum primus Simon Magus fuit. Extremus maior omnibus, Antichristus est. Diligenter intuendum est, quod signorum ad excidium vrbis, quod ad diem domini referatur. Respondit enim dominus, quæ ex illo tempore erant secutura siue de excidio Ierusalem siue de aduentu suo.

D *Et prædicabitur.* Quia nouerat dominus corda discipulorum de excidio & perditione sue gentis contristandi, hæc solatio releuat vt scirent multo plures socios gaudij æterni de toto orbe colligendos.

Adhuc tenete hoc signum, quod non inestet dies domini vel desolatio Ierusalem antequam apostoli toto orbe dispersi sunt præter duos Iacobos, qui prius in Iudæa interfecti sunt. Dispersi inquam, vt si doleret de perditione sue gentis, solatium habeant plures socios de omni gente collectos.

Chryf. Quod autem ante captionem Ierofolyme ubique prædicatum est euangelium audi quod ait Paulus in omnem terram exiuit sonus eorum Et vides eum a Ierusalem in Hispaniam currentem. Si autem vnus tantam portionem accipit, excogita reliqui quanta operati sint.

* *Aug.* Non est ab Apostolis prædicatio ista completa quæ adhuc sunt gentes in quibus nodum cepit impleri. Quod autem dixit Apostolus. In omnem terram &c. verbis quod futurum erat dixit, non quod iam factum est.

* *Orig.* Cum omnis gens audierit euangelij prædicationem tunc erit seculi finis. Multæ autem non solum barbarorum, sed etiam nostrarum gentium nondum audierunt Christi verbum.

* *Hieronym.* Non puto aliquam remansisse gentem quæ Christi nomen ignoret. Et quamquam non habuerit prædicatorem, tamen ex vicinis gentibus opinionem fidei non potest ignorare.

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12**
a Futurorum. **b** Ministris. **c** Exercendos.
1 Hæc autem omnia initia sunt dolorum. Tunc tradent vos
2 **a** Per apostolos omnium credentium persona signatur. **b** In fine mundi similes apostolis, tribulationibus sunt probandi.
3 in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus
4 **a** Propter assertionem veritatis. **b** Discendent a fide timore vel portentis vel immanitate commentorum.
5 gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur
6 **a** Gladio domini ab inuicem separante eos quod in principio prædicationis factum est maxime tempore Antichristi est futurum. **b** Frater infidelis fratrem fidelem.
7 tur multi, & inuicem tradent & odio habebunt inuicem. †
8 **a** Vt miraculis seducant. † Hoc tempore iudaica vastitatis plene tempore Antichristi.
9 Et multi pseudo prophetæ surgent, & seducent multos. † &
10 **a** Vnde Apostolus. Erunt homines aman. se. **b** Infidelitas. **c** Pro tribulatione quæ ante tribulationem videbatur calere vel calebat vt cumque in pace.
11 quoniam abundabit iniquitas refrigescet charitas multorum. † Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus
12 **a** Aedificatorium ecclesie ante finem mundi sicut ante destructionem Ierusalem per apostolos.
c erit. Et prædicabitur hoc euangelium regni in vniuerso orbe,

† 1. q. 3. c. Saluator.

Vbi supra. † De rebus eccl. non ali. c. f.

Epist. 80.

Tra. 18.

Et

Abo- F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Hæc autem omnia. Id est, quatuor prædicta.
- 2 Initia sunt do. Qui quidem dolores fuerunt consummati in destructione ciuitatis & templi per Romanos.
- 3 Tunc tr. Hic ponit mala quæ contigerunt Christi discipulis in speciali, ubi ponuntur quatuor. Primum est violentia afflictionis dupliciter, scilicet ab intra & ab extra. Illa quæ fuit ab extra, fuit a Iudæis fideles persequentibus, de quo habetur Act. 8. a. ubi dicitur, quod post mortem beati Stephani facta est persecutio magna in ecclesia, quæ erat Ierofolymsis & ibidem subditur, quod Paulus deuastabat ecclesiam.
- 4 Et occi. vos. Quia illo tempore occisus est Stephanus a Iudæis, vt patet Act. 7. g. Iacobus filius Zebedæi. Act. 17. a. Iacobus frater domini. vt dicit Iosephus lib. 2. 2. antiquitatum.
- 5 Et er. odio. Id est, aliquibus omnium gentium.
- 6 Propter no. meum. Hoc additur ad eorum consolationem, quia ad hoc sequitur magnum premium, vt habitum est sup. 5. c.
- 7 Et tunc scandalizabuntur. Hic ponitur afflictio ab intra scilicet a falsis fratribus, quia multi qui receperant fidem Christi videntes persecutionem oriri contra eos scandalizabantur, cadentes propter hoc a fide suscepta, & sic habebant odio veros discipulos Christi, quos ad mortem tradebant.
- 8 Et mul. pseu. Hic ponitur secundum scilicet rehentia seductioni, quia multi propheta falsi denunciabant contraria prædicationi Apostolorum.
- 9 Et quoniam abunda. ini. Hic ponitur tertium scilicet abundantia iniquitatis, quæ erat in falsis Christianis, & propter hoc refrigescibat

bat charitas in multis alijs, licet non caderent totaliter propter quod concludit.

- 10 Qui autem perseueraue. vsque. In fide scilicet formata charitate, hic saluus erit.
- 11 Et prædicabitur. Hic ponitur quartum quasi ad consolationem prædictorum, quod est euidentia credulitatis, & hoc est quod subditur. Et prædicabitur hoc euangel. Id est, euangelium Christi quod introducit ad regnum cælesti, quod non faciebat lex propter quod erat imperfecta respectu euangelij, vt supra dictum est in principi. huius libri.
- 12 In vniuerso mun. Quod enim ante destructionem ciuitatis per Titum et Vespasianum in tribus partibus orbis scilicet: Asia, Aphrica & Europa, prædicatum sit euangelium Christi, patet sic. Viuente enim Petro fides prædicata est in Italia, & non solum in Italia, sed etiam in Gallia, quia sanctus Sauiinianus qui fuit vnus de lxx. missus a beato Petro in Galliam cum pluribus alijs ciuitatem Senonensem (quæ tunc erat metropolis Gallie, & vocabatur ciuitas aurea) conuertit ad Christum: & ibi tribus ecclesijs edificatis vna scilicet in honore beatæ Virginis, alia in honore beati Stephani protomartyris, & alia in honore sancti Ioannis Baptiste, quartam edificauit in honore Apostolorum quæ quia viuente Petro constructa est, ideo ecclesia B. Petri viuæ adhuc nominata est vsque in hodiernum diem. Ex loco autem illo sanctus Sauiinianus socios suos circa alias partes Gallie misit ad prædicandū. Ex quo patet, quod viuente Petro fidei prædicatio peruenit versus mare occidentis, ubi terminatur vltimum clima nostræ terræ habitabilis. Quod autem est vltra, secundum auctores astronomie ponitur extra climata. Ierusalem autem de qua exierunt apostoli, & alii Christi discipuli

MORALITER.

- 2 Tunc. Quod nunc impletur mystice, quia pauperes religiosi per homines malos, & specialiter per clericos perversos tribulantur, & per detractiones eorum linguarum gladiis occiduntur, & plures infirmi scandalizantur, odientes statum suum, & fratres

- tres suos nequiter accusant ab ordine recedentes.
- 7 Et multi. Id est, prædicatores, quæ sua sunt tamen querentes surgunt, & multos simplices seducunt, & sic frigescit charitate abundat iniquitas.
- 9 Qui au. perse. Scilicet in doctrina Christi, & a talibus verbo & facto prædicatur euangelium regni.

A *Abominatione, &c.* Vel fide excidio urbis abominatio, id est, idolum. Pilatus enim posuit imaginem Cesaris in templo desolato. Vel hoc dicitur de statua Adriani equestris, que in ipso sanctorum loco longo tempore stetit.

Epist. 80.

Augustinus. Lucas quidem ut ostenderet tunc factam fuisse abominationem desolationis que a Daniele predicta est, quoniam expugnata est Ierusalem eodem loco hac domum veteris memorat. Cum videritis circumdari ab exercitu Ierusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio eius.

† Dan. 9. g. Luc. 21. d. Luc. 21.

† Mar. 13. b. Luc. 21. d.

B Hilarius. Torum iudicium aduersus futuri dominus ponit dicens, Cum videritis, &c. De Antichristi enim temporibus hic locutus est, propheta. Abominatio ex eo dicta est, quod aduersus Deum veniens honorem Dei sibi vendicasset: desolationis autem abominatio, quia bellis & caedibus terram desolaturus sit, atque ob id a Iudeis susceptus, loco sanctificationis instituitur, ut ubi sanctorum precibus Deus inuocabatur, illic a Iudeis susceptus venerabilis sit, & quia proprius iste Iudeorum error erit, ut qui veritatem respuerunt suscipiant falsitatem, Iudam deserunt, & transfugere in montes, ne admixtione plebis illius Antichristo creditura vis alteratur.

b Tunc qui in. Hac ad litteram facta sunt cum appropinquante exterminio Iudeorum oraculo moniti omnes Christiani fugerunt in regnum Agrippae qui parabat Romanis. Mystice, Tunc. Id est cum haereses & flagitia regnare ceperint inter sanctos, & pacem eorum distrahere, quanto plures vident sequi praua, tanto altius virtutes petant.

c *Vae au.* Quia sarcina grauatę fugere non poterunt. In isto qui

qui in Iudaea sunt fugiant ad montes, concordat Lucas, cetera I videretur aliter dicere, ita & qui in medio eius discedant. Sed quomodo cum praedixit euangelista circumdari Ierusalem ab exercitu, qui in medio sunt, id est, cum ita urgebit periculum ut euadi non possit, discedant, id est non capiantur desiderio huius seculi in aliam vitam migrare parati? Idem quod alij dixerunt quod in tecto non descendat tollere aliquid de domo sua hoc est nullo arte ita inclinetur ad carnem. Et hoc quod Lucas ait, & qui in regionibus non intrent in eam. Id est, qui iam bono proposito cordis extra illam facti sunt non eam rursus carnali cupiditate desiderent. Hoc alij & qui in agro, non reuertatur tollere tunicam suam hoc est, iterum inuolui curis quibus exutus erat. Graues animae peccatis, & quae nutriunt id est, imperite Antichristum effugere non poterunt. Vel vae illis qui sua germina non produxerunt in virum perfectum.

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8**

d *Orate.* Si de captiuitate, orent ne fuga eorum sit hyeme vel sabbato, quia in altero prohibet duritia frigorum ad solitudines fugere, & in desertis latitare. In altero transgressio legis est si fugere volunt, vel mors si remanent, spiritualiter autem praecipitur, non frigescat fides in Deum & charitas, neque ociosi in opere torpeamus virtutum sabbato. Hanc sententiam Lucas illustrat. Dicit enim *Attendite vobis, ne grauentur corda vestra in crapula & ebrietate, & curis huius vite, & superueniat in vos dies illa repentina.* Vigilate itaque omni tempore, ut digni habeamini fugere ista omnia quae futura sunt. Ad hyemem pertinet curae quae tristes sunt, ut hyemes: crapula & ebrietas ad sabbatum quae in eis delictis affluere mos erat Iudeis, ignaris veri sabbati.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

discipuli ad praedicandum, est in medio terra habitabilis, quia est in quarto climate, ubi primo publicata est fides catholica, & ideo sicut a Ierusalem usque ad fines terra habitabilis ex parte Galliae ubi praedicata est fides per sanctum Sauiianum & socios eius: similiter ex parte Hispaniae, ubi Paulus praedicauit, eadem ratione probabile est, quod a Ierusalem usque ad alios terminos terra habitabilis peruenit praedicatione fidei per alios apostolos & discipulos ad hoc missos, & sic patet, quod viuentem Petro fides Christi praedicata est in vniuerso mundo, quia cognitio fidei peruenit ad omnes partes orbis. Petrus vero martyrizatus est sub Nerone: post imperium autem Neronis destructa est ciuitas Ierosolymitana secundo anno imperij Vespasiani, ut habetur li. de Iu. bello 7 fine.

1 In testi. Quasi dicat adhuc praedicanda est fides in vniuerso orbe, ut testimonium Christi audiretur in omni gente, secundum quod dictum fuit apostolis Act. 1. a. Eritis mihi testes in Ierusalem & Iudaea & Samaria, & usque ad vltimum terrae.

2 Et tunc. Quia post praedicationem euangelij praedictam facta est consummatio destructionis ciuitatis a Christo praedicta. Considerandum autem quod alia est praedictio euangelij futura in omnibus gentibus quantum ad efficaciam, sic quod omnes gentes recipient fidem Christi & hoc erit in consummatione seculi.

3 Cum ergo. Hic describitur excidium ciuitatis quantum ad eius terminum. Et ponuntur ibi duo. Primum est prophetiae impletio quae habetur Dan. 9. g. ubi dicitur quod destructa ciuitate & templo ponetur abominatio in desolationem, id est, idolum (quod nomine abominationis intelligitur in vet. te.) debebat poni in templo desolato, hoc autem impletum est quando Aelius Adrianus imaginem suam fecit statui ubi

ubi steterat arca testamenti ut scribitur in Scholastica historia, et hoc est quod dicit. Cum er. &c. Sequitur.

4 Qui legit intel. Q. d. qui legit prophetiam Danielis intelligat eam esse dictam de hoc facto. Secunda quod ibi ponitur est Iudeorum captiuitas & perfecta eorum dispersio, cum dicit.

5 Tunc qui in Iu. sunt fu. Q. d. extunc Iudaei non habitabunt in Iudaea plus, quia licet Aelius Adrianus Ierosolymam reaedificauerit, praecipit tamen ne aliquis Iudaeus haberet licentiam intrandi illuc. Aliter autem exponitur ab aliquibus de tempore quod fuit ante destructionem ciuitatis immediate, quia fideles qui erant in Ierusalem admoniti sunt per angelum ut fugerent in regnum Agrippae ultra Iordanem, quia rex Agrippa erat confederatus Romanis, & ideo ibi fideles saluati sunt, ut scribitur in Scholastica historia. Sequitur.

6 Et qui in te. Q. d. melius est quod saluet vitam suam quam rem possessam.

7 Vae autem. Quia praegnantibus non possunt bene fugere aggrauate pondere, nec etiam nutriendes propter curam circa paruulos.

8 Orate autem. Hic incipit soluere secundam questionem de consummatione seculi. Et diuicitur in tres partes, quia circa consummationem seculi primo ostendit tribulationis magnitudinem, secundo temporis incertitudinem, ibi. De die autem illa & hora, tertio excitat nostram sollicitudinem, ibi. Vigilate itaque. Prima adhuc in duas quia primo tangit tribulationem futuram tempore Antichristi & secundo aduentum ipsius Christi ad iudicium, ibi. Statim autem. Prima in duas, sed quod tribulationem futuram tempore Antichristi describitur ex duobus primis est violentia afflictionis: secundum est vehementia seductionis quod tangitur, ibi. Tunc si quis vobis dixerit. Circa primam adner-

MORALITER.

3 Cum ergo videritis abominationem desolationis. Abominatio stans in loco sancto est praelatus malus in ecclesia de quo dicitur Zach. 11. d. O pastor & idolum derelinquens gregem.

5 Tunc qui in. Id est confessione veritatis.

† Fugiant ad montes. Id est, querant auxilium a Deo ut prouideat

uideat de pastore bono.

6 Et qui in te. Per quem significatur bonus contemplatiuus.

† Et qui in agro, &c. i. bonus actiuus: quasi dicat isti non dimittant occupationem suam bonam propter praelati malitiam.

7 Vae autem praegnantibus & nu. i. quilibet debet optare ut non impediatur fuga tanti mali ecclesiae.

Erit

a Et nisi. Quæ ergo spes electis, nisi gratia Dei, quæ dat pa-
 A tiam piis, vt citius demat potentiam impiis? Quæto enim
 erit hæc tribulatio grauior, tanto erit breuitate moderatior.
 Vel dierum nomine, ipsa mala significantur.

b Breuiati fuissent. Non mensura, sed numero, ne mora tēpo-
 rum fides concutiat
 credētium. Erūt enim
 hæc mala tribus an-
 nis. Et dimidio tan-
 tum.

*** CHRYSOSTO-**
 MVS. Intende autem
 Spiritus sancti dispen-
 sationem, quoniam
 nihil horum scripsit
 Ioannes, vt non vi-
 deretur ex ipsa eorum
 quæ facta sunt historia
 scribere, etenim post
 captionem Ierusalem
 vixit multo tempore
 Sed qui ante mortui
 sunt & nihil horum vi-
 derunt, ipsi scribunt vt
 vndique fulgeat præ-
 nunciacionis virtus.

*** Idem.** Cum compleisset dominus ea quæ de Ierosolymis
 sunt ad suum de cætero peruenit aduentū, & dicit eius signa
 non illis solum vtilia, sed & nobis, vnde dicit. *Tunc si quis vo-*
bis, &c. Sic autem cū supradixit Euangelista. In diebus illis
 venit Ioannes baptista, non tēpus quod immediate est cōse-
 quens exposuit, cum 30. anni in medio essent. Ita & hic cum
 dicit, Tunc, totū mediū tēpus prætermisit, quod futurū erat
 a captione Ierosolymæ, vsq; ad initia cōsummationis mūdi.

c Ecce hic Christus. Habet vnaqueque heresis, vel certas mun-
 di partes, vnde dicitur.
Ecce hic & ecce il. Vel in occultis aut in obscuris conuēticu-
 lis curiositatem hominum deceptit, vnde dicitur. *Ecce in cubi-*
libus, ecce in deserto.

Multi erunt qui non crederent Christum esse communem
 salutem omnium, sed quorundam, vnde dicitur, hic aut illic.

*** Chrysostomus.** Ecce hic. Non enim sicut in priori ad-
 uentu in Bethleem apparuit, & in paruo angulo orbis terra-
 rum, & nullo sciente a principio, ita & tunc erit, sed manife-

Vbi supra.

ste veniet, ita vt non
 indigeat quod aliquis
 eius aduentum annun-
 ciet.

*** ORIGE.** Quando
 heretici secretas & nō
 vulgatas scripturas p-
 ferunt ad confirmatio-
 nem mendacii sui; vi-
 dentur dicere. Ecce in
 solitudine verbum est
 veritatis. Quoties autē
 canonicas proferunt
 scripturas, in quibus
 omnis Christianus cō-
 sentit, videtur dicere,
 ecce in domib. est ver-
 bum veritatis. Sed nos
 non debemus exire a
 prima ecclesiastica tra-
 ditione. Si dixerint vo-

Tractatu. 30. in Matth.

E

Tractatu. 30. in Matth.

nō fiat fuga vestra hyeme vel sabbato. Erit enim tūc tribu-
latio magna qualis nō fuit ab initio mūdi vsque modo, ne-
que fiet. Et nisi breuiati fuissent dies illi, nō fieret salua oīs
caro, sed propter electos breuiabuntur dies illi. Tunc si
quis vobis dixerit. Ecce hic Crūs, aut illic, nolite crede-
re. Surgēt enim pseudo Christi, & pseudo propheta, & da-
bunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducan-
tur si fieri potest etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si ergo
dixerint vobis, ecce in deserto est, nolite exire, ecce in

a Quia hæc tempora non sunt itinerij conuenientia. **b** Hoc proprie. tetapotibus Anti-
 christi.

a Cuius non concutiat fides. cum persequatur pietatis erit operator virtutum.

a Ne desperent. **b** In illa pressura.

a Vestris imitatoribus. **b** Apud Atrianos. **c** Apud Donatistas vel huiuscemodi.

a Membra eius qui se efferebat super omne quod dicitur deus aut quod colitur.

a Aliquid magni significantia.

a Vt præciti vigilis. **b** Quia præmoniti estis.

a Christus non moratur in dogmate gentium philosophorum. **b** A fide ad doctrinam eorum.

bis. Ecce in solitudine est nolite exire a regula fidei. Veritas enim similis est fulgore egredienti ab oriente & apparenti vsque ad occidentem.

d Si fieri poss. Id est, si aliquo modo fieri posset, vt Dei præfinitio mutaretur, & ideo non de veris intelligi potest electis.

e Electi. Non quod diuina electio frustraretur, sed qui iudicio humano videntur electi.

*** Origenes.** Exaggeratorius sermo est, vult enim ostendere quoniam frequenter valde persuasorii sunt sermones hereticorum, & commouere potentes eos qui sapienter agunt.

f Ecce in deserto. Multi etiam credunt non venire in publicū sed

F

Multi

NICOLAUS DE LYRA.

aduertendum, quod quia prædixerat tribulationē Iudeorū ex destructione ciuitatis Ierosolymitanæ, vt patet ex prædictis, & nūc prædicit tribulationē fidelium futurā sub Antichristo maiorem, iō cōuertit se ad discipulos suos, in quibus admonet fideles p illo tempore futuros dicens. *Orate au. &c.* Id est, tempore incompetēti ex aeris importunitate.

1 Vel sabbato. Id est, tempore incompetenti ad fugā ex quacūque alia causa, quia tūc nō erit sabbatū obseruandū, in quo non erat licitū Iudæis ambulare ultra mille passus. Per sabbatū ergo intelligit tempus inconueniens ad fugam modo prædicto, & subiungitur ratio cum dicitur.

2 Erit enim tunc. Id est, tempore Antichristi.

3 Tribulatio magna, &c. De præterito.

4 Neque fiet. De Futuro. Ex quo patet qd loquitur hic de tribulatione Antichristi quæ ab omnibus doctotibus dicitur maxima.

5 Et nisi bre. *fr. di. n.* Nō est intelligendū quod dies sint breuiore restēpore Antichristi quā sint mō, quia quantitas diei causatur ex motu solis qui est vniformis: sed dies hic accipiūtur pro tēpore quia tēpus illius tribulationis erit breue, qd nō durabit ultra tres annos cū dimidio vt habetur Dan 12. c. vbi dicitur, quod durabit per tempus & tempora & dimidium temporis. Causa autem huius breuitatis subditur cum dicitur.

6 Non fiet sal. *omnis caro.* Caro autem hic accipitur pro homine secundū qd habetur Gen. 6. a. Nō permanebit spiritus meus in homine in æternū qd caro est. Sensus ergo est iste. Ois caro non fieret salua. nullus homo fieret saluus, si esset lōgū prædictæ tribula-

bulationis tēpus. Negatio. n. postposita huic signo vniuersali oīs facit ipsum æquipollere signo vniuersali negatiuo, quia omnis non valet nullus, propter quod subditur.

7 Se d propter cælos bre. Ne ex tribulationis magnitudine cadant a veritate.

8 Tunc. Hic cōsequēter ostēditur magnitudo tribulationis ex vehemētā seductionis, quia multi discipuli Antichristi veniēt ad seducendū populū, dicēdo, quod ipse sit vere Christus in lege & in prophetis promissus, & ideo hoc prædicit, ne fideles tunc decipiantur, di. *Tunc.* Id est, tempore Antichristi.

9 Si quis vo. di. Et quia non solum modo habebunt verba ad decipiendum, sed etiam signa quod est dei filius ad eundendum, ideo subdit.

10 Surgent enim. Per hoc intelligit Antichristum & discipulos eius, qui sunt membra ipsius.

11 Vt da. sig. quia virtute dæmonum possunt multa mirabilia fieri, quando permittuntur a Deo.

12 Ita vt. Hoc dicit quia prædestinatio licet sit certa, tamen non tollit libertatem arbitrii. Ista enim propositio Prædestinatus potest damnari, falsa est in sensu composito, tamen in sensu diuiso vera est, sicut diffusus declaratur primo sententiarum.

18 Ecce prædixi vobis. quasi dicat Ad hoc ista prædico nunc, vt caueatis pro tunc, quia minus iacula feriunt quæ prævidentur, secundum quod dicit beatus Grego.

14 Si ergo di. *vo. ec. in.* Christus supple, tanquam homo religiosus in loco deserto existens.

15 Nolite exi. *ad vi.* Scilicet, eum ne seducamini, Et si dixerint.

16 Ecce in pe. Id est, in locis occultis.

Noli-

MORALITER.

2 Erit enim tunc tribulatio magna qualis &c. Scilicet, figuratiue quia malus prælatus est Antichristi figura, qui sedebit in tēplo Dei, vt dicitur 2. Thessa. 2. b. lō dicitur. 1. Io. 2. c. *Iam Antichristi multi sunt.* Tamē dies talium aliquādo breuiātur per bono-

bonorum orationes.

9 Tunc si quis. Nunc autem fit hoc mystice, nā adulatores multi laudant malos prælatos & principes, tanquā sint boni Christiani. Christus enim Græce dicitur vnctus Latine. Episcopi vero & reges, saltem aliqui sunt vncti.

Tom. 5.

n 4

Nolite

A sed in deserto . Multi credunt Christum dedisse secretiora
 p r a c e p t a fidei aliis, nō omnib. vnde dicitur, in penetralibus.
 Nolite credere, quod Christus in deserto vel in penetralibus,
 sed quod fides eius ab oriente in occidentem in catholicis
 fulget clara & manifesta. Ne ergo credatur schismaticis,
 nomine Orientis &
 Occidentis totum
 orbem designat.

a Sicut enim fulgur,
 Pro manifestatione
 & claritate inter nu-
 bila, vel noctē huius
 seculi. Spultum est
 ergo eum quarete
 in paruo loco, vel in
 abscondito, qui to-
 tius mundi lumen
 est. Et ne loci in quo
 futurus est effemus
 ignari, ait. Vbicun-
 que fuerit corpus id
 est in cœlum quo
 hinc leuauit corpus
 susceptum. quia rap-
 iemur obuiam Chri-
 sto in aera, & sic semper cum domino erimus . De naturali
 exemplo Christi affruit sacramentum. Aquila & vultures di-
 cuntur transmarina sentire cadauera, ibique cōgregari . Non
 ne ergo nos rationales congregabimur ad eum qui vt fulgur
 erit: Vel per corpus quod significantius dicitur cadauer, qđ
 morte cadat, passionem Christi intellige ad quam prouoca-
 mur, vt vbiicumque legitur congregemur, & per illam ve-
 nire possimus ad verbum Dei.

B Vel sancti sunt Aquile, qui in nouantur consumpta vetusta
 re ad petram qui est Christus.
C Statim autem post, * Chryostomus. Tribulationem
 dicit

dicit dierum Antichristi & pseudo prophetarū . Tribulatio D
 enim tūc erit magna, tot existentibus deceptoribus, sed non
 extendetur per temporis lōgitudinem. Si enim iudaicū bel-
 lum ppter electos decurtatum est, multo magis propter eos
 hęc tribulatio abbreviabitur, propter hoc addit statim.

c Sol obscu. & c. Mys-
 tice . Ecclesia spe-
 ciosa vt luna, electa
 vt sol, & quæ noctē
 illuminat vt stellæ,
 tunc non apparebit
 impiis vltra modū
 scruentibus . Et ca-
 dent multi qui fulge-
 re videbantur, & fir-
 missimi turbabūtur.
 Vel sol & luna &
 stellæ ad tempus suo
 lumine priuabūtur,
 vt vicinū indicēt ad
 uetum domini. Sed
 peracto die iudicii
 mudo innouato ma-
 ius lumen recipiēt.
 Vel supueniēte cla-
 ritate veri luminis, videbuntur obscurari & nullius esse lumi-
 nis, & angeli in tenebras reputabuntur.
 Job dixit. *Columna cœli contremiscunt, & paent aduentum eius.*
 * Origenes. Sicut autem in dispensatione crucis sole defici-
 ente tenebræ factæ sunt super terram, sic & signo filii homi-
 nis in cœlo apparente deficient lumina solis, lunæ & stellarū.
 d In nubibus. * **AVGVSTINVS**. Ipsum aduentum
 accipe, quando venturus est ad viuos & mortuos iudican-
 dos in corpore suo in quo sedet ad dexteram patris,
 in quo etiam mortuus est, & resurrexit & ascendit in cœ-
 lum, & sicut in actibus legitur, *Nubes suscepit eum, & c.*
 & quia

† apparet
 † Lu. 17. g. 14
 q. 4. c. quonia
 vetus
 * Enim
 I. el. 2. g.
 mat. 14. c.
 † apparet
 The. 4. d.

Hom. 77. in
 Math.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nolite cre. Ratio autem subditur.
- 2 Sicut enim ful. Quia licet aduentus Christi in carne fuerit oc-
 cultus, tamen aduentus eius ad iudicium erit ita manifestus, quod non
 poterit aliquem latere propter quod subditur.
- 3 Vbicumque fue. Idest Christus in humanitate, quia sicut su-
 pra frequenter dictum est, iudicabit in forma humana, gloriosa tamen.
- 4 Illic congrega. Idest sancti occurrentes obuiam Christo uenien-
 ti ad iudicium, secundum quod dicitur infra 1. ad Theß. 4.
- 5 Statim autem. Descripta tribulatione, qua futura est per Anti-
 christum, describit aduentum Christi ad iudicium. Et diuiditur in
 duas partes, quia primo describit quedam signa precedētia iudicium.
 Secundo describit iudicis aduentum, ibi. Et tunc apparebit. Circa
 primum aduertendum quod prout dicunt doctores & sancti, post tri-
 bulationem Antichristi, antequam appareant manifesta signa iudicij,
 erit tempus breue in quo poterunt illi qui fuerunt decepti per Anti-
 christum penitere, & hoc signatur Apoc. 8. a. Factum est silentium
 in cœlo quasi media hora. Iud. n. tēpus non durabit vt dicunt nisi
 per. 4. dies vel circiter & hoc est quod dicitur hic. Statim autē, & c.
 Idest, paruo tempore elapso post tribulationem Antichristi appare-
 bunt signa manifesta, propinqui iudicij, & hoc est quod subdit.
- 6 Sol obscura. Non per priuationem sui luminis cum sit ei natu-
 rale, Corpora autem caelestia tunc manebunt in sua natura integra, sed
 ista obscuritas erit respectu nostri per interpositionem alicuius corpo-
 ris opaci, quemadmodum fit in eclipsi.
- 7 Et luna. Quod potest dupliciter intelligi vno modo, quia erit inter-
 posita inter terram & solem, & sic pars luna quæ est versus terram
 obscura-

Quomodo in
 telligitur qđ
 luna nō dabit
 lumen,

- 8 Et stellæ cadent de cœl. Non quantum ad earum substantiam
 cum sint incorruptibiles, sed secundum apparentiam, quia vere stelle
 abscondentur per nubium densitatem, & de nubibus versus terram de-
 scendent exhalationes ignitæ, quæ dicuntur stellæ cadentes.
- 9 Et virtutes cœlorum com. & c. Virtutes hic accipiuntur angeli,
 qui sunt de medio ordine secundæ hierarchie, ad quorum officium spe-
 ctat cooperari aliquo modo ad miracula, secundum quod dicit Beatus
 Dionysius. Et ipsi tunc frequentius solito mouebuntur ex diuina volun-
 tate ad faciendum miraculosas transmutationes in elementis, ad incu-
 tiendum hominibus terrorem iudicis venientis.
- 10 Et tunc. Hic describit iudicis aduentum, & circa hoc duo facit
 quia primo facit quod dictum est. Secundo inducit exemplum ab arbo-
 re sci. Dicit ergo. Tunc. Idest immediate post signa predicta.
- 11 Parebit signū filii homi. Idest crux, clauis, & lancea, quæ sunt
 passionis Christi instrumenta.
 Vel aliter. Signum, idest cicatrices, quæ apparebunt in Christi cor-
 pore. Ista autem apparebunt in cœlo idest in aere, qui aliquando voca-
 tur cœlum in scriptura.
- 12 Et tunc plan. & c. Idest aliqui de omnibus tribubus & natio-
 nibus in quibus sunt aliqui mali, quibus aduentus iudicij erit tristabilis.
- 13 Et videbunt filii hominis. Quia sicut dictum est in forma ho-
 minis iudicabit.
- 14 Venientem in nu. cœli. Sicut in nube ascendit in cœlum ab
 apostolis propter quod dicitur Act. 1. b. Iesus qui assumptus est a vobis
 sic veniet.

Cum

MORALITER.

- 1 Nolite credere. Scilicet talibus adulatoribus, quia propheta
 sunt Antichristi.
- 3 Vbicumque fuerit, corpus illic congregabuntur & c. Idest vbi est
 bonus p̄latus, ibi congregantur bonæ personæ.
- 5 Statim autem post tri. Scilicet electionis vel prouisionis per
 uersa, nam talis prouisio est ecclesie magna tribulatio.
- 6 Sol obscurabitur & c. Quod fit moraliter quando malus p̄l-
 ficatur.

- 7 Et luna non dabit lumen suum. Idest, ecclesia quæ lumen ha-
 bet a bono pastore sicut luna a sole, propter quod ipso subtrā-
 cto deficit lumen ecclesie.
- 8 Et stellæ cadent de cœlo. Idest religiosi de contemplationis
 excelso.
- 9 Et virtutes cœlorum mo. Nam perfecti de Dei patientia it
 permissione mali p̄latis mirantur.
- 14 Et videbunt & c. Idest, Christum qui in tali tribulatione
 venit aliquando pro consolatione bonorum, deiciens ma-
 lum p̄latum, & substituens bonum.

Et

Et

& quia illie dictum est ab Angelis, hic veniet quomodo vidi-
tis eum euntem in celum, merito credendus est nō solum
in eodem corpore sed & in nube venturus.

Vel in nubibus. i. in sanctis, sicut quotidie facit dum præ-
dicatores & angelos mittit.

a *Cum vir.* Secundus
aduentus non in hu-
militate vt prior, sed
in gloria demonstrat-
bitur.

b *Cum tuba, &c.*
* Chrys. Sonus tu-
be pertinet ad resur-
rectionē ad gaudiū
ad representandum
stuporem, qui tunc
erit, ad dolorem illo-
rum qui relinquentur,
& in nubibus nō
rapiuntur.

c *Et congregabunt.*
* Orig. Scriptum
est autem in nume-
ris, quod ex quatuor
ventis congregabāt
sacerdotes tubicinā-
tes eos qui sunt ex
castris Israel, secun-
dum quorum com-
parationē de Ange-
lis Christi consequē-
ter dicitur, & congregabunt.

d *A summis celi.* Ne quis putaret a quatuor plagis terre, & non
a cunctis finibus eius, simul & mediterraneis regionibus ele-
ctos esse congregandos, subditur. *A summo terra vsq; ad summū
celi.* i. ab extremis terre finibus per directum vsque ad vlti-
mos terminos eius, vbi longe aspicientibus circulus cœli,
terre videtur insidere.

a Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in celum.

Qui quasi humilis & infirmus iudicatus est.

a cœli cum virtute multa & maiestate. † Et mittet angelos

a De qua apostolus loquitur. b Tam aperta & tam inrens a voce quæ vbiq; a mor-
tuis audiatur. c Ad iudicium

b suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos

a Ideā, mundi climatibus Oriente, Occidente, Aquilone, Austro.

d eius a quatuor ventis, a summis cœlorum vsque ad terminos

a Sub exemplo arboris docet de aduentu consummationis.

c eorum. † Ab arbore autem fici discite † parabolam, cum iam

Intelligitis ætatis aduentum.

ramus eius tener fuerit & folia nata, scitis quia prope est æ-

a Quæ scripta sunt, quæ dixi supra. b Ne putetis iam esse consummationem
mundi, sed præcuriones quasdam quæ ostendunt quod prope sit in ianuis.

stas. Ita & vos cum videritis hæc omnia, scitote quia prope

a Credite quæ dixi. b De morte ad immortalitatem, donec veniat dies domini.

est in ianuis. † Amen dico vobis, quia non præteribit hæc

a Vel omne genus hominum, Vel gens Iudeorum, quæ non denciet donec veniat dies domini.

f generatio, donec omnia fiant. † Cœlum & terra transibunt,

a Sed sicut dicuntur, sine vlla imminutione implebuntur.

Ne Apostoli quærent certam horam aduentus Christi, qui intelligitur etiam in morte vnus cuiusque.

g verba autem mea non præteribunt. De die autem illa &

a In quo filius & Spiritus sanctus intelligitur.

h hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi pater solus

e *Ab arbo.* Mystice. A populo Israel, in quo cæcitas ex parte D
contigit, & fuit ficus damnata. Sed cum de arido ligno ra-
mus fidei & charitatis in eo viruerit, & folia, id est, verba præ-
dicationis exorta fuerint, prope est æstas, quæ expectatur. i.
æterna serenitas, & renascetium desiderata nouitas. Cum. n.
tandem ablata per fi-
dia Israel omnis sa-
lus fiet, prope esse
diem iudicij non du-
bitandum est. † Mar. 13. c.
f *Celi & terra.* Inno-
uabuntur, deposita
priori forma, perma-
nente autē substan-
tia, vnde dicitur. Ter-
ra in æternū stabit. † Similitudinē
Eccl. 1. a.
g *De die.* Ne forte
auditis signis, quæ re-
rent etiam illius diei
certum terminum,
ait. De die nouissi-
ma, post quot annos
vel dies ventura sit,
nolite esse solliciti.
E
Nulli diffinitum est,
† 35. q. 10. c.
quo vel in die vel
fraternitatis
in nocte iudicium
futurum sit. Sed pro
manifestatione dici-
† Mens.
tur dies, vel pro oc-
cultatione nox.

h *Nemo scit, &c.* In quibusdam codicibus additur, neq; filius.
Qui quidem omnia scit cū patre, sed non facit homines sci-
re, sicut Apostolus ait, in eo esse absconditos thesaurus sapientia &
scientia. Nō facit scire, quia inutiliter sciretur. Sed semper i-
mus incerte de aduentu iudicis, vt sic quotidie viuamus quasi
in alia die iudicandi simus. Neque electi angeli quemquam
scire fecerunt. Vel nulli sanctorū angelorum cōcessit Deus
noti-

Ab

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Cum virtute mul. Quia primus eius aduentus fuit in infirmitate, secundus erit in virtute.
- 2 Et maie. Quia veniet vt dominus, qui primo venit, vt seruus.
- 3 Et mit. angel. su. Quia ministerio angelorum colligentur cineres mortuorum.
- 4 Cum tu. Sicut enim in datione legis auditus est sonitus terribilis vt habetur Exod. 19. c. ita audietur tunc sonitus consimilis, virtute an- gelorum factus in elementis.
- 5 Et vo. ma. Illa vox erit vox Christi vocantis mortuos ad iudicium ex cuius virgine suscitabuntur.
- 6 Et con. ele. Licet enim omnes adducantur ad iudicium, tamē ele- sti specialiter adducuntur ministerio sanctorum angelorum, quia erunt conciuues eorum.
- 7 A quatuor ven. i. a quatuor partibus mundi, vnde oriuntur prin- cipales venti, & per hoc intelliguntur alie partes orbis minus prin- cipales.
- 8 A summis cœlorum, &c. Ille modus loquendi est secundum ap- parentiam, quia summum celi videtur esse super zenith capitis nostri. Terminus autem celi videtur vbi terminatur aspectus noster, quia ibi videtur cœlum coniungi terra, licet secundum veritatem æqualiter di- stet a terra vndique. Est ergo sensus. A summis cœlorum, &c. id est, ab omni loco qui sub cœlo est, adducensur electi ad locum iudicij.
- 9 Ab arbore autem fici discite parabolam. Hic ad declaratio- nem predicto- rum adducit exemplum, quia sicut viriditas arboris inci- piens est signum æstatis propinqua, ita signa predicta erūt signa ipsius iudicis immediate venientis, & hoc est quod dicit. Ab arb. fici. Id est, similitudinem ad propositum congruam, & patet litera. Sequitur. Amen

- 10 Amen dico vob. &c. ge. hæc. i. congregatio fidelium.
- 11 Donec omnia fi. Quia quantumcunque fideles opprimantur tempore Antichristi, tamen aliqui permanebunt in fide stabiles vsque ad finem mundi.
- 12 Cœlum & ter. &c. Non quia corrumpantur secundum suam sub- stantiam, sed quia cessabit motus celi, & transmutatio in elementis. Ista enim ordinata sunt ad complendum numerum electorum, & ideo ipso completo in iudicio cessabunt, sicut ea quæ sunt ad finem habi to sine.
- 13 Verba autem mea non. Per verbū enim Christi factus est mun- dus, & ideo verbum eius est ipso mundo stabilis.
- 14 De die autem. Hic circa iudicium ostendit temporis incertitudi nem. Posses enim aliquis credere, quod ex signis prædictis posset aliquis tempus iudicij determinatum certitudinaliter cognoscere, ideo hoc ex- cludit dicens. De die autem illa. Quia per rationem naturalem ho- mo non potest tempus illud certitudinaliter cognoscere, quia dependet ex simplici voluntate Dei. Similiter nec per reuelationem cognoscit, quia si hoc reuelasset aliquibus, hoc fuisset factum apostolis qui fuerunt maxime illuminati, & tamen ipsis de hoc quærentibus, Act. 1. a. respon- dit. Nō est vestrum nosse tempora vel momenta quæ pater posuit in potestate sua. Quod exponens Aug. 18. de ciuitate Dei, di- cit. Omnium calculantium digitos resoluit ille qui hoc dixit, per digi- tos, potentiam numerandi intelligit.
- 15 Neque angeli cœlorum. Sicut enim principium mundi a solo Deo fuit præcognitum, quia mundus immediate est ab ipso factus, ita & finis mundi soli Deo est cognitus, & homini Christo reuelatus ad quem pertinet iudicare de omnibus.
- 16 Nisi pater solus. Per hoc nō excluditur filius vel Spiritus sanctus, sed

MORALITER.

- 3 Et mittet ange. suos, &c. Tunc enim mittuntur angelici viri- tatem tuba prædicationis ad congregandum electos hinc & inde in vnitatem charitatis.
- 8 A summis cœlorum. i. a maioribus vsque ad minores, quia præ- dicatio debet esse communis.
- 9 Ab arbore fici discite, &c. Per ficum cuius dulcis est fructus, signi-

significatur bonus prælatus, qui in institutione sua incipit vi-
rescere per opera bona, & hoc est signum fructificationis bo-
næ in se, & in alijs de proximo futura.
14 De die autem illa & hora nemo, &c. Illud ad literam exponi-
tur de die iudicij generaliter. Moraliter autem potest ex-
poni de die iudicij particularis, qui est dies mortis cuiuslibet
hominis. Diem autem mortis suæ nullus scit nisi Deus sibi
† reue-

A notitiam diei huius, neque filio adoptiuo. i. neque vlli san-
ctorum hominum.
a *Sicut autem.* Subitum aduentus sui diem plurimis affirmat
exēplis, Nam & fulguri cito oīa transuolanti comparauit &
diebus Noe, vel Loth secundum alium euangelistam acqui-
parat.

Luc. 17. f.
Gen. 6. c.
Hom. 78. in
March.
1 Ge. 6. & 7.
Luc. 17. f.

† ducētes vxq
res.

* Chryf. Vt autem
addiscas quod non
ignorantia sur est
quod de die & hora
iudicij tacet, aliud
signum indicat de
diebus Noe, offen-
dens quod repente
venit & inopinate
& multis lasciuientibus.
Hoc enim & Paulus dicit, cum di-
xerint pax et securitas,
tunc repentinus eis su-
perueniet interitus.

† pistrino:

Mystice. Noe ar-
cam edificauit, cum
dominus ecclesiam
B construit quam con-
summatam ingreditur
cum eam in die
iudicij presentia vi-
sionis suae aternus
habitor illustrat.
Sed cum edificatur
arca, iniqui luxuriantur.
Cum intratur in
tereunt, quia qui hic
sanctis errantib. in-
sultant, illis coronatis punientur.

† Mar. 13. d.

b Comedentes & bibentes nuben. &c. Nō alimenta & nuptie sed
immoderatus licitorum vsus arguitur. Post bella fames ter-
remorus, &c. tunc breuis sequetur pax, vt fidelis probetur
an transactis malis speret iudicē venturum, vñ dicitur. *Cum
enim dixerint pax & securitas tunc repente interitus superueniet.*

g. Thef. 1. a.
Luc. 12. c.

c Tunc. Lucas in illa nocte. i. in illa tribulatione qua proban-
tur, in qua alij permanent, alij cadunt.
d Duo erunt. Duæ differentia prædictorum sunt in ecclesia
quasi in agro laborantium, eorum qui sincere Christum an-
nunciant, & eorum qui uerbum Dei adulterant.

Hom. 98. in
March.

* Chrysofom. Aliud signum ponit per quod ostendit &
quod inopinabiliter dies ille ueniet & quod diē illum igno-
rat dicens, *Tunc duo, &c.* Ex quibus uerbis ostenditur quod
affirmetur & relinquentur & serui & domini, & qui in otio
& labore.

C

e *Dua mol.* Duæ differentia sequentium orbem rerum mobi-
lium, qui feminino genere designantur, quia maiorū consi-
lio reguntur femina a uiris.

f *Duo in lecto.* Qui otium eligunt, & quietē, quæ significantur
nomine lecti, nec secularibus nec ecclesiasticis negotijs
occupati.

g *Vnus assu.* Qui
propter Deum con-
tinere studet, vt sine
solicitudine uiuens
cogitet quæ Dei
sunt. Qui autem ha-
mana laude, vel ali-
qua uitiorum corrup-
tione monasticam
vitam elegerit, relin-
quetur a Deo. Non
sunt alia genera ho-
minum, quam haec
tria in ecclesia. Vn-
de Ezechiel tres vi-
ros liberatos, videlicet
Noe, Daniel, & Iob
id est, rectores vt
Noe, continentes vt
Daniel, conjugatos vt
Iob. Et secundum
hæc tria genera ho-
minum, tres supponit
parabolas. In pri-
ma agit de laboran-
tibus in agro, quod
est ubi dicit. *Vigilate
ergo.* In secunda agit
de existentibus in le-

a *Sic repentinus interitus incredulis superueniet cum dixerint pax. &c.*
† Sicut autem in diebus Noe, ita erit & aduentus filij homi-
n nis sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes &
b bibentes, & nubentes, & nuptui tradentes, vsque ad eum diem
quo intrauit in arcam Noe, & non cognouerunt, donec ve-
nit diluuium & tulit omnes, ita erit & aduentus filij homi-
n nis. Tunc duobus erunt in agro, vnus assumetur & vnus relin-
quetur. Duæ molentes in mola, vna assumetur, & altera
relinquetur. Duo in lecto, vnus assumetur, & alter relin-
quetur. **†** Vigilate ergo, quia nescitis qua hora dominus
uester venturus sit. Illud autem scitote, quoniam si sciret pa-
ter familias, qua hora sur venturus esset, vigilaret vtique, &
non sineret perfodi domum suam. Ideo & vos estote parati;

a
b
c
d
e
f
g
h
i
k

a Sic repentinus interitus incredulis superueniet cum dixerint pax. &c.
b Sicut autem in diebus Noe, ita erit & aduentus filij homi-
c nis sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes &
d bibentes, & nubentes, & nuptui tradentes, vsque ad eum diem
e quo intrauit in arcam Noe, & non cognouerunt, donec ve-
f nit diluuium & tulit omnes, ita erit & aduentus filij homi-
g nis. Tunc duobus erunt in agro, vnus assumetur & vnus relin-
h quetur. Duæ molentes in mola, vna assumetur, & altera
i relinquetur. Duo in lecto, vnus assumetur, & alter relin-
k quetur. **†** Vigilate ergo, quia nescitis qua hora dominus
uester venturus sit. Illud autem scitote, quoniam si sciret pa-
ter familias, qua hora sur venturus esset, vigilaret vtique, &
non sineret perfodi domum suam. Ideo & vos estote parati;

cto, qd est ubi dicit. *Simile est regnum caelorum decem virginibus.*
In terra agit de molentibus in mola quod est ubi dicit. Sicut
enim homo peregre profici. &c.

h *Vigilate ergo.* * Hier. Non dixit quia nescimus sed quia ne
scitis, ut ostendat se diem iudicij non ignorare.

* Greg. Vigilat, qui ad aspectum ueri luminis oculos aper-
tos tenet. Vigilat, qui seruat operando quod credit. Vigilat,
qui a se torporis & negligentia tenebras repellit.

i *Quia nescitis.* * August. Imperatum enim inuenit ille dies,
quem imparatum inuenerit suae uitae ultima dies.

* Idem. Vani sunt omnes siue qui consummationem mun-
di scire se profitentur quando erit, siue quæ uitæ proprie si-
nem scire se gloriantur, quem nemo scire potest, nisi spiri-
tu sancto illuminatus.

k *Si sciret, &c.* Nesciete patre familias sur domum perfodit,
quæ dū a sui custodia spiritus dormit, improuisa mors carnis
subito apparebunt signa iudicij & iudicis aduenientis.

6 Tunc. Per existentes in agro intelliguntur parati, quorum offi-
cium est laborare in agro militatis ecclesia. Per molentes in mola, ubi
est magnus labor corporalis, intelliguntur actiui. Per existentes in lecto
intelliguntur contemplatiui, qui sunt in requie cōtemplationis. De istis
tribus dicitur. Vnus assumetur, quia istorum trium status alij sta-
bunt in fide in persecutione Antichristi, & alij cadent. Et similiter
adueniente iudicio alij assumuntur ad gloriam, alij relinquentur
ad penam.

7 Vigilate. Hic ex prædictis excitat nostram sollicitudinem. Quia, n.
tempus iudicij est incertum, ideo semper debemus esse parati ad ipsū
expectandum, quia in tali statu, in quo aliquis capietur in morte, quæ
etiam nobis incerta est, ita etiam in tali statu presentabitur in iudi-
cio. Ad hoc etiā adducit duplex exemplum. Primum est de patre fami-
lias esse sollicitus de custodia domus, & multo fortius nos debemus
esse solliciti ne perdamus vitam aternam. Quod erit si inueniamur im-
parati per carentiam gratia in morte, & hoc est quod dicit. illud au-
tem. & patet litera. Secundum exemplum ponit ibi.

Quispa.

NICOLAUS DE LYRA.

sed magis includuntur, quia vna est notitia trium personarum. Dicitio
enim exclusiua addita vni personæ in diuinis respectu termini essen-
tialis non excludit aliam, vt diffusius tractatur primo sententiarum
sic autem est in proposito, quia illa quæ important respectum ad crea-
turam sunt communia tribus: Huiusmodi autem est notitia diei iu-
dicij. Confirmat autem prædicta per exemplum veteris testamenti,
dicens.

- 1 Sicut autem fuit in die Noe. Quando diluuium erat occultum.
- 2 Ita erit aduentus filij hominis. Christi venientis ad iudicium.
- 3 Sicut enim erant in diebus ante diluuium. i. in magna secu-
ritate existens.
- 4 Donec uenit dilu. & tulit. i. perdidit excepto Noe, & his qui
cum eo erant in arca.
- 5 Ita erit aduentus filij hominis. Quia hominibus in securitate
existentibus, & de nullo timentibus subito ueniet tribulatio Antichristi
vel secundum alios istud refertur ad tempus post mortem Antichristi
ipso mortuo, & per consequens hominibus in securitate existentibus

Ita

MORALITER.

† reuelauerit, ideo subditur.
1 Sicut autem fuit in diebus Noe, &c. Erant enim tunc comedentes
& bibentes in securitate, diluuium non timebant. Sic etiam mul-
ti de morte sua non cogitant, quamuis certitudinaliter sint mori-
turi, ideo subditur.

Ita

2 Ita erit & aduentus filij hominis. Ad particulare iudicium ve-
nientis. Nam alij moriuntur repente in prandijs & festiuita-
tibus magnis, & de operantibus in agro vnus aliquando fulgu-
ratur, & alij relinquantur, & sic est in alijs sequentibus exem-
plis, & ideo concluditur.

7 Vigilate ergo. Vos ad mortem sollicite præparando.

Quispa.

habitaculum irrumpit, & ad supplicium trahit. Furi autē refi-

A fieret si vigilaret, quia aduentum iudicis occulte venientem præcauens occurreret pœnitendo.
a Quis putas est fidelis seruus. Tribus similitudinibus fulguris furis, & submersionis Pêropolis terrorem iudicij introduxit communiter ad omnes, vt vigilarent & parati essent. Nunc specialiter ad prælatos loquitur qui humiles, prudentes nō appetentes bonum propter lucrum temporale, sed verbo & exemplo; & opere debent pascere oues. Quis putas. quasi dicat. Admonendi estis: namquam rarus est domino propter dominū seruiens oues Christi non ad lucrū, sed amore Christi pascens.
b Prudens. In futuro sibi prouidens.
c Quem consti. Quam rarus qui sit vocatus a Deo tanquam Aaron, & non magis se ingesserit, & qui non magis se pascat quā oues.

* Origenes. Conuenire in vnum fidelem & prudentem rarissimum est. Vt autē in tempore det cibum, necessariam habet quis prudentiam, vt autem non adinat quis cibos indigentium, opus est fide, quoniam & secundum simplicē intellectum opus habemus, vt fideles simus ad dispensandum Ecclesiæ redditus, & non deuoremus quæ sunt viduarum, vt memores simus pauperum, & ne occasionem accipientes ex eo quod scriptum est dominus constituit his qui euangeliū prædicant de euangelio viuere, amplius quæramus quam cibum & vestimenta, & vt nec amplius teneamus nobis, quam his qui necessitatem patiuntur: prudentes autem, vt prudēt intelligamus indigentium causas propter quas sunt indigētes. Sit

Sit etiam fidelis seruus & prudens, vt non effundat rationabilem & spiritualement cibum quibus non oportet, volens ostendere esse prudentem illis, scilicet qui magis necessarium habent verbum quod mores eorum ædificet, & vitam componat quam quod ædificet scientiæ Luc.

a quia t nescitis qua hora filius hominis uenturus est. t Quis-
b putas est fidelis seruus, & prudens, quem constituit domi-
c nus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore. t
d Beatus ille seruus, quem cum uenerit dominus eius, inue-
e nerit sic facientem. Amen dico uobis, quoniam super om-
f niā bona sua constituet eum. Si autem dixerit malus seruus ille
g in corde suo, moram facit dominus meus uenire, & coeperit
h percutere conseruos suos, manducet autem & bibat cum
ebriosis, ueniet dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua ignorat, & diuidet eum, partemque eius ponet cum hypocritis, illic erit fletus & stridor dentium.

d Beatus ille. Acterna autē beatitudine glorificandus est qui domino ueniente ad iudicium repertus fuerit fideliter annonā uerbi ministrans, & in cura gregis uigilans.
Rarus inuenitur fidelis uel prudens, sed qui talis inuenitur beatus est.
e Super. Id est, super omnia celestis regni gaudia, ceteros id est, bonos auditores faciet discumbere, & transiens ministrabit eis.
f Percutere conseruos. In iurijs afficere, uel infirmorum conscientias prauo uerbo, uel exemplo uitiare.
Luc. 12. e. De pe. di. 1. §. si sacerdos.
Luc. 12. e.
Expectat.

ætas uel sexus, tanto facilius est ruina.
Origenes. Peccat autem in Deum quicumque Episcopus qui non quasi conseruus, ministrat, sed quasi dominus & frequenter, ut amarus dominus per vim dominatur, & nō esurientes suscipit, sed epulatur cum ebriosis, & semper somniat quod post multum temporis uenturus est dominus.
g Cum hypocritarum. Cum illis scilicet qui erant in agro, & qui molebant, & nihilominus derelicti sunt. Qui dicuntur hypocritæ, & in agro, & in mola, id est, qui bona uidebantur facere, sed ex icus diuersæ uoluntatis apparuit.
h Fletus. Per similitudinem membrorum magnitudo ostenditur tormentorum.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quis putas. de seruo patrisfamilias qui sollicitus est regere domum sibi commissam, non solum in presentia domini, sed etiam in absentia, ut sic ueniens dominus eum remuneret. Si autem in contrariis actibus ipsam inueniat æternaliter puniat. Iste autem seruus est quilibet Christianus, qui est dispensator domini sui. Quod potest intelligi tripliciter Vno modo in dispensatione spiritualium, quod proprie pertinet ad prælatos. Alio modo in regimine temporalium quod pertinet ad principes seculares, & iudices. Tertio modo in bono usu gratiarum sibi a Deo collatorum, hoc pertinet ad omnes: hoc ergo est quod dicit. Quis putas est fidelis, &c.
2 Quē consti. Et potest responderi, ut patet ex prædictis. Hic est bonus prælatus uel bonus iudex, uel etiam bonus simplex Christianus, quia uidetur in Ecclesiast. Cuilibet mandauit Deus de proximo suo.
3 Ut det illis. Id est auxilium id est in tempore necessitatis, ad quod quilibet

quilibet prædictorum tenetur, ut uisum est.
4 Beatus ille ser. quem. Quærens in morte rationem seruitij sui inuenit sic facientem id est in actus charitatis se exercentem, quia per talia meretur beatitudinem propter quod subditur.
5 Amen dico uobis quoniam super. Quia beatitudo est status omnium bonorum congregatione perfectus, ut dicitur 3. de consolatione.
6 Si autem dix. malus seruus ille in corde suo moram facit dominus meus. Hoc dicunt illi qui non cogitant de morte.
7 Et coeperit percutere conseruos. Id est, occupare se in actibus malis, & charitati contrarijs.
8 Veniet dominus &c. Quia nihil est incertius hora mortis.
9 Et diuidet. Separando animam a corpore in morte.
10 Patremque eius. Id est, cum falsis christianis separando ipsum a beatis & coniungendo condemnatis.
11 Illic erit fletus. Hoc supra expositum est cap. 13.

MORALITER.

1 Quis putas. Hic est bonus prælatus, qui subditos suos pascit pabulo sacræ scripturæ & eucharistiæ, quem si dominus inuenit uigilantem super personæ suæ gregisque sui custodiam.
† Super omnia bo. Dando ei seipsum, & per consequens omne bonum

bonum.
6 Si autem dixit. De aduentu eius in morte nihil cogitando.
7 Et coeperit percutere conseruos. Id est uiuere iniuriose & gulose.
8 Veniat dominus ser. Repetens mortis debitum repentina, sicut frequenter accidere consuevit.

ADDITIO.

In cap. 24. ubi dicitur in postilla. Homini autem est notitia diei iudicij. Quæcunque notitia Deo attributa etiam si non importaret respectum ad creaturam, necessarium est quod sit communis tribus personis, eadem enim est cum essentia diuina.
Replia. In ca. 24 ubi dicitur de notitia diei iudicij, quod pater solus &c. dicit Postil. quod per hoc non excluditur filius & spiritus sanctus, quia omnis respectus Dei ad extra est communis tribus: talis autem est notitia diei iudicij. Burg. dicit quæcunque notitia

titia Deo attribuitur, etiam si non importaret respectum ad extra, necesse est ut sit communis tribus personis: eadem enim est cum essentia diuina. Sed si ratio Burg. ualeat, paternitas erit communis tribus personis, quia est eadem essentia diuina. Sed dictum in se non uidetur scholasticum, quia per notitiam generatur uerbum. Si igitur illa est communis tribus tres personæ generant uerbum. Item uerbum est notitia, per paternum intelligere expressa, & ideo dicitur sapientia. Si igitur illa notitia est cōmunis tribus, patet utique erit sapiens sapientia genita, quod negat beatus August. 1. Retrac. c. 25.

CAP.

C A P. XXV.

Tunc simile &c. * Chrysoſtomus. In ſuperiori parabola dominus pœnam offendit eius qui percutiebat & inebriabatur, & bona domini ſui diſpergebat. In hac autem parabola punitiõnem indicit etiam ei, qui vtilitatem non affert, neque co-
 profe hæc quibus idi-
 get ſibi præparat.

Decem virgi. Virgines ſunt omnes qui ſe a luxu ſæculi continent.

* Hieronymus. Quidam parabolâ ſimpli-
 citer interpretantur

B de virginibus, qua-
 rum alie iuxta Apo-
 ſtolû corpore & mē-
 te virgines ſunt, alie
 virginitatem tãtum
 corporum referuan-
 tes, vel cætera opera
 nō habent vel paren-
 tū cuſtodia referuat
 nihilominus mente
 nupferunt. Sed mihi
 videtur ex ſuperiori-
 bus eſſe alius ſenſus,
 non ad virginalia
C corpore, ſed ad om-
 ne

C A P. XXV.

Hæc parabola tam ad ſubiectos quàm ad prælatos referretur. Aliud de eodem exemplum. a Eccleſia permixta omnibus tam religioſe quàm ſuperſtitioſe continentibus.

Iunc ſimile erit regnũ cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades ſuas exierunt obviam ſponſo & ſponſæ. † Quin-

a que autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes. † Sed

quinque fatuæ acceptis lampadibus non ſumpſerunt oleum ſecum. Prudentes vero acceperunt oleum in vaſis ſuis cum lampadibus. * Moram autem faciente ſponſo, dormitauerunt omnes, & dormierunt. Media autem nocte clamor factus eſt, ecce ſponſus venit, exite obviam

que autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes. † Sed

quinque fatuæ acceptis lampadibus non ſumpſerunt oleum ſecum. Prudentes vero acceperunt oleum in vaſis ſuis cum lampadibus. * Moram autem faciente ſponſo, dormitauerunt omnes, & dormierunt. Media autem nocte clamor factus eſt, ecce ſponſus venit, exite obviam

que autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes. † Sed

quinque fatuæ acceptis lampadibus non ſumpſerunt oleum ſecum. Prudentes vero acceperunt oleum in vaſis ſuis cum lampadibus. * Moram autem faciente ſponſo, dormitauerunt omnes, & dormierunt. Media autem nocte clamor factus eſt, ecce ſponſus venit, exite obviam

ne hominum genus hanc comparationem pertinere.
 * Chryſoſtomus. Oſtendit quod licet virginitas magnum quid ſit, tamen ſi ab operibus miſericordiæ ſit deſerta, cum adulteris foras eicietur.
 b *Et ſponſa.* Omnes ſimul ſunt ſponſa quæ modo deſponſata eſt virgo a corru-
 ptione ſæculi. Nuber,
 cū mortalis immor-
 tali coniungeretur.
 c *Quinque.* Quia quin-
 que pertita eſt conti-
 nentia in carnalibus
 illecebris, videlicet
 vt in quinque ſenſibus
 contineant ſe a volu-
 ptatibus.
 d *Moram autē faciente ſponſo.* Quia nō eſt pa-
 rſū tēporis inter prio-
 rem & ſecūdam ad-
 uentum Chriſti.
 e *Dormitauerunt omnes dormierunt.* Quia poſtea ſuſcitandi.
 f *Media autem nocte clamor factus eſt.* Id eſt nullo ſciente vel ſperante. Vnde Dies domini ſicut fur in nocte veniet.
 10

Date

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXV.

Tunc ſimile erit. Data lege euangelica, poſtquam ſaluator oſtēdit quædam antecedentia iudicium extremum, hic deſcribit ipſum iudicium. Et quia vniuerſitas iudicanda diſtinguitur in tres ſtatus videlicet actiuorum contemplatiuorum, & etiam prælatorum, ideo diuiditur in tres partes ſecundum tres parabolas, quas hic ponit ad iſtos tres ſtatus pertinentes. Prima pertinet ad contemplatiuos, ſecunda ad prælatos, ibi. Sicut enim homo peregre &c. Tertia ad actiuos, ibi. Cum autem venerit filius hominis. Prima in duas, quia primo circa vitam contemplatiuam ponitur merium, & ſecundo ponitur circa hoc examinationis iudicium, ibi. Media autem nocte. Dicit ergo primo.

- 1 Simile erit. Id eſt eccleſia militans, quantum ad ſtatum contemplatiuum.
- 2 Decem virgi. Per quas ſignatur vniuerſitas contemplatiuorum. Numerus enim denarius eſt primus digitus vel primus lines numero-
 rſū, vnde & numeri ſequentes componuntur ex denario pluries ſumpto vel aliqua parte eius, ſicut patet viginti bis decem. 30. ter decem & ſic conſequenter. Similiter. 11. vnum & decem. & 12. duo & decē, & ſic conſequenter. Propter quod dixerunt aliqui philoſophi quod numeri non procedunt in infinitum, ſed ſolum vſque ad decē, vt habetur. 3. Phyſicorum, & ideo denarius numerus bene ſignificat vniuerſitatem. Virginitas autem que tenet ſupremum gradum in virtute caſticitatis, ſignificat vitam contemplatiuam, quia caſtitas eleuat mētem a carnalibus. Et ſicut diſponit intellectum ad contemplationem veritatis, ſic contra-
 rio luxuria deprimit mentem & cauſat hebetudinem intellectus, & ſic reddit hominem quaſi beſtialem propter quod in .1. Ethicorū vita voluptuoſa vocatur vita pecudum.
- 3 Quæ accipientes. Lampades iſte ſunt opera vite contemplatiuæ, que ſunt bona de genere.
- 4 Exierunt. Ad hoc debet ordinari exercitium vite contemplatiua vt homo poſſit ſecure decem obuiare Chriſto venienti ad iudicium, qui tunc coniungit ſibi eccleſiam totaliter mundatam, non habentem maculam neque rugam.
- 5 Quinque autem. Prudentia autem eſt virtus directiua operum humanorum

humanorum in ſinem debitū. Propter quod a philoſophis, & a ſanctis dicitur auriga virtutum. Virgines autem prudentes ſunt contemplati-
 ui ſeu religioſi, opera ſua bona de genere ad ſinem debitum ordinan-
 tes, videlicet ad gloriam Dei principaliter, ad perfectionem ſui, & ad i-
 ſtificationem proximi conſequenter. Et quia fatuitas eſt priuatio pru-
 dentie contraria, ideo fatuæ virgines, dicuntur contemplatiui a prædi-
 cto ſine deuiantes, propriam gloriam & fauorem hominum vel quaſtū
 principaliter intendentes, & merito dicuntur virgines fatuæ, quia bo-
 num opus de genere perdunt propter deſectum intentionis rectæ.

- 6 Sed quinque. Oleum iſtud eſt ſpirituale gaudium quod oritur ex operibus bonis factis propter Deum. De quo dicit Apoſtolus ad Phil. 4. a. Gaudete in domino ſemper. Hoc autem oleū non habent virgines fatuæ propter deſectum intentionis rectæ, licet habeant lampades, id eſt opera bona de genere.
- 7 Prudentes. Quia propter rectitudinem intentionis gaudent in domino de ſuis operibus bonis. Dicitur autem gaudium iſtud oleum quia nutrit & fouet ignem charitatis. Ex hoc enim quod aliquis delectatur in opere, fortius & melius operatur ſecundum Philo. & per conſe-
 quens diſponit, vt ei maior charitas inſundatur.
- 8 Moram autem. Mora iſta eſt decurſus temporis ab aſcenſione Chriſti vſque ad diem iudicij. Quod tempus propter longitudinem vocatur hic moram, quia durauit per mille ducentos, & ſeptuaginta quinque annos & reſiduum eſt nobis incertum. In hoc autem temporis interuallo moriuntur omnes tam boni quam mali. Quæ quidem mors ſignatur hic per dormitionem, quia ita faciliter excitabuntur a morte per Chriſtum ad iudicium venientem, ſicut homo purus excitat alium dormientem.
- 9 Media autem nocte. Hic ponitur examinationis iudicij circa prædicta opera cōtemplatiuorum. Dicit ergo, Media autem nocte. Nō eſt intelligendum per hoc quod iudicium extremum ſit celebrandum de nocte. Sed de die prout dicit Apoſtolus infra. Co. 3. c. Dies domini decla. &c. Sed quia tēpus iudicij eſt nobis occultū, vt patet ex præc. ca. iō hoc ſignatur per hoc quod dicitur. Media autem nocte, quia illa que ſunt media nocte, ſunt hominibus occulta.
- 10 Clamor autem. Id eſt, vox Chriſti vel angelorum ad vocandum mortuos ad iudicium vt dicitur infra eodem ca.

Tunc

M O R A L I T E R.

1 Tunc ſimile erit regnũ cœlorum decem. Per quas intelligi pōt vniuerſitas fidelium, qui propter integritatem fidei virgines nominantur ſecundum illud. 2. Corin. 11. a. Deſpondi vos vni viro, virginem ca. &c.

6 Quinque autem ex eis erant fatuæ. Id eſt, bonis operibus vacuæ, quia fides ſine operibus mortua eſt.
 † Et quinque prudentes. Id eſt, opera bona habentes, & ſic acceperunt oleum ad ornatum ſuarum lampadarum, propter quod a Chriſto dicuntur receptæ, alie vero excluſæ.

ſicut

Quin-

a Date nobis de oleo, &c. Quorum facta aliena fulciuntur laude, eadem subtracta deficiunt, & de consuetudine id semper inquirunt, unde gaudere animus solet. Itaque hominum qui corda non vident, testimonium volunt habere apud Deum, qui cordis inspector est.

b Extinguntur. i. aduerti iudicis intus obsecratur, & a Deo non habent mercedem, quia receperunt laudem.

c Ne for. Quia quisque pro se rationem reddet, nec alieno testimonio iuuatur quis apud Deum, cui secreta patent, & vix sibi quisque sufficit ut ei perhibeat testimonium conscientia sua. Ne forte. vnu quisque pro suis operibus mercedem suscipiet nec possunt in die iudicij aliorum virtutes, aliorum vitia subleuare.

d Ad venden. Vendentes sunt adulatores, quia dant laudem & accipiunt aliquam mercedem.

e Dum autem. Inclinantibus se illis in ea quæ foris sunt, & solita gaudia requirentibus, cum interna non nouerunt, venit ille qui iudicat:

f Chrysostronus. Per hoc autem quod dicit dum autem irent. ostendit quia etsi misericordes efficiamur post mortem, nihil hinc lucrabimur ad effugiendum, sicut nec diuiti profuit, quod factus est misericors & sollicitus circa eos quid sibi

g sibi attinebant. *** Orig.** Est inuenire quosdam qui quando debuerunt negligenter aliquid utile discere, in ipso autem exitu vite sue, dum disponunt discere, comprehenduntur a morte.

h Clausa est. Post iudicium magna est eius seueritas, cuius est ante ineffabilis misericordia.

i Nouissime ve. Per veram poenitentiam per infructuosas lacrymas pulsant foris relictæ. Non dicit quod emerit oleum, quia nullo iam remanente gaudio de alienis laudibus, in angustijs redeunt ad implorationem Dei.

l Vigila. Videlicet ut testimonium bonæ conscientie nobis preparemus, ne cum fatuis virginibus foris remaneamus.

m Nescitis diem neque horam. Non solum diem iudicij, sed diem mortis cuiusque, vel horam, in qua qui paratus inuenitur, & tunc paratus inuenitur: Et quia paratos nos inuenire desiderat, subiicit aliam de eadem re parabolam.

n Peregre proficiens vocauit seruos suos &c. Locus carnis terra est, ergo Christi carnem nostram ad peregrina duxit, quando cælum ascendit.

o Orig. Secundum diuinitatis sue naturam non peregrinatur sed secundum dispensationem corporis que suscepit. Qui enim dicitur

p sicut enim homo peregre proficiscens vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua. Et vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij vero unum, unicuique secundum propriam virtutem.

q Ideo vos desero, quia per vite meritum non recognosco. **¶** Ecce quo parabola tendit.

r Dedit bona hominibus naturalia & gratuita. **¶** Exterioram scientiam quinque sensibus acquisitam.

s Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

t Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

u Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

v Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Alimento mortis. **b** Boni & mali. **¶** Continentes. **¶** Numerauerunt secum opera sua pro quibus remunerationem expectant.

ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, & ornauerunt lampades suas. Fatuæ autem sapientibus dixerunt. Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur.

a Non de auaritia sed timore quia in illo die testimonium cuiusque vix sufficit sibi, nedum sibi & proximo. **b** Testimonium laudum, dicendo de operibus nostris quod vidistis.

a Incepando. **¶** Ite, id est, modo videamus quid vos adiuuent qui vobis laudes vendere consueuerant. **b** Veniamini laudes vestro more. Non dant consilium, sed ex obliquo commemorant crimen earum.

a Quibus conscientia dabat bonum testimonium. **b** Aditus regni cœlestis, quia precibus postea nullis parebit aditus post iudicium.

a Dolore repulsionis compulsa appellacionem ingeminant dominationis.

a Ideo vos desero, quia per vite meritum non recognosco. **¶** Ecce quo parabola tendit.

a Dedit bona hominibus naturalia & gratuita. **¶** Exterioram scientiam quinque sensibus acquisitam.

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

a Intellectum & operationem. **¶** Intellectum. **¶** Non pro largitate vel paritate alij plus alij minus, sed pro viuis accipientium:

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Tunc surre. omnes vir il. Quia omnes resurgent boni & mali, ut appareant in iudicio Christi.
- 2 Et orna. iste ornatus non est aliud quam recursus ad montem cogitando de iustitia suorum operum & bonitatem circumstantiarum.
- 3 Fatuæ autem. Ista petitio vana & responsio negatiua significat quod nullus ad alium quantumcumque iustum poterit recurrere, pro auxilio habendo, nec aliquis quantumcumque iustus poterit alium iuuare sed sibi soli sufficit iustitia sua, & hoc est quod subditur.
- 4 Ne for. Exprobratio est praterita fatuitatis in hoc quod bona operade genere dederunt propter fauorem laudis humanæ, quia venditores olei sunt adulatores secundum Aug. quasi dicat, Considerate quid valuit vobis pro tali fauore continenter viuere.
- 5 Dum au. Per hoc insinuat remorsus propriae conscientie dicentis testimonium de predictis contra se.
- 6 Venit spons. i. Christus ad remunerationem bonorum.
- 7 Et quæ pa. Per opera charitate formata.
- 8 Intrauerunt cum eo ad nup. i. ad gloriam cœlestem, aliis relictis ad pœnam.
- 9 Et clausa est ianua. Quia post iudicium non erit alicui aditus possibilis ad gloriam propter quod subditur.
- 10 Nouissime vero. i. nimis tarde.
- 11 Veniunt & reliquæ vir. di. domine domine ape. Per hoc quod vocant eum dominum, signatur quod crediderunt in Christum. Sed quia fides earum fuit informis ideo subditur.
- 12 At ille respondens. Amen dico vobis, nescio vos. Notitia sci-

MORALITER.

15 Sicut enim peregre proficiscens, &c. Hoc communiter exponitur de Christo qui ascendens in cœlum suis fidelibus

scilicet approbationis, qua soli electi a Deo cognoscuntur. Et in fine huius parabola ad nostram instructionem concluditur.

13 Vigilate itaque. Ad habendum scilicet fidem formatam charitate.

14 Quia nescitis diem neque horam. s. mortis nec per consequens status pro die iudicij. Quia sicut dictum est in tali statu presentabitur quilibet in iudicio, in quo inuenietur in morte.

15 Sicut enim homo peregre. Hic ponitur secunda parabola que pertinet ad prelatos. Et primo circa statum eorum describitur meritum & demeritum propriae actionis. Secundo iudicium discretionis, ibi. Post multum vero temporis. Dicit ergo primo. Sicut homo peregre proficiscens. Homo iste est Iesus Christus, qui licet secundum diuinitatem non possit proficisci de loco ad locum, quia sic est vbique semper, & de necessitate, secundum tamen naturam humanam peregre profectus est quando ascendit in cœlum, quia locus proprius omnium compositorum ex elementis, vbi natura iter quiescit, est terra, ut habetur. 2. de generatione, quia elementa graua excedunt in eis secundum quantitatem molis.

16 Vocauit seruos suos. i. prelatos ecclesie, qui speciali modo sunt eius serui.

17 Et tradidit il. bo. Bona scilicet natura, bona gratia gratis data, bona scientia, bona potentia, & bona opulentia, et dicuntur talenta, quia per bonum usum talium potest homo sibi acquirere cœlestem premium.

18 Et vni dedit quinque ta. Quia aliqui habent omnia ista a Deo sibi collata, alij plura istorum, & alij vnum tantum.

Abijt

bona sua dedit, de quibus rationem exiget in iudicio finali. Potest etiam exponi de Christo nobiscum existente in huius mundi peregrinatione, sicut ipse dicit in fine huius

Tractatu. 32. in Matth.

E 1 Mar. 13. d. Lucæ. 13. c.

f Potentiam vires.

Tractatu. 32. in Matth. dicit f

A dicit discipulis suis ego vobiscum sum vsq; ad consummationem seculi, vnigenitus Dei est, qui non est corporeo ambitu circumclusus. Hoc autem dicentes non solimus Iesum, sed vnicuiq; substantia proprietatem eius saluamus possumus et dicere quod peregrinatur dominus per fidem ambulans, & non per speciem: si autem peregrinantes a corpore cum domino fuerimus, tunc & ipse erit nobiscum.

a Et profectus est statim. non locum mutans, sed liberam eis potestatem operandi permittens.

b Operatus est in eis. A visibilibus se custodiendo, alios pro posse exhortando, vt de visibilibus ad inuisibilia trāseant.

B Vel vtriq; sexui predicando, & de bonis moribus informādo geminavit accepta talenta.

† Bene recte & inf sup. 7. b

c Et posuit ratio. Cœpit singulorū actus discutere accusante conscientia vnumquemque vel excusante.

Vbi supra.

d Et accedens. Origenes. Intelligit accessum, de hoc mundo transitum ad illum.

e Ecce alia quinque. Quotquot ab errore conuertit, tot domino obtulit, testimonium sibi dante conscientia, quod per gratiam sibi datam non tantū sibi profuit, sed etiam quos potuit lucri fecit.

f Super pauca. Pauca sunt bona presentis vitæ quāuis multa videantur, quia nō sine alicuius molestiæ admixtionis sūt. Multa autē bona eterna, quæ sunt sine omni corruptionis molestia.

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Abitu. Quia aliqui sunt qui ista talenta multiplicant & geminant bene vtendo predictis ad sui perfectionem & proximi edificacionem. Alij autem abscondunt in terra, qui predictis vtuntur ad mundi gloriam & temporale lucrum seu questum.

2 Post multum vero temporis. Hic ponitur circa predicta examinationis iudicium. Post multum vero temporis venit dominus seruorum illorum. Quia magnū tempus est ab ascensione Christi in celum vsque ad aduentum eius ad iudicium, vt predictum est.

3 Et posuit rationem &c. Quia tunc districte exigit rationem de bonis ab eo collatis, bene operantes remunerande. Propter qd sequitur.

4 Euge. Interiectio est gaudentis.

5 Serue bone & fidelis. Quærens in suis actibus gloriam domini non suam.

6 Quia super pauca &c. Bona enim in hac vita collata homini parua sunt respectu bonorum gloria, quia ibi confertur homini bonum infinitum propter hoc sequitur.

7 Super multa te constituam &c. Et patet.

Acce-

Eccc

MORALITER.

† euāgelij. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Ipse etiam dat nobis bona sua inæqualiter, tamen secundum sapientiæ suæ ordinem.

† Et profectus est statim. Per hoc nō intelligitur eius recessus ab ecclesia

g Intra in gaudium domini tui. Admixtus choris angelorum sic intus lætare de munere, vt iam non sit quod exterius doleas de corruptione.

h Qui duo talenta acceperat. Iste viribus suis quidquid in lege Dei didicerat, in euāgelio duplicauit. Sive conscientiam &

opera presentis vitæ futuræ beatitudinis typos intellexit.

i Durus es. Quia ardua est via quæ ducit ad vitā, & quia quanto gradus altior, tanto casus grauior.

* Hieronymus. Vere enim hoc quod scriptum est. ad excusandas excusationes in peccatis, huic seruo contigit, vt ad pigritiam & negligentiam superbiz quoque crimen accederet. Qui enim debuit simpliciter inertiam confiteri, & orare patrem familias e conuerso calumniatur, & dicit se prudenti fecisse consilio ne dum lucra pecuniæ quæret, etiā de sorte periclitaretur.

* Origenes. Durus est. Intelligimus quod vere dominus noster metit quæ seminavit quoniam iustus seminavit in spiritu, ex quo metet vitam æternam. Metit etiā vbi non seminat, & congregat vbi non spargit, quia computat sibi esse collata

quæcunq; in pauperibus fuerint seminata.

k Et timens abii, &c. Et timens aggredi altioris vitæ gradū, ne alterius salutem quærens ipse periclitaretur.

l Abscondi talentum tuū. Nō prædicauit quod te donate intellexit.

In

8 Accedens autem & qui &c. Quia mali licet (inuiti) apparebunt in extremo iudicio diuino conspectui.

9 Ait domine. Tūc quia Deus a seruis suis requirit opera ardua scilicet opera virtutis. Tūc quia in iudicio durus erit, qui modo est pius & mansuetus.

10 Metis vbi non seminasti, &c. Hoc intelligitur dupliciter. Vno modo quia non solum requirit in prælati ecclesia bona in propria persona, sed etiā in aliena, quia eorum officium est inducere alios ad bonum. Alio modo, quia requirit ab homine opera meritoria vitæ æternæ & tamen nō seminavit in natura hominis principium sufficiens huius operis. Homo enim ex puris naturalibus non potest mereri vitam æternam imo contrarium dicere est hæresis Pelagiana, non tamen Deus iniuste requirit opera meritoria vitæ æternæ, quia si homo faciat quod in se est, Deus infundit sibi gratiam per quam potest prædictū opus exercere.

11 Et timens abii, & abscon. ta. Quia ex pusillanimitate aliqui refugiunt aggredi opera virtutum, & declinant ad vitia, & ad sola terrena querenda, curantes autem de corpore & nullo modo de anima, propter quod sequitur.

ecclesia, sed quia dimittit nos agere pro libertate nostra. Illi vero duplicant talenta, qui ex eis faciunt opera bona. Illi vero abscondunt, qui viuunt ociose, vel ex eis temporalia tantum lucra quærent. Venit autem dominus rationem quære in cuiuslibet hominis morte, & duplicantes talenta remunerat, alios vero damnat.

Cum

a In terra. In carnali vita subsistēs, sicut habui, sic tenui nō augēs vel minuens. Nota quod piger seruus inertiam nō excusat, sed supbit calumniando dominum. Et dicit se prudenter fecisse, ne dum lucra querit perichitetur etiā de forte, & vocat eum durum, cui tñ non seruit ad lucrum. Cui similes

a in terra . Ecce habes quod tuum est . Respondens autem **b** dominus eius dixit ei. Serue male & piger sciebas quia meto vbi non t semino, & congrego vbi non sparsi. Oportuit ergo te pecuniam meam committere numulariis & veniens ego recepissē vtique quod meum est cum vsura . Tollite itaque ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta . t Omni enim habenti dabitur, & abundabit. Ei autem qui non habet, & quod t videtur habere auferetur ab eo . Et inuitem seruum eiicite in tenebras exteriores, illic erit fletus, & stridor dentium. Cum aut venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli eius cum eo tunc sedebit super sedem

plurimiq; dum bene ministrant exteriora quæ accipiunt, per adiunctam gratiam ad intellectum quoque mysticum perducuntur.

e *Omni enim.* Multi enim natura licet sapientes & acuti, si sint desides, perdunt bonum naturæ, & præmiū quod erat eis promissum, videtur transire ad alios qui quod habent minus per naturam, acquirunt per industriam. Vel qui habet fidem & bonam voluntatem, etiam si minus habet in opere dabitur ei a bono iudice. Sed qui in fide nō habet etiā virtutes quas naturaliter habet perdit sine qua nō sunt virtutes. Vel qui habet amorē verbi, datur ei sensus intelligēdi. Qui vero non habet, etiam si naturali studio callet deficit. Vel qui non habet charitatem, amittit omne bonum quod habet. Nota quod hoc quod cuique datur in rebus mundanis, vel spiritualibus pro talento imputatur, de quo est rationem redditurus.

f *Et inuitem seruum.* Chrysostomus. Vide autem quia nō solum qui rapit aliena, aut qui mala opinatur, punitur extrema pena, sed etiam qui bona non facit.

g *Cum autem.* Tradendus in proximo cruci præmisit gloriā triumphantis, vt secutura scandala hac promissione compēfaret. Post parabolas de fine mundi nunc exequit dominus modum futuri iudicii.

***** Chrysostomus. Est hæc pars delectabilissima, quam continue in animo vertentes audiamus cum studio & omni cōpunctione. Nam & ipse Christus terribilis est, & lucidius hūc pertractat sermonem. Ideo non dicit de cætero, simile est regnum &c. sed reuelate seipsum ostendit dicens. *Cum venerit.* **h** *Omnes ange.* Qui testes sunt humanorum actuum, sub quorum custodia vel bene vel male egerunt.

1 Respondens autem **2** dominus eius dixit ei. **3** Serue male & piger sciebas quia meto **4** vbi non t semino, & congrego vbi non sparsi. **5** Oportuit ergo te pecuniam meam committere numulariis & veniens ego **6** recepissē vtique quod meum est cum vsura . **7** Tollite itaque **8** ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta . **9** t Omni **10** enim habenti dabitur, & abundabit. **11** Ei autem qui non ha- **12** bet, & quod t videtur habere auferetur ab eo . **13** Et inuitem seruum eiicite in tenebras exteriores, illic erit fletus, & stridor dentium. Cum aut venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli eius cum eo tunc sedebit super sedem

14 danis, vel spiritualibus pro talento imputatur, de quo est rationem redditurus.

f *Et inuitem seruum.* Chrysostomus. Vide autem quia nō solum qui rapit aliena, aut qui mala opinatur, punitur extrema pena, sed etiam qui bona non facit.

g *Cum autem.* Tradendus in proximo cruci præmisit gloriā triumphantis, vt secutura scandala hac promissione compēfaret. Post parabolas de fine mundi nunc exequit dominus modum futuri iudicii.

***** Chrysostomus. Est hæc pars delectabilissima, quam continue in animo vertentes audiamus cum studio & omni cōpunctione. Nam & ipse Christus terribilis est, & lucidius hūc pertractat sermonem. Ideo non dicit de cætero, simile est regnum &c. sed reuelate seipsum ostendit dicens. *Cum venerit.* **h** *Omnes ange.* Qui testes sunt humanorum actuum, sub quorum custodia vel bene vel male egerunt.

D pleriq; dum bene ministrant exteriora quæ accipiunt, per adiunctam gratiam ad intellectum quoque mysticum perducuntur.

e *Omni enim.* Multi enim natura licet sapientes & acuti, si sint desides, perdunt bonum naturæ, & præmiū quod erat eis promissum, videtur transire ad alios qui quod habent minus per naturam, acquirunt per industriam. Vel qui habet fidem & bonam voluntatem, etiam si minus habet in opere dabitur ei a bono iudice. Sed qui in fide nō habet etiā virtutes quas naturaliter habet perdit sine qua nō sunt virtutes. Vel qui habet amorē verbi, datur ei sensus intelligēdi. Qui vero non habet, etiam si naturali studio callet deficit. Vel qui non habet charitatem, amittit omne bonum quod habet. Nota quod hoc quod cuique datur in rebus mundanis, vel spiritualibus pro talento imputatur, de quo est rationem redditurus.

f *Et inuitem seruum.* Chrysostomus. Vide autem quia nō solum qui rapit aliena, aut qui mala opinatur, punitur extrema pena, sed etiam qui bona non facit.

g *Cum autem.* Tradendus in proximo cruci præmisit gloriā triumphantis, vt secutura scandala hac promissione compēfaret. Post parabolas de fine mundi nunc exequit dominus modum futuri iudicii.

***** Chrysostomus. Est hæc pars delectabilissima, quam continue in animo vertentes audiamus cum studio & omni cōpunctione. Nam & ipse Christus terribilis est, & lucidius hūc pertractat sermonem. Ideo non dicit de cætero, simile est regnum &c. sed reuelate seipsum ostendit dicens. *Cum venerit.* **h** *Omnes ange.* Qui testes sunt humanorum actuum, sub quorum custodia vel bene vel male egerunt.

14 danis, vel spiritualibus pro talento imputatur, de quo est rationem redditurus.

f *Et inuitem seruum.* Chrysostomus. Vide autem quia nō solum qui rapit aliena, aut qui mala opinatur, punitur extrema pena, sed etiam qui bona non facit.

g *Cum autem.* Tradendus in proximo cruci præmisit gloriā triumphantis, vt secutura scandala hac promissione compēfaret. Post parabolas de fine mundi nunc exequit dominus modum futuri iudicii.

***** Chrysostomus. Est hæc pars delectabilissima, quam continue in animo vertentes audiamus cum studio & omni cōpunctione. Nam & ipse Christus terribilis est, & lucidius hūc pertractat sermonem. Ideo non dicit de cætero, simile est regnum &c. sed reuelate seipsum ostendit dicens. *Cum venerit.* **h** *Omnes ange.* Qui testes sunt humanorum actuum, sub quorum custodia vel bene vel male egerunt.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ecce habes &c.* Quia aliqui ad tantam insaniam deueniunt, quod dicūt. Deus fecit animam, curet de ea si voluerit. Alii autē præsumentes credūt habere gloriā sine merito dicentes. Deus nō fecit animam pro damnatione, ipsam saluabit & trahet ad se.

2 *Respondens autem dominus &c.* Ex verbo enim suo eum condemnat, quia in iudicio conscientia vniuersiusque testificabitur contra se.

3 *Sciebas quia me.* Quasi diceret ex quo sciebas me esse durū in repetendo multiplicationē talentorū tibi traditorum per exercitium bonorum operū, ex hoc ostendens te iuste condemnandum, propter quod sequitur.

4 *Tollite itaque &c.* Bona diuinitus collata non cedent ad gloriam male operantibus, vel ociosis, sed magis ad penam.

5 *Et date ei decem talen.* Quia damnatio reproborū cedet in gloriam electorum, secundum quod scribitur in psalmo. *Latabitur iustus cum viderit, vin.* &c. propter quod etiam sequitur.

6 *Habenti dabitur &c.* Quia quū reperietur in gratia dabitur gloria, & gaudebit, non solum de sua & aliorum glorificatione, sed etiā de impletione diuinæ iustitiæ in malorum reprobatione.

7 *Ei autem qui non habet &c.* Quia ei qui non inuentus fuerit in gratia in morte, bona naturæ & gratiæ quæ habuit, cedent ei ad penam.

8 *Et inu.* Peccatores. n. non solum habent tenebras interiores quæ sunt tenebræ mentis in inferno sed habebunt cum hoc tenebras corporales quæ sunt tenebræ exteriores.

9 *Illic erit.* Idest dolor mentis & corporis. Et ad ista reducitur omnis pena infernalis.

10 *Cum au.* Hic ponitur tertia parabola, quæ ptinet ad actiuos ad quos pertinet se exercere in actib. misericordiæ, pro quo exercitio remunerabūt, desistentes autē talibus cōdemnabuntur. Dicit ergo. *Cum autem ve.* Licet enim idem sit filius Dei & hominis, facit tamen mentionem de filio hominis, quia in forma humana veniet ad iudicium.

11 *In mai.* Quia tunc apparebit in forma hominis gloriosa, qui in primo aduentu apparuit in forma passibili & infirma.

12 *Et omnes ange.* Tūm propter honorem iudicis. Tū propter executionē iudicii, quia ministerio sanctorū angelorū deducunt electi ad celū, per malos angelos reprobi trahentur ad infernū.

13 *Tunc sede.* Per hoc signat potestatem iudicariam, quæ data est Christo homini.

MORALITER.

10 *Cum autem.* Hoc etiam potest exponi de aduentu Christi ad iudicium particulare, sicut est pars præcedens, nam a tempore ascensionis sedet in maiestate ad dexteram Dei patris, & angeli sunt cum eo, omnes etiam gentes congregatæ sunt ante eū quia

nuda & aperta sunt oculis eius omnia, Hebre. 4. Ipse etiam segregat oues ab hædis, omnium merita & demerita discernendo, & ponit bonos ad dexteram dando eis gratiam quæ est arra gloriæ, & per oppositum malos ad sinistram arram gloriæ denegando, & sic dicit bonis.

Possidete

A *Oves ab.* Duo ordines erunt in iudicio electorum scilicet & reprobatorum, sed electorum alii iudicabunt, quib. dicitur. *Sedebitis & vos super se. duo. iud. tri. Israel.* Alii iudicabuntur quib. dicitur *Esurium & dedistis mihi manducare.* Item reprobatorum, alii qui extra ecclesiam sunt, non iudicabuntur. Alii qui iudicabuntur, quibus dicitur. *Esurium, & non dedistis mihi manducare &c.*

b *Hædos.* Hædus est animal periculum & olidum, qui pro peccatis ostendebatur in lege, & significat peccatores. Nec dicit capras quæ possunt habere fetus.

Hom. 30. in math.

c *Chrysostronus.* Hos vocat hædos, illos autem oves, ut horum infructuositatem ostendat, nullus enim fit ab hædis fructus: Illorum autem utilitatem, multus enim est ovium fructus & a lana & a lacte a & fetibus qui parturuntur. Nomine autem ovium in scripturis divinis innocentia & simplicitas solet designari.

c *Benedicti pa.* Beneficio patris mei promoti ad obtinendam gloriam, in qua sine corruptione regnetis, ad quam prædestinati estis a constitutione mundi.

* *Rabanus.* Vel uocantur benedicti, quibus pro bonis meritis debetur æterna benedictio. Patris autem sui dicit esse regnum, quia ad eum refert potestatem regni e quo ipse rex est genitus, unde per auctoritatem regiam, quia ipse solus exaltabitur in die illa, proferet iudicii sententiam.

Hom. 30. in math.

* *Chrysostronus.* Non dixit accipite, sed possidete siue hereditate, sicut familiaria bona siue paterna, sicut vestra vobis antiquitus debita.

Vbi supra.

d *Esurium.* * *Chrysostronus.* Pro quibus ergo sancti cælestis boni regna accipiant manifestat, cum subditur, *esurium.*

Ad

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et congrega.* Quia nullus tunc poterit latere.
- 2 *Et separa.* Quia iniquitas cuiuslibet & malitia apparebit omnibus manifeste, & talis distinctio vocatur separatio, & cum hoc forte distinguantur secundum situm.
- 3 *Sicut pastor.* Per oves intelliguntur iusti propter eorum innocentiam, per hædos reprobi, propter eorum nequitiam. Hædus enim quando crescit est animal fetidum & luxuriosum, vnic & in lege hircus offerebatur pro peccato principis, ut habetur *Leui. 4.*
- 4 *Et statuet oves.* Idest in potioribus bonis, quia sancti transferentur ad gloriam.
- 5 *Hædos au.* Quia mali dimittentur ad pœnam, vel quia forte sic erunt.

MORALITER.

- 8 *Possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* Secundum quod dicitur *Luc. 17. c.* Regnum Dei est intra vos.
- 9 *Esurium.* In membris mei desiderantibus eucharistiam.
- † *Et dedistis mihi manducare, &c.* Vos sacerdotes bene ministrando.
- † *Sitium.* Potum sapientie salutaris.
- † *Et dedistis mihi bibere.* Vos doctores & prædicatores ecclesie.

Hospes

Ad literam nota opera misericordie. Mystice. charitati perfectionem. Qui esumentem & sitientem iustitiam, panis verbi reficit, vel potu sapientie refrigerat, charitatis agit opera. Et qui errantem in domo matris ecclesie reuocat, & qui infirmum in fide assumit, & qui tribulatione aliqua seu carcere

maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes

a Omnis temporis, omnis conditionis, omnis sexus, omnis ætatis.

a & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oves ab

a Qui posuit animam pro ouibus suis. b Bonos.

b hædis. Et statuet oves quidem a dextris suis, hædos autem

A malis. Confirmabit in beatitudine bonos.

a sinistris. Tunc dicet rex his qui a dextris eius erunt. Venite

benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a

constitutione mundi. Esurium enim, & dedistis mihi man-

ducare. Sitium, & dedistis mihi bibere. Hospes eram & colle-

gistis me. Nudus, & cooperuistis me. Infirmus, & visitastis

me. In carcere eram, & uenistis ad me. Tunc respondebunt

ei iusti, dicentes. Domine quando te vidimus esurientem

& pauperem, sitientem, & dedimus tibi potum? quando autem

te vidimus hospitem, & collegimus te, aut nudum, & coope-

ruimus te, aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere,

& uenimus ad te? Et respondens rex dicet illis. Amen dico

Innit se non dixisse generaliter de omnibus pauperibus, sed de his qui pauperes sunt spiritu.

vobis quamdiu fecistis vni de his fratribus meis minimis,

Capiti in membri. a A sinistris sunt qui sinistra, idest presentia quamdiu vixerunt ardentem amauerunt.

mihi fecistis. Tunc dicet rex & his qui a sinistris erunt. Dis-

a Ut tollatur impius ne vi. glo. Dei. b Quia visi sunt esse cum eo, dum permissi sunt bonis mali. c Iudicium fiet ei sine misericordia, qui non fecit misericordiam. d Præordinatus a constitutione mundi, ut bonis regnum.

cedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est dia-

baptisma facit, & ministeriorum communicatio.

g *Maledicti.* * *Origenes.* Considerandum quonia in sanctis dictum est *benedicti patris mei.* non autem nunc dicitur *maledicti patris mei.* Nam benedictionis quidem ministrator est pater, maledictionis autem vnusquisque sibi est auctor, quia maledictione digna est operatus.

h *In ignem æternum.* * *Origenes.* Ignis æternus alterius est generis ab hoc igne quem habemus in usu. Nullus enim ignis inter homines æternus, sed nec multi temporis. Et considera quoniam regnum quidem non Angelis preparatum dicit, ignem autem æternum diabolo & angelis eius, quia quantum ad se homines non ad perditionem creauit.

Tertul-

erunt dispositi secundum situm in iudicio, quia dextera est locus honorabilior, & ideo conuenit electis.

6 Tunc dicet rex his qui a dextris eius erunt. Venite benedicti patris mei. Idest, a patre meo.

7 Possidete. Idest æternaliter tenete.

8 Paratum vo. Quia a principio mundi factum est cælum emptyreum, quod est locus beatorum.

9 Esurium enim, & dedistis mihi manducare &c. Hic tanguntur sex opera misericordie quæ sunt necessaria ex parte corporis. Et intelligitur per hoc septimum quod est sepelire mortuos. Sufficienti autem istorum hoc modo accipitur, quia homo in vita presentis primo indiget ex parte corporis alimento, sine quo non potest esse. Et boni aliment-

† *Hospes eram.* Exclusus a consummitate ecclesie.

† *Et collegistis me.* Vos pii iudices absoluentes me.

† *Nudus.* Operimento virtutum.

† *Et cooperuistis me.* Reducendo me ad virtutis bonum.

† *Infirmus.* Infirmirate passionis inordinata.

† *Et visitastis me.* Supportando charitatiue.

† *In carcere eram.* Ligatus praua consuetudine.

† *Et uenistis ad me.* Soluendum a tali ligamine. Et contrarie vero dicit malis.

Esurium

* Tertullianus. Longe alius est ignis qui vsui humano, alius qui iudicio Dei apparet, siue de celo fulmina stringens, siue de terra per vertices montium eructans. Non enim absumit quod exierit, sed dum erogat, reparat.

* Item. Dissiliunt superbissimi montes ignis intus insecus foeta: & cum dissoluant, cum deuorentur, nunquam tamē finiuntur. Quis hæc supplicia interim montium, non iudicis minant is exemplaria deputabit? Quis scintillas tales non magni alicuius & inasumabilis foci missilia quædã, & exercitatoria iacula consentiet?

* Augustinus. Adhærebunt demones licet incorporei, corporalib' ignibus cruciandi, accipientes ex ignibus penam, non dantes ignibus vitam. Ignis aut ille corporeus erit, & cruciabit hominū corpora cum spiritibus, demones aut spiritus sine corporibus.

a Non dedistis, &c. Quid meretur qui aliena rapuit, si æternaliter damnatur qui de suo non dedit?

* Augustinus. Si in ignem mittitur, qui non dedit rem propriam, putas vbi mittendus est, qui inuasit alienam? Si cum diabolo ardere habet qui nudum non vestiuit, putas vbi arsurus est qui expoliavit.

* Chrysostomus. Omnia sufficientia sunt ad penam, primo quidem facultas petitionis, panis enim erat. Secundo, miseria eius qui petebat pauper enim erat. Tertio cōpalsio naturæ, homo erat. Quarto desiderium promissionis, regnū enim

bolo & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare. Sitiui, & non dedistis mihi potum, Hospes eram, & non collegistis me. Nudus, & non cooperuistis me. Infirmus & in carcere, & non visitastis me. Tunc respondebunt ei & ipsi dicentes: Domine quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem aut nudum, aut infirmum, vel in carcere, & non ministrauimus tibi? Tunc respondebit illis dicens: Amen dico vobis: quoadiuuaueritis non fecistis vni de minoribus his, nec mihi fecistis. Et ibunt hi in supplicium æternum Iusti autem in vitam æternam.

Solutum charitatis. a Humilibus spiritu. Capiti vos exhibuisse gauceatis.

enim promissit. Quinto dignitas eius qui accipiebat, Deus enim iurauerat. Sexto super abundantia honoris, quoniam dignatus est ab hominibus accipere. Septimo iustitia dationis ex suis enim a nobis accipit.

b Dominus quando. Excusare se satagunt quasi Deum fallere possint qui homines fallebant. Sed non habent excusationē qui conuerti a malis & agere eleemosynas noluerunt, vnde subdit: *Quandiu non feci vni de minoribus.* &c.

* Augustinus. Qui dam putant eos solos arduos æternitate supplicij qui pro peccatis dignas eleemosynas facere negligunt, ideo iudicem illum noluisse commemorare aliud se esse dicturum, nisi

eleemosynas. Sed qui digne pro peccatis suis eleemosynas facit, prius eas incipit facere a seipso. indignum est enim vt ipse sibi non faciat, qui facit in proximum, cum audiat dicentem Deum: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Itemque audiatur: *Miserere anima tuæ placens Deo.*

c In supplicium æter. Frustra ergo Origenes sperdet liberationē post multos annos malis hominibus & ipsis demonibus.

* Origenes. Attende quod cum prius dixisset, Venite benedicti, deinde discedite maledicti, propterea quod proprium boni Dei est, primum recordari benefacta bonorum quam malefacta malorum, hic prius nominat penam malorum, deinde vitam bonorum, vt primum quæ timoris sunt, euitemus mala, postea quæ honoris sunt, appetamus bona. F

NICOLAUS DE LYRA.

alimentū duplex est. Vnū est calidū, & siccū, & hoc vocatur cibus, & sic vnū opus misericordie est pascere esurientem. Vnde dicit philosophus 2. de aia, qd esuries est appetitus calidi & siccū. Et aliud est alimentū corporis frigidū & humidū, & illud vocatur potus, & sic secundū opus misericordie est potare sitientē. Et sic dicitur 2. de aia, qd sitis est appetitus frigidū & humidū. Secundo indiget aliquo, sine quo non pot bene esse, videlicet indumento & domicilio in quo possit requiescere: Et sic est duplex opus misericordie, s. vestire nudū & colligere vel recipere hospitem. Tertio indiget post vitā istā sepultura, & sic ponitur quintū opus misericordie, s. sepelire mortuum. Ista aut quinque prædicta sunt oibus cōia. Alia sunt duo opera misericordie, quæ impendunt alicui ex aliquo accidente superueniente, vt si aliquis incurrit infirmitatē vel capiatur ab hostibus, & sic accipiuntur duo opera quæ sunt visitare infirmū, & redimere captiuū. Et in noie redemptionis intelligitur omne beneficiū eis impensum. Ista autē septem.

septē opera misericordie habent in vno versu. Visito, potō, cibo, redimō, tego, colligo, cōdo & patet sentētia ex prædictis. Ista aut septē impensa Christi fidelibus pp Christū, sibi reputat totū factū, quia fideles sunt mēbra eius. Et ē cōtrario fidelibus denegata, sibi reputat denegari: pp qd faciētibus opera misericordie reddit vitā æternā, denegantibus autē penam. Ex istis patet litera. Aduertendum tamen, quando dicitur.

1 Domine quando te vidi, &c. Non est quæstio procedens ex ignorantia, quia iusti certitudinaliter cognoscent, qd opera misericordie facta mēbris Christi Christus sibi reputat fieri, & pro talibus certitudinaliter se saluari. Et similiter mali scient se dānari pro contrario. Sed est quæstio admirationis pro magnitudine gratie, quæ fiet electis, & magnitudine miserie quæ infligetur reprobis. Considerandū etiā, quod hic non fit mentio de operibus misericordie ex parte aia, quia illi pertinent pro maiori parte ad prælatos, ad quos pertinet alios instruere, & dirigere in salutem, hic autem agitur de iudicio circa statum actiuorum, vt visum est. Cetera patent ex dictis.

MORALITER.

Esuriui enim & non dedistis mihi manducare, sitiui, &c. Expositio patet ex dictis per negationē collationis dictorum beneficiorum:

fictorum, & sicut conferentes digni sunt præmiatione, ita denegantes & dare potentes punitione. Ideo concluditur in fine. *Et ibunt hi in supplicium æternum. Iusti autem, &c.*

CAP. XXVI.

Et facta est, cum consummatione sæculi, & discretionem iudicij, vel ab initio euangelij vsque ad passionem omnia faciendo & prædicando compleuerat.

CAPVT XXVI.

Et factum est, cum consummasset Iesus sermones hos

pleuerat. Post sermonem quo se venturum in claritate prædixit, passurum se ostendit, vt sacramentum crucis ad-

mixtum esse gloriæ, æternitatis admoneat.

Scitis

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXVI.

Et facta. Postquam Mattheus euangelista in principio sui euangelij declarauit personam mediatoris, & vltimus legem euangelicam a Deo datam ad instructionem hominis transgressoris, hic consequenter describit ipsius mediatoris passionem, per quam solutum est precium nostræ redemptionis. Et diuiditur in duas, quia primo ostenditur magna Christi comprehensio per explorationem Iudeorum, secundo

secundo eius iniusta condemnatio per executionem gentilium capitulo sequenti. Prima diuiditur in quatuor partes, quia primo describitur Christi veditio facta nō ex eius ignorantia, sed magis ex præscientia & voluntate. Secundo ipsius venditi traditio, non ex displicentia, sed ex charitate ibi. *Pri ma autem die az ymorum.* Tertio ipsius traditi comprehensio non ex ipsius impotentia, sed ex sua mititate, ibi: *Adhuc eo loquente.* quarto, comprehensi illusio. non ex eius iniustitia, sed ex eius humilitate ibi: *Princeps autem sacerdotum.*

Circa primū quatuor per ordinē ponunt. Primū est ipsius venditionis

MORALITER.

Et facta. Sequitur.

Tom. 5.

A *Scitis quia.* Sicut ex Ioannis narratione colligitur ante sex dies paschæ venit Iesus Bethaniã, ibiq; factum est illud conuiuium, in quo de vnguento pretioso fit cõmemoratio. Inde venit Ierusalẽ sedens super asellum; postea geruntur ea quę narrantur, post hunc aduentũ Ierololymis acta vel gesta. Ex

† Mar. 14. 2.
Luc. 22. a.

illo ergo die, quo venit Iesus Bethaniam vsque ad diem, quo omnia ista gesta & dicta sunt, intelligimus esse consummatum quadriduum, vt occurreret dies quę ante biduum paschę Matthæus & Marcus diffinierunt.

† Mar. 14. 2.

B *Mystice.* Post duos dies clariluminis vete. & no. te. verum pascha per mūdum celebratur. Pascha quod Hebraice dicitur phase, non a pas-

Exod. 12. d.

sione sed a transitu nominatur, quia exterminator viso sanguine in foribus Israel transiuit eos, & Deus auxilium præbens eis desuper ambulauit.

Mystice. Quia in ea festiuitate agnus Dei de hoc mundo erat transiturus, vel nos salubri transitu quasi de Aegypto huius mundi educturus. Pascha proprie solus dies dicit, quo agnus ad vesperam occidebatur, id est, 14. luna primi mēsis, Decimaquinta luna qua egressi sunt de Aegypto erant azyma septem diebus. Sed indifferenter & pascha pro diebus azymorum, & dies azymorum pro pascha ait Marcus: *Erat pascha & azyma post biduum.* Lucas: *dies festus azymorum dicitur pascha.*

Mar. 14. 2.
Luc. 22. b.

C *Mystice.* Vno die agno immolato septem dies azymorũ sequuntur: quia Christo semel passo, per totum tempus seculi

NICOLAUS DE LYRA.

venditionis prænunciatio. secundum venditionis consultatio, ibi: *Tunc congregati sunt.* tertium venditionis occasio, ibi. *Cum autem esset Iesus,* quartum venditionis modus & ordo, ibi: *Tunc abiit vnus ex duodecim.* Circa primum considerandum, quod ea quę prædicta sunt capitulo præcedenti, prædicauit Christus feria tertia ante passionem suam, & eadem die prædixit discipulis suis passionem suam futurã post duos dies, sicut postea fuit completum. Ex quo patet quod non fuit ex ignorantia traditus, sed ex sua præscientia & voluntate, vt dictum est, hoc est ergo quod dicitur hic. *Et factum est,* quia continetur cap. præcedenti.

- 1 *Dixit.* Eadem die scilicet.
- 2 *Discipulis.* In secreto, & non coram turbis.
- 3 *Scitis quia.* Id est, immolabitur agnus paschalis, qui debet immolari vespere ferię quintę a quo incipiebat solennitas sequentis diei.
- 4 *Et filius.* Quia eadem nocte traditus est a Iuda Iudæis.
- 5 *Vt crucifi.* Quia vltimus Iudæi tradiderunt ipsum Pilato ad crucifigendum.
- 6 *Tunc con. sunt.* Hic ponitur ipsius venditionis consultatio, quę facta est feria quarta ante passionem, & tunc Iesus non venit in Ierusalem, sicut fecerat alijs tribus diebus præcedentibus, sed mansit in Bethania, vt daret Iudæis locum tractandi liberius de morte sua, & hoc est quod dicitur hic. *Tunc,* id est, sequenti die postquam dixit Iesus apostolis verba præmissa.
- 7 *Congregati sunt.* Qui conceperant erga Christum rancorem & odium, vt patet ex præmissis.
- 8 *Et se.* Isti erant iudices ordinarij, de quibus supra dictum est 15. cap. in prin.
- 9 *In at. pri.* Id est, qui primus dederat Iudæis consilium de morte Christi, vt habetur Ioan. 11,
- 10 *Et consilium.* Prius enim determinauerant ipsum interficere,

MORALITER.

3 *Scitis quia post bi.* Moraliter exponendo Christus post biduum mortis suę die tertia transiit ad gloriam corporis, & nos eius membra post biduum confessionis & satisfactionis transibimus ad gloriam patris. *Tunc congr. &c.* Sequitur.

11 *Dicebant*

culi viuendum est in azymis sinceritatis & veritatis.

Leo Papa, Prudentibus ergo principibus ne in festo die tumultus oriretur, non festiuitati, sed facinori studebant. Seditiones enim fieri in p̄cipua solennitate metuebant, nõ vt populus non peccaret, sed ne Christus euaderet.

omnes, dixit discipulis suis. † Scitis, quia post biduum pascha

^a Prænotuit, & non declinavit, sed etiam ceteris ire nolentibus, pergit intrepidus.

^b Qui debuerant se parare ad pascha contra verum agnum se armant.

fiet, & filius hominis tradetur, vt crucifigatur. Tunc congregati sunt principes sacerdotum & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas, & consilium fecerunt, vt Iesum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem.

^a Nam si palam timebant ne eis tolleretur.

^a Non timentes seditionem, sed ne auxilio populi de suis manibus tolleretur.

Nõ in die festo. † Ne forte tumultus fieret in populo. cū autem

^a Mundum recempturus moratur, in domo obediens.

^b Olim, sed postea a Christo mun-tati.

esset Iesus in Bethania, in domo Simonis Leprosi, accessit ad

^a Genus marmoris in quo bene seruantur vnguenta sine detrimento.

eũ mulier habens alabastrũ vnguenti preciosi, & effudit super

curata est. Simon, id est, obediens.

d *Accessit.* Hieronymus. Diligenter obserua, quę de duabus super caput. Siquidem peccatrix super pedes, & ea quę dicitur non fuisse peccatrix, super caput.

e *Mulier ha.* Maria Magdalena soror Lazari modo iusta & familiaris, quę quondam peccatrix venit, & pedes lachrymis lauit, nunc caput & pedes vnxit, pedes nunc, vt Ioannes dicit.

f *Vnguenti preciosi.* Marcus: nardispicati, id est, de spicis & folijs confecti, quod preciosus est. Ioannes nardi pistici, id est, fidelis non adulterati alijs herbis: pistis, Græce, fides Latine.

Mystice. Hęc deuotio Marię, fidem significat ecclesię, quę dum deitatem Christi prædicat caput vngit; dum

humana-

ficere, sed consilium querebant de modo faciendi qualiter possent facere occulte, & sine populi seditione, & hoc est quod subditur.

11 *Dicebant autem.* Id est, in solennitate paschali imminente de proximo, vt visum est.

12 *Ne for.* Multi enim propter solennitatem paschę venerant in Ierusalem. Et quia aliqui reputabant Iesum esse verũ Christum, alij autem seducti a sacerdotibus reputabant eũ Magum, & ideo si occideretur durante solennitate paschali timebant periculosam seditionem populi, propter quod consulebant mortem eius vsque post festum differri, tamen istud consilium postea mutauerunt, quia inuenerunt opportunitatem eum capiendi per Iudam, vt dicitur infra.

13 *Cum autem.* Hic ponitur venditionis Christi occasio. Iudas enim cupidus, motus fuit ad Christi venditionem, vt possit recuperare per hoc valorem vnguenti super caput eius effusi, & hoc est quod dicitur: *Cum autem.* Illud fuit factum sexto die ante passionem Christi, vt habetur Ioan. 12. sed hic recolitur a Matthæo, quia fuit occasio venditionis Christi, vt dictum est iam.

14 *In domo.* Iste enim tunc non erat leprosus, quia iam fuerat curatus a Christo, retinuerat tamen nomen leprosi, sicut Matthæus post vocationem ad statum apostolicum adhuc vocabatur Publicanus, vt dictum est supra 10. cap.

15 *Accessit ad eum mulier.* Ista fuit Maria soror Lazari, vt dicitur Ioan. 12.

16 *Habens ala.* Id est, vasculum factum de alabastrũ, quod est genus marmoris candidi, quia tale vasculum optime cõseruat vnguenta in terra illa, & hoc est quod dicitur.

17 *Vnguenti pre. i.* contentiui vnguenti. Aduertendũ tñ, qd vnguentũ hic vocatur lachryma fluẽs de arboribus quę est multũ pretiosa in terra illa, quia valet ad multa medicinalia.

18 *Ei effu.* Sicut effunditur aqua rosacea propter refrigerium & odorem.

Recum-

11 *Dicebant autem, &c.* Sic hæretici de prodigione verbi Dei tractant in occultis, timentes contra se fieri tumultum a Christianis.

15 *Accessit ad eum mu. i.* Corjn. 11. a. dicitur caput Christi Deus, itaque Christi caput vngit qui ad honorem Dei omnia opera sua facit, secundum illud 1. Cor. 10. g. Omnia in gloriam Dei facite.

Videntes

humanitatem, pedes. De hoc unguento in domo Simonis leprosi in Bethania dicunt, & Matth. & Marcus, & Ioannes. Lucas vero aliud dicit simile huic factum ante in domo alterius Simonis Pharisæi non leprosi, neque in Bethania, sed de eadem muliere quæ tunc accessit peccatrix.

etum fuerit, suscipere, fouere & augere, & non ex principio omnem diligentiam expetere. Quisquis enim interrogasset antequam fecisset hoc mulier, non mandasset hoc fieri, sed post effusum unguentum, non habebat locum discipulorum increpatio, ideo hæc dixit in consolationem mulieris.

* AVGVSTIN.

Non sunt ita Domini pedes Maria, unguento perfusi, ut luxuriosorum, & nequam hominum solent. In omnibus enim talibus non usus rerum, sed libido ventis in culpa est. Quisquis enim rebus sic vitur, ut metas consuetudinis bonorum inter quos versatur excedat, aut aliquid signat, aut flagitiosus est. Itaque quod in aliis plerumque personis flagitium est, in diuina vel prophetica persona, magni cuiusdam rei signum est. Odor enim bonus fama bona est, quam quisquis bonæ vitæ operibus habuerit, ut dicitur vestigia Christi sequitur, quasi pedes eius pretiosissimo odore perfundit.

Discipuli indignati. Ioan. dicit hæc Iudam locutum, & hoc gratia cupiditatis, alij potuerunt verbis eius consentire, vel etiam idem dicere, sed propter curam pauperum.

* Chrysostomus. Quid discipuli audierunt Christum dicentem, Misericordiam volo, & non sacrificium, apud se cogitabant, si holo causa non acceptat, multo minus olei vsu.

Opus enim bo. Sicut Maria præ deuotionis adæpta est gloriam, ita e contra Iudas contradicens perfidiæ infamiam, sed dominus qui bona laudat, tacendo hæc præterit.

* Chrysostomus. Non simpliciter dixit, bonum opus, &c. sed prius posuit. Quid molesti estis, &c. erudieris nos quodcumque geritur bonum a quocunq; etiam non valde diligenter factum

caput ipsius recumbentis. Videntes autem discipuli indignati sunt, dicentes, † Ut quid perditio hæc? Potuit enim * istud vendari multo, & dari pauperibus. Sciens autem Iesus, ait illis. Quid molesti estis huic mulieri? Opus enim bonum operata est in me. Nam semper pauperes habetis vobiscum: me autem non semper habebitis. Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Amen dico vobis, vbi cunq; prædicatum fuerit hoc euangelium in toto mundo, dicetur, quod hæc fecit in memoriam eius. † Tunc abiit vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Scarioth, ad principes sacerdotum, & ait illis. Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos

Synecdocha.

Deuotionis, & pietatis.

Id est, quocunq; se dilatauerit ecclesia.

Nota notitiam futurarum in Christo.

Id est, ecclesia.

Id est, obsequium quod mihi præ exhibuit.

Mariz.

Dammum de effusione unguenti vult magistris precio comprehendere.

Memoria mortis.

Idem precium quo Ioseph venditus est a fratribus.

Me au. Corporali presentia, alioquin dicit alibi, omnibus diebus, vitæ vobiscum usque ad consummationem seculi. Mittens enim. Officium est sepulturæ quod vos perditionem esse putatis. Nec mirum, si mihi dat fidei odorem, pro qua mox futurus sum sanguinem. Amen dico vobis. * Chrysostomus. Ecce, quod dixit, factum est. Vbi cunq; enim terrarum abieris, videbis hanc mulierem famosam. Et regum quidem multorum victoriæ silentur: mulier autem hæc

vnguentum

Infra. 23. d.

E

Hom. 18.

Matth.

† Mar. 14. 2.

Luc. 22. 2.

11. q. 3. c.

abiit Iudas

oleum effudit in domo leprosi cuiusdam duodecim viris presentibus, & hoc omnes cruciunt.

Tunc abiit. Præmissa est causa, quæ cõpulsit Iudam ad vendendum dominam. Cum enim fur esset, & oculos haberet, & vidisset unguentum super caput & pedes domini effusum, quod putauerat esse vendendum, & precium sibi esse tradendum ut aliquid inde furaretur, quod perdidit in effusione unguenti voluit recompenare in venditione magistris.

Quando congregati sunt principes. Vbi patet quod non inuitus neque coactus, sed sponte inuit consilium sceleratorum. Quarta feria congregati sunt principes sacerdotum, &c. Iudas accessit, ut venderet magistrum. Et hoc ostendit prophetia Isa. q. legitur quarta feria vbi dicit, Ecce merces eius cum eo.

Quid vultis. Quasi vile mancipium tradens, ponit in potestate eorum quantum velint dare.

Isa. 30. c.

F

Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Recumbentis. Id est, residentis in mensa, quia faciebant magni festum Christo & discipulis eius, & Lazarus qui fuerat resuscitatus ab eo erat vnus de recumbentibus, sicut habetur Io. 12. 2.

2 Videntes autem. Hic ponitur plurale pro singulari secundum communem modum loquendi, quia quod vnus de aliqua societate facit, tota societas dicitur facere. Solus enim Iudas murmurauit, ut habetur, expressius Ioan. 12. Vel si forte aliqui cum eo murmurauerunt, fuerunt ab eo incitati.

3 Dicentes ut quid perdi. Putabat enim Iudas unguentum perditum propter hoc, quod non habebat apud se precium.

4 Potuit enim. Istud expressius ponitur Ioan. 12. a vbi dicitur, quod poterat vendi pro trecentis denariis.

5 Et dari pau. Non dicebat hoc Iudas compatiens pauperibus, ut habetur Io. 12. sed quia dolebat quod unguentum non fuerat sibi traditum, ut eius precium sibi retineret, & furaretur.

6 Sciens au. Scilicet, malignam animam Iudæ.

7 Ait illis, quid molesti estis. Quasi dicat, sine causa. Cuius ratio subditur.

8 Opus enim bonum operata in. Quasi dicat, semper potestis recuperare ad faciendum illis elemosynam.

9 Me autem non, &c. Sed contrarium videtur Mat. vlt. d. vbi dicit discipulis suis Ecce ego vobiscum usque ad consummationem seculi. Sed hic intelligitur de esse cum hominibus per gratiam, & etiam sacramentaliter in sacramento altaris, sed istis modis non possunt sibi

bi corporalia obsequia exhiberi, Sequitur.

10 Mittens enim. Quasi dicat, in hoc facto præfigurauit sepulturam meam futuram de propinquo, unde Ioan. 12. dicitur, quod præcepit partem unguenti ad sepulturam suam seruari unde credendum est, quod hæc mulier hoc fecit edocta a spiritu sancto. Sequitur. 11 Amen dico vobis. Hoc est, factum huius mulieris pertinens ad euangelium Christi.

12 Dicitur, & quod hæc. Id est, ad laudem eius recitabitur tantum factum virtuosum, & hoc patet adimpletum.

13 Tunc abiit. Hic consequenter describitur venditionis Christi modus & ordo. Et primo quantum ad tempus, cum dicitur: Tunc. Id est feria quarta quando principes sacerdotum fuerunt congregati ad tractandum de morte Christi ut dictum est.

14 Abiit vnus. Id est, ex principalibus Christi discipulis.

15 Qui di. Hoc dicitur ad differentiam alterius Iudæ qui fuit frater Iacobi minoris. Et notandum quod Scarioth est nomen ville de qua erat oriundus Iudas proditor, propter quod inde cognominatur. 16 Ad prin. Quos audierat esse congregatos ad tractandum de morte Christi.

17 Quid vultis. Occulte scilicet, & sine strepitu, propter quod mutauerunt consilium prædictum.

18 At illi. Id est, ex pacto firmiter promiserunt.

19 Triginta argen. Argenteus nummus valebat decem nummos vsuales, & per consequens triginta argentei valebant trecentos denarios vsuales. ut patet manifeste si multiplicet triginta pro decem, & sic in venditione Christi recuperavit valore prædicti unguenti.

Diuisio.

Et

MORALITER.

1 Videntes autem. Per hoc designantur detractores bonorum opera

opera denigrantes.

13 Tunc abiit vnus de duodecim. Per istum significatur hæc Iudæa, qui verbum Dei promittit tradere in conclaui.

Tom. 3.

o 2

A *a* Et exinde. Multihodie sunt, qui factum Iudæ execrant, & idē faciunt. Nā cum pro munere falsum testimoniū dicunt, quia veritatē negant, Deū qui veritas est vendunt, deū charitatem violant, Deū qui charitas est produnt, presertim cū nō ignorantia, sed oportunitate faciendi quęsita hoc faciūt.

b *Prima autem die,*

Id est, quattadecima die primi mensis, quando abiecto fermento agnum immolant ad vesperam quod exponit. Apostolus. Et enim pascha no. im. est. &c. Qui licet die sequenti, id est, 15. luna sit crucifixus tamen ea nocte passionis suę tentus a Iudæis celebravit exordium.

1. Cor. 5. b

B *Ubi vis, &c. Non erat eis certa domus: In quo improbatu adificatio superfluum.*

† Mat. 14. b, Luc. 22. c, Iona. 13. c.

c *Ubi vis, &c. Non erat eis certa domus:*

In quo improbatu adificatio superfluum.

d *Ad quem. Eundem significat, quum Marcus, & Lucas dicūt patrem familias. Qui ergo ait ad quendam, tanquam ex persona sua (& non domini) studio breuitatis illum compendio insinuauit. Ad quem. Non ad quemlibet, sed ad aliquem certum, quem ex persona sua loquens recte posuisset. Modo autem cum verba domini posuit, Ite in ciuitatem, interponit ipse, ad quendam, non quia dominus hoc dixerit, sed vt ipse nobis insinuaret tacito nomine proprio fuisse ibi quendam ad quem mittebantur.*

Mar. 14. b, Luc. 22. a.

C

* Chry-

* Chrysofostomus. Ex hoc manifestum est quoniam non erat ei domus neque tugurium. Ego autem affirmo neque discipulos habuisse. Profecto enim eum rogassent illuc venire.

* Hilarius. Ideo hominem cum quo pascha celebraturus esset, non nominat, non enim Christiani nominis honor creditibus erat prestitus.

Et fecit. di. si. In alio euangelio scribitur. Inuenerunt coenaculum gran. stra. Coenaculum, lex spiritualis est, quę de angustiis literę egrediens in sublimi loco recipit Saluatorem. Nam qui literam sequitur in imo pascha facit. Sed qui aquę bai-

lum, id est, pręconem gratię in domum ecclesię sequitur hic per spiritum literam transcendens in alto mentis Christo refectioem parat.

f *Quia vnus. Qui prędixit de passione, prędicit de proditore vt videns se non latere peniteret facti.*

* Mitit crimen in numero, vt agat conscius penitentiam, non tamen designat specialiter, ne impudentior fieret.

* Chrysofostomus. Edentibus illis disputat de traditione Iudæ, vt, & a tempore, & mensa ostendat malitiam proditoris.

☞ Certe-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et exinde. Scilicet, temporis, & loci.*

2 *Vt cum. Scilicet, occulte, quod adimpleuit in nocte diei sequētis, vt infra patebit.*

3 *Prima autem. Hic describit ipsius Christi venditi traditio vbi quatuor tangunt, quia primo pręmittitur paschale conuiuiū ad proditoris reuocationē, secundo, instituit eucharistię sacramētū ad fidelium refectioem, ibi, Cęnantibus autem. tertio prędicitur discipulorū scandalum ad ipsorum pręmunitionē, ibi. Tunc dixit illis. quarto subiungitur Christi desiderium ad nostrā redemptionē ibi. Tū venit Iesus. Dicit ergo sic, Prima autem. Ista dies fuit feria quinta, q̄ erat vigilia paschę in q̄ immolabatur agnus paschalis ad vesperā illius diei, q̄ erat dies quattadecima primi mensis, & tunc tenebant vesci panibus azymis vsq; ad vesperā vigesimę primę diei eiusdē mensis, vt habet Exod. 12. Aduertendū tamen est, q̄ Greci dicūt Christū cęnasse cū discipulis suis ante passionem suę tertiadecima dei primi mensis, ita qđ anticipauit immolationē agni paschalis per vnā diē, quia pręuidebat se passurū in crastinū quando debebat agnus immolari secundū legē, hoc autē probat ex euangelio. Ioan. 18. vbi dicitur qđ Iudęi ducentes Christū ad Pilatū, non intrauerunt in prętorium, vt non contaminarent, sed, vt manducaret pascha, ex quo concludunt qđ eadē die passus est in qua immolabant agnū paschalē. s. quattadecima die mensis primi, & p consequēs die tertiadecima cęnauit cū apostolis. Ex quo vltius concludunt, qđ Christus confecit corpus suū in pane sermentato quia Iudęi non vescebantur azymis ante vesperā quattadecimę diei. Ex quo vltius in tantā insanā prorumpunt, qđ dicūt Matth. Marcum, & Lucā falsum scripsisse, quia describūt Christū cęnasse cū apostolis prima die azymorū, in qua agnus paschalis immolabatur. propter qđ dicūt vltius, quod Ioan. qui scripsit posterior in hoc correxit eos 22. cap. dicēs. Ante diē festū paschę, &c. vbi consequenter agitur, quō lauit pedes discipulorū suorū & eadē nocte traditus est. Sed ista sunt falsa, & erronea: Dicere, n qđ in scriptura canonica sit aliquid falsū est erroneū, cū sit tradita a spiritu sancto, & iterū si cōcedant esse falsa in aliquo loco p consequens non potest habere aliqd firmitatis in aliis locis, vt arguit Aug. in episto. ad Hieronymū. Itē quod dicūt Christū cōfesse in fermentato, hoc est qđ Chryso, qui fuit doctor Grecus qđ dicit*

cit super Mar. Apertissime Dominus demonstrauit, qđ a principio circuncisionis suę vsq; ad diē paschę extremū nō erat contrarius diuinarū legū. In lege autē pręcipiebatur, qđ carnes agni paschalis comederent cū panibus azymis, ergo in illa cęna vltima in qua cōfecit corpus suū, erant panes azymi, & propter hoc bene scribit Mat. qui scribit. *Prima dies azymorum. &c.* Quod autem arguunt de Ioan. qui dicit qđ Iudęi non introierunt prętorium ne impedirentur a manducatione paschę. Dicendū quod pascha accipitur non pro agno paschali qui fuerat immolatus nocte pcedenti, sed pro azymis panibus quibus vtiebantur septem diebus ad quorum comestioem requirebatur quod hō esset mundus. Ad secundum quod arguunt de euangelio Io. 13. a. *Ante diem festum, &c.* dicēdū qđ quattadecima dies mensis primi, illa erat dies festiuitatis paschalis, quę tamen festiuitas incipiebat a vespere diei pręcedentis, & propter hoc illa eadem die incipiebant comedere azymos panes in vespere, vt patet ex prędictis. Ex quo patet, quod Ioan. non contradicit aliis, sed magis conuenit cum eo. sequitur.

4 *Vbi vis pare. tibi. co. pa. Id est, agnum paschalem?*

5 *At Iesus di. in ciui. ad quem. Mat. hic loquitur generaliter, quia Christus non expressit illius nomen ad quem debebat ire, tamen dedit eis signum, per quod poterant determinate cognoscere, secundū quod habetur Mar. 14. b. vbi dicitur sic. Occurret vobis homo lagenam aquę baiulans, sequimini eum, & quocunque introierit, dicite domino domus, &c.*

6 *Tempus me. Scilicet, patiendi.*

7 *Prope est apud te. fa. pa. cum dis. me. Quasi dicat, prouide mihi de loco & cibo, vnde creditur quod ille erat discipulus Christi occultus tamen. Patet etiam quod Christus ita pauper erat, quod nec domicilium habebat, nec vnde posset cibum paschalem emere, sequit*

8 *Vespere au. fa. Quia illa erat hora comedendi agnū paschalem.*

9 *Discumbebat. cum duo. di. su. Ex quo patet, quod quantū erat in se reuocabat proditorem amore primo, cum esset vnus d̄ duodecim, & tamē illum non repulit a conuiuiō agni paschalis, licet eius proditio non lateret eum.*

10 *Et edentibus illis. Hic secundo reuocat proditorem dolore, prędicendo coram eo passionem suam, quę debebat esse discipulis suis materia doloris, & hoc est quod dicitur.*

11 *Amen dico vobis quia vnus vestrum. Id est, 12. discipulorum principalium.*

Me

MORALITER.

3 *Prima autem die azymo, &c. Sequitur.*

6 *Tempus me. pro. est. apud te. fa. pa. Per hoc autem, quod Christus morti propinquus non solum agnum typicum, sed etiam corpus suum verum sacramentaliter cū apostolis suis manducauit,*

uit, ostenditur quod quilibet Christianus periculo mortis imminente, debet si potest, sacramentaliter communicare, Sed si non potest, communicet saltem fide secundum verbum Aug. Crede & manducasti. *Vespere autem fa. Sequitur.*

10 *Et eden. allis dixit, amen dico vobis quia vnus vestrum me tra. est. Per hoc*

a *aperunt sing.* Quia plus credunt magistro quam sibi, & timentes etiam fragilitatem suam, quarunt de peccato cuius non habent conscientiam.

* *Origenes.* Vnusquisque enim discipulorum sciebat ex his, quæ docuerat Iesus, quoniã ad malum vertibilis est humana natura, & in colluctatione aduersus rectores huius mundi tenebrarum, ideo vnusquisque eorum timens interrogauit.

b *Qui intingit.* Aliis contristatis, & a cibo manum retrahentibus, ea impudentia qua tradidit manum eum magistro mittit, vt audacia bonã conscientiam mentiretur. Ecce humilitas & patientia, qua proditorem ad mensam admittit.

* *ORIGENES.*

Hæc est autem consuetudo malorum, vt post salem, & panem insidiantur hominibus, maxime nihil inimicitie ab illis habentibus.

c *In pato.* Mar. in catino, Paropsis est vas escarum quadrangulum a paribus absidibus, id est, ab æquis lateribus dictum: Catinum vas fictile aptum ad amittendum liquorem, & ponitur fieri vt mensa fictile vas, quadrangulum contineret.

Pena prædicatur, vt quem pudor non vicerat, corrigant denuntiata supplicia.

d *Bonum e. ei.* Multo melius esset omnino non esse, quam male esse, vfitate, & simpliciter hoc dicit. Non potest. n. ei bene esse qui non est. An diabolo dicit non nasci ad peccatum: an etiam bonum illi erat vt Christo nasceretur per vocacionem, vt non esset apostata per prodicionem. Vel solemus dicere simpliciter, melius esset non esse, quam male esse.

* *Chrysof.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Me tradi.* & *contri. val.* Non solum propter mortem magistri futuram contristati sunt, sed quia quilibet timebat de se ne esset ille qui debebat eum tradere, propter quod.

2 *Cæpe. sin. di. nunquid ego sum do.* Quia quilibet debet sibi time re de peccato futuro quantumcunque sit sanctus.

3 *At ipse resp. ait: Qui intin. me. m. in pa. hic me tra.* Per hoc non poterant perpendere quis esset determinate, quia omnes comedebant in eodem vase, in quo erant carnes agni paschalis posite,

4 *Filius qui ho. va.* Ad passionem scilicet,

5 *Sicut scri. est de il. Isa. 53 c. vbi dicitur sic canquam ovis ad occisionem ducetur. &c. & Dan. 9. Post hebdomadas 7a. occidetur Christus, & in pluribus aliis locis simile habetur.*

6 *Va au.* Hic tertio reuocat proditorẽ timore, prædicendo ei penam damnationis suæ di. *Vt autem hom. il. per quem si. ho. tra.*

7 *Bonum erat ei si na. non fuis. homo ille.* Minus enim malum, accipi hic pro bono. Minus autem malum est nõ esse simpliciter, q̃ esse damnatũ, quia et si nõ sit minus malũ ratione penæ adiũctæ, quæ non priuat totum esse creatũ, minus tamen malũ est ratione culpæ mortalis, quæ separabiliter adheret damnatis, & ipsa non solũ priuat quoddã esse creatũ sicut poena, sed et priuat bonũ infinitum. s. diuinũ, propter quod esset miserum miseria culpæ mortalis æternaliter, hoc est peius quam si non esset simpliciter.

8 *Respondens au. Iu.* Hic quarto reuocat proditorẽ pudore, quia illi ostendit se suam prodicionem cognoscere, hoc est quod dicit. *Respon. au. Iu. qui t. eum di. Nunquid ego sum rab.* Si enim Iudas aliis de hoc quærentibus facisset, reddidisset se eis suspectum.

9 *At il. tu. d.* Et in hoc delictum suũ aliis non publicauit, sed conscientie Iude significauit se eius delictum scire. Poterat enim per hoc uerbum mentem Iude sic mouere, quod alios latebat.

10 *Cenantibus au.* Hic instruitur eucharistie, sacramentum ad domini-

* *Chrysofomus.* Quamuis scriptum fuerit passurum esse Christum nihilominus tamen incusatur Iudas. Non enim traditio Iudæ salutẽ nostram operata est, sed sapientia Christi qui aliorũ nequitias ad id quod nobis expediebat, utebat. e *Rabbi.* Alii dicũt, domine. iste rabbi. Quasi minus peccatũ habens prodere magistrum quam dominum vel blandiendo.

D. Hom. 82. in Matth.

a *Quia non erant sibi huius reatus conscii.*
1 vnus vestrum me traditurus est. Et contristati valde cœperunt singuli dicere. Nunquid ergo sum domine? At ipse re-

a *Qui latenter notatus non respicit, manifestus arguitur, non tamen ex nomine.*
spondens, ait. Qui intingit mecum manum in paropside, hic

a *Homo pacis mea, qui edebat panes meos mag. s. in. su.*
c me tradet. Filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de

a *Ne tacendo viceretur se prodere, aliis interrogantibus.*
illo. Væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur.

d Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Respondens autem Iudas qui t tradidit eum, dixit, Nunquid ego sum rabbi?

a *Tu prodidisti non ego.* b *Finito veteri pascha transit ad nouum.*
e Ait illi. Tu dixisti. t Cœna tibus autem eis, accepit Iesus panem, & t benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, & ait.

a *Q. intelligite.* b *Quod sub specie panis videtur.*
i nem, & t benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, & ait.

t Accipite, & comedite. Hoc est corpus meum. Et accipiens

non ego dixi.

b *Cenantibus autem, & c.* Finitis solennibus gaudiis veteris pasche q̃ in memoriã liberationis populi Dei de Aegypto agebantur, transit ad nouum quod in sui memoriã, ecclesiam frequentare volebat, Vt videlicet pro carne agni ac sanguine, sui corporis ac sanguinis sacramentum substirueret. Ipsũ que esse monstraret, cui iurauit dominus, & non penitebit eum, tu es sacerdos, & c.

t *Accipit.* Hieronymus. Postquam typicum pascha fuerat impletum, & agni carnes cum apostolis comederat, assumit panem.

k *Et bene. ac. f.* Qui hominem assumptum ita morti subdidit vt ei immortalitatis potetia inesse, & ideo cito resurrectũ esse

esse

esse

esse

esse

esse

esse

f *Nunquid ego sum.*

* *ORIGENES.*

Iudas post omnium Apostolorum interrogationes, & post Christi narrationem de ipso, vix aliquando ipse interrogauit

versuto consilio, vt similia cæteris interrogãdo, celaret prodicionis consilium.

Nam vera tristitia non sustinet moram.

g *Tu dixi.* Nec hic aperte dicitur, an ipse esset. Potest enim intelligi, quasi dicat

esse

esse

esse

esse

esse

esse

esse

esse

esse

esse

esse

esse

Tractat. 35. in Matth.

catino

E

gratias egit

psal. 109. 2.

F

M O R A L I T E R.

hoc, quod in coena poenitentiam proditoris denunciãuit, significauit, quod prodiciones innocentium, frequenter fiunt in conuiuio,

uiuio, scilicet, per venenum. *Cenantibus autem il. acc. Iesus panem Augustinus.* De vno pane Petrus accepit & Iudas, sed Petrus ad vitam, Iudas ad mortem.

15 *Et acci.* Ad significandum perfectam animæ refectionem

A esse monstraret. *Fregit*. ut ostendat corporis sui fractionē nō sine sua sponte fore. Benedixit prius, quia naturam q̄ assumptū cū patre & spiritu sancto, gratia diuinę virtutis impleuit. Ideo post cenam corpus suum dedit, quia necesse erat Pascha typicū prius consummari, & sic veteri Pasche sacramēta post substitui. Nos vero pro reuerentia tanti sacramēti prius reficimur dominicę passionis sacramentis, quam corporali- bus escis.

a *Gratias egit*. Ostendit quod quisque facere debet in flagello culpę proprię, cum ipse æquanimiter tulit alienę, quia panis corpus confirmat, vinum sanguinem operatur.

Mystice. Hoc ad corpus, illud ad sanguinem Christi referatur. Verum nec panis sine aqua conficitur, nec vinum sine aqua offertur, per aquā populus signatur, qui nec sine Christi passione saluatur, nec sine eius amore Christus passus est. Oportet ergo ut nos ei uniamur, ut ipse in nobis maneat, & nos in ipso.

Cateche

b *Hic est enim sanguis*. Cyrillus. Ierolymit. Cum Christus ita asseueranter dixerit, hic est sanguis meus. quis vnquam dubitauerit, ut dicat non esse eius sanguinem? Aquam olim in vinum conuertit in Cana Galileę, quod cum quādam habeat cum sanguine propinquitatem, facile in illum transmutat. Etenim parū dignū existimabimus, cui credamus q̄ vinū in sanguinē trāsmutet? Nā in specie panis, dat nobis corpus & in specie vini dat nobis sanguinē, ut cū sūperis, gustes corpus & sanguinē Ch̄ri factus eiusdē corporis & sanguinis particeps. Sic. n. efficitur Ch̄rophori, hoc est, Ch̄m in corporibus nostris ferētes, cum corporis eius & sanguinē in membra nostra recipimus. Quamobrē non sic attendas velim tanq̄ sit nudus, & simplex panis, nudū, & simplex vinū, corpus. n. sunt & sanguis Christi. Nā etsi sensus aliud tibi renunciat, fides tamen te confirmet ne iudices rem ex gustu.

In ancoratu.

* Epyphanus. videmus quod accepit Saluator in manus suas, veluti euangelium habet, quod surrexit in cena & accepit hęc, & vbi gratias egisset, dixit, hoc meū est, hoc, & hoc. Et videmus qd nō æquale est, neque simile, non imaginem in carne, non inuisibili deitati, non lineamētis membrorū. hoc enim est rotundę formę, & insensibile, quantum ad potētiā. Et voluit per gratiam dicere, hoc meū est, hoc, & hoc, & nemo non fidem habet sermoni. Qui enim non credit esse ipsum verum, sicut dixit, is excidit a gratia & salute.

Lib. 4. de sacramentis cap. 5.

* Ambrosius. Ipse Dominus Iesus testificatur nobis quod corpus suum accipiamus & sanguinem, nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare?

* Chrysostomus. Quoniam ille dixit. *Hoc est corpus meum*, nulla teneamur ambiguitate, sed credamus, & oculis intellectus intueamur. Vestimenta eius desideras videre, ipse vero seipsum tibi tradidit, non ut videas solum, verumetiam, ut tangas & in te habeas?

Lib. 3. de sacerdotio.

* Idem, O miraculum, o Dei benignitatem: qui cum patre sursum sedet, in illo ipso temporis articulo omnium manibus pertractatur, ac se ipse tradit volentibus ipsum excipere ac complecti.

In epist. ad Calosyrum

* Cyrillus Alexand. Ne dubites an hoc verum sit, eo manifeste dicente, *hoc est corpus meum*. sed suscipe potius verba

Saluatoris in fide, nec dubites.

* Euthymius. Non dixit Christus hęc sunt signa corpus meum, & sanguis meus. Oportet ergo non ad naturā eorum, quę proponuntur aspiciere, sed ad virtutē eorū. Quem admodū enim supernaturaliter assumptam carnē deificauit

(si ita loqui liceat) ita, hęc ineffabiliter transmutat, in ipsum viuificū corpus suum, & in ipsum pretiosum sanguinem, & in gratiam ipsorū. * Theodoretus. Erastus, Quid æstimas donum altaris quod per sacerdotis inuocationem offer

a *calicem gratias egit, & dedit illis dicens. Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis, vsque in diē*

Inter aduersa.

b Ipse æqualis Deo patri, quid ergo subditus faciet

a Dedicator.

b Non veteris, quod sanguine hircorum dedicatum est.

c Quia impossibile est sanguine hircorum peccata auferri.

a Mortalitem bibit Christus, & legis vetustatem, dum ei placuit.

b Quod est

c Et humanitas.

tur? *Orthodoxus*. Ego cibum & potum ut ex sui natura est iudico. Erastus Sed quid facta sanctificatione reputas? *Orthodoxus*, Corpus & sanguinem Christi.

* Theophylactus Cum benedixisset, hoc est, gratias egisset, fregit panem, id quod nos etiam facimus, preces adiungendo. *Hoc est corpus meum*. hoc, inquam, quod fumis. Non. n. figura tantum & exemplar corporis Domini, panis est, sed in illud ipsum conuertitur corpus Christi.

* Damascenus. Si volens ipse Deus verbum factus est homo, & ex sanctę virginis purissimis & illibatissimis sanguinibus in seipso sine semine carnem sustentauit, nō potest panem sui ipsius corpus facere, & vinū & aquam & sanguinē? Dixit in principio, producat terra herbam virentem, & vsq; nūc pluuia facta pducit germinia, diuino coadiuta precepto dixit Deus. *Hoc est corpus meū, & hic est sanguis meus, & hoc facite in meā commemorationem*, & omnipotenti eius precepto donec ueniat efficitur Sic panis & vinū & aqua per inuocationem & aduentū Spiritus sancti, supernaturaliter transmutat in corpus & sanguinem Christi, & non sunt duo, sed vnū & idem. Non est figura panis, & vinum corporis & sanguinis Christi, absit enim hoc, sed est ipsū corpus Domini deificatum, ipso Domino dicente, *Hoc est meum corpus non figura corporis sed corpus, & non figura sanguinis sed sanguis.*

* Passalius. Audiant qui volunt extenuare hoc verbum corpus. q̄ non sit de vera carne Christi, quę nunc in sacramēto celebratur. Nescio quid volentes fugere, quasi quędā virtus sit carnis, cum ipsa veritas dicat, *hoc est corpus meum*.

e *Non bibam*. Non delectabor ceremoniis huius populi, in quibus sacra paschalis agni precipua sunt.

Post passionem non assumam carnem, donec assumam eam nouam, quę modo mortalis est.

d *De hoc genimine*. Vitis est humana natura. genimina eius mortalitas, & legis vetustas. Mortalitatē bibit Christus, & legis vetustatem, dum ipsi placuit, & ipse obseruando impleuit. De genimine vitis eiusdem bibit in resurrectione factus immortalis quia immortalitas est genimen illius vitis, quam in resurrectione bibent sui. Ideo dixit vobiscum. Immortalitate enim resurrectionis eadem remanebit substantia, & si qualitas sit mutata. S. autem vitem de cuius vetustate non passionis calicem bibit, Iudeos. accipis, signat etiam gentem ad corpus Christi per nouitatem vię accessuram, cum post gētes ingit illis omnis Israel saluus fiet.

Vinea domini Sabaot domus Israel est, de qua semper bibit, quā non defuerunt aliqui quorum pietate delectaretur, sed passio domini tempus erat, ut illa legalis obseruantia cessaret, & in spiritum transfret.

¶ Nonum

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Gratias egit*. Eadem ratione, sicut in consecratione corporis est: sequitur.

2 *Hic est e.* i. ad confirmationē nō. Te, quia sicut vet. Te. cōfirmatū est in sanguine animalium immolatorum, ut habetur Exod. 24. ita nouum te. sanguine Ch̄ri cōfirmatū est. In quo apparet excellentia nō. Te. respectu veteris, ut arguit Apost. ad Hebr. 9. 3 *Qui pro me. f.* Dicit autē pro multis, quia sanguis Ch̄ri pro omnibus effusus fuit quātū ad sufficientiā, quantū autem ad efficaciam, non fuit effusus pro omnibus.

4 *Dico au.* Hic consequenter pdicit eternę vitę inchoatio, quā

M O R A L I T E R.

sicut ex cibo, et potu ut perfectā corporis refectio, separatā tamen

perceptio huius sacramenti dat uitā eternā, sicut quod dicit Saluator Io. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam eternā. Dicit ergo. *Dico au. vo.* hoc est ab hora qua instituit hoc sacramentum. 5 *De hoc gen.* hoc est de uno quod generat in uitā, 6 *Vsque in.* Id est, in nouo modo, hoc fuit impletum, quando post resurrectionem suam comedit & bibit cū apostolis suis ad declarationem suę resurrectionis, ut habetur Luc. ulti. Et tunc bibit nouo modo quia corpus suum non erat tunc passibile et mortale, sed gloriosum, non indigens cibo uel potu, sed solum comedit ad declarandum ueritatem suę resurrectionis, ut dictū est.

In

tamen fecit corporis, et sanguinis consecrationem, quia sanguis

a *Nouum in re. pa.* Dicens illud nouum, hoc vetus, ostendit corpus, s. de veteri Adam quod immortalitate immutabitur. *Vobiscum:* per hoc & suis immortalitas promittitur, & si non eodem tempore. *De hoc genimine,* quia eadē corpora resurrexura. Erit autē dies meæ resurrectionis, cum in regno Dei, id est, immortalitatis gloria sublimatus, de salute eiusdem populi spirituali gratia regenerati, nouo vobiscum gaudio perfundatur.

b *Et hym.* Hoc est quod Psalmus dicit: *Edent pauperes & saturabuntur, &c.* Vel hymnum secundum Ioann. patri gratias agens cantabat in quo pro se & discipulis & credituris precabatur.

c *Chrysostomus.* Audiant qui velut porci simpliciter manducantes cum ebrietate surgunt, cum deceret gratias agere, & in hymnum mensam desinere. Audiant quicumque vltimam orationem in sacris mysterijs non expectant.

d *Exierunt in mon.* Vt per sacramentorum perceptionem & suam intercessionem ad altiora charismata quibus corde perungamur nos conscendere doceat, vbi laboris refectio, doloris solatium.

e *Omnes vos scandalum pati.* Prædicat illis quid passuri sunt, vt post eum tunc non desperent, sed penitentia liberentur.

f *Chrysostomus.* Docet nos quales ante crucem fuerunt discipuli, & quales post crucem. Etenim qui neque cum Christo dum crucifigebatur, stare poterant, post mortem Christi ad amantē fuerunt fortiores.

g *Postquam.*

c *Postquam.* Sicut prædixit locum passionis, sic prædicit locum resurrectionis, vt sicut sunt tristes ex passione, sic letentur glorificati resurrectione vel visione.

f *Præcedam vos, &c.* Vt infirmitatem eorum, sponse redditis sui consolaretur.

g *Et si omnes.* Non est mendacium nec temeritas, sed fides & ardens dilectio, in tantum vt imbecillitatem suam & fidem verborum Dei, non contueretur.

h *Antequam gallus.* Tres ita simpliciter, solus Marcus antequam gallus bis vocem dederit. Tertia negatio Petri, si tota post primum galli cantū inciperet, metiri videntur tres qui dicunt. *Antequam gal. cantum.* Item si tota ante, superflue diceret Marcus antequam

i bis cantet. Sed quia ante primū cepta, attenderunt illi tres, non quando completurus esset eam, sed quanta futura esset quando cumque incepta, vel tota in animo timentis Petri peracta est ante primum cantum, quāuis verbis ante primū cepta, ante secundum peracta sit. Tantus enim timor mentem eius inuaserat, qui ter negare faceret. Matthæus & Marcus negationem Petri subnectunt, postquam Iesus egressus est de domo, vbi manducauit pascha. Lucas & Ioānes, antequā inde egressus esset Iesus, Sed facile intelligimus illos recapitulasse, vel istos præoccupasse, nisi magis moueret, q̄ tā diuersa non modo verba, sed etiā sententias dñi præmittūt: quibus permotus Petrus illā præsumptionē præferret moriēdi, vt magis cogant intelligi ter illū expressisse præsumptionem suā diuersis locis ad sermones Christi, & ter illa a dño

i responsum,

ii *Postquam autem re.* Hoc addit, ad consolationem eorum vt qui audita eius morte erant desolati audita eius futura resurrectione essent aliquantulum consolati.

12 *Præcedam vos in Galil.* Non solum promittit eis visionem suam in beatitudine & in loco multum distanti, sed in propinqua regione, scilicet, in Galilæa.

13 *Respondens autem.* Hic specialiter prædicat scandalum Petri. *Respondens autem Pe.* quia erat cæteris feruentior.

14 *Ait illi, & si omnis.* In hoc non mentiebatur, quia sic habebat, in mente, sed præsumptuose loquebatur non considerans debilitatem fragilitatis suæ, propter quod grauius cæteris permissus est cadere, & iterum, quia futurus erat pastor ecclesiæ, vt ex suo casu sciret alius condescendere.

15 *Ait il. Ie. Amen d. ti. quia in hac.* Mar. 14. ca. dicitur expressus. Antequam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus. Augustinus: in lib. de concordia euangelistarum dicit quod tertia negatio Petri fuit inchoata etiam ante primum cantum galli, antequam tamen esset consummata gallus cantauit, quia negatio secundum totalitatem suam accepta habet aliquem tactū temporis, in hoc enim includitur verbum illorum qui dicebāt Petro. Tu es ex illis, & argumentum quod adducebāt ex loquela eius, & negatio Petri sequens, & sic patet quod bene potuit inchoari illa negatio antequam gallus primo cantaret & post terminari.

16 *Ait il. Pet. etiam si oport.* Petrus & alij discipuli hoc dicendo non dixerunt mendacium, quia sic cogitabant fore dixerunt tamen falsum quia contrarium accidit.

humana fragilitate, videtur tamen Petrus accusabilis, quia contradixit. & quoniam alijs se præposuit di.

14 *Et si. o. scan.* Et tertio quoniam totum sibi attribuit, s. quod esset fortiter per seueraturus, vt hoc igitur in eo sanaret, permisit fieri casum eius, non impellens ad negandum, sed eum sibi deserens, & humanam naturā de fragilitate couincens.

a illum, cum illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei.

b Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti. Tunc dicit illis Iesus: Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte.

c Scriptum est enim. Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam.

d Respondens autem Petrus, ait illi. Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor, Ait illi Iesus, Amen dico tibi: quia in hac nocte antequam gallus canter, ter me negabis.

e Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

f ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

g ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

h ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

i ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

ii ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

11 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

12 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

13 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

14 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

15 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

16 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

17 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

18 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

19 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

20 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

21 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

22 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

23 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

24 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

25 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

26 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

27 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

28 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

29 ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori

NICOLAUS DE LYRA.

1 *In re. pa.* Id est, ego tunc existens in regno patris mei bibam tunc vobiscum modo prædicto, licet enim Christus fuerit beatus ex parte animæ ab instanti conceptionis, ex parte tamen corporis erat viator & passibilis ante resurrectionem suam, sed completa resurrectione fuit beatus in anima & in corpore.

2 *Et hymno.* Hic consequenter ponitur pro prædictis gratiarum actio. Dicit ergo. *Et hymno.* Id est, cantico diuinæ laudis. *Disso* pro sacramenti institutione & nouæ vitæ denunciatione, scilicet, in loco, vbi ista erant facta.

3 *Exierunt in mon.* Hoc est versus montem Oliueti, quia locus ad quem Christus exiit, & in quo fuit captus, erat situs in pede montis Oliueti vt dictum est.

4 *Tunc dicit.* Hic prædicatur discipulorum scandalum ad eorum præmunitionem, & primo prædicatur in generali respectu omnium, secundo, in speciali respectu Petri, ibi. Respondens autem. Dicit igitur.

5 *Omnes vos sc. in.* Id est, ruīnam in peccatum.

6 *In me.* Id est, recedentes à me propter timorem humanum.

7 *In ista nocte.* Futura enim contingentia prædicat eis certitudinaliter, & determinato tempore, vt cognoscant ipsum esse Deum, qui potest talia cognoscere propria virtute.

8 *Scriptum est.* Zach. 13.

9 *Percu. pa.* Id est, Christum.

10 *Et dispergentur oues.* Id est, discipuli ex timore fugientes. Aduertendum tamen, quod Zach. 13 mutantur verba, licet sit eadem sententia, quia ibi ponitur propheta ac si propheta loquatur ad dominum di. Percute pastorem, &c. hic autem ponitur, ac si dominus loquatur di. Percutiam pa. quia idem est verbum domini & prophetæ licet diuersimode, quia ipsius domini principaliter & ipsius prophetæ instrumentaliter.

11 *Postquam*

MORALITER.

1 sanguis eius erat in cruce a corpore separandus.

2 *Et hym.* Merito de tāto cōuino gratiæ reddēde erāt Deo.

4 *Tunc di. il. & c. Res. au. p.* Remigius. Quod ille prædixit præuidendo, ipse denegat amando. Vbi moraliter instrumur, vt quantū confidimus de fidei feruore, tantū timeamus de humana

Tunc

responsum, quod cum ante galli cantum esse negaturus fu-
cut post resurrectionem an se amaret ter interrogauit & ter
de pasceudis ouibus precepit.

Ante gallicantum id est, crescentibus tenebris negat, post
gallicantum, id est, luce vicina culpam lachrymis lauat.

Luc. 22. d.
Joan. 18. a.
† predium.

*a In vil. qua dicitur
Gethse.* Lucas, in mon-
tem Oliuarum Ioan-
nes, trans torrentem
Cedron, quod idem
est, quia Gethsema-
ni locus in quo ora-
uit est ad radicem
montis Oliueti vbi
est hortus. Gethsema-
ni interpretatur val-
lis pinguium; & loca
& tempora plena sunt
figuris. Cum in mon-
te orat, sursum nos
habere cor in ora-
tione docet. Cum in
valle, & hoc in valle
pinguium, docet in
oratione humilitatem, & internam pinguedinem dilectionis
esse seruandam.

† Manere.

B
Orantium dis-
positio.

b Et orem. Proxima morte apte orat in valle pinguedinis,
quia per humilitatem & charitatis pinguedinem pro nobis
subiit mortem.

Tract. 35. in
March.

* Origenes. Non conueniebat vt ibi caperentur, vbi
cum discipulis manducauerat pascha; conueniebat autem
prius quam proderetur, orare, & eligere locum mundum
aptumque ad orationem.

Lib. 3. de fide
cap. 24.

* Damascenus. Cum oratio sit ascensus intellectus in Deum,
vel petitio decentium a Deo, qualiter Christus orabat? Ne-
que enim ascensione intellectus ad Deum indigebat. Sed
formans in seipso quod nostrum est, docuit nos a patre petere
& ad ipsum extendi. Sicut enim passionem sustinuit, vt trium-
phum nobis aduersus eas victoriam tribueret, ita erat nobis
viam faciens ad ipsam quae ad Deum est, ascensionem.

C *Capit contristari.* Non timore passionis, qui ad hoc vene-
rat, sed pro scandalo apostolorum & perditione impiotum.

Hieronymus. Ccepit contristari, vt veritatem assumpti ho-
minis probaret. Vere contristatus est, sed non passio eius ani-
mo

mo dominatur, verum propassio est, vnde ait: cepit contristari. *D*
Contristatur autem non timore patiendi, qui ad hoc vene-
rat, sed propter infelicem Iudam & scandalum apostolo-
rum & eiectionem Iudeorum & euersionem Ierusalem.
d Tristis. Anima est quae timet, & tristatur. Petrus inferior
non timet dicens,
animam meam po-
nam pro te: quia vt
homo vim mortis
ignorat. Christus ti-
met quia vt Deus in
corpore constitutus
fragilitatem carnis
exponit, qui corpus
suscepit omnia de-
buit subire quae cor-
poris sunt.

recum non te negabo. Similiter & omnes discipuli dixerunt.

a Tunc venit Iesus cum illis in *†* villam quae dicitur *†* Gethse-

b mani. Et dixit discipulis suis: Sedete hic, donec vadam illuc

c & orem: Et assumpto petro & duobus filijs Zebedaei cepit

d contristari & moestus esse. Tunc ait illis: *†* Tristis est anima

e mea vsque ad mortem. *†* Sustinete hic, & vigilate mecum.

f Et progressus pusillum *†* procidit in faciem suam orans,

g & dicens: Pater mi, si possibile est, transeat a me

†

†

a Ex amore & ardore eodem.
a Non moueamini sicut nec loco, sita nec mente.
a Cuius oratio omnium redemptio, *b* Progressus parum.
c Quibus secretiora manifestarat.
d Ne putetur irrationalis anima Christi. Animalia morient sed non norunt cur & quousque tristentur.
a Pondus tribulationis. *b* A somno infidelitatis & torpore mentis, ne ingrante
diabolus obrepat.
c Vsque ad mortem.
d Hilarius. Non propter mortem, sed do-
nec apostolos sua li-
beret passione. Non
mors sed tempus mor-
tis in metu est, quia
post virtutem resurrectionis, fides est firmanda credentium.
* Damascenus. Naturales nostrae passiones secundum natu-
ram & supra naturam fuerunt in Christo. Secundum naturam
enim, quia permittebat carni pati quae propria, supra natura
autem, quia non praecedebant in eo voluntatem naturalis,
nihil enim coactum in Christo consideratur, sed omnia vo-
luntaria, volens enim esuriuit, timuit, & contristatus est.
* Origenes. Tristis est, &c. Q. d. Tristitia coepta est in me,
non semper, sed vsque ad mortem. i. tempus mortis, vt cum
mortuus fuero peccato, moriar vniuersae tristitiae, cuius prin-
cipium tantum fuit in me.
f Et progressus pusillum, &c. * Origenes. Petrum magis de se
confidentem, & alios adduxit, vt videant cadentem in faciem,
& orantem, & discant non magna, sed humilia de se sapere,
nec veloces esse ad promittendum, sed solliciti ad orandum.
g Si possibile est. Hoc non pro timore, sed pro misericordia, ne
Iudei qui excusationem ignorantiam non habent, me occidant, vti
ait iste. i. populi Iudeorum, non simpliciter calix: si pos. est. vt sine in-
teritu Iudeorum credant Gentes, passionem recuso. Sin autem illi
excandandi sunt, vt gentes intrerent, fiat. non mea, sed tua voluntas.

Non

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tunc ve. Ie. Hic consequenter ostenditur Christi desiderium
ad nostram redemptionem. Quod ostendit tripliciter Christus.
Primo anxiano, secundo orando, ibi. Et progressus pusillum. ter-
tio proditori occurrendo, ibi. Ecce appropinquabit. Circa primum
aduertendum, quod anxietas animi est passio causata ex apprehen-
sione magni mali de proximo imminetis impossibilis ad eua-
dendum. Christus autem videbat mortem acerbissimam sibi de
proximo imminentem & non euasibilem, quia sciebat hoc esse
determinatum a Deo patre, a cuius determinatione non poterat
declinare cum non posset peccare. Ista tamen necessitas liberta-
tis arbitrij non tollebat. Igitur ex tali morte sic imminente Chri-
stus habebat materiam maximae anxietatis. Item pars sensitua
non alleuiabatur a tali anxietate ex contemplatione diuinae es-
sentialis seu promptitudine voluntatis, quae erat in superiori parte
animae, quia diuina virtute fiebat, vt ex superiori parte animae
non fieret influentia in inferiorem, vt sic esset ibi dolor partis sen-
situae maximus ad nostram redemptionem. Ex quo ergo ex tali
anxietate Christus non fugiebat sed magis venit ad locum, vbi
proditori venturum sciebat, ostendit desiderium ad nostram
redemptionem, & hoc est quod dicitur hic. Tunc ve. Ie. cum illis: id
est, discipulis suis.

2 In vil. Illa enim villa erat sita in pede montis Oliueti & pro-
pter hoc dicitur Luc. 22. quod venit in montem Oliuarum. In fi-
ne etiam illius villae erat quidam hortus contemplationi aptus, &
illuc intrauit Iesus, vt dicitur Ioan. 18. & est vitra torrentem Ce-
dron, vt dicitur ibidem, quia vallis Iosaphat est inter media inter
montem

montem Oliueti & ciuitatem Ierusalem, torrens autem Cedron
currit per medium illius vallis, & sic patet quod euangelistae con-
cordant de loco, licet ipsum diuersimode nominent.

3 Et dixit disci. su. se. hic. Hoc dixit octo apostolis, quia Iudas
non erat ibi, & tres secum duxit, vnde sequitur.

4 Et assumpto Petro & duo. filij. Ze. Isti enim tres erant magis
familiares ipsi Christo, & ad eius secreta magis admittebantur
quam alij. Ratio autem tacta est supra 17.

5 Capit contri. & mo. esse. Hoc fuit ad ostendendum veritatem
humanae naturae. Et quod ista tristitia fuerit maxima, subditur.

6 Tristis est anima mea vsque ad mor. Et potest li vsque accipi du-
pliciter. Vno modo intensiue, quia tantum intensa erat quantum
poterat esse vt visum est. Alio modo extensiue, quia durauit vs-
que ad horam mortis.

7 Sustinete hic & vigilate me. Tanquam amici speciales qui de-
bent in angustijs amicis assistere.

8 Et prog. essus. Hic ostenditur Christi desiderium ad nostram
redemptionem, quia per orationem offerebat spiritum Deo pa-
tri pro nobis. Quae quidem oratio ostenditur perfecta quia soli-
taria, cum dicitur. Et progressus pu. recedens aliquantulum a
praedictis tribus apostolis: quia oratio est eleuatio mentis in
Deum, quod melius fit quando homo est sequestratus ab alijs.
Secundo, quia humilis, quod notatur cum dicitur. Procidit in
faci. suam. Tertio, quia deuota, cum dicit. Pater mi. Quarto,
quia recta, quia noluit contraire praedestinationi diuinae quod
notatur cum dicitur.

9 Si possi. est. Sed voluntatem suam supponit voluntati diuinae di-
Verum-

MORALITER.

1 Tunc ve. Ie. cum illis in vil. qua dicitur Gethse. Quae interpretatur val-
lis pinguedinis. Remigius, Pulchre appropinquans passioni in
valle pinguedinis orasse dicitur, vt demonstraret quod per val-
lem humilitatis & per pinguedinem charitatis mortem pro no-
bis suscepit, Moraliter etiam nos instruxit, vt non gestemus cor-
aridum a pinguedine charitatis.

Sedete

4 Sedete hic dum vadam illuc & orem. Chrysostomus. Consue-
tudo illi erat sine discipulis orare, hoc aut faciebat erudiens
nos in orationibus quietem constituere, & solitudinem quae-
rere.

† Transeat a me calix iste. Hilarius. Pro his orat, qui post se pas-
suri erant, di. Transeat a me ca. Id est, quomodo a me bibitur, ita
ab eis bibatur, sine differentia spei, metuque mortis.

Verum-

a Non sicut ego volo. August. Transfiguratur in se suos, qui nihil aliud vult quam pater, ut ibi. Esuriui, & de. mi. man. Et quid me persequeris? Docet autem eos priuatam voluntatem corrigere & dirigere iuxta diuinam.

Ambrosius. Hominem quem veritate corporis demonstrabat, æquabat affectu, ut diceret, Sed non sicut ego volo, sed sicut tu. Suscepit voluntatem meam, suscepit tristitiam meam. Confidenter tristitiã nomino qui crucem prædico.

* LEO PAPA.

Discant hanc vocẽ omnes ecclesiæ filij vt cum aduersitas aliquis tẽtationis violenter incumbit, separato timore formidinis, accipiant tolerantiam passionis.

b Vigilate. * Origenes. Vigilat, qui facit opera bona, & qui solícite agit ne in aliquo tenebrosum dogma incurrat sic enim vigilantis exauditur oratio,

c Caro autem. Non de se vtiq; hoc dicit, sed de his qui dixerunt se nunquam negaturos.

d Iterum secundo. Secundo orat, id est, si non potest Niniue saluari aliter, nisi aruerit cucurbita id est, populus Iudæorum, qui prius fuit eius tabernaculum, vt me occidat.

e Orauit ter. Tribus vicibus orauit, vt & nos a præteritis peccatis veniam, & pœnitentibus malis tutelam, & futuris periculis cautelã oremus, & vt omnem orationem ad patrẽ, & filium & spiritum sanctum dirigamus. Itẽ sicut est trina tentatio cupiditatis, ita & timoris. Est. n. concupiscentia carnis concupiscentia oculorũ, & ambitio seculi. Est & timor mortis,

tis, & timor vilitatis, & timor doloris, contra quã omnia docet nos debere muniti oratione. Vnde, & propter trinom tẽtationem passionis, potest intelligi dominus ter orasse.

* Chrysostomus. Quod secundo vel tertio orat, ex affectu, scilicet, humanæ infirmitatis, quo mortem timebat, certificat, quod vere factus est homo. Secundo enim vel tertio aliquid fieri, veritatis est maxime demonstratio in scripturis. Vnde Ioseph dixit Pharaon. Quod vidisti secundo ad eandem pertinere, somnij firmitatis indicium est.

Hom. 38. in Matth.

a calix iste. Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis.

† Et venit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes, &

b dicit p̄tro: Sic, non potuisti vna hora vigilare mecum? Vigilate, & orate, vt nõ iniretis in tentationem. Spiritus quidẽ

c promptus est, caro autem infirma. Iterum secundo abiit, &

d orauit dicens. Pater mi, si non potest hic calix transire, * nisi

e bibam illum, fiat voluntas tua. Et venit iterum, & inuenit

f eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati. Et relictis

illis, iterum abiit, & orauit tertio eundem sermonem dicens.

Tunc venit ad discipulos suos, & dicit illis, Dormite iam, &

g requiescite. Ecce appropinquabit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite eamus. Ecce appropinquabit qui me tradet. † Adhuc eo loquente, ecce Iudas vnus de duodecim venit. & cum eo turba multa cum

h gladiis, & fustibus missi a principibus sacerdotum &

i

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

aa

ab

ac

ad

ae

af

ag

ah

ai

aj

ak

al

la verba filuisse dominum, vt fieret quod promissarat, et post secundũ Marcum intulit. Suffici, quod iã requireuistis. Ad didit que: Ecce ap. Surgite eamus. Vltro nos offeramus, non timentes inueniant, vt confidentiã & gaudiũ passuri videãt.

Postquam in hortum dominum cum discipulis ingressũ dixit Ioannes, non commemorat quid illic egerit donec traditor venit.

g Cum gla. & su. Factum congruit mutatae menti. Iã enim venit cum fustib. qui quãdiu cum pace fuit tranquillus se egit.

uac.

E

† de cetero

† Mar. 14. c. Luc. 22. c.

Mar. 14. e.

Io. 18. c.

F

De-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Verumtamen non sicut ego vo. Quinto, charitativa, quia in agonia mortis positus dulciter suos discipulos visitabat, vnde, sequitur. Et re. ad di. su.

2 Et dicit Pe. Sic. & c. Quasi dicat, non ostendis tantum feruorem facto, quantum verbo, Sequitur.

3 Vigilate & ora. Id est, vt non superemini tentatione de proximo imminente, sicut fuerunt postea superati.

4 Spiritus quidem. Ad dicendum, scilicet, quod estis parati pro memori, vt patet ex precedentibus.

5 Caro autem infir. Ad sustinendum imminentem tentationem Hoc autem dixit Christus, quia apostoli dixerant ex magno spiritu prius mortem subire quam ipsum negare, cuius tamen contrarium fecerunt impulsu carnali.

6 Iterum se. abiit. Vbi iterat orationem, ostendens quod oratio debet esse continua. Similiter iterat visitationem discipulorum suorum, quia opera charitatis debent esse coniuncta orationi.

7 Errelictis il. Ter orationem replicat, sicut ter fuerat tentatus, vt supra patet. 4. ca, vt liberet nos primo a malis præteritis per veniam, secundo, a præsentibus per tutelam, tertio a futuris per cautelam. 8 Tunc venit ad discipulos suos. Ter discipulos visitat, sicut ter orat ratione prædicta.

Et

Qui

MORALITER.

1 Verumtamen non sicut ego vo. Leo papa, Hæc vox omnes fideles instruxit, omnes confessores accendit, omnes martyres coronauit. Num mundi odia, tentationum turbines, persecutores, & errores quis posset superare, nisi Christus in omnibus, & pro omnibus patri diceret. Fiat voluntas tua?

4 Spiritus quidem promptus est caro autem infirma. Iterum secundo abiit

abiit & orauit dicens. Hilarius. Itaque quantum de ardore fidei confidimus, tantum de carnis fragilitate timeamus.

11 Ecce appropinquabit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum Surgite eamus. Ecce appropinquabit qui me tradet. ORIGEN. Sed & nunc in manus peccatorũ Iesus traditur, quando hi qui vidẽtur in Christum credere, habent eum in manibus suis cum sint peccatores, sed & quotiescunque iustus habens in se Iesum, in potestate traditur peccatorum.

A *Dedit eis signum.* Putabat signa quæ viderat non diuinitus sed magice facta, & quem in monte transformatum audierat, timebat ne tali modo nunc de manibus eorum laberetur, & ideo dabat signum.

b *Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum.* Habebat adhuc aliquid de verecundia discipuli, cum non eum palam tradidit persecutoribus, sed per signum osculi.

c *Et osculatus est.* Suscepit dominus osculum, non quod simulare nos doceat, sed ne prodicionem fugere videatur, unde: *Cum his qui oderunt pacem eram pa.*

*** Origenes.** Ego puto quod omnes proditores veritatis, amare veritatem fingentes, osculo vtuntur. Omnes etiam heretici sicut Iudas, Iesu dicunt, Rabbi. Iesus autem placabiliter respondet, amice ad quid venisti? Dicit enim amice, impropere simulatio-

nem. Hoc enim nomine neminem bonorum in scripturis cognoscimus appellatum. Ad malum enim dicitur. *Amice, quomodo huc intrasti? Amice, non facio tibi iniuriam.*

*** Raba.** Exulta Christiane, in commercio inimicorum tuorum vicisti, quod Iudas vendidit, & Iudæus emit, tu acquisivisti. **d** *Seruum prin. sa.* Mystice. Seruus, est apostolus Iudeorum principibus sacerdotum indebite macipatus, qui in dñi passione dexteram aurem, id est, spiritualem intelligentiam perdidit, sinistra, id est, vilitate literæ contentus, non Petro tollente, sed diuino iudicio ablatam pendente, qua auris in his qui credere, maluerunt pietate Dei restituit. Vel auris amputata & sanata significat auditum ablata vetustate innouatum vt sit in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ, quæ cui datur a Christo, datur & regnare cum eo. Vnde bene Malchus dicit quod

quod est rex vel regnaturus. Quod seruus inuentus est pertinet ad vetustatem quæ in feruitute generat, sed cum accessit sanitas, figurata est libertas. Lucas addit, quod dominus tangens aurem sanauit, qui nec hostium pietatis obliuiscitur.

e *Gladio per. Gladio illo quo igneus vertit ante paradisum,* id est, diuinæ vindictæ, & gladio spiritus, id est, verbi Dei.

*** Augustinus.** Id est, omnis qui vsus fuerit gladio. Ille autem vtitur gladio qui nulla superiori- tate, aut legitima potestate vel iubente vel concedente, in sanguinem alicuius armatur. Nam Dominus iusserat, vt discipuli eius ferrum ferrent, sed non vt ferirent. Quid ergo indignum, si Petrus post hoc peccatum factus est pastor ecclesie, sicut Moyses post percussum Aegyptium factus rector & princeps synagogæ? Vterque enim

non detestabili immanitate sed emendabili animositate regulam excessit.

f *An putas quia, &c.* Quasi dicat, non indigeo auxilio apostolorum duodecim qui possunt habere duodecim legiones angelorum, in quibus sunt. 72. milia quibus omnium gentium lingua exprimitur. Innuat autem non esse verendum, si contra Iesum omnes nationes insurgant, cum multo fortiores ipse habeat exercitus angelorum. Alter. Hic numerus significat omne genus hominum cum Romano imperio contra Iudæos certaturum. Hi sunt angeli Dei, qui post resurrectionem anno quadragesimo secundo, cum Tito & Vespasiano perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succenderunt.

g *Sic oportet fieri.* * Chrysostomus. Non solum autem per hoc

non detestabili immanitate sed emendabili animositate regulam excessit.

f *An putas quia, &c.* Quasi dicat, non indigeo auxilio apostolorum duodecim qui possunt habere duodecim legiones angelorum, in quibus sunt. 72. milia quibus omnium gentium lingua exprimitur. Innuat autem non esse verendum, si contra Iesum omnes nationes insurgant, cum multo fortiores ipse habeat exercitus angelorum. Alter. Hic numerus significat omne genus hominum cum Romano imperio contra Iudæos certaturum. Hi sunt angeli Dei, qui post resurrectionem anno quadragesimo secundo, cum Tito & Vespasiano perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succenderunt.

g *Sic oportet fieri.* * Chrysostomus. Non solum autem per hoc

non detestabili immanitate sed emendabili animositate regulam excessit.

f *An putas quia, &c.* Quasi dicat, non indigeo auxilio apostolorum duodecim qui possunt habere duodecim legiones angelorum, in quibus sunt. 72. milia quibus omnium gentium lingua exprimitur. Innuat autem non esse verendum, si contra Iesum omnes nationes insurgant, cum multo fortiores ipse habeat exercitus angelorum. Alter. Hic numerus significat omne genus hominum cum Romano imperio contra Iudæos certaturum. Hi sunt angeli Dei, qui post resurrectionem anno quadragesimo secundo, cum Tito & Vespasiano perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succenderunt.

g *Sic oportet fieri.* * Chrysostomus. Non solum autem per hoc

non detestabili immanitate sed emendabili animositate regulam excessit.

f *An putas quia, &c.* Quasi dicat, non indigeo auxilio apostolorum duodecim qui possunt habere duodecim legiones angelorum, in quibus sunt. 72. milia quibus omnium gentium lingua exprimitur. Innuat autem non esse verendum, si contra Iesum omnes nationes insurgant, cum multo fortiores ipse habeat exercitus angelorum. Alter. Hic numerus significat omne genus hominum cum Romano imperio contra Iudæos certaturum. Hi sunt angeli Dei, qui post resurrectionem anno quadragesimo secundo, cum Tito & Vespasiano perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succenderunt.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Qui autem tradidit eum, dedit eis signum dicens.* Hoc autem fecit ne loco Christi caperent Iacobum minorem qui erat similis Christo in facie, propter quod dicebatur specialiter frater domini. Sequitur.

2 *Et osculatus est eum.* In quo apparet maxima Christi mansuetudo, qui non negauit osculum proditori suo.

3 *Dixitque illi. Amice.* Quasi dicat, tu ostendis amicitiam signo & agis prodicionem de facto, quod patet ex hoc quod sequitur.

4 *Tunc accesserunt.* Scilicet qui erant in comitibus Iudæ.

5 *Et manus iniecerunt in Iesum.* Violentas quantum erat ex parte ipsorum.

6 *Et tenuerunt eum, &c.* Quando enim voluit tentus est, & non ante.

7 *Et ecce vnus.* Hic describitur ipse Christi patientia, & hoc pliciter, primo, facto secundo, verbo, ibi. In illa hora. Patientia autem Christi facto ostenditur in hoc quod discipulos suos prohibuit a defensione eius, & hoc est quod dicitur. *Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu.* Ille fuit Petrus, vt habetur Ioan. 18.

8 *Extendens manum, ex gladio.* Habebat enim duos gladios, vt habetur Luc. 22. d. quos credo fuisse duos cultellos magnos quibus vsi fuerant in decisione agni paschalis.

9 *Et percutiens seruum principis.* Quem tamen sanauit Christus tactu

tactu suo, vt habetur Luc. 22. & in hoc adimpleuit quod prædixerat Mar. 5. g. *Benefacite his qui oderunt vos.*

10 *Tunc ait.* Prohibendo defensionem armorum: Et ad hoc inducit multiplicem rationem. Prima ratio tangitur ibi.

11 *Omnes enim qui acce. gla.* Gladium enim accepit qui eo vtitur ad vindictam propria authoritate, & hoc est illicitum, gladio autem vtitur sibi tradito qui eo vtitur ad punitionem malorum zelo iustitiæ sicut principes qui auctoritatem habent à Deo quia in hoc princeps minister Dei est, vt dicit Paulus apostolus, & similiter ministri ad hoc à principibus constituti. Secundam rationem assignat cum dicit.

12 *An putas.* Quasi dicat, per aliam viam possem euadere, si velle.

13 *E exhibi. &c. le. an.* Legio autem continet sex milia sexcentos sexaginta sex. Aduertendum tamen quod Christus non dicit hoc propter hoc quod indigeret auxilio angelorum, sed magis è conuerso ipsi indigent suo auxilio, sed vt ostendat quod pluribus modis poterat euadere. Terciam rationem assignat cum dicit.

14 *Quomodo ergo impl. bun. scri.* Scripturæ enim diuinitus reuelatæ loquuntur expresse de passione Christi, vt patet Isa. 53. & Dan. 9. & in pluribus alijs locis quæ non impleverunt nisi Christus pateretur, quod est inconueniens, cum sint deriuatæ à prima veritate, propter quod subditur.

15 *Quia sic oportet fieri.* Quia ex quo aliquid est secundum prædestinationem à Deo prædictum oportet illud impleri. Ibi est necessitas consequentiæ

MORALITER.

† *Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete enim. Et confestim, ac.* Hieronymus. Dic sacerdos dic clerice quomodo eisdem labijs deoscularis filium virginis, quibus deoscularis es filiam meretricis. O Iuda, osculo filium hominis tradis. *Et ecce vnus.* Sequitur.

9 *Et percutiens ser. prin. sa.* Hieron. Populus Iudeorum seruus factus est impietatis & deuotionis sacerdotum, dexteramque perdidit auriculam, vt literæ veritatem audiat in sinistram.

† *Conuerte gla. tu. in lo. suo.* Rabanus. Oportuit vt auctor gratiæ fideles patientiam, suo doceret exemplo. & potius ad sustinendum aduersa fortiter intrueret, quam ad vindicandum propuocaret.

hoc timorem discipulorum euacuat, sed etiã per hoc quod scripturas in medium introducit.

a *Existis cum gla.* Stultum est cū gladijs & fustibus querere eū qui vitro se tradit, & in nocte per proditorem inuestigare quasi latitantē, qui quotidie in templo docebat. Sed in tenebris congregamini, quia potestas vestra in tenebris.

* Remigius. Ac si diceret. Latronis officium est nocere, & latitare: ego vero nemini nocui sed plures sanauit, & in synagogis semper docui.

b *Tunc di. om. re.* Sicut Petrus qui negationē lacrimis abluuit, & confessione Dei funditus extirpauit, recuperationē eorum significat qui in martyrio labūtur. Ita ceteri qui fugerunt, cautelam fugiendi docēt eos qui minus idonei sunt ferendis aduersis; quibus tutius est latere, quam se discrimini committere. Ita etiã adolecens, qui secū-

dum Marcum relicta syndone nudus profugit, illorum opus & animum designat, qui ut securiores sint, oīa quæ in mūdo habent abijciunt, & Deo potius famulari nudi quam haren do mundi rebus, materiã tentandi & a Deo reuocandi dare didicerūt. Iuxta exemplum Ioseph, qui relicto adulterę pallio

lio, maluit nudus Deo quam indutus meretricis cupiditibus seruire.

c *Ad Cai.* Conuenit nomen actioni. Caphas, id est, inuestigator vel sagax ad implendam, scilicet doli sui nequitiam. Vel vomens ore, quia impudens ad proferendū mendaciū, & ad petendū homicidium.

a *In illa hora dixit Iesus turbis: † Tanquam ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me: quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis.*

a Promptum animum ostendit ad patiendum, ut sua passione asserat prophetarum dicta.

b Tanquam ovis ad occidendum ductus est.

Hoc autem tātum factum est, ut adimpleretur scripturæ prophetarum. † Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. † At illi tenentes Iesum duxerunt ad Caiphā principem sacer-

b *dotum, vbi scribæ & seniores conuenerant. † Petrus autem sequebatur eum à longe vsque ad atrium principis sacerdotum. Et ingressus intrò sedebat cum ministris, ut videret finem. † Principes autem sacerdotum & omne consilium querebant falsum testimonium contra Iesum, ut eū traderent. Et non inuenerūt, cum multi falsi testes accessissent. † Nouissime autem venerunt duo falsi testes & dixerunt: Hic*

a *In hoc diuersus à ceteris.*

a *Hoc est deuotionis. b* *Hoc timoris natura est, quod negat, obreptionis est, quod penitet fidei est.*

a *Per discipulum notum pontifici. b* *Expectans, vel amore discipuli, vel humana curiositate.*

a *Quid iudicaret pontifex de Iesu.*

a *Quia non erant ut Marcus ait conuenientia testimonia.*

† *Quia non erat ut Marcus ait conuenientia testimonia.*

† *Quia non erat ut Marcus ait conuenientia testimonia.*

† *Quia non erat ut Marcus ait conuenientia testimonia.*

† *Quia non erat ut Marcus ait conuenientia testimonia.*

rem inferamus. Item dominus dixerat. Et ego suscitabo, quod de animali templo dicitur. Illi inuertunt. Aliud manufactū ædificabo, ut proprie de templo Iudaico dictum videatur.

* Chrysost. Non adduxerunt in mediū accusationē de solutione sabbati, quia multoties eos super hoc confutauerat.

Tu dixisti.

NICOLAUS DE IYRA.

consequentię non tamen consequentis: quia diuina præordinatione non tollit contingentiam a rebus.

1 *In illa ho.* Hic ostenditur Christi patientia verbo, quia non impatienter, sed rationabiliter alloquutus est turbam ipsum comprehendentem.

2 *Tanquam ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me.* Quasi dicat, sine causa fecistis hoc, cuius rationem assignat di.

3 *Quotidie.* Id est, frequenter.

4 *Apud vos.* Id est, in loco in quo habetis potestatem.

5 *Sedebam.* Pacificè & sine armis, quasi dicat, tunc potuistis me comprehendere. Sequitur.

6 *Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur scripturæ prophetarum.* Quia scriptū erat de eo, quod tractaretur sicut malefactor & latro, Isa 53. d. Cum sceleratis reputatus est.

7 *Tunc disci.* Hic describitur discipulorum Christi ignauia. Primo omnium in generali, cum dicitur. *Tunc disci. om. reli. eo.* Id est, Christo magistro suo.

8 *Fugerunt.* Timore perterriti, & dimiserunt magistrū sicut latronem deduci, propter quod sequitur.

9 *At illi te. Ie. du. cum ad Cai.* Licet enim primo fuerit ductus ad Annam, ut dicitur, Ioan. 18. tamen Matthæus de hoc non facit mentionem, quia non fuit ibi ductus nisi pp quendam reuerentiam, quia erat focer Caiphæ, ut ibidem dicitur.

10 *Vbi scribæ.* Id est, legisperiti.

11 *Et seniores.* i. iudices ordinarij, ut visum est supra. ca. 15.

12 *Conuenerunt.* Ad examinandum & iudicandū Christū.

13 *Petrus autem.* Hic ponitur ignauia Petri in speciali, cum dicitur quod.

14 *Sequebatur eum a lon.* Quia timebat ne perciperetur eius esse discipulus. Sequitur.

15 *Et ingres. in.* Qualiter autē ingressus fuerit dñs Io. 18. s. per impetrationem alterius discipuli, qui erat notus pontifici.

16 *Vt videret finem.* Licet autē non auderet Christū confiteri seu defendere, tñ volebat videre, quid finaliter fieret de eo.

17 *Prin-*

MORALITER.

7 *Tunc disci. omnes relicto eo fugerunt.* Sicut prædixerat eos scandalum passuros.

† *Hic dixit, possum destruere templum Dei, & post triduum reedificare*

illud. Hieronymus. Falsus testis est qui non eodem sensu dicta proponit. Saluator dixerat: *Soluite templum hoc.* Isti cōmutant & aiunt: *Possum destruere templum Dei.* Item dixerat: & excitabo illud, quo est viuētis corporis, & non lapidei.

Iesus

† Mar. 14. e.

Luc. 22. .

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

Gen. 39. e.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

Gen. 39. e.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

† Mar. 14. f.

Luc. 22. f.

Ioan. 18. c.

A Tu dixisti. Marcus: Ego sum, quod idem est: Et est similis
 Mar. 14. f
 Phil. 2. c
 b *Filium hominis.* Me in forma quam iudicatis exaltatum,
 & habentem nomen quod est super omne nomen.

c *Scidit ve.* Furor.
 qui fecit de solo sur-
 gere, facit & vestem
 scindere. Magno
 mysterio, cum ve-
 stis domini nec a mi-
 litibus scindi potuit.
 Significat enim sa-
 cerdotum eorum pro
 sceleribus pontifica-
 tum esse penitus sol-
 uendum: Sed solidi-
 tas ecclesie (quæ ve-
 stis Dei dicitur) vsq;
 in finem seculi indir-
 rupta manebit.

Mos est Iudæorum
 cum aliquid blasphe-
 miæ audiunt, scin-
 dunt vestimenta.

Quod Paulus &
 Barnabas fecerunt in
 Lycaonia, cum disti-
 sunt Iupiter & Apol-
 lo.

d *Tunc expue.* Sicut
 tunc consputus est
 saluus infidelium, ita
 nunc opprobrijs ex-
 honoratur falsorum
 fidelium, & colaphis id est blasphemijs eorundem cæditur.
 e *Prophetiza.* Dicunt contumeliam ei, qui se prophetam
 haberi voluit à populis.

Velauerunt

Velauerunt enim faciem eius secundum Marcum, non
 vt eorum scelera non videat, sed vt à seipsis gratiam cogni-
 tionis eius abscondant. Sicut velum fuit super faciem Moy-
 si, quod vsque hodie manet.

f *Pe. vero.* * Hieronymus. Foris sedebat, vt videret exi-
 tum rei, & non ap-
 propinquabat Iesu, ne ministris aliqua
 suspicio nasceretur.

* Chrysostomus.
 Qui quando magi-
 strum captum vidit,
 ita efferbuit vt gla-
 dium euaginauerit,
 & auriculam absci-
 derit, quando contu-
 melias Christi audi-
 uit, negator efficitur
 & vilis puellæ minas
 non sustinet.

g *Vna ancilla.* Cur
 prima ancilla prodit
 cum viri magis po-
 terant cognoscere
 nisi vt iste sexus ostē-
 datur in necem do-
 mini peccasse, & per
 passionem redēptus
 Et ideo, mulier pri-
 ma resurrectionis
 mysteriū accepit, &
 mandata custodiunt,
 vt veterem prauati-
 cationis aboleret er-
 rorem. Sicut per for-
 minam hostis antiquus primum parentem seduxit, ita per
 mulierem ad magistrum negandum quem Christum filium
 Dei confessus fuerat, principem ecclesie compellit.

Exeunte

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et surgens princeps sacer.* Hic consequenter ostenditur qualiter
 Christus condemnatus est per malos iudices. Dicit ergo sic.
Et surgens princeps sacer. Ex impatientia surrexit de tribunali,
 quia non inueniebat vnde posset iuste Christus condemnari.

2 *Ait illi. Nihil respondens ad ea quæ isti aduersum te.* Quia ea
 quæ contra Christum dicebantur, erant falsa, & responsione in-
 digna, ideo volebat respondere. Item, quia volebat adimplere il-
 lud quod de ipso scriptum erat Isa. 53. c. *Quasi agnus coram ton-
 dente se obmutescet, & non aperuit os suum.* Sequitur.

3 *Adiuuro te per Deum viuum, vt dicas nobis si tu.* Ad hoc autem
 respondet Christus propter reuerentiam diuini nominis inuoca-
 ti dicens.

4 *Tu dixisti.* Supple veritatem, quod patet ex sequentibus.

5 *Veruntamen dico vobis, amodo videbitis.* Quia in iudicio extre-
 mo sic videbitur ab illis qui eum iniuste condemnauerunt. Dicit
 igitur amodo, quia à tempore suæ passionis eum ulterius non vi-
 derunt.

6 *Tunc princeps.* Ille erat mos Iudæorum, scindere vestimenta
 in signum doloris quando audiebant blasphemiam diuini nomi-
 nis. Hoc autem imponebat princeps sacerdotum Christo, pro-
 pter quod subditur.

7 *Blasphemauit.* Propter quod ipse & alij assistentes iudicaue-
 runt eum dignum morte, cum tamen diceret veritatem, vt patet
 multipliciter ex prædictis in hoc euangelio.

8 *Tunc expuerunt in faciem eius.* Hic consequenter ostenditur qualiter
 Christus fuit turpiter vituperatus per malignos apparitores, &
 hoc dupliciter, primo facto, cum dicit. *Expuerunt in faciem eius.*
 Tanquam in hominem pestiferum & dignum morte. Mos enim
 erat Iudæorum super tales spuere in contemptum.

9 *Et colaphis eum ceciderunt.* Sine causa percutiendo, & vitupe-
 rando eum. Secundo, verbo dicentes.

10 *Prophetiza.* Quasi dicat, tu es falsus propheta.

11 *Petrus vero sedebat foris in atrio.* Hic ostenditur qualiter
 Christus

Christus fuit negatus a suo discipulo per tres vices. Primo simpli-
 ci verbo, secundo cū iuramento, tertio, per detestationem cum iu-
 ramento. Id est, per execrationem quod est qñ aliquis non solum
 iurat per Deum sed etiam imprecatur sibi met al. quod malum,
 nisi id quod dicit sit verum. Dicit igitur: *Petrus vero sedebat foris
 in atrio.* Non enim Petrus erat simpliciter extra domum, sed
 erat extra locū, vbi Christus illudebatur in quodam atrio in quo
 erat ignis accensus in medio, secundum quod dicitur Luca 22.

12 *Et accessit ad eum vna ancilla.* De istis negationibus Petri vi-
 dentur euangelistæ diuersimode scribere maxime de secunda &
 tertia, quia de secunda dicitur hic, quod fuit ad vocem ancillæ.
 Lucas autem dicit quod fuit ad vocem hominis. Ioannes autem
 dicit quod fuit ad vocem plurium. Similiter de tertia dicit Ioan-
 nes, quod fuit ad vocem vnus qui erat cognatus illius cuius Pe-
 trus abscidit auriculam. Matthæus autem hic dicit, quod fuit ad
 vocem illorum qui stabant. Dicendum igitur quod principalis
 intentio euangelistarum erat negationem trinam Petri exprime-
 re, & in hoc conueniunt omnes euangelistæ. Exprimere aut per
 sonas accusantes Petrum, non erat principalis intentio eorum,
 sed tantum ex accidenti. Tñ non contrariantur in hoc quia veri-
 simile, quod multi ad illa verba concurrebant circa Petrum, &
 consimilia verba proferebant ipsum accusando, & sic vnus euan-
 gelista vnā personam nominat, alius aliam, vnā vel plures,
 nec est ibi falsitas, ratione dicta. Videtur autem secundum verita-
 tem historie, quod prima negatio sit facta ad vocē hostiariæ prin-
 cipaliter. Secunda ad vocem illorū qui stabant ad ignem, fuerunt
 tamen excitati ab alia ancilla, propter quod Matthæus illam ex-
 primit hic & de alijs tacet. Quod autem hic dicitur quod facta
 est Petro exeunte ianuam intelligendū est se disponente ad exi-
 tum, quia adhuc erat prope ignem ut dicit Ioannes sed timens ne
 perciperetur exire. Tertia autem negatio facta est multis eum ac-
 cusantibus, inter quos principalis erat cognatus illius cuius Pe-
 trus abscidit auriculam, propter quod exprimit illum Ioannes de
 alijs tacendo. His dictis litera patet usque ad illum locum.

Nam

MORALITER.

† *Iesus autem tacebat.* Et princeps sacerdotum ait illi. Augusti-
 nus. Ex hoc autem loco discimus calumniantium & falsorum
 testium voces, vt nec responsione dignas habeamus, maxime
 vbi

ubi maius est libere fortiterque sustinere, quam defendere sine
 ullo profectu.

7 *Tunc expuerunt in faciem eius & colaphis eum.* Augustinus.
 Per hoc significauit eos qui præsentiam gratiæ eius respunt.
 Et tanquam

ca Exeunte au. Hic Marcus adimplet quod iste breuitatis cau-
sa omisit. Exijt inquit foras ante atrium & gallus cantauit. Quo re-
uerfo, in atrio fit negatio. Exeunte autem. In hac fecunda nega-
tione a duobus cōpellit. Ab ancilla, vt ait Matthæus & Mar-
cus & ab alio vt ait Lucas dicēs. Et post pusillū ait alius. Et tu

de illis es. In hoc pu-
sillo exijt, & reuerfus
stans ad focū, vt Ioā-
nes ait: Iterū negat.
Exeunte autem illo. Id
est cum exiret, hoc
est, cū exurgeret vt
exiret, animaduertit
eum ancilla, & dixit
eis qui circa ignem
erant. Quibus rediēs
iurat Petrus. Non no-
ui hominem. Id est, nō
sūm eius discipulus,
in quo & ipse Chris-
tum negauit. Nota
primum ait. Nescio
quid dicis. Secundo,
cum iuramento ne-
gauit. Tertio cepit
detestari & iurare,
quia nō nouisset ho-
minem, quia perseuerare in peccato dat incrementum, &
qui minima spernit, cadit in maiora.
Non noui ho. Quod noxia prauorum colloquia, quæ co-
gunt Petrum negare Christum, uel hominem se nosse, quæ
confessus est inter discipulos Dei filium?
Qui stabant. Ioannes & Lucas unum dicunt cognatum
Malchi. Sed uel est plurale pro singulari. Vel unus erat qui
eum uiderat, & præcipue dicebat, quem secuti cæteri simi-
liter arguebant.
Et continuo gal. can. Post tertiā negationem sequitur galli-
cantus. Sacramenta rerū, per statū temporum designantur.
Media

cilla, dicens; † Et tu cum Iesu Galilæo eras. At ille negauit co-
ram omnibus; dicens: Nescio quid dicis. Exeunte autem il-
lo † ianuam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi. Et
hic erat cum Iesu Nazareno. Et iterum negauit cum iura-
mento, quia non noui hominem. Et post pusillum accesserunt
qui stabant, & dixerunt Petro: Vere & tu ex illis es:
† Nam & loquela tua manifestum te facit. Tunc cepit detestari
& iurare, quia non nouisset hominem. Et continuo gal-
lus cantauit: † Et recordatus est Petrus uerbi Iesu, quod dixerat:
priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus
foras, fleuit amare.

a Quia manifestare se expauit qui adhuc nolebat mori.
† Cum quibus calefaciebat se Petrus.
a Ab illis inquitur quibus ancilla propalauerat.
a Lucas ait quasi factio intervallo vnus horz.
Ierosolimitæ & Galilææ æque sunt Hebræi vnus lingua, sed quæque prouincia habet suum sonum.
a Respiciente se domino.
a Vt haberet liberum locum fendi.

Myflice. Gallus ali-
quis doctor est, qui
fomnolentos incre-
pans, ait. Euigilate
iusti & nolite pecca-
re. Quod Petrus an-
te primum gallican-
tum negat, eos signi-
ficat qui Christum
ante resurrectionem
Deum nō putauerunt
esse morte eius
turbati. Quod bis an-
te secundum galli-
cantum negat, illos
significat, qui nunc
in illo secundum ho-
minem vel secundū
Deum in vtraq; sub-
stantia errāt, & ideo
veritatem negāt. Pri-
mus gallicantus, est

domini resurrectione in seipso. Secundus, est eiusdem in cor-
pore ecclesiæ.
e Recordatus est. In alio Euangelio dicitur: Respexit dominus
Petrum, & intuitu prouocauit ad lachrymas. Quasi in mentem ei
reducens quotiens negauerat, & quod ei prædixerat, nec po-
tuit in tenebris permanere, quem lux mundi respexit.
† Et egressus. Ab impiorū cōsilio seculus culpā lauat, q̄ nō in-
tus. Ob hoc hesitare pmissus est, vt i eccle. principe remediū
penitentiæ cōderet, & nemo auderet de sua uirtute cōfidere.
* Leo Papa. Felices o Apollote, lachrymę tuę, quę ad di-
luendā culpā negationis uirtutem habuere sacri baptismatis.

Luc. 22. g.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nam & loquela, &c. Licet enim lingua Hebræa sit vna, ta-
men aliquo modo variabatur secundum diuersitatem prouincia-
rum, & ideo illi de Galilæa aliter loquebantur aliquo modo
quam illi qui erant de Ierusalem sicut lingua gallica est vna &
tamen aliter loquuntur illi qui sunt de Picardia quam illi qui ha-
bitant Parisius, & per talem varietatem potest percipi, unde ali-
quis sit orundus. Sequitur.
2 Tunc

2 Tunc cepit de. &c. In hoc significatur iuramentum per exe-
crationem.
3 Et re. est Pe. Dominus enim respexit Petrū, vt dicitur Luc.
22. g. Et ex hoc Petrus recordatus est de uerbo Christi, quod di-
xerat eum negaturū & ad penitentiā reductus est, unde sequit.
4 Et egress. foras, &c. Et ex tunc Petrus traxit in consuetudinē,
vt a primo gallorum cantu vsque ad horam matutinam stare: in
oratione flens pro ista negatione, vt habetur in Itinerario Cle-
mentis.

MORALITER.

Et tanquam colaphis eum cædunt qui ei suos honores præfe-
runt. Et palmas in faciem eius dant, qui superbia cæcati eum
non

non uenisse affirmant.
† At ille ne. &c. Rab. In hac autem negatione Petri discimus
non solum negare Christum, qui dicit eum Christum non esse,
sed qui cum sit, se negat esse Christianum.

ADDITIO.

In cap. 26. Vbi dicitur in postul. Prima autem die azymorum,
&c. Ista dies fuit feria quinta.
Ad declarationem temporis cenæ domini circa quod non so-
lum inter græcos & latinos, sed etiam inter sanctos doctores di-
uersitas non modica inuenitur, olim quandam formam quaestio-
nem, quam in hoc loco super addere decreui, cuius tenor talis
est. Vtrum quinta feria in qua Christus cum discipulis, pascha
manducauit fuit. 14. luna primi mensis, in qua agnus paschalis se-
cū dum legem immolari debuit. Et videtur primo quod sic, Mat.
26 b. legitur quod prima die azymorum accesserunt discipuli ad
Iesum, dicentes. Vbi vis pas. tibi pas. &c. Sed prima dies azymo-
rum. Vel est, 14. luna in cuius secundis uesperis immolatur agnus
qui cum azymis comedebatur. Vel, 15. luna quæ erat prima dies
solemnitatis azymorum. Sed in proposito non est 15. luna. Nam
si sic, nec Christus pascha comedisset in tempore debito, nec in
tempore à lege præfigurato fuisset passus, quorum vtrumque
est valde inconueniens in proposito, patet consequentia, quia sic
comedisset pascha in 15. & fuisset passus in 16. ergo prima die
azymorum prædicta est 14. luna. Præterea Mar. 14. Prima die
azymorum quando pascha immolatur, dicunt ei dis. &c. Vbi expresse
habetur, quod in † propria die immolationis agni Christus pa-
scha comedit, quod est propositum, nam illa solum est, 14.
Præterea Luc. 22. a. Venit ante dies azym. In qua necesse erat
occurri pascha & milit Petrum & Ioannem, &c. sed nulla dies est
in qua necesse sit occurrere pascha nisi, 14. luna, vt patet Exod. 12.
& Num. 9. & in alijs quam plurimis locis, ergo propositum.
Idem

Idem patet per Chry. super Mat. dicentem quod vsque ad vlti-
mum diem non fuit Christus contrarius legi. Quod fuisset si pa-
scha comedisset non tempore debito secundum legem.
Idem patet per Hieron. dicentem expresse, quod Christus ce-
nam fecit. 14. Sed ad oppositum arguit sic: Sexta fe. in qua Chri-
stus fuit Passus erat luna. 18. ergo fe. quinta immediate præce-
dens erat luna. 13. Consequentia patet de se, & antecedens ha-
betur Ioan. 18. e. ubi dicitur quod Iudæi non introierunt præto-
rium pilati, vt non contaminarentur, sed manducarent pascha.
Sed cum pascha manducari non possit legitime, nisi, 14. luna, sci-
licet, secundis uesperis, vt Exo. 12. ergo dies passionis Christi fuit
14. luna quod fuit assumptum. Nec consonum videtur quod man-
ducare pascha in loco euangelij allegato intelligatur de cibis pa-
schalibus, scilicet de azymis, prout videtur sentire Chrysost. quæ
sequi. S. Tho. & etiam aliqui moderni glossatores. Tum quia li-
cet pascha cum azymis debeat comedi, nusquam tamen legitur
quod azyma nec agrestia dicantur pascha nec e contra. Tum quia
azyma poterant comedi etiam ab immundis, cuius contrarium
non legitur in aliquo loco ubi agatur de hac materia in sacra
scriptura. Quod etiam consuetudo Hebræorum hodierna tes-
tatur, quia licet profitentur se esse immundos & contaminatos
isto tempore (cum careat legitima asperzione cineris vitulæ ru-
fæ de qua Num 19. comedūt tamen hodie azyma & agrestia in
paschatis tempore, non curantes de contaminatione.
Item Ioan. 19. expresse dicit. Erat autem para. pascha, &c. Cum
enim para. scilicet alicuius festi idē est quod præparatio ad illā diē &
nō dicit para. sabbati, sed paschæ, manifeste ostendit, quod in
illa

illa die pascha sperabatur quod propositum.

A Item si sexta fer. in qua est Christus passus fuisset, 15. sequerentur res non corresponderent propriæ figuræ, quæ est valde inconueniens in hac materia. Nam cum agnus Paschalis nihil aliud figurabat nisi passionem Christi, ad cuius agni immolationem sola 14. luna erat tempus determinatum, instantum quod impediti a comestione agni propter euentum contaminationis, non poterat defectum supplere in 15. sequenti, nec in alia quacumque, sed in 14. luna mensis secundi, ut habet Num. 9. ergo nullo modo dicendum est, quod e. principaliter figurata esset in 15. luna, unde & idem Chrysostomus expresse dicit, Christum reseruasse suam occisionem sextæ feræ, quoniam verus pascha fiebat. Nec uero rationi consonum quod Remigius & alij doctores dicunt, scilicet quod Christus fuit ligatus & tentus in 14. in uesperis, & quod tunc inceperunt passionis exordia. Nam immolatio Christi propria non fuit nisi in ara crucis, ut contra doctrinam ecclesiæ testatur. Item feria sexta in qua Christus fuit passus, non fuit celebris nec solennis in obseruantia Hebræorum, ergo non fuit 15. luna mensis primi, consequentia patet, nam Exod. 12. de eadem die, s. 15. legitur. *Dies prima erit sancta ac solennis nihil operis facietis in ea, exceptis his quæ ad uescendum pertinent.* Ex quibus uerbis manifeste elicitur quod quicquid operis prohibetur in sabbato, est prohibitum in 15. luna mensis primi, exceptis his quæ ad uescendum pertinent. Sed assumptum probatur, nam multa fecerunt Hebræi in eadem sexta feria, quæ nullo modo licebant fieri in sabbato, nec in tali solennitate, uidelicet accusare, flagellare, testes presentare, examinare & sententiam diffinitiuam ferre, quæ omnia exercuerunt circa personam Christi, ut euangelistæ testantur. Quæ quidem iudicialia sunt illicita, multo magis apud eos qui nimis literalizant. Item angariauerunt patrem Alexandri & Rufi. Mar. 15. quod est manifeste, prohibitum in diebus festiuis præsertim extra ciuitatem, Iere. 17. quod licet de sabbato dicat, idem tamen est de prima die solennitatis paschalis, ut dictum est. Nec est dicendum quod hoc commisit ex odio Christi, nam ipsi tenebantur iustificare facta sua, & per legem mosaicam ea reuelare, dicentes. *Nos legem habemus.* &c. Præterea ueritas assumpti patet expresse in sepultura Christi, fuit enim sepultus per Ioseph ab Arimathia & Nicodemum qui iusti erant, & nullo modo quod non liceret in tempore solenni fecissent, unde super illud Io. 19. ibi. *Propter parasceue Iudeorum, quia iuxta erat monumentum, &c.* Aug. Acceleratam uult intelligi sepulturam ne adesperaret, quam iam facere aliquid non liceret, sed constat quod si feria sexta fuisset 15. luna, sic erat illicitum in eadem sepelire sicut erat in sabbato, hoc idem patet Luc. 23. quia dies erat parasceue, & sabbatum illucebat. Ex quo uero, quod sepultura illa licita erat in sexta feria, non tamen in die sabbati. Ex quo patet quod feria sexta illa non erat prima die solennitatis paschalis apud Hebræos, quod fuit assumptum, &c. Nec ualet dicere, quod Ioseph ab Arimathia ex deuotione Christi festum violasset pro eius sepultura. Nam de Magdalena quæ Christum feruentius diligebat, & de cæteris mulieribus ipsum sequentibus legitur Mar. 16. *Et cum transisset sabbatum emerunt aromata.* Vbi manifeste apparet, quod ab emptione aromatum pro sepultura domini pertinentium, (quod est valde leuius opus quam sepultura) mulieres deuotæ pro obseruantiam sabbati abstinuerunt. Idem Hieronimus super illud Mat. 28. a. *Uenit maria Magdalena, &c.* Sepulto namque feria sexta domino mulieres præparauerunt aromata & unguenta, quamdiu licuit operari, scilicet usque ad solis occasum. Sabbato siluerunt, id est quieuerunt ab operando secundum legis mandatum, ut Lucas ait. Hec Hieronimus. Ex quo sequitur quod feria sexta illa non erat celebris solennis ac azymorum. Nam si sic omnia prædicta fuissent illicita, sicut in sabbato, ut dictum est præterea Io. 19. f. *Erat dies illa magna dies sabbati.* Ergo in illa die sabbati concurrerant duæ festiuitates, scilicet sabbatina & paschalis, & per consequens dies sabbati erat 15. luna apud eos, consequentia patet, quia tota celebritas hebdomadæ azymorum erat solum in prima die & 7. ut patet Leuit. 23. Concordat Beda dicens. Erat magna dies illa sabbati, id est pro solennitate paschalæ. Ad cuius difficultatis declarationem aliqua sunt circa festiuitates legis antiquæ præsupponenda, quorum quædam sumuntur ex sacra scriptura vel in ea habent aliquod fundamentum, quædam ex regulis Calendarij hebræorum apud eos diuulgatis, & usque in hodiernum diem infallibiliter obseruatis.

Primum præsupponendum est, quod dies naturalis apud hebræos incipit ab occasu solis diei sabbati, & terminatur in occasum solis diei dominicæ, & sic de alijs. Et sic intelligit illud. *A uespere usque ad uesperam celebrabitis Sabbata uestra.* Leuit. 23. Secundum est, quod mensis apud eos est lunaris & perficitur ex 30. diebus & 10. horis naturalibus & duabus tertijs unius horæ cum tribus minutis, quæ quidem computatio concordat cum Ptolemæo & alijs astronomis secundum cursum medium lune qui est inuariabilis. Tertium est quod annus hebræus incipit a Calædis seu nouilunio, quod est prope æquinoctium uernale. Unde Exod. 12. a. *Mensis iste uobis principium mensium primus erit in mensibus anni.* Et inf. Exo. 13. a. *Ho sic ingrediemini in mense nouarum frugum.* Quartum, quod omnia festa Hebræorum præ-

ter sabbatum exordium computationis, & per consequens mobilitatem per diuersas ferias hebdomadæ sumunt a neomenia primi mensis prædicti. Verbi gratia. Si prædicta neomenia in quinta feria, tunc dies solennitatis azymorum erit similiter quinta feria, quia in 15. luna est dies immolationis agni solennitatis paschalis iuxta illud Num. 28. d. *Numerabitur ergo ab altero die sabbati, &c.* Septem hebdomadas plenas, & festum tubarum erit in die sabbati. Nam sex menses lunares qui computantur a neomenia primi mensis usque ad neomeniam septimi sunt centum 70. & septem dies integri, qui reuoluti per hebdomadas in sexta feria finiuntur, & sic neomenia mensis septimi sequentis erit in sabbato. Consequenter festum expiationis erit feria secunda, nam est in decima die a festo tubarum. Consequenter festum scenophegiæ seu tabernaculorum erit in sabbato, quia in 15. festo tubarum & sic de similibus, quæ omnia Leuit. 23. & in alijs locis habentur. Quintum est, quod in quacumque die coniunctio luminarij secundum medium cursum supradictum prope æquinoctium uernale occurrerit, in eadem die est Calædis seu neomenia mensis primi prædicta nisi in certis casibus in quibus repellenda est seu transferenda ad sequentem diem, & quæque ad subsequente. Qui quidem casus duo sunt. Primus quoniam talis coniunctio transcendit. 18. horam eiusdem diei in qua est Cuius repulsionis ratio est, quia tunc magis declinat talis coniunctio ad diem sequentem quam ad illam in qua est, cum iam transit tres quartas partes illius diei, & attingit quartam ultimam, & talis coniunctio uocatur apud eos nouilunium uetus seu antiquum. Verbi gratia. Si nouilunium æquinoctij uernalis esset in 18. hora sabbati uel infra, tunc Calædis seu neomenia esset fienda in eadem die sabbati, & per consequens principium computationis festiuitatum totius anni esset ab eadem die sabbati. Si autem coniunctio esset ultra 18. horam, tunc talis neomenia esset transferenda seu repellenda ad diem dominicam immediate sequentem, & per consequens paschalia festa & alia festiuitates illius anni transferrentur ad ferias correspondentes diei dominicæ & non sabbati, ut patet ex dictis. Secundus casus est quoniam nouilunium uernale occurrat in secunda feria quarta vel sexta. In his enim tribus ferijs non potest fieri Calædis seu neomenia æquinoctij uernalis. Cuius ratio patebit infra. Sexto præsupponendum est, quod quæque oportet quod fiant due repulsionis de eadem neomenia. Hoc patet ex duobus casibus supradictis, nam si nouilunium uernale occurrat in die dominica ultra 18. horam, tunc in eadem die non est neomenia figenda pro antiquitate seu uetustate nouilunij secundum primum casum. Nec in secunda feria sequenti pro hoc quod est una de tribus ferijs interdictis, iuxta secundum casum, & sic oportet quod transferatur ad tertiam feriam, & hoc contingit apud eos satis frequenter. Nec sentiendum est erroneum seu contra mentem legis loquentis simpliciter de prima die mensis, nam computatio mensium quantum spectat ad cultum festiuitatum sufficit, quod si uniformiter regulata & apud omnes commiter suscepta, & aequaliter ueritati propinqua, prout gratiosius & remotius contingit in computo nostro circa festiuitatem paschalæ & alia festa mobilia ipsam sequentia Ratio autem quare prædictæ tres ferie, scilicet secunda, quarta & sexta repelluntur, ne in aliqua earum neomenia primi mensis fiat, quantum ad secundam & quartam feriam una est & est talis. Nam cum festum expiationis sit celeberrimum sicut dies sabbati, instantum quod cibaria non permittuntur in eadem die parari sicut nec in sabbato, ut ex sacra litera potest haberi, inde est quod ex eorum traditione antiqua seu consuetudine immutabili, quæ usque hodie durat, habetur quod dies expiationis nunquam concurreret in die ueneris nec in die dominica. Nam si dies sabbati a parte ante uel a parte post coniuuaretur cum festo expiationis, tunc essent duo dies naturales continui celeberrimi, in quibus nullo modo liceret parare cibaria, quod esset graue & valde onerosum toti populo. Ex quo sequitur, quod neomenia prædicta primi mensis non potest esse in secunda feria, nam sic festum expiationis occurreret in sexta feria, & continuaretur cum die sabbati a parte ante, quod est contra prædicta. Similiter nec neomenia primi mensis habet esse in quarta feria, nam sic festum expiationis esset in dominica, & per consequens continuaretur cum sabbato a parte post, quod est contra prædicta, unde patet ratio repulsionis secundæ ferie & quartæ. Sed ratio quare feria sexta excluditur ad hoc, ut in eadem neomenia primi mensis non figurat apud eos talis est. Nam in festo tabernaculorum seu scenophegiæ, quod festum secundum eos & est secundum doctores nostros preceptum fuit ad commemorandum beneficium diuine protectionis, & educationis quod habuerunt per desertum, ubi in tabernaculis habitauerunt, in quo habebant letari per septem dies coram domino sumentes fructum arboris pulcherrimæ spatulæque palmarum, & cetera. prout legitur Leuit. 23. ad significandum, quod per aridam terram deserti deduxit eos Deus ad terram delictiosam, prout sanctus Thomas prima secundæ q. 102. art. 4. in responsione ad 10. ar. ponit, in qua leticia put tradit in eorum codicibus apud eos autenticis, circumibant altare solenniter cum hominibus spatulis & ramis femel in prima die & in alijs diebus usque ad sextam inclusive. In septima autem circumibant septies in memoriam captiuitatis Iericho quæ fuit prima ciuitas terre promissionis

ab eis capta per huiusmodi circuitiones septenarias, vt habet
 sue sexto. Vnde, & in illa septima die pcedebant in huiusmodi
 illa intantū, quod quēdā ibi facta non licebat fieri in die sab-
 bati, Cuius circuitionis memoria hodie fit inter eos in gyro rotu-
 legis, cū altare non habeant. Sed si neomenia primi mensis fuit
 in sexta feria, sequeretur quod festū tabernaculorū concur-
 ret in die dominica, vt patet computanti, & sic septima dies ta-
 bernaculorū esset in die sabbati. vnde cessarent illa q̄ dicta sunt.
 Ex quibus omnibus elicitur quēdā regula in Calendariis eorū
 que & apud oēs diuulgata, & vsque in hodiernū diē infallibi-
 ter obseruata. Quia prima dies solemnitate paschalis nunq̄ est
 secūda, quarta, nec sexta. Septimū est, quod anno quo Chr̄s
 fuit, concurrat cōiunctio luminariū prope equinoctiū ver-
 ale iuxta verā computationē Hebræorū quæ est secūdū mediū
 cōiunctio solis & lune, vt dictū est in feria quinta post 19. horā cum
 minutis, hoc est certissime calculatū per me, & cū peritis He-
 bræorū diligentissime repertū & concordatū. Quibus præsupposi-
 tum patet solutio dubii prædicti. Nā in anno passionis Christi licet
 cōiunctio luminariū, vt dictū est, fuit feria quinta, nō potuit in ea
 neomenia figi pp̄ ipsius vetustatē, quia fuit ultra 18. horā, vt pa-
 tet in septimo præsupposito, & per consequens occurrit primus
 casus repellendi supradictus, habuit ergo transferri ad sequentē
 diē, sed quia sequēs erat sexta feria, nec in ea poterat neomenia
 signari, vt dictum est, nam est secundus casus repulsionis iam
 dictus, habuit ergo repelli seu transferri neomenia ad diē sab-
 bati, & per consequens. 15. luna fuit eodem anno secundum he-
 braicam computationem legitimam, & assuetam in die sabbati,
 qua concurrunt duæ festiuitates solemnes apud eos, sabbatina
 licet, & paschalis, quæ est prima dies solemnitate azymorum,
 sic erat magna dies illa sabbati secundum Iō & in feria sexta
 immediate præcedenti fuit secundum eos. 14. luna in qua legi-
 time erat pascha immolandum. Vnde in eadem sexta feria fuit
 immolatus verus agnus paschalis ab eis, similiter, & typicus, pro-
 prius typici manducatione, vt non contaminarentur nō intraue-
 rint prætoriū secundum Iō. Christus autē in huiusmodi neome-
 nia primā repulsam tantū tenuit, & non secundā. Prima. n̄ est ra-
 tionabilis in se, & sine respectu ad festa futura, sed solū propter
 vetustatem coniunctionis vnde neomenia illius anni apud ipsum
 fuit translata ad sextam feriā: sed de sexta ad septimā nullatenus
 habuit transferri apud eum, nam ratio illius repulsæ ex festis su-
 perius in mense septimo depēdebat, vt patet ex iā dictis, quæ festa
 futura cū Christus sciuisset per passionē suam de propinquo im-
 minentē cassari, licet, & cætera legis ceremonialia, nullā vim ha-
 bebant transferendi seu repellendi præsentē neomeniā, vt patet
 sequenti. Nā cessante causa p̄sertim finali cessare habet effectus.
 Vnde etgo iuxta verissimam & infallibilem notitiā Christi neome-
 nia tempore sue passionis in sexta feria. Similiter, & prima dies
 paschalis solemnitate, hoc est. 15. luna apud eū, vnde & in feria
 quinta præcedenti fuit vera. 14. luna in qua pascha cū discipulis
 tempore determinato secundū legis veritatē manducauit. In hoc
 videtur cōcordare magister historiarum, dicens. Quod si tabu-
 lam computi diligenter retro percurramus, inueniemus qd̄ tempo-
 re passionis Christi feria sexta fuit. 15. luna. Et hoc est verum, li-
 cet tabula nostri computi sit grossior q̄ hebraica in hac materia.
 Ex quibus habet, qd̄ tempore passionis Christi duplex fuit. 14.
 luna sicut & neomenia primi mensis, Vna. s. vera simul, & legiti-
 ma secundum veram computationem Christi, cuncta legis miste-
 ria præsentia quā futura scientis. Alia vero legitima tantum
 secundum communē & assuetam computationem aliorū omniū
 præter Christū, & in vtraque. 14. vterque agnus fuit immolatus ve-
 rus & Typicus. In 14. enim vera & legitima quæ fuit feria quinta
 Christus manducauit agnū typicū & cōsequenter verū agnū sub
 sacramento discipulis tradidit. In 14. vero legitima tantū q̄ fuit
 sexta feria, agnus verus fuit immolatus, cōsequenter autē Typicus
 & sic reddendo singula singulis, oīa veraciter concordant. Nam
 Mat. Marcus & Lucas qui de cœna domini notabilē mentionē fe-
 cerunt exprimendo, in illa agnū Paschalē solemniter Christū cū
 discipulis manducasse, & in eadē sacramētū eucharistię instituis-

se vt patet ex eorū dictis, quilibet eorū ipsam feriam quintā notat, D
 tanquā propriam ad immolationē agni, & per consequens. 14. lu-
 nā secundum verā computationem Christi prædictam secundum
 quam autoritates Chryf. & Hie. ad partē affirmatiuā supra indu-
 ctæ & similes obtinent veritatē. Sed Ioannes qui de cœna domini
 breuissime se expediuit solum, dicens. Cœna facta & c. Ioan. 13. ni-
 hil exprimens de agni manducatione, nec de sacramento institu-
 tione, cū iā de hoc sacramento plus ceteris tradiderat, fecit potius
 mentionē de secunda 14. s. legitima tantum, quæ fuit sexta feria,
 vt dictum est Ad excludendum errorē qui insurgere posset ex hoc
 quod principale figuratū non corresponderet figurę in tempore
 iā districte per legē determinato, vnde & vocat eum parasceue
 Paschæ .i. vigilia. Et dicit quod Hebræi nondū māducauerant
 pascha tēpore passionis Ch̄si, quod habet veritatē secundū legi-
 timam computationē hebræorū & ceterorum mysteria passionis
 pro tunc ignorantū. Et ideo in illa sexta feria licuit eis iudicialia
 exercere, sepelire, angariare, & huiusmodi. Et sanctis mulieribus
 in eadē sexta feria aromata præparare tanquā in die non festiuo.
 Ex quo clarius patet error Græcorum dicentium, quod Ioan. cor-
 rexerit alios euangelistas asserentes quintā feriā protunc. † 13. lu-
 nam † 14. Nam vt ex iā dictis patet Ioan. non correxit alios, sicut nec ipsi
 falsum aliquod asseruerunt, sed potius vt de more euangelistarum E
 est, illud quod alii prætermiserunt ipse declarauit. s. † 13. lunam † 14.
 protunc ēt fuisse feria sexta secundum aliā computationem legi-
 timam cui concordant historiae Hebræorū dicentium manifeste,
 quod in vigilia paschæ Christus fuit patibulo suspensus, & quod
 a sæculis nunquam fuit inter eos prima dies paschalis feria sexta.
 Et attendendum, quod ex verbis euangelii prædicta differen-
 tia duplicis neomeniæ seu. 14. lunæ aliquo modo posset notari. Nam
 Matth. 26. legitur. Magister dicit. *Tempus meum prope est apud te fa-
 cio pascha cum discipulis.* Vnde si li tempus meum prope est, diligē-
 ter intelligatur. Nam licet sit verum quod tempus passionis erat
 prope, non tamen consonat cum litera sequenti. Dato. n. quod
 tempus passionis esset protunc remotius, adhuc Christus habebat
 pascha manducare cū discipulis suis, vt legem adimpleret. Sed ve-
 rus intellectus iuxta prædicta videtur talis. Magister dicit. *Tem-
 pus meum. i. tempus manducandi Pascha secundū veram meam
 computationem prope est, id est, hodie feria quinta, licet aliquo-
 tum tempus iuxta ipsorum assuetam computationem fuisset re-
 motius, scilicet, in feria sexta. Et ideo sequitur. Apud te facio & c.*
 Et notandū etiam videtur, quod in manducatione paschæ cum
 non sit mentio de aliis discubentibus, vel conuescentibus nisi de
 duodecim discipulis tantum, sicut & illis tantum secreta passionē
 futuram denunciauit Mat. 20. c. concordat prædictis. Nam ex pas-
 sione futura, quam solis Apostolis secreto expresse prænotica-
 uit, diuersitas huius paschalis tempotis dependebat vt dictum
 est. Et ideo nimirum si sanctæ mulieres, & Ioseph ab Arimathæa,
 & huiusmodi, potius sequerentur hebraicam computationem
 communē, quam Christi veram computationē. Nam mysteria
 passionis, & præcipue legalium euacuatio abscondita fuit etiam
 apostolis post resurrectionem usque ad tempus. Et sic iuxta sen-
 tentiam phi. i. Ethi. omnia vera consonant uero. Diuina igitur
 prouidentia circa hæc deuote attendenda est quæ paschalia festa
 sic in antiqs præordinauit, ut tempore passionis Christi duplex,
 14. luna occurreret ad agni immolationē p̄signata, ut in prima
 Christus sacrificiū adimpleret legale, & nonū instituerat, et in
 secūda se. Deo in sacrificiū offerret uespertinū, ut utrumq; tēpo-
 re præsignato pro humana salute p̄ficeret, q̄ nobis concedat, & c.
 Repli. In ca. 26. Cum postillator soluisset omnes difficultates
 circa cœnā domini & esum agni paschalis moueri consuetas præ-
 sertim a Græcis. Burg. facit unam longam singularem computa-
 tionem in qua multa ponit multis dubia cui placet uideat. Et fi-
 naliter in eodem capitulo dicit quis fuerit ille hymnus de quo
 dicitur. *Et hymno dicto, & c.* Et dicit, quod fuit magnū alleluia
 quod incipit a Psalmo, *Laudate pueri, usque ad Beati immacu-
 lati, exclusiue.* Idem dicit circa Psalmum, *Laudate pueri.* Si verum
 est placet. *Autoritatem autem ad id sacri canonis non habemus.*
 CAP.

CAP. XXVII.

Mar. 14. f.

Anc autem. Matthaus, & Marcus contexerunt narrationem de his que cum domino acta sunt usque ad mane, sed postea redeunt, usque ad negationem Petri narrandam, qua terminata redeunt iterum ad mane, ut inde cetera contexerent.

Penitentia Iude in Iherosolima.

b Peccauit tradens &c. Quam impotestate sua esset mutare peccatorum sententiam, licet autem mutauerit voluntatem, tamen primę voluntatis exitum non mutauit.

† Mar. 14. a. Luc. 23. a. Ioan. 18. c. † consilium

* **Ch**risostomus. Vide quoniam penitentiam agit, quando completum est, & finem accepit peccatum. Non enim permittit diabolus eos qui non vigilat, videre malum antequam perficiant.

Hom. 86. in Matth.

B

c Quid ad. Quid ad nos pertinet de hoc tu videris. tu scias quid fecisti. Vel quid videris pertinere ad nos. Quid ad nos pertinet precium acceptum: tu istud probaueras, tu inde fac quod vis.

† innocentem. † videbis.

Qui ad mortem peccant, tantam habent ignorantiam, & cecitatem, ut nec turbentur in sceleribus suis, nec penitentia dolore crucientur.

d Et proiectis. Sicut penitentia eius fuit in fructuosa, sic & hec oblatio in templo est execrabilis.

C

e Et abiens. Hieronymus. Nihil profuit Iude egisse penitentiam,

CAP. XXVII.

Vide quam solliciti in malo tota nocte vigilauerunt ut facerent homicidium.

† Anc autē factō consilium inierunt omnes principes, sacerdotū & seniores populi aduersus Iesum, ut eū morti traderent.

a Quem vixerant in horio, ut Iohannes ait. **b** Mos erat, quem morti adiudicasset, Ligati in iudicio traderent.

Et uinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato

a Magnitudinem auaritię impietatis pondus excludit.

præsidi. Tunc videns Iudas qui eum tradidit, quod damnatus esset, penitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, & senioribus, dicens: **†** Peccauit, tradens

a Quanto magis qui emerunt.

sanguinem **†** iustum. At illi dixerunt Quid ad nos? Tu **†** videris:

a Emisse se audiunt, & tamen extra reatum se credunt, & in vendente scelus constituunt.

Et proiectis argenteis in templo recessit, & abiens laqueo se suspendit. Principes autem sacerdotum acceptis argenteis dixerunt. Non licet eos mittere in corbonam quia

a Oblatio impiorum abominabilis est domino que offertur ex scelere. **a** Corbonam interpretatur oblatio.

precium sanguinis est. Consilio autem inuito, emerunt ex illis

a Oblatio impiorum abominabilis est domino que offertur ex scelere. **a** Corbonam interpretatur oblatio.

premiis eis, si inde ager emitur in sepulturam pauperum.

g Emerunt, &c. Allegor. Magnum mysterium est in factu iniquitatis. Figulus est Deus in cuius manu ex eodem lutum facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Agri eius seculum quod vniuersum precio eius emitur, ut ei contumeliam faciant peregrini. Non utique Israel, sed alieni, qui in precio sanguinis Christi sepulti aternam requiem sortiuntur.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXVII.

Diuisio

Anc autem. Ostenso qualiter passio Christi fuit per Iudeos inchoata, hic ostenditur qualiter fuit per gentes consumata. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur ipsius Christi crudelis occisio. Secundo, eius fidelis, & deuota tumultatio, ibi. Cum factum esset. Prima adhuc in duas, quia primo describitur ipsius Christi iniqua condemnatio. Secundo, ipsius sententia iniquę executio, ibi. Et postquam illuserunt ei. Prima in quatuor, quia primo describitur ipsius Christi coram præsidente presentatio. Secundo ipsius presentati diligens interrogatio, ibi. Iesus autem stetit. Tertio, in nocentia eius declaratio, ibi. Per diem autem solemnem. Quarto, innocentis condemnatio, ibi. Videns autem Pilatus. Prima adhuc in duas, quia primo describitur ipsius Christi presentatio, ut dictum est. Secundo, incidentaliter subditur Iudę desperatio, ibi. Tunc uidens. Circa primum dicitur sic.

1 Mane autem factō. Quia a media nocte usque ad illam horam illuserunt eum conspuendo, & palmis cadendo, ut visum est. **2** Consilium inierunt, &c. Non enim ex testimoniis probabitur habebant aliquid, unde posset accusari coram Pilato, sicut reus mortis & ideo ulterius, consulebant qualiter eum sicut dignum morte accusarent, ut patebit infra. Sequitur. **3** Et uinctum adduxerunt. Illi enim qui reputabantur digni morte, ducebantur coram iudice ligati. **4** Et tradiderunt Pontio. Aliqui dicunt quod Pilatus erat proprium nomen eius, compositum ex nomine matris que dicebatur Pila, & patris qui dicebatur Aius. Pontius autem cognomen eius, quia fuerat iudex missus a Romanis ad insulam pontianam, hoc autem diffuse habetur in quadam legenda que vocatur aurea. Sed quia ibi multa dicuntur de hoc que videntur prima facie falsa, qua propter prolixitatem omitto. Ideo aliter dicendum, quod Pontius erat proprium nomen eius, quod patet

Pontius nomen proprium, & Pilatus cognomen quod Lugduuensis erat

et ex duobus. Primo, quia post ponitur cognomen, & non preponitur proprio nomini saltem de cursu communi. Secundo quia hoc nomen commune est in Burgundia, unde Pilatus erat oriundus. Erat enim natione Lugdunensis, ut dicit magister in historiis. Et idem dicit Iosephus libro antiquitatum. Philatus autem erat eius cognomen. Præsides autem erat nomen officii sui. Et dicitur a præsidente, quia præsidebat Iudę ibidem missus a Romanis.

5 Tunc uidens. Hic incidit aliter subditur Iudę desperatio, cum dicitur. Tunc uidens Iudas qui eum tradidit, quod damnatus esset, penitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, & senioribus, dicens: **†** Peccauit, tradens sanguinem **†** iustum. At illi dixerunt Quid ad nos? Tu **†** videris: Et proiectis argenteis in templo recessit, & abiens laqueo se suspendit. Principes autem sacerdotum acceptis argenteis dixerunt. Non licet eos mittere in corbonam quia precium sanguinis est. Consilio autem inuito, emerunt ex illis premiis eis, si inde ager emitur in sepulturam pauperum.

6 Penitentia Iudę. Infructuosa tamen, quia erat sine spe venię, sicut de his qui sunt in inferno dicitur. Sap. 5. a. Dicentes intra se penitentia agentes. **7** Retulit triginta argenteos principibus. Ex quo patet, quod cupiditas sua nihil valuit sibi, sequitur.

8 At ille dicit. Quid ad nos? Quasi dicat, non curamus, si peccasti vel non.

9 Tu videris. Id est, ad te parinet videre factum tuum.

10 Et abiens. Id est, se su. Ex desperatione. Et in hoc plus peccauit quam in tradendo Christum, ut dicit Hiero. Cuius ratio est, quia in traditione Christi peccauit contra eius humanitatem directe, sed in desperatione illa peccauit directe contra eius diuinitatem, quia contra infinitatem diuina misericordia. Sequitur. **11** Non licet eos, &c. Corbonam hebraice, idem est quod oblatio. Corbonam autem erat, locus ad ponendas oblationes factas in templo pro reparatione templi, & aliis necessariis. Magna igitur apparet sacerdotum excacatio, qui occasione Christi reputabant sibi licitam, imo tanquam sacrificium Deo facerent, & tamen precium venditionis eius reputabant nefarium, & indignum applicari ad vsus templi. **12** Consilio autem inuito, &c. Quia ille cuius ille ager erat figulus fuit, ideo sic vocabatur, vel forte, quia ibi erat terra apta ad faciendum vasa fictilia.

M R A L I T E R.

5 Tunc videns Iudas qui eum tradidit quod damnatus esset penitentia. Orige. Si autem locum penitentia, requisisset, & tempus

pus penitentię obseruauisset, forsitan inuenisset eum qui dicit. Nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur, & viuat. **12** Emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum, &c. AVGVST. Peregrinis inquam qui sine domo, patria & toto orbe

Illi quidem fecerunt alia voluntate, vt eternū relinquerēt suā nequitia monumentum. Sed nos qui peregrini eramus a lege, & pphetis, praua eorum studia suscepimus in salutem, & in precio sanguinis Christi requiescimus.

a Per Ieremiam. Hieron. Hoc non in Ieremia, sed in Zacharia legitur: tamen alijs verbis. Legi nuper Ieremiam apocryphū, in quo hæc verba scripta reperi. Sed tamen magis mihi videtur hoc sumptū de Zacharia more apostolorum, qui verborum ordine prætermissio, sensus tantum de veteri Testamento proferunt.

* Idem. Absit ergo de pedissequo Christi, quod possit argui de falso, cui cura fuit non verba, & syllabas aucupari, sed sententias dogmatum ponere.

Per Ieremiam prophetam. Sed hoc in Ieremia non inuenitur: sed in Zacharia seculū sensum, non secundū verba. Vnde quidam codices non habent, per Ieremiam, sed tantū, per prophetam. Tamē secreta Dei consilio factum est, vt animo Matthæi, p Zacharia occurreret Ieremias: q̄a omnes prophete vno spiritu sunt loquuti, ita vt singula sint oīum, & oīa singulorū. Quare ergo Matthæus hoc emendaret, quod spiritu regente fecerat: vt per hoc admoneremur tantā inter prophetas esse concordia, vt vni deputetur congrue quod ab alio dī. Vel apud Ieremiam inuenitur de empro agro, sed non sub hoc nomine precij. Apud Zachariam de triginta argenteis: & nihil de emptione agri. Vtrumque ergo interpretatur Euāgelista ad hoc quod de Domino completum est, & confert in vnū triginta argenteos quod est in Zacharia, & agrum emptū quod est in Ieremia. Quod subdit. Quem appreciauerunt. Apud neutrum inuenitur, sed ex persona Euangeliste accipiendū est, quia hoc ex reuelatione Domini cognouit ad hanc rem, que de precio Christi facta est huiusmodi pertinere pphetiā. Liber quippe empti agri apud Ieremiam iubet mitti in vas fictile. Et hic emittitur ager figuli de precio dominici sepulcrū peregrinorum, id est, ad permañsionē quietis eorum qui peregrinātur cum domino & conspeliuntur ei per baptismum, nā & illā emptionē agri hoc significare Ieremias dñs dicit, quia erit permanens

permanens de captiuitate liberatorum in illa terra. b A filijs Israel, &c. A quibus minus oportuerat, qui magnificare debuerant. c Tu es Rex Iudæorum. Secundum Lucam duo obiecerant, scilicet quod prohibebat dari census Cæsari, & quod diceret se regem. De regno ergo Pilatus, quia nescit interrogat. De tribu respondisse: Reddite que sunt Cæsaris Cæsari; quasi aptum mendacium inuidorum negligit. Vnde Marcus. Et non erant conuenientia testimonia eorum. In hoc quod Pilatus nihil aliud criminis interrogat, nisi an sit Rex Iudæorum: arguuntur impietatis Iudæi, qui nec falso inuenire potuerunt quod obijcerent Saluatori. * Origenes. Iudex totius creaturæ

agrum figuli in sepulturam peregrinorum: propter hoc vocatus est ager ille Acheldemach, t hoc est ager sanguinis, vsque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod dictum est per Ieremiam Prophetam, dicentem. t Et acceperunt triginta argenteos, precium apreciati, quem appreciauerunt a filiis Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus. t Iesus autem stetit ante præsidem, & interrogauit eum præses, dicens: Tu es Rex Iudæorum? Dixit illis Iesus: Tu dicis. Et cum accusaretur a principibus sacerdotum, & senioribus, nihil respondit.

¶ Huius seculi. ¶ Quod in Zacharia, appenderunt, id est, alij rei comparauerunt. a Hoc. f. b Filius Christi. c Scilicet me.

¶ Id est, non plurius precij me facientes, quam vltimū mancipium. ¶ Constitutum mihi reuelauit.

¶ Sic temperat, vt sermo eius calumnia non pateat, & tamen verum dicit.

¶ Vt verum patientiæ det exemplum, sicut flagellatus ante, ita modo silet accusatus.

¶ Constitutus a patre, vide quantum se humiliavit, vt acquiesceret stare ante iudicem tunc terræ Iudææ, & interrogatus est interrogationem, quam forsitan Pilatus deridens, aut dubitans interrogat.

¶ Chrysoströmus. Quia sciebat Pilatum nullam curam facientem legalium, ad publicas accusationes rem ducunt.

¶ Tu dicis. Sacerdoti, quasi de præteritis respondit: quia lex omnis venturum Christum prædicauerat. Tu dixisti: quasi venturum Christum ex lege ipse dixisset. Huic legis ignarus dicitur. Tu dicis; quia per fidem præsentis confessionis salus gentium est. Nota quod Pilato aliqua ex parte responderet qui iniurus ferebat sententiam. Phariseos vero indignos suo sermone iudicauit.

¶ Chrysoströmus. Confessus est se esse regem, sed celestem, vt in alio Euangelio manifestius legitur, Regnum meum non est de hoc mundo. Vt neque Iudæi, neque Pilatus excusationem habeant, huic accusationi insistentes.

¶ Nihil respondit. * Origenes. Accusatus Iesus sicut tunc nihil respondit, sit nec & modo: non enim fit eis verbum Dei, sicut aliquando fuerat ad prophetas: sed neque dignum erat vt Pilato interroganti responderet, qui non habebat permanens & firmum de Christo iudicium, sed ad contraria trahebatur.

¶ Consue-

¶ Traeta. 35. in Matth.

¶ Homil. 87. in Matth.

¶ Traeta. 35. in Matth.

¶ F

¶ Tunc

¶ Iudæi accusauerunt Christū coram Pilato de tribus.

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

¶ Tunc

permanens de captiuitate liberatorum in illa terra. b A filijs Israel, &c. A quibus minus oportuerat, qui magnificare debuerant. c Tu es Rex Iudæorum. Secundum Lucam duo obiecerant, scilicet quod prohibebat dari census Cæsari, & quod diceret se regem. De regno ergo Pilatus, quia nescit interrogat. De tribu respondisse: Reddite que sunt Cæsaris Cæsari; quasi aptum mendacium inuidorum negligit. Vnde Marcus. Et non erant conuenientia testimonia eorum. In hoc quod Pilatus nihil aliud criminis interrogat, nisi an sit Rex Iudæorum: arguuntur impietatis Iudæi, qui nec falso inuenire potuerunt quod obijcerent Saluatori. * Origenes. Iudex totius creaturæ

constitutus a patre, vide quantum se humiliavit, vt acquiesceret stare ante iudicem tunc terræ Iudææ, & interrogatus est interrogationem, quam forsitan Pilatus deridens, aut dubitans interrogat. Chrysoströmus. Quia sciebat Pilatum nullam curam facientem legalium, ad publicas accusationes rem ducunt. Tu dicis. Sacerdoti, quasi de præteritis respondit: quia lex omnis venturum Christum prædicauerat. Tu dixisti: quasi venturum Christum ex lege ipse dixisset. Huic legis ignarus dicitur. Tu dicis; quia per fidem præsentis confessionis salus gentium est. Nota quod Pilato aliqua ex parte responderet qui iniurus ferebat sententiam. Phariseos vero indignos suo sermone iudicauit. Chrysoströmus. Confessus est se esse regem, sed celestem, vt in alio Euangelio manifestius legitur, Regnum meum non est de hoc mundo. Vt neque Iudæi, neque Pilatus excusationem habeant, huic accusationi insistentes. Nihil respondit. * Origenes. Accusatus Iesus sicut tunc nihil respondit, sit nec & modo: non enim fit eis verbum Dei, sicut aliquando fuerat ad prophetas: sed neque dignum erat vt Pilato interroganti responderet, qui non habebat permanens & firmum de Christo iudicium, sed ad contraria trahebatur.

Consue-

Traeta. 35. in Matth.

Homil. 87. in Matth.

Traeta. 35. in Matth.

F

Tunc

Tunc

Tunc

Tunc

Tunc

Tunc

Tunc

Tunc

Tunc

Tunc

Tunc

Tunc

Tunc

Tunc

Tunc

NICOLAUS DE LYRA.

In sepulturam peregrinorum. Quia non habebant proprium sepulchrum.

2 Propter hoc vocatus est ager ille Acheldemach. Hoc ex Dei ordinatione factum est ad memoriam proditiōis Iudæ, & passionis Christi.

3 Tunc impletum est quod dicitur per Ier. Quia secundum quod dicit Hiero. licet autoritas sequens non sit in libro Ieremias quem habemus: tamen Hiero. vidit autoritatem istam de verbo ad verbum in quodam libello Hebraico qui dicebat esse Ieremias prophetæ. Multi. n. libri prophetarum non habentur. Vel aliter Ieremias non est de textu, vt dicit Hiero. nec etiam in antiquis libris est & tūc qd̄ dī per prophetam intelligere debemus Zachariam: quia Zacharia vndecimo habetur ista sententia, licet verba aliquantulū sint mutata.

4 Et acceperunt triginta argenteos, precium apreciati. Id est ipsius Christi.

5 Quem appreciauit. f. Is. Quia istud precium fuit constitutum inter Iudam, & sacerdotes qui erant de filiis Israel.

6 Et de eos in ag. f. Hoc est pro agro figuli.

7 Sicut constituit mi. dominus. Hoc est additum ab euangelista, quia ista prædicta erant a Deo præordinata.

8 Iesus autem stetit. Hic ponitur ipsius presentati interrogatio. Ad cuius euidentiā considerandū, q̄ Iudæi accusauerunt Chri-

qui renunciantes sæculo & nihil possidentes in mundo, in Christi sanguine requiescunt.

8 Iesus autem stetit, &c. Sequitur.

Tom. 5.

P

a *Consueuerat præses.* * Origenes. Sic enim quasdam gratias præstant gentes his quos subiungunt sibi, donec cõfirmentur super eos iugum ipsorum. Tamen consuetudo hæc fuit aliquando apud Iudeos. Saul enim non interfecit Ionatham, omni populo eum petente ad vitam.

b *Qui dicitur Bar.* Barrabas in Euangelio, secundum Hebræos filius patris, vel magister eorum interpretatur. Ipse est Antichristus, quem illi Christo præferunt, quibus dicitur.

Joan. 8. f *Vos ex patre diabolo estis,* Pilatus qui os malleatoris interpretatur, diabolum significat, qui est malleus vniuersæ terræ, per quem dominus vasa sua permittit probari: & ad vltimum cõterit, quando in extrema damnatione confringeret.

B *Quem vultis.* Populo volens satisfacere dat optionem, quamuis non dubitet Christum eligendum sciens per inuidiam traditum.

† ne quid rei fieri tibi cum iusto illo
† in iohannis

† Mar. 15. b
Luc. 23. c
Homil. 87. in
Matt.

c *Quem vultis.* Quasi dicat. Si non vultis, sicut innocentem dimittere, saltẽ

sicut condemnatum festiuitati dimittatis. Si enim oportebat in peccatis manifestis existẽtem dimittere, multo magis in dubijs. Vide autem ordinem conuersum. Petitiõ pro condemnatis solet esse plebis, concessio autem principis, nunc autem princeps petit a plebe, & plebs ferocior redditur.

c *Chrysostrõmus.* Quasi dicat. Si non vultis, sicut innocentem dimittere, saltẽ

sicut condemnatum festiuitati dimittatis. Si enim oportebat in peccatis manifestis existẽtem dimittere, multo magis in dubijs. Vide autem ordinem conuersum. Petitiõ pro condemnatis solet esse plebis, concessio autem principis, nunc autem princeps petit a plebe, & plebs ferocior redditur.

d *Qui*

d *Qui dicitur Christus.* Idem quod Marcus ait: regem Iudeorum, quorum rex Christus vocabatur.

e *Pro tribunali.* Tribunal sedes iudicij, vt solium regum, cathedra Doctorum.

f *Vxor eius.* Vxor viri gentilis hoc in visione intelligit, quod

Iudæi vigilantes intelligere noluerunt.

g *Nihil tibi.* Nunc demum diabolus intelligens per Christum se spolia amissurum,

sicut primum per mulierem mortem intulit, ita modo per mulierem vult Christum de manibus Iudeorum liberare, ne per mortem eius mortis amittat imperium.

h *Barrabam, & cat.* Filium diaboli elegerunt pro filio Dei, vt Saluatorem cum sua salute perderent, & proditorem liberarent, quæ sua petitio hodie etiam hæret eis, amissa gente, & loco, & libertate: quia datorem libertatis perdere voluerunt.

i *Quid igitur faciam de Iesu.* Multas quærebatur occasiones, vt eum cum beneuolentia populi liberaret.

11 *Principes.* Descripta Christi innocentia, hic subiungitur Iudeorum resistentia: intantum enim, odiebant eum, quod prælegerunt liberare hominem pestiferum, ne Christus liberaretur. Et hoc est quod subditur hic. *Princ. aut. sacer. & se.* Falsas rationes inducendo.

12 *Vt peterent.* Et patet vsque ibi.

a *Ethnicus est qui condemnat Iesum, sed causam refert in populum Iudeorum.*

† *Ne crimen diluens dimitteretur a præside, & crucis utilitas differretur.*

† *Non imperiali functione, sed ductus populi consuetudine, cui placere uolebat.*

† *Propter seditionem, & homicidium.*

† *Vulgarum in malitia: b Barrabas filius magistri, vel Barrabas filius patris, quod rectius.*

† *In Pilato, & uxore eius, Christum iustum cõfidentibus, gentilis populi testimonium est.*

† *Egressa est iniquitas a senibus, & iudicibus.*

† *Qui Rex uester est.*

Tunc dicit illi Pilatus: Non audis t̄ quanta aduersum te dicunt testimonia? Et non respondit ei ad vllum verbum, ita vt miraretur præses vehementer. † Per diem autem solennem consueuerat præses dimittere populo vnum vinctum, quem voluissent. Habebat autem tunc vnum vinctum insignem, qui dicebatur Barrabas. Congregatis ergo illis dixit Pilatus. Quem vultis dimittam vobis, Barrabam, an Iesum qui dicitur Christus? Sciebat enim, quod per inuidiam tradidissent eum. Sedente autem illo † pro tribunali, misit ad eum vxor eius dicens. † Nihil tibi, & iusto illi. Multa enim passa sum hodie † per visum propter eum † Principes autem sacerdotum, & seniores persuaserunt populis, vt peterent Barrabam: Iesum vero perderent. Respondens autem præses, ait illis. Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt, Barrabam. † Dixit illis Pilatus. Quid igitur faciam de Iesu, qui dicitur Christus? Dicunt omnes:

Deinde. *Quid ergo faciam de Iesu, qui dicitur Christus?* Et cum dicerent, crucifigatur, non statim acquiruit, sed iuxta suggestionem vxoris ait: *Quid enim mali fecit? Quo dicto Pilatus absoluit Christum.*

Lavit

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Tunc dicit illi, &c.* Eadem ratione non respondit ei: & iterum quia nolebat impedire passionem suam Sequitur.

2 *Ita vt miraretur.* De Christi patientia sic tacendo: cum oia quæ contra eum dicebantur, posset excusare vno verbo.

3 *Per diem.* Hic consequenter ponitur innocentia Christi declaratio. Et primo ostenditur eius innocentia. Secundo Iudeorum resistentia, ibi. *Principes autem.* Prima in duas: quia innocentia Christi primò declaratur de verbo iudicis. Secundo: ex testimonio suæ vxoris, ibi. *Sedente autem.* Ad euidentiam primæ partis aduertendum, quod in fauorem Iudeorum concessum erat a Romanis, vt in solemnitate Paschali dimitteretur vnus incarceratus secundum voluntatẽ eorum in memoriam liberationis eorũ de Aegypto: quia in solemnitate Paschali fiebat memoria illius beneficii. Pilatus autẽ sciebat eos cupidos, de obseruanda illa cõsuetudine. Ex altera parte volebat Christum liberare: iõ proposuit eis optionẽ dicens, q̄ liberaret eis Iesum vel Barrabam, & nullum aliũ, per hoc subtiliter credens liberare Christum de consensu eorum: quia non credebat aliquo modo quod peterent liberationem Barrabæ, quia erat homicida & seditiosus & pessimus, vt habetur Luc. 23. & ideo credebat, quod præligerent liberationem Iesu. Et hoc est quod dicitur. *Per diem autem.* Non quacunque, sed in solennitate paschali, vt dictum est.

4 *Consueuerat.* Ratio dicta est.

5 *Habebat autem.* Dicitur autem hic insignis non nobilitate generis, sed ex famositate sui criminis: quia etiam bonum ad mala transferimus vt dicitur 5. Meta. sicut aliquis dicitur bonus latro, ita potest dici insignis. Sequitur.

6 *Quem*

6 *Quem vultis.* Quasi dicat nullum alium habebitis & p hoc credebat liberare Iesum, vt dictum est. Cuius ratio subditur.

7 *Sciebat enim.* Quia publice arguebat vitia sacerdotum & Phariseorum.

8 *Sedente.* Hic declaratur innocentia Christi per testimonium vxoris Pilati. Ad cuius euidentiam sciendam, q̄ diabolus qui captionem Christi procurauerat per Iudeos, per aliqua signa perpendit q̄ ipse esset vere Christus, & per consequens, q̄ per eius mortem spoliaretur infernus: hoc autem perpendit per eius patientiam, & per scripturarum impletionẽ, & forte per sanctorum patrum in limbo existentium exultationẽ: & iõ mortẽ Christi impedire volebat per vxorẽ Pilati cuius preces efficaces credebat in p̄spectu viri sui. Et hoc est quod dicitur hic. *Sedente autem eo.* iudicando scilicet Christum.

9 *Misit ad eum vxor.* Quasi dicat, nullo modo condemnes eum, sed magis eum dimitte.

10 *Multa enim passa.* Quia diabolus apparuerat ei, mouens eam terroribus ad liberationem Christi. Vtrum autem talis apparitio fuerit ei facta in somno vel vigilia expresse non habetur hic: videtur tamen quod fuerit in somno, per hoc quod hic dicitur per visum: Christus enim fuit presentatus Pilato valde mane, vt dictum est in principio huius capituli. Et ideo probabile est, quod vxor eius iacebat adhuc in lecto, quia dominæ non solent ita mane surgere, sicut viri sui.

11 *Principes.* Descripta Christi innocentia, hic subiungitur Iudeorum resistentia: intantum enim, odiebant eum, quod prælegerunt liberare hominem pestiferum, ne Christus liberaretur. Et hoc est quod subditur hic. *Princ. aut. sacer. & se.* Falsas rationes inducendo.

12 *Vt peterent.* Et patet vsque ibi.

Quid

MORALITER.

† *Et non respondit ei, &c.* Ratio dicta est c. præced. secundum August. Hic. Vel ideo nihil respondit ne crimen diluens dimitteretur a præside, & crucis utilitas differretur.

Principes.

11 *Principes.* Origenes. Est & nunc videre, quomodo populus Iudeorum a senioribus suis, & Iudaicæ Doctoribus suadet, & excitatur aduersus Iesum, vt perdant eum: & hodie in locis pluribus fit idem aduersus membra eius.

Innocens

A *Exeuntes autem.* Primo dominus crucē suā portauit: quod Ioannes refert antequā iste veniret obuius: cui imposta est, Et hoc congruo ordine mysterij, quia Christus passus est pro nobis, no. re. oxen. ut se. ve. eius. Et quia Simon de Cyrenis est, quæ est in lybia. per eum gentes signantur, qui primò peregrini a testamento Dei, nunc obediendo ciues sunt, & domestici Dei, & heredes. Simon enim obediens Cyrene heres interpretatur. Qui bene de villa venit, id est, de gentilitate. Villa Græce pagus, vnde pagani, qui a ciuitate Dei sunt alieni: qui relictis paganis ritibus passionis vestigia imitantur. Vel in domino figurantur: qui sponte portant Crucem Domini, in Simone qui inuiti.

B *Cyreneum.* Ecce non Hebræus, sed alienigena opprobrio Christi subditur, ut plenitudo sacramentorum transire a circuncisione ad præputium ostendatur.

C *Golgotha.* Syru est, & interpretatur Caluaria non ob caluitium Adæ quem mentiuntur ibi sepultum, sed ob decollationem

Ioan. 19. c

1. Pet. 1. d

† Mar. 15. b
Lucæ 23. d

Marth. 15. b

Luc. 23. c

Ioan. 19. d

Golgo. ha

† inter pretatur

† Psal. 21. 6

Circæ Christi
passionē qua-
tuor tanguntur

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et genuflexo.* an. eum. il. ei. Facto similiter & verbo: vnde seq̄.
2 *Dicen. Aue rex In.* Quasi dicat voluisti regnare, & non potuisti, & sic eorum illutio accusationi Iudeorū correspondebat.
3 *Et expue, in eum,* Tanquam in personam contemptibilem & vilem.
4 *Acceper. arun.* De manu eius.
5 *Et percu. caput eius.* Et ratione cōtēptus & ratione doloris infligendi: quia ex tali persecutione aculei coronæ intrabāt caput eius.
6 *Et postquam.* Postq̄ descripta est ipsius Christi condēnatio iniusta, hic ponit iniquæ sn̄e executio. Et primò ponit ipsi Christi iudicati crucifixio. Secundò, crucifixi illusio, ibi. *Pregterentes.* Tertiò, illius expiratio, ibi. *A sexta autem hora.* Circa Christi crucifixionē quatuor tanguntur, loci vilitas: Iudeorū crudelitas, ibi. Et dederūt. Militum cupiditas, ibi. *Postquā aut.* Latronum societas, ibi. *Tūc crucifixi sunt.* Circa primū dicit sic. *Et postquā il.* Quia chlamydē illam coccineā imposuerunt sibi solū ad deridendū eū sicut regē falsū. 7 *Et indu. eum ve. e.* Quibus spoliauerunt eum, ut prædictum est: & hoc fecerunt, ut ductus ad mortem magis cognosceretur in propria veste quam in aliena. 8 *Exeun.* Hoc non est contra id quod dicitur Ioan. 19. c. Et baiulans sibi crucem, &c. Ipse enim primò portauit crucem suam, quando exiit de domo Pilati, ut dicit Ioannes, sed quia erat fatigatus ex præcedenti labore ieiunij & vigilijs: ideo milites coegerunt Simonem ad portādum eius crucem, ut citius possent peruenire ad locum crucifixionis, ut dicitur hic.
9 *Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha: quod est Cal. lo.* Ille locus non est sic nominatus a Caluaria Adē ibi sepulti, ut dicunt aliqui: quia Adam fuit sepultus in Hebron ut habetur Iosue 14. propter quod Hebron dicebatur antiquitus Cariatharbe, id est, ciuitas quatuor: quia quatuor magni patriarchæ sunt ibi sepulti cum vxoribus suis scilicet Adam & Eua, Abraham & Sara, Isaac & Rebecca, Iacob & Lia. Dicitur ergo Caluaria locus, quia locus ille erat plenus capitibus mortuorum, qui ibi decollabantur: quia ibi malefactores puniebantur: & sic, patet loci vilitas, in quo Christus crucifixus est.
10 *Et dederunt.* Hic cōsequenter ponit Iudeorū crudelitas, cum

nē damnatorum. Adam iuxta Hebron in libro Iesu legitur sepultus. Loca sunt foris portam in quibus capita truncabantur damnatorum. Et Caluaria: hoc est decollatorum sumpserunt nomen. Quasi dicitur ergo noxius inter noxios.

d *Cum felle mixtum.* Alius Euangelista dicit Myrrhatum, id est, amarissimum. Et potuit vtraque esse commixtio fellis, & myrrhæ.
e *Et cum gustasset noluit.* Hoc Marcus tacet noluit bibere: Hoc est quod Marcus ait: non accepit scilicet ut biberet.
f *Diuiserunt.* Hoc Ioannes distinctius vestimenta in quatuor partes, ut Ecclesia in quatuor partibus mundi signetur. Tunica sortita, significat omnium partium unitatē vinculo charitatis, quæ forte, id est, gratia Dei prouenit, non humano arbitrio.

* Chrysofost. Nō parua hæc abiectio Christi erat. Quasi enim circa dehonoratū, & oīum vilissimū in Christo hoc agebāt in latronibus aut nihil tale operati sunt. Diuidere. n. vestimēta in valde vilibus dēnatis, & abiectis fit, & nihil aliud habētibus.

Cassian

cum dicitur. *Et dedit ei vi. cum felle mix.* Ioannes autem dicit, quod dederunt ei acetum. Ad euidentiā autē huius considerādum, quod aliqui dicūt hoc esse factū, ut citius moreretur: & sic milites de eius custodia citius expedirentur, quia debebant eum custodire, quousq; expirasset. Dicūt enim, quod exeuntes in tormento si potentur aceto citius moriuntur. Sed hoc non videtur multū probabile: quia acetū est frigidū, & per cōsequens videtur magis mortē taliū differre: propter quod aliter dicendū est. Scribitur enim in quodam libro Hebraico qui apud eos intulatur liber Iudicū ordinariorum: quod quia Salomon dixerat: Prouer. 31. a. *Date siceram,* id est, potū inebriatiuū *marentibus, & vinum his qui amaro sunt animo, ut bibant, & obliuiscantur egenitatis suæ, & doloris sui non recordentur amplius.* Ideo ex occasione huius verbi seniores Iudeorum statuerant, ut condēnatis ad mortem daretur vinū aromaticū ad bibendū, ut facilius tolerarent passionē. In Ierusalem autē erant matronæ deuotæ, & compassiue, quæ hoc vinum dabant ex deuotione. Iudei ergo ex nimia crudelitate moti tale vinū datū pro Christo, & alijs duobus cum eo crucifixis acceperunt sibi, secundum quod dictum erat Amos 2. c. *Vinum damnatorum bibebant, & loco eius posuerunt acetum cum felle mixtum.*

11 *Et cum gustasset.* Marcus dicit. Et non accepit: quia non accepit ad bibendum, sed solum ad gustādum modicum, ut sic impleteretur in eo quod scriptum est in Psal. 68. e. *Dederūt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.*

12 *Postquam crucifixerunt eum.* Hic ponitur militum crucifigētium cupiditas in hoc quod abstulerunt sibi vestimēta sua omnia: cum tamen damnatis ad mortem dimittatur aliquod vestimentum ad carnis suæ operimentum: & hoc est quod dicitur.

13 *Diuiserunt ve. e.* In quatuor partes, secundum quod dicitur Ioan. 19. quia quatuor erant milites ipsum crucifigentes
14 *Sortem mittent.* Ista fors fuit missa super tunicam Domini inconfutilem, quæ erat facta quasi reticulato opere: & ideo non poterat bene diuidi cum nō haberet aliquam futuram, & ideo miserunt sortes, ut quis haberet eam integram.

15 *Ut adimpl. quod dictum est per prophe. d. Diui. si.* Secundum Hieron. istud non est de textu Matthæi, nec est in antiquis libris, sed tantum in Euangelio Ioan. Expositio tamen huius auctoritatis patet ex dictis.

Et

MORALITER.

† *Et du.* Extra ciuitatem, ut per hoc ostenderetur, quod pro totius mundi salute patiebatur Heb. 13. b. *Iesus vt sanctificaret populum suum extra portam passus est.*
8 *Exeuntes autem inue. ho. cy.* Hierony. Mystice crucem suscipiunt

suscipiunt nationes, & peregrinus obediens portat ignominiam Saluatoris.

10 *Et dederunt vin bi. cum felle mixtum.* Hoc moraliter faciunt qui membra eius amaritudinibus affligunt.

13 *Diuiserunt.* Hoc nequiter attentant, quod ecclesias spoliant.

Tunc

a *Causam.* Pro qua eum Iudæi Pilato tradiderunt. Rex p. cru-
 cē nō perdidit, sed cōfirmavit imperiū, velint nolint Iudæi.
 b *Vnus a dex.* Vnus a dextris per quem mortificatio signifi-
 catur carnis pro cœlesti gloria, vnus a sinistris, per quem ite-
 rum significatur mortificatio carnis pro aliqua mūdi causa.
 c *Blasphemabant.*
 Prædictum erat in li-
 bro sapientiæ. *Morte*
turpissima condemne-
mus eum. Erit enim re-
spectus in sermonibus il-
lius. Si enim vere filius
Dei est suscipiet illum,
de manu contrariorum
suorum liberabit illum.
 Quia ergo crucifige-
 batur, & non libera-
 batur, credebant il-
 lum non esse Dei fi-
 lium, propterea pen-
 denti in ligno insult-
 ant, & caput agitāt.
 d *Si filius Dei es.* Si
 insultantibus cedens
 descenderet de cruce,
 virtutem patienti-
 æ non demonstra-
 ret.
 e *Et credemus ei.*
 Fraudulenta prom-
 sio, maius facit sur-
 gens de sepulchro,
 & non creditis, si ergo de cruce descenderet, non credere-
 tis. Sed hoc dæmones immiserunt, statim enim senserunt
 virtutem crucis, & suas vires fractas, & hoc agunt, vt de cru-
 ce descendat. Sed sciens hoc dominus, permanet, vt diabo-
 lum destruat.
 f *Confidit in Deum, liberet, &c.* * Chrysostomus. O inqui-
 nati valde? Nunquid prophete, & iusti non erant, quia eos
 non eripuit a periculis Dens? Si autem illorum gloriæ non
 obfuit, quod eis pericula induxistis, multo magis, in ipso non
 oportebat vos scandalizari per ea quæ patitur, quia semper
 per ea quæ dixit hanc vestram remouit suspitionem.
 g *Idipsum autem & latro.* Prius vterque blasphemauit, dein-
 de visis signis vnus credidit. Ita vterque populus Deū prius
 blasphemauit, sed alter signis territus pœnituit, & nunc Iu-
 dæos arguit.
 Vitate dicitur. Et rustici insultant mihi, si vnus hoc facit.
 Ita

NICOLAUS DE LYRA.
 1 *Et seden. fer. eum.* Ne aliquis raperet eum de cruce ante-
 quam esset mortuus.
 2 *Et imposue. su. ca.* Iste erat modus Iudæorum, quod super
 capita crucifixorum ponebatur causa condemnationis ipso-
 rum, ipse autem accusatus fuerat, quod sibi volebat vsurpare
 regnum Iudæorum, vt visum est.
 3 *Tunc cruci. cum eo.* Hic describitur latronum societas, ad hoc
 enim crucifixi sunt cum Christo ex intentione Iudæorum,
 vt Christus videretur particeps, & magister in male factis eo-
 rum. Sed ex intentione Dei hoc permittentis factum est, vt
 impleretur quod de Christo scriptum erat, Isa. 53. d. Et cum
 sceleratis reputatus est.
 4 *Prætereuntes au.* Hic describitur ipsius Christi crucifixi de-
 rissio, quia primo fuit derisus a prætereuntibus, hoc est a vul-
 garib. hominibus circa locum crucis concurrentib. dicētib.
 5 *Vab. Interiectio est insultantis, seu deridentis. Qui destruis*
tem. Dei. Imponebat. n. sibi, quod hoc dixerat. Sed hoc falsum
 erat, vt visum est cap. præc.
 6 *Saluate ipsum. Q. d. non potes, ex quo patet falsitas tua. Se-*
cundo fuit derisus a sacerdotibus, & hoc est quod dicitur.
 Similiter

MORALITER.
 3 *Tunc crucifixi sunt cum eo duo.* Per istos duos latrones desi-
 gnantur oēs qui arctioris vitæ continentiam apprehendūt.
 Quicumque enim intentione placendi Deo hoc faciunt, de-
 signantur per illum qui a dextris Christi crucifixus. Qui ve-
 ro pro appetitu laudis humanæ, vel aliqua minus digna intē-
 tione, per illum qui a sinistris.

ita & hic. Lucas enim ait vnum fideliter dixisse. Memento D
 mei Domine dum, &c. Luc. 23. f
 Moralem sanctæ crucis figuram describit Paulus, vbi ait.
 In charitate radicati, & fundati, vt possitis comprehendere cum omni-
 bus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. Co-
 gnoscere etiam super E
 eminentem scientiæ cha-
 rritatem Christi. In
 latitudine quippe o-
 pera charitatis signi-
 ficat. In longitudine
 perseverantiam con-
 uersationis sanctæ vs
 que in finem. In alti-
 tudine, spem cœle-
 stium præmiorum. Mar. 15. c
 In profundo, inscruta-
 bilia iudicia Dei.
 6 Quando ista gratia
 inter homines venit
 7 & hæc coaptantur sa-
 8 cramento crucis, vt
 9 in latitudine accipia-
 10 tur transuersum li-
 11 gnum quo extendū-
 12 tur manus propter Eum
 13 operum significatio-
 14 nem. In lōgitudine,
 ab ipso vsque in ter-
 15 ram, vbi totum cor-
 pus erat significatur
 persistere. longani-
 Mar. 15. c
 Luc. 13. f

miter permanere. In altitudine ab ipso transuerso ligno sur-
 sum versus vbi caput erat, propter spectationem superiorū
 ne illa bona opera, & in eis perseverantia, propter beneficia
 Dei terrena ad temporalia facienda credatur, sed propter il-
 lud sempiternum quod desuper sperat fides quæ per dile-
 ctionem operatur. In profundo autem pars illa quæ in terra
 abdita defossa latet, sed inde cōsurgit omne illud quod emi-
 net. Sicut ex occulta Dei voluntate vocatur homo ad parti-
 cipationem tantæ gratiæ alius sic, alius autem sic. Superemi-
 nentem vero scientiæ charitatem Christi, eam profecto vbi
 pax illa est, quæ præcellit omnem intellectum. Gal. 5. 4
 h *A sexta au. ho.* Nota sole a centro mundi recessuro cruce
 figitur dñs, quia pp peccata moritur, & Adam post meridiē
 cum peccasset vocē dñi audiuit. Et ordo est rationis, vt quo
 tempore prauaricanti Adæ clausit, eo tempore pœnitenti
 latroni ianuam referet paradisi. Quod Marcus ait hora tertia
 crucifi-

7 *Similiter & prin. ja. ilu. cum scribi. ad est, legis peritis.*
 8 *Et seniori. id est, iudicibus ordinarijs.*
 9 *Dicebant, alios sal. se. Q. d. non est verum, quia si posset face-*
re talia saluaret semetipsum.
 10 *Si rex Israel est. Non quicumque, sed Messias promissus*
in lege.
 11 *Descen. nunc de cru.* Quia alij reges nō possent talia facere.
 12 *Et crede. ei.* Falsum dixerunt, quia maiora fecit, quando
 Lazarum suscitauit, & quando post mortem de sepulchro
 surrexit, & tamen non crediderunt ei. Tertio fuit derisus a
 latronibus, & hoc est quod dicitur.
 13 *Idipsum. i. verba præmissa.*
 14 *Et latro. impro. ei.* Contrarium videtur Luca 23. f. vbi dici-
 tur, quod vnus increpabat eum, alter autem rogabat eum, di-
 cens. Domine memento mei, dum veneris in regnum tuū.
 Dicendum quod Matthæus loquitur secundum illum mo-
 dum loquendi, quo societas dicitur aliquid facere quando
 vnus de societate hoc facit. Vel aliter dicendum, quod vter-
 que impropertavit primo Christo, sed alter videns postea pa-
 tientiam Christi pœnituit, & misericordiam petijt, & sic inuenit.
 15 *A sexta autem hora.* Hic cōsequēter describit ipsius Chri-
 crucifixi

4 *Prætereuntes autem blasphemabant.* Sic & modo qui viam
 prætergrediuntur iustitiæ, non cessant ipsum blasphemare.
 † *Si filius Dei es.* Rabanus. Si autem tunc de cruce descende-
 ret, virtutem patientiæ non demonstraret, sed expectauit
 paululum, irrisionem sustinuit, & qui de cruce descendere
 noluit, de sepulchro resurrexit.
 16 *A sexta.* Origenes. Sicut Moyse extēdēte manus in celū
 Tom. 5. p. 3 factæ

crucifixisse dominum, ideo est, vt Iudæos qui se excusant, magis crucifixisse ostendat linguis, quam milites quorū manib. factum est, qui hora tertia, vt crucifigeretur inclinauerunt. Quando enim crucifixus est, hora erat quasi sexta, id est non adhuc plene sexta.

Tractat. 35. in Math.

* Origenes. Dicunt filij huius seculi, quomodo hoc factum, tam mirabile nemo græcorū scripsit? Phlegon quidē in chronis scripsit in principatu Tyberij factum, sed non signauit in luna plena: arbitror ego, sicut cetera signa quę facta sunt in passione, ita hoc in Ierusalem tantum factum.

† Mar. 15. c. Io. 19. f

† Mar. 15. e

Hom. 39. in math.

* Chrysostomus. Hoc admirandū erat quod in omnem terram tenebrę sunt factę, quod nunquam prius contigerat. In Aegypto n. solum tenebrę factę sunt, quando pascha perficiendum erat.

a Et circa horam no. Cum inclinata est dies ad vesperam, & tepefactus est sol a feruore, passionem consumat, ostendens se mori propter peccata nostra quibus a diuina luce, & dilectione in hanc noctem cecidimus. Mane surrexit dominus, docens resuscitatos in anima se esse producturum in lucem æternę felicitatis.

b Eli Eli lamma. Quorum suscipit naturam eorundem plorat miseriam. In quo ostendit quantum ipsi flere debent, qui peccāt. Ne mireris verborum humilitatem, & querimonias derelicti, cum formam serui sciens scādalum crucis videas.

Hom. 19. in math.

* CHRYSOSTOMVS. Quidam quia non possunt exponere, derelinqui Christum a Deo, dicunt quod per humilitatem dictum est. Sed manifeste intelligere poteris, quid sit quod dicit, faciens comparisonem glorię illius, quam habuit apud patrem, ad confusionem, quam contemnens sustinuit crucem.

Tracta. 35

* Origenes. Dereliquisti me, i. talibus exinanitum calamitatibus tradidisti, vt populus qui apud te fuerat honoratus, recipiat

recipiat quę in me ausus est, vt priuetur a lumine tuę profectionis, sed & pro salute gentium dereliquisti me, forsitan autem, & videns peccata hominum pro quibus patiebatur, dixit, quare me dereliquisti, vt fierem quali qui colligit stipulam in messe, & racemos in vindemia. Non autem æstimans humano more salutem ista dixisse propter calamitatē, quę comprehendat eū in carne.

a Ne putetur consueta eclipsis per tres horas tenebrę facta sunt.

a sunt super vniuersam terram, vsque ad horam nonam. † Et

b circa horam nonam clamauit Iesus voce magna dicens. † Eli

a Suscepit naturę in primis parentibus corruptę deplorat miseriam.

eli lamma azabtani: hoc est: Deus meus, Deus meus: vt quid

a Humana natura erat derelicta, sed non Dei filius.

c dereliquisti me? Quidam autem illic stantes, & audientes dicebant.

Ex eo quod dixit Eli.

d Eliam vocat iste. † Et continuo currens vnus ex eis

acceptam spongiã impleuit aceto, & imposuit arundini, &

e dabat ei bibere. † Cæteri vero dicebant. Sine videamus, an

a Quid dixerit. Lucas aperit. Pater in manus tuas commendo spiritum meum.

veniat Elias liberans eum. Iesus autem iterum clamans

humano more salutem ista dixisse propter calamitatē, quę comprehendat eū in carne.

* Damascenus. Etsi mortuus est, vt homo, & sancta eius anima ab incontaminato diuina est corpore, sed tamen deitas inseparabilis ab vtrisque permansit, ab anima dico, & corpore. Et neque vna ita hypostasis in duas diuina est. Corpus. n. & anima sicut a principio in verbi hypostasi habuerunt existentiam etiam in morte, neque. n. anima, neque corpus propriam habuerunt hypostasim, præter hypostasim verbi.

c Quidam autem. Non omnes, forsitan Romani, Hebręi sermonis ignorantēs proprietatem. Vel aliqui Iudæi Christum minorem Eliam reputantes, vt eius auxilium deprecetur.

d Et continuo cur. Quare acetum sit ei datum Ioannes ostendit dicens. Sciens Iesus quod omnia alia consummata sunt, vt & hoc impleteretur. Et in siti mea potauerunt me aceto, dicit. Sitio. Iudæi erant acetum degenerantes a vino patriarcharum de pleno vase, de iniquitate huius seculi impleti. cor habentes, vt spongiam cauernosis, & tortuosis latibus fraudulentum, vt spongiã. Spongia herba est vacua, & cauernosa. Hisopus humilis herba, & purgans pectus, humilitatem Christi significat. Spongia ergo hisopo circumponunt, quia humilitatem Christi circumdederunt, & se circumuenisse putauerunt. Arundo significat scripturam, quę hoc facto implebatur. Imponunt ergo spongiam arundini, id est, euentum rei præmissę prophetiæ adiungunt.

e Sine, videat. Quia vocem domini male intelligebant, frustra Elię expectabant aduentum.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

crucifixi, & derisi exspiratio, vbi primo notatur perturbatio elementorum quasi Christo morienti compatientium. Secūdo cōfessio afflictū ibi. Centurio autē. Prima in duas, q. a primo describit perturbatio corporū superiorū. Sed in inferiorū, ibi. Et ecce velum. Circa primū dicit sic. A sexta hora tenebrę factę sunt. Hieronymus dicit super istum locum, quod istę tenebrę fuerunt factę per retractionem radiorum solis diuina virtute. Origenes autem dicit, quod hoc factum est per interpositionem nubium densarum. Sed in hoc magis credēdum est Dionysio, qui dicit in epistola ad Policarpum, hoc fuisse per interpositionem lunę inter terram, & solem, sicut fit in eclipsi solis. Et ibidem dicit, quod ipse hoc vidit, tunc existens in Aegypto, vbi est aeris puritas, quia rarissimę sunt ibi nubes, & pluuia, propter quod talia potuit tunc magis perpendere. Vidit ergo vt dicit lunam ab oriente ascendentem versus meridiem, & supponentem se soli. Hieronymus autem & Origenes non loquuntur de illa eclipsi afferendo, quod sic fuerit, vt dicunt, sed quod potuit sic fieri. Ex dictis patet, quod illa eclipsis non potuit naturalis esse, sed miraculosa. Et hoc multipliciter. Primo quia luna erat quintadecima, vt patuit ea. præcedenti, & tunc luna distat a sole per diametrum cœli. Eclipsis autem solis non potest fieri naturaliter, nisi tempore coniunctionis solis, & lunę, propter quod dicit Dionysius, quod mirabatur, quia non erat tempus conueniens ad talem coniunctionem. Secundum miraculum fuit ibi, quia transacta eclipsi, luna rediit ad orientem, ita quod in vespere fuit in oriente sole existente in occidentes, & sic orbis eorum sunt ad pristinum statum restituti.

Eclipsis tempore passionis Christi fuit in raculo suo.

tuti. Tertium miraculum fuit ibi, quia pars orientalis solis prima fuit obcurata, & iterum vltimo illuminata. Cōtrario autem modo fit eclipsi naturali.

1 Super vniuersam terram. Hic accipitur pars pro toto, Eclipsis enim solis non potest esse vniuersalis, & propter hoc quando dicitur super vniuersam terram, intelligendum est de terra Iudæa.

2 Vsque ad horam nonam. ex quo patet, quod luna fuit immobilis sub sole per tres horas. Et in hoc fuit quartum miraculum illius eclipsis, quia in naturali eclipsi luna continue mouetur sub sole.

3 Eli Eli lamma azabtani. Et in Hebræo idem est qđ Deus, iota litera Hebræica adiuncta facit signare cum hoc meus, & ideo Eli idem est quod Deus meus, lamma vna est dictio per se, & idem valet quod quare in Latino azabtani non est vera litera, quia nō designat idem quod dereliquisti me, sed debet præponi ibi quedam litera que vocatur An, & sonat sicut. a. formatum in gutture, vnde debet sic scribi azabtani, & tunc significat idem quod dereliquisti me, sed per ignorantiam scriptorum corrupta est litera in latinis libris. dicit autē Christus se derelictum a Deo patre, quia dimittebat eum in manibus occidentium.

4 Quidam autem illic stantes. S. scilicet milites ipsum custodiētes, qui erant gentiles propter quod linguam Hebræicam ignorabant, dicebant.

5 Heliem vocat iste. Cætera patent vsque ibi.

6 Iesus autem iterum clamans voce magna emisit spir. Ex quo patet quod illa vox non fuit naturalis, sed miraculosa, quia homo magno cruciatu, & longo afflictus, & ex tali afflictione morti sic proximus non posset sic clamare virtute naturę.

Et

MORALITER.

factę sunt tenebrę super Aegyptios, sic & Christo hora sexta manus extendente in cruce ad cælum super populum qui clamauerat, Crucifige eum, factę sunt tenebrę, & omni lumine priuati sunt in signum futurarum tenebrarum, quę apprehensurę erant Iudaicam gentem,

† Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me. Glossa. Subtrahit protectionem, sed non soluit vnionem. Sic martyres in manibus carnificum dereliquit, quos tamen charitate firmissimã sibi iunxit.

6 Iesus autem iterum clamans vo. ma. emi. spi. Ostendens ex clamore supernaturali, quod ex maxima charitate tradidit nostrę salutis pretium.

Deus

Et

a Et ecce velum templi. Vt arca testamenti, & omnia sacramenta legis quæ tegebantur appareant, & ad gentes transeant Io sephus ait virtutes angelicas præfides quondam templi tunc pariter conclamasse. Transeamus de his sedibus.

* Origenes. Duo autem fuisse vela intelliguntur, unum quod velat sancta sanctorum, aliud exterius, siue tabernaculi, siue templi. In passione ergo Domini, velum quod erat a foris conscissum est, a sursum vsque deorsum, vt ab initio mundi, vsque ad finem conscissio velamine mysteria publicent, quæ vsque ad aduentum Domini rationabiliter fuerant occultata. Cum autem venerit quod perfectum est, tunc aufertur etiam secundum velum, vt videamus etiam quæ interiori sunt occultata, scilicet veram arcam testamenti.

* Tertullianus. Spiritum cum verbo sponte dimisit, præueniente carnificis officio. Eodem momento dies medium orbem signante sole, subducta est. deliquiū vtique putauerunt, qui id quoque super Christo prædicatum non scirent. et tamen eum mundicium relatum in archiuis vestris habetis.

b Terra mo. est. Omnia elementa suum dominum crucifixū demonstrant. Terra mouetur, dominum suum pendentem ferre non sustinens.

c Petra. i. corda gentilium, vel vaticinia prophetarum, quæ petra dicuntur a petra Christo, vt quidquid in eis duro legis velamine clausum erat, scissum pateret gentibus.

Mystice. Corda terrenorum per passionem Christi commutantur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ecce velum templi. Hic secundo declaratur perturbatio elementorum in inferiorum, quia ad motum terre, & aeris velum templi scissum est. Illud autem velum erat secundum aliquos in introitu templi, prohibens aspectum eorum quæ erant intra templum, & ideo per talem scissionem declarata est impletio veritatis in morte Christi, quæ latebat in figuris veteris Testamenti. Secundum alios vero, non fuit velum quod erat in introitu templi, sed velum quod erat intra templum inter sanctum, & sanctum sanctorum, & scissio eius idem significat quod prius dictum est, & hoc dicunt communius doctores. De vtroque vero velo dictum fuit plenius. Exo. 26.

2 Et terra mo. est. Quasi non potens sustinere mortem Christi.

3 Et petra scissa sunt. In signum huius, quod corda quantumcunque dura deberent Christo morienti compati.

4 Et monumenta aperta sunt. Ex terræ motu ad denotandum, quod resurrectio Christi propinqua erat, & aliorum cum ipso resurgentium.

5 Et multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Non tunc quando monumenta aperta sunt. s. hora mortis Christi, sed postea quando resurrexit, quia cum eo surrexerunt tanquam testes suæ resurrectionis, & hoc est quod subditur.

6 Et exiit de monum. post resurr. eius. i. Christi.

7 Venerunt in sanct. ciu. i. Ierusalem. Quæ dicebatur sancta, propter templum diuino cultui deputatum, quod erat ibi.

8 Et apparuerunt multis. Ad declarationem dñicę resurrectionis. 9 Centurio aut. Hic ponitur assistentium confessio, & primo centurionis, & suæ societatis, qui videntes signa prædicta in morte Christi, confessi sūt veritatē suę diuinitatis dicentes.

10 Vere filius Dei erat iste. Et per consequens eiusdem nature cum

MORALITER.

1 Ecce velum tem. scis Dei templum est fidelis aīa i. Cor. 3. d. Templum Dei sanctum est, qđ estis vos. Cuius velū scindit, qđ velamen hypocrisis dissipatur, terra mouetur, qđ terrenū desideriu in amorē eglēstū commutatur, & petra scindunt, qđ duritia cordis per pietatē emollitur, & mortui resurgunt, quando

mutantur. Petra scissa sunt, quia duritia Iudaica erat ex parte emollienda.

d Et monumen. Et tamen cum monumenta aperta sunt, nō ante surrexerunt, quam dominus resurgeret, vt esset primogenitus ex multis fratribus.

a voce magna, emisit spiritum. Et ecce velum templi scissum

b est in duas partes, a summo vsque deorsum. Et terra mota

c est, & petra scissa sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierant surrexerunt. Et

d exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. Centurio

e autem: & qui cum eo erant, custodiētes Iesum, viso terræ motu, & his quæ fiebant, timuerunt ualde, dicentes. Vere filius Dei erat iste. Erant autem ibi mulieres multa a longe quæ sequuntur erant Iesum a Galilæa ministrantes ei. Inter quas erat Maria Magdalena, & Maria Iacobi, & Ioseph mater, & mater filiorum Zebedæi. Cum

e Corpora san. hi cre Rom. 8. f dendi sunt cum domino ascendere similiter ascendisse cum corpore.

f In sanctam ciui. Ierusalem, quæ sancta dicitur propter templum, & sancta sanctorum quod nulla alia.

g Centurio autem. Hic in scandalo crucis confitentur Deum. Arritus in ecclesia prædicat creaturam, quem cæci Iudæi, nec tot miraculis credunt.

h In ceteratione fides ecclesie designatur, quæ velo cælestium mysteriorū per mortem domini reuerato Iesum filium Dei tante synagoga confirmat.

i Mulieres multe. Matthæus, & Lucas dicunt Mariam Magdalena a longe stetit. Ioannes vero iuxta crucem, quia tanto intervallo aberat, vt iuxta diceretur, quia præsto erat in conspectu eius, & longe comparatione turbe propioris Possimus et dicere quod illæ quæ erant cum matre dñi postquam eam commendauit discipulo, abire ceperint iam, vt a densitate turbae emerent se, & cætera quæ facta sunt longius intuerentur.

k Ministrantes ei. Consuetudinis Hebraicæ erat, vt mulieres de substantia sua præceptoribus suis ministrarent, quod dominus accepit, vt exemplum daret apostolis.

l Iaco. Iacobus Alphaei minor dicitur ad differentiam Iacobi, quæ inter primos apostolos vocatus est, & electus a domino.

16 Cum sero autem factum esset. Hic describit ipsius Christi mortui deuotam tumulationem, vbi duo ponuntur, primum est sepelientium deuotio, s. m Iudæorum malignantium machinatio, ibi. Altera au. die. Circa primū aduertendum, quod licet mors Christi fuerit ignominiosa, vt patet ex prædictis, sepultura tñ eius fuit nobilis, & sumptuosa. Cuius rō est, quia passibilitatē, & humanitatē assumpsit Christus pro nostra redemptionem, & ideo ipsa cōpleta in sua morte, prædicta debuerūt cessare, & ea quæ sequebantur quodammodo ad gloriam suam resurrectionis pertinere. Vt utiq, aut fuerat prædictū per Isai. pphe. tā de turpitudine mortis eius, Isa 53. c. Tanquam ovis ad occisionem ducetur. Et seq. ibidē. Cum secleratis reputatus est. De nobilitate sepulture eius dicit Isai. 1. c. Radix Iesse, quæ stat in signū populorū ipsum gētes deprecabunt, & erit sepulchru eius gloriosū. hoc est ergo quod dicitur hic. Cū sero aut factū esset. Quia circa vespēra feriat sextæ

16 Cum sero autem factum esset. Sequit. Et petijt corpus Iesu. Ille corpus Iesu postulat, qui pro digna receptione eucharistia, Deum suppliciter exorat, & inuoluit syndone mūda, quādo recepit mēte pura, & ponit in monumento nouo. i. in corde per grām renouato. Et aduoluit saxum magnum ad ostium,

quando somnus pigritia ad boni operis exercitiū excitatur.

16 Cum sero autem factum esset. Sequit. Et petijt corpus Iesu. Ille corpus Iesu postulat, qui pro digna receptione eucharistia, Deum suppliciter exorat, & inuoluit syndone mūda, quādo recepit mēte pura, & ponit in monumento nouo. i. in corde per grām renouato. Et aduoluit saxum magnum ad ostium,

quando somnus pigritia ad boni operis exercitiū excitatur.

16 Cum sero autem factum esset. Sequit. Et petijt corpus Iesu. Ille corpus Iesu postulat, qui pro digna receptione eucharistia, Deum suppliciter exorat, & inuoluit syndone mūda, quādo recepit mēte pura, & ponit in monumento nouo. i. in corde per grām renouato. Et aduoluit saxum magnum ad ostium,

quando somnus pigritia ad boni operis exercitiū excitatur.

Tom. 5. p 4 quando

A *Homo diues.* Quia ad praesidem nisi diues accedere non poterat, non quod diuitias commendat euangelista, dicitur est & Decurio, quia fuit de ordine curiae & officium curiae ministrabat: per hoc potuit habere facultatem, per hoc quod discipulus, hoc ministerio dignus fuit.

Hom. 39 in
math.
¶ seruum fieret

Chryllostom. In specie huius viri fortitudinem, In mortis enim periculum se tradidit, inimicitias ad omnes assumens propter benevolentiam Christi. Et non solum audet corpus petere, sed & sepelire.

¶ De consecr.
dist. 1. ca.
consulto.

Discipulus erat Iesu. Hic accessit ad Pilatum. Et si occultus, vitans prius inimicitias Iudaeorum, in hoc extremo officio nihil curat de illis.

B *In syndone munda.* Mystice, Syndone munda Iesu inuoluit, qui pura mente eum suscipit. Hinc etiam mos ecclesiae habet, ut sacrificium altaris non serico, non panno tincto, sed puro lineo celebretur.

In monumento suo nouo. Quia si in monumento, ubi alius positus esset, poneretur, alius fortasse resurrexisset fingeretur. In petra, ne si ex multis lapidibus edificatum esset, suffossitum fundamentis ablatum furto diceretur.

Erant autem ibi. Alijs notis Iesu ad sua redeuntibus, solae mulieres, quae arctius amabant, obsequium funeris inspiciabant, expectantes quod promiserat Iesus, & ideo primae resurrectionem vident.

Post parasceue. Parasceue, id est praeparatio, hoc nomine dicitur

tur sexta sabbati, id est, in qua praeparabant necessaria sabbato, ut de matina dictum est: sexta die colligitis duplum, quia sexta die homo factus est & in septima requieuit dominus. Ideo sexta die Iesus pro homine moritur: unde & dixit. *Consummatum est*, id est, sexta die pro redemptione mundi opus completum est: & in sabbato quieuit in sepulchro. Ita & nos in hac sexta aetate pro domino pati debemus, & in septima (quae est mortuorum) in secreta pace quiescere, donec octaua resurrectionis veniat. In Genesi scriptum est: primus dies vespere habere non legitur quia in illo seculo requies animarum nullo maiore consumitur, sed gaudio futurae resurrectionis augetur. Nostrum pascha est immolatio Christi, i. parasceue: praeparatio eius ab heretico captione.

a *¶ Isero autem factum esset, venit quidam homo diues ab Arimathea nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat Iesu hic accessit ad pilatum, & petijt corpus Iesu, Tunc Pilatus inquit reddi corpus. ¶ Et accepto corpore Ioseph inuoluit illud in syndone munda, & posuit illud in monumento suo nouo quod exciderat in petra. Et aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti, & abiit. Erant autem ibi Maria Magdalenae, & altera Maria sedentes contra sepulchrum.*

a Ipsa est Ramatha, Helchiz, & Samuelis ciuitas.

b Ecce Ioseph dignus apud seculum.

c Maioris meriti apud Deum.

d In simplici sepultura domini condemnatur ambitio diuitum, qui nec mortui diuitijs carent.

e Vi non posset aperiri sepulchrum sine auxilio multorum.

f Praeparationem Paschae.

g Non sufficit scelus mortis nisi post mortem sanam eius lacerent. Quod erant, domino imponunt.

h Ignoranter verum dicunt, quia peior est contemptus poenitentiae, quam error ignorantiae.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17

NICOLAUS DE LYRA.

- deposuit de cruce.
- 1 *Venit quidam homo diues.* Et propter hoc potuit de facili accedere ad Pilatum, & quia erat nobilis, & vnus de curia, vt habetur Luc. 23.
- 2 *Ab Arimathea.* Ista est ciuitas quae 1. Reg. dicitur Ramatha. De qua fuit oriundus Samuel.
- 3 *Nomine Ioseph.* Nomen autem eius exprimitur, quia erat homo famosus.
- 4 *Qui & ipse discipulus erat Iesu.* Occulte tamen ne expelleretur de synagoga, quia secundum quod dicitur Io. 12. f. Ex principibus multi crediderunt in Iesum, sed propter Phariseos non confitebantur, ne de synagoga eicerentur.
- 5 *Hic accessit ad Pilatum.* Deposito. n. timore, confidenter.
- 6 *Petijt corpus Iesu.* ad sepeliendum honorifice.
- 7 *Tunc Pilatus inquit reddi corpus.* Tunc quia Ioseph erat homo valens, & nobilis, propter quod Pilatus petitioni eius voluit acquiescere. Tum quia sciebat Christum crucifixum iniuste.
- 8 *Et accepto corpore Ioseph inuoluit.* Hoc est in panno lineo mundo. Propter quod corpus Christi non consecratur in alteri super pannum sericum, sed lineum, quia corpus Christi in sepulchro tali panno fuerat inuolutum.
- 9 *Et posuit illud in monumento suo.* Quod erat sumptuose factum.
- 10 *Nouo.* Quia si aliquis fuisset ibi ante sepultus, calumniari posset

MORALITER.

quando ponit diligens obstaculum contra peccati recidendum, & mulieres sedent contra sepulchrum, cum animae deuotae considerant passionis Christi mysterium.

15 *Altera autem die.* Sequitur.

¶ *Iube ergo custodiri se.* Notandum, quod volentes impedire diuinam prouidentiam, contra suam intentionem promouent illam, sicut fratres Ioseph vendiderunt ipsum, ne adorarent eum, & per hoc compulsi sunt eum adorare secundum

posset a Iudaeis, quod ille surrexisset, & non Christus.

11 *Quod excide in petra.* Eadem ratione factum est hoc, ne si Christus fuisset sepultus in terra, diceret a Iudaeis quod discipuli rapuissent corpus eius fodientes in terra defubtus per viam subterraneam.

12 *Et aduoluit saxum.* Quod non posset de facili amoueri in aliquis veniens posset rapere corpus Christi.

13 *Ad ostium monumenti.* Monumentum illud factum erat ad modum cuiusdam domusculae in cuius medio erat sepulchrum, & in domuncula erat quoddam ostium ad habendum illuc ingressum.

14 *Erant autem ibi Mariae Magdalenae.* Assistentes sepeliendis. Christus flum ex deuotione, ad videndum qualiter possent reuertere ad ipsum inuoluntate.

15 *Altera autem die.* Hic ponitur Iudaeorum machinatio, quia impetrauerant custodiri sepulchrum, ne discipuli Christi raperent corpus eius, & diuulgarent eum resurrexisse. Sed quia non est consilium contra dominum, ut dicitur Prou. 21. d. ideo factum Iudaeorum magis fecit ad oppositum. I. ad certitudinem dominice resurrectionis, quia a ipsis custodibus testificata est, vt habetur sequenti ca. & hoc est magnum. I. habere testimonium ab aduersariis. Dicit ergo *Altera die quae est post pascha.* sabbato, quia feria sexta in qua passus est Christus, dicta est parasceue, i. praeparatio, quia illa die praeparabantur cibaria pro sequenti die. In crastino igitur dominicae passionis.

16 *Conuenerunt principes sacerdotum.* Patet vsq. ibi

17 *Ait illis Pilatus.* concedo, quod accipiatis milites ad custodiendum eum pro voluntate vestra.

dum ordinem prouidentiae diuinae, sic principes Iudaorum volentes impedire celebritatem nominis Christi, fuerunt vnde diligentes de custodia sepulchri, & per hoc celebrata est fama de veritate suae resurrectionis, & per consequens fama nominis.

¶ *Et erit no. er.* Veritatem ignoranter dixerunt, sicut & Capphas, nam error eorum quo milites pecunia corruerunt, & furatum corpus Christi mentirentur, peior fuit errore, qui petierunt custodiam sepulchri, ne discipuli corpus Christi furarentur.

Munierunt se. Diligencia eorum no-
stra profuit fidei.
Nam quāto amplius
seruabatur, tanto ma-
gis virtus resurre-
ctionis ostenditur.

^a Q. diceret. Sufficit vobis quod in nece confessi innocentis, vobiscum permaneat error.
† **Habētis custodiam** † **Ite custodite, sicut scitis.** Illi autem
^a Quāto diligentius seruatur, tanto magis virtus resurrectionis ostenditur.
abeuntes munierunt sepulchrum † signantes lapidem cum
custodibus,

^b *Signantes lapidem cum custodibus.* * Chrysostomus.
Non autem permittit Pilatus solos milites sigillare: Si enim
foli

gere fidem: nunc hoc dicere non possunt, cum ipsimet se-
pulchrum sigillassent.

foli milites sigillaf-
sent, possent dicere,
quoniā milites per-
miserunt, quod di-
scipuli corpus Domi-
ni furarentur, & ita
resurrectionis infrin-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Illi autem abeuntes, *Militibus armatis.*
2 Signantes

2 Signantes lapidem cum cust. *Sigillo suo, ne aliquis posset in-
gredi sine scitu eorum.*

CAP. XXVIII.

Esperem autem sab. &c. Marcus ait: Valde mane in
quo discordat a Luc. & Ioāne, Mattheus a prima
parte noctis, id est, a vespera nocte significat: cuius
fine venerunt ad monumentum. Ideo autem

fit nominat, quia ab
eo tempore licebat
facere quod vellent
transacto sabbato.
Vespere autem sab-
bati, id est, nocte
diei sabbati. Vespere
quidē cōperunt ve-
nire, id est, aromata
præparare: sed luce-
sciente mane perue-
nerunt: Quod Mat-
thæus causa breuita-
tis ponit obscurius a-
lij apertius. Vespere solet tenebre fieri: sed Mystice dicit lu-
cescere, pro gloria resurrectionis. Hucusque diem nox præce-
dere dicebatur: nunc ordo mutat, & nox qua resurrexit, diei
quo se ostendit adiuncta est. Congruè prius diem nox seque-
batur, quia homo a luce in tenebras ceciderat. Nunc dies se-
quitur noctem: quia post resurrectionem a peccatis ad vitam
reducimur. *Vespere*, id est, nocte quæ lucefcit, id est, quæ ter-
minatur luce, quod non prima pars noctis est, sed extrema
pars noctis est diluculum quo venerunt.

Hieronymus. Quod diuersa tempora istarum mulierum
in Euangelij describuntur, non mendacij signū est, sed sedule
visitationis officium, dum crebro abeunt, & recurrunt, & nō
patiuntur a sepulchro Domini diu abesse, vel longius. Sepulto
Domino quandiu licuit eis operari, i. vsque ad occasum So-
lis

lis vnguenta parabant: & quia præ angustia tēporis opus ex-
plere non potuerunt, transacto sabbato, id est, occidente Sole
vbi licentia operandi redijt, emerunt aromata. Et quia nocte
præoccupante sepulchrū adire non potuerunt, mane adest.
* Beda. Ab exordio mundanæ creationis vsque huc, ita

Hom. r. inter
estiuales de
tempore.
E

CAPVT XXVIII.

† **Esperem autem † sabbathi, quæ lucefcit in**
^a Quando primum licuit operari.
prima sabbathi, venit Maria Magdalene,
& altera Maria, videre sepulchrū. Et ecce
^a Præbens obsequium domino suo.
terremotus factus est magnus, Angelus n.
^a Non vt egresso ianuas aperiat, sed vt egressum
eius pandat, iam factum.
Domini descendit de cælo, & accedens reuoluit lapidem, * &
†

sto largiente reducimur.
^b *Maria Magdalena, & altera Maria.* Duæ vnus nominis, &
deuotionis mulieres, duas significant plebes pari deuotione
Christi passionem, & resurrectionem amplectentes.
^c *Terræmotus.* Sicut in passione, & in resurrectione fit motus
terræ: significat autem corda terrenorum per fidem passio-
nis, & resurrectionis ad pœnitentiam mouenda.
^d *Reuoluat la.* Clauso potuit exire sepulchro, qui clauso na-
tus est virginis utero. Reuolutio lapidis significat reseratio-
nem sacramentorum Christi, quæ velo literæ tegebantur:
quo ablato resurrectio, mortis abolitio, vita æterna cœpit to-
to orbe prædicari.
* Hieronymus. Angelum non putemus idcirco venisse, vt
aperiret sepulchrū Domino resurgenti, & reuolueret lapidē,
sed

† sabbatorum
qui

* Ab ostio

F
quæst. 6. ad
Hedibiam.

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. XXVIII.

Vespere autem sab. Postquam Euangelista descripsit Chri-
sti passionem, & sepulturam, hic consequenter descri-
bit ipsius resurrectionem, & primo describitur Dominicæ re-
surrectionis manifestatio. Secundo, ipsius manifesta diuulga-
tio ibi: *Vndecim autem.* Prima in tres, quia primo, manifesta
est resurrectio per descendentem Angelum, secundo, per
apparentem Dominum, ibi: *Et exierunt*, tertio testimonium
militum custodientium, ibi: *Qua cum abissent.* Circa primum
tria notantur. Mulierum deuotio, Angeli apparitio, ibi: *Et ec-
ce terræmotus.* Et Resurrectionis manifestatio, ibi: *Scio enim.*
Adeuentiam primi considerandum, quod denominatio
fit a nobiliori, ideo apud Iudæos omnes dies hebdomadæ
denominabantur a sabbato: ita quod dies immediate sequēs
sabbatum, dicebatur prima sabbati, id est, prima a sabbato,
alia secunda sabbati, & sic consequenter. Ab illa autem hora
qua Christus fuerat sepultus, non poterant mulieres emere
aromata ad inungendum: Christum vsque ad vesperam diei
sequentis, quia solemnitas sabbati incepta erat ab hora se-
pulturæ, in qua non licebat aliquid emere vsque ad vespe-
ram sequentis diei, scilicet sabbati, & tunc scilicet vespere
sabbati

sabbati emerunt aromata, & præparauerunt se ad venien-
dum: non tamen venerunt propter noctem de proximo im-
minentem, sed in mane sequenti venerunt in prima hora
diei sequentis, quæ dicebatur prima sabbati. Sic ergo con-
struenda est litera.
1 *Vespere autem sab. quæ.* Scilicet vespera.
2 *Lucefcit in prima sab.* Id est, incipit illucescere in principio
diei sequentis.
3 *Venit Maria.* Præmittitur autem ibi: *Vespere autem sabbati:*
non quia illa hora venerunt ad monumentum, vt dictum est:
sed quia tunc se præparauerunt ad veniendum videre sepul-
chrum, i. qualiter possent ingredi ad vngendum Christum.
4 *Ecce terram.* Hic describitur angelica apparitio, nō ad hoc
q̄ angelus præpararet exitū de sepulchro domino resurgenti:
quia Christus exijt clauso sepulchro, sicut intrauit ad disci-
pulos ianuis clausis, sed vt ostenderet sepulchrum vacuum,
& resurrexisse dominum, hoc est ergo quod dicitur: *Et ecce
terramotus factus est magnus.* Cuius causa subditur.
5 *Angelus enim Domini descendit de cælo.* Id est, virtute eius
factus est ille terræmotus, quia corporalia obediunt angelis
ad nutum, quantum ad motum localem.
6 *Et accedens i. e. la.* Vt ostenderet Christi resurrectionem
completam.

Erat

MORALITER.

4 *Et ecce terr.* Bed Quod terræmotus resurgente domino, si-
cut & ipso moriente in Cruce factus est magnus, significat
terrena prius corda, per fidē passionis, ac resurrectionis eius
ad pœnitentiam concutiendo salū bñ pauore commota.
5 *Angelus enim do. descen. de cæ.* Angelus iste significat bo-
num

num prælatum, de quo dicitur Malach. 2. b. *Angelus Domini
exercituum est, qui descendit de altitudine contemplationis diuinæ,
propter reuelationem necessitatis fraternæ.*
† *Reuoluit la.* Impedimentum tollens accedendi ad Christi
monumentum, quia mouet mentes subditorum ad consi-
derationem mortis Christi per compassionem, & resurre-
ctionis eius per cœlestium amorem.

Aspectus

A sed postquam Dominus resurrexit, hora qua ipse voluit, & q̄ nulli mortalium cognita est, indicasse quod factū est: Et sepulchrū vacuū reuolutione lapidis, & sui ostendisse p̄sentia.

vbi supra.

Bedā. Angelus reuoluit lapidem, non vt egressuro Dño ianuā p̄dat, sed vt egressus eius iam facti, hominibus p̄stet mortalis clauso vir-

† species for-

* Album

*Vobis

B
*a mortuis

Mar. 16. a

*dum ibant vt renuntiarent discipulis suis

a *Sedebat.* Regnantem iudicans, qui in natiuitate st̄do, bel laturum significauerat. Super lapidem, quo monumentum claudebatur, vt claustro infernorum superato doceret. Marcus dicit. *Introeuntes mulieres in monumentum, iuuenem vidisse in dextris coopertum stola candida.* Quod potest mouere, nisi intelligamus, vel Matthæum tacuisse de illo Angelo, quem intrantes viderant: vel

Marcum de illo quem foris super lapidem viderunt, vt duos viderint, & vt a duobus singulatim eadem audierint. Aut certe intrantes in monumentum, hoc in aliqua septa maceria debemus accipere (quia locum tunc fuisse munitum credibile est) scilicet in aliquo spatio ante petram: qua excisa locus factus est sepulturæ, vt ipsum viderint in eodem spatio sedentem a dextris, quem dicit Matthæus sedentem super lapidem.

b *Sicut ful.* In candore vestis significabat blandum iustis, in terrore fulguris, significat terribilem futurum reprobis.

c *Nolite ti.* Quæ vestros conciuēs videtis. Illi timeant qui ad eorum societatem non pertinent.

C *Et cito eunt.* Nec concessum est nobis hoc gaudium occulto cordis tenere, sed similiter amantibus pandere.

e *Et ecce prace.* Quia iam a morte ad vitam trāsmigrauerat, cuius resurrectionis gloriā post læti videbimus: si modo a vi-

† Ipso habitu terribilem futurum reprobis, & blandum significat iustis.

a *sedebat super eum: † Erat autem aspectus eius, sicut fulgur, & vestimentum eius, * sicut nix.* Præ timore autem eius

† Quia terribilis impiis.

exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui. Respondens

† Quia vitam viuere sperabant.

† Quia blandus iustis.

c *autem Angelus dixit mulieribus: † Nolite timere vos. Scio*

† Quia multi hoc nomine dicebantur, determinat qui crēdi est.

† Per præsentiam carnis.

enim, quòd Iesum qui crucifixus est, quæritis, non est hic:

† Impossibile est non fieri quæ dixit.

† Et si verbis non creditis.

Surrexit enim, sicut dixit, * Venite, & videte locum, vbi positus erat Dominus. Et cito euntes dicite discipulis eius, quia

e *surrexit, * & ecce præcedet vos in Galilæam: Ibi eum videbitis: ecce prædixi vobis. † Et exierunt cito de monumento cum timore, & gaudio magno currentes nuncia-*

† Quia sic intente.

† Vt maledictum Euz in mulieribus soluereat.

g *re discipulis eius. Et * ecce Iesus occurrit illis, dicens: Aucte. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Tunc ait illis Iesus: Nolite timere. Ite,*

† Non in Iudæa, sed in Gentibus.

l *nunciate fratribus meis, vt eant in Galilæam: ibi me vi-*

rijs ad virtutes transmigramus.

Exierunt cito currentes nunciare. Lucas idē dicit, *Regressæ nunciauerunt omnia illis vnde erant, & ceteris omnibus.* Sed Marcus ait: *fugerent exeuntes. Incauerat enim eos timor, & nemini quidquam dixerunt.* Nemini scilicet non Apostolorum, sed Angelorum,

quibus non fuerunt ausæ aliquid respondere. Vel certe ipsis custodibus quos iacentes viderunt.

f *Cum timore, & gaudio.* Duplex est affectus in eis, timoris, & gaudij. Alter de magnitudine miraculi, alter ex desiderio resurgētis, & vterque gradum formicem concitabat.

g *Et ecce Iesus, &c.* Sic omnibus iter virtutum inchoantibus adiuvando occurrit Christus.

h *Et tenuerunt.* Superius dictū est clauso exisse monumento, vt immortale corpus intelligeres: Hic tenētur pedes, vt veram carnē comprobent. Et quia tantā visionē tremebant, pa-

pellitur timor: Nolite timere: vt mente placida possint audire quæ dicuntur. Illæ tenent pedes quæ adorant resuscitatum: sed illa quæ nesciebat adhuc resurrexisse filium Dei audit merito: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum.*

i *Nunciate.* Vt mulier mortifera serpētis verba narravit ita modo verba viuificatoris, vt a qua tunc mors, mō ab ea vita. **K** *Fratribus meis.* Ante etiam seruos vocauit, modo fratres, vt post resurrectionem eandem humanitatem resumpsisset, & illos idem sperare doceat.

l *Vt eant in Gali.* Non tamen ibi solum, neque ibi primum visus est a discipulis, Lucas enim, & Ioānes satis aperte dicūt, ipso die resurrectionis Dominū visum esse in Ierusalem: Primo Mariæ Magdalenæ, q̄ dictum est ei: *Noli me tangere.* Deinde eidē, & abj Mariæ currentibus nūciare Apostolis, q̄ & pedes eius tenuerunt: visus est etiā ipso die duobus discipulis

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Erat au. aspe. eius sicut ful.* Ad incutiendū terrorē custodib.
- 2 *Vesti. eius sicut nix.* Ad dandum cōsolationem mulieribus, propter quod subditur.
- 3 *Præ timore autem eius exterriti sunt ei.* Et illud quod sequitur. *Respondens autem Angelus dixit mulieribus, nolite timere.*
- 4 *Scio enim.* Hic ponitur dominicę resurrectionis manifestatio: quæ quidem resurrectio primo manifestatur mulieribus ipsum deuote quærentibus. Et hoc est q̄ d̄r: *Scio enim, q̄ Iesum qui crucifixus est.* Hoc additur ad differentiam aliorum: quia multi erant qui vocabantur, nomine Iesu.
- 5 *Quæritis.* In sepulchro sicut mortuum.
- 6 *Non est hic surre. enim sicut di.* Hoc autem addidit Angelus, vt reduceret ad memoriam verba Christi dicta ante passionem suam, vt sic magis crederēt resurrectionem eius factā.
- 7 *Venite, & vi. lo.* Vacuum scilicet.
- 8 *Vbi positus erat.* Et patet litera. Sequitur.
- 9 *Præcedet in Gal. ibi eum vi.* Non solum in beatitudine, sed in propinquo tempore, & propinqua regione, antequam ascendat in cœlum.
- 10 *Et exierunt.* Hic ponitur manifestatio dominicę resurrectionis

rectionis per ipsum Dominum apparentem mulieribus de sepulchro reuertentibus: & hoc est q̄ dicitur: *Exierunt cito: ad denunciandum bonos rumores Christi discipulis.*

- 11 *Cum timore.* Ex insolita Angeli visione.
- 12 *Et gaudio magno.* Ex Christi resurrectione.
- 13 *Currentes nunci.* Discipulis: Mar. 16. dicitur quòd fugerunt de monumento, timentes, & nemini quidquam dixerunt. Dicendum, quòd verbum Marci intelligendum est de mulieribus, qui iacebant præ timore, sicut mortui: & nemini illorum mulieres aliquid dixerunt, sed verba Angeli cum eis loquentis Apostolis dixerunt.
- 14 *Et ecce te. oc. il.* Reuertentibus scilicet de monumento: antequam venirent ad Apostolos.
- 15 *Dicens. Aucte.* Verbum est consolatorium.
- 16 *Illæ autem accēs. & tenuerunt pedes e.* Ex deuotione.
- 17 *Et adorauerunt eum.* Adoratione patriæ.
- 18 *Tunc ait illis nolite timere.* Hoc dicit ad earum perfectam consolationem, quia timor qui inuaserat eas ex aspectu Angeli, adhuc non totaliter recesserat ab eis.
- 19 *Ite & nuncia.* Discipulos suos vocat fratres, eos amabilius nominās solito, vt securius accedāt ad eum, & nō timeāt accedere, propter hoc q̄ reliquerant eum in sua captione.

Qua

MORALITER.

- 1 *Aspectus eius sicut ful.* Nam obstinatos terret.
- 2 *Et ve. eius sicut nix.* Quia pœnitentes demulcet: in signum huius subditur.
- 3 *Præcedet in Gal. ibi eum vi.* Per diligentem meditationem predictorum.
- † *Et cito eunt.* Id est alios inducentes ad simile bonum.

9 Præcedet

9 *Præcedet vos in Gal.* Quæ transmigratio interpretatur, quia Christus transmigrans ad cœlestia præcessit ad præparandum electis suis loca.

† *Ibi eum vi.* Facie ad faciem in gloria.

14 *Et ecce te. occur. il.* Rabanus. Per hoc ostendit omnibus iter virtutum inchoantibus, vt ad salutem perpetuam peruenire queant, adiuvando se occurrere.

Pecuniam

in via. Visus est etiã & Petro. Quod quomodo factũ sit Euan-
gelista nõ declarat. Visus est etiam, & discipulis simul, cũ lo-
queretur reuersis illis qui cognouerunt eum in fractione pa-
nis, quando stans in medio eorum dixit: Pax vobis: Tũ specia-
liter Matthæus, & Marcus scribũt dixisse Angelũ, vel ipsum
dominum q; in Ga-
lilæa videndus esset.

Mystice quidem,
quia Galilæa dicitur
transmigratio. Præ-
cedet ergo vos in
Galilæam, id est,
gratia Dei transmi-
gratura a Iudæis ad
gêres præcedet vos
viam in cordibus eo-
rum præparando: &
ibi videbitis eum,
id est, membra ei-
us, & viuum cor-
pus eius ibi inuenie-
tis. Vel Galilæa di-
citur reuelatio, non
in forma serui, sed
in ea in qua patris
est æqualis. Illic nos
præcessit, cum simi-
les ei erimus, ibi vi-
debimus eum sicuti est.

Et hæc est beata reuelatio, vel transmigratio de isto seculo
ad æternitatem.

a *Quæ cum abiissent.* * Chrysostomus. Signorum quæ
circa Christu non apparuerunt, quædam fuerũt orbi terrarum
communia, puta tenebræ, quædam propria militibus custo-
dientibus, sicut mira Angeli apparitio, & terræmotus, quæ
propter milites facta sunt, vt stupefierent, vt ab ipsis fiat tes-
timonium veritatis. Veritas enim a contrarijs diuulgata,
magis refulget, quod & contigit.
b *Pecuniam eo.* Hieronymus. Qui rebus Ecclesiæ abutuntur
in alijs rebus, quibus suam expleant volũtatem, similes sunt
Scribarum, & Phariseorum, & sacerdotum redimentium
mendacium, & sanguinem Saluatoris.

c *Furati sunt eum nobis dor.* Augustinus. Si dormierunt, quo-
modo viderunt? Si non viderunt, quomodo testes esse po-
tuerunt?

Avaritia quæ captiuauit discipulum comitem Dñi, dece-
pit, & milites custodes sepulchri: & sic Iudæos seduxit, vnde
subdit: *Et diuulgo est.*

a debunt. Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus ve-
nerunt in ciuitatem, & nunciauerunt principibus sacerdo-
tum omnia quæ facta fuerant. Et congregati cum senioribus
consilio accepto pecuniam copiosam dederunt militibus di-
centes: Dicite, quia discipuli eius nocte venerunt, & furati
sunt eum nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit
præsidente, nos suadebimus ei, & securos vos faciemus. At illi
accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et diuulgatum
est verbum istud apud Iudæos vsque in hodiernum diem.
d Vndecim autem discipuli abierunt in Galilæam in montem vbi
constituerat illis Iesus. Et videntes eum adorauerunt, quidam au-

1 * Seuerian. Plaque amiserunt mili-
2 tes, perdiderunt Iu-
3 dei, sed discipuli ma-
gistrum suum non
4 furto, sed fide, virtu-
5 te, non fraude, fan-
6 ditate, non crimi-
7 ne, viuum non mor-
8 tuum sustulerunt. E
9 * Chrysostomus. Qualiter furati sunt
10 discipuli homines
11 pauperes, & idiotæ,
& neque apparere
audentes? Nunquid
ostium sepulchri po-
terat euertere? Nũ-
quid non erat figil-
lum superpositum?
Propter quid nõ fu-
rati sunt prima no-
cte, quando nullus

In cathena
D. Thomæ in
Matth.

Homil. 91. in
Matth.
Sub præside,
id est, si res
apud illum iu-
dicem agatur.

F
Lucæ 14. f

sepulchro affuit? Sabbato enim perierunt a Pilato custodiam.
Quid autem sibi volũt hæc sudaia, quæ Petrus vidit iacẽtia?
Si enim vellent furari, non possent nudum corpus furari, nõ
solum ne iniuriarentur, sed ne etiam in exuendo tardarent,
& tribuerent militibus se detinendi facultatem.

d *Abierunt.* A Ierusalem in Gal. In montem: quia corpus de
communi terra susceptum super omnia terrena erat eleua-
tum. Et monet nos, vt si eum videre volumus, ad superna de-
infirmis eleuemur. Præcessit Christus primitiæ dormiẽtium,
sequuntur alij in suo ordine, & videntes eum adorant, id est,
sine fine laudant.

e *Quidam autem.* Dubitauerunt vt Lucas ait: existimantes se spi-
ritum videre, quem moriendo tradidit.

c *Furati*

Et

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Quæ cum abiissent.* Hic declaratur resurrectio Christi per
testimonium custodum, qui vt dicitur hic.
- 2 *Venerunt in ciuita.* De sepulchro Christi, quod erat aliquan-
tulum extra Ierusalem, vt dicitur Ioan. 19.
- 3 *Et nunci. prin. sa.* A quibus erant positi ad custodiendum
sepulchrum Christi.
- 4 *Omnia quæ facta sunt.* Scilicet Christi resurrectionem, & An-
geli terribilem apparitionem.
- 5 *Et congrega. cum senioribus.* Istud mendacium militum eme-
runt care, quod adhuc tenet Iudæos in errore, vnde sequitur
postea.
- 6 *Et diuulgatum.* Tanquam verum quod tamen erat falsum
apud Iudæos vsque in hodiernum diem.
- 7 *Vndecim aut. disc.* Hic ponitur resurrectionis manifestatæ
diuulgatio, & primo quatum ad Christi discipulos, secundo,
quantum ad omnes populos, ibi: *Euntes ergo.* In prima ergo
parte dicit; *Vndecim autem discipul.* Quia Iudas erat mortuus,
vt visum est cap. præced.
- 8 *Abierunt in Galilæam.* Secundum mandatum Christi, &
Angeli.
- 9 *In montem.* Scilicet Thabor, in quo transfiguratus fuit co-
ram Iacobo, Petro, & Ioanne, vt habitum est sup. cap. 17. Ibi
enim paucis ostēderat gloriam suę resurrectionis, vt ibidem
dictum est: & ideo ibi resurrectionem completam manife-
stauit omnibus discipulis suis. Vnde probabiliter creditur, q;
illa sit manifestatio, de qua scribit Apostolus 1. Corint. 15. a.
Deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul, hic tamen nõ
exprimuntur, nisi vndecim Apostoli, qui erant principales
Christi

Christi discipuli. Prius tamen visus est septies personis, spe-
cialibus. Primo, Mariæ Magdalene manenti iuxta sepulchrũ
alijs recedentibus, vt dicitur Ioan. 20. & Marci 16. Secundo,
ipsi Marię Magdalene cum alijs mulieribus a sepulchro re-
uertentibus: quia postquam viderat Christum, sequuta est a-
lias, & inuenit eas in itinere, & tunc apparuit eis Christus.
Tertio, Petro, secundum quod habetur Lucę vlti. licet non
habeatur expresse ex Euangelio, quando facta est ei ista ap-
paritio. Probabile tamen est, q; hoc fuit quando ipse, & Ioan-
nes cucurrerunt ad monumentum: & non inuento corpore
Christi abijs Petrus mirans secum quod factum erat, vt dicitur
Lucę vlt. & ideo dum esset in tali admiratione solitarijs,
creditur Christus sibi apparuisse. Quarto, apparuit duobus
discipulis eunibus in Emmaus vt habetur Luc. vlti. Quinto, ap-
paruit decem Apostolis absente Thoma, vt habetur Ioan. 20.
Et iste quinque apparitiones factę sunt ipsa die resurrectionis,
vt patet Euangelia intuenti. Sexto, apparuit vndecim Apo-
stolis, existẽte ibi Thoma, vt habetur Ioan. 20. & fuit octaua
die post resurrectionẽ, vt habetur ibidem. Septimo, apparuit
Petro, & socijs suis ad mare Tyberiadis, vt habetur Ioan. vlti.
Et octauo, in monte Thabor, vt hic dñ apparuit Apostolis, &
multis alijs. Et iterũ bis apparuit discipulis in die Ascensionis:
semel in Ierusalẽ ipsis cõuẽscẽtib., & semel in monte Oliueti
hora suę ascensionis, vt hñ Mar. vlt. & Luc. vlt. & Act. 1. Sequit.
10 *Et videntes eum adorauerunt.* Adoratione latrę.
11 *Quidam autem, &c.* Ex quo patet, q; ibi erant alij quàm
Apostoli, qui iam erant certificati de eius resurrectione, etiã
Thomas qui inter alios fuit magis incredulus, & hæc patent
ex præcedentibus.

Et

MORALITER.

† *Pecuniam copiosam dederunt militibus dicentes dicite.* Hilarius.
Emitur ergo resurrectionis silentium, & furti mendacium
argento: quia honorẽ seculi qui in pecunia est, & cupiditate
Christi gloria denegatur. Ita in istis Iudæis similes sunt qui cũ
magnis sumptibus, & laboribus conantur ad subuersionem
veritatis in speculabilibus, vel agibilib., cuiusmodi sũt aduo-
cati

cati dolosi & doctores gloriosi. Et illi q; eos ad hoc inducũt
7 *Vndecim aut. disc. abier. in Galil. in mon. vbi const. il. Iesus.* Raba-
nus. In monte quidem apparuit eis dñs, vt significaret q; cor-
pus quod de communi generis humani terra nascẽdo susce-
perat, iã sup oia terrena subleuabat. Et vt admoneret fideles
si illic celsitudinẽ resurrectionis eius cupiunt videre, hic ab
infirmis voluptatibus studeant ad superna desideria transire
Euntes

a Et ecce. Et ideo pius magister & illos ad fidē confortat. & A dubios ad fidē vocat intimās ad quantam peruenerit gloriā.

b *Data est.* Hoc non de coeterna patris diuinitate, sed de assumpta dicit humanitate, in qua minor angelis, in qua etiam gloria & honore coronatus est & omnibus super politus.

c *Euntes.* Quia iam in lucem venit, quod hactenus quibuidam de causis dubium hominibus fuerat.

d *Docete.* Cōgruus ordo. Primo enim docendus est auditor. Deinde fidei sacramentis imbuendus, tunc ad seruanda mandata instruendus. Quia nisi prius anima fidem recipiat, non est dandus baptismus, nec ualet inundari, si post non insistat bonis operibus.

e *Beda.* Qui ante passionem suam dixerat, *in uiam gentium ne abieritis*, surge a mortuis dicit, *Ite, docete omnes gentes.*

Lib. 3. de Spiritu

c *In nomine patris, &c.* * *Didymus.* Licet autem quis posset existere mentis alienae, qui ita baptizare conetur, ut unum de praedictis nominibus praetermittat, uidelicet contrarius Christo legislatori: tamē sine perfectione baptizabit, immo penitus a peccatis liberare non poterit, quos a se existimauerit baptizatos.

f *Et ecce ego uobiscum sum.* Quae autem merces pia conuersationis, quodue pignus futurae beatitudinis etiam in praesenti sit fidelibus, subdit: *Eccē ego uobiscum sum, &c.*

Quod Apostolis, per successiones uniuersali Ecclesiae promittit. Nota quod usque in finem seculi non sunt desituri qui diuina mansione sunt digni.

Homil. 91. in

*** CHRYSOSTOMVS.** Quia magna eis iniunxerat, erigens eorum sensus dicit, *Eccē ego, &c.* quasi dicat, ne dicatur difficile esse iniunctum negotium, ego sum uobiscum, qui omnia facio leuia. Non autem cum illis solum dixit se futurum esse, sed & cum omnibus illis qui post illos credunt, non enim usque ad consummationem seculi Apostoli mansuri erant, sed sicuti uni corpori fidelibus loquitur.

*** Rabanus.** Ex hoc autem intelligitur, quod usque ad finem seculi non sunt defuturi in mundo, qui diuina mansione, & in habitatione sunt digni.

*** Hieronymus.** Ostendit se a credentibus nunquam recessurum.

Homil. 91. in

*** Chrysostomus.** Rememorāt autem eis, & consummationem, ut eos magis attrahat, & ne praesentia solum inspiciant, sed & futura bona, & sine fine manentia.

Lib. 3. de consensu Euangelistarū, c. lvi.

C Augustinus. Prima sabbati diluculo (sicut omnes Euangelistae consentiunt) uetum est ad monumentum. Iam factum erat, quod solus Matthaeus ait, de terrae motu, & reuoluto lapide,

de, & territis custodibus Venit autē Maria Magdalena caeteris feruērior. Vnde Ioannes de ea commemorat tacitis alijs, quae cum ea fuerant: uidensque lapidem sublatum, antequā diligentius inspiceret, credēs sublatum corpus, cucurrit nūcians Petro, & Ioanni, qui etiam concurrerunt ad monumentum: & non inuento corpore crediderūt, quod Maria dixerat ablatum, abieruntque. Maria autem stetit foras plorans, in hortu, scilicet ubi ingressae fuerant. Tunc uiderant Angelum sedentem super lapidem reuolutum, de quo Matthaeus, & Marcus dicunt. Qui dicit illis: *Nolite timere: scio enim quod Iesus qui crucifixus est ueritatis.* Quibus similia

a *tem dubitauerunt.* Et accedens Iesus loquutus est eis, dicens: **1**

^a Dubitatio eorum nostram auget fidem.

^a *¶ Ut qui ante regnabat in caelo, per fidem regnet in terris.*

b *¶ Data est mihi omnis potestas in caelo, & in terra. ¶ Eun-*

^a *¶ Id est, primum catechizate, quia sine fide impossibile est placere Deo.*

^b *¶ Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum caelorum.*

d *tes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine*

^c *¶ in inuocatione nominis.*

^c *¶ In processione Trinitatis.*

^a *¶ Quia fides sine operibus mortua est.*

^b *¶ Quae quidem non sunt pauca, vel leuia.*

Patris, & Filij, & Spiritu sancti: docentes eos seruare omnia

^c *¶ Diuinitatis.*

f *quaecunque mandauit uobis. Et ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.*

^c *¶ Cum finitis laboribus mecum regnabit.*

Marcus non tacuit. Ad haec uerba Maria dum fleret inclinauit se, & prospexit in monumento, & uidit duos Angelos unum ad caput, & unum ad pedes sedentes in albis. Dicunt illi: *Mulier quid ploras? Quia tulerunt Dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum.* Hic intelligendum est Angelos surrexisse, ut & stantes uiderentur, sicut Lucas ait: qui & eos dixisse refert: *Quid quaeritis uiuentem cum mortuis, &c.* Post haec conuersa est Maria retro: & uidit Iesum stantem (ut Ioannes ait) & nesciebat quia Iesus esset, putans hortulanum: ubi & nominata agnouit eum cui & dictum est. *Noli me tangere. Tunc egressa est de monumento, id est, de loco ante lapidem effossum: & cum ea aliae quaedam (ut Marcus ait) timor inuaserat, & nemini quidquam dicebant.* Tunc iam secundum Matthaeum: *Eccē Ie. oc. e. di. Auete. Illae autem ac. & te. pe. e.* Sic colligimus, & Angelorum allocutionem bis eas habuisse ueniētes ad monumentum, & ipsius Domini semel, quando Maria hortulanum putauit: & tunc cum eis iterum occurrit, ut eas ipsa repetitio firmaret. Venit ergo Maria Magdalena nuncians discipulis, & alijs quae cum ea erant, quas Lucas commemorat. Plures quidem fuerunt apparitiones quod innuit Paulus dicens: *Uisus est Iacobo, uisus est plus quam quingentis fratribus simul. sed decem legimus in Euangelij. Quinquies in ipso resurrectionis die. Primo apparuit Mariae Magdalena flenti ad monumentum. Postea eadem, & alij Mariae egredientibus nunciare Apostolis. Tertio, Simoni. Quarto, Cleophae, & socio eius. Quinto reuersis illis, & narantibus quomodo cognouerunt eum in fractione panis, apparuit ianuis clausis ubi Thomas abierat. Sexto post dies octo, quando cum eis erat Thomas. Septimo, piscantibus ad mare Tyberiadis. Octauo, in monte Galilaeae qui non longe erat ab Ierusalem. Nono, recumbentibus illis undecim, die quo ascendit. Decimo, uiderunt eum iam non in terra positum, sed eleuatum in aera, caelos petentem, d. cente eis Angelo: *Sic ueniet quemadmodum uidistis eum euntem in caelum.**

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et accedens Iesus loq. est ei di.* Ad certificandum eos qui dubitabant de sua resurrectione, dicens.

2 *Data est mihi omnis potestas in caelo, & in terra.* Quia licet Christus quantum ad diuinitatem ab aeterno haberet hanc potestatem, & in quantum homo ab instanti conceptionis haberet potestatem in caelo & in terra auctoritative, tamen executive non habuit ante resurrectionem suam: sed uoluit esse possibilitati subiectus propter nostram redemptionem.

3 *Euntes ergo.* Hic ponitur diuulgatio dominice resurrectionis quantum ad omnes populos, quae facta est per praedicationem apostolorum per uniuersum orbem. Et hoc est quod dicitur.

4 *Docete om. gen.* Prius enim dixerat eis, quod solum Praedicarent Iudaeis ut supra dicitur 10. c. quia ante Christi resurrectionem fides Christi non erat diuulganda per uniuersum orbem, ut ibidem dictum est.

5 *Baptizantes eos.* Praeposuit, docete, quia catechismus debet

bet praecedere baptismum, unde adulti prius debent instrui de his quae pertinent ad fidem quam baptizentur.

6 *In no.* Propter unitatem substantiae.

7 *Pat. & fil.* Propter distinctionem personarum. Ista est forma baptismi instituta a Christo, sed familiari consilio spiritus sancti quodammodo mutata est in primitiua ecclesia, quando apostoli baptizabant in nomine Christi, ut habetur Act. 10. & 19. ut nomen Christi quod tunc erat odiosum magnificaretur: & hoc diffusius tractatur in quarto sententiarum.

8 *Docentes eos seruare omnia.* Videlicet sacramenta a Christo instituta & alia ad fidem Catholicam pertinentia.

9 *Eccē ego uobiscum sum om. die.* Et hoc dupliciter. Vno modo assistendo eis in operibus miraculosis ad confirmationem doctrinae. Alio modo existendo in sacramento Eucharistiae, ubi est totus Christus, ut patet ex praedictis cap. 26.

10 *Usque ad consummationem seculi.* Ex quo patet quod fides Catholica non deficiet usque ad finem mundi, quantumcumque tribulationibus

MORALITER.

3 *Euntes ergo docete omnes, &c.* Ex hoc patet, quod predicatorum

res euangelij debent oibus magnis & paruis sine acceptione praedicare & ministrare sacramentum secundum gratiam & potestatem immediate a domino vel per ministros suos sibi datam,

NICOLAUS DE LYRA.

lationibus agitur. Aduertendum etiam, quod licet Deus non assistat continue doctoribus ecclesie per operationem miraculorum, quia non est necesse cum fides Catholica sit sufficienter confirmata per miracula facta in primitiua ecclesia,

MORALITER.

datam. Quibus promittitur assistentia domini, cum dicitur.

Et

Proœmium Venerabilis Patris Fratris Nicolai de Lyra in Euangelium Marci.

Acies leonis a dextris ipsorum quatuor, Ezech. 1. cap. Secundum quod dictum fuit in principio Euangelij secundum Matthæum per quatuor facies quas vidit Ezechiel propheta in animali vno, designantur quatuor euangeliste, seu quatuor euangelia ab eis scripta de Domino nostro Iesu Christo, & sicut in facie hominis designatur Euangelium Matthæi, sic in facie leonis designatur Euangelium Marci, de quo dicitur verbum propositum. Facies leonis, &c. In quo quidem verbo circa Marci Euangelium possumus quatuor notare, videlicet. Procedendi modum, cum dicitur. *Facies.* Speciale subiectum, cum dicitur, leonis. Ordinem, vel situm, cum dicitur a dextris. Ipsius cum alijs certum numerum, cum dicitur, ipsorum quatuor.

Circa primum considerandum, quod licet facies sit breuis pars corporis, tamen in ea continentur omnes sensus, videlicet visus, auditus, &c. sic in euangelio Marci, licet sit breue respectu aliorum, tamen in eo breuiter continentur sententiae aliorum trium euangeliorum, secundum quod dicit Greg. super Ezech. Si quæras quid Marcus de incarnatione domini senserit, hoc nimirum quod Matthæus Lucas, & Ioannes, & ideo talis modus procedendi in quo sub quodam compendio, continentur aliorum sententiæ competenter per faciem designatur, de quo potest accipi illud quod dicitur Esther 15. d. *Facies tua plena gratiarum.* quia modus procedendi ipsius sancti Marci Euangelistæ, licet sit breuis, vt dictum est, tamen plenus est sententiarum gratiosarum, & sic patet primum.

Circa secundum considerandum, quod licet Marcus de omnibus Christi factis scribat. sicut & alij, tamen specialiter versatur, & immoratur circa resurrectionem, & regnum Christi quod affectus est Christus in sua benedicta resurrectione, secundum quod dixit apostolis inmediate post resurrectionem suam. Matth. ult. d. *Data est mihi omnis potestas in celo, & in terra.* Quod quidem regnum per leonem convenienter designatur, qui est rex animalium, vt dicit Isidorus libro Etymol. 13.

Et ideo speciale subiectum circa quod specialiter immoratur Marci Euangelium designatur in nomine leonis, & hoc propter tria quæ in resurrectione Christi reperiuntur, & proprietatibus leonis assimilantur. Primum est, resurrectionis efficiens principium, quod in alijs hominibus est extrinsecum, sed in Christo fuit intrinsecum, secundum quod ipse dicit Io. 10. d. *Potestatem habeo ponendi animam, & potestatem habeo iterum sumendi eam, quia propria virtute resurrexit.* & simile huius in proprietate leonis reperitur. Dormit enim, oculis apertis, secundum quod dicit Isido. vbi supra. *Licet autem caro Christi in sepulchro dormierit per veram mortem, & animæ separationem, tamen diuinitas utroque coniuncta vigilabat.* secundum quod dicitur Can. 5. a. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* & virtute huius deitatis sic vigilantis surrexit a somno mortis, vnde potest exponi de eo quod dicitur Jerem. 4. b. *Ascendit leo de cubili suo,* quia Christus qui est leo de tribu Iuda de sepulchro ascendit virtute propria. Secundo assimilatur leoni propter tempus, & modum, quia resurrectio Christi facta est post triduum, quod tamen accipitur per synecdochon, ita similiter leo natus de nouo tribus diebus dicitur dormire secundum Isidorum vbi supra, & postea fremitu, & rugitu patris excitatur, sic Christus post triduum dormitionis in sepulchro virtute Dei patris fuit excitatur a mortis somno, secundum quod dicitur Act. 3. c. *Hunc Deus suscitauit a mortuis, & cetera.* & ideo de hoc potest

ecclesia, tamen aliquando hoc modo assistit Ecclesie faciendo miracula aliqua ad consolationem fidelium. Assistit etiam Ecclesie semper ipsam dirigendo per occultos instinctus spiritus sancti, vt sic non deficiat fides Petri. Ad laudem, & gloriam Domini nostri Iesu Christi. Cui est honor, & gloria in secula seculorum. Amen.

Et ecce vobiscum sum, &c. Scilicet dirigendo sermonem ad salutem audientium, & meritum vestrum.

test exponi illud Genes. 49. b. *Catulus leonis Iuda,* & subditur, *Requiescens accubisti, vt leo,* scilicet in sepulchro, & subditur. *Quis suscitabit eum.* scilicet de somno mortis post triduum? Ad quod potest responderi, Deus pater, vt patet ex predictis, nec istud dictum contrariatur ei quod premissum est, scilicet quod Christus resurrexit virtute propria, quia vna, & eadem simpliciter est potestas patris, & filij. Tertio assimilatur resurrectio leoni propter assequutum imperium, quia licet Christus ante resurrectionem suam humilis, & abiectus apparuerit, tamen in resurrectione dominum obtinuit, secundum quod dicit Apostolus ad Philippen. 2. a. *Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Propter quod & *Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genua flectatur caelestium, terrestrium, & infernorum, & cetera.* Et in leone inuenitur huiusmodi similitudo, in quantum est rex animalium, vt predictum est, & ideo nomen leonis dicitur a leone Græce quod significat regem Latine, & de hoc dicitur Apoc. 5. b. *Ecce vicit leo de tribu Iuda.* quia per suam benedictam passionem, & resurrectionem subiecit sibi omnem creaturam, & sic patet secundum.

Tertio in verbo præassumpto notatur huius euangelij situs, vel ordo, cum dicitur. *A dextris.* In illa enim visione imaginaria Ezechiel prophetae ostensa sic apparebat animal habens quatuor facies quod facies hominis erat in directo aspectu prophetae, facies autem leonis in dextera parte, & bouis in sinistra, & ideo sicut euangelium Matthæi, quod designatur per faciem hominis ponitur primum, ita euangelium Marci rationabiliter ponitur secundum, quia dextera pars prior est sinistra, & de hoc potest exponi quod dicitur Deuteronom. 33. d. *In dextera eius ignea lex,* id est, lex euangelica a Marco descripta, quæ dicitur ignea, quia accendit animos fidelium ad amorem caelestium in quantum describit resurrectionem Christi, per quam introducimur ad caelestia, quia tunc Saluator noster deuicta morte aternitatis nobis aditum referauit, sicut dicitur in Collecta Paschæ, & in signum huius Angelus resurrectionis Christi nuncius, qui perennem vitam eius nunciare venerat, recte in dextera sedebat secundum quod dicit Beatus Gregorius Homil. 12. Et sic patet tertium.

Quarto in verbo præassumpto describitur numerus determinatus euangeliorum, cum dicitur. *Ipsorum quatuor.* Circa quod considerandum, quod licet plura euangelia, & a pluribus fuerint scripta, quatuor tamen tantum sunt approbata, secundum quod dicitur in prologo super Matthæum, & hoc propter figuram sacramenti, quia iste quaternarius numerus multipliciter fuit in lege figuratus. Primo in quatuor fluminibus de paradiso exeuntibus, Genes. 2. Item in quatuor patriarchis principibus a quibus denominata est Carriatharbe, id est, ciuitas, quatuor Gen. 23. quia quatuor principes patriarchæ sunt ibi sepulti cum suis vxoribus. Tertio in quatuor circulis arcæ Testamenti. Exod. 25. Quarto in quatuor pedibus mensæ propositionis, ibidem. Quinto in quatuor cornibus altaris holocaustorum, Exod. 27. Sexto in quatuor ordibus lapidum rationalis, Exod. 28. Septimo in quatuor ambulatoijs domus Salomonis, tertio Regum septimo. Octauo in quatuor ventis mortuos viuificantibus, Ezech. 37. Nono in quatuor minimis terræ, præ ceteris tamen sapientibus. Prouerborum 30. Decimo in quatuor vitris in fornace Deum laudantibus, Daniel. 3. Undecimo in quatuor fabris cornua hæresum deiciantibus, Zach. 1. Duo decimo in quatuor quadrigis per orbem discurrentibus, Zach. 6. Tertiodecimo in quatuor animalibus oculatis ante & retro, Apoca. 4. de quibus ibidem subditur, quod requiem non habent die, ac nocte dicentia *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens. Cui est honor, & gloria in secula seculorum, Amen.*

Incipit quedam introductio in hunc prologu.

Quatuor in euangelis.

A Hieronymus. Quatuor sunt qualitates de quib sancta euangelia contexuntur. Præcepta mandata, testimonia, exempla. In præceptis, iustitia; in manda-

tis charitas: in testimonijs, fides; in exemplis, perfectio. Præcepta huiusmodi. In viam gentium ne abieritis: hoc est, diuertere a malo: Mandata ut hoc: Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem: hoc est, facere bonu, & charitatem implere. Testimonia qua in ore duorum, vel trium testium, ut hoc: Ioannes testimonium perhibet de me, sed habeo testimoniu maius Ioanne. Est enim pater qui testimonium perhibet de me. Exempla ut hoc: Discite a me, qui a mitis sum, & humilis corde. Et: estote perfecti, sicut et pater vester, & alibi. Exemplum. n. dedi vobis, ut & vos ita faciatis. De his. n. David. Præceptum domini lucidum illum. Historiam maxime præcepta continent, Et alibi. Latum mandatum tuum nimis, quia qui diligit proximum, totam legem implevit. Itē. Testimonia tua intellexi. Et alibi. Testimonium Domini fidele, quia plus fide animi, quam oculis carnis testimonium indiget. Quarto. Iudicia domini ve. in. in se. Ut sic scilicet sint iudiciorum

Matth. 10. a
Psal. 33. e
Ioan. 13. d

Matth. 5. c
Ioan. 1. b

Matth. 11. d
Ibidem 5. g
Ioan. 13. b
Psal. 18. e

Ibidem 18. m
Ibidem
Psal. 18. d

Ibidem e.

Incipit Prologus beati Hieronymi in Euangelium secundum Marcum.

Marcus euangelista Dei electus, & Petri in baptisate filius atque in diuino sermone discipulus, sacerdotium in Israel agens, secundum carnalem Leuita, conuersus ad fidem Christi euangelium in Italia scripsit:

ostendens in eo quid & generi suo deberet, & Christo. Nam Confirmationem.

initium principii in voce prophetica exclamationis instituens, ordinem Leuitæ electionis ostendit, ut prædicans præ-

destinatuum Ioannem filium Zachariæ in voce angeli annunciantis emissum. Non solum verbum carnem factum, sed &

corpus domini in omnia per verbum diuinæ vocis animatum in initio euangelicæ prædicationis ostenderet: ut qui hæc

quæ est de Ioanne Baptista, qui est de genere Marci, quia de tribu Leuitica, & ita ostendit Marcus quid debeat generi suo. Idest, dignitatis.

Idest, sola gratia Dei creatum. Idest, ad hoc emissum, ut esset vox, & angelus annuncians, quæ notantur in illis duabus autoritatibus. Vox clamantis. Et, Ecce ego mittam.

Ecclesiam. Idest, prædicationem filij Dei. Quod ostendit ibi ante faciem, tuam, & ante te, scilicet hominem, & hoc est quod Christo debet. Ioannis.

Idest, charismatum impletum donis. Hoc ibi, Qui præparabit viam tuam. Et ibi, Parate viam domini, rectas facite semitas. Et hoc item debet Christo.

ciorum nostrorum exempla iustificata, sicut in iudicijs Dei comparata habemus. Vnde idem alibi. A iudicijs. n. tuis timor. In quo. n. iudicio iudicauerimus, iudicabitur de nobis. In his quatuor qualitatibus sunt timor, fides, spes, charitas. Timorem namque incipimus, fidē seruamus quæ incipimus spe erigimur, charitate consummamur. Finis. n. præcepti est charitas. Hi sunt quatuor menses, quos Christus ante messem prædixit dicens. Nonne quatuor menses sunt usque ad messem. Ut & nos per præcepta domini, atque mandata, ac testimonia, & exempla maturos post iudicium metamus fructus cum gaudio, qui in lachrymis timoris semina penitentia iactauimus in terra nostros portantes charitatis manipulos cum gaudio metamus in cælo.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

cuius per singula opus euangelij dicta scire, & in se disponere, & disciplinam in se legis agnoscere, & diuinam domini in carne intelligere naturam. Qui seminat post Matthæu, gremio, ut leo, qui volat ut aquila, qui discit, ut homo, qui immolat, ut sacerdos, qui irrigat, ut flumē, qui florefcit, ut ager qui

Sequitur Postil. Venerabilis Patris, Fratris Nicolai de Lyra in prologum Euangelij Beati Marci.

Marcus Euangelista. Euāgelio Marci beatus Hieronymus præmittit prologum istum. Qui diuiditur in tres partes, quia primo Hieronymus ostendit scriptoris autoritatem, secundo scribendi modum, & ordinem, ibi: Nam initium principij. tertio, ordinis rationem, ibi. Denique. Circa primum ostenditur autoritas beati Marci scriptoris huius euangelij. primo, quantum ad officium post eius conuersionem ad fidem Catholicam, cum dicitur.

- 1 Marcus Euangelista Dei electus. Ad officium enim scribendi euangelium fuit a Deo electus, & assumptus, secundo, quantum ad eruditionem in fide Catholica pleniorē, cum dicitur. 2 Et Petri in baptisate filius, atque in diuino sermone discipulus. Ex hoc enim, quod fuit filius spiritualis beati Petri fuit ei magis familiaris, & per consequens specialius ab eo eruditus de factis, & doctrina Christi, secundum quod Petrus viderat in Christo, & audierat ab ipso, propter quod certius poterat scribere euangelium a Petro auditum, quam cæteri discipuli eius, tertio ostenditur eius autoritas ex statu quem habuit ante conuersionem, cum subditur. 3 Sacerdotium in Israel agens. Quia ad Sacerdotes, & Leuitas pertinebat scire præ cæteris scripturas veteris Testamenti, quæ de Christo testimonium perhibent. 4 In Italia scripsit. Vbi tunc vigeat studium quod a Græcia fuerat Romam translatum, & in eadem ciuitate Marcus rogatus a fratribus scripsit illud euangelium, ut dicit Hier. in libro illustrium virorum, & ex solennitate loci scriptoris ostenditur autoritas, quia in talibus locis non solent scribere, nisi homines autentici. 5 Ostendens in eo. Sacerdotes. n. Leuitici, qui debent intelligere scripturas prophetarum testimonium de Christo perhibentium ex hoc redduntur magis idonei ad scribendum euangelium. 6 Et Christo. Quia licet breuiter scripserit euangelium, tamen sufficienter Christo reddidit debitum eius euangelium complete scribendo. 7 Nam initium. Hic consequenter ostendit Hieronymus scripturæ ipsius Marci ordinem. Circa quod sciendum, quod

- 1 Marcus in principio sui euangelij ponit quandam præfationem usque ad illum locum. Fuit in deserto Ioannes, ubi præmissa præfatione incepit narrationem. Primo ergo ostendit Hieronymus ordinem scripturæ Marci quantum ad præfationem, seu prologum. Secundo, quantum ad narrationem, seu tractatum, ibi. Denique cum perfecti. Circa primum sciendum, quod Marcus in præfatione sui euangelij ponit duas prophetias. Prima habetur Malachi 3. a. Ecce ego mitto angelum meum, & loquitur de aduentu Christi in mundo, ad quem denunciandum præmissus est Ioannes Baptista in hac prophetia designatus per angelum. Angelus. n. interpretatur nuncius. Secunda habetur Isa. 40. Vox clamantis in deserto, parate viam domini. Et loquitur de aduentu Christi in corde humano per fidem, & deuotionem, & de istis duob. ostendit hic Hieronymus, licet obscure quod contineantur in præfatione ipsius Marci euāgelistæ, cum dicitur. Nam initium principij. 1. initiale principium, seu prologum a quo incipit suum euāgelium. 8 In voce prophetica exclamationis instituens. Quia prologum suum inchoat a prophetijs, ut dictum est. 9 Ordinem Leuiticæ electionis ostendit. i. usque electionis ad scribendum euangelium ostendit ordinem per hoc quod a principio sui operis allegat prophetias, quarum intellectum sacerdotes Leuitici generis, de quibus fuerant, debebant habere. 10 Ut prædicans Ioannem prædestinatum. i. a Deo præordinatū. 11 Emissum in voce angeli. i. significatum nomine angeli, ut dictum est. 12 Annunciantis. Scilicet Ioannis. 13 Non solum verbum carnem factum. Idest, aduentum Christi carnem, per quam in mundo visibilis apparuit. 14 Sed & corpus do. Idest, ecclesiam, seu congregationem fidelium, quæ est corpus Christi mysticum. 15 In omnia per verbum diuinæ animi. i. viuificatum: quia sicut anima viuificat corpus vita naturæ, ita verbum diuinum quod est Dei filius veniens in mentibus hominum, viuificat eos vita gratiæ, & vtrumque aduentum Christi, scilicet in carnem, & in mentem denunciavit Ioannes Baptista per suam prædicationem. Et quia ista prædicatio Ioannis fuit ordinata ad eruditionem fidelium, ideo subditur. 16 Ut qui hæc le. Id est, animaduerteret.

si feruet, vt vinum. **A**bstus. n. de quo loquitur, vt homo nascendo, vitulus moriendo, leo resurgendo, aquila ascendendo.

Hieronym. Marcum pene intactum, maiores nostri praeferunt, quia pene eadem quae Matthaeus narrat, licet quibusdam distinctis testimonijs, vt alterius ala alam alterius tangat animalis, & rota rotam eadem via sequatur, & versis adiuicem vultibus sese animalia contueantur. In primo canone Marcus cum Matthaeo Lucaque comitatur, & Ioanne. In secundo cum

^a Ioanni, ^b Principium carnis. ^c In virtute Domini, & operatione. **H**egens seiret cui initiu[m] carnis in domino, & Iesu aduenientis habitaculum caro deberet agnoscere, atque in se verbum vocis quod in consonantibus perdidit inueniret. Denique cum perfecti euangelij opus intrasset, a baptismo Domini praedicare Deum inchoans, non laborauit natiuitatem carnis, quam in prioribus viderat dicere. sed totius expositionem deserti, ieiunium numeri, tentationem diaboli, congregationem bestiarum, & mysterium protulit angelorum, vt instituens nos ad intelligendum singula in breui copingens, ne auctoritatem factae rei demeret, & perficiendi operis plenitudinem non negaret. Denique amputasse sibi post fidem pollicem dicit, vt sacerdotio reprobis haberetur, sed tamen consentiens fidei praedestinata potuit electio, vt nec sic in opere verbi perderet, quod prius meruerat in genere. Nam A-

cum Matthaeo, & Luca. In quarto cum Matthaeo, & Ioanne. In sexto canone comitatur semper cum Matthaeo, vt duo annuli in vno vecte, id est, in quadraginta nouem capitulis. In octauo canone cum Luca comitatur in tredecim capitulis. In proprijs vero quae maxime utcumque explanare dispono, decem & octo incedit spaciatur capitulis, quae simul omnia ducenta triginta tria sunt capitula. Marcus, excelsus mandator. Lucas, iste conuersus, vel ipse electus. Beda. Marcus Petri discipulus rogatus Roma-

Marcus quare euangelium scripsit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Cui initium carnis in Deo. i. in Christum, cuius caro non habuit principium ex viro, quia non de femine virili natus est, sed virtute spiritus sancti illa caro sanctissima fuit formata.
- 2 Et Iesu aduenientis. i. mentem humanam, quae est habitaculum ipsius Iesu venientis in mentem, vt dictum est.
- 3 Caro debet agnosci. i. homo, qui in sacra scriptura vocatur caro, illa. 40. b. Omnis caro foenum, & omnis gloria eius quasi flos agri, quia per prologum Marci euangelista homo leges debet agnoscere vtrumque aduentum Christi, scilicet in carnem, & in mentem.
- 4 Atque in se verbum. i. Dei filium per Ioannem, qui vocatur vox verbi, secundum quod habetur Io. 1. c. Ego vox clamantis in deserto, annunciatum.
- 5 Quod in conspectu. i. in primis parentibus suasioni serpentis consentientibus in quibus genus humanum perdidit verbum Dei mentes viuificans vita gratiae.
- 6 Inueni. Per fidem verbi incarnati, quam praedicauit Ioannes, prout traditur in euangelio Marci. Aliter exponitur ab aliquibus ab illo loco. Caro deberet agnoscere. i. pater carnalis Ioannis Baptistae. Zacharias deberet agnoscere, quod angelus apparetis verum sibi annunciauerat, quia propter dubium verbi eius factus est mutus.
- 7 Denique cum perfecti euangelij. Hic consequenter ostenditur ordinem scripturae Marci quantum ad narrationem seu tractatum sui euangelij, ostendens eum ordinate scripsisse per hoc quod aliqua omisit: eo quod sufficere erant a Matthaeo expressa aliqua etiam ab eodem Matthaeo dicta breuiter tetigit, vt vitaret prolixitatem & verborum Matthaei ostenderet firmitatem, quia in ore duorum vel trium testimonium stat omnino verbum. Et in hoc etiam, quod aliqua adducit Matthaei dicta ad perfectam euangelij descriptionem, & hoc est quod dicitur: Denique cum perfecti, & c. Id est, narrationem euangelij, incipiens, & dicit perfecti euangelij, quia lex Moysaica licet esset bona, tamen fuit imperfecta, quia populo rudi & imperfecto fuit data, ideo dicitur Heb. 7. c. Nihil ad perfectum adduxit lex, sed euangelium imperfectionem legis suppleuit, vel aliter dicit. Perfectionem euangelij, vt continetur litera cum hoc quod sequitur.
- 8 A baptismo inchoans. Quia Christus tempore praedicationis suae inchoauit 30. suae aetatis annum, vt habetur Luc. 3. quod est tempus aetatis perfectae, & secundum hoc potest dici. Perfectionem euangelij opus inchoans. Eo quod incipit narrationem euangelij sui a baptismo Christi, quo tempore in aetate fuit perfecta.
- 9 Non laborauit natiuitatem carnis. Scilicet Christi.
- 10 Quam in prioribus. Scilicet dictis, Matthaei ad vitandum superfluitatem.
- 11 Sed in opere. Id est, quomodo post baptismum immediate intrauit desertum ibi habitans.
- 12 Ieiunium numeri. Scilicet 40. dierum, quod numerus est mysticus, eo quod

quod confurgit ex denario, per quaternarium ducto, in quo significatur, quod impletio decalogi in fide verbi incarnati in quaternario euangeliorum descripti ducit ad vitam beatam, secundum quod dicit Saluator Matt. 19. c. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

13 Tentationem diaboli. Quae plenius describitur Mat. 4.

14 Congregationem bestiarum, & mysterium protulit angelorum. Ut ostenderet, quod animalia irrationabilia, & creaturae intellectuales caelestes obediunt ei.

15 Ut instituit nos, & c. Ad hoc praedicta breuiter tetigit, vt instrueret nos.

16 Ad intelligendum. Quod eadem latius dicta a Matthaeo vera essent, ideo subditur.

17 Ne auctoritatem factae rei. Id est, euangelij descripti a Matthaeo.

18 Demeret. Sed magis adderet, & confirmaret.

19 Et perficiendi operis. Addendo aliqua his quae a Matthaeo fuerant praedicta.

20 Denique amputasse. Hic consequenter ostenditur praedicti ordinis rationem, licet non spiritus sanctus principaliter causa fuerit huius ordinatae descriptionis. Marcus tamen fuit causa instrumentalis, & ex parte eius hic assignatur dicti ordinis causa. Et primo ex eius humilitate, secundo ex studiofinitate, tibi. Cuius per singula. Circa primum sciendum, quod sapientis est ordinare se, & ordinate scribere. Humilitas autem maxime disponit ad sapientiam diuinam, secundum quod dicitur Prou. 1. vbi humilitas, ibi sapientia. & ideo ostenditur Marci humilitas, cum dicitur. Denique amputasse sibi post fidem pollicem, vt in se repro, habe. Ex humilitate non reputabat se indignum, & ideo reformidabat ascendere tantum gradum.

21 Sed tantum consentiens fidei praedestinata potuit diuina ordinatio, quae ita potens est quod ei nullus potest resistere.

22 Consentiens fidei. i. condescendens deuotioni fidelium, qui desiderabant eum habere episcopum, fecit aliter ipsum promouendo, licet ex humilitate resurgeret, ideo subditur.

23 Vt nec sic in opere verbi perderet. i. in praedicatione, quod est opus episcopi, vnde Act. 7. Apostoli quorum successores sunt episcopi, vt habetur in decretis dist. 21. c. in nouo Testamento, ad ministrationem temporalium septem diaconibus commiserunt, vt operis praedicationis liberius vacarent.

24 Quod prius meruerat in genere. Fuit enim de tribu Leui, ad quam spectabat sacerdotium.

25 Nam Alexandria episcopus fuit. Non obstante, quod amputasset sibi pollicem. Non enim dicitur quod amputauerit sibi totum pollicem, sed forte aliquam partem per quam non impediatur a congregando. Et similiter legitur factum in libro qui dicitur Paradisus de Antonio Anachorita, quem cum quidam ciues vellent rapere, & constitueret sibi episcopum, ferro secuit sibi aurem sinistram, dicens. Lex diuina iubet nullum aure praecisa optari in episcopum, quod cum Theophilus episcopo hoc dictum fuisset, respondit a Iudeis lex ista seruatur: Ego autem si dederitis mihi aliquem auribus truncatum, sed moribus probum non dubito eum Episcopum facere: hoc tamen modo non obseruatur.

Mutilati an & quando ad ordines promouendi sunt

Cuius

Romanorum euan-
Agehū scripsit, ut
 quod Petrus verbo
 prędicauerat, con-
 seruaretur in perpe-
 tuum in literarum me-
 moria. Primo, expul-
Bsio dęmonis in syna-
 goga ab homine. Se-
 cundo, liberatio so-
 cerus Simonis a fo-
 bre. Tertio, lepro-
 sum mędauit. Quar-
 to, paralyticum curauit. Quinto, in synagoga manum atidę
 curauit. Sexto, dęmoniacum a legione possessum, liberauit.
 Septimo, fluxū sanguinis tactus a muliere restrinxit. Octauo
 filiam

Alexandrię episcopus fuit. Cuius per singula opus fuit seire
 euangelij in se dicta disponere, & disciplinam in se legis a-
 gnoscere, & diuinam in carne domini intelligere naturam.

a Ut prius facimus opera bona, post doceamur.

quę in nos primum oportet requiri, dehinc inquisita volu-
 mus agnosci, habentes mercedem exhortationis, quoniam
 qui plantat, & qui rigat vnum sunt, qui autem incrementum
 pręstat, Deus est.

Tantum.

1 filiam Iairi in domo
 2 fuit curauit. Nono, quin-
 3 que panib. quinque
 4 milia hominum sa-
 5 tuit. Decimo, a fi-
 6 lia Syrophenię dę-
 7 monium expulit. Vn-
 8 decimo, surdi, & mu-
 9 ti hominis aures, &
 linguę aperuit. Duo-
 decimo, cęcum ex-
 tra vicum Bethsaide
 illuminauit. Tertio-
 decimo, quatuor milli- septem panib. saturauit. Quartodeci-
 mo hominem a sardo, & muto spiritu (quod discipuli nequi-
 bant) liberauit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Cuius per singula opus. Hic consequenter redditur ratio ex studiositate. Homines. n. studiosi magis possunt cogitata ordinare, & ordinatius scribere. Marcus autem fuit valde studiosus, secundum quod dicitur hic. Cuius per singula opus sci. s. prophetias de Christo pręnunciatas.
- 2 Euangelij in se dicta disponere. Non solum intelligendo, sed etiam operando.
- 3 Et disciplinam in se leg. agno. Non solum literaliter intelligendo, sed etiam spiritualiter.
- 4 Et diuinam incar. domini intellig. natur. Quantum ad distinctionem naturarum, ut suppositi unitatem. Et quoniam vitam, & doctrinam beati Marci debemus imitari, ideo concludit Hieronymus.
- 5 Quę in nos pri. oportet requiri. Doctrinam beati Marci imitando.
- 6 Dehinc inquisita volumus agnosci. Supple ab alijs, quia perfectionem quam aliquis habet, debet alijs tradere, secundum illud. 1. Petri 3. b. Vnusquisque prout accepit gratiam in alterutrum illam administrans, sicut boni dispensatores multiformis gratię Dei, quia hoc cedit ad magnum meritum, unde subditur.
- 7 Habentes mercedem, & c. Sed quia iste labor sine Dei adiutorio non proficit, ideo subditur.
- 8 Qui plantat. Primo erudiendo.
- 9 Et qui rigat, & c. illam eruditionem fouendo, & nutriendo, unde dicit Apostolus 1. Cor. 3. b. Ego plantavi, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Questio an
 liceat mutilare
 seipsum.

Occasione cuiusdam dicti in hoc prologo potest queri, utrum licitum sit alicui seipsum mutilare. Et arguitur quod sic, quia beatus Marcus amputauit sibi pollicem (ut dictum est) nec tamę ex hoc reprobatur. Item occidere seipsum peius est, quam mutilare. Samson autem seipsum interfecit, ut habetur Iud. 11. g. Et tamen numeratur inter sanctos, ut habetur Heb. 11. f. Item Razias seipsum interfecit, ut habetur 2. Machab. 14. g. Et tamen scriptura videtur ex hoc ipsum commendare, quia ibidem dicitur eligens nobinter potius mori, quam subditus fieri peccatorib. Item: minus bonum est contemnendum propter conseruationem maioris boni, sicut ad conseruationem vitę aliquis proiecit merces in mari, sed virtus castitatis est maius bonum, quam membrum corporale, ergo licite potest sibi quis abscindere virilia pp conseruationem castitatis. Contrarium arguitur per illud quod habetur in Decretis dist. 55. cap. Si quis amputauit sibi virilia, clericus non fiat, quia homicida sui est. Rñtio, quęlibet pars corporis ordinatur ad totum, & ideo de ipso ordinandum est, prout respicit bonum totius corporis, & vltterius prout respicit bonum hominis, & cõitatis, quia sicut pars corporis ordinatur ad totum corpus, sic corpus ad hominem, cuius est pars, & vnus homo ad totam cõitatem. Ergo si membrum aliquod sit noxiū corpori, vt ipse, quia propter aliquam ægritudinē aliõgũ membriũ corruptum, licite potest abscindi, ne vitiet alia mēbra, & hoc ab eo cuius est si habeat artē meditandi, vel ab alio de voluntate eius, quia cuiuslibet est commissã cura salutis sui corporis, sicut est homicida, vel raptor per iudicem licite occiditur, & a cõitate hominum abscinditur, inquitur eius vita esset in nocumentum cõitatis, quia iudicib. cõmittitur

tur cura salutis cõitatis. Si autem membrum sit sanũ, tunc rñ non est licitum alicui seipsum mutilare. Primo quia homo naturaliter amat seipsum, & per consequens omnia que sunt de integritate ipsius. Et ideo mutilare seipsum est agere contra charitatem, quę quilibet tenetur habere ad seipsum. Itē homo singularis est pars cõitatis, & ideo in ferre sibi nocumentum per mutilationem, est agere contra bonum. Item Deus est institutor naturę, instituendo mēbra in corpore, & ideo mutilans seipsum agit contra Deum, in casu licitum est, vt ex precepto Dei occulto, quod alio modo vocatur instinctus spiritus sancti, quia Deus est author naturę, & dñs vitę, & mortis humanę, & per consequens omniũ mēbrorum. & ideo si pręcipiat homini auferri sibi vitam vel mēbrum aliquod, non solum licitum, sed et debuit esse hoc fieri, & hoc modo dicit Aug. 1. de ciui. Dei, q. Samson interfecit seipsum cũ Philistis. Quod probat ex hoc q. dñs ad hoc agendum restituit sibi miraculose pristinam fortitudinē, unde dicit ibidem Aug. q. ille hoc latenter iusserat fieri, quod ipsum miracula faciebat. Et hoc et modo dicit Aug. de quibusdam sanctis mulierib. quę tpe persecutionis seipsas occiderunt, de quib. ecclesia memoriam facit. Iudęi vero & aliqui Christiani in hoc ipsos sequēter dicunt, q. et sine tali precepto diuino, vel instinctu licitum est alicui se occidere, vel mutilare in casu. s. qñ videt rōe suę vitę, vel alius mēbrũ manere sibi ludibriũ in contemptũ Dei, quia debet negligere vitã propriã, multo fortius aliquã partē sui corporis, sed ad precauendũ contemptũ honoris diuini, & hoc modo dicunt q. Samson interfecit seipsum, considerans q. Philistis exercebant in eo ludibriũ ad laudē idolorũ suorũ, & in diuinũ contemptũ, & Razias, vt hñ 2. Machab. Et eodē mō quędã muliere sanctę legunt sibi nares amputasse ne ab infidelib. exerceret luxuria in corporib. earũ in contemptũ diuinũ: Sed istud dicitur vñ esse expresse dicitur Saluatoris Ioan. vlt. f. dicitis Petro. Cũ esses iunior cingebas te, & ambulabas vbi volebas, & autē senueris extēdēs manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Et subdit. Hoc autē dixit significans quia morte clarificaturus esset Deũ. Super quē locũ dicit Aug. q. huic satis expressit non a seipso, sed ab alio debere occidi qui vestigia sequitur Christi. Et eodē modo dicendũ de mutilatione. Rō et q. inducit pro opposito non valet, quia licet intentio infidelium sit exercere ludibriũ in sanctis ad Dei contemptũ, tñ ex diuina ordinatione q. ex malis elicit bona, ordinata ad Dei gloriã, & meritũ electorũ. Quod patet in martyrib. qui quanto maiora ludibria, & magis exquisita tormēta sustinuerunt, tanto gloriosius de tyrannis triumphauerunt ad terrariorũ confusionē, & propriũ meritũ, & Dei gloriã, qui martyrib. triumphabat. Ex dictis patet ad primum argumentũ Marcus creditur sibi amputasse pollicem instinctu spiritus sancti. Et eodem modo dicendum ad sũm, & tertium. Ad quartum dicendum, q. non est licitum sibi amputare virilia pp obsequantiam castitatis. Tñ quia hoc nõ est effi. ax remediũ. Tñ q. p hoc non abscindunt cõcupiscentię interiorēs. Tñ quia aliã viã habetur melius remediũ, vt per conatum liber arbitrij resistendo tentationib. cũ adiutorio Dei, sũm illud Cor. 10. c. Fidelis Deus est q. nõ patet vob. tētari sup illud q. potestis, sed faciet cũ tētatione puetũ, vt possitis sustinere

A D D I T I O.

Marci in prologo secundo, vbi dicitur in postilla: Ratio etiam qua inducitur pro opposito.

Hęc rō est valida, & consona autoritatibus sãctorũ in postilla allegatis: licet postillator eã reijcere vñ. 1. Reg. 31. vbi vñ. tenere cũ Hebræis & alijs minus bene sentientibus, qui asseruerunt q. Saul posset excusari ab occisione sui, eo qd tangebatur in ipsum, qui erat principalis in populo, fierent ludibria

ludibria in contemptum Dei, quam assertionem, seu opinionē ibidē recitat tanquã verã, vel saltē tolerabilē, q. manifeste contrariat his q. in hoc loco tenet, quę manifeste sunt verę. patet legēti ea q. hic, & alibi a postillatore ponunt, & c. REPLIC. In prologo circa euageliũ sancti Marci postillator mouet quoniam. An sit licitũ quęquã seipsũ mutilare. Et rñ dicit q. non, nisi interueniat instinctus diuinus. Et addit q. Iudęi & quędã Christiani in hoc eos sequentes dicunt q. licitũ si non

non solum se mutilare, verum etiã occidere sine tali instinctu, ad præcauendum ludibrium & contemptum honoris diuini, sed illum modum dicendi reprobatur postillator, & excludit rationem eius, quia ludibria & tales contemptus Deus scit conuertere in bonum patientis, &c. Hic putat Burgẽ Postill. velle inuoluere in contradictorijs commendans illum modum dicendi hic. Sed dicit eum sentire oppositum illius 1. Regũ vlt. Sed diligenter perlegenti

legenti quod postillat. sentit de Saul & alijs se interficientibus. Dicit patet quod Burgẽ ei falsum imponit. Postill. enim opinionem Hebræorum & aliquorum Latinorum ibi recitat, sed finaliter in hoc relidet quod beatus August. 1. de ciuit. nullam pei sonam excusular sese occidentem, nisi interuenerit diuinus instinctus. Ita de Saul dici potest. si viæ aliæ non sufficiunt, vnde patet Burgẽ, frustra Postillatorem notasse.

C A P. I.

Initium Euangelij. Isidorus. Euangelium bona annuntiatio, quod proprie ad regnum Dei & remissionem peccatorum pertinet, vnde: *Pœnitentini & credite euangelio, & appropinquabit regnum cœlorum.*

Hieronymus. Quatuor Euãgelia vnum sunt, & vnũ quatuor. Itaque & Marci liber dicitur euangelium, & sim. liter aliorum, quia vnum omnia, & omnia vnum.

Iesu Christi Hieronymus Iesus Hebraicè, Sother Græcè, Saluator Latine. Christus, Græcè, Messias Hebraicè, vnctus Latine, id est, rex sacerdos: dicitur de genere Dauid regis, & Ieuitico.

Filius Dei. Beda. Matthæ. dicit, filij Dauid, filij Abraham. Marcus dicit, filij Dei, vt paulatim a minoribus ad maiora surgamus. Et Matthæus qui humanam generationem scribit, conuenienter eum filium hominis dixit. Marcus autem qui suum librum ab initio euangelicæ prædicationis inchoat, conuenienter eum filium Dei appellat. Euangelium enim solius Dei est. Vbi notandum, quod euangelistæ vno spiritu scripserunt, sed diuersum sibi scribendi & initium & finem statuerunt. Matthæus, a natiuitate incipit, in resurrectione finit. Marcus ab initio prædicationis Christi vsque ad ascensionem & discipulorum prædicationem perue-

INCIPIT EVANGELIUM SECUNDVM MARCVM.

C A P V T I.

INITIVM Euangelij Iesu Christi filij Dei, sicut scriptum est in Isaiã propheta. *† Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viã*

ex ore eius, quia angelus domini exercituum est.

Beda. Nota quod hoc testimonium. *Ecce e. mit. an. & c.* Malachiæ est, vtrumque tñ dicit Isaiã esse quia etsi non verba, sensus tamen inuenitur in Isaiã, & manifestius in hoc versu. Vox cla. in des. Angelus enim qui mittitur ante faciem est vox clamantis in deserto: preparat autem viam dicens. *Parate viam dom. & c.* Potuit autem pro Malachia Isaiã nomen diuinitus occurrere, nec voluit Marcus emendare, quia omnes prophetae vno spiritu loquuti sunt quasi vno ore.

Cl-

- 2 Iesu. Idest, Saluatoris.
- 3 Christi. *vñcti*, quia est rex & sacerdos, quibus in lege debebatur vnctio.
- 4 Filij Dei. Matthæus autem in principio sui euangeli j dicit. Filij Dauid filij Abraham, quia eius genealogiam secundum humanã naturã enarrare volebat, vt patet in principio euangeli sui. Marcus vero illam tanquam sufficienter enarratam dimittens, vocat eum filium Dei. *s. naturalem, non adoptiuum, diuinam naturam (in qua est idem patri) ostendens.* Sciendum etiam, quod Marcus ante conuersionem ad fidem, erat instructus in lege & prophetis de Christo testimonium perhibentibus, & ideo a prophetis de Christo incipit suum euangelium, sub vno contextu duas prophetias coniungens. Quarum prima scribitur Malach. 3. Secunda Esa. 40. quarum inuictus patet ex prædictis in prologo, verum tamen Marcus h. c. solum exprimit Isaiã prophetam dicens.
- 5 Sicut scri. Quia licet ambo prophetae vno spiritu prophetauerint, Isaiã tamen principalior est altero, ideo solus nominatur. Et quia auctoritas vltima est ipsius Isaiã, res autem denominatur a fine. Item quia Marcus breuitati studebat, vt dictum est in prologo.

Iesu.

Fuit

Incipit Postilla Venerabilis Patris Fratris Nicolai de Lyra in Euangelium Marci.

C A P. I.

Initium Euangelij Iesu Christi. Euangelium secundum Marcum in duas partes diuiditur, scilicet in prologum & tractatum, secunda ibi. Fuit in deserto Ioannes. Sicut patet ex prædictis Marcus breuitati studuit in scribendo, & ego similiter intendo breuitati studere ipsum exponendo, ea quæ repetit dicta in Mattheo omitendo, & ad expositionem ibi positam remittendo, maxime vbi esset immorandum. Dicit ergo.

1 Initium euangelij Euangelium idem est quod bona annuntiatio, quia ibi annuntiatur inenarrabile bonum, quod ab antiquis patribus fuit summe desideratum, secundum quod dicit Saluator Luc. 10. d. Multi prophetae & reges voluerunt videre quæ vos videris & non viderunt, & audire quæ vos auditis, & non audierunt.

M O R A L I T E R.

1 Initium euangelij Iesu Christi filij Dei sicut scriptum est in Isa. & c. Per hoc quod Marcus Euangelium a verbis prophetis inchoa-

choauit, prædicatorẽ Euangelij sermonem incipere a sacra scriptura debere non a Poeticis uerbis aut Philosophis demonstrabit.

Tom. 5.

q

Fuit

A *Clamantis.* Isido. Ad Iudæos surdos propter peccata longe positos indignationis clamore dignos.
B *In des.* In deserto fit vox & clamor, quia deserta domus Iudæa vacans scopata sine spiritu Dei, propheta, rege sacerdote. Vnde Iesus & Ioannes quærunt quod in deserto amissum est. Vbi vicit diabolus, ibi vincitur, vbi cecidit homo, ibi resurgit.

† Isa. 49.
 Matt. 3.
 Ioan. 1.
 c

omnes
 Matth. 3.
 Gen. 2.2

C *Parate.* Isid. Penitentiam agite & predicat. Vnde Parascene sabbatum dicitur, id est, penitentia ante requiem. Hic & initium prædicationis Ioannis & Christi. Penitentiam agite, &c. quia in die septima requieuit Deus ab omnibus operibus suis. Neceffe enim vobis septem vitia tanquam septem gentes delere per penitentiam, vt possideamus quieti terram desiderabilem.
D *Viam domini.* Hieronymus. Via domini qua ad homines ingreditur penitentia est, per quam ad nos Deus descendit, & nos ad illum ascendimus. Vnde angeli ascendentes descendentesque memorantur super filium hominis.
E *Rectas sa. sem.* Isidorus. Præcipit, vt regia via euntes, proximos diligamus, vt nos, & nos vt proximos. Qui se diligit & non proximum, ad dexteram declinat. Qui proximum non se, ad sinistram. Multi bene agunt, & non corrigunt, vt Eli. Alij corrigunt sed non bene agunt, vt Scribæ & Pharisei, qui sedebant super cathedram Moysi. Hinc os turturis ad ascellas in lege retorqueri iubetur, vt non separetur os ab opere, nec opus ab ore.

Semitæ post viam, quia mandata moralia post penitentiam secundum Marcum vel Matthæum explanantur. Paratur via per fidem & baptismum, & penitentiam.
 Rectæ semitæ per austeram indicia vestis, zonæ, cibi, potus, vocis humillimæ. Vnde:
F *Fuit Ioan.* Isidorus. Ioannes, Gratia Dei. A gratia Dei, incipit, vnde sequitur.
G *Baptiz. &c.* Per baptismum peccata dimittuntur: vnde: Quod gratis accepistis, gratis date. Et Apostolus: Gratia saluati estis.

Baptizans, &c. Hieronymus. Baptismum penitentiam dedit, baptismum in remissionem peccatorum prædicauit, tamen non dedit. Sicut prædicatione sua Christi prædicationem præcurrit, sic baptismum penitentiam baptismum remissionis. Quod consummatur per sponsum, inchoatur per paronymum. Vnde cathecumeni, id est, instructi incipiunt per sacerdotem, chrismantur qui episcopum. Nunc per amicum sponsi inducitur sponsa, vt Rebecca Isaac, per puerum pallio albo velata.

C *Idem.* Vt enim ante præcurfor domini, sic & baptismus eius

a Penitentiam
 b Filium, vel ante presentiam aut incarnationem
 c Ioannes de quo clamat dominus ad Iudæos. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista, &c.
 d Ad surdos obturantes aures voci Christi.
 e De Iudæa.

a tuam ante te. Vox clamantis in deserto. Parate viam domini
 b rectas facite semitas eius. Fuit Ioannes in deserto baptizans, &
 c prædicans baptismum penitentiam in remissionem peccatorum. Et
 d egrediebatur ad illum omnis Iudæa regio, & Ierosolymitæ
 e vniuersi, & baptizabantur ab illo in Iordane flumine confi-

eius premium Christi baptismatis fuit. Qui de terra est, aiebat, terrena loquitur. At qui de supernis venit, super oes est.
 * August. Baptizatos a Paulo eos qui iam baptismo Ioannis baptizati fuissent, legitur in actibus Apostolorum, non ob aliud, nisi quia Ioannis baptismus non fuerat baptismus Christi.

* Idem. Non renate bantur qui baptismate Ioannis baptizabantur a quo & Christus baptizatus est, sed quedam precursorio illius ministerio, qui dicebat parate viam domino.
 * Idem. Ita credo baptizasse Ioannem in aqua penitentiam, in remissionem peccatorum, vt ab eo baptizatis in spe remitterentur peccata, res ipsa vero in domini baptismo id feret, sicut resurrectio quæ expectatur in fine, spe in nobis facta est, sicut dicit Apostolus.

ptizatis in spe remitterentur peccata, res ipsa vero in domini baptismo id feret, sicut resurrectio quæ expectatur in fine, spe in nobis facta est, sicut dicit Apostolus.
 * Damascen. Hoc Ioannis baptismum elementarium erat & rudimentarium, eosque qui baptizabantur ad penitentiam ducens, vt Christi fidem postea amplecterentur.
 * V.ctor Antiochenus. Discis hinc Ioannem præcurforis tantum personam sustinuisse, hoc est, viam ad celeste illud donum, quod est peccatorum remissio, docendo & prædicando ita nominasse, vt tamen illud non impartiret. Nec numerum. Siquidem manus illius non erat expiare aut sanctificare, sed eorum animas qui vniuersorum Deum suscepturi erant ad eiusmodi mundiciem disponere & preparare. Penitentiam itaque baptismum quod prædicabat Ioannes, ad sanctitatem internamque animi mundiciem disponebat, at perfectam vero sanitatem, vt baptismum Christi nequaquam præstabat. Hæc enim sanitas contingit per gratiam, qua Ioannis Baptisma desinituebatur.

* Beda. Baptismus Ioannis in remissionem peccatorum dari non potuit. Remissio enim peccatorum in solo baptismate Christi tribuitur.
 In Iorda. Hieronymus. Iordanis aliena descensio, vbi peccata absoluntur. Arca enim per eum in terram alienam transiit, & media parte in mare fluente, altera ad montis formam erigitur. Sic nos olim alienati a Deo per baptismum humiliati erigimur ad alta, Quia qui se humiliat, exal. Pars quæ fluit in mare amariatur, quia arca Dei, id est, corpus Christi, non mundatis non proficit, sed in deterius mutat.

h Confiten. &c. Scilicet Hieronymus. Confessio & pulchritudo in conspectu eius, id est, sponsa. Vnde desinit sponsa de camelo, cum se humiliat ecclesia Christo, qui figuratur per Isaac, in cuius natiuitate risum fecit Deus Saræ. Sicut ad Mariam dicitur, quæ est princeps cum Deo; Benedicta tu in mulieribus.
 Beda.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Fuit Ioan. in. Hic ponitur tractatus sue narratio. Circa quod considerandum, quod intentio euangeliste est ostendere reductionem peccatoris in Deum per opus mediatoris, & ideo primo ostendit personam mediatoris, secundo, reductionem peccatoris, ibi. Et statim spiritus expolit. Circa primū mediator ostenditur dupliciter. Primo verbo præcurforis, secundo, facto et verbo Dei patris, ibi. Et factum est in diebus. Circa primum describitur locus vbi Ioannes prædicabat, cum dicitur. Fuit Ioan. in. d. Quia prædicabat penitentiam agendam. Vt homines essent dispositi ad Christi de proximo venturi receptionem: Et sic loci conditio congruebat sue prædicationi. Asperitas enim deserti, austeritatem penitentiam d. signat.
 2 Et præ. ba. Hoc exponitur dupliciter. Vno modo de Baptismo Christi, virtute cuius dimittuntur peccata. Et quia tale baptismum Ioannes dare non poterat, ideo ipsum prædicabat dandum per Christum in proximo venturum, et secundum hoc ly baptizans, refertur ad baptismum Ioannis. Et quod sequit. Prædicans baptismum, ad baptismum Christi

sti futurum. Alio modo exponitur de baptismo Ioannis, et sic baptizans & prædicans referuntur ad prædicationem Ioannis & baptismum eius, quia licet baptismo Ioannis non dimitteretur peccata, tamen susceptio illius baptismi erat quedam protestatio agendi veram penitentiam de peccato, per quam dimittuntur peccata.
 3 Egredieba. ad illum omnis Iudæa, &c. i. multi de illa regione & de Ierosolymis. Et est hyperbolica loquutio, sicut in communi modo loquendi dicitur de aliquo spectaculo. Tota ciuitas vadit ad tale spectaculum, licet aliquando maior pars populi non vadat.
 4 Et baptiz. ab illo in Iordane. Per illud enim flumen filii Israel transierunt ad terram promissionis, & ideo baptismus Ioannis conuenienter factus est in Iordane flumine, quia erat quedam protestatio penitentiam agenda, per quam est transitus ad terram uiuentium, secundum quod dicitur Matt. 3. a. Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum celorum. Et quia prædicatorem decet austeritas vite secundum quod dicit Paulus apostolus 1. Cor. 9. d. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar, & ideo subditur.

MORALITER.
 1 Fuit Ioannes in deserto baptiz. & prædic. &c. Hieronymus. Vestis autem Ioannis, cibus & potus austeram uitam prædicantium designat.

Vestis autem Ioannis, cibus & potus austeram uitam prædicantium designat.

Bed. Confitentis peccata sua baptizantur. Debent. n. me-
 lioris vite nouitatem promittere, qui baptisum desiderat ac-
 cipere. Vnde predicante Paulo dicitur. *Multi ueniebant confi-
 tentes & annunciantes actus suos.* Et Petro dicit. *Matta & mandu-
 ca.* Q. d. Occide mala q̄ in eis erat, & sic mudatos Christiana
 religionem promit-
 tentes in ecclesie
 membra commuta.

Et erat Ioannes. & c.
 Hiero. Vestis pro-
 pheta & cib. & pot.
 tota austeram vitam
 predicantiu signifi-
 cat, & gentes ad gra-
 tiam Dei q̄ est Ioan-
 nes int^o & foris esse
 iugendas, pili came-
 li diuites gentiu, zo-
 na pellicea, paupe-
 res mudo mortui, lo-
 cuta, sapietes huius
 mundi, qui stipulas
 aridas relinquentes Iudaeis frumenta mystica trahunt, & in
 calore fidei saltus inhabitant. Melli siluestri fideles de incul-
 ta filia preparati comparantur, quia omnia a gratia euange-
 lij, in qua non est distinctio Iudaei & Graeci.

Beda. Vestitus pi. came. quia peccata non sinit, sed aspere
 inerepauit, dicens: *Genimina viperarum, & c.* Zona pellicea circa
 lumbos, quia carnem sua crucifixerunt cum vitis, & c. Locu-
 stas & mel silue. e. quia praedictio eius adeo dulcis fuit, ut et
 Christus putaretur. Sed cito haec opinio decidit, quia eu non
 Christum sed Christi praecursores esse innotuit. In melle
 enim dulcedo, in locusta alacer volatus, sed cito deciduus.

Theophylactus. Vestis de pilis camelorum, doloris, erat
 offensiuum. Dolorem. n. saccus significat. Zona vero pelli-
 cea mortificationem Iudaici populi. Esca et Ioannis non so-
 lum abstinentiam notat, sed et est indicatium intelligibilis
 escae, qua tunc populus vescebat, non quid altum intelliges,
 sed tamen in alta saliens, iterumque se deprimens. Talis enim
 est locusta in altum saliens, & iterum cadens.

For. me. Hier. Quis fortior est gratia qua abluuntur pecca-
 ta? Ille qui septies & usque septuagies septies peccata
 dimittit Gratia quidem prior est, sed semel remittit, pecca-
 ta per baptismum. Misericordia vero in miseros ab Adam
 usque ad Christum, per septuaginta septem generationes, &
 usque ad centum quadraginta quatuor milia peruenit.

Soluere corrigiam calciamentorum eius. Bed. Modus fuit apud
 veteres, ut si quis eam quae sibi competeret accipere vxore
 nollet, ille ei calciamenta solueret, qui ad hanc sponsus iure
 propinquitatis veniret. Christus autem sponsus est ecclesie, de quo
 dicitur idem Ioannes. *Qui habet sponsam sponsus est.* Quia ergo ho-
 mines Ioanne Christum esse putabant, recte se indignum sol-
 uere corrigiam dicit. Q. d. Ego redemptoris vestigia nudare
 non valeo, quia sponsi nomen mihi non usurpo.

Hier.

tentēs peccata sua. † Et erat Ioannes vestitus pilis cameli, &
zōna pellicea circa lumbos eius, & locustas & mel siluestre
edebat, & praedicabat dicens. † Venit fortior me post me, cu-
ius non sum dignus procumbens soluere, corrigiam calcia-
mentorū eius. Ego baptizauī vos aqua, illē vero baptiza-
bit vos spiritus sancto. Et factum est in diebus illis, venit Iesus

a Aliter non valet baptismus. b Merito egrediebantur, & baptizabantur a Ioanne quia Ioan-
 nes erat vestitus, & c. Conueniens vestis praedicatori. d Diuites gentium.
 a Pauperes. b Sapientes. c Fidelis.
 Habitatores solitudinis non decet ciborum delicias querere, sed tantum necessitatem supplere.
 a Misericordia. Gratia. b Per gratiam remissionis.
 a Explicare. b Quam fecit sibi de nostra mortalitate. Id est, mysterium incarnationis Dei.
 a Quia. Homo purus. b Non spiritu. c Deus. d Beda. Non
 solum in die baptismi, sed quotidie, cum per gratiam spiritus proficimus.
 a Qui super aquas. b Cum Ioannes baptizaret.

ma in Maria & Ioseph, dilecta in Ioanne Baptista, coluba in
 Christo & apostolis, quib. dicitur. *Estote prudentes sicut serpentes,*
 & c. Calx extrema pars corporis. In fine. n. ad iustitiam est
 Saluator incarnatus, vnde. In Idumeam extendam calcea-
 metum meum, quia nisi iungatur scientia spiritus nemo per
 gratiam remissionis inuestigat incarnationis mysterium.

Victor Antioch. Aliud est calceamenta portare, quod di-
 cit Matthaeus, aliud procumbere & calciamentorum corri-
 giam soluere, quod habet Marcus. At neuter interim euan-
 gelista aut a veritatis scopo aberrat, aut cum altero pugnat. Ve-
 risimile fit. n. Baptistam diuersis temporib. vtrumque dixisse,
 quin eadem quoque rem diuersis saepe verbis diuersoque
 modo commemorant, quippe qui maiorem rerum quam ver-
 borum curam habere soleant.

Ego baptizo vos aqua. Beda. Nondum Ioannes dicit Deum aut
 Dei filium esse aperte, quia rudes erat auditores, sed paulatim
 per humanitatem glorificatam ad fidem diuinitatis ducit,
 dicens. Ille vero baptizabit spiritus sancto. Sed postea uero
 cum capaciores iam uideret, Dei filium iam aperte predicat
 dicens. Testimonium perhibuit, quia hic est Dei filius.

Isidor. Ego baptizo vos aqua ille, & c. Dei fluuius semper
 plenus, semper aequalis, de quo. *Fluminis impetus latificat ciuit.*
 Dei. Multum distat inter spiritum qui fertur super aquas non
 subter, & aquam, quantum inter animam quae regit, & corpus
 quod regit. Sed mansit super eum spiritus. Haec est unctio
 Christi secundum carnem, de qua. *Vixit te Deus, Deus tuus oleo la-
 titiae praefertur tuis.* Oleum non potest esse sub aqua, nec crea-
 tor sub creatura. Oleum de amaritudine radicis surgit in pabu-
 lum luminis, medicinam vulneris, refectioem esurientis. Vnde
 fit q̄ unctio Christi de amaritudine passionis puenit ad glo-
 riam resurrectionis, vnde apostolus. *Hoc sentite in vobis, quod est in*
Christo Iesu, & c. usque. Propter quod & Deus illum exaltauit.

Hier. Et

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et erat Ioannes vestitus pilis camelorum. In quo ostenditur austeritas vestitus. Et etiam quia Ioannes ueniebat in spiritu & virtute Eliae, ut habetur Luca 1. ideo describitur in consimili habitu, prout habetur 4 Reg. 1.
- 2 Et locustas & mel siluestre edebat. In quo ostenditur austeritas vilius. Iste est enim cibus pauperum in terra illa.
- 3 Et praedicabat dicens, veniet fortior me. Hoc autem dicebat Ioannes ad remouendam falsam opinionem populi, quia credebant ipsum esse Christum.
- 4 Cuius non sum dignus procumbens soluere. corrigiam calciamentorum eius. Matt. 3. c. dicitur: Cuius non sum dignus portare calciamenta, potuit enim Ioannes vtrumque dicere. Matthaeus tamen expressit deportationem, Marcus autem solutionem, tamen per vtrumque idem intelligitur. Q. d. Ioannes: Tanta excellentia est Christus respectu

- Etui mei, quod non sum dignus ei exhibere etiam minimum obsequium non enim Christus habebat calciamenta portanda vel soluenda, quia scribitur Act. 1. a. Coepit Iesus facere & docere. Ipse autem discipulis ad praedicandum missis imposuit sine calciamentis incedere, ut habetur Luca 10. & ideo non est credibile, quod calciamentis vteretur.
- 5 Ego baptizo vos aqua. Quia baptismus Ioannis lauabat tantum corpora.
- 6 Ille vero baptizabit vos spiritus sancto. Quia in baptismo Christi confertur gratia spiritus sancti.
- 7 Et factum est. Hic consequenter ostenditur mediatoris personae testimonio Dei patris, cum baptizaretur a Ioanne, & hoc est quod dicitur.
- 8 In diebus illis. Scilicet in quibus Ioannes baptizabat & praedicabat, antequam in carcere clauderetur.
- 9 Venit Iesus a Nazareth Galilaeae. In illa ciuitate fuit nutritus, ut habetur Luca 2.

MORALITER.

† Venit fortior me, & c. Per hoc autem ostendit Ioannes, quod praedicator veritatis se iactare non debet, sed magis alios (veraciter

raciter tamen) commendare.
 9 Venit Iesus a Nazareth Galil. Scilicet ut baptismum Ioannis, & eius doctrinam approbaret. In hoc dans exemplum maioribus, ut approbent bona opera subditorum.
 Torn. 5. q 2 Et

A *a* Et baptizatus est in Iordani. Tribus causis. Ut iustitiam & humilitatem impleret. Ut baptismum Ioannis comprobaret. Ut Iordanis aquas sanctificans per descensionem columbæ spiritum sanctum in baptismo adesse monstraret.

Psal. 41. a Hier. Marcus. Sicut ceruus desiderans ad fontes aquarum

faltus dat, culmina pratorum carpit, palmas in vertice portat, velut apes melliflua flores agri (cui odor veri Isaac similitur) summatum gustat. Vnde a Nazareth Galilæe venientem Iesum ad baptismum in Iordane acceptum a

Ioanne enarrat, & statim de aqua ascendisse, apertos celos vidisse, spiritum ut colubam descendisse, in ipso mansisse, voce de celis facta patri in dilecto filio complacuisse, & spiritum cum in desertum expulisse, tentatum a Sathana, 40. diebus & 40. noctibus cum bestiis angelis ministrantibus commoratum. Quæ ordinem nobis sequendum ad confortia angelica festinantibus prius opere quam voce ostendit Christus. Debemus enim de volubilitate mundi penduli, voluptatis odore, floris mundicia tracti cum adolescentibus post sponsam currere, & sic per baptismi sacramenta de duobus fontibus dilectionis Dei & proximi gratia remissionis absolui, & ascendentes, spe celestia secreta mundis cordis oculis intuemur. Deinde spiritum sanctum spiritu contrito & humiliato, cum simplici corde descendente ad mansuetos, & cum charitate nunquam cadente manentem suscipimus & vox a Deo ad nos dilectos dirigitur. *Beati pacifici quoniam filij Dei vocabuntur.* Et tunc in nobis complacet patri cum filio & spiritu sancto, quando efficiemur unus spiritus cum Deo. *Vñ. Et sint unum sicut & nos unum sumus.* Tunc spiritus nos expellit in desertum 40. dierum numero tentandos a Sathana, ut patientia probationem, probatio spem, spes autem charitatem generet, cum nobis non sit colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed ad prin. re. te. Et tunc bestia erunt pacate nobis, cum in arca aræ nostræ munda cum immundis mansue facimus, & cum leonibus sicut Daniel cubamus, cum spiritus non sit aduersus carnem, nec caro aduersus spiritum. Post hæc angeli ministri, qui videt semper faciem patris in celis, mittuntur in solatium dicentes. Exaudita est oratio tua, &c. *Nolite timere, Iesum querentes Nazarenum.* Et. *Ego quos amo arguo.* &c. Et, *Vincenti dabo edere de lig. vitæ, quod est in p. d. m.*

B *a* Nazareth Galilæe, & baptizatus est in Iordane a Ioanne & statim ascendens de aqua, vidit apertos celos, & spiritum tanquam colubam descendentem & manentem in ipso. Et vox facta est de celis. Tu es filius meus dilectus in te complacui.

Matth. 5. a *Et tunc in nobis complacet patri cum filio & spiritu sancto, quando efficiemur unus spiritus cum Deo.* Vñ. *Et sint unum sicut & nos unum sumus.* Tunc spiritus nos expellit in desertum 40. dierum numero tentandos a Sathana, ut patientia probationem, probatio spem, spes autem charitatem generet, cum nobis non sit colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed ad prin. re. te. Et tunc bestia erunt pacate nobis, cum in arca aræ nostræ munda cum immundis mansue facimus, & cum leonibus sicut Daniel cubamus, cum spiritus non sit aduersus carnem, nec caro aduersus spiritum. Post hæc angeli ministri, qui videt semper faciem patris in celis, mittuntur in solatium dicentes. Exaudita est oratio tua, &c. *Nolite timere, Iesum querentes Nazarenum.* Et. *Ego quos amo arguo.* &c. Et, *Vincenti dabo edere de lig. vitæ, quod est in p. d. m.*

Ioan. 17. b *Et tunc in nobis complacet patri cum filio & spiritu sancto, quando efficiemur unus spiritus cum Deo.* Vñ. *Et sint unum sicut & nos unum sumus.* Tunc spiritus nos expellit in desertum 40. dierum numero tentandos a Sathana, ut patientia probationem, probatio spem, spes autem charitatem generet, cum nobis non sit colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed ad prin. re. te. Et tunc bestia erunt pacate nobis, cum in arca aræ nostræ munda cum immundis mansue facimus, & cum leonibus sicut Daniel cubamus, cum spiritus non sit aduersus carnem, nec caro aduersus spiritum. Post hæc angeli ministri, qui videt semper faciem patris in celis, mittuntur in solatium dicentes. Exaudita est oratio tua, &c. *Nolite timere, Iesum querentes Nazarenum.* Et. *Ego quos amo arguo.* &c. Et, *Vincenti dabo edere de lig. vitæ, quod est in p. d. m.*

Rom. 5. a *Et tunc in nobis complacet patri cum filio & spiritu sancto, quando efficiemur unus spiritus cum Deo.* Vñ. *Et sint unum sicut & nos unum sumus.* Tunc spiritus nos expellit in desertum 40. dierum numero tentandos a Sathana, ut patientia probationem, probatio spem, spes autem charitatem generet, cum nobis non sit colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed ad prin. re. te. Et tunc bestia erunt pacate nobis, cum in arca aræ nostræ munda cum immundis mansue facimus, & cum leonibus sicut Daniel cubamus, cum spiritus non sit aduersus carnem, nec caro aduersus spiritum. Post hæc angeli ministri, qui videt semper faciem patris in celis, mittuntur in solatium dicentes. Exaudita est oratio tua, &c. *Nolite timere, Iesum querentes Nazarenum.* Et. *Ego quos amo arguo.* &c. Et, *Vincenti dabo edere de lig. vitæ, quod est in p. d. m.*

1. phil. 6. b *Et tunc in nobis complacet patri cum filio & spiritu sancto, quando efficiemur unus spiritus cum Deo.* Vñ. *Et sint unum sicut & nos unum sumus.* Tunc spiritus nos expellit in desertum 40. dierum numero tentandos a Sathana, ut patientia probationem, probatio spem, spes autem charitatem generet, cum nobis non sit colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed ad prin. re. te. Et tunc bestia erunt pacate nobis, cum in arca aræ nostræ munda cum immundis mansue facimus, & cum leonibus sicut Daniel cubamus, cum spiritus non sit aduersus carnem, nec caro aduersus spiritum. Post hæc angeli ministri, qui videt semper faciem patris in celis, mittuntur in solatium dicentes. Exaudita est oratio tua, &c. *Nolite timere, Iesum querentes Nazarenum.* Et. *Ego quos amo arguo.* &c. Et, *Vincenti dabo edere de lig. vitæ, quod est in p. d. m.*

Luci. a *Et tunc in nobis complacet patri cum filio & spiritu sancto, quando efficiemur unus spiritus cum Deo.* Vñ. *Et sint unum sicut & nos unum sumus.* Tunc spiritus nos expellit in desertum 40. dierum numero tentandos a Sathana, ut patientia probationem, probatio spem, spes autem charitatem generet, cum nobis non sit colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed ad prin. re. te. Et tunc bestia erunt pacate nobis, cum in arca aræ nostræ munda cum immundis mansue facimus, & cum leonibus sicut Daniel cubamus, cum spiritus non sit aduersus carnem, nec caro aduersus spiritum. Post hæc angeli ministri, qui videt semper faciem patris in celis, mittuntur in solatium dicentes. Exaudita est oratio tua, &c. *Nolite timere, Iesum querentes Nazarenum.* Et. *Ego quos amo arguo.* &c. Et, *Vincenti dabo edere de lig. vitæ, quod est in p. d. m.*

Marc. 16. a *Et tunc in nobis complacet patri cum filio & spiritu sancto, quando efficiemur unus spiritus cum Deo.* Vñ. *Et sint unum sicut & nos unum sumus.* Tunc spiritus nos expellit in desertum 40. dierum numero tentandos a Sathana, ut patientia probationem, probatio spem, spes autem charitatem generet, cum nobis non sit colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed ad prin. re. te. Et tunc bestia erunt pacate nobis, cum in arca aræ nostræ munda cum immundis mansue facimus, & cum leonibus sicut Daniel cubamus, cum spiritus non sit aduersus carnem, nec caro aduersus spiritum. Post hæc angeli ministri, qui videt semper faciem patris in celis, mittuntur in solatium dicentes. Exaudita est oratio tua, &c. *Nolite timere, Iesum querentes Nazarenum.* Et. *Ego quos amo arguo.* &c. Et, *Vincenti dabo edere de lig. vitæ, quod est in p. d. m.*

Apoc. 1. d. *Et tunc in nobis complacet patri cum filio & spiritu sancto, quando efficiemur unus spiritus cum Deo.* Vñ. *Et sint unum sicut & nos unum sumus.* Tunc spiritus nos expellit in desertum 40. dierum numero tentandos a Sathana, ut patientia probationem, probatio spem, spes autem charitatem generet, cum nobis non sit colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed ad prin. re. te. Et tunc bestia erunt pacate nobis, cum in arca aræ nostræ munda cum immundis mansue facimus, & cum leonibus sicut Daniel cubamus, cum spiritus non sit aduersus carnem, nec caro aduersus spiritum. Post hæc angeli ministri, qui videt semper faciem patris in celis, mittuntur in solatium dicentes. Exaudita est oratio tua, &c. *Nolite timere, Iesum querentes Nazarenum.* Et. *Ego quos amo arguo.* &c. Et, *Vincenti dabo edere de lig. vitæ, quod est in p. d. m.*

Ibidem 2. b. *Et tunc in nobis complacet patri cum filio & spiritu sancto, quando efficiemur unus spiritus cum Deo.* Vñ. *Et sint unum sicut & nos unum sumus.* Tunc spiritus nos expellit in desertum 40. dierum numero tentandos a Sathana, ut patientia probationem, probatio spem, spes autem charitatem generet, cum nobis non sit colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed ad prin. re. te. Et tunc bestia erunt pacate nobis, cum in arca aræ nostræ munda cum immundis mansue facimus, & cum leonibus sicut Daniel cubamus, cum spiritus non sit aduersus carnem, nec caro aduersus spiritum. Post hæc angeli ministri, qui videt semper faciem patris in celis, mittuntur in solatium dicentes. Exaudita est oratio tua, &c. *Nolite timere, Iesum querentes Nazarenum.* Et. *Ego quos amo arguo.* &c. Et, *Vincenti dabo edere de lig. vitæ, quod est in p. d. m.*

C *a* Nazareth Galilæe, & baptizatus est in Iordane a Ioanne & statim ascendens de aqua, vidit apertos celos, & spiritum tanquam colubam descendentem & manentem in ipso. Et vox facta est de celis. Tu es filius meus dilectus in te complacui.

b *vidit aper. ca. &c.* Bed. Myserium trinitatis in baptismo demonstrat. filius baptizatur, spiritus est in coluba, pater in voce sonat. Aperitur celi non reservatione elementorum, sed spiritualibus oculis. Sedit coluba super Iesum, ne putaretur vox ad Ioannem facta, non ad eum. Pulchre autem addidit, & manentem in ipso, hoc. n. proprium est Christo, ut semel eum impletus spiritus, semper in illo maneat. Fidelibus vero aliquando confertur ad miracula facienda, aliquando tollitur. Quibus tamen ad operationem iustitiae ad

amorem Dei & proximi conseruandum nunquam abest. Vnde apud nos manebit, & in nobis erit iuxta mensuram fidei spiritus. De Christo autem dicitur. *Plenum gratia & veritatis.*

* Victor Antiochenus. Celi *aperitur* diffunduntur, ut habet Marcus. Ut autem Mattheus legit *aperitur*, denotat hoc, autem sanctimoniam e celo hominibus obuenire, celestiaque rebus terrenis se consociare.

* Idem. Spiritus sanctus in specie columbæ descendit. Nam ubi reconciliatio cum Deo intercedit, ibi columba presto esse consuevit. Quare ut in arca Noe columba non defuit, ita nunc quoque spiritus sanctus in columbæ specie, non assumpto corpore, aduenit, suoque aduentu Dei misericordiam omni bi annunciauit.

c *Manentem in ip.* Manet in eo spiritus, non ex quo baptizatus sed ex quo conceptus. Quod autem in baptismo descendit, significat nobis gratiam spiritualem in baptismo dari quibus, in remissionem peccatorum ex aqua & spiritu regeneratis solet amplior spiritus gratia per impositionem manus episcopi celitus dari.

d *Tu es fil. me. di.* Bed. Non quod nesciebat docetur, sed nobis credere debeamus ostenditur, ipsam. s. qui quasi homo cum alijs ad baptizandum venit, verum esse Dei filium, & ideo in spiritu baptizari posse, nos quoque per aquam abolutionis & spiritum sanctificationis Dei filios effici. Quotquot. n. receperunt eum dedit eis potestatem filios Dei fieri. Bñ autem in specie columbæ descendit spiritus, quæ simplex animal & sine felle, quia simplices querit, nec habitat in mentibus impuris.

* Victor Antiochenus. Vox hæc celitus delata, non patris propria extitit, sed in patris persona angelorum ministerio deformata fuit.

Sp-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et baptizatus est a Ioanne in Iordane. Quamuis enim non indigeret aliquo baptismo, venit tamen ad baptismum Ioannis. Primo ut illum approbaret, & ipsum a Deo ordinatum ostenderet contra malitiam aliquorum Iudeorum, qui dicebant ipsum humana fictione aduentum. Secundo ut Ioannes ipsum esse Christum in lege & prophetis promissum populis denunciaret, secundum quod dicitur Ioan. 1. c. Sed ut manifestetur in Israel. propterea veni ego in aqua baptizans. & ideo dixit de eo. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.

2 Et statim ascendens de aqua, vidit apertos celos. In baptismo enim Christi apparuit tota trinitas, pater in voce, spiritus sanctus in columbæ specie, & filius in carne, verum tamen caro unita erat filio in unitate suppositi, vox autem & columba non habebant unitatem suppositi cum patre & spiritu sancto, sed tantum in representationi signi & cum per talem apparitionem trinitatis baptizato Christo significatum fuit, quod baptismus Christi deberet conferri in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, tamen in primitiua ecclesia ad tempus collatus fuit in nomine Christi, ut habetur Act. 2. & 10. ut nomen Christi in maiori reuerentia haberetur. Et ad excludendum errorem illorum, qui virtutem baptismi attribuebant ministris, secundum quod habetur 2. Cor. 1. b. dicentem. Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cepha, &c. sed essantibus illis causis redit ecclesia ad formam prædictam.

3 Tu es fil. meus, &c. Præ ceteris, quia filius es naturalis, alij autem adoptiui.

4 In te complacui. Ad perficiendum in te opus redemptionis humanae. Ad maiorem intellectum doctorum potest queri hic utrum conueniens fuit celum aperiri Christo baptizato, & vocem patris audiri.

Argui-

Arguitur quod non, quia talis apertio non fuit secundum veritatem, cum corpora caelestia sint incorruptibilia. Nec secundum apparentiam, tantum, quia falsitas fuisset in operibus diuinis, quod non conuenit. Item, Christo baptizato non fuit aperta ianua celestis, sed in passione, cum ergo talis apertio celi significaret apertionem beatitudinis, videtur quod non debuit fieri Christo baptizato, sed ipso passo. Item, vox patris super Christum erat quedam approbatio suæ prædicationis, vnde Matt. 17. a. ubi similis vox facta est super ipsum in transfiguratione, additur ipsum audite, sed non prædicauit immediate post baptismum, sed post incarcerationem Ioannis, ut dicitur inf. eo. ca. ergo &c. Responsio, dicendum, quod Christus baptizatus fuit a Ioanne, non ut baptismum indigeret, sed ut virtutem regenerandi aquis conferret, & ut testimonio Ioannis manifestaretur, ut dictum est. Et propter utrumque conueniens fuit celum aperiri, vocem patris audiri, quia cum testimonio Ioannis quod erat humanum fuit testimonium Dei patris & spiritus sancti apparentium in voce & columba, & similiter creatura irrationalis et insensibilis testimonium per illam apertionem caelestem. Item, conueniens fuit ad significandum virtutem baptismi dandi per Christum, per quem est introitus in regnum Dei, secundum quod dicitur Ioan. 3. a. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.

Ad primum dicendum, quod illa apertio non fuit in corpore caelesti sed in aere, sicut solet fieri in coruscatione in qua videtur celum aperiri, & sic dicunt homines vulgares: Celum aperitur in coruscatione, scriptura autem sacra communiter tenet modum loquendi vulgarem. Nec fuit ibi falsitas aliqua, quia sufficiens erat ad significandum apertionem ianue per baptismum, sicut secundum aliquos Doctores columba illa non fuit vera columba, & tamen non fuit ibi falsitas aliqua ratione dicta quia sufficiebat ad representandum, vel significandum spiritum sanctum.

Ad

MORALITER.

2 Et statim ascendens de aqua, vidit celos, &c. Per hoc designatum

tum fuit, quod baptizatus baptismum Christi recipit spiritum sanctum, & efficitur Dei filius adoptiuus.

Et

ca Spiri. Beda. Ne dubium quis spiritus. Lucas consulte prae- mittit. Iesus plenus spiritu sancto regressus est a Iordane, de- inde intulit, & agebatur a spiritu in desertum, ne putetur im- mundus spiritus quicquam contra eum potuisse.

* Victor Antiochenus. Quandoquidem quaecunque domi- nus faciebat aut to- lerabat, ad nostram doctrinam & instru- ctionem faciebat & tolerabat, propte- rea, sese in desertum abduci, diabolique tentamentis exponi patitur, ne videlicet baptismo expiati, a- nimo statim conci- dant, si post susce- ptum sacramentum, graui nonnunquam inexpectataque ten- tatione pulsari sese- tiant, verum infracto semper impeterritoq; animo consistat, cunctaq; quaecunque tandem euenerint viriliter perferant.

* Idem. Filium Dei non simpliciter in desertum profectum, sed per spiritum abductum dicit, per hoc insinuans, neminem vltro eis tentationibus se obiectare, vetum si quo casu in il- las inciderit, animose eisdem resistere debere.

b Quadraginta dieb. Beda. Totum tempus significat, quo membra eius diabolus tentat. Quadripartitus. n. mundus per obseruan- tiam decem preceptorum contra diabolum certando domino famu- lacur. Quater vero decem quadraginta faciunt. Vbiq; & sem- per adest aduersarius, qui iter nostrum impedire non cesset.

* Victor Antiochenus. Deus baptismi sacramento initiatos a diaboli vexationibus & tentamentis non absoluit. Vt hinc discas multo te nunc maiore robore pollere, quam dudum ante. Deinde quo carnis & demonis tentationibus obnoxium te intelligens intra mediocritatis limites te contineas, neq; propter donorum magnitudinem te extollas. Hinc vt malignus spiritus per tentationum experimenta edoctus, perfecte te il- lum deseruisse cognoscat. Mox vt hac conflictatione, veluti ferrum induratus fortior subinde euadas. Postremo vt quanti thesauri opes tibi conceditae sint, ex hac re perspicias. Ne- que

que enim diabolus adeo infestus esset, nisi in maiori honore D & loco te nunc quam antea constitutum animaduertet.

c Eratq; cum bestiis. Nos quoque si in eremo sanctae conuersa- tionis bestiales hominum mores impolluta mente tolere- mus, ministerium angelorum meremur, a quibus corpore ab- soluti in caelum trans- feramur.

d Postquam autem. Isidorus. Accepimus gratiam pro gratia, carnalia decollant, spiritualia viuifican- tur. Cessante umbra adest veritas. Ioan- nes in carcere, lex in Iudaea, Iesus in Galilea, salus in gen- tibus.

* Beda. Nemo pu- tet traditum Ioan- nem statim post ten- tationem 40. dierum & ieiunium domini. Inuenitur enim in euangelio Ioannis, dominum ante multa docuisse & miracu- la fecisse, & hoc fecit initium signorum Ie. in Chana Galilaeae. Et iterum. Necdum erat missus in carcerem Ioannes. Fertur au- tem, quia cum aliorum legisset Ioannes euangelia, & pro- basset eos vere historiam texuisse, sed vnus annus tantum in quo & passus est post carcerem Ioannis, praetermissis anno cuius acta a tribus exposita fuerant, superioris temporis au- tequam traderetur Ioannes, gesta narrauit.

Postquam autem. * Victor Antiochenus. Hae Euangeli- sta Marcus satis consentaneae ad ea quae exponit Mattheus. Ille enim posteaquam dixerat: Ecce angeli accesserunt, &c. Sta- tim subiungit: Cum autem audisset Iesus quod Ioannes traditus esset, secessit in Galileam, & paucis interiectis: exinde cepit Iesus praed-icare & dicere, penitentiam agite, appropinquauit enim regnum caelorum.

c Praedicans euangelium regni Dei, &c. Hieronymus. Beati pau- peres spiritu, quoniam ipsi possidebunt, &c. Regno terreno succe- dit paupertas, paupertati Christianorum regnum sempiter- num, unde: Regnum meum non est de hoc mundo: omnis enim honor terrenus, spuma, fumus, somnus.

a Et statim spiritus expulit eum in desertum. † Et erat in de- 1
b seruo quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & tenta- 2
batur a Sathana. Eratque cum bestiis, & angeli ministrabant 3
illi. Postquam autem traditus est Ioannes, venit Iesus in Ga- 4
lileam praedicans euangelium regni Dei, & dicens. Quo^b nia 5
impletum est tempus, & appropinquabit regnum Dei. 6
7
8
9

NICOLAUS DE LYRA.

Ad secundum dicendum, quod licet per Christi passionem ianua caeli su aperta quantum ad remotionem impedimenti generalis, quod erat ex peccato. Adeo, ubi applicatur virtus passionis quantum ad singulares personas beatitudinem intrantes per baptismum: per quem incorporantur Christo & efficiuntur participes redemptionis factae per passionem; & ideo conuenientius fuit caelum aperiri in baptismo, quam in passione, quia per baptismum est immediate ingressus ad beatitudinem, vt visum est.

Ad tertium dicendum, quod licet Christus inciperet praedicare publice & communiter post incarcerationem Ioannis, vt dicitur inf. eo. ca. tamen ante incarcerationem dictam docuit, & miracula aliqua fecit & discipulos habuit, vt habetur Ioan. 2. & 3. licet non ita publice praed-icauerit sicut post.

1 Et statim spiritus. Hic consequenter describitur reductio peccatoris in Deum per opus mediatoris: Et primo per ipsius praedicationem, secundo, per passionis redemptionem, ca. 14. tertio, per resurrectionis glorificationem, cap. 16. Circa primum ponitur praedictio Christi per viam amoris, scilicet cum praedicatione curando, & miracula faciendo, secun- do per viam timoris terrorem futuri iudicii incutiendo, cap. 13. Ad- huc circa primum praemittitur Christi praedictio per seipsum tantum. Secundo, cum hoc per discipulos, secunda pars incipit circa medium 3. ca. ibi: Et ascendens in montem. Adhuc circa primum praemittitur Christi praedictio, secundo, ex hoc ponitur Iudeorum emulatio, seq. ca. Adhuc circa primum praemittitur praedicatoris debita dispositio, secun- do praedicationis executio, ibi: Postquam autem traditus est Ioannes, tertio sequens aliquorum conuersio, ibi: Et praeteriens secus mare, quarto conuersorum confirmatio, ibi: Et ingrediuntur Capharnaum. Circa primum sciendum, quod debita dispositio praedicatoris est mor- tificatio

tificatio carnis, vt sit subdita spiritui, secundum quod dicit Paulus 1. Co- rin. 9. d. Castigo corpus meum & in seruitute redigo, ne forte cum alijs praedicauerim, ipse reprobus efficiar. Et solitudo contem- plationis, vt ibi hauriatur quod postea populo per doctrinam effundatur. Et licet Christus talibus non indigeret, cum in carne eius nulla fuerit reb- ellio, & ab instanti sua conceptionis fuerit repletus gratia, virtutibus & scientiis: verum tamen egit talia praebens alijs formam & exemplum, & ideo primo praemittitur solitudo deserti, cum dicitur: Et stat. qui est locus aptus contemplationi propter segregationem a tumultu secularium spiritus autem iste a quo dicitur expulsus in desertum, intelligitur spiritus diuinus & etiam humanus, quia Christi voluntas erat omnino conformis voluntati diuinae, & sequitur maceratio carnis, cum dicitur.

2 Et erat in deser. In quibus ieiunauit, vt Matth. 4.
3 Et tentab. a Sa. Modus autem & ordo huius tentationis hic tace- tur, sed exprimitur Matth. 4.
4 Eratque, &c. Non tamen nocebat eis, sed magis applaudebant.
5 Et an. mi. il. Per hoc ostendebatur dominus terrenum & caelestium.
6 Postquam autem tra. est. Hic consequenter describitur Christi pre- dicatione. Et primo quantum ad tempus, cum dicitur: Postquam tra. est Ioan. Sicut enim Ioannes erat Christi praecursor, ita praedictio ip- sius erat praenuntia praedicationi Christi, & ideo Christus non praedicauit, communiter & publice antequam incarcerationetur Ioannes finita eius praedicatione, secundo quantum ad locum, cum subditur.
7 Venit Ie. in Gal. Quare autem ibi primo praedicauerit loquendo de publica & communi praedicatione, Mattheus expressit 4. cap. circa medium, & ibi est expositum.
8 Imp. est te. Scilicet redemptionis humanae per prophetas praedictae
9 Et appropin. re. Dei. Quia per Christum aperta est ianua caeli.

MORALITER.

1 Et statim spir. eum in des. &c. Per hoc insinuatur, quod illi qui sunt Dei filij adoptiui, sequuntur instinctum spiritus sancti, Ro- man. 8. c. Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt.
4 Eratq; cum be. Scilicet pacifice.
5 Et angeli, &c. Per hoc Moraliter insinuatur, quod illi quorum sen- sualitas

sualitas sub ratione pacifice tenetur, per angelorum ministerium ad caelestia transferentur.
7 Venit Iesus in Gal. &c. Per hoc insinuans quod praedicator Euan- gelij prius debet transmigrare de carnalibus ad spiritualia, & de terrenis ad meditandum caelestia, quia Galilaea transmigratio interpretatur.

A *Poenitenti.* Hieronymus. A amaritudinem radicis, dulcedo pomi componat, pericula maris spes portus delectat, do-
lore[m] medicinae spes salutis mitigat. Qui desiderat nucleu[m],
nuc em frangat, poenitentiam agat, qui vult eterno adherere
bono. Praeconi[a] Christi narrare p[ot]t, qui ad palma[m] indulgen-
tia[m] peruenire merue-
runt: Vnde post p[re]-
nitentiam p[re]dica-
tores eliguntur.

† Poeniteat vos
sen respicite

* Victor Antioche-
nus. Obsequiu[m] dum,
Ioannem dum p[re]-
dicandi initium facit,
coelesti regno p[re]-
nitentiam p[re]mittere;
Christum vero, non
quidam statim, *P[re]-
nitentiam agere, p[re]dica-
care cepisse, verum
impletum est t[em]pus,
appropinquavit re-
gnum Dei. Nam cu[m]
Ioannes ad hoc mis-
sus esset, vt viam do-
mini p[re]pararet, par-
erat vt poenitentiam
ante celeste regnum
p[re]dicaret. Porro p[re]-
nitentia quam p[re]dicabat Ioannes non erat eiusdem ratio-
nis cum ea quam exigebat Christus. Ioannes enim p[re]niten-
tiam p[re]dicando, ad vita[m] emendationem, hoc est, ad pecca-
torum, qua[m] in vita designarant detestatione[m], soe[le]rumq[ue], pa-
tratorum expiatione[m] auditores p[ro]uocabat. Christus aut[em] per
verba illa, poenitentiam agite, iud. eos a legali litera, ad lega-
lem sp[iritu]m qui in euangelij[s] reuelatur, transferre satagebat.*

† Mar. 4. d.
Luc. 5. 6.

† statim

† reserentes,
Iarcentes.

B *Vidit Simonem. Hieron. Simon obediens, Andreas virilis,
Iacobus supplantator, Ioannes gratia. His nominib[us] in imagi-
ne Dei couertuntur: Obedienti[a], vt obediamus, virilitate vt pu-
gnemus, supplantatione vt perseueremus, gratia vt conserue-
mur. Nisi enim dominus adif. do. in v[er]ba. ba. qui. & c. Ha[ec] quatuor vir-
tutes cardinales dicuntur. Per prudentiam obediunt, per iu-
stitiam viriliter agimus, per temperantiam serpentes calca-
mus per fortitudinem Dei gratiam meremur.*

† Psal. 126. a.

Hieron. Quem non inebriat eloquentia secularis? Diffi-
cile homines potentes, & nobiles, & diuites, & multo his diffi-
cilius eloquentes, credunt Deo. Obsecatur mens eorum di-
uitijs & opibus atque luxuria, & circumdati vitijs non pos-
sunt videre virtutes, simplicitate[m] que[m] scriptura[m] sancta[m], no[n]
ex maiestate sensuum, sed ex verborum iudicant veritate.

† Reg. 2. b.

Hieronymus. Vocantur quatuor piscatores. Simon, An-
dreas, Iacobus, & Ioannes: Relictis omnibus sequuntur. Hac
quadriga vehimur ad aethera, vt Elias, his quatuor angulis co[n]-
stituit prima ecclesia, his quatuor l[et]ris Hebraicis Tetragra-
maton

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Poenitenti & ore. euan. Quia sine poenitentia prateriti delicti
et fide Christi non habetur vita beata
- 2 Et prateri. Hic consequenter describitur predicationis Christi
fructus, scilicet aliquorum conuersio ad ipsum, videlicet Petri, An-
dreae, & Iacobi, & Ioannis, patet licet supra vsque ibi.
- 3 Et reli. pa. su. Dicuntur autem hic mercenarij aliqui homines,
qui in piscatione uocabant Zebedaeum pro mercede. Sciendum autem,
quod ista vocatio de qua loquitur hic Marcus, fuit illa qua vocati sunt
predicari ad disputationem Christi p[ro]terius ad propria negotia non reuer-
sum. Prius enim uocati fuerant saltem tres, illorum ad quamdam Chri-
sti familiaritatem, postea tamen reuersi sunt ad propria negotia, de qua
loquitur Ioannes, primo dicens quod duo discipuli Ioannis Baptistae au-
dientes eum dicentem de Christo, ecce agnus Dei, sequuti sunt eum. Et
ibi item subditur, q[uod] Andreas erat vnus ex illis duobus, & de altero di-
citur d. Theres quod fuit Ioannes euangelista. Et de uocatione Petri sub-
ditur in d. Ista tamen uocatio Ioannis & Andreae fuit instrumenta-
liter uerbo Ioannis Baptistae, principaliter autem Christi inspiratione.

Si au-

MICORAEI ER.

1 Et prateriens locus mare Galilee. Per hoc autem quod Petrus
& Andreas relictis retibus, & Iacobus, & Ioannes relicto pa-

maton nomen Dei cognoscitur a nobis. Quibus etia[m] simili-
ter p[re]cipitur, vt audiamus d[omi]n[u]m uocantem, & obliuiscamur
populum uitiorum, & domum paterna[m] traditionis, qua[m] est
stultitia Deo, & rete aranearum quo nos pene lapsos uelut
culices tenebat aer inanis. Nau[e] pristinae conuersationis fu-

giamus. Pellibus em[m] mortuis tegitur Ad[am] pater noster secundu[m] carnem, quo deposto cum actibus suis nouu[m] sequentes, pel- libus Salomonis te- gimur, quibus spon- sa se gloriatur for- mosam.

Beda. Queritur quomodo primu[m] Pe- trum & Andream & post pusillum Iaco- bum & Ioannem uo- cauerit, sicut narra- t Mattheus & Marc[us], cum dicat Lucas in magna captura pi- sciu[m] socios Petri fuis- se Iacobum & Ioan- nem, & Iesum dixis- se Petro: Ex hoc iam

eris homines capiens, & similiter eum secutos fuisse, subdu- ctis ad terra[m] nauibus. Sed q[uod] dicit Lucas, primo factu[m] est, & Petro predictum est q[uod] homines esset capturus, no[n] q[uod] ext[er]e non esset piscaturus. Ad capturam enim piscium redierit, & postea sicut Mattheus & Marcus narrant, bini uocati sunt. Primo Petrus & Andreas, deinde & alij. Tunc enim no[n] subductis ad terra[m] nauibus tanquam cura redeundi, sed tanquam uocantem & iubentem sequuti sunt.

c Et ingrediuntur. Hieron. Marcus dicta euangelij in semet- ipso disponens, ordinem historiae non sequutus, mysterio- rum ordinem seruat, vnde in sabbatis prima[m] uirtutem nar- rat dicens, Et ingre. & c.

d Capharnaum. Hieronymus. Capharnaum uilla co[n]solatio- nis, sabbatum requies. Homo in spiritu immundo, genus hu- manu[m] in quo immunditia regnauit ab Ad[am] vsq[ue] ad Moysen. Na[m] q[uod] sine lege peccauerunt, sine lege perib[un]t. Qui scies san- ctum Dei obmutescere iubetur; Dum scientes quide[m] Deu[m], non sicut Deu[m] glorificauerunt aut gratias egerunt, sed eum uerunt in cogitationibus suis. Sp[iritu]s discerpens ho[m]inem exiit ab eo, quia ap- propinquate salute, appropinquat teratio. Pharaon dimissus ab Israe[el], p[er]sequitur eu[m], diabolus contemp[er]us surgit in scandala. Beda, q[uod] sabbato maxime curat & docet, ostendit se non sub lege esse, sed supra, & docet nos uerum sabbatum, vt saluti scilicet animaru[m] studentes, ab omni opere serui, id est, ab omnibus illicitis abstineamus.

Victor

Si autem queratur, quomodo homines secularibus implicati ad so- lum Christi uerbum, relictis omnibus sequuntur eum. Dicendu[m] quod humanitas Christi instrumentum erat diuinitatis coniunctum, sicut ma- nus est instrumentum artificis, et ideo sicut uerbum Christi in quantum uox mouebat aurem, ita in quantum instrumentum diuinitatis moue- bat mentem.

4 Et ingrediuntur Caphar. Hic consequenter ponitur conuersio confirmatio per opera miraculosa. Et describuntur hic tria miracula. Primum est de demoniaco curato. Secundum est de socru Petri sanata ibi: Et protinus egredientes. Tertium autem de leproso mundato, ibi: Et venit ad eum. Circa primu[m] dicitur: Et ingrediuntur Cap. In illa enim ciuitate in principio suae predicationis pluries Christus predicauit, & multa miracula fecit, propter quod Luc. 10. c. Exprob[er]at illi ciuitati, quia per hoc non fuerunt ad Deum uere conuersi.

5 Et statim & c. Synagoga enim est locus ubi conueniebant legispe- riti, & communis populus ad audiendum doctrina[m] legis, maxime die- bus sabbatorum, in quibus diuinitas erat uacandum, & ideo tali loco & tempore docebat Christus, quia erant conuenientia doctrinae eius.

Et stupebant

tre uocantem d[omi]n[u]m statim sunt sequuti, nobis ostenditur quod non cupiditas temporalis, nec affectio carnalis terrabat re nos debent a sequela Christi.

* Victor Antiochenus . Sabbatis vel solum vel potissimum inter se coibant Iudæi, idque non tam virtutis hoc est sanctimonie & obedientie amore, quam legalis pene formidine .

a Erat enim. Beda. Scribæ dicebant que scripta erant in Moy-

se & prophetis . Iesus vt Deus & dñs. ipse Moyfi libere que deerat legi addebat vel commutabat, vñ in Matthæo. Audistis quia dictum est antiquis, &c. Ego autem dico vobis.

* Victor Antioche. Stupebant super doctrina eius, quia non loquebatur ad gratiam, neque vlli prorsus adulabatur, nec auditorum laudes captabat, sed erat sermo eius in potestate . Hortabatur enim non ad queis promiscue, sed ad celestia & animæ salutaria, perfidiusq; & obstinatis peccatoribus imperterrite supplicia comminabatur.

* Theophylactus. Docebat etiam in potestate, transmutans homines ad bonum, & penam non credentibus minabatur.

b Quid nobis, &c. Beda. Non est hic voluntatis confessio, sed necessitatis extorsio, sicut seruus fugitiuus visum domini timet, & de verberibus deprecatur . Dæmones enim in tertis dominum cernentes se continuo iudicandos credebant esse.

* Victor Antiochenus. Te tandem (clamat nequam spiritus) presentem conicio, te tandem aduenisse suspicor. Nam etsi hoc absolute se scire simulet, perindeq; ac si certo sciat . verba fundat, attamen necdum certam & firmam fati de illius presentia notitiam hauserat. Venisti ante tempus perdere nos. Quorsum

NICOLAUS DELYRA.

1 Et stupebant super doctrina eius. Id est, admirabantur. Tum quia legem & prophetas non didicerat, & tamen clarissime docebat. Tum quia doctrinam suam diuinis operibus confirmabat, vnde subditur.

2 Erat enim doctrina eius q. ha. scilicet faciendi miracula. Quod statim ostenditur per factum cum subditur.

3 Et erat, &c. Id est, obsessus a damone.

4 Et ex. Dolens de Christi doctrina, que erat animarum salus & medicina. Et quia de salute hominum torqueatur diabolus inuidia motus, ideo subditur .

5 Venisti perde. &c. Id est, diminuire & auferre potestatem, nostram nocendi hominibus.

6 Scio, quia sis san. Id est, Christus ad salutem hominum missus. Per prophetas enim de Christo dictas que determinauerant tempus, locum & modum veniendi ipsius Christi, secundum quod plenius declarauit in quadam questione de aduentu Messie completas in eo, & per alias circumstantias sciebant ipsum esse Christum in lege promissum. vnde infra eo. cap. dicitur, quod non sinebat eos loqui, quoniam sciebant eum, scilicet esse Christum, secundum quod expresse dicitur Luc. 4. verum tamen nesciebant ipsum esse Deum. Nec per temptationem Christi in deserto, diabolus potuit scire de Christo vt quum esset Dei filius per naturam habens eandem naturam numero cum patre, licet ad hunc finem tripliciter eum tentauerat, vt dictum fuit plenius Matt. 4. Si enim cognouissent demones ipsum esse Deum, nunquam induxissent Iudæos ad ipsum crucifigendum secundum quod dicitur 1. ad Cor. 2. b. Si cognouissent, nunquam dominum glorie crucifixissent. Aliqui autem doctores dicunt, quod non solum non cognouerunt demones ipsum esse Deum (vt dictum est) sed nec etiam cognouerunt certitudinaliter ipsum esse Christum in lege promissum

MORALITER.

1 Et stupebant super doctrina eius. Erat enim docens quasi potestatem habens. Id est, suam doctrinam, confirmans operibus miraculorum

† Et non sci. ser. Qui suam doctrinam affirmabant instantia verborum, per hoc ostenditur, quod prædicator euangelii non debet doctrinam suam ostentare uerborum affluentia, sed eam firmare per opera sancta.

3 Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo. Per quem significatur homo pollutus carnis uitio, de quo dicitur.

8 Et discer. eum. Quia vitium carnale non curatur, nisi carnis afflictione, vt per que peccat quis, per hæc & torqueatur.

sum hæc pertinent? Huc utique. Nullum nobis amplius locum reliquum facis. Nam & impietatem e medio tollis & errorem proscrisbis, & Dei notitiam mortalium pectoribus inferis.

c Obmutesc. Beda. Cõgruo ordine lingua serpentina que prima virus sparfit, ne ultra spargat primo obcludit, deinde femina que prima seducta est a carnali concupiscencie febre curatur. Tertio vir qui male coniugi obediuit, ab erroris lepra mudatur, vt fit idem ordo restorationis in dño qui perditio nis in protoplasto.

* Victor Antiochenus. Salutare documentum per hoc nobis tradidit, ne videlicet vllam vnquam demoniibus fidem habeamus, etiã si vera se dicturos profiteantur.

d Dis. Beda. Vel conuexans, sicut quidam codices habent Lucas autem dicit quod nihil ei nocuit. Sed quod Marcus ait, discerpens, idem est quod Lucas, cum proiecisset eum in medium. Quod vero addidit, nihilque nocuit, intelligendum est, quia illa iactatio non eum debilitauit, sicut exeunt dæmones amputatis vel auulsis aliquibus membris.

Beda. Virum a dæmonio liberatum, animum ab immunda cogitatione purgatum intelligimus. Femina vero a febribus consequenter curatam, carnem a concupiscencie feruore per continentie præcepta frenatam.

e Quid nã est? Per ea que videt ad inquisitionem eorum que audierat excitatur. Ad hoc. n. & ipse dñs signa facit, & discipulis facere dedit, vt per hoc euangelio certius credat, dñ q. celestia promittit terrenis, celestia & diuina opera operentur in terris.

Et

missum, sed tantum hoc cognouerunt quadam coniectura probabili multum, que in hoc loco & alijs locis euangelij pluribus nomine scientie exprimitur. Sed primum dictum magis videtur consonum textui, & dictis sanctorum.

7 Obmutesc. Compellat enim Christus demones ad tacendum de ipso, ne veris falsa miscerent, & ne videretur quæerere testimonium ab ipsis. Maxime quia Pharisei dicebant ipsum in Beelzebub principe demoniorum eicere demonia, vt habetur Matt. 12. vbi dictum Phariseorum plenius excluditur, sicut ibidem exposui.

8 Et discer. Contrarium videtur Luc. 4. vbi dicitur de isto dæmone, quod exiit ab illo & nihil ei nocuit. Dicendum, quod demones ab obsessis corporibus solent exire, non solum cum afflictione corporis, sed etiam cum mutilatione alicuius membri. Per hoc ergo quod Lucas dicit, quod nihil ei nocuit, intelligendum est quantum ad mutilationem, quia exiit absque mutilatione membri. Quod autem dicit Marcus discerpens eum, intelligendum est quantum ad afflictionem, quia licet in exitu non mutilauerit eum, tamen multum afflixit, & hoc idem habetur Luc. 4. f. vbi dicitur. Et cum proiecisset illud demonium in medium, per quod intelligitur obsessi afflictio, ibidem subditur. Exiit ab eo, nihilque ei nocuit. per quod excluditur mutilatio.

9 Quænam do. Quia præceptis veteris legis addebat nouitate consiliorum, & etiam quia nouo modo confirmabat doctrinam suam, scilicet per operationem miraculorum, & ideo subditur.

10 Quia in potestate, &c. Sequitur.

11 Et protinus egredientes. Hic ponitur secundum miraculum Et diuiditur in duas partes, in principalem & incidentalem, secundum ibi. Vespere autem facto. Circa primum dicitur. Et protinus egredientes de sy. scilicet, post Christi prædicationem & eius confirmationem per expulsionem demonum.

quod Marcus ait, discerpens, idem est quod Lucas, cum proiecisset eum in medium. Quod vero addidit, nihilque nocuit, intelligendum est, quia illa iactatio non eum debilitauit, sicut exeunt dæmones amputatis vel auulsis aliquibus membris.

Beda. Virum a dæmonio liberatum, animum ab immunda cogitatione purgatum intelligimus. Femina vero a febribus consequenter curatam, carnem a concupiscencie feruore per continentie præcepta frenatam.

e Quid nã est? Per ea que videt ad inquisitionem eorum que audierat excitatur. Ad hoc. n. & ipse dñs signa facit, & discipulis facere dedit, vt per hoc euangelio certius credat, dñ q. celestia promittit terrenis, celestia & diuina opera operentur in terris.

Et

missum, sed tantum hoc cognouerunt quadam coniectura probabili multum, que in hoc loco & alijs locis euangelij pluribus nomine scientie exprimitur. Sed primum dictum magis videtur consonum textui, & dictis sanctorum.

7 Obmutesc. Compellat enim Christus demones ad tacendum de ipso, ne veris falsa miscerent, & ne videretur quæerere testimonium ab ipsis. Maxime quia Pharisei dicebant ipsum in Beelzebub principe demoniorum eicere demonia, vt habetur Matt. 12. vbi dictum Phariseorum plenius excluditur, sicut ibidem exposui.

8 Et discer. Contrarium videtur Luc. 4. vbi dicitur de isto dæmone, quod exiit ab illo & nihil ei nocuit. Dicendum, quod demones ab obsessis corporibus solent exire, non solum cum afflictione corporis, sed etiam cum mutilatione alicuius membri. Per hoc ergo quod Lucas dicit, quod nihil ei nocuit, intelligendum est quantum ad mutilationem, quia exiit absque mutilatione membri. Quod autem dicit Marcus discerpens eum, intelligendum est quantum ad afflictionem, quia licet in exitu non mutilauerit eum, tamen multum afflixit, & hoc idem habetur Luc. 4. f. vbi dicitur. Et cum proiecisset illud demonium in medium, per quod intelligitur obsessi afflictio, ibidem subditur. Exiit ab eo, nihilque ei nocuit. per quod excluditur mutilatio.

9 Quænam do. Quia præceptis veteris legis addebat nouitate consiliorum, & etiam quia nouo modo confirmabat doctrinam suam, scilicet per operationem miraculorum, & ideo subditur.

10 Quia in potestate, &c. Sequitur.

11 Et protinus egredientes. Hic ponitur secundum miraculum Et diuiditur in duas partes, in principalem & incidentalem, secundum ibi. Vespere autem facto. Circa primum dicitur. Et protinus egredientes de sy. scilicet, post Christi prædicationem & eius confirmationem per expulsionem demonum.

quod Marcus ait, discerpens, idem est quod Lucas, cum proiecisset eum in medium. Quod vero addidit, nihilque nocuit, intelligendum est, quia illa iactatio non eum debilitauit, sicut exeunt dæmones amputatis vel auulsis aliquibus membris.

Beda. Virum a dæmonio liberatum, animum ab immunda cogitatione purgatum intelligimus. Femina vero a febribus consequenter curatam, carnem a concupiscencie feruore per continentie præcepta frenatam.

e Quid nã est? Per ea que videt ad inquisitionem eorum que audierat excitatur. Ad hoc. n. & ipse dñs signa facit, & discipulis facere dedit, vt per hoc euangelio certius credat, dñ q. celestia promittit terrenis, celestia & diuina opera operentur in terris.

Et

missum, sed tantum hoc cognouerunt quadam coniectura probabili multum, que in hoc loco & alijs locis euangelij pluribus nomine scientie exprimitur. Sed primum dictum magis videtur consonum textui, & dictis sanctorum.

7 Obmutesc. Compellat enim Christus demones ad tacendum de ipso, ne veris falsa miscerent, & ne videretur quæerere testimonium ab ipsis. Maxime quia Pharisei dicebant ipsum in Beelzebub principe demoniorum eicere demonia, vt habetur Matt. 12. vbi dictum Phariseorum plenius excluditur, sicut ibidem exposui.

8 Et discer. Contrarium videtur Luc. 4. vbi dicitur de isto dæmone, quod exiit ab illo & nihil ei nocuit. Dicendum, quod demones ab obsessis corporibus solent exire, non solum cum afflictione corporis, sed etiam cum mutilatione alicuius membri. Per hoc ergo quod Lucas dicit, quod nihil ei nocuit, intelligendum est quantum ad mutilationem, quia exiit absque mutilatione membri. Quod autem dicit Marcus discerpens eum, intelligendum est quantum ad afflictionem, quia licet in exitu non mutilauerit eum, tamen multum afflixit, & hoc idem habetur Luc. 4. f. vbi dicitur. Et cum proiecisset illud demonium in medium, per quod intelligitur obsessi afflictio, ibidem subditur. Exiit ab eo, nihilque ei nocuit. per quod excluditur mutilatio.

9 Quænam do. Quia præceptis veteris legis addebat nouitate consiliorum, & etiam quia nouo modo confirmabat doctrinam suam, scilicet per operationem miraculorum, & ideo subditur.

10 Quia in potestate, &c. Sequitur.

11 Et protinus egredientes. Hic ponitur secundum miraculum Et diuiditur in duas partes, in principalem & incidentalem, secundum ibi. Vespere autem facto. Circa primum dicitur. Et protinus egredientes de sy. scilicet, post Christi prædicationem & eius confirmationem per expulsionem demonum.

Gen. 3. 25

Matt. 7. b.

tranquam

† Ab.

Matth. 1. cap.

E

† ante tempus

† conuexans

† etiam

† Mar. 8. b.

Luc. 4. f.

Et

Vene-

Tom. 5.

9 4

Recum-

A *Et statim dicunt ei, &c.* Lucas dicit quia rogauerunt pro illa. Modò enim Saluator rogatus, modo vltro curat, ut cõtra uitoru quoque passiones, & se precibus fidehu semper adesse, & que nõ intelliguntur, vel intelligẽda dare, uel nõ intellecta, dimittere pie petẽtibus ostẽdat, vnde. *Delicta quis intelligit? ab oculis meis munda me.*

b *Et accedens.* Victor Antiochenus. Accessit ad illum uerbum, corporeaque manu extensa, febricitantem erexit. Nam indiuisam se cõ carne sua societatem habere, persuasum uolens, pleraque miracula per corporis ministerium edebat.

c *Apprehensa.* Socrus Petri febricitans apprehensa manu leuatur. Febris, in temperata est, de qua nos filii synagogæ per manum disciplinae, & leuationem desiderii sanamur, & huius qui sanat nos ad uesperam declinationis a nobis ministratur uoluntati.

d *Ministrabat eis.* Beda. Tropo. idest, membra quæ seruiant immunditiæ seruiant iustitiæ.

e *Vespere autem.* Beda. Occasus solis mors Christi. Afferebant ad eum omnes male habentes. Plures enim per apostolos post mortem suam sanauit, quam cum in carne uiuẽs iudeis prædicauit.

f *Ad ianuam.* Hieronymus. Ianua regni, moraliter penitentia est cum fide, quæ operatur salutem uariis languoribus.

g *Et curauit multos.* Victor Antiochenus. Euangelista Marcus Christum multos male habentes curasse asserit. Verũ scripturarum more multitudinis nomẽ generatim p omni bus accipit (scripturæ namque dictionem hanc frequenter in eo sensu usurpant, aut certe per uos multos, eos omnes & solos denotat, qui in illum credebant. Fides namq; ad præstandum sanæ ratis beneficium alligebat. Verum Ince contextus cum prior expositione magis facit, ait enim, *at ille singulis manus imponens curabat eos.*

h *Quoniam sciebant eum.* Beda. Lucas dicit apertius. *exhibent dæmonia a multis clamantia & dicentia, quia tu es filius Dei & increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant eũ esse Christum.* Dæmonia ergo Christum esse sciunt & filium Dei esse confitentur. In ieiunio enim fatigatum hominẽ diabolus putauit, nec tentando potuit eum experiri, an esset filius Dei. Sed postea per signorũ potentia, uel potius suspicatus est, uel intellexit. Non igitur eum quia ignoraret crucifigi persuasit, sed quia morte illius damnandum se esse nõ prauidit, vnde Paulus. *Nemo principũ huius sæculi cognouit. Si enim cognouissent, nunquam dominum glorie crucifixissent.*

i *Et diluculo ualde surgens.* Beda. Sicut per occasum solis mors, sic per diluculũ resurrectio Christi, cuius manifesta luce abiit in desertũ gẽtiu & in fidelibus orabat, quæ eorũ corda ad orationẽ excitabat.

1 *Venerunt in domum Simonis & Andree cum Iacobo & Ioanne.* Recumbebat autem socrus Simonis febricitans, & statim dicunt ei de illa. Et accedens eleua uit eam apprehensa manu eius, & continuo dimisit eam febris, & ministrabat eis. † Vespere autem facto cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes & dæmonia habentes, & erat omnis ciuitas congregata ad ianuam. Et curauit multos qui vexabantur uariis languoribus. Et dæmonia multa eiciebat, & non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum. Et diluculo ualde surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat. Et profectus est eum Simon, & qui cum eo erant. Et cum inuenissent eum, dixerunt ei, quia omnes querunt te.

2 *Recumbebat autem socrus Simonis febricitans.* Per quam significatur mulier calore luxuriæ laborans, quæ manu eius apprehensa sanatur, quia talis mulier eius repressa libertate curatur. Eccl. 26. b. In filia non auertente se firma custodiam.

3 *Vespere autem facto.* Beda. Mystice solis occubitus passionem, mortemque significat illius qui dicit. *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi, & sole occidente plures quam ante, dæmoniaci & ægroti sanantur, quia qui temporaliter in carne uiuens paucos iudeorum docuit, omnibus per orbem gentibus fidei salutisque dona transmittit.*

4 *Et erat omnis ciuitas.* Idest, multi de ciuitate. Et est modus, loquendi hyperbolicus, sicut supra dictum est.

5 *Et cura multos.* Idest, omnes qui fuerunt ibi adducti, qui erant multi. Aliter exponitur. Multos, idest, plures de adductis, quorum fides & deuotiourationem merebatur.

6 *Et dæmonia multa eiciebat.* Eodem modo dupliciter exponitur idest, omnia uel plura.

7 *Et non sinebat ea loqui.* Ex causis prædictis.

8 *Quoniam sciebant eum.* Iam dictum est, qualiter hoc sit intelligendum.

9 *Et diluculo ualde surgens.* In hoc dominus exemplũ dat, ut prædicator & mirabilium diuinorum operator debeat fugere populi applausum, uerum tamen quia non debet omittere salutem animarum, ideo subditur.

10 *Et cum inuenissent eum, dixerunt ei, quia omnes querunt te.* Beda. Sicut per occasum solis mors, sic per diluculũ resurrectio Christi, cuius manifesta luce abiit in desertũ gẽtiu & in fidelibus orabat, quæ eorũ corda ad orationẽ excitabat.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Venerunt in domum.* Et ibi acciperent refectiõnem post laborem.

2 *Recumbebat autem socrus Simonis febricitans.* Licet enim uirtute natura febris possit curari, non tamen in instanti. Christus autem sanauit eam hic subito, & ita perfecte quod illa mulier ministrabat eis. Ex quo ostenditur illa curatio miraculosa ad discipulorum confirmationem.

3 *Vespere autem facto.* Hic ponitur pars incidentalis, occasione enim huius sanationis illi qui habebant infirmos in illa uilla adduxerunt eos ad Christum querentes remedium, & hoc est quod dicitur, *Vespere autem facto.* Dicit autem Theophilus expositor, quod ita tarde adduxerunt eos ad Christum, quia illa dies erat dies sabbati, & credebant curationes non esse licitas durante die sabbati, quæ finiebatur in uespere illius diei.

Et

Eamus

MORALITER.

1 *Recumbebat autem socrus Simonis febricitans.* Per quam significatur mulier calore luxuriæ laborans, quæ manu eius apprehensa sanatur, quia talis mulier eius repressa libertate curatur. Eccl. 26. b. In filia non auertente se firma custodiam.

2 *Vespere autem facto.* Beda. Mystice solis occubitus passionem, mortemque significat illius qui dicit. *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi, & sole occidente plures quam ante, dæmoniaci & ægroti sanantur, quia qui temporaliter in carne uiuens paucos iudeorum docuit, omnibus per orbem gentibus fidei salutisque dona transmittit.*

3 *Et non sinebat ea loqui.* Theophilus. In hoc docens nos non

credere dæmonibus, etiam si uera dicant, quia si aliquos credentes sibi inuenerint, ueritatibus mendacia miscent. Vnde in collatione Moysi abbatis dicitur, quod quidam anachorita deceptus fuit a dæmone in angelũ lucis se transformante, quia post plura uera quæ sibi dixerat, proiecit seipsum in puteum ad eius uerbum. Nam ei dixit quod tanti meriti erat apud Deum, quod ex hoc nullum pateretur malum, quod fuit falsum, nam ex hoc lætalius fuit vulneratus, & cito post mortuus.

4 *Et diluculo ualde surgens egressus abiit in desertum locum.* Per hoc ostendens, quod prædicator euangelii redire debet ad orationis secretum, ut ibi hauriat quod postea populis effundat, ideo sequitur.

Et

Ca Ad hoc enim veni. Victor Antiochenus. Commode hoc subdit euangelista. Neque enim solū illius diuinitatis auctoritas, per hoc adumbratur, verum etiam spontaneae euacuationis humilitas. Lucas autē, quo verbi oeconomiam exprimat. *Ad hoc enim missus suas, scribit.* Quare is patris de verbi incarnatione beneplacitum, Apostolatus nomine designat.

b Et erat predicans in synago. Beda. In hac pdicatione intelligitur etiam sermo ille habitus in monte quem refert Mattheus: nā Marcus adiungit: Et venit ad eū le. de quo talia dicit. Quibus intelligitur ille esse sanatum, postquam dominus descendit de monte. Sic enim Mattheus ait: Cum autem descendisset Iesus de monte, se sunt eum tur. m. & ecce leprosus veniens adorabat eum, dicens, Dñe si vis potes me mundare. **c** Et genu. Beda. Humilis, pudibundus. Debet. n. quisq; de maculis vitæ suæ erubescere, sed cōfessionē verecundia nō reprimat, ostēdat vulnus, remediū poscat.

Hiero. Leprosus genuflexo domini voluntatem deprecās mundatur, qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Lepra nostra peccatum primi parentis, quæ a capite incepit, quando regna mundi desiderauit radix omnium malorum cupiditas, vnde Giezi auaritiā secutus, lepra suffunditur. Hac vero sacerdoti secundum ordinem Melchisedech ostensa, oblatione mundatur, dicenti: *Date elemosynam, & ecce omnia munda sunt.*

Beda. Leprosus genus humanum significat, qui secundū Lucam, lepra plenus fuisse perhibetur: *Omnes enim peccauerunt & egent illa gloria Dei.* Scilicet, vt extenta manu Saluatoris, id est incarnato verbo, humanamq; contingente naturam a vrietate prisca erroris mundentur, & qui diu a populo Dei secreti erant, templo Dei reddantur, & vero sacerdoti offerre (qui est in æternum secundum ordinem Melchisedech) corpora sua hostiam viuentem. *Id est p.*

d Si vis potes. Beda. In voluntate tribuit potestatem, nec dubitat vt incredulus de voluntate domini, sed colluuiōnis suę conscius non præsumit.

Beda. Qui exclusus a lege domini se potestati curari postulat, supra legem indicat gratiam esse. Vt enim in domino potestatis auctoritas, sic in illo fidei constantia.

e Theophylactus. Non dixit si Deum deprecatus fueris, sed si vis, quasi ipsum credens Deum.

c Extendit manum. Beda. Leprosus tangi lex prohibet, sed quia

¶ Iam facto sermone: **a** Non decet ociosum esse prædicatorem.

¶ Et ait illis: Eamus in **†** proximos vicos & ciuitates, vt ibi prædicem: Ad hoc enim veni: Et erat prædicans in synagogis eorum, & in omni Galilæa, & dæmonia eiiciens. **†** Et venit ad eum leprosus deprecans eum, & genuflexo dixit: Si vis potes me mundare. Iesus autem misertus eius, extendit manum suam, & tangens eum, ait illi: Volo: Mundare. Et cum dixisset statim discessit ab eo lepra, & mundatus est. Et comminatus est ei, statimque eiecit illum, & dicit ei: Vide nemini * dixerris, sed vade ostende te **†** principi sacerdotum, & offer pro eundatione tua, quæ præcepit Moyses in testimonium illis. **¶** At ille egressus cepit prædicare, & **†** distamare sermonem, ita vt iam non posset manifeste in ciuitatem introire, sed foris in desertis locis esse, & conueniebant ad eum vndique.

¶ Ostendit vulnus, remedium postulat.

¶ Misericordie affectum.

¶ In hoc humilitas. **a** Gratia superat legem non timet contaminari qui alios liberat. **b** In hoc pietas. **c** In hoc potestas. **d** Be. Nihil medium inter præceptum & opus. **e** Illud. Volo mundare.

¶ Secundum legem offerri. **b** Si Deo credat, si impietatis lepra discedat. **¶** Saluti.

¶ Prohibitus est dicere, At ille egressus. **a** Sed nec ad horam potuit abscondi.

¶ Tumultuosas carnalium mentes fugit, secretos a mundanis curis visitat.

¶ Allego Hi sunt quos nihil potest separare a charitate Christi.

quia dominus legis est, non obsequitur legi, sed legem facit. **D** Non ideo tangit, quia sine tactu curare non poterat, sed sic probat, quia legi subiectus non erat.

f Volo, mundare, & cū dixisset, statim discessit ab eo lepra. Beda. Nihil medium inter opus & præceptum. Dixit **¶** Psal. 32. b. & facta sunt. Vides quia voluntas potestas est. Itaque tanquā potestatem habens sanandi, & auctoritatem iubendi, non refugit testimonium operandi. Volo enim dicit ppter Fortinum, imperat propter Ariū tangit propter Manichæū. **¶** Psal. 113. b. **g** Vide nemi. Beda. Non quia voluit quod non potuit, quia omnia quæcunq; voluit fecit. Sed docet nostra beneficia reprimi, non tantū a mercede pecuniæ, sed etiam gratiæ.

h **¶** Osten. Beda. Vt intelligat non legis ordine, sed gratia quæ super legem est esse curatum. Offerre iubet, vt ostendat quia non legem soluit, sed implet, dum secundum legem gradiens supra legem sanat, quos remedia legis non sanabant. Nec sacrificium, significant cessare debebat, cum nondum significatum confirmatum erat constitutione apostolorum & fide credentium.

¶ Victor Antiochenus. Quo impudentem Iudæorum linguam obstruat, secundum legis decretum ad sacerdotum principem mundatum amandat, uade, inquit, ostende te sacerdotum principi, vt cum paulo post veluti erronem & impostorem me persequentur, tute mihi testimonium perhibeas, & quod a me sanatus fueris, & quod iuxta legis præscriptum sacerdotis iudicio te sistere iussus. Ostende te nihilo fecius, ne extra hominum consortium eiiciare.

i **¶** At ille egressus. Beda. Vnius saluatio multos ad dominum cogit. Non potest tacere beneficium, etiā iussus ab eo qui dedit. Præcepit dominus abscondi. Vult enim, vt in bonis quæ agimus latere velimus, quod est humilitatis, & inuiti prodamur vt alijs profimus, quod magnæ est sublimitatis, cum etiam si ipsi velimus, opera non possunt taceri.

K **¶** Ita vt iam. Hiero. Nō omnibus manifestatus est Iesus, qui latis atque plataneis seruiunt laudibus, & proprijs voluptatibus, sed his qui foris cum Petro exeunt, & in desertis locis sunt, quæ elegit dominus ad orandum & reficiendum populum, qui deserunt delectationes mundi, & omnia quæ possident, vt dicant: *Portio mea dominus.* Gloria vero domini manifestatur his qui cōueniunt vndique, id est, per plana & ardua, quos nihil potest separare a charitate Dei.

¶ Psal. 118.

¶ Prohibendo ne hanc curationem diulgaret, donec ostendisset se sacerdotibus, & sacrificium in lege præceptum pro sua emendatione obtulisset. Legalia enim habuerunt cursum suum, & obligationem vsque ad Christi passionem, in quo oblatum est vnum perfectum sacrificium euacuationum legalium, & ideo vsq; tunc Christus legalia seruauit, sicut declaratum fuit Mar. 5. *suber illud verbum: Non veni soluere legem, sed adimplere. Et similiter aliis seruanda mandauit, vt hic patet.*

¶ At ille. scilicet post factam oblationem prædictam.

¶ Vt iam non posset. Propter pressuram hominum sibi occurrentium ad quærendum sanitates, & videndum miracula.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Eamus in proximos vicos & ciuitates, &c. *Cetera patent.*
- 2** Et venit ad eum, &c. *Hic ponitur tertium miraculum de leproso mundato, cuius fides exprimitur cum dicitur.*
- 3** Si vis potes me. *Consistendo enim in Christo diuinam potentiā, meruit curationem, ideo subditur.*
- 4** Iesus autem mi. *Licet enim secundum determinationem legis ex tactu leprosi contraheretur immunditia, tamen hoc in Christo locum non habuit, quia ex tactu lepram curauit.*
- 5** Ait illi, volo. *Hic est punctus, & quod subditur.*
- 6** Mundare. *Imperatiuum est, vt ostendat se per modum imperij lepram curare, tanquam dominus creaturæ.*

Et

MORALITER.

† Et predicans in syna. &c. Et venit ad eum leprosus. Per lepram quæ morbus est contagiosus, originalis culpa significatur, quæ per carnalem generationem ad posteros deriuatur, qui manu Christi

Christi tactus sanatur, quia virtute eius per baptismum emundatur, per oblationem autem muneris, & diuulgationem operis significatur quod baptizatus tenetur Deo fideliter seruire, & eum iugiter collaudare.

AD.

ADDITIO I.

A *In capit. 5. Vbi dicitur. In postil. Ideo non est credibile, quod calceamentum is vteretur.*

Vti calceamentis manifestum est esse de communi hominum consuetudine, non solum rudium seu imperfectorum, sed etiam sanctorum vt patet de Moyse Exo. 3. b. cui in reuerentiam terre sanctae dicitur per angelum, *Solve calceamenta de pedibus tuis.* Similiter de Iosue legitur Ios. 5. d. Vnde non est incredibile, quod Christus qui non solitariam duxit vitam, sed cum hominibus conuersatus est, vt Baruch. 4. d. calceamentis vteretur. Conuenientissimum enim est, vt quis cum eis quibus conuersatur, saltem in licitis & honestis conformetur, vnde 1. Cor. 9. d. *Omnibus omnia factus sum.* Nec obstat illud quod Postil. allegat, quod Christus imposuit discipulis ad praedicandum missus sine calceamentis incedere.

Primo, quia non omnia quae ipsis discipulis ad praedicandum missis imposuit Christus, ipse seruauit. Praecepit enim eis. *In ciuitate Samaritanorum non intraveritis.* Matth. 10. a. quod tamen ipse Christus non seruauit, vt habetur Ioan. 4. Similiter Matth. 10. a. *In viam gentium ne abise.* Christus autem abiit in viam gentium, vt patet Mat. 15. b. vbi legitur. *Secessit in partes Tyri & Sydonis.* Vnde illud quod legitur Actu 1. a. *Capit Iesus facere & docere.* Intelligitur de his quae simpliciter sunt bona secundum legem naturalem vel diuinam, seu de his quae pertinent ad perfectionem vitae. Vfus autem calceamentorum de se nec est bonus nec malus secundum vtramque legem praedictam: vnde secundum Aug. de doc. Christiana. In omnibus non usus rerum, sed libido vtcutis in culpa est.

B Secundo, quia illud quod dicitur Luc. 10. a. *Nolite portare peram nec calceamenta,* a doctoribus. Intelligitur, non vt litera sonat, sed figuratiue, vnde in glo. ibidem vtrumque de mortui animalis corio fit, vnde nihil mortale vult esse in illis quos ad praedicandum mittit, haec in glo. Quae quidem glo. non mystica tantum censenda est, sed potius literalis. Nam cetera quae Christus prohibuit discipulis ad praedicationem missis, ad literam intellecta sunt impeditiua officij praedicationis, inquantum aliquam sollicitudinem superfluum secum trahunt, sicut est possidere aurum & argentum, vel portare sacculum vel peram & huiusmodi. Sed calceamenta manifestum est, quod non impediunt ad itinerandum, sed potius expediunt, vnde dominus qui Israeliticis exeuntibus de Aegypto, ad festinationem exeundi & ambulandi hortabatur in esu agni paschalis, praecipiebat eos habere calceamenta in pedibus, vt patet Exod. 12. b. Cuius ratio est, ne nudis pedibus ambulando per offensionem lapidum vel huiusmodi, impedirentur ab itinere. Ex quibus videtur sequi quod Christus non prohibuit praedicatoribus materialiter calceamenta, sed intelligendum est prout in gl. allegata. Hoc enim patet. inf. 6. c. manifeste, vbi Christus discipulis ad praedicandum missis iubet calceari sandalis, vbi Augus. de consensu euangelistarum dicit, quod Marcus dicendo calceari sandalis, aliquid hoc calceamentum mystice significatio, nis admonet, & ideo nullam contradictionem includit, si vno loco calceamenta discipulis prohibeantur, & in alio eisdem praecipiantur, cum secundum mysticam expositionem vtrumque sit verum.

C Si quis autem intantum voluerit proteruire, quod nullo modo calceamenta intelligantur nisi materialiter, tunc ex dictis apostoli habebit concedere, quod praedicatoribus euangelij debent habere calceamenta. Dicit enim Eph. 5. c. *State ergo sicut.* &c. Et sequitur. *Et calceate pedes in preparatione euangelij pacis.* Oportet ergo dicere, quod tam in dictis Christi prohibentis calceamenta discipulis, quam in dictis Apostoli praecipientis, praedicatoribus calceari, vtroque intelligantur calceamenta non materialiter, sed spiritualiter. Tertio, nam consuetudo ecclesiae vniuersalis maximam habet auctoritatem. Ipsa enim doctrina catholicorum doctorum ab ecclesiae auctoritatem habet. Dicit enim Aug. in lib. de utilitate credendi. Non crederem euangelio, nisi ecclesia illud mihi traderet. Constat autem, quod ex consuetudine ecclesiae vniuersalis praedicatoribus diuini verbi materialibus vtuntur calceamentis, nec ex hoc reprehenduntur, nisi forte illi qui ex regula vel constitutione ad hoc restringuntur. Ceteri autem nullo modo tam generaliter & irreprehensibiliter hoc fecissent si ex precepto Christi hoc fuisset interdictum praedicatoribus, vt post. v. sentire. Quarto quia ex his verbis Ioannis Baptistae Aug. intellexit ad literam, quod Christus calceamenta materialiter portabat, vnde dicit in li. de verbis dñi. De his calceamentis quibus calceati sumus confortat me dñs Iesus, quia nisi calceatus fuisset, de eo Ioannes non dixisset, cuius non sum dignus corrigiam calceamenti soluere. Surrepat ergo humana presumptio di. Ego euangelium seruo, quia nudo pede ambulo. Haec ille. Est et alia ratio ad propositum, vide. inf. c. 6. in additione secunda.

ADDITIO II.

In eo. c. Vbi dicitur in postil. Dicendum quod illa apertio non fuit in corpore caelesti sed in aere. Melius dicendum est secundum Hiero. super Mat. dicentem, quod non reuerentia elementorum, sed spiritualibus oculis caeli aperti sunt, sicut Ezechiel in primo sui voluminis apertos esse commemorat, secundum quam sententiam nec in corpore caelesti,

caelesti, nec in aere apertio illa fuit facta, sed tantum respectu ipsius Christi hanc apertionem spiritualiter consideratis. Quod est ipse modus loquendi euangelistarum testat. Dñ. n. Mat. 3. d. *Et ecce aperti sunt caeli.* Vbi Chryf. Quod corporaliter aperitur, omnibus apertum est. Similiter & Marcus dicit de Christo tñ. *Vidit calos apertos.* Quasi ipsa apertio caelorum ad visionem Christi referatur, s. intellectualē, prout Christus baptismo iam sanctificato vidit apertum esse caelum hominibus, quod tñ antea viderat fiendum, vnde in hac apertione secundum Tho. in 3. par. q. 29. ar. 5. in cor. qñnis. Tria sunt consideranda quae pertinent ad efficaciam baptismi nostri. Primo quidem principalis virtus ex qua baptismus efficaciam habet. Quae quidem est virtus caelestis. s. diuina, quod recte significatur per apertionem caelorum. Secundo, ad efficaciam baptismi operatur fides ecclesiae & eius qui baptizatur. Baptismus. n. est fidei sacramentum, per fidem autem cognoscimus caelestia, quae sensum & humanam rationem excedunt, ad quod significandum aperti sunt caeli. Tertio, quia per baptismum aperitur nobis introitus regni caelestis, prout in postilla.

ADDITIO III.

In eod. cap. Vbi dicitur in postil. Si enim cognouissent demonis ipsum esse Deum, nunquam induxissent.

Non videtur ratio quare daemones non induxissent Iudaeos ad crucifigendum Christum, etiam si cognouissent ipsum esse Deum. Daemones. n. cum sint in termino damnationis, quanto ad maiora peccata homines trahere possunt, tantum ad illud magis conantur, & ideo Beda in hoc loco loquens de diabolo sic dicit. Non igitur ideo Iudaeis eum crucifigere persuasit, quia Dei filium non esse putauit. Ex quo patet, quod et si filium Dei ipsum esse putasset, adhuc persuasisset vt crucifigeretur. Dicitur autem Apostoli. 1. Cor. 2. b. dicentis. *Si enim cognouissent, nunquam dominum gloria crucifixissent, &c.* Non facit ad propositum. Loquitur enim de hominibus qui tanquam viatores quantuncumque viles sint, nondum tamen communiter attingunt ad terminum damnationis.

REPLI. *In primo cap. Vbi dicitur. Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti, &c.* Postil. hoc exponens dicit, per hoc significari vile obsequium quasi dicat, non sum dignus ei in minimo obsequium praestare. Non enim ad literam Christus calceamenta soluenda habuit qui apostolis ne portarent interdixit, quia cepit Iesus facere & docere, &c. Burg. hoc dictum. agre ferens fortasse propter postil. nudi pedem calceamentorum vltim parupendit, non attendens quod sanctus Dionisius cap 15. angelicae hierar. singulari misterio describit angelos discalceatos, vt ostenderet ad diuinas illuminationes suscipiendas & communicandas nudi pedes esse aptiores. Attendat Burg. primum ecclesiae electum & deputatum rectorē Moysen, non nisi nudipedem ad diuina contemplanda accedere potuisse. Exod. 3. a. Et prophetarum disertissimum Isaiam ad Dei preceptum nudipedem incessisse, Isa. 20. b. Et magistrum vniū nudi pedem sedisse, vt patet ex Mariae poenitentia, quae pedes eius lauit, Luc. 7. g. Apostolosque calceatos non fuisse. Et quamuis omnium illarum rerum sint rationes mystice per doctores & glossam assignatae, verum est tamen ad literam illam contigisse, & Moysi & Isaiam & apostolis praecpta fuisse: Ecclesiae catholicae usus est in picturis & imaginibus aliquorum sanctorum depictis cum calceis, imagines tamen apostolorum & Christi nudi pedes apparent, quae picturae libri laicorum dicuntur, & rerum gestarum rememoratiuae, Vnde Burg. se inaniter fatigat, in commendatione calceamentorum in suggestionem postil. quasi dixerit vel senserit euangelicos praedicores sub praecpto Christi astrictos ad abiectionem calceorum, quod tamen non intendit, sed dicit apostolos prohibitos. Constat autem praedicores verbi Dei multa licenter facere, quae facere apostolis non licebat. Constat. n. apostolos reliquisse oia quae eorum successores non relinquunt, sed quidem thesaurizant. Costas etiam apostolos vota emisisse, quae successores eorum non emiserrunt. Constat apostolos in illatis contumeliis fuisse gaudentes, successores eorum iniurias acriter vindicantes, & sic de multis alijs. Frustra est Burg. se fatigat ad persuadendum Christum incessisse calceatum, quia vt dicit conuenientissimum fuit se conformare cum his cum quibus conuersabatur in licitis & honestis. Allegat ad hoc apostolum. 1. Cor. 9. d. *Omnibus omnia factus sum.* Et licet Burg. sub sumit de calceamentis, ita & ego sub sumo de diuitijs & possessionibus, quae sunt honestae & licitae, igitur conueniebat Christum fuisse diuitem & proprietarium, sicut Burg. arguit eum calceatum, sed consequens est contra Christi professionem. Dixit enim. *Vulpes foueas habent, &c. filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.* Ita sub sumi potest de nuptijs & multis alijs licitis & honestis, patet igitur principium Burg. modicum veritatis habere. Item si propter conuersationem cum hoibus, prout allegat Burg. Baruch. 3. Christus debuit esse calceatus igitur fuit calceatus antequam incarnatus. Tenet consequentia, quia illa conuersatio cum hominibus, allegata, exponitur ad literam de conuersatione cum Iudaeis in deserto. Apostolus etiam per Burgen, allegatus, per totum capitulum probat oppositum intentionis suae, quia probat ibi auctoritatibus & rationibus a licitis abstinentium veris praedicatoribus, sicut accipere sumptus necessarios ab his quibus praedicant. Vide Bon. in apologia. Nec valet responsum

responsum Burg. ad argumentū Postillatoris, quia facit glosam nouā illius dicti. *Cepit Iesus facere & docere.* Et puto suā glosam fore errori propinquā, illud. s. dictum intelligendum esse solum de his quæ simpliciter sūt bona secūdu legē naturalem & diuinā, quia secūdu illam glosam Christus non fecisset nec docuisset opera supererogationis neq; cōdescensionis, neq; consilia, quæ nō sūt similiter bona ad legē naturalē & diuinā pertinentia, alias .n. nō possent omitti sine peccato, qđ falsum est, vt patet Mat. 19. Melius ante glosat illud dictū, qđ cepit Iesus facere & docere. i. quidquid ad virtutē & austeritatē vitæ, pertinet, qđ Christus docuit, ipse primo fecit. Et quia nudipeditio austeritatis est, & apostolis præcepit, ideo fecit, quod est argumentum postli.

Sed huic rationi Burg. dat instantiā dicēs. Christus præcepit apostolis. *In viam gentium ne abieritis.* Mat. 10. a. & tamē ipse transit per mediā Samariā, &c. Hic dico, qđ instantia nō valet, quia nō dicitur Act. 1. qđ Christus docuit quidquid fecit, sed dicit, quidquid docuit, hoc primū fecit, & fecit quæ nō docuit faciēda, prout Aug. dicit. Nō. n. Christus dixit. *Discite a me mortuos suscitare,* sup aquas siccis pedib. ambulare. Nō hoc dixit, sed qđ ait? *Discite a me,* quia mitis sum & humilis. Potest ēr dici, quod cum Christus transiret per mediā Samariā, ibāt etiam cum eo apostoli, qui per eū prohibiti erāt ad prædicandū gentibus propter causas assignatas in glo. auctoritatis allegatæ & sic Christus ēt seruauit, qđ occasio fuit eius transitus per Samariam, non principaliter intentus ad ibi prædicandum. ideo Matthæi quintodecimo. c. dixit mulieri. *Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.* Et sequitur. *Non est bonum sumere panem filiorum & dare canibus.*

In eod. cap. Vbi dicitur. *Celi aperti sunt.* postil. exponit de signo visibili sensibili, vel imaginaria visione considerato. Burgen. au-

tem non vult aliquod fuisse reale signum in aere, sed solius Christi speciale intuitum significare cœlum apertum. Sed doctores per eum allegati non loquantur cum præcisione. Sed doctores se ad solam spirituales visionem Christi, cuius signum representatum in aere apparuit etiam Ioanni Baptistæ, propter id quod dicitur Ioan. 1. Ipse baptizans accepisse a Deo signum agnoscendi baptizatum. Nam si præcise de Christo intelligeretur visio spiritualis illius apertionis cœli, mirum videtur ad quem finem, cū anima Christi viderit omnia in verbo quæ verbū. Sicut igit nō oportuit dici aperiri cœlū, vt cœlū videat, quia perfectior est visio omnium in verbo quā in specie propria. Intelligibilis igitur vī dici, qđ Ioānes viderit imaginaria vel sensuali visione (sicut Ezechiel) sup Christū cœlū aperiri, sicut vidit spiritū descendere ad perhibendū testimoniū de efficacia baptismi Christi, per qđ aperitur ianua cœli. Vidit inquam in hoc, sicut in signo representatē.

In eod. cap. postil. præponderat opinionē dicentiū dæmones nō sciuisse Christū esse Deū, propter hoc qđ dicit primæ. Co. 12. b. *Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent,* id est, induxissent Iudæos ad crucifigendum. Burg. autē abiicit rationē dicens, qđ nō videtur ratio etiā si nouissent eū esse Deum, quare nō induxissent, quia conatur homines trahere ad peccata maiora libentius. Sed Burg. potuit bene videre rationē multiplicē, cur ad crucifigendū nō induxissent. Nā diabolus sciuit p mortē Christi suū perire imperiū, & hominē saluari, & regnū Christi exaltari, &c. quæ quia diabolo præiudicat, sciēter ad sui præiudiciū nō conatur, un̄ & si trahit libēter homines ad vitia, non tamē in suæ potestatis destructionem, & sic allegatū de Apostolo est magis ad propositum quam de hominibus malis, de quibus Burg. exponit quia nemo utens ratione sibi ipsi nocere cupit.

D
E

C A P. II.

Ita ut non. Beda. Prædicante domino, in domo non capiuntur, neque ad ianuam, quia prædicante in Iudæa Christo gentiles ad audiendum nondum intrare voluerunt, ad quos tamen (et si foris positos) doctrinæ suæ verba direxit per prædicatores suos.

b Paralyticum.

Hieronymus. Paralyticus Typus est corporis, quo piger iacet in mollicie carnis, habens defiderium salutis, sed turbis ignavis & duplis cogitationibus, ac si enervatis membris offenditur. Quæ portant quatuor quas suæ proximæ virtutes ad regulas diuinitatis & sapientiæ in domo carnis Christi patefactas. Cui vice muneris dicitur portare carnem quæ se portabat, vt per aliam viam cum magis in suam regionem redēat.

Victor Antiochenus. His non absimilia exponit Lucas quoque vno illo duntaxat excepto, quod ciuitatis in qua

a. Be. Alle. Animam mollicie carnis tot penem. b. Quia quatuor libris Euangelii omnis doctrina firmatur.

Et venerunt ferentes ad eum paralyticum, qui a quatuor portabatur. Et cum non possent offerre eum illi præ-

qua miraculū editū fuerat, nomē nō exprimat. Mattheus vero, quod de tecto reuulso narrat, suppresso, eadē fere verborū serie, signū in sua ciuitate factū scribit. At ciuitas illius nō Capharnaū, sed Nazareth hēbatur, nisi quis Capharnaū ob id forsan ciuitatē illius appellatam dicat, quod frequenter ad

modū in illa degeret multaq; subinde miracula in ea patraret. Sūt qui putent (quod loca illa paruo intervallo a se inuicem distarent) euangelistas non tam curasse, vt locum præcise indicarent, quam vt miraculum ipsum exponerent, de hoc autem omnium sententias inter se conspirare, etiam si alio modo historiam texant.

b *A quatuor portabat.* Beda. Quia quatuor virtutibus ad dominum fiducia mentis erigitur. De quibus dicitur in libro Sapientiæ. Sobrietatem & sapientiam docet, & scientiam & virtutem, quas alii prudentiam, fortitudinem, temperantiam & iustitiam nuncupant.

I
amplius
† caperentur
† Matt. 9. a.
Luc. 5. d.
Sap. 8. b.

C A P. II.

a Beda. Post desertum. Sed quia nec carnales deserit, iterum intravit in Capharnaū. Be. ciuitatem.

Titēru intrauit Capharnaū post dies

octo, & auditū est, qđ ī domo esset, & cō-

uenerūt multi, ita vt nō tacerēt neq; ad ianuā ēt loquebatur eis verbum. †

scilicet, domus. a Bede. Tamen. b Be. Per apostolos. Doctores.

Et venerunt ferentes ad eum paralyticum, qui a quatuor portabatur. Et cum non possent offerre eum illi præ-

b *A quatuor portabat.* Beda. Quia quatuor virtutibus ad dominum fiducia mentis erigitur. De quibus dicitur in libro Sapientiæ. Sobrietatem & sapientiam docet, & scientiam & virtutem, quas alii prudentiam, fortitudinem, temperantiam & iustitiam nuncupant.

F

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. II.

El iterum intra. in Ca. post di. octo. Postquā descripta est Christi prædicatio, hic consequenter describitur insurgens ex ciuitatibus amulatio, & hoc in quatuor casibus scilicet in paralytici curatione, in Matthæi vocatione, in discipulorū Christi argutione, & in manus aride sanatione, secūda pars incipit ibi. Et cum præteriret, vidit Leui. tertia. ibi. Et erant discipuli Ioannis. quarta in principio se. c. Circa primū pmissis amulationis occasio, secundo, amulorum quæsa cogitatio, ibi. Erāt at illic quidā de scribis, tertio

tio ipsorū cōfutatō, ibi. Quo statim cognito Iesus. Istæ tres particule expōitæ sūt Mat. 9. in principio capituli, hoc excepto qđ ibi tacetur modus offerēdi paralyticū ipsi Christo, qđ hic exprimitur cū dicitur. Et cum non pos. of. eum, &c. n. t. c. Scilicet domus in qua erat Christus. Ad cuius intellectū sciendū qđ domus in terrā illa habet planā tectā & ibi ascendūt homines causa recreationis ad habēdū aerē & confabulandū ad inuicē, quia de tecto vnus domus potest de facili trāiri ad tectū alterius domus, & propter qđ dicit Saluator Mat. 9. c. Quod in aure auditis. i. in secreto predicate super tectā. id est, in publico vbi conueniūt homines. Et in quolibet tecto est vna clausura quæ aperitur, qđ homines de domo ascendunt super tectum

M O R A L I T E R.

1 El iterum intr. in Ca. Sequitur. † Et vene. se. c. Per quem significatur turpi marcens ocio, Lectus in quo iacet est praua consuetudo, pōrtratores eius ut sanentur a Christo sunt quatuor suæ salutis procuratores, scilicet mōnens secretē, prædicans publice, orans pro eo, & inuitans exemplo,

plō, & sic ante Deum locatur, & dīctorum meritis, si tamen obicem non ponat, sed magis consensum, sanatur & tollit lectū malæ consuetudinis per exercitium boni operis, & sic procedens de virtute in virtutem, vadit ad domum suam cœlestem illi uero qui inde murmurant significant dæmones qui inde ualde dolent

Et

A *Nudauerunt tectum vbi erat.* Tectum domus in qua Christus docet, sublimitas est scripturæ, in qua corrigit adolescentior viam suam, in custodiendo sermones tuos.

Beda. Domus Iesu secundum alium euāgelistam regulis recta dicitur, quia utilitate literæ sensus spiritualis tegitur. Cū grabato an̄ Iesum deponitur, quia cognoscere Iesum dēt ēt in carne hac cōstitutus.

b *Cum au. vidi.* Bed. Multum valet apud Deum fides propria, vbi tantū valuit aliena, vt homo interius & exterius sanatus repēte exurgeret aliorū que meritis, sua relaxarentur errata.

c *Fili.* Mira humilitas, despectum ab omnibus, dissolutum totis arcibus, filium vocat. Aut certe ideo, quia dimittuntur ei peccata.

*** Victor** Antiochen. Quod paralyticū hūc filium vocat, illud, aut propter fidem quam de ipso conceperat, facit, aut certe ad creationis causam respicit. At quid hoc est, inquit intra se ille, quod de peccatis audio? Aliud expecto, & aliud largieris. Detulerunt me huc illi, vt recuperata sanitate ambulē, tu vero aliud pro alio sanas. Cernis haud dubie quæ non illi cernunt. Cognoscis. n. quæ secreto admisi, quæ illi non cognoscunt. Anima pro corpore laborat, morbi itaque causam e medio submouens, ipse etiam morbus vna submouebitur.

d *Dimittunt. ti. pec.* Ostendit pp peccata fuisse morbo percussum, & ideo non posse sanari nisi prius his dimissis. Sicut paralytico ad piscinā. *Ecce sanus factus es, iam noli pec. ne deterius tibi con.* Bed. Quinque de causis afficiuntur homines molestijs carnis. Aut propter merita augēda, vt Iob & martyres. Aut propter humilitatem conseruandam vt Paulus ab angelo Sathanæ. Aut ob peccata intelligenda & corrigenda, vt Maria soror Moyfi. Et hic paralyticus qui non nisi dimissis peccatis potuit curari, aut ad gloriam Dei, sicut cæcus, de quo. Neque hic peccauit, neque parē, eius, &c. & Lazarus, cuius infirmitas non fuit ad mortem, sed pro gloria Dei, aut ad initiū æternæ damnationis, vt Herodes.

e *Quis potest di.* Bed. Verū dicunt. Solus Deus hoc potest: solus ēt per eos dimittit quibus potestatem dimittendi peccata tribuit, iō vere Deus. Verum testatur, sed personā Christi negādo falluntur. Errāt igitur, quia ut Deum esse, & peccata dimittere credūt, Christū tamen esse eum nō credunt. Sed dementius Arriani, qui & Christum esse & peccata dimittere negare non audent. Deum esse, negare non timent.

Quibus de caulis, afficiuntur molestijs carnis. **2. Cor. 12. b** **Nu. 12. c** **Ioan. 9. a** **Lu. 11. b**

f *Quid est.* Beda. Q. d. Quia potentia cordis occulta intueor, D eadem peccata dimitto. Quasi dicat. Ex vobis intelligite quid consequatur paralyticus.

*** Victor** Antiochenus. Vtique peccata re ipsa dimittere difficilius est, quam dicere, dimittuntur tibi peccata. Neque. n. is facile falsitatis redargui pōt, qui dicit, dimittuntur tibi peccata tua, quippe cū hic effectus sub se sum nō veniat. Si quidem vuln^o nō patet, vt medici virtus diiudicare possit. Quia ergo verbo fidem non hētis ēt opus adicio, quo illud statuatur q̄ sub aspectū non cadit. Etenim si Dominus primum exterius paralyticum sanasset, atq; deinde illi peccata cōdonasset, rati fuissent primum quidem præstitum, secundum vero manere incertum. Quia ergo primū erat ambigū, vulgoque parum creditum, adiectum est secundum.

g *Filius hominis.* Bed. Solus Deus dimittit peccata, & filius hominis habet potestatem dimittendi peccata, ergo idem Deus & filius hominis est. Ita homo Christus per diuinitatem dimittit peccata, per humanitatem pro peccatoribus potest mori.

*** Victor** Antioch. Filius hominis signum patraturus hæc uerba præmittit. *Vt autem sciatis, &c.* Vt planū fiat diuinitatis uim, propter indiuisam utriusque unionem, in humanā quoque naturam sese diffundere, quasi diceret. Quamuis homo iam factus, cum Deus alioqui essem, propter carnis ceconomia in terris degam, nihilominus ut Deus signa edo, peccatisq; obstrictis vincula relaxo.

h *Vade in do. tuam.* Bed. Qui languerat, grabatum domum re portat, cum aīa peccatorum remissione curata, se ad diaturnam sui custodiam cum ipso corpore refert, ne quid iterum vnde feriatur admittat.

*** Victor** Antiochen. Mirantur omnes id quod in omnium oculos incurrebat, & quod maioris momenti erat, puta peccatorum remissionem misuram faciunt.

i *Et egressus, &c.* Bed. Post curationē paralytici in Capharnaū ad mare egreditur, quia non solum ciues, sed & maris habitatores intruit, & fluctuagos mundi motus fidei firmitate contēnere docet. Ibi turbā multā erudit, ibi Publicanū apostolum facit, ibi peccatores per pœnitentiā correctos, suo dignos reddit conuiuio, & auditu suorū arcanorū, & ab vndis cupiditatū separatos ad solitudinem quietæ conuersationis quæ est in spe cœlestium p̄trahit. Nam sequitur. Et cum præteriret,

1 Submiserunt. Paralyticum in lecto ante Christum. *Cetera exponuntur, sicut exposita sunt Matthæi nono.*

2 Et cum præteriret vidit Leui. *Hic describitur emulatio Iudeorū contra Christum in Matthæi uocatione. Et primo ponitur emulorum*

NICOLAUS DE LYRA.

tectum, & clauditur, quando descendunt. Illi igitur qui putabāt istum paralyticum, non potētes ingredi domum, in qua Christus erat propter turbā, quæ non solum erat intra domum, sed etiam ad ostium, per aliā domum contiguam portauerunt illum paralyticum super tectum domus

MORALITER.

2 *Et cum præteriret vidit Leu.* Ibi sedent aliqui cupiditate lucri per artem campforiam, & aliqui per artem deceptoriam in ludo taxil-

taxillorum. Et aliquando tales vocantur a domino, non solum ad pœnitentiam agendam, sed etiam ad prædicandum, sicut hic vocauit Matthæum, & cum talibus voluit discumbere ostendens

teriret, vidit Leui, &c.

a *Leui.* Hieron. Leui additus, quia teloneo negociorum secularium sequitur solum verbum quod dicit, quia qui non renunciat omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus.

Beda. Marcus & Lucas verecundiae causa & honore euan-

gelistae nomen vulgatum non ponunt. Ipse (secundum hoc quod scriptum est. *Iustus in primis accusator sui*) Matthaeum se & publicanum nominat, ut ostendat nullum conuersum debere de salute diffidere cum apostolus & euangelista de publicano sit factus repete.

b *Sequitus est eum.*

BEDA. Lucas plenus.

Et reliquit omnibus sequens est eum.

Sequitur. Qui ut pauperem Christum non tam corporis gressu quam mentis affectu possit sequi, omnia relinquit, sicut Matthaeus qui non solum lucra vectigalium, sed etiam periculum quod propter imperfectas rationes accidere poterat a principibus seculi contemnit, cupidus sequendi. Qui enim exterius vocauit, ut mox sequeretur, intus accendit, & modum docuit. Merito ergo qui obediendo humana contempsit negotia, diuinorum dispensator factus est talentorum.

c *Et factum est dum.* Beda. Lucas. *Fecit eis conuiuium magnum Leui in domo sua.* Qui enim Christum intus recipit, voluptate delectatur vbertate, & dominus libenter ingreditur, & in eius reambit affectu. Hoc est spirituale conuiuium bonorum pauperum, quo diues eget, pauper epulatur.

d *Publicam.* Qui publica vectigalia exigunt, vel seculi lucra sectantes, qui exemplo publicani conuerti iam de salute praesumunt, nec ut Pharisaei calumniantur in vitiis permanentes, sed penitentes. Vnde enim, &c.

Beda. Ad conuiuium peccatorum vadit, ut docendi occasionem habeat, & spirituales cibos impertiat. Eundo ad peccatores, domini humilitas ostenditur, in conuersione penitentium patet doctrinae eius potentia.

Beda. Per vocationem Matthaei fides gentium, quae relictis lucris seculi, epulis charitatis & operum bonorum cum domino conuiuantur. Per pharisaeorum supercilium, de salute gentium Iudeorum inuidia designatur, quibus dicitur. Publicani & meretrices praecedent vos in regno Dei.

c *Quare cum publicanis.* Victor Antiochenus. Lex polluta

omnia

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

omnia reiciebat, Christi autem gratia malum in bonum conuertebat. Neque enim Christus venerat ut iudex, sed ut medicus. Quare quod medicorum ars & professio deponit, familiariter cum his agebat, qui sanationis egentibus erant.

f *Non necesse.* Beda. Si medicum dicit, qui miro medicandi genere vulneratus est propter iniquitates nostras, & luore eius sanati sumus.

g *Et erant discipuli.* Beda. Alii euangelista dicit pharisaeos & discipulos Ioannis hoc quaesivisse. Hic vult dicere, quod alii quaesierunt quos eiusdem rei cura mouisset. Vnde colligitur hoc a pluribus fuisse obiectum, a Pharisaeis, a discipulis Ioannis, a conuictis, vel quibuslibet aliis.

Beda. Discipuli Ioannis & pharisaeorum ieiunant, quia qui operibus legis gloriantur, vel (quod peius est) traditiones sequuntur hominum, vel etiam Christi praconium tantum amore, non cordis amore percipiunt, & spiritualibus bonis ieiunio corde tabescunt. Discipuli Christi non ieiunant, quia qui fideliter membrum Christi est, corpore ipsius epulatur & sanguine alitur. Dominus cum peccatoribus manducat & bibit, sed ideo, quia illi abstinentia meritum auget, cui nulla potentia naturae est. Dominus autem qui delicta naturaliter delere potest, manducantes ieiunantibus potest facere puriores. Ieiunauit tamen Christus ut ieiunantes, manducauit cum peccatoribus, ut gratiam cernens potestate agnosceres.

h *Nunquid possunt.* Matthaeus ita. *Nunquid possunt filii sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus, &c.* Sponsus Christus, sponsa ecclesia, de quo spirituali conubio apostoli creati sunt, qui lugere & ieiunare non possunt, quoadiu sponsum cum sponsa videt. Quando transferint nuptiae, ac passionis & resurrectionis tempus aduenerit, tunc ieiunabunt.

* *Victor Antioch.* Nunc nuptiarum, nunc vocationis, nunc doctrinae tempus est, nunc pueri educantur, nunc uocati lacte pascuntur, nullus nunc ieiunationi locus est. Dominus autem tempus quo in carne cum discipulis familiariter versabatur, nuptias vocat, quia omnem aegritudinem & molestiam secludere natum erat. Is enim iustam lugendi causam habet, qui bonum quod desiderat, non obtinet, siquidem operati boni absentia, sua natura affligere solet, expetitur namque eius fructio. At vero quod praesenti bono iam potitur, is ab omni cura meroresq; solutus

iure

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

con-

NICOLAUS DE LYRA.

rum murmuratio, secundo, eorum confutatio, ibi. Hoc audito Iesus. Circa primum dicitur.

1 Vidit Leui Alpei sedentem ad telonarium. Matthaeus enim ante vocationem Leui vocabatur, & erat Alpei. Cetera exponantur sicut supra exposita sunt Matt. 9.

2 Et erant discipuli Ioannis. Hic describitur emulatio Iudeorum con-

MORALITER.

ostendens quod nullus debet eos despiciere, ignorans quid Deus de ipsis disposuit ordinatu.

3 Et erant discipuli Ioannis. Per istos autem qui propter suum

contra Christum in discipulorum Christi argutione, volentium retorquere apparentem defectum (licet non existentem) discipulorum Christi in magistrum. Et ponitur duplex casus. Secundus ponitur ibi. Et factum est iterum. Primus casus est de hoc, quod arguebant discipulos Christi, eo quod non ieiunabant sicut discipuli Ioannis & Pharisaei, sed Christus eos confutat, discipulos suos rationabiliter excusando, & expositio literae patet ex his quae dicta sunt Matth. 9. parum ante medium capituli.

Et

ieiunium se discipulis Christi praeferebant, significatur hypocritae, praesentia apparentia suae religiositatis alios contemnentes, di. illud Luc. 18. b. Non sum sicut ceteri hominum, rap. adul. &c. Sequitur ibidem. Ieiuno bis in sabbato, &c.

Et

C iure meritoq; letatur. Cum auferetur ab eis sponsus. Hoc est, quā do is ad celos assumetur, qui ecclesiā sibi desponsaturus est. Si quidē priori nupta, hoc est, synagoga eiecta, facta est noua quādā desponsatio. Desponsatio autem nihil aliud est, quam arabonis datio. Arrabo autē q hic intercessit, est spiritus sancti gratia, per hanc enim & mundus cre-

tunc spiritus sanctum acceperunt, quo quasi nouo musto noui vtres repleti sunt.

c Cum sab. Beda. Nota primo apostolos literam sabbati destruere contra Hebrionitas, qui cum alios discipulos recipiāt, Paulum quasi transgressorem legis repudiant.

† immixturam panni nōdum a fullone curati.

Moraliter: † deterior

Mat. 23. 2. Luc. 6. a.

dit, & piscatorū cœtus terrarum orbem flexit, & in aliud vitę genus trāsformauit.

BEDA. Quādiu sponsus nobiscū est, in læticia sumus, nec ieiunare possumus, nec lugere, cum vtro pro peccato recedit & auolat, tunc ieiunium indicēdum, tunc luctus multiplicandus.

a Nemo assument. **BEDA.** Discipulos, vestimēta vetera dicit, idest, adhuc carnales, necdum innouatos fidei firmitate, quibus si nouus pannus, idest, pars doctrinę quę ad nouā vitam pertinet assua-

B tur, & ipsa quodāmodo scinditur, cuius pars importune traditur, quę ad ieiunium valet ciborum, cum illa doceat ieiunare, non a cibus tantum, sed ab omni voluptate carnis.

Cauendum est doctōri, ne animę nondum innouatę, sed in malitię vetustate perduranti, nouorum mysteriorum secreta committat.

* Victor Antiochenus. Vos itaque qui prisca illis ritibus & consuetudinibus etiam non additi obstriētiq; hęresis, Mosaica ieiunia merito obseruatis. Isti vero qui vt noua antequam inaudita pręcepta & leges hominibus tradunt, designati sunt, ad vestras ieiunationes hoc tempore cōpelli nō debēt. At suis nihilominus locis, vna cum ceteris virtutib. ieiunii quoque obseruantia & religionem ostensuri sunt. Non quod aliqua legis necessitate ad hoc adigantur, aut qđ vestro more aut sensu veteribus ritibus adhuc resistendū arbitrabūtur, sed qđ hoc mediū veluti salutare & opportunū, ad virtutis perfectionisq; studiū suo postea tempore adhibitori sūt. Enimvero inter eos qui in Moyfi, & eos q in lege gratię ieiuniis dant operam, hoc præter cętera interest, quod illi quidē ieiunia p̄scripta habebant, quę explorare obligabantur, etiā si alias noluisent, hi vero virtutis amore liberaq; volūtatis electione ieiunant, verius quā vlla legis coactione. Quod si vero quadragesimale vel aliud quodcūque ieiuniū definitū habemus, propter ignauos & negligentes, quo nimirum ij quoq; officium faciunt, definitum habemus. Studiosi nāque pietatig; dediti, certo animi consilio, propensaq; voluntate ieiunium illud persoluunt magis, quam vlla omnino legis aut pręcepti vi impulsū.

Allegorice

Beda. Veste foris tegimur vino intus reficimur. Vestis bona opera quibus hominibus foris lucemus. Vinum, seruator fidei spei & charitatis, quo in conspectu Dei intus sensus no uitate reformamur.

C

b Sed vinum no. Erant autem noui, cum post ascensionē desiderio consolationis eius sperando & orādo innouabātur, tunc

a Ideo non ieiunant, quia.

b Seueriora pręcepta nouę vitę.

c Apostolis veteri consuetudini deditis.

a illis diebus. Nemo + assumētum panni rudis assuit vēstimento veteri, alioquin, aufert supplementum * nouum a veteri,

a Si assuit. **b** Repugnat noua vita veteri.

& + maior scissura fit. Et nemo mittit vinum + nouum in vtres veteres, alioquin dirumpet vinum * vtres, & vinum effundetur, & vtres peribūt. Sed vinum nouum in vtres novos mitti debet. + Et factum est iterum cum sabbatis ambularet,

a Quia si quid boni inerat, nimio quasi pondere pressum perit. **b** Spiritualia pręcepta. **a** Apostolos. Non possunt pati, quia carnales adhuc. **b** Doctrina spiritualis memoriz non commendatur.

b Qui habent perdunt. **c** Spiritualis doctrina. **d** Spirituales.

c mitti debet. + Et factum est iterum cum sabbatis ambularet,

d per sata, & discipuli eius cœperunt pręgredi, & vellere spicas. pharisæi autem dicebant ei: Ecce quod faciunt

e discipuli tui sabbatis quod non licet. Et ait illis: + Nunquam legistis quid fecerit Dauid, quando necessitatem habuit, & esuriit ipse, & qui cum eo erant, quomodo

f introiuit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdote-

a Veterem historiam obiicit.

a In Nobe. **b** Fugiens Saulem.

animalia, hic spicas conuellunt discipuli, & sm alios euāgelistas manibus confricantes manducant, vnde. *Mortificate membra vestra, & exuite veterem hominem.* Aliter enim nō transeunt in corpus Christi. Aliter doctōrē sui profectus fructus nō pascunt. Vellere itaq; spicas, est ab oī intentione terrena radicē mētis eruere. Fricare manib. exemplis virtutū a cōcupiscentia carnis quasi aristarū folliculis mentē exuere. Grana manducare, est purgatū quęq; p̄ p̄dicatorum ora ecclesię incorporare. Hoc discipuli s̄n dñm faciunt, quia p̄cedit sermo doctōris, subsequit̄ gratia superne visitationis. Et bñ sabbatis, quia p̄dicatores pro spe quietis laborant, & auditores admonent, vt a curis seculi feriantes, pro æterna requie laborent.

Beda. Per sata cum domino ambulat, & eloquia sacra domino obtemperantes meditant, & eloquia sacra domino inuenire desiderāt, quib. amplius accensi, amore dei quasi pane pascuntur, & hoc sabbatis, vnde Gustate & videte, quia suavis est dñs. Vellunt spicas & conterunt, quia testimonia scripturarum assumunt & perscrutātur, donec medullā dilectionis extrahāt quę sub vilitate literę quasi sub aristarū horrote velatur. Hoc dñs sabbati probat, sicuti defensores sabbati improbant, qui solam literę superficiem diligunt, mentis refectionem nesciunt, requiem animarum non norunt, vnde & ait illis. *Nunquam legistis quid & c.*

* Victor Antioche. *Eccc discipuli, & c.* Obiiciunt hæc illi quoniam non expendunt legislatorem sua lege non teneri. Nequē, quicquam est omnino, quod regi in suis legibus non liceat. *Nunquam leg.* Prę ceteris in mediū adfert Dauidē, quia legis s̄dmonię aduertatus videri potuit. Facit at hoc eo cōsilio quo p̄ honorē & reuerentiā quā Dauid deferebant, cōpescat impudētē sycophantiā, quā Apostolis maligne intenterunt. Quasi diceret, an nō Dauidē legis seruitute obstriētū meministis? Ego autem etsi filius hominis dicar, sabbati dñs sum. *Sub Abiathar principe sacerdot.* Non te turbet quod alii dicūt Achimelech, ambo enim tūc illic aderant, Achimelech pater,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et fac. est ite. Hic ponitur secundus casus, quia arguebāt Christi discipulos, eo quod euellēbant spicas, & comedebant die sabbati, sed Christus confutat eos excusando per scripturas vete. Te. Et patet expositio huius literę ex dictis Matth. 12. in principio, hoc excepto quod hic additur. **2** Sub Abia. Et videtur hoc falsum, quia princeps sacerdotū tunc

tūc erat Achimelech vt habetur. 1. Reg. 22. Dicēdū, qđ Abiathar erat filius Achimelech, & tūc agebat sacerdotiū sub patre, verūtāte magis hic exprimitur Abiathar quā pater eius Achimelech, quia interfecit Achimelech a Saule Abiathar filius eius fugit ad Dauid vt ibidē dicitur & fuit socius itineris & laboris ipsius, & p̄ cōsequēs maioris nominis & auctoritatis fuerat quā pater eius pp̄ qđ hic exprimit̄ taciō patris

MORALITER.

1 Et fac. est ite. cū. do. Per sata significantur sacri libri, in quibus sunt semina verbi Dei, Luc. 8. b. Semen est verbum Dei. Igit̄ per sata discipuli cū Christo ambulāt, cum sacras scripturas deuote

uote student & hoc fit sabbatis, quia studium hoc quietē erigit mentis. Spicas autē vellūt, cum ibidem vi. a panem inueniunt, sed tunc manducant, cum sibi per impletionē operis incorporant, & hæc refectione a malignantibus reprobat, scilicet a Christo veraciter approbatur.

ater, & Abiathar filius, qui occiso patre a Saule, comes exilij David factus est. & eo regnate summus pontifex maioris nominis quam pater. & ideo dignus cuius dominus mentione faceret, quasi summi sacerdotis, etiam patre vivente.

* Victor Antiochenus. Sunt qui Achimelechum binominem extitisse existimant, adeoque hunc unum esse cum illo, alii Regu libros Achimelichi tanquam simplicis sacerdotis meminisse respondent, Abiatharem autem per idem tempus pontificem, hoc est, unum sacerdotem fuisse. Et huic sententiae fauet scripturae contextus. Neque enim Achimelichum pontificem, sed sacerdotem pluresque alios sacerdotes, Saulis iussu trucidatos asserit.

Panes propo. Beda. Quasi dicat. Si David & Achimelech a vobis non reprehenduntur, sed pro fame excusantur, cur in his causam improbatis quam in caeteris probatis? quavis sit magna distantia: hi spicas conficiunt, illi panes Leuiticos comedunt, & accedebat sabbato neomeniarum dies quando in conuivio requisitus fugit ex aula regis.

Beda. Figurate, quod David & pueri eius panes sanctificatos

ros comedunt significat sacerdotalem cibum in usum transitum dum populorum, quia omnes sacerdotum vitam debemus imitari, & omnes filii ecclesiae sacerdotes sunt, in unum in sacerdotium sanctum, offerentes seipsum spirituales hostias Deo.

b Et dedit eis. Hoc sequitur. Misericordiam volo, & non sacrificium. melius iudicant a famis periculo homines liberare, quam sacrificium offerre. Hostiam Deo placabilis, hominum salus.

c Homo pro. Beda. Ita sabbatum custodiri preceptum est, ut si necessitas fuerit, non sit reus qui violauerit. Sabbato circumcidi non est prohibitum, quia necessarium. Iosue muros Iericho septem diebus circumiit. Machabei in sabbato pugnant. Quod non est licitum in lege, necessitas licitum facit. Sic & hodie in ieiuniis, si quis ieiunium fregerit aegrotus, reus non tenetur.

d Itaque dom. Quasi dicat. Si David rex & sacerdotes (scilicet alium euangelistam) propter templi ministerium sabbatum violantes, crimine carent? quanto magis filius hominis verus rex & sacerdos, & ideo dominus sabbati in sabbato vulgarum scripturarum crimine non tenetur reus?

a tum, & panes propositionis manducauit quos non licebat

b manducare nisi sacerdotibus & dedit eis qui cum eo erant?

c Et dicebat eis, Sabbatum propter hominem factum est, & non homo propter sabbatum. Itaque dominus est filius hominis etiam sabbati.

C A P. III.

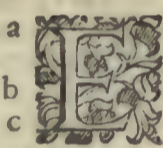
ET introiuit, &c. * Victor Antiochenus. Lucas ceteris adiungit docendi gratia in synagogam venisse, cum sanitate potitum dextram manum aridam habuisset. Matthaeus autem de miraculo hoc ita scribit. Quis erit ex vobis homo, qui habet ouem unam, si ceciderit haec in sabbatis in bouem nonne tenebit & lenabit eam? Omnia haec summo consensu probant, humanae salutis causa, corporale sabbatum solvere nefas non esse. Neque enim ex diuinitatis tantum scripturis Dominus id euincit sed oppositum statuens, euidentibus planeque inuictis rationibus refellit, adeoque miraculum ab omni prorsus crimine, sinistraque suspitione alienum esse ostendit.

Manum ari. Beda. Quae ad fructum vetitum extensa est, a bono opere aruit, per manus Christi in cruce extensas, bonorum operum succis restituta.

Hiero. Homo iste significat auaros, qui nolentes dare, volunt accipere, praedari & non largiri, quibus dicitur ut extendant manus suas, id est, qui furabatur iam non furetur magis autem labore operans manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.

Et obseruabant. Beda. Quia discipulos probabiliter excusauerat, ipsum obseruant, ut si in sabbato curret, transgressionis, si non caret, crudelitatis aut imbecillitatis arguant.

C A P. III.

ET introiuit iterum in synagogam, & eras ibi homo habens manum aridam, & obseruabant eum si sabbatis curaret * vt accusarent illum. Et ait homini habenti manum aridam. Surge in medium. Et dicit eis.

d Licet sabbati benefacere, an male, animam saluam

e

Licet sabbatis be. Beda. Arguit, quod legis praecipua praua interpretatione violant, aestimantes in sabbato a bono feriandum, cum lex dicat. Omne opus seruile non factum in eo. i. peccatum. Hoc precepto figurat, quia qui per sex seculi etates bona fecerint in septima a malis tantum feriabunt. Non enim erit ociosus boni operis fructus, in laude Dei quiescere.

Matthaeus dicit illos interrogasse. Marcus & Lucas, interrogatos fuisse. Sed illi prius interrogauerunt, & Iesus cognita nequitia eorum, statuit in medio eorum sanandum, & interrogauit quod Marcus & Lucas dicunt. Et tunc illis tacentibus, similitudinem proposuit de oue, & conclusit quod licet sabbato benefacere. Et sic circumspectus.

* Pet. Chrysol. Ad infamiam iudicis & nequitiam cognitionis, queritur de cura crimine, de pietate accusatio, reatus de virtute, de salute supplicium. Sed mirum non est, semper offendunt bona malos, pia impios, sancta profanos obseruabant solliciti sacerdotes sabbatis, non si peccaret, sed si curaret, ut accusaret eum. Amatores criminum inuigilant, insidiatur in accusatione virtutum, quasi contra salutem non pro salute sabbatum sit prouisum.

* Victor Antioche. Marcus & Lucas Dominum ex Phariseis id sciscitatum scribunt. Licet ne sabbatis, &c. Matthaeus autem Phariseos, liceret ne sabbatis curare ex illo interrogasse narrat.

e Ani. Be. Hominem totum pro parte significat. Vel quia pro anima hoc faciebat, vel quia haec manus sanatio, aeternae salutem significat.

sabbati. Alii autem sunt actus boni in genere moris secundum se, sicut sunt opera virtutum, & talia licita sunt in die sabbatis, de quibus erat sanatio manus arida, quia erat opus pietatis, & cum hoc erat ad gloriam Dei manifestandam in quantum fiebat miraculose, & ideo de talibus nulli debet esse dubium, quin possint fieri in die sabbati, non solum licite, sed etiam laudabiliter, & hoc est quod dicitur. Licet sabbati benef. Quasi dicat certum est omnibus quod sic.

2 Animam saluam face. Id est, hominem curare. Et accipitur hic anima pro ipso homine, quia est principalior pars hominis. Et per talem modum loquendi dicitur Exo. 1. a. Omnes animae quae egressae sunt de femore Iacob, &c.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

ET introiuit iterum. Hic ponitur quartus casus de sanatione habentis manum aridam. Vbi primo ponitur Iudaeorum insinatio, secundo, eorum consuetudo, ibi. Et ait homini, tertio, eorum obstinatio, ibi. Exeutes autem. Expositio primarij in duarum partium patet ex illis Mat. 12. ubi casus iste plenius ponitur, hoc excepto, quod subdit hic.

1 Licet sabbati benefa. Circa quod sciendum, quod aliqui sunt actus boni in genere entis, qui tamen ex se non habent bonitatem in genere moris, sicut aedificare domum vel huiusmodi, & talia non erant licita in die sabbati.

MORALITER.

1 Et introiuit iterum ha. man. ari. Per manum quae est organum organorum, ut dicitur 3. de anima, conuenienter intelligitur operum

meritorium, & ideo manus est arida, quae est ad hoc opus inuallida, sed cum ad verbum Christi surgit per gratiam, tunc manum extendit ad sanctam operationem.

At meritum, & ideo manus est arida, quae est ad hoc opus inuallida, sed cum ad verbum Christi surgit per gratiam, tunc manum extendit ad sanctam operationem.

Execm.

A *Perdere.* Beda, Non quod summe pius quemquam possit perdere, sed eius non saluare est perdere. Sicut dicitur indu- rasse cor Pharaonis, non quod obdurauit, sed obduratum non emolliuit.

e *Exeuntes autem.* Qui per se non possunt socios iniquitatis quarunt.
f *Cum Hero.* Ministri Herodis propter inimicitias quas ipse aduersus hominem exercebat, Iesum in iudis & odiis persequebantur, quem Ioannes predicabat.

Vbi supra.
† occidere.
† illius sana vt altera.
† Mar. 12. b.
Ioan. 10. g.
† Mar. 4. d.
Luc. 4. g.

b *Et circumspiciens.* * Petrus Chrysologus. Circumspiciens dixit, non conspiciens, id est, non tantum facie vt homo intuens, sed vt Deus corpora, corda, mentes, sensus, praterita, presentia contempla- tus. Circumspiciens eos cum ira contrista- tus, irascitur vt Domi- nus, contristatur vt pa- rens, dolet vt homo intuetur vt Deus. Ex- tēde manum tuā. Agno- uit pœna iudicem, opus Deum, indul- gentia prodidit con- ditorem.
c *Extende manum.* BEDA. MORALI- TER. Infructuosa debilitas anime, non melius curatur quā cleemosyne largitione, vñ. *Qui habet duas tunicas, det vnā non habenti, & qui habes escas, similiter faciat.* Et in ecclesiastico. *Fili, non sit manus tua porrecta ad capiendum & ad dandum collecta.* Fru- stra. n. in oratione manus ad dominum expandit, qui eas ad rogantem viduam non extendit.
d *Et resti. est ma. illi.* Magnum studium nequitię in crimē re- putant, quod ad verbum illius sanata est manus. Neque & sabbato potest cōuinci laborasse, qui dixit & facta sunt, cum ipsi in sabbatis cibos portent, calices porrigant, & cetera vi- ctui necessaria.

Luc. 3. b.
Eccle. 4. d.

a *Non audentes respondere.* Quasi incredulitati illorum irascens.
a *facere, an † perdere?* At illi tacebant. Et circumspiciens eos
b *cum ira contristatus super cecitatem cordis eorum, dicit ho-*
c *mini. Extende manum tuam. Et extendit & restituta est ma-*
d *nus, illi. † Exeuntes autem statim pharisæi, cum Hero-*
e *dianis cōsiliū faciebant aduersus eum † quōmodo eum*
f *perderent. Et Iesus cum discipulis suis secessit ad mare,*
g *† & multa turba a Galilæa & Iudæa sequuta est eum*
h *ab Ierosolymis, & ab Idumæa & trans Iordanem,*
i *qui circa Tyrum & Sydonem, multitudo magna audientes*
quā *faciebat, venerunt ad eum. Et dixit discipulis suis, vt in*

* Theo. Herodiani dicuntur milites Hero- dis. Heresis namque noua sum exerat, quæ Herodē Christi esse dicebat. Prophetia enim Iacob innue- bat, quod quādo de- ficeret principes de Iuda, tunc Christus veniret. Et quia He- rodis tēpore nullus supererat Iudaicorū principū, sed ipse solus regnabat, quidam putauerunt ipsum esse Christum & hære- sim constituerunt.
g *Sec.* Fugit vt ho- mo, quia nodū vene- rat hora eius, & pas- sionis eius extra Ieru- salē non erat locus.

Bed. De synagoga secedit ad mare &c. Iudæam relinquit ad gentes, venit cū discipulis. s. pra- dicantibus apostolis cor- da gentium adiit, & sic multos ad se venientes suscepit, & desideratam salutē dedit, vnde apte subditur. *Et dixit discipulis.*
h *Et mult. tur.* Beda. Magistri plebis & ministri regis odio per- sequuntur, vulgus indoctum dilectione sequitur, & plerumque sanari merentur.
i *Qui circa Tyrum, &c.* * Theophylactus. Tyriis & Sydo- nis tamen essent allophyli. proderat Cognati autem eius cū persequebatur, adeo nulla a genere prouenit utilitas, nisi simul

NICOLAUS DE LYRA.

1 At illi ta. Non potentes contradicere verbis eius, nec tamen vo- lentes confiteri veritatem.
2 Et cir. eos. Propter eorum cecitatem & malitiam. Ad maiorem intellectum huius dicti queritur, vtrum ira fuerit in Christo. Arguitur primo quod non, quia non est nisi duplex ira secundum doctores catho- licos scilicet ira per vitium, & ira per zelū, sed neutra, fuit in Christo ergo &c. Probatio minoris, quia Greg. dicit. s. mora, quod ira per vitium excacat oculum mentis, ira per zelum ipsum turbat, sed oculus mentis in Christo non fuit excacatus nec turbatus, ergo, &c. Item ira opponitur mansuetudini, vt habetur 4. Ethic. sed Christus fuit maxime māsuetus ergo ira in ipso non habuit locum. Contrarium dicitur in litera, Et cir- cumspiciens eos. Dicendum quod ira est appetitus vindictæ propter il- latā iniuriam sibi vel alteri, vt habetur 2. Rhetorica. Talis autē vindic- tæ potest appeti prater ordinem rationis, & sic est vitiosa, & vocatur ira per vitium, de qua dicitur Iacob. 1. c. Ira viri iustitiam Dei non operatur. Alio modo potest appeti secundū ordinem recte rationis, & hoc est laudabile, secundū quod dicit Psal. 57. b. Letabitur iustus cum viderit vindictam, &c. Id est. laudabiliter appetitur de quo quis iuste letatur & talis ira est per zelum, secundum quod dicit Aug. super Ioan. 2. Zelo domus Dei comeditur, qui omnia peruersa qua videt emendare cupit, & si emendare non potest, tolerat & gemit, & talis ira fuit in Christo, vnde Ioan. 2. illud Psal. 68. b. Zelus domus tuę com- medit me introducitur tāquā d. Et de Christo. Ad primū dicendū, quod ira per zelum in nobis aliquāter bene turbat oculum mentis, quia po- tentie anime sic se habet, quod vna intensa in actu suo alia remittitur. Et ideo motus ira qui est in irascibili parte quamuis sit moderatus ratio- ne, impedit intellectum a contemplatione veritatis, & sic dicitur turba- re oculum mentis. Talis tamē turbatio non est peccatum, ueruntamē in Christo non habuit locum, quia virtute diuina qualibet potētia permitte- batur agere illud quod erat sibi proprium, ita quod vna non impediēbat aliam

Philosoph.

alian in actu suo. Et ideo sicut gaudium fruitionis in anima Christi non impediēbat dolorem passionis in parte inferiori, sic e conuerso motus ira in parte inferiori in nullo impediēbat actum mentis siue rationis. Ad se- cundum dicendum, quod ira quæ est prater rationem opponitur mansue- tudini, non autem illa quæ est moderata ratione, quia de ratione man- suetudinis est, quod faciat talem moderationem.
3 Exeun. au. Hic describitur Iudæorum obstinatio, quia nec verbis Christi nec factis resilierunt a malo suo, sed magis obstinati sunt incipi- entes machinari in mortem Christi.
4 Cum Herodian. Hoc exponitur dupliciter, quia dicunt alij, quod isti Herodiani fuerunt quidā Iudæi, fugientes quandam sectam nonā, di- centes de Herode Ascalonita, quod erat Messias, moti ex falso intellectu illius quod dicitur Gene. 49. b. Non auferetur sce. de Iuda. vbi dicit. quod ablatio regni a tribu Iuda erat signū aduentus Messie. Iste autē Herodes obrinuit regnū illud, cum tamē esset alienigena, quia pater eius fuit Idumæus, secundum quod dicit Iosephus & alij historiographi. Et quod Messia promissum illi intelligebant regnare temporaliter, nec videbon alium regnare tunc in Iudæa, nisi Herodem, ideo dixerunt eum esse Mes- siā, cum tamen prophetia Iacob predicta esset secundum veritatem in- teligenda de Christo, qui natus fuit tempore dicti Herodis, vt habetur Matth. 2. a. Isti igitur habebant occasionem persequeđi Christū, eo quod ipsū esse Christum sicut erat secundum veritatē, erat contrarium secte sue. Alij autē dicunt, quod isti Herodiani erāt mil- res Herodis Antipa. quod fuit filius predicti Herodis & dominabatur in Galilæa, non sicut rex sed vt Tetrarcha, vt habetur Luc. 3. Et iste incarceratione Ioannem, e quo habebat aliquam occasionem persequendi Christum quem predicauerat Ioannes. Et ex his patet malitia pharisæorum qui cum peruersi hominibus tractabant consiliū ad perdendum Christum.
5 Et Iesus. Hoc expositum est Mat. 12.
6 Et dixit Iesus discipulis suis, &c. sibi deser. Infirmatē osten- dens in se carnis.

Quot

MORALITER.

3 Exeun. autem. Per pharisæos qui diuisi interpretantur, discho- li qui dissensiones faciunt, significantur. Per Herodianos autē su-

superbi, quia gloriosi in pellib. interpretantur. Isti vero con- liū faciunt contra Iesum, qui cum humilibus & charitater habentib. commoratur, & ideo recedit ab eis se elongando & humiles cum sequuntur, & a Deo salutem consequuntur. Et

simul & boni mores adfint. Et alienigena qdē a remotis locis ad eū veniūt. Iudei autē cū ad ipsum venissent, infectant. a *Naucula.* Ecclesia de gentib. cōgregata fluctus seculi mēte transgressa, quae quanto finum cordis gratiē recipiendē dilatat, tanto fluctus seculi securius calcatur.

b *Neque compri.* Comprimunt, qui ecclesiae pacem turbant. Tangunt, qui fidem vero corde & dilectione suscipiunt, qui tergere sanati esse perhibentur, fugiens comprimētes nauiculam ascendit.

c *Et spir. im. &c. di.* B E D A. Vterque & plagas habentes, & immūdi spiritus. Sed infirmi pia intentione salutis, dāmoniaci, vel potius in eis demones, non solum timore coacti ad prociendum, verum etiam ad confitendū maiestatem eius. Pręsentia enim eius perterriti, quem filium Dei esse iam iāque nouerant, celare non poterant. Saniore Arrianis, qui etiam hodie negant filium Dei esse.

d *Ne manifestarent.* Beda. Non solum dāmones, qui inuiti, vel ab eo sanati, qui spōte confitētur, sed & apostoli toto orbe post passionē prædicaturi, ante passionem tacere iubētur, ne diuina maiestate prædicata passio differretur, & sic salus mundi.

e *Et asc.* Beda. Postquam immundos spiritus se prædicare prohibuit, sanctos elegit, qui eum prædicarent, & nefandos spiritus eiicerent.

Mons iste significat altitudinem iustitię, qua instruendi, & quam prædicaturi erant, per locum admonet ad cœlestia erigi, sic & legem in monte dedit.

* *Victor Antiochenus.* Ecclesiae duces & pastores admonere per hoc voluit, ut prius in oratione pernoctent, quam illis manus imponant, quos ad sacrorum ministerium consecrare deliberatum habent, ne forte eiusmodi promotio frustra cadat. Ille enim qui omnium corda ut Deus, explorata habebat, non absque iudicio Apostolorum delectum habuit. Et si interim quo palam fieret, nō ipsam hominum naturā, in causa esse ut alii saluentur, alii peccant, sed liberā vniuscuiusque voluntatē, Iudam Iscariotam, sciens volensque in Apostolū ascuerit. Vniuscuique enim seipsum vita vel interitu dignum declarat.

Hiero. Consuetudo diuinę scripturę est allegorice loqui, sed nos sic excelsa sensibus nostris applicemus, ut historie veritate cernamus. Christus enim solus spiritualiter mōs est, cęlestium rerum qualitate copiosus, ex quo fluunt aque viue, & quidquid summe bonū creditur, in hoc fundatur qui est mōs omnium montium, & sanctus sanctorū, quos quotidie ad se inuitat. In montem vocantur excelsi & merito & verbo, ut locus congruat meritis altis.

vt

Iacob

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quotquot hab. pla. i. infirmitates varias.
- 2 Et spiritus immundi. In hoc ostendebat virtutem sue deitatis, vtrūque enim necesse est confiteri fuisse in Christo, scilicet infirmitatem carnis, & potētiā deitatis, & ideo vtrunque manifestabat Christus in operibus suis.
- 3 Tu es filius Dei. Coniecturaliter loquebantur.
- 4 Et vehementer comminabatur eis. Cuius causa assignata est supra.

MORALITER.

5 *Et ascendens in montem.* Per hoc autem quod apostolos instituit in monte, significauit quod episcopi qui sunt apostolorum successores, in superiori gradu sunt ecclesie, vnde dicuntur ab Epi quod est supra, & Scopos intentio, quia supra gregem dominicum debent intendere, ut eum dirigere valeant ad iuperna.

Et

f *Vt esse duode.* Specie Iacob dilexit Deus cum vidēret excelsus gētes, & separaret filios Adam. Statuit terminos populorum iuxta numerū filiorū Israel, ut sint super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Quibus data est potestas, quam filius accepit a patre secundum carnē, ut ope

ra quae ipse fecit & ipsi faciant, & maiora horum facient. Ioan. 14. b.

B E D A. Dedit etiam potestatem mortuos suscitandi, sicut Matthaeus dicit, ut virtus ostensa fidem

1 verbo daret, & noua facerent qui noua

2 prædicabant, nunc autē quia numerus

3 fidelium creuit, multi vitam virtutum tenent, & signa virtutum non habēt, quia

4 frustra foras miraculū ostēditur, si deest qui intus operetur,

5 quia linguae in signū sunt non fidelibus, sed infidelibus. tsecum. tMat. 10. a Luc. 6. a

g *Et imposuit.* Beda. Non modo primum, sed cum adducto ab Andrea dixit. Tu vocaberis cephus, quod interpretatur Petrus. Sed hic euāgelista te attentū reddit dicens, quod cum dominus sic cognominauerit. Aliter. n. putares sic vocari casu, nō prouidentia Dei. Voluit autem eum Deus prius alio nomine vocari, ut ex mutatione nominis viuacitas sacramēti nota

retur Græce vel Latine Petrus, qđ Syriace cephas, & in vtraque lingua a petra dī Xū, de qua Petra autē erat Chrs. Sicut. n. a Christo luce lux mundi vocatur apostoli, sic a petra Petrus. Simon ponēs mœrorē negationis scilicet viuo domino post resurrectionem. Vel audiens tristitiam mortis scilicet cum ei dicitur. *Alius te cinget & ducet quo tu non vis.* Ioan. 1. f

Hiero. *Et impo. Simoni nomen Petrus.* De obedientis ascendit ad agnitionem. Qui enim habet dabitur ei, & abun. E

* *Victor Antiochenus.* Ne quis casu aut temere Apostolos electos putet. Euāgelista singulorum nomina ordine recenset, dicit autem Simoni imposuisse nomē Petri, quo nimirū nomine rē ipsam anticipet. Quia enim Dominus supra petram, hoc est, supra infrastram sanamque Petri doctrinā, incōcussamque eius fidē, ecclesiam suam ædificaturus erat, ob id prophético spiritu Petrum illum appellat. filios autem Zebedaei Iacobum minorem & Ioānem, Boanerges, hoc est, filios tonitruū vocat, siquidē diuina illorū prædicatio magnū quendam & illustrem sonitum, per terrarum orbem datura erat. 1. Cor. 10. b.

Et Iacobum. Qui supplantata habet desideria carnis. Et Ioanem, qui gratia accepit quod alii per laborem. *Et impo. eis no. Boaner. quod est filij toni.* Quorū sublime meritum in mōte meretur audire tonitruū patris per nubē de filio tonantis. *Hic est filius meus dilectus,* ut per nubē carnis & ipsi Christi ignem ac fulgura in pluuiam spargerent in terris, quoniam dominus in pluuiam fulgura fecit, ut extinguat misericordia quod iudicium exurit. vnde. *Misericordiam & iudicium cantabo tibi domino.* Matt. 17. a Psal. 134. b Psal. 100. F

supra in primo capite. 5 Et ascendentes in montem vocauit ad se. Postquam descripta est Christi prædicatio per seipsum tantum, hic consequenter describitur eius prædicatio etiam per apostolos, & primo describitur potestatis collatio, secūdo, dictæ collationis exequutio 6. c. ibi. Et vocauit. 1. Circa primū primo potestas confertur, secundo, dubium remouetur, ibi. Et veniunt ad domum. Circa primum describitur electio apostolorum, & numerus, & nomina eorum, & potestas eis collata, & patet sententia ex his quae dicta sunt Matt. 10. hoc excepto. Boaner-

† *Et fecit ut essent duod.* Ad significandum, quod quilibet eorum, per quatuor partes suae diecelis fidem trinitatis debet prædicare, duodecim. n. conflurgunt ex ductu quaternarij per ternarium.

† *Et dedit eis. po.* Curandi infirmitates peccatorum.

† *Et eiciendi dæmonia.* i. excommunicandi superbos & rebelles de ecclesia.

A *Iacobum*, Qui curam carnis domino vocante supplantavit, insam carnem Herode trucidante contempsit.
B *Ioannem*. Beda. In quo est gratia, vel domini gratia, qui ob amoris precipui gratiam quam virginali gloria promeruit, supra redemptoris sui pectus in cœna recubuit.

C *Fily*. BEDA. Quorum vnus intonans, vocem theologã (quã nemo prius edere noverat) emisit. *In principio erat verbum, &c.* Quam tanto pondere grauidam reliquit vt si aliquanto plus intonare voluisset, nec ipse mundus capere potuisset.
D *Et Andreã*. Hieronymus. Qui viriliter vim facit perditionis suã vt responsũ mortis semp in se habeat & animam semper in manibus suis.
E *Et Philip*. Hieron. Qui os lampadis est, qui illuminat ore quod accepit: cui datũ est opus otis illuminati. Hoc loquutionis genus sæpe scriptura commemorat, quando nomina propter mysteria sunt posita, quod nunc euangelicã, ex Dei persona vehementer affectans interfert.

Esa. 5. b.
 Matth. 5. a.
 Luc. 6. d.
 Matth. 11. b. & 65. d.
 2. Cor. 12. a.
 Psal. 90. b.
 Eph. 6. b.
 Ioan. 19. c.
 Luc. 6. c.
 Act. 1. b.

A *moni nomen Petrus, et Iacobum Zebedæi & Ioannem fratrem Iacobi, & imposuit eis nomina Boanerges, quod est filii tonitruui. Et Andreã & Philippum, & Bartholomæum, & Mattheum, & Thomam, & Iacobum Alphaei, & Thadæum & Simonem Chananeum, & Iudam Scarioth, qui & tradidit illum. Et veniunt ad domum, & conuenit iterũ turbã, ita vt non possent neque panem manducare. Et cum audissent*

a Vocauit ad se. b Supplantatorem. Fugitiui.
 a Beda. virilis, a Græco auer, quod est vir, quia viriliter domino adhaerit. b Os lampadis vel lampadarum. c Filius suspendentis aquas prædicatores ad ecclētia, vnde vberius inebriant corda terrenorum. Syrum est.
 a Donatus. b Abyssus vel geminus, Græce dydimus. c Ad differentiam Iacobi Zebedæi. d Corculus, id est, cordis custos. Docti vel millesimi.
 a Ponens tristitiam. b Ad differentiam Simonis Petri. c Huius casus confirmat alios in humilitate. d Memoria mortis.
 a Felix occupatio saluatoris, felix studium turbæ confluentis. b Ignorã minus eruditi. Etiam.

fratris domini. Vnde dicitur filius Mariæ matris Iacobi & Ioseph & Iudæ & Simonis.
 Hiero. Et Thadæum qui est corculus, id est, Cordis cultor qui seruat cor suum omni custodia. Munditia namque cordis videtur Deus, vt per vitrum mundum.

K *Et Simonem*. Beda. Simon Chananeus a chana vico Galilæe, qui & Simon zelotes, id est, æmulator. Chana zelus, chaneus zelotes.
L *Et Simon Chananeum*. Qui & Zelotes Simon ponens vel habens tristitiam. Beati namque qui luget, quoniam ipsi. con. Trinum luctum implet qui consolationem quærit futuram. Deslet propria peccata cum David & Maria. Cum Paulo flet

cum fletibus. Et flet multum cū Ioanne qui dicebat. Et ego flebam multum, quia nemo dignus inuētus est qui ape. li. & sol fig. eius. Zelotes autem dicitur quem comedit Zelus domus Dei, vt Phinees: & cessauit quassatio.
M *Et Iudam sca*. Qui non delet peccatum suum per penitentiam, nec illud deletur per memoriam. Vnde & peccatum matris eius non deletur. Fiat contra do. sper.

Iudas confitens vel gloriosus, Scarioth memoria mortis. Confessores multi sunt in ecclesia superbi & gloriosi, quorum primus Simo magus, & alii hæretici, quorum memoria mortalis in ecclesia celebratur, vt deletur.

Hieron. Iudas Scarioth a vico in quo ortus, aut a tribu Isachar. Isachar merces, precium. f. perditionis. Scarioth memoria mortis, quia non repente, sed præmeditatus Deum tradidit. Hic prouide inter apostolos eligitur, quia magna vis veritatis quã nec aduersarius minister infirmat. Voluit dominus prodi a discipulo, vt tu a socio proditus modeste feras, tuũ errasse iudicium, tuum perisse beneficium.

Hiero. Hi enim apostoli circa tabernaculum domini per quadrum terni excubant, & sancta domini verba propriis operum humeris portant, vt tabernaculũ vnum mansionibus multis ad terrã promissionis portet, quos vnus exemplum ad timorem humiliat, vt angelos luciferi casus, vt nõ gloriatur sapiens in sapientia sua, sed qui gloriatur in domino gloriatur.
N *Et veniunt, &c.* Beda. Qui aliorum curam susceperunt, sollicite custodire debent conscientie donum, vt se prius, inde alios regant.

Hiero. Domus in qua conueniet, primitiua ecclesia est. Turba quæ impediunt panem manducare, peccata & vitia sunt quia qui manducauit corpus domini indignus iudicium sibi manducat & bi. non di. c. d. Vnde dominus in furorem vertitur cum dicit. Nisi manducaueritis carnem filij homini & bi. e. f. n. h. v.

O *Et cum audis, &c.* Turba frequentat eũ, sicut tãquã furiosam despiciunt, in quo salus gẽtũ notatur, & inuidia Iudæorum reprobatur de quibus, *In propria venit & sui cum nõ receperunt.*

Victor

NICOLAUS DE LYRA.

1 Boanerges &c. fil. tonit. Sic enim vocati sunt a Christo, quia in transfiguratione Christi audierunt verbum Dei patris dicentis de Christo. Hic est filius meus dil. &c. Quod quidem verbum vocatur tonitruum secundum illum modum loquendi Iob. 26. d. Cum vix parua stillam sermonis eius audierimus, tonitruum magnitudinis illius quis poterit intueri?
2 Et ve. Hic consequenter remouetur dubium. Ex hoc enim, qd con tulerat potestatem prædicandi apostolis, posset aliquis credere, quod in persona propria vellet a prædicatione cessare, quod remouetur per hoc quod seruentius prædicauit quam prius, h. v. s. ser. primo ostenditur in generali, secundo in speciali se. ca. A. d. huc circa primũ dicitur ser. uo pri-

primo ostenditur, secundo, irrationabilis loquutio ex hoc insurgens expellitur, ibi. Et cum audissent sui. Circa primum dicitur.
3 Et conue. ite. tur. Ad audiendum verbum Dei ab ipso, & ipse ita seruentiter intendebat prædicationi, quod ipse & discipuli eius non habebant tempus manducandi.
4 Et cum audis. Hic irrationabilis loquutio insurgens ex prædicto ser. uo repellitur, & hoc in tribus casibus. Secundus ponitur, ibi. Et scribe. Tertius ibi. Et veniunt mater eius. Circa primum sciendũ quod illi qui erant de cognatione sua ex parte matris videntes insolentiam feruorem in eo, quia sicut dictum est, propter feruorem prædicandi omittebat horam comedendi. Videbant etiam in vultu eius insolentiam claritatem ex virtute diuinitatis procedentem. Item audiebant eum

MORALITER.

V *Et conuenit ite. tur. &c.* Hoc est contra illos, qui dimittunt opus prædicationis propter saturitatem comestionis.

4 *Et cum au. &c. xi. te. eum.* Similiter illi qui sunt feruidi ad sequendum Christum a mundanis hominibus insani reputantur, & ab eis quantum possunt tementur.

Et

Quo-

Victor Antiochenus. Vnde isti venerint, vel vnde Christum furere audiuerint, diserte non exponitur. Probabile fit autem malum hoc a Scribis & Phariseis, qui a Ierosolymis venierant, ortu fuisse. Illi. n. cum admirabilia eius facta audissent, turbasque ingentes circumfusas vidissent, invidia simul & ira perciti, & quasi in vesania acti illu furere dixerunt, atque ita vt cum tenerent, irruerunt, alijque vt idem facerent, authores fuere. Arbitrabantur enim & illum pati, quod ipsi re vera patiebantur, furia enim aperta, & pudenda mentis vesania erat, tantarum rerum opificem, tantumque animarum curatorē, cœlestisq; doctrinę magistrum, in furorem versum existimare. Quamobrem turbæ multo in Christum æquiores erāt quam Iudæorum proceres. Horum enim mentis iudiciū impediēbat ambitio, vanaq; glorię cupido, illorum vero quædam a nimi hebetudo mentisque caligo.

*** Theophylactus.**
In furorem versus est, id est, demonium habet & furit, & ideo eum tenere volebāt, vt incarcerarent tanquam dæmoniacum. Et quidam sui hoc volebant, id est, propinqui forte compatriotæ eius, vel fratres eius. Stulta autem fuit insania, quod tantorum miraculorum factorem, in furiam versum concipiunt.

a Et scriba. Beda. Si qui tarditate mentis nō intelligunt verbum Dei, remanet tamen spes salutis, si forte intelligāt. Qui autem intelligere nolunt & inuertunt quod intelligunt, nulla spes est. Vnde, scribæ, id est, sapientes, &c.

b Ab Ierosolymis. Quod significat eum a ciuibus suis esse psequendum vsq; ad mortem. Legimus supra quia sequuta est eum turba a Galilæa & Iudæa & Ierosolymis, & trās Iordanem & circa Tyrum & Sidonē, quæ sunt ciuitates gētilium, & Scribæ ab Ierosolymis blasphemabāt, quia turba populi Iudeo um illum cum palmis & laudibus perduxit, gentiles desiderabant, scribæ & seniores populi de nece eius tractabant.

c Beelzebub habet. Vir muscarum siue habēs muscas, quo nomine principem dæmoniorum cognominabant propter fordes immolatiij cruoris.

d Quomodo potest Sathanas, &c. Beda. Eligant quod volunt. Si Sathanas Sathanam non potest eijcere, nihil cōtra dominum

num dicunt. Si autem potest, recedant a regno eius, quod diuinum stare non potest.

*** Victor Antiochenus.** Dominus ab ipsa rerum natura, quod illi dicebant fieri non posse validdissime probat. Si quidem omne omnino regnum intestinis tumultibus & seditionibus inter se dissectum, non potest paulatim non infirmari, penitusque tandem dilabi. Hoc ipsum etiā in familijs, & ciuitatibus, & quibuscunque alijs communitatibus contingere videmus. Ea propter si Sathanæ regnū inter se diuisum est, vt re vera diuisum est, interitui vicinum sit necessū est. Quandoquidē imperium quod dæmones obtinent, in homines potissimum obtinet. Si hoc autem sibi mutuo adimunt, nihil aliud dici potest, quā regnum illorum dissolutum iam esse. Quod si vero diaboli regnū adhuc subsistit, isque rerum humanarum etiam nū potitur, manifestum sit, regnum illius necdum de medio sublatum esse, atque

ideo Sathanam diabolum non expellere.

e Nemo potest. * Idem. Quandoquidem homines propter peccata dæmonum vasa euaserant, inque potestatem illorum deuenerant, fieri non potuit, vt dæmones suo illo peculio prius arcerentur, quam bello fusi, in vincula paterentur, ne amplius videlicet sese erigere, nouaque in posterum bella, de adempta sibi possessione ciere possent. Hæc autem dæmonum fusio, & in vincula petitio, a dæmonibus nunquam est facta, sed neque fieri quoque potuit, vt ipsi ea potestate, quam in homines exercebant, se mutuo quoque spoliarent.

*** Theophylactus.** Exemplum tale est. Fortis est dæmon, vasa eius sunt homines in quibus recipitur. Nisi ergo quis prius vincat dæmonem & alliget, quomodo vasa eius, id est, dæmoniacos ab eo diripiet? Sic & ego qui diripio vasa eius, id est, libero homines a dæmoniaca passione, prius alligo dæmones & supero illos, & inimicus eorum sum.

f Et tunc domum eius diripiet. Beda domum diripuit, quia omnes mūdi partes a diabolo possessas, apostolis & eorum successoribus quasi diuisas prouincias, vt populos ad fidem conuerterent distribuit.

Qui

fui exierunt tenere eum: dicebant enim quoniam in furorem

versus est. † Et scribæ qui ab Ierosolymis descenderant, dicebant, quoniam Beelzebub habet, & quia in principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Et conuocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo potest Sathanas Sathanam eijcere? Et si regnum in se diuidatur, non potest stare regnum illud. Et si domus super semetipsam dispertiatur, non potest domus illa stare. Et si Sathanas consurrexerit in semetipsum, dispertitus est, & nō poterit stare, sed finē hēt. Nemo potest vasa fortis ingressus in domū diripere, nisi prius fortē alligēt, & tūc domum eius diripiet. † Amē dico vobis, quoniam oīa dimittentur filiis hominum peccata & blasphemia, quib. blasphemaue-

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

NICOLAVS DE LYRA.

eum loquentem de diuinis ardua, & insolita, & per consequens eis non intelligibilia, ideo credebāt eum loqui sicut arreptitium vel furiosum: ideo voluerunt eum tenere & ligare, ne sibi vel alijs posset nocere, & isti mouebantur pietate. Circa casum secundum qui ponitur, cum dicitur.

† Et scribæ. Considerandum, quod isti moti contra Christum inuidia

dia & malignitate dicebant ipsum Christum habere quendam dæmonē priuatum, alijs dæmonibus superiorem, per cuius virtutem expellebat dæmones inferiores a corporibus obsessis ab eis, et ideo Christus illorum & istorum irrationabilia verba repellit cum dicitur.

† Et conuocatis eis. Quia rationabiliter loquendo, ostendit se non esse furiosum. Et vera & sancta docendo, ostendit se non habere dæmonem priuatum, cum sit pater mendacii, vt habetur Ioan. 8. Cetera patient ex his quæ dicta sunt Matth. 12.

Et ve-

MORALITER.

† Quomodo potest Sathanas Sathanam eijcere. Hoc autem moraliter fit quando vitium vnum aliud expellit, vt prodigalitas auaritam, vel econuerso.

*** Et si re in se diuida.** Regnum animæ diuiditur, quando sensualitas

sualitas rationi contrariatur.

† Et si domus super se. Hoc contingit, quando in eodem homine habitus malus ad aliquid declinat, cui conscientia recalcitrat.

† Nemo potest vasa fortis. Ille fortis est fomes, qui fortiter

A Qui autem blasphemus. Hier. Quia non meretur penitentiam agere ut accipiatur, qui Christum intelligens, principem demoniorum esse dicebat, quia nunquam soluitur a carcere qui quadratem verbi nouissimum non soluerit ante finem vite. Quatuor namque partibus fundatur denarius eterne vite, ut quod

nostrum differit, neque concitium in filium absolute remissibile, neque blasphemiam rursus in Spiritum sanctum simpliciter irremissibile definire vult. Quasi nullus profusus eiusmodi blasphemis penitentiae locus sit relictus, verum comparatione quadam inter hanc & illam contumeliam facta, indicat eam que

Denarius quatuor partibus.

Matth. 5. cap. 1. s. dicit. cap. qualis

Ibidem 11. c.

corde credis, ore confitearis, & quod compleueris, docere non cessaueris. Qui enim fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno celorum.

Beda. Matthæus dicit. qui blasphemauerit in spiritum sanctum vel verbum dixerit contra spiritum sanctum, non habebit remissionem neque in hoc seculo, neque in futuro. Vbi ostendit quaedam reuelari in futuro. Quod de minimis intelligendum est, ut

B de sermone ocioso, de risu nimio, quorum etiam hæc vita veniam promeruit.

* Victor Antiochenus. Blasphemiam in Deum (quem Spiritu sancti nomine designat, liquidem ut Spiritu sancti virtus est regnum Dei, ita concitium in Spiritum sanctum, est blasphemiam in Deum) veniam indignum pronunciat. Dicitur autem peccatum venia indignum, quia ex se veniæ causam non adfert. At vero blasphemiam in filium cum altera illa collatam venia dignam affirmat. Nam etsi hic re ipsa Deus esset, vulgo tamē tenuis fortis, obscurique generis homo habebatur. At grauius censetur peccatum in Deum quam in hominem.

b In aeternum. Hoc contra Origenem, qui omnibus peccatoribus veniam promittit post iudicium transactis in numeris seculis.

* Victor Antiochenus. Apud Matthæum legitur. Qui dixerit verbum in spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. hoc est, neque supplicium in hoc seculo in blasphemos constitutum euadet, neque illud etiam quod in futuro. Quandoquidem lex morte illum multari iubebat, qui in Deum blasphemus extiterat. Cui legis decreto Dominus sese confirmans, eiusmodi peccatum neutrobique remissum iri comminatur. Hæc autem cum de blasphemie peccato Seruator

a Id est. Qui intelligens opera Dei, cum negare non possit ex inuidia contra dicit, & opera Spiritu sancti dicit esse Beelzebub. **b** Quia poenitere digne non potest

a runt. Qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum, non

b habet remissionem in æternum, sed reus erit æternis delictis

c quoniam dicebant, spiritum immundum habes. Et veniunt

d mater eius & fratres foris stantes miserunt ad eum vocantes

e eum. Et sedebat circa eum turba, & dicunt ei. Ecce mater tua

f & fratres tui foris querunt te. Et respondens eis ait. Quæ est

a mater mea, & fratres mei? Et circumspiciens eos qui in circumitu eius sedebant, ait. Ecce mater mea, & fratres mei.

a qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus & soror

f mea & mater est.

cadit in filium, tanquam quæ in hominem proxime ferri videatur, multo minus notè censeri illa, que fit in Spiritum sanctum.

c Reus erit aet. de.

Bed. Nō quia spiritum non esse, vel quia esse, sed nō Deū esse, vel Deum esse, sed minorē patre & filio, quia hoc nō inuidia diabolica, sed humana ignorantia, sed, quoniam alic. &c.

d Fratres. Hiero. Nō filij Mariæ semper virginis ut mētur Helundius, vel Ioseph ex alia vxore, sicut alij garriūt, sed

cognati.

Bed. Mater & fratres, populus Iudæorum ex quibus Christus secundum carnem, foris stant in literali sensu. Turba in domo, gentes in spirituali mysterio. Foris volunt Iudæi videre Christum, quia spiritualem intelligentiam non querunt, potius ad carnalia docenda eum exire cogunt vel querunt.

e Quæ est mater. Beda. Non refutat obsequi matri qui dicit Honora patrem & matrem, sed ostendit se plus debere paternis ministerijs, quā maternis affectibus, idē exēplo monstrauit, quod verbo ait. Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Nec fratres iniuriose cōtēnit, sed opus spirituale p̄fectio cognitioni, docēs meliorē esse copulā cordiū quā corporū.

f Ecce mater mea &c. Hier. Ut sciamus nos esse & fratres eius & matrem si voluntatē patris eius fecerimus, ut coheredes simus quia nō in sexibus, sed in factis discernit. Soror & frater credendo, mater p̄dicando dum per p̄dicationem amoris Christi quasi ipse Christus in corde auditoris generatur.

* Theop. Non negans matrem hoc dixit, sed ostendens quod nō solum est digna honore propter hoc quod genuit Christum, sed propter omnem aliam uirtutem.

NICOLAUS DE LYRA.

C Et veniunt mater eius & fratres. Hic cōsequenter ponitur tertius casus. Ipso enim p̄dicante nūciatum fuit sibi insidiosè, quod mater

ter eius & fratres stabāt foris ad tentandum, si ex affectu carnali ad matrem dimitteret vel interromperet p̄dicationem, & ipse hoc verbum malignū repulit rationabiliter ut patet ex his q̄ dicta sūt. Mat. 12.

MORALITER.

inclinat ad malum, sed per rationem fortiter alligatur, quando virtutis habitus in irascibili & concupiscibili per bonum exercitium confirmatur, & tunc eius vasa, id est opera dissipantur.

I Et veniunt mater eius & fratres foris stantes. Christi mater, & eius fratres possunt dici synagoga & Iudæi, qui foris stare dicuntur Christo p̄dicante, quia gentibus Christo credentibus synagoga cum Iudæis extra fidem mansit pro maiori parte.

Et

CAP. III.

a Et iterum cepit docere. Beda. Exiens de domo ubi dæmonium habere dicitur, docet ad mare, ut ostenderet se ob perfidiam culpam Iudæam relicturum & ad gentes transfuturum. Vnde apte p̄mittitur, quia p̄dicatē eo in domo, mater & fratres foris steterunt.

Luc. 8. a.

Hieronymus. Cepit docere ad mare, ut locus indicet au-

CAP. III.

Iterum cepit docere ad mare, & congregata est

Eodem die, vnde Matthæus post superiorem sermonem, continuo subiunxit. In illa die exiens, &c.

auditores amaros & instabiles. Et ideo in parabolis loquitur ut qui non intelligerent, ab apostoli quos contemnebant inquirentes discerent mysterium regni quo carebāt. Mare mūdus est, qui gurgitibus status amarus est, & vitiorum fluctibus inquietus, sed ab ipso domino eripiuntur p̄destinati, qui amara dulcificat, tristi conuertit in gaudium, agritudinem in salutem.

Navim

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

Iterum cepit docere ad mare, & congregata est, &c. Hic cōsequenter ostenditur seruator p̄dicandi in spirituali.

Et primo describitur seruator p̄dicationis, secundo, ex hoc insurgentior emulationis, in principio 6. cap. Circa primum euangelistam primum describit p̄dicationis typum, secundo, p̄dicationis fructum, ibi Et dice. Sic est regnum Dei. Tertio, confirmans miraculum; ibi

MORALITER.

I Et iterum cepit, docere ad mare, & cong. Sequitur.

Et

a *Nauim ascendens se in ma.* Beda. Ecclesiam, quæ est in mari inter infideles, quam Deus gratia suæ visitationis illustrat, & dilectam sibi mansionem consecrat.

b *Et omnis turba circa mare.* Hiero. Hi sunt qui nuper ad audiendū verbum venerunt, inde pietate animi, ab amaritudine reptorum tanquam a mari sequuti sunt, sed nondum cum domino in nauis sunt, quia nōdum cœlestibus mysteriis vel sacramentis quæ desiderant imbuti sunt.

c *In parabolis multa.* Parabola est rerū natura discrepantium sibi sub aliqua similitudine facta comparatio. More suæ prudentiæ loquitur, vt qui cœlestia capere non poterant, per similitudinem terre nam audita percipere potuissent. Græce, similitudo dicitur quando quod intelligi volumus, per aliquas cōparationes indicamus, vt ferro, aliquem durū, velocem, ventis comparamus & auibus. Idē sit in tricesimo sexagesimo & ceteris fructu, id est, lege prophetia, & euangelio, q̄ in ore triū testium mysterium regni in monte ostensum, id est, Moy si, Elię & Iesu consistit.

*** Victor Antiochenus.** Indicat euangelista apposite accurateque theatrum instituisse, vt nulli omnino dorsum obuenteret, verum omnes ex aduerso positos haberet. Ceterum parabolę quas ordine hic iam subiungit, aliud ferme nihil esse videntur, quam quedā earum rerum adumbrationes, & quasi delineationes, quas circa verbi ministeriū euenturas, iā tum præuidebat. Ordinar autem a prædicationis fructu & incremento, illorumq; qui fide destituti, aliorum more, aures cœlesti doctrinę non accommodant, peruersitate.

d *Aliud cecidit secus viam, & venerunt volucres, &c.* Lucas. Et concalcatum est, & volucres cali comederunt. Via mēs, metu carnaliū cogitationum trita, vñ semē perit nec fructum affert, & a volucribus rapitur, id est, a dæmonibus. Qui volucres cœli dicuntur, siue quia cœlestis & spiritualis naturæ, uel, quia in aere habitant.

Victor

*** Victor Antiochenus.** Quo auditorem attentio-rem reddat, præsentem parabolam iustarum proxi- mi in acie collo- cat. Docet autem per enigmata & parabolas, primo quidem propter scribas & phariseos, qui multitudi- ni admixti erant. Mox vero quo sermonē illustriorem apertio- remq; reddat.

Postremo quo res per parabolas sensibus quodammodo subiiciens, cognitu obseruatuq; necessa- ria, auditorū memo- riæ altius imprimat. Porro non dicit, qui sementem faciebat, semen iuxta viā spar- sisse, sed semē iuxta viā cecidisse. Aliud vero cecidit super petrosā, aliud inter spinas, aliud in ter- ram bonam. Atque ita ex toto semine, quarta dūtaxat pars seruatur. Sed neque hoc quoque fructū ex aquo fundit, sed magno cum discrimine. Hæc autem ea de causa proponi- tur, vt hinc intelliga- mus, Christum domi- num copiose & candide citra vllam personarum accep- tionem, diuinum illud verbi semen spargere, omnibus- que proponere, vt enim illi qui agrum feminant, inter hanc & illam agri partem non secernunt, sed simpli- citer & indiscriminatim semen deliciunt, ita Serua-

† factū est dū feminaret

E

† solitarius

† scire

F

a *ad eū turba multa, ita vt in nauim ascendens federet in mari*

In fidelium.

b *omnis turba circa mare super terram erat, & docebat illos*

c *in parabolis multa, & docebat illos in doctrina sua. Audite.*

a Christus. De sinu patris in mundum, vel de Iudæa ad Gentes, vnde Habacuc. Egressus es in sa- litem populi tui. b Verbum per se vel per suos.

† *Ecce exiit seminans ad feminandum. Et † dum semināt, a- †*

d *liud cecidit secus viam, & venerunt volucres, & comederunt*

a Circa.

illud. Aliud vero cecidit super petrosā, vbi nō habuit terram

a Be. Duritiam proteruæ mentis. b Be. Leuitatem animi obedientis.

multā & statim exortum est, quoniam non habebat alti-

udinem terræ, & quando exortus est sol, exastuauit, & eo

quod nō habebat radicem, exaruit. Et aliud cecidit in spinās,

a Fidei desiderii. b Quia huiusmodi ad horam auditio sermone delectatur. c Corda diuitiarum cura sollicitata.

& ascenderunt spinæ, & suffocauerunt illud, & fructum

a Multiplicata sunt diuitiæ. b Nec potest fructificare verbum. Ideo.

non dedit. Et aliud cecidit in terram bonam, & dabat fru-

Fidelem mentem.

ctum ascendentem & crescentem, & afferebat vnum trigin-

tā, & vnum sexaginta, & vnum centum. Et dicebat. Qui ha-

bet aures audiendi audiat. Et cum esset † singularis, interro-

a Cordis b intelligat. c Secretus a turba.

gauerunt eum hi † qui cum eo erant duodecim parabo-

a Discipuli.

lam. † Et dicebat eis. Vobis datum est † nosse myste- rium

a Qui mecum non his qui foris sunt. b Secreta scripturarum.

regni Dei, illis autem qui † foris sunt, omnia in parabolis

tor noster, quod suarū erat partium, omnibus p̄miscue diui- ni verbi pabulum offerebat, esto, quid de multis futurū erat, nō ignoraret. Ceterū prophetæ de Iudaici populi cętu, perin- de quondā verba faciebant, atq; de quadā vinea. Christus ve- ro ecclesiæ corpus sementi cōparat. Cum autē audis, exiit q̄ seminans ad feminandum, ne *ταυτολογίαν* ineptaq; repetitionē cōmitti existimes. Si quidē sator non semper ad feminandū egreditur, sed interdū quoque p̄ alia quædam negotia, puta vt herbas noxias extirpet, &c. Hoc autē loco seminator ad se- rendū egressus dicitur. At vñ prouenit, inquis, vt maior semi- nis pars interierit? Interitus causa non extitit penes seminan- tem, sed penes terram, quę semē exceperat, hoc est, circa au- diētium animas, tamen Dominus, ne auditores vehemētius perstringat, aut ne quem forsan in desperationem coniu- ciat, diuerse id non asserat. Per hanc parabolam discipulos

infruit,

NICOLAUS DE LYRA.

Et ait in illa die. Circa primū primo describitur prædicationis Cūri- sti tempus & modus. Secundo prædicationis parabola siue typus, ibi. Ecce exiit seminans. Tertio huius parabolę aperitur intellectus, ibi. Et cum esset singularis. Et ista pars diuiditur in duas, quia pri- mo

mo aperitur intellectus parabola apostolis specialiter, secundo prædici- tur aperiendus per apostolos omnibus generaliter, ibi. Nunquid venit lucerna. Tres primæ partes exposita sunt Matth. 13. paucis exceptis.

1 Et cum esse singularis. Id est, extra præsuram turbarum, tunc exposuit parabolam apostolis.

Nun-

MORALITER.

† *Ecce exiit seminans.* Sicut docet quis verbo, sic etiam exem- plo. Matth. 13. parabolam istam exposui de verbo doctrine hic autem exponi potest de exemplo vite, quod semen dici potest. Videntes autem exemplum hoc semen recipiunt, sed diuersimode. Nam aliqui sunt demonum suggestionibus, per- tui qui rapiunt semen illud, significati per volucres, p̄ super- biam

biam alta petentes. Aliqui vero sunt, in malitia indurati sicut petra propter quod semen in eis non facit fructum. Aliqui vero sunt sicut spinæ pungitiui & maledici, propter quod ex- bono exemplo non proficiunt sed magis deficiunt attribuen- tes illud hypocrisis. Aliqui vero sunt bonæ voluntatis & deu- otionis, & isti proficiunt inde diuersis tamen gradibus secun- dum gratiam a domino sibi datam.

Tom. 5.

Instruit, ne animo
A consternantur, si plu-
 res interdum, ex his
 qui euangelij doctri-
 nam exceperant, pe-
 rire, quam ad salutis
 portum appellere in-
 telligant. Et quidem
 agricola iure incusa-
 retur, si temere vbi-
 uis semen disperge-
 ret. At doctor si hoc
 fecerit, laudē prome-
 retur. Agricola, in-
 quam, non iniuriare
 prehenderetur si ci-
 tra vllum soli dele-
 ctum, semen deijce-
 ret, quia is petrosam,
 vt neque prostritam,
 neque spinosam in
 pinguem & vberem
 mutare valet. Verum
 in spiritali semente,
 potest tellus faxea in
 pingue glebā trans-
 mutari. Sic rursus a-
 nima quæ ante instar
 væ publicæ ab om-
 nis generis vitijs cal-
 cabatur, ab ea con-
 culatione liberari
 potest, & in fructuo-
 sum solum verti.

a *Vt videntes non vi-
 deant. * Idem.*
Videndi facultas ad-
 erat illis ex illius, &
 per illi⁹ gratiam quæ
 coram cernebant.
 Quod autem nihil
 videbant, hoc inde
 oriebatur, quod ocu-
 los suos ad obiectam
 lucem studiose clau-
 serant, sequeque nihil
 videre maligne con-
 fingerent. Sic quo-
 que quod non audi-
 rent, ex eo prouenie-
 bat, quod iniquæ di-
 cebantur, intelligere
 non vellent, sed pu-
 blice contemptui du-
 cerent.

b *Hi autem.* Differentias ponit eorum qui audiunt verbum.
 Sunt autem quidam, vt gentiles, qui nec audiunt.

c *Reliqua concu. & c. sus. ver.* Quod præceptum est, præcipitur
 enim. *Concupiscens sapientiam ierua mandata, & c.* Et alibi. *Beatus*
vir qui timet dominum in mandatis eius volet nimis. Hæ concupit-
 scentiæ bonæ, qui reliqua concupiscit, & aberrat.

Lucerna,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nunquid venit lucerna. *Hic ostenditur doctrina euangelica per
 apostolos publicanda. Quod factum est post ascensionem Christi ad cæ-
 los, tunc enim dispersi sunt per orbem vt in omnem terram exiret sonus
 prædicationis eorum, & etiam ante passionem Christi missi sunt ad præ-
 dicandum, non tamen ita diffuse, & hoc est quod dicitur.*

2 Nunquid venit lucerna. *Idest, doctrina euangelica secundum il-
 lud Psal. Lucerna pedibus meis verbum tuum.*

3 *Vt sub modio ponatur, & c.* *Idest, occulte in latebris doceatur,
 sicut doctrinæ suspectæ hæreticorū & hominū malorū, quasi dicat. Nō.*

4 *Nonne vt super candelabrum ponatur. Hoc est in palam, &
 publice doceatur, quasi dicat. Sic.*

5 *Non est enim aliquid absconditum. Quia illa quæ Christus
 docuit apostolos secrete, voluit per apostolos prædicari publice & mani-
 feste secundum quod dicitur eis Matt. 10. e. Quod in aure auditis
 prædicate super tæta.*

6 *Si quis habet aures audiendi. Idest, desiderium intelligendi do-
 ctri-*

a fiunt, vt videntes videant, & nō videant, & audientes audiāt,
 & non intelligant, ne quando conuertantur, & dimittantur

eis peccata. Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? Et quo-
 modo omnes parabolas cognoscetis? Qui feminat verbum

b feminat. Hi autem sunt qui circa viam vbi feminatur ver-
 bum, & cum audierint, & cōfestim venit Sathanas & aufert
 verbum quod feminatum est in t cordibus eorum. Et hi sunt

similiter qui super petrosa feminantur, qui cū audierint ver-
 bum, statim cum gaudio accipiunt illud, & non habent ra-
 dicem in se, sed t temporales sunt, deinde orta tribulatione
 & persecutio ne propter verbum, confestim scandalizan-
 tur. Et alii sunt qui in spinis feminantur, hi sunt qui verbum

audiunt, & t ærumnæ seculi, & deceptio diuitiarū, & circa
 reliqua concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum, & si-
 ne fructu efficitur. Et hi sunt qui super terram bonam semi-
 nati sunt, qui audiunt verbum, & suscipiunt, & fructificant,

vnnum triginta, vnum sexaginta, & vnum centum. Et dice-
 bat illis: Nunquid venit lucerna, vt sub modio ponatur, aut
 sub lecto? Nonne vt super candelabrum ponatur? t Non est

enim aliquid absconditum, quod non manifestetur, nec fa-
 ctum est occultum, sed vt t in palam veniat. Si quis habet
 aures audiendi, audiat. Et dicebat illis: Videte quid au-
 diatis. t In qua mensura mensi fueritis, t remetietur vo-
 bis, & adijcietur vobis. * t Qui enim habet dabitur illi, &

qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.

g *Verbo quod auditis operam date. Qui enim habet, & c.*
h *Amorem verbi. c Sensus intelligendi quod amat.*
h bis, & adijcietur vobis. * t *Qui enim habet dabitur illi, &*
h *qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.*

g *Verbo quod auditis operam date. Qui enim habet, & c.*
h *Amorem verbi. c Sensus intelligendi quod amat.*

h *Qui enim habet dabitur illi, &*
h *qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.*

h *Qui enim habet dabitur illi, &*
h *qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.*

h *Qui enim habet dabitur illi, &*
h *qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.*

h *Qui enim habet dabitur illi, &*
h *qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.*

h *Qui enim habet dabitur illi, &*
h *qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.*

h *Qui enim habet dabitur illi, &*
h *qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.*

h *Qui enim habet dabitur illi, &*
h *qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.*

h *Qui enim habet dabitur illi, &*
h *qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.*

h *Qui enim habet dabitur illi, &*
h *qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.*

h *Qui enim habet dabitur illi, &*
h *qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.*

h *Qui enim habet dabitur illi, &*
h *qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.*

h *Qui enim habet dabitur illi, &*
h *qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.*

h *Qui enim habet dabitur illi, &*
h *qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.*

h *Qui enim habet dabitur illi, &*
h *qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat.*

d *Lucerna, & c. Hiero.*
 Lucerna: verbū Dei.
 Modius aut lectus au-
 ditus inobediētium.
 Candelabrū, aposto-
 li: quos illuminauit
 verbum Dei. Abscon-
 ditum & occultum,
 quod palam fit cum
 a Domino tractatur.

Beda. Modius, vi-
 ta nostra diuina præ-
 scientia mensurata.
 Lectus caro, in qua
 quiescit anima. Lu-
 cerna verbum quod
 illuminat. Qui ergo
 amore præsentis vi-
 tæ, & carnalis illece-
 bræ occultat verbum
 Dei, quasi sub mo-
 dio vel lecto lucernā
 operit, quia ei carnis
 concupiscentias præ-
 ponit.

c *Nonne vt super can-
 delabrum ponatur? Beda.* Vt dominetur
 prædicatione veritatis,
 subit seruitus corpo-
 ris, per quam ta-
 men excelsior appa-
 reat doctrina tanquā
 per candelabrum lu-
 cerna.

f *Non est enim aliquid
 & c. Quasi dicat. No-
 lite erubescere euan-
 gelium, quia nihil
 occultū modo, quod
 non fiat palam in iu-
 dicio, quando illumi-
 nabit Deus abscondita
 tenebrarum, & mani-
 festabit consilia cordium
 vbi vobis a Deo lau-
 datis. Illis autem pœna æ-
 terna.*

g *In qua mens. mē. & c.*
 Hieronym⁹. Etenim
 secundum mēsuram
 fidei vnique diui-
 ditur intelligētia my-
 steriorum, & adijci-
 tur nobis donū sciē-
 tiæ, etiam adijciuntur virtutes.

h *Qui enim, & c.* Scilicet qui fidem habet, habebit virtutem
 & qui habet opus verbi, habebit intelligentiam mysterij. Et
 econtra, qui non habet fidem, deficit virtute, & qui non ha-
 bet opus verbi eius intelligentia caret, & qui non intelli-
 gunt iam auditum perdit, ac si non audisset.

Sic est

*Erinam Christi, quasi dicat talis potest proficere non solum sibi intel-
 gendo, sed etiam alijs ipsos docendo, ideo subditur.*

6 *In qua men. mensi: fu.* Quod exponit sic Be. Si solerter omnia quæ
 vobis bona facere ac proximo intimare studetis, aderit diuina pieta-
 quæ vobis in præsentem sensum altiora capiendi conferet, & in futuro
 tributionem æternam adijciat, & ideo subditur. Et adijcietur vobi-

7 *Qui enim ha. da. ille, & c.* Quia habens fidem & gratiā ex vj
 talis gratiæ meretur, & iterū sibi detur gratia ad augmētū præcedenti

8 *Et qui non habet. Scilicet fidem & gratiam quales erāt Scribæ
 & Pharisæi, 9* Etiam quod hab. au. ab eo. Quia notitia legis quæ
 habebat ablata fuit ab eis in quātū non valuit eis ad salutē, sed mag-
 fuit eis in augmētū suæ damnationis, secundū dictū Saluatoris Luc. 12.

Seruus quæ sciuit volūtate dñi sui, & nō facit, vapulabit multi-
10 *Et dice. Hic consequēter describitur Christi prædicationis fructus
 primo in vno homine, secundo, in cōmunitate ecclesie, ibi. Et dice c
 assi. Circa primum sciendum, quod semē intelligitur prædicatione, sic
 patet in parabola præcedenti. Ex semine autem isto recepto in aliq
 homine*

*Et dice c
 assi. Circa primum sciendum, quod semē intelligitur prædicatione, sic
 patet in parabola præcedenti. Ex semine autem isto recepto in aliq
 homine*

*Et dice c
 assi. Circa primum sciendum, quod semē intelligitur prædicatione, sic
 patet in parabola præcedenti. Ex semine autem isto recepto in aliq
 homine*

*Et dice c
 assi. Circa primum sciendum, quod semē intelligitur prædicatione, sic
 patet in parabola præcedenti. Ex semine autem isto recepto in aliq
 homine*

*Et dice c
 assi. Circa primum sciendum, quod semē intelligitur prædicatione, sic
 patet in parabola præcedenti. Ex semine autem isto recepto in aliq
 homine*

a Sic est regnum. Hier. Scriptura diuina per terrenas similitudines monstrat celestia sacramenta, sicut per totum euangelium corpus constat. *Regnum Dei,* est ecclesia que regitur a Deo, & ipsa regit homines, & uitia calcatur, ut Centurio habens sub se milites. Homo iaciens semen filius hominis est. Semen, est uerbum, Terra, corda humana, Dormitio hominis, mors est saluatoris. Exurgit semen nocte, & die, post somnum Christi, numerus creditum per prospera, & aduersa magis, magisque germinauit in fide, & creuit in opere, dum *nes. il.* Tropica est ista loquutio, & in diuinis creberrima, nescit, id est, nescire nos facit, quis fructum in fine afferat, dum dicit. *Qui perseverauerit in fine, hic saluus erit.* Vltro enim terra fructificat, dum uoluntatem nostram Deus expectat dicens. *Si uis peruenire ad uitam serua mandata.* Primum herbam. Id est, timorem. Initium sapientie timor domini. Deinde spi. Id est, penitentiam lachrymosam. Deinde ple. fr. in spi. Id est, charitatem. Plenitudo enim legis est charitas. Et cum ex se pro. Falx, est mors, vel iudicium quod secatur omnia. Quo. adest mes. i. consummatio seculi, in qua iusti gaudebunt, qui in lachrymis seminauerunt.

* Victor Antioch. Per regnum Dei fides in Christum, uerbi que aduentus in carnem significatur. Hoc igitur regnum assimilatum est homini semen in terram spargenti, homo enim est, & quis cognoscet eum? Etenim Dei filius citra uillam sui mutationem nostri causa homo factus, terram conseruit, mundumque uniuersum diuine cognitionis luce illustrauit postea uero acsi dormitum aliquo concessisset, ad celos abiit, animo interim benigno & patienti, ut illi qui semen illud celesse salutaremque doctrinam exceperant, fructum opportunum ferrent, expectans.

b Dum nescit ille. * Idem. Quorsum haec? Libere doctrinae semen suscipientium uoluntati, ut uelint, operetur, permittit. Ipse namque non omnia per se efficit, ne bonum nobis quasi inuitis obueniat, sed nostram quoque synergiam efflagitat. Quare statim quoque subdit, ultro enim terra fructificat. Neque enim liberum hominis arbitrium necessitate aut uia, aut astrorum circunuectione, aut fortuna, aut fato cogitur, ut stolidi quidam nugantur, sed libere ad hoc uel illud fertur.

Mit.

NICOLAUS DE LYRA.

homine sit talis processus, quia primo concipitur timor diuinorum iudiciorum, et significatur per herbam, quae est quid imperfectum, cum dicitur. *Fructifici. pri. h.* Et quia ex timore cessat homo a malis, & incipit se exercere in bonis, ideo secundo concipitur spes diuinorum beneficiorum que signatur per spicam, in qua iam est spes grani futuri, cum dicitur. Deinde spi. Tertio, ex hoc datur charitatis amor, qui habet opus perfectum, & ideo significatur per plenum frumentum, cum dicitur. Deinde plenum fru. Quia ut dicitur ad Ro. 13. c. Plenitudo legis est dilectio, & tunc est homo dispositus, ut de statu gratiae transeat ad gloriam, ideo subditur.

2 Quoniam adest mes. i. collectio iustorum in patria.

3 Et dice. Hic consequenter describitur fructus praedicationis Christi si quantum ad communitatem ecclesiae, quae de paruo statu creuit ad magnum sicut sinapis granum, & patet sententia ex dictis. Matt. 13. excepto, quod hic subditur.

4 Et tali. mul. Quod exponit Theophilus dicens. Quonia turbam erat indocta a consuetis nominibus instruit eas per similitudinem reru sensibilium, quae erant eis cognita. Sed hoc uidetur contradicere ei quod supra dixit Christus apostolis eodem capitulo, uobis datum est nosse mysterium regni Dei. Illis autem qui foris sunt in parabolis, ut uidentes uideant & non

MORALITER.

† Sic est re. Beda. Cum desideria bona concipimus, semine in terra iactamus, cum operari recta incipimus, herba sumus, cum ad profectum boni crescimus, ad spicam peruenimus, cum in eiusdem operationis perfectione solidamur, iam plenum frumentum in spica proferimus. Misio uero falcis tempus est bonae mortis.

c Mittit falcem. Messis quidem tempus consummationis, falx Dei uerbum omni gladio ancipiti penetrabit. Ceterum falx hoc loco non denotat supplicium aut maledictionem ut abeubi apud prophetas. Neque enim ea de causa falx hic in messoris manu ponit, quo perdat, uerum ne quid de frumero pereat.

Hae praesens igitur parabola de solis iustis agit. Prima autem quatuor ordinibus hominum ponit e quibus tres diuerso modo noxa constricti pereunt, unus seruatur, quamuis hoc ipsum quoque pro fidei & operum diuersitate varie. Assignatur enim isthic triplex iustorum hominum discrimen. Hic autem triplex illa differentia in unam classem redigitur. Omnes enim ferunt fructum, etsi non aequae multum omnes. E

d Sicut granum. Hier. Hoc semen iterum comparat grano sinapis, quod minimum in timore est, magnum in charitate, quae maior est omni-

bus oleribus quia Deus charitas est, & omnis caro fenum & qui infirmus est, olera mala facit. Et facit ramos misericordiae, & compassionis. Cuius sub umbra pauperes Christi, qui sunt caeli animalia, delectantur habitare.

* Theop. Paruissimum quidem est fidei uerbum. Crede in Deum, & saluus eris. Sed sparsim super terram praedicatione dilatata est & augmentata, ita ut caeli uolatilia. i. contemplatiui homines & alti intellectu & cognitione, sub eo habitent. Quanti enim sapientes gentilium relinquentes sapientiam sub praedicatione euangelij requieuerunt?

e Seminatum fue. A Christo siue ab homine in terra, uel in agro, i. in corde suo. Hic homo est sensus noster & animus, qui fouens granum praedicationis humore fidei facit pullulare in agro pectoris sui.

f Minus est, &c. Quasi contemptibilia praedicat, & primo non creditur, quia praedicat Deum hominem mortuum crucifixum. hoc eloquentiae & sapientiae Philosophorum comparatum minus inuenitur.

g Ascendit, &c. Quae altitudine, amplitudine, annositate transcendit herbarum naturam. Alta est, quia ad caelestia sustollit. Ampla quia totum mundum occupauit. Annosa, quia non poterit finire.

h Oleribus. Bed. Philosophicis disciplinis, quae quanto apertius excreuerunt, uiliores fiunt, quia sicut olera herbarum cito decidit.

1. Ioan. 4. c. Eia. 40. b. Ro. 14. 2. Matt. 13. c.

† Cui assimilabimus re. Dei. Sequitur.

† Sicut gra. si. Seminatio, est boni propositi conceptio, profectus seminis incipit a timore qui principium est sapientiae, & est minimum inter septem spiritus sancti dona, sed fit magnam introducta charitate quae maior est omnibus uirtutibus. 1. Cor. 13. Et facit ramos per actus charitatis distinctos, in quibus aues caeli, id est, contemplatiui requiescunt.

Tom. 5. 4 Et

a *Sine parabola.* Beda. Non quod nullum sermonem turbis apertum faceret, sed quia nullus sermo eius inuenitur in quo aliquid parabola non inueniatur.

b *Seorsum autem discipulis.* Hiero. Illi enim digni erant audire mysteria in intimo penetrati sapientiae, qui remotis cogitationum tumultibus in solitudine virtutum permanebant. Sapientia enim est in tempore oculi discenda.

† Mat. 3. c

Allegoricé.

† In vltiore ripam

† Mat. 8. d

† Iruebant

B

† Mat. 8. c

† Quisnam

† Luc. 8. d

c *In nauis.* Bed. Allegoricé. Mare seculi est. Nauicula crux, qua mundi fluctus ascendimus, & ad litus patrie caelestis peruenimus.

Aliae naues quae cum domino fuisse, nec in altum ductae, nec tempestatem pertulisse dicuntur, eos significant, qui ita fide dominicae crucis imbuuntur, ut tanquam rudes nondum tribulatione pulsati suscepta fidei mysteria in pace conferuent. Vel eos qui post tribulationum crebras procellas ad tempus pacis serenitate vtuntur. Erant enim forsitan illae naues nuper factae, & in portum tantum deductae, vel post maris pericula ad portum reductae.

d *In puppi.* Hier. Puppis mortuis pellibus viuos continet & fluctus arcer, & ligno solidatur, id est cruce & morte domini saluatur ecclesia.

e *In puppi.* Hier. Puppis initium est sanctae ecclesiae in qua dominus dormit morte corporali, quia nunquam dormiet, qui custo. Ierusalem. Cominatur vento & mari, de quo dicitur. *Tu dominaris potestati maris.* Vento & mare, daemones & persecutores sunt, quibus dicit tace quando compefcit edicta iniquorum regum vt voluerit quia non est hominis, vt dirigat gressus suos. Tranquillitas mag. pax ecclesiae post pressuras siue

Psal. 120. a

Psal. 88. b

C

Hier. Puppis initium est sanctae ecclesiae in qua dominus dormit morte corporali, quia nunquam dormiet, qui custo. Ierusalem. Cominatur vento & mari, de quo dicitur. *Tu dominaris potestati maris.* Vento & mare, daemones & persecutores sunt, quibus dicit tace quando compefcit edicta iniquorum regum vt voluerit quia non est hominis, vt dirigat gressus suos. Tranquillitas mag. pax ecclesiae post pressuras siue

siue theorica post actiuam vitam.

e *Dormiens.* Beda. Discipulis nauigantibus Christus obdormit, quia fidelibus regni futuri quiescē meditantibus & spiritus sancti secundo flatu vel remigio proprii conatus mundi fluctus post terga iactantibus subito Christi passio aduenit, quo ascendente puppim crucis, vt somnum mortis caperet, fluctus blasphemantium demoniacis excitati procellis affurgunt, quibus tamen non turbatur eius patientia sed discipuli turbantur, trepidant, periclitantur.

Moraliter. Cum signo crucis imbuti, mundum relinquere disponimus nauem cum Iesu conscendimus, mare transire conamur. Saepe qui non dormitabit neque dormiet custodiens Ierusalem nobis nauigantibus dormit, quia inter medios virtutum nisus, vel daemonum vel hominum praurosum, vel nostrarum cogitationum impetu fidei splendor obtenebrescit, spei cellitudo tabescit, amoris

a Lac potum dedi vobis, non escam.

a verbum prout poterant audire. † Sine parabola autem non

b loquebatur eis. Seorsum autem discipulis suis † diserebat.

omnia. Et ait illis in die illa cum sero esset factum. Trāeamus t̄ contra. † Et dimittentes turbam assumunt eum, ita vt erat

c in nauis & aliae † naues erant cum illo. Et facta est procella †

d magna, venti & fluctus † mittebat in nauim, ita vt impleret

e tur nauis. Et erat ipse in puppi super cervicali dormiens. Et

f excitant eum, & dicunt illi. Magister, nō ad te pertinet quia

g perimus? Et exurgens comminatus est vento, & dixit

h mari. Tace, obmutesce. Et cessauit ventus, & facta est tranquillitas magna. Et ait illis: † Quid timidi estis? † Necdum

i habetis fidem? Et timuerunt timore magno, & dicebant ad

k alterutrum: † quis putas est iste, quia & ventus & mare obediunt ei?

flamma refrigescit Sed ad gubernatorem recurramus, illum sedulo excitemus, qui non seruit, sed imperat ventis, qui omnia sedulo sedabit, qui portum salutis indulgebit.

f *Tace ob.* Nota quod omnis creatura sentit imperium creatoris: Non quod omnia animata, vt mentiuntur heretici, sed maiestate conditoris quae nobis insensibilia, illi sunt sensibilia.

g *Quid timidi estis.* Beda. Quasi dicat Quid me praesente timetis? Cui simile est, quod post resurrectionem exprobravit incredulitatem illorum, & duriciam cordis, quia his qui viderunt eum resurgere, non crediderunt. Et item. *O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quae loquuti sunt prophetae. Nonne oportuit sic pati Christum, & intrare in gloriam suam?*

h *Et timue.* Matthaeus. Porro homines mirati sunt dicentes. Qualis est &c. Non ergo discipuli, sed alii qui in nauis erant mitabant, de eo dubitantes, cui mare & vetus obediret. Vel etiam ipsi discipuli recte homines dicti, quia necdum nouerant potentiam Saluatoris.

* Theophylactus. Dubie se habebant erga eum. In quantum. n. iussu mare placuit, non baculo vt moyses, non precibus, vt Elisaeus Iordanem, neque arca vt Iesus Naue, secundum hoc vere deus eis videbat, secundum vero quod dormiebat homo.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

& non videant & Matth. 13. d. In parabolis loquor eis, quia videntes non vident, &c. Dicendum quod sacra scriptura hoc habet proprium quod sub una litera habeat plures sensus, quorum aliqui sunt potentiores & alii magis latentes, & ideo in parabolis Christi turbae capiebant sensum magis patentem non autem latentem, sed de tali intellectu docebat Christus apostolos ad partem, ideo subditur.

Seor.

1 Seorsum autem discipulis &c. De turbis autem praedictum est vt videntes videant, & non videant. i. capiant sensum magis patentem, non autem latentem.

2 Et ait illis in illa die. Hic consequenter describuntur miracula doctrinae Christi confirmatiua, Et primo describitur miraculum factum in mari, secundo, in terra in principio sequentis capituli. Sententia primae partis patet ex his quae dicta sunt, Matth. 8.

MORALITER.

† *Et facta est procella ma.* &c. Nauis quam Christus ingreditur est anima iusti quae ab eo per gratiam inhabitatur, Procella vero surgens est tribulatio, quae frequenter insurgit pie viventibus in Christo. Sed Christus dormit cum talia permittit secundum vulgare dictum, sed excitatur cum oratio patientis

exauditur. Et fit tranquillitas exterius cum persecutio cessat, vel interius quando Deus sustinenti patientiam bonam praestat. Et haec tranquillitas melior est quam prima sicut dictum fuit Paulo. 2. Cor. 12. c. *Sufficit tibi gratia mea.* Propter quod subiunxit. *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi.*

lis

CAP. V.

Et venerunt &c. Gerasorum BEDA. Gerasa vrbs insi-

gnis Arabie trans Iordanem iuncta monti Galaad in tri-
ou Manasse, non longe a stagno Tyberiadis in quo porci pre-
cipitati sunt significat gentes quas post resurrectionem sua
dominus missis pre-
dicatoribus visitare
dignatus est. Vnde
dicit bene Gerasa fuit
Gergesi colonu ei-
ciens, siue advena
appropinquans, in-
terpretatur, quia ge-
tium populus colo-
num scilicet diabo-
lum a quo diu inco-
lebatur expulit, &
qui erat loge, factus
est prope in san-
guine Christi.

* Victor Antioche-
nus. Emendatiora
exemplaria neq; Ga-
darenorum neque
Gerasenorum legunt
sed Gergesenorum
Est autem Gadara
ciuitas Iudae, pro-
pter salubres vici-
nasq; thermas haud
ignobilis. Huius pro-
montorio adiacet la-
cus quem incolae ma-

reappellant. Gerasa est oppidum Arabie nullum neque
mare neque lacum vicinum habens. Gergesa est locus
a quo Gergesenorum ciuitas denominatur vetas quide illa,
non procul ab ea sita qua nunc Tyberias appellatur. Circa
quam extat rupes praecelsa, & lata ex qua porci daemouibus
acti, in mare se precipites dedisse feruntur. Interpretatur au-
tem Gergesa, eiectionum vicina ab euentu fortassis hoc nome
sortita, quod loci illius homines Christum si non vicerit pre-
caio inde expulerint, siquidem rogabant illum, vt a sinibus
eorum discederet. Vel certe quod mali daemones porcos in-
de in mare deturbarint.

a Homo in spiritu. Isidorus. Homo iste desperatissimus est po-
pulus gentium quem enumerat apostolus. Elatus superbim
mundus, sanguinarius, idololatra, ignominiosus, nec lege na-
ture, nec Dei, nec humano timore ligatus, cui legio nome est
id est, decem milia quae cadunt a dextera patris quae est Chri-
stus. Huic grex porcorum creditur: hi sine respectu misericor-
dia simul in inferno per imperium immaturae mortis suffo-
cantur. Ab his multi fugiunt, quae pascebant eos. Flagellato enim
stulto sapiens sapientior fit vel prudentior.

* Victor Antiochenus. Marcus & Lucas vnus tantum
quia daemone vexabatur mentionem faciunt. Mattheus autem
duorum: at hec non pugnant, pugnarent tamen si Marcus &
Lucas vnum duntaxat extitisse scriberent. Mattheus autem
duos

duos. Verisimile fit Marcum & Lucam seuiorem de duob. D
elegisse. Quare etiam calamitatem illius accuratius exprimit
qua Mattheus. Scribit namque vinculis catenisq; diuisis
per loca deserta diuagari consueuisse. Marcus addit lapidi-
bus seipsum concidisse.

CAP. V.

† T venerunt trans fretum maris in regione
† Gerasenorum. Et exiit ei de nauis ta-
tim occurrit de monumentis homo in spi-
ritu immundo, qui domicilium habebat in

b monumentis. Et neque catenis iam quilibet poterat eum
ligare, quoniam saepe compedibus & catenis vinctus diru-
pisset catenas, & compedes comminuisset & nemo pote-
rat eum domare. Et semper nocte ac die in monumentis

& in montibus erat clamans & concidens se lapidibus. Vi-
dens autem Iesum a longe cucurrit, & adorauit eum, & cla-
mans voce magna, dixit. Quid mihi & tibi Iesu fili Dei

altissimi? Adiuuro te per Deum, ne me torqueas. Dicebat
enim illi. Exi spiritus immunde ab homine isto. Et inter

† Victor Antiochenus. Quandoquidem Apostoli in nauem Christum homi-
nem esse confessi fuerant, prodeunt nunc in medium daemo-
nes qui illius diuinitatem aperte promulgent. Ea propter qui
mare fluctuans rursus quiescens non audierant, illi
iam daemones magna id voce clamantes audiunt, quod ma-
re per subitam tranquillitatem iam ante clamaret.

e Torqueas. Beda Magnum tormentum et a lesione hominis
cessare, & tanto dimittit grauius, quanto possidet diutius.

* Victor Antiochenus. Ne adulandi studio Iesu fili Dei
&c. clamare videantur, rerum experientia, hoc est penarum
sensu compulsi veniunt huc ante tempus torquere nos vocife-
rantur. Nam ne illorum supplicatio de fraude suspecta habe-
ri queat, verbis modo allegatis mimicitiam inter se interce-
dere manifeste testantur. Neque enim igni qui sub sensum
non cadebat Christi que praesentia diu tantum incendeban-
tur & torquebantur, verum etiam impendentium malorum
metu. Arbitrabatur enim vltimum supplicium iam tum ad-
esse adeoque ad inferorum cruciatus vestigio sese abreptum
iri. Metu itaque cōsternati, rogant, perque omnia sacra obte-
stantur, ne ante tempus ad poenatum locum amandentur. Vt
ii ergo qui tempus adhuc reliquum habeant intra quod ea que
libet circa homines exerceant, non sine contentione cum do-
mino ex postulant, itaquam qui ante legitimum tempus vim
ipsis adferat, penamque citra iustam causam inferat.

† Victor Antiochenus. Quandoquidem Apostoli in nauem Christum homi-
nem esse confessi fuerant, prodeunt nunc in medium daemo-
nes qui illius diuinitatem aperte promulgent. Ea propter qui
mare fluctuans rursus quiescens non audierant, illi
iam daemones magna id voce clamantes audiunt, quod ma-
re per subitam tranquillitatem iam ante clamaret.

e Torqueas. Beda Magnum tormentum et a lesione hominis
cessare, & tanto dimittit grauius, quanto possidet diutius.

* Victor Antiochenus. Ne adulandi studio Iesu fili Dei
&c. clamare videantur, rerum experientia, hoc est penarum
sensu compulsi veniunt huc ante tempus torquere nos vocife-
rantur. Nam ne illorum supplicatio de fraude suspecta habe-
ri queat, verbis modo allegatis mimicitiam inter se interce-
dere manifeste testantur. Neque enim igni qui sub sensum
non cadebat Christi que praesentia diu tantum incendeban-
tur & torquebantur, verum etiam impendentium malorum
metu. Arbitrabatur enim vltimum supplicium iam tum ad-
esse adeoque ad inferorum cruciatus vestigio sese abreptum
iri. Metu itaque cōsternati, rogant, perque omnia sacra obte-
stantur, ne ante tempus ad poenatum locum amandentur. Vt
ii ergo qui tempus adhuc reliquum habeant intra quod ea que
libet circa homines exerceant, non sine contentione cum do-
mino ex postulant, itaquam qui ante legitimum tempus vim
ipsis adferat, penamque citra iustam causam inferat.

† Victor Antiochenus. Quandoquidem Apostoli in nauem Christum homi-
nem esse confessi fuerant, prodeunt nunc in medium daemo-
nes qui illius diuinitatem aperte promulgent. Ea propter qui
mare fluctuans rursus quiescens non audierant, illi
iam daemones magna id voce clamantes audiunt, quod ma-
re per subitam tranquillitatem iam ante clamaret.

e Torqueas. Beda Magnum tormentum et a lesione hominis
cessare, & tanto dimittit grauius, quanto possidet diutius.

* Victor Antiochenus. Ne adulandi studio Iesu fili Dei
&c. clamare videantur, rerum experientia, hoc est penarum
sensu compulsi veniunt huc ante tempus torquere nos vocife-
rantur. Nam ne illorum supplicatio de fraude suspecta habe-
ri queat, verbis modo allegatis mimicitiam inter se interce-
dere manifeste testantur. Neque enim igni qui sub sensum
non cadebat Christi que praesentia diu tantum incendeban-
tur & torquebantur, verum etiam impendentium malorum
metu. Arbitrabatur enim vltimum supplicium iam tum ad-
esse adeoque ad inferorum cruciatus vestigio sese abreptum
iri. Metu itaque cōsternati, rogant, perque omnia sacra obte-
stantur, ne ante tempus ad poenatum locum amandentur. Vt
ii ergo qui tempus adhuc reliquum habeant intra quod ea que
libet circa homines exerceant, non sine contentione cum do-
mino ex postulant, itaquam qui ante legitimum tempus vim
ipsis adferat, penamque citra iustam causam inferat.

† Victor Antiochenus. Quandoquidem Apostoli in nauem Christum homi-
nem esse confessi fuerant, prodeunt nunc in medium daemo-
nes qui illius diuinitatem aperte promulgent. Ea propter qui
mare fluctuans rursus quiescens non audierant, illi
iam daemones magna id voce clamantes audiunt, quod ma-
re per subitam tranquillitatem iam ante clamaret.

e Torqueas. Beda Magnum tormentum et a lesione hominis
cessare, & tanto dimittit grauius, quanto possidet diutius.

* Victor Antiochenus. Ne adulandi studio Iesu fili Dei
&c. clamare videantur, rerum experientia, hoc est penarum
sensu compulsi veniunt huc ante tempus torquere nos vocife-
rantur. Nam ne illorum supplicatio de fraude suspecta habe-
ri queat, verbis modo allegatis mimicitiam inter se interce-
dere manifeste testantur. Neque enim igni qui sub sensum
non cadebat Christi que praesentia diu tantum incendeban-
tur & torquebantur, verum etiam impendentium malorum
metu. Arbitrabatur enim vltimum supplicium iam tum ad-
esse adeoque ad inferorum cruciatus vestigio sese abreptum
iri. Metu itaque cōsternati, rogant, perque omnia sacra obte-
stantur, ne ante tempus ad poenatum locum amandentur. Vt
ii ergo qui tempus adhuc reliquum habeant intra quod ea que
libet circa homines exerceant, non sine contentione cum do-
mino ex postulant, itaquam qui ante legitimum tempus vim
ipsis adferat, penamque citra iustam causam inferat.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V.

Et venerunt trans fretum. Hic consequenter describuntur Chri-
si miracula facta in terra ad doctrine suae confirmationem. Et
primum describitur daemouiaci curatio, secundo filii Archifryagxi re-
suscitatio ibi. Et cum ascendisset Iesus in nauem. Prima in duas quia
primo describitur curatio daemouiaci, secundo deuotio ipsius curati, ibi.
Cumque ascenderet. Expositio primae partis patet ex dictis Matt.
8. paucis exceptis quae discurrunt.

1 Occurrit ei de monu. homo in spi. immundo. Id est obsessus a
demone

demone Mat. 8. b. dicitur quod erant duo, Ad quod dicendum quod secun-
du veritate duo erant daemouiaci, vt dicit Mattheus, sed vnus erat se-
uior altero in quo erat legio daemou, vt dicitur infra & iste solius nomi-
natur hic a Marco, & alius tacetur, quia non erat ita famosus in malo.

2 Et semper &c. in m. Scilicet gentilium damnatorum super quo-
rum animas daemones iam habebant potestatem, & ideo habitabant vbi
corpora eorum erant sepulta, tanquam habituri potestatem super ea
post finale iudicium.

3 Et interrogabat eum quod ti. no. est. Interrogauit autem
Christus, non quia ignoraret, sed vt multitudo daemouum in illo homine
habitantium ex confessione eorum, appareret vnde subditur

Legio

MORALITER.

† Et venerunt trans fretum. Sequitur.
1 Statim pc. &c. Per istum daemouiacum diabolus significa-
tur, qui in monumentis & in montibus, id est, in sceleribus & in su-
perbiis hominibus habitat & concidit se lapidibus, id est, ho-
minibus in fide stabilibus quos acriter tentat. Sed conciditur
nam

nam ab eis deuincitur. Nomen eius legio, quia multis in ma-
lum sociatur. Eius autem eiectione per Christum, significauit
daemouum multitudinem deiciendam per ipsam. Quod
autem daemones eiectione porcos intrauerunt, significat, quod
intraunt ducentes vitam porcinam, & eos praecipitant in ge-
hennam.

A *a* Quod tibi nomen est? Beda. Non quasi nescius interrogat, sed ut offensa publica peste quam tolerauerat, virtus curatis gra-
 rior appareat. Sed etiam sacerdotes nostri temporis qui per exorcismum demones eiciunt solent dicere, non aliter pau-
 res posse curari, nisi quantum sapere possunt omne quod a de-

monibus visis, audi-
 tu, vel quolibet sen-
 su corporis aut ani-
 mi vigilantes dor-
 mientesve pertule-
 runt, patienter consi-
 teantur.

c *c* Grex præci. est. Beda. Quia iam clarificata ecclesia, & libera-
 to populo gentium a demonum dominatione in abditis agunt
 sacrilegos ritus qui Christo credere noluerunt cæca & plura
 da curiositate sub-

70mnes demo-
 nes,

b *b* Legio mihi nomen
 est, &c. B E D A Si-
 gnificat populum
 gentilem innumeris
 idololatriæ cultibus
 mancipatū, cui con-
 tra est. Multitudinis
 cre. e. cor unum & ani-
 ma vna. Vnde bene
 in Babylonis costru-
 ctione linguarū vni-
 tas per spiritum su-
 perbiæ scissa, i Ieru-
 salem per gratiā spi-
 ricus sancti linguarū

B *b* varietas est adunata
 & illa confusio &
 hæc pacis visio dici-
 tur, quia electos in
 pluribus linguis &
 gentibus, vna fides
 & pietas toto orbe
 pacificando confir-
 mat, reprobos autē
 plures sectæ quam
 linguæ dissociando
 confundunt.

* Victor Antiochenus. Non dicit numerum præcise sed
 simplici voce magnam adesse multitudinem indicat. Siqui-
 dem exacta numeri discussio, nihil ad rem quæ quærebatur fa-
 ciebat. Et deprecabantur eum spiritus, &c. Ne scilicet extra pro-
 uinciam ipsos deiciat, aut ne in Abyssum abire iubeat, ut ha-
 bet Lucas (Abyssus enim secessio est ex hoc sæculo.) Ex eo
 autem quod demones, ne extra prouinciā, aut extra hominū
 consortiū, in tenebras exteriores quæ paratæ sunt diabolo &
 angelis eius, expellātur, tantopere rogant, planum fit, dñm
 alio illos amandare potuisse si voluisset, permisit autē eos in
 terra illa herere, quemadmodū diabolum quoque in mundo
 hoc circumagere sinit, non quod nobis male velit, sed ne per
 aduersarii absentiam, humana natura corona, hoc est, obtentæ
 victoriæ præmio spoliatur. Tot autē porcos petire passus est,
 ut palā faciat, quanta ira & indignatione demones in homi-
 nes ardeat. Voluit etiam ostēdere multo minora damna in-
 ferre hominibus, quam inferrent, nisi Dei virtus prohiberet.

Luc. 8. f.

c *c* Mitte nos. Beda. Lucas. Et rogabant eum ne imperaret il-
 lis, ut in Abyssum irent. Sciebant ergo aliquādo futurum ut
 per aduentum eius mitterentur in Abyssum, nō futura præ-
 diuantes, sed prophetarum in se dicta recolentes, ideoque
 gloriam Christi quam mirabantur, ad suam tendere time-
 bant damnationem.

d *d* In porcos. Beda. Porci significant homines immundos, q
 vociis & rationis expertes in mōte superbiæ pascuntur, & lu-
 tulētis actibus oblectantur, quib. per euitum idolorum pos-
 sunt demones dominari. Nā nisi quis porci more vixerit, in
 eum

a rogabat eum. Quod tibi nomen est? Et dicit ei. Legio mihi
 nomen est, quia multi sumus. Et deprecabatur eum multum

b ne se expelleret extra regionem. Erat autem ibi ¶ circa mon-
 tem grex porcorum magnus pascens in agris. Et deprecaban-
 tur eum ¶ spiritus, dicentes. ¶ Mitte nos in porcos, ut in eos

c introeamus. Et concessit eis statim Iesus. Et exeuntes spiritus
 immundi introierunt in porcos, & magno impetu grex præ-
 cipitatus est in mare ad duo millia, & suffocati sunt in mari.

d Qui autem pascebant eos, fugerunt, & nunciauerunt in ci-
 uitatem & in agros. Et egressi sunt videre quid esset facti, &
 veniunt ad Iesum, & vident illum, qui a dæmonio vexabatur

e sedentem vestitum, & sanæ mentis, & timuerunt. Et narra-
 uerunt illis qui viderant, qualiter factum esset ei qui dæmo-
 nium habuerat, & de porcis. Et rogare cœperunt eum ut di-
 scederet de finibus eorum. ¶ Cumque ascenderet nauim, cœpit

f illum deprecari qui a dæmonio vexatus fuerat, ut esset cum il-
 lo, & non admisit eum, sed ait illi. Vade in domum tuam ad
 tuos, & annuncia illis, quanta tibi fecerit dominus, & miser-
 tus sit tui. Et abiit & cœpit prædicare in Decapoli quanta

g Cumque ascende. Hic describitur curati deuotio, quia gratus de
 beneficio sibi collato, voluit sequi Christum. Iesus autem.

h Non admisit eum. Id est, non recepit eum ad apostolatū vel di-
 scipulatū, propter horrorem præcedentis passionis. Item ne ascribere-
 tur dæmoni, quod ista faceret si esset discipulus Christi. Ex hoc loco ac-
 cipitur, quod dæmoniaci & furiosi post curationem non promouentur
 in ecclesia Dei.

i Et abiit & cœpit prædicare in Decapoli quam, &c. Nomen
 est regionis, & dicitur a decem quod est decem, & polis quod est
 ciuitas.

k Cumque ascende. Hic describitur curati deuotio, quia gratus de
 beneficio sibi collato, voluit sequi Christum. Iesus autem.

l Non admisit eum. Id est, non recepit eum ad apostolatū vel di-
 scipulatū, propter horrorem præcedentis passionis. Item ne ascribere-
 tur dæmoni, quod ista faceret si esset discipulus Christi. Ex hoc loco ac-
 cipitur, quod dæmoniaci & furiosi post curationem non promouentur
 in ecclesia Dei.

m Et abiit & cœpit prædicare in Decapoli quam, &c. Nomen
 est regionis, & dicitur a decem quod est decem, & polis quod est
 ciuitas.

n Cumque ascende. Hic describitur curati deuotio, quia gratus de
 beneficio sibi collato, voluit sequi Christum. Iesus autem.

o Non admisit eum. Id est, non recepit eum ad apostolatū vel di-
 scipulatū, propter horrorem præcedentis passionis. Item ne ascribere-
 tur dæmoni, quod ista faceret si esset discipulus Christi. Ex hoc loco ac-
 cipitur, quod dæmoniaci & furiosi post curationem non promouentur
 in ecclesia Dei.

p Et abiit & cœpit prædicare in Decapoli quam, &c. Nomen
 est regionis, & dicitur a decem quod est decem, & polis quod est
 ciuitas.

q Cumque ascende. Hic describitur curati deuotio, quia gratus de
 beneficio sibi collato, voluit sequi Christum. Iesus autem.

r Non admisit eum. Id est, non recepit eum ad apostolatū vel di-
 scipulatū, propter horrorem præcedentis passionis. Item ne ascribere-
 tur dæmoni, quod ista faceret si esset discipulus Christi. Ex hoc loco ac-
 cipitur, quod dæmoniaci & furiosi post curationem non promouentur
 in ecclesia Dei.

s Et abiit & cœpit prædicare in Decapoli quam, &c. Nomen
 est regionis, & dicitur a decem quod est decem, & polis quod est
 ciuitas.

t Cumque ascende. Hic describitur curati deuotio, quia gratus de
 beneficio sibi collato, voluit sequi Christum. Iesus autem.

u Non admisit eum. Id est, non recepit eum ad apostolatū vel di-
 scipulatū, propter horrorem præcedentis passionis. Item ne ascribere-
 tur dæmoni, quod ista faceret si esset discipulus Christi. Ex hoc loco ac-
 cipitur, quod dæmoniaci & furiosi post curationem non promouentur
 in ecclesia Dei.

v Et abiit & cœpit prædicare in Decapoli quam, &c. Nomen
 est regionis, & dicitur a decem quod est decem, & polis quod est
 ciuitas.

w Cumque ascende. Hic describitur curati deuotio, quia gratus de
 beneficio sibi collato, voluit sequi Christum. Iesus autem.

x Non admisit eum. Id est, non recepit eum ad apostolatū vel di-
 scipulatū, propter horrorem præcedentis passionis. Item ne ascribere-
 tur dæmoni, quod ista faceret si esset discipulus Christi. Ex hoc loco ac-
 cipitur, quod dæmoniaci & furiosi post curationem non promouentur
 in ecclesia Dei.

y Et abiit & cœpit prædicare in Decapoli quam, &c. Nomen
 est regionis, & dicitur a decem quod est decem, & polis quod est
 ciuitas.

z Cumque ascende. Hic describitur curati deuotio, quia gratus de
 beneficio sibi collato, voluit sequi Christum. Iesus autem.

NICOLAUS DE LYRA.

Legio *quid* **1** Legio mi. nomen est. Legio autem proprie dicitur numerus de-
 terminatus armatorum in exercitu. Et continet sex millia sexcentos se-
 xaginta sex, & inde dicitur legio in demonibus qui militant contra
 nos.

2 Et deprecabatur. Scilicet legio demonum,

3 Ne se ex. &c. Id est, extra hominum habitationem, vnde & Luca
 8. e. dicitur in Abyssum, locus enim inferni debetur demonibus, permis-
 tuntur tamen inter homines habitare vsque ad iudicium ut gloriosior
 sit electorum victoria in demonum tentantium superatione.

Cum-

4 Cumque ascende. Hic describitur curati deuotio, quia gratus de
 beneficio sibi collato, voluit sequi Christum. Iesus autem.

5 Non admisit eum. Id est, non recepit eum ad apostolatū vel di-
 scipulatū, propter horrorem præcedentis passionis. Item ne ascribere-
 tur dæmoni, quod ista faceret si esset discipulus Christi. Ex hoc loco ac-
 cipitur, quod dæmoniaci & furiosi post curationem non promouentur
 in ecclesia Dei.

6 Et abiit & cœpit prædicare in Decapoli quam, &c. Nomen
 est regionis, & dicitur a decem quod est decem, & polis quod est
 ciuitas.

Et

Noe. Cum enim Noe tres filios genuerit, vnus assumptus est in possessionem Dei, duo idolis dediti.

a *Et venit quidam de ar. &c.* Hieronymus. Post hæc Iairus archisynagogus venit, quia cum intrauerit plenitudo gentium tunc omnis Israel saluus fiet. Iairus illuminans vel illuminatus

id est, Iudaicus populus umbra literæ deposita spiritu illustratus & illuminatus, procedens ad pedes, id est, ad incarnationem Iesu se humilians, rogat pro filia qui sibi viuit alios viuere facit. Abrahâ & Moyfès & Samuel rogant pro plebe mortua, & sequit Iesus preces eorum.

Beda. Iairus illuminans vel illuminatus, quia uerbis uita populum illuminauit, & ut hoc posset a spiritu sancto illuminatus est.

*** VICTOR. ANTIOCHENVS.** Miraculum miraculo succedit. Etenim princeps Synagogæ non tam de fide ad promerendum Christi gratiã, instructus, quam lethali filia morbo impulsus, præsidii causa ad Iesum venit.

b *Quoniam filia mea.* Beda. Lucas, quia filia vnica erat illi fere annorũ 12. & hæc moriebatur. Filia Archisynagogi, est synagoga sola legali institutione composita, quasi vnica Moyfi nata. Hæc 22. anno, id est, tempore pubertatis appropinquante moriebatur, quia nobiliter a prophetis educata, postquam ad intelligibiles annos peruenit, & spiritualem Deo sobolem generare debuit, subito errorum languore consternata, spirituales vias desperabiliter omisit.

*** Victor Antiochenus.** Hanc Matthæus mortuã, Marcus grauitè ægrotantẽ, & tantum non animam agentem affecit. Quare paulo post de Archisynagogi familia venere, qui domino adhuc iter carpente, puellam vita functam denũciarunt. Ideoque magistrũ eius rei gratia amplius vexare, superuacaneum videri. Verum nulla est repugnantia. Siquidẽ Matthæus miraculum hoc exponẽs, vnum breuiter per alterũ designat. Ex hoc enim quod dominus mortuam exuscitauit, vtrumque inferre licuit, nempe & mortem obiisse, & in extremis laborasse adolescentulã. Matthæus ergo exacta illa narratione missa, dominum operam suam pollicitum, vna cum discipulis exuscitatum abiisse scribit.

c *Et comprimebant.* Dum ad puellã sanandam vadit, a turba comprimitur, quia Iudæis salutis monita præbens, quib. egrarum

sibi fecisset Iesus, & omnes mirabantur. Et cum **†** transcendisset Iesus in naui rursus transfretum, conuenit turba multa **†** ad eum, & erat circa mare. Et venit quidam de archisynagogis nomine iairus; & videns eum procidit ad pedes eius,

b & deprecabatur eum multum dicens. Quoniam filia mea in extremis est, veni impone manum tuam super eam, ut salua sit & viuat. Et abiit cum illo, & sequebatur eum turba multa,

c & comprimebant eum. **†** Et mulier quæ erat in profluuio sanguinis annis duodecim, & fuerat multa perpeffa a compluribus medicis, & **†** erogauerat omnia sua, nec quidquam **†** profecerat, sed magis deterius habebat, cum audisset de Iesu, venit in turba retro, & tetigit vestimentum eius. Dicebat enim quia si vel vestimentum eius tetigero, salua ero. Et confestim siccaus est fons sanguinis eius, & **†** sensit corpore, quod

fam salutem spe certa præuenit.

*** Theophylactus.** Per Hæmorrhoidiam intellige humanam naturam. Profluebat enim perfectum, quod animam occidens, quasi sanguinem fudit animarum nostrarum. Hæc a pluribus medicorum, sapientium dico huius mundi, & legis & prophetarum curari non valuit, mox ut fimbriã Christi tetigit, id est, carnem eius sanata est. Qui enim credit filium Dei incarnatum, hic est qui vestimentorum fimbriam tangit.

c *Multa perpeffa a compluribus medicis, &c.* Beda. Falsis Theologis Philosophis, legum secularium doctoribus, qui se vtilia viuendi præcepta dare promittebant. Demones, quoq; quasi hominibus consulendo se pro Deo colendos ingerebãt, quibus audiendis, quanto magis naturalis industriæ vires expendebãt, tanto minus sanari poterant. Sed cum audissent populum Iudeorum egrotasse & verum medicum de celo venisse, cœperunt languoris sui & sperare & inquirere remedium.

f *Venit in tur. re.* Beda. *Si quis mihi ministrat me sequatur.* Et alibi. *Post dominum Deum ambulabis.* Vel quia Deum præsentem in carne nõ videt, sed post ad fidei agnitionis gratiam peruenit, & tactu, id est participatione sacramentorum eius meruit sanari a peccatis. Fons quippe, sanguinis, origo peccati, primordium immundæ cogitationis, ex quo omne peccatum oritur, Sed dominus nõ solum opera, sed verba mala & cogitationum radicem sacramentis euangelicis quasi suis vestimẽtis, fontes

quod dicendum quod euangelista repetendo dicta alicuius vel aliquorũ, aliquando repetit eadem verba aliquãdo vero sententiam per alia verba. Filia autem Archisynagogi laborabat in extremis, secundum quod dicit hic Marcus, veruntamen erat ita propinqua morti, quod reputabatur mortua, vnde etiam secundum communem modum loquendi de aliquo qui sic est morti propinquus dicitur, quod mortuus est, quia quod modicum distat quasi nihil reputatur, & hoc modo loquendi vsus est Matthæus. Circa secundam partem dicitur.

3 Et fuerat mul. Scilicet non solum in facultatibus, sed etiam in corpore, ut patet per literam sequentem.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et cum transen. Ie. in na. Hic consequenter describitur resuscitatio filie Archisynagogi. Et primo describit huius facti inchoatio, secundo, interponitur mulieris sanguinis curatio, ibi. Et mulier quæ erat in profluuio sanguinis, tertio, describitur prædicti facti consummatio, ibi. Adhuc eo loquente. Sententia istarum trium partium patet ex his quæ dicta sunt Matth. 9. exceptis aliquibus quæ exponuntur. Quantum ad primam partem dicitur hic.

2 Deprecabatur eum mul. di. quoniam. Mat. 9. c. dicitur quod Archisynagogus dixit Christo. Filia mea modo defuncta est. Ad quod

MORALITER.

† *Et venit quidam de Archisynagogis.* Per quem intelligi pot vnus de sacerdotibus curatis, qui si habeat aliquam personã in periculo mortis spiritualis, cui non potest aut nescit succurrere, debet ad Iesum venire, id est, ad illum qui habet zelũ salutis animarum, & scit & potest remedium adhibere. Et si aliqui velint impedire dicentes.

† *Quoniam filia.* Id est, quod impossibile sit remedium adhibere, •

eorum conscientiam erigeret, noxia carnalium populorum consuetudine grauatus est.

d *Et mulier quæ, &c.* Pergente domino ad filiam Archisynagogi, morbosa mulier annis 12. præripit sanitatem, & post filia sanata est, & suscitata est, quia sic dispensata est salus humani generis, ut primo aliqua ex Israel, deinde plenitudo gentium & sic omnis Israel saluus fiet.

Beda. Notandum quod puella duodecim & mulierem 12. annis sanguine fluxit, id est, quãdo hæc nata fuit illa infirmari cœpit. Vna enim pene eademque sæculi ætate synagoga in patriarchis nasci & gentes cœperunt idololatria sedari.

Beda. Mulier sanguinaria a domino curata est, ecclesia est de Gentibus ingenti carnalium delectationũ fluctu polluta, & iam a cœtu fidelium segregata. Hæc dum Christus Iudæam sanare discerneret, iam paratã aliisque promissam salutem spe certa præuenit.

Mat. 8. c. Luca. 8. f. Radium eum ferat recognouit

quod dicendum quod euangelista repetendo dicta alicuius vel aliquorũ, aliquando repetit eadem verba aliquãdo vero sententiam per alia verba. Filia autem Archisynagogi laborabat in extremis, secundum quod dicit hic Marcus, veruntamen erat ita propinqua morti, quod reputabatur mortua, vnde etiam secundum communem modum loquendi de aliquo qui sic est morti propinquus dicitur, quod mortuus est, quia quod modicum distat quasi nihil reputatur, & hoc modo loquendi vsus est Matthæus. Circa secundam partem dicitur.

3 Et fuerat mul. Scilicet non solum in facultatibus, sed etiam in corpore, ut patet per literam sequentem.

Et

bere, propter hoc dimittere non debet, quia de nullo desperandum est vita præsentem durante.

† *Et mulier quæ erat in proflu.* Humanitas Christi dicitur eius vestimentũ Philip. 2. a. In similitudinem hominũ factus est, & habitu inuẽtus ut homo. Cuius fimbria sunt pedes tãquã extremitas. Mulier 12. annis sanguiniflua fuit Magdalena multo tempore peccatis polluta, sed tangendo Christi pedes fuit simpliciter emundata.

C fontes obsceni sanguinis emundat.
A a Tetigit. Bed. Solā fidelis mulier dominum tangit, quē pas-
 sim comitans turba comprimit. Quia qui diuersis inordina-
 te glomerātium heresib. vel peruersis moribus grauat, so-
 lo fideli ecclesie corde tangitur, vñ. *Noli me tangere, nondum*
enim ascendi ad patrem
meum. Quia veraci-
 ter tangere est euā-
 gelistę qualē patri
 credere.

Hic. Septima vir-
 tute suscitatur mor-
 tua, sed intra viā tā-
 git fimbriam retro
 mulier sanguinaria
 quę cū salute substā-
 tiā in medicos nihil
 pficientes per dide-
 rat. Septimo die re-
 quieuit Deus ab oī
 opere. Quādo susci-
 tatur mortua intus
 & femiuiua foris cū
 tur bis, flux⁹ sangui-
 nis sterilitatem faci-
 cit. Vnde dicitur ad
 ecclesiam Gētiū.

B Latere sterilis que non
 parit. Retro accedit
 idest, post resurre-
 ctionem. Fimbriā
 tangit, ac cymbala
 & mala punica quę
 pēdent in extremis
 oris tunica summi
 sacerdotis. Cymba-
 lum, confessionem,
 malū punicū mar-
 tyrii voluntatem significat & virtutum candorem.

* Victor Antioch Virtutes quę ex Seruatore in alios dima-
 nabant, non locali aut corporali motu, ab illo decedebant.
 Nam cum corporis expertes essent, ita de alio in alios tran-
 sibant, aliisque impendebantur, vt tamen in illo esse nō de-
 finerent. Quemadmodum enim scientię & penes doctorem
 consistunt, & discipulis nihilominus traduntur, ita Chri-
 sti virtus, & penes illū manebat, & in illos nihilominus cum
 bona illius voluntate deriuabatur, qui fide eū tangebant. Ap-
 posite aut Euangelista non dixit, sentiens autem virtutem,
 sed cognoscens virtutem quę exierat de illo. Neque. n. vir-
 tutes illius sentiebantur, cū corporeę non essent, sed tātum
 intelligebantur. Ceterum illi Christum spiritualiter tangūt,
 qui in illum credunt. Ceteri vero qui in illum fidem nō ha-
 bent, eum verius comprimunt & affligunt, quā tangūt. Qui
 autem Christum vere tangit, is illum ad clementiam & mi-
 sericordiam allicit. Negabant autem omnes se illum tetigisse.
 Nam cum in illum non crederent, non tangebant eum,
 sed tantum comprimebant.

C Mulier autem. Bed. Ecce quo tendebat interrogatio, vt mu-
 lier scilicet confiteatur veritatem diuturnę infirmitatis, &
 subitę

subitę credulitatis & sanationis, & ita ipsa confirmaretur in
 fide, & alijs præberet exemplum.

C *Vade in pace.* * Victor Antioch. Corpore mulieris sana-
 to, dominus animę quoque eiusdem benigne facit. Amādat
 enim illam ad bonorum fastigium, nempe ad pacem illā, in
 qua De⁹ habitare dī.

sanata esset a plaga. Et statim Iesus in semetipso cognoscens
 virtutem quę exierat de illo, conuersus ad turbam, aiebat,

Quis tetigit vestimenta mea? Et dicebant ei discipuli sui.

Vides turbam comprimentem te, & dicis, quis me tetigit? Et

circumspiciebant, videre eam quę hoc fecerat. Mulier au-
 tem timens & tremens, sciens quod factum esset in se, venit,
 & procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem. Iesus au-

tem dixit ei. *Filia, fides tua te saluam fecit, vade in pace, &*

esto sana a plaga tua. Adhuc eo loquente veniunt nuncij ad

archisynagogum, dicentes, quia filia tua mortua est, quid vl-

tra vexas magistrum? Iesus autem audito verbo, quod dice-

batur, ait Archisynagogo. Noli timere, tantummodo crede.

Et non admisit quemquam sequi se, nisi petrum & iacobum

& iohannem fratrem iacobi. Et veniunt in domum Archisy-

nagogi, & vidit tumultum, & flentes & eiulantes multum, &

ingressus ait illis. Quid turbamini, & ploratis? puella non

est mortua, sed dormit. Et irridebant eum. Ipse vero eiectis

omnibus assumit patrem & matrem puellę; & qui secum

subiecta eis synagoga salua erit.

g Et non admisit quemquam, &c. Bed. Blasphemis & irrisoribus
 non sunt reuelanda mysteria, sed fidelibus qui honorēt. Vn-
 de alibi. Iustificata est sapientia ab om. si. fu.

h Flentes & eiu. Bed. *Lęentur omnes qui sperant in domino, & in*
eternum exaltabunt, & ha. in e. Hanc lætitiā merito infidelita-
 tis synagoga amisit, & ideo inter flentes & ululantes mortua
 iacet. Sed Iesus eam funditus interire nō patitur, vnde sequi-
 tur. *Et ingressus est.*

i Non est mor. Mihi in cuius dispositione & anima recepta vi-
 uit, & caro suscitanda quiescit. Hinc mos est Christianis, vt
 mortui qui resurrecturi non dubitantur, dormientes uocentur,
 vnde Nolumus uos ignorare fra. de dor.

Bed. Cum anima quę peccauerit moriatur, ea tamē quam
 dominus ad uitam eternam pręuidet, nobis quidem mortua
 fuisse, sed ei obdormisse non incongrue dici potest.

k Eiectis omnibus. Bed. Turba eijcitur ut puella suscitetur, quia
 nisi secularium curarum multitudo a corde eijcitur, anima
 quę intus iacet, mortua non suscitatur. Dum enim se per uni-
 uersas cogitationes spargit, ad considerationem sui sese nul-
 latenus colligit.

Thabi-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et statim Ie. in. Non est intelligendum, quod aliqua virtus existēs
 in Christo migrauerit extra ipsum, sed talis exitus intelligitur per mo-
 dum cause producentis effectum in quem dicitur exire inquantū cau-
 sa relucet in effectu. Et per talem modum loquendi dicitur Sap. 7. d. de
 sapientia increata, quod per nationes in animas sanctas se transfert,
 & amicos Dei & prophetas constituit. Que translatio non potest intel-
 ligi, quod sapientia increata sit alicubi vbi prius non erat, cum de ne-
 cessitate sit vbiq; pręsens, sed quia causat ibi nouum effectum. Vtrū
 autem talis virtus in Christo fuerit virtus diuina tantum, vel cum hoc
 humana, dicitur in fine huius cap.

2 Quis teti. Non querit ex ignorantia, sed vt per confessionem mu-
 lieris sanata appareat fides eius, & a Christo commendetur, & quia
 manifestatio miraculi dictę sanationis cedebat ad gloriam Dei, &
 Archisynagogi assurationem, vt per hoc certificaretur de futura,
 susci-

suscitatione filie sue.

3 Turbam compri. Licet in tali pressura cum tangeret corporaliter
 non tamen tangebant eum cum tali deuotione & fide sicut illa mulier
 tetigerat, & de tali tactu singulariter querebat. Circa tertiam partem
 dicitur sic.

4 Quid ultra ue. Licet enim crederent ipsum posse eam sanare, nou
 tamen a mortuis suscitare, ex quo patet quod eorum fides erat imper-
 fecta.

5 Et non admisit, &c. Ostendens, quod in operibus miraculorum nō
 debet faciens querere ostentationem, in hoc dans exemplum eius disci-
 pulis qui erant facturi miracula, verumtamen, quia in operib. miracu-
 losis manifestatur Dei gloria, ideo aliquando faciebat miracula valde
 publice, sicut patet in Lazari suscitationi, & cæci illuminatione, osten-
 dens exemplum discipulis, vt in talibus quærent Dei gloriam tātum,
 & non propriam.

Thabi-

Thabita cumi. In Syro sermone quem euangelista ponit, nō
lus est quā puella surge. Sed forte ad vim dominicę iustio-
is exprimendā hoc addidit tibi dico surge, & magis sensum
quęris quā verba intimare curauit Sic sepe apostoli & euā-
gelistę cum aliquod testimonium assumunt, magis sensum
uam verba ponunt.

Hieronymus. Ad
uellam dicitur cha-
ita cumi, id est, puel-
surge. Archisyna-
ogo dicitur. Filia
ia mortua est, Ie-
is. Non est mortua,
d dormit, vtrum-
ue est, mortua vo-
is, sed mihi dormit.
annorum 12. erat.
uella, & annis 12.
uulier perpeffa, pec-
ata in credentium apparent in initio fidei credentium, vn-
e dicitur. *Credidit Abraham Deo, & repu. est ei ad iu.*

Beda. Quod Christus tres mortuos suscitauit, tria genera
nimarū significat. Puellam suscitauit adhuc in domo clausā,
deff, animam, consensum tantum non actum delectationi
nalę prębentem. Iuuenem suscitauit iam extra portam dela-
um. peccatorem qui consensum iam produxit ad actum.
uicitat Lazarū iā fetentē, & longa consuetudine peccandi
ani-

animā male olentem, & alios fama corrumpentē. Puellam D
paucis alloquitur, quia eā facile resuscitat, quā & mortuam
negat, & animam similem cito resuscitari demonstrat. Iuue-
nē plurib. corroborat, cū dicit. *Tibi dico surge*, quia tales anime
aliquando difficilius reuiuiscunt, Ad monumentum Lazari

fremit, turbatur, la-
chrymatur, magna
voce clamat. *Lazare
veni foras.* Similiter
longa consuetudine
peccādi pressus, vix
& quasi cū labore
suscitatur. Notandū
quoque, quod publi-
ca nōxa publico e-
get remedio. Leuia
aūt & secreta pos-
sunt deleri peniten-
tia leui & secreta.

^a Beda prius mandat manus Iudæorum quę sanguine plenz sunt, aliter puella non resurgeret.
erant, & ingrediuntur vbi puella erat iacens, & tenens manū

^{Beda. Id est, puella surge.}
puellę ait illi. † Thabita cumi, quod est interpretatum, puel- 1

^{Beda. a vitijis}
la tibi dico surge. Et confestim surrexit puella, & ambulabat.

^{Beda. In bonis operibus.}
Erat autem annorum duodecim, & obstupuerunt stupore
magno. Et pręcepit illis vehementer, vt nemo id sciret. Et 2

† iussit dare illi manducare. 3

Puella in domo iacens paucis arbitris surgit, & eis pręcipit,
vt nemini dicant. Iuuenis extra portam turba multa comitā
te & vidente. Lazarus de monumento vocatus intantum in-
notuit, vt propter hoc turbę cum palmis domino occurre-
rent, & multi abierunt ex Iudęis, & crediderunt in Iesum.
Quartum mortuum annunciante discipulo audiuit, sed quia
viui qui pro eo precarentur, defuerunt. *Dimitte inquit mortuos
sepelire mortuos suos.*

mortui per
Christū quot
& quomodo
suscitati sūt.

Math. 8. c
F

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

Thabita cumi. Dux sunt dictiones Hebraice, quarū prima
nōmē, secūda verbum, vt patet per interpretationem. Sciendū
tūē q̄ Thabita non est nomen commune, sed est propriū nomē
illius puellę quę fuit suscitata, & hoc patet per simile Act. 9. f vbi
li. In Ioppe autē fuit quędam discipula nomine Thabita, & iō
Marcus pro nomine proprio posuit commune interpretando. f.
uella. Sciendū ēt, quod illud quod ibi interponitur. f. tibi dico
non est de significato sermonis Hebraici hic positi, sed additum
fuit ab euangelista ad maiorem expressionem, quod ad verbum
Christi illa puella suscitabatur.

Et pręcepit illis vehe. & c. Causa iā est expressa, per hoc volens
lare exemplum aliis, vt non quærerent ostentationem in operi-
bus miraculosis.

Et iussit dare man. Ad probationem verę resurrectionis, sicut
& Christus post resurrectionem suam manducauit cū apostolis,
vt habetur Luc. 24.

Ad maiore euidentiā eorū quę dicta sunt hic & alibi de mira-
culis Chfi, quærif vtrū Chfs fecerit miracula sola diuina virtu-
te. Et arguitur primo qđ sic. Dicit. n. Leo Papa in epistola ad Fla-
uianū. Cū in Christo sint duę nature, vna earū est. f. diuina quę
fulget miraculis, altera. f. humana quę succumbit iniuriis. ergo si-
cut se habet humana natura ad succumbēdū iniuriis, sic se habet
diuina ad agendū in operib. miraculosis, sed sola natura humana
iniuriis succumbit, quia talia pati repugnat deitati. ergo sola na-
tura diuina agit in operibus miraculosis.

Et confirmatur auctoritate Psal. 135. a. *Qui facit mirabilia ma-
gnasolus*, ergo sola diuinitas est principium agendi miraculum.

Item opera miraculosa excedūt torā virtutē nature create, na-
tura autem humana in Christo creata est, ergo vt videtur in nul-
lo attingit opera miraculosa.

Cōtra qā Christus per tactū corporis sanabat miraculose, vt
dictū est de muliere patieēte fluxū sanguinis, & infra 6. g. *Quot-
quot autem tangebant eum, salui fiebant.* si ergo talis tactus nil age-
ret in sanatione prædicta frustra adhiberetur, qđ nō cōuenit ipsi
Christo. f. aliquid frustra agere, ergo ille tactus aliquid faciebat,
& certū est qđ pertinebat ad humanitatē, ergo, & c. Responso, in
hac quęstione sic est procedendū, qā primo vidēdū est qualiter vi-
ri sancti viui vel defuncti quorū miracula scripta sūt, in illis opa-
ti fuerūt, secūdo qualiter Christus inquantū hō operatus fuerit.

Circa primū aliquid est certū, videlicet qđ miracula non pos-
sunt fieri aliqua virtute tāquā principaliter agēte nisi virtute di-
uina, quia sicut dictū est, operatio miraculosa excedit totā facul-
tatē virtutis create. Similiter certum est, qđ sancti viri ad miracu-
la possunt operari meritorie, quia frequenter expertum est mira-
cula facta fuisse a Deo ad preces sanctorum.

Sed dubiū est vtrū viri sancti in miraculis aliqñ operati sint
per aliquā virtutē in eis existentē, non quia illa sit principalis ra-
tio agendi, sed tantū instrumentalis, vt sic deus tāquā principaliter
agēs fecerit miracula p sanctos tanquā per quędā instrumenta.
Et hęc quęstionē relinquit Augustinus 2. 2. li. de ciu. Dei, insolu-
tam,

tam, vbi enarratis multis miraculis martyru dicit sic. Siue enim
deus p seipsum miro mō quo res tēporales operat eternus, siue p
suos ministros ista faciat, & eadē ipsa quę p ministros facit, siue
quędā faciat, ēt p martyru spiritus, siue p homines adhuc in cor-
pore cōstitutos, siue deus ista p angelos quib. inuisibiliter immu-
tabiliter, incorporaliter, imperat operes, vt quę p martyres fieri
dicunt eis orantib. tātū & impetrantib. nō ēt operantib. siāt, siue
alia istis, siue alia illis modis, qui nullo mō comprehendī a morta-
lib. possunt, ei tñ attestatur fides hęc in qua carnis in æternū re-
surrectio prædicatur. Beatus tñ Gregorius hanc quęstionem de-
terminare vř. 2. lib. Dialogorū, vbi dicit sic. Qui deuota mēte deo
adherent, cū rerū necessitas exposcit, exhibere signa mō vtroq;
solēt, vt mira quęq; aliqñ ex prece faciant, aliqñ ex potestate cō-
cessa illis a deo. Et hoc probat cōsequenter ratione & exemplo.
Ratio autē talis est. Cui cōceditur illud qđ est maius, nō est mirū
si aliqñ cōcedatur qđ est minus, sed maior est potestas filios Dei
fieri, ēt per adoptionem, cum hoc solum sanctis cōcedatur, quam
miracula operari, quod etiam aliqñ malis conceditur, vt habetur
Mat 7. Sed primū conceditur hominib. sanctis, secundum qđ dici-
tur Ioan. 1. a. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem
filios Dei fieri.* Itē probat hoc exemplo, quia Petrus suscitauit Ta-
bitā orādo, vt habetur Act. 9 g. Ananiam vero & Saphira morti
tradidit subito absque oratione, sed solū culpam eorū increpan-
do. Act. 5. a. & sic vř illud factum fecisse ex aliqua potestate sibi
cōcessa a Deo tāquā instrumentū diuine iustitię. Itē ad hoc vř
facere, quod gratia Dei diuiditur per gratiam gratis datā & per
gratiā gratum facientem, & licet aliquando ab aliquibus dictū
fuerit, quod gratia gratū faciens nihil ponit in anima, tñ de gra-
tia gratis data ab hominibus cōceditur, qđ aliqd ponit in anima,
& hoc patet manifeste de gratiis gratis datis, quę vocatūr sermo
sapiētię & sermo sciētię 1. Corin. 12. a. qā significāt qua sdā emi-
nentes cognitiones diuinarū & humanorū, quę ponūt aliqd in
anima. Similiter fides, prophetia genera linguarū, & interpreta-
tio sermonū. Et eadē ratione vř, quod gratię sanitatū & operatio
virtutū. i. miraculorum, quę ponuntur gratię gratis datę dicant
aliquā virtutē in anima existentem. Dicunt tamen aliqui, quod
ista virtus operantis miracula non est aliqua virtus mansiua per
modū habitus, sed per modū passionis transeuntis, sicut & pphe-
tia, pp quod tales non possunt facere miracula quotiescunq; vo-
lunt, nec prophetare. Sed quidquid sit de conclusionē, nō tñ non
valet, qā sicut dictū est, talis virtus operādi miracula, nō est prin-
cipalis, sed tāū instrumentalis. Instrumentū autē operari nō po-
teft, quāuis sit perfectū, per formā suā, nisi moueatur actualiter
per manū artificis sicut patet qđ securis non potest secare, nisi p
manū artificis moueatur, & ideo dato qđ talis virtus sit mansiua
nō potest tñ operari ad miracula absque motione diuinę virtu-
tis principaliter agentis, si tñ talis virtus sit mansiua vel p modū
passionis trāseuntis solū, sicut est motio instrumenti cū mouet ab
agente principali, nihil dico mō. Item ad conclusionem inducif
illud quod a sanctis & Doctoribus Catholicis dī de sacramentis
nouę legis, videlicet quod efficiunt quod figurant, ita quod
tan-

A NICOLAUS DE LYRA.

tanquam quaedam instrumenta diuinae misericordiae ad inductionem gratiae ipsam instrumentaliter attingendo, vel saltem aliquam dispositionem ad ipsam, ut characterem, vel aliquid simile correspondens in sacramentis, quae non imprimunt characterem, ita quod in sacramentis est aliqua virtus ad efficiendum modo praedicto, & tamen sacramenta consistunt in quibusdam rebus sensibilibus, & ideo multo fortius videtur quod in animabus sanctorum virorum defunctorum vel viuentium possit poni aliqua virtus diuinitus eis concessa in operibus miraculosis per modum praedictum. Ex dictis patet quid dicendum sit de humanitate Christi, quae est organum seu instrumentum coniunctum ipsius deitatis, sicut manus est instrumentum artificis. Homines autem alii quocumque sancti non sunt sic coniuncti, & ideo sunt quasi quaedam instrumenta deitatis separata, & adhuc plus separata sunt ecclesiae sacramenta, instrumentum autem coniunctum magis participat efficaciam agentis principalis quam separatum, & ideo talis virtus operandi miracula efficacior inuenitur in humanitate Christi, quam in quibuscun-

que aliis. His dictis potest responderi ad argumenta. Ad primum dicendum, quod simile tenet quantum ad hoc quod sicut humanitas in Christo fuit ratio patiendi, sic deitas est ratio & principium faciendi miracula principaliter, non tamen tenet quantum ad secundum, quia non repugnat humanitati Christi operari ad miracula per modum instrumenti, repugnat autem deitati qualitercumque pati. Verumtamen ratione identitatis suppositi idiomata comunicatur, quia sicut haec est vera. Deus passus est, ita haec est vera demonstrato Christo, iste puer creauit stellas. Ad illud quod inducit de Psal. dicendum quod ly solus non excludit humanitatem tanquam instrumentaliter agentem, sed tanquam principaliter, & sic intelligendum est respectu aliorum sanctorum, quod solus deus facit miracula. sicut tanquam principale agens. Ad secundum dicendum, quod instrumentum in virtute principalis agentis huius attingit ad aliquid, quod excedit facultatem propriam conuenientem ei secundum se, sicut calor naturalis in virtute anime generat carnem, ut habetur 2. de anima. Argumenta autem in contrarium concludunt tantum, quod humanitas Christi agebat ad miracula sicut agens instrumentale & secundarium, quod conceditur.

C A P. VI.

Egressus. Sequitur. **B**a Vnde huic, & c. Mira caecitas. In factis & dictis Christum cognoscere possunt, ob solam generis notitiam contemnunt.

Ioan. 1. e. h Faber. B E D A.

Qui operatur igni & spiritu, vnde. Ipse baptizabit nos in igne & spiritu. Faber est qui fabricatus est auroram & solem. Hieronymus. Filius fabri vocatur, & hoc mysticum, scilicet fabri qui fabricatus est auroram & solem, ecclesiam primam & sequentem, in quarum figura mulier & puella sanatur.

Repebant

Egressus inde abiit in patriam suam, & sequebantur eum discipuli sui. Et factum sabbato cepit in synagoga docere, & multi audierunt admirabantur in doctrina eius, id est, doctrina. Vel huic.

C A P. VI.

a Nazareth, ubi natus fuit.

a Male sabbatum celebrat qui vacat a bonis operibus.

a Ut plurius proficiat.

Id est, doctrina. Vel huic.

a dicentes. Vnde huic haec omnia? Et quae est sapientia quae tibi data est illi, & virtutes tales, quae per manus eius efficiuntur? Cognatus.

b Nonne hic est faber, filius Mariae, frater Iacobi & Ioseph & Iudae & Simonis? Nonne & sorores eius hic tibi nobiscum sunt? Et scandalizabantur in illo. tibi Et dicebat eis Iesus, quia Prophetam suscitabit vobis Deus.

c non est propheta tibi sine honore, nisi in patria sua, & tibi in cognatione sua, & in domo sua. Et non poterat ibi virtutem vllam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curauit & mirabatur propter incredulitatem illorum. Et circumibat

lis non credentes.

c Et mir. Bada. Non quasi de improviso, sed quasi mirandum ostendit, quia nec prophetis credunt, nec ipsi quem praesentem cernunt Et

NICOLAUS DE LYRA. C A P. VI.

ET egressus. Postquam descriptus est seruator praedicationis in Christo, hic consequenter describitur liuor amulationis contra ipsum propter doctrinam & miracula ipsius, & patet sententia ex dictis Mat. 13. exceptis quae sequuntur.

a Nonne. In Matthaeo dicitur fabri filius. Credebant enim isti quod esset eiusdem artis cum patre suo putatiuo Ioseph, qui dicitur fuisse faber lignarius. Et probabile videtur, quod Christus eandem artem exercuit, quia non fuit occupatus in doctrina & miraculis usque ad tricesimum aetatis annum, nec ante fuit intentus studio secundum quod dicitur Ioan. 7. Quomodo hic literas scit, cum non didicerit. Nec veri simile, quod tanto tempore fuerit ociosus, magis autem verisimile est quod fuerit occupatus in arte patris sui putatiui quam in alia, & hoc videtur per

per verbum istorum qui erant de Nazareth, qui modum suum viuendi cognoscebant, & fabrum eum vocabant.

3 Et non potest ibi, & c. Istud non posse, non refertur ad potentiam eius absolutam, sed congruitatis & decencie, quia non erat congruum quod ibi faceret multa miracula cuius causa subditur, cum dicitur.

4 Et mirabatur propter. Fides enim credentium est meritoria & congrua, quod eis fiant miracula sicut patet cap. praecedenti de muliere sanguinis fluae cui dictum est a Christo. Fides tua te saluam fecit, & in multis alijs locis in euangelio simile habetur.

5 Et circumibat. Quia sui doctrinam eius repulerant, conueniente ad alios docendos transfuit, & ita fecerunt apostoli, secundum quod dicitur Act. 13. g. Vobis oportebat primum loqui, scilicet Iudeis verbum Dei, sed quia repellitis illud & indigno s vos iudicatis aeternae vitae, ecce conuertimur ad gentes, sic enim praecipit nobis Deus.

Et

M O R A L I T E R.

2 Et egressus inde abiit in patriam suam, & c.

Vnde

† Vnde huic haec. Isti similes sunt rustico, qui crucifixum ad rare nolebat, eo quod lignum creuerat in horto suo.

Et

Et conuocauit. Hier. Mittuntur 12. apostoli, & datur eis potestas precepta docendi vt comitetur verbum simul & factum, & cum promissis inuisibilibus virtutes misceantur, & cum vngunt ægros oleo, infirmitatem fidei virtute corroborent.

Victor Antioch. Marcus numerum eorum quos ad munus illud delegerat accurate exponit. Mattheus autem non hoc plura, sed missorum quoque nomina enarrat. Marcus rursus missionis modum dicitur verbis aperit tribuit enim dominum binos & binos mul ad euangelizandum misisse, Mattheus autem non modo qui missi fuerant, exprimit verum etiam missorum ordinem describit. Indicat namque quis eorum fuerit primus, quis secundus, &c.

Et dabit ill. &c. benignus dominus & magister non inderit discipulis & eius potestate sua. sed ipse potestate sua agit, illi sua infirmitate, si quid agunt, & domini virtutem ostendentur dicentes. In Iesu nomine surge & ambula.

Ne quid tolle. &c. Tanta sit in domino fiducia, vt nihil deesse certissime sciant, ne dum sibi prouident temporalia, minus his prouideant aeterna.

Bed. Mattheus & Lucas memorant dominum discipulis dixisse, vt nec virgam ferrent. Marcus, ne quid tollerent nisi virgam. Sed illi realiter virgam accipiunt. Marcus per virgam potestatem accipiendi necessaria a subditis intelligit.

Victor Antioch. Apud Mattheum non haec tantum, sed gemina quoque tunica, & calceamenta & virga prohiberi videntur. At vero apud Marcum virga permitti videtur. Et precepit, inquit, illis, ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum. Ibidem sandaliorum quoque usus permittitur. Verum quod de virga hic asseritur, tantum secundum quandam indulgentiam asseritur videtur. Certe verba eiusmodi quiddam insinuant, habent. n. nisi virgam, tantum quasi dominus dicat. Nihil omnino volo vos in via deferre, nisi forsan virgam qua nitamini. Particula itaque 'nisi', neque ita late hoc loco usurpatur, vt non absolute neget, sed aliquatenus etiam permittat.

Calceatos sandaliis. Beda. Vt pes neque tectus sit neque nudus

ad terram, id est, nec euangelium occultetur, nec terrenis commodis innitatur.

Ne indue dua tu. Beda. Quod est vt simpliciter ambulent, non dupliciter.

Excutite puluerem de pe. Beda. Puluis excutitur de pedibus Luc. 10, 2.

a castella in circumitu docens. Et conuocauit duodecim, &

Charitate concordēs.

b coepit eos mittere binos, & dabat illis potestatem t spirituum immundorum. Et precepit eis, ne quid tollerent in via, nisi

a Potestatem viuendi de euangelio. Onus seculi. Delicias.

c virgam tantum, non peram, non panem, neque in zona

a Occultam sapientiam: Ne alia induti, aliam in futuro referuent, non quod vna tunica in

d a's, sed calceatos sandalijs, & ne induerentur duabus tunicis.

a Alienum est pradicatorem per domos cursitare, & hospitij iura mutare.

e t Et dicebat eis. t Quicumque introieritis domum, illic manete donec exeatis inde. Et quicumque non receperint vos

f nec audierint vos, exeuntes inde, excutite puluerem t de pedibus vestris in testimonium illis. * Et exeuntes pradicabant

a Accepta potestate & auditis preceptis a domino.

g vt poenitentiam agerent, & daemona multa eiiciebant, &

a Quæ est prima via salutis.

h vngabant oleo multos ægros, & sanabantur. t Et audiuit rex

Sic a Quia tot signa fiebant.

i Herodes, manifestum enim factum est nomen eius, & dice-

a Pelliceus. b Hier. Non est fas lucernam abscondi sub modio. c Christi.

bat. quia Iohannes Baptista surrexit a mortuis, & propterea virtutes operantur in illo. Alii autem dicebant, quia Elias

a Beda. Bene sentit de resurrectione, quod scilicet maioris potentie sunt sancti futuri post resurrectionem.

morem esse traditum, vt energumini & alij ægroti vngatur oleo a pontifice consecrato.

Victor Antioch. Oleum autem inter alia & laborum molestias mitigat, & lumen fouet, & hilaritatem conciliat. Oleum quod in sacra vntione adhibetur, & Dei misericordiam, & morbi sanationem & cordis illuminationem denotat. Dici tamen potest orationem hæc omnia efficere, oleum autem eorum omnium quæ fiunt, externum tantum symbolum esse.

Et audiuit rex. Bed. Lucas. Audiuit Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant, ab eo & hæsitabat, eo quod dicebatur a quibusdam, quod Iohannes surrexit a mortuis, a quibusdam vero quod Elias apparuit. Vnde intelligendum, aut confirmatum eum ex aliorum verbis credendo dixisse, aut adhuc hæsitando. Quem ego decol. &c.

Quid Iohannes Baptist. &c. Bed. Mira contra dominum inuidia Iudeorum: Ioanem (de quo dictum est, quia nullum signum fecit) potuisse resurgere nullo attestante credunt. Iesum signis & virtutibus approbatum, cuius mortem elementa tremuerunt, & resurrectionem & ascensionem angeli & apostoli viri & feminae pradicauerunt, non resurrexisse, sed sublatum esse furtim credere maluerunt.

Phi F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et conuocauit duodecim & cepit eos mittere. Superius 3. c. descripta est collatio potestatis pradicandi facta apostolis, hic describitur executio dictæ potestatis, & primo describitur apostolorum missio ad pradicandum, secundo eorum reuersio ad Christum, ibi. Et conuenientes apostoli ad Iesum. Prima in duas, quia primo describitur dicta missio, secundo ex hoc surgens Herodis opinio, ibi. Et audiuit rex Herodes. Expositio primæ partis patet ex dictis Matthæi 10. exceptis quæ sequuntur.

2 Sed calceatos sandalijs. Matth. 10. dicitur quod non portarent calceamenta. Ex quo patet, quod sandalia non dicuntur calceamenta proprie, quia illis poterant vii apostoli, vt hic dicitur.

Et

3 Et vngabant oleo mul. Ex hoc loco patet quod vntio extrema quæ est infirmorum, fuit instituta a Christo.

4 Et audiuit rex Herodes. Hic consequenter describitur opinio Herodis de Iesu. Et diuiditur in duas partes, scilicet principalem et invidentalem, secunda ibi. Ipse enim Herodes. Circa primum sciendum, quod apostolis pradicantibus aduentum Christi & eius miracula, quia non solum erant pradicantes, sed etiam facientes miracula in nomine eius, Herodes audiuit famam de Iesu & credidit, licet falso, quod ipse esset Iohannes Baptista, quem ipse decollauerat, & quod a mortuis surrexisset. Ex quo patet, quod iste Herodes non fuit de secta Saducæorum, qui negabant resurrectionem, sed de secta Pharisæorum qui eam confitebantur, vt habetur Act. 23. Cetera patet ex dictis Mat. 14.

Ipse

MORALITER.

1 Et conuocauit. 12. Sequitur. t Et precepit eis ne quid, &c. Bed. Per peram onera seculi, per panem delitiæ corporales, per æs in zona sapientiæ occultatio designatur, quia quisquis officium doctoris accipit, neque oneribus secularium negotiorum deprimi, neque delitijs carnalibus

resolui, neque commissum sibi talentum verbi sub ocio læti corporis debet abscondere.

t Quicumque introieritis in domum, illic manere, &c. Theophilus ne de gula contingeret eos reprehendi ab alijs in alios transeuntes.

4 Et audiuit rex Herodes: manifestum enim factum, &c. Sequitur postea.

Et

A *a Philippi fratris sui.* Beda. Vetus historia narrat Philippum maioris Herodis fuisse filium, & fratrem Herodis, sub quo passus est dominus, & duxisse Herodiadem filiam Arethæ, & postea Aretham ortis similitudine filiam suam tulisse, & Herodiadem in dolore ipsius nuptijs copulasse. Egessippus, vel Iosephus tamen longe aliter.

3. Reg. 18 c
* 21. f

B *Non licet tibi habere uxorem.* Beda. Qui venerat in spiritu & virtute Elias Herodem arguit & Herodiadem, sicut Elias Achab, & Iezabel, malens apud regem periclitari, quam immemor esse præcepti Dei.

Beda. Soli Herodes & Pharaon leguntur natalis sui diem celebrasse, & uterque solemnitatem sanguine fixasse. Sed Herodes tanto nequius, quanto sanctum & veritatis doctorem & regis celestis præconem occidit, & pro voto saltatrici caput occidit ante conuiuium inferre non puduit. Pharaon peccantem Euanthum occidit. Vtriusque tamen exemplo melius est & vtilius nobis, diem mortis semper commemorando timere, quam diem natiuitatis luxuriando celebrare. Homo enim ad laborem nascitur, & sancti per mortem transeunt ad requiem.

* quando

¶ vsque ad Gen. 40. d
Iob. 5. d

* Theophylactus. Lex præcipiebat quod frater uxorem fratris acciperet, cum defunctus prolem non haberet. Ibi autem erat filia, propter quod erant nuptiæ sceleratæ.

C *Et iura.* Beda. Non excusatur a periurio per iuramentum. Ideo enim forte iurauit, ut occasione inueniret occidendi. Et si illa patris aut matris interitum postulasset, non utique concessisset.

cessisset Herodes,

* Victor Antiochenus. Colligimus hinc autem tria, Ioannem Baptistam capite multasse, nimirum adulterium, saltationem, & iniurandum. Quare si mentis iudicio valeamus tria hæc auersemur, ut quam maxime, si non propter alium certe ne cum ijs communicemus, culpam obnoxij euadamus qui mortis præcursoris auctores & causetextere.

est, alij vero dicebāt, quia propheta est, quia sit vnus ex prophetis: Quo audito Herodes ait: Quem ego decollau

^a Non dominus prophetarum.

^b Beda. Hac pronuntiatio, vel affirmatiua, vel dubitativa.

nem, hic a mortuis resurrexit. Ipse enim Herodes misit ac tenuit Ioannem, & vinxit eum in carcere: propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam: Dicebat enim Ioannes Herodi: Non licet tibi habere uxorem

^a Hieron. Non per ironiam expresse pronunciat.

^a Beda. Tetrarchæ Itureæ & Tracomitidis regionis.

fratris tui. Herodias autem insidiabatur illi, & volebat eum occidere nec poterat: Herodes autem metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum & sanctum, & custodiebat eum. Et audito eò multa faciebat, & libenter eum audiebat. Et cum dies opportunus accidisset. Herodes natalis suæ cœnam fecit principibus & tribunis, & primis Galilææ. Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset herodi simulque recumbentibus, rex ait puellæ: Petere a me quod vis, & dabo tibi. Et iurauit illi, quia quidquid petieris, dabo tibi: licet dimidium regni mei: Quæ cum exisset, dixit matri suæ: Quid petam? At illa dixit, caput Ioannis Baptistæ. Cumque introisset statim cum festinatione ad regem petiuit, dicēs: Volo ut protinus des mihi in disco caput Ioannis Baptistæ. Et contristatus est rex. propter iniurandum, & propter simul recumbentes noluit eam contristari, sed miso spiculate præcepit afferri caput eius in disco, & decollauit eum in carcere. Et attulit caput eius in disco, & dedit illud

Adhuc viuens.

Ideo, vel enim.

Herodes autem metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum & sanctum, & custodiebat eum. Et audito eò multa faciebat, & libenter eum audiebat. Et cum dies opportunus accidisset. Herodes natalis suæ cœnam fecit principibus & tribunis, & primis Galilææ. Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset herodi simulque recumbentibus, rex ait puellæ: Petere a me quod vis, & dabo tibi. Et iurauit illi, quia quidquid petieris, dabo tibi: licet dimidium regni mei: Quæ cum exisset, dixit matri suæ: Quid petam? At illa dixit, caput Ioannis Baptistæ. Cumque introisset statim cum festinatione ad regem petiuit, dicēs: Volo ut protinus des mihi in disco caput Ioannis Baptistæ. Et contristatus est rex. propter iniurandum, & propter simul recumbentes noluit eam contristari, sed miso spiculate præcepit afferri caput eius in disco, & decollauit eum in carcere. Et attulit caput eius in disco, & dedit illud

^a Beda. Timebat ne Herodes aliquando recipere vel fratri amicus fieret.

In altari. Dignum saltatione sanguinis præmium.

¶ Opinione non re.

^a Beda. Vult omnes simul sceleris sui esse consortes, ut in luxurioso conuiuio cruentæ epulæ deferrentur.

¶ Altari.

^a Christum. ^b Legis.

fama illius qua Christus a populo credebatur minorari offertur. Christus in cruce exaltatur, quia qui propheta tantum credebatur, Deus & dñs prophetarum est cognitus. Vnde & se Ioannes. *illum oportet crescere, me autem minui.* Ioannes vestem quæ oportebat minui, cum dies decretere incipiunt, tunc est.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ipse enim Herod. Hic ponitur pars incidentalis. Intentio enim principalis euangelistæ erat describere gesta Christi. Et quia propter opinionem Herodis de Christo fecerat mentionem de decollatione Ioannis Baptistæ, ideo incidentaliter hic describit modum dictæ decollationis. Et primo describitur eius incarceration, secundo incarcerationi decollatio, ibi Herodias autem, tertio decollati tumulatio. ibi. Quo audito discipuli eius veni. &c. Sententia autem istarum trium partium patet ex dictis Matth. 14. exceptis quæ sequuntur circa partem secundam.

2 Herodias autem insid. Ipsa enim timebat ne Herodes ad prædicationem Ioannis de peccato suo peniteret, & eam marito suo redderet, & ideo querebat mortem Ioannis.

Hero-

3 Herodes autem metuebat Ioan. Solo enim metu tenebatur interfecione Ioannis, quia propter sanctitatem eius quæ erat nota populo, timebat si Ioannem interficeret, ne totus populus insurgeret contra eum, ut plenius patet Matth. 14.

4 Et libenter eum audiebat, &c. Totum istud erat simulacrum, ut ex tali auditu Ioannis, & obtemperacione dictis eius in aliquibus tineret populum a rebellione contra ipsum. Et similiter quod postea rauit dare puellæ saltanti quidquid peteret, fuit malitiose factum, ratione iuramenti & multitudinis magnatorum cum eo comedentium, habuit eum excusatum saltem in parte propter ista. Et hanc sententiam tenet Beda super locum istum, & quod subditur.

5 Et contristatus est rex. Dicit Beda, quod licet tristaretur in facie, letabatur tamen in corde.

Et

MORALITER.

5 Et contristatus est rex, &c. Bed. Dissimulatio mentis suæ tristitiæ præfert faciem, cum letitiam haberet in mente, scelusque, excusat iuramento, ut sub occasione pietatis magis impietate

ret, & iō per ipsum signantur illi qui sub specie religiositatis machinantur opus facere malignantis. Per Herodiadem ver signatur luxuria. Per saltatricem dissolutio libidinosa. Per quæ Ioannis, id est, hominis gratiosi frequenter procuratur moralis, & aliquando corporalis.

Et

tus est. Christus autem qui lux est mundi, cum incipiunt crescere dies.

a *Et tunc.* Bed. Iosephus narrat Ioannem uinctum in castellum Macheronta adductum, ibique truncatum. Ecclesiastica narrat historia, in Sebasthe urbe Palestine, que dicta est quod

dam Samaria tempore uero Iuliani Paganos inuidentes Christianis, qui sepulchrum eius sollicitudine frequentabant, monumentum inuasisse & ossa eius per campos dispersisse, & rursus collecta igni cremasse, ac denique per agros sparsisse. Affuisse tamen ibi de Ierosolymis monachos, qui imixti Paganis ossa egentibus, maximam partem congregauerunt, & ad Philippum Ierosolymam detulerunt, & ille misit ea Athanasio Alexandrie urbis episcopo, & ibi postea seruata Theophilus iubente Theodosio omnibus gentium phanis destructis expurgato a sordibus templo Serapis ossa eadem ibi posuit, & basilicam in honore sancti Ioannis consecrauit.

b *Et conuenientes.* Hieronymus. Ad locum unde exeunt flumina redeunt. Deo gratias semper referunt super his que acceperunt.

c *Omnia que.* Non solum que ipsi egerant & docuerunt apostoli domino renunciant, sed etiam que Ioannes eis docentibus pascit. Vel sui vel eiusdem Ioannis discipuli, sicut Matheus scripsit, unde sequitur. *Et ait illis.*

1 *Venite se.* Bed. Non solum requisitionis causa, sed mystice significat, quod relicta Iudaea que sibi prophetiae caput abtulerat, non credendo in deserto ecclesie que uirum non habuerat, uerbi cibaria quasi pane & piscium epulas esset largitus. Ibi enim predicatorum sancti qui apud Iudam non credentem, sed contra dicentem diu graui tribulatione premebantur, requiem adepti sunt de gentibus gratia fidei collata. Venit seorsum ducit quos eligit, ut inter male uiuentes manon attendant, ut Loth in Sodomis, & Iob in terra Hus; & Abdias in domo Achab. Et ait illis.

* Victor Antioch. Per hoc Christus ecclesie doctores & pastores monet, ne externis turbis perpetuo se dedant sed priuatim saepe, secretaque agentes, animos colligant, eundem que a publicis negotijs & occupationibus quantum res patitur identidem seuocent. Docet etiam in uerbi ministerio descendentes, nonnunquam respirare & interquiescere, sese-

seseque & corpus suum suo tempore curare, & reficere debere, maxime uero post ministerium absolutum.

e *Requiesci.* Ut aues in ramis sinapis Pusilla hic requies sanctis longius labor, sed post dicitur illis, ut requiescant a laboribus suis.

a *Ecclesia de gentibus.* *Synagoga.*
puella, & puella dedit matri suae: † Quo audito discipuli eius

a *Literam.*
venerunt, & tulerunt corpus eius, & posuerunt illud in monu

b *Rini ad fontem.* *Gratias agentes.*
mento. Et conuenientes apostoli ad Iesum renunciauerunt

c *Ne malis consentiat.*
illi omnia que egerant, & docuerant. Et ait illis: Venite seorsum

d *Hic breuis requies sanctis, longus labor.* *Ideo oportuit discipulos requiescere:*
in desertum locum, & requiescite pusillum. Erant enim

e *Erant enim, &c.* *b* *Felix studium discipulorum.*
qui ueniebant, & † redibant multi. Et nec spacium mandu-

f *Ut Iatro.* *Ut Iudas.* *Felix labor docentium.* *Quia nondum est conuiuium horum.*
candi habebant. Et ascendentes in nauim tabierunt in deser-

g *Non solum discipuli, sed cum domino, ut Marthae dicit.*
tum locum seorsum. Et uiderunt eos abeuntes, & cognou-

h *Ignis non absconditur qui semper lucet.*
erunt multi, & pedestres de omnibus ciuitatibus cucurrerunt

i *†*
turbam multam Iesus, & misertus est super eos: quia erant sicut oues non habentes pastorem, & coepit illos

cem Cophini octaua uirtute fragmentis pleni colliguntur? Cum sedet super thronos 12. trib. Israel, que sunt fragmenta Abraham, Isaac, & Iacob, quando reliquie Israel sal. si. quando facie ad faciem Deum uidebimus que in lege Moysi & prophetis & psalmis de Christo legimus. Unde post quartam uigiliam noctis compefcit Christus Iesus tumorem maris ambulans super illud, & dicit. *Confidite ego sum.* quia eum uidebimus sicuti est, tunc cessabit uentus & procella, Iesu sedente & regnante in nauis que est uniuersalis ecclesia.

g *Abierunt in desertum.* Bed. Petendo solitudinem fidem turbam an se sequatur explorat & exploratam digna mercede remunerat. Turbae autem non iumentis non uiculis, sed proprio labore pedum, iter deserti arripiunt, & salutis desiderium ostendunt. Rursus ipse excipiendo fatigatos, docendo inscios, sanando aegrotos recreando ieiunos, quantum deuotione ere dentium delectetur insinuat.

h *Et pedestres.* Nota quia non in aliam maris ripam sine Iordanis nauigio peruenerunt. Sed transito aliquo freto vel stagno proximos eiusdem regionis locos adierunt, quo etiam pedestres indigenae peruenire potuerunt.

1 *Et misertus.* Bed. Quomodo misertus sit, Matthaeus plenius exponit hoc modo. Et misertus est eis, & curauit languores eorum. Hoc est. n. pauperum & non habentium pastorem ueraciter misereri, & uiam ueritatis aperire, & languidos curare & ieiunos reficiendo ad laudem supernae largitatis animare que sequentia eum fecisse declarant.

Et

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et conuenientes.* Hic describitur reuersio apostolorum ad Christum, ubi primo describitur condescensio Christi ad apostolos redeuntes secundo ad populum ipsum sequentem, ibi. Et uiderunt. Circa primum dicitur, Et conue. De predicatione redeuntes ad ipsum.

2 *Renun.* Miracula faciendo.

3 *Et docuerant.* Predicando ostendentes, quod mandatum eius executi fuerant fideliter.

4 *Et ait illis.* Compatiendo eis de laboribus suis.

5 *Venite se.* Ut scilicet, post laborem quiescerent aliquantulum, in hoc ostendit Christus quod predicatorum uerbi diuini post laborem possunt recipere recreationem competentem.

6 *Et ascen. in na.* Ut segregati a turbis possent quiescere.

Et

7 *Et uiderunt.* Hic consequenter describitur condescensio ipsius Christi ad populum ipsum sequentem. Et primo describitur dicta condescensio, secundo Phariseorum consuetudo c. seq. Circa primum primo describitur condescensio Christi ad populos ipsos pascendo, secundo ad discipulos eos de periculo liberando, ibi. Et coegit discipulos suos. tertio ad infirmos ipsos curando, ibi. Et cum transiret assent. Sententia autem istarum trium partium patet ex his que dicta sunt. Mat. 14. usque ad finem illius ca. exceptis que sequuntur. Quantum ad primam partem dicitur.

8 *Erant sicut oues non.* Sacerdotes enim illius temporis & principes erant sicut lupi rapaces spoliantes populum bonis temporalibus, & per malum exemplum spiritualibus, sed Christus tanquam bonus pastor pascebat eos spiritualiter continue uerbo doctrinae suae, & aliquando corporaliter, secundum quod dicitur consequenter.

Eun-

MORALITER.

4 *Et ait illis, uenite seorsum.* Theophylus. Quiescere facit Christus discipulos suos, ut discant praepositi, quod qui laborant in opere

opere & sermone requiem promerentur, & quod non debent continue laborare.

† *Espedesti, &c.* Adhuc temporibus istis pauperes & mediocres personae magis currunt ad sermones quam magnae.

Tom. 5.

f

Et cum. Die declinata Saluator turbas reficit, quia vel fine seculi propinquante, vel cum sol iustitiae pro nobis occubuit a diuina spiritualis inedia sumus liberati fame.

Allegorice.

Beda. Christum de ferita gentium petentem multos fideles cetera relictis membris piscis conuersationis, neglecto-

† facta esset.

Psal. 75.

† quid manducant non habent.

que variorum dogmatum praesidio sequuntur, & cum primum notus in Iudaea Deus, tunc exaltatus est super caelos & super omnem terram gloria eius.

* VICTOR ANTIQCHENSIS. Discipuli a Christo ut turbam dimittat, petunt, allegantes tum loci solitudinem, tum comitatus quoque tenuitatem. At vero diues ille & benignus

† per a. colas.

B pater corpoream quoque mensam illis apponi iussit, discipulos tantum non oratione compellens: Ne de escis plus factis anxij sitis, en ego

adsum, qui magnam copiam, & affluentiam subministrare valeo. Cum illi autem quo tenderet, non intelligerent, animoque propter rei difficultatem penderent, sciscitatus est quot panes haberis? Ipsi vero facta inquisitione, quinque, & duos pisces responderunt.

Ioan. 6. a. Marc. 24. b.

b *Date illis.* Prouocat apostolos ad fractionem panis, ut illis se non habere testantibus, magnitudo signi notesceret. Et insinuans, quia quotidie per eos ieiuna corda sunt pascenda cum eorum exemplis vel verbis ad amanda caelestia suscitamus. Notandum, quod hoc panum miraculum Ioan. scripturus praemisit, quod proximum esset pascha. Matthae. & Marcus hoc interfecto Ioanne, continuo esse factum dicunt, unde colligitur Ioanem imminente pascha fuisse, decollatum, & sequente Pascha crucifixum dominum.

Lib. 2. de. con. sensu euang. cap. 46.

c *Euntes emamus.* * Augustinus. Hoc Philippus apud Ioanem responderet, sed Marcus a discipulis responsum esse commemorat, volens intelligi hoc ex ore ceterorum, philippum respondisse, quamquam, & pluralem numerum pro singulari vltimatissime ponere potuerit.

Allegorice.

d *Quinque.* Beda. Quinque panes quinque Moisaicae legis libri, quibus diuinae aeternitatis cognitio, mundi creatio, cursus labentis seculi, & vera Deo seruiendi religio humano generi innotuit, Duo pisces, psalmi & Prophetae, qui eruditum in lege Dei populum de promissione dominicae incarnationis nouae gratiae dulcedine pascebant quibus tota ueteris te. series comprehenditur. Vnde. *Oportebat oia impleri quae scripta sunt in lege Moysi & prophetis & psal. de me.* Et cum apuisset illis sensum, ut intelligerent scripturas, & intellectus fideliter auditoribus traderent, quasi benedicens apliceis panibus, & piscibus, eos internae suauitatis dono multiplicans turbis distributi precepit. Et bene secundum Ioannem panes hordeacei dicuntur,

Luc. 24. c. f.

C

Ioan. 6. a.

h *Fregit.* Et ante turbas ponenda distribuit discipulis, quia sacramenta sanctis doctoribus, qui haec toto orbe praedicant, praefecit.

cuntur, qui cibus est iumentorum maxime, rusticorum ac feruorum, quia incipientibus auditoribus aspiora & quasi grossiora sunt committenda praecipua. Animalis vero homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei. Et ideo dominus cuique propriis tribuens dona, & semper ad perfectiora prouocans, primo quinque panibus

quinque milia, secundo, septem panibus quatuor milia reficit tertio, discipulis suae carnis, & sanguinis mysteria credidit, a vltimum vero magni munere dat electi, ut edant, & bibant. I per mensam suam regno suo.

e *Secundum con. Bl DA.* Diuersi discipulatus, distincti ordinis, qui ecclesiam vniuersalem catholicam faciunt f *Per cente.* & qui Per quinquaginta tribuilei requies. Quinquagenarius autem bis ductus centum facit, & ideo vtriusque perfectio-

a *Vespere, vnde Lucas, Dies autem cooperat decli.*
† fieret, accesserunt * discipuli eius dicentes. Desertus est locus hic: & iam hora praeteriit, dimitte illos, ut euntes in proximas villas, & vicos

a Q. d. vestrum est officium.

b emant sibi cibos quos manducant. Et respondens ait illis date illis manducare. Et dixerunt ei: † Euntes emamus ducentis denariis panes, & dabimus illis manducare. Et dicit eis. Quot panes habetis? Ite & videte. Et cum cognouisset,

Libros Moysi.

Prophetas & Psalmos.

d sent, dicunt: Quinque, & duos pisces. Et praecipit illis, ut accumbere facerent omnes, † secundum contubernia super viri

Diuersos ordines.

e cumbere facerent omnes, † secundum contubernia super viri de foenum. Et discubuerunt † in partes per centenos & quinquagenos.

continentem carnem.

a Perfectam requiem.

Requiem.

g quagenos. Et acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, intueus in caelum benedixit, & fregit panes, & dedit di-

a Suisum dirigendam aciem mentis significat ad lucem scientie quaerendam.

significat, scilicet, corporis, & mentis. Qui enim in quiete actibus prauis, requiem habet corporis. Qui autem a cogitationibus etiam peruersis, requiem habet mentis.

Bene autem super vitide foenum discumbentes, Dei pascentur alimentis, qui per studium abstinentiae, calcatis illecebris carnis, audiendis implendisque verbis Dei operam impendunt.

Ideo alij quinquageni, alij centem, quia requiescitur per a malo opere, ut possit etiam requies in mente.

g *Et acc.* Non noua cibaria creat, quia incarnatus, non aliam quam quae scripta erant praedicat, sed legem, & prophetarum mysteria grauidos esse demonstrat.

* Victor Antiochenus. Merito nunc in caelum suspicit gratias agit, nempe quo facto hoc omnibus planum faciat id totum quod fiebat, caelesti patri ascribere.

* Theophylactus. Intuetur etiam in caelum, ut instruat a Deo petere escam, & non a diabolo, sicut faciunt illi qui iniuste alienis laboribus nutriuntur. Ex hoc etiam turbis intinnuit quod non esset Deo contrarius, sed Deum inuocant. Dat autem panem discipulis apponendum turbis, ut tractando panem non dubium sed miraculum videatur.

* Victor Antiochenus. Quandoquidem Deus manum Israelitas in deserto pauerat, ipsique obicere quandoque au fuerant, Nunquid, & panem poteris dare, &c. ne ea in re pat inferior videatur, panes hic in deserto multiplicat. Intendit ne Iudeis qui varias calumniandi occasiones aduersus illum venabantur, iustam aliquam cauillandi ansam offerat, quam Deo sese adaequet, aut eidem se praeferat, prius ad caelum spectat, quam panem multiplicet, totumque quod fiebat, & futurum erat, patri tribuit.

h *Fregit.* Et ante turbas ponenda distribuit discipulis, quia sacramenta sanctis doctoribus, qui haec toto orbe praedicant, praefecit.

NICOLAUS DE LYRA.

† *Euntes emamus.* &c. Ioan. 6. a. dicitur, quod Iesus quae sunt Philippo. Vnde emamus panes, ut manducant haec. & ibidem subditur, & hoc autem dixit tentans eum. Ipse. n. sciebat quid esset factururus, & tunc Philippus respondit, ut ibidem dicitur, *Denariorum denariorum panes non sufficiunt eis, &c.* quasi dicat. Tantum precium non habemus cum pauperes simus. Et hic Mar. discipulos generaliter hoc respondisse, licet aliquo modo sub aliis verbis, *Euntes emamus ducentis denariis.* quasi dicat si vellemus eis dare ad manducandum, oporteret nos ire ad emendum panes precio ducentorum denariorum, & tamen hoc precium non habemus, & sic se excusabant

per

per impotentiam. Dicuntur autem hic discipuli respondisse illi quod solus Philippus respondit. Tum quia non solum ex personis sua sed etiam aliorum loquebatur. Tum quia illud quod facit quis de aliqua communitate vel dicit, dicitur communitas hoc cisse vel dixisse, & tunc discipulis se excusantibus de datione eorum populis Christum sequentibus dixit Christus quod hic habet

2 *Quot panes habetis.* Ioan. 6. dicitur solus Andreas hoc respondisse, per alia tamen verba dicens. *Est puer hic vnus qui habet quatuor panes, &c.* Dicuntur tamen hic discipuli hoc respondisse, in generali quod dixit Andreas eo modo sicut dictum est Philippo. Circa secundam partem dicitur.

Et

MORALITER.

† *Et cum iam hora multa, &c.* Beda. Mystice declinata die turbas saluator reficit, quia cum sol iustitiae pro nobis occubuit, a spiritalibus inediae tabe sumus saluati. Prouocat apostolos

los ad fractionem panis, insinuans quod quotidie per eos fiat corda nostra pascenda, eorum scilicet, literis, exemplis. Per quinque panes quinque libri Moysi, per duos pisces prophetae, & psalmi figurantur. Duodecim cophunt

Et sustule. * Victor Antiochenus. Duodecim sportæ reli-
quias implentur, quo miraculum eidentius fieret, eorum-
que qui interfuerant sensibus tenacius infixum hæeret. Nã
hoc quoque perfecto obseruatoque, discipuli dubij adhuc
hærebant vt euangelista indicat paulo post, ait namque.

Non enim intellexerat
de panibus: Erat enim
eorum obocacatum.
Deinde vt publice
constaret, tãtam re-
rum abundantiam
magis prouenisse, ad
ostendendam facien-
tis virtutem, quam
explendam populi
necessitatem. Moy-
ses quondam manna
Israelitis suppedita-
bat, verum id tãtum
ad necessariũ vsum.
Si quidem quo plus
colligebatur, hoc sta-
tim in putredinem
vertebatur. Quare
vbi primum terræ
Palesinæ fructus ap-
prehenderunt, man-
na illico descende-
re desijt. Sic Elias
quoque viduæ fari-

nam & oleum multiplicauit, verum tantisper hoc solum,
dum pluuiæ terram irrigaturæ descenderent, vbi enim hæ
descendere cæpere, statim quoque farinae multiplicatio ces-
savit. Quo ergo discrimen inter hos & illum appareat, ma-
gnam residuorum copiam reliquam fecit, ita vt illi etiam
qui saturati fuerant, reliquiarum vim mirarentur. Nil vero
mirum si Dominus ad subministrandam alimentorum copiam,
hac potestate non semper vtatur. Siquidem signum
non temere sed publice vtilitatis causa fieri debet, nempe
quo faciētis virtus per illud manifestet, & Catholica rursus
fides, per illud ipsum statuatur & nutriatur. Insinuatum est
hic deniq; alimēta ab his percipere, quos in fide erudimus.

Beda. Secretiora mysteria quæ rudes capere nequeunt,
perfectiores diligenter inquirunt. Nam per cophinos, duo-
decim apostoli, & per apostolos sequentes doctores figurantur,
foris despecti, intus salutaris cibi reliquiis ad alenda hu-
milium corda cumulati. In cophinis enim seruilia geruntur
opera, sed ille eos panis fragmentorum impleuit, qui infir-
ma mundi, vt fortia frangat vel confundat, elegit.

b *Quinque mi.* Beda. Propter quinque sensus corporis. Hi
dominum secuti, significant eos qui in seculari adhuc habi-
tu positi, exterioribus que possident bene vti norunt. Qui re-
cte quinque panibus aluntur, quia necesse est vt tales legali-
bus adhuc præceptis instruantur. Qui autem mundo omni-
no renunciant, & quatuor sunt milia & septem panibus re-
fecti, hoc est euangelica perfectione sublimes, & spiritali
gratia intus eruditi.

c *Et sta. co.* Exemplũ dat nobis vt in oĩbus bonis quæ agi-
mus humani fauoris retributionē vitemus, ne nos operatio
virtutum ad concupiscētiã flectat temporalium. Quod ipse
dominus nobis insinuans, cū hi qui virtutes eius admiraban-
tur, regem eum facere vellent, fugit in montē orate: Crucifi-
xionibus prõptus occurrit, vt scilicet parati simus ad aduersa
toleranda

toleranda, cauti ad blãdimēta si arriserint, & ne nos si affluat D
emolliendo decipiant crebris a dño precibus imploremus.
d *Ad Bethsaidam.* Beda. Bethsaida ciuitas est in Galilæa
Andræ & Petri & Philippi prope stagnum Genesareth.
Sed Marcus dicit peracta refectiõne venisse trans fretum ad

Lucæ 9. b.

Bethsaidam: Lucas
quod in locis Beth-
saidæ factum fuerit
miraculũ. Ait enim
assumptis illis seces-
seor. in locum deser-
tum qui est Bethsai-
dæ. Quod cum co-
gnouissent turbæ se-
quutæ sunt illum, &
excepit eos, &c. vsq;
ad refectiõnem il-
lam. Sed forsitan Lu-
cas desertum locum
qui est Bethsaidæ,
non ipsius viciniam
ciuitatis dixit, sed lo-
ca deserti ad eam
pertinentis. Marcus
enim dicit aperte, q;
præcederent eum ad
Bethsaidam, vbi ip-
sius fines ciuitatis
notat. Lucas vero qui
non dicit in desertũ

* panes fere.

E

Ioan. 6. a.

Ioan. 5. 1

1. Ioan. 2. a.

Psal. 9. d.

f

locũ qui est Bethsaida, sed qui est Bethsaidæ. Forte nõ ipsam
ciuitatē, sed locũ desertũ ad ipsam pertinētē intelligi voluit.
Ioãnes dicit turbas māducasse panē iuxta Tyberiadē, & ascē-
dentes nauim discipulos venisse in Capharnaũm trãs mare,
quæ ambæ sunt ciuitates in Galilæa iuxta stagnum Genesareth,
quod etiã Tyberiadis à Tyberiadē ciuitate sic vocatur.

c *Abijt in mon.* Beda. Bene orat qui Deum orando querit,
a terrenis ad superiora progrediens, verticē curiæ sublimio-
ris ascendit. Qui de diuitijs, aut honore seculi, aut de morte
inimici orat in imo iacens viles ad Deũ preces mittit: *Orat
autem dominus, non pro se, sed pro me.* Nam etsi omnia posuerit
pater in manu filij, filius tamen ut formã hominis impleret
obsecrat patrē pro nobis qui aduocatus est nobis, unde: *Ad-
uocatum habemus apud Patrem Iesum Christum.* Si aduocatus est,
debet pro nostris interuenire peccatis. Non ergo quasi infir-
mus obsecrat, sed quasi pius impetrat. Omnia quæ vult po-
test, quia aduocatus & iudex noster est alterum pietatis offi-
dium, alterum potestatis insigne.

f *Et ipse solus, &c.* Qui aliquando omnino in periculis eccle-
siam deseruisse uidetur, unde: Vt quid domine re. Ion. &c.
Sed quia differt auxilium non aufert subsidiũ, unde sequit.
g *Et circa quãr.* Beda. Stationes & uigiliæ militares, horarũ
spacio diuiduntur, patet ergo eos tota nocte laborasse, & di-
luculo appropinquante auxilium habuisse, quia eũ pressuris
obsita humana fragilitas paruitatē uirtutum suarum cõside-
rat, in se nihil nisi tenebras angustiarũ & hostiũ insurgentiũ
æstus cernit. Cum uero mentē ad superni præsidij lumen, &
ad perpetuã retributionis dona erigit, quasi inter umbras
noctis repente ortũ Luciferi cõspicit, qui diem proximum,
id est, Christum nũciat. Lucifer namque tres horas noctis,
id est, totam uigiliam matutinam illuminare dicitur.

h *Et volebat præterire eos.* Beda. Vt ad horam, scilicet,
conturbati, sed continuo liberati, plus liberationis suæ
miraculum

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et statim coegit discipulos suos ascendere nauim vt præcederent
eum trans fre.* Quia non libenter, recedebant absque magistro
suo, eius societate & doctrina delectati.

2 *Ad Bethsaidam dum ipse.* Locus erat unde recedebant.

3 *Et*

3 *Et cum dimisisset.* Per hoc ostendens quod prædicator uer-
bi diuini debet post sermonem suum ad Deum in oratione
redire, ut quidquid boni ibi fecerit gloriã Dei ascribatur.

4 *Et volebat præterire eos.* Eo modo sicut post resurrectionē
suam ambulans cū duobus discipulis suis euntibus in Emaus
finxit

MORALITER.

sunt duodecim fructus spiritus sancti, quibus reficimur in
eucharistiæ sacramento.

3 *Et cum dimisisset eos, abiijt in montem.* Per hoc ostendens,
quod orans non debet in terrenis desiderijs iacere.

† *Erat nauis in me. ma. &c.* Nauis est corpus humanũ, in quo
secundũ Platonicos anima est sicut naua in naui, que flucti-
bus passionũ iræ & concupiscētiæ (quæ sunt inorganici cor-
poralibus)

poralibus) frequenter impellitur & aliquando periclitatur,
nam motus passionis aliquãdo subuertit iudicium rationis.
Sed quarta uigilia quæ terminatur in luce matutina, Chri-
stus uenit, quia dum mens ad superni luminis claritatem
oculos erigit, passionum imperus conuiescit, & tunc fit ap-
plicatio ad terram Genesareth, id est, generantis autam,
per quam significatur spiritus auræ lenis, ubi est dominus.
3. Reg. 19. & sanantur infirmi a languore peccati.

Tom. 5.

f 2

C miraculum fluperent, & ereptori suo maiores gratias referrent. Sic sepe diuina pietas in tribulatione videtur fideles de feruisse quasi laborantes in mari discipulos putetur Iesu voluisse praterire, vnde, *Quare uae de, & qua. contri. in. dum affli. me. inimi.* Sed continuo dominus adest, quasi diceret: Cum tran-

sieris per aquas tecu ero, & flumina non operient te; cum ambulaueris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te, vnde sequitur, *Et statim loquutus est, &c.*

* & admirantur.
1. Mat. 14. d.

A Putauerunt, Beda, Adhuc haeretici putant phantasma esse, nec veram carnem de uirgine assumpsisse. Theodorus enim Pharanitanus Episcopus scripsit pondus corporale, secundum carnem non habuisse dominum, sed absque pondere & carne supra mare ambulasse. Fides autem catholica & pondus cum secundum carnem habuisset

se praedicat, & onus corporeum & cum pondere & onere corporali incedere supra aquas non infusis pedibus. vnde Dionysius in opusculis de diuinis nominibus ita ait. Ignoramus qualiter de uirginis sanguinibus alia lege praeter naturalem formabatur, & qualiter non infusis pedibus corporale pondus habentibus & materiale onus, deambulabat in humidam & instabilem substantiam.

B *Nolite ti.* Prima subuentio est pellere timorem, secunda, repositate praesentiae suae uirtute copescere. Nec mirum si domino ascendente in nauim cessat uentus, quia in quocumque cotde per gratiam sui amoris adest, mox uniuersa uitiorum & aduersantis

aduersantis mundi & malignorum spirituum bella quiescunt.

* Victor Antiochenus. Hac Christi uoce audita metus quidem illorum sedatio factus est, interim apparentis uis uouitas eorum animos adhuc dubios & suspensos tenebat. Ea propter quo id quod uidebat, phantasma non esse accuratius

disceret, tum rursus quo ipse quoque nouae huius rei periculum faceret, Petrus magno animi feruore incitatus, ad Iesum dixit: *Domine, si tu es, iube me ad te venire super aquas.* Per hoc tamen quod laborantibus non statim adfuit, discipulos & nos per illos docere uoluit, ne a malis, in quibus iam incidimus, liberationem esse uestigio petamus: uerum uidecunque illata, forti animo perferamus. **b** *Non enim intelleda.* Miraculo panum, quod esset rerum conditor ostendit. Ambulando super undas, quod to-

Non enim putabant uerum corpus super aquas incedere posse.
a putauerunt phantasma esse, & exclamauerunt: Omnes enim uiderunt eum, & conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis, & dixit illis: *Cofidite, ego sum nolite timere.* † Et ascendit ad illos in nauim & cessauit uetus. Et † plus magis intra se stupebant.

b * Non enim intellexerunt de panibus: erat enim cor eorum obcaecatum. † Et cum transfretassent uenerunt in terram Genesareth, & applicuerunt. * Cumque egressi essent de nauim, continuo cognouerunt eum, & praecurrentes uniuersam regionem illam, coeperunt in grabatis eos qui se male habebant circumferre, ubi audiebant eum esse, & quocumque introibat in uicos vel in villas, aut ciuitates, in plateis ponebant infirmos & deprecabantur eum ut vel fimbriam uestimenti eius tangerent, & quotquot tangebant eum, salui fiebant.

c *Cognoue.* Rumore, non facie vel magnitudine signorum; etiam uultu plurimis notus erat. **d** *Fimbriam uestimenti eius tangerent.* Beda. Minimum mandatum quod qui transgressus fuerit, minimus uocabitur in regno caelorum, vel assumptionem carnis per quam uenimus ad uerbum Dei.

a *Putauerunt, Beda.* Adhuc haeretici putant phantasma esse, nec veram carnem de uirgine assumpsisse. Theodorus enim Pharanitanus Episcopus scripsit pondus corporale, secundum carnem non habuisse dominum, sed absque pondere & carne supra mare ambulasse. Fides autem catholica & pondus cum secundum carnem habuisset se praedicat, & onus corporeum & cum pondere & onere corporali incedere supra aquas non infusis pedibus. vnde Dionysius in opusculis de diuinis nominibus ita ait. Ignoramus qualiter de uirginis sanguinibus alia lege praeter naturalem formabatur, & qualiter non infusis pedibus corporale pondus habentibus & materiale onus, deambulabat in humidam & instabilem substantiam.

NICOLAUS DE LYRA.

finxit se longius ire ut habetur Luc. ult. Nec tamen fuit ibi aliqua duplicitas seu falsitas secundum quod dicit bea. Greg. Hoc enim fecit, ut sic ostenderet se eis exterius qualis apud eos erat in mentibus eorum interius, erant enim dubij in fide resurrectionis Christi, & tardi ad credendum, ut ibidem dicitur, & propter hoc dubium erant aliquantulum elongati a ueritate, & ideo apparuit eis in peregrina effigie & finxit se longius ire, quia tales apparitiones fiunt communiter secundum dispositionem interiorum ipsorum quibus fiunt. Et eodem modo dicitur hic quod uolebat praeterire eos, quia erant parucae fidei, secundum quod dicitur in textu, quia putabant phantasma esse, & tamen iam uide-

rant tanta miracula eum fecisse, quod credere debebant ipsum super aquas posse ambulare. Circa tertiam partem dicitur.

1. *Cumque egressi es. de. con.* Scilicet, illi de terra Genesareth, quia per famam quam audierant & miracula quae aliqui eorum uiderant, cognouerunt, quod ille erat, qui infirmos curabat, & mirabilia alia faciebat, & ideo subditur.

2. *Et praecur. uni. re.* Quia Geraseni miserunt per ciuitates ad hoc, quod adducerentur infirmi ad praesentiam Christi ut fimbriam uestimenti eius tangerent. Iudaei enim erant distincti ab alijs gentibus, non solum in lege, sed etiam in habitu, quia Num. 15. praecipitur, quod facerent fimbrias in angulis palliorum, & talem habitum portabat Christus sicut & legem seruauit, & ad tactum huiusmodi fimbriarum curabantur infirmi.

ADDITIO I.

In cap. 6. ubi dicitur in postil. *Nec est uerisimile, quod tanto tempore fuerit ociosus.*

Cum Christus etiam in hac uita summum gradum contemplationis attigit, nullo modo dici potuerit ociosus, etiam si aliquando ab omni actione seu exercitio corporali cessasset, hoc enim pertinet ad contemplatiuam uitam ab exteriori actione quiescere secundum Grego. in 6. moral. & ideo irrationabile est attribueri Christo occupationem in artibus mechanicis ad remouendum ab eo ociositatem, nec ex hoc quod illi de Nazareth ipsum fabrum uocabant, concluditur ipsum fuisse fabrum, sicut nec sequitur ipsum habuisse sorores, licet ipsi dixissent. *No ne sorores eius hic nobiscum sunt?* sed fabrum ipsum dicebant ad uili pendendam doctrinam Christi. Frequenter enim hi qui occupantur in actionibus corporalibus, deficiunt ab intellectualibus. Vel dicendum secundum Aug. quod eo ipso fabrum Christum credebant, quo fabri filium, quia coiter filij creduntur habere artem patris.

ADDITIO II.

In eod. ca. ubi dicitur in postil. *Ex quo patet, quod sandalia non dicuntur calceamenta,*

Manifestum

Manifestum est ex communi modo loquendi, quod sandalia sunt quaedam species calceamenti. Calceamentum enim se habet ut genus ad omnia quibus pes induitur. Vnde si apostoli prohibentur ne aliquo modo portarent calceamenta, prout intelligit Postillator, ex consequenti non possent portare sandalia cum sint quaedam species calceamenti, & sic essent eis iniuncta contraria praeccepta, quod est manifeste contra rationem; vnde aliter dicendum est. Ad quod sciendum, quod calceamenta seu sandalia possunt dupliciter portari. Vno modo in pedibus prout communius fit. Alio modo ligata sub cingulo vel recondita in sacco vel in pera & huiusmodi, prout pauperes itinerantes quandoque faciunt, ut cum corrumpuntur vel deficiunt calceamenta seu sandalia quae habent in pedibus prouideant sibi de alijs, quae secum portant modo praedicto. Primo modo nunquam fuit prohibitum apostolis ut sandalijs nec calceamentis scilicet in pedibus, quia hoc pertinet ad uelocius seu expeditius incedendum. Vnde Israeliticis ut citius exirent de Aegypto, & non desidiose ambularent, praecipiebatur a domino ut haberent calceamenta in pedibus, prout ipsemet postillator dicit Exo. 12. Secundo uero modo prohibitum est apostolis euntibus ad praedicandum, scilicet, portare calceamenta in sacco uel huiusmodi, quia

quia hoc est impedimentū itineranti, sicut & alia supflua vel duplicia, q̄ omnino prohibebantur apostolis eūtibz ad p̄dicandū. vt in presenti ca. Veritas autē huius distinctiōis. f. de duplici modo portandi calceamenta, patet ex modo loquēdi sacre scripturę. Nā Mat. 10. b. vbi calceamenta eis prohibebant, nō prohibet eis portare in pedibus. Dicit. n. *Nec calceamenta. nec virgam.* Similiter Luc. 10. a dicit. *Nec peram, nec calceamenta.* non exprimens in pedibus, secundū Mar. in hoc ca. non permittit apostolis portare sandalia simpliciter, quia hoc esset q̄ aliud p̄ceptum de dire eto, sed permittitur eis calceare sandaliis, quod est portare sandalia primo modo, vnde expresse dicit. Sed calceatos sandaliis, Similiter Apostolus ad Eph. 6. c. in eadem materia dicit: *Calceati pedes in preparatione euangelii.* Non enim dicit, quod portent calceamenta, quod potest intelligi secundo modo portandi, sed quod portent in pedibus, & sic in his duobus p̄ceptis nulla est cōtradictio, etiam si sandalia, & calceamenta pro eodem sumantur, & de hac materia vide supra cap. i. in additione secunda.

Ripli. In cap. 6. vbi dicitur. *Nonne hic est faber.* dicit Postillator, quod non est verisimile Christum a iuuentute vsque ad tricesimum annū fuisse ociosum. Bur. dicit Christū non debuisse opari opera mechanica, quia impediisset opa intellectualia, in quibus Christus summū gradum tenuit, iō ociosus dici non potuit. Hoc dico, quo ad factum, quod & si Chrs nihil opando corporaliter ociosus non fuit, p̄buisset tū exemplū ociosis, qui ab eo tumerēt velamē excusatiōis. Laborauit igitur sicut & orauit, nō ad suffragium

gium, sed ad exemplum. Nec talis labor in Christo potuit remittere summum gradum intellectualis contemplationis, ut Burg. arguit, sicut nec doltr summus in passione potuit remittere summam fruitionem, de quo alibi.

In eo. c. vbi concedunt apostolis sandalia. Postillator volens saluare literā, Matth. 10. vbi prohibētur calceamenta, dicit sandalia proprie non esse, nec dici calceamenta. Burg. vult, quod sandalia sint contēta, vt species sub genere calceamentorū. Et soluit eā contrarietate quā mouit postillator de Mat. 10. & hic p̄ portare in pedibus vel in sacco, & c. Sed non videtur maturū de hoc oportere fieri mādātū, quod raro & p̄ viles personas fieri cōsuevit. f. portare calceamenta in dorso ligata. Ridiculosa igitur videtur distinctio Burg. Satis enim dictum arbitror de vsu calceamentorum in pedibus Christi & apostolorum super Matth. 10.

De sandaliis autē hic concessis secus est, q̄ nō pertinent ad genus calceamentorū. Genus dico logicū, sed p̄ similitudinē vsus respectu pedū, modū habent calceamenti, quæ alio nomine dicuntur calige, iuxta illud Act 12. b. vbi dicitur Petro. *Calcea te caligas tuas.* Græcus sermo habet sandalia, vbi nos caligas. Et vt quidam volunt, sandalia sunt in soleis integra, superius aperta, & sic cum non sint calceamenta, habent tamen aliquid simile, quia pedum contra asperitatem vię sunt munimenta, & sic prohibitis calceamentis, conceduntur sandalia sine contrarietate. Ad plenam enim calceationem requiruntur multa. f. caligæ ligaturę, & c. Ab huius modi curiositate sunt apostoli prohibiti, & ceteris quę in litera enumerantur, sandaliis concessis.

CAP. VII.

Et conue. Beda. Patet quam vera sit confessio domini ad patrem qua dicitur. *Quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* Indo etiam veniunt infirmos adducunt, vt vel fimbriā eius contingant, & ideo cupita salute potiuntur. Pharisæi vero, & Scribæ qui doctores populi esse debebant, non ad uerbum audiendum, non quasi ad medicū, sed ad quæstionum pugnas concurrunt.

b Communibusma. ***HIERONYMVS.** Immundis, vel communibus manibus communionem genium significat Mundicia Pharisæorum sterilia est, communio apostolorum nō tota extendit palmes suos vsque ad mare.

c Non lotis. De non lotis corporis manibus vituperant, cum in eorum operibus nihil immunditiæ inueniatur. Ipsi qua exterius loti, consciētiae liuore intus sunt polluti.

*** Victor Antiochenus.** Non est hoc eo sensu accipiendum, quasi discipuli manus nullo modo lauerint, non ita enim res habet. Verum quia a Domino ita edocti erant, vt ea, quę ad explendam communem corporis necessitatē faciūt, pro

pro rerum vsu, loci & temporis cōmoditate administraret, soli autē vitturum studio ex animo in cumberent, quo tēpo re cibis sumendus erat, de receptis apud Pharisæos lauacionibus, non multū curabant. Hoc autem cum Scribæ & Pharisæi animaduertissent, illos veluti vsitatarum traditiōnū transgressores, apud Christum acci sabant.

CAP. VII.

Et conueniunt ad eum Pharisæi, & quidam de Scribis

a Aperit quare venissent. **b** venientes ab Ierosolymis. **c** Et cum uiderent quosdam ex discipulis eius, **d** & communibus manibus id est non lotis manducare panem vituperauerunt. Pharisæi enim

e & omnes Iudæi, nisi crebro lauent manus, non manducant, **f** tenentes traditionem seniorum. Et a foro nisi **g** baptizentur, non comedunt, & alia multa sunt, quę **h** tradita sunt illis seruare baptismata calicum & vrceorū, eramentorū & electrorum. **i** Et interrogabant eum pharisæi, & Scribę. **k** Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? At ille respondens dixit

l sed pro mentium emundatione, & operum castigatione, & animarum sanctimoniam, & salute. **m** Quare discipuli tui non ambulant, & c. Mira stultitia filium Dei arguunt, quia nō seruat p̄cepta hominum. Manus autem, id est, opera non corporis sed animæ lauanda, sunt, vt fiat in illis uerbum Dei.

n futatio vera ibi. At ille respondens. quarto, dictæ confutationis expositio plana, ibi: *Et cum introisset in domum.* Sententia uero istarū partium patet ex dictis Matt. 15. exceptis quę sequuntur. **o** Pharisæi enim, & c. *l. a. m. a. & c.* Volentes per munditiā exteriorē pretendere, quod haberent interiorē, cū tamen essent pleni iniquitate, & immunditia, secundum quod dicitur Mat. 22. **p** *Et a fo. nisi bap. non come.* Quando enim exhibant ad negocia exteriora in publico, reputabant se immunditiā aliquam contrahere ab aliis, qui tamen erant meliores ipsis, & ideo redeuntes a talibus negociis lauabant se antequam comederent, quasi purgantes immunditiā ab aliis contractam.

† inquinatis
† abiuti fuer.
† acceperunt,
tenenda
abluciones.

Bene

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VII.

Et conueni. Postquam descripta est erga discipulos Christi conde scensio, hic consequenter describitur Pharisæorum confutatio, & hoc quadrupliciter. Primo in eorū obseruantis: Secundo in miraculis Christi, seq c. ibi. *Ex exierunt Pharisæi.* Tertio in lege permissis 10. c. Quarto in parabolis. 12. cap. Circa primum primo describitur Pharisæorum confutatio, secundo populorū consolatio. ibi. *Et inde surgens.* Circa primum primo describitur Pharisæorum obseruatio uana, secundo, eorū interrogatio maligna, ibi. *Et interrogabant Pharisæi.* tertio eorū confutatio

futatio vera ibi. At ille respondens. quarto, dictæ confutationis expositio plana, ibi: *Et cum introisset in domum.* Sententia uero istarū partium patet ex dictis Matt. 15. exceptis quę sequuntur. **2** Pharisæi enim, & c. *l. a. m. a. & c.* Volentes per munditiā exteriorē pretendere, quod haberent interiorē, cū tamen essent pleni iniquitate, & immunditia, secundum quod dicitur Mat. 22. **3** *Et a fo. nisi bap. non come.* Quando enim exhibant ad negocia exteriora in publico, reputabant se immunditiā aliquam contrahere ab aliis, qui tamen erant meliores ipsis, & ideo redeuntes a talibus negociis lauabant se antequam comederent, quasi purgantes immunditiā ab aliis contractam.

Moyfes

MORALITER.

Et conueniunt ad eum Pharisæi, & quidam de Scribis venient. Spiritualiter.

ritualiter. Illotis manibus manducare est immundum uiuentem eucharistiā tractare.

a Bene propheta. Hieronymus, Latratum Pharisæorum repri-
A mit furca rationis, idest, Moyſi, & Iſaiæ increpatione, vt &
 noſ hæreticos verbis ſcripturæ vincere poſſimus,
b Bene irritum ſe. Falsam calumniam vera ratione confutat,
 quaſi vos propter traditionem hominum præcepta Dei con-

catio hoc facit immundum. Vnde. *Non poteſtis bibere calicem
 domini, & calicem demoniorum.*
 Iudei ſe partem Dei iactant, communes cibos vocant, quibus
 omnes homines utuntur, vt oſtrea, lepores, huiusmodi anima-
 lia, quæ vngulam non findunt, nec ruminant, nec squamoſa
 in piſcibus ſunt.

† Ma. 23. d.
 Mar. 13. a.

c Vos autem dicitis. Beda. Conſulens do-
 minus imbecillitati, vel atatum vel penu-
 riæ parentum, præce-
 pta vt filij honoraret
 patres etiam in ne-
 ceſſariis huius vitæ.
 Hanc autem legem
 Scribæ, & Phariſæi
 ſubvertentes, vt im-
 pietatem ſub nomi-
 ne pietatis induce-
 rent, docuerunt fi-
 lios ſuos, vt ſi quis
 eam, quæ parentibus
 offerenda ſunt, Deo
 voudre voluerit, qui
 verus pater eſt, ob-
 latio domini præ-
 ponatur.

† Exo. 20. b.
 Leu. 20. b.

B * VICTOR. ANTI-
 OCHENVS. Vos autem dicitis. Id
 eſt, ſi quis ob deho-
 neſtatos patres mu-
 nus, hoc eſt, illud
 Deo in ſacrificium
 ſeſe oblatum promi-
 ſerit, quod patri a-
 lioqui debebat, vos
 id iuſtum pronun-
 ciatis. Vos, inquam,
 rem qua filij paren-
 tes alere, & honorare
 omni iure obliga-
 bantur, Deo offerre
 licitum aſſeritis. Id
 quod aliud nihil eſt
 quam manifeſtaria
 diuinæ legis, propter
 veſtram traditionem
 euerſio, & abroga-
 tio.

Matt. 23. b

† 13. q. 5. c. 1.

* Theoph. Volentes Phariſæi quæ offerebantur, comede-
 re, inſtruebant filios, quod cum peculia aliqua habebant, &
 parentes hæc peterent reſponderent illis, Corbam, hoc eſt,
 donum quod a me petis, iam obtuli domino, & ita hæc nõ
 exquirent quaſi Domino oblata. ad ſalutem parentum
 proficua, & ſic decipiebant filios, vt parentes non honora-
 rent, & ipſi oblata deuorarent.

C d Tibi prode. Iſid. In tuos vſus conſumitur, quod ſacrilegiũ
 eſt. Vel interrogatiue. Quasi dicat. Proderit tibi? Non de-
 bet. Hoc metuentes patres afficiebantur inedia.

e Nihil eſt extra, & c. Bed. Nec idolothitum in quantum ci-
 bus eſt, in quantum Dei creatura eſt, ſed demoniorũ inuo-
 catio

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Moyſes enim dixit. Honora patrem, &c. Dominus autem dixit
 hoc, vt habetur Exo. 20. ſed Moyſes explanauit qualiter eſſet intell-
 gum contra quem intellectum ſacerdotes & Phariſæi docebant.
- 2 Corbam quod eſt do. Corban non ſignificat donũ generaliter
 acceptum, ſed donũ Deo oblatũ vel offerendum. Phariſæi et ſacerdotes
 auaritia moti dicebant, quod melius erat filiis offerre Deo bona ſua,
 quam providere parentibus in neceſſitate poſitis, & ſic euacuabant præ-
 ceptum

MORALITER.

† Populus hic labijs me honorat. Labijs & non corde Deum ho-
 norare, eſt bene loqui & male viuere.
 † Bene irritum feciſtis. Hoc autem faciunt principes & prælati ſa-

a cis. Bene prophetauit Iſaias de vobis hypocritis ſicut ſcriptũ
 eſt. † Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum † lon-
 gè eſt à me. In vanum autem me colunt docentes doctrinas
 & præcepta hominum, relinquentes mandata Dei tenetis
 traditiones hominum, baptiſmata vrceorum & calicum, &
 alia ſimilia his facitis multa. Et dicebat illis. Bene † irritũ ſe-
 ciſtis præceptum Dei vt traditionem veſtrã ſeruetis. Moy-
 ſes enim dixit. Honora patrem tuum & matrem tuã, & qui
 maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem di-
 citis. Si dixerit homo patri aut matri, corbã, quod eſt donum
 quodcũque ex me tibi proderit, et vltra non dimittitis eum
 quidquam facere patri ſuo aut matri reſcindentes verbum
 Dei per traditionem veſtram quam tradidiſtis. Et ſimilia hu-
 iuſmodi multa facitis. Et aduocans iterum turbas, dicebat
 illis. Audite me omnes & intelligite. Nihil eſt extra hominẽ,
 introiens in eum, quod poſſit eum coinquinare, ſed quæ de
 hominẽ procedũt, illa ſunt quæ coinquinant hominem. Si
 quis habet aures audiendi audiat. Et cum introiſſet in do-
 mum a turba, interrogabant eum diſcipuli eius. † parabolam.
 Et ait illis. † Sic & vos imprudentes eſtis? Non intelligitis,
 quia omne extrinſecus introiens in hominem, non poteſt
 eum coinquinare, quia non intrat in cor eius, ſed in vè-
 trem vadit, & in ſeceſſum exit purgãs omnes eſcas. Dicebat autem,
 quoniam quod de homine exeunt, illa coinquinant hominem.
 Abintus enim de corde hominum cogitationes malæ pro-

Extrinſecus. Et quia longe eſt cor. In vanum, &c.

Quia.

Non Dei.

Nec neceſſaria.

Vanas.

Non Dei.

Scilicet.

Superſtitioſa & inutilia facitis.

a Non tantum ſalutatione & officio deferendo, ſed munere, ſicut illud eſt,
 Honora viduas, id eſt, tribue neceſſaria.

Q. Bene poteſt dicere.

Filius.

Quod Deo voui.

Alias profuerit.

Sic.

Boni.

Qui debet ſuſtentari neceſſarijs huius vitæ.

Quaſi in hoc reſcinditis.

De parentibus.

Veſtræ auaritiæ.

Non Deus.

Contra mandatum Dei.

Conſultatis ſuperbis humiles aduocat & docet.

De corde hominis.

Alias comunicant. Commune enim dicunt Iudæi immundum.

Attentos facit.

Reliſta.

Exponere.

Vel comunicare.

In quo eſt ſedes animæ.

cum ſtatim inſuſa per artus & venas & medullas neruoſq;
 fundantur. Vñ & multos qui vitio ſtomachi perpetem vomitum
 ſuſtinent, poſt cenam & prædia ſtatim euomere dicunt, &
 tamen corpulètos eſſe, quia ad primũ tactũ liquidioribus
 & potus per mēbra funditur. Sed quãuis tenuiſſimus humor
 & liquens eſca, cũ in venis & artubus coacta fuerit & digeſta,
 per occultos meatus (quos Græci poros vocant) ad inferiora
 dilabitur & in ſeceſſum vadit.

Aug. Quædam ſic accedunt vt etiam mutant & mutantur,
 ſicut & ipſe cibus amittens ſpeciem ſuam, in corpus noſtrum
 vertitur, & nos reſecti in robur inuicemur.

h De corde hominum. Beda. Animæ locus principalis non iux-
 ta Platonem in cerebro, ſed iuxta Chriſtum in corde eſt.

Arguunt.

- ceptum Dei de honore parentum, vt plenus dictum ſuit Matt. 15.
- 3 Si quis ha. i. ſi quis habet voluntatem audiendi veram, doctrinã,
 audiat meam, & non Phariſæorum.
- 4 In ſeceſſum. Natura
 quæ eſt ſogax, impuritate quæ eſt in alimento ſuſcepto, emittit per
 ſeceſſum, retinens illud quod eſt ibi purum ad corporis nutrimentum,
 & ſic purgatur eſca corporis nutritiua.
- 5 De corde hominum. i. conſenſus deliberatiui ad mala agenda,
 quæ explicat magis in particulari, cum ſubdit.

Adul-

facientes ſtatuta ſua ſub graui pœna diligenter obſeruari, & pa-
 rum aut nihil curant de obſeruatiõne mandatorum Dei.

† Et aduocans iterum, & c. Hoc eſt ira morale, quod non indiget
 alia moralitate. Et inde ſurgens, & c. Sequitur.

Mu-

Arguuntur etiam ex ha sententia qui cogitationes a diabolo immittit putant, non ex propria nasci voluntate. Diabolus in ceteris, & adiutor malorum cogitationum esse potest, autor esse non potest, Si autem in insidiis semper positus leuem cogitationum nostrarum scintillam suis fomibus inflammauerit, non debemus opinari eum quoque cordis occulta rimari, sed ex corporis habitibus extimare, quid versemus in trinfecus, vt si pulchra mulierem nos crebro viderit inspicere, intelligit nos amare.

a Et inde sur. Relictis scribis, & Pharisais calumniatoribus, in partes Tyri & Sidonis secessit, vt Tyrios Sidoniosque curaret.

b Neminem vo. BEDA. Quamuis latere non potuerit, non tamen factum est quod voluit. Sed exemplum eis dabat, quibus sanandi infirmos gratiam conferebat, vt in miraculis humani fauoris gloriam quantum possent declinarent, nec tamen a pio opere virtutum cessarent, cum hoc fieri vel fides bonorum iuste ex peteret, vel incredulitas prauorum necessario cogeret, Ob hanc enim causam Tyri, & Sidonis fines intrabat, vt filiam syrophoenissae a daemone liberaret & per fidem gentilis feminae scribarum, & pharisaeorum perfidiam argueret.

c Mulier enim. Marcus dicit dominum fuisse in domo, cum venit ad eum mulier. Matthaeus dicit, quod clamat post nos. Per quod innuit, quod post ambulantes preces emisit. Venit ergo ad eum mulier in domum, sed quia Matthaeus ait. Non respondit ei verbum, dedit intelligere, quod ambo tacuerunt, & cum silentio ingressi sunt. Et ita cetera contexuntur, quae in nullo dissentiant, Hieronymus. Mulier, est mater nostra Romana ecclesia. Nota, daemoniaca occidentalis barbaries, cuius fides fecit de aene ouera. Micas intellectus quare non panem infractum iterum cupit.

d Beda. Mulier gentilis, sed cum fide ad dominum veniens ecclesiam significat de gentibus collectam, quae pro filia daemoniaca dominum rogat, id est, pro suis populis nondum credentibus, vt ipsi a diaboli fraudibus absoluantur. Quae bene secundum Matthaeum de finibus suis egressa, secundum Marcum ingressa ad dominum atque ad pedes procidisse dicitur, vt ex utroque colligatur, quia illi soli fideliter, & recte pro errantibus

e Hieronymus. Mulier, est mater nostra Romana ecclesia. Nota, daemoniaca occidentalis barbaries, cuius fides fecit de aene ouera. Micas intellectus quare non panem infractum iterum cupit.

f Beda. De micis, & c. Mensa, scriptura, vnde. Parasti in conspectu meo mensam. Mice puerorum interna mysteria, quibus humilium corda reficiunt, secundum illud; Et adipe. fru. sati. te. Conuersi enim ad fide catelli, id est, q. ingentibus erat despecti, uo litere superficiali, sed spiritalium sensuum inquirunt medullam, & hoc sub mensa

cedunt. Adulteria, fornicationes, homicidia, furta, auaritia

nequitiae, dolus, impudicitia, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia. omnia mala haec ab istis procedunt, & conquinant hominem. Et inde surgens abiit in fines Tyri & Sidonis, & ingressus domum, neminem voluit scire & non potuit latere.

a Id est, Romana, ecclesia. *b* Ideo. *c* In auditu auris obediuit mihi. *d* Occidentalis ecclesia.

e Mulier enim statim audiuit de eo cuius filiam

habebat spiritum immundum: intrauit, & procidit ad pedes eius.

a Hic fides qua credit filiam posse saluari *b* Humanitatem.

Erat enim mulier gentilis Syrophoenissa genere. Et rogabat eum, vt daemone eiiceret de filia eius. Qui dixit illi

Sine prius saturari filios. Non est enim bonum sumere panem

filiorum, & mittere canibus. At illa respondit & dixit ei. utique

a Humilitas, que se non canibus sed catellis comparat *b* Mystice loquitur mulier gentilis. *c* Non ad rem famam.

f dñe. nã & catelli comedunt de micis sub mensa puerorum.

tibus orant, qui priscas suae perfidae mansiones relinquunt, atque in domum Dei, id est, ecclesiam pia se deuotione transferunt.

d Sine prius saturari filios. Quasi dicat, Futurum est, vt, & vos gentes salutem consequamini, sed prius oportet Iudeos qui antiqua electione filij Dei nominantur

1 pane caelesti, refici, & sic tandem gentibus

2 vitae pabula ministrari.

3 * VICTOR AN-

4 TIOCHENVS.

5 Christus petite sanitatis beneficium distulit,

6 partim quidem quo Iudaeis per hoc ostendat,

7 non pari se facilitate ipsi, & exteris hominibus

8 sanitatem praestare, partim etiam, vt mulieris

9 huius fides omnibus manifesta euadat. Quo haec quoque ratione, comparatione quadam facta Iudaeorum perfidia, & duritia magis in apertum veniat.

10 *c* Filiorum, & mit.

11 BEDA. Mira conuersio nam Israel quondam filius, nos canes. Pro diuersitate fidei ordo nominum mutatur. De illis dicitur: Circumdederunt me canes multi. De nobis. Alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili.

12 * Victor Antiochenus. Venit Dominus ad Cananaeos, non tanquam ad domesticos, sed tanquam ad eos quibus cum patribus ad quos promissa facta fuerat. nihil commune erat. Et quia res ita habebat, Tyriis, & Sidoniis aduentum suum non indicauit, sed quantum commode fieri potuit, celauit. Fecit hoc autem, ne ante tempus ad gentes migrare videretur.

13 Cum quo Iudaeos, propter beneficia, quae in illos adferebat, virtutesque quas inter ipsos exercebat. ad fidem prouocaret. Nihilominus non potuit per omnia latere. Sed neque rationi consentaneum erat, vt illis qui fide Israelitis multis partibus praestabant, nullo prorsus iudicio aut beneficio sese manifestaret, maxime vero propter Apostolos, quos ex hoc facto certam coniecturam facere oportuit, salutis ostium gentibus quoque patefactum esse.

14 *f* De micis. Non integros cibos digna sum recipere, reliquis catellorum contenta sum, vt sic veniam ad panem integrum.

15 Beda. De micis, & c. Mensa, scriptura, vnde. Parasti in conspectu meo mensam. Mice puerorum interna mysteria, quibus humilium corda reficiunt, secundum illud; Et adipe. fru. sati. te. Conuersi enim ad fide catelli, id est, q. ingentibus erat despecti, uo litere superficiali, sed spiritalium sensuum inquirunt medullam, & hoc sub mensa

16 *c* mensa

17 maliciam Pharisaeorum, & ingratitude.

14 *Et ing. & c.* Id est, noluit manifestari aduentum eius per discipulos suos, ostendens, quod praedicator, & operator miraculorum non debet querere propriam ostentationem.

15 *Et non potuit latere.* Illud non posse, non refertur ad eius potestatem absolutam, sed congruentiam. Non enim erat congruum, quod aduentus medici lateret infirmos. Nec fuit decens, quod manifestaretur per suos discipulos, vt dictum est. Et ideo manifestatus per alios qui famam eius audierant, & aliqui eum viderant, quia non solum de Iudaea, sed etiam de nationibus aliis multi veniebant ad eum propter miracula & sanitates quae operabatur, vt habetur supra. 4. c.

16 *Mulier enim statim, & c.* Non est intelligendum quod curauerit filiam eius existens in domo, quia tunc noluit facere, sed magis in via cum ipsa clamaret post eos, vt habetur Mat. 15. c.

17 *Erat enim mu.* Id est, de Syria Phoenicis, est enim Syria nomen generale prouinciae, phoenix autem nomen cuiusdam speciei contratuae in illa prouincia, & inde componitur syrophoenissa, id est, de tali contrata oriunda.

18 *Propter*

† Mat. 15. c. *Psal.* 37. b. *Psal.* 147. a. *Psal.* 27. c. *Ioan.* 10. e. *Allego.* *Psal.* 22. b.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Adulteria, In quibus est violatio thori alieni.
- 2 Fornicationes. Id est, illiciti concubitus personarum a matrimonio solutarum.
- 3 Homicidia. Quibus infertur nocumentum in personas proximorum.
- 4 Furta. Quibus res alienae subtrahuntur.
- 5 Auaritia. In quantum aliqua iniuste retinentur.
- 6 Nequitia. Quae consistunt in caluminiis proximorum.
- 7 Dolus. In deceptione eorum.
- 8 Impudicitia. Quantum ad tactus & aspectus immundos.
- 9 Oculus malus. Quantum ad odium & inuidiam, quia non permittunt videre recto oculo bonum proximi.
- 10 Blasphemia. Id est, in iustitiae in Deum.
- 11 Superbia. Dei vel proximi contemptus.
- 12 Stultitia. Id est, quaelibet iniuria in proximo.
- 13 Et inde surgens. Hic consequenter describitur consolatio populi. Et primo gentiliu. Secundo Galilaeorum, ibi. Et iterum exiens. Circa primum dicitur, Et inde surgens. Vbi habitant gentiles, ad quos transit Christus ad benefacendum eis, relinquens Iudaeam propter maliciam

maliciam Pharisaeorum, & ingratitude.

14 *Et ing. & c.* Id est, noluit manifestari aduentum eius per discipulos suos, ostendens, quod praedicator, & operator miraculorum non debet querere propriam ostentationem.

15 *Et non potuit latere.* Illud non posse, non refertur ad eius potestatem absolutam, sed congruentiam. Non enim erat congruum, quod aduentus medici lateret infirmos. Nec fuit decens, quod manifestaretur per suos discipulos, vt dictum est. Et ideo manifestatus per alios qui famam eius audierant, & aliqui eum viderant, quia non solum de Iudaea, sed etiam de nationibus aliis multi veniebant ad eum propter miracula & sanitates quae operabatur, vt habetur supra. 4. c.

16 *Mulier enim statim, & c.* Non est intelligendum quod curauerit filiam eius existens in domo, quia tunc noluit facere, sed magis in via cum ipsa clamaret post eos, vt habetur Mat. 15. c.

17 *Erat enim mu.* Id est, de Syria Phoenicis, est enim Syria nomen generale prouinciae, phoenix autem nomen cuiusdam speciei contratuae in illa prouincia, & inde componitur syrophoenissa, id est, de tali contrata oriunda.

MORALITER.

16 *Mulier enim, & c.* Peccatrix anima bene mulier dicitur fragilis & infirma, cuius filia est operatio a daemone possessa. Peccatores

tores dicuntur catelli, propter quod non sunt digni recipere panem Dei, sed cum humiliter confitentur peccata, de quorum numero est mulier ista cuius filia sanatur, nam operatio praua deletur. Tom. 5. f 4

Confessa domino rum suorum, id est, dum verbis Dei humiliter
A subditi, & adimplenda, quæ scripta sunt cuncta cordis, & cor-
 poris officia supponunt, vt ad speranda superna q̄ a domino
 promissa sunt premia in celo, merito se humilitatis erigant.
 a *Propter hunc ser.* BEDA. Hic datur exemplum catechizandi
 & baptizandi infan-
 tes: quia per fideni
 & confessionem pa-
 rentum, in baptismo
 liberantur a dæmo-
 nio parvuli qui nec-
 dum per se sapere
 vel aliquid agere bo-
 ni possunt, aut mali.

* VICTOR AN-
 TIOCHENVS Mar-
 thæus sanationis cau-
 sam fidei, Marcus
 sermonis virtuti ad-
 scribit, sed in idem
 redit: efficax enim
 sermo ex efficaci fi-
 de prodibat.

† Hophethab.
 Ela. 28.

b *Tyri.* Hierony-
 mus. Tyrus angustia
 significans Iudæam,
 cui dominus, Coan-
 gustatum est stratum
 breue est pallium tuum, vtrumque operire non potest, vt transferat se ad

alias gentes.

c *Sidonem.* Hieronymus. Sidon, venatio, fera indomita, nostra
 regio vel natio est.
 d *Decapoleos.* Beda. Regio decem vrbiū trans Iordanem ad
 Orientem. Quod autem dicitur. *Venit ad mare Ga. inter me. si De.*
 Non ipsos eum intrasse significat, neque enim mare transna-
 uigasse dicitur, sed vsque ad mare venisse, atque ad lacum, q̄
 medios fines decapoleos longe trās mare positos respiciebat.

Luc. 18. 4.

Hieronymus. Saluator ad saluandas gentes ab apostolis de-
 ducitur, & docet quod adolescenti eum interrogati respondit
Nosti mandata hæc fac, & viues.
 e *Surdum, & mutum.* Beda. Qui scilicet, nec aures verbis Dei
 audiendis, nec os proloquendis aperit. Quales necesse est, vt
 hi qui audire, & loqui verbum Dei longo vsu didicerunt, do-
 mino sanandos offerant, vt eos quos humana fragilitas nequit
 gratiæ dextera sanet.

Hieronymus. Genus humanum tanquam vnus homo va-
 riapeste absumptus in protoplasto cæcatur, dū videt: surdus
 fit dum audit, dum odorat emungitur, obmutescit dum loqui
 tur, mancus fit, dum manus erigit incuruatur dum erigitur,
 hydropticus fit dum concupiscit, claudus dum progreditur,
 lepra suffunditur dum mundatur, dæmone impletur dum di-
 uinitatem appetit, moritur morte dum audacter exultat.

f *Et deprecabantur.* Incarnationem domini propheta & patri
 archę cupiebant

g *Et apprehendens eum &c.* Seorsum a turbulentis cogitationi
 bus & actibus inordinatis sermōibusque in compositis educi-
 tur qui sanari imeretur. Digni qui in aures mittuntur, verba spi-
 ritus sancti, de quo dicitur. *Dignus dei hic.* Et, *opera digitorum tuo-
 rum sunt caeli.* Tetigit linguam, &c. Spuma de carne domini di-
 uina sapientia, quæ soluit ignorantiam humani generis, vt di-
 cat. Credo in Deum patrem omnipotentem, &c.

h *Seorsum*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Propter hunc ser.* Id est, propter tuę fidei confessionem.
- 2 *Exiit dæmonium a filia tua.* Quia confessio fidei de congruo est
 meritoria miraculi. Cetera patent ex dictis Matth. 25.
- 3 *Et ite.* Hic consequenter describitur consolatio Galilæorum.
 Et primo in curatione dæmoniaci. Secundo, in ministracione alimē-
 ti, in principio sequētis capituli. Circa primam partem determina-
 tur locus vbi Christus fecit sequentem curationem, cum dicitur.
- 4 *Inter me.* Decapolis est nomen regionis, vt dictū est supra. c. 5. Et
 huiusmodi regionis una pars est vltra Iordanē, alia citra vt patet in
 descriptione terræ sanctę. Igit mare Galilæę quod est quidā lacus,
 per

MORALITER

5 *Et adducunt ei surdum & mu.* Spiritualiter, surdus est inobe-
 diens, mutus laudes Dei debitas omittens, sed tūcā Christi
 sermone tollitur impedimentum, quia cum Christus sua gra-

h *Seorsum de tur.* BEDA. Prima salutis via est de turba ec-
 ci. De turba educit dominus infirmum, cum mētem peccati
 languidā visitando illustrat & a consueta conuersationis
 tribus aduocat, & ad sequenda præcepta sua prouocat. D. g. u.
 autem in auriculas mittit, cum per dona spiritus sancti au-

Bedā Humilem, fidelem.

Hiero. Prudens humilis meretur quod poscit.

a **Et ait illi.** Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium a
 filia tua, Et cum abiisset domum, inuenit puellam iacentem

supra lectum, & dæmonium exiisse. Et iterum exiens de fini-

b **bus Tyri,** venit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios

c **fines Decapoleos,** & adducunt ei surdum, & mutum. Et de-

e **precabantur eum,** vt imponat illi manum. Et apprehendens

g **eum seorsum de turba** misit digitos suos in auriculas eius:

i **Et expuens titigit linguam eius,** & suspiciens in cælum in-

k **gemuit, & ait illi.** Effeta quod est adaperire. Et statim apertæ

cordis ad intel-
 genda, & suscipi-
 da verba salutis a-
 rit. Et quia cogni-
 nem veritatis de-
 sequi confessio.
 quitur. Et expens.
 Cum scilicet, ad
 fessionem fidei
 catechizatorū
 struit. Sputum na-
 que domini est
 prior sapientiæ, q̄
 dicit. Ego ex ore al-
 simi prodij primoge-
 ra. Vnde, sputo e-
 terræ commixto
 cus illuminatur. S-
 tum enim, quod
 capite domini de-
 dit, diuinam eris-
 turam exprimit
 ex Deo est. Por-

terre cui sputum immixtum est, humanam significat nat-
 Sic ergo ex sputo ac terra composito medicamento oculi
 cæci nati aperuit, quia genus humanum p̄ confessionem vtri-
 que suæ naturæ ab ingenitis errorum tenebris eruit. Exp-
 ens ergo linguam muti vt loqui valeat tangit, cum ora dubi-
 ta a d̄ verba sapientiæ proferenda contactu suæ pietatis int-
 mat.

* Victor Antiochenus. Infert digitos in aures eius, cum se
 verbo miraculum patrare potuerit, quò corpus, modo qui
 bis exprimi nequit, ipsi vnitum, anima que intelligenti & ra-
 nali informatum diuinæ virtutis vim obtinere commo-
 stret.

i *Et suspiciens, &c.* Hieronymus. Ingemuit. Gemere nos doc-
 it, & in cælum thesaurum nostri cordis erigere, quod p̄
 compunctionem cordis a friuola carnis lætitiā purgatur, vt
 citur. *Rugiebam a ge. cor mei. Domine ante te omne desi. meura, &c.*
ait illi. Effeta quod est adape. Corde creditur ad iusti. &c. *Et ite.*
aperta, &c. Aures aperte sunt ad hymnos, & cantica & pl-
 Soluitur lingua, vt eructet verbum bonum, quod non possit
 nec minæ nec verba cohibere vel prohibere. Vnde Paulus
 Ego vinculus sum, sed verbum Dei non est alligatum in me. *Et mi acce-
 lis ne cui dice.* Non in virtutibus gloriandum esse docuit, sed
 cruce & in humiliatione. *Quanto autem eis præci. &c.* Virtus
 monte posita vndique circumspecta abscondi non potest: sicut
 militas semper præcedit gloriam.

* Victor Antiochenus. Cælum respicit, partim quide-
 ea que faciebat, ad egestem patrem tanquam ad primariū
 autorem referens, partim vero humanæ naturæ causam dolo-
 & commiseratione prosequens. Expendebat enim in quar-
 calamitatem & miseriam omnis bonę actionis hostis diab-
 lus, primorumque parentū incuria & lapsus, illam deiecit.
 K *Adape.* Ad aures proprie. Aures enim ad audiendū apertę
 lingua vt loq̄ possit erat soluēda, vnde sequitur. *Statim apertę &c.*
 Et

per quem transit Iordanis fluiuius, respicit terminos vtriusque
 tis regionis prædictę.

5 *Et adducunt ei surdum & mu.* Non erat talis a natiuitate, nec ab infir-
 mitate superueniente, sed a dæmone ipsum obsidente, eius audi-
 impediēte, & loquelam.

6 *Misit di gi.* Christus aliquando sanauit infirmos tangendo cor-
 poraliter, vt ostenderet humanitatem suam esse diuinitatis in-
 strumentum modo supra dicto cap. 5.

7 *Et suspiciens in cæ. inge.* Vt ostendere se verum hominem
 Deo querens auxilium.

8 *Et ait il Effeta, &c.* Ostendens se verū Deū curando p̄ imp-
 Et

tia tangit cor hominis fit humiliter obediens, & deuote Deū
 laudans. Quod autem Christus sursum aspiciens ingemuit, f̄
 ad ostendendum, quod omne remedium est inde cum deuotio
 querendum,
 Et

a Et loquebatur re.

A Beda. Ille solus recte loquitur vel dominum confitendo, vel alijs predicando. Cuius auditu vt celestibus possit auscultare & obsecundare mandatis diuina gratia referat: Cuius linguam dominus tactu sapientiae quae ipse est ad loquendum instruit. Hic talis dicere potest: *Domine labia mea aperies, &c.*

Ve eructet verbum bonum.

b sunt aures eius, & solutum est vinculum linguae eius, & loquebatur recte. Et praecipit illis, ne cui dicerent. Quanto autem eis praecipiebat, tanto magis plus praedicabant, & eo amplius admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui.

a Quia non est in altis gloriandum, sed in crucis & humilitate. *b* Humilitas praecedat gloriam.

Hoc, scilicet.

b Quanto autem eis D praecipiebat, &c. Sciebat ille qui omnia nouit antequam fiant, quod magis praedicarent, & hoc praecipiendo pigris uoluit ostendere, quanto studiosius quantoque frequentius

abundantius.

seruentius.

pradicare debeant, quibus iubet vt praedicarent: quando illi qui prohibentur, tacere non poterant.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et praecipit, &c. Ostendens, quod benefactor de suis beneficijs propriam laudem non debet querere.
- 2 Quanto au. Quia beneficiarius de acceptis debet se gratum ostendere, & benefactorem laudare, quamuis hoc benefactor non querat.
- 3 Et eo. De tanta eius humilitate.

4 Bene

4 Bene omnia. Licet non exprimat hic nisi unum surdum & mutum esse curatum, tamen plures fuerunt caeci & claudi & muti curati, vt habetur Matth. 15. Sed inter illos erat vnus cuius cura fuit mirabilior inter ceteros: quia in ipso tria miracula concurrerunt, secundum quod dicitur Hier. quia auditus fuit ei redditus, & affatus, & a daemone fuit liberatus & hic solus exprimitur a Marco.

MORALITER.

1 Et praecipit illis, ne cui dicerent, &c. Ad ostendum quod homo

mo de suis bonis actibus non debet querere laudes hominum.

CAP. VIII.

a In il. di. &c. * Victor Antiochenus. Vt dominus iam ante, quo hac via & ratione populum ad fidem alliceret, escas multiplicauerat, ita nunc denuo idem signum instaurat, utrobique commoda occasione, quae se offerebat, ad hoc usus. Ea autem praesenti loco erat, inuicta plebis quae eum sequebatur per seuerantia. Nam triduo, vt hic scribitur, illum iam sustinuerat. Etenim cum panes non haberent, neque commode in deserto habere possent, citra detrimenti tuiuspiam periculum impraesertim dimitti non poterant. Quod si eiusmodi necessitas non uisisset, seruator utique consuetam miraculorum virtutem, hic non ostendisset: siquidem turbae non sectabantur illum propter corporalem annonam, sed propter spiritalem escam, Et si interim ex toto numero non decissent, qui hunc quoque scopum praefixum haberent.

* Theophylactus. Vel per eos qui per triduum expectant, significat baptizatos. Baptismus enim illuminatio dicitur, & trina submersione perficitur.

Beda. Hoc miraculo designatur, quod uiam praesentis seculi, aliter incolumes transire nequimus, nisi alimento uerbi sui Christus nos reficiat. Hoc uero typice inter hanc refectioem & illam quinque panum & duorum piscium distat, quod ibi litera ueritate spirituali gratia plene designat: hic noui testamenti ueritas & gratia ministranda monstratur. Vtraque autem refectio in monte celebrata est, ut aliorum euangelistarum narratio declarat: quia utraque scriptura recte intellecta praedicat altitudinem celestium praceptorum & praemiorum, & altitudinem Christi qui est mons in uertice montium. Ipse enim aedificatam super se ciuitatem, i. ecclesiam in alta bonorum operum extollit, & cunctis manifestat. Ipse ab intimis delectationibus abstractam pane caeli reficit, atque ad appetitum supernae suauitatis cibi spiritualis dato pignore accendit.

CAP. VIII.

In illis diebus iterum cum turba multa esset cum Iesu, nec haberent quod manducarent, conuocatis discipulis ait illis Misereor super turbam, quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod manducant: & si dimisero eos ieiunos

Ideo.

Iudaei de prope lege & prophetis edocis gentes de longe ueniunt ad Christum nullius doctoris de eius fide praemonitae.

c in domum suam, deficient in uia. Quidam enim ex eis de longe uenerunt. Et responderunt ei discipuli sui: unde istos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? Et interrogabat eos: quot panes habetis? Qui dixerunt: Septem

panes, & duo piscium distat, quod ibi litera ueritate spirituali gratia plene designat: hic noui testamenti ueritas & gratia ministranda monstratur. Vtraque autem refectio in monte celebrata est, ut aliorum euangelistarum narratio declarat: quia utraque scriptura recte intellecta praedicat altitudinem celestium praceptorum & praemiorum, & altitudinem Christi qui est mons in uertice montium. Ipse enim aedificatam super se ciuitatem, i. ecclesiam in alta bonorum operum extollit, & cunctis manifestat. Ipse ab intimis delectationibus abstractam pane caeli reficit, atque ad appetitum supernae suauitatis cibi spiritualis dato pignore accendit.

Mat. 19. 4

Mat. 14. 2.

b Misereor super tur. Quia uerus homo miseretur & compatitur affectu humanae fragilitatis. Quod de septem panibus & paucis pisciculis quatuor milia hominum satiauit, diuinae potentiae opus est contra Euticetis errorem.

c Triduo sustinent. Quare triduo sustinerent Mattheus dicit sic: Et ascendens in montem sedebat ibi, & accesserunt ad eum turba multa habentes secum mutos, caecos, claudos, debiles, & alios multos, & proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos. Turba triduo dominum sustinet propter sanationem infirmorum suorum, cum electi quique fide sanctae trinitatis lucidi domino, pro suis suorumque peccatis, animae peccantis, scilicet, languoribus instanter applicant.

Item. Turba triduo dominum sustinet, cum multitudo fidelium peccata sua per poenitentiam declinans ad dominum se in opere, in locutione, & cogitatione conuertit.

Theo-

rum, & altitudinem Christi qui est mons in uertice montium. Ipse enim aedificatam super se ciuitatem, i. ecclesiam in alta bonorum operum extollit, & cunctis manifestat. Ipse ab intimis delectationibus abstractam pane caeli reficit, atque ad appetitum supernae suauitatis cibi spiritualis dato pignore accendit.

d Si di. eos. Quia conuersi peccatores in praesentis uiae uia deficiunt, si in sua conscientia sine doctrinae pabulis dimittantur.

e De longe. Moraliter. Qui nihil carnalis corruptionis expertus, ad seruitutem Dei festinat, de longinquo non uenit, qui etiam nulla impudicitia, nullis flagitijs inquinatus, solum autem coniugium expertus, nec iste de longinquo. Alij post multa flagitia ueniunt, & ideo de longinquo.

f Septem. Beda. Mysterium est noui testamenti, in quo septiformis spiritus gratia plenius creditur & datur. Nec sunt panes hordeacei, sicut illi quinque, de quibus quinque milia hominum satiata sunt ne sicut in lege, uitalis animae alimentum corporalibus sacramentis tegetetur. Hordei enim medulla tenacissima tegitur palea.

Hieron.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VIII.

In illis diebus, &c. Hic consequenter ponitur consolatio Galilaeorum in alimenti datione. Et patet sententia ex his quae dicta sunt Matth. 15. hoc excepto.

Venit

MORALITER.

1 In il. Sequitur. Misereor su. Triduo uero dominum sustinent, qui contriti, confessi & satisficientes pro suo posse Dei bonitatem expectant, quorum miseretur, & pascit eos septem panibus, id est, septem

ptem donis spiritus sancti, ne deficient in uia huius mundi. Per septem sportas remanentes, significantur septem dotes quae reseruantur dandae post hanc uitam: quae sunt, clara Dei uisio, fructio, tentio, quantum ad animam. Impassibilitas, subtilitas, agilitas, & claritas, quantum ad corpus in resurrectione.

A Hieronymus. Septem panes, septem dona spiritus sancti, quatuor milia, annus noui testam. cum quatuor temporibus. Septem sportæ: septem primæ ecclesiæ. Fragmenta panu mystici intellectus primæ septimanæ sunt. Pisciculi benedicti: libri noui testamenti, quò piscis assi partē resurgens postulat, & piscem superpositum prunis d. sci puli in captura piscium porrigit.

a Super ter. Beda. In refectioe quinque panum turba supra fenam discubuit quæ autem septem panibus reficienda est, super terram discumbere præcipitur; quia per legem carnis desiderium calcare iubemur quæ est fenam. *Omnis caro fenam.* In nouo autem testamento ipsam quoque & facultates temporales relinquere iubemur.

† Mat. 16. b
Ioan. 6. d.
Ma. 40. 2.

† Mat. 12. b
Luc. 11. d.

B Vel quia mons in quo sit refectio, Christi altitudinem significat; ibi supra fenam, hic supra terram reficitur: quia Christi celsitudo ibi propter carnales homines & Ierusalem terrenam carnali spe & desiderio regitur, hic autem remota omni cupiditate carnali conuiuias noui testam. spei permagentis firmamentum tanquam ipsius montis soliditas nullo sceno interposito continet.

b *Gratias agens.* * Victor Antiochenus. Quasi cæterorum more, virtutem & energiã circa id quod propositum erat, a Deo accipiat, gratias illi agit, cum tamen eiusmodi vim non aliunde vt sancti viri solent, sed seipso peteret.

c *Piscicu.* Beda. Sanctos illius temporis, per quos eadē condita est scriptura, vel quorū, ipsa scriptura, fidē, vitã & passionem continet, qui de fluctibus sæculi erepti, & diuina benedictione consecrati refectioem nobis, ne in huius mundi excursu deficiamus, vitæ suæ & mortis suæ exēplo præbuerunt.

d *Manducauerunt.* Beda. Sunt multi qui quamuis omnia sua relinquere, & altiora huius mundi nequeant implere, tamen esurientes & sitientes iustitiam saturantur, cum audientes mandata Dei ad vitam perueniunt æternam.

* Victor Antiochenus. Omni ex parte miraculum fit manifestum, primo quidem ex eorum saturitate, qui epulati fuerant; mox vero ex escarum copia, quæ super fuerant, postremo ex eorum multitudine, qui ad saturitatem vsq; manducauerunt. Admonemur autem hoc exemplo, rerum usum ex necessitate spectandum & metiendum esse, nihil autem vnquam gratiori necessitate seclusa, propter habendum subducendum.

c *Quod su* Beda. Altiora præcepta vel exhortamenta, & cõsilia, quæ generalis fidelium multitudo nequit attingere sicut

cut hic: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, &c.

f *Septem spor.* Septem sportæ, spiritus sancti gratia septiformi repleti. Fiunt enim sportæ de iunco, & palmaru folijs. Iuncus nascitur super aquas, palma victorē coronat. Sancti quoque ne ab humore æternitatis arefiant, in ipso vitæ fonte se collocant, & æternæ retributionis palmã expectant.

g *Et statim.* Pro hoc in Matthæo habemus: *Ascendit in nauiculam, & venit in fines Magedan.* Sed non est dubitandum eundem locum esse sub vtroque nomine. Nam plerique codices habent Magedan, etiã secundum Marcum.

h *Quærentes ab.* Quasi ea quæ viderant, non fuissent signa. Sed quid querat per hoc determinatur, de cælo, vel in morem Eliæ ignem de sublimi, vel ad similitudinem Samuelis æstiuo tempore mugire tonitrua, vel fulgura, vel imbres, quæ si nõ possent & hæc calumniari qui ea ca-

Et præcepit turbæ discumbere super terram. Et accipiens

a Hieron. septem dona spiritus sancti. **b** Ostendit quantum gaudeat de salute nostra. **c** Sacramenta aperuit. **d** Quia spiritualem scientiam tradidit eis, & per eos alijs.

b septem panes gratias agens, frëgit, & dabat discipulis suis, vt

a apponerent; & apposuerunt turbæ: & habebant pisciculos **a** paucos; & ipsos benedixit, & iussit apponi. Et manducaue-

a runt & saturati sunt, & sustulerunt quod superauerat de frag-

f mentis septem sportas. **†** Erant autem qui manducauerant

g quasi quatuor milia & dimisit eos. Et statim **†** ascendens nauim cum discipulis suis venit in partes Dalmanuta. Et exie-

h runt Pharisei & cœperunt conquirere cum eo, quærentes

a ab illo signum de cælo tentantes eum. Et ingemiscens spiri-

t tu, ait: **†** Quid generatio ista signum quærit? Amen dico vo-

i bis, si dabitur generationi isti signum. Et dimittens eos ascen-

d dens iterum nauim abiit trans fretum. Et oblitum sunt sumere panes

& nisi vnũ panẽ non habebant secum in naui. **†** Et præcipiebat

lumniabantur quæ oculis viderant, manu tangebant, utilitate sentiebant. Vel signa de cælo, manna, ut qui paucis panibus multa hominum milia satiauit, nunc sicut Moyse manna cœlitus misso populum omnem passim reficiat. Vnde Ioannes post edulium panum turbas quæstis dicit: Quid operaris? *Patres nostri manducauerunt manna in deserto.*

* Victor Antiochenus. Expectabant ut solem sisteret, aut retrorsum flecteret, aut fulmina dimitteret, aut aerem immutaret, &c. Verum aliud primi aduentus tempus deposcit, aliud secundi, priori conuenere & necessaria fuere signa terrena, cuiusmodi sunt, quæ dominus in terra adhuc cum hominibus uersans edebat. Cœlestia autem posteriora aduentus tempestati asseruantur. Nunc tanquam medicus occulte uenit, tunc autem tanquam iudex, summa cum gloria & claritate uenturus, pœnasque a sceleratis exacturus est.

i *Si dabi.* Augustinus. De concordia euangelistarum. In Marco ita scriptum esse dicit, & signum non dabitur ei.

Beda. Generationi isti, id est, tentantium Deum & contradicentium uerbis eius, non dabitur signum de cælo, quod tentantes quærent, quibus tamen multa cœlestia signa dabat in terra. Generationi autem quærentium dominum signum de cælo ostendit, quando cernentibus apostolis in cœlum ascendit, spiritum misit, ad impositionem manuum. Apostolorum gratiam sancti spiritus de cælo plurimis credentibus infudit.

K *Ascendens na.* Beda. Septem sportis modo impletis statim ascenderunt in nauiculã, & uenerunt in fines Magedã & ibi nauigantibus

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Venit in.* Mat. 15. dicitur: Et venit in fines Magedan. Dicum est quod eadem regio dupliciter vocata.

2 *Et exie.* Hic consequenter describitur confutatio Phariseorum in miraculis. Et primo ponitur dicta confutatio. Secundo discipulorum reprehensio, ibi. Et præcipiebat eis, sententia primæ partis patet ex dictis Matth. 10. hoc excepto.

3 *Si dabitur, & c.* i. non dabitur, quia accipitur si pro non, sicut

Pfal.

Pfal. *Quibus iuravi in ira mea si introibunt in requiem meam.*

4 *Et præcipiebat.* Hic ponitur discipulorum Christi reprehensio. Et primo in eis arguitur ignorantia. Secundo ostenditur eorum impotentia, sequenti ca. ibi. *Et ueniens ad discipulos.* Tertio reprimatur eorum ambitio vel superbia, ibi. *Et inde profecti.* Circa primum describitur primo reprehensio discipulorum generaliter. Secundo: ipsius Petri specialiter, ibi. *Et ingressus est Iesus.* Adhuc autem primo arguitur ignorantia discipulorum verbo, & secundo facto, ibi. *Et ueniunt Bethsaida.* Circa primum dicitur.

Cauet

MORALITER.

2 *Et exie.* Iesus signum de cælo quærentibus Christus non dedit,

quoniam irrisores erant & indigni. Apostolis autem dedit quando ipsis uidentibus ascendit in cœlum.

Videt

antigantibus dictum est, quod cauerent a fermento pharisæorum & Saducæorum. Sed scriptura dicit quod obliti sunt panes tollere, in quo ostenditur quod modicam curam carnis haberent intenti domini presentia.

a *Cauete à fermento.* * Victor Antiochenus. Et si Matthæus scribat, *cauete à fermento pharisæorum & Saducæorum*: Marcus vero, *à fermento pharisæorum & Herodianorum*. Lucas autem, *fermento Pharisæorum*, tantum, nulla amen interuenit hic pugna: Si quidem omnes tres priuati iter illos nominarunt, puta pharisæos: duo autem iter posteriores ferunt. Alter namque pharisæos adiungit ad hæcos, alter Herodianos. At neuter iterum, vel hos vel los solos extitisse ferit. Verisimile tamen Marcum, d narrationis exceptionem Herodianos, quos Matthæus prætermisit, cæteris adiecisset.

Quid cogi. Beda. accepta occasione docet quid significent quinque panes septem, & pauci sciculi, quinque milia hominum aut quatuor. Si enim fermentum pharisæorum & Herodis traditiones peruersas & hæretica significat dogmata, quare qui quibus nutritus est populus Dei, non veram doctrinam integramque significant?

Et expuens. Beda. Sputum ab intus a capite domini procegit. Manus vero mēbra corporis exterius posita. Expuens ergo in oculos cæci, manus suas imponit, ut uideat, quæ cæcitate humani generis & per inuisibilia diuinæ pietatis dona per ostensa a foris sacra assumpta humanitatis abster sit.

Quem

Quem vno verbo totū simū curare poterat, paulatim curat, ut magnitudinē humanæ cæcitatē ostendat, & quæ vix & quasi per gradus ad lucem redeat, & gratiam suā nobis indicat per quam singula perfectionis incrementa adiuuat.

* Victor Antiochenus. Expuit manusque imponit, per hoc ostendens verbum diuinum actionemque verbo adiunctam, opera quæ admirabilia habebantur, & erant absolute. Manus enim operationis est symbolum & organum verbi autem quod de ore procedit, opus ipsum perficit.

a Id est, Legem Dei traditionibus hominum postponere, verbis prædicare, factis impugnare, dominum tentare, doctrinæ eius vel operibus non credere.

a *eis, dicens: Videte & cauete à fermento pharisæorum & fermento Herodis. Et cogitabant ad alterutrum dicentes: quia*

a Quod est adulterium, homicidium, temeritas iurandi, simulatio religionis.

a Quasi hoc ideo dicit quia pa.

b *panes non habemus. Quo cognito, Iesus ait illis: Quid cogitatis, quia panes non habetis? Nondum cognoscitis, nec intelligitis? Adhuc cæcatum habetis cor vestrum. † Oculos habentes non videtis, & aures habentes non auditis. † Nec recordamini quando quinque panes fregi in quinque milia, & quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis. Dicunt ei: Duodecim: Quando & septem panes in quatuor milia: quot sportas fragmentorum tulistis? Et dicunt ei: Septem. Et dicebat eis.*

a Me ideo hoc dixisse: quia pa.

a Spiritualem sensum. *b* Post tot miracula.

a Post tot miracula. *b* Hieron. domus vallis, id est, mundus qui est vallis lachrimarum.

a Quomodo nondum intelligitis? Et veniunt Bethsaida, & adducunt ei cæcum, & rogabat eum ut tangeret illum. Et apprehensa manu cæci eduxit eum extra vicum, & expuens in oculos eius impositis manibus suis interrogauit eum, si aliquid videret. Et aspiciens ait. Video homines, velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos eius, & † cepit videre, & restitutus est, ita ut clare videret

a Qui non videt quod fuit, quod est, quod erit. *b* Ut lamentationem de cæcitate cordis agat sicut cum Ieremia subuersionem ciuitatis Dei, id est, animæ suæ. *c* Ut ad bonum opus confortetur.

a Ciuitatem malorum. Corruptunt bonum, modum, comitatum.

b Ut videant voluntatem domini per statum spiritus sancti.

a Misericordia.

a Maiestatem. A magnitudine enim creaturæ cognoscitur creator.

a Mundo corde.

a *hensa manu cæci eduxit eum extra vicum, & expuens in oculos eius impositis manibus suis interrogauit eum, si aliquid videret. Et aspiciens ait. Video homines, velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos eius, & † cepit videre, & restitutus est, ita ut clare videret*

a *hensa manu cæci eduxit eum extra vicum, & expuens in oculos eius impositis manibus suis interrogauit eum, si aliquid videret. Et aspiciens ait. Video homines, velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos eius, & † cepit videre, & restitutus est, ita ut clare videret*

a *hensa manu cæci eduxit eum extra vicum, & expuens in oculos eius impositis manibus suis interrogauit eum, si aliquid videret. Et aspiciens ait. Video homines, velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos eius, & † cepit videre, & restitutus est, ita ut clare videret*

a *hensa manu cæci eduxit eum extra vicum, & expuens in oculos eius impositis manibus suis interrogauit eum, si aliquid videret. Et aspiciens ait. Video homines, velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos eius, & † cepit videre, & restitutus est, ita ut clare videret*

a *hensa manu cæci eduxit eum extra vicum, & expuens in oculos eius impositis manibus suis interrogauit eum, si aliquid videret. Et aspiciens ait. Video homines, velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos eius, & † cepit videre, & restitutus est, ita ut clare videret*

a *hensa manu cæci eduxit eum extra vicum, & expuens in oculos eius impositis manibus suis interrogauit eum, si aliquid videret. Et aspiciens ait. Video homines, velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos eius, & † cepit videre, & restitutus est, ita ut clare videret*

hoc ostendens verbum diuinum actionemque verbo adiunctam, opera quæ admirabilia habebantur, & erant absolute. Manus enim operationis est symbolum & organum verbi autem quod de ore procedit, opus ipsum perficit.

† Psal. 113. b. 2. Reg. 24. c. Hieronymus. Omnes æstimat sibi superiores, se indignum iudicans, ut David se vocari hominem, sed canem mortuum & pulicem vnum.

Primo autem videt homines quasi arbores ambulantes, id est, formas corporum ita ut non sit facile, an homo sit an arbor discerni: quia primus perfectus virtutis est cæterorum vires vitam, mores, inspicere, bonum imitari, malum cauere. Sed quia longa obsecuitate & desipuit, & inter bonum & malum, fidem & per-

fidiam, sinceritatem & simulationem adhuc discernere nescit, homines cernit ambulantes sicut arbores, quia facta eorum absque luce discretionis uidet. Huic dominus secunda impositione manuum, lucem omnia clara uidendi restituit, scilicet quid credendum, quomodo uiuendum, quæ præmia sint speranda.

c *Deinde ite.* Hiero. Ut clare uideret omnia, id est, per opera uisibilia inuisibilia intelligeret, & quæ oculus non uidet, & clarum animæ suæ statum post rubiginem peccati mundi cordis oculo contemplaretur. *Beati enim mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.*

Mat. 5. a. Et misit

NICOLAUS DE LYRA.

Cauete à fer. Id est, à doctrina eorum peruersa qua præponunt traditiones suas diuinis præceptis, ut dictum est cap. 7.

Et fermento Herodis, &c. Id est, a secta erronea Herodianorum, de qua dictum est supr. capit. 3. Hoc autem dictum Christi discipuli intellexerunt de fermento vel pane materiali, in quo præparet eorum ignorantia: Tum quia Christus frequenter fuerat eis locutus in parabolis, & eas eis exposuerat, ut dictum est. ap. 3. & ideo bene intellexisse debuissent hoc uerbum Christi dictum parabolice: Tum quia ipsis uidentibus Christus satiauat quinque milia hominum de quinque panibus & duobus piscibus, ut dictum est supr. 6. cap. Item quatuor milia hominum de septem panibus, ut dictum est in hoc capitulo. Et ideo bene debuissent intellexisse quod Christus non erat sollicitus de materiali pane, nec de ipso loquebatur. Cætera patet ex dictis Mat. 6.

Et veniunt Bethsaida. Hic arguitur ignorantia discipulorum quod per hoc quod ipsis presentibus illuminauit cæcum, primo, perfecte, quod notatur cum dicitur.

Interrogauit eum si aliquid uideret. Et aspiciens ait: video homines, velut arbores ambulantes. Hic enim distinguebat lineamenta humanorum corporum, uidebat

tamen obscure corpora eorum moueri de loco ad locum, & postea illuminauit eum perfecte, quod notatur cum dicitur. *Iterum imposuit manus super oculos eius. Et subditur.*

5 *Et restitutus est, ita ut clare uideret omnia.* Certum est autem, quod Christus poterat eum statim perfecte illuminare, sed per talem modum fecit, ut designaret discipulos adhuc in parte, obscuratos caligine ignorantie, & ad clare intelligendum indigebant maiori illuminatione, unde & post resurrectionem suam aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas, ut habetur Luc. 24. Et per talem modum Christus maledixit ficum habentem tantum folia, ut habetur. infr. 11. cap. ad significandum quod sacerdotes Iudæorum erant maledicendi & puniendi à Deo eo quod non habebant fructum iustitiæ, sed tantum folia uerborum, secundum quod dicit August. in home. Et simili modo Ieremias propheta qui denunciauerat captiuitatem Babylonicam, hoc idem significauit sensibili signo, per hoc quod de mandato domini posuit catenas in collo suo ut habetur Hierem. 27 per hoc designans, quod sic catenati ducerentur Iudæi in Babylonem captiui. Alij autem exponunt illuminationem huius cæci successiue factam propter paruiteriam fidei ipsius colli offerentium ipsum Christo. Et potest esse, quod ista causa & prædicta concurrerunt ad istum effectum.

Et egressus

MORALITER.

Videte & cauete à fermento, &c. Theophilus. Fermentum significat doctrinam corruptiuam. Herodiani enim doctores erant qui Herodem Christum esse dicebant, pharisæi uero traditiones

nes hominum Dei præceptis præponebant.

3 *Et ceni. &c.* Per hoc autem quod istum cæcum illuminauit successiue, significauit, quod aliquando Deus dat suam gratiam augmentat. do primam datam.

Interrogabat

A *Et misit.* Hierony. Ut videret in se quod ante non vidit, non enim putat desperans homo de salute omnino posse se quod facere illuminatus per spem potest, perficere.

Mystice. Admonet dominus omnes qui agnitione veritatis illustrantur, vt ad cor redeant, & quantum sibi donatum fuerat sollicita mente perpendant, & beneficijs Dei digna operatione respondeant.

b. *Nemini dixeris.* Beda. Quod sanationem filere iubet, exemplum est suis, ne si miranda faciant, fauorem querant, sed diuinis aspectib' sint placere contenti.

B Beda. Philippus frater Herodis tetrarchite, & trachonitidis regionis in honore Tyberij Cesaris, Cesariam Philippi (quæ nunc Paneas dicitur) appellauit: imitatus Herodem patrem suum: qui in honore Augusti Cesaris appellauit Cesariam, quæ prius turris Strathionis vocabatur. Cesaria Philippi est, vbi Iordanis oritur ad radices Libani: & habet duos fontes: vnum Iordanis, alterum, Dan, qui simul mixti Iordanis nomen efficiunt.

† Mat. 16. c. Luc. 9. c.

Mat. 16. c.

1. Corin. 2. a.

Mat. 18. d.

Diuisio.

a *omnia.* Et misit illum in domum suam, dicens: Vade in domum tuam & si in vicum introieris, nemini dixeris. † Et egressus est Iesus & discipuli eius in castella Cesarie Philippi, & in via interrogabat discipulos suos, dicens eis: Quem me dicunt esse homines? qui responderunt ei, dicentes: Alii Ioannem Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi vnum de prophetis. Tunc dicit illis: Vos vero quem me esse dicitis? Respondens petrus ait ei: Tu es Christus. Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo. † Et coepit docere illos, quoniam oportet filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus & à summis sacerdotibus & scribis, & occidi, & post tres dies resurgere. Et palam verbum loquebatur. Et apprehendens eum petrus, coepit increpare eum, qui conuersus, & videns discipulos suos comminatus est petro, dicens: Vade retro me Sathana, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt

Cor.

Hieron. ad est. cecitatem tui cordis prædica non virtutem. Vnde Paulus Blaphemus fu, & persequutus sum ecclesiam Dei.

a Nec in eundo docere cessat.

a Non dominum prophetarum opinantes.

Vos qui dij.

a Beda. Vnus pro omnibus. omnes enim idem sciebant.

a Eum filium Dei esse. **b** Præmunit ne passione deficiant. **c** Causa quam non dicant.

a Nota quod cum quem tor pati oportet, filium hominis appellat quia passus in carne Christo diuinitas impassibilis mansit.

a Spe resurrectionis confortat. **b** De morte & resurrectione. **c** Scortum.

Ad discipulos.

a Non contra.

a Aduersarius siue contrarius, quia contraria loqueris voluntati meæ. **b** Vt pro salute hominum moriar.

mine patris & filij & spiritus sancti. Quia non prodesse ei publice prædicari, quem flagellatum sunt visuri, & crucifixum multa pati.

g *Quoniam oportet filium hominis multa, &c.* Hieron. Sicut gubernator peritus tempestatem in tranquillitate præcauendauras paratos vult esse suos. Sicut alibi Si quis vult veni post me, abneget se. &c.

*** Theophylactus.** Postquam dominus confessionem discipulorum acceptauit, tunc ipsis reuelat crucis mysterium.

h *Et apprehendens.* Beda. Amantis affectu dicens: Absit à te mine. Vel vt melius in Græco habetur Propitius esto domine non erit istud. Id est non potest fieri: ne recipiant aures me vt Dei filius occidus sit.

Et apprehendens eum Petrus. Beda. Quoniam nimis amat dominum. Et quia contendo dixit: Tu es Christus. Et præmium suum audiuit secundum Mattheum: *Tu es Simon. ha. &c.*

Non vult destrui confessionem suam, nec putat posse fieri vt Dei filius occidatur: apprehenditque eum in affectu suum, vel separatim ducit, ne presentibus cæteris magistrum videatur arguere.

*** Victor Antiochenus.** Dicebant fatius esse proferri mori quam mori iterumque resurgere: alijs itaque omnibus perturbatis & hæsitantibus, rursus Petrus tanquam ceteris ardentior in medium profilit, deque eo quod quæstione habebat, audenter inquiri.

i *Vade retro.* Beda. Multi putant quod non Petrus sed aduersarius spiritus sit correctus, quo suggerente hoc Apostolus dicebat. Sed mihi error Apostoli de prætatis affectu veniens, quæ incituum videbitur diaboli. Diabolo dicit: *Vade retro Satana.* Id est, sequere sententiam meam.

*** Victor Antiochenus.** Mirum non est, si qui felix a Domino ante prædicatus fuerat, tam cito prolabitur, & impugnet, siquidem nullam ille de Christi passione & cruce notitiam à cælo acceperat: Christum Dei esse filium, diuinitatem ei patefactum fuerat, & crucis mysterium adhuc ipsum figebat. *Erat enim:* Et Lucas ait: *Verbum istud absconditum ab eis.* Ceterum ad Satanam cum Iesum in deserto tentaret, dicit non est, *vade post me Satana,* sed dictum est, *vade Satana, scriptum est enim, &c.* Ad Petrum vero qui adhuc peccatis obfuscat erat, adeoque post Iesum non ibat, dicitur, *vade post me Satana, scandalum es mihi.* Vade post me, id est, sequere me. **K** *Quæ Dei sunt, &c.* Mea est voluntas & patris, vt pro salute hominum moriar: tu non vis granum frumenti in te ram cadere, vt multum fructum afferat.

Si q

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et egressus est, &c.* Hic consequenter describitur increpatio Petri specialiter. Et primo ponit increpatio Petri. Secundo, incitatio ad

ad palmam martyrii, ibi. *Et conuocata turba.* Circa primū premil de Christo hominū falsa opinio. Secundo, sub discipulū cognitio, ibi. *Tunc dixit illis.* Vero, &c. quia Petrus pro se & alio apollo

MORALITER.

† *Interrogabat discipulos, &c.* Per hoc ostendens, quod doctores debent inquirere de sua fama, ut si bona sit, bonis operibus augeatur, si vero mala, occasio tollatur. Nam bona fama doctoris multum facit ad doctrinæ fructum, & mala ad detrimentum Gregor. Cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur:

temnatur.

† *Et cæ. do. &c.* Sequitur.

† *Vade retro me, &c.* Per hoc ostendit quod illi qui detinent affectu carnali adhuc apri non sunt eum sequi: propter quod petenti quod permitteret eum primo sepelire patrem suum dixit: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos* Matthæ. 8.

Si q

a Siquis vult, &c. Beda. Postquam mysterium suae passionis & resurrectionis ostendit, hortatur omnes ad imitandum passionis exemplum, & omnibus salutem promittit animarum. Sed perfectioribus, quanta passurus quod a mortuis resurre-

frangenda sunt desideria terrena. Unde sequit. *Quid e. pro. &c.* D
e Qui enim me, Quia multi auaritiam vincunt, labentia despiciunt, sed fidei rectitudinem quam habent verecundia impedit, non exprimunt voce. Addit. *Qui enim me. &c.*
* VICTOR ANTIQCHENVS. Non sic est si fide

pro suo quisque modo instruat. neque infirmis altiora committantur.
b Denegat. Non valet apprehendere quod ultra ipsum est si nescierit maetare quod est. Nisi quis a semetipso deficiat, Ad Deum qui supra ipsum est, non appropinquat.

Prius solis discipulis loquebatur altiora arcana.
hominum. Et conuocata turba cum discipulis suis, dixit eis: 1

Sive discipulus sive alius. b Alter factus ex altero. c Veter em hominem exuat, & nouum induat. Vnde Paulus. Viuo ego iam non ego, uiuit autem in me Christus.
a Si quis vult me sequi, † denegat semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. † *b* Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam. *c* Qui autem perdidit animam suam propter me, & euangelium, saluam eam faciet: †

a Q. In aduersitate perde ida est anima, in pace autem cor muniendum omni custodia.
b Tempore pacis, quia licet viuere, licet ambire.

Quid enim proderit homini si lucratur mundum totum, & † detrimentum faciat animae suae? Aut quid dabit homo commutationis pro anima sua? Qui enim me † confessus fuerit, & verba mea in generatione ista adultera, & peccatrice, & filius hominis † confitebitur eum, cum venerit in gloria patris sui cum angelis sanctis. Et dicebat illis. Amen †

Consolatoria promissio. a Discipulis. b Ad horam habituri vitam aeternam.
† dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei † veniens in virtute.

Tollat crucem. Vel ser abstinenciam maerando corpus, vel ser compassionem inimum. De corpore dicit Paulus. *Castigo corpus meum, & in ser. re. &c.* Idem de compassione animi. *Quis infirmatur, & ego non infirmor?*
Qui enim. Beda. Duo tempora ecclesia significat, aliud persecutionis, quando ponenda est anima. Aliud pacis, quando frangenda

animo retineas, aut corde tantum credas, sed opus est praeterea confessione qua fit ore. Neque enim frustra sua nos gratia Christus iungit; verum quo libere ore eum profiteamur, maioremque dilectionis affectum in medium afferamus, adeoque illustriores hac ratione euadamus.
f Amen dico. BEDA
Cum de futura vita loqueretur, ideo necessarium fuit, ut hoc promitteret de poenitenti vita, ut rudes adhuc discipuli hac consolatione confortarentur, sicut de Iudaico populo dicitur. *Dedit illis regiones gentium, & la. po. pos. vt custodiant iustificationes ei & lege ei req Regnum dei, &c.*
Idest, ecclesiam contra mundi huius gloria erectam. Vel futuram in caelis beatitudinem, quam in monte viderunt. Quia pia prouisione factum est, ut aeternum gaudium tam etsi ad breue momentum preibat, ad aduersa terreda fortius animaret
CAP.

† Mat. 16. d. Luc. 16. g. mar. 16. c. i

† confusus

Psal. 104. d.

† venisse.

F

NICOLAUS DE LYRA.

postolis respondit. Tertio, ponitur Christi passionis pronuncia-
o. ibi. *Etcapit eos docere.* Quarto, describitur Petri increpatio, di. *Et apprehendens Petrus eum.* Petrus enim ex zelo Christi voleat impedire eius passionem. Et quia iste zelus erat indiscretus uia passio Christi erat ordinata ad salutem generis humani ideo seruit duram reprehensionem. Sententia autem partium istarum atet ex d. ctis Matth. 16.

Et conuoca. Quia Christus increpauerat Petrum volentem impedire passionem eius, ideo hic consequenter inuitat fideles d. toleranciam passionis. Et primo facit hoc verbo. Secundo factu in principio sequentis cap. Sententia primae partis patet ex d. ctis Mat. 16 hoc excepto quod subditur.

Qui enim me confusus. &c. Hec est uera litera, quia sic habent antiqui libri & correcti, & et Graeci, Et hoc patet per illud, quod habetur Luc. 9. vbi eadem sententia ponitur per alia verba sic, q me erubuerit

erubuerit & meos sermones.
3 *In genera.* Quia Iudaei descenderant a patribus qui ad idololatriam declinauerant dimisso Deo qui eos desponsauerat in datione legis in monte Sinai, Et ideo filii ab eis descendentes adultera generatio vocantur.
4 *Et peccatrice.* Quia sicut patres eorum persecuti fuerant prophetas eos occidendo, ita ipsi persequebantur Christum mortem eius querendo.
5 *Et filius hominis, &c.* Hec est vera litera, quia sic habent graeci & Antiqui. Et patet per illud quod habetur Luc 9. c. vbi dicit. *Et filius hominis erubescet cum. i. non recognoscat eum de suis, sicut homo non libenter recognoscat illum de quo erubescit.* Et ptalem modum loquendi dicit Hiero. de quadam sancta. Quia non est confusa Christum, Christus non confundetur eam. Nec est curandum, si est impropria locutio secundum regulas grammaticae quibus non subiacet theologia.
CAP.

MORALITER.

† *Siquis vult post me sequi, &c.* Beda. Persecutionis tempore ponenda est anima. Pacis autem tempore frangenda sunt desideria terrena.

† *Et dicebat illis, &c.* Gustare mortem est incurrere culpam mortalem, quod non faciunt illi, qui regnum Dei semper attendunt, vel qui seueritate venientis iudicis contremiscunt.

Et

MORAL-

C A P. IX.

Et post dies, &c. Hieronymus. Post comminationem crucis resurrectionis gloria ostenditur, vnde, sequitur.

a Et post dies, &c. Vt non timerent opprobria crucis, qui oculis suis viderant gloriam resurrectionis.

Luc. 9. b Beda. Et post dies sex. Lucas. Factum est autem post hæc verba fere dies octo &c.

Mat. 17. a
Luc. 9. d

Octauo die resurrectionis gloriam manifestat, vt ostensa celestis vitæ dulcedine, cunctorum corda quæ hoc audire possunt refoveat, & octonario numero verum tempore resurrectionis gaudium doceat esse verum. Ipse. n. post sextam sabbati qua crucem ascendit, & septimam qua in sepulchro quieuit a mortuis resurrexit, & nos post sex huius seculi ætates in quibus pro domino pati gaudemus & septimam animatum quæ interim in alia vita agitur, octaua ætate resurgemus. Quod autem Matthæus & Marcus dominum post sex dies transfiguratum dicunt, nec tempore, nec mysterio discrepant. Illi enim medios dies tantum ponunt. Vnde & absolute post sex dies dicunt factum. Hic primum quomodo hoc dominus promisit & vltimū quo compleuit adiungit, & iō temperatius ponit, fere dies octo. Et Mystice. Illi post sex mundi ætates sanctis ab omni labore quiescendum, hic vero tempore octauo significat esse resurgendum. Vnde sextus psalmus pro octaua inscribitur. *Dñe ne in furore tuo, &c.* Quia per sex ætates quibus operari licet, precibus est insistendum, ne iō octauo retributionis tempore ab irato iudice corripiamur.

* Victor Antiochen. Lucas post octo dies, quæ sequuntur accidisse scribit, verum hæc non pugnant, sed oppido inter se conspirant. Quandoquidem Lucas diem quo Dominus dixit, sunt quidam de hic stantibus, & illum rursus quo Petrum Iacobum & Ioannem secum assumpsit, ceteris connumerat. Marcus autem tantum sex illos, qui inter quos extremos interefferunt, percenset.

Psal. 6. a

b In montem ex. Beda. In montem vt oraret, secundum Lucam. In montem oraturus, vt sic transfigurandus ascēdit, docēs eos qui fructū resurrectionis expectāt, qui regem in decore suo. videre desiderant, mentem in excelsis habere, & continuis precibus incumbere. Tres solummodo discipulos secū ducit, vel quia multi vocati, pauci vero electi: Vel quia qui fidē sanctæ trinitatis incorrupta mente seruauerint, tunc æterna eius visione merebuntur letari.

Luc. 9. d

* Victor Antiochenus. Poterat sane in domo gloriam suam discipulis patefacere, verū quod montis celsitudo quādam cum maiestatis illius celsitudine cognationem haberet, quos secum ex discipulis assumpsit, in montē excelsum subduxit.

c Transfiguratus. Beda. Non veram substantiam carnis amisit, sed gloriam futuræ suæ, vel nostræ resurrectionis ostendit.

Talis

NICOLAUS DE LYRA.
C A P. IX.

Et post dies. Hic ponitur incitatio ad martyrium factio. Illud enim quod maxime excitat ad tolerantiam martyrii, est magnitudo præmij, quæ magis mouet visa quam audita, ideo Christus ostendit tribus principalibus suis discipulis gloriam resurrectionis in transfiguratione, in qua ostendit se eis in claritate gloriæ. Et primo describitur ista ostensio. Secundo ex hoc mouetur quæ-

M O R A L I T E R.

r Et post dies, &c. Sex diebus factus est mundus Gen. 1. propter quod per sex dies figurari potest totus mundi decursus, quo completo Christus suos vere discipulos, id est, electos ducit in montem excelsum, id est in cælum empyreum gloriosos in anima &

cor-

Talis post iudicium cunctis apparebit electis. In iudicio in forma serui & bonis & malis, vt impij quem spreuerent, quem dæi negauerent, milites quem crucifigere, Pilatus Herodes quem iudicauerent, neque teant iudicem agnoscere.

* Victor Antiochenus. Transfiguratio de qua hic agitur

C A P V T IX.

Multi vocati pauci vero electi:

T post dies sex **†** assumpsit Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem, & dicit illos in montem excelsum seorsum solos, & **†** transfiguratus est coram ipsis, & vestimenta eius facta sunt splendētia & candida nimir velut nix, quæ lia fullo super terrā nō pot cādida facere. Et apparuit illis Elias cū moyse, & erāt loquētes cum Iesu. Et respondēs Petrus, ait Iesu. Rabbi bonū est nos hic esse & faciam⁹ tria tabernacula, tibi vnū, & Moyse vnū, & Eliæ vnū. Non. n. sciebat quid diceret. Erant enim timore exterriti. Et facta est nubes obumbrās eos, &

d raturus est coram ipsis, & vestimenta eius facta sunt splendētia & candida nimir velut nix, quæ lia fullo super terrā nō pot cādida facere. Et apparuit illis Elias cū moyse, & erāt loquētes cum Iesu. Et respondēs Petrus, ait Iesu. Rabbi bonū est nos hic esse & faciam⁹ tria tabernacula, tibi vnū, & Moyse vnū, & Eliæ vnū. Non. n. sciebat quid diceret. Erant enim timore exterriti. Et facta est nubes obumbrās eos, &

e tia & candida nimir velut nix, quæ lia fullo super terrā nō pot cādida facere. Et apparuit illis Elias cū moyse, & erāt loquētes cum Iesu. Et respondēs Petrus, ait Iesu. Rabbi bonū est nos hic esse & faciam⁹ tria tabernacula, tibi vnū, & Moyse vnū, & Eliæ vnū. Non. n. sciebat quid diceret. Erant enim timore exterriti. Et facta est nubes obumbrās eos, &

f pōt cādida facere. Et apparuit illis Elias cū moyse, & erāt loquētes cum Iesu. Et respondēs Petrus, ait Iesu. Rabbi bonū est nos hic esse & faciam⁹ tria tabernacula, tibi vnū, & Moyse vnū, & Eliæ vnū. Non. n. sciebat quid diceret. Erant enim timore exterriti. Et facta est nubes obumbrās eos, &

g loquētes cum Iesu. Et respondēs Petrus, ait Iesu. Rabbi bonū est nos hic esse & faciam⁹ tria tabernacula, tibi vnū, & Moyse vnū, & Eliæ vnū. Non. n. sciebat quid diceret. Erant enim timore exterriti. Et facta est nubes obumbrās eos, &

h nū est nos hic esse & faciam⁹ tria tabernacula, tibi vnū, & Moyse vnū, & Eliæ vnū. Non. n. sciebat quid diceret. Erant enim timore exterriti. Et facta est nubes obumbrās eos, &

i enim timore exterriti. Et facta est nubes obumbrās eos, &

ceptura sunt.

d Et vest. Vestimēta domini sancti. Vnde. *Qui in Christo baptizati sunt, in hoc mundo in mundo manente videbatur deserta, sed ipso montem petente nouo candore resurgent. nunc quidem filij sumus Dei sed nondum apparuit quod erimus.* Cuius ergo apparuerit similes ei erimus, quia videbimus eum facti est, vnde subditur.

e Qualia fullo. et ap. &c. Moyses sanctus mortuus, Elias viuent in cælum raptus, visi in maiestate cū domino (vt Lucas dicit) futuram in illo omnium sanctorum gloriam significant, tempore iudicii vel viui in carne reperientur, vel mortui. * VICTOR ANTIOCHENSIS. Moyses & Elias præteris apparēt. Cuius rei plures sunt causæ. Primo hoc factolōrū opinio refutabatur, qui Christū Eliam aut Ieremiā vnum ex prophetis esse existimabant. Mox vero planum hoc mysterio euasit. Apostolum Petrum recte laudatū, qui Christum Dei viui filium esse confessus fuerat.

f Elias cum. Bed. Legislator, & eximius prophetarum apparerent. Loquuntur cum domino in carne viuentē ostendit ipsum esse quē lex & prophete promiserunt. Non in inferis sed in monte cum illo, quia qui terrena desideria mētē teneant seunt solui maiestatem scripturæ sanctæ quæ in domino impleta est, perspiciunt.

g Rabbi. Quāuis stupefactus insitum tamen affectum sibi indicat, oblitus sanctis regnum promitti, non in terris, sed in cælis, & se & coapostolos mortali carne indutos immortalitatis statū subire non posse, & domum manufactam necessariam non esse. Legi quoq; & prophetis & euangelio tria tabernacula facere cupit, cum non possint separari, vnum habitantia tabernaculum, id est, ecclesiam Dei.

h Bonum est. Multo ergo melius choris sanctorum intererit, deitatis p̄ sui visione. Si sic delectat humanitas Christi transfigurata, & duorum societas ad punctum ostensa.

i Nubes obum. Vnde quia quæsiuit materiale tabernaculum nubes

quæstio, ibi. Et interrogabant eum. Sententia istarū partiū pate dicitis Mat. 17. exceptis quæ sequuntur.

2 Et transi. Non est intelligendum, quod figura corporis Christi fuerit mutata, sed quia figura est in extremitatibus corporis, & militer claritas gloriæ quæ tūc in corpore suo habuit est in extremitate corporis, & iō vocat transfiguratio, & per talē modū loquendi dicit Apostolus Phil. 3. d. *Saluatorem expectamus dominum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostre confi-*

corpore videntes eius gloriam singularem.

† Et ap. illis El. cum Moy. i. legem & prophetas cum euangelio concordantes. Quod autem Petrus dixit, Faciamus hic tria tabernacula, nesciuit quid diceret, nam omnium erit vna gloria si vnus denarius diuinus, licet in illa sint diuersi gradus.

Pro

nubis accepit umbraculum, ut discat in resurrectione non tegmine domorum, sed spiritus sancti sanctos esse protegendum. *Hic est.* Q. d. Hic vere est ille quem Moyses iste vobis promissit, huic auscultate & omnes auscultare iubete. Nota quod sicut in baptismo sic in monte mysterium trinitatis declarat, quia

gloriam eius quam in baptismo credentes confitemur, in resurrectione videtes colaudabimus. Hic spiritus in nube lucida, illic in columba, quia quam percipit fidem quod quis simplici corde servat: tunc lucem apertam visionis quam crediderat contemplantur: ipsaque illustrabitur gratia & in perpetuum protegetur.

Et statim. Beda. Cui fieret vox super filium hominis inuenerit ipse solus. Quia cum manifestauerit seipsum electus: erit Deus omnia in omnibus: imo ipse cum suis vnus pater Christus, id est caput in corpore splendet, unde. *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo filius hominis qui est in caelo.*

Præcepit illis. Non vult gloriam regni futuri & triumphum quam in monte ostenderat publice prædicari: ne & incredibile esset pro magnitudine, & post tantam gloriam apud rudes animos sequens crux scandalum faceret.

Verbum conti. Hierony. Id est, cum absorpta mors fuerit in victoria, non erunt in memoria priora, cum abstulerit dominus sordem filiarum: non auferens omnem lachrymam ab oculis sanctorum. *Quid ergo.* Tradunt scribae secundum Malachiam, quod Elias veniat ante aduentum saluatoris, & reducat corda patrum ad patres eorum, & restituat omnia in antiquum statum. Existimant ergo discipuli hanc aduentus gloriam esse, quam vident in monte, & dicunt. Si iam venisti in gloria, quare præcursor tuus non apparet? maxime quia vident recessisse Eliam.

* Victor Antiochenus. *Quid ergo?* Quomodo hæc inter se cohæreant, paucis expendamus. Cum discipuli in monte adhuc essent, Dominique transfigurationem coram conspexissent, & regni illius nonnullum iam gustum haussissent, de eo illum consuluerunt, quod scribae & pharisæi de Eliæ aduentu frequenter in ore habebant. Dominus autem consultus prophete oraculum non infirmat, sed confirmat.

Theophylactus. Proponit autem hoc dominus ad resistendum pharisæorum opinioni, qui tenebant quod primi aduentus præcursor erat Elias, quasi ad inconueniens eos adduceret, unde subdit, & quomodo scriptum est, &c.

Restituet, &c. Scilicet conuertet cor Patrum ad filios, & cor filiorum ad patres. Restituet enim morti quod debet & diu viuendo sustulit, unde addit. *Et quomodo scrip.* Quasi dicat. Sicut de Christi passione prophete multifarie scripserunt: sic & Elias multa passurus est. Restituet ergo omnia. Primo, corda hominum illius temporis ad credendum in Christo, restitutum Anichristo. Deinde ponet animam pro Christo.

Turbam magnam. Hiero. Non est requies sub sole, semper occidit paruulos inuidia, magnos percutiunt fulgura motes, alij discunt cum fide, alij inuidetes cum fastu, ad ecclesiam veniunt. *Conquirentes.* Beda. Quid conquirentes euangelista non dicit. Sed potest intelligi de hoc quæstionem motam fuisse, quare discipuli demoniacum qui in medio erat, non possent liberare. Hoc enim ex sequentibus concipi potest.

Et interroga. Beda. Nota quod loca rebus congruunt. In monte orat, transformatur, discipulis arcana suæ maiestatis aperit, in imo a turba excipitur, miserorum fletu pulsatur. *Sum*

Et verbum con. Secundum præceptum Christi. *Conquirentes, &c.* Videbatur enim eis inconueniens, quod Christus moreretur & resurgeret a mortuis: postquam viderant eum in claritate gloriosa, ad quam alij venient post resurrectionem, ideo terminus resurrectionis vel finis iam videbatur eis completus in Christo. *Et veniens, &c.* Hic ostenditur discipulorum Christi impotentia in hoc quod non poterant curare demoniacum eis oblatum. Vbi sic proceditur, quia circa hanc curationem primo ostenditur discipulorum impotentia, secundo Christi efficacia, ibi. *Qui respondens eis dixit. O generatio, &c.* Tertio vtriusque causa, ibi. *Et cum introisset in domum.* Sententia istarum partium patet ex dictis Mat. 17. exceptis quæ sequuntur. *Et veniens, &c.* Scilicet, quos dimiserat assumptis tantum secum tribus, coram quibus transfiguratus fuit. *Vidit turbam, &c. conqui.* Quia deridebant eos, eo quod tentauerant curare demoniacum eis oblatum & non potuerant, ut patet in litera sequenti.

Aliud

NICOLAUS DE LYRA.

configuratum corpori claritatis sue.
1 *Venit.* Sicut in baptismo Christi auditum est testimonium patris de filio eius naturali, sic & in transfiguratione. Cuius ratio est, quia homines fiunt filij Dei adoptiui per assimilationem ad filiationem naturalem ipsius Christi. Quæ quidem, assimilatio fit dupliciter. Vno modo in presentia per gratiam. Alio modo in futuro & perfectius per gloriam, secundum illud. 1. Ioan. 3. a. Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: Scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est. In baptismo vero Christi data est aquis virtus regenerandi per gratiam. In transfiguratione vero ostensa est claritas gloriæ in corpore Christi. Et quia in istis duobus ut dictum est assimilantur homines filio Dei naturali, ideo conueniens fuit, ut in baptismo Christi & eius transfiguratione audiretur testimonium patris de eius naturali filiatione.

2 *Et*

MORALITER.

† *Præcepit illis, &c.* Per hoc ostendens quod secreta diuina non nisi debito tempore sunt publicanda. *Elias cum uene.* Sequitur. † *Sed dico vobis quia, &c.* Per hoc ostendit duplicem Eliam, sicut

sicut & aduentum Christi duplicem. Officium primi Eliæ facit homo monens fratrem charitatiue, sicut & primus aduentus fuit in mansuetudine. Officium vero secundi facit prælatus corripiciens ex autoritate, quia secundus aduentus erit in potentia & maiestate.

Magister

A sum discipulis mysteria regni referat, deorsum turbis peccata infidelitatis exprobrat. Sursum voce patris his qui audire poterat patitur, deorsum malos spiritus expellit. Nunc pro meritum qualitate alijs ascedere, alijs non desistit descendere. Et interrogavit. Hieron. Scit & interrogat, ut confessio patriat salutem, & murmur cordis nostri sermonibus solvatur prius ut est. Dic iniquitates tuas prius ut iustificeris.

Eq. 43. d. secundum 70.

† Mt. 17. c. Luc. 9. e

† illi ad eum. † discerpit.

a Deprecandi per conquestionem exponit incommoda filij. de turba, dixit: Magister, attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum, qui ubicumque eum apprehenderit, † allidit illum & spumat, & stridet dentibus, & arescit. Et dixi discipulis tuis, ut eiicerent illum, & non potuerunt. Qui respondens eis, dixit: † O generatio incredula, quam diu apud vos ero? Quamdiu vos patiar? Afferte illum ad me. Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum statim spiritus conturbavit eum, & elisus in terra volutabatur spumans. Et interrogavit patrem eius: Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? At ille ait. Ab infantia. Et frequenter eum in ignem & in aquam misit, ut eum perderet. Sed si quid potes, adiuva nos misertus nostri. Iesus autem ait illi. Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Et continuo exclamans pater pueri cum lachrymis, aiebat: Credo domine, adiuva incredulitatem meam. Et cum vidisset Iesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo dicens illi. Surde & mute spiritus, ego tibi precipio, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum. Et clauditur.

a Et dixi discipulis, Latenter culpam obliquat in discipulos, cum saepe curatio non curantium, sed curandorum impediatur vitio.

b O generatio. Non homini irascitur, sed vitio. Non tadio affectu hoc dicit, sed ut medicus aegro contra precepta agentis. Et arguit per unum Iudaeos incredulitatis.

B * Victor Antiochenus. Scriptura hunc hominem infirmæ fidei extitisse ostendit. Primo ex eo quod dominus ait, O generatio incredula, Item. Si potestis credere, omnia sunt possibilia credenti. Mox ex eo quod cum lachrymis ad Christum accedens, Adiuva domine incredulitatem meam. Dixit. Tertio ex eo quod demonio, ne denuo ingrediatur in eum Dominus imperat. Quarto ex eo quod ad Servatorem dicit. Si quid potes, adiuva nos, nostri misertus. Quare incredulitas illius in causa fuit, quod demon ad Apostolorum vocem cedere noluerit. Dicit, si ita est, cur Dominus Apostolos oblique inculcat ostendere voluit, nonnunquam etiam citra offerentium fidem aegris quibusdam sanitatem obtingere posse. Caterum ne hominem ad desperationem adigat, non in illius solam personam orationis neruum intendit, sed generatim omnes Iudaeos, incredulitatis perstringit. Probabile fit enim nullos ex presentibus ob Apostolorum imbecillitatem offensos, ea de illis cogitasse, quæ non satis conveniebant.

C Statim spi. Quia dum post peccatum ad dñm conuerti volumus, magis a diabolo impugnamur, ut vel excutiat virtutem

tutem, vel vindicet suam expulsionem, d. Ab infantia. Hieronymus. Significat gentilem populum cui a natiuitate increuit cultus Idolorum, ut stulte immoleret filios suos demonijs, vnde sequitur. Et frequenter eum, &c. Alij enim ignem, alij aquam venerantur.

e Adiuua. Hieron. Credulitas nostra, v

rostrata lingua infirma est, nisi in adiutorio Dei. Fidem cum lachrymis optata vota capit ut est. Fiat tibi secundum fidem tuam.

* Victor Antiochenus. Atqui si credebatur, ut se credebat, qua ratione adiuua incredulitatem meam dixerit? Non vnus ratio est fides. Est enim fides inchoata, est consummata. Effusus igitur credo ut dominus virtutem sua quod deerat, aiebat. Sic discipulus Seruatorem aiebat. Adiuua nobis fidem.

f Surde & mute. Spiritui imputat quod homini prestat dum ille audiret, ne loqueretur quod peccator penitens aiebat & loquitur. Exi ab eo & amplius ne introeas, &c. Exiens homine nunquam

uertitur, si cor suum seruauerit clauis humilitatis, & ostium obtinuerit homo munitatis, vnde: Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitionis. ut saluum me facias.

* Victor Antiochenus. Quod dicit, ego precipio tibi, id est diuinae virtutis energiam, etiam si humana fides non adsit, aiebat. Quando porro addit. Exi ab eo, & amplius ne introeas in eum, Indicat facile altera vice demonem in illum qui factis munitus non erat, ingredi potuisse, nisi Domini preceptum ne id fieret, impediisset. Quando quidem hoc uisum etiam vigente, demonium non absque difficultate & tergiversatione abscedebat. Nam & vociferabatur, & hominem discerpebat, & tandem decedere coactum, mortuum similem delerebat.

Discerpen

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Allidit illum. Id est, ad terram proijcit.
- 2 Et spumat, &c. Ad ostendendum vehementiam passionis.
- 3 Et cum vidisset eum statim spiritus, &c. Videns enim cito eiiciendum, faciebat peius quod poterat.
- 4 Et inter. Non ex ignorantia, sed ut ex responsione patris appareret omnibus diuturnitas passionis & difficultas curationis, ut ex his miraculum esset euident.

5 Si

MORALITER.

† Magister attulit. &c. Per istum ab infantia vexatum a demone, significatur peccator ab infantia nutritus peruersus, sicut refert beatus Gregorius de puero quinquenni, quem cum teneret pater in sinu suo vidit demones in specie Maurorum venientes ad rapiendum ipsum, & tunc Deum blasphemauit, & statim expirauit. Et quoniam in tali ætate crescente crescit malitia, subditur. † Habentem spiritum, &c. Quia talis non audit correctionem ad bonum.

† Qui

5 Si quid vo. Ex quo patet, quod pater erat dubius infide, dubitans de Christi potestate.

6 Omnia possibilia, &c. Fides enim credentis meretur de congruo, ut ei detur beneficium per omnipotentiam Dei.

7 Credo domine adiu. Qui dixit: Credo, non erat omnino incredulus, sed vocauit incredulitatem suam fidei suæ imperfectiorem, quam petebat a Christo suppleri & perfici.

8 Surde & mu. Non formaliter, sed effectiue, quia in puero obfesso auditum impediabat & loquelam.

Et fact

† Qui ubicumque apprehendit allidit illum, &c. Quia cedit cui libet tentationi demonum.

2 Et spumat. Per gastrici margiam.

† Et stridet dentibus. Per iracundiam.

† Et arescit. per ignauiam. Hunc discipuli curare non possunt quia contemnit monitiones hominum, sed solus Deus aliquando de gratia speciali curat eum, Ideo subditur.

† Egoti. Et non alius.

† Exi. ab. Quod fit quando ex Dei adiutorio non patitur reciduum, ad quod designandum subditur.

Iesi

a *Discerpens, &c.* Hieronymus. Discerpit diabolus appropinquantes ad salutem, quod est ei esca dilecta, quos in vetricem suam trahere desiderat per terrores, & damna, vt Iob.

b *Factus, &c.* Isidorus. Raban. Sanatis enim dicitur. *Mortui enim estis, & vita vestra ab est cum Christo te. d.* Vnde infirmitas Christianorum non est mors, sed mortis similitudo.

c *Hoc genus in nullo.* Hieronymus. Stultitia ad luxuriam carnis pertinet, & ieiunio sanat. Ita & igna uia oratione depellitur. Medicina cuiusque vulneris adhibenda est ei. Non sanat oculum quod calcaneum, ieiunio passionis corporis, oratione sanantur pestes mentis.

* Victor Antiochenus. Discis hinc quomodo Christus seruator noster doctrinam de ieiunio proponat eiusdemque necessitate, & vsum insinuet. Neque mihi hic paucorum quorundam qui citra ieiunium demonia eiecerunt, exemplum opponas.

d *Occident eum, &c.* Prosperis miscet tristitia, vt cum venerint, non impræmeditatis ferantur animis. Si contristat eos, quia occidendus est, debet lætificare, quia die tertia resurrecturus est.

* Victor Antiochenus. Quando Christus de sua morte, & cruce verba facit, statim miraculum aliquod adiungit. Et quidem ante, & post traditam doctrinam nō raro hoc facit, prout multis passim locis obseruare id licet. Exinde, scribit Matthæus, *capitulum Iesus ostendere discipulis suis, quia oportet eum ire ierosolymam, & multa pati.* Tunc, inquam quando Apostoli illum filium Dei confessi sunt. Et post transfigurationem suæ passionis meminit.

e *Ignorabant.* Non tam ingenij tarditate, quam amore, quia Deum

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et factus est sicut mor.* Vt per hoc magis declararetur Christi virtus, quia ad tactum Christi surrexit perfecte curatus.

2 *Hoc gen. in nul.* Dæmones enim non sunt æquales in virtute naturali, & ideo vnus ab alio potest difficilius expelli. Ad expulsionem autem istius requirebatur in expellente subiecto carnis ad spiritum, quæ fit per ieiunium, & magna eleuatio spiritus in Deum quæ fit per orationem, talia autem adhuc non erant in apostolis, quia pro tempore illo non competeat eis ieiunare, vt dictum est sup. c. 2. Nec erant adhuc in Deum perfecte eleuati, quia fuerunt rudes, & imperfecti viquequo receperunt post passionem Christi plenior gratiam spiritus sancti. Matt. 17. dicit illis Christus, quod non potuerant illum eicere propter incredulitatem suam, quæ causa ibi est exposita. Et tenendum, quod vtraque causa scilicet illa quæ hic exprimitur, & illa quæ in Mattheo ponitur, simul concurrerunt in discipulis, propter quas illum dæmonem expellere non potuerunt.

3 *Et inde.* Hic consequenter exprimitur discipulorum Christi superbia, vbi primo exprimitur ipsius Christi humiliatio.

Secun-

MORALITER.

† *Iesus autem. Docebat autem di. &c.* Sequitur.

† *Et occi.* Theophylactus. Postquam vero dixerat, quod erat triste, adiunxit quod debet lætificare, vt disceremus ex hoc quod post angustias lætitiæ subsequuntur.

Siquidem

Deum verum cognouerant, moriturum credere nequibant. D Et quia eis in figuris loqui consueuerat, horrentes eius mortem, in his quoque cum loqui figurate putabant.

f *Capharnaum.* Hieronymus. Villa consolationis. Congruit prædictæ sententiæ, occisus die tertia resurget. Granum frummenti moritur, vt multiplicius colligatur, si non moritur, solum manet.

Ipan. ii. d

a mans, & multum discerpens eum, exiit ab eo, & factus est si

Mundo.

b cut mortuus, ita vt multi dicerent, quia mortuus est. Iesus autem tenens manum eius eleuauit eum, & surrexit. Et cum introissent in domum, discipuli eius secreto interrogabant eum. † Quare nos non potuimus eicere eum? Et dixit illis.

c Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione, & ieiunio. Et inde profecti prætergredebantur Galilæam, nec volebat

Se ibi esse.

d quæquam scire. † Docebat autem discipulos suos, & dicebat illis. Quoniam filius hominis tradetur in manus hominum,

e & occident eum, & occisus tertia die resurget. At illi ignorabant verbum, & timebant eum interrogare. Et venerunt

Villa pulcherrima.

f Capharnaum. qui cum domi essent, interrogabat eos: †

Fra verecundia.

g Quid in via tractabatis? † At illi tacebant. Siquidem in via

h inter se disputauerant, quis eorum maior esset. Et residens vocauit duodecim, & ait illis. † Si quis vult primus esse, erit

i puerum statuit eum in medio eorum. Quem cum completus esset, ait illis, quisquis vnus ex huiusmodi pueris re-

a *Quoniam virtutis seruent propter me rationis auxilio, quam paruuli ætatis beneficio.*

ergo, vel illos tres ceteris, vel omnibus Petrum esse platum.

h *Et residens, &c.* Illi euntes disputabant de principatu. & ipse sedens docet humilitatem. Principes. n. laborant, humiles quiescunt. Desideriū gloriæ vult humilitate sanare, & primo simplici monet imperio, mox innocentie puerilis exemplo.

i *Complexus.* Significat humiles dignos esse suo complexu, qui iure possunt gloriari & dicere. *Læua eius sub capite meo, & dextera illius am. me.*

k *Quisquis vnus.* vel simpliciter pauperes Christi ab his qui velint esse maiores, pro eius honore ostendit esse recipiendos. vel ipsos malitia paruulos esse suadet, vt tanquam paruuli simplices sint.

Et

Secundo exprimitur discipulorum ambitio, ibi. *Qui cum domi essent.* Circa primum describitur humiliatio Christi per hoc quod prædixit eis ignominiam suæ passionis, quam voluntarie erat passurus, & hoc debebat discipulis exemplum esse humiliationis, verumtamen tanquam adhuc rudes non capiebant ad plenum verbum eius. Ideo sequitur.

4 *At illi igno.* Quia frequenter loquebatur eis in parabolis, propter quod dubitabant si hoc verbum esset parabolicum.

5 *Qui cum, &c.* Hic reprimitur ambitio discipulorum. Et diuiditur in partem principalem & incidentalem. Secunda, ibi. *Et respondit illi Ioannes.* Et primæ partis patet sententia ex dictis Matth. 18. exceptis quæ sequuntur.

Diuisio

6 *Interrogabat eos.* Non ex ignorantia, sed vt ex doctrina sequenti appareret Christum non ignorare verba quæ dixerunt inter se ipso absente.

7 *At illi taceb.* Verecundia ducti. Cuius causa subditur, cum dicitur.

8 *Siquidem in via, &c.* Quod in eis erat verecundum, & reprehensibile, cum magister eorum esset humillimus, & immediate eis prædixerat humiliationem suæ passionis.

Respondit.

8 *Siquidem in via, &c.* Hier. Vbi notandum, quod illi euntes disputabant de principatu, ipse vero sedens docet humilitatem, quia principes laborant, & humiles requiescunt.

† *Et accipiens puer.* Beda. In quo malitia paruulos esse suadet, vt simplicitatem sine arrogantiâ, charitatem sine inuidiâ, deuotionem sine iracundiâ conseruent.

Tom. 5.

Ma-

a *Et quicumque.* Quia in pueris se recipi docebat, ut caput in membris, ne putaretur hoc solum esse quod videbatur, adiunxit. *Et quicumque me susce. &c.*
b *Respondit illi.* Quia dixerat, quisquis unum ex huiusmodi pu. receperit, me recipit, intelligit Ioannes quod in nomine eius eos non recipiat,

B qui non sincere ambulat, unde ait.

c *Magister vi. quem.* Quasi dicat. Hic in nomine suo non debet suscipi.

*** Victor Antiochenus.** Non invidia aut prava aliqua emulacione percitus tonitruus filius hęc aiebat, verum omnes qui Christi nomen inuocabant, Christum ibidem sequi, vnaque cum Christi discipulis etatem agere debere persuasum habebat. Multi autem in Christum alioqui non credentes apud

Judæos extiterunt, qui istiusmodi gratias, & prerogativas acceperant. Qualis erat is de quo hoc loco sermo est. Talis quoque erat Iudas Iscariotes. Nam etsi ille nequam esset, soloque corpore Christum sequeretur, miraculorum tamen gratia ornatus erat.

d *Et prohibuimus eum.* Putauit eum excludendum a beneficio qui non vitur officio, sed docetur nemine a bono, quod ex parte habet arcendum, sed ad hoc potius quod non habet, prouocandum, unde. *Nolite prohibe.*

Philipp. 1. c.

e *Nolite prohibe.* BEDA Hinc Apostolus. *Sed siue occasione, siue veritate Christus annuncietur, & in hoc gaudio semper gaudebo.* Tales quamuis signa faciant, & ob aliorum salutem censeantur esse non prohibendi, non tamen eis secreta conscientia. Immo cum dixerunt. *In nomine tuo prophetauimus, & demonia eiecimus, &c.* dicitur eis, *quia nunquam noui vos, discedite a me qui operamini iniquitatem.* itaque hæreticis, & schismaticis, & malis catholicis non sacramenta communia, in quibus nobiscum sunt non contra, sed diuisionem paci veritatisque contrariam, quam aduersum nos sunt, & dominum non sequuntur nobiscum, detestari, & prohibere debemus.

Luc. 7. d.

*** VICTOR ANTIOCHENSIS.** Ad dit hoc ob eos fortasse

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Respondit il.* Hęc est pars incidentalis. Ex hoc. n. q. Christus dixerat paruulos recipiendos in nomine eius, quamuis sint parua reputationis, ideo Ioannes mouit quæstionē de quodam eiiciente dæmonia in nomine Christi, qui tñ non erat de societate eius, quem prohibuerat discipuli: vtrū bene vel male fecissent ad sciendum si essent hoc alias facturi in casu consimili. Et circa hoc primò ponitur responsio Christi, secundo, prohibitio scandali, ibi: *Et quisquis unum de pusillis, &c.* tertio, declaratio cuiusdam dicti, ibi: *Omnis. n. igne salietur.* Circa primum est duplex modus dicēdi. Dicunt. n. aliqui q. iste de quo quæsiuit Ioannes, non erat fidelis. Aliqui. n. infideles videntes per experientiam nomen Christi virtuosum in nomine eius eiiciebant dæmones, ut habetur Act. 19. Dicit tamen Christus, q. ille qui sic facit, non est prohibendus: quia talis eiectio dæmonis facit ad declarationem virtutis Christi. Nec etiam talis (licet sit infidelis) habet frontem loquendi contra fidem Christi, cum gloriatur de signis in nomine eius factis. & hoc est, quod subditur.

2 *Nemo est enim, &c.* Infideles. n. aliqui bene in aliquib. conueniunt cum fidelibus, ut quod Deus sit vnus & huiusmodi: & in talibus sunt cum eis, licet non in alijs. Alij vero dicunt, quod

MORALITER.

† Magister vidim. &c. Et per istum qui non erat de societate apostolorum significatur laicus bonus, qui non habet prædicandi officium, tamen bonis verbis, & exemplis agit ad expulsionem dæmonis de cordib. proximorum, quamuis non sequatur Christum per statum religionis, & clericatum.

Et

rasse qui postea in prophanas hæreses prolapsi sunt. E quorum numero erat Simon magus Menander item, & Cherinthus pluresque alij, fieri nihilominus potest, ne hosce quidem vera in Christi nomine miracula pati. scilicet, sed quibusdam prestigis, & imposturis, mortalium mentibus illulisse.

f *Frigida.* Ne paupertate, & penuria ignorum aliquis se excuset. Similiter dicitur Apostolus ad Galatas *Communicet autem is qui cathexizatur verbo ei qui se. ca. in omnibus bonus.* Et ne quis se paupertate excuset, ait. *Nolite errare Deus non ir. Quæ. n. si minauerit homo hæc & metet.*

g *Et quisquis scand.* Quamquam hoc generale sit, potest tamen secundum consequentiam sermonis contra apostolos dici, qui de primarij disputabant, & eos

quos ad fidem vocabant, exemplo suo perdere poterant.

h *Mola asin.* Hier. Secundum morem prouinciar. Hęc. n. pena maiorum criminum erat. Et re vera est melius innoxium pœna atrocissima temporali tantum finire vitam corpoream quam lædendo fratrem mortem animæ mereri perpetuam. Per molam asinariam secularis vite circumitus, & labor, profundum maris, extrema damnatio. Melius est, ut solus per sub habitu exteriori, non simulando se bonum, q. simulat se bonum corrumpere alios. Leuius ergo est si sub exteriori habitu ad mortem terrena acta constringant, q. si sacra officia culpam cæteris imitabilem demonstrant, quia si solus deret, tolerabilior utunque eum inferni pœna cruciaret.

*** Victor Antioch.** Pusilli in primis dicuntur, qui in illum credunt. Tum illi rursus qui nomen illius inuocant, esto ei non sequantur. Tum illi tandem qui aliud nihil valentes a quæ tantum frigidæ poculum propter nomen illius offerunt.

3 *Quisquis enim potum dedit vob. cal. aquæ frig.* Hoc dicitur ostendēdū, q. qlibet quātūcūq. paup. pot. aliqua pietatis opera facere: q. a potū aq. frigidæ pot. dare qlibet quātūcūq. paup.

4 *Et quisquis scandalizau. vnum, &c.* Hic consequenter ponitur prohibitio scandali. Et patet sententia ex dictis Mat. 18. excepto quod sequitur.

4 *Et quis. scan. &c.* Greg. per molam asinariam secularis vite circumitus, & labor exprimitur. Per profundū maris extrema damnatio designatur. qui ergo ad secularitatis speciē deducti verbo cæteros destruit, vel exēplo, melius profecto erat, hunc ad mortē sub exteriori habitu terrena acta cōstringā q. sacra officia in culpa cæteris imitabilem demonstrarent, quoniam

vbi

nimirum

a Et si scan. Quia supra docuit, ne scādalizemus eos qui cre-
dunt in eum, admonet quantum debemus eos cauere, qui
scandalizant.

Scandalon Grece offendiculum, vel ruina, vel impactio pe-
dis. Vel vt alij, scrupulus. Ille ergo scandalizat fratrem, qui
ei dicto, vel facto oc-
casionem ruinae præ-
bet.

b Manus tua. Ami-
cus, cuius ope & con-
silio indigemus quo-
tidie. Sed si hic læde-
re in causa animæ
voluerit, excluden-
dus est a nostra socie-
tate, ne si cum perdi-
to in hac vita partem
habere volumus, si-
mul cum illo perea-
mus.

c Quam duas ma-
Hieronymus. Duæ
manus, principatus,
humilitas, & super-
bia. Abscide super-
biam, tene humilem
principatum.

d Vbi vermis. Beda.
Fœtor vermium de
corruptione carnis,
& sanguinis, ideoq;
caro recens sale con-
ditur, vt exiccato hu-
more sanguineo, ver-
mis esse nequeat. Ca-

ro ergo, & sanguis vermes creans, quia delectatio carnalis
cui condimentum continentia non resistit, per hanc luxurio-
sis generat æternam. Debemus ergo corpus continentia sa-
le, & mentem condimento sapientie ab erroris, & vitiorum
labe castigare.

* Victor Antiochenus. Vermis nomine designatur im-
pura scelerataque conscientia. Siquidem vna hæc animam
peccatricem nulliusque boni sibi conficiam, inuulsi peniten-
tia aculeis, instar edacis vermibus continuo pungit, & rodit.

e Omnis enim igne. Quia tertio mentionem fecit ignis, & ver-
mis, ostendit quomodo vtrumque valeamus vitare. Omnis e-
nim igne. Mire dictum est. Quod n. sale salitur, vermis putredi-
nem ardet. Quod vero igne. In igne, asperso sale carne quo-
que consumit. Hæc secundum legem in hostijs fiebant quæ
in altari cremabatur, vbi in omni victima, & sacrificio sal of-
ferri præceptum est.

* Victor Antiochenus. Cognatum est huic illud Pauli-
num, vniuscuiusque opus quale sit. ait ille, ignis probabit. Est autē
præfens hic oculus, ex illo Leuitici petitus. Quicquid obuleris sa-
lis in oleo condieris, rursum. In omni oblatione offeres sal. obser-
uamus autem præceptum hoc secundum mysticum sensum
legemque

legemque spiritus, si omni dono sacrificij nostri, quod pluri-
mum per orationem exhibetur, aliud donum, quod in usum
proximi cedat, hoc est, elemosynam adiuxerimus, quo hac
nimirum ratione, gratiam in cōspectu domini inueniamus.
Dicimus rursum sacrificij nostri munera sale condire, si iux-
ta diuinarum litera-
rum præscriptū Deo
illa litauerimus & ob-
tulerim⁹ vniuscuius-
que p̄inde opus. hic
quidem sale ibi vero
igne salietur. quod si
vero sacrificium no-
strum hic quoque i-
gne condiendū est,
diuino illo cœlestiq;
igne quem dominus
in terram mittete ve-
nerat, audiatur, ita vt
iuxta Pauli doctrinā,
spiritu posthac feruē-
tes simus.

a retur. † Et si scandalizauerit te manus tua, abscinde illam. †

b Quia. Sine cupito principatu.
c Bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas ma-
nus habentem ire in gehennam in ignem inextinguibilem,

a Putredo gehennæ. b Hieron. poena exterius sapiens inconsumpta, vnde pro-
pheta, Ambulate in lumine ignis vestri, in flammis quas succendistis vobis.
Conscientia scelerata, scilicet dolor interius accusans eos.

vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et
si pes tuus te scandalizat, amputa illum. Bonū est tibi, claudū
in vitam æternam introire, quam duos pedes habentem mitti
in gehennam ignis inextinguibilis, vbi vermis eorum non
moritur, & ignis non extinguitur. Quod si oculus tuus scā-
dalizat te, eice eum. † Bonum est tibi luscum introire in re-
gnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam
ignis, vbi verbis eorum non moritur, & ignis non
extinguitur. Omnis enim igne salietur, & omnis vi-
ctima sale salietur. Bonum est sal. † Quod si sal insulsum

a Amicus necessarius cuius tibi quotidianis usibus seruit discursus. b Cum corrigere
nequeas, amputa a societate tua. c Quia.

d Qui tibi prouidet. In oculo, nutriti carnaliter amici, spiritualiter aduersarij significantur.

Quia.

a Gratia spiritus sancti, uel tribulatione. b Asperso sale, sicut in hostijs fiebat.

c Humanum genus. b Purgatorio igne. c Sapientia. Hieron Bonum
est uerbum Dei audire, sale sapientia cor condire, immo cum apostolis sal esse, id est, sapien-
tiam ministrare. d Hieron. Sal insulsum est, qui amat principatum, qui inquit me non au-
det, nec consistere, nec de synagoga eiciatur d. ligen gloriā hominis magis, quam Dei.

g Et iama sale salietur. Bonum est sal. † Quod si sal insulsum

Luc. 12.
Roman. 12
E

Sal dulcedo sapiē-
tia, ignis, sancti spiri-
tus gratia. Om. e. ig. sa.
Quia omnis electus
sapientia cōditur, vt
digna victima Dei
efficiatur altaribus,
vnde bene addit.
f Om. vi. sa. sal. Ille
enim vere domini vi-
ctima est qui corpus,
& animam a vitis e-
mundando per amo-

F
Mat. 5. b
Luc. 16. g
Phili. pp. 3. d
Roman. 12. a

mundando per amo-

rem spiritus sancti Deo cōsecrat. Nec solum sale aspergitur,
sed igne consumitur, quando non peccati tantum contagio
pellitur, sed etiam presentis vitæ delectatio tollitur, & futu-
ræ vitæ conuersatio tota mente suspiratur, vnde. Nostra con-
uersatio in cœlis est, Et, Obsecro per misericordiam Dei, vt
exti beatiss corpora vestra hostiam sanctam, &c. Aliter, Alca-
re Dei cor bonorum hostia, & sacrificia, bona opera fidelium.
In omnibus sacrificijs sal, quia nullum opus bonum sine sa-
pientia. Ignis sacrificia in altari consumit, de quo. Ipse vos
baptizabit in spiritu sancto, & igne. Vel, ignis, tribulationes.
Respicit hoc ad superiora, vbi scandalizantia membra euelli
præcepta sunt, quia hoc est igne saliri, & tentationib. exer-
ceri ob Christi amorem dilectos, & proximos nobis abnega-
re. Om. vi. sa. sal. Hiero. Victima genus humanum, quod hic sa-
pientia sale, vel ratione salitur, dum corruptio sanguinis, eu-
stodia putredinis, & mater vermium hic consumitur, & post
purgatorio igne examinabitur.

g Quod si sal. 1. si quis semel condimentis veritatis resectus
ad apostasiam redierit, quo alio doctore corrigitur, q̄ eā q̄ gu-
stauit sapientiam, vel aduersis territus, vel prosperis illectus
respuit? Vñ. Quis me debitor incātorum a serpente percussio?

Mat. 3. e

recl. 1. 2. e

In

sal, sic per ignem tribulationis acquiritur sal discretionis.

3 Et om. vi. Sicut enim in lege veteri sal ponebatur in omni
sacrificio Dei, sic in omni opere bono requiritur discretio.

4 Bonum est sal. Id est, discretio bona est, per quam opera hu-
mana habent bonitatem.

5 Quod si sal insul. Hic accipitur sal pro hominibus discre-
tionem habentibus, eo quod aliquis excellens in aliqua p-
prietate non solum denominatur ad ea concretive, sed etiam
abstractiue sicut notabiliter liberalis vel sapiens dicitur ipsa
liberalitas vel sapientia. Et per talem modum loquendi
Christus dixit apostolis qui ceteros præcellere debebant sa-
pientia. Vos estis sal terræ. Math. 5. b. Dicit ergo Saluator.
Quod si sal ins. Quia si ille qui debet alios dirigere per emi-
nentiam suæ discretionis & sapientie, fuerit insulsum per de-
fectum discretionis, iste defectus redundat in alios.

Habete

2 Omnis en. ign. sal. Per ignem intelligere possumus spiritus
sancti virtutē, qui datus fuit apostolis in specie ignis per quē
omnis salietur, quia eius discretionem ad bonum dirigitur,
quia sicut dicitur Sap. 13. Incerta sunt prudentia nostræ.

† Et om. vi. sa. sal. Id est, opus Deo acceptum conditur spiri-
tus sancti directione.

5 Quod si sal. ins. Id est, si humana discretio careat spiritu-
sancto, non proficit, sed aliquando magis officit, quia facit
hominem nimis confidere de seipso.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vbi vermis eorum. Id est, aculeus, vel remorsus conscientie,
qui continue affligit damnatos.

2 Omnis e. g. Hic ponitur declaratio cuiusdam dicti. Dixerat
enim Christus, quod ad euitandum scandalum pes esset am-
putandus, & manus, & oculus erudendus. Quæ quidem muti-
latio non est intelligenda per abscissionem, vel erutionem
aliquis membri; sed per restrictionem ab actu malo, quod
fit per macerationem carnis, & disciplinam, vbi necessaria
est discretio sapientie, vnde dicitur. Om. e. ig. In quo docet mo-
dum acquirendi discretionem sapientie, quæ acquiritur tri-
bulationis igne, quæ vexatio dat intellectum, & hoc est quod
dicitur. Om. e. ig. sa. 1. tribulationis igne sapiens efficietur. Sicut
enim per ignem decoquentem materiam conuertitur in
sal;

MORALITER.

nimirum & si solus caderet, vtcūque hunc tolerabilior in-
ferni poena cruciaret.

† Et si scandaliz. te ma. tua abs. ill. etc. Sanctus Iob 29. c. dicit
Oculus sui cæco & pes claudo, id est, consiliarius ignorantium
& adiutor impotentium. Ergo manum abscindere, &
oculum eruere ne scand. l. zent, est hominem quantumcun-
que sibi vtilem in temporalibus a sua societate expellere, si
sibi ad periculum ruinae in spiritualibus.

In hoc iudam, & socios eius significare creditur, qui Phylar agyria corruptus, & apostolatam perdere, & dominum trade re non dubitavit.

Quia autem sunt multi quos dum maior scientia erigit, ab aliorum societate disjungit, & quo plus sapiunt, eo plus a

cordiae virtute de-

lipiunt, subiungit.

B a Habete in vobis sal, & pa. Beda. Habere sal, sine pace, non virtutis est donum, sed damnationis argumentum. Quo enim quisque melius sapit eo deterius delinquit.

* Victor Antiochenus. Ecquidnam inquit Baptista est sal quod dominus hoc loco vnumquemlibet habere precipit, dicens. *Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos?* Ecquid rursus Apostolus

Mat. 9

NICOLAUS DE LYRA.

C 1 Habete in vobis sal. Id est, discretionem.

Apostolus vult, dū ait. *Sermo vester semper in gratia sit conditus* Dni itaque verbis docemur, ne quam vniquam mutua auer sionis, aut dissidij materiam subministremus, verum vti spā vnitatem in vinculo pacis perpetuo indiuulsam conseruare studeamus. Per Apostoli autem verba vnusquilibet nostrum

dicti illius admonetur. Num quis panem manducare potest absq; sale. Num quis sapor in verbis inanibus inesse potest? Admonemur

a fuerit, in quo illud condietis. **Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.**

Iustitiam, sal iustitiae condit. HIERON. Sal correctionis amor proximi temperet, & dilectionem. Qui sapienter loquitur, magno- pere metuat, ne eius eloquio vntas rumpatur.

per hanc, inquam, vti orationem nostram ad fidei edificatio nem, hoc est eo modo, & ratione instituiamus, vti gratiam apud eos, qui audiunt conciliet. Interque loquendum, tempus opportunum, ordinemque compositum, & ad fidem auditoribus faciendam idoneum obseruemus.

2 *Et pacem habete inter vos.* Q d. Per sapientiam pax inter ho mines acquiritur, & etiam conseruatur.

A D D I T I O.

In cap. 9. Vbi dicitur in Postil. *Et similiter claritas glorię quam tunc in corpore suo habuit, est in extremitate corporis.*

Quod figura fit in extremitatibus corporis, patet ex definitione. Figura, n. est quę termino, vel terminis comprehen ditur, vt ait Geometra. Sed quod similiter se habeat claritas glorię, vt. f. sit tantum in extremitatibus corporis, hoc non est verum. Claritas, n. glorię non solum extremitates continet, sed totum corpus penetrat, cum totum sit gloriosum, si cut & totum agile. Et ideo in transfiguratione legitur. *resplenduit facies eius, sicut sol.* Sed constat, quod claritas solis non est tantum in extremitatibus eius, sed etiam in omnibus parti bus suis intrinsecis. Ratio autem quare assumptio claritatis transfiguratio dicitur licet figura non mutetur, est, quia si cut color (qui participat claritatem imperfecte) in superficie corporis colorati attenditur, sic & claritas quę est perfecte lucida, in eius superficie attendi potest.

REPLICA. In cap. 9. vbi dicitur de transfiguratione, Postil. Dicit claritatem transfigurati fuisse in forma, & figura cor poris, per consequens in extremitate Burg. autem dicit hoc non esse verum, quia vt inquit, claritas glorię non solum ex tremitates continet, sed totum corpus penetrat, cum totum corpus sit gloriosum, sicut & totum agile. Sed Burgen. hic vnum

vnum supponit satis dubium, quod videlicet corpus Christi in transfiguratione fuerit gloriosum, non fuit vere passibile, & formaliter, quod cum glorioso corpore simul stare non potest, quia omne corpus gloriosum impassibile est. Cum enim Christi transfiguratio fuit facta ad ostendendum glo riam resurrectionis ipsis Apostolis, quorum oculi pfundum corpus videre non potuerunt, sed solum superficiem corpo ris, & figuram, sufficere debuit claritas extremitatum. Et da to, quod redundantia glorię in corpus passibile ex singulari dispensatione fuerit penetratiua, ab oculis tamen non glori ficatis videri non potuit, nisi superficietenus, nisi Burg. aliud ponat miraculum circa miraculum quod communiter ponitur in amotione obicis redundantia glorię, scilicet q. oculi Apostolorum fuissent miraculose eleuati ad videndum cla ritatem existentem in profundo corporis.

Nec ratio Burg. concludit, quę vult ex litera quod *resplenduit facies eius, sicut sol.* Sol autem habet claritatem non modo in superficie, sed etiam in profundo, nam secundum Burg. in multis locis similitudo non est recipienda omnimode, quia alias esset identitas non similitudo, quę currat quatuor pedibus. Argumentum autem a simili nõ valet generaliter, quia stat faciem Christi, sicut solem resplenduisse, & tamen claritatem tantum superficietenus habuisse.

C A P V T X.

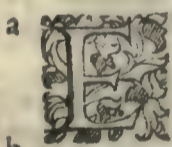
ET inde exurgens. Hucusque ea quę in Galilęa fecit, & do cuit. Hinc narrat quę in Iudęa fecit, & docuit, & passus est. Et primo quę trans Iordanem ad Orientem, deinde quę cis Iordanem, quando venit Iericho, & Bethaniam, & Ieru salem. Cum. n. om nis Iudęorum pro uincia generaliter ad distinctionem a

larum gentium Iu dęa dicta sit, specia lius tamen meridia na plaga dicitur Iu dęa ad distinctionē Galilęa, Decapolis, & ceterarum in ea dem prouincia regionum.

* Victor Antiochenus. Venienti autem rursus occur rūt turbę quas ille more suo iterum instituit, necnon a mor bis, vt Matthęus habet, quib. tenebant, liberos asserit. Contu lit autem illis geminam sanitatem, corporis vnam, anime al teram, hanc quidem per doctrinam illam vero per diuinam virtutē. Ceterum corporalium infirmitatum profligatio, nõ

ijs modo, qui sanabant, in diuinę cognitionis materiã cede bat, sed alijs quoque. At non ita Phariseis. Illi. n. p hoc ipsura magis incendebantur, multoque efferatioris efficiebantur. b *Pharisei inter.* Magna distantia inter turbas, & Phariseos. Hęc conueniunt, vt doceantur, & infirmi curentur, sicut Mat

C A P V T X.

T inde exurgens venit in fines Iudęa * vl tra Iordanem: & conueniunt iterum turbę ad eum, & sicut consueuerat iterum doce bat illos. Et accedentes pharisęi interroga bant eum, si licet viro vxorem dimittere, tentantes eum

Hoc. bant eum, si licet viro vxorem dimittere, tentantes eum

thęus aperte dicit. Il li vt tentando deci piant. Has. n. deuotio pictatis, illos adducit stimu us liuoris.

c *Si licet vir.* BEDA. Cornu syllogismo tentauit, & quidquid respōdeat capere pu tant. Si dicit dimit tendam, & aliam du cendam, pudicitia prędicator sibi videtur contraire. Si non dimit tendam, reus sacrilegij, & contra doctrinam Moyli, & per Moysen contra doctrinam Dei facere. Igitur dominus respōsum sic temperauit, vt transeat decipulam, scripturam sane intellectam intellimonium adducens, & naturalem le gem, primamque Dei sententiam secundę opponens, q non voluntate Dei, sed peccantium necessitate concessa est.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X.

T inde exurgens. Hic ponitur confutatio Pharisęo rum de aliquibus in lege permissis, & primo, de scribitur confutatio Pharisęorum, secundo sa cerdotū, seq. cap. Prima in duas, quia primo de scribitur

scribitur Pharisęorum confutatio, secundo discipulorum in strictio ibi. *Et offerrebant illi paruulos.* Sententia primę partis patet ex chętis Mat. 19. Licet. n. Matthęus idem factum sub alio refert ordine, non tamen differt quantum ad veritatem, at dicit Aug. & hoc inuenitur frequenter in vete. Testam. vt pote libris Reg. & Para. quod eadem dicta, & facta exprima tur hic, & ibi, sub alio tamen ordine.

M O R A L I T E R.

1 *Et inde exurgens v. nit in fines Iudęa, & c.* Sequitur.

2 *Si licet vir.* Vxor ista pōt intelligi sapiētia Philosophicę & hęc nõ est a doctorib. Theologis simpliciter repellenda, n in

Diuisio

Quid

a At ille respond. * Victor Antiochenus. Neque semper tacet, ne machinationem, & conciliorum illorum ignarus videatur. Neque semper rursus eos reprehendit, quo per omnia miti patientique animo perferenda esse nos doceat. Prudenti autem interrogatione, de legis decreto, illorum sententiam primo explorat, quo per anticipationem hoc illi respondere compellantur quod ipsum alioqui respondere oportuisset.

b Moyses permisit li.
* Victor Antiochenus. quia propheta Malachias ad hoc quosdam tacite iam responderat *uxorem ubertatis tuae ne deseras, fuit enim socius tua, & uxor federis tui, &c.* Ob id problema hoc tanquam omnino insolubile, illi proponunt, eo nimirum quod Prophetæ oraculum legi, quæ ea de re cauerat, videtur plane aduersum, uerum dominus seruato noster ea sapientia respondet, ut neque Prophetas dictum interius, neque legem tamen ullius iniquitatis accusat, *ait autem.*

c Ad duritiam cor. Beda. Nunquid Deus contrarius sibi est, ut aliquid ante iusserat, & idem post nouo fregerit imperio? Non. Sed Moyses uidentis propter desiderium secundarum nuptiarum uxores primas interficit, aut in malam vitam duci, maluit indulgere dissidium propter discordiam, quam per odia, & homicidia perseuerare nuptiarum copulam.

d Et erunt, &c. Præmium nuptiarum est e duobus unam carnem fieri. Castitas iuncta spiritui vnus spiritus efficitur, *Homo non sep.* Desiderio secundæ uxoris. Deus separat, qui coniungit, quando ex consensu utriusque propter seruitutem Dei (eo quod tempus breue sit) sic habent uxores quæ non habentes.

e Et in domo, &c. Hieronymus. Non discipuli interrogauerunt prius, sed Pharisei. Sed secunda interrogatio ab alijs, id est, ab Apostolis iterum dicta est, quia de eadem re de qua Pharisei.

Hieronymus. Iterata sententia uerbi, non fastidium, sed deserturæ, & sitim præstat. unde. *Qui me comedunt, adhuc esuriunt, & qui me bibunt, adhuc sitiunt.* Melliflua sapientiæ eloquia gustata, diligentibus multimodum saporem reddunt. Quod significatum est quando dominus pluit manna ad manducandum, sub sole liquefcens, ut est hoc. *Fulgebunt iusti, sicut sol in regno patris eorum.* Ad ignem duratur, ut panis cor hominis confirmet, ut est. Si quis uult post me venire, &c.

1 **Atille respondens dixit eis. Quid uobis præcepit Moyses?**
2 **† Qui dixerunt, Moyses permisit libellum repudii scribere, & dimittere. Quibus respondens Iesus, ait. Ad duritiam cordis uestri scripsit uobis præceptum istud. Ab initio autem † creaturæ, masculinum, & foemina fecit eos Deus. † Propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit ad uxorem suam, & erunt duo † in carne una. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogauerunt eum. Et ait illis. † Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit † super eam. Et si uxor dimiserit uirum suum, & alii nupserit, moechatur. Et offerebant illi † paruulos, ut tangeret eos, discipuli autem † comminabantur offerentibus. Quos cum uideret Iesus, indigne tulit. Et ait illis. Sinite paruulos uenire ad me, & ne prohibeatis eos. † Taliū enim est regnum Dei. Amen dico uobis, quisquis non †**

3 **uocem Saluatoris benedici, sed nondū plenā fidē habētes putabant eū more hominum offerentium importunitate lassari.**
4 **Talium enim est regnum Dei.** Talium significanter dicit, non istorum. Q. d. Mores regnant, non ætas. His promittitur regnum cælorum, qui similem habent simplicitatem, & innocentiam, quibus congruit illud Apostoli. *Nolite effici paruuli sensibus, sed malitia paruuli estote.*
5 **† Theophylactus.** Puer. n. non odit, neque aliquid malitiose operatur, neque uerberatus a matre discedit, sed etiam eum uilibus induat uestimentis, præfert ea regalibus indumentis. Sic & ille qui uiuit secundu[m] uirtutem ecclesiæ matris suæ, nihil huic præhonorat, neque etiam reginam multorum, uoluptatem.
6 **† Quisquis non receperit reg.** Qui non perseuerat in ira, læsus non meminit, uidentis pulchram mulierem non concupiscit, non aliud habet in ore, aliud in corde. Q. d. Si tales non fueritis, non intrabitis in regnum cælorum.

Hiero-

Re-

NICOLAUS DE LYRA.

1 **Quid uobis præcepit Moyses.** Matth. 19. dicit quod Pharisei hoc dixerunt Christo quasi ei obijciendum. Et dicendum, quod Christus primo quæsiuit hoc ab eis, ut hic dicitur, quia antequam diceret suam sententiam, uolebat quod audiretur eorum falsa opinio, qua credebant hoc esse licitum, & ideo tunc quasi obijciendo dixerunt.

2 **Moyses permisit libellum repudii, &c.** Et in do. ite. di. Quia discipuli adhuc rudes ad plenum non intellexerunt uerbum Christi, ideo cum uenissent ad domum iterum interrogauerunt eum, & ipsi idem repetit quod prius dixerat in præsentia

sentia Phariseorum.
3 **Et offere.** Hic consequenter describitur instructio discipulorum, & primo ponitur dicta instructio, secundo instructionis confirmatio, ibi. *Et proficiscente eo de Ier.* Prima in tres, quia primo instruit discipulos de humilitate, quæ est fundamentum aliarum uirtutum, secundo, de uoluntaria paupertate, ibi. *Et cum egressus esset, tertio, de toleranda aduersitate, ibi. Et assumens iterum duodecim.* Primum autem docet per hoc quod dicit nullam intrare in regnum cælorum, nisi paruulum, id est, humilem, eo modo loquendi quo dicitur. *1. Regum 15. c. Cum esset paruulus in oculis tuis. Et patet sententia ex dictis Matthæi 19.*

Et

MORALITER.

1 in multis ualeat ad fidei consolationem, & disputando cum hereticis ad eius defensionem, sed si fornicetur est repudianda. Et hoc fit, quando propter rationes Philosophicas incipit quis dubitare de fide quæ est supra rationem.

2 **Et offere.** Paruuli pnt dici pauperes, & generis infimi per discipulos aut impedientes ne offerantur Christo, significatur

tur ecclesiæ rectores uel religiosi, qui propter paupertatem uel generis infirmitatem repellunt eos a debita promotione uel receptione ad religionem, cum tamen alias sint apti, propter quod impedientes arguuntur ore Christi, ideo subdit.
† Taliū est enim regnum Dei. Matth. 5. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum, &c.*
† Quisquis non receperit regnum Dei uelut paruulus, non intrabit in illud. Id est, sine superbia & dolo.

Tom. 5.

3 Non

A *Regnum Dei.* Id est, doctrinam euangelij, sicut paruuli accipere iubemur, sicut paruulus dicitur, non contradicit rationes aduersus eos non componit, sed fideliter suscipit, cum in te obtemperat, & qui escit, ita & nos obediendo simpliciter, & sine omni contradictione verba dñi debemus suscipere.

b *Et complexans eos, & imponens manus, &c.*

*** Victor Antiochenus.** Continue apte que illos complectitur suamque complexus benedictionem impertitur, siquidem conditoris opus, quod initio in peccatum prolapsus, ab ipso seiunctum fuerat, rursum erigitur, & quasi inter brachia subleuatur. Imponit autem infantibus manus, diuinæ virtutis illapsus, propriique operis complementum per eam manuum impositionem tacite designans. Et quidem secundum communem hominum consuetudinem. Nam ut vetus, numerisque omnibus perfectus homo erat, itaque humana quoque vere operabatur, & patiebatur.

B *At vero interius non operabatur, ut homo; aut ritu humano, sed ut Deus prout verus quoque Deus erat.*

c *Præcurrens quidam genu.* Beda. Audierat credo iste a domino tantum eos qui volunt paruulis esse similes introitu regni cœlestis esse dignos, & ideo certior esse desiderat, non per parabolas, sed aperte, quibus operum meritis vitam æternam consequi possit.

d *Quid me dicis bonum?* Beda. Quia magistrum vocauerat bonum, & non Deum, vel Dei filium, discit quemuis sanctum hominem, comparatione Dei non esse bonum. De quo. *Confitemini domino quoniam bonus.* Vnus autem Deus bonus, non pater solus, sed & filius, qui dicit, *Ego sum pastor bonus.* Et spiritus sanctus bonus est, de quo. *Pater de celo dabit spiritum bonum petentibus se.* Vna scilicet, & indiuidua trinitas, pater, & filius, & spiritus sanctus, solus & vnus Deus bonus est. Non igitur bonum se negat, sed Deum esse significat. Nec se magistrum bonum non esse, sed absque Deo, nullum bonum esse testatur.

† hereditate possidebo?

7Exo. 20. b

† Mat. 19. c
Luc. 18. d

Psal. 106. a

Ioan. 10. b
Luc. 11. b

a *recepit regnum Dei velut paruulus, non intrabit in illud.* †
vt significet tales sua dilectione, & gratia, & benedictione esse dignos.

b *Et complexans eos, & imponens manus super illos, benedicebat eos.* †
c *Et cum egressus esset in via, procurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum, dicens. † Magister bone, quid faciam, vt vitam æternam percipiam? Iesus autem dixit ei.* †
d *Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi vnus Deus.* †
e *Præcepta nosti, ne adulteres, ne occidas, ne fureris, ne falsum testimonium dixeris, ne fraudem feceris, † honora patrem tuum, & matrem.* †
f *At ille respondens ait illi. Magister, omnia hæc obseruaui a iuuentute mea.* †
g *Iesus autem intuitus eum, dilexit eum, & dixit ei. † Vnum tibi deest. Vade, quæcumque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo, et veni, sequere me.* †
h *Qui contristatus in verbo, abiit merens.* †
i *Era enim habens multas possessiones. Et circumspiciens Iesus, ait discipulis suis. Quam difficile, qui pecunias habent in regnum Dei introibunt.* †
k *Discipuli autem*

putant) dominum in terrogasse, & de sua vita mentitum esse, cum legis mandata custodisse dixerit, sed simpliciter confessus. Si. n. mentiretur, nunquam intuitus arcana cordis eius cum diligere diceretur Iesus. diligit enim eos qui mandata legis etiam minorum custodiunt, & quod in lege min⁹ fuerat his qui perfecti esse desiderant, ostendit quia non venit soluere legem, sed adimplere, vnde addit. Vnde, quæcumque habes vende, & da pauperibus, &c.
g *Et veni, & sequere me.* Beda. Q. d. Potest contemptas diuitias Saluatorē imitari, relictis malis fac bona. Facilius saccus contemnitur, q̄ concupiscentia, vel voluptas

e *Ne adul.* Beda. Hæc est puerilis innocentie castitas, quæ nobis imitanda proponitur, si regnum Dei intrare velimus. notandum sane, quod iustitia legis suo tpe custodita, non solum bona temporalia, sed etiam vitam cōferebat æternam.

f *Magister.* Beda. Non putandus est voto tentantis (vt quidam

a *Qui solus bonus ex se, alii per ipsum boni.*

a *Arcana cordis eius.*

a *Ad perfectionem.*

b *Omnia omnino, non partem sicut Ananias.*

a *Quia hoc solum non sufficit.*

b *Imitando, sicut ego ambulo ambulando.*

a *Causa tristitia.*

b *HIERON. Q. spinas nascentes, & tribulos, quæ sementem dominicam suffocauerunt.*

h *Quam difficile.* Beda. Qui multiplicandis diuitijs incūbunt patet, quia vitæ alterius gaudia quærere contemnunt. Sed aliud est pecuniam habere, aliud amare. Multi habent, & non amant, & multi non habent, & amant. Item alij, & habent, & amant. Alij vero non habere, nec amare se gaudēt, qui tiores sunt, & quidem cum Apostolo dicere possunt. *Mundus crucifixus est, & ego mundo.* Vnde & Salomon non ait *Qui habet, sed qui amat diuitias, fructus non capiet ex eis.* Et ipse dominus in his verbis discipulis obstupētib⁹ dicens. *Filioli. Non ait, impossibile (quod. n. impossibile est, omnino fieri nō potest, quod difficile, cum labore potest fieri) sed cum magno labore iuuante Dei gratia, vt pecunias habentes, vel etiam in eis confidentes exutus Phylargyriæ retinaculis intrate possint regnum Dei.*

*** Victor Antiochenus.** Hæc Christi oratio ipsa pecunia in ius non vocat, aut damnat, sed illos, qui citra modum illis conquirendis inhiant, aut nimis auare conquisitas detinent. At quorsum ad discipulos, qui pauperes erant, nihilq̄

Ne

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et cum egres. esset.* Hic consequenter docet discipulos de voluntaria paupertate. Circa quod primo mouetur quæstio, secundo ponitur quæstionis solutio, ibi. Iesus autem dixit ei. In qua solutione Christus primo ostendit quid sit necessarium ad salutem, videlicet observatio mandatorum, secundo, quid requiritur ad maiorem perfectionem quæ consistit in obseruatione cōsiliorum, in qua perfectione, primum est abrenunciatio temporalium, vt quis libere possit sequi Christū, & hoc ponitur ibi. *Iesus autem intuitus, &c.* Sententia duarum partium primarum patet ex dictis Mat. 19.

Iesus

MORALITER.

† *Non intrabit.* Sequitur.
† *Magister bo. q.* ipsum interrogabat, quia licet crederet eum hominem purum, tamen eum reputabat in lege peritum, propter quod respondit dicens.
† *Quid me dicis bonum.* Ex quo credis me hominem purum.
† *Præcepta no. &c.* Quasi dicit, eorum observatio sufficit ad salutem, sed non ad euangelicam perfectionem, ideo subditur.
† *Vnum ti. dee.* Beda. Non partem tantum, sicut Ananias, & Saphira Act. 5. b.

2 *Iesus autem intuitus.* Hic docetur voluntaria paupertas, & primo quantum ad eius perfectionem, secundo, quantum ad eius difficultatem, ibi, *Qui contristatus.* tertio, quantum ad eum remunerationem, ibi, *Et post hæc capiet ei pe. di.* Sententia istarum partium patet ex dictis Mat. 19. exceptis quæ sequuntur *Iesus autem in. est eum, & di. ei.* Propter bonam conuersationem suam præteritam, ostendit sibi vultum amabilem. Verum tamen ad perfectionem maiorem non potuit ascendere propter impedimentum diuitiarum. Aliqui enim sunt apti ad bene viuendum in inferiori statu, non tamen in maiori, & perfectiori.

Propter

† *Et da pauperibus.* Non amicis carnalibus nisi fuerint indigentes.
† *Et ha. the. in cœ.* Chryso. Ostendit quod plus reddit quantum maius est cœlum, quam terra.
† *Qui contri. abiit mœ.* Impeditus a perfectione, quam quærebat, possessionū amore. BEDA. Inter pecunias habere, & amare, multa distantia est, vnde. Salomon non ait. *Qui habet, sed qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis.* Et accipit amare pro fide in diuitijs ponere. Et de talibus subditur.
† *Quam diffici. qui pecunias hab.* Et capietur hic difficile pro inpossibili, vt patet ex litera sequenti, & declaratum fuit plenius Matthæi 19.

Et

Eccē

omnino in bonis habebunt ait. *Filioli quam difficile qui pecunias habet in regnum Dei introibit? voluit per hoc illos admonere, ne pp paupertatem erubescant, aut animum despondeant, a Facilius est ca. Beda. Quomodo ergo in euangelio Mattheus, & Zachaeus, & Ioseph, & in veteri Testamento, quam plurimi diuites intra uere? Forte quia diuitias pro nihilo habuere, vel ex toto contemnere didicerunt, vnde David. Vnicus, & pauper sum ego. Et idem. Diuitia si affluant, nolite cor apponere. Non ait nolite suscipere.*

Allegorice. Facilius est Christum patri pro dilectoribus seculi, quam eos ad Christum posse conuertere. Camelus enim Christus est sponte humiliatus infirmitatis nostrae onera sustulit. In quo. n. melius intelligitur. Quamto maior es, humiliate in omnibus. Acus punctiones. i. dolores, passiones. Foramen acus, angustia passionis, qua (velut scilla) vestimenta nostrae naturae quodammodo refarcire. i. reparare dignatus est. vnde post lapsum melius induit gaudeamus. Ad hoc testimonium Apostoli. *Quicumque baptizati estis in Christo, Christum induistis.*

* Victor Antiochenus Obseruandum hic quoque est dominum non simpliciter dicere difficile esse diuitem in regnum Dei intrare, sed quadam en. phasi, & uerborum hanc quodammodo impossibilem definire. Quod discimus ex exemplo, quod de camelo, & foramine acus in medium adfert, patet. Ostenditur autem coelestium rerum meditationi impigre vacare donum esse eiusmodi, quod hominibus diuitibus, & prepotentibus non temere obuemat. Quare Dominus quoque studium hoc peculiare Dei opus appellat.

b *Et quis potest.* Cum plures sint pauperes, quam diuites, non hoc dixissent, nisi in diuitum numero intellexissent cunctos qui diuitias adipisci uellent.

c *Apud de.* Qui a cupiditate terrenorum ad charitatem aeternorum conuertere potest, & superbos facere humiles.

d *Eccc nos di.* Grandis fiducia. Piscator erat, diues non erat, victum manu, & arte quarebat, & tamen confidenter dicit. Eccc nos reliqui in isto mundo, &c.

e *Et se. su.* Quia non sufficit, sic dimittere iungit quod perfectum est, & secuti sumus te. Q. d. Fecimus quod iussisti. Quid ergo dabis praemij?

f *Centies ca.* Beda. Hac occasione quidam Iudaicam millenarium

annorum fabulam post resurrectionem iustorum dogmatizant, quando omnia quae propter Deum dimisimus, multiplici nobis fenore sunt reddenda, insuper & vita aeterna. nec vident quam sint inepti, saltem in centenis vxoribus secundum alios euangelistas, praesertim cum dominus dicat, nec

Luc. 20. f

nubent, neque nubentur, & ea reddenda in hoc tempore cum persecutionibus quae post resurrectionem omnino iustis nullae erunt. Sensus ergo est: qui propter carnalia reliquerit spiritualia bona recipiet, quae sui merito, & comparatione, ita erunt quasi paruo numero centenarius comparatus, quia fratribus, & sororibus (quibus spirituali glutino colligatur) multo gratiorem etiam in hac vita recipiet charitatem, vnde, multitudinis cre. erat cor vnum, & anima vna & erant illis omnia communia. Alter Centenarius a laua translatus in dexteram, licet eadem in flexu digitorum videatur tenere significationem, vel figuram quam denarius in leua numerum tamen

Amplius supebant

aut vxorem

E

Act. 4. f

^a Quia non poterant intelligere. **o**bstupebant in verbis eius. At Iesus rursus respondens, ait ^a Non dicit habentes, sed in eis confidentes. **illis.** Filioli quam difficile est confidentes in pecunijs in regnum Dei introire. ^a Vere difficile, quia. ^b Christum. ^c Angustias passionis. **†** Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum Dei. ^a Quam ante quia idem repetendo confirmauit. ^b Cum pene omnes cupiant fieri diuites. **quit** magis admirabantur, dicentes ad semetipsos. Et quis potest saluus fieri? Et intuens illos Iesus ait, Apud homines impossibile est, sed non apud Deum. Omnia enim possibile sunt apud Deum. Et coepit ei petrus dicere. Ecce nos dimisimus omnia, & sequuti sumus te. Respondens Iesus ait. Amen dico vobis nemo est, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, ^a Omnes sancti, & quaecumque habent communicantur ei. *** aut filios, aut agros, propter me, & propter Euangelium, qui non accipiet centies tantum nunc in tempore hoc domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros cum persecutionibus, & in seculo futuro vitam aeternam. † Multi autem erunt primi nouissimi, & nouissimi primi. Erant autem in via ascendentes Ierosolymam, & praecedebant illos Iesus, & stupebant,**

^a Quasi caput vnus moturus pro omnibus. ^b Ad mortem impetentius.

^a Spirituales. ^b Hoc enim persecutionibus plenum est tempus. ^c Iudas de Apostolo apostata.

^a Ut latro.

^a Quasi caput vnus moturus pro omnibus. ^b Ad mortem impetentius.

^a Spirituales. ^b Hoc enim persecutionibus plenum est tempus. ^c Iudas de Apostolo apostata.

^a Ut latro.

^a Quasi caput vnus moturus pro omnibus. ^b Ad mortem impetentius.

^a Spirituales. ^b Hoc enim persecutionibus plenum est tempus. ^c Iudas de Apostolo apostata.

^a Ut latro.

quantitatis magnitudine superuadit, quia omnes qui propter regnum Dei temporalia spernunt, etiam in hac vita persecutionibus plena regni gaudium fide certa praegustant, & in expectatione patris coelestis quae per dexteram significat omnium pariter electorum verissima dilectione fruuntur. **g Multi au.** Quia multi incipiunt, sed non perficiunt. Terribilis sententia tubditur. Multi autem, &c.

Latro in cruce confessor eodem die quo pro peccatis suis crucifixus est, gratia fidei cum Christo in paradiso gaudet. Quotidie quoque videmus multos laicos magis vitae meritis excellere, & alios a prima aetate spiritualis studio feruentis, ad extremum otio torpescere.

* Victor Antiochenus Illi autem inter ceteros futuri sunt primi qui in Christum credunt seseque ac sua omnia propter ipsum deserunt, per nouissimos Phariseos inuere videtur, id quod ante quoque visus est. facere cum numerum filios regni in tenebras extra ire praedicabat, vel certe per nouissimos diuites, id los designat, qui pecunijs obstinatius quam par est ahaeret quorum prouide salus perdidit. Certum est. n. Apostolos ad diuites spectasse, quando dicebant. *Et quis potest saluus fieri.*

Et stupebant. Ideo. s. quia n. emmerant quod se passurum multa a summis sacerdotibus & scribis praedixerat, & occidendum. Metuebant ergo ne vel ipsi cum eo occiderentur, vel ille cuius vita & magisterio gaudebant, occideretur.

Et

quam populo a Deo praefecto, gentiles sunt vocati. potest etiam exponi aliter, quia aliqui tarde venientes ad fidem, vel religionem, aliquando ita feruide operantur quod praecedunt meritis illos, qui venerunt in iuuentute.

Erant au. in via. Hic consequenter Christus instruit discipulos de toleranda aduersitate, Et primo ponitur eorum instructio, secundo reprimitur ipsorum ambitio, ibi. Et accedant. Primum docet Christus exemplo sui, quia prompte & hilariter ascendebat in Ierusalem, ubi erat passurus mortem secundum quod discipulis iam praedixerat, & hoc adhuc replicat, & patet sententia ex dictis Mat. 20. hoc excepto.

Et stupebant. Ex hoc quod ita prompte, & hilariter ibat ad locum passionis.

Et

ris recipit charitatis donum, quo se & omnia ordinat in Deum.

† Multi autem erunt. Quia detenti circa terrenorum amorem inordinatum, primi sunt in hoc seculo, sed erunt nouissimi in futuro.

NICOLAUS DE LYRA

- 1 *Propter me.* Id est, propter amorem mei.
- 2 *Et propter euang.* Id est, doctrinam Christi.
- 3 *Qui non ac.* Quia pro temporalibus accepti in praesenti bona spiritualia, quae tantum excedunt temporalia quantum centenarius vnitatem. Aliter autem potest exponi de religiosi qui pro vno patre carnali, vel fratre dimisso, habent spirituales patres, & fratres multos, & possessiones, & agros, in quantum ex possessionibus omnium fidelium sufficienter sustentantur secundum illud Apostoli, 2. Cor. 6. b. *Quasi nihil habentes, & omnia possidentes.*
- 4 *Et no. p.* Quia reprobatis Iudaeis quibus data fuit lex tanquam

MORALITER.

† Ecce nos dimisimus omnia, & si. Hoc moraliter facit qui inordinatum amorem ad omnia terrena deponit, & talis nunc recipit centies tantum, quia pro abiectione carnalis amoris

A *Ita off. Beda.* Prævidens discipulorum animos ex passione sua perturbandos, longe ante & passionis pœnam, & resurrectionis gloriam prædicat, ut cum morientem videret, resurrectionem non dubitarent. Paganorum quoque demeritiam (qui eius crucem in terra dicit) aperte confutat, cum & passionis tempus quasi futurorum præcens ostendit, & locum mortis quasi in trepidus adit.

*** Victor Antiochenus.** Operæpretium videbatur, ut dominus iste hæc fore discipulis prædiceret. tum quo hinc discerent quod futurum erat non ignorasse, sed omnia dudum ante præcisse. Tum maxime quo planum hinc foret non inuitum, sed vitrone um mortis supplicium subiisse, atque unum hoc in causa erat, ut frequenter illud ipsum fore reppereretur, & ne cruciatus illius plus æquo conturbarentur.

b Et accedunt. Audita resurrectione, imitantes mores secundi adventus putant eum more hominum regnare. Matthæus dicit matrem postulasse, sed Marcus dicit ipsos desiderium eorum volens aperire, quorum consilio mater petebat.

*** Victor Antiochenus.** Nam quo filij supplicationem instituunt efficacior, perque matris intercessionem Christum facilius in suam sententiam inducant, vel certe quod rubore impediti per se petere non audeant matrem assumunt eademque veluti clypeum Christo obiciunt, verum licet mater interueniret, petitio tamen filiorum erat, unde.

Et in utroque euangelista dominus non matri, sed ipsis respondit.

c Nescitis quid petatis. * Victor Antiochenus. Nescitis quanta res sit ad Dei patris dexteram confidere non intelligitis quanto intervallo sessio isthæc omnium supernarum virtutum vim, & dignitatem excedat.

d At illi dixerunt possumus. * Victor Antiochenus. Sperantes

in se concessum audituros quod petitioni statim promittunt.

d Aut baptismo. Item quod calix unde alibi de passione sua dicit. Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor usque perficiatur.

Quia videbant eos timere.

a & sequentes timebant. † Et assumens iterum duodecim co-

Hæc scilicet.

pit illis dicere, quæ essent ei ventura, quia ecce ascendimus †

Jerosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacer-

dotum, & scribis, & senioribus, & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus, & illudent ei, & conspuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum, & tertia die resurget.

b † Et accedunt ad eum Iacobus, & Ioannes filij Zebedæi di-

Altere sine nomine munus.

cente. Magister volumus, ut quodcumque petierimus fa-

Interrogat, ut stultitiam confessis corrigat.

cias nobis. At ille dixit. Quid vultis, ut faciam vobis? Et dixe-

Regnare vultis, qui non in eruitis culmen honoris sine exercitio laboris.

c tuam sedeamus in gloria tua. Iesus autem ait eis, Nescitis †

a Passionem unde appropinquante passione sua. Pater si vis transfer calicem hunc a me.

quid petatis. Potestis bibere calicem quem ego bibo, aut baptis-

a Ideit tinctura passionis.

d mo quo ego baptizor baptizari? At illi dixerunt ei possumus

e Iesus autem ait eis. Calicem quidem quem ego bibo bibetis, & baptismo quo ego baptizor baptizabimini, sedere autem ad dexteram meam, vel ad sinistram, non est meum da-

Petitionem eorum

g re vobis, sed quibus paratum est. † Et audientes decem † in

h dignati sunt de Iacobo, & Ioanne. Iesus autem vocans eos

ait illis, Scitis quia hi qui videntur principari gentibus do-

In caelo.

In terra.

Idest.

minantur eis, & principes eorum potestatem habent ipsorum. † Non ita est autem in vobis, sed quicumque volue-

rit fieri maior, erit vester minister, & quicumque volue-

a Quod debetis amplecti.

rit in vobis primus esse, erit omnium seruus. † Nam & filius

aut certe multo plura multoque excellentiora virtutum ornamenta in medium attulerit, quam illa, utique præcedet.

g Vobis. Adhuc superbis, Q. d. Si vultis accipere, nolite esse quod estis alij paratum est, & vos alij estote, & vobis paratum est, quod est, prius humiliamini qui iam vultis exaltari.

h Indignati sunt. Non de matre, sed de filiis, qui ignorantes mensuram suam immodica cupiditate ardebant.

i Iesus autem vocans eos. Humilis magister, & pius, & mitis, nec cupiditatis immodicæ duos arguit, nec decem indignationis increpat, & lioris, sed docet maiorem esse quam minor fuerit, & dñm qui seruus sit. Frustra igitur, aut illi ad maiora suspirant, aut hi super desiderio eorum dolent cum ad summam vitam

vir-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et sequentes timebant. Quia nondum erant perfecti usque ad tolerantiam martirij. Quod patuit per effectum, quia Petrus inter alios feruentior, postea timore mortis negavit Christum. **2 Et accedunt.** Hic consequenter reprimitur discipulorum ambitio. Et primo duorum in speciali, secundo omnium in generali, ibi. Audientes decem. Sententia primæ partis patet ex dictis Mat. 20. excepto quod seq.

Filij

MORALITER.

† Quia ecce ascendimus. Frequenter prædixit discipulis passionem suam, per hoc significans quod multoties esset passurus in membris suis, unde Act. 9. a. dixit. Saule Saule quid me persequeris? Et Petro imminente sua passione dixit. Vado Romam iterum crucifigi.

2 Et accedunt. Isti credebant Christum in Ierusalem temporaliter regnaturum. Et quoniam erant eius cognati, vole-

bant

bant esse post eum primi. Et istis quantum ad hoc sunt similes, qui de terrenis honoribus sunt multum solliciti, & de celestibus negligentes, quod est valde fatuum. Ideo dominus dixit illis.

† Nescitis quid. Sicut fatuus qui petit casum, & negligi aurum.

5 Et audientes. Humanum quid passus, propter quod Christum utrosque reprimens, cepit eos docere de humilitate, per honoris celestis acquiratur, & contemnitur terrenus.

Et

Mat. 20. d
Luc. 18. f

Mat. 20. d

† Cœperunt
indignari

9. dist. dia-
coni sunt. 9.
qu. 3. c. nullus
primas.

C

virtutum non potentia, sed humilitas ducat. Suis deniq; proponit exemplum, vt si dicta paruipenderet, ad opera exuberarent. Nam & filius hominis.

a. Et veniunt Iericho. Hiero. Ierico luna vel Anathema quod congruit appropinquanti passioni. Defectus carnis Christi, preparatio est celestis Ierusalem, vnde Iericho deferretes, Ierusalem, i. visioni pacis appropinquant.

b. Et proficiscente eo. Beda. Quia ascendente ad caelos domino & fidelibus sequentibus, cunctis. s. electis ab initio mundi cum illo regnum caeleste ingredientibus, mox gentium populus diu perfidia caecus, audito Christi aduentu, coepit lumen salutis sperare. Iuxta via sedens mendicat, quia nodum veritatis iter agnoscens sedula desiderat inquisitione ad hoc venire contendit, vt Cornelius q. Deu quem colebat, crebris precibus vt se illuminare dignaretur, orabat. Transeundo audit, stando illuminat quia per humanitatem miseretur, in qua natus, passus, resurrexit, ascendit quae est actio temporalis, & transitoria. Et stans caecum illuminat, quia verbi aeternitas non transit, quae in se manens omnia renouat. Stare Dei, est incommutabili dispensatione mutabilia cuncta disponere. Quare ergo transiens audit, stans illuminat? quia qui propter nos temporalia pertulit, inde nobis lumen tribuit, vnde transitu mutabilitatis habere nescit.

Bedā Matthaeus in hoc loco dicit duos caecos secus viam sedentes illuminatos. Lucas, cum appropinquaret Iericho, vnum illuminatum pari ordine: sed Lucas scribit quod Matthaeus omisit. Quod autem hoc loco Matthaeus duos dicit, Marcus dicit vnum, alterum non negat. Sciendum est vnum eorum fuisse notissimum: vnde nomen eius, & patris commemorat Marcus: quod in alijs non facit, nisi cum Iairum expressit nomine, quia & ille nobilis fuit: Ita iste ex aliqua felicitate deiectus, notissimae, & famosissimae miseriae fuit qui non solum caecus, verum etiam mendicus sedebat: Huius ergo illuminationem Marcus describit, quia hoc miraculo maiorem famam comparauit.

Bedā. Appropinquans ergo Iericho caecum vnum illuminauit, quia in carne veniens, & passioni propinquans, non multos ad fidem adduxit. Non enim primo, sed paucis annis antequam pateretur lumen verbi exhibuit. Sed de Iericho proficiscens caecos illuminauit: quia resurgens a mortuis, atque ascendens in caelum, Spiritum sanctum Apostolis misit, eosque ad illuminationem omnium populorum in mundum dispersit.

Typice. Vnum, appropinquans Iericho illuminat, quia ante passionem suam vni ratum Iudaeorum populo praedicauit. Et proficiscens de Iericho duos, quia post resurrectionem per Apostolos, & Iudeis, & gentibus praedicauit, & aeternae diuinitatis & assumptae humanitatis arcana patefecit. Marcus vnum scribit, quia ad gentes, quibus scribebat, respicit qui omnino a luce grant alieni quorum caecitas quanto famosior, tanto illuminatio gratiosior. Matthaeus duos, quia Hebraeis credentibus scribebat Euangelium quod ad gentium quoque; notitiam erat peruenturum, vt ad eandem vnam fidei gratiam pertinere doceret. Hinc etiam est quod Matthaeus asinam, & pullum refert,

fert, alij tres qui gentibus scribunt conuersis, asinum tantum ad dominum ductum dicunt.

Caeci quos dominus illuminauit homines sunt supernae lucis (quae Christus est) ne scij, sed ipso donante ad confitentiam caecitate & petendam veritatis lucem sunt compuncti.

Iericho, luna quae defectum nostrae mutabilitatis significat vnde. Homo quidam descendebat ab Ierusalem in Iericho.

Barthimaeus caecus. Hieron. Caecitas Iudaeorum quae illustrabitur in fine in aduentu Eliae & Enoch.

Qui cum au. Populus gentium audita fama Christi, cuius particeps querebat fieri contradicebant multi, primo Iudaei post etiam gentiles, ne il-

luminandus sanatus inuocaret, nec tamen ad vitam praedestinatos aeternam poterat impugnantium fu-

ror prohibere.

e. Fili Da. Hierony. Per merita Patriarcharum illuminatur Iudaicus populus, cui adest misericors Deus, & miserator illuminans caecos, & ergens elisos.

* Victor Antiochenus. Caecus Christum Dominum filium David vocat. Et quidem dominus genus illud non repudiaret ubi omni carnali gente sese superiorem ostendisset, neque enim sanitate caeco impendisset si Davidis filium falso illum vocasset, aut ex vana fide aut blasphema oratione & noie eundem copellasset, Sicuti nugantur, qui quadam externa tantum apparatus Dei verbum in mundum venisse, aut ex aliena substantia, & non ex Davidis massa carne suscepisse metuntur.

f. At il. mul. ma. Ingrauescente bello vitiorum, manus lenanda sunt ad lapidem adiutorij cum clamore, id est, ad Iesum.

Hiero. Conueniens ordo salutis. Audimus primo, deinde clamamus per fidem, vocamur per Apostolos, surgimus per poenitentiam, exuimur per baptismum, interrogamur per voluntate: vnde qui proiecto vestimento suo, exilire nudus veteri homine, dicit vt hinnulus saliens super montes, segniciende ponens, patriarchas, & prophetas, apostolos in altis consideras.

g. Et vocat. Beda. Alleg. Caecum clamantem Dominus vocat, dum populo gentium scientiam veritatis desideranti, per sanctos praedicatores verbum fidei committit. Qui vocantes caecum animae quietem esse, & surgere, ad eumque venire, praecipunt, cum praedicando spem salutis habere, de vitiorum torpore surgere, atque ad virtutum studia quibus illuminari mereatur, accingi iubent, quasi dicat, Accedite ad eum, & il. Et, Surge qui dor. &c.

h. Qui proiecto ve. suo. Id est abiectis mundi curis, expedito mentis gressu ad datorem lucis properat.

i. Exhibens. Proptam voluntatem completionem desiderij remunerat vnde. quodcunq; petieritis in oratione credentes accipietis.

k. Quid tibi vis. * Victor Antiochenus. Cur dominus istud rogat? ne quis dicere queat Christum aliud dedisse, aliud caecum expetuisse: nam prius ubique illos voluntatem, & ser-

pum qui sanitatem ambiebant exquirere, exquisitamque praesentibus omnibus patefacere solitus erat quam sanitatem praestaret. Partim quidem quo alios ad piū quendam zelū, & aemulationem prouocaret, partim etiam quo sanitatis beneficium indignos

quia vnus erat magis notus, & clamabat altero fortius, ideo hic solus exprimitur.

3 Anima quietior esto. Id est, magis quietus animo, ac si dicant appropinquat tua illuminatio.

4 Qui proiecto. In quo medicabat, vt celeriter veniret ad Christum.

Rabboni.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et proficiscente eo de Iericho. Hic ponitur instructionis praecedentis confirmatio per illuminationem caeci. Et patet sententia ex dictis Matthaei 20. excepto quod sequitur.

2 Caecus sedebat. Matth. 20. dicitur quod erant duo caeci, sed quia

MORALITER.

1 Et proficiscere eo de Iericho. & discipulis eius, & plurima. Seqt. Barthimaeus ca. s. Barthimaeus q. filius pinguedinis interpretatur significat hominem delictijs carnalibus nutritum, id dicitur caecus scilicet sapientiae luce priuatus de qua dicitur Iob

28. quod

28. quod non inuenitur in terra suauiter viuentium, quia deliciae carnales hebetant intellectum.

† Qui cum audisset. Talis enim cum audit de Salvatore, debet clamare per orationem deuotam, vt ab eo recipiat sapientiae lumen qui dat oibus affluenter, saltē de necessarijs ad salutē.

Luc. 10. c

Matt. 20. d

Luc. 18. f

Confide, vel

Bono animo

esto.

E

Allego.

Psal. 33. a

Eph. 5. d.

Inf. u. c

F

In dignos collatum publice constaret. Quod in his patet primo quidem ex ardore illius invocatione, mox vero ex eo quod a domino vocatus, cum omni alacritate exiliens ad illum accurrens, ut expediret quasi veterem hominem abiecerit dominus fidei illius testimonium perhibuit, ait. n. *Vade*

fides tua te saluum fecit. den. que salutem consequutus non, ut solent ingrati, resistit.

Marth. 6. b
7. Marth. 20. d
Luc. 18. g

Scit quid velit, sed peti vult, quod se dare & nos petere pronoscit qui importune admonet ad orandum & tamen dicit. Scit namque pater vester quid opus sit antequam petatis eum. Ad hoc ergo requirit ut petatur, & cor ad orationem excitet, unde cæcus.

* Theophylactus. Dicit autem quod secutus est dominum in via, scilicet in hac vita. Quia post hanc excluduntur omnes

Magister.

Vnam petij a Domino hanc requiram ut videam volunt. Do.

a faciam? Cæcus autem dixit ei. Rabboni, ut videam. Iesus autem dixit ei. † Vade, fides tua te saluum fecit. Et confestim vidit, & sequebatur eum in via.

cæco dicitur. *fides tua saluum te*
b *vidit & se-*
da. Videt & sequitur qui quod bene intelligit operatur qui imitari vnde quis mihi ministrare me sequatur.

c *In via.* Consideremus qua via graditur, & sequamur humilitatem, per labores.

Via quæ dicit. *Ego sum via, veritas, & vita.* Hæc est via antea qua ducit ad ardua Ierosolymæ, & Bethaniæ ad montem Oliuarum, qui est mons luminis, & consolationis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Rabboni. Id est magister mi.

C A P V T X I.

ET cum ap. Sequitur.

a *Betha.* Beda, Bethania villa siue ciuitas in latere montis Oliueti, quæ stadis. 12. ab Ierusalē ubi Lazarus suscitatus est, domus obediētiæ interpretat. Et bene Ierusalē venturus

B & mundum sanguine redēpturus, primo Bethaniam venit, & ibi a deuota muliere vnctus est quia multos ante passionē dōcēdo domū sibi obediētiæ fecit, quorū pia actione quasi odorifero vnguento delectatur. Hinc ciuitas etiā hæc in monte Oliueti posita dicitur, ut ecclesia per gratiā Dei esse solūda tignetur, quā vnctōne spiritualium charismatū, & scientiæ & pietatis luce fouet. Mōs enim Oliueti spiritualium distributor gratiarum.

hoc

Matth. 5. b

Ne autem absconderetur ciuitas super hunc montē posita mittit duos de discipulis suis in castellum quod contra eos est, doctores scilicet, qui indocta vel barbara orbis loca, quasi oppositi castelli mētia prædicatione diruerent. Duos propter veritatis scientiam & operis munditiam.

Eccle. 4. a

b *Duos ea disti.* Hic. Bini vocantur, bini mittuntur, quia charitas non in vno consistit, vnde. *V. 2. 1. 2.* Duo educit Hebræos de Aegypto. Duo portat botrum de terra sancta, ut semper præpositi coniungant operi scientiam. Duo mādāta de duobus tabulis pferat, in duobus fontibus abluantur & abluant & duobus vechibus arcam domini portent, & inter duo cherubim dominum cognoscant, spiritu mente psallentes.

Allego.

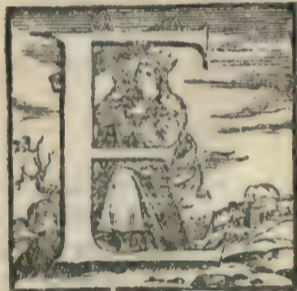
Rom. 3. c
Matth. 23. d

c *Et statim.* Beda. Introeuntes mundum prædicatores inueniunt populū nationum, peccatorum funiculis alligatum & etiam ludæorum. Omnes enim peccauerunt. Vnde apud Mattheum asina quoque cum pullo alligata reperitur, quæ subiuialis,

subiuialis, & domita significat synagogam, quæ iugum leuiter traxerat. Pullus lasciuus, & liber gētes super quē nemo pedes sedit, quia nemo rationabilium doctorū ei frenū correptionis imposuit, quo vel linguam a malo cohiberet, vel in ardua vitæ ire cogeret. Duo discipuli ad aīalia missi, duo ordines

C A P. X I.

a *Visioni pacis in qua immobilis felicitas quæ est mater omnium nostrum.*

T cum appropinquaret Ierosolymæ, & Bethaniæ ad montem oliuarum, mittit duo's ex discipulis suis, & ait illis. Ite in castellum quod cōtra vos est. Et statim

† Gentes. † Peccatis.

d introeuntes illuc, inuenietis pullum ligatum super quem nemo adhuc hominum sedit. Soluite illum, & adducite. Et si quis vobis dixerit, quid facitis, * dicite quia domino necessarius est, & continuo illum dimittet huc. † Et abeuntes inueniunt pullum ligatum ante ianuam foris in biuio, & soluiunt eum. Et quidam de illic stantibus, dicebant

a *Rationabilium Doctorum corrigendo.*

† Fidei.

dixerunt domini eius ad illos. *Quid soluitis pullū?* Nō vni quippe superstitioni deditus erat, sed pro libitu immundōrum spirituum raptabatur varijs erroribus. Cōmunis. n. qui est qui mundus est qui autem mundus & sanctus est, solus Dei est. *Pullum li. Iero.* Pullus ligatus & indomitus quem soluit & domant, populus gentilis est. Ante ianuam fidei, cum vniculis peccatorum suorum in biuio stat in libertate arbitrii dubitat inter mortem & vitam.

* Theoph. Vel. *In biuio.* Id est in vita hac, solutus est autem discipulis per baptismū, & fidē. Cōsidera vero quāta dñs discipulis prædixit, quod inueniret pullū, vnde sequitur. *Et statim introeuntes &c.* Et quod impediret ab accipiēdo vnde sequitur. *Et si quis vobis dixerit quid facitis dicite &c.* Et quod hoc dicitur permittunt accipere, vnde sequitur. *Et continuo illum dimittet huc.* Et sicut dominus prædixerat, ita impletur, vnde sequitur. *Et abeuntes inueniunt pullum ligatum ante ianuam foris in biuio & soluiunt eum.*

Et

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X I.

Diuisio. ET cum ap. Hic consequenter describitur confutatio sacerdotum. Et primo ponitur aduētus Christi ad tēplū, secundo, subditur confutatio sacerdotum, ibi. Et alia dicit. Sententia primæ partis patet ex dictis Mat. 21. exceptis quæ sequuntur.

† Et

1 *Et cum ap. Ier.* Mons enim Oliueti est medius inter Ierusalem & Bethaniam & ideo est propinquus vtrique.

2 *Inuenietis pul. li.* Cum ipso asina erat similiter secundum quod dicit Mattheus. Sed Marcus hic tacet de ea quia non oportet quod omnia a quolibet euangelista referantur. Et quia principaliter quærebatur pullus ad obsequium Christi

Bene-

M O R A L I T E R.

1 *Et cum ap.* Sequitur.

† *Mittit d. ex di.* Per binarium insinuans quod discipuli sui habere debent geminam charitatem scilicet Dei & proximi.

† *Ite in ca.* Id est in mundum ad prædicandum.

† *Illuc,*

† *Illuc, inue. pullum liga.* Id est hominem dissolutum, praua consuetudine ligatum.

† *Super quem ne.* Quia nulli voluit obedire.

† *Soluite.* Monitis vestris extrahentes eum de sua praua consuetudine.

Et

Et dimi. Beda. Quia in soluendo contradicebant, audito nomine domini dimiserunt. Quia magistri erroru qui prius doctoribus contradicebant, postquam per miracula virtus fidei dominice apparuit, amplius resistere non valebant: & sic liber edentium populus ad Dominum dacebatur. Et imponunt

vestimenta sua. doctrinam, scilicet scripturam: vel scripturam discretionem, vel ecclesiasticorum signatum varietate, quibus hominum corda, nuda ante, & nigra, quo Christo flore fiant digna ornant.

Theophylactus. Non autem eo ab eis necessarius pullus, cuius ostendens, quod debebat se ad gentilem populum transferre.

Et sedit. Hierony. Regit regnare, ut regnet peccatum mortali vel lasciuia carne: sed iustitia & pax & gaudium spiritu sancto.

Multi autem str. Quia multi martyres se proprie carnis amittentes, simplicioribus via suo sanguine parant, ut inoffensi ad supernam civitatem, ad quam ducit Iesus incedant. Moraliter. Saluator noster asino sedens Ierusalem tendit iudicando animam cuiusque fidelis regens, quasi iumentum ad pacis eterne visionem ducit. In pullo etiam sedet, in ecclesie vniuersaliter presidet, eamque in superne patrie desiderium accendit.

Hiero. Multi &c. Pedes, sunt extremi quos ad iungendum, constituit Apostolus, qui etsi non sunt dorsum, in quo dicit dominus, tamen cum militibus a Ioanne instruantur.

Alij aut. Hiero. Iusti ut palma floreant, Angusti in radiibus, lati in floribus & fructibus: quoniam bonus odor huius sunt: & sternunt viam mandatorum Dei bona fama. Beda. Alij autem, Frondes vel ramos de arboribus cedunt, in doctrina veritatis verba, & sententias patrum de veritate excerpunt libris. Et hac in via Dei ad animum audientis venientis humiliter predicatione submittunt.

Theophylactus. Sternamus & nos viam vite nostre cedentes ramos de arboribus, id est, sanctos imitantes. Nam bores sancti sunt, de quibus ille ramos cedit, qui virtutem nostram imitatur.

Et qui praebant. Praecessit Iudaicus populus secutus est. Et quia omnes qui fideles sunt vel fuerunt in Christum crediderunt & credunt, & qui praebant, & qui sequuntur osanna clamant: quod salua nos Latine dicitur: ab ipso enim omnes priores etiam salutem quaesierunt.

Theophylactus. Sed & qui praebant & qui sequuntur notorum actuum, ad laudem sunt Dei. Quidam enim in praesentia vita bonum fecerunt initium, sequens vero non est prior: neque in laudem Dei finita.

Benedictus qui venit. Quoniam vna fides, vna spes omnium. Illi expectabant & venturum credebant, & nos venisse credimus. Et qui praebant. Hiero. Praebant prophetae, sequuntur apostoli. Abyssus abyssum inuocat, id est, lex legem alteram.

Benedictus qui venit in nomine Domini. Amen.

Benedictum. Secundum Ioannem. Cum turba eum rapere. D. vellit, & facere regem fugit: & regnum adhuc victurus noluit. Nunc autem iam passurus regem non refugit se dici. Non hinc nos filio Dei, & rege dignos non eos reprimit qui regnum Dauid in eo restaurandum, & priscae benedictionis donum concinunt: quia scilicet non temporalis, & terreni, sed aeterni in caelis rex esset imperator: ad quod per contemptum mortis, & gloriae resurrectionis, & triumphum ascensionis perueniret. Unde de discipulis post resurrectionem ait. *Da-*

Quis potest dimittere peccata. Theophylactus. Vel prohibentes sane daemones quibus fuerunt Apostoli fortiores.

illis: Quid facitis soluentes pullum? Qui dixerunt eis, sicut

praeeperat illis Iesus: & dimiserunt eis. Et duxerunt pullum

ad Iesum: & imposuerunt illi vestimenta sua, & sedit super

eum. Multi autem strauerunt vestimenta sua in via. Alij

autem frondes caedebant de arboribus, & sternebant in via. Et

qui praebant, & qui sequebantur, clamabant dicentes: Osanna,

benedictus qui venit in nomine Domini, benedictum quod venit

regnum patris nostri David: osanna in excelsis. Et introiuit

terrena iungens caelestibus, ut ei omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & inferorum.

Hieron. Hoc Gabrieli consonat: qui ait: Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur: & dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui. Ut scilicet gentem quam David temporaliter rexit, & exempla iustitiae praebuit, & spiritualibus hymnis ad fidem, & Dei amorem accendit, ipse sanctis, verbis, donis, & promissis regnum caeleste regeret, & ad visionem Dei introduceret.

Osanna in ex. Hieron. Saluifica ut iusti edificentur in ruinam Angelorum, & terreni saluentur ab eo benedicto vincente, & veniente in nomine Domini, id est, patris sui: quoniam filius de patre nomen suscepit, & pater de filio.

Osanna: verbum Hebraeum, & compositum ex integro, & corrupto. Hosiah enim salua, vel saluifica, na interiectio deprecantis. Denique in Psalmis ubi Septuaginta interpretes transfulerunt: O Domine saluum me fac: in Hebraeo habetur na adonai Hosiah na quod noster Hieron. ita translulit: Obsecro domine, salua obsecro. Idem ergo est. O Domine, per interiectionem obsecrantis, quod obsecro Domine, per ipsum verbum obsecrationis.

Et intro. Hiero. Iam appropinquante passione in loco passioni praesentato ante secula vult esse, ut qui cum capere vellit ibi inuenire possent, ut ostenderet, quod non inuitus, sed sponte mortem subiret. Introiuit autem ante quinque dies Pascha. Dicit enim Ioannes, quod ante sex dies Pascha venit Bethania, ubi cena ei facta, & Maria soror Lazari unguento eum perfudit, & in crastino asino sedens obuiante cum palmis turba Ierusalem venit. In lege enim dictum est, quod decima die mensis tollat vnusquisque agnum, & feruet eum usque ad decimum quartum diem mensis, in molereque eum multitudo filiorum Israel ad vesperum. Unde Dominus decima die mensis, id est, ante quinque dies Pascha civitatem in qua pateretur ingressus est, & certum suae immolationis diem conspirante Deum omni consilio principum, & seniorum expectauit. Agnus immolabatur 14. die primi mensis ad vesperum, & Dominus eadem hora agnum cum discipulis suis mducans ubi legalis Pascha decreta compleuit.

Matth. 28. d

Hosiah na

altissimis Philip. 2. d Luc. 1. c

A

B

C

D

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

V

X

Y

Z

NICOLAUS DE LYRA.

Benedictum quod. Credebant enim ipsum cito regnare in regno David, & restituere regnum temporale quod a Romanis erat usurpatum, cuius filium dixit Christus coram Pilato Ioann. 18. f Regnum meum non est de hoc mundo. Sed supple de caelo.

caelo. Et hoc diuina ordinatione signabatur verbis laudantium, cum dicebant.

Osanna in ex. Licet non intelligerent, sicut & Caiphas dixit mortem Christi futuram pro salute mundi Ioan. 11. licet hoc non intelligerent.

Et

MORALITER.

Et du. pul. Ad confessionem fidei Christianae. Sequitur. Et in po. illi re. Id est, virtutum opera. Et sedit su. eum. Per obedientiae actum. Multi autem str. Nam quando aliquis insolens perfecte conuertitur ad Deum, alij plures animari solent ad simile faciendum. Alij

Alij autem frondes. Per quas significatur laetitia propter quod per istos significantur illi qui gaudent, & Deum laudant iuramento tali.

Et introiuit Iero. in templo. Beda. Formam nobis religionis quam sequamur demonstrans, ut cum quolibet loca in quibus sit domus orationis intramus, ad hanc primo diuertamus.

Et

C pleuit, egressus est, cum eis ad locum orationis, ubi comprehensus a Iudais, & ligatus, iam factum beate immolationis inchoavit. **a** *In templum.* Exemplum dedit nobis, ut quocumque veniremus, primum ad domum orationis si ibi sit, diuertamus: & cum nos per orationis studium Deo commedauerimus, ad ea propter que venimus, agenda secedamus.

† abijt

* Theophylactus. Mystice autem Dominus introiit in templum, sed rursus exiit, ostendens quod ipsum relinqueret desertum, & in raphaniam.

b *Et circumspice.* &c. Non semel hoc fecit, sed per omnes quinque dies. Per diem in templo docebat, noctibus exiens in monte Oliueti morabatur, sicut Lucas ait. Docendo enim incredulis officium correctionis sedulus impendebat, manendo apud fideles gratiam benignitatis propitius exhibebat.

Luc. 22. 8

† De custo. cha. c. fi. Luc. 19. 8

† Isa. 56. e. Iere. 7.

B sedulus impendebat, manendo apud fideles gratiam benignitatis propitius exhibebat.

Moraliter. Circumspicere, & cetera. Inspicit omnia corda, & in contradicentibus veritati non inuenit ubi caput reclinet. Secessit ad fideles, & in eis qui obediunt mansionem fecit. Bethania namque domus obedientie interpretatur.

c *Cumque vidisset.* Beda. Sicut per parabolas loquitur ita facit: ideo esuriens in ficu fructum querit cuius nondum tempus esse nouit. Ea tamen perpetua sterilitate damnauit, ut ostenderet plebem quam docebat propter folia, id est, verba iusticie que habebat sine fructu, id est, bono opere non posse saluari: sed excidi, & in ignem mitti. Esuriens ergo dominus vidit ficum folia habentem, & fructum in ea quaesitum & non inuenit: quia salutem humani generis desiderans vidit Iudaeam habentem eloquia legis & prophetarum, qua fuit in ea fructum boni operis docendo, corrigendo, miracula faciendo, & non inuenit, ideo damnauit.

* Victor Antiochenus. Et cur inquis, seruator noster ficui, quae insons alioquiebat, neque enim ficum tunc tempus erat, maledixit? Propter discipulos hoc fecit. Posteaquam enim ubique beneficia praestiterat, nullum autem punierat, consentaneum erat, ut aliquod quandoque punientis virtutis specimen ederet, quo Apostoli hinc discerent, licet Iudaeis veniae penitentiaeque locum clementer indulget, neque omnem statim vitae succum illis adimeret, tamen, imo vero in nihilum illos redigere potuisset.

* Theop.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et cir. & c.* Licet fuisset honorifice receptus a communi populo, & praedicasset per totam diem usque ad vespeream, nullus tamen inuitauit eum ad hospitium in domum suam: & ideo cum discipulis redijt in Bethaniam, ubi manebant Martha, Maria, & Lazarus.

Adu. 13. b

2 *Et alia die cum exirent.* Hic consequenter describitur confutatio sacerdotum: & primo signo sensibili: secundo, facto mirabili, ibi. *Et cum introissent:* tertio, verbo rationabili, ibi. *Et veniunt rursus.* Sententia primae partis patet ex dictis Matt. 21.

3 *Et cum introissent in templum.* Hic ponitur confutatio sacerdotum

MORALITER.

i *Et circumspice. om.* Quia nullus recepit eum in domum suam. **†** *Abijt in Bethaniam.* Quamuis gaudiose recepissent eum in mane: & ideo per istos significantur illi qui cum gaudio recipiunt praedicationis verbum, & tamen non faciunt fructum. **†** *Cumque vidit.* Ideo per ipsam significatur hypocrita habens tantum apparentiam sanctitatis, & non opera: propter quod Dei maledictionem incurrit,

* Theoph. Volens ostendere discipulis quod si vellet huius qui crucifixum erat ipsum, in momento posse exterminare. **d** *Non enim erat temp. ficorum.* * Chrysostomus. Dominus autem te tempus fructum quaesitum in ficu, & non inueniens maledixit. Quia omnes qui mandata legis adimplent, isti suo tempore fructificare dicuntur. sicut est illud in datus, non machaber. Qui autem non fructum non machaber, sed permanet virgula quod est magis, virtutibus excedit, Dominus autem a peccatis non solum exigit, ut virtutes obseruet, sed supra mandata asserunt.

a *Ierosolymam in templum, & circumspicetis omnibus cum iam vespera esset hora, te xij in Bethaniam cum duodecim.* **†** *Et alia die cum exiret a Bethania esuriijt. † Cumque vidisset a longe ficum habentem folia, venit, si quid forte inueniret in ea. Et cum venisset ad eam, nihil inuenit praeter folia. Non enim erat tempus ficorum. Et respondens dixit ei: † Iam non amplius in aeternum quisquam ex te fructum manducet. Et audiebant discipuli eius, & veniunt Ierosolymam. Et cum introisset in templum coepit eijcere vendentes, & ementes de templo: & mensas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euerit: † Et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum: & docebat dicens eis: Nonne scriptum est: † quia domus mea domus orationis vocabitur,*

a *¶ Si quis eum hospicio susciperet. Tantae enim paupertatis fuit, & ita nulli adularus, ut in tanta urbe nullum hospitium inueniret.*

¶ In vespera mundi visitat nos.

b *¶ Ut qui in urbe non inueniebat, in agro paruulo apud Lazarum, & sorores eius habebat hospitium.*

a *¶ Veritatem humanae carnis ostendit. ¶ Salutem hominum auctans ad incredulitatem Israelis.*

c *¶ Id est, synagogam, uelitam mandatis hominum, & superstitionibus scopatam, cui denegat fructum in aeuum unde templum ingrediens eijcit uendentes, & ementes, &c.*

d *¶ Verba. ¶ Homo factus. ¶ Boni operis.*

e *¶ Reliquia in sine fructificabunt.*

f *¶ Quod soli orationi dedicatur. ¶ Qui honores uendunt, & gradus emunt.*

g *¶ Commune immundum mercandi gratia non Deo dedicatum. ¶ In Isia.*

h *¶ Non taurorum, uel hircorum.*

flo pauperi, & esurienti fructum pietatis quo indiget offerat. **f** *Capit. eij. c.* In ipsa re ostendit quod per figuram in ficu. Ficus enim non peccauit si ante tempus fructum non habuit, sed sacerdotes.

g *Vendentes.* Beda. Ea scilicet que qui de longinquo uenerunt ab indigenis offerenda emebant. Si ergo hoc prohibe quanto magis risum, & vaniloquium, & huiusmodi.

h *Et ca.* Beda. Columbas uidentur qui de impositione manus accipiunt, per quam spiritus datur, qui per columbam significatur qui in specie columbae super Christum paruuit. Horum cathedras euerit, quia sacerdotum tabernaculum deseruit. Hinc canones tales a sacerdotio praecipiant. Omnes enim tales uel ante Dei oculos, uel ante humanos semper priuantur sacerdotio.

* Theophyl. Sed & si quis bapuzmatis gratiam, & puritatem tradiderit daemone, per peccatum, suam columbam didit, & propter hoc, foras est, & de templo eijcitur.

i *Et non si.* Futuri iudicij exemplum praemittit, quando omnes reprobos ab ecclesia repellit, & ne ultra ad eam turbam intrent aeterno uerbere compescit.

k *Domus ue.* Moral. In praesenti domus domini cor est. Eius estio, cordis purificatio, ut non tantum peccata que intrant lat compunctio diuinitus immissa, sed ne ultra repetatur.

dotum facto mirabili, & primo describitur dicta confutatio secundo, incidenter ponitur discipulorum instructio, ubi cum uespera esset. Circa primum sciendum, quod tunc mirabile factum fuit, quod unus homo pauper omnes vendentes, & mentes eijceret de templo, & nullus ei resisteret. Secundo enim quod dicunt sancti, quidam fulgor mirabilis egrediebatur de vultu eius, & oculis: quo territi sacerdotes, & etiam alij non ualebant resistere ei. Et ista etiam fuit signum, quod sacerdotes essent eijcendi de templo, & officio, tanquam indigni.

4 *Et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum.* Et hoc de uasis humanis uisibus applicandis, quia uasa diuino cultu deputata

3 *Et cum introisset & c.* Isti sunt adulatorum qui laudes salu vendunt praelatis, & ipsi eas emunt ecclesiasticis beneficiis indebite collatis.

† *Et mensas.* Isti sunt mali praelati, & curati qui magis frudent pecunijs leuandis, quam animabus saluandis.

† *Et cathedrae.* Id est, ecclesiastica sacramenta, in quibus tur gratia: sic igitur domus Dei spelunca latronum efficitur quia latrocinium est quidquid diuis modis acquiritur.

Et

Quo

in divina gratia perseverans,
 vos autem se. Ad hoc enim in templo erat, ut vel non dantes
 oraher persequeretur, vel dantes spiritualiter necaret.
 Templum, & domus Dei mens est, & conscientia fidelium, quae
 in visione proximi peruersas cogitationes profert, quasi in spe-
 lula latrones reli-
 de, & simpliciter
 grilles interficiunt:
 mens iam non
 dolus Dei, sed spe-
 lula est latronum.
 Theophylactus.
 spelam latronum
 templum nominat,
 propter lucrum. Ges
 que latronum
 crum se congre-
 quia ergo illa a-
 milia quae ad facti-
 oblata erant,
 can. lucri vende-
 ba, latrones ipsos
 dis. Ad hoc enim
 m plo erant vel
 on dantes cor-
 liter persequere-
 ur: vel dantes spi-
 liter necarent.
 Mens fidelium spe-
 lula latronis fit,
 quod relicta simp-
 licate sanctitatis,
 lib. conatur agere
 quae valeat proximis
 nere.

a ^{¶ Non in Iudaea, nec Ierusalem tantum.} omnibus gentibus. Vos autem fecistis eam speluncam latro-
 num. ^{¶ In Ieremia.} Quo audito principes sacerdotum, & Scribae quere-
 bant quomodo eum perderent: timebant enim eum: quo-
 niam vniuersa turba admirabatur super doctrina eius. Et
^{¶ Quia in Iudaea tenebras reliquit Sol egrediens.} ^{¶ Ad aliam beneuolam, & obedientem.} cum vespera esset facta egrediebatur de ciuitate. ^{¶ Cum Sol occidit Iudaeis, oritur Apostolis.} ^{¶ Ipse cum Apostolis.} ^{¶ Synagogam.} Et cum
^{¶ Cain, & ceteris, a quibus omnis sanguis iustus requiritur ab Abel usque ad Zachariam.} mane transirent, viderunt ficum aridam factam a radicibus.
^{¶ Id est Christo, qui est mons cretens de lapide absciso sine manibus.} recordatus Petrus dixit ei: Rabbi ecce ficus cui maledixisti
 aruit. Et respondens Iesus ait illis. ^{¶ Gentes.} Habere fidem Dei: ^{¶ Recte fidei.} Amen
 dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti, tollere, &
 mittere in mare, & non haesitauerit in corde suo, sed credide-
 rit: quia quodcumque dixerit fiat, fiet ei. ^{¶ Vos qui tanta perfectionis non estis.} propterea dico vo-
 bis, omnia quaecumque orantes petitis credite, quia accipie-
 tis, & venient vobis. Et cum stabitis ad orandum ^{¶ Qui vos laetit.} ^{¶ Magna fiducia.} ^{¶ Non unius, omnes enim fratres estis.} dimittite,
^{¶ Quis.} ^{¶ Tremenda sententia.} si quid habetis aduersus aliquem, ut & pater vester qui in ce-
 lis est, dimittat vobis peccata vestra. ^{¶ A Bethania.} Quod si vos non dimi-
 leritis, nec pater vester qui in caelis est dimittet vobis peccata
 vestra. Et veniunt rursum Ierosolymam. Et cum ambularet in

sti sunt scripta: & hoc tamen legimus factum precibus Grego-
 rij Neocesarij Ponti Episcopi. Sed mos, diabolus propter su-
 perbiā qua se contra Deum erexit dicens. Similis ero altissi-
 mo, hic ad praecipuum praedicatorum ab electis expulsus in ma-
 re, i. in infidelium amaras, & turbulentas mentes vesaniam
 suam exercere per-
 mittitur: qui tanto
 acius in eos quos
 possidet lauit, quan-
 to a piorum laesione
 se expulsus gemit.
 Hierony. Sed hoc
 factum est, quando
 dixerunt Apostoli:
 Digne transferimur
 ad gentes, quia vos
 indignos iudicatis.
 Beda. Notanda est
 distinctio deprecanti-
 um. Qui perfectam
 fidem habet oratio,
 vel iubendo etiam
 potest transferre, vel
 corporales montes,
 vel etiam spirituales,
 ut Paulus de Elima
 mago quem oculis,
 & arte nefanda pri-
 uauit: & de Phyto-
 nissa in Philippis.
 Qui autem ad fasti-
 gium tantae perfectio-
 nis ascendere ne-
 queunt, petant sibi
 peccata dimitti, quo
 ad vitam mereantur
 intrare perpetuam:
 & sine dubio impe-
 trabunt, si tamen in

se peccantibus primo dimittunt.
 Et cum sta. Hieron. Marcus suo more, septem versus ora-
 tionis dominicae vna oratione comprehendit. Is namque
 cui dimissa sunt omnia quid amplius rogabit, nisi quod per-
 seueret in eo quod obauit?
 Victor Antiochenus. Sensus est, ut animi munditia quam
 vera penitentia parit, vobis obtingat, veniamque peccatorum
 consequamini, per gratuitam iniuriam ab homine vobis illa-
 tas condonationem, viam vobis ad Deum munitam, ansam
 que, ut vestras verbis noxias, gratuito condonet, illi affectu.
 Per haec autem Apostolos in spem erigit, quasi dicat, nullam
 vnquam repulsam metueritis, dummodo oratione pura fideque
 munitam

telligitur de remissione offensae, quia homo tenetur esse in
 charitate, sed remissio iniuriae non est de necessitate. Potest
 enim aliquis petere secundum ordinem iustitiae recompen-
 sationem pro iniuria sibi facta.
 Et veniunt rur. Iero. Hic ponitur confutatio sacerdotum,
 Scribarum, & Seniorum verbo rationabili: & patet senten-
 tia ex dictis Matth. 21.
 Ad euentiam dictorum, & dicendorum queritur vtrum
 Christus in praedicationibus suis debuit vitare offensionem,
 vel scandalum sacerdotum, Scribarum, & Pharisaorum.
 Et arguitur primo quod sic 1. ad Timot. 5. a. dicitur: Senio-
 rem ne inorepaueris: sed obsecra ut patrem: praedicti autem
 erant seniores populi, & patres ergo &c.
 Item 1. ad Corinth. 10. g. dicitur: Sine offensione estote Iudaeis,
 & gentibus, & ecclesiae Dei: cum igitur facta Christi, & dicta
 fuerint nobis data pro exemplari, videtur quod debuit ca-
 uere ab offensione praedictorum.
 Contra Isa. & fuerat prophetatum, quod Christus foret in
 lapide offensionis, & petra scandali duabus domibus Israel.
 Rn. Duplex est scandalum, actiuum & passiuum. Actiuum non
 habuit in Christo locum, quia tale scandalum est dictum vel factum ali-
 cuius minus rectum, praebet alteri occasionem ruinae, ut hinc ex ver-
 bis Hier. sup Mat. Oia aut facta & dicta Christi fuerunt rectis-
 sima,

Beda. Aridam facta. Beda. A radicibus arefacta
 ficus, ut ostende-
 ret: gens impia, non
 ad impus, vel ex parte corripienda externorum incursum,
 & ex penitentiam liberanda, sicut saepe factum est, sed om-
 nia aeterna damnatione ferienda.
 liter. Arefacta est a radicibus, ut ostendatur non solum
 huano extrinsecus, sed diuino intus favore funditus desti-
 tuta: nam & vitam perdidit in caelis, & patriam in terris.
 recordatus Pe. Petrus agnoscit aridam, & abscisam radicem
 cui accedit oliua pulcherrima fructifera vocata a Domino.
 Vt sequitur: Amen dico vobis.
 Quicumque dixit. Beda. Solent quidam dicere, quod nostri non
 dunt plenam fidem habuerunt, qui montes transferre non
 poterunt. Quibus respondemus, quod nec omnia facta Christi
 sti

NICOLAUS DE LYRA.

dicata ibi debebant esse, & non alia. Caetera patent ex di-
 ctis Matth. 21. 1. Et cum vespera esset. Hic incidenter descri-
 bitur discipulorum instructio, eo quod Petrus fecit mentio-
 nem arefactione ficus subita ad maledictionem Christi, & ideo
 inquit eos occasione huius de efficacia fidei. Secundo, de ef-
 ficacia orationis, ibi. Propterea dico vobis. Sententia primae par-
 tis patet ex dictis Marth. 21. 2. Propterea dico vobis. Hic in-
 quit discipulos de efficacia orationis quae procedit ex duo-
 bus, videlicet ex fidei certitudine, quod notatur cum di-
 citur. 3. Quicumque orantes, &c. Et hoc est intelligendum,
 quod quis orat, pie, pro se, & perseveranter. Nisi enim quis
 proret, id est, de pertinentibus ad salutem, oratio eius non est
 exaudiuit. Itē si orat pro alio de pertinentibus ad salutem,
 potest carere effectu ex demerito illius pro quo orat. Itē si orat
 pro se, non tamen perseveranter potest carere effectu, quia Deus
 non statim dat beneficium petiitum, sed differt aliquando ut
 eius tempore detur, & ut ex dilatione carius heat. Secun-
 dum ex quo oratio habet efficaciam, est dispositio orantis. I. quae
 non retinet iram, vel rancorem illi qui sibi iniuriam fecit
 v. l. de Eccl. 28. a. Homo homini seruat iram, & a Deo que-
 rit medelam, quasi dicat frustra: propter hoc. Et subditur.
 4. Et cum stabitis ad orandum. Sciendum tamen, quod hoc in-
 telli-

cutio contra detestantes vitia eorum. Baptismus Ioannis. Se-
 quitur.
 Neque

MORALITER.

¶ Quo audito principes sacerdotum, &c. Adhuc durat ista perse-
 cutio

¶ Mat. 21. b

¶ habetis
 Mat. 17. c. &
 22. c
 Isa. 14. c

¶ Mat. 21. a
 Ioan. 14. b

¶ Mat. 9. b
 E

¶ Mat. 18. d

An Christus,
 vitandi scan-
 dali causa, de-
 buit intermit-
 tere Phariseo-
 rum increpa-
 tionem.

Scandalum
 duplex.

muniam obtuleritis. Quia ergo diuinam illius virtutem non a fatis exploratam habebant, propterea ab incredulitate qua tenebantur, tacite illos abducere, necnon quantum sit fidei robur ostendere contendit.

a In qua potestate. De Dei dubitant potestate: & volunt subintelligi diaboli esse quod facit.

* Theophylactus. Hic autem dicebat, credentes, ipsum in iudicationem reducere, ut si diceret, in potestate mea, ipsum tenerent. Si autem diceret, in potestate alterius, ab eo discedere populum procuraret, qui ipsum Deum esse credebant. Dominus vero illos interrogat de Ioanne non frustra, neque sophistice, sed quia de eo Ioannes perbibuerat testimonium.

b Interrogabo. Poterat aperta responsione calumniam tentorum confutare: sed prudenter interrogat, ut vel silentio suo vel sententia condemnentur.

c Si dixerimus. Hier. De lucerna mundi obscurantur: vnde dicit: Parauit lucernam Christo meo: inimicos eius induit confusio. d Quare ergo &c. Quasi dicat. Quem confitemini de caelo habuisse prophetiam: mihi testimonium perhibuit & ab illo audistis in qua potestate haec facio.

templo, accedunt ad eum summi sacerdotes, & scribae, & seniores, & dicunt ei: In qua potestate haec facis: & quis dedit tibi hanc potestatem, ut ista facias? Iesus autem respondens, ait illis: Interrogabo vos, & ego vnum verbum, & respondete mihi, & dicam vobis in qua potestate haec faciam. Baptismum Ioannis de caelo erat, an ex hominibus? Respondete mihi. At illi cogitabant secum, dicentes: Si dixerimus de caelo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis ei? Si dixerimus, ex hominibus, timeamus populum. Omnes enim habebant Ioannem, quia vere Propheta esset. Et respondentes dicunt Iesu. Nescimus. Et respondens Iesus, ait illis. Neque ego dico vobis in qua potestate haec faciam.

Q. In Beelzebub eius demonia.

a Aperte filium Dei negant, quem putant non suis, sed alienis viribus signa facere.

¶ Cornuto coarctati syllogismo.

a Quia non vultis fateri uos quod scitis.

¶ Hieron. Hic cum peruerso pervertitur Deus.

quidem testem illum, qui in testimonium venerat, ut testimonium perhiberet de lumine non recipitis. Etenim uero si illius testimonium me veram illam lucem esse crederetis, telligeretis utique, me iure tenebras a templo submouit. quid enim aliud sunt avaritia, & turpe lucrum, quibus plura scater, quam tenebrae, quae bonum & honestum non sinunt.

¶ Matt. 21. c. Luc. 20. a Ioan. 16. c.

¶ Gal. 2. c.

NICOLAUS DE LYRA.

scima: & ideo questio ista intelligit de scadalo passiuo. Quod est quando aliquis ex dicto vel facto alterius bono scadalizatur ex imperfectione sua. Et istud scandalum aliquando procedit ex ignorantia, vel infirmitate illius qui scandalizatur. Et tunc dicta vel facta bona, occultata sunt vel differenda. quousque infirmi vel ignorantes instruatur, nisi sint talia bona quae sint de necessitate salutis, quae non sunt omittenda pro scandalum alterius. Si autem infirmi vel ignorantes post instructionem debitam in scandalum permanent: iam tale scandalum non procedit ex infirmitate vel ignorantia, sed malitia. Et tale scandalum est contemnendum, maxime quod est contra bonum commune: quia bonum commune semper est praefertendum utilitati & paci quorumcumque hominum singularium. Tale autem fuit scandalum sacerdotum, Scribarum, & Phariseorum, quia sua malitia nitebant impedire doctrinam Christi, in qua consistebat salus

lus populi. Item suis malis exemplis, & moribus turbabant populum ad peccandum. Item per doctrinam suam maculabant Dei mandata propter suas traditiones, ut dicitur super. & ideo Christus in publico debuit vitia eorum reprehendere: nec ab hoc cessare propter scandalum. Propter quod Matth. 23. cum discipuli dixissent Christo. Scis, quia Iudei audito hoc verbo, scandalizati sunt: respondit. Sinite illos: ceci sunt, & ducite eos. Si cecus caeco ducatur praestet: ambo in foueam cadent. Ad primum dicendum, quod loquitur de senibus, honestate, & iustitia: non de senibus, aetate, malitia corruptis: quia tales sunt ad arguendum, sicut Daniel dure increpauit illos senes impudicos. Daniel. 13. Ad secundum dicendum, quod homo dicitur esse sine offensa Iudeis, & gentibus, ita quod dicto suo, vel facto minus recte prebeat alicui occasionem ruinae. Sed si de veritate scandalum sumitur rectius oriri permittitur, quam quod veritas reprobatur, secundum quod dicit B. Greg. super Ezechielum

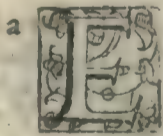
MORALITER.

† Neque ego dico vobis. Beda. Quasi dicat. Non dico vobis quod scio, quia non vultis dicere quod scitis. Duabus autem causis maxime

maxime scientia veritatis est occultanda querentibus. Quis qui querit, aut non est capax ad intelligendum quod querit, indignus est, ut ei debeat aperiri: & hic utrumque concurre

CAP. XII.

a ET cepit illis in parabolis, &c. Sequitur. Lacum. siue torcular, aut altare, aut illa torcularia quorum titulo quidam psalmi

ET cepit illis in parabolis loqui. Vineam tibi parauit homo, & circumdedit sepelem, & fodit lacum, & edificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregre

a Domum Israel plantauit.

b Custodiam Angelorum, vel murum

c Legem.

a Templum.

b Sacerdotibus.

¶ Operarijs conductis hora tertia, & sexta, & nona.

¶ psalmi praenotantur. b Peregre profectus est liberum arbitrium operandi non mutatione loci, quia quae Deus, & omnia complect. ¶ Seru

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XII.

ET cepit illis in parabolis. Hic consequenter ponitur confutatio sacerdotum, & seniorum in parabolis. Et primo ponitur confutatio sacerdotum, secundo Phariseorum, & Herodianorum, ibi. Et mittunt ad eum. tertio Saduceorum, ibi. Et venerunt ad eum Saducei. quarto Scribarum, ibi. Quomodo ergo dicunt scribae. Sententia primae partis patet ex dictis Matthei

21. exceptis quae sequuntur. 2 Vineam parauit. hoc. i. coluit. Et dicitur a pastus pasta pasta, & est proprie modus colendi quo ponitur fimum, vel pinguis terra circa radicem vineae, vel arboris: Radices enim eundem Philosophum de Anima, sunt omni similes, quia sicut in animalibus per os sumitur alimentum, vnde animalia nutriuntur, sic per radicem trahitur alimentum terrae nascens. 3 Et fodit lacum. Lacus proprie dicitur locus ubi recipitur aqua

MORALITER.

1 Et cepit illis in parabolis loqui, vineam parauit homo. Id est, Christus plantauit Ecclesiam sanguine suo. 2 Et circumdedit sepelem. Id est, euangelicam doctrinam.

3 Et fodit lacum. Id est, abundantiam Spiritus sancti defluxit. 4 Et edificauit turrim. i. spiritualem Angelorum custodiam. 5 Et locauit eam agricolis. Id est, Christianis. 6 Et peregre profectus est. Beda. Non loci mutatione, dicitur

Primo missus est Moyses, q fructum legis quam a cultoribus inquirebat, sed casum dimiserunt & vacuam: unde Irritauerunt Moysen in ca. & a. fan. do. Et ve- est Moyses propter eos &c.

iterum mi. a. ser. David & alios psalmistas, qui missi sunt Moysen: vt cul- vineæ ad exer- tori boni operis ex- citi. Sed ipsum que David, qui psalmodia, & non Spiritu sancto elaterat, abiecerunt dices. Quæ nobis in David, aut que rursus alium. herarum, cho- rum suis foeijs, cuius attestations- opulum conue- nit, & mala huic ventura prædi- xit: Et rursus aliū His tribus ser- uation gradibus om- ne ostores qui sub leg & prophetis fue- rint intelligimus. vn de. bi. Necessè est im- per omnia quæ scripta sunt lege Moysi, & prophetis, & psalmis de- no.

Victor Antio- chenus. Per primum seruum, alij eos pastores, & Doctores designatos volunt, qui Eliæ vixere, & ipsum etiam Eliam, cæterosque prophe- tas, tunc temporis apud Iudæos florebant. Per secundum vero Isaiam, Oseam, Amos, & reliquos hisce patribus æqua- les. Per tertium autem Ezechielem, Danielelem, aliosq; illius Synagogæ duces, & ministros. Iuxta hanc ergo parti- tionem, pater familias tribus diuersis annis, hoc est, tempori- bus, fructum ex hac ficu, vel vinea quærens, sed nullum comperit. Ad prophetas itaque triennium illud referatur, vt quærens aduentui Domini nostri asseruetur, & non tertius. Quia reuerbuntur. Non hoc ignorando dixit, quia omnia non, sed semper ambigere dicitur Deus, vt libera voluntas homini referuetur.

Ida. Interrogamus Arriū, & Eunomium ecce pater dñi ignare, & sententiā temperat, & quantum in nobis est dñi ellentitus. Quidquid pro patre responderint, hoc intelli- gan pro filio, qui se dicit ignorare consummationis diem.

Victor Antiochenus. Hunc autem misit, tamen si quid fu- rum erat non ignoraret, quo colonos illos omni profus- in inia, & pœna dignos palam ostenderet, si hunc tanto, in benigno filiofamilias morem non gererent.

Coloni autem. Beda. Probat Iudæorum principes non per- ignantiā Christum crucifixisse, quia intellexerunt eum eē deo dñi: Postula a me, & da. tibi gen. hære. tuam, &c. Vnde tibi osulentes dicebant. Ecce mundus totus post eum a. & si dimi- tum eum, sic omnes credent in eum. Hæreditas ergo filij Dei ec- clesia est de cunctis gētib; ei data, quæ sanguine acquisiuit, re- mēdo possedit. Hanc mali coloni præripere moliebantur, cum

cum cum crucifigentes fidem eius extinguere, & suam iu- D sticiam quæ ex lege est, præferre nitebantur. f Et eiecerunt. Notat pertinaciam eorum: qui nec crucifixo, ac resuscitato Domino ad prædicationem Apostolorum cre- dere voluerunt, sed quasi vile cadauer protecerunt: quia quā- tum in se erat, a suis finibus excludentes gentibus suscipiendū dederunt.

a ¶ Non in prouentu, fructus, quia nullus erat. b ¶ Prophetas.

a profectus est. Et misit ad agricolas in tempore seruum, vt ab † agricolis acciperet de fructu vineæ. Qui apprehensum cum

b ceciderunt, & † dimiserunt vacuum. Et iterum misit alium seruum ad illos, & illum in capite vulnerauerunt, & contu- c melijs affecerunt. Et rursus alium misit, & illum occiderunt, & plures alios quosdam cædentes, alios vero occidentes Ad- †

huc ergo vnum habens filium charissimum, & * illum misit d ad eos nouissimum, dicens: quia reuerbuntur filium meum. c † Coloni autem dixerunt ad inuicem: † hic est hæres. Venite † occidamus eum, & nostra erit hæreditas: & apprehendentes

f eum occiderunt, & eiecerunt extra vineam. Quid ergo faciet g dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos, & dabit vineam

h aliis. Nec scripturam hanc legistis: † Lapidem quem reproba- uerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: a Dño fa- ctum est istud, & est mirabile in oculis nostris. † Et querebant †

† Fructus vineæ obedientia.

† Alij prophetæ cæsi, alij uulnerati, alij occisi.

† Christum vnigenitum.

† Per ironiam.

† Id est, plebem, dicens, quia Samaritanus es, & dæmonium habes.

† Quæ quo alto modo implebitur hæc scriptura.

† Christum.

† Magistri, qui se & alios Deo dignam domum ædificare debebant.

† Duos condens in semetipso, ex utroque populo unam ciuitatem, & unum templum sibi ædificans.

† Victor Antiochenus. Coloni illi Christū extra vineā, hoc est, extra tem- plum, & ciuitatē cie- ctam, occiderunt.

g Veniet, &c. Beda. Auferetur a vobis re- gnum Dei, & dabi- * suum tur genti facienti fru- ctum eius. Hoc autē diuinitus fuisse pro- curatum propheticō testimonio, vel exē- plo probat dicens. E

Nec scripturam, &c. Hieron. Vineā da- tur alijs ab oriente, & occidente, & austro, & aquilone venien- tibus, & recumbenti- bus cum Abraham, Isaac, & Iacob in re- gno cælorum.

Beda. Cuicumque fidelium mysterium baptismi, q. operādo

exerceat committitur, quasi vinea quam excolat ei locatur. Mittitur seruus vnus, vt alter, & tertius: qui fructū accipiat, cum lex, psalmodia, prophetia, quarum admonitionem ad bene agendum populus sequatur, legitur. Sed missus seruus cōtumelijs affectus vel cæsus elicitur, cum sermo auditus vel contemnitur, vel blasphematur. M isum heredem qua ntum in se est occidit, qui & filium Dei conculcat, & spiritui ga- tiæ quo sanctificatus est cōtumeliam facit. Perditio malo cul- tore vinea datur alij, cum dono gratiæ quod superbus sper- nit, humilis ditatur. Manum mittere in Iesum, timore turbę retinentur, cum quilibet solo nomine super eam quam non diligit ecclesiasticæ fidei & pacis vnitatem, propter c ohabi- tantium multitudinem, aut erubescit, aut timet impugnare. Cum autem tempus fuerit persequendo ecclesiam quasi do- minum crucifigere, & ostentatui habere gaudebit.

h Lapidem quem re. Hiero. Lapis reprobus, quem gessit angu- lus, coniungens in cœna agnum cum pane, finiens vetus, no- uum inchoans Testamētum, hic pstat mira in oculis nostris.

* Victor Antiochenus. Dominus seipsum lapidem vocat p edificatores autē illos ipsos, quos paulo ante vineæ colonos, nimirū Iudæorū pōtiffices, & doctores: seipsum porro postea quā ab architectis illis repudiatus fuerat in caput anguli cō- stitutum asserit vt pote mediū inter Iudæos & gentes. Addit tādē a domino factum esse, & apud hominem præsertim in- telligētes miraculi loco haberi. Admitātur enim & merito, Christum post mortem Deum viuū in mediū prodire, sum- maq; potētia cælestib; simul, & terrestrib; imperare, & gētes ante profanas, sãctas deoque acceptas & familiares efficere. Et

† Mat. 21. d

† Mat. 21. d

† Mat. 8. b

† Psal. 117. c

† Mat. 21. d

† Luc. 20. c

† Moraliter. †

† Mat. 21. d

† Luc. 19. g

† Mat. 11. d

NICOLAUS DE LYRA.

aque a titulo, & ibi colliguntur. Et ad similitudinem huius loci vbi recipitur vinum fluens a torculari, dicitur hic lacus. † hic est hæ. Ex hoc dicit Bed. q. sacerdotes, & legisperiti hæ- buerunt

buerunt cognitionē de Iesu, q ipse erat vere Chrs in lege, p- missus: sed ista cognitio postea ex inuidia fuit in eis obscura- ta, & hoc plenius fuit declaratū Mat. 21. i q. quadā de hoc mo- ta in fi. huius c. † Et quere. eum tene. Ex quo patet corū obsti- natio

MORALITER.

ale dicitur a vinea, quia vinitoribus liberum operandi ar- bitrium dereliquit. † Et mi. seruos suos ad agr. Id est, bonos episcopos ad malos Christianos arguendum. Et aliquos cæciderunt, vt Ioannē Iamascenum, cui absceiderūt manum, & sanctum Bricium cōtumelijs affectum, & Sanctum Thomam Cantuarien- sis occisum, & de pluribus alijs similia leguntur. † Adhuc

† Adhuc er. vnum h. f. Hic est Christus q mittit inuisibiliter a patre, quando aliquem instigat ad bonū: sed aliqui sunt in- grati, eius instinctū non solū repellentes, sed & pessime agē- tes: propter quod quantum in eis est, occidunt eū, de quibus dñs Heb. 6. a. Rursus crucifigentes filium Dei. Et sic Dei iustitia ma- li perdūtur, & vinea locat alijs, cū eorū loco boni subrogant. † Et querebant eum te. & ti. t. Rabanus. Hoc quotidie geritur in ecclesia, cū quilibet solo nomine super eam quam diligit eccle-

A *Et mis. ad eu. n. Beda.* Turbam timebant, atque quod per se non poterant, terrenæ potestatis manibus efficere tentabāt: vel vt ipsi a morte eius viderētur immunes. Nuper enim Iudæa sub Augusto Cæsare. quando in toto orbe celebrata est descriptio, stipendiaria facta erat. Vnde seditio magna. Alij di-

Luc. 22

Mat. 23. b
Luc. 24. d
1 caput† censum
† hypocritism,
simulationem† Mart. 20. e
Luc. 20. d
Rom. 13. b

† liberor

Psal. 4. b

cebāt Romanis pro omnibus militanti- bus debere tributa persolui. Pharisei nō debere populū Dei qui decimas, & quæ in lege præcipiebantur solueret, subiacere legibus humanis. Cuius seditionis fomes adeo inualuit, vt post resurrectionem Domini patriam, & gentem, & regnum, & omnia perdere maluerint, quàm esse tributarij.

B *Magister, sci. Beda.* Blanda, & fraudulenta interrogatio ad hoc prouocat respondentem, vt magis Deum quàm Cæsarem timeat, & dicat nō debere tributa solui, vt audientes Herodianum seditionis contra Romanos auctorem teneant.

C *Qui sci. ver. Qui* putant interrogationem Saluatoris ignorantem esse non dispensationem, ex hoc loco discant, quod potuit scire cuius imago esset. Sed interrogat, vt ad sermonem eorum competenter respondeat.

d *Denarium.* Denarius genus nummi qui pro decem nummis computatur, & habet imaginem Cæsaris.

e *Reddite er. quæ sunt Ca.* Hoc ipse fecit pro se & pro Petro soluendo tributa. *Quæ sunt Dei Deo.* Hoc quoque fecit patris implens voluntatem. Aliter. *Reddit e quæ sunt Cæs. Ca.* Impressionem suæ imaginis. *Quæ sunt Dei Deo.* Animam lumine vultus eius illustratam: vnde. Signatum est super nos lumen vultus tui, &c.

f *Et quæ sunt.* Victor Antiochenus. Adiunxit autem *reddite quæ sunt Dei Deo*, ne quam Iudæis cauillandi ansam relinquat. Nam ni hoc fecisset, dicere poterant, Cæsari adulari voluisse. Siquidem abiecta quædam res vilisque seruitus videtur, hominem homini obstrictum certumque vestigal illi exolvere obligatum esse, Deo autem nihil. Demum responsionis acumen admirati (neque enim vlla ratione illum carpere poterant) victi confusique abierunt.

g *Saducei & c.* Duæ hæreses erant in Iudæis, Phariseorum & Saduceorum. Pharisei traditionum & obseruationum (quas illi deuterosis vocant) iustitiam præferebant: vnde & diuini vocantur a populo. Saducei autem, id est, iusti, & corporis & animæ resurrectionem negabant.

* Victor Antiochenus. Et quidem nullam hic illi

a *† Quasi mentium contra se, in quo magis probant eum vera dixisse, ipse enim est hæres, illi mali coloni.*

b *† Ad modicum timore retardantur, quia a mundi ueniat hora eius.*

c *† Id est propter.* **d** *† Alias dixit.*

e *† Militibus Herodis, qui Ierolymis erant illis diebus.*

f *† Mellis sermonibus circumdant, sicut apes mel portantes in ore, aculeum in dorso.*

g *† Sapientia sapienter agit, ut suis sermonibus capiantur.*

h *† Quod necessitatis.* **i** *† Nummum, tributum, pecuniam.*

k *† Quod uoluntatis.* **l** *† Vos, & decimas, primitias.* **m** *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **n** *† Id est, super sapientia eius.*

o *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **p** *† Id est, super sapientia eius.*

q *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **r** *† Id est, super sapientia eius.*

s *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **t** *† Id est, super sapientia eius.*

u *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **v** *† Id est, super sapientia eius.*

w *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **x** *† Id est, super sapientia eius.*

y *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **z** *† Id est, super sapientia eius.*

aa *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **ab** *† Id est, super sapientia eius.*

ac *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **ad** *† Id est, super sapientia eius.*

ae *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **af** *† Id est, super sapientia eius.*

ag *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **ah** *† Id est, super sapientia eius.*

ai *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **aj** *† Id est, super sapientia eius.*

ak *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **al** *† Id est, super sapientia eius.*

am *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **an** *† Id est, super sapientia eius.*

ao *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **ap** *† Id est, super sapientia eius.*

aq *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **ar** *† Id est, super sapientia eius.*

as *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **at** *† Id est, super sapientia eius.*

au *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **av** *† Id est, super sapientia eius.*

aw *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **ax** *† Id est, super sapientia eius.*

ay *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **az** *† Id est, super sapientia eius.*

ba *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bb** *† Id est, super sapientia eius.*

bc *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bd** *† Id est, super sapientia eius.*

be *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bf** *† Id est, super sapientia eius.*

bg *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bh** *† Id est, super sapientia eius.*

bi *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bj** *† Id est, super sapientia eius.*

bk *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bl** *† Id est, super sapientia eius.*

bm *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bn** *† Id est, super sapientia eius.*

bo *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bp** *† Id est, super sapientia eius.*

ba *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bb** *† Id est, super sapientia eius.*

bc *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bd** *† Id est, super sapientia eius.*

be *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bf** *† Id est, super sapientia eius.*

bg *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bh** *† Id est, super sapientia eius.*

bi *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bj** *† Id est, super sapientia eius.*

bk *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bl** *† Id est, super sapientia eius.*

bm *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bn** *† Id est, super sapientia eius.*

bo *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bp** *† Id est, super sapientia eius.*

ba *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bb** *† Id est, super sapientia eius.*

bc *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bd** *† Id est, super sapientia eius.*

be *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bf** *† Id est, super sapientia eius.*

bg *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bh** *† Id est, super sapientia eius.*

bi *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bj** *† Id est, super sapientia eius.*

bk *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bl** *† Id est, super sapientia eius.*

bm *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bn** *† Id est, super sapientia eius.*

bo *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bp** *† Id est, super sapientia eius.*

ba *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bb** *† Id est, super sapientia eius.*

bc *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bd** *† Id est, super sapientia eius.*

be *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bf** *† Id est, super sapientia eius.*

bg *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bh** *† Id est, super sapientia eius.*

bi *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bj** *† Id est, super sapientia eius.*

bk *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bl** *† Id est, super sapientia eius.*

bm *† Quia insidiarum calliditate prauolare non poterant.* **bn** *† Id est, super sapientia eius.*

li de carnis resurrectione quæstionē directe mouent, cogunt autem rem quandam tanquam vere gestam, quæ babilis fit) nunquam vsu uenerit, puta vnam mulierē sedine fratribus nupsisse. Rati hoc cōmento in inextinguibili uitatem se Christum cōiecturos, nullamq; post hanc

tan carnis resurrectionem. super certo euictos.

Saducei, &c.

da. Qui resurrectionem corporum negant, vel non dunt, animas cantes interre

corporibus, re iusmodi fabularunt, quæ deliranti arguat eos quæ ferunt resurrecti corporum. Poterunt, & in gentium aliquando accidere.

h Septem ergo, Beda. Turpiter fabulæ tonunt, vt resurrectionem negent. Sed

istice, septem fr sine filijs defu omnib. reprobis

gruunt: qui per vitam (que septem diebus volat. a bono opere se sunt, quibus in morientibus, ad

num, & ipsa m

na conuersatio moritur, id est, transit, quasi vxor infœda, quam illi sine fructu boni operis exegerunt.

Hier. Mulier sterilis, nec relinquens semen ex septem tribus, nouissime moriēs, synagogam significat relictā, & mortuam a spiritu septiformi, qui septem patriarchas inuit, qui non reliquerunt ei semen Abrahæ quod Christus est. Licet enim Iudæis natus, tamen gētibus datus. Hæc mulier mortua Christo, nulli de septem in resurrectione natus. Septenario enim perfectorum vniuersitas significatur. Sicut versa vice per Isaiam dicitur. *Apprehendent septem*

lires virum vnum. Septem sunt ecclesiæ quas dominus v amat, arguit, castigat: adorāt enim vna fide. Hæ sunt septem sportæ fragmentis panum plene. Panes verba spiritus sicut Sportæ vero ecclesiæ. Panes Iesus benedicens fregit, & c

puli eius diuiserūt turbæ, cū die septimo benedixit opera requiescens in eis. Vnde luce facta primo die, qui est sapientia: & firmamento in secūdo, qui est intellectus: & arida creatio, qui est consilij: & luminibus quarto, quæ sunt virtutes volatilibus & piscibus quinto, qui sunt sciētie: animatis & ma viuente sexto homine ad imaginem Dei facto, quod pietatis: septimo die spiritu timoris domini qui perma sanctus in seculum seculi, & replet orbem terrarum, facta Ecclesia repletur non habens maculā, neq; rugam. Ideo Ecclesia septiformi, id est, perfecto timore repletur, quia

stus saluabitur, qui rogat. Non intres in iudicium cum se

szorū, & Herodianorū: & patet sententia ex dictis Matt. 23. *Et ve. ad eum sa.* Hic consequenter ponitur confutatio Saduceorum: Et diuiditur in duas, in partem principalem, & incidentalem, Secunda ibi, *Et accessit vnus de scribis.* Sententia primæ partis patet ex dictis Matt. 22.

NICOLAUS DE LYRA.

natio in malo.

1 *Et timuerunt turbam.* Ex quo patet, quod ex solo timore populi retardabantur a morte eius.

2 *Et m. ad e.* Hic consequenter describitur cōfutatō Phariseorum,

MORALITER.

Ecclesiasticæ fidei & pacis vnitatem, propter colobitantium fratrum bonorum multitudinem aut erubescit aut timet impugnare.

† *Magister scimus, &c.* Communiter dicitur. Qui bene scit vngere, bene scit pungere, propter quod minutores vngunt, & c. hanc lanceolas suas, vt melius possint venam pungere:

&

& sic fecerunt isti, & similiter alij proditores.

† *Reddite ergo, &c.* Per Herodianos qui gloriātes in pelli interpretantur, prelati bene fortati significantur. Per Phariseos qui interpretantur diuisi, significantur religiosi habitus & vita ab alijs diuersi, & isti reddere debent Deo deuotionem, & mundo vitam exemplarem.

† *Magister, Moyses, &c.* Exponatur vt supra Matt. 5.

Inter

domine: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis
 ues. De his septē qualitatibus spiritus, cōmemorat David:
 quid negligentia nostra peperit, quid diligentia qua fieri, quid diuina
 prudentia contulerit, quid inimici instigatio fraudauerit, quid obliuio
 nica subtraxerit, quid humana fragilitas intulerit, quid ignorantia
 prouida fecerit.

os omnes effectus
 psalmis inueni-
 tis. Primus. Cōcepit
 eam & peperit ini-
 quitatem. Secundus.
 ueni in maturitate
 & clamaui. Tertius.
 uerta & occulta sa-
 pientia tua. Quartus
 c. Inimici mei animā
 tuam circūdederunt.
 Quintus. Obluioni
 us sum tanquā mor-
 tus & c. Sextus. Quo-
 niam lumbi mei imple-
 runt illusionibus. Se-
 ptimus. Delicta iuuen-
 is mee & ignoran-
 s meas & c. Hos ef-
 fectus, spiritus septi-
 mis eneruat vel
 iminat & illumi-
 nat. Vnde septem lu-
 men ab austro at-
 tentes, & aquilona-
 tenebras in taber-
 nculo domini illu-
 nantes. Spiritus sa-
 pientia in pigro ne-
 gentiam repellit.
 Spiritus intellectus
 diligentiam rationa-
 liter quærit. Spiri-
 tus consilij, diuinam
 prudentiam pru-
 uenter innuit. Spiri-
 tus uirtutis, instiga-
 nes fortiter retun-
 c. Spiritus scientie,
 diuionem lubricā

esse non finit. Spiritus pietatis humanam fragilitatē cle-
 uenter indulget. Spiritus timoris improuidā ignorantia at-
 terit & bene decoquit & bene replet. Sapientia domū edi-
 ficat. Intellectus gubernacula inuenit. Cōsiliū bona discreta
 facit. Virtus, in patientia animā possidet. Scientia diuitiā fidei
 salutis munera acquirunt. Pietate, prosperitas p̄sentis vi-
 tæ & futuræ consistit. Timore humilitas conseruatur, & oē
 peccatum expellitur, quia initium sapientia timor domini.
 Cum a morte, resur. neque nub. & c. * Victor Antiochenus.
 sensus horum est. Vos Saducæi pro rationis uestræ funda-
 mento mendacium ponitis scripturæ, quæ de carnis resur-
 rectione agunt, non intelligentes, neque uirtutem Dei, quæ
 uerbo ex ijs q̄ non sunt, cōstituit uniuersa, corruptaque
 in aerē dilapsa, in integrum identidē instaurat, non com-
 prehēdentes, Erunt sicut angeli Dei in cælis. Quemadmodū. n.
 angelorū multitudo tamen ingens per generationē nō est
 multiplicata, neque unquā multiplicabitur, sed tm̄ per crea-
 tōnē, ita quoque ex suscitatorum hominum multitudo se-
 cū illi seculo, per generationem amplius nō propagabitur.
 Neque nu. neque. Beda. Græco idiomati Latina consuetu-
 q̄ non respondet: Nubere enim proprie mulieres dicun-
 t: & uiri ducere. Sed nos simpliciter dictum intelligamus
 neque nubent uiri, neque nubentur mulieres.
 De mor. au. & c. super ru. Ie. In quo similitudo uestra in quo
 uis ardebat, sed nō eius spinas cōsumebat, sic uos eloquiū
 meum

& primus accepit uxorem, & mortuus est, non relicto semi-
 ne. Et secundus accepit eam & mortuus est, & nec iste reli-
 quit semen. Et tertius similiter. Et acceperunt eam similiter
 septem & non reliquerunt semen. Nouissima omnium defun-

Mundana conuersatio.

cta est & mulier. In resurrectione ergo cum resurrexerint, cu-
 ius de his erit uxor? Septem enim habuerunt eam † uxorem, Et

Quia.

respondens Iesus, ait illis: Nonne ideo erratis, non scientes scri-

a Ideo. b Christum.

pturas neque uirtutē Dei? Cum enim a mortuis resurrexerint

a Nemo ibi moritur, nemo nascitur, nec infans nec senex ibi.

b neque † nubent neque nubentur, sed sunt sicut angeli Dei in cæ-

a Soluta quæstione probat resurrectionem esse.

lis. De mortuis autem, quod resurgant, non legistis in libro

Moyſi † super rubum, quomodo illi dixerit Deus, inquit, †

ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob? Non

est Deus mortuorum, sed uiuorū Vos ergo multū erratis. † Et

accessit vnus de scribis, qui audierat illos † conquirentes: & vi-

Cum in diuersis libris diuersē ordinentur.

dens quoniā bene illis responderit, interrogauit † eū, quod ef-

fect primū omnium mandatū. Iesus autē respondit ei: quia pri-

imum omnium mandatū est. † Audi Israel, dominus Deus

a Dij Gentium multi sunt.

† tuus Deus vnus est. Et diliges dominum Deum tuum ex to-

to corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex

Id est maximum.

tota uirtute tua. Hoc est primum mandatū: secundum autem

simile est illi Diliges proximū tuū † tāquā teipsum. Maius horū

aliud mandatū non est. Et ait illi scriba: Bene magister ueritate

meū inflammat nec spinas sub maledicto germinatas abſu-
 mit. Inquit: Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iac. Ter-
 Deū nominando trinitatē significat, Deū iterans vnā sub-
 stantiā. Viuunt autē qui uendicant portionem suā quam ele-
 gerūt. Mortui uero sunt qui quod uendicauerūt perdidērūt.

De mortuis autem. & c.

* Victor Antio-

chenus. Quod autē

carnis resurrectio p̄

diuinam potentiam

fieri queat, eadem-

que certa futura sit

olim, id dominus hu-

manæ rationis argu-

mentis missis, ex di-

uinæ scripturæ fun-

damentis constituit.

Neque enim Deus

apud Moyſen eorū

quæ non sunt Deum

se uocat, sed rerū exi-

stētium. Ego, inquit.

Ibi sum Deus Abraham

& Deus Isaac & Deus

Iacob, hoc est, ego ui-

uentium eorumque

existētū Deus sum,

mortuorum autē aut

eorum, quæ nusquā

existunt, non ira.

Beda. Cum mul-

ta apertiora testimo-

nia de resurrectione

posset proferre, hoc

tamen protulit quā-

uis ambiguum: quia

Saducæi, nec ange-

los, nec spiritum nec

resurrectionē corpo-

rū cōstitentur: & ani-

marū interitū mētū

tur. Tantum quinq;

libros Moyſi reci-

piunt, prophetas re-

spuūt. Stultum ergo

erat eorum testimo-

niū proferre, quorū auctoritatē nolebāt recipere. Porro ad
 eternitatē aiarū p̄bandā ponit exēplū. Ego sum Deus Abra. &
 De. Isa. & De. Ie. Et infert: Deus non est mo. sed vi. ut cū probaue-
 rit aias manere post mortē: non enim poterat Deus esse eo-
 rum qui non subsisterent, cōsequenter induceretur corporū
 resurrectio, quæ cum animabus uel bona uel mala gesserūt.

d Interroga. eum. Hierony. Quid sibi uult hæc quæstio cum
 hoc sciant omnes periti in lege? Sed diuersa in Exodo &
 Leuitico & Deut. ordinantur mādāta. De his enim duobus
 uerbis super pectora sponsæ leuatis alitur nostra infantia.

e Primum omnium, & c. Maximū quod ante oīa debemus in
 corde, quasi unicum pietatis fundamentum locare, hoc est,
 scilicet cognitio atque confessio diuinæ unitatis cum execu-
 tione diuinæ operationis, quæ in dilectione Dei & proximi
 perficitur, hæc est fides quæ per dilectionem operatur.

f Simile est. * Theoph. Propter hoc dicit esse simile, quia
 hæc duo mādāta alternatim sunt sibi consona, & reciproce
 cōuertuntur. Nā qui diligit Deū, diligit & facturā suā. Princi-
 pale autē factorum eius est hō: unde qui diligit Deum, dilige-
 re dēt oēs homines. Qui uero diligit proximum, qui multo-
 ties dat causam scandali, multo magis eum dēt diligere, qui
 semper præstat beneficia, & ideo propter coherentiam ho-
 rum mandatorum subdit. Maius horum aliud mandatū non est.

g Bene mag. Beda. Ostendit scriba in hac r̄sione inter scri-
 bas & phariseos grauem quæstionem diu uersatā esse: quod
 effect

NICOLAUS DE LYRA.

Et accessit. Hæc est pars incidentalis. Quia enim Christus
 cōfutuauerat rationabiliter Phariseos, & Saducæos, hoc uidens
 eadē scriba quæsiuit ab eo.

2 Quod

MORALITER.

Interrog. eum, & c. Iste quærebat de primitate dignitatis, ut
 patet

2 Quod esset pri. Quia de hoc erant tunc q̄ones apud sapientes.

3 Iesus autem re. Ut patet sententia ex dictis Mat. 22. exceptis
 quæ sequuntur.

4 Bene magister in re. dixisti. Ex dictis uidetur, quod ille
 scriba

patet ex sequentibus: propter quod sibi similes sunt nouitij qui
 statim ardua religionis uolunt facere, & non potentes recedunt a
 religione.

A effert primum mandatum & maximū in lege. Alij hostias & sacrificia laudabant. Alij fidei & dilectionis opera pferebāt, quia plurimi patrum ante legem absque omni sacrificiorum consuetudine, ex fide tantū quæ per dilectionē operat̄ Deo placuerant: nemo autem absq; fide & dilectione in qua sententia scriba iste declarat se fuisse.

a Non longe es à regno Dei, &c. Hieron. Quamais ad tentandum venerit: Longior namq; est ignorantia quam scientia, vt Saducæis dicitur. Erratis nescientes scripturas neque virtutem Dei.

* Theophylactus.

In hoc tamen non esse perfectum testatur: non enim dicit intra regnum cælorum es, sed non longe es à regno Dei.

B * Victor Antiochenus. Hoc ipso quod non es procul à regno Dei, aiebat illum à regno adhuc distare iudicabat, etsi nō ita pcul, vt ante idq; eo animo differebat, vt ea, quæ ad finem hunc obtinendum ipsi adhuc deerant, studiose inquireret. Beda. Matthæus dicit, quia tentando quærebat, cui secundum Marcum dicitur. Non longe es à regno Dei, cum scriptura dicat, in simplicitate cordis quærite illum, quoniam inuenietur ab his qui nō tentant eum. Sed forte audito responso dñi mox ad pietatis gratiam redijt, & quem prius tentando decipiendum putauit, mox amplectendo sequendum cognouit. Aut certe tentationem accipiamus non malā quasi decipere volentis inimicū, sed cautam quasi experiri amplius volentis ignotum, secundum illud: Qui facile credit, leuis est corde, & minorabitur.

b Et nemo. Quia in sermonibus confutant, vltra nō interrogant, sed aperte cōprehēsum. Romanæ potestati tradūt, vnde

de patet venena inuidiæ superari posse, sed difficile q̄scere. **c** Quomodo dicunt scribæ. * Victor Antiochenus. Postquam saluator illum laudauerat qui vnum tantum Deum esse dixerat, ne iure illi obicere possent, qd̄ signa quidem & miracula patraret, legi nihilominus & Deo hoc ipso manūste aduertaretur, c̄ diuinitatem temerē sibi arrogaret. Propterea quæstionem hāc mouet, arte quādam huc illos inducere contendens, ipsū Deū esse agnoscant & fateantur.

dixisti, quia vnus est Deus, & non est alius præter eum. Et † vt diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine; & diligere proximum tanquam seipsum, maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificijs. Iesus autem videns quod sapienter respondisset dixit illi:

a Quia noui testamenti sententiæ & euangelicæ perfectioni consentit.

b Non longe es à regno Dei. Et nemo iam audebat eum interrogare. Et respondens Iesus dicebat docens in templo. †

a Hieron. Palam loquitur, vt inexcusabiles sint, & vt ignis incendit arida scribarum & pharisæorum exempla.

a Non comprehenduntur, quia Christum David filium dicunt, sed quia filium Dei esse non credunt.

b Hominem simplicem.

c Quomodo dicunt scribæ Christum esse filium David? Ipse enim David dicit in spiritu sancto: † Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse ergo David dicit eum dominum

a Non errore, non propria voluntate.

& vnde est filius eius? Et multa turba eū libenter audiuit. Et dicebat eis in doctrina sua: † Cauete à scribis qui volunt in stolis ambulare, & salutari in foro, & in primis cathedris sedere in synagogis, & primos discubitus in cœnis: qui deuorant domos viduarum † sub obtentu prolixæ orationis: hi accipient † prolixius iudicium. Et sedens Iesus † contra

Tantum & non Deus.

a Voluntatem arguit, non gradum.

b Cultioribus vestimentis in publicum procedere.

d Quam qui amant in angulis stantes orare, hi enim non solum laudes hominum, verum etiam pecuniam querunt.

e Qui deuorant domos viduarum. Quasi patrum in iudicio futuri, ab infirmis & peccatorum conscientia turbatis pecuniam accipere non dubitant: cū commendat Deo orationem minus porrecta ad dandum: non collecta ad accipiendum: quibus illud congruit. Oratio eius fiat in peccatum.

appellari. Duabus de causis vanæ gloriæ cupidos cauetur: ne eorum simulatione seducamur, vel æmulatione ad idem inflammemur.

* Theophylactus. Specialiter etiam Apostolos docet, nullam cum scribis habeant cōuersationem, sed ipsum Christum imitetur, ordinansque ipsos magistros in his quæ sunt circa vitam agenda alios, alios eis supponit.

f Qui deuorant domos viduarum. Quasi patrum in iudicio futuri, ab infirmis & peccatorum conscientia turbatis pecuniam accipere non dubitant: cū commendat Deo orationem minus porrecta ad dandum: non collecta ad accipiendum: quibus illud congruit. Oratio eius fiat in peccatum.

NICOLAUS DE LYRA.

scriba interrogauerat Christum, non ad capiendum eum in verbo sicut alij præcedentes, sed ad audiendum veritatem, quam scire desiderabat propter varietatem opinionum. Vel aliter potest dici, quod à principio malitiose quæsiuit, sed ex Christi responsione contritus Christum commendauit, & Christus eum: videns ipsum emendatum. Et hanc secundam expositionem posuit Matth. 22. August. vero libro de consensu euangelistarum ponit vtrumq; dicens. Nec moueat quemquam, quod Matthæus dicit tentatē fuisse à quo dominus interrogatus est. Hic enim potuit, vt quamuis tentans accesserit, domini tamen responsione correctus sit, aut certe ipsam tentationem non accipiamus malam tanquam decipere volentis inimicum, sed tanquam experiri volentis amplius ignotum.

† Et diligere proximum tanquam seip. maius est. Circa hoc enim tunc erant opiniones doctorum: quia quidam dicebāt sacrificia & ob-

& oblationes magis esse accepta Deo quam exercitium in operibus charitatis. Alij autem dicebant contrarium. Et huius opinionis quæ vera est, videtur fuisse iste scriba, & propter hoc eundem dictum approbatur à Christo cum subditur.

2 Non longe est à regno Dei. Id est, à veritate euangelij quæ pluribus locis vocatur regnum Dei, & inde credendum est, quod iste conuersus fuit ad Christum.

3 Et respondens Iesus. Hic describitur confutatio scribarum primo ponitur diæta confutatio, secundo discipulorum instructio, ibi: Et sedens Iesus contra Gazophylacium. Sententia primæ partis patet ex dictis Matthæi 23. excepto quod subditur.

4 Qui deuorant domos viduarum. Bona earum sibi attrahent fallaciter per simulationem sanctitatis.

5 Hi accipient prolixius iudicium. Quia simulata sanctitas duplex est iniquitas, secundum quod dicit Hieron.

6 Et sedens Iesus contra. Hic ponitur discipulorū instructio. Sacerdot

M O R A L I T E R.

† Quomodo dicunt scribæ Christum esse filium David? Per Christum qui vnctus interpretatur rex, per vnctionem instruitur sicut est rex Franciæ significatur, qui filius est episcopi Parisiensis in spiritualibus, & eius dominus in temporalibus: sic Christus est

est filius David secundum carnem eius dominus secundum deitatem.

† Cauete à scribis qui volunt. In fine concluditur.

5 Hi accipient prolixius iudicium. Id est, condemnationem, quia sicut dicit Hier. Simulata sanctitas duplex est iniquitas.

6 Et sedens Iesus contra Gazophylacium aspicebat quomodo ruit iacobum

Gazophilacium. Beda. Phylaxe Græce, seruare Latine. Ga-
Pertice, diuitiæ, Gazophylaciū locus quo diuitiæ seruan-
tr, & Arca, s. in qua populi donaria cōgregabantur ad vsus
mpli. Vnde in lib. Reg. Tulit Ioiada pontifex Gazophyla-
um vnum, aperuitque foramen desuper, &c. & porticus in
ibus seruabantur.

nde: Hæc verba lo-
utus est Iesus in
azophylacio, don-
s in templo.

Aspiciebat quomo-
scut appetitores
imatus & vanæ
orię cauendos ef-
didit, & simulatio
orantibus proli-
is iudicium prædi-
fic etiam offeren-
iusto examine di-
mit, vt retribuatur
gulis, secundum
& opera, quod
hodie facit in ec-
lesia.

Diuites. Beda. Diuites, Iudæi de iustitia legis elati. Vidua
uper, ecclesia quæ spiritum superbix, & temporales re-
concupiscentias quasi mundi diuitias abiecit. Vidua,
ia eius vir pro ea mortuus est, & ab eius oculis occultus in
lo est. Hæc duo minuta offert, quia in conspectu diuinæ
riestatis qua oblationes deuotæ nostræ operationis quasi
cto numero conscriptæ, & consignatæ seruantur, vel di-
tionem Dei, vel proximi, vel fidei orationisque munera
o offert. Quæ respectu fragilitatis minuta, sed merito pie-
entionis accepta, cunctis superborum Iudæorum operi-
præstant.

Vidua pauper. Hieronymus. Hæc pauperula me & si-
les signat, qui mitto quod possum, & desidero quod non
plum vobis explanare. Non quantum, sed ex quanto de-
berat Deus. Vnusquisque quadrantem potest offerre. Hæc
e torta panis in Leuitico, quæ est voluntas prompta. Qua-
dram quia ex tribus consistit, cogitatu, verbo & facto.

Victor Antiochenus. Time itaque, & Dei iudicium
admi-

admirare. Neque enim is tam munerum magnitudinem
considerat, quam animi alacritatem & promptitudinē pon-
derat. Illi, inquit, qui opibus assuebant, ex eo q. ad quotidia-
nū vsus necessarium non erat, impenderunt. Hæc aut totū,
quod in bonis habebat, obtulit. Hæc prouide vidua non solū

scribis & pharisæis
verum lasciuicibus
quoque ventrique &
gulæ deditis viduis,
multis partibus fau-
stior & honoratior
est. Ille enim magi-
strarum partes sibi
fumentes, garrulis
blandisque sermoni-
bus, nec non nugis
ad animæ salutem
nihil facientibus, per-
petuo intentæ, im-
pune ligunt, ligu-
rientesque & aliena
absumentes, vagæ
passim per domos di-

† Luc. 21. 2.

† 24. q. 1. ordi.
in fin.
De pœn. dist.
5. cap. 1. ac fi.

E

scurrunt: Hæc autem cuncta quæ habebat nullo vitæ præsi-
dio sibi relicto, clam, Deo largita est. Neq. enim procerum
assentatione, aut adulatione mota fecit, sed Deo secreto vo-
luntatem suam probare voluit.

Quadr. Quadrantem vocant calculatores quartam partē
cuiusque rei, scilicet, loci, temporis, pecuniæ. Forsitan ergo
hic quartam partem scli: id est, quinque obolos significat.

Vidua hæc. Moraliter inīmatur quam sit acceptabile Deo
quod offertur bono animo, qui non offerentium substan-
tiam sed pensat conscientiam. Nec perpendit quantum of-
feras in eius sacrificio, sed ex quanto.

Moraliter.

Omnes enim. Beda. Iudæus ex abundanti mittit in mune-
ra, quia de iustitia sua præsumit & dicit: Deus gratias tibi
ago, quia non sum sicut cæteri homines, &c. Omnem vi-
ctum suum in Dei munera mittit ecclesia, quia omne quod
vicit dicit non sui esse moriti, sed diuini muneris dicens:
Deus propitius esto mihi peccatori, & iterum. fortitudinem
meam ad te custodiam: quia tu Deus susceptor meus, Deus
meus, misericordia eius præueniet me.

Allegorice.
Matth. 23. 5.

Ibidem.
Psal. 58. b.

F

NICOLAUS DE LYRA.

colotes enim qui erant auari, docebant quod ille qui plus offe-
reat in tēplo absolute loquendo, plus habebat de merito, quod
elatum, quia quantitas meriti non accipitur secundum quan-
tatem doni absolute, sed per cōparationem ad facultatem dan-
ti & promptitudinem suæ voluntatis & deuotionis. Et hanc sen-
tentiā docet Christus cum dicitur. Et sedens Iesus contra gazo-
phyla-

phylacium. Locus erat vbi ponebatur pecunia oblata pro necessa-
rijs templi & sacerdotum & ministrorum.

1 Et multi diuites iacta. Secundum doctrinam illorum sacerdo-
tum. Sequitur sententia Christi.

2 Vidua pau. Non absolute loquendo, sed considerata faculta-
te sua, plus est enim vni puero ferre quinque quam viro forti fer-
re viginti. Et eodem modo plus est pauperi dare modicum, quā
diuiti multum modo prædicto.

MORALITER.

Asinet as in gazophylacium. Magis ponderans quantitatem deu-
tionis, quam muneris, vnde consequenter vidua pauper ponēs
di minuta plus laudatur ab eo quam diuites ponentes munera
magna.

Moraliter. Hæc vidua pauper dici potest persona simplex ca-
rens diuitijs & scripturarū notitia, quæ tamen apud Deum plus
meretur orationibus & bona vita, quam potentes in temporali-
bus & scientia magna. vnde Augustinus cum legisset vitam Pau-
li simplicis dixit. Simples & illiterati rapiunt cœlum, & nos
cum literis nostris trahimur ad infernum.

Morali-

ADDITIO.

In cap. 12. vbi dicitur in Postilla, quod quantitas meriti non ac-
cipitur secundum quantitatem doni.

De quantitate meriti quomodo accipi debet proprie habetur
in prima parte. q. 95. artic. 4. in cor. q. vbi sic quantitas meriti ex
di bus potest pensari. Vno modo ex radice charitatis & gratiæ:
& talis quantitas meriti respondet præmio essentiali, quod con-
sistit in Dei fruitione. Qui enim ex maiori charitate aliquid fa-
ci ruetur Deo perfectius. Alio modo potest pensari quantitas
meriti ex quantitate operis. Quæ quidem est duplex, scilicet, ab-
soluta & proportionabilis. Vidua enim quæ misit duo æra minu-
ta gazophylacium minus opus, fecit quantitate absoluta, quā
il qui magna numerata posuerunt, sed quantitate proportionabi-
lidua plus fecit secundum sententiā domini: quia magis eius
fultatem superabundabat: vtraque tamen quantitas meriti re-
spondet præmio accidentali, quod est gaudium de bono creato,
hæc sanctus Thomas. Quibus bene consideratis & ad proposi-
ta applicatis, patet quod hæc vidua commendatur à Christo,
ex hoc

ex hoc solum quod quantitate proportionabili plus fecit quam
alij qui maiora obtulerant, non aut de quantitate meriti essen-
tialis, quæ cōsistit in radice charitatis, quæ quidē charitas est cau-
sa proxima deuotionis. Hoc. n. soli Deo est notum. Vnde non di-
xit Christus: hæc vidua plus meruit, sed dixit, plus oibus misit.

REPL. In cap. 12. vbi postillator dicit, q. quātitas meriti nō
accipitur s̄m quantitatē doni. Ibi Burg. dicit satis bene & cōfor-
miter cū sancto Thoma & Postillator. Sed addit de suo, q. Chri-
stus non cōmendauit viduā de quātitate meriti essentialis: quod
consistit in radice charitatis q̄ est causa proxima deuotionis: Sed
sic dicendo v̄f Christū non directe reprobasse errorē sacerdotū
dicentiū, quod plus meretur qui plus offert. Hoc aut probat Chri-
stus esse falsum de vidua q̄ obtulit minuta duo, quia maioris me-
riti est ex magna deuotione offerre modicū, q̄ remissa deuotione
multū, quia Deus plus pensat affectū, quā censum, secundū bea-
tū Greg. Si igitur vidua cōmendatur ex deuotione quæ secundū
Burg. causatur ex charitate, sequitur quod eius cōmendatio perti-
net ad quantitatem meriti essentialis, cuius oppositū dicit Burg.

Tom. 5.

v 2

C A P. XIII.

A *Et cum egra Beda. Recedente de templo domino omnia legis edificia & compositio mandatorum iradestructa est, ut nihil a Iudæis impleri possit, & capite sublato uniuersa inter se mēbra compugnent. Apte post laudatam in paupercula muliere ecclesie deuotionem, de templo egreditur quia fundata in genibus Christi ecclesia, Iudæa sua perfidia penas, erat luitura & edificia ruitura.*

*b An illis vnus ex discipulis suis. * Victor Antiochenus. Marcus vni Lucas quosdam Matthæus discipulos uniuersę quæstionem hęc mouisse afferit. Marcus rursum & Lucas vnã duntaxat quæstionem motam scribunt eam nimirum quæ de Hierosolymorum & tēpli euersione agit. Existimabant hi forte secundum Christi aduentum, & Hierosolymorum deuastationem ad idem tempus spectare. Matthæus autem, de templi & ciuitatis destructione seorsum. De secundo rursum Christi aduentu seculique consummatione seorsum interrogasse tradit. Potuit etiam vnus ceteros anteuertens petere, quod alij postea repetuerunt, quos Matthæus tradit indefinite percunctatos. Ut verisimile sit non omnes sed eos tantum id exquisisse, quos Marcus paulo post, ad Iesum accessisse, eaque de re eum consuluisse expenit. Hi enim cæteris maiorem fiduciam & libertatem apud dominum habebant. Ad alterum dici potest, de vtraque re quæstionem quidem agitatam fuisse, uerum, Marcum & Lucam vnã tantum, Matthæum autem vtramque attigisse.*

c Vides has. Diuinitus autem procuratum est, ut patefacta per orbem fidei euangelicę gratia, ipsum templum cum ceremonijs tolleretur: ne forte aliquis paruulus adhuc, ac latens in fide, li videret manere illa a prophetis facta, a domino instituta, admirando sanctum seculare, paulatim ad Iudaismum relaberetur: Aufertur ergo vmbra, & palmam tener veritas per orbem declarata.

C Hieronymus. Prænuñciat cladem nouissimi temporis id est, destructionem templi cū plebe & litera sua. De qua: Lapis.

pis super lapidem non relinquetur, id est, testimonia prophetarum super eos in quos lapsa retorquebant ea ut in E dram, in Zorobabel, in Machabæos.

d Et cum. Beda. In sanctis quietus manet, dñ super horum d. testatur amenitã. Mons. n. oliuarũ fructifera ecclesie ceteri dñe significat. M. ille non infructuosus arbores sed oliue gignit, quibus luitur alicur, vmbra turgitur, requies lalis turgitur, infirmicas luitur.

e Et respon. Beda. A tempore domine passionis in populo Iudæorum qui tronem seditionis elegerunt, Christus saluatorem abiecerunt, nec bella hosti nec seditiones cessauerunt. Sed astoli ne his aduentibus terreatur & ne Ierosolym. Iudæamque deseradmonentur, quonon statim finis. quadragesimũ emannũ desolatio prouincie & vltimũ vbis ac templi ex-

C A P V T XIII.

Facto ostendens quæ verbo dixerat.

T *cũ egredereetur de tēplo, ait illi vnus ex discipulis suis: Magister aspice quales lapides, & quales structuræ? Et rñdēs Iesus ait illi: Vides has oēs magnas ædificatio-*

De ruina templi & excidio gentis disputans.

a Ipse situs corporis congruit verbis. b Quia prædixerat omnia esse destruenda, discipuli fecerunt tempus & signa destructionis quarunt, & cum se in mon.

a Hostium. b Seditiones ciuium.

f Multi enim venient. Imminente excidio multi venerunt se esse Christos, & iam tempus libertatis adesse mentirentur. Multi etiã in ecclesia temporibus apostolorum inter ceteri diem dñi instare minati sunt. Multi in nomine Christi uere Antichristi quorum primus Simon Magus, cui auscultabant omnes qui erant in Samaria a minimo vsque ad maximum dicentes. Hic est virtus Dei quæ vocatur magna, quod multo tempore magicis artibus dementasset eos.

g Exurget enim. Beda. Hęc omnia ante ultimos & acerbissimos dolores, quibus omnis iustata est prouincia tempo Iudaicę seditionis constat ad literam contigisse. Potest uer regnum super regnum & pestilentie eorum quorum serpsit ut cancer, & fames audiendi uerbum Dei, & cõmoti uniuersę terrę, & a uera fide separatio, in hñticis magis intelligi: qui cõtra se inuicẽ dimicantes, ecclesie uictoria tacuit.

** Victor Antiochenus. Significat per hęc autem scriptura quoque impetum in Iudæos facturum, bellaq; & prælia cõtra illos concitaturum, nõ solum per hostiles exercitus, uerum etiam per famẽ, terramotus, aliasq; plagas, quales peccatoribus diuinitus inferri solent, hęc autem omnia inuul dolorum qui nimirum obstinata illi genti obuenturi sunt.*

† Mar. 24. a. Luc. 21. b.

† ex aduerso templi, e regione tēpli.

† consummatione sunt. Luc. 21. b. Ephel. 5. b.

† rumores. Luc. 21. c.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XIII.

E *t cum egredereetur de temp. Superius a primo capitulo vsq; huc docuit Christus per viam amoris miracula faciendo, & beneficia conferendo. Hic incipit docere per viam timoris, terrorem futuri iudicij incutiendo. Et circa hoc primo duplex quæstio proponitur, secundo soluitur, ibi. Et respondens Iesus. Circa primum proponitur quæstionis occasio, per hoc quod Christus templum prædixit destruendum, & ideo discipuli quæsierunt ab ipso primo de tempore huius destructionis quod notatur cum dicitur.*

2 Dic nobis quando hæc fient, &c. Et quia post destructionem templi credebant de propinquo vltimum iudicium fieri, ideo de hoc quæ-

quæsierunt secundo quod notatur cum dicitur.

3 Et quod signum erit quando hæc omnia incipient consum. Tu enim erit consummatio huius mundi.

4 Et respondens Iesus. Hic ponitur dictæ quæstionis duplicis solutio, & primo primæ. secundo secundæ, ibi. Orate ergo. Circa primum præmittitur distincta destructionis templi inchoatio, & secundo consummatio, ibi. Cum autem uideritis. Adhuc circa primum prædicitur quid eueniendum sit oibus generaliter, secundo quod discipulis Christi specialiter, ibi. Videte autem uosmetipsos. Circa primum prædicuntur pericula, & seductio erroris, ibi. Videte quis vos seducat. incussio timoris, ibi. Cum audieritis. cõmotio: bis, ibi. Surgat gens, &c. turbatio orbis, ibi. Et erunt terramoti. Et patet sententia istarum partium ex dictis Mat. 24. vsque:

M O R A L I T E R.

1 *Et cum egredereetur de templo. Templum Dei quælibet religio potest dici, quæ sic destruitur, quod non remanet lapis super lapidem, quando non remanet ibi conformitas aliqua ad primum fundatorem.*

† Et cum sederet in monte Oliuarum contra templum. Per hoc significauit, qd̄ cultus noui Test. abieceret ceremonias Iudæorum.

† Multi enim venient in no. Athanasius. In vnaquaque hæresi diabo-

diabolus figuratus dicit. Ego sum Christus, & apud me ueritas est.

† Cum autem audieritis bella & op. Ambrosius. Sunt autem alia bella quæ uir sentit Christianus, scilicet, diuersarum præcupiditatum, studiorum conflictus, multo enim grauiores sunt hoste domesticæ quam extranei.

† Op. Sed nondum est finis. Magnitudo malorum præcedente generale iudiciũ est figura sequentiũ incõparabiliter grauiora.

Videte autem. Beda. Quare hæc omnia inferantur, dicit *videte &c.* Ea enim vel sola maxima causa est excidij, quia post occisionem domini, nominis quoque ac fidei præcones nuli & confessores impia crudelitate vexabant.

* Victor Antiochenus. Opportune interferit hoc loco comoda, & per-

secutiones, quæ Apollolis contingunt, quæ enim geminam conlationem adiungunt habet, alteram malorum communionem, (neque enim ipsi soli vexationem illam sustinent, sed vna cum alijs) alteram vero quod propter Christi nomen, siue propter Christum tum, hæc incommoda perpeffuri dimittuntur. *In testimonio illis.*

* Idem. Significatur per hæc nulum Iudæis iustam excusationem reliquam futuram. Quippe cum apostoli & propter incommoda, quæ illis auctoritate pertulerunt aperim aduersus eorum infidiam & incredulitatem testimonium laturi sint.

Et in omnes gentes. Beda. Quia nouit dominus corda scipulorum de per-

secutiones suæ gentis tristanda, hoc modo consolatur vt sciatis Iudæis se socios regni cœlestis ex toto orbe habituros. Sicut enim ecclesiasticæ historiæ testantur multo ante excidium Iudææ, omnes apostoli ad prædicandum euangelium per totum orbem sunt dispersi, exceptis Iacobo Zebedæo, & Iacobo fratre domini, qui prius in Iudæa pro verbo angelij sanguinem fuderunt.

Et cum duxerint vos &c. * Victor Antiochenus. Denuntiat illis ne anxie præmeditentur quid responsuri sint coram magistratibus cõstituti. *Ego enim inquit. Dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere. & contradicere oēs aduersarij vestri.*

Tradet autem frater fratrem in mortem. Victor Antiochenus. De id bella intestina occultasque seditiones & machinationes & tantam rerum omnium confusionem, & tempestatem grassatura insinuat, vt nullus prorsus familiaritati, aut societati, nullus cognationi aut affinitati locus reliquus futurus sit. Quo fit vt triplex belli genus assignari queat, vnum quod inferitur a familiaribus & domesticis: alterum, quod a hæreticis & seductoribus. Tertium & postremum, quod a exteris hostibus. At Simon interim solamen adfert quod hæc omnia propter Christi nomen illis euentura prædicantur: hoc vnum enim propter futuram spem, ac est ad mitigandam & submouendam omnem omnino animi tristitiam, æternamque ærumnam vndecumque ortam vel illatam.

Cum autem videritis &c. Beda. Potest abominatio intelligi vel Antichristus, vel imago Cæsaris quam Pilatus in templo

plo posuit, vel statua Adriani equestris, quæ in ipso sancto-
sanctorum loco multo tempore stetit. Abominatio quoque secundum scripturam, idolum nuncupatur, & ideo addit, desolationis, quia in desolato templo atque deserto, idolum positum est.

* Victor Antiochenus. Sunt qui Pilatum clam nocte Cæsaris signum in templo intulisse, & ere-

xisse dicant, eamque

rem magnas inter Iudeos turbas & tumultus excitasse. Ex eo enim tempore, vt Iosephus refert, intestina seditio exorta non prius grassandi & sciendi finem fecit, quæ templum incensum, & ciuitas tota in vastam solitudinem versa est, hanc ergo Cæsaris statuam in templo illatam merito desolationis abominatio nem vocat, quippe quæ illi seditioni perquam ciuitas tota in perfectam solitudinem versa est, causam initiumque dedit.

† *Matth. 10. b. & 24. a.*
† *Apud.*

† *Mat. 14. b.*

† *Luc. 21. c.*

† *Mat. 10. c. & 24. b.*

† *Persecrauerit.*

† *Mat. 10. c. & 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

† *Mat. 24. b.*

NICOLAUS DE LYRA.

Et cum duxerint vos. Cuius sententia patet ex dictis Mat. 10.

2 *Cum*

MORALITER.

Tradet autem fra. Spiritualiter autem vnusquisque tradit prosequum suum in mortem, quando vnus inducit alterum in culm mortalem.

Cum au. vi. Per quam potest intelligi simoniæ vitium quod Deo abominabile. Est etiam desolatiuum ecclesiæ, quia per indigni promouentur, & digni repelluntur. Quæ quidem abominatio stat vbi non debet, quando in ecclesiæ prælatis lo-

cum

2 *Cum autem videritis.* Hic prædicatur consummatio desolationis templi, & patet sententia ex dictis Matth. 24.

Orate

cum habet. † *Tunc qui.* Id est, in confessione veritatis eo quod Iudæa confessio interpretatur. † *Fugiant.* Id est, recurrant ad ciues cœlestes per orationem deuotam vt Deus amoueat pestem istam. † *Et qui su.* Id est, bonus contemplatiuus. Et qui in agro, id est bonus actiuus neuter istorum quærat, sed magis fugiat talem promotionem, vel potius damnationem, ideo sequitur. † *Va autem præ.* Id est, illis qui conceperunt in animo taliter promoueri. † *Et nutrientibus.* Id est, promotis

Tom. 5.

v 3

Gratia fugere non poterunt. Vnde in libro historiarum legitur uxorem Ionathę turbatam fuga, filium sinu suo lapsura recepisse perpetuo claudum.

a *Orate autem.* Hieronymus. Vt non fiat fuga vestra hieme vel sabbato. I fido. ne finiatur fructus operis vestri cum fine temporis. Hieme enim finitus fructus, sabbato tempus.

Beda. *Orate autem.*

Si de captiuitate a

Tito & Vespasiano

facta hæc accipimus

orare debent, ne fiat

fuga eorum hieme

vel sabbato. Hieme enim prohibet

frigus fugere ad solitudinem, & in montibus desertis latere.

In sabbato autem, aut transgressio legis si fugiunt, aut mors, si remanent.

Si de consummatione mundi intelligitur, præcipitur, vt fides & charitas nostra in Christum non refrigeret, neq; vt ociosi in opere Dei torpeamus virtutum sabbato.

Hæc enim domini loquutio partim ad captiuitatem Iudaicam, partim ad diem iudicij pertinet, vnde Matthæus: Dic nobis quando hæc erunt, & signum aduentus tui, & consummationis seculi.

b *Et nisi breuiasset domini.* Q. d. Quod in tantis malis refugium? Quæ spes electis? hoc solum. s. vt Deus qui dat virtutem patiens, breuiet potestiam pseque di, & hoc est. *Et nisi breuiasset, &c.*

Beda. Et nisi breuiasset dñs dies. Hæc tribulatio quanto cæteris grauior, tanto breuitate moderatior. Tribus annis scilicet, & dimidio quantum ex Daniele & Apocalypsi Ioannis conijci potest, ecclesia per orbem impugnatura est.

*** Victor Antiochenus.** Vel per omnem carnem, vniuersam Iudæorum gentem designat, hoc est tam eos, qui intra ciuitatem obsessi tenebant, quã eos qui extra illam in diuersis locis & ciuitatibus diuersabantur. Neque enim illi solū oppugnabantur & ad necem petebantur, qui in Iudæa ætatē agebant, sed alij præterea oēs qui per terrarum orbem passim dispersi erant.

c *Sed propter electos quos elegit breuiabit dies.* * Ibidem. Quos quæso electos vocat? Eos vtrique quos in medio oppugnatorum cætu fideles comperit. Ne enim Iudæi mentiri possent mala, quæ pertulerant & perferebant, propter electos illos & promulgatum Christi euangelium accidisse. Oppositum verum asserit. Asserit, inquam, nisi pauci illi electi exiissent, ad vnum omnes funditus interituros fuisse. Etenim ne illi, qui Christo per fidem ex Iudæorum genere adiuncti fuerant, vna cum cæteris infidelibus extinguerentur, benignus dominus cruenta illa bella tempestiue dissoluit, sauisque præliis, & pugnis mature finem imposuit.

d *Et tunc si quis.* Beda. Quidam hoc ad captiuitatem Iudaicam referunt, quando multi Christos se esse dicentes, populū post se

se deceptum trahebant. Sed ibi nullus erat fidelis, quæ Deus exhortaretur, ne pueros magistros sequeretur. Oēs & obfidentes & obfessi alieni a Christo obdurabant, vñ melius de hæreticis accipiendū qui contra ecclesiam venientes, se Christos esse mentiuntur: quorum primus Simon Magus; extremus Antichristus.

* Theophylactus.

Postquam ea quæ ad Hierusalem pertinebant, dominus compleuit, nunc de aduentu loquitur Antichristi, dicens: *Et tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis.* Hoc autem quod dicit tunc, sic intelligas, ad eam statim cum completa fuerint supra dicta circa Hierusalem, sicut & Matthæus post Christi generationem dicit: *In diebus illis venit Ioannes post Christi nativitate, vel in diebus illis.* Sic & in hoc loco *Tunc*, accipitur pro

defolabitur sed etc.

test non scilicet quando Hierusalem defolabitur sed etc.

e *Sed in illis diebus, &c.* Beda. Sidera in iudicio videbuntur obscura, non lucis suæ diminutione, sed superueniente veritatis lumine claritate, i. summi iudicij cum venerit in maiestate sua & patris, & sanctorum angelorum, quauis nihil prohibeat vere intelligi tunc solem & lunam cum alijs sideribus ad tempus suo lumine priuari, sicut sol in passione dñi. Luna, quæ tunc temporis cum esset plena sub terra latebat, vnde illud Iosel ad hoc imperfectum est, qui cum dixisset: Sol conuertetur in tenebras, addit & luna in sanguinem antequam veniat dies dñi magnus & manifestus. Et quod de die iudicij Isaias dicit: *Erubescet luna & sol confundetur, &c.* Sed peracto die iudicij & claritate futuræ gloriæ vitæ, cum fuerit cælum nouum & terra noua, tunc fiet quod idem propheta alibi dicit. *Et erit lux lunæ sicut sol & lux solis erit septemplex sicut lux septem dierum.*

f *Decident.* A lumine quando pene deerit semen Abraha cui assimilata sunt stellæ.

g *Et virtutes quæ.* Beda. Quid mirum tremere homines cum aspectu iudicij tremant angelicæ potestates? Vnde Iob *Columna cæli contremiscunt, & pauent ad nutum eius.* Et quid patitur virgula deserti, vbi concutitur cedrus paradisi?

h *Mouebuntur.* Hieronymus. Ad iram vindictæ quando mittentur a filio hominis veniente in nubibus cæli cum virtute, quæ prius sicut pluuia in vellus descendit in humilitate.

i *A qua. uen.* Ab Oriente & Occidente, Austro Aquilone, non tñ ab his, sed a summo terræ vsque ad summum cælum, i. extremis finibus terræ per directum vsq; ad ultimos terminos eius, vbi longe aspicientibus circulus cæli terræ vñ intideret.

A sic

NICOLAUS DE LYRA.

I *Orate vero.* Hic soluitur secunda quæstio: In cuius solutione Saluator primo excitat discipulorum deuotionem, quæ est necessaria tempore magnæ tribulationis. Secundo prædicit tribulationem

MORALITER.

simoniacæ, se laute nutrientibus de bonis ecclesiæ.

I *Orate vero vt hieme non si.* Id est, vt dictæ promotiones simoniacæ non fugiantur tepide, sed in charitatis seruore.

† *Erunt enim dies illi tribulationis tales quales non fuerunt ab initio creaturæ quam condidit Deus.* Scilicet, maiores quam temporibus tyrannorum, de qua beatus Bernardus exponit illud Isa. 38. c. *Ecce in pace amaritudo mea amarissima,* dicens, quod hoc dicere potest modernis temporibus ecclesia, quia maiora mala, spiritaliter patitur sub pace principum Christianorum, propter simonias & alia mala clericorum quam pateretur ex persecutione tyrannorum, & dominus per suam gratiam breuiet ista mala.

† *Tunc si quis, &c.* De episcopo vel sacerdote male promoti, qui

nem futuram ante iudicium, ibi. *Erunt enim dies illi tribulationis.* tertio prædicit iudicij aduentum, ibi. *Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute, & idcirco concludit in fine.*

qui Christus, id est, vnctus dici potest, eo quod per vnctionem est institutus.

† *Ne credideritis, &c.* Quia sic commendantes eos de scientia vel vita sunt mendaces. Sequitur.

† *Sol contene.* Id est, Christus secundum apparentiam hominum, vnde dicunt, quando fiunt tales peruersæ promotiones quod Christus dormit, eo quod talia mala permittit.

† *Et stella cæli, &c.* Nam homines boni & literati per diem deprimuntur in ecclesia Dei.

† *Et virtutes quæ.* Nam homines contemplatiui mirantur a quando propter prædicta de patientia Dei.

† *Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute, & idcirco concludit in fine.* Quia recogitant, quod Christus bonis viris hic deiectis reseruat bona maiora.

† lastantibus.

† Math. 24. b

† Mat. 24. b
Luc. 17. d.

† Math. 24. c
Luc. 21. c

Matth. 24. a

Luc. 27.

A sic

A ficu autem. Quasi dicat, quomodo cum fuerint in ficu...

Bedæ. Ficus synagoga, quæ quia ad feriente domino...

Hieronymus. Fici parabola, id est, prophetia. Folia nata, verba sunt presentis...

Cælum & terra transibunt. Cælum æereum, à quo aues cœli & nubilia cœli, unde Petrus: Cælum autem qui nunc sunt & terra...

Neque si. In eo enim sunt oēs thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Ideo absconditi, quia nobis scire nō expedit...

Solliciti, unde: videte, vigilate, &c.

Hilarius. Filius & spiritus sanctus, quia non sunt a se, de die illa nesciunt a se: pater autem quia a se est, scit a se.

Et ianitori, &c. Hieron. Ei, scilicet, qui prædicat. Cui dicitur: Si non annunciaueris iniquitatem suam, sanguinem eius de manu tua requiram.

D Matth. 24.

ezech. 31 c

† Similitudinem.

† qui in celo sunt.

† & vnicuique opus suum.

† Mit. 24. d & 25. a

vsque ad summum cœli. † A ficu autem discite † parabolam. †

Cum iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint folia, cognoscitis, quia in proximo sit æstas. Sic & vos, cum videritis hæc fieri, scitote quod in proximo sit in ostiis. Amen dico vobis,

quoniam non transibit generatio hæc, donec omnia ista fiant. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.

De die autem illa vel hora nemo scit neque angeli † in cœlo,

neque filius, nisi pater. Videte, vigilate & orate: Nescitis enim

quando tempus sit. † Sicut homo qui peregre profectus reliquit domum suam, & dedit seruis suis potestatem † cuiusque

operis, & ianitori præcepit vt vigilet. † Vigilare ergo, nescitis

enim quando dominus domus veniat sero, an media nocte, an gallicantu, an mane: ne cum venerit repente, inueniat vos

dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate.

qui ne furto subducantur, probabili ratione ducti formidant tantam illi; & nos omnes circa salutem nostram adhibeamus.

* Theophylactus. Vide autem quia non dixit. Nescio quando tempus erit, sed nescitis. Propter hoc enim hoc occultauit, quia nobis expediebat. Nam si nunc ignorantes finem non curamus, quid faceremus si finem sciremus? Malitias nanque nostras differimus vsque ad vltimum. Attendamus etiam dictiones: sero namque finis existit, cum quis moritur in senectute, media nocte, cum quis moritur in medio iuuentutis, gallicantu vero cum ratio completur in nobis. Cum enim incipit puer secundum rationem viuere tunc gallus in eo vociferatur excitans a somno sensualitatis: Mane autem puerilis est ætas, oportet enim omnes istos finem præscire, nam & puero cauendum, ne imbaptizatus pertranseat.

g Quod autem vobis. Nō solum rectores ecclesiæ sed & omnes vigilare præcipimur, ianuas cordiū custodientes, ne anti qui hostis mala suggestio subintrat, ne nos dñs dormientes inueniat, vnde Paulus: Vigilare iusti, & nolite peccare.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

Quod autem vo. Ostendens quod non loquebatur pro discipulis tantum sed pro omnibus fidelibus presentibus & futuris. Intentia autem istarum partium patet ex dictis Matth. 24.

Ad maiorem prædictorum intelligentiam queritur hic, vtrum Christus doctrinam suam debuerit tradere scripto.

Et videtur quod sic, quia scriptura inuenta est ad hoc vt doctrina memorie commendetur, sed doctrina Christi erat maxime memorie commendanda, ergo, &c.

Item figura debet respondere figurato & è conuerso, sed lex vetus quæ fuit figura legis nouæ, fuit data in scripto ergo, &c.

Ad contrarium arguntur, quia nulli libri ab eo scripti habentur in canone, sed tantum à discipulis suis, vt apostolis & euangelistis.

Responsio. Doctrina Christi fuit immediate tradita à Deo, via ipse in vnitatis personæ fuit, & est verus Deus & homo. Veritas autem Testamentum licet fuerit datum à Deo non tamen immediate, sed mediantibus angelis, vt dicitur Gal. 3. c. Lex data est per angelos in manu mediatoris. & Act. 7. g. dixit Stephanus Iudeis:

MORALITER.

A ficu autem. Cum enim incipit ramos & folia producere, signum est fructificationis futuræ, sic bona indoles iuuenis signum est boni profectus sequentis. † Sicut homo, &c. Hoc de Deo dicitur, eo quod à nobis in presenti non videtur. † Et dedit seruo dicitur, quia dimittit homines agere secundum libertatem voluntatis. † Et ianitori, &c. id est, rationi, quæ debet esse sollicita.

se vigil ad claudendum ostium consensus diabolo, & ad aperiendum Christo qui ad ostium pulsatur, quando ad bonum nos inuitat.

† Sero an media nocte, &c. Per mane significatur iuuentus, per gallicantu virilis status, per mediam noctem senectus, per sero senium. Et quia domini aduentus est nobis incertus, ideo vigilandum est omnibus ætatibus, vt in morte venientem cum recipiamus per bonam voluntatem.

C A P. XIII.

ERat autem pa. Hieronymus. Pascha, transitus interpretatur, Phasce vero immolatio. In immolatione agni & transitu per mare vel per Aegyptum prefiguratur passio Christi & redemptio populi de inferno, quando post biduum nox

tro sese obtulerit. Quandoquidem cum illum comprehendere volebant, ut sapen numero iam dudum ante voluerant, eum comprehendere non potuerunt. Quando vero de illius comprehensione nihil deliberatum habebant: tunc preter omnem illorum spem ultro se illis dedit, factumque est, ut id in quo diu multumque magno studio incubuerant, tandem aliquando ad fidem perducerent.

Math. 26.2
Iuc. 22.4.
Iuan. 12.2.
1. Cor. 5. 6

7 Mar. 26.3

Exod. 12.4
Iuan. 13.2

visitat, i. plenissima luna, ætate Christi perfecta, ut parte nulla tenebrosa carnes agni immaculati quod tollit peccata mundi, in vna domo quæ est vna ecclesia catholica, caleceati charitate, & armati virtute comedamus dicentes: *Etcum Pascha no. immo. est Christus.*

Beda. Pascha quod Hebraice Phasce, a transitu, non a passione, eo quod ex

terminator videns sanguinem in foribus Israelitarum transierit, nec percussit eos, vel dominus auxilium dans eis desuper ambulauerit, cuius mysterium Ioannes aperuit. Ante diem festum Pasche sciens Iesus quia venit hora eius, ut transiret de hoc mundo ad patrem. Vbi ostendit sic mystice notatum, quod agnus Dei qui peccata mundi tollit, de hoc mundo esset transiturus. Vel nos salubri transitu, de Aegyptiaca seruitute redempturus est vel educturus. Beda. Pascha, solus dies quo agnus occidebatur ad vespertinam quartadecima, luna primi mensis, Azyma quindecima luna, quando filij Israel egressi sunt de Aegypto, quæ septem celebrabantur diebus, i. usque ad vicimum primum eiusdem mensis diem ad vespertinam. Sed indifferenter alterum pro altero ponitur, quia & dies Pasche in azymis celebrabatur, & nos quasi perpetuum Pascha facientes, semper ex hoc mundo transire præcipimur. Vno quippe die agno immaculato immolato ad vespertinam, septem ex ordine dies sequuntur azymorum, quia Christus pro nobis semel in fine seculorum vel temporum passus, per totum huius seculi tempus (quod septem diebus agitur) in azymis sinceritatis & veritatis nobis præcepit esse viuendum, & omni nisu desideria terrena quasi Aegypti retinacula fugere, & uelut a mundana conuersatione secretam solitudinem iter, scilicet, admonet subire uirtutum.

B *Et quærebant summi sacerdotes* Hieronymus. A principibus egressa est iniquitas, qui templum parare, & uasa, & se purificare secundum legem ad esum agni debuerant. *Non in die festo.* Hieronymus. Vitant diem festum, quod conuenit illis: Non est festiuitas eis qui uitam & misericordiam perdididerunt. *Victor Antiochenus.* Sane festum propter eadem, quæ iam tum animo conceperant, haud in uite transfuissent, at per legem non sinebantur. Siquidem decretum, quod in legalibus illorum libris traditum extabat, impleri oportebat. Erat autem illud eiusmodi: *Pascha vestrum quartadecima die mensis primi immolabitur.* In eo enim mense illoque die uerum illud Pascha immolari necessum erat. Ostenditur hic autem quomodo Christus Dominus in mortem, quam nostri causa subiit, ultro

Exod. 12.

C se obtulerit. Quandoquidem cum illum comprehendere volebant, ut sapen numero iam dudum ante voluerant, eum comprehendere non potuerunt. Quando vero de illius comprehensione nihil deliberatum habebant: tunc preter omnem illorum spem ultro se illis dedit, factumque est, ut id in quo diu multumque magno studio incubuerant, tandem aliquando ad fidem perducerent.

a Simon enim obediens dicitur. b Nomen pristinum manet, ut virtus curantis appareat. Leprosus enim fuerat, sed a domino curatus erat. Hieron. Ecclesia habens fidem quæ dicitur. me. de o. suum.

C A P V T XIII.

Transitus: quod Heb. phasce.

† Rat autem pascha & azyma post biduum, & quærebant summi sacerdotes & scribæ, quomodo eum dolo tenerent, & occiderent: Dicebant enim: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. **†** Et cum esset * Bethaniam in domo Simonis leprosi, & recumberet, venit mulier

† Et cum esset * Bethaniam in domo Simonis leprosi, & recumberet, venit mulier

nia in domo Simonis leprosi acciderunt, illa etiam Mathæum & Marcus ceteris adiungit. Et prima quidem facie, unam eademque mulierem apud omnes Euangelistam decantari uideri queat. Et tamen res ita non habet. Nam apud tres una eademque celebratur. Nempe admirabilis illa Lazari soror Maria: Atque hoc ipsum quoque Ioannes regie ciuitatis Episcopus profiteatur. Origenes uero aliam illam esse se dicit, quæ apud Mathæum & Marcum in domo Simonis leprosi unguentum super caput Iesu effudit, aliam rursus eam quæ cum in ciuitate peccatrix esset, in domum Pharisei ingressa pedes illius lachrymis abluo & unguento perfudit. Apollinarius tandem & Theodorus eandem apud omnes Euangelistas describi aiunt, Ioannem uero historiam illam cæteri accuratius persecutum. At longe uerisimilius fit quod paulo ante dicebatur, neque Origenes quoque diserte inficiatur et si de ea, cuius fit mentio apud Ioannem nihil dicat, uide licet Mathæum, Marcum, & Ioannem de eadem omnino agere, omnes namque in Bethania (quæ est vicus quidam ad Hierusalem non procul distans) rem hanc accidisse tradunt. At illa uero de qua Lucas agit, alia omnino erat; scribit enim *Et ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix ut cognouit quia Iesu eccubuit in domo Pharisei, &c.* Hæc itaque & peccatrix erat, & in ciuitate uiuebat. Altera autem illa neque peccatrix appellatur, neque in ciuitate uersata describitur, sed in Bethanie uice Simonis leprosi. Hieronymus. Simon leprosus mundum in fidelem primo, postea fidelem significat.

f *Et recumberet se.* Hieronymus. Recumbente seipso est, humiliante se, ut eum tangeret fides peccatricis, quæ a pedibus ascendit ad caput, a capite descendit per fidem, i. est, a Christo ad membra eius.

g *Mulier.* Beda. Maria Magdalena soror Lazari quæ suscipuit dominus. Hoc Ioannes dicit esse factum ante sex dies Iesu si hæc pridie quam a sino sedes uenerit Ierusalém. Ipsa est enim non alia, quæ quondam adhuc peccatrix (ut Lucas scribit) pedes domini rigauit & unguento unxit nunc iustificata & familiaris facta, non tantum pedes, ut Ioannes dicit, sed & caput, ut Mathæus & Marcus perhibent, oleo sancto perfudit.

Alab comprehensio, non ex sua impotentia, sed mititate, ibi. *Et adhuc loquente.* quarto comprehensi condemnatio, non ex sua iniustitia sed humilitate, ibi. *Summi uero sacerdotes.*

f Circa primam partem præmittitur uenditionis occasio, quæ uel duplex. Prima sacerdotum inuidia, & hæc ponitur in principio. Secunda fuit Iudæ auidia, qui uoluit recuperare precium unguenti effusi, quæ ponitur ibi. *Et cum esset Bethania, &c.* Tertio ponitur ipsa uenditio, ibi. *Et Iudas Scariothes, &c.* Secunda pars principalis incipit ibi. *Et prima dies azymorum.* ut dicta est. Et diuiditur in quatuor, quia primo ponitur paschale conuiuium ad proditoris reuocationem, secundo, instituitur eucharistie sacramentum ad charitatis unionem, ibi. *Et manducantibus illis.* tertio, prædicatur discipulorum scandalum ad eorum confirmationem, ibi: *Et ait illis Iesus: Omnes uero scandalizabimini*

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XIII.

ERat autem, &c. Postquam descripta est reductio peccatoris in Deum per mediatoris prædicationem, hic consequenter describitur eadem reductio per passionis suæ redemptionem. Et quia superius prædixit passionem suam per Iudæos inchoandam, & per gentiles consummandam, ad quos tunc pertinebat iudicium sanguinis in Ierusalem: ideo primo describitur eius passio per Iudæos inchoata, secundo, per gentiles consummata, ca. seq. Circa primum quatuor per ordinem describuntur. Primum est ipsius Christi uenditio, non ex eius ignorantia, sed ex eius præuoluntate & uoluntate, secundo, uenditio traditio, non ex eius displicentia, sed charitate, ibi. *Et prima die azymorum.* tertio, traditio compre-

M O R A L I T E R.

† *Et cum esset, &c.* Per hoc ostendit, quod prædicatores non debent abhorreere peccatores. **†** *Venit mulier ha. ala, &c.* Mulier ista est rationalis anima, quæ frangit alabastrum, cum rationaliter domat corpus proprium. Et quoniam hoc credit ad honorem Dei, effundit super caput Christi 1. Cor. 11. a. Caput Christi Deus.

† Et

Er

Alaba. Alabastrum marmor candidum variis guttis distinctum vnguenta incorrupta seruet.
Nardi specati. Pistica nardus dicitur mixta, quia non solum radice, sed de spicis & de folijs compositum erat, quod est preciosius.

**Et fraz. H I E-
 DNYMVS.** Dominus impleta odore, celum, terra est. Fictum alabastrum carnale est desiderium, quod fragitur ad caput, ex quo omne corpus compaginatum.

Beda. Deuotio Mariae, fides, & pietas designat ecclesiam, quae dicit, Dominus rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Quod ad literam Mariae manibus compingit, & quotidie carnaliter in membris suis implere non dicit, quae in toto mundo gloriando dicit.

Deo autem gratias ago qui semper triumphat nos in Christo Iesu. Odorem notitiae suae manifestat per nos in omni loco, quoniam Christi bonus odor sumus Deo. Cum potentiam diuinitatis eius quae illi vna est cum patre digna reuerentia confiteretur, dicit, & praedicat. Caput eius vnguento perfundit preciosum humanitatem digna reuerentia suscipit. In pedes vnguentum pisticum, id est, fidele, & verum perfundit, quia illam curam eius, qua terram contingere, id est, inter omnes conuersari dignatus est, pia praedicatione & deuotis veneratur & equis.

Erant autem quidam. Beda. Per synecdochen plurale pro singulari posuit. Ioannes Iudam hoc dixisse dicit, quia fuerat fidei & loculos habens ea quae mitte. por. Forfitan, & alii discipuli aut senserunt hoc, aut dixerunt aut Iuda dicente persuasi sunt, & omnium voluntatem Matthaeus & Marcus verbis expresserunt. Sed Iudas quia fur, & alii propter curam pauperum Iohannes autem illum solum commemorare voluit, cuius haec causa furandi consuetudinem intinere curauit.

Victor Antiochenus. Multis prouide & variis rem hanc in mulantibus, Dominus, qui omnium sensus, & corda composita habebat, tametsi generali oratione utatur solum Iudam quam avarum perstringit verius, quam reliquos discipulos. Notat enim ex quadam potius animi simplicitate, quam carnalitate aut inuidia, mulieris factum improbasse: venerat scilicet an illis in mentem illud Christi. *Misericordiam volo & non sacrificium.*

Et quid perditio ista. Hiero. Perditus de salute perditionem meruit, ut in ficu fructifera mortis laqueum nancisceretur.

Carnale desiderium.

habens alabastrum vnguenti nardi + pisticae preciosi, & fracto alabaastro effudit super caput eius. Erant autem quidam indigne ferentes + intra semetipsos, & dicentes. + Ut quid perditio ista vnguenti facta est? Poterat enim vnguentum istud venundari plus quam trecentis denariis, & dari pauperibus.

Et fremebant in eam Iesus autem dixit. Sinite eam + Quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me, + Semper enim pauperes habetis vobiscum, & cum volueritis potestis illis benefacere, me autem non semper habebitis.

Quod habuit haec fecit, praue nit vngere corpus meum in sepulturam. Amen dico vobis: vbicumque praedicatum fuerit euangelium istud in vniuerso mundo, & quod fecit haec,

f Poterat enim vnguen. Hierony. Sub praetextu auaritia mysteriorum loquitur fidei. Etenim nostra fides trecenti semituri denariis, id est, decem sensibus per corpus, & animam, & spiritum triplicatis, ut & nos sicut Gedeon trecentorum virorum numerum assumentes, Allophylorum castra pauperes spiritu

fractis lagunculis nostris cum turbis, & lucernis destruamus. Et sicut Abraham cum trecentis viris spolia diuidamus ad vesperam.

*** VICTOR ANTIOCHENSIS**

Cum discipuli vnguentum istud plus trecentis denariis diuendi potuisse afferunt quantum mulier illa in vnguentum illud insumperat, quantumque est conficiens, animi a lacrima pietatem, & pietatem erga Christum declarat nobis diuinandum relinquamus.

g Bonum opus operata. Hieronym. Qui

credit in Deum, reputatur ei in opus iustitiae. Aliud enim est credere ei, aliud est credere in eum, id est, totum se in iudicio in illum.

h Me autem non semper. Beda. Corporali praesentia, & familiaritate coniunctum sicut nunc, vnde Apostolus. Et si nouerimus Christum secundum carnem sed nunc iam non nouimus Spirituualiter autem semper est nobiscum, vnde. *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi o. di.*

Hieronymus. Ita intelligendum est, Me autem non semper habetis in corporali praesentia, ut prius in conuictu & familiaritate. Vnde & per Apostolum, Si nouerimus Christum secundum carnem, sed nunc iam non nouimus.

i Quod habuit. Quod putatis perditionem esse vnguenti officium sepulturae est. Nec mirum si mihi dedit odorem fidei bonum, cum ego pro ea fufurus sum sanguinem meum.

*** Theophylactus.** Praeuenit enim quasi a Deo ducta vngere corpus meum in signum sepulturae futurae in quo proditorum confundis, ac si ei dicat. Qua conscientia mulierem confundis, quae in sepulturam corpus meum vngit, te ipsum vero non confundis, qui me in mortem tradidit? Prophetis autem dominus consequenter duas prophetias. scilicet quod Euangelium eius praedicabitur in vniuerso mundo, & quod opus mulieris laudabitur.

K Amen dico vobis. Beda. Nota in Christo notitiam futurorum, passuros post paucos dies: praescit euangelium suum toto orbe praedicandum.

Bed. Notandum, quod sicut Maria toto orbe quo est ecclesia diffusa gloriam meruit de pio obsequio, quod domino deo te exhibuit: sic, & Iudas qui ei detraxit, perfidiae nota longe

NICOLAUS DE LYRA.

describitur Christi desiderium ad nostram redemptionem, ibi. **Erant autem quidam** in praedictum. Tertia pars principalis huius capituli, quae in praedictis, ibi. Et adhuc eo loquente. Diuiditur in tres, quia primo describitur Iuda fraudulencia, secundo, Christi patientia, ibi. Vnus autem de circumstantibus. Tertio, discipulorum ignauia, ibi. Tunc discipuli relicto eo fugerunt. Quarta pars principalis, quae incipit, ibi. Sicut vero sacerdotes. Diuiditur in quatuor, quia primo scribitur negatio Christi per falsos testes, secundo, eius condemnatio per iniustus iudices, ibi. Exurgens autem summus sacerdos. Tertio, condemnatio vituperatio per malignos satellites, ibi. E coeperunt quidam captiuere eum. Quarto, negatio Petri per tres vices, ibi. Et cum esset

set Petrus Sententia autem huius totius capituli patet ex dictis Mat. 26. a. vbi ista sunt exposita eodem ordine quo hic ponuntur & sub eis verbis pro magna parte & restant pauca exponenda quae discurrentur. In prima parte principali dicitur. Erat autem pascha, & azyma post biduum. Solemnitas autem paschalis Iudeorum celebratur quinta decima die primi mensis, ut habetur Leui. 23. Haec solemnitas incipiebat a vespere quartadecima diei quando immolabatur agnus, & tunc rescebantur azymis vsque ad septimum diem.

i Alabastrum vnguen. Dicunt aliqui, quod nardus est herba faciens spicas in cacumine, de quibus extrahitur liquor optimus, sicut aqua rosacea de rosis, & talis liquor vocatur hic vnguentum. Alij dicunt quod est frutex vel arbor paruula, & inde fluit vel extrahitur liquor modo praedicto. In secunda parte principali dicitur.

MORALITER.

Erant autem quidam indigne ferentes intra semet. Istis sunt filii illi, qui grauius portant expensas decem solidorum

ram pro Christo, quam quinquaginta vel centum pro mundo ideo sequitur.

+ Sinite illam. Eius approbando operationem.

Et

lateque infamatur. Sed dominus bonum pia laude remun-
rat, futur. **A**mpii contumelias tacet.

a *Vnus de du.* Hieron. Vnus numero, nō merito, nomine non
nūmine, corpore non animo, vn de sponfus ad sponsā. *Vulnera*
sui cor meum soror mea in vno oculorum tuo. n. n. & in vno crine colli

Can. 4. b.

Mat. 13. b.
Luc. 10. c.
¶ eius sc̄mi-
nium est.

Phil. 1. 8. a.
Ier. 12. b.

¶ Mat. 26. q.
Luc. 22. 2.
Ier. 28. d.

i Oculus, & crinis
sapientia est & virtus
quoniam Iudæ cum
cæteris dicitur: *Vo-*
bis datum est nosse m-
sterium regni Dei. Et.
Dedi vobis potestatem
cal. &c.

b *Abiit ad.* Ille abiit
ad principes: & post,
quam exiit, intravit
in eum sathanas. Hic
nox hosti indicat
scientiam. Vn quod
que animal ad sibi
simile iungitur. Ma-
ria currit ad aposto-
los, vt dies diei eru-
ctet verbum, Iudas
ad Iudæos, vt nox
nocti indicet scien-
tiam.

c *Vt proderet cum il-*
lis. * THEOPHI-
LACTVS. Vt annū-
ciaret illis quando
solus existeret. Time-

d *Et quærebat quomodo illum, &c.* Hieronym. Promisit se tra-
dere, vt magister eius ante dicebat: Tibi dabo hanc potesta-
tem vniuersam.

e *Et prima die azymorum.* Beda. Quartadecima luna, quando
abiecto fermento agnus occidebatur ad vesperum. Quod ex-
ponēs Apostolus ait. Et enim. *Pascha nostrum immolatus est Chri-*
stus. Quatuor enim sequenti die quindecima luna sic crucifi-
sus, hac tamen nocte qua agnus immolabatur, & discipulis
suis corpus sanguinemque suum dedit & a Iudæis tentus & li-
gatus ipsius immolationis, desit, suæ passionis exordium sacravit

f *Quo vis camus, & paremus tibi, vt. m. p.* * Victor Antioche-
nus. Hinc manifestum sic Christum dominum nullum propri-
um domicilium, aut diuersorium habuisse. Idem de illius dis-
cipulis citra temeritate m dici quoque potest, vt qui iam du-
dum ante ab omnibus se abdicassent. Nam si quam habuis-
sent, ad illam vtique seruatorem inuissent.

g *Ite in ciuita.* Beda. Indicium est præscientiæ diuinitatis, quod
& cum discipulis suis loquens quod alibi sit nouit. Pulchre
autem paraturis Pascha homo lagenam vel amphoram (se-
cundum alium euangelistam) aquæ baiulans occurrit, vt ostē-
datur huius Paschæ mysterium pro ablutione mundi esse cele-
brādū. Aqua enim lauachrum gratiæ, lagena fragilitatem eor-
um designat, per quos hæc gratia mūdo erat ministranda. vn
de, habemus thesaurū istum in valis fictilibus. Parant Pascha

C discipuli

a narrabitur in memoriam † eius. † Et Iudas Scariotis vnus †

b de duodecim. abiit ad summos sacerdotes, vt † proderet eum

c illis. Qui audientes gauisi sunt, & promiserunt ei pecuniam

d se duros, Et quærebat quomodo illum oppor- tūe traderet.

e Et prima die azymorum quando pascha immolabant, dicūt

f ei discipuli † Quo vis camus, & paremus tibi comedere pas-

g cha? Et mittit duos ex discipulis suis, & dicit eis: Ite in ciui-

h tatem, & occurret vobis homo † lagenam aquæ baiulans.

i Sequimini eum, & quocumque introierit, dicite domino do-

k mus quia magister dicit: Vbi est refectio mea, vbi pascha

l cum discipulis meis manducem? Et ipse vobis demonstra-

m bit cenaculum grande stratum, & illic parate nobis. Et

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

aa

ab

ac

ad

ae

af

ag

ah

ai

aj

ak

al

am

an

ao

ap

aq

ar

as

at

au

av

aw

ax

ay

az

discipuli, vbi aquæ inferuntur lagena, vt adesse templis infam-
ent, quo cultoribus vereris Paschæ typicus de limite ac post-
bus cruor auferatur, & ad tollenda mundi crimina uulsi-
fontis baptismi confectetur.

Hieron. Ciuitas est ecclesia quæ muro fidei cingitur, homi-
occurrentis priuatiua
populus est, ampho-
ra aquæ lex litera.

h Homo lage. aqu
B E D A. Consultes,
aquæ baiuli, & don-
ni domus tacita su-
vocalia: vt omni-
bus verum pasce-
celebrare volentibi-
id est, sacrament
Christi imbui: cui
que suæ mentis h-
spitio suscipere, qu-
rentibus, facultas d-
da signetur.

* V I C T O
ANTIOCHENVS
Matru illos ad E-
minem ignotum
num per hæc fac-
po. uisse non pati-
qui. solo. verbo. I-
spitris huius mem-
potuit floccere &
mouere, in alio
uisum fuisset, q-

non potuisset. Deinde vero, quia vt Marcus & Lucas nar-
ignorabant, quasi certum itineris ducem, dedit illis signa-
Neuter autem Euangelistarum, Christum, tecū pascha māt-
dixisse, scribit, verū. *Vbi est diuersorium.* vel cenatio *vbi p-*
cum discipulis meis manducem?

* Theophylactus. Lagenam aquæ portat qui baptisatus
Qui autem baptismi baiulat, venit ad requiem secundum
tionem vitæ, & sicut in dōmo requie ponitur.

i *Sequitur.* Hierony. Qui ducit in altum vbi refectio Chri-
Vnde Raab exploratoribus mandat, vt non per ima, sed
excelsa irent.

k *Cenaculum gran.* Hierony. Ecclesia magna, quæ narrat
imen domini strata varietate virtutum, & linguarum, vn
Circumamicta varietate virtutū, in qua paratur domino
ca. Dominus domus Petrus apostolus cui dōmibus dom-
suam credidit, vt sit vna fides sub vno pastore.

Beda Cenaculum lex spiritualis, quæ de angustis liter-
grēdiens in sublimi loco recipit saluatorem. Nam qui ad
occidentem literam seruaerit, qui in agno non aliud quā
cus intellexerit in imo pascha facit, quia maiestatem spiri-
nō comprehendit in verbis Dei: qui autem baiulū aque id
gratiæ præconem in domum ecclesiæ fuerit secutus, per for-
tum scientiæ illustrantem superficiem literæ transcendendē
alto mentis folio parat refectioem Christo, quia cuncta
Ite sacramēta &c. legis decreta eius esse sacramēta cognō-

* Theophylactus. Dominus domus intellectus est qui o-
dit cenaculum grande, id est, altitudinem intelligentiæ
quod et si altum sit, tamen nihil habet vanæ gloriæ & tur-
ris, sed sternitur & planum sit humilitate. Ibi autem, id est
tali mēte pascha Christo paratur, a Petro scilicet. & Ioanne
est ab actione & contemplatione. Beda. Consulte autem f-
baiuli aque, siue domus domini font præfermissa vocabuli
omnibus verum pascha celebrare volentibus hoc est Ch-
risti sacramentis imbui, eumque mentis hospitio suscipere
rentibus, facultas danda signetur.

Christi occultus.

3 Vbi est. Id est, agnus Paschalis, quia dominus illius domus non
lum p. ouidit de loco, sed etiam de agno.

4 Vobis de. In illo cenaculo Pascha comederunt, & in illo
resurrectionem laetentur ut discipuli propter meritum Iudeorum, & in
illi

NICOLAUS DELYRA.

1 Et prima, &c. De ista die est cōtrouersia inter Græcos & Latinos
que plenius tractata est Mat. 26. Ioan. 13.

2 Occurret vobis, &c. Istud signum dedit eis ad inueniendum lo-
cum pro cenā. Et creditur quod dominus illius domus esset discipulus
Christi

MORALITER.

† Ite Iudas scariotus vnus. Beda. Multi hodie scelus Iudæ, scilicet,
quod dominum ac magistrum deumque suam pecunia ven-
didit, velut immane ac nerarium abhorrent. Nec tamen cauent
nam cum pro muneribus charitatis ac veritatis vitā spernūt, Deū
qui

qui veritas, & vita est, spernunt. Et primo die azymo. Sequitur.
† Et mit. duos ex discipulis, &c. Scilicet Petrum, & Ioannem, v-
citur Luc. 22. per Petrum significatur actio bona, per Ioan-
contemplatio deuota, quæ præparant Pascha, id est, dispor-
ad Christi corpus debite sumendum. præparant autem in
nacul

Vespera au. Hieron. Vespera diei vesperam indicat mun-
 A circa undecimam namque horam veniunt nouissimi, qui
 pmi denarium accipiunt vitæ eternæ, quia ante crucem A-
 biam erat in inferno, & post crucem latro in paradiso.

Amen di. Sicut de passione prædixerat, ita de proditore præ-
 dicit dans locum pe-
 nendi, vt cum intel-
 leisset cogitationes
 suæ præscribi a Deo
 poteret eum facti
 su Non tamen ex
 neque designat, ne
 pte redargutus
 in uideatur fiat. Mit-
 terimen in nume-
 rui, vt conscius pec-
 centiam agat.

Unus ex vo. Dum
 falsas arguitur ve-
 ri comprobatur
 & plerur. Qui de
 bpa. me. ma. super
 m. sup. Omnes tan-
 gatur vt fiat harmo-
 ni in cithara. Om-
 n nerui bene su-
 spasi consona voce
 re ondent. Nunquid
 eum domine? Unus
 missus, & peccunie
 are affectus dixit. Nunquid ego sum Rabbi.

Contristari. Sciunt undecim quia nihil mali contra dominum
 ce tauerant, sed plus credunt magistro quam sibi & timētes
 frilitatē suam tristes de peccato suo interrogant, cuius nō
 habant conscientiam.

Unus ex duodecim. Hieronymus. Separat seorsum ouem lu-
 pū cepit. Quis que de ouili egreditur, lupi patet moribus.
 Qui in itin. Beda Mira domini patientia. Prius dixit, vnus
 ex vobis tradet me, perseverat proditor in malo. Apertius ar-
 guit, & tamen non proprie designatur. Iudas alius cōtristatis
 & animum retrahentibus a cibis, temeritate & impudentia
 quod dominum tradit, etiam manum cum magistro in catino
 nit, vt audacia bonam conscientiam mentiretur.

Et filius quidem hominis vadit. * Victor Antiochenus. His.
 velis mortem suam transitioni, aut discessui cuiquam simi-
 ostendit, quam veræ mori dixerat idem ante ad Iude-
 os quoque. Vado ad eum, qui misit me. Significat per eandem
 vom quoque, sponte ad mortem abire.

Pa. au. Beda. In sempiternum vā homini illi qui ad men-
 tiam domini indigne accedit. Ille enim in exemplum Iudæ fi-
 lii hominis tradit non Iudæis quidem peccatoribus, sed tam-
 peccatoribus mēbris, scilicet, suis, qui accipere dominici
 eboris sacramentum temerarie præsumit. Ille dominum ven-
 di qui eius timore & amore neglecto terrena pro illo, & ca-
 da, imo & criminosa diligere & curare non metuit.

Pa. au. Beda. Nec primo nec secundo correctus pœnitat
 impatentia domini nutrit impudentiam suam, & thesauri-
 za ubi iram. Pœna prædicatur, vt qui pudore non vincitur, ti-
 me corrigatur.

Manducant. Beda. Finito veteri pascha qd̄ in commemora-
 tione liberationis populi Dei ab Aegypto agebat, transit ad
 nouū, quod in suæ redēptionis memoriā ecclesia frequētare
 vo bat, vt scilicet, pro carne agni ac sanguine, sui corporis, ac
 san uinis sacramentū substitueret, & se esse monstraret. cui, in
 ran dominus & non pœnitēbit eū, tu es sacerdos in aternū, &c. Fran-
 gisse panem, quem discipulis porrigit, quia fractio sui cor-
 poris

NICOLAUS DE LYRA.

ille spiritum sanctum receperunt in die Pentecostes, vt habetur
 Act. 2.

1 Qui

MORALITER.

na ilo, idest, in homine per orationē in Deum eleuato Gran-
 di longitudine longaminitatis, lato latitudine Charitatis, stra-
 to arietate virtutis.

Vesp. Per hoc autem quod Christus in mensa denuncia-
 uit vnū proditorem designauit quod multi proditorie ueni-
 u ad mensam suam.

Hieronymus. Dic sacerdos, dic clerice, quomō eiusdem
 leas deoscularis filiū uirginis, quib. deoscolatus es filiā mere-
 tricis,

poris sponte sua & procuratore venit, unde. Potestatem habeo
 ponendi ani. meam, &c. Prius quam frangeret benedixit, quia na-
 turam humanam quā passurus assumpsit, vna cū patre, & spi-
 ritu sancto gratia diuinæ virtutis impleuit. Benedixit panem
 & fregit, quia hominem assumptum ita morti subdidit, ut ei
 diuinæ immortalita-
 tis veraciter inesse
 potentiam demon-
 straret, ideoque velo-
 cius a morte refasci-
 tandum.

VICTOR ANTIOCHENSIS.
 Insinuat hic, Iudam
 tametsi diuinorum
 mysteriorum partici-
 pem effectum sui sem-
 per similem manifeste,
 hoc est tremendæ
 illius mensæ cibo re-
 sectum, nihil profus
 mutatū, aut emenda-
 tum esse: verum in
 sua nequitia, & ana-
 ritia obstinate vsque
 persistisse. Ioannes
 post acceptā bucellā
 Sathanam in illum in-
 troisse scribit. Et hoc
 ea de causa non con-

* VICTOR ANTIOCHENSIS.
 Insinuat hic, Iudam
 tametsi diuinorum
 mysteriorum partici-
 pem effectum sui sem-
 per similem manifeste,
 hoc est tremendæ
 illius mensæ cibo re-
 sectum, nihil profus
 mutatū, aut emenda-
 tum esse: verum in
 sua nequitia, & ana-
 ritia obstinate vsque
 persistisse. Ioannes
 post acceptā bucellā
 Sathanam in illum in-
 troisse scribit. Et hoc
 ea de causa non con-

† & alius nun-
 quid ego.
 † Mat. 26 c.
 Luc. 22 b.
 1. Cor. 11. e.
 * comedit

† Hieron. Multi bonum ut Iudas faciunt sed nihil eis proficit. b Simpliciter dictum.
 a Latens materuo utero, melius est non esse quam ad tormenta esse. Alias fuisset.
 † Hieron. Gratia non meritis saluati sumus a Deo.
 Non ueris, de quo hic sanguis testamenti est. Quod mandauit ad uos Deus

tigit quod Sathanas acceptum Christi corpus pro nihilo du-
 ceret aut cōtemneret, sed quod Deus impudētē proditoris
 ausam impunem abire non veller. Dominus autem, licet om-
 nium consiliorū Iudæ gnarus esset, attamen a sacramenti sui
 accessu illum non prohibuit. Cur ita? nempe vt hinc discat, ni-
 hil eorum prætermisisse, quæ eū ad sanam mentem reducere
 quoquomodo poterant. Sunt tamen, qui Iudā ante porrectū
 Eucharistiæ sacramentum exiisse existiment. Sane Ioannes
 quiddam eiusmodi subindicare uiderur. Dicunt hi nequaquā
 decuisse, ut corporis Christi minister salutaris cōmunionis sym-
 bolum acciperet. addunt fidem, Christum equanimiter tole-
 rasse, hoc uero tātum piaculum neutiquā permittere uoluisse
 Acc. Hiero. Figurans corpus suū in pane, quod est eccle-
 sia præfens quæ accipitur in fide, benedicitur in numero, fran-
 gitur in passionibus, datur exēplis, sumitur doctrinis. Formās
 sanguinē suū in calice uino & aqua mixtū, ut alio purgemur a
 culpis, alio redimamur a pœnis. Sanguis nāque agni domus fer-
 uatur a percussione angeli. Et aqua maris rubri extingun-
 tur inimici, quæ sunt mysteria ecclesiæ Christi.

Beda. Panis qui confirmat cor hominis refertur ad corpus
 uinum quod sanguinem operatur, ad sanguinem. Sed quia
 nos in Christo, & Christū in nobis manere oportet, uinum a-
 qua miscetur, quia teste Ioanne, Aquæ populi sunt neque a-
 quam solam uinum solum, sicut nec solum granum sine aquæ
 confectione in panem cuiquam licet offerre, ne uideatur a
 membris caput secernere, uel Christum sine nostræ redem-
 ptionis amore pati potuisse, uel nos sine illius passione saluari

* Victor Antiochenus. Quod dominus potestatem cele-
 brandi, & conficiendi noui testamenti mysteria Apostolis
 per hæc contulerit, hoc nemo, opinor, in dubium uocat.

1 Gratias. Gratias egit & benedixit iam proximus passioni,
 qui pœnam alienæ iniquitatis suscipit, qui nihil dignum passio-
 ne egit, ut ostendat quam equanimiter unusquisque propriæ
 culpæ flagella sustinere debeat.

m Bibe. Hieron. Ebretas felix, salutaris facieras quæ quanto co-
 piofius sumitur tātō sobrietatē mētib. dignatur donare. Et F

Iudas

1 Qui in cin. nra. Vas est iude: le ad refrigerandum uinum, & in illo
 erat tus laburatum agrestium, cum, quo carnes agni debebant come-
 di, vt dicitur. Exodi. 12.

Abba

tricus, o Iuda osculo filium hominis tradis?
 † Et mā. Per Iesum qui salus interpretatur intelligit bonus
 prælatus Christi uicarius, & de sua subditorūque suorū salute
 sollicitus, hic accipit panē cū diligenter studet sacrā scripturā
 & benedicit qñ Deo attribuit eius intelligentiā, frangi autē
 & dat deuote prædicando, ecōtra de ignorante dicitur Thre.
 4. a. paruuli petierunt panem, & non fuit qui fran-

† Et ac. Per quæ persecutio designatur in scriptura, hic ca-
 lix, sumit patieter tolerado & dat aliis ad simile exhortado.

Et

A Iudas bibit, sed non saturatur, nec sitim extinguit ignis æterni, quia qui indigne sumit mysteria Christi, hic macula in luna ostenditur quæ nunquã deletur. Luna ecclesiæ comparatur merito, quæ a se non habet splendorem sed a sole certis modis suscipit lumen, id est, a Christo qui permanet in æternum. Sunt enim qui

dam in ecclesia quos sacrificium nullum emundat, sed insipiens cogitatio perducit ad culpas: qui se crudelitatis cœno miscuerunt. Sanguis enim noui Testamēti qui pro multis effunditur, non omnes emundat.

Math. 26. c

in nocte ista.

a *Iam non bi.* Hiero. Hic mutat sacrificiũ sed non mutat tempus, ut nos nunquam cœnã Iesu ante quartadecimam lunã faciamus. Qui facit in quartadecimã resurrectionem, in vñdecima cœnã dõmini facit, quod nun-

B quam inuentum est nec in no. nec in ve. Test.

Jo. 5. b.

b *Vitis.* Beda. Vitis vel vinea domini synagoga, vnde: *Isa. Vineam domini Sabbaoth domus Israel est.* De hac dominus multo tempore bibit: quamuis pluribus ramis in amaritudine conuersis, pijs tñ quorundam cogitationibus summisque virtutibus delectabatur. Sed post passionem dñi figuralia, in spiritualem sensum translata sunt. Iturus ergo ad passionem ait *Iam non bibam de genimine vitis vsque in diem cum il. bi. vo. in. re. Dei.* Quod est, non ultra carnalibus ceteronijs synagogæ delectabor, in quibus erat & paschalis agni sacramentum quod precipuum est. Aderit tēpus cū in regno Dei positus immortalis gloria sublimatus, de salute eiusdē populi baptismo regenerati nouo vobiscum gaudio perfundat.

* *Victor Antiochenus.* Patris regnum suam resurrectionem appellat, per hanc enim & ipsi regnum obuenit. Et cæteris hominibus eiusdem regni societates obrigit. Illud igitur. *Non bibam amodo de hoc genimine vitis vsq; ad diem illum,* &c. vtrumque denotabat, nempe mortis & passionis Christi vicinitatem, & certam nihilominus eiusdem ex mortuis resurrectionem, & circa paschalis tempus mysteria perficiebat, quo omni ex parte cõstaret veteris legis author extitisse, & illa quæ istic obtinebant, ea adumbrasse quæ pertinent ad nouam.

c *Et hymno dicto.* * *Victor Antiochenus.* Ante passionem laudat gratesque Deo depromit per hoc ostendens, se vltro libenterque pati. Tum nos quoque exemplo hoc admonens ut aduersa signa quononnunquã sese offerant, grato patientique aĩo perferamus. Ciboque sumpto de percepto munere, Deo largitori debitam gratiarum actionem persoluamus.

Ioan. 13.

Beda. Potest intelligi hymnus quem secundum Ioan. patri gratias agens decantabat: in quo & pro se & pro suis discipulis, & pro his qui per verbum eorum credituri erant, eleuatis sursum oculis precabatur: Et pulchre discipulos sacramento sui corporis & sanguinis imbutos, & hymno dicto patri commendatos, educit in montem oliuarum, ut doceret nos per acceptionem sacramentorum, & per opem intercessionis suæ ad altiora virtutum dona, & charismata sancti spiritus quibus in corde perungamur, debere cõscendere.

d *In montem oliuarum.* * *Victor Antiochenus.* Cur in montem exiit? Quo spretis latibulis, ijs commodo loco sese exponit, manifestumque faciat, qui illum comprehensuri erant. Maturabat enim illum locum occupare, vbi ante orare solitus erat, & quem proditor optime compertum

habebat

MORALITER.

1 *Et hymno.* Per hoc ostenditur quod ascendens ad vitam ætiorum primo debet implorare clementiam diuinam.

2 *Et ait.* Chrysostomus. Carnale est cadere, sed diabolicum est iacere.

3 *Petrus.* Communiter accidit quod illi qui alijs in virtute se præferunt, turpius alijs cadunt, ideo subditur.

4 *Amen*

habebat.

Hieronymus. In mōte Oliueti tenetur Iesus, & inde ascendit ad cœlos, ut sciamus quia vnde ascendimus ad cœlos vnde vigilamus, & oramus & ligamur nec repugnamus in terra.

e *Omnes scanda.* Beda. Prædicat quid passuri sint, ut cum passi fuerint non desperent, sed pœniteant.

f *In nocte ista.* Qui ebrii sunt, nocte ebrii sũt & qui scandalizantur, nocte scandalizantur, id est, mentis obsecrati.

Hierony. Omnes cadunt, sed non omnes iacent. Nunquam quia dormit non aijciat ut resurgat.

Carnale est cadere diabolicum est iacere.

g *Percutit a pastore.* Hieronymus. Percutit pastorem. Prophetæ postulat passio dñi: pater cõdet. Percutit a pastore. Percutibus sanctorũ filii a patre mittuntur.

a Hieron. Pro multis effunditur sed non omnes emundat.

menti, qui pro multis effundetur. † Amen dico vobis quod iam non bibam de genimine vitis vsque in diem illum cum

a Hieron. Laudabunt Deum qui requirunt eum. Et adorauerunt eum & manducauerunt omnes pingues terræ.

c illud bibam nouum in regno Dei. et hymno dicto exierunt in montem oliuarum. Et ait eis Iesus: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista; quia scriptum est: † Percutiam pastorem, & dispergentur oues. Sed postquam resurrexero,

h præcedam vos in Galileam, Petrus autem ait illi: † Et si omnes scandalizati fuerint, sed non ego. Et ait illi Iesus: † Amen dico tibi, quia, tu hodie in hac nocte prius quam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus. At ille amplius loquebatur: Et si oportuerit me simul commori † tibi, non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant. Et veniunt

a Non est temeritas nec mendacium, sed fidei ardens affectus. **b** Petrus ex ardore fidei promittebat, sed Christus ut Deus futura prænouerat.

a Apostoli. **b** Hieron. Promittitur resurrectio, ne desperent.

a Hieron. Laudabunt Deum qui requirunt eum. Et adorauerunt eum & manducauerunt omnes pingues terræ.

a Hieron. Laudabunt Deum qui requirunt eum. Et adorauerunt eum & manducauerunt omnes pingues terræ.

a Hieron. Laudabunt Deum qui requirunt eum. Et adorauerunt eum & manducauerunt omnes pingues terræ.

a Hieron. Laudabunt Deum qui requirunt eum. Et adorauerunt eum & manducauerunt omnes pingues terræ.

carnatur & percutitur, & patitur, dispergantur oues pastore capto. Resurrectio promittitur, ut spes non extinguatur.

* *Theophylactus.* Dicit autem pater *percutiam pastorem* quia ipsum percuti dimisit.

* *Victor Antiochenus.* Cum Petrum, cæterosque omnes precari & dicere oportuisset adiuua nos domine, nec auellat, sibi suisque viribus nimium confisi, ea temere promissere quæ non præstiterit. Siquidem Dominus nimiam iam quam præ se ferebant audaciam, animiq; fiduciam effigere volens, Petrum quidem in trinam negationem perlabi, cæteros vero omnes per fugam dispergi passus est.

h *Petrus autem.* Hieronymus. Aus sine pennis in altum volare nititur, sed corpus aggrauat animam, ut timore humana mortis, timor domini superetur.

* *Victor Antiochenus.* Hic tu modo perpende quam dimissus, quamque modestus. Apostolus Petrus post lapsu euaserit. Qui enim ante casum nihil non sibi arrogare, auerbat, is post lapsum contraria studia sectatus nihil quicquam sibi, sed omnia Christo dño tribuebat. *Viri Israhelice, aiebant, quid nos intueamini, quasi nostra virtute, aut potestate fecerimus hanc ambulare.* Offeritur hic aut nobis singulare quoddam documentum, nempe ad depellendas grauiiores tentationes, nulla promptitudine sat esse, si cœleste subsidium desijt, neq; vlla rursus supernaturalē gratiam spirituale lucrum asferre, si a mi promptitudo studiosique hominis synergia non adsit.

i *Bis gallus uocem.* Beda. Alij simpliciter: Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Marcus: *Priusquam gallus bis uocem dederit, ter me negabis.* Quod non est contrariũ. Tota enim Petri negatio trina negatio est, & in eo proposito animi remanet vsquequo amare fleuit. Hęc tota si post primũ galli cantu inciperet: falsum tres dixisse viderentur qui dixerunt domini dixisse. *Priusquam gallus cantet, ter me negabis.* Item si totã an peregisset quam gallus cantare inciperet, superflue dixisset Marcus ex persona dñi: priusquam gallus bis uocem dederit: ter me es negaturus. Sed quia ante primum galli cantu incepta est: attenderunt tres non quoniam eam impleturus esset sed quoniam futura: quoniam cœptura: quia trina. Scilicet, cœpit an galli cantum. Potest etiam intelligi, quia ante primum galli cantum tota in animo eius fuerit, quamuis enim verbis an primus gallicantum sit cœpta, & ante secundum completa: tamen in affectione & timore animi Petri ante primum galli cantum tota cœpta est: sicut & illud. Qui viderit matrem ad concupiscendum eam, iam merchatus est eam.

Hiero

4 *Amen di. &c. Et ve. in præ. quod di.* Quod interpretatur vana pinguedinis, ideo significat humilitatem gratiosam. Per hoc ostenditur quod Christus orauit ibi humiliter, significatur quod oratio humiliantis se veraciter Deo est accepta. *Eccles. 35. capit. Ora humiliantis se nubes penetrat, &c.* Per hoc autem quod dicit dominus hic ter orasse, docuit nos orare perfecte, quia perfecte consistit in tribus, scilicet, principio, medio, & fine.

Quemcumque

Hieronymus. Gallus cantat. Petrus negat ter. Gallus nunc lucis spiritus sanctus est. Cuius voce in prophetis, & apostolis nos de trina negatione qua dominum negauimus, nos voce ancillae exterriti exhortamur ad amarissimos fletus lapsi sumus, qui male cogitauimus de Deo male locuti sumus

proximum, & matrem ad nosmetipsos.

HIERONYMVS. Nota, quod Petrus negat, & tertio negat, sed postquam gallicantibus tenebris una lux nunciata conuersus amare coepit, & trinae negationis fordes lauit lacrimis.

Gethsemani. Hieron. Id est, vallis pinguium, ubi tauri pingues obfederunt eum & vituli multi circumdederunt eum.

Sedet hic. Isidorus. Separantur in oratione qui separantur in passione: quia ille orat, illi dormiunt pinguedine oculis oppressi.

Donec orem. Beda. Quia dominus in mente orat, admodum

& nos vt orando sublimia, id est, caelestia petamus. Sed in valle, & hoc in ualle pinguium vel pinguedinis, monet ne humilitate in orationibus habere, & pinguedinem dilectionis aeternae. Et pulchre approprians morti in ualle pinguium orat, quia per ualle humilitatis & pinguedinem charitatis pronus subiit mortem, unde. Humiliauit semetipsum factus obliens usque ad mortem. Et maiorem hac dilectionem merito habet ponat quis animam suam pro amicis suis.

Et cepit. Hieronymus. Pauere & tristari docemur ante iudicium mortis, qui non possumus per nos dicere nisi per illum. Venit princeps huius mundi & in me non habet quidquam.

Tristis est. Beda. Non propter mortem tristis est, quia cum conditio corporalis affectus non formido mortis ostendit. Nam quod corpus suscepit omnia debuit subire quae sunt corporis, vt claret, & sitiret, angeretur, & tristaretur. Diuinitas autem non potest commutari per hos affectus.

Tristis est anima &c. Timet Christus Petrus non timet modicum. Animam meam pro te ponam. Christus diuinitas mea turbata est usque ad mortem. Petrus quasi hominem mortis ignorat. Christus, quia Deus in corpore constitutus exponit fragilitatem carnis, vt homo verus appareat, tristis est anima mea. Suscepit tristitiam hominis, & voluntatem hominis sicut & dolorem hominis, qui pro se quod dolo non habuit: semota delectatione aeternae diuinitatis afficitur calido humanae infirmitatis.

Theophylactus. Quid autem hoc sit intelligunt, quasi dicat tristior enim non quod mori debeo, sed, quod Israelitas proinqui mei me crucifixuri sunt, & per hoc a regno dei debent excludi.

Victor antiochenus. Vbique illorum superbiam, & contumaciam frangere, ipsumque ad continua, & praemia caelestia prouocare contendo, sed in cassum omnia

insistere. Beda. Non in dormitione praecipit abstinere, cuius non est tempus imminente discrimine, sed a somno infidelitatis torpore mentis.

Et ora. Beda. Haec vox est sonus infirmitatis nostrae. Multi videntur morte futura sed habent rectum cor vt vitent mortem quam possunt. Sed si non possunt dicant quod ipse Christus. Pater si sic poterat, a me ca. iste. Ecce habes voluntatem humanam expressam, unde, rectum cor, sed non quod ego volo sed quod tu vis, unde non veni facere voluntatem meam scilicet, quam tempora deliqui sumpsi ex virgine sed vo eius qui misit me, quam scilicet habui

habui aeternus cum patre. Orat transire calicem, quia homo sed propter quod missus est, reminiscens perficit dispensationem, & dicit. Non quod ego volo sed quod tu. Q. d. si moritur mors me non moriente, secundum carnem transeat calix, sed quia aliter non fiet. Non quod ego volo, sed quod tu.

HIERONYMVS.

Hoc contra Euticia nos qui dicunt vnam tantum in Christo operationem, vnam voluntatem, hic autem ostendit humanam, quae per infirmitatem carnis recusat passionem, & diuinam, quae prompta est perficere dispensationem.

Sed non quod. Hieronymus. Usque in finem non cessat docere nos patribus obedire, & voluntatem eorum voluntati nostrae praepone.

Et ait Petro, &c. Qui dixerat. Et si oporteat me mori tecum non te negabo et si omnes scandalizati fuerint, sed non ego: nunc tristitia magnitudine somnum vincere non potest.

Ut non in. Non ait

vt non tentemini, sed vt non intretis in tentationem, id est vt tentatio vos non superet, non teneat intra suos casses.

Hieronymus. In tentationem intrat qui orate negligit. Ter discipuli dormiunt, ter dominus orans suscitatur. Trina dormitio tres mortuos quos dominus suscitauit, significat. Primus in domo, secundus ad sepulchrum, tertius de sepulchro. Trina domini vigiliat tres personas nos habere in orando docet, & de praeteritis & de praesentibus, & futuris veniam rogare.

Spiritus quidem. Theophylactus. Quasi dicat. Spiritus quidem vester promptus est ad me non negandum, & propterea hoc promittitis. Sed caro vestra intantum infirma est quod nisi Dominus per orationem uirtutem carni dederit, in tentationem intrabit.

Victor Antiochenus. Caro namque, pondere suo ad ima semper trahit. Beda.

Et iterum abiens eundem serm. d. Victor Antiochenus. Quia Dominus noster secundo, & tertio idem orationis opus repetit illud indubitatae ueritatis argumentum existit. Nam eiusdem iteratio in scripturis sacris, certum rei euentum ostendit. Quare etiam Ioseph ad Pharaonem aiebat. Quod autem, uidisti secundo ad eandem rem pertinere, firmitatis indicium est, eo quod fiat sermo Dei. ut ergo idem somnium repetitum est, Ita dominus noster quoque ut certo se uerum hominem esse persuadeat, eandem orationem tertio redintegrat.

Temerarios reprimit, qui quidquid crediderunt putant se posse consequi, sed quantum ex mentis ardore confidimus, tantum ex fragilitate carnis timeamus, sed tamen secundum Apostolum spiritu facta carnis mortificemus.

Dorm. Nota quod hoc dicto, aliquantulum siluit & reuerent. unde dicitur. Sufficit uenit hora. &c.

Theophyl. Quod Ironice. Dormite iam, apparet per hoc quod subdit. Sufficit uenit hora. &c. Q. d. nunc tempus est ut dormiatis quando inimicus appropinquat. Deinde subiungit. Surgite eamus, non ut fugerent hoc dixit sed ut inimici obuiarent.

Surgi. Postquam tertio orauit, & apostolorum timore penitentia corrigendum docuit, securus ad passionem pergit, dicens, Sur. ea. Q. nos non inueniant timentes, sed ultro eamus obuiam, vt passuri gaudium & confidentiam videant.

Victor Antiochenus. Per haec, sicut per caetera sermone omnia, nullius, quod fiebat, necessitatis fuisse ostendit, sed ad mirabilis cuiusdam dispensationis, etenim proditorem certo venturum sciebat, & tamen ea bene causa ab eo fugam non inibat ut obuiam

NICOLAUS DE LYRA. Abba pater, omnia possibilia, &c. Idem significant, tamen vnum

num est Graecum, & aliud Latinum. In tertia parte principali dicitur. Et

obuiam quoque illuc procederet.

A *Venit Iudas Schar. Vnus de duodecim.* * Victor Antiochenus. Quod vnus de duodecim Apostolorum numero, vna cum turba venisse scribitur, id insignem diaboli malitiam infandamque proditoris nequitiam, & impudentiam arguit. Qui enim pari cum ceteris: Apostolis honore & dignitate potiebatur, is eorum ducein & antesignanum se præbet qui Christum ad supplicium, & mortem petunt venerant.

7 turo secute.

b *Sig. Hieronymus.* Dat lignum osculi cum veneno diaboli: Sicut Cain obtulit sacrificium subdolum & reprobatum vnde vinum cum aceto in cruce ponunt.

7 Rabbi rabbi
7 math. 26. c
Luc. 22. f
Ioan. 18. b
Quæ. 7. b

c *Rabbi. Beda.* Impudens & scelerata confidentia magistrum vocat & osculum ingerit ei quem tradit. Aliquid tamen habet de verecundia discipuli, quia non palam eum persequitur: tradit, sed signo osculi. Suscipit osculum dominus non vt doceret nos simulare, sed ne prodicionem videatur fugere. Illud etiam complet: Cum his qui ode. pa. &c.

Psal. 119. a

B

7 Matth. 26. f
Luc. 22. f
Ioan. 18. b
autem.

d *Vnus. Beda.* Petrus secundum Ioan. eodem ardore mentis quo cætera. Sciebat enim quando Phinees puniendo sacrilegos, mercedem iustitiæ & sacerdotij perennis acceperat. Lucas ait. *Quia dominus tam auriculam suam.* Ipse enim pietatis nunquam obliuiscitur, hostes etiam suos vulnerari non patitur.

Num. 25. c
Luc. 22. f

Ioan. 18. b.

Mystice. Docens eos qui in suæ mortis consensione vulnerum animæ contraxerunt, si digne penituerint salutem posse mereri. * Victor Antiochenus. Neque enim gladio aduersarios nos vult sternere, aut profligare, sed virtute, & prudentia, & benevolentia, aliisque similibus. hæc enim sunt arma quibus aduersus hostes familiariter nos vti iubet. Illum porro qui plagam acceperat, vi quadam diuina vt alius Evangelista exponit, in integrum statum restituit illos, qui ad comprehendendum eum venerant, hoc quoque signo se Deum esse palam ostendens.

e *Tanquam ad latronem.* Beda. Quasi dicat, Stultum est cum gladijs & fustibus comprehendere, qui vltro se vobis tradit, & in nocte quasi latitantem inuestigare per proditorem cum quotidie in templo doceat. Sed ideo aduersum me congregamini in tenebris, quia potestas vestra in tenebris est.

f *Tunc.* Beda. Implet q. dixit, q. oēs scandalizarentur in ipso in illa nocte. Nã et si turba permittere ad petitionem domini fugerunt secundum Ioan. pauorem tamen mentis ostendebant,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et ducite.* Ne forte rapiatur de manibus vestris, quia populus communis habebat deuotionem ad eum.
- 2 *Adolescens.* Quia iste non nominatur hic, ideo dicunt aliqui quod fuit Iacobus frater domini, Alij autem quod fuit Ioannes euange-

MORALITER.

- † *Quemcumque.* Amicitia signis proditores vtuntur, vt eorum dolus latentius peragatur.
- † *Et am.* Hoc signum fuit de mentis aure Iudæorum amputanda, sicut patet per effectum, quia nihil audire volunt de salute sua.
- † *At ille re. syn. nu. profu. ab.* Beda. Qui vult fugere manus iniquorum

bant, & ad fugam propiores erant quam ad patiendi fiducia. Beda. *Tunc d. sc. c.* Sicut Petrus qui negatione lachrya abluit, & confessione dominici amoris trina, funditus expauit, recuperationem eorum ostendit, qui in martyrio buntur. Sic discipuli alij qui articulum comprehensionis

Hieron. Confidit de virtute seculi, qui desperat de auxilio Dei.

a *re venit Iudas Scharioth vnus de duodecim, & cum eo turba multa cum gladijs & lignis missi à summis sacerdotibus & scribis & senioribus. Dederat autem traditor eis signum, dicens: quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenere eum, & ducite t caute. Et cum venisset, statim accedens ad eum, ait*

a Hieron. Ad eum Ioseph uinctus, uenditus à fratribus, & ferrum pertransiit animam eius.

† *Aue rabbi: Et osculatus est eum. At illi manus iniecerunt in eum, & tenuerunt eum. † Vnus autem quidam de circumstantibus educens gladium percussit seruum summi sacerdotis, & amputauit illi auriculam. Et respondens Iesus, ait illis: Tanquam ad latronem existis cum gladijs & lignis comprehendere me. Quotidie eram apud vos in templo docens & non me tenuistis. Sed vt impleantur scripturæ. † Tunc discipuli eius relinquentes eum, omnes fugerunt. † Adoles-*

Hieron. Prædicatio Petri, iudicium regni Dei abscondit Iudæis.

a Hieron. Adimpletum est. Elongasti a me amicum & proximum & notos meos à me.

Nilil indumenti habebat nisi solam syndonem.

Alias reiecta.

Hieron. Fit congregatio taurorum in uaccis populorum.

h *per nudo: & tenuerunt eum. * At ille relicta syndone, nudus profugit ab eis. Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem. † Et conuenerunt omnes sacerdotes & scribæ & seniores. Petrus autem à longe sequutus est eum usque t*

a Hieron. Vir duplex animo inconstans est in omnibus uis suis timor retrahit, charitas trahit.

perfectam charitatem habuit qui vel tentus fugere potuit. Possimus tamen hunc Ioannem fuisse intelligere præ caris dilectum a magistro, quem eo tempore fuisse adolescentem longa post vita eius acta inditio est. Potuit autem fieri, vt ad horam elapsus, mox sumpto vestimento redierit & sub dubia noctis luce se turbis ducentium Iesum quasi un ex ipsis immiscuerit, quo ad perueniret ad atrium pontificis, cui erat notus, sicut ipse dicit.

h *At il.* Sicut Ioseph relicto pallio nudus de manibus imdicæ dominæ effugit. Qui aut uult effingere manus iniquorum relinquens mente quæ mundi sunt, post Iesum fugi

i *Ab e.* Quorū & presentia detestabatur & fuga. Non ad cuius amorem etiã absens corpore fixum seruauit in mente. **K** *Summum.* Caipham, s. qui secundum Ioan. erat pontifex anni illius de quo consentaneum scribit Iosephus, quod pontificium sibi absque merito dignitatis emerat a principe romano: quid ergo mirum, si iniquus pontifex inique iudic

l *A longe.* Beda. Quia negationi proximus, si Christo proximus fuisset non negasset. In hoc tamen admitandus quod dominum non reliquit etiam si timeat. Quod timor naturæ est, quod sequitur, deuotionis est, quod negat obptionis est, quod penitet fidei est.

Alleg. Quod ad passionem euentu Petrus a longe sequitur significat ecclesiam quidem secuturam dñi passionem, a longe differenter, ecclesia. n. pro se patitur: ille pro ecclesia

euangelista, qui iunior erat inter apostolos. Alij autem dicunt quod fuit iuuenis de illa domo in qua comederant pascha.

3 *Amictus syndone.* Id est, veste linea.

4 *Super nudo.* Scilicet, corpore. quia non habebat aliam vestem. In quarta parte principali dicitur.

Audiuit

quorum, relinquens mente quæ mundi sunt, fugiat post Christum sicut Ioseph, relicto pallio fugit de dominæ manibus imdicæ.

† *Petrus autem, &c.* Beda. Merito à longe sequebatur qui e de proximo negaturus, non enim negare posset, si Christus proximus adhæssisset.

Et sede

Atrium. Hieronym. Atrium, secularis circumitus est. Mi
 demonia sunt. Ignis desiderium carnale, cum quibus
 manet, flere peccata non valet.
Et calefaciebat se. Beda. Est ignis charitatis, de quo dicitur
 quem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut ardeat? Est

cupiditatis, de
 dicitur. Omnes
 alterantes velut
 banus corda eoru.
 e super credentes
 cedens, variis lin
 is eos dominum
 dare docebat. Ille
 atrio Caiphe in
 ductu maligni spiri
 accensus, ad ne
 dum ac blasphem
 endum dominum
 fidorum linguas
 ababat. Quod e
 in intus in domo
 ligna synodus ge
 bat hoc ignis in a
 po inter frigora no
 s accensus figura
 it. Qui huius ignis
 pratorio flammā
 cinxit, dicat, Fa
 is sum sicut vter
 foruina, &c. In qui
 bs autem flammam
 caritatis vitiorum
 flamma obruerunt
 domino audiant.
 Quoniam abundat
 quitas, refrigescit
 caritas multorum.
 he frigore torpens
 aliorū Petrus, quali
 plnis ministrorum
 Caiphe calefieri cupiebat, quia temporalis commodi solatiū
 p fidorum societate querebat. Sed respectus a domino tum
 em perfidorū corpore, tum infidelitatem reliquit mente.
 Post resurrectionem domini, sancto igne recreatus, fundi
 n excessum trinae negationis trina dilectionis confessione
 p gavit. Tunc enim completa illa memorabili captura pi
 sum, cum veniret ad dominum, vidit cū discipulis suis pru
 n positas & piscem superpositum, & panem, moxque sui
 e dis arcana prunis inflammauit amoris.
 e *Falsum testim.* Beda. Falsus qui non in eodem sensu dicta in
 tigit quo dicuntur. Dominus enim dixerat de templo car
 nis sui, sed in ipsis verbis calumniantur paucis additis vel
 itatis.
 Mos hereticorum est, vmbra de veritate trahere. Ille non
 t it quod illi dicunt, sed simile verbum. Vt de templo corpo
 r sui quod post triduum resuscitavit, dominus dixit. Soluite
 v, sed non ego, quia nullus debet sibi mortem inferre. Hoc
 allunt, vt proprie de templo Iudaico videatur dixisse.
 d *Et exurgens, &c.* Iratus, quia non inuenit locum calumniae,
 n tu corporis insaniam mentis demonstrat.
 e *Non respondens, &c.* Ad responsum prouocat, vt ex qualibet
 oratione sermonis locum accusandi inueniat. Iesus autem
 n non respondit, quia prouidit, quidquid responderet incalum
 niam verti.
 f *Tu es Christi.* Hierony. Quem expectabat a longe non vide
 bapropere: sicut Isaac caligantibus oculis, Iacob sub manibus

a intro in atrium summi sacerdotis, & sedebat cum ministris, †
 b & † calefaciebat se ad ignem. † summi vero sacerdotes & om †
 ne concilium querebant aduersus Iesum testimonium, vt
 c cum morti traderent, nec inueniebant. Multi † enim falsum
 testimonium dicebant aduersus eum, & † conuenientia testi
 monia non erant: Et quidem surgentes falsum testimonium
 ferebant aduersus eum, dicentes. Quoniam nos audiuius
 eum dicentem. † Ego dissoluam templum hoc manufactum
 & † post triduum aliud non manufactum aedificabo. Et † non
 erat conueniens testimonium illorum. Et exurgens summus
 d sacerdos in medium interrogauit Iesum, dicens. Non re
 spondes quidquam † ad ea, quae tibi obiiciuntur ab his? Ille
 e autem tacebat, & nihil respondit. † Rursum summus sacer
 f dos interrogabat eum, & dixit ei. Tu es Christus filius Dei
 g benedicti. Iesus autem dixit illi. Ego sum, & videbitis filium
 h hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem
 i cum nubibus caeli. Summus autem sacerdos scindens
 k

a Mentita est iniquitas, sibi, vt regina aduersus Ioseph, sacerdotes aduersus, Sulaniam, sed ignis sine materia defecit.
a Quod variatur incertum est.
a Dominus dixit, Soluite vos sed non ego, quia nullus debet sibi inferre mortem.
 Hoc addunt, vt proprie de templo iudaico videatur dixisse Dominus dixit, suscitabo, viuum animal significans, & spirans templum.
 Sicut ovis ad occisionem ducitur, & obmutuit a bonis. Taciturnitas Christi Apologiam Adā soluit.
 Hieron. vt inexcusabiles sint. Beda. Marcus, Ego sum Mat. Tu dixisti, quod idem est.
 Hieron. In vita regnantem tempiterna & aeternae diuina.

non agnoscebat, sed longe post de eo futura canit.
 * VICTOR ANTIQCHENVS. Quando quidem multi Christi nomine appellabantur. Nam, sacerdotes, & prophetas, & reges, Christi dicebantur? propterea Pontifex interrogat, sit ne ipse Christus per excellentiam, hoc est Christus Dei benedicti filius? Querit hoc autem non vt credat, verū vt habeat, quo illum arguat, & condemnet, si se hoc esse forte respondeat. Neque enim ita comparati erant pontifices, vt aliquando crederet. Quare dominus apud Lucam ita illos affatur. Si nobis dixero non credetis mihi. Verumtamen ne hoc illis reliquum fiat, vt iure dicere queant seruatorem nostrum se Christū Dei filium esse, nullam diserte affirmasse, ob id Marcus planis verbis id illū pronunciaffe commemorat. Tu es Christus filius Dei benedicti. Per hanc plano sensu ostenditur, Caipham caeterosque Iudaeorum proceres. diuinitatis Christi professus ignaros nō fuisse.

† Venerat autem in eius rei sine notitiam sine suspitione, per signa quae ediderat. Nā quorsum hoc solum, ipse ne Christus Dei benedicti filius esset, interrogare attinebat, nisi eum id esse suspicati fuissent? Neque enim ex aliis reis quidpiam tale interrogare soliti erant.
 g *Et vid. Sacerdos interrogat filium Dei.* Iesus respondit filium hominis, vt intelligamus eundem filium Dei esse filium hominis, ne quaternitatem faciamus in trinitate, & homo in Deo, & Deus in homine sit.
 h *A dextris vir.* Quia humiliavit se ipsum factus obediens vsq; ad mortem, propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen.
 * Theophylactus. Ac si diceret videbitis me tanquam filium hominis a dextris Patris sedentem, virtutem nanque hic Patrem dicit. Non autem sine corpore veniet, sed qualis apparuit crucifigentibus, in iudicio eis apparebit.
 i *Cum nubibus caeli.* Hieronymus Ascendit in nube, cum nube veniet, id est, cum corpore solo suo quod assumpsit a virgine ascendit & cum multi formi ecclesia, quae est corpus ipsius & plenitudo ad iudicium venturus est, sicut dicit Mattheus Cum autem filius hominis, & omnes angeli cum eo, &c.
 k *Summus autem sacerdos.* Beda. Eadem rabies, quae prius de sede excusserat, ad scissionem vestium prouocat, vt ostendat Iudaeos sacerdotalem gloriam perdidisse, & sedem vacuam esse. Mos Iudaeorum erat, cum aliquid blasphemiae, & quasi contra Deum audiret, scindere vestimenta. Quod etiam Paulus & Barnabas

D
 † Matt. 26 f. Luc. 22. g.
 † autem
 † aqua sufficit, aut bon hoc veritatis contentanea. Victor Antioch.
 † ne sic quidem
 Mat. 26 f. Luc. 22. g.
 E
 Philip. 2. a.
 Esa. 19. a.
 Mat. 24. c.
 Act. 14. c.
 F

non
 NICOLAUS DE LYRA.
 Audiuimus eum dicentem, Ego dissoluam templum hoc manufactum, &c. Falsum enim imposuerunt ei, quia hoc non dixerat, vt dicitur Ioannis. 2. sed sic dixerat: Soluite templum hoc &c. prae dicitur mortem suam, in qua corpus eius quod erat templum deitatis solutum
 MORALITER.
 Et sedebat. Hieron. Atrium sacerdotis est circumitus secularis, ministri demonia, cum quibus qui sedet non potest flere peccata. Ignis autem desiderium est carnis.
 Summi vero sacer. &c. Modus autem iniquorum est aduersus inno-

lutū est. Et si de materiali templo intelligat, adhuc falsum imposuerunt quasi absolute dixerit, quod tamen dixerat cū conditione, & ideo bene subditur. Et non erat conueniens testimonium illorum.
 2 Iesus autem dixit illi, &c. Interrogatus de veritate diuinorum respondet qui prius in aliis tacuerat, quia de diuinis nō debet ita taceri
 innocentes quare testimonio & recipere falsa.
 † Summus autem sacerdos. Per hoc fuit significatum, quod praescindendum erat sacerdotium Iudaeorum, sicut & stabilitas sacerdotis Christi, per hoc quod eius tunica etiam a crucifigentibus cum non fuit scissa,
 Et

Et sedebat. Hieron. Atrium sacerdotis est circumitus secularis, ministri demonia, cum quibus qui sedet non potest flere peccata. Ignis autem desiderium est carnis.
 Summi vero sacer. &c. Modus autem iniquorum est aduersus inno-

lutū est. Et si de materiali templo intelligat, adhuc falsum imposuerunt quasi absolute dixerit, quod tamen dixerat cū conditione, & ideo bene subditur. Et non erat conueniens testimonium illorum.
 2 Iesus autem dixit illi, &c. Interrogatus de veritate diuinorum respondet qui prius in aliis tacuerat, quia de diuinis nō debet ita taceri
 innocentes quare testimonio & recipere falsa.
 † Summus autem sacerdos. Per hoc fuit significatum, quod praescindendum erat sacerdotium Iudaeorum, sicut & stabilitas sacerdotis Christi, per hoc quod eius tunica etiam a crucifigentibus cum non fuit scissa,
 Et

A Barnabas cum in Lichaonia quasi dii honoraretur, fecerunt. * Theophylactus. Vt ergo monstraret quod Christus magnam, & intolerabilem blasphemiam dixerit, vestimenta scidit.

a *Vestimenta sua.* & c. Hieronymus. Hoc est Ephod in quo Iudaei habebant honorem, auferunt. Hic adest Samuel scisso pallio de manu Saul id est, regno. Milites gentiles non habuerunt tunicam Christi, sed sacerdos scidit sacerdoti sui dignitatem,

Magno mysterio factum est, vt in passione domini pontifex sua vestimenta scinderet, cum domini tunica nec a crucifigentibus militibus scidi potuit.

Figurabatur enim qd sacerdotium Iudaorum pro sceleribus pontificum esset scindendum. Soliditas vero ecclesiae, quae vestis est redemptoris, sui, nunquam vallet dirumpi. Quamuis. n. Iudaei, gentiles, heretici, mali Catholici, humilitatem dñi contemnant, eius tamen inuiolata permanet castitas vsq; ad consumationem seculi in illis, quos fors electionis inuenerit.

b *Quid vobis videtur.* * Victor Antiochenus. Non ait Caiphas condemnationis sententiam per se, aut ex se, sed exigit illam ab assessoribus, & circumstantibus, tanquam de homine in manifesto, planeque confesso blasphemiae crimine depreheso. Preoccupat autem auditorum animos eiusmodi sermone. *Quid vobis videtur?* En apertam modo blasphemiam audistis. Haec pontifex non tam illos, qui aderant, vt mortis sententiam in Iesum ferrent, sua oratione incendens, quam vi quadam importuna huc prorsus compellens. Aut non ipsi, sed ipse verius odio, & inuidia instigatus eiusmodi sententiam promittit.

c *Qui omnes.* & c. Hieronymus. Quo reatu suo nostrum reatum solueret, & velamen faciei suae velamen cordium nostrorum auferret, & sputis susceptis faciem animae nostrae laueret, & colaphis quibus in caput percussus est, caput humani generis quod est Adam sanaret, & alapis quibus expalmatus est, maxima laus eius a nostris manibus & labijs plauderet. Vnde. *Omnes gentes plaudite manibus.* Et cruce sua, cruciatum nostrum solueret, & morte sua nostram necaret, quia serpente de virga facto, alij absorpti sunt serpentes. Vnde. *Ero mors tua o mors, & morsus tuus ero inferne, Opprobria eius nostrum obstruxerunt opprobrium. Vincula eius nos liberos fecerunt.*

C Corona spinica capitis eius, diadema regni adepti sumus. Vulneribus eius sanati sumus. Sepultura eius resurgimus. Descensu eius ad inferos ascendimus ad Caelos. Hic inuentur mel in ore leonis mortui. Hinc propheta. *Quid retribuam domino pro omnibus quae retribuit mihi?*

d *Velare faciem suam.* & c. Non vt scelera eorum non videat, sed vt ipsi quondam Moysi fecerunt, a se gratiam cognitionis eius abscondant.

dant. Hoc velamentum vsque hodie manet super cor eorum quod in Christum credentibus est ablatum. Vnde eorum corde velut templum scissum est, & sancta sanctorum arcana patet.

e *Prophetiza.* Secundum alios. Quis te percussit, Hoc ciunt in contumeliam eius qui se proplam voluit habere. Sed dispensauit habere vt nos ad tolerantiam pro eius nomine rationem prepararet qui pro nobis subiebat.

f *Alapis eum caedebant.* Beda. Qui tunc caeditur blasphemus falsorum Christianorum. Qui contumptus saluis infidelium, nunc vrfidelium opprobrium exonoratur.

g *Et cum esset.* ancilla primum prodit, cum virgibus possent eum agnoscere, vt & sexus in morte dñi videatur peccator & per passionem redimeretur. Et ideo mulier, prima resurrectionis aperit mysterium, & mandata custodit, vt veterem prauaricationis aboleret errorem.

* VICTOR ANTIOCHENSIS, Beatus Petrus (pro domino praedictum fuerat) infirmatur, vniuersorum dominus & Seruatorem negat. Idque non semel, & iterum, sed ter vice. Neque id simpliciter rursum, sed cum iuramento, vnde dicitur taxat ancillae voce exterritus, & exanimatus, vtique illa consternatione animique perturbatione occaecatus, dicitur nite illius comminationis. *Qui me negauerit coram hominibus negabo, & ego eum coram patre meo, qui est in caelis, penitus oblitus fuerat. Quandoquidem non semel tantum, sed aliquoties coram omnibus illum negat.*

h *At ille.* Nota, quod negat Christum qui se negat eius discipulum. Dominus enim non dixit, Negabis te discipulum meum, sed me negabis. Negauit ergo eum, cum se negauit esse discipulum.

i *Et exiit foras.* & c. Hieronymus. Petrus sine spiritu, voce ancillae cessit, cum spiritu, nec regibus nec principibus terrae cecidit. Prima ancilla titubatio, secunda confessio, tertius vir, a se. Haec trina negatio, quam abluuit per fletus verbi Christi mortificatio. Tunc autem nobis gallus cantat, cum praedicatione compunctionem corda nostra reuocat. Tunc incipimus fletum, cum ignitur intus per scintillam scientiae, & foras exiimus extra quod fuimus.

k *Gallus cantauit.* De hoc gallicantu alij tacent, non tamen negant, sicut & alia multa quae alij dicunt, alij praetereunt.

* Victor Antiochenus. Iterum hic negat, siue ancilla, quae circumstantibus vnum illum ex discipulis Iesu esse indicium faciebat, eadem fuerit cum prima; vt Marcus insinuat videtur, siue alia, vt Matthaeus scribit. Neque enim sceleratum animus fuit, vt Isthuc accurare memoriae proderet.

NICOLAUS DELYRA.

tacevi veritas si interrogetur sicut de humanis. In quarta parte minus principalis dicitur sic.

MORALITER

† *Et ceperunt quidam conspuere eum.* & c. Hieronymus. Vt sputa manibus susceptis, faciem animae nostrae laueret, & velamine faciei suae velamen cordium nostrorum auferret.

† *Et colaphis eum caedere, & dicere ei, prophetiza.* Quibus in capite

te percussus est caput humani generis quod est Adam, natiuitate.

† *Et ministri alapis eum caedebant.* Quibus expalmatus est caput eius maxima manibus nostris, labijsque plauderet, vt dicitur. Omnes gentes plaudite manibus.

† opus habemus sibus. 1. Reg. 15. f. Ioan. 19. d.

† Mat. 26. Luc. 22. g. Ioan. 18. c.

† Neque noui neque scio. 7 in vestibus. 1. in atrio.

Osce. 13. d.

Nam

borabat, vt quod ad salutaris fidei rationē non ita multum conferret. Quamobrē Lucas nulla ancillę facta mentione, ai ante secundam negationem, Petrum vnuum esse exijs, affirmabat qui erāt cum Iesu, virum fuisse commemorat, vt rursus hęc non ita exacte inter se conuenire videātur, in celamen quod hic recenset propositum illerit, summe conserunt omnes videtur et Petrum seculo negasse, nec cum iuramento hominem illum cognoscere asserasse.

Nam & Gali. Beda. Eadem lingua Galileis & Ierosolymitanis, sed tamen quęcunque prouincia & regio habet prom loquendi sonum quem mutare non possit. Vnde cum sololi omnibus linguis loquerentur, inter alios etiam qui itabant Iudęā dixisse referuntur. *Nonne ecce omnes isti qui loquuntur Galilei sunt? & quo. n. a. v. l. n. in qua nati sumus?* Et Petrus loquens fratribus in Ierusalē ait, Notum factum est omnibus habitantibus in Ierusalem, ita vt appellaretur ager ille ager eorum acheldemach, quod ideo dicitur, quia nomen dicitur aliter Ierosolymitanę, aliter Galilę sonabant.

Et recor. Beda. Petrus nocte negat ad gallicantum penitet.

a nam & Galilęus es. Ille autē cępit anathematizare, & iurare, quia nescio hominem istum quem dicitis. Et statim iterum gallus cantauit. † Et recordatus est petrus verbi quod dixerat ei Iesus, priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. Et cępit flere.

nitet. In die quę tertio negauerat, se tertio amare professus est. Quo enim in tenebris obliuionis errauit, speratę iā lucis rememoratione correxit, & eius iam adepta presentia plene totum quidquid mutauerat erexit.

c Et cępit flere. Beda. Quam noxia prauorum colloquia inter fideles hominem se negauit nosse quem inter condiscipulos iam filiū Dei fuerat confessus. Sed in atrio Capharę penitentiam agere non potest, egreditur foras (vt alij Euangelistę nar-

† Detestati de nouere
† Secundo iterum

rant) vt ab impijs secretus, negationis culpam liberius abluat fletibus.

* Theophylactus. Lachrymę enim Petrum Christo penitentiam adduxerunt. Confundantur itaque Nouatiani qui dicunt, quod qui post susceptionem baptismatis peccauit non suscipitur vt sibi delictum remittatur. Ecce enim Petrus qui & Christi corpus sumpsit, & sanguinem, per penitentiam est susceptus. Etenim sanctorum defectus propter hoc scripti sunt, vt & nos si per incautelā deciderimus, recursum haberemus per eorum exemplum, & speremus per misericordiam subleuari.

NICOLAUS DE LYRA.

Nam & Galilęus es. Licet enim esset vna lingua omnium Hebręorum, tamen secundum varias partes Iudęę variabatur in aliqua prouincia, sicut lingua Gallica in Picardia & in Normandia per quę percipitur in loquela de qua natione sit aliquis.

2 Cępit ana. Id est, maledicere sibi ipsi si cognouisset Iesum, vnde anathematizatio signat iurationem quę est per execrationem scilicet, quando aliquis imprecatur sibi metipso malum penę si ita sit sicut imponitur ei.

MORALITER.

Et sic. Hier. Gallus lucis nuncius quid est nisi spiritus sanctus, cuius voce in prophetis & apostolis nos de trina negatione

tionem excitamur ad amarissimos post lapsum fletus, q male de Deo cogitauimus, & male locuti sumus de proximo, & male fecimus ad nos ipsos.

ADDITIO.

In cap. 14. Vbi dicitur in postil. *Abba pater,* idē significat tamen

men vnum, &c. Abba est proprie nomen syrum, id est, Chaldaicum, & frequenter habetur in translatione Biblię Chaldaicę.

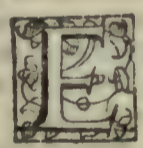
CAP. XV.

ET cęfestim, &c. Sequit. *vin. Iesum.* Mos erat Iudęis, vt quę morti adiudicassent, vin tū iudici traderent. Et notandum, quod non tunc primū ligauerant, sed mox comprehen in nocte in horto, vt Ioannes dicit, & sic adduxerūt eū ad

sui aperit. **b** Tu es rex Iudęorum. Cum Pilatus nihil criminis interrogat nisi an sit rex Iudęorum, arguitur impietas eorum qui nec falso quidem quod obiciant, inuenerunt. **c** Tu dicis. Sic temperat responsum, vt verū dicat, nec tamē calumnię pateat. Et nota, quod Pilato qui inuitus fert sententiam, aliqua in parte responderit. Sacerdotibus autem & principibus respondere noluerit, indignosque sermone suo iudicauerit.

CAP. XV.

Vide quam sint solliciti in malo totā nocte vigilauerunt vt facerent homicidium.

ET cęfestim mane consilium facientes summi sacerdotes cum senioribus & Scribis & vniuerso consilio vincientes Iesum duxerunt & tradiderunt pilato. † Et interrogauit eū pilatus. Tu es rex Iudęorū. At ille respondens ait illi. Tu dicis. Et accusabāt eum summi sacerdotes in multis

b illorū calūniā cōfirmare videret. Tū ēt ne per exquisitā criminum iustificationē aut deprehensionē, in timoris cuiuspiā suspi-

illuserūt ei. **prima** in quatuor, quia primo Christus gentili iudici presentatur. **Secundo** ab eo examinatur, ibi. Et interrogauit eum Pilatus. **Tertio** eius innocentia declaratur, ibi. Per diem autem festū. **Quarto**, inique condemnatur, ibi. Pilatus autem volens satisfacere populo. *Sententia istarum partium patet ex dictis Math. 27. vbi ista ponuntur eodem ordine a principio illius ca. vsque prope medium tamen aliqua sunt ibi interposita quę hic omittuntur, quia Marcus breuitati studebat, vt dictum fuit a principio huius libri.*

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XV.

ET cęfestim. Hic consequenter describitur Christi passio per gentiles cōsummata. Et primo describitur ipsius Christi crudelis occisio. **Secundo** eius fidelis & deuota tumulatio, ibi. Et cum iam sero esset factum. **Prima** in duas, quia primo describitur Christi iniqua condemnatio. **Secundo**, iniqua sententię executio, ibi. Et postquā

illuserūt ei. **prima** in quatuor, quia primo Christus gentili iudici presentatur. **Secundo** ab eo examinatur, ibi. Et interrogauit eum Pilatus. **Tertio** eius innocentia declaratur, ibi. Per diem autem festū. **Quarto**, inique condemnatur, ibi. Pilatus autem volens satisfacere populo. *Sententia istarum partium patet ex dictis Math. 27. vbi ista ponuntur eodem ordine a principio illius ca. vsque prope medium tamen aliqua sunt ibi interposita quę hic omittuntur, quia Marcus breuitati studebat, vt dictum fuit a principio huius libri.*

MORALITER.

Et interrogauit eum Pilatus. Tu es rex Iudęorum. Iudęi traditi sunt

sunt Romano exercitui qui saluatorem tradiderunt Romanorum Præsidi.

Suspicionem forte veniret.

A *a* Vide in quan. Ethnicus condemnat Iesum, sed causam refert in populum Iudæorum. *Vide in quanti, &c.*

b *Per diem au. &c.* * Victor Antiochenus. Vnicus hic impijs Iudæis propositus erat scopus, vt vitæ autem in mortem præcipitem darent.

Facto hoc pro-
palam offendentes
se hominæ adolorum
culturae addito ne-
quiores effecit quidē
Pilatus Christum Ie-
sum nō semel sepius
ab omni profus cri-
mine alienū pronū-
ciaret, illi autem ma-
nifestas calumniarū
causas hincinde col-
ligentes, vrgent &
instant. *Tolle tolle cru-
cifige eum.* Infans vo-
cibus clamitant.

† Quanta ad-
ueritum testan-
tur.

† acclamasset

† Potius

† ei quem di-
citis regem.

c *Ut magis Bar.* Beda. Adhæret Iudæis vsque hodie petitio sua, quā toto labore impetrauerunt. Data enim optione sibi, pro Iesulatronem p saluatore interfecto-rem elegerunt. Merito ergo salutem & vitam perdidērūt & latrocinijs ac seditionibus intantū se subdiderunt, vt regnum & patriam perderēt & libertatem corporis & animæ nunquā reciperent.

d *Pilatus vero.* Multas occasiones dedit Pilatus liberandi saluatorē, primo iusto conferēs latronem, deinde inferēs, *Quid ergo vultis faciam regi Iu.* Cumq; respondissent, crucifigatur, non statim acquieuit, sed secundum suggestionem vxoris quæ mandauerat ei (vt Matthæus dicit) *Nihil tibi,* & iusto illi respondens ait: *Quid enim mali feci?* Quod dicendo Iesum absoluit.

psal. 31. c
Esa. 5. b.
Leuit. 16. c

e *At illi magis.* David. *Circumdederunt me ca. m. &c.* Esa. *Expes-
taui vt fecerēt iudicium, fecerunt autem iniqui. & inius.* Hieronymus. *Facta est hæreditas mea mihi sicut leo in silua, dederunt super me vocem suam.*

f *Barrabam & tra.* Hiero. Hi sunt duo hirci, vnus apompeius, idest, emissarius cum peccato populi in desertum inferni absolutus dimittitur. Alter pro peccatis absolutorum, vt agnus occiditur. Pars domini semper mactatur, pars diaboli, qui est magister eorum effrenata in tartara præcipitatur.

g *Iesum fla.* Vt nos a flagellis liberaret, vnde: *Flagellum non appro. ta. tu.* Cum prius diceretur: *Multa flagella peccatoris.*

Psal. 90. b
Psal. 31. c
Ioan. 19. a

Beda. *Iesum fla. ca.* Cæsus est ab ipso Pilato, vnde Ioannes Apprehendit Pilatus Iesum & flagellauit. Et post subiunxit. *Et milites plectentes coronam de spinis, &c.* Et militibus illudendum præbuit. Quod ideo fecit, vt eius pœnis & opprobrijs saturati ultra mortem non sitirent.

* Victor Antioche. Aut hoc fecit quo publice constet, non citra grauem causam morti adiudicatum esse, adeoque iudicium suum ab omni iniustitia & iniquitate alienum esse.

Mar. 27. c

h *Et indu.* Beda. Matthæus ita. *Et ex. eum chla. coc. cir. ei.* Quod idem est. Pro regia enim purpura data est ei chlamys ab illudentibus

dētibus, & est quadā rubra purpura cocco-simillima. Po-
tē videri, quod Marcus purpuram cōmemorauit, quā
chlamys habebat, quamuis esset coccinea. *Et indu.* Vestimē-
tus fuit nudatus, id est, Iudæis purpura induitur, id est, gentili
eclesia de amaris populis collecta. Item ea scandabzante ca-
tus, in fine Iudæa
rursum induitur
be. Cum enim plu-
tudo gētiū subin-
uerit, tunc omni-
rael saluus erit. C.
rex dicebatur, &
sacerdotes & so-
ponebant, quā
periu in populo
paret, illudendo
diunt purpura
reges vtunt, pro-
demate spineā co-
nā, pro sceptro te-
calanū donāt, I.
Matthæo dicit. E-
rant quasi regem, &
Sicut Capphas
sciens dixit. Ope-
enim vnū ho-
mori pro populo
milites omnia
sticē nesciētes
Purpura caro ei
bra passionibus,
de. *Quare tibi
dumentum tuum,
t. si. col. in tor.* Sp-
coronā portat, Na-
p nobis factus
talis nostra sus-
delicta. Vnde: *Ec-
gnus Dei, ecce qui
peccata mundi. Q-
autem spinæ pec-
significat dom-
sic ostendit. *Ter-
spinas & tri. ger. ul-**

Pilatus autem rursus interrogauit eum dicens: Non respon-

des quidquam? Vide t in quantis te accusant. Iesus autem

amplius nihil respondit, ita vt miraretur Pilatus. t per diem
autem festum solebat dimittere illis vnū ex vincētis quēcū-
que petissent. Erat autem qui dicebatur Barrabas, qui cū se-
ditiosis erat vincētus, qui in seditione fecerat homicidium. Et
cum t ascendisset turba cœpit rogare sicut semper faciebat
illis. Pilatus autem respondit eis, & dixit. Vultis dimittam vo-
bis regem Iudæorum? Sciebat enim quod t per inuidiam tra-
didissent eum summi sacerdotes. t Pontifices autem conci-

tauerūt turbam, vt t magis Barrabam dimitteret eis. Pilatus
autem iterum respondens, ait illis: Quid ergo vultis faciam.
t regi Iudæorum? At illi iterum clamauerunt crucifige eum.

pilatus vero dicebat illis. Quid enim mali fecit? At illi t ma-

gis clamabant: Crucifige eum. pilatus autem volens sa-

tisfacere populo dimisit illis Barrabam, & tradidit Iesum

flagellatis cæsum, vt crucifigeretur. t Milites autem duxe-

runt eum in atrium t prætorij, & conuocant totam cohortem,

& induunt eum purpura, & t imponunt ei plecten-

tes spineam coronam, & cœperunt salutare eum. t Aue

rex Iudæorum. Et percutiebant caput eius arundine, &

k conspuebant eum, & ponentes genua adorabant eum.

est, conscientia tua, pūctiones tibi & aculeos vitiōrum
creare non cessabit. Quod vero secūdm Lucā apud He-
dem alba veste induitur, & secūdm alios a militibus Pur-
coccineo vel purpureo habitu induitur, in vno innocēt
& humanitatis castitas, in altero exprimit veritas passionis
quam venit ad gloriam regni immortalis. Purpura enī
passionem & regnum significat. Sed quia vt ait Aposto-
lus. *Quisquot baptizati estis, Christum indui. &c.* Esa. *His velut ornā-
to indueris.* Potest in vtroque habitu probrosa quidem ini-
cotū iudicio, sed domini electione gloriosissima multito
electorū designari, quæ in martyres ceterosq; fideles dif-
guitur. Alba veste induitur cum munda confessione iu-
rum circumdatur. Purpura vel cocco vestitur, cum triūpo
gloriosorum martyrum gloriatur.

1 *Et percutiebāt caput eius arundine, etc.* Caput Christi Deus
Caput ergo Christi percutiunt qui eum denegant esse Dī.
Et qui scripturæ auctoritate errorem suum defendunt (ca
scriptura arundine solet fieri) quasi arundine caput eius
riunt. In faciem eius spuunt qui præsentia gratiæ eius e-
crandis verbis ex interna cœcæ mentis insaniam conceptis
spuunt, & eum in carne venisse negant.

k *Adorabant eum.* Quasi falso se dixisset Deum. Sed hoc
(quod est grauioris insaniam) quidam eum certa fide vt Lū-
verum adorant, sed peruertis actibus mox verba eius quā
fabulosa despiciunt, ac promissa regni illius temporalibus
lecebris postponunt.

Et edu

MORALITER.

1 *Ita vt miraretur Pilatus.* Scilicet, de eius patientia, quem au-
dierat peritum in lege & potentem ad omnia respondere.

2 *Pontifices autem cœcitauerunt turbam, &c.* Adhuc enim hodie
aliqui magis nituntur saluare, & etiā promouere malos ho-

mines quam bonos.

3 *Pilatus autem, &c.* Sic faciunt mali iudices pro fauore
mano iusticiam subuertentes.

4 *Et ca.* Ita faciunt multi in ecclesia, deuotē saluantes eum
in apparentia, sed eum expoliant bonis & affligunt, & p-
cutiunt in membris suis.

Et an

Et educunt illum, vt circi. Hieronymus. Hic educitur Abel agrum a fratre vt perimatur Hic adest Isaac cu lignis, & Abraham cum ariete inter vepres herente. Hic adest Ioseph talari tunica lita sanguine. Hic adest Moyses cu virga & pente suspenso in ligno. Hic botrus in ligno portatur. Hic est Elisæus cum no ad querendam curim quæ in imo immersa est, & natus ad lignum, id est, nus humanu, qd ligno vetito in innum, cecidit, per num crucis Christi & per baptismum uæ ad paradysum itauit. Hic adest Ios de ligno nauis fo, & in mare venemque ceti triduo ius.

Item. Hieronym. sa crucis species id est nisi forma quadrati mudi: Oriens de virtute fulget, Arctõ dextera tenet, iſter in læua consistit, occidens sub plantis firmat. Vñ Apollus. Vt sciamus quæ sit latitudo, longitudo, sublimitas & profundu. nes in forma crucis ad æthera volant, homo adorat & natat i forma crucis, nauis per maria antenna cruci assimilata susatur. Tau litera signum salutis & crucis demonstrat.

Et angariauerunt. Beda. Ipse dominus primo crucem suã portauit, sicut Ioannes dicit. Post iste Simõ, de quo & alij diunt, & hoc satis cõgruo ordine myrterij. Christus enim passus pro nobis, nobis re. ex. vt se. ve.

Theophylactus. Dixit autem quorum filiorum erat par ad maiorem fidem & affirmationem. Nam homo ille adac viuebat, qui poterat omnia quæ circa crucem facta sunt narrare.

Et quã nõ Ierosolymita, sed Cyreneus a ciuitate Libyæ ree per eum gentes signatur, qui quondã peregrini & hospis testamẽtorũ, nũc obediendo ciues sunt & domestici Dei cut alibi, Heredes quidem Dei, cohæredes autem Christi; vnde. Simon obediens. Cyreneus hæres interpretatur.

Et nota, quod de villa venite dicitur. Villa enim Græce, paos, vnde paganos appellamus, quos a ciuitate Dei alienos & uasi vrbane conuersationis vidimus expertes. Sed de pago imon egrediens crucem Iesu portat, cum populus nationũ aganis ritibus relictis vestigia dominicę, pãlisionis obediẽter amplectitur.

Hiero. Simon qui portat crucem in angaria, hic est qui laborat pro laude humana. Cogunt eum homines huic labori quem non cogit timor vel dilectio Dei.

Patrem Alexandri. Magne opinionis Simõ iste videt esse, cum & filij eius tanquã noti omnibus ex nomine designant.

Hierony. Alij per merita patrum suorum commemorant, alij per merita filiorum. Hic autẽ Simon qui crucẽ in angaria portat filiorum suorum meritis qui erant discipuli cõmemorat. Per hoc monetur in presentẽ vita patres adiuuari er merita filiorũ suorum, vt populus Iudaicus p patriarcham, prophetarum, & apostolorũ merita sæpe commemorat. De amaritudine enim radice surgit dulcedo oliuę. Vñ: Hieremias. Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, specioam vocauit dominus nomen tuum.

† Et postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt eum vestimentis suis, & educunt illum, vt crucifigerent eum. † Et angariauerunt quempiam prætereuntem. † Simonem Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexandri & Rufi, vt tolleret crucem eius. Et perducunt eum in Golgotha locum, quod est interpretatum Caluariæ locus. † Et dabant ei bibere myrrhatum vinum, & non accepit. † Et crucifigentes eum diuiserunt vestimenta eius,

a Amara vitis, amarum vinum facit, & propinat Iesu vnde. Dederunt in escam, meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. b Noluit bibere, secundu Mathæum. c Mandata. Et alia præter tunicam.

*vt & felle & myrrha amarissimum redderent vinum. * Theophylactus. Vel ordinatione quadam existente, alij alia afferebãt, quidam acetum & fel, quidam vinum myrrhatum.*

** Victor Antiochenus. Siquidem non omnes de eadem propinatione agunt, sed de alia & alia, vnus namque ex illis quid antequam in crucem ageretur factum fuerit, exponit, alter vero quid in ipsa cruce oblatum sit describit. Sic quoq; accipere, & gustatum reddere, & initiõ gustare noluisse, non pugnat, sicut nec hyſopi quoque quod expresse nõ meminerunt aduersatur: abijt. Nam cum milites multa nefarie summa cũ licentia in Iesum designarent (prout in magna infantis multitudinis cõfusione fieri cõsuevit) vnus obrudebat hoc, alius illud, alius itẽ aliud. Multa quoque quę istic facta fuerãt, ab Euangelistis omnino prætermissa sunt. Addi his potest, q scribit; Cum accepisset Iesus acetum dixit consummatum est. Nõ dicere vere bibisse, liquidem simpliciter tantũ degustare, & nõ bibere non contradicunt, sed prudentis menti vnus idẽque offerunt. Neque enim tunc aut vt fors ferebat quę acciderãt scriptis mandabant, sed accurate & bona fide. Neque quorũlibet rursus hominum tẽpora scribebant, sed eorum gr̃ate, iisque adhuc vita supersticibus: qui si quid literis cõprehendere ausi fuissent præter id quod hic acciderat falsitatis eos reuincere poterant.*

Hieronymus. Et dabant, &c. hoc aceto succus letalis pomi abstergitur. Et non accepit. Id pro quo patitur, vnde de eo. Quod non rapui tunc exolvebam. g Et non accepit. Mathæus. Et cum gustasset noluit bibere. Indicat Mathæus, quod pro nobis amaritudinem mortis gustauerit, sed die tertia resurrexit. h Et crucifigentes eum. Hieronymus. Hic figitur salus in ligno. Primo infixæ est mors in ligno, lignum primum, scientię boni & mali. Secundum boni tantum, & vitæ nobis lignum est. Extensio primæ manus ad lignum, mortẽ apprehedit, extensio secundæ vitam quæ perierat inuenit. Ligno hoc vehimus per mare vndosum ad terram viuentium. i Vestimenta sua. Beda. Quadripartita vestis Christi secundũ numerum militum, significat ecclesiam quatuor partibus orbis æqualiter, id est, concorditer distributam.

3 Et dabant. Dicunt aliqui, quod istud vinum dicitur myrrhatum ex proprietate myrrhæ quæ est valde amara, ista tamen amaritudo cauſatur ex admixtione fellis. Alij autem dicunt, quod non solum fuit ibi mixtio fellis, sed etiam myrrhæ. 4 Et non accepit. Contrarium tamen videtur Ioan. 19. f. vbi dicitur. Cum accepit Iesus acet. &c. Ad quod dicendum, quod aliquid accepit ad gustandum, modicum tamen propter impletionem prophetiæ dicentis. In siti mea potauerunt me aceto. Et quia illud quod modicum est quasi nihil reputatur, ideo hic dicitur, quod non accepit, sci licet ad perfecte bibendum.

Et Erat 3 Et dabant. Similiter hodie multi dant Christo bibere potũ amarum, & diuidunt sibi vestimenta sua, rapientes bona simplicium Christianorum.

NICOLAUS DE LYRA.

Postquam. Hic consequenter describitur iniqua sententia lata in Iesum executio, vbi primo ponitur ipsius Christi iudicati crucifixio, secundo, crucifixi illusio, ibi. Et præte. blasphemabant, tertio, illusi exviratio, ibi. Et facta hora sexta. sententia istarum partium patet ex diſtis Matth. 27. exceptis quæ sequuntur.

2 Patrem Alexandri. Hic dicit Hieronymus, quod nomen istius Simonis hic exprimitur ratione filiorum suorum, qui erant discipuli Christi.

MORALITER.
† Et angariauerunt. Sic multi portant hodie in angaria crucem penitentia.

e Caluarie loca. Hieronymus. Tradunt Iudæi, quod in hoc loco montis, immolatus fuerit aries pro Isaac, vt ibi decaluetur Christus, id est, carne sua scilicet Iudæa carnali separetur. Beda. Extra portam truncabantur capita damnatorum, & Caluariæ decollatorum loca dicuntur. Ideo ibi crucifixus dominus, vt vbi erat area damnatorum, ibi erigatur vexilla martyrum. Et quoniam pro nobis factum est maledictum crucis & flagellatus & crucifixus pro salute omnium quasi noxius inter noxios voluit crucifigi.

f Et dabant. BEDA. Math. 27. d Mathæus, cum felle mixtum, quod idem est. Fel enim pro amaritudine posuit. Myrrhatum enim vinum est amarissimu, quamquã fieri possit

*vt & felle & myrrha amarissimum redderent vinum. * Theophylactus. Vel ordinatione quadam existente, alij alia afferebãt, quidam acetum & fel, quidam vinum myrrhatum.*

** Victor Antiochenus. Siquidem non omnes de eadem propinatione agunt, sed de alia & alia, vnus namque ex illis quid antequam in crucem ageretur factum fuerit, exponit, alter vero quid in ipsa cruce oblatum sit describit. Sic quoq; accipere, & gustatum reddere, & initiõ gustare noluisse, non pugnat, sicut nec hyſopi quoque quod expresse nõ meminerunt aduersatur: abijt. Nam cum milites multa nefarie summa cũ licentia in Iesum designarent (prout in magna infantis multitudinis cõfusione fieri cõsuevit) vnus obrudebat hoc, alius illud, alius itẽ aliud. Multa quoque quę istic facta fuerãt, ab Euangelistis omnino prætermissa sunt. Addi his potest, q scribit; Cum accepisset Iesus acetum dixit consummatum est. Nõ dicere vere bibisse, liquidem simpliciter tantũ degustare, & nõ bibere non contradicunt, sed prudentis menti vnus idẽque offerunt. Neque enim tunc aut vt fors ferebat quę acciderãt scriptis mandabant, sed accurate & bona fide. Neque quorũlibet rursus hominum tẽpora scribebant, sed eorum gr̃ate, iisque adhuc vita supersticibus: qui si quid literis cõprehendere ausi fuissent præter id quod hic acciderat falsitatis eos reuincere poterant.*

Hieronymus. Et dabant, &c. hoc aceto succus letalis pomi abstergitur. Et non accepit. Id pro quo patitur, vnde de eo. Quod non rapui tunc exolvebam.

g Et non accepit. Mathæus. Et cum gustasset noluit bibere. Indicat Mathæus, quod pro nobis amaritudinem mortis gustauerit, sed die tertia resurrexit.

h Et crucifigentes eum. Hieronymus. Hic figitur salus in ligno. Primo infixæ est mors in ligno, lignum primum, scientię boni & mali. Secundum boni tantum, & vitæ nobis lignum est. Extensio primæ manus ad lignum, mortẽ apprehedit, extensio secundæ vitam quæ perierat inuenit. Ligno hoc vehimus per mare vndosum ad terram viuentium.

i Vestimenta sua. Beda. Quadripartita vestis Christi secundũ numerum militum, significat ecclesiam quatuor partibus orbis æqualiter, id est, concorditer distributam.

3 Et dabant. Dicunt aliqui, quod istud vinum dicitur myrrhatum ex proprietate myrrhæ quæ est valde amara, ista tamen amaritudo cauſatur ex admixtione fellis. Alij autem dicunt, quod non solum fuit ibi mixtio fellis, sed etiam myrrhæ. 4 Et non accepit. Contrarium tamen videtur Ioan. 19. f. vbi dicitur. Cum accepit Iesus acet. &c. Ad quod dicendum, quod aliquid accepit ad gustandum, modicum tamen propter impletionem prophetiæ dicentis. In siti mea potauerunt me aceto. Et quia illud quod modicum est quasi nihil reputatur, ideo hic dicitur, quod non accepit, sci licet ad perfecte bibendum.

Et Erat 3 Et dabant. Similiter hodie multi dant Christo bibere potũ amarum, & diuidunt sibi vestimenta sua, rapientes bona simplicium Christianorum.

G Hiero. Vestimenta dñi mandata sunt, quibus tegitur corpus eius quod est ecclesia, q̄a diuiduntur inter milites gentiũ vt sint quatuor ordines, cum sit vna fides, idest, coniugati, vi duati, prepositi, separati. Sortiti sunt tunicã induisã quę est pax & veritas in cunctis in modũ regalis amictus vel anuli.

* Theop. Quod autem ponebant sortẽ super Vestimẽta eius hoc illudentes fecerunt quasi regis vestimenta diuidentes. Etenim vna erat non valde pretiosa hoc autem Ioannes

† *Euangelista*, planius exponit quia. f. milites cetera in quatuor partes iuxta suum numerum diuidentes, de tunica quę in contexta per totum, sortem miserunt.

† *Matt. 27. c* Theop. Scripserunt autem hũc titulum, scilicet causam propter quam crucifixus est, quasi vituperantes eius opinionem, qui regem seipsum faciebat, vt sic pretereuntes misereri non valerent, sed magis ei improperarent tanquam tyranno.

† *Matt. 27. c* Luc. 23. f. Palm. 2. **B**

a *Mittentes for.* Hiero. Super tunicam, scilicet quę erat incontexta. Hęc sortita omnium partium significat vnitatem quę vno vinculo charitatis continetur, quia quę supereminet omni scientiã, & super omnia precepta est, quasi desuper contexta est. In sorte gratia Dei commendatur, sic enim in vno ad omnes peruenit, cum fors omnibus placeat, quia Dei gratia in vnitatem ad omnes peruenit, & fors solus Dei iudicio venit, vel cedit.

b *Erat autem hora ter.* Hier. Hoc proprie Marcus: nam sexta hora tenebrę suffuderunt terram, vt nõ quis posset mouere caput. A tricesimo namque fructu Marcus ascendit ad centesimum, idest, a tertia hora crucis vsque ad tertiam resurrectionis quę post tres dies fuit. Tricesimus fructus in cruce, sexagesimus in inferno, centesimus in paradiso. Quasi dico, quod milites crucifixerunt eum, quod factum est hora quasi sexta secundum Ioannem, sed prius Iudæi hora tertia crucifixerunt eum, qui magis dicendi sunt eum crucifixisse quãuis nitantur hoc dissimulare, quam milites qui secundum officium suum daci suo paruere.

c *Et erat ti.* Beda. Titulus ostendit, quod nec occidendo poterunt ericere, quod nõ esset eis rex vnde. *Ego autem constitutus sum rex ab eo, &c.* Bene enim simul est rex & pontifex, cũ eximiam patri suę carnis hostiam offerret in altari crucis, & regis dignitatem titulo preatenderet, vt cunctis insinueret, qđ per crucis patibulũ nõ perdidit, sed confirmauerit imperiũ.

† *xi xli lamina* *laeantoni* *Rom. 6 a*

Hiero. Quod in titulis psalmorũ prenotatur. In finem ne corrupas, & cum tribus linguis. Marcus Iudęorũ, basilios exomolison, rex confessorum, hæ tres linguę in crucis patibulo coniunctę sunt, vt omnis lingua commemoraret perfidiam Iudæorum.

C *Et cum eo cru.* Beda. Sicut dicit apostolus. Verus homo nõ ster simul cũ illo crucifixus est, vt destruat corpus peccati, vt ultra nõ domineat super nos peccatũ. Quãdiu ergo agunt opera nostra vt euaneat corpus peccati, quãdiu exterior homo

mo corrumpitur vt interior renouetur, tẽpus est crucis. Hic quidem et sunt bona opera tamen adhuc laboriosa, quorum merces requies eius. Sed iõ dicitur spe gaudentes, vt requies futura cũ hilaritate expectemus in laboribus. Hanc hilaritatem signat crucis latitudo in transuerso ligno, vbi figuntur manus. Per manus opera, per latitudinem hilaritatem operantur intelligimus, quia tristitia facit angustias. Per altitudinem caput adiungitur, expectationẽ retributis de sublimi iustitiam Dei. per longitudinem qua totũ corpus extenditur, tolerantiam, & de longanimes dicitur. per profundum quod terra est infernum ipsum sacramenti sacramentum. Vnde Apostolus. *Vt in charitate radicati & fundati possitis comprehendere cunctis omnibus sanctis quę latitudo, longitudo, subtilitas & profundum.*

a *mittentes sortem super eis quis quid tolleret. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eũ, † et erat † titulus causę eius in scriptis: Rex Iudæorum.*

Alias sua.

Hebraicę, Gręcę & Latine.

b *Et cum eo crucifigunt duos latrones, vnũ a dextris, & alium a sinistris eius. Et impleta est scriptura quę dicit: † Et cum iniquis reputatus est. Et pretereuntes blasphemabant eum mouentes capita sua, & dicentes: † Vah qui destruis templum Dei, & in tribus diebus reedificas. Saluũ fac te ipsum descẽdens de cruce. † Similiter & summi sacerdotes illudentes ad alterutrum cum scribis dicebant: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere, Christus rex Israel descendat nũc de cruce, vt videamus & credamus. † Et qui cũ eo crucifixi erant cõuiciabantur ei: †*

a Oues a dextris. Hic assumitur.

b Hædos a sinistris. Hic relinquitur.

Latronibus.

f *Et cum iniquis reputatus est. Et pretereuntes blasphemabant eum mouentes capita sua, & dicentes: † Vah qui destruis templum Dei, & in tribus diebus reedificas. Saluũ fac te ipsum descẽdens de cruce. † Similiter & summi sacerdotes illudentes ad alterutrum cum scribis dicebant: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere, Christus rex Israel descendat nũc de cruce, vt videamus & credamus. † Et qui cũ eo crucifixi erant cõuiciabantur ei: †*

a Insultant nefarii salutem quam inchoauerat.

Fraudulenta promissio.

Plurale pro singulari.

e *Duos latrones.* Beda. Latrones qui cum domino crucifixerunt signant eos qui fide & confessione Christi, vel agonie martyrij, vel quãlibet arctam continentiam subeunt. Et quod hoc pro æterna gloria gerunt, dextri latronis merito & fide signant. Qui autem pro humanę glorię vel qualibet minus digna intentione, sinistri latronis mentem imitatur & actus. * Victor Antiochenus. Erat sane Israel quod quidem Iudæorum stadium & scopum attinebat, nihil aliud, quam mera indignaque quædam contumelia reipsa autem propitice illius, *Et cum iniquis reputatus est fide expletio, & in mentem reductio erat.*

* Theophylactus. * Vt scilicet homines prauam opinionem contra eum conciperent, quod & ipse latro & maleficus esset.

Hiero. Cum iniquis veritas deputata vnũ relinquitur sitrum, alterum assumit dextrũ, sic faciet in die iudicij, ex mili crimine dissimiles sortiuntur vias, Alter præcedit Patrum in paradysum, alter Iudæi in infernũ. Confessio breuis vi acquirit longam, & blasphemia finita pena plectitur eter. Hic pullus Iudę ligatur ad vitem. ana bologiam, idest, patibulitur in sanguine vix, hic lacerant hædi vineam.

f *Mouentes ea.* Hieron. Enutritur mors iniquorum quantum excitantur vincula inferni vsque ad ceruicem, quę est ceruicem humani generis.

g *Alios sal.* Hiero. Etiam nolentes confitentur, quod alios saluos fecit, & se propria damnant sententia, quia alios saluos fecit, & se si vellet saluare poterat.

h *Descendat nunc.* Plus est de sepulchro surgere, & tamen non crediderunt. Hi omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt.

i *Et qui cum eo.* Beda. Secundum Lucam vnus latro blasphemabat dicens. Si tu es Christus, saluum fac te & nos. Alter si redarguit & dicit. Domine memento mei dum veneris in regnum tuũ. Sic hodie quod ficto corde & ficta mente dominicę passio sacramenta gerunt, ad mundi gaudia liberari a domino cupiunt, & ideo a domino contemnuntur, nec vlla respõctio digni iudicantur. Qui autem cum Apostolo in cruce Christi

glo

NICOLAUS DE LYRA.

x Erat au. Io. xix c. Dicitur Erat autem hora quasi sexta secundum,

dum, veritatem erat hora media inter sextam & tertiam, medium ro denominatur ab vtroque extremorum, & ideo ab euangelistis alio do denominatur tertia aliquando sexta.

Viden

MORALITER.

† *Et cum iniquis reputatus est.* Sic fit hodie ipsius membris per iustitię subuersionem in multis locis.

† *Et pretereuntes blasphemabant eum mouentes capita sua, & dicentes.* Hoc similiter faciunt detractores bona facta membrorum Christi denigrantes.

Et

Den

antur, ita potius a presentibus arumnis optant exui, vt
 ritom sanctu suum in manus Dei commēdēt, vnaque cum
 Cristo regni celestis participes esse desiderent. Vnde domi
 r's preces eius qui salutem querebat pie audiuit, quia qui in
 tribulationibus positi a domino tantum temporalia solacia
 arant, & a tempo
 ribus separantur, &
 nis priuantur, qui
 letitia petunt ad ea
 te dubio Christo
 ediante & miseran
 perueniunt.

Victor Antiochen.
 heas alterum ex illa
 illum conuictum
 irat, alterum vero
 conuictorem Inso
 litiā graui oratio
 compressisse. Cui
 inde magna ma
 gnusq; honos
 Christo promissus
 fieri nihilominus
 tuit initio vtrum
 quod causam pro
 er quam dominus
 mortem condem
 e fuerat ignoraret

phemasse, postea vero Christi innocentia comperā al
 tum quidē conuictis vale fecisse, alterum vero insanabili ani
 malitia detentum, post cognitā quoque domini inno
 centiam conuictiari perrexisse.

Theoph. Indiciū sunt duo latrones duorum populorum
 laici ac gentilis, ambo iniqui primo, sed gentilis penitens
 laicos vsque in finem blasphemans.

si facta hora. Bed. Notandum quod hora sexta. i. sole recesso
 a centro mundi crucifixus sit, & diluculo, oriente sole re
 flexit, quia mortuus est propter peccata nostra, & re. pro
 ius. no. De Adam enim peccate dictum est, quod audie
 uocem domini in paradiso deambulantis ad auram post
 teridiē inclinata iam luce fidei. Ad auram refrigerente fer
 te charitatis. Deambulans autē audiebatur, quia ab homi
 peccate recesserat, Rationis ergo imo diuine pietatis or
 c posebat, vt eodē temporis articulo quo. Adā preuarican
 cluserat, latroni penitenti ianuam referat paradisi. Et
 da hora primus Adam peccando mundo mortem intulit
 elem hora secundus Adam mortem moriēdo destrueret.

Victor Antioch. En hac ipsa hora exhibetur quod Iudai
 de a Christo petuerant neipe signū caeleste. hoc autem
 jalo post aliud maius consequitur, & quodnam illud? Illud
 que quod dominus se daturum promiserat Generatio, aie
 mala & adultera signum querit, & signum non dabitur
 nisi signum Ionæ prophete, & alio rursus loco. Cū exal
 teritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. Et
 im multo admirabilis erat, cum ex cruce adhuc pendebat
 tute illius hac accidisse, quam si cum in terris adhuc am
 ababat euenissent.

Tenebra fa. Hier. Hic adest Noe inebriatus ac nudatus celo
 a terra inebrioso pallio tectus, & ab homine irrisus hic stilla
 de ligno sanguis.

Deus meus. Hier. inscribitur psalm. iste. Pro assumptione ma
 ina, qua Christus ad crucem ducitur. Verba filij hominis
 propheta, Vnde etiam sequitur iuxta Lucam, In manus
 tis commendo spiritum meum. Nona hora, inuenitur euer
 lomo decima drachma quæ perierat.

Theop. Vel hoc loquitur homo crucifixus Deo p me: nos
 om homines fumus derelicti: ipse nāq; a patre derelictus fuit
 di. n. qui dicit, non sum solus, sed pater meū est. Et si etiam hoc
 pro

pro Iudæis dixerit secundum carnem Iudæus existens, ac si
 diceret vt quid populum Hebraicum cum dereliquisti vt tuū
 crucifigeres filiū? sicut. n. aliquando cōsueuimus dicere Deus
 induit me. i. meam naturam scilicet humanam sic & hic de
 reliquisti me, oportet intelligere humanam naturam vel Iu
 daicum populum.

d Et quidam. Non om
 nes. Forfitan milites
 Romani non intelli
 gentes proprietatem
 Hebræi sermonis, ex
 eo quod dicitur Eloi
 putauerunt Eliam ab
 eo vocari. Vel Iudæi
 solito sibi sermone
 verba domini depra
 uantes, imbecillitatis,
 infamabant eū quod
 Eliæ vocaret auxiliū.

e Currens autē. Beda.
 Ioānes plenius dicit.
 Postea sciens Iesus,
 quia iam omnia con
 summata sunt vt con
 summaretur scriptu
 ra dicit. Sitio. Vas ergo
 positū erat aceto ple
 num, & c. Q. Hoc mi
 nus fecistis, date quod estis. Erant. n. acetum degenerantes à
 vino prophetarū & patriarcharum, tanquā de pleno vase de
 iniquitate huius mūdi pleni, cor habentes sicut spōgiā cauer
 nosis & tortuosis latibus fraudulētū. Hissopo circūposuerūt
 spōgiā aceto plēnā. Hissop^o herba humilis ped^o purgās Chri
 sti significat humilitatē quā circūdederunt & circūuenisse
 putauerūt, vnde. *Aspexis me domine Hissopo, & mundabor.* Chri
 sti enim humilitate mūdāmur, qā nisi humiliasset semetipsū
 ctus obediēs vsq; ad mortē, mortē autē crucis, sanguis eius in
 mundationē nostrā suffus nō esset. Per arundinē cui imposita
 est spōgia, scriptura significatur, quē hoc facto impletur, quia
 arundine scribitur, sicut locutio (quē per linguam formatur)
 lingua dicitur. Vnde linguā græcam & latina dicimus. Hier.
 Currens autem. Inuenit similitudinē eorū. Spōgiā concuā, ma
 tē aridā, ignibus aptā, implet aceto, hoc malitia & odio uel
 dolo de quo dñs plātauit vineā Soreth. *Et quomodo cōuersa es in
 amaritudinē vitis aliena, et expectaui vt faceres uas, et fecisti spinas?*
 f Iesus au. Bed. Quid dixerit Lucas aperit. *Pater in manus tuas
 commendo spiritum meum & hoc dicens expirauit.* Quod autē dicit
 Ioānes. *Cum accepisset acetū dixit consummatū est & inclinato capi
 te tradidit spiritū.* Inter hoc qd ait. *Consummatū est & illud. In
 clinato capite emisit spiritum.* emissa est vox illa magna, quam
 Ioannes tacet, ceteri commemorant. *In manus tuas, & c.*

h Videns autem centurio,
 nus fecistis, date quod estis. Erant. n. acetum degenerantes à
 vino prophetarū & patriarcharum, tanquā de pleno vase de
 iniquitate huius mūdi pleni, cor habentes sicut spōgiā cauer
 nosis & tortuosis latibus fraudulētū. Hissopo circūposuerūt
 spōgiā aceto plēnā. Hissop^o herba humilis ped^o purgās Chri
 sti significat humilitatē quā circūdederunt & circūuenisse
 putauerūt, vnde. *Aspexis me domine Hissopo, & mundabor.* Chri
 sti enim humilitate mūdāmur, qā nisi humiliasset semetipsū
 ctus obediēs vsq; ad mortē, mortē autē crucis, sanguis eius in
 mundationē nostrā suffus nō esset. Per arundinē cui imposita
 est spōgia, scriptura significatur, quē hoc facto impletur, quia
 arundine scribitur, sicut locutio (quē per linguam formatur)
 lingua dicitur. Vnde linguā græcam & latina dicimus. Hier.
 Currens autem. Inuenit similitudinē eorū. Spōgiā concuā, ma
 tē aridā, ignibus aptā, implet aceto, hoc malitia & odio uel
 dolo de quo dñs plātauit vineā Soreth. *Et quomodo cōuersa es in
 amaritudinē vitis aliena, et expectaui vt faceres uas, et fecisti spinas?*
 f Iesus au. Bed. Quid dixerit Lucas aperit. *Pater in manus tuas
 commendo spiritum meum & hoc dicens expirauit.* Quod autē dicit
 Ioānes. *Cum accepisset acetū dixit consummatū est & inclinato capi
 te tradidit spiritū.* Inter hoc qd ait. *Consummatū est & illud. In
 clinato capite emisit spiritum.* emissa est vox illa magna, quam
 Ioannes tacet, ceteri commemorant. *In manus tuas, & c.*

Hier. Iesus autē. Infirmata etenim carne mox virtus diuina
 inualuit quē dicit. *Aperite mihi portas iustitiæ, & c.* Nox autē
 cum nulla, vel vna voce morimur qui de terra fumus. Ille. n.
 cum exaltata voce expirauit qui de celo descendit.

g Et velum te. Vt arcā testamenti, & omnia legis sacramenta
 que tegebantur appareāt & ad gentes transeant. An diceba
 tur. *Notus in Iudæa Deus in Israh. n. n. n.* Nunc autē. *Exaltare super
 ca. Deus & in omni, & c.* Et in euāgelio prius. *In viā gentium ne
 abieritis.* Et post passionem. *Ite & docete omnes gentes.*

* Victor Antioch. Vna hæc vox & velum templi discidit &
 monumenta aperuit, & domū Dei desertam reddidit. fecit
 hoc aut non in tēpli cōtumeliam, sed in sacerdotū notam.
 Oportebat adhuc vaticinium quod de futura templi desola
 tione editum extabat impleri. Oportebat æque legis umbra
 iam consummata iustificatūque per fidem in Christū sancta
 sanctorum iam tandem patefacta demonstrare.

h Videns autem. Ostēditur quare centurio miratur, qā vidit
 eum

scinditur quando per cōpassionem mortis Christi fidelis ab
 omni terrenorum inordinato amore separatur.

1 Videns autem centurio. Per hoc quod iste gentilis confiteba
 tur in Christo veritatem deitatis significata fuit illuminatio
 futura gentium, & excecato Iudæorum.

Tom. 5. x 3 Venit

NICOLAUS DE LYRA.
 Vi. au. cen. q. ex aduer. Videbat enim, quod illa vox nō poterat

naturaliter formari ab homine sic propinquo morti, & ideo conclusit,
 quod esset formata virtute Dei dicens. Vere hic homo filius Dei erat.
 Et

MORALITER.
 Deus me. Propter q, nō dēt Christianus mirari si a Deo per
 titur per malos tribulari, quia sic suo capiti cōformatur.
 Et velum templi scissum est. 1. Corin. 3. d. dicitur Templum
 dei sanctum est quod estis vos, & ideo velum huius templi
 scin-

scinditur quando per cōpassionem mortis Christi fidelis ab
 omni terrenorum inordinato amore separatur.

A cum sic expirasse, id est, spiritum emisisse. Nullus enim habet potestatem emittendi spiritum nisi conditor animarum.

* Hieronymus. Gentilis populus confitetur, Iudæa cæcata ne gat ut fiat eis error peior priore.

* Theophylactus. Et sic ordo conuertitur, dum Iudæi

* Illius. confitetur, & gentilis fugiunt, & mulieres expectant.

† Mart. 27. f. Luc. 23. g.

autem dicitur qui centum militibus præest. *a Vere, & c.* Hieronymus. Nota quod centurio ante crucein in ipso scandalo passionis vere filium Dei confitetur, & Arrius

Arrius gentium credulitate confutatur.

† Honestus consul.

in ecclesia prædicat creaturam. Vnde merito per centurionem fides ecclesiæ significatur, quæ velo mysterio rum cælestium per mortem domini referato continuo Iesum & vere iustum hominem, & vere filiū Dei synagoga tacente confirmat.

B Erant aut. Hic. Sicut non excluditur mulieris sexus a salute per Mariam virginem, ita non repellitur a mysterio crucis scientiæ & resurrectionis per viduam Mariam Magdalenam & cæteras matres.

* Ipsi. † Mart. 27. g. Luc. 23. g. Ioan. 19. g.

Ioan. 19. c.

C Iacobi minoris & Ioseph. Beda. Minorem Iacobum dicit Iacobum Alpei, qui & frater domini, eo quod esset filius Mariæ materteræ domini. De qua Ioannes *Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius & soror matris eius Maria Cleopha, & Maria Magdalene.* Cleopha videtur eam dicere a patre vel a cognatione.

d Et cum iam sero esset, & c. Beda. parascœve Græce, preparatio Latine. Hoc nomine Iudæi inter græcos morantes sextam sabbati appellabant, quia in eo quod sabbato erant necessaria præparabant secundum quod de manna dictum est. *Sexta die colligitis duplum, & c.* Quia ergo sexta die homo factus est, & tota mundi creatura perfecta est, septima autem conditor ab omni opere suo requieuit. Vñ & hunc sabbatum, id est, requiæ dici voluit, recte saluator eadem sexta die crucifixus hominē restaurauit. Ideoque cum accepisset acetum dixit. *Consummatum est,* id est, diei sextæ opus cōpletum est quod pro mundi reparatione suscepit: sabbato autem in sepulchro requiescens, resurrectionis quæ octaua die futura erat expectabat exitum, ubi nostræ deuotionis & retributionis præluet exemplū quos in hac sexta ætate, pro domino pati, & mundo necesse est crucifigi. In septima vero ætate, id est, cum leti quisque debitum soluerit corpora quidem in tumulis, animas autem in secreta pace cum domino gaudere, & post bona opera oportet quiescere, donec octaua veniente ætate & ipsa corpora resurrectione glorificata cum animabus simul incorruptionem æternæ hereditatis accipiant.

C

Venit

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et cum iam sero factum esset. Hic describitur ipsius Christi deuota tumulatio, & patet sententia ex dictis Matthæi 27. exceptis quæ sequuntur.

2 Quia erat parascœve. Id est, preparatio, quia tunc erat feria sexta in qua præparabantur ea quæ debebant comedi die sequenti.

3 Venit Ioseph. Ad sepeliendum Christum antequam intraret sabbatum in quo non erat licitum facere talia.

Ab

MORALITER.

3 Venit Ioseph ab Arimathia. Sequitur.

† Et petiit. Moraliter Ioseph qui interpretatur accrescens corpus Iesu petit, quando persona crescens in virtutibus eucharistiam sumit. Et inuoluit in syndone, quando deuotionem suam

e Venit Ioseph. Hiero. Ioseph venit sero parascœve ab Arimathia, quæ interpretatur deponens, ad deponendum corpus Christi in monumento. *Nobilis decurio expe. redem. Dei. Intro ad Pila. & petiit. cor. Iesu.* Ioseph inuoluit syndone, in syndone inuolutū corpus posuit in monumentum quod excisum erat

petra & aduoluit laudem ad ostiū monumenti. Mariæ aspiciunt poneretur. Hæc omnia congruunt ad pulum Iudaicum sine credentem, nobilitatur fide, Abraham sit filius denit desperationem pestat regnum Dei. trat ad Christianos baptizetur, quod significat nomen Pilati est, os malleatoris est, qui domat gentes feras, ut regat eorum virga ferrea, & pat sacrificium quod natur poenitentibus fine, id est, viaticum. Et mudo corde & catis mortuo, inuoluit in munimine fidei. bilitum operculo per opera charitatis concludit. Finis est præcepti est charitatis. Aspicientibus a longe

electis qui sunt stellæ maris, quando si fieri potest scandalizantur etiam electi.

* Theophylactus. Imitemur & nos Ioseph, recipiamus Christi corpus per vnitatem, & ponamus illud in monumento exciso in petra, id est, in anima memorante & non obliuiscete Deum. illa enim anima est ex petra excisa, id est, ex Christo qui est petra, qui continet firmitatem. inuoluere etiam debemus ipsū in Syndone, id est, in corpore puro suscipere. Syndon namque est corpus quod est anime indumentum: dicitur enim non solum pura anima corpus Christi suscipere, sed in corpore puro. Inuoluere autem oportet. sed non aperire, in sanctum clausum est & occultum.

f Decurio. Officiū curiæ ad ministras magne dignitatis a d seculū, maioris apud Deū fuisse legitur. Talis enim fuisse debebat, qui corpus domini sepeliret, qui & per iustitiā dignus esset, & per nobilitatem secularis potestatis facultatē obtineret. Non enim ignotus aut mediocris ad præsidem accedere & crucifixi corpus posset impetrare.

g Ioseph autem. Beda. Ex simplici sepultura domini, ambrosio diuinitū condēnatur, qui nec in tumulis possunt carere diuinitate.

f Allegorice. Corpus Christi, non auro, non gemmis, aurum, sed lineo puro obuoluendum est.

Moraliter. Autem. Ille in syndone munda Iesum inuoluit qui eū pura mente suscipit: Hinc ecclesia sacrificiū altaris ferico neq; pāno tincto, sed lineo terreno celabat, sicut corpus domini in syndone munda sepultum est. sic a papa Sixto statutum est.

4 Ab Arimathia. Quæ antiquitus dicta est Ramatha, de qua dicitur Samuel, ut habetur. 1. Regum.

5 Decurio, qui & ipse erat, & c. Id est, vnus de curialibus. Curiales enim dicuntur, qui sunt de curia alicuius magni principis. Dicuntur etiam decuriones, qui accipiunt curam plebis.

6 Et audacter introiuit ad Pilatum. Prius enim erat discipulus Christi occultus propter metum Iudæorum, sed exemplo mortis Christi animatus ostendit se publice esse Christi discipulum, petendo eius sepulturam & exequendo.

suam abscondit ab humana laude. Et ponit in monumento, quando iugiter cogitat de ipso, quia monumentum dicitur, quasi monēs mentem. per hoc autem quod sanctæ mulieris aspiciunt ubi poneretur significatum fuit quod religiosæ sonæ quæ sunt mundo mortuæ, debent cum eo per cōpersionem sepeliri, ut resurrectionis eius participes fieri mereantur.

Quod erat exci. Beda. Dicitur, quod monumentum domi- domus rotunda fuit de subiacente rupe excisa tantę altitu- nis vt homo rectus consistens vix extenta manu culmę pos- attingere. Et habet introitum ab oriente: cui lapis ille ma- nus aduolutus atque impositus est. In eius parte aquilonati

sum sepulchrum, est, locus domi- a corporis de ca- a quod erat excisum de petra, & aduoluit lapidem ad osium 1 r- m- petra factus est a Electi qui sunt stelle maris. b monumenti. Maria autem magdalenę & Maria Ioseph 3 quomodo ponere- tur inspicere cura- bāt vt ei congruo tē pore munus deuot- tionis offerrent. * Victor Antio. Mulieres assident, & accurate, vbi domi- nus ponatur, obseruant, quo Iudeis, quorum furia muneribus iam forte deliniuerant, abeuntibus demortuum Christi cor- pus liberius complecti contrastareque queat. Ostēdunt hęc autem ad mortē vsque magnam animi fortitudinem & cha- rritatem magnamque in pecuniarum impensa liberalitatem & magnificentiam. Beda. Moraliter Sanctę mulieres die parasceues idest, preparationis idem faciunt, cum animę humiles & quo ma- ioris sibi conscia fragilitatis, eo maiore saluatoris amore fer- uentes, passionis eius vestigiis in hoc seculo (quo preparanda requies futura) diligēter obsequuntur. Et si forte valeat imita- ri pia curiositate quo ordine sit ei° passo amplectēda ppedūt.

Victor Antiochenus. Ex hoc autem Iosephi facto & mmam animi illius constantiam & fortitudinem spectare et parum enim aberat quin vitam ipsam Christi causa penderet. Quippe qui Iudæorum omnium inimicitiam opter illum in se susciperet, & summā rursus eiusdē erga minium nostrum studiū & benevolentiam. Non ob id solū od corpus a Pilato impetratum honorificentissime & sum uosilissime sepeliret, verum ob id etiā quod in proprio eoq; uo monumento illud cōderet. Interim quod Christus domi non in veteri, sed in nouo monumento conditur, illud non

non citra peculiarem Dei prouidentiam & sapientiam acci- dit, siquidem per hoc vnum p̄cautum est, ne vlla prorsus suspitio oboriri possit alium pro alio inde resurrexisse.

b Maria au. Be. Lucas dicit quia astabant omnes noti eius a lōge, & mulieres quę tecutę fuerāt eū. Sed aliis deposito cor

Luc. 27. 8

NICOLAUS DE LYRA. Et aduol. Circa enim sepulchrum erat quedam clausura, & ad eum illius clausurę fuit positus lapis magnus non a solo Ioseph, sed etiam

pore eius ad sua re- meātib° solę mulie- res quę arētans ama bāt funus subsecutę quomodo ponere- tur inspicere cura- bāt vt ei congruo tē pore munus deuot- tionis offerrent.

* Victor Antio. Mulieres assident, & accurate, vbi domi- nus ponatur, obseruant, quo Iudeis, quorum furia muneribus iam forte deliniuerant, abeuntibus demortuum Christi cor- pus liberius complecti contrastareque queat. Ostēdunt hęc autem ad mortē vsque magnam animi fortitudinem & cha- rritatem magnamque in pecuniarum impensa liberalitatem & magnificentiam.

Beda. Moraliter Sanctę mulieres die parasceues idest, preparationis idem faciunt, cum animę humiles & quo ma- ioris sibi conscia fragilitatis, eo maiore saluatoris amore fer- uentes, passionis eius vestigiis in hoc seculo (quo preparanda requies futura) diligēter obsequuntur. Et si forte valeat imita- ri pia curiositate quo ordine sit ei° passo amplectēda ppedūt.

etiam ab aliis qui fuerunt cum eo in sepultura Christi. 2 Maria au. Idest, quę erat mater Ioseph. 3 Aspi. v. p. Ad hoc vt in sabbato venerēt ad vngēdū corp° ei°.

CAP. XVI.

T cum transf. Beda Lucas dicit quia reuertentes a monu- mēto parauerūt aromata & vngēta, & sabbato silue- rā quia mādātū erat, vt sabbati silētiū a vespera vsq; in ves- p̄ra seruaretur. Ideoque religiose mulieres sepulto domino

num fuerant secutę cū aromatibus ad monumentū venerunt & ei quem viuētē dilexerūt, etiam mortuo studio humanita- tis obsequuntur. Et nos ergo in eū qui mortuus est credēs si odore virtutū refecti cum opinione bonorum operū qua- rimus dominum, ad monumentū eius cū aromatib. veniamus

am licuit operari, 1 est, vsque ad solis 2 casum vnguenta 3 praauerunt, vt Lucas 4 ait. Et quia p̄re an- 5 gēlia temporis exple- 6 non potuerunt, mox 7 sabbato, id est 8 cidente sole, vbi 9 erandi licentiā re- 10 et, festinauerunt e- 11 re aromata sicut 12 arcus dicit vt ve- 13 nientes mane vngē- 14 nt Iesum. Neque vesp̄te sabbati p̄occupante iam noctis 15 ticulo monumentum adire valuerunt.

CAP. XVI. Post tristitia sabbata irradiat dies T cum transisset sabbatum Maria magda 1 Elekti qui sunt stelle maris. lenę & Maria Iacobi & Salome emerūt 2 aromata, vt venientes vngerēt Iesū. Et 3 a Idest, prima sabbato. Eadem prima sabbati dicitur que vnno do- minica appellatur. Thieop. vel vna, idest, prima dierum hebdomade. sabbati hancque die hebdomada nuncupantur. b Idest, requietio- num in sabbatis custodiebantur.

valde mane vna sabbatorum veniunt ad monumentum

Seuerianus. Mulieres hoc loco feminea deuotione discor- unt quę non vt viuenti fidem, sed vt mortuo vnguenta deu- unt ad sepulchrum & vt sepulto parāt mēoris obsequia in vt resurgenti diuinorum gaudia triumphorum. Theo. Non enim magnitudinē atque dignitatē diuinita- Christi sapiunt, ueherunt autem iuxta consuetudinē Iu- corum vngere corpus Iesu, ut scilicet maneret odoritētū ne humiditate seauritēt, nā aromata uirtutē habēt desicc- uam humiditatem corporis absorbentia, unde incotru- iam conferuant. Vt venientes vngrent. Moral. Sanctę mulieres, quę domi- num

odotē bonorum operum dño & orationū suauitatē offerre. Hic. Nunc cū aromatib. redolētib. cum spōsa & adolescen- tulus currunt, post eā cōspergimus librū. i. cū elemētis hostiē. Nūc itroducit nos rex in celliara sua. Nūc surgit amica Maria hyems abiit pluuiā reoessit, flo. ap. uox tururis audita est in terrā nōstro, ut flo. odo. de. rediit sponlus de umbra sub qua dormiūt in meridie. Post. tristitia sabbata felix irradiat dies quę primatū in dieb. te- not luce prima in ea lucescente, & domino in eo eū triūpho resurgente & dicente. Hęc est dies quam fecit dominus, & c. c Et ual. ma. Hic. Qđ alius dicit diluculo. Diluculum est in- ter tenebras noctis & diei claritatē in qua salus uenit in ec- clesia declarāda more solis, qui cōsurgens roseam p̄mittit auroram, ut tantus splendor preparatis oculis possit uideri, cum

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XVI.

T cum trās. Postquā descripta est reductio peccatoris in deū per Christi p̄dicationē & suę passionis redēptionē hic consequenter scribitur dicitā reductio per suā resurrectionē & ascētionē. Et primo scribitur manifestatio suę resurrectionis. secūdo sublimatio suę ascē- mis. ibi. Et dominus quidē Iesus, prima in duas quia primo describit̄ anis. latio resurrectionis p̄ denūciationē angeli. Secūdo p̄ apparitio- ipsius domini ibi. Surgēs Iesus. Circa primā partē describitur aduē- mulierū ex deuotione ad sepulchrū, vbi audierūt ab angelo resur- rexisse

rexisse dominū & hoc est quod dicitur. T Ercum trās. Quādiu enim durauerat sabbatū non erat eis licitū aliquid emere, sed in vesp̄- re eiusdē diei terminabatur solēnitās, & tūc emerūt aromata, vt in tra- stino bene mane venirent ad sepulchrum, ideo subditur. Et ual. i. prima dierū illius hebdomada post sabbatum sicut dicitur Gen. 1. Et factū est uesp̄re & mane dies vnus, idest, primus. Sciendū etiam quod omnes dies illius hebdomadę vocabātur sabbata pro tāto quia erant fe- stina eo quod solēnitās pascalis durabat septem diebus. prima tamen dies & septima erant celebriores inter mediis, ita quod in illis poterant emi aromata illa.

Orto

MORALITER. Et cū transf. Sequitur. Vt re. vii. Grego. Nos autē in eū q̄ mor- tuus

tus est credentes si odore virtutū referti cū operatione bonorū operū deū querimus, ad monumentū ipsius cū aromatib° venim°. Tom. 5. X 4

Cum tempus dominice resurrectionis illuxit, ut tunc laudes Christi tota cantaret Ecclesia sanctarum feminarum, quando vitam præstitit & lumen credulitatis infudit.

A *Orto iam sole.* * Augustinus. Quod Lucas dicit. *Valde diluculo.* Et Ioannes. *Mane, cum adhuc tenebræ essent,* Hoc intelligit Marcus dicens. *Valde mane, orto iam sole,* idest, cum cælum ab Orientis parte albesceret, quod sit viti que solis Orientis vicinitate: eius enim est ille fulgor, qui nomine Auroræ appellari solet, ideo nõ repugnat ei q. ait, *Cum adhuc tenebræ essent,* die quippe surgente, reliquæ aliquid tenebrarum tanto minus sunt, quanto magis oritur lux. Nec accipiendum est quod ait. *Valde mane orto iam sole.* tanquam sol ipse iam videretur super terram, sed de proximo adueniente in has partes sole, idest, ortu suo iam cælum illuminare incipiente.

B *Et dicebant adinuicem.* Hieronymus. Aquilæ congregatur ad corpus, martyres & Apostoli vident lapidem reuolutum, qui est lex mortis, quasi dicat. *Vbi est mors aculeus tuus?*

C *Reuolutum lapidem* Beda. Quomodo lapis per Angelum sit reuolutus, Matthæus dicit.

D *Iuuenem.* Hieronymus. Non senem, non infantem, sed iocundum ætate ut dicitur. *Letare iuuenis in adolescentia tua,* quæ non est hic vera dum senio mixta.

E *Mulieribus dicitur, ut nuncient Apostolis,* quia per mulierem, mors nuncius est, per mulieres vita resurgens.

tionem omnem, quæ se inter Euangelistas offerre videtur, diphoniam e medio tollant. A iunt itaque, alias esse mulierum, quarum fit mentio apud Mattheum, alias rursus quarum apud Marcum. Addunt Mariam Magdalenam, propter Incensam, quæ Christum studium, omnibus se adiunxisset, eaque de causa illi diuersas visiones obtigisse. Scribit tandem tempora quibus a mulieribus monumentum reuolutum est, ab Euangelistis diuersa assignari. Secundum illorum, libri, alias nunciat, alia referunt videri, quæ ita vnus Euangelista, quod ab aliis non fuerat nõ euenisse. *Seden in dex. Be.* Ad meridianam partem loci illius, depositum fuerat corpus Iesu. Corpus enim quod supinatus caput habebat, occasum, dexteram esse erat habere

Matth. 24. 5
De consensu Euange. lib. 3. ca. 24.

indutum

Matth. 28. 2.

1. cor. 24. c. & 31. d. & 34. a.

Eccle. 11. d.

De consensu Euange. lib. 3. ca. 24.

a Post occasum corporis. **b** Christo.

a Legem mortis.

a Legem mortis.

a Beda. In domum, scilicet rotundam quæ erat excisa in petra. **b** Regnantem in prosperis. Hic iuuenis formam resurrectionis timentibus mortem ostendit.

a Quæ vera latitans est, hoste repulso regno adeptio: non vidit, nec auris audiuit quæ præ. do. diluce.

b Hieronymus, Quod oculus

a Radix amara crucis euanuit, ros vitæ cum fructibus erupit, qui iacuit in morte surrexit in gloria.

a Mulieribus dicitur, ut nuncient Apostolis, quia per mulierem, mors nuncius est, per mulieres vita resurgens.

1 bus a mulieribus monumentum reuolutum est, ab Euangelistis diuersa assignari. Secundum illorum, libri, alias nunciat, alia referunt videri, quæ ita vnus Euangelista, quod ab aliis non fuerat nõ euenisse. *Seden in dex. Be.* Ad meridianam partem loci illius, depositum fuerat corpus Iesu. Corpus enim quod supinatus caput habebat, occasum, dexteram esse erat habere

auffrui. Scribit autem Mattheus, quod Angelum qui reuoluit eum ab ostio monumenti, primo viderunt super ipsum lapidem, & videte quod iam resurrexit a mortuis. Lucas autem, qui intrantes in monumentum duos Angelos stantes ibi inuenit.

Greg. Per sinistram vitam præfens, per dexteram vitam æternam signatur iuxta illud. *Laeva eius sub capite meo, & dextera eius circumdabitur me.* Quia Christus iam præfens vitam corruptionem a se fecerat, recte qui eius vitam perennem nunciabat in dextera stabat. Qui in stola candida apparuit, quia & suæ & nostræ salutatis gaudia, nunciauit. Illa enim Domini resurrectio, & ad immortalitatem reduxit, & ad Angelorum numerum constituens celestis patriæ damna reparauit.

f *No. ex. Gre. Q. d. Paueant illi qui non amant aduentum Domini, ut supernorum ciuium, qui vitis pressi de eorum sorte desperant. Vos autem quid timetis quæ vestros concinnetis?* Vnde Matth. Angelum apparuisse describens ait. *Aspectus eius sicut fulgur, & vestimenta eius sicut nix.*

g *Iesum.* Salutare. Sed quia multi non substantialiter se occupatiue hoc nomine dicebantur, determinat per locum Nazarenum, & eam sam subdit. *Crucifixi.* Atque addit.

h *Non est hic.* Per præsentiam carnis, qui tamen nusquam deest per præsentiam maiestatis.

i *Eccle. lo.* Ostenditur mortalitas mortalibus ad actionem peccatorum debitam, ut intelligamus quid simus & fuerimus, sciamus quid erimus.

k *Et Petro.* Beda. Petrus vocatur ex nomine, ne desperet negatione. Nisi enim eum Angelus nominatim exprimeret, magistram ter negauerat, inter discipulos venire non audeat. Et notandum cur eum quæ Eccle. sic suæ omnipotens præfens proposuit, ad ancillæ vocem negare permisit. Hoc, n. actum est magna pietatis dispensatione, ut qui futurus erat pastor ecclesie in sua culpa disceret quomodo alius misereri deberet.

Hier. *Et Pet.* Qui se indignum discipulatu iudicat, et magistram negat. Sed peccata præterita non nocent, quando non placent.

Præc

NICOLAUS DE LYRA.

2 Orto iam so. Idest, ad ortum iam appropinquante. Sol enim potest intelligi oriri dupliciter. Vno modo perfecte, quando primo egreditur, & apparet super terram, & sic non accipitur hic. Alio modo quando lux eius incipit apparere, scilicet in aurora, & sic accipitur hic ortus solis, & ideo Ioan. 20. dicitur quod adhuc tenebræ erant, quia aurora media est inter tenebras noctis & lucem perfectam diei, & ideo ab vtroque potest nominari sicut medium ab extremis, quia participat naturam utriusque extremi. **2** Quis reuol. Quasi dicit, non possumus reuolueri per nosipsas, quia erat magnus valde, & postea subditur. **3** Viderunt reuo. Per Angelum qui venerat ad manifestandum Christi resurrectionem factam.

4 Et introeun. Idest, intra clausuram que erat circa monumentum. Dicitur autem monumentum quasi mensuramentum, scilicet illius qui aspicit ut oret pro anima sepulti & g. p. g. tet de morte propria. **5** Viderunt iii. Luca. 24. a. dicitur. *Eccle. 10. viri astiterunt secus illas in veste fulgenti, idest, duo Angeli in speculorum, propter hoc dicit Augustinus, quod ibi apparuerunt tres Angeli, vnus extra monumentum, intro tamen prædictam clausuram sedens per lapidem reuolutum, sed intra monumentum apparuerunt duo, vnus ad caput & alius ad pedes vbi positum fuerat corpus Iesu, ut dicit Ioan. 20. **5** Dicitur di. specialiter nominat Petrum, aliter non fuisset. *Ius venire ad præsentiam Domini quem negauerat.**

Inu

MORALITER.

3 Viderunt reuolutum. Per hoc autem referatio mysteriorum Christi.

Christi significatur, quæ velamine legis in lapide scriptæ bantur.

Pr

Præc. vo. Breuis sententia in syllogismis, licet ingens in
tate promissio. Ibi est gaudij nostri fons, eternitatis no-
origo præparata est. Ibi cõgregatur dispersio Israel,
& ananur contriti corde. Ibi cum videb. sicut dixit vobis.
Nn sicut vidistis.

Præcedet. Bene de
remptore nostro
cur de Galilæa
neque transmigra
facta interpreta-
Iam. n. a passione
resurrectionem, a
orte ad vitã, a pœ-
ad gloriã trãsmi-
gerat. Et bñ post
urrectionem in
Galilæa a discipulis

etur, quia resurrectionis eius gloriã post latr videbimus,
modo a vitijs ad virtutum celsitudinem transmigemus.
Ergo in sepulchro nunciatur, in transmigratioe osten-
tur. Et qui in mortificatione carnis agnoscitur, in transmi-
gatione mentis videtur.

Bed. Nota q. Marcus dicit. Præcedet vos in Galilæam ibi
videbitis sicut dixit vobis. Nec tamen ibi visum retulit.
Mattheus aut dicit, discipulos in Galilæam abisse in montē,
que Dominum vidisse & adorasse, & præceptum ab eo
spisse eūdi, docendi, baptizandi oēs gētes in nomine pa-
& filij & spiritus sancti. Alij autē Euangelistę docēt eum
scipius discipulis visū fuisse, maxime die resurrectionis
Hierusalē, & ipso die in castello Emaus. Quare ergo in Ga-
la specialiter præcessurum, & ibi videndum prædixit, cum
ibi solū nec primum visus sit? Quia vero specialiter hæc
non Euangelistę narrantis, sed angeli ex mandato Do-
ni, & ipsius Dñi est, prophetice dictum intelligendū est:
Galilæa namq; trãsmigratio vel reuelatio dicitur. Prius secū-
transmigrationis significationem, q. dicitur. Præcedet
in Galilæam ibi cum videbitis, significat, quod gratia
inisti de populo Israel erat trãsmigratio ad gentes a qui-
Apostoli nullo mō prædicantes susciperentur, nisi eis
viam præparasset in eorum cordibus, & hoc est. Præce-
vos in Galilæam. Quod autem gaudentes mirantur, vists
inib. difficultatib. aperiri sibi ostium in Domino per illu-
nationem fidelium, hoc est. Ibi cum videbitis. i. ibi membra
is inuenietis, ibi corpus eius viuum in eis qui vos suscepe-
cognoscetis. Secundū autem hoc quod Galilæa reuella-
dicitur, nō intelligēdum est in forma serui, sed in qua est
qualis patri qui dicit. Ego diligam eum & ostēdam ei me-
m, nō secundum hoc quod videbant eum, non ē secun-
hoc quod cum cicatricib. videndum & tangendum post
urrectionem ostēdit, sed secundum ineffabilem lucē que
aminat omnem hoīem venient in hunc mundū, secundū
lux lucet in tenebris & tenebrę eum non comprehēde.
de nos p̄cessit, vnde ad nos veniēs non recessit, & quo p̄-
dēs non nos deseruit. Illa. n. reuelatio vera est Galilæa cū
niles ei erimus, & videbimus eū si. est. Ipsa ēt erit beator
inmigratio ex isto seculo in illam æternitatē, si eius præ-
pra sic amplectamur, vt ad eius dexterã aggregari merea-
ur. Tunc. n. ibunt in igne. n. æternum sinistri, iusti autē in
am æternã. Hinc illuc transmigrabūt, & ibi eū videbunt,
o modo nō vident impij. Tolleitur enim impius vt non videat
ritatem Dei, & impij lumen non videbunt. Hęc est autem vita
erna, vt cog. te ve. de. & quē mi. Iesum Christū, sicut in il-
æternitate cognoscetur, quo & nos perducet propter for-
tam serui, vt liberi contemplemur formam Domini.

Fugerunt. Hiero. De futura vita dicitur. Fugiet dolor &
gemi-

gemitus. Imitatur mulieres ante resurrectionem omnium D
quod faciunt post. i. quod facturę sunt fugiunt mortem & Efa. 35.
pauorem.

* Victor Antioch. Etsi Maria Magdalena, & Maria Iaco-
bi, & Salomę aromata præparauerant, attamen si Eusebio

Non sicut vidistis:

a præcedet vos in Galilæam. Ibi cum videbitis, sicut dixit +
b vobis. At illæ exeuntes fugerunt de monumento. Inuase-

a Angelorum & hominum.

c rat enim eas p̄uor & tremor, & nemini quicquam dixe-
d runt. Timebant enim. Surgens autem Iesus mane prima sab

a Quomodo, & vbi hæc apparitio facta sit, Ioannes pleuissime dicit.

e bathi apparuit primo Marię Magdalenę, de qua ciecerat

Casariensi credimus,
non sunt tres illæ ex
quæ orto iam sole ad
monumentum vene-
runt, sed aliæ, Inno-
minatę. Multæ enim
erant, quæ vna cum
Christo Hierosolymã
ascenderant. Ille vero
quæ secundum Mar-
cū, exorto iam sole, ad
sepulchrum venerūt,

erant admodum simplices & imperfectę. Quare etiam non,
noctu, sed mane ad monumentum veniunt. Ad hæc cum ab
Angelo audiuissent. Ite & nunciato discipulis eius & Petro, sta-
tim fugerunt, neque quicquam omnino ex ijs, quæ in man-
datis acceperant, ceteris patefecerunt. Metuebant. n. neque
fidem quoque quam oportebat, visioni habebant. Et quia ta-
les erant, neque quæ saluatorem viderent, neque Angelum
instar fulguris fulgentem, aut duos Angelos in monumento
sedentes, aut duos viros iuxta, vt Lucas narrat, astantes con-
spicerent dignæ visę sunt. viderunt autem quendam tantū
iuuenē alba stola amictum hoc est visionem animi illarū exi-
litati & simplicitati plane cõformem. Secundū Eusebiū igit
Marcus non de Magdalena, sed de alijs incertū nominis mu-
lierib. hæc narrat, negat. n. fieri posse, addit idem, vt Mag-
dalena post tãtas res visas, orto demum sole ad monumentū
veniret, aut quis lapidē reuolueret, anxie inquireret. Nō de-
sunt tandem, qui Euangelistas aut qs ijs, quæ in Chri resurrectione
acciderūt nō interfuisse dicant, diuino interim spiri-
tu rem omnem ita ordinãte & administrante, vt omnibus
palã constaret, de resurrectionis miraculo, ceterisque omni-
bus fidei mysterijs simpliciter, omni prorsus curiositate an-
xiaque disputatione seclusa, scripsisse & docuisse. Illud ipsū
tamen ea sapientia & cautione, vt nunquam vere pugnaria
prædicauerint, aut litteris mandauerint.

c Et ne. Hier. Quia illi soli mysterium resurrectionis vident, Ioan. 20. a.
qui meruerunt, vñ secundum Ioan. Petrus autem surgens Lucæ. 24. b.
cucurrit ad monumentum, vt videret quæ audiuit. Matth. 28. a.

Bed. Mor. Et ne. q. d. Luc, Et regre. a mo. nū. hæc o. il. vn. Matt.
Et exierunt ei. de mo. cūti. & gau. mag. cur. & c. Sed possum, intel-
ligere, quia nemini Angelorum quicquam dixerunt. i. ad ea
quæ ab illis audierat nihil responderunt, aut custodib. quos
iacentes viderunt. Illud aut gaudium, q. Matth. dixit, non re-
pugnat timori de quo Marcus scribit, vt trunque. n. in earum
animo fuit sed Mattheus timorem tacuit.

d Sur. au. Mane surrexerit, sero sepultus est, vt hoc adimpleret.
Ad vesperū demo. ste. & ad ma. le. Sepultus ergo sexta sabbati q. Phil. 29. b.
vocat paraſceue circa vesperã sequenti nocte & die sabbathi,
cum sequenti nocte in monumento positus, die tertia. i. pri-
mo mane primo sabbathi surrexit. Et bñ vna die & duab. no-
ctibus in sepulchro iacuit, quia lucem suę simplæ mortis no-
stræ duplæ mortis tenebris adiunxit. In morte. n. anima &
spiritus tenebatur, vnde ad nos suam. i. carnis mortem attu-
lit, & duas nostras soluit, simplam suam duplæ nostræ contu-
lit, & duplam nostram motiens abstulit.

e Ap. pr. Ma. Mag. Marię Magdalenę primo ondif, de qua cie-
cerat septē demonia, q. meretrices, & Publicani p̄cedūt sy-
nagogã i regnū Dei, vt latro p̄cessit Apost. Apostoli flēt & lu-
gēt, q. necdū viderūt, sed cito cõsolabunt, vñ. Et illi aud. & c. Matth. 22. c.

Bed. F

NICOLAUS DELYRA.

Inua. c. e. p. Ex insolita apparitione Angel, & ex visione custodū
iacebāt ibi quasi mortui. 2 Et ne. Contrarium videtur Mat.
ubi dicitur. Currentes nunciate discipulis. Quod soluit Aug. quia
en dicitur hic. Nemini quicquã dixerunt. s. de custodib. nec etiam
Angelo loquenti responderunt, sed cucurrerūt nūciare Apostolis quod
dierat & viderant. 3 Sur. au. Ie. Hic manifestatur resurrectio
per

per adparitionē Domini. Et diuiditur in tres partes secundum tres ap-
paritiones. Secūda ibi. Post hæc aut du. Tertia ibi. Nouis. aut. Circa
primum dicitur. Sur. aut Ie. Sciendū q. apud Heb. dies hebdomadæ de-
nominatur a sabbatho, quia denominatio fit a digniori, et ideo dies illa
quæ immediate sequitur sabbathum vocatur prima sabbathi. & alia, se-
cūda sabbathi, idest, a sabbato & sic de alijs. Dixerunt autē aliqui,
quod Christus surrexit media nocte, & tunc hæc dictio mane nō re-
fertur

MORALITER.

Præcedet, & c. Quæ trãsmigratio interpretat, propter quod
uult Deū videre debet de vitijs ad virtutes trãsmigrare.
Et nemini. Theoph. Mulieribus enim audire, non loqui
larum est, discere, non docere.

3 Surgens autem. Bed. Recte autem hæc mulier quæ latitiam
Dominicę resurrectionis primo nunciauit, a septem demo-
nibus curata memoratur, ne quisquam digne penitens de ve-
nia commissorum desperaret, & vt vbi abūdauit peccatum,
superabundare gratia monstraretur.

Sur-

Post

B Sed In principio mulier auctor culpe viro fuit; executor
 A vir erroris exiit, nunc q̄ prima morte gustauit, resurrectionē
 Matt. 24. c. prima videt. Et ne p̄petui reatus apud viros opprobrium su-
 finiret, quē viro culpā trāstuderat, trāstudit & gratiam. Vñ
 hæc quæ lugentibus lætitiā resurrectionis prima nuncia-
 uit, a septem demoni-
 bus curata memora-
 tur, vt vbi abundauit
 peccatū, superabun-
 dante & gratia mōstra
 retur. Septenariū. n.
 pro vniuersitate pō-
 nit. Quæ autem a sep-
 tem demonibus hoc
 est vniuersis sceleri-
 bus liberata erat, pri-
 ma resurgente Dō-
 minum vidit, ne quis
 digne penitens de ve-
 nia desperet, videns
 eam quondam tot
 vitijs subditam, nec a
 Deo dilectam, vt ipsi
 Euāgelistis & Apo-
 stolis resurrectionem
 Euāgelizaret.

a Et illi aud. Beda. Quod discipuli resurrectionem tarde cre-
 dunt, non tam est illorum infirmitas, quam nostra firmitas,
 dubitantibus enim resurrectio per multa argumenta mōstra
 ta est, quibus & nos firmitus solidamur.
 b Duobus ex his. Bed. Hoc Lucas apertius. Oculi eorum te. ne. e.
 Luc. 24. a. ag. & c. Post cognouerunt eū in fractione panis. Et sicut Luc.
 ait. Surgentes eadem hora re. sunt in Hierusalem, & c.
 c Ambulantibus. Hier. Fides hic laborat agens actiuam vitam,
 illic contemplatiua secura visione regnat. Hic per speculum
 contuemur imaginem, illic facie ad faciem videbimus verit-
 atē. Vnde post hoc duobus ex eis & c. ambulatibus, idest,
 laborantibus ostensus est in alia effigie. Et illis nunciantibus
 non est creditū, dum sicut Moyfes viderūt quod nō suffice-
 bat

bat eis Vnde Moyfes dicit. *Ostende mihi teipsum.* Oblitus
 nis suæ postulat in ista vita quod post illam speramus in
 tura.
 d Nec illis. Bed. Lucas autem dicit. *In re. autem congre. et*
 eos qui cum ipsis erant dicentes. *Quia sur. Dominus vere &*

Sed notandum, quod
 aliqui fuerunt qui
 crediderunt. Vnde
 Marcus, *Nec illis*,
 & *Seuerian.* Vnde
 Marcus dicit. *Nun-*
serunt ceteris nec illi
diderunt. Cum Lu-
 dicat quod. *Tam in-*
quebantur resurrexi-
mini. Et Simoni ap-
 ruisse, quod intelli-
 dum est nisi aliq-
 ibi fuisse qui nollet
 credere.
 & *Theophylact.*
 Tunc enim de A-
 stolis vndecim
 dicit, sed de quib-
 dam alijs quod ca-

septem dæmonia. Illa vadens nunciauit his qui cum eo fue-
 rant lugentibus & fletibus, & illi audientes quia viueret,
 & visus esset ab ea; non crediderunt. † Post hæc autem
 duobus ex eis ambulatibus ostensus est in alia † effigie
 euntibus in villam. Et illi euntes nunciauerunt ceteris, nec
 illis crediderunt. Nouissime autem recumbentibus illis
 vndecim apparuit, & exprobrauit incredulitatem illo-
 rum & duritiam cordis, quia his qui viderant eum resur-
 rexisse, non crediderunt. Et dixit eis. † Euntes in mun-

ris nominat.
 e *Nouissime autem recumbentibus illis vndecim.* & c. Red. Quo-
 gestimo die quando erat iam ab eis recessus in celum,
 eis maxime illo die exprobrare voluit, quia his qui viderant
 eum resurgente non crediderunt, antequam eum ipsum
 derent, cum post Ascensionem eius predicantibus illis in
 gelum gentes quæ non viderant credituræ essent. Vnde
 tim adianxit Marcus, & dixit. *Euntes in mundum vniuersum*
dicite Euāgelium.
 f *Duritiam cordis, quia his qui viderant eum resurrexisse, non*
crediderunt. Et dixit eis, & c. Hier. Vt succedat cor carneum cha-
 tate plenum. Hinc quod ceteris martyrum mortem huius
 sæculi libenter affectant, quia norunt pro temporali in-
 tu perpetuo se esse victuros.

NICOLAUS DE LYRA.

fertur, ad surgens, sed ad verbum quod sequitur, apparuit, quia illa hora
 primo apparuit Maria Magdalena. Alii autem dicunt, quod resurre-
 xit in Aurora: & tunc hinc refertur ad surgens, ita quod determi-
 nat horam resurrectionis. Et huius opinionis est Augustinus & com-
 munitur tenetur.

1 Septem dæmonia. Illa vadens. Ex hoc dicunt aliqui, quod
 fuerunt d'na Maria, & qualibet fuit cognominata Magdalena. Vna
 eorum, & alia dicitur fuit soror Lazari nominata a Magdalo castro,
 quod cessit in parte eius de hereditate paterna, & ista non legitur fuisse
 demoniaca. Alia que fuit nata de Magdalo, non tamen domina il-
 lius castri, & ista dicitur fuisse peccatrix, & propter peccata sua pos-
 sessa a dæmoniis. Gregorius autem dicit quod fuit eadem, & quod per
 septem dæmonia intelligantur omnia vitia: Et vsus ecclesie in officia
 hoc tenet.
 2 Post hæc autē. Hic describitur secunda apparitio, que facta fuit
 duobus discipulis Christi, euntibus in Emaus. Quam apparitionem de-
 scribit plenius Luca 24. Et quia erant dubii in fide, vt ibidem dicitur,
 ideo Christus apparuit eis in alia effigie, vt per hoc designaret quod ta-
 lis erat apud eos in mente. Dicunt autem aliqui quod hoc factum est per
 aliquam mutationem factam in facie Christi, sicut in transfiguratione
 per claritatem glorie ad horam, vt dictum fuit supra 19 cap. Alii vero
 dicunt, quod ista mutatio fuit tantum in oculis videntium, et huic dicto
 concordat quod dicitur de ista apparitione. *Luc. 24. c.* Oculi autem
 eorū tenebantur, ne eum agnoscerent. Qualitercunque tamen
 factum sit non fuit ibi aliqua falsitas. Cuius ratio est quia sicut aliquid
 potest fingi verbis, ita & factis, primum autem fit sine falsitate, vt p̄-
 tet in para. noui ac vet. Testamenti, quibus aliquid fingitur verbis ad ve-
 ritatem aliquam convenientius designandam. Et eodem modo hic Chri-
 stus

stus factus apparuit in effigie, vt hic dicitur. Et finxit se longius
 vt habetur *Luc. 24. a.* vt per hoc designaretur, quod erat quodammodo
 alienus & longinquus ab eorum cordibus quibus apparebat propo-
 sitionem in fide, & hoc est quod dicit Gregorius Homel. 13. quia ad
 eorum cordibus peregrinus erat eis a fide ire se longius finxit.
 3 Nouissime autem re. Hic describitur tertia apparitio de qua
 dicitur aliqui, quod fuit facta in die Ascensionis Domini, sed ante
 hic describitur. Et exprobrauit. Ante enim diem Ascensionis
 resurrectio Domini tot argumentis fuerat declarata, quod iam nunc
 erant increduli. Alii autem dicunt, quod facta fuit in die ascensionis
 ad hoc concordat textus, cum dicitur. *Nouissime autem re. sim.*
 quod postea subditur. Et Dominus quidem Iesus postquam locutus
 eis assumptus est in celum. Ex quo videtur quod ista apparitio fuit
 immediate ante Ascensionem suam. Ad argumentum in opposi-
 testi dicit, quod increpauit incredulitatem non Apostolorum, sed ali-
 rum aliorum qui erant cum eis qui de resurrectione Christi non crediderunt
 ad plenum Apostolis. Alii etiam dicunt quod increpauit incredu-
 tem Apostolorum, non que tunc erat in eis, sed que fuerat ante, vt
 patet de Thoma qui non credidit alijs discipulis. *Ioan. 20.* & sim
 alij non crediderunt Maria Magdalena, que cum viderat, & alijs
 lievibus. Et conuenienter Christus recedens ab Apostolis increpauit
 hanc incredulitatem ad designandum quod euntes ad quas Apo-
 erant mittendi, vt patet ex sequentibus, essent merito in reprobanda
 & condemnanda, si non crederent Apostolis de his que ipsi viderunt
 in Christo, vnde subditur.
 4 Euntes in mundum vniuersum, predicare Euāgelium.
 Id est, omni homini qui habet conuenientiam cum omni creatura,
 esse enim conuenit cum inanimatis, per videri cum vegetabilibus
 & sensitis, per sentire cum animalibus, per intelligere cum Angelis, iaco
 gnatur nomine omnis creature.

MORALITER.

2. Post hæc autem duobus ex eis ambulatibus ostensus est in alia effigie

gie euntibus in villam. Et illi euntes nunciauerunt ceteris, nec illi
 diderunt, & c. Per hoc significatur quod dubitantibus de
 ueritas non reuelatur aperte.

Omni creatura. Omni nationi gentium. Ante enim dictum
c. In viam gentium ne abie. vt. f. apostolorū prius a Iudæa re-
pssa prædicatio tunc gentibus adiutorium fieret.

Hier. Omni generi humano, quod habet aliquid commu-
omni creaturæ, angelis, pecoribus, lignis, lapidibus, igni

quæ, calido & fri-
do, humido & ari-
do, quia minor, mun-
s homo dicitur.

Theop. Vel omni
naturæ idest, credē
& non credenti.

Qui credider. &c.
alios paruuli cre-
nt, sicut ex al. js ea
æ in baptismo eis
mittuntur peccata
eraxerunt.

Theoph. Nō enim
ficit credere. Nā
i credit & nōdum
baptizatus, sed Ca-
ecumenus nōdum
perfecte salutem adeptus.

Greg. Fortasse autem vnusquisque apud se netipsum di-
Ego iam credidi, saluus ero, verum dicat si fidem operi-
steneat, vera etenim fides est, quæ in hoc quod verbis di-
opetibus non contradicit.

Signa autem. Nunquid si signa non faciamus, nō credimus?
d hęc in exordio necessaria fuerunt, vt fides miraculis nu-
retur, fide autem ecclesiæ iam confirmata non sunt ne-
cassaria.

Dæmonia eiicient, &c. Hoc hodie spiritualiter facit ecclesia,
m per exorcismi gratiam manum credētibus imponit, &
ilignos spiritus expellit.

Linguis loquentur nouis. Hoc fit dum fideles veteris vitæ se-
taria verba relinquunt, & sancta mysteria insonant, & Dei
ides & potentiam quantum valent extollunt.

Serpentes tollent. * Theop. Hoc est, dispergent intellectua-
sicut illud. Calcabitis sup & serpētes & scorpiones. Intel-
tualiter intelligitur. Potest autē intelligi de sensibilibus
pentibus sicut etiam Paulus a vipera nullam habuit nocu-
tentum. Sequitur.

* Theoph. Multa talia facta in historijs legimus. Multos
mque venena bibita Christi munita, signaculo ledere nō
lebant.

si

g Si mortiferum quid, &c. Dum pestiferas persuasiones audiū, D
nec ad operationes vsque perducunt, quod inde eis non no-
cet si mortiferum bibunt.

h Super ægros manus, &c. Dñ proximos in bono opere cōfir-
motos roborant exēplo bonę operationis, sup ægros manus

imponūt, & bene ha-
bcbunt. Hęc miracu-
la tanto maiora, quan-
to spiritualia, per hoc
enim animę fuscitan-
tur non corpora.

i In cælum. Aug. No-
ta, quod aliquādo cę-
los pluraliter & ali-
quando cælum singu-
lariter inuenis, sed
quodā modo loquu-
tionis abusiua singu-
laria plurali numero
dicimus, & pluralia
singulari. Ad orientē
vero quod Psalmista
dicit, euangelista ta-

a dum vniuersum, prædicare Euangelium omni creaturæ. †

a Beda, fide quæ per dilectionem operatur.

b Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero non

c crediderit condemnabitur. Signa autem eos qui credide-

a Beda. Bonis exhortationibus malitiam auferendo ab aliorum cordibus.

d rint hæc sequentur. In nomine meo dæmonia eiicient, lin-

e guis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferū quid

f biberint, non eis nocebit, super ægros manus imponent, &

Qui de cælo descendit.

g bene habebunt. Et dominus quidem Iesus postquam loquu-

† Vnde venerat.

h tuse est eis, assumptus est in cælum, & sedet à dextris Dei.

i Illi autem profecti prædicauerunt vbique dño cooperante,

k

l

† Præceptum obedientia, obedientiam signa comitantur.

cent, significat Ierusalem, quæ est in orientis partib colloca-
ta, vnde apostolis videntibus ascendit, & terra multis plena
miraculis vbi fidelium credulitas plus actibus quam locutio
nibus eruditur.

K Et sedet a dex. Bed. Et nunc omnia iudicans, in fine omniū
Iudex venturus est. Stephanus vidit eum stantem, quia in
certamine habuit eum adiutorem.

* Augu. Sessionem igitur istam non accipiamus quasi sit in
humanis membris positus, tanquā pater sedeat in sinistra, &
filius sedeat a dextris, sed ipsam dexteram intelligimus pote-
statem, quā accepit ille homo a Deo, vt veniat iudicaturus,
qui primo venerat iudicandus. Sedere enim habitare intelli-
gitur, quomodo dicimus de quocunq; homine, in illa patria
sedit per tres annos.

l Illi autem. Bed. Nota q, Marcus euangelium suum qu into
inchoauit tardius, tātō in lōginq; iora tempora scribēdo pot-
rexit. Neque. n. de natiuitate ipsius domini aut præcursoris
eius, neq; de infantia, nec de pueritia cuiuslibet horū aliqua
commemorans, nec de natiuitate saluatoris aliquid scribens
excepto quod in capite euangelij sui filium Dei nominat.
Ab initio euangelicæ prædicationis quod per Ioannē factum
est narrando peruenit, quo apostoli idem euangelij verbum
per totum orbem seminauerunt.

Aug. F

NICOLAUS DE LYRA.

Qui crediderit. Nō. n. sufficit fides absque baptismo, per quem
quis incorporat Christo si adsit facultas recipiēdi baptismū, si
t nō adsit facultas sufficit baptismus sanguinis vt in martyrib.
si pro Christo fuerūt interfestiantequā essent baptizati, vel fla-
nis sicut est in habentib. fidē Christi, qui desiderāt baptismū
d præueniuntur morte, antequam hoc possint adimplere.

Signa autem. In primitiua ecclesia fides erat nutriēda & firmā
miraculis, ideo gratia miraculorū non solū dabatur apostolis
alijs maiorib. sed etiam frequēter alijs simplicibus credentib.

Linguis loquentur. Hoc factum est in apostolis & alijs credenti-
s qui erant cum eis, quando per gratiam spiritus sancti in die
ntecostes receperunt donum linguarum.

Serpēt tol. Hoc patet de Paulo Act. 28. a. Qui pcus⁹ à vipera ī
illo læsus fuit, sed viperā pēdētē ad manū eius in ignē excussit.

Et si mortiferum quid biberint. Quod patet de Ioanne Euange-
lista, qui venenum mortiferum hausit, & nihil ei nocuit.

Et dominus quidem Iesus. Hic consequenter describitur ascēsi-
o Christi sublimatio, cum dicitur.

Assumptus est in cælum. Nō virtute aliena, sed propria. Tū rō-
Deitatis qua p̄t omnia. Tū ratione humanitatis gloriosę, quia
opus gloriosum obedit ad nutum aīæ quātum ad motum loca-
m per dotē agilitatis quæ erat in corpore Christi glorioso, & iō-
ubes quę suscepit eū ab oculis apostolorū, vt hētur Act. 1. & an-
ge-

geli assistentes nō fuerunt ibi nisi ad ostendendū, quod creatura
corporalis & spiritualis subiecta est obsequio Christi.

8 Et sedet a dex. Dri. Si referatur ad Christū ratione deitatis, sic
ista sessio importat æqualitatē cū patre, quia secundum diuinita-
tē filius est æqualis patri. Si autē referatur rōne humanitatis, hoc
p̄. esse dupliciter. Vno mō inquācum est vnita actualiter ipsi ver-
bo, & sic ista sessio importat quādā associationē honoris, q̄ eadē
venerationē venerat humanitas inquantū vnita verbo cum ipsa
deitate, sicut vest s regia cū ipso rege q̄n est ea actualiter indut⁹.
Alio mō secundū se, & sic sedere ad dexterā patris designat esse
in potiorib. ei⁹ bonis, sicut dextera est pars nobilior & potior cor-
poris. Designat et quādā iudiciariā potestatē q̄ cōmunicata est
ipsi Ch̄o homini, quia sicut fuit iudicatus in forma humana, sic
veniet ad iudicandū mundū, secundū q̄ dicitur Act. 1. b. Quēad-
modum vidistis eum ascendentem in cælum. S. in forma humana,
cui cōpetit videri oculis corporalib. & de loco ad locū moueri, ita
veniet in eadē forma ad iudicandū mundū, veruntamē iudicatus
fuit in forma humana passibili, ascendit autem in cælum & veniet
ad iudicium in forma humana impassibili & gloriosa.

9 Illi autem. s. apostoli & Christi discipuli.
10 Profecti. Secundum mandatum Christi prædictum.
11 Prædicauerunt vbique. Secundum quod dicitur Psal. 18. a. In
omnem terram exi. so. co.
12 Domino cooperante. Eos dirigendo & protegendo.

Et

MORALITER.

† Pred. euan. Id est, omni homini indifferenter sine acceptione.
† Signa autem. In nomine enim eius dæmonia eiicient, qui dz-
monum tentationes fide & signo crucis repellunt, sicut legitur
de sancta Iustina. Linguis loquentur nouis qui verba sacra ha-
bent in ore, dimissis frivolis & immundis. Serpentes tollunt qui
de-

detractores efficaciter reprehendunt, mortiferum bibunt, sed
eis non nocet, qui persuasiones mortiferas audiunt sed non con-
sentiant. Super ægros manus imponunt & bene habent, qui per
bona verba & opera alios a peccatis retrahunt & in bono confir-
mant. Et hæc signa spiritualia sunt corporalibus meliora, quan-
to quæ sunt animæ corporalibus præferuntur.

Augustinus. Non vtrique a domino sic mandatum est
 a Apostolis, tanquam ipsi soli, quibus tunc loquebatur, tan-
 tum munus fuerint im-
 & sermonem confirmate. ¹
 † sequentibus signis.
 consummatione seculi, quod tamen vniuersę Ecclesię pro-
 misisse que alijs monētibus, alijs nascētibus, hic vsque ad se-
 culi

per subsequē-
 tia signa,

culi consummationem futura est, quis non intelligit?
 * Theoph. Sciendum est autem & hic, quod sermo per o-
 ra confirmatur. sicut in Apostolis tunc operationes co-
 firmabant sermonem, sequentibus signis. Fiat autem
 Christe vt nostri sermones, quos de virtute dicimus, per o-
 ra confirmentur & actus, vt tandem simus perfecti te coc-
 rante in omnibus verbis & operibus, quia te decet, & fecti-
 num & operum gloria, Amen.

NICOLAUS DE LYRA.

Et sermonem confirmante sequentibus signis. Sicut n. veri-
 tas qua subiacet facultati naturali intellectus, declaratur & firmatur
 per reductionem ad prima principia per se nota, sic veritas que transcē-
 dit naturale lumen intellectus (cuiusmodi est doctrina fidei Catholica,
 saltem quantum ad principales articulos fidei) declaratur & firmatur
 per

per opera miraculosa soli Deo possibilija. Cum enim talia sunt ad te-
 monium veritatis ipsius doctrine, declarata est veritas, cum Deus
 possit esse testis alicuius falsitatis. Et hoc modo declarata est veritas e-
 gelica coram principibus & potestatibus ac sapientibus huius mundi
 ad laudem & gloriam domini nostri Iesu Christi, Cui est honor &
 gloria in secula seculorum, Amen.

Incipit proemium venerabilis Patris Fratris Nico-
 lai de Lyra super Lucam.

Acies bouis a sinistris ipsorum qua. Sicut fuit
 dictum in principio euangelij secundum
 Matthæum. Ezechieli prophete in visio-
 ne animalis quatuor facies habentis, desi-
 gnatum fuit Christi Euangelij fore qua-
 drifarie describendū, videlicet a Matthæo
 in facie humana, a Marco in facie leonina,
 a Luca in facie bouina, a Ioanne in facie

aquilina. & iō in verbo proposito circa Euāgelij Lucę quatuor
 designantur, primum est elegantia stili, cū dicitur. *Facies.* Materia
 libri, cum subditur *Bouis.* Ordo t uangelij, cum dicitur. *A sinis-*
B *tris.* Præfixio numeri, cū additur. *Ipsorum qua.* Circa primum cō-
 siderandū, q facies est elegantior & nobilior pars corporis, & iō
 conuenienter per faciē notitia & elegantia scripturę designatur
 quę in Euāgelio Lucę specialiter reperitur, vt patet intuenti, pp
 quod dicit B. Hier. Sermo autem Lucę tam in Euangelio quam
 in Actibus Apostolorum comprior est & seculari redolet eloquē-
 tia, pp quod de hoc pt dici illud quod scribitur Apocalyp. 1. Fa-
 cies eius licet sol lucet in virtute sua, q sicut claritate solis reful-
 get tota mudi machina, sic ex descriptione Euāgelij secundū Lu-
 cā tā elegantiter tradita, resulget & relucet tota vniuersalis eccle-
 sia. Circa secundū considerandum, q licet Lucas Euangelista de-
 scribat totū decursū Euangelij, incipiens a Christi miraculosa con-
 ceptione, p trāsiens per eius natiuitatē, conuersationē, mortē, &
 resurrectionē, terminās eius Euāgelij in eius ascensione. vt sic ab
 eodē inciperet Actus apostolorū, in quo terminauerat Chri Euā-
 gelium, tñ eius principalis intētio est circa Christi mortē & passio-
 nem describendā, pp quod ipse Lucas designat in facie bouis q
 est animal immolatiuū secundū traditionem legis, pp q suum
 euangelij incepit a sacerdotio Zacharię, ad q officij ipectas im-
 molare. Et iō materia principalis huius libri designatur in facie
 bouis, q licet dictū est, Lucas principaliter describit Iesū Chri-
 stū pro nobis immolatum pp q de hoc potest exponi q scribit
 Prouer. 14. Vbi plurimę sunt segetes, ibi manifesta est fortitudo
 bouis. In Euangelio. n. cōtinentur segetes plurimę, videlicet do-
 mi-

mini nostri Iesu Christi verba q sunt animarū pabula, ibi etiā
 manifesta est fortitudo bouis. Virtus. n. fortitudinis est circa ter-
 ribilia bonę mortis, fortis. n. impavidus est circa bonā mortē
 4. Ethic. mors aut Christi non solū fuit bona, sed etiam precio-
 sima, fuit etiā circa maxime terribilia, & ideo virtus fortitudi-
 nis Christi hominis maxime apparuit in ipsa. Et qā Lucas p cetero
 describit hęc mortē & passionē, vt dictum est, iō de eius Euā-
 gelij descriptione conuenienter dī q ibi est manifesta fortitudo
 uis, quia ibi maxime relucet fortitudo Christi hominis p
 immolati ad modū bouis. Circa tertū considerandū, q facies
 uis erat tertia in situ illius animalis hēntis quatuor facies. Facies
 hominis erat prima, quia in recto aspectu prophete ita, & per
 sequens facies leonis secunda q erat in dextera, qā pars dexte-
 prior est & potior sinistra, & sic facies bouis q describit in
 parte erat tertia. prout in principio Matthæi plenus fuit de-
 ctū, & sic inter quatuor Euangelia Euangelij Lucę tenet tertū
 q notatur, cū dicitur. *A sinistris.* In figuram huius dicit Iud. 7
 quod Gedeon hēbat in dextera tubā, & in sinistra lapadē. I
 Gedeō vero Matthæus euangelista pot intelligi. qā Gedeō im-
 pretatur circūiens in vtero, & Marięus describit Christum n-
 de vtero virginali. Per tubā vero in eius dextera exiltēte, inter-
 gitur euangelij Marci, quod est quasi quadā rugitus leonis c-
 assimilatur sono tubę terribilis. Per lampadem in sinistra existe-
 tem, intelligitur euangelij Lucę q procedit lucide & clare, &
 de hac sinistra potest exponi quod scribitur Prou. 3. In sinistra
 lius diuitię & gloria. In euangelio. n. Lucę virtutum diuitię
 tinētur actualiter & gloria virtualiter, quia per exercitium vir-
 tum acquiritur gloria beatorum. Circa quartum considerandū
 q heet plures scripserint euangelia, tamen quatuor sunt apte
 bata, vt dī in prologo super Matthæum & hoc pp figuram sac-
 menti ostensi Ezechieli prophete in animali hēnte quatuor
 cies, & in rota quatuor facies hēnte, Ezec. 1. Et iste quaternarij
 figuratus est in multis quaternarijs, vt declaratū fuit diffusus
 principio euāgelij fō Marcū. Et vltimo designat manifeste Ap-
 4. in quatuor animalib. oculatis ante & retro, quia euange-
 respiciunt ad tempus præteritum & futurum. De quibus anim-
 libus ibidem subditur, quod requiem non habebant die ac-
 te, dicentia. *Sanctus Sanctus Sanctus Dominus Deus Omnipoten-*
qui est honor & gloria in secula seculorum, Amen.

Incipit Prologus S Hieronymi in Euange-
 lium secundum Lucam.

LUCAS Syrus natione & Antio-
 chensis arte medicus, discipulus

^a Petri & Pauli, sed maxime Pauli.
^b Commendat.
 5 apostolorum, postea Paulum sequutus vsq
^a Mortem vel fidei, quia id. m. prædicauit.
 7 ad † consummationem eius seruiens domini
 sine

Incipit Postilla Venerabilis Patris, Fratris Nicolai
 de Lyra super Prologum Hieronymi in
 Euangelium Lucę.

Lucas Syrus natio. Euangelio secundum Lucam B.
 Hieronymus Prologū præmittit. In quo primo exprimit
 B. Lucę commendationem, secundo, suam excusationem
 ibi. Quod & legentibus. Circa primum præmittitur cō-
 mendatio B. Lucę, quantum ad euangelij ab eodē descri-
 ptum, secundo, quantum ad descriptionem Actuum apostolorum, ibi.
 Cui Lucę nō inueniri. Sec. Prima dividitur in tres partes, quia pri-
 mo ostenditur Lucę scriptoris autoritas, secundo, scribendi necessitas
 sine

sine utilitas, ibi. Qui cum iam essent scripta. tertio, scribendi modus,
 qualitas, ibi. Cui ideo post baptismum. Circa primum declaratur Lu-
 autoritas ex patria, cum dicitur.
 1 Lucas Syrus natio. Fuit enim antiquitus Syria valde nobilis p-
 uincia. Et a ciuitate propria, cum subditur.
 2 Antiochensis. Fuit enim Antiochia valde nobilis ciuitas a Sel-
 co rege Astę adificata, & in nomine Antiochi patris sui denomina-
 3. Arte medicus. Vt ex medicina corporali designaretur futurus
 dicitur spiritualis animarum.
 4 Discipulus Apostolorum. Quia ab ipsis didicit euangelium,
 cundum quod ipse dicit in prologo sui euangelij vt patebit infra.
 5 Paulū sequutus. Quia fuit comes indiuiduus, sua peregrinatione
 6 Vsq̄ ad consummationē eius. Per martyriū in vrbē Romę
 7 Seruiens domino. Fuit quantum ad exercitium boni.
 Sine

^a Mortali, quod ex continentia pater.

1 sine crimine. Nam neque uxorem vnquam ha-
 2 ^{¶ Exiitens.}
 3 bus neq; filios, septuaginta quatuor annorū
 4 obijt in Bithynia plenus spiritu sancto. Qui
 5 ^a A pseudo, & a veris. ^b Hebraice. f.
 6 cum iam essent scripta euangelia, per Mat-
 7 theum quidem in Iudæa, per Marcum autem
 8 ^{¶ Inspirante.} ^{¶ Græciz.}
 9 in Italia, sancto instigante spiritu in Achaia
 10 ^{¶ Græce.} partibus hoc scripsit euangelium, significans
 11 ^a In prologo suo. ^b Ad differentiam præsentis qui est
 12 Hieronymi.
 13 et ipse in principio ante suum, alia esse de-
 14 ^{Id est, præter hoc quod melius ordinauit.} ^{Historiz.}
 15 scripta. Cui extra ea quæ ordo euangelicæ dispo-
 16 ^{¶ Necessaria causa.}
 17 sitionis exposcit, ea maxime necessitas laboris
 18 ^a Et maxime. ^b Ab omnibus prophetis prædicti.
 19 fu, vt primum Græcis fidelibus omni prophe-
 20 ^a Quantum ad prophetas.
 21 tione venturi in carnem Dei Christi manife-
 22 ^{¶ Et vt.}
 23 staret humanitas, ne Iudaicis fabulis attēti,
 24 in solo legis desiderio tenerentur, vel ne hæ-
 25 reticis

reticis fabulis & stultis pollicitationibus sedu-
 16 ^Dcti exciderent a veritate, elaboraret. De hinc,
 17 ^{¶ Alia causa. f. tertia.} ^{Sol. Baptista.}
 18 vt in principio Euangelij Ioannis natiuitate
 19 ^{¶ Præmissa.} ^{Ad honorem cuius.}
 20 præsumpta, cui Euangelium scriberet, in quo
 21 ^a Verbo in prologo suo, & in ipso opere.
 22 electus scriberet indicaret, contestans in se
 23 ^{¶ Plene scripta.} ^{¶ Euangelistis.}
 24 completa esse, quæ ab aliis essent inchoata:
 25 ^{¶ Luca.}
 Cui ideo post baptismum filii Dei a perfectio-
 ne generationis in Christo t̄ impletæ, & re-
^a Quia Mattheus iam scripserat. ^{Sed. Christo, vel Ioseph.} ^{t̄ completæ}
^{qui fuit initium natiuitatis Christi, vnde Genealogia incipit a Ioseph.}
 petendæ a principio natiuitatis humanæ po-
 testas permessa est, vt requirentibus demon-
 straret in quo apprehendens erat per Nathan
 filium* introitu recurrentis in Deum gene-
^{¶ A spiritu sancto.} ^{¶ Scire volentibus.}
 rationis admissio, indisparabilis Dei, vt præ-
^a Per quem. f. per Christum. ^b Ipse, vel quilibet Deum.
 dicans hominibus Christum suum opus per-
^{¶ Dauid.} ^{¶ Id est, in principio.}
^{¶ Id est deducto.} ^{Alias inseparabilis.}
^a Id est, hominem in quo perfecta sunt opera sex dierum.
^Efecti

NICOLAUS DE LYRA.

1 *ine crimine.* Quantū ad euitationem mali, quia vixit sine pec-
 2 *norabili* saltem post suam conuersionem. Quod declaratur
 3 *hoc quod subditur.*
 4 *Nam neque uxorem vnquam habens.* Ex quo patet eius conti-
 5 *nentia.*
 6 *Septuaginta & quatuor annorum obiit.* In prologo super actus
 7 *apostolorum dicitur.* Octoginta quatuor annos ætatis agens, &c. Et di-
 8 *citur aliqui, quod istud cōtigit vitio scriptorum a principio, ex quo*
 9 *alibi sequētes in hoc sunt deficientes.* Alij dicunt, quod in prolo-
 10 *go super Actus apostolorum computantur omnes anni lucæ æta-*
 11 *tis huius, sed hoc non videtur probabiliter dictum, quia hic*
 12 *dicuntur quod ante conuersionem fuit arte medicus. Puer autē de-*
 13 *ce annorum tantum non potest illā artem scire, & multo mi-*
 14 *nus exercere, quod tamen oportet dicere secundum istos.*
 15 *¶ Tenus spiritus sancti.* Ex quo patet eius felix consummatio.
 16 *¶ Cum iam essent scripta.* Hic consequenter ostenditur suæ scrip-
 17 *turæ utilitas, ac et necessitas, quæ fuit duplex. Vna pro veris euā-*
 18 *gelias, qui licet vera scripserunt, tamen aliqua de Christo omiserunt,*
 19 *quæ nō notitia est valde utilis, immo necessaria, vt de cōceptione*
 20 *& natiuitate nostri Saluatoris, & et sui præcursoris, quæ per Lucam*
 21 *fuit suppleta, vt patebit infra: vt sic quatuor euāgelistæ in de-*
 22 *scribendo veritatē Euangelij concordarent, & tamen singuli aliqua*
 23 *partia dicerent. Secundo fuit necessitas pro pseudo euangelistas,*
 24 *quæ sub nomine discipulorum Christi, vt potest Thomæ & Matthiæ,*
 25 *secesserunt euāgelia inferentes hæreses. vt sub nomine discipulorū*
 26 *Christi seducerent simplices, quorū falsitas ex descriptione euā-*
 27 *gelij Lucæ deprehenditur. sicut & per alia euāgelia a Mattheo Mar-*
 28 *co Ioāne descripta. Hanc igitur sententiā ponit hic Hieronymus*
 29 *satis inuoluntate præmittens quod Lucas scripsit post Mattheum &*
 30 *Marcum, cum dicitur. Qui cum iam essent scripta.*
 31 *¶ In Achaia partibus.* Hoc est in Græcia.
 32 *¶ Significans etiam ipse in principio.* i. in prologo Euangelij ab eo
 33 *descripti, vt patebit infra. Consequenter ponit causam secundā,*
 34 *quare scripsit scilicet ad excludendum hæreses cum dicitur.*
 35 *¶ Cui extra.* Id est, præter.
 36 *¶ Quia quæ ordo euangelicæ.* i. præter illam causam scribendi illud
 37 *euangelium, quæ fuit vt veritas euangelij in quatuor euangelij*
 38 *conueneretur propter quod mysterium in scriptura sacra multi-*
 39 *plex designatur.*
 40 *¶ Ea maxime necessitas laboris.* f. Lucæ scribentis.
 41 *¶ Fuit vt laboraret qualiter manifesta esset humanitas Christi Dei.*
 42 *Cia est verus homo & verus Deus.*
 43 *¶ Primum Græcis fidelibus.* Scilicet esset manifesta dicta Christi
 44 *humanitas.*
 45 *¶ Omni prophetatione venturi in carnem.* Quia omnes prophetæ
 46 *eius aduentu prophetauerunt, secundum quod dicitur Act.*
 47 *¶ Huic omnes prophetæ testimonium perhibent.*

14 *Ne Iudaicis fabulis attenti, in solo legis desiderio tenerentur.*
 15 *Credentes esse salutem in legis obseruatione.*
 16 *Ne hæreticis fabulis & stultis pollicitationibus seducti.* Per pseudo
 17 *euangelistas vel alios hæreticos.*
 18 *Exciderent a veritate.* Quia primi credentes de Græcia erant
 19 *in fide teneri, & nō indigebant per euangelium Lucæ (qui Græca*
 20 *lingua scripsit) in fide solidari. Consequenter Hier. ponit causam*
 21 *primam scribendi euangelium. f. vt ea quæ ommissa erant ab alijs*
 22 *complerentur, & hoc est quod dicitur.*
 23 *Dehinc vt in principio euangelij Ioannis. f. Baptistæ præcur-*
 24 *ris domini.*
 25 *Natiuitate præsumpta.* i. in principio Euangelij Lucæ posita.
 26 *Cui euangelium scriberet.* f. Theophilo episcopo in hoc quod
 27 *euangelium suum incepit a sacerdote.*
 28 *Et in quo electus scriberet indicaret.* i. in quo animali electus es-
 29 *set ad scribendum euangelium, scilicet in figura bouis, quod est*
 30 *animal immolaticium.*
 31 *Contestans in se.* i. in euangelio ab eo descripto. Et bene dicit
 32 *in se & non a se, per hoc inlinuans quod scriptura sui euangelij*
 33 *esset Deo attribuenda tanquam principali scriptori.*
 34 *Completa esse, quæ ab alijs essent inchoata.* Licet n. Mattheus
 35 *de natiuitate Saluatoris scripserit, non tamen ita perfecte sicut*
 36 *Lucas. Mattheus etiam & Marcus conceptionem & natiuitatem*
 37 *præcursoris tacuerant, quam Lucas expressit, & in multis alijs di-*
 38 *cta eorum compleuit.*
 39 *Cui ideo.* Hic consequenter describitur modus scribendi euā-
 40 *gelij Lucæ seu qualitas. In describendo. n. Christi Genealogiam*
 41 *Mattheus inchoauit ab Abraham vsq; ad Christum descendēdo.*
 42 *Lucas autē ordine retrogrado inchoauit a Christo ascendēdo, non*
 43 *solū vsq; ad Abraham sed et ad Deum, vt patebit inf. 3. ca. Cuius*
 44 *rō fuit, quia sicut Mattheus ostendebat modum qualiter Deus ve-*
 45 *nit in mūdū carnem assumendo a patrib. descendētib. ita Lucas*
 46 *ostenderet quomodo per benedictam Christi incarnationē reduc-*
 47 *mur in Deū per veram fidem quæ et fuit in patrib. veteris Testa-*
 48 *menti, licet non ita explicita sicut est in fidelib. noui Testamenti,*
 49 *Hæc autē sententiā ponit. B. Hieronymus multū intricate, sed ego*
 50 *accipiā verba eius nō secundum ordinē scripturæ sed sententiæ.*
 51 *Cui. f. Lucæ. potestas permessa est.* id est, concessa, a perfectione gene-
 52 *rationis in Christo impletæ, id est, scribere perfecte Genealogiam*
 53 *in Christo impletam, quia ibi terminatur descendēdo. Et repe-*
 54 *tendā a principio natiuitas humana potestas permessa est.* Id est, retro
 55 *grado modo scribere Genealogiam prædictam, in qua incipit ab*
 56 *humanitate Christi. Post baptis. f. Dei. Quia post baptismū Chri-*
 57 *stus immediate scripsit Genealogiā prædictam, vt habetur infra 3.*
 58 *ca. Ioan. i. propter causam quæ itatim dicitur prædicto modo de-*
 59 *scripsit Genealogiam. Vt requirentibus. id est, scire desiderantibus.*
 60 *Demonstraret in quo apprehendens erat. i. ipsam Deum in quo ter-*
 61 *minat Genealogiam, in cuius apprehensione per apertam visio-*
 62 *nē consistit beatitudo. Introitu admissio gener. in disp. Dei.* Id est,
 63 *ipsum*

A ^a Ad statum unde cecidit ^b Vel propter quem omnia sunt perfecta.
 fecisti hominis redire in se per filium faceret,
^a Christi vel Nathan. ^b Ad Deum.
 qui per David patrem venientibus iter præ-
^a Id est, præberi ostendebat.
 bebatur in Christo. Cui Lucæ non immerito e-
 tiam scribendorum actuum apostolorum po-
^a Bene in ministerio, quia bene scripsit.
 testas in ministerio datur, ut Deo in Deum
^a Dista ascensione in qua plenus Deus esse comparuit. ^b Iud, scilicet.
 pleno, & filio perditionis extincto, oratione
[†] dominici ab ipsis apostolis facta, sorte & dominicæ ele-
 ctionis numerus compleretur. Sicque Paulus
 consummationem apostolicis actibus daret,
 quem diu contra stimulum recalcitrantem
 dominus elegerat. Quod & legentibus ac
 † requi-

^{Pro quamuis.}
 9 † requirentibus Deum etsi per singula exped
 10 a nobis utile fuerat, sciens tamen quod opera
 11 tem agricolam oporteat primum de fructibus
 12 ^{Laudem hominum.}
 13 suis edere, vitauimus publicam curiositate,
 ne non tam volentibus Deum demonstrare
 deremur quam fastidientibus prodidisse. † I
 ctorem obsecro studiose paginas recensente
 huius libri, ea quæ incaute contra eas styli p
 currentis designata vestigio sunt, non mo
 coniungat errori, sed peto meæ ignoscere ig
 rantie, & quæ obstinatio legētis ampliata vir
 exercitat ad purum dociles, mentis meæ fat
 ribus meique memor benigne.

NICOLAUS DE LYRA.

ipsum Christi qui secundū Deitatem est indispar a patre, quia sicut
 est ei equalis *Quæ Christus.* Ponit in introitu. i. in principio *Gene*
ra. i. Genealogiæ ab eo descriptæ. *Recur. in Deum.* Quia ad ipsum
 terminatur, ut dictū est. Per Nathan filium. Sicut. n. *Matthæus* po
 nit Salomonē filium David in Genealogia Christi ab eo descripta,
 ita Lucas ponit Nathā filium David duplici cā. Vna est, quia Na
 than dī fuisse filius David adoptiuus, nos autē reducimur in Deū
 per hoc quod effici mur filij Dei adoptiui, & iō Lucas qui scribit *Ge*
nealogiā ascēdendo in Deū, descripsit eū per Nathan filium ado
 ptiuū. Alia cā est, quia Nathā interpretatur donum, & iō figurat
 Christū, qui est finis naturalis, & per hoc quod fuit in nobis da
 tus a patre, effici mur filij Dei adoptiui, quia per eum tanquā per
 mediatorem reducimur in Deum patrem, o subditur. *Vi pra. f.*
 ipse Lucas. *Hominibus Christi su.* Quia datus est hominib. a patre
 pro eorū salute. *Opus per. h.* i. conditione naturæ humanæ in sta
 tu innocentie quæ fuit perfecta virtutibus, & sciētis. *Recur. in*
se. i. redire in dignitatē pristina a qua ceciderat. *Face. per. f. i.* per
B Nathan figuratiue, rōne prædicta, sed per Christū effectiue, qui
 est Dei filius secundū naturam diuinam & filius David secundū
 carnem. *Qui per. Da. pa. ve. in. Chri. i.* descentibus vsque ad Christū
 per generationes. *Iter præbe. in. Chri. i.* viam & modum veniendi
 vsque ad Christum.
 1 Cui Lucæ. Posita commendatione B. Lucæ in scribendo euāge
 lium, hic consequenter ponitur eius commendatio in scribendo
 Actus apostolorum, cum dicitur. *Cui Lucæ non imme. i.* non irratio
 nabiliter, sed ex magna ratione.
 2 *Etiā scrib. Actuum ap. stol. po. in. mini. do.* Quia sicut supra di
 ctum est, fuit discipulus apostolorū & specialiter Pauli, cuius fuit
 comes indiuiduus, & sic vidit facta eius, de quib. liber Actū ap
 stolorum pro maiori parte loquitur quæ certius potuit scribere
 tanquā visa. In principio tamen illius libri fit mentio de Christi
 ascensione & Matthiæ electione, & hoc est quod dicitur.

3 *Vi Deo in Deum imple.* Christus autem dicitur Deus in Deo
 quia filius semper est in patre quantum ad ipsam Deitatem, tū
 tum vero ad humanitatem fuit plene cum Deo patre, quādū
 humanitate gloriosa assumptus est ad dexterā patris, de qua
 mentio in principio libri.
 4 *Et filio perditionis extincto.* i. Iuda proditore, de cuius mort
 dem agitur ante electionem Matthiæ.
 5 *Oratione ab ipsis apostolis facta, sorte dominicæ electionis num
 compleretur.* Quia in electione Matthiæ apostoli præmissa or
 ne dederunt sortes, & cecidit fors super Matthiam & sic com
 tus fuit numerus apostolorum duodecim a Christo electorū
 quorum numero Iudas ceciderat.
 6 *Sicque Paulus.* Quia in actibus eius iste liber terminatur.
 7 *Quem diu contra stimulum recalcitrantem dominus eleg.* Quia
 persequeretur Christum in membris suis, fuit a Christo elec
 vt habetur Act. 19.
 8 *Quod & legentibus.* Post Lucæ commendationem, hic Hier
 mus ponit suā excusationē ad hoc quod ita breuiter trāherat, qu
 fecit ad vitandum prolixitatem & curiositatem, & hoc est quod
 dicit. *Quod est. i.* quamuis. *Legentibus ac. re. Deum utile suo. a. no
 pe. id est. per nos enucleari.*
 9 *Per singula. i.* particulatim & plenius.
 10 *Sciens tamen.* Scilicet ego Hieronymus.
 11 *Quod operantem agricolam. i.* doctorem.
 12 *Oporteat primum de fructibus suis edere. i.* de doctrina sua fitū
 percipere, quod fit quando auditores proficiunt.
 13 *Vitauimus publicam curiositatem ne non videre. tam. i. tantū
 Demonstra. i.* plane ostendere. *Deum. i.* veritatē de diuinis. Qu
 quantum, *Fastidientibus prodii. i.* scribere ab libitum & volun
 curiosorum, qui attendiantur in auditu vtilium, & magis in
 libus & parum vtilibus delectantur. Videtur tamen in aliqu
 salua reuerentia B. Hieron. ipsam sententiam quæ plane &
 de dici posset, verbis obscuris & intricatis obumbrasse.

Quoniam quidem. Beda. Lucas de omnibus quæ fecit Ie
 sus & docuit vsque in diem qua assumptus est sermo
 nem facturus, primo eorum qui de eo falsa scripserunt re
 darguit audaciam. Scribit autem historico stilo. Magis
 enim in describendis rebus quam exprimendis præceptis
 studium habuit, & historico mo
 re de narratione sumpsit exor
 dium, & eam historiam plena di
 gessione prosequitur.

Beda. Nota, ex causa maxi
 me scripsisse euangelium, ne
 pseudo euangelijs esset facultas
 prædicandi, qui sub nomine Chri
 sti apostolorumque conati sunt sectas perfidie inducere.

Proemium B. Lucæ in Euangelium

suum incipit.

Quoniam quidem multi conati
^a Ut Basilides Appelles & qui sub nomine Thomæ
^b vel Matthiæ vel apostolorum falsa scripserunt.
^c †

* Sanctus Titus Bostrorum Episcopus. Ceteri Eu
 gelistæ ab ipsis statim rebus initium faciunt, Lucas vero
 quam grandia quædam expositurus breui exordio p
 misso, rem aggreditur.

b Multi. Beda. Non tam numerositate quam hæresun
 ueritate. Qui non spirituallia
 munere donati, sed vacuo lo
 re conati, magis ordinarent
 rationē quam historię textu
 veritatem.

c Conati. Ambrosius.
 natur, qui incipit nec perfici
 qui suis viribus non gratia
 quæ irrigat confidit, qui quod ab alijs dictum videt ab
 intel

Incipit expositio Venerabilis Patris, Fratris Nico
 lai de Lyra super Proemium.

Quoniam quidem. Hic incipit Beatus Lucas scribere. Et primo
 suo euangelio præmittit præfationem, secundo subiungit euāgelij
 narrationem sibi. Fuit in diebus Herodis. In præfatione sua ponit dupli
 cem

cem causam quare scripsit euangelium. s. ad complendum aliqua
 Matthæo & Marco fuerant omisa, vel minus plene dicta, & a
 cludendū falsa quæ ab hæreticis sub nomine discipulorum Christi
 pta fuerant, sicut plenius dictum est in prologo Hieronymi, & h
 quod dicitur.

1 Quoniam quidem. i. certe.
 2 Multi conati sunt ordinare narrationes rerum. id est, 11

rendit. Non conatur, qui diuino spiritu res, & dicta mini-
rante, cepta complet.

Sanctus Titus Bosrorum Episcopus. Conati sunt. inuicem
oc est, tentarunt, adorti vel aggressi sunt. Mattheus non ten-
nit, sed celesti spiritu afflatus, conscripsit idem status de
larco, Ioanne, & Lu

Porro Euangeliū,
od inscribitur se-
ndum Aegyptios,
illud rursum, qd
odecim Apostolo-
titulum prefe fert,
oc ab iis prodit
Euāgelium scri-
re conati sunt. fe-
ntur permulta a-
Euangelia, verum
lesia ex omnibus
atuor duntaxat recepit.

Completa. Ambrosius. Redundant per vniuersum mun-
m, mentes fidelium rigant & confirmant.
Ambrosius. Quod redundat in nullo deficit, & de comple-
nemo dubitat, cum fidem affectus astruit, exitus probat.

Rerum. * Origenes. Dicit autem Rerum, quia non secun-
phantasiam iuxta hæreticos, exercuit Iesus carnalem
sus aduentum, sed cum veritas esset, re vera negotiū pro-
curus est, affectum autē suum indicat ex hoc quod ait. *Quæ
nobis completa sunt.* Id est, quæ in nobis manifestissime sunt
lensæ.

Nobis. Beda Non solum Marcus & Lucas auditu didice-
runt quæ scriberent, sed etiam Mattheus & Ioannes multa de
antia, pueritia, genealogia Saluatoris filius narrantibus di-
cerunt.

Viderunt, & ministri fuerunt ser. Ambrosius. Gemina virtus
in homine perfecto, intentio & actio. vtramque notat in
ostolis fuisse, & visionem, id est, intentionem, & ministe-
r, id est, actionē, vt per id quod viderint diuinę cognitio-
n intelligatur intentio, per id quod ministri fuerunt, eorū
alio declaretur.

Chrysostomus. Euangelista autem non solum testi-
nio contentus est proprio, sed ad Apostolos totum re-
fere, inde robur venatur sermoni, & ideo subdit. *Sicut tradide-
runt nobis, &c.*

Eusebius Caesarien. Tradunt autem quod Euange-
lium suum ex Pauli ore conscripserit, sicut & Marcus, quæ ex
Petri

Petri ore fuerant prædicata, conscripsit.

Ambrosius. Hoc verbum non prolatium, sed substan-
tium interiori mente videtur. Vnde Moyses dicit, quæ a popu-
lus videbat vocē, quæ non solet videri sed audiri. Audiuit Pe-
trus verbum, quoniam dictū est ei. veni post me, faciam te piscator.

Non nos sed in nobis Deus fecit.

a sunt ordinare narrationes quæ in nobis completæ sunt, 1

a Euangelii. b Non solum corporali sed potius mentis intuitu.

b rerum, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & 2

a Huius verbi quod caro factum est. b Et quoniam hoc est.

c ministri fuerunt sermonis, visum est mihi assequuto a prin- 3

c Non humana voluntate, sed spiritus sancto intus intelligant. Cuius gratia geritur, vt id quod

d cipio omnia, & diligenter ex ordine tibi scribere optime 4

e Theophile, vt cognoscas eorum verborum de quibus erudi 5

f tus es, veritatem. 6

7

8

quibusdam libris singula mysteriorum gestorum miracula
eminerent.

Ambro. Prolixiorem notat hunc euāgelii librum quā alio-
rum euangelistarum, vnde & a Paulo laudatur, quia oīa asse-
quutus est, nō quod omnia scripserit, quæ nec mundus capit.

* S. Titus Bosr. Quæ dicit, huc tendunt. Postea quā omnia
quæ iam inde ab exordio, acciderunt, accurate percepi, forsi-
tan periculi expers non forem, si tanti ponderis res silentio
premerē. Scripturus sum autem non quæ obiter tantum audi-
ui, sed quæ explore noui, quæque ordine & exacte a primo
initio consequutus sum. Comendat autem beati Lucę dilige-
tiam ipse etiam Apostolus, scribit enim. *Misimus cum illo fra-
trem nostrum cuius laus est in ecclesia.*

f Theophile. Beda. Theophyl. Amans Deum, vel amatus a
Deo. Qui amat Deū vel a Deo vult amari, ad se putet euāge-
lium scribi, & vt bonū depositum sibi commendari. Nō no-
ua Theophilo promittuntur, sed eadem quib. est eruditus, vt
quo quid ordine a Dño gestum dictum ve sit agnoscat, quia
perfectus non solum in Iesum credere, sed & fidē perpetuæ
diuinitatis & temporaneæ dispensationis illius debet ordi-
nem nosse.

* Chrysost. Vel vt certitudinem haberes, & securus existas
quæ auditu perceperas prospiciens in scriptura.

* Theophylactus. Plerumque cum sine scripto aliquid di-
citur, calumniantur illud quasi falsum, cum vero quia quæ di-
cit scripserit, tunc magis credimus quasi nisi putaret vera, nō
scriberet.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

euangelicorum, quia sicut dictum est aliqui scripserant vere, sed ta-
aliqua omittendo, aliqua autem false hæresis inferendo.

1 Quæ in nobis completæ sunt rerum. Id est, Euangelio a nobis
pro, quia compleuit dicta eorum qui vera scripserant, & exclusit
ea eorum qui falsa inseruerant.

2 Sicut tradide. Ipsi apostoli a quibus didicit veritatem euangelij.

3 Visum est mihi. Scilicet, veritatem euangelij modo prædicto.

4 Omnia a prin. di. ex or. Quia incipit euangelium suum a conce-
pne præcursoris & Saluatoris. Quod autem dicit omnia, nō est intel-
lendum, quod omnia acta Christi scripserit, quia totus mundus non
potest capere tantam scripturam, vt habetur Ioan. 21. sed accipitur hic
omnia, quia scripsit de omnibus necessarijs, quorum noticia erat neces-
saria ad salutem.

Opti-

5 Optime Theophi. Ex hoc verbo dixerunt aliqui, quod iste Theo-
philus fuit vir potens & princeps Achaia, quia Paulus tali modo lo-
quendi vitur ad Festum, Act. 26. f. Nō insano optime Feste. Sed illud
motuum nullum videtur, quia talis modus loquendi proprius est ad
pralatos qui alios debet excellere in bonitate vita. Item non est veri-
simile, quod tantus euangelista omissis episcopis (ad quorum officij spe-
ctat euangeliū, scire, & de hoc alios docere) scriberet principi seculari
euangelium. Et ideo melius videtur dicendum, quod fuit episcopus, vt
dictum est, sup. & hoc videtur per hoc quod subditur. Quibus eruditus
es, &c. Dicit ergo optime Theophile, nō quod pro ipso solo scriberet, sed
quia scripturam ei dirigebat pro ipsius & omnium fidelium salute.

6 Vt cogno. Scilicet, plenius.

7 Veritatem eorum. Ad fidem catholicam pertinentium.

8 De quibus eruditus, &c. Non tamen ita perfecte sicut post le-
ctionem huius scripturæ.

IN-

CAPVT I.

Vit in diebus Herodis Regis Iudæe. Ambrosius. Vitulus sacerdotalis hostia. Per vitulum ergo hoc Eua gelium figuratur, in quo a sacerdotibus inchoatur, & in vitulo consummatur, id est, in

Christo qui pro mundi vita immolatur. * Sanctus Titus Bostorum. Meminit autem Herodis Regis, ne quem tempus quo gesta sunt quæ hic narratur, lateat. Appellat autem Iudeorum regem, quia ea literis mandat, quæ apud Iudæos contigerant.

B sacerdos quidam. Impleuit ordinem, dixit regem, & regionem in qua fuit, sacerdotem & gentem eius & uxorem illius indicat.

Beda. Ambrosius.

Non solum a parentibus, sed etiam a progenitoribus nobilitas Baptista monstratur, non sacralari potestate sublimis, sed religione. Tales enim parentes prænuncius habere debuit, ut quasi iure naturæ infusam fidem aduentus Christi prædicaret.

Ambrosius. Docet diuina scriptura in his quos commendare volumus, non solum mores, sed etiam parentes oportere laudari, ut quasi hereditario iure puritatem habere videantur illi quos laudamus. Nobilitatur itaque Ioannes Baptista parentibus, miraculis, moribus, munere, passione, sic Samuel, sic Isaac a parentibus nobilitatem pietatis accepit, quam posteris reliquit.

C Zacharias. Zacharias, memor Domini: Cui apparet Angelus a dextris altaris, quia ei qui memor Domini est, demonstratur mysterium.

d De vice Abia. Beda. Abia, pater Dominus. Et aptum fuit, ut in tempore ostiij patris Domini conceptus esset iste qui patrem Dominum prædicaret.

Cum Dauid cultum domus Domini ampliaret, ministeria sacerdotum in 24. sortibus diuisit. In quibus familia Abia de qua Zacharias fors octaua contigit, ut præco noui Testamenti in octaua, sortis vice nascatur, quia per octo, nouum, sicut per septem Testamentum declaratur vetus.

e Et vxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius. * Sanctus Titus Bostorum. Cum Zachariam quinque legitimis sacerdotem extitisset ostendere vellet, uxorem illius de filiabus Aaron ortam dixisse asserit.

f Elizabeth. Elizabeth, Dei mei futuritas, signat Mariam, quæ plena Domini fuit.

¶ Nam alienigena regnabat.

INCIPIIT EVANGELIUM SECUNDVM LVCAM.

CAPVT I.

Vit in diebus Herodis regis Iudæe sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia, & vxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Elizabeth.

a Non coram hominibus, quia omnis sterilis in lege maledicta fuit.

b Qui non fallitur vt homines.

Erant autem ambo iusti ante Deum.

Erant autem ambo. Beda. Ambrosius. Plena laudatur quæ genus in maioribus, mores in æquitate, officium sacerdotio, factum in mandatis, iudicium in iustificationibus comprehendit.

h Iusti ante Deum. Ambrosius. Non enim omnis qui iustus est ante homines, iustus est ante Deum. Alii enim dicunt homines, aliter Deus, homines in facie, Deus in corde. Ideoq; fieri potest, ut aliquis affectata bonitate populari iustus videatur mihi, iustus tamen non sit ante Deum, si iustitia ex mentis simplicitate formetur, sed adulatione simulatur.

* Sanctus Titus Bostorum. Iustus esse ante Deum, id est solidæ perfectæq; laudis est. Solus namque Deus est, qui iustum corda exacte perspecta habet.

De

Man

Incipit Postilla Venerabilis Patris, Fratris Nicolai de Lyra super Euangelium secundum Lucam.

CAP. I.

Diuisio.

Vit in diebus. Hic incipit Lucas narrationem euangelij: Et diuiditur in quatuor partes, quia primo describitur saluatoris ingressus in mundum per suam incarnationem. Secundo, eius progressus per suam prædicationem 3. cap. Tertio, eius egressus de mundo per suam passionem 22. cap. Quarto eius regressus ad patrem per suam resurrectionem & ascensionem 24. capit. Prima in duas, quia primo describitur præcursoris & saluatoris conceptus. Secundo vtriusque ortus, circa medium huius cap. ibi: Exurgens autem Maria. Prima adhuc in duas, quia primo describitur conceptus præcursoris, secundo ipsius saluatoris, ibi: In mense autem sexto. Circa primum, conceptus præcursoris ostenditur mirabilis ex tribus, primo ex parentum conditione, secundo ex angelica nuntiatione, ibi: Factum est autem cum sacerdotio. Tertio ex patris increduli punitione, ibi: Et dixit Zacharias. Circa primum in describendo conditionem parentum beati Ioannis præmittitur tempus regis sub quo fuerunt, cum dicitur.

Fuit

Inco

MORALITER.

Fuit in diebus Herodis regis Iudæe sacerdos. Inter Euangelistas alius significatur per mysticum vituli vultum qui est animal immolatorium, quia prædicauerat Christum pro nobis immolatum. Immolare vero pertinet ad sacerdotis officium.

propter quod a sacerdotio Euangelium incepit.

6 Erant autem ambo iusti. Bene ex iustis accepit originem nunciare venerat iustitiam consummatam.

† Ante Deum, &c. Non sicut hypocritæ qui fingunt iustitiam ante mundum.

Factu

S * San. Titus Bost. Quandoquidem Deus & Dei Angelus non apparent promiscue omnibus, sed ijs qui puro castoque sunt animo cuiusmodi erat Zacharias, ea propter is Angelum Domini coram cernere promeruit.

a *apparuit.* Amb. Beda. De Deo vel de Angelis dicitur ap-

parere qui non possunt praevideri, sed te-
pente no aspectu vi-
dentur, nec in pote-
stare nostra est illos
videre, sed in pote-
state illorum est ap-
parere & videri quan-
do volūt. Et bene in
templo, iuxta altare
& a dextris, apparet,
quia veri sacerdotis
aduentum, & mini-
sterium sacrificij vniuersalis, & celestis doni gaudium, quod
per dexteram significatur, praedicit.

* Chryso. Manifeste autem apparuit non in somnis eo quod nimis arduum annunciabatur, vnde manifestiori & mirabili-
lioni visione egebat,

* Damascen. Tamen angeli non vt sunt, hominibus pate-
fiunt, sed transfigurati prout possunt visores aspicere, in quod-
cunque iusserit Dominus.

* Basilius. Dicit autem altaris incensi eo quod alterum erat
altare deputatum ad holocausta.

* San. Titus Bost. Extabat alia ara aere tecta in qua alia dona
& sacrificia afferebantur.

b Et Zacharias turbatus est videns, & timor irruit super eum, &c.

C Ambrosius. Solemus turbari & a nostro affectu alienari
quando

in templum Domini, & omnis multitudo populi erat foris

orans hora incensi. Apparuit autem illi Angelus Domini

stans a dextris altaris incensi. Et zacharias turbatus est

videns, & timor irruit super eum. Ait autem ad eum Ange-

lus. Ne timeas zacharia, quoniam exaudita est tua deprecatio

tua. Et vxor tua Elizabeth pariet tibi filium, & vo-

cabis nomen eius.

Quoniam exaudita est deprecatio tua.

quando perstringimur superioris potestatis occursum. Sed si
humani defectus est terri, ita Angelicae benignitatis est
uentis suo aspectu blandiendo solari. Contra, daemones, si
sua praesentia terribiles senserint, a proprio horrore concu-

* Achanasius. Vnde non difficilis est honorum spirituum
malorumque dis-

ceptio. Si enim post-

more successerit g-

dium, a Domino

nisse sciamus auxili-

quia securitas anim-

praesentis maiestas

inducit. Si autem

inconcussa forma

permanerit, ho-

est qui videtur.

c Quoniam exaudita

est deprecatio tua.

vxor tua Elizabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius. Exau-
ta est magis quam petisti. Rogasti pro liberatione plebis,
donatus est tibi praecursor.

Ambrosius. Multa diuina beneficia hic sunt congesta. Pri-
mum, deprecationis fructus, deinde sterilis partus. Tum
plurimorum, & magnitudo virtutis, altissimi etiam pro-
pheta promittitur. Quinetiam ne qua esset dubitatio, futu-
rum nomē designatur. Tantis igitur supra votum fluentibus,
immerito diffidentia pena plectitur silentii.

* Aug. Vbi primo attendendum est, quia non est verissi-
le, vt cū pro peccatis populi vel salute, vel redemptione sa-
ficiū ille offerret, quod potueris publicis votis relictis, ho-
senex vxorem habens annū, pro accipiendis filiis orare pe-
fertim. Nā nemo orat accipere, qd accepturū esse desper-

Usque

NICOLAUS DE LYRA.

dibus accipiebat prunas de altari holocaustorum, & intrans primam
partem templi quae vocabatur sanctum vel sancta, concremabat in illa
super altare incensi thymiamam, & tunc erat sacrificium consummatum
in illa vero parte templi quae dicebatur sanctum sanctorum solus sum-
mus sacerdos intrabat cum sanguine hirci & vituli immolati pro pec-
cato populi, vt ex illo aspergeret contra propitiatorium. Quod autem
Zacharias intrauerit cum sanguine tali, non dicitur hic, sed solum ad
ponendum incensum. Si enim intrasset templum ad inferendum sangui-
nem intra sancta sanctorum, nō est verisimile, quod Euangelista tacuis-
set cum hoc sit maximum inter omnia quae ad officium summi sacerdo-
tis pertinebant, vt habetur Heb. 9. & Leui. 16. & ideo nō videtur, quod
intrauerit sanctum sanctorum quod erat de officio summi sacerdotis, sed
solam primam partem templi ad quam simplices sacerdotes poterant
ingredi, vt dictum est.

Item Angelus apparuit ipsi occupato in solemniori parte sui officij
propter solemnitatem nuncij quod nunciare venerat. Hic autem dicitur
quod apparuit ei stans a dextris altaris incensi. Illud altare non erat in-
tra sanctum sanctorum, secundum quod dicit Hieronymus. & omnes Do-
ctores & Hebraei & Catholici, excepto Augustino, cuius dictum non
videtur in hoc tenendum, tum quia contrariatur dictis omnium aliorum
quorum aliqui fuerunt valde experti in scriptura veteris Testamenti.
Tum quia textus sacrae scripturae videtur contrarium dicere. Exod. vlt.
& 30. vt ibidem plenius declarauimus. Quod autem dicitur solum summo Sa-
cerdoti licitum esse ponere incensum intra sanctum sanctorum in die ex-
piationis, dicendum quod verum est, sed illud incensum non ponebatur
ad offerendum, sed vt nebula inde consurgens operiret oraculum quan-
do pontifex aspergebat sanguinem hirci & vituli contra oraculum, vt
habetur Leui. 16. non autem habetur ex hoc loco quod Zacharias po-
suerit incensum hoc modo, vt patet ex dictis, sed solum quod posuerit in-
censum offerens ipsum super altare incensi ad consummationem sacrifi-
cij. Quod autem dicitur, quod expiationis dies cecidit in hebdomada sua,
hoc non probatur, vt patet ex dictis, & dato quod verum fuerit, non ta-
men ex hoc concluditur quod intrauerit sanctum ad ponendum incen-
sum, quia propter illum ingressum qui pertinebat ad summum pontificē
sanctum, quotidie intrabant sacerdotes minores ad offerendum incensum
in altari incensi, vt praedictum est, & hoc modo ingressus est Zacharias
in hebdomada sui ministerij. Quod autem vterius dicitur, quod de vi-
gintiquae-

gintiquae sacerdotibus ille erat summus sacerdos vel pontifex,
annum, in cuius hebdomada cadebat expiationis festum, videtur esse
elitium. Tum quia hoc in nulla scriptura authentica habetur. Tum quia
vt habetur in libris Regum & Paralip. post ordinationem vigintiquae-
tuor sacerdotum vnus erat summus sacerdos super eos, non solum
anno sed per totam vitam suam, & ita communiter factum est vsque
tempus Machabeorum, in quo Graeci super Iudaeos obtinuerunt Do-
minium, & tunc ex cupiditate Graecorum & ambitione Iudaeorum au-
sunt amoti de sacerdotio ante mortem, & alij instituti, sicut patet 2. 1.
chab. 4. de Iasae, & Menelao, & Lisimacho, & 14. cap. de Alchib.
Et eodem modo postea factum est quando Romani ceperunt Iudaeos
minari, quia tunc erat venale sacerdotium, vnde dicit Iosephus quod
Caiphas emit sacerdotium vnus anni, potuit etiam esse quod Iudaei
ter se ordinauerunt propter istas contentiones, & ambitiones quod
sacerdotium vnus duraret tantum per annum. Ad dictum vero Amb-
rosij & Bedae dicendum, quod non loquuntur assertiue.

1 Et omnis multitudo populi erat foris orans hora incen-

Quia non erat licitum populo ingredi templum, sed tantum atrium.

2 Apparuit illi Angelus Domini stans a dextris altaris
incensi. Hic consequenter describitur Angeli denunciatio & praemissio
Zachariae stupefactio, cum dicitur.

3 Et Zacharias turbatus est videns. s. ex visione Angeli in soli-
& ex fragilitate humana iuxta Angelicam potestatem, sicut de
Daniele legitur. Danieli 10. propter quod Angelus consolatus fuit eum
videns.

4 Ne timeas Zacharias. Q. d. Veni ad consolationem tuam, in
subditur.

5 Quoniam exaudi. depre. tua. Frequenter. n. Deum deprecatus
rat de Aduentu Messiae, & de habenda prole. Et ideo Angelus vn-
que sibi denunciat, dicens.

6 Et vxor tua Elizabeth pariet tibi filium. Et dicit. Tibi, hoc est, ex te. tamen
virtute natura fuit ibi virtus gratia, vt praedictum est. Angelus aut
loquens Ioseph de partu Mariae, non dixit. pariet tibi, sed pariet ab
te, quia Ioseph nihil cooperatus est, ibi.

7 Et vocabis nomen eius Ioanne. Praenominatur ab Ang-
propter sanctitatem eius futuram, & officij proprietate. Ioannes. n.
interpretatur, in quo est gratia, quia Ioannes Christum manifestauit
quem gratia & veritas facta est, vt habetur Ioan. 1.

Et

MORALITER.

4 Ne timeas zacharia, quoniam exaudita. Et filius ei nascitu-
rus

rus nunciatur. i. de bono successore aliquando certificat, sic
fuit beato Martino de successore beati Brictii, & beato Au-
gustini de successione beati Germani.

Et

q; ad eo autem ille iam se habiturum filios desperabat, vt Angelo promittenti non crederet. Ergo quod ei dicitur. *audita est deprecatio tua.* Pro populo intelligendum est cuius populi quonia salus & redemptio, & peccatorum abolitio Christi futura erat, adhuc nunciatur Zachariæ nasciturus

ius, quia præcur- Christi destina-

Chryst. Vel quod audita sit ei de- ecatio probat per q; gigned' erat fili' clamās. *Ecce nus Dei q tollit, & c.* Theop. Quasi ip- dicete, vnde erit ihu hoc manife- im? ait Angelus, hoc quod Eliza- patiet, credes q; ccata populo sūt miffa.

Ioannem & er. & c.

Beda. Singularis meriti est indicium quoties hominibus a eo vel imponit nomen vel mutatur, vt Abram qui pater altarum gentium erat futurus, Abrahā est vocatus. Iacob Deū vidit, Israel est appellatus. Ioannes ergo interpreta- in quo est gratia vel Dni gratia. Primo, gratia sterilibus rentib. donatur, deinde ipsi Ioanni qui magnus coram Do- no futurus, & spiritu sancto ex vtero matris replendus. Po- mo filijs Israel, quos ad Dominum erat conuersurus

Gaudium & exultatio, & multi in natiuitate eius gaudebunt, & c. Bed. Merito gaudet pater quod in senectute natū, & quod is gratiæ accepit filium. Gaudent alij quib. regni cœlestis angelizaret ingressum. Nato præcurfore multi gaudēt. Na- tū Dno gaudiū magnum nunciatur, quod erit omni popu- l quia hic salutem multis prædicat, ille vero omq;ibus dat.

Amb. Gaudium & exultatio. Monentur parentes nō mi- gratias agere pro ortu sanctorum filiorum quā pro me- s. Non enim paruum munus Dei est dare liberos propa- gones generis, successionis hōredes. Iacob in generationē. i filiorū gaudet, Abrahæ filius datur Zacharias exauditur. unum igitur munus, est fecunditas parentis. Agāt igitur res gratias quia genuerūt, filij quia generati, matres quia honorantur præmijs coniugij.

Vinum & siceram. Bed. Magnæ corā Deo virtutis est præ- care in deserto gaudia cœlestia, terrenas delicias asperna- rob ludū lasciuientis puellę capite truncari. Cuius ordinem gnitudinis subiūgit. *Vinum & siceram nō bi.* Sicera interpre- tur ebrietas. Quo nomine signatur omne poculū Dei qua- que materia factum q; inebriare possit. Decet autem vas cœle-

celesti glorię mancipatum a sæculi illecebris abstinere. *d Et spiritu san. reple.* Bed. Cum intrante beata Maria, in vte- ro genitricis exultauit, & pcurisionis suę officiu quoad potuit impleuit. Necdū erat illi spiritus vitę, & iā erat spiritus græ. *e Et multos filiorū Israel conuertet.* Beda. Cum Ioannes Chri-

sto testimonium per hibēs, in fide Christi

baptizās, dicat filios

Israel ad Deū cōuer

tisse, pater Christum

esse Dominū Deum

Israel.

f Præcedet ante. Be. Si-

cut Elias præco iudi-

cis, sic Ioānes præco

redēptoris. Ambo in

deserto, ambo victu

parci, vestitu inculti.

Ambo regum insa-

niam tolerāt. Ille Ior-

danē diuisit cœli peti-

turus, hic ad lauacrū

salutare quo cœlum

petitur conuertit. Hic cum domino conuersatur in terris, ille

cum eo manifestatur in gloria.

g In spiritu & virtute. Amb. Bene iungitur spiritu & virtute.

Nō enim sine virtute spiritus, nec sine spiritu virtus est. Elias

virtutem habuit abstinentiæ, & patientiæ, & conuertendi

animos populorum a perfidia ad fidem, spiritum autem Pro

phetandi habuit.

h Conuertat, & c. Bed. Corda patrū in filios conuertit dū spiri- tualē sanctorum antiquorum scientiam populis prædicādo

infundit. Prudentia vera iustorū est, nō de legis operib. iusti-

tiā psumere, sed ex fide salutē querere, vt quāuis in lege po-

siti, legis iusta pficiāt, gratia tñ Dei se saluandos p Christum

intelligant. Iustus. n. ex fide viuic. Qua sententia, qā diutius

increduli, & p Ioan. imbuti, & p Elia sunt imbuēdi. Fere ea-

dem verba q Angelus de Ioanne, Malach. prædixit de Elia.

i Parare do. & c. * Theop. Ioannes plebem parauit, nō incre-

dulam, sed perfectam. i. preparatam ad suscipiendū Christi.

* Orig. Sacramentum autem Ioannis vsq; nunc expletur in

mundo. Quicumque. n. crediturus est in Iesum Christum, an

tea spiritus & virtus Ioannis in animam illius venit, & præpa

rat Domino populare perfectum.

k Vnde, & c. Be. Si hō esset q promittebat impune liceret q-

rere signū; sed cū Angelus sit q pmittit nō decet dubitare.

Bed. Propter altitudinem promissorum dubitat, signū in-

quirens quomodo credere valeat, cui Angeli visio & allocu

tio pro signo sufficere debuerat. Vnde tacendo merito diffi

dentię penam luit, cui eadem taciturnitas, & signum fidei q

quæsiuit, & infidelitatis esset pēna, quam meruit.

NICOLAUS DE LYRA.

Erit tibi gau. In mente interius. 2 *Et exultatio.* Exterius. Di

ur. n. exultatio quasi extra saltatio, & hoc est proprie, qn gau-

um est tantū interius, quod nō potest bene contineri, qn appa

terius. 3 *Et multi in nati. c. q.* Secundum q dicitur infra,

cod in ortu eius congratulab intur vicini. Et nunc et videmus

pletum, q dies suæ natiuitatis non solū festiuatur ab omnibus

Christianis, sed et à Saracenis & aliquibus alijs. 4 *Erit e.* Vnde

dit Saluator. Mat. 11. b Inter natos mulierum non surrexit ma-

ior Ioāne Baptista. 5 *Vinū & c.* i. quēcumq; potū inebriatiuū.

Non biber. Erat etiam Nazarus. i. consecratus Domino per

am vitā suā, & ideo ab omni inebriatiuo abstinuit, sicut Naza-

rus in veteri lege tempore separationis suæ, vt habetur. Num. 6.

Et spiritu san. re. Quantum ad purgationem originalis pecca-

ti & ad operationem boni meritorij. 8 *Et multos fi. Isra. con-*

Do. i. ad Christum per suam prædicat. 9 *Et ipse præ.* Primo

propter similitudinem vitæ, quia vterque vixit in austeritate vi-

ti & vestitus. Secundo, propter similitudinē in veritate doctri-

ti, quia vterque constanter vitia redarguit, etiam personarum

magnarum. Tertio propter similitudinē officij, quia sicut Elias

præcedet aduentum Christi secundum, ita Ioannes primū præ-

cessit. 10 *Vt con. & c.* Scilicet patrum vet. Testa. ad discipu-

los Christi, quia plures de Sacerdotibus & senioribus Iudæorum

qui dicebantur patres populi, conuersi fuerunt per Apostolos ad

fidem Christi. 11 *Et incr.* Scilicet illos qui prius fuerant in-

creduli. 12 *Ad pru. iust.* Quæ prudentia non consistit in ope-

ribus legis, ex quibus non iustificatur, vt habetur Rom. 3. sed in

operibus fidei charitate formata & deuotionis.

13 *Parate, & c.* Per Euang. iusceptionem, quia neminē ad per-

fectum adduxerat lex, vt habetur Heb. 7. c. & propter hoc illa lex

dicitur lex timoris, quia imperfectorum est timore pēnæ retrahi

a malis. Lex autem Euangelica dicitur lex amoris, quia perfectio-

rum est retrahi a malis amore boni. 14 *Et dix. Zac.* Hic osten-

ditur conceptio præcurforis mirabilis ex punitione incredulitatis

in patre. Et primo ponitur dicta punitione, secundo, sequens conso-

latio, ibi. *Et factū est.* Circa primum sciendum, quod Zacharias

verbis Angeli non credidit, quod ostendunt verba eius cum dī.

15 *Vnde hoc sciam?* Et causa incredulitatis subditur.

MORALITER.

Et multi in natiuit. Magnum. n. gaudium debet esse de boni pa-

tri creatione, quæ est quædam natiuitas.

5 *Vnde hoc sciam?* Per hoc autē, quod dubitans factus est mu-

ta, & fidem calamo con i. ns apertum est os eius, & loqueba-

tur benedicens Dominum, significatur quod lingua dubitantis

in fide facta est muta, quoniam eius oratio non est Deo ac-

cepta, sed hominis in fide firmi est Deo grata. Ideo dicitur Ia-

cobi, primi. a. Si quis vestrum indiget sapientia, postulet eam à

Deo, qui dat omnibus affluenter, postulet autem in fide nihil

hælitans, qui enim hælitat similis est fluctui maris & c. Sequitur.

Non ergo ælmet homo ille, quod accipiat aliquid à Domino.

D

incredibiles

† appratam dispositam † In quo cognoicam.

E

Rom. 5. b.

Malac. 4. b.

F

Ego

Ego

A a Ego sum senex & vxor mea processit, &c. * Chrysof. Aetas intempesta, natura inepta, ego generans debilis, terra sterilis, non autem censetur propter hoc dignus venia sacerdos, dum ferre rerum expostulat, quodcumque. n. Deus aliquid iudicat, oportet in fide suscipere. Nam super huiusmodi discere, contumacis est animus, unde sequitur.

† Ge. 18. b. Et respond. Angel. Ego sum Gabriel.

* Bed. Quasi dicat si talia homo promitteret impune signum flagitare liceret. At cum Angelus promittat, iam dubitare non decet.

* Chryf. Vt cum audias me a Deo missum fore, nihil humanum estimes ex his quae tibi dicunt. Neque enim ex me loquor, sed mittentis relata denuncio, haec est enim nunciij bonitas, ut nihil ex se referat.

B Ante Deum. Bed. Cum ad nos veniunt Angeli, sic exterius implent ministerium, ut tamen ante Deum interius per contemplationem assistant. Quia etsi Angelus est spiritus circumscriptus, sumus spiritus qui Deus est, incircumscribitur est, intra quem currit Angelus quocumque moueatur vel mittatur. * Sanctus, Titus Bost. Quod Angelus pro responso adfert, eiusmodi est. Quandoquidem Angelo, qui Deo assistit, fide non habes, neque Deo qui illum misit, credis, magisque rei difficultatem, quam dicentis virtutem considerans, vocem edidisti plane incredulam, propterea voce tantisper orbabere, donec iam explera, & tuam in credendo tarditatem, & Dei rursus agnoscas potentiam.

* Et erat plebs expectans. * Sanctus, Titus Bost. Moras silentijque causam, quam populus discere auebat, Zacharias nutibus indicat, siquidem huc spectat, quod Euangelista dicit. Et ipse erat innuens illis, & permansit mutus.

Bed. Alle. Per Zachariam sacerdotem, sacerdotium Iudeorum. Per Elizabeth, lex signatur, quae sacerdotum doctrinis exercitata, quasi virili auxilio spirituales filios Deo gignere debebat. Sed quasi sterilis erat, quia neminem ad perfectum ducebat nec ianuam caeli aperiebat. Ambo erant iusti quia lex bona, & mandat iustum & sanctum & sacerdotium legale secundum dispensationem illius temporis, bonum, sanctum & iustum. Ambo processerant in diebus suis, quia legalis deuotio tempore Moyse quasi in adolescentia fuit & effloruit, sed adueniente Christo iam incuruatur ad senium, cum & sacerdotij ordo per ambitiones & contentiones pontificum confunditur, & ipsa lex per

C per traditiones Phariseorum discenda minus habilis est ad gerendum. ingreditur Zacharias templum, quia sacerdotum est intrare in sanctuarium, & intelligere nouissima mysteriorum lestium. Foris erat multitudo, quia dum mystica penetrare in neceffe est ut humiliter intendat doctorum monitis. D.

a Ego. n. sum senex, & vxor mea processit in diebus suis. Et

respondens Angelus dixit ei. ego sum Gabriel qui a'to

b ante Deum, & missus sum loqui ad te, & haec tibi Euangelizare. Et ecce eris tacens & non poteris loqui, usque in die

c quo haec fiant pro eo quod non credidisti verbis meis quae

d implebuntur in tempore suo. Et erat plebs expectans Zachariam, & mirabantur quod tardaret ipse in templo. E-

gressus autem non poterat loqui ad illos. Et cognouerunt

e quod visionem vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis,

& permansit mutus. Et factum est, ut impleti sunt dies officij eius abiit in domum suam. Post hos autem dies concepit

non docet, sed quasi tacitis nutibus innuit, quia nec ratio attendit sacrificiorum, nec curat scire dicta prophetarum. to permanente Zacharia concepit Elizabeth Ioannem licet pontifices & Pharisei, nec ipsi intrent, nec auditoria interiora legis intrare permittant, interiora tamen legis mentis Christi abundat. Coceptum Elizabeth quinque mensibus occultat. Sive quia Moyse legifer quinque libris scripturae parabolatum designat. Seu quia ipsa lex, Christi dispensationem in quinque mundi aetatebus per sanctos facta vel dicta figurat, quia ideo & incarnatio Christi, vel a seculi aetate futura, vel adimplerentem legis erat promissa, recte sexto mense concepti Ioannis Christi natum nunciatur.

d Et ipse erat innuens illis, & permansit mutus, &c. Sine vocalibus actibus indicare moliens, nec experiens voluntatem. Cui similis populus Iudeorum, actuum suorum impotens reddere rationem.

* Chryf. A vi generatiua ad organa vocalia vincula transeuntur. Nec intuitu sacerdotij ei parcitur, sed ob hoc plebs batur amplius, quia circa fidem ceteris praesentibus debebat.

* Theoph. Sed quia verbum quod iugi animo habetur testis etiam surdum significare. Quia bene talis est turda non poteris loqui. Conuenienter enim haec duo passus. Tanquam enim inobediens surditatem incurret, & tanquam contradictor taciturnitatem.

e Ut impleti sunt, &c. Quia vicis suae tempore, pontifices tantum officij mancipati, non solum a complexu vxorum

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ego enim sum, &c. Quid tempus generandi in me transiit, & in ea tempus concipiendi.

2 Et respondens Angelus. Arguendo eius incredulitatem.

3 Ego sum Gab. Angelus sanctus zelans pro salute Israel, ut habetur Dan. 9. d. 4 Qui affo ante. Licet enim Angeli mittantur in ministerium pro salute hominum, ut habetur Heb. 1. tamen non recedunt a contemplatione diuina, & sic dicuntur Deo assistere per iugem contemplationem.

5 Et mis. sum lo. &c. Ex parte Dei cuius veritas non potest impediri.

6 Et ecce eris ta. propter incredulitatem tuam. Tum quia Angelus dedit sibi signum respectu futuri implendi, & penam ratione incredulitatis praerita. Tot enim signa veritatis concurrebant quod Zacharias non potuit discredere absque peccato, quia Angelus apparuit ei in sacro loco, & existenti in ministerio diuino, nunciabat etiam ea quae per tinebant ad omnium hominum salutem & ad Dei gloriam, ex quibus debebat Zacharia constare, quod erat bonus Angelus, et per consequens quod erat verum dictum eius, cum metiri non possit, et in hoc peccauit Zacharias, quia credens seipsum bonum Angelum ex praedictis circumstantiis (quibus concurrentibus non permittitur Angelo Sathanae ut transfiguret se in Angelum lucis) & tamen non credidit verbo eius, & in hoc peccauit, propter quod punitus fuit.

7 Et erat p. ex. Quia non erat eis licitum intrare templum, sed atrium tantum.

8 Et mi. quod tar. Quia oblatio incensi non requirebat tantum tempus.

9 Et co. Tamen nesciebat qualem. Ex hoc enim quod videbatur eum mirabiliter mutatam ex colloquutione cum Angelo, et non loqui non potentem, coniecurabant ipsum habuisse visionem.

10 Et ipse erat innuens. i. s. signis visibilibus, quia audibilibus non poterat.

11 Et factum est, &c. Hic consequenter ponitur Zachariae oblatio, non quantum ad loquelae restitutionem, sed quantum ad signum promissi coceptionem, cum dicitur. Et factum est, ut impleti sunt dies officij eius abiit in domum suam. Quia tota hebdomada qua in templo manebat Sacerdos ad hoc deputatus in templo manebat, & non exibat propria negotia intensus ad diuina. Et ex hoc inoleuit consuetudo, ut aliquos religiosos sancta & honesta. s. quod ille qui est hebdomada per totam hebdomadam manet intra claustrum, non exiens ad exteriora negotia, intensus ad diuina, quia illo tempore medius est, & se esset inter conuentum & Deum.

12 Concepit Elizabeth, &c. Duplici de causa, vna, quia licet de concepta prole gauderet, tamen verecundabatur aliquantulum, eo quod iam transierat tempus vacandi amplexibus causa prolis generanda. sicut Sarra dixit Genesis. 18. Postquam confenui & Dominus meus intulus est, voluptati operam dabo. Quasi dicat, non decet, alia causa est, quia magis voluit certificari de aduentu rei antequam id profiteretur.

Et

1

etiam a domo ingressu abstinere. Nostri autem sacerdotibus... non carnalis successio, sed spiritualis perfectio queritur, qui... die praesto debet esse altari, perpetua castitas indicitur.

facerdote qui pro peccatis omnium se offerret. In die iuniorum... conceptio Ioannis praedicitur, quia per ipsum afflictio penitentiae erat praedicanda.

c In men. au. fe. Hic. Sicut sexto mense missus est Gabriel Angelus a Deo in civitatem Galilaeae, ita sexto millenario missus est Christus.

a vxor eius, & occultabat se mensibus quinque dicens. Quia

b sic fecit mihi Dominus in diebus quibus respexit auferre

c opprobrium meum inter homines. In mense autem sexto

d missus est Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae, cui

e nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui no-

f men erat Ioseph, de domo David, & nomen virginis Mariae.

g Et ingressus Angelus ad eam, dixit. Ave gratia plena

h et conceptus est in te filius.

i Quod non opprobrium Domini.

k Vicesimo quinto die Martij Dominus conceptus est & passus.

l Quia Nazareus, id est, sancta sanctorum nunciabatur futurus.

m Ioseph, saluator, quia saluavit Aegyptum a famo, sic iste Mariam ab infamia.

n Non solum ad Ioseph, sed ad Mariam hoc referendum est.

o Bed. Maria maris stella, quae domina, quae lucem fluctuantibus in saeculo genuit, & dominum totius mundi.

p Iste.

q Non conceptus est in te filius.

r Ave gratia plena.

s Et conceptus est in te filius.

t Quod non opprobrium Domini.

u Vicesimo quinto die Martij Dominus conceptus est & passus.

v Quia Nazareus, id est, sancta sanctorum nunciabatur futurus.

w Ioseph, saluator, quia saluavit Aegyptum a famo, sic iste Mariam ab infamia.

x Non solum ad Ioseph, sed ad Mariam hoc referendum est.

y Bed. Maria maris stella, quae domina, quae lucem fluctuantibus in saeculo genuit, & dominum totius mundi.

z Iste.

aa Non conceptus est in te filius.

ab Ave gratia plena.

ac Et conceptus est in te filius.

ad Quod non opprobrium Domini.

ae Vicesimo quinto die Martij Dominus conceptus est & passus.

af Quia Nazareus, id est, sancta sanctorum nunciabatur futurus.

ag Ioseph, saluator, quia saluavit Aegyptum a famo, sic iste Mariam ab infamia.

ah Non solum ad Ioseph, sed ad Mariam hoc referendum est.

ai Bed. Maria maris stella, quae domina, quae lucem fluctuantibus in saeculo genuit, & dominum totius mundi.

aj Iste.

ak Non conceptus est in te filius.

al Ave gratia plena.

am Et conceptus est in te filius.

an Quod non opprobrium Domini.

ao Vicesimo quinto die Martij Dominus conceptus est & passus.

ap Quia Nazareus, id est, sancta sanctorum nunciabatur futurus.

aq Ioseph, saluator, quia saluavit Aegyptum a famo, sic iste Mariam ab infamia.

ar Non solum ad Ioseph, sed ad Mariam hoc referendum est.

as Bed. Maria maris stella, quae domina, quae lucem fluctuantibus in saeculo genuit, & dominum totius mundi.

at Iste.

au Non conceptus est in te filius.

av Ave gratia plena.

aw Et conceptus est in te filius.

ax Quod non opprobrium Domini.

ay Vicesimo quinto die Martij Dominus conceptus est & passus.

az Quia Nazareus, id est, sancta sanctorum nunciabatur futurus.

d Gabriel Be. Ideo Angeli ex nomine aliqui signantur, ut ex ipso nomine quod ministraturi veniant, demonstratur. Gabriel fortitudo Dei, quia illum nunciat qui ad debellandum diabolus veniebat.

e Ad virg. Mulier a diabolo seducta morte intulit. Contra mulier ab Angelo edocta salutem edidit.

f Be. De desponsata

g Quare Maria desponsata vi-

h ro.

i

j

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

aa

ab

ac

ad

ae

af

ag

ah

ai

aj

ak

al

am

an

ao

ap

aq

ar

as

at

au

av

aw

ax

ay

az

ba

bb

Erubescit onus parentis quandiu nescit mysterium generationis, sed que occultat se, quia genuit filium, veniente beata Maria exultat, quia genuit prophetam, quae ante erubescere benedicit, & quae dubitauerat firmatur & clamat: Ecce facta est vox salutationis tuae in &c.

Ambr. Occultat se propter pudicitiam, ut probaret si verum concepterat. Mensibus quinque. Hoc est, quinque millibus annis, sive quinque libris Moysi. auferre oppr. sterilitatis, & conceptionis in senectute inter homines, quod non fuit opprobrium apud Deum.

origenes. Ideo dicit. Mensibus quinque. Id est, donec Maria conciperet, & fetus eius exultans cum gaudio prophetaret. b. sic fecit Bed. Gesta sunt haec inquit Ioannes Chrysostomus, mense Septembri, octavo Kalendas Octobris, Luna. 11. quae celebratur ieiunium Scenophaegiae in aequinoctio quod incipit nocte crescere, quia ille concipiebatur qui dixit. Me oportet mori, illius autem crescere. Minorata enim fuerat lux & tenebrae cum secundum legem Deo sacrificia offerrentur quae iam non debent cum Baptista concipitur. Et ideo pater eius mutatur, quia oportet sacerdotalia sacrificia cessare veniente sacer-

voluit nasci, ut per Ioseph rexeretur ordo generationis, & ne quasi adultera lapidaret. In quo & impudicis virginibus occasio tollitur, ne dicat matrem domini fuisse infamata. Et virgo solatiu viri, teste virginitatis haberet, & ut diabolus in steritatem ignoraret. Fides et Mariae verbis maior ascribitur, & tunc dicitur causa remouetur. Vt enim culpam obumbrasse voluisse mendaciam in nupta virgo. Maluit Dominus aliquos de suo ortu quam de matris pudore dubitare. Sciebat enim lubricam famam pudoris, nec voluit ortus sui idem matris iniuriis abue-

Amb. Mystice Maria desponsata, sed virgo, typus est ecclesiae quae est immaculata, sed nupta. Concipit nos de spiritu virgo, partit nos sine gemitu virgo. Et ideo forte Maria ab inuoluta, ab alio repleta, quia singulae ecclesiae spiritu quidem repletur, tamen ad speciem temporalis sacerdotis.

f Ave gr. p. Gr. Vere gratia plena, quae prima inter feminas virginitatis gloriosum munus Deo obtulit, quae etiam ideo Angelico visu & alloquio meruit, perfrui, quae gratiae totius auctorem mundo edidit.

* San. Titus Bostr. Quandoquidem Deus ad Euam dixerat. In dolore paries filios. Propterea Angelus gaudium, per quod dolor olim delectus soluatur, virgini denunciat.

Domi-

NICOLAUS DE LYRA.

1. In m. au. sex. D. scripto conceptu praecursoris, hic consequenter dicitur conceptus Saluatoris. Circa quod primo ponitur Angelica saluatio. Secundo Mariae consolatio, ibi. Quae cum au. Tertio, filii conceptio, ibi. Dixit autem Maria. Circa primum praemittitur tempus salutationis, ibi. In m. au. fe. a conceptu praecursoris, quia fuit conceptus in Sembrici circa finem mensis. Saluator autem circa finem Martij.

2. Sic est An. Ga. Quod autem hic ponitur tota nota propria, s. Angeli in virginis, ad quam mittebatur sponsi sui, & loci: hoc fuit ad ostendendum certitudinem historiae. 3. Cui no. Na. Hoc fuit, ut adimpleretur propheta Isa. 11. a. vbi dicitur: Egredietur virga de radice Iesse, & flos de brachio eius ascendet. Vbi secundum veritatem Hebraicam habetur: Et Nazareus de radice eius ascendet. 4. Ad virg. de. Et hoc diuina oratione multiplici ratione factum est, ut desponsaretur antequam impregnaretur. Et accipiunt aliquae causa ex parte pueri, aliquae ex parte matris, & aliquae ex parte nostra. Ex parte autem pueri fuit conueniens ipsi de regine desponsata nasci, ne ab infidelibus tanquam illegitime natus abiretur, vnde dicit Amb. super Luc. Quid Iudaeis posset ascribi, si natus ex adulterio videretur persequi. Secundo, ut modo consueto scripturae in genealogia Christi describeretur per virum. Tertio, ut partus virgini diabolo celaretur. Quarto, ut puer natus a Ioseph nutriretur, vnde pater eius dicitur, quia nutritus eius fuit. Ex parte vero matris accipiuntur aliquae causa. Primo, quia per desponsationem fuit imminis a pena lapidationis, ne tanquam adultera calumniaretur a Iudaeis. Secundo, ut per hoc ab infamia liberaretur. vnde dicit Amb. super Luc. quod desponsata est ne temerata virginitatis adiret infamia, & quia alius corruptela videretur insigne praeferre. Tertio, ut virginem Ioseph exhiberetur ministerium, ut dicit Hiero. Item ex parte nostra accipiuntur quinque causa. Primo, quia ex testimonio Ioseph comprobatur etiam Christum ex virgine natum, vnde dicit Amb. super Luc. Locuprior testis pudoris maritus adhibetur, qui posset dolere iniuriam, & vindicare

vindicare opprobrium, si non agnosceret sacramentum. Secundo, quia per hoc verba virginis virginitate suam asserentis magis credibilia redduntur, vnde dicit Ambr. super Luc. Fides Mariae verbis magis ascribitur, & mendacii causa remouetur. culpa. n. obumbrare voluisse mendacium videtur in nupta praegnans. Causam autem mentendi desponsata non habuit, cum coniugii premium & gratia nuptiarum pariter sui femininum, quae quidem duo pertinent ad nostrae fidei firmitatem. Tertio, ut tolleretur excusatio virginibus, quae propter inuoluntatem suam incurrunt infamiam. vnde Amb. super Luc. Non decuit virginibus sinistra opinione viuere, velam excusationis, relinquit. quod infamata quoque mater domini videretur. Quarto, per hoc designatur ecclesia quae cum sit virgo, desponsata tamen est uni viro, ut dicit Aug. lib. de sancta virginitate. Quinto, quia eo quod mater domini fuit desponsata & virgo, in persona ipsius simul virginitas & matrimonium honoratur contra haereticos alteri illorum detrabentes.

5. De do. D. Hoc exprimitur ad ostendendum, quod Christus descendit de semine David, sicut fuerat per prophetas praedictum. L. cet. n. Ioseph non fuerit pater Saluatoris, tamen virgo Maria de qua Christus carne assumpsit, fuit de eadem tribu cum Ioseph. Quod probatur per hoc quod mulieres in hereditate paterna succedentes non poterant contrahere matrimonium nisi cum viris suae tribus, ne fieret confusio sortium, ut habetur ex domini scriptura Num. 36. Beata Virgo fuit unica Ioaachim patri suo, succedens ei in hereditate. Ex quo sequitur, quod ipsa & Ioseph cui desponsata fuit, erant de eadem tribu. David.

6. Et in A. ad e. Ber. sup. Missus est, dicit quod ingressus est in secreto cubiculo, ubi clauso super se ostio orabat patrem in abscondito. Si enim conceptio praecursoris fuit denunciata patri occupato in sacro officio, ut praedictum est, multo probabilius est quod conceptio Saluatoris denunciata fuit virgini in deuotione & oratione actualiter existenti. 7. Ave gratia plena. Quod exponit Hieron. in sermone de assumptione, & bene plena, quia ceteris per partes praestatur gratia: Maria vero tota simul se infudit plenitudo gratiae. Item ista gratia non solum impleuit eius mentem, sed etiam ventrem, in quantum singulari gratia Dei factum est, ut conciperet Saluatorem.

Domi-

MORALITER. In m. au. &c. Hic. Et bene Angelus ad virginem mittit, quia semper est Angelis cognata virginitas. Et no. vi. Ma. Quae in praesentia maris stella. Be. O quisquis te intelligis in huius seculi pluuio inter turbines & pcellas magis fluctuare quam super aqua ambulare, respice stellam, voca Maria. 6. Et in An. ad cam. Bernar.

Bernar. Quo ingressus? In secreto cubiculo ubi orabat patrem in abscondito. Item Ambrosius. Disce virginem moribus quae sola in intimis penetralibus, quam nemo virorum videt solus Angelus reperiret. 7. Ave gratia plena. Hieronymus. Et bene plena, quia ceteris per partes praestatur gratia. Mariae vero simul totam se infudit plenitudo gratiae.

Tom. 5.

7 8

Qua

A *Dominus tecum*, Quam nouo castitatis amore ad celestia suscitavit, & post mediante humana natura, omni plenitudine dimittat & consecrauit.
b *Benedicta tu in mulieribus*. Quæ sine exemplo muliebris conditionis, & virgo, & mater est, & Deum genuit.

Mulieris verecundia

T vidisset.

c *Turbata est*, &c. Quia nesciebat si preteritum an futurum esset, quod Angelus dixit.

d *Beda*. Trepidare virginum est, & ad oēs viri ingressus pauere, & omnes affatus vereri. Hinc discant mulieres propositū pudoris imitari. Solam sine comite Angelus repperit, ne quo genere de hominis deprauaretur affatu.

B *August.* *Dominus tecum*. Magis quam mecum; Ipse enim in tuo est corde, in tuo fit vtero, adimplet mentem, adimplet ventrem.

Græcus, apud Sanct. Tho. Hoc est autem totius legationis complementum Deum enim verbum, vt sponsum supra rationem vnionem efficiens tanquam ipse germinans, idemq; germinatus totam naturam humanam sibi ipsi confirmauit, vltimum vero ponitur, vt perfectissimum & compendiosum: *Benedicta tu in mulieribus*. Vna scilicet præ cunctis mulieribus, vt etiam benedicantur in te mulieres, sicut mater in filio, sed magis vterque in vtrisque.

d *Qualis esset*. Ambrosius. Ex verecundia pauet, ex prudentia nouam benedictionis formulam miratur. Erubuit Elizabeth de culpa, Maria de verecundia. In muliere enim modus adhibetur, in virgine gratia pudoris augetur.

Ib. Id. Attende virginis & pudicam, & prudentē, & animam simul & vocem. Audita lætitia, dictum examinavit. Et neque manifeste obstinuit per incredulitatē, nec statim parit ex leuitate. Quæ leuitatem deuotans simul & Zachariæ duritiam, vnde dicitur. *Et cogit. &c.* Non conceptio, nam adhuc ignorabat immensitatem mysterij, sed *salutatio*, nunquid libidinosa, vt a viro ad virginem, an diuina, dum Dei faceret mentionem dicens *Dominus tecum*.

Ambros. Benedictionis etiam nouam formulam mirabatur, quæ nusquam est ante comperta, soli Mariæ hæc sonabatur.

C *Origenes*. Si enim sciuisset Maria ad alium quendam similem factum esse sermonē, vt pote quæ habebat legis scientiam

tiam, nunquā eam quasi peregrina talis salutatio exterruisset. *Et ait Angelus ei. Ne timeas Maria*. Turbatam in solita salutatio quasi familiariter notam vocat ex nomine. Ne timeas, & quare gratia plenam vocauerit, plenius explicat. *Sanctus Titus Bostr.* Quod August. *Inuenisti gratiam*. Hic

1 illi cum alijs mu
2 cōmune erat, si qu
3 multi alij anteq
4 gratiam apud De
5 inuenerunt. At v
6 quod subiungit n
7 pe. *Et concipies*
8 *ries filium*. Id nōn
9 cōmune sed fa
10 pmissiois prop
11 Dicit hoc autem
12 dominum nostri
13 non aliunde quam

a *Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus*. Quæ cum
b *Mose* humane fragilitatis, de Angelica visione, & de ipsius salutatio.
c *† audisset, turbata est in sermone eius, & cogitabat*
d *qualis esset ista salutatio. Et ait Angelus ei; Ne timeas*
e *Maria: inuenisti enim gratiam apud Deum. † Ecce concipies*
f *in vtero, & paries filium; & vocabis nomen eius Iesum.*
g *Hic verum Deum in Deo patre.*
h *Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur. Et dabit illi dñs*

ipsomet virginis vtero, carnis nostræ substantiam suscepisse plantam faciat.

f *Et paries filium*. * Greg. Nil. Quoniam contingit spirituliter diuinum concipi spiritum, & spiritum parere salutem, secundum prophetam: *Idea addidit. Et paries filium.*

Ambros. Non autem omnes sunt sicut Mariæ, vt dum Spiritu sancto concipient verbum parient. Sunt autem que abortiuum excludant verbum antequam pariant, sicut que in vtero Christum habeant, sed nondum formatum.

g *Iesum*. Iesus Saluator, siue salutaris dicitur. Ipse enim uinum faciet, non populum Israël, sed suum populum, siue præputio, siue ex circumcissione, in vnum ouile sub vno patre congregatum.

San. Titus Bostr. Merito Iesus appellatus est, quia salutis nostræ causa in hunc mundum ingressus est. Quandoquidem nomen hoc Iesus in Græcam linguam translato, *θεός σωτήρ* hoc est Dei salutem & sanitatem sonat. **h** *Hic erit magnus*. Bed. Ambrosius. Non quod ante partum uirginis magnus non fuerit, sed quia potentia quam filius Deo naturaliter habet, homo ex tempore erat accepturus, vt sit persona, homo est Deus.

Bed. Ioannes, magnus, vt homo coram Domino. Hic magnus, vt Deus & Dei filius. Ioannes magnus merito abstinuit, quia uinum & siceram non bibit: hic magnus potentia rure, quia cum peccatoribus comedit.

Origenes. Vide ergo magnitudinem Saluatoris quando in toto orbe diffusa sit, ascende in cœlos, quomodo cœlestia repleuerit: descende cogitatione ad abyssos, & uide illum eum descendisse: hoc uideris, pariter intueberis opere completum, hic magnus.

Sedem

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Dominus tecum*. Non tantum per essentiam, potentiam, & presentiam, qualiter est in omnibus rebus. Nec solum per gratiam, eo modo quo est in sanctis hominibus, sed etiam per carnis assumptionem, quia corpus diuinitatis unitum, fuit formatum de beata virginis purissimis sanguinibus, & intra viscera virginis latuit nouem mensibus.

2 *Benedicta tu in mul.* Id est, præ omnibus mulieribus, id est, omnes muliere, benedicentur in te sicut & viri in filio.

3 *Quæ cum*. Hic consequenter ponitur virginis consolatio de duobus. Primo, de conceptione filij. Secundo, de modo concipiendi, ibi: *Dixit autem Maria ad Angelum*. Circa primum sciendum, quod beata virgo solita erat uidere Angelos, & ideo de apparitione Angeli non fuit admirata & turbata, sed de salutatio insolita, quia nihil mirabilius est vere humili quam sua exaltatio, & ideo cum beata virgo esset humillima, audiens salutationem tantæ excellentiæ turbata fuit non turbatione incredulitatis, sicut Zacharias, vt supra dictum est, sed turbatione admirationis. Ideo bene dicitur.

4 *Turbata est in ser. eius*. Scilicet Angeli, non autem in visione.

5 *Et cogitabat*. Quod enim turbata fuit, uirginalem verecundiam humilem ostendit. Quod autem cogitauit de ista salutatio, declarat prudentiam maximam Mariæ, & ideo Angelus eam consolatur dicens.

6 *Ne timeas Maria*. de salutatio insolita. Cum causa subditur. Inue-

7 *Inuenisti enim*. Non solum pro te, sed pro toto humano genere. Ideo subditur. **8** *Ecce concipies in vtero*. Quia hæc conceptio non est facta per apertionem claustrij uirginalis, sed per uirtutem spiritus sancti intra uterum virginis corpus sui formatis.

9 *Et paries filiū*. Virgo permanens in partu, sicut & in conceptu.

10 *Et vo. no. e. Ie.* Non dicit impones, quia hoc nomen fuit inuolutum a Deo patre, secundum quod fuerat prædictū per Isa. Proph. **6** *Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit*. Sed istud nomen fuit diuulgatum per Angelū ipsi Mariæ & Ioseph, & per eos ad alios. Nomen etiam impositum est secundum proprietatem futuram, quia uirginitas humani generis futura erat per Iesum. Et hoc est quod dixit Angelus ipsi Ioseph **Matth. 1. d.** *Vocabis nomen eius Iesum*: ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Iesus enim salus interpretatur.

11 *Hic erit mag.* Semper enim fuit magnus Deus, sed futurus erit magnus homo, & magnus Prophetas, secundum quod dicitur **Luca. 1.** *Propheta magnus surrexit in uobis*.

12 *Et filius altissimi uo.* Id est, ipseus Dei qui solus est altissimus, homo enim altus est inter creaturas corporales, sed Angelus altior, uirginitas autem solus altissimus. Ista etiam filiatio Dei accipitur hic per nuptiam, in omnibus autem alijs quantumcumque sanctis est tantum filiatio Dei per adoptionem.

13 *Et dabit illi Do. Deus se. Da.* Contrariū uidetur per hoc ad haberi

MORALITER.

3 *Quæ cum audis, tur. est.* Quod turbata fuit uirginalis fuit verecundia. Quod non perturbata, constantie. Quod cogitauit qualis esset ista salutatio, prudentie. Vnde canit ecclesia: *Virgo prudentissima quo progredieris, quasi aurora valde rutilans, &c.*

6 *Ne timeas Maria*. Bernard. Solent uirgines (quæ vere uirgines

nes sunt) semper esse pauidæ, & nunquam securæ, & uirginitatem munda caueat, et tuta pertimescere. Dicitur enim. **2. Re. 1. c.** quod Thamar cum fratre suo credens esse secura, fuit ab eodem uolenter deflorata.

8 *Ecce con. in vte.* Iam enim cum per fidem & deuotionem conceperat in corde suo. Et hoc modo debemus eum concipere per fidem & deuotionem, & parere per sanctam operationem.

Et

Sedem David patris eius. Beda. Id est, Israeliticam plebem, & filij eius temporalis regni gubernacula praebeant. Huius regnum spirituale datum est Christo, quoniam dispositum est a Deo, ut de semine David incarnaretur, qui illam in perpetuum vocaret regnum. Et non solum in vna

te Iudaeorum, sed regnabit in domo Jacob in aeternum, sed est, in tota ecclesia quae per fidem & confessionem Christi ad patriarcharum pertinet sortem. Si in illis qui de Patriarcharum sorte nascuntur, siue in his qui de castro incisi in Olivam bonam sunt incisi.

Basilii. Non autem in materiali sede David sedit Dominus translato Iudaico regno ad Herodum, sed sedem appellat David in qua resedit Dominus, dissolubile regnum.

Chrysostomus. Dicit autem ad praesens Domum Iacob, qui de numero Iudaeorum crediderunt in illum, ut enim Iacob dicit. Non omnes qui ex Israel sunt: hi sunt Israelitae, sed qui sunt filij promissionis computantur in semine. Quomodo fiet. Ambrosius. Cum Sara risit de promissione Dei, & Maria dixit. Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco. Cur non fuerunt mutae, sicut Zacharias? Sed Sara & Maria non dubitant faciendum quod promittitur, sed momentum requirunt. Zacharias qui negat scire, negat se credere, alium auctorem suae fidei quaerit, & ideo accepit signum ostendi, quia signa non fidelibus sed infidelibus dantur.

Beda. Legebat Maria uirginem parituram, non dubitabat, sciebat enim quia impleri oportebat quod ab Angelo nuntiabatur. Sed quia quomodo fieret non legerat, nec ab Angelo audierat, quo ordine impleri debeat, requirit, quia hoc mysterium a seculis absconditum, a Prophetis non praedictum, ab Angelo est referuatum.

Sancti Titus Bostri. Neque enim ante eiusmodi quippiam,

^a In praesenti vita corda inhabitans regnabit in futuro de exilio ad gloriam vocans. **a Deus sedem David patris eius † & regnabit † in domo Iacob in aeternum, & regni eius non erit finis** Dixit autem

^a Beda. Isaias, Et pacis eius non erit finis. ^b Ut concipiam & pariam, quae in uirginitate permanere disposui. ^c Ecce tangit quod ipsa uouerat castitatem.

^a Ambrosius. Liquet, quod faciendum credit, quae quomodo fieri quaerit. ^b Ut concipiam & pariam, quae in uirginitate permanere disposui. ^c Ecce tangit quod ipsa uouerat castitatem.

^a Contra incontinentia uitiorum. ^b Dabit tibi umbram contra omnem tribulationem. **b Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud, quoniam uirum non cognosco? Et respondens Angelus dixit ei: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. † Ideoque**

^a Quia non per uirilem coitum. **& quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Et ecce**

piam, nempe ut uirgo pareret, factum fuerat, neque in posterum unquam futurum erat. Quare Angelus quaesitum in bonam partem accipit, modumque his uerbis exponit.

^c Spiritus sanctus. Spiritus superueniens in uirginem, & mentem illius a sordibus uiciorum castificauit, ut caelesti esset digna partui, & in utero eius, redemptoris corpus sua operatione, non super domum

uirili semine, creauit de carne uirginis. Unde et idem spiritus nominatur altissimi. Spiritus sancti. Nomen est omnis gratiae quae a Deo inspiratur. Uirtus altissimi obumbrabit tibi. Abscondite in Aegyptum fugiend.

do. Vel, uirtus altissimi obumbrabit tibi. Poest utraque Saluatoris natura intelligi, quia umbra a lumine & corpore obiecto solet formari. Et uirgo sicut purus homo plenitudinem diuinitatis capere nequibat, sed uirtus altissimi obumbrat, dum incorporea lux diuinitatis, corpus suscepit humanitatis, ut sic posset Deum pati.

Sanctus Titus Bostri. At quomodo Christus, qui, Apostolo teste, Dei uirtus est, superueniet? Sane tamen uim caelitus allabentem non carnes, interim mysterium illud, quod sub sensum non uenit, fabre effectum dabit.

Sanctum uocabitur filius Dei. Iesus nascitur sanctus, qui conditionem naturae corruptibilis uinceret, & commixtione copulae carnalis conceptus non est. Nos conditione corruptibilis naturae constricti, per gratiam possumus sanctificari. Et congruit, ut quae contra morem uirgo concepit, supra morem humanae consuetudinis Dei filium generet.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

NICOLAUS DE LYRA.

Et Hier. 22. g. de Iechonia rege Iuda: Scribam uirum istum silem, nec erit de semine eius qui sedeat super thronum David. Beata autem uirgo Maria de qua natus est Iesus descendit de Iechonia, ut patet Matth. 1. quia ponitur in Christi genealogia. Tendit quod Ieremias loquitur de regno temporali ipsius David, in quo nullus postea regnauit de semine Iechoniae, quia Ioan. 1. Hircia & alij alij qui resumpserunt regium nomen in Iuda ante Herodem Aescalonitam, non fuerunt de tribu regia, sed tribu sacerdotali: Christus etiam qui descendit de Iechonia secundum carnem per uirginem Mariam non sedit super thronum David loquendo de temporali regno, imo istud negauit coram Iudaeis, dicens. Regnum meum non est de hoc mundo. Ioan. 18. Iacob in resurrectione sua accepit potestatem etiam in quantum homo super omnem creaturam, secundum quod ipse dicit Matth. 28. d. Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. In quantum enim Deus non accepit aliquam potestatem de nouo in tempore. Angelus autem hic loquitur de regno spirituale & caelesti, quod figuratum fuit per Regnum David temporale sicut & caelestis Hierusalem per temporale, unde & subditur. Et regnabit in domo Iacob in aeternum. Id est, super electos. In domo enim Abraham & Isaac alij fuerunt reprobati, sicut Esau & Esau, sed in domo Iacob omnes eius filij a sanctis doctoribus inter electos sunt computati, quia etiam alij peccauerunt, poenitentiam egerunt.

Et regni eius non erit finis. Christus enim non solum in quantum Deus, sed etiam in quantum homo regnabit in aeternum, non solum super homines, sed etiam super Angelos.

Dixit autem Maria ad Angelum. Hic consequenter ponit consolatio Mariae quantum ad modum concipiendi, licet. n. crederet firmum uerbum Angeli implendum de conceptione filij promissi, quia tamen Angelus ad plenum non expresserat modum concipiendi, ideo de hoc

MORALITER.

Et reg. in etc. Qui interpretatur supplantator. In illis enim qui supplantant passiones inordinatas & uicia, regnat Christus. In illis autem qui supplantantur ab eis, diabolus.

Spiritus

hoc quaesuit beata uirgo dicens. 4 Quo. fiet. Tanquam enim certa de facto, quaerit de modo fieri. Cuius causa subditur.

5 Quo. vi. non cog. Id est, non cognoscere propono. Secundum enim quod dicunt doctores catholici, beata uirgo antequam desponsaretur Ioseph habuit obseruantiam castitatis uirginalis in desiderio, non tamen sic uouit expresse, sed cum postea Deo ordinata esset ei desponsata qui erat in simili proposito, simul emiserunt uotum. 6 Et respond. Ang. Ad declarandum modum concipiendi. 7 Dixi ei Spirit. su. in te. Id est, non concipies humano modo, sed diuino, quia non uirtute seminis uirilis, sed uirtute spiritus sancti: Et bene dixit: Superue. in te. Quia prius uenerat Spiritus sanctus super uirginem adhuc in utero matris existentem eam ab originali purgando, ut communiter dicitur. Vel secundum alios, ut communiter etiam dicitur a peccato originali praeseruando. Sed in conceptione filij Dei superuenit Spiritus sanctus, 1. iterum uenit ad conferendum maiorem gratiae plenitudinem quae non solum sanctificauit mentem, sed etiam uentrem.

8 Et uirtus altissimi. Id est, Dei filius, qui est Dei patris sapientia & uirtus, ut dicitur 1. ad Corin. 1. 9 Obumbr. ti. quia in beata uirgine sub umbra carnis latuit uirtus Deitatis. 10 Ideo. etc. Dicit sanctum absolute, absque determinatione, quia si dixisset sanctus Deus uel sanctus homo uel aliquid simile, non expressisset sanctitatem eius complete, quia in eo est sanctitas diuina & humana, & quicquid sanctitatis potest cogitari in quacunque creatura, eminentius est in Christo, ideo dicit sanctum absque determinatione. Sicut et dominus dixit Moysi Exo. 3. d. Ego sum qui sum, sicut dices filij Israel: Qui est misit me ad uos: ut per hoc ostenderet quod plenitudo essendi, imo infinitas est propria ipsius Dei.

11 Vocabi. filius Dei. Non adoptiuus sicut alij, sed naturalis. Et ad maiorem assertionem declarat Angelus dictum suum per exemplum, cum subditur. 12 Et ecce Elizabeth, etc. Ut qui supra naturam conceptum dederat sterili daturus crederetur & uirgini.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Et ecce. Beda. Ne uirgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia quae ordini naturae uidentur contraria. Vel, non quasi incredulam exemplis hortatur ad fidem, sed credenti quae audierat ampliora replicat mysteria, ut quae Deum uirgo erat paritura, praecursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Due opinion- nes quae Catholice tenentur.

Cognata

Et hic

† Spiritus sanctus, etc. Prius enim in eam uenerat in sua sanctificatione, & superuenit in filij conceptione.

12 Et ecce Elizabeth, etc. Quae senex erat & sterilis, & tamen ex Dei dono concepit & peperit filium maximi ualoris, & per hoc significatur, quod aliquando personae prouectae aetatis, &

C a Cognata tua. Quia de tribu Leui, id est de tribu Dei.

A Beda Legimus, qd Aaron qui de tribu Leui erat, accepit vxorē de tribu Iuda Elizabeth, sororē Naafon. Et in posteris Dauid legimus, qd Ioiada pontifex vxorē habuit de tribu regali Iosabeth filiam Ioram, vnde vtraq; tribus regalis & sacerdotals erant coniunctæ. Hic Maria & Elizabeth cognatæ. Et congruit, vt de vtraque tribu mediator nascatur, qui regnat in æternum, & est sacerdos in æternum secundū ordinem Melchisedech. Et conuenit vt eum altera de spiritu conceperit, altera spiritu repleta prophetauerit. Secundum carnem quoq; videantur fuisse cognatæ, quæ secundū Deum spiritualis cognationis consortio non carebant.

1. Par. 22. d.

Psal. 109. a

B Sanctus Titus Bostri. Admirabili autem sapientissimaque sacrosancti spiritus gratia, & prouidentia factum est, vt hæc quoque Zachariæ coniux perinde atque Aaronis, Elizabeth appellaretur, quo nimirum per nominum cognationem, hanc generis propinquitatem, ex prima illa Elizabeth prouenisse liquido discamus.

b Ecce ancilla Do. Non de singularitate meriti se extollit, sed suæ cōditionis & diuinæ dignationis per omnia memor, se ancillam illius esse fatetur, cuius mater eligitur, & cum magna deuotione promissionem Angeli oprat impleri.

*** Sanctus Titus Bostri.** Hæc sacratissima virginis oratio huc tēdit. En tabula sum, quamuis scripturam excipere idonea: Scribat in me scriba ille, quodcunque visum fuerit, faciat de me vniuersorum Dominus, quicquid libuerit.

C Et discessit. Beda. Accepto virginis cōsensu, celestia petit

c Et discessit. Beda. Accepto virginis cōsensu, celestia petit Angelus,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et hic mensis. Scilicet mensis in quo ipsa concepit.

2 Quæ vocatur sterilis. Eius enim sterilitas à tanto tempore iam erat nota, quod sic vocabatur: Veruntamen, quia istud exemplū non est vsquequaque perfectum, quia maius est virginem concipere quam sterilem, ideo Angelus inducit rationis efficaciam ex Dei omnipotentia, cum dicitur.

3 Quia non erit impossibile. Id est, factum: quia dicere Dei est facere, secundum illud Psal. 148. a. Dixit & facta sunt. Quicquid enim contradictionem non implicat, totum est Deo possibile, cuiusmodi est, virginem concipere.

4 Dixit autem Maria. Hic consequenter ponitur filij Dei conceptio: quia Maria certificata de facto & de modo fiendi assensit fide & deuotione dicens humiliter.

5 Ecce ancilla Domini. Super quod verbum dicit Bernardus: Quæ est tam sublimis humilitas, quæ cedere nescit honoribus, insolescere gloria nescit, mater Dei eligitur & ancillam se nominat.

6 Fiat mihi secundum verbum tuum. Quod statim factum est, quia virtute diuina concepit filium.

7 Et discessit Angelus ab illa. Peracto nuncio, & filio Dei concepto.

8 In diebus illis. Postquam descriptus est præcursoris & Saluatoris conceptus, hic cōsequenter describitur vtriusque ortus. Et primo præcursoris. Secundo Saluatoris, se. cap. Circa ortum præcursoris præmittuntur aliqua præcedentia. Secundo aliqua ortum concomitantia, ibi. Mansit autem. Tertio, quædam ortum consequentia, ibi. Et fact. est die octauo. Circa primum tria ponuntur. Primum est, exultatio nascituri infantis. Secundum est in spi-

MORALITER.

bonis operibus steriles ex donis spiritus sancti faciunt magnum fructum in ecclesia Dei, sicut patet de sanctis Dionysio & Augustino, qui prouectæ ætatis vocati fuerunt ad fidem Christi.

5 Ecce ancilla Domini. Ber. Quæ est tam sublimis humilitas, quæ cedere nescit honoribus, & insolescere gloria nescit, mater Dei eligitur & ancillam se nominat. **8** Erur. au. Ambr. Quam iam Deo plena niti ad montana conscenderet. Cum festina. Ambrosius. Discite virgines non circuncursitare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico immiscere sermones, ecce Maria in domo sera, festinat in publico.

Angelus, quem virgo sequitur quæ in montana progreditur sic anima quæ verbum Dei concepit, virtutum cacuminibus gressu amoris conscendit, vt ciuitatē Iuda, id est, conscientie & laudis arcem penetret, & vsq; ad perfectionem fidei, & charitatis, quasi tribus montibus in ea commoretur.

d Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in ciuitatem Iuda. Ambrosius. Non incredula de oraculo, non incerta de nuncio, non dubitans de exemplo festinata pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio, vt ait Elizabeth, & eadem humilitatē quæ Angelo exhibuit, ministris quoque exhibere curat. Et hoc etiam minoribus superior vt minor adiuuetur: vnde cito beneficia aduentus Mariæ & dominicæ præsentie declarantur dum subditur. Et factum est vt audiuit.

e Et intrauit in domum Zachariæ. Hinc discant sanctæ mulieres, quæ sedulitatē prægnantibus debeant exhibere cognatæ. **f** Et salutauit Elizabeth. Beda. Prior salutatur, quia decet quanto castior, tanto humilior sit.

g Vt audiuit salutationem, &c. Beda. Ambrosius. Ordine narratur prior Elizabeth audit vocem, sed ratione non vltimè puellus Ioannes exultat, quia prior sentit gratiam, quia sicut illa Mariæ, sic iste domini sentit aduentum.

h Et factum est, vt audiuit salutationem Angelus, perior vt minor adiuuetur: vnde cito beneficia aduentus Mariæ & dominicæ præsentie declarantur dum subditur. Et factum est vt audiuit.

*** Chrysostomus.** Vel aliter celabat quæ supra dicta sunt in se virgo, nec cuiquam hominum pandit. Non enim credebatur ab illis posse fidem adhiberi mirandis reatibus, magis putabat se pati conuitia si diceret, quasi volens seculi proprium palliare.

e Et intrauit in domum Zachariæ. Hinc discant sanctæ mulieres, quæ sedulitatē prægnantibus debeant exhibere cognatæ. **f** Et salutauit Elizabeth. Beda. Prior salutatur, quia decet quanto castior, tanto humilior sit.

g Vt audiuit salutationem, &c. Beda. Ambrosius. Ordine narratur prior Elizabeth audit vocem, sed ratione non vltimè puellus Ioannes exultat, quia prior sentit gratiam, quia sicut illa Mariæ, sic iste domini sentit aduentum.

h Et factum est, vt audiuit salutationem Angelus, perior vt minor adiuuetur: vnde cito beneficia aduentus Mariæ & dominicæ præsentie declarantur dum subditur. Et factum est vt audiuit.

9 Exurgens autem Maria. A quiete deuotionis & orationis quæ erat præcursoria omnibus operibus suis.

10 Abiit in montana. Quia locus vbi manebat Zacharias et altior Galilæa, a qua recessit Maria.

11 Cum festinatio. Vt ostenderet, quod virgo non debet mori in loco publico, nec ibi contrahere colloquia.

12 Et salutauit Elizabeth. Tum quia erat humillima, tum quia erat iunior, & ideo prius eam salutauit, & quia ad eius obsequium venerat.

13 Et fact. est &c. exul. inf. Congaudens ad præsentiam Dei. Hoc autem duobus modis potuit fieri scilicet quod dicit Augustinus. Vt modo sic, quod Ioannes nondum natus cognosceret per spiritum sanctum deum præsentem in utero virginis, & scilicet hoc oportet dicere, quod in eo fuit acceleratus vsus rationis. Alio modo, sic quod Ioannes non cognosceret præsentiam Saluatoris, sed mater eius quæ habebat vsu rationis. Illa tamen motio pueri & exultatio facta est à Deo declarationem sanctitatis virginis & prolis in ea existentis, sicut beato Francisco legitur, quod aues ratione carentes prædicationem eorum attendere audiebant ac si verba eius intelligerent. Quod factum est à Deo ad approbationem prædicationis viri sancti. Neutrū tamen modum determinate asserit Augustinus, sed dicit, quod siue hoc modo siue illo facta sit dicta exultatio, attribuenda tamen est diuino miraculo. Et hoc tamen patet, quia non poterat fieri per naturam. Aliqui autem aliter positores dicunt determinate, quod facta fuit dicta exultatio primo modo: Vnde dicit Græcus expositor: Propheta pariter acutus videtur.

14 Et fact. est &c. exul. inf. Congaudens ad præsentiam Dei. Hoc autem duobus modis potuit fieri scilicet quod dicit Augustinus. Vt modo sic, quod Ioannes nondum natus cognosceret per spiritum sanctum deum præsentem in utero virginis, & scilicet hoc oportet dicere, quod in eo fuit acceleratus vsus rationis. Alio modo, sic quod Ioannes non cognosceret præsentiam Saluatoris, sed mater eius quæ habebat vsu rationis. Illa tamen motio pueri & exultatio facta est à Deo declarationem sanctitatis virginis & prolis in ea existentis, sicut beato Francisco legitur, quod aues ratione carentes prædicationem eorum attendere audiebant ac si verba eius intelligerent. Quod factum est à Deo ad approbationem prædicationis viri sancti. Neutrū tamen modum determinate asserit Augustinus, sed dicit, quod siue hoc modo siue illo facta sit dicta exultatio, attribuenda tamen est diuino miraculo. Et hoc tamen patet, quia non poterat fieri per naturam. Aliqui autem aliter positores dicunt determinate, quod facta fuit dicta exultatio primo modo: Vnde dicit Græcus expositor: Propheta pariter acutus videtur.

15 Et fact. est &c. exul. inf. Congaudens ad præsentiam Dei. Hoc autem duobus modis potuit fieri scilicet quod dicit Augustinus. Vt modo sic, quod Ioannes nondum natus cognosceret per spiritum sanctum deum præsentem in utero virginis, & scilicet hoc oportet dicere, quod in eo fuit acceleratus vsus rationis. Alio modo, sic quod Ioannes non cognosceret præsentiam Saluatoris, sed mater eius quæ habebat vsu rationis. Illa tamen motio pueri & exultatio facta est à Deo declarationem sanctitatis virginis & prolis in ea existentis, sicut beato Francisco legitur, quod aues ratione carentes prædicationem eorum attendere audiebant ac si verba eius intelligerent. Quod factum est à Deo ad approbationem prædicationis viri sancti. Neutrū tamen modum determinate asserit Augustinus, sed dicit, quod siue hoc modo siue illo facta sit dicta exultatio, attribuenda tamen est diuino miraculo. Et hoc tamen patet, quia non poterat fieri per naturam. Aliqui autem aliter positores dicunt determinate, quod facta fuit dicta exultatio primo modo: Vnde dicit Græcus expositor: Propheta pariter acutus videtur.

16 Et fact. est &c. exul. inf. Congaudens ad præsentiam Dei. Hoc autem duobus modis potuit fieri scilicet quod dicit Augustinus. Vt modo sic, quod Ioannes nondum natus cognosceret per spiritum sanctum deum præsentem in utero virginis, & scilicet hoc oportet dicere, quod in eo fuit acceleratus vsus rationis. Alio modo, sic quod Ioannes non cognosceret præsentiam Saluatoris, sed mater eius quæ habebat vsu rationis. Illa tamen motio pueri & exultatio facta est à Deo declarationem sanctitatis virginis & prolis in ea existentis, sicut beato Francisco legitur, quod aues ratione carentes prædicationem eorum attendere audiebant ac si verba eius intelligerent. Quod factum est à Deo ad approbationem prædicationis viri sancti. Neutrū tamen modum determinate asserit Augustinus, sed dicit, quod siue hoc modo siue illo facta sit dicta exultatio, attribuenda tamen est diuino miraculo. Et hoc tamen patet, quia non poterat fieri per naturam. Aliqui autem aliter positores dicunt determinate, quod facta fuit dicta exultatio primo modo: Vnde dicit Græcus expositor: Propheta pariter acutus videtur.

17 Et fact. est &c. exul. inf. Congaudens ad præsentiam Dei. Hoc autem duobus modis potuit fieri scilicet quod dicit Augustinus. Vt modo sic, quod Ioannes nondum natus cognosceret per spiritum sanctum deum præsentem in utero virginis, & scilicet hoc oportet dicere, quod in eo fuit acceleratus vsus rationis. Alio modo, sic quod Ioannes non cognosceret præsentiam Saluatoris, sed mater eius quæ habebat vsu rationis. Illa tamen motio pueri & exultatio facta est à Deo declarationem sanctitatis virginis & prolis in ea existentis, sicut beato Francisco legitur, quod aues ratione carentes prædicationem eorum attendere audiebant ac si verba eius intelligerent. Quod factum est à Deo ad approbationem prædicationis viri sancti. Neutrū tamen modum determinate asserit Augustinus, sed dicit, quod siue hoc modo siue illo facta sit dicta exultatio, attribuenda tamen est diuino miraculo. Et hoc tamen patet, quia non poterat fieri per naturam. Aliqui autem aliter positores dicunt determinate, quod facta fuit dicta exultatio primo modo: Vnde dicit Græcus expositor: Propheta pariter acutus videtur.

18 Et fact. est &c. exul. inf. Congaudens ad præsentiam Dei. Hoc autem duobus modis potuit fieri scilicet quod dicit Augustinus. Vt modo sic, quod Ioannes nondum natus cognosceret per spiritum sanctum deum præsentem in utero virginis, & scilicet hoc oportet dicere, quod in eo fuit acceleratus vsus rationis. Alio modo, sic quod Ioannes non cognosceret præsentiam Saluatoris, sed mater eius quæ habebat vsu rationis. Illa tamen motio pueri & exultatio facta est à Deo declarationem sanctitatis virginis & prolis in ea existentis, sicut beato Francisco legitur, quod aues ratione carentes prædicationem eorum attendere audiebant ac si verba eius intelligerent. Quod factum est à Deo ad approbationem prædicationis viri sancti. Neutrū tamen modum determinate asserit Augustinus, sed dicit, quod siue hoc modo siue illo facta sit dicta exultatio, attribuenda tamen est diuino miraculo. Et hoc tamen patet, quia non poterat fieri per naturam. Aliqui autem aliter positores dicunt determinate, quod facta fuit dicta exultatio primo modo: Vnde dicit Græcus expositor: Propheta pariter acutus videtur.

19 Et fact. est &c. exul. inf. Congaudens ad præsentiam Dei. Hoc autem duobus modis potuit fieri scilicet quod dicit Augustinus. Vt modo sic, quod Ioannes nondum natus cognosceret per spiritum sanctum deum præsentem in utero virginis, & scilicet hoc oportet dicere, quod in eo fuit acceleratus vsus rationis. Alio modo, sic quod Ioannes non cognosceret præsentiam Saluatoris, sed mater eius quæ habebat vsu rationis. Illa tamen motio pueri & exultatio facta est à Deo declarationem sanctitatis virginis & prolis in ea existentis, sicut beato Francisco legitur, quod aues ratione carentes prædicationem eorum attendere audiebant ac si verba eius intelligerent. Quod factum est à Deo ad approbationem prædicationis viri sancti. Neutrū tamen modum determinate asserit Augustinus, sed dicit, quod siue hoc modo siue illo facta sit dicta exultatio, attribuenda tamen est diuino miraculo. Et hoc tamen patet, quia non poterat fieri per naturam. Aliqui autem aliter positores dicunt determinate, quod facta fuit dicta exultatio primo modo: Vnde dicit Græcus expositor: Propheta pariter acutus videtur.

† Et

Et recla.

exultauit, &c. Quia lingua non poterat, animo exultante
at. & suae praecursionis officium inchoat. Ecce apparet,
quod angelus dixerat, spiritu sancto replebitur adhuc ex ute-
re matris suae.

b. Et re. Ambrosius. Beda. Non prius repleta mater quam
filius, sed filius reple-
replet, & matrem.

a. Maria ante conce-
psum, Elizabeth post
ceptum repletur.
ORIGENES.

Nauteim antea re-
lus fuerat, spiritu
dece assisteret, que
Christum gerebat in
tero. Tunc autem, &
tu erat plenus,
se resultabat in pa-
re.

ambr. Illa autem
se occultauerat,
conceperat filium,
are se cepit quia gerebat prophetam. Et quae erubescere
ante, benedicit, unde sequitur. *Et exclamauit voce magna Be-*
na &c. Voce magna clamauit, ubi Domini sensit aduentum,
quod religiosum credidit partum.

Origenes. Dicit autem. *Benedicta tu inter mulieres.* Nulla. n.
quam tantae fuit gratiae particeps, aut esse poterit, vnus e-
n. diuini germinis parens est vnica.

benedicta tu. Beda. Ambrosius. Conueniunt uerba Euange-
lij uerbis Psalmi in quo promittitur Dauid. De fructu
u. tris tui ponam super sedem tuam. Et eadem uoce Maria
benedicitur ab Elizabeth qua a Gabriele, ut & Angelis & ho-
nibus veneranda, & nostris foeminis praeferenda monstre-

d. t. benedictus fructus. * Theophylactus. Quia uero alias San-
cti mulieres fuerunt, quae tamen genuerunt filios peccato
in unatos subiungit. *Et benedictus fructus uentris tui.* Vel ali-
te intelligitur: dixerat, *Benedicta tu inter mulieres.* Deinde quasi
inrogante aliquo quare, subiungit causam. *Et benedict. &c.*
Sic dicitur in Psal. *Benedictus qui uenit in nomine Domini Deus*
dominus & illuxit nobis. Consueuit enim sacra scriptura, & pro-
pterea recipere.

Origenes. Fructum autem uentris Dei genitricis domi-
ni dicit, quia nequaquam ex viro, sed ex sola Maria proces-
sit. Na q. semine sumptum a patribus, fructus eorum & existunt.
Graecus. Solus ergo hic fructus benedictus, quia absque
u. & absque peccato producitur.

Beda. Iste est fructus qui Dauid promittitur. *De fructu uen-*
trui ponam super sedem tuam.

Eusebius. In qua parte emergit Eutichis redargutio dum
fructus uentris Christus asseritur. Omnis enim fructus eius-
dem naturae est cum planta, unde, & uirginem relinquatur e-
iusdem esse naturae cum secundo Adam qui soluit peccat mu-
dici & qui phantasticam opinionem de carne Christi con-
fingunt, in uero Dei genitricis partu erubescant. Na ipse fru-
ctus ex ipsa substantia procedit arboris. Vbi sunt etiam dicen-

tes,
res, quasi per aquae ductum Christum transiisse per uirginem D
aduertant ex dictis Elizabeth, quam repleuit spiritus Chri-
stum fructum fuisse uentris.

e. Et unde hoc. Beda, Ambrosius. Non ignorat spiritus sancti
esse operationem, quod mater prophetae a matre Domini ad
perfectum sui pigno-
ris salutetur, sed non
sui meriti hoc, sed di-
uini fauore esse mu-
neris, quia idem spi-
ritus qui prophetiae
donum dedit pariter
humilitate praestitit.

Sanctus, Titus
Bostr. Cuiusmodi
suo postea tempore
deprompturus erat
Ioanes eiusmodi fe-
re hoc loco deprom-
it mater illius Eli-
zabeth. Ut enim ille
indignum se pronun-

ciabat, qui Christo proxime assisteret, ita haec quoque deiparae
uirginis praesentia indignam se pronunciat. Unde, ait hoc mi-
hi, &c. Quasi dicat, quo excellenti opere promerita sum, ut
mater Domini mei ueniat ad me? uocat autem illam matrem E
cum uerum adhuc gestare partus tempus prophetica uoce
anteuertens. Praedicat uero illam beatam, ut quae certo ea
effectum fortitura crediderit, quae ipsi a domino praedicta fue-
rant.

* Origenes. Diuina autem prouisio duxerat Mariam ad
Elizabeth, ut Ioannis testimonium ab utero perueniret ad
Dominum. Ex tunc enim Ioannem, dominus in Prophetam
constituit.

f. Mater do. Sentio miraculum, mysterium cognosco, mater
Domini uerbo facta, Deo plena.

g. Ut facta. Ipso momento quo uox intrat ad aures corporis,
uirtus spiritualis cor intrat audientis, & non solum matrem,
sed etiam sobolem amore aduenientis accendit.

h. Exultauit. Bed. Reuelante spiritu quo impleta erat, intelli-
git quid exultatio infantis significet: scilicet uenisse matrem
illius cuius praecursor erat futurus. Et quae ante onus parentis
erubescere, dum nesciret mysterium religionis, iam benedicit
Et se occultabat, quia conceperat filium, iactat se, quia genuit
prophetam, Et quae occulto cognouerat, his qui simul aderant
& audiebant palam Euangelizat, dicens. *Beata quae cre.* Credi-
dit uirgo, ubi sacerdos negauit.

i. Et be. Apparet Mariam non dubitasse, sed credidisse, & ideo
fructum consecutam esse. Apparet etiam Elizabeth ipsa uer-
ba Angeli ad Mariam dicta per spiritum intellexisse.

Ambrosius. Beda. Congruenter ante Iohannem Elizabeth, &
ante Domini generationem prophetat Maria, ut sicut pecca-
tum in initio a muliere cepit, ita in initio salutis bona a mu-
liere inchoarent.

* Ambrosius. Sed & uos beati qui audiistis, & credistis.
Quaecumque enim crediderit anima, & concipit & generat
Dei uerbum, & opera eius agnoscit.

Beda.

NICOLAUS DE LYRA.

salutatque prophetatum. Et subditur ibidem. Et insinuauit gra-
tiae u. natura ignota extiterant, reclusus ventre miles agnouit Domi-
ni ac regem oriturum, uentris tegmine non obstante mystice uisioni,
inuit enim non palpebris, sed spiritu.

1 Et reple. est. Hic consequenter describitur inspiratio matris, quae
ostenditur, cum subditur.

2 Et exclamauit uoce magna. Ista magnitudo magis intelligenda
est ratione denotionis interioris quam soni exterioris.

3 Bene. tu inter mu. Id est, super omnes mulieres. Cuius ratio, sub-
ditur.

4 Et benedi. fru. Per hoc enim quod conceperat Dei filium, contra-
xerat

MORALITER.

1 Et reple. est spiritu sancto Elizabeth. Scilicet audita salutatione
gratiae, quia quaecumque ipsa respicit oculo clementiae uel
gratiae, recipit a Deo donum gratiae & in laudem prorumpit
Mariae.

xerat quodammodo infinitatem bonitatis, in quantum mater est filij bo-
nitatis infinita. Angelus autem salutans uirginem supra non dixit, ben-
dictus fructus uentris tui, quia uirgo nondum conceperat filium Dei, sed
postea cum consensit, tunc concepit, ut supra dictum est.

5 Et unde hoc mi. Ista enim non poterat scire Elizabeth nisi per
reuelationem spiritus sancti.

6 Exul. in gau. Ipsa enim Elizabeth per spiritum sanctum cognouit,
quod illa exultatio fuit propter praesentiam Domini in utero uirgi-
nali.

7 Et beata quae. Quia per ascensum fidei concepit.

8 Perficientur ea quae dicta Per Angelum nunciantem & etiam
per spiritum sanctum mentem uirginis illustrantem, & ea immediate do-
centem.

Et

Mariae. Ideo subditur.
2 Et exclamauit uoce magna, & dixit. Origenes. Si autem Domi-
nus nec augmentum nec detrimentum recipere potest, quid
est quod Maria loquitur?

I Magnificat

* Bed. Omnis autem anima quæ verbum Dei mente concepit, virtutum statim celsa cacumina gressu cōscendit amoris quatenus ciuitatem Iuda. i. confessionis & laudis arcem penetrare, & vsq; ad perfectionem fidei, spei, & charitatis, quasi tribus in ea mensibus valeat commorari.

a Magnificat anima mea Dominum. Beda.

Primo dona sibi spiritualiter concessa profiteretur, deinde beneficia Dei quibus generaliter humano generi i eter-

num consulere non desistit, enumerat. Quasi dicat, Tanto munere me Dominus sublimauit, vt nullo lingue officio explicare possim, sed totū an-

terioris affectū magnis gratiarum laudib. offero. Totum quod viuo, totū quod sentio, totū quod discerno, in eius magnitudine contemplanda, in eius præceptis obseruandis impedo, * Sanctus, Titus Bosfr. Cum sacrosancta virgo dicit. *Magnificat anima mea Dominum*. seipsam laudis hostiam sese offerre ostendit, idque ex debito, sensus enim est. Quam illustre & magnum est mysterium & miraculum, cui subseruio, tātum cum magnificare obligor, qui mirabilia in me & per me operatur, atque ideo, *Spiritus meus in Deo salutari meo*. Exultat, ingentique gaudio per fusus, in eodē sese oblectat. Etenim qui mūdo salutem per me largitur, is & Deus meus & Seruator meus est. Spiritus autem & anima pro eodem hoc loco vsurpantur.

b Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. * Sāctus Titus Bosfr. Quasi dicat, non tu sola Elizabeth posthac me felicē fortunatamque prædicabis, sed omnes omnino fidelium omnium generationes.

Beda. Moraliter. Quæcumque anima credit, concipit & generat verbum Dei, & opera Dei agnoscit. Sit ergo in singulis anima Marię vt Deum magnificet. Sit in singulis spiritus Marię, vt exultet in Deo. Et si secūdū carnē vna est mater

ter Christi, secūdum spiritum omnium fructus est Christi Magnificatur Dñs, non quod ei aliquid humana vox adigat sed quia magnificatur in nobis, dum anima nostra que imaginem Dei creata est, per iustitiam se Christo cōformat qui est imago patris. Et sic dum ipsum Christum imitat

magnificat, quæ participatione nignitudinis, eius sublimior, vt illā inginem splendorum colore facrum, & quadā emulatione virtutis inuideatur exprime. c Et exul. Bec Quia terrena non ro, prosperitas n emollit me, adue tas nō frangit, sec la illius memoria lectat, a quo salus

a Audita responsione Elizabeth, quia beatam prædicauit matrem Domini appellauit fide fortem laudauit, non amplius tacere potest dona quæ perceperat, Et quæ virginali pudore ac ceptum ortulū tegebat mentio, iam congruo tempore patefecit. b Ambro, Anima & spiritu Deo parti deuota & nō, vnum Deum ex quo omnia, & vnum dominum per quem omnia pio venera ut affectu.

a sunt tibi a Domino. Et ait Maria: Magnificat anima mea

b Dominum. Et exultauit spiritus meus, in Deo salutari meo.

c Quia respexit t humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc

d * beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi t

e magna qui potens est, & sanctū nomen eius. Et misericordia

f

g

ratur eterna, illius diuinitate letor cuius tēporali conceptione mea caro fetatur.

d Quia respexit. Beda. Ecce quam vilia de se sentit, & totā gratiæ attribuit, suo iudicio se humilem sentit, sed respice gñe sic sublimatā, vt voce cunctarum gētium beatitudo præcipua dicatur, vt sicut per superbiam Euz mors inuēta mundum, sic per humilitatem Mariæ vitæ introitus partur. Ideo etiam magnificat anima mea Dominum, quia hi magna dignatus est facere, nihil meis meritis tribuo. d magnitudinem ad illum refero, qui essentialiter potens & de paruis & infirmis magnos facit & fortes.

e Qui se. mi. ma. Quia in me carnem sumpsit, & me a peccis mundauit, & dona spiritus sancti mihi contulit.

* Sanctus Titus Bosfr. Admirabilia, inquit, per me operis est potens ille, nam cum virgo essem, præpotenti illius virtute nature fines supergressę, accepti; Nulliusq; viti comicio vfa, digna effecta sum, quæ non cuiusuis promiscue vnigeniti Dei mater, filij Dei mater fierem.

f Et san. Be. In Græco Agyō, q, sonat extra terrā, quæ non eius cōsecrati, nō in terra cōuersionē, sed in celis dēnt h g Et mi. Beda. A specialib. donis ad generalia Dei iudicio conuen

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et ait Ma. Hic consequenter describitur decantatio virginis, & præmittitur titulus cantici, cum dicitur, *Et ait Maria*. Hoc. n. canticum sic intitulatur, quia Canticum Mariæ nominatur, & subditur ipsum canticum.

2 Magni. Quasi dicat Maria. O Elizabeth tu me magnificas, sed ego totū deo attribuens ipsum magnifico in hoc cantico. Vbi primo ponitur modus cantici. Secundo subditur causa cantandi ibi. *Quia respex*. Circa primum declaratur laus virginis tanquam magna, cum dicitur. *Magnifi*. Secundo, vt deuota, ibi.

3 Anima mea. Nō tātū labia mea. Tertio, vt debita, cū dicitur.

4 Domin. cui debetur laus & honor. Quarto, vt iucunda, ibi. *Et ex. spi. m*. Quinta, vt recta, ibi. In deo saluta. &c. Et dicit.

5 In Deo. Ratione creationis.

6 Salutari. Ratione recreationis.

7 Meo. Ratione assumptę humanitatis, quia sic fuit ipsius virginis & non alterius.

8 Quia respex. Hic cōsequēter describitur causa cantandi. s. diuina beneficia collata. Et primo virgo recolat beneficia sibi collata singulariter. Secūdo, beneficia collata toti mūdo generaliter, ibi. *Et misericordia eius*. Tertio beneficia collata populo Iudeorū specialiter. ibi *Suscipit Israel*. Circa primū dñ. *Quia res. hu. an. s. Q.*

virgo

virgo beata. Bene debeo magnificare & laudare Dñm. *Quia res. hu.* Quia licet ex omnibus virtutibus fuerit disposita ad conceptionem filij Dei, specialiter tamen hoc fuit ex humilitate.

9 *Ecc. enim ex hoc &c.* Id est, Iudei & Gētiles. Ex omnibus generationib. aliqui sunt cōuersi ad fidē, qui cōfitentur istā virginē beatā. Hoc ēt patet in Saracenis, vnde in Alchorano Mahu dñ de Maria virgine. Dixerunt Angeli. O Maria Deus annu tibi verbū ex ipso, & erit nomē eius Iesus filius Mariæ. Et in eodē libro dixerūt Angeli. O Maria Deus vtiq; elegit te, quificauit te, & elegit te clarā sup mulieres seculorū. Et multū ibi dicitur ad laudē virginis.

10 *Quia se. mi. m.* In sanctificatione, sed maxima in filij Dei conceptione.

11 *Qui po. est.* Vt te. n. potentię dei infinita facta sunt hæc.

12 *Et sancti.* Quia quicqd sanctitatis pōt cogitari, totum eminentius est in mundo, cum dñ.

13 *Et misc. eius.* Hic recolat beata virgo beneficia exhibit nationis quod ex misericordia dei factum est. Vñ petebat Dñm in creationē mundi de nihilo, & sapientiā tuā in mundi gubernatione sic ordinata, & iustitiā tuā in peccatorū punitione, sic diluio & subuersione Sodome & Gomorre, & ideo ostendit bis Domine misericordiam tuam in filij tui incarnatione.

A pro

MORALITER.

2 Magnificat anima mea Dominum. Sed si considerem dominum Saluatorem imaginem esse inuisibilis Dei, & animam meam factam ad eius imaginem, vt sit imago imaginis, tūc videbo quoniam in exemplo eorum qui solent imagines pingere quando magnificauero animam meam opere, cogitatione, sermone, tunc imago Dei grandis efficitur, & ipse dominus cuius imago est in anima mea magnificatur, † *Et exultauit spirit.* &c.

Theoph. Ille autem Deum magnificat, qui digne sequit Christum, & dum Christianus vocatur, Christi non minus dignitatem

magna & cælestia operando, & tunc spiritus eius id est, spiritus le charisma exultabit, & non mortificabitur.

8 *Quia respexit. &c.* Aug. O vera humilitas, quæ Deum hūnibus peperit, vitam mortalibus edidit, celos immouauit, mūnificauit, paradysum aperuit, & hominū animas liberauit, facta est Mariæ humilitas, scala cælestis, per quā Deus descendit ad terras. 10 *Quia sece. mihi.* Chrys. Dicit autem qui potens est si quis dissidat in conceptionis negotio, dum virgo manens cepit, retorquetur miraculum ad potentiam operantis.

14 *Et misc. Be.* A specialibus se donis ad generalia conuen

toti

ertit, & totius humani generis statum describēs, quid sub-
 pi, quid humiles mereantur, quid filii Adē per liberū arbi-
 ti, quid q̄ filii Dei sūt per gratiam, explicat, quasi dicat. Nō
 mi soli fecit magna, sed etiam omnibus timentibus eū, in
 omni progenie Iudæorum & gentium. Vel in omnes proge-
 nis totius mundi
 as credituras præ-

Comendata mise-
 cordia in timentibus
 subdit quid con-
 tores mereantur.
 a Fecit poten. in bra-
 suo. Beda. Idest,
 o Dei filio per quē
 onia facta sunt, per
 em omnia potest.
 e quod brachium
 perlit superbos
 ente cordis sui. Ini-

In omni gente, qui timet Deum acceptus est illi.
 Et hoc per filium.
 a eius a progenie in progenies, timentibus eum. Fecit poten-
 tiam in brachio suo, dispersit superbos † mente cordis sui.
 b † Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Esurien-
 tes impleuit bonis, & diuites † dimisit inanes. Suscepit Israel
 c puerum suum, † memorari misericordiæ suæ. Sicut loquutus
 f est ad patres nostros, Abraham & semini eius † in sæcula.
 g

1 ditauerat legis tradi-
 2 tio, & sanctorū dog-
 3 mata prophetarum.
 4 Quia vero non humi-
 5 liter hæserunt verbo
 6 humanato, dimissi
 7 sunt inanes, nihil de-
 8 ferentes non fidē, nō
 9 scientiam, & spe bo-
 10 norū priuari sunt, &
 11 a terrena Ierusalem
 12 & a vita futura exclu-
 13 si. Quos vero de gēti-
 14 bus fames & sitis cō-
 15 triuerat, cum hæfil-

in totius mali superbia, per quam primus homo exul fa-
 is est, in qua perseverantibus grauior vindicta futurę disper-
 nis referuatur.

* Sanct. Titus Bosfr. Siquidem opus hoc non hominis
 manus illius opus est, patris namque brachium est filius.
 xa illud; *Liberasti in brachio tuo populum tuum.* Per hunc igi-
 contra spirituales hostes, qui iam olim in genus n ostruin
 annidem exercebant, victoriam obtinuit triumphumque
 exit.

Cyrillus. Erant & quandoque Iudæi potestate superbi,
 † prostrauit hos incredulitas. Ex gentibus autem ignobi-
 & humiles, per fidem ad apicem conscenderunt.

Deposuit potentes de sede. Beda. Paulus pro superbia de sede
 galis doctrinę depositus ob humilitatem ad Euāgelizandā
 le sublimatur. Sic etiam fit sæpe in alijs. Superbi qui supra
 ensuram se extollunt. Idem potentes quia nō in Deū, sed
 sua virtute confidunt, qui deponuntur, quia omnis qui se
 exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.

Esurientes impleuit bonis. Beda. Qui æterna toto studio de-
 lerant, saturabūtur, cum Christus apparuerit in gloria. Sed
 terrenis gaudent, in vltimo inanes totius beatitudinis di-
 mittuntur. In præsentī etiam videmus humiles diuina gratia
 pleri, superbos lumine veritatis priuari.

Basilius

Mansit

* Basilius. Disposuit quidem nos præfens verbum, etiam D
 quoad sentibilia, educens rerum mundanarum incertitudi-
 nem Caduca siquidem sunt hæc, sicut vnda quę ab impetu vē-
 torum hinc inde diffunditur. Intellectualiter autem sumen-
 do esuriebat genus humanum, exceptis Iudæis, hos namque

sent Domino, repleti sunt spiritualibus bonis.
 d *Suscepit Israel. pu. su.* Post generalem diuinę pietatis & iu-
 stitię commemorationē, ad singularem nouę incarnationis
 dispensationē conuertit verba. *Suscepit*, quasi medicus ægrū.
 Visibilis inter homines factus, vt faceret Israel, idest, viden-
 tes Deum, puerum suum sibi obedientem & humilem, quia
 non nisi per humilitatem saluandi sunt.
 * Sanctus Titus Bosfr. Hoc ad carnalem Israelē referri
 potest. Siquidem multas myriades ex ipsis in Christum cre-
 diderunt credente sque salutem consecuti sunt. Potest rur-
 sum ad spirituales, hoc est, ad eos qui inter nis mētis oculis
 Deum cernunt (hoc enim sonat Isael) cuiusmodi sunt, qui ex
 gentibus ad Christum conuersi sunt, haud incommodari.
 e *Memorari misericordiæ suæ.* Quia quod hominē redemit, nō
 meritum est hominis, sed donum diuinę pietatis.
 f *Sicut locutus est ad patres nostros.* Memoriam patrum quibus
 hæc salus reuelata est faciens, Abraham nominatim expri-
 mit, cui primo incarnatio manifestata est.
 g *Et semini eius in secula.* Non tam carne genitis, quam fidei
 vestigia secuti, quibus aduentus Saluatoris in sæcula est pro-
 missus, quia ipsa promissio hæreditatis nullo sine claudatur.
 Nam & vsque in finem sæculi credentes non deerunt, & F
 beatitudinis erit gloria perennis.

cundum quod dicitur Romanorum. II. cap. Cæcitas ex parte contigit
 in Israel.
 8 Et exal. hum. i. Gentiles humiliter & deuote prædicationem Apo-
 stolorum suscipientes. Et ideo subditur.
 9 Esurien. impl. bonis. Quia gentiles cum magno desiderio, quod
 per esurientem designatur, verbum Dei receperunt.
 10 Et diuites dimisit inanes. i. legisperitos diuitys scripturarum
 prius repletos, dimisit inanes per exaccationem eorum & falsum in-
 tellectum scripturarum.
 11 Suscepit Israel puerum suū. Hic recollit beata virgo beneficia
 exhibita populo Iudæorum specialiter, cum dicitur. Suscepit. Quia
 Deus accepit carnem puerilem de populo Israel, quod fuit beneficium
 illi populo collatum, maxime quantum ad credentes de populo illo.
 12 Memorari misericor. suæ. Ad modum enim recordantis se ha-
 buit, quando filium suum patribus antiquis promissum in carne misit.
 Ideo subditur.
 13 Sicut locutus est ad patres nostros. i. ad patriarchas & Pro-
 phetas.
 14 Abraham & semini eius. Secundum quod dicitur Ge. 22. In se-
 mine tuo benedicentur omnes gentes terræ.
 15 In sæc. Quia caro humana permanebit æternaliter deitati unita.
 Man-

NICOLAUS DE LYRA.

A prof. Iudæorum, quia sicut dicitur Ioan. 4. c. Salus ex Iudæis
 quia incarnatio facta est in virgine Iudæa natione, sed quia benefi-
 um incarnationis ad totum mundum diffunditur. Ideo subditur.

In proge. Scilicet omnium gentium. Veruntamen, quia licet bene-
 cium incarnationis se extendat ad omnes quantum ad sufficientiam,
 in tamen quantum ad efficaciam, sed tantum ad iustos. Ideo sub-
 ditur.

Timentibus eum s. timore & filiali & casto.
 Fecit potentiam in brachio suo. i. in filio suo, qui vocatur bra-
 chium Domini, Isaia. 53. a. Brachium Domini cui reuelatum est.

Dispersit superbos. i. legisperitos & Phariseos qui fuerunt su-
 rbi.

Mente cordis sui. Spernentes consilium Dei, vt dicitur infra 7. c.
 tiosi cum cæteris Iudæis. 42. anno a passione Christi fuerūt capti, &
 priuari per Titum & Vespasianum, & per orbē dispersi. Et loquitur
 e virgo de futuro per modum præteriti, propter certitudinem euētus
 a Prophetia.

Deposuit potentes de sede. i. Iudæos qui erant potentes in le-
 & Prophetis, dimittens eos ex suo demerito in profundo erroris se-
 cundum

MORALITER.

stius humani generis statū describit, dicens. Et miser. eius a
 roge. in pro. timen. eum. Q. d. non mihi soli fecit magna, sed &
 omni gente, qui timet Deum acceptus est illi.

Fecit potentiam in brachio suo. Origen. Timētibus autem se
 cecit potentiam in brachio suo, quia licet infirmus ad Deum
 accesseris, si timueris eum, promissam virtutem conse-
 queris.

Deposuit potentes. Cyrillus. Magna sapiebant demones, gē-
 illum sapientes, Pharisei & Scribę Iudæorum, hos tamē de-
 soluit, crexitque humiliantes se sub potenti manu eius, dans
 illis

illis virtutem calcandi super serpētes & scorpiones omnem-
 que potestatem inimici.

9 *Esurientes impleuit bonis.* Glossa. Qui æterna toto studio qua-
 si esurientes desiderant, saturabuntur cum Christus apparue-
 rit. Sed qui terrenis gaudent, in fine totius beatitudinis ina-
 nes dimittentur.

11 *Suscepit Israel puerum suum.* Bed. Puerum suum obedientē
 scilicet & humilem, nam qui contemnit humiliari, non po-
 terit saluari.

13 *Sicut locutus est ad pa. no. Abraham & se. e.* Bed. Semini eius
 dicit, non tam carne progenitis quam fidei eius vestigia se-
 quutis, quibus aduentus Saluatoris in sæcula est promissus.
 Man-

A Mansit autem Mar. Beda. Tandiu mansit, donec videret præcurforis natiuitatē, propter quā maxime venerat. Nec causa sola familiaritatis tandiu mansit, sed vt tanto tēpore & Elizabeth & Ioannis crederet profectus, Nā si in primo aduentu Marię spiritu sancto sunt repleti, multū est illis superadditū tāta mora mansionis.

* San. Titus Bostr.

Rediit autē quia circa Elizabeth partū, magna hominū multitudo ad Zacharię ades conflurata erat, virgo autem sanctissima virgineo quodā pudore tenta, hominum conspectū declinabat. Cur tot mensibus isthuc mansit? forsā vt admirandę rei

† cogauit debāt.

B euentum spectaret. Tum etiam quod eiusdem rei magnitudine attonita, quidque factū opus non satis gnara, de iis quæ ad se attinebant, consilium capere vellet.

Myſtice. Anima casta quę spiritualis verbi desiderium cōcipit, neceſſe est, vt alta exercitūs cęlestis iuga subeat, & quasi trium mensium dies ibidem demorata, quousque fidei spei, & charitatis luce radietur, perseuerare non desistat.

b Impletum est. Beda. Verba impletionis sacra scriptura in bonorū tam ortu, vel obitu, vel actu ponere consuevit, quorū vitā plenitudinem perfectionis habere signat. Vt impleri sūt dies Marię vt pareret. Impleuit Salomon edificare domum.

Inf. 1.2. Defunctus est Abraham plenus dierum. Cum venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Sed cōtra dies impiorum, inanes & vacui.

* Sanctus Titus. Obseruatione dignum est. Num in tota veteri & noua scriptura, de peccatoris ortu vsquam dictum comperiat. Et impletum est tempus pariendi. Arbitror equidem non facile quępiā illud scriptum inuenturū, nisi verbis, qui nascitur, iustus nominatur. Quia ergo istud hic locum habet recte Euangelista ait. Elizabeth impletum est, &c.

Gal. 4.2. **c** Et audie. Ambrosius. Beda. Habet sanctorum edio letitiam plurimorū, quia commune bonum est. Iustitia enim cōmunis

nis virtus est, & ideo in orta iusti future vite insigne præmittitur, & gratia future virtutis exultatione vicinorum præfigurante, signatur.

d Die octauo. Per circūcisionem resurrectio Domini figuratur, quia & octaua die, id est, post sabbathum facta est. Et tunc

a Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, & reuerſa est in domum suam. Elizabeth autem impletum est tempus pariendi, & peperit filium. Et audierunt vicini & cognati eius, quia magnificauit Dominus misericordiam suam cum illa, & t congratulabantur ei. Et factum est in die octauo, venerunt circumcidere puerum, & vocabant cum nomine patris sui zachariam. Et respondens mater eius dixit. Nequaquam: sed vocabitur Ioānes. Et dixerūt

a Amb. Bed. Spiritu prophetie didicit, quod non didicerat a marito, non poterat ignorare prænancium quæ prophetauerat Christum.

a Amb. Bed. sicut ab Angelo Zacharię erat prænanciatum.

1 illa a reatu mortis a
2 soluere solebat, sic
3 sta immortalis vit.
4 natiuitatē, & in auto
5 re nostris exhibuit
6 & in nobis monstrauit
7 sperandam.
8 * Chrysoſtomus
9 Circūcisionis norma
10 primo tradita est Abraham
11 in signū distinctionis,
12 vt genus perueniret
13 hęc imperpetuum conferretur,
14 & si promissa bona conſeruari
15 qui valeant, vbi autem
tem pacti conſeruari

matur negotium, oppositum signum de medio tollitur. Sicut igitur & per Christū Circūcisione cessante baptisimus succedit, sed antea Ioannem circūcidi decebat, vnde dicit. Et factum est, &c. Dixerat autē Dominus, Infans octo dierū circūcidi in vobis. Hanc autē temporis mensuram a diuina clemētia constitutam autumo duplici de causa. Primo quidē vt in tenera etate leuius patiatur dolorem sectionis carnis. Secundo vt ex ipsis operibus moueamur, quoniam hoc agebat in signum. Tener enim puer minimus discernit quæ circa ipsum sunt post circūcisionem autem nomen imponebatur, vnde dicitur. Et vocabant eum, &c. Hoc autem ideo fiebat, quia prius oportet sumere signaculum Domini, & postea nomen in manum, vel quia nullus nisi prius abiciat carnalia, quod significat circūcisio, dignus est quod in libro vite nomē eius scribatur.

c Et vocabant eum. Beda. Ioannis celebrata natiuitas, est neui testamenti inchoata gratia, cui Iudei (qui legis obseruatione quasi affinitate iuncti erant) nomē patris volūt imponere quia magis iustitiam quæ ex lege est, volunt suscipere, quam gratiā quæ ex fide. Qui puerum nomine patris vocāt, sospiciunt dño noua gratię munera declarate cuperēt eū potius

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Mansit autem Maria. Hic consequenter describuntur cōcomitātia ortum præcurforis, quorum primū respicit virginē, quod notatur cum dicitur. Mansit autem Maria cum illa. Id est, cum Elizabeth pro cuius consolatione & obsequio venerat.
- 2 Quasi mensibus tribus. Et sic patet quod mansit vsque ad tempus partus Elizabeth, quia in fine sexti mensis nunciavit sibi Angelus conceptionem Elizabeth.
- 3 Et reuerſa est in domum suam. Completo tamen prius ortu præcurforis, vt communiter dī. Vnde dicūt aliqui, quod ipsa recepit præcurforē & tenuit. Aliqui tñ doctores, vt Theophilus Græcus, dicunt qd imminente partu Elizabeth recessit. Tū quia virgines in partu mulierū nō solent adesse. Tū quia alix mulieres iā venerāt ad partum Elizabeth Et ideo obsequium Marię non erat ultra sibi necessarium, quod per alias mulieres poterat fieri. Secundum respicit matrem præcurforis, quod notatur cum dicitur.
- 4 Elizabeth autem impletum est tempus pariendi. Scilicet nouem mensium.
- 5 Et peperit fi. Sicut per Angelum fuit prædictum.
- 6 Et audierunt vicini. Id est, illi qui erant cohabitantes.
- 7 Et cognati. Qui erant ex eius consanguinitate & affinitate.
- 8 Quia magnificauit Dominus. Id est, magnam misericordiam ei fecit

- cit auferendo sterilitatis opprobrium, & dando tantum ac taliter filium sic nunciatum mirabiliter, & conceptum supernaturale.
- 9 Et congratulabantur ei. Secundum quod dixerat Angelus Zacharię. Multi in natiuitate eius gaudebunt.
- 10 Et factum est. Hic ponuntur cōſequentia ortum præcurforis. Quorum primum est, pueri noui nominatio, secundum, populi admiratio, ibi. Et mirati sunt vniuersi. Tertium patris inspiratio, ibi. Et Zacharias. Circa primum dicitur.
- 11 In die Octaua. Scilicet a natiuitate præcurforis.
- 12 Venerunt circumcidere puerum. Sicut præcipitur Gene. 17. D ratione huius præcepti & modo intelligendi dictum fuit ibi. Et quia in circūcisione imponebatur tunc nomē puero, licet modum imponitur in baptismo, ideo subditur.
- 13 Et vocabant eum nomine patris sui Zachariam. Quia istud articulus fuit satis communiter obseruatum, & adhuc obseruatur frequenter maxime in magnis personis, qd primo genitus filii nominatur nomine patris.
- 14 Et respondens mater eius. Scilicet vocabitur Zacharias.
- 15 Sed vocabitur Ioannes. Hoc enim fuit sibi a Deo reuelatum quia a marito non didicit, cum esset factus mutus antequam rediret ad eam de templo, vt patet ex prædictis.

MORALITER.

1 Mansit autem Maria cum illa. Moraliter autem Maria dici potest quælibet persona sibi deuota, sicut & diligens Deum Deus dicitur secundum Augu. Dicit enim si terram diligis, terra es: si aurum diligis, aurum es, & si diligis Deum, deus es, scilicet per charitatis vnionē. Hęc igitur Maria exurgens ascendit in montē, exurgit aciditē teporana excutiendo, ascendit in moueant diuina meditando, in ciuitatem Iudæ, confessionem diuine laudis exercendo, intrat domum Zacharię ecclesiam deuote frequentando, & salutatur Elizabeth, id est, Mariam ad quam habet specialem deuotionem. Elizabeth enim interpretatur Dei absconditio. Et hoc competit Marię in qua deus nouem mensibus fuit absconditus

Isa. 45. c. Vere tu es Deus absconditus Saluator Israel. Et ab Elizabeth, id est, Maria resalutatur, quia sui memorum nequaquam immemor existit, Et manet cum tali persona sibi deuota tribus mensibus, id est, tribus temporibus, scilicet iuuentute, senectute & medio tempore.

4 Elizabeth autē, &c. Be. Alleg. aut Ioannis celebrata natiuitas grā noui Testamēti inchoata sublimitas. Cui vicini & cognati tris nomē magis quā Ioannis imponere volebāt, quia Iudæi quę eius obseruatione quasi affinitate iuncti erant, magis iustitia quę ex lege est sectari, quam fidei gratiam suscipere cupiebant sed Ioannis hoc est gratię dei vocabulum, mater verbis, & per literis pronunciare satagunt, quia & lex ipsa psalmique prophetę apertis sententiarū vocibus gratiam Christi prædicat

Nemo

Et

fucta veteris sacerdotii edicta predicare. Vnde bene Zacharias memor domini interpretatur, quia memoria antiquae generationis a Domino data figurat, Mater quae verbis, & per qui scriptis quod Ioannes vocetur affruit, significat quod legis doctrina, de suscipienda gratia Christi viua voce in-

fama transcendit. Praecurrentia signa praebent iter praecursori veritatis, & futurus propheta praemissis comedatur auspiciis. d Et zacharias pater, &c. Chryso. Non quocumque modo gratiam Spiritus sancti nactus, sed ad plenum, & fulgebat in eo prophetiae donum.

ut, dicendo per legislatores. Prophe-
tias suscitabit vobis do-
mus de fratribus ve-
rissimum audite, &
sacerdotium le-
ceremoniarum ty-
quasi mutis lite-
m figuris) gratiam
angelici si recte in-
gatur, exprimit.
Innuent autem
eius, &c. Qui in-
t patri de no-
ne pueri, signifi-
c illos qui testi-
mo legis, inten-
d astruere gratiam
Et mirati sunt. &c.
Theophylactus.
Et in taciturnita-
Zachariae miratus
populus, Ita & cu
haus est vnde di-
Et factum est, &c.
V propter haec duo
num aliquid cir-
atum puerum v-
nri existimant, haec autem omnia dispensatiue fiebat, vt qui
te esse Christi debebat, existeret & fide dignus vnde se-
quitur. Et posuerunt omnes &c.
Apertum est au. Quia declarato & confirmato nomine Ioan-
niperuit os Zachariae & benedixit, patet, quia manifestata
eter Apostolos gratia noui Testamenti. Multa est turba sa-
ccoloru, relicta taciturnitate nociua, obedit fidei, & predicat
a redemptoris, & quae prius occultabantur in sacerdotio le-
rationabiliter intellecta soluuntur. Quod in die circunci-
is Ioannis factus est timor super vicinos, significat quod
te pore dominicae resurrectionis, Apostolis dato spiritu &
p hata gloria Christi, salubris timor non solum Iudaeoru
quarant vicini vel situ loci, vel scientia legis, sed etiam extera
ru gentium corda concussit. Nec tantum montana Iudae, sed
omnia mundani regni mundanq, sapientiae culmina Christi
fama

ad illa. quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc
a nomine. Innuent autem patri eius, quem vellet vocari
cum. Et postulans pugilarem, scripsit, dicens. Ioannes est
b nomen eius. Et mirati sunt vniuersi. Apertum est autem illi-
c co os eius & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum.
Et factus est timor super omnes vicinos eorum, & super
omnia montana Iudae diuulgabantur omnia verba haec. Et
posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes. Quis
d putas puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo. Et
e zacharias pater eius impletus est spiritu sancto, & prophe-
f tauit dicens. Benedictus dominus Deus Israel, quia visitauit
g & fecit redemptionem plebi suae. Et crexit cornu salutis no-

Ambro. Best. aduerte hoc nomen esse generis sed vatis.
a Amb. Quia incredulitas a fatumiei eripuit & auditum. Quod voce non poterat manu & li-
teris locutus, & nutu interrogatur.
a Ambr. Quia lex scripta in tabulis lapideis mysteria loquitur. b Ambr. Bede. Hoc
nomen nos non imponimus, qui iam a Deo accepit, habet suum nomen, quod agnoui-
mus, non quod elegimus.
a De conuenientia inter patrem & matrem. b Iam soluit fides linguam quae
incredulitas ligauerat.
a Bed. longa infirmitate tabescentem. Apparens in carne. Quasi dicat longius a se rece-
dentes iustificare curauit. Est vel sit.
a Sanguine filii redemit sub peccato vendita. b Quam suam visitando fecit. c Id.
est firmam celsitudinem salutis.

* Origenes. Ple-
nus autem Spiritu
sancto Zacharias duas
prophetias generali-
ter nunciat, primam
de Christo, alteram
de Ioanne. quod ma-
nifeste de verbis illius
probat in quibus
quasi de presenti, &
quasi iam versaren-
tur in mundo, loqui-
tur de Ioanne, & pri-
mo de saluatore di-
cens. Benedictus Domi-
nus Deus Israel.
e Et prophetauit di-
Beda. Magna largitas
diuinae pietatis. Ecce
loquela quae sola abla-
ta est disidentia, cum
spiritu prophetiae re-
stituta est credenti.
13 AMBROSIVS.
14 Elizabeth paucis, Za-
15 charias multis pro-
16 phetat, vterque san-
17 cto spiritu repletus
loquebatur, sed disci-

quid
fin tota mon-
tana regione.
E

plina seruetur, vt mulier magis discere quae diuina sunt stu-
deat quam docere.

f Benedictus. Quia dum bonitatem Dei rogauit pro libera-
tione, praecursor donatus est.

* Chrysostomus. Dum Deum benediceret Zacharias,
visitationem dicit esse factam ab eo erga populum suum, siue
materiales Israelitas quis velit accipere. Venit enim ad oues quae
perierant domus Israel. Siue spirituales, id est fideles qui digni
fuerunt hac visitatione, efficacem erga se diuinam promissio-
nem facientes.

g Visitauit. Quod proxime faciendum cognouerat, Prophe-
tico more quasi iam factum narrat.

h Cornu salutis nobis. Beda. Per cornu quod carnem excedit,
cum omnia ossa carne tegantur, regnum Christi significatur
quo mundus & gaudia carnis superatur. In cuius figuram Da-
uid

F

NICOLAUS DELYRA.

1 Nemo est in cognatione. Non est intelligendum, quod nullus Iu-
deus vocatus fuisset prius Ioannes, quia alij Iudaei fuerunt ante sic no-
minaliter patet. 1. Mach. 1. de Ioanne fratre Iuda Machabaei, & de Ioan-
ne polemij, sed cognatio hic accipitur propinquitas generis, quia nul-
lus prior sic vocatus de cognatione Elizabeth aut mariti eius.
2 Nunc. au. pa. e. Per signa visibilia, ex quo patet quod non tantum
mutus sed etiam surdus. Si enim potuisset intelligere verba quae me-
ntis breuius expriment conceptum, quae fuissent ab eo per ver-
ba non per alia signa.
3 Ioannes est nomen eius. Id est, hoc nomen non impono, sed im-
positum est a Deo.
4 mirati sunt. Hic consequenter describitur populi admiratio ex
mirabilibus quae videbantur circa puerum natum & parentes eius, vide-
batur mirabili conuenientia patris & matris in nomine pueri, & in
lopla reddita patri, ideo subditur.
5 Apertum est au. &c. Per confessionem enim fidei scripto quam
facere non poterat, meruit liberari, sicut propter verbum dubita-
tio demeruerat ligari.
6 Et fact. est t. ma super om. &c. Id est admiratio magna vel ti-
mor Domini qui sic mirabiliter punierat Zachariam & liberauerat.
7 Et super omnia. Quia facta insolita & mirabilia libentius nar-
rantur

rantur. 8 Et posuerunt omnes. Quia talis magis memoriae com-
mendantur. 9 Dicentes. Quis putas puer iste erit. Quasi dicat
valde magnus erit. Cuius causa subditur.
10 Etenim manus Domini erat cum illo. Id est virtus Dei ope-
ratiua miraculorum eius annunciatione, conceptione & natiuitate
ostensorum, ex quibus rationabiliter concludebatur magnitudo pueri
futura coram Deo, sicut fuerat predictum Zachariae. Et enim magnus
coram domino. 11 Et Zacharias. Hic consequenter describitur
patris inspiratio, cui dicitur. Et Zacharias pater eius impletus est
spiritu sancto. Et subditur eius prophetia per modum cantici seu diui-
nae laudis expressa, cum dicitur. 12 Benedictus. In quo cantico
primo praemittit pertinentia ad redemptorem. Secundo pertinentia ad
ipsius praecursorum, ibi. Et tu puer. Circa primum dicitur. Benedictus.
Deo. omnium per generalem gubernationem. 13 Deus. Per creationem
14 Israel. Per specialem cultum & deuotionem & beneficiorum spe-
cialium populo Israel exhibitionem. 15 Quia visitauit. Id est, visitabit.
Loquitur enim de futuro per modum praeteriti propter prophetiae certi-
tudinem. Haec autem visitatio facta est in Christi natiuitate, quae erat
adhuc futura, & conuersatione, quae visitauit nos sicut medicus infirmum,
sicut dicitur Luc. 6. c. Virtus de illo exibat & sanabat omnes. 16 Et
fecit redem. In sua benedicta passione, per quam redempti sumus.
17 Et crexit cornu salutis nobis: Id est, virtutem consequendi
salu-

MORALITER.

6 fac. &c. Gre. Mystice tempore dominicae resurrectionis praedi-
canda gratia Christi, salubris timor non solum Iudaeorum qui erat vici-
ni situ loci, vel scientia legis, sed etiam exterarum gentium corda
concussit. Nec tantum montana Iudae, sed omnia mundani regni,
mundanque sapientiae culmina Christi fama traiecit. 1 Et
Zach. Per Zachariam sacerdotem, designatur bonus episcopus,
qui

qui spiritu sancto debet esse plenus, & pater spiritualis Ioannis
id est hominis gratiosi coram deo hominibus bonus. Debet etiam
Deum de suis beneficiis collaudare, ideo subditur dicens.
12 Benedictus Dominus Deus. Id est, omnium fidelium.
15 Quia visitauit. &c. In sua natiuitate, in qua visitauit nos o-
tians ex alto, vt dicitur infra. 15 Et fecit redemptionem. &c. In
sua passione. 17 Et crex. &c. In sua resurrectione, & Ascensione
In

uid Salomon cornu olei, sunt in regni gloriam consecrati, vt prius Saul lenticula.

1. Reg. 10.4

Cornu. Idest, Christu, quia cornu nec caro nec os. Sic Christus nec caro tantum, nec os tantum diuinitatis.

a Qui a seculo sunt prophetarum. B E D A. Tota veteris testa scriptura de Christo praecessit. Et a tempore Adae sancti patres, suis quique factis eius dispensationis testimonium reddunt.

b Salutem ex inimicis nostris, & de manu. Erexit nobis salutem ex inimicis, & est explanatio superioris verficuli, in quo breuiter idem praemiserat. Et

B erexit cornu salutis nobis.

c Omnium qui oderunt nos. B E D A. Quasi dicat, vel hominum peruerforum, & spiritu immundorum, de quorum manu interim, & spe salui facti sumus, & in futuro te ipsa saluandi.

d Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti, & c. Locutus est, & erexit nobis salutem ad faciendam misericordiam, vt misericordiam quam patribus promisit, impleat in nobis, & iuramentum quod fecit patribus deliberatione nostra, in nobis per Christum compleatur.

Gen. 12.

e Iusurandum, & c. Titus Bost. Episcop. Dixerat enim Deus ad Abraham, Benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo

iplicabo te. Multiplicatum est enim semen Abraham, cuius gentium populus, per fidem ad Christum conuersus, creditur in illius femine.

f Et tu puer Propheta altissimi vocaberis, praebis enim ante faciem Domini parare, & c. Bed. Non mirum, si alloquitur infantem

a Quia de Iudis nascetur.

b De femore Dauid natus.

a bis in domo Dauid pueri sui. Sicut loquutus est per os sanctorum, qui a saeculo sunt prophetarum t eius. Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. Ad

a Memorem se ostendit, vel, memores nos faceret.

faciendam misericordiam cum patribus nostris, & t memorari testamenti sui sancti. Iusurandum quod iurauit ad A-

a Et ad faciendum. Bed. In te benedicentur omnes cognationes terrae.

braham patrem nostrum daturum se nobis. Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus Illi. In

a Intellectu. b Operatione. c Non in conspectu hominum. d Non ad horam.

sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus t nostris.

f Et tu puer Propheta altissimi vocaberis, praebis enim ante faciem Domini parare vias eius. Ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum. Per vis-

a Non hominum meritis. b Per viscera. c Assumpta carne. d Verbum patris ortum veraz lucis aperiens.

scera misericordiae Dei nostri, in quibus visitauit nos ories

viscera misericordiae Dei nostri, in quibus visitauit nos, & c. Bed. Viscera Iesu, id est, Saluatoris exponere, & diligentius commendare volens, salutis frequentat mentionem, cum cornu serigendum, salutem ex inimicis futuram, scientiam salutis plebi dandam commemorat. Et ne temporaria salutem promitti putares, addit in remissionem peccatorum eorum.

NICOLAUS DE LYRA.

salutem aeternam, & hoc fecit in sua resurrectione, qua resurrexit ad vitam immortalem, educens patres sanctos de limbo inferni, detentos ibi, & sua Ascensione qua illos ad caelestia introduxit.

1 In domo Dauid pueri sui. Quia ista adimpleuit Christus in carne assumpta de Domo Dauid.

2 Sicut locutus est per os Sanctorum qui a saeculo sunt, & c. Hoc est, a mundi principio qui ista praedixerunt, secundum quod dicitur Act. 10. b. Huic omnes Prophetarum testimonium perhibet, & c. Et sicut promiserat per Prophetas, ita fideliter adimpleuit.

3 Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. Supple consecuti sumus per Christum, videlicet de mundo, carne & diabolo.

4 Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris. Quia mysterium incarnationis impleuit, non propter nostram iustitiam, sed propter suam misericordiam adimplendam quam patribus promisit.

5 Et memorari testamenti sui sancti. Idest, pacti firmissimi quod habuit cum patribus veteris Testa. de Christo venturo. De quo testamento ad modum rememorantis seu recordantis se habuit quando pactum impleuit.

6 Iusurandum quod iurauit & c. De quo dicitur Gene. 13. c. Per me ipsum iuravi, & c. Quod iuramentum impleuit Deus pater mittendo filium.

7 Daturum se nobis. Quia Deus pater dedit etiam se nobis in filio, qui est eiusdem substantiae cum patre.

8 Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, & c. Quia per hoc euacuatur timor seruili, qui non est in charitate.

Et

M O R A L I T E R.

1 In domo Dauid pueri. Quia de illa domo natus fuit.

2 Sicut loquutus est per os sanctorum. Act. 10. g. Huic omnes Prophetarum testimonium perhibent.

3 Salutem ex inimicis nostris. Scilicet daemones & tyrannis.

4 Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris. In limbo prius detentis.

5 Et memorari testamenti sui sancti. Et quid sit illud testamentum, subditur.

6 Iusurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrorum daturum se nobis. Gen. 22. Benedicentur in femine tuo omnes gentes terrae. Quod impletum est in Christo,

vt

9 Et tu puer. Hic consequenter exprimit in cantico quae pertinet ad praecursorem, dirigens ad ipsum sermonem. Si autem quae dicitur ad ipsum sermonem dirigeret, cum puer adhuc non intelligeret? Dicitur autem aliqui, quod virtute supernaturali intelligebat patrem loquentem, intelligit Christum in utero matris existentem, vt praedictum est. Vt autem dicunt, quod sic loquebatur puero, non propter eius intellectum, sed propter aliorum instructionem de mysterio incarnationis qui tenebant usum rationis.

10 Propheta altissimi, vo. & c. Contra hoc videtur illud Ioannes. c. quod Ioannes Baptista negauit se esse Prophetam. Ad quod dicitur, quod verum respondit secundum intentionem querentium, quia quae dicitur si esset vnus de antiquis prophetis, vt Elias, Eliseus, vel huiusmodi vt patet ibidem, & secundum veritatem non erat vnus de illis. Vt etiam dicitur quod negauit se esse prophetam tantum, quia fuit Propheta, & plus quam Propheta, secundum testimonium Saluatoris Mat.

11 Praebis enim ante faciem Domini. Idest, ante filium Domini est similitudo vel facies Dei Patris. Per faciem enim designatur matris secundum Greg. super Ezechielem. Ea autem quae ad notitiam pertinent in diuini filio appropriantur.

12 Parare vias eius. Per praedicationem Christum annunciat, & per baptismum assuefaciendo, quia homines per baptismum idonei disponebantur ad facilius recipiendum baptismum Christi.

13 Ad dandam scientiam salutis eius. Idest, ad praedicandum salutem sciendam per Christum.

14 Per viscera misericordiae Dei nostri. Idest, per intima & occultam Dei misericordiam facta sunt haec.

15 Oriens ex alto. Idest, ex sinu patris in mundum.

8 Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, & c. licet seruili.

† Seruiamus illi, in sanctitate, & c. Quia ipse est sanctus sanctus.

9 Et tu puer propheta altissimi vocaberis, & c. Greg. Quisquis uerum praedicando, a fordibus vitiorum audientium corda mundat, Domini uenientis ad cor uiam praeparat. Et sic patet per Ioannem praedicator Euangelij designatur.

13 Ad dandam scientiam salutis, & c. Et non curiositatis.

† In remissionem peccatorum. Quae fit per Dominum operantem, & per praedicatorem disponentem, ideo subditur.

14 Per viscera, & c. In sua natiuitate, vt dictum est. Et ad illud quotidie uisitat illustratione suae gratiae, ideo subditur.

illi

illuminare his. Beda. In longa peccatorum & ignorantiae
tate depressis, quia exclusis errorum tenebris attulit ve-
n cognitionis suae lucem, & certum iter patriae caelestis
eruit.

Ad dirigendos pedes
nos in viam pacis.
per autem crescebat.
per omnia gres-
sorum operum
illuminatoris nostri
concordent,
haec ad mansio-
nem perpetuae pacis
inremus.

Et in. Be. Prædicator penitentiæ futurus aspera solitudi-
nis

NICOLAUS DE LYRA.

illuminare his qui in tenebris. Idest, patribus in limbo ex-
stis, quos Christus illuminavit, quando post passionem suam ad illos
descendit.

Et in umbra mortis. Idest, viventibus adhuc in hoc mundo, qui
in umbra mortis, quos illuminavit Christus per seipsum prædi-
cans, & Apostolos per orbem ad prædicandum mittendo, ut habetur
in ultimo.

Puer autem crescebat. Hic consequenter describitur præcursoris
professus & conversatio, cum dicitur. Puer autem crescebat.
Quantum ad augmentum corporis,

Et

MORALITER.

illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedens. Idest, in
vita mortali, quæ est umbra penæ inferni.

Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. Scilicet internæ fra-
ternæ

ADDITIO. I.

in ca. 1. Vbi dicitur in postill. Ideo salvo meliori iudicio vide-
tur melius dicendum eum fuisse simplicem sacerdotem.

sententia Ambr. & Bedæ vñ probabilior, nõ obstantib. his quæ
postillator obuciuntur. Ex his. n. quæ ab Euāgelista traduntur
in hoc loco, satis ostenditur Zachariam fuisse summum sacerdotem.

Ad cuius evidentiã sciendũ, quod incensum de quo Euāgelista
facit mentionem, nõ debet intelligi de cõmuni incenso, quod
in qualibet die bis concremabatur in altari incenso, ut hñ Exod.
3. Quod quidẽ incensum est per simplicem sacerdotem administra-
batur, sed intelligendum est de incenso illo quod semel in anno. s.
in festo expiationis tantum per summum sacerdotem in sancta
sanctorum administrabatur.

Quod quidẽ incensum licet esset eiusdẽ speciei cũ alio cõmu-
ni quantũ ad eius administrationem in templo, a cõmuni in-
censum differerebat in multis, & specialiter in trib. Primo. s. in hoc,
quod summus sacerdos prædicta die illud incensum ministrabat,
nisi erat licitũ esse in tabernaculo, donec summus sacerdos ide-
rederet, ut hñ expresse Leuit. 17. vbi tractas quomõ summus sa-
cerdos intrare deberet in sancta, & ponere sup ignem aromata, &
aspergere sanguinẽ, & huiusmodi, subdit. Nullus hominũ sit in
tabernaculo quã pontifex ingredi sanctuariũ, &c. donec egredia-
tur quod de alio incenso quotidiano minime legitur. Et iõ Euāgeli-
sta notatẽ dixit, quod ois multitudo populi erat orãs foris hora in-
censi. In quo ostenditur quod hora istius incensi ois multitudo debe-
re esse foris. s. extra tabernaculũ seu tẽplum, quod pertinebat in
in festo diei expiationis tantũ. Secũdo, quod in incenso huius festivi-
tatis erat singulare, quod qui nisi administraret rite cũ igne ab alta-
riolocasti accepto, pontifex erat reus morte tẽporali, put de
filiis Aarõ Nadab & Abiu. Leu. 10. legit. Et inde est quod Leui. cap.
10. allegato, vbi de solemnitate festi expiationis agit, præmittit
illud. Loquutus est Dñs ad Moysen post mortẽ duorum filiorum
Aarõ quã offerentes ignem alienũ interfecisti sunt, &c. quasi dicat
in commemoratione quod illa quæ ibi præcipiebantur, oportebat seruari ne-
quã ingereret ipsi Aarõ sicut & filiis suis supradictis in administra-
tione incensi. Et inf. declaras quod istud periculũ specialiter erat re-
ferendum ad officium propriũ incensi illius festi, subiungit. Assumpto
de thuribulo, quod de prunis altaris impleuerat, & hauriẽs manu
ma ma incensũ, &c. vapor operiat oraculũ quod est sup testimo-
nium sup arcã & nõ moriatur. Ex quo patet quod summus sacerdos
in officio huius incensi in die expiationis erat maxime strictus
& ceremonialis eius rite celebrãda sub pœna subite mortis tẽpo-
ralis, sicut de Nadab & Abiu. Et iõ hora in qua istud incensũ ad-
ministrabatur, populus attente aspiciebat orãdo deũ p summo sacer-
dote,

nis elegit, vbi primam exigit etatem, ut iuuenis liberius D
ab amore mundi auditores suos revocaret.

* Erat in desertis. Sanct. Titus Best. Cur istud? Nempe
ut super mundanum Christum annunciaturus, extra sce-
leratorum hominũ
qui mundi nomine
designantur, consue-
tudinem, etatem
2 agat, Christoque te-
3 stimonium perhibi-
4 turus, nec non homi-
5 num nequitiam re-
6 darguiturus, testis
doctorque omni ex-

ceptione maior habeatur.

4 Et confortabatur spiritu. Quantum ad augmentum gratiæ &
virtutis.

5 Et erat in desertis. Quantum ad perfectionem conversationis. Ibi
enim habitavit usque ad tempus suæ prædicationis, ut contemplationi
liberius vacaret, divinam sapientiam hauriendo, quam postea effudit
prædicando, & ut vivens in desertis vitam austeram duceret, & ne ex
cohabitatione cum peccatoribus in tumultu populi maculam aliquam
in fama vel vita contraheret.

6 Usque in diem ostensionis suæ ad Israel. Quod factum est an-
no 15. Imperij Tyberij Cæsaris. Tunc enim exiit de desertis ad prædi-
candum populis, ut habetur infra 3. capitulo.

terne & supernæ, in qua diriguntur liberati a peccato mortali
per donum gratiæ diuinæ.

3 Puer autem cre. & confor. Beda. Prædicator penitentiæ fu-
turus, ut liberius auditores suos a mundi illecebris erudien-
do sustollat, in desertis primam vitam transiit.

dote, ne periclitaret in illo officio, ut & ipse cũ eis expiaretur, vñ
notatẽ dicit Euāgelista. Et ois multitudo populi erat orãs foris
hora incensi. Nõ. n. in cæteris dieb. quã bis in die incensum concre-
mabatur p simplicem sacerdotem, credendũ est quod ois multitudo
populi cõuenisset ad orandũ, esset. n. valde onerosum. Similiter
notatẽ dicit euāgelista, hora incensi, nõ faciẽs mentionem de im-
molationibus & distillationib. & ceteris officiis in illo festo. s. cele-
brandis pp rationem prædictã, quia in illo officio incensi præci-
pue cõsistebat prædictum periculũ sacerdotale. Hoc idẽ patet ex
eo quod dñs infra eod. cap. Et erat plebs spectans Zachariã, & mira-
bantur quod tardaret. Nõ. n. verisimile videtur, quod plebs spectas-
set simplicem sacerdotem in officio incensi quotidiani, quod hic qua-
libet die administrabatur. Tertio, quia sicut dicit postillator, hoc in-
censum. s. festi expiationis non exponebatur p modũ oblationis
seu ad adolendũ sicut quotidianũ, sed solũ ut nebula cõsurgens o-
periret oraculũ, ut patet Leui. cap. alleg. quod denotat Euāgelista,
cũ dicit. Vñ incensum poneret. Nõ. n. dixit, incensum offerret, sicut
sup. eo. ca. Sacerdotes Dei incensum offerunt. Nec etẽ dixit, ut ado-
leret, sicut Exo. 30. loquẽs de quotidiano incenso, dicit. Et adole-
bit incensum super eo, Aaron suave flogyans, &c. Sed tantũ dixit, ut
incensum poneret, ut denotaret quod hoc incensum nõ administra-
batur p modũ oblationis seu ad adolendũ, sed tantũ ponebatur ra-
tione prædicta. Itẽ notatẽ dixit Euāgelista, ut incensum poneret
ingressus in tẽplũ dñi, &c. In quo ostenditur, quod positio huius
incensi erat sibi debita ex ingressu tẽpli dñi, nõ ratione consum-
ptionis sacrificij, sed ad tuitionem sacerdotis sanguinẽ intra sancta
sanctorum aspergentis hoc incensum ponebatur, quod est singulare
in summo sacerdote & in festo expiationis, ut dictũ est. Ex quib.
manifeste patet, quod officium huius incensi de quo Euāgelista loquitur,
pertinebat tantũ ad summum sacerdotem, ad quẽ solum officium festi
expiationis pertinebat. Vñ Le. ca. allegato. Idẽ patet p hoc quod
hñ eod. cap. vbi sic. Et factũ est ut impleti sũt dies officij eius, abiit
in domũ suã. Singulare. n. erat in summis sacerdotib. ut per septẽ
dies añ festũ expiationis separaretur a propriis domib. & habitas-
set in certis cenaculis tẽpli, ut deo deuotius manciparentur, ut hñ
expresse in Thalmud in libro quã intitulatur Ioraa. i. dies expiatio-
nis. s. vbi tractatur principaliter de hoc festo. Quæ quidẽ separa-
tio secundũ eos habet fundamentũ Leuit. 21. vbi de summo sacer-
dote ad literã tractas dicit. Et nõ egredietur de sanctis. vbi Hebrai-
ca veritas habet, de sanctuario. Quod intelligit de tẽpore celebra-
tionis huius festi. De ceteris autẽ sacerdotib. nõ legitur simile. Et sic
manifeste patet quod Zacharias erat summus sacerdos, eo quod incen-
sum ponebat in festo expiationis, quæ positio soli summo sacer-
doti pertinebat. Et sic sententiæ sanctorum. s. Amb. & Bedæ sũt validæ.
Cui cõcordat magister historiarum, & nullus sanctorum doctorum op-
positum

A positum afferere videtur, Vnde & in ecclesijs huius regionis in officio matutinali natiuitatis B. Ioannis Baptistæ, expresse legitur, quod hæc positio incensi fuit in die expiationis. Est etiam maxime consonum rationi, quod conceptio præcursoris Christi (qui ad dandam sciētiam salutis plebi in remissionem peccatorum venerat) in die expiationis (qui in memoriam remissionis peccati vitulæ agebatur) fuisse annunciata & consequenter cōceptio Christi die immolationis agni paschalis, quæ est Christus passus est, annunciata fuisse. Cū. n. annunciatio præcursoris fuit in die expiationis, s. decima luna mēsis septimi cuius cōceptio fuit per aliquos paucos dies post, quādo scilicet Zacharias reuersus fuit ad domū suam, sequitur quod sextus mēsis a dicta cōceptione finiretur in decima quarta luna primi mēsis, fere quæ agnus immolabatur. Vtrū aut hoc decima quarta luna concurrisset cum octaua Calendas Aprilis, prout magister historiarum dicit, vel nō, non est multum curādū. Nam computatio festiuitatum in lege antiqua, solū respiciebat menses lunares. Ad illud aut quod obiicit postillator de hoc quod nō fuit facta mentio quod ingressus esset Zacharias nisi ad imponendū tñ incensum, &c. Dicendum, quod quia in administratione incensi præcipue cōsistebat periculū summi sacerdotis in illo festo, qua rōne & multitudo populi in illa hora specialiter orabat vt dictum est. Idcirco de illo officio tantummodo fecit mentionē, non autem de asperione sanguinis, in qua non consistebat eodē modo periculum tale. Licet etiam credendum est, quod celebrasset asperionem sanguinis, & fecisset omnia talia ad huiusmodi officium pertinentia, quæ tamen Euangelista prætermisit, non curans tractare nisi de incenso, in quo tempore populus orabat & Angelus apparuit.

Ad aliud quod obiicit de hoc quod dicitur. *Apparuit ei Angelus stans a dextris altaris incensi, &c.* Dicendum, quod posito quod illud altare non sit intra sancta sanctorum, sed intra sancta tantum, ex hoc non sequitur Zacharias non intrasse sancta sanctorum, sed quod Angelus apparuit ei intra sancta.

B Ad aliud autem quod dicit, quod illud incensum, s. festi expiationis non ponebatur ad offerendum, sed vt nebula confurgens operiret oraculum, &c. Dicendum quod hoc est verum, sed magis facit contra eum, vt dictum est.

Ad hoc autem quod dicit ulterius, quod præter illum ingressum quod pertinebat ad summum sacerdotem tantum, quotidie intrabant sacerdotes minores, &c. Dicendum quod verū est, sed Zacharias intrauit vt summus sacerdos ad ponendū incensum, pertinens ad diem expiationis vt iam dictum est.

Ad illud quod dicit, quod vñ esse ficticium, vt summus sacerdos esset ille in cuius hebdomada cadebat expiationis festū, &c. Dicendū, quod verum est hoc non esse autenticū, sed veritas huius nō requirit ad veritatē snæ Ambrosij & Bedæ supradictæ, sed tantū requirit quod essent plures summi sacerdotes simul, & nō vnus tantum. Quod est in templo primo posset concedi. Nā in illa ordinatione, quam fecit Dauid de sacerdotib. vt videtur. Paral. 14. a. Satis patet quod Sadoch erat summus sacerdos inter filios Eleazar, & Achimelech inter filios Ithamar & sic erant duo summi sacerdotes seu pontifices, licet Postil. videtur dissentire. Sed quidquid sit de templo primo, saltem in templo secundo, præsertim versus finem manifeste patet, quod erant plures summi sacerdotes simul. Nam in passione Christi. Mar. c. 14. dicitur, quod illi qui venerāt ad capiendum Christum, fuerant multi a summis sacerdotibus. Et sic patet quod similiter concurrebant plures summi sacerdotes in vnum, quorum quilibet poterat celebrare in festo expiationis. Sed ad eligendum quis eorum ministraret, prouidebatur per sortem, quia forte quilibet retrahebat se a celebratione illius diei timore periculi supradicti. Vnde Euangelista dicit. Sorte exiit, vt incensum poneret. Non enim dixit, vt sacrificaret, vel huiusmodi, licet essent principalia in illo officio. Sed positionem incensi commemorat, vt innueret periculum quo ab hoc officio retrahebantur. Posset etiam illud verbum forte exiit (vt quidam dicūt) referri ad primam electionem Zachariæ in pontificatū, quæ forte per sortem fuerat, &c.

A D D I T I O II.

In eo. cap. Vbi dicitur in postil. Quia fuit conceptus in Septembris mense.

C Vt dictū est in præcedenti additione, præcursor cōceptus fuit circa medium mēsis septimi, & per consequens Saluator circa medium mēsis primi, loquendo de mensibus lunaribus, quibus tunc festa regulabantur.

A D D I T I O III.

In eo. cap. Vbi dicitur in postilla. Licet enim Ioseph non fuit. Sal. pater.

De hac materia fuit large tractatum supra in additione Matthæi primo vbi agitur de genealogia Christi, vide ibi.

A D D I T I O IIII.

In eo. cap. Vbi dicitur in postil. Mulieres benedicuntur in te, Molus vñ dicit secundum Greg. in glo. vbi sic. Vtr. q. in vtrisque benedicuntur. Velut. n. per vnā & vnā feminā, & marē peccatum

catum simul & tristitia, sic & nūc per vnā & vnū bened reuocata est, & lætitia ad singulos est profusa.

A D D I T I O V.

In eo. cap. Vbi dicitur in postil. Quoniam virum non cognoscit. Licet. n. quod nostri doctores tradunt de proposito beatæ virginis circa virginitatē, similiter & de eius voto sint tenenda tanquam verba tñ beatæ virginis dicentia. *Quoniam virum nō cognoscit.* Non videntur hoc dicere, nec ex eisde verbis videtur hoc esse possibile enim est, quod aliquem virgo non cognoscat virum muniter loquendo seu intelligendo de viri cognitione, & tamen non habeat propositum nec votum virginitatis. Sed prædictæ virginis verba per amplius videntur enucleanda.

Ad quod sciendum, quod secundum Aug. in libro de moribus ecclesiæ, & etiam antiquos Philosophos, virtutes multipliciter considerantur. Vno. s. modo prout sunt exemplares, & sic pertinent ad Deum in quo præexistunt omnium rerum rationes. Alio modo prout sunt politice, & sic pertinent ad hominem in quantum est se habet in rebus humanis gerendis. De quibus virtutibus politice Philosophi communiter tractant. Inter quas virtutes politice & exemplares, quædam mediæ interponuntur. Sicut virtutes purgatorie, quæ pertinent ad illos qui virtutes politice ascendentes in diuinam similitudinem conantur tendere. Super hæc virtutes purgati animi quæ dicuntur virtutes iudicium modo assequendum, diuinam similitudinem, quantum ad hac vitā possibile est quæ a Philosopho in septimo Ethicorum virtutes Heroicæ dicuntur, idest, diuinæ. Secundum quam rationem dicunt, quod temperantia purgati animi attingit diuinam quis tantum assequitur diuinam similitudinem, vt tenent cupiditates nesciat. Et secundum hunc modum virginitas attribuenda beatæ virgini, sic. s. vt terrenas concupiscentias dum non habeat, seu proponat vel voueat non habere, sed vt eas penitus nesciat, quod est altius & perfectius quam virtutis propositum habere seu vouere. Et hanc sententiam præsonant ipsius verba, cum dicit. *Virum non cognosco, quæ proprie pertinent ad virginitatem purgati animi s. heroicam, quæ quidem distinctio virtutum quadriperdita tractatur ad plerumque in 1.2. quæst. 61. art. 5. in corpore quæst.*

A D D I T I O VI.

In eo. cap. I. Vbi dicitur in postil. Veruntamen. Quia istud exemplum non est vsquequaque.

Hoc exemplū est satis perfectū interrogationis virginis Mariæ. Ipsa enim (vt dictum est) non querebat de facto, sed de modo. Id est, vtum ordine naturali conceptura erat vel supernaturali. Ideo cum Angelus ei inducit exemplum de conceptione stellas, quæ est supernaturalis, sufficienter erat virgo edocta de naturali, quod erat, scilicet miraculosum per omnipotentiam diuinam, & ideo subdit, quia non est impossibile, &c.

A D D I T I O VII.

In eo. cap. Vbi dicitur in postilla. Sed postea cum assensu conce. &c.

Vñ postillator sentire, quod cōceptio filij Dei fuit facta statim, beatæ virgo dixit. *Fiat mihi secundum verbum tuum*, & non ait. Et est vera & cōmunis opinio doctorum. Vñ magister in 3. d. dicit. Post concessum seu consensum virginis sanctæ, Spiritus Sanctus peruenit in ipsam secundum verbum Domini. Et misericordiam Dei verbi receptiuam præparans simul autem & gratiam. Similiter S. Tho. in 3. parte. q. 30. art. 1. in corpore. q. 1. et alias rōnes quas assignat, quare fuit conueniens virginem accipiari per Angelum, vna est, vt ostenderetur esse quoddam naturale matrimonium inter filium Dei & humanam naturā, s. vt per annunciationē spectabatur consensus virginis quæ exprimitur dicendo. *Eccc ancilla domini, &c.* Qui requirebatur ad illud naturale matrimonium. s. incarnationis inter filiū Dei & humanam naturā. Bernard. et sup missus est. Homel. 3 ostendēs. quod consensus virginis requirebatur ex diuina ordinatione ad incarnationem filij diuini, quasi alloquēs virgini in psona humani generis filij. Statim liberabimur si cōsentis. Et infra eā alloquēs, dicit. *Respōde de itaque citius Angelo, immo per Angelum dño respondere. Et profer tuum & concipe diuinum. Emitte transitorio & amplectere sempiternum.* Ex quo patet, quod ex mente Bernardi est, quod dum beatæ virgo protulit verbum tuum, vel saltem in momento instanti prolacionis cōcepit verbū eternū. Sed fuerit quicquid huiusmodi veritate deuiates, quod vñ asseruisse, quod incarnationis diuini præcessit salutationem Angelicam. Vñ in quibusdam ecclesijs et cathedralibus & alijs nō modicæ auctoritatis, in quadam cōtione de annūciatione virginis hæc verba cōtinent. *Missus Gabriel ad virginē & anteq̄ ad virginē puenisset, inuenit diuinam virginem illapsū visceribus. & diuinā maiestatem virginalis virtutis cōclusā. Et infra post pauca subdit. Deniq; & Archang. nō ait. Aue gratia replēda, sed plena, nec, veniet in te, sed Dominus. Hæc in prædicta lectione. Quæ quidē assertio veritati Euangelicæ manifeste repugnat. Testat. n. Euangelista Angelū post salutationē virginis dixisse. *Eccc concipies in utero.* Ex quo patet, quod*

conceptio Christi in utero etiam post salutationem fuit facta, non ergo ante praedictam salutationem in utero concepta, cum talis conceptio non fuit nisi salus. Legitur etiam infra c. 2. de Christo quod vocatum est nomen eius Iesus, quod conceptum est ab angelo priusquam in utero conciperetur. Ex hoc patet manifeste quod quando angelus dixit beatam virginem. Vocabis nomen eius Iesum, nondum conceptus erat in utero Christi. Sed constat, quod saluatio praecessit praedictam vocationem, ergo quando virgo fuit salutata, nondum conceptus erat Christus in utero. Quod manifeste euadit praedictam assertionem. Probationes autem quas praedicta lectio inducit, nihil faciunt ad propositum suum ostendendum, quia cum dicit, gratia plena, intelligitur de gratia sanctificationis, seu sanctificationis, quae semper fuit in virgine. Si aliter cum dicit, dominus tecum. Sed cum hoc fiat quod replenda per conceptionem verbi incarnati, & ideo angelus eam post salutationem quaerentem. Quo fieri istud ait. Spiritus sanctus superueniet in te quod sonat de futuro. Sicut. Et virtus altissimi operabitur tibi, quod sicut de futuro sonat. Unde si in dictis aliorum doctorum inueniantur, verba quae prima facie sonant, quod Iesus erat cum beata virgine ante missionem angeli, seu ante salutationem, & huiusmodi intelligenda sunt secundum gratiam habitualement, seu sanctificationem matris virginis, non autem secundum verbi diuini incarnationem. Aliter. n. dicerent euangelicam veritatem, ut dictum est. Quia quidem lectio tanquam erronea, & euangelicam veritatem non sonat in ecclesia Barchinensi, cui ad praesens indignus, & inmeritus diuina tamquam permissione praesum, correxi, & ad conformitatem euangelicam veritatis, & sententiae sanctorum doctorum sub verbis ad hoc pertinentibus, reduxi, submittens tamen me quaecumque mea sacrosanctae sedis apostolicae determinationi, & correctioni, & cuiusque verius sententis, &c.

ADDITIONE VIII.

In eo. cap. ubi dicitur in post. Quia licet ex omnibus virtutibus sit disposita ad conceptionem filij Dei, specialiter tamen hoc fuit humilitate.

Ratio quare virtus humilitatis magis fuit dispositio ad conceptionem, quam alia virtutis. Beda declarat dicens. Dicebat. n. ut ait superbia prima patris mors intravit in mundum, ita per humilitatem Mariae vitae introitus pateret. Et nota secundum Gregorium super illud. Beata me dicent. Non autem beatam se appellat in avari vexatam, sed sacro tacta spiritu, quae futura sunt prophetavit, &c.

ADDITIONE IX.

In eo. cap. ubi dicitur in post. Aliter etiam dicitur, quod nega se esse prophetam tantum, &c.

Aliter etiam posset dici, quod negavit se esse prophetam. Illud, de quo Deuter. 18. d. legitur. Prophetam suscitabo eis, quod intelligitur ad literam de Christo, de quo principaliter quaerebant sacerdotes, & Leuitae, ut Ioannes 1. potest haberi. REPL. In primo c. euangelij Lucae postea dicit, quorundam sanctorum sententiam esse, quod Zacharias pater Ioannis summus sacerdos, cui sententiae adheret Burg contra poenitentiam qui teneri trium. Et quamuis haec veritas opinionum de factore Zachariae non verum multum facere ad sensum literae, quia siue Zacharias posuerit incensum, ut summus sacerdos, ut sit simplex, sufficit hora incensi fuisse Ioannem annuntium per angelum, tamen verisimile est Zachariam non fuisse summum sacerdotem. Maxime ideo, quia tempore dominij Graecorum, & Romanorum super Iudaeos, summum sacerdotum vendebat. dicit Iosephus Caipham summum sacerdotum emisse. Non autem verisimile, quod Zacharias cum esset iustus, huiusmodi simoniacos fecerit, vel approbauerit. Ea autem quae Burg. per confirmationem suae opinionis narrat, verum facta, quia ex scriptura

ra fundum non habet. Primum quod dicit, quod tempore incensi in die expiationis tamen populus foris orabat, non probat, quia poterant singulis diebus tempore incensi foras orare. Nec secundum dictum Burg. fundantur in litera per eum allegata. Dicit. n. quod filij Aaron fuerunt puniti propter excessum factum pro eos in festo expiationis. Nam ex litera potest haberi oppositum, quod postquam illorum non fuit factum in die expiationis, quia ponere incensum illa die, verius primebat ad summum sacerdotem, quia solus illo die intravit in sancta sanctorum. Filij autem Aaron non fuerunt summi sacerdotes, sed simplices, ut patet ex eorum consecratione, & unctio. Leui. 8. ideo nihil ad eos de depositione incensi illius. Fuit igitur error eorum de quotidiana positione incensi per simplices sacerdotes fieri. In qua quia praecipuum domini fuerunt ebrii, ut visigne alieno prohibito puniti sunt, ut colligit Leui. 10. a. Nec illud periculum mortis comminatum est ipsi Aaron, & filijs eius residuis, & eorum successoribus, pro solo festo expiationis, sed in omni ministerio quod coram domino facere debuerunt, ideo dicitur consequenter, ubi supra. Hoc est quod loquutus est dominus. Sanctificabor in his qui appropinquant mihi. i. qui in tabernaculo faciunt aliquod officium sacerdotale. Ad obiurgandum autem vitia punitorum subditur consequenter. Vinum & oem quae inebriare potest non biberis tu, & filij tui quoniam intrabis tabernaculum testimonij, ne forte moriamini, subintelligitur, sicut filij tui puniti sunt ob ebrietatem, & ignem alienum, ideo sequitur. Ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum, & profanum, si ignem offerendum. Constat igitur illum ingressum tabernaculi non solum fieri in die expiationis, nec scientiam discernendi esse necessariam solum die illo. Patet igitur quod ea quae Burg. pro sua opinione adducit, ex plana litera non habentur, sed potius opposita.

Et quod dicit Burg. plures simul fuisse summos sacerdotes, non habetur ex litera per eum allegata, sed potius oppositum. Nec valet quod allegat ex euangelio plures fuisse summos sacerdotes, quia prout dictum est hoc praecessit ex auaritia Romanorum, & Iudaeorum ambitione, quae emerunt summum sacerdotum a Romanis, & Romani. ut amplius reciperet plures, & pluribus vendiderunt, qui factus in Zacharia non putatur verisimilis.

In eo. c. ubi conceptionis virginis ponitur exemplum conceptionis sterilis, non visque quaque simile, ut inquit post. Burg. autem dicit ipsum exemplum sufficere ad virginis interrogationem, quod non de facto, sed de modo fieri quaesivit, hoc tamen non verum, quia virgo prius de facto, & de modo fuit sufficienter instructa quoniam angelus dixit. Spiritus sanctus superueniet in te, &c. Exemplum igitur non fuit positum ad docendum virginem de aliquo. Nec virgo sumpsit exemplum illud pro doctrina, sed pro solatio, quia alias sequeretur quod virgo visitans, Elizabeth inuisset ad probandum exempli dati veritatem, quod falsum est, & praecipuum beatum Ambrosium super Lucam, qui dicit virginem visitasse non quasi incertam de nuncio, nec quasi dubitantem de exemplo, sed quasi laeta pro voto, religiosam pro officio, nec ut verbum angeli mulieris in attestacione probaret. In eo. c. ubi dicitur de Ioanne. Tu puer propheta altissimi, &c. Postillator obijcit, quia Ioannes dixit se non esse prophetam. i. procul fantem, sicut antiquitus, quia quod dixit, nullo demonstravit. Vel aliter negavit se prophetam tamen quia fuit plusquam propheta. Burg. autem aliter soluit, dicens, quod negavit se illum prophetam, de quo dicit Deuter. 8. b. quod ad literam de Christo exponitur. Sed videtur quod iuxta Burg. solutionem non satisfacisset quaerentibus, neque quoniam, quia cum prius dixisset, Non sum ego Christus, de quo ut dicit Burg. exponitur illud Deuter. allegatum de hoc non quaesierunt amplius. Sed cum audirent quod non esset Christus, neque Elias. Quaesierunt, quid ergo? saltim propheta es tu? Non igitur quaesierunt ut propheta promissio in Deuter. prout Barchinensis vult.

CAPVT II.

Factum est autem. Sequitur. Factum est edictum a Caesare. Augustus 12 annis circa natiuitatem Christi in pace regnauit, ut etiam ad literam commentum videatur illud propheticum. Constabunt gladios suos in dorsis, &c. Pacatissimi autem tempore venit Christus natus, quia pacem magis operere quaerit, & amauit,

CAPVT II.

Quibus crescebat Ioannes, vel quibus Maria in domum reuersa est post tres menses, quibus cum Elizabeth mansit.

Actum est autem in diebus illis exijt edictum a Caesare

amauit, quia pacis amatores semper inuilit. Voluit etiam, ut discipuli quos ad praedicandum missus erat, quocumque vel lent securi transire possent, & ab imminentium seditionum feruore tremenda Romani nominis umbra protegerentur.

Nascituro domino describitur mundus, quia ille apparebat in carne, qui electos suos ascriberet in aeternitate, in quo nomen Augusti vere impletur, qui suos

summati, tertio, pueri pro lectus, ibi. Puer autem em cretueu u. Circa ortum saluatoris primo describitur ipse, secundo locus, ibi. Et ibi habent omnes, tertio virginis partus, ibi. Factum est autem, quarto angelorum catus, ibi. E. passiores erant. Circa primum dicitur. Exijt edictum a Caesare. Hic ostenditur ipse natiuitatis Christi, qui natus est anno 42. Augusti Caesaris, qui notatus fuerat Augustus ab augendo,

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT II.

Factum est autem. Descripto ortu praecursoris, hic consequenter describitur ortu saluatoris. Et primo describitur ortu saluatoris, secundo debitus ritus, ibi. Et postquam con-

MORALITER.

Factum est autem. Sequitur.

Augere sufficiens, censoribus suæ professionis non pecuniæ, sed fidei oblatione signare præcepit, quia dū professio secularis obtenditur, spiritalis impletur, Abolito autem censu synagogæ vetusto, nouus census ecclesiæ paratur, qui tormenta non exigit, sed aufert, qui non vno numismate, sed vna signatur fide.

† censum, vt proficeretur vniuersus orbis terræ

Quietissimum, & pacatissimum erat regnum, quia vna descriptione totum mundum conclusit.

Propterea census datus est, vt sciret rex numerum hominum, & magnitudinem, hic primum iudæa facta est, stipendiaria Romanis.

Beda. *Vniuersus orbis.* Multæ gentes erant, quibus non imperabat Augustus, sed his verbis regnum Christi exprimitur, qui

Comnibus erat imperaturus. Quis.n. posset totius orbis professionem exigere, nisi qui totius orbis habeat imperium? **b** *Prima.* Beda. iam diuersis temporibus pleræque partes terrarum leguntur descriptæ, sed hæc est prima earum, quæ totum orbem concluderunt quæ professio est mentium, quæ nullus excluditur. Vel certe tunc primum cœpit, quando Cyrinus a Cæsare in Syriam missus est, censor patrimoniorum futurus.

c *Syria.* Syria in qua Iudæa est media, & quasi vmbilicus est totius terræ. Censu ergo primum in medio terræ exigitur, vt inde postea vsque ad fines terræ exigeretur, & redderetur.

d *Cyrino.* Amb. Historico more scribens, vt seriem tpis designat, nomen præsidis tanq̃ consulis signi gratia huic libro ascribit. Nam si consules ascribuntur tabulis emptionis, quæ magis redemptori omnium debuit tempus ascribi? Habemus hic omnia quæ in contractibus esse solent. vocabulum summam potestatem gerentis, diem, locum, causam, testes etiam

etiam qui adhiberi solent. Hos quoque natiuitatis suæ generationi Christus adhibuit, qui signarent euangelium, cens. *Vos eritis mihi testes in Ierusalem.*

Beda. Sicut imperante Augusto, & presidente Cyrino, bant singuli in suam ciuitatem, vt profiterentur centum modo impera

a fare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Hæc descri-

b ptio prima facta est a præside Syriæ Cyrino, et ibant omnes

d vt profiterentur singuli in suam ciuitatem. Ascendit autem,

e & Ioseph a Galilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæam ciui-

r atem Dauid, quæ vocatur Bethleem, eo quod esset de

d omo, & familia David, vt profiteretur cum Maria despon-

f sata sibi vxore prægnante. factum est autem cum essent

i bi, impleti sunt dies t vt pareret, & peperit filium suum

i bi, impleti sunt dies t vt pareret, & peperit filium suum

Professio.
1 res, ecclesiæ præses
2 profiteri debet
3 censum iustit e. l
4 camus iugum qu
5 leue est veniamu
6 requiem animar
7 quæ est patria n
8 sicut Cæsari solu
9 tur denarius qui
10 cem nummos hab
11 bat, qui etiam n
12 ne Cæsaris titul
13 tur, sic offeram
14 gi nostro decal
15 legis, in quo vni
16 nostri regis, id
17 gnitionem velu
18 tus eius inuenien

Quem denarium quasi sacculo inclusum portamus in a, cum in occulta conscientia meditatione seruamus. *Pr* mus autem cum regem in decore suo comuehimur, *vt* letiam p^{ri} mus, cum ea quæ in tenebris discernimus, in lumine dicimus, & quod au re audiuimus, predicamus in tectis.

e *Naza. Be.* Quotidie dominus in Nazareth concipitur in Bethleem nascitur, cū aliquis flore verbi suscepto, se domū ni panis operando efficit. Quasi in alno virginali cōcipitur corde credēris per fidē, gñatur p baptismum. Quotidie De nitrix ecclesiæ, suū comitata doctorē, de rotā mūdi in cōfessionis, & laudis ascendens, cælum suæ deuotionis gi æterno persoluit. Quæ quasi alij desponsata, sed ab alio cundat, dū pposito sibi pontifici visibiliter iungitur, tecu uisibili spūs vultu cumulatur. Vnde Ioseph auctus interatur, indicās ipso noīe q̃ instātia loquentis magistri nihil nisi augmētum superni inuaminis, vt audiat accēp f *Factum est autē.* Alibi concipi, alibi nasci dominus vo

NICOLAUS DE LYRA.

augendo, quia notabiliter auxit imperium Romanum, & propter hoc in diebus suis alijs gentibus imperio Romano subiectis, fuit in orbe pax vniuersalis, ideo mandauit.

1 *Vt describe vniuerso.* Vt per hoc sciretur qualiter terræ diuersæ essent populatæ, & quanta tributa singulæ possent reddere, vt sic tributis indebitis non grauarentur, & sciretur per quem modum singulæ terræ sub imperio Romano melius regerentur. Ex hoc etiam patet quod Christus natus fuit tempore maximæ pacis, sicut fuerat prænunciatum a prophetis. Psal. 71. b. Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis. Item Isa. 2. b. Non leuabit gens contra gentem gladium. Et 9. b. Vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis.

2 *Hæc descriptio prima facta est.* Dicitur autem prima quantum ad generales descriptiones orbis, quia ante istam bene fuerunt alia descriptiones partiales, sicut patet 2. Reg. 24. & 1. Paral. 21. de numeratione populi, & descriptione quæ fecit loab de mandato David, dicitur etiam prima secundum alios quantum ad alias artes eiusdem descriptionis quia Syria est in medio terræ habitabilis, & iō ibi fuit inchoata ista descriptio, vt inde denunciaretur fieri in alijs prouincijs circulariter.

3 *A præside Syriæ Cy.* Hunc enim Cyrinum Cæsar Augustus præfecerat Syriæ ad ipsam regendam.

4 *Et ibant omnes, vt profiterentur singuli in suam ciuitatem.* Hic describitur natiuitas Saluatoris quantum ad locum, quia ista descriptio præcepta erat fieri in principalibus ciuitatibus, & ibi conueniebant, quia ibi habuerant originem, vt sic descriptio fieret non solum secundum numerum personarum, sed etiam secundum determinationem genealogiarum,

MORALITER.

5 *Ascendit au.* Per Mariam, ecclesiæ designatur, & p Ioseph sponsum eius episcopus, propter quod anulum habet, sicut sponso. Et sicut Maria sœcundata fuit, non tamen a Ioseph sponso, sed a spiritu sancto, sic & ecclesiæ sœcunditatem gratiæ habet a Deo. Ascendunt autem in Bethleem ciuitatem suam. s. cœlestem. Bethleem. n. domus panis interpretatur, &

rum, vt sciretur numerus determinatus nobilium, & ignobilium, & hoc est quod dicitur. *Et ibant omnes, vt profiterentur singuli in ciuitatem suam.* Profitebantur autem dupliciter se subiectos Romano imperio, scilicet, scripto, quia eorum nomina scribebantur de mandato imperatoris, & etiam factis, quia soluebant censum imperatori, propter quod in numismate census erat imago imperatoris, vt habetur Mathæi 22.

5 *Ascendit au. & Io. a Ga.* idest, in qua manebat.

6 *In Iudæam ciu. Da.* Iudæa hic accipitur adiectiue, quia Bethleem est quædam ciuitas in regno Iudææ, & vocatur ciuitas David, quia inde oriundus fuit, vt habetur 1. Reg. 16.

7 *Eo quod esset de domo, & familia David.* Vt patet per genealogiam descriptam cap. se. & Matt. 1.

8 *Vt profiteretur cum Ma. sibi.* Ipsa enim erat de eadem tunc cum Ioseph, & successerat in hereditate paterna, ideo tunc ad proficendum cum eo, licet esset partui propinqua. hoc etiam diuina dispensatione factum est, vt sic Christus natus esset in Bethleem, sicut erat prædictum Mich. 5. a. Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in milibus Iudæ, ex te mihi crederetur qui sis dominator in Israel, & egressus eius ab initio dierum æternitatis.

9 *Factum est autem cum essent.* Hic consequenter describitur virginis partus, cum dicitur.

10 *Et peperit filium suum primo.* Er dicitur primogenitus quia post illum Maria alios filios habuerit vt dicit Heliodorus hereticus sed quia ante illum non habuit, vnde & in leuitico dicitur primogenitus offerrebat domino, & redimebatur quam primogenitus, quia ab vno mense redimebant, vt habetur Numer. 3. & tunc primogenitus dicebatur, dato quod nullus sequeretur.

in cœlesti ciuitate panis viuus in propria specie degustatur, & profitentur omnium imperatori se seruire.

10 *Et peperit filium suum primogenitum.* Ecclesiæ vero filium in qualibet bona persona, quando bonum prius concepit, producit ad effectum, & pannis inuoluit, quando ab hominibus laudibus hoc abscondit. Et in præsepio reclinat, quia ex opere bono non eleuatur, sed se magis humiliat.

confidantis Herodis furorem facilius euaderet. Humilitas Christi commendatur, quia non solum incarnari, sed etiam tempore nasci voluit, quo mox natus censui Caesaris pro nostram liberationem subderetur.

Primogenitum. * S. Titus. Non quod sanctissima Dei-
villum vnquam
m filium habuit.
Christus, qui
nem ex illa susce-
cum verus alio-
Deus esset, se-
dum carnem fa-
est frater no-

Hieronymus.
El hoc loco Helui-
ditur probare
nogenitum dici
posse, nisi cum
gabat, & fratres,
t vigenitus ille
vatur qui parenti
b sit solus filius.

saudem ita definimus. Vnigenitus est primogenitus, in omnis primogenitus est vigenitus. Primogenitum esse dicimus eum, quem alij subsequuntur, sed ante eum nullus.

Pannis eum inuoluit. Vilibus induitur pannis, vt stolam immortalitatis reciperemus. Manus, & pedes stringuntur, vt manus nostrae ad bene operandum, pedes in viam pacis dirigantur. Parvulus tactus, vt nos perfecti simus

Hieronymus. Nulla autem est ibi obstetrix, nulla mulierum sollicitudo intercessit. Ipse pannis inuoluit infem, ipse mater, & obstetrix fuit.

Locus in diuersorio. Diuersorium est domus inter duos mundos ianuas habens figurat ecclesiam inter paradysum, & mundum.

Beda. In diuersorio, vt in via nascitur, qui ait. Ego sum via, quae ad patriam veritatis, & vitae veniamus.

Et pastores. Beda. Nato sumo pastore, pastores ab insidijs noctis,

noctis, gentium greges more pecudum prius viuentes vigilando defendunt, & in aulam Dei congregant. Quibus bene vigilantibus angelus apparet, & eos claritas circumfulget, quia illi praeter ceteris sublimia videre merentur, qui fidelibus sollicitè praesunt, super quos diuina gratia largius coruscat.

a Beda. Non post quem alij, sed ante quem nullus. **b** Tonitru in praesepio, id est, corpus Christi super altare.
a primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in **1**
b **a** Beda. Vt sancta animalia carnis suae fructu reficiat, qui panis est angelorum. **2**
b Beda. Loco eget, vt nos plures in caelis habeamus munitiones.
c praesepio, quia non erat ei locus in diuersorio. Et pastores **3**
d erant in regione eadem vigilantes, & custodientes vigilantes **4**
a Amb. Grex populus, nox seculum pastores sacerdotes, vel etiam angeli.
e lias noctis super gregem suum. Et ecce angelus domini stetit **5**
a Vt non solum voce sermonis, sed etiam diuinae lucis claritate ortus veri luminis astruatur.
f iuxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos, & timuerunt **6**
timore magno. Et dixit illis Angelus. Nolite timere. Ecce enim **7**
inimicum euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni **8**
a Beda. Fidelium de cunctis diuersitatibus gentium congregando, aeternum gaudium nunciatur. **9**
Homo, & Deus.
g populo, quia natus est nobis hodie saluator qui est Christus **10**

vt & mortales sufficienter imbuant, & suum auctori seruitium impendant.

* Origenes. Ante aduentum erant pastores angeli qui res humanas regerent, Et cum horum vnusquisque suam custodiam conseruaret, venit angelus nato Domino, & annuntiavit pastoribus, quod verus esset pastor exortus. Angeli. n. ante aduentum parum poterant commissis sibi vtilitatis adferre. Vix. n. aliquis vnus ex singulis gentibus credebat in Deum, nunc autem populi accedunt ad fidem Iesu.

f Circumfulsit. Beda. Id est, ex omni parte illorum fulsit, radios sui luminis aspersit, quod in tota veteris Testamenti serie non inuenitur. Consonat autem qui ait. Nox praecessit, dies autem apparet. Abijciamus ergo o. te & ind ar. lu.

g Hodie saluator qui est Christus. Cum nox esset. Non ait, hac nocte, sed hodie, quia scilicet gaudium venerat nunciare. Vbi tristitia geruntur, noctis mentio solet fieri: vt, Scandalum patiemini in me nocte ista.

Infantem

que ad mortem, mortem autem crucis, sicut quod dicit Phil. 2. **4** Et pastores. Hic consequenter describitur angelorum cantus exultantium in natiuitate Saluatoris, vbi primo describitur natiuitatis huius denunciatio. Secundo angelorum exultatio, ibi: Et subito facta est cum angelo. Tertio pastorum deuotio, ibi: Et factum est.

Circa primum praemittitur quibus facta est dicta denunciatio, cum dicitur: Et p. c. in re. e. h. u. Erant enim simplices & absque cautelis malitiae, & occupati in officio sanctorum patriarcharum, qui dicuntur fuisse pastores, Genes. 47. Talibus autem solent fieri diuinae illuminationes, & consolationes, & non hominibus in sapientia huius mundi, quae stultitia est apud Deum, occupatis, secundum quod dicit Saluator Mat. 11 d. Constituebor tibi pater domine caeli & terra, quia abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, id subditur. **5** Et ecce angelus domini stetit iuxta illos. Paratus ad reuelandum eis diuina.

6 Et claritas Dei circumfulsit eos. Non tantum exterius in corpore, sed etiam interius in mente.

7 Et timuerunt. Ex insolita visione, sed angelus eos consolatur, dicens. Nolite timere. Cuius causa subditur, cum dicitur.

8 Ecce enim euangelizabo. & c. quod erit omni pop. Non solum Iudaeorum, sed etiam gentilium.

9 Quia natus est nobis hodie Saluator. Et dicit hodie quia quamuis esset nox, erat tamen pars diei naturalis. Vel aliter, & melius, vt videtur, quia nox illa ex claritate diuina praedicta fuit ita illuminata, ac si esset dies clarissima, secundum quod fuerat praedictum Psalmo 138. b. Et nox sicut dies illuminabitur.

10 Qui est Christus dominus. Christus Graece idem est quod vnus Latine

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et pannis eum inuoluit. Per seipsam. Ex hoc patet falsitas scripturae libri de infantia Saluatoris, scilicet ipsam obstetrix habuisse in partu, quae non requiruntur nisi propter actionem matris in partu, quae non habuit locum in virginitate, quia peperit sine dolore, imo cum maximo gaudio, & delectatione, & ideo per seipsam puerum natum recepit, inuoluit, & reclinauit, vt hic dicitur.

2 Et reclinauit eum in praesepio. Ioseph. n. in illo itinere adduxit secum asinum ad portandum uxorem praegnantem, & bouem ad vendendum in Bethleem vbi erat congregatio populi magna, vt de pretio solueret expensas in via, & illis robus animalibus fecit praesepium iuxta se in quo beata uirgo reclinauit filium natum, secundum quod fuerat praedictum Abacuch 3. secundum translationem LXX. quam fecit officium Ecclesiasticum. Domine audiui auditum tuum, & c. Constiteram opera tua, & expandi, in medio duorum animalium. Fuit. n. prophetae admirationis pauor quod in loco tam humili reclinaretur Saluator, vnde subditur.

3 Quia non erat ei locus in diuersorio. Est. n. diuersorium hospitaria ad quam diuertunt venientes ab extra ad hospitanda. Ciuitas autem Bethleem tunc erat plena populo, qui uenerat ad praedictam professionem, & illi qui erant potentissimi occupauerant loca maiora, & ideo licet Ioseph erat inhumili genere, vt praedictum est, non tamen erat de ditioribus & ideo ita paruorum locum habuit, quod Saluator natus in praesepio reclinatus fuit, ad imitationem prophetiae praedictae, & ad dandum exemplum humilitatis perfectae, a qua Saluator incepit a natiuitate, & eam continuauit vsque ad mortem, in qua humiliavit semetipsum factus obediens vsque

MORALITER.

Et pastores erant in regione eadem vigilantes, & custodientes vigilantes noctis super gregem suum. Hi sunt boni prelati & curati, qui uigilant super propriam vitam ne delinquant, & custodiant uigilias noctis super gregem suum, ne luporum infernalium moribus pereant. Et iuxta illos stat angelus ad coram

rum custodiam, & claritas Dei circumfulget illos ad suam, & subditorum directionem, & timent timore filiali, propter quod eis dicitur.

9 Natus est nobis hodie Saluator. Qui timentibus Deum spiritaliter nascitur per gratiae suae influxum Malach. 4. a. Orientur uobis timentibus nomen meum sol iustitiae.

A Infantem panis inuolutum. Beda. Crebris infantia saluatoris & angelorum testimonijs, & euangelistarum est inculcata, ut mentibus nostris altius infigatur quid pro nobis sit factus. In quo humilitas conatur, quia cum esset diues, pauper pro nobis factus est, ut inopia sua nos diraret.

2. Cor. 8. b

Militia militie celestis. Ambrosius. Bene Angelorum nominatur exercitus, qui sequebantur militie ducem, qui contra malignos spiritus ad tutelam nostram angelorum ordinat exercitus.

in hominib. bona voluntas, seu beneficium,

Beda. Vno euangelizante, multitudo consona in laudem prorumpit, ut & officium suum Deo impendat, & nos instruat ut quoties sacramentum ex fratriscordatione ore audimus, Deo laudes corde, ore, opere, reddamus. quia vero Deus, & homo nascitur, hominibus pax cum ipsis Angelis, Deo canitur gloria, qui ab angelis pro nostra redemptione glorificatur.

C Et in terra pax. Quando peccando eramus a Deo extranei, extraneos nos angeli deputabant. Sed quia cognouimus regem

gem nostrum, recognouerunt nos angeli ciues suos. Et tunc angelus adorari ab humana natura quam in suo rege considerat. S. Titus. Indicat Deum, qui ante illorum (Angelorum) gloria erat, qui debebant in supremis, nunc eorum pacem factum esse qui versantur in terra. Etenim qui factus est

bis pax, bonae voluntas, is illos in caelo, & illos in terra. sus, qui in terra gunt, vnum gregem absoluerunt palam stendit. d. Homines bene voluntatis. Beda. suscipiunt naturam Christum, Non his qui dita eius naturae sunt turbati, & e persecuti. Non pax impijs, dicitur. Pastores loque Ambrosius. Non sit persona pastori

a In Bethleem, vnde David natus. quae est opposita superbiae, per quam moyses in mundum intrauit.

b Signum salutis fidelibus, humilitas saluatoris

dominus in ciuitate David Et hoc vobis lignum. Inuenietis

a infantem panis inuolutum, & positum in praesepio. Et subito facta est cum angelo multitudo militie celestis, laudantium Deum, & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra

b pax hominibus bonae voluntatis. Et factum est, ut discesserunt ab eis angeli in caelum, pastores, loquebantur ad inuicem.

c Transeamus vsque Bethleem, & videamus hoc verbum quod

a Non sperniamus retro, ne ad dexteram, vel sinistram, nisi in solum Christum. **b** Beda. Quod in principio apud patrem facta est caro, & sic ostendit nobis quod in deitate non poterat videri. Ambrosius. Cum caro Domini videtur, verbum videtur, quod est verus.

quia quo vilior ad prudentiam, eo pretiosior ad fidem. pastoribus fidem Mariam colligit. A pastoribus populus Dei reuerentiam congregatur. Mirari sunt enim de his dicebantur a pastoribus ad illos.

f Transeamus. Moral. Sic nos abiectionis carnalibus concupiscentijs, cogitatione, & desiderio mentis in supernam de-

NICOLAUS DE LYRA.

Latine. Antiquitus autem in veteri lege vgebantur tantum reges, & pontifices, Christus autem rex est, & pontifex, & id bene dicitur Christus, id est, sanctus, non vocatione humana, sed diuina, quia in humanitate pro nobis assumpta fuit vinctus a Deo patre, imo a tota trinitate plenitudine gratiae, secundum quod dicit Psal. 44. b. *Vixit te Deus Deus tuus oleo letitiae tuae confortibus tuis.* Propter quod dicitur Io. 3. quod datus est ei spiritus, non ad mensuram, scilicet aliorum hominum, sed secundum omnem plenitudinem. Non solum sufficientiam, sed etiam redundantiam in omnes alios quantum ad sufficientiam, secundum quod dicitur Io. 1. b. *Et de plenitudine eius omnes nos accepimus.*

1 Et hoc vobis lignum. Per hoc. n. quod angelus dedit eis lignum magis humilitatis, & paupertatis, significatum fuit pastoribus, quod non venerat ad regnandum temporaliter, ut Scribae Iudaeorum credebant Christum venturum. Potest autem aliter dici, quod illud fuit proprium signum Saluatoris nati. Ad cuius intellectum considerandum, quod illa quae fuerunt in veteri Testamento, fuerunt figurae noui, ut dicitur 1. Cor. 10. In veteri autem Testamento duo Saluatores Iudaeorum, imperfecti tamen, praecesserant tanquam figurae Saluatoris perfecti Iesu Christi. Primus fuit Moyses, qui liberauit eos de seruitute Aegyptiaca, ut habetur Exod. 13. c. Secundus fuit Cyrus, qui liberauit eos de captiuitate Babylonica, ut habetur 1. Esdr. 1. *Et habetur de nouo natus fuit inuentus in magna paupertate, sicut patet de Moysse Exod. 2. quem inuenit filia Pharaonis positum in flumine in fascella iuncea.* Similiter de Cyro dicitur in Ecclesiastica historia super Daniele, quod Astyages rex Medorum, & Persarum vidit in somnis vitem nascentem de vtero filiae suae totam Asia occupantem, & a coniectoribus fuit sibi responsus, quod visio ista significabat ex ea puerum nasciturum, qui occuparet regnum Medorum, & Persarum propter quod timens ne ipse, vel filius suus per hoc regno priuaretur, dedit filiam suam militi pauperi, & cum hoc esset cum filia sua facta fuisset praegrans, fecit tempus partus sui explorari, & puerum natum sibi apportari, quem tradidit cuidam militi, ut secreto interficeretur. Qui compatiens puero ipsum non interfecit, sed in quodam nemore puerum fortunae dimisit. Ad quem quaedam canicula pastoris regis quae erat iuxta nemus, frequenter veniebat, & ipsum lactabat, & pastor praedictus volens scire, ubi canicula

canicula declinabat inuenit puerum, ita in paupertate inuenit, quem accepit, & tradidit uxori suae nutriendum, & ista factus est rex Persarum, atque Medorum ad liberandum Iudaeorum. Cum igitur figura, & figuratum debeat habere correspondentiam, & praedicti duo qui fuerunt figurae Christi, in maxima paupertate inuenti fuerunt in sua natiuitate, signum conueniens, & correspondens figurae dedit angelus pastoribus de Christi natiuitate di.

2 Inuenietis infantem panis inuolutum, & positum in praesepio. Et credendum est, quod pastores hoc intellexerunt illuminatione a Deo.

3 Et subito facta est. Hic consequenter ponitur angelorum exultatio, cum dicitur. *Et subito facta est cum angelis.* Qui tanquam principaliter inter alios nunciauerat Christi natiuitatem.

4 Multitudo militiae celestis. i. angelorum, qui nomine multipliciter designantur, quia pro salute hominum cum demonibus pugnauerunt, secundum quod dicitur Apoc. 12. b. Michael, & angeli eius praelibantur cum dracone, &c.

5 Laudantium Deum. De Christi natiuitate, eo quod per ipsum sciebant deduci homines ad salutem, quam desiderant, & ruinam angelorum per hoc reparandam.

6 Et dicentium, Gloria in altissimis Deo. Quia licet eius gloria ubique relucent maxime tamen in caelo empyreo, ubi est angelorum, & beatorum habitatio.

7 Et in terra pax hominibus bonae voluntatis. Id est, hominibus bonis. Per bonitatem enim voluntatis dicitur homini simpliciter bonus, magis quam per bonitatem aliarum potentiarum anime, quia voluntas mouet alias potentias ad aduersum, & ideo bonitas eius vel malitia in omnes alias potentias redundat, sicut influentia cause mouentis in motus aduersum. Malis autem hominibus non est pax, secundum quod dicitur Psal. 120. d. Non est pax impijs dicit dominus. Ex hoc etiam verbis angeli patet, quod ista pax quae principaliter per prophetas praedicta fuit futura in aduentu Christi, erat pax interior bonae voluntatis, quia secundum quod dicitur Prouerb. 12. *Non stabit iustum quidquid ei acciderit.* Pax autem temporalis fuit in aduentu Christi pacatis omnibus gentibus sub imperio Romano, fuit figura huius pacis principaliter in terra.

8 Et factum est. Hic consequenter describitur pastorum motus, quia statim post visionem istam dimisso gregere, currunt ad videndum puerum natum, dicentes.

9 Transeamus vsque Bethleem, ut videamus hoc verbum quod

† Pastores loquebantur ad inuicem. Nam de reuelationibus angelicis loqui debent pastores ecclesiae quae continentur in sacra scriptura, propter quod subditur.

9 Transeamus vsque Bethleem. Quae domus panis interpretatur, ideo per eam sacra scriptura significatur, nam in ea verba quae sunt panes vitae continentur. Et sic in Bethleem transire, est sacram scripturam diligenter studere.

† Et videamus, &c. Nam in ea videtur verbum caro factum

MORALITER.

3 Et subito facta est cum angelo multitudo. Beda. Vno angelo euangelizante natum in carne Deum, mox multitudo militiae celestis in laudem prorumpit creatoris, ut & Christo deputationem impendant, & suo nos instruant exemplo, quoties aliquis fratrum sacrae eruditionis verbum insonuerit, vel ipsi quae pietatis sunt ad mentem reduxerimus, Deo statim laudes corde, ore & opere reddamus,

Pastores

panis debemus transire, illum amado, qui pro nobis ca-

S. Titus. Hoc factu ecclesia pastores sacerdotio, quæ
inatos adumbrant. Horum namque munus est coelestem
quem hoc est agnum illum Dei, qui tollit peccata mundi,

que pro sua in-
giti clemētia, quo-
ne in mystica ara
se offerri sinit stu-
dise inquirere.
a Et re. fe. Beda. Nō
desidia Christi
quærenda est præsen-
tia. Ideo pastores si-
nora inueniunt,
quia non ficta fide
erunt videre, quæ
auerant. Horum e-
xemplum pastores
eclesie, imo cuncti
fides imitari dēnt,
vide, & virtute pro-
fiant, & cælesti ora-
tione erecti, præcedē-
m patrum vitam
qua panis vitæ sē-
& seruatur, & reficit, quasi Bethleem portas contēplan-
tateant. Ibi catholica ecclesie pulchritudinem quasi Ma-
riam, & doctorum cœcium quasi Ioseph, & humilem media
ris aduētum scripturæ pæginis insertum quasi in præsepio
inueniunt

Videntes autem. Visio Dei cognitio Dei est, & hæc est sola
in hominum, vt cognoscant verum patrem, & quem misit
Iam Christum esse vnum Deum.

Mirati sunt. Mirantur, & de mysterio incarnationis, & de
ta pastorum attestacione qui fingere audita nescirēt, sed
simplici facundia vera prædicarent. Sic dominus non theto-
re sed piscatores ad euangelizandum destinauit. Sic & in ve-
tēsta. suæ dispensacionis nuncios pastores ordinauit: I-
do non est paruipendenda pastorum attestacio.

Maria

d Maria au. Amb. Maria non minus ore pudica quam cor- D
pore secreta, quæ nouerat nulli diuulgat, sed tacito corde
scrutans congruum tempus quo hæc Deus vulgari velit re-
uerenter expectat conferens ea quæ viderat circa se acta, &
quæ legerat in scripturis agenda ei. Ei dictum erat ab ange-
lo. Ecce concipies in v-
tero, & pa. si. prædixit
1 Isa. Ecce virgo concipi-
2 pari. si. Videbat se de
3 stirpe David ortam.
4 In Nazareth de spiri-
tus sancto concepisse,
5 in Bethleem peperit. 6
7 se. quorum omnium
8 testimonia in diuer-
9 sis prophetis legerat.
10 Comparat ergo ver-
11 ba prophetarum fa-
ctis, & in omnib. ha-
ber argumenta fidei.
Si Maria a pastorib.
discit debemus a sa-
cerdotibus discere. si
Maria ante apli præ-
ceptum tacet dēmus
post apostoli præce-
parabat.

Sup. r. c
Isa. 7. c

Notum fecit

Diuulgau-
erunt

E

Maria a pasto-
ribus didice-
rat, & facta
scripturis cō-
parabat.

a Caro. b Pater, & filius, & Spiritus sanctus fecit, id est, incarnati constituit, &
sic factum ostendit.
a factum est, quod fecit dominus, & t ostendit nobis, & vene-
Ministros natiuitatis: Hominem natum.
runt festinantes, & inuenerunt Mariā, & Ioseph, & infantem
In carne. a Carnem. Recto ordine per cognitionem natiuitatis venerunt ad
cognitionem verbi.
b positum t in præsepio. Vidētes autem t cognouerunt de
a Quod erat in principio.
verbo quod dictum erat illis de puero hoc, & omnes qui au-
dierunt mirati sunt, & de his quæ dicta erant a pastoribus ad
c ipso. Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferēs
d in corde suo. Et reuersi sunt pastores glorificantes, & laudā-
e tes Deum t in omnibus quæ audierant, & viderant, sicut di-
f ctum est ad alios. Et postquam consummati sunt dies octo,
g vt circuncideretur t puer, vocatum est nomen eius

ptum magis doceri, quam docere.

f Et reu. Beda. Sic spirituales pastores modo dormientibus
alijs contemplando coelestia subuehuntur, modo castra fide-
lium lustrant, & probitatis exempla quærendo circumeunt,
modo ad publicum pastoralis officij redeunt docen-
do, vt quid in priuato gustauerunt, alijs prædicando eru-
ctent.

sicut dictum est ad illos. Beda. Et in hoc glorificant, quod
non aliter inueniunt, quam dictum erat, vel sicut dictum est
ad illos ab Angelis, referunt laudes, & gloriam Deo. Non
quod angeli imperassent laudare, sed ipsi laudando offere-
bant formam deuotionis suæ, dum dicunt, Gloria in altissi-
mis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

g Vt circunc. Beda. Ritus circūcisionis ab Abraham sumpsit
exordium

NICOLAUS DE LYRA.

est, puerum natum per verba angeli nobis significatum.

1 Quod fecit domi. Hoc non est de textu. Græci enim & anti-
c nō habēt, fecit, sed tantum quod dominus ostendit nobis.

2 Et venerunt se. Ex desiderio videndi Christum principali-
& secundario, vt citius redirent ad gregem quem sine cu-
l dia dimiserant.

Et inuenerunt. Sicut angelus eis dixerat.

Vide. au. de ver. Quia non solum fuerant illuminati exte-
ris, sed etiam interius de cognitione verbi incarnati, vt p̄di-
cūm est. 5 Et omnes qui au. m. sunt. Et materia admiratio-
1 subditur, cum dicitur.

6 Et de b. Et accipitur hic & pro. i. his quæ dicta a pastorib.
a ipso, sicut superius est expressum.

7 Maria au. conser. Quia prudenter attendebat quomodo p
pauæ implebantur in puero nato. Et ista collatio erat ei val-
de delectabilis, & toti ecclesie valde utilis, quia secundum
quod dicit Hier. in sermone de assumptione beatæ virginis. ip-
sost ascensionem filij sui remansit ad tempus in terris cum
abstolis, vt eos plenius instrueret de verbo incarnato, de
quo erat plenius edocta per spiritum sanctū, & omnia fami-
liarius viderat, & tractauerat propter quod melius exprime-
re poterat secundum quod dicit Hiero. Quod melius noui-
ris, melius, & proferimus. 8 Et re. sunt pa. Redeundo ad
gregem suū. 9 Glorifican. & lau. d. De beneficio toti mun-
do

do collato generaliter, & eis ostenso specialiter, ideo subdi-
tur. In omnibus quæ audierant, & viderant.

10 Et post q. Hic ponitur debitus ritus circa puerum natum
quia secundum ritum veteris legis debebat circuncidi, & in
templo offerri, & ideo primo agitur de eius circuncisione,
secundo de oblatione, ibi. Et postquam impleti sunt dies, cir-
ca primum dicitur. Et post q. con. j. Hoc erat tempus determi-
natum circuncisioni, prout habetur Gen. 17. b.

Voluit autem Christus circuncidi, quamuis non esset legi
subiectus. Primo vt ostenderet in se veritatem carnis huma-
næ contra Manichæum, qui dixit ipsum Deum habuisse cor-
pus phantasticum, & contra Valentinum dicentem Christū
corpus de cœlo attulisse. Secundo, vt approbaret circuncin-
sionem, quam Deus olim instituerat. Tertio vt ostenderet se
esse de genere Abraham, qui circuncisionis mandatum acce-
pit Gen. 17. b. Et facta est repromissio de Christo. Quarto, vt
Iudæis excusationem tolleret de non recipiendo eum si ef-
set incircuncisus. Quinto vt obedientie virtutem nobis suo
commendaret exemplo præceptum legis obseruans, cui tam-
men non erat subiectus Sexto, vt qui in similitudine carnis
peccati venerat remedium quo caro peccati consueuerat
mūdari non reueret. Septimo vt legis onus in se sustinēs, a-
lios a legis onere liberaret, s̄m illud Gal. 4. a. Misit Deus filiū
suū factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret.

11 Voca. est no. e. Ie. nō dicit impositū, q̄a a Deo fuit impositū
hoc

Error Mani-
chæi
Error Valen-
tini

MORALITER.

2 Et venerunt festinantes. id est, cum desiderio uidendi.

3 Et inuenerunt Mariam, & Ioseph. Per Mariam quæ interpre-
tur amarum mare, significatur amaritudo pœnitentiæ, &
Ioseph qui interpretatur accrescens, significatur augmē-
m virtutis, & gratiæ. Et ad hæc duo inducit studium sacræ
scripturæ. t Et infantem positum in præsepio Quod est maxi-
mum mirabile, cum dicat Iere. 33. e. Cœlum, & terram ego
impleo. 5 Et omnes qui aud erunt. Pastores. n. ecclesie, &
doctores debent alijs communicare, quæ didicerunt ab an-
gelis. per studiū sacræ scripturæ p sanctos angelos reuelatē.

8 Et reuersi sunt pastores. Nam doctores ecclesie post aliorū
doctrinam debent ad considerandum propriam conscien-
tiam reuerti, & laudare bonitatem Dei.

10 Et post q. consummati. & c. puer. Cui debemus conformari,
non circuncisione carnis, sed mentis Rom. 2. d. Non qui in ma-
nifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne est circuncisio, sed
qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis spiritu non litera
cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

11 Vocatum est nomen eius Iesus. Id est, salus, quia fecit salutē
in medio terræ. Ideo dicit Bernar. de hoc nomine, quod est
mel in ore, melos in aure, iubilus in corde.

Tom. 5.

2 3 Et

A exortum, quādo & nominis amplificationem accepit, ad quam imitationem nomen imponebatur pueris in die eorū circumcisionis. Sic etiam factum est ipsi Iesu. Octava die circumcideretur Iesus, quia vita quæ nostra innovatio, & in presentem mundum per baptismum, & in futuro, carnis, & in sua resurrectione est præfigurata. & in nostra quæ doque est perficienda. **C**arissus autē die octava surrexit, & post sex sæculi huius ætates. & septimam sabbati quæ nunc interrim in alia vita geritur, quasi octavo tempore resurgemus, tunc verissime ab omni corruptione circumcisi, ubi verum præputium auferetur, quia ibi neque nubent, neque nubentur.

Insa 29.f

B Greg. Qui in similitudine carnis peccati venerat remediū quo caro peccati mundari consueverat, non respuit, sicut baptisima novæ gratiæ, non necessitas, sed exempli causa subijt. Et nota, quod idem auxilium curationis in lege circumcisio præstitit, quod nunc baptisima confert tempore gratiæ, nisi quod in regnum nondum patebat. *Significat autem hæc circumcisio carnalis illam circumcisionem in die iudicii, cum omnibus animæ, & carnis corruptionibus exuti, ad faciem creatoris videndam ingrediemur. Significat etiam præsentem circumcisionem, id est, abluitionem vitiorū per baptismum. Significabat etiam illum de Abraham nasciturum, qui & in præsentem per baptismum, & in futuro per resurrectionem ab omni sordē suos purgaret, erat etiam in Abraham signaculum iustitiæ.

Beda. Sicut a Christo Christiani, sic & in vtraque nostra circumcisione a Iesu. i. a Salvatore saluati vocamur. Quod nomen, non solum antequam concipiamur in vtero ecclesiæ per fidem, sed etiam ante tempora secularia a Deo nobis vocatum est.

C Sanctus Titus. Circuncisus est Christus duplici de causa, primo quidem quo nos per legis consummationem a legibus

NICOLAUS DE LYRA.

hoc nomen, sed per angelum denūtiatum Mariæ, & Ioseph, & per ipsos alijs divulgatum.

Et quia aliquis infidelis, potissime Iudæus, quod hoc nomen non fuisset conveniēter impositum, posset arguere.

Tum quia Isa. 62. a. dicitur. *Vocabitur tibi nomen novum quod os domini nominavit.* Hoc autem nomen Iesus non erat novum tūc, qui a ante alij fuerant nominati hoc nomine, ut patet de Iesu filio Iosedech, & de Iesu Naue, in Genealogia Christi qui describitur cap. se. ubi idem habetur.

Item quia Isa. 7. c. dicitur. *Vocabitur nomen eius Ema. & 8. a. dicitur. Voca nomen eius, accelera, spolia detrahe, &c. & 9. b. Vocabitur nomen eius admirabilis, cōsiliarius, deus fortis, &c. quæ nomina sunt alia a nomine Iesu. Et similia possunt induci de alijs locis scripturæ.*

Ideo dicendum, quod hoc nomen fuit proprie impositū ei. Nomina enim si bene imponantur, imponi debent a proprietatibus rerum, & hoc patet de nominibus generum, & specierum, de quibus dicitur 4. Metaph. Ratio quam significat nomen est definitio, quæ designat propriam rei naturā.

philosophus

Nomina autem singulorum hominum si bene imponantur, imponi debent ab aliqua proprietate eius, cui imponitur nomen. Aliquando a tempore, sicut nomina aliquorum sanctorum imponuntur pueris natis in festis eorum. Vel a cognatione, sicut cum filio imponitur nomen patris, vel alicuius de cognatione eius. Aliquando ab euentu, sicut Moyses vocavit filios suos, ut habetur Exod. 2. Aliquando autem ex aliqua qualitate eius cui nomen imponitur, sicut Gen. 3. b. Primogenitus Isaac vocatus est Esau, quod interpretatur rubeus, vel rufus, quia de vtero matris exiit rufus, & totus in morem pellis hispidus. Aliquando ex aliquo dono Dei gratuito, sicut Matt. 16. c. dicitur est. Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Et Io. 1. f. Tu vocaberis Cephias, igitur quia homini Christo hoc munus gratiæ collatum

MORALITER.

1 Et postquam impleti sunt dies purgationis, &c. Beda. Post tricesimum autem & tertium circumcisionis diem domino sistitur. Insinuans mystice, Neminē nisi circumcisū vitijs dominij dignum esse conspectibus, neminē nisi mortalitatis nexibus

gis onere redimeret. Deinde vero quo per obedientiam in die omnibus perfectam insignem Adam innocentiam laeret. Atque huc tendit illud Apostoli. *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per unius obedientiam iusti constituerentur multi.*

2 Quod vocatum ab Angelo, priusquam * Origenes. Nomen Iesu gloriosum omnique cultu dignissimum, nomen quod est super omne nomen, non de cuius numero ab hominibus appellari, neque

a Iesus. Quod vocatum est ab angelo, priusquam in vtero conciperetur. Et postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Moysi, tulerunt illum in Ierusalem, ut fierent eum dño, sicut scriptum est in lege dñi. Quia omne

a Non decuit tam gloriosum nomen priusquam ab hominibus appellari, sed excellentiori natura, ne homo videretur nominator sui nominis.

Mariæ, vel Domini.

a Offerrent, & consecrarent.

cis afferri in mundum.

* Sanctus Titus Bostrorum Episcopus. Priusquam in vtero, &c. Miror quomodo exorti sint quidam qui ipso stat temporis articulo quo Angelus dixit, *Aue gratia plena, in vtero conceptum fuisse asserere audent.*

b Tulerunt illum. Parvuli qui de toto regno Iudæorum templi portabantur, si erant de tribu Levi, in ministerium eius perpetuo detinebantur. Si de alia tribu, pretio dato a parentibus primogeniti redimebantur ad propria referenda.

c Sicut scrip. Beda. Scriptum est in lege, *Mulier que suscipit mince pe. ma. mas. immunda erit septem diebus.* Ad distinctionem illius quæ virgo peperit. Non ergo filius, non mater hostij digebat purgari, sed ut nos saluaremur a timore legis. Datum autem erat puerum post tricesimum tertium circumcisionis diem ad templum deferri, & pro eo hostiam dari primogenitum sanctum domino fieri. Per quod significat nullum nisi circumcisū vitijs dignum esse conspectu domini, nullum nisi mortalitatis nexibus absolutum, supernæ civitatis gaudia subiturum. Vera. n. circumcisio est purgatus ipsum Ierusalem cum muneribus ingreditur, qui gloria resurrectionis ab omni labe excoctus, cum bonorum operum fructibus supernæ beatitudinis gaudia subit.

d Omne mas. Beda. Omne, tã hominis, q̃ pecoris qd̃ Deo sacrificari, & sacerdotis esse iubebatur, ut sacerdos primogenitus hominibus

tum erat, ut per ipsum omnes saluarentur, ideo vocatum conveniēter nomen eius Iesus. i. Saluator, vel salus. Et rationem assignavit angelus Ioseph Matth. 1. d. *Vocabitur nomen eius Iesus, ipse. n. saluum faciet populum suum a peccatis.* Et primum dicendum, quod hoc nomen fuit novum in Christo, in quantum fuit ei impositum ab hac proprietate, quod est omnium Saluator, quæ non fuit in aliquo præcedente, ceteri fecerint salutem in aliquo facto particulari. Sicut Ioseph Naue salvavit populum Israel. Hostes eius debellando, vgitur in libro Iosue, & ita potest dici de alijs.

Ratio autem huius nominis Emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus, includitur in nomine Iesu. hoc quod quod fuit nobiscum per suam incarnationem, sicut nobiscum salutem. Et eodē modo potest dici de alio, quia salvavit infernum spoliando. Et sic de tertio, & de consimilibus.

1 Et postquam impleti sunt. Hic consequenter agitur de oblatione, ubi primo describitur huius oblationis præteritio, secundo. presentati receptio, ibi. *Ecce homo.* Tertio. presentati commendatio, ibi. *Et erat Anna.*

Circa primum sciendum, quod in lege veteri circa pueros duo fiebant in templo. Vnum erat generale omnium, quia pro filio nato vel filia completis diebus purificationis matris offerrebat sacrificium. ut habetur Lev. 12. c. Aliud erat speciale circa primogenitos. quia erant consecrati domino, quod percussit primogenitos Aegyptiorum, filios Isaac saluavit, ideo offerrebat in templo, & redimebat, ut habetur Exod. 13. Christus autem fuit primogenitus, ut dictum est supra, ideo utriusque fuit factum circa eum, ut hic dicitur. Et primum quantum ad id quod erat speciale primogenitis cum dicitur.

2 Tulerunt illum in Ierusalem. Id est, offerendo domino. Cuius causa subditur.

3 Quia omne masculinum adaperiens vulviam. Id est, primogenitus, cuiusmodi erat primogeniti. Secundo, quantum ad illud quod erat generale, quod notatur, cum dicitur.

bus absolutum, supernæ civitatis gaudia perfecte, posse subire. Et per hoc etiam ostenditur, quod Christianus debet a vitijs circumcidi, & tunc per devotionem apparere in conspectu I. & offerre par turturum, id est, castitatem mentis & corporis, & duos pullos columbarum, id est, multiplicationem operum bonorum, eo quod columbæ sunt aves in prole fecundæ.

minis redimi faceret, sic & omne animal immundū. Quæ primogenita illum significat, qui vnigenitus Dei, dignatus fieri primogenitus omnis creaturæ, qui vere est sanctus immo, quia sine peccato. Qui ad generandos sibi populos serum genitale sanctæ ecclesiæ sibi aperuit.

Vel moraliter. Primogenita, significat bona initia nostre actionis, quæ quasi de gerimis, quæ gratiæ deputare debemus. Male gerimus. Male gerimus fructus penitentia iubilatur.

Par turtur. Beda. Oblatio pauperum erat, qui non sufficient offerre agnam, vt per omnia similitas Domini parat.

MORALITER. Sequis fortia opera quæ masculini nominis, siue infirma, et femine significatur, creauerit, vt

domino legitime consecratur, necesse est, vt lachrymas compunctionis offerat, quæ per gemitum illarum animarum significatur, qui a lachrymis etiam in bonis indigemus, quia sine consummandi sumus, nescimus. Qui non inuenit eum, id est, diuitias innocuæ vitæ ad lachrymas recurrat. Sit autem duo genera compunctionis. Dum vel malorum dolentes supplicia timemus. Vel dum desiderio celestium aentes de dilatione gemimus. Vnde duo pulli offerri iubentur, vnus in holocaustum, quando amore celestium inflomamur. Alter pro peccato, dum de malis perpetratis gœnimus.

Beda Ambr. Columba, quæ in grege conseruatur actiuâ, vt ursoliuagus contemplatiuam vitam significat, quæ paucum. Et quia vtraque hostia accepta est Deo, cõsulte vtraque auis oblata est pro domino. Qui clauto ostio patrẽ orat in bledito turturum offert. Qui compares operis querit, et ambam ad altare portat.

Turtur in desertis habitat, nõ multis diuulgat, pullos non pascit, morticinio nõ pascit. Sic ecclesia deserta est a peccatis, nec Chrs in multis locis diuulgat, nisi in fide trinitatis, & eritatis. In nocte mudi sanctos pascit, hñsim non suscipit. Beda

Beda, Puer primo circunciditur, & post interpositis diebus cum hostijs ierusalem defertur, quia & ipse inuenis resurgendo corruptionem carnis calcavit, & interpositis diebus cum carne, quam hostiam fecerat, ad celum ascendit. Sic & nos prius in baptisano circuncidimur a peccatis & proficiẽte gratia ad altare ingredimur, consecrã di hostiam corporis & sanguinis domini nostri. Sed in fine omnis ecclesia corruptionem exuet, & cum victimis bonorum operum in æternam ierusalem transferetur.

masculinum adapariens vuluam sanctũ domino vocabitur.

Et vt darẽt hostiam, secundum quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.

Et ecce homo erat in ierusalem, cui nomen Symeon, & homo iste iustus, & timoratus expectans consolationem israel, & spiritu

tussanctus erat in eo. Et responsum acceperat a spiritu sancto, non visurum se mortem nisi prius videret Christum domini.

Et venit in spiritu in templum. Et cũ inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo, & ipse accepit eum in vlnas suas, & benedixit

illi, & timoratus expectans consolationem israel, & spiritu

tussanctus erat in eo. Et responsum acceperat a spiritu sancto, non visurum se mortem nisi prius videret Christum domini.

Et venit in spiritu in templum. Et cũ inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo, & ipse accepit eum in vlnas suas, & benedixit

a Beda. Consuetudo natiuitatis more loquitur non quod dominus ventris hospitium ingrediens, uel egrediens deuirginasset.

a Turtur, castitatem, columba simplicitatem significat, & casta, & simplex iustorum conuersatio gratum Deo offert sacrificium.

a Beda. Eadem gratia qua uenturum patre nenerat, uel ierem cognouit.

a Beda. Magna humilitas saluatoris, qui loco non capitur, grandæui hominis uinis gestatur.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam.

te gratia ad altare ingredimur, consecrã di hostiam corporis & sanguinis domini nostri. Sed in fine omnis ecclesia corruptionem exuet, & cum victimis bonorum operum in æternam ierusalem transferetur.

Et ecce homo. Nõ solũ angeli, sed omnis ætas, & sexus restimouium nato redunt puero. Et sicut ab omnium seculorum fidelibus præfagiabatur, ita ueniens omnium sanctorum laude prædicatur.

Iustus, & timoratus. Difficile iustitia sine timore custoditur. Non penali, sed qui permanet in seculum seculi, quo iusto quanto plus Deũ diligit, tanto solerius offendere cauet. Et bene iustus, qui nõ suam, sed populi gratiam quærebat, cupiens ipse dissolui, sed expectans videre promissum autorem salutis, vt qui ab Herode pressi fuerant, aduentu saluatoris liberati acciperent consolationem.

S. Titus. Optabat pius senex, vt israeliticus populus in Christum crederet, credendoque consolationem, hoc est, a Romanorum dominatu, Heroditque hominis alienigenæ tyrannide liberationem quandoque inueniret.

Gregorius. In quo etiam discimus quanto desiderio ex plebe israelitica sancti uiri incarnatione eius mysterium videre cupierunt.

Puer. Cum pueritia post septem annos infantia incipiat, Iesus frequenter puer dicitur, non tam pro ætate, quã p seruitio, vnde propheta. Ecce puer meus, quia filius hominis non venit ministrari sed ministrare.

Et ipse accipit. Beda. Moral. Veteranus accipit infantẽ, docẽs vt exuẽtes veterem hominem qui corrumpitur, induamur eũ qui secundum Deum creatus est. Iustus secundum legem

accipit

Et ecce homo. Nõ solũ angeli, sed omnis ætas, & sexus restimouium nato redunt puero. Et sicut ab omnium seculorum fidelibus præfagiabatur, ita ueniens omnium sanctorum laude prædicatur.

Iustus, & timoratus. Difficile iustitia sine timore custoditur. Non penali, sed qui permanet in seculum seculi, quo iusto quanto plus Deũ diligit, tanto solerius offendere cauet. Et bene iustus, qui nõ suam, sed populi gratiam quærebat, cupiens ipse dissolui, sed expectans videre promissum autorem salutis, vt qui ab Herode pressi fuerant, aduentu saluatoris liberati acciperent consolationem.

S. Titus. Optabat pius senex, vt israeliticus populus in Christum crederet, credendoque consolationem, hoc est, a Romanorum dominatu, Heroditque hominis alienigenæ tyrannide liberationem quandoque inueniret.

Gregorius. In quo etiam discimus quanto desiderio ex plebe israelitica sancti uiri incarnatione eius mysterium videre cupierunt.

Puer. Cum pueritia post septem annos infantia incipiat, Iesus frequenter puer dicitur, non tam pro ætate, quã p seruitio, vnde propheta. Ecce puer meus, quia filius hominis non venit ministrari sed ministrare.

Et ipse accipit. Beda. Moral. Veteranus accipit infantẽ, docẽs vt exuẽtes veterem hominem qui corrumpitur, induamur eũ qui secundum Deum creatus est. Iustus secundum legem

accipit

Et ecce homo. Nõ solũ angeli, sed omnis ætas, & sexus restimouium nato redunt puero. Et sicut ab omnium seculorum fidelibus præfagiabatur, ita ueniens omnium sanctorum laude prædicatur.

Iustus, & timoratus. Difficile iustitia sine timore custoditur. Non penali, sed qui permanet in seculum seculi, quo iusto quanto plus Deũ diligit, tanto solerius offendere cauet. Et bene iustus, qui nõ suam, sed populi gratiam quærebat, cupiens ipse dissolui, sed expectans videre promissum autorem salutis, vt qui ab Herode pressi fuerant, aduentu saluatoris liberati acciperent consolationem.

S. Titus. Optabat pius senex, vt israeliticus populus in Christum crederet, credendoque consolationem, hoc est, a Romanorum dominatu, Heroditque hominis alienigenæ tyrannide liberationem quandoque inueniret.

Gregorius. In quo etiam discimus quanto desiderio ex plebe israelitica sancti uiri incarnatione eius mysterium videre cupierunt.

Puer. Cum pueritia post septem annos infantia incipiat, Iesus frequenter puer dicitur, non tam pro ætate, quã p seruitio, vnde propheta. Ecce puer meus, quia filius hominis non venit ministrari sed ministrare.

Et ipse accipit. Beda. Moral. Veteranus accipit infantẽ, docẽs vt exuẽtes veterem hominem qui corrumpitur, induamur eũ qui secundum Deum creatus est. Iustus secundum legem

accipit

Et ecce homo. Nõ solũ angeli, sed omnis ætas, & sexus restimouium nato redunt puero. Et sicut ab omnium seculorum fidelibus præfagiabatur, ita ueniens omnium sanctorum laude prædicatur.

Iustus, & timoratus. Difficile iustitia sine timore custoditur. Non penali, sed qui permanet in seculum seculi, quo iusto quanto plus Deũ diligit, tanto solerius offendere cauet. Et bene iustus, qui nõ suam, sed populi gratiam quærebat, cupiens ipse dissolui, sed expectans videre promissum autorem salutis, vt qui ab Herode pressi fuerant, aduentu saluatoris liberati acciperent consolationem.

S. Titus. Optabat pius senex, vt israeliticus populus in Christum crederet, credendoque consolationem, hoc est, a Romanorum dominatu, Heroditque hominis alienigenæ tyrannide liberationem quandoque inueniret.

Gregorius. In quo etiam discimus quanto desiderio ex plebe israelitica sancti uiri incarnatione eius mysterium videre cupierunt.

NICOLAUS DE LYRA.

Et ut daret hostiam, &c. par turturum, aut duos pullos columbarum.

Ista erat oblatio pauperum, secundum quod habetur in 2. d. Ex quo patet, quod supra dictum est de paupertate marie, & ioseph. Sciendum autem circa hoc quod beata uirgo non tenebatur ad ista que dicta sunt de purgatione, quia iuxta a. Scribitur. Mulier si suscepto semine peperit masculinũ, &c. & ideo lex illa ligabat tantum mulieres de uiri semine concipientes, quod non habuit locum in uirgine. Hoc enim patet per hoc quod hic dicitur, & accipitur de Exo. & Luit. Omne masculinum adapariens vuluam, sanctum domino vocabitur. Ex quo patet, quod loquitur de masculino suscepto, & nato per apertionem claustrum uirginalis. Quod non habuit locum in beata uirgine, quæ uirgo permansit in suscepto, & partu. Veruntamen sicut eius filius circuncidimus, & legalia obseruare ex sua humilitate, quam uis non tenebat, sic beata uirgo quæ fuit humillima uoluit obseruare.

Et ecce homo erat in ierusalem, cui nomen Symeon, &c. Hic describitur Christi presentati receptio, ubi primo describitur recipientis conditio, cum dicitur.

Et ecce homo erat in ierusalem in loco solenni, & sacro. Tum quia ibi erat diuinus cultus. Tum quia ibi erat studium legis & prophetarum.

Cui nomen Symeon. Ex hoc patet eius fama, quia inter sacerdotes,

timoratus ad Deum expectans consolationem israel, id est, diuine uisionis, eo quod israel interpretatur uidentem Deum, & spiritu sanctus est in eo, per suæ gratiæ beneficium.

Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo. Pater enim autoritative

Tom. 5.

z 4 &

Et ecce homo erat in ierusalem in loco solenni, & sacro. Tum quia ibi erat diuinus cultus. Tum quia ibi erat studium legis & prophetarum.

Cui nomen Symeon. Ex hoc patet eius fama, quia inter sacerdotes,

timoratus ad Deum expectans consolationem israel, id est, diuine uisionis, eo quod israel interpretatur uidentem Deum, & spiritu sanctus est in eo, per suæ gratiæ beneficium.

Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo. Pater enim autoritative

Tom. 5.

z 4 &

Et ecce homo erat in ierusalem in loco solenni, & sacro. Tum quia ibi erat diuinus cultus. Tum quia ibi erat studium legis & prophetarum.

Cui nomen Symeon. Ex hoc patet eius fama, quia inter sacerdotes,

timoratus ad Deum expectans consolationem israel, id est, diuine uisionis, eo quod israel interpretatur uidentem Deum, & spiritu sanctus est in eo, per suæ gratiæ beneficium.

Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo. Pater enim autoritative

Tom. 5.

z 4 &

Et ecce homo erat in ierusalem in loco solenni, & sacro. Tum quia ibi erat diuinus cultus. Tum quia ibi erat studium legis & prophetarum.

A accipit puerum in vlnas, vt innuat iustitiam legis gratia euāgelicæ fidei mutandam. Accipit etiam senior mundus innocentiam Christianæ in famiæ, vt renouetur. sicut aquila.

Beda. Quod Symeon, & Anna prouesti Iesum excipiunt, & laudant, significat fidelem synagogam, quæ post longam expectationem promissionum fide non fidei eum recepit, qui pronuntiabatur.

Hom. 15. in
Lucan

B tactum simbræ vestimenti mulier nata est quid putandum est de Simeone, qui in suas vlnas accepit infansem. Et tu si vis tenere Iesum, & amplexari manibus, omnilabore nitere, vt duces habet spiritum veniaque; ad templum.

Philip. 3. d

a Nunc dimittis seruum tuum d. Ambros. Qui vult dimitti, veniat in Ierusalem, conuersationem habens in coelestibus, veniat in templum imitetur exemplum

ipsius seminariū

illorum in quibus Deus habitat, Expectet dominum, accipiat in manibus verbum Dei, brachijs fidei, spei, & charitatis amplectatur, tunc dimittetur, vt non videat mortem, quia viderat vitam.

Luc. 10. d

b Quia viderunt oculi. Sciebat quod beati oculi qui Christum essent visuri, & ideo donec illum videret, nolebat morte dissolui, quem tamē, vt vidit, mox optauit in pace dimitti.

Rom. 2. a

c Quod parasti. Et in primo aduentu Christus ante faciem populorum a Deo paratur, vt credant, & diligant, & in secundo aduentu parabitur, vt videat eum omnis populus, & reddat unicuique secundum opera sua.

Rom. 11. c

d Ad reuelationem gentium. Vt reueletur cæcis oculis gentilium nulla spe dominici aduentus erectorum, & vt ipse Israel glorietur, excipiens suum promissum, & desideratum, & preteritur reuelatio gentium gloriæ Israel. Quia cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus erit.

e Symeon. Qui interpretatur, audiens tristitiam, figura est prophetarum, qui vindictam sibi a Deo dictam super populum audiebat, Anna quæ gratia dicitur, figura est ecclesiæ.

f Ecce positus est hic. In ruinam illorum qui steterant, & resurrectionem illorum qui ceciderant. Vel in ruinam vitiorum, & in

in resurrectionem virtutum.

Non in se tantum, sed in suis quoque predicatoribus peritus est in ruinam, & resurrectionem, vnde apostolus, Christus bonus odor sumus Deo, in his qui salui fiunt, & in his qui perirent. Bono enim odore, alij saluantur, alij pereunt.

* Titus Be.

Ep. Non ita accipit da est, quasi Christus autor sit, vt cada alijs necessaria causa vt resurgant nullum ruinæ causam offert, nec vllum effectum, vt resurgat, et pellit. Rectius dicitur, per Christi uentum effectum is qui ante in peccato immotus peribat, peccato penitentiam cadat, sique moriatur, iustitiæ deinceps uat, perque fidentem Christum reuertatur. Vt enim melior surgant, peiora oportet. Nisi enim scortatio cadat,

a Deum, et dixit. Nunc dimittis seruum tuum Domine, secun

b dum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei saluta

c re tuum. Quod parasti ante faciem omnium populorum. Lu

d men ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.

Et erat pater eius, & mater mirantes super his quæ diceban

e tur de illo. Et benedixit illis Symeon, & dixit ad Mariam ma

f trem eius. Ecce positus est hic in ruinam, & in resurre

g ctionem multorum in Israel, & in signum cui tradit con

h tradicetur. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius,

dicitia nunquam exurget.

* Origenes. Videndum est ne forte Saluator non re alijs in ruinam venerit, & in resurrectionem. Quia enim peccato stabam, primo mihi utilitas fuit, vt caderem, & peccato morerer. Denique & sancti propheta quādo augur aliquid contemplantur, cadebant in faciem suam, vt peccata per ruinam plenius purgarentur.

g In signum cui contra. Omnia quæ de Christo narrantur, signum sunt, quod natus de virgine, quod surrexit, quod in Ierusalem intrat, cui signo contradicetur ab infidelibus. Spūter signum est in fide dñice crucis, qd vbiq; contradicetur.

* Titus. Per signum salutarem viuificamque crucem cepimus. Moyses enim fecit serpētem æneum, & posuit eum in signo, hoc est in cruce.

h Gladius. Beda. Dolor dominicæ passionis, quia non potest videre crucifigi sine affectu materni doloris est in peractum, & mortem deuicturum. Vsq; ad fine meli animam ecclesiæ gladius tribulationis pertransit, cum gno fidei ab improbis contradicetur, cum multos rueret, cum reuelatis cordium cogitationibus, vbi bonum men seminauerat, zizania germ inare conspicit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et dixit, Nunc dim. ser. Idest, de cætero dimittes me de hac vita transire in cordis quiete.

2 Quia vid. oculi. m. sa. tu. Lætanter enim volebat descendere ad limbum patrum, ex quo sciebat Saluatorem natum.

3 Quod parasti ante fa. omnium po. Idest, coram omnibus populis, qui bus mysterium incarnationis, & redēptionis prædicatum est per apostolos, secundum quod dicitur Psalm. 18. a. In omnem terram exiit tonus eorum.

4 Lumen ad reuelatio. gentium. Quæ prius errorum tenebris tenebantur.

5 Et glo. plebis tuæ Israel. Magna est enim gloria Iudæis ad fidem Christi conuersis, quod Christus secundum carnem natus est de ipsis. Tertio ponitur parentum benedictio, cum dicitur.

6 Et erat pater eius. Idest, Ioseph qui meruit vocari pater Christi, eo quod nutritus eius fuit.

7 Et mater. Scilicet, Maria quæ fuit mater eius vera.

8 Mirantes super his quæ di. de illo. Tunc a Symeone, & prius a magis,

a magis, & pastoribus, & Zacharia, & Elizabet.

9 Et bened. illis Symeon. Quamuis enim Maria, & Ioseph sent maiores Symeone in sanctitate, ille tamen erat maior quantum ad sacerdotis officium, ad quem spectabat benedecere populum. Et non solum benedixit, sed etiā futura prædixit. **10** Ecce positus est hic in ruinam, & in resur. Qui in passione Christi, quæ futura erat, multi Iudæi fuerant ex cecati a veritate cadentes, & multi fuerunt illuminati, qui prius erant simplices, & ignorantes, vt patet de Apostolis, quos post passionem Christi, data est intelligentia scripturarum, secundum quod dicitur infra vlt. g. Et tunc aperuit illis ser. vt intelligerent scripturas.

11 Et in signum. Scilicet, foederis inter homines, & Deum.

12 Cui contradicetur. A sacerdotibus, & legisperitis, & multis alijs.

13 Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Idest, dolor passionis eius pertransibit animam tuam per compassionem. Ex hoc dicit Hiero. in sermone beatæ virginis, quod quoniam parte impassibili passa est, plusquam martyr fuit.

MORALITER.

& mater impetratue inducunt Iesum, vt detur deuotis dulciter amplexandum, & sic cum Symeone de tanto beneficio benedicunt

benedicunt dominum, & desiderant exire de mundo, vt deur ad perfecte fruendum, sicut & Paulus dicebat Phil. 1. Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo.

reuelentur. Ante erat incertum, qui Iudæorum Christi am recipere, qui conspuerent. Sed audita nativitate cogitationes, & Herodes, & alij turbantur, quidam Titus. *Vi reuelentur, &c.* Hoc est, vt omnes omnium co-

giones manifestant, cunctisque eorum, qui ex omnibus animo illum dilectione constant vsque ad rem declarauerunt. Qui rursus minimeque fidei in eum erant, graueque propter crucem, scilicet passi fuerint. *Et erat Anna &c.* Quia per virum & merita vita totius mundi perdita est, in testimonio vitæ Christi redeunt. *Anna coniungitur Symeoni.* conuenit mysterio ecclesie, quod Anna gratia interpretatur, quæ est filia Pharaonis, qui facies Dei dicitur, vnde sup. Signatum est super nos in vultu tui domine. De tribu Aser. Id est, beati descendit inter duodecim patriarchas ordine nascendi octauus propter mysterium resurrectionis. Quinque sunt Annæ. Prima mater Samuel, secunda vxor Raguel, tertia mater Tobie, quarta filia Phanuel, quinta mater Mariæ.

Titus. Anna hæc quæ tam illustri euangelistæ testimonio commendatur, mundi Israelisque salutem præforibus adesse cernens confitebatur domino, hoc est, gratias illi animo agebat.

Processerat in di. Beda. Iuxta historiam Anna, & deuotæ conuersationis, & venerandæ ætatis digna describitur, quæ domino testimonium perhibeat: Significat autem ecclesiam quæ præsentem quasi sponsam domini, sui morte est viduata. Septem octoginta quatuor faciunt. Septem ad cursum huius mundi, duodecim ad perfectionem apostolicæ doctrinæ pertinent. Quisquis ergo totum vitæ tempus apostolicis mancipat institutis, quasi octoginta quatuor annis celestis limina templi seruet, & domini præstolari aduentum laudatur, dum a domino persequatur. Septem anni quibus cum viro vixit, significat perfectionem

fectionem illius temporis, quo a domino conuersante in carne edocetur, qui anni post ea per duodecim multiplicantur propter apostolicam doctrinam.

Quæ non. Quia circa templum frequens erat. Eam non discedere dicit, non quod ad horam non discesserit. Sic sancta ecclesia, & in prosperis, & in aduersis Deo seruiens a cœlo non recedit. Vel moraliter. Anima a templo non recedit, cum semper studet & castum, & immaculatum custodire templum corporis sui. Hinc præcipitur sacerdotibus veteris testamenti, vt tempore ministracionis iugiter maneat in sanctis, quatenus anima quæ Deo ministrare cupit, non quiescat a bonis operibus suis.

coniugio, prophetauerat virgo, prophetauerat, & vidua, ne qua aut professio deesset, aut sexus, & ideo talis Anna inducitur, & stipendijs viduitatis, & moribus, quæ digna sit nunciare redemptorem omnium venisse. Congruus ordo non venit ante virum mulier, cuius verba non sunt digesta, sed generaliter dictum est, quod concessa sit domino, & loquuta de eo, quæ longa castitate, longisque ieiunijs ad hoc culmen peruenerat, vt spiritum prophetiæ acciperet, sed auctoritatem docendi mulier non accepit.

Omnibus qui, &c. Omnibus fidelibus quæ iugo Herodis alienigenæ grauati, liberationem ciuitatis, & populi expectabant, promittebat per aduentum Christi in proximo redemptionem a tyrannide alieni.

Titus Quid loquebatur? Hic inquebat est mundi redemptor, hic hominum est seruator, hic ille est, qui nostram moestitiam, animæque eiectionem, in gaudium, & lætitiâ conuertet.

Reuersi sunt in Galilæam, &c. Prætermittit hoc loco Lucas, quæ a Matthæo plenius posita sunt, scilicet puerum ob meritum Herodis, delatum esse in Aegyptum, & mortuo Herode inde relatum, & habitasse in Nazareth. Solent enim singuli euangelistæ,

NICOLAUS DE LYRA.

Reuelantur, &c. Ly, vt, non tenetur hic causaliter, sed conueniunt seu comitatiue. Licet enim beata virgo ex passione filij maxime afflicta fuerit, tamen in fide immobilis, & fixa persistit. Alij autem discipuli quantumcumque solidi dicuntur, dubitasse, & circa hoc mutationes diuersarum cogitationum habuisse quousque viderunt ipsam a mortuis resurrexisse. Aliiter exponit Origenes de reuelatione occultorum peccatorum in confessione, quæ per effectum passionis in sacramento poenitentiae operantis sanantur.

Et erat Anna, &c. Hic consequenter describitur Christi reuelati confessio seu commendatio, vbi primo describitur per se ipsam confitens ex nomine, cum dicitur: Et erat Anna. Secundo, ex mentis eleuatione cum dicitur: Prophetissa: Et ex cognatione, cum dicitur: Filia Phanuel de tribu Aser: Et exprimitur patet, & tribus, ad de clarandum certitudinem historiarum. Et forte ad confirmationem huius Annæ, ab alijs quæ vocabantur hoc nomine. Describitur etiâ ab ætatis maturitate, cum dicitur: Hæc processerat in diebus multis: & a castitate, in matrimonio, & ante post, cum dicitur: Et vixerat cum viro, &c. Commendatur etiam ab

ab orationis sedulitate, cum dicitur.

3 *Quæ non discedebat.* De templo: Non quod ibi semper esset, sed frequenter: Sicut de homine bene frequentate ecclesiam dicitur cõi modo loquendi: Talis semper est in ecclesia.

4 *Ieiunijs.* Quibus incentiuum carnis reprimatur.

5 *Et obsecrationibus.* Id est, sacris orationibus, quibus mens in Deum eleuatur.

6 *Seruiens nocte & die.* i. valde frequenter, vel quia non erat ibi interruptio pro peccato mortale, auferens meritum predictorum.

7 *Et hæc ipsa, &c.* Non a casu vel humana dispositione, sed spiritus sancti reuelatione, sicut dictum est de Symeone.

8 *Confitebatur domino.* Gratias agens de tanto beneficio adimpleto.

9 *Et loquebatur de illo omnibus, &c.* Annuncians eis natum esse redemptorem.

10 *Et vt perse. omnia, &c.* Scilicet, Maria, & Ioseph nihil omittentes, quamnis non temerentur.

11 *Reuersi sunt in Galilæam ciuitatem suam Nazareth.* Hic accipitur Galilæa adiectiue, quia Nazareth est in terra Galilæe, sicut supra dictum est de Bethleem quæ vocatur ciuitas iudæa.

Puer

MORALITER.

Et erat Anna prophetissa filia Phanuel, &c. Ista moraliter exemplar non solum viduis, sed etiam mulieribus alijs. Primum quantum ad castitatem ante matrimonium, & in matrimonio, & post per tempus longum. Secundo, quantum ad deuotio-

ad deuotionem. Nam in obsecrationibus, & ieiunijs dicitur hic seruiens die ac nocte. Tertio quantum ad loquendi modestiam, quia non de fabulis, sed de Christi mysterijs loquebatur, propter quæ & alia bona dono prophetiæ replebatur.

Gelista, sic quedam omittunt que ab alijs commemorata videntur, vel ab alijs commemoranda spiritu prouiderint, ut continuata sue narrationis serie, quasi nulla pretermisisse videantur. * Titus. Et si natura illorum ciuitas, illorum ciuitas esset Bethleem; at tamen quod fixum annos iam aliquod domicinium in Nazareth obtinerent, vulgo ciuitatis Nazareth ciues habebantur, & dicebantur.

† Ioseph, & mater

a Puer autem. Beda. In eo quod puer erat, id est, homo fragilis, poterat crescere, & confortari. Non in eo quod verbum, secundum quod plenus sapientia, & gratia perhibetur. Sapientia, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Gratia, quia eidem homini Christo magna gratia donata est, ut ex quo homo fieri coepisset perfectus esset, ut Deus.

† Ierusalem

Coloss. 1. b.

* Theophylactus. Si dum paruus aetate erat, omnem sapientiam demonstrasset, videretur prodigium, sed per profectum aetatis seipsum ostendebat, ut totum impleter orbem, non autem quasi suscipiens sapientiam, spiritu confortari dicitur. Quod enim ab initio perfectissimum est, quomodo potest deinde perfectius fieri?

b Et ibant pater & mater. Beda. Merito Lucas inter quatuor animalia vitulo comparatur, qui quasi animal hostiis deputatum circa templum, maxime & Ierusalem, narrationis suae versatur incessu. In principio sacerdotem collocat ad aram orantem pro populo foris stante. Maria concepto domino Ierusalem mittit ad domum pontificis, ibi Baptistam natum refert. Illuc ipsum cum parentibus singulis annis ducit Duodenarium in templo choris Doctorum interfert. Et post cetera talia, discipulos domini in templo laudantes in fine euangelij sui concludit.

c Et cum factus esset, &c. Vtraque natura Christi hic aperitur, & que iuxta maiestatem patri, & que iuxta fragilitatem decebat matri. Ascendit homo cum hominibus ad offerenda sacrificia, seruat legem quam seruadam imperauerat, ut nos ad seruandum instrueret. Duodecennis audit seniores, & interrogat, ut eorum reprimat audaciam, qui indocti, non ad discendum, sed ad

ad docendum volunt submitti. Mox maiestatem suam aperit. Congruè duodecimo anno prima fidei rudimenta reuelat. Per duodecim apostolos per totum mundum erat propaganda. Beda. Cum duodenarius multiplicatis inter se septem partibus coniter, iure per ipsum reuelat, & temporum vniuersitas, & perfectio enunciat. Et ideo a duodecimo iubar sumit ex quo omnia loca tempora docenda cupari. Non ergo ciosè immemoratur carnalium parentum, sed videtur, quia antequam ibi parentes essent, ipse in ciuitate templo Dei patre iure residebat.

a in ciuitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat, & confortabatur, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes eius per omnes annos in Ierusalem in die solenni Paschae. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendit in Ierusalem, & non cognouerunt parentes eius. Exstimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iterum diei, & requirebant eum inter cognatos: & notos. Et non inuenientes, regressi sunt in Ierusalem requirentes eum. Et factum est post triduum, inuenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem,

† Aetate.

† Corpore.

† Spiritu.

† Secundum quod homo.

† Ad immolandas hostias.

† Per duodecim annos significantur duodecim tribus quae ad Christum veniunt.

† Quia octonis protelabatur diebus.

† Id est inter eos qui simul fuerant comitati.

† Vicinos.

† Eos.

tibus, mos erat seorsum viros, seorsum feminas choros ceteros incedere, pueri cum quolibet parte in differenter intererant, ideo Mariam, & Ioseph vicissim putasse puerum quem secum non cernebant, cum altero parente reuertentem.

* Orig. Sicut autem quando ei insidiabantur Iudaei, elapsus e medio eorum, & non apparuit, sic & nunc puerum Iesum, & parentes eius ubi remanserant, ignorantes require. Metuebant, ne quod Herodes in infantia eum trare quaesierat, tunc iam in pueritia positum, inuenta opportunitate alij interficerent, & ipsi productores illius inuenirent.

* Orig. Non statim ut quaeritur, inuenitur, non inuenitur, & carnis propinquos inuenitur Iesus, neque enim terat humana cognatio Dei filium continere. Non comitatus inter notos, quia maior est mortali notitia, in muros comitatus non potest inueniri, nec ubique inueniunt, sed in templo tu ergo quaere Iesum in templo Dei, quaere in Ecclesia, Christi sermonem, atque sapientiam, id est filium Dei reperit. Post triduum, &c. Vna die reuersi sunt ab Ierusalem, tertia die quaerunt inter cognatos, & non inuenientes, tertia die regressi Ierusalem inueniunt.

Post triduum reperitur in templo, ut esset iudicio, quia post triduum

NICOLAUS DE LYRA.

1 Puer autem, &c. Hic consequenter describitur pueri oblatus profectus, quantum ad corpus, cum dicitur: Crescebat, & quantum ad animam cum dicitur: Et confortabatur. Aduertendum tamen, quod in corpore Christi fuit augmentum reale quantitatis: sed in anima eius non fuit augmentum reale gratiae, & virtutis: quia totam plenitudinem gratiae habuit ab instanti suae conceptionis. Sed quantum ad ostensionem in effectu magis apparebat, secundum quod ille crescebat, & secundum quod volebat.

2 Et ibant parentes eius. Tanquam deuoti & religiosi.

3 In die solenni. Ter in anno debebant omnes masculi apparere in Ierusalem coram domino secundum quod habetur Exo. 23. scilicet in pascha, pentecoste, & festo tabernaculorum. Sed cum illis qui erant longe a Ierusalem, cuiusmodi erant Galilaei, dispensabatur de duobus ultimis festis.

4 Remansit puer. Non a casu vel obliuione, sed sua voluntate & ordinatione ut a pueritia ostenderet zelum suum circa spiritualia.

5 Et

MORALITER.

1 Puer autem, &c. Scilicet, secundum corpus. Nam secundum animam ab instanti conceptionis fuit totaliter perfectus. Sed hanc perfectionem non ostendebat, nisi prout convenientia temporis exigebat, secundum illud Ecclesiasticus 8. a. Tempus & responsione cor sapientis intelliget. Et in hoc literatis & sapientibus

5 Et non. Ad solennitatem vero Paschae, viri ibant seorsim a mulieribus in vno comitatu & mulieres in alio, & similiter reuertebantur, ut magis religiosè solennizaret festum ab vxoribus continentes, sicut & in datione legis preceptum fuit, quod cernerent per tres dies ab vxoribus suis, prout habetur Exo. 19. Primum autem indifferenter poterant ire in comitatu virorum, aut mulierum, & ideo Ioseph quando non vidit puerum Iesum in comitatu virorum, existimauit eum esse cum Maria in comitatu mulierum. Eodem modo Maria credidit eum esse in comitatu virorum.

6 Venerunt iterum. Et cum die sequenti quaereretur in Ierusalem, & in illa, non inueniunt eum: ideo tertia die reuertuntur in Ierusalem, a qua recesserant per unam diem & quarta die inueniunt eum, & hoc est quod subditur.

7 Post triduum, &c. Non in teatro, vel in ludo, sicut solent pueri inueniri, sed in loco orationi, & doctrinae sacrae deditur. **8** In medio do. Ut melius posset omnes audire, melius cum eis conferre.

Stupebant

tibus dedit exemplum, ut non ostendant sapientiam suam nisi secundum loci, & temporis opportunitatem.

† Et cum factus esset Iesus, &c. Per hoc ostendit, quod a pueritia debent assuescieri homines ad diuina: Et ad idem citat, quod alijs recedentibus in loco diuini cultus remansit. Et requirebant eum inter cognatos & notos, & non inuenientes regressi

... illius triumphalis passionis, in sede coelesti, & ho-
... uino fidei nostrae, se resurgens ostenderet qui mor-
... redebatur.
... Celsus aduentus Christi a patriar chis ante legē, non est
... us. Quae situs a pphetis, & iustis sub lege non est inuen-

... cum qui querit Iesum, non negligeret, & dissolute transire, D
... sicut multi q̄runt, & nō inueniūt, sed cum labore, & dolore.
... c Nesciebatis. Inuentus in templo dicit, In his quae patris mei
... sunt oportet me esse. Ostendens templū non minus ad se quā ad
... patrem pertinere, quia quorum est vna maiestas horum etiā

a Stupebant autem omnes qui eum audiebant super prudentia, & responsis eius. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater eius ad illum: Fili quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus, & ego dolentes querebamus te. Et ait ad illos: Quid est quod me querebatis? Nesciebatis, quia in his quae patris mei sunt oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum quod loquutus est ad illos. Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis. Et mater eius conseruabat omnia verba haec in corde suo. Et Iesus proficiebat sapientia, &

vna fides, & vna domus, nō solum materialis, sed etiā spiritualis. Alibi enim ad mysteriū mater impellit, hic mater arguitur, quia adhuc quae humana sunt exigit. Sed cum hic duodecim describatur annorum, ibi discipulos habere docetur. Vides matrem didicisse de filio, vt exigeret a validiore mysterium, quae studebat in iunioreraculum.

... er, id est, eccle-
... mater, id est, sy-
... ga, per tres le-
... guntur Chri-
... & nō inueniūt
... et Euāgelium.
... medio. Beda.
... fons medius
... rum sedet, sed
... exemplar hu-
... ris prius inter-
... & audit quā
... at, ne paruuli a
... ibus doceri e-
... beant, ne infir-
... ocere audeat.
... rigenes. Inter-

... ut addisceret, sed vt interrogans erudi-
... vno quippe doctrinae fonte manat, & interrogare, &
... dēre sapienter.

... ci um implet pietatis. Et miramur si defert honorem patri
... qui subditus est matri. Ista subiectio non est necessitatis, sed
... pietatis. Ecce quid parentibus debeamus, ostendit.

... uebant. Ecce signum diuinitatis. Apparet, quod non ob
... ritia necessitatem audiebat, sed ad ostendendum quod
... o erat, homines magistros humiliter audit. Ad pbādū
... l Deus, eisdē loquentibus sublimiter respondet, diuina
... a sapientiam prodebat, sed aetas humanā infirmitatem
... debat. Vnde miratur Iudaei & turbatur, sed nō miratu r
... is, q̄ cū ppheta clamat: Paruulus natus est nobis, filius datus ē
... Paruulus factus, vt inter paruulos crescēdo, & proficiē-
... o rulatim eos ad capiēda luā virtutis arcana pueheret.
... Quid est quod me querebatis? Beda. Non quod cum quasi
... filium querebant vituperat, sed quis sit sibi verus pater infir-
... u, & quid potius debeat ei cui est aeternus filius, mentis
... os atollere cogit. Quia enim Deus, & homo est, nunc
... ex illa Deitatis, nunc infirma praesert humanitatis. Quasi fi-
... dei in templo commoratur, quasi filius hominis cum
... antibus cōiubent regreditur.

... Titus. Dominus noster humana responsione quam da-
... re licebat repudiata diuinam attulit, minime obscure per il-
... lam ostendens, se Deum esse carne obiectum. Nam cum
... Deipara Iosephum qui vulgo illius parens habebatur, patrē
... illius appellasset, ipse sermonem ita excepit, vt templi domi-
... num, hoc est, Deum, non autem Iosephum patrem suum
... planum esse faceret.

... rigenes. Cur dolentes eum querebant? An ex eo quod
... erit, aut errauerit? Absit. Nunquid enim fieri poterat, vt
... eum formidarent infantem, quem Dominum esse co-
... nerat? Sed quomodo tu si quādo scripturas legis, quæris
... sensum cum dolore, nō quod scripturas errasse arbitre-
... ris d veritatē quam intrinsecus habeat, quæris inuenire, ita
... uerebant Iesum, ne forte relinquens eos reuersus eēt ad
... eum, cum illi placuisset iterum descensurus. Oportet ergo
... cum

... d Et mater eius conseruabat omnia verba haec in corde suo. Omnia
... quae de domino, vel a domino facta cognouit, siue quae in-
... tellexit, siue quae nondum intelligere potuit, omnia in me-
... moria recondebat, vt quādo tempus praedicandae, seu scri-
... bendae incarnationis eius adueniret, sufficienter vniuersa,
... prout essent gesta posset explicare querentibus. Sic nos cre-
... bra factorum, & dictorum domini, meditatione importu-
... nos cogitatus repellamus, & alios instruere laboremus.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Stupebant, Id est, valde mirabantur.
2 Super prudentia & responsis eius. Quia alias inauditum fue-
... r quod puer talis aetatis, tam sapienter loqueretur.
3 Et dixit mater eius ad illum: Fili quid fecisti nobis sic? Ioseph
... am dicet pater eius diceretur, tamen non fuit ausus il-
... lu arguere, cum firmiter crederet ipsum esse Dei filium,
... te mater ex maxima dilectione, quam habebat ad illum
... te fecit, quia amor excellens dominium nescit.
4 Dolentes querebamus te Id est, dolentes de absentia tua, cu-
... ius absentia est nobis dulcissima. Per hoc moraliter desi-
... gur quod Christus in dolore contritionis quarendus
... de sic inuenitur, nisi per peccatum a nobis absentetur.
5 Et ait ad illos: Quid est quod me querebatis? Scilicet inter con-
... uincuos, q. d. magis quarendus sum in occupatione cir-
... cūritualia. Ideo subditur.

... Titus. Conseruabat omnia quae Angelus, & quae pasto-
... res, & quae Simeon, & quae Anna, & quae ipsemet tandem fi-
... lius ad illam dixerat.

... c Proficiebat sapientia. Beda. Sicut est carnis aetate proficere,
... sic est animae rationalis sapientia, & gratia proficere, non q̄
... hoc eguerit susceptor Deus, praesertim cum supra plenus
... fuisse sapientia describitur, sed quia hoc pro remedio nostrae
... salutis suscipere elegit, vt cum caro, & anima rationalis a
... Deo suscipitur, vtraque pariter saluaretur.

Gregorius.

6 Nesciebatis, quia in his quae patris mei sunt oportet me esse? Ma-
... gis enim afficiebatur ad patrem naturalem, & aeternum,
... quam ad matrem naturalem & patrem putatiuum.
7 Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad illos. Quia
... non erant adhuc assueti audire talia ab eo.
8 Et descendit, &c. Ad eorum consolationem.
9 Et erat subditus illis. Ad nostram instructionem, & super-
... bia nostrae confusionem.
10 Et mater eius conseruabat omnia verba haec. Exponatur sicut
... supra.
11 Et Iesus profic. Et iste profectus erat realis in quantum
... erat a parte corporis, vt praedictum est.
12 Sapientia, & aetate. In Christo duplex ponit sapientia. Vna
... diuina, & haec nō potuit augeri, vel diminui cū necessario sit
... infinita, alia humana, Et haec ponitur duplex in Chro Vna ha-
... bitualis, & ista in Christo non fuit augmētata, quia ab instāci
... conceptio-

Duplex sapiē-
... tia in Christo

MORALITER.

... sunt in Ierusalem requirentes eum. Per hoc ostenditur, q̄
... tualiter nō inuenitur in carnali societate, sed in templo
... codest locus orationis, & facte doctrine. Per hoc autem q̄
... ientus tuit post triduum significatur, quod post triduum
... ntionis, confessionis, & satisfactionis a fidelibus spiri-
... tualiter

... tualiter inuenitur.
8 Et descendit cum eis, & venit in Nazareth, & erat subditus illis.
... Ex hoc arguitur humana superbia, quae frequenter renuit
... subijci superioribus suis.
11 Et Iesus proficiebat sapientia, & aetate, & gratia apud Deum, &
... homines. Exponatur vt supra.

naliter videt, ita & supnaturaliter instructus naturaliter
igit. Hæc aut opinio Burgēsis, & Sācti Thomę est cōtra
Beati August. 3. de Trinit. cap. 9. & Beatū Ambr. de incarna-
tio: verbi, quorū sn̄a est, q̄ differentia originis non diuersi-
ficat

ficat speciem. Et ponunt exemplū de hoīe creato, & genera- D
to qui sunt eiusdē speciei. Volēs videre huius opinionis pul-
chrā deductionē videat Scotū circa tertiā distinctionē deci-
mā quartā, vbi soluntur oīa argumenta opinionis cōtrarię.

C A P. III.

Anno autem, & c. Herodes, Philippus, & Lisanius, q̄
cū Pilato Romano p̄sīde regūt Iudęā, filij fue-
runt maioris Herodis sub quo natus est Dñs. In-

b *Factum est verbum, & c.* Beda. Cōgregaturus ecclesiam Dei
filius primū operatur in seruulo, vt Ecclesia non ab homine
coeperit, sed a verbo, vt appareat maior auctoritas Ioannis
necum baptismi ritum instituentis factum est verbum Dñi
super Ioannem, id est, ad Ioannē. Quod quidem est desuper,

C A P. III.

Anno autem quintodecimo Imperij Tybe- 1
rij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iu- 2
dæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, 3
Philippo autem fratre eius, tetrarcha Itu-

sola Dei gratia, prius
operatur verbum in-
tus, & declarat Ioan-
ni quæ velit ab ipso
proferri, postea pro-
fert Ioannes: Sequi-
tur verbum interius
operans, sonus vocis
exterioris sonans; In
deserto. Id est, In Ec-
clesia quæ prius de-
serta, modo plures
habet filios. Factum
est ergo verbum in
deserto, vt quæ tunc
erat deserta fructum

Terz. Regio est. 4
ræ, & Traconitidis regionis, & Lisania 4
Abilinæ tetrarcha, sub t̄ principibus sacerdotum Anna, & 5

a *quid. vade, & pradica baptismum.* b Caipha, factum est, verbum Domini super Ioannem Zacha- 6

nobis in terra generaret factū est verbum, vt Ioānes peniten-
tiam prædicaret, non remissionem daret: Vnde Ioānes est fi-
gura legis quæ peccatum nunciat, non condonat. Ioannes
p̄nunciatus Christi, ita lex p̄nūciat gratiam Ecclesie. Mat-
thæus, & Marcus commendant Ioannem ex vestitu, & cibo,
& cinctu, sufficit Lucæ Ioānem commendare sola comme-
moratione prophetiæ. Nullo enim indicio sui eget, qui ver-
bo Dei abundat. Vnum itaque dixit, & omnia declarauit.

Math. 3. a
Mar. 1. a

* Titus. Hæc clare ostendunt Ioannem ad baptismi & ver-
bi ministerium se non ingressisse, sed a Deo vocatum, & mis-
sum fuisse. Cæterum vnū hoc munus in causa fuit, cur tam
stupenda, & admirabilia, in ipso statim initio, circa illum a-
ciderint. Oportebat enim non modo Christum ipsum, sed
Christi quoq; p̄c̄urforem idoneum apud oēs haberi, cuius
dictis fides accōmodaretur. Factum est autem verbum Dñi F
in deserto, quia plures futuri erant filij deserte, quam nuptæ.

Prædicans

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

Anno autem quintodecimo. Postquam descriptus est
saluatoris ortus per suam incarnationē, hic cōse-
quēter describitur eius p̄gressus per suā prædica-
tionē. Et circa hoc primo describitur p̄dicatio p̄-
toris, secundo ipsius saluatoris seq. cap. Circa primum
p̄dicatiois loannis tempus, secundo subditur p̄-
dicatiois actus, ibi: *E venit in omnem regionem*, tertio, p̄dicatio
fructus, ibi: *E interrogabant eum*. Circa primum consideran-
do, q̄ tempus prædicationis loannis describitur per nomi-
na, & tempus Imperatoris tunc regnantis, & p̄sīdis Iudęę,
Tetrarcharum, & sacerdotum, ad ostendendum certitudi-
nem historie, & auctoritatem prædicationis loānis Baptiste,
cuius scriptis authenticis solet fieri, cum dicitur; *Anno au-*
tem quintodecimo imperij Tyberij Cæsaris. Iste Tyberius successit
Claudio Augusto, sub quo natus est Christus, 42. anno
imperij eius, & similiter Ioannes Baptista per dimidium an-
no ante: Augustus autem imperauit 57. annis, ex quo pat-
et ante anno 15. Tyberii Ioannes fuit 30. annorum, & hoc est
tempus debitum prædicationi, quia tūc viget ætas virilis, vn-
de Ioseph 30. annorum erat, quando stetit coram Pharaone,
Gen. 41. & Ezechiel quando incepit prophetare, Ezech. 1.
2. *Quia u. Pontio Pil. Iud.* Pilatus iste non fuit Iudæus, sed
Romanus de territorio Lugdunēsi oriundus secundū Iosephū,
& Romano Imperatore fuit missus ad regendā Iudæā tūc
Romanis subiectā. 3 *Tetrarcha autem Galilææ Herode, & c.*

Romani volentes frangere Iudæorum superbiam, & auferre
ab eis rebellādī occasionē, abstulerunt ab eis nomen regum
diuidentes regnum in plures partes, q̄ tetrarchiæ dicebātur.
4 *Et Lisania abilinæ tetrarcha.* Glo. Beda. Dicit, q̄ isti tres hic
nominati, s̄ Herodes, Philippus, & Lisanius fuerunt filii Hero-
dis, sub quo natus est Christus, & ipso mortuo Archelaus
eius filius, & frater prædictorum successit ei in regno 10. an-
nis, quo accusato apud Cæsarem, & misso in exilium apud
Viennam, imperator regnum tribus fratribus prædictis diui-
sit per tetrarchias. Sed, q̄ iste Lisanius fuerit filius Herodis ex
historiis authenticis nō habetur, q̄ nec Iosephus, nec Scho-
lastica hūc r̄ia ponunt eū inter filios Herodis, sed magis di-
cūt ipsum fuisse filium Ptolemęi Mannei, q̄ sub libano habi-
tabat, & Alexandrę filię Aristoboli q̄ de Machabæis descēde-
rat. 5 *Sub principibus sacerdotum, & c.* Secundum q̄ dicit Io-
sephus, & Scholastica historia. Sacerdotum tunc nō p̄cedebat
secundum Genealogiā, & dignitatē generis, put in lege
fuerat statutum, sed passim a Romanis vendebatur, ita quod
non solum singulis annis murabatur summus sacerdos, sed
etiam aliquando in eodem anno, & ideo a 15. anno Tyberii
quo incipit prædicatio loannis vsque ad 18. annum Tyberii
in quo passus est Iesus, plures fuerūt summi sacerdotes, q̄ isti
duo, sed quia Anna erat summus sacerdos, quando Ioannes
incepit prædicare, & Caiphas, quando passus fuit Christus,
ideo Lucas de istis duobus tantum mentionem facit.

6 *Factum est verbum domini, & c.* Per reuelationem diuinam
per quam habuit mandatum de prædicatione exequenda.
Et

MORALITER.

1 *Anno autem a: i: todecimo imperu.* Quod autem prædicatio
Ioannis tam sollemniter describitur, scilicet per tempora Im-
peratoris, & Pontificum, & Principum, est ad designandum
eius excellentiam, quē n̄ incipere veniebat, vtpote qui sum-
mus imperator, & Pontifex, & gubernator oīum existebat.

6 *Factum est verbum domini super Ioannem.* Per quem significa-
tur prædicator Euangelij, propter quod super eum debet es-
se verbum Domini, vt eius institutum viuendo, & docendo
sequatur, & non è conuersio, sicut faciunt prædicantes pro-
pter quęsum qui pro libito suo formāt verbum, prout cōsti-
mant consequi temporale lucrum.

6 *Factum*

In

A *Predicans baptismum penitentiae, &c.* Beda. Ioannes baptismum penitentiae praedicavit, & quibusdam etiam dedit, sed remissionem peccatorum dare non potuit. Non ergo ait. Dans baptismum penitentiae in remissionem peccatorum, sed praedicans. Quia enim dare non potuit baptismum quo peccata solerentur praedicabat, ut sicut verbo praedicationis verbum patris praecurrit, ita baptismum penitentiae quo peccata solvuntur, praecurritur suo baptisate quo peccata solui non possunt.

† Math. 4. a
Mar. 1. a
Ioh. 3. c

• Dicentis
† Isa. 40. a
Math. 3. a
Mar. 1. a
Ioh. 1. c

*** Titus.** Baptisma Christi ex vi propria perfectam peccatorum remissionem habet. At Ioannis baptismum, licet peccatorum remissionem adiunctam habebat, non eam tamen ex se habebat, sed ex penitentia. Erat enim imperfectum quamvis ceteris Iudaeorum baptismatis perfectius, preparabat enim homines ad penitentiam.

b *Vox clamantis.* Vox quae praenunciat verbi. *In deserto.* quia desertum, & destitutum Iudaeae solatiu redemptionis annunciat. Nullum verbum sine voce auditur, nec vox sine verbi intelligentia valet. **c** *Parate viam Domini, &c.* Qui fidem, & bona opera praedicat quid aliud quam venienti Domino ad corda audientium viam parat, ut haec vis gratiae illustret, ut rectas Deo semitas faciat, dum mundas cogitationes in animo per sermonem praedicationis format.

riae filium in deserto. † Et venit in omnem regionem † Iordanis praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum: sicut scriptum est in libro sermonum Isaiae prophetae. * † Vox clamantis in deserto parate viam Domini re-

a *Idem praeco praenunciat, quod post per seipsam veritas.*
a *Ecce Ioannis praedicatione firmatur prophetae testimonio.*
Ioannes est verbi vox. **a** *¶ Istud.* *¶ Pravitates abijcite fidem, & bona opera accipite.*

b *¶ Ut non pro terrenis servietis.* **b** *¶ Omnis qui se humiliat exaltabitur.*

d *¶ Et qui se exaltat humiliabitur.*

e *¶ Homo Iudaeus, & gentilis, vir & mulier iuvenis, & senex.* *¶ Christum.*

a *¶ Beda. Phariseorum, & Saduceorum qui poenitentia, & correctione maxime indigebant.*

b *¶ Venonati venenatorum filij qui bonis invidetis, & persequimini.*

h ergo ad turbas quae exhibent ut baptizarentur ab eo. † Genimina

* Titus. Is Dei semitas rectas facit, qui per illius iustitiam graditur. Siquidem malitia, & improbitas res obliqua, & invidiosa est.

d *Omnis val.* In adventu domini humilis gentilitas immititur, & crescit plenitudinem gratiae accipiendo. Et Iudaei

perba per errorem perfidia hoc vnde turbabat perdidit

* Titus. Per profundas valles, & colles incircinnos sensuum

tus, inconcinnae animi perturbatio

nes, & omnia obno obstacula,

† daemonum maobijcit designat.

e *Et erunt prava*

da. Prava, id est, lorum corda per

iustitiam distorta regulam iustitiae

rigentur.

g *Et aspera.* Id est,

immites, & iracundae mentes per infusionem gratiae ad consuetudinem redibunt, ut ibi predicator planam viam inveniatur ubi prius pro asperitate gressum ponere non poterat.

g *Et videbit.* Beda. In hac vita omnis homo Christum videre non potuit, sed in die iudicii in sede maiestatis, & electi & reprobi pariter videbunt, ut iusti remunerentur, & in aeternum gemant. Vnde & subditur.

h *Genimina viperarum quae ostendit vobis fugere a ventura.* Ventura enim mira est animadversio ultionis extremae, quae tunc fugere peccator non valet, qui nunc ad lamenta penitentiae non recurrit.

Titus.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et venit.* Hic consequenter ponitur praedicationis actus. Et primo quantum ad exhortationem boni, secundo quantum ad argutionem mali ibi: *Dicebat ergo.* Circa primum dicitur. *Et venit in omnem regionem Iordanis.* quia exiit de deserto, ubi pauci habitabant, & venit ad loca magis habitata, ut plures possent venire ad eius praedicationem, & baptizari ab eo in Iordane.

2 *Predicans baptismum poenitentiae.* Hoc expositum est, Mar. 1. usque ibi.

3 *Omnis uallis implebitur.* Haec auctoritas quae habetur Esa. 50. exponitur a Iudaeis de reditu captivitatibus Babylonice, de qua praedixit Isaias vias tunc complanari per hoc quod valles eleuarentur ad equalitatem planicie, & colles deprimerentur, ut sic Iudaei de Babylonia reuertentes in Iudaeam possent de facili transire per viam. Sed quia nec in scriptura sacra, neque in aliqua historia autentica inuenitur esse impletum. id illa scriptura sacra reducenda est ad alium intellectum in adventu Christi adimpletum per quem humiles qui per valles intelliguntur repleti sunt bonis spiritualibus, & superbi qui per colles intelliguntur humiliati sunt sicut supra expositum est ca. 1. in cantico beatae virginis.

Aliter etiam exponitur hoc, quia sicut via corporalis redditur difficilis ad ambulandum propter profunditatem vallium, & eleuationem collium, ita via spiritualis quo Deus graditur super corda fidelium impeditur per depressionem terrenae cupiditatis & per eleuationem mundanae vanitatis, & vitiumque impedimentum fuit amotum per aduentum Christi in multis. Primum patuit in Zachaeo qui dicit domino. Ecce dimidium

midium bonorum meorum do pau. &c. ut habetur infra. & in Matthaeo qui dimisso teloneo securus est Christum legitur Matt. 9. Patet secundum in mundi principibus, quorum colla sunt subiecta Christo.

4 *Et erunt prava.* Id est, corda distorta per iniustitiam perquitatem iustitiae rectificabuntur.

5 *Et aspera in vias planas.* Id est, corda Christi indurata rectificabuntur, sicut patet de Paulo qui Christum persequens a Christo illustratus, statim ad mansuetudinem obedientiae fuit conversus dicens. Domine quid me vis facere? Act. 6. a. 6 *Et dicitur omnes caro salutare Dei.* i. Christum. Et accipitur hic omnis caro omnis homo, quia aliquid de omnibus hominibus videtur eum inter homines conuersantem. Diuidebatur enim tunc coeuita in duas partes, scilicet in Iudaeos, & gentiles, & multi de illis, & de illis viderunt eum in mundo conuersantem. Potest et hoc verbum intelligi de visu spirituali quo vident eum conuersi ad eundem Catholicam. ex omnibus gentibus totius mundi. Videbatur etiam eum generaliter omnes in forma humana in die iudicii.

7 *Dicebat ergo.* Hic consequenter describitur actus praedicationis quantum ad reprehensionem mali, & patet sententia dictis Matth. 3. exceptis quae sequuntur. *Dicebat ergo ad tur.* c

accipitur totum pro parte quia illud quod sequitur non dicitur nisi Phariseis, & Saduceis qui cum aliis veniebant ad Ioannem non ex deuotione, sed magis ex malignitate, vnde subditur.

8 *Genimina viperarum.* Genimina est neutrius generis, & dicitur a igno, is, & ideo filii nati ab aliquo dicuntur eius genimina de Matt. 3. dicitur Progenies viperarum.

in profundum peccatorum, ad spem suae salutis erigitur.

† *Et omnis mons & collis humiliabitur.* Quando superbus obedientiae Dei subiicitur.

4 *Et erunt prava in directa, &c.* Quando distortio iustitiae rectitudinem reparatur.

5 *Et aspera in vias planas.* Quando per exercitium bonum fit leue quod prius erat durum, & sic disponitur auditus verbi diuini ad videndum salutare Dei.

7 *Dicebat ergo ad turbas quae exhibent ut baptizarentur ab eo.* Hic quantum ad sensum literalem dicebat propter Phariseos & Saduceos in malum obstinatos, ut patet Matthei 3. de quibus subditur.

8 *Genimina viperarum.* Quasi dicat nullus, quia superius e iudex

MORALITER.

† *In deserto.* Talibus enim fiunt reuelationes diuinae Psal. 62. In terra deserta, & inuia, & inaquosa.

1 *Et venit in omnem regionem Iordanis, &c.* Id est, ad loca populosa in quibus poterat magis proficere, & in hoc dedit exemplum praedicatoribus Euangelii qui non debent quaerere loca recreationis, sed fructificationis verbi diuini.

† *Vox clamantis in deserto.* Ambrosius. Id est, in gentium populo qui desertum dicitur eo quod peccatorum spinis impletur.

† *Parate viam domini, &c.* Per praedicationem enim hominum corda preparantur, ut in ipsa Deus per gratiam ingrediatur.

3 *Omnis uallis implebitur, &c.* Hoc fit quando peccator lapsus

A *Magister quid faciem.* & c. Beda. Magna vis in sermone Ioannis, qui etiam publicanos, & milites ad consilium salutis suae cogit, quibus praecipit, ne ultra praescriptum exigant.

b *Neminem con.* Beda. Iusto moderamine eos promouet, ne ab eis calumniando praedam requirant, quibus militado p-

desse debuerat. Docens idcirco stipendia constituta militiae nedum sumptus quaeritur, praedo gra-
Exigatis
Expectante, Sperante.
setur: Nullu officiu, nullum genus, nulla aetas, ab agenda misericordia excluditur, omnes in commune mouentur, vt conferant non habenti. Misericordia enim plenitudo est virtutum.

c *Existiman. autem.* Beda. Non solum cogitabant, sed sicut alius Euangelista declarat, missis ad eum sacerdotibus & leuitis, an esset Christus requirebat. Vnde & Ioannes subditur respondisse. Patet su-

daeis fuisse notum secundum scripturas dominicae incarnationis tempus adesse, sed mira caecitas, quod in Ioanne sponte credebant, hoc in Salvatore tantis signis, & virtutibus approbato, & ipso etiam Ioanne attestante non credunt, quem per mulierem credebant venturum, per virginem venisse non credunt.

Ambrosius. Videbat Ioannes cordis occulta, sed Dei reuelantis gratia, qui prophetis palam facit occulta cordis.

* Titus, tanta fidei tantaque auctoritatis apud omnes erat Ioannes, vt Iudaeorum populus in eam suspicionem veniret cum esse Messiam, & Christum.

* Orig. Dignum erat vt plus Ioanni quam ceteris hominibus deferretur, q aliter quam cuncti mortales vixerat, quam ob causam diligebant quidem eum iustissime, sed non seruebant in charitate modum. Habet autem peccatum dilectio si modum trafeat. Debet enim qui aliquem diligit, naturam & non plus diligere quam meretur. Na mensura Charitatis modum; si transcederit, & qui diligit, & q diligitur, in peccato erunt.

d *Ego quidem.* Beda. Ambr. Cito probauit se non esse Christum qui visibili tantu operatur officio. Aqua non spiritu baptizat

a illum: Magister quid faciemus? At ille dixit ad eos. Nihil amplius quam quod constitutum est vobis & faciatis. Interrogabant autem eum, & milites, dicentes: Quid faciemus, & nos? Et ait il-

b lis: Neminem conculcatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendijs vestris. Interrogante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte ipse

d esset Christus, respondit Ioannes dicens omnibus. Ego quidem de aqua baptizo vos, veniet autem fortior me post me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius, ipse vos baptizabit in spiritu sancto, & igni. Cuius ventilabrum in manu eius, &

e purgabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Multa quidem & alia exhortans euangelizabat populo. Herodes autem tetrarcha,

g Palaas. Palaas sunt qui fidei sacramentis imbuuntur, sed solidi non sunt. Zizania qui & opere, & professione ab eis fecernuntur, qui hoc ventilabro non remouentur, qui in iudicati sunt, sed palaas ventilantur.

* Gregorius. Miro modo expressus est ignis gehennae. Ignis namque noster corporeus, per congesta ligna nutritur, nec valet nisi fovea subsistere. At contra gehennae ignis cum sit corporeus, & in se missos reprobos corporaliter urat, lignis non nutritur, sed creatus semel inextinguibilis urat.

h Herodes. Antequam Lucas aliquid narret de adibus, dicit Ioannem ab Herode captum, vt ostendat se solummodo ea facta descriprurum, quae eo anno gesta sunt, quae Iohannes vel captus est, vel punitus.

Herod. au. Bed. Non his diebus captus est Ioannes, sed a Euangelio Ioannis post aliqua signa gesta a domino, & eius baptismum distamatum, Sed a Luca ad exaggerandum Herodis malitiam praecipuum est, qui cum videret ad cationem Ioannis multos confluere, milites credere, publicanos

perante

prizat quod solus est Christi, nec verbo, sed opere Christum se non esse declarat. Vt sicut natiuitate Christi, ita baptismo quoque eius suo precurreret, inuentione sacramenti non videretur. Veniet autem. Ideo baptizo aqua, quia ille venit qui baptizabit spiritu, & oportet, vt illi via praepararetur.

f Cuius non sum dignus. Beda. Non sum dignus mysterium incarnationis inuentione. Vel nomen si mihi non vsurum nec spousus creditur amicus sponsi uel non sum dignus portare per totum mundum praedicatione calceamenta, id est mysterium incarnationis. Hoc enim est Ioannis praerogatiua officium, ut postolorum solum. Calceamentum nuptiale, euangelica praedicatione quae ceati sunt Apostoli. Purgabit. Beatus Purgat, dum veli peccata pueri de Ecclesia excidit, et post morte eam.

g Palaas. Palaas sunt qui fidei sacramentis imbuuntur, sed solidi non sunt. Zizania qui & opere, & professione ab eis fecernuntur, qui hoc ventilabro non remouentur, qui in iudicati sunt, sed palaas ventilantur.

* Gregorius. Miro modo expressus est ignis gehennae. Ignis namque noster corporeus, per congesta ligna nutritur, nec valet nisi fovea subsistere. At contra gehennae ignis cum sit corporeus, & in se missos reprobos corporaliter urat, lignis non nutritur, sed creatus semel inextinguibilis urat.

h Herodes. Antequam Lucas aliquid narret de adibus, dicit Ioannem ab Herode captum, vt ostendat se solummodo ea facta descriprurum, quae eo anno gesta sunt, quae Iohannes vel captus est, vel punitus.

Herod. au. Bed. Non his diebus captus est Ioannes, sed a Euangelio Ioannis post aliqua signa gesta a domino, & eius baptismum distamatum, Sed a Luca ad exaggerandum Herodis malitiam praecipuum est, qui cum videret ad cationem Ioannis multos confluere, milites credere, publicanos

perante

NICOLAUS DE LYRA.

At ille dixit ad eos. Ni. am. Hoc autem dixit, quia collectores talium solent esse proni ad plus colligendum quam sit eis mandatum, vt quod est amplius, eis remaneat. Tertio, ostenditur in militibus, cum dicitur.

2 Interrogabant autem eum & milites. Parati consilio eius vti.

3 Et ait illi. Ne con. s. opprimendo pauperem, & eos despiciendo.

4 Neque calumniam faci. Id est, non imponatis falsum crimen diuitibus, & potentibus, vt occasione extorquendi bona eorum habeatis, quia per aliam viam a talibus bona rapere non possunt.

5 Contenti estote. s. i. v. Quae dabantur eis ab imperatoribus pro labore militum, quem habent sustinere in defensione patriae. Redditi autem quos habent multi milites super homines sibi subditos, habent locum stipendorum, & ideo debent eis esse contenti. Ad tria autem dicta inducebat beatus Ioannes milites quia solent esse proni ad vitia contraria.

6 Existiman. Hic describitur fructus praedicationis Ioannis quantum

MORALITER.

2 Interrogabant autem eum & milites dicentes. Per quos possunt intelligi praedicatores, quos armat Apostolus Eph. 6. b. dicens Accipite armaturam Dei, & c. Et in fine dicit, & gladium spiritus, quod est verbum Dei: Istitis dicitur.

3 Memorem con. s. iatis. Nimis asperere praedicando, & sic ad desperationem inducendo.

4 Neque calumniam faciatis. Praedicationem subtrahendo,

quantum ad Christi manifestationem. Et primo manifestatur Ioannis testimonio, secundo Dei patris signo ibi: *Et ait* est autem. Tertio, euangelistae scripto, ibi: *Et ait* Iohannes. Circa primum, ostenditur in Ioanne doctrinae veritas in Christi manifestatione, secundo, mentis stabilitas in Herode apprehensione, ibi: *Herodes autem Tetrarcha*. Sententia primae patet ex dictis Mat. 3. exceptis quae sequuntur *Et ait* autem po. Quia aliqui eorum viderant, & alij fama publica audierant mirabilem eius conceptum, ortum, & eius meritum, quae superius sunt declarata, & ex his opinabantur ipsum esse Christum.

7 Et cogitant. om. in cord. Non solum cogitauerunt, sed etiam de Ierusalem (quae erat Metropolis) miserunt nuncios solennes ad Ioannem, vt quaerent ab eo, si ipse esset Christus, vt habetur Io. 1.

8 Multa quidem & alia exhortans. Ex quo patet, quod non omnia dicta & dicta Ioannis scripta sunt, sed pauca respectue sic & de Christo dicitur Ioan. 21. g. *Multa quidem & alia, & c.*

re-

reputantes eos indignos exhortationis verbo.

5 Et contenti estote. Quae stipendia sunt redditus assignati praedicatoribus, possessiones habentibus, & elemosinae mendicantibus.

6 Existimante autem populo, & cogitantibus, & c. de Ioanne, *for te ipse esse, & c.* R. spondit Ioannes. Per eius responsonem uase humiliavit, & Christum exaltauit, informatur praedicator Euangelii, vt de bonis operibus suis, non quaerat laudem propriam, sed diuinam.

Herod

Herod

Herod

Herod

mittere, & totum vulgus baptismū suscipere, ipse ē contra nō solum Ioannē contemnit, sed & vinculat & occidit.
 * Eusebius. Erat enim Herodi coniux Arethæ regis Aram filia, quam cum coniux esset fratris sui Philippi, more crilego duxit, quamuis prolem haberet a fratre. His enim lum licebat, hoc ere, quorum fra- es sine prole vitam mpleuerant.
 Beda. Notandum od Ioannes euan- lista qui de diuini- ce Christi scribere cepit, testatur, quā- tus Ioanne Bapti- qui figura legis ad huc prædican- & baptizante plu- s faceret discipu- s, & baptizaret, vñice docens Ie- m antequā in car- nasceretur æteri per secula Deū, fidelium per legē ctorem fuisse po- lorum. Alij euangelistæ qui humanitatem Christi descri- int ab incarceratione Ioannis, sumunt exordium dñicæ p- cationis, quorū officium est, post corruptam a Iudeis legē, quali tenebris carceris ignorantia cacaque traditione fē- itam, domini in carne apparentis & per carnem operātis iad aduenientis in Galilæam celestem pandere doctrinā.
 Et Iesu baptizato. Beda. Baptizatur dominus, non munda indgens, sed tactu munda carnis aquas mundans, vt vim illiendi habeat. Et ideo qui ad lauacrū Christi venerit, pec- ta deponit, quia (quod innumera sub lege baptismata nō te- ant) contra puaricationis malū, vim regeneratiuæ san- ficationis aqua concipit. Vnde cū baptizatum populum ceret, nihil magnū addidit, sed baptizato Iesu & orate, di- capertum cælū, quia dum ille aquas Iordanis subijt, nobis hianuam pandit, & dum caro innoxia aquis frigentibus figitur, opposita quondam noxiis rōphea ignea restringit cū Iesu cælum cepit aperiri, sed in his verbis ostendi r virtus baptismi. Orat autē, vt nos ad orandū informet, vt baptismum precibus & ieiuniis & elemosynis & aliis nis cælum nobis aperiatur. Quia etsi peccata in baptismo relaxata, nō adhuc caro est solidata, sed in deserto munda conuersationis hostes occurrunt, qui sudore nō vincunt gratiam Christi, donec tandem inducamur in aulam pa- s. Nulli inter natos mulierum secundus est Ioannes, cui se

Christus

cum corripere ab illo de Herodiade vxore fratris sui, & de omnibus malis quæ fecit Herodes, adiecit & hoc supra omnia, & inclusit Ioannem in carcerem. † Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato & orante, apertum est cælum, & descendit spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum, & vox de cælo facta est. † Tu es filius meus dilectus, in te complacui mihi. Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, vt putabatur filius Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Leui,

Trius autem hoc. Nam quasi transito mari rubro, necatos qui dem gratulamur Aegyptios.
† Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato & orante, apertum est cælum, & descendit spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum, & vox de cælo facta est.
† Tu es filius meus dilectus, in te complacui mihi. Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, vt putabatur filius Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Leui,

Christus credit baptizandū, se videndum in columba exhibet spiritus sanctus, de cælo pater commendat filium. Non enim filio quod ignoraret, sed Ioanni, & cæteris qui aderāt q, ignorabant indicabatur, vnde & Ioannes quem prius vi- rum fortiorē & Christū euangelizabat, iam edoctus Dei filiū aperte prædicat.

b Sicut colum. in ip. Beda. Post diluuium non coruus, sed columba ramum qui pacem redditam nūciaret detulit docēs quia solis in simplici tate cordis baptizatis, vnctio sancti spiritus adsit. Et dominus non primū post baptismum spiritu sancto est vnctus, sed ideo monstratur columba, vt intelligamus quod in corpore eius, id est, ecclesia baptizati præcipue accipiunt spiritum sanctum. Et qui ad exēplum Simonis in felle amaritudinis iniquitatis obligatione per durant fortē in spiritu sancto & partem nullatenus habere possunt. Vnde cum mundi crimina quondam in figura baptismi diluuium purgarentur, non corui, sed columbæ ore delatus oliuæ ramus pacem redditam seculo nunciauit. c In te contempla. Non aliena in filio, sed sua laudat, quasi dicat. Quæcunque habes tu, mea sunt. d Annorum tri. Beda. Quod tricennalis baptizatur, nobis etiam conuenit propter mysterium trinitatis & operationē decalogi, quia decalogus per fidem & melius intelligitur, & impletur. Beda. Tricesimo anno baptizatur, facit miracula, docet vt reprimat temerarios, qui omnem ætatem ad hæc officia idoneam credunt, quod non est, nisi aliquando miraculo Dei contigat, ut in Ieremia & Daniele. * Titus. Christus triginta plus minus natus annos accedit ad baptismum. liquidem communi mortalium consensu, illa ætas perfecta haberi solet. Voluit per hoc quoque indicare, mysticam regenerationem viros secundum Spiritum perfectos generare. Quin primus quoque homo perfectus conditus est, statim enim veluti adulus collocatus est in paradiso, eundemque excolere & custodire iussus est. d Vt putabatur filius Ioseph. Beda. Non per Mariā quæ vere genuit sed per Ioseph qui alienus est a gñratione texti ordo generationis

scribitur genealogia descendendo. Lucas vero qualiter per Christum reducitur in Deum, ideo eam describit ascendendo, propter quod eam terminat in ipso Deo. Dicit ergo. Et ipse Iesus erat in quo anno tri. Secundum August. & Chryf. Christus tunc habebat triginta annos completos & inceperat tricelimum primum, & secundum hoc sic intelligenda est hæc litera. Erat autem Iesus annorum triginta incipiens, id est, inceperat 31. & secundum hoc Christus prædicauit duobus annis cum dimidio, secundum alios vero doctores quorum opinio communis tenetur, Iesus tūc habebat 29. annos completos, & inceperat 30. & secundum hoc est sic intelligenda hæc litera. Erat Iesus inci. an. tri. id est, tricesimum annum, de quo habebat 12. dies, & secundum hoc Christus prædicauit tribus annis & dimidio vsq; ad passionem suam 18. anno Tyberij. 5 Vt putabatur filius Ioseph. Qui erat sponsus Mariæ, cuius causæ supra expressæ sunt cap. 1. 6 Qui fuit Heli. In Matthæo dicitur quod Ioseph fuit filius Iacob, & ibi ista controuersia soluta est.

qui in baptismo Christi, significatum fuit, quod eius fideles deberent in sanctissimæ trinitatis nomine baptizari. 4 Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, vt putabatur filius Ioseph. Per hoc insinuans quod officium prædicandi non debet aliquis exequi ante perfectam ætatē sicut non legitur Christus antea prædicasse. 5 Qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Le. Hic nō occurrit aliqua notabilis moralitas, nisi quod per generationem spiritualē quæ designatur per hanc genealogiam, homo recurrit in suum creatorē, sicut hæc genealogia in Deū terminatur, cum dicitur.

Qui in baptismo Christi, significatum fuit, quod eius fideles deberent in sanctissimæ trinitatis nomine baptizari. 4 Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, vt putabatur filius Ioseph. Per hoc insinuans quod officium prædicandi non debet aliquis exequi ante perfectam ætatē sicut non legitur Christus antea prædicasse. 5 Qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Le. Hic nō occurrit aliqua notabilis moralitas, nisi quod per generationem spiritualē quæ designatur per hanc genealogiam, homo recurrit in suum creatorē, sicut hæc genealogia in Deū terminatur, cum dicitur.

NICOLAUS DE LYRA.

Hero. au. tetr. cum cor. Hic describitur stabilitas mentis in Ioa, qui non timuit facinus Herodis tetrarchæ arguere, & sententiam patet ex dictis Math. 14. & Mar. 6. vbi factum istud demus continetur.

1 Factum est an. Hic describitur manifestatio Christi per signū illud de cælo à Deo patre cum baptizaretur à Ioanne, & patet sententia ex dictis Math. 3. & Mar. 1. excepto quod hic additur. 3 Et orante. In quo dedit Christus exemplum quod in receptione sacramentorum debet mens hominis eleuari in Deum. 4 Et ipse Iesus. Hic consequenter describitur manifestatio Christi euangelistæ scripto, qui hic describit eius genealogiam, vt sit naturalitas eius æterna fuerat manifestata verbo patris dicentis: Tu es filius meus scilicet, naturalis, ita natiuitas eius temporalis manifestaretur per descriptionem genealogiæ. In qua descriptione considerandum, quod sicut supra dictum est in prologo, Matthæus ostendit qualiter Christus venit ad nos, ideo describitur

MORALITER.

Herodes autem tetrar. cum corrup. Ille qui Ioannem ligauit in carcerem, eo quod de malis suis arguebat eum charitatiue, & ut similia faciūt sunt similes phreneticis qui pium medicum percutere & occidere querunt. Apertum est cælum, & descendit. Beda. Non ei tunc apertum est cælum cuius oculi cernebant interiora cælorum, sed virtus baptismatis ostenditur, de quo quicumque egreditur ei regni cælestis ianua aperitur. † Et descendit spiritus sanctus. Per apparitionē sanctæ trinitatis in

Quia non est mos scripturarū vt generatio texatur per nomi-
na mulierū. & ex vna tribu erāt Maria & Ioseph, vnde & si-
mul cēsentur, & sic per Ioseph origo Mariæ declarat. Gene-
rationē carnis dicitur, prēmisit testimoniū patris. *Tues fi-
lius meus dilectus*, vt appareat verū Deū & hominis esse filiū.

Ambros. In gene-
rationibus viri no-
mē & persona qua-
ritur, quæ etiam in
senatu & in reliquis
curis ciuitatum ge-
neris asserit dignita-
tem.

a Qui fuit. Mattheus
ponit, genuit: quia
carnis solas succes-
siones numerat. Lu-
cas, non genuit, sed
qui fuit in quo desi-
gnat se etiam adop-
tios interponere
filios, & Mattheus
a David ad Christū

B pauciores. Lucas po-
nit plures generatio-
nes, quia cum per alias personas generatio texatur, potest
fieri vt alij longæuam, alij breuiorem transegerint vitam,
cum videamus plures senes cum suis nepotibus viuere, mul-
tos statim susceptis filiis obire.

Qui Io. fuit filius Heli. Qui Heli fuit filius Mathat. August.
vero de veteris & noui testam. quæstionibus. Qui Christus
fuit filius Mathat.

b Qui fuit Mathat, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Heli.
Beda. Mathan qui per Solomonem descendit, de vxore sua
Iacob filium genuit, & defunctus est. Tunc Mathat qui de
Nathan, de eadem vxore suscitatur semen defuncto fratri, &
generat Heli, & sunt vterini fratres, Iacob & Heli. Et Heli
accepta vxore moritur sine semine, cuius vxorem accipit
Iacob, & generat Ioseph. Et merito Lucas adoptionis origi-
nem suscipit & vsque ad Deum transit, quia per adoptionē
efficitur filij Dei, credēdo in filium Dei, qui per carnalem
generationem ostenditur factus filius hominis.

* Titus. De Christi ortu secundum carnem controuersia
nonnulla est. Mattheus enim genealogiā ē Salomone orsus,
deducit illā in Nathan Iacob & Ioseph. Lucas vero initio a
Nathan factus, descendit in Mathan, Heli & Ioseph. Ex quo
apparet verūque euāgelistā aliud & aliud proximū genus
Ioseph assignare. Nā vt idem Ioseph simul ex Iacob & He-
li ortū duxerit, vñ impossibile. Cuius difficultatis inuestigan-
da est solutio. Tertius ergo ē sine, secundum Mathatē genea-
logiā est Mathan. Quintus autem a sine secundum Lucā, est
Melchi. Melchi porro & Mathan diuersis tēporibus vnā
candemq; Estham vxorem habere, Primus duxit eā, Ma-
than, procreauitq; ex illa Iacob. Mathan autē vita defuncto

C Melchi: qui erat ex eadē tribu etsi non ex eodē genere, ean-
dē Estham, iam tum viduā, ascitit sibi in coniugem, susce-
pitq; ex illa Heli. Iacob igitur & Heli fuerūt fratres vterini,
vt pote ex eadem matre editi. Ceterū cum Heli accepisset
vxorem, nulliq; ex ea liberis susceptis, mortem obiisset se-
cundū legis præscriptū ingressus est ad illam Iacob rāquam
frater, Heli germano semen excitaturus. Procreauit itaq; Ioseph,
atq; ita idē Ioseph & naturalis filius est Iacob, & lega-
lis rursum filius Heli. Mattheus ergo naturalē Iosephi parē-
tem expressurus, Iacobū nominat, & vnde hic descendit indi-
cat. Lucas vero legalē patrē manifestaturus, Heli in mediū
adducit, stirpemque vnde descendit, aperit. Adhæc cū Iudei
tanquā lege obstricti, legales parentes agnoscat, Græci v-
ero & Pagani, quibus nihil cū lege cōmune est, naturales tan-
tū progenitores spectent, Euangelistæ Iosephum ex vtroq;
patre legali & naturali genus suum ad Dauidem reducere
ostende-

ostenderunt. Iudæis itaque & Græcis omnis profus hæ-
tionis & offensionis causa adempta est.

Beda. Si intelligimus Mattheū quadraginta duos gene-
rationes posuisse, vt vnum Iechonia nomen bis numeret, pa-
tre & filio hic numerus præsens ecclesiæ tēpus designat,

quo domino con-
rāte in spē futuri ta-
bati laborat. Sep-
em feni quadragi-
ta duo. Sex ad op-
septem ad requie-
pertinēt. Vnde po-
lus de Agypto li-
ratus, quadragi-
annis in deserto
ratur, sed qd sub
intrandū in requie-
exeretur, septies
na, id est, quadragi-
taduo castramet-
tur. Quorum vlti-
Iesu duce apertū
dane, vltis hosti-
pmiffas olim se-
ingreditur. Sic dō-

a Rex meus. **b** Dexter. **c** Auctus, filius iste Ioseph. **d** Donum Dei vel aliquando.
a qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioseph, qui fuit Ma-
b thathia, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Heli, qui
a Meridies vel meridianum. **b** Desiderium. **c** Donum Dei vel aliquando.
fuit Naige, qui fuit Mathath, qui fuit Mathatia, qui fuit Se-
a Obediens. **b** Augmentum. **c** Confitem. **d** Dominus gratia eius, vel dominus misericors.
mei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iudā, qui fuit Ioanna, qui fuit
a Misericors. **b** Princeps vel magister Babylonis. **c** Petio mea Deus. **d** Lucerna mea.
Refa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui
a Regnum meum. **b** Robustus vel violentus. **c** Diuinus. **d** Dei mensura.
fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Helma-
a Vigilans vel vigilia vel pellicens. **b** Saluator. **c** Dens meus adiutor. **d** Dominus exaltans, vel est exaltans.
dan, qui fuit Her, qui fuit Iesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim

nus quadragesima secunda generatione, ex quo mūdus
scæ cæcitatē tenebras ab Abraham credente, discussit,
niens in carne, per baptismum coeli ianuas pādīt, & nos p-
fectæ vitæ cursu sub eiusdem numeri sacramento, post h-
tum Christo duce Leth flauium promissa regna miramur.

Beda Mattheus qui regiam instituit in Christo in sinu
personam, præter ipsum Christū 40. homines in generat-
nis serie nominauit, quo numero signatur istud tps, quo
hac terra regi nos oportet a Christo per laboriosam d-
nā. Neque. n. quadraginta duæ quæ faciunt ter. 14. sed pp v-
Iechoniam bis numeratum 41. generationes fiunt in ip-
Christū annumeramus, qui tēporali vitæ regendæ tanquā
quadragenatio numero p̄sudet regulariter. Quatuor ad m-
di partes, vel tempora referunt. Decem ad legis decalogū
quo contra vitia pugnamus. Vnde & ieiuniū ecclesiæ spā-
40. dierum consecratur. Et quia ad istā mortalitatē nob-
participandā descendentem Christū significare voluit, h-
istas generationes descendendo cōmemorat, ab initio eu-
gelij sui, in quo significatur susceptio peccatorum nostrō-
a domino Christo. Lucas qui vitulus tanquā sacerdotem
expiandis peccatis assignans, a baptismo in quo homin-
cipit ascensus, generationis seriē ascendendo disponit, aq-
abolitio peccatorum nostrorum significatur a dño. Ch-
Proinde Mattheus a David per Solomonem descendit,
cuius matrē ille peccauit. Lucas ad David per Nathan as-
dit, per cuius nominis prophetam Deus peccatum illius
piavit. Lucas septuaginta septem generationes ponit, q-
numero remissio omnium peccatorum significatur, qui
considerandum est in partibus in quibus multiplicatur
est, vndecim & septem. Per vndecim transgressio den-
(quo in vineam Christi, conducti sunt remunerandi)
est, perfectionis significatur. Et multiplicatur vndeci-
per septem, vt significetur illa transgressio ex motu noi-
nis fieri. Septem enim ē tribus & quatuor congregant.
Tria ad naturam humanæ animæ, propter triplicem v-
referuntur. Quatuor ad corpus quod quatuor constat
mentis. Vnde homo non incongrue per septenarium nu-
rum significatur. Per septem vndecim multiplicatur, q-
per motum hominis transgressio perpetratur. Hoc ergo
mero omne peccatum intelligitur, hoc ipso numero c-
nium peccatorum remissio accipitur, expiante nos carn-
cerdotis, a quo nunc iste numerus incipit, & reconcilia-
nos Deo, ad quem nūc iste numerus peruenit, per spiritū
sanctum, qui in columbæ specie in baptismo, vbi iste nu-
rus commemoratur, apparuit.

NICOLAUS DE LYRA.

i Qui fuit Neri. Matthei primo dicitur quod ille Salathiel fuit
filius Iechonia. Ad quod dicendum, quod verum est quod Sala-
thiel fuit filius naturalis Iechoniae, sed fuit filius Neri adoptiuus
quia

quia mortuo Iechonia Neri adoptauit eum in filium, & i-
Mattheus qui describit genealogiam Christi carnalem posuit
choniae. Lucas qui magis describit genealogiam spiritualement
nit istum Neri.

Qui fuit Leui. Non autem hi quatuor qui hoc loco inferuntur filij fuerunt, sed quod eorum nominibus participabat. **B. D. A.** Quasi nominibus alludens quod in illis figuratum est hoc istis adaptat. Quatuor genera virtutum cognoscimus si se in quatuor filiis Iacob, quorum isti posterii sunt. In Iuda

Sela, qui & ipse genuit Heber. Sed apud septuaginta ita scribitur quod Arphaxat centum trigintaquinque annorum genuit Cainan, & ipse Cainan cum centum triginta annorum esset genuit Sela, quorum quid verius sit, Deus nouit.

d. Noe. Noe iustus, edificator arcae, praefigurat aedificationem ecclesiae.

figuram domini passionis mysterium prophetarum. In Ioseph praecessit castitatis exemplum. In Simeone victam laesi pudoris. Non ergo in Iuda tantorum patriarcharum Lucam praetermittenda fuit, ut quia vnus vnus Christus Iesus in singulis quatuor maioribus generatuturum diuersa praederent. **Nathan.** **B. E. D. A.** Quod Matthaeus per Salomonem. Lucas per Nathan textit generationem, ille regem, iste vt vitulus in Iuda ostendit familiam, quia Christus rex ex regibus, & sacerdos ex sacerdotibus, secundum carnem ex regibus, & sacerdotali familia est exortus, qui coelestis rex in Dei

- a **qui fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Symeon, qui fuit Iuda**
a Vt supra. b Adiutor. e Audire tristitiam vel signum. d Confitens.
- qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Heliachim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Mathata, qui fuit Nathan,**
Augmentum. Colamba, uel dolens. Dei resurrectio. Rex eius. Viscera mea. Donum. Be. Per Nathan, prophetiae dignitatem expressam aduertimus. Dedit vel cantis
- qui fuit David, qui fuit Iesse, qui fuit Obeth, qui fuit Booz,**
Manu fortis. incensum. Seruitus. Fortis. sensibilis vel pacificus. Augurium uel serpentinus. Populus volumarius.
- qui fuit Salmon, qui fuit Naason, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esrom, qui fuit Phares, qui fuit Iudae, qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abraham, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit Saruch, qui fuit Ragan, qui fuit Phaleg,**
Electus vel excelsus. Sagitta. Diuisio. Confitens. Supplantator. Risus vel gaudium. Pater multarum gentium vel videns populum. Exploratio vel pastura, siue nequitia.
- qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxat, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Methusale, qui fuit Enoch, qui fuit Jared, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan, qui fuit Enoch, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.**
Requirit lux. Lorum uel corrigia dependens vel perfectio. Aegrotans uel pascens. Diuidens vel diuisus. Transitus. Tollens. Lamentio vel possessio eorum. suans depopulationem. Nomen vel nominatus. Requies. Humiliatum vel percussum ues percussum. Mortis emissio uel mortuus est & interrogauit. Educatio. a Descendens siue continens. b Laudatus Dei, vel laudans Deum. a Lamentatio vel possessio eorum. b Homo vel desperans vel uolentus. a Positio siue positus. b Homo vel terrenus vel indigena.

e Mathisale. **A. M. B.** Anni Mathusalae ultra diluuium numeratur, significat Christum, cuius vita aetatem nescit. **f Qui fuit Enoch.** **B. E. D. A.** A baptizato Dei filio usque ad Deum patrem ascendens, septuagesimo gradu Enoch ponit, qui dilata morte translatus in paradysum est, ut significet eos qui in gratia electionis filiorum ex aqua, & spiritu sancto regenerantur, interim post corporis abolutionem aeternam suscipiendo in requiem. Septuagenarius enim propter septimam sabbati illorum requiem significat, qui iuante Dei gratia decalogum legis implent, quos in resurrectione immutabili Dei sapientiae contemplanda per secula monstrat esse iungendos.

g Seth. Seth posterior Adae filius, non siletur, ut cum duae populi sint generationes, significet Christum in posteriore potius quam in priore generatione numerandum.

h Qui fuit Dei. A filio Dei generatio incipit, terminatur in filium Dei, praecedit creatus in figura, ut sequatur natus in veritate, praecit factus ad imaginem ut propter eum imago descenderet. **F. CAP.**

NICOLAUS DELYRA.

Qui fuit Nathan. De isto Nathan dicunt aliqui, quod fuit filius Dauid naturalis de Bethabee, ut videtur dicitur. Paral. 3. Sed hoc est contra illud quod dicit Salomon Pro. 4. a. Ego fui vnigenitus & tenellus coram matre. Ille enim filius, quem habuit de Dauid ante Salomonem non computatur, quia fuit mortuus in reuincis. Per hoc ergo quod Salomon dicit se vnigenitum matris suae, videtur quod Nathan non fuit natus de Bethabee, & Dauid, & ideo dicunt aliqui, quod iste Nathan fuit Nathan quem propter eminentiam sanctitatis Dauid adoptauit filium mortuo eius patre naturali. Et secundum hoc potest dici, quod fuit filius adoptiuus Bethabee uxoris Dauid, & secundum hoc connumeratur inter filios Bethabee. 1. Paral. 3. b. De aliis autem tribus ibidem nominatis dicendum quod erunt filij Vrii naturales & adoptiuus filij Dauid, quando accipit matrem eorum, & sic Salomon fuit vnigenitus matri & respectu Dauid ut videtur Prouer. 4. Causa autem quare Lucas describit Christum descendere a Dauid per Nathan vna fuit, quia et omnes sapientes Hebraeorum concorditer tenerent Christum descendere de Dauid, aliqui tamen eorum opinabantur non descendere ab eo per Nathan propter excellentiam suae sanctitatis & prophetiae. Alii vero per Salomonem propter dignitatem regiam &

secundum ordinem Melchisedech. **e Qui fuit Sale.** Vel Sela. Beda, Generatio Cainan non de vera raica veritate, sed habet de septuaginta interpretum edicta. In Gene. Arphaxat Sela pro Sale filium nullo interposito habet genuisse. Porro Arphaxat vixit triginta annos, & genuit Sale. Item in Paralipomenon. Arphaxat autem genuit Sela

MORALITER

† **Qui fuit Adam.** Nam per generationem spiritualem efficiuntur Dei filij adoptiuus.

CAPVT IIII.

A a **I**esus, &c. Sequitur. Et agebant. Ambr. Agebatur in deserto hoc consilio, ut diabolum prouocaret. Nam nisi illi cecidisset, iste mihi non vicisset, Mysterio, ut Adam de exilio liberaret. Exemplo, ut ostenderet nobis diabolum ad meliora tendentibus in uoluntate.

Beda. Ne cui in desertum ueniret, a quo sperata ductus Iesus in deserto m diceretur, proponit quia plenus spiritu sancto cuius uoluntate locum certaminis quoad uictoria sternat, de uictoria certus ingreditur. Sic nos accepta in baptismo remissione, & spiritu sancto illuminati, contra insidias diaboli accingi, & seculum debemus deferere, ut quasi in inna deserti sola eterna esuriamus.

* Origenes. Quando legis Iesum plenum spiritu sancto, & in actibus, quod apostoli repleti fuerunt spiritu sancto, uide ne aequalis putes Apostolos saluatore. Quomodo enim si uoluerit dicere, hanc uasa plena sunt uino uel oleo, non sciam dicere, quod aequali mensura sunt plena.

B In deser. Historialiter in illo deserto quod est inter Ierusalem & Iericho, ubi figuratiter dixerat Adam a diabolo uictum fuisse.

Beda. Tria sunt que proficiunt ad usum salutis. Sacramentum baptismi, desertum, ieiunium. Nemo enim coronabitur nisi qui legitime certauerit. Nemo ad certamen admittitur uirtutis, nisi prius ablutus a maculis gratie celestis munere consecratur.

C Diebus 40. Quadraginta diebus ieiunauit legislator & propheta, ut ieiunium Christi testimonium habeat a lege & propheta. Hoc numero significat excursus huius seculi in his que uocantur per gratiam ad eum qui uenit legem non soluere sed adimplere. Decem sunt precepta legis, & quatuor partes mundi, & quater decem fiunt quadraginta, & per gratiam Dei, ad implentem decalogi uocantur de quatuor partibus mundi. Ieiunat Chrs ante mortem carnis, quasi clamet. Abstineat a desiderijs seculi dum est in agone. Comedit post resurrectionem, quasi dicat, etsi nondum habetis corpus immortalitatis iam pascimini, quia dum uiam domini capimus, & a uanitate seculi ieiunare & refici debemus futuri promissione.

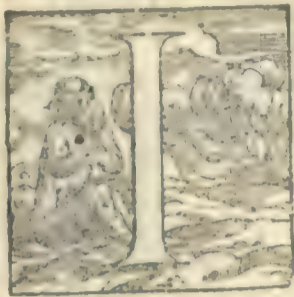
Quadraginta diebus, decem ad decalogum, quo Deum & proximum diligere iubemur refert. Sed quia motu corporis quod de quatuor elementis constat, charitas Dei & proximi uiolat, ad diluenda peccata in 40. tempus penitentiae surgit.

Congrue

Congrue exercetur ieiunium in illa anni parte que conueniens est passioni dominica, quia in ea significat hęc uita laboriosa, cui opus est continētia, ut ieiunetur a mundi amicitia. Beda. Nisi ieiunasset, diabolo occasio tentandi non adesset, secundum illud: *Fili accedens ad seruitutem Dei prepara animam tuam.*

CAPVT IIII.

Iesus autem plenus spiritu sancto regressus est ad Iordane, & agebatur in spiritu sancto in deserto diebus quadraginta & tētabat a diabolo. Et nihil manducauit in diebus illis, & con-

summat is illis esuriit. Dixit autem illi diabolus. Si filius Dei es, dic lapidi huic, ut panis fiat. Et respondit ad illum Iesus:

vel Elia, quod post ieiunia esurierint. Non quod homines illi fortiores quam hic Deus. Sed ideo factum est, ne abutendo panes hostis aufereret, qui multa celestia si uiderat in eo. Esuriit ergo humilis Deus homo, ne tam innotescat sublimis homo Deus. Fames dominum praeparat, ut ne caueat diabolus tentare. Esuriit autem non tam cibum corporis quam salutem animam.

e *Sifflum Dei es.* Ambr. Nouerat Dei filium uenturum, uenisse per infirmitatem corporis non putabat. Nam tantum in Deo humilia non potest credere. Aliud itaque exploratum aliquid tentatis est & Deo profitetur se credere, & hunc naturam illudere. Sed cum ille tētat ut exploraret, sic explorat tentet. Dominus est contra sic fallit ut vincat, sic vincit ut fallat. enim conuerteret naturam, proderet creatorem. Ergo homo commune sibi accersit auxilium, ut diuinae lectione pabulo intentus famem corporis negligat. His armis dominus hominem aduersus irritamenta gulae inuenit. Hunc praeparanti Moyses & Elias famem prolixioris non senserunt iunij, qui hoc uerbo non uescitur, non uiuit.

* Orig. Rogato autem patre a filio panem, nec dante panem dedit lapidem. Puto etiam quod & usque hodie lapidem diabolus ostendit, ut hortetur singulos ad loquendum ut lapis iste panis fiat. Si uideris haereticos dogmatum suorum mendacium pro pane comedere, scito lapidem esse sermonem eorum, quem monstrat ei diabolus.

Gregorius. Tribus modis fit tentatio suggestionem, de statione, consensu. Christo autem suggestionem sola, quae lectatio peccati mentem eius non momordit. Nec illum dignum est tentari, qui occidi uenerat, ut sua tentatione stras uinceret, sicut sua morte nostra tulit peccata.

Script

NICOLAUS DE LYRA. CAP. IIII.

Iesus autem. Descripta praedicatione praecursoris, hic consequenter describitur praedicatione Saluatoris, & primo describitur eius praedicatione per modum amoris miracula faciendo & beneficia conferendo. Secundo per uiam amoris terrorem futuri iudicij incutiendo cap. 21. Adhuc circa primum describitur primo praedicatione Saluatoris per seipsum tantum. Secundo, cum hoc permissionem discipulorum 9. cap. Circa primum praemittitur Christi praedicatione, secundo ex hoc frequens aliquorum conuersio capit. sequenti. Prima adhuc in duas, quia primo describitur idoneitas praedicatoris. Secundo executio praedicationis, ubi. *Et esuriamus Iesus.* Idonea uero dispositio praedicatoris est maceratio carnis per ieiunium, per quod carnis incentiuum exprimitur, secundum quod dicit Paulus 1. ad Cor. 9. d. Castigo corpus meum & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs praedicauerim ipse reprobus elictar, & secundo, seruor orationis in loco solitudinis, ubi

ubi diuina sapientia hauritur, quae postea per praedicationem funditur, unde Paulus antequam mitteretur ad praedicationem, in oratione fuit illustratus, secundum quod habetur Act. 9. Ecce enim orat, & postea subditur: *Vas electionis est mihi, ut portet nomen meum, &c.* Tertium est uictoria tentationis, enim est ad praedicationem idoneus qui succumbit tentationibus. Ista autem tria ostenduntur de Christo per hoc quod ante praedicationem intrauit in desertum orationi solitariae aptum, & quod ibi ieiunauit & triplicem demonis tentationem deuicit, non quia illis indigeret pro se sed pro nobis ad dandum exemplum praedicatoribus alijs. Et patet sententia praedictorum ex dictis Matth. ubi ista sunt exposita exceptis paucis quae sequuntur.

2 *Et nihil manducauit.* Hic accipiuntur dies naturales, quia nihil manducauit de die nec de nocte.

3 *Dic lapidi huic ut panis fiat.* Hic accipitur singulare pro generali eo modo loquendi quo dicitur Exod. 8. f. Venit mulca quatuordecim, id est, multitudo muscarum, unde Matth. 4. a. dicitur. *Dic ut lapides isti panes fiant.*

MORALITER.

I Iesus autem, &c. Sequitur. **†** Et agebat. Per hoc significans, quod homines spirituales, cuiusmodi sunt religiosi, debent in asperitate nutriri, nam acrius solent a demone tentari. Ecclesiast. 2. a. *Fili accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia & timore Dei & prepara animam tuam* ad

ad tentationem. Et hoc significatur, cum dicitur hic de Christo **†** *Et tētabatur hic a diabolo.* Per hoc autem quod hic primo ponitur tentatio de gula cum dicitur.

3 *Dic lapidi huic.* Designatur quod haec tentatio occurrit uni. Primo quoniam ab infantia. Secundo uero ponitur tentatio de cupiditate terrenorum, cum dicitur.

Quia omne quod in mundo est concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vite, quæ alijs nominibus, curiositas, gula, vana gloria noiantur. Cum tentatur homo concupiscentia carnis dicat: Nō in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Cū tentatur auaritia, quā Apostolus seruitutem simulacrorum nominat, Deū adoret, pro solis æternis illi seruiat. Si tentatur vana gloria, quæ etiam de præcedentibus victoriis solet crescere, non tenet dominum, quod facit qui de suis viribus præsumit, quasi amplius peccare nō possit.

1. Ioan. 3. c.
Deut. 8. 2.
Col. 3. 4.

* Enitiam.
† glo. incabatur in omnib.

A Nota diabolum in his vinci, in quibus vicit Adam: Quem de gula tentauit, dū de ligno vetito gustare rogauit. De vana gloria dum dixit: Eritis sicut dii. De auaritia, dum dixit: Scientes bonum & malum. Nota diabolum non esse pertinacem in stadio, sed cedere veræ virtuti, & si non desinit inuidere, tamen formidat instare, ne frequentius triumphet.

B Et fama exiit. Non tantum a præsentibus propter uisa miracula honoratur, sed apud absentes fama diuulgabatur. Beda. Ne quis putet ea quæ per ordinem sunt exponenda post ieiunium confestim facta, sed post aliquot a domino miracula, uel in Iudæa, uel in Galilæa patrata, quæ apud Ioannem leguntur primo aduentu facta.

C Et uenit, &c. Titus. Manifestum deinceps seipsum Israelitis

^a Passionis, quando non tantum dolis, sed aperte impugnauit. Sic etiam nos ille antiquus hostis aliquando tentare intermittebat, ut quasi securos repente rediens facilius irrumperet. ^b Cum iam traditus esset Ioannes, iterum uenit in Galilæam. De primo aduentu tacet.

a tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus. **†** Et regressus est Iesus in virtute spiritus in Galilæam & fama exiit per vniuersam regionem de illo. Et ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus: **†** Et uenit Nazareth, ubi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinem suam die sabbathi in synagogam, & surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaiæ prophetae et ut reuoluit librum, inuenit locum ubi scriptum erat. **†** Spiritus domini super me, eo quod uenit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum, dimittere

^a Ecclesiam in qua sit homo non obliuiscitur. ^b Vnde illis uilescerat.

^a Quando omnes consuebant ad legis monita quieto corde meditanda. Ad publicos autem conuentus accedit, ubi doctrina illius a multis audiebatur. ^b Si minori reuelatum fuerit, superior tacet. ^c Ab illis qui Christi aduentum desiderantes, etiam ipsius aduentus manifesta iudicia reliquerunt.

^a Iudæis de Pharaone, gentibus de diabolo. ^b Tam Iudæis quam gentibus. ^c Venit uel misit.

^a Vt beati pauperes spiritu.

^a Iudæis de Pharaone, gentibus de diabolo. ^b Tam Iudæis quam gentibus. ^c Venit uel misit.

litis sanguinis necessitudine cōiunctis facere uolens, palam a Deo se inuictum ostendere instituens, non absque singulari consilio, ciuibus oppidi Nazareth apud quos secundum carnem nutritus fuerat, istud præ cæteris docuit.

d Et intra. Intrauit Christus die sabbathi in synagogam, ritum legis Mosæ cumulo cælestis gratiæ adimplet.

e Et surrexit legere. Beda. Qui non uenerat ministrari, sed ministrare, lectio officium non designatur suscipere. prouide Lucas genitorem domini scripturam ab explicatione prophetiæ inchoauit, quia omnes prophetiæ ad ipsum pertinent, & in ipso completur, & per ipsum nobis aperiuuntur.

f Surrexit igitur legeret, ut quos nongnorum operatio non cōuerterat, prophetiæ lectio attestacione corret.

g Et uenit. Librum prophetiæ clausum accipit, sed reuolutum legit, quia mysterium incarnationis suæ in propheta obscurum, & prius suscepit implendum, & post mortalia aperuit intelligendum.

Accipit librum, ut ostendat se esse qui locutus est in prophetis, & remouet sacrilega perfidorum testimonia, qui ueteris dicunt, alium Deum esse noui testamenti. Vel dicunt, initium Christi esse ex uirgine. Quomodo enim potuit ex uirgine, qui ante uirginem loquebatur?

g Spiritus. Beda. In superioribus prophetiæ Saluatoris deum uocatum uocacione & ecclesiæ confirmatione loquens, dicebat.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Vsque ad tem.* Quia appropinquante tempore passionis suscitauit ei persecutionem per principes sacerdotum.
- 2 *Et re. est le.* Descripta idoneitate prædicatoris, hic consequenter describitur executio prædicationis, & primo quantum ad eius doctrinam, secundo, quantum ad doctrinæ confirmationem, ibi. Et in synagoga erat homo habens demonium. Prima in duas, quia primo describitur docuisse in Galilæa generaliter. Secundo in ciuitate sua Nazareth specialiter, ibi. Et uenit in Nazareth. Circa primum dicitur, Et egressus est Iesus, scilicet, a deserto quod intrauerat post baptismum, ut doceret populum.
- 3 *In uirtu spi.* Id est, in uirtute signa & miracula faciendi de quo spiritu dicitur 4. Reg. 2. c. Spiritus Elize requieuit super Elisæum quoniam diuisit aquas miraculose, uerumtamen uirtus faciendi miracula non erat in Elisæo, sed in Deo qui faciebat miracula ad preces Elisæi, sed ista uirtus erat in Christo cum sit Deus & homo.
- 4 *In Galilæam.* Ibi enim primo prædicauit, ut impleretur prophetia Isa. 9. a. Primo enim tempore alleuiata est terra Zabulon & terra Nephtalim, &c. ut habetur Matth. 4. c.
- 5 *Et magnificabitur, &c.* Propter excellentiam doctrinæ & miraculi.
- 6 *Et uenit Nazareth.* Hic consequenter describitur eius doctrina in Nazareth ciuitate sua, circa quod eius doctrina præmittitur. Secundo contra eum æmulatio excitatur, ibi. Et dicebant, nonne hic est, &c. Circa primum dicitur. Et uenit Nazareth ubi erat nutritus. Hoc autem dicitur ad designandum, quod alibi fuerat natus, scilicet, in Bethlehem, ut supra dictum est cap. 2.
- 7 *Et intrauit secundum consuetudinem suam die sabba. in synago.* Quæ erat locus orationis & doctrinæ legis quibus Iudæi secundum præceptum legis vacare debebant in die sabbathi. Christus autem

- autem legem obseruare uoluit, ut dictum est supra cap. 2.
- 8 *Et surrexit le.* Ut non prædicaret seipsum uerbo suo tantum, sed etiam testimonio sacræ scripturæ.
- 9 *Inuenit lo.* Non a casu, sed a proposito, quia sciebat per scripturam loquentes de eo.
- 10 *Spiritus domini super me.* Hoc scribitur Isa. 61. a. Sed uerba translatione nostra mutantur aliquantulum, sed sit eadem intentio. Lucas autem hic allegat scripturam prout habetur in translatione LXX. Circa quod sciendum, quod Iudæi expectantiam quæ promittuntur eis Isa. cap. prædicto, impleri per Messiam, quem expectant futurum, & dominaturum toti mundo territorialiter, & educturum Iudæos de captiuitate, & positurum eam maxima gloria & honore supra omnes gentes, sed quia tempus aduentus Christi iam transiit, ideo Christus hunc locum conuenienter de seipso exposuit, di. Spiritus domini super me. i. me deducit, quia humanitas Christi organum est ipsius diuinitatis cōiunctum, & ideo in omnibus mouebatur secundum diuinitatis infinitatem.
- 11 *Eo quod uenit me.* Ab instanti conceptionis plenitudine gratiæ. Ex hoc enim quod humanitas Christi deitati coniungitur, plenitudine gratiæ repletur, secundum quod dicitur. Ioan. 1. u. didimus eum quasi unigenitum a patre plenum gratiæ & ueritatis.
- 12 *Euangelizare pau.* Id est, humilibus quibus sua doctrina reficit, non superbis.
- 13 *Sanare con.* Contritis per penitentiam datur gratia sanare uulnera peccatorum.
- 14 *Prædicare.* Id est, detentis in limbo, ad quos descendit & eos inde eripuit.
- 15 *Et cæcis visum.* Id est, Gentilibus ex cæcitate per errorem ueram Dei cognitionem, secundum quod dixit Simeon supra de Christo. Lumen ad reuelationem gentium, &c.
- 16 *Dimitte. conf.* A pondere legis relaxando, de quo dicitur Act. 15. b. ur

MORALITER.

6 *Et uenit Nazareth.* Per hoc ostendit quod prædicator euangelij

debet diebus dominicis & festiuis populo prædicare & Christi mysteria nunciare.

a Amen dico vobis. Beda. Non solum dominus, & caput prophetarum, quia a Moyse propheta nominatur, sed & Elias, & ceteri minores prophetae minus in patria quam in ceteris ciuitatibus sunt honorati, quia propemodum naturale est ciues ciuibus inuidere. Nec enim considerant praesentia vari opera non virtutem, sed fra-

gilem recordantur infantiam, quasi non & ipsi per eisdem a-

7 Mar. 12 g.
1 Mar. 6 a.
10 Mar. 4 j.
† de iure iur.
9 celsi Christi
3. Re. 17. b.

tatis gradus ad maturam aetatem peruenierint. Hinc declaratur, quod frustra opem misericordiae caelestis expectes, si alienae virtutis fructibus inuides. Aspernator enim dominus est inuidorum, & ab his qui diuina beneficia in aliis persequuntur miracula suae virtutis auerit.

Hom. 33.
in Lucam

*** Origenes.** Quantum ad Lucę historiam pertinet, nondum in Capharnaum fecisse aliquod signum describitur. Nam antequam veniret in Capharnaum, in Nazareth dixisse legitur. Quaecumque audiimus facta in Capharnaum, vnde puto aliquid latitare mysterii, Nazareth esse typum Iudaeorum, Capharnaum typum gentium. Erit tempus quando diciturus est populus Israel. Quae ostendisti vniuersos orbi ostende, & nobis, praedica sermonem tuum populo Israel, ut saltem cum intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus fiat. Vnde magis mihi videtur intelligi ut dicimus, patriam omnium prophetarum fuisse populum circuncisionis. Et nationes quidem susceperunt vaticinium Christi, magis habentes Moysen & prophetas de Christo praedicantes, quam illi, qui ex his non susceperunt Iesum.

b In diebus Eliae. Bed. Q. d. Non est contrarium exemplo prophetarum, quod vobis meis ciuibus fastidiosus diuina beneficia subtrahit, quia sicut tempore famis nemo in Iudaea est dignus reperit hospitio Eliae, sed exterarum gentium vidua est quaesita, quae a tanto propheta visitaretur. Et sicut multis leprosis ibidem existentibus solus Naaman Syrus, qui deuote quaesiuit, est curatus, sic & vos modo quae me ex inuidia spiritus superni munere estis priuati, non causa meae impotentiae, vel inuidiae.

In diebus Eliae. In quibus Eliae est operatus, vel quia diem faciebat illis qui in eius operibus lucem videbant gratiae spiritualis, & conuertebantur ad dominum. Et ideo aperiebatur caelum videntibus diuina mysteria, claudebatur quando famis erat, quia nulla erat cognoscendae diuinitatis veritas.

c Viduam. Beda. Vidua ad quam Eliae mittitur, gentium figurat ecclesiam, quae a suo conditore diutius deserta, populum recte fidei nesciuit, quasi pauperem filium egenae stipe nutrebat. i. verbo secularis scientiae absque humilitatis fructu docebat. Quae bene in Sarepta Sidoniorum fuisse dicitur. Sidonia enim venatio inutilis. Sarepta, incendium vel angustia panis interpretatur. Quibus omnibus Gentilitas exprimitur, quae inuili venationi dedita, id est, lucris & negotiis seculi seruiens

c in.

Q. d. Ideo non operor inter vos, quia vos increduli non quia patriam oderim, cui beneficium meae naturae contuli.

a hic in patria tua. Ait autem, † Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria sua. † In veritate dico vobis, multae viduae erant in diebus Eliae in Israel, quando clausum est caelum annis tribus, & mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra, & ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidoniae ad mulierem viduam. † Et multi leprosi erant in Israel sub Eliseo propheta, & nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus. Et repleti sunt omnes in synagoga ira haec audientes. Et resurrexerunt, & eiecerunt illum extra ciuitatem, & duxerunt illum vsque ad supercilium montis, supra quem ciuitas illorum erat aedificata, ut praecipitarent eum. Ipse autem transiens per medium illorum

incendium carnalium copuditarum panisq; spiritualis angustis patiebatur, donec Elias, id est, propheticus sermo mittitur ad eum, qui in Iudaea fame periclitabatur. Clausa caeli ianua, cessante scripturarum intelligentia pro perfidia Iudaeorum. Ergo propheticus sermo ad ecclesiam, ut receptus pate-

& reticeret credentium. prius panis spiritualis erat in angustia, ibi farina, & oleum ore propheticum neditur, id est, etus, & hilaritas caritatis, vel gratia minici corporis, & actio chrismatum, defectiuo verbi lestris munere fecundatur, & haec haec munera, Ecclesiam non efficiunt. Haec mysticum panem, etura duo ligna ligat, in quo figura crucis exprimitur

qua nobis vitae aeternae preparatur panis.

d Naaman Syrus. Beda. Naaman, qui decor interpretatur, populum significat notium, olim perfidiae scelerumq; maculosum, sed sacramento baptismi ab omni mentis & corporis seditate purgatum. Qui capite consilio puellae, & eternae inspirationis gratia (quam Iudaei seruare non valent) rapuere gentiles) comonitus, septies lauari iuberet, qui illud baptismum saluat quod septiformi spiritu regenerat. Vnde caro eius post lauacrum sicut pueri apparuit, quia matertia, omnes in unam parit infantiam. Vel factus est ut puer dicitur, exuto veteri homine conformatus est Christo, de quo dicitur. Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Partem salutis terrae tulisse dicitur, quia oportet baptizatos dominici corporis participatione confirmari.

e Et eiecerunt. Beda. quod dominus de eis supra dixerat, ipsi de se verum esse factum ostenderunt, quia eieciunt ex ciuitate, nec salutem merentur, qui Saluatorem pellunt suis finibus.

f Et duxerunt. Beda. Peiores Iudaei discipuli, diabolo magis ille verbo ait. Mitte te deorsum. Isti facto mittere conantur illorum mente mutata subito, vel obstupescit descendit, adhuc illi locum penitentiae reseruat. Et quia nondum erat hora passionis, nec elegerat hoc genus mortis. Quod dicitur a paucis & tenetur, voluntatis est, quod a populo non netur, sed transit in aeternitatem est. paucis voluit crucifigi, ut multorum esset sacri legum sed in auctores crucis inuidia torqueretur, & paucis affigeretur pro omnibus moriturus.

Beda. Dicitur, quod cum dominus de manibus illorum elapsus per medium illorum de rupis vertice descenderet, sub ipsa rupe lateret, subito ad actum vestis illius saxum subterfugit, & ad ianua ceram resolutum quendam sinum dominicum corpus reciperetur a effecit Tante utiq; captis, quantae ipsum corpus extitit quantitatis. In quo vsque odie vniuersa lineamenta, & rugae vestis, quae a tergo domini

tuera

NICOLAUS DE LYRA.

1 In veritate dico vobis, Multae ui & c. clau. est ccc. Orationibus Eliae, ut habetur. 3. Reg. 17. vbi ista historia diffuse tractaturque hic breuiter ponitur.

2 Et ad nul. il. Quia non erant ita deuota sicut illa mulier gentilis Sareptana. Et quia Eliae persecutionem patiebatur in terra Israel, quae debuisset sibi esse grata.

3 Et mul. le. & c. & ne. il. mun. est. Propter eorum ingratitude erga Deum, quia regnum israel declinauerat ad idololatriam colendo vitulos aureos, quos fecerat Ieroboam.

4 Nisi Naaman Syrus. Cuius historia ponitur. 4. Reg. 5. vbi describitur bonitas eius ante curationem, cum dicitur: Per illum enim dedit Deus salutem Syri. Et post curationem fuit adhuc melior, &

valde

valde gratus Deo Eliseo, ut habetur ibidem.

5 Et reple. sunt omnes in syna. ira. Quia praeponebat eis gentes quos abominabantur sicut canes.

6 Et eiecerunt illum extra. Tanquam dignum morte, ut illi interficerent, ut patet in litera.

7 Ipse autem transiens per medium. Virtute diuinitatis, qui poterat sic se seruare illasum quando volebat. Dicit autem Beda, quod dominus de manibus eorum elapsus, de vertice montis descenderet sub rupe latere velle, subito ad tactum dominicae vestis saxum illud subterfugit, & instar cerae solutum quendam sinum effecit, id est, concavitatem, in quo dominicum corpus reciperetur. In quo loco omnia lineamenta & rugae vestis & vestigia pedum in rupe apparent adhuc sicut tenentur qui viderunt.

MORALITER.

5 Et reple. i. Per istos significantur illi, qui praedicatores veritatis persequuntur, eo quod dicunt eis displicentia.

Ipse

7 Ipse autem transiens per medium. Non percutionis illos appellens, nec aliquo modo se vindicans. In hoc docet praedicatores euangelii ut non querant vindictam de iniuriis factis

frant, veluti diuini sculptoris expressa manu seruantur.
 * Titus. Non ideo per medium illorum transiens ibat, sed crucem fugeret, sed quod tepus eam ad rem idoneu dum adesset. Ceperat enim iam tum primu Euangelium seminare. Veruntame quod hic fecit, euidenti argumen-

to, Iudæos nullo modo cum in cruce re valituros fuisse nisi ipse vltro in irrem se tradidisset.

Et descendit, &c.
 Bla. Nec indigna- tione comotus, nec vere offensus, nec iuria violatus, Iu- di deserit, sed me- rit clementiæ nūc- tendo, nunc libe- do, nunc sanādo, nūc plebis corda emulcet. Quod sab- bis maxime sanat locet, se non sub- le, sed supra legē docet, nec solui- lex si fit renouat hominis iam la-

Sabbatis. Beda. Sabbatis dominicæ medicinæ opera cō- significant ibi nouā creaturam incipere vbi vetus crea- ta ante desinit. In quo etiā se creatorem oñdit, qui opera scribis intexit & prosequitur opus quod iam ceperat. Inci- autem a minoribus, vt ad maiora perueniat, liberare a de- zone etiam homines possunt, sed in Dei verbo resurrectio- nis mortuis imperare, solius diuinæ est potestatis.

Et stupebant. * Titus. Quoniam Iudæis persuasum erat, Christum nihil præ cæteris sanctis peculiare habere, quo ma- iorem de seipso opinionem concepiant, cōmunem prophe- tum mensuram excedit. Neque enim dicere cōsueuerat, sed dicit dominus, verum tanquam legis dominus, multa ex legis modum exuperabant, edicebat, immundosque spi- ritus cum potestate Deo digna increpabat.

Quia in pote. Beda. Sermo doctoris in potestate fit cū cū- que docet operatur. Qui enim facto destruit quod præ- ceptat, contemnitur. Vel secundum alium euangelistam, erat cens illos sicut potestatem habens, & non sicut scribæ qui præceptis legis alios docebant, sed Iesus quasi author & pletor legis vel mutabat vel augebat.

Et in synagoga. Beda. In synagoga est homo habens spiri- tum immundum, quia spiritum sanctum amiserat. Introierat enim diabolus, vnde Christus spiritualiter exierat. Mystice. Homo in synagoga habens dæmonium, popu- lus est Iudæorum, qui adeo improbi, vt negent quem diabo- sus confitetur.

Et exclamauit. Moraliter. Omnis amaritudo, & ira & cla- mor immundi spiritus furor est. Fornicatio, immunditia, cō- cupiscentia mala, auaritia febris illecebrosæ carnis est.

g Sine

g Sine. Beda. Paululum a me vexando quiesce, cui nulla est D societas cum nostra fraude.

h Quid nobis & tibi. Beda. Extorta confessio non hēt meri- tum, sed est veluti fugitiui serui, qui post multū tempus vi- dens dñm suum, nihil aliud nisi de verberibus deprecatur. Sic demones ad se vindi- candos dñm venisse credentes, præsentia illius tormentantur.

i Iesu Nazarene, &c.
 Bona natura q̄ Deū confitetur, mala ope- ratio diaboli, quæ Deo aduersatur.

Nota quod nomē Iesu Nazareni ab euangelista diabolus prius dixisse indu- citur, quia est huius impudentis, vt inter homines aliqd prius vsurpet, & ad homi- nis quati nouum de- ferat, quo errorem suæ potentiæ incu- tiat. In Genesi etiam diabolus prim⁹ Deū nominauit.

Nota quod nomē Iesu Nazareni ab euangelista diabolus prius dixisse indu- citur, quia est huius impudentis, vt inter homines aliqd prius vsurpet, & ad homi- nis quati nouum de- ferat, quo errorem suæ potentiæ incu- tiat. In Genesi etiam diabolus prim⁹ Deū nominauit.

Nota quod nomē Iesu Nazareni ab euangelista diabolus prius dixisse indu- citur, quia est huius impudentis, vt inter homines aliqd prius vsurpet, & ad homi- nis quati nouum de- ferat, quo errorem suæ potentiæ incu- tiat. In Genesi etiam diabolus prim⁹ Deū nominauit.

Et Matth. 8. b Mar. 1. c Genes. 3. a

K Scio te. Per opera potuit probari filius Dei. Sed nonne dixit Apollolis: *Maiora facietis?* Solutio, per opera, id est, mo- dum operationis. Alij dicebant: *In nomine Iesu, &c.* Ipse dicebat: *Tibi dixi, & cetera.*

* Titus. Hoc ideo nequam spiritus aiebat, quia fore spe- rabat, vt per istiusmodi adulatoris blandimenta aliquod ina- nis gloriæ desiderium in eius pectore excitaret, eaque ratio- ne efficeret, ne vel se vel sui ordinis alios increparet, hāc mi- nimam gratiam pro impensa gratia rependens. Ast fraudu- lentus prædo quam consecratur prædam non est affec- tus. Deus enim non irridetur, nec dolo cuiuspiam capitur.

l Obmutescit. Beda. Quia per linguam serpentinam primo intrauit mors in mundum, prius lingua serpentina occludi- tur, ne virus ultra spargat. Deinde femina quæ prima sedu- cta est, a carnalis concupiscentiæ febre est curata. Tertio vir qui dicta coniugis audiuit, a lepra curatur.

m Et cum proiecit. Beda. Curandus permittitur a dæmone in medium projici, vt virtus patefacta plures ad salutē inuiter.

Beda. Marcus ait: Et discerpens eū spiritus immundus, & exclamans voce magna exijt ab eo. Et hoc est qđ Lucas ait: *Et cum proiecisset eum in medium.* Sed nihil nocuit illa iactatio, nec eum debilitauit, sicut solent exire demones quibusdam membris amputatis vel euulsis. Vnde etiā pro tam integra restauratione etiam non credentes admittantur.

Beda. Moraliter. Homo a dæmonio liberatur, cum animus ab immunda cogitatione purgatur. Femina a febris cura- tur, cum caro a concupiscentiæ feruore refrenatur.

n Et virtute. Non vt homines qui in verbo Dei dæmonia eiiciunt, sed propria potestate virtutes operatur.

o In domum Simonis. Domus Petri, circūcisio est eius aposto- F latui commissa.

moraliter.

NICOLAUS DE LYRA.

Et descendit in Capharnaum. Vt impenderet aliis doctrinam, qua illi de Nazareth erant indigni.

Et stupebant in doctrina eius, quia in potestate erat sermo ipsius. scilicet miracula faciendi, vt patet ex sequentibus.

Et in synago. Hic consequenter describitur doctrinæ Christi confirmatio per miracula Christi. Sicut enim illa quorum cogni- tio subest naturali facultati intellectus, cōfirmantur esse vera per- ductionem ad prima principia, sic veritas illorum quæ trāscen- dunt naturalem facultatem intellectus, de quibus erat doctrina Christi,

Christi, confirmantur per operationem miraculorum, quæ à so- lo Deo possunt fieri, & ideo cum inducuntur ad confirmatio- nem alicuius doctrinæ ostenditur esse vera, cum Deus testis esse nō possit alicuius falsitatis, igitur ad hoc inducuntur hic duo mi- racula in speciali. Primum est de dæmoniaco curato. Secundum de socru Petri a febris curata, ibi. *Surgens autem de synagoga.* Tertio multa ponuntur in generali, ibi. *Cum enim sol occubisset omnes qui habebant infirmos, &c.* Et patet sententia istarum par- tium vsque ad finem cap. ex dictis Mar. I. vbi ista posita sunt eo- dem ordine quo hic & expōsita.

NICO-

M O R A L I T E R.

Et in synagoga. Per hoc autem quod Christus increpauit dæ- monem qui suam potestatem confitebatur & sanctitatem, ei tantum imponens, docuit nos fugere laudes turpium perso- narum,

narum, quia sicut dicit Seneca lib. de virtutibus: Tam turpe tibi sit laudari à turpibus, quam si lauderis ob turpia.

† *Socrus autem Simonis, &c.* Per quam significatur persona, ira- cunditiæ calore, aut concupiscentiæ laborans, super quam stans Iesus istas passiones mitigat, & tunc ei deuote ministrat.

A latui comissa. Socrus, est synagoga q̄ quodammodo mater est Ecclesie. Petro comissa. Hec febricitat, quia inuidia estibus laborabat persequens ecclesiam. Sed Iesus stans super ea sanat, quia ubi timor Dei incipit esse, talis estuatio solet recedere.

† occideret.

† quotquot.

† Mar. 3. b
† Psal. 18. d
† Christu.

a Et rogauerunt. Beda. Modo Saluator rogatus, modo non rogatus curat, offendens se contra virtutum quoque passionum & precibus fidelium semper annuere, & canonum quae ipsi non in se intelligunt, vel intelligenda dare, vel impetentibus etiam non intellecta dimittere, vt, *Delicta quis intelligit, ab oculis meis munda me domine.*

b Surgens. Beda. Naturale est febricitantibus incipiente sanitate lassescere, & molestiam egreditinis sentire. Sed sanitas quae domini datur imperio, tota simul redit, & etiam eo robore firmat, vt suis adiutoribus continuo ministrare sufficiat, & iuxta leges tropologiae membra quae seruiant immunditiae, seruiant iustitiae.

c Cum sol autem occidisset. Beda. Solis occubitus, passio Christi, per quam plures sanantur daemones, quam ante viuens in carne aegrotos sanauerat, quia in carne viuens paucos Iudaeorum docuit, post resurrectionem gentibus apparuit.

d Tu es filius Dei. Beda. Cum ieiunio fatigatum diabolus uideret,

a Simonis tenebatur magnis febribus, & rogauerunt illum pro ea. Et stans super illam imperauit febrim, & dimisit illam, & continuo surgens ministrabat illis. Cum sol autem occidisset, omnes qui habebant infirmos varijs languoribus, ducebant illos ad eum: At ille singulis manus imponens curabat eos. † Exhibant autem daemones à multis clamantia & dicentia, quia tu es filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. Facta autem die, egressus ibat in desertum locum, & turbae requirebant eum, & uenerunt usque ad ipsum, & detinebant illum, ne discederet ab eis. Quibus ille ait: quia & alijs ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei, quia † ideo missus sum. Et erat praedicans in synagogis Galilaeae.

deret, uerū hominē intellexit, sed quia tentando nō praedixit, utrum etiā Dei filius esset, dubitabat. Nunc ergo per ignorantiam iam certior effectus, filium Dei arbitrat. Non ergo eū ideo crucifigit, ut filium Dei ignoret, quia eius morte se damnandū nō prauidet. Hoc enim mysterium a seculis est absconditū, quia si cognouissent, dominum gloriae nūquam crucifixissent.

a Alij euangelistae non dicunt quod rogassent.

Miseriordia.

Et increpans sinebat. Beda. Id prohibet loqui, dum aliquis audiret praedicantem, quatur errantem, probus enim magister ueris falsa permisceat, ut specie ritatis testimonium fraudis obtexat.

† Theophylact. Quia non est speciosa laus in ore peccatoris, vel quia uenerunt inuidiam accipere Iudaeorum

hoc quod ab omnibus laudaretur.

* Chryllostomus. Percipe Christi humilitatem. Non nebat ut daemones immundi eum manifestarent. Non enim oportebat eos surripere Apostolici officij gloriam, nec dicitur Christi mysterium lingua foeda publicari.

f Facta autem die. Mystice. Manifesta luce resurrectionis credentium turmis requiritur, & in gentium deserto inuentus ne abeat retinetur.

M O R A L I T E R.

1 Cum sol autem, &c. Per hoc significauit, quod passio sua in qua iustitiae sol occidit, futura erat medicina omnis spiritualis infirmitatis.

2 Facta

2 Facta autem die, &c. Dans in hoc exemplum praedicationibus reuertendi ad solitudinem contemplationis post labor praedicationis, & ut gratias Deo agant de profectu praesentis, se disponant pro futuro.

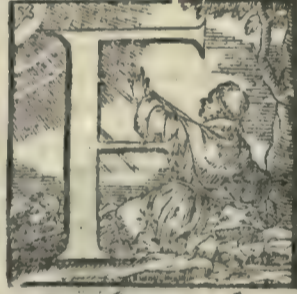
MOR.

C A P. V.

a Factum est autem. Nec tempore, nec loco turba a studio sanandi cohibetur, uesper incumbit, & tamen sequitur, stagnum occurrit, & turba urget, & ideo ascendit in nauim Petri.

b Secus sta. Beda. Stagnum, praesens seculum designat. Domini autem iam non in stagno quasi iam non in carne passibili, sed secus stagnum, quia in ea carne in qua passus est, stabilitatem perpetuae quietis adiit.

c Genesareth. A proprietate loci, quasi generans auram, quia crispantibus

C A P. V. T. V.

† Factum est autem cum turbae irruerent in eum, ut audiret uerbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genesareth. Et uidit duas naues stantes secus stagnum, pisces autem descendebant, & lauabant retia. Ascendens autem in unam nauim

Conuentus turbarum, fidem designat populorum.

a Qui magna fecit in terra, transit ad mare, ut & ibi faciat, & dominus maris terraque appareat.

a Legem.

Legem.

A nauis in littus.

crispantibus aquis se auram emittit.

d Vidit duas naues. Beda. Duas naues circuncisio & praetium, quas uidit, in utroque populo nouit qui sunt eorum quorum corda a saeculis seculi ad futuram uitae tranquillitatem, quasi ad littus misericorditer uisitando prouehit.

e Piscatores. Doctores ecclesiae retibus fidei comprehensos, & de profundo ad lumen elatos, terrae uiuentium, qui littori pisces ingerunt.

f Lauabant retia. Lota retia plicat, qui intermisso praedicationis officio

N I C O L A U S D E L Y R A.

C A P. V.

† Factum est autem cum turbae, &c. Descripta praedicatione Christi & eius confirmatione, hic consequenter describitur conuertio aliquorum ad ipsum. Et primo describitur eorum uocatio ad discipulatum Christi. Secundo, eorum promotio ad Apostolicum, sequenti capitulo, ibi. Factum est autem in diebus illis. Prima in duas, quia primo describitur uocatio Petri cum alijs adiunctis sibi, secundo, uocatio Matthaei, ibi. Et post haec exiit & uidit Iesus publicanos. Circa primum primo describitur discipulorum uocatio seu conuertio, secundo, conuersorum confirmatio, ibi. Et factum est, cum esset in una ciuitate. Circa primum dicitur sic:

† Mar. 4. a.

* ex illis.

Diuisio.

sic: Factum est autem cum tur. irruer. in eum. Prae nimia deuotio audiendi ipsum.

2 Et ipse stab. Lacus magnus est per quem transit Iordanis fluius. Et quia ibi extenditur aqua in latitudine magna, aliquando uocatur stagnum, aliquando lacus, & aliquando mare secundum modum loquendi Hebraicum, quo omnis congregatio magna aquarum uocatur mare, secundum illud Genes. 1. a. Congregationesque aquarum appellauit Maria.

3 Piscatores autem descen. & la. re. Amouentes immunditias retia plicaret, quia nullos pisces ceperat, ut patet ex sequentibus.

4 Ascendens autem in unam nauim. Ut populi plausum declinaret, & de nauis populū sedentē in littore conuenientius docere

M O R A L I T E R.

† Et uidit duas naues &c. Beda. Duas naues mystice circuncisionem & praetium significant, quas uidit dominus, nam in utroque

utroque populo nouit qui sunt eius, & ad futuram uitae tranquillitatem quali ad littus uisitando hoc est misericorditer uisitando prouehat.

Duc.

77

io, quod alios docuit, ipse implere satagit. *Quae erat si.* Navis Simonis, primitiva ecclesia circūcisio-
de cuius auctoritate docet gētes vsque hodie. Quae bene
quia multitudinis credentium, erat cor vnū & aīa vna.
Hae navis apud Matthaeū fluctuat, in quo attendit prin-

cipium ecclesiae, quā
de repidantibus di-
solis. Christus ad
dormit, quando
suis meritis
us, alienis turba
uādo Iudas pro
adhuc est im-
us. Lucas dicit
bus repleti, quia
nem ecclesie re-
it, vbi fructus
erat, vbi perfe-
n fide Christus
lat, vbi perfidia
litoris cessat, vbi
ecta dilectio.
Rogavit eum. Be-
Quod primo ro-
navim a terra
ici pusillum, si-
gicat vel tempe-
vendum verbo
curbas, vt nec ter-
eis precipiatur
ta terrenis in pro-
fusa sacramentorū
re dant, vt ea peni-
tu non intelligant. Vel prius in proximis regionibus genti-
bi pradicandum. Sed dum dicitur Petro: Duc in altum, ad
re otiores gentes quibus postea pradicatum est, pertinet.
e. *Duc in altum.* Ambrosius. Et si aliis imperatur ut laxent
reda, soli Petro dicitur. *Duc in al.* id est, in profundum dispu-
tationum, vt quādo de aeterna verbi generatione differitur
q: non visu sed sola fide attingitur, uel quando de uirtute
re rectionis, uel de spiritus sancti profluentibus donis in-
statur ecclesia & armatur.
d *Laxate retia.* Beda. Retia sunt uerborum complexiones
& uasi quidam orationis sinus & disputationum recessus,
q quos capiunt non amittunt, unde & retia quasi retinēn-
tunt uocata, quae captos non perimunt, sed reseruant.
Titus. De hac piscium captura, Cyvillus Alexandrinus
sibit in hunc modum. Dominus per munia piscatoria, pi-
scur discipulos piscatores, vt hinc discant uoluntatem ha-
re omnipotentem, tum rursus per euidens hoc miracu-
lueluti per typum uel imaginem quempiam, admoniti
etique certo apud se statuunt, operam quam euangelicę
strinax rete laxantes insumpturi essent, sua mercede &
1 tu nequaquam frustratum iri, ut qui citra ulla contro-
ctiam gentium greges per illud sint collecturi.
i *In uerbo, &c.* Beda. Nisi uerbo gratię laxata fuerint instru-
menta

menta disputationum, frustra pradicator uocis suę iaculum D
mittit, quia fides populorū non in sapientia uerbi cōpositi,
sed diuine uocationis munere prouenit. Ouacua p̄sumptio,
O humilitas fructuosa. Qui nihil ante ceperāt, magnā in yer-
bo concludunt multitudinē. Rūpitur rete pro multitudi-
ne piscium, quia modo
cū electis tot repro-
bri intrāt, qui ipsam
ecclesiam hēresibus
scindant. Rumpitur
rete, sed non labitur
piscis, quia dominus
suos seruat, etiam
inter persequētium
scandala.
f *Rumpebatur.* In ec-
clesia circuncisionis
rumpitur rete, quia
non tot intrant de
Iudaeis quot apud
Deū ad vitam erant
p̄ordinati, Alia er-
go nauis, id est, eccle-
sia de gētibz succe-
dit, quae electos ad
salutē colligit. Qui
non intrant nisi ru-
pto reti, quādo ante
Simon magus, ante
Ananias & Saphira,
ante multi quos Ioā-
nes antichristos vo-
cat, abierunt retror-
sum, quam Paulo uel Barnabae comitat apostolatus gentiū.
* Titus. Quod Simon & qui cum eo erant eiusdem pesca-
tionis socios nutu aduocant, designabat multos esse &
fuisse & olim futuros esse quibus hic piscandi labor cū apo-
stolis communis esset. Inter quos primas facile tenent, qui
factorum euangeliorum uolumina conscripserunt, & in lu-
cem ediderunt. Secundum hoc autem ceteri pastores &
doctores populorumque duces & candidi dogmatum ueri-
tatis interpretes.
g *Et imple.* Beda. Hae impletio usque in finem seculi cre-
scit. Sed impletæ merguntur, i. in submersione premuntur
non tñ periclitantur sic ut mergantur. Mergi. n. est homines
ad prauitatem seculi de qua elati fuerant redire. Quales etiā
Petrus adhuc in infirmitate positus hoc loeo demōstrat un-
de sequit. *Quod cū uidisset Si. Pe.* Quia carnales in ecclesia spi-
ritualibus rectoribus in quibus plona Christi eminet, hono-
rē quidē exterius deserūt, & specie tenus humiliant sub illis.
Sed tñ moribus nō uoce cōtradicūt, & nolūt ab illis guber-
nari, quorū uita & pradicatio ipsorū contraria est uoluntati.
h *Stupor enim.* Excusat Petrum, non studio maliciae sed ex
humano defectu hoc dixisse. Admirabantur autem diuina
dona, & quo plus meruerat, hoc præsuebat minus. Et ta-
lis humilitas meretur piam domini consolationem.

^a quae erat Simonis, rogauit eum a terra reducere pusillum. Et
^b sedens docebat de nauicula turbas. Vt cessauit autem loqui,
^a Ad Christum ascendentem in altum. ^b Quia boni & gentiles parati erant acci-
pere legem.
^c dixit ad Simonem: † Duc in altum, & laxate retia uestra in
capturam. E respondens Simon dixit illi: † Praeceptor per
totam noctem laborantes nihil cepimus, in uerbo autem
tuo laxabo rete. Et cum hoc fecissent, concluderunt piscium
multitudinem copiosam. Rumpebatur autem rete eorum,
& annuerunt sociis qui erant in alia naui, ut uenirent & ad-
iuuarent eos. Et uenerunt & impleuerunt ambas nauiculas,
ita ut pene mergerentur. Quod cum uideret Simon pe-
trus, procidit ad genua Iesu, dicens: Exi a me domi-
ne, quia homo peccator sum: Stupor enim circumdederat
eum, & omnes qui cum illo erant in captura piscium
quam ceperant. Similiter autem Iacobum & Ioannem filios

Boni & si per
sequitorem
patiatur, a do-
mino seruau-
tu r.
† Praefete.
E
i. Ioan. 2. c.

sum, quam Paulo uel Barnabae comitat apostolatus gentiū.
* Titus. Quod Simon & qui cum eo erant eiusdem pesca-
tionis socios nutu aduocant, designabat multos esse &
fuisse & olim futuros esse quibus hic piscandi labor cū apo-
stolis communis esset. Inter quos primas facile tenent, qui
factorum euangeliorum uolumina conscripserunt, & in lu-
cem ediderunt. Secundum hoc autem ceteri pastores &
doctores populorumque duces & candidi dogmatum ueri-
tatis interpretes.
g *Et imple.* Beda. Hae impletio usque in finem seculi cre-
scit. Sed impletæ merguntur, i. in submersione premuntur
non tñ periclitantur sic ut mergantur. Mergi. n. est homines
ad prauitatem seculi de qua elati fuerant redire. Quales etiā
Petrus adhuc in infirmitate positus hoc loeo demōstrat un-
de sequit. *Quod cū uidisset Si. Pe.* Quia carnales in ecclesia spi-
ritualibus rectoribus in quibus plona Christi eminet, hono-
rē quidē exterius deserūt, & specie tenus humiliant sub illis.
Sed tñ moribus nō uoce cōtradicūt, & nolūt ab illis guber-
nari, quorū uita & pradicatio ipsorū contraria est uoluntati.
h *Stupor enim.* Excusat Petrum, non studio maliciae sed ex
humano defectu hoc dixisse. Admirabantur autem diuina
dona, & quo plus meruerat, hoc præsuebat minus. Et ta-
lis humilitas meretur piam domini consolationem.

NICOLAUS DE LYRA.
Duc in al. Hoc est ad locum quae magis profundum, qui est
nuenientior ad piscandum.
Praeceptor per totam no. labo. nihil cep. Quamuis diligentiam
agnam adhibuimus.
In uerbo autem. Id est, confidens in uirtute uerbi tui.
Rumpeba. autem, &c. Ex quo patet duplex miraculum, quia
en solum ceperant magnam multitudinem piscium supra mo-
dum

dum solitum & possibilem per uiam humanam, sed etiam illa
multitudo tenebatur in rete rupto, ideo subditur.
5 *Quod cum uideret Simon, &c.* Propter praedicta miracula fa-
cta, dicens.
6 *Exi a me domine quia homo, &c.* Reputabat enim se indignum
praesentia tam sanctae personae.
7 *Stupor enim.* Id est, admiratio magna propter facta Christi
infolita.
Et

MORALITER.
Duc in al. Ambrosius. Mystice autem nauis Petri secundum
Matthaeum fluctuat, secundum Lucam repletur piscibus, vt &
incipia fluctuantis ecclesiae, & posteriora exuberantis agno-
s. Non turbatur ista quae Petrum habet, turbatur illa quae lu-
en habet, in vtraque tamen Petrus, sed qui suis meritis fir-
is est, turbatur alienis. Caueamus ergo proditorum ne per
en plurima fluctuemus.

6 *Exi a me domine.* Per Petrum qui cum sociis per totam no-
ctem laborans nihil ceperat, & in uerbo Christi cepit multitudi-
nem piscium copiosam, & tamen sibi non attribuit nisi culpam,
dicens. *Exi a me domine, quia homo peccator sum.* Significatur
pradicator euangelij, qui proprie innitens uirtuti nihil proficit,
sed innitens diuinae uirtuti, facit magnum profectum, tamen non
debet attribuere sibi nisi defectum, & tunc a Deo confortatur
dicente.
Noli

6 Exi

Noli

A *Noli time.* Beda. Non recedit, sed ad littus producit, & vificandi potestatem tribuit. In quo significatur, quod spirituales viri estis peccatis turbarum commoti, nō tamen debēt habere voluntatem dimittēdi ecclesiasticum munus vt secum & trā quillius viuant. Nemo de suę conscientię culpate mens, vel de aliorum innocentia stupens

† Matth. 4. d. Mach. 1. b

lunctatis iter formidet aggredi.

† ex hoc nōc, vel post hęc.

B *Ex hoc iam.* BÉ. D. A. Hoc ad ipsum Petrum specialiter pertinet cui exponitur quid captura significet piscium. Sed sicut tunc per retia pisces, sic verbo aliquando capiet homines, in quo Petro est Typus totius ecclesie.

Matth. 8. a. Mar. 1. d.

C *Relictis omnibus.* BEDA. MYSTICE. finem seculi significat, quo ab huius mundi salo qui Christo inhaferint, pēnitus sunt recessuri.

† Matth. 4. d. Mar. 1. b. Ioan. 6. a.

D *In vna ci.* Hic duo aduentus in Capharnaū notātur. Primus quando fecit continue illa tria miracula. Secundus quando descendit de mōte electis apostolis quando fit istud miraculum de leproso.

Gen. 1. b.

E *Vir plenus.* Amb. Bed. Quarto signo ex quo in Capharnaū venit iste sanatur. Nam sicut quartū diem sole alluminavit, & clariorem ceteris fecit diebus, cum illucescerent elementa mundi, sic & hoc clarius opus debet existimari. Secundum Mattheum, post nouum Testamētum in monte datum, hic primus a domino sanatus inducitur, vt ille qui excludebatur a lege purgari se domini potestate presumens, non ex lege sed supra legem esse gratiam indicaret, qua leprosi macula, posset abluere.

¶ referet tres hic perimuntur.

F *E proci.* Sicut humilis & vitæ suæ maculas erubescens & confessionem verecundia non reprimens, sed detecto vulnere remedium querens.

G *Domine si vis po.* Amb. Bed. Sicut in domino potestatis auctritas, ita in isto fidei constantia declaratur.

H *Tetigit.* Propter humilitatē, vt nos doceret nullum spernere pro aliqua corporis maculatione. Tangit, non dedignatus imperat non diffusus, adhibet operis testimonium. Volo dicit, propter Potinum, imperat propter Arrium, tāgit propter Mnicheum.

C Bed. Tetigit non quin sine tactu sanare posset, sed vt indicet

cet se non subiectum esse legi, sed dominum legis ostendit qui non timet contagium.

I *Et confestim.* Ambro. Super hunc locum. Vides quod dicitari non potest, quia voluntas Dei potestas est.

* Beda. Vbi leprosus mundatur non exprimitur locus, ostendatur non vni

Zebedei, qui erant socii Simonis. Et ait ad Simonem Iesus.

1 *Noli timere.* Ex hoc iam eris homines capiens. Et subdu-

2 *ctis ad terram nauibus relictis omnibus sequuti sunt eum.*

3 *Et factū est cum esset in vna ciuitatū, & ecce vir plenus le-*

4 *pra. Et videns Iesum, & procidens in faciem suam, rogauit*

5 *eum dicens. Domine, si vis potes me mundare. Et extendēs*

6 *manum, tetigit eum Iesus, dicens: Volo: Mundare. Et con-*

7 *festim lepra discessit ab illo. Et ipse praecepit illi, vt nēmini*

8 *diceret, sed vade, ostende te sacerdoti, & offer pro*

9 *emundatione tua, sicut praecepit Moyses in testimo-*

10 *nium illis. ¶ perambulabat autem magis sermo de illo,*

11 *Sanitatis & doctrinæ.*

12 *¶ Taceri iubet, nec taceri potest. Non quod aliquid voluerit*

non potuerit, sed dat exemplum vt sui in magnis que facere latere velint, sed vt profint alijs, probantur inuiti.

Hilar. Docet non vulganda nostra beneficia, sed premerda, vt non solum a mercede abstineamus pecuniæ, sed et gratiæ. Iactantia vitata facit ne lepra possit tñfire in medi. Iō etiam imperatur silētium, quia meliores putabat qui se magis spontanea quam qui speratis beneficijs credidissent.

Ostende te sacer. Bed. Vt intelligeret sacerdos non legis orne, sed gratia Dei curatum.

* Chrysostom. Et quia vt plurimum homines dum gratiant Dei sunt memores, vt autem conualescunt inberantur, mandat vt Deum prae oculis habeat dans gloriam Deo.

Offer pro. Non soluit legem sed implet, qui secundum legem gradiens, supra legem sanare eos quos remedia legis non sanauerant, videtur.

Sicut prae. Lex spiritualis est, ideo videtur sacrificiū spirituale mandasse, vt sit in testimonium ihs, si Deo credant, impietatis lepra discedat.

* CHRYSOSTOMVS. In testimonium illis hoc est, ad reprehensionem eorum, & ad probationem

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et ait ad Simonem le. ipsum consolando.
- 2 Noli. ti. ex hoc. i. de cetero.
- 3 Ex hoc, &c. Per sanam doctrinam trahendo ad vitam beatam. Verbum enim Dei hamo piscatoris comparatur, quia sicut hamus non capit piscem, nisi ab ipso capiatur, sic nec verbum Dei capit hominem ad vitam aeternam, nisi ipsum verbum mente ipsius capiatur.
- 4 Et subdu. Simon Petrus & alii qui erant cum eo. Et licet Andreas hic non nominetur, tamen intelligitur ibi fuisse, secundum quod dicit Aug. vt habetur ex verbis Mat 4. & Mar. 1. Dicunt tamē aliqui, quod isti non secuti fuerunt Christum, tunc ei totaliter inhaerendo, sed causa reuerentia aliquantulum secuti sunt eum associado, ad propria tamen reuersuri. Sed postea vocati sunt, nō reuersuri amplius ad propria. De qua

qua vocatione loquitur Mat: hanc & Marcus. Alij vero dicunt quod ista vocatio de qua hic loquitur Lucas, est eadem cum illa de qua loquitur Mattheus & Marcus, quia vocati sunt simpliciter ad societatem Christi, & hoc videtur verius, quia hic dicitur, relictis omnibus sequuti sunt eum. Qui modus loquendi proprie non conuenit nisi adhaerentibus Christo totaliter. Itē quia hic dicitur Petro a Christo. Ex hoc iam eris id est, de cetero vacabis praedicationi. Et tali modo loquendi vsunt Mattheus & Marcus, qui secundum alios describunt vocationem eorum simpliciter adhaerendo Christo absque reuersione ad propria.

3 Et factū est. Hic consequenter describitur vocatorum confirmatio per opera miraculorum. Et describuntur hic duo miracula. Primum est de leproso sanato, secundū de paralytico curato, ibi. Et factum est in vna die. Sententia prima partis patet ex dictis Mat. 8. & Mar. 1. excepto quod sequitur.

Ipse

MORALITER.

- 2 Noli. time. Et maior profectus sibi promittitur, cū dicitur.
- 3 Ex hoc iam, &c. Et factū est cum in vna esset, &c. Beda. Typice autem leprosus humanum genus languidum peccatis designat

signat, plenum lepra, quoniam omnes peccauerunt & eger gratia Dei, vt scilicet, extenta manu. i. verbo Dei, humanar contingente naturam, a pristini erroris varietate munden tur, & offerant pro sua emundatione corpora sua hostiar Deo viuam.

Et

C *In terra dimit. &c.* * Theoph. Vide quod in terra dimit-
tuntur peccata. Dū enim sumus in terra peccata delere pos-
sumus. Postquam vero a terra tollimur, non valebimus con-
fiteri, clauditur enim ianua.

b *Tibi dico sur.* Beda. Surgere, est animam a carnalibus de-
sideriis abstrahere. Le-
ctum tollere, carnem

a mala a terrenis desideris
ad voluntatem spiri-
tus attollere. Domū
ire, ad paradikum re-
dire, vel, ad internam
sui custodiam, ne ite-
rum peccet. Ecce per
remissionem pœnæ,
remissionem culpæ
intelligit.

c *Et sic.* Ambrosius.
Spectant surgentem
increduli mirantur
abeuntem, & diuini
operis miracula ma-
lunt timere, quā cre-
dere nam si crederēt,
non timerent sed di-
ligerent. Perfecta. n.
dilectio foras mittit
timorem.

B Chrysostomus.
Paulatim serpunt Ju-
dæi magnificantes deū,
non tamen putant eū
Deum esse, obstabat
enim eis caro, nec ta-
men erat modicum
assimilare eum præ-
cipuum esse mortali-
um, & a Deo pro-
cellisse.

d *Leui.* Beda. Idem
Leui qui & Matheus.
Sed Lucas & Marcus
propter honorem e-
uangelistę nomē vul-
gatum tacent. Mat-
thæus autem in ser-
monis principio, accusator sui factus Matthæū seu publicanū
nominat, ne quis a salute desperet pro immanitate peccato-
rum, cum ipse de publicano in apostolum, de teloneario in
euangelistam sit mutatus.

Beda. Ambro. Reliquit propria, qui rapiebat aliena. Nec
solum lucra reliquit vectigalium, sed & periculū contemnit,
quod poterat venire a principibus seculi, qui a rationes vecti-
galium in compositas reliquerit. Et quia in nullo profus huius
vitę respectum vel cogitationem sibi reseruant, dominico-
rum talentorum fidelis dispensator esse meruit.

C Beda. Per Matthæi electionem, fides gentium, quæ prius
mundanis inhiabāt, sed nūc corpus Christi sedula deuotione
resciant, exprimitur. Per superbiam Pharisæorum insinua-
tur Iudæorum inuidia, quæ de gentium salute torquetur.

* Chrysostomus. Vocatum Leui dominus honorauit, dum
cum eo confestim epulatus est. Hoc enim ei maiorem præ-
stabat fiduciam, Nec solum cum eo discumbit, imo cum plu-
ribus.

ribus. Conuenerant enim publicani ad eum sicut ad colle-
& hominem eiusdem ordinis sed & ipse gloriās de presen-
Christi conuocauit omnes. Christus etiam quodlibet gen-
remedij exhibebat, & non solum disputando & præstando
nitatis remedia, vel etiā redarguendo emulos, sed etiā con-
dendo nonnullos errantium corrigendos, inde nos instruens
quodlibet opus & tempus potest nobis vtilitatem afferre.

c *Quare.* Ambrosius.
Omnis questio ex-
ge quæ tenax iustitiam
non habet miseriam
diam. Omnes ergo
declinauerūt sed es
austeritatem minus
filius Dei gratia per-
gelica tēperauit. P-
uocat ergo ad pen-
tentiam peccatorum
cuius cibis & potibus
& ambulatio & omnia
quæ gerit, terrentur.

Ambrosius. B. Qui domicilio
stium recipit inter
maximis exuberantium
pascitur delationibus
voluptatis. Itaque dominus
greditur, & in eis
qui creditit recubitus
affectus. Sed ille
fusus acceditur inu-
perfidorum futu-
pœnæ species præ-
guratur. Epulanti-
enim fidelibus &
regno cælorum
cumbentibus, per
dia ieiuna torquetur.
Ostenditur etiam
quantum interfit

ter emulos legis & gratiæ, quia qui legem sequuntur, in eis
mē patientur æterna. Qui vero in interioribus verbis recep-
runt, alimenti cælestis & fontis ubertate recreati esurire &
re non possunt, & ideo qui animo ieiunant, murmurant, d-
tes, quare cum pu. &c. Filii diaboli, venenum serpentis dis-
dunt. Serpens primam vocem emisit, dicens Euz, quid
que Deus dixit. Nolite manducare ex omni ligno: hunc
tantur isti.

f *Medico.* Christus medicus qui miro medicandi genere
neratus est propter iniquitates nostras. Hoc medicamentum
pentis venenum excluditur. Qui hoc medicamento vti-
non remanet ieiunus.

g *Vocare iustos.* Beda. Iustos vocat eos, qui Dei iustitiam
rantes, & suam volentes cōstituere, iustitię Dei non sunt
iecti, & de lege præsumētes gratiam euāgelii nō querūt
catores qui sua mala attendētes, nec per legem se posse
ficari putantes, Christi se gratiæ penitendo submitunt.

Qua

illos. Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid
a *Dixit facere.* Quod solus noui, qui dimitto. **b** *Quod vos enim videre potestis.*
Inuit resurrectionem omnium.

est facile dicere, dimitte tibi peccata, an dicere, surge &
Quia idem est filius hominis & Deus.

ambula? Ut autem sciatis, quia filius hominis habet pote-
a *Uel quod fuit testimonium infirmitatis, sic probatio sanitatis.* **b** *Ne christiana fide*
curatus, moretis in peridia Iudæorum. **c** *Beda. Magna virtus, ubi sine mora salus im-*
perium conuatur: unde merito qui uiderant relictis blasphemis stupentes, ad laudem con-
uerunt tantę maiestatis.

a *Uel quod fuit testimonium infirmitatis, sic probatio sanitatis.* **b** *Ne christiana fide*
curatus, moretis in peridia Iudæorum. **c** *Beda. Magna virtus, ubi sine mora salus im-*
perium conuatur: unde merito qui uiderant relictis blasphemis stupentes, ad laudem con-
uerunt tantę maiestatis.

b *Uel quod fuit testimonium infirmitatis, sic probatio sanitatis.* **b** *Ne christiana fide*
curatus, moretis in peridia Iudæorum. **c** *Beda. Magna virtus, ubi sine mora salus im-*
perium conuatur: unde merito qui uiderant relictis blasphemis stupentes, ad laudem con-
uerunt tantę maiestatis.

c *Beda. Magna virtus, ubi sine mora salus im-*
perium conuatur: unde merito qui uiderant relictis blasphemis stupentes, ad laudem con-
uerunt tantę maiestatis.

d *Non tam corporeo quam miserantis inuiri.* **b** *Leui additus uel assumptus, quia di-*
uina eum electio assumpsit, & in numero apostolorum addidit.

a *Pertinaciter lucris inhiantem.* **b** *Telos gratiæ, uel uigil.* **c** *Ambro. Non gressia*
corporis sed mentis affectu. **a** *Amodo.* **c** *Non lucra.*

a *Pertinaciter lucris inhiantem.* **b** *Telos gratiæ, uel uigil.* **c** *Ambro. Non gressia*
corporis sed mentis affectu. **a** *Amodo.* **c** *Non lucra.*

a *Pertinaciter lucris inhiantem.* **b** *Telos gratiæ, uel uigil.* **c** *Ambro. Non gressia*
corporis sed mentis affectu. **a** *Amodo.* **c** *Non lucra.*

a *Pertinaciter lucris inhiantem.* **b** *Telos gratiæ, uel uigil.* **c** *Ambro. Non gressia*
corporis sed mentis affectu. **a** *Amodo.* **c** *Non lucra.*

a *Pertinaciter lucris inhiantem.* **b** *Telos gratiæ, uel uigil.* **c** *Ambro. Non gressia*
corporis sed mentis affectu. **a** *Amodo.* **c** *Non lucra.*

a *Pertinaciter lucris inhiantem.* **b** *Telos gratiæ, uel uigil.* **c** *Ambro. Non gressia*
corporis sed mentis affectu. **a** *Amodo.* **c** *Non lucra.*

a *Pertinaciter lucris inhiantem.* **b** *Telos gratiæ, uel uigil.* **c** *Ambro. Non gressia*
corporis sed mentis affectu. **a** *Amodo.* **c** *Non lucra.*

a *Pertinaciter lucris inhiantem.* **b** *Telos gratiæ, uel uigil.* **c** *Ambro. Non gressia*
corporis sed mentis affectu. **a** *Amodo.* **c** *Non lucra.*

a *Pertinaciter lucris inhiantem.* **b** *Telos gratiæ, uel uigil.* **c** *Ambro. Non gressia*
corporis sed mentis affectu. **a** *Amodo.* **c** *Non lucra.*

a *Pertinaciter lucris inhiantem.* **b** *Telos gratiæ, uel uigil.* **c** *Ambro. Non gressia*
corporis sed mentis affectu. **a** *Amodo.* **c** *Non lucra.*

a *Pertinaciter lucris inhiantem.* **b** *Telos gratiæ, uel uigil.* **c** *Ambro. Non gressia*
corporis sed mentis affectu. **a** *Amodo.* **c** *Non lucra.*

a *Pertinaciter lucris inhiantem.* **b** *Telos gratiæ, uel uigil.* **c** *Ambro. Non gressia*
corporis sed mentis affectu. **a** *Amodo.* **c** *Non lucra.*

a *Pertinaciter lucris inhiantem.* **b** *Telos gratiæ, uel uigil.* **c** *Ambro. Non gressia*
corporis sed mentis affectu. **a** *Amodo.* **c** *Non lucra.*

a *Pertinaciter lucris inhiantem.* **b** *Telos gratiæ, uel uigil.* **c** *Ambro. Non gressia*
corporis sed mentis affectu. **a** *Amodo.* **c** *Non lucra.*

a *Pertinaciter lucris inhiantem.* **b** *Telos gratiæ, uel uigil.* **c** *Ambro. Non gressia*
corporis sed mentis affectu. **a** *Amodo.* **c** *Non lucra.*

NICOLAUS DE LYRA.

1. Et post hæc exiit. Hic consequenter describitur uocatio Matthæi
& primo describitur ista uocatio, secundo describitur murmurantium
confutatio, ibi. Et murmurabant. Sententia primæ partis patet ex
dictis Mat. 9. b.

2. Et mur. Hic consequenter describitur malignantium confutatio,

& hoc in tribus casibus. Secundus ponitur, ibi. At illi dixerunt.
tius in principio sequentis capituli. Primus casus est, quia Pha-
murmurabant de communicatione Christi cū peccatoribus in cil-
in potu, quam murmurantem Christus ostendit irrationabilem
patet ex dictis Matthæi 9. Secundus casus est, quod an-
bant discipulos Christi, eo quod non ieiunabat sicut Pha-
e

MORALITER.

Et post hæc exiit & uidit Ie. Sequitur.
† Et fecit ei conuiuium magnum Leui. Chrysostomus. Christus
quodlibet genus remedij exhibebat, & non solum disputando,
& præstando sanantia remedia, uel etiam redarguendo emu-
los.

los, sed etiam comedendo nonnullos errantium dirigebat.
de nos instruens, quod quodlibet opus & tempus potest
bis utilitate afferre. Et publicanorū participationē non
uit, propter utilitatem sequentem, amore boni medici qui
sanicem tangeret, a morbo non liberaret.

Qua

a Quare disci. Beda. Mathrus dicit ipsos discipulos hoc esse filie. Sed sciendum, quia utriusque quaesierunt.
Beda. Spiritualiter discipuli Ioannis & Phariseorum ieiunant, quia qui opera legis vel traditiones hominum sequitur, qui etiam vocem Christi tantum aure percipit, abstinens a his, ieiuno corde reficit. Sed quod Christus adharet, reficitur quia carne eius epulari & sanguine. Ioannis vinum & sic eram bibi, quia abstinentia meritum augere, cui nulla est potentia naturae. Dominus autem qui peccata potest condonare, cur a peccatoribus declinat quos alimonibus poterit facere iustiores? Nonat & Christus non preceptum dedit. Manducat cum peccatoribus, ut gratiam & potestatem intelligas.
b Nunquid enim potest. Quamdiu sponsum nobiscum est & ieiunia sumus, nec ieiunare possumus, ne lugere, cum autem propter peccata illi recedit, tunc indicendum est ieiunium, & recipiendus eandem.
c Filios sponsi. Beda. Sponsus, Christus, sponsa, ecclesia. De hoc sancto connubio apostoli sunt creati per lauacrum regenerationis, unde Marcus filios nuptiarum eos appellat. Colugere & ieiunare non possunt, quamdiu sponsum in thalamo vident & sciunt esse cum sponsa, sed quando transierint nuptiae & passionis & resurrectionis tempus aduenit, tunc filii sponsi ieiunabunt, desiderantes iudicis aduentum.
d Venient autem. Beda. Quasi dicat. Facturi estis, ut lugeres ieiunent, quia estis sponsum occisuri. Hic luctus absentiae sponsum tantum post mortem sponsi, sed & ante incarnationem illi per totum huius seculi tempus est celebratus, quoniam desiderant sancti incarnationem. Post ascensionem vero desiderant sancti aduentum iudicis. Neque hic luctus requieuit nisi eandem cum discipulis dominus in carne conuersatus est.
e Tunc ieiunabunt, &c. De utroque ieiunio quod est in tribulatione vel gaudio dicitur: Cum ablatum erit sponsum, tunc erunt ieiunare & luctu, donec per spiritum sanctum consolatio tribuitur, quo dono percepto, ieiunium quod fit per laetitiam, renouati in vitam spiritualem celebrabunt. Et hic prius agit ieiunio quod pertinet ad humilitatem tribulationis. Illud autem quod ad gaudium mentis pertinet (quando mens ad spiritualia suspenditur, & ideo a cibis corporeis alienatur) sententibus similitudinibus significat, ostendens quod carnalibus & ob hoc adhuc veterem sensum trahentibus, hoc genus ieiunij

ieiunij non congruit.
f In vestimento. Beda. Veteri vestimento comparantur discipuli, qui adhuc sunt vetus homo: Quibus nouus panus, id est, aliqua particula nouae vitae non debet immitti. Quod si fit, etiam ipsa noua vestis, id est, doctrina nouae vitae quodammodo scinditur, cuius particula quae ad ieiunium ciborum valet importune traditur, cum illa doceat generale ieiunium, non a concupiscentia ciborum, tantum sed ab omni laetitia temporalium delectationum. Cuius generalis ieiunij illa pars, quae ad cibos pertinet, non debet impertiri hominibus adhuc veteri consuetudini deditis, quia & illic videtur quasi scissio fieri. Et ipsi vetustati non conuenit, quia timendum est ne per nimiam austeritatem, etiam fidem quam habebant amittant, quia non deberet misceri actus veteris & noui hominis. Non enim placet sponso discolor

a Conuertere uolentes.
a peccatores in poenitentiam. At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & pharisaeorum, tui autem edunt & bibunt? Quibus ipse ait. Nunquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere ieiunare? Venient autem dies, cum ablatum fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus.
b Quare nondum conueniat apostolis ieiunium.
c Dicebat autem & similitudinem ad illos: Quia nemo commissuram a vestimento nouo immittit in vestimentum vetus, alioquin & nouum rumpit, & veteri non conuenit commissura a nouo, Et nemo mittit vinum nouum in utres veteres: alioquin rumpet vinum nouum utres & ipsum effundetur, & utres peribunt. Sed vinum nouum in utres novos mittendum est, & utraque conseruantur. Et nemo bibens uetus statim uult nouum, dicit enim, uetus melius est.

D **f** obseruationes.
f thalaminu pialis.
f matth. 9. b. mar. 2. d.
f conueniet.
E **f** suauis.

c Filios sponsi. Beda. Sponsus, Christus, sponsa, ecclesia. De hoc sancto connubio apostoli sunt creati per lauacrum regenerationis, unde Marcus filios nuptiarum eos appellat. Colugere & ieiunare non possunt, quamdiu sponsum in thalamo vident & sciunt esse cum sponsa, sed quando transierint nuptiae & passionis & resurrectionis tempus aduenit, tunc filii sponsi ieiunabunt, desiderantes iudicis aduentum.
d Venient autem. Beda. Quasi dicat. Facturi estis, ut lugeres ieiunent, quia estis sponsum occisuri. Hic luctus absentiae sponsum tantum post mortem sponsi, sed & ante incarnationem illi per totum huius seculi tempus est celebratus, quoniam desiderant sancti incarnationem. Post ascensionem vero desiderant sancti aduentum iudicis. Neque hic luctus requieuit nisi eandem cum discipulis dominus in carne conuersatus est.
e Tunc ieiunabunt, &c. De utroque ieiunio quod est in tribulatione vel gaudio dicitur: Cum ablatum erit sponsum, tunc erunt ieiunare & luctu, donec per spiritum sanctum consolatio tribuitur, quo dono percepto, ieiunium quod fit per laetitiam, renouati in vitam spiritualem celebrabunt. Et hic prius agit ieiunio quod pertinet ad humilitatem tribulationis. Illud autem quod ad gaudium mentis pertinet (quando mens ad spiritualia suspenditur, & ideo a cibis corporeis alienatur) sententibus similitudinibus significat, ostendens quod carnalibus & ob hoc adhuc veterem sensum trahentibus, hoc genus ieiunij

vestis, unde Apostolus: Exuite veterem hominem cum actibus suis, & induite nouum.
g Vinum. Vino intus reficimur, veste foris tegimur. Vestis ergo sunt bona opera quae foris agimus, quibus coram hominibus lucemus. Vinum, seruator fidei, spei, & charitatis, quod in conspectu Dei in nouitate sensus intus reformamur.
h In utre. Beda. Veteribus et utribus comparantur, qui nouo vino, id est, spiritualibus praeceptis facilius diripiuntur, quam continent. Erunt autem noui utres, cum post ascensionem accepto spiritu, desiderio consolationis eius orando innouabuntur.
i Aliter. Antea nondum innouata, sed in vetustate malitiae perseueranti, nouorum mysteriorum sacramenta non debent committi. Aliter. Veteres utres sunt scribae & pharisaei. Nouus panus & nouum vinum, praecipua euangelij, quae non possunt sustinere Iudaei, ne maior scissura fiat, cum quibus Galathae praecipua legis miscerentur in utres veteres vinum nouum. Conueniunt autem apostolis non his quae traditionibus maiorum deprauati, sinceritate praecceptorum Christi nequeunt custodire, unde subditur. Et nemo. Quia Iudaeis veteris vitae salinis imbutis, nouae gratiae praecipua fordebant quia maiorum traditionibus accumulati, dulcedinem spiritualium uerborum percipere non ualebant.
i Sed ut. Fragilitas humanae conditionis aperitur cum corpora nostra exuijs defunctorum animalium comparantur. Sed renouatis utribus noua uina conduntur, cum sacramenta quae accepimus inuolata seruamus. Hos utres si pleni sunt, gratia feruat, si vacui, tinea & erugo consumit. semper ergo sint pleni.

NICOLAUS DE LYRA.

Ioannis discipuli, sed Christus eos excusabat rationabiliter, patet sententia ex dictis Matth. 9. hoc excepto.
Quare, &c. Commissura idem est quod iunctura: Et dicitur a con quod est simul, & mitto, tis, quasi simul mittere. Illa enim quae coniunguntur, simul mittuntur.
Et ne, &c. vi. Consuetudinariae.

3 Statim uult. Id est, repente.
4 Dicit enim. Quia magis sapit sibi propter consuetudinem bibendi, eo quod consuetudo est quaedam natura, sed paulatim assuefaciendo ad bibendum nouum, tandem efficitur sibi sapidum: Et eo modo hominibus conuersis de nouo ad vitam perfectionis, opera inconsumpta sunt eis difficilia, sed paulatim assuefaciendo efficiuntur eis facilia & delectabilia.

MORALITER.

Quare di, &c. Per pharisaeos, qui diuisi interpretantur, haeretici ab ecclesia praecisi significantur, per discipulos ergo Ioannis quae se coniunxerunt pharisaeis, significantur simplices christiani qui cum haereticis familiaritatem contrahunt ex aliqua occasione, & ex hoc aliquando trahuntur ad eorum mala.
Nunquid, &c. Quasi dicat. Non propter quod apud probatos Aegypti monachos statutum fuit, ut nullus ieiunaret a carne usque ad Ascensionem propter gaudium resurrectionis

nis Christi, quo tempore frequenter discipulis apparuit & cum eis comedit, ut dicitur in Collationibus patrum Collatione prima Theonis abbatis.
1 Quia nemo. Per istas similitudines significatur, quod doctrina noua testam. non conueniebat actiue nisi hominibus renouatis per donum spiritus sancti. Tunc enim data fuit eis intelligentia perfecta scripturarum, & loquentia omnium linguarum.
2 Et nemo, &c. Sic imbuti legalibus obseruantis nolebant eas dimittere, ut habetur Act. 15.

CAP. VI.

Factum est autem in sabbato secundo primo, Beda. Dicit quod sabbati litera solui cœperat, deuteron, proteron, id est, secundo primum sabbatum vocat, per hoc innuens obseruatiam legalis sabbati cessaturam, & naturalis sabbati libertatē (que vsque ad Moyſi tēpo- ra ceterorum dierum similis erat restituenda) qua credentes per gratiam septiformis spiritus a malis operibus vacant. Sabbathum ergo gratiæ, ad distinctionem legalis sabbati, secundo primum dicitur, id est, primum secundo prelatum. id est, superius, & dignius inferiori legali. Vel ordine tēporis, quia & ante legem hoc sabbatum a patribus ita agebatur, sicut nunc agitur a nobis. Vel secundoprimum dici potest, vt vnum idemque noui testamenti sabbatum, & secundum sit, quia post legale a nobis obseruatur, & primū quia ante decreta legis iustis obseruabatur antiquis.

+ Mat. 12.2.
Mar. 12.2.
De con. discipulos

13. Re. 11. b
7. Mar. 12. 2.
1. esurisset

* etiam
Eccel. 4. d.

B

C

Secundo primo. Ad literam, in altero sabbato quod post illud fuit primitus secundum, vel quod occurrit prius, post secundum, ab eo quo precedentia sunt dicta vel facta.

* Titus. Quod de Sabbatho primo secundo euangelista hoc loco commemorat, illud sanctus Hieronymus pelusios ita exponit. Dicitur, inquit, Sabbathum primo secundum, quia secundum erat solennitatis Paschæ, primum autem azymorum. Neque mireris secundum diem Sabbathum appellari. In iudeis enim totum paschalis celebratio tempus. Sabbathum appellare legitimum erat. Quare alicubi festum hoc sabbatum sabbatorum appellatur.

* Theophylactus. Dicit autem in sabbato secundo primo, quia Iudei omnem festiuitatem sabbatum nuncupabant, requies enim dicitur sabbatum. Multoties ergo contingebat in pasche festiuitas, & vocabant pascheuem sabbatum propter festiuitatem, deinde principale sabbatum secundum primum dicebant, quasi secundum existens a precedentis diei festiuitate.

b Per sata. Mystice. Ager mundus, Agri seges, humani generis fecunditas. Spicæ, fructus ecclesie, quibus saturantur apostoli nostro se alentes profectu.

c Vellebant di. &c. Non habentes discipuli spacium manducandi propter importunitatem turbarum esuriebant vt homines, sed vellententes spicas in diem consolantur, quod est indicium austerioris vite non preparatas escas, sed cibos simplices querere. Et nota quod apostoli literam sabbati iam destrunt aduersus Hebionitas, qui alios apostolos recipiunt, Paulum quasi legis transgressorem repudiant.

Beda. Mystice. Discipuli esurientes salutem hominum transeunt per sata, id est, per regiones quæ albæ sunt ad messem. Spicæ confriant, quia in illis quos in corpus Christi volunt

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VI.

Factum est. Hic ponitur tertius casus, quia scriba et pharisei arguebant Christum et discipulos eius de violatione sabbati, & hoc in

MORALITER.

1 Factum est autem, Per spicas conuenienter intelligi possunt figure veteris testamenti continentes sub velamine literę grana spiritua lia noui, vt sub precepto carnalis circumcisionis, munditia circumcissionis mentalis. Sic ergo spicæ vellere est literam hoccidē rem tollere, & spūalem sensum retinere. Quod fecerunt apostoli, alique discipuli, & sic manducabant, incorporando credentes

traicere, mortificabant veterem hominem cum actibus a terrena intentione extrahendo, exempla operū propter aristarū integumenta remouendo, & grana mundata per prædicantium membris ecclesie incorporando. Apud discipuli præcedentes dominum hoc egisse referuntur

CAP. VI.

Vni dictio est vel duæ sunt dictiones.

Factum est autem in Sabbatho secundo primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli eius spicas, & manducabant confriantes manibus. Quidam autem Phariseorum

dicebant illis, Quid facitis quod non licet in sabbatis? Et respondens Iesus ad eos dixit Nec hoc legistis quod fecit David, cum esuriret ipse, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domū Dei, & panes propositionis sumpsit, & manducauit, & dedit his qui cū ipso erant, quos non licebat manducare nisi tantum sacerdotibus? Et dicebat illis, Quia dñs est filius hominis etiam sabbati. Factū est autem & in alio sabbato vt intraret in synagogam, & doceret. Erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. Obseruabant autem scribæ

a Præst non subest ueteri obseruatix & ideo non peccat qui secundum eius obseruationem obseruat.
Beda. Sabbathis maxime curat & docet, non solum propter insinuandum spirituale sabbatum, sed etiam propter celebriorem conuentum.

b Per sata. Mystice. Ager mundus, Agri seges, humani generis fecunditas. Spicæ, fructus ecclesie, quibus saturantur apostoli nostro se alentes profectu.

c Vellebant di. &c. Non habentes discipuli spacium manducandi propter importunitatem turbarum esuriebant vt homines, sed vellententes spicas in diem consolantur, quod est indicium austerioris vite non preparatas escas, sed cibos simplices querere. Et nota quod apostoli literam sabbati iam destrunt aduersus Hebionitas, qui alios apostolos recipiunt, Paulum quasi legis transgressorem repudiant.

Beda. Mystice. Discipuli esurientes salutem hominum transeunt per sata, id est, per regiones quæ albæ sunt ad messem. Spicæ confriant, quia in illis quos in corpus Christi volunt

Vel que in futuro agentur, quando in perpetua sollempni manducabimus bona terræ.

f Nec hoc legi. &c. Beda. Quomodo domino ad crimine citatur, quod in seruo pro crimine non tenetur? Verus sacerdos, & ideo dominus sabbati euulsarum sabbato spūa noxa non tenetur.

g David cum, &c. Beda. Si David, & Achimelech exciderunt famis mandatum legis transgressores non reprehenduntur, cur eandem in apostolis famem non probatis?

Alle. David qui cum sociis fugit a facie, Saul, significat Christum, qui cum discipulis latet principem mundi, David orator legis panes consecratos manducatur, & dat illis qui in illo sunt, significans sacerdotalem cibum ad vsum trarium populorum, siue quia omnes filii ecclesie sunt facere et vni spiritus sancto vt seipos offerant.

* Chrysostomus. Attendite quod quando cum domino seruo pro seruis, id est, discipulis, seruos ducit in medium dicit David, & sacerdotes, quando vero pro se, in introductus sicut ibi. Pater meus vsque modo operaturus & ego operor.

h Intrauit in domum Dei. Magna hospitalitatis gratia, pro tanto mortis periculo, non declinat hospitem animus factio- tis. Et sic nos debemus aliena pericula in nos transferre, & verum David hospiteo mentis nec pro periculo mori ri excludunt sacerdos.

i Homo. Beda. Myst. Hō iste humanū genus significat in ciuitate boni operis arefactum, pro manu in primo parte lignū extensa, quam sanat manus innocens in cruce ex- Et bene manus in synagoga erat arida, quia vbi maior scientiæ, ibi maiori transgressor subiacet culpæ.

k Obserua. Beda. Quia destructione sabbati, quam in discipulis

in duplici casu, secundus ponitur ibi.

1 Factum est. Sententia autem istarum duarum partium ponitur eodem modo, excepto quod sequitur.

dentes ecclesie mystico corpori.

+ Nec hoc legi. Moralitas autem huius ponit i. Reg. locum inualida, ergo per hominem manum aridam habentem figuratur piger, & ociosus, sed cum ad verbum Christi statim virtutis, manus eius sanatur, & in bonis operibus efficitur.

quebant probabili magistri excusavit exemplo, nunc ipsu
 A seruando magistrum, calumniari volunt, vt si non curet
 fidelitatis, vel imbecillitatis, si curet, transgressionis arguat.
 Interrogo vos. Beda. Præueniens calumniam, quam sibi pa
 bant arguit eos, qui præcepta legis male interpretando, et
 bonis operibus
 bato feriandum
 imabant, cum lex
 deruili opere, idest,
 analis abstinere præ
 biat in sabbato. In
 do significatur in
 huius quiete il
 qui in sex ætati
 s huius seculi bo
 fecerunt, non a
 bonis, sed a malis
 habituros.
 Animam saluam.
 da. Corpus cura
 us de animæ salua
 ne interrogat, qa
 miracula ppter
 mæ salutem fa
 bat, & ipsa sanatio
 nus salutem ani
 e significabat. Vel
 mine animæ to
 ti homo significa
 An perde. BEDA.
 on est autor mali
 us, sed quos non
 uat, perdere dicitur.

& Pharisei, si in sabbato curaret, vt inuenirent, vnde accu
 sarent eum. Ipse vero sciebat cogitationes eorum, & ait ho
 mini qui habebat manum aridam. Surge, & ita in medium.
 a Et surgens stetit. Ait autem ad illos Iesus. Interrogo vos, si
 b licet t sabbato bene t facere, an male, animam saluam fa
 cere, an perdere? Et circumspectis omnibus dixit homini.
 d extende manum tuam. Et extendit, & restituta est ma
 nus
 e eius. t Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloqueban
 tur ad inuicem, quidnam facerent de Iesu. t Factu est autem
 f in illis diebus, exiit in monte orare, & erat pernoctans in or
 g ne dei. Et cu dies factus esset, vocauit discipulos suos & elegit
 duodecim ex ipsis quos, & apostolos noiauit. Simonem quem
 h cognominauit Petru, et Andream fratrem eius, Iacobu, &

Dominus nouit cogitationes hominum, quoniam vani sunt.
Exponit. Idest hominem curare.
a Idest a perditione saluam non facere. b Quasi iratus illis obmutescens.
a Ad pauperem, ut proximum iuues, uiduz præsidiu feras, extende ad Deum pro peccatis tuis orando. b Quæ crimine aruerat, succis bonorum ope, um saluabitur. c Quia statim Dei Imperium sequitur miraculum.
Idest inuidia.
Quomodo eum perderent.
a Forma præscribitur, quam debes amulari.
Non seculi.
a Vt quadratum orbem fide trinitatis insignirent.
a Scilicet vocauit.

annunciandam. Sic & Moyses solus legem spiritualiter intel
 ligens, montis verticem in quo Deus erat ascendit.
 Moraliter. Qui Deum orando querit ad superiora progre
 ditur verticem curiæ sublimis ascendit. Orat autem, domi
 nus, non pro se quasi impotens, sed pro me, sicut clemens.

Vnde statim subdi
 tur. Et cu dies factus esset.
 Omnes qui eius ma
 gisterio discunt iter
 regni.

* Titus. Per hæc
 Euangelista, vt pla
 cet Cyrillo, voluit
 ostendere Christum,
 omnia quæ faciebat
 ad communem vti
 litatem eorum, qui
 in illum credituri
 erant, fecisse. Voluit
 per hæc rursum spi
 ritualis vitæ formam
 seipsum proponere,
 quique inter veros
 adoratores censeri
 di sunt, patefacere.

Voluit itidem exem
 plo suo docere præ
 ces, secreto, hoc est,
 nemine quo ad eius
 fieri potest, cernente,
 vel obseruante,
 transmitti debere.

Qui ergo salubriter
 precari cupiunt, sanctas, purasque, & ab omni ambitione
 alienas manus ad Deum subleuent eumque in modum sese
 componant oportet, quasi diuinam maiestatem coram assu
 stere conspiciant, debent ad hæc mentem ab omni tumultu,
 mundanaque cura, & cogitatione seuocare debent æque
 non remisse, nec ignaue, hoc est, cum quodam mentis ræ
 dio, & animi inconstantia illud ipsum facere, sed constanter
 & studiose. Debent postremo opus, si quod forsitan præmani
 bus est, in secundis habere, neque mirari, aut frangi, si non
 statim audiantur, audiuius enim dominum nostrum, non
 quouis modo, hoc est, obiter orasse, sed in oratione Dei
 pernoctasse.

g Discipulos. De quibus elegit 12. quos Apostolos, id est
 suo loco missos nominauit, vnde. Sic ut misit me pater, et ego
 mitto vos. In montem ascendens ad se vocat, elegit quos
 vult, quia non illorum est studij, sed diuinæ gratiæ, vt in apo
 stolatum vocarentur, vnde. Non vos me elegistis, sed ego
 eligi vos. Non sapientes, non diuites, non nobiles elegit, ne
 duxisset pro prudentia, ne redemisset diuinis, ne potentia nobi
 lilitatque auctoritate aliquos ad gratiam traxisset vide
 retur.

h Cognominauit. Non modo primum, sed longe prius cum
 ab Andrea adductus dicitur. Tu vocaberis Cephæ quod in
 terpretatur Petrus. Sed volens Lucas nomina 12. apostoloru
 nominare,
 describitur dicta promotio, secundo promotoru instructio,
 ibi. Et ascendens Iesu de monte. Circa primum dicitur Factu est.
 per hoc ostendit Christus, quod promotioni aliquorum ad
 statum dignitatis in ecclesia Dei debent orationes deuotæ
 præmitti, ideo subditur.
 5 Et eligit duodecim. Quibus succedunt episcopi in ecclesia
 Dei.
 6 Simonem quem co. Ante conversionem. n. vocatus est Simon,
 sed postea mutatu est nomen eius. Et ex hoc inoleuit con
 suetudo, quod quando aliquis creatur in Papam. mutat no
 n e eius. 7 Iacobum. i. filium Alphei. Et iste vocatus est Ia
 cobus iustus. & frater domini, quia erat ei valde similis in fa
 cie, & in lineamentis corporis.

Aug. Potest moueri quæstio, quomodo Matthæus dixit
 quod ipsi interrogauerunt dominum, si licet sabbato cur
 re, cum Lucas hic illos potius a domino interrogatos esse
 exhibeat. Itaque intelligendum est, quod illi prius interro
 gant dominum, deinde videns cogitationes eorum, aditu
 saluandi quærentium, constituuit in medio eum quem fue
 rit sanaturus, & interrogauit quæ Marcus, & Lucas eum in
 terrogasse eum memorant.
 c Extende. Beda. Infructuosa debilitas animæ nullo melius
 line curatur, quam est emolynarum languitate, vnde dicitur.
 Non sit manus tua ad accipiendum potrecta, & a d dan
 do non collecta. Quia frustra pro peccatis rogaturus manus ad
 Ium extendit, qui has ad pauperes pro posse non ex
 tendit.
 e Insipi. Quia solo liuore permoti sunt, non enim in culpa
 su, vel hominis manum extendere, vel Iesum sanare. Ma
 gis insipientia erat de nece eius tractare cuius beneficijs plu
 rimum indigebant.
 f Exiit in montem orare. Mons in quo apostolos eligit, & do
 altitudinem significat iustitiæ, quia, instituendi erant, &
 dicaturi ne in inferioribus remaneant, sed ad superna erigan
 tur. Sic & lex in monte data fuit. Apostolos præminentius
 elicit, vt a monte prius montes suscipiant pacem populo
 annunciandam.

NICOLAUS DE LYRA.
 Et ait homini qui. Hoc autem fecit Christus, vt miraculum
 foret evidentius, & manifestius argueretur cæcitas mali
 tantum.
 Ipsi autem repleti sunt insipi. Idest, irrationabili iracundia,
 im magis deberent esse grati de beneficio diuino.
 Et interrogabantur ad inuicem, cum quoniam fecerunt de Iesu. Jam e
 um tractabant de morte ipsius, sed Christus noluit mori an
 tem tempus præfinitum a patre, vt implerentur scripturæ pro
 phetarum de ignominiosa eius morte.
 Factum est autem in illis. Postquam descripta est uocatio
 primum ad Christi discipulatum, hic consequenter describi
 promotio aliquorum, ex illis ad apostolatum, & primo
 describitur

MORALITER.
 Factum est autem in illis diebus. Christus apostolos electu
 rauiit prolixè, vnde subditur.

† Et erat pernoctans in oratione Lei. per hoc ostendens quod
 episcopi qui sunt successores apostolorum non sunt eligendi
 per inductiones, & per falsas promissiones, sed per deuot
 as orationes.

Et

Tom. 5.

B

A nominare, cum necesse haberet Petrum dicere, breuiter voluit innuere, quod non antea vocaretur, sed ita dominus cognominauit, vt non casu factum putetur, sed ex commutatione sacramentum petreæ audientibus commendaretur.

a *Matthæum.* Matthæus compari suo Thomæ, in ordine causatum litatis se supponit, cum ceteris Evangelisti prælatum sit.

b *Et descendens, &c.* Electus apostolos dominus in montana subiit, turbas docturus ad cæpestria redit, quia non nisi in humili turbe Christi videre sufficitur, & raro inuenitur quod vel turba dominum ad altiora sequatur, vel quispiã debilis in monte curretur, sed extincta sebre libidini, & succensa luce scientiæ, pedetentim quisq; subiit culmẽ virtutũ.

B *Maritima.* Non a proximo mari Galileæ, quia hoc non miraculi loco ponit, sed a mari magno cognominatur, in quo est Tyrus, & Sidon comprehendendi poterant. Sed quia sunt ciuitates Gentium, consulte nominatim ponuntur, vt quanta sit virtus Christi intimeretur, quæ etiam exteras ciuitates excitat.

d *Vt audirent.* Si dicamus duos esse sermones, ascendit in montem, & habuit ibi discipulos, & post descendit, & fecit istum

c *Maritima.* Non a proximo mari Galileæ, quia hoc non miraculi loco ponit, sed a mari magno cognominatur, in quo est Tyrus, & Sidon comprehendendi poterant. Sed quia sunt ciuitates Gentium, consulte nominatim ponuntur, vt quanta sit virtus Christi intimeretur, quæ etiam exteras ciuitates excitat.

NICOLAUS DE LYRA.

I *Iudam Iacobi.* Id est, fratrem Iacobi.

2 *Et descendens.* Hic consequenter post electionem apostolorum ponitur instructio de operibus perfectionis, quia pro moti ad gradum maiorem debent habere maiorem cognitionem, licet autem sermo Christi sequens factus fuerit magnæ multitudinẽ, tamen Christus sermonem suum ad apostolos principaliter dirigebat. Dubitatur tamen hic, vtrũ iste sermo fuerit idem cum illo qui a Matthæo describitur, s. c. Et dicunt aliqui quod sic. Tum quia hic, & ibi eodem modo incipitur, cum dicitur. *Beati pauperes, &c.* & eodem modo terminatur, cum dicitur. *Omnis qui audit sermones meos, & facit, versus finem huius ca. & Mat. 7. in fine.* Item quia illa quæ ponuntur hic fere ibi ponuntur. Alijs autem videtur oppositum, tũ quia hic dicitur. *Et descendens Iesus, Mat. 5. a. dicitur. Videns Iesus turbas, ascendit in montem.* Item hic dicitur. *Stetit in loco campestri, &c.* ibi autem dicitur. *Et cum sedisset accesserunt ad eum discipuli eius. Et aperiens os suum docebat eos, &c.* Et, deo iste sermo & ille videntur differre quantum ad locum, quia iste sermo videtur esse factus in terra plana, & campestri. Alijs autem in monte. Item quantum ad faciendi modum, quia iste videtur esse factus a Christo stando, alius autem sedendo. Itẽ quia multa in illo ponuntur quæ hic omittuntur, vt patet in tuenti. Qui vult tenere primam opinionem, potest dicere ad ista quæ videntur contrariari. Dicendo, quod Christus primo ascendit cacumen montis ad eligendum apostolos, & ibi docuit eos de aliquibus sedendo secundum quod dicit Matthæus, sed postea descendit ad aliquam partem montis planiorem, quæ hic dicitur campestris, vt ibi conuenientius doceret multitudinem, & hoc stando, secundum quod hic dicitur. Qd autẽ dicitur, quod hic multa omittuntur quæ in alio ponuntur, non obstat, quia Evangelistæ non semper vniformiter referunt idem factum Christi, vel dictũ, & quod vnus omittit alius supplet, vt sic conueniant, & cum hoc specialia, & singularia dicant. Qui autem vult tenere secundam opinionem, potest dicere ad primum alterius opinionis. Non esse inconueniens, quod duo sermones a Christo facti diuersis temporibus, eodem modo incipiant, & terminentur, & eandem materiã saltem pro magna parte contineant. His præmissis procedẽdũ est ad diuisionem, quia primo describitur instructio Christi directa principaliter apostolis, secũdo, communiter facta turbis cap. 8. Adhuc primo ponitur dicta instructio, secũdo, eius

MORALITER.

† *Et omnis turba quære.* Beda. Factus saluatoris est opus salutis, quem tangere est in eum fideliter credere, & ab eo tangi est ab eius vulnere sanari.

ad turbam Si dicimus vnum fuisse, ita intelligendum est, ascendit in montem, & post aliquid quantum descendit, & fecit sermonem, vbi erat planities

e *Eum tangere.* Tangit Christum qui fideliter credit in eum. Tangitur a Christo qui firmatus in illo. Qui sic tangit, & tangitur, spiritus in virtute sanatur.

f *Et ipse eleuatis oculis in discipulos.*

1 *Etsi generaliter omnibus loquitur, specialiter in discipulis oculos lenat, vt intentam cordis ad verbum Dei percipiunt, latius latius intimi lumen accipiunt, quibus monte sedens nit, vt magno modo ret in eos hauriat campo oculos dicit, vt audita patienter figant.*

2 *Et ipse eleuatis oculis in discipulos.*

3 *Et ipse eleuatis oculis in discipulos.*

4 *Et ipse eleuatis oculis in discipulos.*

5 *Et ipse eleuatis oculis in discipulos.*

6 *Et ipse eleuatis oculis in discipulos.*

7 *Et ipse eleuatis oculis in discipulos.*

8 *Et ipse eleuatis oculis in discipulos.*

g *Beati pauperes, &c.* Qui nondum consummata virtutem conscendere possunt, generalis interim periculis sunt beatitudine perfouendi vt paulatim ad meliora proficiant, dum domino in planicie stante libenter, auscultant, & hunc quandoque in montem sedentem sublimiter accedunt. Nam quorum cordibus adhuc edomandis insistit, hos qui stans affatur. Quos longo studio exercitatos, & iam doctos inuenit, his quasi quietus residens mystica intimat.

Bea

cuius confirmatio, c. seq. Prima in tres. Quia primo in sermone permittit quasi quædam præfatio, secundo subditur ipsa instructio, ibi. *Et ipse eleuatis oculis.* Tertio, inferi intenta conclusio, ibi. *Omnis qui venit ad me.* Circa primum describitur locus dicitur. *Et descendens cum illis, &c.* Et faciendi modus, & c. dicitur. *Stetit in loco.* Et expositio patet ex dictis secundum simplicem opinionem. Et assistens populus, cum dicitur. *Et ipse eleuatis oculis in discipulos.* Et causæ aduentus, cum dicitur. *Qui veniens vt audirent eum & sanarent.* Quantum ad illos qui erant infirmi.

3 *Quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.* Non est intelligendum quod aliqua virtus existens in Christo, transiret alios eadem numero, sed iste exitus intelligitur in quantum effectus exit a causa, quia virtus diuina existens in Christo ciebat sanitates in infirmis. Qualiter autem humanitas Christi ad hoc operabatur, dictum fuit Marci 5.

4 *Et ipse eleuatis oculis in discipulos.* Hic consequenter describitur ipsa instructio, & primo de actibus beatitudinum, secundo, de actibus virtutum, ibi. *sed vobis dico.* Prima in dicitur. Quia primo inducit ad actus beatitudinum. Secundo, reuertitur ad actus vitiorum contrariorum, ibi. *Curiam, & vobis.* Secundum opinionem illam quæ dicit eundem sermonem hic descriptum, & Mat. 15. tres primæ beatitudines postitæ exponuntur, sicut expositæ sunt ibidem. Hoc addit quod secunda beatitudo hic posita intelligenda est de caritate iustitiæ, sicut ibi ponitur. *Beati qui esurunt, & sitiunt iustitiam, &c.* Quarta autem beatitudo hic posita, quæ ibi ponitur octaua, non est proprie beatitudo dicenda, sed confirmatio præcedentium, vt ibi dictum fuit. Secundum opinionem aliam, quæ dicit istum sermonem alium ab illo, dicendum, quod Saluator hic inducit ad quatuor virtutes, quæ videntur oppositæ terrenæ, seu mundanæ beatitudinibus, quam Boetius in libro de consolatione vocat falsam, & mendacem foelicitatem, per quas quidem virtutes deuectur ad veram beatitudinem. Beatitudo enim terrena principaliter consistit in abundantia temporalium bonorum, quæ consequenter est occasio multorum malorum. Et ideo saluator inducit ad oppositum, cum dicitur.

5 *Beati.* Et accipitur hic paupertas voluntaria per quam quis contemnit, & abiicit a se bona temporalia, quantum potest fieri bono modo, vt homo liberius vacet operibus vitæ contemplatiuæ. **6** *Qui vestrum.* Scilicet hic in spe, & postea erit vestrum in re. Secundo consistit in huiusmodi quocumque

4 *Et ipse eleuatis oculis.* Illa quæ sunt ab hoc loco vtque ad finem huius capituli sunt de se moralia propter quod non pertranseo, & quia supra Math. 5. 6. & 7. ea tetigi breuiter mystice exponendo.

Beda. Quod apud Matthæum plenarie per octo beatitudines dicitur, in sermone perfectionis ad apostolos in summo montis: hoc apud Lucam temperantius per quatuor cardinales virtutes comprehenditur in leuiore sermone ad turbas primo. Dicit ergo. *Beati pau.* Ecce temperantia, quæ etiam facit cordis munditiã.

Beati qui nunc esuritis. qui compatiuntur alicui, & miserentur, & tribuunt sua, non que sunt aliena. Ecce iustitia, quæ etiam facit misericordiã.

Beati qui nunc fleitis. Ecce prudentia quæ attendit, quam miseret hæc terrena, quæ data coelestia, quæ etiam pacem facit.

Beati eritis cum vos oderint. Ecce fortitudo, quæ facit esse mansuetudinem Fortis est qui vacat iram, & alios virtutes, ut qui am habeat, plures bene videatur, sed

as quæ fuerit vberior, & vberius præmium. Hospitalitas, & similitas, & sanctitas Abrahæ commendantur, sed quia fide æstuit, fide præ cæteris meruit principatum.

Qui nunc. Qui esurit esurienti compatiatur, compatiendo legitur, largiendo fit iustus, æqualem se inferioribus præstat, illum excludit veritatem requirit.

Qui nunc fleitis, quia ridebitis. Qui propter diuitias hæredita Christi propter panem vitæ æternæ, propter spem coelorum gaudiorum fleus esuriam paupertatemque desideratatus est, multo beator, qui has virtutes inter aduersa ferre non trepidat.

Gaudete, & exultate. Inter odia cordium inter probra linguarum inter manus persequentium, lætiori corde versantur in situ supernæ mercedis.

Secundum huc. Exemplo prophetarum confortat illos, quia dicentes persecutionem solent pati.

Veruntamen vs. Matthæus in monte, beatitudines sommodo proborum. Lucas vero in campo, etiam vobis deservit improborum, quia rudes adhuc auditores minis, & terribus ad bona sunt compellendi, perfectos satis est præmiis vitari. *Veruntamen vs.* Cui supra regnũ coelorum pauperũ esse catur, ex opposito apparet, quod ab hoc regno se alienat, si consolationem quærit in temporalibus. Nec tam diuitiã, quam amor

amor diuitiarum in culpa est.

Mystice. Diues populus Iudaicus, vel hæreticus, vel philosophus mundi, qui vbertate verborum, & facundiæ patrociniio delectati simplicitatem veræ fidei supergressi thesauros inutiles condiderunt, secundum vsum seculi de generatione Christi disputantes, qui in futuro egestatem fidei suæ recognoscent, cibum que perfidie, quæ in presenti eructant æterno macerati ieiunio causam tanti supplicii esse scient. Eruntq; tempus cum risus suos lugeant. Quibus bene dicitur. Væ cum benedixerint vobis, quia dum hic placent potentibus, maledictio perpetuo se subdunt, quia sicut pauperes eluientes, stertentes improbitate maiorum probantur, sic diuitiis, epulis, risuque uacantes, mala

Iustitiam.
a gnum Dei beati qui nunc esuritis, quia saturabimini. **†** Beati
b qui nunc fleitis, quia ridebitis. **†** Beati eritis cum vos oderint
homines, & cum separauerint vos, & reprobrauerint, & eie-
c cerint nomen vestrum, tanquam malum propter filium ho-
minis. † Gaudete in illa die, & exultate, ecce enim merces
d vestra multa est in cælo. Secundum hæc enim faciebant
e prophetis patres eorum. **†** Veruntamen vobis diuitibus,
f qui habetis consolationem vestram. Væ vobis qui saturati estis,
quia esurietis. Væ vobis, qui nunc ridetis, quia lugebitis,
g **& flebitis. Væ cum benedixerint vobis omnes homines**

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

† Matth. 5. 2
† Probris affectu
E

obsequentium clientela maiorem fouentur ad poenam.

* Titus Bostrorum Episcopus. Posteaquam Deus bonorumque omnium dominus ostenderat sanctos, qui paupertatem illius amore consecrantur, esuriuntque, & sitiunt, & lugeant, &c. sua mercede non carituros ad eos nunc sermonem dirigit, qui contrarijs studiis incumbunt. Væ, inquit, vobis diuitibus, &c. Antiquat isthæc huiusmodi esse, quæ & supplicium procreant, & vindictam inferant, quo nimirum impendentium tormentorum metu exterriti diuites congerendis non nimium inhiant, neque in voluptatibus, & iocis, & mudi huius delitiis ætatem transigant. Cæterum quod de diuitibus hoc loco traditur, illud non pertinet ad omnes, sed ad eos tantum, qui totum animi desiderium ad pecunias contulerunt.

f Qui saturati estis, quia esurietis. Qui inter diuites amplius abundatis, sicut diues qui induebatur purpura, & bysso, & epulis, qui de orgiis Lazari quærit guttam aquæ.

g Væ vobis, qui nunc, &c. Salomon. Cor sapientis, ubi est tristitia, cor stultorum ubi est lætitia. docens stultitiam ridentibus, prudentiam flentibus ascribendam.

h Benedixerint vobis omnes homines, &c. Magna pars poenæ est peccatorum sua scelera non modo non argui, sed intemper quafi bene gesta laudari.

Diligite

NICOLAUS DE LYRA.

quod benefit homini quantum ad corpus, videlicet in cibis potibus, & huiusmodi carnis delectabilibus. Et ideo saluar inducit ad oppositum dicens.

Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini. Abstinentes a præditis delectabilibus quantum bono modo potest fieri, ut caro edigatur in seruitutem animæ, ut sic percipiantur consolationes diuinæ, ideo subditur.

Quia satura. Inchoatiue in præsentia vita, percipiendo prædictas consolationes, sed perfecte in patria, secundum quod dicitur Psalm. 16. d. *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Tertio consistit in temporali iucunditate inepta ad cuius oppositum inducit dicens. **3** *Beati qui nunc fleitis, quia ridebitis.* Considerando, quod tempus præsentis vitæ non est nisi luctus & tristitia. Tum ratione culpæ sine cuius commissione vita præsens non potest transire saltem quantum ad culpam veniam. Tum ratione dilationis gloriæ secundum quod dicitur ant. 5. c. *Nunciare dilecto, quia amore langueo.* Quarto consistit favore hominum, & laude, ex quibus frequenter homines superbiunt, & in alia vitia cadunt. Ideo inducit ad contrarium.

Beati eritis cum vos oderint homines, & cum separauerint vos, & reprobrauerint, & eiecerint, &c. Non quod aliquis debeat odium omnium quærere, & affectare, sed quia timore huius odii non

non debet veritatem vitæ, iustitiæ, & doctrinæ dimittere.

5 *Secundum huc enim faciebant prophetis patres eorum.* s. veris, ut patet de Ieremia quem propter veritatem ab eo dictam repurauerunt proditorem, & cum incarcerationunt, & tandem lapidauerunt, ut dicunt aliqui. Et de Isaiã quem cum ferris secauerunt, & de multis alijs.

6 *Veruntamen.* Hic consequenter retrahit ab actibus vitiorum, dicens.

7 *Væ vobis diuitibus.* Diuitiis abutentibus, veruntamen quia multi bene vtuntur diuitiis, secundum quod dicitur Eccles. 3. a. *Beatus vir diues, qui inuentus est sine macula, & cæ.* Et beatus Ambrosius dicit, *Sicut diuitia impediunt sunt reprobis, ita probis sunt adimenta virtutis, ideo subditur.*

8 *Qui habetis consolationem vestram.* Abutentes diuitijs ad vitæ voluptatem.

9 *Væ vobis qui saturati estis.* In præsentia.

10 *Quia esurietis.* In futuro.

11 *Væ vobis, qui nunc ridetis.* per ineptam lætitiã ad peccatum mortale declinantem, secundum quod dicitur Prouerbiorum secundo cap. *Qui lætantur cum male fecerint pessimis.* **12** *Væ cum benedixerint vobis omnes homines.* per applausum talem nutriendes vos in malis, secundum quod dicitur Psalm. 9. d. *Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur.*

non

Tom. 5.

B 2

Ca *Di izite inimicos.* Dicto quid ab inimicis possint pati, supponit qualiter ad ipsos se debeant habere inimicos. Et hic ecclesia non lacte imbuitur, sed valido re charitatis cibo roboratur. Non sufficit non odisse, sed quod ultra humanam naturam est, precipitur diligere. Et cum lex vicissitudinem imperet ultionis euāgelium inimicitij charitatem. odij benignitatem maledictis vota, persequentibus patientiam, esurientibus etiam gratiam remunerationis impertit.

fPseudo

Hom. 18. in Matth.

Mat. 5. 8

mutuum dant

1. Cor. 13. b

Hom. 18. in Matth.

Bona triplex sunt, non tamē æqualiter omnibus opranda,

a Idest, benedicbant pseudo prophetis, qui ob captandum vulgi fauorem de corde suo prophetauerunt.

Secundum hæc faciebant prophetis patres eorum. Sed vo-

a Hoc, perfectum non impossibile. b Homines non vitia. c Ministrando cibum mentis, vel etiam corporis.

a bis dico q̄ auditis. Diligite inimicos vestros, benefacite his

a Bona optate. Hinc Apollolus. Maledicimur, & benedicimus: blasphemamur, & obsecramus.

b qui oderunt vos. Benedicite maledicentibus vobis, orate

c pro calumniantibus vos. Et qui te t̄ percussit in maxillam

Exterius.

d vnā, præbe illi, & alterā. Et ab eo qui aufert tibi vesti-

Interior.

Quia parum est non nocere, addit de beneficijs.

e mentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petē

a Rem, vel correctionem.

b Domum, fundum, & generaliter quamcumque pecuniam. Cum lite, & contentione.

f ti tē tribue, & qui aufert quæ tuæ sunt, ne repetas. t̄ Et prout

g vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.

Ideo quia.

h t̄ Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia?

Ethnici, & publicani.

Natura ducit.

Nam & peccatores diligentes se diligunt. Et si benefeceritis

his qui vos diligunt, quæ vobis gratia est? Siquidem &

peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his a

Ex hoc solo quod speratis recipere, non pro Deo datis.

quibus speratis recipere; quæ gratia est vobis? Nam

Commodant.

& peccatores t̄ scenerantur peccatoribus, vt recipiant

d *Præbe illis.* Medicus a nimarum quos ad curandos pro-mos instruit, omnia quæ ad salutem proximorū valere possunt tolerare præcepit. Et pertinet ad misericordiam, vt tamquam a filiis agrotantibus, & freneticis si salus illorum hærere exigat, multa patientur, donec infirmitas transeat. quid tam

mirum, quam pe-

cutienti maxilla

1 præbere, immo, o-

2 nis indignatis imp-

3 tus frangitur, ita d-

4 datur, & per patie-

5 tiam ille inuitatur.

6 c *Vestime.* Quod

7 vestimento, & tur-

8 ca dicitur, & in al-

9 est faciendum, qu-

10 aliquo iure tempo-

11 liter nostra esse di-

12 mus. Si enim don-

13 cessarijs hoc imo-

14 tur, multo magis

15 perflua contemni-

16 præcipitur.

17 f *Ner.* Quia cha-

18 tas est patiens, benig-

19 est, non in iniur-

20 inimici formet il-

21 net, sed etiam am-

22 quoq; gratiam be-

23 gne præuenit, vt i-

24 neficijs alijs iraha-

25 Vnde latius in lru-

26 subdendo. Et in

27 g *Et pro Ne vid-*

28 tur legem dissolu-

in beneficijs vicem seruat, q̄ negligit in iniurijs. Nec ait prout faciunt, sed prout vultis, vt faciāt vobis hoīes. & vos facitis illis, vt vicissitudo sit cumulatio, cum votis actus æquatur. Et non tantum iam ad amicos opera charitatis extendite, sed et ad inimicos, vt amici esse incipiant, & prius affectu dilectionis, & postmodum opera extendite charitatis.

h *Et si d.* Quantum vobis gradus professionis eximior, necesse est, vt cura virtutis sit vberior, vt etiam non amant charitatis sinu amplectamini.

Duo

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Secundum hæc faciebant prophetis patres eorum.* Scilicet, falsi qui ad habendum populi applausum prophetabant falsum, sicut patet 3. Reg. 22. de Sedechia qui fecit sibi cornua ferrea ad prophetandum falsa, non solum verbis, sed etiam factis, sicut & prophetae veri verbis, & factis aliquando vera prophetabant. 2 *Sed vobis dico qui audi.* Hic consequenter inducit ad actus virtutum, & primo quantum ad virtutes quæ perficiunt appetitum. Secundo quantum ad illas quæ perficiunt intellectum, ibi Dicebat, aurem illis. Illa distinctio tamen non est præcisa, sed a principali parte, quia in quolibet ponuntur aliqua pertinentia ad perfectionem intellectus & voluntatis. Circa primum dicitur.

3 *Diligite inimicos vestros.* Pharisæi, & legisperiti circa hoc errabant dicentes, quod sicut amicus est diligendus, ita inimicus odiendus quem errorem remouet saluator dicens *Diligite.* quia licet vitium eorum sit odiendum, natura tamen est diligenda. Sciendum tamen quod diligere est velle alicui bonum. Triplex est autem genus bonorum, quia quædam sunt spūalia, quæ sunt bona gratiæ, & gloriæ, & quantum ad hoc oēs tenemur inimicos diligere optando eis bona gr̄a, quib; homo non potest male vri, & ideo tenemur ea velle et inimicis, quia omnis homo est ex charitate diligendus. Alia sunt bona naturæ, vt fortitudo corporis, sanitas, subtilitas ingenij, & cōsimilia. Alia autem sunt bona fortunæ. s. diuitiæ, honores, & similia. Et istis duplicib; bonis possunt homines bene vri, & male, pp̄ quod talia non tenemur inimicis velle, nisi in quantum faciunt ad eorum salutem.

4 *Ber. facite his qui vos oderunt.* Beneficentia est effectus dilectionis, & iō proportionatur ei, sicut effectus suæ causæ, & iō tenemur benefacere inimicis in his q̄ spectant ad eorum salutē p̄ loco & tēpore & alijs circumstantijs debitis cōcurrētib; non autē tenemur in alijs. Et q̄ est quoddā beneficiū, quod a quolibet quantumcumque paupere potest exhiberi. & p̄net ad salutē. s. orare p̄ salute animarū, & iō istud beneficiū p̄ loco & tēpore & alijs circumstantijs tenemur exhibere et inimicis, iō subditur. 5 *Benedicite maledicent.* Imprecā-

do

do eis bona gratiæ & gloriæ. 6 *Et orate pro calumniantibus.* Optando eis dicta bona. 7 *Et qui te percussit in maxilla, præbe illi, & alterā.* Istud non est intelligendum semper quantum ad effectū exteriorē, vnde & Christus in maxilla percussus, vt habetur Io. 18. non obtulit aliam, sed magis percussus se charitative correxit dicens Si male locutus sum, iustus sum. Si autem bene, cur me caedis? Sed intelligendum est p̄ preparationē animi, s̄m qd̄ dicit Aug. lib. 1. sermone dñi in monte, quia homo debet habere animum paratum ad sustinendum percussione in illa maxilla, quam suscitaret scandalum, vel aliquid aliud q̄ charitate. 8 *Qui aufert tibi vestimentum etiam tunicam noli prohibere.* modo intelligendum est s̄m preparationē animi in casu simili. Non aut in casu, in quō ex tali permissione nutrire rapiens in malitia sua, imo in tali casu non esset bonū sustinere, nisi pp̄ scandalū, vel aliquid aliud maius malū evitandum. 9 *Omni autem petenti. s. donū, vel verbū, s̄m quod dicit Aug.* Quia si irrationabiliter petat, tribuendum est ei verbum, sed dōdo quod irrationabiliter petat. Et tunc, sicut dicit Aug. Melius n. ei aliquid dabis, cum iniuste petentem correxeris. Si autem rationabiliter petat, tribuendum est ei donum q̄ petit. Et si sit in necessitate extrema positus, talis datio est sub præcepto, vnde dicit beatus Amb. Paſce fame morietis, si non pausti occidisti, alias est supererogationis. 10 *Et si au. s. in iudicio.* Et hoc intelligendū est s̄m preparationē animi, sicut dictū est de auferente vestimentū. 11 *Et si vultis.* Hoc intelligitur de velle rationabili, & ordinato. 12 *Et vos facite.* Istud facere in casu necessitatis est præceptum alijs supererogationis. 13 *Et si d. e. qui vos.* Tantūmodo. 14 *Quæ vobis est gratia.* i. merces a Deo reddenda in æternitate? q. d. Nulla, quia talis dilectio non procedit a charitate, q̄ se extendit ad omnes homines, & ideo non est meritoria. 15 *Et si.* Eodem modo exponendum est, quia beneficentia est effectus dilectionis, vt prædictum est. 16 *Et si m. E.* modo exponendum est. 17 *Nam et p. i. dant mutuum,* quod patet ex hoc quod subditur. 18 *Vt reci. equalia.* o. vltra sortem, sed mutuum æquale si voluerint petere.

Veruntamen

duo sunt genera beneficii. Vel cum beneuole donamus
damus. Vel cum reddituro commodamus,
eruntamen. Postquam dilectione & mutuum beneficium
peccatorum quasi in fructuosa redarguit: Nunc qualiter hec a
libus fructuose fieri debeant, ostendit quasi dicat. Quamuis
peccatoribus non
it talis dilectio
& mutuum benefi-
cium, tamen vos di-
cite, non tantum du-
naturae, sicut illi
cos, sed altiori
du virtutis ini-
os. Philosophi
res partes diui-
it iustitia. Vnam
eum que pietas
itur. Alteram in
res, vel reliquum
hnanum genus. Ter-
tin in mortuos, vt
h exequiarum iu-
soluatur. Sed do-
nus legis oracu-
li, & prophetie fa-
siu supergressus
eos quoque qui
rint pietatis por-
it officium.
Nihil inde speran-
erit. Non in ho-
ne spe mercedis
tes. Qui siue red-
quod comoda-

reddet tamen & Deus quo iubente fecistis, siue non red-
deritis, hereditas vestra in aeternum erit.
Estote ergo misericordes sicut & pater vester misericors est. Pluit
per malos, prouentus terra, non negat, idem sol bonos &
illos illuminat.
Mythice. Populum Iudaeorum propheticiis pluuiis irrigat
non merentibus, radius aeterni solis refulsit. Si ergo illi credi-
derint, estote eis misericordes, docedo, & extolledo, & nolite
temere iudicare, ne quis sui confusus delicti in alterum co-
tur ferre sententiam.
Nolite iudicare. Sunt quaedam media & incerta quo animo
nt, quia bene & male possunt fieri. Nescimus et qualis futu-
s est, qui nunc apparet malus de cuius correctione despe-
re, eum que quasi abiectum reprehendere temerarium est.
De apertis que bono animo fieri non possunt, permittitur
obis iudicare.
* Chrysostomus. Non iudices precedentes te, id est, qui disci-

discipulus es magistrum, peccator innocentem, quos non oportet
incredere, sed monere & charitativè corrigere, nec est iu-
dicandum est in incertis & qualibuscunque, que nec similitu-
dine habet peccati, aut que non sunt graua neque prohibita.
e Mensuram bonam. * Theophylactus. Quasi dicat,

a aequalia, verumtamen diligite inimicos vestros, & benefaci-
te, & mutuum date nihil inde sperantes, & erit merces ve-
stra multa, & eritis filii altissimi, quia ipse benignus est & su-
per ingratos & malos. Estote ergo misericordes, sicut & pater
vester misericors est. Nolite iudicare, & non iudicabimini. &
nolite condemnare, & non condemnabimini. Dimittite, &
dimittetur vobis. Date, & dabitur vobis. Mensuram bonam
& confertam & coagitatam, & supereffluentem dabitur in
sinum vestrum. Eadem quippe mensura, quasi mensi fueritis
remetietur vobis. Dicebat autem illis & similitudinem. Nun-
quid potest caecus caecum ducere? Nonne ambo in
foueam cadunt? Non est discipulus super magi-
strum. Perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister
eius. Quid autem vides festucam in oculo fratris

1 sicut si farinam sine
2 parcitate mesurare
3 velles conferte ea,
4 coagitates & super-
5 effunderes abunde,
6 sic dominus mensu-
7 ram magnam & su-
8 pereffluentem dabit
9 in sinum vestrum.
10 f Eadem quippe. Ge-
11 neraliter de omnib.
12 potest accipi, quae
13 meae, manu lingua
14 aguntur, quia secun-
15 dum opera singulo-
16 rum reddet Deus.
17 Eadem quippe. Ambro.
18 Non iniqua mensu-
19 ra rependet Deus,
20 sed est ac si dicat. Ip-
21 sa temeritas iudica-
22 di & iniqua mensura
23 tibi nocet, te punit,
24 & scapeno illum de
25 quo hoc agis. Vel si
26 recte iudicas & me-
27 ritis tibi pdest, te sal-
28 uat & si aliqui non illi
cui hec impendis.

g Dicebat. Per quam inuitat ad elemosynam dadam & ad
dimittendam iniuriam.
h Nunquid potest. Si contra violentum ira te caecauerit. Si con-
tra petentem auarus eris, nunquid vitiata mente tua vitium eius
curare poteris? Nec solum qui tibi iniuriam fecit, sed etiam tu
qui ferre nescis reus eris. Sed si improbitas illius te tranquil-
lum inuenit, & ille penitebit, & tu de patientia coronaberis, quia
caecum vidente oculo, i. sereno corde ad lumem ducere curasti.
* Theophy. Quasi dicat, si tu alium iudices, & ipse in eisdem
peccas, nonne assimilaris caeco caecum ducenti? Quomodo, n. ille
a te ducetur ad bonum, cum & tu pecces? Non est enim disci-
pulus supra magistrum. Si igitur tu peccas, qui te magistrum
putas, ubi erit qui a te disciplinatur & ducitur.
i Sicut ma. Deus non suas vlciscitur iniurias, sed tolerando
persequutores mitiores reddere voluit, discipuli qui homi-
nes sunt, hanc regulam perfectionis debent imitari.
K Quid au. Vere peccas peccantem castigare non valet, quia qui
super-

NICOLAUS DE LYRA.

Verumtamen dil. inimi. Nihil extra sortem, nec seruitium, nec
liud, sed ex charitate quae est principium & ratio mercedi apud Deum.
1 Et mutuum date nihil inde spe. Hoc est iam expositum supra,
2 deo subditur.
3 Et erit mer. &c. & eritis fil. al. Quia sola charitas diuidit inter
4 filios regni & perditionis.
5 Estote misericor. &c. Deus enim reuelat miseriae nostras non
6 expectando aliquid a nobis, sed propter suam bonitatem. Sic homo de-
7 bet moneri ad reuelandum miseriam proximi propter amorem bonita-
8 tis diuinae.
9 Nolite iudicare. Qualiter autem iudicium sit peccatum dictum
10 iit Math. 7.
11 Date & dabitur vo. Scilicet bonum naturae, fortunae, gratiae &
12 gloriae, dum tamen datio fiat ex charitate, ideo subditur.
13 Mensuram bo. Quantum ad bona fortunae, quae aliquando con-
14 feruntur propter opera pietatis.
15 Et confertam. Quantum ad bona naturae, sicut sanitas & huius-
16 modi, quae etiam aliquando conferuntur propter opera pietatis.
17 Et coagita. Quantum ad bona gratiae.
18 Et supereffluen. Quantum ad bona gloriae, & ideo dicit Aposto-
19 us. 1. ad Timo. 4. c. Pietas ad omnia valet, promissionem vitae
20 quae nunc est habens & futurae.
21 Eadem quippe mensura, &c. Quia secundum quod opera pie-
22 tatis sunt maiora, & retributio diuina. Ista tamen maioritas non est,
23 attendenda semper secundum magnitudinem operis exterioris, sed ma-
24 gis secundum magnitudinem interioris affectus. Vnde & Marci. 12. vi-
25 dua

dua quae misit duo minuta in gazophylacium secundum testimonium Sal-
uatoris dicitur plus misisse quam multi diuites qui magna dona miserant.
12 Dicebat autem il. Hic consequenter inducit Saluator exemplum
ad virtutes perscipientes intellectum, quae sunt sapientia de diuinis &
scientia de humanis in quantum ordinantur in Deum. Et istae virtutes
potissime requiruntur in praetatis & rectoribus aliorum, cuiusmodi fu-
turi erant apostoli, & alij Christi discipuli, & eorum successores scilicet
episcopi & sacerdotes curati, & hoc est quod dicitur.
13 Nunquid potest caecus, &c. Id est, carens scientia & sapientia.
14 Caecum ducere. Id est ignorantiam dirigere, quasi dicat Non-
15 ideo subditur.
16 Nonne ambo in foueam cadunt. Id est, in transgressionem, pec-
17 catum, quasi dicat. Sic. Vnde Gregorius in pastoralibus. Cum pastor per-
18 abrupta graditur, consequens est grex ad precipitium sequatur, ideo se-
19 quitur.
20 Non est discipulus super magistrum. Et ideo non est mirum,
21 si ipsum sequatur, vnde sequitur.
22 Perfectus autem omnis si sit sicut magister eius. Quia
23 si assimiletur bono magistro, erit perfectus secundum veritatem. Si au-
24 tem malo, erit perfectus secundum quandam transumptionem, eo modo
25 loquendi, vt dicitur quinto Metaphysices. Sic autem transferentes &
26 ad mala, dicimus calumniatorem perfectum, & latronem perfectum, quo-
27 niam & bonos dicimus ipsos, & latronem bonum, & calumniatorem
28 bonum. Et quia praetatus & rector malus non habent frontem corrigen-
29 di, ideo subditur.
30 Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem
autem quae: Hoc expositum est Ma. 18. 7.
Tom. 5. B 3

E superbia vel odio vel alio vitio præuerti, leuia hæc vel nulla iudicâtes, grauitè increpât illos quos a statu mentis vident, vel ira vel aliquo leui peccato perturbatos, hi tales amât magis vituperare & condemnare, quam corrigere & emendare.

a *Non consideras.* Apertus oculus male videt, scilicet iactantiâ sui, dū alius vult mederi, sed cæcus se nō valet intueri dum in hoc deterius cadit.

b *Hypocrita.* Si quē vis reprehēdere, primum vide si similis eis sis. Quod si es, pariter ingemisce & noli eum tibi obtemperare, sed pariter conati mone. Quod si non es similis, tamē quia olim fuisti, vel esse potuisti, condescende, & non ex odio sed misericordia argue. Raro ergo nō sine magna necessitate sunt obiurgationes adhibendæ, & nō nisi respectu Dei, remota ab oculo trabe.

Hi enim odio vel liuore omnia accusare suscipiunt & volunt videri consultores, sine exēplo suæ emendationis. Sed prius debent auferre trabem inuidiæ, vel malitiæ, vel simulationis de occulto sui cordis vt valeât eiicere festucam iræ vel alicuius liuoris culpæ de oculo fratris.

c *Non est.* Arbor bona vel mala, non natura, quæ a Deo in omnibus bona creata est, sed bona vel mala voluntas. Fructus, opera, quæ nec bona malæ voluntatis possunt esse, nec mala bonæ voluntatis.

d *Neque arbor.* Si veram vis habere iustitiam & non fictam quæ verbis ostendis factis imple, vt sis bona arbor, & bonis fructibus orneris. Quia etsi fingat hypocrita, nō est bonus qui facit opera mala, & si reprehendit in fontē, nō ideo malus est qui facit opera bona. Et nota, quod de manifestis hic agitur.

e *Vnaquæque enim arbor ex fructu suo.* Mali suo fructu noscunt, dū bonos opprimunt, & Deum si nō verbis, blasphemant factis. Et maxime per impatientiâ dignoscuntur in tēpore aduersitatis. Ieiunia enim & oratio, & huiusmodi sunt simultatis ut & bonis. Sed non debent oues pelles suas deponere etiam si aliquando lupi eis se contegant.

f *Cognoscitur.* Non a veste, sed ab operibus quæ fiunt ab eis cognoscuntur. Quia ut spina non facit vnam, sic bona arbor bonum, mala malum, & non e conuerso.

g *Neque enim de spinis.* Non de spinis, idest, sollicitudinibus mundi, ficus, idest, dulcedo resurrectionis, neque de rubo, idest, punitione vitiorum, uua, idest, fructus animæ. Quæ sicut vua proxima terrenis, corrumpitur, in superioribus matura. Vel de carne quæ generat spinas & tribulos, non vindemiamus Christum, qui sicut vua pependit in ligno.

Spina & rubus, hæretici, a quibus nullus sapientium sanctitatem vel virtutem poterit inuenire, sed conscindunt & cruciant approximantes. Vel spine & rubi, curæ seculi & punitiones vitiorum. Vua & ficus, dulcedo nouæ cōuersationis quæ Christus in nobis esurit, & feruor dilectionis qui lætificat cor hominis.

Nō de spinis & rubis vua vel ficus, quia mēs adhuc hominis veteris pressa consuetudine, potest quidē simulare, sed nō ferre

ferre fructum noui hominis. Quod si quando facta vel de malorum profunt bonis, non hoc faciunt mali, sed fit de consilio Dei.

h *Prof. bo.* Diligit inimicū. Omni petenti tribuit, & huiusmodi **i** *Profert malum, &c.* Odit amicum, auferit aliena, non dat

Gravius crimen.

Intentione.

Non potest minus, vt iram in fratre emendare, donec maior vt odium, vel inuidiam pepuleris de corde tuo.

a tui, trabem autem quæ in oculo tuo est non consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo, frater, sine ciicium festucam

b de oculo tuo, ipse in oculo tuo trabem non vides? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc percipies vt e-

c ducas festucam de oculo fratris tui. † Non est enim arbor

d bona quæ facit † fructus malos, neque arbor mala faciens

e fructum bonum: Vnaquæque enim arbor ex fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de

f rubo vindemiant vnam, † Bonus homo de bono thesauro

g cordis sui profert bonum, & malus homo de malo thesauro

h † profert malum: † Ex abundantia enim cordis os loquitur

i Quid autem vocatis me domine domine, & non facitis quæ

k dico? Omnis qui venit ad me & audit sermone meos & facit

l eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamenta supra

m oris loquitionē, vniuersa quæ actu vel cogitatu de corde feruntur, dominus significat. Nam & verbum pro facto poni, vnde. Non fuit verbum, quod non ostenderet eis.

n *Chrysostronus.* Naturalis consequentia est, vt cum tu abundet nequitia, effluent ore tenus verba nequæ. Vt cum audiueris hominem inhonesta proferentem, non tantum in eo putes latere malitiam, quanta verbis exprimitur, sed coniecta fontem riuo vberiore.

o *Quid.* Hæc vocatio videtur fructus bonæ arboris, sed quod non procedit de pinguedine charitatis, Deus non bonum iudicat. Quæ autem bonorum malorum vel fructuum veracriterio sit, sub alia figura supponit. *Omnis qui ve.* &c.

p *Omnis qui ve.* Postquā de aperte malis, de vere & simul bonis diu disputauit, bonos auditores verbi sibiipsis, magis diabolo assimilat. Quia sicut Christus variis hominū personis vnam ecclesiam construit, erudit, gubernat, in vitā æternam perducitur. Sic bonus auditor variis virtutibus supernam mansionē edificat in futuro cum Christo de dedicatione statutus, Et sicut diabolus obediētes sibi de cælis ad terrenam ad peccata trahit, vbi non est fundamentū, quia malum est sine substantia, & semper in deteriora præcipitat, sic malus auditor siue sit initiatus mysteriis Christi, siue ex toto alienus, qui in puteum sine fundo præcipitatus, non inuenit vbi se teneat, sed cum venerit in profundum malorum, contemnit.

q *Fodit in altum.* Fodit in altū qui præceptis humilitatis terrena omnia de suorum cordibus funditus eruit, ne propter quædam fluxibile Deo seruiat, vt incōcussa in eis habeat mādē.

r *Posuit fund.* Fundamenta pluraliter, doctores, singularem fundamentum, doctor doctorum Christus.

Moraliter. Fundamenta domus, intentiones bonæ cōuersationis, quas per humilitatem Christianā exhaustis supercuarum cogitationum ruderibus perfectus auditor in se ferit, hoc in se spiritualiter agens, quod Christus in vniuersa ecclesia generaliter agit.

s *Inunda.* quia mali rectores dicunt se esse vicarios Christi, ideo subditur. **t** Quid autem. Q. d. talis auctoritas non cedit vobis ad utilitatem, sed magis ad damnationem. **u** Omnis. Postquam saluator præmisit suam instructionem hic sequēter inducit ad eius cōseruationem & patet licet ex dictis Ma.

Obiurgationes nō sine magna necessitate adhibendæ sūt & quomodo.

fructus marci dū.

yma. 12. et

cordis sui.

- NICOLAUS DE LYRA.**
- 1** Bonus homo de bo. Qui thesaurus est scientia & virtus.
 - 2** Profert bonum. Per doctrinam sanam & vitam exemplarem.
 - 3** Et abundantia. Quia secundum quod dicitur **1.** Peri hermenias Vocet sunt nota, idest, signa earum passionum quæ sunt in anima. Et quia

- 4** Quid autem. Q. d. talis auctoritas non cedit vobis ad utilitatem, sed magis ad damnationem.
- 5** Omnis. Postquam saluator præmisit suam instructionem hic sequēter inducit ad eius cōseruationem & patet licet ex dictis Ma.

inundatione. Hanc inundationem alibi portas inferi appel-
Et porte inferi non prae. ad. eam. Hec inundatio tribus
inundatio, quia tentatur quisque a propria concupiscentia, vel
fructu impbitate, vel apta exterioru impugnatione.

Et illud. Potest per impetum fluminis, extremi iudicii di-
intelligi, qua
ecclesia vtraque
consummata. Om-
ni se exaltat hu-
militat exaltabitur. b
Domui illi. Singu-
lustrae domus,
quidie, vel immu-
dom spirituū vel
roborem homi-
ni, vel suae ipsius
nis vel carnis in-
quitudine pulsant
et quantum pro
viribus fidunt
inuantur, quantū
et illius petrae adherent, labefactari nequeunt.
Supra terram, &c. Diabolus mūdum qui in maligno posi-
si super terram edificat, quia ad terrenorum amorē tra-
hit.

hit. Sine fundamento edificauit, quia peccatum in propria nā D
non subsistit, quia malum substantia non est, quod tamē vbi-
cumque sit in bona natura coalescit vel sine fundamento. i.
sine fundo. Sicut ergo qui in puteo mergitur, putei in fundo
retinetur, sic anima lapsa quasi in quodā loco fundi consistit, si
in aliqua peccati mē
fura se retinet. Sed
cum peccato in quo
labitur nō potest ef-
se contenta, dum ad
deteriora quotidie
ducitur, quasi in pu-
teo quo cōcidit fun-
dum quo figatur nō
inuenit.

a Petra erat Christus, cuius fidei & dilectioni ecclesia sancti nihil praeponit. Non in
terrenis. b Persecutione insurgente. c Vniuersae impulsionēs. d Aedifi-
cationi virtutum. Fluminis impetus leti. c. Deu. san. ta. su. al. Deu. im me. c. non com-
mouebitur.

petram. Inundatione autem facta illisum est flumen domui
illi, & non potuit eam mouere. Fundata enim erat supra t
petram. qui autem audit & non facit, similis est homini qui
t edificat domum suam supra terram sine fundamento, in
qua illisus est fluuius, & continuo concidit, & facta est ruina
domus illius magna:

& tanto plus agitur, quāto plus in illis quae mundi sunt a supe-
rioribus disiungitur. Et vere omnes mali vel fide boni ingru-
ente qualibet tentatione, peiores fiunt.

firmam.
c Concidit & facta
est ruina domus illius
magna. Omnis con-
scientia, quae spe fixa
in Deum nō perma-
net, in tentationibus
non valet persistere,

C A P. VII.

Cum autem im. Pulchre vbi praecepta compieuit, for-
mam docet suorum exequendi praeceptorum. Nā sta-
ti gentilis Centurionis seruus Domino sanandus offertur,

in uo Gentiles qui
madana seruitute
tenebantur, be-
nicio Dei saluandi
erimuntur.
b Intrauit Caphar-
nā: Centurionis au-
tem cuiusdam seruus
male habens, &c. Non
autem intrauit quam
vba terminasset, &
statim post hec ver-
ba intrauit. Prius-
quam intraeret, in
sp. interuallo mandatus est leprosus, vt Matthaeus ponit.

Cum autem im. Diuina prouidentia seniores Iudaeo-
rum mittuntur, & eis praesentibus languidus sanatur, vt in-
credulabiles sint si credere noluerint.

Centurio amicos mittit, ne praesentia sua verecundia Do-
mi grauari videretur, & officiu officio prouocasse. Signifi-
cat autem, quia nos qui de Gentibus credimus ad Dominū,
in ipsi venire possumus quē in carne videre nō possumus,
Iad residentem in dextera patris. Gentilis populus quasi
Centurio stipatur milite virtutum, & spiritaliu perfectione
et p centum significatur. Sublimis nihil terrenū a Domino
sibi

sibi suisque requirens, sed sola eterne salutis gaudia. Et hi pro
seruis. i. pro his qui adhuc spiritu seruitutis in timore premū
tur, domino supplicat, vt eis paulatim ad superiora prou-
ctis, perfecta dilectio foras mittat timorem.

Matthaeus dicit, Centurionem accessisse, quod per fidem
intelligendum est.

C A P. VII.

Um autem t impleret omnia verba sua in
aures plebis, intrauit Capharnaum. Centu-
rionis autem cuiusdam seruus male ha-
bens erat moriturus, qui illi erat preciosus. Et cum au-
disset de Iesu, misit ad eum seniores Iudaeorum, rogans eum

Matthaeus dicit, Centurionem accessisse, quod per fidem
intelligendum est. Per fidem enim ve-
re ad Deum accedi-
tur, quae in Centurio-
ne a Domino com-
mendatur. Non inue-
ni tantam fidem in Is-
rael. Porro Lucas or-
dine quo gestum est
exequitur, vt intelli-
gere cogeremur, quomō eū accessisse
dicit Matthaeus.

Qualiter autem Matthaeus dicit quā ipse dixit. Non sum dignus
vt intres &c. Lucas autem hic dicit, quoniam rogat vt veniat. Mi-
hi videt quod Lucas significat nobis Iudaicas blanditias. Cre-
dibile enim est vt cū vellet abire Centurio, retraheretur, a Iu-
daeis blandientibus. & dicentibus, quia nos euntes ducentur eū
vnde & eorum preces adulationibus plenae sunt. Sequitur. n.
At illi cum venissent, &c. Dicebat siquidē ipsos dicere, quoniam
ipse volebat venire & supplicare, nos autem detinuit, calami-
tatē vidētes, & cadauer q in domo iacebat, aut promere fidei
eius immensitatē, sed nolebant, propter inuidiā, fidē viri dete-
gere, ne magnus aliquis esse videret cui preces porriguntur.

incept. Sententia primae partis patet ex diebus Matthaei octauo. exce-
ptis qua sequuntur.

- 2 Erat moriturus. Ex illa infirmitate nisi per Christū fuisset sanatus.
- 3 Qui illi erat preciosus. Idest, charus & dilectus & propter hoc vocatur eius filius, Ioan. 4. secundum Chrysostomū. Alii tamē dicunt, quod fuit aliud miraculum ab isto, & etiam alia persona curata hic & ibi, vt ibidem plenius dicitur.
- 4 Misit ad eum seniores Iudaeorum. Matt. 8. dicitur quod ipse met accessit ad Iesum. Sed non est intelligendum in persona propria, sed quia accessit per amicos & nuncios; Quod enim per amicos facimus, facimus quodammodo per nos ipsos.

Vt

rum, sed ex corruptione naturae, infirmus est ad obediendū,
propter quod homo per rationem cognoscens hāc infirmita-
tem in suo appetitu sensitio per se & per alios rogare debet
Deum, vt sanet seruum suum. Et quoniam humilitas rogantis
pro se, plus aliquando placet Deo, quam preces aliorū, ideo
subditur.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VII.

Um autem. Postquam descripta est Christi instructio, hic con-
sequenter ponitur eiusdem instructionis confirmatio, & primo
no sensibili, secundo facto inuisibili, ibi. Rogabat autem
um. Prima in duas, quia primo describuntur quaedā miracula facta
am curbis, secundo, conā discipulis Ioannis, ibi. Et annunciauerunt
nanni. Circa primū ponuntur duo miracula, primū est de seruo Centu-
mis sanato, secūdū de filio viduae resuscitato, ibi. Et factum est de-
inceps.

MORALITER.
Cum autem impleret omnia verba sua in aures plebis intrauit. Se-
nitur.
Centurionis autem cuiusdam seruus male. Per istum Centurio-
em significatur ratio vel intellectus, cuius seruus est appe-
tus sensitius, q debet obedire rationi, vt dicitur. 1. Ethico-
rum,

A Gentem nostram. Mystice. Gentilis populus (cuius figuram gestat centurio) non longe habet a domo Iesum, tamen si sub tecto inuitare non audet, quia prope timentes cum salutare ipsius. Qui naturali lege recte vitur, vt bona quæ nouit operatur, eo illi qui vere bonus est appropriat. At illis quos errore gentilitatis crimina

Mar. 8. a.
T. iudicac.
scilicet.

vinxerant aptari potest, quod alibi dicitur. *Quidam enim ex his de longe uenerunt.* b *Iesus autem ibat.* Solo verbo poteret curaturus, ad humilitatis commendationem visitare dignatur languet, & qui ad sanandum reguli filium ire noluit, ne diuitias honorasse uideretur ad seruū vadit, ne seruillem conditione spreuisse putaretur. Elucet fides in operibus dum sanat, sed plus operatur humilitas in affectibus, dum vadit.

† Mat. 8. a.
q. 1. c. noli.
Do cōf. dif. a.
c. quotidie.
Ioan. 4. g.

C Non sum ar. Propter vitæ gentilis consuetudinem, grauari se magis dignatione putauit domini quam iuari, nec posse habere hospitem Christum, cuius etiam fide præditus, nondum tamen sacramentis imbutus. Sed quia

* cum.

quod infirmitas humana non presumit, diuina gratia dare nouit in figuram gentilis populi, & suam fidem nondum catholicizatus a Domino laudari & famulum sanari promeruit.

d Nam & ego. Si ego homo sub alio possum imperare minoribus, quanto magis tu qui super omnia habes famulantes Angelos, potes per eorum ministeria sine corporis presentia dicere infirmitati vt recedat & recedet, & sanitati vt veniat, & veniet.

e Nec in Israel. Fides istius etiam electioribus & Deū vidētibz antefertur. Etiam in isto vno, fides gentium præfertur Israeli.

Mat. 8. b.

f Et reuersi sunt. Matthæus. planius explicat, quod dicente Domino. Sicut credidisti fiat tibi, sanat⁹ sit puer. Sed mos est beato Lucæ ab aliis plane exposita breuiare, vel etiā de industria præterire quæ breuiter dicta ab aliis, vel omissa solertius dilucidare.

g Inuenerunt. ser. Credente Domino sanatur seruus, quia potest meritum Domini etiam seruis suffragari, non tantum fidei merito, sed etiam studio disciplinæ.

h Et factum est, &c. Post sanatum infirmum suscitauit mortuum, quia infirmitas præcedit mortem.

C * TIT. BOSTR. EPISC. Post sanatum Centurionis seruum

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt veniret & sana. Centurio nõ rogabat, vt veniret ad sanandū, vt patet ex littera si quærenti, sed seniores Iudæorum missi hoc petierunt præter Centurionis intentionem credentis quod solo verbo posset eum curare absque presentia corporali.

2 Diligit enim. Id est, Iudæos. Ex quo patet, quod erat gentilis positus ibi ad custodiam terræ a principibus Romanis.

3 Et synagogam ipse ædificauit. Licet enim haberent vnum locum tantum ad offerendum sacrificia & oblationes scilicet templum quod erat in Ierusalē, tamen in singulis ciuitatibus & castris habebant loca, in quibus conueniebant causa orationis & audiendi verbum Dei, quæ

MORALITER.

† Nec in. Et si puer eius sanatur.

5 Et factum. Sequitur.

8 Ecce defunctus efferebatur filius vnicus matri suæ. Per istū defunctum significatur mortuus per mortale peccatum. Eius mater

seruum ad demortui adolescentis exuscitationem se cōfitebatur nonnulli quandoque proderet, qui diceret, Centurio seruum non fuisse mortuum. Et quāuis Euangelista politum scribat, dicere tamen poterant, magis illum sperare ad gratiam quam ad veri narrationem.

i Que vocatur Naim.

Naim, est ciuitas Galilæe in secundo miliario a Thabor contra meridiem. Endor quæ est ciuitas grandis. Naim autē interpretatur fluctus vel conuulsio.

k Cum autem propinquaret portam, &c. B. l. A. Cum verbum factum, gentium populum per portam dei ad celi uentum Ierusalē inducere. ce Iudæus per minor, propter fidiam defuncti fertur, quem nec ecclesia nisi in do quasi propulsi possidens, multorum turbam cum septa, portam plorat, & ad pns lachrymis care laborat. Cad & interim in p. Iudæorum coris, & tandem in

vt veniret, & sanaret seruum eius. At illi cum venissent ad Iesum, rogabant eum sollicite dicentes ei. Quia dignus est vt hoc illi præstes. Diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis. Iesus autem ibat cum illis. Et cum iam non longe esset a domo, misit ad eum Centurio amicos,

^a Militari timore deposito, reuerentiam sumit, ad fidem facili, ad honorificentiam promptus.

dicēs. Domine, noli vexari. Non enim sum dignus, vt sub tectū meū intres, propter quod & meipsum non sum arbitratus dignum, vt venirem ad te, sed dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic vade, & vadit, & alio veni,

^a Magna fides que Dei dicere credit esse facere.

& venit, & seruo meo fac hoc, & facit, t quo audito Iesus miratus est, & conuersus sequentibus se turbis dixit. t Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inueni. Et reuersi qui missi fuerant domum, inuenerunt seruum qui languerat, sanum. Et factum est deinceps, ibat Iesus in ciuitatem quæ vocatur Naim, & ibant cum illo discipuli eius, t & turba copiosa. Cum autem appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur filius vnicus matri suæ.

^a Ita Angeli ibi seruiunt.

^a Quod suam intelligit maiestatem. Non vt turbati animi, sed docentes nos, quos opus est moneri de huiusmodi mirari.

^a Presentis temporis. Inuenit enim in antiquis. b Et si a Prophetis edocti.

nitidine imperat. 1 Ecce defunctus efferebatur. Defunctus, qui coram multis tra portam effertur, significat criminaliter peccantem & peccatum non cordis cubili tegentem, sed iudicio eius vel locutionis, quasi per ostia suæ ciuitatis alius propalan. Quem sicut vnicum deflet mater ecclesia, quæ licet exultis collecta personis, vna est tamen virgo mater ecclesia. nguli autem filii. Porta qua effertur, aliquis est de senis quo aliquis in peccatum corruit. Vt qui videt ad concu dum, qui aurem ociosis vel turpibus audiendis, qui ling commodat litigijs.

m Filius vnicus matri suæ. Ambrosius. Adam de terra paratur a quatuor elementis, vnde homo constat. Tangitur lus a Deo, id est, lignum crucis, quia perijt Adam per lignum paradisi. Homo a terra portatur, quia sola terrena cogitatio quando eger est, & ambulare non potest. Ab aqua portatur, quando luxuriari cogitat, vel quando præ nimio frigore tangi non potest. Ab acre portatur, quando omnia pro laue mana facit, vel quando præ ægritudine flare non potest. Ab igne portatur, quando auaritiam cogitat, vel quando præ mia febre tangi non potest.

que synagoga vocabantur.

4 Inuenerunt seruum qui languerat sanatum. Ex verbo isti absentis vt habetur Mat. 8.

5 Et factum est deinceps. Hic consequenter describitur mirum de filio viduæ resuscitato.

6 In ciuitatem quæ vocatur Naim. Ciuitas parua est in Galilæa prope montem Thabor.

7 Et ibant cum illo discipuli eius & turba. Hoc factum e euidentius esset miraculum coram multis factum.

8 Ecce defunctus efferebatur filius vnicus matri suæ. Aliud liendum. Antiquitus enim loca sepulture erant extra ciuitates, ex cadaueribus interficerentur habitatores ciuitatum.

Mil

mater est ecclesia. Portiores huius funeris, sunt facti verbo fouentes hominem in peccatis. Porta per quam effertur mortuus, est exterior sensus peccati manifestariuus. Ita Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. enim mortuus per peccatum mortale suscitatur misericorditer a Deo per preces ecclesiæ.

*cur. Multi cum Domino, multi cum vidua, vt viso mira-
 A cu multi Dei laudationis, & testes fiant.
 b etigii locu. * Tit. Bofit. Epifco. Loculum tetigit, quia vo-
 lo vt hinc difceremus corpus Chrifti Dei noftri corpus vi-
 fte, eiuſdemque carnem vnigeniti filij Dei, verbiq; cun-
 potentis carnem.*

*Non cum caro eius,
 ill effecta fit ppria,
 qu viuificat omnia,
 fit ipſa quoque fit
 vifica, mortemque
 & corruptionem in-
 mēre idonea.
 Loculus quo effer-
 ti, ſecura deſperati
 p catoris eſt cōſciē-
 ti que fert ſepeliē-
 dū, vel immunda
 dideria, vel adulan-
 tin blandimenta,
 que quaſi agger ter-
 re peccantes obruūt.
 Si Domino tangē-
 tōnſcientiam pec-
 coris, futuri metu
 iſcij, turba carna-
 l n voluptatum, &
 uſtarum laudatio-
 r coercetur, & mēs
 ſe reuerſa, Deo vo-
 ſoni ad vitam occur-
 ſ, & reſpondet obe-
 dendo ſaluatori.
 Loculus quo de-
 ſtur, corpus eſt hu-
 mū. Portatores, ſunt mali mores, q ipſum corpus ad mor-
 trahunt. Sed Ieſus loculum tangit, cum fragilem naturam
 i igno crucis erigit. Tunc ſtant funeris portatores, quia nō
 vent ſicut prius ad mortē trahere, tūc loquitur Ieſus, ideſt,
 unita ſalutis in fundit. Quo verbo audito languidus ad vitā
 egitur, & loquitur de eo bonis actibus, & ſic reddit matri.
 c et reſedit. Tres mortuos ſuſcitauit Dñs. Filiam archifyna-
 ggi in domo. i. cogitatione. Filium vnicum matris in por-
 ti. in verbo, Lazarum in monumento, ideſt, in opere.
 Titus Boſt. Epifco. Reſedit & locutus eſt mortuus, ne cui
 fundum externam tantum faciem & non vere reſuscita-
 videretur, qñ quidē ſedlere & loqui verē exuſcitationis ar-
 gumenta ſunt. Corpus enim exanime neque ſedere neque
 loqui poteſt. Quare etiam tradidit illum matri ſuæ, tanquam
 re viuum vereque exuſcitatum.*

*Viſitauit. Dum & verbum ſemel incorporari conſtituit, &
 cotidie ſpiritum ſanctum in corda hominum, vt ſuſcitetur
 itit.
 c Renunciauerunt. Ambroſius. Non ſimplici corde, ſed
 inuidia*

NICOLAUS DE LYRA.
*Miſericordia motus ſuper eam dixit. Tum quia erat vidua.
 Tum quia non habebat alium filium a quo poſſet in ſenectute ſuſten-
 an.
 2 Noli flere. Quaſi dicat cito conſolata eris.
 3 Et acceſſit & tetigit loculum. i. ſeretrum. Ad hoc enim tetigit,
 vt oſtenderet, quod corpus ſuum diuinitati vnitum erat inſtrumentum
 diuinitatis etiam in miraculis faciendis. De modo autem cooperandi
 id hoc dictum fuit. Mar. 5.
 4 Et cepit loqui & dedit illū matri ſuæ. Accepit autem om-
 eſt timor, & magnificabant Deū dicentes. Vt manifeſte appa-
 ret, quod erat vere reſuſcitatus, & non apparenter tantum. Vnde &
 Simone Mago legitur, quod apparenter reſuſcitauit quendam mor-
 tum, qui tamen loqui non poterat, per quod apparuit illam reſurrectio-
 ni fuiſſe tantum apparenter.*

MORALITER.
*Et nunciauerunt Ioanni discipuli eius de omnibus his. Per Ioan-
 em qui ſupra tertio cap. dixit de Chriſto. Veniet fortior me poſt
 e. Significatur vetus Teſtamentum, quod in Prophetis de-
 nuncia-*

*inuidia ſtimulante. Vnde alibi quærunť dicentes: Rabbi qui D
 erat tecum trans Iordanē cui teſtimoniū perhibebas, ec. hic Ioan. 3. c.
 ba. & omnes ve. ad eū. Quibus tunc reſpondit Ioannes. Quia
 non poteſt hō accipere quidquam, niſi ſu. ei da. de cœlo. Qui- Ibidem.
 bus verbis ſe purum hominē, & Ieſum Dei filiū declarabat.*

*a Vidua eſt eccleſia quæ ſponſi morte redempta, ab ipſo peregrinatur tempore ſui incolatus.
 a Miſericordia mouetur. Ecce imitandæ pietatis exemplum. Poſtea ſuſcitatur, in hoc fides
 mirandæ poteſtatis aſtruitur.
 a Mortuum quem mox reſurgere videbis.
 a Interna compunctione reuiuifcens. b Eis qui peccatum luxerant, vitam reducere indicans.
 a Sacerdotali iudicio, ſociatus communi onī eccleſiæ. ¶ Quanto deſperatior mors animæ ad vi-
 tam reuocatur, tanto piures eodem corriguntur, & pietas Domini maior intelligitur.
 ¶ Hoc dicite.*

**Et hæc vidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa. Quam
 cum vidiffet Dominus, miſericordia motus ſuper eam, dixit
 illi: Noli flere. Et acceſſit & tetigit loculum. Hi autem qui
 portabant ſteterunt, & ait: ¶ Adoleſcens tibi dico ſurge.
 Et reſedit qui erat mortuus, & cepit loqui, & dedit illum
 matri ſuæ. Accepit autem omnes timor, & magnificabant
 Deum dicentes. Quia propheta magnus ſurrexit in nobis, &
 quia Deus viſitauit plebem ſuam. ¶ Et exiit hic ſermo in
 vniuerſam ludæam de eo. Et omnem ¶ circa regionem. Et
 nunciauerunt Ioanni discipuli eius de omnibus his. Et con-
 uocauit duos de diſcipulis ſuis Ioannes, & miſit ad Ieſum, di-
 cens; ¶ Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Cum au-
 tem veniffent ad eum viri dixerunt: Ioannes Baptiſta miſit
 nos ad te, dicēs: Tu es qui vēturus ¶ es, an aliū expectamus? In
 ipſa autem hora curauit multos a languoribus & ¶ plagis, &
 ¶ ſpiritibus malis, & cæcis multis donauit viſum. Et reſpōdens ¶**

*Ambroſius. Sed
 qa inuidia adhuc ex
 pelli nequibat mittit
 eos ad Ieſum, vt hac
 occaſione videāt ſig-
 na, & correcti cre-
 dant in Ieſum & ma-
 giſtro interrogante
 ſibi dicant: Tu es qui
 venturus eſt. ¶ Adoleſcen-
 tule
 Bed. Greg. Nō ait,
 qui veniſti: Quaſi di-
 cat, Cū ab Herode
 interficiendus, & ad
 inferna ſum deſcen-
 ſurus, debeo te nun-
 ciare inferis qui nun- ¶ Matt. 11. a.
 ciaui ſuperis? An cō-
 ueniat filio Dei mor- ¶ circumſecen-
 ri, an aliū ad hæc ſa-
 cramēta miſſur⁹ es? ¶
 Potuit .n. vates pius ¶
 quē venturū prædixe-
 rat nō credidiſſe mo-
 riturum, nec fide ¶
 ſed pietate dubita- ¶ xrac.
 uit: quia lapſus amo- ¶
 ris fidem non impe- ¶
 dit, talis enim lapſus ¶
 eſt religioſus.*

*Allegorice. Ioannes figura eſt legis, quæ prænuncia Chri-
 pectorib. perfidorū quaſi carcerib. luce vacuatis incluſa tene-
 batur, ne plenum teſtimonium dominicæ diſpenſationis ſi-
 ne Euangelij atteſtatione proferret. Mittit ergo diſcipulos Rom. 13. c
 ad Chriſtum, vt ſupplementum ſcientiæ aſſequantur, quia
 plenitudo legis eſt Chriſtus, vt quia plerumq; nutabāt dicta
 ſine factis, eo fideles plenior geſtorum teſtificationib. quam
 verborū ſponſionibus exhiberetur, & que tunc in peſtorib.
 Iudæorum velut obſcurata lege nutabat, eo ipſo ſpectaculo
 Dominicæ crucis, & pleno reſurrectionis teſtimonio pande-
 retur. Quod ergo lex dubie Chriſtum venturū nunciat. Eua-
 gelium ob tot miraculum exhibitionem, veniſſe certiffime
 confirmat.
 ¶ Et reſpondens dixit illis. Euntes renunciate Ioanni quæ vidiffis, &c.
 Sciens Ieſus neminem ſine Euangelio plene poſſe credere,
 quia ſicut fides a veteri incipit Teſtamento, ita impletur in
 nouo. Interrogatus de ſe, non verbo aliquo, ſed factis ſe eſſe
 ſignauit, non reſpondens ad ea quæ interrogabantur, ſed ad
 ſcandalum nunciorum.*

5 Quia propheta magnus ſurrexit in nobis. *Ideſt, ille magnus
 propheta de quo dicitur. Deut. 18. c. Prophetam ſuſcitabo eis de medio
 fratrum ſuorum &c. Quod intelligitur de Chriſto in lege & prophetis
 promiſſo, & ideo ſubditur.
 6 Et quia Deus viſitauit plebē ſuam. Et exijt hic ſermo, &c.
 Mittendo eis ſaluatorem.
 7 Et nunciauerunt Ioanni diſcipuli eius de omnibus his, &c.
 Hic conſequenter ad confirmationem doctrine Chriſti ponuntur mira-
 cula coram diſcipulis Ioannis facta, cum ſubditur.
 8 ¶ In ipſa autem hora curauit multos a lāguoribus & plagis,
 & ſpiritibus malis & cæcis multis, &c. Et per hoc reſpondit qua-
 ſtioni Ioannis oſtendens quod ipſe eſſet verus Chriſtus per miracula ſo-
 li diuinæ virtuti poſſibilia ideo ſubditur.
 9 Et reſpondens dixit illis, &c. Conſequenter ponitur Ioannis
 commendatio, cum dicitur.*

Et
 nunciavit Chriſti aduentum. Per Chriſtum autem ſignificatur
 nouum, quod eſt veteris impletium. De Chriſto vero di-
 citur Iſaig. 61. a. Spiritus Domini ſuper me, eo quod vnixerit
 me. Sequitur. Vt mederer contritos corde, &c. Et hæc oſten-
 dit Chriſtus diſcipulis Ioannis eſſe completa dicens.
 Euntes

In enim dominus, & iustitias dilexit. In eo ergo iustificatio Dei non ad indignos & noxios, sed ad innocentes pablutio factos, etiã ad iustos videatur sua munera contulisse. Qui confiteretur Deo peccatum, iustificat Deum, cedens ei vin- & ab eo gratiam sperans, In baptisate ergo iustificat

rum nõ vltus, sed concupiscentia reprehenditur, Iustificata, &c D Quidquid putetis, ego tamen Dei virtus, & Dei sapientia iuste facere intelligor ab Apostolis, quibus pater reuelauit, quæ prudentibus abscondit.

Quo mundum per passionem Christi saluare decreuit. a Vel contra, quia qui gratiam Dei respuit contra seipsum facit. Vel, ad seipsum missum Dei consilium, stulti, & ingrati respuerunt.

Chrysostomus. Promissa commendatione Ioannis, magis in Phariseorum, & legisperitorum crimen, qui nec publicanos baptisate Ioannis acceperunt.

Pharisei autem, & legisperiti consiliu' m Dei spreuerunt in semetipsos, non, baptizati ab eo. At autem dominus. Cui ergo similes dicam homines generationis huius, & cui similes sunt? Similes sunt puëris sedentibus in foro, & loquentibus ad inuicem, & dicentibus. Cantauimus vobis tibiis, & non saltastis, lamentauimus, & non plorastis. t venit enim Ioannes Baptista neque manducans panem neque bibens vinum, & dicitis, daemõnium habet. Venit filius hominis manducans, & bibens, & dicitis. Ecce homo t deuator, & bibens vinum, amicus Publicanorum, & peccatorum. Et iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis. Rogabat autem illum quidam de phariseis, vt manducaret cum illo. Et ingressus domum pharisei discubuit. Et ecce mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix, vt cognouit quod Iesus accubuisset in domo pharisei, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro

catam sapientiam ab omnibus filiis quia etiam a Maria poenitente post culpam.

** Titus Bostorum Episcopus. Phariseus hic a versipelli simulatione, latenti- que infidelitate immunis non fuit. Aiebat enim, hic si esset propheta, &c. At dominus eiusmodi hominem esse certo compertum habens nihilominus in domum illius ingredi mensæque accumbere non dedignatur.*

ad inuicem, & dicentibus. Cantauimus vobis tibiis, & non saltastis, lamentauimus, & non plorastis. t venit enim Ioannes Baptista neque manducans panem neque bibens vinum, & dicitis, daemõnium habet. Venit filius hominis manducans, & bibens, & dicitis. Ecce homo t deuator, & bibens vinum, amicus Publicanorum, & peccatorum. Et iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis. Rogabat autem illum quidam de phariseis, vt manducaret cum illo. Et ingressus domum pharisei discubuit. Et ecce mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix, vt cognouit quod Iesus accubuisset in domo pharisei, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro

† acclaman- tibus
† tibiis
† Mat. 11. c.

pharisei, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro

g Quidam de Phari- seis. Mystice. Phariseus de falsa iustitia præsumens I. dai cum populũ signat, qui dominum ad conuiuium inuitat, quia quem venientem nõ credidit, venturum sperare nõ desit. Sed adhuc cum voto dicit, excita potentiam tuam, & veni. Domus Pharisei, lex & pro-

pharisei, &c. Lau- da Ioanne, transi ad increpandum il- los qui nec prædica- tio Ioannis moti sunt, vel ipsius Christi prædicationem de- spiciunt.

pharisei, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro

phete in quibus ille populus mansionẽ habere gloriabat. Quã domũ in carne apparetur ingreditur, quia non uenit legẽ soluere, sed adimplere. Discumbit, quia in maiestate sua nõ intelletus, p formã serui visibilis est factus. Cognoscit autẽ gentilitas inmundis actibus dedita p ramã apostolici sermonis, q misit Deus si. su. fa. ex. mu. sub le. Non vt Phariseus, qui tantum literam attendit, iustificetur. Sed domus, id est, nos quia gratiã spiritus in Jege sequimur, qui non vituperamus, quod peccatores recipit, sed laudamus, quod peccatores iustificat.

Similes sunt pueri Pueri, doctores spiritu hamiles. Etiam, synagoga, vbi pã Ierusalem, in qua iura præcepto- rum Dei condeban- tur quia contribuli- bus solebant expro- bari, quod nec psal- m allesti ad laudes

pharisei, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro

h In domo. In cuiuscunque domo interiore cognoueris sapiẽdam & iustitiam recumbentem recurre ad pedes, id est ad extremam sapientiæ partem, inquire lachrymis confitere peccata, expande capillos, id est sterne ante eam cunctas corporis tui dignitates, osculare, id est, nihil nisi sapientiam loqueris.

affurrexerunt cor de uoto, membro- rum agilitate (quod notat saltus) nec Threnis, (id est, lamentationibus prophetarum pro excidiis iam factis vel faciendis) ac penitentiam sunt conuersi.

pharisei, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro

i Attulit. Quot habuit in se oblectamenta, tot de se inuenit holocausta.

Cantauimus. Nuptiale carmen, vbi verbo anima, spiritui carere iubet. In his nuptiis David nos voluit ludere dicens. Exulta te ad adiutori nostro, iubilate Deo Iacob. Su. Psal. & da. tym. Quasi dicit. In ipso actu nuptiarum positus propheta quadam letitia altat. Sed non audiuit populus meus vocem meam, & Isra- el non in. m.

pharisei, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro

h In domo. In cuiuscunque domo interiore cognoueris sapiẽdam & iustitiam recumbentem recurre ad pedes, id est ad extremam sapientiæ partem, inquire lachrymis confitere peccata, expande capillos, id est sterne ante eam cunctas corporis tui dignitates, osculare, id est, nihil nisi sapientiam loqueris.

Venit filius hominis manducans & bibens. Venit sicut tunc, ita & nunc, vtramque viam salutis respuitis. Lamentauimus ad Iohannem, cantauimus ad Christum.

pharisei, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro

h In domo. In cuiuscunque domo interiore cognoueris sapiẽdam & iustitiam recumbentem recurre ad pedes, id est ad extremam sapientiæ partem, inquire lachrymis confitere peccata, expande capillos, id est sterne ante eam cunctas corporis tui dignitates, osculare, id est, nihil nisi sapientiam loqueris.

Iustificata est sapientia. Ostendit filios sapientiæ intelligere, in abstinentia, nec in manducando esse iustitiam, sed in cõmittare tolerandi inopiam & temperantia, non se corrũdi per abundantiam. Non est regnum dei esca, & potus. Quo- rum

MORA

NICOLAUS DE LYRA.

glorificare Deũ tanquam iustum & gloriosum de hoc qd erant puzati a tanto & tali, & ad penitentiam vocati. Et per hoc appa- ruit solutio Phariseorum, qui de sua scientia superbientes, spere- runt baptismum Ioan. a Deo institutum, & hoc est quod dicitur

pharisei, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro

Lachrymis

MORALITER.

At autem. Cantauimus vbi ti. Per istos significantur inuidi, qui non gaudent de prosperitate bonorum, nec tristantur de aduersi- bus eorum.

pharisei, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro

Rogabat. Per mulierem peccatricem ad domini pedes acceden- tem, significatur quælibet persona uere de peccatis poenitens, & contrita. Ad quod requiritur, quod sicut Deum offendit culpam ita seruiat ei per poenitentiam Rom. 6. d. Sicut exhibe- tis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem exhibete nunc seruire iustitiæ in sanctificationem. Et sic facit mu- lier

Videns

A Moraliter. Affert vnguentum, quia bona opera agit, quib. ecclesiam odore bonę opinionis respergit. Vnde dicitur. 1. Cor. 3, d. *Christi bonus odor sumus Deo, &c.*

Hieronymus. Alabastrum vnguenti, idest, corpus cum fide. stas retro, idest, post ascensionem domini, secus pedes. i.

Fleat

apostolos lachrymis rigabat. i. charitate in terra in Deo, capillis tergebat. i. superfluos cibos & vestimenta dat, osculatur, cum omnibus pacem hēt. Dēbat denarios quingento, hęc sunt peccata gētium quinq; sen sibus commissa, alius quinquaginta. i. peccata Iudęorum.

a Secus pedes. Contra pedes stat, qui in peccatis positus itinērib. domini renititur. Sed qui ad penitentiā post peccata cōuertitur, iam retro secus pedes stat, dum vestigia domini quę impugnat, sequitur. Lachrymis pedes rigat, qui sanctorum tribulationibus compatit, qui tristitiam illorum

hereditari

putat esse suam, qui vltimis membris Christi inclinatur per affectum compassionis. Capillis (qui corpori superfluent) pedes quos rigauerat tergit, qui de terrena substantia quę superfluit sanctis, quibus ex charitate compatitur, incipit misereri. Pedes osculatur, qui studiose diligit illos quibus sua largitur, ne sic grauis tribuendi necessitas proximi. Vnguento vnxit, qui bene operando bonę opinionis odore alios respergit, & ad bene operandum exemplo suo inducit. Vel potest per pedes, caro Christi significari, quam osculamur, dum mysterium incarnationis eius diligitur. Vngimus, dū ipsius humanitatis potentiam sacri eloquij bona opinione prædicamus. Sed Phariseus hoc vidēs inuidet, quia cum Iudæi Gentiles vident prædicare Deum, sua malicia tabescūt. Quibus dominus bona Gentilitatis enumerat, vt cognoscāt in quibus malis ipsi iaceant.

† Vter est &c. † Exultimp

b *Cepit rigare.* Maria soror Lazari bis eodē functa est officio: Semel in Galilęa cum primo accedit cum humilitate & lachrymis, vbi remissionem peccatorum accepit. Secundo, in Bethania, non iam peccatrix nominata, sed casta, & ideo deuota. Ibi pedes, hic caput iniungit.

Bedo. Luc. 7. f. Ioan. 12. d.

Moraliter. Sic quoque fidelis anima prius ad pedes domini humiliata a peccatis absoluenda incuruatur, post crescentibus meritis fragrantia, lætę fidei, domino quasi caput, odore

B

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Lachrymis, &c. Ex quo patet magnitudo contritionis ex qua tantum fleuit, quod poterant lauare pedes vnus hominis nudis pedibus incedentis.
- 2 Et capillis capitis. Quibus ante ad compositionem vultus sui fuerat abusa.
- 3 Et osculabatur pedes eius. Vt totum Deo seruiret in penitentiā, quicquid ex se Deum contempserat in culpa, secundum quod dicit Gregorius.
- 4 Et vnguento. Ad refrigerium caloris & mitigationem doloris ex labore itineris.
- 5 Videns autem. Hic consequenter ponitur Pharisæi indignatio, vnde subditur.
- 6 Ait intra se, dicens. Hic si esset propheta. Verus sciens ocula.

Sci-

M O R A L I T E R.

9 Videns autem. Per istū qui Christum notauit de ignorantia & mulierē de immūditia, significatur hypocrita de sua falsa iustitia psumens & alios contēns, quia sicut dicit Ioannes os aureum. Vera iustitia compassionem habet, falsa vero indi-

re perfundit aromatum. Sic ēt vniuersalis ecclesia in presertim, Christi incarnationis (quę pedum nomine signatur) mysteria celebrādo, deuota redemptori reddere obsequia. In futuro etiam humanitatis eius gloriam & diuinitatis eternitatem (quia caput Christi est Deus) simul intueōdo ppetuis cōt. nū laudib. quasi pncipaliter gloriatur. Mystice. Duo debitores, duo populi sunt qui Deo creatori dicuntur. i. animi humani, regis imagine dignitatem, & ad seruandū sibi cōmissā. Vnde usque debitum pollicetur per quinarium multiplicatur, quia quibus sensus sunt quibus hac vita vtitur, quę imaginem conditōis quam accepimus tollere debemus. minus debet Iudęis cui decalogus legiferuū datur: plus Christianis, cuius filij gratia vitę committitur. Ideo hinc per denariū, Christi per centenauiū merum genus accumulāt. Sed ea

a Oculos quibus terrena concupierat iam per penitentiam conterens plorat. **b** Quos ad compositionem vultus exhibuerat.

a secus pedes eius, lachrymis cepit rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes eius, & vnguento vngebat. Videns autem phariseus, qui vocauerat eum, ait intra se, dicens: Hic si esset propheta sciret utique quę & qualis est mulier quę tangit eum, quia peccatrix est.

b *Lachrymas.* *Ore quo superba dixerat.* *Quod sibi pro odore suę carnis adhibuerat.* *De falsi iustitia superbi, nulla compassionis nature motus suę fragilitatis oblitus.*

¶ Medicum reprehendit, quia subuenit.

a Vnguentum eius vitare deberet. **b** Agrum reprehendit de agritudine.

¶ Conuincens superbum & sub specie mulieris commendans ecclesię meritum.

¶ Respondens Iesus, dixit ad illum: Simon, habeo tibi dicere. At ille ait, Magister, dic. Duo debitores erant cuiusdam feneratori, vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque. † quis ergo eum plus diligit?

c Respondens Simon, dixit, † aestimo quia is cui plus donauit. At ille dixit ei, Recte iudicasti. Et conuersus ad mulierem, dixit Simoni. Vides hęc mulierem? Intraui in domum

d *Per misericordiam.*

a Corporaliter quidem uidet, sed mysterium non uidet. *Iam olim intrauit cum legem dedit.*

c rem, dixit Simoni. Vides hęc mulierem? Intraui in domum

neuter suis viribus, sed gratia Dei per fidem saluatur. Recte dicitur. *Non habentibus illis vnde redderent, vtrisque.* Plus diligit ecclesia gentium, quam Iudęus, quia ei si secundum presentem statum maior ei gratia confertur, & secundum præteritū de maiori feditate extrahitur, plus debet quam accepit. Nullus potest tantum diligere, quantum ea quę pluribus diligit.

c *Is cui plus.* Secundū homines plus fortasse offendit, cuius debuerit. Sed per misericordiam domini causa mutatur, vnde plus diligit qui amplius debuit, si tñ gratiam consequatur.

¶ Titus Bestrorū Episc. Sæpe quidem vsu venit, vt quinguit & multum impegit, per confessionem a peccatis auertatur. Alius e diuerso, qui parum peccat, per superbiam confessionis Pharmaceutum aspernetur, adeoque in penarum tutum incidat. Neque enim ob id condemnationis iudicium euadet peccator, quod paucis delictis obstrictus teneatur. Nam & propter pauca quoq; condemnabitur, nisi eam confessionem & penitentiam de paucis illis in medium afferat, quam oportet.

d *Recte iudicasti.* Sua sententia Phariseus conuincitur, quia sicut phreneticus funem portat ex quo ligetur.

e *Intraui in domum.* Intraui carne assumpta in populum Iudeorum.

* Tit

7 Sciret utique quę & qualis est mulier quę tangit eum, & per consequens non permetteret se tangi ab ea.

8 Et respondens Iesus, &c. Ad consutationem illius. Per hoc quod respondit ad eius cogitationem quę soli Deo nota est, ostendit se plus quam propheta.

9 Duo debitores erant cuiusdam feneratori, vnus debebat. Parabola est, vt conuenientius concludatur contra Phariseum de vna responsione. Quę subditur, cum dicitur.

10 Respondens Simon, &c. Quia amor in humanis plerumque causatur ex precedentibus donis, & per consequens maior amor e maioribus donis. Consequenter eum Christus redarguit ex triplici defectu pietatis, cum dicitur.

11 Intraui in domum. Qui tamen erant fessi & dolentes ex itinere, & lutosi seu puluerizati, eo quod sine calcamentis incedebant. Secundo, ex defectu charitatis cum dicitur.

Ofi

indignationē, propter quod iste Phariseus arguitur, de pietatis omissione in modicis respectiue, & mulier commēditur de maioribus valde, cum dicitur.

11 *Intraui in domum, &c.* Propter quod sibi dicitur. *Remittitur tibi.*

Titus Bostorum Episcopus. Quasi dicat, Tu ne illis qui-
 sus es, quæ ad manum erant. Aquam enim quæ nuf-
 non obuia facile parari potest, pedibus meis non de-
 ac autem ea effudit etiam quæ difficillime habentur.
 loquidem lachrymis pedes meos abluir, at tanta la-
 charum profu-
 aratu minime
 facilest.
 uam pedis. &c.
 extra nos est,
 lachrymaru
 nos. Infidelis
 populus, nec
 pro domi-
 arnato tribuit.
 gentilitas
 lum substan-
 & sanguine
 omino sudit.
 Oculum, dilectio-
 signum, & in-
 fide populus ex di-
 lectioe ei seruire no-
 luit: tamen ex ti-
 mo: seruiuit. Sed
 genitas vestigia osculari non cessat, quia in eius amore
 conue suspirat.
 caput meum non vnixisti. Et si populus ille in Deu se cre-
 deret non in hominem fatebatur, tamen ipsam potentiam
 diuinitatis quæ per miracula apparebat digna laude prædi-
 car neglexit. Sed gentilitas domi mysterium incarnationis
 cre, lumina laude etiam infirma eius prædicat.
 uam pedibus. Enumerantur bona peccatricis, & mala
 fallisti.
 remittuntur ei peccata. In domo Pharisei, id est, in custodia
 legi & prophetarū, non Phariseus in. redulus, sed peccatrix
 poeniteris

poenitens glorificatur, quia ardor charitatis, in ea rubiginem D
 delictorum combussit.
 * Titus Bostorum Episcopus. Quasi dicat, Et quia intra
 te aiebas, hic si esset propheta, sciret utique quæ & qualis est
 mulier, &c. Agnosce vel ex hoc tandem, quod illius pecca-
 ta non ignorabam,
 quia tuas cogitatio-
 nes cognosco. Quæ
 obrem, & te, & tua scapitis sui
 cogitata, tanquam
 omnium gnarus, ex-
 plorate tenens, & pec-
 catorū molem qua
 hæc premitur, ne vri-
 quam nesciens, tibi
 dico: Remittuntur ei
 peccata, &c.
 c Et ceperunt qui si-
 mul. Sanata ægra, de E
 salute eius alij ægto-
 tant.
 d Fides tua te saluam
 fe-i. Fides eam saluā
 fecit, quia quod pe-
 tuit, posse accipere
 non dubitauit, quia iam spem ab illo acceperat, a quo salu-
 tem quærebat.
 e Vade in pace. * Theophylactus. Postquam autem pec-
 cata ei dim sit, nō sinit in remissione peccati, sed adijcit ope-
 rationem boni, Vade in pace, id est, in iustitia, quia iustitia est
 pax hominis ad Deum, sicut peccatum est inimicitia inter
 Deum, & hominem. Quasi dicat, operare omnia quæ ad pa-
 cem te ducunt.
 * Titus. Credidit illa Christum habere potestatem remit-
 tēdi peccata Quod autem dicit, Vade in pace, idem est, quod
 noli amplius peccare.

CAPVT

NICOLAUS DE LYRA.

sculum mibi. Quod est amicitie signum. Tertio, ex defe-
 claritatis, seu letitie quæ nomine oiei, designatur, vt di-
 cte Psalm. 44. b Propterea vnxit te Deus, Deus tuus, &c. Tria
 au dida requiruntur in hospitalitate gratiosa. Et e con-
 udat mulierem de triplici perfectione opposita, vt pa-
 ter litera Et ideo concluditur.
 remittuntur ei peccata multa, &c. Videtur autem, quod de-
 bitor contrarium, quia primo prædixerat donum esse
 e amoris, hic autem e contrario infert amorem esse
 e amoni. Dicendum ad hoc, quod primo in parabola
 lebeatur modo humano, vbi amor ex dono causatur.
 S in applicatione parabole ad propositum conuertit se
 loquendum de amore Dei erga nos, qui non procedit ex
 bis meritis nostris, sed magis causat bonum in nobis, &
 o conuenienter concludit dicto modo.
 el aliter potest dici, quod in peccato sunt duo remitten-
 e culpa & poena. Culpa autem ex Dei liberalitate remitti-
 e nullum bonū meritorium possit esse in nobis sine gra-
 quā non habemus ante culpæ remissionē, sed habita gra-
 tia,

tia, & culpa dimissa, adhuc remanet pena remittenda, ad cu-
 ius remissionem facit bonum opus nostrum charitate infor-
 matum. Et de hac remissione loquitur Dominus. Vnde seq-
 tur: Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Remissio autē cul-
 pæ, aut nulla est, aut totalis simul, sed remissio pœnæ fit per
 partes, & non tota simul, de communi cursu, licet aliquando
 fiat tota simul propter feruorem poenitentis, & ex liberalita-
 te Dei, & hoc fuit in proposito in hac muliere. Ideo sequitur.
 3 Remittuntur tibi peccata. Non solum quantum ad culpam,
 sed etiam quantum ad pœnam ex vehementi amore Dei, &
 horrore peccati præteriti.
 4 Quis est hic qui, &c. Hoc dicebant, quia videbant tantam
 humanitatem exterius apparentem, sed ignorabant Deita-
 tem interius latentem, quæ potest peccata dimittere.
 5 Fides tua te saluam fecit. Quia ista fides fuit formata chari-
 tate, & ideo fecit habentem dignam vita æterna. De ista mu-
 liere peccatrice dubitabant aliqui Doctores vtrum fuerit
 Maria soror Lazari, vel alia: De quo dictum est, quid sentiant
 Doctores: Ioan. 2. Ibi enim hoc posui, quia prius scripsi su-
 per Ioannem, quàm super Lucam.

ADDITIO.

In cap. 7. Vbi dicitur in Postilla. Videtur autem, quod deberet
 ai contrarium, quia primo dixerat donum esse causam a-
 micitie.
 tan simul, quod donum sit causa amoris, & amor causa
 di, etiam loquēdo de amicitia modo humano. Quod sic
 per. Nā amicitia humana secundum Philosophū in 8. Ethic.
 cum triplex est. scilicet, utilis, delectabilis, & honesta. Sed constat
 quod amor in amicitia utili, causatur ex dono, seu utilitate
 amato habita, seu sperata. In amicitia vero honesta, cau-
 sat amor ex virtute amantis, quæ amatum diligit, nō pro-
 p donum vel utilitatem habitam vel consequendā, sed pp
 v utē ipsius amati, ex quo amore causatur, quod vult ama-
 toonum & bonum operatur ei quantum in se est, vt verus
 arcus, & sic in amicitia honesta amor est causa doni. Vnde
 nla cōtrarietas in hac parabola, nec in eius applicatione sa-
 ntellectus reperitur, et loquēdo vtrobiq; secūdu modū hu-
 minū. Nā primo in parabola Christus loquitur modo hu-
 mo secūdu amicitia vtilē, vbi amor ex dono causatur. Vn-
 de clarificat iudicium Simonis dicentis, quod is cui plus
 donauit,

donauit, plus diligit. Secundo vero in applicatione loquitur
 etiam modo humano secundum amicitiam honestam, quæ
 procedit ex virtute, seu meritis amantis, & amati, secundum
 quam amans certificatus de amicitia, quam amatus hēt erga
 amantem (quæ quidem amicitia secundum Philosophum
 vbi supra, est virtus, vel non sine virtute) prouocatur ad amo-
 rem sui amati, & per consequens ad impendendū ei bona. Et
 de hac amicitia loquitur, cū dicit: Remittuntur ei peccata multa, &c.
 Quod autem sequitur: Cui autem minus dimittitur, minus diligit,
 Potest vno modo intelligi secundum amicitiam vtilem, & sic
 correspondet principio huius altercationis vbi dicebatur, q
 is cui plus donauit, plus diligit, &c. Alio modo potest intelli-
 gi de amicitia honesta, de qua vltimo loquitur, vt sit sensus.
 Causa autem quare alicui minus dimittitur est, quia minus
 diligit. Et sic est amor causa doni. Vnde nulla contrarietas in
 huiusmodi reperitur, cum de diuersis amicitie speciebus lo-
 quantur, & vtrouque secundum modum humanum. Non
 est enim verisimile, q Christus loqueretur illi Phariseo de
 amore diuino, q pertinet ad pdestinationē, vel de remissione
 culpæ, & pœnæ, quorū sciētia ptinet ad eos q iam pfecti sunt
 in

A in fidei rudi mentis. Iste enim Pharisæus adhuc erat infidelis & satis ignarus, ut satis patet. Et notandum, quod processus Christi circa informationem Pharisæi, de his amicitias est connaturalis homini. Incipit enim ab imperfecto & magis noto ad perfectum & minus notum. Amicitia enim utilis est hominibus magis nota, & est imperfecta, tamquam deficientes a ratione vere amicitie secundum Philosophum huiusmodi supra. Unde istam amicitiam tantummodo rudis cognoscebat Christus vero tradidit sibi notitiam perfectioris amicitie, scilicet honeste, quae habet veram rationem amicitie, secundum Philosophum. Item notandum, quod secundum utramque amicitiam Christus Pharisæum convincit, ostendendo ei quod illa mulier erat dignior ad recipienda beneficia Christi quam ipse Pharisæus. Nam secundum primam scilicet amicitiam utilem sibi ostendit, quod plures utilitates seu obsequia quia habuit ab illa muliere quam a Pharisæo, & hoc cum dicit, *Intraui in domum tuam, &c.* Secundum vero amicitiam honestam, similiter ostendit ei quod erat dignior, & hoc cum dicit: *Quia dilexit multum.* In quibus bene consideratis nos docet, quod verus poenitens debet habere exteriora opera pia & deuota, & interiora amore feruentia secundum doctores.

REPLICA.

In capitulo septimo, Vbi in parabola Christi innuitur, quod more humano loquendo amor oritur ex dono, cum dicitur: *Quis plus diligit? Rñsum est. Aestimo cui plus donauit.* Et sequitur verbum Christi: *Recte iudicasti.* Postillator exponit hoc de humano amore; in quo amor oritur ex dono, sed in applicatione parabole Christus conuertit stilum ad loquendum de amore Dei erga nos, qui non est ex meritis nostris, sed magis causat bonum in nobis, & est donatiuus, ideo dixit: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum, ut sic amor non fit ex dono, sed donum ex amore.* Sed Burgensis hic vult absoluere contrarietate in qua videtur in litera, per amorem utilem & inho-

in honestum, utrobique dicendo more humano. Secundum dictum reificatur iudicium Simonis, ut ex vtili surgat luxta secundum fit applicatio, quia dilectione ex meritis & videntur ei bona. Hac autem applicatio Burgensis laborat, qui uocis, quia amor concupiscentiae, & amor amicitie, & equiuoce amor, quia diuersis rationibus. Non est autem verum Christum amorem equiuocasse, nec est necessarium amonestum esse causam doni, put Burgensis, vult, quia stat illud esse redum sine omni dono dato vel sperato, alias esse mercenarius, per consequens non honestus. Virtus nunc per se, per consequens virtuosum sine respectu ad donum aut Burgensis dicit non esse verisimile quod Christus sit Pharisæo de amore pertinere ante predestinationem & sionem poena & culpa, hoc est contra beatum Augustinum mone de Maria Magdalena sic exponentem hunc per contra beatum Bernardum super Cantuariensi sermone 22. ante. Et vide de hac materia Sanctum Thomam prima secundo 26 articulo 4. Ratio autem Burgensis ad sic dicendum non quia propter ruditatem vel infidelitatem Pharisæi, Christus voluit praetermittere ea quae fidelibus ad instructionem potest valere. Saepem dicit coram perfidis quae ipsi non intellegunt tamen Ecclesiae prodesse non cessat, cui datum est nosse mysteria regni Dei, ceteris autem in parabolis, ut videntes non videtelligentes non intellegant. Quamuis enim Pharisæus non intellegit, imo impugnavit veritatem dicendo intra se: *Quis hic qui et peccata dimittit? Nihilominus Christus dico de remissione peccatorum quo ad culpam & quo ad quantum ad liberalitatem Dei praecedentem mulieris dilectionem quae in peccato existens diligere non poterat, & quo ad debitam, propter mulieris primam dilectionem. Unde Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum.*

CAPVT VIII.

A ET factum est. More aquilae prouocantis ad volandum pullos suos, paulatim dominus discipulos suos in nido fidei plurimis virtutum, induit, quibus postea sublimis volare, & alios instruere valeant. Prius docet in synagogis, miracula facit, famam ubique dispergit, turbas suscipit, curat, instruit, hic discipulos facit, ex quibus duodecim elegit, quos primo praesente turba docet, & miseris solita praestat beneficia, iam vero solos ipsos secum retinet, ut cum familiariter audiant, solis illis occultiora exponit mysteria, & sic demum virtutum suarum ostensione quasi alarum protectione firmatis, dat ipsis potestatem curandi, & mittit praedicare regnum Dei.

* S. Titus. Qui doctor est caelo ad terram descenderat, is ciuitatis, & oppida praedicans, & regnum Dei annuncians peragrabat, quo eos qui vitam in terris debebant, ad caeleste regnum reuocaret: (Est interim terra ipsius opus) quoque, si per seductionem a caelesti ordine, & tranquillitate exciderant, per rerum

rum terrenarum contemptum, animo ad caelestia assueverunt. Duodecim autem erant cum illo, attamen verbi minister non obibant, sed ea tantum quae ad Euangelii doctrinam faciunt, dicebant: & a Christo praepceptore hauriebant.

* Nazianzenus. Vadit de loco in locum, non solum, sed plures lucretur etiam ut multa faceret loca, dum laborat, ut somnum & laborem faceret, plorat, ut de reatum lachrymis dicat caecitas, audientes exaltet. b Maria quae vocatur Magdalena. Cum Maria iter faceret domino, & ei narrare commen-

CAPVT VIII.

T factum est deinceps, & ipse iter faciebat per ciuitates, & castella praedicans, & euangelizans regnum Dei, & duodecim cum illo, & mulieres aliquae quae erant curatae a spiritibus malignis, & infirmitatibus. † Maria quae vocatur Magdalenae, de qua

tur, celebri eam vocabulo Magdalenam vocat: Vbi eam peccatricem describit, reuerenter eam generali nomine hierem dicit, ne nomen tantae famae quod hodie venerabilis erroris nota fuscet.

Maria. Amarum mare, propter insitum poenitentiam, quo ipsa, vel nos singula mala deflemus. c Magdalena. Id est, turrensis, a Magdalo, id est, turri, dicitur; Tu es spes mea, turris fortis, a. f. int.

*Angulus

† De poenitentia. dist. 3. c. sunt plures.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VIII.

T factum est, &c. Descripta instructione Christi facta Apostolis principaliter, hic consequenter ponitur eiusdem instructio facta Apostolis per turbas communiter. Et primo praemittitur quasi quaedam praefatio. Secundo subditur dicta instructio, ibi: *Cum autem plurima turba.* Circa primum dicitur.

1 Ipse iter faciebat per ciuitates. In quo apparet Christi diligentia in opere praedicationis.

2 Et duodecim cum illo. Id est, duodecim Apostoli, de quorum electione dictum est sup. 6. cap. non tamen ibant cum illo ad praedi-

praedicandum, sed magis ad audiendum, ut possent conuenientius praedicare ad quod missi sunt postea, ut patet.

4 Et mulieres ali. Ideo sequebantur eum.

5 Maria quae vocatur. Sic nominata a Magdalo castro, & ista qua est sermo factus cap praeced. Rationem tamen sui cognominis simode assignatur a doctoribus diuersis. Illi enim dicunt, fuit soror Lazari, dicunt quod nominata est Magdalena, eo quod dalu castro cecidit in parte sua de hereditate paterna. Fuit pater eius magnus homo, & nobilis, habens dominium in bus locis inter quae erat dictum castrum. Alii vero dicunt non fuit soror Lazari, sed alia eiusdem nominis, dicunt quod nomen est Magdalene a Magdalo castro, eo quod erat inde ori-

MORALITER.

1 Et factum est, &c. Sequitur.

4 Et mulieres, &c. Quae ministrabant ei necessaria de facultatibus

tatibus suis, tanquam gratiae de suis curationibus, & facti deuorae. Hoc etiam consuetum erat fieri praedicatoribus doctorum.

monia septem. Eandem ecclesiam de gētibus a sordibus mundatā. quam Maria significat, significat & Ioan-
 na p̄culibus i dolorū dēram, sed iam Christi pietate re-
 tā, & gratia imple. ā, quā quasi vxor erat prius diaboli.
 Gregoriū. Per septem dāmonia vniuersa vitia intel-

germinare, sed a pessimis cogitationibus cōculcatūr, & a dē
 monibus rapitur. Qui ideo volucres cœli dicuntur, quia cœ-
 lestis, & spiritualis sunt naturæ, vel quia per aerem discurrūt.
 * Theophylactus. Non dixit quod seminans proiecit aliud
 secus viam, sed quod semen cecidit. Qui enim seminat, do-
 cet rectū sermonē, sed sermo diuersi-
 mode cadit in au-
 dientes, vt quidam
 eorum via dicatur.

ur. Quia enim
 diebus om-
 ne tempus compre-
 henditur, recte se-
 ptimo numero v-
 nitas figuratur.
 Ioanna, & cat.
 dominus gra-
 vel dominus
 icors, cuius est
 qd̄ viuimus.
 procuratoris He-
 Cum quilibet
 gnus spiritus p̄
 diaboli ad de-
 dum laborat,
 Herodis im-
 ni procurator
 est.

† Exiit qui t̄seminat seminare semen suum. Et dum
 † seminat, aliud cecidit secus viam, & conculcatum est, & volu-
 cres cœli cōmederunt illud. Et aliud cecidit supra p̄tram, &
 natum aruit, † quia non habebat hūmorem. Et aliud cecidit
 inter spinās, & simul exortæ spinæ, suffocauerunt illud. Et †
 aliud cecidit in terrā bonam, & ortum fecit fructum cen-
 tuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi a-
 diat. Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset hæc
 parabola. quibus ipse dixit: † Vobis datum est nosse † my-
 st̄rium regni Dei, ceteris autem in parabolis, † vt videntes
 non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc pa-
 rabola, † Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam,

† quia non habebat hūmorem. Et aliud cecidit
 inter spinās, & simul exortæ spinæ, suffocauerunt illud. Et †
 aliud cecidit in terrā bonam, & ortum fecit fructum cen-
 tuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi a-
 diat. Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset hæc
 parabola. quibus ipse dixit: † Vobis datum est nosse † my-
 st̄rium regni Dei, ceteris autem in parabolis, † vt videntes
 non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc pa-
 rabola, † Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam,

† quia non habebat hūmorem. Et aliud cecidit
 inter spinās, & simul exortæ spinæ, suffocauerunt illud. Et †
 aliud cecidit in terrā bonam, & ortum fecit fructum cen-
 tuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi a-
 diat. Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset hæc
 parabola. quibus ipse dixit: † Vobis datum est nosse † my-
 st̄rium regni Dei, ceteris autem in parabolis, † vt videntes
 non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc pa-
 rabola, † Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam,

† quia non habebat hūmorem. Et aliud cecidit
 inter spinās, & simul exortæ spinæ, suffocauerunt illud. Et †
 aliud cecidit in terrā bonam, & ortum fecit fructum cen-
 tuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi a-
 diat. Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset hæc
 parabola. quibus ipse dixit: † Vobis datum est nosse † my-
 st̄rium regni Dei, ceteris autem in parabolis, † vt videntes
 non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc pa-
 rabola, † Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam,

† quia non habebat hūmorem. Et aliud cecidit
 inter spinās, & simul exortæ spinæ, suffocauerunt illud. Et †
 aliud cecidit in terrā bonam, & ortum fecit fructum cen-
 tuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi a-
 diat. Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset hæc
 parabola. quibus ipse dixit: † Vobis datum est nosse † my-
 st̄rium regni Dei, ceteris autem in parabolis, † vt videntes
 non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc pa-
 rabola, † Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam,

† quia non habebat hūmorem. Et aliud cecidit
 inter spinās, & simul exortæ spinæ, suffocauerunt illud. Et †
 aliud cecidit in terrā bonam, & ortum fecit fructum cen-
 tuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi a-
 diat. Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset hæc
 parabola. quibus ipse dixit: † Vobis datum est nosse † my-
 st̄rium regni Dei, ceteris autem in parabolis, † vt videntes
 non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc pa-
 rabola, † Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam,

† quia non habebat hūmorem. Et aliud cecidit
 inter spinās, & simul exortæ spinæ, suffocauerunt illud. Et †
 aliud cecidit in terrā bonam, & ortum fecit fructum cen-
 tuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi a-
 diat. Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset hæc
 parabola. quibus ipse dixit: † Vobis datum est nosse † my-
 st̄rium regni Dei, ceteris autem in parabolis, † vt videntes
 non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc pa-
 rabola, † Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam,

† quia non habebat hūmorem. Et aliud cecidit
 inter spinās, & simul exortæ spinæ, suffocauerunt illud. Et †
 aliud cecidit in terrā bonam, & ortum fecit fructum cen-
 tuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi a-
 diat. Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset hæc
 parabola. quibus ipse dixit: † Vobis datum est nosse † my-
 st̄rium regni Dei, ceteris autem in parabolis, † vt videntes
 non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc pa-
 rabola, † Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam,

† quia non habebat hūmorem. Et aliud cecidit
 inter spinās, & simul exortæ spinæ, suffocauerunt illud. Et †
 aliud cecidit in terrā bonam, & ortum fecit fructum cen-
 tuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi a-
 diat. Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset hæc
 parabola. quibus ipse dixit: † Vobis datum est nosse † my-
 st̄rium regni Dei, ceteris autem in parabolis, † vt videntes
 non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc pa-
 rabola, † Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam,

† quia non habebat hūmorem. Et aliud cecidit
 inter spinās, & simul exortæ spinæ, suffocauerunt illud. Et †
 aliud cecidit in terrā bonam, & ortum fecit fructum cen-
 tuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi a-
 diat. Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset hæc
 parabola. quibus ipse dixit: † Vobis datum est nosse † my-
 st̄rium regni Dei, ceteris autem in parabolis, † vt videntes
 non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc pa-
 rabola, † Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam,

† quia non habebat hūmorem. Et aliud cecidit
 inter spinās, & simul exortæ spinæ, suffocauerunt illud. Et †
 aliud cecidit in terrā bonam, & ortum fecit fructum cen-
 tuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi a-
 diat. Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset hæc
 parabola. quibus ipse dixit: † Vobis datum est nosse † my-
 st̄rium regni Dei, ceteris autem in parabolis, † vt videntes
 non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc pa-
 rabola, † Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam,

NICOLAUS DE LYRA.

Quaminiabant, &c. Apud Iudeos erat consuetum, quod
 n̄ heres sanctæ & deuotæ ministrabant doctoribus necessa-
 riæ deuotione. Et ideo quia Christus docebat & p̄dicabat
 in Iudæos, hoc modo accipiebant necessaria ab eis. Paulus
 autem qui p̄dicabat gentilibus inter quos non erat talis
 consuetudo, non habebat mulieres sequentes ipsum, & ei
 ministrantes, vt habetur 1. Corint. 9. Ne forte ex hoc gentiles
 scandalizarentur.

2 Cum autem, &c. Hic consequenter describitur ipsius Chri-
 sti doctrina, seu instructio. Et primo describitur dicta instru-
 ctio. Secundo instructionis confirmatio, ibi: *Factum est autem.*
 Prima in duas, quia primo describitur parabola suæ p̄dicatio-
 nis. Secundo seruor p̄dicantis, ibi: *Venerunt autem ad il-
 lum.* Prima adhuc in duas, quia primo parabola p̄ponitur.
 Secundo exponitur, ibi: *Interrogabant autem.* Sententia autem
 istarum duarum partium patet ex dictis Matth. 13. Excepto
 quod sequitur in parte secunda.

Cum

Nemo

MORALITER.

† Exiit qui seminat, &c. Semen istud potest dici elemosynæ:
 seminatione dicitur 2. Corint. 9. b. *Qui p̄ce seminat,*
p̄ce metit, &c. Huius autem seminis cadit pars secus viā &
 diabolus tollit istud. Et hoc est quādo recipiēs elemosynā,
 inlicitis consumit eam. Et aliud supra pet̄ā, quod sit, quā
 do recipiens de beneficio nō est gratus homini neque Deo.
 Et aliud cadit inter spinas, p̄ quas significantur sollicitudines
 vitæ

vitæ p̄sentis. Et hæc pro parte sunt bona ecclesiæ, data cle-
 ricis & religiosis, qui de illis viuunt carnaliter & pompaticè,
 & implicantur secularibus negociis, cum tamen illa bona
 sint data ad seruandum Deo deuote, & ad ministrandum
 pauperibus in sua necessitate.
 † *Et aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum centupl.*
 Iste sunt elemosynæ receptæ ad victum & vestitum neces-
 sarium Deo seruientium.

Nemo

percipere dignantur. Porro super petra, & in spinis seminantur: qui audiunt quidem, & utilitate verbi probant, & desiderium gustant, sed ne perueniant ad id quod gestiunt: vel per aduersa terrendo, vel prospera blandiendo retardant. His tribus generibus quicumque verbum auditum non faciunt, designantur.

Supra candelabrum. Quia dixerat Apostolis. Vobis nunc myste. reg. Dei cœ a. in. p. Nunc ostendit per eos postolos, aliquando & ceteris idem mysterium effundum, & omnes qui domum Dei essent intraturi flammam illustrandos: Q. d. Vobis pando mysteria, in vobis accendit

Reciduum patitur pluri- mi, etiam bonis voluntatis.

Ad tempus credunt.

Multi audientes disputationem contra auaritiam, vel luxuriam, dicunt contemp- tores seculi, & castos homines esse bea- tos: sed vbi species concupiscibiles eorum obtutibus presentantur, mox recedunt ab eis quicquid recte cogitauerant.

149. dist. c. 1. gibbosus.

1. Math. 5. b

Et diuitijs. Diuitie etiam delectare videntur, tamen possessoribus suis spinæ sunt, cum aculeis curarum mentes eorum confodiunt, que auide quæruntur, sollicitate seruantur; Vnde ab alio Evangelista fallaces diuitie vocantur; quia mentis inopiã non implent, nec diu manent. Et nota quod diuitijs duo iungit, sollicitudinem, & voluptatem, quia & per curam mentes opprimunt, & per affluentiam resoluunt.

1. Matt. 10. c. Mar. 4. e

propatulum, operum. 1. Math. 13. c

Suffocantur. Quia voluptates, & diuitie suis importunis cogitationibus guttur mentis, ne bonum desiderium ad cor possit intrare quasi aditum vitalis strangulant flatus.

Homil. 45. in Math.

Chrysostomus. Sicut spinæ non permittunt oriri semen, sed ex condensatione suffocant immissum, sic sollicitudines vitæ presentis, semen spirituale suffocare non sinunt. Increpandus autem esset agricola, qui super sensibiles spinas, & petram, & viam seminaret. Non enim possibile est petram terram fieri, nec viam non esse viam, nec spinas non esse spinas. In rationabilibus autem secus est.

In terram bonam, &c. In bonos auditores qui verbum audire satagunt, & in venterem memoriae recondunt, & sic opportuno tempore fructum operationis proferunt, inter propheta & aduersa seculi patientes. Et bona terra cum patientia fructum reddit, quia bona agit & mala proximorum equanimiter tolerat, & dum humiliter flagella suscipiunt, post flagella in requiem suscipiuntur.

Nemo autem. Hæc verba ponuntur secundum similitudinem humanæ consuetudinis.

Mystice autem docent fiduciam prædicandi vel patiendi.

hi sunt qui audiunt, deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salui fiant. Nam quod supra petram, qui cum audierint cum gaudio suscipiunt verbum, & hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, & a sollicitudinibus, & diuitijs, & voluptatibus vitæ cunctes suffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in terram bonam, hi sunt qui in corde bono, & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia. Nemo autem lucernam accedens: operit eam vase, aut subtus lectum ponit, sed supra candelabrum ponit, vt intrantes lumen videant. Non enim est occultum quod non manifestetur, nec absconditum quod non cognoscatur,

& in palam veniat. Videte ergo quid audiatis, qui enim habet, dabitur illi, & quicumque non habet, etiam quod putat se habere auferetur ab illo. Venerunt autem ad illum mater, & fratres eius, & non poterant adire eum præ turba

Studiose audite.

Vt & in vestro pectore continue ruminatis, & aliena ruminare iusticiatis.

Cognati.

Gentium ad fidem Christi confluentium.

quæ officio linguæ, & cæterorum membrorum infingunt. Non enim, &c. Q. d. Timor carnalium non vos retinet, nec mala opinio, quæ de vobis modo habetur apud illos, quia etiam viles apparetis, quandoque claritas vestra rebit, cum Dominus illuminabit abscondita tenebrarum, & vos coronabimini, & punientur vestri aduersarij. Qui enim habet, &c. Hæc specialiter apostolis, ab heretice nosse mysteria datur, & perfidis Iudæis (quod non intelligunt audiunt) dicta videntur. Potest & generaliter accipi, quia & ingeniosus, negligendo, sapientia priua, & simplex studiosus laborando degustat. Quia enim verbum habet, dabitur & sensus intelligendi quod amari qui non habet amorem audiendi, etiam si naturali ingenio labore studioso se intelligere putat nullam tamen veritatis dulcedinem gustabit. Et quicumque non. Ideo desidiosus ingenium accendit, vt de negligentia iustius puniatur, qui scire contempnit sine labore assequi potuit, & aliquando studiosus tamen intelligentiæ premitur, vt eo maiora præmia inueniat studiosius elaborat. Venerunt. Quod dixerat in verbo, ostendit in mysterio, scilicet, quod Iudæi solam literam sequentes, etiam quod

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nemo autem lucernam, &c. Per lucernam saluator hic intelligit doctrinam euangelicam, quæ non est occultanda, nec in latebris tantum docenda, sicut doctrinæ suspectæ & malæ, sed in palam coram omnibus.
2 Non est enim occultum, &c. Quia licet Christus aliquando docerit discipulos secreto, voluit tamen quod per eos talia publice docerentur, vnde dicit Matth. 10. c. Quod in aure auditis, prædicate super terram. Ideo subditur.
3 Videte ergo quid au. Vt constanter per orbem prædicetis.
4 Qui enim ha. &c. Hoc subditur ad ostendendum præmium prædicationis apostolorum: Qui enim prædicant ex fide formata charitate merentur, vt sibi detur augmentum gratiæ in presenti, & præmium gloriæ in futuro.

- 5 Et quicumque non ha. Videlicet fidem charitate formam.
6 Etiam quod putat, &c. Quia gratiæ gratis data non dantur ei ad salutem, sed magis cedent ad damnationem augmentum, in quantum abusus fuerit eis.
7 Venerunt autem. Hic consequenter describitur Christus prædicantis ex hoc eundem propter aduentum suum, etiam expectantis foris; non interrupit prædicationem, licet eam summe diligeret & honoraret, sed respondens nunciandi sibi aduentum, dixit.

MORALITER.

1 Nemo autem. Hæc lucerna dicitur sacra scriptura Psal. 118. o. Lucerna patris mei, &c. Hanc autem lucernam operit vase qui verbis et trifolis & extraneis operit eam ad iactantiam suæ fame. Ille vero sub vase lectum ponit qui igni heresis ex sua expositione peruersa accendit, sicut lucerna sub lecto posita accen-

accendit stramina. Et de hac accensione dicit Hieronymus in decretis 24. q. 3. secunde. Arrius in Alexandria scintilla fuit, sed quia non statim fuit oppressus, eius flamma totum orbem depopulata est. Illi autem ponunt supra candelabrum, qui per bonam vitam faciunt efficax verbum suum, sicut et conuerso illi vase operiunt, qui per malam doctrinam suam contemptibilem reddunt.

81

...re pdunt. Nam mater, synagoga, & fratres populi Iu...
...de quib. est Christus secundum carnem, ipso inte...
...docente nequeunt intrare, quia eius dicta spūaliter ne...
...intelligere. Sed pōcupans turba domum ingrediūt...
...ardāte Iudaa, cōfluit ad Christū gētilitas, & illuminat.

foris stant volent.
Festantes, volunt
Dm videre, q spūa
lel sensum in lege
no querētes, ad cus
to am litera sese
fūūt, & quasi Chri
stū ad carnalia do
ceat potius cogūt
exi, quam se discē
da ūalia consenāt
nt re. merito ergo
nō noscunt. Quo
ex iplo, & nos in
foriamur quod nō
agnoscemur si foris
stetimus.

Non autem iniu
rio negligit matrē
ne mater negatur,
ou etiam de cruce
agnoscitur. Sed reli
giosos copule mē
mōstrantur q
corum, & corporali necessitudini p̄scriptorum ecle
siā forma p̄fertur. Figuratur etiam Iudaeis (de quibus se
culum carnem) ecclesiam de gentibus quā credidit ante
ferendam.

MORALITER. Magister p̄cepturus aliis, q non relique
rit trem & matrem, non est me dignus snā suā ipse pri
mū se subicit, non refutās officium maternae pietatis, sed
patris se ministerijs amplius quam maternis affectib. dē
re agnoscat. Itaque qui se intelligit propter divinum my
sterium in terras venisse, & propter conuētum ecclesiae re
lictā parentibus ascendit in nauem.

THEOPHYLACTVS. Quidam hoc sic intelligunt,
quod Christo docēte qdam inuidētes subannantes eū sup
dona eius dixerūt. *Mater tua, &c.* Tanquam pp hoc eum
ignobilem demonstrarent. Et ideo qui mentem eorum co
gnit, sic eis respondit, quoniā nō nocet vilis contangui
nit, sed si ignobilis quis existat, audiat autem verbū Dei,
ipm contangueum reputa.

et ascendit. **MORALITER.**
Cui Iesu nauim ascendit, qui signo Dominicae crucis im
bu, seculum relinque re disponit.

et dormiuit. In hoc facto verus homo monstrantur q dor
m & verus Deus qui furorem coercet maris.

et periclitabantur. **MORALITER.**
Merito turbatur nauis in qua proditor est cum bonis, & qui iuis
nitis firmi fuerant, turbantur alienis.

et suscitauerūt eū dicētes, Præceptor perimus. Aduerte neminē
sine

line tēratione de hac vita trāsmigrare, cum ēt Apostolos D
(qb. Dñs adest) tentationum secularium saepe procella tur
turber. Sed cum simus subiecti procellis spūalis nequitiae,
excitemus gubernatorem q imperat ventis, q imperat ma
ri, q etiam nō dormiat corporis sui somno, caueamus. tñ
ne nostri corporis sō
no dormiat, & quie
scat.

Et cessauit, & facta est tranquillitas. Nota.
quod ois creatura sē
tit creatorem. Impe
rat, increpat, sentiūt
imperātem, non qd
secundum hāresim
quorūdam sint ani
mātia, sed maiestati
cōditoris sunt sensi
bilia, q apud nos sūt
in sensibilia.

ALLEGORICE.
Mare vel stagnū, te
nebrosus est, & ama
rus mundi aestus. Na
uicula, arbor crucis,
cuius beneficio fide
les adiuti, emersi flu
ctibus mundi, obti
nent littus patriae ce
lestis. Ascendūt discipuli admoniti cum eo, vnde ipse ait: *Si
quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē suam,
& sequatur me.* Discipulis nauigantib. id est, seculum fidelib.
calcantib. & futuri seculi quietem animo meditantib. & p
Sancti spiritus flatum, vel etiam per proprii regiminis co
natum infidos mundi fastus certatim post terga iactantib.
subito obdormit Dñs, id est, aduenit tempus dominicae pas
sionis. Vnde & Marcus, nocte hoc factum memorat, vt ve
ri, solis occubitus significaret. Descendit procella, qā Dño
somnia mortis in cruce subeūte, fluctus persecutionum
demoniacis flatib. excitati assurgunt. qb. non ipsius patien
tia, sed discipulorum imbecillitas concutitur, & trepidat.
ne eo dormiente pereant, quia cuius mortem viderant, re
surrectionem optant, quē si differretur, ipsi in ppetuum pe
riclitarentur, vnde: *Surgens increpauit uentum.* Quia celeri re
surrectione, per mortem destruit superbiam diaboli, q ha
bebat imperium mortis. Tempestatem etiam aquae facit
cessare, quia rabiem Iudaeorum morti eius insultantium, re
surgens labefacit. Arguit eos, qui se p̄sente timebāt, cum
perire non possit q firmiter adharet ei: Quasi ipso gestu na
uigationis diceret, quod post resurrectionem etiam voce di
xit. *O stulti & tardi corde ad credēdū in omnib. quae locuti sunt Pro
phetae.* Nonne oportet. pa. Christum soporari, vnde nauem (in
qua quiescebat) hinc inde vexatibus, & sic extemplo tumi
dis, gurgitibus sedatis, patefacere cunctis potentiam suā di
uinitatis?

Mirati sunt adinuitē. Nō discipulij, sed nautae & alij q in
leis. Ascendūt discipuli admoniti cum eo, vnde ipse ait: *Si
quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē suam,
& sequatur me.* Discipulis nauigantib. id est, seculum fidelib.
calcantib. & futuri seculi quietem animo meditantib. & p
Sancti spiritus flatum, vel etiam per proprii regiminis co
natum infidos mundi fastus certatim post terga iactantib.
subito obdormit Dñs, id est, aduenit tempus dominicae pas
sionis. Vnde & Marcus, nocte hoc factum memorat, vt ve
ri, solis occubitus significaret. Descendit procella, qā Dño
somnia mortis in cruce subeūte, fluctus persecutionum
demoniacis flatib. excitati assurgunt. qb. non ipsius patien
tia, sed discipulorum imbecillitas concutitur, & trepidat.
ne eo dormiente pereant, quia cuius mortem viderant, re
surrectionem optant, quē si differretur, ipsi in ppetuum pe
riclitarentur, vnde: *Surgens increpauit uentum.* Quia celeri re
surrectione, per mortem destruit superbiam diaboli, q ha
bebat imperium mortis. Tempestatem etiam aquae facit
cessare, quia rabiem Iudaeorum morti eius insultantium, re
surgens labefacit. Arguit eos, qui se p̄sente timebāt, cum
perire non possit q firmiter adharet ei: Quasi ipso gestu na
uigationis diceret, quod post resurrectionem etiam voce di
xit. *O stulti & tardi corde ad credēdū in omnib. quae locuti sunt Pro
phetae.* Nonne oportet. pa. Christum soporari, vnde nauem (in
qua quiescebat) hinc inde vexatibus, & sic extemplo tumi
dis, gurgitibus sedatis, patefacere cunctis potentiam suā di
uinitatis?

Mirati sunt adinuitē. Nō discipulij, sed nautae & alij q in
leis. Ascendūt discipuli admoniti cum eo, vnde ipse ait: *Si
quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē suam,
& sequatur me.* Discipulis nauigantib. id est, seculum fidelib.
calcantib. & futuri seculi quietem animo meditantib. & p
Sancti spiritus flatum, vel etiam per proprii regiminis co
natum infidos mundi fastus certatim post terga iactantib.
subito obdormit Dñs, id est, aduenit tempus dominicae pas
sionis. Vnde & Marcus, nocte hoc factum memorat, vt ve
ri, solis occubitus significaret. Descendit procella, qā Dño
somnia mortis in cruce subeūte, fluctus persecutionum
demoniacis flatib. excitati assurgunt. qb. non ipsius patien
tia, sed discipulorum imbecillitas concutitur, & trepidat.
ne eo dormiente pereant, quia cuius mortem viderant, re
surrectionem optant, quē si differretur, ipsi in ppetuum pe
riclitarentur, vnde: *Surgens increpauit uentum.* Quia celeri re
surrectione, per mortem destruit superbiam diaboli, q ha
bebat imperium mortis. Tempestatem etiam aquae facit
cessare, quia rabiem Iudaeorum morti eius insultantium, re
surgens labefacit. Arguit eos, qui se p̄sente timebāt, cum
perire non possit q firmiter adharet ei: Quasi ipso gestu na
uigationis diceret, quod post resurrectionem etiam voce di
xit. *O stulti & tardi corde ad credēdū in omnib. quae locuti sunt Pro
phetae.* Nonne oportet. pa. Christum soporari, vnde nauem (in
qua quiescebat) hinc inde vexatibus, & sic extemplo tumi
dis, gurgitibus sedatis, patefacere cunctis potentiam suā di
uinitatis?

Mirati sunt adinuitē. Nō discipulij, sed nautae & alij q in
leis. Ascendūt discipuli admoniti cum eo, vnde ipse ait: *Si
quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē suam,
& sequatur me.* Discipulis nauigantib. id est, seculum fidelib.
calcantib. & futuri seculi quietem animo meditantib. & p
Sancti spiritus flatum, vel etiam per proprii regiminis co
natum infidos mundi fastus certatim post terga iactantib.
subito obdormit Dñs, id est, aduenit tempus dominicae pas
sionis. Vnde & Marcus, nocte hoc factum memorat, vt ve
ri, solis occubitus significaret. Descendit procella, qā Dño
somnia mortis in cruce subeūte, fluctus persecutionum
demoniacis flatib. excitati assurgunt. qb. non ipsius patien
tia, sed discipulorum imbecillitas concutitur, & trepidat.
ne eo dormiente pereant, quia cuius mortem viderant, re
surrectionem optant, quē si differretur, ipsi in ppetuum pe
riclitarentur, vnde: *Surgens increpauit uentum.* Quia celeri re
surrectione, per mortem destruit superbiam diaboli, q ha
bebat imperium mortis. Tempestatem etiam aquae facit
cessare, quia rabiem Iudaeorum morti eius insultantium, re
surgens labefacit. Arguit eos, qui se p̄sente timebāt, cum
perire non possit q firmiter adharet ei: Quasi ipso gestu na
uigationis diceret, quod post resurrectionem etiam voce di
xit. *O stulti & tardi corde ad credēdū in omnib. quae locuti sunt Pro
phetae.* Nonne oportet. pa. Christum soporari, vnde nauem (in
qua quiescebat) hinc inde vexatibus, & sic extemplo tumi
dis, gurgitibus sedatis, patefacere cunctis potentiam suā di
uinitatis?

Mirati sunt adinuitē. Nō discipulij, sed nautae & alij q in
leis. Ascendūt discipuli admoniti cum eo, vnde ipse ait: *Si
quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē suam,
& sequatur me.* Discipulis nauigantib. id est, seculum fidelib.
calcantib. & futuri seculi quietem animo meditantib. & p
Sancti spiritus flatum, vel etiam per proprii regiminis co
natum infidos mundi fastus certatim post terga iactantib.
subito obdormit Dñs, id est, aduenit tempus dominicae pas
sionis. Vnde & Marcus, nocte hoc factum memorat, vt ve
ri, solis occubitus significaret. Descendit procella, qā Dño
somnia mortis in cruce subeūte, fluctus persecutionum
demoniacis flatib. excitati assurgunt. qb. non ipsius patien
tia, sed discipulorum imbecillitas concutitur, & trepidat.
ne eo dormiente pereant, quia cuius mortem viderant, re
surrectionem optant, quē si differretur, ipsi in ppetuum pe
riclitarentur, vnde: *Surgens increpauit uentum.* Quia celeri re
surrectione, per mortem destruit superbiam diaboli, q ha
bebat imperium mortis. Tempestatem etiam aquae facit
cessare, quia rabiem Iudaeorum morti eius insultantium, re
surgens labefacit. Arguit eos, qui se p̄sente timebāt, cum
perire non possit q firmiter adharet ei: Quasi ipso gestu na
uigationis diceret, quod post resurrectionem etiam voce di
xit. *O stulti & tardi corde ad credēdū in omnib. quae locuti sunt Pro
phetae.* Nonne oportet. pa. Christum soporari, vnde nauem (in
qua quiescebat) hinc inde vexatibus, & sic extemplo tumi
dis, gurgitibus sedatis, patefacere cunctis potentiam suā di
uinitatis?

NICOLAUS DE LYRA.

Mater mea & fratres mei hi sunt, q verbū Dei audiunt,
& accipiunt, quasi dicat, ille est mihi propinquus, qui spūalib. operi
b. est magis intentus. In hac ēt responsione Christus confutauit il
li, qui ei nūciatū a duētum matris suae, quia secūdu doctores no
si, malitiose hoc fecit, vt si ex hoc p̄dicationē dimitteret, argueret
ipm esse hominem purū carnali affi. Et motū. Aduertēdum tñ q
fratres Christi hic dicunt cognati sui Germani, eo modo loquēdi, quo
ap. Hebraeos, fratres dicuntur illi qui sunt de eadem cognatione, et
homo vocatū Abrahamā Loth nepotē fratrem suum, vt habet. Ge. 13.
factum est aut, &c. Hic consequenter describitur doctrina
Christi

Christi cōfirmatio, quae proprie fit per miracula, secundum q
Mar. ult. d. Sermonem confirmante sequentib. signis. Et primū descri
bitur miraculum factum in mari. Secundo factum in terra; ibi Et
cum de nauē egressus esset ad terram. Sententia primae partis
patet ex dictis Mat. 8. Hoc excepto.

3 Transstretemus transflagnum. Mat. 8. vocatur mare: modo
loquendi Hebraico, quo omnis congregatio aquarum in notabili quan
titate vocatur mare, secundum illud Genes. 1. b. Cōgregatione scq;
aquarum vocauit maria. Secundum veritatem aquae Iordanis
fluij extenduntur ibi in magna latitudine, ideo frequenter vocatur
mare, & aliquando lacus, & aliquando stagnum.

E cum

MORALITER.

nūciatum. Secundū sensum literalem maliciose fuit
eūciatum, vt si p aduētum matris, & fratrum p̄dicationē
diceret, argueret homo purus, vt pote affectione carnali
tatis, pp q rationabiliter imposuit nūciati silētiū, dicēs.
Mater mea, &c. Et in hoc docuit p̄dicationem Euangelij
rōpiller reprimere volentes eum maliciose impedire.
factum est aut in vna dierum, & ipse ascendit in nauicul. &c.
significatur corpus humanum in quo secundū Plato
nicos,

nicos, anima est sicut naua in nauē. In hac autē nauicula ani
ma gubernat secundū partem rōnalem. Irascibilis autē, & cō
cupiscibilis, sensus interiores, & exteriores sunt in corpora
lib. organis, & sic dēt p rōnem q nō est virtus organicagu
bernari, Deus tñ principalis est gubernator. Turbatur autē
nauis ista corporis infirmitatib. & mens interior, dāmonū
tentationib. Et Deus q principalis est gubernator, dormire
dī, dum ab eo talia permittuntur. Excitatur autem deuotis
precib. partis rationalis, quae ad optima deprecatur, & tunc
iubente Domino turbatio quietatur.

A nauierant mirantur. Vnde Matthæus, Porro h. mines illi mirati sunt. Dicentes: Qualis est hic? Quod si discipulos dicimus miratos fuisse, merito & ipsi homines sunt appellati.

M. 8. d. **a** Ad regionē Gerasenor. Gerasa ciuitas Arabiæ iuxta montem Galaad in tribu Manasse, non longe a stagno Tyberia dis significat gentes quas post passionem & resurrectionē Dominus per prædicatores uisitauit, vnde Gerasa siue Gergesi colonum eiiciens, id est, diabolus a quo prius icolebatur vel aduena propinquas, qui longe erat in tē pore.

† aqua. **b** Occurrit illi vir. Cum Lucas vnum; Matthæus duos occurrisse memorat, in figuram eiusdem gētilis populi est, quia cum Noe tres filios genuerit, & familia solius Sem in possessione Dei abscissa ē, ex duobus alijs diuersarum nationum populi pullularunt, qui idolis seruiērūt.

B Et nota hunc vnum fuisse celebrioris personæ, & maioris infamiae, de quo regio illa maxime dolebat.

† Mat. 8. d. **Mar. 4. b** **fillos.** **c** Occurrit ergo vir. Id est, ipse gentilis populus, q̄ multis temporibus, id est, ab ipso pene mundi exordio vexabatur a dæmonio, nec utebatur veste naturæ suę, id est, virtutib. fide & charitate, q̄b. primi parentes post culpam nudati leguntur, hæc stola red eunti filio offertur. Neq. in domo consciētiæ quiescebat, sed in mortuis operib. corporis quasi in sepulchris manebat.

c In monumentis. Quid aliud sunt p̄fidorum corpora, nisi q̄ dā defunctorum sepulchra in q̄b. non habitant Dei verba.

*** A v̄ḡst.** In domo non habitabat, id est, in cōscientia sua nō quiescebat. In monumentis manebat, id est, in mortuis operibus, hoc est peccatis delectabatur.

Li. 2. de quæ. in Au. q. 13 **d** Iesu fili Dei. Arius contendit esse creaturam, quem dæmon cōfiteretur esse filium Dei. Iudei dicūt; In principe dæmoniorum eiicit dæmonia, quē dæmonia negāt aliquid se cum commune hēre. Tormētum est diaboli ab hominis, lēsiōne cessare, & quātū diutius possederat, tū difficilior mittit. Caueat ergo aliq̄s lēsus a diabolo, vt cito eius iugū dirūpat, q̄a tāro facilius quanto citius eius dñum euitatur.

C Vincieba. catenis. Catenę & cōpedes, duræ, & graues sūt gētium leges, quib. & in eorum republica cohibebant̄ peccata. His tamen legib. ruptis, & ad ea scelera cupiditate ductebantur, quæ vulgarem consuetudinem excedebant.

† Quia intrauerunt dæmonia multa, &c. Multa dæmonia quæ vnum p̄mūt, signant multos cultus idolatriæ in vno gētū populo

populo, E contra dicitur: multitudinis credentium erat cor & anima vna. Vnde bene in Babylone vnitas linguarū in Ierusalem est adunata.

g Et rogabant. Sciebant dæmones per aduentum Domini aliquando in abyssum mergendos; Non ipsi futuri diuinantes, sed rarum de se dicentes.

† **h** Grex porcorum, sunt homines, & rationis dediti, in monib. pascētes. I quis more potuerit, diabolus potestatem nō capit, vel ad probandum tantum, non ad perdendum.

*** A v̄ḡs** Quod Marcus circa motem gregem porcorum Lucas autem te, n̄ repugnat. n. porcorum gnus fuit, vti eius esset in n̄ aliquid circa Erant, n. duo porcorū, sicut eius expressit.

Et rogabāt e. **permitteret eis ingredi.** Aduertentiam. Deum Nullum p̄mūt condēnat, sed quisque ipse si autor est. Non tuntur in porcos dæmones, sed ipsi perūt; q̄a celestis claritatem ferre nō poterant. Vnde & ante tembita sibi tormenta formidant.

k Et permittit illis. Exierunt. &c. Permittit, vt per interuentum porcorū, detur occasio salutis hominib. Pastores videntes statim nunciant. In quo notādū, quod nec nisi permittit dæmonia nocere possunt, multo minus nisi occulta tamen iustitia Dei permittantur.

l Abiit grex per præceptum in stagnum, & suffocatus est. Quod viderunt factum qui pascebant. **ALLEGORICE.** Liberati gentium, a dominatione dæmonum, incredulitas agūt suos ritus sacrilegos, & ceca, & p̄funda curio submersi, & impetu ferūt in p̄ceptum, q̄a nullius contemplatione reuocātur, sed ad inferiora p̄ improbi cliue detrusi suffocantur, intercluso vitali commeatu in aquis voluptatum huius mundi.

m Fugerunt & nunciauerunt in ciuitatem, & in villas. res fugerunt, quia nec philosophi gentium nec p̄cipue synagogæ pereuntib. possunt conferre medicinam, nec Christianam fugiant legem, potentiam tamen eius upendo, & mirando prædicant.

n Exierūt autē videre quod factū est, & venerūt ad Iesum, & nunciauerunt hominē, &c. Significat multitudinē suam uenisse ad delectationem.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et cum, &c. H. c. describitur miraculū factū in terra. Et primo de curatione dæmoniaci. Secūdo, de suscitatione filie Archisynagogi, ibi factum est autē. Sententia autem primæ partis patet ex dictis Mat. 8. & Mar. 5. Hoc excepto quod sequitur.

2 Et vesti-

2 Et vestimento nō induebatur, neq. in domo manebat, sed in monumentis, &c. Amētes. n. & dæmoniaci multum sustinere quæ non possent alias sustinere, sicut patet de Nabuchodonosor Danielis. 3. qui per septem annos habitauit cum feris quasi bos comedens.

MORALITER.

† **†** Enauigauerunt autem ad regionem Gerasenorum quæ, &c. Per hominē obsessum a dæmone, significatur populus gētilis longo tempore seruiens dæmonib. in idolis, & vestib. non utebatur, q̄a nudatus erat virtutum ornamentis. Ruperat ēt atenas, & vincula legis naturalis, sed Domino iubente p̄p̄ dicationem

dicationem Apostolorum dæmones sunt ab eis eiecti ad sanam mētem sunt reducti, & virtutum vestib. nati. Per hoc autem quod demones porcos intrauerunt in mare demerserunt, significatur, quod dæmones detractores, qui tanquā porci pascuntur in mundis & gruniant contra vitam bonorum, propter quod dæmonibus demerguntur in infernum.

† **Fa**

85

statam, honorare quidem, sed nolle pari religionem Christianam, dum dicunt, quod eam implere non possunt. Miratur Ierusalem populum a pristina perversatione sanatum, & se ad pedes domini, in sano mentis examine vestigia saluatoris sequatur intueri, & vestitum studiis virtutum, quae deus amiserat.

rogant. Conscientia litatis, presentia tamen se indignos putant, non capiunt verbum Dei, & in a mente pondus scientiae non sustinent, & ideo diu molestus non sed regreditur, non dignatur re inuitos, sed deserit infirmos, quibus oneri videtur esse sua praesentia.

CHRYSOST. d. Aestas Christi humanitatem. Postquam enim collocatis a se beneficiis emittebat eum, non obsequium sed discit, eos quod se ipsos indignos sua doctrina promulgauerant, relinquens.

Ipsa autem, &c. Quando de synagoga ad gentes transiit, in somno, naus tempestate pressa memoratur, hic nec dormit, nec naus periclitatur. Quia Christus, resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dormitabitur. Tamen in hoc innuitur, quod passionis eius triumphus, & resurrectionis gloria credituris Iudaeae populi intimabitur, & cum praedicatione mortis suae vexillo creditur a Hebraeis coeperit, quasi repetita naui in qua dormierat, priam reuisit.

ple autem qui relictis parentibus. Iudeis, ascenderat natiuitate gentium procurauerat salutem, iam in patriam reuertitur, quia postquam plenitudo gentium intrauerit, tunc canis Israel saluus erit.

Redi in domum, &c. ALLEGORICE. Post remissionem peccatorum redeundum est in bonam conscientiam, & in euangelio, propter aliorum etiam salutem, ut de inuicem Christo requiescat, ne cum iam prope vult esse cum mundo, negligat mysterium praedicationis accommodatae fraterne liberationi, unde Apostolus. Cupio dissolui, & esse in Christo. multo melius, manere autem in carne necessarium propter vos.

Excipit il. In fine seculi cum adhuc ad Iudaeos redibit, per dei confessionem liberer excipietur, quia expectant eum sicut

ait propheta: Dies multos expectabis me. Non fornicaberis & non eris cum viro, quia nunc synagoga nec est subdita Christo viro, nec fornicata cum idolo, longa expectatione sponsi amplexum praestolans.

Huic lectioni consequenter subiungitur mors filiae Archisynagogi in figuram eiusdem synagogae, quam dum properat suscitare dominus, praeripit sanitatem haemorrhoida mulier in figuram gentium quae post venientes prius sanantur. Venit ergo ad Iesum, princeps, scilicet, Moyses, qui merito Iairus dicitur, id est, illuminatus a Deo, vel illuminans alios, dum verba vitae quae a spiritu sancto acceperat, alijs ministrat.

Cadit ad pedes quia legislator cum toto populo illo, Christum in carne venturum longe sibi intelligebat praefendum. Rogat intrare in domum quia desiderabat eum videre, unde: Multi reges & principes

† dæmonis agitata. † Mar. 6. b.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

NICOLAUS DE LYRA

Ipsa autem ascendens na. &c. & rogabat illum vir a quo daemonia exierat, ut cum eo esset dimisit, &c. Id est, noluit quod ipsum sequeretur. Cuius ratio est quia discipulis sequentibus. Christum ita est potestas facienda miracula, ut patebit ca. 9. & 10. Si autem iste si fuerat daemontiacus talia faceret, posset a simplicibus & etiam a religiosioribus hominibus imputari, quod talia faceret virtute daemontiaci, quod Christus excludere intendebat. Et ex hoc consuetam est in ecclesia, quod daemontiaci & furiosi si curentur, non tamen ad ecclesiastica officia promouentur. Factum est autem. Hic consequenter describitur miraculum de suscitatione filiae Archisynagogi. Circa quod primo ponitur dicti miraculi

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

† turbam suffocabat eum Luc. 10. d.

MORALITER.

Factum est autem, cum redisset Iesus, excipit illum turba. Per archisynagogum sacerdos curatus, & per filiam eius vnicam parochia designat. Igitur Archisynagogi vnicam filiam moritur

ritur, cum sacerdotis parochia male disponitur, sed pro eius sanitate Iesum rogat cum predicatorem & confessorem pro salute animarum zelantem in auxilium suum vocat, & tunc eius filia sanatur, & ei cibus verbi Dei & eucharistiae sacramentum ministratur.

Tomus v. C 2

A *In medicos: Medici, demones, qui quasi consulentes hominibus p Deo se coli exigunt, quibus teruierat gentilitas.*
b Tetigit fimbriam. Fimbriam tangit, qui incarnationis mysteria perfecte amat & credit, donec ad maiora capiēda perueniat.

† Matth. 9. c.
 Mar. 5. c.
 † quæ
 † th illis
 3. dist. c.
 ad eius,
 de pen-
 dit. 3. c.
 iter hac
 hircu. 1.

Si consideremus quantā sit fides nostra, & intelligamus quantus sit filius Dei videmus quia comparatione eius, fimbriam tantummodo tangimus, superiorē vestimēti eius partē nequimus attingere.

c Et confestim, &c. Suscitaturus mortuā rediit ad fidem faciendam, prius curat hemorrhoidam. Sic Elisabet sterilis paritura indicatur, vt cōceptura virgo credatur.

† Matth. 9. c.

d Quis est. Non quærit vt doceatur quæ nesciat, sed vt fides mulieris appareat.

B *Turba te comprimunt. Quem turbæ diuersis hæresibus affligunt, sola catholica ecclesia fideliter corde tangit, nam alij tangentes non tangunt, sicut videntes non vident, audientes nō audiunt.*

* eiectis
 foras om-
 nibus
 † Matth.
 9. c.
 Mar. 5. d.
 Io. 20. d.

Vnde & Mariæ dicitur: Noli me tangere, nondum n. ascendi ad patrem meum.

*** GREGOR.**
Premente turba vna redemptorem nostrum mulier tetigit quia carnales quiq;

C *in ecclesia eum cōprimunt, a quo longe sunt, & soli tãgūt qui huic veraciter humiles adiunguntur. Turbā igitur premit, & nō tangit, quia & importuna est per præsentiam, & absens per vitam.*

Infr. 8. e.

f Nam & ego noui. Non latet quicūque tangit: Deus nō indiget oculis vt videat, nec corporaliter sentit, sed ī se habet cognitionem omnium. Etiam virtus quæ pro pitiatur omnibus iniquitatibus nostris, & sanat omnes infirmitates nostras, non ex nobis, sed ex Deo exir.

g Videns autem mu. Hæc mulier verecunda fimbriā tãgit, si delis accessit, religiosa credidit, sapiens se esse sanatā cognoscit: Sic plebs gētium quæ Deo credidit, peccatum erubuit vt desereret, fidem detulit vt crederet, deuotionē exhibuit vt rogaret, sapientiam induit vt sanitatem suam & ipsa sentiret, fiduciam sumpsit vt fateretur quod præripiebat alienum.

h Adhuc illo. loq. Mūdāta ecclesia gentiū a profluvio vitiorum, & cognominata filia ob fidei meritū nūciatur synagoga leto perfidiæ & inuidiæ soluta, quia in Christum nō credidit, & ecclesiam credere doluit. Nunciū iste est, quicūq; credit statim synagoga a Deo destitutum vt restaurari nō possit, ideoque pro restitutione illius supplicādum esse nō credidit, sed quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum, vnde sequitur: Iesus autem audito hoc verbo:

† Et mulier † quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos † erogauerat omnem substantiam suā nec † ab vilo potuit curarari, accessit retro & tetigit fimbriam vestimenti eius, & confestim stetit fluxus sanguinis eius. Et ait Iesus. Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus & qui cum illo erant: Præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt, dicis, quis me tetigit? Et dixit Ie-

Q Multi sunt qui te tetigerunt, sed non quæro de tactu corporis, sed de tactu fidei.

f *Q Non quæro de tactu corporis, sed de tactu fidei.*
 sus: Tetigit me aliquis. Nam & ego noui virtutem de me exiisse: Videns autem mulier, quia non latuit, tremēs venit & pro-

g *Per fidem.*
 cidit ante pedes eius, & ob quam causam tetigerit eum, indicauit coram omni populo, & quemadmodum confestim facta nata sit. At ipse dixit illi: Filia, fides tua te saluam fecit: Vade in pace. Adhuc illo loquente, venit quidam † ad principem synagogæ dicens ei, quia mortua est filia tua, noli vexare † illum. Iesus autem audito hoc verbo respondit patri puellæ; Noli timere, crede tantum & salua erit. Et cum venisset ad-

i *a Petrus iacobus & iohannes fides, spes, & charitas.*
 domum, non permisit intrare secum quemquam, nisi Petrum

k *a Iac. episcopus, b Maria ecclesia.*
 & Iacobum & Ioannem et patrem et matrem puellæ. Flebant autem omnes et plangebant illam. At ille dixit: Nolite fle-

l *Quæ non credit deridet.*
 re: Non est mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum, scientes quia mortua esset. Ipse autem tenens manum eius, clamauit, dicens: † Puella, surge. Et † reuersus est spiritus eius et

m *a Ad testimonium vitæ, vt non phantasma sed veritas redere uel.*
 surrexit continuo, et iussit illi dare manducare. Et stupuerunt parentes eius, quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

i Non permisit, &c. Paucos arbitros resurrectionis acciecit, quia non a multis continuo credita est resurrectio. Filius viduæ publice suscitatur, hic pauci admittuntur, quo moraliter pietas domini notatur, gavidua mater vix nō patiebat moras, & ideo ne amplius afficeret, matris additur. Significat etiam in filio viduæ ecclesia cito creata. In archisynagoga filia Iudei qui creditur, sed ex pluribus pauci.

** THEOPH.*
 Mortuam suscitaturus eiecit omnes inani gloria effusionē facere, & quod cum quis deberet miracula facere, nō e-
 cet ipsum esse in medio plurimorum.

** Pater puellæ, ceteros doctorum legis licet, scribæ & arisæi, qui si crederent etiam in iecta synagoga salua erit.*

** CHRYSOSTOMUS.*
 Assumpsit patrem in testes, ne qui lo-
 cere posset fallaciter resurrectionis iudicium. Desse etiam exclusit, a domo, & indignos stedit humilissimo-
 sione.

l Flebant autem.
 Flent qui synagoga a Deo qui vita est vident alienam & dolent, nec amplius posse viuificari tant, & illa quæ in

m *n* *Non est mortua, &c.*
 si præsentiam qua viuere debet amisit, quasi inter plāgas mortua iacēs, nec hoc ipsum quidē quare plāgat intelligit. *Nolite flere.* Fleant mortuos suos, qui putant mortui vbi est fides resurrectionis non est mortis, sed spes quæ nō

o *sed dormit, &c.*
 scitando quiescit. *Sed dormit, &c.* ALLEGOR. Cum anima peccās moritur si tamen a Christo suscitari meretur, nobis quidē mortua fuisse sed Deo dici potest obdormisse.

p *Deridebant, &c.*
 Merito exclusi sunt, qui deridere quæ credere malebant, indigni videre resurrectionis miraculū. *Tenens manum.* Tenet manum, quia nisi manus luorum (quæ sanguine plenæ) prius fuerint mundata, synagoga non surget.

r *Puella surge.*
 Quisquis a morte anime, a Christo manum sibi confortante respicit, a sordibus vitiorum debet surgere, & (sicut Marcus ait) in bonis operibus ambulat & cœlesti pane necesse est vt mox satiatur, id est, verbi dicitur altaris.

s *Quibus præcepit.*
 Sicut publica noxa publico egēt remedio, ita leuia peccata leuiori & secreta queunt deleri potest. Vnde puella in domo iacens, paucis arbitris exurgit, demque ne miraculum vulgarent, interdicitur.

i Non

MORALITER.

† *Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis. Per quam significatur persona peccatrix a longo tempore, quæ tamen remedium quaerit a domino, dicens: Libera me de sanguinibus Deus.*

bus Deus, Deus salutis meæ, &c. Et illa sola dicitur istum tetigisse, scilicet spiritualiter per fidem, licet etiam eum comprimerent per tactum corporalem, præcepit quod ei singulariter dicitur: *Filia fides tua salua te fecit.*

CAPVT IX.

Conuocatis autem Iesus. Concessa primum ptate signorfi mittuntur pdicere regnum Dei, vt magnitudini profforum attestatur etiam magnitudo factorum & fidem vobis daret virtus ostensa, & noua facerent, qui noua predi-

dicatio peruenit. Vel. excutitur, vt nihil ab eis accipiant, qui ouangelium sprener nt, nec etiam necessaria vite.

ALLEGOR Ne comunicetis in anibus verbis, & gestis perfidorum, qua pulueri comparanda sunt, ne caste metis vestigiū polluat. Puluerem vero sic elis populi q humana fragilitate colligitur, det predicator Euangelij abolere, & quasi suum in se suscipere. Vn Apostolus. Quis infirmat, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?

CAPVT IX.

Conuocatis autem Iesus duodecim Apostolis dedit illis virtutem, & potestatem super omnia daemona, & vt langores curarent. Et misit illos predicare regnum Dei, & sanare infirmos. Et ait ad illos: Nihil tuleritis in

Nihil tuleritis. In Marco legitur, vt nittolleret in via nittirga tm. Sed sciendum est, qa vtrumq; psum est a Domine, vt nihil nisi vgbm terret, & vt nittvirgam ferrent. Nittferre virgam, est nittesse sollicitu de nittq necessaria sunt hmanę sustentatio quia hęc dēntur pdicatorib. ab his; dttibus pdicant, qua sine scandalo possitt accipi. Nihil ferri virga, est vti illa nittre accipiēdi necesia, qua data est pdttatoribus.

THEOPHYL. Nittidam Apostolos nittportare peram, nittque baculum aut nittas tunicas sic intelnunt, quod nō the nittrent, hoc enim nitttra inuit congrēns multa, neque nittiracundi, & tribulati spiritus, quod significat baculus, nittque sint ficti, & duplici corde, quod significat tunica nittplex.

Duas tunicas. Simplex vestimentum, est quicquid est ne nittstium, alicui secundum qualitatem loci vel temporis. nittplex est, quod vltra necessitatē est. Allegori. in duab. tu nittcis, duplicitem prohibet.

Ibi manete. Ne excusetis per domos & inuolabilis ho nittitij iura mutetis. Vnde secūdm Mattha. Domus in qua nittanere debeant prius eligenda est, vt mutandi hospitij ne nittillitas auferatur.

Puluerem pedum vestrorum. Puluis excutitur in testimo nittiū laboris sui, qd ingressi sunt in ciuitatē, & vsq; ad illos p nittdicatio

via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. Et in quamcunque do-

num intraueritis, ibi manete, & indē ne exeatis. Et quicumque non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa etiam puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. Egressi autem circumibant per castella, euangelizantes,

& curantes vbique. Audiuit autem Herodes tetrarcha omnia qua fiebant ab eo, & hæsitabat, eo quod diceretur a quibusdam, quia Ioannes surrexit a mortuis, a quibusdam vero quia Elias apparuit, ab aliis autem, quia propheta vnus de antiquis surrexit. Et ait Herodes: Ioannem ego decollauī, quis autem est iste de quo ego audio talia? Et quærebat videre eum. Et reuersi Apostoli narrauerunt illi quæcunque

audierunt. Et ait illis: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. Et in quamcunque ciuitatem intraueritis, ibi manete, & indē ne exeatis. Et quicumque non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa etiam puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. Egressi autem circumibant per castella, euangelizantes, & curantes vbique.

Audiuit autem Herodes tetrarcha omnia qua fiebant ab eo, & hæsitabat, eo quod diceretur a quibusdam, quia Ioannes surrexit a mortuis, a quibusdam vero quia Elias apparuit, ab aliis autem, quia propheta vnus de antiquis surrexit. Et ait Herodes: Ioannem ego decollauī, quis autem est iste de quo ego audio talia? Et quærebat videre eum. Et reuersi Apostoli narrauerunt illi quæcunque

audierunt. Et ait illis: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. Et in quamcunque ciuitatem intraueritis, ibi manete, & indē ne exeatis. Et quicumque non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa etiam puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. Egressi autem circumibant per castella, euangelizantes, & curantes vbique.

Audiuit autem Herodes tetrarcha omnia qua fiebant ab eo, & hæsitabat, eo quod diceretur a quibusdam, quia Ioannes surrexit a mortuis, a quibusdam vero quia Elias apparuit, ab aliis autem, quia propheta vnus de antiquis surrexit. Et ait Herodes: Ioannem ego decollauī, quis autem est iste de quo ego audio talia? Et quærebat videre eum. Et reuersi Apostoli narrauerunt illi quæcunque

audierunt. Et ait illis: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. Et in quamcunque ciuitatem intraueritis, ibi manete, & indē ne exeatis. Et quicumque non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa etiam puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. Egressi autem circumibant per castella, euangelizantes, & curantes vbique.

Audiuit autem Herodes tetrarcha omnia qua fiebant ab eo, & hæsitabat, eo quod diceretur a quibusdam, quia Ioannes surrexit a mortuis, a quibusdam vero quia Elias apparuit, ab aliis autem, quia propheta vnus de antiquis surrexit. Et ait Herodes: Ioannem ego decollauī, quis autem est iste de quo ego audio talia? Et quærebat videre eum. Et reuersi Apostoli narrauerunt illi quæcunque

THEOPHYLXCTVS. Iste Herodes erat filius magni Herodis, qui pueros interemit, sed ille quidem Rex erat, hic autem tetrarcha.

Ioannes surrexit. Qui Ioannem cuius nullum signum viderat, surrexisse dicebat, p summam malitiam Iesum surrexisse negabant, cuius multa mirabilia opera videtāt, in cuius passione multa miranda contigerant.

THEOPHYL. Iudæi resurrectionē mortuorum expectabāt in vita carnali, & in commensationib. & potib. sed re surgentes non erunt in carnalibus actibus.

Narra. Narrant Apostoli Domino quæ fecerint, & quō docuerint, quomodo Ioannes dum ipsi docerēt passus sit. Vnde sequitur.

Et assum-

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT IX.

Conuocatis autem. Descripta predicatione Christi per seipsum, hic consequenter describitur predicatione facta per missionem discipulorum. Et quia predicator verbi diuini post descensum per predicationem ad primum, det per orationem ascendere in Deum, sicut & in scala Iacob Angeli descēdebant, & ascendebant, vt hētur in Genes. 28. Ideo saluator primo mittit discipulos predicare. Secundo docet eos orare. 11. c. Adhuc circa primum premi: tē missio Apostolorum. Secūdo, subdit quia primo describitur Apostolorū missio. Secundo, eorum reuersio, bi: Et reuersi Apostoli. Prima adhuc in duas, in partem principalem, & incidēt alem, que incipit ibi: Audiuit aut Herodes. Circa vīmā partē datur autoritas Apostolis predicādi, & ptās. miracula sciendi ad confirmationem suę doctrine, & sic mittuntur predicandi. Et patet sententia huius partis ex dictis Mattha. 10.

2 Audiuit autem. Hęc est pars incidentalis, quia per predicationem Apostolorū facta Christi predicantium Herodes audiuit samā de miraculis Christi, & desiderabat videre ipsum, magis ductus curiositate videndi miracula quam deuotione, propter quod Christus noluit in presentia eius aliquod miraculum facere, vt hētur infra, 23. Rōnes vero quare aliqui credebant Christum esse Ioannem de quibus fuit iste Herodes, alij Eliam, alij Ieremiam, alij vnum ex prophetis antiquis, talia fuerunt breuiter Mat. 16.

3 Et reuersi Apostoli. Hic describitur reuersio Apostolorū de predicatione, circa quod ostēditur benignitas Christi ad Apostolos. primo eos benigne recipiēdo. Secundo eos ad maiora incitando, ibi: Et factum est cum solus esset. Prima in duas, quia primo, describitur benignitas Christi ad Apostolos. Secundo ad populos ibi: Quod cū cognouissent turbæ, circa primum dicitur. Et reuersi Apostoli narrauerunt quicunque fecerunt. Licet. n. nē indigeret tali narratione cum omnia sciret per se ipsum, & hoc etiam Apostolis esset notum, tamen retulerunt ei per modum amicitia; collectionis discipulorum cum magistris.

Et assum-

MORALITER.

Conuocatis autē Iesus duodecim Apostolis dedit illis, &c. Hęc autem facit predicatorib. euangelij, si faciant, quod in se est dādo potestatem eiiciendi daemones spiritualiter de coribus hominum & sanandi languores vitiorum. Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, &c. Hoc faciunt qui se diuinę prouidentia committūt, rationabiliter amen ne Deum tentent.

Et quicumque non, &c. Per quem significantur leues motus impotentie, qui solent etiam in viris perfectis ex hoc bito surgere, q statim sunt excutiendi per virtutē patientia. 2 Audiuit au. Per istū significantur curiosi, qui facta mirabilia bonorum videre quærunt & audire, sed non imitari. 3 Et reuersi. Per hoc ostenditur q predicatoribus post pdicationis discursum redire dēt ad contemplationis secretū, & opera sua coram Deo discutere, vt de bonis gratias agāt, & de defectibus veniam petant.

Et quicumque,

A *Et assumptis. Non ociosis, non in ciuitate synagoga, id est, secularis dignitatis residentibus. sed inter deserta Christi q̄rentibus. celestis gratia alimonia impertitur. Qui. n. non fastidiunt, à Christo suscipiuntur, & sp̄ualiter, & corporaliter, etiam si indigent, curantur. Et nota, quia postquam p̄fecta*

credentis non esse venalem, sed nouerant nos potius e redimendos per suas escas grauitas. i Quinq; mil. Per quinq; milia significantur, qui in secula ri adhuc habitatu per quinq; corporis sensus exterioribus quæ possident, bene uti nouerunt. Qui quinq; panibus, quia tales nesciunt, se est legal. b. ad hunc ceptis institui, & ga li timore compi. Nam qui mūdtegre renunciant, & quatuor sūt milia. Euangelicam dicitur nam, & septem bus, id est, septem mis spiritus resuntur gratia. k Per conuiuia quag. Diuersi cōtū discubunt, dē los p orbē eccle designan conuēt. Quinquagēti dū būt qui adhuc nō nitētia peccato poti, auditum percipiūt. Nā cū quagesimus est x nitentia p̄salmo secundum alium gelistam centesim scumbunt, qui p̄ m

bat. 14. M Mar. 6. d t Ciuitatis quæ vocatur Bethsaida.

† Mar. 6. f † Io. 6. b. † discubunt. † discumbere fecerunt.

a fecerunt. **†** Et assumptis illis fecerunt in locum desertum **†** qui est Bethsaida. Quod cum cognouissent turbæ, sequuntur illum, & excepit illos & loquebatur illis de regno Dei, & eos qui cura indigebant, sanabat. **†** Dies autem cœperat declinare. Et accedentes duodecim dixerunt illi: Dimitte turbas, ut euntes in castella, & villas quæ circa sunt, diuertant, & inueniant t̄ escas, quia hic in loco deserto sumus. Ait autem ad illos: Vos date illis manducare. At illi dixerunt: **†** Non sunt nobis plus quam quinque panes & duo pisces: nisi forte nos eamus, & emanus in omnem turbam hanc escas. Erant autem fere viri quinque milia: **†** Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discubere per t̄ conuiuia quinquagenos: & ita fecerunt. Et **†** discubuerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus, & duobus piscibus, respexit in cœlum, & benedixit illos, & fregit

a Non timere mortis, sed ut parceret inimicis, ne homicidium homicidio iungerent. b pertinetis & vicinis Bethsaidæ ciuit. in Galilæa.

c Fatigatos. a Docet infirmos. a Non de secularibus. b Aegros.

B cateruq̄ fidelium relicis mœnibus. prisca conuersationis, neglecto variorum dogmatum munimine, sequuntur, ut q̄ prius in Iudæa tm̄ erat notus, iam super omnem terrā exaltaretur. *Secessit.* Cum turbæ quidem voluntatem eundi, sed perueniendi vires non hērent, ideo egreditur Dominus de loco suo, & pergit obuiam, & visa turba miseretur, & curat languentes, ut fides plena statim præmium consequatur.

pta venia spe solo vitæ æternæ desiderio suspirant, quæ tenarius de lana transit ad dexteram.

** THEO. Docet Dñs, q̄ docet, cum hospitamur alie, reclinare ipsum, & ois consolationis participem facere.*

** A V C. Qd̄ Lucas hic dicit quinquagenos iussos esse discubere, Marcus vero quinquagenos, & ceteros, ideo moner, q̄ vnus partē dixit, alter totū. Verū si alius de quinquagenis tm̄ cōmemoraret, alius de ceteris tm̄, valde reet esse cōtrariū, nec satis dignoscere vtrunq; dictum est. Et dis. om. Secū dū aliū euāgelistā quinq; milia sup̄ sūt discubūt, q̄ illi qb. adhuc sunt corporales sensus, melior delectant. Ois. n. caro scœnum. Quatuor milia super tena recumbunt, plus est. n. terram premere q̄ sup̄ se no iacim. Acceptis autē, & c. Nō noua creat cibaria, sed his, q̄ t̄ discipuli, b̄ndixit, q̄a veniēs in carne nō alia quā quæ p̄dica sunt p̄dicat, sed p̄phetia dicta mysteriis gratie grauidat monstrat. Aspicit in cœlū, ut illic erigatur mētis acies lux est sciētia. Frāgēt & discipulis tribuit, ut ponerent e turbas, q̄a clausa legis & prophetarum eis, q̄ p̄ mundum dicant patefecit. Quod superest turbis discipuli tollunt a secretiora sacramenta q̄ rudes non capiunt, p̄fecti inquit. Nam per 12. cophinos Apostoli & eorum sequaces figū tur foris hominibus despecti, intus salutaris cibi reliquid alēda humilium corda cumulati. Elegit. n. Deus infra mundi, ut confundat fortia. Et manus, q̄ prius in cophin seruietat, iā p̄ crucē Christi vitæ celestis operat alimonia, & eo cibū fidei p̄gerit, vbi ante erat cœnū p̄fidia Gentis. n. Et fregit. Frāgēdo multiplicati sunt panes, ut plurimos pascāt. Lex. n. Moysi dum exponitur, multos libros facim lege d̄f. Non mœchaberis. Hunc p̄nē frangit Christus. vidit hoc verbū nō aliunde adijciēs, sed de suo partēs. Cū videt inquit mu. ad cō. eam; iā mœ: est eā. Hēs fragment: De suo addit: Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum. Et aliud. Et si dextera tua, & c. abscide eam. Et: Qui dimissam a ducit, mēchat ur. Vides exno quam multa fragmenta?*

** THEOPHYLA. In desertū locum abiit Dominus quia operaturus erat miraculum panum, ne q̄s diceret de ciuitate prope existente oblatis panes.*

c *Sequitur sunt illum. Non iumentis, non vehiculis, sed pro pro labor: pe dum, ut ardorem mentis ostenderent.*

d *De regno Dei, & eos qui cura indigebant. * THEOPHYL. Ut addiscas, quod q̄ secundum nos est sapiētia, diuidit verbo & opere, & quod docet dicere operāda & operari dicta.*

e *Sanabat. Nemo cibū Christi accepit nisi antea sanatus fuerit, q̄a post remissionē peccatorū tribuit alimonia celestis.*

f *Dies autem cœperat. Declinata die reficit, q̄a vel sine seculorum p̄pinq̄ate, vel cum sol iustitiæ occubuit, a sp̄uali fame sumus saluati. Et nota ordinem mysterii: Prius p̄ remissionem peccatorum vulneribus medicina tribuitur, postea alimonia mensæ celestis. expenditur.*

g *Non sunt nobis. Nota q̄a Dominus cuiq; p̄ viribus. dona tribuens, & ad perfectiora semp̄ puocās, ne aut infirmum validior cib. opprimat, aut validum exilia alimenta nō fatiēt. Primo quinq; panibus. hordeaceis quinq; milia. Secundo te*

Io. 6. b. Mar. 8. b. Io. 6. f.

C *pre panibus. quatuor milia hominū refecit. Tertio, discipulis mysteriū suæ carnis, & sanguinis tradidit; Ad vltimum magno munere dat electis, vt edāt & bibāt sup̄ mēsā suā i regno.*

Nō erant Apostolis nisi quinq; panes Moisaica legis, & duo pisces, id est, illæ duæ p̄sonæ q̄ in Israelitico populo vngēbantur, ad regēdum populum, reges & sacerdotes, in qb. nulla plenaria refectio poterat inueniri. Quādiu. n. legitur Moyses, velamen positum est super corda eorum.

Exod. 34. d.

h *Nisi forte. Nōdū intellexerant Apostoli fidem populi credentis*

Et excepit illos. Secundo, quia p̄uit eos sp̄itualiter. Ideo sub. Et loquebatur eis de regno Dei. Tertio, quia curauit linguas ḡualiter, cum subditur. Et eos q̄ cura indigebant, sanabat. Quot, quia famelicos p̄uit corporaliter, vt patet in l̄tera sequenti ius expositio patet ex dictis Matth. 14.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et assump. Ut requiesceret segregati a tumultu populorū, & se recolligerent in oratione, sicut fuerunt dispersi in predicatione.*
2 *Quā cū cog. tur. Hic cōsequēter describitur benignitas Christi erga populos. Primo recipiendo eos curialiter: q̄ notatur cū dicitur: Et exce-*

Diuisio.

MORALITER.

† *Et loque. Ostēdens q̄ inter religiosos nō dēt esse locutio de fabulis, sed de sacris scripturis. † Et eos & c. Et sicut fecit corporaliter, sic dēt p̄dicatores & doctores facere sp̄ualiter. Et hoc est contra illos, qui multum occupant circa vnā p̄sonam cōsilio sp̄ituali non multum indigentē, & circa peccatores*

peccatores multum indigentes paruum aut nullam ad bent curam. † Et accedentes duodecim discipulis. Per quinq; panes, quinque libri Moysi. Per duos pisces, Prophetæ & agiographa. per 12. cophinos, noui testī doctrina, p̄ Apostolos, scripta & p̄dicata designantur, quibus fideles sp̄itualiter nutriuntur.

† *Et inter*

a distribuit discipulis suis. Pronocat Apostolos ad fractionē
 s, vt illis nō habere testatibus magnitudo signi notior
 insinuat quod per eorū doctrinam ieiuna corda quoti
 diunt pascenda.
 b *Et saturati sunt* Quod māducās populus satiatur, signifi-
 camem in perpe
 tuam ab electis re-
 pendam, quia nō a
 et qui accepe- b
 Christi cibum. c
 Quod Apostoli mi d
 ant, futuram di
 uisionem Domini e
 coris & sangui- f
 nōnunciat.
 c *duodecim.*
 Ci quinque mili g
 bu hominum plus
 reidat, quatuor mi h
 līs minus? Quia i
 quatuor milia tri-
 di cū Christo fue-
 runt, & ideo ampli-
 us electis pabuli re-
 ceperunt
 d *Et factū est.* Post
 maculum cum tur
 bellent eum face m
 regē, demissa tur-
 bugit & ascendit
 in montem solus o-
 rans, & antequam di n
 sculi ascenderēt in
 āculam, āderant
 c n ipso. Ipse autē solus orat patrem. Possunt. n. sancti fide
 amore Domino pungi, & eum hominib. excellentiorē
 ueri, & conuersionem eius in carne passib. humilitatis
 sequi, sed incomprehensibilia paternæ positionis arcana
 s us penetrat, & solus q̄ orādum nouit orat. Cum discipu
 laut non reperitur orasse, sed solus obsecrat, q̄a Dei consi
 l m humana corda non capiunt, nec quisquam potest in-
 iorum particeps esse cum Christo.
 e *Quem me dicunt esse turba.* Ex ploraturus fidē discipulorū,
 us vulgi sententiam inquit, ne Apostolorum fides fir-
 ita videatur vulgari opinione, sed veritatis agnitione.
 Merito turbæ nominatur q̄ diuersas de Domino ferunt
 tentias, quorum sermo & sensus instabilis est & vagus,
 quibus suos distinguens ait: *Vos autem quem me esse.*
 i *Ioannem Baptistam.* Opinio de Ioāne ideo forte erat, quia
 vtero matris positus, Domini præsentiam sentiebat. De
 lia, quia raptus est in cœlum, & venturus creditur. De Ie-
 mia quia in matris utero sanctificatus est.
 Vos autem Qui tractat debet audientium cōsiderare per
 onas, ne prius irideatur quam audiat.
 i *Christum Dei.* Complexus est omnia, qui naturam & no
 nen expressit. In nomine enim Christi & diuinitatis & in
 carnationis est expressio & fides passionis. hereticus etsi no
 men Christi non negat Christum tamē negat, qui nō om-
 nia qua Christi sint confitetur.
 i *Præcipit ne.* lubet tacere discipulos vt fallat p̄cipē mū-
 di, &

& distribuit discipulis suis, vt ponerent ante turbas. Et man-
 ducauerunt omnes, & saturati sunt. Et sublatum est quod
 super fuit illis fragmentorum cophini duodecim. Et factum
 est cum t̄ solus esset orans, erant cum illo & discipuli, & in-
 terrogauit illos dicens: Quem me dicunt esse turbæ? At illi
 responderunt & dixerunt: Ioannem Baptistam, alii autem
 Eliam, alii vero quia Propheta vnus de t̄ prioribus surrexit.
 g Dixit autem illis: Vos autem quem me esse dicitis? Respon-
 dens Simon Petrus, dixit: Christum Dei. At ille t̄ increpans
 eos præcepit ne cui dicerent hoc, dicens: Quia oportet fi-
 lium hominis multa pati, & reprobari a senioribus & princi-
 pibus sacerdotum & scribis, & occidi, & tertia die resurgere.
 k Dicebat autem ad omnes: t̄ Si quis vult post me venire, ab-
 neget semetipsum, & tollat crucem suam quoridie, & sequa-
 tur me. Qui enim voluerit animam suam saluam facere, per-
 det illā. Nam qui perdiderit animam suam propter me, sal-
 uam erit.

di, & vt declinent iactantiam, doceat humilitatē. Simul ne
 adhuc rudes & imperfecti discipuli maioris prædicationis
 mole opprimerentur.
 * CHRYSOSTOMVS Iussit tacere, vt sublatis de medio
 scandalis & crucis cōsummato patibulo, imprimeretur au-
 dientium menti cō-
 ueniens de eo opi-
 nio. nam radicatum
 semel & postmodū
 euulsum, vix vnquā
 denuo insatum reti-
 nebitur. Quod autē
 semel insatum perle-
 nerat immobile, de
 facili concreuit. Nā
 si Petrus ex solo au-
 ditu scādalizatus est,
 quid quam plures
 paterentur, cum au-
 dirent filium Dei es-
 se, viderent autem
 crucifixum & con-
 sputum?
 Completo autem
 passionis sacramen-
 to, oportunius dicitur
 apostolis: Euntes
 docete omnes gen-
 tes, baptizantes eos
 in nomine patris, &
 filij, & spiritus sancti.
 Tunc non prodesset
 eum publice prædi-
 care Dei filium, quē
 mox erant visuri flagellatum & crucifixum. Prohibeat de-
 ergo eum Euangelizare Dei filium, vt Euangelizarent post-
 stea crucifixum.
 k *Dicebat autem.* Quæ ad fidem Dominicæ natiuitatis vel
 passionis pertinent, solis seorsum discipulis aperuit, sed hæc
 ad omnes.
 l *Abneget semetipsum.* Nisi quis a seipso deficiat, ad eū q̄ su-
 per se est nō appropinquat. Et nouitatē ad quā vocatur nō
 apprehēdit, nisi mactet vetustatem, in qua natus fuit. Et cū
 cessat a vitis exquirat etiam virtutes, vnde subiungitur.
 m *Et tollat Crucem.* GREGORIVS. Crux tollitur quando
 per abstinentiam corpus afficitur, vel per compassionē pro-
 ximi affligitur animus; Quod etiam aliqui Philolophi fece-
 runt. Et sequatur me. Hoc solus Christianus.
 * THEOPHYL. Crucem hic dicit mortē exprobrabilē
 ianuens quod si quis vult Christum sequi, non debet effu-
 gere propter ipsum etiam exprobrabilem mortē.
 n *Nam qui.* GREGORIVS. Sicut persecutionis tempore
 ponenda est anima, ita in pace frangenda sunt desideria ter-
 rena, vt quanto videtur homo securior, tanto sit ad sui cu-
 stodiam sollicitior.
 * THEOPHYLACTVS. Erubescit Christū, q̄ dicit, nū-
 quid credam crucifixus? Sed & sermone eius erubescit, qui
 Euangelij ruditatem contemnit. Quod autem hunc Do-
 minus erubescet in regno suo, tale est, si cut si aliquis pater
 familias habens seruum prauum, erubescat eū nominare.
 Quid

† antiqui. Isa. 40. b
 † intermi- natus il- lis.
 E
 Mar. 8. d.
 F
 Hom. 32. an. Euag.
 vbi su- pra.

NICOLAUS DE LYRA.

Et factum est. Hic consequenter ostēditur beneuolētia Christi
 discipulos. incitando eos ad meliora, videlicet ad martyrium, q̄
 p̄cipuus actus charitatis, secūdu quod dicit Saluator Io. 15. b.
 Maiorem hāc dilectionem nemo habet, quā vt animam suam ponat
 pro amicis suis. Primo igitur inuitat eos ad martyriū verbo. Se-
 cūdo, factū, ibi: Factum est autē dum compleuerentur. Prima in duas:
 vna primo, incitat eos verbo ad martyrium. Secūdo, ostēdit martirij
 ramiū, ibi: Dico autem vobis. Circa primū pramittitur Christi
 duplex

duplex interrogatio, & duplex discipulorū responsio: Videlicet quid
 vulgares de Christo dicerent. Et quid Apostoli de hoc sentirent, &
 patet serētia ex dictis Matth. 16. Sciēdū tamē quod interrogatio Chri-
 sti nō procedebat ex ignorantia, sed vt ex responsione discipulorum
 qui credebāt ipsum esse veraciter Christum Dei filium efficacis in-
 citaret eos ad martyrium exemplo eius tē animati, qui cum esset tū-
 te dignitatis, voluit pro nobis mortem pati, ideo subditur.
 2 Hoc dicens quia oportet filium hominis multa pati, &
 reprobari a senioribus, &c. Patet sententia ex dictis Matth. 16.
 excepto quo subditur.
 * Nam

MORALITER,
 Et interrogauit illos dicens quē me dicunt esse turbæ. Hoc autē
 quæsiuit, vt falsas opiniones a suis discipulis remoueret, &
 e veritate melius informaret. sic doctor Euāgelicus debet
 errores destruere, vt melius possit alstruere veritatem.
 2 Hoc

2 Hoc dicit: Quia oportet filiū hominis multa pati, & reprobari
 a senioribus, &c. Prædixit suam passionem, & consequenter
 induxit ad ipsius imitationem dicens.
 † Si quis vult post me venire abneget semetipsum, & tollat crucē
 suam quoridie, &c. Consimiliter boni prælati inducunt subdi-
 tos ad bonum per exemplum sui.
 Tomus v. C 4

A *Quid enim pro facit.* Quia aliqui temporalia despiciamus, sed humana verecundia praepediti, rectitudinem quam habemus in mente non audemus voce exprimere, congruum medicamentum subiungit. *Qui me eru.*

† *March. 16. d. Mar. 8. d.*

Persecutionis tempore poterant erubescere fideles substatijs nudari, honoribus deijci, verberibus affligi. Pacis tempore saepe veremur a proximis despici, iniurias verborum pati, prius satisfacere illis, quibus fuimus irati. Habet ergo Christianus etiam in pace ubi in confessione Christi veraciter possit probari, scilicet si imitatur humilitatem sui capitis.

b *Hunc filius homi.* Non sufficit ad probationem fidei vox professionis, quam defendit a verecundia professio generalitatis.

† *Esul. gurans.*

c *Aliqui hic stan.*

Qui stat cum Christo non gustat mortem, quia nec tenuem mortis aeternae sensum habet, qui Christi consortia merebit, cui nec in morte interruptur ordo vivendi.

d *Donec videant regnum Dei.* Quia arduum erat animam periculis, corpus morti offerre, sustinet infirmitatem humanam mentis remuneratione praesentium, ne frangatur desperatione vel taedio. Visa enim aeterna gloria, etsi transitu & ad breve momentum fortiores tamen contra mundi adversa redduntur. Promittit itaque futura gloriam in tantu videndam in terra, ut certius in caelo sperent aeterna. Vel permittit aliquos de discipulis vituros dilatationem ecclesiae antequam per mortem recedat de mundo, ut in praesenti contra mundi gloriam erecti certius credantur in caelo regnaturi.

e *Post hac verba.* Alij qui sex dies tantum numerant post sex aetates seculi sanctis a labore quiescendum signant. Lucas qui & primum quopromittitur, & ultimum quo promissio impletur connumerat, octava innuit resurgendum Nam sicut Christus post sextam sabbati qua crucem ascendit, & post septimam sabbati, quia in sepulchro quieuit octava die resurrexit Sic nos post sex seculi aetates quibus pro domino patimur & laboramus, & post septimam quietis animarum quae interim in alia vita geritur, octava aetate resurgemus.

C

f *Assumpsit*

f *Assumpsit Petrum.* Tres tantum dicit, quia multi vocati pauci electi, & qui fidem trinitatis inviolatam servant, et non merentur visione laetari.

Scit meritorum cognitor perfectiores fuisse ceteris apostolos. Signant illos qui habent fidem, spem, charitatem.

uam faciet illam. † *Quid enim proficit homini, si lucretur uniuersum mundum, seipsum autem perdat, & detrimentum sui faciat?* Nam qui me erubuerit, & meos sermones,

hunc filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum angelorum. † *Dico autem vobis verè, sunt aliqui hic stantes qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei.* † *Factum est autem post haec verba ferè dies octo, & assumpsit Petrum & Iacobum & Ioannem, & ascendit in montem ut oraret. Et facta est dum oraret, species vultus eius altera, & vestitus eius albus & refulgens. Et ecce duo viri loque-*

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

ntur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur. Et ecce duo viri loquebantur ei, et loquebantur ei, et stans cum eis loquebatur.

Vel per Petrum, perpositi siue conuulsi per Iacobum, perentes vel actuali Ioannem, Virgine vel Theorici.

g *Ascendit in montem* In motem oratus ascendit, vultu, quia qui refectionem expectantem in excelsis eleuare, & contumeliosis precibus debent sustinere.

Pro possibili te cuiusq; inuoluitur bum, aut creicit & nisi altioris prouertia cacumen ad nasdas non tibi appet sapientia, non aaret mysteriorum cognitio non apparet

quanta sit gloria, quanta sit spes in Dei verbo, sed appareat mo natus ex virgine literarum operis inuolutionibus. Scilicet, crede natu de virgine, natu de spiritu triumphanti cruce mortuos suscitanti: iam perfecta est verbi facies alba.

h *Ut oraret.* * *DAMASSEVS.* Aliter orant ierini, a ex orabat dñs. Serui oratis oratio est per intellectus aicent ad eum, sed facer intellectus Christi qui secundum hypostationem ad Deum ascenditur & docens quod aduersarius non est, sed tanquam principium veneratur genitorem.

i *Et factus est.* Transfiguratus, non substantiam veram commisit, sed gloriam, vel suam vel nostrae resurrectionis ostendit qui qualis tunc apostolis, talis post iudicium cunctis apparet electis, Nam in ipso iudicio & bonis & malis in forma serui apparebit ut videant in quem pupugerunt.

k *Et vesti.e.* Vestes domini sancti sunt quae Christi induit. Quae vestis domino in terris consistente despiciabilis, & aliorum similis visa est, sed domino montem ascendente visibilis quia nondum apparuit quid erimus, sed tandem similes erimus, quando videbimus eum sicuti est. Vel vestimenta vestimenta sermones sunt scripturarum, & quaedam indumenta diuini intellectus. Quia sicut illis apostolis in altera specie apparuit ipse, & vestis eius refulsit, ita & oculis mentis typum diuinarum sensus albescit lectio num.

l *Ecce duo vi.* Notandum est, non corpora vel animas ioseph vel Moysi apparuisse, sed ex aliqua subiecta creatura illa corpora formata fuisse: potest etiam credi angelico ministerio illud factum esse, ut angeli eorum personas assumerent.

† *Ma. ser*

NICOLAUS DE LYRA

* **1** *Nam qui me eru.* Non audens confiteri Christum & verum aem euangelij.

2 *Hunc si. ho. eru.* Non reputans eum de suis. Ratio autem huius est, quia non solum credere est necessarium ad salutem, sed etiam confiteri ore, secundum quod dicitur Ro. 10. b. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Haec tamen confessio pertinet ad preceptum affirmatiuum. Quod licet obliget semper non tamen ad semper, sed pro loco & tempore, occurrente casu in quo ex omissione confessionis fidei subtraheretur honor debitus Deo. Ut si quis interrogatus de fide taceret, quando ex sua taciturnitate crederetur ab alijs ipsum fidem non habere vel ipsam fidem falsam esse vel ob eius taciturnitate alios auerti contingeret a fide, et sic peccaret mortaliter, & per consequens inter Dei filios non esset computandus.

3 *Dico autem vob.* Hic consequenter ostendit martyrii premium ut magnitudo

MORALITER.

† *Factum est autem post haec verba.* Per Petrum in fide feruentissimum significatur fidei feruor. Per Iacobum iter Apostolos primo martyriatum, constantiae vigor. Et per Ioannem virginem munditiae decor. Ista tria conscendere faciunt cum Christo

ut magnitudo premii auferat terrorem supplicii. Et primo deservitur illa ostensio. Secundo simulationis discipulorum reprobio, in factum est in sequenti die. Circa primum sciendum, quod in hoc ostendit premium martyrii. in quantum ostendit se tribus discipulis suis in forma gloriosa, quando transfiguratus fuit coram eis quod ad consimilem gloriam resurgent corpora martyrum, secundum quod dicit Ap. stolus ad Phil. 3. d. Saluatorem expectamus Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostrae in figuratum corpori charitatis suae. Et patet sententia huius par

tis ex dictis Mat. 17. exceptis quae sequuntur.

4 *Et facta est dum oraret.* Non est intelligendum, quod quoniam species vel figura faciei Christi fuerit mutata, sed a gloria anime redundauit in corpus ipsius claritas, quae est proprietas corporis gloriosi.

5 *Et vesti. eius albus refulgens.* Ut claritas vestis correferet claritati corporis.

Christo montem contemplationis, & ibi videre specie suam beatitudinis. Et Moysen & Eliam cum Iesu loquentes, in concordiam legis & prophetarum cum euangelio. Et atque verbu illud mentis auditu. hic est filius meus dilectus, & dicere per experientiam dulcedinis diuinae Bonu est nos huius

fortius & viuis apparent, vt significant Christum mo-
 ritū & post victurū, & vt viuamus Christo, & moriamur
 m do. Etia apostolis dat signum de celo, vt fides eorū au-
 geat. Sed scribis tentantibus dare noluit, vt induraretur.
 a ant autem Moyses, & Elias visi. Per Moysen, infernales, p
 m, celestes, per
 A stolos, terrestres
 ad iudicium venturi
 significatur.
 b dicebant excessum.
 c Moyses, id est, legis-
 iator, & Elias pro-
 phetā eximius ap-
 paret cum verbo,
 vt ostendant ipsum
 qui locutus est in
 d & prophetis, &
 m lex & propheta
 rōmiserunt. Qui
 e in infimis, sed
 f monte visi sunt,
 g soli mente ex
 h maiestatē scri-
 i ptā que in Domi-
 k nō completa est perspi-
 l cuit.
 m dicebat excessum. E-
 i uam completu
 ruerat in Hierusa-
 le, quia lex & Pro-

bantur cum illo. † Erant autem Moyses & Elias visi in ma-
 iestate, & dicebant † excessum eius quem completurus
 erat in Hierusalem. Petrus vero & qui cum illo erant, gra-
 uati erant somno: Et euigilantes viderunt maiestatem eius,
 & duos viros qui stabant cum illo. Et factum est cum di-
 scederent ab illo, ait Petrus ad Iesum. Præceptor, bonum
 est nos hic esse, & faciamus tria tabernacula, vnum tibi,
 & vnum Moysi, & vnum Elia. Nesciens quid diceret. Hæc au-
 tem illo loquente, facta est nubes, & obumbravit eos, & ti-
 muerunt intransibis illis in nubem. Et vox facta est de nube,
 dicens: † Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Et dum †
 fieret vox, inuentus est Iesus solus, & ipsi tacuerunt, & nemini
 † dixerunt in illis diebus quidquam ex his quæ viderant. † Fa-
 ctū est autem in sequenti die, descendit illis de monte,

phete quoscunq; in cacumine fidei inueniunt, dispensatio
 nūz mysteriū docent. Per Moysen mortuū, signantur
 facti, q ab initio mūdi vsq; ad diē iudicii defuncti, in ipso
 iudicio sunt resuscitandi. Per Eliam viuētē, qui viui inue-
 niunt, q in maiestate vñr, quia cum Christo regnabūt glo-
 riā, qui excessum eius dñt, quia tunc sancti misericordiā
 Dmini laudabunt qui pro salute eorū dignatus est mori.
 Tres testes habemus de terra, tres de celo. Moysen & E-
 liam & ipsum patrem. Septimus in medio eorum est Dei
 fi, s, cum soleat duorum sufficere testimonium, & hic est
 testimonium plurimorum.

c rati erant somno. Somno grauantur, quia splendore in-
 cōprehensibilis deitatis premitur sensus humani corpo-
 ri vel somno grauantur, vt resurrectionis gloriā post cor-
 pis quietem viderent & sancti eo verius maiestatē Dñi
 vident, quo carnis lux in qua mortē vicerant immorta-
 lite gaudebunt. Tunc Moysen & Eliam speculabunt in
 gloria, quia melius intelligent quomodo vnum iota aut
 vis apex non præteribit a lege, & quomodo Dominus le-
 gn & Prophetas non soluerit, sed adimpleuerit.

bonum est nos hic esse. Qui ad montanā conscenderat nō
 ad terrena descendere, sed temper in sublimi perseue-
 re, & est Petrus in persona ingredientium regnum Dei.
 Inuenit nos hic esse. Bonum est in regno Dei esse. Qd. Nos
 in hac luce fruemur, non Iudæi inuidi. Tria tabernacula, i.
 tba, cogitationes, opera.

CHRYSOST. Audiebat Petrus q oportebat ipsum
 oīi & diē tertia resurgere, videbat autem multam distan-
 tiam & solitudinem, vnde considerauit quod plurimā ha-
 beret loci tutelam,

vnum Moysi. Quomodo noscunt quos antea nō viderūt?
 et maiestatē super eos venientem, sicut in futura resur-
 rectione vnusquisque alterum cognoscet, & desideratā in-
 teroalter per charitatem intelliget.

Nesciens quid diceret. Et si Petrus ex humana infirmitate
 nescit quid dicat, insiti tamē dat ardoris initium, dū eos quos
 viderere delectabat, etiam officio sistere querit. Errabat, qā in
 terra & i hac mortali carne, sibi & coapostolis suis dari cupiebat

piebat regnū, qd in coelis & carne mortali expoliatis est p-
 missum. Sic errat, qui tria tabernacula legi & prophetis &
 euangelio facere desiderat, cu hæc ab inuicē non discrepēt,
 nō tria sed vnū habentia tabernaculum, id est ecclesiā Dei.
 g Facta est nubes, & obumbravit eos. Et si Petrus ex infirmitate
 ignorat, placet tamē
 obsequii deuotio.
 1 Vnde & nubes obū-
 2 brat, diuini spiritus
 3 est ista obumbratio
 quæ non caligat af-
 fectibus hominum,
 sed reuelat occulta,
 cuius profectus ostē-
 ditur audita voce di-
 centis, Hic filius
 meus.
 Quia materiale que
 fuit tabernaculum,
 nubis accipit obum-
 braculum, vt discat
 in resurrectione, nō
 tegmine domoū,
 sed spiritus sancti glo-
 ria sanctos esse pro-
 tegendos.

1 Nemo nisi vigilans videt gloriam Dei.
 2 Vnde Apostolus. Cupio dissolui & esse cum Christo.
 3 Quæ maiori luce suffudit.

4 h Et timuerunt. Ti-
 5 ment, quia humana
 fragilitas conspectū
 maioris gloriæ ferre

non sustinet, & quanto quis ampliora quæsierit, tanto ma-
 gis ad inferiora collabitur, si mensuram suam ignorauerit.

* THEOPHYL. Petro dicente faciamus tria tabernacula,
 Dominus tabernaculum non manufactum fabricat, & il-
 lud ingreditur cū Prophetis, unde dicitur. Facta est nubes &
 obumbravit eos, vt ostenderetur, quod non minor est patre.
 Sicut enim in vetere testamento in nube dicebatur Do-
 minus habitare, sic & nunc nubes suscepit Dominum, nō
 caliginosa, sed lucida.

i Et vox. Vox patris Petrum sublato terrore docet verita-
 tē. Et nota, q sicut Domino baptizato, sic & transfigurato
 mysterium Trinitatis declarat, quia gloriam q in baptis-
 mate pfitemur, in resurrectione videbimus. Spiritus ibi in
 columba hic in nube lucida, quia qui nūc simplici corde fi-
 dem seruat, tunc aperta luce visionis contempletur, qd
 credidit, ipsaque qua illustrabitur gratia, protegetur.

k Inuentus est Iesus solus. Non Elias, non Moyses, sed quem
 solum videtis, huic figendum est tabernaculum in corde.
 Recedūt ergo illi vbi Dominus cœpit designari, ne ad ter-
 nos vox patris missa putetur.

Typice. Ablata nube, & euanescentibus Moysen & Elia
 solus cernitur, quia legis & prophetarum umbra disceden-
 te, verum lumen coruscante Euangelii gratia reperitur.

Tres in principio videntur, vnus in fine, quia in fide pfe-
 cta vnum sunt. Omnes enim in corpore Christi vnum iu-
 mus. Vel fortasse, quia lex & Prophetæ ex verbo: quæ autē
 ex verbo cœperūt, in verbo desinunt. Finis enim legis est Chri-
 stus ad iustitiam omni credenti.

l Et ipsi tacuerunt, et nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex
 his, &c. Dño iubente tacēt, donec filius hominis à mortuis
 resurgat, ne incredibile sit pro rei magnitudine, & post tā-
 tam gloriam apud rudes sequens crux scandalum faciat.
 m Factum est autem in sequenti die, descendit illis de monte.
 Pro qualitate meritorum, quoru die Dñs aliis ascendit, dū
 perfectos quorum conuersatio in coelis est, sublimius ex-
 tollēdo glorificat, & de æternis instruit, & docet quæ à tur-
 ba non audiri valeant. Aliis descendit terrenos & incipien-
 tes confortat & docet & castigat.

a Occurrit

NICOLAUS DE LYRA.
 Erant autē Moyses & Elias visi in maiestate. scilicet i ip-
 si Christi, qui tunc apparuit claritate gloriosa, vt dictum est.
 Et dicebant excessum eius quem completurus erat, & c.
 Et est passionem eius futuram quam sustinuit ex max. ma charita-
 te. Quæ dicitur hic excessiua, non quia excesserit modum virtutis,
 sed quia excellentissimum eius gradum attingebat.
 Petrus vero & qui cum illo erant. Nam in presentia maie-
 statis opprimitur fragilitas humana.
 Et nemini dixerunt in illis diebus. Et hoc ex pcepto Dñi,

vt patet Mat. 17. vbi præcepit eis dicēs. Nemini dixeritis visio-
 nem, donec filius hominis à morte resurgat.
 s Factum est a. in s. d. Hic consequenter reprimitur discipulorū
 amulatio. Et primo facto. Secūdo, verbo, ibi: Intrauit autē cogita-
 tio. Circa primū sciendū, q eo q Christus duxit Petrū, Iacobū, &
 Ioannē seorsum ab alijs ad videndū gloriam suæ maiestatis, vt præ-
 dictū est, alij discipuli (qui noncū erant in bono confirmati) aliquid
 humanū passi, moti fuerunt quodam zelo inuidia contra tres prædi-
 ctos, & idē potestas eiciendi demones fuit eis subtracta, & idē
 nō potuerūt curare demoniacū eis oblatū, vt patet in litera, vt hoc
 aduertentes resiliunt à tali amulatione, & ideo in fine dicitur eis.

ad hoc potius q̄ nondum hēt esse prouocandum. Tales ē
 obiorum salutem admittendi censentur. Igitur in hāc
 ric vel in malis catholicis, non sacramenta communia in
 qb obiscum iunt, & aduersum nos nō sunt, sed diuisionē
 pac veritatiq; contrariam, qua aduersum nos sunt, & dñm
 no sequuntur nobi
 scilicet testari, & phi-
 debemus.

SANCTVS a
TITVS BOSTRO-
RVM EPISCO-
PR. Præceptor, vidi-
 mus. Hoc non est b
 accipiendum. qua-
 si apostoli inuidia p
 hoc dixerint, nō
 en inuidebant, sed
 in ijs quoque mu-
 nu hoc, Apostolis
 ali qui propriū,
 ex cere liceret, a
 Clis discere cupie
 ba. Quamobrem
 ip eos de q̄sito hoc
 an os instituens, ita
 re ondit. Ne in bibea
 tis um, qui conterit Sa
 tam in nomine meo.
 Tis enim vobis nō
 acerfatur.

nomine tuo efficiētem dæmonia, & prohibuimus eum, quia
 non sequitur nobiscum. Et ait ad illos Iesus, Nolite prohibe-
 re: Qui enim non est aduersum t̄ vos, pro t̄ vobis est. Factum
 est autem dum complerentur dies assumptionis eius, & ipse
 faciem suam firmavit, vt irēt in Hierusalem. Et misit nun-
 cios ante conspectum suum, & euntes intrauerunt in ciui-
 tatem Samaritanorum, vt pararent illi. Et non rēceperunt
 eum, quia facies eius erat t̄ euntis in Hierusalem. Cum vi-
 dissent autem discipuli eius Iacobus, & Ioannes dixe-
 runt. t̄ Domine, vis dicamus, vt ignis descendat de cœ-
 lo, & consumat illos? Et conuersus increpauit illos
 & dixit: t̄ Nescitis cuius spiritus estis. Filius hominis non
 venit animas perdere, sed saluare. Et abierunt in aliud

ignorantiam Dñs reprehendit. Postquam vero eos de vera
 proximi dilectione docuit, aliquando prārem tribuit tales
 vindictas exercēdi, sicut Petro in Ananiam & vxorem eius
 quorum mors viuenti b. vtilem metum mortis incussit, &
 in illis, q̄ puniebantur, peccatum quod augere poterant si
 vinerent finiuir. Sed
 hoc raro in nouo te-
 stamēto vbi ex amō-
 rē seruitur, sapius ve-
 ro in veteri testamē-
 to vbi timore preme
 bantur, talis ptās fan-
 ctis vitis a Deo colla-
 ta est.

SANCTVS
TITVS BOSTRO-
RVM EPISCO-
PR. Quod dicūt vis dica-
 mus, &c. Id arguit no-
 ui testamenti gratia
 necdum fuisse im-
 butos, sed veteris cō
 suetudinis imperfe-
 ctioni obstrictos ad-
 huc hāsisse, dicebāt
 enim hoc in Eliam,
 qui bis quinquagin-
 ta viros vna cū duob.
 illorum igne absum-
 pserat, mentis oculum coniciētes.

Actu. 5.
 † nos.
 † nobis.
 1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 E
 4 Rec. i.
 c.
 Num.
 25. b.
 F
 B E D A.

THEOPHYLACTVS. Mirare autem Christi virtutē
 q̄ liter per indignos & non discipulos, & eius gratia ope-
 rar, sicut & per sacerdotē sanctificatur homines, quam-
 uo sacerdotē sancti non fuerint.
 a Nolite prohibere. Qui enim. Non reprehenditur Ioannes,
 q̄ a amore faciebat, sed docetur, vt nouerit infirmorū esse
 si aorumque distantiam, quia Dominus, & si remunerat
 fiores, non excludit infirmos.
 b Dies assumptionis. **SANCTVS TITVS BOSTRO-**
RVM EPISCO- Quid est quod de assumptionis illius die
 b. Euāgelista hic dicit? Aduērate iam tpe quo eum saluta-
 ri crucem nostri caula iudicare oportebat, cœloque repe-
 t, Deo patri dextrā assistere, nec amplius huc illuc diua-
 g, viroiq; & ciuitates obire, hoc. n denotatur verbis illis.
 t̄ ipse faciem firmavit, vt ireret in Hierusalem.
 c Domine, vis. **B E D.** Apostoli adhuc rudes & modum vin-
 cādi ignorātes, nō ex amore correctionis aliorū, vel finie
 a malitiæ in illis, sed ex odio vindictā desiderant. Hanc autē
 ignorantiam

Imminente tempore quo pati debu- rat. Passiois.
 a Obstinata & imperte- rā mente locum quo pati de- reuerat, petit.
 b Hospitium a Samaritani quia conspiciunt eum i. e. Hierusalem, non receperunt, quia non contumetur Iudæi Samaritanis.

d Dicamus vt ignis descendat de cœlo. Ad sermonem istorum
 ignis de cœlo descenderet, quia sunt filij tonitru.
 e Et consumat illos. Et conuersus increpauit illos & dixit. In simi-
 litudine Eliæ, qui & propria manu & igne diuinitus impe-
 trato, presbyteros Baal morte affecit. Et in hoc quod Apo-
 stoli potestatem talis Prophetæ sibi præsumunt, ostēditur
 in ijs fuisse meritum Prophetarum.
AMBROSIVS. Non peccant Apostoli, qui legē sequun-
 tur quia sciebāt, & Phinees reputatum ad iustitiā qui sacri-
 legos interemerat, & ad preces Eliæ ignem descendisse, vt
 Prophetæ vindicaretur iniuria. Sed vindicetur qui timet
 vindictam non quærit qui non timet.
 f Nescitis cuius spiritus estis. Cuius spiritu signati estis, cuius
 acta imitamini, nunc piē consulentes, sed in futuro iuste
 iudicantes.
 g Filius hominis non venit animas perdere, sed sal. &c. Perfecta
 virtus non habet studium vltionis, nec vlla est iracundia,
 vbi est charitatis plenitudo.

4 Rec. i.
 c.
 Num.
 25. b.
 F
 B E D A.

NICOLAVS DE LYRA.

Factum est autē dum cōplerentur dies assumptionis.
 operis Saluator excitauit discipulos ac martyriū verbo, hic hoc
 ē factū. Et diuiditur in duas. Quia primo facit quod dicitū est.
 eundē, remouet aliqua a suis sequacibus, ibi: Factum est autem
 vca primum dicitur: Factum est autē dū complerētur dies
 sumptionis eius. Id est passionis, per quam trāsiturus erat &
 sumendus ad gloriam patris, secundum quod habetur infra: 24. d.
 poruit pati Christum. & ita intrare in gloriam suam.
 Et ipse firmavit faciem suam. Id est, firmiter disposuit.
 Vt ireret in Ierusalē. Constanter & prompte ad sustinendū mor-
 tē, vt suo exemplo discipulos animaret.
 Et misit nuncios ante cōspectum suum, & eūtes intraue-
 rint in ciuitatem Samaritanorum. Vt aduētus eius nō lateret.
 Vt pararent illi. Scilicet hospitium.
 Et nō receperūt eum, q̄a facies eius. Ex modo incedendū ap-
 prebat, vt iter eius esset in Ierusalem ad festum. Pāscuale, in quo et
 Christus passus est, Samaritanis autē displicebat, quod aliqui irēt in
 semitauib, Ierusalem causa orationis, quia dicebant, quod locus
 orationis

orationis erat apud eos in monte Garizim, vt habetur Ioannis quar-
 to. Itē quia ex vestimentis Christi, & discipulorum eius cognouerūt
 Samaritani, quod erant. Iudæi: quia Iudæi erant distincti ab alijs Gē-
 tilib. in vestibus, vt habet. Nume. 15. d. Iudæi autem erant Samarita-
 nis odiosi, eo quod contempnebant eos nolentes comedere & bibere cū
 eis secundum quod habetur Ioannis quarto b. Non enim contumetur
 Iudæi Samaritanis.
 7 Domine, vis dicamus vt ignis des. &c. Propter malitiam
 suā secūdū Ambr. Hoc bono zelo dixerunt, licet indiscrete. Et alle-
 gauerunt simile de Eliā, vnde sequitur: Sicut Elias fecit, vt habet a.
 Re. I. c. Beda vero dicit. q̄ hoc dixerāt impatientes, sicut adhuc carna-
 les volētes vindicari. Et id o reprehendunt a Christo de indiscretio-
 ne secundum Ambr. et de impatientia secundum Bed. cum subditur:
 8 Nescitis cuius spiritus estis. Quia in nouo testamento (quod
 est lex amoris, non timoris sicut vctus testamentum) procedendum
 est suaviter & benigne, vnde subditur.
 9 Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare.
 Et abierunt in aliud castellum. Statim inferendo panam mortis
 sicut vos vultis. Et in hoc datur exemplum prælati, vt non statim
 cum impetu peccata puniant, sed magis tempus & locum expellent.
 * 1 Factum

MORALITER.
 (licet aliquādo fiat a malis hominib. vt dī Matthæi se-
 cundo) significatur opus bonū de genere, non in prohibē
 sunt hoc facere. Prouerb. tertio b. Noli prohiberi eum qui
 nefacit, si vales, & ipse bene fac. Licet, n. opus tale nō sit me-
 ritorium sine charitate, in est dispositiuum ad emendatio-
 nem

nem vitæ.
 4 Et misit nuncios ante conspectum suum, & euntes intrauerunt
 in ciuitatē Samaritanorum, vt pararent illi. Et non receperunt eum
 quia, Per Iacobum & Ioannem, qui adhuc imperfecti erant
 significantur hec mines imperfecti quarentes nimis dure
 vindicari, sed magister perfectionis prohibuit hoc fieri.
 † Dixit

B E D A. Non semper in eos, q peccant est vindicandum qa non nunquam amplius prodest clemētie tibi ad patientiam, quā lapsio ad correctionē. Denique Samaritani citius crediderunt, a quibus hoc loco ignis arceatur.

a Dixit quidam. **B E D A.** Iste signorum magnitudine motus vult sequi, vt ex miraculo operum quæ

reret lucrum. Vnde & a domino repudiatur, qui nō obsequiorum spēm, sed affectus querit puritatē. Dixit ergo tali fidei. Quid me propter diuitias, & seculi lucra cupis sequi? Ego tantæ lum paupertatis, vt nec hospitio quidem habeam, nec meo vtar tecto. Vel miraculis motus pp inanem iactantiam sequi voluit, quam significant aues, & finxit obsequium discipuli, quæ fictio p vulpem figuratur.

Abier.
Vulpis natura.

b *Vulpes fo. ha.* **B E D A.** Vulpes animal fallax, insidiis itētū, rapinas fraudis exercens: et inter ipsa hominum hospitia habitans in foueis. Ita hæreticus domum fidei non hēns alios in suam fraudem trahit, & a fide seducit.

c *Vbi ca. su. re.* Reclinatio capitis, humilitatē Christi significat, quæ in illo simulatore, & superbo non hēbat locum. Dēt autem circumspectum esse fidei hospitium, nedum in fidelib. nostræ domus interna referamus, in aliene perfidie castes improvida credulitate labamur.

Psal. 44.

d *Ait autem ad al.* Attende dominum non culpas aspernatum, sed fraudes: quia q repudiavit fraudulentum, elegit innocentem, sed eum cuius patrem sciebat mortuum, solum de quo dicitur: *Obluiscere domum patris tui &c.*

e *Domi per.* Quem miseratur dñs imprudentem vocat, q discipulatum non respuit, dignus est in quo diuinitas quiescat, sed prius pietate funeris expleta liberior seq desiderat. Sed dñs docet minora bona, pro vtilitate maiorum esse ptermittenda. Maius. n. est animas mortuorum prædicando suscitare, quam corpus mortuæ terra abscondere.

Psal. 13.

f *Sine vt mortui.* **B E D A.** **M Y S T I C E.** Non reuocatur ab officio patris filius, sed fidelis fecernit a cōmunionem perfidorum

dorum. Quorum guttur est sepulchrum patens, qual hæreticus erat, quem supra vulpib. comparauit & auit enim ppria iustorum sepultura, de qua dñs: Hæc enim tens hoc vagentur in caput meum ad sepeliendum fecit. Et ideo q bona in se fide sepelit Christum, vt cu

resurgat, diabo per fidias in se sepere non debet.

† g *Renunciare l.* **†** discipulus Dei **†** cuturus arguit, q **†** renunciare de au **†** velit, quid fiet is q **†** nulla vilitate **†** visitant domos **†** rum quas de **†** querunt.

† *** S A N C T V** **T I** **T V S** **B O S T R O** **2** **E P I S.** Quid dice **3** **†** quæ te dñe pro **†** tudinem sane **†** dignam ostend **†** at vero dum ijs **†** ciare efflagitat, **†** mi erāt, animu

castellum. Factum est autem ambulatibus illis in via, dixit quidam ad illum. Sequar te, quocunque ieris. Et ait illi Iesus. Vulpes foueas habent, & volucres celi nidos. Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Ait autem ad alterum. Sequere me. Ille autem dixit. Domine permittite mihi primum ire, & sepelire patrem meum. Dixitque ei Iesus: Sine vt mortui sepeliant mortuos suos tu autem vade, & annuncia regnum Dei: Et ait alter: Sequar te domine, sed permittite mihi primum renunciare his, qui domi sunt. Ait ad illum Iesus. Nemo mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens retro, aptus est regno Dei.

clatat adhuc ancipitem, & certa quadam ratione diuinitate. Nam domesticis aut genere propinquis, q perfectione institutum quandoque non probant, eiusmodi consilium velle communicare, istud est mentis etiam fluctuatis religionis proposito nondum satis firmata.

h *Nemo mit. ma.* **S A N C T. T I T V S.** Respicit retro, qui hoc quod rem cum domesticis vult conferre, iisdem malefacere dilationis, & procrastinationis causam quar les profecto non erant Apostoli. Nam vbi primum Christum dicentem audissent venite post me, statim relicta

tre, nauis, & retibus, secuti sunt eum. Manum ad aratrum mittit, q quasi quodam instrumenti punctiois, ligno & ferro dñe passionis duriciam sui ordis euertit, & ad bonos fructus aperit. Qui si ad relicta desiderio rapitur, regno Dei cum vxore Loth excludit.

M O R A. Ois arans si retro respiciat, aut inuilem aut tuosum faciet sulcum aut arantium bouum suorum vigilia vulnerabit: ita & qui directo tramite ac spirituali vicia mundana persulcans, incedit ad regnum Dei. Si e aspectum suum ad impia & vana conuertit, biugosus, corpus atq; animam vulnerabit, & optimi itineris periculosum nimis incurrit errorem.

C A P A

N I C O L A V S D E L Y R A.

1 Factum est aut. Postquam Christus incitauit discipulos ad sequendum ipsum etiam vsque ad martyrium, hic consequenter remouet aliqua a volentibus sequi ipsum. Primum, est cupiditas terrenorum, cum dicitur. Vulpes fo. habent. &c. Secundum, est carnalitas propinquorum, cum dicitur. Sine vt mortui sepeliant mortuos suos. Et patet sententia istorum duorum ex dictis Mat. 8. c. Tertium est inuile dilatio, quæ notatur cum dicitur.

2 Et

1 Et ait alter. seq. te. domi. permit. mi. pri. Sic faciunt qui utiliter ingressum religionis vel executionem melioris vite desiderant. Et hoc remouetur exemplo conuenienti cum subditur.

3 Nemo mittens manum suam. Arator. n. retro respiciens facit sulcum tortuosum aut inuilem, sic accipiens melioris vite statum & habens affectum redeundi ad pristinum statum: & predicator vbi diuini retardans opus predicationis pro amicis carnalib. vel terrenis negocijs, ineptus est regno Dei adipiscendo vel possidendo.

*** N I C O L**

M O R A L I T E R.

†

† Dixit qui, &c. quo. ieris. Iste non veraciter loquebatur ideo sibi dicitur.

† Vulpes fou. ha. Id est dolosi habent cautelas, ad quas refugiunt, ne in suis malicijs comprehendantur.

† Et vo. ca. ni. Id est superbi quatunt in altis eleuari.

† Filius autem. Id est, qui secundum dictamen rationis viuitalia

alia non querit.

† Sine vt mor. Moraliter mortui sepeliunt mortuos, nã do peccatores in peccatis suis mutuo se celant, & opem semetipsos.

3 Nemo mit. **B E D A.** Si autem secuturus dominum quis discipulus quia domi renunciare velit arguitur quid fiet ijs q nulla vilitatis gratia visitant sepius domos illorum, q mundo reliquerunt.

† M O R A

A D D I T I O I.

Ge. 28.

In ca. 9. vbi dicitur in postilla. Sicut & in Scala Iacob angelii descendebant & ascendebant.

Quod inducit de Scala Iacob, nã facit ad propositum suum. Nam ibi per oppositum legitur. s. quod angeli ascendebant & descendebat per eam secundum quam considerationem predicator prius de oratione, & sic in Deum ascendere, quam per predicationem ad proximum descendat. Et hic est modus ratiabilior. Nam oratio potius respicit futurum quam præteritum. Iuxta illud Mat. 7. a. Petite & accipietis

pietis. Quod consonat vniuersalis ecclesie consuetudini, se cum predicatoribus verbi diuini & etiam auditores prius orant. Vnde est necessarium, quod hæc visio Scale Iacob applicetur distinctioni postillæ, sed potius applicanda est predicationis processui.

R E P L L. In ca. 9. vbi postillæ. facit aggressum & diuisionem capituli, dicens: Christus primum mittit apostolos ad predicandum cuncto docet eos ad orandum, vt predicator verbi Dei primo predicationem descendat ad proximum: secundo, per orationem ascendat ad Deum, sicut in Scala Iacob vidit Angelos descendentes & ascendentes.

Gen 8.c. Sed vide ibi correctum. & etiam dicit ordinem illi esse rationem, quod predicator primus ascendat per orationem quam de se habet per predicationem. Sed non videtur conveniens talis ordo, nam qui instituitur predicator, debet primus, exercere officium ad quod institutus est. & sic primus aliis proficere iuxta materiam institutionis sequenter ad Deum inveniuntur converti in oratione. Et quia facta iuxta institutionem suam debet, orare debet post ut fortiter effectum, quilibet enim non solum predicator, prius debet se exercere in

in campo actionis quam ad contemplationem accedat. Nisi enim prius cum Lia contraxerit, ad amplexus Rachelis pervenire non meretur. Cui non obstat usus ecclesiae, qui predicationi praemittit orationem, nam talis oratio est petitio suffragii. Illa autem quae est portio contemplationis, est sursum actio desiderii, sicut predicationi praemittitur studium, ut reprimatur presumptio, sic et oratio pro adiutorio, quae ad contemplationem non pertinet, quae est ascensus scale, & c. Contemplatio enim orat per gratiam sursum actionis, sed actio orat per remotionem impedimenti frustrationis: Contemplatio in solo Deo quietatur, actio per se & alijs sollicitatur.

CAPUT X.

Officium autem, & c. Sicut in apostolis est forma episcoporum, sic in septuaginta duobus forma est presbyterorum. Secundi ordinis septuaginta duo mittuntur, qui totidem linguarum gentibus evangelium

perarii requirit, ne aves caeli sparsa semina dissipent.

* THEOPHYL. Designaverat dominus discipulos propter multitudinem doctoribus indigentem sicut. n. non sibi agri spicati multos messores desiderant, sic qui credituri erant, innumerabiles existentes, multis doctoribus indigebant.

CAPUT X.

Officium autem designavit dominus & alios septuaginta duos, & misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem & locum, quod erat ipse venturus. Et dicebat illis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum Messis, ut mittat operarios in Messem suam. Ite, Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.

* GREG. Non sine gravi moerore loqui possumus quod sequitur operarii autem pauci, quia et si sunt, qui bona audiunt, defunt qui dicunt. Ecce mundus sacerdotibus plenus, sed tamen in messe Dei rarus valde reperitur, operator, quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officii non implemus.

Ho. 17. in euang.

1 Matth. 3. d. 2 r. di. c. in nouo.

Ho. 33. in Matt.

Ho. 17. in euang.

Lupi natura, F

Procreant, ut sicut Pauli, duodecim apostoli propter duodecim tribus Israel huius propter exterminandam gentes destinaverunt imbuendas. Vnde cum Christus se die, apostolos hodie, ius diei nominet, hunc numerum praedicatorum significat, dat se fidem in trinitatis munus, annunciatum, sicut sol triduanum suavis ambitum septuaginta duas horas efficere solet.

Per hoc quod binos mittit, innuitur quod praedicationis officium debet suscipere, qui erga alium charitatem non habet. Vel bini mittuntur, secundum quod bina animalia missa sunt in arcam, id est masculus, & femina, immunda prius in carnali generatione, sed mundata ecclesiae sacramento per spiritualem gratiam in discipulorum praedicatione. Messis quidem multa operarii autem pauci. Messis, turba creditur operarii apostoli & sequaces eorum. Et licet in essis verbo dicitur sata, tamen culturae laboris & sollicitum munus operarii

* CHRYSOST. Insinuat quod magnum donum est operarios mitti in messem diuinam, quia dicit dominum messis esse rogandum.

* GREGO. Per hoc etiam inducendi sunt subditi, ut dominum suum rogent, ut digna eis operari valeant, nec ab exhortatione torpeat lingua, Saepem enim pro sua nequitia praedicatorum restringitur lingua, Saepem vero ex subditorum culpa agitur, ut eis qui praesunt, praedicationis sermo subtrahatur.

e Sicut agnos inter lupos. Sicut lupo ovium, sic haereticus infideliat fidelibus. Et sicut lupo ovile circumdat nocte, non audens intrare

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. X.

Officium autem. Postquam descripta est publicatio doctrinae Christi per praedicationem apostolorum, hic consequenter describitur eiusdem publicatio per praedicationem septuaginta duorum discipulorum. Circa quod primo describitur eorum electio, secundo ad praedicationem missio, ibi: Ite ecce ego mitto vos. Tertio, eorum reversio, ibi: Reversi sunt autem. Circa primum dicitur: Post haec autem, id est post missionem apostolorum ad praedicationem.

Designavit dominus. Iesus id est signanter elegit. Vel dicitur, designavit, quia quos ab aeterno praedestinavit ad hoc opus, tempora ab hoc instituit, & applicavit.

Septuaginta. In signum quod post Christi resurrectionem & ascensionem in caelum, praedicatorum erant fides Christi gentibus septuaginta duarum linguarum.

Et misit illos binos. Tum propter mutuam consolationem, & propter mutuam conservationem ut unus esset custos castitatis alterius, & aliorum honorum. Tum propter confirmationem veritatis praedicationis ab ipsis, ut in ore duorum testium staret verbum. Tum in signum charitatis quae debet esse in praedicatoribus, secundum quod exponit beatus Gregorius, dicens: Binos ergo discipulos in praedicationem mittit, ut per hoc nobis

nobis tacitus innuat, quod qui erga alterum charitatem non habet, praedicationis officium nullatenus suscipere debet.

5 Ante faciem suam. Ut adventus Christi non lateret. 6 In omnem civitatem & locum. Quia indifferenter Christus et apostoli praedicabant in civitatibus & locis magnis & parvis.

7 Messis quidem multa. Quia multitudo gentium ad suscipiendum verbum Christi per praedicationem apostolorum erat parata, ut dicit apostolus ad Rom. 11. & patet per affectum in Actibus apostolorum.

8 Operarii. Quia apostoli & Christi discipuli erant pauci respectu tanta multitudinis convertenda. Et adhuc est ita secundum quod exponit Gregorius, quia licet in ecclesia sint multi curati & ecclesiae ministri, tamen pauci inveniuntur apti ad praedicationem ratione vitae sanctae & sanctae doctrinae. Vnde dicit Gregorius super locum istum: Ecce mundus sacerdotibus plenus est, & tamen in messe Dei rarus valde invenitur operarius, quia officium, quidem sacerdotale suscipimus sed opus officii non implemus.

9 Rogate ergo dominum. Quia nullus fit aptus ad praedicationem verbi divini nisi per gratiam Dei, & nisi ab eo mediata vel immediate.

10 Ite: Ecce ego. Hic consequenter describitur discipulorum missio ad praedicationem, & patet littera ex dictis Mat. 10. ubi ea quae hic ponuntur posita sunt licet non eodem ordine exceptis quae sequuntur.

* Neminem

MORALITER.

Officium haec. Septuaginta confurgunt ex ductu denarii per septuaginta, deo significat impletionem decalogi cum septem diebus spiritus sancti. Per binarium superadditum significatur gemina charitas, Dei, scilicet, & proximi, quae debet esse in praedicatoribus evangelii.

Et misit illos binos. In signum mutuae charitatis.

6 In omnem civitatem. GREGO. Praedicationis praevenerit, & sic ad habitaculum mentis dominus venit.

7 Messis quidem multa. Id est, credentium multitudo.

8 Operarii autem pauci. Quia licet sint multi praedicatorum quaerentium tantum animarum salutem sunt pauci propter quod rogandus est dominus, ut tales multiplicet, atque mittat.

9 Ego mitto vos sicut. Id est, mansuetos etiam inter crudeles. Psal. 119. b. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus.

† Nolite

A intrare, canis somnū pastoris, absent am vel desidiā explorans: sic hæreticus nocte sue interpretationis fideles decipere conatur ecclesiā non intrans, pastores ecclesie vel vitare, vel necare, vel in exitum mittere contendit. Lupus natura corporis rigidus, se inflectere facile non pōt, sic hæreticus intentionē duri cordis non solet ab errore reuocare. Vnde apostolus: *Hæreticum hominem post primā & secundam correctionem, &c.* Lupus vero suo impetu fertur, & ideo sepe illuditur, sic hæreticus impetum facit, sed sæpe remanet inanis ne nocere possit. Lupus si prius aliquem viderit, vocem illius quadam naturæ vi eripit, si homo illum prius viderit, eum exagitat. Sic quem versuta disputatione hæreticus præuenit, mutum reddidit. ne cōfiteatur verbum Dei, sed si quis eommenta fraudis eius agnouerit, non patitur iactantiā vocis. Sicut lupus sic & hæreticus guttur in uadit, vitalibus vulnus affigit. Qualiter autem hos effugere possumus, supponit di.

Tit. 2.4

* Tit. 2.4

B Nolite ergo portare sacculum, neque peram. Inde. Matthæus. *Nolite possidere aurum neque argentum, non peram, neque calceamenta.* Vtrumque de corio mortui animalis fit, i. nihil mortale vult esse in illis quos ad prædicandum mittit, ne mortis timore retardentur ab iniuncto itinere. *Nolite ergo portare sacculum neque peram.* Tanta prædicatori dēt esse fiducia in Deo, vt presentis vitæ sumptus et si non præuideat, tñ sibi non defecturos certissimè tciat, ne dum occupatur mens ad temporalia, minus prædicet æterna. **ALLEGOR.** Pecunia in sacco clausa, sapientia est occulta, quæ proximo non erogatur. Per peram, opera seculi: Per calceamenta, mortuorum operum exempla figurantur, vt prædicator onus secularium negociorum non portet, nec stultorum operum exempla conspiciat, ne sua opera quasi ex mortuis pellibus credat munire. Qui non amore æternæ patriæ, sed præmiorum ambitu salutem prædicat audientibus, quasi in itinere salutatur, quia hanc ex occasione, non ex intentione salutem audientibus exoptat. Omnis enim qui in via salutatur, ex occasione itineris salutatur, non ex intentione habendæ eiusdem salutis. **b** *Neminem per viam salutaueritis.* Festinate iubet cōtendere, ne alicuius obuij confabulatione rescedantur ab iniuncto itinere. Nec simpliciter ait: *Neminē salutaueritis cū sit vsus humani-*

Ma. io. c

a *Nolite ergo portare sacculum neque peram.* Inde. Matthæus. *Nolite possidere aurum neque argentum, non peram, neque calceamenta.* Vtrumque de corio mortui animalis fit, i. nihil mortale vult esse in illis quos ad prædicandum mittit, ne mortis timore retardentur ab iniuncto itinere. *Nolite ergo portare sacculum neque peram.* Tanta prædicatori dēt esse fiducia in Deo, vt presentis vitæ sumptus et si non præuideat, tñ sibi non defecturos certissimè tciat, ne dum occupatur mens ad temporalia, minus prædicet æterna. **ALLEGOR.** Pecunia in sacco clausa, sapientia est occulta, quæ proximo non erogatur. Per peram, opera seculi: Per calceamenta, mortuorum operum exempla figurantur, vt prædicator onus secularium negociorum non portet, nec stultorum operum exempla conspiciat, ne sua opera quasi ex mortuis pellibus credat munire. Qui non amore æternæ patriæ, sed præmiorum ambitu salutem prædicat audientibus, quasi in itinere salutatur, quia hanc ex occasione, non ex intentione salutem audientibus exoptat. Omnis enim qui in via salutatur, ex occasione itineris salutatur, non ex intentione habendæ eiusdem salutis. **b** *Neminem per viam salutaueritis.* Festinate iubet cōtendere, ne alicuius obuij confabulatione rescedantur ab iniuncto itinere. Nec simpliciter ait: *Neminē salutaueritis cū sit vsus humani-*

humanitatis alios salutare, sed addidit, in via, quia non in tationis sedulitas aufertur, sed obstaculum impediendæ tationis abolente, vt quando diuina mandatur pauli sequestrentur humana.

c *In eadem autem domo.* Si pax vestra recipitur dignū est vt

a Nolite ergo portare sacculum, neque peram neque calceamenta: & neminem per viam salutaueritis: † In quamcunque domum intraueritis, primum dicitē. Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra: Si autem non fuerit, ad vos reuertetur. In eadem autem domo manete, edentes & bibentes quæ apud illos sunt: Dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. † Et in quamcunque ciuitatem intraueritis, & susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis, & curate infirmos, qui in illa sunt, & dicitis illis: appropinquabit in vos regnum Dei. In quamcunque autem ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas eius dicitis. Etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate vestra, extergimus in vos. Tamen hoc scitote, quia appropinquabit regnum Dei. Dico vobis, quia Sodomis in die illa † remissius erit

† In ea maneat, carnis stipendia ab eis accipientes, quibus calceamenta offeritis. Ecce ego mitto ad vos filium hominis, & peram habebit, sumptus prædicatione condidit, sic tamen vt cito cibo & potu contenti. **2** *d Mane.* Non eadem domo in domum, quæ facilitate demum vt in hospitio amore seruetur constantia, nec coalita ciuitate necessitudo se resoluatur. **c** *Dignus est.* Nemo quod vni operi precatorum diuina mercedes debentur: Vt in via, quæ nos in labore sustentat: Alia in patria, quæ nos in refectione remunerat. **†** *Etiam pul.* Et in eadem ciuitate. Deserto

diuerso domus hospitio, quid etiam in ciuitatibus agere debeant docet, pijs, scilicet, in omnibus communicare, aliorum per omnia societate secerni.

* **CHR.** Vide dignitatē Apostolorū, nihil sensibile ostenditur proferre, qualia qui circa Moysen & Prophetas bona terrena, sed quædam noua & mirabilia, s. regnum Dei. **g** *Etiam pul.* Puluerem extergere iubet: Vel ad cōtentionem terreni laboris, quem pro illis inaniter susceperunt: Vel ostendant vsque adeo se ab ipsis nihil terrenum querere, vt er puluerem de terra eorum nō sibi patiantur adhærere.

Aliter: Per pedes, ipsū opus & incessus prædicationis significatur: Per puluerē quo aspergitur leuitas terrenæ cogitationis, à qua ipsi doctores immunes esse nequeunt, cōtentionibus solliciti salubribus curis intendunt, & quæ per nera mundi vix calcaneo terræ puluerem legunt. Quis ergo recipit verbū ipse afflictiones & curas doctorū, quæ se tolerabat, in argumentū vertit humilitatis. Ab hoc uere per bonos auditores iubetur pedes euangelicæ ueritatis, & per ipsum Saluatorē narratur abluī. Sed qui ipse doctrinam prædicatoris, ipse labores & pericula, & quæ sollicitudinē ad testimoniū dānationis sibi infert. Hic ergo puluis in contēptores euangelij iubetur extergere. **h** *Quia sodomis in die illa.* Sodomitæ, et si in uirgine exarcent, & inhospitales erant, tamen apud illos nulli hospites ex quales apud Iudeos prophete, quales apostoli reperunt. **Lo**

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** *Neminem per viam salutaueritis.* Id est, saluū dixeritis in hac vita, in qua quilibet est incertus de salute futura, nisi sup hoc certificatus fuerit reuelatione diuina. Sed quia hæc expositio licet cōmunis sit tamē videtur spiritualis seu mystica, ideo aliter potest exponi magis ad literam, dicendo, q. in hoc ostendit quanta diligentia & festinatione prædicator uerbi diuini debeat officium sibi iniunctum exercere, quia p hoc intelligitur, quod non debeat ab officio sibi iniuncto retardari ppter familiaritatē cū aliquo. Et tali mō loquēdi vsus est Eliseus mirans

tens festinanter famulū suū ad suscitationē pueri defuncti, vt. **4. Reg. 4. c.** Accinge lūbos tuos, &c. Et iubaat: *Si occurrerit tibi homo, nō salutes eū, et si salutauerit te quispiam, nō respondeas ei: hoc enim intendebat excludere uerba cū alijs retardantiā cū ab itinere.* **2** *Edentes & bibentes.* Nihil interrogantes propter conscientiam, sicut & Paulus postea docuit **1. Cor. 10. b.**

3 *Et tu.* Quia simplicibus hominibus & illiteratis, quales erant discipuli Christi, promittentibus regnum Dei nō crederetur, nisi haberent potestatem miracula faciendi ad confirmationem si a deo ueritas

MORALITER.

† *Nolite ergo portare saccum.* Id est, prædicare ppter quæstum. **†** *Neque calceamenta.* Id est, exempla dare mortifera, nā calceamenta fiunt de pellibus mortuorum. **1** *Et neminem per viam salutaueritis.* Id est, nullum existentem in uia presentis vitæ saluum dixeritis, † sicut aliqui propter quæstum aliquos asscurant de sua salute futura, cum tamen sit ualde dubia. **†** *Dicite pax huic.* Id est, inducite inhabitantes ad pacē internam & fraternam.

† sed.

† *Et si ibi fue.* Id est, prædestinatus ad pacem æternam. **†** *Requiescet super illum.* Id est, à uobis nunciata. **†** *Si autem reuer.* Id est, non eritis priuati merito uestri. **†** *In ea autem do. ma. &c.* Non mutantes hospitij prædicationis prandium habendum. **†** *In quamcunque autem ciuitate.* Ostendentes quod ipsos queretis, & non sua. **†** *Dico uobis quia Sodomis in die illa remissius, &c.* Quia Iudei ueritatē agnitam de Christo nequiter impugnauerunt, quod est species peccati in spiritum sanctum. **†**

Lot inter eos, & si iustus, non tamē aliquid docuit, nulla
 signi fecit. Et ideo cui multum donatum est, multū ab eo
 quaeritur, & potentens potenter tormenta patientur.

a tibi Corozaim. Corozaim, Bethsaida, Capharnaum, & Tiberias ciuitates sunt Galileæ, in littore lacu Genesareth. *b* As plangit Dominus, quia post tanta miracula & virtutes non conuertuerunt: Et iuniores gentilibus naturale solum modus dissipanti bus, a post descripte legi contemptum, si huius quoque; Dei cultore, gratiam que ingenti spernere non timerunt, *b* in cilicio. Aspera peccati pungētis me in qua (qua in die iudicii sinistra pars induenda est) significat. *c* In cinere, mortis consideratio, per quam tota humana generis massa in puluerem est redigēda, figuratur in sessione humilitatis propriae contentiæ. *d* Vnde Pro-

quam illi ciuitati. † Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro, & Sidone, factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio, & cinere sedentes i pœniterent. Veruntamen Tyro, & Sydoni, remissius erit in iudicio quam vobis. Et tu Capharnaum vsque ad cœlum exaltata, vsque ad infernum demergeris. † Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit. Reuersi sunt autem septuaginta duo cum gaudio, dicentes: Domine, etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis: Videbam sathanam sicut fulgur de cœlo cadentem, Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem

humilitatem reuocantur. Quia si diabolus propter superbiam de cœlo est præcipitatus, multo magis isti de terra editi si superbierint humiliabuntur.

g Surgite postquam sederitis. S A N C T V S T I T V S. Hæc Christi Domini oratio huc tēdit, si dæmonū antesignanus, &

1 princeps cecidit, e cœlo, serui illius in posterū efficere, quod poterunt? Dicit vero se illum ruentem vidisse, siquidem alius quod iudex ille, quod sub aspectum non venit, eū videre oīno nequit. *2* Sicut fulgur. Hoc addit, quia licet diabolus prauo voluntatis proposito, effectus sit obscurus, & tenebrosus, secundū naturam tamen quæ doque illustris, & clarus extitit. Quod n. Deus condidit hoc venustū, & pulchrū erat, id autem in quo draco ille infernalis seipsum transformauit, hoc malum, & turpe est. Cum res ergo ita habeat, in-

† Penl-
uitēc.
Maith.
10. d.
10. 11. c.
8. q. 1. c.
qui vos
spernit.
Fulgur.

h Surgite postquam sederitis. Id est, humiliamini sub potestate manu Dei, ut v. ex. in di. visitationis.

i Cinere sedentes. Impleta videmus verba Saluatoris, quia cum illæ ciuitates prædictæ, Dño p̄sente credere noluerūt Tyro, & Sydon olim fuerūt amicæ David & Salomoni, & postea angelizantibus Christi discipulis, deuote fidem susceperunt. Quare autem sit prædicatum non creditur, & non prædicatum creditur, nouit ille qui omnia nouit.

k In Capharnaum vsque ad cœlum exaltata. Vel exaltata es superbe reitendo meæ prædicationi. Vel exaltata es, meo hospitio & eis signis & virtutibus, & ideo maiori plecteris supplicio quibus credere noluit, & ne aliquis putaret illis tantū cineribus, vel personis quæ Dominum in carne non receperunt conuenire hæc verba addit.

l Qui vos audit me audit. In audiendo vel spernendo. Euangelicū prædicatorem quitque sciat se non viles personas, sed ipsi Saluatorem spernere vel audire, quia in discipulo magister auditur, & in filio pater honoratur.

m Domine etiam Bene consententur deferentes honorem nomi Christi, quia infirma adhuc fide, gaudēt in virtutibus, & dignorum operatione efferuntur, exemplo terrent, & ad humilitatem

quit, & ego is sum qui eam vobis potestatem contuli, nemo vestrum seipsum admittetur, nemo se efferat, aut magnificat. Secundum beatum Cyrillum, potest hic locus aliter exponi, ut sit sensus. Videbam Sathanam, &c. Hoc est, e sublimi in terram, a gloria ad ignominiam, a summa fortitudine, ad summam in firmitatem. Nam ante Dei aduentum, toto orbe terrarum potiebatur, colebaturque ab omnibus gentibus. Vbi que extabant delubra in illius honorem erecta, vbi que aræ, vbi que sacrificia, post Christi aduentū, ruit ille ut fulgur.

n Supra serpentes, & scorpiones. Serpentes, sunt mali hoēs vel diaboli, qui incohendis virtutibus venena prauæ persuasionis obijciunt. Scorpiones, quæ consumandas virtutes ad finem veritate contendunt.

* S A N C T V S T I T V S. Quod de serpētib, & scorpionibus hoc loco scribitur, hoc totum ad diabolum referendum est.

o Et super omnem virtutem. Omnes immundos spiritus potestis euciere de obsessis corporibus. Vel ad literam. Sicut viperæ non nocuit manui Pauli, & haustum venenum non nocuit Iuanni, vnde & ipse Dominus; Et sim. quid. bib. non. e. no. c.

Ac. 28a.
Ma. 16. d.

a Notize

NICOLAVS DE LYRA.

Væ tibi Corozaim væ tibi Bethsaida, Sententia huius partis patet ex Maith. 11.

Qui vos audit me audit, & qui vos spernit me spernit. Qui me spernit, &c. Hoc addit Saluator in fine ad ostendendum quod infirma discipulorum eius est deuote, & reuerenter audienda, saltem propter reuerentiam Dei, cuius principaliter est doctrina hæc.

Reuersi sunt autem septuaginta duo. Hic cōsequenter dicitur de septuaginta duorum discipulorum reuersio. Et diuiditur in partem principalem, & incidentalem, quæ incipit, ibi; Ecce quidam de discipulis. Circa primam partem ostenditur benignitas Christi, & quod discipulos reuersos in duob. videt esse eos benigne corripiendo, secundum illorum illuminatione, Deo patri gratias agendo, ibi; In ipsa hora circa primum dicitur. Reuersi sunt autem septuaginta duo. Ministerium suæ legationis completo.

4 Cum gaudio. Tum de sua prædicatione per quam populū edificauerant. Tum de miraculorum operatione, quia dæmones eiecerunt.

vnde subditur. Dicentes.

5 Domine et dæmonia subiiciunt nobis in nomine, &c. Veruntamen, quia ex hoc nimis gloriabantur, tanquam adhuc infirmi, & imperfecti, ideo hæc gloria reprimitur, cum subditur.

5 Et ait illis videbam sathanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Fulgur, n. cadit celeriter, manifeste, & cū fetore & inflammatione, sicut dæmones de cœlo empyreo ceciderunt in instanti, & uidentibus sanctis Angelis, & cum fetore peccati proprii, & ad inflammationem homines per tentationem parati. Et causa huius ruinae elatio fuit sine superbia de sua excellentia, quasi a ceret Saluator discipulis, cauere diligenter debetis ne ex elatione de potestate vobis concessa super dæmone nimis eleuemini, & sic corruatis.

6 Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem, &c. Et sic in aduentu Christi videtur impletū illud Isaia, 11. b. Quod dicitur de serpētib. Non nocent, & non occident in vniuerso monte sancto meo, quia repleta est terra scientia Domini, videlicet per prædicationem Christi, & discipulorum eius.

* Veruntamen

M O R A L I T E R.

1 Væ tibi Corozaim væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes. &c. In istis duabus ciuitatibus fecerat Iesus sanitates, & miracula multa, quibus ingrati fuerunt, propter quod taliter imprecantur.

6 Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones & super omnem virtutem &c. Calcare serpentem est subiicere rationi sensualitatem, quæ secundum Aug. significatur per serpentem calcare scorpionem est detestari detractorem. Et calcare omnem virtutem inimici, est abijcere omnem occasionem mortalis peccati.

6 Ecce

In ipsa

2 Nolite gaudere, quia spiritus vobis &c. Malos spiritus eicere & alias virtutes facere, aliquando non est meritum illius, quia illa operatur, sed inuocatio nominis Christi hoc agit ad condemnationem eorum, qui inuocant, vel ad utilitatem eorum qui vident, & audiunt, ubi licet homines despiciant signa facientes, Deum tamen honorant, ad cuius inuocationem miracula fiunt.

los, quibus pater sacramenta filii reuelauit.

Cum audis, omnia agnoscis omnipotentem, non deo non degenerem patris. Cum audis tradita confiteris filii cui per naturam vnius substantiae omnia iure sunt pro non dono collata per gratiam.

Saucto

† Infanti- bus infi- gentib.

* Et con- uentus ad discipu- los suos dixit.

Matth. 13.

† Mat. 22. d. Ma. 13. c.

inimici, & nihil vobis nocebit. Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur. Gaudete autem quod nomina vestra scripta sunt in caelis. In ipsa hora exultauit in spiritu sancto, & dixit. † Confiteor tibi domine pater caeli, & terrae, quod abscondisti haec a sapientibus, & † prudentibus, & reuelasti ea † paruulis: Etiam pater, quia sic † placuit ante te. Omnia mihi tradita sunt a patre meo. Et nemo scit, quis sit filius nisi pater, & quis sit pater nisi filius, & cui filius voluerit reuelare. Et conuersus ad discipulos suos, dixit. † Beati oculi qui vident quae vos videtis. Dico enim vobis, quod multi prophetae, & reges voluerunt videre quae vos videtis, & non viderunt, & audire, quae auditis, et non audierunt. Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum, dicens. † Magister, quid faciendo vitam aeternam possidebo? At ille dixit ad eum. In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Ille respondens, dixit † Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente tua, et proximum tuum sicut teipsum. Dixitque illi. Recte respondisti. Hoc fac, & viues

b Gaudete autem. Si quis caelestia siue terrestria opera gesserit, per haec quasi literis adoratus apud Dei memoriam aeternaliter est affixus.

* SANCTVS TIVS. Scripta sunt, non per calamum, & atramentum, sed per Dei memoriam eiusdemque Dei gratiam, & gloriam. Et quod diabolus ex caelo deorsum ruit, homines autem qui deorsum in terris degunt, inter caelestes ciues censentur, & describuntur.

c In ipsa hora. Cum de subiectione immundorum spirituum de nominibus scriptis in caelo loqueretur ostendit per quid haec tanta certitudo data sit hominibus scilicet per humilitatem fidei christianae.

d Confiteor tibi. eo. Gratias ago, quia apostolis aduentus mei aperuisti sacramenta, quae ignorant scribae & Pharisei, qui sibi sapientes videntur.

e Reuelasti ea. Non ait insipientibus & habentibus, sed paruulis, id est, humilibus, ut probet se tumorem damnasse, non acumen.

f Omnia mihi, &c. Commendata humilitate, per quam ad fidem venit, pulchre de ipsa fide locus connectitur, cum omnia sibi tradita dicit, non elementa, quae ipse creauit, sed illos paruulos

Quae munus, viles, vult. b Per humilitatem fidei vestrae. c De salute. humilium quibus loquebatur. d Meus consubstantialis. e Non pater, sed creator. f Qui se exarare non audent. g Inuisum esse non potest quod inuiso est. h Interiores non exteriores Pharisaorum qui corpus meum videntur. i Agnoscunt illa sacramenta quae reuevantur paruulis. k Quibus me & patrem reuicauit. l Venera predicando. m Se & alio regendo. n Verba legis tenens, u. legis ignoras.

o Interrogat quod scriptum est, ut ex eius responsis iustificetur vel dampnetur. p At et responsum, non laudat factum.

q Quia in presentia habebat dominum quem diligere debebat, sed hunc magistrum non Deum vocat.

r Recte Respondisti. Perfectum iter vitae caelestis ostendit dum legisperito de dilectione Dei & proximi scripta pertinenti respondit. Recte respondisti hoc fac & viues. Et finira parala adiecit. Vade & tu fac similiter. In quo ostendit, quod per lam dilectionem venit ad vitam aeternam, sed ille primum non habebat, qui nunquam forsitan misericorditer fecerat, & ideo ignorabat.

s Hoc fac & viues. Ex primo legis capitulo docetur legis ignarus, probans quod lex in principio statim patrem filium predicauit, & incarnationem filii annunciauere dicens, Diliges dominum Deum tuum, & diligis proximum tuum sicut teipsum. Vnde

quia in presentia habebat dominum quem diligere debebat, sed hunc magistrum non Deum vocat.

recte respondisti. Perfectum iter vitae caelestis ostendit dum legisperito de dilectione Dei & proximi scripta pertinenti respondit. Recte respondisti hoc fac & viues. Et finira parala adiecit. Vade & tu fac similiter. In quo ostendit, quod per lam dilectionem venit ad vitam aeternam, sed ille primum non habebat, qui nunquam forsitan misericorditer fecerat, & ideo ignorabat.

Hoc fac & viues. Ex primo legis capitulo docetur legis ignarus, probans quod lex in principio statim patrem filium predicauit, & incarnationem filii annunciauere dicens, Diliges dominum Deum tuum, & diligis proximum tuum sicut teipsum. Vnde

NICOLAUS DE LYRA.

1 Verumtamen in hoc nolite gau. Quia signa facere in hoc mundo aliquando concessum est etiam malis hominibus, ut habetur Mat. 7. Non propter ipsos, sed ad confirmationem fidei Christi predicata per ipsos.

2 Gaudera au. &c. sc. in ce. Id est, in libro vita. In quo aliquorum nomina dicunt scribi dupliciter. Vno modo secundum penitentiam in fliti a, alio modo secundum aeternam praedestinationem. Et utroque modo nomina eorum erant scripta in caelis, quia erant praedestinati, excepto Iuda proditore, & cum hoc habebat gratiam Dei, quia ille gloriatio

riatio quam habuerunt de eiectione demonum, ut praedictum est, fuit mortale peccatum. Sequitur.

3 In ipsa hora exultauit in spiritu sancto. Et patet sententia ex dictis Mat. 11. vsque, ibi.

4 Beati oculi qui vident quae vos videtis. Et similiter patet sententia huius partis ex dictis Matth. 13.

5 Et ecce quidam legisperitus. Haec est pars incidentalis, in qua ponitur duplex incidens. Primum est Christi responsio ad legisperitum: Secundum est, excusatio Mariae ergo sororem, ibi: Factum est autem. Primae partis sententia patet ex dictis Matth. 23. v. cundo & Marci. 12. vsque ibi.

* III

†

MORALITER.

2 In ipsa hora exulta. Per hoc quod Christus homo exultauit in spiritu de simplicium illuminatione, & superbiorum excacatione, significatur, quod quilibet Christianus debet gaudere de similibus, ut Christo conformetur.

4 Beati oculi qui vident quae vos videtis. Videntes. n. Christum per fidem charitate formatam beati sunt in spe, etsi perseuerent beati erunt in re.

5 Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum dicens. Magister quid faciam. B E D A. Super locum istum dicit, quod ista ostendit quod fuit de vita aeterna, si forte Christus diceret quid contra Moysen, & ideo Christus per verba Moysi respondendo confudit eum per hoc ostendens, quod derisores fidei catholicae sunt confutandi ab illis qui sciunt & per illud quod tenent indiscusse. s. Iudaei per scripturas Hebraeorum, & Saraceni per legem Mahumeti.

3 Et

† Hon

Vide & addit: *Hoc sc.* Sed ille qui cum nesciret proximum quare credebat in Christum respondit: *Quis est meus proximus?* Ita qui Christum nescit, & legem nescit. Quomodo enim potest scire quem, cum veritatem ignoret, cum lex annunciet veritatem? *Ille autem volens* Legisperitus ut sapienter respondisse dicitur, primum se legis scire ignorare mandatum, quia humiliat, & seipsum iustificare volens, arcana non potest videre, e qua rene latur parulis Christi, cui Christus ita ostium temperat, & omnium misericordiam facit proximus intelligatur, & specialiter ipse Filius qui nobis humanitatem proximus factus est deservit.

Philipp. 2. d.
Mat. 3. a.
Ibidem ca. Petr. 2. d.
1. Cor. 7. c.
Matth. 25. b.

possit cognoscere. Sacerdos & Levita qui transierunt, sacerdotum & ministerium veteris figurant testamenti, ubi vulnera sanguinis mundi monstrantur, sed non curant. Samaritanus qui custos interpretatur, dominus est qui propter nos homo factus vitam praesentem arripuit, & venit secus vulneratum. *In simili*

indinem hominum factus, & in. v. b. Compassionis nostrae susceptione finitimus, & misericordiae collatione vicinus. Alligavit vulnus eius peccata redarguendo cohibuit. Infundit oleum dum poenitentibus tribuit spem dicens: *Poenitentiam agite, quia appropinquabit regnum caelorum* Infundit vinum dum peccantibus terrorem poenae incutit dominus dicens: *Omnis ar-*

Quis putabat non ante Deum sed ante hominem se stare: nec ipsum quem magistrum vocat proximum cognovit.

Ille autem volens iustificare seipsum, dixit, ad Iesum: Et quis est meus proximus? Suscipiens autem Iesus dixit: Homo quidam descendebat ab Ierusalem in Iericho, & incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum, & plagis impositis abierunt semivivo relicto. Accidit autem, ut sacerdos quidam descenderet eadem via, & viso illo praeteriit. Similiter & levita cum esset secus locum, & videret eum, pertransiit. Samaritanus autem quidam iter faciens venit secus eum, & videns eum

In baptismo.

miseriordia motus est: Et appropians alligavit vulnera eius,

bor quae non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Iumentum caro ipsius est qua ad nos venit, in quam saucium imponit, quia peccata nostra portavit in corpore suo. Imponitur vero qui ipsam incarnationem credit. Stabulum est praesens ecclesia, ubi reficiuntur viatores in aeternam patriam redeuntes. Impositus iumento. in stabulum ducitur, quia nemo nisi baptizatus, nisi corpori Christi adunatus ecclesiam intravit. Et curam egit, ne aeger praecipua quae acceperat dimitteret. Sed non vacat Samaritano diu in terris degere, redeundum erat unde descenderat, itaque altero die, id est, post resurrectionem suam quando amplior aeternae lucis splendor, quam ante passionem effulsit in mundo, protulit duos denarios, duo testamenta in quibus aeterni regis nomen & imago continentur, stabulario, id est apostolis dedit, quia tunc illis sensum aperuit, ut intelligeret scripturas ad regendum populum. Quodcumque supererogaveris, Supererogat Apostolus cum dicit: *De virginibus praecertum domini non habeo, consilium autem do.* Supererogat, cum non vritur potestate accipiendi necessaria. Rediens in iudicio reddet dicens: *Quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, inera in gaudium domini tui.* Quis horum, iuxta literam patet, quod alienigena Ierosolymite cui misericordiam impedit, proximior fuit quam sacerdos vel Levita eiusdem gentis.

*** THEOPHYLACTVS.** Non dicit descendit, sed descendebat, temper enim humana natura ad inferiora tendebat, & non in parte, sed in toto vitam attendebat passibili.

d Accidit autem, &c. Sacerdos Deum legem annunciat: Descendit quidem lux per Moysen in mundum, & nullam sanationem contulit huiusmodi. Descendit Levita, qui typum ostendit prophetarum, sed & hic nullum sanat, quia lex peccata arguit, sed pertransiit, quia indulgentiam non largitur.

e Misericordia motus. Hoc de sacerdote & levita non est dictum quia lex non habet misericordiam, sed iudicium & vindictam,

** Ducit*

NICOLAUS DE LIRA,

1 Ille autem volens iustificare seipsum. Quod exponitur dupliciter. *Primo modo quod vellet se iustificare secundum apparentiam. Alio modo secundum veritatem quaerens a Christo intellectum praeccepti huius, ut opere adimpleret. Et causa huius duplicis expositionis, quia sicut dicitur fuit Mar. 22. iste videtur primo venisse ad Christum mala intentione, & secundum hoc procedit prima expositio, sed postea Christi veris compunctus fuit, & ideo dixit ei Christus, Non longe es a regno dei Mar. 12. c. & secundum hoc procedit secunda expositio, quia non operaretur clare ex textu utrum quaestionem de proximo fecerit ante impulsionem vel post.*

2 Homo

2 Homo quidam descendebat de Ierusalem in Iericho, &c. Secundum aliquos haec est parabola, secundum alios est res gesta, quia inter Ierusalem & Iericho erat quaedam solitudo, ubi frequenter homines transeuntes spoliabantur a latronibus & occidebantur. In qua solitudine captus fuit sedechias fugiens ab exercitu Nabuchodonosor ut habetur Iere. 6. Moraliter tamen exponitur de peccatore descendentem a flatu iustitiae in peccatum mortale, qui spoliatur a demonibus bonis gratiae, & vulneratur in bonis naturae, & relinquitur semivivus, quia tollitur ab eo vita gratiae remanente vita naturae. Cui Christus appropinquans in sua benedicta incarnatione.

3 Alligavit vulnera eius infundens oleum. Misericordia cum vino iustitiae.

** Ducit*

MORALITER.

Homo quidam descendebat ab Ierusalem. &c. Per Ierusalem status virtutis designatur, & ideo per hominem descendere ad Ierusalem in Iericho, peccator designat. Qui incidit in latrones, id est, demones spoliantes eum gratis, & in naturalibus vulnerantes. Sacerdos autem & Levita pertransientes absque misericordia, sunt ecclesiae mali ministri, curantes tantum de levatione

uatione pecuniae, & non de sanatione culpe. Samaritanus autem est praedicator & pfeffor motus ex charitate, alligans vulnera sauciati per sanum consilium, infundens oleum misericordiae, & iustitiae vinum, & imponens illum in iumentum, quia non tantum mente praebet auxilium, sed et prout potest corpore, quod est animae iumentum, & ducit in stabulum. I. ecclesia, ubi datur pabulum verbi Dei, & sacramenti eucharistiae.

A *Duxit in stabulum* Non domum, sed stabulū vocat, quo nomine miserias, & fetores huius vitæ signa, tne homo in hoc exilio tanquam in patria gaudet.
 * **SANCTVS TITVS.** In stabulum, hoc est, in ecclesiā. Hæc enim cū omnium capax existat, omnes intra gremiū suum complectitur.

in Hom. ex Luca.

† hospiciū. † hospitiū.

igitur

B

distr. hebatur

* **CRYSOST.**

Est stabulum ecclesia, quæ in itinere mundi lassatos & fatigatos delictorum defessos suscipit venientes, vbi deposito onere peccatorū viator lassus reficitur, & refectus salubri pasta reparatur.

b *Dedit duos denarios stabulario.* & c.

* **IDEM.** Stabularij typum gerunt Apostoli, & qui illos secuti sunt, doctores & pastores. His enī Christus Dominus ad cælum ascensurus obtulit duos denarios, mandatum dāns vt diligentem curam agro impendant, cerroque promittens vbi redierit, se id totum cumulate refusurum, q̄ supererogatum fuerit.

c *Qui fecit.* Cognatio non facit proximum, sed misericordia, quæ misericordia est secundum naturam. Nihil enim tam secundum naturam quam naturæ iuuare consortem.

ALLEGORICE. Nemo ppinquior q̄ qui nostra vulnera curauit, q̄ vnum est caput cum mēbris. Diligamus ergo eum, vt Deum & dñm. Diligamus quasi pximum, diligamus et eum qui imitator Christi est, Vnde sequit: *Fac similiter*, id est, vere te proximum sicut teipsum diligere manifestes quidquid vales in eius corporali vel spiritali necessitate subleuanda deuotus operare.

* **S. TITVS.** *Fac sim luer.* Qd. Eli sacerdotij dignitas, & titulus turcum, nomenq; iureconsulti, te s sunt quæ paruum vtilitatem sacerdotib. & iurisperitis asserunt, nisi bonis operibus illa probent & exornent.

C d. *Factum est, dum.* Habito sermone de dilectione Dei & proximi, supponitur exemplum vtriusq; dilectionis, non tã in solo verbo, quam in operis exhibitione. Per istas. n. duas sorores,

infundens olēum & vinum, & imponens illum in iumentum suum duxit in ^{Spirituale} stabulum, & curā eius egit: Et altera die protulit duos denarios, & dedit ^{Spirituale} stabulario, & ait: Curam illius habe, & quodcumque supererogaueris, ego cum rediero reddam tibi. Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in larrones? At ille dixit: Qui fecit misericordiam ^{Spirituale} in illum. Et ait illi Iesus: Vade & tu fac similiter. Factum est autem, dum irent, & ipse intrauit in quoddam castellum, & mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam, & huic erat soror nomine Maria. Quæ etiam sedens secus pedes domini audiebat verbum illius. Martha autem ^{Spirituale} satagebat circa ^{Spirituale} frequens ministerium. Quæ stetit & ait: Domine, non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi, vt me adiuuet. Et respondens dixit illi dominus, Martha, Martha sollicita es, & turbaris

rores, duæ significantur vitæ spūales. Per Martham, operosa deuotio, qua pximo in charitate sociamur. Per Mariā religiosa mētis intētio i Dei verbo, in Dei amore sumamus: Actiua panē vel corporalem eturienti, vel doctriā ignorantī tribuitur, errantē corrigit, superbū ad humilitatē reuocat, que singulis expediant dispendia. Contemplatiua, caritatem Dei & pximi retinet, sed ab exteriori ad interiorē quietē se trahit, soli conditōis desiderio inhæret, calcatis omnibus, ris ad videndum faciem creatoris intendit, & desiderat miseriam supernis creaturis, de æterna in conspectu domini inruptione gaudentibus.

In domū suam. In domo transe Iesu in domū vita iniqua, etiam quando fuerat auertit, remanent duæ vitæ innocentes, laboriosa & ociosa, in eas medius est fons vitæ.

Sedens secus. Quoties humiliter sedet, tanto amplius cadit. Aqua cōfluit ad uallem de tumoribus collis.

Maria sedet, quia contemplatiua pacatis vitiorum tumoribus optata iam in Christo mentis quiete fruitur. Martha stat, quia actiua laboriosa defudat in certamine.

Martha autem. Intēta erat Maria quomodo pasceret domino, intenta erat Martha quomodo pasceret dominum hæc conuiuium parat domino, in conuiuium domini illa iocundatur.

Domine non est tibi curæ. Ex illorum psona loquitur, quæ huc diuine contemplationis ignari, solum q̄ didicere, fratrum dilectionis opus Deo placitum dicunt, ideoq; cuncti qui Christi deuoti esse velint, huic mancipandos aduocant.

Et respondens. Maria non responderet, sed cām tuam tantocōsa committit iudici. Si n. pararet respondendi nomen remitteret audiendi intentionem.

Martha, Martha. Repetitio indicium est dilectionis, vnde forte monendæ intentionis, vt audiret attentius.

9 Quæ etiam se & c. *Intenta operibus vitæ contemplatiua.*
 10 Martha autem, & c. *Occupata in operibus vitæ actiua.*
 11 Quæ stetit. *Quia fessa labore ministerij discurrendo per domū Christi & eius discipuli essent conuenienter recepti & refecti.*
 12 Et ait, Domine, & c. *Cōquerens de ociositate sororis suæ, de Christi negligentia hoc permittētis.*
 13 Et resp. di. il. dō. t. *cusando Mariā Inuenitur autē Maria accusata tripliciter, scilicet Phariseo, de presumptione seu temeritate, eo q̄ Christū teipsum rēbē vt dī etī sup. 8. c. & hoc s. cundū illos qui dicunt illā fuisse sororē Lazari & Martha. Itē a Iuda, de prodigalitate, eo q̄ precibus vnguētū effudit, & pedes Iesu vnxit, vt habet Ioa. 12. Tertio a Iosepho, de ociositate, vt hic habet. Et vbiq; Maria tacuit, et Xps eī e. u. sauit, ostēdēs Phariseo, q̄ factū Maria nō erat p̄sumptionis, sed devotionis. Itē ostēdēs Iudæ, & a iis discipulis, q̄ illa effusio vnguenti erat prodigalitati, sed pietatis. Item quia ostendit sorori, quod se Maria non erat ociosa, sed meliorib. actibus applicata, ideo sequit:*
 14 Martha, Martha sol. es. *Quia opera actiua vitæ sollicitudine & distractionē mētis inducunt, & frequētior p̄urbationē ingerunt.*

NICOLAVS DE LYRA

- 1 Duxit in stabu. *Id est, domū ecclesia, vbi simplices reficiuntur.*
- 2 Et altera die. *Id est, post resurrectionem suam.*
- * 3 Dedit stabulatio. *Id est, cuiilibet apostolo.*
- 4 Duos denarios. *Id est, intelligentiā noui & veteris Testamēti quia aperuit illis sēsū, vt intelligerēt scripturas, vt habet Ifra 24. g. Et eis curā penitentiū cōmēdauit, promittēs pro salario vitæ æternæ*
- 5 Vade & tu fac simi. *Ex respōsione cōcludēs quod propinquitas generis non facit proximum, sed opus misericordiæ impensum,*
- 6 Factum est autem. *Hic ponitur secundum incidens quod est excusatio. Maria er. a sororē suam, vbi prætuitur locus cū dicitur*
- 7 Et ipse intrauit in quoddam. ca. *scilicet Bethaniam.*
- 8 Et mulier quædam nomine Martha, & c. *Ad illā enim domū Christus frequētē diuer. ebat, & securē: Tū propter deuotionē ibi habitantium: Tum quia plura beneficia eis contulerat, quia ipsa Martham a profluuio sanguinis sanauerat secundū Ambros. & Maria a septem demonibus liberauerat, secundum illos doctores, qui dicunt illam fuisse sororem Lazari sicut supra dictum est 7. c.*

9 Quæ

MORALITER.

- 2 Et altera die, & c. *Per quos significatur gratia in presenti, & gloria in futuro, danda bono curato facienti debitum suum peccatorum sibi subditorum.*
- 4 Dedit stabulario. *Id est, dandos denunciāuit.*
- † Et quodcumque ero. *Faciendo circa subditum bonum ad quod non tenetur curatus.*
- † Reddam tibi. *Id est, reddendum denunciō.*
- 7 Et ipse intrans in quod. ca. *Per & quod etiam per domum*

in qua receptus fuit Christus significat ecclesia. De qua Can. 6. d. Terribilis, vt castrorū acies ordinata. Et illud Ier. c. Nolite facere domum patris mei domum negociationis. In hac domo sunt tres status. s. Actiuorum, qui status significatur per Martham de qua dicitur, quod satagebat circa mi. Et contemplatiuorum, qui per Mariam, de qua dicitur, quod sedebat circa pedes domini, & au. verb. il. Et tertius status est militum ad vitrorumque censionem, & significatur per Lazarum militem

† MOI

orro vnū est. Proponit vnū multis. Nō. n. a multis vnū, multa ab vno, & in multa sūt necessaria rēdētib. ad vnū. varia opt. Nō reprehēdit pars Martha, q̄a & ipsa bona, datur pars Mariæ, quæ quare sit optima subinfertur. Quæ nō auferet Quia p̄tēplatiua hic icēpit, & in cęlesti p̄ia. quia amoris hic ardere inchoat, cum ipsum amat viderit, in amplius igne ergo auferet contem-

ptēplatiua q̄ subtracta luce p̄ntis seculi pficit. Ad iua cū cor D pore de fici, q̄a in aterna p̄ia panē non porrigit esuriētī, q̄a nemo esuriet, nec cetera pietatis opera ager, q̄a nō eūt necessaria, cū p̄nti ergo seculo auferet actiua. Meritō igitur p̄tēplationi oīa iustificationū merita, in mēsa virtutū studia postponūt. Quæ nō au. Ex opposito intellige q̄a Martha aufertur pars q̄ elegit, q̄a trāsito labor multitudinis, remanet charitas vnitatis.

NICOLAUS DE LYRA.
 vn. & c. Id est, ipse Deus qui vnus est, & p̄a oīb. quæ rēdus, vnitas mētis ad Deū: Et istud respicit virtū contēplatiuam vnus, q̄ est simpliciter vnus, secundū q̄ dicit aposto- r. 6. d. Qui adhaeret Deo, vnus est spiritus, sicut è cōuerso per vnā intendo creaturis quæ multæ sunt, anima diuiditur. opt. par. elegit. Q. d. Nō tu malā, sed illa meliorē. Distinguitur duplex actio a doctorib. Vna quæ consistit in exercitio virtutū, & ista disponit ad contēplationem secundū q̄ dicit Beati reg. 6. moralium, Qui contēplationis arcem tenere desiderat, vt prius in cāpo actionis se probent. Cuius ratio est, quia secū philosophum 7. Physicorum. Sedendo & quiescendo fit anima & prudens. Sedatis. n. passionibus & tumultib. passionum per ium virtutum moralium disponitur anima, vt libere possit ele contemplatione veritatis. Ex quo patet, q̄ talis actus ordinat contemplationem sicut ad finem. Finis aut melior est his quæ d finem. & iō de tali actione concedunt oēs, q̄ contēplatio est Alia aut est actio quæ sequitur contēplationem procedens ex plenitudine

plenitudine contēplationis, sicut est docere, & in regimine animarum laborare, & hmōi. De tali actione dicunt aliqui q̄ est melior ipsa contēplatione, & de ista actione non loquitur hic Christus, vt patet intuenti. Alii vero dicunt, q̄ est ista actione contēplatio melior est, quia illud quod simpliciter p̄aelegitur, videtur esse melius absolute, quā illud quod p̄aelegitur tantum in casu: Sicut Philosophari, melius est simpliciter quā ditari, licet ditari sit magis eligibile in casu magna paupertatis. Contēplatio autem est per se eligenda. Cura autē & regimen animarum, ad quod spectat populum docere, & dirigere in salutem est eligenda, vel potius suscipienda in casu necessitatis fraternæ, vnde dicit August. 19. de ciui. Dei, oīū sanctum querit Charitas, negocium iustum suscipit necessitas as charitatis quæ sarcinam si nullus imponit, intuenta veritati vacandū est: si autem imponitur suscipienda est propter charitatis necessitatem. Quæ nō auferetur ab ea. Opera enim vitæ actiua non habet locū nisi in presenti vita & ideo adueniēte futura auferentur, sed contēplatio p̄ima veritatis non tollitur, nisi quantum ad illud quod est imperfectio, quia videmus nunc per speculum in enigmate, tūc autem facie ad faciem, secundū quod habetur 1. Corinth. 13. d.

CAPVT. XI.

T factum est. Post historiam sororum (quæ duas vitas significant) inducit dñm orasse, & discipulos ad orā informasse, quia oratio quam docuit vtriusque vitæ continet mysterium ipsarum perfectio vitarum non tribus est obtinenda.

et fit malum, vt cupimus liberari. In alia vita nihil horum est, Lucas non septē, sed quinq; ponit, & hoc cā breuitatis. In quinq; quæ ponit, septem illa intelligit contineri. Nōmē quippe Dei sanctificatur in spiritu. Regnum vero Dei in carnis resurrectione venturū est. Ostendens ergo Lucas tertiam petitionem superiorum quodāmodo esse repetitionem, magis eam intermittendo fecit intelligi. Deinde tres illas adiungit, de pane quotidiano, de remissione peccatorū, de tentatione vitanda. At vero q̄ Mat-

CAPVT XI.

Factum est, cum esset in loco quodam orans, vt cessauit, dixit vnus ex discipulis eius ad eum, Domine doce nos orare, sicut Ioannes discipulos suos. Et ait illis: † Cū oratis dicite: Pater, sanctificetur nomen tuum: Adueniat regnū tuum. Panē nostrum quotidianum da nobis

NICOLAUS DE LYRA
 T factum est. Postquā Xps misit discipulos suos predicare, hic cōsequenter docet eos orare. Et primo inducit eos ad orōnis instāciā. Cōsequenter ad fidei cōstāciā ca. se. Et tertio inducit populos ad p̄niam ca. Circa primū sciēdū, q̄ ad orōnē debiti duo requirunt. s. affectio pu et iūctio recta. P̄io igitur inducit ad primū secūdo, ad secūdu, ibi: Ne lucernā accēdit. Circa primū instructio discipulorū, secūdo p̄tinetur cōsuetatio amulorū, ibi. Et erat eiiciens dæm. Adhuc circa imā. P̄io docet modū orādi, secūdo, orōnē cōtinuādi, ibi: Et ait ad os. Circa primū prēmittit Christi oratio, quia cōpit facere & docere vt dicitur Act. 1. a & ideo eius orationē prēmittit cum dicitur. Cū esset. Sciēdū tñ, q̄ Christus nō orauit in quātū Deus quia sic cōpetit ei orare. Oratio. n. est explicatio p̄prie voluntatis apud Deū eā impleat. Voluntas at diuina per seipsā est effectiua eorū q̄ vult, ad illud Psal. 113. Oīa q̄cūq; voluit dñs fecit. sed quia Christus

thæus in vltimo posuit: Sed libera nos a malo. iste nō posuit vt intelligeremus, ad id q̄ de tēratione dictū est p̄tinere. Iō nō ait: Et libera nos a malo, tanq̄ diuersam petitionē poneret: sed ait: Sed lib. nos am. vnā petitionē esse demonstrās, vt sciat vnus quisq; in eo se a malo liberari, q̄ nō infertur in intentionē. d. Panē no. & c. Panis quotidianus dñs, q̄ hic est necessarius quātus aiæ carniq; est tribuendus siue corporaliter siue spiritaliter, siue vtroque modo intelligatur. Nota legisperitus se iustificare volēs dñm tēatur⁹ adijt, sed p̄fusus abscessit. Ait Maria pedib. accliuus optimam partem Philosophiæ cęlestis elegit. Itē paruuli Christi, nō de sua iustitia, sed de redemptoris gloria p̄sumentes, quib. orationum

NICOLAUS DE LYRA
 ET factum est. Postquā Xps misit discipulos suos predicare, hic cōsequenter docet eos orare. Et primo inducit eos ad orōnis instāciā. Cōsequenter ad fidei cōstāciā ca. se. Et tertio inducit populos ad p̄niam ca. Circa primū sciēdū, q̄ ad orōnē debiti duo requirunt. s. affectio pu et iūctio recta. P̄io igitur inducit ad primū secūdo, ad secūdu, ibi: Ne lucernā accēdit. Circa primū instructio discipulorū, secūdo p̄tinetur cōsuetatio amulorū, ibi. Et erat eiiciens dæm. Adhuc circa imā. P̄io docet modū orādi, secūdo, orōnē cōtinuādi, ibi: Et ait ad os. Circa primū prēmittit Christi oratio, quia cōpit facere & docere vt dicitur Act. 1. a & ideo eius orationē prēmittit cum dicitur. Cū esset. Sciēdū tñ, q̄ Christus nō orauit in quātū Deus quia sic cōpetit ei orare. Oratio. n. est explicatio p̄prie voluntatis apud Deū eā impleat. Voluntas at diuina per seipsā est effectiua eorū q̄ vult, ad illud Psal. 113. Oīa q̄cūq; voluit dñs fecit. sed quia Christus

stus quātū hō habuit voluntatē humanā, quæ nō est per seipsā efficax ad implēdū ea quæ vult nisi per virtutē diuinā, iō Christo secundū q̄ hō cōp̄tebat orare. Oravit igit vt pro nobis impetraret & vt exemplum nobis orādi daret. Oravit et p̄ seipso ad obtinendum quod sibi deerat scilicet gloriam corporis Ioan. 17. a. Clarifica me tu pater. consequenter docet discipulos orare, cum dicitur. Cū oratis. Patet s̄tia ex distis Mat. 6. Sciēdū, q̄ Lucas hic omittit duas petitiones orationis dominice. s. tertiam & septimā, quia tertia implicite cōtinet in duab. p̄cedētibus, si n. gloriā Dei principaliter querimus, & participationē regni eius quæ cōtinentur in duabus primis petitionibus, bene voluntatem eius facimus, & eius voluntas impletur i nobis, q̄ cōtinetur in tertia petitione quæ est. Fiat vol. tua. & c. Similiter septima quæ est. Sed lib. nos a ma, continetur in sexta. Si enim in tentationem non inducimur ei succumbendo, sed magis p̄ualemus resistendo, bene liberamur a malo. Et ait ad

MORALITER.
 Cū oratis di. Pa. san. no. tuū. A v c. Sanctificetur, & c. Scilicet in nobis, vt ad nos possit eius sanctificatio peruenire. † Adueniat

Adueniat reg. A v c. Tūc enim venit regnū dei, qñ sumus eius gratiā cōsequuti. † Panē, & c. Accipere quotidie q̄ quotidie tibi p̄sit, sic vine, vt quotidie merearis accipere

orationum modis eadem gratia aduocare debeant ingrūt audiuntq; & quibus verbis orare, & qua instātia p̄seuerare & pro quibus maxime rebus supplicare debeāt scilicet fide, spe, & charitate, quodque perfecte petētes earundē largitorē a patre spiriū bonū percipiant. Contra hoc vero sicut

† quori- dic.

† Scū li- beranos a malo.

in lectione de amo niaco legitur, sapien tes & prudētes, quia spiritum gratiæ non perere, querere & pulsare, sed blasphe mare fatagunt, irremissibiles, & hic & in futuro suæ pertinaciæ poenas luunt.

A *Quis vestrum habet amicum.* Postquā formā orationis rogantibus proposuit instantiam etiam & frequentiam orandi illis iniungit, vt non solum diebus, sed etiam noctibus, oratio deferatur, qui enim media nocte panes ab amico petit, & in petendi intentione persistit, non fraudatur orans.

M Y S T I C E. Amicus ad quē nocte venit Deus est, qui corpus suū tradidit p̄ nobis. Cui in nocte tribulationis supplicare, & tres panes, id est, intelligentiā Sanctæ Trinitatis, qua in psētis vitæ laboribus viuamus, efflagitare debemus. Hos panes, si dominum Deum tuum diligas, non solū tibi sed et aliis poteris emereri Amicus qui de via venit ipse est noiter animus, qui quoties ad tēporalia petenda euagatur, toties a nobis recedit. Redit cū supna meditat, & cœlesti alimonia refici desiderat. Cui q̄ proponat non habet, quia animæ post tenebras ad Deum suspiranti, nihil præter ipsū cogitare vel loq̄ vel intueri libet, sed solū trinitatis gaudiū q̄ recognouit, implius intueri & ad hoc pertinere fatagat.

C * **S A N C T V S T I T V S.** Hæc per modū parabolæ pponētur, ne ignauo negligentiq; animo p̄cationi insistantus, ne ve si prima forte oratione fusa, auditi non fuimus, secūda statim, tanquam quæ nullum nobis operapretium adferre queat, auertamur, in sulle aliquid istiusmodi animo p̄tractantes. En sæpenumerò iā accessi, lachrymatus sū obte status sum, nihil vnquā hactenus cōsecutus sū. Nō ita nos rariocinari decet, cogitemus potius vniuersorum dñm peculiarem nostri curā habere, quidq; è re nostra sit, adeoq; qd concedere conueniat, probè nosse. Adde his, iubet nos ea frequenter petere, quæ modulum nostrū nostris partib. excedunt.

N I C O L A V S D E L Y R A .

* **I** Et ait ad illos. Hic cōsequenter inducit ad orationis cōtinuationem. Primo per exemplum eius, qui nō solū ab amico impetrat illud quod est sibi necessariū propter amicitiam, sed etiam propter petendi cōtinuationem.

M O R A L I T E R autē iste amicus intelligitur ipse Deus, a quo prouenit nobis omne bonū, tamen aliquando differt dare illud quod dare intēdit, vt quod est nobis necessariū, impetremus a Deo per orationis instantiam, & tale est quod pertinet ad salutē. Quādo tamen ista tria concurrunt, videlicet, q̄ aliquis petit, piē, id est, de pertinentibus

M O R A L I T E R .

† *Et dimitte nobis debita nostra.* **T I T V S.** Hoc autē necessario additum est pro eo q̄ nullus sine peccato inuenitur, ne impediatur in sacra cōmunionē propter humanā peccata. † *Et ne nos inducas.* Maximus, id est, non p̄mittas nos voluntuolarum tentationum experientiam pati, vel mori. † *Quis vestrum habebit amicum.* Per istum qui media nocte recurrit ad amicū panibus abundatē, vt reficere possit amicum famelicū ad ipsum veniētē, significatur doctor vel cōfessor, ad quem aliquis recurrit pro sua cōsciētia terēnāda. Et frequēter cōtingit, quod talis doctor & cōfessor dubius est in catu sibi p̄posito, p̄pter quod debet recurrere ad magis intel-

excedunt. Ergo orationi impigre incūbamus in ea quæ ueremus. Etenim quæ citra pudorē obtingūt, vel ex subministrantur, ea vt non cōtēnātur certe minoris que fiunt. *Media nocte.* Hoc propter illos adfertur, qui vitæ catastrophē, peccatorū, quæ adiniferūt, tenēsi cū fideque ad Cl

† *ro Amicus cuius* † *stium pullatur* † *min⁹ & Deus &* † *uator noster* † *stus, qui omne* † *git, omnium me* † *tiam eorum,* † *ipsum necdum* † *dunt, salutem* † *Per tres panes,* † *in patrem & filium* † *& Spiritum sanctum* † *designat.* † *Noli mihi.* † *aufert spem in* † *trandi, sed vehe* † *tius accendit de* † *rium orandi, os* † *difficultate cōt* † *di.* † *Iam ostium.* † *quod Paulus sit* † *per* † *sibi aperitū vidit,* † *intelligentia est diuini sermonis, que* † *clausum ipe famis verbi Dei, cū intelligentia non d* † *Et pueri id est, illi qui euangelicam sapiētiā tanq̄ pa* † *erogantes per orbem terrarū prædicauerunt, iām cum* † *sunt in eterna quiete, & tamen orando efficitur, vt or* † *cipiat intellectum ab ipso domino, eum si homo* † *per quem sapientia prædicetur.* † *Non possum surgere.* **A M B R O S I V S.** Nemo timet dicitur dormientem, scit semper orare vigilantem. † *Propter improbitatem tamen eius, &c.* Multe sunt isidi & grauis corporis somnus, q̄ si dormire mēs incipit, vix suæ virtutis amittit. Excita ergo somnum tuum, vt p̄cipis Christi ostium, vt cum intraueris aperiantur tibi thesauri absconditi, & tenebrosi in Christo Iesu. † *Petite & dabitur vobis.* Si amicus homo surgit, & dabit amicitia, sed tadio cōpulsus, quanto magis dat Deus q̄ tadio largissime donat q̄ petitur? Ne ergo animus a cōp̄nis uanitate conuersus spirituali inopia diutius tabescat letamus epulas verbi, q̄iamus amicū qui det, pullentius eū ubi seruant abscondita. Magnā. n. spem tribuit q̄ p̄mittit nō decipit. *Omnis enim qui petit accipit.* Opus est p̄seuerare, vt consequamur. Quod si petenti datur, & quærens inuenit, & pullanti aperitur, cui ergo non datur, & qui nō uenit, & nō

† hodie, & dimitte nobis peccata nostra, † siquidem, & ipsi dimittimus omni debenti nobis: Et ne nos inducas in tentationem. Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum, Et ille deintus respondens dicat: Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum largere & dare tibi. Et ille si perseuerauerit pullans, dico vobis et si non dabit illi surgens, eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. Et ego vobis, dico: † Petite & dabitur vobis,

periri petit ad loquendum mysteriū Christi, & q̄ loas sibi aperitū vidit, intelligentia est diuini sermonis, que clausum ipe famis verbi Dei, cū intelligentia non dicitur. Et pueri id est, illi qui euangelicam sapiētiā tanq̄ pariterogantes per orbem terrarū prædicauerunt, iām cum sunt in eterna quiete, & tamen orando efficitur, vt occipiat intellectum ab ipso domino, eum si homo petat per quem sapientia prædicetur.

d *Non possum surgere.* **A M B R O S I V S.** Nemo timet dicitur dormientem, scit semper orare vigilantem.

e *Propter improbitatem tamen eius, &c.* Multe sunt isidi & grauis corporis somnus, q̄ si dormire mēs incipit, vix suæ virtutis amittit. Excita ergo somnum tuum, vt p̄cipis Christi ostium, vt cum intraueris aperiantur tibi thesauri absconditi, & tenebrosi in Christo Iesu.

f *Petite & dabitur vobis.* Si amicus homo surgit, & dabit amicitia, sed tadio cōpulsus, quanto magis dat Deus q̄ tadio largissime donat q̄ petitur? Ne ergo animus a cōp̄nis uanitate conuersus spirituali inopia diutius tabescat letamus epulas verbi, q̄iamus amicū qui det, pullentius eū ubi seruant abscondita. Magnā. n. spem tribuit q̄ p̄mittit nō decipit. *Omnis enim qui petit accipit.* Opus est p̄seuerare, vt consequamur. Quod si petenti datur, & quærens inuenit, & pullanti aperitur, cui ergo non datur, & qui nō uenit, & nō

tibus ad salutē, & pro se, & perseueranter seu continue semper petatur quod petitur a Deo, nō tamē semper statim datur, sed a. u. do differtur, vt congruo tēpore detur. Si autem aliquis petat de pertinentibus ad salutē, non semper exauditur, quia frequenter sibi nō expedit exaudiri. Similiter si petat de pertinentibus ad salutē alio, aliquādo non exauditur propter defectum illius pro quo petit. Item si petat piē & pro se, non tamē perseueranter, impeditur. Etus propter defectum orationis, ideo subditur.

2 *Petite. Perseueranter.*
3 *Et dabitur vobis. Tribus prædictis concurrentibus. Et petentia ex dictis, Matth. 7.*

* Et ait

gis intelligētem, vel ad Deum per orationē, qui potest nem supplere defectum. Per excusationē quæ ponitur. † *Noli mihi molestus esse.* Significatur dilatio qua Deus statim donat quod petitur, vt eius donum carius consequatur. Quod autem subditur.

† *Et si nō dabit illi surgens, eo quod amicus eius sit propter improbitatem tamē surget, &c.* Non habet locū in Deo, q̄ nihil ex tadio, sed ex amicitia. Tamē est hic argumentū, quod homo p̄seueranter petenti dat ex tadio, multo magis Iesus perseueranter petenti dat ex amicitia, ideo subditur.

2 *Petite & dabit vobis, &c.* Et erat Iesus eiciens dæmones, & illud erat mutū scilicet effectiue tātū, eo quod obsequium ab eo

cui non aperitur, apparet quod non bene quaesierit, rit & pulsauerit. ORIGENES. Queret aliquis, quare orantes nouantur, ad quod dicendum quod quicunque recto tracto ad quaerendum accedit, nihil omittens ex his quae cōf-

apostoli, q merito electionis bonitatē humani generis ex- cesserant, intuitu supernae bonitatis adhuc sunt mali, qā nō dū immunes, a delictis, maxime ī verbis & in cogitatu, quae quotidianis orationibus iubentur curare. Vel malos vocat, quia omnis creatura in conspectū diuinā bonitatis est ma-

ad petitorum obtinendum, accipiet a quod preca- tibus sibi dari. si quis autem diuertens a proposito debita peccatis, cum non petat decet, non petat. Quo fit, ut cum non recipiat quod dicitur, nō falsificetur. Nam & magister dicit: Qui dicit eueniet ad me, adferet disciplinam peritiam, adire mstrū realiter accipit, hoc est, ut dilenter vacet documentis ipsius. Vnde Iacobus dicit petis & non accipitis, quod male petat scilicet, causa volupatum vanarum. Sed licet aliquis, imo cum aliqui rogāt pro diuina notitia obtinenda & recuperatione virtutum, nō obtinent. Cui dicitur quod non propter se bona potuerūt accipere, sed ut mimentur per ea.

Perseuerando. Quæritæ & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur, ^{Rigorem odiorum.} Quis autem ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem ^{In fidelitatem quam serpens primo homini spirauit.} dabit illi? Aut piscem, nunquid pro pisce serpentem ^{Spem.} dabit illi? Aut si petierit ouum, nunquid porriget illi scorpionem? ^{Quia non vestra datis.} Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona ^{Mutos faciens.} data dare filiis vestris, quanto magis pater vester cœlestis de cœlo dabit spiritum ^{Scribz & Pharisæi, non simpl x turba.} & bonum petentibus se. Et erat eiiciens dæmonium, & illud erat mutum. Et cum ^a eiecisset dæmonium, locutus est mutus, & admiratæ sunt turbæ. Quidam autem ex eis dixerunt. In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Et alii tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo.

la, quia nemo bonus nisi Deus, & tamen diuinæ bonitatis participatione rationalis creatura bona fieri potest, domino ita promittente, dabit spiritum bonum per se, ut per participationem spiritus fiant boni qui erant mali, dum per gratiam spiritus, fidem, spem & charitatem & ceteras virtutes consequentur. Vnde Matthæus non dixit. Dabit spiritum bonum, pe. Scilicet, sed dabit bona petentibus. Ostendit spiritum sanctū plenitudinem esse omnium donorum, quia per eum omnia bona ministrantur.

Quærite & inuenietis, Prope est dominus omnibus inuocabus eum in veritate, & voluntatem timentium se faciet. Alii qui non ita petunt redarguit Iacobus dicens. Petris & non accipitis, eo quod male petatis, quia perseueratis in peccatis.

d Quanto magis. Aperta comparatio. Si n. homo peccator adhuc fragili carne grauat, petentibus filiis temporalia dare non abnegat, multo magis pater cœlestis filiis suis timore & amore præditis, non deficientia bona largitur in cœlis.

Quis autem ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem, &c. B. D. A. M. Y. S. T. I. C. E. Panis signat charitatem propter maiorem appetitum & necessarium vsum, quia sicut sine pane ientia videretur inops, ita sine charitate, alia virtutes nihilant, quæ in sola charitate perficiuntur. Huic contraria dicitur cordis, quam lapidi comparauit. Piscis, fides est inuicibilium. Sicut enim piscis sub tegumento aquarū nascitur, & alit, sic fides quæ in Deū est, inuisibiliter in corde ignitur, inuisibili gratia spiritus per aquā baptismi conseratur, inuisibili auxilio diuinæ protectionis ne deficiat nutu, inuisibilium præmiorum intuitu quæque volet bonoperatur. Vel etiam ideo fides pisci comparatur, quia sicut ille crebris fluctibus maris tunditur nec perimitur, ita fides aduersitatibus non frangitur, cui contrariuse est serpens propter venenū infidelitatis. Per ouum spei nostræ certitudo figuratur, quia in ouo nondum fetus perfectus cernitur sed fouedo speratur. Contra spem scorpionem ponit, cuius morsu venenatus retro est timendus sicut spei contrariū retro respicere, cum spes futurorum, in ea quæ antea sūt extendat.

e Et erat eiiciens. Post prædicationis verba quæ humilibus posuit et miracula operatur, ut qui prædicanti non credunt, visis miraculis credant. Matthæus hunc dæmoniacum et cæcum fuisse dicit. In quo tria miracula a domino fiunt, videtur, loquitur, a dæmone liberatur. Quod aut tunc in vno carnaliter factum est, quotidie fit in conuersione gentium, ut primum expulso dæmone, & omni spurcitia idololatriæ, fidei lumē videant, ac inde tacentia prius ora ad laudem Dei laxarentur.

Cum sitis mali. Malos vocat seculi amatores, qui dant illa secundum suum sensum iudicant bona, quæ etiam in a natura sūt bona, & ad vsum infirmæ vitæ pertinētia. Vel, apolloli

f In beelzebub. Ninus rex conditor Ninive Belo patri suo statuā consecrauit, eiq; diuinos honores instituit, cuius simulacri similitudinē iuscipientes Chaldæi Bel vocabant. Palæstini iuscipientes, Baal dicebāt, Moabitæ Beelphegor. Iudæi aut vnius Dei cultores pp derisionē gentilium Beelzebub appellabant. Baal. n. vir dr. Zebul musca, inde beelzebub, id est, vir muscarum, siue habens muscas, propter sordes cruoris, qui in templo eius immolabatur. Asserebāt et Iudæi in hoc simulacro principem dæmoniorum habitare p cuius potestatem dicebant Iesum dæmonia pellere.

g Signum de celo. Ut vel ignem de celo descendere faceret sicut tpe Eliæ duo quinquagenarij igne de celo sunt perempti: Vel et contra consuetudinem terræ istius, æstiuo tēpore tonitura audirentur, imbres ruerent, fulgura discurrent, sicut sub Samuele actū est. Vel quæsierunt manna de celo; Quæ signa ideo a Christo tunc nō sunt exhibita, quia nimiliter & illa calumniarentur dicentes ex variis agris passionibus contigisse. Vnde subditur.

Ipse

NICOLAUS DE LYRA, Et erat eiiciens dæmonium & illud erat mutum. Posita instructione discipulorū de sancta affectione in orando, hic cōsequenter describitur confutatio emulorum de praua affectione facta Christi per uerū de prauado. Et primo describit eorum emulatio. Secunda eorū emulatio, ibi. Ipse autem vidit. Circa primum sciendum quod aliqui malignantes miraculis Christi detrahebant dupliciter. Vno modo aribuendo virtuti dæmonis, & hic modus diffusus est Mat. 9. & 12. Alio

Alio modo, miracula Christi reputando parua, eo quod erant circa inferiora, ut communiter, ut pote circa sanitates corporum, & huiusmodi. Et ideo quærebant ab eo signa fieri circa corpora celestia, sicut tempore Iosue, sol stetit immobilis ad spacium vnus diei, ut habetur Iosue, decimo cap. Et tempore Ezechie retrocessit sol decem gradibus, ut habetur Isai. 38. b. Et hoc notatur cum dicitur. Et alij tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo,

* Ipse

MORALITER. alio fecerat mutum: Hoc autem fit spiritualiter, quando gratiam habens prædicandi, vel ecclesiam officiandi cecidit ab istis instigante diabolo quasi mutus, sed cum gratia Dei visitatur, eiicitur, dæmon, & os eius ad prædicandum & laudandum Deum aperitur. Per illos autem qui

qui dicebant. 2 In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia, &c. Significatur maledicti qui peruertunt aliorum bona. 3 Et alij tentantes signum de cœlo quærebant ab eo. Per istos significatur doctores, & studentes nimis curiosè scrutantes diuina propter quod opprimuntur a gloria.

A Ipse autem ut vidit cogitationes eorum. Hoc sibi propriū do-
minus reservauit, ut cogitationes intueatur & iudicet.
Proprium est Iudæorum querere signa, unde Paulus In
Cor. 1. dei signa petunt gentes sapientiam. Ipse autem ut vi. Non ad ver-
ba, sed ad cogitata rñdet; In quo dat certum potentie sue
signum qua sec. eta
cordiū rimatur. Lux-
ta literā patet, qđ oē
regñū solidum, & fir-
mum si p partes diui-
ditur, in solitudinem
redigitur, vacuū ab
habitorib. & dom^o
supr. domum cadet
cū habitatores vnus
domus ab alterius do-
mus familia vel op-
primunt vel puniūt.
Quo autem hæc spi-
ritualiter tēdāt, expu-
nit cum adiungit.
Si au. & Sa. in seipsū
di. est. Si ego ut vos di-
citis, in principe dæ-
moniorū eiicio dæ-
monia, ergo regñū

diaboli est diuisum contra se, & ita ptās malicie eius stare
non potest. Si autem dæmon dæmonem non potest expel-
lere, falso dicitis me in principe dæmoniorū dæmonia eiicere.
Si vero potest sicut dicitis, p spicite vobis, ut de regno
eius qđ diui-ū est exeat, ne in ruina eius pariter inuoluami-
ni. In quo autem dominus eiiciat dæmones, ne dæmonio-
rum principem existiment, attendant quod sequitur.
B Si autem ego in Beelzebub eiicie dæmonia filii. Filios Iudæorū
apostolos vocat, qui inter alia miracula qđ a domino accepe-
rant et dæmones pellebant. Quam expulsionem nō diabo-
lo, sed Deo assignabant, qđ sibi conscij erant nihil malarum
artium a dño didicisse. Ideo ipsi ignobilia & cōtemptibilia
mundi eligentes, in quib. nulla malicia artificiosa fuit sede-
būt super sedes duodecim iudicātes duodecim trib. Israel.
Vel, filii. Id est, exorciste illius gēris, qđ inuocato nomine dñi
dæmones expellebant. Quasi dicat. Si expulsio dæmonum
in illis, non diabolo, sed Deo deputatur, cur idem opus in
me non habeat eandem causam?

C Ideo ipsi iudices vestri erunt. Non ptāte, sed comparatione
dum illi expulsionem, non diabolo sed Deo assignant.
Omne regnum. Si omne regnum diuisum desolatur, ergo
regnum patris, & filii, & spiritus sancti, quod nulla cōtradi-
ctione nullo impulsu est desolarum non est diuisum, & iō
est æternum, De hoc regno rñdit Pilato: Regñū meū non est de
hoc mundo. Et ideo qđ in Christo spem nō gerunt, sed in prin-
cipe dæmoniorum eiicio dæmones opinantur, eos regni ne-
gat esse ppetui. Nam qđo pōt manere diuinum regñū cū
fides scindatur, cum populus Iudæorū sit ex lege, Christus
quoq; secundum carnem ex lege sit generatus. Qđo potest
regnum illud esse ppetuum, quod ex lege, est, cum populus
ille diuidat legem, cum a populo legis negatur Christus, qđ
ex lege debetur? Sed manet regnum ecclesie, in qua vnus
dominus, vna fides, vnum baptisma.

D Porro si indi. Filius, dñi manus vel brachium patris. Spiri-
tus sanctus, dicitur digitus propter differentiam variorū do-
norum,

norum, qua per Spiritum sanctum hominibus dātur, sicut
digni inter se discreti sunt; Nec nocet inæqualitas mēb-
rum. Licet enim brachium maius sit digito, tamen b-
chium cum digito vnum est corpus. Hoc digito scripta
lex in tabulis. Hunc digitum magi confessi sunt in Aeg-
pto.

E Profecto peruenit. Id est, iudicium
reg. Id est, iudicium
ptās Dei. Quia boni
a malis fecerunt i-
iudicii. Vel, Regnū
Id est, superna be-
tudo. Quasi dicat
in spiritu Dei eno-
dæmonia, sine du-
sciatis adiū regnū
lestis patefactum
dentibus.
Cum fortis atriū
Quasi dicat; Si eg-
Beelzebub sicut
tis, eicerem dæ-
nia, tūc in aliquo
rib: diaboli pient
sed nullō modo
lo conentio, sed
tius illum superare, & eiicere a meis fidelibus festino.
diabolus: fortis. Ad nocēdum armatus, multis spūalib. ne-
tis; custodit, in sua seruitute, atrium suum. Id est, mūdum,
in maligno positus est, in quo vsq; ad aduētum filij Dei
bolus sine cōtradictione principabatur, & male pacato
batur imperio in cordibus infidelium.
g Si autem for. Fortiorem se vocat, qđ nō concordī pac-
operatione, sicut calumniabatur, sed fortiore potētia ip-
strauit, mūdūq; ab ipsius dominatione liberauit. Arma
boli, qđ abstulit, callidissimæ sunt verlutia: spūalis nequi-
Spolia, sūt animæ ab eo decepte, quæ victor Christus d-
buit, quod est insignium triumphantis, quia captiuam
cens captiuitatem, dedit dona hominibus, quōsdam, qđ
Apostolos, alios Euangelistas, alios s. p. a. & do.
h Qui nō est. Et vere op era mea nō cōueniūt, cum ope
Sathana, qđ ego ip se in nullo conuenio cum illo, sed o-
contrarij sumus, qđ ego humilis, benignus, animas vol-
saluare. Ille superb. inuidus cupit pdere. Ego p dicitur
mea virtutes congreco: Ille spargit & separat ab vnitate
clesie.

I Et qui nō c. Hæc de oib. hñticis vel schismaticis ex sup-
fluo pnt intelligi, qui omnes excluduntur a regno Dei.
k Cum immundus spiri. Quia subtrahitis vos a meo regi-
attribuētes opera mea diabolo, ideo diabolus habitat in
bis, sicut in suo regno grauius quam in principio.
l Exierit. Exiuit diabolus à Iudæis, qđ legē, & cultū vr-
Dei populus iste suscepit, & transiuit ad gentes, qđ erāt a
guedine Spiritus sancti & dilectione proximi auidā, & il-
les. In qb. iam non inuenit requiem, qđ iam a cordib. Cu-
tium suscepta fide Christi expellitur, qđ dicit; Reperit
dēos quos ante dimisi. Et inuenit teopis mundatam in
plebem, id est, superfluis obseruationib. Phariseorum, &
remonijs legis, qđ iam nihil valent, post aduentum Ch-
Et vt id firmius possideat, assumit vniuersitatem dæm-
Et modo deteriores Israelita: sunt, blasphemantes Ch-
in suis conuentibus, quam olim fuissent in Aegy, ton-
te perceptam legem, quia maior infidelitas est venient
non suscipere, quam venturum non credere.

M Possu-
Turbis autem concurrentibus. Prima in duas, quia primo
futantur verbo Christi eorū malitiam arguentis, secundo, verbo
lieris deuote virtutem Christi confitentis, ibi: Factum est aut
Sententia autem primæ partis patet ex dictis Mat. 12. ca.
* Factu

NICOLAUS DE LYRA.

* Ipse autem ut vidit. Hic consequenter describitur confutatio
malignantium prædicatorum. Et primo illorum, qui opera Christi dæ-
moni attribuebant, secundo illorum qui signum de calo querebāt, ibi
Turbis

MORALITER.

2 Omne re. Per quod significatur oīs congregatio carēs cō-
cordia, in qua sunt duo Sathana, quorum quilibet nititur
partem suam augmentare, ut sic possit alteri præualere.
3 Cum au. Hoc literaliter exponitur de diabolo, moraliter
pōt exponi de peccatore obstinato, qđ defendit peccatū suū
cōtra reprehēdentem, sicut Saul contra Samuelem 1. Reg.
Sed

Sed aliquādo talis cum Dei adiutorio vincitur, qđ ausc-
ma sua, id est, rationes quib. defendit peccata, & spolia
buit, quando eius actus & membra ad bonum conue-
4 Cum im. spi. Id est, peccati carnalis appetitus.
5 Exierit ab ho. Per virtutem pœnitentiæ.
6 Ambu. per lo. Id est, p corda humanæ mollicie carēs
qb. fornicationis spiritus requiem non inuenit, & tu
pristinum locum redit quando pœnitens patitur reci-
†

Pisunt hæc ad vnumquæque baptizatū referri, qui post am gratiā negligit operari bona, sed potius originaii accata actualia adiicit. Diabolus exit ab homine, cū in baptismo pompis illius homo abrenunciat, & pcedentiū peccatorū illecebris, quem deserens ambulat per loca in-

verbum Dei portauit in vtero, sed maximè beata est, q̄a p̄cepta Dei seruauit in opere. Sic et̄ omnes beati sunt qui verbum Dei auditu fidei concipiunt, & boni operis custodiā in suo vel proximorum corde pariunt & nutriunt.

* TITVS BOSTRORVM EPISCOPVS. Cōuenienti

quærens requiem, & non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam, vnde exiui. Et cum venerit, inuenit eam scopis mundatam. Et tunc vadit & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & ingressi habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Factum est autem, cum hæc diceret, extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi: Beatus venter qui te portauit & vbera quæ luxisti. At ille dixit: Quinimmo: Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. Turbis autem concurrentibus cœpit dicere: Regina austri surget in iudicio cum viris generationis huius, & condēnabit illos, quia venit à finibus terre audire sapientiā

quærens requiem, & non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam, vnde exiui. Et cum venerit, inuenit eam scopis mundatam. Et tunc vadit & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & ingressi habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Factum est autem, cum hæc diceret, extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi: Beatus venter qui te portauit & vbera quæ luxisti. At ille dixit: Quinimmo: Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. Turbis autem concurrentibus cœpit dicere: Regina austri surget in iudicio cum viris generationis huius, & condēnabit illos, quia venit à finibus terre audire sapientiā

^a Magna fiducia inter blasphemos confiteri Dei filium.

^a In figura ecclesie quæ in medio gentium confiteatur creatorem.

^a Interiori aures percipiunt. ^b Opere.

^a Quasi ad videnda miracula quæ ab eo audiebant fieri. ^b Iudæorum.

^a Adultera. ^b Quasi illa quæ videbant signa non fuerint. ^c De cælo, quæ indigni sunt.

ratio hæc generatio nequam est, signum quærit, & signum non dabitur illi, nisi signum Ionæ prophetæ: Nam sicut Ionas fuit signum Niniuitis, ita erit & filius hominis generationi isti.

^{Hæc cuncta fuisse non dubitatur.} Regina austri surget in iudicio cum viris generationis huius, & condēnabit illos, quia venit à finibus terre audire sapientiā

† Regina austri surget in iudicio cum viris generationis huius, & condēnabit illos, quia venit à finibus terre audire sapientiā

† Qui au. In laude ecclesie. E contrario damnantur Pharisæi, qui verbum Dei nec audire nec implere, sed blasphemare quærebant.

† Capiti di. Quidam calumniabantur opera eius, quibus hucusq; respondit. Alij tentantes, signum quærebant de cælo, & illis hic respondet.

† Signum quærit & signum non dabitur illi, &c. Discipulis signum dedit diuinitatis, & prius trāsfiguratus in monte, & postea ipsis videntibus subleuatus in cælum. Sed incredulus de inferiori humanitatis passione.

† Regina austri surget. Hic condemnata plebe Iudæorum, ecclesie mysteriū exprimitur, quæ in Niniuitis per pœnitentiam (quæ peccatum abolet) in regina Austri studium percipiendæ sapientiæ (quæ peccatum cauet) de totis finibus orbis congregatur, vt veri pacifici verba cognoscat. Ex duobus enim constat ecclesia, vt aut peccare desistas, aut peccare nescias.

† In iudicio. Non mille annis ante iudiciū sicut Iudæi fingunt, sed in ipso iudicio surget.

† Cum viris. B E D A. Ecce communis ostēditur resurrectio tam bonorum quam malorum,

Condēna.

Quia cum reprobam delictis cogentibus repetierit, inuenit conscientiam peccatoris à vitijs in baptismo mudatam, sed nullo bono opere cumulatam. Plenitudinē oīum vitiorum. Qui. I. tales spiritus nequiores. Diabolo dicuntur, quia cum diabolus malus sit illi qui suis meritis impellentibus vitijs mancipantur, non solum mali sunt, sed etiam speciem bonitatis affectatis virtutibus per hypocrisim ostentare nituntur. Melius erat viam veritatis ignorare, quam post agnitionem conuerti retrorsum. Hic Maria laudat quæ dñm portauit. Et prauitas futurorum hereticorum qui erant Christi humanitatē negant, confutatur, quæ verū Deum aduersus blasphemos Iudæos confitetur, & verū hominis filium testatur, matri consubstantialē. Nisi enim esset vna caro cum matre, frustra venter ille virginis & vera beatificarentur. Secundū physicos. Ex eodem fonte & lacte nutritis & semine p̄creadis pueris emanat, ergo de semine virginis potuit concipi, qui eius lacte potuit nutriri. Quasi dicat. Non solum laudanda Maria, quæ

Quia cum reprobam delictis cogentibus repetierit, inuenit conscientiam peccatoris à vitijs in baptismo mudatam, sed nullo bono opere cumulatam. Plenitudinē oīum vitiorum. Qui. I. tales spiritus nequiores. Diabolo dicuntur, quia cum diabolus malus sit illi qui suis meritis impellentibus vitijs mancipantur, non solum mali sunt, sed etiam speciem bonitatis affectatis virtutibus per hypocrisim ostentare nituntur. Melius erat viam veritatis ignorare, quam post agnitionem conuerti retrorsum. Hic Maria laudat quæ dñm portauit. Et prauitas futurorum hereticorum qui erant Christi humanitatē negant, confutatur, quæ verū Deum aduersus blasphemos Iudæos confitetur, & verū hominis filium testatur, matri consubstantialē. Nisi enim esset vna caro cum matre, frustra venter ille virginis & vera beatificarentur. Secundū physicos. Ex eodem fonte & lacte nutritis & semine p̄creadis pueris emanat, ergo de semine virginis potuit concipi, qui eius lacte potuit nutriri. Quasi dicat. Non solum laudanda Maria, quæ

tempore hoc ab eo dictum est, quando quidem non deerat p̄ id tempus qui Dei verbum adeo nō audiebāt, vt eos et̄ ius vocarent, palamque condemnarent, qui audiebāt. Dñs aut̄ operam positam quasi viā ingressus, illos præ cæteris beatos p̄dicat, quæ Dei verbum audiūt & custodiunt. Quin ob mutum & surdū quem paulo ante sauaauerat, illud dixisse videri potest. Hic. n. Christi bñficio huc iam adductus erat, vt Dei verbum audire, audiēdo vero operari, operādo demum gloriæ coronam cū his omnibus, qui domini præcepta obseruant, consequi possent.

† Qui au. In laude ecclesie. E contrario damnantur Pharisæi, qui verbum Dei nec audire nec implere, sed blasphemare quærebant.

† Capiti di. Quidam calumniabantur opera eius, quibus hucusq; respondit. Alij tentantes, signum quærebant de cælo, & illis hic respondet.

† Signum quærit & signum non dabitur illi, &c. Discipulis signum dedit diuinitatis, & prius trāsfiguratus in monte, & postea ipsis videntibus subleuatus in cælum. Sed incredulus de inferiori humanitatis passione.

† Regina austri surget. Hic condemnata plebe Iudæorum, ecclesie mysteriū exprimitur, quæ in Niniuitis per pœnitentiam (quæ peccatum abolet) in regina Austri studium percipiendæ sapientiæ (quæ peccatum cauet) de totis finibus orbis congregatur, vt veri pacifici verba cognoscat. Ex duobus enim constat ecclesia, vt aut peccare desistas, aut peccare nescias.

† In iudicio. Non mille annis ante iudiciū sicut Iudæi fingunt, sed in ipso iudicio surget.

† Cum viris. B E D A. Ecce communis ostēditur resurrectio tam bonorum quam malorum,

† Qui au. In laude ecclesie. E contrario damnantur Pharisæi, qui verbum Dei nec audire nec implere, sed blasphemare quærebant.

† Capiti di. Quidam calumniabantur opera eius, quibus hucusq; respondit. Alij tentantes, signum quærebant de cælo, & illis hic respondet.

† Signum quærit & signum non dabitur illi, &c. Discipulis signum dedit diuinitatis, & prius trāsfiguratus in monte, & postea ipsis videntibus subleuatus in cælum. Sed incredulus de inferiori humanitatis passione.

† Regina austri surget. Hic condemnata plebe Iudæorum, ecclesie mysteriū exprimitur, quæ in Niniuitis per pœnitentiam (quæ peccatum abolet) in regina Austri studium percipiendæ sapientiæ (quæ peccatum cauet) de totis finibus orbis congregatur, vt veri pacifici verba cognoscat. Ex duobus enim constat ecclesia, vt aut peccare desistas, aut peccare nescias.

† In iudicio. Non mille annis ante iudiciū sicut Iudæi fingunt, sed in ipso iudicio surget.

† Cum viris. B E D A. Ecce communis ostēditur resurrectio tam bonorum quam malorum,

† Qui au. In laude ecclesie. E contrario damnantur Pharisæi, qui verbum Dei nec audire nec implere, sed blasphemare quærebant.

† Capiti di. Quidam calumniabantur opera eius, quibus hucusq; respondit. Alij tentantes, signum quærebant de cælo, & illis hic respondet.

† Signum quærit & signum non dabitur illi, &c. Discipulis signum dedit diuinitatis, & prius trāsfiguratus in monte, & postea ipsis videntibus subleuatus in cælum. Sed incredulus de inferiori humanitatis passione.

† Regina austri surget. Hic condemnata plebe Iudæorum, ecclesie mysteriū exprimitur, quæ in Niniuitis per pœnitentiam (quæ peccatum abolet) in regina Austri studium percipiendæ sapientiæ (quæ peccatum cauet) de totis finibus orbis congregatur, vt veri pacifici verba cognoscat. Ex duobus enim constat ecclesia, vt aut peccare desistas, aut peccare nescias.

† In iudicio. Non mille annis ante iudiciū sicut Iudæi fingunt, sed in ipso iudicio surget.

† Cum viris. B E D A. Ecce communis ostēditur resurrectio tam bonorum quam malorum,

† Qui au. In laude ecclesie. E contrario damnantur Pharisæi, qui verbum Dei nec audire nec implere, sed blasphemare quærebant.

† Capiti di. Quidam calumniabantur opera eius, quibus hucusq; respondit. Alij tentantes, signum quærebant de cælo, & illis hic respondet.

† Signum quærit & signum non dabitur illi, &c. Discipulis signum dedit diuinitatis, & prius trāsfiguratus in monte, & postea ipsis videntibus subleuatus in cælum. Sed incredulus de inferiori humanitatis passione.

† Qui au. In laude ecclesie. E contrario damnantur Pharisæi, qui verbum Dei nec audire nec implere, sed blasphemare quærebant.

† Capiti di. Quidam calumniabantur opera eius, quibus hucusq; respondit. Alij tentantes, signum quærebant de cælo, & illis hic respondet.

† Signum quærit & signum non dabitur illi, &c. Discipulis signum dedit diuinitatis, & prius trāsfiguratus in monte, & postea ipsis videntibus subleuatus in cælum. Sed incredulus de inferiori humanitatis passione.

† Regina austri surget. Hic condemnata plebe Iudæorum, ecclesie mysteriū exprimitur, quæ in Niniuitis per pœnitentiam (quæ peccatum abolet) in regina Austri studium percipiendæ sapientiæ (quæ peccatum cauet) de totis finibus orbis congregatur, vt veri pacifici verba cognoscat. Ex duobus enim constat ecclesia, vt aut peccare desistas, aut peccare nescias.

† In iudicio. Non mille annis ante iudiciū sicut Iudæi fingunt, sed in ipso iudicio surget.

† Cum viris. B E D A. Ecce communis ostēditur resurrectio tam bonorum quam malorum,

† Qui au. In laude ecclesie. E contrario damnantur Pharisæi, qui verbum Dei nec audire nec implere, sed blasphemare quærebant.

† Capiti di. Quidam calumniabantur opera eius, quibus hucusq; respondit. Alij tentantes, signum quærebant de cælo, & illis hic respondet.

† Signum quærit & signum non dabitur illi, &c. Discipulis signum dedit diuinitatis, & prius trāsfiguratus in monte, & postea ipsis videntibus subleuatus in cælum. Sed incredulus de inferiori humanitatis passione.

† Regina austri surget. Hic condemnata plebe Iudæorum, ecclesie mysteriū exprimitur, quæ in Niniuitis per pœnitentiam (quæ peccatum abolet) in regina Austri studium percipiendæ sapientiæ (quæ peccatum cauet) de totis finibus orbis congregatur, vt veri pacifici verba cognoscat. Ex duobus enim constat ecclesia, vt aut peccare desistas, aut peccare nescias.

† In iudicio. Non mille annis ante iudiciū sicut Iudæi fingunt, sed in ipso iudicio surget.

† Cum viris. B E D A. Ecce communis ostēditur resurrectio tam bonorum quam malorum,

† Qui au. In laude ecclesie. E contrario damnantur Pharisæi, qui verbum Dei nec audire nec implere, sed blasphemare quærebant.

† Capiti di. Quidam calumniabantur opera eius, quibus hucusq; respondit. Alij tentantes, signum quærebant de cælo, & illis hic respondet.

† Signum quærit & signum non dabitur illi, &c. Discipulis signum dedit diuinitatis, & prius trāsfiguratus in monte, & postea ipsis videntibus subleuatus in cælum. Sed incredulus de inferiori humanitatis passione.

† Regina austri surget. Hic condemnata plebe Iudæorum, ecclesie mysteriū exprimitur, quæ in Niniuitis per pœnitentiam (quæ peccatum abolet) in regina Austri studium percipiendæ sapientiæ (quæ peccatum cauet) de totis finibus orbis congregatur, vt veri pacifici verba cognoscat. Ex duobus enim constat ecclesia, vt aut peccare desistas, aut peccare nescias.

† In iudicio. Non mille annis ante iudiciū sicut Iudæi fingunt, sed in ipso iudicio surget.

† Cum viris. B E D A. Ecce communis ostēditur resurrectio tam bonorum quam malorum,

† Qui au. In laude ecclesie. E contrario damnantur Pharisæi, qui verbum Dei nec audire nec implere, sed blasphemare quærebant.

† Capiti di. Quidam calumniabantur opera eius, quibus hucusq; respondit. Alij tentantes, signum quærebant de cælo, & illis hic respondet.

† Signum quærit & signum non dabitur illi, & c. Discipulis signum dedit diuinitatis, & prius trāsfiguratus in monte, & postea ipsis videntibus subleuatus in cælum. Sed incredulus de inferiori humanitatis passione.

† Regina austri surget. Hic condemnata plebe Iudæorum, ecclesie mysteriū exprimitur, quæ in Niniuitis per pœnitentiam (quæ peccatum abolet) in regina Austri studium percipiendæ sapientiæ (quæ peccatum cauet) de totis finibus orbis congregatur, vt veri pacifici verba cognoscat. Ex duobus enim constat ecclesia, vt aut peccare desistas, aut peccare nescias.

† In iudicio. Non mille annis ante iudiciū sicut Iudæi fingunt, sed in ipso iudicio surget.

† Cum viris. B E D A. Ecce communis ostēditur resurrectio tam bonorum quam malorum,

† Qui au. In laude ecclesie. E contrario damnantur Pharisæi, qui verbum Dei nec audire nec implere, sed blasphemare quærebant.

† Capiti di. Quidam calumniabantur opera eius, quibus hucusq; respondit. Alij tentantes, signum quærebant de cælo, & illis hic respondet.

† Signum quærit & signum non dabitur illi, & c. Discipulis signum dedit diuinitatis, & prius trāsfiguratus in monte, & postea ipsis videntibus subleuatus in cælum. Sed incredulus de inferiori humanitatis passione.

NICOLAUS DE LYRA

† Factum est autem cum hæc dicitur. Hic ponitur cōfutatō præcedentium verbo mulieris virtutē Christi cōfidentis cum dicitur; Factum est autē cum hæc. scilicet Christus respondens blasphemijs Iudæorum.

† Extollens vocem. Id est, ex corde & constanter alte proferēs eandem Christi contra vituperium Iudæorum.

† Quædam mulier, ista à sanctis doctōribus dicitur fuisse sancta Marcella famula beate Marthæ sororis Lazari.

† Beatus venter qui te portauit. Matrē beatificat & laudat ex filio non cōuerso, quia ab illo prouenit gratia & gloria principaliter ratione deitatis, & instrumētali ter ratione humanitatis, quia humanitas

nitatis Christi fuit organum coniunctum ipsius deitatis.

† At ille dixit. Commendando fidem & cōstantiam mulieris, & aliorum similium.

† Quinimmo. Beati qui audiunt verbū Dei, & custodiunt illud. Istud quinimmo nō dicitur aduersatiue, sed cōcomitatiue, quæ si dicat non solū illa quæ me portauit, beata est, sed etiam qui audiūt verbū Dei, corde credentes & opere adimplentes. Vnde dicit beatus August. libro de virginitate, quod beata Maria feliciter cōcepit Deū mente per fidem, quam corpore per carnis assumptionem.

† Turbis autem concurrentibus. Hic consequenter ponitur cōfutatō illorum, qui signum de cælo quærebant, & patet sentētia ex dictis Matth. 12.

* Nemo

MORALITER.

† Et tunc. sc. e. no. ho. il. pe. prio. Quia propter ingratiudinem dei pœnitentiæ præcedentis aggrauatur peccatum.

† Extollens vocem quædam mu. & c. Per quā significatur quædam persona beate virginis deuota.

† At ille dixit quin. Per quod significat it Christus beatam virginem se concepisse feliciter per fidem & deuotionem spiritualiter quam corporaliter. Et hoc dicit Aug. lib. de sã virginitate.

† Regina au. Per quam significatur rationalis anima, quæ si bene regat vires inferiores secundum dictamen legis naturæ, dicitur regina. Sed si cum hoc faciat ex charitatis seruore, tunc dicitur regina Austri, eo quod ab Austro prouenit seruor caloris significans seruorem charitatis. Et hæc regina venit ad verum Salomonem Iesum Christum, per deuotionem offerens ei aurum sapientiæ, gemmas virtutum, & aromata bonæ famæ, illis vtēdo ad honorem diuinum.

† Regina

Tomus v.

D 4

A *a* **Condemna.** Non potestate iudicij, sed cōparatione melio-
ris facti, quia relicto imperio, venit in Iudaā audire homi-
nē sapientia famosum. sed Iudæi veram Dei sapientiam cū
ipsis conuertentem, non audiunt sed blasphemant,
b *In pra.* Ionas paucis diebus, Christus lōgo tēpore prædi-

bo, sed cōstituam super ecclesiā, in qua septiformis g
spiritus relucet. In cuius rei singū solet in frōtibus crea
singum fidei affigi, vt q ecclesiā voluerit ingredi, lum ve-
ritatis palam queat intueri. Hinc condēnātur Iudæi, q si-
gna exterius quæredo, apertā lucis ianuam nolunt ingedi
credo.

cauit. Ille peregrinis
Christus suis ciuibus
Ille signum non fe-
cit, Christus multa a
fecit.

† Math.
5. b.
Mar, 5. c

† Marc.
6. c.

† Quā-
doigitur
oculus.

† tene-
brosam.

* **THEOPHY.**
Sed Ionas post exitū
suum a ventre ceti,
sua prædicatione Ni-
ninitas conuertit,
Christo vero resur-
genti Iudæorum sur-
generatio non credidit
vnde præiudicium
fuit eis, de quo præ-
iudicio subditur du-
plex exemplum, cū
dicitur regina Austri
surgit in iudicio.

B *c* **Nemo B B D A.**
Qui in figura reginæ
& Niniuitarū eccle-
siam prætulit syna-
gogæ, nunc hortatur
nos vt fidem nostrā
potius ad ecclesiam
transferamus. Quasi
dicat Quamuis dixe-

rim nullum signum nequā generationi dā dū, nisi Ione si-
gnum, tamē fidelibus meis nō occultabo lucis meę clarita-
tē, sed testā humanę naturę. flamme meę diuinitatis imple-
bo, id est fide mea illuminabo. Et hanc fidem nou ponam
vmbra veteris legis, sed ī claritate noui testamēti. Neq; sub
mēsurā ipsius legis, & intra terminos Iudæę Gēns cohibe-
bo,

Salomonis. Et ecce plus Salomone hic. † Viri Niniuitæ sur-
gent in iudicio cum generatione hac, & cōdemnabunt illam,

a Quod Iudæi non fecerunt ad prædicationem Christi.

quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et ecce

plus quā Ionas hic. † Nemo lucernam accendit, & in abscon-
dito ponit, neque sub modio, sed supra candelabrum, vt qui

ingrediuntur lumen videant † Lucerna corporis tui est ocu-
lus tuus. † Si oculus tuos fuerit simplex, totū corpus

tuum lucidum erit. Si autem nequam fuerit, etiam corpus
tuum tenebrosum erit. Vide ergo, ne lumen quod in te est

tenebræ sint. Si ergo cōrpus tuum totum lucidum fuerit, non
habens aliquam partem † tenebrarum, erit lucidum totū, † &

sicut lucerna fulgoris illuminabit te. Et cum loqueretur

neraliter instruunt.
e **Et cum loqueretur.** Non ait, cum loqueretur hæc, s
loqueretur: In quo inuitur, nō statim finitis his verbis
aliis interpositis ad Pharisaū diuersisse, quia finito hoc
mone adhuc eo loquente, ecce mater & fratres quærent
loqui ei. De quibus postquam nuncianti sibi respo-

In hoc loco.

a De seipso hoc dicit.

b Fidem.

a Ille est totus tæz operationis.

a Id est mentis intentio.

Intentio.

b Pura & recta.

c Et si coram homi-

nibus aliquid imperfectionis habere videaris.

Si peruersa intentio præcesserit, prauum opus sequetur, & si aliquando iustum videatur.

a Ipsa intentio quæ animæ lumen est virtutum tenebris facit.

a Si bonum bona intentione facis, non habens in tua conscientia aliquam partem malæ co-

gitationis.

Et hic & in futuro gratia lucis donaberis.

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Nemo lu. ac. Quia sicut dictū est, ī deuota oratione requiritur
affectio sancta & intentio recta. Ideo postquā Saluator docuit disci-
pulos de sancta affectione, hic consequenter instruit eos de recta intē-
tione. Et quia recta intētio quæ dirigit oīa ad gloriā Dei corrūpitur
per hypocrisim quæ ordinat oīa ad propriā laudem, iō Saluator pri-
mō discipulos de recta intentione instruit, secundo de hypocrisi amu-
los arguit, ibi: Et cū loqueretur. Circa primum sciendū, q intentio
recta est actus voluntatis tendentis in finem debitum per aliquid ad
finem debito modo ordinatum. Sicut cū aliquis dat elemosynam pro-
pter Deum, per hoc tendens in ipsum Deum, & ideo præexigit actū
charitatis in Deum tendentis sicut in finem propter quem eligit il-
lud quod est ad finem. Præexigit etiam actum fidei vel cognitionis,
cuius est ordinare hoc in illud. Lucerna autem hic accipitur pro in-
tentione recta, vt videbitur, & ideo dicit Saluator. Nemo ac. lu.
Id est, quia intentio est recta, includit lumen fidei, & ardorem chari-
tatis, ad modum lucernæ ardentis.

2 Et in absco. Quia intentio recta dirigitur ad superna, ideo se-
quitur.

3 Sed lu. Sicut enim lucerna in aleo posita illuminat ea quæ sunt
in domo materiali. sic intentio recta ea quæ sunt & disponuntur in
domo ecclesiæ, & etiam in domo conscientia, ideo subditur.

4 Lucerna cor. Hæc est locutio metaphorica, quia corpus accipi-
tur hic p congerie operationū, sicut corpus materiale est qdā aggre-
gatio mēbrorum diuersorum, & iō sicut oculus dirigit mēbra ad ope-
randum, vt pedem ad ambulandum, manum ad scribendum, sic intē-
tio

tio recta prout includit fidem & charitatem, vt prædictum est
git varias operationes in finem debitum, ideo subditur.

5 Si oculus tuus fuerit sim. Id est, intentio tua recta sine
falsæ simulationis.

6 Totum corpus tuum. Id est, cōgeries operationum tuarū

7 Lucidum erit. Id est, meritorium vite æternæ, dum tamen o-
rationes sint bonæ de genere vel saltem indifferentes, aliter non
derent sub recta intentione.

8 Si autem nequam fuerit. Id est, intentio peruersa.

9 Etiā corpus tuū tenebro. Id est, congeries, operationum
erit, quia opus bonum de genere, malum efficitur ex peruersa in-
tentione. Sicut cum aliquis dat elemosynam mulieri pauperula, in-
tentione trahendi eam ad peccatum luxuria, ideo subditur.

10 Vide er. Id est, diligenter attende, ne intentio tua sit per-
fusa quia per hoc corrumpentur omnia bona.

11 Si ergo cor. tu. Id est, congeries operationum.

12 Tot. luc. fue. Tum ex bonitate intentionis, Tum ex boni-
tate operis de genere.

13 Erit lu. to. Quia omnia cedent ad vitæ æternæ meritum

14 Et sicut lu. ful. il. In presentia per gratiam, & in futuro per
gloriam.

15 Et cū lo. Hic consequenter arguit amulos de hypocrisi, quæ est
corruptiua rectæ intentionis. Et primō ponitur Christi argutio,
dō reprehensorum obstinatio, ibi: Cum aut ad illos diceret. rī-
ma in duas, quia primō arguit Phariseos, & secundo legisperos,
ibi: Respondens autem. Circa primum dicitur.

* R. g.

MORALITER.

† **Viri Nini.** Niniuitæ q interpretatur germina pulchritu-
dinis, ideo significat iuuenes, exeuntes in statu potissime iu-
uenturis. Qui solent de facili ad vitia declinare & ad bonā
monitionem de facili pœnitere, propter quod subditur q
pœnitentiam fecerunt ad prædicationem.

† **Iona.** Qui columba interpretatur, propter q per eū sim-
pliciter admonēs significatur. Ex facto ergo iuuenem præ-
dicatorum ostenduntur, cōdemnabiles obstinati senes signi-
ficati per generationem Iudæorum.

1 **Nemo ac. lu.** Secundū sensum literalem hic accipitur lu-
cerna

cerna p intētionem, quæ est actus volūtatis, præsupposita
men actu rationis. Et ideo ad hoc q intētio sit recta, r
rit fidei lumē in ratione, & feruor charitatis in volūta-
& sic lucerna non absconditur per falsam simulationē, n
re stringitur sub modio, id est p carnalē affectiōē, sed in-
to ponitur per debitā in Deum eleuationem, & sic totū
pus, id est, cōgeries operationū lucidū est, id est Deo gi-
ū. **8** **Si autem.** Quia si intētio fuerit peruersa, tota conge-
es. operationum erit mala.

15 **Et cum loqueretur rogauit eū quidam Phariseus vt pran-**
et apud se. Spirituale prandium est eucharistia, ante cuius
le † brationem

Quae no. pa. m. hic fra. me. & so. & mater est. Postea intravit ad conuiuium Pharisei.
TITVS BOSTRORVM EPISCOPVS. Christus ad prandium Pharisei vocatus non recusauit, non quod illorum peruer-
 sitatem ignoraret, notat enim ille omnia. Verum cum do-

*& erudire in ani-
 ma haberet, voluit re-
 hanc in spiritualis in-
 stationis materiam
 & causam conuer-
 teri.
 a. uare non ha. Iudaei
 frequenter lauāt ma-
 nu antequam man-
 dent, tenentes tra-
 ditionem seniorum,
 & soro reuertentes
 in baptizentur non
 coedunt.*

*TITVS. Faciebant
 hoc suo more (nam
 Moses hunc ritum
 huiusmodi praece-
 rat rati omnes ani-
 morporis que sor-
 de per eiusmodi ba-
 ptizata sese depone-
 re, id stolidē: nā et si
 ab tio, q̄ per solam aquā fit, vtilis & salutaris fit iis qui cor-
 poris inquinamenta contraxerunt, at ament impuritatem,
 quocorde vel menti coharet expiare nequaquam valet.
 b. c. Marc. refert, Iudaeos baptismata calicis & vrceorū
 leorumque & aramentorū solitos obseruare. Calix vas
 vitū. Catinus, fictile de terra. Per hoc figuratur fragilitas
 humani corporis, in quo exterius prētendunt sanctitatē &
 firmitatē iustitiā, quod foris erat lauabant, intus nequissimi.
 c. Quod autem intus est vestrum. Nemo putet fornicationem
 & huiusmodi corporalia vitia solummodo graua esse, &
 spiritualia vitia esse leuia, sicut auaritiā iram, superbiā, &c.
 sic: Pharisei putabant.*

*de iustitiam quod superest. Iam bonus doctor, quomodo cō-
 ta: i corporis mundari debeat, docet. Et hic latius explica-
 tu quod supra breuiter dixerat de mudando cordis oculo.
 T us em̄ hic locus ad hoc dirigitur, ut nos ad studiū sim-
 pl tatis inuitet, & superflua ludæorū & terrena cōdēnet,
 qui*

qu secundum corpus intelligendo, legem vitro & catino **D**
 propter fragilitatem comparatur. In quo etsi grauius pec-
 cant, ipsis tamen absolutio peccati promittitur, si miseri-
 cordiā facere nitantur. Quod necessario vltui & vestimen-
 to superest, date pauperib. Vel do consilium, quod restat so-

lummodo post tanta
 1 scelera, date eleemo-
 2 nam. Prima eleemo-
 3 syna, est, mederi ani-
 4 do in me qui carda
 5 mundo, & per fidem
 6 mundatis cordib. om-
 7 nia etiam exteriora e-
 8 runt munda. Qui or-
 9 dinate vult dare elee-
 10 mosynam, a semetip-
 11 so incipit, & eam sibi
 12 primū dat. Est enim
 eleemosyna opus mi-
 sericordiā, vnde dicitur:
 Misere animā tuā placens Deo.
 e. v. a. uobis. Cum ad e-
 leemosynam horta-
 retur Phariseos, qui
 corporaliter quotidie
 eleemosynas facie-

*tenm vi
 differ, ad
 micatus
 est quod
 nō prius
 lotus es-
 set.*

*† 2. q. 7.
 cap. quia
 tua, 6. q.
 c. q. deci-
 mas.
 De pen-
 dist. r. c.
 medica-
 mentum
 Ecc. io. d
 † que ad
 sunt.
 E*

rogauit eum quidam Phariseus vt pranderet apud se. Et in
 gressus recubuit. Phariseus autem cepit intra se reputans
 Lauatus more Iudæorum.
 a dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait do-
 minus ad illum. † Nūc vos Pharisei quod de foris est calicis
 a Munditiam carnis exterius obseruatis. b Animā turpitudinem retinetis.
 c et catini mundatis, quod aut intus est vestrum, plenum est
 Sed. Q. d. qui fecit utramque naturam, utramque mundari uoluit.
 rapina & iniquitate. † Stulti, nonne qui fecit quod de foris
 d est, etiam id quod de intus est fecit? Veruntamen † quod su-
 a Iustum iudicium Dei confitentes. b Non criticum solummodo & vitium.
 e perest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vo-
 bis. † Sed vae vobis Phariseis, qui decimatis mentam et ru-
 tham et omne olus, et praeteritis iudicium et charitatem
 f Iudicium & charitatem. Vel r. a. Primo loco. Eleemosynas fructuum.
 Dei. Haec autem oportuit facere, & illa non omittere. Vae vo-
 bis Phariseis, qui diligitis † primas cathedras in synagogis,

bāt, quae quia sine fide erant Deo non placebant, dicit se e-
 leemosynas eorum non ignorare, vt ostendat cuiusmodi
 eleemosynas ab istis requirat, quasi dicat. Commonui vos
 ad dandam eleemosynam, per quam omnia sunt munda.
 Sed sciatis quod eleemosynas quas facitis ad hoc non va-
 lent, nec de huiusmodi eleemosynis me admonere creda-
 tis, sed de iudicio & charitate, vt de vestra miseria iudican-
 tes, & Dei charitatem quam vobis donauit diligentes, piē
 viuatis, iustum iudicium Dei confitentes, quia miseri effe-
 cti estis, & gratias referentes charitati, qua liberati estis.
 f Praeteritis iudicium. Breuiter multa eorū vitia perstrinxi t,
 qui ad vilia ad decimanda intendentes, futuri iudicij metū,
 & Dei charitatem non habent. Praetereunt iudicium, quia
 non omnia, quae agunt in iudicium referunt. Charitatem
 praetereunt quia non ex affectu Deum diligunt. Sed rursus,
 ne fidei vos studiosos faciat operum negligentes, perfectio-
 nem fidelis viri supponit, vt post fidem operetur.

Quis

NICOLAUS DE LYRA.

*1. Loga. il. qui. Pha. Vtrum autem ex deuotione seu amulatione
 imitauerit, hic non dicitur, videtur tamen ex fine huius ca.
 q. malitiosē eum inuitauerit, vt inter epulas aliquid calumniabi-
 luerbis Christi audiretur.
 2. Et ingressus recubuit. Sed hoc videt esse contra doctrinā eius
 amittens discipulos suos ad praedicandum dixit. In quacumq; ci-
 uitem aut castellum intraueritis, interrogate quis dignus sit, et ibi
 gite, vt habetur Matth. 10. b. Iste autem Phariseus erat indi-
 uis videtur ex sequentibus. Dicendū, quod nō est simile de Chri-
 & de discipulis eius, quia ex cohahitatione cum peccatoribus nō
 terat peiorari sicut discipuli, quando erant ab eo segregati ad exe-
 cutionem praedicandi, & maxime quia tunc nondum erant con-
 man & idē Christus domum Pharisei intravit, vt haberet occa-
 sionem arguendi vitia Phariseorum.
 3. Phariseus au. c. in se re. di. quare non esset ba. Id est, lotus
 secundum traditiones Iudæorum.
 4. Et ait dominus ad illū. Per hoc autem quod respondit ad co-
 gnitionem eius, ostendit se esse Deum cui nuda & aperta sunt secre-
 ta cordium.
 5. Nunc vos Pharisei quod de foris est munda. Quia de mū-
 di exteriori in vasis & corporib. suis erant multū solliciti, et de
 m. dia interiori ipsius mentis negligentes, cum tamē deberet esse
 e contrario, quia interior munditia necessitatis est, exterior autē so-
 lummodo*

lūmodo honestatis, q̄ potest omitti sine peccato & ideo Christus prae-
 dictam lotionem omisit, vt haberet occasionem arguendi Phariseos,
 de exteriori munditia tantum curantes, & interiorē negligentes,
 & ideo sequitur.
 6 Quod autem intus est vestrum plenum est rapina. Aliorū
 bona violētē accipiēdo & iniquitate & fraudibus eos decipiēdo.
 7 Veruntamen quod sup. dato eleemo. Quia primū debet fie-
 ri restitutio, & de eo quod remanet eleemosynarum largitio.
 8 Et ecce omnia mun. sunt vo. Quia eleemosyna magnam ha-
 bet virtutem ad peccatorum remissionem, vt habetur Dan. 4. e. Pec-
 cata tua eleemosynis redime, & c. Sed quia Pharisei ex hypocrisi
 non solum querebant exteriorē munditiam, sed etiam apparen-
 tem iustitiam, idē subditur.
 9 Sed vae vobis Phari. qui de. men. & ru. Vt per hoc appare-
 rent iusti, quasi volentes implere mandatum de decimis, reddendum
 etiam circa minima, vt per hoc crederentur multum voluntarij ad i-
 plendum diuina mandata, cum tamen essent transgressores in maio-
 ribus, idē subditur.
 10 Et praeteritis iudi. iustitiam subuertendo.
 11 Et charitatem. Opera misericordiae omittēdo. Et quia honor est
 premium virtutis, secundum Philosophum, et ex appetitu apparen-
 tis iustitiae, sequitur appetitus indebitus honoris, idē sequitur.
 12 Vae vobis Pharisei. Et quia vitia occulta a Deo puniētur gra-
 uius quam manifesta, quanto peccatores tales volunt hic alijs prae-
 ferri in honoribus, idē sequitur.

** Vae*

MORALITER.

*† b. rionem vel sumptionem requiritur baptismus spiritua-
 lis qui est confessio pura, & non exterior munditia, quae est
 hypocritarum propria.
 6. vae vobis Phariseis qui decimatis mentam. Per hoc arguū-
 tur*

tur illi qui de minoribus magnam vim faciunt, & de maio-
 ribus parum curant, sicut aliqui religiosi plus ponderant
 fractionem silentij quam iniustum grauamen proximi.
 12 Vae vobis Phariseis qui diligitis primas ca. Per hoc reprimi-
 tur omnis indebitus honoris appetitus.

D 5

A a *Qui estis ut mo.* Hic superstitionem ipsorum doctorum redarguit, qui foris speciem rectæ doctrinæ prætendunt, occultant, verum intus gerunt, occultant.
 b *Respon. au.* Audito verbo Dei Phariseus ex mala conscientia sibi contumeliam fieri putat, & commemorata poena perfidorū, intelligit se damnandum.

†parent.
 * THEOPHYLACTVS. Erant alii legisperiti a Phariseis. Nā Pharisei diuisi ab aliis quasi religiosi videbatur, legis autem periti scribæ erant doctoresque, quæstiones legis soluentes.
 c *Væ vobis.* Non arguuntur, quod exornant monumenta prophetarum, sed quia interfectores prophetarum imitantur, ædificando sepulchra, accusant paterna facinora. Sed persequendo Christum & Apostolos imitantur scelera patrum & sententiam dānationes quam in patres proferebāt, in seipsos reuertentur.
 d *Profecto.* Propter vulgi fauorem capti dum ædificatis, quasi exhorreatis scelera eorum, sed ipso opere ostenditis, quod perfidia eorum consentitis, quia hoc bonum non bene facitis sed pro vana gloria.
 e *Vos autem.* Propterea quia estis imitatores illorum, ut impleatis quod patribus defuit, scilicet ut me & meos persequamini, quem illi persecuti sunt in prophetis.
 f *Prophetas & apostolos, & ex illis occident, & persequenter.* Metiuntur heretici, qui alium veteris, alium noui testamenti dicunt institutorem.

C g *A gener.* Omnes mali, una generatio sunt, una ciuitas, unum corpus diaboli, sicut omnes boni una generatio, & unum corpus sunt dicti.
 h *Vsque ad sanguinem Zachariae.* Cur vsq; ad hunc, cū post hūc multi occisi ante natale Christi, & nato Christo mox pueri ab hac generatione sunt perempti? Sed quia Abel pastor ouium fuit, necatusq; in agro. Zacharias sacerdos necatus in

Gen. 4.
2. Par.
24. f.

Arguit de hypocrisis. *Quia superficiem terre communis ostendunt.*
 & salutationes in foro. Væ vobis qui estis ut monumenta quæ non patent, & homines ambulantes supra nesciunt.
 Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister hæc dicens etiam nobis contumeliam facis. At ille ait: Et vobis legisperitis væ, quia oneratis homines oneribus quæ portare non possunt, & ipsi vno digito vestro non tangitis sarcinas: Væ vobis qui ædificatis monumenta prophetarum patres autem vestri occiderunt illos. Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum, quoniam quidem ipsi eos occiderunt: vos autem, ædificatis eorum sepulchra. Propterea & sapientia Dei dixit: Mittam ad illos prophetas & apostolos, & ex illis occident, & persequenter, ut inquiratur sanguis omnium prophetarum, qui effusus est a constitutione mundi, a generatione ista a sanguine Abel vsque ad sanguinem Zachariae, qui periit inter altare & ædē.

totius creature regem esse prædicauerat. Iudæi itaque cuius regium nomen exosum haberent, ac ne principi cuius obnoxij fierent timerent, Zachariam sacerdotem intertare & eodem peremerunt.

* **GRAECVS.** Alii aliam causam dicunt esse interitus Zachariæ. Cum enim occiderentur infantes, magnus Ioannis cum coætaneis suis occidendus erat, sed Elisabeth eripuit eum de medio cedis, petiit heremum, vnde cum satellitibus Herodis Elisabeth & puerum non inuenirent, conuertit iram in Zachariam.

1 *Qui pe.* Duo erant altaria in templo. Vnum, in censiarius. Alterum holocaustorum exterius, inter quod & templum zacharias est occisus. Vel inter al. & eodem hoc est in consensum populi & sacerdotum, quorum alii per templum alii per altare significantur.

atrio templi, duos ordines martyrum signant, laicos, & qui altaris officio mancipantur.
 * **THEOPHYLACTVS.** Ostendit Dominus Iudæos esse habere malitiæ Cain, ex quo subdit, A sanguine Abel vsque ad sanguinem Zachariae. Abel siquidē a Cain occisus est. Zachariam autē quem occiderunt inter altare & ædē, quidam dicunt esse antiquum Zachariam filiū leuæ de sacerdotis.
 * **TITVS.** Gregorius Nyssenus Zachariam, qui hoc loco inter aram & eodem trucidatus asserit, Ioannis Baptistæ trem fuisse autem cedis autē causam idem Gregorius simplicem allegat. Aliam quod sacratissimam Deiparam Zachariam, post immaculatam partum, a leuæ qui secundum leuæ scriptum, intertare & eodem virginitas in templo ignatus erat, non seuerat. Alterū, qui illum ipsum, qui vna dispensatione secundum humanam naturam vere ex a in lucem prodierat,

NICOLAUS DE LYRA.

- * **1** Væ vobis. In hoc est comminatio poena eterna.
- 2** Qui estis ut monumenta. Id est, sepultura. Et dicitur monumentum quasi monens mentem, quia viuentes per hoc monentur de sua morte cogitare.
- 3** Quæ non patent & homines ambulantes supra nesciunt. Scilicet, exterius, qualia sunt interius, quia aliquando monumenta pinguntur & ornantur exterius, & factoribus replentur interius.
- 4** Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister, hæc dicens etiam nobis cōtumeliam facis. At ille ait. Hic consequenter Christus arguit legisperitos. Peccata enim eorum erant publica & manifesta, & ideo Christus contumeliam eis nō faciebat publicè arguendo, prout iste legisperitus imponebat ei, & ideo Christus eos arguit de tribus. Primò de immoderata dominatione, cum dicitur.
- 5** Et vobis legisperitis væ, quia oneratis homines oneribus. Et patet

Et patet sententia ex dictis Matt. 24. Secundò arguit eos de salubritate religionis, cum dicitur.

- 6** Væ vobis qui ædificatis. Et patet sententia ex dictis Matth. 23. excepto quod subditur.
- 7** Profecto testificamini, &c. Videtur magis sequi contrarium. Ad hoc enim ordinabant sepulchras prophetarum, ut viderentur iustiores patribus suis, qui occiderunt illos, ut habetur expressè Matth. 23. Et ideo dicendum, quod illud testificamini, refertur ad hoc quod ipsi persequerentur Christum, qui erat propheta magnus eis promissus & discipulos eius, & ideo subditur.
- 8** Propterea & sapientia Dei dixit. Id est, Christus, qui sapientia patris.
- 9** Mittam ad illos Prophetas & apostolos. Quod autem hoc sit dictum à Christo, patet Matth. 23. d. vbi dicit: Ecce ego mitto ad vos prophetas & sapientes & scribas, & ex illis crucifigetur occidetis, &c. Tertiò arguit eos de peruersa expositione sacrae scripturae, cum dicitur.

* Væ vobis

MORALITER.

- 1** Væ vobis qui estis ut monumenta. Hic reprimitur quælibet sanctitatis simulatio falsa.
- 5** Et vobis legisperitis væ. Per istos significantur prælati alii

imponentes magna & graua, pauca facientes aut nulli. **6** Væ vobis qui ædificatis. Secundum literalem sensum, qui faciebant, ut viderentur horrere crudelitatem patrum suorum. Consimiliter faciunt qui vitia verbis detestantur, & immunes ab eis ignorantibus videantur.

† It a dico vobis, requiretur ab hac generatione. † Væ vobis
 legisperitis, qui tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, &
 eos, qui introibant prohibuistis. Cum autem hæc ad illos di-
 ceret, cœperunt Pharisei, & legisperiti grauius insistere, & os
 eius † opprimere de multis insidiantes ei, & quærentes † ca-
 pere aliquid ex ore eius, vt accusarent eum.

ipse regnum Dei in-
 1 tuat & illos, qui intra
 2 re poterant exclu- † Ma. 23.
 3 dit.
 4 b Cum autem hæc
 5 ad illos diceret, cœpe-
 6 runt Pharisei & le-
 7 Quam vera perfidiæ
 8 simulationis, & im-
 pietatis suæ crimina
 audierint, ipsi testan-
 tur qui tanto intonante turbine nõ respiscunt, sed docto-
 rem veritatis aggrediuntur.

iteræ, sed vsque ad arcana intelligenda penetrare. Vel
 si illos quos verbo edificat exẽplo scandalizat, nec
 ipse

tur qui tanto intonante turbine nõ respiscunt, sed docto-
 rem veritatis aggrediuntur.

NICOLAUS DE LYRA.

vobis legisperitis. Clavis scientiæ est autoritas docẽdi per
 intellectus verus latens interius aperiri. & ipsi è cõtrario
 bant peruerse interpretando, vt patet circa præceptum de ho-
 arentum, quod euacuabant per doctrinam suam, prout dictum
 atthai 15. & etiam de pluribus alijs præceptis, vt dictum fuit
 ai 5.
 si non intro. Ad intellectum veritatis.
 eos qui. Id est, intrare desiderabant.
 prohibuistis. Peruersitate doctrine vestre.

5 Cum autem hæc ad illos diceret. Hic consequenter descri-
 bitur Phariseorum, & legisperitorum obstinatio, qui ex verbis Chri-
 sti non fuerunt emendati, sed magis peiorati, ideo subditur.

6 Cœperunt Pharisei & legisperiti. Vt cum turbaret & flu-
 pefacerent, quia conturbati minus prævident.

7 Et os eius opprimere de multis insidiantes ei. Vt sic ex
 varijs quæstis & obiectis extraherent aliquid calumniabile de ore
 eius.

8 Vt accusarent eum. Sicut postea fecerunt coram Pilato, vt ha-
 betur infra cap. 23.

5 Cum

MORALITER.

vobis legisperitis qui tulistis cla. Similes sunt doctores
 ecclesiæ

ecclesiæ, qui verbis & opinionib. extraneis, & curiosis impe-
 diunt intelligentiam veritatis necessariæ ad salutem.

CAPVT XII.

† Vltis autem. * THEOPHYLACTVS. Pharisei co-
 nabantur Iesum capere in sermone, vt populos ab-
 ducerent, hoc aut in contrarium vertitur. Magis. n. adi-
 bar populi p millenarios congregati, adeo cupientes hære
 re Christo, vt se inui-
 cer comprimeret.
 Ta validum qd est
 veris, & dolus imbe-
 cill vbi que.

mulatores, quia profecto veniet tẽpus in die iudicij, in quo
 & vestra virtus & illorum hypocrisis omnibus reuelabitur
 vnde sequitur.

d Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur. Non so-
 lum in futuro omnia patebunt, sed etiam in præsentem tem-
 pore in tota ecclesia
 publice prædicabuntur,
 quæ in tenebris, id
 est, in vmbra pressu-
 rarum, & carcerum
 locuti estis, quando
 actus vestri legentur
 in excelsis.

CAPVT XII.

a **M**ultis autem turbis † concurrentibus, ita vt se
 inuicem conculcarent, cœpit dicere ad discipu-
 los suos. † Attendite a fermento Phariseorum
 quod est hypocrisis. † Nihil † enim opertum est
 quod non reueletur neque absconditum quod non sciatur.
 Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine † dicentur,

est, in timore dixistis
 dicetur in lumine, id
 est, in fiducia verita-
 tis accepto spiritu sancto. Et quod in aure, id est, secreto lo-
 cuti, super tecta, id est, calcato carnis domicilio prædica-
 bitur.

3 Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur. A MBROSIVS.
 Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur. A MBROSIVS.

4 Quod in tenebris, id est, in timore dixistis, in lumine dicentur. A MBROSIVS.

est, in fiducia verita-
 tis accepto spiritu sancto. Et quod in aure, id est, secreto lo-
 cuti, super tecta, id est, calcato carnis domicilio prædica-
 bitur.

Dico

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT XII.

* **M**ultis autem turbis concurrentibus. Postquã Chri-
 stus induxit discipulos ad orationis instantiam, hic
 consequenter inducit eos ad fidei constantiam. Et hoc
 tripliciter. Primo, dissuadendo quædam à fide retra-
 hẽtia. Secũdo, persuadendo quædam in fide stabilientia,
 Nolite timere. Tertio, ostẽdendo ad fidẽ attrahẽtia, ibi. Dicebat
 em. Retrahẽtia aut a fide sunt quatuor. s. astutia seductorũ, seu
 persecutorũ, auaritia cupidorũ, cura nimia necessariorũ, & secun-
 da hoc prima pars diuiditur in quatuor, secunda incipit ibi: Dico
 vobis, tertia ibi. Ait autẽ ei, quarta ibi; Dixitq; ad disci-
 pulos

pulos suos. Circa primũ sciẽdũ, quod hæretici moderni per simulatio-
 nem sanctitatis frequenter corrumpunt fidem simplicium. Et hoc mo-
 do Pharisei faciebant qui erant hypocrita, vt patet ex prædictis, &
 per hoc auertebant multos à fide Christi, quod Christus docet cauere
 dicens.

2 Attendite a fermento Phariseorum; scilicet, per eorũ hy-
 pocrisim. auertamini a fidei veritate.

3 Nihil enim coopertum. Quia eorum falsitas in iudicio Dei
 manifestabitur.

4 Quoniam quæ in tenebris dixistis. Hoc refertur ad seducto-
 res. modus. n. seductorum est in tenebris, & occultis docere, sed talia
 venient in palam in iudicio extremo, & hoc notatur, cum dicitur.
 * Prædicabitur.

MORALITER.

† Multis autem turbis concurrentibus. Sequitur.
 † Attendite a fermento Phariseorum. Eam simpliciter deui-
 tado. Et subditur ratio cum dicitur.

3 Nihil. n. coopertum est quod non reueletur neq; absconditũ quod
 non sciatur. Quasi dicat, Hypocritarum falsitas manifestabit,
 & similiter fidei veritas, quæ temporib. ecclesiæ primitiua,
 propter multitudinem infidelium docebatur occulte.

3 Nihil

† Dico

A **a** Dico autem vobis. AMBR. Cum gemina sit causa perfidiae, quae vel ex insolita malitia, vel ex accidēti metu nascitur, ne quis Deum quem corde cognoscit metu negare cogatur, dicit mortem corporis non esse timendam. Praelare autem & n. tem acuendo intexuit, & ipsi fidei virtutum fundamenta subiecit. Nam sicut fortitudinis incentiuum est fides, ita fidei fundamentum est fortitudo.

b *Ostendam autem vobis.* Quia duo sunt genera persecutorū vnum aperte persecutorum, alterum fraudulenter blandientium. Sicut supra contra hypocrisim, ita hic armat contra carnifices. Totus hic locus ad subeundam confessionem domini passionem vel contempum mortis, vel spe pmiij vel mā furios in denūciatione supplicii instruit.

c *Nonne quinque.* AMBR. Quinq; passeres, & quinq; corporis sensus vel duo secundum Mat. corpus & anima, quib. dedit natura gratiā ad aeterna subuolandi, quia etiam caro si cōsentiat legi Dei in naturam spiritualem trāsit. Sed dum & in occultis & fœtidis locis, s. cibum quæ runt, delictorum laqueis capti, ad supernorum operū fructus reuolare nequeunt, sed dipondio, id est, vilis terræ cupiditatis pretio venundantur sub peccato, ita vt etiā anima malorum eis graua, inclinetur in corporis naturam. Sed si Deus infidelibus hominibus vel in oriundo sole & terræ fecunditate prospexerit, & misericordiae munus impertit, non dubium fidelium contemplationem apud illum valituram.

d *Vene. di.* Dipondius est pondus ex duobus assibus cōpositum. Quod autem in numeris est vnum, hoc in ponderibus as, quod duo, hoc dipondius est.

e *Et vnus ex.* Simplicitatis affectum inspirauerat, virtutem mentis erexerat, sola fides nutabat, hanc de vilioribus roborat. Quomodo dicit Apostolus: Nunquid de bobus cura est Deo? Sed aliud est cura, aliud est scientia.

f *Sed & ca.* Non actu computationis, sed facultate cognitionis, a similitudine pecunię quę numeratur vt seruetur.

C **g** *Omnis quicunq;* Ne quis tempore persecutionis sufficere sibi

sibi putaret fidem cordis, dicit: *Omnis quicunq;* Confessus sue. Cōfiteatur quis Iesum eā charitate quę dilectionem operatur, negat qui p̄ceptis non obediens. *Filius hominis.* Cōfiteatur filius apud patrem illum qui per filium habet accessum ad patrem. Negatur a filio patrem, cui non manifestatur in diuinitate s̄ potentia & pater. Et negatur vna cōditio nium & eorum studio & eorum infirmitate verantia negat, si *Et omnis qui dicitur in fi. ho. re.*

1 **h** *Confessus sue.* Cōfiteatur quis Iesum eā charitate quę dilectionem operatur, negat qui p̄ceptis non obediens. *Filius hominis.* Cōfiteatur filius apud patrem illum qui per filium habet accessum ad patrem. Negatur a filio patrem, cui non manifestatur in diuinitate s̄ potentia & pater. Et negatur vna cōditio nium & eorum studio & eorum infirmitate verantia negat, si *Et omnis qui dicitur in fi. ho. re.*

2 **i** *Filius hominis.* Cōfiteatur filius apud patrem illum qui per filium habet accessum ad patrem. Negatur a filio patrem, cui non manifestatur in diuinitate s̄ potentia & pater. Et negatur vna cōditio nium & eorum studio & eorum infirmitate verantia negat, si *Et omnis qui dicitur in fi. ho. re.*

3 **k** *Coram angelis* dixerat aperta scōdita esse hanc reuocem non in vili ciliabulo, sed cōspectu angelum dicit agendam *Et omnis qui ritas sancti blama est, cū quā nifeste operat intelligit, & cū virtute negat non possit, stimu uidia calēnia, & dicit talia esse zebub, huic rē dimittetur, non ei negetur re si pœniteat, se hic blasphem gentib. malis tū sicut nūquā remissionē, ad penitentiā*

4 **l** *Et omnis qui ritas sancti blama est, cū quā nifeste operat intelligit, & cū virtute negat non possit, stimu uidia calēnia, & dicit talia esse zebub, huic rē dimittetur, non ei negetur re si pœniteat, se hic blasphem gentib. malis tū sicut nūquā remissionē, ad penitentiā*

5 **m** *Et omnis qui ritas sancti blama est, cū quā nifeste operat intelligit, & cū virtute negat non possit, stimu uidia calēnia, & dicit talia esse zebub, huic rē dimittetur, non ei negetur re si pœniteat, se hic blasphem gentib. malis tū sicut nūquā remissionē, ad penitentiā*

6 **n** *Et omnis qui ritas sancti blama est, cū quā nifeste operat intelligit, & cū virtute negat non possit, stimu uidia calēnia, & dicit talia esse zebub, huic rē dimittetur, non ei negetur re si pœniteat, se hic blasphem gentib. malis tū sicut nūquā remissionē, ad penitentiā*

7 **o** *Et omnis qui ritas sancti blama est, cū quā nifeste operat intelligit, & cū virtute negat non possit, stimu uidia calēnia, & dicit talia esse zebub, huic rē dimittetur, non ei negetur re si pœniteat, se hic blasphem gentib. malis tū sicut nūquā remissionē, ad penitentiā*

Persecutorū duo genera

affec- tis duo- bus.

Mat. x. d

Dipondius.

1. Cor. 9. b.

NICOLAUS DE LYRA.

- * **1** *Predicabitur in te. Domus enim in terra illa habet plana tecta vbi congregantur homines ad spaciandū, & confabulandū, & ideo illa que dicuntur ibi, publicè dicuntur & hoc modo exponit Theophilus. Beda autem exponit hoc referendo ad discipulos Christi, quorum ea que passi sunt in tenebris carcerum, & pressurarum declarata sunt per orbem ad gloriā eorum, sed prima expositio magis concordat literæ precedenti.*
- 2** *Dico autem vobis. Hic describitur secundum retrahens a fide quod est scintilla persecutorum, quam Christus docet non timere. Et patet sententia ex dictis Mat. 10. exceptis que sequuntur.*
- 3** *Nonne quinque passeres veneunt. Id est, venduntur.*
- 4** *Dipon.*

- 4** *Dipon. Dipondiu est species moneta, & valet duplex as quinq; passeres vendebantur dipondio, vt hic habetur, et dicitur vt habetur Mat. 10. quia quintus passer non poterat diuidi remanebat vendenti, sicut quando dantur quinque oia pro nario, non dantur nisi duo pro obolo.*
- 5** *Et omnis qui dicit verbum in filium hominis. Itra Christi humanitatem.*
- 6** *Remittetur illi, &c. Id est non est ita graue ad remissionem sicut uerbum blasphemia dictum contra deitatem, & hoc fuit situm diffusè Mat. 12. c.*
- 7** *Cum autem inducent vos in synagogas, &c. Istud positum Mat. 12.*

MORALITER.

† **2** *Dico autem amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt cor-*

pus, & post hoc non habent amplius quid faciant. Hoc de rationale est, propter quod pertransio vsque ibi.

THEOPHYL. Quoniam duplex est nostra infirmitas & au pœnæ formidine martyrium fugimus, aut quia rudes sumus, & nescimus reddere rationem fidei, vtrumque excusat, metum quidem pœnarum, in eo quod dixit, ne timetis occidentes corpus, timorem verò sc̄ar, in eo quod dicit, Nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis.

Nolite solliciti esse. Vanitatem vestrâ pro Christo offeret. Christus vero loquitur pro se.

Magister. Cōmendat gratiâ supernæ acis & vnitatis vultu iste ingerere mœstiam terrenæ diuisionis, vnde & hoc dicitur, i. terrenis. Inter quos est huiusmodi zelus: cōtētio est, homines sunt & se cū m hoïem amant. Inter fratres, patrimonium, nō mediū, sed p̄s debet sequenti iudicare, quam in immortalitatis patrimonium non in cunia hominū cendum.

Quis me constituit. Nō dissentionis p̄s, sed pacis & vnitatis, qui veni hos pacificare cū m anglis, vt multi vni cor & vnâ animam habeant. Non ut diuidantur, sed ut habeant oīa communiā, nec sit aliquis egens inter eos. Ille qui non colligit mram, est diuisor fraternitatis & dissentionis author.

Quia auaritia plerumque solet tentare virtutē patientiæ quā commendabat, & exemplū & præceptū huius aboleat subicitur, dicente dño: Quis me constituit iudicem, &c.

Nō dignatur index esse litiū, nec arbiter facultatū, qui viuē & mortuorū habet iudicium & meritorū arbitriū.

De bonni auaritia. Nemo putaret crimen esse, hereditatē diuidere,

diuidere fructus in horrea congregare, sed & hoc auaritiā indicat supernus index, vnde & subiūgit, Hoīs cuiusdam diui. Sicut supra contra Phariseos & Hypocritas, ita hic occasione stultæ pentionis contra auaritiā disponat.

Non in abundantia. Non in solo pane viuunt homo, sed in verbo Dei, nec temporalis vita multitudine diuitiarum protenditur.

Dixit autem. &c. Post præceptū subdit exemplum ad declinandam auaritiā temporalium.

Homnis cuiusdam diuitis vberes fructus. Non reprehēditur diues, quod terram coluerit, vel fructus condiderit in horrea sed q̄ fiduciam vitæ poluerit i illis, nec pauperib. erogauerit, vt ab eis reciperetur in eternis tabernaculis.

Quid faciam, &c. Fructus tuos, & sua bona esse cōputans nō erogat pauperibus quę superiunt, sed suę luxurię reseruare in futurum studet, & ignarus, quis cōgregatis sit vsurus.

Bona mea & dicā. + Amer. Non sunt hominis bona, quę secum auferre nō potest. Sola enim

misericordia comes est defunctorum.

Requiesce. Ecce cum pest auaritiæ iungitur pestis desidię, vt nec pro temporalibus Deum interpellaret.

Dixit autem. Dicere Dei, est ad hominem prauas eius machinationes subita animaduersione compescere.

Stulti. Quia longa tibi tempora diuitiarū promittebas, hac nocte præreptus aliis congregata relinques.

Reptunt, &c. In nocte auferitur anima, quæ in obscuritate cordis quod poterat pati, præuidere noluit.

a Publicos conuentus.

b Principes synagoga.

c Regiam potestatem.

De modo proferendi.

a synagogas, & ad magistratus & potestates, nolite solliciti esse

Interrogantibus.

De modo inueniendi.

a Discere volentibus.

se qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis, Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora, quid oporteat vos

dicere: Ait autem quidam de turba: Magister, dic fratri meo, vt diuidat mecum hereditatem. At ille dixit ei: Homo, quis

Litium.

Facuratum.

me constituit iudicem aut diuisorem super vos? Dixitque ad illos: Videte, & caute ab omni auaritia, quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quæ possidet. Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: + Hominis cuiusdam

Plus solito.

a Ecce nimia sollicitudo ex auaritia.

a Ex sollicitudine deliberatio.

diuitis vberes fructus ager attulit, & cogitabat intra se, dicens: Quid faciam, quod non habeo, quod congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam: Destruam horrea mea, & faciam maiora, & illuc congregabos omnia quæ nata sunt mihi & bona mea, & dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona

Meo labore, uel, propter me solum.

A labore.

Esuriem & sitim pelle.

Magno opere.

posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, + epulare. Dixit autē illi Deus: + Stulte, hac nocte animā tuā repetunt a te,

Exactores.

misericordia comes est defunctorum.

Requiesce. Ecce cum pest auaritiæ iungitur pestis desidię, vt nec pro temporalibus Deum interpellaret.

Dixit autem. Dicere Dei, est ad hominem prauas eius machinationes subita animaduersione compescere.

Stulti. Quia longa tibi tempora diuitiarū promittebas, hac nocte præreptus aliis congregata relinques.

Reptunt, &c. In nocte auferitur anima, quæ in obscuritate cordis quod poterat pati, præuidere noluit.

Et

NICOLAUS DE LYRA:

1 Dixit autem ei, &c. Hic Christus dissuadet tertium retrahens à se quod est immoderata concupiscentia terrenorum, ubi pramittitur cuiusdam cupidi petitiō dicentis Christo.

2 Magister dic. Inconuenienter petebat, quia non erat locus neque; nec Christus erat temporalibus intentus, immò ea contemnebat, & idēd Christus respondit ei.

3 Homo. Carnalis & rudis, & terrenus.

4 Quis me constituit. Similiter Apostoli, vt possent vacare uerbo ei, curam temporalium à se abiecerunt dicentes Act. 6. a. Nō est iustum nos derelinquere uerbum Dei & ministrare mensis, & idēd ex hoc Christus consequenter docuit cauere auaritiā quæ à se separatur, vnde subditur.

5 Quia non in abundantia cuiusquam, &c. Scilicet spiritualis, & quam cōiungitur Deo: Nec est corporalis, quia propter abundantiam & superfluitatem mors plurimum acceleratur: multo enim plus moriuntur ex repletionē quam ex attenuationē. Vita etiam pauperum nullus insidiatur, diuites autem in nullo loco sunt securi, & omni cibo & potu timent intoxicari.

6 Dixit autem similitudinem ad illos. Ad suum propositum detrandum.

* Hominis

MORALITER.

1 Dixit autem ei qui detur. Per hoc autē quod Christus noluit se intrittere de diuisione hereditatis inter fratres, ostēdit q̄ prædicatores euangelij, non se debent intrittere de negotijs secularibus determinandis.

2 Homnis cuiusdam diuitis. Per istū intelligitur omnis homo

7 Homnis cuiusdam diuitis, &c. attulit. Id multo plures solito cursu.

8 Et cogitabat intra se. Quia abundantia diuitiarū inducit magnam sollicitudinem, & per consequens animi anxietatem, quia nō suppleat indigentiam, vt declarat Boetius 2. lib. de conso. vnde sequitur.

9 Quid faciam, &c. Ecce abundantia fructuum faciebat eum horreis indigentem.

10 Illuc congregabo. Cū è contrario deberet dicere, dispergam pauperibus.

11 Et dicam animæ meæ. Id est, mibi: et ipsi, secundum quod totus homo denominatur à parte digniori.

12 Requiesce. Hic exprimentur quatuor mala quæ solent ex abundantia diuitiarum euenire, scilicet, ociositas, quæ notatur, ibi: Requiesce. Gulositas, cum dicitur, comede, ebrietas, ibi: Bibe. Comestationis celebritas, ibi: Epulare. Vnde infra 16. e. de diuite epulone dicitur, quod epulabatur quotidie splendide.

13 Dixit autem illi. Id est, cōtrarium suæ cogitationis fecit. Dicere enim Dei facere est, secundū illud 1. sal. 32. b. Dixit & facta sunt.

14 Stult. Qui non cogitas de Dei prouidentia & iustitia.

15 Hac nocte. Scilicet demones quibus obligata est per peccata.

* Quæ

congregans & conseruans bona temporalia, vt inde uiuat ociose idēd sequitur.

11 Et dicam ani. Et etiam gulosè & deliciosè, idēd subditur.

+ Comede bibe. Et frequēter cōtingit, qđ tales subitò moriuntur, & sic à proposito defraudantur, propter quod concluditur.

+ Sic

Deu: 8. a
Sup. 4. a

E
† 47. d. c.
sicut, hi
in ti.

+ letare.

F

Abundā
tię diui
tiarū ma
la qua
tuor.

Et omnia. Quia omnia sunt filiorum, ideo hæc omnia dantur vobis, et non querentibus, ut nec in presenti futuro desit aliqua gratia fidelibus, quibus si hæc dantur, ad probationem est, si dantur ad gratiarum meritum, quia omnia cooperantur in bonum bonis.

g Quo fur. Fures sunt hæretici & demones, qui ad hoc intenti sunt, ut spiritualibus nos spolient. Tinea quæ latenter vestes rodit, invidia est, quæ studium vel fructum bonum lacerat, & compactionem vnitatis dissipat. h Vbi enim thesaurus. Vniuersaliter, & de pecunia & de omnibus voluptatibus. Gulosi thesaurus, est vterque, ubi habet cor, sic & de aliis. Nam si in terra, cor est deorsum. Si in caelestibus, est in Christo fixum. Necessè est enim, ut quo præcesserit dilectionis thesaurus, illic & cogitationis sequatur affectus.

a nem quærite primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis. Nolite timere **†** pusillus grex: quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis quo fur non appropriat, neque tinea corrumpit. **†** Vbi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit. **†** Sint lumina vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris, & vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur a nuptiis, ut

† Parue gregule
† Math. 6. b.
† De ps. dist. 1. c. qui sanctus.
In manibus vestris.
Mat. 6. d

in anem gloriam, tinea scindit, cum in se confidentem & sibi placentem fragilitas humane conditionis deserit. **i** *Sint lumina, & c. & lu.* Deo non placet vnus sine altero, cum quis vel bona agit nondum reſrenata luxuria, vel caste viuit non exercens se per bona opera. Et vt ab amore tpaliu possitis remoueri, & bona quæ agitis, simplici intentione eternorum agatis, cingite lumbos, i. motus carnalium desiderioru reſrenate, & hñe lucernas ardentes, vt in operatione vestra solo Dei amore ardeatis & aliis exemplū præbeatis. **k** *Expectantibus.* Siue vitatis mala siue facitis bona, nihil mūdā, sed solum aduentum redemptoris expectetis. **l** *Quando re.* Ad nuptias dñs iuit, cum post resurrectionem nouus homo angelorum multitudinem sibi copulauit. A quibus reuertitur, cum nobis per iudicium manifestatur. *Vnde & bene de expectantibus subdit. Vt cum uenerit.*

Conferuntur. **g** Quo

NICOLAUS DE LYRA:

1 Nolite timere. Hic consequenter Saluator suadet in fide stabilitatem sunt quatuor scilicet præstolatio premij, expectatio iudicij, exigentia officij, & magnitudo beneficij. Et secundum hæc ista pars diuisa in quatuor. Secunda incipit ibi. Sint lumbi vestri præcincti. tertia ibi. Ait autem quarta ibi. Ois autem cui multum datum est, & c. prima sciendum, quod spes vite eterne maxime stabilis in fide, ubi est Saluator ipis fidelibus. Nolite timere. Persecutiones præsertim vite. **2** Pusillus grex. Et dicit pusillus, quia pauci erant fideles respectu fidelium, & quia pauci sunt electi respectu reprobatorum. **3** Quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Ex mera cõmunitate diuina aliquos elegit ad regnum caeleste alijs dimissis, et hos ab eterno sic elegit, in tempore vocauit ad fidem, et iustificauit gratia, ut sic digni efficerentur vita beata secundum quod dicit Apostolus Ro. 8. f. Quos autem predestinauit, hos et vocauit: quos autem vocauit, et iustificauit: quos autem iustificauit, illos & magnificauit. **4** Vendite quæ possidetis. Quasi dicat ex quo vobis paratum est regnum caelestium, parum debetis curare de terrenis. Sciendum tamen, quod venditio necessitatis, alias est supererogationis propter hoc dicitur Mat. 13. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Non dicit, si vis saluari, sed, si vis perfectus esse. **5** Facite vobis sacculos. Id est, repositoria bonorum. **6** Quia non veterascunt. Et quæ sint illa, ostendit dicens. **7** Thesaurum non deficientem in cælis. Ibi enim non potest esse

esse corruptio, ex intrinseco, nec per consequens inueteratio quia quod antiquatur et senescit prope interitum est, ut habetur Heb. 8. d. Similiter non potest ibi violentia fieri ab extrinseco, ideo subditur. **8** Quo fur non appropriat & c. Iste autem thesaurus acquiritur per prædictam eleemosynarum largitionem, vnde Mat. 19. c. cum dixisset Saluator. Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, subium xii & habebis thesaurum in caelo. **9** Vbi est e. thesaurus vest. Id est, res à te amata & desiderata. **10** Ibi & cor. Quia secundum Aug. anima verius est vbi amat, quam vbi animat. **11** Sint lumina. Hic ponitur secundum stabiliens in fide, quod est expectatio iudicij futuri, vbi fideles qui nunc conculantur et deprimuntur, honorabuntur, et ideo ex tali expectatione solidantur in fide, disponentes se ut possint secure iudicij expectare. Et ad hoc inducit Saluator. di. Sint lumbi mentis, sunt voluntas, & intellectus, ex quibus procedunt cogitationes male. Lumbi vero carnis sunt in quibus viget motus luxuria, & utriusque lumbi sunt præcingendi, id est coarctandi ab illicitis cogitationibus, & operibus. **12** Et lu. ar. Id est doctrina clara procedens ex charitate. **13** In manibus vest. Implendo opere. **14** Et vos similes ho. Id est, sitis discreti, vigilantes et solliciti de vestra custodia, expectando dominum venturum ad iudicium, sicut antiqui patres expectabant eum venturum in carne, & tunc eritis similes illis. **15** Vt cum venerit. Venit autem dominus ad iudicium primo in morte cuiuslibet, quia talis presentabitur in iudicio qualis inuenitur in morte, quantum ad gratiam vel culpam, ideo sequitur. **†** Beati

MORALITER.
1 Nolite timere pusillus grex: quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Id est, congregatio humilium, quibus pater caelestis preparauit regnum.
2 Sint lumbi ve. cingulo castitatis.
3 Et lucer. Per quas significantur opera bona de genere, &

ex charitate facta, aliter essent extincta.
14 Et vos similes. Parati suscipere ipsum.
15 Vt cum venerit, & pulsauerit. Pulsat dñs hominis animum cum eum inducit ad melius propositum, cui confestim aperit per bonum consensum & sequentem affectum & tali seruo ministrat dominus gratiam in presenti, & gloriam in futuro. **†** Et si

ens quis fuerit & expendat infidelisq; fit & fur, is tã
is intolerabilis, quãto prudẽtiõr, ita in diuinis opus
& prudẽtia. Scio enim multos q vidẽtur virtute, &
ac fide p̃diti dãnosos esse Ecclesię & nõ solũ facul-
tates etiam animas perdere. Quisq; igitur fidelis & pru-

gula, & ebrietati.
c Partemq; Mali cum infidelibus punientur, sed differen-
ter. illi. n. q scienter peccant, grauius punientur. Minus gra-
uiter, qui peccant ex ignorantia. Et inter iniustos tanto qf-
que tolerabiliorem habebit dãnationẽ, quanto minorem
habuit iniquitatem.

^a Contra si dissimulauerit iudicium in proximo uenturum, securitatem sibi faciens.

a Quod si dixerit seruus ille in corde suo, moram facit domi-

^a Ad uitia incitare, uel conscientias infirmorum prauo uerbo uel exemplo leniare. Quorum
^{et}as uel sexus quanto inimicior, tanto est, a ruina faciliõr.

nus meus venire, & cœperit percüttere † pueros & ancillas,

^a Tu quo omnes mali p̃põsiti intelligantur.

& edere, & bibere, & inebriari, ueniet dominus seruũ illius in

^a Iudicij uel mortis. ^b A consortio fidelium segregando, & eis qui nec fidem habuerant
sociando, quia qui non habet curam suorum, negat fidem, & est infidelis de error.

diẽ qua non sperat, & hora qua nescit, & † diuidet eum,

partemque eius cum fidelibus ponet. † Ille autem seruus

qui cognouit uoluntatem domini sui, & non se p̃p̃parauit,

& non fecit secundũ uoluntatem eius, uapula-

^a Non cognoscere dicendus est, qui apprehendere uult sed non uale.

bit multis: † Qui autem non cognouit, & fecit digna

plagis, uapulabit paucis. Omni autem cui multum da-

^a Scilicet diuina iudicia.

tum est, multum quæretur ab eo, & cui commendaue-

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

runt multum, plus petent ab eo. Ignem ueni † mittere in

terram, & accendat eam.

Quasi dicitur: Tu quærebas, q

oẽs moneam accinctis lumbis ardẽtib lucernis aduentum

dñi p̃stolari? Sed ego qui tantum ob hoc ueni in mundũ

ut a cupiditatib. mũdi ad cœlestia hoẽs accenderẽ, nil aliud

uolo, nisi ut incendij huius iubar usq; ad finẽ seculi cunctas

mundi partes illustret, & ut cordib. fidelium ita ignescat, ne

aliqui in impetu fluctuũ uel statuũ extinguat. Ignem. Quasi dicitur.

Inuito uos ad p̃parationẽ uestri, & ad custodia gregis,

incutiens timorem ex aduentu iudicis, q malos seruos dãnabit.

Sed quia exiguus est profectus, & parua meritorum

gratia, metu supplicij ab errore reuocari, uos ex amore cha-

ritatis ad promerendam gratiam studium uestrum acuite,

& dum aliquid facitis, illo igne accendimini, quem ueni

mittere in terram, id est in omnes credentes.

† Ignem ue. Scilicet, charitatem Dei & proximi.

*** Et quid**

plur committitur, plus exigitur.

Utrumq; ordinem p̃latorum & subditorum innuit,

multis subiectis sepe datur cognitio dominicę uoluntatis

& facultas implendi. P̃latis committitur cum sua salute

cura pascendi gregis.

f Ignem ueni mittere in terram. Quasi dicat: Tu quærebas, q

oẽs moneam accinctis lumbis ardẽtib lucernis aduentum

dñi p̃stolari? Sed ego qui tantum ob hoc ueni in mundũ

ut a cupiditatib. mũdi ad cœlestia hoẽs accenderẽ, nil aliud

uolo, nisi ut incendij huius iubar usq; ad finẽ seculi cunctas

1

†

2

†

3

†

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

si p̃
to m
est fi
piet
tates
uentus fuerit
retur in mini-
domini, hoc
er omnes ser-
uos, vniciq; det
meram frumen-
tũ in tẽpore suo, siue
hoc sermo doctri-
nẽ do aluntur ani-
mæ ue opẽrum e-
xemplũ ut mandatũ
quomodo uiuere o-
portet. Beatus, qui
fatis uentus, & su-
per omnia sua con-
sultit illũ dominus
non solum inter ser-
uos, sed ut sublimio-
ri gradu prouehat,
ut omnia consti-
tueret ei & terrena
subiit & cœlestia.
a Quod si dixerit ser-
uus inter uitia ser-
uũ scriptum, quod
tunc in uita domini reditum. In uirtutib. boni non annu-
me tur, q hunc cito sperauerit, sed tantum quod fideliter
intrauit. Nihil ergo est melius, quam ut patienter susti-
neat uis ignorare, quod sciri non potest, sed tamen labore
ut idonei inueniamur.

THEOPHYL. Si cogitarem uenturũ, dñm, & in fo-
rib nem atq; consumationẽ uitę nostrę, minus utiq; pec-
cat nus. Verum uide ut supplicium, dissecat inquit illũ,
hoc est priuabit illum docendi gratia, ne quis putet donũ
ei maiorem gratiam cessurum. quomodo inquit in bo-
no cedit ei donum, ac eo mundandus sit. Enim uero ille
uere miserabilis inuenitur cũ sit caro & nõ spiritus. Quia
tu sumus in spiritu qñ spiritus Dei habitat in nobis, qui
aũ non ambulat in spiritu sed in carne est, & expers inuen-
tu uerit uitę spiritualis, cum incredulis ordinatur, ut pote
quomodo in incredulo mundo condemnatur, quoniam nihil
uita a fide quam possidet, percipit, &c.

b Et edere. Id est cunctis scelerib. & illecebris sæculi, quæ
mã errare faciunt, occupari, uel ad literã, si sit deditus
gula

^a Tu quo omnes mali p̃põsiti intelligantur.

^a Iudicij uel mortis. ^b A consortio fidelium segregando, & eis qui nec fidem habuerant
sociando, quia qui non habet curam suorum, negat fidem, & est infidelis de error.

^a Non cognoscere dicendus est, qui apprehendere uult sed non uale.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

^a Feruorem spiritus sancti, qui corda illuminans ad superiora prouocat, uicia confirmat, uasa do-
mus probat, qui etiam accendit lucernas quas superius ardere monet.

^a Scilicet diuina iudicia.

1

†

2

†

3

†

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

MORALITER.
1 Quod si dixerit ser. Id est homo malus.
† Moram facit. Promittendo sibi longam uitam, & sic cũ
scruitate uiuit peruerse, uenit dominus auferens eum de
p̃senti uita, & cum ponens in gehennam.

6 Ille

6 Ille autem seruus. **CHRYSOST.** Maior status fit maioris
pœnæ occasio, sacerdos enim eadem peccans cum populo
multo grauiora patitur.
13 Ignem ue. mit. &c. Id est, Dei uerbum. Ieremię 20.c. Fa-
ctus est sermo Dei quasi ignis exaltans.

E
Tomus v.

* THEOPHYLA. Per ignē quidē & prædicatio intelligitur. Sermo. n. ignis q̄ consumit oēm materialē & imperfectam cogitationem & simulacra abolet cuiuscumq; fuerint materæ. Intelligitur et̄ & zelus p̄ virtute in vnoquoq; nostrum accensus, q̄ et̄ & hic est fortassis pp̄ verbum Dei. non dissimilis aut̄ est à priore, hoc. n. igne accendi vult Deus a corda nostra.

† dare.

† Matth. 18. d. Aduentus Christi sicut ignis in mundo tripliciter.

† Matth. 16. 2. † Imber. Ioā. 7. f.

† Putatis, quia pacem veni mittere in terram? Non dico vobis, sed separationem. Erunt enim ex hoc quinque in domo vna diuisi, tres in duos, & duo in tres diuidentur. Pater in filium, & filius in patrem suum, mater in filiam, & filia in matrem, socrus in nurum suam, & nurus in socrum suā. Dicebat aut̄ & ad turbas: † Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, † nimbus venit, & ita fiet. Et cum austrum

Alind. In cordibus fidelium.

Q. Multrum.

Vel angor.

Alias, quo.

E contra.

perfecte & se ipsos possint despiciere, prius habeo baptisma baptizari. hoc est vnctioe proprii sanguinis profundi. non enim daretur spiritus, nisi Iesus primum glorificaretur. b Et quomodo. Tāta est dignatio domini, vt in fundē de nobis diuotionis & consummāde p̄fectionis in nobis & maru rādæ pro nobis studium passionis sibi inesse tētetur, q̄ cū in se nil haberet vnde doleret, nostris tamē angebat̄ arum nis, & tēpore mortis mœstitiam prætebat, quam non ex metu mortis suæ, sed mora redēptionis nostræ a. sūperat. c Vsq̄e dum perficiatur. Qui vsque ad p̄fectionē angitur de p̄fectione est securus, nec de ipsa angit̄, sed potius mors corporis absolutio est anxietatis, non coaceruatio doloris. d Putatis qui. Quomodo post baptisma passionis, & post aduētū ignis terra sit arisura, dicit: q̄a ad fidē Christi totus orbis contra se est diuisus, vnaquæque domus habuit fideles & infideles, his contra fidem, illis pro fide pugnantibus.

* THEOPHYLACTVS. Christus quidē est pax nostra sed non venit missurus pacem, vnde enigmatice hoc dictū est. dicimus igitur q̄ non omnis pax vituperio caret & bona est, & est sæpe periculosa, & p̄cul à diuina charitate reiciens, vt pote q̄n pacem habemus & cōspiramus in destructionem veritatis: Hāc enim pacē nō venit Christus vt du ret sed contrariū vult: nam vt dissideamus propter bonum q̄ & in persecutione factum est: in vna enim domo pater gentilis a filio fideli differēbat, & mater a filia & contra.

c In domo vna. Vnusquisq; homo, domus vna est, vel Dei vel diaboli. Itaque homo spiritualis, domus spiritualis est. f Diuisi. Prima causa est religionis ad deum, secūda pietas ad proximū. Oportet enim vt diuinis humana posthabeat. Nō est ergo pignoribus renunciandū, sed Deus omnibus præferendus. Etenim naturæ pignora sūt Dei beneficia, nec debet plus amari beneficium q̄ accipitur, quā Deus à quo beneficium acceptum seruatur.

g Tres

g Tres in duos. Id est, filius & filia & nurus, in patrē & matrem & duo in tres, id est, pater & mater, vbi etiam intelligitur, in filium & filiam & nurum.

ALLEGOR. Per tres, significantur qui fidem trinitatis habent. Per duos infideles qui in terra remanent. Boni contra bona agendo atq; age ab inuicē diuidendo. h Pater in filium filius in patrem. modo quinq; personas numeris & filij, matris filia, & socrus & nurus? Sed quæ nō est filij, ipsa est & crux vxoris ipsi filij, & sic eadem filia suā & in nuda diuisa. Pater in filium noster erat dulus, q̄a cum imitatur, sed venit qui nos ab illo separauit, & ostendit alterum patrē in cœlis. Mater, synagoga cuius filia primitiua ecclesie eam de qua genus duxit pro fide contradicentē. p̄cem sustinuit, & ipsa ei cōtradicit. Socrus, synagoga. d ecclesia de gentibus, quia Christus, ecclesie sponsum dum carnē, synagoga filius est. Synagoga ergo in nuda filiam est diuisa, quia credentes de vtroque populo partur. Sed & illæ in matrem & socrū sunt diuisa, quia carnalem circumcisionem suscipere.

i Dice au. Cum apostolos etiā de suo primo aduētū masset, insinuās q̄d in eo factū sit, & de futuro, quante expectare debeāt admonuisset, venit sermonē ad turbas in quibus pharisæi erāt, vt Matthæus idicat: Quia nec p̄ aduētū factum credentes, nec secūdam rectē expectant signum de cœlo quærebant tērantes. Hos ergo arguit, si vellent attendere possent ex verbis prophetarum vtriusque aduentus habere indicium.

k Cum vi. M y s t. Nubes ab occasu oriēs, carnē Christi morte resurgentē significat, ex quo tempore imber eze licæ prædicationis omnibus terris infusus. Auster hinc ante æstus, leuiore tribulationes ante iudiciū signat.

* THEOP. Hæc dicit dñs, exte: rēs p̄ hæc crassiores, d pacē faciendā cogēs, sciēs q̄ eos q̄ magis terrestres sūt, nō dāni vt suppliciorū plus emēdet. intelligētur hæc de a bolo, q̄ noster aduersari⁹ est. Cū igit̄ in via huius vitæ demus operā virtutibus vacādo, vt ab eo liberemur, nihil cōmune cū eo habeamus, ne q̄n in futuro iudicio idat nos iudici. Opa enim eius quæ in hic vita facimus adunt nos iudici, & iudex tradit nos exactori, id est Deo ni cui dā nos torquenti & affligenti & postea punit, donec etiā minorū peccatorum pœnam luamus, & futuram pœnæ impleamus.

l Nimb. ve. Ad literā manifest⁹ ē sensus. Qui ex elemēto immutat

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Et quid. Id est, augmentetur, quia charitas meretur, augeri, vt aucta mereat perfici. Et quia passio Christi quā ex maxima charitate pro nobis sustinuit, est maximū charitatis incendium, iō subditur.
- 2 Baptis. au. Baptisimū appellat sui sanguinis effusionem, ex quo baptisimus & alia sacramenta ecclesie habent efficaciam.
- 3 Et quo. Quod dupliciter exponitur, vno mō, vt per hoc intelligatur magnū desideriu eius perficiendi nostrā salutē per suā passionem. Alio modo, vt per hoc intelligatur tristitia & anxietas animi, quæ fuerunt in eo imminente passione, vt per hoc ostenderet veritatē humane nature. Et quia post passionem Christi ad prædicationē euāgelij, multi crediderunt alijs personis sibi iunctis in infidelitate remanentibus persequentibus eos vsque ad mortem, vt patet de sancto Chrysanto & patre eius, ideo sequitur.

6 Puta.

- 4 Puta. quia. Et patet sententia ex dictis Matth. 10. d.
- 5 Dice. au. Hic cōsequenter ponunt attrahentia ad fidē, & ostenduntur propositū, secundo, remouetur dubiū, vbi: Cū aut̄ vlti Circa primū sciendū quod duo sunt valde attrahētia ad fidem. C inter alia. Primū est, oracula prophetarū, quæ expresse loquunt̄ ad aduentu Christi in mundum quantum ad conditionē personæ vtentis, & quantum ad determinationē temporis & aliarū circumstantiarum, sicut plenius declarauit in quadam qōne de quolibet de uertu Christi, quæ propter prolixitatē omitto. Et quia Iudæi salutē periti in oraculis prophetarum erant edocsi, ideo arguit eos salu de hoc, quod attrahētiū ad fidem non cognoscebāt, & tamen de p̄sitione aeris futura per signa indicabant quæ tamen sunt falloracula autem prophetarum sunt certa, & hoc est quod dicitur.
- 6 Cum videritis nubem, Et concluditur.

MORALITER.

- † 1 Et quid volo nisi vt accendatur? Scilicet per sui diffusionē in cordibus fidelium.
- 2 Baptisma aut̄ habeo. Scilicet in mēbris meis, quos desidero baptizari spiritus sancto. Quod impletū fuit, vt h̄r Actū. 2. a.
- 4 Putatis quia pacem. Quasi dicat, non: & loquitur de pace qua mali conueniunt ad facilius agendum peruersē.

† Erunt

† Erunt enim. & c. i. cōtra tres, & ecōuerso, & hoc frequenter fiebat in ecclesia primitiua Nam simul manētes & pinqui diuidebantur in fide, & non credētes credētibis uersabantur, in tantū q̄ aliquādo ad mortē persequētibis ti sunt qualitatem futuram aeris considerare, & de te re suæ mortis, vel futuri iudicij nolunt cogitare.

in mutatione avararum statu possunt p̄oscere, possent, et
 pus vtriusque aduentus scire. Tum ex dictis propheta-
 Tum ex magnificentia operum.
 Hypocritæ, faciem celi & terra, &c. Et ne aliq̄ rudesi turba
 de aperitia sua sibi blādientes se excusarēt, dicētes se legē
 & prophetas igno-
 rantes supponit eos p̄
 ralem rationē a
 discernere, vel
 qui opera fa-
 ctuæ nullus alius
 at, supra homi-
 & Deum esse:
 post tot sæculi b
 stitias, iustū crea-
 iudicium esse d
 urum.
 Cum autem vadis.
 in hac vita præ-
 te ad placatam
 faciem iudicis vi-
 diam, quamuis
 Dei sit con-
 us tuæ carni, ta-
 eo vtere sicut custodia data tibi in hoc itinere, ne con-
 ptus te accuset. Hoc & Matthæus ponit, sed ille sp̄aliter
 de reconcilianda pace desidentium fratru: Hic generaliter
 & de

& de poenitentia omnium & de emēdatione delictorum. D
 c Cum aduersario. Aduersarius noster in via est termo Dei,
 cōtrarius nostris carnalib. desiderijs in p̄nti vita, a quo libe-
 rat q̄ p̄ceptis eius humiliter subdit; Alioquin ex sermonis
 cōtemptu reus, in examine iudicis tenebit̄ peccator, quē iu-
 dex exactori, id est,
 diabolo trader, quia
 permittet vt diabo-
 lus animam eius ad
 poenā trahat, & ipse
 exactor qui poenam
 exigit pro reatu quā
 suggestit, eam retru-
 det in gehennam. † Cur au-
 tem &c.
 d Da operam libera,
 ab illo, &c. Hęc etiam
 ad calcandas mundi
 ille cebras & ad iudi-
 cis aduentum p̄sto-
 landum pertinent.
 Quasi dicat: Quādo-
 quidem cōstat distri-
 ctum iudicem esse
 venturum, ergo hic
 ita viuite, ne in illo iudicio damnemini,
 e Reddas. Reddit semper penas pro peccatis patiēdo, sed
 nunquam veniam cōsequēdo.

NICOLAUS DE LYRA

Hoc autem tempus. Scilicet aduentus Christi:
 Quomodo nō probatis. Per scripturas prophetarū quas ha-
 be, vnde & Daniel. 9. tēpus Aduentus Christi determinatur scē-
 certū numerum habdomadarum annorum. Secundum attractiū
 ad eam est conditio Evangelicæ doctrinæ, quæ si proponerēt alicui
 fiant, qui tamen non esset imbutus aliqua lege, & cum hoc aliæ le-
 diuinitus & humanitas traditæ, naturali iudicio rōnis iudicaret
 in Evangelicam puriorem, sanctiorem & perfectiorē lege veteri,
 & nullo plus alijs legibus humanitas confictis, sicut est lex Mahu-
 mæ & consimiles, & hoc est quod dicit Saluator.

3 Quid autem & a vobis ipsis. Id est, naturali iudicio rationis.
 4 Non iudi. quod iu. est? Recipiēdo doctrinam Evangelicam
 tanquam perfectissimam.
 5 Cū au. va. cum aduer. tuo. Hic remouetur dubiū, quia supra
 dixerat Saluator; Non veni pacem mittere, posset aliquis credere, q̄
 intellexisset de omni pace, quod non est verum, sed solum de pace illa
 in qua aliqui concordāt in malo, ideo dicit: Cū au. va. Hic accipitur
 aduersarius frater vel proximus ab alio iniuste læsus, qui hēt cau-
 sam rē habendi ad iudicem illum qui læsit eum, & talis est reconciliā-
 dus per satisfactionem debitam, prout fuit expositū plenius Matth.
 5. alioquin sequeretur maior punitio a Deo.

MORALITER.

Cum aut vadis cum aduersario tuo ad principem. Aduersarius
 il p̄i dici synderefis remurmurans malo, & sic aduersat̄
 peccatori

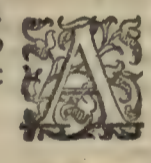
peccatori, qui si non consentiat synderefi resistens a malo,
 condemnabitur per omnium iudicem, & mittetur in ge-
 hennam.

CAPVT. XIII.

Derant autē Dum magister veritatis p̄sentes in-
 strueret qualiter se p̄parare deberēt ad Aduē-
 tum iudicis, & qualiter qui se nō p̄parāt sunt
 nunciandi, nunciatur ei de Galilæis, q̄ quasi iuste ideo pe-
 unt, q̄ non bene se p̄para-
 runt, & respōdet Dominus, &
 osuere fuisse peccatores & iu-
 pisse, & similiter alios pec-
 tores perituros, si se peccato-
 s non attendunt.
 Nunciantes. Quasi dicāt: Ap-
 ret istos fuisse peccatores &
 iūdōs i zternū, qui tam lce-
 rata morte ab impio p̄sīde iter sua sacrificia occisi sūt.
 De Galilæis. Galilæi impias scelerata morte scelorū suorū
 xnas soluit, quibus tamē nō ipsa mors obfuit. vt in secū-
 dam

dam mortē mitterētur, sed improba vita. Puniti sunt autē
 ad correctionem viuētium, vt flagellato pestilente stultus
 sapientior fiat. vel ad exemplar corrigi nolentū, ideoq; pes-
 simē periturorum.
 d Quorum sanguinem. ALLEGO. Corporalis mors Galilæo-
 rum, quorū sanguis sacrificijs
 est mixtus, significat spiritualē
 mortem eorum q̄ nō pure of-
 ferūt sacrificiū quorum oratio
 fit in peccatū, sicut de Iuda est
 scriptum, qui iter sacrificia Do-
 minici sāguinis proditiōne co-
 gitabat. Pilatus ergo sanguinē
 Galilæorū cū sacrificijs miscet,
 quando diabolus eleemosinam vel aliud bonum inuidia
 vel ambitione laudis vel qualibet alia peste commaculat,
 vt offerentibus nihil proficiat.

CAPVT XIII.

Derant autem quidam ipso t̄
 tempore nunciantes illi de
 Galilæis, quorum sanguinem

Prima in duas quia primo describit motiū p̄ntæ. Secūdo, ex hoc se-
 quēte fructū ecclesie, sibi. Dicebat ergo: Prima in duas quia circa
 motiū p̄ntæ, primo ponitur christi instructio, secūdo, instr̄i et onis
 cōfirmatio, ibi: Erat autē docēs: Circa primum inducit Christus ad
 p̄ntam primo per exēpla, secūdo per rationē sumptā ex parabola,
 ibi. Dicebat autē. Circa primum scōdum, q̄ motiū ad p̄ntam fre-
 quēter cōtingit ex morte repētina & horrida aliquorum, de quo po-
 nunt hic duo exēpla. Primū est de Galilæis a Pilato i iei fastis, dum
 actu essēt occupati i sacrificijs, de quibus est duplex opinio. Dicit. n.
 † Cyrillus

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT. XIII.

Derant autē quidam ipso. Postquā Saluator induxit
 discipulos suos ad fidei cōstatiā, hic inducit peccatores ad
 poenitentiā. Et primo ponitur Christi monitio, secūdo peccatorū cō-
 nicio cap. 15. Prima in duas, et primō ponit informatio poenitentiū,
 secūdo confutatio impoententiū, sequenti cap. Circa primum primo
 po: poenitentiæ motiū. Secūdo poenitēdi modū, ibi. Ait aut quidā
 Prima

Derant autē &c. quorum sāguinem miscuit Pilatus, &c. Per
 p̄ntum intelligi potest diabolus, cuius est mēbrum, sicut
 dicit Grego. Homilia 10. An nō mēbrum diaboli Pilatus?
 Per sanguinē Galilæorum peccatum simplicitū. per sacri-
 ficia opera

ficia opera de genere bona significant Igit̄ diabolus miscet
 sanguinem simplicitū in suis sacrificijs, cum eorū opera de
 genere bona scōdat peccatis adiunctis. Per turrē cadētē su-
 per docē & octo ludæos significata fuit futura eorū destru-
 Tomus v. E 2

A *Omnes similiter.* Hoc impletum est post passionem Dñi, quādo Romani impēnitētes Iudæos incipiendo a Galilæa adeo deuaſtauerunt, vt non ſolū atriā tempti, ſed et interio ra domus, quo Galilæorum accessus non erat, humano ſan guine foedarentur.

b *Sicut illi decem.*

Iſti Ieroſolymitæ ſi cut & Galilæi, non ſoli peccatores fue rūt, ſed in terrorem reliquorū puniti ſūt qui ruina turris preſ ſi ſignificant Iudæos a qui pœnitere nolue b rint, cum ſuis mœni bus eſſe perituros.

B Nec fruſtra decē & octo, qui numerus a pud Græcos ex io tha & ita exprimit, c hoc eſt ex eiſdem li teris quibus nomen Ieſus incipit. Signi ficat autem Iudæos

hinc maxime peritu ros, qui nomē ſaluatoris recipere noluerūt. Illa turris ſigni ficat illū qui eſt turris fortitudinis, quæ merito in Siloa quæ interpretatur miſſus, ſignificat eū qui miſſus a pa tre venit in mundū, qui omnes ſup quos ceciderit cōteret.

Ficus

c *Dicebat autē, &c.* Similitudo infructuoſæ arboris, cui iſti ſimiles niſi pœniteant cito ſūt perituri & eradicādi. Cū er go ficulnea alibi generaliter oīum, hic ſynagoga ſpecialiter geſtat ty pū. Sicut ſterilis ficus folijs exuberans, ſpe fructus poſſeſſorē deſerit, ſic doctores ſynagoga operibus infœcū dis, iam in vmbra legis gloriantes, ſubiectis nulū operis bo ni exemplū miniſtrant. In ficu loco floris quidā fructus cre ſcunt, qui alijs ſuccreſcētibus decidūt, remanent tamē qui dā de illis qui clementiori aura ſilueſtrē animū prioris luc ci exuētes, cæteris ſpecie & maturitate præferū tur.

Luc. 12: f.

C quus ſynagoga corruit populus, cuius loco de antiq̄ religio nis pinguedine nouus eccleſie emergit populus, remāſerūt tamen ex populo Iſrael Apoſtoli qui cæteris præſtiterunt.

Genef. 3. b.

d *Arborem fici.* In origine humani generis Adā & Eua cū peccaſſent

peccaſſent de folijs ficulneæ ſuccinctoria ſibi ferunt. folia ergo ficulneæ intelliguntur peccata. Eran autē ſe bore fiſcij, tāquam ſub vmbra mortis, de quibus dictū Qui ſedebant ſub vmbra mortis lumen ortum eſt eis.

Quod Adam & Eua fici folijs ſe tegentes, præſentiā

Pilatus miſcuit cum ſacrificiis eorum. Et reſpondens * dixit

Qui non ira ſunt puniti

illis? Putatis quōd hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccato-

Huic aperte norat illos eſſe peccatores.

res fuerint, quia talia paſſi ſunt? Non dico vobis, ſed niſi † pœnitentiam habueritis, omnes ſimiliter peribitis, † ſicut illi decē & octo, ſupra quos cecidit turris in Siloa, & occidit eos.

Peccatores.

Putatis quia & ipſi debitores fuerint, † præter omnes homi-

Sed uos etiam

nes habitantes in Hieruſalem? Non, dico vobis, ſed ſi non pœ nitentiam habueritis, omnes ſimiliter peribitis. Dicebat autē hanc ſimilitudinem. Arborem fici habebat quidam plantatā

Carne natus.

Opum, non vmbra uerborum.

in vinea ſua, & venit quærens fructum in illa, & non inuenit:

proferens. In vinea autem Dei ſtetit Iudaica vita, pat familias autē Chriſtus venit & quæſiuit fructū fidei & ram operum in ea ac nō inuenit. Tribus autē annis per Moſem, per Prophetas & ſeiſum, & quia nō pœ runt a dilectione Dei eos abſecuit, nō vltra enim gen mini & ſanctus vocat. in locū enim eius gentes intro ſunt, quæ fructū facere valent. Intelligitur & per ficu tū humanū genus, per patrem familias pater & Deus cultorem vineæ filius, Dei qui nobiſcum peregrinat vt tolleret & purgaret vineam.

e *Quærens fructū.* Vinea Domini Sabaoh, domus Iſra in qua domo ſynagoga condita eſt ſicut in vinea. Sei in vinea peccantē a viatoribus pmiſit diripi, hanc etiā iuſſit excidi. In qua quærit fructū, nō quæ de eſſe neſcit. oſtēdit in figura, quia in ſynagoga iam fructū habere ret. Nec ante tempus quærit qui per trienniū venit. Moyſen ſynagoga inſtituit, ipſe i carne apparēs i ſyna crebrius docet, fructū fidei quærit, ſed in phariſæis nō re

NICOLAUS DE LYRA.

Quare Pilatus interfe cerit Galilæorum ſacrifican tes.

*** Cyrillus** q̄ iſti fuerūt ſequaces Iudæ Galilæi, de quo dicit *Act. 5. g.* quod auertit populū in die profeſſionis, quia dum Iudæi profiteren tur ſe eſſe ſubditos Romano imperio, vt dictū eſt ſupra 2. cap. iſte Iu das Galilæus dicebat, quod hoc erat eis illiſitū, ſ. recognoscere aliquē Dominum præter Deū qui eos eduxerat de Aegypto: & ſecerat ſibi populū peculiarem, & multi conſenſerunt ei, in tātum quod poſt ca prohibebant oblationes fieri pro ſalute imperij Romani, de quo Pi latus indignatus repēte cum multitudine Romanorū venit ſuper eos ſacrificantes ſecundum ritum ſuum, & interfecit eos, ita quod ſan guis interfeſtorū ſuit mixtus cū ſanguine ſacrificiorum. In ſcholasti ca vero hiſtoria dicitur, q̄ ſuit quidā magnus de Galilæa qui dicebat ſe eſſe filium Dei. & dum multos ſeduxiſſet, & ſecū duxiſſet in mon tem Garizim, promittēs inde ſe aſcenſurum in cælum, & dum illi ſa crificaret ei ſicut filio Dei Pilatus ſuperueniēs eos cū armis interfe cit ne maior ſeductio fieret: & hoc eſt quod dicit hic. Ad. autē qui dā. Prædictis duplici de cauſa. Vna erat, quia aliqui eorum volebant notare Chriſtū de conſimili ſeductioe. Alia cauſa erat, quia alii illā occiſionem ſubitam & horridam horribilibus peccatis ipſorum occi ſorum imputabant, & ſecundū hoc dicit ſaluator.

- 1 Putatis q̄ hi Galilæi præ omnibus Galilæis, &c. Quasi di cat, non eſt argumentum ſufficiens, vnde ſubditur.
- 2 Non dico vobis, ſed niſi pœnitentiam, &c. Non negat eos peccatores fuiſſe, & propter hoc periſſe, ſed aſerit duo, ſ. quod talis mors non eſt argumentum ſufficiens, quod grauius peccaſſent omnib. aliis, quia frequenter Dominus peccata minus grauiā in præſenti vi ta punit,

ta punit, & grauiora poſt vitam præſentem differt grauius pu da. Aſſerit et, quod niſi de peccatis propriis penituerint, ſimili pe ribunt. Quod adimpletum fuit per Titum & Veſpaſianum in ru tione Ciuitatis Hieruſalem & occiſione populi Iudaici, qui nituerat de occiſione Chriſti & alijs peccatis ſuis: Fideles tunc crediderunt Chriſto ante aduētū Titi & Veſpaſiani per lum fuerunt admoniti, vt recederent de Iudæa, & tunc tran ad regnum Agrippæ, qui tunc erat conſederatus Romanis. Se autem exemplum ponitur cum dicitur.

- 3 Sicut illi decē & octo, ſupra quos cecidit turris, & erant Ieroſolymitani: & dum edificarent quādā turrim in llo, ſubito cecidit ſuper eos & oppreſſit, quā ruinā aliqui imp enormitati peccatorum ſuorum, de quo ſimilem ſententiā dicit ſus ſicut & de primo exemplo.
- 4 Dicebat autē hanc ſimilitudinem. Hic iducit ſaluat pœnitentiā ratione ſumpta ex ſimilitudine arboris, quæ præſci niſi faciat fructū, ex hoc concludens, quod ſimiliter eſſent pſi de de præſenti vita & puniendi niſi facerent fructum pœnitentiā norum operum, & hoc eſt quod dicitur.
- 5 Arborem fici. Id eſt, gentem Iudaicam.
- 6 Habebat quidā. Id eſt ipſe Deus, cuius pſectio & proiet non poteſt a nobis exprimi aliquo determinato nomine, ſecund dicitur ſexta proſitione de cauſis. Cauſa prima ſuperior e m narratione. ideo dicitur quidam, interminate.
- 7 Plantatam in vinea ſua. Id eſt in Iudæa, quæ ſpecia dicebatur hereditas Dei.

MORALITER.

† **5** *Arborem fici habebat quidam plantatam, &c.* Per arborem fici ſignificat quælibet pſona in eccleſia Dei plantata, vt ſ. u ſtificet ibi, p tres annos in quib. non facit fructū, ſignificatur

tur iuuentus, & tas media & ſenectus: pp qd̄ meruit ſ per mortē de vita præſenti, p cultorē aut angelus cuſ ius hominis ſignificatur q̄ rogat vt adhuc vno anno, vt in ſenio viuere dimittatur, vt per eius diligentia c lē hominē fructificet, aliter ſuccidatur, & in ignem r

a Dixit autē ad cultorem vinea. Cultor vinee, doctores sūt, & Apostoli: eorum precib. & moni is assidua Dei cura suggeste...

f Et si quidem. Cū pœnitentię ordo exigeret, vt apponeret, referuabitur vel aliquid tale, nihil tamen subiunxit, sed suspendit sententiam. Cum vero adheret...

b Ecce anni tres sunt. Nilus in synagoga per tres annos fructus potuit, quia neque...

1 quam ad credendum videbat. 2 videbat. 3 h Erat autem docens 4 Hanc similitudinem 5 de ficulnea dicitur 6 Dominus docuisse 7 in synagoga, vt intimerat. 8 metur ad ipsam synagoga...

c Dixit autem ad cultorem vinea: Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio...

9 gogam pruinisse parabolā. Quod enim 10 fructum quærit in ficulnea nec inuenit, 11 significat, quod verbum commodat synagogæ, nec illa recipit...

d Succide ergo illam, vt quid etiam terram occupat? At ille respondens dixit ei: Domine dimitte illam, & hoc anno...

12 A restitutine mentis. 13 significat, quod verbum commodat synagogæ, nec illa recipit, quam tamen non ex toto extirpandam, sed reliquias...

e Que dum fodiam circa illam, & mittam stercora. Et ecce mulier, quæ habebat spirituum infirmitatis annis decem & octo. Erat inclinata...

14 Annis de. Senarius in quo mundi creatura perfecta est, operum perfectionem signat, q p tres multiplicatos decem & octo redit, & signat eos, qui in trib. temporib. dominicæ visitationis...

f Et si quidem.

Vocauit Rom. 8.f.

NICOLAUS DE LYRA. Dixit autem ad cultorem vinea. Id est, ad Angelum custodem...

tionis multi de Iudæis pœnituerunt, & conuersi ad fidem fructum bonorum operum fecerunt, vt patet Act. 2. & in pluribus alijs locis. 8 Sin autem in futurum succides eam. Quia impœnitentes...

MORALITER. Et ecce mulier quæ habebat spirituum infirmitatis annis decem & octo. Et erat inclinata. Per quam significat peccatrix persona, q...

fabbato, qn consilio predicatoris vel cofessoris salutem animarum desiderantis quiescit a peccato, & sic erigitur sursu per celestium appetitum. Archisynagogus autem indignas...

A Vocauit. Quos p̄destinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos iustificauit. Quos autem iustificauit, & illos magnificauit.

B Quia sabbato. Deus ab operib. m̄di sabbato requieuit. Vñ, & Moyses sabbato a feruili, & noxia actione feruãdũ p̄cepit, p̄figurãt̄ ip̄s quo nostra secularia opera, n̄ vero religiosa, id est, laudãdi Deũ cessabũt. In signũ hu- ius rei ẽt sabbato dñs curat. Hoc aut̄ nõ intelligẽs archisynagogus fallitur, & fallit, q̄a lex in sabbato nõ hominẽ curare, sed feruilia opera facere, id est, peccatis grauari prohibuit.

C Hypocrita. Merito hypocritas, id est, simulatores vocat, q̄ cum magistri plebiũ videri appetant sanationem hominis nõ reuerenter postponere cure pecoris.

D Non soluit bouem. **M Y S T I C E.** Bos qui cognouit possessore suum, & asinus, qui nouit p̄sepe domini sui, Iudæum, & Gentilem populum significant, qui uterque peccati vinculis absolutus, sicut estũque huius mundi per haustum dominici fontis deposuit. In his ergo duobus animalibus vocationem duorum populorum, aduersantibus Iudæis p̄nũciat dominus.

E Hanc an. & c. Filia Abrahæ, quæq; fidelis anima filia Abrahæ, ecclesia de utroq; populo ad fidem collecta, q̄ tpe legis & dominicæ resurrectionis impleto, p̄ septiformem gr̄am Spiritus sancti vincula longæ captiuitatis erupit, & sic idem est bouem vel asinum a p̄sepe solutos ad potum agi, qđ filiam Abrahæ a vinculo noxiæ inclinationis erigit.

F Erubescabant omnes. Qui de dictis saluatoris erubescunt, siculneæ sterili se similes ostẽdunt. Qui ergo gaudent de miraculis, p̄tinent ad filiam Abrahæ, id est, ecclesiam, Deũ de sua erectione glorificantem,

G Aduersarii. Scribæ & Pharisæi, q̄ nec aperte veritati contradicere possunt, nec propter inuidiam credere volunt.

H Omnis populus gau. Simpliciter, humiles verba veritatis, & miracula amãtes, & isti sunt figura gentium, quæ excecatis Iudæis

† Refle- cti erige recaput.

Ita. 1. 2.

Quibus dis Christu tuos ad uersarios con fuderit.

Iudæis congregandæ sunt ad fidem per humilitatem. de & saluator fidem eorum commendat sub comparatione grani sinapis.

I Dicebat er. Quandoquidem aderant & gaudentes, & iustificantes dicebat ad commendationem, & instructionem illorum, qui per humilitatem, & fidem uotem exaltantur in ecclesia.

K Simile est grano Granũ sinapis, & simplex, & humilis, & abiecta, & amarioris pp̄ infirmitatem Christi & scãdãtis, sed trita ad gr̄am suæ uitæ dicit & odore suæ cūstãtes adimplens gloriã resurrectionis & ascensionis et mortẽ p̄dicauit orbe terrarũ. Vñ, Christus granũ sinapis, qđ acci- siph in horto uuit, qđ postea in rectione, & ascen- creuit. Expansos p̄dicatores totũ m̄dũm miti- quorũ dictis, & lationib. fideles gatione mundi rãt. Qđ acceptum Christi dona q̄

uinitate nobis cum patre tribuit, ex humanitate nol accepit. Vnde. *Accipisti dona in hominibus.*

L Et creuit. Creuit in toto m̄do, uel in animo cuiuslibet, quia nemo repente fit p̄fectus. Creuit ergo p̄dicatio, quia mentibus hominum quantẽ uirtutis esset innotuit. *In ar. ma.* Crescit non sicut herbæ quæ cito arefcunt & corrunt, sed sicut arbor quæ longa annositate & opulẽtillitate gaudent.

*** THEOPHYLACTVS.** Grano sinapis cõparatur Deũ. Regnũ. n. Dei p̄dicatio ẽ, & uerbũ Dei; p̄ p̄dicatio regnauit in animab. hominũ. Enim uero sicut sinapis qđ parũ esse, multũ aut̄ hẽt uirtutũ, ita & sermo euãgeli- cõtẽnit qđ a multis ut apparet esse stulticia, cũ uero in homo susceperit, & miserit in hortũ anime suæ, arborẽ gnã facit ita ut & ramos dilatat, & uolatilia celi, hoc est, ho- mines, q̄ in sublime uolare nitunt̄ nidus habeant in rami- bus.

nec omnino poterat † sursum respicere. Quam cum uidisset

Iesus, uocauit ad se, & ait illi. Mulier, dimissa es ab infirmi-

tate tua. Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, et glorificabat Deum.

Respondens † autem archisynagogus indignans, quia sabbato enrasset Iesus dicebat turbæ. Sex dies sunt in quibus oportet operari. In his ergo venite, & curamini, & non in die sabbati.

Respondens autem dominus ad illum dixit. Hypocritæ, vnusquisque uestrum sabbato non soluit bouem suum, aut asinum a p̄sepio, & ducit ad aquare?

Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit Sathanas, ecce decem et octo annis, non oportuit solui à vinculo isto die sabbati?

Et cum hæc diceret erubescabant omnes aduersarii eius, et omnis populus gaudebat in vniuersis, quæ gloriose fiebant ab eo.

Dicebat ergo. Cui simile est regnum Dei; et cui simile esse æstimabo illud? † Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit, in hortum suum, et creuit, et factum in arborem magnam, et volucres celi requieuerunt in ramis eius. Et iterum

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Et confestim erecta est. Licet enim per naturam possent aliqua infirmitates curari, non tamen in instanti.
- 2 Rñdens autem archisynagogus. Id est, princeps synagoge, & dicitur ab archos, quod est princeps, & synagoga.
- 3 Sex dies sunt in quib. opor. op. Hoc intelligitur de operib. feruilib. sed operatio miraculorum quæ ordinatur ad gloriam Dei, & uidentium deuotionem excitandam; poterat fieri in die sabbati, & cõuenientius illa die quam in alijs, eo quod illa dies erat ordinata cultui diuine & deuotioni populi, & hoc ostendit Christus exemplo sensibili, cum dicitur Hypo. vnusq. ue. Et patet litera.
- 4 Et cum hæc. Confusi sua rõnabili responsione, cui nõ poterant cõtradicere. Circa q̄ considerandum, quod Christus confundebat aduersarios suos. Aliquando exẽplis, sicut hic. Aliquando miraculis sicut supra

cut supra 5. e. t. Van' e seiatu, quia filius hominis hẽt p̄tatem dicit di in terra peccata, ait paralytico. Tibi dico surge, & c. Aliquã p̄pturis. sicut Matt. 21. b. nõquã legistis, quia ex ore infantiu & tiorum perfecisti laudẽ, & c. Aliquando rõnib. certis, sicut Mat. 23. Cuius est imago hæc & se per scriptio, & c. Aliquando testimonia. Io. 5. e. Vos misistis ad Ioannẽ, & testimoniũ perhibuit uerita. & c. Dicebat ergo. bestquam saluator posuit penitentia moni cõsequenter ostendit sequentem ex hoc ecclesia fructũ. Circa q̄ rãdum, q̄ licet penitentes, & conuersi ad fidem catholicã p̄u- runt pauci & abiecti tẽporib. p̄sequutionis tyrannorũ, & horum, tñ dominus postea induxit ad quos penitentes ad fidem, runt magni homines scientia & uirtute sicut fuit Amrosius & cõsimiles, per quos ecclesia fuit exaltata ualde prout hĩctur in duabus parabolis quæ expositæ sunt Mat. 13.

MORALITER.

† Simile est grano. Granum sinapis minimum beatum Frãciscum significat humilimum pp̄, quod suos fratres uoluit uocare minores. Hoc autẽ granum homo Christus posuit in hortum

in hortum suum. s. ecclesie militantis, ubi creuit per meritum, & per suæ religionis augmentum, & uolucres quiescunt in eius ramis, quia multi magni, & potent quiescunt filiorum suorum, consilijs & doctrinis.

a Quod acceptum mulier abscondit in farina. Mulier ecclesia, cui farina sumus quotquot timoris & spei exercitio quasi in superiore & inferiore coterimur, vt vnus panis multi fit in Christo. Abscondit ergo ecclesia fermentum dilectionis in farinae fata tria, quia precipit, vt diligamus Deum toto

cole, tota anima, virtute. Vel, farina tria, vt spiritibus, anima & corpore vnum redacta, ne discrepēt inter se. Vel, tres animas virtutes in vnum redigatur, vt in ratione offideamus prouidentiam, in ira, odiū vitiorum, in cupiditate desiderium virtutum. Vel, ecclesia fidelium hominis farina tria miscet, ad credulitate patris & filij & spiritus sancti. Cumque in vnū fuerit fermentum, non nos ad iudicium Deum, sed ad iudicium deitatis notum in perducit.

b Sata tria, &c. Sati genus est mensuræ iuxta morem Palestine, modium & midium capiens.

c Sunt in tribus satis illi dominici feminis fructus intellegimus. sexagesimus & centesimus, id est coniugatorum, continentium & virginum. Vel sata tria, tria genere hominum, Noe, Daniel, Iob.

d Nonne fer. &c. Tadiu charitas recodita det crescere, donec tota mētē in sui pfectionē cōmutet, vt nihil pter Deū illat, & recolat qd hic accipitur in aliā vitam perficitur.

e Ait autem illi quidam. * THEOPHILACTVS. Pauci saluantur, eo quod angusta via multos non recipiat est dominus paterfamilias, qui conuocat oēs homines ad audiū & fruitionem æternorum bonorū. Omnes ita quivirtute p̄diti ut vsq; ad Christum studuerunt intrare, oēs ut degeneres & ignaui qui post tēpus pradij venerūt excluduntur. Hora autē pradij presens vita est hoc vtique tēp̄randij est, quo præparamur, vt spirituali conuiuio exciuiamur, cum autē expergefactus fuerit paterfamilias hoc est iudiciū surrexerit ac clauerit lanuā, vt per inutilem p̄tentia virtutis viā requirunt nudis verbis quasi pulsa ianua, ac strepitib. quibusdā reuocantes illam operibus tamen

tamen carentes. Pater verò familias cū eos iuste excluderet distulit mulat scire vnde sint at merito: sunt enim ex diabolo: dominus autem ignoscit suos.

f Et ibat, &c. Vbique indifferenter prædicabat, non personas discernens, sed salutem credentibus quærens.

a Charitas pro feruore vel sancta doctrina.

a gratia Dei, vel sapientia Dei. *b* Sancta mater ecclesia. *c* Id est, commendat hominibus, de tribus Noe filijs origenem ducentibus, quos ecclesia ad fidei unitatem colligit

dixit. Cui simile æstimabo regnum Dei? + Simile est fermentum +

a to quod acceptum mulier abscondit in farinae fata tria, donec fermentaretur totum. + Et ibat per ciuitates & castella + docens, & iter faciens in Ierusalem. Ait autem illi quidam: +

c Domine, si pauci sunt qui saluantur? Ipse autem dixit ad il-

e los. + Contendite intrare per angustam portam, quia multi +

f dico vobis, quærunt intrare, & non poterunt. Cum autem +

g intrauerit paterfamilias, & clauerit ostium, & incipietis +

h foris stare, & pulsare ostium, dicentes, Domine aperi +

i nobis. Et respondens dicet vobis. Nescio vos vnde sitis. +

k Tunc incipietis dicere: Manducauimus coram te & +

l bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis. +

ostium, cum reprobis locū penitentia tollit qui foris stantes pulsabant, i. a iustis segregati, misericordiam quam contēpserunt, frustra implorabunt.

h Incipietis foris sta. Modo tpe misericordia contendite, quia tempore iudicii reprobis tollitur locus penitentia, qui nunc aperitur cunctis pie quærentibus.

i Nescio vos. Nō nouit lux tenebras, id est, nō aspicit, quia si aspiceret, tenebræ non essent.

k Manducauimus co. te. &c. Non festiuitatū epulatio iuuat, quem fidei pietas non cōmendat. Non scientia scripturarū notum Deo facit, quē operum iniquitas indignū ostendit. Vel de Iudæis simpliciter intelligēdū est, qui respuētes mysteria fidei gratos se Deo arbitratū, qd in templo victimis oblati coram domino epulatur, & lectionem prophetarū auscultant, vel mysticē. Manducat corā domino & bibit, q. verbi pabulū auidē suscipit. Vnde quasi exponēdo tubiūgit.

l In plateis. &c. Scriptura i obscurioribus cibis est, quia quasi exponendo frangitur, & māduscando glutitur. Potus eū in apertioribus, vbi ista absorbetur sicut inuenitur. Et occulta ergo & aperta se intellexisse testatur, qui reprobante iudice, quod manducauerunt conuenerunt.

¶ Ibi

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ait autem illi. Postquam saluator, supra posuit penitentia motum sequentem fructum, hic consequenter ostendit penitendi modum. Circa quod sciendum, q in penitentibus triplex est difficultas. *1* circa peccata virtutū. Vna est ex corruptione nature p peccatū primorū factum, ex qua causata est in humana natura pronitas ad malū & contritas ad bonum. secundum q dicit Gen. 8. d. Sensus & cogitationes humani cordis prona sunt ad malum ab adolescentia sua. Secunda est quia ex peccatis præteritis causatus est in ipsis peccantibus, quidā habitus, vel saltē dispositio inclinās ad peccata similia. Tertia est ex difficultate operis virtuosū, quia virtus est circa bonum arduum & difficile, & idē modus penitendi ad hoc, quod sic efficax debet eū in no conatu fieri, & hoc est quod dicitur.

2 Cōten. intra. Et per hoc etiā soluitur quæstio pposita de paucitate

tate saluandorum: quia pauci respectiue inueniuntur ita feruēde penitentes quod non impediatur propter dictas difficultates, ideo subdit.

3 Mul. dico vob. quæ. &c. Et isti sunt tepidi p̄dictis difficultatibus impediti. Et quia nō semp durat tempus penitēdi idē sequitur.

4 Cum autē intra. Iste paterfamilias est Christus qui per passionem suam intravit gloriam, vt habetur infra. 24. d. Opōrteuit Christum pati & ita intrare in gloriam suam. Ex quo etiā ostenditur, quod alij non habebunt ingressum facilem.

5 Et clauerit ostiū. In morte peccatori claudit ostiū penitētia.

6 Incipietis foris stare & pulsare. In quo ostenditur penitentia post mortem, sed infructuosa, secundum quod dicitur Sapientia 5. d. Dicentes intra se penitentiam agentes, &c.

7 Tūc inci. dicere. Hoc potissime refertur ad Iudæos, inter quos Christus conuersatus fuit, & in plateis eorum docuit.

* Nescio

MORALITER.

1 nisi. &c. Licet fermentum in scriptura frequētius accipitur in malo, tamē hic accipitur in bono, & ppter virtutē erandi significat verbum euangelicū, quando ad fidē trāmutauit magnā partem mundi, & adhuc amplius trāmutauit, vñ in figura huius in Penthecoste quæ celebrabat a Iis, pp beneficium legis data, quæ fuit euangelij figurā creabantur duo panes de simila fermentata, vt habetur Le 23. b. Hoc autem fermentū positum fuit in satis trib. partibus mundi partib. a tempore apostolorū, & amplius potitur donec fermentetur totum.

2 ibat. Per hoc ostēdit qualiter prædicator euāgelij debet esse

bet esse diligens in prædicatione verbi diuini.

2 Contendite. Non enim potest fieri sine conatu magno, quod homo terrenus fiat ciuis in cœlo.

4 Cum autem in paterfa. &c. osti. Quod in morte cuiuslibet clauditur, quia tempus suum merendi finitur.

† Dom. ap. no. Per hoc non significatur possibilitas intradi sed voluntas, si possibile esset.

† Nescio vos. Scilicet per approbationem.

† Manducaui. co. te. Scilicet cibum eucharisticę.

† Et bibimus. po. Salutaris sapientię.

† Et in plateis no. docuisti. Per prædicatores & doctores ecclesie. Et subditur.

A . . . Ibi erit fletus & stridor dentium. Fletus de ardore, stridor de
 A . . . tium de frigore solet exoriri, quia ibi transibit ab aquis ni-
 num ad calorem nimium. Vel stridor prodit indignatis affe-
 ctu, quod sero poenitet, quod deliquit pertinaciter. Vel stri-
 debit dentibus, qui hic de edacitate gaudebunt. Fiebunt oc-
 liqui hic per concu-
 ptescentias vagaban-
 tur. Et not. per fletu
 qui est oculorum, &
 stridorem dentium
 veiam impiorum re-
 surrectionem.
 b. Et venient. Multi
 prius feruētes po-
 stea torpent. Multi
 prius frigidi, subito
 ardescunt. Multi in
 seculo despecti, in
 futuro sunt glorifi-
 candi. Alij apud ho-
 mines gloriosi, i fu-
 turo sunt damnandi.
 Vel gēntes qui diu
 sine fide vixerāt, ad
 fidem sunt vocādi,
 Iudaei execrandi.
 c. Dicite vulpe illi.
 Vulpis animal dolo-
 sum, in fouea ad in-
 sidias latēs, odore fe-
 tens, nūquam rectis
 itineribus incedēs.
 Hęc omnia Hæreticis (quorum Typum tenet Herodes)
 congruunt qui Christum, id est, humilitatem Christianæ
 fidei, in credentibus conantur extinguere.
 C THEOPHYL. Videtur quidē Herodē appellare vul-
 pē, sed Pharisæos, notat, si quis diligenter cōsideret, nō .n.
 dixit

Quasi dicit hoc non sufficit.

Nescio vos, unde sitis. **†** Discedite a me omnes operarii ini-
 quitatis. Ibi erit fletus & stridor dentium, Cum videritis A-
 braham & Isaac & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei
 vos autem expelli foras. **†** Et venient ab oriente & Occi-
 dentē & Aquilone, & austro, & accumbent in regno Dei. **†**
 Et ecce sunt nouissimi qui erant primi, & sunt primi qui e-
 rant nouissimi. In ipsa die accesserunt quidam pharisæorum,
 dicentes illi: Exi & vade hinc, quia Herodes vult te occidere. **†**
 Et ait illis: Ite, & dicite vulpi illi: Ecce eicio demonia, & sa-
 nitates perficio hodie et cras, et tertia die consummor. Ve-
 runtamen oportet me hodie et cras, et sequenti die ambu-
 lare, quia non capit Prophetam perire extra Hierusa-

dixit vulpi illi, sed huic, media quadā voce vsus. Id est
 singulari numero dicendo vulpem, Herodes enim illos si-
 ri fecit, dicens tō autem huic quod est pronome dem-
 tinum nos ipsos esse dolosos illos, & profecto pharisa-
 ferebāt nralignos verispeleiq; vulpium mores.
 d. Ecce eicio demonia.
 e. f. Quasi dicit
 Nec Herodes
 hæretici quoni-
 figura est, pot-
 perturbatione qu-
 tendo facere. I-
 do autem eicio
 monia de cor-
 hon: istū, et re-
 vanitatibus in-
 credant, & per
 sanitates, ut loc-
 mea præcepta
 possēt conlun-
 ni meo corpo-
 est ecclesia, qua
 die resurrexi
 glorificatū ad
 num Angelo
 ducam. Quan-
 ro patiar, nō h-
 rōde, sed sub
 qui in iudæa
 natur, patiat.
 e. Veruntame-
 Non poterit
 tem corporis mei poterit operari. Quam illi Hiero-
 oportet fieri, ubi non ipse sed Pilatus dominatur.
 f. Hodie & cras, & sequenti die ambulare, quia nō capit pro-
 Prima dies, est per Dei gratiam abrenunciare vanita-
 e. d. In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum, dicente
 Hęc est pars incidentalis. Aliqui enim Pharisæorum nō pu-
 doctrinæ Christi contradicere, per cauetam voluerunt terret
 & sic eius doctrinam impedire dicentis.
 7. Exi & vade hinc quia Herodes vult te occidere. De quo videtur
 hic erat in terra Herodis subiecta, veruntamen videtur quod
 xerūt falsum ex hoc quod habetur infra 23. b. Herodes autem
 Iesuganusus est valde erat autem ex multo tempore cupiens
 eum, & c. Christus tamen in sua responsione ostendit se talibus
 veni, nec a bonis operibus impedi, dicens.
 8. Dicite vulpi illi. Id est, Herodi. Vulpes enim est animal dolo-
 pax, tortuose incedēs, & ferax. Sic princeps malus qualis est
 Herodes, est dolosus, p machinationes malis, & pax aris alieni,
 se incidens p peruersitate iudicij, feridus p per insamā nani-
 9. Ecce eicio demonia. Et non possunt mihi resistere.
 men sint maioris potestatis, quam Herodes, quia fidei dicit, nou-
 t, mare tunc.
 10. Sanitates perficio hodie & cras, & tertia die co-
 Christus, duobus annis prædicauit ista beneficia, conferendū
 tertia anno sua prædicauit passus est. Hęc, hodie & cras,
 passus, diebus vsque ad tempus passionis mee in Ierusalem.
 11. Quia nō capit prophetam perire extra Hierusalem
 conueniens fuit Christum pati in loco passionis, prophetam
 Hierusalem, ut patet ex decursu veteris testamenti, vnde et de
 serena Iuda dicitur 4. Reg. 21. a. quod impleuit Hierusalem f-
 ne prophetarū vsq; ad os, & ideo conueniens fuit Christum ibi
 m, quia est caput omnium prophetarū. Tunc qui oēs propheta-
 * scripser

non cō-
tingit sic
ri nō po-
telt.

NICOLAUS DE LYRA

* 1. Nescio vos, unde sitis. Quia nesciet vos scientia approbatio-
 nis, sed reprobationis.
 2. Ibi erit fletus & stridor dentium. In fletu enim duo sunt,
 scilicet tristitia animi ex qua procedit fletus corporalis: & secun-
 dum hoc fletus erit in damnatis generaliter tam demonibus quā
 hominibus. Aliud ex parte corporis, scilicet resolutio lachrymarū,
 turbatio cerebri & oculorum, & quantum ad hoc fletus nō potest
 esse in demonibus, neque in animabus separatis. Sed post resurre-
 ctionem in hominibus damnatis erit turbatio cerebri, & oculorū,
 non tamen fluxus seu resolutio lachrymarum, quia cessante motu
 egi tunc cessabit omnis generatio & corruptio. Stridor autem de-
 ntium nō importat aliquam corruptionem, & ideo poterit ibi esse.
 3. Cum videritis Abraham & Isaac Iacob, & omnes pro-
 phetas in regno Dei, & c. Hoc proprie erit in extremo iudicio,
 quādo reprobi videbūt cleftos resurrexisse in corporibus gloriosis,
 & audient vocē iudicis vocātis ad regnū celeste & cōdenantis
 reprobos ad pēnā gehenna, secundum quōd dicitur Matt. 25. d. Tunc
 eu m videbunt se expelli per demones & executores diui uē iusticia.
 4. Et venient ab Oriente & Occidente & Aquilone & au-
 stro & accumbent in regno Dei. Quia ab orientis mundi par-
 tibus Gentiles conuersi sunt ad fidem, qui tunc recipiunt gloriā
 in anima & corpore.
 5. Et ecce sunt nouissimi qui erant primi. Scilicet Iudaei, qui
 erāt primi ad recipiendū beneficia Dei, erāt posteriores. Gēntilib. pro-
 pter suā incredulitatē, & hoc est quod dicit Apostolus Ro. 11. c. Ce-
 citas ex parte cōtingit in Israhel donec plenitudo Gēntiū intraret. & c.
 6. In ipsa

6. In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum, dicente
 Hęc est pars incidentalis. Aliqui enim Pharisæorum nō pu-
 doctrinæ Christi contradicere, per cauetam voluerunt terret
 & sic eius doctrinam impedire dicentis.
 7. Exi & vade hinc quia Herodes vult te occidere. De quo videtur
 hic erat in terra Herodis subiecta, veruntamen videtur quod
 xerūt falsum ex hoc quod habetur infra 23. b. Herodes autem
 Iesuganusus est valde erat autem ex multo tempore cupiens
 eum, & c. Christus tamen in sua responsione ostendit se talibus
 veni, nec a bonis operibus impedi, dicens.
 8. Dicite vulpi illi. Id est, Herodi. Vulpes enim est animal dolo-
 pax, tortuose incedēs, & ferax. Sic princeps malus qualis est
 Herodes, est dolosus, p machinationes malis, & pax aris alieni,
 se incidens p peruersitate iudicij, feridus p per insamā nani-
 9. Ecce eicio demonia. Et non possunt mihi resistere.
 men sint maioris potestatis, quam Herodes, quia fidei dicit, nou-
 t, mare tunc.
 10. Sanitates perficio hodie & cras, & tertia die co-
 Christus, duobus annis prædicauit ista beneficia, conferendū
 tertia anno sua prædicauit passus est. Hęc, hodie & cras,
 passus, diebus vsque ad tempus passionis mee in Ierusalem.
 11. Quia nō capit prophetam perire extra Hierusalem
 conueniens fuit Christum pati in loco passionis, prophetam
 Hierusalem, ut patet ex decursu veteris testamenti, vnde et de
 serena Iuda dicitur 4. Reg. 21. a. quod impleuit Hierusalem f-
 ne prophetarū vsq; ad os, & ideo conueniens fuit Christum ibi
 m, quia est caput omnium prophetarū. Tunc qui oēs propheta-
 * scripser

MORALE

† Nescio vos unde sitis. Nam dicta bona vel alia non pro-
 ficiunt de sanctis sine gratia.
 3. Cum videritis Abraham & Isaac & Iacob, & oēs prophe-
 Per quē significatur bonus prælatūs, eo quod interpreta-
 iūt pater multarū gentiū. Per Isaac qui interpretatur risus
 significatur Deo seruans in latitia, & de oratione iocūdus.
 Pe. Iacob qui suppletator interpretatur: suppletās unia p-
 uitutem cōsignatur. Per Prophetas boni doctores & p-
 catores intelliguntur, & oēs isti in regno Dei recidentur.
 4. Et venient ab oriente & Occidente & Aquilone & au-
 cubent in regno Dei. Per quē significatur tēpus iuuetutis, per
 Occiden-

Occidentem tēpus senectutis nam aliqui uepiunt a
 feruitū in utroq; tempore. Et aliquādo cōtingit qu-
 qui tardē ueniētes magis pudent q̄ primi, ideo sub-
 5. Et ecce sunt nouissimi qui erant primi. B. E. D. A. Multi
 feruētes, postea torpēt, & multi prius tepidi subitū
 descunt.
 6. In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum, dicentes illi:
 vade hinc quia Herodes. Secundum sensum literalem
 per thinas volebant Christum expellere de Iudæa, nō
 dicaret in ea, sed Christus ostendit se nō timere, nec
 dicatione uoluit cessare. Per hoc ostendens, quod
 cator Euangelij pro talibus minis non debet
 † tion

da, concordare veritati moribus & vita. Tercias, est vlti
m glorificatio.
Hierusalem Hierusalem que. Vbi propheta mei, ibi ego caput
prophetaſu debeo immolari, pro quo peccato iuſte ipſa de
ſtruitur, cui deſtructioni eorum ſicut pius pater cõdoleo

tuos, & c. omnes retro prophetas a ſe miſſos teſtatur.
d. Quemadmodum auis nidum ſuũ ſub pennis, & noluiſti, Et ecce
relinquetur vobis. Pulchre qui Herodẽ de ſua nece tractantẽ
vulpem vocauerat, ſe aui comparat, quia fraudulenta vul-
pes ſemper auiſus inſidias tendit.

HEOPHYA.
Dulcatione nomi
nõ ſtedit amorem
quã erga illos ha-
be Dominus quem
ad dõſtrem amã-
torũ ab amica cõ-
terptus ita reuocat
ad iteram Synago-
ga ſtendit, item ſua
mãcordiã, quod
ſa nũmero volue-
riſſi congregare illos,
& eorum ſignificat
arrogantiã, dicen-
dõ illã noluiſtis re-

Domum Prophetarum nuntiantes,
lem. Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & la-
pidas eos qui mittuntur ad te. Quoties volui congregare
filios tuos, quemadmodum auis nidum ſuum ſub pennis, &
noluiſti? Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Dico
autem vobis, quia non videbitis me donec veniat cum dice-
ris, benedictus qui venit in nomine Domini.

Non vobis poſtea in ſatũm. n. odio habui malitiam veſtrã,
vt eque templum domũ meã effecãẽ ſed veſtram.
Quoties volui congregare. Ac ſi dicat. Ego volui & tu no-
lui: & quotquot congregaui mea voluntate ſemper eſſi-
ca te nolente feci, quia ingrata ſemper fuiſti.
filios tuos. In hoc qd̄ dicit: Quoties volui congregare filios

non videbitis.
Cum dicitis, benedictus qui venit in nomine Domini. Hoc qui-
dem turbe dixerunt Domino veniente in Hieruſalem. Sed
quia Lucas non dicit Dominum ad Galilæos poſt reuer-
ſum, vt ab illis hoc ei decantaretur, cogit myſticẽ hoc de
aduentu claritatis intelligi.

NICOLAUS DE LYRA.
ſer ſerũ, ſecũdum qd̄ dicitur Act. 10. 2. Huius omnes Propheta te-
ſtũm perhibent. Et propter dicitã vocationẽ & x̄probatã conſe-
quenter
MORALITER.
ut iſ officium omittit, per quod demones eijciuntur, cũ
per hoc peccatores penitent, & fanitates perficiuntur, cum
pœnitentes

quenter civitati Hieruſalem.
Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis & c. Patet ſententia ex di-
ſtis Matth. 23. A: dũ dicitur, iuſtu
pœnitentes ad operã perfectionis anhelant.
Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis prophetas & lapidas
eos, & c. In hoc exponetur infra

CAPVT XIII.
ET factum eſt, & c. Hydropicus erat ante Hydor aqua, inde
hydropis, morb. aquoſus ſubcutaneus, de vicio veſicę
nã cũ inflatione turgenſe & anhelitu foetidõ. Et eſt pro-
pũ hydropici, quã-
dõlus bibit, tanto
pũ ſitit, & ideo cõ-
pũtur eſt quem ſtu-
x carnalium volu-
pũm exuberãẽ ag-
gat, comparatur
quã diuſi avaro.

gressus eſt. Potuiſſet eũ velex doctrina & ſermonẽ, velex ob-
ſtẽtũs miraculoſũ vilitatẽ percipiſſet ſiquidẽ voluiſſent.
Porro eũ in mediũ veniſſet hydropicus, nõn hoc conſi-
derabat Dñs, quomodo nõn offenderet multos, ſed quo-
modo ſanaret eos, q-
cũra ſua indigebãt.
Oporteret enim nõs vo-
bi magna proſpectal-
vilitas, nõ curare in-
ſipientes quã ſcanda-
lizantur.

CAPVT XIII.
ET factum eſt, cum introiſſet Ieſus in do-
mũ cuiuſdam Principis & Phariſæorum
ſabbato manducare panem, & ipſi obſer-
uabant eum. Et ecce homo quidam hydro-
picus erat ante illum. Et reſpondens Ieſus dixit ad legiſpe-
ritos & Phariſæos, dicens: Si licet ſabbato curare
grefſus

cap. præc. & hoc iterum oſtenditur ad maiorem confirmationem in
curatione hydropici, cum dicitur.
1 Et factum eſt cum int. Iſte inuitauit Chriſtũ, vt pater eſſet
que vobis. Et videtur quod hoc fecit manũ roſã, & non ex deuſatione,
vnde ſubditur.
2 Et ipſi obſer. Attendentes ſi inter epulas aliquid diuerſũ aut
faceret vnde poſſent eum accuſare.
3 Et ecce homo quidã hydro. Et dicitur ab hydor quod eſt
aqua, quia hydropicus habet aquam inter carnem & cutem.
4 Erat ante illum. Dicit Cyrillus quod iſte non petebat a Chriſto
ſanari timore Phariſæorum, ſed ſolum ſe oſtendebat, vt Chriſtas cũ
videns eius miſereretur.
5 Et reſpondens. Non ad verba, quia quaſtio ſibi non proponẽ-
batur, ſed ad cogitationẽ phariſæorum & legiſperitorũ, quibũdam
cogitabant curationem in ſabbato eſſe illicitam.
At illi

NICOLAUS DE LYRA
CAPVT XIII.
ET factum eſt. Poſita informatione pœnitentium, hic
conſequenter ponitur conſultatio impœnitentium. Di-
cuntur autem impœnitentes proprie qui ad verbum
Chriſti nõn cõterebantur, ſed potius inſarabãtur in
malis ſuis, & inſuper Chriſto inſidibãtur quales erãt:
Tariſei & legiſperiti. Primo ergo ponitur iſtorũ cõſultatio. Secũdo
ſpũcũ informatione ibi: Ibant autẽ turbæ. Prima diuiditur in qua-
tur, quia primo cõſutat eos de ignorãtia. Secundo, de ſuperbia, ibi.
Debat autẽ & ad inuitatos. Tertio, de cupiditate, ibi. Dicebãt au-
tẽ. Quarto, de ingrãtitudine ibi: At ipſe dixit. Circa primũ ſciẽ-
dũ quod inuidia excecãt intellectũ, & ideo Phariſei & legiſperiti
cõuidia cõtra Chriſtum excecãti dicebant cũ legis tranſgreſſõ-
nẽo quod curabatur in ſabbato, quod tamẽ eſt falſum vt dictũ eſt
cap. præc.

rendũ amplius inardescit. Inuẽnalis, Creſcit amor nũmi q-
tũ ipſa pecunia creſcit. Et iſte ſtat ante Ieſũ, cũ contẽrtit ad
Deum, paratus acqũiſita diſpẽdere ad honõrẽ diuini, & ſic e-
recooperat fanitatẽ, quia de cupiditate munitat in libertatem.
E 5

MORALITER.
Et factum eſt. Sequitur.
Et ecce homo. Per hydropicum qd̄ cũ plus bibit plus ſitit,
ſignificatur cupidus & avarus, qd̄ cũ plus acquirit, ad acqui-
rendum

rendũ amplius inardescit. Inuẽnalis, Creſcit amor nũmi q-
tũ ipſa pecunia creſcit. Et iſte ſtat ante Ieſũ, cũ contẽrtit ad
Deum, paratus acqũiſita diſpẽdere ad honõrẽ diuini, & ſic e-
recooperat fanitatẽ, quia de cupiditate munitat in libertatem.
E 5

A At illi tacuerunt Merito tacent, qui contra se dictum quid quid dixerat vident. Si enim licet, cur obseruati? Si non licet, cur pecora curant?

B Ipse vero. Ideo ante Phariseos hydropicum sanat, & mox contra auaritiam disputat, ut oplos auaritia arguat per quam sabbatum violant, &

legem male interpretantur. In sabbato enim non a bonis, sed a malis operibus feriandum est, unde dicitur: *Omne opus serui*

Leuitic. 23. 3.

le non facietis in eo, ut est peccatum. Sic in aeterna requie a malis tantum feriabitur, non a bonis. *Vitium*, quod iste in corpore, Pharisei gestabant in mente & ideo coram

† ab aliquo.

ipsis curatur corporaliter, ut hoc, exemplo discant spiritualibus curari.

B

C Cuius ve. Competenti exemplo soluit questionem, ut ostendat eos sabbatum violare in opere cupiditatis, qui eum violare arguunt in opere charitatis.

† pudore.

D *Hos in puteo.* Coniunctio animalis quod decidit in puteum hydropicum comparat quia noxio humore peribat. Et bene bo-

† secum habentibus tecum.

C

Ro. 3. c.

nat, ut vel sapientes vel hebetes, vel vtrumque populum signat, scilicet iudaeum pressum iugo legis, & gentilem nulla ratione domitum, sed stolidum & brutum, quos omnes a puteo concupiscentiae demersos extrahit: Omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei.

E Dicebat autem. Postquam conuicerat illos de auaritia & violatione sabbati, incipit docere de euangelica gratia illos qui aderant idonei, inuitans illos ad humilitatem contra tumorem quem habebant in lege Pharisei, vel intendens in doctrina sua quomodo debeant accubitus in ecclesia eligere.

* THEOPHYLACTVS, Vides aenas Christi, quales sint nepe in utilitate aie, ut non in satietate ventris vertantur. Ecce. n. sanat hydropicum, docet Phariseos, quid bonum sit in sabbato

fit in sabbato benefacere, ut postea vides eos de primo bitu tumultuari, sanat & hac affectione, quae non a parum magna, & vix effugabili causa incipit inani inquam gratia. *Cum inuitatus fueris.* Cum per gratiam fidei vocatus auctore, meritis ecclesiae te iunxeris, non te de meritis gaudeas, quasi ceteri

A At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanauit eum, ac dimisit. Et respondens ad illos, dixit: Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die sabbati? Et non poterant ad haec respondere illi. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primus accubitus eligerent, dicens ad illos: Cum inuitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratiores te sit inuitatus ab eo, & veniens is qui te & illum vocauit, dicat tibi: De huic locum, & tunc incipias cum rubore nouissimum locum tenere. Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in nouissimo loco, ut cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus, & qui se humiliat exaltabitur. Dicebat autem

B *Ab hoc corporaliter sanatum, ut se transferret ad salutem animarum.* *Omnes in hac parabolam similes estis.*

C *Non animi, sed sua auaritia consulens.*

D *Non intelligens in hac violationem sabbati.*

E *Ab ipso principe.* *Aliud mystice significat, e. n.* *Intelligens quomodo illi deponens accubitus laborarent, unde reprimuntur.*

F *Nuptiae Christi & ecclesiae coniunctio.* *Quia potest contingere*

G *Gratior inuitatori, & si alius occultus.* *Per gratiam suam, te & illum ostendens.*

H *Deus qui corda singulorum nouit.* *Intelligere te inuicem.*

I *Quanto maior es, humilia e in omnibus.* *Ad iudicium, vel, quotidie augendo humilibus gratiam, quem auertit a superbis.*

K *Ex humilitate te amicum recognoscat, qui ex presumptione postponeris.* *Ad maius premium aeternae gloriae, uel hic, ad maiora dona sancti spiritus recipiendum.*

L *In eadem beatitudine, uel in eadem fide quiet. contentibus.* *Incaute de meritis auertat.*

M *A deo, si non coram hominibus.* *Proinde de beneficiis.* *A deo.*

N *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.*

O *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.*

P *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.*

Q *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.*

R *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.*

S *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.*

T *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.*

V *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.*

X *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.*

Y *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.*

Z *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.*

quia hereditas ad quam festinatur in principio, in nouissimo loco non habet. *Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus, quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.* Quotidie dominus dominum tuum visitat, & diiudicat, tanta spiritu humilibus dona prestat, ut eos ceteris fidelium cum admittit glorificet, stupensque in autoris sui laudem profiliat deus. *Mihi autem honorificati sunt amici tui Deus.*

K Dicebat autem. Secundum ordinem littere. Postquam mox inuitatos qualiter debeant accumbere, monet & inuitatos quos debeat inuitare, ne temporalis expensio honorum quae dicit, cedat in vacuum, vel forsitan augmentet peccatum ad ita expendat temporalia, ut per haec pateat via ad aeternam vitam.

NICOLAUS DE LYRA.

1 At illi tacuerunt. Quia si dixissent: Non timebant ab eo ratione confutari. Si autem dixissent: Sic non haberent frontem ipsum de hoc accusandi.

2 Ipse vero apprehensum. Quia per impositionem manus ipsum curauit & postea manum retraxit.

3 Et respondens. Cogitationibus eorum quibus cogitabat illud factum illicitum.

4 Dixit. Ostendendo illud esse licitum & bonum, per exemplum animalis bruti, cuius periculo licitum erat succurrere in sabbato et secundum ipsos, & multo fortius succurrendum est homini propter quem facta sunt animalia bruta, & qui factus est ad imaginem Dei.

5 Et non poterat ad haec respondere illi. Tanquam confusi eius danti ratione.

6 Dicebant autem. Hic confutat consequenter eos de superbia & ambitione indebita honorum, quod notatur cum dicitur.

7 Intendens quomodo primos, id est, primas sedes in conuiujs solemnibus.

8 Cum inuitatus fue. ad nup. non di. in primo. lo. Per primum locum non solum intelligitur hic honorabilior sessio in conuiujs solemnibus, sed

nibus, sed etiam qualibet electio vel postulatio seu promotio ad auctorem dignitatem. Et hoc potest ex hoc quod praemittitur. Dicebat autem ad inuitatos parabolam. Parabola est alterius rei significatiua. Dignitates autem se nullus debet ingerere, sed alios meliores se praeparare quatenus est in se, alioquin inuitator principalis, scilicet Deus, a quo est omnis potestas, deiciet eum a sua dignitate saltem spirituali, & sententia damnationis. Aliquando etiam deiciet tales poena temporaria de positionis. Si autem humiliter refugens, sicut faciebant patres apostolici, ut Greg. & Ambr. & consimiles, tandem ex obedientia suscipiuntur ex charitate fraterna ea bene usus fuerit, tandem caelestis gloriam accipiet, ideo subditur: Et erit tibi gloria. Cuius ratio subditur cum dicitur.

9 Quia omnis qui se ex. Praesumptio se se dignitatibus ingerit.

10 Humiliabitur. Modo praedicto.

11 Et qui se humiliat. Non fallaciter & ficto, secundum quod dicitur Eccl. 19. d. Est qui nequit se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo, sed qui veraciter & ex corde.

12 Exaltabitur. Secundum quod scribitur Prover. 26. d. Humilem spiritum suscipiet gloria.

13 Dicebat. Hic consequenter arguit Phariseos de cupiditate faciebant conuiuia non moti pietate, sed magis cupiditate, interuen-

MORALITER.

† **3** Cum inui. fue. Oes catholici sunt ad Christi & ecclesiae nuptias inuitati, sed illi in primo loco recumbunt, quia dignitatibus

tibus ecclesiae se ingerunt, quos spontus ecclesiae Christus deiciet ab ecclesia triumphante, & aliquando etiam a tanto, humiles vero recumbunt in nouissimo loco, ut dominus sus eos exaltet in caelo.

85

Et ei qui se inuitauerat. Principi Phariseorum loquitur. q
ita superbire poterat, qd tot ad conuiuia quasi ex mise-
ordia vocauerat, vel sicut ex verbis Domini potest conci-
liari potius inuitauerat, vt ab illis iterum inuitaretur, &
sine illa specialis retributio sequeretur.

THEOPHY,
duobus generib.
constabat conuiuium
exocatis, & his, qui
vocabantur vocatorum
genis salubri admo-
nitione ad humilitate
induxerat, & con-
uiuia minime sum-
ptuosum illis propo-
situm, nunc & in eum
qui vocauerat, vicif-
situdinem liberalitatem suam
exercebat, & admoni-
tione reuocabat, abdu-
cens eum ne conui-
uium instruat humani
fabris vel remunera-
tionis mox incipere
de ratia.

Noli vocare ami-
fratres, amicos, & di-
uis alterutrum conuiuia celebrare, non quasi scelus interdi-
ci ed ostendit non valere ad premia vite. Sunt autem, & quidam tali-
um diuitum conuiuia, que non solum in presenti retributio-
ne sed et damnationem percipiunt in futuro, unde Aposto-
lus Non in comestationibus, & ebrietatibus, id est, in luxuriosis
conuiujs, que aut collatione omnium, celebrantur, aut vi-
ei contubernaliibus solent exhiberi, vbi neminem pudeat
aliquid inhonestum facere vel dicere.

Ne forte. Quasi dicat, Si intendis inuitare, vt inuiteris, ibi
potes falli, sed si distribuieris pauperibus de mercede: non
falleris.

Voca pauperes. Qui pauperes vocat in futuro premium per-
cipit. Qui amicos, & fratres, & diuites uocat, recepit mercedem
sua. Sed si hoc pro Deo facit, in exemplum filiorum Iob, sicut
cetera fraternae dilectionis officia, ipse qui iussit remunerat.
Cum luxuriosos propter lasciuiam vocat, poena non carebit
e. In resurrectione iustorum. Cum omnes resurrecturi sint, ta-
men singulariter, & quasi propria dicitur resurrectio iusto-
rum, qui in ea sunt immutandi.

Hac cum audisset quidam de se. Intellectus dulcedine audite
retributionis in laudem eius prorumpit, & in ea uere beatos
fore

fore asserit, nisi non bene intelligat quibus meritis ad illam
beatitudinem possit attingi.

g Beatus qui man. Si quis manducauerit ex hoc pane uiuet in
aeternum. Si quis incarnationis faciameto perfecte incorpo-
tatus, diuina maiestatis uisione frui meruerit, hic aeterna
beatitudine gaude-
bit. Sed quia multi fide
tenus quasi orando
percipiunt, dulcedinem
vero eius ueraciter at-
tingere fastidiunt tor-
por eorum redargui-
tur, unde sequitur.

13 Hæc cum audisset quidam. Christus loquentem de resur-
rectione, motus uerbo Christi prorupit in hæc uerba.
14 Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Dicitur ali-
qui, quod per panem ille intelligebat beatitudinem ueram que consistit
in uisione & fruitione deitatis Christi principaliter & humanitatis
secundario, qui uocat se panem uitæ, Io. 7. Alii autem dicunt, quod iste
erat rudis, & carnalis credens, quod resurrectio futura esset ad ui-
tam cibis corporalibus indigentem sicut credunt Saraceni & Iudæi
moderni. Et istud uidetur uerius, quia statim Christus respondens p-
posuit parabolam de his, qui propter suam ineptitudinem excludendi
sunt a conuiuio celesti.

15 At ipse dixit ei. Hic consequenter Christus arguit eos delingra-
titudine, quia Iudæi præ ceteris gentibus fuerunt inuitati ad beatitu-
dinem celestem, primo per Prophetas, secundo per ipsam Christum
eis predicantem in persona propria, tertio per Apostolos, & tamen
renuerunt venire per fidem: & ideo uocati sunt gentiles secundum qd
dicitur. Act. 13. b. Vobis oportebat primum loqui uerbum Dei
sed quoniam repellitis illud, & indignos uos iudicatis aeternæ ui-
tæ, ecce conuertimur ad gentes, sic enim nobis præcepit Deus.
Et hoc est, quod dicitur nobis parabolice.

16 Homo quidam. Id est, Christus uerus homo, et uerus Deus.
17 Fecit cœnam magnam. Id est, statuit celestem beatitudinem, que
uocatur cœna, eo quod est refectio ultima.

dum uocat, quando autem misericordiam uult insinuare, ho-
minem inducit. Sicut & nunc misericordissimam eius di-
spensationem intelligens operatur in nobis, qua nos facit
participes carnis filii sui hominem eum nominans. Cœnam enim
magnam uocat dispensationem hæc, cœnam quidem eo, quod
in nouissimis temporibus, etenim ad uesperam sæculi uenit Do-
minus, magna autem cœna hæc, quoniam ex confesso magnum est
salutis nostræ mysterium, & misit seruum suum hora cœnæ.
Quis est seruus ille? is qui forma serui assumpta, filius Dei, ho-
mo factus, & ut homo missus esse dicitur. Attende quomodo non di-
xerit seruum, sed cum articulo seruum illum suum. Illum
proprie dixit, quia iuxta formam humanam ei placuit, & ser-
uauit: Non enim uel filius, & Deus tamen bene placitus est patri, sed
ut sicut homo ipse solum sine peccato, omnibus paternis con-
silijs, & mandatis ministravit, & parauit, ut implens omnem
iustitiam seruire dicitur Deo, & patri, & ideo ipse solus pro-
prie, seruus Dei dicitur.

i Cœnæ. Hoc conuiuium, non prandium, sed cœna dicitur,
quia post prandium de quo Matthæus agit, cœna restat,
post cœnam nullum conuiuium restat, de prandio multi,
& de cœna nullus eiicitur.

Et misit

NICOLAUS DE LYRA.

per hoc conf. qui aliquam utilitatem seu honorem per aduocatum il-
lum quos uocabant ad conuiuia, & hoc est quod dicitur: Dicebat
tem & ei qui se inuit. Ut pro refectioe corporali reprobaret
spiritalem, documentum pietatis. Sciendum tamen, quod licet diri-
ret uerbum ad ipsum, tamen per hoc alios assistentes, qui erant in
conuiuio arguebat.

Cum fa. pran. aut cœ. no. vo. Id est, propter amicitiam seculari.
Neque fratres tuos. Id est, propter consanguinitatem.
Neque cognatos. Id est, propter affinitatem.
Neque uicinos. Propter familiaritatem.
Neque diuites. Id est, propter aliquam utilitatem consequen-
tam, id est, subditur.

Ne forte, & ipsi reuocent te. Ista reuocatio intelligitur cuiuscumque
ue boni temporalis reuocatio. Notandum tamen, quod si uocentur pro
conuiuio propter charitatem mutuam nutriendam, merito-
sum est. Si autem ad lasciuiam aut gulam exercendam peccatum est,
autem ad liberalitatem quandam seu urbanitatem indifferens est,
potest bene fieri, et male prout ad finem ulteriores ordinatur, qui
potest esse bonus uel malus.

Sed cum fa. con. Motus pietate.
Voca pauperes. Carentes sensu,
Debiles. Carentes conatu.
Cæcos. Priuatos uisu.
Claudos. Carentes gressu.
Et beatus eris. Quia Deus retribuere tibi. Pietas, enim ad omnia
utilis

MORALITER.

2 Cum facis prandium aut cœ. Prædicator uerbi diuini facit
conuiuium spirituale, sed si faciat hoc propter honorem uel lucrum tem-
poralis consecutionem, non habebit a Deo mercedem. Si
uero faciat propter animarum salutem, recipiet cum iustis
vitam aeternam.

utilis est, promissionem habens uitæ, que nunc est, et futura. i. Tim. 4. c.
in eo subditur Retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum.
Sequitur.

13 Hæc cum audisset quidam. Christum loquentem de resur-
rectione, motus uerbo Christi prorupit in hæc uerba.

14 Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Dicitur ali-
qui, quod per panem ille intelligebat beatitudinem ueram que consistit
in uisione & fruitione deitatis Christi principaliter & humanitatis
secundario, qui uocat se panem uitæ, Io. 7. Alii autem dicunt, quod iste
erat rudis, & carnalis credens, quod resurrectio futura esset ad ui-
tam cibis corporalibus indigentem sicut credunt Saraceni & Iudæi
moderni. Et istud uidetur uerius, quia statim Christus respondens p-
posuit parabolam de his, qui propter suam ineptitudinem excludendi
sunt a conuiuio celesti.

15 At ipse dixit ei. Hic consequenter Christus arguit eos delingra-
titudine, quia Iudæi præ ceteris gentibus fuerunt inuitati ad beatitu-
dinem celestem, primo per Prophetas, secundo per ipsam Christum
eis predicantem in persona propria, tertio per Apostolos, & tamen
renuerunt venire per fidem: & ideo uocati sunt gentiles secundum qd
dicitur. Act. 13. b. Vobis oportebat primum loqui uerbum Dei
sed quoniam repellitis illud, & indignos uos iudicatis aeternæ ui-
tæ, ecce conuertimur ad gentes, sic enim nobis præcepit Deus.
Et hoc est, quod dicitur nobis parabolice.

16 Homo quidam. Id est, Christus uerus homo, et uerus Deus.
17 Fecit cœnam magnam. Id est, statuit celestem beatitudinem, que
uocatur cœna, eo quod est refectio ultima.

Et uo-

uero faciat propter animarum salutem, recipiet cum iustis
vitam aeternam.

16 Homo quidam. Homo Christus fecit magnum conui-
uium, quando instituit eucharistiæ sacramentum.

Et uoca.

A *Et misit seruum suum hora cenae.* Hora cenae finis saeculi, vnde de Apostolus. *Nos sumus qui quos fines saeculorum deueniunt.* In hoc sine mittit seruum, id est, ordo praedicatorum ad inuitatos plebem, & Prophetas, vt repulso fastidio ad gustandam cenam se praepararent, quia omnia iam sunt parata. Christo enim imolato, introitus regni patet.

B *Es caperunt simul omnes ex.* Ideo excusant, quia nemini intercluditur regnum, nisi quem suae vocis professio excluserit. Excusat autem se omnis qui plus terrena quam caelestia diligit, etiam si ad caelestia se tendere dicat.

C *Villam emi.* Villa, id est, terrena substantia. Exit ergo videre villam, qui sola exteriora cogitat propter substantiam, & hoc est quod amatoribus mundi prius quaeritur, scilicet substantia corporis.

AUGUSTINUS. In empta villa, dominatio notatur, & superbia. Hec enim villa, possidere, homines sibi subdere, vitium malum primum. Primus enim homo dominari voluit, qui hunc regnum noluit. Primus ergo inuenta superbia, venire noluit. Secundus ostendit quinq; iuga, id est, quinq; sensus corporis, quia nihil inuestigandum intelligit, nisi quod per hos administrat, & ideo inuitates ad cenam aeternorum non sequitur. Haec iuga bonum dicuntur, quia per hos terrena requiruntur, boues enim versant terram. Et bene iuga dicuntur. Duae enim sunt aures, duo oculi, duae nares. In gustu enim duo infra linguam, & palatum. In actu gemina voluntas carnis, interior, & exterior. Tertius uxorem ducit, quia voluntas carnis multos impedit. Amor rerum terrenarum viscus est spiritualium pennarum.

D *Rogo te.* Dum dicit, *Rogo te habeme excu.* Humilitas sonat in voce dum venire contemnit, superbia in actione.

E *Iuga bo.* Quinq; iuga bouum, quinq; corporis sensus, qui recte iuga dicuntur, quia in utroque sexu geminantur, qui quoniam non interna, sed sola exteriora cognoscunt, & tangunt, recte per eos curiositas designatur, quae dum exterior inuestigat vitam proximi, sua intima nescit. Et curiosi animus quanto est peritus alieni, tanto ignarus sui. Nec discrepant verba excusationis a significatione sui vitij, dum dicit: *Eo probare illa.* Quia probatio ad curiositatem solet pertinere.

F *Vxorē duxi.* Quia multi non propter foecunditatem, sed propter desideria carnis uxores ducunt, ideo per rem istam carnis voluptas

voluptas designatur, propter quam ad coenam Dei factus venire recusat.

Tria genera hominum a magna cena videntur excludi: primum immoderatum affectum temporalium. Iudaei Christum respicientes iugum legis ceruicibus suis imponunt, vbi sunt quinque decem verborum quinque libri legis, haereticus velut Eua foecunditate affectu tentant rem fidei, & lenocinia facilitate procoris affectant meratam negligentia pulchritudine ritatis. Itaque vitium fastidia fert se dominos, & malos, nos augeat, malus affectus in mutet. Inuitates res ac debiles, & claudos, quod debilitas

Ordinem praedicatorum. In fine saeculi.

A & vocauit multos. Et misit seruum suum hora cenae dicere inuitatis, vt venirent, quia iam parata sunt omnia. Et coeperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei. Villam emi, & necesse habeo exire, & videre illam: Rogo te habeme excusatum. Et alter dixit: Iuga bouum emi quinque, & eo probare illa: Rogo te habeme excusatum. Et alius dixit: Vxorē duxi, & ideo non possum venire. Et regressus seruus nunciavit haec domino suo. Tunc iratus pater familias, dixit seruo suo. Exi cito in plateas, & vicos ciuitatis, & pauperes ac debiles, & caecos, & claudos introduc huc. Et ait seruus. Dominus nullum excludit a regno, rariussq; delinquat, cui deinceps peccandi, & citius ad Dominum conuertatur, habet in mundo vnde delectetur.

B *Qui venire noluerunt.* labore acquisiti, vel precio fidei, quam in Deo habeo. **MAGNO** hac re. epi.

C *Ab interna contemplatione.* **TOTUM** studium ad eam applicare. **ORA** pro illis, quia peccator sum.

D *Coniugium non reprehenditur, sed integritas ad maiorem honorem vocatur.*

E *Qui in paupertate superbiunt.*

F *Qui suo iudicio apud se infirmi sunt.* **QUI** lumen ingenij non habent. **QUI** re. **ORDO** praedicatorum.

G *Exi cito, &c.* THEOPHYLA. Per hos, qui in uia, & sepes gentes intelligenda sunt. Gentes enim a testamento, & non facti ciues sanctorum, nec in multis iniquitatibus, & rusticitate magna versantur, & apud sepes peccata dico peccatum enim magna sepes interstitium diuidens nos a Deo. per vias itaque pecuniarum vitam, & in multas dissectam opiniones, per sepe intelligit vitam illorum in peccatis, non simpliciter aebet illos vocare, sed compelle inquit, quamuis volumus fit omnibus credere, ceterum, & sciamus, magnae virtutis se credidisse gentes in tanta versantes ignorantia, ideo compelle, & admirabilem translationem significare vocem cessitatem nominauit.

MORALITER. Mittit ad plateas cum peccatores de viciis vocat ad angustam, quae ducit ad vitam. Mittit ad vicos cum illos vocat quos temporalium rerum coarctat inopiam ad viciis, cum illos vocat, quae iam in quodam bono voluntatis tramite constituti sunt nullis cupiditatibus temporalium cupi pati. Mittit ad sepes, cum eos vocat, quae culta ab incultis, & incursum, & incursum arcem bestiarum, id est, bona a malis distinguunt, & munimenta fidei aduersus diaboli tentamenta tendunt. Cum de vicis, & plateis vocat, iudeos significat, qui nere legem sub urbana conuersatione nouerant. Cum de sepibus vocat, agrestem populum gentium significat.

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Et vocauit. Quia vult omnes homines saluos fieri, 1. Tim. 2.
- 2 Et misit seruum suum hora cenae dicere inuitatis, vt venirent, quia iam parata sunt omnia. Id est, seruos accipiendo, singulare pro plurali, sicut Exod. 8. f. Venit musca grauissima, id est, multitudo muscarum.
- 3 Et coeperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Id est, per mala opera se retrahere, & accipitur hic omnes pro maiori parte, quia pauci saluantur respectiue, vt dictum est cap. praecedente.
- 4 Villam emi, & necesse habeo exire, & videre illam; Rogo te habeme excusatum, &c. Hic notantur superbi per dominium villa emptum, quia superbi volunt alijs dominari.

5 Iuga

MORALITER.

- 1 Et vocauit multos. Nam omnes catholici ad hoc generaliter sunt vocati, sed illi vocati sunt specialiter, quibus Deus dat specialia dona, quasi ex speciali amicitia, vt pote donum corporalis decentiae, vel donum temporalis abundantiae, vel mundialis excellentiae, quibus debent ad bonum vti, vt sint ad dictum conuiuium specialiter preparati.
- 2 Et misit. Scilicet praedictorem Euangelicum.
- 3 Et coeperunt. Excusatio ista est indispositio voluntaria, quae corpore decet frequenter ex hoc cadunt in luxuriam, diuites in auaritia, excellentes in superbiam: primi significatur per uxorem

5 Iuga bouum emi. Per hoc autem intelliguntur cupidi tenentis nimis intenti, finem suum ibi constituentibus.

6 Vxorē duxi. Per hoc intelliguntur carnales, & lasciuia. Haec vero tria vitia reducuntur omnia excludentia a beatitudine caelesti, secundum quod dicit Ioannes 1. can. 2. c. Omne quod in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitae.

7 Exi cito in plateas, & vicos, &c. Quia principes Iudaeorum, & sacerdotes, & legisperiti, & maiores illius populi propter peccata sunt dimissi a Deo. Pauperes autem & simplices, & publicani illius populi sunt vocati, vt in Apostolis, & in pluribus alijs euangelij.

* Et ad

uxorem ducentes, secundi per iuga bouum ementes, & villam emptam vendentes, & omnes isti ad coenam dominicam sunt inepti.

† Tunc ira. Contra contemptores suae cenae.

† Dixit ser. Id est, praedicatori Euangelico.

7 Exi cito in plateas. Per pauperes intelliguntur veres, qui sunt pauperes spiritu, vt exponit Aug. Beati pauperes spiritu, id est, non habentes inflatam spiritum. Per debiles sibi virtutis attribuētēs. Per caecos visum ab illis primentes. Per claudos, defectus proprios confidentes. Omnes sunt ad coenam dominicam introducendi.

† Et ad

sum est ut imperasti. Multos tales ex Iudæis ad cenā tuā colligimus, sed isti locū conuiuii tui non implent, superest locū ubi gentium numerositas suscipiatur, vnde subditur. *Exi in vias & sepes, &c.* Nota q̄ in hac tertia inuitatione icitur inuita, sed compelle intrare. Qui n. huius mun-

aduersarios in via Dei patimur, odiendo & fugiēdo nesciamus. Et vt hoc odium non de affectione, sed de charitate videatur procedere, addit.

e Adhuc. Tunc bene animam odimus, cum eius carnalibus desiderijs non acquiescimus, sed reluctamur & frangimus.

a mine factum est vt imperasti, & adhuc locus est. Et ait Do-

b minus seruo: Exi in vias & sepes, & compelle intrare, vt im-

pleatur domus mea. Dico autem vobis, quod nemo virorum

c illorum qui vocati sunt, gustabit cenam meam. + Ibant

autem turbæ multæ cum eō: Et conuersus dixit ad illos: †

d Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem &

e vxorem et filios et fratres et sorores, adhuc autem et ani-

f mam suam, non potest meus esse discipulus. † Et qui non

g baiulat cruce[m] suam et venit post me, non potest meus esse

h discipulus. Quis enim ex vobis volens turrim edificare-

i re, nonne prius sedens computat sumptus, qui necessarij

l sunt, si habeat ad perficiendum, ne postquam posuerit fun-

1 exhiberi debeat, sub-

2 *f* Et qui non ba. Crux

3 latur: Cum vel per

4 citur: Vel per cōpas-

5 tis odisse, cruce[m] ba-

6 iulare, venire post

7 me, quia ita consum-

8 mabitur ædificium,

9 per quod venit ad

10 lacerat pro inani glo-

11 vt culpe faueat, hic

12 cruce[m] ferre vide-

13 tur, sed Deum non

sequitur.

h Quis enim ex nob.

† Multi n. sunt vocati, pauci vero electi. † Matth. 10. d. 28 que 2. §. quod autem. † Matth. 10. d. † Mar. 8. d. E

Postquam Dominus sequentibus se in Hierusalem dedit sublimia præcepta de contemptu mundi, & de abiectio[n]e corporis, supponit præceptum de perseverantia ad quam necessaria est cum humilitate patientia. Et hoc per simile ædificantis.

* THEOPHILACTVS. Per parabolā turris docet nos Dominus, vt hi qui semel delegerint se sequi, ne solum iaceant fundamentum, hoc est ne incipiant tantū sequi & famem post non imponant, vt hi qui non habent sufficientem alacritatis præparationem. Tales fuerunt hi de quibus Euangelista Ioannes dicit. *Multi igitur ex discipulis eius abiierunt retrorsum.*

i Turrim ædifi. Quia sublimia præcepta dedit, ædificandæ sublimitatis comparationem subiungit.

k Computat sumptus. Ille cōputat sumptus, qui discernit esse erogandam temporalem pecuniā, & cor auertendū à cupiditatibus mundi, & animā præparandā cōtra aduersā mūdi

Omne,

NICOLAUS DE LYRA.

Et adhuc locus, &c. Quia non solum de Iudæis, sed etiam de tribus per diuersas partes orbis multi sunt uocati ad fidem & ad vitam, ut prædictum est, & hoc notatur cum dicitur.

Exi in vias, &c. Id est, extra Iudæam discurrendo ad populū gentium, sicut fecerunt Apostoli, ut prædictum est.

Dico autem vo. &c. Non est intelligendū per hoc quod nullus Iudæus sit saluatus, sed quia pauci comparatiuē: Sicut cōi modo loquendi dicitur: Nemo est in ecclesia uel in foro, quādo sunt ibi pauci.

Ibant aut. Posita confutatione impatientium, hic consequenter inueniuntur instructio sequentium Christum, & primo simplici uerbo, secundo parabolico, ibi: Quis n. ex vobis, &c. Circa primum dicitur.

Si quis venit. i. vult venire per fidem credendo, sicut sunt sectantes, uel statum perfectionis assumendo, cuiusmodi sunt religiosi.

Et non odit. Hic accipitur odium largē, in quantum propter persequutionem parentum & amicorum, non dimittit uenire ad fidem Cholicam, sicut patet de sancto Chrisanto & multis alijs: Vel de seculo ad religionem.

Adhuc au. id est, vitam corporalem, eam contemner. do propter Deum

Deum, paratus uitam suam exponere pro fide, casu necessitatis occurrente.

8 Non po. Discipulatus aut Christi dupliciter potest intelligi. Vno modo generaliter secundū statum communem fidelium, & ad hoc sufficit fides cum obseruatione mādatorum. Alio modo cum hoc per obseruantiam consiliorum. In vtroque tamē statu requiritur repressio concupiscentiarum carnalium, magis tamen in secundo modo discipulatus quam primo, ideo sequitur.

9 Et qui non ba. Per carnis macerationem & concupiscentiarum repressio[n]em.

10 Quis enim ex vo. Adducit hic cōsequēter duas parabolas a l suum propositū de aggressu status perfectionis, qui consistit in obseruatia consiliorū. Et primō ostenditur quid requiritur in tali aggressu secundo quid in debito vsu, ibi: Bonum est sal. Circa primum dicitur. Quis enim ex vo. Id est, aggredi perfectionem Euangelicam.

11 Nonne prius se. Id est, quietatus à tumultu passionū de liberās.

12 Computat sump. Id est, cōsiderat, si habeat illud quod ad hoc requiritur, quod est promptitudo ad relinquendum omnia propter Deum, vt patebit postea.

13 Ne postquam po. Quod consistit in obseruantia mādatorū. Et non

* Et non

MORALITER.

1 Adhuc locus est, &c. Hoc dicitur, eo quod Ecclesia plures recipere semper est parata.

5 i quis ve. GREG. Homel. 25. Quasi per odium diligitur, carnaliter sapiens dū praua nobis ingerit, non auditur.

9 Eicodiendi sunt, non solum domestici, sed etiam animapropria, dum pars sensibilis nobis ingerit inhonesta.

9 Et qui

9 Et qui non baiulat, &c. CHRYSOSTOMVS Non vt trabē super humeros apponamus, sed vt semper Christi mortē præ oculis habeamus.

10 Quis enim ex vobis volēs turrim edificare. Turris hæc est ecclesia, quæ Cant. 4. b. dicitur turris Dauidica, quam ædificāt boni doctores & prædicatores. Sumptus autē huius ædificationis sunt scripturarum sanctarum intelligentia, & exemplaris vita, quibus carentes sunt ad hoc ædificium impotētes.

* At quis

a Omnes qui vident, sicut ait Apostolus. *Passi. sicut spectaculum mundo angelis & hominibus.* Et in omni quod agimus, considerare occultos aduersarios debemus, qui nostris operibus insistantur, & nisi contra nos vigilemus, patimur irritos quos habemus ad malum maiores.

b *Aut quis:* Post similitudinem de turre edificanda, supponit similitudinem maioris rei, de rege pugnatura. In quo ostenditur, per impletionem precedentium mandatorum nullum ad gloriam posse pertingere, nisi iudicis sententia temperetur per misericordiam. In conspectu enim Dei omnis homo imperfectus. Ergo sicut in superiori praemeditatio erat necessaria, ad cauendum inimici derisionem, sic est & ad impetrandam iudicis misericordiam.

*** THEOPHYLACTVS.**
Et haec parabola docet nos ne simus duplici anima, neque carni & Deo adhaeremus, sed si volumus bellum contra malignos demones suscipere, ut feramur in eos tanquam hostes, & illis verè oblectemur. Rex igitur est peccatum, regnans in mortali nostro corpore, si illud admittimus. Rex etiam ut animus noster conditus est. Si igitur cum resistendum est peccato, pusillanimitè illud impugnat.

c *Si possit.* Quasi cum decem milibus occurrit Deo, qui offert opera decem mandatorum quae exterius gessit. Sed Deus quasi cum duplicato numero contrahent, cum vix illum praeparatum in solo opere, discutit simul de opere & cogitatione. Et ideò dum adhuc longe est per dilationem iudicij nos fragilitatis nostrae insufficientiam attendentes, ad impetrandam seueri iudicis pacem debemus praemittere legationem lachrymarum bonorum operum, piorum affectuum.

d *Sic ergo, &c.* Infert à praemissis similitudinibus. Quandoquidem

quidē non bene potest edificare, qui non computat se nec secare potest occurrere qui non praemittit legationem. Ergo nec meus potest esse discipulus, qui non renūciat omnibus. Hac igitur conclusione ostenditur, quod a turrim, facere pacem cum fortiore, nihil aliud est quam se discipulum praeparare. verumtus vel mittere nem ad faciendū cē, nihil aliud renūciare omnī quae possidemus tamen distat in nunciare omnī relinquere omnī renūciare omnibus qui vtuntur omnibus danis quae possident vt tamen mendant ad aeternam quiete est tantum do perfectiorum omnia temporalia ponunt & Toluntis inhiant.

a *Non habens confirmationem operum quae conueniunt fidei.* **b** *Maligni spiritus qui praeparat de nostro defectu.*
a *Non debet sollicitus esse in edificando ne deficiat de derisionem ab inimico patiar.*
a *Quod committere bellum cum Deo, est intelligere aliquem se ex meritis iuste ab eo saluati.*
a *si intelligit se ex quo non esse occurrere.* **b** *Pariente. respiciat me.*
a *Quis meditabitur incantatori percussus a serpente.*
a *Quam suo iunctu germinare prohiberet.* **b** *Agriculturae profuturo, qui licet viuat, gibe bis immixtum, non tuncare semina frugum, sed extinguere semina solet.* **c** *Quod non sinit fructuare.* **d** *Ab unitate ecclesiae fecerendos.*
a *Quibus uerbum Dei percipere possit.* **b** *Obediendo & faciendo quod didicit.*

a *damentum & non potuerit perficere omnes qui vident incipiāt illudere ei dicentes, quia hic homo cepit edificare & non potuit consummare.* **b** *Aut quis rex iturus committere bellum aduersus alium regem, & non sedens prius cogitat, si possit cum decem milibus occurrere ei qui cum viginti milibus venit & ad se? Alioquin adhuc illo longe te agere, legationem mittens rogat ea quae pacis sunt.* **c** *Sic ergo omnis ex vobis, qui non renūciat omnibus quae possidet non potest meus esse discipulus. Bonum est sal. & si autem sal quoque & euauerit, in quo condietur? Neque in terram, neque in sterquilinum & utile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi audiat.*

constitui in numero apostolorum ad condicienda conditorum spirituali sapientia. Si autem condimeto veritatis luminatus, iteū per amorē temporalium ad apostasiam rit, quo alio doctore corrigetur, qui dulcedine sapientie gustauit, vel aduersis terris, vel prosperis illectus. **f** *Neque in ster. Sal sterile facit terrā.* Vnde ira videtur structas vrbes sale seminabat, ne in eis germen oriret. **g** *Stoli destructo peccati regno, germen vitiorum cop Sal cibos condit, carnes siccant.* Praedicatio à uerbis dine vitiorum illasā seruat suo creatori humanā naturā. **h** *id est si apostoli per quos alij condiciendi sunt, prosper aduersis cesserint, per quos eis error auferetur, cum eo elegit tollere alij? Neque inter ne. in ster. quia qui te dit, neque ipse fructū ferre, neque excolere ualet, se tur.* Vnde utilis exhortatio subditur. *Qui ha. au. audi.*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Et non potest per *Quia non habet promptitudinem animi ad reuerendū omnia quod est primū in statu perfectionis acquirēda.* Talis fuit ille iuuenis de quo dicitur *Mat. 19. c.* Qui obseruauerat mandata, cui dixit Christus. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quae habes, & da pauperibus. Et sequitur ibidem, quod abiit tristis, eo quod multas habebat possessiones, quarum amore fuit impeditus à statu perfectionis, & ideo non habuit sumptus ad perficiendum turrim cuius posuerat fundamentum.
- 2** *Aut quis rex.* Hic ponitur secunda parabola ad idem cum dicitur *Quis rex iturus committere bellū.* Hic accipitur rex, quicūque uult aggredi perfectionis statum, quia debet bene regere operationes & cogitationes suas, & habet committere bellū, ad rapiendum sibi caeleste regnum, secundum quod dicitur *Mat. 11. b.* Regnum caelorum uim patitur, & uolenti rapiunt illud.
- 3** *Si possit.* Id est, cum obseruatiā decem mandatorum. Sed quia non sufficit ad perfectionis statum acquirēdū, ut praedictū est quia rex caelestis.
- 4** *Cum uiginti.* Quia duplam obseruantiam exigit ab eo, scilicet mandatorum

- 5** *Rogat ea.* Assentiendo regi caelestis in obseruantia consuetudinis quae incipit ab euangelica paupertate, ideo concluditur.
- 6** *Sic ergo omnis, &c.* Ex hac conclusione patet, quod parabola & praecedens uadunt ad istam intentionem.
- 7** *Bonum est sal.* Ostensio quid requiritur in perfectionis hic consequenter ostenditur quid requiritur in eius debito, scilicet discretio quae requiritur in omnibus operibus bonis sicut quod dicitur *Aposto. ad Ro. 12. a.* Rationabile obsequium. Et hoc est quod dicitur. *Bonum. Id est, discretio, quae est ceterum bonorum operum, sicut sal est condimentum ciborum.*
- 8** *Si autem sal. Id est, discretio defuerit.*
- 9** *In quo condietur? Quia opus bonum de genere insipidum & inutile, si careat discretione.*
- 10** *Sed foras mit.* Hoc est à perfectione cadet, unde & in illationibus patrum collatione secunda Moysi abbatis declaratur rationes & exempla, quod illi qui ceciderunt à statu perfectionis, fuit communiter propter defectum discretionis.

MORALITER,

- 2** *Aut quis rex iturus committere, &c.* Rex ueniens contra nos cum 20. milibus est dominus noster Iesus Christus, ueniens ad iudiciū cum Angelis & potestatibus, cuius potestati resistere non ualemus, & ideo dum adhuc est longè mittamus, ad eum legationem

legationem lachrymarum & bonorum operum, placare possimus.
7 *Bonum est sal.* Id est, discretio quae condit opera non
8 *Si autem sal.* Id est, si discretio ab operibus nostris de genere defuerit, non erunt Deo accepta. In cuius sal in omni sacrificio ponebatur,

ADDITIO I.

In ca. 14. ubi dicitur in postilla. Sicut credunt Saraceni & Iudaei moderni.

Ex traditionibus Iudaorum Talmudicis & alijs apud eum nullo modo habetur, quod in futuro seculo homines carnalibus indigeant, & ideo si forte sint aliqui moderni qui hoc

Ex

ADDITIO II.

In eo.ca. ubi dicitur in postil. Iuga boum emi quinque, &c. Proprius videtur hęc parabola p Augus. exponi in libro de uerbis domini ubi quod dicitur. Villam emi applicat ad superbiam, put Postil. dicit. Vbi autem dicitur: Quinque iuga boum. ad quinq; sensus carnis, q; geminati sunt, put ipse declarat, ubi notabiliter exponit illa verba excusationis, s. Et eo probare illa. Non enim dixit eo pascere illa, quia ad necessitatem naturalem bonum est uti seasib. non autem ad curiositatem & superfluitatem. Quod autem sequitur Vxorē duxi, exponitur ex carnalitate, in quo etiā Postil. cōcordat:

ADDI-

CAP. XV.

Rant. THEOPHILACTVS. Dominus quidem illud faciebat, cuius gratia incarnatus est accedens ad publicanos & peccatores tanquā medicus ad infirmos, qui autē re vera peccatores erant obmurmurationē tantę humanitati re-

CAPVT XV.

Rant autem appropinquantes ei Publicani

a Quia publica vestigalia exigunt uel conducunt, & qui in cra seculi per negocia festantur.

a Dupli. rei erant, quia & se iustos putant cum sint superbi. & illos reos cum iam penitent.

& peccatores ut audirent illum. Et murmurabant Pharisæi, & Scribæ, dicentes,

a Q. d. contrarius est legi quæ hoc prohibet.

quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Et ait ad illos parabolam istam, dicens: Quis ex vobis homo qui ha-

a Deus pastor, cuius nos omnes centesima portio sumus.

bet centum oves, & si perdidit vnā ex illis, nonne dimittit nonagintanouē in deserto, & vadit ad illam quæ pe-

a Angelicam naturam in summa beatitudine existentem quasi reliquit, dum seipsum exinanuit. b .i. in celo, quod desertum est ab homine peccante. c Dum per predicationem uocat.

rierat, donec inueniat illam? Et cum inuenerit eam, imponit in humeros suos gaudens, & veniens domū conuocat amicos & vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi:

a Inuenit dum conuertitur aliquis.

quia inueni ouem meam quæ perierat. Dico vobis, quod

stras & peccata nostra ipse portauit.

d Nonne di. Q. d. murmuratis, quia peccatores recipio, sed ego non veni nisi ut aberrantes colligam. sicut unusquisque uestrum aberrantem ouem reducere laborat.

e Impos. in hu. Ouē in humeris posuit, qui humanam naturam suscipiens, peccata nostra ipse portauit, vnde humeri Christi crucis brachia sunt, illic peccata nostra deposuit, in illa nobilis patibuli ceruice requieuit.

f Et re. Reparato homine ad cælum redit pastor, ibi angelorum choros inuenit. Quia amici, quia in stabilitate sua voluntatem eius continue custodiunt, qui & vicini, quia claritate visionis eius fruuntur. Et nota, quod non dicit: Congratulamini oui inuentę, sed mihi, quia gaudium eius est vita nostra.

g Dico uob. In nonagintanouē, iustorū numerus intelligit, in

omnes.

† Matth. 9. b.

† 150. dis.

E ca. quia sanctitas tua. 26. q. 7. cap. penitentię. De pen. di. 1 cap. serpens. & c. importuna.

Cōgam dete, & infra.

1. Pet. 2. d.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XV.

Rant autem. Superius descripta est peccantium monitio ad penitentiam, hic consequenter describitur eorum conuersio ad iust. am, & primò in generali, secundo in speciali c. 19. Prima in tres qui. rimò ostenditur quod peccatores redeuntē sunt benigne recipiē, secundo cautē nutriendi. cap. 17. tertio deuotē instruendi. c. 18. Prò in duas, quia primo describitur doctorum receptio benigna, secundo docetur eorum satisfactio condigna, cap. seq. Circa primum ostentur conuersio peccatorum cum dicitur. 1. Ent autem. Ex proposito emendationis vitę.

Vt

At quæ

MORALITER

1 Ent autem appro. ei Pu. Sequitur. 2 Rex vobis. Per hominem centum oues habentem, si gaudetur p̄sidentis monasterio centū religiosos habenti in clauo. Quod desertū dicitur, eò q; asperitas vitę ibi seruatur. Per numerū ē centenariū intelligitur quilibet alius numerus

numerus claustraliū, nam in nouo & veteri Testamēto fr̄quēter ponitur determinatus numerus p̄ indeterminato. † Et si perdi. Per apostasiam. † Nonne. Id est, in obseruatione claustrali, ubi sunt in tuto. † Et vadit ad illam quæ perierat. Vt ad bonū reducat, & gaudet non de illius errore, sed de bona reductione.

† Quia

A in vna oie peccatorum, vnde alibi: *Non ueni no. in. sed pec. Di-
cit ergo. Maius gau. erit in ca. su. uno pec. pen. agen. quam su. no. no.
iu. qui non in. p.* Quia vt quotidie experimur, qui illicita non
commiserunt, in rebus licitis sæpe sibi vsum præbent, ad ce-
lestia anxie non anhelant. Et quia securi sunt, ad bona agē-
da pigri remanent. E-
contra autem pecca-
tor plerumque facit.
Maius ergo gaudium a
de eo quam de stante b
iusto, vt dux in prælio
plus cum militem di- c
ligit, qui post fugam d
reuerfus hostem forti-
ter premit, quam eū
qui nunquam fugit, e
nec vnquam fortiter
egit. Sed & sunt qui-
dam iusti, de quibus
tantum gaudium est,
vt eis nullus penitens
præponi possit, qui
etsi non sint sibi ma-
lorum conscij, tamen
licita respuunt, in om-
nibus se humiliant.

B Quātum ergo gaudium est, si humiliter plangit iustus, cū
gaudium sit, si quod male gessit plangit iniustus?
a Gaudium. Angeli, quia rationales, gaudent de reconcilia-
to sibi homine, quod incendit nos ad probitatem, vt aga-
mus quod illis gratum sit, quorum & affectare patrociniū,
& offensam timere debemus.
b Quam super. Si in nonagintanouem iustis qui non erraue-
runt nec indigent pœnitentia, angeli intelliguntur, maius
videtur impios iustificare quam iustos creare & conserua-
re, quia etsi vtrunque æqualis potentia, hic maioris mise-
ricordia & maioris gaudii.
c Aut quæ. Mulier, i. Dei sapientia, 10. drachmas habuit cū
homines & angelos ad imaginem suam creauit. Sed vnā
perdidit cum hominā similitudine Creatoris recessit. Sed
Dei sapientia lucernam ad quærendum accendit, cum in
carne apparuit, quia lucerna est lux in testa. i. verbum in car-
ne. Quod vbi inter homines claruit, domum euertit, quia
conscientias hominum de reatu suo perturbauit, & sic
drachma reperitur dum in homine similitudo conditoris
reparatur.
d Habens drachmas decem. Angelorum & hominum naturā,
quam ad æternitatem dominus consistere voluit, ad suā
similitudinem creauit. Decem ergo drachmas mulier ha-
buit, cum nouem ordinib. angelorum additus est homo,
vt completeretur decimus electorū numerus. Qui nec post
culpā a creatore periit, quia eum sapientia Dei per carnem
miraculis coruscans ex lumine teste reparauit.
e Conuocat. Amicæ & vicinæ supernæ potestates, quæ tacito
Deo

*** NICOLAUS DE LYRA.**
1 Aut quæ. Hic ponitur secunda parabola de drachma perdita et
reiuuenta. Vbi dicitur: Quæ mu. ha. drach. d. Mulier ista est sa-
pientia diuina habens nouē ordines angelorum quasi drachmas no-
uē, & decima drachma est humana natura ad imaginē Dei facta,
& idē capax ipsius per cognitionem & amorem. Ista drachma de-
cima fuit perdita per peccata primorum parentum.
2 Nonne ac. Lucerna est lumen in testa, quia diuina sapientia lu-
mē Deitatis accendit in testa nostra mortalitatis ad quærendū natu-
ram humanam perditam, & reducendam eam ad beatitudinem.
3 Et reuer. Ista domus est synagoga quæ fuit euersa vt inuenire-
tur natura humana.
4 Et

M O R A L I T E R.
† Quam super nonagintanouem iustis qui non in. Non quia plus
diligat illum, sed quia specialem rōnem gaudendi hēr de
reductione eius, q̄ non habet de non errantib. tamen non
errantes semper sunt plus diligendi cæteris paribus.
1 Aut quæ. Per hanc mulierem potest intelligi priorissa,
vel abbatisa, habens moniales in quocunq. numero ra-
tione prædicta.
† Si perdi. drach. Intra domum per infamiā.
1 Nonne accen. lu. Quia debet diligenter inquirere veritatē

Deo iuxta sunt, quāto eum vicinius contemplantur:
vocat, dum per exhibitionem gratiæ hominibus im-
ad amorem sui vehementius accendit.

Tres parabola non ociose proponuntur, omis, drach-
fili, vt tripliciter remedio prouocati vulnera nostra cure-
Christus pastor ce-
reuehit cuius pe-
in suo corpore
pit. Mulier, id e
clesia quasi
drachmam rec
& suffragatur.
† pater reconcil
2 recipit & vestit
3 diuini operis ne
cordia, sed diuen
meritis nostris
Ouis a pastore
uocatur, dra
quæ perierat in
tur, filius ad pat
priis vestigiis
6 a patre honorat
7 uis sumus, pe
† pasqua, drach
mus, festinet

ita gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam
agente, quam super nonagintanouem iustis, qui nō indigēt
pœnitentia. Aut quæ mulier habens drachmas decem, si
perdiderit drachmam vnā, nonne accendit lucernam, &
Teuertit domum, & quærit diligenter donec inueniat eam?
Et cum inuenierit, conuocat amicas & vicinas, dicens: Con-
gratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdiderā.
Ita dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super vno

peccatore pœnitentiam agente. Ait autem: Homo qui-
dam habuit duos filios, & dixit adolescentior ex illis patri:
Pater, da mihi portionem substantiæ quæ t me contingit.

patrem.
f Homo quidam. Duabus præmissis parabolis, quantum
cum angelis gaudeat de pœnitentium salute in fine
hac terra nō solum gaudium ostendit, sed etiam in
inuidentium reprehendit.
Homo iste Deus p̄r, habuit filios, quia autor & crea-
duarum stirpium humani generis, i. Iudæorum &
gentilium. Maior filius, qui in cultu vnus Dei permāsit, i. nō
qui vique ad colenda idola Deum deseruit. Substantia
omne quod viuimus, sapimus, cogitamus, loquimur.
Deus dedit æq; omnib. vnde: *Erat lux vera qua ilu. om.*
Huius ergo substantiæ portionem minor sibi petit
homo rationalis suo sensu delectatus, per liberum a
se regere, & a dominio creatoris quæsiuit exire.

* THEOPH. Olim humanæ naturæ possessio erat i
ideo & filius senior non inoleuit, peccatū postea nō
vnde filius iunior inoleuit, qui cum peccato quod
natum est creuit. Vel aliter iunior dicitur peccator
nouator rerum insolens, interficiens à paterna volun-
Et di. Sicut Deus nō habet alium à quo formetur
regatur, sic iste vult sua potestate uti, vt nullo formā
lo regente viuat.

g Pater da. Dimidium patrimonium perētib. daturū
culpa patris qui dat adolescentiori. Nulla in regnō
firma ætas, nec fides grauat annis, nisi ipse cerē te
uerit in idoneum qui poscit. Si iste non recessisset
impedimentum nescisset ætatis, sed peregrē profet
rito patrimonium vastat.

4 Et cum inue. Id est, angelorū societates, quæ cōgaudēt
catoribus ad Deum conuersis, secundū quod dictum est in
p̄. edenti, & ex hoc iterum concludit. Ita dico vobis gaudū
5 Homo quidam. Hic ponitur tertia parabola de filio
per quē designatur populus Gētilis, qui erat subditus pecc-
etiam quicunq. peccator singularis. Dicit ergo: Homo
id est, ipse Deus pro nobis humanatus.
6 Habuit du. Id est, duos populos, s. Iudæicum & Gētili,
duos filios, id est, iustos & peccatores, quia peccatores sunt
in quantum sunt ad eius imaginem, licet non sint filij Dei p̄
7 Et dixit. Id est, Gētilis populus, vnde et populus Iudæ
filius Dei primogen. Exo. 4. e. Filius meus primogenitus Ij cl. r. e
* pe u. r.

quantum ad factum & circumstantias, & si inue-
monialem innocentem vel veraciter penitentem
gaudere cum vicinis suis, i. cum monialibus aliis.
5 Homo quidam. Homo ille Christus est, eius autē
omnes Christiani per eius baptismum regenerat
tamen aliqui sunt iusti, & aliqui peccatores.
7 Et dixit. Per quem significatur quilibet pecc-
iuuenis est moribus.
† Pater da mihi portionem substan. quæ me con. Per h
carur, quod peccator recedit a Dei patris lege, v
libito voluntatis suæ.

Exiit Fidelibus suæ gratiæ protectionem, quam desiderant impetendo infidelibus vero naturalibus solum in quo continentur erant, beneficium concedendo.

Non post Nō multo post institutionē humani gñis placu animæ liberum arbitrium ferre secū, quasi quādā potestatem naturæ suæ, & ceterere cū à quo cōdita est, confidēs animus suis. Et has vias ante citius conueniat quanto datō datur deferit. Hæc est rodiga vita; quæ aut fundere & spargere in pompis exterioribus relinquēs qui sibi est in te or.

Peregre profe. &c. THEOVHYL. Pō filius iunior omnia hæc simul delectat, & quæ causa? Pfectus est in terra longinquā. Nā quōdo egreditur homo a Deo & se à timore Dei elongat omnia diuina dona exaudit. Propinquus. n. Deo existentes nihil tale quod inter dignum facimus. Dissipauit igitur substantiā, & merito vultus terminum vnum habet, & vnū quoddam est, & natura multifariam diuisa est, eorumq; nullorumq; cā, vt exopti gratia, fortitudinis vnus est limes, vitij autem duæ species, timor & audacia. Vides spargi rōnem & vnitate virtutis disperire.

Non locum mutādo, sed animū. Quāto q̄s in prauo opere reus delinquit, tanto ab eius gratia longius recedit. Quid longius q̄ a Deo recedere. Quia a Deo recedit, exul est patri, cuius mundi. Regio longinqua est membra mortis, d. *Ecce capit.* Quia nihil satis est pdigæ voluptati, quæ voluntas semper hēt famē sui, Merito ergo eget, q̄ thesauros sapientiæ,

Et diuisit illis substantiam. Et non post multos dies congregatis omnibus adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipauit substantiam suam viuendo luxuriose. Et postquam omnia consummasset, facta est famēs valida in regione illa, & ipse cœpit egere. Et abiit & adhæsit vni ciuium regionis illius, & misit illum in villam suam, vt pasceret porcos. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant & nemo illi dabat: † In se autem reuersus dixit. † Quānti mercenarij in domo patris mei abūdāt panibus, ego autē hic famē perco.

sapientiæ, diuitiarumque cœlestium altitudinem reliquit. *e Vni ciuium.* Vnus ciuiū ille est qui cōcupiscētis terrenis merito prauitatis suæ præpositus princeps mūdi vocatur. q̄ in villam mittit, quia cupiditati mundialis substantiæ subiugatur. Porcos pascit, cū ea quib. immūdi spiritus gaudēt, c̄perat.

f Vt pasceret porcos. Porcus immundum animal, quod sordibus delectatur, sic diabolus qui in idolis cruore pecudum pascitur, & morte ipsius hominis misit ergo in villam, id est suum fecit famulū, vt pasceret porcos, immolās ei animam suam.

g Et cupiebat. Cibus demonum est ebrietas, fornicatio & huiusmodi, quæ blanda sunt & ad suum prouocant. Neque alia cura est luxuriosis, nisi vt ventrem suum impleant quorum Deus venter est. Sed eis non potest

salutari, quia voluptas semper habet famē sui. Vel siliquæ cibis demonum sunt carmina Poetarum & doctrinæ secularis, sterili suauitate resonantes, q̄ cum delectent, in eis nihil est quod ad vitam pertineat, sed est sonitus & strepitus verborum, nulla relectio vbi studiosi eorum famæ veritatis & virtutum pereant.

h Et, ideo, nemo. Qui aliquid solidū & rectum quærebat. Vnde ille iā ab eis q̄ forinsecus illiciunt & seducunt, in cōscientiæ, interiora reducere faciens intentionem suā dicit: *Quanti mercenarij.*

Nemo illi dabat. Quia diabolus cū aliquē suum facit, ultra ad vitiorum abundantiam non peurat, sciens esse iā mortuū.

i Quanti mercena. Qui futuræ mercedis intuitu digna operari latagunt,

Philippa 3. d. Siliquæ sterilia carmina Poetarum.

NICOLAUS DE LYRA.

ator qui dicit iuuenis moribus, & ideo dicit adolescentior filius.

1 Et diui. Quia dona Dei hominibus largiunt. licet diuersimode.

2 Adolescentior. Per multiplicationem peccatorum elongando se a patrie & a cœlesti ciuitate.

3 Et ibi disti. sub. tu. Quia per peccata, mortalia tolluntur bona gratiæ, & peiorantur bona naturæ.

4 Viuendo. Luxuria spiritualia, quæ est idololatria quantū ad carnalem, populū, & luxuria corporali non solum quantū ad Gentem, sed etiam quantum ad peccatōrē in formem fidem habentem.

5 Facta est famēs vali. Per defectū verbi diuini & sacra scriptura gentilibus non est data lex veteris, neque oracula prophetarū vnde illud Psal. 147. b. Non fecit taliter omni nationi, & dicitia sua non manifestauit eis. Peccamus etiam Iudæis in tali lege & propheta non valent ad salutem. Ideo subditur.

Et ipse cœ. eger. Spiritualibus bonis, Et habiit. scilicet diabolo, qui est ciuis in regione ūbra minoris, Et misit il. Id est, occupauit eum circa cupiditatē mundanam, cuius villa diabolus dicitur dominus, Ioan. 14. d. Venit princeps mundi huius. in me non habet quidquam.

6 Vt pasceret porcos. Id est, vitia quæ fatidusunt & immūda, & c. 1. Timot. 6. b. Radix omnium malorū est cupiditas, quia

cut radix ministrat nutrimentum omnibus ramis arboris, sic abundantia temporalium circa quam versatur mundana cupiditas, administrat materiam & fomentum omnibus vitis.

10 Et cupiebat. &c. Quia intentus cōgregationi temporalium, querit in talibus sufficientiam, intendens eā habere per talia, sed nō asequitur intentum, quia talia non minuunt cupiditatē, sed magis eam augent. Quanto enim aliquis plus habet de bonis temporalibus, tātō plus ad habenda maiora anhelat, secūdū quod dicit beatus Gregorius & hoc de communi cursu accidere videmus, & ideo bene subditur.

11 Et nemo illi dabat. Quia non asequitur quod intēdebat & quia consideratio huius defectus inducit aliquando ad penitentiam. Ideo subditur.

12 In se autē. Homo enim peccando extra se egreditur, quia limites recte rationis transgreditur, & ideo penitendo ad se reuertitur.

13 Quanta mercenarij. Id est, seruientes pro mercede eterna.

14 In domo. pa. Id est, in ecclesia seu congregatione iustorum.

15 Abundant papi. Scilicet pane sacra scriptura per eruditionem & pane eucharistiæ per sacramenti receptionem.

16 Ego hic au. fame per eo. Quia si ad populū gentilē referatur hoc dictum, patet, quod ei talia non ministrantur. Si autem ad Catholicū peccatorem, patet quod talia non proficiunt homini quā diu manet in mortali peccato.

* Surgam

MORALITER.

1 Et diuisit illis sub. Quia Deus dimittit quemlibet agere secundum arbitrii libertatem.

2 Adolescentior filius peregre. profectus est. Per multiplicationem peccati elongans se a patria cœlesti, ideo subditur.

3 Et ibi disti. & c. Bona gratuita pdēdo, & naturalia peiorādo.

4 Et postquam consummasset omnia facta est, & c. Nam in regione peccati fit magnus defectus pabuli diuini.

5 Ipse cœpit egere. Nam existens in mortali peccato fit egēs omni spirituali bono.

6 Et adhæsit vni ciuium, & c. Id est, diabolo, qui ciuis est in regione vmbrae mortis.

8 Et misit illum in villam suam. Id est, in peccatorum societatem in qua dominatur sicut in propria villa.

9 Vt pasceret porcos. Id est, immunditiæ peccata.

10 Et cupiebat implere ventrem, & c. De cibo porcorum qui est carnalitas.

11 Et nemo illi dabat. Quia nullus vtens ratione concedit carnaliter uiuere.

12 In se autem re. Id est, ad propriam cōscientiam per rationis dictamen, a qua recesserat sequendo sensualitatem.

13 Dixit quanti mercenarij. Id est, Deo seruientes.

15 Abundant pa. Verbi diuini & Eucharistiæ sacramenti.

16 Ego autem hic fame pe. Priuatus omni bono.

8 Et

Tomus v.

F

fatagunt, quotidianis supernae gratiae reficiuntur alimentis
A Sed fame perit, qui extra domum patris, id est, sine fide vi-
 uens, vitam beatam in inani philosophia inquit.
 a Pater pec. Et si Deus omnia nouit, vocē tamen expectat
 confessionis Sine periculo prodas quod scis sã esse cogni-
 tum habes causam
 vt pro te interueniat

† post
 hac.

Christus, nec pro te
 gratis mortuus sit,
 habet & causam
 ignoscendi Pater,
 quia quod vult filius
 vult & pater. Pater
 pec. in ca. co. Peccato
 animae caelestia si-
 gnificantur dona
 sancti spiritus immu-
 tata.

b *Fac me si.* Ad filii
 affectum qui omnia
 quae patris sunt sua
 esse non ambigit, as-
 pirare non praesumit
 sed me mercenarii sta-
 tum iam pro merce-
 de seruaturus delide-
 rat, sed nec hunc etiã
 nisi paterna dignatio
 ne se promereri pos-
 se testatur.

Seruus
 mercena-
 rius & fi-
 lius dif-
 ferunt.

B AMBRO. Distat in-
 ter seruum merce-
 narium & filium.

Seruus est, qui timore poenae praesentis vel futurae tēperat a
 vitiis Mercenarius est qui spe & desiderio regni caelorum. Fi-
 lius est qui amore ipsius boni, & virtutum succensus quod
 est eis contrarium toto odio detestatur. Vnde prodigus cum
 in se reuersus famis supplicia formidaret, iam seruus factus sta-
 tum mercenarii iam de mercede cogitans cupiebat. Sed pa-
 ter occurrens non cōtētus minora cōcedere, vtroque gradu
 citius transcurso, pristinae filiorum dignitati restituit, nec iam
 de mercede cōductoris, sed de hereditate facit cogitare pa-
 rentis. Vnde iste non addit quod disposuerat se dicturum. Fac
 me sicut vnum de mercenariis tuis, cum panem non haberet
 vel mercenarium esse cupiebat, quod post osculum patris ge-
 nerosissimi me dedignatur.

c *Cum autem adhuc longe esset vidit il. pa. ip. &c.* Antequam in-
 telligeret Deum, sed tamē cum iam pie eum quaereret, tamē
 nondum dignus operibus rediret, per verbum incarnatum anti-
 cipiat filij reditum. Ante ad terras venit quā ille ad domū
 cōfessionis, ipsum verbum non deserens, sed in verbo vsque
 ad peregrinationem nostrā condescendens. Brachium, i. fi-
 liū in amplexū reuertentis humiliavit. Pater super filii col-
 lum cecidit

lum cecidit, dum leue ingū suae dilectionis sibi impo-
 osculatus est eum, vt ostenderetur quod alibi dicitur
 tur me osculaboris. Reditens osculum charitatis a pa-
 cipit, dum per gratiam certificatus de indulgentia.
 d *Dixit autem pater ad seruos.* T H E O P H Y L A C T U S

seruos intelligit
 angelos minist-
 rios spiritus, qui
 mittuntur in mi-
 nisterium, pro-
 pter eos qui in-
 digni sunt: illi
 vestiunt a pe-
 reuertētem sicut
 ma, quam prius
 peccaremus
 bamus, indan-
 scilicet incorru-
 nis, vel dignitas
 praestat omnibus
 baptismi dignitate
 primum enim
 nos vestit, &
 sumimus hono-
 ris uestitum. V-
 seruos intelligit
 gelos qui minist-
 omnibus quae
 pter nos fiunt,
 bus mediātib-
 9 *Aspicimus, uel*
 10 sacerdotes qui ad-
 uersos per bap-
 tum

Surgam & ibo ad patrem meum: & dicam illi. Pater, peccaui
 in celum & coram te. & iam non sum dignus vocari filius.

tuus, fac me sicut vnum de mercenariis tuis. Et surgēs ve-
 nit ad patrem suum. Cum autem adhuc longē esset, vidit

illum pater ipsius & misericordia motus est & accurrens

cecidit super collum eius, & osculatus est eum. Dixitque ei

filius: Pater, peccaui in celum & coram te. Iam non sum di-

gnus vocari filius tuus. Dixit autē pater ad seruos suos. Cito

proferte stolam primam, & induite illum & date anulum in

manu eius, & calciamenta in pedes eius, & adducite vitulum

vel verbū doctrinae induunt, & induunt eos Christū sic

mam. Quicumque enim baptizari sumus in Christū, indui-

Christum. Et anulum dat in manū signaculū Christiā

quod per opera habemus, nam manus symbolum operati-

est, annulus vero signaculi.

c Cito proferte stola pri. Stola prima, vestis innocentiae, i qua

primus homo conditus, sed post culpam se nudum nati,

& pellicium, id est, mortale sumpsit indumentum.

f Anu. Id est, signaculum fidei, quo signantur promissis

cordibus credentium.

g In ma. Id est, operatione: vt per opera fides claresca

fidem opera firmentur.

h Et calcia. Id est, exēpla priorū munite in officio

vt & opus ornēt bene viuēdo, & cursus ad aeterna praeser-

Et calciamē. Ne coluber inuadat, vt super scorpiones e vt

ei cōueniat. Quā speciosi pedes eua. Perdiderat enim ni

**tatem sponfi, & nudis pedibus Pascha celebrare nō pe-
 i Addu cite ui. Predicate Christum & mortē eius ihi te,**

**vt & corde credat, occisum immitando, & ore pre-
 passionis sacramentum ad emundationem.**

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Surgam. Per infidelitatis vel peccati derelictionem.
- 2 Et ibo ad patrem meum. Per vite meliorationem.
- 3 Et dicam ei. Pater peccaui, &c. Per veram fidei confessionē quantum ad populum gentilem secundum illud Ro. 10. b. Corde creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem quantum ad catholicum peccatorem per integram peccatorum contritionem & puram confessionem.
- 4 Cum autem adhuc longe esset. Id est, motus ad poenitentiam non tamen perfecte contritus ad quam requiritur gratia diuina praesentis, Ideo subditur.
- 5 Vidit illum. pa. Oculo clementia. Sequitur.
- 6 Dixit

MORALITER.

- † 1 Surgam: De luto culpa.
- 2 Et ibo ad patrem meum: Per conatum operandi bene.
- 3 Et dicam ei, &c. Recognoscendo culpam & petendo veniam.
- 4 Cum autem adhuc longe esset. Id est, attritus & non perfecte contritus, ad quod requiritur gratia Dei praesentis. Ideo subditur.
- 4 Vidit illum pater ipsius. Oculo clementiae.

† Et accurrens cecidit super collum eius. In signum rec-
 tionis perfecta.

6 Dixit autem pater ad seruos suos. Id est, ecclesiae mi-
 quibus Christus praecipit benigne recipere poenite-
 confitentes.

7 Cito proferte stolam primam, &c. Administratio sit
 sit sacramenta vt sicut prius spiritualiter adornetur.

10 Et adducite vitulum saginatum. Id est, eucharistia
 mentum Christum continens immolatum.

† Et

† Et cap

Et ceperunt epulari. Nō solū filius p quo vitulus occisus est reficitur, sed & pater & serui eius: q̄a refectio Dei & san- ctum est salus peccatorum. Et nota, q̄ post datam skolā, ar- culum, calciamentum, v̄ vitulus immolatur, quia nisi qs prime immortalitatis induerit, nisi annulo fieri opera- tum, nisi p̄ munierit, nisi ip- sa fidem confiten- do p̄dicauerit, cœ- lestibus non potest interesse sacramētis.

Erat autem fi. Fi- lius, id est populus Israel, qui nec ad co- lesta idola elonga- uat. Neque in dō- m̄ erat, quia inte- rior legis non pene- trat, literali sensu cōtentus, terrena opans, terrena expe- ctans. Hic est qui ag- r̄a emit, & quin- ḡ iuga boum, legis ore pressus, terrene sensibus fruitor, & xorem duxit, in- at dūs carnis.

Et cum ve. Appro- p̄ quat filius domū e n̄ aliquis in po- p̄o illo spiritualiter legē intelligēs, labores seruili operis morobat, & ecclesie libertatē considerat. Audit sympho- niam & chorū, id est, spiritu plenos vocibus consonis eū- ḡum p̄dicare. Vocat vnum de seruis, cū sumit ad legē in aliquem de prophetis. Et eū interrogat, dū in eo seru- itur quæ sint hæc festa ecclesie in quibus se esse nō videt.

Audi. Symphonia est diuersarum etatum & virtutum v̄t variarum chordarum in discreta concordia. Vnde. Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna. Interrogauit. Et nunc quærit Israel cur Deus latetur in- aumptione gētium, & propter inuidiam nescit patris vo- luntatem & foris stat, quamuis per p̄cones rogetur.

Indignatus. Indignabantur Iudæi & cōquerebātur, quia- tis cum Gentibus epularetur. Et adhuc de Gentiū salute indignantur nec volunt introire. Sed cum plenitudo Gen- tium introierit, egreditur pater ad rogandum Israel, quan- tē manifesta erit vocatio Iudeorum.

THEOPHYLACTVS. Hoc loco celebris mouet q̄- t̄, quomodo appareat filius inuidus. q̄ alioq̄ viguit & ser- uiuu

uiuū, patri bene placens quæ soluitur siquidem parabolā D- quis expēderit quare dicta fuerit. Omnino enim q̄a obmur- murabāt domino Pharisei mūdōs & iustos se putātes eo- quod susceperet meretrices & publicanos, ac p̄pterea para- bola ista cum his quæ ante iam dicta sunt eadem est

g. Ecce tot an. H. E- r. o. Iustitiam legis secutus, iustitia Dei non est subiectus. Quæ enim maior est iusticia Dei quam ignoscere pœnitenti bus? Mandatum tuum. Quasi non sit p̄te- rite, saluti alterius in- uidere, vel de iusticia se iactare. Nunquam p̄teritui, conuersatus. sine querela. Vel ia- stantia est, non veri- tas, cui pater cōsentit sed alia ratione com- pelcit. Mecum es, le- ge, qua stringeris, non quin peccate- rit, sed quia Deus castigando semper retrahit. Vnde. Si de- reliquerint filii eius

legē meam, & in iudi. meis nō am. &c. Visitabo. &c. Nec mirū si patri mētitur, qui fratri inuidet: cū & in iudicio impudē- tius mētientur. Nonne in no. tuo de. e. Nunquā dedisti mihi, &c. Nullius sanguis p̄phetæ vel sacerdotis a Romano imperio nos liberauit: & p̄ Gētibus gloriosus sāguinis funditur. Cū amicis epulatur patre absēte, quia semper in agro, id est, in fine læculi hœdum, id est, Antichristū immolabit. Et cum amicis dēmonibus saturabitur. Vnde dicitur. Tu confregisti capita drac. de. e. es. po. Aethio. id est, nolentibus conuerti, dedi- sti eum in quo delectentur.

Occidisti il. vi. s. Confitentur venisse Christū, sed inuidia non vult saluari. Sic de Iudæo & gentili. Generaliter autē de iusto & peccatore potest accipi. Sed quō iustus inuidet fratri, nec vincitur de correctione patris? Sed omnis iusti- tia i cōparatione Dei nō est iustitia: vnde Paulus quotquot p̄fecti estis. Et alibi: Miser ego quis me li. de. c. m. huius. In sanctos autē cadit inuidia. Vnde apostoli indignat sunt pro- petitione matris filiorū Zebedæi. Nec mirum, cū hoc etiā de angelis putetur. Sidera q̄pp̄ nō sunt mūda in cōspectu eius

gentiles, vnde & similis gratia spiritus sancti data fuit gētibus cre- dentibus, sicut & discipulis Christi in die pentecostes data fuerat, vt habetur Act. 10. de Cernelio & aliis gentibus qui erant cum eo.

8 Indignatus nolebat introire. Quia Iudæi etiam ad fidē con- uersi, fuerunt admirati quon gentiles quos prius despexerant & qua- rentur eis in gratia Dei, vt habetur Act. 10. g. Vnde cum Petrus ve- diisset Ierusalem, illi qui erant conuersi ad fidem catholicam de Iu- daismo, discipabant aduersus illum, eo quod communicauerat cum illis, vt habetur Act. 11. a.

9 Pater ergo illius, &c. cœpit rogare illum. Quia Deus per apostolos & specialiter per Paulum ostendit rationabiliter & per scripturas, quod erant gentiles non contemnendi, sed gaudentes ad communionem fidelium recipiendi.

10 Ecce tot annis seruius tibi. Sub lege Moysi. Et nunquam mandatum tuum p̄teritui. Sei licet man- datum de cultu vnius Dei. Licet enim multi de Iudæis fuerant idolo- lastra, tamen aliqui semper remanserunt in fide & cultu vnius Dei & illi possunt dici populus Iudaicus, sicut & frequenter pars nomi- natur nomine totius.

* Et nunquam

NICOLAUS DE LYRA.

Et manducemus. Quia in primitiua ecclesia non solū ministri- lesse sumebant hoc sacramentum, sed etiā totus populus quotidie habet act. 2. f. Et adhuc semel. In anno quilibet Christianus te- netur reficere hoc sacramento. Reficitur etiā quotidie, quia sacerdotes in solium sumunt hoc sacramento pro se, sed etiam pro populo.

Quia hic filius meus mor. erat. Morte culpa. Et reuixit. Vna gratia. Erat autem filius eius senior in agro. Quia Iudaicus popu- lus in cultu vnius Dei erat occupatus.

Et cum. scilicet ecclesia. Audi. symphoniā & chorū. Quia cū spiritus sanctus descēdit super apostolos aliosq; discipulos in die pentecostes, ceperunt lau- dere Deum varijs linguis, vt habetur Act. 2. a Et tūc Iudæi qui erāt in Ierusalem audientes voces eorū admirati sunt, & ceperunt qua- re vnde esset tanta gratia & exultatio, ideo subditur.

Et vocauit vnum de ser. & iterū. quid hæc essent Quia Iudæus pro alijs respondit ostendens q̄ erat ex donis spiritus sancti q̄ d̄ iustificat veniens ad fidē in catholica, siue sint Iudæi, siue sint gentiles

MORALITER.

† Et ceperunt epulari, &c. Quia peccator vere pœnitens de peccatis ad mēsam Christi recipitur cum alijs Christianis. Erat autem filius eius senior in agro. Per quem significatur Christianus perseverans in iustitia, remisse tamen operan- dē & talis aliquando miratur, q̄ Deus magis respicit pec- catorem

catorem conuersum dando ei virtutem fortius operādi. si- cut dedit sancto Bonifacio Martyri Et talis admiratio indi- gnatio dici potest laige loquendo, quia parabola quæ est q̄- dam similitudo, nō temp̄t currit omni modo. Pater au- tem amouet hanc admirationem seu indignationē, quādo Deus per se vel per aliū ostendit in fide, quod quicquid ope- ratur, iuste fit, licet hominibus aliquando aliter videatur: Tomus v. F 2

A eius, & circa angelos suos peruersū qd intellexit. Omnia mea tua sunt. Omnia, nō semper ad totū, sed ad partē maximam refertur. *Pe omnes declinauerūt, simul iuti, facti sūt Omnes q ve nerunt, su, sunt Omnibus omnia factus sum. Omnes qua sua sunt que*

Psa. 13. 3. Io. 10. d. 1. Cor. 9. d.

Omnia mea tua sunt; Non angeli, sed lex & propheta, quamquam illi nil negauerit quā ad esam hor tatur vituli.
a Nunquā, &c. Hoc non de omnibus sed de his tārum qui ad idololatriam nunquam versi sunt, qui cōsi temporalia quæ rebant, ab vno Deo tamen ea desiderabant.

b Deuorauit substantiam suam cū meretricibus venit, occidisti, &c. Meretrices

Id est, nunquam te mihi ad refectioem dedisti, eo ipso quod te hœdum id est, peccatorem, & le gis prophanatorem existi maui. ^a Hec ex persona pōne pura cum plebe. Vel ex persona populi ierosolymitani cum alijs tribubus Ifrac.

iui: & nunquam dedisti mihi hœdum, ut cum amicis meis cularer: Sed postquam hic filius tuus, qui deuorauit substantiam suā cum meretricib. venit, occidisti illi vitulum saginatum. At ipse dixit illi: Fili tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt. a Si definit mouere. Epulari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, & reuixit, perferat, & inuentus est.

Meretrices sunt superstitiones gentilium, cum quibus stantiam dissipat, qui relicto connubio verbi Dei cum mone foeda cupiditate fornicatur.

c Fili tu semper mecum es. Non quasi mentientē redargit, sed secum periculantiam eius apponens, & ad perditionem potiori exultationis inuitans. **d Omnia mea.** In a te, in beatitudine, & omnium singularum maiestrate sunt personæ ad videndum. Nostra erunt gloria ad conuictum. Nostra erunt riora ad dominandum. Sicut enim cupiditas nihil similitia, ita nihil cum angustia charitas tenet.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Et nunquam dedisti mihi. *Qui toto tempore legis Mosice uunquam tantum beneficium datum fuit populo Iudæico, quantum datum est tempore euangelij gentili populo ad fidem conuerso, ideo omnia beneficia illius temporis modica sunt & quasi nullius reputationis respectu beneficiorum noua legis:*
- 2** Fili tu semper. *Quia semper aliqui de iudæis adhiſerūt Deo per fidem, & multi ex eis receperunt fidē Catholicam, qui sunt participes beneficiorum noua legis. 7 deo, subditur.*
- 3** Et omnia. *Cetera patent ex prædictis. Si autē referat ista parabola ad iustum & peccatorem reuertentē, sic filius senior existens in agro est homo à iuuetute i operibus virtuosus exercitatus. Junior autem*

aut filius est peccator penitens, qui diu malè vixit & aliquando datur à Deo maior gratia, & per consequens maior gloria, quā ille bene vixit à iuuetute. Sicut patet de sancto Bonifacio martyre pōteſtice, qui iuuetus in stupro penituit, et passus est sub Diocletiano cuius festum colit Ecclesia Romana 2. idus Maii, de quo iuueti quando admirantur. Qua quidem admiratio potest dici quadi gnatio, inquit talis nō videtur dignus tāto bono. Sed Deus ter pacificat hanc indignationem, quādo ostendit per eruditionē v inspirationem quod hoc non prouenit ex parte peccatoris penit is, sed ex infinita bonitate Dei conferentis secundum vera sua iu ta. facultatem humanam omnino transf. endentia. Et ad hanc inter potest de fat illi liuera applicari.

CAPVT XVI.

Dicebat. *** THEOP.** Oīs parabola obliq; & figurato modo rerū quatūdā naturā manifestat, non per oīa rebus illis assimilata ppter quas assumpta est. Idcirco non oportet omnes parabolarū partes, curiosius iqrere, sed quatenus apparent proposito viles, reliquæ enim sinendæ sunt, quasi parabolam cōtextentes, & nihil ad a propositum conducentes, quomodo & c in proposita parabola faciendum.

† delatus

Postquam tribus parabolis murmurantes, de penitentiū receptione redarguit, superponit duas parabolæ de danda eleemosyna & sequēda par-

Dicebat autem & ad discipulos suos: Homo quidam erat diues qui habebat + villicum & hic + diffamatus est apud illum: + quasi dissipasset bona illius, & vocauit illum, et stantiā domus dispensat. In hoc gppē

simonia. Et cōgrue post pœnitentiā de eleemosyna sub iuste enim a Deo pœnitentem misericordiā expectat gēti fratri misericordiā pstat Monet ergo apostolos a mētiā. q. d. *Dimittite & dimittetur vobis, date & dabitur vobis.* **b Ad discipulo.** Quia Pharisæi supbi & auari sicut petē veniam, ita egibus pecuniam abant, ideo illic nunc ad illos nē illis audientibus d discipulos de p t te verba facit. **c Homo quidā.** licus proprie, i custos, sed pot hic pro Oeconome id est, dispensate qui vniuersam b dispēsatorē nō trad imitat un

CAPVT XVI.

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT XVI.

Dicebat autem, &c. Postquam descripta est penitentiū receptio benigna, hic cōsequenter describit eorū satisfactio cōdigna, quæ potissimè est p eleemosynarū largitionem, secūdū illud Dan. 4. e. Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperū. Et ad hoc saluator inducit primò parabolā. Secundo, rē gestā. Secunda ponitur ibi: Homo quidā erat diues. Circa primū, primo ponit Christi eruditio. Secundo Pharisæorum derisio, ibi: Audiebāt autē. Prima in duas, quia primo ponit parabolā narratio. Secundo, ipsius ad propositum applicatio, ibi: Et ego vobis dico. Circa primū sciē dum q ad hoc inducitur parabola, vt per hoc intelligatur, q sicut di

† iusto.

dispensator faciens curialitatē de bonis domini sui, receptus die in domib. illorū quib. fecit, sic diuites huius mundi, si de bonis Dei sibi traditis ad dispensationem dent pauperib. recipiētur in dō ip sorum, quæ est cælum, secundum illud Matth. 5. a. Beati patres spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. **2** Homo quidam. *Id est, ipse Deus pro nobis humanatus* **3** Erat diues. *Secundum q dicitur 21. propositione libri de vīs. Primum est diues per se ipsum, & non est diues manus. Et Psa. 1. a. Gloria & diuitiæ in domo eius.* **4** Qui habebat villicum. *Id est, dispēsatorē cui tradid. bona temporalia ad dispensandum.* **5** Et hic diffamatus. *Quia nihil latet eurr.* **6** Quasi dissipasset, &c. *Quia frequenter contingit, quod diues huius mundi*

MORALITER.

1 Dicebat autem, &c. Parabolam istam litera liter exposui de mala dispēlatione bonorum fortunæ. Nunc autē eā exponā de mala dispēlatione bonorum naturæ, quæ sunt claritas intelligē-

intelligētiæ, capacitas memoriæ, viuacitas sensuū exteriōrum, & integritas & sanitas membrorum, quib. homo pōtē & male vti. Et malus vti, est dispēlatio mala, & tior altera, quanto bona naturalia, bonis fortunæ sua ra. Propter quod a domino iuste reprehenditur, dice

* q hoc

nitandum debemus sumere. s. vt fraudulentè erga Deū
amamus. Sed e contrario ista similitudines dantur, vt intel
amus, si laudari potuit a dño, cui fraudem faciebat, quā
magis placet Deo, q̄ secundum eius p̄ceptum opera illa fa
Nec reprehēdit villicus, in quo dīcimus, non ipsi esse

potest accipi. Quisquis indigētiam pauperis vel ex dimidia
vel ex quinta parte alleuiat misericordie suæ mercede de
nāus est. Vel si accipiat, vt cum ludæi decimas dederint
sacerdotib. & Leuitis suis, super iustitiam eorum abundet
iustitia ecclēsiæ Christi. Et cum illi decimas isti dent dimi

mini, sed potius
enarum dispensa
res facultatum. Et
eo licet peccaue
; tamen quia sibi
posterum ex in
gentia rerum do
mini quæsiuit auxi
i, prædicatur.

ALLEGORICE.
Villicus est, cui De
aquas pecunias ad
ogandum pauperi
s commisit. Qui
ogitat talem villi
tionem cum vita
i finiēdam, magis
amicis acquiren
e, quam de congre
gadis diuitiis præ
t. Intelligens fini
vita ista nō esse ei
lum, vt terram suā
caota cōpūctio
filiat ad ferendum
ctum. Et ibi etiā
confusibile erit mē
ar, eo modo quo
endicabunt faruæ virgines

a Centum cados. Cadus Græce, amphora dñ Latine conti
tres urnas. Chorus modijs 30. impletur. Simpliciter sic
potest

ait illi: Quid hoc audio de te? ^{A tempore mortis.} Redde rationem ^{Timorē perterritus.} villica
tionis tuæ: ^{Vt penas euitem.} Iam enim non poteris villicare. Ait autem

villicus intra se: Quid faciam, quia Dominus meus au
fert a me, villicationem? Fodere non valeo, mendicare
erubescō. ^{Tempore huius villicationis.} Scio quid faciam, vt cum amotus fuero a ^{I. i. quibus misericordiam impendero.} vil

licatione, recipiant me in domos suas. Conuocatis itaque
singulis debitoribus Domini sui, dicebat primo: Quan
tum debes Domino meo? At ille dixit: Centum ^{Dimidiam partem dimittit.} t ^{Quantam partem dimittit.} ca
dos olei: Dixitque illi: Accipe ^{b. Non d. fraude, sed de prouidentia, quamuis peccantem laudat.} t cautionem tuam, et se
de cito, scribe quinquaginta. Deinde alio dixit: Tu vero

quantum debes? Qui ait: Centum Choros tritici. Ait illi. Ac
cipe ^{a. Quantam partem dimittit.} literas tuas, & scribe octoginta. Et laudauit dominus vil
licum ^{b. Non d. fraude, sed de prouidentia, quamuis peccantem laudat.} t iniquitatis, quia prudenter fecisset, quia filii huius

seculi prudentiores filii lucis in generatione sua sunt. Et ego
laudauit dominus villicum ^{Carnali.} t iniquitatis, quia prudenter fecisset, quia filii huius
seculi prudentiores filii lucis in generatione sua sunt. Cuius quisq;
opera agit, eius & filius dicitur, vnde; *Fi. lyb. i. us.* Id est, tene
brarum, & filii lucis æternæ vitæ,

diar: sicut Zacheus
fecit de bonis suis,
vel duplicent illo
rum decimas dādo
quintas.

3 b Et laudauit domi
nus villicum iniquita
tis, quia prudenter fe
4 Si dispēsator iniqui
5 mammonæ dñi vo
6 ce laudatur, q̄ de re
7 iniqua sibi iustitiam
8 præparauit, & passus
9 dispendium, tamen
laudat prudentiam
eius non q̄ aduersū
dominum fraudulē
ter egerit, sed q̄ pro
se prudenter fecerit
quanto magis Chri
stus, qui nullum dā
num sustinere pōt,
& pronus est ad cle
mētiam, laudabit di
scipulos, si in sibi cre
ditos misericordes
fuerint.

10 c Quia filij huius se
culi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt. Cuius quisq;
opera agit, eius & filius dicitur, vnde; *Fi. lyb. i. us.* Id est, tene
brarum, & filii lucis æternæ vitæ,

11 Quia filij huius seculi. Id est, homines temporalibus intenti.
12 Prudentiores. Id est, magis astuti sunt, & seruidi in tempora
libus negocijs agendis.

13 Filijs lucis, Id est, quam homines spiritualibus deputati sint
in negocijs spiritualibus. Et hoc videmus ad sensum frequenter acci
dere. Cuius vna ratio est corruptio naturæ, propter quam homo pro
nior est ad malum quam ad bonum. Alia ratio est, quia bona terrena
sunt sensibilia, & ideo fortius mouent animum, quia bonum non mo
net nisi, vt cognitum, secundum q̄ dicit Augustinus; Inuisa diligere
possumus incognita autem nequaquā: sensibilia autem bona sunt ma
gis cognita quam spiritualia, quia sensibilia sunt cognita per expe
rientiam sensu illa autem solum per fidem.

14 Et ego vobis dico. Hic ponitur p̄ dicta parabola applica
tio, cum dicitur,
* Facite

I Oeco
nomia
dispēsa
tionis.

† Oeco
nomia
dispēsa
tionē.

E
† baros
† litera

F

NICOLAUS DE LYRA

us mundi, & maxime ecclēsiæ ministri, quib. tradita sunt bona tē
ralia ad exponendum in pijs operibus, frequenter consumunt ea in
uitis, & superfluis contra voluntatem domini tradentis talia eo
n dispensationi.

Redde rationem villicationis tuæ. Quia de omnib. sibi tra
ditis Deus exigit rationem vsque ad minimum quadrantem.

Iam enim non poteris villicare. Quia omnia a te auferen
t in morte.

Ait autem villicus intra se: Quid faciam, quia dominus
meus auferet a me villicationem. Quia aliquando contingit, q̄
uites huius mundi male consumentes bona sibi tradita, timore mor
tis ducuntur ad p̄nitentiam, & ad cogitandum de vita futura.

Fodere non valeo. Id est, proprio labore, & penitentia nō pos
sum satisfacere de peccatis, & venire ad vitam beatam.

Mendicare erubescō. Quia verecundum debet esse huius mū
di diuitibus petere a pauperibus & religiosis suffragia spiritualia,
& non rependere eis in temporalibus bonis.

Scio quid faciam. Quia bona temporalia eis distribuam.

Vt cum amotus fuero a villicatione. Scilicet in morte.

Recipiant me in domos suas. Id est, per eorum suffragia &
merita recipiar in vita beata.

Conuocatis itaque singulis debitoribus domini sui, Quia
religiosi & pauperes quantumcumque iusti, sunt debitorcs Dei: In
hoc

hoc tñ tene ista parabola, q̄ sicut iste qui curialis fuit creditorib. de
bonis domini sui; recepit ab illis curialitatem quib. fecerat. Sic diui
tes huius mundi si bona eis tradita pauperib. dispensent per hoc de
offensis satisfaciunt; Parabola enim similitudo est. Similitudo enim
non semper currit quatuor pedibus, imo si teneret in omnib. iam non
esset similitudo, sed magis identitas.

10 Et laudauit dominus villicum iniquit. Nō de fraude, sed
de prudentia. Sic diuites huius mundi non sunt laudabiles de consum
ptione bonorum in illicitis actib. sed de hoc si prudēter se conuertunt
ad distribuendū bona in pijs operib. vt per hoc prouideāt sibi in vita
futura, quia sola elemosyna est comes defunctorum, secundum q̄ dī
cit beatus Augustinus.

11 Quia filij huius seculi. Id est, homines temporalibus intenti.

12 Prudentiores. Id est, magis astuti sunt, & seruidi in tempora
libus negocijs agendis.

13 Filijs lucis, Id est, quam homines spiritualibus deputati sint
in negocijs spiritualibus. Et hoc videmus ad sensum frequenter acci
dere. Cuius vna ratio est corruptio naturæ, propter quam homo pro
nior est ad malum quam ad bonum. Alia ratio est, quia bona terrena
sunt sensibilia, & ideo fortius mouent animum, quia bonum non mo
net nisi, vt cognitum, secundum q̄ dicit Augustinus; Inuisa diligere
possumus incognita autem nequaquā: sensibilia autem bona sunt ma
gis cognita quam spiritualia, quia sensibilia sunt cognita per expe
rientiam sensu illa autem solum per fidem.

14 Et ego vobis dico. Hic ponitur p̄ dicta parabola applica
tio, cum dicitur,

Pruden
tia filio
rū huius
seculi.
duplex

* Facite

MORALITER.

Quid hoc audio. Hoc autem dominus ei dicit, quando ter
rem mortis immittit.

Ait autem villicus intra se: Quid faciam quia dñs meus, &c.
hoc autem dicit, quando non solum mortem timet cor
porealem, sed etiam æternam.

Scio quid faciam. &c. Id est, per alios bonos procurabo mi
hi salutem.

Conuocatis itaque singulis debitoribus dñi sui, dicebat pri. &c.
Es autem quantumcumq; iusti, sunt debitorcs Dei. Homo
vero donatus

vero donatus prædictis naturalib. bonis, de cursu com muni
abundans est in fortunæ diuitijs, quarum tamen non est
dominus, sed dispensator, & ideo qñ de illis dat pauperib.
donat de bonis domini sui, & per eorum merita acquirit sa
lutem sibi ideo concluditur.

10 Et laudauit dñs villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset.
Dicitur autem, villicus iniquitatis propter dispersionem
bonorum naturæ, sed laudatur à domino, quia prudenter di
spensauit bona fortuna, propter quod inducit alios ad simi
le, dicens.

A *Facite vobis.* Mammona lingua Syrorum diuitiæ iniquitatis q̄a de iniquitate collectæ sunt. Si ergo iniquitas bñ disp̄sata vertitur in iustitiã, quanto magis epulæ diuini sermonis in quo nulla est iniquitas, bonum dispensatorem leuât in cœlum. Vnde sequitur *Qui fidelis est in mini. &c.*

b *Qui fide.* In peccati cum paupere participanda.

† 14. q. 5. c. qui habetis.

*** THEOPHYLACTVS.** Minimū vocat terrenas diuitias, & reuera paruas immo quæ nihil sūt qñquid em̄ratorie sunt, multo vero calestes, vt pote semp duraturas & qb. semp accedit, q̄ vero in his terrenis diuitiis iniustus apparuerit, & sibi vendicat, quæ in cōmunem vsum fratrum sunt cōcessa, neq; illo multo dignus inuenietur, sed sicut iniustus repudiabitur.

Minimo

† Ma. 6. c.

B

Et in maiori fidelis est. Adhærēs creatori & cum eo sp̄s vnus effectus. Sed qui temporalia, quæ possidet, non bene dispensat, æternorum sibi gloriam de qua tumet, euacuat. Si. n. nō diligit fratre m quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? Et si habens substantiam, viderit fratrem egentem, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?

† Jo 4. d

c *Si ergo, &c.* Qui non dat fratrib. ad vtendum q̄a Deo p̄ omnib. est creatū, iniquus erit in spirituali pecunia diuidēda, vt non pro necessitate, sed pro personis doctrinam domini diuidat.

d *Et si in alieno.* Si carnales diuitias quæ labuntur, non bene dispensatis, veras. & æternas diuitias quis dabit vobis?

e *Nemo*

e *Nemo seruus* Corripiens auaritiã dicit amatores p̄nitię Deū amare nō posse. Qui ergo Deum amat pecuniã cōtemnit. Non vult. n. simul transitoria, & æterna diligere. Qui æternitatē diligit t̄palia in vsu, non in affectu fidet. Ideo d̄us fideliter distribuere, vt dñi t̄paliũ nō serui, q̄a simul potestis seruire & pecuniæ.

serui, q̄a simul potestis seruire & pecuniæ.

1 *f* *Aut vni adhærebit*
2 *Av vs.* Non diliget. Nemo enim diligit diuitiam, sed sua cupiditate implicatus, e. d. hæret, vt si quis nã ancillę cōiũs patitur seruire, si non diligit eum, ius ancillam diligit. *Et alte.* Non q̄d cogit. Nullius. n. n. scientia, Deum esse se potest, sed cōtinuit dum minas suis cupiditate postponit, & denitate eius, & in nitate sibi blatur.

a *Non uoslibet pauperes sed eos qui possunt vos recipere in æterna tabernacula.*
a *vobis dico. † Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in minimo, & in † maiori fidelis est, & qui in † modico iniquus est, et in maiori iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est, quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis? † Nemo seruus potest duobus dominis seruire, aut enim vnũ odiet, et alterũ diligit: aut † vni adhærebit, et alterũ contemnet. Non potestis Deo seruire, et mammonæ. Audiebant autem omnia hæc Pharisei, qui erant auari*

b *In carnalibus in vsu irarum bene expensis.* **b** *In spiritualibus erogandis.*
Qui non dat fratribus.

a *In est. in diuitiis, quibus præest iniquus mammon, vt de eis tenet homines. Id est veritas vite gaudia vel virtutes, quibus ad vitam uertitur.*

a *Alienum est a vobis quicquid seruilis est, quia præter naturam.* **b** *Ea que proprie homini deputata sunt Christus est, quia uita nostra est.*

a *Inter se dissidentibus Nihil medium.* **b** *Diabolum.* **c** *Deum* **Diabolo.**

a *Deum cuius mandata postponit & diligit naturaliter.* **Exponit qui sunt duo domini**

a *Intelligentes parabolam aduersus se dictam, & carnalia præserta spiritualibus futuris quali incertis præponentes.*

seruire, & mammonæ. Non ait habere diuitias, sed seruire uult, qui custodit, vt seruus, sed qui seruitutis excussit iugum distribuit vt dominus. Qui seruit Mammonę, illi vt iugum, qui merito suę peruersitatis rebus istis præpositus, princeps mundi a domino dicitur.

Audiebant autem. Monebat dñs scribas, & Phariseos ne uerbe sapere, non de sua iustitia præsumere, sed peccata penitentes suscipere, & sua q̄ forte inciderent peccata emolynis redimere. Sed illi præceptorem misericordiam militatis, & parsimoniam, deridēt, quasi minus utilia, & quam facienda noxius imperaret, vel certe uilia, sed a perfecta superfluis ingereret. Vnde eos redarguit.

Et ait

NICOLAUS DE LYRA.

*** 1** *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.* Mammon est nomen demonis tentantis de diuitiis male acquirēdis, & ideo nomen eius ad diuitias significandas deriuatur, & potest esse primæ vel tertie declinationis, dicendo māmona mammonæ, vel mammon mammonis. Facere igitur amicos de mammona iniquitatis, est dare diuitias pauperib. quæ dicuntur mammona iniquitatis, quia frequenter ad iniquitatem inducunt, & implicant, non tamen per se, sed ex abusu hominum, vnde dicit Ambrosius. Sicut diuitiæ impedimenta sunt reprobis; ita probis sunt adiumenta virtutis.

Aliter et potest exponi de diuitiis iniquo affectu vel malo actu acquisitis, de quib. potest tamen elemosyna fieri, vt de acquisitis per meretricium, & huiusmodi. Dare igitur talia, pauperibus est facere sibi amicos de mammona iniquitatis, id est, de diuitiis iniquo actu vel affectu acquisitis. Si autem in iusto titulo acquirantur vel possideantur diuitiæ, de eis non dēt dari elemosyna, sed est restitutio faciēda.

2 *Vt cum defeceritis. A presenti vita.*

3 *Recipiant vos in æter.* Id est, per suã merita, & suffragia impetrent apud Deum vos finaliter recipi in beata vita.

4 *Qui fidelis est in mini.* Bona minima sunt temporalia. Similiter sunt aliena a nobis, quia sunt extra nos. Bona autem spiritualia, sunt bona maiora, sunt et nostra, quia non possunt auferri a nobis, nobis nolentib. Dicit igitur saluator. Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est. Quasi dicat qui bona temporalia quæ sunt minima fideliter dispensauit per elemosynarum largitionē, dignus est, vt sibi committatur dispensatio spiritualium, quæ sunt maiora, quia fidelitas dispensationis primæ est argumentum fidelitatis secundæ.

5 *Et qui*

5 *Et qui in modico iniquus.* Bona temporalia (quæ modico sunt,) in illicitis consumendo, aut male retinendo.

6 *Et in maiori iniquus est.* Id est, in dispensatione bonorum, ritualium quæ maiora sunt, quia infidelitas primæ est argumentum infidelitatis secundæ. Ideo sequitur.

7 *Si ergo. Temporalia male dispensando, quæ sunt magis bonæ condum apparentiam, quam secundum veritatem.*

8 *Quod verum est.* Id est, bona spiritualia, quæ sunt verabilia.

9 *Quis credet vobis? Id est, tradet vobis administrandum, si dicat nullus sapiens. Et ideo tales si promoueantur in ecclesia, est ex Dei ordinatione, sed magis permissione.*

10 *Etsi in alieno.* Id est, in temporalibus, quæ sunt aliena a vobis, vt prædictum est.

11 *Quod vestrum est.* Id est, bona spiritualia, quæ sunt bonis intrinseca, vt prædictum est.

12 *Quis dabit vobis? Scilicet ad dispensandum, quasi dicat illi sapiens hoc faceret.*

13 *Nemo seruus potest duobus dominis seruire.* Scilicet contrariis, ideo sequitur.

14 *Non potestis Deo seruire, & mammonæ.* Id est, obire Deo & diabolo, tentanti de diuitiis male acquirēdis, & male dispensandis.

15 *Audiebant autem.* Hic consequenter ponitur Phariseorum ratio irrationabilis. Secundo eorum confutatio rationalis, ibi. Fuit illis. Primum ponitur cum dicitur. Audiebant autem. Quasi inuincibiliter loqueretur. Tum quia Abraham fuit diues valde, vt habetur Gene. 13. a. & multi alij, qui Deo seruiuerunt, & placuerunt. Tum quia

MORALITER.

† 1 *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, &c.* Id est, de temporalibus diuitiis. Quæ sic nominantur, non quia sunt mala secundum se, sed quia frequenter sunt occasio mali. Timot. 6. b. *Qui volunt diuites fieri, inuidunt in tentatione m, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nocua que mergunt hominem*

hominem in interitum, & perditionem.
15 *Audiebant au.* Auarus. n. liberalem dicit prodigum hñ. 4. Ethic. & per consequens dicit eum deridendum quam stultum propter quod Pharisei, qui erant auari, deridebant Christum, eo quod laudabat dispersionem bonorum temporalium.

† Om.

Et ait, &c. qui in. Dū peccatores quasi infirmos & despera- s contēnitis, & vos perfectos in oīb. cunctaq; fragilitatis pertes, elemosynarum remedio non egere creditis. Sed c tumoris altitudo q̄ iuste damnanda sit, videt ille q̄ illu- inat abscondita tenebrarum, & manifestat p̄silia codiū.

Lex & propheta.

spūtatē contra largyriam deri- bant, quasi p̄rium & prophetis: cū lege multi diui- Deo placuerunt, cum lex iuis ob- uatoribus bona tra promittat, qui b s occurrit docens tantiam esse inter c gem & euange- d lum: q̄ in lege car- e libus propter ter- m præcipiunt mi- nora, & in euangelio ritualibus propter f elum præcipiunt r maiora. Ideo in g angelizatione re- si addit.

* THEOPHYLACTVS. Vident hīc separatim dicta, & superiorib. non cohære, sed attendenti videbuntur nō ale p̄fectanea, nam quia ipse paupertatem in superiorib. ocuerat vocando diuitias iniustum Mammonam, lex ve- benedictionem & in dinitis det, & propheta bona ter- promittebant, vt ne quis dicat ei irridens sicut Pharisæi, id tu dicis? contrarius es legi illa & in diuitijs benedicit tu paupertatem doces? propterea dicit. Lex & propheta que ad Ioannem. Et bene quidem docebat ita auditorum firmitate postulante.

Et omnis. Magna vis est cū de terra genitus celū quærit illidere per virtutem, q̄ non potuit tenere per naturam, im linguas et deridentium cōtēnit, sicut dñs irrisus est à harisæis. Omnis qui vim facit, vehemētī studio pio, erat, non

non torpenti lentescit affectu. Est ergo fidei religiosa v olē tia, segnicies criminosa. Faciamus ergo vini natura, vt i ou ad terrena demergat, sed ad superna se erigat.

Facilius est. Quamuis dicam, lex & propheta vsq; ad Ioan- nē tñ non p̄dico legis destructionem: q̄a facilius maxima

& t deridebant illum. Et ait illis: Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus, Deus autem nouit corda vestra, quia

Vestra altitudo displicet Deo & in hoc ne defendatis vs per legem, quia lex uestra iam amissa statum.

quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum

a Vbi temporalia dabantur. b Qui pœnitenti am & uita austeritatem uerbo & exemplo propter cœlestia docebat. c A tempore eius.

Lex & propheta vsque ad Ioannem: t̄ ex coregnum Dei

Sup'e tenens.

euangelizatur, & omnis in illud vim facit. Facilius est autem

Non soluo legem, sicut in hoc ano apparet si q̄ de alijs intelligite.

cœlum & terram præterire, quam de lege vnum apicem cade- re. t̄ Omnis qui dimittit vxorem suam, & ducit alteram, mœ-

a Mattheus excepta causa fornicationis b Quasi ignotus apud Deum nomen non designato

chatur: & qui dimissam à viro ducit, mœchatur. Homo qui-

a Hoc nisi ad inanem gloriam. b Ecce uoracitas.

dā erat diues qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur

Vbi est impar coniugium, iex Dei non est.

f Homo qui. Cōtra derisores auaros q̄ proposuit exemplo astruit, s. quod diues apud inferos torquetur, qui Lazarum non fecit sibi amicum, a quo posset recipi in æterna taber- nacula, & magis videtur narratio quam parabola.

g Qui induebatur purpura & bysso. GREGOR. Purpura col- lor regij habitus est p̄his marginis ferro circūcis emissā. Byssus genus lini candidissimi & mollissimi. Si cultus præ- ciofarum vestium culpa non esset, sermo Dei non t̄a cui gi lanter exprimeret, q̄ diues purpura & bysso indutus apud inferos irremediabiliter torquetur: nec rei rehēditur diues, quod aliena rapuerit, sed quod non erogauerit quid ergo il- li erit, qui aliena rapit? Hoc ē hunc inferno tradidit, quia in sua felicitate timidus nō fuit, quia percepit dona ad vsum arrogantiæ

Purpura Byssus.

NICOLAUS DE LYRA.

um quia lex vetus & propheta inducebant ad seruitutē Dei pro- mittendo abundantiam tēporalium, vt patet in multis locis ve. test. Pharisæi tamen ista inducebāt ad defensionē suā auaritiæ. Male etiā inducebant, quia illi qui bene vtuntur d uitijs non seruiunt eis, nec lamoni de eis tētanti, sed magis è cōu- vsu diuitia eis seruiunt, quia unt eis iuuamenta virtutis, vt p̄dictum est. Tales autem seruiunt Abraham & alii diuites qui Deo seruiunt & placuerunt. Simi- liter lex & propheta seruiuntibus Deo non promittebant abundan- tiam temporalium, tanquam principale premium cum sint minora bona quam actus meritorij: premium at principale est maius bonū, cum sit finis actus meritorij, & finis semper potior est his que sunt ad finem ordinata. Et ideo vbi cunq; in sacra scriptura pro actibus virtutum promittuntur bona temporalia, sub illis intelliguntur bo- na spiritalia & æterna tanquam principaliter promissa, neque temporalia sic promittuntur ad malum vsum, sed ad bonum.

- 1 Et ait. Hic consequenter ponitur Pharisæorum confutatio. Et primo dicitur confutatio p̄ nit or. Secundo dubium remouetur. ibi. Fa- cilius. Primo igitur ponitur Pharisæorum confutatio, cum dicitur.
- 2 Vos estis. Auari tiam vestram p̄dicto modo colorando false.
- 3 Deus au. Id est, iniquitatem ibi latentem.
- 4 Quia quod. Id est, apprensus iustitia & non existens.
- 5 Abominatio est. Aut sc̄urdum quod dicit beatus Hiero, Si- mulata sanctitas duplex est iniquitas.
- 6 Lex &. Non quod lex vel propheta defecerit, sed quia extunc perfectio euan gelica prædicari incēpit que inducit ad contemptum temporalium propter amorem spiritalium & cœlestium, tanquam propter maius bonum expeditius consequendū vnde dicitur libero de ecclesiasticis

ecclesiasticis dogmatibus. Bonum est facultates cū dispensatione ero- gare, melius est tamen intentione sequendi Christū, totum simul do- nare & absolutum a sollicitudine cū Christo egere. Sed quia ad ho- requiritur magnus conatus liberi arbitrij: Ideo sequitur.

7 Et omnis in il: Quia homo nutritus & assuetus in amore hono- rum temporalium, non potest talia contemnere propter Deum, nisi si b̄i quandam violentiā faciat: quia consuetudo que tam natura est il- la autem que contra naturam sunt; sunt aliquo modo viole nta.

8 Facilius. Hic remouet dubiū, quia dixerat saluator. lex & pro- pheta. Possent aliqui credere quod ista essent per Christum annihila- nda quod non est verum imo per Christum fuerunt impleta, & im- perfectio eorum amota, vt plenius declaratum fuit Ma. 5. & hoc est quod dicit saluator. Facilius est, &c. Et ad hoc inducit vnum exem- plum dicens.

9 Omnis qui di. Lex enim permittebat repudium vxoris nō t̄a men sicut licitū, sed propter maius malū euitandū, vt declaratū fuit Deu. 24. a. & Mat. 10. b. Et ideo Christus imperfectionem legis amo- nit, quādo indissolubilitatem matrimony ostendit di. Omnis qui di- vxor. &c. Et patet sententia ex dictis Matthe. 19. b.

10 Ho. qui. Hic inducit exemplū ad prouocandū homines ad ope- ra misericordie ex diuite damnato propter defectū pietatis & mise- ricordie & non dicitur hic quod sit parabola, quia sc̄cū de flores est narratio rei gesta. Dicit ergo. Homo quidam. Secundum q̄ dicit Grego. non exprimitur nomen eius, quia non erat a Deo cognitus per approbationem, secundum quod dicit saluator reprobatis Mat. 7. d. Nunquam noui vos. Disc edite a me omnes. &c.

- 11 Erat di. Ecce superfluitas in censu.
- 12 Qui indue pur. Ecce excessus in vestitu,
- 13 Et epulaba. &c. Excedens in vitu.

* Et erat

MORALITER.

- 9 Omnis qui dimittit. Vxor nullo modo dimittēda est sapiē- tia. Sap. 8. a Et quæsiui sponsam mihi eam assumere, &c.
- 10 Homo quidam erat. Hoc exposui literaliter de diuitijs for- tunæ, quia s̄m doctores catholicos non ponitur hic para- bola

bola, sed narratur res gesta, nunc aut̄ exponi pōt de diuitijs natura prædictis. Et quia talis communiter est etiam diues in temporalibus & superbus. Ideo subditur.

- 22 Qui induebatur purpura & bysso. Ecce pompa vestium.
- 13 Et epulabatur quotidie splendide. Per excessum victualū.

arrogantia inflexit, quia viscera pietatis ignoravit, quia precepta precio redimere noluit.

THEOPHYLACTVS. Diuitem hoc loco in parabola absq; nomine assumpsit vt pote qui neq; dignus sit qd Deo nominetur, sicut & per prophetam dicit: Non memor ei qd nomen illorum per labia.

Nomen autem pauperis memorat iustorum enim nomina in libro vite scripta sunt.

Et erat quidam. Si qua reprehensibilia in pauperibus videmus, dispicere non debemus, quia fortasse quos morum infirmitas vulnerat medicina paupertatis curat.

Vlceribus plenus. Huius vlcera diues fastidiosus exhorret ne inter preciosas epulas, vnguentatolque conuiuias, fetore vlcerum lambentibus canibus sustineat.

Cupiens. In vna re duo iudicia Dei explentur. Ex visione pauperis diuiti non miserenti cumulus danationis inferitur & rursum ex visione diuitis, tentatus quotidie pauper probatur, quem ad maiorem ipsius probationem, paupertas simul & aegritudo, & visa diuitis copia, & nulla sibi adhibita consolatio afficiunt.

Canes. Potest in lingua canum, lingua significari adulationem qui vulnera lingunt, dum mala que in nobis reprehendimus, improbo fauore laudant.

ALLEGORICE. Diues qui induebatur purpura, & bysso, & comedebat quotidie splendide Iudaicum populum significat, qui cultum vite exterius habuit, & acceptae legis delictis vsus est ad nitorem, non ad utilitatem. Lazarus vlceribus plenus gentilem populum significat, qui conuersus ad Deum, dum peccata confitetur, virus quod intus latebat, quasi rupta cute foras emittit. Et cupiebat saturari de micis que cadebant de mensa diuitis, & nemo illi dabat, quia gentilem quemquam ad cognitionem legis admittere superbus ille despiciebat, quia enim non ad charitatem, sed ad elationem doctrinam legis habuit, quasi de acceptis opibus tumuit. Et quia ei verba defluebant de scientia, quasi micae cadebant de mensa. Sed e contra pauperis vlcera canes lambunt, quia dum predicatorum loquendo a peccatis eripiunt, quasi tangendo vulnera ad sanitatem reducunt, sicut canis curat vulnera, dum lingit. Vnde Lazarus aditus, bene interpretatur quia ipsi hunc ad ereptionem iquant, qui eius vulnera per linguam correctionem curant.

In sinum Abrahæ. Sinus Abrahæ, est requies beatorum pauperum, quorum est regnum celorum in quo post hanc vitam recipiuntur.

cupiuntur. Sepultura inferni, poenarum profunditas est, quae superbos & immisericos post hanc vitam vorat.

Sinus Abrahæ, requies est patris, in qua recubunt vires ab oriente & occidentem cum Abraham, Isaac & Iob, regni purpura & bysso induti, foras eiciuntur.

Et sepultus est in lege non tenac, sed rapina damnatus. In euangelio diues, quod sua non dedit toruitur.

Eleuans autem oculos. Longe vident iudicium, dum in impositi ante diem iudicij fideles superbia requie attendunt, quorum gaudia post mortem tenaplari non possunt.

Longe est quod cupiunt, quia illuc per meritum non attingunt. Refrigerium meum. Infidelis populus verba legis in ore tenet, quae opere seruare contempsit. Ibi ergo amplius audebat, vnde ostendit scire quod facere noluit. Ab extremo digno iudicio desiderat, qui eternis supplicis datus optat operationum illorum vltima participare. Fili recordare quia rece. bo. iudicium. quia omne tuum gaudium foelicitatem transitoria tacti. Habent & iusti in mundo bona, sed quia in retributione non recipiunt, sed ad aeterna sanctis desiderijs aequata, quae assunt minime bona videntur. Memento fili. Ecce Abraham filium vocat, quem tamen a tormento non liberat, quia praecedentes patres huius populi multos a sua fide detulit, quos considerant, nec vlla compassione a tormentis eripiunt, quos tamen filios per carnem recognoscunt. Habeo enim quinque fratres Iudaicus populus iam ex magna parte damnatus, sequens quos in terra reliquit, quinque libros Moyse carnaliter intellectis, vel quinque corporis sensibus deditos nouit. Quae sunt ergo fratres, quos ad spiritualem intelligentiam non assurgere gemit. Si Moysen & prophetas non audiunt, ne si quis ex mortuis resurrexerit, ei. Ex mortuis dominus resurrexit, sed quia Iudaicus populus Moyse credere noluit, ei quiescit credere contempsit. Et cum Moyse verba spiritualiter intelligere noluit, ad eum quem Moyses praedixerat, non peruenit. Vnde veritas. Si crederetis Moysi, crederetis & mihi. Vidit Abraham. GREGORIUS IN HOM. Credendum quod ante retributionem extremi iudicij iniusti in requie quae iustos conspiciant, vt eos videntes & contempnentes in gaudio non solum de suo supplicio, sed etiam de illorum bono gaudentur. Iusti vero in tormentis semper iniustos inueniuntur. Vnde gregorum gaudium crescat, quia malum conspiciunt quod in corditer eualerunt. vt etiam peccatores in iudicio amon puniantur, & eorum vident gloriam quos contempnere & de illis

NICOLAYS DE LYRA.

- 1 Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, Exprimitur autem eius nomen, quia erat Deo cognitus per approbationem, sicut & Moyse dixit Exo. 33. d. Noui te ex nomine. Et ex hoc dicit Ambrosius hic quod est magis narratio quam parabola.
- 2 Qui iacebat. Vt ex vicinitate magis appareret duricia diuitis & probaretur patientia pauperis.
- 3 Cupiens saturari, Non dicit de preciosis.
- 4 Quae cadebant. In quo appareret maxima duricia, eo quod perire permittebatur vnde pauper poterat subleuari.
- 5 Et nemo illi. Quia tali domino talis familia, & ideo sibi confortabatur in mentis duricia.
- 6 Sed & canes venie. Ecce brutalis pietas in lingendo vlcera pauperis arguit duriciam diuitis, quia curialiores erant canes pauperis, quam eorum dominus.
- 7 Factum est autem, vt moreretur mendicus. In patientia quam perfectum habet probatur.

- 8 Et portaretur ab angelis. Id est, ad limbum sanctum, ubi pauper, ubi descendebant iusti morientes antequam impedimentum gloriae per passionem Christi esset amotum.
- 9 Mortuus est autem & diues. Quia diuitiae non possunt necesse saluare.
- 10 Et sepultus est. Scilicet damnatorum, quia erat diaboli archianus ei primitas reddens, bona temporalia in illicitis consumendo, & horas eius audiendo, catilinis dissolutis & malis verbis iniuriando.
- 11 Eleuans autem oculos suos. Quia eius oculi aperti ante per penam, qui ante fuerant clausi per culpam.
- 12 Vidit Abraham a longe. Quia multum est ante apertionem caelestis distabat electorum status a statu reproborum, in tantum quod in possibilis erat transitus ab vno in alium, vt dicitur infra. Ex libro autem hoc dicit Gregorius super Lucam & ponitur in 4. sententiam in fine, quod infidelis in inferno, id est, in inferno positi ante diem iudicij deales super se in requie attendunt, quorum gaudia post contempnitionem possunt. Qualiter autem intelligendum sit dictum beati Gregorii, non est vnum discreti

MORALITER.

- 1 Et erat quidam mendicus. Per quem significatur homo simplex & ignarus indigens consilio eius.
- 2 Vlceribus plenus. Id est, Poenitens de suis facinoribus quod significat per vlcera, in quibus putredo erupit ad exteriora.
- 3 Cupiens saturari de micis. Id est, de consilij sui verbis. quae procedunt ex scientia sicut micae de mensa.
- 4 Et nemo illi dabat. Quia talis contemnit pauperes, & eos alloqui

- loqui dedignatur.
- 6 Sed & canes veniebant & lingebant vlcera eius. Per canes lupos a gregibus arcetes, significantur predicatorum & confectores, qui debent tales dulciter consolari.
- 7 Factum est autem, &c. Quia frequenter contingit, quod simplices & ignari saluantur, & homines astuti & literati damnantur. Vnde Augustinus de Paulo simplice dixit. Simples & illi rapiunt caelum, & nos cum literes trahimur ad infernum.

delorum poena torquentur quos inutiliter amauerunt. *a* *intingat*. Qui micas cadetes de menta Lazaro non de extremo eius digito aqua distillari in ore suo cupit, & ut minima in vita non dedit, in inferno minima oritur. *b* *uia recepisti*. A v. c. Nota q̄ diues iste aliquid boni habuit ex quo bonum tristorium in hac vi recepit, & Lazarum aliquid mali habuit, sed ignis inopurgauit. *c* *in his omnibus*. Sic reprobia poena ad gloriam sanctum transire voluit, ita iusti per misericordiam in mente inuolunt ad positos tormentis, vt eos liberet, sed non possunt quia iustorum anime etsi in natura bonitate misericordiam habent, iam & auctoritas iustitiae coniuncta, tanta rectitudine ostinguntur, vt in la ad reprobos compassione motuatur.

liter diligent, qui hic dum peccata diligeret, nec se amabat. Seruatur ergo diuiti ad penam, & cognitio pauperis que despecti gloria, & de poena inutiliter amatorum amplius torquetur. *c* *Ut mittas*, Serius diues iste magister incipit esse, cum iam nec discendi ipsi habeat, nec docendi.

ipse clamans dixit: Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam, vt refrigeret linguam meam, qui crucior in hac flamma. Et dixit illi Abraham: Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris. Et in his omnibus, inter nos & vos chaos magnum firmatum est, vt hi qui volunt hinc transire ad vos, non possunt, neque inde huc transire. Et ait: Rogo ergo te pater, vt mittas eum in domum patris mei. Habeo enim quinque fratres, vt restetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Et ait illi Abraham: Habent Moysen & prophetas, audiant illos. At ille dixit: Non pater Abraham, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, poenitentiam agent. Ait autem illi: Si Moysen & prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

1 *beat, nec docendi.*
2 ** THEOPHYL. De*
3 *rebus tuis desperans*
4 *propheta pro aliis*
5 *supplicat, vide autem*
6 *quomodo in suppli-*
7 *ciis sensum alienae*
8 *infelicitatis capit, &*
9 *prius Lazarum de-*
10 *spiciebat ante pedes*
11 *iacentem, nunc alio*
12 *rum absentium cu-*
13 *ram gerit, & obse-*
14 *crat vt Lazarus ex*
mortuis in domum
patris sui mittatur,
at non simpliciter ex
mortuis qui sp̄a, sed
Lazarus, vt videant
eum coronatum &
in gloria & incolu-
mitate qui viderant
ante infirmum &
contemptum, fiant-
que testes tanti mi-

†hiatus, vorago.

E

Nota q̄ apud animam iustorum non fuscatur beatitudinem aspectu poena reproborum, quia ubi iam compassio miseriae non erit, inuere bonorum letitiam non valebit. Et licet iustis sua gaudio sufficiant, ad maiorem tamen gloriam vident poenas malorum, quas per gratiam euaserunt, quia qui claritatem Dei vident nihil in creatura agitur, quod videre non possunt. Ergo postquam ardenti de se sepe tollitur, animus ad propinquos recurrit, quia reproborum mentem poena sua quaque inutiliter erudit ad charitatem, vt iam tunc etiam suos spirituales

raculi, ac tantae gloriae spectatores. *f* *Si Moysen*. Qui verba legis despiciunt, redemptoris praecipua, qui ex mortuis surrexit, quanto subtiliora sunt, tanto haec difficilius implebunt, & cuius dicta implere renuunt, ei proculdubio credere recusant. Nota q̄ in villici illius superiore, & istius diuitis praesentis comparatione, inuentum fit misericordiae, & ibi fortasse sanctis, quos amicos dicit, quibus tabernacula tribuit, hic vero docet pauperibus conferendum.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA:

7 *discretionis & iudicio dimitto. Sed quod damnati usque in die in*
8 *uideant gloriam beatorum, vt videntur verba eius sonare, non ha-*
9 *bitur ex hoc loco sufficiens argumentum, quia saluator narrauit hic*
10 *gestam, vt praedictum est, & per consequens factam ante Christi*
11 *gloriam. Ex quo sequitur, quod Abraham & Lazarus nondum erat*
12 *in gloria caelesti, sed in limbo sanctorum patrum.*
13 *Pater Abraham, &c. Hunc falso, & pro nihilo vocat patrem,*
14 *quia in operibus minime voluit imitari, unde & saluator Ioan. 8. f.*
15 *in iudeis: Vos ex patre diabolo estis, &c.*
16 *Mitte Lazarum. Irrationabiliter petijt illum ad se inuandum*
17 *illis, cui micas panis noluit mittere esurienti.*
18 *Vt refrigeret linguam meam. Ibi plus cruciatur, quia per*
19 *plus peccauerat, sicut duo officia naturae, in quibus lingua deser-*
20 *uit. gustui & loquela, vt habetur 2. de anima. Quod autem per lin-*
21 *guam in officio gustus peccasset, patet per illud quod supra dictum est:*
22 *palabatur quotidie splendide. Similiter in officio loquela, quia ter-*
23 *ribulas splendidas magis relaxatur lingua ad loquendum inepta. Nota*
24 *autem tamen hic, q̄ lingua & digitus metaphoricè dicuntur in anima-*
25 *us separatis, quales erant anima Lazari & diuitis, sicut in Deo qui*
26 *spiritus est, manus dicitur virtus eius operatiua. Et similiter in La-*
27 *zaro hic per digitum intelligitur virtus eius auxiliatiua, per linguam*
28 *virtus conceptus mentis expressiua.*
29 *Fili recor. Hoc sibi dicitur ad augmentum suae poenae, quia maxi-*
30 *me infortunij genus est fuisse felicem, vt dicit Boetius 1. de consol. tione,*
31 *Nunc autem. Propter meritum patientiae.*
32 *Tu vero cru. Propter defectum misericordiae.*
33 *7 in his, &c. Id est, distantia magna meritorum & statuum fir-*

7 *mata est rigore iustitiae diuinae, vt impossibilis sit transitus ab vno*
8 *statu in alium. Ideo subditur.*
9 *Et hi qui vo. Quia anima separata sunt extra statum meriti et*
10 *demeriti. Quod autem damnati vellent venire ad locum electorum si*
11 *esset possibile, non est dubium, sed de electis quod vellent ire ad locum*
12 *damnatorum videtur falsum. Ad quod dicendum, q̄ non vellent ire il-*
13 *lic ad manendum, vellent tamen ire illuc si esset possibile ad propin-*
14 *quos suos liberandum. Istud tamen velle intelligitur secundum uolun-*
15 *tatem naturalem, non autem secundum voluntatem deliberatiuam, in*
16 *qua conformantur simpliciter diuinae iustitiae.*
17 *Rogo ergo. Dixit hoc non charitate ductus, cum illa non haberet*
18 *sed timore seruili, ne in ipsorum consortio eius poena augeretur quia*
19 *fuerat eis occasio peccandi: Tum ratione diuitiarum quas ei dimiserat*
20 *ad abusum: Tum exemplo malae uitae, quod eis dederat ad se-*
21 *quendum.*
22 *Et ait illi, &c. Qui docui moralia agenda,*
23 *Et prophe. Qui docuerunt mystica & credenda, Et ista suffi-*
24 *ciunt ad salutem. Ideo sequitur.*
25 *Audiant illos. Ex hoc patet, quod iste diues & amici eius erant*
26 *de gente Iudaeorum, quia gentiles non habebant doctrinam Moysi,*
27 *& prophetarum.*
28 *Non pater Abraham, &c. Mori ex nuncio sic mirabiliter eis*
29 *apparente.*
30 *Si Moysen. Hoc patuit per effectum, quia Lazaro resurgenti*
31 *& Christo testimonium perhibenti, non crediderunt, sed magis inter-*
32 *ficere eum uoluerunt, ut habetur Io. 12. c. Similiter nec Christo resur-*
33 *genti, sed magis suaserunt falso ipsum non resurrexisse, sed corpus e-*

F

* NI-

MORALITER.

† Pater Abraham, &c. Per hoc significatur quod damnati vellent

vellent fieri posset, a beatis adiuuari, sed hoc impeditur per Dei sententiam, quae dicitur hic magnum chaos, impossibile pertransiri.

† MO-

ADDITIONO I.

n. cap. 16. Vbi dicitur in Postilla. Lex enim permittebat re

putium uxoris, &c. De hac permissione agitur satis large in additione supra Deuter. 24. & Matth. 19. Vide ibi.

F 5

A D D I D I O II.

In eo. cap. Vbi dicitur in Possil. Qualiter autem intelligendum sit dictum B. Grego. maioru discretioni dimitto, &c. Verba beati Greg. ubi dicit, ante diem iudicii, intelligenda sunt, ac si dicat. Ante diem passionis Christi. In passione enim

nim fuit quodam modo iudicium mundi. Iuxta illud Ier. 12. c. Nunc iudicium est mundi.

R E P L I C A.

In c. 16. Tangis Possil. de matrimonij indissolubilitate. Sed Burle oppoñit per ea q̄ oppoñit Deut. 24. & Mat. 19. sed vide Cor. Mat.

C A P V T XVII.

ET ait ad discipulos. Sciendū cū dñs de misericordia loqueretur, Pharisei avari in irrisione perseverabant, in quo infirmis auditorib. scandalum, ne attenderent faciebāt. hos ergo increpat loquens apostolis, q̄ illi suo vitio faciebant ut euenirent scandala per se, quæ nō poterant non euenire in mundo zrumnis & erroribus plenissimi mo. q. d. Vos ne turbemini si isti derisores scandala mouēt, quia ita necesse est fieri, vt qui probati sunt manifesti fiant in vobis.

1. Cor. 11. d.

† Matth. 9. f. † Expedi.

Nota, q̄ inquantū potes sine peccato vitare scandalū proximi debes. Quod si de veritate est, pro scandalo veritas relinqui non debet.

b Si lapis molaris, &c. & proiciatur in mare, &c. Secundum ritū prouincie, vbi erat ista criminum p̄na, vt alligato saxo in p̄fundum demergerentur. Et vere vtilius, innoxium p̄na grauissima vitam finire, quam ledendo fratrem mortem mereri perpetuā. Vel per lapidem molarem, secularis vitæ circumitus & labor exprimitur, per mare extrema damnatio. Quicumque ergo speciem sanctitatis habens, verbo vel exemplo ceteros destruit, melius esset ei, vt eum sub exteriori habitu ad mortem terrena acta constringerent, quia si solus caderet, tolerabilior eum p̄na cruciaret.

c De pusillis. Non erate, sed fide & animo, qui occasiones, quærunt quomodo scandalizentur, ideo consulere oportet vos his ne occasione vestri recedant a fide & a salute.

d Attendite vob. Quo ordine scādala declinare & v̄e perpetuum

T ait ad discipulos suos : Impossibile est, vt non veniant scādala, † Væ autem illi per quem veniunt.

a Offendit.

Melius est pro culpa breuius recipere, p̄nam, quam æternis serui cruciatibus, non enim iudicabit Deus bis in idipsum.

† Vtilius est illi si lapis † molaris imponatur circa collum eius, & proiciatur in mare,

a Magnus enim moueri non potest. b Ergo. Ne quem ledatis.

quam vt scandalizet vnum de pusillis istis. † Attendite vobis.

Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum, & si † p̄nitentiam egerit, dimitte illi, & si septies in die peccauerit in te

a Ne vel olimis difficilis vedia, vel nimis remissa sit indulgentia. b Si in Deum non erit nostri arbitri.

& septies in die conuersus fuerit ad te, dicens p̄nitent me, dimitte illi. Et dixerunt Apostoli domino: † Adauge nobis si

a Q. d. Dicitis erodendam p̄nitentiam, condonanda peccata, sed v̄. habeamus perfectam notitiam horum facientiorum Adauge nobis fidem.

dem. Dixit autem dominus: † Si habueritis fidē sicut granum

delis est in minimo, & in maiori fidelis est, & si in alieno deles non fuistis, q̄ ve. est q. da. v. Apostoli qui in alieno in minimo, i. in terrenorum contemptu fuerant fidei in suo & maiori fidem postulant augeri, vt qui ex fidei habent exordia virtutis, in eadem proficiant, donec ad perfectionem veniant.

h Sicut granum sinapis. Fidē perfectā grano sinapis comparat, quæ in facie est humilis & nullarū virium apparatus, pressuris trita q̄tum intus ferueat ostendit. Sinapis granum tritū & cribratū tepidæ pingui mulsæ admixtū, si in balneo contra solē vel in balneo gargarizes, oēm noxium humorem de capite purgat, & imminentiū imbecillitatu periculi vitari

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVII.

ET ait ad discip. Postquam saluator ostendit, quod peccatores penitentes sunt benigne recipiendi, hic consequenter ostendit q̄ sunt cautē nutriendi. Circa quod primo ponitur informatio Christi benigna. Secundo subditur Phariseorum interrogatio maligna, ibi: Interrogatus autem à Phar. Circa primum ponitur Christi instructio, Secundo instructionis confirmatio, ibi: Et factum est. Prima in duas, quia primò ponitur dicta informatio. Secundo apostolorum postulatio, ibi: Et dixerunt apostoli.

* Diuisio.

Circa primum sciendum, quod peccatores conuersi ad p̄nitentiā, primò cautē nutriuntur quando à p̄bendo eis occasione reuertendi ad vomitum diligenter cauetur, & talis occasio vocatur scandalū. Et dicitur à γράσδαυ scandalon Græcè, quod est impatiō pedis que facit hominem ruerē, prout dictum fuit Mat. 18. vbi iste passus exponitur. Secundo nutriuntur cautē, quando defectus eorum patienter portantur, & iniuriæ remittuntur, quia de nouo conuersi ad p̄nitentiā propter consuetudinem pristinam habent quandam pronitatem recipiendi. Ideo dicit saluator.

2 Si peccauerit, &c. Dulciter & charitatiuē.

3 Si

3 Si septies in die, &c. Id est, toties quoties, secundum quod scriptum fuit Mat. 18. vniuersitas enim numero septenario destruitur.

4 Et dixit, &c. Hic consequenter ponitur apostolorum postulatio. Cauere enim à scandalis, et remittere iniurias toties quoties p̄ ex magnitudine fidei, qua aliquis credit & sperat pro talibus futura remunerari, & ideo apostoli qui erāt adhuc imperfecti ignari, audita prædicta Christi doctrina, petierunt augmentum fidei, dicentes.

5 Domine Adauge nobis fidē. Augetur autē fides duplici vno modo extensiuē scilicet quando plura credibilia cognoscuntur, & creditur explicite sicut fideles literati cognoscunt, & creditur ex parte que simplices implicite credit, credendo de talib. in quodā generali illud quod tenet ecclesia. Alio modo augetur intensiuē, videlicet per credibilia clarius cognoscuntur & firmiter feruentiusq; tenentur, & utrumque augmentum fidei requiritur in ecclesia prælati: p̄ apostoli qui post Christum fuerunt primi prælati in ecclesia. Dixerunt utrumque augmentum fidei quod Christus dedit eis, nō me post resurrectionem suam dando eis gratiā spiritus sancti. Et prædicit eis virtutem fidei, dicens.

6 Si habueritis fidem, sicut granū sinapis. Quod licet sit in die

M O R A L I T E R.

1 Et ait ad discip. Id est, difficile. Sic enim vno modo dicitur impossibile, vt habetur 1. metaph.

† Væ autem. CHRYSOST. Per scandalizantis p̄nā brauiū saluatis addisce: Nisi enim vnius anime salus esset tibi nimium curæ nō comminaretur scandalizantibus tantam p̄nam.

2 Si peccauerit. Charitate monendō.

† Et si p̄nitentiam. Scilicet toties quoties, q̄ per septem significatur, eò quod per septenarium vniuersitas figuratur.

6 Si habueritis. Comparat autem grano sinapis ipsam eo quod granum sinapis tantæ virtutis est, quod crescit in arborem, & sic virtus fidei charitate formata est magis operatione. Ideo sequitur.

† Dicit

vita facit. Sic fides tentationis pistillo probata, ab omni le- uium cogitationum superficie. cribro discretionis castiga- a, & perfectæ dilectionis melle dulcorata, omnes de corde vitium sentinas, non solum ad præsens exhaust, sed & in futurum ne recolligi possint præcauet.

a arbori moro. Per incum colore san- guineo, cuius fructus & arguta rubent, euangelium crucis expimitur, quæ per fidei apostolorum de mente Iudæorum (in qua velut in stirpe tenebris prædicatiois) est eradicata & in mare gentium transplantata, cui est conuenienter subiecta parabola de ministris uerbi. Folia mori terrent subiecta necesse habent, & uerbum crucis, ut cuncta salutaria tollit. Fructus mori in flore albet, formatus irrutilat, h

maritatera nigrescit sic diabolus, flore angelicæ naturæ, & potestate rutilans auaricando tetro inhortuit odore, qui per fidem excluditur.

b Quis autem. Seruus arans aut pascens doctor est ecclesiæ de uo dñi. Nemo mittens manum ad aratrum, & aspiciens retro, aptus est regno Dei. Et dñs Petro dicit. *Pasce oues meas.* Qui seruus de agro regreditur, cum intermisso opere prædicandi, quasi ad curiam conscientie rediens sua dicta vel facta peracta, cui dominus non statim iubet ab hac uita transire ad æternam quiete refoueri, sed domi parare quod cœnet, id est, post laborem apertæ locutionis, humilitatem præcipue, edificationis exhibere, in tali. n. conscientia Deus carnatur. *Utes: Coenabo cum illo, & ipse mecum, & præcinge te, id est, luctuantium cogitationum sinus, quibus gressus operum impediunt soler, constringe.*

c Et ministra mihi. Ministra conditori q eius naturam confitans, & eius iudicia perimere, de suis se uirtutibus humiliat. Minister enim a minori statu dicitur.

d Sic

d Sic, & vos. Postquam ad perfectionem fidei exhortatus est, per quam fiunt mirabilia opera, et contra rerum naturam motus, ne quis de suis operibus gloriatur, sed quanto fides est foris uirtutibus excellentior, tanto conscientia intus sit humilior, quia domino iure debemus obsequium.

e Serui inutiles. Si Io. 1.

a sinapis, dicitis huic arbori + moro, eradicare, & transplantare in mare, & obediet uobis. Quis autem uestrum habens seruum arantem aut pascentem boues, qui regresso de agro dicat illi statim: transi, & recumbe, & non dicat, para quod cœnem, & præcinge te, & ministra mihi, donec manducem, et bibam, et post hæc tu manducabis, et bibes? Nunquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Non puto. Sic & vos, cum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis dicite, serui inutiles sumus: Quod debuimus facere fecimus. Et factum est dum iret in Ierusalem, transibat per mediam Samariam, & Galilæam: Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem uiri leprosi.

1 seruo non uniforme, 2 sed multiplex ministerium exigit, nec gratiam habet, quanto magis uos qui sine me nihil potestis, non unius uolum operis uel laboris exercere debetis, sed semper nouis studiis augere priora, nec uos ad eritis, quia bene seruitis.

f Quod debuimus facere non ministrati, nos debitoribus sibi fecit, ne nostris operibus confidentes, sed eius examen patientes, omnibus impletis, quæ præcepta sunt, nos imperfectos esse recognoscimus, quamdiu pe-

imperatur.

Mat. 20.

b.

E

Et ipse

^a Species pro genere, quis fides consummata etiam elementis imperare potest, ^b A. arbor. ^c Admin. ^d Pocius.

^a Postquam tua prædicatione, & compunctione re factus ero, tunc tandem æternis meritis sapientia spulis reficietur.

^a Quid mirum si fecerit seruus, quod debet, cuius est laborare, & alii ducere iuribus.

^a Quis empro precio. Quia bonorum operum non est Deus. Vel quia non sunt condignæ passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.

g Et factum est dum iret in Ierusalem, transibat per mediam Samariam, & Galilæam: Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem uiri leprosi.

regnamur a Deo. g Et factum est dum iret in Ierusalem, transibat per mediam Samariam & Galilæam. Et cum ingrederetur, quoddam castellum. Post parabolam, quæ inuitat ad humanitatem, & perseverantiam in diuersis officiis Dei, reprehenduntur ingrati de impensis beneficiis, h Occurrerunt ei decem uiri leprosi. Leprosi sunt hæretici, qui quasi colores habentes in eodem corpore, varias sectas, nunc falsitatis, nunc ueritatis permiscunt in eadem prædicatione. Hi autem, quia uitantur, & ab ecclesia remouentur longe, necesse habent, ut magno clamore interpellent, unde se quitur.

2. Cor. 5. a.

* THEOPHYLACTVS. Et hinc discere quod potest quod nihil cuiquam obest ad hoc, ut placeat Deo etiam si maledicti generis sit modo bonam uoluntatem habeat. Ecce enim decem leprosi occurrerunt Iesu in ciuitatem quadam ingressuro, occurrerunt autem extra ciuitatem, non enim licebat eis quod habebantur maledicti in ciuitatibus uersari; extollunt igitur uocem tuam ut

6 Para quod carnem. Ita quod post laborem in agro requiritur ab eo labor in domo. Et si in omnibus seruus obediat, non tamen propter hoc tenetur sibi reuerenti dominus, nec seruus in superbia debet eleuari, quia ad hoc tenebatur ex conditione seruitutis. Et ex hoc concluditur Christus, quod apostoli de bonis operibus non debent eleuari, sed magis humiliari. Ideo subditur.

7 Dicite serui inutiles sumus. Quia secundum ueritatem nullas utilitas prouenit Deo de humanis operibus, sed solum ipsis operantibus.

8 Et factum est. Hic consequenter ponitur doctrina Christi prædicatione confirmatio per opera miraculosa in sanatione decem leprosorum, cum subditur.

9 Occurrerunt ei decem uiri leprosi. Quia audierant famam de mirabilibus Christi.

* Qui

NICOLAUS DE LYRA.

d. m. quantitate, est tamen maximum uirtute propter quod fides ei a paratur.

1 Dicitis huic arbori moro. Id est, dicere poteritis.

2 Eradicare, & transplantare in mare. Duo uerba coniungit. scilicet, eradicacionem subitam arboris de terra solida, & transplantationem in aqua fluida, ut per hoc magis appareat uirtus facti. Sed quia talibus operibus, quæ non fiunt principaliter uirtute credentis, sed uirtute Dei operantis, nullus debet eleuari, sed magis sub Deo humiliari. Ideo subditur.

Quis uestrum habens seruum arantem, scilicet laborantem in agro.

Qui regresso de agro, scilicet de labore.

Dicat illi statim, transi & recumbe. Id est, quiesce post labore,

MORALITER.

1 Dicitis huic arbori moro. Cuius fructus liquorem sanguinis imitem emittit; unde dicitur Mach 9. Ostenderunt Elephant. sanguinem ueræ, & mori. Et ideo arbor morus crucem significat, cuius fructus dicitur Iesus Christus in ea suo sanguine rufatus. Hanc autem arborem transulerunt apostoli de terra Iudeæ, & plantauerunt in mari, id est, in latitudine gentium. Cuius dicitur in mare, eo quod est aquarum congregatio. Et Apo. 17. celi; Aqua multa, populi multi, quoniam fidem Christi crucifixi prædicauerunt gentibus, dimissis Iudeis, quibus Paulus, & Barnabas constanter dixerunt, Act. 13. g. Vobis oportebat primum audire uerbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos uos iudicatis uitæ æternæ, ecce conuertimur ad gentes, sic enim præcepit nobis Deus.

2 Quis autem uer. Seruus reuertens de labore, significat prædicatorem

catorem uel doctorem, reuertens post laborem ad domum præcipue conscientie. cui non statim dicit Christus, transi, & recumbe, uocando eum de presenti uita ad requiem patriæ, sed adhuc requirit ab eo aliud bonum opus in quo deus delectatur, & cum hoc fecerit, reputet se parum aut nihil fecisse pro deo respectu mercedis quam expectat ab eo, sic dicebat Beatus Franciscus et post multos labores, & magnos. Fratres, incipiamus se reuire domino, quia usque nunc parum proficimus.

9 Occurrerunt ei decem uiri leprosi. Denarius numerus, ueritatem significat, eo, quod est perfectus. Numeri namque sequentes usque ad centum, sunt ipsius, & partium eius replicationes. Nam undecim sunt decem, & unus, & sic usque ad 20. quod sunt bis decem 30. ter decem, & sic consequenter. Ergo per decem leprosos occurrentes Christo, significatur ueritas peccatorum, penitentium, & confitentium.

† Quos u

suam ut orant, & loco quidem procul stant, oratione autem appropinquant, & non simpliciter orant, ut hominem, sed ut eum qui supra hominem, preceptorem. n. eum nominant. At ille peccavit eis ut ostenderent se sacerdotibus, Nam sacerdotet respiciunt, & ab illis sanam accipiebant, an mundi essent, vel non: habebant enim sacerdotes signa per quae incurabilem lepraem investigabant sed, & quando lepra, quis infectus, ut postea sanitatem affectus erat, eum sacerdotes probabant, ac donum offerebatur in lege preceptum.

† glorificans.

a Qui steterunt, &c.

Qui contra decalogum peccaverunt, nec amando Deum (de quo male sentiunt) nec proximum, a quo diuiduntur, sub denario ad Deum clamant, & sanantur, dum in

10. i. c.

ecclesie societate doctrinam integram veramque assequuntur, & omnia secundum Catholicam fidei regulam differunt, & varietate meditationum quasi lepra carent. Sed unus gratias agit, id est, qui in unitate ecclesie per humilitatem remanent. Qui vero per superbiam elati mundatori sunt ingrati, novum sunt, quia per unitatem a perfectione denarii deficiunt unde Apostolus, Qui cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias e. in co. suis.

10. i. c. 10. a

b Et levaverunt vocem dicentes. Quia in verbis Salvatoris se et rase cognoscunt, salvandi preceptorem vocant, & per cognitionem preceptoris redeunt ad formam salutis.

c Ite ostendite vos sacerdotibus. Et facti. Quisquis haeretica pravitatis vel Gentili superstitione, vel Iudaica perfidia, vel fraterno schismate per Dei gratiam mundatus, caruerit, necesse est ut ad ecclesiam veniat, colorque fidei verum alijs similem ostendat. Vnde Paulus ad Ananiam, Cornelius ad Petrum mittitur. Cetera vitia dominus in conscientia per seipsum corrigit, & sanat.

d Unus autem ex illis. Unus autem regressus significat unius ecclesie devotam in Christo humilitatem, quae cadens ad pedes eius gratias agens, quae repressus presumptionis cogitationibus, quae sit infirmus videt, nihil virtutis sibi tribuit, bona quae agit de misericordia intelligit.

c Non veniet regnum Dei, &c. Quia quando veniet, neque ab eis, neque ab angelis, neque

de misericordia intelligit. Vnde & Samaritanus, id est, cognominatus, qui iram bona, quae accepit Deo tribuit, Psal. dicere possit. Fortitudinem meam ad te custodiam. Et cecidit in faciem. Cadit in faciem quae de peccatis erubescit. Ibi. n. cadit homo ubi confunditur. Qui in faciem cadit, videt quod dicit, quod retro cadit, videt. Boni ergo in faciem cadunt, humiliter se in visibilibus, ut a visibilibus erigantur. Mali retro cadunt, quia cadunt in invisibilibus, ubi non vident quid eos laedant.

Qui steterunt a longe, & levaverunt vocem dicentes, Iesu preceptor miserere nostri. Quos, ut vidit, dixit: Ite ostendite vos sacerdotibus. Et factum est, dum irent, mundati sunt. Unus autem ex illis, ut vidit quia mundatus est, regressus est cum magna voce & magnificans Deum. Et cecidit in faciem ante pedes eius gratias agens. Et hic erat Samaritanus. Respondens autem Iesus dixit: Nonne decem mundati sunt, & novem ubi sunt? Non est inventus, qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, vade quia fides tua te salvum fecit. Interrogatus autem a Phariseis, quando veniet regnum Dei? Respondens eis dixit: Non veniet

1 videt. Boni ergo in faciem cadunt, humiliter se in visibilibus, ut a visibilibus erigantur. Mali retro cadunt, quia cadunt in invisibilibus, ubi non vident quid eos laedant.

f Surge. Qui imitatem suam amittens humiliter Deum iacuit, diuina consolatione surgit ad fortiora operatur. Iure crecedo vobis perfectiora iubeat.

g Fides tua. Fides quae ad agendas gratias inclinavit, e contra perfidia illos damnat, quae de acceptis beneficiis sunt ingrati. h Te salvum fecit. In superiori parabola decernitur fidei humilitatem debere augeri. In ista rebus ipsis manifeste dicitur, non fidei tantum agnitam rationem, sed fidei extantam operationem esse, quae salvum faciat credentem.

i Interrogatus autem a Phariseis. Ideo interrogavit, quia si Lucas interior aperuit. Existimabant quod veniente deo non Ierosolymam, confestim regnum eius manifestaretur, & ipsi apostoli hac opinione ducti post resurrectionem eius interrogarent eum: Domine, si in tempore hoc restitueris regnum Israel. Et alibi Cleophas. Nos autem sperabamus, quod esset redempturus Israel.

* THEOPHYLACTVS. Omnino regnum Dei est gelorum more vivere. Tunc. n. vere dicitur regnare Deus, quando nihil mundanum in animabus nostris versatur, sed omnino aliter vivitur quam mundus solet. hanc autem vitam in nos habemus hoc est quando voluerimus: non enim in quo tenore neque longa peregrinatione opus est, sed prope nos est, & fides, & post fidem divina vita.

k Non veniet regnum Dei, &c. Quia quando veniet, neque ab eis, neque ab angelis, neque

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Qui steterunt a longe. Tum propter Christi reverentiam. Tum quia non debebant appropinquare sanis hominibus ne, eos inficerent.
- 2 Et levaverunt vocem dicentes. Ex magno desiderio sanitatis.
- 3 Dicentes: Iesu preceptor. m. i. n. o. id est, solo verbo potes curare nos.
- 4 Ite ostendite vos sacerdotibus. Lex. n. precepit Levi. 14. a. ut emundati a lepra sacerdotibus se offerrent, & hoc duplici de causa. Una erat, quia sacerdotes debebant iudi curam utrum talis esset vere curatus. Secunda erat, quia pro sui emundatione tenebatur offerre sacrificium determinatum in lege. Legalia autem tunc cursum suum habuerunt, unde & Christus ea servavit, ut patet in eius circumcisione, & oblatione in templo, & immolatione agni Paschalis, & ideo illos quos a lepra sanavit ad sacerdotes misit.
- 5 Et factum est, &c. mun. sunt. Ex fide & obedientia ad Christum meritorie de congruo, sed divina virtute effectiue.
- 6 Unus autem, &c. mun. est. Suam sanationem virtuti Christi imputans.
- 7 Regressus est. tanquam gratus gratias Deo agens.
- 8 Et hic erat Sam. Id est, de Gentibus illis quae missae fuerunt a rege Assyriorum in Samariam, & alias civitates terrae illius, captivatis inde Iudaeis, & translatis in Assyrios, ut habetur 4. Reg. 17. Et isti Samaritani partim colebant idola, & partim Deum, & Iudaei non communicabant cum eis, sicut nec cum alijs Gentibus, ut habetur Ios. 4. b. Et per hoc quod

quod dicitur. Et hic est Sam. Invenitur quod alij novem erant Iudaei, nec reversi sunt ad gratias agendum, quia decepti a sacerdotibus, qui se representaverunt, qui doctrinae Christi, & miraculis detrahebant eundem eorum informationem attribuerunt suam sanationem obviante legis, & non virtuti Christi, licet a principio fideliter, & uote petivissent ab eo sanari, ideo subditur.

9 Non est inventus, nisi hic alienigena. Et in hoc figurat fuit quod Gentiles venturi erant devote ad fidem Christi, Iudaeis manentibus in suo errore.

10 Interrogatus autem. Descripta instructione Christi benigna, & cosequenter ponitur Phariseorum interrogatio maligna. Christus in suis sermonibus frequenter fecerat mentionem de adventu regni, ut patet ex praedictis in hoc euangelio & in alijs. Et ideo Pharisei doctrinam Christi deridebant, ut dictum est ca. precedenti irriserunt ab eo querebant.

11 Quando venit regnum Dei. Q. dicerent: Antequam veniat regnum de quo loqueris, occupabit te mors crucis. Sed dominus tanquam vere patiens, non indignatus est eis respondere ratione, & mansuete, dicens.

12 Non veniet regnum Dei. Per adventum autem regni Dei intelligitur adventus Christi ad iudicium, quia veniet tanquam rex iudicandus. Venit autem ad iudicium dupliciter. Vno modo partititer, scilicet in morte cuiuslibet, quia qualis unusquisque in morte rexit, talis

MORALITER.

- † Ite ostendite vos sacerdotibus. Quia licet peccata remittantur in contritione, tamen tenentur ea homo confiteri.
- 6 Unus autem ex illis. Hoc autem dicitur, ad significandum, quod pauci sunt respectiue, qui grati sunt de beneficijs largitatis divinae.

8 Et hic erat Samaritanus. Qui custos interpretatur nam sunt grati Deo, qui se custodiunt a peccati recidivo.

12 Non veniet regnum Dei cum observatione, neque dicent. MORALITER. Dei regnum, gratia) quae est ante gloriam potest dici. Ipsa vero non venit cum observatione, quia licet homo virum amore vel odio dignus sit Ecclesiae, ideo subditur.

93

neque ab hoib. pot obseruari, sicut dnica incarnatio...

Multu heretici fuerunt, & futuri sunt, qui se Christo affe...

Neque scietur determinatus locus. Regnum Dei seipsum dicit, in...

neque dicent, ecce hic, aut ecce hic. Ince enim regnum Dei...

in nubibus obuia Christi. Loquens de gloria adventus, interit etiam...

In sinuatur autem per exempla hae diluuii, & Sodomici incendii...

Propinquat redemptio vestra. Quod exponens Greg. dicit: Leuate...

NICOLAVS DE LYRA. talis in iudicio extremo presentabitur scilicet in parte electoru...

4 Et non videbitis. Nisi post multas tribulationes. 5 Et dicent vobis...

MORALITER. Ecce enim. Quia donum gratiae est in mente. Venient, &c. Id est, gloriam eius...

5 Et dicitur. Id est, successorib, vestris Antichristi tpe futuris. 7 Nam si, ful. Id est, aduentus Christi ad iudiciu erit ita patet...

a Loth. ALLEG. Loth qui interpretatur declinans, est populus electorū, q̄ dū in Sodomis, i. inter reprobos vt aduena moratur, quāntū valet scelera eorum declinat. Exeunte Loth, Sodoma perit, q̄a in cōsummatione seculi exhibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittēt eos in caminū ignis.

b *Filius hominis re.* Qui interim apprensus omnia videt, tūc apprensus omnia indicabit, quando cūctos iudiciorum suorum oblitus huic saeculo conspexerit mancipatos, vt merito debeant cū ipso quem inhabitat orbe deleri.

c *In illa die.* Hucusque de hoc quod regnum, id est, Christus, nō cum obseruatione, sed insperatus adueniat. Nūc a qualibus ipse aduentus expectari debeat. In tecto est, q̄ carnalia excedēs velut in aura libera spiritaliter uiuit. Vasa eius in domo, sunt concupiscentiæ carnales, quas prius amauerat, sed supna perens in mundo reliquerat, quas imminente iudicio necesse est ne repetat.

d *Et uasa eius in domo.* * THEOPH. Omnia temporalia hęc vasa dicuntur, homini conferentia alii quidem ad virtutē, alii ad malitiam. Igitur qui in summis est virtutib. ne decedat, propter tpale aliquod, & excidat a suo fastigio sed resistat malitiæ, & non demulceatur, & similiter is qui in agro non reuertatur ad ea quæ post se, nam eū qui in agro est hoc est, hoc mundo, & operatur virtutem, non oportet reuerti ad ea quæ post se, sed vrgeri ad anteriora.

e *Et qui in agro.* Quod dixerat: Eū qui in agro est retrō non debet e redire, ne his tantum dictum videretur, qui aperte de agro redituri sunt, id est, dominum palā negaturi, ostēdit multos qui cum faciem in anteriora videntur tenere, animo tamen retrō respiciunt.

f *Memores estote.* Vxor Loth, significat illos qui in tribulatione retrō respiciūt, & se à spe diuinæ promissionis auertūt, & ideo statua salis facta est, quia admonendo homines ne similia faciant, corda eorum condit ne sint fatui.

g *Quicumque.* Qui vitā carnalem (negando Ch̄m) in mundo saluare uoluerit, in futuro perdet eam. Vel, qui aternā salutā aiæ querit, nō dubitet eā dare ad mortem huius t̄pis.

* THEOPHYL. Non querat aliquis (inquit) in Antichristi persecutione animam suā saluare perdet. n. eam

factum est in diebus Loth: Edebant & bibebant, emebant & vendebant, plantabant et ædificabant. Qua die autem exiit

Loth a Sodomis, pluit ignem & sulphur de cœlo, & omnes

perdidit. Secundum hæc erit, qua die filius hominis reuelabitur. In illa t̄ die qui fuerit in tecto, & vasa eius in domo ne

descendat tollere illa, & qui in agro similiter non redeat t̄ retrō. t̄ Memores estote vxoris Loth. t̄ Quicumque quæsierit

animam suam saluam facere, perdet illam: Et quicumque perdiderit illam, t̄ uiuificabit eam. Dico vobis, in illa nocte erunt duo in lecto vno, vnus assumetur, & alter relinquetur.

Duæ erunt molentes in vnum, vna assumetur, & altera relinquetur: Duo in agro: vnus assumetur, & alter relinquetur. Respondentes dicunt illi: t̄ Vbi domine? Qui dixit illis. Vbicunq̄ fuerit corpus illuc cōgregabuntur & aquilę.

scient alii saluabuntur, alii autem non. Nam quia dicit, quod difficile diuites saluantur ostendit, nunc quod quæperant neque pauperes omnes saluantur. Hęc & ex quibus vnus assumitur in occursum domini raptus quæuis spiritu & cœlestis, & alius relinquetur infra vt conuulsus natus. Et ex pauperibus similiter.

k *Altera relinquetur.* Qui vel humana laude, vel qualiter corruptione statum vitæ qua imbutus est, deserit. Deo Ieremias: viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius.

l *Duæ erunt molentes in vnum.* Duæ differentie, sequenti orbem rerum mobilium. Quæ foramineo genere detinetur, quia maiorum consilio reguntur, vt semina vni tamen in vnum molunt inquantū de suis negociis esse sic vltibus deserunt. Sed quidam tantum propter temporalia, qui in incerto diuitiarum sperant.

m *Qui dixit illis.* Duo quærentib. vnum respondet, scilicet secum assumendos, aliud subiiciendo inuit, quos scilicet à se repulso cum diabolo damnandos.

n *Vbicunq̄, etc.* Vbicunq̄ fuerit dominus corpora illi congregabuntur electi, qui eius passionem huius imitando tanquam de carne eius saturantur, quorum et resurrectionem renouabitur, vt aquilę iuuentus.

o *Et quicumque perdit illam.* Præligens mori, quam eadem charitate fidei.

p *Viuificabit eam.* Merendo vitam aternam.

q *In illa nocte erunt duo.* Hoc expositum est Mat. 24. d.

r *Respondentes dicunt illi.* Vide domin. Id est, quo assumitur.

s *Qui di. il. & c. v. su. cor.* Id est, Christus, qui iudicabit in prima humana gloriosa.

t *Congregabuntur & aqui.* Id est, sancti occurrentes Christo venienti ad iudicium, secundum quod dicitur 1. Thes. 4. d. Simul sumus cum illis in nubibus obuiam Christo in aera.

NICOLAUS DE LYRA.
1 Secundum hæc erit, & c. fi. ho. re. Id est, homines erunt in securitate, nihil timētes de futuro iudicio vsque ad illud tempus quo Christus in humanitate gloriosa, tamen manifeste videbitur veniens ad iudicium.
2 In illa die. & c. qui fuerit in tecto & va. Id est, tunc non vacabit alicui intendere negocijs temporalibus, quia oportebit scibitō eum conspectibus iudicis comparere.
3 Memores estote vxoris Loth. Quæ nec habuit spacium respiciendi retrō, sed statim conuersa fuit in statuam salis, vt habetur Genes. 19. f. Sic nec tunc homines habebunt spacium respiciendi retrō, id est, spacium intendendi alicui negocio, sed oportebit eos statim comparere conspectibus iudicis.

MORALITER.
 nec in diebus Loth incendium, sic frequenter venit mors quando nullum timetur periculum.
2 In illa die. i. tempore mortis nō cogitet aliquis de aliqua re saluanda, nisi de anima sua.

4 Quicumque quæsierit animam suam. Id est, timore vitis deficiet à fide in tribulatione Antichristi, qua præcedet iudicium.
5 Perdet illam. Per aternam damnationem.
6 Et quicumque perdit illam. Præligens mori, quam eadem charitate fidei.
7 Viuificabit eam. Merendo vitam aternam.
8 In illa nocte erunt duo. Hoc expositum est Mat. 24. d.
9 Respondentes dicunt illi. Vide domin. Id est, quo assumitur.
10 Qui di. il. & c. v. su. cor. Id est, Christus, qui iudicabit in prima humana gloriosa.
11 Congregabuntur & aqui. Id est, sancti occurrentes Christo venienti ad iudicium, secundum quod dicitur 1. Thes. 4. d. Simul sumus cum illis in nubibus obuiam Christo in aera.

4 Qui-
8 In illa nocte. Scilicet mortis. Erunt duo in lecto vno. In quibus bet. n. associatione frequenter contingit quod vnus natus, & alter uiuit.
 t̄ Vbicunq̄. i. licet omnes moriantur, tamen soli Christo aggregantur.

C A P. XVIII.

Icebat autem. THEOPHYL: Postquam mentionem se...

precantes se, cum nec homo iniustus, eos qui illu assiduis...

C A P V T XVIII.

De iudice, qua ad orandum inuitabat.

ICEBAT autem & parabolam ad illos: +

quoniam oportet + semper orare, & non + deficere...

1 curam eius gerit. 2 d'Vindica me. Cum in... 3 si pro persecutorib... 4 orare moneantur, ta... 5 men de malis salua... 6 iustitia hanc vindi... 7 ctam expetunt, vt pe... 8 reat oes mali vel co... 9 uersi ad iustitia, vel... 10 amissa per suppliciu... 11 potestate quam nuc... 12 contra bonos quan... 13 diu hoc ipsum bo... 14 nis expedit vel tem... 15 poraliter aliqd pos... 16 sunt. Quem finem... 17 cum iusti venire de... 18 siderant, quamuis... 19 pro inimicis orent, 20 tamen non absurde 21 vindictam desidera... 22 re dicuntur. 23 Veruntamen. Dico 24 me facturum vindi... 25 ctam iustorum, sed...

illi erunt ualde pauci, quia cu in die iudicii in forma filii...

6 Vindica. me. Faciendo iustitiam meam. 7 Et no. Ex sua malitia, quia bene poterat, & ex officio facere...

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XVIII.

Icebat autem & para. Postquam Saluator ostendit, quod pec...

11 Tamen quia mole. est, &c. vin. 1. Faciendo ei iustitiam. 12 Ne in nouissimo veniens suggillet me. Id est, suggeredo of...

MORALITER.

Dicebat autem & parabolam. Scilicet de perseverantia in ora...

suorum ad se clamantium. Aduertendum tamen, q sancti...

+ Dixit

A Duo homines. Quia parabola qua ad orandum inuitavit, ita concludit, ut diceret veniente iudice, difficile fide in terra reperiendum. Ne quis sibi de superuacua fidei cognitione, uel etiam confessione blandiretur, in hac parabola, diligentius ostendit a Deo non fidei uerba, sed opera examinanda inter quae maxime regnat humilitas, qua quia non habent superbi de sua iustitia praesumentes, & infirmos despicientes, quasi uacui fide, cum orant non exaudiuntur.

Sapientia species quatuor

b Deus gratias, &c. Quatuor sunt species tumoris: Cum uel quis bonum quod habet, a se habere aestimat: Aut si datum a Deo credit, pro meritis datum putat: Aut cum iactat se habere quod non habet: Aut cum despectis ceteris appetit singulariter uideri habere, quod habet. Hac Pharisaeus peste laborabat, qui ideo non iustificatus descendit, quia merita bonorum operum sibi singulariter tribuens, publicano se praetulit.

Leuia vt.

De peccato dicitur aliquando. In Math. 23. d. Supra 14. b.

c Ieiuno bis. Ecce Pharisaeus ad exhibendam abstinentiam, ad impetrandam misericordiam, ad referendas Deo gratias oculum habet, ad humilitatis custodiam non habet. Et quid prodest si tota ciuitas custodiatur, & unum foramen per quod hostes intrent relinquatur? **d** Et Publican. Sicut humilis non audet appropinquare, ut ad eum Deus appropinquet. Non aspicit ut aspiciatur. Premit conscientiam, sed spem subleuat. Percutit pectus, poenas de se exigit ut Deus parcat, confitetur ut Deus ignoscat, ignoscit Deus quod ille agnoscit. **e** Deus propitius. Publicanus humiliter orans ad illos pertinet de quibus dicitur: Deus non faciet vindictam electorum ad se clamantium. Pharisaeus merita iactans, ad illos de quibus subditur: Filius hominis ueniens, putas inueniet fidem in terra? **f** Quia. Posita Pharisaei & publicani controuersia, ponit iudicis

Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant tanquam iusti, & aspernabantur ceteros, parabolam istam dicens: Duo homines ascenderunt in templum, ut orarent, unus Pharisaeus, & alter Publicanus. Pharisaeus stans haec apud se orabat: Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri homines

raptores, iniusti, adulteri: et uelut etiam hic Publicanus. Ieiuno bis in sabbato, decimas de omnibus quae possideo. Et Publicanus a longe stans nolebat nec oculos ad caelum leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori: Amen dico uobis, descendit hic iustificatus in domum suam ab illo: et quia omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Afferebant autem ad

se exciderent. Nam si comperissent homines peccata sua se quae fecerat Iob, & propter illa passum, cauissent ne idem facerent, factique insuper fuissent osores hospiti, & inhospitalis, immisericores & iniusti. Haec enim opera Iob. Igitur ne multi inde incommodarentur eius gratia bona opera enumerat.

g Afferebant autem. Post dictam controuersiam, post datam sententiam humili magistro offeruntur infantes, ut ostendat quod innocens & simplex aetas ad gratiam pertineat. Incelesti apostoli, non quod nolent infantes manu & uoce saluati benedici, sed quia nondum perfecti in fide, putabant eam similitudinem hominum lassari importunitate offerentium.

*** THEOPHILACTVS.** Et ad humilitatem conuenit huiusmodi de pueris exemplum. Docet enim dominus, per illos humiliter agendum, & omnes suscipiendos. Discipuli indignum arbitrabantur ad talem magistrum offerri pueros, si ille

10 Nolebat nec oculos ad caelum leuare. Ecce pudor, qui pro peccatis praeteritis non audens caelum respicere. 11 Sed percutiebat pectus suum. Ecce dolor de peccatis committentis. 12 Deus propitius esto mihi peccatori. Ecce uera & pura confessio. Et ista faciunt ad peccatorum remissionem, ideo sequitur. 13 Amen. Id est, fideliter. Dico uobis. 14 Descendit hic. De domo Dei quae erat in monte, ut supra dictum est. 15 Iustificatus ab illo. Id est, pro illo remanente in fecibus suis, eius causa subditur cum dicitur. 16 Quia omnis qui se exaltat per superbiam, humiliabitur. Per poenam. 17 Et qui se humiliat per ueram peccatorum confessionem, exaltabitur. In gloria, per remunerationem. Sicut enim in aeterna materiali una parte depressa, altera eleuatur, & econuerso in aeterna diuina iustitia decretum est, ut qui eleuantur per superbiam in praesenti uita, deprimantur poenam confusibilem in futuro. Et econuerso, qui se humiliant in praesenti propter Deum, in futuro ad gloriam eleuantur. 18 Afferebant autem. Hic consequenter factum ostenditur, quod humilitas est Deo grata & accepta, per hoc quod pueros Christus humiliter recepit, & patet sententia ex dictis Matthaei 19.

10 Nolebat

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Dixit autem. Hic consequenter ostendit, quod est humiliter orandum, ostendens quod humilitas est Deo grata. Et primo ostendit hoc uerbo, secundo, facto, ibi: Afferebant autem. Primum facit per parabolam Publicani & Pharisaei, dicens.
- 2 Duo homines ascende in templum. Quia ad literam erat in altum, scilicet in monte moria, ut habetur 2. Para. 3. a.
- 3 Unus Pharisaeus. Apparens iustus.
- 4 Alter Publicanus. id est publicis negotijs intentus, quae de communi cursu implicat ad peccatum.
- 5 Pharisaeus stans. Ecce iactantia, quia stabat ut ab alijs uideretur orare, & irreuerentia, cum in orando deberet se prosternere.
- 6 Deus gratias ago tibi. Iste non proprie orauit, sed magis se iactauit de iustitia alios condemnando, & orauit iuxta se Publicanum despicendo.
- 7 Ieiunio bis in Sabbato. Id est, in hebdomada, quae sic dicitur nominatur a die digniori.
- 8 Decimas de. Pharisaei enim decimas minimorum, ut Rutha et Mentha & Cymini (ad quas non tenebantur, ut dicunt aliqui) dabant, ut ceteris iustiores apparerent, ut dictum est supra.
- 9 Et Publicanus a longe stans. Ecce peius timor, quasi non esset dignus appropinquare.

10 Nolebat

MORALITER.

1 Dixit autem. MYSTICE. Per Pharisaeum Iudaicus populus significatur, qui ex beneficio legis & prophetarum suscepto de sua sanctitate presumens Gentiles aspernabatur. Per Publicanum uero populus Gentilis, qui peccata sua praedicantibus apostolis humiliter confitebatur, propter quod iustificatus est per

fidei Christi receptionem, & Iudaicus est damnatus pro sua obstinationem.

MORALITER autem, per Pharisaeum significatur iustus, instinctu diaboli superbiens, & per Publicanum peccator, respectu spiritus sancti humiliter se emendans. 20 Afferebant autem, &c. Sequitur.

† Talium

e offendit vsque ideo sectandam humilitate, vt etiam mini
i no abiiciendi, & sic quide docet humilitate opere suo.
Increpabat illos. Iesus autem Hoc fortasse ideo, quia prius
populu Iudaeorum ex quo secundum carne erat, saluatio vo
pat, sed & p Chanaanæ muliere supplicauerunt. Sciebant

stodisset, vt inanē eius iactantia exponeret, ostēdi tēi adhuc
deesse q̄ est legis. Et ideo ad misericordia præceptum tri
stis inducitur, & in eum queda naturalis datur forma sentē
tiæ. Facilius est camelū per foramen acus transire, quam di
uitem intrare regnū cælorum. Non debet se diuitē iactare

go mysteriū, quod
riusque populi vo
tio deberetur, sed
stasse adhuc nescie
nt ordinem.

illum & infantes, vt eos tangeret. † Quod cum viderent
discipuli, increpabant illos. Iesus autem † conuocans illos,

Responda est vestra seruitutis officiosa sedulitas, vbi diuinitatis est iniuria.

dixit: Sinite † pueros venire ad me, & nolite verare eos. Ta
lium est enim regnum Dei. Amen dico vobis, quicumque
non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud. Et

a. Hic dicitur & superbus, non voto discens, sed tentans interrogat.

interrogauit eum quidam principēs, dicēs: † Magister bone,
quid faciens vitam æternam possidebo? Dixit autem ei Iesus.

Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi † solus Deus. Man
data nosti. † Non occides, non mœchaberis, non furtum fa
cies, non falsum testimonium dices, honora patrem tuum &
matrem; Qui ait: Hæc omnia custodiui a iuuentute mea.

Ad perfectionem. Non partem.

Quo audito Iesus ait ei: Adhuc vnum tibi deest. † Omnia
quæcunque habes, vende & † da pauperibus, & habebis the
saurum in cælo, & veni sequere me. His ille auditis contri
stus est, quia diues erat valde. Videns autem Iesus illum

a. Hæc est tristitia que mortem operatur, hæ sunt spina & tribuli, que s. men Dei suffocau
erunt. Possidens eum amore. b. Qui multiplicandis diuitijs incumbunt, aliterius
vix gaudia contemnunt.

tristem factum, dixit: Quam difficile qui pecunias habent,
in regnum Dei intrabunt. † Facilius est enim camelum

Ingentibus membris enormem.

Sinite pue. Nemo
ohibeat languidos
nre ad medicum
i in ramo nihil ad
ic commiserunt,
i in radice perie
nt. Qui pro se age
non possunt, cau
n suā minoribus
miserunt. Tægat
diens, & benedicat
illis cum maioribus
Taliū est enim.
on ait istorum, sed
i habent ex studio
nocentiam & sim
citatē, quam isti
bent per naturam
ia non etas regnat
i mores, Nō enim
virtus, non posse
ccare, sed nolle. Si
t puer non perse
rat in ira, Iesus non
eminit, non con
piscit mulierē non
gitat vel loquitur
alum, sic vos nisi
lem innocentiam
anī puritatem
bueritis, non intrabitis in regnum cælorum.

gnum Dei. Id est, doctrinam euangelii sicut puer iubemur
cipere. Puer in discendo, non contradicit doctoribus. Nō
tiones & verba componit ad resistendum, sed fideliter su
ipit, optemperat & quiescit:

Et interrogauit eum. B E D A. Audierat hic princeps, simi
s puerorum dignos esse regno, vultq; certius instrui, nō
er parabolas sed aperte exponi quibus meritis vitam pos
t consequi.

B E D A. Non putandus est iste (vt quidā aiunt) vel Deū
stasse, vel de sua vita mentitus esse, sed simpliciter vt dixit
ostensus est. Alioquin (vt Marcus ait) nō intuitus arcana cor
is eius diligere eum diceret Iesus. Diligit eum eos qui manda
a legis custodiunt. Sed quod ibi minor est his qui perfecti
esse volunt adiungit: Omnia vende & da pauperibus.

† Magister bone. Quia bonum magistrum dixit, & nō Deū
vel Dei filium confessus est, dicit quamuis sanctum homi
nem comparatione Dei bonum non esse, Christus autem
non renuit testimoniū bonitatis, sed magistri absque Deo
excludit bonitatem.

g Dixit au. A M B R O S. Versuta interrogatio, & ideo arguta
esponso. Tentator enim bonū magistrum dicit, qui Deū
bonum dicere debuisset. Quid me dicis bonū, quem negas
Deum? Quid bonū dicis, cū nemo bonus nisi solus Deus?
Non ergo bonum se negat, sed Deū significat. Quid me bo
num dicis, cum bonū sentire nō possis qui tētas? Bonus er
o, sed rectis corde. Denique gloriantī in lege q̄ omnia cū
stodisset

in diuitiis suis, cum
his verbis definitur
contra naturam esse
diues misericors. † Quos
† aduo
h. Mandata no. Hæc
cans

† est puerilis innocen
tia castitas, qua no
bis imitanda propo
nitur, si regnum Dei
ingredi volumus.

2. Et nota quod iu
sticia legis suo tem
pore custodita, non
solum bonum terre,
sed & vitam confert
æternam. † vau

i Diues erat. Nul
lus diues, id est, con
fidens in diuitiis suis,
intrabit, vt Iesus se
cundum Mathæum
exponitur, Nō ergo
diuites manētes, sed
qui esse desierunt in
trabant. † Match.
19. c.
† 4. q. 1.
c. 1.
† dicitur

THEOPHYL.
Postquam diues au
dit abiiciendas diui
tias merore affectus
est Dicit dñs admi
rabili figura quomo
do difficile sit ha
bentē pecunias in re
gnum cælorum in
gredi, nō dixit quod

impossibile sit, sed q̄ difficile: non enim impossibile est sal
uari tales: possibile enim expendere pecuniā & superna as
sequi, & difficile quidem hoc, tenaciores enim visco adhæ
rent pecuniæ, & difficile abstrahitur qui talibus est cōpre
hēsus non multo enim post subiicit quomodo impossibi
le diui dicit enim facilius esse camelum per foramē acus in
trare quam diuitem saluari. Impossibile enim est, quod ca
melum capiat foramen acus, siue per camelum animal in
telligas siue funem nauticū crassum. Si igitur facilius came
lum per foramen acus transire quam saluari diuitem, im
possibile & hoc, impossibilius igitur saluari diuitem. Quid
igitur dicendum? Primum quidem quod vere sic habet im
possibile saluari eum qui diues est.

k Facilius est enim. M Y S T I C E. Facilius est Christū pati p
dilectoribus seculi, quam dilectores seculi ad Christū con
uerti. Camelus dicitur Christus, q̄ spōte humiliatus, infir
mitatis nostre onera sustulit. Acus punctio, per quam an
gustias passionis significat, qua passione velut acu, nature
nostræ quasi scissa vestimenta refarcire dignatus est, id est,
reparare post lapsem.

Aliter. Facilius est Gētilē populū gibbo peccatorum
deformē per angustam vitæ viam ingredi, quā Iudaeorū de
meritis gloriantē, & ad sobeūdum leue onus Christi se hu
miliare noientē. Vel ita: Facilius est Gētilē populū super
stitionis deformitate degeneratē, turpia onera ferētē, in
trare per angustā viam (quæ via Christus est, q̄ proprii cor
poris passione mortis penetrans viā velut acu reintegravit
scissa

NICOLAUS DE LYRA,

Et interrogauit. Hæc est pars incidentalī, in qua ponuntur duo
incidentia. Secundum ponitur, ibi: Ait aut Petrus. Circa primū scien
tiam, q̄ quia Iesus immediatē dixerat de pueris: Taliū est regnum
cælorum. Et in hoc parabolice, loquebatur, per pueritiam intelligens
humilitate

humilitatem & innocentiam: ideo quidam legisperitus, qui vocatur
hic princeps, eo quod erat diues, vt patet ex sequentibus, petiit ab eo
quid faciendo haberet regnum cælorum, q. d. dicas mihi planē &
apertē absque parabola; quid deo facere ad cōsequendum regnum
cælestē, & hoc modo Christus ei respondit, & patet sententia ex di
ctis Mat. 19. vsque ibi.

Quæ

MORALITER,

Taliū enim est regnum cæ. B E D A. Signāter dixit, taliū,
& non illorum, vt ostenderet non ætatem regnare, sed mo
res, &

res, & his qui similem haberens innocentiam, & simplici
tatem præmia repromitti.

2 Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo? Expo
natur vt supr, Mat. 19. & Mar. 10.

A scissa vestimenta nostrae naturae) quam populum Iudaeorum, qui diues est in lege, egenus in fide,
 a *Quis po.* Intelligit in numero diuitum deputandos omnes qui amant diuitas, etsi non habent, aliter enim cum sit turba maior pauperum, non dicerent: *Quis potest saluus fieri?*

Mar. 10. d.

b *Nemo.* Qui carnalia pro domino dimiserit, spiritualia accipiet, Marcus ait. Ceteris tantum nunc in tempore hoc cum per sequutionibus, fratres & sorores, & in futuro vitam aeternam, id est, in hac vita per sequutionibus plena gaudium regni degustant, & omnium electorum sincera dilectione fruuntur.

† Matth. 10. d. Ma. 10. d

† 28. q. i. c. 1.

† Matth. 20. c. Ma. 10. c

† contumeliosus asseritur.

† Matth. 20. d. De pen. dist. 1. c. voluissent. S. cecus quoque

c *Recipiat multo plura in.* Qui pro domino omnes diuitias dimiserit, & carnis affectus contempserit, multo plura recipiet in presenti, & a fratribus & sororibus propositi sui glutino spiritali colligatis, multo gratiosorem in hac vita recipiet charitatem. Copula enim qua filii & patres & coniuges, & caetera huiusmodi connectuntur, fragilis & breuis est: Sed illi soli perpetuae coniunctionis retinent unitatem, omniaque fratrum sunt tanquam sua credentes. Quia multitudinis credentium erat cor unum, &c. nec quoscumque eorum quae possident, eadem in odore sanctificationis possidet.

d *Assumpsit autem Iesus duodecim.* Prauidens ex passione sua discipulos perturbandos, praedicat & passionis poenam, & resurrectionis gloriam, ut cum morientem cernerent resurrecturum non dubitarent.

e *Et consummavit.* In hoc ostendit quidquid prophetae praedixissent ad suae dispensationis mysterium intedisse. In quo percutit haereticos, qui dicunt Christum legi & prophetis cum trarium praedicasse, & alium veteris, alium noui esse Deum Testamenti, Confutat etiam paganorum demeritiam, quia eius crucem derident cum proximae suae passionis, & tempus quasi futurorum praescius ostendit, & locum quasi mortem non timens adiit.

C

per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum Dei. Et dixerunt qui audiebant. Et quis potest saluus fieri?

Ve per se a suis cupiditatibus conuertantur.

Ait illis: Quae impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Ait autem Petrus. Ecce nos dimisimus

omnia, & secuti sumus te. † Qui dixit eis: Amen dico vobis

† nemo est qui relinquit domum, aut parentes, aut fratres,

aut uxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore & in seculo futuro vitam aeternam. † Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis, Ecce

ascendimus Ierosolymam, & consummabuntur omnia quae

scripta sunt per prophetas de filio hominis. Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur. Et postquam flagellauerint, occident eum, & die tertia resurget.

Et ipsi nihil horum intellexerunt. Erat autem verbum istud absconditum ab eis, & non intelligebant quae dicebantur.

Factum est autem cum appropinquaret Iericho, caecus quidam

sedebat secus viam mendicans. Et cum audiret turbam praetercuntem, interrogabat quid hoc esset. † Dixerunt autem ei, quod Iesus Nazarenus transiret. Et clamauit, dicens;

† Iesu fili Dauid, miserere mei. Et qui praebant increpabant eum, ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat;

Homo pro hominibus factus, miserege hominis.

† Iesu fili Dauid, miserere mei. Et qui praebant increpabant eum, ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat;

† Iesu fili Dauid, miserere mei. Et qui praebant increpabant eum, ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat;

† Iesu fili Dauid, miserere mei. Et qui praebant increpabant eum, ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat;

† Iesu fili Dauid, miserere mei. Et qui praebant increpabant eum, ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat;

† Iesu fili Dauid, miserere mei. Et qui praebant increpabant eum, ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat;

† Iesu fili Dauid, miserere mei. Et qui praebant increpabant eum, ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat;

† Iesu fili Dauid, miserere mei. Et qui praebant increpabant eum, ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat;

† Iesu fili Dauid, miserere mei. Et qui praebant increpabant eum, ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat;

† Iesu fili Dauid, miserere mei. Et qui praebant increpabant eum, ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat;

† Iesu fili Dauid, miserere mei. Et qui praebant increpabant eum, ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat;

f *Et ipsi ni.* Discipuli sermonem dominicam passionis totum replicatum ideo intelligere non valent, quia quae maxime videre desiderant, eius mortem audire non possunt: Et quae solum hominem innocenter sed etiam verum Deum esse sciunt mori posse non putant: Et quoties aliquid de sua passione dicitur hoc allegoricum dicitur putant, sicut etiam aliis per parabolas loquentem audire contempserant. Iudaei eius mortem praedicebant, quidquid de passione loqueretur intelligebant. Hic enim loquebatur quod ipsi persequuntur, operabantur.

g *Cecus qui.* Caecus significat humanum genus quod a superna claritate exclusum damnationis suae patitur tenebris, sed a domino appropinquante Iericho curatur. Ierichona interpretatur, quam defectus naturalitatis intelligitur. Dum ergo verbum Dei infirmitatem nostrae carnis suscipit, homo ad cognoscendam redit. Caecus se iuxta viam dum incipit credere in Iesum qui dicitur sum via. Mendicandum rogat, unde dicitur.

h *Et qui praebant increpabant eum, ut taceret &c.* Qui Iesum praecedunt venientem, significant carnalium vitiorum, quae dissipant cognitionem hominis, & perturbant orationem, ne Iesus ad illuminandum venire possit hominis, sed iam credens sentiens se grauari phantasiae priorum vitiorum, & vocem orationis suae impediri, se se exorari possit, ardentius clamat.

† *THEOPH. LACTYUS.* Dominus miraculum hoc e-

obiter in via operatus est, ut & transitus eius nobis vtilis ac doctrina ut semper & ubique & apud omnes vtilis

mus, & nunquam ignaui. Admirare autem quomodo quomodo, (caecus) confessionem suam multiplicet. Quomodo

Quamuis multi increparent eum, non tacebat, sed amplius clamabat feruor quidam intrinsecus instimulabat eum.

circo & Iesus iussit illum adduci ad se, & profecto dignus esset qui appropinquaret ei. *Et cla.*

h *Et qui praebant increpabant eum, ut taceret &c.* Qui Iesum praecedunt venientem, significant carnalium vitiorum, quae dissipant cognitionem hominis, & perturbant orationem, ne Iesus ad illuminandum venire possit hominis, sed iam credens sentiens se grauari phantasiae priorum vitiorum, & vocem orationis suae impediri, se se exorari possit, ardentius clamat.

† *THEOPH. LACTYUS.* Dominus miraculum hoc e-

obiter in via operatus est, ut & transitus eius nobis vtilis ac doctrina ut semper & ubique & apud omnes vtilis

mus, & nunquam ignaui. Admirare autem quomodo quomodo, (caecus) confessionem suam multiplicet. Quomodo

Quamuis multi increparent eum, non tacebat, sed amplius clamabat feruor quidam intrinsecus instimulabat eum.

circo & Iesus iussit illum adduci ad se, & profecto dignus esset qui appropinquaret ei. *Et cla.*

h *Et qui praebant increpabant eum, ut taceret &c.* Qui Iesum praecedunt venientem, significant carnalium vitiorum, quae dissipant cognitionem hominis, & perturbant orationem, ne Iesus ad illuminandum venire possit hominis, sed iam credens sentiens se grauari phantasiae priorum vitiorum, & vocem orationis suae impediri, se se exorari possit, ardentius clamat.

† *THEOPH. LACTYUS.* Dominus miraculum hoc e-

obiter in via operatus est, ut & transitus eius nobis vtilis ac doctrina ut semper & ubique & apud omnes vtilis

mus, & nunquam ignaui. Admirare autem quomodo quomodo, (caecus) confessionem suam multiplicet. Quomodo

Quamuis multi increparent eum, non tacebat, sed amplius clamabat feruor quidam intrinsecus instimulabat eum.

circo & Iesus iussit illum adduci ad se, & profecto dignus esset qui appropinquaret ei. *Et cla.*

h *Et qui praebant increpabant eum, ut taceret &c.* Qui Iesum praecedunt venientem, significant carnalium vitiorum, quae dissipant cognitionem hominis, & perturbant orationem, ne Iesus ad illuminandum venire possit hominis, sed iam credens sentiens se grauari phantasiae priorum vitiorum, & vocem orationis suae impediri, se se exorari possit, ardentius clamat.

† *THEOPH. LACTYUS.* Dominus miraculum hoc e-

obiter in via operatus est, ut & transitus eius nobis vtilis ac doctrina ut semper & ubique & apud omnes vtilis

mus, & nunquam ignaui. Admirare autem quomodo quomodo, (caecus) confessionem suam multiplicet. Quomodo

Quamuis multi increparent eum, non tacebat, sed amplius clamabat feruor quidam intrinsecus instimulabat eum.

circo & Iesus iussit illum adduci ad se, & profecto dignus esset qui appropinquaret ei. *Et cla.*

h *Et qui praebant increpabant eum, ut taceret &c.* Qui Iesum praecedunt venientem, significant carnalium vitiorum, quae dissipant cognitionem hominis, & perturbant orationem, ne Iesus ad illuminandum venire possit hominis, sed iam credens sentiens se grauari phantasiae priorum vitiorum, & vocem orationis suae impediri, se se exorari possit, ardentius clamat.

† *THEOPH. LACTYUS.* Dominus miraculum hoc e-

obiter in via operatus est, ut & transitus eius nobis vtilis ac doctrina ut semper & ubique & apud omnes vtilis

mus, & nunquam ignaui. Admirare autem quomodo quomodo, (caecus) confessionem suam multiplicet. Quomodo

Quamuis multi increparent eum, non tacebat, sed amplius clamabat feruor quidam intrinsecus instimulabat eum.

circo & Iesus iussit illum adduci ad se, & profecto dignus esset qui appropinquaret ei. *Et cla.*

h *Et qui praebant increpabant eum, ut taceret &c.* Qui Iesum praecedunt venientem, significant carnalium vitiorum, quae dissipant cognitionem hominis, & perturbant orationem, ne Iesus ad illuminandum venire possit hominis, sed iam credens sentiens se grauari phantasiae priorum vitiorum, & vocem orationis suae impediri, se se exorari possit, ardentius clamat.

† *THEOPH. LACTYUS.* Dominus miraculum hoc e-

obiter in via operatus est, ut & transitus eius nobis vtilis ac doctrina ut semper & ubique & apud omnes vtilis

mus, & nunquam ignaui. Admirare autem quomodo quomodo, (caecus) confessionem suam multiplicet. Quomodo

Quamuis multi increparent eum, non tacebat, sed amplius clamabat feruor quidam intrinsecus instimulabat eum.

circo & Iesus iussit illum adduci ad se, & profecto dignus esset qui appropinquaret ei. *Et cla.*

NICOLAUS DE LYRA

- 1 Quae impossibilia sunt, quia ad regnum caelorum non possunt homines pertingere propria virtute, sed per auxilium diuinae gratiae.
- 2 Ait autem Petrus. Hic ponitur secundum incidens, quia Petrus a Christo immediate audierat. Quam difficile qui pecunias habent, regnum Dei intrabunt, ideo quasi iuxta a Christo quae esset sui & aliorum remuneratio, quia omnia terrena reliquerant propter Christum, & patet Christi responsio ex dictis Mat. 19.
- 3 Assumpsit Iesus. Postquam Saluator ostendit orationis efficaciam, hic consequenter inducit discipulos suos ad martyrii tolerantiam exemplo sui. Et patet sententia ex dictis Mat. 20 exceptis quae sequuntur

5 Consumma.

- 4 Consumma, omnia. Quia prophetae scripserunt de passione Christi futura, ut patet Isa. 53. & Dan. 9. in multis aliis locis.
- 5 Et ipsi nihil hominum. Tum quia adhuc erant rudes & imperfecci. Tum quia Christus frequenter eis parabolice loquebatur, & non nescierunt si tunc parabolice loqueretur.
- 6 Factum est. Postquam posita est Christi instructio de efficacia orationis, & de tolerantia passionis, hic consequenter describitur dicta doctrina confirmatio per opus miraculosum, secundum quod scribitur Mar. 21. d. Sermonem confirmante sequentibus signis. Et patet ueritas ex dictis Mat. 20. & Mar. 10. Hoc excepto. Factum est autem cum appropinquaret Iesus Iericho id est, prope Iericho adhuc sedebat, quia secundum veritatem non accedebat ad Iericho, sed in re sedebat, ut patet Mat. 20. & Mar. 10.

* NICOL.

MORALITER.

- 4 Assumpsit autem Iesus duo. Sequitur.
- 5 Et ipsi nihil hominum intel. Per hoc significatur, quod homines

nes carnales aspera nolunt audire, sed ad delectabilia, intendunt.

6 Factum est autem cum appropinquaret. Exponatur ut supra Mat. 20. & Marc. 10.

† MOR.

943

ans au. Transiens, cecum audit, stans illuminat, quia per
 a humanitatem suam nostre cecitatis vocibus compatitur, sed
 b potentiam diuinitatis lumen nobis gratia infundit.
 c *adduci ad se.* Qui pretereuntem aliquatenus sentiebat, dum
 in oratione patitur phantasmatum turbas vehementius infi-
 ster orationi duci-
 tur d stantem, & re-
 cipit lumen, quia a
 Des in corde firmo b
 figi & sic lux amissa
 reatur.
 c *quid si. v.* Non d
 ex inorantia querit
 sed deo ut rogetur, e
 ut uentem ad ora-
 tionem excitet. Quod
 intelligens cæcus
 subangit: *Do. ut vi.* Non petit cæcus aurum, vel aliquid ter-
 re, sed tantum lumen. Imitemur ergo eum, quem mente &
 corpore

corpore audiimus sanatum, petamus a domino lucem eter-
 na visionis, & dicet nobis. *Respi. si. tua sal. te. se.*
 d *Et confe. vi.* Videt & sequitur, qui bonum intelligit ope-
 ratur, & Iesum presentem vel pretereuntem imitatur. Et hic
 talis non solum pro impetrato in Deum proficit, sed etiam a-
 lios ad laudem Dei
 accendit, unde sequi-
 tur.
 c *Et omnis plebs ut
 vidit dedit laudem Deo.*
 Laudat plebs Deum
 non solum pro im-
 petrato munere lu-
 cis, sed & pro merito
 fidei impetrantis, quia
 non solum laudat
 quod potenter &
 misericorditer illuminat, sed quia clamorem fidei firmiter
 clamantis exaudit.

CAPVT XIX.

Et ingressus. Ecce camelus deposita sarcina Gibbi per fora-
 men acus transit, dum contempto censu fraudum, angu-
 stam portam que ducit ad vitam ascendit. Et quia deuotione fidei
 ad idendum saluatore, quod natura minus habebat, ascen-
 dit. *boris supplet, iu-*
 ste quod rogare non
 auebat, dominice
 susceptionis benedi-
 ctionem accipit quam
 desiderabat.

tate, & recipit mercedem. Desiderabat. n. videre Iesum, &
 cum ascendisset in caprificum, priusquam videret prius ipse spe-
 ctatur a Iesu. Sic igitur omnibus in locis nos preuenit Domi-
 nus, tantum ut nos alacres & promptos videat.
 b *Et ipse di.* Quis de se desperet, cum venit iste ad Deum cui
 census ex fraude? Per
 hunc apparet, quia
 non omnis diues a-
 uarus.

CAPVT XIX.

ISTICE. Zachæus qui interpre-
 tar iustificatus, si-
 gnicat credentes c
 gentibus qui
 occupationem d
 temporalium depreffi
 e unt, & minimi, sed
 a domino sanctifica-
 ti. Qui intrantem
 Jericho saluatorem videre volunt, dum fidei que in mundo at-
 tunc participare querunt: Sed turba, i. vitiorum consuetudo,
 que cæcum clamantem increpabat, etiam hunc suspicien-
 tem tardat. Sed sicut amplius clamando cæcus turbam uicit, ita
 pusillus terrena relinquendo, arborem crucis ascendendo,
 turbam obstantem transcendit, clamans cum apostolo. *Mibi
 est gloriari in cruce, &c.*
 * *THEOPH.* Hæc fortissima diaboli uasa rapit dominus
 ciuitates eius destruat. Vide enim quomodo, non solum publi-
 cos discipulos, fecit, sed, & Zachæum principem publicano-
 rum captiuum ad salutem recepit. Quod publicanus quidem
 abominabilis, princeps autem publicanorum multo magis
 pote in malitia princeps nullus dubitat. Victu enim pu-
 blicani non alium de qua ex pauperum lacrimis habent. At ne-
 que publicanorum ille princeps deficitur, sed solum dat alacri-
 tatem

Et ingressus perambulabat Iericho. Et ecce
 vir nomine Zachæus, et hic princeps erat
 publicanorum, et ipse diues. Et quærebat
 videre Iesum, quis esset, et non poterat præ-
 turba, quia statura pusillus erat. Et præcurrens ascendit in ar-
 borem figycomorum ut videret eum, quia inde erat transiturus.
 Et cum venisset ad locum suscipiens Iesus vidit illum, et dixit ad

1 *Præ turba.* Quæ
 2 turba, nisi imperita
 3 confusio multitudi-
 4 nis, quæ verticem sa-
 5 pientia videre ne-
 6 quit: Zachæus ergo
 non, in turba, sed
 plebem transgressus
 Messiam quem desi-
 derat aspicit.
 7 *d sycomorum.* Sy-
 comorus arbor est,
 moro folijs similis, sed altitudine præstans, & interpretatur fi-
 cus fatua, i. Crux. Quæ credentes ut ficus pascit, ab infidelibus
 irridetur ut fatua. Quam pusillus ascendit, dum quilibet hu-
 milis & propriæ infirmitatis conscius, in virtute crucis glo-
 riatur, & per hanc laudabilem fatuitatem transeuntem pro-
 pe dominum cernit, quia si nondum ita solide ut est iam,
 tamen raptim, & quasi in transitu luci sapientia celestis in-
 tendit.
 c *Quia inde erat transiturus.* *ISIDORVS.* Illa parte ubi Syc-
 comorus, vel ubi crediturus, ut & mysterium seruaret, & gratiam
 seminare. Sic, n. venerat, ut per Iudæos transiret ad Gentes.
 Vidit itaque Zachæum sursum. Iam enim sublimitate fidei
 inter fructus nouorum operum, velut in fecunda altitudi-
 ne operis eminebat.
 f *Et cum venisset.* Per præmissos præcones verbi sui, in quibus
 erat Iesus

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT XIX.

Et ingressus per. Postquam descripta est conuersio pec-
 catorum in generali, hic consequenter describitur in par-
 ticulari, scilicet, in conuersione Zachæi. Et diuiditur in
 duas: quia primo describitur conuersio Zachæi, secundo.
 notio dubii. ibi. Hoc illis audientibus. Circa primum dicitur.
 Et ingressus peram. Secundum ea qua dicta sunt in fine præce-
 dentis ca. ista historia. Zachæi non sequitur immediate post illumina-
 tionem cæci, quæ facta fuit in egressu Iesu a Iericho, sed post egressum
 eius ab Iericho, & progressum per alia loca, regressus fuit ibidem sicut
 et in multis alijs locis in euangelio dicitur pluries venisse ad eundem
 locum & in isto regressu accidit historia istius Zachæi, cum dicitur.

2 Et ecce vir nomine Zachæus. *Exprimitur hic nomen eius,
 quia dignus erat nominari, propter conuersionis facilitatem, & pro-
 pter conuersi perfectionem.*
 3 Princeps erat publicanorum. *Id est, primus inter illos qui
 vacabant publicis actibus, scilicet, exactionibus & vestigalibus le-
 uandis & deferendis, quæ communiter ad peccatum implicant, ex quo
 in eius uocatione apparet maior Dei misericordia.*
 4 Et ipse diues. *Quia auarus fuerat in acquirendo, sed post con-
 uersionem non fuit auarus in retinendo, quia paratus fuit reddere
 quadruplum defraudatis ab eo.*
 5 Et quærebat vid. Iesum, *Ex deuotione.*
 6 Et non poterat præ turba quia statura pu. *Ex quo patet de-
 uotio popularium ad Christum. Sequitur.*
 7 Suscipiens Iesus. *Id est, approbans deuotionem illius,*
 * *Quia*

MORALITER.

1 *Et ingressus peram, i. e. ecce vir nomine Za:* Per diuitem istum
 querentem videre Iesum, sed impeditum per turbam, & statu-
 ris paruitatem, significatur quilibet diues, qui de salutis sua
 sollicitatur, sed per turbationem phantasmatum circa negocia
 temporalia, & imperfectionem propriam impeditur, propter
 quod

quod ascendere debet in arborem, id est, ad Christum epro-
 rationem, quæ secundum Damasenum est ascensus mentis in
 Deum & sic Iesum videre meretur, & partem bonorum suorum
 pauperibus dare, et si quem defraudauit, fideliter restituere. Per
 Pharisæos autem multi murantes significantur maledici bo-
 norum opera deprauantes
 Tomus v, G 2

erat Iesus & loquebatur venit ad populū nationū qui passionis eius fide iam sublimis, etiam diuinitatē eius agnosce re ardet, suspiciens videt quia per fidē a terrenis eleuatum elegit eligentem se, & amat amantem se.

a *Descendit* Quod descendere de lycomoro, & sic in domo parare mansionem iubetur, hoc est quod apostolus ait: Et si cognouimus secundū carnem Christum, sed iam non nouimus. Si enim mortuus est ex infirmitate, sed iam uiuit ex virtute Dei.

2. Cor. 1. d. Ibidem. 13. b.

tingref. sus esset ad diuer sedum. † dominum.

† ipsa 7. a.

† Matth. 23. a. Mar. 14. d. Supr. 13. g.

B c *Murmurabant.* Mani festū est Iudeos semp gentiū odisse, vel non intellexisse salutem. Vnde & aduersus Petram dicitur: *Quare introisti ad gentes præputium habentes?*

AA. ii. a

b oportet me manere. Et festinans descendit, & excepit illum gaudens. Et cum viderent omnes murmurabant, dicentes, quia ad hominem peccatorem † diuertisset. Stans autem Zacheus, dixit ad † Iesum. Ecce dimidium bonorum meorum domine do pauperibus, & si quid aliquem defraudau, reddo quadruplum. Ait Iesus ad eum. Quia hodie salus domui huic facta est, eo quod & † ipse filius sit Abrahæ. Venit enim filius

Non inuitat quia, etsi nondum audierat vocem inuitantis, au dierat affectum.

Salus qua omni in Iudæorum domus in, lebat hodie populo Gentium illuxit, eo quod & ipse populus sit Abrahæ filius.

Non veni vocare iustos sed peccatores.

d Stans au. Alijs calumniantib. hominem peccatorem, ipse & Zacheus stans, i. in ea quam ceperat fidei veritate p̄fites, non solum se ex peccatore querens, sed et inter innocentes probat conuertatum, cum etiam ante cōuersionem innocenter vixit, & qui ante conuersionem dimidium, post conuersionem potest dare & totum.

e Si quid aliquem defrauda. Primum est secundum legē reddere, deinde quod remanet pauperib. erogare. Hunc fructū vitæ, publicanus de lycomoro p sapientem stultitiam legit quod

quod rapta reddidit, propinqua relinquit, visibilia contemnit, eius quem nondum videt sequi vestigia concupiscit. f *Filius sit.* Non carne, sed fide, quia sicut Abraham in u Dei patriam ob spem futuræ hæreditatis deseruit, sic & ipse qui thesaurum in cœlis acquirit spe.

eo quod. Non tū q iusti perieuerat. sed etiam qui de iustitia conuertū r. ad filios promissio nis pertinent.

g *Venit e. h. bo.* Etiam murmuratibus iua mysteria dedignatur expectare, quod propter penitentiam peccatorum suscipiendum maxime ipse in terram venerit, vbi se appellat filium hominis, vt in finet nobis dispensationē suæ pietatis.

h *Hac il.* Suscepit & commendat penitentiam publicanū uitis, per parabola

docet sibi magis penitentiam peccatorum, q iustitiam accere superborum, latiusq; in gentib. de ignorantia legis milib. quam iudæis de iustitia legis superbientib. te esse gnaturum. Et q̄ discipuli audita passionē & resurrectione Ierosolymis implenda, existimabāt regnum Dei mox venturum, hanc eorum ignorantiam illuminat, docet te primo regni sui fidem toto orbe disperiturum, & in fine celi iudicem omnium, regemque venturum.

THEOPH. Vt mihi, q̄ homines illi audiētes regnum Dei illud suspicabatur, ipse esse a Deo datum in liber Hebraici generis. Dñs aut monstrat eis, q̄ insipientia quia dicunt, nō enim temporale regnū est. Interea & hoc declarat quod vt Deus cogitationes eorū sciuit, vnde & hanc parabolam dicit, & hominē generosum se introducit. nō cet homo fuerit māsit tamē i fastigio & nobilitate deus

i *Nobilis abiit.* Hic est nobilis, cui cæcus clamabat, Mue me

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quia ho. in do. In domo materiali propter reflectionē Christi & suorum discipulorū, & ad ostendendum benignitatem peccatori reuertendi, & in domo spiritali conscientia per gratia infusionem.
- 2 Et cum viderent omnes. Id est, Pharisæi & alii malignantes
- 3 Murmurabāt. Et hoc irrōnabiliter, quia nullus rationabiliter potest murmurare, si medicus visitet egrotum ad ipsum sanandum.
- 4 Stās au. Za. Ad obediendum domino promptus, vnde subditur.
- 5 Ecce di. & c. do. Non dicit dabo in futuro, quia erat paratus statim dare. Ex hoc etiam patet quod non omnia bona sua erant male acquisita, quia de illis non posset elemosinam facere.
- 6 Et si quid. Lex enim in aliquibus præcepit restituere duplum, & in aliquibus quadruplum, & aliquib. quintuplum, vt patet Exo 22. & ideo per hoc quod hic exprimitur restitutio media, intelliguntur alia extrema, sequitur,
- 7 Eo q̄ & ip. Dicit hic glo. Bedæ. Filius autē Abrahæ Zacheus dicitur, non quia de eius stirpe genitus, sed quia eius fidem imitatus, vt sicut ille terram domumque paternam deseruit, ita iste bona sua partinēda pauperibus reliquerat. Et sic videtur dicere, quod nō fuit Iudæus natione, sed Gentilis, quia omnes Iudæi natione, de stirpe Abrahæ descenderant. Idem videtur dicere Amb. dicēs. Zacheus exiguus meritis sicut populus nationum, & c. Aliquibus autem al is videtur contrariū, quia supr. dicitur quod murmurabant de Christo in trāte domum Zachei eo quod ad hominem peccatorem diuertisset. Apud Iudæos enim longe abomniabilius fuit ingredi ad Gentiles, quam ad Iudæos peccatores, propter quod Petrus etiam post ascensionē Christi per reuelationem fuit præmonitus, vt absq; tali abomnatione ingrediatur domū Cornelij vt habetur Act. 10. c. Et ideo si Zacheus fuisset Gentilis, magis habuissent occasionē murmurādi, eo quod ad hominē Gentilē diuertisset. Et videtur probabile, q̄ hanc causam suæ murmurationis expressissent

Zacheus si Gentilis an Iudæus.

pressissent ad colorandū murmurationem suā tanquā rationabilē. Itē ex hoc quod Zacheus dixit. Si quid aliq̄ defraudau, reddo quadruplum. Illa enim lex fuit data Iudæis & nō Gentilibus, & nō ea tenebatur Gētilēs in aliquo, sed solū ad simplū, nisi forte in quo casu ex circumstantia facti, & illam legē ignorabant propter Zacheus qui illam sciuit, & secundum eā facere voluit, videtur se Iudæus ante vocationē suā. Nec valet si cōtra hoc arguatur q̄ hic dicitur princeps publicanorum, quia & Matthæus publicus fuit, qui tamē Iudæus fuit natione, vnde & euāgel. ū suū scripsit hebraice secundum quod dicit beatus Hiero. in prologo super Mat. 8 Hæc il. au. Postquam descripta est vocatio Zachei, hic cō p̄terponitur remotio dubij, q̄ primo remouit verbo, secūdo, facti. Et his dictis præcedebat Circa primum sciendum, quod Iudæi etiam apost. li de regno Christi carnaliter sentiebant ante eius conuersionem, credentes eum in regno Dauid temporaliter regnaturum, vnde de Act. 1. a. petierunt a Christo: Domine si in tēpore hoc stitues regnum Israel? Vnde, & filij Zebedæi credētes eū sic natiurū, petierunt, quod vnus ad dexteram suā, & alius ad sinistram sederet. Et ideo quia appropinquabat Christus versus Ierusalē crebāt eum sublimandū cito in regem in regia ciuitate, & hoc est q̄ dicitur.

- 9 Eo quod esset, & c & quia exi. Falso tamen.
- 10 Quod con. re. Dei. Et vocatur hic regum Dei; regnū Ius Dauid. Vnde & Para. 29. f. Sedit solomō super solium celi in regē pro Dauid patre suo, & c. Et ideo ad hanc falsam alitudo nem remouendum proponit parabolam, ad ostēdendū quod in primo aduentu non venerat ad regnādū temporaliter, sed magis ad p̄tendū. Et in secundo aduentu reuertetur ad iudicandū sicut rex vel lentissimus, tunc regnum suū omnibus manifestaturus, ideo subitur.
- 11 Homo qui. nō. Id est Christus homo natus secundum carnē de semine Dauid regis.
- 11 Abijt in re. lon. Id est, ad cælum empyreum per suā ascensionē. Accere

MORALITER.

† 10 Homo qui. nō. Hic est Christus secundum deitatem Dei patris.

patris, secundum humanitatem Dauid regis filius. 11 Abijt in re. lon. Ascendens in cælum empyreum. † Ascere

mei li Dauid, & cui turbæ clamabant: Osanna filio Da. be
 enit ih nomine dñi Israel, qui constitutus est a patre
 i data sunt gentes in hæreditatem.
 nginquam Excæcatos Iudæos relinquens, trāsīt ad illu
 ndas gentes, q̄ longe (quia a finib. terræ) clamāt ad do
 , vel quia lon
 eccatoribus sa
 etis qui vbique a
 ns, longe ab his b
 tola colunt, sed c
 i prope facti sūt
 in sanguine.
 ocatis autem de
 ocāt decem ser
 dum eligit di sci
 litera decalo
 gibus. Dat de
 mñas, dum post
 rectionem sur
 aperit sensum,
 ritualiter intel
 legis dicta. Mno.
 ach mas appen
 dit omnis scriptu
 rmo, quia vitæ
 exstis perfectionē
 erit, quasi cente
 na numeri ponde
 re ilget.
 e Negociamini. Ver
 be regis mystica in
 te retatione discuf
 fa opulis offerte, &
 at is confessionem
 si, morumq; probitatem recipite.
 d Et factum est. Quotidie Christus accepto regno a patre
 re, q̄ peregrinantis in terra ecclesiæ, semper statum con
 spit. Huic seruo pecuniam negociaturo cōmodat, in alte
 r modum cōsummati operis examinat. Hunc prudenter
 horantem ampliori gratia donat, illum luxuriosa sectatē,
 q̄ dederat priuat. In iudicio vero multi, q̄ ad docēdum
 i nei videbant, ob negligētiā suam inter indoctos reputa
 bnt. Quidam simplicioris obseruationis deuotione inter
 doctos sum mā p̄mia p̄cipient. Qui. n. recipit prophe
 ta in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet.
 Venit au. Primus seruus, ordo doctorū in circuncisione
 illis, q̄ vnā mnam negociaturus accepit, q̄ vnū Deū,
 ā fidem vnū baptisma missus est p̄dicare. Sed decē acqui
 dū populū sub lege constitutū, docēdo sibimet associat.

*In modico fuisti fidelis. Modicum est, quidquid in præsen
 ti percipimus donorum ad comparationem futurorum
 Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus.
 g Decem ciuitates Decem ciuitates sunt anime, p̄ legis ver
 ba ad gratiam euangelij perueniētes, q̄b. tunc glorificandus
 præponitur, qui eis
 pecuniam verbi di
 gne Deo commen
 dauit, vnde Apo
 stolus: Quæ est spes
 nostra, aut gaudium,
 aut corona gloriæ?
 Nonne vos antē do
 minum Iesum?
 h Et alter venit di
 cens. Domine mna, &c.
 Bonus ordo: Vocatu
 rus gentes, & Iudæos
 p̄missurus interfici, q̄
 noluerunt super se
 Christum regnare
 hanc præmisit com
 parationem, ne dice
 retur: Nihil dederat
 11 populo Iudæorum
 12 vnde melior possit
 13 fieri, vt quid exigere
 tur ab eo, qui nihil
 recipit? Ex vna mna
 quinque facit, qui
 moralia habet pro
 pter quinque sen
 sus.
 i Et alter, &c. se. qui.*

Quando in fine seculi omnis Israel saluus erit.
 1 Vocatis autem
 2 decem seruis, dedit eis decem mñas. Et ait ad illos: Ne
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 i
 k
 l
 m
 n
 o
 p
 q
 r
 s
 t
 u
 v
 w
 x
 y
 z

*quin. Qui ad p̄putium missus est, cui dñs mnam, vnā ean
 demq; fidem quæ circumfioni credita est, ad prædicandum
 commisit. Quæ quinque mñas facit, quia gentes quinque
 sensibus corporis mancipatas, ad gratiam fidei euangelicæ
 conuertit.
 k In sudario. Timui enim te, quia homo austerus es, tollis, quod nō
 posuisti. In sudario pecuniam reponit, qui ad prædicandum
 Idoneus officium prædicandī vel suscipere renuit, vel susce
 ptum nō bene gerit, sed percepta dona sub ocio temporis
 abscondit secum, dicens: Sufficit mihi, vt de me rationem
 reddam, cur aliis prædicem, vel de aliis cogar reddere ratio
 nē? cum etiam apud Deum illi sint inexcusabiles, quibus
 lex data non est, neque audito euangelio dormierunt, quia
 per creaturam poterant creatorem cognoscere.*

Metis

NICOLAVS DE LYRA

Accipere sibi regnum. Super ordines angelorum.
 2 Et reuer. Scilicet, in fine mundi ad iudicium, Tunc enim manife
 stabitur omnibus regnum suum.
 3 Vocatis aut de ser. su. Id est, fidelib. vniuersis, quorum vni
 uersitas numero denario designatur, quia est primus limes numerorū
 vnde & numeri sequētes sunt replicationes ipsius, & partiū eius.
 Vnginti. n. sunt bis decem, & triginta ter decem, & sic consequēter.
 4 Dedit eis decē mñas. Id est, diuersitatem bonorum suorum,
 diuersimode tamen, quia dedit vnicuique plus vel minus secundum
 propriam virtutem.
 Negociamini dum venio. Quia tempus meriti currit vsque
 ad diem iudicij, in quo tempore Deus dat dona sua ad hoc, quod mul
 plicentur per fructus bonorum operum.
 Ciues autem eius oderant illum. Ciues isti sunt Iudæi, qui
 ro maiori parte in odium Christi sunt firmati.
 Et miserunt legationē post illū, &c. Quia post ascensionē
 bristi ad celos: Iudæi conati sunt destruere fidem catholicā, in qua
 recipit regnum Christi, quod complebitur, & manifestabitur in fine
 mun-

mundi.
 8 Et factum est, vt rediret. Scilicet, ad generale iudicium.
 9 Iussit vocari seruos. Quib. dedit pecuniam, quia oportebit om
 nes comparere ante iudicem ad reddendum de omnibus receptis ab
 eo rationem.
 10 Venit aut pri. Quia tunc electi de suis meritis securi, parati
 erunt astare iudici.
 11 In modico fuisti fi. Quia bona etiam spiritalia quæ haben
 tur in vita presenti, modica sunt respectu bonorum celestiu quæ ex
 pectantur in vita futura.
 12 Eris potestatem ha. su. decem ciui. Id est, gaudebis de feli
 citate omnium qui per tuam doctrinam vel exemplum vita tua con
 uersi sunt ad bonum.
 13 Et alter ve. Quia licet mali reformident venire ad cōspectum
 iudicis, tamen oportebit eos ibidem representari.
 14 Ecce mna tua quam habui repositam in sudario. Suda
 rium autem est pannus in quo inuoluuntur corpora mortuorum. Et
 ideo mna in sudario reposita, signat donum Dei a bonis operibus ocio
 sum tanquam mortuum.
 * Timui

MORALITER.

Accipere sibi regnum. Super ordines angelorum.
 Et reuer. Ad generale iudicium, & etiā ad particulare,
 quod est in cuiuslibet hominis morte.
 Vocatis au. decem seruis. Id est Christianis.
 Dedit eis de. Per quas intelligitur vniuersitas donorum
 dei propter perfectionem denarij.

6 Ciues autem eius, &c. Id est, mali Christiani. Qui dicuntur
 ciues absolute, eo quod sunt in numero maiori. Mat. 20. c.
 Multi sunt vocati, pau. vero ele,
 7 Et miserunt legationē post il. &c. Nolumus hūc regnare su. &c.
 Hęc autem legatio est malorum operum multiplicatio, p̄
 quam dicūt facti mali Christiani nolle se Christo subijci.
 8 Et factum est vt re: Particulariter, cuius vis hominis.

6 Ciues

Tomo. v.

G 3

A Metis quod. Metit. n. deus ubi non seminavit, id est, etiam eos impietatis reos teneri quibus, legis verbum vel evangelij non ministravit. Timens ergo periculum iudicii, requiescit ab administratione verbi.

Ma. 27. c. **M**YSTICE. Mat. Metis ubi non se. praeidis falce iudicij eos qui

bus legem. Non commisit. Et congregas ubi non sparsisti. Congregas in regno tuo bonos, etiam de gentibus. Et de eorum comparatione, quae naturalem legem servant, damnas eos, quae negligunt etiam scripturam.

Quinq; hominū genera iudicio diuino discutie da. Ma. 4. b & sup. 8. b.

MYSTICE. Per duos seruos, fideles vtriusque populi doctores. Per seruum nequam malos catholicos. Per decem & quinque mnas, credentes populi. Per inimicos, qui

jugula te.

Berbum Dei vel nūquam audire, vel male interpretando corrumpere maluit. Per mentionem ruris non seminati, quos verbum Dei nec audire contigit. His quinque personis genus hominum in die iudicij discutendum signatur.

Oliua- rum.

ē regio 16.

b Sciebas, quod ego homo austerus sum, tollens quod non posui, &c. Quod putauerat pro excusatione dixisse, vertitur in culpam. Si me ita durū, & crudelem noueras, quare ista cogitatio non incussit tibi timorem, vt scires me mea diligentius quaesitum?

c Pecuniam. Id est, euangelicam praedicationem, paratisque fidelium cordibus non intimaſti.

d Meam ad mensum. Non tuam. Vnde apostolus: Si quis loquitur, quasi sermones Dei.

Ser. 4.

e Cum vsuris. Qui verbi pecuniam a doctore emit credendo, necesse est, vt cum vsuris soluat operando. Vel, de accipiente verbo fenore vsuras soluit, qui ex eo quod audit, etiam alia studet intelligere.

f Aufert, ab illo mnas & date, &c. Collatam gratiam amittit, quae praedicatione aliis communicare negligit. Augetur vero illi, quae in ea laborauit. Sicut regium chrisma quae superbiendo Saul amisit, Dauid obediendo promeruit. Spiritus. n. dñi, quae Saul recessit, directus est a die illa & deinceps in Dauid.

g Et

g Et abundabit ab eo autem, &c. **M**YSTICE. Cū oīe Israel saluus erit, tunc plenitudo spiritualis gratiae quam nō doctores torpenter excercemus, doctoribus illius temporis abundanter conferetur.

h Es his dictis. Finita parabola vadit Ierosolymā, vt ostendat

1 Timui enim te, quia homo austerus es, tollis, quod non posuisti, & metis quod non seminasti. Dicit ei, De ore tuo te iudico serue nequam. Sciebas, quod ego homo austerus sum, tollens, quod non posui, & metens quod non seminavi. Et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens cum vsuris vtique exegissem tibi illud? Et astantibus dixit: Auferte ab illo mnas, & date illi qui decem mnas habet. Et dixerunt ei: Domine habet decem mnas. Dico autem

2 Quia piger ad exercendum officium, superbus ad accusandum domini iudicium.

3 Dico serue nequam. Sciebas, quod ego homo austerus sum, tollens, quod non posui, & metens quod non seminavi. Et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens cum vsuris vtique exegissem tibi illud? Et astantibus dixit: Auferte ab illo mnas, & date illi qui decem mnas habet.

4 Et dixerunt ei: Domine habet decem mnas. Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur, & abundabit, ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Verumtamen inimicos meos, illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me. Et his dictis praecedebat ascendens Ierosolymam. Et factum est cum appropinquasset ad Bethphage, & Bethaniam, ad montem

5 qui vocatur Oliueti, misit duos discipulos suos, dicens: Ite in castellum, quod contra vos est. In quod intro-

6 euntes inuenietis pullum asinae alligatum, cui nemo vn-

castellum, quod est contra eos, vt per eos totius circum-

ferent orbis munitiones penetret.

7 Introeuntes in mundum praedicatorum venient populum nationum, perfidiae vinculis inuincuntur, & laqueum. Cuius nemo vnquam hostem nullus naturalis doctor frenum correctionis posuit, quae vel lingua non prohiberet, vel in arctam viam vitae ire cogeret. Non inuadit salutis quibus. Caleferet, vtilia iuadendo contulit. Nempe dicit, quia nullus stultitiam eius deprimendo correxit.

8 Tres euangelistae quae graece scripserunt, pu-

9 trum commemorant, Mattheus, quae hebrice scripsit, et al-

10 iam solutam, & adducam refert, vt habrae quoque gentis

11 nituerit, non desperandam monstrat esse salutem.

12 Alligatus. Alligatus vinculis perfidiae, in quo adductus vel

13 restrictus domino errore famulabatur, sed dominatum sibi

14 re non poterat, quae dominum fecerat non natura, sed culpa. Et hoc

15 inimici christi, sententia mortis aeternae sunt interficiendi.

16 Et his diebus. Hic consequenter ostendit factum, quod declarauerat ver-

17 bo. In parabola autem immediate precedenti duo declarauerat vn-

18 pertineus ad suam passionem, aliam ad ciuitatis Ierosolymitanae stru-

19 ctionem. Igitur primo facto ostendit primum, secundo, secundum

20 Et cum appropinquauit, videns ciuitatem fleuit. Prima vidi-

21 tur in tres, quia primo, describitur christi humiliatio, secundo, vultu

22 deuotio, ibi: Ennate autem illo. Tertio, phariseorum malignatio, ibi: Et

23 quidam phariseorum. Circa primum dicitur sic. Et his diebus

24 praecedat. Iero. Vbi erat passurus, secundum quod praedicitur

25 facto, ostendens quod erat paratissimus se humiliter: & obedire, ad

26 mortem contemptibilissimam & acerbissimam, & ita humiliter vo-

27 luit illuc venire, sedens super pullum asinae, sicut fuerat praedictum

28 Zacha. 9. c. Caetera patent ex d. Mat. 21.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Timui. n. Iste timor non est nisi pusillanimitas bene agendi.
- 2** Quia homo austerus es. Licet enim modo tempus sit misericordiae, in iudicio tamen erit tempus rigoris iustitiae.
- 3** Tollis quod non posuisti, & metis quod non seminasti. Quia a praelatis ecclesiae non solum requiruntur bona in persona propria, sed in subditis eorum, quos tenentur inducere ad bonum. Et sententia huius patet plenius ex dictis Mat. 23. vsque ibi.
- 4** Verumtamen inimici. Id est, Iudaeos, qui post ascensionem christi si conati sunt fidem catholicam destruere, vt supra dictum est.
- 5** Adducite huc & interficite. Quia 42. anno post passionem christi ciuitas Ierusalē fuit destructa, & populus Iudaeorum occisus per Titum & Vespasianum. In fine tamen mundi omnes reprobi generaliter, qui sunt ini-

MORALITER.

morte, vel generaliter, in mundi fine. Et operantes bene de donis suis remunerat, sed torpentes a bonis operibus damnat, va-

rio tamen modo secundum quantitatem meriti vel dicitur. Verumtamen. Sequitur.

5 Adducite, &c. Primo morte temporali, & postea aeterna.

5 Et his diebus. Exponatur, vt supr. Mat. 21. & Mar. 11.

† Et

95. d. minis dicitur, vnus agnoscitur. Na & si multi dii &...

f. susternebant ve. Iuxta alios euangelistas, no discipuli, sed...

THEOPHYLVS. Dominus sup pullum sedens...

quam hominum sedit. Soluite illum, & adducite. Et si quis...

firmatē nostrę carnis, illo q erat in forma Dei, cū eo descē...

eroulus & dominos habebat multos, sed solutus est ab...

dicū crucifixura, regē apellat, expectatū fm carnē David...

Qui soluit pullo cōtradixerāt, audito nomi...

Et vt ap. Quod dñs fm historiā semel fecit hoc quotidie...

Qui ip. Rationabiliter se excusando, & prophetādo, de futuro...

* THEOPH. Plorat sup ciuitate ut misericors nolē p di...

NICOLAUS DE LYRA. Eunte au. Hic ponitur populi deuotio, & patet snia ex dictis...

si sunt vt habetur Matt. 27. f. Quasi perhibentes testimoniū sanctita...

MORALITER. Et cum ap. Secūdu sensum allegoricum: Ciuitas hęc, est...

ecclesia, quę tempore Antichristi sic angustiabatur & pro...

A eos qui in illa propter facinus contra te, ostendit naque viscerum misericordia per fletum, quia enim miseretur eis & non solum ante crucem sed & post crucem etiam conversionem eorum stibat manifestum est ex eo quod per triginta, quinque annos Romanis traditi sunt: nam propter nihil aliud distulit supplicium quam quod cupiebat eos converteri.

† 16. q. 7
c. & huc
diximus
ver. cum
audisset.

Et non relin. Peruersus enim cum peruersionem adiicit, quasi lapidem super lapidem struit. Sed cum anima ad ultionem rapitur, talis cogitationum constructio dissipatur, & hoc ideo: quia non cogit. Peruersam enim animam Deus visitat, aliquando precepto aliquando miraculo, Sed quia superbiens contemnit, nec de malis suis erubescit, in extremo inimicis tradetur, cum quibus in eterno iudicio damnationis societate colligitur. Ad pacem, &c. Dum carnem voluptatibus mala vertura non prospiciens, habes bona presentia que ad pacem possunt esse temporalem. Et cur hoc, subdit, quia non preuidet mala que ei euertura sunt. Si enim prouideret in presentibus prosperis letata non fuisset.

B **Et non re.** Cum Ierusalem modo sit constructa extra portam ubi dominus crucifixus erat, apparet illam Ierusalem ex toto fuisse destructam. Cui unde euersio contigerit, subditur, **Eo quod non cog.** Id est, aduentum filii Dei in carne.

C **Et ingressus.** Post enumerata mala, ingressus templum eiecit vendentes

illam dicēs, + Quia si cognouisses & tu, & quidem in hac die

tua, que ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis, Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coangustabunt te undique, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt. Et non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoueris tempus visitationis tue. Et ingressus in templum coepit eiecere vendentes & ementes, dicens illis: Scriptum est: Quia

domus mea domus orationis est, vos autem fecistis illam speluncam latronum. Et erat docens quotidie in templo, Principes autem sacerdotum & scribae & principes plebis quarebant illum perdere & non inueniebant quid facerent illi. Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.

† Principes autem sacerdotum & scribae & principes plebis quarebant illum perdere & non inueniebant quid facerent illi.

† Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.

† Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.

† Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.

† Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.

† Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.

vendentes & ementes, pro hoc inueniens, & ruina populi, maxime ex sacerdotum culpa fuit, dum, n. vendentes & ementes percipit, ostendit unde radix perditionis processit.

MORALITER. Sicut in ciuitate est templum: sic in plebe fidelium vita religiosorum. Sed multi dum pro religionis habitaculo

facrorum ordinum locum percipiunt, religionis officium mercimonium tenentem negotiationem conuertunt. In templo vendit, qui hoc quod quibusdam in re competit, ad premium largitur, Iustitiam vendit, quod hanc pro premio acceptioe seruat. Erat in templo, quia hoc quod proximo iure debet, negat, dicitur: **† Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.**

to patronis premittebat peccatum. **† Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.**

quia dum perne locum tenent religionis, ibi per malitiam occidunt, ubi per orationem viuificare buerunt. Sed quare tra peruersa per

cras paginas nos

designanter instruit, recte subditur, **† Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.**

† Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.

† Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.

† Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.

NICOLAUS DE LYRA.

Tum propter mala pene que futura imminabant dicens.

- 1 Quia si cognosce, supple mala dicta.
- 2 Et tu, supple steres.
- 3 Et qui in hac die tua, id est, modico tempore, in quo facies voluntatem tuam.
- 4 Quae ad pacem, id est, modico tempore duraturam, & ideo nunc gaudes, quia mala imminencia non vides, ideo subditur. Nunc autem abscondita sunt, &c.
- 5 Et circumdabunt te inimici tui. Scilicet, Romani.
- 6 Vallo, ad est, cum exercitu valde forti.
- 7 Et coangustabunt te. In tantum, quod praesens angustia famis inuicta sunt mulieres filios proprios comedis, secundum quod refert Iosephus libro de Iudaico bello. Et causa tanta destructionis subditur.
- 8 Et quod non cognoueris tempus visitationis tue. Predicationem Christi recipiendo, sed magis usque ad mortem ipsum persequendo.

Iosephus de bello Iudaico li. 7. c. 13

9 Et ingressus in templum, ostenditur rigor vultus, in hoc quod vendentes & ementes in templo inde eiecit, per designans, quod essent euertiendi in gehennam, & patet sententia dictis Mat. 21.

10 Principes autem, hic consequenter describitur obstinatio principum Iudeorum, & primo, quantum ad interiorum machinationem, secundum, quantum ad exteriorum insulationem ca. se. Circa primum dicitur: Principes autem, qui praesentant in spiritualibus,

11 Et scribae. Qui intendebant doctrinam legis, & prophetarum.

12 In principibus plebis. Qui praesidebant in temporalibus disponendo.

13 Quarebant illum perdere. Excogitantes diuersas vias, & modo quo modo possent illum occidere, moti ex rancore & inuidia contra ipsum, ideo subditur.

14 Et non inueniebant quid facerent illi. Cum esset sanctissimus, nec etiam audebant timore populi, ideo subditur.

15 Omnis enim populus suspensus erat audiens illum. Id est, valde attentus ad audientiam sanctam eius doctrinam.

9 Et

* NICO.

MORALITER.

† **Eo quod.** Christus enim ecclesiam visitat quando cumque Christianos ad bonum excitat, sed ecclesia pro maiori parte non cognoscit hoc cum affectu, propter quod Antichristi persecutio super eam veniet ad purificationem electorum, & damnationem reproborum. Secundum vero sensum morale, ista ciuitas

ciuitas est anima peccatoris, que vallatur in morte, & auertitur a spiritibus malignis, & eius filii prosternuntur, id est cogitationes eius, quibus promittebat sibi longam vitam, honores, diuitias, & huiusmodi frustratur. **Eo quod non cognoscit.** Dominus eam inuitaret ad emendationem vitae.

9 **Et ingressus in templum.** Exponatur sicut sup. Mat. 21. & Marci. 11. † MORALITER.

ADDITIO.

In ca. 19. Vbi dicitur in postil. Et sic videtur dicere, quod non fuit Iudaeus natione, sed Gentilis.

Quod autem Zacheus sit natione Hebraeus satis ostenditur per rationes postil. Nec Beda contrarium videtur dicere si bene intelligantur verba euangelij, quibus sententiam suam adaptat. Nam Christus dixit quod salus facta esset huic domui, scilicet, Zacheo habitatori, eo quod esset filius

filii Abrahama. Constat autem, quod non fuit salus facta Zacheo, eo quod de stirpe Abrahama genitus esset, sed quia eius fides est imitatus, & sic referenda sunt verba Bedae ad causam salutis scilicet Zachei, non ut ad eius stirpem tantum. Similiter ex dictis Ambr. dicitur: Zacheus exiguus meritis, sicut populus nationum, & c. non videtur dicere quod fide populo nationum, sed quod sit figura populi nationum, non est enim inconueniens, ut aliquis de natione Israelitica figureret nationem Gentilium, sicut Luc. 13. de filio prodigo.

CAPVT. XX.

ET factum est, &c. Sequitur. In qua potestate hac facis. De Dei potestate dubitant, & ubi intelligi volunt, diaboli esse, quod facit. Vnde addunt: Aut quis est qui dedit tibi. &c. In quo plane negant Dei filium, quem non suis viribus, sed alienis signa facere credunt.

Interrogabo vos & ego unum ver. Poterat aperta responsione tentatorum calumniam confutare, sed prudenter interrogat, vt vel suo silentio vel sua sententia condemnentur.

THEOPHYL. Quamuis in promissu esset quod eis responderet Dominus veruntamen vt ostendat eis quod semper non obedientes sunt Spiritui sancto, & noluerint credere Esaiæ veteri prophete & cuius forte memoriam non habebant, sed ostendit quod Ioanni viro Euangelico, minimeque carnali, qui pridem apparuerat credere noluerint, & propterea interrogat interrogationem hac admiratione dignam qua & confutat illos.

Baptismum Ioannis de celo erat, &c. Quem confitemini de celo habuisse prophetiam mihi perhibuit testimoniū, & ab illo audistis in qua potestate ego facia. Quod illi intelligentes, dubitant quid debeant respondere.

Neque ego dico vobis. Propter duas causas veritas querentibus est abscondenda. Vel, quia minus capaces sunt ad audiendum vnde dicitur: Multa habeo vobis dicere, sed non p.p. modo. Vel quia ex odio & contemptu querunt, vnde dicitur: Nolite sanctum dare canibus.

Capitulum autem. Principibus sacerdotum & scribis de sua interrogatione confutatis, dominus, quod ceperat exequitur, & illis audientibus plebem, quod sua verba libentius audiat alloquitur, inferens parabolam qua & illos impietatis arguat, & regnū Dei ad gentes transferendū ostendat.

THEOPHYL. Brevis tandem ista parabola multa & magna nos docet curam quod Deus tātam erga Hebræos exhibuit, qui ab initio fuerunt homicidæ: vñ esse Deum veteris & nouæ legis; vocandas gentes & abiiciendos Iudæos

daos Vineam ergo ista Synagoga erat Iudæorum: cultores D autem scribæ & Pharisei, qui præerant populo. Est & vnusquisque vinea & idem agricola, vnusquisque enim nostrum seipsum colit. Hanc igitur vineam cum collocasset agricolus misericors peregre profectus est. Hoc est permisit eos iuxta liberum arbitrium.

CAPVT. XX.

ET factum est in vna dierum docente illo populum in templo & euangelizante, conueniunt principes Sacerdotum & Scribæ cū senioribus, & aiunt dicentes ad illum. Dic nobis in qua potestate hac facis: aut quis est, qui dedit tibi hanc potestatem? Respondens autem Iesus dixit ad illos: Interrogabo vos & ego vnum verbum. Respondete mihi: Baptismum Ioannis de celo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se dicentes: quia si dixerint us, de celo dicit: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus ex hominibus plebs vniuersa lapidabit nos. Certi sunt enim Ioannem prophetam esse. Et responderunt se nescire vnde esset. Et Iesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hac facio.

Et cepit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Homo quidam plantauit vineam, & locauit eam colonis, & ipse peregre fuit multis temporibus. Et in tempore illo misit ad cultores seruum, vt de fructu vineæ darent illi. Qui cælum dimiserunt eum inanem. Et addidit alterum seruum mittere. Illi autem hunc quoque cædentes, & afficientes contumelia, dimiserunt inanem. Et addidit tertium mittere: Qui & illum vulnerantes eiecerunt. Dixit autem Dominus vineæ: quid faciam? Mittam filium meum dilectum, forsitan

vua eorum, vua fellis, & bot. ama. vinum eorum fel draconum. Et addidit alterum seruum mittere. Alter seruus David propheta, qui post Moysen colonos vineæ psalmodiæ modulamine, & citharæ dulcedine ad exercitium boni operis inuitauit, sed & hunc contumelia affectum, dimittunt inanem, dicentes: Quæ nobis pars in David, aut quæ heredi, in filio Isai? Qui tamen pro hac vinea, ne penitus extirpetur, exorat. Domine Deus virtutum conuerte & respice de celo, & vide & visita vineam istam. Et addidit tertium mittere. Tertius seruus chorus propheta. Qui populum corripiebāt, sed & illos persecuti sunt & occiderunt. Cuius vineæ sterilitatem Ieremias deplorat dicens. Ego te plantavi vineam meam electam, quomodo conuersa es in prauum vinea aliena?

Quem

Vua eorum, vua fellis, & bot. ama. vinum eorum fel draconum.

Et addidit alterum seruum mittere. Alter seruus David propheta, qui post Moysen colonos vineæ psalmodiæ modulamine, & citharæ dulcedine ad exercitium boni operis inuitauit, sed & hunc contumelia affectum, dimittunt inanem, dicentes: Quæ nobis pars in David, aut quæ heredi, in filio Isai? Qui tamen pro hac vinea, ne penitus extirpetur, exorat.

Domine Deus virtutum conuerte & respice de celo, & vide & visita vineam istam.

Et addidit tertium mittere. Tertius seruus chorus propheta. Qui populum corripiebāt, sed & illos persecuti sunt & occiderunt. Cuius vineæ sterilitatem Ieremias deplorat dicens. Ego te plantavi vineam meam electam, quomodo conuersa es in prauum vinea aliena?

Quem

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT. XX.

ET factum est. Hic consequenter describitur Iudæorum obstinatio quantum ad insidiationem exteriorē contra Christū. Et primo circa hoc describitur eorum malitia insidians, secundo eorum superbia ad hoc incitans, ibi: Audiēte omni populo. Prima in duas partes, quia primo eorum malitia describitur, secundo confuta.

futatio concluditur, ibi: Respondentes autē. Prima adhuc in duas, quia primo describitur malitia principum insidiando Christo per se ipsos, secundo, per ministros, ibi: Et obseruantes miserunt insidiatores. Circa primum, præmittitur maligna interrogatio, secundo, subditur interrogantium confutatio, ibi: Respondens autem. Et ista secunda pars diuidit in duo, quia Christus primo confutat eos responsione cauta, & secundo parabolica ad hoc apta, secunda ibi. Cæpit autem dicere. Sententia autem istarum partium pate ex dictis Mat. 21.

obseruantes.

MORALITER.

Et factum est in vna dierum docente illo populum in templo & euangelizante. Exponatur vt supra Mat. 21. & Mar. 11. Caput

autem dicere. Sequitur.

2 Homo quidam plantauit vineam, & locauit eam colonis, & ipse peregre fuit multis temporibus. Exponatur vt supra Mat. 21. & Mar. 12. vsque ibi.

A Quem cum vidissent coloni, cogitauerunt intra se. Aperte probat Iudæos, non per ignorantiam crucifixisse filium Dei, sed per inuidiam. Intellexerunt. n. hunc esse cui dictum est: *Passula à me, & dabo tibi gentes, hereditatē tuam, & possessionem quam terminos terra.* Et ideo cōsulētes sibi dicūt: *Ecce mundus*

Io. 12.6.

totus post eum abiit, & si dicitur cum sic omnes cre.

a in eum. Hereditatem ergo ecclesie quam non moriens pater reliquit, sed ipse sua morte emptā resurgendo possedit, hāc Iudæi eripere volūt, dum fidem, quę per eum est extinguere conantur. **b** iustitię Dei non subiecti, sed suam constituturę volentes.

Pf. 117.8

Ma. 21. d

Marc. 22. 2.

Ag. 4. b

Psal. 2. b

Ro. 10. 2

1. istam.

7. Matth.

Marc. 12. 2.

12. 2.

Marc. 12. 2.

12. 2.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

Ibid. b.

b Hic est heres, qui mori proprię superuixit & testamentorum, quę ipse condidit, quasi hereditaria in nostris pfectib. emolumenta consequitur.

c Et eiectum illum. Marcus ordinē mutat. Occiderunt & eie. extre vi. In quo pertinacia eorū notatur, qui post resurrectionem p̄dicantibus apostolis credere noluerant, sed quasi vile cadauer proiicientes, gentibus suscipiendū dederunt.

d Absit. Contradiciunt sententię, quam cōtra perfidiam suā dictam cognōscunt. Quod enim in mente gerebant, in parabola contineri intelligunt. Negātibus ergo Iudæis iustum fore, diuinę scientię legis (quam ipsi spernebant) ad gentes transferri, quid saluator respondeat attende.

e Quid est ergo hoc quod scriptum. Quomodo implebitur hec propheta? Nisi quia Christus a vobis reprobatus, credituris gentibus est p̄dicandus, vt in se vno angulari lapide duos condat parietes.

1. ph. 3. d

f Lapidem quem reprobauerunt. * THEOPHYL. Quomodo reprobauerunt lapidem illum? quia dicebant, non est ex Deo. Duas autem perdisiones hic dicit vnam animarum illorum in quam incedebant scandalizati. Omnis. n. qui ceciderit super lapidem confringetur. Alteram captiuitatis, quam contemptus ille lapis eis attulerat: super quē. n. ceciderit dissilire illum faciet. Sic igitur dissoluerunt Iudæi, & dispersi sunt sicut stipulę ab vno horreo in totum mundum: Obserua autem, quod illi prius reciderūt super lapidem, hoc est scandalizati sunt. Deinde lapis cecidit super eos, & vltus est illos: p̄cedit enim peccatum meum, deinde sequitur & iustitia Dei & vindicta.

g Aedificantes hic factus est in caput anguli. Qui supra coloni, hic aedificantes dicuntur, quia qui plebem ad ferendos fructus excolere, hanc ipsi domino inhabitatore dignā quasi domum constituere iubebantur.

a cum hunc viderint verebuntur. Quem cum vidissent coloni, cogitauerunt intra se, dicentes. Hic est heres, occidamus illum, vt nostra fiat hereditas. Et eiectum illum extra vineam occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineę? Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis. Quo audito, dixerunt illi: Absit. Ille autem aspiciens eos, ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est: Lapidem quem reprobauerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli. Omnis, qui ceciderit supra illum lapidem conuassabitur, supra quem autem ceciderit, comminuet illum. Et querebant principes sacerdotum & Scribę mittere in illum manus illa hora, & timuerunt populum. Cognouerunt enim, quod ad ipsos dixerit similitudinem t̄ hanc. Et obseruantes miserunt insidiatores.

b Quis dominus extra portam passus est. Vel quia prius a cordibus Iudæorum est eiectus & de iude cruci est additus.

c Et querebant principes sacerdotum & Scribę mittere in illum manus illa hora, & timuerunt populum. Cognouerunt enim, quod ad ipsos dixerit similitudinem t̄ hanc. Et obseruantes miserunt insidiatores. **d** Ut aliqui dvelur eo ignorante extorquerent eade argui possent.

e Herodis, qui in illis diebus erat Ierosolymis.

f Quasi laudis mysterium cordis sui simpliciter eis aperis, eosque uelut habere discipulos.

g Non times prelatam personam sed indiserete dicis veritatem maioribus & minoribus.

h Illic p̄uocant ut Deum magis timeat, quam Cęsarem, & dicat non debere solui tributa, ut inde s̄bitur aut fiat.

i Respondet non secundum uerba eorum blande, sed secundum conscientias eorum asperere.

k Qui pro causa soluitur, & habet imaginem Cęsaris. **l** Non de ignorantia in erroret, sed ut competit ad eorum uerba respondet.

m Tyberii priuigii Augusti. sub quo passus est dominus.

h Omnis qui ceciderit. Qui credit & tamen peccat, cadit per lapidem, & non conteritur, sed confringitur, quia patientiam ad salutem reseruatur. Sed cui lapis irruit, est, qui negat penitus, conteritur, vt nec testa remaneat. Vel cadit super eum, qui modo contemnit, & iniuriis accit, necdum penitus interit, sed quassatur vt non ambulet. Cadit super eum lapis, quem nieriens in iudicio primit.

MORALITE.

Vinea locatur cuius mysterium baptismi fidelibus ad erigendum opere committitur. Mittuntur tres serui, vt de fructu accipiant: Cuius lex, psalmodia, prophetia ad benedictandum hortantur. Sed contumeliosus facti vel ceci erunt, cum sermo alius vel cōtemnitus, vel etiam blasphematur: Missum redem occidit, quod filium Deiconculat, & spiritui quo aedificatus est, contumeliam facit. In vinea alteridatur, cōtra gratia quam subibus abiicit, hunc dicitur. Scribę numerum mittere querunt, sed timore continentur, cum facta fraternitatem eorum propter boni multitudinem, lacerubescit, velut impugnare.

i Et querebant principes Sacerdotum &c. Quasi mentiente querunt interficere in quo vera probantur, quę dixerat se est. n. heres, illi prauu coloni, qui solo humano terro retardantur, donec veniret hora eius.

k Et obseruantes. Quod p̄ timore populi, per se non possunt, inanibus p̄sidiis efficere volunt, velut in morte ipsius videantur.

l Luet nobis, &c. Cum nuper sub Augusto Iudæa Romanis stipendiaria facta esset, pharisęi, qui de iustitia sibi plaudabant, qui decimas & primitiua Deo dabant trilite homini soluenda negabant, pro qua seditione postea egnum & tota patria destructa sunt.

m Cuius habet imaginem & inscriptionem? Alia imago Dalia mundi. Si ergo Christus non habuit imaginem Cęsar, cur censum dedit? Non de suo dedit, sed mundo reddidit quę erant mundi. Et tu si non vis esse obnoxius Cęsari noli habere, quę sunt mundi. Si habes diuitias, obnoxius es Cęsari: Si vis terreno regi nihil debere, omnia tua renouque, & Christum sequere. Et bene prius quę Cęsaris reddenda decernit. Non enim potest quis esse domini nisi prius mundo renunciauerit.

n Reddite ergo quę sunt Cęsaris Cęsari, & quę sunt Dei Deo. Cuius Cęsar exigit impressionem suę imaginis, sic & Iesus animam lumine vultus sui signatam.

Omnis

Accesserunt

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et obseruantes. Hic describitur insidiatio principum Iudæorū contra Christum per ministros, cum dicitur.
- 2 Miserunt insidiatores qui se iustos simularent, vt caperēt eum in sermone, & traderent eum principatui & potestati p̄sidiis

p̄sidiis. Vt sub specie iustitię facilius Christum deciperent sed dicitur. Prouer. 1. b. Frustrā iacitur rete ante oculos pennato. & ideo frustrā insidias tendebant Christo, cum nulla similitudo possit eum decipere, quia omnia nuda & aperta sunt oculis eius. secundum quod dicitur Hebræorum quarto. d. Cetera patens ex his Matthæi 22.

* Acce

a Accesserunt autem quidam, &c. Duæ hæc eserant in Iudæis. Pariaorum, q̄ p̄ferbant iustitiam traditionum, & obser-

c Neq; nubent, neque ducent uxores. Cum cōnubia propter D filios, filii propter successionem, successio propter mortē, ergo non est mors, neque, cōnubia.

b Magister Moyses scripsit nobis. Qui resurrectionem corpo- rano non credunt, & arnas putant interi- cum corporibus tu- bitudinem fabu- le ngunt, quæ dely- tati arguit eos q̄ resurrectionem as- runt. Potest autē fidi, vt in gente eorū hoc aliquando adiderit.

quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Et non potue- runt verbum eius reprehendere coram plebe, & mirati in re-

Tributum pecuniam. Decimas uistimas. Qui tradere debueraut miracus, quod non habent lucum tradendi. Vt uel per frequent am uincerent. Qui interpretantur iusti.

a sponso eius tacuerunt. Accesserunt autem quidam Saduceo-

Pharizæi credebant corporis, & animæ resurrectionem. Saducei & animas interire cum corpore.

rum, qui negant esse resurrectionem, & interrogauerunt eum dicentes: † Magister, Moyses scripsit nobis. Si frater alicuius mortuus fuerit, habens uxorem, & hic sine liberis* fuerit, vt accipiat eam frater eius uxorem, & suscitet semen fratri suo.

Septem ergo fratres erant, et primus accepit uxorem, et mortuus est sine filiis. Et † sequens accepit illam, et ipse mortuus est sine filio. Et tertius accepit illam, similiter et omnes se-

ptem, et non reliquerunt semen, et mortui sunt. Nouissima omnium mortua est, et mulier. In resurrectione ergo cuius eorum erit vxor? Siquidem septem habuerunt eam uxorem.

Et ait illis Iesus: Filii huius seculi † nubunt, et traduntur ad nuptias, illi vero qui digni habebuntur seculo illo, & resur-

rectione ex mortuis; neque † nubent, neque ducent uxores

Ecce spiritualis conuersatio. Sine labe corruptionis uisione Dei fruuntur.

neque enim ultra mori poterūt. † Aequales enim angelis sunt, & filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis. Quia uero resur-

Quem uos recipitis. Alioquin poterat aperire de resurrectione testimonia prophetarum, sed prophetas Saducei non recipiunt.

gent mortui, † & Moyses ostendit secus rubum, † sicut dicit,

Qui iam mortui erant quando hæc dicebat. Probat ergo per hoc animas post mortem permanere, quia non est Deus non existens, & sic introducit corporum resurre- ctio, quæ cum animabus bene uel male geruntur.

dominum Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob.

Quorum Dominus, & Deus, est.

Deus autem non est mortuorum, sed uiuorum. Omnes enim uiuunt ei: Respondentes autem quidam Scribarum dixe-

runt: Magister bene dixisti. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare. Dixit autem ad illos. Quomodo di-

Non reprehenduntur quia David filium dicit, sed quia Dei filium non credunt.

cunt Christum filium esse Dauid, & ipse Dauid dicit in libro

Pater. Filio.

i Psalmorum. † Dixit dominus domino meo, sede a dextris

Non ad horam. b Inobedientes. c Subiicium tibi nolentes & volentes.

k meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

Quomodo repugnantia sunt hæc secundum nostram intellectum. Si purus homo est.

Dauid ergo dominum illum uocat, & quomodo filius eius est? Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis:

inimicos tuos scabellum pedum tuo. Quod a patre subiiciuntur ini- mici, nō infirmitatē filii, sed unitatē nature, qua in altero al- ter operatur significat. Nā & filius subiicit inimicos patri,

quod a patre subiiciuntur ini- mici, nō infirmitatē filii, sed unitatē nature, qua in altero al- ter operatur significat. Nā & filius subiicit inimicos patri,

c Neque

quia

NICOLAUS DE LYRA.

2 Accesserunt autem quidam Saduceorum. Hic consequē- ter uenit cōsultatio Saduceorum. Et patet sententia ex dictis Mat. 23. vsque ibi.

3 Respondentes autē qdam Scribarum dixerūt. Hic ex præ- dictis cōcluditur cōsultatio in fidiatū Christo. Et primo ex eorum p- pria confessione, cum dicitur. Et amplius nō audebāt eū quidquam in- terrogare, tertio, ex ignorantia eorum declaratione, cū dicit. Quid dicunt Christum, &c. & patet sententia ex d. Mat. 23. 22.

2 Omnes enim uiuunt ei. Quia iusti licet sint defuncti corpo- re uiuunt tamen in anima resurrexerūt ad plenam participatiōē glorie, & iniusti similiter ad declarationem diuinæ iustitiæ.

4 Audiente autē oī populo, dixit discipulis suis. Postquā de- scripta est principū Iudæorū malitia, hic secundo, scribitur eorum sa- perbia quæ fuit primum motiuum in eis. Ex superbia enim & præ- sumptione.

MORALITER.

2 Accesserunt ad eū quidam Saduceorum. Exponatur, vt supra Matth.

Matth. 22. & Marc. 12. vsque ibi. 4 Audiente autem omni populo. &c. Exponatur sicut Matth. 23. & Mar. 12.

† MORAL.

Herosolymarum a Romano exercitu dicat, ideo & ipse, mrem gerens eis reliquit sermonem de captiuitate di-

rum quorum sermo, vt cancer serpit, & fames, audiendi D verbum Dei, commotio terræ, a vera fide separatio in hæ-

terrogauerunt. Quia laudantibus ædificationē templi
lixerat omnia destruenda, discipuli (sicut Marcus ait)
us, Iacobus, Io-
es, & Andreas
ratum quærunt
pus, & signa præ
destructionis.
ulti enim. Immi-
note Ierosolymo-
excidio multi
e principes, qui
christos esse, &
pus libertatis ap-
pinguare dice-
re. Temporibus
que apostolorū
hæsiarchæ multi
dierunt, qui in-
teritas falsitates
in domini insta-
redicabāt, quos
& postolus. redar-
git.
c valia & sedi. Hęc
a affione domini
iudæa abundante-
t, quibus ne ter-
ri apostoli Ierusa-
lem & Iudæam de-
f. t admonentur,
ga non statim fi-
n sed post quadra-
g. mum secundum
aiam.
d Tunc dice. il. Ho-
ria, alia è celo, alia
e ra, alia ab ele-
nouis, alia ab ho-
nibus. Surget gens,
Ee perturbatio
h. inum, terramotus. Ecce respectus iræ, desu per, pestilen-
inaequalitas corporum, fames. Ecce sterilitas, terrores de
c. Ecce inæ qualitas aeris. Qui ergo in omnibus deliquen-
t, in omnibus feruntur.
Mystice. Regnum aduersus regnum, & pestilentia eo-
rum

super lapidem qui non t destruetur. Interrogauerunt autem
illum dicentes: Præceptor quando hæc erunt, & quod signū
cum t fieri incipient: Qui dixit: t Videte ne seducamini. Mul-
ti enim venient in nomine meo, dicentes: quia ego sum, &
tempus appropinquauit: Nolite ergo ire post eos. Cum au-
tem audieritis prælia & seditiones, nolite terreri. Oportet
enim primum hæc fieri, sed t nondum statim finis: Tunc di-
cebat illis: t Surget gens contra gentem, & regnum aduersus
regnum, & terramotus magni erunt per loca, & pestilentie,
& fames, t terroresque de celo, & signa magna erunt. Sed an-
te hæc omnia iniicient vobis manus suas, & persequentur,
t tradentes in synagogas & custodias, trahentes ad reges, &
præsides propter nomen meum: Continget autem vobis in
testimonium: Ponite ergo in cordibus vestris, non præmedi-
tari, t quemadmodum respondeatis. Ego enim dabo vobis
os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere
omnes aduersarii vestri. Trademini autem a parentibus &
fratribus & cognatis & amicis, & morte afficient ex vobis.
Et eritis odio omnibus t hominibus propter nomen meū.

Et signa magna erunt. Hęc etiam eo tēpore impleta, apud
Iosephū inueniuntur
qui narrat stellam
gladio similem per
annum supra Iero-
solymam pependis-
se, & currus equites
que armatos 40. die-
bus in aere debellas-
se, & vitulam inter
manus immolantiū
agnam peperisse.
Quo autem merito
hec cōtigerint, sub
infertur, sed ante hæc
omnia iniicient vobis,
&c.
f Continget autem vo-
bis in testimonium. Eo-
rum qui vel perse-
quuntur, vel viuendo
non mutantur.
Mors. n. iustorū bo-
nis est in adiutoriū,
malis in testimo-
nium damnationis,
vt inde peruersi si-
ne excusatione, pe-
reant, vnde electi e-
xemplum capiunt,
vt viuant. Quia vero
tot terroribus audi-
tis turbari poterāt,
consolationem sup-
ponit. Ponite ergo in
cordibus vestris, non
præmeditari, &c.
g A parentibus, &
fratribus, & cogna-
tis, &c. Maius tormentum, cum aliquis ab illis patitur,
de quibus præsumebat, quia cum damno corporis mala
cruciant amissæ charitatis. Et quia dura sunt, quæ prædi-
cuntur de afflictione mortis, subditur consolatio de gau-
dio resurrectionis.
Et

NICOLAVS DE LYRA.

nebantur in gazophilacio pro sustentatione adificiorum templi et
is que erant necessaria ad ministerium, & ideo discipuli Christi
perunt loqui de structura templi, & alijs que pertinebant ad eius
natum, quibus saluator dixit totum fore destruendum, & pater
tera.
Interrogauerunt. Hic consequenter ponitur questionis propo-
tio. Ex hoc enim quod Christus dixerat tēplū fore destruendū, que
runt a Christo discipuli de tempore huius destructionis, & de præ-
cipientibus signis. Et quia discipuli post destructionem ciuitatis & tē-
poredebant cito futuram esse consumationem seculi, ideo de hoc
uerunt secundā questionem cū precedente, vt patet Matth. 24.
Qui dixit. Hic cōsequenter ponitur vtriusq; questionis solutio,
et primo prima, secūdo secūdo ibi: Et erunt signa. Prima in duas,
e a circa destructionem ciuitatis pri no præmittitur p̄nostica si-
g, secundo destructio ipsa. ibi: Cum autem vide. Circa primum
runciatur mala futura populo Iudæorū in generali, secundo, Chri-
s discipulis in speciali, ibi: Sed ante hæc omnia. & patet sentē-
tistarum partium ex dictis Mat. 24. ex cepis que sequuntur.
3 Terroresque de celo. Dicit enim Iosephus libro de Iudaico
b o, quod ante destructionem ciuitatis stella comata in similitudi-
gins futuram populi occisionem.
4 Sed ante hæc omnia. Quia beatus Stephanus, Iacob, fratres
Ioan-

Ioannis, Petrus & Paulus, & fere omnes alij apostoli. & quasi in-
numerabiles Christiani, fuerunt pro fide Christi occisi.
5 Tradentes in synagogas, & custodias. Vbi Iudæi habebant
poteſtatem iudicandi.
6 Trahentes ad reges & præfides Vbi Gentiles habebant auto-
ritatem condemnandi ad mortem.
7 Continget autem in testimonium. Scilicet veritatis euan-
gelicæ ibidem constanter profitendę.
8 Ponite ergo. Per hoc nō excluditur meditatio, respondēdi si tē-
pus assit & facultas scientię, sed p̄mittitur securitas si ista deficiāt:
Quod frequentes contingebat in primitiua ecclesia, qa tunc frequen-
ter fideles subito traherantur ad iudices & cum hoc erant illitera-
ti & simplices, qa Deus potest tales defectus supplere, ideo sequit.
9 Ego enim dabo vobis os. Id est, loquendi constantiam.
10 Et sapientiam. Id est, scripturarum intelligentiam, sicut fa-
ctum est in multis simplicibus & si non dabatur semper talis int el-
ligentia, dabatur tamen loquendi constantia, quia in tali casu suffi-
cit ad salutem consistere constanter fidem in generali, quod potest fa-
cere simplex Christianus,
11 Cui non poterunt resistere. Sicut patet de beato Stephano,
de quo scribitur Act. 6. c. Non poterant resistere sapientiæ & spiri-
tui qui loquebatur.
12 Trademini autem a parentibus. Sicut legitur de beato Chry-
santo & multis alijs.

MORALITER

4 Sed ante hæc omnia iniicient. Exponatur sicut Matthēi 24. &
Marci 13.
8 Ponite ergo in cordibus uestris, non præmeditari. Sicut Mat. 10
Marci 12.
† Cum

† Interrogauerunt autem. Exponatur, sicut supra. Matth. 24. &
Marci 13.

A **a** *Es capillus de capite.* Quid cur timetis ne pereat, quod incisum dolet, quandoquidem nec illud potest perire in vobis, quod incisum non dolet? Caro enim incisa dolet, capillus non dolet. *Es capillus.* Non solum ossa vestra, id est fortia gesta, vel dicta remunerabuntur, sed etiam capilli, id est cogitationes, quae de corde quasi de cerebro exeunt apud iustum iudicem iusta a mercede donabuntur, unde propheta: *Reliquia cogitationum diem festum agent tibi.*

Pf. 13. b
Patientia vera.

b *In patientia vestra.* Patientia radix & custos est omnium virtutum. In hac ergo animas, quae corpus possident, possidemus, cum ipsas animas ad patientiam ratione regimus. *Vera autem patientia est, aliena mala equanimiter perpeti, contra eum qui mala irrogat, nullo dolore moueri.*

In populo hoc.

c *Et qui in regione.* Ecclesiastica historia narrat Christianos, qui in Iudaea erant, imminente exitio ab angelo monitos fuisse, & trans Iordanem in ciuitate Pella, donec desolatio Iudaeae impleteretur, habitasse.

7 gentium.

d *Erit enim pressura.* Haec pressura & ira vsque hodie populo illi per omnes gentes disperso durat: Non tamen in aeternum durabit, Vnde post ordinem pressurae, de misericordia subditur.

30. 21. d

e *Donec impleantur tempora nationum.* Id est donec plenitudo Gentium intrauerit, & sic omnis Israel saluus, & quasi ad solum propriae natiuitatis gauisurus redeat. Quid enim impletis temporibus nationum, & omni Israel saluato sequatur dominus ex ordine ponit. Nam & haec secundum Mathaeum apostoli quae fuerunt, non solum tempus euertendi templi, sed & signum aduentus eius, & con summationis seculi.

Mat. 24.

f *Et erunt signa in sole & luna & stellis, & in terris pressura Gentium, & praefusa sonitus maris & fluctuum, arescentibus hominibus praetimore & expectatione quae superuenient vniuerso orbi.*

f *Et erunt signa in sole & luna.* Haec de ipso aduentu, cum omnes virgines prudentes & fatuae, insolito clamore suscitae, lampades ornant, opera secum numerant, pro quibus maximo cum timore iam instantem aeterni discriminis expectant euentum. Nam haec vniuersus orbis atque timore iudicis auruus est, vnde Apoc. *Cum dixerint & securitas, superueniet eis repentinus ritus.* Nec mirum si in expectatione mundi florent exarescent si sine opere, irruent emarcescet: nam virtutes caelorum rouebuntur, angelae potestates tremot aduentum iudicis. Vnde Iob. *Columnae caeli contremiscunt & pauent aduentum eius.*

1 *lus: Cum dixerint & securitas, superueniet eis repentinus ritus.* Nec mirum si in expectatione mundi florent exarescent si sine opere, irruent emarcescet: nam virtutes caelorum rouebuntur, angelae potestates tremot aduentum iudicis. Vnde Iob. *Columnae caeli contremiscunt & pauent aduentum eius.*

4 ** THEOPH.*

5 *Supra dicebat Ierusalem ab exercitibus cingendam & conculcandam, ic autem toti orbis peruentura dicitur, & ita nunc de sumatione se loquitur. Nam virtutes caelorum rouebuntur. Et d*

Et capillus de capite vestro non peribit. In patientia vestra possidebitis animas vestras. Cum autem videritis circumdari ab exercitu Ierusalem, tunc scitote, quia appropinquauit desolatio eius. Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant ad montes & qui in medio eius, discedant, & qui in regionibus, non intrent in eam, quia dies ultionis hi sunt: vt impleantur omnia, quae scripta sunt. Vt autem pregnantibus & nutrientibus in illis diebus. Erit enim pressura magna super terram & ira populo huic, Et cadent in ore gladii, & captiui ducentur in omnes gentes. Et Ierusalem calcabitur a gentibus, donec impleantur tempora nationum, & erunt signa in sole & luna & stellis, & in terris pressura Gentium, & praefusa sonitus maris & fluctuum, arescentibus hominibus praetimore & expectatione quae superuenient vniuerso orbi.

a *Hic finis desolationis, quae a Romanis facta est.*

† *Cum autem videritis circumdari ab exercitu Ierusalem, tunc scitote, quia appropinquauit desolatio eius.*

a *Id est, tempore proximo ante obsidionem, dum adhuc fugere licebit, dum miles Romanus per Galilaeam & Samariam se diffundere coeperit.*

b *Qui est, suat, non fugiunt in Ierusalem.*

† *Dominici sanguinis.*

Quorum uteri vel manus filiorum sarcina pregrauiant fugae necessitatem impediunt.

† *Et erunt signa in sole & luna & stellis, & in terris pressura Gentium, & praefusa sonitus maris & fluctuum, arescentibus hominibus praetimore & expectatione quae superuenient vniuerso orbi.*

a *Sol uereetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam ueniat dies domini magnus & manifestus.*

a *Hoc est tempore Antichristi, quando erit tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, neque fiet.*

b *Pronunciat hoc quod Iohannes inter cetera seculi inuicibilis maris habiturum contempserit.*

dico, inquit, quod homines turbabuntur, iam creaturae mutabuntur? Nam & ipsi angeli & primae virtutes turbabuntur, terre bunturque in terribilibus mutationibus uersi. Et tunc videbunt filium hominis. Qui omnes credentes, & non credentes, super solem. n. tunc fulgebit ipse & crux eius, & ab omnibus cognoscetur.

g *Sonitus maris & fluctuum arescentibus hominibus praetimore & expectatione quae superuenient vniuerso orbi.* Appropinquante extremo iudicio, sonitus maris, & fluctuum confusur, terrarumque orbis prementibus vndeq; colonis, cii, maxima caeli luminaria nouo horrore percussis, turbatam faciem velant, quia appropinquante termino elementa quasi praeventia nutant & fremunt.

Et

NICOLAUS DE LYRA:

1 *Et capillus de capite vestro non peribit. Hoc autem addidit Saluator, ad declarandum veritatem futurae resurrectionis, per quam resurgens in electis, non solum illa quae sunt de necessitate naturae humanae, sed etiam ea quae faciunt ad decorem, cuiusmodi sunt capilli, quia meditatio huius resurrectionis multum facit ad tolerantiam martyrii, de qua Saluator loquebatur.*

Iosephus de bell. Iud. lib. 2. ca. 25.

2 *Cum autem. Hic consequenter describitur destructio ciuitatis Ierusalem, & patet sententia ex dictis Matthaei 24. exceptis quae sequuntur.*

3 *Circundari. Scilicet, ab exercitu Titi & Vespasiani, per quem destructa est.*

4 *Et cadent. Refert autem Iosephus, quod a principio obsidionis, vsque ad finem caesa sunt decies centena milia.*

5 *Et captiui ducentur. Quia secundum ipsum ducti sunt captiui Iudaeorum vsque ad nonaginta septem milia.*

6 *In omnes Gentes. Quia destructio ciuitatis & populi facta est in ultionem mortis Christi, vt dictum est supra cap. 19. Et per hoc quod aliqui de illo populo ducti sunt captiui in omnes Gentes, facta est quadam testificatio innocentiae Christi & perfidia Iudaeorum.*

7 Et

7 *Et Ierusalem calcabitur a gentibus. Id est, calcandabitur.*

8 *Donec impleantur tempora. Tunc enim cum plenitudo gentium intrauerit, omnis Israel saluus fiet, ut habetur ad Rom. 11.*

9 *Et erunt in signa in sole & luna, &c. Hic ponitur solutio superius questionis de aduentu Christi ad iudicium, ubi primo describitur signa praenostica, cum dicitur: Et erunt signa in sole & luna. licet talia pluries praecesserint tamen imminente aduentu iudicis aera & crebriora fient. In scolastica historia ponuntur 15. signa praedicta quindecim diebus aduentu iudicis, sed verum illi dies quindecim futuri sint continue se habentes vel interpolatae, ibidem sub iudicio relinquuntur. Primo die erigetur mare 40. cubitis super altitudinem montium, stans in loco suo quasi murus. Secundo, sanctum descendet, & uix uideri possit. Tertio, marina belua apparentes super mare dabunt uocatus vsq; ad caelum. Quarto, ardebit mare, & omnes aquae. Quinto herbae & arbores dabunt uocem sanguineam. Sexto, ruent edificia. Septimo petrae ad inuicem collidentur. Octavo, fiet generalis terramotus. Nono, aquabitur terra. Decimo, exhibent homines de cauernis, et ibunt in amentes, nec mutuo poterunt loqui. Undecimo, surgent ossa mortuorum & stabunt super sepulchra sua. Duodecimo, cadent stellae. Tertio decimo morientur uiuentes, vt cum mortuis resurgant. Quartodecimo ardebit caelum.*

MORALITER,

† *Cum autem videritis.* Exponatur sicut supra 19.

† *Tunc qui in Iu.* Exponatur sicut supra Matth. 24. & Marc. 13. vsque ibi.

† *Ipse ore gladii.* Id est, diuinae sententiae pro sua incredulitate.

5 *Et cap. ducent.* Non solum temporalem sub principibus ter

renis, sed etiam aeternam sub spiritibus malignis.

7 *Et Ierusalem.* id est, ecclesia quantum ad populum communitatem, qui multum deprimitur a principibus & praesulibus.

8 *Donec impleantur tempora nationum.* id est, usque ad tempus a domino praefinitum.

9 *Et erunt signa.* Exponatur sicut supra Matth. 24. & Marc. 13. vsque ibi.

† *Assu*

... tunc uidebunt filium hominis. Quem in humilitate posi-
... audire noluerunt, ut virtute eius tanto tunc districtius
... ant, quanto nunc corda ad eius patientiam non incli-
... Quia vero contra reprobos haec dicta sunt, mox ad
... plationem electorum supponit,

tatem durable non est, & omne quod apud me transire
... cernitur, fixum & sine transitu tenetur, quia sermo meus
... qui transit, sententias manentes exprimit.
... Verba autem mea non transibunt. Et cum verba mea ita abs-
... que dubio sint implenda, videte ne contra contestatione ver-

... is autem fieri inci-
... bus. Id est, cum
... crebrescunt, a
... terror iudicii
... unis virtuti-
... ostenditur.
... euate capita ue-
... Exhilarate cor-
... stra, quia dum
... mundus, cui
... non estis, prope
... est redemptio,
... quaeristis. Quod
... mundus dispi-
... beat, prouida
... paratione ma-
... nitatur.

† Nam virtutes caelorum mouebuntur, & tunc videbunt fi-
... lium hominis venientem in nube cum potestate magna &
... † maiestate. His autem fieri incipientibus, respicite, & leuate
... capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Et di-
... xit illis similitudinem: Videte † ficulneam, & omnes arbores,
... cum † producant iam ex se fructum, scitis quoniam prope
... est aestas. Ita & vos cum videritis haec fieri, scitote quoniam
... prope est regnum Dei. Amen dico vobis, quia non praeteri-
... bit generatio haec, donec omnia fiant. Caelum & terra transi-
... bunt, verba autem mea non transibunt. † Attendite autem vo-
... bis † ne forte grauentur corda vestra in crapula & ebrietate &
... curis huius vitae: & † superueniat in vos repentina dies illa.

borum meorum si-
... tis dediti crapula, &
... ebrietati, & seculari-
... bus curis, sicut qui-
... dam erunt tempore
... imminenti iudicii:
... De quibus dicitur:
... Cum dixerint pax &
... securitas, superueniet
... protinus interitus.

† Attendite autem vo-
... bis † ne forte grauentur corda vestra in crapula & ebrietate &
... curis huius vitae: & † superueniat in vos repentina dies illa.
... Tanquam laqueus enim superueniet in omnes qui sedent su-
... per faciem omnis terrae. Vigilate itaque omni tempore oran-
... tes, ut digni † habeamini, fugere ista omnia, quae futura sunt,
... & stare ante filium hominis. Erat autem diebus docens in
... templo, noctibus vero exiens † morabatur in monte, qui vo-
... catur † Oliueti. Et omnis populus manebat ad eum in tem-
... plo audire eum.

g Erat autem diebus
... docens in templo, nocti-
... bus uero exiens mora-
... batur in monte. Quod
... verbo docuit, exem-
... plo asruit: Qui an-
... te vniuersale iudi-
... cium, & singuloru
... incertu exitum, vo-
... luptatibus & curis
... seculi renunciare, &
... vigilare monuit &
... orare, ipse imminen-
... te sua passione do-
... ctrina, vigilijs, pre-
... cibusque instat, &
... eos pro quibus pas-
... surus erat, verbo
... prouocat, & oratio-
... ne patri commen-
... dat. Sic & nos cum
... inter prospera iusse
... & pie conuersamur,
... inter aduersa de di-
... uina misericordia
... non desperemus Die

... idete ficulneam.
... Regnum Dei aestati
... col parat, quia tunc
... maioris nostri nu-
... bul transibunt, & e-
... ter dies vitae sub
... etate solis fulge-
... bur. Sicut enim ex
... fru arborum vici-
... nastas cognosci-
... tu ita & ex ruina
... mundi prope esse co-
... gnoscitur regnum
... Dei. Ex his verbis
... ostenditur, quia fru-
... ctu mundi ruina est.
... A hoc enim cre-
... dit cadat, ad hoc
... gminat, ut quacu-
... q germinauerit, cladibus consumat,
... e plum & ter. Nihil in corporum natura caelo & terra du-
... rabilis est. Nihil transit velocius qua sermo. Verba quo-
... ue imperfecta sunt, verba non sunt; si perfecta sint iam
... cino non sunt: neque enim perfici nisi transeundo pos-
... si. Aut ergo: Caelum & terra transibunt. Quasi dicat: om-
... nquod apud vos durable, & sine mutatione est, ad aeterni-
... tatem

bus docemus in templo, quia fidelibus boni operis forma
... praebemus. Noctibus in monte oliueti moramur, quia in
... tenebris angustiarum gaudij spiritualis consolatione respi-
... ramus. Et ad nos audiendos populus manebat, cum vel ob
... scuris operibus tenebrarum, vel Dei gratia victis nebulis
... pressurarum, sicut in die honeste ambulantes, nos filios lu-
... cis imitantur.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

lum & terra. Quinto decimo, fiet nouum celum & noua terra, et
... surgent omnes. Dicitur etiam ibidem quod Hier, inuenit ista in an-
... alibus Hebraeo, in quibus licet sint multa vera, tamen sunt ibi mul-
... falsa admixta, & ideo de veritate, seu falsitate istorum signoru
... iudicium maioribus derelinquo.
... Leuate capita vestra. Quia dies iudicii, licet reprobis sit terri-
... lis, tamen electis debet esse consolabilis, quia tunc transferentur
... gloriam.
... Attendite. Id est, diligenter caute.
... Ne for. l. deprimantur ad uitia.
... In crapulis. i. ex superfluitate cibi & potus.
... Et curis. i. superflua sollicitudine terrenorum.
... Et superueniat in vos repentina dies illa. Id est, dies in-
... di-
... Tanquam la. Qui euadi nullo modo poterit, Et ex hoc uidetur
... qd hominibus existens, in conuiujs, & festiuitatibus tanquam
... scuris & nihil timentibus de die iudicii, veniet repente. Et idem
... habetur

habetur Matth. 24. d. Vbi dicitur. Sicut enim erant in diebus ant
... diluuium comedentes, & bibentes, nubentes & nuptui tradentes
... usque ad eum diem quo intrauit in Arcam Noe, & non cognoue-
... runt donec uenit diluuium, & tulit omnes, ita erit & aduentus fi-
... lij hominis. Et haec ueritas euangelij uidetur saltem in aliquibus
... dissonare ab illis quindecim signis supra positis, & acceptis de apo-
... cryphis Iudaeorum.
... 8 Vigilate itaque. Per hoc non est intelligendum, quod oratio sit
... semper continua, quia oportet eam interrumpi somno & alijs necessi-
... sitatibus corporis: sed eius continuitas intelligitur, quod non inter-
... ueniat peccatum mortale impediens effectum ipsius, ideo subditur.
... 9 Ut digni habeamini. Quia illi qui tunc inueniuntur sine pec-
... cato mortali erunt salui.
... 10 Et stare ante. Id est, stare secure in iudicio coram Christo qui
... iudicabit in forma humana.
... 11 Noctibus vero exiens morabatur in monte. Vt ibi uaca-
... ret orationi.
... 12 Et omnis populus manebat. Id est, mane accelerabat veni-
... re ad praedicationis suae locum, attractus efficacia & dulcedine do-
... ctrinae suae.

* NI-

MORALITER.

Attendite autem vobis, ne forte grauentur corda vestra in cra-
... pula & ebrietate & curis huius vitae. Crapula vero spiritualis,
... e ingurgitatio doctrinae perversae. Et ebrietas spiritualis
... e diuina curiosè scrutari ultra debitam mensuram, & talis in-
... stigans opprimitur a gloria, sicut bibens vinum ultra de-

bitam mensuram opprimitur ab eo.
... † Erat autem diebus docens in templo. In hoc dedit exemplum
... doctoribus & praedicatoribus euangelij, ut diebus doceant, &
... noctibus sint in oratione Dei, ut ibidem hauriant quod au-
... ditoribus effundant in mane sequenti, ideo subditur.
... 12 Et omnis populus Id est, mane festinabat ad eius doctrinam
... venire, talium enim doctrina est a populo desiderata.

† MO-

C A P V T X X I I.

A Propinquabat. Qui dicitur Pascha &c. Pascha non a passione sed a transitu nominatur, quia illa die transit exterminator per Aegyptum, vel dominus liberans populum suum, quo nomine significabatur agnum in hac die de mundo ad pa-

triam transiit. Inter Pascha vero & azyma hoc distat, quod Pascha vocatur solus dies, in quo agnus occidebatur ad vesperam, 1. 24. luna primi mensis. Dies azymorum erant a 15. luna usque ad 21. diem eiusdem mensis. Sed euangelista indifferenter ponunt, & diem Azymorum pro Pascha, & Pascha pro diebus Azymorum, unde hic Lucas. Dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha, quia &

2. Thid. 2. Io. 12. a. duci bus. Ex. 12. b.

1. vs. fi. esse hi deliam.

Ma. 26. a. Io. 13. c.

B Pascha dies in Azymis panibus celebrari precipiebatur. Et nos quasi perpetui Pascha facientes, semper ex hoc mundo transire precipimur, vno die immolato agno ad vesperam, sequuntur septem dies Azymorum, quia Christus in plenitudine temporum semel pro nobis passus, toto tempore seculi (quod septem diebus agitur) in azymis sinceritatis & veritatis praecepit esse viuendum.

C * THEOPHYL. Magistratus hoc loco vocat praefectos aedificii templi vel etiam censores, ut qui curabant ea-

C A P. X X I I.

A Propinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha. Et quaerebant principes sacerdotum & scribae, quomodo Iesum interficerent. Timebant vero plebem. Intrauit autem Sathanas in Iudam, qui cognominabatur Scarioth, vnum de duode-

Non a principibus inuitatur nulla necessitate constingi u, sed propria sponte & celeritate mentis inu. consilium.

Sine turbis.

Xlii. luna.

Agnus Paschalis.

Q. a non habemus tabernaculum.

C cim: & abiit, & loquutus est cum principibus sacerdotum & magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gauisi sunt, & pacti sunt pecuniam illi dare. Et spondit. Et quaerebat opportunitatem, ut traderet illum sine turbis. Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha. Et misit Petrum & Ioannem dicens: Euntes parate nobis Pascha, ut manducemus. At illi dixerunt: Vbi vis paramus? Et dixit ad eos: Ecce introcubitibus vobis in ciuitatem, occurret vobis homo & amphoram aquae portans. Sequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis

ptismi sit celebrandum, ubi veri Pasche cultoribus rictus de limine cruor auferitur, & ad tollenda peccata iustificationis baptismata consecratur. Amphora; significat perfectam mensuram expleti temporis, quo dignum erat haec fieri. Homo amph. Sine nomine designatur, ut pauper & obliuiscitur, quia domino eligi. Cuius sanctitas tunc apparet, quod in strato eius dominus cum discipulis huiusmodi sublimium virtutum delectatione requiescit. g Sequimini. Consulte praetermittuntur nomina, vel banilia, vel domus ut omnibus uolentibus imbuere sacramentum Christi (quod est Pascha celebrare) Christum suae mensurae participatio suscipere quaerentibus, facultas danda signetur.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X X I I.

A Propinquabat. Postquam euangelista describit Christi praedicationem, hic consequenter describit ipsius passionem per quam solutum est precium nostrae redemptionis, ubi primo describitur maligna Christi comprehensio per explorationem Iudaorum, secundo eius condemnatio iniusta per executionem gentilium cap. sequenti. Prima diuiditur in quatuor partes, quia primo describitur Christi venditio facta, non ex eius ignorantia, sed magis ex praescientia & uoluntate secundo ipsius venditi traditio, non ex eius dissimilitate, sed ex sua charitate. Quarto, comprehensi illusio, non ex sua iniustitia, sed humilitate, secunda, ibi: Venit autem dies azymorum, tertia ibi: Comprehendentes autem eum. quarta, ibi: Et uiri qui tenebant eum illudebant ei. Circa primum dicitur. Appropinquabat autem dies festus. Id est, solennitas Paschalis, quae celebrabatur primo mense quintadecima die mensis, ut habetur Leuit. 22. a. incipiebat tamen a uespere praecedentis diei.

- 2 Azym. Quia fermentum & fermentatum non debebant apparere in domibus Iudaorum septem diebus huius solennitatis, ut habetur Exo. 12. a.
- 3 Qui dicitur Pa. Id est, transitus, quia tunc transibit angelus domini per Aegyptum interficiens primogenita Aegyptiorum, et Hebraeos saluans.
- 4 Et quaerebat. Moti inuidia contra Christum.
- 5 Quomodo Ie. in. Licet enim hoc summe desiderarent: tamen erat eis difficile propter fauorem populi ad Christum, ideo subditur.

- 6 Timebant uero plebem. Ne contra eos insurgeret, si Iesum manus mitterent.
- 7 Intra. au. Sa. in Iu. Id est, animam Iudae. Non per illud quia hoc est Deo proprium, sed per effectum, venditionem Christi pergerendo.
- 8 Et abiit. Motuum autem Iudae hic tacetur, sed exprimitur Mat. 26. a. & Ioan. 12. a. scilicet, ut recuperaret ualorem uiguae preciosi effusi super Christum a Maria sorore Lazari.
- 9 Et gauisi sunt. Quia ille modus capiendi Christum per discipulum uidebatur magis possibilis & secretus.
- 10 Venit autem. Hic consequenter describitur ipsius Christi traditio. Et primo ista traditio praenunciatur, secundo, executioni datur, ibi: Et egressus ibat. Praenunciato die traditionis facta a Christo cum cenaret cum discipulis. Et ideo primo describitur traditio conuiuium: secundo, instruitur eucharistiae sacramentum, ibi: Accipite panem, tertio, ponitur die traditionis praenunciatio, ibi: Et tamen. quarto, discipulorum informatio, ibi: Facta est conuiuium. Circa primum dicitur: Venit autem dies. Ista erat quarta dies mensis primi, in cuius uespere debebant comedere agnum paschalem cum azymis panibus, ideo sequitur.
- 11 In qua necesse erat. Et accipitur hic Pascha non pro die, sed pro agno Paschali, qui illo uespere debebat occidi. Sequitur.
- 12 Et ecce in. uo. in ci. Scilicet, Ierusalem.
- 13 Occurret vobis ho. In hoc dedit eis signum directionis praeparatione conuiuii Paschalis.

M O R A L I T E R.

1 Appropinquab. Exponatur sicut sup. Mat. 26. a. & Mar. 14. a. 7 Intra. au. Ia. an. intrauerat ipsum cum esset fur & oculos huius, ut dicit Io. 12. a. Sed tunc intrauit ad ipsum amplius possiden-

du. Ex quo patet, quod in omni mortali peccato diaboli hominem, ut ipsum de nouo possideat, vel amplius quod 8 Et abiit & locutus est cum principibus sacerdotum. Exponatur supra Mat. & Marc. 14. b.

Cœnaculum magnum. Spiritualis est lex, quæ de angustiis ter-
 raediis in sublimi loco recipit saluatore me. Qui in litera
 et, in imis Patca facit, sed quæ aqua baiulū, id est gratia
 in domū ecclesie sequit, transcendens literæ supfi
 mentis solio refectionem parat Christo, dum cun
 Paschæ sacra-
 mentis, vel cætera le-
 gis dicitur de eo in-
 tellig. scripta.
Desiderio desi. &c.
 Desiderat primo ty-
 picū Pascha man-
 ducare, & sic pas-
 sionis mysteria
 declarare, vt
 & aliqui Paschæ
 or existat, &
 sua dispensa-
 tionem figuram perti-
 nentem demonstrans,
 luente veritate
 debet. In cuius rei
 figuræ defecit man-
 ducare filij Israel de
 frugibus terræ, nec
 vult ultra cibo
 non manducabo.
 No ultra Mosaicū
 Pascha celebrabo,
 quia in ecclesia
 est agnum Dei spi-
 rituiter intellectu
 compleatur. In hoc
 regno vsque hodie
 manducat Christus,
 cui ea quæ Moyse
 populo carnaliter obseruanda præcepit, in mēbris suis
 spiritaliter exercet.
Dicitur accepto calice. Hic calix ad vetus Pascha cui finē impo-
 nit pertinet, quo accepto gratias agit ideo scilicet, quia
 vetera transferunt & noua erant ventura.
Erat gratias egit. Ostendit quid quisque facere debet flagello
 quæ proprie, cum ipse æquanimiter flagella tulit alienæ.
 In hoc enim vo. Sicut typicū esum agni, sic & typicū paschæ
 panem negat se bibiturū, donec ostēsa resurrectionis gloria
 agnum Dei, id est, fides mūdi adueniat, vt per horū duorū
 mutationē sacramentorū, cætera legis sacramenta vel ius-
 ta spiritualem obseruariā doceat transferenda. Potest ta-
 men simpli-

men simpliciter accipi, quod ab hora cœnæ vsq; ad tempus D.
 resurrectionis quo in regno Dei erat venturus, vinum non
 erat bibiturus. Post resurrectionem. n. cum discipulis man-
 ducavit & bibit.
Et accepto. Finitis veteris paschæ solemnij transit ad no-
 uum, quod in suæ
 redēptionis memo-
 ria ecclesiam frequē
 tare desiderat, vt pro
 carne & sanguine a-
 gni suæ carnis & san-
 guinis sacramētum
 in panis & vini figura
 substituat. Frangit &
 porrigit, vt ostendat
 sui corporis fractio-
 nē non sine sua spon-
 te futuram. Agit gra-
 tias de veteribus ter-
 minatis, & nouis in-
 cipiendis.
Hoc pane gratias egit & fregit, & dedit eis
 dicens. &c. Quia pa-
 nis corpus cōfirmat,
 vinum operatur san-
 guinem.
MISTICE.
 Hoc ad corpus, illud
 ad sanguinem Chri-
 sti refertur. Verum
 nec panis sine aqua
 conficitur, nec vinū
 sine aqua affertur.
 Per aquam populus
 signatur, qui nec
 Christi passione sal-
 uatur, nec sine cuius
 amore Christus pas-
 sus. Oportet ergo vt nos ei vniamur, & ipse in nobis ma-
 neat, & nos in eo.
Item Veruntamen ecce. Sicut de passione prædixit, sic prædixit &
 de peditore, vt vidēs se latere non posse, pœniteat facti. Nec
 designat ex nomine, ne manifeste correctus impudentior
 fiat. Mittit ergo culpam in numero, vt conscius pœnitentiā
 agat, prædixit & pœnam, vt quem pudor non conuicerat,
 denunciata supplicia coerceant.
Manus tradentis me. Exemplo Iudæ filiū hominis tradit,
 qui illud inuiolabile dominici corporis sacramentum vio-
 lare præsumit. Veredit, qui eius timore & amore neglecto
 caduca amare conuincitur & criminosa.
THEOPHYLACTVS

NICOLAUS DE LYRA.
 Et dicitis patri fa. d. Hic autem creditur fuisse Christi discipu-
 lus, & ideo proniuit de loco & de agno, & aliis necessarijs in celebra-
 tione communi Paschalis, vt dictum fuit plenius Marc. 14. b.
 Desiderio desideravi. Id est, valde desideravi.
 Hoc pascha manducare. vo. Quia tunc finiuit vetus testamē-
 tum, & inchoauit nouum, quod erat sibi in desiderium.
 Dico. n. vobis, quia ex hoc non man. il. do. imple. in reg-
 no. &c. Quia post illam cœnam non comedit nec bibit, donec post re-
 surrectionem suam, in qua impletum est regnum Dei, quia tunc aper-
 titur cœli regnum, & Christus resurrexit ad vitam immortalē, & tūc Chri-
 stus cum multis comedit & bibit, ad probandum suæ resurrectionis
 veritatem, vt habetur infra, 24. f.
 Non bibam. de ge. Generationem vitis vocat vinum, quia ex
 fructu vitis.
 Et accepto pane. Hic consequēter instituitur eucharistiæ sacra-
 mentum post legale cōuinium, cū dicitur. Et accepto pa. gra. egit.
 Per

Per hoc ostendit quod in consecratione huius sacramenti præxi-
 gitur deuotio & oratio.
7 Et fregit. & de &c. hoc est cor. m. Non est sic intelligēdū, quod
 prius frāgeret & daret discipulis, & postea diceret verba cōsecratio-
 nis, sed magis eōuerso, quia Christus dedit Apostolis suis corpus suū
 consecratum, & ideo prius dixit verba cōsecrationis, quæ sunt Hoc
 est corpus meum. Quia verba consecrationis efficiunt quod figu-
 rant, postea fregit & dedit.
8 Hoc fa. in me. com. Quia eucharistiæ cōsecratio est quædā do-
 minicæ passionis rememoratio, & propter hoc consecratur corpus se-
 paratim a sanguine, quia in passione sanguis fuit separatus a corpore
 ideo subditur. Similiter & ca. &c. Cætera autē quæ ad istud sacra-
 mentum pertinent, tractanda sunt in 4. sententiarum.
9 Veruntamen. Hic consequēter Christus pronunciat traditiōne
 sui di.
10 Et matra. Ex quo patet maxima ingratitude & peditio Iudæ
 qui ingererat se cōmestioni cū Christo, quæ non latebat sua proditio.
 Et qui

MORALITER.
 Et ait illis: Desiderio desideravi hoc pa. ma. vobis. Hoc est eu-
 charistiæ sacramentū, quod nos per fidē spiritaliter mādu-
 cemus, & ipse manducat nobiscum, incorporādo nos sibi
 peccatū sacramentum. Quod alloquens Augustinus dicit
 Cuius es grandium, non mutaberis in me, sed tu me muta-
 beris. Cætera moraliter exposita Matth. 26. Mar. 14.
 acta est & contentio inter eos, quis eorū videretur esse
 maior,

maior, &c. Similis cōtētio frequēter fit in ecclesia p digni-
 tatibus obtinendis. Et nō solū inter. seculares, sed etiā inter
 regulares diuitias habentes. Sicut canes cōtēdunt ad obti-
 nendum os carnis & medullis repletum, propter quod
 viliores canibus videntur religiosi mendicantes, qui p of-
 ficii præsidendis cōtēdunt, cum nihil annexum habeāt,
 nisi miseriam & laborem, propter quod ad repellēdum
 lem ambitionem subdit saluator.
 Tomus v. H

*** THEOPHYLACTVS.** Nihil excruciatius miserius est, de enim q̄ dñs dicat. *Ecce manus tradidit me mecum est in mensa.* Et stupidus non sensit. Etenim dominus hæc dicit non tolum vt ostendat se ignorare quod euenit, sed vt & nobis suam bonitatem, & proditoris malitiam ostendat qui non erubuerit secum cõ

Supr. 1.
15. c.
Ro. 12. c.

† Matth.
20. d.
12. c. 10. f

† Esa.

uiuari. nam non omisit sua facere, vt nobis exemplum daret, vt vique in finem lapios lucrari studeamus.

a *Facta e. au. & con.*
B E P A. *Causa contentionis nobis incognita, sed non est incredibile, quia iusta quod alibi præcipitur. Contendite intrare per angustam portam. Honore se inuicem præueniendo certaret. Sed qualibet ex causa contenderint, non quod adhuc carnales gesserint, sed quid spiritus magister iusserit videamus.*

AMBROSI. *Caueream sergio impen dio, id est, sedulo, nequa inter nos de prælatione possit esse contentio. Si enim contendebant apostoli, non excusationi obtenditur, sed cautioni proponitur. Omnibus vna datur forma tententis, vt non de prælatione iactantia sit, sed de humilitate contentio.*

C b *Dixit aut eis. Pius magister non inira contentionis arguit, sed formam humilitatis quã sequantur describit quali dicat. Vos more secularium per prælationem peruenire vultis ad regni possessionem, sed ad summam virtutum nõ potentia venit, sed humilitate. Necessè est autem, vt correctionem subditus, & matrem pietas, & patrem exhibeat disciplina, aut ne districtio rigida, aut pietas sit remissa.*

c Nam

c *Nam quis ma. est. Ad verba exhortationis explẽde ex m. plũ de te exponit. Hinc loãnes scribit. Si ego laui pedes vestros dominus & magister, & vos debetis alter alterius la. pe. Posi. & in verbo ministrandi omnia quã dñs in carne gessit, non tantum prædicando vel miraculis admonẽdo, sed etiã*

Homo pacis meæ in quo sperabam, qui edebat panes meos mag super me supplan.

mecum est in mensa. Et quidem filius hominis secundum quod definitum est, vadit. Veruntamen vã homini illi per quem tradetur. Et ipsi coeperunt quærere inter se, quis esset ex eis qui hoc facturus esset. Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior. Dixit autem eis:

Nouerat vndecim quod nil tale cogitauerunt, sed plus credunt magistro quam sibi timentes fra. litatem suam anxi quã tunc de peccato, cuius non habet conscientiam.

† **Reges Gentium dominantur † eorum, & qui potestatem habent super † eos, benefici vocantur. Vos autem nõ sic, sed qui maior est in vobis, fiat sicut † minor, & qui † præcesor est, sicut ministrator. Nam quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedeat**

a Per pot. n. i. m. c. s. humiliter. b Largiendi.

c Quia etiam eorum quẽ distribuitis, non aurores, sed d dispensatores estis.

d In vitribus. e Humili reputatione. f Gradu dignitatis.

Secundum iudicium seculi.

† *Beati qui esuriunt & situnt iustitiam, quã ipsi fru. nda tati erede fid. ratio olim & amato gaudio veri boni. b Mensa quẽ omnibus sanctis est ad t. uendum. propolita est cœl. stus vira gloria.*

† *Et sedeat super thronos. Hæc mutatio dextræ excellit q̄ humiles nunc gaudent ministrar. cõseruis, tunc subles super mensam domini perpetuis dap. bus alantur, & quã tentationibus iniuste iudicati cum de mino permanẽtic cum eo super tentatores suos iusti indices veniant. Quo nõ. hic despectiores, tanto illic maiori culmine potẽtis exerescent.*

g *Iudi. duo. Per duodecim, nõ duodecim psonã, sed n. l. i. duo iudiciũ significat, pp duas partes septenariũ, quã ueritas significat. i. tria & quatuor p quas 12. multiplicat.*

g *Iudi. duo. Per duodecim, nõ duodecim psonã, sed n. l. i. duo iudiciũ significat, pp duas partes septenariũ, quã ueritas significat. i. tria & quatuor p quas 12. multiplicat.*

NICOLAUS DE LYRA

*** 1** *Et quidem, filius hominis, Quia licet sit Deus & homo nõ tamen tradebatur & patiebatur secundum diuinitatem in qua impassibilis est, sed tantum secundum humanitatem, secundum quod definitum est in prouidentia Dei pro salute mundi.*

2 *Veruntamen ve ho. il. Quia licet Iudas post factum penituerit, hoc tamen fuit inutiliter, quia per desparationem se suspẽdit, vt habetur Matthai 27. a.*

3 *Et ipsi coeperunt quærere in. se. Scilicet Apostoli.*

4 *Quis esset ex eis, Tamen nesciuerunt quia hoc Christus non reuelauit manifeste, sed tantum loanni secrete, vt habetur Io. 13. c.*

5 *Fa. est con. Hic consequenter ponitur informatio discipulorũ, & primo ostenditur qualis sit apens ad officium p. elationis secundo quid foret eis licitum tẽpore persecutionis, ibi: Et dixit eis. Adhuc primo ponitur informatio discipulorum i. genera. i. secundo ipsius Petri in speciali, ibi: Ait autem dominus Simoni. Adhuc primo informat discipulos de prælationis aptitudinẽ, secundo de præmi magnitudine, ibi. Vos autem.*

Circa primum sciendum quod cum apostoli audierunt Christum prædicantem traditionem sui ad mortẽ, crediderunt firmiter hoc esse futurum, & ideo coeperunt quærere inter se, quis inter apostolos esset conuenientior ad tenẽdum Christi locum & hoc est quod dicitur. Fa. est an. in eos con. Id est, disquisitio.

6 *Quis eorum videretur esse maior. Id est, aptior ad præsidẽ dum aliis*

dum aliis loco Christo, & ideo Christus de hoc eos docuit, videlicet quã ille esset ad hoc aptior, qui esset vere humilior per cõtrarium ser ren in dominationem. Et ad hoc inducit exemplum sui.

7 *Quis maior est q̄ recumbit an q̄ ministrat? Nonne qui recumbit. Q. d. sic secundum iudiciũ humanum & infert.*

8 *Ego autem in medio vestrum sum sicut, qui ministrat. Hoc iam ostenderat in lotionẽ pedum suorum discipulorũ. Et hoc intendit concludere quod ille est aptus ad succedendum sibi egimine ecclesiã, qui est fundatus in vera humilitate.*

9 *Vos autem. Postquam ostendit aptitudinẽ prælati, b cõsequenter ostendit magnitudinẽ præmi di. Vos au. e. qui pe. me. Iam enim Iudas exierat de societate eorum accepto pane in isto, vt habetur Io. 13.*

10 *In tentationib. meis. Quia imminebat agonia sua p. anis.*
11 *Et ego dispono vobis re. Quod intelligitur dupliciter. Vno modo de regno militantis ecclesiã cuius regimẽ Christus tradidit apostolis. Alio modo de regno triumphantis ecclesiã ad quod erant apostoli assumendi post laborem vitæ p. presentis.*

12 *Vt edatis & bibatis. Hoc similiter dupliciter intelligitur. Vno modo de sacramento eucharistiã cuius consecrationem, accepit & dispensationem Christus tradidit apostolis. Alio modo de uitio ne gloriã ad quam apostoli erant prædestinati.*

13 *Et sedeat super thronos. Quia in iudicio extremo erant assessores Christi indicantis.*

MORALITER

† † *Sed qui maior est in vobis. Sequitur.*

9 *Vos autem*

9 *Vos autem estis qui permansistis mecum. Permanẽtis autem firmiter in tribulationibus cum ipso disponit uitio nem beatam in cœlesti regno.*

† *A. uem*

a Ecce gladii duo. Duo gladii pmunt, vnus noui alter veteris Testamenti, quib. aduersus diaboli munimur insidias Et dicitur *Satis est*. Quia nihil deest, ei quem vtriusque Testamenti doctrina munierit.

b *Satis est* Duo gladii sufficiunt ad testimoniu spote passifaluatoris Vnus qui & apostolis audacia certandi pro Domino & euulsa istu en-
c *Satis est* Duo gladii sufficiunt ad testimoniu spote passifaluatoris Vnus qui & apostolis audacia certandi pro Domino & euulsa istu en-
d *Satis est* Duo gladii sufficiunt ad testimoniu spote passifaluatoris Vnus qui & apostolis audacia certandi pro Domino & euulsa istu en-
e *Satis est* Duo gladii sufficiunt ad testimoniu spote passifaluatoris Vnus qui & apostolis audacia certandi pro Domino & euulsa istu en-
f *Satis est* Duo gladii sufficiunt ad testimoniu spote passifaluatoris Vnus qui & apostolis audacia certandi pro Domino & euulsa istu en-
g *Satis est* Duo gladii sufficiunt ad testimoniu spote passifaluatoris Vnus qui & apostolis audacia certandi pro Domino & euulsa istu en-
h *Satis est* Duo gladii sufficiunt ad testimoniu spote passifaluatoris Vnus qui & apostolis audacia certandi pro Domino & euulsa istu en-

† Oline u.

† Math. 26. d. Mar. 14. d.

c *Et egressus ibi secundum consuetudinem.* Tradendus a discipulo Dominus consuetum locum adit, vbi facile posset inueniri, ne mortem putaretur timuisse Et bene discipulo sanguinis & corporis sui mysteriis imbutos, in motu Oliueti educit, vt oēs in morte ipsius baptizatos designaret, altissimo sancti spiritus charismate confirmandos.

*** THEOPHYLACTVS.** Post cenā non desidia & ludi & somnus Dominum excipiebāt, sed docebat & orabat ppter nos hęc figurans & demonstrās. Vā igitur iis q post cenam sedis scortationibus vacant, recedit autem in motu Oliuarum postquā talia docuisset discipulos vt orarēt: Cōsueuerat enim seorsū hoc facere, idcirco & a discipulis auelitur. Non autē discipulos, sed tres tantū assumit qui glorie suā in monte spectatores erant, quia eū & in agone oraturus erat, vt ne videatur formidinis esse indicium ppter ea assumit eos, qui diuinę glorię, & superni testimonii spectatores, & auditores fuerant, vt cum viderent laborantē hoc humanę naturę esse dicant. Vt enim crederetur verus homo esse, naturę quod suum erat facere permisit, & vitam appetit etiam ipse vt homo, precanturque vt transeat calix.

d *Orate ne intretis in tentationem.* Impossibile est hominē nō tentari, nec ait, vt nō tentemini, sed ne intretis in tentationē *Orate.* Id est, ne tentatio vos superet, & intra casses suos teneat.

e *Et ipse*

e *Et ipse auulsus est ab eis quantum.* Dato Apostolis prece orandi, & ipse auulsus est ab eis. Solus orat pro omnib. solus pro omnib. passurus erat, innuens orationem suam tantum quantum & passionem a nostra distare.

f *Iactus est lapidis, & positus genib.* In hoc mystice inuit, vnde idipsum dirigitur lapidem, id est, vt ad ipsum perducatur intentionem legis, quę scripta erat in de, vt que ad illum non potest peruenire ille lapis, quod finis legis est Christus omni creditur ad iustitiam.

g *Orabat dicens.* Orat non tam timidi, quam misericordia priorum, ne ab illo abbat calicem prelatum. Vnde & gnanter dicit, quod id est, populi iudicium, qui non habet excusationem ratione in meam naturam, quia quotie

annuncior illis in lege & prophetis. Si ergo fieri poterit sine interitu Iudeorum credat multitudo gentium, recedat a passione. Si vero illi excandant, vt alii videant, in mea, sed tua fiat voluntas.

h *Pater si vis transfer calicem istum a me.* **A M B R O S.** Proie doluit, cum p se nihil habuit quod doleret, Suscepit enim tristitiam meam, vt mihi largiretur suam iustitiam. Cōsiderenter ergo tristitiam nonino, qui crucem prædicat.

i *Veruntamen nō mea voluntas, sed tua fiat.* Apparuit autē illi angelus de celo confortans eum. Appropinquans Dñs passionis firmantium vocē & timorē vt abtraheret in se suscepit rursus per obedientiam fortitudinem mentis ostendit cum nobis imminet quod fieri volumus, sic per infirmitatem petamus ne fiat, vt tamen per fortitudinem parati sumus ad implendum conditoris voluntatem potius quam nostram.

k *Et factus est sudor eius sicut guttæ.* Appropinquante morte certamine mentis nostrę in se expellit, qui mento quadam vim terroris patimur, cum post pusillum sumus tentari quod in eternum duret.

a Sanguis

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1** Et cum iniquis deputatus est. Hoc scribitur Esa. 53. d.
- 2** Et enim ea quę sunt de me. Scripta supple per prophetas.
- 3** Finem habent At illi di. Id est, sunt prope complementum.
- 4** Domine, ecce gladii duo hic At ille dixit eis. Nō curauerunt Apostoli loqui de sacculis vel peris, sed tantum de gladiis, quia erant animari ad defensionem sui magistri, licet postea fugerunt timore humano percussi. Dicit autem Chrysostomus quod illi duo gladii erant duo magni cultelli ad scindendum carnes agni.
- 5** Satis est. Quia vnus euaginandus sufficienter ostendit licentiā se defendendi & audaciam Petri ad defendendum suum magistrum. & voluntariam passionem Christi, qui cum haberet qui pro eo pugnaret, ipse tamen hoc prohibuit. Alius non euaginatus ostendit Apostolos non fuisse permisos facere quantum poterant ad defensionem sui & magistri, vt per hoc ostēderetur quod perfectior est paciētia quā defensio etiam licita.
- 6** Et egressus. Hic ponitur traditionis Christi executio, & primo ex parte Christi se voluntarie offerentis, secundo ex parte Iudę eū preditorie tradentis, ibi. Adhuc eo loquente. Circa primum dicitur. Et egressus. De loco cenę predicta.
- 7** Ibat secundum consuetudinem. Quia assuetus erat illuc exire de nocte causa orationis.
- 8** In montem Oliuarum. Sequuti sunt, &c. Vbi sciebat traditorem venturum.

Math. 26. d.

- 9** Ora. ne intre. in tenta. Oratio enim secundum Damascenū, est eleuatio mentis in Deum. Quanto autem mens eleuatur in Deum, tanto facilius tentatio ab eo separatur.
- 10** Et ipse auul. est ab eis. Quia oratio debet esse solitaria.
- 11** Et pos. geni. ora. Quia debet esse reuerens & deuota.
- 12** Pater si vis tran. Quia debet esse discreta, submittendo primam voluntatem voluntati diuinę.
- 13** Appa. autem il. Ang. Visione corporali in specie humana.
- 14** Con. eum. Per modum seruientis quod factum fuit ad exhibendum fidem discipulorum, quod Christus sit maior Angel. oratione deitatis, per hoc etiam ostendebatur, quod in eo vera humilitas erat, quā confortabatur contra tristitiam insurgentem in pre-sensitina ex apprehensione mortis imminētis.
- 15** Et fa. in ago. Erat enim ista agonia reluctatio sensualitatis mortem horrentis & rationis ipsam acceptantis, quia virtute vna qualibet pars permittebat agere & pati quod erat primum.
- 16** Prolixius orabat. Ostendens quod in maiori necessitate magis debet homo orationi insistere.
- 17** Et factus est sudor eius sicut guttæ sang. Ex vehem. anxietate sensualitatis qua permittebatur agere & pati, quod erat proprium, vt dictum est, fiebat vt non solū humores exirent per sudorem, sed cum hoc aliquid de sanguine sudorē tingentē, secundum veru alios supernaturaliter factum est, vt sanguis pro sudore exiret, ut sic Christus iam suum sanguinē p salute nostra effundere inciperet.

9 Ora.

*** 1** Ite-

MORALITER.

- † 4** Domine ecce duo gladii hic. Et quoniam sufficiunt ad omnem falsitatem fidei contrariam destruendam, sequitur.
- 6** Satis est. Et egressus ibat secundum consue. Scilicet ad locū vbi sciebat

sciebat traditorem venturum, obtulit primo spiritum et feruorem orationis, ideo subditur. **17** Et factus est sudor. Ex feruore orandi, & ex apprehensione imminentis tormenti.

† E. 1778

a sanguinis decurrentis in terrā. Per terram sanguine irrigata claratur, q̄ effectum suæ precis iam obtineret, vt fidei discipulorum quam terrena adhuc fragilitas arguebat, sanguine purgaret, & q̄dgd scandali de morte eius pertulisset, hoc totum ipse moriendo deleteret, sed & totum mundum peccatis mortuum ad vitam resuscitaret.

b oscularetur. Sicut Dominus osculum, non quod simulare nos doceat sed vt p̄ditorem resuscitare videretur, & p̄s afficeret proditorem, cui amoris officium non negaret. Vnde dicitur. Cum his q̄ odent pacem eram pacifcus.

c Imine si percutimus gladio. Ordo. Cum interrogassent dicēs: Domine, si percutimus in gladio. tunc respōdit. Spiritus vsque huc adest non os moueat, q̄d factum est. Permittēdiant hucusque pro edi, vt me apprehēdēt, & impleant q̄ de e scripta sunt. Sed inter moras verborum interrogatiū

& respondētis, Petrus auiditate defensionis maiore commotione pro Domino percussit. Sed nō potuerunt simul die iurā potuerunt simul fieri. Non ergo dicit. Sinitē vsque huc quasi Domino placuerit factum Petri, cum apud Mattham legatur dixisse. Conuerte gladium tuum in locum suū, quod post factum apparet dixisse Iesum. *d* erum principis sacer. MYSTICE. Seruus est populus Iudaeorum, principib. si indebite mancipatus, q̄ in passione dexteram aurem, id est, spūalem intelligentiam perdidit sinistra, id est, vilitate literæ contentus, non Petro tollēte, iudicio in dicio ablatam pendente. Quæ auris in his, q̄ redere maluerūt, pietate Dñi restituitur. Vel auris amputata & sanata, signat auditum ablata vetustate innovatū, vti in nouitate spiritus, & nō in vetustate literæ. Quæ seruus inuitus est, p̄tinet ad illam vetustatē q̄ generat in seruitutem quæ

tem quæ est Agar. Sed cum accessit sanitas figurata est libertas. Vnde & nomen serui Malchus, id est, rex vel regnator, quia regnabit cum Christo, auditus innovatur.

* THEOPHYLACTVS. Porro discipuli zelo flagrantes etiam gladios exinuunt. Vnde autem illos hēbant? agnūim molarāt, & a mensa exierant. At arguitur

f Petrus q̄ contra scopum Dñi zelo vrebatur. Alii. n. interrogāt. Non percutiemus? Ipse autem non expectat p̄ceptum, ita semper feruebat p̄ magistro

1 Percutit autē seruum pontificis, & amputat aurem eius dexteram. Neq; fortuito contigit, sed signum hoc erat, pontifices qui tunc erant, omnes futuros seruos, & p̄dituros auriculā dexteram. Etenim si

2 Mosen audiuisent nunquam Dominū gloria crucifixissent. Veram Iesus auriculam restituit.

3 Venerāt ad se principes sacerdotū, & magistratus templi, & se. Iuxta alios Euangelistas non venerant ad Iesum principes

sacerdotum, & magistratus, sed in atrio Caiphæ expectauerant. Sed q̄ illi de nece Dñi ita agebant, vt quasi innoxii viderentur, cum per p̄discipulum traditus, a tribuno, & turbis comprehensus, a p̄sede damnatus, a Romanis crucifixus a populis etiam Barrabas est electus, volens Euangelista eos maxime esse reos, quorum consilio cuncta gerebantur, dicit eos venisse ad cōprehendēdum saluatorem, q̄ iustitiam potestate venerunt.

4 Quasi ad latronem existis cum gladijs, & fustib. Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non exten. & c. Stultum est eū gladijs, & fustib, quærere, q̄ vltro se eorum offert manib. & in nocte quasi latitantem, & vestros oculos declinantem inuestigare per proditorem, q̄ quotidie in templo docet. Sed ideo aduersum me in tenebris congregastini, quia potestas vestra qua contra lucem armamini, in tenebris est.

5 Respondens autem Iesus ait: Sinitē vsque huc: Et cum tetigisset auriculam eius, sanauit eum. Dixit autem Iesus ad eos, qui venerant ad se Principes Sacerdotum, & magistratus templi, & leniores, & Quasi ad latronem

6 Quod futurum erat. Scilicet captionem magistri sui, vt duceretur ad mortem.

7 Dixit ei, Do. b. per eu. in gl. & per. vn. ex il. Alijs discipulis licentiam petentib. percussit ad magistri sui defensionem, Petrus qui erat audacior ceteris, & feruentior, non petiuit licentiam, nec expectauit responsorionem, sed amputauit vnus auriculam, intendens eum interficere vel grauiter vulnerare.

8 Sinitē vsq; huc. Quasi dicat, non moueat vos, quod est futurum, quia permittendi sunt vt me comprehendant, vt impleantur ea quæ de me scripta sunt.

9 Et cū teti. au. In quo apparet maxima Christi charitas sanādo illum qui venerat ad comprehendendum ipsum.

10 Dixit autē Ie. & c. prin. sa. Contrarium videtur Matt. 27. vbi dicitur, quod principes sacerdotum non fuerunt in captione Iesu, sed ductus fuit ad eos per comprehensores ad locum vbi conuenerāt. Ad quod r̄ndetur, dupliciter. Vno modo, quod licet non venerint ad comprehendendū Iesum in proprijs personis venerūt t̄n in virtute in ministris ab eis missis. Alio modo, q̄ aliqui de principib. sacerdotum venerunt cum ministris ad comprehendendum Iesum, vt diligētius fieret negocium, plures t̄n expectabant, in domo, vt dicit Matth.

11 Quasi ad latronem existis cum gladijs, & fustib. Quasi dicat, tunc non cepistis me, quia nolebam, nec modo caperem nisi permitterem, ideo sequitur.

12 Quod futurum erat. Scilicet captionem magistri sui, vt duceretur ad mortem.

13 Dixit ei, Do. b. per eu. in gl. & per. vn. ex il. Alijs discipulis licentiam petentib. percussit ad magistri sui defensionem, Petrus qui erat audacior ceteris, & feruentior, non petiuit licentiam, nec expectauit responsorionem, sed amputauit vnus auriculam, intendens eum interficere vel grauiter vulnerare.

14 Sinitē vsq; huc. Quasi dicat, non moueat vos, quod est futurum, quia permittendi sunt vt me comprehendant, vt impleantur ea quæ de me scripta sunt.

15 Et cū teti. au. In quo apparet maxima Christi charitas sanādo illum qui venerat ad comprehendendum ipsum.

16 Dixit autē Ie. & c. prin. sa. Contrarium videtur Matt. 27. vbi dicitur, quod principes sacerdotum non fuerunt in captione Iesu, sed ductus fuit ad eos per comprehensores ad locum vbi conuenerāt. Ad quod r̄ndetur, dupliciter. Vno modo, quod licet non venerint ad comprehendendū Iesum in proprijs personis venerūt t̄n in virtute in ministris ab eis missis. Alio modo, q̄ aliqui de principib. sacerdotum venerunt cum ministris ad comprehendendum Iesum, vt diligētius fieret negocium, plures t̄n expectabant, in domo, vt dicit Matth.

17 Quasi ad latronem existis cum gladijs, & fustib. Quasi dicat, tunc non cepistis me, quia nolebam, nec modo caperem nisi permitterem, ideo sequitur.

18 Quod futurum erat. Scilicet captionem magistri sui, vt duceretur ad mortem.

19 Dixit ei, Do. b. per eu. in gl. & per. vn. ex il. Alijs discipulis licentiam petentib. percussit ad magistri sui defensionem, Petrus qui erat audacior ceteris, & feruentior, non petiuit licentiam, nec expectauit responsorionem, sed amputauit vnus auriculam, intendens eum interficere vel grauiter vulnerare.

20 Sinitē vsq; huc. Quasi dicat, non moueat vos, quod est futurum, quia permittendi sunt vt me comprehendant, vt impleantur ea quæ de me scripta sunt.

21 Et cū tetigisset auriculam eius sanauit eum, & c. Sicut p̄cisio auriculæ serui p̄tificis significauit inobediētā Iudaici

† Matt. 26. c. Ma. 14. c. Io. 18. b. t̄n percutiemus. Ma. 26. c. E. † 24. q. 1. c. si Petrus in prin. Rō. 12. 2. Gal. 4. d. † Matt. 26. c.

Princ. sa.

Quo intelligit quod p̄cipales sacerdotū fuerūt in captionē Iesu

NICOLAUS DE LYRA

1 Inue. eos dor. pr̄ tri. Tristitia. n. est passio causata ex malo p̄senti, quod nō potest repelli, & sic causat aggrauationem animi qua p̄senti pondere mali presentis, q̄ non potest amoueri, & sic p̄senti impedit vltimus motum spiritūum a corde ad organa sensuum exteriorum. Sed quia huiusmodi spūs causant opera vigilā, in q̄s tristitia impediens talem motum spiritūum, causat aggrauationem sensuum & cessationem ab actib. proprijs, sicut fit in somno p̄p̄tē dicitur, qui causatur ex vaporatione humorum ex cibis, et potib. amendente versus cerebrum, qui humores ibidem ingrassati ex frigore cerebri, descendunt versus organa sensuum, oppilantes meatus per quos spiritus progrediētes a corde debent ad organa sensuum transire, & sic cessant sensus ab actibus vigilā.

2 Adhuc eo loquente Hic consequenter ponitur executio traditis ex parte Iudæ tradentis, cum dicitur.

3 Iudas de duodecim antecede. eos. Tanquam ductor illorum q̄ volebant comprehendere Iesum.

4 Et appropinqua. Iesu, vt oscu. eū. Dederat. n. Iudas comprehensorib. istud signum, ne pro Iesu caperent Iacobum fratrem Domini qui fuit ei valde similis: vt dictum fuit Matth. 27.

5 Iuda, osculo fil. ho. tra. Id est, in signo charitatis prodicionem b̄nicidij, facis, ex quo factum Iudæ aggrauabatur valde.

6 Viden. au. hi qui circa ipsum erant. Christi discipuli.

7 Quod

MORALITER.

Et cum surrexisset. Exponatur sicut Matth. 27, Marci 14. vsque

vsque ibi. 10 Et cum tetigisset auriculam eius sanauit eum, & c. Sicut p̄cisio auriculæ serui p̄tificis significauit inobediētā Iudaici

H 3

A *a Principis sacer. Caiphæ, qui pontificatum vnus anni pre-
cio sibi emerat a Romano principe prius tamen ad Annā,
vt Ioannes ait.*
b *Seque. a lon. Merito a longe q in proximo fuerat negatu-
rus. Significat ecclesiam imitaturam Christi passionem lo-
ge differenter, quia
ecclesia patitur pro
se, Christus pro ec-
clesia.*
c *igne in me. Ignis
cupiditatis instinetu
maligni spiritus accē-
sus, in atrio Cayphæ
ad negandū, & bla-
sphemandum Deū
linguas perfidorum
armabat. Quod. n. in
tus in domo princi-
pis sacerdotum ma-
ligna synodus gere-
bat, hoc ignis inter
frigora noctis foris
accensus typice de-
monstrabat. Hoc fri-
gore ad horam tor-
pēs Petrus, quasi fru-
nis ministrorum ca-
lesieri cupiebat, quia
temporalis com mo-
di solatium perfido-
rum foci etate quæ-
rebat. Sed hanc infi-
delitatem domino
respiciente reliquit,
& post resurrectio-
nem in captura pis-
cium, cum prunas
positas, & piscem su-
perpositum vidisset
cor suū prunis amo-
ris inflammavit.*

Frindu-
verunt.

Aulz.

ro. 21. c.
† De pp.
d. 1. c. Pe-
rus.

Ge. 3. b.

d *Ancil. quadam. Cur prima ancillā prodit, cum viri magis
poterat cognoscere? Nisi vt iste sexus ostendatur in nece
dñi peccasse, per passionem redempturus. Et ideo mulier
prima resurrectionis mysterium accepit, & mandata custo-
dit, vt veterem præuaricationis errorem aboleret.*
e *At ille neg. Non in monte, non in templo, nō in domo
sua Petrus negat, sed in prætorio Iudæorum, in domo prin-
cipis sacerdotum vbi non est veritas, vbi Christus captus, &
ligatus. Quid nisi erraret, quem intromisit ostiaria Iudæo-
rum? Eua male induxit Adam, Petrū male induxit femina.*
f *Ho. ne. quid di. Non solum negat Christū, q dicit illū non
esse Christum, sed et qui cum sit negat se esse Christianū,
& ita impletur, quod dicit dominus. Tu me negabis.*
g *Galilæus est. Hierosolymita, & Galilæi æq; sunt Hebræi
& vnus linguæ, sed vnaquæq; prouincia hēt suas propieta-
tes, vernaculum loquendi sonum mutare non potest.*
h *Et cōti. Post tertiam negationem sequitur gallicantus.
Sacramenta rerum p statum temporum designant. Media
nocte negat, gal li cantu pœnitet. Post resurrectionem sub
lūce quem ter negauerat, ter se amare professus est, quia q
in tenebris obliuionis errauit sperata iam lucis rememo-
ratione correxit, & eiusdem verę lucis præsentia plene qd-
quid nutauerat, erexit.*

C

M Y S T I C E Galus aliquis doctorum est q se nuolens
inrepas ait. *Euigilate iusti & n. p.* Quod Petrus ante pri-
gallicantum negat, eos significat, q Christum ante resur-
ctionem Deum esse non putauerunt, morte eius turbati.
Quod bis ante secundum gallicantū negat illos significat,
qui nunc in illo
dum hominem
secundum Deum
vtraque substāti-
rant, & ideo veri-
negāt. Primus g
cātus est domin-
surrectio in seip-
Secūdu eiusdem
corpore ecclesie
i *Et conuer. dom.*
Intuitu prouoc-
ad lachrymas, q
in mentem ei re-
cens quotiens no-
uerat, quod ei pri-
xerat, nec potuit
tenebris reman-
quem lux munde
spexit.
k *Et egressus for.*
Ab impiorum
cilio seclusus
lauat, quæ non in
ob hoc permisso
hæsitare, vt in ec-
siaz principe
deretur remed-
penitentie, & ne
auderet sua vir-
te confidere.
l *Iudei ca. Ime-
ta est propheta. n
virga pcutietur
xilla iudicis Isæe*

existis cum gladiis, & fustibus. † Cum quotidie vobiscum
fuerim in templo, non extendistis manus in me, sed hæc est
hora vestra, & potestas tenebrarum. Comprehendentes au-
tem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum. Pe-
trus vero sequebatur eum a longe. † Accensus autem igne
in medio † atrii, & circumfidentibus illis, † erat Petrus in me-
dio eorum: Quem cum vidisset ancilla quedam sedentem
ad lumen, & cum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat.
At ille negauit eum dicens. Mulier non noui illum. Et post
pulsillum alius uidens eum, dixit. Et tu de illis es. Petrus vero
ait. O homo non sum. Et interuallo facto quasi horæ vnus,
alius quidam affirmabat dicens: Vere & hic cum illo erat,
nam, & Galilæus est. Et ait Petrus, Homo, nescio quid dicis.
Et continuo adhuc illo loquente, cantauit gallus. † Et con-
uersus Dominus respexit Petrum. † Et recordatus est Petrus
verbi domini, † sicut dixerat, quia priusquam gallus cantet,
ter me negabis. Et egressus foras Petrus fleuit amare. Et viri
qui tenebant illum, illudebant ei cedentes. † Et velauerunt
eum, & percutiebant faciem eius; & interrogauerunt eum,
dicentes. Prophetiza. Quis est qui te percussit? Et alia
item: Dedi maxillam meam a lapis. Sed qui tunc cædit
colaphis Iudæorum, nunc cæditur blasphemijs falsorum
Christianorum. Velauerunt faciem, non vt eorum secreta
non videret, sed vt a se (sicut quōdam Moyse fecerunt)
tiam cognitionis eius abscondant. *Si enim crederet, Moyse
derent & domino.* Hoc velamen vsque hodie manet iup-
da eorum, sed creditibus est ablatum, cum illo mori-
te velum templi scissum est.

THEOPHYLACTVS. Conuitiatores qdē intē-
rantes fuere, qui hæc Iesu inferebāt. oportebat. n. interim
diabolum nullam malitiæ spēm relinquere, sed oia effu-
dere, vt in oib. nature nostrę inuenta sancta vinceret, & il-
baret eum. Etenim quia propter hoc naturam nostrā hē-
pit dñs, vt roboraret eum contra oēs diaboli artes, & on-
dat quod si ab initio sobrius fuisset Adam, neutiquam
victus, ideo oēs spēs diabolicæ malitiæ, quæ in eum tur-
bantur sustinebat, vt nos, qui sequimur eū, confidamus
in Christo natura nostra vicerit, & ne formidemus ad-
lum opprobrium vel triste. Idcirco & percutitur & illu-
m *Prophetiza.* Cōtumelta in eum, q se pphetam dicat
Sed & hæretici & Iudæi, q vsq; hodie Christum negat
mali Christiani q reprobis actib. exarcebant, dum suas
ogitationes, & opera tenebrarum ab illo videri non putat,
quasi illudentes aiunt. *Pr o. quis est qui te percu.*

M Y S T I C E

Situ

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed hæc est hora. *Vobis concessa ad me comprehendendum.*
- 1 Et potestas tenebrarum. *Quia diabolus tenebrarū princeps
eos ad hoc incitabat.*
- 3 Comprehendētes autē eū. *Hic consequenter ponitur Christi
traditi comprehensio. Et subditur Petri negatio, cum dicitur.*
- 4 Petrus vero sequebatur eum a longe. *De negatione enim
Petri.*

*Petri varie loquuntur euangelistę, quæ varietas exposita fuit
cordata Matthæi. 26.*
5 Et viri. *Hic consequenter describitur Christi comprehensio
cum dicitur.*
6 Prophetiza. *Per hoc enim designabant, quod esset falsus pro-
pheta, cum ignoraret quis eum percuteret & non solum illudetur
sed etiam calumniose interrogabant.*

* Situ

M O R A L I T E R.

† populi ad Christum, sic eius sanatio significat eius obedi-
entiam circa finem mundi, quia tunc tanget Christus sua cle-
mentia

mentia corda Iudæorum.
3 Comprehendentes autem eum. Exponatur sicut Matthæi 26.
& Mar. 14. vsque ibi.

† Et

a Pilatus autem. Cum duo obiecta fuerint scilicet, q̄ tributa reddi phiberet, & se Christū diceret. Pilatus potuit au-
A dire q̄ de tributis dixerat. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari & inde hoc quasi apertū mendacium nihili pendēs, solum quæ nesciebat quæsiuit.

b Tu dicis. Eodem verbo quo principibus sacerdotum. respondet & præfidi, vt propria sententia ambo condemnaret.

c Nihil inuenio. Prædic quam pateretur Dominus, ait discipulis. Venit princeps mundi huius, & non habet in me quidquam. Sed quia princeps, id est, Pilatus eum absoluit, in quo nihil dānationis inuenit, vide quid agat Iudæi, qui non æquitate amore verū inuestigant, sed inuidie stimulo iustum dānare laborant.

d Commouit populū. Non illum, sed se accusant. Docuisse enim populū, & a pristina corporis ignauia docendo commouisse, talique actū a Galilæa vsque ad iudeam, id est, totam promissionis terram, a fine vsque ad finem, pertransisse, nō criminis, sed indicū est virtutis. Denique

que Pilatus nec interrogandum saluatorem de hoc sed magis nacta occasione, liberum ab eo iudicando reddere. Vnde sequitur. *Pilatus autem.*
e Et vt cognouit. Ne cōtra infontem, & quem tradidit inuidiā nouerat, sententiā dare cogere, Herodi mittendum, vt a trarcha vel abiretur vel daretur, sed ne quid dais excusatione neret, Herodes que qui natu & gione Iudæus quid de Christiferit ostendere missus est, vt regio, & iud qua Christus & Galilæa in quatrius erat, in cem conspiratione strentur.
f At ipse nihil Tacuit & nihil quia & Herod credulitas non rebatur videre na, & Domin Clāriam decli Significatur tem in Herodes impij, quon credunt legi & phetis, & in gelio Christi

Impij nihil verisimile quod obijcere possent, inueniunt. Et ideo sicut Marcus ait: Non erant conuenientis eorum testimonis.

Cœperunt autem illum accusare dicentes: Hunc inuenimus

Cum ipse dixerat. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.

subuertentem gentem nostram, & prohibētē tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. † Pilatus autem interrogauit † eum, dicens: Tu es rex Iudæorum? At ille respondens ait: Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum & turbas: Nihil inuenio causæ in hoc homine. At illi inualecebant, dicentes: Commouit populū docens per vniuersam Iudæam, † incipiens à Galilæa vsque huc. Pilatus autem audiens Galilæam, interrogauit, si homo Galilæus esset. Et vt cognouit quod de Herodis † potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes autem viso Iesu gauisus est valde. Erat enim cupiens & multo tempore videre eum, eo quod audierat multa de † eo: & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse

Melior est causa quæ non defenditur, & probatur. Si uero tacuit & vicit & tacet, qui defensione non indiget, ambigit defendi, qui timent uinci, nec accusationem confirmat tacendo, sed despicit non resellendo. Sed ne his aliquid dicit.

nihil illi respondebat. Stabant autem Principes sacerdotum

videre non possunt. Principibus ergo sacerdotū accusantibus apud Pilatum, pauca, apud Herodē nulla responde-

C NICOLAVS DE LYRA.

1 Ceperunt au. ac. il. Et hoc de tribus. Primo de auersione populi a lege Moysi seruanda, cum dicitur. Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram. Secundo, quod per doctrinam suam impediret populū suū reddere Cæsari tributum, & hoc notatur cum dicitur. Et prohibentem. Tertio quod volebat libi vsurpare regnum Iudæorum, ideo sequitur: Et dicentem se Christum regem esse. Primum autem erat manifeste falsum, quia non venit soluere legem, sed adimplere, vt habetur Matt. 5. b. & legem Moysi vsque ad mortem seruauit, vt declaratum fuit ibidem. Similiter secundum, quia, tu dais quarentibus. Licet nobis censum dare Cæsari an non. Respondit Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari vt habetur Matth. 22. c. Similiter tertium, quia cum Iesus sciret turbas venturas vt eum raperent & facerent super se regem, fugit, vt habetur Ioan. 6. b. Pilatus autem de primo non curauit, quia gentilis erat, & ideo de lege Moysi non curabat, secundum reputabat, falsum, quia responsionem Christi audierat per relationem de tributo Cæsari reddendo vt prædictum est. Sed de tertio inquisiuit, quia videbatur esse contra Dominum suū vnde & Iudæi coram eo dixerunt. Non habemus regem nisi Cæsare Ioan. 19. b. & ibidem dicitur: Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari: Christus autem se regem esse non negauit, neque affirmavit, sed medio modo respondit dicens: Tu dicis. Veruntamen expressit, quod si esset rex, regnum eius non esset de hoc mundo, vt habetur Ioan. 18. f. Et quia Pilatus & Imperator Dominus suus non curabant nisi de regno terreno, ideo Pilatus habuit Iesum excusatum dicens.

- 2 Nihil inue. cau. scilicet, criminis vel mortis.
- 3 In hoc homine. At illi inua. vt clamoribus obtinerent, quod ratione non poterant.
- 4 Commouit populū docens per vni. & c. Quasi dicerent turbauit pacem communem.

Incipiens

MORALITER.

† Hunc inuenimus subu. gen. no. Ista cōtra Christum proposita erant simpliciter falsa propter quod Pilatus respondit.
2 Nihil inue. cau. in hoc ho. Sed hic est modus iniquorum q̄ per mendacia querunt cōdēnationem iustorū. Ex hoc etiā patet, quod aliquando iustus agitur in curia laicali q̄ in clericali. Principes enim sacerdotū Christum cōdemnauerūt tanquam mortis reū, quē Pilatus pronunciat innocentē & iustum, & sic hodie fit in plurib. locis, q̄ homicidæ noto

5 Incipiens a Galilæa vsque huc. Volebant enim eum, quod esset similis Iudæ Galilæo, qui tempore natiuitatis Chr. ducebat populū ad rebellandum imperatori Romano, dicens licitum Iudæis profiteri aliquem dominum terrenum, sed non Deum, vt habetur Act. 5. g. Ante hos dies extitit Iudæus Galilæus, qui auertit populū in die professionis. Sed T. hoc falsum reputauit, eo quod audierat Christum dixisse: Iudæi quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo, per hoc videns quod poterant esse subiecti non solum Deo, sed etiam temp. a Domino.

6 Pilatus aut. hic consequenter ponitur examinatio Christi a Herode, Pilatus autem audiens, q̄ Iesus esset de Galilæa, remisit ad Herod. tum vt Herodi deferret, tum quia credebat q̄ liberaret hominem qui esset de terra sua, & maxime innocentem. Sed etiam, quod licet Christus fuerit in Bethleem natus, vt dicitur supra 2. cap. tamen dicitur hic de Galilæa, quia fuit ibi nutritus & conuersatus.

7 Qui et ipse Ierosol. erat his die. Scilicet paschalibus, p̄ solemnitatem, quia Iudæus erat. Pater enim suus fecit se circumcisi transiens ad ritum Iudaismi, c̄ secundum quod dicit Iosephus.

8 Herodes autem viso Iesu gauisus est. Non propter inueniētiā, sed propter curiositatem, ideo subditur.

9 Eo quod au. mul. de eo. Scilicet de miraculis eius et d. tr. quod

10 Et sperabat signum ali. Id est, mirabile factum.

11 Videre ab eo fieri. Sperabat etiam ab eo audire quæ miriosa & insolita, ideo subditur.

12 Inter. au. eū. mul. ser. Iesus aut. in conspectu eius noluit signum facere, tum quia Herodes erat indignus, cū moueretur curiositate, vt dictum est, eū quia Iesus voluit ostendere, q̄ prædicatio verbi diuini non debet coram principib. ostentationem suam re, & eisdem rationibus non respondit eius interrogationibus

rii qui per secularem iudicem suspenderentur, p̄ eum iudicem in magnum populi scandalum liberum. At illi in. Sic faciunt maligni querētes obtinere p̄ morem quod non possunt per rationem.

8 Herodes autem viso Iesu gauisus est valde. Per hoc Christus coram Herode incestuoso & homicida necete miraculum, nec suis interrogationib. responderet, quod tales digni non sunt opera videre diuini eius habere responsa.

non deluens dimissus a principe crucis utilitate differre. Et ideo iustum erat, ut Pilato qui inuitus suam ferebat, ex qua parte tenderent: Herodi vero & ceteris qui contra legem innociu damabant, sicut indignis nihil dicit. Vbi vero respondet, quasi pro grege agnus immolatus patientiam prestat: **a** Spreuit Herodes & exercitus ut omnes in eadem culpa pariter monstrarentur.

b & Scribae & constanter acculantes eum. Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo & illudit indutum veste & alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die. Nam antea inimici erant ad inuicem. Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum & magistratibus & plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inuenio in homine isto, ex his in quibus eum accusatis. Sed neque I Herodes. Nam remisit vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. **f** Emendatum ergo illum dimittam. **f** Necesse autem habebat dimittere eis **f** per diem festum vnum, Exclamauit autem simul vniuersa turba dicens: **f** Tolle hunc, & dimitte nobis Barrabam. Qui erat

d Obtulistis. Quantum studiu dimittendi Iesum Pilatus habeat, attende. Primo illis accusantibus dicit se nihil cause inuenisse, deinde in incepto persistens mittit ad Herodem, ut exploret an ille aliquid sceleris in eo inuenire possit, an dimittendu decernat. Denique Herodis agnita voluntate, nec inuento in Iesu facinore plebis suam querit, cui vnum in pasca oportet dimitti. Iteru est tertio volens dimittere, interrogat. Sed quanto curiosius dimittere querit, tanto criminiosiores ad mortem eius inuenit. **e** Sed neque Herodes. Ad exprobandam duritiam Iudaoru vel Gentiliu fatetur Pilatus, nec se, nec Herodem aliquid in occidendo Christo & illudendo inuenisse sed alienę crudelitatis clamoribus obtemperasse. **f** Emenda, ergo, & c. Pilatus absoluit Iesum quem probat inson-

D Pilatus dicit in dimittendo Christu

f Splendida.

E Corruptum castigat. Singulis testis

g rem. ad Pil. Ad Herodem mittitur, ad Pilatum remittitur, & si uterque reum non pronunciat, alienę tamen inicitatis stimulis obsequitur. **h** Et facti sunt amici. Nefandum scelus, quod Herodes & Pilatus in occidendo Christum pepigerunt, successores eoru hereditario iure custodiunt, dum Iudaei & gentiles, sicut in re & religione, ita mente quoque dissidentes, in Christianis in persecutendis, & fide Christi perimenda consentiunt. In typo Herodis & Pilati, qui per Iesum amici facti sunt, Iudaeorum gentiumque figura seruatur, ut per passioem Christi vtriusque populi concordia facta sit vetera, ita ut Gentilis prius capiat regnu Dei, & ad Iudaeum fidei de uotione transmittat, ut illi quoque gloria maiestatis eius corpus vestiant Christi, quem ante delperant.

tem, sed ut implerentur scripturae, absoluit quidem iudicio, quem tamen crucifigit mysterio. **g** Tolle hunc & dimitte nobis, & c. Quia pro Iesu latrone pro saluatore interfectore, pro datore vitę ademptorem elegerunt, merito salutem perdiderunt & vitam, & latrocinii & seditionib. in tm sed subdiderunt, ut & patriam regnumque quod Christo proutulerant, perderent, & hactenus libertatem animę vel corporis quam venderant, non reciperent. **h** Barrabam, & c. Barrabas qui filius magistri vel patris eoru interpretat, ipse est Antichristus, que illi Christo preferent, quib. dicitur. Vos ex patre diabolo estis. Pilatus os malleatoris interpretatur, diabolum significat, qui est malleus vniuersę materię, per quem Deus vasa probare permittit, & tandem conterit, cum in extrema damnatione confringit.

d Obtul-

a Crucifige.

Io. 8. f.

Ex. 12. f.

NICOLAUS DE LYRA:

Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo. **Reputans eum idiotam & fatuum.**
1 Et illudit indutu veste alba. Sic enim illudebatur tunc fatuus.
2 Et remisit ad Pilatum. Ut eum honoraret, sicut & Pilatus ei detulerat.
3 Et facti sunt amici. Propter mutuam reuerentiam factam, ut dictum est.
4 Nam antea inimici erant ad inuicem. Propter Galileos, quos Pilatus occiderat, miscens sanguinem eorum cum sacrificijs, ut dictu est supra. 13. cap.
5 Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum, & c. Hic consequenter describitur Christi cõdemnatio iniusta. Vbi primo declaratur Christi innocentia ex triplici confessione iudicis causam examinantis & etiam ex allegatione Herodis, qui ipsum non condẽnauerat. Iudaei autẽ de contrario contra verba iudicis ter reclamauerunt, ut obtinerent per importunitatem clamoris, quod non poterant uisionis, propter quod Pilatus finaliter declinauit a iustitia, cõdemnans ad mortem innocentem Iesum: Inclinauit ad hoc ex populi fauore, quem querebat, & Cesaris timore, cuius indignationem formidabat, eo quod dixerant Iudaei in conspectu suo: Si hunc dimittis, non es amicus Cesaris, ut habetur Ioan. 19. b. Et ex dictis patet litera paucis exceptis, quae exponuntur. Nam remisit illum ad nos, id est ad nostrum iudicium. Libri antiqui & correcti sic habent.
6 Nam remisit vos ad illum. Scilicet ad Herodem, ut patet ex dictis,

8 Et nihil dignum morte actum est ei. **Soilidet coram Herode.**
9 Emendatum ergo. Id est verberatum.
10 Illum dimittam. Liberum a morte. Sed contra hoc videt, quia Pilatus sciebat ipsum esse innocentem, quomodo igitur volebat ipsum iniuste verberare? Dicendum, quod volebat facere, ut Iudaei videntes hanc flagellationem, satiarentur hac pena, & cessarent a morte Iesu querenda.
11 Necesse autem habebat dimittere eis per diem festu vnu. Exclamauit autem simul vniuersa turba dicens: Tolle hunc, & c. Quia in nocte pasche Angelus Domini saluauit Hebraeos, et percussit primogenita Aegyptiorum, & ideo in memoriam huius beneficii in solemnitate pascale saluabant vnu propinquu morti, & aliquos condemnatos ad mortem interficiebant, ad representandum saluationem Hebraeorum & interfectionem Aegyptiorum. Et ista consuetudine eis obseruari impetrauerat ab Imperatore Romanoru, sicut fuerat obseruata antequam Iudaea esset Romanis subiecta. Et hoc est quod dicitur: Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum vnum. Quia tenebatur obseruare illud quod erat coesum ab imperatore. Pilatus sciens Iesum innocentem volebat eum liberare per hanc viam, proponens quod non expediret eis dimittere, nisi Iesum aut Barrabam, cuius liberationem credebat Iudaeos nullo modo pereligeret, propter nimiam ipsius malitiam, sed ipsi nimio odio moti contra Christu, prelegerunt Barrabam liberari, petentes Iesum crucifigi, eo quod erat modus mortis asperior & durior. **Et**

MORALITER.
1 Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo. Sic hodie sectatores Christi a malis hominibus spernuntur, quod ab eis fatui reputantur.

4 Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die. Hoc fuit signum quod Iudaeorum principes & Romanorum conuenirent in persecutione Christianorum. Caetera exponuntur sicut Matthaei 27. & Marci 25. vsque ibi.

a Crucifige crucifige eum. Magna crudelitas, non solum occidere, sed crucifigere quærent, vt manibus & pedibus ad lignum confixis producta morte necaretur, ne dolor citius finiretur, & vt in cruce diu videretur.

b Corripiam ergo & illum dimittam. Hanc correptionem deridendo & flagellando nefandorum desiderii exhibuit, ne vsque ad crucifigendū seuerit. Quod & verba Io. Evangelista, & ipsa columna testatur, ad q̄ ligatus fuit Dominus, quæ vsque hodie dominici sanguinis cernentib. certa signa demonstrat. Sed licet Pilatus hoc agat, insatiabilis tñ sacrilegorū furor non cessat, sed magis instat quia acculationem, quam cōtra Dominum detulerant, sollicita Pilati interrogatione viderant euacuata. Tandem impudici ad solas p̄ces se conuertunt, vt quod criminando vel quasi ratiocinando nequuerāt, iam postulando & vociferando & perficiendo perficiunt.

• Principis sacerdoti. Marth. 27.2. Mar. 16.2 Io. 18.6.

† Agros iurc.

† Isa. 2.2. Hof. 10. c Apocal. 6. d.

• De. 2. d M. 16. d

Epe. 2. d

Pagani vnde.

propter seditionem quandam factam in ciuitate & homicidium missus in carcerem. Iterum autem Pilatus loquutus est ad illos, volens dimittere Iesum. At illi succlamabant dicentes. Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo. Corripiam ergo, & illum dimittam: At illi instabant vocibus magnis, postulantes vt crucifigeretur: & inualescebant voces eorum. Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant. Iesum verò tradidit voluntati eorum. Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem venientem de villa, & imposuerunt illi crucem & portare post Iesum. Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas Iesus dixit. Filia Hierusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros. Quoniam ecce venient dies in quibus dicent: Beatae steriles, & ventres qui non genuerunt, & vbera, quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos, &

quæ vinere desiderabant, moriturū, morientē, & mortuū plorant. Nec ideo inducitur solus mulierū planctus, quā multi viri dolerent, sed quia femineus sexus quasi contumeliosior, liberius poterat p̄tib. principib. faceret, quæ contra eos seuerit ostentare. Quia vero nouit Dominus qui sunt eius, præmissa furentis populi turba, ad amantes & plangentes foeminas oculos ora conuertit.

• Videns quia nihil proficeret, sed magis contumelios fieret. Iudex nec iniuria cedere debuit n. c. timori.

• Certe quæ est ciuitas Hierusalem.

Antor seditionis, & homicidiorum Iudæis dimittitur. Id est diabolus, qui ob culpam a lucis patria depulsus, & in tenebrarum carcerē fuerat missus & in eo pacem habere non possunt, quia pacis autorem non elegerunt.

Primo Dñs crucem portauit, sed postea imposita est Simoni, quæ ex cunctis obuiā habuerunt, & hoc congrue. Christus enim passus est pro nobis, ut se. ue. e. Qui uero eum vult sequi tollat crucem suā & sequatur. Quia uero Simon non Israelita, sed Cyrenæus erat per eū Gentiles designantur, prius peregrini & hospites testamentorum, sed nūc in fide ciues & domestici Dei & cohæredes Christi, vnde Simon obediens, Cyrenææ hæres interpretatur. Sed Simō venit de villa, i. de pago, a quo pagani, qui a ciuitate Dei alienis vrbane sunt conuersationis ignari. Sed Simon pago egrediens, crucem portat post Iesum cum populi, gentium paganis ritibus derelictis obediēter amplectuntur vestigia dominicæ passionis.

Sed non eadem mente crucē sequitur. Mali sequuntur vt morientē leri aspiciant, Mulieres, vt quem

quæ vinere desiderabant, moriturū, morientē, & mortuū plorant. Nec ideo inducitur solus mulierū planctus, quā multi viri dolerent, sed quia femineus sexus quasi contumeliosior, liberius poterat p̄tib. principib. faceret, quæ contra eos seuerit ostentare. Quia vero nouit Dominus qui sunt eius, præmissa furentis populi turba, ad amantes & plangentes foeminas oculos ora conuertit.

• Quæ plang. & la. Tristabatur de v. mortali, quæ mori erat finienda, non cecis, q̄ medicū cidebant, vnde ficitur. Conuersus a.

• THEOPH. Mulieres quidē minutum genus est, cile ploras quasi ne quiddam accideret & Dño plorat compassionē præferentes magnā iniustitiam lamentantes. Arille nō probat, sed magis increpat illas vultu n. patiebatur. Non decet autē mentari eum, sponte, & pro saluōrum patit, sed egruū est vt ille n. gis laudib. effertur, & celebretur, p̄ c.

Lanta. his qui sponte pariuntur nullā consolationem afferunt. Nota cum filias Hierusalem uocat, quod nolæ, quæ cum eo venerant a Galilæa, sed etiam eiusdem civis ei multæ mulieres adhaerant.

• Noli. fle. Ne lamentemini memoriturum, cuius cito sarrectio mortem soluere potest, cuius mors mortem ipsum mortis autorem destruet. Vos potius vestramq̄ progeniem dignis lachrymarum fontib. abluite, ne cū perfidis damnamini in vltionem mæ crucis.

• Ecce uē. dies. Dies Romanæ obsidionis & captiuitatis. Naturale est imminēte captiuitate, hostiliq; per agros vrbis clade feruēte, cunctos qui euadere queant, alta quæq; abdita refugia quib. abscondantur, requirere. Refert Iosephus insistentib. sibi Romanis Iudæos cauernas montium colliumq; certatim petisse speluncas, ita vt seipsum in nitione quadā destructæ vrbis Iotapetæ in speluncā cū comitib. proditum inuentum, atque ab hostib. captū.

• Cadite super nos. Pōt hoc ex superfluo intelligi de his vtrolibet sexu seipfos castrauerunt p̄ regnum cælorum.

• fuerat ipsum, sed etiam aliqua de Ierusalem sibi adhaerant per uosionem.

• Non prohibet compassionem, sed præ aliā luctus causam in obsidione Hierusalem futura per Titum & Vespasianum, ideo subditur.

• Quoniam ec. ven. dies. Scilicet. 42. anno post passionem Christi, in quo fuit dicta obsidio.

• Beatae steriles. Quia agiliores erunt ad fugiendū quā grauius. Et ventres, qui non ge. Quia mulieres habentes pueros in obsidione fuerunt anxiate non solum pro se sed etiam pro pueris, & aliqua præ famis anxietate proprios pueros comederunt, sed dum quod dicit Iosephus libro de Iudaico bello.

• Tunc inci. di. monti. &c. Quia aliqui præ horrore miseritunc fuit in populo Iudæorum urebatur, vti nō mōtes caderet super.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et cum ducerent eum. Hic cōsequēter describitur Christi impia occisio, cum dicitur: Et cum ducerent eū ad crucifigendū, apprehenderunt Simonem, &c. Quia coegerunt eum ad portandum crucē, vt citius uenirent ad locum crucifixionis, quia Iesus uidebatur nimis debilitatus ex afflictione p̄cedenti, & ideo quamuis Iesus, primo portasset crucē suam, tñ illi qui eū ducebant, acceperunt eā & posuerunt supra Simonē, ratione prædicta. Ille aut inuitē portabat, tñ quia hoc erat turpe, tñ quia forsitan erat discipulus Iesu, occultus tamē. 2 Sequebatur autem illum multa turba populi. Quia aliqui sequebantur eum ad ipsum crucifigendum, aliqui ad deridendum eum, et aliqui ad videndum spectaculum, & aliqui ad plangendum, specialiter mulieres deuote, quibus dixit: 3 Filie Hierul. &c. Quia non solum aliqua de Galilæa sequente fuerant

MORALIYER.

† 3 Filia Hierusalem, &c. Secundum sensum literalem fletus ad quem induxit Christus mulieres, fuit propter miseriam

per Romanos super Iudæos venturam, & illa miseria figura miseriam super incredulos venturam per spiritus malignos, pro cuius euasione fletum est & orandum ante minimum huius vite.

gunt montib. e. s. n. & c. o. n. cum suæ fragilitatis memo-
re. In grante tationum articulo sublimium virorum, vel
ip. virginitate vel martyrio vel quacumq; alia virtute que
runt exemplis, monitis, precibusq; defendi.

a Quia si in viridi ligno. Viride lignum Christus, & sui ele-
ctum impit, &
periores, vnde ait:
Sicut ego q pecca-
tum non feci, qui li-
bita vitæ merito ap-
petans. duodenos
fructus gratiæ per sin-
gulos menses afferro,
si igne passionis de-
he mundo nõ exeo,
q; rursus manent
illis qui fructib. sũt
vanis, in super, & li-
gna in vitæ flammis
de non timent? Et
si sic est tempus, vt
in piat iudicium de-
deo Dei, & oēs, q
venit pie vivere in
Christo persecutio-
nem patiuntur, qd si
eorum, q nõ cre-
dit euangeli o?

Ducebantur autem Impletur quod dictum est: Et cum ini-
quis deputatus est. in morte deputatur cum iniquis, vt in re-
surrectione vivificet iniquos, qui propter humines homo-
s, hominibus dedit potestatem filios Dei fieri.

THEOPHYLA. Diabolus volens Dominum magna
inimiam aspergere facit crucifigi cum eo latrones, sed vide-
re. & vno priuatus sit, & hoc ad maiorem gloriam Dñi
erit. Nam aliorum cruces nemo requirit, totus aut mũ-
da a cruce ista, pedit, & manifeste ostenditur hic Dñm nõ
e: iniquum sicut latrones, sed ois iustitiæ principem. Du-
cebat autem eum ad locum Cranij, vbi dicunt primum pa-
rentem nostram sepultum esse, vt vbi per lignum calus, il-
lud lignum resurrectio.

Calua. lo. Extra portam Hierusalem erant loca in qb. trũ
tantur capita damnatorum, & dicebantur loca Caluarie
est, decollatorum. Ibi crucifigitur, vt vbi erat area damna-
torum, erigantur vexilla martyrij.

Et latrones, &c. Execrabilis in facto iniquitas Iudæorum
quasi latronem crucifigit oim redemptorem, bonus tñ
mysterio latro, q insidiatus est diabolo, vt vasa eius aufer-
t. Per illum q a dextris significatur mortificatio carnis p
elesti gloria, per illum qui a sinistris mortificatio carnis
o aliqua mundi causa.

Iesus aut. Quia Lucas Christi sacerdotiũ scribere dispo-
nit recte Dñs apud Deum p persecutorib. iure sacerdotis in-
ercedit, & latroni confitenti paradysum pandit, nec fru-
stra, orat, sed pro eis, q post passionem eius crediderunt im-
petrat. Non pro eis orat, q p inuidiam & superbiam filium
Dei intellexerũt, negat, & crucifigunt, sed p eis, q Zelũ Dei
habentes, sed nõ secundum scientiam nescierũt, qd fecerunt.

f Diidentes

f Diidentes. De his Ioãnes latius. Quadriperita vestis signi-
ficat ecclesiam toto orbe q quatuor partib. constat, diffusã,
omnib. partibus æqualiter, id est, concorditer distributam.
Tunica sortita, omnium partium significat unitatem, quæ
charitatis vinculo continetur.

D
Io. 15. n

collibus, operite nos. Quia si in t viridi ligno hæc faciunt, in
arido quid fiet? Ducebantur autem, & alii duo t nequam cum
eo, vt interficerentur. Et postquam venerunt in locum, qui
vocatur Caluarie, ibi crucifixerunt eum, & t latrones: vnum
a dextris, & alterum a sinistris. Iesus autem dicebat: t Pater,
dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. Diidentes vero
vestimenta eius, miserunt sortes. Et stabat populus t expe-
ctans, & deridebant illum principes cum eis, dicentes: Alios
saluos fecit, se saluum faciat, si hic est Christus Dei electus. Il-
ludebant autem ei, & milites accedentes, & acetum offeren-
tes, & dicentes. Si tu es rex Iudæorum, saluum te fac. t Erat
autem, & superscriptio scripta super eum literis Græcis He-
braicis, & Latinis: Hic est rex Iudæorum. Vnus autem de his
qui pendebant latronibus blasphemabat eum, dicens: Si tu

g Sortes. In sorte
dei gratia com men-
data est. Sic qppe in
vno ad oēs peruenit,
cum fors omnib. pla-
cuit, qd & Dei gratia
in unitate ad oēs per-
uenit, & cum fors
miseratur, non psona
cuiusquam vel meri-
tis, sed occulto Dei
iudicio creditur.
h Alios sal. se. Sua se-
sua damnant, q etiã
nolentes q alios sal-
uos fecerit, confiten-
tur. Poterat qdem se
saluare, sed quia ipse
Christus Dei electus
de cruce descendere
noluit. Nam q ideo
venit, vt p nobis cru-
cifigetur, ideo se de

t Hemid
t Male-
fic:
t malefi.
t 23. q. 1.
q. para-
tus:
t spectas
t Matth.
27. c.
Ma. 15. c
Io. 19. d.
E

cruce saluare neglexit, quia cum ceteris peccatorib. etiam
crucifixores moriendo curauit saluare.

Iludebant autem ei & milites accedentes. Nota q Iudæi vo-
cabulum Christi, & filij Dei autoritate scripturæ sibi tradi-
tum irridet. Milites vero. scripturarum insciji, non Christo
Dei electo, sed regi Iudæorum insultant.

Et acc. off. Acetum erant Iudæi, a vino Patriarcharũ de-
generantes. Hoc aceto milites potant Dominam, quæ illo-
rum suggestionem morti tradunt.

Erat aut. &c. Hæc tres linguæ præ cæteris eminebant. He-
bræa, pp Iudæos in lege gloriantes. Græca, propter Genti-
lium sapietiam. Latina, propter Romanos imperantes. Er-
go velint nolint Iudæi, oẽ regnum mundi, omnis munda-
na sapientia, omnia diuina legis sacramenta testantur, q Ie-
sus est imperator creditum & confitentium.

Hic est rex Iudæorum. Titulus q Christum regem testat
non infra, sed supra crucem ponitur, quia licet in cruce ho-
minis, infirmitate dolebat, super crucem tamen regia maie-
state fulgebat, & ideo immolato titulus est suprapositus, vt
cunctis legere, id est, credere volentibus pateat, quia per cru-
cem non perdidit, sed corroborauit imperium.

Vnus aut de his qui. THEOPHYLACTVS. Quo igit
alii duo Euangelistæ duos latrones dicant conuicia in eum
iecisse? Verisimile aut est, quod primum qdem duo eum
conuiciati sint, deinde vnus eorum audacior, agnoscens bo-
nitatem Iesu, ex voce quam fecit pro crucifigentib. quæ vox
non solum omni misericordia plena est, sed & magnam au-
thoritatem præ se fert, ex hac igitur voce vt agnouit prior
blasphemus Iesum verum regem, confutat, & alterum la-
tronem, & ad Iesum dicit. Memento mei, &c.

Increpa-

NICOLAUS DE LYRA.

Quia si in viri. lig. hæc fa. Christus hic dicitur lignum viridẽ
sciens fructus, & per consequens indignum abscissione per mortẽ, p
ulus autem Iudaicus hic dicitur lignum aridum infructiferum, &
er consequens dignum abscissione per mortem & combustionem ge-
nna, quæ est pæna extrema, & maxima.

simplices, & illiterati a sacerdotib. Iudæorum decepti, qui persequa-
bantur. Christum zelo legis, & pro istis orauit Christus. Alij autem
erant literati, qui ipsum esse Christũ probabiliter nouerant, seu agno-
scere debuerant; sed ex odio, & inuidia fuerunt excecati, & ipsum p-
secuti sunt vsque ad mortem, & pro illis non orauit.

3 Erat aut & superscriptio scripta super eum literis, &c.
Quia ista erant tres linguæ principales, vt omnes possent legere.
Neque

MORALITER.

Ducebantur aut & alij duo, &c. Hoc ad literam pcuratum
ait p Principes Iudæorum, vt a vulgarib. Christus partici-
passe videretur in criminib. eorum, & sic ipsi viderentur iu-
te mortem eius procurasse. Et sic frequenter faciunt mali-
ci quærentes operire suam malitiam per infamiam iusti.
Et postquam venerunt in locum qui vocatur Cal. &c. Expona-
t sicut Matth. 27. & Mar. 15.

cifigere quã confi teri maluerunt, sed pro eis q nescierũt
quod fecerunt zelum Dei habentes, sed non secundũ scien-
tiam, vnde subdit.

Non enim sciunt quid faciunt. Cætera exponant sicut Mat.
16. & Mar. 15. vsque ibi:

Vnus autem de his qui pendebant latronib. &c. Per istos duos
significantur illi q p peccatis suis expiãdis cũ Christo cruci-
cifiguntur, per pessionem in religione factam. Sed aliqui.
reuertuntur actu etsi non habitu, ad vitam secularẽ, de qb
dĩ ad Ro. 2. d. Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes, quia
scandalizant seculares. Et isti significantur per latronẽ blasphe-
mantem, alij vero p fessi, crucem pœnitentiæ per patientiam
t deuote

Iesus aut dicebat: Pater, dimitte illis. B E D A. Neq; putan-
um est eum hoc frustra orasse, sed in eis, q post eius passio-
nem crediderunt, q orabat impetrasse. Notandum sane, q
non pro eis orat qui quem filium Dei intellexerunt, cru-
cifigere

A Inorepabat eū. Ipsa increpātio futurum crucis scādalum
 ōt circa credētes reuelat, quorū alii a dextris, alij a sinistris.
 si *Dñe memento mei.* Magna gratia in hoc latrone eminet,
 Nullum membrum a supplicio liberum hēt, p̄ter cor &
 linguam, totum, quod liberum hēt offert. *Corde credit, ore cō-*
fiteſur. Fidem habuit
 q̄ regnaturum credi
 dit quem secum mo
 riētē vidit. Spem
 habuit, q̄ aditum po
 ſtulauit. Charitatem
 firmiter tenuit, qui
 latronem, & de ſua
 iniquitate arguit, &
 vitam quam cogno
 uerat ei p̄dicauit.
 Magna virtus, con
 fiteſur quem videt
 humana infirmitate
 monētem, quem ne
 gabāt Apoſtoli, quē
 viderāt miracula di
 uina virtute faciētē.
 c *Amē dico tibi.* Pul
 cherrimum affectū
 dā conuerſionis exē
 plum, quod am cito
 latroni venia relaxa
 tur, & vberior gratia
 quam p̄catio. Sem
 per enim Dominus
 plus tribuit quā ro
 gatur; ille rogabat:
 Memento mei, &c.
 Dominus ait: *Hodie*
mecum, &c. Cito ignoſcit Dominus, quia ille cito conuer
 titur.
 d *Et tenebra facta.* Sol retraxit radios ne aut p̄dētem vide
 ret Dñm, aut ne impij blaſphemantes ſua luce fruereſentur,
 Et nota, q̄ ſexta hora, id eſt, ſole reſeſſo a centro mundi
 crucifigitur, diluculo, id eſt, Oriente ſole reſurgit, q̄a mor
 tuuſ eſt p̄ peccata noſtra, & reſur. prop. iu. n. Adam peccan
 te poſt meridiem, id eſt, inclinata luce fidei vox Dñi auſit,
 eodem igitur t̄pis articulo, quo tunc peccandi Adā obclu
 ſerat, nunc latroni p̄nitenti Dominus paradifum reſerat.
 e *Velū templi ſeiſſum eſt medium.* Et clamans voce magna Ieſus,
 ait: Hoc expirante Dño geſtum eſt, ſed Lucas p̄occupat, vo
 lens

lens miraculū ſolis cōiungere miraculo veli. Scind
 aut velum, vt arca teſtamenti, & oīa ſacramenta legis
 gebant appareant, & ad gentes tranſeant. Iosephus ait:
 tutes angelicas p̄ſides quondam templi tunc pariter
 clamaffe: *Fugiamus ab his ſedibus.*

86. q. 6.
 & ſi p̄ſer
 byter,
 De edicte,
 d. 4. c. 22
 otium. i
 prin.
 7. Mat.
 27. 6.
 Ma. 16. c

86. 4. d.
 C

es **Christus, ſaluum fac teipſum, & nos.** Respondens autem
 a *Forſe & ille conuictus prius eſt, ſed r. p̄ntē conuerſus. Nec mirum ſi conuerſo cito ignoſcit,*
 qui etiam in ſultantibus veniam dabat.
 a *Si iam hic d. beres quare liber. e. onem.*
 a **alter, increpabat eum, dicens:** † Neque tu times Deum, qui
 in eādē damnatione es: Et nos quidem iuſte, nam digna
 factis recipimus, hic vero nihil † mali geſſit. Et dicebat ad Ie
 ſum: Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum.
 b *Vita eſt eſſe cum d. ſto, quia vbi Chriſtus, ibi regnum.*
 c **Et dixit illi Ieſus:** † Amen dico tibi: hōdie mecum eris in pa
 radifo. † Erāt autem fere hora ſexta, & tenebræ factæ ſunt † in
 vniuerſam terram vſque in horam nonam. † Et obſcuratus
 eſt ſol, & velum templi ſeiſſum eſt medium. Et clamans voce
 magna Ieſus, ait: Pater, in manus tuas commendo ſpiritum
 meum, Et hæc dicens expirauit. Videns autem Cēturio quod
 factum fuerat, glorificauit Deum dicens: † Vere hic homo
 iuſtus erat. Et omnis turba eorum qui ſimul † aderant ad ſpe
 ctaculum illud, & videbant quæ fiebant, percutientes pecto
 ra ſua reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius a
 longe, & mulieres quæ ſequutæ erant eum a Galilæa hæc vi
 ſionis ſcandalo, conſit etur Dei filium, quem Iudæi
 toſt miracula credere renuerunt. Vnde per Centurionem
 fides eccleſiæ delignatur, quæ velo myſteriorum celeſtium
 per mortem Domini reſerato, mox iuſtum, & Dei filium
 racente ſynagoga confirmat.
 h *Percutientes pectora.* Quod percutiūt pectora in ſignū
 p̄nitentiæ, & luſtus dupliciter pōt intelligi. Siue n. c. ſi
 vitam dilexerant, iniuſte occiſum dolebāt. Siue cuius
 tem ſe impetraſſe meminerant, hūc in morte amplius
 rificatum tremebāt. Sed quæcunq; cā pectus tūdere ce
 rit, videamus diſtantiā gētis, & gētis. Gentiles, monē
 Dño Deum timentes, aperte confeſſionis voce glori
 ludæ

f *Pater in man.*
 Patrem iuocan
 filium Dei decl
 Spiritum comm
 dans, non defect
 virtutis, ſed conf
 tiam eiudem d
 patre poteſtatis i
 nuat. A marēni
 re gloriā patri
 quo nos inform
 vt gloriā dei
 creatori. Com
 dat autem, ſux
 alibi legit: Lætā
 eſt cor meū, & e
 tauit lingua mea
 ſuper & ca. m. re
 ſpe. Quoniam nō
 relinques anim
 meā in inferno,
 dabis ſanctum tu
 dere corruption
 10g *Videns autem*
 Videns, quod it
 11ret poteſtatem
 12tēdi ſpiritum, q
 non habet niſi c
 ditoranimarū, iſ
 crucifixerat in
 10

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Neq; tu times Deum q̄ in eadem damna. es. *Q. d. licet ho mines non timueris, tamen deberes Deum timere, maxime in articulo mortis, in quo tu es, ideo ſubditur.*
- 2 Qui in ea. damna. es. *Scilicet mortis.*
- 3 Dñe, memento mei. *Magna fides huius latronis, qui in pro pter acerbitatem p̄næ quam ſuſtinebat, nec propter infirmitatē car nis quam in Chriſto videbat, confeſſionem vere fidei omiſit.*
- 4 Cum veneris in regnum tuum. *Maniſte patet, quod nō lo quebatur de regna temporali, ſed æterno, ideo ſubditur.*
- 5 Hodie mecum eris in paradifo. *Non accipitur hic paradifus pro horto voluptatis, nec pro cælo empyreo, ſed pro fruitione beata quam habuerunt ſancti patres in morte Chriſti, qui erāt in limbo de ſenti ſtatim cum eius anima deſcendit ad eos, & eadem die illuc de ſcendit anima illius latronis, facta particeps beate fruitionis.*
- 6 In manus tuas commendo ſpiritum meum. Et hæc di. expi. *Oſtendens quod in articulo mortis maxime debemus recurrere ad Deum.*
- 7 Videmus autē Centurio. *Qui erat conſtitutus ad cuſtoditēdū Chriſtum*

- Chriſtum in cruce quouſque expiraſſet.*
- 8 Quod factum fuerat. *ſcilicet miracula in Chriſti paſſio nēta, vt pote terramotus, petrarum ſeiſſio; obſcuritas ſolis ſuper nalis. Et clamore magno expiraſſet; quod non poterat fieri vni te nature.*
- 9 Glorificauit Deum dicens. *Fidei confeſſione, dicens.*
- 10 Vere hic homo iuſtus erat. Et oīs turba eorum q̄. *Mat. 27. f. dicitur. Vere filius Dei erat iſte. Dicendū quod vti q̄ dixit Centurio, ſed Mattheus expreſſit vnum, Lucas aliud, de a vto ſacendo.*
- 11 Percutientes pectora ſua reuer. &c. *P̄nitentēs & di nēis de Chriſti perſecutione, & iſti fuerūt qui a peritis decepti ſun t, vt prædictum eſt.*
- 12 Stabant autē omnes noti eius a lōge & mulieres q̄ ſequutæ erant cū a Galilæa hæc videntes. *Contrariū v̄tur to. 19. e. vbi d. citur. Stabant iuxta crucē Ieſu mater eius & o ror matris eius, &c. Reſpondet Aug. q̄ non erant immediate vti illum, propter turbam comprimentem, nec ita longe quin poſſe tū videre, ideo poſſunt fuiſſe dici longe & prope diuerſis reſpectib.*

MORALITER.

† deuote ſuſtinent, & iſti ſignificantur per latronem Chriſtū
 conſitentem, & eius gratiam poſtulantem, p̄pter quod ſibi
 dicitur.
 5 *Hodie mecum eris in paradifum.* Quia tales iam cum Chri
 ſto ſunt per gratiam, & erunt per gloriā in futuro.
 † *Erāt autē fere hora ſexta, & tenebræ factæ ſunt in vniuerſam*
terram, &c. Exponatur ſicut Mat. 27. & Marci 15.
 6 *Pater in manus tuas commendo ſpiritum meū. Et hæc dicēs*
expirauit. In hoc docuit nos ſemper Deo cōmendare ſpiritus
 noſtros

noſtros, quorum corpora quotidie tendunt ad mortem
 horam penitus ignoramus.
 7 *Videns autem Centurio quod factū fuerat, &c.* Pro hoc a
 iſte Gentilis confeſſus fuit Chriſtum tam clare, ſignif
 fuit glorioſa confeſſio Gentilium in eorum cōuerſio
 durtia Iudæorum in infidelitate. Ambroſ. O duriora
 pectora Iudæorum, iudex arguit, credit miniſter, p̄dit
 lus ſuum morte p̄denat, elementa fugiant, terra conc
 monumenta reſerantur: Iudæorum tamen auaritia in
 bilis atque durtia manent orbe concuſſo.

99

Iudaei percutientes solum pectora, silentes domum redeunt. **2** *mine Ioseph.* Ioseph per nobilitatem potentiae secularis accipere per iustitiam meritorum dignus est sepelire. **3** **THEOPH.** Ioseph tamen primo lauerit, rem tamen dignam nunc facit, quamuis consiliarius esset ac di-

pultura illius & resurrectio a nostrae fragilitate naturae dissimilis monstratur. Sepultus est, sed quoadiu voluit, resurrexit, sed quando voluit. **f** *In quo nondum.* Si in monumento ubi alius positus fuisset, poneretur, alius resurrexisse fingeretur. In petra exciso, ne

a Decurio est qui de ordine curiae est, & officium curiae administrat, **dentes: †** Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat † decurio, & vir **a** *Quia & ipse discipulus Iesu, sed occultus, vitas prius inimicitias Iudaorum, sed in hoc extremo officio minus curat de illis.* **b** *Ipsa est Ramatha Helcan, & Samuelis ciuitas in regione Thamitica iuxta Decapolim.* **c** *Si ignotus esset, ad principem non accederet, nec corpus impetraret.* **d** *Parasceue est sexta feria, qua preparabantur necessaria sabbato.* **e** **bonus & iustus** (hic non consenserat consilio & actibus eorum) ab Arimathia ciuitate Iudaeae, qui expectabat & ipse regnum Dei. Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu, & depositum in uoluit syndone, & posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat: Et dies erat **a** *Parasceue est sexta feria, qua preparabantur necessaria sabbato.* **b** *Parasceues, & sabbatum illucescebat.* **c** *Subsecutae autem mulieres, quae cum ipso venerant de Galilaea, viderunt monumentum, et quemadmodum positum erat corpus eius. Et † reuer-* **d** *entes parauerunt aromata et unguenta. Et sabbato quidem †* **e** *siluerunt secundum mandatum.*

si ex multis lapidibus edificatum esset, totum uel fundamētum, furto ablatum diceretur. **†** *Cōsul.* **g** *Et dies erat parasceues, & sabbatum, illuc. &c.* **h** *Sexta die factus homo, sabbato quieuit Deus. Sexta ergo crucifixus preparationis impletarum canum. Sabbato se-* **i** *pulchro quiescens, resurrectionis expectat euentum. Sic nos in sexta mundi aetate debemus pati pro* **k** *Dño. In septima, i-* **l** *quando morimur,* **m** *corpus in tumulo, anima cum Domino post opera ma-*

coram hominis crucifixi, quasi per uel seditionis, nullum a periculum suscipitur, licet periculum esset diuitiarum, sed perit, ut honorem sepelit, ut in monumento excisum, ubi nullus alius iacerat, ut ne dicatur Syphate quod a corpore surrexerit, mulieres autem eam habebant erant, non tamen quem oportebat, sed firmam ac pariter habebant enim purum hominem, ut ordinata & uenta portabantur. veterem Iudaeorum consuetudinem semper obseruatum de mortuis unguendis, ut sabbato quidem quieuerant iuxta mandatum legis. **b** *accessit, &c.* **c** *Non Apostoli, sed Ioseph iustus & constantia, & Nicodemus, in quo non erat dolus, sepeliuit. Talis etiam sepultura Christi, quae fraudem iniquitatem non habet. In quo obstruitur tergiversatio Iudaeorum. Nisi Apostoli sepelissent, dicerent non sepultum quem dicunt raptum.* **d** *syndone.* Ex simplici sepultura Domini ambitio diuitum conlemnatur, qui nec morti carere possunt diuitiis. **e** *lystice.* In syndone munda Iesum inuoluit, qui puritate eum suscipit. Hinc etiam mos ecclesiae habet, ut facrum altaris non serico, non panno tincto, sed puro lino celebretur. **f** *posuit eum.* Bene ergo Christus in monumento iusti conditus, ut habeat filius hominis ubi reclinet caput, & iustitiae habitaculo quiescat. Bene nouo, ut nouitate uitae qui Christum suscipit ambulet, non sepelit Christum, nisi qui credit in Christum. **g** *monumen. exci.* Solus Dominus tumulo includitur, ut sepultura

net in quiete, donec in octaua resurgant corpora. **h** *Mulieres.* Aliis notis Iesu post depositum corpus recedentibus, solae mulieres quae arctius amabant, officium funeris inspiciebant, ut congruo tempore munus deuotionis suae offerrent, expectantes quod Iesus promiserat, & ideo primae uiderunt. **i** *Et reuertentes.* Inspecta Domini sepultura reuertentes parata aromata & unguenta. qui lecta, audita, recordata, passione Domini, ad opera uirtutum quibus Christus delectetur se conuertunt, & sabbato silent. Post sabbatum cum muneribus uenturi ad dominum, cum finita praesentis uitae parasceue in beata quiete gaudentes expectant tempus resurrectionis, quo Christo occurrunt cum redolentibus actionum aromatibus. **k** *Et sabbatho, &c.* Mandatum erat, ut sabbathi silentium a uespera usque ad uesperam seruetur. Ideo mulieres sepulto Domino, quamdiu licebat operari, in unguentis praeparandis occupantur, parasceue usque ad solis occasum, & tranfacto sabbato occidente sole, ut mane uenientes ungerent eum, quia uespere sabbathi praecipiente iam noctis articulo, monumentum adire non poterant.

CAP:

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et ecce vir.* Hic describitur deuota Christi tumulatio, quae fuit summa & preciosa, licet mors fuerit ignominiosa, prout de utroque fuerat prophetizatum per Isa. sicut plenius fuit declaratum. **2** *sub. 27.* **3** *Decurio, & vir bonus & iustus.* Id est, existens de curia, scilicet, praesulis, uel imperatoris. **4** *Hic non consenserat consilio & actibus eorum.* Scilicet, alio Iudaeorum Christum persequentium. **5** *Ab Arimathia ciuitate Iudaeae.* Ista est ciuitas quae uocata est Arimathia, de qua fuit Helcana pater Samuelis, ut habetur primo Regum, primo a. **6** *Qui expectabat & ipse regnum Dei.* Non temporale et terrenum, sed caeleste & aeternum. **7** *Hic accessit ad Pilatum.* Erat enim de curia, & propter hoc habebat maiorem accessum. **8** *Et depositum in uoluit.* Id est, panno lineo. Et ex hoc ordinatum est, quod corpus Christi non consecratur nisi super pannum linum. **9** *Et posuit eum in monumento exciso.* Id est, in uo lapide excisato secundum quantitatem hominis, ne si ex pluribus lapidibus esset

10 *Et factum, posset dici a Iudaeis quod suffossus fuisset sepulchrum, & corpus inde sublatum.* **11** *In quo nondum quisquam positus fuerat.* Ne posset dici quod ille qui prius ibi fuisset sepultus, resurrexisset, & non Christus. **12** *Et dies erat parasceue.* Id est, feria sexta, quae dicitur parasceues id est, preparatio, quia tunc preparabantur & coquebantur illa, quae debebant comedi in sabbatho, secundum quod praecipitur Exo. 26. e. **13** *Et sabbatum illucescebat.* Quia solemnitas sabbathi incipit a uespere praecedentis diei. **14** *Subsecutae autem mulieres, quae cum ipso venerant de Galilea, viderunt monumentum, & quemadmodum positum.* Quae exant Christo deuota: ut uiderent monumentum, & qualiter redire possent ad unguendum corpus Christi ibi positum. **15** *Et reuertentes.* Scilicet, a monumento. **16** *Parauerunt aromata & unguenta.* Hoc fecerunt feria sexta antequam intraret solemnitas sabbathi, quamdiu erat eis licitum aliquid emere & parare. **17** *Et sabbatho quidem siluerunt.* Id est, ab operibus quieuerunt. **18** *Secundum mandatum.* Scilicet, legis, quod habetur. Exo. 20. b. *** N I -**

MORALITER.

† *Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat.* Exponatur ut sup. Matt. 2. & Marc. 15. **†** *Et dies erat parasceues.* BED. Quod autem Dominus sexta die crucifixus, septima in sepulchro quiescit, significat,

quod in sexta mundi aetate nos pro Domino pati, i. uelut mundo crucifigi necesse est, in septimo uero, i. post mortem corpora quidem in tumulis, animae uero cum Domino requiescunt. Usque nunc etiam mulieres sanctae, i. animae humiles dilectione seruentes, passioni Christi diligenter obsequuntur.

† MO-

C A P. XXIII.

¶ **V**na autem sabbati. &c. Vna sabbati idem est, quod prima sabbati, i. vna dies à die sabbati vel sabbatorum, quæ nunc dominica dicitur. Quod valde mane mulieres ad monumentum venerunt, magnus feruor charitatis quaerendi & inueniendi dominum ostenditur.

¶ Sabbatorum pro fundo il luc.

¶ Fulgurant.

Ex. 31. d

Co. 5.

Ma. 4. b.

MYSTICE. Exemplum datur, vt illuminata fide, decussisque vitiorum tenebris, ad factum corpus domini accedamus. Nam sepulchrum figura est altaris, in quo celebratur mysterium corporis & sanguinis domini, Aromata quæ deferunt odorem virtutum, & suauitatem orationum, cum quibus altari propinquare debemus, significat.

Lapidem reuolutum. Reuolutio lapidis significat refectionem factorum Christi, quæ velo literæ tegebatur. Lex in lapide scripta est cuius ablato tegmine dñi corpus mortuum non inuenit, sed viuum euangelizatur, quia etsi cognouimus Christum scdm carnem, sed iam non nouimus. Potuit autem clauo exire sepulchro, qui clauso exiit vtero. **Mente consternata.** Mente consternant, ga & lapidem imense magnitudinis reuolutum stupebant, & corpus tam venerabile non inuentum dolebant. Sicut tentato in solitudine domino, expleta victoria angeli ministrabant ei, ita modo post deuictam mortem venerunt angeli, qui non solum verbo, sed et fulgenti habitu gloriam annunciant triumphantis

C A P V T XXIII.

Id est, prima.

¶ **V**na autem sabbathi valde diluculo venerunt ad monumentum portantes, quæ parauerant aromata, & inuenerunt lapidem reuolutum a monumento, & ingressæ non inuenerunt corpus domini Iesu. Et factum est dum tunc mente consternatæ essent die isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. Cum tunc timerent autem & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas. Quid queritis viuentem cum mortuis? Non est hic, sed resurrexit. Recordamini, qualiter loquutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset dicens. Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia resurgere. Et recordatæ sunt verborum

¶ **V**na autem sabbathi valde diluculo venerunt ad monumentum portantes, quæ parauerant aromata, & inuenerunt lapidem reuolutum a monumento, & ingressæ non inuenerunt corpus domini Iesu. Et factum est dum tunc mente consternatæ essent die isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. Cum tunc timerent autem & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas. Quid queritis viuentem cum mortuis? Non est hic, sed resurrexit. Recordamini, qualiter loquutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset dicens. Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia resurgere. Et recordatæ sunt verborum

rum se prædixit. Paratæue hora nona expirauit, maxima sabbati resurrexit. Merito autem vna die & duabus in sepulchro iacuit, quia lucem suam simplæ mortis (in carne erat) tenebris duplex nostræ mortis quæ in re erat, & in anima, apposuit, & vtramque nostram curauit. Si enim vtramque suscepisset, nos a neutra liberasset. Et recordatæ sunt verborum eius. Sicut mulieres in monumento domini stantes, recordantur verborum quæ dispensatione præfatus erat, sic nos inter dominicæ passionis mysteria celebranda, non solum passionis, sed & resurrectionis debemus recordari.

C

NICOLAUS DE LYRA:

C A P. XXIII.

¶ **V**na autem sabbathi. Postquam euangelista descripsit ingressum Christi in mundum per suam incarnationem, & eius progressum per suam prædicationem, & egressum de mundo per suam passionem, hic ultimo describit eius regressum ad patrem per suam resurrectionem & ascensionem. Et primo describitur eius resurrectio, secundo eius ascensio, ibi. Vos autem sedete in ciuitate. Circa Christi resurrectionem primo describitur Christi resuscitati apparitio, secundo, resurrectionis probatio, ibi: Conturbati vero. Prima in tres: quia primo describitur Christi apparitio facta mulieribus, secundo discipulis itinerantibus tertio omnibus simul existentibus propter Thomam, secunda, ibi: Et ecce duo. Tertia, ibi: Dum autem hæc loquerentur. Circa primum notatur tempus apparitionis cum dicitur.

Diuisio.

Otus solis dupl.

1 Vna autem sabbati. Id est, prima die post sabbatum. Eo modo loquendi quo dicitur Gene. 1. a. Factum est vespere & mane dies unus id est, primus, vnde ibi consequenter subditur, dies secundus & tertius & sic de alijs.
2 Valde diluculo. Contrarium videtur Marc. 16. a. vbi dicitur. Orto iam sole. Dicendum quod duplex est ortus solis, vnus quando apparet primo lux eius scilicet aurora, alius quando apparet sol super terram

terram Marcus autem loquitur de primo ortu, non de secundo. Potest dici, quod quando mulieres recesserunt de domo, erat diluculo, vt dicit hic Lucas, sed quando venerunt ad sepulchrum incipiebat apparere sol super terram, sicut dicit Marcus, quia sepulchri erat extra ciuitatem Ierusalem, vt habetur Ioan. 19.

3 Et inuenerunt lapidem reuolutum. Quia angelus reuoluit lapidem de ostio monumenti vt habetur Mat. 28.
4 Et ingressæ. Scilicet locum monumenti, quia custodes sunt timore angeli apparentis, vel iacebant sicut mortui.
5 Et factum est dum mente consternatæ essent die isto quod non inuenissent corpus domini in sepulchro.
6 Ecce duo viri. Id est, duo angeli apparentes in specie virorum.
7 Steterunt secus illas in veste fulgenti. Io. 20. c. dicitur quod erant sedentes, vnus ad caput, alius ad pedes, vbi positum fuit corpus Iesu. Dicendum quod quando Maria vidit sola, erant sicut vt ibi dicitur, sed quando apparuerunt istis mulieribus pluribus simul stabant, vt hic dicitur. Facile enim est angelis sic apparere mutari de sessione in stationem, & de conuerso.
8 Cum timerent autem. Ex visione insolita.
9 Et declina. &c. Ex nerecundia.
10 dixerunt ad illas. Consolando eas & instruendo de Christi resurrectione, secundum quod Christus eis presentibus præfatus ideo subditur. Et recordatæ sunt verborum eius.

MORALITER.

¶ **V**na autem sabbati. &c. BED. Iuxta intellectum vero mysticum per hoc quod mulieres valde diluculo veniunt ad monumentum, dat nobis exemplum, discussis vitiorum tenebris ad dñi corpus accedere, nam & sepulchrum illud figuram dñici habebat altaris, in quo corporis mysteria non in terreo, non in panno tincto, sed instar synodis, qua cum Ioseph inuoluit, in linteo puro debent consecrari, vt sicut ipse veram terrenæ naturæ substantiam morti pro nobis obtulit, ita & nos in commemoratione ipsius puri de terræ germine candidi, & multi modo quasi mortificationis genere calligatum linum opponamus. Aromata autem quæ mulieres deferunt significant odorem virtutum, & orationum lauacrum qui-

bus altari appropinquare debemus. Reuolutio autem insinuat refectionem factorum, quæ tegebatur velate terge legis, quæ in lapide scripta fuit, cuius ablato tegmine corpus dñi mortuum non inuenitur, sed viuum euangelizatur, quia etsi cognouimus scdm carnem Christum iam nunc non nouimus. Quo autem posito in sepulchro dñi angeli assistisse leguntur, ita & tpe consecrationis corporis Christi assistere sunt eredendi. Ergo exemplo deuotarum mulierum quoties mysterium istud appropinquamus, pp euangelicam pietatem seuerentiam sacra oblationis cum omni humilitate declinemus in terram, nos esse terram & cinerem recordemur. Per quos signatur bonus actiuus & cõter-

phantis. Et sicut corpori in sepulchro assistunt, sic corpori consecrato in altari quotidie assistunt.
d Declinarent vultum. Nota quod nec sancte mulieres in cecidisse, nec aliquis sanctorum in resurrectione dñi stratus in terram adorare legitur, vnde mos cepit in terra paschali te re non flecti in oratione, sicut tu in terram nato orare.
2 Exemplo nrum, cum appropinquamus mysteriis celestibus, cum dia supernorum uium contemur, ad conspectum angelorum mus vultum in terra humiliter cinare, nos terere & puluerem comedentes.
e Recordamini. Die sicut ex hoc habemus, in discipulos et fecerunt, dñs resurrexit.

Nun

* Na-

a nunciaverunt. Sicut in principio mulier autor culpa vi-
 roit, vir executor fuit erroris, ita nunc qui mortem
 pro gustauerat, resurrectionem vidit, & ne perpetui rea-
 pro opprobrium apud viros sustineret, quæ culpam viro
 re stulerat, transfudit & gratiã. Et quæ constantiam prædi-
 ca di non habet in-
 fe or sexus, ad exe-
 qu dum infirmior, a
 mandatur viro offi-
 cium Euangeliandi.
 b it non crediderunt.
 Cod discipuli tar-
 d redunt, non tam
 ill rum infirmitas
 q m nostra futura
 s i t a s fuit, nam il-
 l i d u b i t a n t i b u s r e -
 s u e c t i o m u l t i s a r -
 g u m e n t i s m o n s t r a -
 t u q u æ d u m l e g e n -
 t e a g n o s c i m u s , q d
 a l d q d e e o r u m d u -
 b i t i o n e s o l i d a m u r .
 c Petrus autem surg.
 I n n e s c o m m e m o -
 r a , q u o d & i p s e &
 P e t r u s s i m u l c u c u r -
 r u n t , & q u o d P e -
 t r u s i n t r o e u n t e
 i n o n u m e t u m , &
 v e n t e l i n t e a m i n a
 h e d a r i u m , i p s e I o -
 a n n e s i n c l i n a n s s e
 i t l i n t e a m i n a ,
 r e i n t r o i u i t . S e d i n -
 t e l i g e n d u m e s t P e -
 t r u m p r i m o p r o c u b e n t e m v i d i s s e , q u o d L u c a s c o m m e m o -
 r a , I o . t a c e t . P o s t v e r o i n g r e s s u m , v t d i l i g e t i u s i n t e r i o r a d i -
 o s c e r e t , i n g r e s s u m t a m e n , a n t e q u a m I o a n n e s i n t r a r e t .
 S t a d i o . s e x a g i n . S t a d i u m e s t o c t a u a p a r s m i l i a r i j , & i d e o s e x a -
 g i n t a s t a d i j s 7 . m i l i a p a s s u u m & q u a d r i n g e n t o s s i g n i f i c a t .
 q u o d s p a c i u m e i s c o g n u i t q d e m o r t e & s e p u l t u r a D n i c e r t i
 a d i e b a n t u r , d e r e s u r r e c t i o n e d u b i j . N a m r e s u r r e c t i o n e m q
 i n t e p t i m a s a b b a t h i f a c t a e s t , o c t a u o n u m e r o p r i n e r i n u l -
 l u s

eius. Et regressæ à monumento nunciaverunt hæc omnia il-
 lis vndecim , & cæteris omnibus. † Erat autem Maria Ma-
 gdalena, & Iohanna, & Maria Iacobi, & cæteræ quæ cum eis
 erant quæ dicebant ad Apostolos hæc. Et visa sunt ante illos
 sicut deliramentum verba † ista, & non crediderunt illis.
 Petrus autem surgens, cucurrit ad monumentum, & † pro-
 cumbens vidit lintheamina sola † posita, & abiit secum mi-
 rans, quod factum fuerat. Et ecce duo ex illis ibant ipsa die
 in castellum quod erat in spacio stadiorum sexaginta ab Ie-
 rusalem, nomine Emaus. Et ipsi loquebantur adinuicem de
 his omnibus quæ acciderant. † Et factum est dum fabularen-
 tur, & † secum quærerent, & ipse Iesus appropinquans ibat
 cum illis. Oculi autem illorum tenebantur, ne eum agnosce-
 rent. Et ait ad illos; Qui sunt hi sermones, quos confertis ad
 inuicem ambulantes, & estis † tristes? Et respondens vnus
 cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus † peregrinus es in Ie-
 rusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus?
 Quibus ipse dixit: Quæ? Et dixerunt; De Iesu Nazareno qui

lus ambigit. Discipuli erant de Deo loquētes incedūt, D
 festum milliariū cōpleuerunt, quia illū sine
 quærela viuentē. que ad mortē, quā sexta sabbathi subiit,
 peruenisse dicebant. Compleuerāt & septimā, quā hunc in
 sepulchro quiescente nō dubitabant. Sed de octauo dimidiū

tantum peregerunt,
 quia gloriam iā cele-
 bratā resurrectionis
 perfecte non crede-
 bant. † up.8.2
 e Namine Emaus .
 Emaus ipsa est me-
 tropolis ciuitas insi-
 gnis Palestine, q post
 expugnationem Iu-
 dae sub Marco Au-
 relio Antonio prin-
 cipe restaurata, cum
 statu mutauit & no-
 men.
 f Dum fabularentur &
 secum quærerent, & ip-
 se Iesus. Loquētes de
 se Dominus appropin-
 quans comitatur
 ut & fidem resurre-
 ctionis eorum men-
 tibuscandat, & q
 se promiserat factur-
 rum, impleat. Vbi
 sunt duo vel tres congre-
 gati in nomine meo,
 ibi sum in medio eorum.
 g Appropinquans ibat
 cum illis. Oculi, & cæter.

† Demis-
 socapite
 prospici-
 ens.
 † iacētia

Matth:
 18.c.
 2 Adu-
 na.

Apparuit quidem in
 specie propria, sed speciem quam recognoscerent, non ostendit. Sicut & ipsi & intus amabāt, & tamen dubitabant, sic ipse foris & præfens adest, & quis sit, non ostendit. De se ergo loquentibus præsentiam exhibet, sed de se dubitantibus speciem cognitionis aufert.
 h Peregrinus es in Ieruf. & nō cognouisti, quæ facta sunt in illa his diebus? Quib. & c. Peregrinum putant, quē non agnoscūt. Et vere peregrinus erat eis, a quorū fragilitate per gloriam resurrectionis-

NICOLAUS DE LYRA.

Nunciaverunt, hæc omnia illis vn. Quia duodecim. s. Iudas suspenderat, sed adhuc videtur, quod nō eſt vndecim Apostolo sed tantum decē, quia Thomas erat absens, vt videtur Io. 20. Dicitur, qd erat cum alijs, quando istæ mulieres nunciauerūt, ut hic dicitur, & similiter quando duo discipuli regressi de Emaus, narrant quæ viderant, vt habetur infra, eod. cap. sed tamē Thomas dicens discessit ab alijs per aliquod spacium, & tunc venit Iesus & stetit in medio discipulorum dicens. Pax vobis, absente Thoma, vt dicitur Ioan. 20.

- 2 Et visa, & c. Id est, phantastica & non vera.
- 3 Petrus autem surgens. Et Iohannes cucurrit cum eo, vt habetur Ioan. 20. vbi iste cursus plenius describitur.
- 4 Et procum, Ioannis 20. dicitur quod ipse intrauit monumentum, & vidit lintheamina & c. Dicendum, quod veniens ad ostium monumenti primo inclinauit se ad videndum, ut hic dicitur, postea intrauit ad certius cognoscendum veritatem.
- 5 Et abiit se. mi. Id est, cogitans de Christi resurrectione.
- 6 Et ecce duo, & c. Hic consequenter describitur apparitio facta vobis discipulis itinerantibus. Et primo describitur ista apparitio, quando apparētis cognitio ibi. Et factū est. tertio cognitionis relatio, h. Et resurgentes. Circa primum dicitur. Et ecce duo. Scilicet v. 70. discip. quorū vnus vocabat Cleophas, vt infra habet, alius dicitur fuisse Lucas Euangelista, propter qd & nomē suum tacuit.

7 Ibant

- 7 Ibant ipsa die. Scilicet die resurrectionis.
- 8 In castellum, quod erat, & c. 16. Stadia faciunt vnam leucā, ex quo patet, quod non distabat à Ierusalem per quatuor leucas integre. sed desiciunt quatuor stadia.
- 9 Et factū est dum fabularentur & secum, quæ. & c. Non dicitur hic fabulari à fabula: sed à foris, quia non loquebantur de vanis, sed de operibus Iesu & morte eius.
- 10 Oculi autem illorum tenebantur, & c. Quia incredulitas eorum et dubietas demerebatur, quod Christus cognitionem sui corporis ab eis retardaret.
- 11 Qui sunt hi sermones. Non querit ex ignorantia, sed vt ex eorum responsione incredulitas eorum conuenientius arguatur.
- 12 Tu solus peregrinus es in Ierusalem, & c. Ly solus, non facit exclusionem aliorum peregrinorum, cum multi valde peregrini, & de diuersis partibus venissent in Ierusalem ad diem festum pasche, vt habetur Ioannis 12. b. sed notat exclusionem cognitionis ab isto sic apparente, scilicet notitia mortis Iesu, vt sit sensus: Cum multi peregrini his diebus venerint in Ierusalem, mirum est quod tu solus inter alios peregrinos ignores ea quæ sunt nota alijs omnibus.
- 13 Quibus ipse dixit: Quæ? Non querit ex ignorantia, sicut prius dictum.
- 14 De Iesu Nazareno, qui fuit vir Profeta potens in opere. Scilicet miraculorum,

* Et

MORALITER.

Ibant ipsa die. Nam ipsa die resurrectionis aperta fuit via beatitudinis, quæ per Emaus significatur, eo quod mater ascendens interpretatur, & ex tunc Christi discipuli per iam consequendæ beatitudinis gradiuntur.
 Et ipsi loquebantur adinuicem de his omnib. quæ acciderant, & c. scilicet Iesu conuersatione & eius morte, prout patet ex tertia sequenti.
 Et ipse Iesus appropinquans ibat cum illis, & c. Nam ipse dicit Matth. 18. c. Vbi duo vel tres sunt congregati in nomi-

ne meo, in medio eorum sum, propter quod istorū exemplo cum per viam incedimus combinati de salutiferis loqui debemus, vt Christum nobiscum pergentem habeamus, & non solum pergentem, sed etiam nos docentem, sicut istis duobus discipulis cum quib. ibat, scripturas prophetarum aperiebat, sed quoniam auditores legis non iustificantur, sed factores, ideo eorum oculi nō fuerunt aperti audiendo scripturas, sed opera pietatis faciendo ipsum in specie peregrini trahendo ad hospitium, & apponendo cibum, ideo sequitur.

† Et

A surrectionis iam longe habebat. **U**iorum fidere surrecti-
 nescia extraneus manebat.
 a *Vir propheta, potens in opere & sermone eo-
 pulo. Et quomodo trad. &c. Prophetam & mag-
 hū Dei tacent, vel quia nondū perfecte credunt. Cre-
 dunt timent tradi in
 manus Iudæorum,
 nescientes cum quo
 loquuntur.*
 b *Nos autem spera-
 bamus quia ipse esset ve-
 dempturus, &c. Quo
 dāmodo redarguit
 seiplos, quod in illū
 redemptionem spe-
 rauerint, quem mor-
 tuum viderant, nec
 resurrecturum cre-
 debant, & maxime
 dolent eum sine cul-
 pa occisum, quē in-
 nocentem nouerāt,
 & ex hoc tristes in-
 cedebant.*
 c *Terruerunt nos, quæ
 ante lucem fuerunt ad
 monumentum, & non
 inuen. &c. Merito di-
 cuntur terruisse eos
 quib. de non inuen-
 to corpore plus mœ-
 stitiam addiderunt,
 quam de nunciata
 resurrectione gau-
 dium quo recreatur
 afferunt.*
 d *Abierunt quidā ex
 nostris ad monumentū,
 & ita inue. &c. Cum
 supra dixerit Petrū
 cucurrisse ad monumētum, & modo dicat Cleophas. Qui
 dam ex nostris abierunt. id mo. &c. Intelligēdum est, quod duo
 simul ierunt. Sed Petrum solum primo commemorauit,
 quia primitus illi nunciavit Maria.
 e *O stulti & tardi corde ad cred. Hic gemina humiliandi ne-
 cessitas**

fuit vir propheta, potens in opere & sermone coram Deo
 & omni populo: Et quomodo tradiderunt eum summi sa-
 cerdotes, & principes nostri in damnationem mortis, & cru-
 cifixerunt eum: Nos autem sperabamus, quia ipse esset re-
 dempturus Israel. + Et nunc super hæc omnia tertia dies est
 hodie, quod hæc facta sunt. Sed & mulieres quædam ex
 nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monu-
 mentum, & non inuento corpore eius, venerunt dicentes
 se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum viue-
 re. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum, & ita
 inuenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non in-
 uenerunt. Et ipse dixit ad eos: O stulti & tardi corde ad cre-
 dendum in omnibus, quæ loquuti sunt prophetæ. Nonne
 hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?
 & incipiens a Moyse & omnibus prophetis, interpretatur
 illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant: Et appropin-
 quauerunt castello, quo ibant, & ipse se finxit longius ire. Et
 coegerunt illum dicentes: Mane nobiscum Domine, quon-
 iam adue sperascit, & inclinata est iam dies. Et intrauit cum
 illis. Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem
 & benedixit ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi
 eorum, & cognouerunt eum, & ipse transiit ex oculis

auditores legis, sed factores iustificabuntur, & veritas
 eius operando quam audiendo intelligitur.
 h *Aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum, &c. Subtrahit
 carnalibus oculis specie infirmitatis, vt mentibus incipit
 apparere gloria resurrectionis, vnde subditur.*
 12 Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in
 gloriam suam? Tum propter patris præordinationem. Tum etiā propter Christi
 passionem. Tum propter humanam redemptionem. Tum propter
 scripturarum impletionem, ideo subditur.
 13 Et incipiens a Moyse & omni propheta, &c. Non
 omnes scripturas quæ de Christo sunt, explicaret, quia in tam breui
 tempore non fieret, sed explicauit tantum quantum sufficiebat ad prop-
 ositum ostendendum. Et ideo ly omnibus non facit distributionem
 singulis generum, sed pro generib. singulorum, sicut dicitur: Om-
 nis animal fuit in arca Noe, quia de qualibet specie animalium fuerunt
 aliqua indiuidua. Et sic Christus in proposito de lege & prophetis
 & agiographis induxit aliqua testimonia.
 14 Et ipse finxit se longius ire. Non fuit ibi aliqua falsitas,
 sed talis fictio ad designandum ueritatem, scilicet distantiam
 eorum propter fidei defectū. Tales enim apparitiones u-
 nimiter sunt secundū dispositionē interiorem illorum quibus
 15 Et coegerunt illum. Id est, obnixè rogauerunt desiderare
 adhuc audire illum.
 16 Et intrauit cum illis. Quia per dictum desiderium dispon-
 tur ad fidei complementum.
 17 Et factum est. Hic consequenter describitur Christi appa-
 ritionis cognitio, cum dicitur,
 18 Accepit panem & be. ac fregit & por. il. Sicut consu-
 rat facere ante passionem. Sic enim frangebatur panem ac si scin-
 tur eum cultello.
 19 Et aperti sunt oculi eorum. Quia uoluntarie se eis ostendit
 in effigie qua erat cognoscibilis ab eis, & cum hoc cognouerunt
 per medium fractionis panis.
 20 Et ipse eua. ex ocu. eo. Ostendens discipulis quod habebat
 corpus gloriosum, quod subito potest disparere per dotem agilitat

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et sermone coram Deo & omni populo. Prædicationis, & doctrina.
- 2 Et quomodo tradiderunt eum, &c. Quia procurauerunt eius crucifixionem, & persuaserunt populis ut coram Pilato peterent eius crucifixionem & Barrabæ dimissionem, vt habetur Matth. 27. c.
- 3 Nos autem sperabamus, quia ipse, &c. Quasi dicat, iam eua nescit spes nostra. Cuius subditur causa.
- 4 Et nunc super hæc omnia tertia dies est hodie. Quia prædixit se resurgere, & tamen adhuc non apparuit discipulis, licet, tertia dies sit prope finem, sicut dicitur infra: Aduersa peracta & incli. est iam dies.
- 5 Sed & mulie. quædam ex nostris terruerunt nos. Non resurrectione Christi, quam nunciabant, sed de ablatione corporis eius quæ discipuli timent.
- 6 Dicentes se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt. vi. Sed discipuli non credebant plene, timentes ne tanquam mulieres de facili fuissent deluse.
- 7 Et abierunt quidam ex nostris, &c. Scilicet Petrus & Ioannes, vt supra dictum est, & ita inuenerunt sicut mulieres dixerunt, non quantum ad uisionem Angelorum seu auditionem uerborum ab ipsis. Sed quia inuenerunt sepulchrum uacuum corpore, et sola lintheamina remansisse: ideo subditur. Ipsum uero non inuenerunt.
- 8 Et ipse dixit ad eos. Ex responsione eorum arguens eos.
- 9 O stulti. Propter cecitatem intellectus.
- 10 Et tardi corde. Propter tarditatem affectus.
- 11 Ad credendum in omnibus quæ loquuti sunt Prophetæ. De Christi morte & resurrectione, quas scripturas debebant intelligere, maxime quia fuerant cum Christo: qui discipulis de talibus loquebatur.
- 12 Non-

12 Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Tum propter patris præordinationem. Tum etiā propter Christi passionem. Tum propter humanam redemptionem. Tum propter scripturarum impletionem, ideo subditur.
 13 Et incipiens a Moyse & omni propheta, &c. Non omnes scripturas quæ de Christo sunt, explicaret, quia in tam breui tempore non fieret, sed explicauit tantum quantum sufficiebat ad propositum ostendendum. Et ideo ly omnibus non facit distributionem singulis generum, sed pro generib. singulorum, sicut dicitur: Omnis animal fuit in arca Noe, quia de qualibet specie animalium fuerunt aliqua indiuidua. Et sic Christus in proposito de lege & prophetis & agiographis induxit aliqua testimonia.
 14 Et ipse finxit se longius ire. Non fuit ibi aliqua falsitas, sed talis fictio ad designandum ueritatem, scilicet distantiam eorum propter fidei defectū. Tales enim apparitiones u- nimiter sunt secundū dispositionē interiorem illorum quibus
 15 Et coegerunt illum. Id est, obnixè rogauerunt desiderare adhuc audire illum.
 16 Et intrauit cum illis. Quia per dictum desiderium dispon- tur ad fidei complementum.
 17 Et factum est. Hic consequenter describitur Christi appa- ritionis cognitio, cum dicitur,
 18 Accepit panem & be. ac fregit & por. il. Sicut consu- rat facere ante passionem. Sic enim frangebatur panem ac si scin- tur eum cultello.
 19 Et aperti sunt oculi eorum. Quia uoluntarie se eis ostendit in effigie qua erat cognoscibilis ab eis, & cum hoc cognouerunt per medium fractionis panis.
 20 Et ipse eua. ex ocu. eo. Ostendens discipulis quod habebat corpus gloriosum, quod subito potest disparere per dotem agilitat

MORALITER.

† 19 Et aperti sunt oc. eorum. Scilicet cordis & conspiciendi ipsum.

dixerunt ad inuicem. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis. Ideo in Christo illis ostensa est alia effigies, nisi in fractione panis cognoscerent, ut oēs intelligerent Christū nō agnoscere, nisi fiant participes corporis

Iam certi de resurrectione.

eorum. Et dixerunt ad inuicem. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loquetetur in via, & aperiret nobis scripturas? Et surgentes eadem hora regressi sunt in Ierusalem. Et inuenerunt congregatos undecim, & eos qui cum ipsis erant, dicens, quod surrexit dominus verè, & apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quæ gelta erant in via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis. Dum autem hæc loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, & dixit eis. Pax vobis. Ego sum, nolite timere. Conturbati vero & conterriti, existimabant se spiritum videre. Et dixit eis. Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas & pedes quia ego ipse sum. Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus & pedes. Adhuc autem illis non credentibus & mirantibus præ gaudio, dixit:

cellendum est quod Thomas inde exisset antequam demonstraretur eis hoc loquentibus appareret.

et spiritum videre. Et dixit eis. Nouerāt discipuli fuisse verū hominē, sed postquā mortuus est, non credunt tertio die potuisse veram carnem de sepulchro resurgere. Putant ergo se videre spiritum quem emisit in passione, sed hunc errorem auferit dominus.

1 f Quid turbati estis. AMBROSIVS. Credebant apostoli, sed tamen turbātur. Primo quia paucorum opinionem sententia maioris partis excludit. Deniq; quia Petrus etsi crederet resuscitatum, turbari potuit quod clausis ianuis dominus cū corpore suo se improuitus infuderit.

2 debant apostoli, sed tamen turbātur. Primo quia paucorum opinionem sententia maioris partis excludit. Deniq; quia Petrus etsi crederet resuscitatum, turbari potuit quod clausis ianuis dominus cū corpore suo se improuitus infuderit.

3 Cogitationes ascendunt in corda. Fallax non desuper descendentes, sed sicut mala herba in corde ascendentes, fidem quam in vobis plantavi exigo, quod ex vobis oritur.

* nobis

E

† Stupescita.

F

tum est condemno, si non est veritas resurrectionis, est fructus passionis.

* TITVS BOSTRORVM EPISCOPVS. Ostēdit se tāquam verum Deum, huic. n. soli occulta cordium tenta patent.

h Palpate & videte. Multis documētis persuadet resurrectionem p̄bendo se, & oculis videndū, & manib. contrectādū, qui dum palpando ossa carnemq; mōstrat, statum suæ vel nostræ resurrectionis signat in qua corpus nostrū, & subtile erit per effectum spiritualis potentia, & palpabile per veritatem naturæ. Post resurrectionem dñs in corpore suo duos contraria ostendit, & palpabile eiudem naturæ, ut informet ad fidem, & incorruptibile alterius gloriæ, ut inuitet ad premium.

i Ostendit eis manus. Et c. Ut ostēsa vulnerū cicatrice infidelitatis vulnus sanaret, quas cicatrices & tūc seruauit, & in iudicio seruaturus est. Primo ad fidē resurrectionis intradē. Deinde ut patri p nobis supplicans, quale genus mortis p hominē ptulerit temper ostendat. Tertio, ut sua morte redemptis quā misericorditer sint adiuti, propositis eiudem mortis

Christus cicatrices seruauit propter quatuor.

ne em in fractione panis cognoscerent, ut oēs intelligerent Christū nō agnoscere, nisi fiant participes corporis eius. d est, ecclesia, cuius unitatem commendat apostolus in sacramento panis, dicitur. Unus panis et unum corpus multi sumus. Ergo panē benedictum porrigit, et riantur oculi ut eum cognoscant & reuocetur impedimentum quod a facta in oculis erat, & agnosceretur Iesu. Et hoc impedimentum permittit esse dominus, donec ad sacramentum panis veniatur. Sed participata unitate corporis auferitur apud mentum iudicium, ut possit carnis agnosci.

ardens erat in nobis. GREGOR. Exaudi totum mone corpori

re incredulitatis & timoris frigidum igne sancti spiritus accēsum, ut iam superno desiderio ardeat, & ad credendam veritatem se extendat. Quot præceptis instruitur homo, quasi tot factibus inflammat.

THEOPHYLACTVS. Edebat cor eorū vel igne verborum domini, quibus intendebant tantum veris. Vel quia eos serente scripturas percelleretur intrinsecus cor eorū. quod ille qui diserebat, Dominus erat.

recessit domi. ve. Iam fama erat quod resurrexerat Iesus ab illi nulli. facta, & a Simone Petro cui apparuerat, hæc locūtes inuenerant isti duo, sed & ipsi prius audierant quod resurrexerat, sed timuerunt dicere in via, quā tantum modo angelos dixerunt visos mulieribus. Ignorantes. n. eum cū quod loquebantur, poterant timere ne inciderent in manus Iudeorum, si quid passim dicerent de Christi resurrectione.

recessit Iesus in me. Hæc ostensio est illa, de qua Ioānes ait: C. sero esset die illa una sub & c. v. n. Iesus & stetit in medio eorum & dixit eis. Pax vobis. Quod vero dicit Ioannes Thomam non fuisse cum illis: cum Lucas dicat istos duos inuenerunt undecim congregatos, & eos qui cum eis erant, intelligendum

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et surgentes eadē hora regressi. Quamuis enim iam esset taris patet ex prædictis, tamen ex fidei seruore, & remoto Iudeorū amore statim regressi sunt in Ierusalem ad illos discipulos qui erant ibi nisi propter metum Iudeorum, ut habetur Ioan. 20. e. ad nunciā dñs Christi resurrectionem. Ideo subditur.

2 Et inuenerunt cōgregatos undecim. Quia adhuc Thomas cum aliis.

3 Dicentes quod surrexit dominus vere & apparuit Simoni. Quando autem ista apparitio fuerit non legitur expressa. sed tunc creditur fuisse facta quando Petrus cucurrerat ad monumentum & viderat linteamina posita, abiit mirans secū quod factum fuerat, ut eum est, supra.

4 Et ipsi nar. Apparitionem eis factam prout descripta est per eum, tamen nec istis nec aliis Thomas credit, sed per alium quod spiritum ab aliis discipulis, & tunc ipso absente facta est ista apparitio sequitur.

5 Dum

5 Dum autem hæc loquuntur. Hic describitur tertia apparitio facta omnibus præter Thomam, cum dicitur.

6 Stetit Iesus in medio eorum. Subito enim inter discipulos apparuit, quia ad eos ianuis clausis intrauit, ut habetur Io. 20. f.

7 Ego sum nolite timere. Non res phantastica seu ilusio diabolica.

8 Conturbati vero. Hic consequenter describitur resurrectionis probatio per hoc quod ostendit se verum hominem & verum Deum, & secundum humanitatem vere suscitatum, ut patebit prosequendo.

9 Existimabant se spiritum videre. Diuina enim providentia permisi sunt dubitare, ad maiorem certificationem fidei de diuina resurrectione.

10 Videte manus meas & pedes. Per cicatrices clauorum ibi manentes ostendit quod erat idem corpus numero.

11 Palpate & videte. Per hoc enim ostendebatur habere corpus verum & non phantasticum.

* Habebis

MORALITER.

1 Et surgentes eadem hora regressi. Nam ea quæ sunt ad commorem salutem, nō sunt tacenda sed reuelanda. Tob. 12. b. Opera autem Dei reuelare & confiteri honorificum est. Ico subditur

4 Et ipsi nar. Dū hæc loquerentur, Iesus stetit in medio eorum, quia congregati erant in eius nomine, vñ præmittit, inuenerunt

uenerunt congregatos undecim.

† Et dixit eis. Pax vobis. Ex quo patet quod illi sunt pacifici vere sunt discipuli Christi.

† Et dixit eis Quid tur. Secundum sensum literalem certificauit eos de sua resurrectione per tria, s. per visum, dicens.

10 Videte manus me. & pr. Et per tactum dicens.

11 Palpate & videte. quia si car. & os. Et per gustum ibi cū dixit.

Incipit prologus venerabilis magistri Nicolai de Lyra super Ioannem.

Acies aquile desuper ipsorum quatuor, Ezech. i. c. Ezechiel propheta cui aperit. sum. cali, & vidit visiones Dei, vidit quatuor facies in vno animali, Quatuor inquit facies vni videlicet facies hominis, facies leonis facies bouis facies aquila.

Luc. 1. a.

In quo designatur vna notitia de verbo incarnato quadrupliciter descripta, prout diffusius dictum est super Matth. Descriptio. n. Matthæi designatur in facie hominis, quia principaliter describit facta ipsius humanitatis. Descriptio Ioannis designatur in facie aquila, quia principaliter describit in Christo excellentiam diuinæ naturæ. Descriptio autem Marci designatur in facie leonis, quia principaliter describit ipsius Christi regnum. Descriptio autem Luca designatur in facie bouis, qui est animal immolatiuum, quia principaliter describit ipsius Christi sacerdotium, unde & a sacerdotio inchoat suum euangelium, dicitur. Fuit in diebus Herodis regis Iudæ sacerdos quidam nomine Zacharias. Aduertendum tamen, quod licet quilibet quatuor euangelistarum principaliter consideret vnam prædictarum quatuor conditionum. tamen alias tres non omittit, quia secundum quod dicit B. Gregorius super Ezech. Quidquid in vno repereris, hoc simul in quatuor recognosces propter quod aliqui doctores uisionem Ezechielis exponentes, dicunt quod non solum apparuit ei vnum animal habens quatuor facies prædictas, sed apparuerunt ei quatuor animalia in omnibus consimilia. In quo designatur vna notitia verbi incarnati a quatuor euangelistis concorditer, licet differenter descripta.

Considerandum tamen, quod Ezechiel propheta inter prædictas facies quatuor vidit faciem aquila desuper eminentem, in quo designatur euangelij Ioannis respectu aliorum excellentia, secundum quod dicitur in verbo præsumpto: facies aquila desuper, &c. In quo designatur euangelium Ioannis ceteris excellentius in tribus, quia scripsit ceteris sublimius, subtilius, & est perfectius. Sublimitatem designat superior situs cum dicitur. Desuper. Subtilitatem acuties visus, cum dicitur, Aquila. Perfectionem seu integritatem, designat quaternarius typus cum dicitur. Ipsorum quatuor.

Contemplan-
tios
sanctorum
& philo-
sophorum
differunt.

Ad euidenciam primi aduertendum, quod contemplatio sanctorum & potissime euangelistarum differt a contemplatione philosophorum. Philosophi enim ex creaturis contemplati sunt ipsum Deum, similiter sancti, tamen differenti modo & quasi contrario. Contemplatio enim est actus egrediens ab ipso contemplante, & in Deum terminatur tanquam in obiectum, & ideo contemplationis actus est medius inter contemplantem, & rem contemplatam, & ideo potest ad verum que referri. Si igitur actus diuinæ contemplationis referatur ad ipsum contemplantem, sic habetur contemplatio philosophorum. Quærebant enim philosophi Deum contemplari ex creaturis, in quantum talis speculatio seu contemplatio est ipsius speculantis summa perfectio. Contemplationem enim primi & summi intelligibilis posuerunt felicitatem hominis, ut habetur 1o. Ethicorum. Ex quo patet quod talis contemplatio erat pure speculatiua, quia quærebant talem speculationem propter seipsam, & non propter aliam perfectionem, propter quod in tali contemplatione plus facit subtilitas intellectus, quam feruor affectus. Si autem referatur actus contemplationis diuinæ ad ipsam rem contemplatam: Quod fit quando talis contemplatio queritur propter amorem rei contemplatæ, ut ex tali contemplatione ipse contemplans inardescat in amorem diuinum, sic habetur contemplatio sanctorum & potissime euangelistarum. Ex quo patet, quod talis contemplatio non est pure speculatiua, quia non queritur propter ipsum speculatiuum, sed propter amorem ipsius obiecti contemplati. Et ideo in tali contemplatione plus facit feruor affectus quam subtilitas intellectus, propter quod beatus Dionysius 7. ca. celestis hierarchie dicit quod in contemplatione diuinorum proprium est amoris calidum superferuens & acutum, quia amans non est contentus amari superficie, sed nititur quantum possibile est, eius intima penetrare, propter quod dicit. Hugo commentator ibidem. Vbi scientia foris stat, dilectio intrat. igitur quia beatus Ioannes euangelista ceteris euangelistis Christum feruentius dilexit, ideo eius secreta intimius penetravit, propter quod subtilius scripsit, quod notatur in facie aquila, quæ tam perspicacitatem habet in visu, quod solem in rota sua oculis irreuerberatis intuetur, ut dicit Augustinus in libro de moribus ecclesie, Et de hoc potest exponi illud quod scribitur Iob 30. d. Numquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum? Hoc enim verbum dicitur de Iob negatiue, sicut patet ibidem. Et merito quia ad præceptum Dei humana aquila nostra, videlicet beatus Ioannes euangelista, eleuata est de terrenis ad celestia, quia ad verbum Christi vocantis dimisit thorum nuptialem, & eleuatus est ad continentiam virginalem, quæ est vita celestis, sicut dicit beatus Hieronymus in sermone

Philosophus.

Dionysius.

Hugo.

mone de assumptione B. Virginis, Profecto in carne præter carnem uiuere, non terrena vita est, sed celestis, vnde in terris angelicam gloriam acquirere maioris est meriti, quam habere. Esse enim angelum felicitatem esse virginem virtutis, dum hoc obtinere viribus nititur cum gratia angelus beatus a natura. Et talis eleuatio fuit dispositio in Ioanne ad beatius contemplandum & describendum diuina Contrariorum. n. clariora sunt cause Lasciuia aut carnalis inducit intellectus bebetatem, ut dicit beatus Gregorius 30. Moralium, ergo per oppositum continentie virginalis disponit ad eius subtilitatem. Sed consummatio huius subtilitatis subditur in autoritate præmissa, cum dicit. In arduis ponet nidum suum. Nidus enim est locus, ubi volucres se reclinant & quiescunt. Nidus igitur Ioannis fuit finis saluatoris, quia super petram cum uoluerit recubuit, & inde fluente euangelij ceteris uerbis potius. Et ideo sequitur. Oculi eius de longe prospiciunt, quia ipsi adhuc uenturi in terra, reuelata sunt secreta celestia, & quia subtilius secreta celestia cognouit, per consequens & subtilius scripsit.

Secundo dico, quod Ioannes ceteris euangelistis scripsit sublimius. Et differt hoc membrum a precedenti, quia de infimis potest fieri subtilis descriptio, sed sublimitas descriptionis importat altitudinem materiam, quod conuenit Ioanni euangelista, quia alijs euangelistis describendum Christi humanitatem intensus, beatus Ioannes ad describendum & describendum eius diuinitatem principaliter affectus, propter quod alij tres euangelistæ figurati sunt per animalia terra gradientia, videlicet per hominem, vitulum, & leonem. Ioannes autem figuratus est per aquilam in altum volantem, in quo designatur secundum, scilicet eius contemplationem & descriptionem super transcendentem, quod notatur in verbo præsumpto, cum dicitur. Insuper. Et ideo de hoc potest exponi illud Psal. 17. b. Ascendit super nubem, & volauit. Cherubim dicuntur a plenitudine scientie, & significant euangelistas qui fuerunt repleti spiritu sapientie diuinæ propterea vocatur animalia plena oculis in circumitu & intus. Item 4. c. Super ista cherubim ascendit & volauit, quia contemplatorem aliorum euangelistarum transcendit diuinitatem Christi præ ceteris speculando, & quantum possibile est sublimius describendo, propter quod dicit Augustinus quod si alius intonasset, totus mundus capere non posset.

Tertio in verbo præsumpto ostenditur contemplatio & descriptio Ioannis alijs perfectior, & hoc in duobus, in quibus super illud quod ab alijs euangelistis fuerat dimissum, secundum quod dicitur Hier. li. illustrium virorum. Primum est, quia a temporibus Ioannis surrexit error Hebionitarum, qui dicebant Christum esse hominem purum, & per consequens ante Mariam non fuisse, propter quod beatus Ioannes rogatus ab Asijs episcopis scripsit euangelium, in quo principio ostendit diuinam Christi naturam in qua æternam genuit Mariam. Secundum est, quod cum Ioannes legisset Matthæi, Marci, & Luca euangelia, illa probauit, & eos vera dixisse firmamentum, tamen tantummodo historiam Christi exuerant quantum ad annum in quo passus est, videlicet post Ioannis baptistæ incarnationem, propter quod ipse Ioannes euangelista in suo euangelio narrauit ista superioris anni antequam Ioannes baptista in carcere careretur. Ex quo patet, quod perfectius alijs scripsit, quæ quædam perfectio in verbo præsumpto in numero quaternario designatur, dicitur. Ipsorum quatuor. Quaternarius enim numerus est prius numerus quadratus. Quod autem per quadratum perfectio dicitur, patet per Philosophum 1. Ethic. Vbi comparat virtuosum corpori quadrato, quia sicut corpus quadratum bene sedet in latere sic virtuosus se bene habet in quacunque fortuna contingente. Quia natura prius inuenitur in numeris quam in corporibus. sic & ratio prior est ipso puncto, & ideo perfectio primo & principaliter designatur in numero quaternario, quæ quidem perfectio in euangelio Ioannis præ ceteris inuenitur, ut patet ex dictis. Et ideo de hoc potest exponi illud Ezech. 1. d. Numquid aspicerem animalia appropinquantem vna rota habens quatuor facies. Inuenti enim diligenter quatuor euangelia, apparet euangelium Ioannis alijs perfectius, & illud est, & hoc designatur, cum dicitur. Apparuit vna rota, quia vna circularis est perfectissima. Sed ulterius dicitur, quod hæc rota habet quatuor facies, quia euangelium Ioannis continet quatuor partes principales, quia primo describit ipsius Dei æternalem processionem, & eius. In principio erat verbum. Secundo, per ipsam generalem reductionem, dicitur. Omnia per ipsum facta sunt. Tertio describit eius temporalem incarnationem, dicens. Et verbum caro factum est. Et consequenter describit opera quæ Christus in carne humana a seipso peregit. Quarto per ipsum filium Dei incarnatum ostendit finalis generis humani glorificationem, propter quod in fine sui euangelij concludit. Hæc autem scripta sunt, ut credatis quoniam Iesus est filius Dei, & ut credentes vitam habeatis. Et patet ordinem euangelij ad alia, quia prius est ordine perfectionis, licet sit potius ordine temporis. Patet etiam ordo partium huius euangelij in hoc ipso prologo terminatur.

Prologus sancti Augustini in euangelium secundum Ioannem.

riam fuisse negabant. Vnde merito in figura quatuor animalium aquilæ volanti comparatur, quæ volat altius cæteris animalibus, & solis radios irreuerberatis atque icit luminibus. Ceteri quippe euangelistæ, qui temporalem Christi natiuitatem, & temporalia eius facta, quæ gessit in homine

Prologus sancti Hieronymi in Euangelium secundum Ioannem, Incipit.

Hic est Ioannes euangelista vnus ex discipulis domini, qui virgo electus a Deo est, & quem de nuptiis volentem nubere vocauit Deus: Cui virginitatis in hoc duplex testimonium

in euangelio datur, quod & præ cæteris dilectus a domino dicitur, & t huic matrem suam pendens in cruce commendauit dominus, vt virginem virgo seruet. Denique manifestans in euangelio, quod erat ipse incorruptibilis, verbi opus inchoans: solus verbum carnem factum esse, nec lumen a tenebris comprehensum fuisse testatur. Primum signum ponens, quod in nuptiis fecit dominus, ostendens quod ipse erat, vt legentibus

lufficienter exponit, & de diuinitate pauca dixerunt, quasi animalia gressibilia cum domino ambulat in terra. Hic autem pauca de temporalibus eius gestis edisserens sed diuinitatis potentiam suolimus contemplans, cum dno ad cœlum volat. Qui enim supra pectus domini in cœna recubuit, cœlestis hauritum sapientia cæteris excellentius de ipso dominici pectus fonte potauit. Legerat siquidem euangelia trium euangelistarum, & approbauerat fidem eorum, & veritatem in quibus

completum dicit euangelium. Inter ipsos autem euangelicorum scriptores Ioannes eminet in diuinitatis mysterio. rump funditate, quæ ore dominice confessionis per an nos, verbum Dei ab se ad miniculo feriendi vsque ad vltima Domitiani præcavit: tempora Sedecis Domitiani, cum permitten. Nerua de exilio disset Ephesum coplus ab episcopis sit de coæterni tri diuinitate Chisti scripsit ad nec hæreticos, quæ obfente irruerunt eius ecclesias, & Christum ante Mariam

Nicolai de Lyra expositio prologi beati Hieronymi super Ioannem.

Hic est Io. Huic euangelio quod est cæteris perfectius, vt patet ex dictis, beatus Hier. hunc prologum pmitit. in quo principaliter tria facit, quia primum dicit scribit scriptoris huius euangelii commendationem. Secundo ipsius euangelii ordinationem, ibi; In post oēs. Tertio patet Hier. suam excusationem, ibi; Quoru tñ. Prima diuiditur in qua in qua primo describitur ipse Ioannes factus. Secundo sua de scriptoris modo, ibi; Deniq; manifestas. Tertio descriptionis ipsius, ibi; Hoc aut euangelium. Quarto Ioannis obitus, ibi; Hic est Ioannes. Prima in duas, quia primo ponitur ipse Ioannes commendatio. Secundo cuiuslibet dicitur in ea probatio, ibi; Cui virginitatis. Circa primum Ioannes a quatuor commendatur, quia primo describitur eius commendatio ex proprio nomine, cum dicitur. Hic est. Quod interpretatur in quo est gratia. Sicut enim Isaac in veteri Testamento & Ioannes Baptista in nouo sortiti sunt sua propria nomina. Ex vna præordinatione, ad significandum ipsorum proprietatem, vt dicit Gen. 17. de Isaac. Et Lu. 1. de Ioanne baptista. Ita credendum, quod ipse ex diuina præordinatione nominatus sit Ioannes, propter plenitudinem gratia: quamuis non sit scriptum, quæ non oia. vñ scripta, vt habetur in fine huius euangelij. Secundum commendatur officio, cum subditur. Euangelista. Quia ex diuina ordinatione habuit officium scribere euangelium. Non enim proprie loquendo dicitur euangelista doctor euangelij vel ipse predicator, sed ille qui ex officio est eius conscribit. Tertio commendatur ex conuictu cum dicitur. Vnus, Et inter alios fuit de primis Christi discipulis, vt inf. patet. Et præ cæteris Christo magis familiaris, quod est indicium suorum virtutis Quarto commendatur ex virtutis actu, cum dicitur. Qui vir. Actus enim magna virtutis est continentia virginalis, propter quod de ipsa dicit Saluator. Mat. 19. b. Non oēs capiunt verbum istud, quia pauci pñt ad hanc perfectionem attingere, propter quod ille subditur. Sunt Eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlorum, qui potest capere capiat. Tempus autem quo Ioannes vocatus est ad continentiam virginalem ostenditur, cum dicitur. Quæ de nup. De quibus nuptiis dicitur inf. 2. c. Sed contra hoc dicitur esse illud quod dicitur Mat. 4. q. Ioannes vocatus est cum Isaac fratre suo de nauis ubi erant cum Zebedeo patre eorum. Dicitur tñ triplex fuit huius Ioannis vocatio Primo. n. fuit vocatus ad ipsius natiuitatem alicquam. Et de ista vocatione hatur Io. 1. e. qñ Andree ppeti. Rabbi, ubi habitas? Rñ ait Iesus: Veni & vide, quia cum ipso Andree erat Ioannes, vt inf. videbitur. Secundo vocatus est ad ipsius Christi familiaritatem. Et de hac loquitur hic Hier. quia ista vocatio

catio de nuptiis facta est, & extunc Ioannes fuit Christo familiaris propter mundiciam continentia virginalis. Ee rrio vocatus fuit ad apostolatam, quæ relictis rebus, & patre, cum fratre suo sequutus est Iesum. Et de ista vocatione loquitur Matthæus. Ex quo patet quod verbum Matthæi non contrariatur verbo Hiero. Cui vir. Hæ consequenter probatur quoddam propositum in præcedenti commendatione. Commendauerat. n. Hier. Ioannem ex quatuor. s. ex nomine, ex officio, ex conuictu, & ex virtutis actu. Tria autem prima erant manifesta. Non sic autem quartum, videlicet virginalis continentia, ideo istud præbuit Hier. duplici testimonio. Primum est ipsius dilectio Christi ad ipsum, quæ erat sue virginitatis signum, quia secundum quod dicitur Eccl. 13. c. Omne animal diligit simile sibi: & latilia ad similia sibi conuiniunt, sic omnis caro ad sibi simile coniugetur, & omnis homo sibi simili associabitur. De Christo autem nulli est dubium quin fuerit virgo, & c. Et hoc est quod dicitur; Cui virginitatis in hoc duplex. Primum autem testimonium tangitur, cum dicitur. Quia & præ cæteris. Sicut inf. 19. s. Vidit illum discipulum quæ diligebat Iesus, & c. Secundum autem testimonium virginitatis Ioannis fuit commendatio matris Christi in cruce sibi facta, vt virgo virginem deseruiret, & esset adiuuicem grata societas, & floridus aspectus secundum quod dicit Hier. in sermone de assumptione virginis Marie. Et hoc est quod dicitur. Et huic mat. Deniq; Hic consequenter ostenditur scribendi modus quem tenuit Ioannes in scribendo istud euangelium; quia scribendo Christi naturam incipit ab emanatione incorruptibilis verbi, per hoc ostendit in Christo naturam diuinam, & talis modus incipiendi debebat Ioanni propter incorruptionem carnis sue. Et hoc est quod dicitur. Denique mani. Incipiendo euangelium. Quia erat ipse. Id est, incorruptionem carnis sue. Incorruptibilis verbi, & c. Quia ab hoc euangelium incipit, dicens. In principio erat verbum, & c. Solus verbum carnem factum. Quia alij euangelistæ non loquuntur de proprietatibus verbi sicut iste. Similiter describendo facta Christi humanitas gesta, incipit ab illo signo quo Christus inuitatus ad nuptias deficiente vino aquam conuertit in vinum, vt hatur inf. 2. c. Et per hoc designatur, quod in illis qui inuitant Christum ad nuptias spirituales per aggressum continentie virginalis, dicitur deficiente delectatio carnalis, quia per vinum designatur, vt aqua conuertatur novo modo in vinum per Christum, quando carnalem delectationem in spiritualem. Et hoc modo incipiendo descriptionem operum Christi ostendit suam virginitatem. Et hoc est quod dicitur. Primum signum. Mutando aquam in vinum. Ostendens quod ipse erat. Scilicet, segregatus a delectatione carnali per continentiam virginalem. Vt legentibus. Nuum euangelium.

1. Io. 2. a.

F

Ioannes commē s datur ex quatuor

Io. 1. a.

A in quib. deesse vidit aliqua gestarum rerum historie, & ea maxime quæ dñs gessit primo prædicationis sue tpe, san- tequam Ioannes Bapt. clauderetur in carcere. Hęc ergo quasi dimissa ab illis, scrip sit Ioannes quæ fecit Iesus ante quam Ioannes traderetur, sed maxime diuitatem Christi,

& trinitatis myste- rium commenda- re curauit. Tres sig a dem alii euangeli- sta, dicta & facta do mini temporalia, q̄ ad informãdos mo res vitæ præsentis maxime valent, co- ptiosius cõsequuti, circa actiuam vitã sunt ver facti. In qua laborat, vt cor mû- detur ad vidẽdum b Deum. Ioãnes vero pauca domini facta dicit. verba vero do mini quæ trinitatis vnitatem, & vitæ æternæ felicitatem insinuãt, diligẽtius conscribit, & sic in contemplatiua vitã virtute commendã da, intẽtionem suã & prædicationem tenuit. In qua cõtẽ- platiua vocatur, vt Deus videatur. Iste siquidem est Ioan- nes quẽ dñs de flu- ctiua nuptiarum tempestate vocauit, & cui matrẽ vir- ginem virgini commendauit.

† Apo. 11. c.

B a Nuptia. Vinum aliud est nuptiale aliud spũale. Nuptia le vinũ ad literã possumus dicere qđ de aqua substitutu ẽ. Spũaliter p vinũ qđ defecit in nuptiis, possumus legẽ con- iugij intelligere, q̄ ante aduentũ Christi fere ab oĩbus cu- stodiebatur,

C

demonstraret, quod vbi dominus inuitatus est, deficere nu- priarum vinum debeat, vt & veteribus immutatis, noua om- nia quæ a Christo instituuntur appareant. Hoc autem euan- gelium scripsit in Asia: posteaquam in Pathmos insula Apo- calypsim scripserat, vt cui in principio Canonis incorrupti- bile principium prænotatur in Genesi, & etiam incorrupti- bilis finis per virginem in Apocalypsi redderetur, dicente Christo. † Ego sum a & o. Est hic Ioannes, qui sciens su- peruenisse diem recessus sui, conuocatis discipulis suis in E- pheso, per multa signorum experimenta promens Christum, descendens in defossum sepulture suæ locum, facta oratio- ne positus est ad patres suos, tam extraneus a dolore mortis, quam a corruptione carnis inuenitur alienus. Tamen post omnes euangelium scripsit, & hoc virgini debebatur. Quorũ tamen vel scriptotum temporis dispositio, uel librorum ordi- natio ideo a nobis per singula non exponitur, vt sciendi desi- derio collato, & quærentibus fructus laboris, & Deo magiste- rii doctrina seruetur,

quæ a Christo nouo homine constituuntur. b Et hic est Ioannes, qui sciens su- peruenisse diem recessus / conuocatis discipulis suis, & c. Ioannes interpretatur gratia, siue in quo est gratia, vel cui donatum est. Cui autẽ o- logorum donatum est ita abscondita summi boni ne- ria penetrare, & sic humanis mentibus intimare?

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Demonstraret, qđ vbi, &c. Id est, in nuptiis spiritualibus.
- 2 Defice. nup. vi. de. Id est, delectatio carnalis.
- 3 Et veterib. immutatis. Id est, delectatione carnali que cor- ruptionem inducit, mutata in spiritualem, que renouat animam.
- 4 Noua om. quæ a Chri. Id est, reparantur. appa.
- 5 Hoc a. Hic consequenter ostendit ips, & locus, in quo Ioannes scripsit istud euageliũ. Locus est Asta minor in qua Metropolis est Ephesus, in qua plurimũ Ioãnes fuit cõuersatus & hoc est qđ dicit. Hoc au. euan. scr. in Al. Quia de hoc rogatus fuit ab. Asia eps rō ne prædicta. Tempus autẽ descriptionis huius euangelij fuit postquã Ioannes redierat de relegatione exiliij, vbi apocalypsim scripserat in insula quæ dicitur Pathmos, & hoc est quod dicitur.
- 6 Posteaquã i Pathmos, sed quia posset aliquis dicere, qua- re liber Apoc alydis ponitur vltimus in canone, cũ fuerit descri- ptus ante illud euangeliũ. Ideo ad hoc rñdet. Hier. dicens, quod hoc factum est, vt finis canonica scriptura principio rñderet, quia scri- ptura canonica incipit a principio incorruptibili, cum dicitur. In pr. cr. d. Et ideo conueniens fuit, quod finis ipsius incorruptibilis p virginem describeretur. Vnde & liber Apocalypsis in finali beati tudine terminatur, qđ cõsistit in reductione creatura ad ipsum, sicut per creationem egreditur ab ipso, de qua creatione agitur in canonis principio, & hoc est quod dicitur.
- 7 Vt cui in pr. Id est, ipsi Deo a quo creatura egreditur.
- 8 Et eti. in. fi. per vir. Id est, per Ioannem.
- 9 In Apo. red. Quia ibi describitur finis creatura, sicut & prin- cipium, propter quod subditur.
- 10 Dicere Christo. Ego sum alpha. & o. Apoc. 1. c. Alpha n. est prima litera Graeci alphabeti. O vero vltima, & per hoc desi- gnatur, quod ipse Christus est principium, & finis sacrae scripturae, ac etiam totius scripturae vera, quia est veritas prima, a qua omnis alia veritas derivatur.
- 11 Hic est Io. Hic consequenter describitur ipse Ioannis felix obitus, qđ ostendit de duob. Primo, quia ex diuina reuelatione præ- sciuit se vocatum ad caeleste regnũ, & hoc est quod dicitur: Hic est o. qui sciens super. diem recess. sui. De hoc mundo.
- 12 Cõuocatis dis. suis in E. Quæ erat metropolis illius terra,

- 13 Per mul. signo. ex. Quia sensibilibus viderat multa in- la virtute Christi facta.
- 14 Promens Chri. Quia talia sunt diuinitatis Christi osti- us. Secundo, quia speciali modo obiti non sentiens dolorẽ mortis hoc est quod dicitur.
- 15 Descendens. Propria voluntate.
- 16 In defossum sepul. Vt habetur in legenda sua.
- 17 Facta ora. po. est ad pa. Id est, ad sanctos patres veter- o stamenti, qui iam erant in gloria celesti.
- 18 Tam extr. a do. Nō dicit a morte, quia mortuus fuit p se- parationẽ animæ a corpore, quia quilibet homo debitor est. utis ex primi parẽtis trãsgressione, secundũ quod dicitur Heb. 9. g. tu- tum est hominib. semel mori. Sed dolorem mortis non ipse ex privilegio speciali in signum integritatis virginalis, prop- 9 subditur; Quod a cor. iu. al.
- 19 Tñ p. Posita commẽdatione Ioannis, hic Hier. ostendit di- nem suã descriptionis, quia vltimus inter euangelistas scripsit eu- geliũ, & hoc decebat virginem, quia taciturnitas, & verecũda de- bent esse annexa virginitati, & hoc est quod dicitur: Tamẽ oĩt o. euan. scri. & hoc vir. de. Ratione prædicta.
- 20 Quorũ ta. Hic ponit Hier. suam excusationem a diligẽ per tractatione ordinis euangelistarum, & euangeliorũ dicens, qđ il- la in gñali tantummodo tetigit triplici de eã. Primo, quia p. hoc quod in generali tangitur, excitaouit desiderium in legentib. per- fectius cognoscendũ. Secundo, ex tali desiderio homo laborat i per- fectiorem cognitionem querẽdam, & talis labor est ei meritũ. Tertio, quia per hoc doctrina magisterij ipsi Deo reseruatũ, & ve- ritatem reuelat quærẽtib. taliter, & hoc est quod dicitur: Quorũ. Id est euangeliorum.
- 21 Vel scrip. Id est euangelistarum.
- 22 Temporis dis. In quo tempore quilibet eorum scrip-
- 23 Vel lib. or. Id est, quare euangel. um Matthai sit prim- tar ci secundum & sic de alijs.
- 24 Ideo a no. nisi delibus ista legentibus.
- 25 Et quæren. Horum perfectam cognitionem.
- 26 Fructus la. & Deo mag. do. ter. Quia paratus est re- lare veritatem sicut inquirẽtib. ipsam.

CAPVT I.

In principio erat verbum. Contra eos qui propter temporalem Christi naturam dicebant Christum non semper fuisse, incipit de aeternitate verbi dicens: *In prin. erat ver.* Verbum dicitur: Vel quod

retur esse mutabilis, addit, quod factum est, in tpe & est mutabile, erat viuens & permanens in ipso, vt arca facta in opere mutat & perit, arca in mente artificis permanet, ita vt ex ea alia & alia fieri possit illa prius facta pereunte, & ita constat, quod creatura non est coeterna creatori, sed ars ratio & sapientia

Incipit Euangelium secundum Ioannem.

CAPVT I.

perfertur & transit, vt qn dicitur, vel aliqd huiusmodi, vel creatio seu conceptio mentis ex mente nata cum ipsa mente permanet, vt qn cogitatio vel diuina substantiam, vltiam rem. Hac similitudine ratio & sapientia Dei quae ex Deo nata omnia comprehendit vbum dicitur. Hoc dicitur esse in principio contra eos, (quia ex tempore dicitur nasci ex virgine) dicitur non semper fuisse: *In prin.* Id est, pater qui est principium omnia de principio, ipse cum eo est principium de principio. In quo solum notatur aeternitas verbi, qua omnia praecedunt. Sed quia alii dicebant, quod idem Iesus aliquando est pater, aliquando filius, vt alter notetur in perloquio subdit: *Et verbum erat apud Deum.* Vt alius apud alium. Sed cum illi concederent, & tempore iam fuisse, sed non Deum esse, subdit: *Et Deus erat verbum.* Sed iterum alii dicit Deum conceptum, sed factum Deum vt in scripturis. sunt diuina: eos addit: *Et Deus erat apud Deum.* *In prin.* Id est, ante omnia

In parte qui principium sine principio est, vel in principio omnium creaturarum, vel temporum, id est, cum inciperent omnes creaturae vel tempora, iam erat verbum, vel quod ab ipso habent omnia principium existendi. Non in materia inceptum ut quidam uolebant. Vt idem in substantia, est alius persona, quod quidam negant. Nota consubstantialitatis.

IN PRINCIPIO erat

ex qua fit est, coeterna Deo. Dicitur quoque sit natura verbi, quae etiam eius oratio, supponit quid faciat humanae rationali creaturae. *Et haec vita.* Id est sapientia Dei in qua viuunt omnia, erat lux, quantum in se est, & si iniqui non sentiunt. *Lux:* Id est, illuminatio hominum, non pecorum vel aliarum rerum. Et haec quidem lux lucet quantum in se est in tenebrosis, sicut sol super caecum, & tamen illi mali vt caeci non sentiunt solem. Si enim comprehenderent, tenebrae non essent. Vt autem & ipsae tenebrae possent comprehendere, praemisus est homo in testimonium huius lucis. *Et ipsa lux.* Id est, verbum, factum est caro, quasi mutatum in lac pro paruulos: In forma. n. de tatis non posset nosci a paruulis. Alii Euangelista describunt Christum natum ex tpe. Ioannes affirmat eum fuisse in patre, vt in principio, Non fuit ante patrem quam filius. Ecce filius alia persona a patre, vna substantia cum patre.

Erant. Substantiuum duplicem habet significationem. Aliquando enim temporales motus secundum analogiam aliorum verborum declarat. Aliquando substantiam vniuersusque rei de qua praedicatur non vilo temporali motu designat, ideo & substantiuum vocatur. Tale est quod dicitur. *In prin. erat ver.* Quasi in patre subsistit filius. Non enim pro tempore, sed pro substantia ponitur, erat. Quare ponitur erat substantiuum verbum? vt intelligas omnia tempora praueuisse coeternum patri verbum.

potens & consubstantialis & aeternus indicatur. Postquam autem dixit de natura filii, operatione ipsius, supponit. *Omnia per ipsum facta sunt.* immo id est, quidquid est siue in substantia, siue in aliqua naturali proprietate. Ecce autor honorum. *Et sine ipso factum est nihil.* Quia non ab eo est quod non est naturaliter, id quod est peruerso naturae, vt malum siue idolum. Ecce non est autor malorum. Sed ne quia ista facta sunt mutabilia, ipsa voluntas & ratio & sapientia Dei videretur esse

Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra super Euangelium Ioannis.

CAPVT I.

In principio erat ver. secundum quod patet ex praedictis, intentio beati Ioannis est diuinitatem Domini nostri Iesu Christi, principaliter declarare ad extinguendum haeresim Hebionitarum ex tunc insurgentem, qui dicunt Christum purum hominem & per consequens ante Mariam nullo modo fuisse. Et ideo in hoc Euangelio sic procedit, quia primo diuinitatem Christi per rationem quantum possibile est probat, secundo ipsam per miracula ab ipso facta manifestat in principio sequentis cap. ibi: Tertia die. Prima in duas: quia primo diuinitatem Christi ostendit, secundo declarat qualiter hoc sibi innotuit, ibi. Et vidimus. Prima in duas, quia primo declarat ipsius filii Dei aeternam generationem secundo temporalem ipsius incarnationem, ibi: vnit homo. Prima in duas, quia primo determinat de ipso filio Dei verum ad eum esse seu generari, secundo quantum ad eius operari, ibi: omnia per ipsum. Circa primum quatuor declarat, primum est filii aeternae generationem, secundum est ipsorum personalem distinctionem ibi: Et verbum erat apud Deum. Tertium est patris & filii consubstantialitatem

substantialitatem, ibi. Et Deus erat verbum. Quartum est ipsorum coaeternitatem, ibi. Hoc erat in principio apud Deum. Ad euidentiam istorum considerandum, quod beatus Ioannes in declaratione istorum utitur nomine verbi quod non inuenitur nisi in creatura intellectu, quae est ad imaginem Dei facta, & ideo efficacius ducit in cognitionem creatoris quam cetera creatura. Et ideo ad intellectum dicendorum ab qua sunt hic praemittenda, primum est qualiter verbum in nobis inuenitur, secundum qualiter in Deo ponitur, tertium qualiter proprietates filiationis in verbo diuino reperitur, quia beatus Ioannes loquitur de filio Dei sub nomine e verbi. Circa primum sciendum, quod vox significat dicitur verbum, sed hoc est tantummodo large & denominatiue, in quantum significat interioris mentis conceptum, sicut vrina dicitur sana, in quantum est sanisatis indicat, & ideo sicut proprie dicitur sanitas, quod per ordinem designatur, ita illud proprie dicitur verbum, quod per vocem significat hoc autem est interioris mentis conceptus, secundum quod dicit Philosophus. Per hermenias. Voces sunt notae, i. signa earum passionum quae sunt in anima, & ideo conceptus mentis interior etiam antequam per vocem designetur proprie verbum dicitur, & hoc est quod dicit Augustinus. 15. de trini. Quisquis potest intelligere verbum, non solum antequam sonet, verum etiam antequam sonorum eius imagines cogitatione inuoluatur, potest videre aliquam illius uerbi similitudinem, de quo dictum est. In prin.

MORALITER.

In principio erat ver. Ioannes Euangelista tam sublimiter loquitur de diuinis, quod multa de dictis eius exponere moraliter officio humanis actibus explicando, propter quod aliqua quae sunt ad fidem, & aliqua aliis exponenda dimittam. Sicut dixi in expositione literalis, hic ponuntur quinque de diuinis personis. Primum est, intrinseca uerbi processio, cum dicitur. *In principio erat verbum.* Secundum est, uerbi & patris personalis distinctio, cum

ditio, cum dicitur. *Et verbum erat apud Deum.* Tertium est, eorum substantialis distinctio, cum dicitur: *Et Deus erat uerb.* Quartum est, coeterna duratio, cum dicitur. *Hoc erat in principio apud Deum.* Quintum, indiuisa operatio, cum dicitur. *Omnia per ipsum facta sunt.* Primum eliditur praesumptio philosophorum, qui nihil uolunt recipere nisi probatum fuerit humanaratione quam tamē est valde deficiens, nam rem sensibilem & parnam, vt folium arboris, vel aliquod homini humana ratiōe non concipitur.

A *Verbum.* Vel quia per eum pater mūdo innotuit, vel quia ipsum dicēdo id est, generando Deus pater omnia creatit, verbum dicitur.

AUGUSTINVS. Quod Græce λόγος dicitur, Latine & rōnem, & verbū significat, sed hoc loco melius verbum interpretatur, ut significetur non solum ad Patrem respectus, sed ad illa etiam quæ per verbū facta sunt operatiua potentia. Ratio autem etsi nihil p̄ eam fiat, recte ratio dicitur.

BASILIVS. Hoc uerbum nō est humanum uerbum. Quomodo. n. erat in principio uerbum, ultimo loco accipiente hoīe generationis principium? non igitur in principio uerbum erat humanum, sed nec Angelorum. Omnis creatura infra sæculorum terminos est, a creatore essendi sumens principium.

IDEM. Quare igitur uerbum? quia impossibiliter natū est, quia est generantis imago, totum in seipso generantem demonstrans, nihil inde separans, sed in seipso perfectum existens.

CHRYSOST. Si quis dixerit, cur Patrem dimittens mox nobis de filio loquitur? Et qm̄ ille qdem manifestus oib. erat, & si non ut pater, sed ut Deus, unigenitus aut̄ ignorabatur, ideo deceniter eam quæ de illo est, cognitionem confestim in initio studuit imponere? his qui nesciebant eum, sed neque patrem in his quæ de filio sunt, sermonib. tacuit. Propter hoc autem & uerbum eum uocauit, quia docturus erat, q̄ hoc uerbum unigenitus est filius Dei, ut non passibilem

C docturus erat, q̄ hoc uerbum unigenitus est filius Dei, ut non passibilem

non passibilem æstimet, quisquis ḡnationē pręueniens uenuncupatione destruit perniciosam suspensionem. Secundo uero rō est, quia ea quæ sunt Patris nobis annūciare debet, non simpliciter uerbum dixit, sed cum attentione ad personam a reliquis ipsum separans. Conuetudo. n. est scribere, uerba uocare leges Dei, & cępta, hoc autem uerbum substantia quædam hypostasis est, ex solo pueniēs impassibiliter patet. **Et uerbum erat apud Deū.** Apud subitō iter homines apparuit. Ioānes dicit apud Deum fuisse. Alii uerum hoīem, Ioānes uerum Deū asserit dicit. Deus erat uerbum. Alii hominem inter hoīes p̄uersatū Ioannes apud Deum manētem dicit, hoc erat in principio apud Deum. Alii dicunt miracula quæ fecit homo in mundo Ioannes per ipsum omnia facta testatur. Omnia per ipsum facta sunt. Ecce author bonorum. Sine ipso factum est nihil. Non est author malorum.

CHRYSOST. Uerbum erat apud Deum. Quia maxime hoc est proprium, æternum & sine principio esse, hoc primum posuit, deinde ne quis audiens. In principio erat uerbum. Ingenitum uerbum dicat, confestim hoc remouit, dicit uerbum erat apud Deum.

BASILIVS. Erat uerbum. H. d. pp̄ blasphemantes, quod non erat, ubi ergo erat uerbum, non in loco incircumscriptibilia continentur, sed ubi erat apud Deum, neque in loco neque filius circumscriptiōne aliqua conuenitur.

CHRYSOSTOMVS. Non dixit, In Deo erat, sed apud Deum. **De**

NICOLAUS DE LYRA

est. In principio erat uerbum. Aduertendum tamē, quod in nobis est duplex uerior mētis cōceptus, unus iiformis & imperfectus alius formatus & p̄fectus, cuius ratio est quia cognitio nostra procedit de sensu & imperfectum, & ideo de re primo habemus conceptum cōsensum & imperfectum, ut habetur i. Physicorū, & talis cōceptus nō dicitur proprie uerbum, sed cogitatio: Procedēdo aut̄ peruenimus ad habendum conceptum reip̄fectū & determinatū qui a philosophis uocatur diffinitio, a sanctis autē dicitur proprie uerbum, & hoc est quod dicit Augustinus q. de Trinitate. Diffinitio temperatiā, & hoc est uerbum eius & sic patet primum, scilicet quid sit uerbum in nobis Circa secundum cōsiderādum quod Deus est intellectualis natura, ut ab omnibus tā sāctis quā philosophis supponitur tāquā mansētum, & ideo in ipso ponitur uerbum, nō tamen ad similitudinē uerbi large dicti, quod est ipsa uox significatiua, uel cōceptus rei imperfectus quia in Deo nihil est sensibile, nec etiā imperfectum, & propter hoc uox significatiua quæ sensibilis est, & ipsa cogitatio, quæ licet sit intellectualis, tamen quia imperfectiōnem implicat non habet ibi locū, sed ibi ponitur uerbum i quātū importat cōceptum rei p̄fectū quia Deus unico actu intelligendi seipsum, & omnia alia concipit p̄fecte. Ex quo patet differentia uerbi nostri ad uerbum diuinum, quia uerbum nostrum in mente multiplicatur. Quot. n. sunt ibi conceptus p̄fecti uel formati, tot sunt ibi uerba in Deo aut̄ est uerbum unicum quia nō potest ibi esse nisi unicus conceptus p̄fectissimus. Itē uerbum in nobis est accidens & quid trāsiens, quia nō semper actu intelligimur, sed in Deo idem est quod substantia diuina, quia nō patitur admissionem alicuius accidentis seu cuiuscunq; nature extranea. Est etiā uerbum semper actu permanens & æternū, & sic patet aliquantulum secundum, scilicet qualiter in diuinis ponat uerbum. Circa tertium sciēdū, q̄ de ratione filiationis propria dicta est q̄ ibi sit processus uiuentis a uiuente secūdu rationē similitudinē in identitate nature, saltē specifica, uel i propinquo genere q̄ patet, quia in rebus inanimatis quæ uis unū procedat ab alio, sicut ignis ab igne, nō tamē ignis p̄ducit̄ ab alio igne dicit̄ eius filius. Similiter si res nō uiua p̄cedat a uiuente, nō inuenitur ibi ratio filiationis, sicut artificiatū procedit ab artifice nō tamen dicitur eius filius, & ideo requiritur sicut dictū est p̄cessus uiuentis a uiuente, Itē hoc nō sufficit nisi sit processus secundum similitudinē nature, quia pediculus procedēs ab homine nō dicitur eius filius, sed

Mentis cōceptus duplex.

uerbi diuini & humani differentia.

lius, sed ille qui procedit ab eo similis in specie. Aduertēdu tamē, quod nō est de p̄fecta ratione filiationis, q̄ natura specifica in patre & filio numero distinguatur, sed hoc cōtingit ex imperfectiōne illius nature, quæ propter sui limitationē in plurib. suppositis esse nō potest una numero existens. Si igitur in diuinis ponatur uerbum distincte p̄sonaliter a principio a quo procedit, sicut ueritas rei se habet, & magis patebit, infra cōsequēter oportet dicere, quod in ipso p̄fectum ueniatur ratio filiationis, quia Deus nō solū est uiuēs, sed uita & essentia, & ideo uerbum in diuinis necessario procedit sicut uita a uiuente, & in identitate nature, nō solum specifica, sed numero. Et procedit etiā secundum rationem similitudinē: quia de ratione uerbi est, quod sit p̄fecta similitudo illius cuius est uerbum, & uerbum in diuinis & filius idem sunt per omnem modum, propter dicit August. 6. de Trinitate, Uerbum solus filius accipitur, & uerbum quod filius.

His p̄alibatis procedendum est ad declarationē primæ cōclusionis quam inducit Ioānes ad probādum æternā filij generationem, ut dictum est. Nec dēt aliquis admirari, quod t̄m̄ in istis stetit, quia uerba beati Ioannis continent s̄ntam maximā, imo nobis incomprehensibilem, ideo non pōt paucis uerbis ēt modi. um declarari. In ratione autem ista beatus Ioannes supponit unum, quod ab omnib. supponitur tanquam manifestum, scilicet quod Deus principium simpliciter innum, & per consequens quod sit intellectualis natura, aliter non haberet notitiam sui & aliorum, quod est inconueniens maximum. & ideo quidquid est p̄fectionis in natura intellectuali, totum cōtingit ei, modo tamen superexcellenti. In natura aut̄ intellectuali p̄fectio nis est, quod ibi sit uerbum: quia hoc competit ei inquantū est in natura p̄fecto, ut patet per p̄dicta, ergo in ipso Deo proprie & p̄fecte est uerbum. Uerbum aut̄ de sua rōne dicit quid procedēs ab eo cuius est uerbum sicut conceptus a concipiente. Cum igitur uerbum & uis idem sint, sequitur, quod ibi sit generatio filij a patre: ex quo e ibi processus uerbi a dicente. Huius rationis Ioannes ponit t̄tum cōclusionē, omittens istam deductionem, sicut frequenter faciunt philosophi tangendo solummodo unam propositionem sue rationis & hoc modo dicit Ioannes.

In principio erat uerbum. Id est, in ipso Deo (qui ab omnibus supponitur primum principium) necessario est uerbum proprie dictum, ut patet per p̄dicta.

1 Et uerbum erat apud Deū. Hic consequenter probat patrem & filij p̄sonas.

MORALITER,

tendit, quantum ad eius omnes condiciones, scilicet quare sit talis figura, coloris, & h̄mōi, propter quod medici de uirtute ipsius sanatiua dicunt quod est a tota specie, nescientes eā nominare, eo quod eam non comprehendunt, propter quod dicit Ecclesiast. i. b. Cum sit res difficilis non potest eas homo explicare sermone. Per t̄cūdam excluditur error Sabellij, qui sicut in diuinis

in diuinis est una essentia, ita dixit patris & filij unā essentiam, q̄ est falsum, quia nulla res gignit seipsam, & iō inter patrem & filium est distinctio p̄sonalis, & eadem rōne uerbum & eius cuius est uerbum, quia eo filius quo & uerbum. Per tertium repellitur error Arii, qui dixit, q̄ patet & uerbum essentialiter distinguuntur, sicut & p̄sonaliter, quod est erroneum, quia sic filius non esset Deus proprie, sed t̄m̄ artificia-

Dem erat, etiam quæ secundum hypostasim est, æternitas nobis offendens.
 a. *Cnia per ipsum facta sunt.* A v. g. Non est creatura per quæ
 onis creatura facta est. Malum nõ est factum per ipsum,
 nec ipsum idolum, quia nihil sunt, nulla sua natura subsi-
 stit. Tamen quidquid mente
 cõditur, dicitur esse hoc mo-
 do peccatum potest esse.

quæ sunt, per ipsum facta
 sunt. Illa autem sunt quæ a na-
 turæ propria non recedunt, id
 est, quæ concordant cuncti po-
 tenæ diuinitatis.

CHRYSOSTOMVS. Moses
 quæ am incipiens scripturam
 veteris testamēti de sensibilib.
 nos loquitur, & hoc enume-
 rat multæ. In principio, n.
 ait dicit Deus cœlum & terram, deinde inducit, quoniam
 & facta est, & firmamentum, & stellarum nature, & ge-
 ner animalium. Euangelista uero hæc omnia excedens,
 in verbo comprehendit, ut cognita auditoribus, ad altio-
 rat linans materiam totum hunc librum instituens non
 de penibus, sed de conditore.

VGVSTINVS. Cum dicitur. *Omnia per ipsum facta sunt.*
 ostenditur, & lux per ipsum facta, cū dixit Deus, fiat lux
 & militer de aliis, quod si ita est, æternum est, quod ait Deus,
 fiat lux, quia verbū Dei Deus apud Deū patri cœternus est
 quod nūc creatura temporalis facta sit. Cū enim verba sint
 tem-

temporis, cum dicimus quando & aliquando, æternū tñ
 est in verbo Dei, quando aliquid fieri debeat, & tunc fit quā
 fieri debuisset in illo verbo est, in quo non est quando, & a-
 liquando, quoniam totum illud verbum æternum est.

* IDEM. Et si factum non est, creatura non est, si autem
 creatura non est, eiusdem cum
 patre substantiæ est, omnis. n.
 substantia quæ Deus non est
 creatura est, & quæ creatura nõ
 est, Deus est.

a. Ipse filius erat Deus. Ne dicatur esse cum Deo, & non
 Deus. b. Hoc idem uerbum non est uocus Deus, sed erat
 apud Deum in principio, id est, in patre existens principium om-
 nium cum patre. c. Ita erat unum cum patre, ut omnium
 creaturatum principium supra præter essentia.

& Deus erat uerbum. Hoc erat in princi-
 pio apud Deum. † Omnia per ipsum fa-
 cta sunt, & sine ipso factum est † nihil.

a. Id est, omnis creatura uisibilis & inuisibilis, omnis forma, omnis
 compago, omnis concordia partium.
 b. Nullares subsistent sine ipso est facta.

b. *Per ipsum facta s.* * CHRYSO-
 STOMVS. Si præpositio per, con-
 turbat te, & quæris in scriptu-
 ra quod ipsum uerbum oia fa-
 ceret, audi David: *Initio tu domi-
 ne terræ fundasti, & opera manuum
 tuarum sunt cæli.* Quod autē de
 vnigenito dixerit, addices ab

Lib. i. de
 Trinita.
 cap. 7. to.
 3.

Hom. 4.
 in Ioan.
 to. 3.

† ne vnū
 quidem
 quod fa-
 ctum est.
 Heb. 1.

Apostolo utēte hoc verbo in Epistola ad Hebræos de filio.
 Si uero de patre hoc Prophetam dixisse dicis, Paulum uero
 filium adoptasse, idem sit rursus. Neque. n. id filio conueni-
 re dixisset, nisi uehementer consideraret, quoniam q̄ sunt
 dignitatis cohonorable sunt utriusque.

c. *Et sine ipso factum est nihil.* ORIGENES. Ita distinguit. Et sine
 ipso factum est nihil, quod factum est. Ordo: *Nihil est quod
 factum est. Factum est sine ipso.*

A v. g. Quod factum est, erat uita in ipso. Ioannes. Chry-
 sostomus. *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Hilarius.
Sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso.

E

a Quod

NICOLAUS DE LYRA.

personalem distinctionem. Ad cuius intellectum sciendum quod
 pe na est intellectualis nature incommunicabilis existentia. uel po-
 in subsistentia. Verbum autem in diuinis non potest esse accidens,
 uter ex prædictis, & ideo oportet quod sit quid subsistens in di-
 uina natura. Est etiam incommunicabile, quia nec intellectus, nec na-
 tu capit, quod procedens sit idem per omnem modum cum eo a quo
 procedit, & ideo quia uerbum in diuinis procedit per actum realem,
 oportet, & inter ipsum principium a quo procedit, sit distinctio rea-
 lier proprietates suas alteri incommunicabiles, & ideo cum vn-
 que sit subsistens incommunicabile in natura diuina, qua est in
 se in intellectualitate, sequitur quod inter uerbum & principium
 a quo est uerbum, sit distinctio personalis. Et hoc est quod breuiter
 dicitur Ioannes, dicens. Et uerbum erat apud Deum. Nulla enim
 a tur proprie esse apud semetipsam, sicut nec aliquis est in seipso, ut
 cetur quarto Physicorum. Et ideo inter uerbum & principium, a-
 quod est uerbum, s. patrem, est personalis distinctio. Non enim
 uerbum procedit a patre per actionem transeuntem extra, sed ma-
 tem intra, & ideo uerbum manet intra illud cuius est uerbum,
 ne ab eo distinctum, quæ distinctio personalis est, ut patet per præ-
 dicta.

Et Deus erat uerbum. Hic consequenter probat patris & filij
 substantialitatem, uerbum. n. diuinum sit quid subsistens in natu-
 ra diuina, ut prædictum est, natura autem diuina non est multiplica-
 tis, quia nullo modo potest esse nisi una & simplicissima, & ideo o-
 portet quod uerbum & principium a quo est uerbum sint idem peni-
 tis in natura, quamuis distinguatur ut prædictum est in persona, &
 sic est quod dicit Ioannes. Et Deus erat uerbum. Ita q̄ ly Deus,
 natur a parte prædicatis, dicendo sic: *Verbum est Deus.* Nomina
 in est uerba transposita idem significat, q. d. Ioannes, quamuis uer-
 on sit apud Deum, non tamen est aliquid extraneæ nature, sicut est
 uerbum nostrum, sed est natura diuina, quæ indiuisibilis est, ideo est
 eum omnino in ipso & in patre.

Hoc est in principio. Hic consequenter declaratur quartum, s.
 cternitas patris & filij. Quod enim procedens sit posterius dura-
 tione eo a quo procedit, hoc contingit multipliciter. Vno modo, quia
 procedens non habet a principio sua durationis potentiam pro-
 ductiuam perfectam, sicut homo a principio pueritiæ non habet po-
 tentiam generandi perfectam. Et ideo eius filius necessario posterior
 est duratione. Alio modo contingit propter modum producendi, quia
 quando aliquid producit per motum, qui motus est in tempore, o-
 portet quod productum sit posterius producente duratione, quia pro-
 ductum primo habet esse in illo instanti, in quo terminatur ille mo-
 tus. Tertio modo contingit hoc, quando aliquid producit libere &
 a de necessitate nature, quia tale agens potest expectare ad pro-

ducendum suum effectum, sicut creaturae producuntur a Deo cuius
 potentia est perfectissima, & sine transmutatione & motu, tamen
 non sunt ei coeterna, quia etsi ab æterno potuit producere creaturæ,
 ut dicunt aliqui, tamen noluit. Nullo autem istorum modorum potest
 poni in diuinis, quod filius sine uerbum quod est idem, ut patet per
 prædicta, sit posterior patre, quia in diuinis nulla potest esse poten-
 tia productiua imperfecta, ut de se patet, nec uerbum in diuinis pro-
 cedit per mutationem & motum, quia in diuinis non habent locum,
 secundum quod dicit B. Iacob. Apud quem non est transmutatio, nec
 vicissitudinis obumbratio. Item filius procedit a patre de necessitate
 nature, quia Deus necessario intelligit se, & sic relinquitur, quod fi-
 lius sit æqualis patri in duratione, & hoc est quod breuiter dicit bea-
 tus Ioannes. Hoc erat in principio apud Deum. Hoc, s. uerbum
 de quo loquutus fuerat, erat apud Deum a principio æternitatis, &
 sic patet quartum, quod de uerbo Dei fuerat, supra positum.

3. Omnia per ipsum facta sunt, &c. Postquam Euangelista de-
 clarauit ipsius uerbi esse, seu generari, hic consequenter declarat suū
 agere seu operari. Et diuiditur in duas, quia primo declarat hoc quæ-
 tum ad omnes creaturas in generali. Secundo, quantum ad homines
 in speciali, ibi. Et uita erat lux hominum. Prima in duas, quia
 primo declarat propositum quantum ad producendi actum, secundo,
 quantum ad producendi modum, ibi. Quod factum est. In prima
 parte ostendit, quod actus producendi ipsius uerbi se extendit ad om-
 nem creaturam in generali, quia creaturae producuntur a Deo sicut
 artificata per artificem. Sapient. 7. cap. Omnium est enim arti-
 fex, &c. Cum Deus sit agens per intellectum. Quod autem produci-
 tur per artem seu intellectum, producit per conceptum artis seu
 intellectus, sicut domus in re extra producit a Domo que est in a-
 nima, septimo Metaph. Verbum autem in diuinis idem est quod con-
 ceptus intellectus diuini, ut supra dictum est, ergo omnia per ipsum
 producta sunt, & hoc est quod dicit Ioan. Omnia per ipsum facta
 sunt. Et quia posset aliquis credere, quod hoc signum omnia, distri-
 bueret solum pro creaturis corporalibus, eo quod in principio Gene-
 sis ubi agitur de prima rerum productione, non sit mentio nisi de cor-
 poralibus creaturis, ideo ad hoc excludendum additur.

4. Et sine ipso factum est nihil. Quia etiam spirituales creatu-
 re sunt a Deo sicut ab efficiente. Considerandum tamen, quod Mani-
 chæus dixit nihil hic teneri affirmatiue, & per hoc secundum ipsum
 intelliguntur creaturae corporales, quæ parum habent de entitate, et
 & propter hoc significantur hoc nomine nihil, eo modo loquendi,
 quo dicit Philosophus, secundo physicorum, quod illud quod est mo-
 dicum nihil reputatur. Sic igitur exponit Manichæus dicens. Et si-
 ne ipso factum est nihil. Id est, sine uerbo facta est corporalis
 creatura, quia dicit ipsam esse factam a principio malo. Põsuit enim
 duo principia. Vnum simpliciter bonum, aliud simpliciter malum, &
 ab isto dixit corporalem creaturam procedere. Sed istud patet esse

F

Iacob. r.
 c.

Diuisio.

Error Ma-
 nichæi &
 confuta-
 tio.

A *Quod factum est.* AVGVSTINVS. Si audis mutabilem creaturam per filium factam, non tamen credas mutabilem; eius voluntatē, quia non subito aliquid voluit facere, sed omnia ab æterno fecit. Quod factum est tempore, transit, q̄ in sapientia immutabili est, transire nen potest. Faber. n. arcam prius facit in mēte, post in opere. Qd̄ in mente est, viuit cum artifice, quod fit, mutatur cum tempore.

tra. 1. in
10. 107.

* AVGVSTINVS. Potest autem sic punctuari: *Quod factum est in ipso.* Et postea dicatur. *Vita erat.* Ergo totum uita est, si sic pronunciauerimus, quid enim non illo factum est? ipse est enim sapientia Dei, & dicitur in Psal. *Omnia in sapientia fecisti.* Omnia igitur sicut per illum, ita in illo facta sunt, si ergo q̄ illo factum est, vita est, ergo & terra vita est, lapis vita est. In honestū est sic intelligere, ne nobis subrepat secta Manichæorum, & dicat, quia habet vitā lapis, & habet vitā paries. Solent. n. astra delirantes dicere. Et cum reprehensi fuerint ac repulsi, quasi de scripturis proferunt dicentes, ut quid dictū est. *Quod factum est in ipso vita erat.* Pronuncia ergo sic. *Quod factum est.* Hic subdistingue, & deinde infer. *In ipso vita erat.*

Ho. 2. in
diue fos

* ORIGENES. Potest & sic distingui sine errore: *Quod factum est in ipso.* Et postea dicatur. *Vita erat.* Ut sit sensus: Oīa quę per ipsum & in ipso facta sunt, in ipso vita sunt, & vnū sunt. Erant. n. hoc est, in ipso subsistunt causaliter priusquā sint in seipsis effectiue.

C

b *Vita erat lux hominum.* * THEOPHYL. Dixerat, *In ipso vita erat.* Ne putares, quod abique vita sit verbum, sed vita ritualis, & lux rationabilib. cuncti, unde dicitur: *Et uita erat lux hominum.* Quasi dicat, lux ista non est sensibilis, sed intellectualis illuminans ipsam animam.

* AVGVSTINVS. Ex ipsa. n. vitā minantur homines, pecora non illuminantur, quia non habent rationales mentes, quę possint videre ad imaginem Dei, habet rationalem mentem, per quam possit percipere rationem, ergo illa vita per quam facta sunt omnia, lux est, & non quoruncumque animalium, sed hominum.

* ORIGENES. Non est prættermittendum q̄ vitam mittit luci hominum, inconsequens. n. erat illuminata viuente, & aduenire illuminationi vitam. Si autē idē elux hominum, q̄ solū hominum, erit Christus lux atq; uel solorum hominū, hoc autē opinari hæreticum est. Nō quicquid dicitur aliquorum, illorū solum est. Scriptū de Deo, quod sit Deus Abraham, Isaac & Iacob, nō tū tantum patrū dictus est Deus, non ergo ex eo quod dicitur holum, excluditur quin sit aliorū alios vero cōtinens, & est scriptū: *Faciamus hominem ad imaginē nostrā.* Quicquid imaginē, ac similitudinē Dei factū est, intelligi dēt p̄ se nē. Sic igitur lux hominum, lux cuiuslibet rōnalis creaturæ

omnia, lux est, & non quoruncumque animalium, sed hominum.

* ORIGENES. Non est prættermittendum q̄ vitam mittit luci hominum, inconsequens. n. erat illuminata viuente, & aduenire illuminationi vitam. Si autē idē elux hominum, q̄ solū hominum, erit Christus lux atq; uel solorum hominū, hoc autē opinari hæreticum est. Nō quicquid dicitur aliquorum, illorū solum est. Scriptū de Deo, quod sit Deus Abraham, Isaac & Iacob, nō tū tantum patrū dictus est Deus, non ergo ex eo quod dicitur holum, excluditur quin sit aliorū alios vero cōtinens, & est scriptū: *Faciamus hominem ad imaginē nostrā.* Quicquid imaginē, ac similitudinē Dei factū est, intelligi dēt p̄ se nē. Sic igitur lux hominum, lux cuiuslibet rōnalis creaturæ

b Vita

NICOLAUS DE LYRA.

* *falsum, quia ens & bonum conuertuntur, & ideo quātum habet corporalis creatura de entitate, tantum de bonitate, & per consequens a principio bono procedit.* Hoc est patet ex ordine rerum & cōnexionē earum, quia vniuersi corruptibiles creaturas & incorruptibiles videmus ad inuicem connecti & in vnum ordinari, & ideo concedendum est eas ab vno principio produci, & in vnum finem reduci, pp̄ quod philosophus. 12. *Metaph.* Ex cōnexionē vniuersi probat vnitatem primi principii dicens. *Entia nolunt male disponi, nec bona pluralitas principiorum, vnus ergo principis.* Plurib. et alijs modis error Manichæi posset impugnari, sed omitto propter prolixitatem vitandam, & diffusius habet tractari 2. *sententiarum.* Alij autē dixerunt quod per nihil intelligitur diabolus, quā dicitur esse sine uerbo factū. Sed hoc patet esse falsum quia diabolus non est natura malus. Si. n. malum esset integrum, seipsum destrueret, & ideo natura ipsius bona est, & ideo facta est a uerbo a quo omnia bona procedunt. Et ideo exponendum est ly nihil, sicut ex positum est supra.

1 *Quod factum est in ipso.* Ostenso, quod uerbū sit causa productiua rerum, hic consequenter ostenditur per quem modū sit causa earum. Ad cuius intellectum sciendū, q̄ scdm̄ Philosophum, 2. de aīa; quatuor sunt gradus uita seu uiuentium. Vegetatiuum, sensitiuū, motiuum scdm̄ locum, & intellectiuum. Et inter istos gradus, intellectiuum tenet summum locum, & ideo ea qua sunt in aliquo scdm̄ modū intelligibile, sunt in eo scdm̄ modum uitalem. Creatura autē præexistunt in uerbo, sicut in cōceptu artis vel intellectus, ut patet ex prædictis, & per consequens sunt in eo per modum uita intellectiua, quia intelligere uerbi est suum esse, & suum uiuere, & hoc est quod dicitur. *Quod factum est in ipso, vita erat.* Quia quod factum est in re extra, prius erat in uerbo per ideam, quā idem est quod essentia diuina & uita. Et sic patet modus per quem creatura procedunt a uerbo, uidelicet sicut artificiata ab artifice uel ab arte, pp̄ quod dicit Boetius. 3. de consola. Tu cuncta superno Ducis ab exemplo, pulchri pulcherrimus ipse Mundum mente gerens, similiq. imagine formans. Alio modo exponitur hoc, in quantum creatura præexistit in uoluntate uerbi. Ad cuius intellectū sciendū, quod scdm̄ Philosophū, 1. de aīa, illa dñr uoluntate qua mouent seipsa, hoc autem maxime competit uoluntati qua mouet alias potentias ad agendum, & ideo ea

Gradus
uitę qua
tuor

qua sunt in uoluntate uerbi dñr uita in ipso. Sic autē est de creaturis in quantum dependēt a uoluntate Dei, & sic exponitur illud. *Quod factum est in ipso, uita erat.* Quia ista creatura antequā erant in uoluntate uerbi ad producendum eas uel non produci, & sic patet modus per quem est causa productiua creaturarum produci eas omnino libere. Per quod excluditur error aliquorū philosophorum dicitium ipsum Deū eas de necessitate producere. hoc patet falsum, quia uoluntas non uult aliquid de necessitate, nisi bonum ad quod habet necessariam habitudinem. Voluntas autē cum sit infinita, non habet necessariam habitudinem, nisi ad uita infinitum, & nihil uult de necessitate, nisi bonum proprium, & ideo nullam creaturam uult de necessitate, sed tantum contingenter habere, & sic eam producit filius autem siue uerbum in diuinitate protedit a patre. s. naturali necessitate.

2 *Et uita erat lux h.* Ostenso qualiter uerbum se habet ad creaturas in generali, hic consequenter ostenditur qualiter se habet ad hoīes in speciali. Ad cuius intellectum sciendum, quod aīa; sunt infra hoīes, habent aliqualem rerum sensibilibus cognitio p̄cut a finis cognoscit stabulum suum & pabulum, & dominum proprium, & de similib. est simile iudiciū, sed sola creatura intellectiua p̄t attingere ad cognoscendū ipsum Deū. Eo. n. ipso, quod factū est ad imaginem Dei, est capax ipsius per cognitionem & amorem dicit Aug. 14. de Trin. Veruntamen cognitio Dei & amor possunt simpliciter accipi. Vno modo uero cognitione & amore, qui possunt accipi ex naturalib. Alio modo de cognitione & amore supernaturali & supernaturali. Primo igitur exponitur de cognitione naturali & supernaturali. Primo igitur exponitur de cognitione naturali. Sicut. n. patet ex prædictis, omnes creaturae sunt per uerbum producta, ueruntamen humana natura excellentior est in cognitione, in quantum uirtute intellectus potest ad Dei cognitionem reducere, effectus in ipsum reducendo, per quem modum philosophi buerunt cognitionem de Deo. Omnis autem cognitio fit in aliquo & ideo natura humana super alias creaturas inferiores est specialiter illustrata, & hoc est quod dicitur. Et uita. i. ipsa uerbum quod est uita, ut patet ex prædictis.

3 *Erat lux hominum.* In quantum attingit per naturam datam a uerbo, ad altiorem cognitionis gradum. Subdit autem dicens.

MORALITER.

1 *Quod factum est in ipso uita erat.* Nā omnis creatura uerbo præexistit intelligibiliter. Intelligere uero est uiuere, & intellectio uita.

2 *Et uita erat lux hominum.* Id est, uerbum est manifestum omnium quę ab hominibus cognoscuntur. Per quod tollitur error dicentium, quā diuina prudentia se nō extendit ad hæc inferiora, in quorum persona dicitur. Job. 22. c. c. *dines cali perambulatur, nec nostra considerat.* Quod reprobatur ibi dicitur. *Quorum sententia longe sit a me.* Philosophus etiam 1. de anima reprehendens Empedocle, habet conuenienti, q̄ aliquid cognoscamus, & sit Deo ignotum.

1 *Quod factum est in ipso uita erat.* Nā omnis creatura uerbo præexistit intelligibiliter. Intelligere uero est uiuere, & intellectio uita.

2 *Et uita erat lux hominum.* Id est, uerbum est manifestum omnium quę ab hominibus cognoscuntur. Per quod tollitur error dicentium, quā diuina prudentia se nō extendit ad hæc inferiora, in quorum persona dicitur. Job. 22. c. c. *dines cali perambulatur, nec nostra considerat.* Quod reprobatur ibi dicitur. *Quorum sententia longe sit a me.* Philosophus etiam 1. de anima reprehendens Empedocle, habet conuenienti, q̄ aliquid cognoscamus, & sit Deo ignotum.

Lux in tenebris lucet. Et tenebrae non comprehendunt eam. Chrysostomus. Vbi adueniēte nobis solutum est moris imperium, & lucet nobis non ultra sunt tenebrae, sed semper manet vis mors superare non potest, nec tenebrae lucem, unde sequitur. Et lux in tenebris lucet. Tenebras mortem, & errorē dicitur.

Nam lux quidem sensibilis non in tenebris lucet, sed sensibilis. Prædicatio vero Christi in medio erroris regnantis fuit, & eum dissipare fecit, & in vitam æternam fecit mortem. Christus, ita eam superans, ut eos, qui detinebantur, reduceret. Quia igitur neque mors eam superavit, neque error, sed fulgida est eius prædicatio ubique, & lucet cum profertur fortitudine, propterea subdit: Et tenebrae non comprehendunt eam.

Origenes. Est sciendum quod hominum nomen est terrenum spirituum rerum, sic & tenebrae. Dicimus enim hominem lucem possidentem, opera lucis perficere, & est cognoscere quasi illustratum lumine scientiæ, & e contrario, tenebras.

bras dicimus illicitos actus, & eam quæ vis scientiæ, non est autem. Oportet autem in id considerare, quod non semper tenebrae in sinistra parte sumuntur, sed quæque in bona, secundum illud Psalmi. Posuisti tenebras latibulum suum, dum ea, quæ sunt erga Deum, ignota & inperceptibilia sunt. De hac ergo laudata caligine dicam, quoniam verus lucem pergit, illamque apprehendit, quia quod erat caligo dum ignorabatur, in lucem cognovit, tam veritatem ei quæ didicit.

Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes. Postquam sublimi volatu ultra omnem naturam in altitudinem theologiæ ascendit, quia verbum apud patrem semper fuisse contemplatus est, innoxiam ad humilitatem humanæ naturæ, & spiritualiter præcursoris verbi descendit, contra illos, qui dicebant humanam naturam in primo pariete ex toto perditam & ad nihilum redactam.

Homo missus. Homo, non angelus, ut hæretici volunt, a Deo. Ideo potuit dicere de Deo. Erat præcursoris, secundo tollitur occasio erroris. ibi. Non erat ille lux. Circa primum commendatio præcursoris ex quatuor describitur. Primo ex conditione naturali, cum dicitur. Fuit homo. id est, vivens vita hominis secundum dictamen rectæ rationis. Et rationaliter præcursor Salvatoris fuit homo & non angelus, quia sapientia divina disponit omnia suaviter, ut dicitur Sap. 8. a. quia facit omnia secundum modum convenientiæ & decentem, movendo quamlibet rem secundum quod nata est moveri. Homines autem communiter loquendo magis sunt apti recipere doctrinam hominis quam angeli. Tum propter similitudinem naturæ. Tum propter consuetudinem locutionis & vitæ, quæ requiritur inter discipulum & doctorem. Si autem aliqui doceantur convenientius ab angelis, hoc est verum de excellentibus viris, & a communi vita hominum segregatis. Adventus autem redemptoris annunciandus erat omnibus communiter, non solum excellentibus, & ideo præcursor adventum Christi prænunciavit, magis idonee fuit homo quam angelus, verum tamen licet Ioannes fuerit homo ex conditione naturali, fuit tamen angelus ad officium & puritatem virginalem, secundum quod dicit Salvator Mat. 1. b. Hic est de quo scriptum est, Misit, Malach. 3. a. Ecce ego mitto angelum meum, & c. Secundo describitur Ioan. commendatio ex divina autoritate, cum subditur. Missus a Deo. Quia non venit proprio capite. De hac missione Ioannis dicunt aliqui, quod fuit tantum per internam inspirationem, sed melius videtur, quod cum hoc fuerit per expressam Dei missionem & exteriorem apparitionem, quia ad ea quæ sunt multa ardua solent prophetae sic mitti, ut patet ex decursu veteris Testam. Myrriam autem Christi inter omnia fuit maxime, quia ad ipsam fuit ordinatum totum vetus Testamentum, ut declaratum fuisse super epistolam ad Hebræos, & ideo non est verisimile, quin Ioan. fuerit ad hoc missus per expressam missionem Dei, & apparitionem exteriorem, licet modus huius apparitionis non sit scriptus: multa enim facta sunt circa mysterium Christi, quæ non sunt scripta, ut habet in fine huius evangelij. Hoc idem videtur innuere quod ipse Ioannes dixit, ut habet infra eodem cap. Qui misit me baptizare in aqua, illi dixit, super quem videris spiritum descendentem, & c. Tertio describitur commendatio Ioannis ex nomine cum dicitur. Cui nomen erat Ioannes. Istud nomen fuit sibi impossibile non ex humana dispositione, sed divina ordinatione, ut habet Luc. 1. a. & ideo videtur proprietatem internam esse plenam gratiam. Ioannes enim interpretatur, in quo gratia, & ideo fuit idoneus ad præcurandum ante illum qui est autor gratiæ secundum quod dicitur infra eo. b. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Simile invenitur in veteri Testamento, quia Abraham, Isaac, & sic nominati sunt ex divina ordinatione, ad designandum eorum proprietatem. Quarto describitur eius commendatio ex officio, nobilitate, cum subditur. Erat lux vera. Prima in duas, quia primo ponitur commendatio præcursoris.

NICOLAUS DE LYRA.

1. Et lux in tenebris lucet. Licet enim ipsum verbum quod est lux per essentiam non esse forma intellectus nostri, tamen intellectus agens qui est potentia a natura, est quædam lux derivata a divina luce, & ideo per ipsum potest homo ad divinam cognoscendam quodammodo attingere, secundum quod dicitur. Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Respondet. Signatum est super nos lumen vultus tui domine, quod dicitur in lumine intellectus agentis in resso a te animabus humanis, potest haberi cognitio tuæ bonitatis. Hoc modo lux divina in tenebris lucet, in quantum natura humana esse se quædam tenebra, quia ex se lumen non habet, sed a verbo illustratur, eo quod lux ab ipso derivata modo prædicto informatur. Primum quia talis cognitio Dei quæ habetur ex naturalibus, est divina, ideo sequitur.

2. Et tenebrae non comprehendunt eam. Quia lux divina sive verbum quod idem est, conditione naturali per essentiam non videt, quia talis cognitio est tantum non per effectus, qui non adæquant virtutem primam causæ, sed in inferioribus distant ab ea, ideo per talem cognitionem non potest videri divina essentia. Alio modo exponitur littera de cognitione supernaturalium. Homo enim ad quandam finem supernaturalem ordinatur, qui ex se lumen naturalis rationis, secundum quod dicitur Apostolus 1. Cor. 1. Oculum non vidit, & auris non audivit, nec in cor hominis ascendit, præparasti diligentibus te. Ad finem enim incognitum non potest moveri, quia incognita non possumus diligere, secundum Augustinum. ideo homo ad finem suum consequendum indiget necessariis illustratone supernaturali, ut in fine ultimam dirigatur. Deus autem paratus hanc illustrationem hominibus dare, quia natura non deficit in necessariis, ut dicitur 3. de anima, Et si hoc verum est de natura naturata, multo magis verum est de auctore ipsius naturæ, qui est natura naturans. Et sic si homo faciat quod in se est, convertendo se ad Deum per cognitionem & amorem, potest ex naturalibus haberi, Deus supplet residuum, addendo naturæ perfectionem gratiæ, illustrans eum supernaturali illustratione, & hoc est quod dicitur: Et vita erat lux hominum, id est, ipsum verbum non deficit illustrando homines per gratiam in cognitione supernaturalium. Et in t. lu. Id est, in peccatoribus, quia verbum quantum est in se illustrat eos luce gratiæ, sed quia in tenebris, hoc est, quia se subtrahunt ab influentia divine lucis, & ideo sequitur. Et tenebrae non comprehendunt eam, quia peccatores lucem non consequuntur, non propter defectum lucis, ut dicitur, sed propter proprium defectum.

Fuit homo. Postquam euangelista descripsit seu declaravit per verbi emanationem, & ipsius operationem, hic consequenter declarat eius ipsam incarnationem. Et dividitur in duas partes, quia primo agit de missione præcursoris, secundo de adventu redemptoris. Erat lux vera. Prima in duas, quia primo ponitur commendatio præcursoris.

præcursoris, secundo tollitur occasio erroris. ibi. Non erat ille lux. Circa primum commendatio præcursoris ex quatuor describitur. Primo ex conditione naturali, cum dicitur. Fuit homo. id est, vivens vita hominis secundum dictamen rectæ rationis. Et rationaliter præcursor Salvatoris fuit homo & non angelus, quia sapientia divina disponit omnia suaviter, ut dicitur Sap. 8. a. quia facit omnia secundum modum convenientiæ & decentem, movendo quamlibet rem secundum quod nata est moveri. Homines autem communiter loquendo magis sunt apti recipere doctrinam hominis quam angeli. Tum propter similitudinem naturæ. Tum propter consuetudinem locutionis & vitæ, quæ requiritur inter discipulum & doctorem. Si autem aliqui doceantur convenientius ab angelis, hoc est verum de excellentibus viris, & a communi vita hominum segregatis. Adventus autem redemptoris annunciandus erat omnibus communiter, non solum excellentibus, & ideo præcursor adventum Christi prænunciavit, magis idonee fuit homo quam angelus, verum tamen licet Ioannes fuerit homo ex conditione naturali, fuit tamen angelus ad officium & puritatem virginalem, secundum quod dicit Salvator Mat. 1. b. Hic est de quo scriptum est, Misit, Malach. 3. a. Ecce ego mitto angelum meum, & c. Secundo describitur Ioan. commendatio ex divina autoritate, cum subditur. Missus a Deo. Quia non venit proprio capite. De hac missione Ioannis dicunt aliqui, quod fuit tantum per internam inspirationem, sed melius videtur, quod cum hoc fuerit per expressam Dei missionem & exteriorem apparitionem, quia ad ea quæ sunt multa ardua solent prophetae sic mitti, ut patet ex decursu veteris Testam. Myrriam autem Christi inter omnia fuit maxime, quia ad ipsam fuit ordinatum totum vetus Testamentum, ut declaratum fuisse super epistolam ad Hebræos, & ideo non est verisimile, quin Ioan. fuerit ad hoc missus per expressam missionem Dei, & apparitionem exteriorem, licet modus huius apparitionis non sit scriptus: multa enim facta sunt circa mysterium Christi, quæ non sunt scripta, ut habet in fine huius evangelij. Hoc idem videtur innuere quod ipse Ioannes dixit, ut habet infra eodem cap. Qui misit me baptizare in aqua, illi dixit, super quem videris spiritum descendentem, & c. Tertio describitur commendatio Ioannis ex nomine cum dicitur. Cui nomen erat Ioannes. Istud nomen fuit sibi impossibile non ex humana dispositione, sed divina ordinatione, ut habet Luc. 1. a. & ideo videtur proprietatem internam esse plenam gratiam. Ioannes enim interpretatur, in quo gratia, & ideo fuit idoneus ad præcurandum ante illum qui est autor gratiæ secundum quod dicitur infra eo. b. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Simile invenitur in veteri Testamento, quia Abraham, Isaac, & sic nominati sunt ex divina ordinatione, ad designandum eorum proprietatem. Quarto describitur eius commendatio ex officio, nobilitate, cum subditur. Erat lux vera. Prima in duas, quia primo ponitur commendatio præcursoris.

Secunda commendatio. Erat lux vera. Prima in duas, quia primo ponitur commendatio præcursoris, secundo tollitur occasio erroris. ibi. Non erat ille lux. Circa primum commendatio præcursoris ex quatuor describitur. Primo ex conditione naturali, cum dicitur. Fuit homo. id est, vivens vita hominis secundum dictamen rectæ rationis. Et rationaliter præcursor Salvatoris fuit homo & non angelus, quia sapientia divina disponit omnia suaviter, ut dicitur Sap. 8. a. quia facit omnia secundum modum convenientiæ & decentem, movendo quamlibet rem secundum quod nata est moveri. Homines autem communiter loquendo magis sunt apti recipere doctrinam hominis quam angeli. Tum propter similitudinem naturæ. Tum propter consuetudinem locutionis & vitæ, quæ requiritur inter discipulum & doctorem. Si autem aliqui doceantur convenientius ab angelis, hoc est verum de excellentibus viris, & a communi vita hominum segregatis. Adventus autem redemptoris annunciandus erat omnibus communiter, non solum excellentibus, & ideo præcursor adventum Christi prænunciavit, magis idonee fuit homo quam angelus, verum tamen licet Ioannes fuerit homo ex conditione naturali, fuit tamen angelus ad officium & puritatem virginalem, secundum quod dicit Salvator Mat. 1. b. Hic est de quo scriptum est, Misit, Malach. 3. a. Ecce ego mitto angelum meum, & c. Secundo describitur Ioan. commendatio ex divina autoritate, cum subditur. Missus a Deo. Quia non venit proprio capite. De hac missione Ioannis dicunt aliqui, quod fuit tantum per internam inspirationem, sed melius videtur, quod cum hoc fuerit per expressam Dei missionem & exteriorem apparitionem, quia ad ea quæ sunt multa ardua solent prophetae sic mitti, ut patet ex decursu veteris Testam. Myrriam autem Christi inter omnia fuit maxime, quia ad ipsam fuit ordinatum totum vetus Testamentum, ut declaratum fuisse super epistolam ad Hebræos, & ideo non est verisimile, quin Ioan. fuerit ad hoc missus per expressam missionem Dei, & apparitionem exteriorem, licet modus huius apparitionis non sit scriptus: multa enim facta sunt circa mysterium Christi, quæ non sunt scripta, ut habet in fine huius evangelij. Hoc idem videtur innuere quod ipse Ioannes dixit, ut habet infra eodem cap. Qui misit me baptizare in aqua, illi dixit, super quem videris spiritum descendentem, & c. Tertio describitur commendatio Ioannis ex nomine cum dicitur. Cui nomen erat Ioannes. Istud nomen fuit sibi impossibile non ex humana dispositione, sed divina ordinatione, ut habet Luc. 1. a. & ideo videtur proprietatem internam esse plenam gratiam. Ioannes enim interpretatur, in quo gratia, & ideo fuit idoneus ad præcurandum ante illum qui est autor gratiæ secundum quod dicitur infra eo. b. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Simile invenitur in veteri Testamento, quia Abraham, Isaac, & sic nominati sunt ex divina ordinatione, ad designandum eorum proprietatem. Quarto describitur eius commendatio ex officio, nobilitate, cum subditur. Erat lux vera. Prima in duas, quia primo ponitur commendatio præcursoris.

Secunda commendatio. Erat lux vera. Prima in duas, quia primo ponitur commendatio præcursoris, secundo tollitur occasio erroris. ibi. Non erat ille lux. Circa primum commendatio præcursoris ex quatuor describitur. Primo ex conditione naturali, cum dicitur. Fuit homo. id est, vivens vita hominis secundum dictamen rectæ rationis. Et rationaliter præcursor Salvatoris fuit homo & non angelus, quia sapientia divina disponit omnia suaviter, ut dicitur Sap. 8. a. quia facit omnia secundum modum convenientiæ & decentem, movendo quamlibet rem secundum quod nata est moveri. Homines autem communiter loquendo magis sunt apti recipere doctrinam hominis quam angeli. Tum propter similitudinem naturæ. Tum propter consuetudinem locutionis & vitæ, quæ requiritur inter discipulum & doctorem. Si autem aliqui doceantur convenientius ab angelis, hoc est verum de excellentibus viris, & a communi vita hominum segregatis. Adventus autem redemptoris annunciandus erat omnibus communiter, non solum excellentibus, & ideo præcursor adventum Christi prænunciavit, magis idonee fuit homo quam angelus, verum tamen licet Ioannes fuerit homo ex conditione naturali, fuit tamen angelus ad officium & puritatem virginalem, secundum quod dicit Salvator Mat. 1. b. Hic est de quo scriptum est, Misit, Malach. 3. a. Ecce ego mitto angelum meum, & c. Secundo describitur Ioan. commendatio ex divina autoritate, cum subditur. Missus a Deo. Quia non venit proprio capite. De hac missione Ioannis dicunt aliqui, quod fuit tantum per internam inspirationem, sed melius videtur, quod cum hoc fuerit per expressam Dei missionem & exteriorem apparitionem, quia ad ea quæ sunt multa ardua solent prophetae sic mitti, ut patet ex decursu veteris Testam. Myrriam autem Christi inter omnia fuit maxime, quia ad ipsam fuit ordinatum totum vetus Testamentum, ut declaratum fuisse super epistolam ad Hebræos, & ideo non est verisimile, quin Ioan. fuerit ad hoc missus per expressam missionem Dei, & apparitionem exteriorem, licet modus huius apparitionis non sit scriptus: multa enim facta sunt circa mysterium Christi, quæ non sunt scripta, ut habet in fine huius evangelij. Hoc idem videtur innuere quod ipse Ioannes dixit, ut habet infra eodem cap. Qui misit me baptizare in aqua, illi dixit, super quem videris spiritum descendentem, & c. Tertio describitur commendatio Ioannis ex nomine cum dicitur. Cui nomen erat Ioannes. Istud nomen fuit sibi impossibile non ex humana dispositione, sed divina ordinatione, ut habet Luc. 1. a. & ideo videtur proprietatem internam esse plenam gratiam. Ioannes enim interpretatur, in quo gratia, & ideo fuit idoneus ad præcurandum ante illum qui est autor gratiæ secundum quod dicitur infra eo. b. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Simile invenitur in veteri Testamento, quia Abraham, Isaac, & sic nominati sunt ex divina ordinatione, ad designandum eorum proprietatem. Quarto describitur eius commendatio ex officio, nobilitate, cum subditur. Erat lux vera. Prima in duas, quia primo ponitur commendatio præcursoris.

Tertia commendatio. Erat lux vera. Prima in duas, quia primo ponitur commendatio præcursoris, secundo tollitur occasio erroris. ibi. Non erat ille lux. Circa primum commendatio præcursoris ex quatuor describitur. Primo ex conditione naturali, cum dicitur. Fuit homo. id est, vivens vita hominis secundum dictamen rectæ rationis. Et rationaliter præcursor Salvatoris fuit homo & non angelus, quia sapientia divina disponit omnia suaviter, ut dicitur Sap. 8. a. quia facit omnia secundum modum convenientiæ & decentem, movendo quamlibet rem secundum quod nata est moveri. Homines autem communiter loquendo magis sunt apti recipere doctrinam hominis quam angeli. Tum propter similitudinem naturæ. Tum propter consuetudinem locutionis & vitæ, quæ requiritur inter discipulum & doctorem. Si autem aliqui doceantur convenientius ab angelis, hoc est verum de excellentibus viris, & a communi vita hominum segregatis. Adventus autem redemptoris annunciandus erat omnibus communiter, non solum excellentibus, & ideo præcursor adventum Christi prænunciavit, magis idonee fuit homo quam angelus, verum tamen licet Ioannes fuerit homo ex conditione naturali, fuit tamen angelus ad officium & puritatem virginalem, secundum quod dicit Salvator Mat. 1. b. Hic est de quo scriptum est, Misit, Malach. 3. a. Ecce ego mitto angelum meum, & c. Secundo describitur Ioan. commendatio ex divina autoritate, cum subditur. Missus a Deo. Quia non venit proprio capite. De hac missione Ioannis dicunt aliqui, quod fuit tantum per internam inspirationem, sed melius videtur, quod cum hoc fuerit per expressam Dei missionem & exteriorem apparitionem, quia ad ea quæ sunt multa ardua solent prophetae sic mitti, ut patet ex decursu veteris Testam. Myrriam autem Christi inter omnia fuit maxime, quia ad ipsam fuit ordinatum totum vetus Testamentum, ut declaratum fuisse super epistolam ad Hebræos, & ideo non est verisimile, quin Ioan. fuerit ad hoc missus per expressam missionem Dei, & apparitionem exteriorem, licet modus huius apparitionis non sit scriptus: multa enim facta sunt circa mysterium Christi, quæ non sunt scripta, ut habet in fine huius evangelij. Hoc idem videtur innuere quod ipse Ioannes dixit, ut habet infra eodem cap. Qui misit me baptizare in aqua, illi dixit, super quem videris spiritum descendentem, & c. Tertio describitur commendatio Ioannis ex nomine cum dicitur. Cui nomen erat Ioannes. Istud nomen fuit sibi impossibile non ex humana dispositione, sed divina ordinatione, ut habet Luc. 1. a. & ideo videtur proprietatem internam esse plenam gratiam. Ioannes enim interpretatur, in quo gratia, & ideo fuit idoneus ad præcurandum ante illum qui est autor gratiæ secundum quod dicitur infra eo. b. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Simile invenitur in veteri Testamento, quia Abraham, Isaac, & sic nominati sunt ex divina ordinatione, ad designandum eorum proprietatem. Quarto describitur eius commendatio ex officio, nobilitate, cum subditur. Erat lux vera. Prima in duas, quia primo ponitur commendatio præcursoris.

Hic

MORALITER.

1. Et lux in tenebris lucet. Id est, in peccatoribus quantum est de se, sicut cæcus lucem solis non videt ipsum illustrantem. 2. Fuit homo missus a Deo. Per Ioannem præcuratorem dominum.

mini significatur prædicator euangelij, ideo dicitur hic homo, id est, vivens secundum dictamen rationis, & non vita bestiali. 3. Cui nomen erat Ioannes. Qui interpretatur in quo est gratia. Ad hoc enim quod prædicator convenienter, & utilis ter annūciat verbum Dei, requiritur gratia Spiritus sancti.

A Erat lux vera. Omnis homo dicitur illa natura in homine, quod ad imaginem & ad similitudinem Dei facta est. Alia omnia que sunt in homine inferiores partes hominis sunt, & quodammodo extra hominem sunt, in illa scilicet, anima velut in quodam mundo superiori vera lux luget, & in illum mundum venientes, & per gratiam renatescentes illuminat, quia quorum vita & conuersatio in caelis est, quasi in alio mundo sunt.

112. 11. in
2. 10. 9.
T. uice.

Lux Vera. * **AVGUSTINVS** Quare ad ditum est vera? quia & homo illuminans dicitur lux, sed vera lux est illa quae illuminat, nam & oculi nostri dicuntur lumina, & tamen, ut per unam lucerna accendatur, aut per diem sol exeat lumina illa sine causa patent, unde subdit: *Quae illuminat hominem.* Si omnem hominem, ergo & ipsum Ioan. Ipse ergo illuminabat, a quo se demonstrari volebat. Quomodo, n. plerumque fit, ut in aliquo corpore radiato cognoscatur ortus esse

Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. † Fuit lux vera,

a Quae missus? *Agent* libere voluntate. *Hic* missus est. hic venit in testi. *Quicunque* contradiceret. *Id est*, Christo nato. *Iam* nomen verbi fuit ut in iustis men. *Quae* re. *Lumen* Christum esse. *Testificantem*, quia Deum nemo uiuit iniquam. *Magnus* quidem erat iste, non tam. *ex se* uisus. *Sunt* in n. *quod* lux illuminata. *Missus* erat. *De* quo. *Autem*. *Christi*. *Quae* est non uera lux. *Quae* non est ex se, sed aliunde luget.

esse sol, quae oculis videre non possumus, quia qui sancti habent oculos, idonei non sunt videre parietem illuminatum, aut aliquid huiusmodi, sic omnes ad quos uenit Christus, minus erant idonei eum videre.

* **CHRISTOSTOMVS.** Vbi sunt qui non dicunt enim lux vera dicitur. Sed si illum inuenientem in hunc mundum, qualiter non sine lumine perueniant? Non enim omnes cogitauerunt Christi curam. Illuminatur enim quantum ad eum

pertinet, si autem quidam in mentis oculos claudentes fuerint recipere lucis huius radios, non a lucis natura oritur nebratio est eis, sed a malitia eorum, qui uoluntarie priuati se ipsos gratia dono, nam gratia quidem ad omnes effusa est. Qui uero nolunt dono hoc frui, sibi ipsis hanc impediunt caecitatem.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Hic uenit ut testimonium perhiberet de lumine. *de filio Dei in mundum ueniente, hoc autem testimonium perhibuit praedicando eius excellentiam, ut habetur inf. eo. c. Ipse est, qui post me uenturus est, cuius non sum dignus ut soluam corrigiam calceamenti eius. Similiter testimonium perhibuit baptizando in aqua, ut per hoc designaret illum, qui erat uenturus baptizare spiritu sancto, propter quod forma baptismi Ioannis erat in nomine uenturi, ut habetur Act. 19. a. Sicut. n. prophetae antiquitus denunciabant aliquando futura, non solum uerbis, sed etiam factis. Quod patet de Ieremia, quia posuit calceniam in collo suo, ut uerbo & facto praenunciaret captiuitatem futuram regis & ciuitatis, ut habetur 27. a. Sic Ioannes Bap. praedicando & baptizando annunciauit aduentum redemptoris, Finis autem sui officii tangitur, cum subditur.*

2 Ut omnes crederent per illum. *Non dicit in illum, quia ad hoc finaliter praedicabat, ut populus crederet in Christum uenturum. Notandum est quod illud quod dicitur hic, Omnes crederent per illum. Refertur ad illud, quod supra dictum est. Fuit homo missus, quia hic loquebatur generaliter omnibus, non sic autem loquitur angelus, sed solum excellentibus, ut supra dictum est.*

3 Non erat ille lux. *Hic tollitur occasio erroris. Ex hoc. n. quod euangelista dixerat de Ioanne tot magnifica, posset aliquis credere, quod eius aduentus sufficeret ad salutem generis humani, sicut & de ipso multi sunt opinati ipsum esse Christum propter excellentiam suam sanctitatis, propter quod sacerdotes Iudeorum miserunt ab Ierosolymis interrogantes, si ipse esset Christus, ut habetur eo. ca. & ideo euangelista ostendit quod eius aduentus non erat sufficiens ad saluandum humanum genus, dicitur: Non erat ille lux. Qui possit mentes hominum luce gratiae illustrare, sed tantum erat praecursor huius lucis, ideo subditur.*

Lucis gratiae receptio duplex.

4 Sed ut testimonium perhiberet de lumine. *Modus autem testimonificandi iam praedictus est in parte immediate precedenti. Sed contra hoc uidetur esse illud quod dicitur Ephes. 5. b. Eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino, & sic ratio lucis conuenit cuilibet iusto & per consequens Ioanni. Dicendum quod lux gratiae dupliciter accipitur in scriptura. Uno modo per essentiam, & sic soli Deo conuenit & appropriatur filio in diuinis, sicut & alia pertinent ad notitiam, & ideo proprietates huius lucis de Ioanne negatur, sed de Christo affirmatur, ut statim patebit. Alio modo accipitur lux per participationem, & hoc bene conuenit Ioanni & aliis sanctis, & sic loquitur ap. stolus in autoritate praedicta.*

Diuisio.

5 Erat lux vera. *Postquam euangelista declarauit missionem praecursoris, hic consequenter agit de aduentu redemptoris. Et diuiditur in tres, quia primo ostenditur necessitas huius aduentus, secundo inde consequens fructus, ibi. Quotquot autem. Tertio ueniendi modus, ibi. Et uerbum caro factum est. Circa primum considerandum,*

derandum, quod ratio naturalis est defectiua in cognitione diuina, quia non attingit ad eorum cognitionem, nisi per effectus qui distulsi Deo in infinitum. Item reuelatio de diuinis in ueteri testam. erat perfecta, quia sub uelaminibus & figuris, propter quod ante Christi aduentum homines multipliciter errabant circa cognitionem ueritatis, ut patet insipienti illius temporis, decursum, & ideo uentus Christi in mundum fuit necessarius ad illuminandum homines in cognitione diuinorum, secundum quod ipsemet dicit infra g. Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam ueritati. Ideo uidemus quod post eius aduentum idolatria cessauit, quasi per totum mundum, sicut fuerat per Zachariam prophetam praedictum cap. 13. a. Et erit in die illa, dicit minus desperam nomina idolorum de terra. Quod autem Christus sit lux sufficiens ad talem illuminationem, ostendit triplici ratione. Prima ratio procedit ex lucis huius ueritate, secunda ex ipsius praesentialitate. Tertia ex euidentia eius manifestatione cuncta tangitur ibi. In mundo erat. Tertia, ibi. Mundus per illum factus est. Circa primum aduertendum, quod aliquid dicitur uerum tripliciter. Uno modo quia distinguitur contra falsum. Secundo, quia distinguitur contra figurale, in quantum figura re dicit a perfecta rei ueritate. Tertio, quia distinguitur contra participatum, quia illud quod est tale per participationem, deficit a perfecta re illius quod est tale per essentiam. Lumen ergo rationis naturalis in cognitione diuinorum primo deficit a ratione uera lucis, quia per eam philosophi habuerant de Deo aliquam cognitionem, sicut tamen admixta erroribus multis, propter quod dicitur ad Romanos. Cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscura est insipientis cor eorum. Et hoc patet in Aristotele, qui inter philosophos dicitur uerius se habuisse, & tamen in pluribus de ueritate, sicut patet de mundi aeternitate, de intelligentia numero & earum felicitate, quorum per se quationem causa ueritatis omitto. Lumen uero cognitionis diuinorum quod fuit in ueteri Testam. deficit a ratione uera lucis, quia licet habuerit ueritatem absque admixtione falsitatis, tamen ipsa erat figuralis & quasi uera ueritatis. Lumen uero cognitionis euangelicae tertio modo deficit a perfecta lucis ueritate, quia licet uera & aperta sit, tamen est participata. Lux autem diuina hoc modo dicitur uera, quia est lux per essentiam. Et ex hoc sequitur quod ipsa sit sufficiens ad illuminationem, quia quod est tale per essentiam, est causa illuminationis aliorum, sicut ignis est causa caliditatis in omnibus alijs, ut habetur 2. Metaph. Talis autem lux approbatur filio, ut dictum est. Sic patet prima ratio suae efficaciae ad illuminationem gratiae, quae tangitur cum dicitur. Erat lux uera quae illuminat omnem hominem ueniens, sine falsitate, sine umbra & sine participatione, sed lux per essentiam, ideo sequitur.

* Q

MORALITER.

1 Hic uenit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. *Id est, de Christo qui est lux per essentiam, ideo in praedicatione re debet esse huius lucis participatio per bonam vitam & famam, quia sicut dicit Gregor homil. 38. Cuius uita dispicitur, restat ut eius praedicatione contemnatur.*

2 Ut omnes crederent per illum. *Debet enim intendere ueritatem auditorum, & non propriam laudem vel quae suam.*
3 Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. *quia praedicator non docet interiori mentem illustrando sed Deo. Ideo sequitur.*

5 Erat lux uera quae illuminat omnem hominem ueniens in mundum. *Lumine gratiae quantum est de se, sed mali non illuminantur.*

a mundo erit. * ORIGENES. Non putes, quia sic erat in mundo, quomodo in mundo est terra, pecora & homines, sed quomodo artifex regens quod fecit. Vnde sequitur: *Et mundus per ipsum factus est.* Non enim sic fecit quomodo facit factum, sed sicut fabricat, extrinsecus est ad illud quod fabricat.

Prius mundus ipsa creatura dicebatur omnis. n. creatura suum creatorem recognoscit, homo vero minime.

c In propria venit. * CHRYSOST. In propria ergo venit, non gratia suae necessitatis, sed gratia beneficii suorum. Sed unde venit quia omnia implet, & ubique adest? Ea quidem quae ad nos descensione hic operatus est, quia enim in mundo existens, non putabatur adesse, eo quod nondum cognoscebatur dignatus est induere carnem.

D Ho. 9. in lo. 10. 3.

a Non quod omnem, sed quia nullus sine illo illuminatur. *b* Id est, qui a Deo recedens & cadens in mundum, caecatus est, alioquin non indigeret illuminari. *c* Et etiam ipsum Ioannem.

quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. *a* Erhzelux. *b* Praesentia detestis. Non ut pater eius, sed ut factor omnibus creaturis, infusus, gens quas fecit.

a dum. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit. In propria venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.

a Dilectores mundi quia omnem sensum & intellectum divina lux excedit, *b* In humanam naturam. *c* Id est, in mundum qui suus est. *d* Id est, quicumque homines, praesertim Iudaei quos omnibus praetulit. *e* Christus per carnem. *f* Id est, quicumque homines, praesertim Iudaei quos omnibus praetulit. *g* Eius cognati sui non quod nulli quia aliqui sed rari. Et quotquot receperunt.

a Sive Iudaei sive Gentiles. *b* Per fidem. *c* Per spiritum sanctum non tantum reformati, sed.

a Adoptivos. *b* Ut sint fratres eius & coheredes per gratiam sicut & ipse filius unigenitus per naturam ut iam non sit solus. *c* Scilicet, *d* Deum esse & hominem. *e* Id est, iure eius nominis. *f* Id est, Emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus.

e restatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.

ad nos descensione hic operatus est, quia enim in mundo existens, non putabatur adesse, eo quod nondum cognoscebatur dignatus est induere carnem.

d Et sui eum non receperunt. Ab initio mundi nullum tempus erat in quo receptores diuini uerbi non essent, unde addit: *g* Quotquot autem receperunt.

e Filios Dei fieri. Mirabilis potestas, ut qui filii diaboli erant, & filii Dei & fratres Christi per eum liberati dicantur, quo autem ordine filii Dei fiant, & quomodo haec generatio distat carnali, subditur. *h* Qui non ex sanguinibus.

E Tipsum.

inomen

Ho. 9 in lo. 10. 3.

F

* CHRYSOSTOMVS. Sive sint serui, sive liberi, sive Graeci, sive barbari, sive insipientes, sive sapientes, sive mulieres, sive viri, sive pueri, sive senes, omnes eodem digni facti sunt honore, de quo sequitur: *h* Dedit eis potestatem filios Dei fieri.

* Avg.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quae illuminat omnem hominem. Quantum in se est, quae si aliqui non sunt illuminati, hoc est, quia se subtrahunt ab influenza huius lucis. Potest hoc etiam intelligi de lumine naturalis rationis, qui se extendit ad omnes animas peccatores, & est quadam participatio diuina lucis, ut patet ex praedictis.

2 venientem in hunc mundum. Per hoc non est intelligendum quod homines a te fuerunt, in alia uita unde uenerunt in mundum istum. Vel quod anima fuerint a principio mundi creata, sicut intellexerunt aliqui heretici, sed euangelista uisum tali modo loquendi, ad mundum, quod anima intellectiua datur ab extrinseco per creationem. Et dicitur hic ipse homo, eo modo quo pars principalior res dicitur ipsa res, ut habetur 10. Ethic.

3 In mundo erat. Hic tangitur secunda ratio ad idem ex praesentia. Ad cuius intellectum sciendum, quod aliquid dicitur esse a ubi tripliciter. Vno modo per potentiam, sicut rex est in toto re-

4 Alio modo per praesentiam sicut rex est in aula sua, quia omnia sunt ibi patet eius aspectui. Tertio modo per essentiam, sicut rex in loco suo determinato, cui proportionatum est corpus eius. Deus in se praesens est ubique hoc triplici modo, quia eius uirtus ad omnia se extendit, & quia omnia sunt nuda & aperta oculis eius, & e-

5 in quia praesens est ubique per essentiam. Quod patet, quia non solum dat esse rebus, sed eas messe conseruat, coniungens principia reum ad inuicem. Hoc autem non potest esse per aliquod quod sit medium inter ipsum & creaturam, quia nullum est tale medium. Et ideo oportet quod hoc faciat per seipsum ubique praesentialiter & per essentiam existentem. Et sic patet quod cum diuina lux sit idem quod

6 Deus, quod ipse sit efficax ad praedictam illuminationem, propria sua praesentialitate. Et haec ratio breuiter tangitur, cum dicitur: *h* In mundo erat. Nomine enim mundi intelligitur, uniuersitas creaturarum.

7 Et mundus per ipsum factus est. Hic ponitur tertia ratio ad idem ex euidencia lucis diuinae, quia etsi non sit euidentis in se, est tamen euidentis in suo effectu, scilicet in uniuersitate creaturarum a Deo proditarum, ex quarum pulchritudine & ordine lux diuina etiam potest

est in naturali ratione cognosci, secundum quod dicitur Sap. 13. *b* A magnitudine specie creaturarum, poterit creator horum uisibiliter cognosci. ad Rom. 1. c. inuisibilia Dei a creatura mundi, id est ab homine, per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur, & ca. Et haec ratio tangitur cum dicitur. Et mundus per ipsum factus est. Quia nomine mundi omnis creatura intelligitur, ut dictum est, quae ducit in cognitionem creatoris sicut effectus in cognitionem sua causa.

5 Et mundus eum non cognouit. Hic remouet quandam obiectionem, quia contra praedicta posset obijci per hoc quod uidemus multos homines non habere cognitionem Dei. Et ipse respondet quod hoc non est ex defectu lucis, sed magis ex malitia hominum ab ea se auertentium, dic. Et mundus eum non cognouit. Nomine mundi intelliguntur peccatores mundialiter uiuentes, & ideo aliter accipitur mundus quam in parte praecedenti, quia ibi accipitur pro essentis rerum, hic pro malitijs hominum.

6 In propria uenit. id est in mundum, quem ipse fecerat uenit per carnis assumptionem, & sic fuit ibi nouo modo. Vel aliter. In propria uenit. id est in Iudaeam, quae dicebatur terra Dei, ut patet in pluribus locis uer. Testam.

7 Et sui eum non receperunt. id est Iudaei, quia in uet. Testamento dicitur populus peculiaris ipsius Dei, quia pauci de Iudaeis comparatiue crediderunt Christo, secundum quod fuerat praedictum Isa. 8. c. quod esset futurus in lapidem offensionis & in petram scandali duabus domibus Israel.

8 Quotquot autem receperunt eum. Hic consequenter ponitur aduentus Christi utilitas siue fructus. Et diuiditur in duas, quia primo ostenditur propositum, secundo remouetur quoddam dubium, ubi. *h* Qui non ex sanguinibus. Circa primum sciendum quod sicut uerbum incarnatum est uere filius Dei naturalis, ita illi qui sunt membra eius per fidem formatam, efficiuntur filij adoptiui. Et in hoc apparet utilitas nobis proueniens ex suo aduentu. Et hoc est quod dicitur. Quotquot autem receperunt. credendo.

9 Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Per regenerationem baptismi, qui non datur nisi profitentibus fidem Christi per se si sint adulti uel per alium si sint paruuli.

Diuisio.

* Qui

MORALITER

1 manent, eo quod ponunt obiectionem huic illuminationi, de quibus dicitur Iob 24. b. Ipsi fuerunt rebelles lumini.

2 Et mundus eum non cog. Id est, homines mundialiter uiuunt qui suum intellectum & affectum defigunt in terrenis, sic auertuntur a diuinis.

3 In propria uenit & sui eum non receperunt. Licet autem oes

Christiani sint sui, magis tamen proprie clerici, qui dicuntur a cleros quod est fors, eo quod sunt de sorte Dei, & tamen eorum multi non recipiunt ipsum, sed magis abiiciunt quam laici.

8 Quotquot autem receperunt eum. Per fidem charitate formatam.

9 Dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui cred. Per adoptionis gratiam.

† Qui

A * **AVG.** Magna benevolentia, vnicus natus est, & noluit manere vnus, non timuit habere coheredes, quia hereditas eius non sit angusta si eam multi possederint

era. 2. in
Io. 10. 9.

CHRYSOS. Non dixit, quoniam fecit eos filio Dei fieri ostendens quoniam multo opus est studio, vt eam quæ in baptismo adoprionis formata, imaginem incontaminatam semper custodiamus. Simul autem & ostendens quoniam potestatem hanc nullus nobis auferre poterit, nisi nolij si auferamus. Si. n. qui ab hominibus dominium aliquarum reru suscipiunt, tantum habent robur quantum fere hi qui dederunt, multo magis nos, qui a Deo potimur hoc honore. Simul autem ostendere vult, quoniam hæc gratia aduenit volentib. & ita dicitur Etenim in potestate est liberi arbitrij & gratia operatione filios Dei fieri.

B

a *Et uerbum caro factum est.* Vt autem secure credamus homines nati ex Deo, subdit Deum nati ex hoie, ex hac susceptione infirmitatis sanatur nostra infirmitas, vt possumus filij Dei fieri. Et hoc est. *Et uerbum caro factum est.* Quod superius erat, inferius descendit. Quid mirum, si quod erat inferius, in id quod superius est ascendit? Nec miru, si homines nascuntur ex Deo, quia Deus ex homine est natus.

11. 15. de
Tri. c. 11

Verbum caro factum est. * **AVG.** Sicut uerbum nostru vox quodammodo corporis fit, assumendo eam in qua manifestatur sensibus hominum, sic uerbum Dei caro factum est assumendo eam, in qua & ipsum manifestaretur sensib. hominum. Et sicut uerbum nostrum fit vox nec mutatur in vocem, ita uerbum Dei, quidem caro factum est, sed absit

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui non ex sanguinibus. *Hic consequenter remouet dubium quia posset forte aliquis credere, quod hæc generatio esset per modu generationis carnalis ideo hoc remouet, dicens: Qui non ex sanguinibus, & c. Licet enim sanguis in Latino plurale non habeat, habet tamen in Græco, & ideo translator, vt sequeretur veritatem textus non curauit de regulis grammaticæ transferens in plurali. Ex sanguinibus. Ad generationem. n. carnalem cõcurrit duplex sanguis, quia ex parte matris requiritur sanguis menstruus pro materia, ex parte uiri requiritur semen in quo consistit uirtus formatiua, hoc autem semen est residuum alimenti sanguinei, quia nutritiua ministrat materiam ipsi generatiua, hoc tamen residuum, quod transit in semen dealbatum est propter maiorem digestionem. Istos igitur sanguines excludit euangelista a generatione spiritali, dicens: Qui non ex sanguinibus nati sunt.*

Genera-
tionis car-
nalis san-
guis dup-
le.

2 Neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri. *Per carnem hic intelligitur femina, quæ parum participat de ratione respectu uiri, propter hoc nominatur caro Gen. 2. d. 2. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro. & c. Copula autem masculi & feminae requiritur in carnali generatione, sic in omni alia actione naturali requiritur coniunctio actiui & passiui, & hæc copula maris & feminae excluditur a generatione spiritali, cum dicitur: Neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri. Aliter potest exponi, ita quod per uoluntatem carnis intelligatur concupiscentia large loquendo de uoluntate prout accipitur pro appetitu sensitiuo. Per uoluntatem uiri intelligatur appetitus intellectiuus. quia uterque appetitus concurrat in generatione carnali hominis, Appetitus sensitiuus, vt mouens, intellectiuus ut consentiens. & hoc remouetur a generatione spiritali, cum dicitur: Neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri. qualiter autem fiat generatio ista ostenditur, cum dicitur.*

3 Sed ex Deo nati sunt. *In quantum homines a Deo recipientes gratiam, trahuntur quodammodo ad naturam diuinam, quia per donu gratia efficiuntur consortes diuinæ naturæ vt habetur 2. Pe. 1. e. Per quæ maxima & preciosa nobis promissa donauit vt per hæc effici-*

MORALITER.

1 Qui non ex sanguinibus. *Nam hæc filiatio non est per participationem esse naturæ humane, sed magis diuinæ, secundum quod dicitur 2. Pet. 1. a. Qui uocauit nos propria gloria & uirtute, per quem maxima & preciosa nobis promissa donauit, vt per hæc efficiamini diuinæ consortes naturæ.*

†

vt mutaretur in carnem.

* **ALCYN.** Cum etiam credamus animam incorpoream corpori coniungi, vt ex his duobus fiat vnus homo, facis possumus credere diuinam substantiam incorpoream in corpore coniungi in vnionem personæ, ita vt uerbum in carne non sit di-

a Pluraliter, vt significet maris & feminae materiam. **b** Concupiscentia carnis, id est femina quæ est caro Adz. & regitur.

Qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex Deo nati sunt. Et uerbu caro factum est,

a Vir dicitur spiritus qui regit. **b** Operante per baptismum. **c** Homines ex Deo, & Deus ex homine. **d** i. filius Dei. **e** Homo.

Sunt nati de materia patris & matris. **1** anima conuertitur in corpus. **2** in corpus.

* **HIL.** Quicquid uolens vnigenitum Deum qui in pri-

pio apud Deum erat Deus uerbum, non substantiam Deum esse & sermonem uocis emissæ, & quod loquentibus uerbum inum, hoc sit patri Deo filius, argute subripere uerbum, ne subsistens uerbum Deus, & manens in formâ Dei factus homo natus sit, vt cum hominem illum humanæ originis causa, quam spiritalis conceptionis facti animaduertit, non Deus uerbum hominem se ex partu originis efficiens extiterit, sed vt prophetis spiritus propheta in letu uerbum Dei fuerit. Et arguere nos solet quod factum dicamus esse natum non nostri corporis atque inæ hominem, cum nos uerbum carnem factum nostri similitudinis natum hominem prædicemus, vt uere Dilius uere hois filius natus sit, & vt per se sibi assumpsit ex gine corpus, ita ex se sibi animam assumpsit, quæ utique in homine nunquam gignetium originib. præbetur, & in ipse ille filius hominis sit, quam ridicule præter Dei filium qui uerbum caro factum est, alium nescio quem tanquam prophetam uerbo Dei animatum prædicabimus, cum minus Iesus Christus & Dei filius & hominis sit.

Vidim

mini diuinæ consortes naturæ. Ex prædictis patet, quod filij carnes contrahunt quandam maculam & fæditatem ex modo sua generationis, non sic autem filij spirituales, sed magis nobilitatem.

4 Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. *Hic consequenter ostendit motum uerbi in mundum uenientis, quia non uenit ubi prius non erat, sed quia nouo modo incepit esse, sicut uerbum prius est in aliqua ciuitate per suam potentiam tantum, quando uenit illuc personaliter incipit esse nouo modo scilicet, per sui præsentiam sic Dei filius qui prius erat in mundo per potentiam, præsentiam & essentiam, ut patet per prædicta, uenit ibi nouo modo, scilicet per carnis assumptionem, Et hoc est quod dicitur. Et uer. caro factum est, & hab. in nobis. Ex hoc uerbo, uerbum caro factum est: Euenit acceptit occasione errandi dicens quod ex uerbo & carne facta uerba natura sicut & una persona. Sed hoc manifeste patet falsum impossibile, quia illa natura esset composita ex uerbo & natura humana, & uerbum ueniret in compositionem alterius, hoc autem impossibile, quia omne quod componitur alteri, est aliquo modo uoluntaria, potentia autem nullo modo potest esse in uerbo, cum sit a se purus, ergo, & c. Item si esset possibile unam naturam ex ambobus fieri, illa tamen non esset natura humana, nec diuina, quia natura composita ex duobus non est aliqua illarum, sed aliquid aliud resultans ex ipsis, ut patet de mixto ex elementis, quia mixtum non est aliquod elementorum, nec ipsa simul sumpta, quia tunc mixtum non esset aliquid unum, & ideo si ex uerbo & carne fieret una natura, sequeretur quod Christus non esset homo neque Deus contra scripturam noui & ueteris Testamenti. Propter quod Arrius dixit, hoc ex carne & uerbo non est facta una natura, sed ipsum uerbum tantum assumpsit, non tamen animam. quia uerbum supplet locum anime secundum ipsum, sed istud dictum implicat contradictionem, quia caro non est in specie carnis, nisi per animam ut habetur 4. Meteor. 1. Et ideo dicere, quod uerbum assumpsit carnem & non animam implicat contradictionem. Nec ualet, quod dicit uerbum supplet locum anime quia caro illa etiam secundum ipsum non est informata per uerbum, sed tantum assumpta. Et si diceret ipsam per uerbum informari, hoc tamen est impossibile. Item sequeretur quod pri-*

4 Et uerbum caro factum est. Et sic Deus uoluit esse participes humanæ naturæ, & hæc mutua participatio debet esse ratio maximæ dilectionis, licet non sit similis utrobique, quia uerbum assumpsit humanam naturam ueram, sed Deus filij adoptiui non recipiunt sic diuinam, sed participatio per gratiam.

Et

1
a
m
per
aliu
nisi
si
faci
vidi
opi
diu
exi
sibi
sup
bus
refe
feri

plumus gloriam eius quasi unigeniti a pa. * CHRISOSTO
Cum dixisset, filij Dei facti sumus, & non aliter qua
oc, quod verbum caro factum est, rursus ipse dicit &
lucru. Et vidimus gloriam eius, qua vtiq; no vidissemus,
cofortiu humanitatis visus esset nobis. Si enim Moy
si non sustinuerunt
faci n glorificatam
vide, sed velamine
opi fuit, qualiter a
diu itatem nudam
exi tentem in accef
sibi m etiam ipsis
sup ioribus virtuti
bus nos Iudei & ter
refe s sufferre pos
feri s?

2 a Habitu inuentus ut homo, Et per hoc sanati. Nos quos elegit. b Id est, cognouimus Deum esse gloriosum. c Maiestatem eius per humanitatem. in qua docuit & miracula fecit, in qua transfiguratus est, in qua surrexit, Vel a Iudicium.

& habitauit in nobis. Et t vidimus gloriam eius, glo
a Non ut cuiuslibet sancti. b Vidimus illum hominem. c Secundum humanitatem.

riam t quasi unigeniti a patre, plenum gratia

Irruerat. n. homini quasi puluis in oculum de terra, oculus iste sauciatus erat & terra illuc mittitur, vt sanetur.
b Quasi unigeniti a patre. * GREGORIUS. In sacro elo
quio, sicut, & quasi, aliquando non pro similitudine ponit,
sed pro veritate. Vnde & istud, quasi unigeniti a patre.

c Plenum gratia & verit. Homo Christi plenus fuit gratia, quia nullis prece
dentibus meritis ex
1
2
3
fuit deitas in eo im
plens hominem il
lum omni plenitudi
ne redudante, in om
nes sanctos, vnde & mater eius non tantum dicitur mater
hominis, sed & mater Dei. Nec mirum, si dicitur, homo et
Deus, cum Deus dicatur etiam homo, hac autem gratia di
citur & veritas, quia sic olim promissum est, & modo exhi
bitum, scilicet, vt Deus sit in homine implens eum omni
bono, & per eum suos.

D
Lib. 18.
Mor. c. 6

† specta
uimus.

E

ORIGENES. E

AVGVSTINVS. Quia verbum caro factum est, & ha
bitauit in nobis, ista natiuitate collyriū fecit, vnde tergeret
tuli cordis nostri, vt possimus videre maiestatē eius p
eum humanitatē, & ideo dicitur: Et vidimus gloriam eius. Glo
riam nemo posset videre, nisi humilitate carnis sanaret.
Irruerat

INCOLAVS DE LYRA,

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
7

A No. 2. in dicitur

* ORIG. Plenum gratia. Huius duplex est intellectus. Po- test. n. de humanitate ac diuinitate in carnat: verbi accipi, ita vt plenitudo gratie referatur ad humanitatem, secundum quam Christus caput est Ecclesia, & primogenitus creaturae vniuersae, quoniam maximum & principale gratiae ex- eplum, qua nullis praecedentib. meritis homo efficitur Deus, in ipso primordialiter manifestum est. Potest etiam plenitudo gratiae Christi de spiritu sancto intelligi, cuius septiformis operatio humanitatem Christi impleuit. Plenitudo vero veritatis ad diuinitatem refertur. Si vero plenitudinem gratiae & veritatis de nouo Testamento mauis intelligere, non incongrue pronuntiabis plenitudinem gratiae noui testamenti esse per Christum donatam & legalium symbolorum veritatem in ipso esse impletam.

a Hic erat quem dixi. Per demonstratiuum pronomen innuitur Christum affuisse in illo loco. Saep enim ipse dominus adhuc ignotus antequam baptizaretur & praedicat, ad Ioannem solitus, erat venire. b Qui post me uenturus est. Qui post me natus, post me predicaturus, baptizaturus, moriturus. Non quod iam non esset natus, quando haec dixit, quia etiam baptizatus. Sed venturus.

c

a secundum deitatem. b Non solum ergo dico, sed etiam me. c. f. quod verbum caro factum est, quia ipse praemissus ei testatur idipsum, scilicet, Christum nem humanitatis, & aeternitatem diuinitatis.

& veritatis. Ioannes testimonium perhibet de ipso & clamat

dicens. Hic erat quem dixi, qui post me venturus est, ante me

factus est, quia prior me erat. Et de plenitudine eius nos

rus in praedicatione, in morte, sed non in resurrectione. Ante me factus est, quia prior me erat. Ex Graco, coram me factus est, id est, apparuit mihi quidem, scilicet, quia prior me erat.

* THEOPHILACTVS. Arriani hanc literam sic exponunt, volentes ostendere quod Dei filius non est a patre genitus, sed factus sicut vna alia creatura.

* AVGVSTINVS. Non ergo intelligitur, factus est a quoquam ego essentius, sed ante potius est mihi.

* CHRISOLOGVS. Si autem quod dicitur, ante me factus est, de praedicatione ad esse intelligeretur, super christum esset, quod dicitur. Quia prior me erat. Quis enim est ita insipiens, ut crederet quoniam ex quo ante eum factus est, prior eo erat. Inter autem e contrario oporteret dicere, scilicet, prior me erat, quia ante me factus est. Ergo quod dicit: Ante me factus est, de honore intelligitur. d Et de plenitudine. Exposito testimonio praecursoris, et euangelista ad testimonium suae assertionis. Quia uerum factum est, vidimus gloriam eius plenae gratiae & veritatis & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Gratiam uerum firmam credamus, & veritatem qua illum intelligimus.

B Hic, ca. tit.

*

NICOLAUS DE LYRA:

1 Et veritatis. In quantum in ipso fuit veritas diuina, siue increata per unionem naturae, similiter in anima Christi fuit plenitudo ueritatis in quantum habuit notitiam omnium quae cognoscit Deus notitia uisionis. Similiter fuit in Christo plenitudo ueritatis, in quantum impleuit omnes figuras & promissiones legis Moysaicae.

2 Ioannes testimonium perhibet. Hic ponit secundum modum quo innotuit Ioanni & apostolis alijs uerbum incarnatum, & hic modus fuit per auditum, quia audiuit a Ioanne testimonium de Christo quod erat efficax, propter Ioannis mirabilem nativitatem, & propter excellentem uita suae sanctitatem. Et hoc est quod dicit: Ioannes testimonium perhibet de ipso. Et benedicit, perhibet, ad ostendendum quod eius testimonium fuit continuatum, quia non solum semel, sed pluries testificatus est de Christo. Et ideo dicit, perhibet, ad denotandum continuationem huius testimonij. Secundo ostenditur istud testimonium clarum, cum s. b. dicitur.

3 Et clamat dicens. Quia Ioannes non loquebatur de Christo in occulto, sicut faciunt illi qui habent doctrinam suspectam, sed in palam coram populo. Dicitur autem hoc testamentum certum & uerum, quia eodem modo testificatus est prius de Christo in absentia, et post in praesentia, quod notatur cum dicitur-

4 Hic erat quem dixi. Scilicet, ante, & idem mod. dico. Vterius ostenditur, quod de Christo dixit, cum dicitur.

5 Qui post me venturus. Patet quod Ioannes non loquitur de aduentu Christi in mundum, quia iam erat natus, & fere triginta annorum, sed loquitur de aduentu ad praedicandum & mysterium nostrae redemptionis compiendum.

6 Ante me factus est. Ex hoc loco arguit Arrius, quod uerbum secundum naturam uerbi sit factum, quia non est dubium, quod Ioannes praecessit Christum secundum carnem. Et ideo cum dicitur Ante me factus est, de natura uerbi intelligendum est. Sed litera sequens hoc destruit per hoc quod subditur.

7 Quia prior me erat. Et per consequens habuit esse ante Ioannem ideo si de factione naturae loqueretur, aliter ordinasset literam, dicens: Prior me erat, quia ante me factus est. Et ideo sic debet intelligi: Ante me factus erat. Id est, mihi praelatus. Cuius rationem assignat dicens: Quia prior me erat, non secundum humanitatem, sed secundum diuinitatem, in qua est ab aeterno. Potest etiam aliter exponi referendo

hoc ad Christum secundum humanam naturam.

Ad cuius intellectum, scilicet, quod puer est in fieri secundum uerbum naturae usque ad natiuitatem. Christus autem ab instanti conceptionis dabitur corpus omnibus lineamentis distinctum & animum uirtutibus & scientiis perfectam, quamuis nondum haberet perfectam corporis quantitatem. Et hoc est quod praedictum Iere. 31 dicitur: Quia faciet dominus super terram, mulier circumdabit uirum, quia Christus ab instanti conceptionis fuit uir perfectus modo dicitur. Cuius tamen, quod Christus fuit ante conceptus quam Ioannes fuit natus patet Luc. 1. d. Et ideo hoc modo litera praedicta potest exponi: Ante me factus est, ut per factum esse, intelligatur perfectio, quia haec signat talis locutio, sicut fieri imperfectionem designat, quia Christus etiam secundum humanam naturam ante perfectus fuit quam Ioannes, ut patet per praedicta.

8 Et de plenitudine, &c. Positis duobus modis quibus uerbum incarnatum eis innotuit, hic consequenter utrumque modum manifestat. Et primo manifestat primum qui est per uisum, ut dicitur de secundo secundum qui est per auditum, ibi: Et hoc est testimonium. Ad intellectum primi sciendum quod haec uerba quae sequuntur sunt uerba Ioannis Baptistae, licet hoc dicat Origenes, sed sunt uerba Ioannis euangelistae declarantis modum quo cognouerunt uerbum incarnatum per uisum, secundum Augustinum & Chrysostomum. Vidimus eum plenum gratiae & ueritatis, posset, ut quae quere, qualiter hoc uidistis? ideo declarat quod. ter hoc est quod quasi respondens tacitae questioni. Et diuiditur in duas, quia primo declarat qualiter cognouerunt eum plenum gratiae. Secundo qualiter cognouerunt eum plenum ueritatis, ibi: Deum nemo uidit. Dicit igitur primo. Benedixit quod uidimus eum plenum gratiae, quia de plenitudine eius nos omnes accepimus. Et per uisum apparuit in spiritu sancti missione super apostolos in die Pentecostes ex cuius plenitudine linguis omnium loquebatur, ut dicitur Act. 2. a. & ideo experientia quodammodo cognoscebant ipsum esse plenum gratiae. Et hoc est quod dicitur. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus. Ista dictio copulativa, non continuatur litera immediate praecedenti quae continet uerbum Ioannis Baptistae, sed uerba Ioannis euangelistae quando supra dicitur. Et uidimus eum quasi unigenitum a patre plenum gratiae, & ueritatis quia hic declarat modum per quem hoc cognouerunt, ut dicitur, scilicet, per acceptionem spiritus sancti de eius plenitudine, ideo sequitur.

Pror. Arrii.

MORALITER.

2 Ioannes testimonium perhibet de ipso. Hic ponitur ipsius Ioannis modus testificandi, per quem significatur modus praedicandi, qui debet esse cum affectu magno & etiam in publico. Ideo subditur. 3 Et clamat dicens. Habentes. n. doctrinam suspectam, magis

docent occulte & sine clamore.

4 Hic erat quem dixi, qui post me uenturus est, ante me factus est. Quia praedicator querere debet honorem Christi, & ueritatem praedicationis attribuire sibi, ideo subditur.

8 Et de plenitudine eius nos omnes accepimus. Ex nobis habentes.

a accipimus. **AVGVSTINVS.** Non solū gratiam, quæ plane gratis datur, non pro merito vt fidē quæ per dilectionē operatur ex qua iustus viuit, sed pro ista gratiā, id est, beatitudinem æternā, quæ & merces iustitiæ dicitur, & etiā gratia, quia meritum ex gratia.

b. Gratiam pro gratia. Gratia in conceptione boni per gratiam datur. Gratia simpliciter quæ non est meriti, si postea cum illa operamur, in bonis consuescimus, & tunc datur gratia pro gratia dicitur.

c. **AVGVSTINVS.** Accipimus de plenitudine eius primo gratiam, & rursus accipimus gratiam pro gratia. Quam gratiam primo accepimus? fidem. Vocatur gratia, quia gratis datur: hęc ergo accepit gratiam primam peccator, vt eius peccata dimitterentur. Et iterum gratiam pro gratia, i. vitam æternam, vita enim æterna quasi merces est fidei, quia ipsa fides gratia est, vita æterna gratia est pro gratia.

d. **Per Moysen.** Per Moysen seruum prænunciatio, per dominum Iesum salutis impletio.

e. **Deum nemo vidit vnquam.** Id est, nullus purus homo viuēs in hoc corpore vidit Deum vt est, vnde dictum est Moysi: Nō videbit me homo & viuet, i. nemo viuēs in corpore, videbit diuinitatē meā. Vnde ista adiecit Deus Moysi: Sta in fine petre, & cū pertransiero videbis posteriora mea. Per quod est, Christus, foras crucis patibulū, pertransiero id est, transiero de mūdo ad patrē. Posteriora, ortus eius pasce, resurrectio, ascensio, per quæ credita ad eius beatitudinem & visionē peruenimus. Quod legitur Deū apparuisse hominibus siue visibiliter carnalibus oculis, siue inuisibiliter prophetis visionibus per subiectam creaturam intelligendum est, visionibus enim prophetarū quadā spirituali creatura factæ sunt, quibus Deum vidisse perhibentur.

f. **Deum nemo vidit vnquam.** **GREGORIVS.** Patenter datur intelligi, quod quādiu hic mortaliter viuunt, videri per quasdam imagines potest Deus sed per ipsam naturā suā speciem nō potest, vt anima gratia spiritus afflata per figuras quasdam Deum videat, sed ad ipsam vim eius essentiæ non ptingat. Hęc est enim quod Iacob quod Deum se vidisse testatur, nō nisi

nisi angelū vidit. Hinc est quod Moyses, qui cū Deo facie ad faciem loquitur, dicit. Ostende mihi temetipsum manifeste, vt videam te. Ex qua eius petitione colligitur quod eum sitiebat per incircumscriptæ naturæ suæ claritatem cernere quem iam cœperat per quasdam imagines videre.

a. **vt ipsum credamus & veritatem, qua illum intelligamus.** **b.** Pro bono bonum. **c.** Vere ab eo accepimus, quia lex quæ mala non tollit sed ostendit, & reos conuincit, vt humiliter se medico.

d. **Quæ sit salus homini vt erat promissa.** **e.** **Quæ est dominus liberans.** **f.** **Quæ.**

g. **Nec Moyses.** **a.** **Hęc gratia per Christum omnibus est data, id est, videre Deum qui nunquam visus est.** **b.** **Id est per manifestationem suam in orationis Deum Fidelibus.** **c.** **Per Moysen non gratia, nec per ipsam, Ioannem & hoc est quod testatur se non esse Christum.** **d.** **Lucernæ.**

omnes accepimus. Et gratiam pro gratia, quia lex per Moysen data est, sed gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Et hoc est testimonium Ioannis,

*** GREGOR.** Si a quibusdam potest in hac corruptibili carne viuere, sed tamen inestimabili virtute crescentibus quodam contemplationis acumine eterna claritas Dei videri, hoc ab hac sententia non abhorret, quoniam quilibet sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ut nec iam eius amore teneatur.

*** AVGVSTINVS.** Nisi ab hac vita quisque quodammodo moriatur siue omnino exiens de corpore, siue ita auersus alienatus à carnalibus sensibus, vt merito nesciat, sicut Apostolus ait vtrum in corpore an extra corpus sit, non in illam rapitur & subuehitur visionem.

e. **Vnigenitus filius.** Quæ sit summa gratiæ & veritatis, bene subdit, scilicet cognitio ipsius trinitatis, vnde: *Hęc est vita æterna, vt cognoscant te vnū verum Deum & quem mihi. Ie. Chr. fili.* Quæ in hac vita non plene est, quia nemo in carne vidit Deum, vt est. Vnde nec ipse Moyses nedum per eum data sit gratia, sicut est ipse post omnia visa in typo Dei dixit: *Ostende mihi te ipsum, sed filius qui est in secreto patris narrauit, quia nemo nouit patrē nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Ipse narrat suis quid de trinitate Deitatis sentiendum sit quomodo ad eam perueniendum, & ad ipsam introducit.

f. **Et hoc.** Et hęc & cetera sequentia testimonia Ioannis, exhibitat sunt post baptizatū Christū, cū iam Iesus veniret inuita re discipulos, quos Ioannes suis testimoniis mittit ad eū. Testimonium est hoc, quod occultus Christus, occultus quia humilis, vt possit sperni & occidi, vt redimeret mundum.

Ho. 14. i. lo. 10. 3.

E

1
2
3
4
5
6

Lib. 18. Moral. c. 28.

Lib. 11. super Genesim. c. 27. 10. 3.

Inf. 17. a.

Exo. 33. d. Lu. 10. d.

Tu

NICOLAUS DE LYRA.

1. Et gratiam pro gratia. Prima enim gratia datur sine meritis, quæ gratiam non potest homo mereri, sed habita prima gratia potest homo mereri de condigno augmentum gratiæ. Et ideo secunda gratia datur quodammodo pro prima, quia datur pro meritorio opere pro deo ex ipsa.

2. Aliter potest hoc exponi & magis proprie ad literam de lege non veteri, ita quod lex vetus dicitur gratia prima, magna enim gratia fuit dare legem specialem populo dura ceruicis, & alia bene illi populo collata, propter quod dicitur in Psal. 147. b. Non sicut aliter omni nationi, & c. Quia tamen ista lex erat imperfecta, illi illius data est lex noua quæ est perfecta & maior gratia. Et sic exponitur illud: Et gratia pro gratia. Quod non solum accepimus de plenitudine Christi in receptione spiritus sancti, sed cum hoc accepimus gratiam pro gratia, id est, legem nouam loco veteris, propter quod subditur quasi exponendo.

3. Quia lex per Moysen, & c. Dicitur autem lex noua respectu verus veritas, quia illa fuit figura & umbra illius. Dicitur etiam gratia respectu eius, quia quamuis lex vetus ex liberalitate diuina fuit illi populo data, propter quod potest dici gratia large, eo modo quoquodlibet donum gratis datum dicitur gratia, non tamen

non tamen conferebat gratiam iustificantem sicut facit lex noua.

3. Deum nemo vidit vnquam. Hic declarat Ioannes, qualiter cognouerunt Christum fuisse plenum veritate, videlicet per doctrinam Christi qui docuit eos de secretis diuinitatis, quæ comprehendendi non possunt nisi ab eo in quo est plenitudo veritatis. Et hoc est quod dicitur: Deum nemo vidit vnquam. Non accipitur hic nemo pro vno homine, quia sicut in sacra scriptura aliquando accipitur homo pro omni creatura, eo quod habet aliquam conuenientiam cum omni creatura, propter quod dicitur Mar. ult. d. Prædicare euangelium omni creaturæ, ita nemo aliquando accipitur pro nulla creatura. Est igitur sensus: Deum nemo vidit vnquam, nulla creatura potest visione comprehensionis videre diuinam essentiam: Et subdit a quo comprehendatur.

4. Vnigenitus filius qui est in sinu patris. Id est, in inuisceribus diuinitatis ipse comprehendit eam, qui habet eandem notitiam cum patre, & ideo potest de hoc alios plenius instruere. Ideo sequitur.

5. Ipse enarrauit. Sicut patet ex decursu euangelij, quod Apostolos de secretis diuinitatis docuit vt de mysterio Trinitatis, & de multis alijs quæ non fuerunt ita explicite tradita in lege & prophetis, sicut Christus explicauit.

6. Et hoc est test. Postquam euangelista declarauit modum quo habuerunt notitiam de plenitudine Christi per visum, hic cōsequenter declarat

MORALITER.
1. Et gratiam pro gratia. Id est, nobis dedit gratiam, vt per eam gratiam consequamur, quæ est gratia consummata.
2. Quia lex per Moysen, & c. a peccatis cohibēs, sed nō gratiā iustitiæ præbēs, nā hoc Christo referuabatur. Ideo subditur gratia & veritas per Iesum Christum facta, & c. Comprehensiuè.
4. Vni-

4. Vnigenitus qui est, & c. Id est, sibi consubstantialis, ipse vidit isto modo. Ideo subditur.
5. Ipse enarrauit. Scilicet mysteria in lege & prophetis sub velaminibus pronuntiata. Et hoc fuit signum, quod uos deduceret ad claram visionem diuinorum.
6. Et hoc est testimonium Ioannis. Quod perhibuit coram legibus
 Tomus v. K

A *Tu quis es.* Putabant Iudæi Ioannem esse Christū, qui in lege promittebatur. Alij putabant eum esse E iā, pp nimia abinentiam & castitatem, & solitariam vitam, & asperitatem delictorum reprehensionē, & durissimū futuræ vindictę terrorem, Alii dicebant eum esse vnū de prophetis resuscitatum, propter prophetiæ gratiam.

B *Confessus est.* Confessus est ut postea dicit, nō qd erat Christus. Non negauit qd erat, id est, quod esset præcursor vt post interrogatus dicit. *Ego vox cla.* Ordo verborū, & cōfessus est & non negauit quando miserunt.

C *Elias es tu.* Cum omnes scirent nomen Christi, sciebāt etiam quod Elias præcessurus sit eum. Sed ipse Elias præcessurus, in potestate iudicaturū, Ioānes figuraliter Elias eundē iudicandum, vt

sint duo præcones sicut duo aduentus eiusdem, vnde dicitur *Nom si m.* Elias, id est, nō præco, potentiam indicans in quam offenditis ostendo humilitatem quasi dicat te humili antequam excelsus iudicet. Ecce nec ego Christus nec aperta potentia iudex.

e *Ego vox clamans in deserto.* Non enim Ego sum homo vel Ioannes vel filius Zacharię, Non condideram humanam gloriam, Non sustinentiam uel gloriam rationem sed hęc omnia vt præcursor vobis deleuit omnia intra mundum continentur. Ascendit altum, factus, vbi nullam in se instantiam faceret, tunc abundanti gratia, qua exiit omnem creaturam vt sit vox verbi

quando miserunt Iudæi ab Ierosolymis sacerdotes & Leuitas ad eum, vt interrogarent eum. Tu quis es? Et confessus est, & non negauit. Et confessus est, quia non sum ego Christus. Et interrogauerunt eum, quid ergo? Elias es tu? Et dixit non sum. Propheta es tu? Et respondit. Non. Dixerunt ergo ei. Quis es? vt responsum demus his qui miserunt nos. Quid dicis de teipso? Ait. Ego vox

NICOLAIVS DE LYRA.

declarat alium modū quo idem cognouerunt per auditum, videlicet per Ioannis testimoniu. Et diuiditur in duas partes, quia primo manifestat testimoniu Ioānis factum in Christi absentia. Secundo testimoniu Ioānis de Christo in eius presentia, ibi: Altera die. Primo testimoniu dedit Ioānes interrogatus. Et diuiditur in duas, quia primo fuit interrogatus de persona. Secundo de officio, ibi: Et qui missi fuerāt. Prima adhuc in duas: quia primo ponitur testimoniu Ioānis p modū negationis. Secundo per modum affirmationis, ibi: Dixerunt ergo ei. Prima adhuc in tres secundum tres qōnes factas ipsi Ioāni, & tres responiones correspondentes. Secunda ibi: Et interrogaue rūt. Tertia, ibi: Propheta. Circa primū aduertendum, quod tpe prædicationis Ioānis erat famosa opinio, & maxime in Ierusalem vbi vigeat studium legis & prophetarum, quod tempus aduentus messie esset de proximo. Primo, quia videbant ab eis ablatum esse regnū vt declarauit super Matthæum & Daniele, & hoc fuerat eis datū pro signo aduentus messie Gen. 49. b. Non auferetur sceptrū de Iuda, &c. Secundo, quia videbant completas hebdomadas dictas a Daniele de aduentu sanctissimorum que cōpleta fuerūt in natiuitate Christi, vt declarauit super Danie. 9. vel secundum alios (qui dicūt eas fuisse completas. 19. anno Tyberij Cesaris, in passione Christi) viderunt eas cito complendas propter quod messia de proximo expectabant: Ex altera parte Ioannis baptista mirabilem natiuitatem, & eius excellentem sanctitatem, & ideo fuerunt moti ad opinandum ipsum esse Christum propter quod miserunt solennes nuncios ad Ioannem, volentes super hoc scire veritatem. Veruntamen Christof. dicit quod maliciose venerūt. Sed Orige. dicit simplici animo venerunt ad querendum veritatem. Et hoc videtur verius, quia in modo querendi exhibuerunt Ioanni maximam reuerentiam. Et hoc ex quatuor, vt patet in litera. Primo ex personis mittentibus ad ipsum nuncios, & hoc notatur cum dicitur.

1 Quando miserunt Iudæi, id est, illi de tribu Iuda, qui erāt nobiliores in populo. Secundo, ex loco missionis, cum dicitur.

2 Ab Ierosolyma. Quæ erat ciuitas sacerdotalis & regia, & quia studium legis & prophetarum & cultus diuinus vigeant ibi: Similiter ipsa erat caput regni. Tertio ex parte nunciorum cum subditur.

3 Sacerdotes & Leuitas ad eum. Quæ erant solennes persona & maxime quia illi sacerdotes & leuitæ qui fuerunt missi, erant de secta Phariseorum, vt dicitur infra eo. c. & illi erant magis religiosi & famosi in toto populo illo. Quarto, ex modo interrogandi cum subditur.

4 Vt interrogarent eum: Tu quis es? Quasi volentes in hoc ac quiescere dictis eius. Et subditur Ioannis responsio.

5 Et con.

5 Et con. Scilicet veritatem.

6 Et nō negauit. Vt supra dicitur sic diuinum officium. Hoc enim negare ipsum Christum qui est ipsa veritas. vnde sequitur.

7 Et cōfessus est quia non sum ego Christi. Et in hoc respōndit intentioni eorum. Ad hoc enim quærebant. Tu quis es? vt responderet eis si esset Christus, vel non.

8 Et interrogaue. ut eum quid ergo. Hic consequenter in secunda qō. Sicut enim aduentus Christi fuerat promissus Iudæis & aduentus Elie, vt habetur Malach. ult. b. Ecce ego mitt. vobis Eliam prophetam; &c. Et ideo audiētes quod non esset Christus, interrogauerunt consequenter si ipse esset Elias. Et submittitur nis responsio cum dicitur.

9 Et dixit. Non sum. Sed videtur esse contra illud qd dicitur in libro de Ioanne Mat. 11. b. Ipse est Elias. Dicendum quod ipsi quærebant de persona Elie & iō ad eorum questionem. respondit quia non erat Elias in persona licet esset Elias in spiritu propter similitudinem vite in austeritate, & doctrinę veritate & in officio quia erat præcursor primi aduentus Redemptoris, sicut Elias erit præcursor secundi. Et hoc modo Saluator vocat Ioannem Eliam, & sic nō est contradictio.

10 Propheta. Hic ponitur tertia qō. Erat. n. famosa opinio tu tēporis apud aliquos Iudæos, qd ante Christum veniret vnus magis propheta pro eo quod scriptum est Den. 18. d. Prophetam suscitabit dñs; Deus de fratribus vestris, &c. Quæ quidem auctoritas in veritate intelligenda est de Christo ad literā, licet Iudæi religerent eam de alio propheta. Et ideo interrogauerunt eum esset ille propheta de quo dicta est scriptura prædicta vnde in hoc hic nō ponitur propheta absolute, sed cū articlari dictione, quæ notat prophetam dictū antonomastice subditur Ioannis responsio.

11 Et respōdit Non. Non. n. negauit se esse prophetam absolute, nec prophetam missum ante Christum, quia negasset veritatem sed negauit se esse illum prophetam de quo loquitur illa scriptura. re-allegata quæ ad literam est de Christo intelligenda, vt dictū est aliter exponit hoc Greg. dicens, quod negauit se esse prophetam in quia erat plenus quam propheta. Sed prima expositio videtur melior & literę propinquior quia minus includitur ī maiori. Si enim fuisset plenus quam propheta, sequitur quod fuit propheta.

12 Dixerunt. Hic ponitur testimoniu Ioānis per modum affirmationis, quia audiētes nuncios Iudæorum, quod de omnib. videret certissime, voluerunt aliquid affirmatiue dictum ab eo reportare. & hoc quod dicitur: Dixerunt ergo eis quis es tu. Quid dicis de te? Affirmatiue subditur Ioannis responsio, in qua dat testimoniu Christo, asserens se esse eius præcursorem di.

13 Ego vox clamā. &c. Id est, ego sum ille de quo scriptura dicit.

Diuisio.

Ioanni defertur ex quatuor;

MORALITER.

† peritus i quo testimonio negauit se esse Christū & hoc veraciter quantū ad interrogantiū intentionem. Et de duobus primis patet quia Ioānes nō erat Christus, nec Elias in persona

sona Similiter de tertio nā intendebāt quærere si Ioānes erat de numero prophetarum antiquorū aliter. n. respondere fuisset falsum, sed asseruit se esse vocem, i. verbum nunciatorē qd erat verū & humile responsum. Et hoc docuit doctores catholicos veraciter & humiliter r

omni est filius dei. Ioannes ergo vox est & interpret hu-
ius nimi, q̄a primo mūdo eū demōstrauit. *Ecce agnus Dei*
a *fias* Hoc de Ioāne prophetauit: Ego vox clamātis in
de: to, in qua verbum sonat, id est prophetia, & ostensio
& cerna verbi præsens.

b *ex Pharisæis*: Id
est ex principibus
Iudæorum, qui do-
ctriā non querunt, a
sed uident. Qui ta-
me ad Ioannē ideo b
uerunt, q̄a audiunt
eum prædicasse com-
mūne omnium re-
luctationem, q̄ &
ip̄i redebant, v̄n &
ip̄i multos Chri-
stionēntiunt. Pau-
lur quoq; Apосто-
lur in multis audie-
rui.

c *Quid ergo baptiz-*
a *as, si tu non es*
Christus, neq; Elias, neq; p̄pheta? Rēspōdit eis Ioānes dicens:
d Ego baptizo i aqua, mediū aut vestrū stetit, quē vos nescitis.
e Ipse est, qui post me vēturus est, qui ante me factus est, cuius
f *quid ergo baptiz-*
a *as, si tu non es*
Christus, neq; Elias, neq; p̄pheta? Rēspōdit eis Ioānes dicens:
d Ego baptizo i aqua, mediū aut vestrū stetit, quē vos nescitis.
e Ipse est, qui post me vēturus est, qui ante me factus est, cuius

g *uid ergo baptiz-*
a *as, si tu non es*
Christus, neq; Elias, neq; p̄pheta? Rēspōdit eis Ioānes dicens:
d Ego baptizo i aqua, mediū aut vestrū stetit, quē vos nescitis.
e Ipse est, qui post me vēturus est, qui ante me factus est, cuius
f *uid ergo baptiz-*
a *as, si tu non es*
Christus, neq; Elias, neq; p̄pheta? Rēspōdit eis Ioānes dicens:
d Ego baptizo i aqua, mediū aut vestrū stetit, quē vos nescitis.
e Ipse est, qui post me vēturus est, qui ante me factus est, cuius

quod scripturis non intelligebant. Vel aliter. Medius qui-
dem erat. in quantum mediator Dei existens, & hominū
Christus Iesus, Medius Pharisæorum extitit, volens illos,
Deo iungere, sed ipse nesciebant eum.

* ORIGENE S. Preconium de precedenti Christi sub-
stantia proponit, q̄ In hunc
locum.
tanta sit ei virtus,
quod inuisibilis sit
sua Deitate, cum sit
præsens cuilibet, &
totum per orbem
diffusus, quod nota-
tur ex illo: *Medius ve-*
strum stetit. Vel illud
intelligēdum est de
nouis hominibus.
Cum. n. simus ratio-
nales, in medio no-
strum existit, ex eo
quod principale, s.
cor in medio totius
corporis insitū est.
Qui ergo verbum,
in medio gerunt, non autem cognoscunt. De illius natura
nec de quo fonte manauit, n. c. quomodo p̄stitit in eis. Sic
verbum in medio sui ob- inentes ignorant, quod tamen
Ioannes agnouit. Vnde exprobrando dicit ad Pharisæos:
Quem vos nescitis.
f *Cuius ergo nō sum dignus, & c.* Non ait nō solū. Soluit: n.
quoniam ipsū manifestauit & de diuinitate & humani-
te ipsū multa aperuit, sed non sum dignus, quia indi-
gnum ad hoc agendum se reputat, in quo simpliciter indi-
carur humanitas.

* GREG. Mos apud veteres fuit, vt si quis eam quæ sibi
competeret, accipere vxorem noller, ille ei calciamētū tol-
ueret, qui ad hanc sponsus iure p̄p̄nuitatis veniret. Quid
igitur inter homines Christus, nisi sanctæ Ecclesiæ sp̄s
apparuit? Recte ergo Ioannes se indignum esse ad solu-
endam corrigiam eius calceamenti, denunciat, ac si aperte di-
ca: Redemptoris vestigia non denudare valeo, quia sponsi
nomen mihi im merito nō vsurpo: Quod t̄n̄ intelligi p̄t
& aliter. Quis. n. nesciat q̄ calceamenta ex mortuis anima-
lib. fiant? Incarnatus vero Dominus veniens, quasi calcea-
tus apparuit, qui in diuinitate sua morticina nostre cor-
ruptiōnis assumpsit. Corrigia ergo calceamenti est liga-
tura mysterij. Ioannes ergo soluere corrigiam calceamen-
ti eius nō valet, q̄a incarnationis mysterium nec, ipse inue-
stigare sufficit, ac si si patēter dicat: Quid mirū si mihi ille
prælatas est, quem post me quidem natum confidēro, sed
na iuitatis eius mysterium non comprehendo,
Mystica.

NICOLAUS DE LYRA.
sa. 40. a. vt aliquid est, quod debet clamare in deserto Iudæa ut ho-
mines se prepararent ad aduentū Christi in mundum. Et bene desi-
gnatur Ioannes in proprietate vocis, quia erat annunciator verbi di-
uini, qui est verbum patris secundum diuinitatē vt su-
per dictum est. Vox enim humana est verbi mentalis expressiva.
Et qui missi fuerāt, erant ex Pharisæis. Et interrogaue-
runt eū, & dixerunt. Hic declaratur testimoniū Ioānis factum ad
interrogationem eius de officio. Et diuiditur in tres partes, quia p̄
ponitur nunciōrū interrogatio s. cū Ioānis responsio, ibi Re-
spondit eis. tertio, quadam respectu p̄cedentiū cōclusio, ibi. Hæc
Berthamā. Circa primum considerandum, quod sicut dictum est:
Pharisæi inter alios Iudæos videbantur magis religiosi, propter q̄
c. antur Pharisæi a Phares, quod est diuisio, quia in habitu, in ge-
stis & v̄ctu erant ab aliis quodammodo d. stin̄ti in signum maioris
p̄p̄nuitatis propter q̄ ostendebant se magis zelare pro ritu legis, pro-
pter quod audientes a Ioanne, q̄ non erat aliquis trium p̄dicatorū
quis expellabatur tāquā personis solemnes, quæsierunt ab eo quare-
bat inducendo nouum ritum, & hoc est quod dicitur. Et qui
missi

missi fuerant erant ex Pharisæis Et interroga &c. Et patet li-
tera ex dictis.
2 Respondit eis Ioannes. Hic ponitur responsio Ioānis, in qua
perhibet testimoniū de Christo dicens, quod sicut p̄currebat p̄di-
cationem Christi sua p̄dicatione & denunciatione, ita baptismū
Christi p̄currebat suo baptismo, sicut & propheta antiquitus ali-
quādo denunciabant futura nō solū verbis, sed etiā factis, vt supra
dictum est & hoc est quod dicitur hic. Respondit eis Ioannes di-
cēs. Ego baptizo in aqua lauando tantum corpus, ad designandum il-
lum qui suo baptismo lauabit animas, vnde subditur.
3 Medius autem vestrum stetit. Id est, commuiter viuens in-
ter homines. Christus enim vitam communem inter omnes duxit, vt
patet ex decursu euangelij.
4 Quem vos nescitis. Scilicet quantum ad diuinitatem imo ip-
sum simpliciter negauerunt coram Pilato.
5 Ipse est qui post me, &c. Hoc exponatur sicut supra exposi-
tum est.
6 Cuius non sum dignus, & c. Cum Christus calciamēta nō
portauit quod patet ex hoc quod dicitur Luca. 10. a. portare calcia-
mēta ap-
Christus
calciamē-
tis vsus
non est

MORALITER.
† Quid ergo baptizas, si tu non, &c. Q. d. Tu tibi vsurpās offi-
cium alienum.
† Respon-

2 Respondit. Non reddendo iniuriam pro iniuria, sed hu-
militer & vere di.
† Ego baptizo in aqua. Corpora tantum lauando, ad signifi-
candum illius baptismū, qui lauauit animas in spiritu sancto.
Tomus v. K 2

aptizans: Christus a Ioāne baptizatur, vt indicetur oīs
 hūilitas q̄ est oīs iustitia. Se. 1. o solus, ne baptisma Ioan
 nctius & maius, in quo Deus homo baptizatus est vi
 ur baptismo Christi, in quo homines baptizātur, Ba
 ntur autē alij a Ioanne, vt vsus baptizandi p̄paret viā
 smo Christi.
testimonium. Si
 dixit se venisse
 anifestare Christi
 ita perhibuit b
 moniū scilicet c
 In quo didi
 quod prius nesci
 venerat etiam
 icare poeniten
 i, facere p̄para
 oem p̄dicationis
 i, sed tm̄ de p̄
 fatione baptis
 i singulariter, g
 quāptismus Chri
 i sumonum sa
 eruentū inter alia.

pax sine lauiatione in omnib baptizatis seruaretur, quasi in
 vna columba que gemit in arūnis mundi, & ramū q̄ extra
 est, si fructum hēt ferr ad arcam, iō spiritus in quo baptizat
 & columba ostendit. Vt autē habita vnitate & pace in se fer
 ueant q̄ mala, post in igne datus est apostolis, & in linguis
 diuersis s̄m diuersi
 tatem gentium que
 modo vnūtur, olim
 de vna diuisa in tu
 midis edificatorib.
 Nota quod in sa
 cramento baptisma
 tis sicut & in alijs,
 solus Christus ope
 ratur. Alij vero sunt
 ministri. Vnde Apo
 stolus. In labore &
 mente sunt differen
 tes.
 Hiero. Ostendit
 Ioannem non scire
 p̄ baptismum Chri
 sti, i. mūdum esse redemptum: nam sciebat eum filiū esse,
 & natum in carne. Aug. dicit Ioannem ignorasse hoc tm̄
 vtrum sibi retineat vim baptizandi an alicui suorū tribuat.
 Et manen. A v c. Spiritualiter d̄r spiritū manere in Chri
 sto, a quo nunquam per peccatum recessit, in quo semper
 mirabiliter vixit & mirabiliter operatus est. In sanctos ve
 nit, per peccata recedit. Manet tm̄ semp in eis ad aliquid, vt
 Christus eis promisit. s. vt bonis semper insistant. Ad ali
 quid non manet scilicet vt ex eo prophetent, uel miracula
 faciant, & ideo hoc quod dicit est primum signum agno
 scendi Christum.
 Qui baptizat. Baptizat Christus in spiritu, non solum re
 mittendo peccata in aqua, sed & post purgando, & amorē
 accendendo, & donis implendo.
 Hic est fil. Dei. Hic testatur filium Dei quē superius virū
 vocabat: ut ab eo habeatur testimonium utriusque nature.
 Altera die iterum stabat Ioannes. Typice itat Ioānes, cessat
 lex tamen testimonium perhibens Christo. Ambulat Ie
 sus, id est gratia hincinde colligens.

D
 Gen. 8. 5
 Aet. 2. 2.
 Gen. 1. 1.
 E
 Roman.
 12.

Non in spiritu peccati tollens.
 propterea veni ego in aqua baptizans. Et testimonium per
 hibuit Ioannes, dicens † Quia vidi spiritum descendentem
 quasi columbam de celo, & mansit super eum: & ego
 † nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille
 mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem
 & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiri
 tusancto. Et ego vidi & testimonium perhibui, quia
 hic est filius Dei. † Altera die iterum stabat Ioannes, & ex

a Corporali specie columbz. b Vt Ioannes per eum excellentius de Christo intelligeret.
 c Comparatione huius cognitionis nam ex visu & auditu (sicut corporal) multum.
 proficiat in cognitione maiestatis & potestatis reuelatis oculis.
 Non alius. Qui. b Ecce quid didicit. c In quo est rem sio Quod non est Ioannis
 illum spiritum.
 Vnicui unde potest baptizare. b Immobilis in culmine perfectionis.

Non quod modo primum descenderit, sed
 hoc descendere ostendatur, & manere in baptizatis
 & non aliter, vt Ioannes per eum de Christo excellē
 intelligeret.
 Et ego nescie. A v c. Visa columba dicit se per eā didicisse
 quod prius nesciebat. Sciebat quidem, q̄ erat dñs; quod agnus
 reus peccata, q̄ ab eo deberet baptizari, sicut & p̄fessus
 est, sed nesciebat quod sibi esset retenturus & nulli tradi
 turus ptatem baptismi, & ministerium, per quod p̄stat vni
 tate ecclesie, ne sint tot baptismi quot Baptista. Potuit autē
 d̄ ptatem baptismi alicui seruo vice sua tradere, vt tanta
 est vis in serui baptismo quanta in domini, sed voluit vt
 baptizatorum tantum sit in domino, non in homine,
 & manent in eo, vt sit vna columba, & non diuidatur per
 hunc Vnde nihil differt baptisma dñi, siue per bonum
 siue per malum tradatur ministrum, nec iteratur, q̄a semp
 e baptisus domini. Baptismus Ioannis iteratur, q̄a non
 d̄ eius, sed hominis, & si ex Deo. Baptismus Indæ, nō Iudæ
 domini est, nec iteratus. Vt autē vnitas & fraternitatis
 pax sine

qui bapti. solus quantum ad istam excellentiam. Prima tamē expo
 sitio magis videtur consonare litera: ita quod, illud, nesciebam eum,
 referatur ad tempus precedens baptismum Christi, quando Ioānes
 non cognoscebat Christum adhuc in persona determinata, vt prædi
 ctum est, sed tantum in generali, & cum hoc fuit sibi datum signum
 cognoscendi eum determinate in futuro per apparitionem spiritus
 sancti in signo visibili. Ideo subditur:
 Sed qui misit me. Id est, Deus per expressam missionē & ap
 paritionem, vt supra dictum est.
 Baptizare in aqua. Quia baptismus Ioannis gratiam nō conse
 rebat, sed baptismum Christi significabat, & ad ipsum disponebat.
 Ille mihi dixit Super quem videris spiritum descēd. &
 manen. super eum. In signo visibili columba.
 Hic est qui baptizat in spiritu sancto. Quod est propriū ip
 sius Dei scilicet saluare animas per gratiam sp. ritus sancti
 Ego vidi. Spiritum sanctum prædicto modo descēdēntem sa
 per Iesum.
 Et testimonium perhibui quia hic est filius Dei. Scilicet
 cet naturalis, & per consequens habens eandem virtutem cū patre.
 Altera die. Hoc explicat testimonium Ioānis de Christo factū
 corā discipulis Ioānis specialiter. Et diuiditur in duas quia primū
 ponit huius testimonii, secundo testimonii fructum, ibi, Et audie
 runt. In prima parte dicitur sic. Altera die iterū stabat Ioānes
 & ex discipulis eius duo. Dicit altera die, ad denotandum quod
 Ioannes pluries & frequenter ferebat testimonium de Christo, ut su
 pra dictum est. Per hoc quod subditur.
 Stabat Ioannes. Ostenditur, quod ipse paratus erat ad exer
 cendum suum officium, testificandū de Christo, baptizando, & docē
 do. Vnde subditur.

F
 Ecce

NICOLAUS DE LYRA.

Propterea ueni ego in aqua bapti. Quia totum officiu Ioan
 baptizando & predicando erat ordinatum ad manifestationem
 risti, sed cōtra illud quod dicitur hic. Et ego nescie. eū Videtur
 e illud q̄ habetur Mat. 3. d. quod Ioānes prob̄ bebat Iesu venientē
 l baptismum, dicens: Ego a te debeo baptizari ergo vt videtur an
 baptismum ipsum cognouit. Dicendum, quod in baptismo cognouit
 am dupliciter. Primo per relationem diuinam, quando venit ad ba
 ptismum Ioanis, & tunc dixit ei Ioannes illud Ma. 3. d. Ego a te debeo
 baptizari Secundo cognouit eum, quando spiritus sanctus descendit,
 & per eū in signo visibili a deo prius sibi dato vt dictum est. Et ideo
 um dicitur hic. Et ego nesciebam eu. Refertur ad tempus præ
 edens baptismum quo Ioannes non cognoscebat Iesum quantum ad
 personam terminatam.
 Et testimonium perhi. Ioannes, di. Hic ponitur testimonij
 annis cōfirmatio per signū sibi diuinitus datum de Christo a prin
 cipio, quod postea vidit in ipso, & hoc est quod dicitur. Et testimo
 um perhi Ioann. di.
 Quia vidi spi. & c. man. su. Hoc fuit quando Ioannes baptiza
 u Iesum, vt habetur Matth. 3.
 Et ego nescie. eum. Istud refertur ad tēpus precedens baptis
 m. vt dictum est. Aug. autē refert nesciebam, ad potestati excellen
 in baptismo quā sibi Christus retinuit. Quæ consistit in quatuor.
 mum est, quod ipse solus baptismum institueret. Secundo est, q̄
 tum baptismi sine baptismo cōferre posset. Tertium est quod me
 num passionis eius in baptismo efficaciam haberet. Quarto quod ab
 equo tempore baptismus conferretur in nomine ipsius, sicut habe
 t Act. 19. a. quasi dicat ego nesciebam, quod hanc excellentiam
 iediciū in baptizando sibi retineret, vnde subditur postea. Hic est
 qui bapti

qui bapti. solus quantum ad istam excellentiam. Prima tamē expo
 sitio magis videtur consonare litera: ita quod, illud, nesciebam eum,
 referatur ad tempus precedens baptismum Christi, quando Ioānes
 non cognoscebat Christum adhuc in persona determinata, vt prædi
 ctum est, sed tantum in generali, & cum hoc fuit sibi datum signum
 cognoscendi eum determinate in futuro per apparitionem spiritus
 sancti in signo visibili. Ideo subditur:
 Sed qui misit me. Id est, Deus per expressam missionē & ap
 paritionem, vt supra dictum est.
 Baptizare in aqua. Quia baptismus Ioannis gratiam nō conse
 rebat, sed baptismum Christi significabat, & ad ipsum disponebat.
 Ille mihi dixit Super quem videris spiritum descēd. &
 manen. super eum. In signo visibili columba.
 Hic est qui baptizat in spiritu sancto. Quod est propriū ip
 sius Dei scilicet saluare animas per gratiam sp. ritus sancti
 Ego vidi. Spiritum sanctum prædicto modo descēdēntem sa
 per Iesum.
 Et testimonium perhibui quia hic est filius Dei. Scilicet
 cet naturalis, & per consequens habens eandem virtutem cū patre.
 Altera die. Hoc explicat testimonium Ioānis de Christo factū
 corā discipulis Ioānis specialiter. Et diuiditur in duas quia primū
 ponit huius testimonii, secundo testimonii fructum, ibi, Et audie
 runt. In prima parte dicitur sic. Altera die iterū stabat Ioānes
 & ex discipulis eius duo. Dicit altera die, ad denotandum quod
 Ioannes pluries & frequenter ferebat testimonium de Christo, ut su
 pra dictum est. Per hoc quod subditur.
 Stabat Ioannes. Ostenditur, quod ipse paratus erat ad exer
 cendum suum officium, testificandū de Christo, baptizando, & docē
 do. Vnde subditur.

Diuisio.

MORALITER.

Altera die iterum stabat Ioannes, &c. Sicut dictū est, per
 Ioannem

Ioannem prædicator euāgelij designatur, & ideo per hoc
 quod dicitur hic, stabat, significatur quod prædicator euā
 gelij debet esse constans in prædicatione uerbi diuini,
 Tomus v. K 3

A *Ecce agnus Dei. A V G V S T.* Si agnus Dei, est innocens, Ioh. agnus, an non & ipse est innocens? sed omnes ex illa propagine veniunt, de qua cantat gemens David: *Ecce iniquitatibus conceptus sum.* Solus ergo ille agnus qui non sic venit. Nō in iniquitate cōceptus est, nec in peccatis m̄ eius

Tract. 3. in Ioan. tom. 2. fol. 104
 eū i vtero aluit quē virgo p̄cepit, virgo peperit, q̄a fide p̄cepit, & fide suscepit.

In hanc sequim.
*** THEOPHYL.** a Dicitur Christus agnus Dei, in quātū Deus pater mortē b Christi acceptavit c pro nostra salute, vel d inquantū eum pro nostris tradidit mor ti. sicut enim dicere consueuimus, Hęc oblatio est talis hominis, id est. quā talis homo obtulit, sic g Christus dicitur agnus Dei, dātis. scilicet filium tuum p nostra salute i mor-

B tem, & ille quidem agnus typicus nullius oīno peccatū sustulit, hic vero peccatum vniuersi orbis terrarū, periclitatē enim mundum eruit ab ira Dei, vnde subdit. *Ecce qui tollit.* b *Sequuti sunt Iesum.* Sequuti sunt, vt eum iam potius quā Ioannem audirent, non tñ adhuc ei penitus adherētes. sed vt videant vbi habitat, vt assidue ad eum veniant, & ab eo erudiantur, & postea perfecte sunt sequuti, quando eos de nauī vocauit. Duo sequuntur, quia qui sequuntur gemina charitate debent accendi.

Mat. 4. d.
 c *Conuersus.* Quasi a tergo viderāt, sed quasi faciem p̄buit illis dum de maiestate descendit, vt posset videri, dum pro vmbra legis euangelij lucem exhibuit.

d *Quid queritis?* Interrogat non ignorans, sed vt mercedē habeant respondentes, qui rem, non personam, quid non quem, ne videatur ostendere illis personam, respondet.

Hom. 17 in Ioan. tom. 3.
*** CHRYSOSTOMVS.** Hinc erudimur, q̄a cū nos bene velle

vellet icēpim⁹ tūc De⁹ dat nobis multas salutis occasiōes. *** THEOPHYLACTVS.** Vide q̄ sequitibus se Dominus conuertit faciem, & respexit, quia nisi per bonā optationem ipsum secutus fueris, ad visionem faciei eius non quam pertiges, neque ad domum eius poteris peruenire.

a *Firmiter eius adherentes magisterio.* b *Ex dilectione.* c *In carne ad nos veniente m.*
 discipulis eius duo, & respiciens Iesum ambulāntem

dixit: *Ecce agnus Dei.* Et audierunt eum duo discipuli loquē-

tem, & sequuti sunt Iesum, Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se, dicit eis: *Quid queritis?* Qui dixerunt ei:

Rabbi, quod dicitur interpretatū magister, vbi habitas? Dicit eis: *Venite, & videte.* Venerūt, & viderūt vbi maneret, & apud

eum manserunt die illo. Hora autē erat quasi decima. Erat autē

Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierant

e *Vbi habitas?* d *Volūt o-* s *stus habitet, vt i-* s *lis assimilent, v-* t *incarnationē v-* 2 *pie querunt ost-* 3 *sibi aternam mi-* 4 *nem quomodo it-* 5 *apud patrem.* 6 *Venite. Quasi ex-* mone nō potest 7 *plicari, sed opere* 8 *mōstrat, venite* 9 *dēdo & operādō* 10 *intelligetis, venite* 11 *thimonio Ioāni* 12 *a lege recedite* 13 *gratiam recipiet*
*** CHRYSO-**
 Christus non c

eis signa domus, neq; locum, sed attrahit eos ad sequē-

Non dixit. Non est tempus nūc audietis cras, si quid vultis dicere, sed vt ad amicos. & familiares loquitur qualiter dicit: *Filius hominis non habet vbi caput reclinat.* Hic autem dicit, venite & videte vbi habito. Sed p̄ hoc quod dixit. Non habet vbi caput suum reclinat, demonstrauit, quod habitaculum proprium non habebat.

g *Die illo.* Ostendit nouum testamētum, siue presentem vitam.
 h *Hora autē erat quasi decima.* Quia ex lege venerāt, decima i Christū nisi, hora decima querunt ab eo doceri, quia non alius docet legem, nisi qui dedit eam. Ducit it cum misericordia, & implentur quę implere non poterat, vel hora decima vesperam mundi indicat.
 i *Frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierāt a Ioāne sequuti fuerant.* Frater iunior natu prior credit, non est o

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et respiciens Iesum ambulāntē. Scilicet prope locū vbi stabat Ioannes, quia Christus postquā baptizatus est a Ioanne, ad tempus moratus est prope locum, & factus est Ioanni familiaris, vt sic Ioannes frequenter diceret testimonium de Christo in sua presentia, & sic ab aliis cognosceretur, vnde subditur.

2 Ecce agnus Dei. Breuiter repetit euangelista testimonium quod fuerat superius dictū, idē omittit illud quod supra dictum est. Qui tollit peccata mundi. Et exponatur sicut supr. expositum fuit.

3 Et audierūt. Hic ponitur fructus predicti testimonii. Et diuiditur in tres, quia primo ponitur fructus sequens ex Ioannis testificatione. Secundo ex discipuli conuersi predicatione, ibi. Erat autē Andreas. Tertio ex Christi vocatione, ibi. In crastinū. Fructus autē primus fuit cōuersio discipulorū Ioannis ad Christū, quæ fuit inchoata per Ioannē inquantum discipuli testimonij eius reuenter audierunt, & tanquā verissimum executi sunt in opere, & hoc est quod dicitur. Et audierunt eum duo discipuli loquētes, & secuti sunt Iesum, desiderātes ei adherere & eius doctrinā audire, sed ista conuersio consummata est per ipsum Christum. Vnde subditur:

4 Cōuersus autē Iesus. &c. Ex sua benignitate & misericordia.
5 Vidēs eos seq. se, dicit eis. Quid. que. Q. Paratus sū ad voluntatē vestram, nec petis hoc ex ignorātia, vt aliquid addiscat, sed vt eorū responsione cōuenientius eos dirigat, sicut Gen. 3. b. dixit dominus

minus Adam vbi est? vt ex sua responsione conuenientius arguat ipsū. sequitur.

6 Qui dixerūt ei: Rabbi quod dicitur inter magi. Istud quod dicitur interpretatur magister, non est de verbis eorum sed est verbum gelista interpretantis nomen Hebr. quod est Rabbi, vnde dicitur: Rabbi vbi habitas? querentes domum eius tanquam studiosi discipuli, vt possent frequenter eum eo & ab eo instrui.

7 Dicit eis: Venite & videte. Libera i: er cōdescendēs petri eorum. Sed quia dictum est de domo Christi, hic videtur cōtrariū ei quod dicitur Mat. Filius hominis non habet vbi caput suum reclinat. Dicendum, quod in Mattheo dicitur non habuisse propriū habitaculum, non tamē negatur quin habuerit sicut hospes domum ad datam pro tempore ad manendum. Sic enim frequenter fuit in mattheo, & eodem modo ad tempus mansit prope Ioannē, postquam suum, & rationibus predictis, tamen in hospitio alieno, quod patet ex hoc quod non cras de loco illo, sed de Nazareth. Sequitur.

8 Venerunt & viderunt vbi maneret. Sicut hospes, vbi manet est.

9 Et apud eum manserunt. Audientes verba vni & ab eo. Hora autē erat quasi decima. Id est, p̄pe vesperā. In quo patet ardor eorum ad audiendum Christū, quia cū hora vesperina soleās, homines reuerti ad propria domicilia, tamē omnibus diebus manserunt cum ipso vsque in crastinum, desiderio audiendi illum.

11 Erat autē An. Hic cōsequenter ponit fructus proueniens ex discipuli

MORALITER.

1 Et respiciens Iesum ambu: Per quod significatur quod predicator euangelij debet diligēter cōsiderare processū vitæ Christi & nō solū cōsiderare, sed etiam predicare. Ideo subditur. **†** Dixit. Ecce agnus Dei. Eius innocentiam predicandā & obedientiam vsque ad mortem, & audietes debēt deuote recipere talem predicationem, quod significatur p̄ hoc quod subditur.

3 Et audierunt eum duo discipuli loquētes & sequuti sunt. Et dominus Iesus ad tales cōuertitur per clemētiam, & recipit per gratiā, & instruit eos ad necessaria ad salutem. Andream vero & Philippum qui a Christo edocti de salute fratrum suorum solliciti, significantur illi proximis suos quantum bono modo possunt inducere quoslibet Christi multos qui non solum non inducunt, sed posse auertere.

fratris in annis. Forte ad dignitatē Andreas dicitur esse frater Petri, super quē, id est, sup cuius fidē fundāda erat ecclesia. **a** Inue. hic pri. Vera pietas statim inuentum thesaurū nūc fratri, vt sicut est sanguine, sit & germanus in fide. **b** Inuenimus Messiam, & c. Christus græce, Messias Hebraice

ulus latine, vere em vnctus est a spiritu sancto specia a lra, a qua vnctio. n Chr stiani app: b latur. Quod iacob exiit lapidem post vionem in titulū B em olei superfu- ssi vnxit, iam diu- nus per illam Pe- n n, futuram Pe- tm icilicet Chri- stum spiritu sancto f vgendum figura- lra intellexit i qua tra sic fundari ecclesiam præfigurabat, &c.

c Tu es Simon filius. Prius dicit nomen vt hēt a parentib. vt significetur mutatio dū de Simone Petrum dicit. In muta- tione aut notatur viuacitas mysterij, sed nec prius nomen c et virtute. Et. n. Simon obediens filius gratiæ vel col- lumbæ, dum venit ad Iesum, sequens fratrem, vnde a Pe- t Christo dicitur Petrus, firmus in illo, in figura ecclesiæ cæ in Petra fundatur.

à Ioanne, & sequuti fuerant eum inuenit hic primum fra- trem suum Simonem, & dicit ei. Inuenimus Messiam, quod

interpretatum est Christus. Et adduxit eum ad Iesum.

Intuitus autem eum Iesus dixit. Tu es Simon filius Ioanna

Tu vocaberis Cephass, quod interpretatur Petrus. In crasti- num voluit exire in Galileā, & inuenit Philippum. Et dicit ei

d Tu es Simon filius. Prius dicit nomen vt hēt a parentib. vt significetur mutatio dū de Simone Petrum dicit. In muta- tione aut notatur viuacitas mysterij, sed nec prius nomen c et virtute. Et. n. Simon obediens filius gratiæ vel col- lumbæ, dum venit ad Iesum, sequens fratrem, vnde a Pe- t Christo dicitur Petrus, firmus in illo, in figura ecclesiæ cæ in Petra fundatur.

d Tu es Simon: CHRYSOSTOMVS. Ideo nomē mutauit vt ostendat quia ipse est qui vetus testamentū dedit, & no- mina transmouit, quia Abram, Abraham vocauit, & Sarai Saram & Iacob, Israel. Igitur multis quidē & a natiui- tate nomina imposuit, vt Isaac & Samson aliis aut post eā

quæ a progenitori- bus est nuncupatio- nem, vt Petro & filiis Zebedei. Nam quibus quidem a prima etate debebat virtus clarescere, ex tunc nomina susce- perunt, quibus au- tem postea debebat augeri, postea nuncupatio posita est.

Et adduxit eum ad Iesum.

Tu es Simon filius Ioanna

Tu vocaberis Cephass, quod interpretatur Petrus. In crasti- num voluit exire in Galileā, & inuenit Philippum. Et dicit ei

Ioanna gratia interpretatur. **f** In Galileam & inuenit Philippum. Galilæa dicitur transmi- gratio, vel reuelatio: Transmigrat enim homo de vitijs ad virtutes, & post de virtute in virtutem, & sic fit ei reuelatio vt videatur Deus deorum in Syon. Vocaturus ergo disci- pulum ad sequendum, id est, ad imitandum exit in Galileā ipso loco innuēs, vt sicut ipse proficiebat sapientia, & sicut per passiones intrauit in gloriam, sic & sequaces.

A Bethsaida

D Ho. 18. i Io. 10:3.

E

* Iesus.

Pfil. 83. b.

Diuisio.

NICOLAUS DE LYRA.

discipuli conuersione, quia audita Christi doctrina statim inuit ad qua- situm fratrem suum ad audiendum Iesum Christum, & hoc est quod dicitur. Erat autem an. & c. se. fue. eū. Scilicet Christum. Nomen autem prius discipuli hic tacetur, quia modus scribentium est tacere proprias laudes vel saltem loqui de se sicut de alio, sicut infra vltimo dicit Ioannes euangelista de se ipso. Hic est discipulus ille, & c. exprimendo nomen suum. Et eodem modo loquitur hic, quia proba- liter creditur, quod ipsemet fuerit cum Andrea, quia circumstantias & temporis describit quasi ille qui presentialiter vidit. Potest etiam aliter dici, quod solus Andreas nominatur, eo quod antiquior principalior erat, vnde & hanc prerogatiuam habuit, quod fuit primus Christi discipulus, quia de duobus primo adhaerentibus Chri- stus ipse fuit principalis & primus, & sicut Stephanus fuit pri- mus martyr. Sequitur.

Inuenit hic primum fratrem Simon: Non inuenit eum a se, sed diligenter quæsitum, desiderans eum habere fratrem in religione fidei, sicut & in propinquitate carnali, contra illos qui pro- prios amicos retrahunt ab ingressu religionis, vnde sequitur.

2 Et dicit ei, & c. Chri. Id est, vnctus quia Christus est rex & sacerdos vnctus in humana natura plenitudine gratiæ, sicut reges & sacerdotes in veteri testamento inungebatur corporali vnctione. Et bene dicitur inuenimus, quia sufficienter erat instructus a Christo per testimonia legis & prophetarū, quod ipse erat vere Christus. Et vnica consumatio boni odoris est per Christum, ideo sequitur.

Et adduxit ad Iesum. Tum quia non confidebat de se, quod pos- set eum sufficienter instruere ideo libenter ad magistrum redibat abita occasione.

Intuitus autem eum Iesus. Non solum exterius, sed etiam interius videns eius deuotionem, quia intuetur cor.

Dixit Tu es Simon. Id est, vere obediens quasi dicat nomen suum est proprietati tue consonum.

Filius Ioanna. Mat. 16. c. dicitur. Bariona, i. filius Ioanna. Dicē- tum, quod idem est nomen patris Petri Iona & Ioāna, aequaliter tñ di- versificatum, sicut in latino, Nicolaus & Colinus. Vel aliter dicēdum quod pater Petri erat binomius, & sic Iona & Ioanna sunt duo no- mina. Hoc videtur ex eorum interpretatione, quia Iona interpreta- tur columba, Ioanna, in quo gratia. Dicit ergo filius Ioanna q. d. hoc nomen consonat tuo nomini quia ille qui est vere obediens est fi- lius gratiæ spiritus sancti qui per columbam designatur.

Tu vocaberis Cephass. Id est, capitaneus. Et idem sonat hoc nomen Petrus, quia fundamentum hēt quodammodo proprietatē ca- pitaneæ, vnde Mat. 16. c. qñ dicitur est ei a Christo: Tu es Petrus & c. nō est nominis noua impositio, sed nominis prius impositi commemora- tio vel confirmatio, quia hic sibi fuit impositum secundū Augustinū alii tamen alij dicunt e conuerso, quod tunc fuit sibi impositū, sed sic prædictum fuit sibi imponendum propter quod dicitur. Tu vo- ca. Quasi

ca. Quasi loquens de futuri nominis impositione. Notandum est quod mutatio nominis facta a Deo semper facta est ex aliqua gratia spali, quam a Deo consecutus est ille cuius nomen mutatur. Sicut Iacob vo- catus est Israel, eo quod viat dominum Gen. 32. f. Et Adam voca- tus est Abraham, quando facta fuit sibi promissio de semine, in qua benedicendæ erāt omnes gentes terræ illius Gen. 17. a. Et eodem modo hic Simon vocatus est Cephass, ex hoc quod vocatus fuit ad Christi fidem, & vocandus de proximo ad apostolatū & principatū apo- stolorum, & Matth. 16. c. vocatus est Petrus quod idē est, vt dictum est propter fidem & Christi confessionem, qua dixit. Tu es Christus filius Dei viui. Sed contra illud quod dicitur hic de vocatione Petri & Andrea, videt illud esse quod habetur Mat. 4. d. Ambulās Iesus iuxta mare Galilæa, vidit duos fratres, Simonē qui vocatur Petrus & Andrea fratrem eius, mittentes rete in mare: & vocauit eos. Ex quo patet, quod fuerunt vocati de nauis. Dicendum quod vocati fue- runt ad fidem & ad Christi aliqualem familiaritatem iuxta Iordanem secundum modum qui hic scribitur, sed postea super mare Gali- læa fuerunt vocati ad apostolatū, & ideo tunc relictis retibus et na- uis sequuti sunt eum non amplius ad propria reuersuri.

8 In crastinum. Hic consequenter ponitur fructus proueniens ex Christi vocatione. Et diuiditur in duas, quia primo describitur ipsius Philippi vocatione. Secundum, ex hoc sequens Nathanaelis conuer- sio, ibi. Inuenit Philippus. Circa primum sciendum, qd Christus venit ad baptismum Ioannis, vt virtutem regenerandi tribueret a quis: & vt baptismum Ioannis, et eius doctrinam approbaret, & vt de Christo, per Ioannis testimonium latum in Christi presentia, po- pulus ipsum cognosceret propter quæ Christus ad tempus moratus est prope locum illum, vt supra dictum est & ideo hoc peracto vo- luit redire in Galileam, vbi fuerat nutritus, & in illo reditu voca- tus est Philippus & hoc est quod dicitur hic. In crastinum autē. Scilicet post vocationem Petri.

9 Voluit exire in Galileam. Si enim mansisset prope Iordanem, postquam fuit cognitus a populo, omnes cucurrissent ad eum, & di- misissent Ioannem. Quod patet ex effectu, quia duo ex principaliori- bus discipulis Ioannis secuti sunt iam eum, vt dictum est, & ideo vo- lens deferrī Ioanni, & dare nobis exemplum fugiendi applausum po- puli, inde recessit. sequitur.

10 Inuenit Philippum, Non a casu, vel quasi ignotum, sed ex sua præordinatione, vt eum uocaret ad fidem, & illuminaret, vnde se- quitur.

11 Et dicit ei Iesus sequere me. Quod autem Philippus secutus est eum, statim credens, non mirum, quia vox Christi non solū hēbat vim mouendi aud iū, sed etiam animū. potest etiā probabiliter dici, quod Philippus erat iam edoctus de Christo ab Andrea & Petro, unde subditur. Erat autem Philippus a Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri. Quasi reddatur ratio quare statim secutus est Christum, ex hoc quod erat ulla Andreæ ex Petri, ex quo probabi- le est, quod docuerant ipsum.

a *A Bethsaida ciuitate.* Nō frustranominatur ciuitas, nec frustra dicitur Philippi, Petri & Andreae. Sonat. n. domus venatorum, in quo notatur animus & officium istorū, Sunt. n. venatores in capiendis animabus, vnde Philipus antequā fiat Apostolus sponte vocat Nathanaelem.

b *Inuenit Phil. &c.*

Nathanael peritissimus scripturarum intelligit quod non alij scilicet à Nazareth exire singularē Nazarenum: Quare autem doctissimus, nō est in apostolum electus. Omnes enim apostoli primum de idiotis, vt confundantur sapientes.

B

c *Quem scripsit Moy.*

Vt cautus venator multis rationibus veritatem fratri astruit scilicet quod Iesus est qui prænunciatur in lege & prophetis. Filius Ioseph, quod est de domo Dauid, vt

per eum (non quod de eo natus) cum Maria matre eius (quā sciebat ex prophetis virginem peperisse) notetur esse ex Dauid.

d *Et dixit ei Nathanael.* Vel dubitando interrogat vel affirmat vt legisperitus, a ciuitate tāti nominis posse esse aliquē bonum vel eximum doctorem, vel summū saluatorē. Dicitur enim Nazareth, flos vel germē munditiæ, vel sanctitatis. Vtriq; autē pñciationi cōgrue subditur: *Veni & vi. &c.*

e *Ecce vere Israelita.* Dolus, id est, simulatio. Si. n. habet peccata. cōfiteatur. Non ergo negat peccatorē, sed in eo laudat confessio-

ne. Pharisei autem sunt dolosi qui se bonos dicant cum sint inali.

f *In quo dolus nō est.* A v g. Quid est in quo dolus nō est? Forte non habebat peccatum, forte illi medicus non necessarius? absit. Nemo sic natus est, vt medico illo nō

a Iesus: Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitatis fratrem suum.

b te Andreae & Petri. Inuenit Philippus Nathanael, & dicit ei,

c Quem scripsit Moyles in lege & prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus, veni, & vide. Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, & dicit de eo.

d Ecce. verè Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael: Vnde me nosti? Respondit Iesus & dixit ei: Prius quàm te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit ei

e Nathanael, & ait: Rābbi, tu es filius Dei, tu es rex Israel

f id est, donū Dei, est verus populus Israel donū Dei, sub ficu abditus, id est, subditus sub consuetudine peccatorū vmbra mortis, vt primi parentes sub ficu folijs te texerunt vbi prius visus esset à domino & quæritus, quā dōmū deret & quæretet, & ante ēt quam per apostolos vocaretur.

g *Rabbi tu es filius Dei.* Quia cognouit Nathanael Christū absentē vidisse q̄ ipse in alio loco gesserat, id est, quoniam & ubi vocatus sit a Philippo, qd̄ est iudiciū Deitatis, vt tur nō solū magistrum, sed & Dei filiū, & regē Israel, vt

Christus ait. *Sub ficu vidi te.* A v g. Nathanael id est, donū Dei, est verus populus Israel donū Dei, sub ficu abditus, id est, subditus sub consuetudine peccatorū vmbra mortis, vt primi parentes sub ficu folijs te texerunt vbi prius visus esset à domino & quæritus, quā dōmū deret & quæretet, & ante ēt quam per apostolos vocaretur.

i *Rabbi tu es filius Dei.* Quia cognouit Nathanael Christū absentē vidisse q̄ ipse in alio loco gesserat, id est, quoniam & ubi vocatus sit a Philippo, qd̄ est iudiciū Deitatis, vt tur nō solū magistrum, sed & Dei filiū, & regē Israel, vt

Christus ait. *Sub ficu vidi te.* A v g. Nathanael id est, donū Dei, est verus populus Israel donū Dei, sub ficu abditus, id est, subditus sub consuetudine peccatorū vmbra mortis, vt primi parentes sub ficu folijs te texerunt vbi prius visus esset à domino & quæritus, quā dōmū deret & quæretet, & ante ēt quam per apostolos vocaretur.

h *Sub ficu vidi te.* A v g. Nathanael id est, donū Dei, est verus populus Israel donū Dei, sub ficu abditus, id est, subditus sub consuetudine peccatorū vmbra mortis, vt primi parentes sub ficu folijs te texerunt vbi prius visus esset à domino & quæritus, quā dōmū deret & quæretet, & ante ēt quam per apostolos vocaretur.

NICOLAUS DE LYRA.

*** 1** Inuenit Philippus. Hic ponitur, consequenter Nathanaelis conuersio, quæ ostenditur primo inchoata per Philippum, & secundo cōsummata p̄ Christū, ibi: Vidit Iesus. Circa primū cōsiderādū, q̄ Philippus a Christo instructus, iuit ad quærendū Nathanaelem fratrem suum, desiderans eum habere fratrem in fide, sicut in carne, & hoc est quod dicitur hic: Inuenit Philippus Nathanaelem. Nō a casu inuenit eum sed diligenter quæsitum, vt dictū est. Iste autē Nathanael erat homo literatus, et doctus in lege & prophetis, & iō Philippus quamuis esset parum literatus a principio, tñ iam erat instructus a Christo in scripturis legis & prophetarum loquentibus de ipso, ideo annunciando Christū fratri suo, quem sciebat literatum, incepit a testimonio legis, & Prophetarum dicens.

2 Quem scripsit Moyles in lege. Hoc habetur Gen. pen. b. Nō auferetur sceptrum de Iuda, &c. Et Deut. 18. c. Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, &c. Quæ ad literā de Christo sunt intelligenda, ut patet per prædicta.

3 Et prophete. Omnes enim prophete de Christo loquuntur, quia ad Christum omnes eorum prophete principaliter ordinabatur.

4 Inuenimus Iesum. Quasi dicat. Hoc nomen congruum est prophetis, quia promittunt Messiam Saluatorē: Hoc est nomē ponitur expresse de Christo, Habacuch vlt. e. Ego autem in domino gaudebo & exultabo in Deo Iesu meo. Et in Apocryphis Esdræ. Et erit post annos hos, & morietur Iesus filius meus, & conuertetur seculū.

5 Filium Ioseph. Philippus hic loquitur secundū cōmmodum loquendi, quia putabatur eius filius, vt habetur Luca 3: Hoc etiam cōsonat scripturæ, quæ clamat vbiq; Christū descendere de stirpe Dauid, de cuius tribu erat Ioseph, propter quod & Christi genealogia p̄ ipsum computatur, vt patet Matth. 1. & Luca 3. Quamuis enim non fuerit pater Christi, fuit tamen in matrimonio cōiunctus matri eius, quæ erat eiusdē tribus, prout diffusius declarauit super Matth.

6 A Nazareth. Locus est iste consonat scripturæ loquenti de Christo. Esa. 11. a. ubi dicitur sic secundū Hebraicā veritatem. Egredietur virga de radice Iesse & Nazareus de radice eius ascēdet. Et ideo Nathanael videns hanc cōsonantiam. statim respondit.

7 A Nazaret potest aliquid esse. Affirmatiue secundū Aug. Aliter exponitur hoc secundū Chrysostomum, negatiue & dubitatiue. Quia (sicut dictum est) iste Nathanael erat legisperitus, & ideo vidit q̄ duo prima non habeant calumniam scilicet nomen propriū quod est Iesus et genus scilicet Dauid. Sed de loco videbatur esse contra scripturam Masheæ. 5. a. ubi expresse dicitur Christum nasciturū in Bethleem. Et tu Bethleem Ephrata paruulus in milibus. Iuda. Ex te enim egredietur qui

fit dñator in Israel, & egressus eius ab initio a dñi æternitatis. Propter q̄ legis scribae rñderunt Herodi quarentes Christum nasceretur, q̄ Bethleem erat natiuitatis suæ locus vt

Mat. 2. a. Et dictum suum confirmauerunt per scripturam prædictam Micha. 5. Et propter hoc Nathanael cōcessis duobus primis tantum manifeste veris, quærit dubitatiue de tertio dicens. A Nazareth potest aliquid boni esse: Et quia Philippus non erat perfecte instructus duxit eum ad Iesum, vt ab illo plenius audiret, propter quod seq.

8 Dicit ei Philippus ve. Id est, addiscere ab eo. Notandū hinc secundum veritatem euangelij Christus natus fuit in Bethleem, vt habet Mat. 2. a. & Luc. 2. a. sicut fuerat prædictū p̄ prophetas, sed cōceptus & nutritus in Nazaret, vt habet Luc. 2. f. & 4. d. & propter hoc vocat a prophetis Nazareus & sic patet cōcordia prophetarum.

9 Vidit Iesus. Hic describitur cōuersio Nathanaelis, cōsummatā per Christū, vbi Christus ostēdit se verum esse Messiam promissum trib. signis, quia legisperiti signa quærebant, vt dicit 1. Cor. 1. d. I signa petunt. Et in pluribus locis in euangelio perunt signa a Christo. Secundum ponitur ibi: Respondit Iesus. Tertium ibi: Rñdit Nathanael. Primum signum fuit manifestatio occulti, præsentis, & puritatis conscientie ipsius Nathanaelis, quæ poterat esse nota nisi virtute diuina, & hoc est quod dicitur hic: Vidit Iesus Nathanael venientem ad se. Non solum vidit exteriorius, sed etiam vidit cor ipsius interiorius, vnde sequitur.

10 Et dicit de eo. Ecce vere Israelitarum in quo dolus nō est. Quia sine itētiōe doli et falsitatis veniebat, vt veritatem cognoscere.

11 Dicit ei Nathan. Hic ponitur secundum signum, quod est veritas latio occulti præteriti. Videns autē Nathanael q̄ conditionem mentis expresserat, quæ fuit vnde ipsam sciebat, dicens.

12 Vnde me nosti? Respondit Iesus & dixit ei. Per reuelationem alterius occulti.

13 Prius quàm Philippus te vocaret cū esses sub ficu, vnde dicitur. Id est, cognoui propositū cordis tui: ad literā prius loquuti fuerunt inuicē de Christo ipse & Philippus sub ficu, in tali distantia q̄ sensus eos nō poterat videre oculo corporali, nec aliquis alius erant sensus qui potuisset ei referre, & ideo propter hoc signū & præsentis Nathanael statim confessus est ipsum esse Christum, vnde sequitur.

14 Respondit ei Nath. & ait. Rābbi, tu es rex Israel. Id est, rex expectatur, vt sit rex Israel. Expectant. n. oēs Iudæi Messiam regem futurum. Et hoc modo videtur loqui isti Nathanael, qui habebat adhuc cognitionem perfectam de Christo. Non. n. videtur intellexisse tunc ipsius diuinitatem, quia non dixisset: Tu es rex Israel, sed potius, mundi. Et per hoc quod dicitur: Tu es rex mundi.

* sui

Christum in quo probatus esse Israelita, ut dicitur, id est, videtur Deum.

Tu es filius Dei. CHRYSOSTO. Quasi dicat. Tu es, qui expectabaris, tu es, qui quærebatur, quia. n. argumentum in-arcabile suscepit, venit ad confessionem, & in mora prioris dignitatem ostendens

in posteriori confessione deuotionem. Multi autem legendum sermonem hunc adiantur. Petrus. n. post miracula & doctrinam est confessus, quoniam filius Dei, beatificatur, & a patre reuelatio-

nam iam suscipiens. Nathanael autem ante signa & doctrinam hoc dicens, nihil tale audiuit: Est igitur huius causa, quoniam verba quidem iocutus est Petrus & Nathanael, non eadem mente, sed Petrus quidem confessus est filium Dei, & Deum verum, hic autem hominem nudum, dicens: Tu es filius Dei, induxit. Tu es rex Israel. Dei autem filius non Iudæis est rex solum, sed & orbis terrarum vniuersi.

Videbitis celum apertum. Nathanael Israelita, dicitur visurus celum, & angelos Dei descendentes & ascendentes. Solum patriarcha Iacob vidit scalam, & angelos ascendentes & descendentes, qui per benedictionem vocatus est Israel.

AVG. Quod dictum est Nathanaeli, modo impletur Christianis, quia postquam homo Deus ascendit, credentibus aperitur aditus coeli. Et vident angelos, id est, prædicatores, super eum ascendentes, dum arcana Deitatis considerant & præ-

& prædicant, & descendentes, dum in infimis se contemperant & humana de eo prædicant. Et maius est eis celum aperiri, & vtriusque in eo cognoscere naturam per angelos, quam visos, id est, præscitos esse, dum essent sub umbra mortis. Si. n. ibi manerent quid profuisset ibi videri?

sub arbore ficu venisti ad fidem.

Respondit Iesus, & dicit ei: Quia dixi tibi, vidi te sub ficu, cre-

dis: tu per istud paruum venisti ad fidem, venies ad maiora.

dis: tu maius his videbis. Et dicit ei: Amen amen dico vobis, vi-

debitis celum apertum, & angelos Dei descendentes & ascendentes super filium hominis.

Angelos Dei. Sæpe hoc miraculum apparuit, quod angeli ascendebant & descendebant super Christum.

Super filium hominis, affirmans quod minus est. i. humanitatem Nathanael &

Petrus filium Dei, quod maius est, affirmans diuinitatem. Ecce confirmatio vtriusque naturæ in Christo. Isti confitentes deitatem, merentur ascendere, ille asserens humanitatem restatur se ad redimendum venisse. Super filium hominis. Confirmat se esse hominem ne aliqui errarent, credentes ipsum tantum esse Deum, ut etiam Petrus cum dixit Absit a te domine. Super filium hominis. CHRYS. Vide qualiter paulatim eum a terra abducit, & facit quod non ultra estimet Christum esse hominem solum. cui. n. angeli ministrant, qualiter hic homo purus esset: per hoc igitur suadet angelorum se esse dominatorem. Sicut. n. in proprium regis filium descenderunt & ascenderunt in eum ministri regales, hoc quidem in tempore crucis, hoc vero in tempore resurrectionis & ascensionis, sed & ante hoc quando accesserunt & ministrabant ei & quando euangelizabant eius natiuitatem.

Mat. 16.

Ho. 20. 1. Io. 10. 3.

CAP.

F

NICOLAUS DE LYRA.

confessus eius diuinitatem, sicut postea confessus est eam Petrus esse, Tu es Christus filius Dei viui. Mat. 16. c. Et propter hanc confessionem dicitur esse beatus a Christo, sed intellexit hanc filiationem per quandam excellentiam.

Respondit Iesus. Hic ponitur tertium signum, quod reuelatio futuri. Modus. n. cognitionis humana est, ut ab imperfecto, ad perfectionem ducatur ordinate, ut patet 1. Physi. Et quia gratia perfectior est imperfecta, & postea ad perfectionem deducitur, propter quod Iesus ipsum Nathanaelem iam Christum cognoscentem quantum gratia excellentiam, ulterius deducit eum ad cognoscendum suam diuinitatem per obsequium angelorum sibi exhibendum tanquam superiori. Nulla. n. natura est super angelicam nisi diuina, & hoc est, quod dicitur, Respondit Iesus. Credis, s. me esse Christum, quantum excellentiam gratia.

Maius his videbis. Cognoscendo virtutem diuinae substantia. Et dicit ei. s. Philippo & Nathanaeli. Amen amen dico vobis. Amē, idem est quod fideliter, & ideo ubi

ubi duplicatur, est signum maxime certitudinis & firmitatis.

Videbitis celum apertum. i. obsequium diuinitatis in humana natura latentis. Si. n. quæretur, ubi hoc viderunt? Potest dici, in ascensione Christi, ut habetur Act. 1. b. Cumque intuerentur in celum euntem illum, ecce duo viri asti, & c. i. duo angeli in specie virorum. Similiter in resurrectione viderunt apostoli angelos stantes supra sepulchrum Christi, & in passione apparuit angelus de celo confortans eum Luc. 2. 2. e. Quæritur etiam hic. Quare Nathanael non fuit uocatus ad apostolatam, cum a Christo super alios fuerit comendatus, ut patet ex prædictis. Dicendum, quod Christus uoluit primos fundatores ecclesie simplices homines eligere, ne prima conuersio hominum ad fidem humana sapientia ascriberetur, sed diuina, et propter hoc iste Nathanael & Nicodemus, de quo habetur inf. 3. a. Non sunt instituti apostoli, quia erant homines literati, fuerunt tamen a principio ad fidem uocati, nec si a principium omnes fuissent simplices, crederentur per oppositum per ignorantiam decepti. Postquam uero fides Catholica fuit radicata. Paulus uocatus est ad apostolatam, quauis literatus esset. Vnde dicitur 1. Corint. 1. d. Videte uocationem vestram fratres, quia non multi sapientes, & c.

Nathanael quare non fuerit uocatus ad apostolatam.

NI.

MORALITER.

Amen amen dico nobis. Per quos significatur prædicatores, quod dicuntur.

dicuntur ascendere super filium hominis, quando prædicant Christi Deitatem, & descendere, quando pro eius amore quærunt reuelare proximi necessitatem.

MO.

ADDITIO I.

In e. i. Ioannis. Vbi dicitur in postil. Et hoc patet in Aristoteli inter alios Philos. videtur uerius scripsisse, & c.

Licet Aristoteli non demonstrauerit mundi nouitatem, non tamen concludit conarium, sed secundum mentem eius hoc tanquam problema neutrum reliquit, patet per rationes eius in de celo & mundo intuenti, in quo non ueritate deniasset. Nam cum Philosophica inuestigatio solum rationi naturali ueritate secundum quam mundum incipisse non est scibile, nec demonstrabi. prout S. Tho. plene tradit in 1. par. q. 46. ar. 2. in corpore. quod idcirco in demonstrando mundi nouitatem non deuiat a ratione. Similiter circa intelligentias separatas conatus est adinueniare numerum correspondentium numero celestium motuum per hoc non excludens quin plures possent esse intellectuales separate, orbis non mouentes, ut patet processum in hac materia bene aduertenti. Similiter circa felicitatem non ueritate deniasset. Nam in 1. & ult. Ethic. ubi de felicitate tractat, non ueritate deniasset nisi de felicitate politica, seu de felicitate speculatiua, quæ in ueritate per naturam haberi potest, non autem de felicitate supernaturali, quæ a apostolo ait 1. Cor. 2. b. & est Efo. 6. 4. b. Quod oculus non uidit, & c. Talis. n. felicitas speculationem naturalem transcendit.

ADDITIO II.

In eo. c. Vbi dicitur in postil. Plenum. n. opponitur uacuo. Hac distinctio Postil. de pleno & uacuo non bene ueritate consonare rationi, nec proponi adaptari. Primum patet, nam licet uacuum opponatur pleno, non tamen in modis dicitur uacuum sicut dicitur plenum, nam uacuum opponitur pleno per modum

privationis, privatio autem sicut cæcitas non dicitur tot modis sicut usus. secundum patet. Nam secundum illam distinctionem non esset distinguendum inter plenitudinem gratia unius sancti & alia. De quolibet. n. sanctorum uerum est dicere, quod non patitur uirtutis defectum, cum omnes uirtutes sint connexæ. Nec dicendum uerum, quod in sanctis sit uacuitas gratia, eo quod eorum gratia non redundat ad corpus, sic ut supernaturaliter concipiat.

Sed ad declarationem huius attendendum est, quod licet in sacra scriptura multis & diuersis attribatur plenitudo gratia seu spiritus, non tamen uniformiter seu equaliter in singulis intelligenda est huiusmodi plenitudo sed in quolibet eorum exprimitur, uel saltem innuitur illud respectu cuius talis plenitudo gratia attribatur, V. 2. cum legitur de Bezeel Exod. 31. a. Repleui eum spiritu domini, & c. Ibid. subiungitur. In omni opere ad excogitandum. In quo declaratur, quod talis plenitudo refertur ad omnia artificialia perfecte disponenda seu exercenda. Cum autem legitur de Stephano Act. 6. b. Plenus gratia & fortitudine. Ibi dem declaratur ad quid referenda est hac plenitudo, scilicet ad faciendam signa & prodigia, & ad fortitudinem martyrum exercendam. Similiter cum dicitur de B. V. Plena gratia, Lu. 1. c. referenda est illa plenitudo seu extendenda ad tantam plenitudinem, ut dicebat genitricem filij Dei. Dicebat. n. secundam esse gratia, quæ auctorem gratia non solum in mente sed in uentre amplectabatur. Vnde in gl. super illud uerbum, gratia plena. q. d. quædam ara et dos sponsi ostendit, quod fecunda sit gratia. Cum autem de apostolis dicitur. Repleti sunt omnes spiritu sancto. Act. 2. a. Talis plenitudo seu repletio extendenda est ad hoc, quod essent

Plenitudo gratia spiritus sancti diuersa.

K 5

Sufficientes ad fundandum fidem Christi vniuersaliter in orbe per plenitudinem fidei & charitatis, & donū linguarum, & huiusmodi, prout ibid. declaratur, per signa visibilia hanc inuisibilem plenitudinē demonstrantia. Cum autē de Christo diceretur. Plenum gratia & veritatis, extendēda est talis plenitudo prout decet filio Dei naturali vni genito, quae quidem extensio est secundum humanitatem ineffabilis est quodammodo infinita, tanquam non ad mensuram data, vt infr. 3. d. Quam quidem extensionem plenitudinis gratiae Christi Euangelista satis innuit cum dicit: Quasi unigeniti a patre. Super quod verbum Aug. dicit, Super omnem naturam & consensuum nostrorum claritatem euangelista mentē erigens, ad ipsum nos honorū produxit veritatem. q. d. euangelista, non vt propheta aut alterius hoīs vel angeli alienius superiorum uirtutum, sed quasi ip sius dominatoris, ipsius regis ipsius naturalis filij unigeniti. Hac Aug.

A D D I T I O III.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Cuius non sum dignus vt sol uam eius corrigiam calciamenti.

De hac materia, s. de calciamenti Christi, uide supra in add. Mar.

B i. ubi de hoc large tractatur.

R E P L I C A.

Io. i. c. vbi dicitur, Mundus per ipsum factus est. Postillator dicit Arist. errasse de mundi aeternitate, intelligentiarum numero, & felicitate, & c. Burgen. assumit Arist. in sui defensionem, asserens eum non errasse, quia imitebatur rōni naturali secundum quā mundum incapisse non est sensibile. Relinquit igitur tanquam problema neutrum. Sed mirum de Burg. q. se opponit schola Pariensi sine necessitate & sine rōne. Venerabilis. n. Gulielmus episcopus Parisiensis cum schola ibidem, prohibet Catholicos cum Aristotele in his erroribus & alijs in suis libris repertis sentire, & praesertim quia secundū Arist. omne verum uero consonat. Suum autem problema quod dicit neutrum, non consonat ei quod Catholice est uerum, igitur problema suū falsum. Item ipse idem Arist. in multis locis probat & putat demonstrare statum in causis. Standū igitur erit in omni genere causarum in aliqua prima causa in genere causarum finalis & efficiētis.

C Apud Arist. assignatur unus princeps in 12. Metaph. quem in 8. Phisicorum nominat primum motorem. Ab hoc quidem ante dicit derivatum cunctis esse, & calum & totam naturam dependere. Vnū igitur solum ab Arist. ponitur independens, & quamuis secundum B. Aug. 1. de Trin. difficile sit plene intelligere creationem secundum uia naturalis cognitionis, non est tamen impossibile suppositis principijs & dictis Philosophorum, & alijs similib. Nec per rationes abductor a veritate,

a veritate, ut sentiam cum Arist. mundi creationem fore problematum sine errore, quia omnes rationes possibiles fieri contra ueritatem fidei sunt sophistica. Dicit. n. B. Hildanus 14. de Trin. Responsum est, quod falsas & inutiles qōnes Philosophiae, fides constans, nec humanarum opinionum fallacys succumbens, spoliū se praebet ueritas falsitatis. Burg. dicit illā dīstīnem non consonare rationi. Secundo dicit eorū proposito non bene adaptari. Primum ostendit ex eo, q. plenum & uacuum opponuntur priuatiue. Priuatio uero non dī tot modi habitus. Hic dico primum, quod antecedens est falsum, & consequentia non ualet. Nam secundum modum gradualis habitus accipiuntur modi gradualis priuationis. Habitui. n. simpliciter perfecto opponitur priuatio simpliciter, habitui autem partiali opponitur partialis priuatio. Nam sicut unus est magis uidens quam alius, & sic unus est magis sciens quā alius, ita unus est magis ignarus alio, & c. igitur, quia dato q. plenum & uacuum opponerentur priuatiue, huc quot modis dī unum, tot modis dī & reliquum. Antecedens autem est contra Arist. 4. Phisic. qui uult uacuum potius esse ens priuatiuum quam priuatiuum. Nam si esse priuatiuum, esset locus carnis contento cum aptitudine habendi, prout dixerunt antiqui quos refutat Arist. ubi supra. Quo ad secundum Burg. uult ostendere q. postillatorem talem non bene applicat, ex eo quia uidetur (vt dicit Burg.) secundum illam applicationem non esse distinguendum inter plenitudinem unius sancti & alterius, quia nullus sanctus uirtutis participat, cum uirtutes sint connexae. Burg. sic replicat quasi Postillator non intellexerit uel intelligere noluerit. Nam Postillator dicit de defectu uirtutis, non loquitur de habitu, sed de gradu. Oib. uirtutibus simul concurrentibus in vno secundum naturam habitum, fiat defectus in omnibus secundum gradum, & hoc oportet Burg. concedere nisi uelit incidere cum Begar. in clem. ad nostram. de h. u. do gradum uirtutum, ultra quem quis non possit proficere, cum uel ipse Burg. dicit Christum experimentaliter profecisse. Luc. 2. g. igitur aliquo gradu, quem tamen posset habere, secundum illam plenitudinem & priuationem potest dici uacuum, si saltem uacuum euenirent sint priuatiue opposita prout Burg. uult.

C A P V T II.

ET die tertia. Aug. Post ostensionem Christi per testimonia Ioannis, ipse se miraculo ostendit.

a Et die. Significat tertia die, id est, tempore gratiae, post tempus, id est, ante legē & sub lege Christū ad nuptias ecclesiae, per carnem uenisse.

b Vocatus est autem.

In quo ostendit nō despiciēdas nuptias a quas fecit, & sacramētum nuptiarum b insinuat.

* C R Y S O S T O M.

Vocant ad nuptias dñum, non tāquam magnificum aliquem, sed simpliciter tanquam notum, & vnū multorū, vnde hoc euangelista de clarans, ait: Et erat mater Iesu ibi. Sicut. n. matrē uocauerunt, ita &

ita & filiū. Vocatus est autē Iesus & discipuli eius ad nuptias & accedit. Neque. n. ad dignitatem respiciebat iuam, sed beneficium nostrum. Qui. n. non dedignatus est formam serui accipere, neq; dedignatus est ad nuptias uenire tertius.

* A V G. Erubescat igitur homo else superbus, quoniam factus est humilis.

C A P V T II.

T die tertia nuptiae factae sunt in Chana Galilaeae, & erat mater Iesu ibi, vocatus est autem Iesus, & discipuli eius ad nuptias.

a Mater figura synagogae.

Ho. 21. i. 30. to. 3.

nire dignatus est, iuxta litteram fidem recte credenti confirmat. Porro Tatiani, & Martionis, ceterorumque gentium ptiis detrahunt, perfidia, quam sit damnabilis.

* A V G.

N I C O L A V S D E L Y R A,

C A P V T II.

* **E**T die tertia. Quoniam ad esse sequitur operari, eum omnia sint determinata proprio opere, ut dicitur 4. Metaph. ideo postquam euangelista ostendit diuinitatem Christi per aeternam emanationem a patre, hic consequenter declarat eum in opere, s. per opera miraculosa, quae sunt diuinae uirtutis manifestatiua, quia transcendunt uirtutem totius naturae creaturae. Et diuiditur in tres, quia primo ponuntur opera quae fecit Christus inter homines conuersando. Secundo, quae fecit moriendo 12. c. Tertio, quae fecit resurgendo 20. ca. Prima in duas, quia primo ponitur opus diuinum quantum ad mutationem

Dei. Ho.

nem naturae, secundo quantum ad effectum gratiae, sequenti. dicit. b. Erat homo. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur opus miraculosum coram discipulis, ut in fide firmentur, secundo, coram uoluntate, vt conuertantur, ibi. Post hoc descendit. Prima in tres, qui primo ponitur miraculi occasio, secundo, eius perpetratio, ibi. Erat uirtus. Tertio, ipsius probatio, ibi. Et dixit eis Iesus. Circa primum uirtutis, quod occasio huius miraculi fuit defectus uini in nuptijs, ita euangelista describit ipsas nuptias.

- 1 Et die te. s. a uocatione Philippi & Nathanaelis fratris sic notatur tempus.
- 2 Nup. Et sit patet locus. Chana. n. quaedā uilla est sita in di. a. a.
- 3 Et erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem, & c. Lice. ut aij. ut aij. * p. res

M O R A L I T E R,

i Et die tertia nuptia. M Y S T I C E. Nuptiae tunc celebrantur quā do sponfus ecclesiae scilicet episcopus consecratur.

† In chana. Chana zelus, Galilaea trāsmigratio interpretatur.

Per hoc significatur, q. episcopi consecratio fit proplum animarum, & propter transmigrationem ipsiū men uirtutum, Hac. n. duo inseparabiliter concomitantur.

3 Et erat mater. Nā ex consecratione talis episcopi t

erat, quando discipuli iam congregati erant, & deo
 tendentes his, quae fiebant, manifeste aderant.
 Manifestavit gloriam suam * AvG Hoc miraculum domi-
 ni, quod e aqua vinum fecit, non est miru eis, qui nouerunt,
 quia deus fecit. Ipse. n. fecit vinum illo die in hydrijs, qui
 omni anno hoc fa-
 cit in vitib. sed hoc

afficitate amiserunt a
 admirationem. Ita b
 que seruauit sibi c
 Deuinitate qua-
 damque faceret, vt
 tancam dormien- d
 tes homines ad se e
 cole dum mirabili f
 ter (citaret, prop- g
 ter nod sequitur;
 Et manifestauit gloria-

suam
 b C dederunt in eum disc. eius. * AvG. Sed si tunc in eu cre-
 diderunt, non erant discipuli, cum ad nuptias vocati sunt,
 sed o more locutionis hoc dictu est quo loquimur, cum
 dicitur Apostolum Paulum in Tharso Cilicie natu, neq;
 enim tunc iam erat Apostolus: Ita discipulos Christi inui-
 tate ad nuptias cum audiuimus, non iam discipulos, sed
 quatuor erant discipuli, intelligere debemus.

c P. h. c. Post initium signorum de vino, subdit aliud
 indiu diuinae maiestatis in eiectione vendentiu de tēplo.
 TPICE. Filius Dei vt humilis, descendit Capharnaum, i.
 in indum, secundum quod habet matrem & fratres.
 d Fratres eius. AvG. Fratres scriptura sacra appellare con-
 uent, non eos solos, qui nascuntur ex eodem utero, aut eo
 dei patre, aut ex eodem gradu, velut compatrieles aut co-
 locos. Vnde ergo fratres Domino? Non. n. Maria itēp
 peperit. absit. Inde capit dignitas virginum. Abraham pa-
 ter erat Loth, & iacob Labam Syruum habebat auuncu-
 lum & vtrique dicti sunt fratres.

ALVINVS. Fratres ergo Domini dicuntur cognati Ma-

ria vel Ioseph, non filii Mariae vel Ioseph, quia non solum
 B. Virgo, sed etiam Ioseph testis castitatis eius ab omni a-
 ctione coniugali immunis permansit.

e Et prope erat Pascha. Pascha agimus, du a vitis ad virtutes,
 transimus. Ad hoc Iesus venit du ecclesia quotidie visitat,
 & actus cuiusq; con-

fiderat, & eos eiicit
 1 qui inter sanctos, vel
 2 fide bona, vel aper-
 3 te mala faciunt. Per
 4 boues qui erant, pra-
 5 dicatores doctrinae
 6 celestis significatur,
 7 hos vendunt, q non
 8 amore Dei, sed pro
 9 quaestu tpali praedi-
 10 cant. Oues innocen-
 tes sua velleravestiē-

dis prebent, per has signantur opera munditiae & pietatis,
 quae venduntur, dum pro humana laude geruntur. Scis vt
 columba apparuit, vnde p columba spiritus accipitur, q ven-
 dunt Symoniaci. Nummos dant mutuo in ecclesia, q non
 simulate celestib. sed aperte terrenis seruiut. Hi oes eiiciun-
 tur de parte sortis sanctorum, qui vel fide bona, vel aperte
 mala faciunt, & funiculus peccatoru modo flagellantur ad
 correctionem, qui si incorrecti permanerint, in sine liga-
 buntur. Oues quoq; & boues eiicit, quia talium vita & do-
 ctinam ostendit reprobam. Et mensas tubuertit, quia in
 sine ipse res quas dilexerunt, destruuntur.

f Et ascendit. Si ipse. q dedit decreta Dei custodit docet qta
 cura hoib. det esse vacare orationib. & Dei solennitatibus.
 Bis legitur ad Pascha ascendisse, Semel primo anno praedi-
 cationis, no du in carcerato Ioane, vt hic agitur. Secdo cum
 ad passionē iret, & in vtroq; vendentes eiicit de templo.
 g Et inuenit in templo. Si in figurali templo quod est domus
 orationis, prohibet negociationem, quae honesta putatur,
 cum sit de his quae in tēplo offeruntur, quanto magis pro-
 hibet portationes & cetera grauiora?

De suni- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 manifestauit gloriam suam [Id est, diuinitatis potentiam.
 2 crediderunt in eum discipuli eius. Quia aliqui de nouo
 crederunt in eu, & illi qui prius crederant, vt Andreas, & alij,
 vt etiam est, per hoc in fide solidati fuerunt,

3 Post haec descendit. Posita immutatione naturae coram discipu-
 lis eadem ostenditur coram turbis, non pro tunc facta sed qa praedici-
 tu posteru fienda, vt videbitur. Et diuiditur in duas, quia primo
 ostenditur propositu, secundo ex hoc sequens fructus declaratur, ibi:
 Cum autem esset Ierosolymis, illa immutatio naturae est susci-
 tio corporis sui, quam hic pnuunciat se facturū in sua resurrectione.
 Et liu dicitur in tres, quia primo ponitur huius denūciationis occasio,
 secundo subiungitur ipsa praenunciatio, ibi: Responderunt ergo.
 tertio, praenunciatio interpretatio, ibi: Dixerunt ergo. Prima
 illa, quia primo cont. nuat Historiam, secundo descendit ad pro-
 priam materiam, ibi: Et prope erat Pascha. In prima parte dicit
 continuando ad praecedentia. Post haec. Id est, post mutationem
 aia in vinum praedictam.

4 Descendit Caph. Illa enim ciuitas erat metropolis Galilea,
 cuius villuc voluit uenire, quia incaperat iam gloriam suam manife-

5 ste & mater eius. Quoniam Ioseph mortuo Christus comita-
 b. r matrem suam ad impendendum ei debitum obsequium.

6 t fratres eius. Qui non essent filij Mariae matris eius, vt dicit
 Huidius Hareticus, qui dicit eam fuisse cognita à Ioseph post Chri-
 sti nuntiatē, & de ea filios genuisse, qui dicuntur hic fratres, qa ex
 ea m matre, licet non ex eodē patre, sed hoc fuit improbatu. Mat.
 7. ropter quod alij dixerunt, quod fuerunt filij Ioseph de alia uxore.
 re. icitur in hic fratres Xpi, eo quod Ioseph putabatur pater eius,
 Se hoc est falsum, quia eu Christus matrem suā in cruce non com-
 melauerit, nisi virgini, etiam cum iam in atate processerat, no est
 ve simile, q Ioseph qui fuit assignatus à Deo picipuus custos eius, et
 in iu-

in iuuentute virginis non fuerit consimiliter virgo, imo cu ea uotum
 uirginitatis emisit, quia erat in consimili proposito sicut ipsa put dif-
 fusius tractatur in 4. sententiaru, vbi agitur de coniugio Mariae &
 Ioseph. De hoc etiam plenius dixi super Lucam 1. cap. Dicuntur igitur
 hic fratres Christi cognati eius, quia illi qui sunt de eadem cogna-
 tione, in sacra scriptura nominantur frequenter fratres, vnde Gen-
 13. b. Dixit Abraham ad Loth: Ne sit iurgium inter me & te,
 fratres enim sumus, tamen Loth erat nepos ipsius & sequitur.

7 Et ibi manserunt non multis diebus, Quia imminchat tē-
 pus eundi in Ierusalem, ut patebit parte sequenti.

8 Et prope erat Pascha. Posita continuatione Historia, hic cose-
 quenter ponitur occasio praenunciandi suam resurrectionem futurā,
 quia a scenaens Ierusalem eiicit de templo vendentes & cmentes, q
 videbatur pertinere ad personā super populum autoritatē habentem,
 & ideo huius autoritatis petierunt Iudaei signū, et hoc occasio
 fuit praedicendi signum suae resurrectionis, & hoc est q dicitur: Et
 prope erat Pascha Iudeorum. In trib. enim solennitatib. in anno
 tenebantur conuenire in Ierusalē, scilicet in solennitate Paschae, Pe-
 tecostes, & tabernaculoru, ut habetur Exod. 23. b. Veruntantē de fe-
 sto tabernaculorum & Pentecostes aliquando dispensabatur cum il-
 lis qui erant à remotis, non tamen de solennitate Paschali. Christus
 autem vsque ad passionem suam voluit legem obseruare, & per con-
 sequens in solennitate Paschali Ierusalem ascendere, & hoc est quod
 subditur.

9 Et ascendit Iesus Ierosolymam. Ex hoc cofutatur error Ma-
 nichaei, qui dicit vetus testamentum à diabolo esse datum, quia Chri-
 stus nullo modo obseruasset ipsum,

10 Et inuenit in templo. Nōmine tēpli nō accipitur hic ipsa do-
 mus domini, in qua erat altare thymiamatis et cadelabru, nec atriu
 sacerdotu in quo erat altare holocaustorum, sed quoddam atriu ubi
 homines orabant, & doctores etiam docebant ibidem, & etiam ibi
 vendebantur ea quae in templo offerebantur, & hoc est quod dicitur.
 * Ven-

† Matth.
 21. b.
 88. d. c. 2.
 1. q. 3. sal.
 uatoc an-
 te fin.

Bis legitur
 Christi
 ad Pascha
 ascendisse.
 Ma. 21. b

Quando
 Iudaei
 obligaba-
 tur com-
 parere in
 Ierusal.

Error
 Manichaei
 confuta-
 tur.

MORALITER.

8 t prope erat Pascha. Sequitur,
 10 t inuenit in templo. Per oues intelliguntur Hypocritae, qui
 in tem lupinam habent ouina pelle. Per boues, qui sunt

laboriosi, significantur illi, qui magnos labores sustinent
 pro principibus & prelatis, vt per hoc promoueantur in
 ecclesia, licet insufficientes sint, & indigni. Per vendentes
 columbas simoniace promoti. Omnes istos eiicit de tem-
 plo Christus, significans quod sunt exclusi de templo glo-
 riae sancto Dei.

* Soluite

A
1a. 9. c.
Pro. 5. d
Tra. 10.
in Ioan.
tom. 9.

a De funiculis. Funiculi quibus eiiciuntur sunt incremen-
ta actionum malarum, unde Isa. *Ve qui trahitis iniquitatem
in funiculis vanitatis. Et Salomon. Funiculis peccatorum suorum
quisque constringitur.*

* Avgvst. Qui flagellandus erat ab eis, prior illos fla-
gellavit.

b. Qui columbas. Nō
solum vendētes col-
umbas, sed etiam
alu domum Dei fa-
ciunt domum nego-
ciationis, id est, om-
nes, qui querunt qua
sua sunt, non que le-
su Christi.

quod

7pecu-
ra 10.
10. e.
Tra. 10.
10. 10. 3.
7 compo-
rii, mer-
carus.

c Zelus domus tue.
Avgvst. Bonus zelus
est feruor animi,
quo mens abiectio
humano timore, p
defensione veritatis
accenditur. Ab eo
comeditur, qui qua
libet praua qua vi-
derit, corrigere sata-
git, si nequit, tolerat
& gemit.

7psalm.
68. b.

B
M 2th.
26. 6

d Quod signum offen-
dis nobis, quia hac fa-
cis? Respondit. Quia si-
gnum querunt, qua
re solita comētia de templo eiicit? & ait, *Soluite. Q. d. Quia
hoc templum, significat templum corporis in quo nulla
est macula & merito hoc figurare purgo, qui illud ab ho-
minibus morie solum diuina potentia suscitare queo.*

e Soluite templum. Quod de proprio corpore quod est tem-
plū Dei dicit Iesus, *Excitabo. Iudēi nō intellexerunt. Licet i-
gnorantes diuinitus respōdent dicentes: Quadraginta sex an-
nis. Quia nō conuenit lapidi, sed homini suscitatio. Nā 66.
dieb. corpus Christi, vt cuiuslibet hōminis in vētre matris
organizat, sed destructū à Iudēis, à morte d. e. tertio suscita-
tur. Quod etiam dictū nec apostoli intellexerūt, donec die
tertio suscitatus eis apparuit. Sed quod intelligere nō pote-
rant, patiēter tolerabant quousque spiritu sancto reuelate,
resur-*

C

resurrexisset eū viderunt. Vnde exemplū accipimus,
intelligimus, in perbiēdo ne amittamus, quōdque iure
re subito nō valeamus, vili pendētes ne despiciamus, si-
militer expectemus orātes ac exercētes mētes nostras
ne intelligamus. Nā is sermōnū Dei & prophetarū
est, vt que vñ
nobis aperta,
latent ne cito
lecta iactantia
nerarent, & e
tio aequisita,
gendo delect
Nam carnali
clauduntur, sp
liter autē lall
ti & diligente
denti dantur, v
margaritē pro
da sint ante p
ne conculcent
f Dixerunt ergo
nales carnaliter
bant, ille spiri
ter loquebatur
Euāgelista
aperit: Ille aut
cebat de temp
cor
9 poris sui.
10 g Quadraginta
Ave vs. A
Grece, ories
me
ne
ni
nat
46.
6. f
7. i
8. e
9. e
10. e

a Ve in sacrificio offerrentur, & erat auaritia sacerdotum
b Ne desissent pretia temp. turis.

vendentes boues & oues & columbas, & nummularios se-
dentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes
eiecit de templo, & oues quoque, & boues, & nummulatio-
rum effudit & as, & menfas subuertit. Et his qui columbas
vendebant, dixit. Auferte ista hinc, & nolite facere domum
patris mei domum negociationis. Recordati vero sunt disci-
puli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me.
Respondērunt ergo Iudæi, & dixerunt ei. Quod signum o-
stendis nobis, quia hæc facis? Respondit Iesus, & dixit
eis. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo
illud. Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & sex annis
occidens, arctos septētrio, mēse mbria, meridies. Prin-
cipia horū 4. nominum, i. alpha, delta, item alpha, my,
nō vendebantur ibi funiculi, sed solum illa qua debebant in
ferri. Et dicunt aliqui, quod ipse Christus utebatur funiculo
pingulo & illum funiculū accepit de quo erat præcinctus, & ipse
multiplicando fecit quasi flagellum. Et quāuis hoc non habeatur
in textu, tamen probabiliter potest credi, quia non omnia
sunt, vt dicitur in fine huius euāgelij.

a Qui peccata pec. aris facit qu. si funem co. e. e. qui flagellatus & ligatus
Eiecit.

a Gratiam spiritus prohibet vendi, quia gratis est.
Hic capite se filium Dei dicit. Hoc uisio.

a Q. a zelus Dei eiecit impios.

a Non uenerat sibi resistere, quia uiderunt diuinitatem, quid in facie eius irradiate.

a Non imperat, sed quasi diceret, Vos soluetis. Scilicet in uirtute trinitatis. b Ego, ut Deus cum patre.

c eis. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo
illud. Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & sex annis
occidens, arctos septētrio, mēse mbria, meridies. Prin-
cipia horū 4. nominum, i. alpha, delta, item alpha, my,
nō vendebantur ibi funiculi, sed solum illa qua debebant in
ferri. Et dicunt aliqui, quod ipse Christus utebatur funiculo
pingulo & illum funiculū accepit de quo erat præcinctus, & ipse
multiplicando fecit quasi flagellum. Et quāuis hoc non habeatur
in textu, tamen probabiliter potest credi, quia non omnia
sunt, vt dicitur in fine huius euāgelij.

6 Responderunt ergo Iudæi. Hic ponitur sua resurrectionis
prænnuntiatio, quia occasione datus facti petierunt ab eo signum
Iudæi, dicentes.

7 Quod signum ostendis nobis, &c. Quamuis. n. facti. esse
bonum de se, tamen non pertinebat ad quemlibet hoc facere. Ad
ad eum qui haberet authoritatem corrigendi excessus facerum.
Quod non conueniebat alicui de communi populo, cum sacerdotibus
essent in illo populo superiores. Sed propheta mittebatur a
Deo, & ideo petierunt signum missionis sue, & ipse dedit
eis signum potestatis diuine in suscitatione sui corporis prop
tate, & hoc est quod dicitur.

8 Respondit Iesus & dixit eis: Soluite. Non est uerū indu-
ctium ad hoc faciendum, cum fuerit simpliciter malum ex
d. eorum, ad malum autem Christus non poterat inducere, se
bum denunciatiuum eius quod erat per ipsos sciendum. q. d. Soluite
templum hoc. Id est soluetis, quia in passione Christi anima
soluta a corpore, & sanguis a carne, & continuitas mem
confixione clauorum, & lancea.

9 Et in tribus diebus. Non dicit post tres dies, quia Chr
fuit mortuus tribus diebus complete.

10 Dixerunt ergo. Hic ponit sua prænnuntiationis inter-
Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vendentes oues & boues & columbas. Et quia talia nō po-
terant de longinquo adduci, ideo sacerdotes cupiditate ducti statu-
erant hōies talia ibi uendentes, vt uenientes de longinquo non habe-
rent excusationem de oblationib. dimittendis. Aliqui etiam eorum
non habebant pecuniam, ideo sacerdotes statuerāt ibi campsores, qui
sub cautione tradebant pecuniam, & cum hoc ultra sortem aliqua
munuscula recipiebant, non tamen pecuniam, ne arguerentur manife-
ste facere contra legem. Deut. 23. d. vbi dicitur: Non dabis fratri
tuo ad uisuram pecuniam, &c. & hoc est, quod dicitur.

2 Et nummularios ledentes. Quia hoc erat illicitum propter cu-
piditatem sacerdotum, qui diuersis adinventionib. depauperabant po-
pulum, vt patet ex prædictis. Et quia frans & tumultus solent anne-
sti mercationi, qua contrariantur orationi, ideo sequitur.

3 Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, &c. Et patet
litera vsque ibi.

Quæst.

4 Recordati vero sunt discipuli eius, quia scriptū est. Psal.
68. b. de Christo.

5 Zelus domus tuæ. Ex facto. n. Christi recordati sunt scriptura
illius, & impletionis eius de Christo. Queritur hic, quare non resi-
stebant ei, cum ipsi essent multi, & ipse solus & parum adhuc repu-
tatus? Dicendum, quod diuina uirtus in illo facto operabatur, qua
apparebat in effectu cum uolebat sicut inferius 19. a. solo uerbo
prostrauit eos, qui uolebant eum capere. Corpus enim Christi erat
instrumentum diuinitati coniunctum, & ideo ex oculis quidam sul-
gor exibat uirtute diuina eos deterrens, ita quod resistere non aude-
bant. Sicut in passione, nox illa qua erat diuinitatis quodammodo in-
strumentum, prostrauit magnam multitudinem armatorum. Solet et-
iam

siam queri ab aliquib. quomodo fecit flagellum de funiculis, nō
nō vendebantur ibi funiculi, sed solum illa qua debebant in
ferri. Et dicunt aliqui, quod ipse Christus utebatur funiculo
pingulo & illum funiculū accepit de quo erat præcinctus, & ipse
multiplicando fecit quasi flagellum. Et quāuis hoc non habeatur
in textu, tamen probabiliter potest credi, quia non omnia
sunt, vt dicitur in fine huius euāgelij.

6 Responderunt ergo Iudæi. Hic ponitur sua resurrectionis
prænnuntiatio, quia occasione datus facti petierunt ab eo signum
Iudæi, dicentes.

7 Quod signum ostendis nobis, &c. Quamuis. n. facti. esse
bonum de se, tamen non pertinebat ad quemlibet hoc facere. Ad
ad eum qui haberet authoritatem corrigendi excessus facerum.
Quod non conueniebat alicui de communi populo, cum sacerdotibus
essent in illo populo superiores. Sed propheta mittebatur a
Deo, & ideo petierunt signum missionis sue, & ipse dedit
eis signum potestatis diuine in suscitatione sui corporis prop
tate, & hoc est quod dicitur.

8 Respondit Iesus & dixit eis: Soluite. Non est uerū indu-
ctium ad hoc faciendum, cum fuerit simpliciter malum ex
d. eorum, ad malum autem Christus non poterat inducere, se
bum denunciatiuum eius quod erat per ipsos sciendum. q. d. Soluite
templum hoc. Id est soluetis, quia in passione Christi anima
soluta a corpore, & sanguis a carne, & continuitas mem
confixione clauorum, & lancea.

9 Et in tribus diebus. Non dicit post tres dies, quia Chr
fuit mortuus tribus diebus complete.

10 Dixerunt ergo. Hic ponit sua prænnuntiationis inter-
Et

MORALITER.

† soluite templum hoc. Quā intelligitur literaliter de solutione
corporis Christi per mortem, vt dicitur in litera. Per quod
significatum fuit, quod Iudæi post ascensionē Christi cona-

rentur soluere corpus eius mysticum, sed in tribus
tuit suscitatum. Per quos dies significantur doctrin
cula, & exēpla uitæ in apostolis aliisque discipulis
ecclesiam illuminantibus, sicut sol & luna.

ipse

Aedificatum. Avg. Aedificatio Salomonis septem annis p-
fecta est, reaedificatio sub Zerobabel impediens inimici
annis. Hic numerus conuenit perfectioni dominici
corporis, quia ut dicunt Physici, tot diebus forma humani
corporis perficitur. Hic numerus in literis Adæ inuenitur, cu-
i nomen ex qua-
tuor primis literis cli-
matis constat, quæ
literæ significat Adæ
dissolutum per qua-
tuor partes mundi in
finitis. Hoc nume-
ro corpus Christi
quod est ex Adam, b
dicitur: *solutum*
hoc, sicut &
dicitur: *Terra es*
& *terram ibis*) in
veteris matris ædifica-
tur, ut significet illū
Adæ, qui dispersus
erat colligendum ef-
fectus quatuor partibus in vnum corpus Christi, quod
est ecclesia, unde dicitur electos esse congregandos a qua-
tuor ætatis.
b *Conuenit* adibat, vt verbis & signis plures
conteret. Et quia aliqui solis signis moti credebant in eū
verum iudem, sed tamē ita, vt possent postea in passione eius
scanda-

scandalizari, & quia nōdū erant renati ex aqua & spiritu, nō
erant digni quibus se crederet Iesus, & familiariter cohabi-
taret. Sciebat. n. quid esset in illis, melius quam ipse homo
de se. Hæc fides conuenit catechumenis, qui credunt in eū,
sed quia non sunt renati, non creditur eis cōmuniō corpo-
ris & sanguinis Chri-
sti. De talib. erat Ni-
codemus, qui credēs
dicit eum à Deo ue-
nisse, propter signa
quæ viderat, sed nun-
dum renatus erat, &
ideo nocte venit, nō
die, quia nondum il-
luminatus cęlesti lu-
mine.
c *Crediderunt in nomi-
ne eius.* * Avg. Quid
sibi vult hoc? Illi cre-
debant in nomine e-
ius & ipse Iesus non
credebat se ipsum eis?
An forte non credebēt ei & fingebāt se credidisse? Sed non
diceret euangelista: *Multi crediderunt in nomine eius.* Magna er-
go res & mira. Credunt homines in Christum, & Christus
non se credit hominibus, præsertim quia filius Dei est, & v-
tique volens passus est, etsi nollet, nunquam pateretur.
* ORIGENES. Vel dicendum, quod Iesus non se credi-
dit cre-

ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis
illud. Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo
resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia
hoc dicebat, & crediderunt scripturæ, & sermoni quem di-
xit Iesus. Cum autem esset Pascha in die festo, multi credi-
derunt in nomine eius videntes signa eius quæ faciebat. Ipse
autem Iesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset

a Corpus s. um morte soluendum & a se soluitandum.
b Prophetarum, qui dixe-
runt Christum tertia die resurrecturum.
c Hunc scilicet scilicet salute templi in hoc.
Cur. Propter signa.
a Non quod essent aliquid facturi
noventi, qui habet potestatem ponendi iuramentum suum, &c. sed quia occul-
ta in eis nouit, & sciebat eos non firmiter credere.
Cur. Vt Deus.

tra. ii. in
lo. to. 9.
E
Ho. 12. 7
Ioan. ad
hunc lo.

NICOLAVS DE LYRA.

Et dicitur in duo quia primo ponitur interpretatio Iudæorū falsa,
secundo interpretatio euangelista, ibi. Ille autē. Circa primum scien-
tia b Iudæi petierant a Christo signū non ad credendū & veneran-
tiam sed magis ad deridendum & impugnandum. Quod patet ex hoc,
quod statim impugnaverunt dictum suū, et ideo non fuerunt digni, ut
præceret eis resurrectionē corporis sui manifeste, sed occulte, vocās
corpus suū tēplum, & ideo voluerunt arguere dictum suū per mate-
riam tēplum, & hoc est quod dicitur. Dixerunt ergo Iudæi. Quadra-
ginti & sex annis ædificatum est templum hoc & id in tri-
bus diebus excitabis illud. Hoc dicunt deridēdo, quasi esset ei im-
possibile. Multo plus derisissent, si resurrectionem corporis sui prædi-
casset manifeste, quia difficultus est resuscitare mortuum, quam ædifi-
care tēplum. Sciendum ēt, qd non loquuntur hic de templo factio-
ne Salomonem, quia illud fuit ædificatum in septem annis, ut habe-
tur Reg. 6. d. Et præterea, quia fuit per Nabuchodonosor destructū
4. g. vi. c. Sed loquuntur de templo reaedificato post captiuitatem
Babilonicam. A primo. n. anno Cyri regis Persarum, in quo data est
per illo licentia redeundi, & tēplum reaedificandi, vsq; ad sextū an-
no Darij, sub quo consummatum est illud tēplū, fluxerunt 45. an-
nia Iudæi impediēbantur a nationib. in circumitu eorum existen-
tibus in ædificatione tēpli. Iste numerus patet per hoc quod Cyrus re-
gnauit 30. annis. Cambyses filius eius post eum 10. quia non cōputa-
tū ipsi quo regnauit cum patre. Post eum regnauerūt successiue duo
reges, sed tempus eorum dimittitur, quia regnauerunt tantum septē
mensibus, quibus successit Darius, in cuius sexto anno cōsummatum
est tēplū opus. Et ideo de isto tēplo loquebantur, quia illud stabat
in eorum præsentia, & illud ostendebatur, ut patet in litera. Hæc au-
tem 46. annor. acceptio accipitur scđm expositores Latinos & Grę-
cos scđm Hebræos oportet aliter accipere; sicut dixi in princip. libri
E. & c. 6. Dan. Tamen de verificatione huius dicti. Quadraginta
& sex annis ædificatum est tēpl. hoc. non est multum curandum
quod non est uerbum Christi, nec euangelista, nisi tantum referendo,
scđm uerbum Iudæorum deridendo Christum, ut dictum est, contra
quod multa falsa dixerunt, ut infra refert euangelista.
Ille autem. Hic ponitur interpretatio uera, quia loquebatur de
corpore suo noīe tēpli, quia humanitas Christi erat spūale habita-
cum ipsius Dei, & hoc est quod dicit euangelista. Ille autem dic-
tū interpretationem non cogouerunt tunc apostoli. Quod pa-
tet

ter ex hoc, qd postea Petrus audiens ab eo eius passionem futurā, uo-
luit eam impedire, Matt. 16. d. Sed post resurrectionem Christi hanc
intellexerunt interpretationem, quando aperuit illis sensum, ut intel-
ligerent scripturas Luc. vi. 9. Et hoc est quod dicitur.
2 Cum ergo resurrexisset. s. intelligendo de corpore suo.
3 Et crediderunt scripturæ. s. prophetarum loquentium de Chri-
sti resurrectione futura tertia die, Osæ 6. a. Viuificabit nos post
duos dies, & in die tertia resuscitabit nos, hoc dixit propheta,
quia resurrectio Christi fuit causa resurrectionis nostræ, & Ionæ 2.
dicitur a. quia Ionas fuit trib. dieb. & tribus noctibus in uentre ceti
in figura ipsius Christi.
4 Et sermoni, quem, &c. Quia tunc perceperunt impletionem
uerbi illius.
5 Cum autem esset. Hic ultimo ponitur fructus denunciationis
& prædicationis Christi, quia Christus existens Ierosolymis in festo
Paschali populum docuit, & multa miracula fecit ad confirmationē
sue doctrine, ex quib. multi fuerunt moti ad credendum. & hoc quod
dicitur. Cum autem esset, &c. Nō accipitur hic dies pro una die
naturali uel artificiali tantum, sed pro toto tempore solennitatis Pa-
schæ, quæ durabat per septem dies continuos.
6 Multi crediderunt in nomine eius. Credentes, quod ipse ef-
set uere Christus.
7 Videntes signa, &c. Sicut. n. sufficienter ostenditur ueritas sub-
iacēs facultati naturali intellectus, quando reducit ad prima prin-
cipia per se nota, ita ueritas excedens facultatem intellectus, qualis
erat ista, quando confirmatur per opera diuina, quia certum est, quod
Deus non pōt esse testis falsitatis. Et ideo, quando ad confirmationem
alicuius doctrine inducitur opus diuinum, sufficienter ostenditur qđ
dictum est in illa esse uerum. Verumtamen quia in illis credentib. ali-
qui erāt adhuc imperfecti, & aliqui iungebantur eis qui erant tan-
tummodo ficti, ideo Christus adhuc non reuelabat eis altiora myste-
ria Catholice fidei, quia ficti indigni erant audire, & imperfecti ad-
huc non poterant capere, propter quod etiam ipsis apostolis dixit Ie-
sus infr. 16. v. Multa habeo uobis dicere, sed non potestis por-
tare modo. & hoc est quod dicitur.
8 Ipse autem Iesus non credebat, &c. Altiora mysteria. s. fidei
reuelando, & subditur causa.
9 Eo quod ipse nosset, &c. s. istorum imperfectionem & illorum
fitionem. Modus per quem cognoscebat hic subditur.
* Et

MORALITER.

8 se autem Iesus, & c. Id est, non reuelabat eis altiora myste-
ria secundum sensum literale, quia aliqui erant imperfecti
non potentes ea capere, & alij ficti quærentes ea deridere. Et in-
hoc instruxit predicator euangelii, ut non p̄dicent simpli-

cibus alta, sed grossa & capibilia, quia sunt nutriēdi lacte, &
nō solido cibo. Nec fictis, fidei secreta mysteria, ne derideāt
ipsa, propter quod dicit saluator Matt. 7. a. Nolite sanctum
dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne for-
te conculcent eas pedibus suis.

CAPVT III.

Rat autem homo, &c. Hic erat vnus ex his, qui per signa crediderunt.
Nicodemus, victoria populi, vel victor populi gestu figurā omniū qui ex Iudaico populo in Christū crederet per fidem vincunt mundum.

Nicodemus, vel est iura cathecumenorum q̄ fidem habet, sed nondum baptizati, qui in quā dā rēte sacramentū accedūt. Vel est iura eorum q̄ per fide credūt, sed iuncta perfectorum opem nondū habent, timentes carnalium cogitationū, vel bonum, vel infideum Iudæorum impetum, fide sola colloquio Christi fructes, bonorum opem fiduciam non habentes.

Nox significat literā legis, vel ignorantiaē coram timorem. Et nocte iō forsitā venit, q̄ magister in palā discere erubesceret, vel pro metu Iudæorū. Hic q̄ vidēt aperta signa notauit, plenius mysteria fidei requirit, iō meruit doceri de deitate Christi & ipsius viraq; natura, de passione de resurrectione, & ascensione, de secūda generatione, & ingressu regni celorū, & de alijs plurib. **HAYMO.** Pulchre in nocte venisse dicitur quia tenebris ignorantie obnubilatus ad tantā lucem nō dū penetrat, vt pfecte Deum verum crederet. Nox enim in sacro

sacro eloquio, pro ignorantia ponitur. **Respondit. Ie.** Amen, amen dicit. Non interrogant secundā natiuitatē exponit, ne credat Nicodemus solā fidē, quā propter visa signa crediderat in Iesum sufficere ad salutem absq; spūalis regenerationis virtute, & absq; sacramentis. Etiam quia hominem purum intelligebat eum Nicodemus vt Ioannem baptistam, vel quemlibet ex pphetis, ideo incepit eum instruire Iesus de secunda regeneratione, quā intelligit eum filiū Dei, & se posse filiū Dei fieri.

CAPVT III.

Rat autem homo ex Phārisæis Nicodemus nomine princeps Iudæorum. Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei. Rabbi scimus quia

Deo venisti magister. Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Respondit Iesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. Dixit ad eum Nico-

Qui credunt resurrectionem, per hoc ab alijs diuisi.
Quo: a nomen.
Vnus de principibus.
Lucei
Ipsa in tenebris est, non lux, quia non renatus.
A Deo ad celeste magisterium venisse, cum illo Deum esse sed ipsum Deum esse non cognovit.
Quæ vidit in Pascha fieri ab eo.
Id est, spirituales intellectum symboli percipiat.
Quod est ex Græco, deorsum.
Id est, Non potest cognoscere me, qui sum regnum patris, qui sum visio ueritatis.

nem purum intelligebat eum Nicodemus vt Ioannem baptistam, vel quemlibet ex pphetis, ideo incepit eum instruire Iesus de secunda regeneratione, quā intelligit eum filiū Dei, & se posse filiū Dei fieri.

AVGVSTINVS. Secūda natiuitas de qua dicit Iesus spiritualis est, quæ est ex Deo & ecclesia ad vitam sed ille solam carnalem sapit quæ est ex Adā & Eua ad mortem. Sed sicut carnalē dicit iste non posse iterari, sic & spiritualis a quocunq; facta non potest iterari. Ex semine enim veri Abrahæ sunt nati, siue per liberam siue per ancillam.

Nisi quis. Necessarium est visibile sacramētum aquæ ad ablutionem visibilis corporis, sicut est necessaria doctrina inuisibilis fidei, & ad sanctificationem animæ inuisibilis. **CHRYSOSTOMVS.** Hoc est, si tu non natus fueris de super, & dogmatum susceperis certitudinem alicubi extra terras & longe es a regno celorum, seipsum hic ostēdens & indicans, quoniam non est hoc tantum quod videtur, sed alijs oculis opus est ad videndum Deum.

Trac. 11. in Ioan. tom. 9.

igenitus fuerit desuper E

Gal. 4. d.

Hom. 22 in Ioan. tom. 3.

F

Quomodo

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT III.

Rat autem homo. Postquam euangelista declarauit Christi diuinitatem per naturæ immutationem, hic idē declarat per gratiæ, v. formationem, de qua principali ter agit, quia ad hoc euāgelium descripsit. Et diuiditur in duas, quia primo agit de spiritali regeneratione baptismi in quo p̄fecta reformatio inchoatur, secundo de collatione multiplicis spiritalis beneficii, in quo reformatio consumatur. Secunda incipit cap. 5. ostendit. Prima in duas, quia primo agit de generatione spiritali, quæ ad Iudæos, secundo, prout deriuatur ad extraneos cap. 6. ostendit. Prima in duas, quia primo describitur spiritalis generatio, secundo distinguit a Iohannis baptismo, ibi. Post hæc uenit. Prima in duas, quia primo docet Christus regenerationis spiritalis necessitatē, secundo, eius modum siue qualitatem, ibi. Dixit ad eum Nicodemus. Tertio efficaciter ipsius causam siue rōnē, ibi. Respondit Nicodemus. Et quia docet ista respondendo ad interrogata, in prima diuiditur in duas, quia primo ponitur Nicodemi interrogatio, secundo, subiungitur Christi responsio, ibi. Respondit Iesus. Cap. 1. describitur prima conditio interrogantis cum dicitur. **1.** Erat autē homo, &c. Iste enim fuit vnus illorū, de quibus dicitur in Ioh. 1. **2.** Erat autē homo, &c. multi crediderunt in Iesum videntes signa quæ faciebat. Et quia ibidē subditur, quod Iesus non credebat semetipsum creata fidei reuelā. o. ideo iste Nicodemus venit ad Iesum in secreta extra turbam aliorū, vt ab ipso plenius instrueretur. Sequitur **3.** Erat autē homo, &c. Quia erat de secta eorum. Ipsi autem cōstituntur resurrectionē, & spiritalis creaturas de quibus loquebatur Christus, & idē ex hoc erat quodā modo dispositus ad auertendū doctrinam eius **4.** Nicodemus nomine. Hoc exprimitur ad ostendendū samam ipsius. **5.** Princeps Iu. In hoc ostēditur dignitas eius. Tūc enim populus gubernabatur per doctores & sacerdotes. Licet enim Christus primos uos ad fidē uoluerit esse simplices, vt in pluribus uocet in fidei sapientia humana ascriberetur, ita etiā a principio uocauit aliquos literatos

literatos, ne ipsa cōtēptui haberet, quasi a solis simplicibus recepta. **5.** Hic uenit ad Iesum nocte. Non enim audebat uenire palā, ne de Synagoga expelleretur, sicut dicitur in fr. 9. c. de parietibus ceceni nati, quod propter hoc non audebant Christum confiteri. **6.** Et dixit ei Rabbi scimus quia, &c. Id est, certum est mihi, quia tua doctrina est uera, & a Deo data & non humanitus conficta. Et subdit causam di. **7.** Nemo enim, &c. Sicut enim certitudo ueritatis habetur in his quæ sub iacent facultati naturalis rationis per reductionē ad prima principia, ita habetur in his quæ excedunt rationē per uera miracula, quæ sufficiens testimonium, quod doctrina per talia confirmata procedit a uirtute prima, Minus dixit ille Nicodemus, & plus significauit, quia per talē confessionē ostendit se desiderare ab eo plenius informari. **8.** Respondit. Hic describitur Christi responsio, quia uidebat Nicodemum humiliter & uere querere doctrinam Christi quātū ad secreta fidei, & ideo incepit a primo sacramēto, scilicet, baptismo qui est regeneratio spiritalis, & per consequens necessaria ad salutem, & hoc est quod dicitur. Respondit Iesus, & dixit ei. **9.** Amen amen dico tibi nisi quis renatus fuerit denuo. Id est, iterum per generationem spiritalē. **10.** Non p̄t videre regnum Dei. Visio enim Dei per essentiam sibi soli competit per naturam, hominibus autē competere nō potest nisi per gratiā, per quam trahuntur homines quodāmodo ad naturā diuinā, vt habetur 2. Pe. 1. a. Magna et pretiosa promissa donauit re per hęc efficiamini diuinæ naturæ consortes. Hoc autē non potest esse per generationem carnalem, quæ solum facit filios hominū, & ideo adhuc requiritur regeneratio spiritalis, per quā homines sunt filii Dei, & per consequens heredes uitæ cælestis. Sed cōtra hoc uidetur quia patres ueteris Te. saluati sunt, qui tamen non fuerunt baptizati. Dicendum quod tunc non erat in præcepto, consecuti tamen sunt spiritalē uitam per gratiam in fide uenturi, & sic habuerunt rem baptismi, habuerunt etiam ipsum in figura in aliquo correspondente per quod tollebatur peccatum originale. **11.** Dixit ad eum, &c. Hic consequenter docet Christus modū & qualitatem

MORALITER.

1. Erat autē homo ex Pharisæis Nicodemus nomine princeps Iudæorū. Er Nicodemus qui uenit ad Iesum, vt de pertinentibus ad fidem plenius erudiretur, significat discipulus humilis, & diligens

diligens, qui uenit ad doctore peritum, vt ab ipso de dubiis instrueretur, qui debet eum dulciter recipere exēplo Christi qui Nicodemum dulciter recepit, & non solum proponētem, sed etiam replicantem bis audiuit. Primo cum dixit.

A *Quomodo potest homo.* CHRYSOSTOMVS. Veniens Nicodemus ad Iesum vt ad hominem, audiens maiora quam ab homine, erigitur ad altitudinem eorum quae dicuntur, non quidem excidens a fide, sed infert hanc impossibilitatem, vt in apertiorem prouocet doctrinam. Duo autem erant, quae admirabatur scilicet natiuitas talis & regnum, neque enim audita erant apud Iudaeos.

b *Ex aqua.* Ex aqua visibili sacramento, & spiritu, inuisibili intellectu, vt symbolum baptismi visibiler accipiat, & spiritualem intellectum ipsius symboli perficiat. Vel ex aqua visibili, & spiritu sancto.

g *AVGVSTINVS.* Tu carnalem generationem intelligis sed ex aqua & spiritu oportet quod nascatur homo propter regnum Dei. Si per hereditatem patris hominis temporalis nascitur aliquis visceribus matris carnalis. Et propter hereditatem patris Dei sempiternam nascatur ex visceribus ecclesiae. Cum autem ex duobus homo consistat, ex corpore videlicet & anima, duplicem habet & huiusmodi modum generationis. Aqua, quae visibilis est, ad emundationem corporis intelligitur. Spiritus vero inuisibiliter concurrens ad emundationem inuisibilis animae innuitur.

c *CHRYSOST.* Si vero quis interrogat, qualiter ab aqua homo nascitur, interrogo & ego, qualiter natus est Adam a terra? Sicut enim in principio subijciebatur elementum terra, vnum vero opus plasmantis erat, ita & nunc subijcitur elementum aqua, totum vero spiritus gratiae. Tunc paradysum dedit in conuersatione, nunc autem coelum nobis aperit.

c *Quod natum.* Hanc spiritualem natiuitatem distinguit a carnali, dicens. *Quod natum est.*

d *Ex carne.* Id est, ex primo homine per carnis successione carnale

carnale est. Nomine carnis, non solum carnem, sed totum carnalem hominem significat. Sic e contra totus homo spiritualis, anima & corpore spiritus dicitur.

e *Et quod, &c.* Verbo & sacramento spiritu inuisibiliter testis quo natus ex Adam ad mortem nascitur, filius Dei ad vitam, non tantum spiritus dicitur, sed spiritus, quia sicut substantia spiritus est inuisibilis ita inuisibiliter percipitur visibile sacramentum efficitur Dei filius. **f** *Spiritus est.* Non autem mireris, si nunc tum dico spiritum, quia sicut spiritus ubi vult spirat, & vnde venit, a quo cadat, sic est omnis qui natus est ex spiritu.

g *Spiritus ubi vult.* Quia in potestate habet cuius coelum strebet. Vocem eius audis in scripturis, vel dum loquitur aliquis plenus spiritu sancto, quae & si audis, nescis vnde venit, i. quomodo intravit, vel quomodo redierit, quia natura eius est inuisibilis. Sic est omnis qui natus est ex spiritu sancto, quia inuisibiliter agente spiritu incipit esse quod non erat, ita vt nesciat vnde veniat, & quo vadat, i. qua gratia vult adoptionem filij, & vadit in regnum Dei. Quae gratia non sunt carnali, iterum quaerit, Quomodo possunt habere, non habens spiritualem intellectum in litera legis percipibile putat quod dicitur de natiuitate per spiritum sanctum redarguitur a domino: *Tu es magister, &c.*

h *Et vocem eius, &c.* Vox spiritus est vox Christi, quae dicitur Iesum, sed quia nondum est natus de spiritu, vnde venit, aut quo vadat, i. qua occasione velit natiuitatem in spiritu, aut quo vadat, id est, ad quam perueniam ducat ipsum nascentem ex se, Nam qui ex eo natus est ipse spiritus per gratiam efficitur, sicut etiam ipse natus est per naturam,

NICOLAIVS DE LYRA.

Diuisio. *qualitatem regenerationis spiritualis. Et diuiditur in duas quia primo ponitur Nicodemi obiectio, secundo, Christi responsio, ibi. Respondit Iesus. Christus enim dixerat esse necessarium ad salutem regenerari, ideo vt modum huiusmodi regenerationis melius intelligat arguit contra praedicta dupliciter. Primo modo ex aetate, quia ille qui nascitur est puer, a senectute vero non potest aliquis redire ad pueritiam, ergo regeneratio videtur impossibilis, & hoc est quod dicitur. Dixit ad eum Nicodemus quomodo potest homo renasci cum sit senex. Erat autem consuetus sensui literalis, & ideo arguit de generatione carnali. Secundo arguit ex quantitate nescientis quae est parua, vt possit includi in vtero matris, & ideo videtur impossibile, quod ille renascatur, qui iam est perfecte quantitatis, & hoc est quod dicitur.*

- 1** Nunquid potest in ventrem: Quasi, dicit. Non, quia quantitas non permittit.
- 2** Respondit Ie. Hic ponitur Christi responsio. Et diuiditur in duas quia primo ponitur eius responsio, secundo, ad hoc inducitur exemplum ibi. Spiritus ubi vult. In prima igitur parte dicit, quod illa regeneratio, de qua loquitur non est carnalis, sed spiritualis, & ideo non valent argumenta quae procedunt de generatione carnali, propter quod modum huius regenerationis spiritualis. Saluator explicat consequenter dicens.
- 3** Amen amen dico tibi, nisi quis re. &c. Quasi dicat, illa generatio, de qua dixi, sic est intelligenda, in quantum aqua lauat exterius, spiritus sanctus interius. Et lotio talis bene dicitur generatio, quia per hanc homines efficiuntur conformes verbo incarnato qui est filius Dei naturalis in quantum in hac generatione est aliquid sensibile correspondens carni, scilicet, aqua, & aliquid inuisibile correspondens verbo, scilicet gratia vnde sequitur.
- 4** Quod natum est ex carne. Scilicet, secundum virtutem carnalis generationis.

- 5** Caro est. Id est, constituitur in vita carnali tantum.
- 6** Et quod natum est ex spi. Modo praedictum.
- 7** Spiritus est. Id est, constituitur in vita spirituali, & ita concludit.
- 8** Non mireris. Id est, non debes admirari.
- 9** Quia dicitur oportet. &c. Quia non loquor de generatione nati de qua tu arguis, sed de spirituali.
- 10** Spiritus, &c. Hic Saluator ad praedicta adducit sensum exemplum secundum Chrysostomum, qui hoc exponit de vento materiali, cuius principium ignoratur & similiter finis ubi terminatur, & tamen eius percipitur. Sic modo est in generatione spirituali, quia iustus factus qui est principium huius generationis, & similiter terminatur aeterna, quae est eius finis, a nobis non percipiuntur, sed erant tantum. Aqua autem exterior, & forma verborum percipiuntur per sensum, & hoc est quod dicitur. Spiritus. Id est, ventus.
- 11** Vbi vult spi. Id est, stat. Si autem arguatur contra hoc si arguitur Aug. quod ventus materialis non habet voluntatem, nec a se movetur propter quod dicit Aug. quod hoc verbum de spiritu sancto intelligitur. Potest dici suslinendo dictum Chrysostomi quod voluntas in scripturis loquendo accipitur pro inclinatione naturali, & hoc modo accipitur hic.
- 12** Et vocem eius audis. Sensibiliter percipiendo.
- 13** Sed ne. &c. Si autem arguatur contra hoc vt arguit Aug. quod omnes nouerunt ventum venire ab Austro, vel ab aquilone, vnde vadit in partem oppositam. Potest dici, quod est verum tantum generaliter, sed in qua parte determinatiue versus austrum talis ventus qui flat ab austro, vel ubi terminetur, omnino ignoratur.
- 14** Sic est omnis qui natus est ex spiritu. Quia sicut dicitur, in tali generatione est aliquid occultum, & aliquid patens ad sensum. Propter argumenta praedicta quae tamen sunt solubilia vt dicitur Aug. quod praedicta litera de spiritu sancto intelligenda est, qui in prophetis & scripturis sacris loquitur. Vox autem prophetarum

MORALITER

† Quomodo potest homo renasci, cum sit senex. &c. Secundo. cum subiunxit postea.

Quomodo

a *Quis magister &c.* Non insultat ei, ut superior eo habeat omnibus præest, sed quia vult eum nasci ex spiritu, quod nisi humilis, tum dum ex magisterio humiliat. Quasi dum superbus princeps, nil otiosum, humiliare ut ille qui seipsum inaniuit, & natus est ex spiritu, scies quod modo natus es.

b *Quod scimus loqui* id est, quia ipse est scientia locutio & sermo patris. Et vidimus testamur. Quia ipse visio, & verum testimonium & veritas patris, quod pluraliter, mysterium trinitatis innuit.

c *Si terrena dixi vobis* **AUGUSTINVS.** Quia non accipitis terrena, quomodo potestis capere cœlestia, id est, cœlestis spiritus natiuitatem? cum non solum non creatus, sed nec in-

gatis terrena, quod de templo corporis mei (quod de te accepi) dixi a vobis soluendo, a me suscitando.

d *Et nemo ascendit in cœlum* Postquam increpauit & ad humilitatem inuitauit, quia iste diligenter his quæ audiuit attendit, instruit

instruit adhuc de cœlestibus & terrenis. Cœlestis est eius ascensio ad vitam. Terrena eius exaltatio in cruce ad mortem. Quasi dicat, intellige cœlestia quæ non carnales, & idem intellige de ascensione, Renati. n. spiritualiter ascendit in cœlum, sed non nisi sint membra coheretia illi quod in vna persona est homo & Dei filius, ut sciat iste nullum ex se per Christum posse ascendere, & ideo non dicunt homines ascendere, sed filium hominis tantum cum corpore, qui secundum deitatem descendit de cœlo, & est in cœlo, non secundum quod est homo. Et quia hæc ascensio non potest esse nisi redemptis per passionem ideo subditur. **Eph. 4.** *Nisi qui descendit de cœlo* hoc pertinet ad secundam natiuitatem in spiritu, quia nemo in

Christo ad patrem ascendit, nisi quod ex spiritu nascitur. Nemo saluatur per mortem Christi, nisi quod ex spiritu nascitur. Nemo nascitur ex spiritu nisi in morte Christi. Et cum dicit filius hominis, dat nobis certitudinem ascendendi, cum filij hominum simus.

* AUGUST.

NICOLAUS DE LYRA.

Scriptura eorum sensu percipitur, sed principium huius sermone, spiritus sanctus & eius finis, beatitudo cœlestis nobis ostenditur, & sola fide tenetur. Et ista expositio videtur rationabilior, quia Nicodemus erat in scripturis sanctis instructus, & ideo videtur magis, quod saluator sibi dederit exemplum de talibus, quam de ventis aërialibus. & tunc est plana littera. Spiritus ubi vult spirat, quia non ibirat homines ex naturali necessitate, sed ex mera liberalitate. Et quem eius audis, in scripturis prophetarum, quæ leguntur in synagoga Iudeorum. Sed nescis unde veniat, aut quo vadat, quia principium inspirans & finis vel imus huius inspirationis sibi occultantur & licetum est. Sic est omnis, &c. Exponatur sicut supra.

1 Respondit Nicodemus & dixit. Hic consequenter Saluator emittit eam efficaciam, quæ est in spirituali generatione. Et diuiditur in duas, quia primo circa hoc ponitur Nicodemi interrogatio. secundo in responsio, ibi: Respondit Iesus. Circa primum sciendum, quod respondendo quædam natura est, ut dicit Philosophus li. de memo. & quia iste Nicodemus erat assuetus legi Moysaica quæ promittit multa, ideo non potuit capere spiritualia, propter quod querit vel rursus circa prædicta dicens: Quomodo possunt hæc fieri.

2 Respondit Iesus. Hic ponitur Christi responsio. Et diuiditur in duas, quia primo reprehendit Nicodemi tarditatem, secundo ostendit baptismalis efficaciam eam, ibi: Et nemo ascendit. Arguit autem tarditatem Nicodemi ad intelligendum & credendum prædicta, ex tribus. Primo ex conditione audientis qui erat doctor & peritus in lege, & per consequens deberet talia cognoscere, & hoc est quod dicitur.

3 Tu es Magister in Israel, & hæc ignoras? Sed posset aliquis dicere, quod non erat mirum si talia ignorabat, quia non pertinebant ad veteris Testamenti, in quo erat instructus. Dicendum, quod in lege Moysi figuratiue continebatur baptismus, secundum quod dicit Apostolus. 1. Cor. 10. a. Quia Moyses baptizati sunt in nube & in mari: Quia in utroque in baptismus figuratus. Legis doctores debebant scire figuras eius, et ad hoc non teneretur vulgus. Item in prophetis quos frequenter perat exprimitur baptismus Ezech. 36. e. Et affudam super vos aquam mundam, & mun. ab omni iniqui &c. Item Zac. 13. a. die illa erit fons patens domui David, &c. Secundo arguit tarditatem Nicodemi ex conditione dicitis prædicta, quia Christus dicebat: ea quæ certitudinaliter sciebat, ideo cito debebat acquiescere, & maxime quia eius doctrinam confessus fuerat a Deo datam, & hoc est quod dicitur hic.

4 Amen amen dico &c. Christus. n. secundum diuinitatem habet eam scientiam cum patre, in humana etiam natura cognoscit omnia quæ

omnia quæ Deus notitia visionis, ideo dicitur.

5 Quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis. Quia pauci Iudæorum comparatiue crediderunt Christo, iste est Nicodemus erat ad capiendum quæ dicebat tardus. Tertio arguit eum de conditione materia, de qua erat sermo, quæ est facilius ad intelligendum respectu emanationis verbi a patre, spiritus sancti ab utroque & maxime, quia in lege in qua iste erat exercitatus, per ablutiones aliquas amouebantur immundities aliqua, & ideo de facili deberet capere qualiter per ablutionem aquæ exterius & virtutem diuinam interius fit ablutio animæ, & hoc est quod dicitur.

6 Si terrena dixi vobis, &c. R. generatio spiritualis terrena potest dici in quantum efficitur in terra, & sub elemento sensibili, s. aqua. Vel dicitur terrena, quia ad hoc induxerat exemplum sensibile de vento flante in terra, secundum expositionem Chryso. prædictam.

7 Quomodo si dixero vobis cœlestia, crede. Cœlestia hic vocat emanationem personarum in diuinis, quæ est valde ardua, & de difficili valde intelligibilis.

8 Et nemo ascendit in cœlum. Reprehensius eius tarditate, saluator procedit ad reddendum eam efficaciam, quæ est in spirituali generatione. Et diuiditur in duas, quia primo fecit, quod dictum est, secundo, manifestat propositum, ibi: Sic Deus dilexit. Prima in duas secundum duplicem causam quæ assignat, secunda ponitur ibi. Et sicut Moyses. Circa primum sciendum, quod causa principalis efficaciam baptismalis est mysterium incarnationis, per quam filius Dei uniuersis sibi humanam naturam in mundum descendendo. Naturale est autem quod quilibet res ad locum suæ originis reuertatur, ideo verbum incarnatum ad patrem redire potest ascendendo. Et quia per generationem spirituale homines efficiunt membra eius, & ipsi uniuersis, & per consequens cum ipso ad cœlestia trahuntur virtute verbi incarnati. Sic soluta est questio Nicodemi, quæ querebat, quomodo possunt hæc fieri? & hoc est quod dicitur. Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Quia sicut dictum est, homines non ascendunt illuc nisi in quantum efficiuntur membra verbi incarnati. Et quia verbum non descendit de cœlo per motum locale in cœlum dimittendo, sed carnem de nouo sibi uniendo, ideo ad hoc denotandum subditur.

9 Filius hominis qui est in cœlo. Ex hoc loco Valentinus accipit occasionem errandi, d. quod Dei filius corpus cœlestis attulit, & per virginem transiit nihil de ea assumendo. Hoc autem patet erroneum & euangelio contrarium, quia hoc modo Christus non esset filius virginis. Item Christus non esset homo, quia corpus cœlestis non potest informari ab anima cum sit forma corporis physici organici, secundum quod dicit Philo. 2. de anima, quod non potest competere corpori cœlesti.

* Et sic

MORALITER.

1 Quomodo possunt hæc fieri. Contra multos Doctores qui tantum tenent de sua scientia, quod sine discussione dicta sunt tenenda.

Et nemo

8 Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, &c. Hoc dicitur de Christo ad litteram, quem Doctor Euangelicus debet imitari, scilicet in cœlum ascendendo, per contemplationem diuinorum, & inde descendendo ad eruditionem proximorum.

TOMVS V. L 2

Error Valentini, & contrarium.

lib. 2. de peccat. mor. ca. 31. 30. 7.

† Num. 21. 6.

Trac. 12. in Ioan. tom. 9.

Nu. 21. c.

A * **AVGVSTINVS.** Quāuis in terra factus sit filius hoīs diuini: atē tñ suam quia in cœlo manens descēdit ad terrā non indignans censuit noīe filij hominis, sicut carne n suā dignatus est nomine filij Dei. Per vnitatem enim persona quæ vtraque substantia vnus est Christus & filius Dei, ambulabat in terra, & idem ipse filius hominis manebat in cœlo. Fit ergo credibiliorum fides ex incredibilioribus creditis. Si enim diuina substantia longe distantiior, potuit propter nos ita suscipere humanam substantiam, vt vna persona fieret, quanto credibilis alij sancti fuit cum homine Christo vnus Christus, vt omnibus per eius gratiam ascendenti- bus, ipse vnus ascen-

B dat in cœlum, qui de cœlo descendit? * **IDEM.** Miraris autē qā hic erat & in cœlo? Tales fecit discipulos suos. Paulum audi dicentem, Nostra p̄uersatio in cœlis, si homo Paulus ambulat in terra, & p̄uersabat in cœlis, Deus cœli & terræ non poterat esse in cœlo & in terra? **A** Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto? Supponit de morte sua quæ est origo, & cā hñdi p̄dicta in cuius fide eū instruit. Et qā carnalis erat, & natus in lege, iō quādā legis partem adducit, quam ostendit esse figuram & mortis suæ significatiuam, vt et sic pateat de alijs partib. legis, q̄ sint in figura. Et quia mors intelligitur per serpentem, & Christus mortuus serpens d̄r, quem qui fide intuetur, liberatur, sicut intuitu illius in figura abignitis serpentibus liberantur, qui significant incentiua vitiorum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et sicut Moyses. Hic ponitur secūda causa efficacia baptismalis quæ est meritum passionis Christi quod in baptismo operatur, & hoc t̄gitur cum subditur. Et sic. Moy. exal. ser. in deser. ita exal. opor. fi. hominis. De hoc serpente habetur Num. 21. c. & fuit figura passionis Christi quia habuit similitudinem veneni quātū dicebatur serpens, fuit tamē sine veneno quia æneus Sic Christus habuit similitudinē peccati ex carne passibili, fuit tamen omnino sine peccato, & ideo si aspectus illius, serpentis enei saluauit a corporali morte multo fortius fides Christi crucifixi saluat a morte spiritali, & restituit hominem vitæ æternæ ideo sequitur.

2 Vt oīs qui cre. in ipso, non pe. sed ha. vi. æternam. Notā dum etiam, q̄ Christi crucifixio dicitur exaltatio, quia eius corpus fuit exaltatū in cruce, sicut vexillum in aere, ad debellandū aereas potestates, secundum illud Hebr. 12. a. Curramus ad p̄positū nobis certamen, aspicientes in autorē fidei, & c. Et quia per passionē meruit exaltationem, secundum quod dicitur Philib 2. a. Humiliauit semetipsum factus obediens vsq; ad mortē, mortem autē crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum.

3 Sic enim dil. De. Hic consequenter manifestat causam p̄dictā. Et diuiditur in duas, quia primo cōst̄dit p̄positū, secundo remouet quoddam dubium, ibi: Nō. n. Superius dixerat q̄ efficacia baptismalis prouenit ex mysterio incarnationis, ideo declarat qualiter ista incarnatio sit facta, dicens, quod nō est facta ex humano merito, nec ex necessitate, sed gratuita dilectione Dei ad nos, Et hoc est quod dicit. Sic. n. Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitū. Qui est bonum infinitū. Ex quo apparet maxima Dei dilectio, quia diligere est velle alicui bonum: Ipse autem voluit nobis voluntate efficaci bonum infinitum quia dedit nobis filium suum.

4 Vt oīs qui cre. & c. Ex hoc etiam errauerunt aliqui heretici dicentes, quod credentes, nō damnabuntur, etiam si moriātur in peccato mortali. Et cōfirmāt dictum suū per verbū Apostoli 1. Co. 3. c. Fundamentum

MORALITER.

† Et sicut Moyses exaltauit ser. & c. Serpens ille fuit æneus, & in alto eleuatus, vt aspiciētes ipsū sanarētur a moribus serpentū. Et ille serpens fuit figura Christi, q̄ fuit impassibilis factus quātū ad corpus in sua resurrectione, q̄ impassibilitas figurata fuit p̄ æneā soliditatē. Et fuit exaltatus in sua ascensione ad patris dexterā, & ex hoc datur spes credētibus ascēdēdi ad gloriā

b Ita exaltari oportet filium hominis. & c. Magistrū legis in significationem legis n̄ irat. Et quia dixerat de filio hominis, ne hoc solum putet Nicodemus subdit eūdem etiam esse filium Dei. d.

c Sic enim dilexit Deus. Aperit cām humanæ salutis, scilicet dilectionem Dei patris, ex quo oīs restitutio est per filium in spiritu sancto.

d Mundum. Cōtinuat. Grace, quod Latine mundus interpretatur, ornatus dicitur. Per mūdum igitur humana natura significatur, nō quod secundum corpus quatuor elementis constet, sed quia secundum animam Deo est ornata, & dicitur imaginem Dei facta. qua ad hoc eligat Deus vt en-

e Quasi dicat, Hoc modo illud fieri, scilicet per mortem Christi. **a** est in cœlo. † Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam. † Sic enim dilexit Deus mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.

f Non enim misit Deus filium suum in mūdū vt iudicet mūdū: sed vt saluetur mūdus per ipsum. Qui credit in eum non æternam faciat.

c Vt filium suum vnigenitū daret vt omnis qui credit, & c. Et eūdem dicit de filio Dei q̄ supra de filio hominis, vt per quod in deitate conditi sumus, per eūdem in hoīe restaureremur.

f Vt iudicet mundum. **AVGVSTINVS.** Nondum apparet iudicium, sed iam factum est iudicium. Nouit D̄s quod in eius. Nihil. n. aliud est iudicium, i. æterna damnatio, quam non cognoscere, & non credere in filium Dei, sicut in aliud est beatitudo & vita, nisi credere & cognoscere in Deo, vnde dicitur: Hæc est vita æterna, vt cognoscant uerum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

g Sed vt saluetur mundus per ipsum. Qui cred. Ex eo saluatur homo, non iudicatur, sed si iudicatur ex se habuit, etiam non credit.

9 Qui credit in e. nō iud. Id est nō habet causam vnde cōdētur

9 Qui credit in e. nō iud. Id est nō habet causam vnde cōdētur. **a** Quasi dicat, Hoc modo illud fieri, scilicet per mortem Christi. **b** Id est, vna si. e. intue ut in ipsum. **a** Hoc per filium hominis, quia idem est filius Dei, ex dilectione Dei ad hoc missus: Sic enim, d. & c. **a** Id est, humanam naturam. **a** In mortem, ut carnis aspiciens in eius morte non per sed ha. vi. q̄ter. **a** Vere salus per filium Dei: Non enim alia causa venit, nisi ut saluet, non ut iudicet. id est, damnet. **b** In humanam naturam. **a** Vade saluator mundi dicitur. **b** Quia per fidem dimittuntur peccata a pro quibus damnatur.

* AVGVSTINVS.

Fūdamētū enim aliud nemo potest ponere, & c. Et sequitur. Si cuius opus arlerit, detrimētū patietur, ipse autē saluabitur, sic tamē quasi per ignem. Per fundamentum, n. istud n̄ gigitur fides, & ideo si super hoc fundamentum ponatur opera carnalis, propter talia homo punitur ad tēpus tamen finaliter saluabitur. Sed hoc est erroneum, & improbat per dictū Apostoli Gal: 5. d. Manifesta sunt opera carnis, quæ sūt fornicatio, immundicia, impudicitia, & c. Sequit. Qui talia agunt regnū dei nō cōsequētur. Ex quo patet, quod non solū damnatur aliqui propter fidelitatem, sed etiam propter alia peccata mortalia. Et ideo dicitur, quod Saluator non accipit hic fidem tantū pro habitu formalis, sed fidei formatæ per charitatem: & certū est quod talis saluabitur, & ad hoc denotādum dicit. **5** Vt om. q. cr. in e. licet, tendendo in eum per charitatem. **6** Nō pereat. Ad dicitur apostoli p̄ allegatū in cōtrarium, dicendum quod loquitur de peccatis venialibus, secundū quod exponunt doctores. Et ego tunc plus dicam, si contingat me super illum locum scribere. Pro peccatis autē venialibus, fideles temporaliter puniuntur igne purgatorij, tamen finaliter saluātur. **7** Nō enim. Hic remouet quoddā dubiū. Et dicitur in duas: quia primo facit q̄ dictum est secūdo, declarat quod dictum ibidē, ibi: Hoc autē est iudiciū. Circa primū sciendum, quod aliqua scriptura loquendo de secūdo aduentu Christi in mundum, dicunt ipsum venire ad iudicandum, & ideo ne aliqui credant, quod hoc dēat fieri in primo eius aduentu, hoc remouet dicens: Nō. n. fit Deus si. s. in mūdū. vt iud. mūdū. Scilicet in primo suo aduentu non venit iudicare, sed magis iudicari pro mundi salute, in sequitur. **8** Sed vt sal. & c. Et probat consequenter hoc dictū in primo eius aduentu aliqui credebant ei, & aliqui nō credebant ei, & est diuisio per immediata, cum inter contradictoria non sit diuisio, sed non venit ad iudicandum non credentes, nec credentes, vt s̄rim patebit, ergo. & c. & hoc est quod sequitur.

9 Qui credit in e. nō iud. Id est nō habet causam vnde cōdētur

ad gloriā vitā. Gre. Dum terrenum corpus desideribus superposuit, nobis cœlum posse patere monstrauit. **3** Sic enim dil. Deus mun. & c. Et hoc debet nobis esse alioris diuini maximum excitatiuum. **7** Non. n. misit Deus si. su. vt iud. mun. & c. Id est, vt cōdētur & nos multo minus debemus cōdēnare proximū etiam peccatorem, quia qualis sit futurus, est nobis penitus ignotū. †

AVGVSTINVS. Quare saluator mundi dicitur est, nisi ut sciet mundum: ergo quantum in medico est, scilicet in e ve nit protu, ipse se interemit, qui precepta medici seruare non vult aut contemnit. *Vt iudicet.*

CHRYSOST. Quia hoc dicit, (*Vt non iudicet mundum*) multi pigrorum in peccatorum multitudinem & negligentiam superabundantiam, Dei abuten-tes misericordia dicunt non est gehenna, non est supplicium, omnia nobis peccata dimittit. Sed confidendum quod duo sunt Christi aduentus quorum factus est, & qui futurus est. Et prius quidem factus non t iudicet quod facta sunt a nobis, sed ut dicitur. Secundus autem non ut dimittat, sed ut iudicet. De

praeigitur ait, Non veni ut iudicem mundum, qui enim clementer est non facit iudicium. *Qui autem non credit iam iudicatus est, quia non credidit in nomine.* CHRYSOST. Hoc dicit, quia ipsum discredere impotentis supplicium est, esse. n. extra lumen, est scilicet se, manam supplicium est, vel quod futurum est pronunciat. Sic t. n. qui occidit hominem, etsi nondum sententia iudicatus est, rei tamen natura condemnatus est, & qui incredulus est, sicut & Adam qua die comedit e ligno mortuus est.

ALCVINVS. Quare autem iudicatus est qui non credit, causa iam assignat, dicens: *Quia non credidit in nomine unigeniti filii Dei.* In hoc. n. solo nomine est salus. Non habet Deus multos filios qui possint saluare hunc, habet unigenitum per quem saluat.

Hoc est autem iudicium. Cur qui non credit iudicatur? quia lux venit quae excitat homines & admonet cognoscere sua mala, in quibus omnes sunt, sed alij oderunt admonentem lucem, & fugiunt, ne arguantur eorum mala quae diligunt. Alij admoniti per lucem accusant sua mala, quod est facere veritatem & sic illuminantur.

Ne dicam iudicabitur. Cur? Erant enim eorum. Qui est in tenebris, & diligit lucem, non est malus, sed ille dicitur malus, & opera eius mala, qui postquam lux venit, odit lucem & diligit mala. Et hoc est quod dicit: *Erant enim opera eorum mala.* Opera, id est impietas, & incredulitas, & odium eterne lucis & nolle eam aspicere, sed velle in tenebris peccatorum remanere.

Qui autem facit, ostendo qua iustitia saluetur qui credit. *Qui autem facit.* Id est, cui displicent mala sua & accusat, non sibi ignoscit, non sibi parcat, sed venit ad lucem. Et incipit agere cum Deo qui mala accusat, quia initium boni est accusatio mali, ergo opera eius, haec. scilicet quod se accusat, sicut Deus accusat manifestat, quia in Deo sunt facta, nisi enim Dei lux sibi luceret, sibi non displiceret.

Post haec. Non continuo post disputationem cum Nicodemus quae facta est in Ierosolimis, sed peracto spacio temporis de Galilaea in Iudaeam rediit.

In terram Iudaeam, & illic demorabatur, &c. MORALITER. Vbi est confessio peccatorum, vel diuinarum laudum, illuc venit Iesus, & discipuli eius, id est doctrina & illuminatio eius, vbi moratur purgando a delictis, vnde sequitur, & ibi moratur. & baptiza.

Hoc est

Et bapti-

NICOLAUS DE LYRA.

Qui autem non credit iam iudicatus est. Id est, habet in se causam manifestam suae condemnationis, sicut ille dicitur mortuus qui iam habet in se causam manifestam mortis, & hoc est quod subditur. *Quia non credidit in nomine unigeniti filii Dei.* Qui vero salute mundi, veruntamen causa huius damnationis dabitur executioni in secundo aduentu Christi. Hoc est autem iudicium. Hic declarat suum dictum videlicet quod non credentes in filium Dei iam habent in se causam manifestam suae damnationis, quia sunt extra fidem Saluatoris, sine qua nunquam potuit saluari, & hoc est quod dicitur. Hoc est autem iudicium. Id est, causa condemnationis.

Quia lux, id est, Christus qui est lux vera, ut dictum est primo venit in mundum, Carnem assumendo, & in ea apparens utem humani generis operando. Et dilexerunt homines magis tenebras. Quam lucem tenebris infidelitatis praeligendo, & subditur causa. Erant enim eorum mala opera. Ad cuius intellectum sciendum quod legisperiti aliquam notitiam de Christo habuerunt cognoscere in eo esse vere Christum, ut plenius declarauit Mat. 21. d. super illum dicitur: *Dixerunt agricolae, hic est haeres, veruntamen, quia arguebat eos vitia, moti fuerunt contra eum inuidia excacante illa cognitione, quae de eo habebant, quia passio potens & fortis peruertit iudicium rationis.* Sicut patet in continente, quia praesente passione iudicasse formidandum, tamen extra passionem positus iudicat contra eum, ut dicitur. 7. Et hic. Sic Iudaei odio & inuidia moti persecuti sunt Christum & ponit ad hoc Saluator exemplum. d. Omnis enim qui male agit, &c. Sicut patet de ad ultero & de aliis.

Et non

9 Et non venit ad lucem. Id est, non facit sua malefacta in palam. 10 Ut non arguantur opera eius. Id est, non puniantur per iniustitiam secularem. 11. Qui autem facit veritatem. Id est, opera conformia voluntati diuinae, quae est idem quod veritas prima. 12 Venit ad lucem. Id est, in palam, vel ad Christum, qui est lux vera. 13 Ut manifestentur opera eius. Non ad propriam laudem, sed ad Dei gloriam & proximi edificationem. 14 Quia in Deo facta sunt. Id est, virtute Dei, sine cuius virtute operas meritorium non potest fieri. 15 Post haec venit Iesus. Hic consequenter ponitur distinctio inter baptismum Christi, & baptismum Ioannis, & diuiditur in tres, quia

Diuisio.

Facta est ergo quaestio. Tertio, soluitur ibi. Et respondit Ioannes. Prima in duas, quia primo ponit baptismum Christi, secundo ponit baptismum Ioannis, ibi. Erat autem Ioannes. In prima parte dicitur sic. Post haec venit Iesus & discipuli eius. Ex praedictis patet quod Iesus loquebatur cum Nicodemus in Ierusalem quae est metropolis in Iudaea. Quomodo ergo dicitur hic immediate post locutionem Christi cum Nicodemus, Post haec venit Iesus. Quia erat ibi ut videtur. Ad hoc respondet Beda quod ly, post haec non intelligitur immediate, respectu praecedentium, sed in processu temporis, post instructionem Nicodemus venit & reuersus est in Iudaeam. *Aliter etiam potest dici, ut immediate coniungatur littera praecedens.* Post haec venit. Quasi dicat post instructionem Nicodemus in Ierusalem venit ad alia loca Iudaeae, quia non tantum debebat docere in ciuitate metropoli, sed etiam in aliis. Et ad hoc denotandum dicitur. In terram Iudaeam. Tunc enim in Ierusalem venit versus Iordanem, vbi homines congregabantur ad baptismum, ut sic inciperet baptizare, secundum quod Ioannes de eo praedixerat, ut supra dictum est, ideo subditur.

* I Et il-

MORALITER.

4 Hoc est autem iudicium. Id est, ratio condemnationis reproborum. 4 Quia lux venit in mundum. B. ED. MORALI. Illi magis tenebras diligunt, qui suos predicatores bene docentes odium &

diis & detractionibus insequuntur. 15 Post haec venit Iesus & discipuli eius in terram Iudaeam, & illic demoratur. &c. Quae interpretatur confessio. Alcuinus. Vbi enim est peccatorum & diuinarum laudum confessio, illuc venit Christus & discipuli eius, id est doctrina ipsius, & efugat vitia peccatorum.

Da Et baptizabat. Quantū chathecumenis nondū bap izatis prodest doctrina fidei tū profuit bapti sma Ioannis ante ba puma Christi. Quia sicut ille prædicabat penitētiā & ba ptismum Christi prænuñciabat, & ēt in cognitionem veri tatis, q̄ mundo apparuit attrahebat, sic ministri ecclesie pri mo erudiunt veniētes ad fidem, post peccata eorum re dargunt, deinde remissionem in baptis mo Christo promit rūt, & sic in dilectio nem & cognitionē veritatis attrahunt.

B Erat autē. Christo iam baptizante ad huc baptizat Ioannes, quia adhuc per manet umbra. Nec debet præcursor ces sare donec manife stetur veritas.

MYSTICE. Nō dum erat consum matio literæ legis. **In Ennon.** Ennos. Græcè, aqua Latine, vnde quasi nominis interpretationē ape rēs subdit. Quia aqua multæ erant, illic.

C Inx. Sal. Salim op pidū est vltra Iordanē sitū vbi olī Melchisedech regnavit. **Nondum enim missus fuerat Ioānes in carcerem.** Ecce aperte notat facta Christi ante Ioanne incarceratum quæ alij præ terierunt, incipientes ab his quæ facta sunt post Ioannem missum in carcerem, quando cessante baptismo præcur soris, aperte incepit baptismus Christi.

^a significat continentis, quos visitat Christus, ^b Id est, discipulis, vel credentibus in eum iudeis. ^c Per Apostolos. ^d suo baptismo non eo quo baptizatus est. illud enim subiit vt esset via, & præparatio suo baptismo.

^a præcurrere & præparare baptismo Christi. ^b Est ciuitas.

^a Mystice. Nondum erat consummatio literæ legis, sed dum pendens in cruce dixit Consum. est.

^a Descendentibus baptismum magistri, & putantibus Ioannem maiorem Christo. ^b Dicentibus meliorem baptismum Christi, ad quem Ioannes inuocabat homines, non Iesus ad Ioannem.

^a Vt solueret hanc quæstionem. ^b Quasi in iugent in inuidiam contra Iesum. ^c Quæ baptizati.

^a Dicens. Ecce agnus Dei. ^b Vnde valde miramur. ^c Quid tibi de hac præsumptione uideatur. ^d In iudæa. ^e Te dimissio qui eum baptizati.

^a Accepi, quia ego non Christus.

^a Maior ergo illo? Non sed missus ante ut præco seruus parans uiam ei. ^b Quid ergo es tu. Quid ille? Ego amicus sponsi qui zelo sponsem ei, non mihi. ^c Id est, Ecclesiam quæ generat, & uir gis permanet. ^d Qui uir gis.

^a Qui habet sponfam, sponsus est, amicus

^a facta

f Facta est autē quæstio ex discipulis Ioan. & c. Dū Ioānes præ dicat, & schola eius durat, Christus latē er prædicat & ope tur, sed palam baptizat, vt oriatur qd̄ de baptismo Ioan. & de baptismo Christi, & illa soluatur testimonis Ioan. **g** Et uenerunt ad Ioannem & dixerunt ei. Rabbi. & c. Volentes

cusare Christo, q̄ Paulo ante uiderit à Ioanne baptiza

h Respondit Ioan. & dix. & c. Quia vlti

3 consuetudinem l

4 manā natura su

5 natus ex parentis

6 proeecta: atatis,

7 tatis me esse vlti

8 homines. Sed sci

9 te ga purus sum i

10 mo, ille Deus, a q̄

11 habeo quidquid l

12 beo. Ex me infir

13 tas ex illo gratie

14 biimitas. Putate

15 aliquid dicam c

16 tra meum testin

17 nium? Ego non

18 ptizo. in remissio

19 peccatorum, sed

20 i Non potest. C

21 Ego purus hon

22 nil habeo nisi q̄

23 tum est à Deo, i

24 ptizare in penit

25 tiam nō in remissionem, quia non ego Christus sed illi

26 scitis me testatum fuisse vobis, ideo ad illum currite.

27 Non sum ego Christus. Nō sum unctus a patre plenitud

28 spiritus, sed de plenitudine illius accepi, ut illū præcur

29 soris. Sponsus est amicus autem sponsi qui stat, & c. * THEOPH.

30 Omnis animę sponus, Christus est sponsalium uero lo

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Et illic. & c. Sed contrarium videtur infra se. c. vbi, dicitur. q̄ Iesus non baptizabat, sed tantū discipuli eius. Dicendum, quod ipse primo baptizauit discipulos suos, vt hic dicitur, postea soli discipuli baptizabant, Christo circa altiora docenda occupato, & sic non est cōtradictio, de hoc tamen baptismo plenius dicitur in fine huius ca.

2 Erat au. & c. Hic consequenter ponit baptismum Ioannis.

3 Ennon iu. Sal. Quod est oppidum iuxta Iordanē. Et dicit aliqui q̄ alio noīe vocatur Salem & est locus vbi. regnavit Melchisedech vt habetur Ge. 14. sed hoc est falsum quia Salē vbi regnavit Melchisedech, idem est quod Ierusalem, quia ipsam edificauit Melchisedech vt dicunt Isi. lib. 15. Etymol. & primo dicta est Salem, id est, pacifica ex conditione regis, qui regnavit in pace, postea dicta est Ierusalē à tempore quo Abraham voluit ibi offerre Isaac filium suum, quia locū istum appellauit, Dominus, videt, vt habetur Gene. 22. c. & ideo Ierusalem interpretatur visio pacis, quia cum prima iuterpretatio. ne addita est visio. Subditur autem causa quare Ioānes baptizabat iuxta Salim, cum dicitur.

4 Quia aquæ multæ. & c. Est etiam interpretatio eius quod dicitur in Ennon. Ennos enim Hebraice dicitur aqua.

5 Et veniebant & c. Sed videtur quod baptismus Ioānis statim de buit cessare baptizato Christo. cum ad ipsum manifestādū ordinaretur, vt supra dictum est. Dicendum, quod nō statim cessauit, nec crede retur totaliter reprobādus, sicut baptis mata quibus Pharisæi utebā tur, vt dicitur Marc. 7. a. Iterū, quia sicut ante baptismū Christi Ioā baptizabat in nomine Christi venturi, sic post baptismū Christi illos quos baptizabat, ad Christum mittebat plenius instruēdos & sic cōfirmabat suum testimoniū de Christo.

6 Nondū enim, & c. Hoc additur ad ostendendum, quod tenet historiā quā alij euangeli stæ dimiserant, incipientes describere facta Christi post incarnationē Ioānis. **7** Facta est autē. Hic ex prædictis mouet quæstio, quia discipuli Ioānis zelantes pro magistro suo, voluerūt præferre baptis mum suum baptismum Christi, & hoc est quod dicitur. Facta est autē quæ ex dif.

Idoruu

MORALITER.

7 Facta est autē q̄. & c. Nā eius discipuli indiscrete zelātes p eo, baptismū Ioānis præferre, uolebāt baptismum Christi q̄ bus similes sūt multi theologij, & alij religiosi, q̄ magis ad hærēt aliquos opinionibus, eo q̄ sunt opiniones magistro rum sui ordinis, uel patriæ quā pro ipsa ueritate, cum tamē dicat philosophus primo Ethicorū, q̄ sanctum est præho norare

quæ. ex dif. Io. Indiscrete pro magistro suo zelātibus. **8** Cū Id est, Christi discipulis, & alijs ad baptismum Christi uenientil

9 De purifi. Id est, de baptismo, quia isti dicebant baptismū C

10 sti meliōrē, quia Christus illos quos baptizabat non mittebat ad

11 nē. **10** Et ve. ad Io. Moti zelo indiscreto. **11** Et dicit

12 proposuerūt quatuor ex quibus Ioānes posset prouocari, primū

13 pretendens excellentiā Ioannis respectu. Christi, quod notat cū d

14 tur. **12** Rabbi qui, & c. Quasi dicat, dicerent discipulus cū

15 gistro. Secundū est, beneficium a Ioanne Christo imp̄sum, cum sul

16 tur. **13** Cui tu te. perhib. Quasi dicat, per te est in autorit

17 te. Tertiū est, usurpatio officij alieni cum subditur. **14** Ecce

18 Quasi dicat, Tuum officij usurpat. Quartum est, minoratio Ioan

19 cū subditur. **15** Et omnes ve. ad eum. Quasi dicat, de re

20 curatur. **16** Respondit Ioā. Hic ponitur quæstionis solutio

21 quia discipuli Ioānis notabant Christum de hoc, quod officij lo

22 usurpabat: & de hoc q̄ fama Ioannis per hoc decrescerat, ideo

23 nes in sua solutione sic procedit, quia primo ostēdit primū esse f

24 secundo, ostēdit secundū esse instum ibi. Illum oportet crelec

25 Primum ostēdit per hoc quod Ioānes nō baptizabat nisi sicut pro

26 Christi, & ideo Christus baptizans nō usurpabat sibi officij lo

27 sed magis exercebat officium a Ioāne præconizatum, & hoc est q̄ d

28 dicit. Respō. Io. & di. Nō potest homo, & c. Quia oīs pote

29 a Deo est, & ideo secundū distinctionem collationis diuinae distin

30 tur officia Ioannes autē nō accepit auctoritatem a Deo baptizad i

31 si ad denunciandum Christum, & præparandum homines ad suū u

32 uentum. Et hoc est q̄ dicitur. **17** Ipsi vos mi. te prohi. I

33 perhibere debetis, quia a me audistis. **18** Quod dixit. Nō: e

34 go Christus, sed quia missus sum ante illum, propter quod bapti

35 do nō usurpat officium alienum. Quod probat per hoc quod sul

36 19 Qui habet spon. spon. est. Id est, habet officiom spōsi quos

37 generare filios, & ideo officium Christi est baptizare per q̄ reg

38 ratur filij de spōsa Christi quæ est ecclesia. **20** Amicus, &

39 gau. porp. uoc. spon. Id est, debet cōgaudere spōso filios generi

40 s. **21** Amicus autē spōsi qui stat, & audit eū, & c. Hic est præd

41 a. **22** tor ve

vb: diunctio efficitur, locus est baptismatis, siue Ecclesie. De vero arram sponsae, peccatorum remissionem, Spiritus sancti communicationem, perfectiora vero in futuro seculo retribuet dignus. Nullus autem alius est spiritus nisi solus Christus, omnem namque Doctores paronymi existunt, sicut praecursor-

Nihil enim bonorum largitor est, nisi Dominus, omnes alij iunista sunt bonorum quae dantur a Domino.

BEDA. Sponsa dicitur tuam Dominus amico suo, id est ordini praedicatorum (Euangelizantium). Lypradicatorum enim sumitur pro omnibus qui Catholice Euangelizant. Communi dicitur, qui eam nobis, sed Christo zelare debet.

In hoc gaudium meum est plentum, quod factus sum amicus sponsi, & quia scio & audio.

Id est, exaltari, dum peccata dimittit, gratiam illi, in quo gloria eius quae in se semper est perfecta, crescit in omnem, dum eam homo plus videt & habet. Homo inuitur qui ante in se gloriabatur, dum modo peccata confitetur & accipit quod ille dat. Cui rei attestat passio vtriusque. Citius in cruce exaltatur: Ioannes capite inquitur. Attestatur & creatura. Ioannes natus est de crescentibus diebus, Christus vero crescentibus.

Me autem minui. Ioannes figura legis est, Christus, veritas, se minuitur, apparente veritate.

Qui desursum venit, super omnes est. Et c. ALCVINVS Id est, de similitudine humanae naturae ob peccatum primi parentis, quae de similitudine assumpsit verbum Dei humanae naturae, & de caelo

de caelo, id est, de patre venit, duobus modis super omnia est, non assumpsit culpam cuius assumpsit penam. Qui enim de primo super omnem humanitatem, qui de ipsa prius quam peccaret, venit. Secundo iuxta altitudinem patris, cui est aequalis.

De terra. Id est, qui est de terris parentibus natus, a quibus peccatum & poenam peccati contraxit, ex se nihil est nisi terra.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

Qui de terra est de terra. loq. * CHRYSOSTOMVS: Et mirum non ex terra erant ei omnia, etc.

NICOLAUS DE LYRA.

Sim officium generandi ex sponsa sibi acciperet, non esset amicus sponsi, sed inimicus & adulter esset, quasi dicat, Ioannes, de hoc quod Christus baptizat non debeo dolere, sed magis gaudere, cum sim eius sponso & amicus. Propter hoc subditur,

Hoc ergo gaudium meum impletum est. Et notandum, quod Ioannes, hic vocat se Christi amicum supra autem se vocauit eius seruum etiam indignum. d. Cuius non sum dignus, ut soluam eius corripuam calcamenti. Cuius causa est, quia volebat discipulos suos reprehendere, volentes ipsum ad inuidiam mouere contra Christum, ut patet ex praedictis, ideo hic voluit loqui magis charitatius.

Illum oportet crescere, hic ostendit secundum esse iustum scilicet famam suam diminui, & crescere famam Christi. Et diuiditur in duas. Aut credit in filium. Primum probat quatuor rationibus. Prima sumitur ex altitudine originis Christi: Cuius origo desursum est, quantum ad deitatem, sicut patuit, primo c. & quantum ad humanitatem, quia corpus eius formatum est virtute spiritus sancti. Et hoc quae dicitur. Illum oportet crescere. In claritate fame & auctoritate apud homines, quia in seipso non augetur.

Me autem minui. Sicut Lucifer minuitur in claritate quando ad apparentiam oriente sole, & auctoritas praecoris aduenientis iudice, & huius ratio subditur.

Qui desursum venit. Id est, originatus est & quantum ad diuinitatem, & quantum ad humanitatem modo praedicto.

Super omnes. Id est, auctoritate & dignitate. Debet omnem auctoritatem praecellere, quia quanto origo alicuius est altior, tanto debetur ei

bet ei maior honor. Secunda ratio accipitur ex certitudine doctrinae quoniam Christus in natura diuina habet eandem scientiam cum patre, in humana natura cognoscit omnia quae Deus cognoscit notitia visionis, & ideo potest certitudinaliter docere etiam altissima, ideo debetur ei excellentia maxima, & hoc est quod dicitur.

Qui est. Id est, omnis homo praeter Christum, cuius corpus formatum virtute seminis existeret de terra a Domino sicut & aliam mixta, ut patet ex. 2. de generatione.

De terra, de terra est. Id est per hoc constituitur in vita terrena, & per consequens non potest loqui nisi de terrenis, quantum est ex se. Ideo sequitur.

Et de terra loquitur. Licet. n. Ioanes & alij sancti loquenti fuerint de caelestibus. hoc erat in quantum erant a Deo illuminati, sed aliter est de homine Christo ratione praedicta, ideo subditur.

Qui de caelo venit. Quantum ad originem modo praedicto.

Super omnes. Quantum ad doctrinam, quia potest loqui caelestia & diuina, quae certitudinaliter cognoscit & in quantum Deus & in quantum homo, propter quod sequitur.

Et quod vidit & audiuit. Licet. n. habeat eandem scientiam cum patre in quantum Deus, tamen habet eam a patre sicut & essentiam, & hoc significatur per audire in quantum autem homo habet aliam scientiam a Deo infusam, & sic in quantum homo & in quantum Deus a patre audiuit.

Hoc testatur. Docendo & patet. certitudo testimonii per visum & auditum.

Et testimonium eius nemo accipit. Id est, pauci comparatiue sicut communiter dicitur. Nemo est in foro, Id est, pauci, quia pauci de Iudaeis crediderunt in aduentu Christi.

* I Qui au-

MORALITER.

verus, qui non suum quaerit, sed Christi honorem, & ille dicit de Christo.

Illum oportet crescere, me autem minui. Quia sollicitus est de honoris

honoris Christi augmentatione, & de propria humiliatio ne, & illud quod sequitur,

Qui desursum. ve. Et c. Quia confitetur in Christo diuinam excellentiam, & in seipso fragilitatem terrenam. Et in hoc docuit Ioanes doctores inferiores deferre superioribus honores.

D Christus super omnia dupliciter.

Ham. 29 in Ioan. tom. 3.

E

F

A *Signavit quia Deus.* Hoc est signū posuit in corde suo quia si speciale aliquid, scilicet hūc esse verum Deum, qui missus est ad salutem hominum.

Psalm. 119. a.

b *Verax est. Quē enim misit Deus.* Omnis homo ex se mēdax non enim vera dicere potest, nisi illuminatus a deo. Quē enim misit Deus pater, verba Dei loquitur quod est est, quē misit Deus, Deus est ideo verba Dei loquitur, ergo verba filii de se testimoniū perhibentis quod dicitur Deus Deus sit, verba Dei sunt.

† Matth. 11. d.

Luc. 10. d.

† manebit.

c *Verba Dei loquit.* In hoc se distinguit a Christo, sed quia missus & verba Dei loquitur, aperti⁹ addit.

d *Non enim ad mensuram dat Deus spiritū.* Pater diligit filium & omnia

a De populo dextra.

q Ipse qui se ex o de tendit & super omnes est.

a *Qui autem accepit eius testimonium* † signavit, quia Deus

b *verax est.* Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur. Non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. † Qui credit in filium, habet vitam eternam: qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei † manet super eum.

c *enim ad mensuram dat Deus spiritum.* Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. † Qui credit in filium, habet vitam eternam: qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei † manet super eum.

d *omniā dedit in manu eius.* † Qui credit in filium, habet vitam eternam: qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei † manet super eum.

f *tam, sed ira Dei † manet super eum.*

omnia dedit in manu eius, hominibus dat ad mensurā, filio dedit ad mensurā, sed sicut totum ex se ipso toto genuit suum, ita incarnato filio suo totū spiritum suum dedit, non particulatim, non per subdivissiones, sed generaliter & universaliter, & non ob aliud dat nisi quia pater diligit filium.

e *Qui credit in filium, habet vitam eternam: qui autem, &c. & si diceret, qui credit in filium habet vitam eternam, & per hoc non habet vitam. Sed ira Dei manet super eum. Ira enim manens est permansiva, & ideo non ait, verum sed manet, quia credit in filium missum, non est vita, non tollit effectus illius, scilicet mors, corruptio &c. quę omnia manent,*

CP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** *Qui autem. Eius testimonium credendo.*
 - B 2** *Signavit. d est, monstravit.*
 - 3** *Quia Deus. Ad implendum promissum de filio iam misso, sicut ante mittendum promiserat per prophetas. Et concludit excellentiam doctrinę ex predictis dicens.*
 - 4** *Quem enim misit Deus. Propria virtute, alij autē nō possunt hoc facere, nisi virtute ipsius. Tertia ratio accipitur ex plenitudine gratię. Sicut enim in capite corporis naturalis sunt omnes sensus, in aliis autem membris sunt particulatim, sic in Christo capite nostro est omnis plenitudo gratię, in aliis autem divinis, & ideo excellentia dignitatis & honoris Christo debetur prę aliis, & hoc est quod dicitur.*
 - 5** *Non enim ad. Id est, gratiam homini Christo. Nō quod eius gratia habitualis sit infinita, sed quia habet gratiam secundum omnem eius rationem & effectum, sicut si haberetur albedo secundū omnē gradum ipsius possibilem diceretur haberi sine mensura &c. Alio modo etiam dicitur hoc ex respectu ad capacitatem animę. Si enim aliquis veniens ad stium hauriat aquam quantum potest vas capere, dicitur accipere sine mensura, licet vas sit determinata mensura. Sic in proposito, quia tota capacitas animę Christi fuit repleta gratia, ideo dicitur accepisse sine mensura. Quarta ratio sumitur ex Christi filiatione quia est Dei filius naturalis & unigenitus. Alii autē quāviscumque sancti etiam Angeli beati non sunt nisi filii adoptivi, & ideo sibi debetur excellentia reverentię & honoris, & hoc est quod dicitur.*
 - 6** *Patet dili. filiū, &c. Quia in quantum Deus habet eandem potentiam cum patre, sicut & eandē essentiam. Sed hoc modo accipiendū diligunt, nō tenetur causaliter, quia filius nō procedit a patre voluntarie, sed naturaliter, sed tenetur cōcomitative & per modū signi quia dilectio concomitatur productionē filii. Similiter in quantum homo omnia tradita sunt in manu eius, ut habetur Matth. 23. d. Data est mihi oīs po. &c. Et hoc modo accipiendū diligunt, tenetur causaliter. Quia dilectio divina est ratio omnis alterius doni, & sic est causa omnium aliorū donorū quę facta sunt in humanitate Christi.*
 - 7** *Qui credit. Hic concludit principale intentum, quia intentio Ioannis baptistę ista dicentis erat, inducere discipulos suos ad credendum ipsi Christo, cuius erat pręcursor & nuncius, & est quod dicitur. Qui credit. Quia habet gratiam quę virtualiter continet beatitudinem, sicut semen arboris ipsam arborem, & loquitur de fide forma charitate.*
 - 8** *Qui autem. Quantum ad pęnam damni, quę est carentia visionis divinę.*
 - 9** *Sed ira Dei. Quantum ad pęnam sensus, quę aternaliter manet super damnatum, quia nullo modo potest evadere.*
- Ad maiore evidentię eius quod dictū est, quod Christus baptizabat & discipuli eius, quærūt quale fuerat illud baptisma? Et arguit quod nō fuit baptisma Christi, quia baptisma Christi habet efficaciam a passione ipsius, ergo illā nō pręcessit, quia effectus nō potest pręcedere causam suam Christus autē nō dum passus fuerat, ergo &c. tē si aliqui fuissent baptizati baptismo Christi ante eius ascensionē in cælū hoc maxime videretur esse verū de Apostolis & Christi discipulis, hoc autē non est verum, quia Christus volens ad patrem ascendere, dixit eis, Ioannes quidē baptizavit aqua, vos autem baptizati mini spiritus sancto &c. ut dicitur Act. 1. a. Baptismus autē Christi est in spiritu. Ut patet ex predictis. 1. c. ergo &c. Contrarium videtur per dictū Augusti super istū locū, quia dicit quod Iesus baptizabat ut Dñs. hoc autē est baptizare baptismo suo, ergo &c. Respōsio. In hac questione & consimilibus quę sunt de illis quę non possunt sufficienter*

sufficienter per rationē investigari, nec earū veritas habetur per pressam scripturā, tenendum est illud quod est magis consonum scripturę, & rōni, & ideo secundum hūc modum in hac quōne est sciendum, quia non est expressum per scripturam quale fuerit baptisma. Sciendum igitur, quod Chrysol. dicit quod illud baptisma fuit baptisma Ioannis, quia secundum ipsum baptisma Christi nō erat institutum, cuius rō est, quia in baptismo Christi datur virtus sanctus, qui non est datus ante Christi resurrectionem, secū quod dicitur infra. 7. f. Nond. ergo sp. da. qd nōdū erat Iesus o rificatus. Et ideo dicit quod Apostoli ante passionē baptizabant in baptismo Ioanis, de Christo autē dē, quod ipse non baptizabat, v citur c. se. sed pro tanto dicitur baptizasse in hoc ca. quia actio si discipulorum ei attribuitur sicut factum serui attribuitur Domino. Sed ista nō videntur consona scripturę. Quod n. dicit primum bap ma Christi nō esse institutum ante resurrectionē, non videtur esse verum, quia sacramenta Christi ex sua instione gratiam conferebāt ideo tanto videtur baptismus Christi institutus, quando data est virtus producendū istum effectum, hoc autē fuit quando Christus a Iohē baptizatus tactu sanctissimę carnis suę virtutē regenerandi commisit aquis, & hoc tenetur a doctorib. Licet necessitas videri hoc sacra to fuerit inducta post passionem, quia in passione Christi terminata sunt figuralia sacramenta. Hoc et dicit Aug. in quodam ser. Epip nia. Ex quo Christus in aquis immergit, ex eo omnium peccata abluuntur, ablutio autē auferens peccata, non est aliud quā Christi bap mus, ergo &c. Item quod dicit secundo Apostolos baptizasse bap Ioannis, non videtur verum, quia ibidem dicitur, quod discipuli Iohannis moverunt brigam & quōne de baptismo Christi & suorum discipulorum, quod nō esset si Christus & eius discipuli baptizassent in baptismo Ioannis, quia nō crederet ad Ioanis detrimentum, ut eius discipulis insinuant, sed magis ad honor augmētum. Pręterea si Iesus in unum baptisma Ioanis & Apostolorum, quō illa de diversis bap matib. nō haberet locum. Quod autē dicit tertio Christum in propria persona non baptizasse, sed tantum per discipulos suos, nō videtur verum, quia ut dicitur Act. 1. a. Cepit Iesus facere & docere, et iō non est verisimile, quin primo baptizaverit per seipsum. Et dicitur per hoc, quod alia sacramēta Christi per seipsum primo exercit, sicut patet de eucharistia, quia primo ipse corpus suum consecravit & formam consecrandi Apostolis tradidit, similiter sacramentum confirmationis per manus impositionē exhibuit per semetipsum, & ideo nō est verisimile, quin sacramētum baptismi per semetipsum exercuerit, cum sit primum sacramentum, & ideo dicendum secundum Aug. quod Christus baptizavit discipulos suos in baptismo suo, sicut & spiritus sancto, ut dē in hoc c. quod ipse baptizabat. postmodum officium baptizandi eodem baptismate discipulis reliquit in teus doctrinę & predicationi, sicut & Apostolus Paulus paucos per se baptizavit, ut posset predicationi fidelius inire, ut habetur 1. cor. 1. ca. quia ibidem subdit. Non. n. misit me Christus baptizare, scilicet principaliter, sed Euāgelizare, & hoc est quod dicitur in Epistola ad Celerinā. Credibile est Apostolos fuisse baptizatos in baptismo Christi, nec. n. ministerio baptizandi defuit, ut haberet baptizatos servos, per quos ceteros baptizaret, qui nō defuit humilitatis ministerio, quā eis pedes lauit. Auctoritas autē illa quę habet Io. 7. f. tō dum erat spiritus sanctus datus &c. intelligit de datione spiritus sancti in signo visibili. & hoc modo non dabit in baptismo Christi virtus eius Ascensionem, dabat tamen invisibilis gratia spiritus sancti & modo. Ad primum dicendum, quod baptismus habet efficaciam a passione ratione suppositi divini, a qua et ipsa passio virtutem be bat, e.

NICOLAVS DE LYRA.

hæc eadem autem erat persona ante passionē & post passionē, & per eadē quæ eadē causa efficitur a suis in baptismo ab instōne ipsius, quæ dicitur tactu carnis Christi data est aquis virtus regenerandi. Ad secundum, patet ex predictis, quod Apostoli ante passionē fuerunt baptizati

ptizati baptismo Christi. Quod autem dictum est eis postea: Vos autem baptizabimini spiritu sancto, &c. non intelligitur de baptismo sacramentali, sed de infusione spiritus sancti in signo visibili, qui dicitur baptismus similitudinarius, quia in baptismo, quod est sacramentum datur gratia invisibilis spiritus sancti sub ablutione aqua visibilis.

ADDITIO I.

In a. 3. Vbi dicitur in postilla. Dixerunt agricolæ, hic est hæc. Sicut illam declarationem est quadam additio, scilicet in illo c. Mat. Vide ibi, &c.

ADDITIO III.

In eod. cap. Vbi dicitur in postilla. Non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Possunt etiam aliter exponi hæc verba Evangelista, s. Non enim ad mensuram dat Deus spiritum, &c. Vno modo ut intelligantur de diuina natura, quam ab æte non pater dat filio quæ est donum infinitum. Et hoc videtur sentire gl. quæ in eo loco dicit. Vt tantus sit filius quantus & pater. Alio modo possunt exponi de dono, quod datum est humanæ naturæ, ut personæ diuinæ uniat, quod etiam est donum infinitum, prout alia gl. ibidem dicit. Sicut pater plenum genuit verbum, sic plenum & perfectum unum est humanæ naturæ uel creaturæ. Hæc in gl.

ADDITIO II.

In eo. c. Vbi dicitur in postill. Ennon Hebraice dicitur aqua. Et non Hebraice non significat aquam sed henoth: Quod habet propriam literam & n. pro secunda & tertia, pro tertia significandem quod fontes.

AD.

CAPVT III.

¶ Ergo cognouit. Sciebat Iesus scientiam eorum & inuidiam, quod non ideo didicerant de eo, ut eum sequeretur, sed persequerentur, & ideo fugit, docens suos cedentis, non timens, vel euadere eos impotens.

ita manifeste, ut post Ascensionem datus est ineffabili & inexcogitabili modo. Reliquit Iudæam. Id est Phariseos incredulos, qui cogitabant eum persequi, propter baptismum ipsius quod crescebat, & quia per doctrinam eius, legem euacuari intelligebant.

CAPVT IIII.

CYRIL. ALEX. V. niera absque dubio sic Deus, cognoscit. Eadem autem omni cuiusque rei oportuitatem, erumque pous ordinem quam definitionem suam in plis que mirabilis dispensans: sequitur. Aliterem omni Iudæo rei purificationi tubiniorem Ioannis baptismum affirmabant quæ multi sprete prif-

Vtergo cognouit Iesus, quia audierunt Pharisei, quod Iesus plures discipulos facit & baptizat, quam Ioannes: quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius, reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam. Oportebat autem eum transi-

Et abiit. Postquam paucos de Iudaico populo susceperit, reliquit incredulos legis literam sequentes, quæ neminem ad perfectum ducit. Et abiit Galilæam. Id est, in spiritualē ipsius literæ intelligentiam. In Galilæam. In Galilæa transformatio Domini creditur facta, per quam significatur transmutatio hu-

manæ nature in pristinā gloriā. In Galilæa dedit discipulis in monte doctrinā, per quā ad vitā transire sunt credentes. Oportebat. Inter Iudæam & Galilæam Samaria est, id est, inter legē literæ, quæ per Iudæā, & diuinas leges circa Deū reuolutas, quarū figura est Galilæa, est lex naturalis in medio cōstituta, quia ergo ex lege sumpsit fundamenta ecclesiæ, oportebat eū ad gentes transire cōstitutā sub lege naturæ, ut cū vtrisque in Galilæā eternæ beatitudinis rediret.

¶ CYRIL. O prudentiam admirabilem. Non enim huius rei gratia ut gentes doceret, transiit, sed quemadmodū vim naturalem nunquam ignis amittit, sic omnino impossibile est opus sapientiæ a sapientia non proficisci nisi transitionem in alienigenas quasi petentibus minari videretur.

¶ Vnde magis inuidebant. Id est inuideret. Significat transitum de Iudæis ad gentes. Quia de Galilæa uenit Iudæam. Ostendit quod sicut prædicauit Iudæis, prædicauit & gentibus.

¶ A. Baptizabat, quia ipse mundabat, non baptizabat, quia non tingebat, præbebant discipuli ministerium corpus, præbebat ille adiutorium maiestatis.

¶ O prudentiam admirabilem. Non enim huius rei gratia ut gentes doceret, transiit, sed quemadmodū vim naturalem nunquam ignis amittit, sic omnino impossibile est opus sapientiæ a sapientia non proficisci nisi transitionem in alienigenas quasi petentibus minari videretur.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. IIII.

¶ Vtergo cog. Postquam Evangelista determinauit de effectu gratiæ quo ad Iudæos, hic determinat de deriuatione ipsius ad gentiles. Et quia Christi doctrina dupliciter deriuata est ad gentes, s. per doctrinam & per miracula, ut habetur Mar. ult. d. s. monem confirmant: si quælibet signis, ideo primo agitur de deriuatione eius per doctrinam, secundo, per miracula, ibi. Post duos dies. Prima in tres, quia primo ponitur doctrinæ Christi opportunus, secundo ipsius qualitas, ibi: Venit mulier. Tertio consequens vitas ibi. Reliquit ergo Hydriam. Primum ostenditur ex tribus. Quia primo ostenditur ex Christi recessu, secundo ex eius transitu, ibi. Oportebat. Tertio ex accessu, ibi: Venit ergo. Circa primum sciendum, quod Christo baptizato primo, & discipulis eius cōsequenter, ut patet ex dicto, pharisei commoti fuerunt contra inuidia, & ideo uolens dare patientiæ exemplum, inde recedit, & sic occasionem docendi gentiles habuit, & hoc est quod dicitur. Vtergo cog. Iesus quia audi. Pha. Quod Iesus plures discipulos facit & baptizat, quam Ioannes. Pharisei enim ex inuidia persequuti sunt Ioannem, et procurauerunt eum mitti in carcerem, propter quod dicitur Matth. 17. b. de Ioanne. Elias iam uenit, & fecerunt in eum quæcumque uoluerunt, &c. Et eo modo Christum persequuntur, & eius mortem tandem procurauerunt.

3 Sed discipuli eius. In hoc n. dedit Christus exemplum prelati ecclesiæ committendi ea quæ possunt fieri commode per inferiores, ut ipsi liberius possint in altioribus exerceri. 4 Reliquit Iudæam. Quia persequerentur eius doctrinā. Eodē modo dicitur de Apostolis Act. 13. g. relinquentibus Iudæam propter eorum incredulitatem. Vobis oportebat primum loqui uerbum Dei: sed quia repellitis illud, & indignos vos iudicatis eternæ uitæ, ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Deus. 5 Oportebat. Hic consequenter ostenditur conuenientia doctrinæ Christi apud gentiles ex suo transitu, quia in regno decem tribuum habitabant gentiles, qui translati fuerant a Rege Assyriorum illuc, captiuatis inde decem tribubus sicut habetur, 4. Regum 17. Conueniebant tamen cum Iudæis aequaliter, quia cum primo fuerunt translati in terram decem tribuum, Dominus misit leones eos deuorantes, & ideo rex Assyriorum habito consilio super hoc misit unum de sacerdotibus captiuis, qui doceret eos colere Dominum, verum tamen cum hoc colebant idola, ut ibidem dicitur, nec recipiebant omnes libros. Testis sed tantum quinque libros Moysi, & sic partim erant Gentiles, & partim Iudæi. Christus autem ueniens de Iudæa in Galilæam habebat transire per eorum regionem, & sic habuit occasionem docendi eos, & hoc tangitur hic. Oportet. Tota enim illa regio dicebatur Samaria a nomine ciuitatis metropolis, quæ antiquitus dicebatur Samaria, quamuis enim tunc esset destructa, tamen nomen remanserat in terra.

¶ Quamquam Iesus. Tunc, licet primo baptizasset, ut dictum est. Sed

¶ Venit

MORALITER.

¶ Vtergo cognouit, &c. Sequitur.

A *Venis er. Ut agnoscerent, & conuenterentur ad cum Samaritani, vendicantes sibi hereditatem patriarchæ Israel,*
B *Quæ dicitur Sich. Sichar, id est, conclusio, vel ramus, id est, gentilis populus conclusus sub peccato, qui est ramus de oleastro excisus & iohiaz insertus.*

c. 78.

* CYRILLVS.

Aenigmatice signifi-
 cat quamuis Iudæo-
 rum genere relicto
 ad gentes abitura sit
 veritas, non tamē ho-
 nor & dignitas patris
 deciderit, sed crescit
 potius, quasi iugibus
 aquis Christi irrigata.
C *Erat autē, &c. Quia*
 naturalis ratio non
 aliunde surgit nisi a
 causā omnium bono-
 norum, ideo pulchre
 dicitur fons esse Iacobi,
 id est, ratio infinita
 patris altitudine
 procedens.

c. 78.

* CYRILLVS.

Quid Arianæ an om-
 nium virtutum dominum imbecillum putabitis? Nā quo-
 niam in vnam personam duæ naturæ conuenerunt idcirco
 nec in duos filios vnus Christus inciditur & omni posse
 vt Deus dicitur, quique impassibilis sit hominis tamen do-
 lores sibi attribuit, & non vt Deus, sed vt homo perpeffus
 est. Non enim poteramus aliter verbum Dei hominem factū
 cognoscere nisi loquutus, & passus fuisset vt homo.

B

* AVGVSTINVS. Fortitudo Christi nos creauit, infirmi-
 tas recreauit & ex osse Adam facta est vna, & loco coctæ re-
 posita est caro facta est mulier ex costa tanquam fortis fa-
 ctus est Adam in carne tanquam infirmus Christus eccle-
 sia. Illius infirmitas nostra est fortitudo.

D *Iesus ergo fa. &c. ALLEGO.* Iter Iesu, carnis est assumptio in
 qua est fatigatio, i. infirmitas. releuans hominem quem crea-
 uit potentia: lesio est humilitas. Sexta hora, sexta ætas qua
 venit puteus profunditatis huius seculi, Samaritana eccle-
 sia venit nō iā iusta, sed iustificanda. Aqua putei voluntas
 huius seculi, q̄ quasi de profundo extrahit̄ submissis & in-
 clinatis ad eam hoībus, præmissa cupiditate quasi hydria.
C *Sedebat.* Quasi lassitudinem releuās in quo indicatur ma-
 gister docturus accedentes & possessurus.

C

T *Supra.* Fons dicitur vbicunque manat aqua de terra, sed fi-
 in

in superficie fors tantum sit in profundo etiam dicitur puteus.
G *Venit.* In figura ecclesie de gentibus, quæ prius hauriebat
 aquam, id est, voluptatem de profundo seculi cuius fides
 sitit Iesus & petit ab ea portari.

GRIGORIUS. Vel mulier, id est, synagoga, quæ uenit
 haurire aquam, ut
 discere historiam
 tere legis: cuius tē-
 petit Iesus. Puteus
 tus, profunditas r-
 sternōiū legis: quib;
 viri, quinque Ibi
 3 Moyfi, quem nūc
 4 habes, id est, libri
 5 Iosue. Reliquit
 6 driam, id est, pristi-
 7 conuersionem
 8 bit in ciuitatem d
 9 est, primitiuam
 10 ecclesiam.

I *Id est, collectionem fidelium ex gentibus.*
I *Id est, stagnum.*

transire per mediam Samariam. Venit ergo in ciuitatem Sa-
 maria, quæ dicitur Sichar, iuxta prædium quod dedit Iacob

A *In figura Christi, qui est legitimus hæres patriæ. Ix habens hereditatem in gentibus.*
B *Naturalis intellectus*

Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob. Iesus ergo fati-
 gatū ex itinere sedebat sic supra fontem, hora autem erat

A *Sub ep̄t enim omnia quæ sunt nostre infirmitatis sine peccato.* **B** *Iter Christi incarnatio.*

quasi sexta, venit autem mulier de Samaria haurire aquam.
 Dicit ei Iesus. Da mihi bibere. Discipuli enim eius abierant

A *Per quam seruens fides Samaritanorum.* **B** *habuit eam cognouit.*

in ciuitate, vt cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Sama-
 ritana. Quomodo tu cum Iudæus sis bibere à me potes, quæ

C *Cur hoc dixit? Quia dicitur in oratione diserep. ut*

sum mulier Samaritana? Non enim t̄ conuertuntur Iudæi Sama-

petit a natura potum rōnis, qua conditor & redēptor
 stiget. Apostoli missi in ciuitatē, i. in mundū, emere
 tuales escas, i. fidem & actiōnē & cognitiōnē, quib. m-
 stri latantur ecclesie. *Da mi.* Licet Iesus post fatigatiō-
 sitire posset, tñ hunc potū nō exigit, sed vt corecclesie
 nū pro laboris eius cognitiōne potus ei efficiat deside-
 i *Discipuli. n.* In ciuitatē discipuli abierant scilicet ad
 dæos, qui legis valle muniti, & prophetia sunt telis ar-
 ti, vt cibos emerent ipsorum scilicet corda prædicatione
 dei Deo præparantes.

K *Dicit ergo.* Nesciens quem potum petit ab ea, putans
 de aqua opponit se esse de alienigenis vasculis, quorum
 conuersatione nō utuntur Iudæi, sed Iesus, qui fidem pe-
 bat, ei spiritum dare cupiebat, & eam admonet ut petat
 ritus est autem & donum Dei & uia a qua.

* CYRIL. Quoniā ab oī re im munda cauendū Iudæis
 inbebat, vana potius superstitione quam exacta legis con-
 tione & uoluntate cōmoti nec tangeret alienigenæ cor-
 aut uasculum, uel simul comedere & bibere patiebantur.
I *Non. n. c.* Samaritanos Iudæi execrantur & supplantatos
 vocant, quia eos hæreditate patris sui Iacobi priuauerant
 stinendo a cibis & uasis eorum.

Respon

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** *Ve, ergo. Hic tertio ponitur opportunitas docendi ex accessu, qui
 accessit ad locum delectabilem & quietum & doctrina aptū. Tum
 propter amānitatem loci: Tum propter fontis ibidem existentis p-
 prietatem quæ signat doctrinam Christi & gratiam, secundum quod
 dicitur Iſa. 12. a. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salua-
 toris, &c. Et hoc est quod dicitur. Venit er. in ciuitatem Sa. quæ
 di. Sichar. Antiquitus dicebatur Sichem, vt habetur Gen. 33. d.*

Diuisio.

2 *Iuxta prædium. Iacob enim ueniens de Mesopotamia emittit agrū
 ab Emor principe ciuitatis Sichem, & ibi ad tempus habitauit iux-
 ta urbē, vt ibidē dicitur, sed propter raptū Dina filie sue occisi sūt ha-
 bitatores illius ciuitatis à filiis Iacob et sic cessit in possessionē eius et
 illū locum dedit Iacob moriens filio suo Ioseph vt habetur. Gen. 48.*

3 *Erat autem ibi fons Iacob. Id est, puteus quem ipse foderat,
 quando ibi habitauit.*

4 *Ie, ergo fa. ex itinere. Ex quo apparet ueritas humana natura
 ex infirmitate.*

5 *Sedebat sic. Propter loci aptitudinē ad quiescendū & docendū.*

6 *Hora autem. Hoc dicitur ad ostendendum causam fatigatiōnis,
 quia per magnū tempus ambulauerat peditando.*

7 *Venit mu. Posita docendi opportunitate, hic consequēter ponit
 quietas doctrinæ. Et diuiditur in duas: quia primo ponit in docēdo
 conueniens ingressus, si cūdo, debitus processus, ibi: Respondit Iesus.*

Conue-

MORALITER.

† **4** *Iesus autem fa. &c. Ista fatigatio fuit signū passionis Christi
 futuri tal hora.*

7 *Venit mulier de Samaria. Per hanc mulierē q̄ gentilis erat in-
 telligi pot̄ vniuersitas studentium in doctrina gentilium.*

8 *Dicit ei Iesus. Da mihi bibere. Per hoc significatur, quod in-*

tendebat aliquos peritos in doctrina gentiliū sibi inc-
 rare per fidem, s. Dionysium, Ambrosium. Augusti-
 m. **†** *Quomodo tu cum Iudæus sis bibere à me potes quæ sum
 Samari.* Hoc admiratiue dicitur, quia quando tales sicut
 nyfius & ceteri ad fidē conuertebantur, alii de genti-
 mirabantur.

* Resp-

† Resp-

D. C.84.

Respondit Iesus. Pedentim & simplicib. verbis instruit, vt lem donum Dei, i. spiritum possit accipere. CYRIL. Se Deum profitemur. Nemo. n. Dei dona potest largiri, nisi Deus natura sit. Aquam porro viuam Spiritus sancti gratiam viuificantem appellat.

Dixit ei mulier. A. quia viua dicitur non nisi quae oritur, ex puteo de qua mundum carnaliter sapiens dicit. Cum hauritorem non habeas, & puteus altus sit, quomodo habes aquam viuam? Sed ne forte alius fontem promittere videret subdit. Nunquid tu melior es, id est, potes melior esse Iacob, quam cum suis usus est? Contra quod ergo aperte Christus ostendit se non carnaliter, sed spiritualiter loqui, dicens non sic eum qui suam aquam biberit.

Nunquid tu. Alienigena Iacob patrem suum vocat, quia ipsa sub lege Moyse fixerat, & praedictum quod Iacob filio suo dederat, possidebat.

CYRIL. Artibus magicis sine instrumento putabat haurire aquam viua putans quae a fontibus est, sed hausta post se sicata si de Christo non pie sensisset sanctum sancto comparat,

rat, me de difficultate hauriendi, sed de aquae qualitate loquitur. * CYRIL. Samaritani minores Iudaeorum suo patres appellabant quia erant vicini & nonnulla Hebraici religionis probauerant, & Hieroboam decem tribus secum contrahens Samariam habitauit.

Quod est spiritus Dei. Dato spiritus. Id est, perit a te fides. a Subaudi aquam viuam, i. spiritum per quem daretur etiam fides.

ranis. Respondit Iesus, & dixit ei. Si scires donum Dei & quis est, qui dicit tibi. Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab

eo, & dedisset tibi aquam viuam. Dicit ei mulier Domine neque in quo haurias habes, & puteus altus est. Vnde ergo

habes aquam viuam? Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filiis eius

& pecora eius? Respondit Iesus, & dixit ei. Omnis, qui bibit ex hac aqua, sitiet iterum. Qui autem biberit ex aqua; quam

ego dabo ei, non sitiet in aeternum, sed aqua quam dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam.

tur in eo nascitur & sic tandem in vitam transibit aeterna. f. Aqu. Aqua corporalis deorsum fluit, aqua spiritualis sursum salit & secum eos qui eam bibunt in aeterna gloria subuehit.

* CYRIL. Spiritus sancti gratiam, qui adeptus est praecipis hominum non indiget, sed ad potum verbi celestis alios potest horari.

* AVG. Vasculum cupiditas, aqua voluptas, reficitur, non extinguitur.

d. Et ipse ex eo. De puteo bibunt homines & pecora, & similiter de ratione, quasi deprauata & obscurata magno labore foditur, & exercetur

bibunt autem quidam ut homines, qui ea ratione ad bonum ventur ut sancti. Qui

iodam ut pecora, qui utuntur ea ad malum, ut philosophi.

Qui autem. Quicumque meae praedicationi cor accommodauerit & gratiae donum cognouerit, fides, quae per dilectionem opera

Gal. 5. b.

C. 85. f.

CYRIL.

NICOLAUS DE LYRA.

Respondit Iesus. Hic consequenter ponitur debitus processus docendo, quia primo docet Christus verbis secundo signis, ibi: Dicit eade. Prima in duas, quia primo proponit intentum, secundo remouet ueris falsum intellectum, ibi: Resp. o Ie. Habita igitur occasione loquendi de aqua spirituali ex uerbis mulieris: Respondit Iesus & dixit ei: Si scires donum Dei. Id est, gratia spiritus sancti, in quo dona dantur. Et quis est qui dicit tibi. Quia potens est & paratus gratiam spiritus sancti dare omnibus petentibus eam fideliter & deuote.

Tu forsitan. Hoc dicit propter liberi arbitrii uertibilitatem. Petisses ab eo. Quia gratia non datur adultis de communi lege sed de proprio in Deum.

Et dedisset tibi aquam. Id est, spiritus sancti gratiam, quia est summa refrigerat & per deuotionem humectat. Dicitur ergo aqua uiua ad similitudinem aquae in corporalibus, ubi dicitur aqua uiua quae cotinuantur principio sua scaturiginis. Aqua autem morua dicitur illa quae sunt collecta in lacubus & cisternis gratia autem spiritus sancti cum ipso spiritu sancto contiguatur, quia gratia uiua est in anima, nisi spiritus sanctus speciali modo habitet in ipsa & aqua mulier erat alienigena in corporalibus intellexit uerbum Christi aqua corporali, ideo sequitur.

Dicit ei mulier. Quasi dicat non potes mihi dare aquam uiuam nisi in puteo, quia non habes instrumentum ad hauriendum, & puteus mundum profundus, quod non posset attingere cum manu.

Vnde ergo habes aquam. Quasi dicat non potes mihi dare nisi tu scires hoc miraculose, quod non videtur, quia tunc tu esses maior patre Iacob quod non videtur & hoc est quod dicitur.

Nunquid tu, &c. Qui fuit contentus aqua huius putei ideo sequitur.

Qui dedit nobis puteum; In quantum fodit ipsum, ut praedictum est quod non fecisset, si aquam uiuam pro uoluntate sua aliunde habere potuisset

potuisset. Et ipse ex eo bibit & filij eius & pecora eius. Respondit Iesus & dixit ei. Hic remouet falsum intellectum huius mulieris, ostendens quod loquebatur de aqua materiali, sed spirituali & hoc est, quod dicitur. Respondit Iesus & dixit ei.

Ex hac aqua. Scilicet materiali, de qua tu intelligis. Sitiet iterum. Quia non sedat sitim nisi ad tempus. Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei. Id est, gratia spiritus sancti.

Non sitiet in aeternum. Sed contra hoc videtur illud Eccle. 24. c. Qui bibunt me, adhuc sitient. Vbi loquitur de aqua sapientiae. Dicendum, quod sitis uno modo accipitur pro desiderio alterius rei non habita, & sic omnis res temporalis adepta magis generat sitim quam tollat quia cupiditatem augmentat. Similiter aqua corporalis, quia non habet effectum nisi ad tempus oportet iterum quod alia aqua numero sumatur ad sedandum sitim, & sic fit interruptio. Alio modo accipitur sitis pro desiderio eiusdem rei habita ad habendum eam perfectius, & sic habentes Deum per gratiam, sitiunt habere ipsum per gloriam. Et hoc modo loquitur autoritas Ecclesiastici praedilectata. Tertio modo accipitur sitis pro exclusione fastidij a delectatione habita & sic beati dicuntur Deum sitire. Cum ego dicitur hic. Non sitiet in aeternum. Intelligitur sitis primo modo dicta, quia habens gratiam Dei, habet Deum, & ideo non desiderat aliquid quod non habeat, sed desiderat Deum quem habet, habere perfectius ideo sequitur.

Sed aqua quam, &c. fons aquae salientis in vitam aeternam. Quia per gratiam spiritus sanctus inhabitat mentem quae est origo gratiae facientis hominem salire in vitam aeternam. Naturale est enim quod aqua tantum ascendere potest quantum descendit, & ideo sicut aqua gratia a Deo in nos deriuatur, ita per ipsam animam ad Deum eleuatur, quia per ipsam consors diuina naturae efficitur, ut dicitur secundo Petri primo a. Magna & preciosa dona donauit uobis, ut per hoc efficiamini diuinae confortes naturae.

* Dicit

gis appropinquauerunt ueritati posuerunt felicitatem hominis in speculatione primae causae, quae tamen speculatio est per creaturas de qua certum est per experientiam, quod hominis desiderium non quietat.

Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum. Quia doctrina euangelica felicitate perfecta, quae consistit in uisione & fruitione Dei ostendit, & gratiam (quae datur credentibus euangelio) ad illam perducit ideo sequitur.

Sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in uitam aeternam. Dicit ei mulier. Domine da mihi hanc aquam ut non sitiam neque ueniam huc. Nam gentilitas audita praedicatione apostolorum & aliorum discipulorum deuote recepit fidem Christi.

† Dicit

MORALITER.

Respondit Iesus. Ac si dicat. O tu gentilitas, si scires gratiam quam tibi concedendam, tu non mirareris, sed eam peteres. Scibus deuotis & haec gentilitatis ignorantia magis desideratur cum subditur.

Vnde et habet. Quia gentilitas ignorabat Christi potentiam.

Omnis qui bibit ex a. i. ex gentiliu doctrina. Sitiet iterum. Nam philosophi de facilitate loquentes, non uiderunt ab aliquo quod esset humani desiderii quietatum quod in est de ratione felicitatis. Illis uero qui ma-

Sitis accipio triplex.

A * **Cyr.** Feminea est feminearum oim mens, Mollis. n. actardus est eorum intellectus, doctior natura virorum & callidior, daturq; occasio ad manifestanda occulta mulieris.

1. Cor. 11 * **Av.** Vir est intellectus animæ, vt oculus corporis, a verbo vera luce illuminandus, quia caput viri Christus.

2 Dicit ad eum mul. Delectata promissio ne Dñi, volens non sentire vt exoneraretur his laboribus, ad huc carnaliter putat promitti sibi, sicut Eliæ datum est 40. dieb. non esurire, neque sitire, sed volens Iesus vt illa iam intelligat, dicit.

7 Verbi. **b** Vade voca virum tuum, &c. Vt eo duce ad contemplationem spiritualis intelligentiæ ascēdas. **Vade voca virum tuum.** Tu sensualis voca rōnalem intellectū, quo vt viro regaris, tu q̄ modo carnaliter sapi, hūc ego lux & caput viri illuminabo. **Q. d.** Hæc quæ dico nō carnaliter vt tu animalis facis, sed spiritualiter sunt intelligēda, & dū tu rationis accipiēda, & ideo tu para intellectum mihi & veni, intelligendo hæc spiritualia quæ dico.

c Respondit mulier. Reuera hæc mulier tunc non habebat virum, sed vtebatur quodam non legitimo, de quo respōdet adhuc carnaliter sapiens, qui nondum vocauerat virum, i. intellectum.

d Dicit ei Iesus. Paulatim eā attollens adhuc mysteria loquitur, vt paulatim perduceret eam ad cognoscēdū, quis cum ea loqueretur. Et non opus bonū, non prudētem mulieris laudat responsonem, sed veritatis laudat confessionem.

e Bene dixisti, &c. * **Cyril.** Non qui ex voluptate conueniunt, sed qui secūdam legem ex charitate consenserūt sanctis cohabitare nuptiis dicuntur.

f Quinq; enim viros. Quinq; viri, sunt quinq; leges humane nature datæ. Prima, in paradiso ante peccatū in prohibitione ligni. Secunda, post præuaricationem & expulsionē de paradiso,

a Dicit ad eum mulier: Domine da mihi hanc aquam, vt non sitiam, neque veniam huc haurire: Dicit ei Iesus: † Vade voca virum tuum, & veni huc. Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum: Dicit ei Iesus: Bene dixisti: quia non habeo virum. Quinq; enim viros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus vir, hoc † vere dixisti. Dicit ei mulier: Domine video quia propheta tu es. Patres nostri in monte hoc adorauerunt

Id est, ratiōnalem intellectum.
Quia uere dixisti.

a Dum dicit aliquid quod ab eo non audiuit, probat se non ab eo didicisse, quod uirum non habet, sed ex diuinitate scisse.

Quod.

Vere es propheta, quia omnia nosti. **a** Iacob & filii eius.

g quia propheta tu es. Patres nostri in monte hoc adorauerunt

paradiso, de multiplicatione humane propaginis. Tertia, Noe ante diluuiū de fabricanda arca. Quarta, post diluuiū de diuisionib. gentiū. Quinta, Abrahā de circumcissionē & immolatione filii. His quinq; legib. quasi quinq; uirum humana aīa ab initio mundi usq; ad Moysen subiecta fuit

ista data est lex leuistica, que nullam carnalem contulit, vt dicitur: *Quem non habes, non est tuus uir* mitte literam, vt ad spiritum literarum nouum Testamentum, a que spiritalem uirtutum plenitudinem concipias.

9 **Av.** Quinq; uiri, i. quinq; sensus corporis te reuertunt nunc in temporali secretionis nō te reuertunt uir, i. intellectu sapientię, sed adulter, i. error corrumpit, dum carnaliter dico accipis, & ideo uoca uirum, vt (sicut dico) spiritualet intelligas. Ideo quinq; sensus in minori ætate dicuntur uiri, quia sunt legitimi. Post lapsum. n. hominis & deo Dei naturaliter regitur illa ætas, non ad æterna, sed ad temporalia appetenda si mulcent, uitanda si offendunt. **g** *Quia propheta es tu.* Mulier ex auditis proficiens, iam per rat aliquatenus habere intellectum, unde & prophetat, uocat, sed non plenum, quia non credit uenisse Christum.

* **Cyril.** Quia in monte Garizim data benedictio, hinc orta est ridiculosa religio Samaritanorū, qui ratione quam imperitia Iudæis vicini nō ueram de Deo uententiā habentes, contendebant in Syon tārū modo eū adorandum, quasi manufacto templo concluderetur. **h** *Pa. no. &c.* Propheta es tu, & ideo iudica de hac contione, q̄ me mouet. Iudæi se præferebāt Samaritanis pro templo qd̄ ædificauit Salomon, in quo adorabāt. Ecōtra Samaritani aduersum Iudæos p̄ mōte, in quo & nō in tēplo adorauerūt, q̄ Deo placuerūt. Et sic patriarche in monte Iudæi in tēplo adorauerūt, p̄figurantes modū bene orandi.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dicit ad eum mulier Domine da mihi. *Quamuis enim ad plenum non intelligeret uerba Christi, tamen audiens huius aqua bonitatem, petijt eam, & subdit causam.*

2 Vt non sitiam neque veniam huc haurire. *Id est, vt liberer à sitis ardore, & à labore ueniendi huc hauriēdi & deportandi.*

3 Dicit ei Iesus. *Quia adhuc non poterat capere hæc mulier uerba Christi, ideo consequenter procedit ad signa. Et diuiditur in duas, q̄a primo instruit causam per reuelationē secreti, secundo per solutionē dubij ibi: Dicit ei mulier. Secretū autē istud erat quia mulier adulterum tenebat qui tamen ab omnibus hominibus loci illius credebatur esse maritus eius, & ideo per hoc quod Christus hoc secretum mulieri dixit, ostendit se scire peccata occulta, & hoc est quod dicitur: Dicit ei Iesus: Vade uoca uirum tuum. Scilicet putatiuum.*

4 Et uenit huc. *Hoc non dixit Iesus ad hoc vt illa mulier eum adduceret ad se, sed vt ex responsonē eius conuenientius ipsam argueret, secretum reuelando unde sequitur.*

5 Respondit mulier, & dixit ei. Non habeo uirum. *Scilicet legitimum.*

6 Dicit ei Iesus. Exponendo eius dictum. Bene dixisti. *Quia non habeo uirum. Et subditur.*

7 Quinq; enim viros habuisti. *Id est, legitimos.*

8 Et nunc quem habes, non est tuus, uir. *Secundum ueritatē, ideo sequitur.*

9 Hoc uere dixisti: *Illud quod alias finxisti eum esse uirum tuum mendacium est.*

10 Dicit ei mulier. *Hic consequenter instruit eam per solutionem dubij. Et diuidit in duas, quia primo ponit ipsius Iesu instructio. Secundo mulieris respōsio, ibi: Dicit ei mulier. Scio. Circa primā partem sciendum, quod mulier percepit eū esse prophetam ex hoc q̄ eius secre-*

*secretum cognouerat, ideo conuertit se ad interrogādum eum de eodam dubio, quod inter Iudæos, & Samaritanos uertebatur. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur mulieris interrogatio, secundo uiri respōsio ibi: Dicit ei Iesus. Circa primū sciendum, quod Iudæi reuertentes de captiuitate Babylonica noluerunt Samaritanos acciari sibi in ædificatione templi, vt habetur 1. Esdræ 4. a. Et ideo cerunt sibi locum adorationis diuinæ in monte Garizim. Vt dicunt aliqui. Iosephus autem assignat aliam rationem, dicit q̄ quidam Iudæus nomine Manasse accepit filiam principis Samaritanorum. Et q̄a apud Iudæos summū sacerdotium erat ualde honorificum, rogauit socerū suum vt faceret sibi templum in Garizim, ubi sacerdotio fungeretur, vt habetur 11. antiquitatum. Samaritani dicebant, quia hic locus magis erat conueniens orationi quam illi Ierosolimitanum. Iudæi autem contrarium dicebant, & erant ues ad utramque partem, & ideo mulier uoluit audire à Iesu circac suā sententiā, & hoc est quod dicitur: Dicit ei mulier. Domine. **11** Video. *Per effectum scilicet per reuelationem secreti.* **12** Quia Propheta tu es. *Instrue igit me de loco debite orationis & arguit quod locus Garizim sit conuenientior, per hoc q̄ antiqui patres ueteris Testamenti ibi adorauerunt. Quia filij Israel prædiendo terram promissionis, in loco illo benedixerunt Deum, ut habetur Deuteron. 27. b. Similiter Iacob patriarcha & filij eius pretilum manserunt vt supra dictum est, & ideo in illo loco orationis & sacrificia fecerunt, quia ante ædificationem templi Iudæi, in montibus adorabant & sacrificabant, ut patet de Abraham Gen. 13. d. de Salomone. 3. Regum. 3. a. & in alijs multis, ideo probabile est, Iacob & filij eius in monte Garizim adorauerunt, & hoc est q̄ dicitur. **13** Patres nostri in monte hoc adorauerunt. *Vocabant enim Samaritani patres ueteris Testamenti patres suos, quia receperunt quinq; libros Moysi, & in parte erant Iudæi, vt dictum est.***

MORALITER.

3 Dicit ei Iesus. *Vade uoca uirum tuum.* Per quem significatur intellectus, qui ad capiendum Christi doctrinam est applicandus.

† *Domine uideo, quia Propheta tu es.* Per hoc enim quod mulier quæsiuit a Christo debitum ad orationis montem significatur, quod Gentiles uisus ueri Dei cultū receperunt, & idololatriam abiecerunt.

Mulier. In hoc loco Dñs iactantiã Samaritanorum reprimi putat ant se nō minoris religionis fuisse q̄ Iudæos. Locū ergo n̄ persona prophetarū & oīum qui in Christū credūt: vnde ait. Vos adoratis patrē quē nescitis, quia n̄ adorat patrē nisi filiū adoret, per quē ad notiã patris venit. sed nos scimus filiū, & per filiū patrē, vnde sequitur, qui salus ex Iudæis est, &c. i. Christus, qui non solum oriens carnalis, sed et. a porta est fides, & imitua ecclesie.

Quia iam capit intelligere, superadd. t. ideo crede, quia in locis non esse deum sed in puris mentibus.

Iudæi. **a** Templum. **b** Quasi alibi nemo possit placere Deo.

& vos dicitis, quia Ierosolymis est locus vbi adorare oportet. Dicit ei Iesus: Mulier crede mihi, quia veniet hora, quando neque in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis, nōs adoramus, quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed venit hora, & nunc est quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Nam & pater talē quærit qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum in spiritu & veritate oportet adorare. Dicit ei mulier, Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus. Cum ergo venerit, ille nobis annuntiabit

Quia ueri Iudæi non estis. **a** Quorum patribus promissus est Christus. **a** Cum spiritus post meam resurrectionem dabitur. Cum aique mihi firma fide adherent.

Non de uanis.

Adorantes in spiritu & ueritate agnitionis.

Quia.

Quasi ueniet.

Finis legis & prophetarum.

Quia ueni, qui dicitur, &c. iam per uerba docentis amplius prouecta, scit à quo perfecte debeat instrui, id est, à Messia.

A v. G. Messias unctus est, Græce Christus est Hebraice Messias est, vnde & Punice messe dicitur vnge, cognata quæpe sunt linguæ, & vicina Hebræa, Punica & Syra.

Ille nobis annuntiabit omnia. Dicit ei Iesus. Qualiter spreto templo vel monte in spiritu & ueritate adoremus ostendet, & abiectis umbris ueritate illustremur.

CYRIL. Locus non queretur vbi Deus habitet, quæ omnia replens ubique adorabitur, Tēpus istius translationis tempus conuersionis Christi cum hominib. qui uolunt mulierem inuitat, ut de Dei filio aliquid cogitet. Patrem enim Deum appellauit, Pater uero nisi filius eius intelligi nequit.

CYRIL. Loc. u. bo. & nunc est, quando. Priusq̄ uenire in carne, nemo potuit adorare patrem in spiritu & ueritate, præter patriarchas

ch & prophetas, quib. mea incarnatio reuelata fuit, sed per meam præsentiam in carne fient ueri adoratores.

* CYRIL. Seruus seipsum annumerat, qui ea ratione quæ uerbum caro factum est non adorat, sed factus homo propter nos propter carnem id suscepit.

c In spiritu & uerit. Non in templo, nō in hoc mōte, sed interiorius in intimo templo cordis & in ueritate cognitionis patrem esse adorandū.

f Spiritus est Deus. Cum Deus sit spiritus & non corpus nō querit corporeū locum, mortē uel templum in quo oretur, sed spiritus purus est eius tēplum, in quo oretur, non de uisibili lib. quæ transeūt, sed de æternis quæ ueritas sunt.

* CYRIL. Tempus aduentus sui significat, in quo figuras legis in ueritatem, & umbram in cultum spiritalem, transmutari insinuat, & spiritualis adorator gratus est qui non forma & figuris Iudaicis ad pietatem obumbratur sed Euāgelica uirtute refulgens recta dogmatum disciplina uerā peragat adorationem.

g Scio quia Messias uenit, qui dicitur, &c. iam per uerba docentis amplius prouecta, scit à quo perfecte debeat instrui, id est, à Messia.

* A v. G. Messias unctus est, Græce Christus est Hebraice Messias est, vnde & Punice messe dicitur vnge, cognata quæpe sunt linguæ, & vicina Hebræa, Punica & Syra.

Ille nobis annuntiabit omnia. Dicit ei Iesus. Qualiter spreto templo vel monte in spiritu & ueritate adoremus ostendet, & abiectis umbris ueritate illustremur.

* CYRIL.

† uentura est. E.

† 24. q. 3. c. quidā. uer. animo morphita. c. 93.

NICOLAUS DE LYRA.

1 vos. Scilicet, Iudæi.

2 dicitis. Econtrario.

3 quia Ierosoly. &c. Quasi dicat, Non uidetur conueniens illud quod dicitis, ratione prædicta, Sciendum tamen quod locus conueniens erat in Hierusalem, quia erat à Deo electus ut esset locus adorationis, & sacrificij, ut habetur 2. Paralip. 6. a.

4 Dicit ei Iesus. Hic ponitur Christi responsio, mulier enim deuotior erat, quia cognoscens eum prophetam non conuertit se ad querendum de curiositatibus, ut de euentu futurorum, & consimilibus sed de modo uel loco colendi Deum, ideo instruit eam di.

5 mulier crede mihi. Quia accedentem oportet credere. Heb. 11. b. 1. 7. b. Nisi credideritis non intelligetis, secundum. rās. lat. 70.

6 ueniet hora. Scilicet tempus publicationis Euangelij.

7 quando neq. in mō. hoc. Quia cultus Gentilium tunc cessauit.

8 neque in Ierosolymis ador. pat. Quia tēplum diuina dispositio destructum est 42. anno post passionem Christi, ut sic deuotio populi uerteret ad Christum, & ex Gentilibus & Iudæis fieret vnus populus Christianus, subtratto eo quod impediabat hanc coniunctionē, ex utraque parte, quia idololatria & nihilum erat abominabilis Iudæis & onus ceremoniarum legalium erat importabile Gentilibus, & eo per Christum utrumque est amotum per publicationem Euāgelij deo ex Iudæis & Gentilibus factus est vnus populus Christianus sic patet, quod Christus eā instruxit de uero cultu diuino in proximo futuro, quia idololatria Gentilium & ceremonie Iudæorum conuertenda erant in spiritualem nouam legis cultum diuinum, uerumtamen quia ante publicationem Euangelij cultus Iudæorum erat licitus & bonus, non sic autem cultus Gentilium, ideo subdit Saluator.

9 Vos adoratis quod nescitis. Attribuere enim Deo illud quod sibi non uenit, ut quod sit corporeus uel aliquid huiusmodi, est ipsum nescire hoc autem faciebant Gentiles, & maxime isti Samaritani, Iudæi uero habebant ueram cognitionem de Deo, ut dicitur Psal. 75. a. Nō in Iudæa Deus. Ideo sequitur.

10 Iudæos adoramus quod scimus. Et quia uera cognitio Dei per legem & prophetas erat concessa populo Iudaico, sicut & alia beneficia

spiritualia & diuina, propter hoc, quod Christus erat nasciturus ex eis, ideo subditur.

11 Quia salus ex Iudæis est. Id est, Saluator ex eis expectatur. Et quia per ipsum Saluatorem cultus ceremonialis legis conuertendus erat in spiritualem ritum nouæ legis, ut dictum est, ideo sequitur.

12 Sed uenit hora, & nunc est. Quia a tēpore prædicationis Christi incepit publicatio euangelij, per quam introductus est uerus & perfectus cultus diuinus, unde sequitur.

13 Quā ue. ad. &c. Per hoc excluduntur figurales ceremonie legis.

14 Et ueritate. Per hoc excluditur falsitas quæ erat in cultu Gentilium, quia utrūq; amotū est per Christū, & quod talis cultus nouæ legis sit Deo acceptus ostenditur diuina acceptatione, cum subditur.

15 Nam & pater q. ta. qui ad. e. Ex assimilatione ad Deū, qui est spiritualis natura, & ideo ei magis conformamur per spiritualia quæ corporalia, & hoc est quod dicitur.

16 Spiritus est Deus, & eos, qui ad. e. in spiritu & ueritate. Quia oratio est ascensus mentis in Deum. & ideo requirit conformitatem ad ipsum secundum quod est possibile.

17 Dicit ei mulier. Scio quia, &c. Hic ponitur mulieris responsio, erat. n. opinio non solum apud Iudæos sed etiam apud Samaritanos, quod in aduentu Messie instruerentur perfecte de omnibus pertinentibus ad salutem, & ideo mulier non capiens ad plenū uerba Christi, dicit se & alios tempore Messie de his ad plenū instrui, & hoc est, quod dicitur Dicit ei Mu. scio. q. Mes. ue. Id est, in proximo uenturus est. Sicut. n. dictum est: Samaritani receperunt quinque libros Moysi, & Gen. 49. b. datur signum de aduentu Christi, s. translatio regni Iudæorum, cū dicit: Nō auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat qui mittendus est. Ipsi autē uidebāt hoc esse completum tēpore Herodis regis, sub quo natus est Christus, & ideo apud eos erat fama cōis quod Christus ueniret de proximo uenturus: & ideo sic loquebatur mulier, quia ex fama communi audierat.

18 Qui dicitur Christus. Id est unctus, quia Christus expectabatur Rex & sacerdos, & utrumq; officium per unctionē accipiebatur.

19 Cum ergo uenerit ille nobis annuntiabit omnia. Ad salutem necessaria, quæ sunt nunc occulta. Igitur Iesus uidens eius deuotionem conuenienter se ei reuelat dicens.

2. Cor. 2. 1. F

*** CYRIL.** Ad descendum propensioribus se manifestat gratiam quo exemplo monentur qui in ecclesia docendi gradum possident, vt a minoribus incipiant alioqui rationem reddituri.

a Ego sum qui loquor. Quem venturum expectas, venisse cognosce: & adducto te cum viro, qui te regat, quæ fidei sunt necessaria discere labora. Et quia sciebam iam quis eam posset docere, cum eum iã docentem nõ agnosceret, digna erat cui ipse se manifestaret: vnde dicit. *Ego sum. Messias* qua manifestatione accepta non habet quid vltra querat, vnde sequitur: Reliquit ergo hydriã, &c. Sed Evangelista interseruit de discipulis.

b Et mirabantur. Non mirabantur quod cū muliere loquitur, cū quibus loqui consueverat, sed quia cū alienigena, ignorantes mysterium ecclesie de gentibus futura. Et non malum suspicantur, sed clementiam mirantur, quia gentilem erroneam docet, sicut qui venit querere quod perierat.

c Reliquit ergo. Audito ego sum, iam hñs intellectu mulier Christum caput viri, reliquit hydriam, i. cupiditatẽ & curret

curret euangelizare. Hic discant euangelizaturi prius opere curam, & onus huius seculi.

d Venite & ui. Pedetentim inducit ad veritatẽ illos rudes, nec statim affirmat Chm ne irasceretur & indignaretur.

e Nunquid aliquis at. Non ausi sunt interrogare dñm testes ne ab eo reprehendantur, si incaute interrogauerint.

f Meus cibus est. Nihil tellexerunt escam, sed tellexit aquam: magister eos inuit non per circuitum, vt illam, sed in parte dicens.

*** CYR.** Cibum putat perditorem minum conuoluenem.

g Voluntas patris, voluntas patris, vt credatur in filium, in filium, vt se misit. Opus est nostra salutis, si ergo cibus fides & nostra facit ergo voluntatem docendo.

h Nonne vos dicitis. Cum querat fidem & salutem per verbum a generante prodiit.

i Nonne vos dicitis. Cum querat fidem & salutem per verbum, feruet in opus, & operarios mittere disponit.

Lu. 19. b

NICOLAUS DE LYRA.

*** 1** Ego sum qui loquor tecum. Quasi dicat modo est tempus ueritatis euelande.

2 Et continuo uenerunt discipuli: Hic ponitur fructus consequens ex doctrina Christi, quia hæc mulier edocta à Christo statim inuit ad ciuitatẽ, & adduxit ad Iesum populi multitudinẽ ad credendum paratã. Diuiditur ergo in duas: quia primo ponitur mulieris recessus, secundo ex hoc sequens populi accessus, ibi: Exierunt. Recessit igit mulier à Christo, quia cessauit loqui cum ea uenientibus discipulis de ciuitate, & hoc est quod dicitur. Et continuo uenerunt discipuli eius & mirabantur quia cum. Non propter suspicionem aliquam, sed mirum erat, quod tantus doctor alloquebatur unam solã mulierem pauperulam & Gentilem, quia uidebatur eis parua aut nulla utilitas, cum tamen esset magna, vt patebit ex sequentibus.

3 Nemo ta. di. Sciens, quod eius loquutio cum muliere non fuit inutilis & uana quãuis hoc non uiderent quod patet ex sequenti effectu quia mulier edocta à Christo ex seruore denunciandi quod audierat.

4 Reliquit hy. Quia oblita aqua necessaria ad uitam corporatẽ cucurrit ad denunciandum aquam sapientia, quæ est necessaria ad uitam spiritualem, vnde sequitur.

5 Et di. illis. Id est, omnibus existentibus in ciuitate.

6 Venite & uid. &c. Ex quo patet eius deuotio, quia non ueretur fateri turpitudinem suam, vt eos adducat ad Christi prædicationem.

7 Nunquid ipse. Quasi dicat sic uidetur per effectum.

8 Exierunt. Hic consequenter ponitur populi accessus ad Christum. Et diuiditur in tres, quia Evangelista primo incipit describere hunc accessum, secundo interponit instructionẽ discipulorum, ibi: interea, tertio reuertitur ad propositum, ibi: Ex ciuitate autem. Circa primũ. Sciendum, quod Samaritani erant in suspensio de aduentu Christi de proximo. Tum propter impletionem temporis, vt dictum est. Tum propter prædicationẽ Ioannis prædicantis Christi aduentum de proximo cuius prædica-

prædicatione tunc erat famosa: ideo facilius crediderunt uerbo mulieris hoc est, quod dicitur. Exie. ergo de ciui. Vt presentialiter audiret.

9 Interea. Hic interponitur discipulorum informatio, quia Christus uidebat multitudinem gentium dispositam ad credendũ, ideo excitare discipulos ad prædicandũ. Excitat autem eos ad id excitat, primo propter salutem proximi. Secundo propter remunerationem præmij, ibi. Et qui metit. Circa primum ostendit Christus, quod homo debet esse magis sollicitus de salute spirituali sui proximi, quam de propria necessitate corporali, quia cum esset tempus conuersionis, uoluit tamen differre, ut intenderet prædicationi, dans exemplum alijs similiter faciendi, Et hoc est quod dicitur. Interea. i. an. uenisse peruenissent Samaritani ad eum.

10 Rogabant eum disci. Quia iam erat hora sexta, ut prædictum est, & erat supra fontem, ubi erat locus aptus ad comedendum.

11 Ille autem dixit eis. Habita occasione ex cibo corporali incipit loqui de cibo spirituali, s. de conuersione Samaritanorum, & eius prædicationem sunt ei incorporati, unde subditur.

12 Ego cibum habeo. Q. d. alius cibus plus me delectat.

13 Dicebant ei. disci. ad inui. Nunquid ali. at. ei manducauerant. n. uerbum istud de cibo corporali, et sciebant quod manducauerat in uia comestibile, ideo quærebant si habebat aliud, ideo Christus exponit se dicens.

14 Meus cibus est, vt fa. vo. eius, qui misit me. In Geni. conuersione, quia secundum quod dicitur 1. Tim. 2. b. Vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionẽ ueritatis uenire. quod instat tempus hoc faciendi, ostendit dicens.

15 Nonne vos dicitis quod adhuc quatuor men. Q. d. li. tempus messis corporalis adhuc distet, tamen tempus messis spirituales iam instat. Dicitur autem messis collectio frugum. Et ad similitudinem huius messis spiritualiter dicitur uocatio hominum ad fidem, per quam congregantur in domino ad Deum, vnde sequitur.

MORALITER.

2 Et continuo uenerunt discipuli eius, & mi. Per hoc significata fuit admiratio Iudæorum in conuersione Gentiliũ, sicut habetur Act. 10. g. quod Iudæi qui erant cum Petro fuerunt admirati, quando uiderunt gratiam spiritus sancti dari Cornelio & alijs Gentilibus, existentibus cum eo.

5 Reliquit ergo. Per quod significatur, quod multi doctores Gentilium reliquerunt doctrinam consuetam propter euangelium, & discurrebant ad docendum alios, & se-

cerunt fructum magnum. Quod significatur per hoc quod dicitur.

8 Exierunt de ciuitate & uenit ad eum. Scilicet ad Iesum. rogabant eum discipuli eius di. Rab. Per hoc autem quod refectioem corporis accipere quamuis iam esset hora sexta & ipse esset fatigatus ex itinere, uolens prius intendere conuersioni Samaritanorum, ostendit uerbo & facto quod prædicator euangelij debet esse sollicitus de salute hominum, & postponere aliud omne negocium.

† Ci. ate

A *Ipsi enim audiimus.* Quia ibi primū moratus miracula fecerat, nec nisi pauci in eu crediderūt vnde super viso signo crediderunt in eū discipuli eius nō alii. Et ideo a Samaritanis qui facile nullo signo viso crediderūt, reuertit ad istos, vt q̄ p̄ priora nō crediderūt, modo credār. Significat quod

a Gentibus facile conuersis, in fine seculi reuertetur ad Iudeos qui sunt sua patria, quia prius in eis honorem non habuerat.

b *Quia propheta.* ALLEGO. Patria Christi est populus Iudeorum vbi sine honore est, quia pauci de his credunt quod de Galilæis ciuib. Christi dicitur. Ecclesia Gentium facile credens similis est Samaritanis, & hi multi solo verbo prædicationis, illi r miracula & pauci. Ecce cur venit, ideo reuertitur, quia te latus est, quod propheta non habet honorem in patria, alioquin videtur non debuisset ad hos reuerti, vbi honorem non habet, sed manere apud illos vbi bene receptus est.

c *Cyril.* Non parum gratiæ suis facit qui cum essent neglecturi illius sermonem, huius contemptus supplicia effugerunt.

d *Luc. 4. d.* B

e enim mori: Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa

f qualis esset Christus, vnde arguitur. Nisi signa & prodigia. Propter salutem filii credidit ipse & domus eius tunc e Nisi signa. In hoc redarguitur de incredulitate, q̄ nobis; credebat eū esse, & per huius duritiam significatur ritia Iudeorū, q̄ nec visis miraculis credunt. Vere e cor a per

Quia iam non propter tuam loquelam credimus: Ipsi enim audiimus & scimus, quia hic vere est saluator mundi. Post duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam. † Ipse enim

a *Quibus moratus est in samaria.* **b** *In paciam suam, ubi nutritus fuerat.* Iesus testimonium perhibuit, quia propheta in sua patria honorem non habet. Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent, quæ fecerat Ierosolymis in die festo. Et ipsi enim venerant ad diem festum.

c *Curiositate miraculorum, non uoluntate audiendi prædicationem.* Venit ergo iterum in Chana Galilææ, vbi fecit aquam uinum. Et erat quidam regulus cuius filius infirmabatur

d *Propter pauperem uel regni uel fidei.* Capharneum. Hic cum audisset, quia Iesus adueniret a Iudæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat eum, vt descenderet, & sanaret filium eius, † incipiebat

e enim mori: Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa

f qualis esset Christus, vnde arguitur. Nisi signa & prodigia. Propter salutem filii credidit ipse & domus eius tunc e Nisi signa. In hoc redarguitur de incredulitate, q̄ nobis; credebat eū esse, & per huius duritiam significatur ritia Iudeorū, q̄ nec visis miraculis credunt. Vere e cor a per

g prius fuerat vilipensus. Et ratio redditur per hoc, q̄ illi de Galilæa generaliter, inter quos erant illi de Nazareth, cū essent Galilæi, erant in Ierusalē die Paschali & videntes miracula quæ fecit, crediderunt in eum, & sic honorifice receperunt. Et ad hoc potest accari illa litera ab illo loco. Et abiit in Galilæam, generaliter nō accipiendo Nazareth. Et subditur causa. Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, id est, perhibuerat ante, q̄ d. mutatum erat negocium in optam partem, vnde subditur: Cum ergo venissent in Galilæam, exceperunt eum Galilæi honorifice generaliter etiam illi de Nazareth, causa redditur: Cū omnia vidissent quæ Iesus fecerat, & c. Venit enim in Chana Galilææ, non diuertendo à Nazareth, vt dicit Chana, sed de Iudæa veniendo versus Nazareth, q̄ est in via ueniendi

h Et erat quidam regulus. Describitur circumstantiis miraculi quantum ad locum & tēpus, consequenter describitur miraculi ab eum dicitur; Et erat quidam regulus. Non accipitur hic regulus p̄ paruo rege, vt uidetur nomē sonare, quia Romani volentes frangere Iudeorum superbiam, abstulerunt ab eis regiam dignitatem reuoluntate Iudææ in quatuor tetrarchias diuidentes, precauere volentes eū rebellionem, vnde pro illo tempore nullus rex erat in Iudæa. Licet ergo iste regulus, quia erat officialis imperatoris deputatus ad curiam Galilææ, propter quod manebat in Chapharnaum, quæ erat metropolis illius terra, vnde subditur.

i Cuius filius. Et licet esset gentilis, auditis tamē miraculis tristis, sperabat ab eo impetrare sanitatem, filij sui, ideo sequitur.

j Hic cum audisset. Quia Christus erat in alia villa, scilicet in Chana.

k Et rog. &c. Quia Capharnaum erat in valle sita respectu uici in quo erat Christus.

l Et sanaret filium. Licet enim crederet ipsum posse sanare eum, crederat tamen, quod hoc non faceret sine presentia corporali, propter quod Christus dure respondit ei di.

m Nisi signa. Non enim reprehendit eum de petitione salutis filij sui, sed de defectu fidei suæ, veruntamē quia ex deuotione repetit petitionem suam dicens.

n Domini

o Et erat quidam. MORAL. Quilibet peccator potest dici regulus diminutiue, quia deficit in sui ipsius regimine & in eius filius infirmatur, q̄ rationi insensibilis appetitus curiatur, qui debet obedire rationi, sicut filius suo patri, vt dicitur. 1. Eth. sed cum homo per rationem Christum fideliter precatur, tunc ille filius per virtutem Christi sanatur, quem insensibilis appetitus sub ordine rationis collocatur.

p Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

q Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

r Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

s Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

t Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

u Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

Aug. 16.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

Luc. 4. d.

expulsus per discipulos transiit in galilæam, quem non nisi sine seculi fidem accipitur cognoscit, orat ut de longinquitate infirmitas sanetur.

† Et roga. Iam crede quod possit sanari filium eius, sed quia per deitatem, quæ ubique est, non creditur filio adesse, rogatur descendere & presens corpore sanaret, vnde infidelitatis arguitur. Nisi signa & prodigia. Propter salutem filii credidit ipse & domus eius tunc e Nisi signa. In hoc redarguitur de incredulitate, q̄ nobis; credebat eū esse, & per huius duritiam significatur ritia Iudeorū, q̄ nec visis miraculis credunt. Vere e cor a per

12 Et erat quidam regulus. Describitur circumstantiis miraculi quantum ad locum & tēpus, consequenter describitur miraculi ab eum dicitur; Et erat quidam regulus. Non accipitur hic regulus p̄ paruo rege, vt uidetur nomē sonare, quia Romani volentes frangere Iudeorum superbiam, abstulerunt ab eis regiam dignitatem reuoluntate Iudææ in quatuor tetrarchias diuidentes, precauere volentes eū rebellionem, vnde pro illo tempore nullus rex erat in Iudæa. Licet ergo iste regulus, quia erat officialis imperatoris deputatus ad curiam Galilææ, propter quod manebat in Chapharnaum, quæ erat metropolis illius terra, vnde subditur.

13 Cuius filius. Et licet esset gentilis, auditis tamē miraculis tristis, sperabat ab eo impetrare sanitatem, filij sui, ideo sequitur.

14 Hic cum audisset. Quia Christus erat in alia villa, scilicet in Chana.

15 Et rog. &c. Quia Capharnaum erat in valle sita respectu uici in quo erat Christus.

16 Et sanaret filium. Licet enim crederet ipsum posse sanare eum, crederat tamen, quod hoc non faceret sine presentia corporali, propter quod Christus dure respondit ei di.

17 Nisi signa. Non enim reprehendit eum de petitione salutis filij sui, sed de defectu fidei suæ, veruntamē quia ex deuotione repetit petitionem suam dicens.

18 Domini

19 Et erat quidam. MORAL. Quilibet peccator potest dici regulus diminutiue, quia deficit in sui ipsius regimine & in eius filius infirmatur, q̄ rationi insensibilis appetitus curiatur, qui debet obedire rationi, sicut filius suo patri, vt dicitur. 1. Eth. sed cum homo per rationem Christum fideliter precatur, tunc ille filius per virtutem Christi sanatur, quem insensibilis appetitus sub ordine rationis collocatur.

20 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

21 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

22 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

23 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

24 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

25 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

26 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

27 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

28 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

29 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

30 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

31 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

32 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

33 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

34 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

35 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

36 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

37 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

38 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

39 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

40 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

41 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

42 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

43 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

44 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

45 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

46 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

47 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

48 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

49 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

50 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

51 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

52 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

53 Quia iam non propter tuam loquelam credimus. Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommodata, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

et Samaritana signatur fides gentium, quae solo verbo creditur hoc autem quantum ad Allegoriam a primo Christi adu-
 Et prodigia. Prodigium quasi potro dictum, quasi quod aliqd significat. Vel, prodigium quasi pcul a digito, quia praefigurat quod remotum futurum.

Descende. Quasi a ter non posset fare, nisi praesens esset. Vnde dominus dicens se non de-
 vbi invitatur, solum sanatur, vnde: **Vade filius tuus.** ad filium reguli non dicit, ne diuitias honorare videatur ad sum Centurionis ire promittit di naturam hominis non despiciat. In eo superbiam de-
 scendit, quae in hominibus non pensat naturam, sed quae extra sent.

CYRILLVS. In his incredulitatem, & filii morbum sanauit. **Credidit ipse.** Non alii ciues, in quo paucitas fidei Iudeorum naturam, quamuis signa viderint, vnde infert: Hoc iterum secundum se. Ie. Sicut supra multitudo gentium solo verbo conuertendarum in Samaritanis signabatur.
AVGVSTINVS. Si ergo propea credidit, quia nunciatum ei quod filius esset sanus, & comparauit horam nunciantem horae praenunciantis, quando rogabat non credebat.

& prodigia videritis, non creditis. Dicit ad eum regulus: Domine, descende prius quam moriatur **† filius meus**: Dicit ei Iesus: **Vade, filius tuus viuit.** Credidit homo sermoni, quem dixit ei Iesus, & ibat: **Iam autem eo descendente serui occurrerunt ei, & nunciauerunt dicentes, quia filius eius viueret.** Interrogabat ergo horam ab eis in qua **† melius habuerat.** Et dixerunt ei, quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus, **filius tuus viuit, & credidit ipse & domus eius tota.** Hoc iterum secundum signum fecit Iesus cum venisset a Iudaea in Galilaeam.

CYRILLVS. In his incredulitatem, & filii morbum sanauit. **Credidit ipse.** Non alii ciues, in quo paucitas fidei Iudeorum naturam, quamuis signa viderint, vnde infert: Hoc iterum secundum se. Ie. Sicut supra multitudo gentium solo verbo conuertendarum in Samaritanis signabatur.
AVGVSTINVS. Si ergo propea credidit, quia nunciatum ei quod filius esset sanus, & comparauit horam nunciantem horae praenunciantis, quando rogabat non credebat.

BEDA. Datur intelligi & in fide gradus esse, sicut & in aliis virtutibus, quibus est initium, incrementum atque perfectio. Huius ergo fides initium habuit, cum filii salutem periret incrementum, dum credidit sermoni Domini, dicens filius tuus viuit. Deinde perfectionem obtinuit, nunciandis seruis.

THEOPHYL. Regulus est omnis homo, non solum qui regi vniuersorum propinquus existit secundum animam, sed quia & ipse super omnia principatum sumpsit, cuius filius, id est, mens febricitat voluptatibus prauis, & desideriis. Accedit autem ad Iesum, & deprecatur ut descenda, id est, ut condescensu misericordiae vtatur, & parcat peccatis, priusquam a voluptatum infirmitate mortificetur. Sed Dominus dicit: **Vade, id est, perfectum continuum**

circa bonum ostendas, & tunc filius tuus viuet. Si autem ambulare cessaueris, mortificabitur tibi intellectus circa boni operationem.
c Hoc iterum secundum signum fecit Iesus cum venisset a Iudaea in Galilaeam. De oib. miraculis quae fecit Iesus in anno ante mortem Ioannis, non facit Ioannes mentionem nisi de istis, & de disputatione Christi cum Iudeis, quae supra ponitur. Ceteri enim Euangelistae, quae hic reticet dixerunt plane.

D In hunc locum.
In hunc locum.
† puerulus.
† eius.
† comodius.
F

NICOLAUS DE LYRA

Domine descende. Ideo exuaditur a Christo, vnde sequitur. Dicit ei Ie. Va. Non. voluit Christus ire corporaliter, vt amaret ab eo falsam estimationem, qua putabat ipsum posse sanare tantum praesentia corporali.
 Filius tuus viuit. Id est, perfecte sanitati restitutus est de iactis mortis, quia incipiebat mori.
 Credidit homo, &c. Quia fides requiritur ad obtinendum beneficia.
 Et ibat. Sine corporali Christi praesentia.
 Iam autem, &c. Quia Capharnaum est sita in valle.
 Serui occurrerunt ei. Congaudendo ipsi
 Interrogabat ergo, &c. Hoc fecit ad certificationem miraculi in conspectu sui, quod patet per hoc quod postea sequitur. Cognouit ergo et credit. Hic ponitur interta conclusio. Ad hoc. n. factum est in hoc miraculo, vt iste regulus gentilis cum familia sua crederet in Christum, propter hoc dicitur. Et credit ipse. &c. Id est, familia. Solet in quibus, an istud miraculum sit idem cum eo quod solet scribi Matth. 8. de

8. de Centurionis seruo sanato a Christo? Et dicit Chrysost. quod sic. Alii autem dicunt contrarium: Quod videtur ex quatuor. Primo ex persona infirmi, quae hic dicitur filius, ibi autem dicitur seruus. Secundo ex infirmitate, quae hic dicitur febris, ibi autem Paralysis, vnde ibidem dicitur: Seruus meus iacet in domo Paralyticus, &c. Tertio, ex modo rogandi, quia iste rogabat quod veniret praesentialiter, credens quod non posset curare aliter, propter quod fuit reprehensus a Christo, vt dictum est. Ille autem Centurio praesentiam christi repellebat, reputans se indignum tanto hospite di. Non sum di. Credebat et eum posse sanare dum esset absens solo impio, propter quod dicebat. Dic tantum verbo & sanabitur puer meus, propter quod fuit a domino commendatus dicente. Non inueni tantam fidem in Israel: Et sic patet ex modo rogandi, quod iste regulus alius fuit a Centurione. Quarto patet ex loco, quia ipsa erat in Capharnaum, quando fuit rogatus a Centurione hic dicitur quod erat in Cana Galilaeae quando fuit rogatus a regulo.
 10 Hoc iterum. Non dicit secundum simpliciter, quia multa fecerat in Ierusalem, vt praedictum est, sed dicitur secundum de his quae fecit in Galilaea. Vnde sequitur: Cum venisset a Iudaea usque Galilaeam.

Miraculum reguli differt a Centurionis in quatuor

ADDITIO.

In cap. 4. Vbi dicitur in Postill. Dicendum, quod sitis vno modo accipitur pro desiderio alterius rei, &c.
 In quolibet istorum trium modorum quibus sitis accipitur secundum sitis, qui biberit ex aqua spirituali quam Christus dat, iterum sitiet, si accipit primo modo scilicet pro desiderio alterius rei, sic secundum ipsum omnis res spiritualis accepta magis generat sitim quam tollit. Si autem accipiat sitis secundo modo scilicet pro desiderio eiusdem habitae ad habendum eam perfectius, secundum quem modum habet Deum per gratiam, adhuc sitient habere ipsum per gloriam. Sic etiam modo sitis remanet in ipsis qui aquam spirituales scilicet gratiam Christi accipiunt. Si autem tertio accipiat sitis, scilicet pro exclusione a dilectione habitae, sic etiam beati accipientes aquam gloriae sitient. Vnde nullo praedictorum modorum quibus secundum eum sitis accipitur, potest verificari verbum Christi dicentes: Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo, ei non sitiet in aeternum, immo auctoritas est per illam allegata non solum applicatur siti secundo modo acceptae, sed et primo & tertio modo, vt patet intuenti. Vnde praedicta verba Christi planius & verius exponuntur secundum Chrysost. sic in hoc loco dicentem: Hanc autem excellentiam huius aquae, vt. s. qui ex ea biberit, non sitiet in aeternum, per ea quae consequuntur Christus ostendit, n. Sed aqua quam ego dabo ei, fiet ei fons aquae salientis in vitam

vitam aeternam. q. d. sicut qui fontem habet nequaquam interficietur siti sic & qui hanc aquam habet quam ego dabo. Haec ille. Auctoritas autem Eccl. vbi dicitur. Qui bibunt me, adhuc sitient, intelligenda est de quolibet trium modorum praedictorum.

REPLICA.

In ca. 4. Vbi dicitur, Qui biberit ex hac aqua, non sitiet amplius. Postillator quandam apparentem sacrae scripturae contrarietatem soluit, quia de eadem aqua dicitur eccles. 24. c. Qui me bibent, adhuc sitient: Dicit enim Postill. sitim vno modo significare appetitum alterius rei ab aqua, scilicet spirituali, quae est gratia, de qua sermo, per cuius scilicet extraneae rei adaptionem sitis non extinguitur, sed potius augetur. Alio modo dicit sitim significare desiderium eiusdem rei habitae ad habendum perfectius, vt habes Deum per gratiam, desiderat eum habere per gloriam, & sic vera est auctoritas de Ecclesiastico allegata. Primo autem modo intelligitur verbum Christi. Qui biberit ex aqua quam ego dabo, id est, gratia, non sitiet in aeternum, appetendo, scilicet rem temporalem, quia qui vere habet Deum per gratiam, extra ipsum nihil cupit habere. Cum hoc stat, quod desiderat eundem habere perfectius sitiendo adhuc, prout sonat auctoritas Ecclesiastici 24. Burgensis autem quasi nolens intelligere verba postillatoris dicit secundum primum modum sitim non extingui, quia habens rem spirituales magis

A cā appetit habere. Et ecce quōd Burgen, vel nō intellexit vel intelli ger noluit, quod Postillator dicit, sitim primo modo significare ap peti tum rei extranea a gratia, & illa est res temporalis, cuius appe titus p adeptiōē gratia vel minuit, vel omnino extinguit. Nā quā to plus quisq; percipit de gratia, tāto minus sapit ei id, quod habet natura. Inquātū, n. regnum gratia dilatatur, intatū peccati potestas minuitur. Verba sunt beati S. Benar. de li. ar. ca. 12. Gratia enim ha bentē trahit ad cōtempnū sui & amorem Dei, inquit Rich. & est cō munis sententia sanctorum doctorum. Secundum appetitum igitur rei

rei extranea verum est verbum Christi. Et si dixerit Burgen. Hanc gratiā situ gloriā prout in Postil. igitur sitis non extinguitur. Cō do quia ille est intellectus authoritarū Ecclesiasti. 24. Sed illa situ est alterius rei, sed eiusdē, quia gloria est gratia consummata, facta igitur est quod Burgen. finaliter dicit authoritatem Eccles. intelli dam esse de siti primo modo vt patet ex prædictis. Dicitur Chry. vt Burgen. adductum Postillatori bene intellecto concordat, quia qui a bet gratiam, habet fontem vnde hauriat, vt pter illud quod ad fontem pertinet non concupiscat.

CAPVT V.

Ang. 12. 17. Cap. 122.

Most hac. * CYRILLVS. Samaritanorū, & gentiu fa cilē cōuer sationē, Iudæorū obstinationē descri bit, q benefactorē psequitur. Tēpore Paschæ relicta Iudæa in Samariā venerat, in finē Pēte

gunt sunt sine pinguedine charitatis: Expectabāt aqua tum in quo sanitas fiebat per Angelum, quia lege. conu sti gratiam redemptionis desiderabant, Angelus, filius Ibi latens in carne inter Iudæos, qui moti sunt doctrinis eius ad persequēdū cuius morte sanatur vnitas quæ p humilia

costes vidit Ierosoly mā inueniēs post re surrectionē gētes cō uertēdas, tandem au tem Iudæos, sequi tur. Est autem Ierosoly. a Probatōn Græce, di citur ouis Latine: Probatia ergo pec ualis, quia ibi abluē bantur cadauera ho stiarum. Significat autem aqua illa pop ulum Iudæorum, qui modo stat quie tus, modo ventis tē tationum turbatur qui dicunt domino. Nos populus tuus sumus, & oues pascud, tuæ qui quinque portici bus, id est, lege quæ in quinq; libris est innatur. Ibi multi infirmi, qā lex nō sanat, sed prodit infirmos, vt aliquādo q rant medicū. Cæci ibi sunt, qui non habēt lumē fidei. Clau di, q quod vident non possunt operari. Aridi, q quicquid a gunt

CAPVT V.

Solemnitatem celebrat cum hominibus homo.

Post hac erat dies festus Iudæorum, & ascen dit Iesus Ierosolymam. Est autem Ierosoly mis † probatica, † piscina, quæ cognomi natur Hebraice Bethsaida, quinque porticus habens. In his iacebat multitudo magna lan guentium cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ mōtum. Angelus autem domini secundum tempus descendebat in piscinam, & † mouebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat

tem descendit ad dem passionis, d qui post, id est, qu b vnitate discrepat o sanatur. b Angelus autē. ce duo miracula. num inuisibilitate p Angelum in pisc a Alterum visibil t a domino. In vtrq vnus sanatus, vt itas commendat. Alioquin nec in o testate adeo ma n & in benignitate rum fuit, vñ de t sanari ab eo qui n nes vno poterat agere verbo. Sen his corporalib. p

† Super ad proba ica.

Pf. 94. b turba tar aqua

Id est, mortem Christi, & inde redemptionem.

Et si plures sanantur morte Christi, propter vnitatem tamen unus dicitur sanari.

intendit æternam salutem animarum. * CYRILLVS. Potestas & benignitas illa magis a bat qd animæ in factis eius pro salute sempiterna intelle ret, quam quid pro temporali salute corpora mererentur.

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT V.

Diuisio.

Iost hac erat dies festus. In superioribus determina uit Euāgelista de spiritali regeneratione, hic cōse quēter determinat de beneficiorū ad hoc cōuenientiū exhibitione. In generatione, n. carnali filij habet a pa tre vitā, numerū & doctrinā, ita eodē modo est in generatione spiri tuali, Ideo Euāgelista primo describit vitā collationē, secūdo spi ritualē nutritionē ca. seq. Post hac autem. Tertio instructionē c. 7. ibi: Post hac autem ambulabat. Circa primū sciendū, q modus naturalis cognitionis humana est ex sensibilib. ad intelligibilia dedu ci, quia omnis nostra cognitio oritur ex sensu, & Ideo modus istius Euāgelista vt frequenter est pmittere signū sensibile cōueniens sequē ti doctrina. & Ideo hoc capitulū diuidit ur in duas partes, quia pri mō pmittitur sensibile signū, ad ostendendū q in Christo sit potentia vitæ reparatiua, secūdo sub titur doctrina, ibi: Pater enim diligit. prima in tres quia ponit miraculi operatio, secundo eius impugnatio ibi: Erat autem sabbathū, tertio cōueniens excusatio, ibi: Iesus autē respondit, Pater meus. Prima in duas, quia primo circumstā tia miraculi præmittitur, secūdo actus miraculi describitur ibi: Erat autem quidam. Circa primū ponitur primo circumstātia tēporis, cum dicitur: Post hac erat, & c. Scilicet festum Pentecostes.

stentibus. Ideo dicebatur illa piscina probatica, a probatō q est is & est nomē Græcum, cuius interpretationē ponit in Hebraico dō 4 Que cognomina. & c. Te est est domus ouium. 5 Quinque por. Vt per plura loca possent lauantes hostias cendere ad aquam. 6 In his. Scilicet porticibus. Iacebat multit. & c. Et subdit. 7 Angelus autem. Id est, in diuersis temporibus, interpolante tamen facta. 8 Descendebat in pi. & c. Ex descensu Angeli. 9 Et qui prior descē. & c. Causa aut descēsus Angeli, & h s miraculi assignatur a doctoribus, dicentibus q appropinquate Eie lly veritate dominus voluit figurā expressā baptismi in hac pte ostendere, quæ cōueniebat cū baptismo in mudādo & sanādo vitæ Dei occulta ad motione Angeli, sicut baptismus sub sensibili eleto mudat aīā virtute occulta verbi, & cū hoc aliqñ sanat corpus ra culosē. Veruntū quia figura deficit a figurato, iō ista piscina nō fat nisi corpus, & vna vice tm, & non sanabat nisi vñū. Baptismū tē pertingit ad aīam & sanat oēs quotquot veniunt ad ipsum, nisi pnt impedimentum. Alij autē dicunt, q illa miracula ibi fiebant pp a sentia ligni dominicæ crucis, q ibi eunt aut appropinquante C. lly passione, & iō Angelus illuc descendebat propter ligni reuerēt m, & enatauit tpe conuenienti propter eius motionem. Per hoc tē ten debat, q natura humana a morbo peccati per lignum dominicæ u cis erat sananda. Qualiter autem illud lignum dominicæ cruci. le co illo fuerit positum diuersimode dicitur. Dicitur. n. in historia ho lastica, q regina Saba vidit i domo Salus libani Salomonis quidā lignum, de quo vidit in spiritu, quod in illo pateretur ille ppter quem deficeret regnum Israel. Quod cum significasset Salomon pfe

2 Et ascendit Iesus Ierosolymam. Quia viri tenebātur ibi ef se in illo festo, quia ter in anno tenebantur masculi appa rere corā do mino scilicet Paschate, & Pentecostes, & festo tabernaculorum, se cundo describitur conditio loci. cum dicitur. 3 Est au. Ieros. proba. In qua aq pluuiales colligebantur. & tibi lauabātur hostiæ primo, & postea in luterib, in atria sacerdotū exi stentibus;

MORALITER.

† 1 Post hac erat, & c. Sequitur. Est autem Ierosoly. & c. Secundum doctores Catholicos pisci na hac sanans infirmitates inuisibili virtute apparuit ante baptismum Christi, ad signādum virtutem eius baptismi, sicut dixi plenius in expositione literali. § Quinque por. ha. Id est, aditus, per quos significantur lex pphetæ. Agio grapha, Euāgelij, & Apostolica doctrina. Hac, n. quinq; mētionē faciūt de Christi baptismate quasi ad ip-

ad ipsum præbentes aditum, tria prma figuratiue, alia uo exhibitue. Per Angelū descēdētē in piscinam significatur Christus qui Isa. 9. secundum translationē. Lux dicit. Angi consilij Angelus. ipse vero descendēs in Iordane, vim reij ne ratiuā dedit aquis tactu sacratissimæ carnis sue. Sed quā diuina virtus nō est alligata sacramentis, ideo ad hoc gni ficandum iste languidus qui dicitur hic sanatus. non f t sa natus per descensum in piscinam, sed per Christi tēno nem, cum ei dicitur.

† 5 36

Triginta & octo. Id est, duob. minus quadraginta. q. nune
stat ex quater decem, & significat pfectionem operu,
decem pceptis legis & quatuor euangelijs, a quo duo
minus habet qui charitate Dei & proximi caret.

Vis sanus fieri. Non nescit qd velit, sed accedit ad amore
sitatis, de qua iam
operabat, vnde ia
enquerebatur, q
haberet qui eum
meret in aquam.

CYRILLVS.
Pecurrit misericor
d egrotum, & in
rogat vt valetudi
cupiditate ad pe
tdum incēdat, &
ad facile prestare
fle innuit.

CYRILLVS.
Tempore Penteco
s data est lex vni
pulo Iudeorum a
in vsq; Bersabee,
Angelus piscinā
dnebat vnum sa
turam

Tolle grabatū tuū.
Ilige proximum
irma eius toleran
c, qui te infirmum
pieter tulit, & nō
sum xate de tua
ectione. sed etiam
e proximorum sollicitus esto salutē. Ecce angelus magni
enfilu latens in carne, turbata aqua iudeorum sanum fe
vnum.

Et ambula. Diligēdo Deum festina vsq; ad visionē eius.
e fratrem propter amorē eius ad quē pergis deserēs, nec
propter

propter fratrem ab illo quarendo cessans.

CYRILLVS. Vt virtutum omnium dominus fieri q
vult, imperat. & ferri grabatum, vt virtus innotescat sabba
to, ad legis obseruationes soluendas & declarandū sub finē
mundi reliquos Israel saluandos.

à quacunque detinebatur infirmitate, erat autem quidam

homo ibi, triginta & octo annos † habens in infirmitate sua.

Hunc autem cum vidisset Iesus iacentem, & cognouisset,

quia iam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri?

Respondit ei languidus. Domine hominem non habeo, vt

cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam. Dum venio

enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei Iesus: Surge, tolle

grabatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo

ille, & sustulit grabatum suum, & ambulabat. Erat autem sab

batum in illa die. Dicebant ergo Iudæi illi qui sanatus fuerat:

Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Respon

dit ei: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum

tuum & ambula. Interrogauerunt ergo eum: Quis est ille ho

mo qui dixit tibi, tolle grabatum tuum & ambula? Is autem

qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset: Iesus au

tem declinavit a turba constituta in loco. Postea inuenit

post in templo. In quo docemur, vt quisquis vult ad visio

nem Dei peruenire, fugiat turbam tuorum affectuum &
neque hominum, & adeat templum internæ orationis.

CYRILLVS. Declinavit vt Iudeorum ira deferuice

ret, vt disceremus cedere iratis.

In templo.

Dicebant ergo. Iu

dæi obseruatores li

tere, nescientes gra

tiam qua lex imple

tur, quæ ab omni ser

uili opere, id est, a

peccato cessare iu

bet, vnde hic dicitur

Tolle grabatum, &c.

Non licet. Non ca

lumniatur de salute

qui in sabbato curat

an imalia, sed delecti

portatione.

Respondit eis. Nō

cedit obijcientibus,

sed sanato ris māda

ris obediēs, authori

tatem sanationis suę

obijcit calumnianti

bus.

CYRILLVS.

Honorandus qui me

sanauit, potius quā

sabbatum.

Nesciebat quis ess.

In turba positus nō

agnouit letum, sed

F

Cap. 127

Cap. 128

NICOLAUS DE LYRA.

lens seruare durabilitatē regni, fecit poni illud lignū in profundo

ra iuxta tēplū vbi postea in superficie terra facta est illa piscina

ideo postea ibi illud lignū apparuit modo predicto. in quāda ve

historia sancta Crucis dicit, q Seth filius Adę ex pcepto patris

ad Paradisū vol. p. ratis, vnde eiectus fuerat, & petiit ab Ange

casto dīte locū illū de oleo misericordie, qui acceptis tribus granis

boris ligni veriti, dedit ea Seth, & ipse plātauit super sepulchrū

tritis sui Adę, & inde orta sunt tres virgule, qua postea in vna

borē sunt cōiuncte. Postea tempore Sa'omonis illa arbor fuit secta

ta videbatur adificationi tēpli necessaria, verūtamē quādo ap

licabatur at opus sēper erat nimis curta vel nimis lōga, & ideo tā

nam inutilis ad hoc dimissa fuit iuxta tēplum in atrio quodam, ho

mines autē venientes ad templum illi ligno cōderunt facese quandā

enerentiā insti. tū diuino, de quo dolentes sacerdotes fecerunt il

ad prolici intra piscinam qua erat prope templum, quod descendēs

fundam, ibi diu latuit. postea vero imminente passione apparuit

odo predicto. Hęc autem scripti sine aliqua assertione.

7 Dicit ei Iesus: Surge, &c. Restitutus sanitati.

8 Tolle grabatum tuum. Restitutus pristino vigori.

9 Et ambula. Ad declarationem diuini miraculi.

10 Et statim sanus factus est homo ille. Quia diuina virtus

infinita est, & operatur in instanti; sanitas enim qua virtute natu

ra restituitur, in tempore & non instanti acquiritur.

11 Erat autē sab. Hic consequenter ponitur predicti miraculi ac

cusatio, & primo quantum ad ipsum sanatum, secundo, quantū ad ip

sum medicū. ibi. Interrogauerūt ergo In prima parte dicitur sic.

Erat autē sabbatū in die illo; in quo non erat licitū opera ser

uilia facere propter q. s. quitur, Dicebāt ergo Iudæi illi qui. &c.

12 Sabbatū est, nō licet, &c. Isti falsum dicebāt quia opera cor

poralia qua sunt ad Dei honorē, bene possunt fieri in die sabbati si

cut sacerdotes in tēplo corporaliter operabāt tēplū ornādo, Hostias

immolando, & lauādo, & cōsimilia, vt dicitur Mat. 12. a. Portatio

autē huius grabati erat ad magnificentiam diuini miraculi sicut &

modo illi qui miraculose de carceribus vel huiusmodi liberātur por

tāt compedes suos ad loca sacta; ad manifestationem suę miraculose

liberationis. Tamen aliter se excusat ille sanatus dicens.

13 Quime sanum fecit, &c. Q. d. Ille qui me diuina virtute sa

nauit, eadem virtute & autoritate mihi pcepit, & per cōsequēs

teneor sibi obedire, nec sum transgressor.

14 Interrogauerunt ergo. Hic ponit accusatio medici, & pri

mo in generali ante cognitionem determinatā de ipso, secundo in spe

ciali ipso cognito, ibi. Postea. Quia enim per sanatum eū iste sanatus

cōuenienter se excusabat, ideo querebant de ipso sanante, vt ipsum

persequerentur, & hoc est quod sequitur. Interrogauerunt ergo

eum quis est il. &c. Q. d. Malus est homo qui pcepit talia.

15 Is autem qui sanus, &c. Quia diu languidus iacuerat, & sic

facta Christi & eius famam ignorabat.

16 Iesus autē declinauit. &c. Dans exēplum aliquādo fugiendi

volentes calumniari, & nolens se iactare de operatione miraculi.

17 Postea. Hic ponit accusatio medici in spiritali habita cogni

tione de eo, & hoc est q. dicit. Postea inue. &c. Quia ad agēdum

gratias de sanitate sibi collata frequētabat tēplū q. est locus orōnis.

* Et dixit

MORALITER.

Surge tolle grabatum, &c. Per hoc autē, & vnus tm sanatus

lit de multitudine languidorum, si. nificat q. pauci saluā

lit de multitudine vocatorū. Per lectū autē. i. quo iacebat

languidus

languidus, significatur praua consuetudo, per quam iacet

homo in peccato qua tollitur per exercitium in opera bo

na, ideo subditur.

† Et sustulit grabatum suum, &c. Per virtutis exercitium.

A *In templo, Non in turba, sed in templo, quia si gratia conditoris cognoscere volumus, oportet ut conuenticula fugiamus, & templum efficiamur.*
Noli peccare. Innuit quod propter peccata languebat, sed ipse Iesus illu sicut exterius, ita intus sanauit, vnde p̄monet ne iterum peccando grauius iudicetur.
 * **CYRIL.** Doce mur non solum sup plicia reseruari peccatoribus ad futurū iudicium verum in hac vita plerumque ipsos puniri.
 * **CYRIL.** Mortuo Mose, Iosue die septima iussit, vt populus excitaret clamores, quibus corruerunt mētia Iericho. Venit deinde veritas Christus aduersus naturam hominis, fabricata à diabo lo mētia, depositurus.
 c *Quia hæc facta in sab. Quasi solutor legis agens contra Deum qui requieuit in sabbato, sex dieb. primo operatus. Contra qd ait Iesus. Non sex dieb. tm̄ vt putatis operatus est Deus, sed vsque modo operatur, quia qui sex dieb. condidit noua, a quib. requieuit die septimo, postea operatur vsq; in finē gubernando sustentando, renouando, propagando, vt permancant condita. Et cum semper operatur Deus, constat sacramentum esse, quod de requie sabbati legitur.*
 d *Iesus autem respondit. Qd. cæci in lege cur mihi inuidetis, si hoīem in sabbato sano, qui Deus cum patre semp̄ operor.*
 * **CYRIL.** Si creditis nutu dei die sabbati solē oriri, oīaq; gubernari cur temere eū accusatis p̄ quē p̄ omnia operatur.
 e *Propterea ergo. Si prius pro opere sabbati, nūc magis insidiantur, quia patrē iuū Deum dicit, cum eū tantum modo hoīem putarent. Ergo imponūt quod se facit æqualē Deo quod esset facere rapinam, sed ipse natus est æqualis.*
 * **AUGUSTINVS.** Intelligunt Iudæi quod non intelligunt Agriani filium Dei patrem æqualem, qui non rapinā

arbitratus est esse se æqualem Deo.
 f *Respondit itaque Iesus. Quia cōmoti sunt de audita æquitate eius quem putant hoīem puram cum Deo patre, dicit se esse filium equalē patri eiudem voluntatis, eiudem p̄tatis, eiudem operationis. In his autem disseñdis h̄c genere loquēdi vt tur, quo mentes uulorum possit curare, & si non im̄ re & quo mentes ductorū exerceant & patcatur. Dicit de deitate filii. Nō potest a se facere, si quod videt pater facere, & demōstrat ei pater, quæ omnia non secundum l̄ram vt in hominē fieret accipiēdas, sed mystice. Item hæc secreta, cit, vt conturbent, vel vt forte turba medicum quæran. Propter nos etiam vt nobis scriberet quæ non bene intellecta in errorem e.*
 a *cum Iesus in templo, & dixit illi: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abiit ille homo, & nūciauit Iudæis, quia Iesus esset, qui fecit eum sanum. Propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbatho: Iesus autem respondit eis. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque Iesus, & dixit eis. Amen amen dico vobis non potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Quæcunque enim ille fecerit, ne intellecta in veritatem ducerent.*
 g *Amen amen dico vobis. Agit hic de identitate sua cum patre, & minoritate sua secundum hominem & quid in hi ciat, s. vtranque resurrectionem corporis, & animæ.*
 h *Non potest. Ita sum æqualis patri, vt non ipse a me, sed ego sim ab eo. Non facit a se, nec potest a se, qui non est a se ab eo facit & potest a quo est.*
 * **CYRIL.** In eo qd oīa similiter p̄t sicut & p̄identas substantiæ confirmatur. Similiter. n. operantur quæ sunt eiudem oīno naturæ & vt videatur eiusedē esse volūtati nihil posse a se facere filiū d̄t, nisi qd viderit patrē faciētem.
 i *Nisi quod vobis. Idē est, filio videre patrē, vel audire qd eīa patriæ. Videre ergo facientē, est eadē cū patre operari. n. hic d̄t, quasi alia faciat pater alia imitans filius sicut let in hoīb. fieri, sed eadē sunt opera quæ operatur p̄ filiū, vnde addit. Quæcunq; n. ille fecerit hæc & filius similiter facit hæc eadē & nō alia, & nō dissimiliter, sed similiter.*
 * **CYRIL**

NICOLAUS DE LYRA
 1 *Et dixit illi. Ecce facta est. & c. Ex quo patet, qd infirmitas illa fuerat sui propter peccatum inflata.*
 2 *Ne deterius, & c. In currendo p̄nam æternam, quia in recidivante sunt nouissima peiora prioribus.*
 3 *Abiit il. ho. & c. Dicunt aliqui, quod hoc fecit malitiose. Sed hoc nō est verū, quia illos quos dominus sanauit corpore, sanauit & mēte vnde de isto dicit inf. 7. c. Totū hominē saluū feci in sabbato. Quod etiā exprimitur hic ex uerbo Christi cū dicit. Jam noli peccare, quasi dicat præcedens peccatum est tibi dimissum. Et ideo dicendū, quod iste sanatus iuit bona intentione, ad publicandū uirtutē Christi. Illi autem quibus hoc nūciauit fecerunt inde damnum suum, sicut, & de alijs Christi uirtutibus, ideo sequitur.*
 4 *Propterea perse. Tanquam uolatore m̄ diuinæ legis, quod tamē erat falsum vt visum est.*
 5 *Iesus autem. Hic ponitur miraculi excusatio. Circa quod considerandum, qd apostoli fuerunt homines puri, & ideo Christus excusauit eos de uiolatione sabbati in confricatione spicaru per exēpla purorū hominum, sicut Dauid & sacerdotū, vt habetur Mat. 12. a. ubi ista exēpla diffusius tractantur, ipse autē Christus erat homo & Deus, & ideo aliquādo se excusauit de uiolatione sabbati p̄ facta humana vt patet Luc. 13. c. vbi ostendit, quod in necessitate poterat bos leuari de puteo in die sabbati, & multo magis homo sanari, vt h̄etur inf. 7. c. Si circūcisionē accipit homo in sabbato, vt nō soluat lex Moyse, mihi indignamini, qd totū hominē saluū feci in sabbato.*

in sabbato. Aliqñ autē se excusat p̄ diuina facta, vt hic cū sabbato.
 6 *Pater meus, & c. Deus enim nō sic producit res sicut artifex, quia domum factā dimittit & nō conseruat & ideo domo cessat eius operatio. Deus autem sic producit res, qd eas conseruat esse, & ideo licet septima die quieuerit à nouis operibus, condēdit tamē quieuit à creaturis productis conseruandis. Pater & filius ut vnus Deus & ideo sic ut pater continue operatur in cōseruatione administratione uerū, ita & filius, sicut Christus excusat in sabbato operādo. Sed quia ex hac excusatione sequitur, qd Christus sit æqualis Deo patri, ideo ex hoc uerbo magis persequebantur eum Iudæi quam blasphemum, quia blasphemia acrius punitur in lege quam cōtra sabbati, & hoc est quod dicitur.*
 7 *Propterea ergo magis quære. & c. Patet litera propter uod consequenter se excusat dicens.*
 8 *Amen, amen dico uobis. Quasi dicat uobis mibi ponitis legis transgressionem & hoc est impossibile quia non possū obliquari à regula ueritatis diuinæ. Quod patet quia filius in quantum Deus habet omnino eandem operationē cū patre, & sic non potest ab eo obliquari. Similiter nec in quantum homo, quia humanitas Christi est instrumentū coniunctum ipsius diuinitati, & sic non potest transgressio est obliquatio à lege diuina. Sciendum tamen quod ex hoc uerbo. Non potest filius, & c. dicitur filium in diuinis esse rem patre, & ideo consequenter hoc excluditur cum dicitur.*
 9 *Quæcunque enim. Scilicet pater.*
 * **H**

MORALITER.
 4 *Propterea persequebantur Iu. Opus eius bonū peruertentes in malū, & adhuc multos habent sequaces, nuncios Christi propter opus confessionis & prædicationis molestantes.*
 5 *Iesus autem respondit, & c. Vbi Christus uinitatē operationis*

ostendit & naturæ in filio & in patre & hoc satis diuine. Nec occurrit mihi moralitas hic conueniens, nisi quod quilibet Christianus, qui Dei filius est adoptiuus, deliniri sibi charitatem mentis & conformitatem operationis, secundum illud. 1. Corint. 6. d. Qui adhæret domino spiritus est,

a Qui non honorificat. **AVG.** Si enim minor crederetur filius, pater in honoraretur, quod vel invidus nolleret eum genuisse & qualem, vel infirmus non posset & sic non esset Deus conuinceretur, quia impotens.

b Quia qui. Quia equalis sum patri & uno honore cum eo honorandus, ergo

qui audit verbum meum, id est, quae credit me filium, & credit eum patrem habet vitam aeternam, quia haec est vita aeterna, ut post dicit ut cognoscant eum nisi Iesum Christum esse unum verum Deum.

c Audite &. Cur ait. Audit verbum meum & credit, non mihi sed ei qui me misit, quia verbum eius est in me, imo ego sum verbum eius, Qui ergo ei credit, credit verbo eius, id est, mihi.

d Sed transiet. Hic a morte infidelitatis ad vitam fidei & iustitiae post a corruptione ad aeternitatem.

De prima autem resurrectione apertius subdit. Amen amen dico vobis, quia. v. h. & nunc est.

e Quia ue. Dixit quia filius suscitatur & viuificatur, quod verum est, quia venit hora, &c. & ostensio patris sui, hic. n. de suscitatione animae a peccatis agitur.

f Vocem filii. Hoc solum iustis conuenit, qui sic audiunt de incarnatione eius, ut credant quia filius Dei est.

*** CYRIL.** Quia Lazarus domini vocem audiuit, aut quia fideles mortui erant, antequam saluatoris doctrinam reciperent, aut magis accommodate quia suscitantis vocem omnes aliquando audient.

g Sicut. n. pater. **AVG.** Vita, quae est ipse pater & filius pertinet

ad animam, non ad corpus. Corpus enim non sentit sapientiae, sed anima rationalis, quae illuminatur a lumine quod illum. *Omnem ho. ue. in hunc mundum.*

AVG. Super animam rationalem quae imago Dei, est nisi Deus cuius est imago huius ipse Deus est vita

Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Amen dico vobis, quia qui verbum meum

a intelligit. **b** Me misit ad salutem omnium. **c** Ex patre qui credit, & similiter ex me qui sum vna vita cum eo & hoc est quod dicit. Et qui audierint viuent.

audiet & credit ei qui misit me, habet vitam aeternam, & in iudicium non veniet, sed transiet a morte in vitam. Amen

a Post per apostolos. **b** Noni expectare nouissimam. **c** Per ipsum. **d** Sine fide in peccatis.

amen dico vobis, quia venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, & quia audierint viuent. Sicut enim

a Ad animarum viuificationem.

pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio habere vitam in semetipso. Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia

a Quod filius hominis habet potestatem iudicii ut & malis possit uideri mirum enim uideretur cum hoc magis conueniret filio Dei. **b** In fine saeculi.

filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia ueniet hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient uocem filii Dei, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem uitae, qui uero

a Tam boni quam mali. **b** Corpora non animarum. **c** Non ut uiuant sicut supra sed ut resurgant.

omnes qui in monumentis sunt audient uocem filii Dei, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem uitae, qui uero

a Adhuc indiscretio. **b** Ecce discretio iudicii. **c** Ut uideant Deum sicuti est.

Dei solis mundis corde promittitur, unde *Beati mundi de, quoniam ipsi Deum uidebunt.*

AVG. Christus in eo quod est filius Dei est vita quae uiuificat animas, in eo quod filius hominis, iudex. Dedit ei pater vitam generando, ut uiuificet. Dedit ei potestatem iudicii in carne mittendo per uerbum. n. filii Dei, si uerum resurrectio per uerbum factum in carne filii hominis fit corporum resurrectio.

*** CYRIL.** Mitigat iram Iudaeorum se a patre habere patrem dedisse dicens & Arrianorum curam habuit dicens quia filius hominis est.

k Quia ueniet ho. Sicut sup. est autor de resurrectione

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui non honorificat filium. *Honore patriae.*

2 Non honorificat patrem qui misit illum. *Quia habent eandem maiestatem.*

3 Amen amen dico vobis. *Hic ostendit qualiter potentia uiuificatiua de qua loquutus est, sit intelligenda scilicet de uiuificatione spiritali, quae est per fidem charitate formatam et hoc est quod dicitur. Amen amen dico vobis, quia qui uer. &c. Fide formata.*

C 4 Habet vitam aeternam. *Causatur, quia habet gratiam qua facit eum dignum uita aeterna.*

5 Et in iudic. &c. *scilicet condemnationis: ueniet tamen in iudicium discussionis, & praemiationis. Et quia dixit, quod talis habet vitam aeternam, ne aliquis credat ex hoc quod fides faciat hominem in presenti immortalem, ideo subditur.*

6 Sed transiet a morte. *Quia oportet soluere debitum naturae, antequam ueniat ad uitam gloriae. Et quia fides a Deo datur per inspirationem ideo subditur.*

7 Amen amen dico, &c. *Iste euangelista solus duplicat hanc dictionem amen quae in Hebraico confirmationem designat. Ipse enim subtiliora & altiora scribit de Christo, & haec indigent maiori assertionem propter quod communiter ueritur praedicta duplicatione.*

8 Quia ueniet ho. &c. *quando mor. Morte infidelitatis, de qua dicitur Mat. 8. c. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.*

9 Audient uoc. &c. *Fidem uiuificantem suscipiendo ideo sequitur.*

10 Et qui audierint. *Potest etiam intelligi de uiuificatione corporali quia ad uocem Christi aliqui fuerunt resuscitati scilicet filius uidue Luca 3. c. & filia Archisynagogi Matt. 9. c. & Lazarus infra. 11. f. Per hoc autem quod hic dicitur. Ve. hora. Patet quod non loquitur de resurrectione generali, quae erit in futuro, sed de uiuificatione spiritali, quae est per fidem Christi, & de resurrectionibus corporalibus particularibus tantum, quae factae sunt ad confirmationem huius fidei, et istae inceperunt a principio praedicationum Christi.*

11 Sicut enim, &c. *Hic consequenter agitur de resurrectione naturali futura & de iudicio sibi correspondente. Et diuiditur in duas primo agitur de resurrectione, secundo de iudicio. ibi: Et potestatem Circa primum sciendum, quod illud quod est tale per essentiam est uita per essentiam & per consequens filius, cum sint una essentia & una uita, & per consequens ipse erit causa uiuificatiua omnium resurgentium & hoc est quod dicitur. Sicut enim pater. Id est, a se & nullo alio, & per consequens ei conuenit per essentiam.*

12 Sic dedit, &c. *Quia licet filius sit uita per essentiam sicut pater hoc tamen habet a patre.*

13 Et potestatem. *Hic consequenter agitur de iudicio futuro uidetur in duas quia primo describitur illud iudicium, secundo uidetur fore iustum, ibi: Non possum. Circa primum sciendum, quod est tota trinitas in iudicio futuro iudicabit autoritatiue, sed prius in quantum homo iudicabit exequentiue. Cuius ratio est, quia iudex debet manifestus omnibus iudicandis. Deus autem pater uel secundum diuinam naturam non uidebitur in iudicio ab omnibus, tunc omnes essent beati quia in tali uisione consistit beatitudo, & ideo executio iudicii data est Christo homini qui poterit ab omnibus uideri & hoc est quod dicitur. Et potestatem, &c. executiue.*

14 Quia filius hominis est. *Ab omnibus uisibilis bonis & malis.*

15 Nolite mirari hoc. *Quasi dicat adhuc maius faciet Christus homo, unde subditur.*

16 Quia ueniet hora, &c. *audient uocem. Humanitas enim Christi est organum diuinitatis, & ideo uocem eius operabitur ad resurrectionem generalem futuram per modum instrumenti coniuncti, ut omnium tamen quia non resurgent uniformiter, quia aliqui resurgent a gloria, & alij ad penam, ideo sequitur.*

17 Et procedent, qui &c. *Hoc dicitur ad denotandum, quod deus sine boni, operibus non sufficit ad salutem.*

18 Qui uero mala, &c. *Id est, condemnationis.*

*** No**

in vitam æternam, ita etiam hic est autor de resurrectione
 canis aliter nemo crederet.
 CYRILLVS. sic omnes excitando maiora monstra-
 bi quam vnus ægroti curationem.
 Non possum ego a meipso fa. Dedit mihi potestatem iudici non
 en possum a me
 id est, qui non est i se
 no facit a se, & ita a
 culpatur eum de
 ore sabbati, cul- b
 patrem.
 sicut autem Au-
 di per vnitatem sub-
 stantiam, id est, scio
 quod non est aliud au-
 di, quam scire vel
 esse. Vel ego filius
 hoanis nihil a me
 psum, sed sicut au-
 di a Deo iudico,
 & iudicium meum
 de vniuersis que est
 iudicium. ideo quia non
 quero voluntatem,
 meam, id est, homi- f
 ni sed patris, que
 est e salute homi-
 ni qui ad hoc me g
 mit, id est, incarna-
 ti sit.

CYRILLVS.
 Natiuitatem in fine
 mundi, sed in hac vi-
 ta iudicaturum a-
 pet secundum legem
 Me, qui ait, Non accipies personam hominis in iudicio,
 quia iudicium Dei est factus est enim sub lege.
 Non quero. Loquitur nunc secundum quod equalis
 est patri, vt probetur in eo vera Deitas, nunc secundum
 quod minor, vt probetur vera humanitas.
 Si ego test. monium. Dico de identitate essentie sue cu pa-
 tre ex

tre, ex qua viuunt non corpora que non sentiunt, sed anime ra-
 tionales media inter Deum & corpora. Dico etiam de minori-
 tate humanitatis, in qua scilicet moritur, resurgit, suscitatur cor-
 pora & iudicat, supponit de testimonio, iuis que non indiget ha-
 bere ab homine, quia habet ab operibus que pater dedit & ab ip-
 so patre habet tamem
 & ab hominibus sed
 vt a lucernis, id est, a
 Ioanne & a Moyses,
 qui si non possunt
 coniungere animas
 Deo, possunt tamem
 confutare inimicos:
 Alius est qui testi-
 monium, &c. CY-
 RILLVS. Alius est
 enim personaliter
 pater, alius filius.
 Sed hæc. Sed tamem
 testimoniū Ioannis
 induco, vt per Ioan-
 nem vos homines ad
 veritatem ipsam du-
 camini, & credentes
 salui sitis.
 Ille erat, &c. Qui
 me exterius oculis
 hominum visibiliter
 exhibuit, interius cor-
 da hominum ad me
 cognoscendum accedit.
 Etiam omnes prophetæ
 & apostoli sunt lucer-
 nae. Christus verum
 lumem. quod illuminat
 omnem hominem venientem in hunc mundum,
 * CYRILLVS. Testimonium Ioannis non repellit tamquam inu-
 tile, quem misit ad clamandum. Parate viam domini, sed ad maio-
 ra scandit, quia vocem hominis etiam sancti calumniari quis
 potest, vt Azarias & Ioanam verba Ieremias:
 Ardens, &c. Hoc est in nocte ostendens sequi solem non er-
 go superflua, Nemo tamem in ea remaneat quasi ipsa sufficiat

1 Non possum ego
 2 a meipso facere quidquam. Sicut audio iudico, & iudicium
 3 meum iustum est; quia non quero voluntatem meam, sed
 4 voluntatem eius qui misit me. Si ego testimonium perhi-
 5 beo de meipso, testimonium meum non est verum. Alius
 6 est qui testimonium perhibet de me, & scio quia verum est
 7 testimonium eius, quod perhibet de me. Vos misistis ad Ioan-
 8 nem, & testimonium perhibuit veritati. Ego autem ab homi-
 9 ne testimonium non accipio, sed hæc dico, vt vos salui sitis. Il-
 10 le erat lucerna ardens & lucens. Vos autem voluistis exultare ad
 11 horam in luce eius. Ego autem habeo testimonium maius Ioan-
 12 ne. Opera enim que dedit mihi pater, vt perficiam, ea ipsa opera
 13 que ego facio testimonium perhibent de me, quia pater me
 14
 15
 16

† De cōf. di. 5. c. fi. in fi.
 * patris Cap. 147
 † Inf. 8. c.
 E
 † Matth. 3. d.
 † Ioanis sub testi-
 monio.
 Sup. 1. a.
 F
 Cap. 149
 Hieron. 43.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non possum. Hic ostenditur hoc iudicium fore iustum. Filius enim
 in quantum Deus, habet eandem naturam cum patre, & sic non potest iudi-
 cao deficere, sicut liter nec in quantum homo, quia voluntas huma-
 ni omnibus sequitur motum & regulam voluntatis diuinae, & hoc
 est quod dicitur. Non possum ego. &c. fac. quic. Declinando a patre.
 2 Sicut audio, &c. Licet enim habeat eandem notitiam cum patre
 in quantum Deus, tamen habet eam a patre, & secundum hoc dicitur
 a patre, & sic magis proprie a patre audit.
 3 Et iudicium. Quia non potest obliquari voluntas Christi homi-
 ni voluntate Dei, vt dictum est, ideo sequitur. Quia non quero
 voluntatem meam sed, &c.
 4 Si ego te. Posita Christi doctrina de potentia vniuersali eius,
 consequenter ponitur confirmatio predictae doctrinae. Et diuiditur
 in duas quia primo confirmatur homo dicitur doctrina, secundo arguitur
 deum duritia, ibi: Claritate ab hominibus. Prima in duas, quia
 primo confirmatur testimonio humano, secundo testimonio diuino, ibi:
 Ego autem habeo. Prima in duas, quia primo inducit testimoniū. Secundo
 ostenditur quod deat esse acceptum, ibi: Ille erat. Circa primum sciendum
 quod quod doctrina aliqua confirmatur per aliquid quod est minoris au-
 thoritatis, propter hoc quod illud est magis acceptum audientibus, sicut di-
 citur in philosophia. 2. Metaph. quod aliqui dignantur, id dignum reputant Poetam
 in dicitur esse testem, sicut sunt illi qui sunt imbuti dictis Poeticis, & ideo
 non recipiunt nisi per testimonium Poetae confirmetur quamuis il-
 lud est magis autenticum simpliciter quam dictum Poeticum. Et eo-
 dem modo venientibus ad fidem de Iudaismo confirmatur nouum Te-
 stamentum per vetus, & eodem modo Saluator hic confirmat doctri-
 nam per testimonium Ioannis, cuius sanctitas erat nota Iudaeis,
 & hoc est quod dicitur. Si ego testi, &c. scilicet solus.
 5 Testimonium meum non est verum. Id est, efficax secundum
 dicitur reputationem vestram, quamuis in se sit efficacissimum, propter
 hoc sequitur.
 6 Alius est qui testimonium. Scilicet Ioannes Baptista, vt
 patet 1. & 2. cap.
 7 Et scio quia verum, &c. Quia pater eius Zacharias per spiritum san-
 ctum pro-

Etum prophetauit ipsum praere ante faciem domini ad dandam scien-
 tiam salutis, vt habetur Lu. 1. g. Testimonium autem saluiferum esse
 non potest nisi sit verum. Quod autem istud testimonium sit autenti-
 cum, ostenditur.
 7 Vos misistis ad Ioannem. Nuncios solennes quasi volentes
 acquiescere dicto eius sicut autentico, sicut dictum fuit 1. c.
 9 Et testimoniū perhibuit veritati. Id est, mihi qui sum veritas
 confitendo me esse Christum, & se negando, vt patuit supra 1. cap. & 3.
 10 Ego autem ab homine testimoniū, &c. Q. d. Non dixi ipse
 dicta, vt sim in maiori autoritate propter dictum Ioannis, sed pro-
 pter salutem vestram quam desidero, vt acquiescentes eius testimo-
 nio ad salutem pertingatis.
 11 Ille erat. Hic ostendit quod Ioannis testimonium deit ei esse ac-
 ceptum propter tria, scilicet propter eius officium, quia erat praeco Christi
 & notatur cum dicitur: Ille erat lucerna, ostendens hominibus viam sa-
 lutis, scilicet Christum. Et sicut lucerna non lucet ex se, sic Ioannes non erat
 lux, sed venit vt testimonium perhiberet de lumine, secundo
 propter charitatis incendium, quod notatur cum dicitur.
 12 Ardens. Intantum quod propter zelum charitatis diuinae mortem su-
 scipit, tertio propter virtutis exercitium, in tantum, quod credebatur eum
 Christum, quod notatur ibi: Lucens. Ista tria debent reddere testi-
 monium eius acceptum, & maxime Iudaeis, quia voluerunt ipsum
 recipere tanquam Christum, propter quod subditur.
 13 Vos autem vobis ad hoc ex in luce eius. Dicit ad horam, quia si-
 naliter eum contempserunt, & eius mortem procurauerunt.
 14 Ego autem. Hic consequenter confirmat doctrinam suam per te-
 stimonium diuinum. Et diuiditur in tres, secundum quod pater testifica-
 tus est triplex de Christo scilicet per opera, per suipsū, & per scriptu-
 ras, secunda ibi. Et qui me misit, tertia ibi, Scrutamini scriptu-
 ras. In prima parte dicitur sic: Ego autem habeo, &c. scilicet testi-
 monium Dei patris, quod est maius testimonio Ioannis, propter ma-
 iorem cognitionis certitudinem, & propter eius incommutabilitatem.
 Et quale sit istud testimonium, ostendit dicens.
 16 Opera enim, &c. Vt perficiam ea, scilicet miracula virtute to-
 tius creature excedentia, quae faciebat Christus virtute propria, ideo di-
 cit. Et perficiam, ea ipsa opera que ego facio, &c. Sicut enim firmum
 testimonium habetur per demonstrationem in his quae subsunt facultati

Sub. 2. d.
 Diuisio.

Libr. 3. ca. 7. Pfal. 131.

Intra 8.5.

Gloria

Joan. 1.

Cap. 1.

CYRILLVS. Christus vera lux quæ lucernas oēs prophetarū & omnium hominū accedit. Dicitur autē lucerna vt David pdixerat canēs. *Parate lucernā Christo meo.* Sed additur ardēs & lucens quia dictū est ad Mosē. Præcipe filiis Israel vt offerant oleum purissimū ac lucidissimū ad accendendam lucernā iugiter extravelū testimoniū in tabernaculo foederis, ponetq; eam Aarō & filii eius vespere vsque ad mane coram domino, cultu rituque perpetuo in generationibus vestris. Lucerna D. Ioānes. Oleū, gratia spiritus sancti, velū finis legis Aarō & filij eius, pastores tentantes historiam D. Ioānis, nox, seculum præiens. Quod autē seruatoris præcursor p lucernam significabatur est sic intelligendum, seruatur ardēs lucerna in hoc seculo, quæ gratiam credētibz lucem præbeat. At Iudæi principio mirati Ioannem, post increparunt interrogantes, Quid ergo baptizas?

CYRILLVS. Humilius propter dispensationē carnis de se

de se loquitur, aut consensum patris in faciendis miraculis dationis nomine appellat.

CYRILLVS. Ridiculosa hæc opinio Iudæos detinet credētes maioribus iuis, in mōte Synai ipsam naturā corporalibus oculis perspectam fuisse & vocem ipsius proprie vitam.

emisit.† Et qui me misit pater, ipse testimonium perhibet de me. Neque vocem eius vnquam audistis, neque ipseciem eius vidistis: Et verbum eius non habetis in vobis manens, quia quem misit ille, huic vos non creditis. **Scrutamini scripturas; quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me, & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis.† Claritatem ab hominibus non accipio, sed cognoui vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ a solo Deo est, non quæritis? Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud patrem.† Et qui accusat**

Quia dilectio Dei non est in vobis, quia me non accipitis, i. non creditis, quia veni vt per me pater glorificet. Si alius. Antichristus, qui propriam gloriā quærit non dei.

NICOLAUS DE LYRA.

naturali intellectus, ita in his quæ sunt supra hæc facultatē firmum testimonium est per opera soli Deo possibile, qui non potest esse testis falsitatis, & hoc modo confirmata est doctrina Christi, nō solū ipso predicante, sed etiā ipsis apostolis, secundum quod dicitur Mar. vlti. d. Illi autē profecti predicauerunt vbiq; domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

1 Et qui misit me. Hic cōsequenter ponitur testimoniū patris, quod testificatus est per seipsum, & hoc fuit in baptismo & in transfiguratione, vbi audita est vox patris sup Christū. Hic est filius meus dilectus, & hoc est quod dicit: Et qui misit me pater ipse. Per seipsum.

2 Neque vocem. Hic cōsequenter ostendit eos nō capere huiusmodi testimonium, quod Deus ostendit tripliciter. Primo per signū sensibile, sicut in baptismo & transfiguratione audita est vox sensibilis. Sed hanc vocem non audierant Iudæi persequentes Christum, quia ibi nō fuerant, ideo dicitur: Neque vocem. &c. Secundo ostendit aliquibus per visionem suæ essentia sicut beatis, & hoc excluditur ab eis cum dicitur: Neque speciem eius vidit. Tertio per internam inspirationem, & hoc excluditur cum dicitur.

3 Et verbum eius, &c. Et subdit causam huius. Quia quæ misit ille, huic vos non creditis, quia hoc non prouenit ex Dei defectibilitate, sed vestra incredulitate.

4 Scrutamini. Hic cōsequenter ponitur testimoniū Dei patris per scripturas veteris Testamenti quæ manifeste loquuntur de Christo, & hoc est quod dicitur. Scrutamini, id est, interius diligenter aduertite.

5 Scripturas. Legis & prophetarum.

6 Quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Et bene dicit, putatis, quia ab hac opinione sūt defraudati ex eorū incredulitate

7 Et illæ sūt quæ testimonio perhibent, &c. Quia scriptura veteris Testamenti determinat tempus eius aduentus. Gen. penul. b. Non auferetur sceptrum de Iuda, &c. & Dā. 9. f. vbi determinatur tēpus aduentus sancti sanctorū sub numero certo hebdomadarū. Determinat etiam locum natiuitatis Mich. 5. a. Et tu Bethleem Ephrata paruuulus es in milibus Iuda: Ex te enim egredietur qui sit dominator in Israel, &c. Determinat etiā modū nascēdi, Isa. 7. c. Ecce virgo concipiet & pariet, &c. & modū conuersandi in paupertate. Zach. 9. b. Ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator, & ipse pauper. Et modum moriendi, isa, 53. c. Sicut onis ad occisionem ducetur, &c. Et breuiter omnia mysteria Christi in veteri Testamento inueniuntur expressa, & in Christo completa, & ideo ex scripturis veteris Testamenti potuit vere cognosci, quod ipse erat Christus

Christus in lege promissus, sicut diffusius declarauit in quadam oratione in qua de hoc determinauit.

8 Et non vultis venire ad me. Per fidem, quia Iudæi prioribus parte permaferunt in infidelitate. Vt vitam æternam habetis, quæ habetur per fidem formatam charitate.

9 Claritatem ab omnibus. Hic consequenter arguit eorum mendacitatem ad credendum, & quia persequebantur. Christum vt prophetam in quo fingebant se moueri zelo Dei, & vt violatorem iuramenti in quo videbantur moueri zelo legis Moysi, ideo ostendit quod esse falsum, primo primum, secundo, ibi. Nolite putare. Et dicitur ergo primo, sic. Claritatem ab hominibus non accipio, quia non quero quod dicitur prædicta non dixi ad iactantiam, quia non quero humanam gloriam. Quod patet ca. seq. vbi dicitur. quod fugit quando eum voluerunt eum facere regem. Sed ostendit vltimus ad quid prædicta dixerit, scilicet ad ostendendum eorum duritiam dicens.

10 Sed cognoui. Id est, cognoscere feci.

11 Quia dilectionem, &c. quod declarat ex signo presenti.

12 Ego veni in nomine. Quod patet per prædicta testimonia.

13 Et non accipitis. Sed magis persequimini, quod faceretis si dilectionem Dei haberetis. Hoc etiam declarat ex signo futuro dicens.

14 Si alius venerit. Id est, nō habens prædicta testimonia a eo.

15 Illum accipietis. Hoc fuit inchoatum, quando Iudæi respiciunt Benozeba tanquam Messiam, qui tamen nullum diuinum testimonium habebat per miracula vel scripturas, Hoc etiam per se complebitur quando recipient Antichristum pro vero Deo, qui faciet se circumcidi, & dicit se eis promissum, & ei adharebunt in infidelitate eius falsitas detegatur per Enoch & Eliam. Et causam huius incredulitatis subdit dicens.

16 Quomodo potestis vos credere, &c. Id est, gloriā humanā. Hoc impediuit Iudæos a fide Christi in parte, quia solum attendebat adhuc attendunt ad gloriā & exaltationem temporalem dāda eis per Messiam. Videbāt autem Christum pauperem & abiectū, & ideo nō recipiunt eum, non attendentes scripturas prophetarum quæ de eius paupertate & abiectioe loquuntur, vt supra dictum est. Quia autem & exaltatio quæ promittitur dāda per Christum, illa gloria celestis quam non intelligebant, ideo sequitur.

17 Et gloriā quæ a solo. Propter hoc in infidelitate persequebantur, quia Moyses manifeste scripserat de eo, & hoc est quod dicitur: Nolite putare, quod ego, &c. scilicet ego solus.

19 Est qui accusat vos. Mecum, scilicet, Moyses.

In 10

id est, in nomine suo veniet, hoc est q̄ Apostolus ait, vt cre-
dat mendacio, qui non crediderunt veritati.
a *Si enim, &c.* Cur aut̄ non credant subdit: Non, quia non
est perita veritate, sed q̄a superbia eos excæcat, & ambitio-
nalis, quæ appetit de se existimariq̄ in se non habet, & tu-
pe alios se esse. rre:
H militas vero lo-
liu Dei gloriã quæ-
ritiquefoli placere
apetit.

a vos Moyſes, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moyſi, cre-
deretis + forſitan & mihi. De me enim ille ſcripſit. Si aut̄ illius
literis non creditis, quo modo verbis meis credetis?

Ita in incredulitate non dubitatio Dei. Cur.
Quæ de me testantur.
Qui a leg. prædictus sum.
C Y R I L. Tacē-
tibz omnibus ſo-
lat Moſis legem ad
reurgutionem Iu-
darum ſufficientem aſſerit.

C Y R I L. Prophetam ſuſcitabo de medio fratrum tuorum
ſimilem

ſimilem tui, &c.
b *Si autē illius literis nō creditis, quomodo verbis meis credetis?*
Ex hoc colligitur, q̄a q̄ legis præcepta q̄ exteriora ſunt im-
plere negligit, euangelica quæ p̄fectiora ſunt. & ſublimio-
ra, multo minus implere valebit.

Quomodo?
Non ſunt Moſis li-
teræ verbis Chriſti
maiores, abſit: ſed
ait ſi Moſen quem
quotidie legitis non
auditis, multo min⁹
me recipietis qui ſe-
mel uobis aut rarius
loquor, Aut ſi elementa ueritatis lege deſcripta non diſci-
tis, quomodo ad altiora conſcendetis?

D
cap. 10.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In quo vos, &c. Falso tamen.
2 Si enim crederetis, &c. Ly forſitan. non eſt nota dubij, ſed
libertatis arbitriū, quia nullus credit niſi uolens.
3 De me. n. Scilicet dupliciter, vno modo expreſſe, & manifeſte
prædictū eſt Gen. pen. & Deut. 18. b. Prophetam ſuſcitabit vo-
bi Deus. Alio modo figuratiue & occulte, quia oīa ſacrificia &
ſacta

ſacta in veteri Teſtamento ſunt figura Chriſti.
4 Si autem illius, &c. Nō q̄lex Moſi ſit maioris authoritatis,
quam uerbum Chriſti ſecundum ueritatem, ſed tātum ſecundum Iu-
daorum reputationem, uocatur etiam lex Moſi litera, doctrina au-
tem Chriſti uerbum, quia Moſes doctrinā ſuā tradidit ſcripto, non
autem Chriſtus, quia lex euangelica eſt lex amoris, & ideo primo
fuit ſcripta in cordibus apoſtolorum per receptionem ſpiritus ſancti,
ſicut diſſuſus declarauī ſuper epiſtolam ad Hebr.

E
Lex Moſi
ſi litera.

CAPVT VI.

a Poſt hæc abiit. Poſt uerba quibus Deitatis ſuæ & huma-
nitatis arcana monſtrauit miraculo quinq; panum
q̄ſſet ſubdit: vnde ait: Poſt hæc abiit. Id eſt, hæc inuſitata &
uabilia quæ ad cognitionem inuiſibilis Dei ducunt, ſed
& myſtica ſunt. Ma-
tēnim eſt ſeculum
Galilææ, id eſt, rotæ,
quæ hic eſt volubi-
lis, non erectio ad
Dam. Hoc tranſit
Ieſus reſurgēdo, vñ-
deum quem pri-
mū vna gens Iu-
darum, iam ſequi-
tū multitudō gen-
tium, cupiēs inſtrui
ſeri & ſatiari. Ie-
ſus autem diſcipulis
i nōte ſpirituāli altiora cōmittēs, turbis iſerioribus ſim-
piora, proximo Paſcha hoc agit, docēs eos quibus fecit de-
ſenſire de mūdānis ad cœleſtia, oculi Ieſu ſūt dona ſpi-
ritus, qui miſertus aperit, ne errent ueniētes ad ſe. Ipſe ſciēs
tat diſcipulum, vt ille tarditatem ſuæ fidei agnoſceret, q̄
reſente creatore de paucis ſufficiētā multis poſſe fieri, du-
bitare

bitare non debuit. Et per eius ignorantiam ſignificat ſpiri-
tualem intelligentiam Iudeos in lege ignorare.
b *Trans mare.* Tyberiadis & Capharnū in eodē littore ex
parte noſtra, vltra in alio littore oppoſito, locus eſt ubi mi-
raculū iſtud factū eſt. Nec p̄prie uocatur mare, ſed quæ dā
magna Iordanis re-
fluxio.

CAPVT VI.

*Id eſt, interfecto Ioanne uoluit dignitatem humanitatis & Deitatis per
miracula oſtendere aominando locum, & tempus.*
Dost hæc abiit Ieſus trans mare Galilææ, quod
eſt Tyberiadis. + Et ſequebatur eum multi-
tudo magna, quia uidebant ſigna quæ fa-
ciebat ſuper his qui infirmabantur. + Subiit
ergo in montem Ieſus, & ibi ſedebat cum diſcipulis ſuis.
+ Erat autem proximum Paſcha, dies feſtus Iudæorum.

Maria nuncupat, quam vt tranſeat, Chriſtum cogunt, qui
eos per mare rubrum deduxit.
c *Et ſequebatur.* Viſo hoc miraculo, gētū magna turba ſe-
gatur, q̄a ſicut eos quos a corporis infirmitate ſanabat, itus
ſpūs reintegrabat, ſic ipſos a morbo incredulitatis ſanabat.
* C Y R I L L V S. Phariſæi calūniāt paralyticū ſabbato
ſanatum

F
3. li. c. 11.
† 39. diſ.
c. 1. Mare
Galilææ.
Tyberia
diſ.
* eius
† Ma. 14. 3
Luc. 9. b.

NICOLAUS DE LYRA.
CAPVT VI.

1 Ost hæc aut̄. Poſtquam egit de uita ſpirituāli, hic cō-
ſi quenter agit de nutrimento correfpondente. Et diui-
ditur i duas partes, quia primo ponitur ſignū ſenſibi-
le de collatione cibi corporalis, vt p̄ hoc indncamur
ad intellectum cibi ſpirituālis, ſecundo ſubiungitur
driua de ipſo ſpirituāli cibo, ibi. Reſpondit Ieſus. Prima in-
er, quia primo ponitur miraculi tempus & locus. Secundo mira-
cū factus, ibi: Cum ſubleuaſſet. Tertio conſequens fructus, ibi:
I ergo homines. In prima parte dicitur ſic: Poſt hæc autem.
Re prædicta ſunt.
2 Abiit Ieſus, &c. Iudæi enim quærebant eum interficere, & nō
er adhuc tempus paſſionis ſuæ, ideo recedendo dedit exemplum ce-
deli ad tempus malitiæ humana, oſtendens q̄ aliquando licitum ſit
cl. ſi fidelibus fugere in perſequentione,
3 Quod eſt Tyberiadis. Illud enim mare eſt quiddā lacus magnus
pe quem tranſit Iordanis fluuius, ſed uocatur mare ſecundū modū
loendi Hebræicum, in quo congregatio aquarū uocatur mare, ſecū-
du illud Gen. 1. a. Congregationeſq; aquarū uocauit Maria.
Vatur autem mare Galilæa a prouincia iuxta quā tranſit, & vo-
ca nare Tyberiadis ex nomine ciuitatis adificatæ in littore, quæ an-
ticitus Cenereth, dicebat, ſed ab Herode tetrarcha fuit readificata

& ampliata, & Tyberias uocata in honorem Tyberij Caſaris. uocā-
tur etiam mare illud alijs nominibz, vt declarauī ſuper Matthæum,
& ideo illa dimitto.
4 Et ſequebatur eum. Quidam ex deuotione ab eo curati, qui-
dam malicioſe, uolentes eum capere in ſermone. vt Phariſæi, &
quidam ex deſiderio addiſcēdi, & aliqui ex curioſitate, uolentes mi-
racula quæ faciebat uidere, ideo ſubditur.
5 Quia uidebant. Hoc additur ad oſtendendum, q̄ ſiebant uirtu-
te diuina. Magicis enim artibus bene ſiūt aliqua curioſa & inutilia,
ſicut quod ſtatue loquantur, & conſimilia, ſed ſanitates quæ ſiunt
ad reducendum homines in Deum ſiunt tantummodo uirtute diuina
vt habetur in Itinerario Clementis.
6 Subiit ergo, &c. Quia erat locus deuotionis & doctrina aptus
ideo ſequitur.
7 Et ibi ſedebat, &c. Docens eos, & ſic patet locus in quo factū
eſt miraculum ſequens: tempus autem in quo factum eſt deſcribitur,
cum dicitur.
8 Erat aut̄, &c. Iſtud eſt feſtum Paſchale, de quo iſte Euāgelista
facit mentionem, & in iſto paſchate nō fuit Ieſus in Ieruſalem. Quā-
uis. n. Chriſtus legem ſeruauerit, tñ in hac ſolemnitate non fuit, quia
illi qui habebant inimicitias capitales, erant excuſati a præcepto le-
gis, quæ præcipitur oēm maſculum apparere coram domino in ſo-
lennitate Paſchali. Sic aut̄ erat de Chriſto, quia Iudæi quærebāt cū
interficere.

M O R A L I T E R.
Poſt hæc. Sequitur

sanatum, multitudo miratur signa facta super ægrotos.
 a *Cum subleuasset.* Exemplo suo nos admonet leuare oculos cordis nostri, vt si forte eo docente ad altitudinē actionis, & sciētiā ascendere permittamur. Turba sequentiū carnalium cogitationum nos non perturbet, nec ab altitudine cōtemplationis deticiat, sed eam spūalib. efciis quantum capere possit pascere curemus.

† Appro
 in qua
 uat autē
 ad se
 cap. 13.

* **CYRILLVS.**
 Lubenter Philippus discebat, & parum acutus sæpius interrogabat.

eorum

b *Respondit.* Adhuc Philippus lacte doctrinæ nutritus solidū fidē & cognitionis cibum capere nō valens, iuxta suę virtutis facultatem rēdit, impossibile existimans tot paucis posse refici, sed eruditur Deo nihil esse impossibile. Philippus ē (q̄ interpretatur os lapidis) figuram geris prædicandum, quib. in alter in fine cum

B
 cor, t̄
 multos

Christo constitutis, de carnalium hominum cogitationū turba pascenda dominus quotidie loquitur.

c *Ducentorum.* Centenarius duplicatus significat perfectionem bonæ actionis, & rationalis scientiæ, quæ erudiendis in fide non sufficiunt, nisi eis altitudo thæologię addatur, q̄ animas per bonam operationem purgatas, & per sciētiā rerum creatarum illuminatas, ad consummatam spirituum refectionum plenitudinem perducit.

cap. 14.

* **CYRILLVS.** Naturæ terminis Deitatis natura superiora est, oīa facile peragens, quæ nostram mentē excedūt. vt. n. oculis non cernimus quantum volumus, sed quā tum videndi acies ferre pōt, sic humanam mentem, etiam si mūda sit, adiectis vsque ad terminos prodendi credendū est.

d *Est puer vnus.* Hic puer est Moyles legislator, cuius lex neminem ad pfectum pduxit. Vnus, q̄a vanitatem ecclēsiæ futuram pfigurabat. Hic, id est, in ver. Test. quod quāuis non clarescente eam vilescit, adhuc tñ oīno non recessit.

e *Quinq.* Quinq; panes, sunt vetus lex, in quinq; libris Moyli. Hordeaci, q̄a cib. est rudī. Medulla hordei, tenacissima

ma palea & vix separabili tegitur, sic spūalis sensus. Hebræus populus puerili sensu legem portat quasi onus, nec claspascit, nec alios pascit: Deo pisces, Prophetæ, & Pīsaltemperantes austerum saporem legis: Vel duo pisces psonæ constitutæ in regimine populi: Regia, & sacerdos, q̄ inter turbas

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14

† Cum subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit † ad eum, dicit ad Philipum: Vnde ememus panes, vt manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum. Ipse enim sciebat, quid esset factururus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei vnus ex discipulis eius, Andreas frater Simonis Petri: Est puer vnus hic qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces, sed hæc quid sunt inter † tantos? Dixit ergo Iesus. Facite homines discumbere. Erat autem † fœnū multum in loco. Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque milia. Accepit ergo Iesus, panes & cum gratias egisset, distribuit discumbenti-

a *Vt ignorantiam discipuli demonstraret.* b *Idem ilius de futuro miraculo conlulens.*

a *Eade simplicitate qua Philippus.*

b *Puer hæc, vel vnus de discipulis fuit u. l. aliquis de turba*

a *Neque iste adhuc pfectus in fide. Doctores non pfecte intelligentes legem d. c. ns, quid confert lex saluti.*

a *Legi litera multiplex in symbolis.*

b *Adhuc in eis caro uiuebat.*

Per se & per Apostolos.

cepit panes, nō nouos creauit, q̄a antiquam scripturā nō uit, sed impleuit, & docuit. Gratiarū agit, doces nos de oīneficis gratias agere, & in timās de nostra refectione sedere & saluare. Multiplicauit, q̄a de paucis illis tot scriptura emanauerunt. Fragmenta, sunt secretiora quæ cōis nō apit populus, hæc colligūt apostoli, & committunt abitis mūdi, & cord. pfectis. Vidētes pphetam uocant forforatū, quia adhuc in fœno resident. Sed & vere ppheta dī, dum aliquid p̄tens, docet Angelus dicitur; dum futurū dicit, propheta. Tamē quia uerbum caro factum est, deus est Angelorum, & prophetarum.

f *Sed hæc, &c. Q. d. Legis litera, vel corporei sensus, qui p sunt ad multitudinē in te creditorū, qui spūalia alimta sunt petitori, quæ omnem literam, omnemque corporeū sensum superant.*

g *Facite homines.* Magister ueritatis prius in simplicitate, quasi in infimis locis, & in simplicitate uisibiliter ueritatem audiret erudiuit, ut sic in altitudinem contēptu erigantur.

CYRILLVS

NICOLAUS DE LYRA.

* *interficere.* Præterea Christus sicut seruādo legē ostēdebat se esse uerū hominem de filiis Israel secundum carnem, si c aliquando prætermittendo obseruationem eius, ostendebat se esse dominum supra legem.

1 *Cum suble. ex.* Hic ponitur miraculi actus. Et diuidit in tres, quia primo præmittitur miraculi necessitas. Secūdo describitur eius qualitas, ibi: Dixit ergo Iesus. Tertio ostenditur eius ueritas, ibi: Vt autem impleti sunt. Primo ostenditur tripliciter. s. ex populi multitudine, cum dicitur; Cum suble. &c. Tantum enim desiderabant audire Christum quod omiserant apportare se cum alimentum propter quod necessarium erat per miraculum. Ostenditur etiam hæc necessitas ex defectu pecuniæ, cum subditur.

2 *Vnde eme.* Non petit ignorās, q̄ deficeret eis precīū, sed vt ex responsione Philippi appareret certius miraculum, vnde subditur.

3 *Hoc aut.* Vt per hoc defectus pecuniæ alijs ostenderetur, sicut Gen. 22. a. Tentauit Deus Abraham, vt eius obedientiā alijs manifesta retur, non sibi propter hoc subditur. 4 *Ipse enim.* Quia inquāzum homo habuit plenitudinem scientiæ a principi conceptionis, & inquantum Deus oīa nouit ab eterno. 5 *Respondit, &c. Q. d.* Pauperes sumus, & tantam pecuniam habere non possumus, & si haberemus, non sufficeret pro eorum refectione, ideo sequitur.

6 *Vt vnusquisque.* Iste. v. Philip. adhuc rudis existens non aspiciebat ad eius uirtutē qua de aqua uinum fecerat, nec de alia signa q̄ frequēter fecerat. Ostēdit consequēter miraculi necessitas ex cibi paucitate.

7 *Dicit*

7 *Dicit ei vnus.* Hic uidetur melius dispositus quā Philippus, quia in responsione sua uidetur hēre respectum ad multiplicatum panum. eo modo quo factum est per Eliseum. 4. Reg. 4. g. vnde suū.

8 *Est puer vnus, &c. Q. d. etiam si multiplicaretur.* eo modo non factum est per Eliseum, qui de uiginti panib. multiplicatis non uisit nisi cētū uiros, in ista magna multitudine hoc esset ualde modicum.

9 *Dixit ergo le.* Ostēsa miraculi necessitate, hic consequenter describitur eius qualitas per multiplicationem panum uirtute Christi, hoc est quod dicitur.

10 *Facite ho.* Id est, ordinate sedere ad comedendū. II. at au. Hoc interponitur, ad ostēdendū q̄ locus erat aptus ad sedendū.

11 *Discubuerūt, &c.* Secūdo modum Hebraicum soli uirtute numerantur a uiginti annis & supra, vt habetur Nu. 1. a. M. uirtute autem & paruuli hic tacentur.

12 *Accepit ergo Iesu.* Quia in manib. suis multiplicati sunt. De mō huius multiplicationis dixi Mat. 14. ubi idem miraculum describitur. Sciendum tamen quod Christus non creauit panes de nouo, sed præexistentes multiplicauit ut miraculum esset magis notum, quia talis multiplicatio est uirtute pceptibilis quam creatio.

13 *Et cū gratias egisset.* Iste per apostolos distribui præcepit. Sciendum etiam, quod Christus quando fecit miracula imperando, ut ostēderet se facere illa re propria, aliquando autem orando, ut hic cum dicitur: Gratias egisset. Vt ostēderet q̄ talia non fiebant ab eo per demones magice arte, ut Pharisei dicebant.

* *Vt aute*

MORALITER,

† *Cum subleuasset ergo.* Ista refectione magne multitudinis de

5. panib. & duob. piscib. exposita fuit mystice Matth. 13. Mar. 6. & Luc. 9. propter quod hic pertransio.

† *Id*

A Cum remigassent. Non sine causa estimatiue dicit 25. aut 10. & non affirmatiue alterum. Quinquies quinq; sunt 25. & e t quadratus quinar ius, significas libros legis, cui de erat perfectio. In senario autem qui constat ex partib. suis, nota tur perfectio. Vnde sex dieb. fecit omnia Deus, quinq; ergo

per sex multiplicant vt lex per Euangelium adimpleatur. His ergo, q legem seruant, incipit apparere le-

fus, sed per euangeli cam gratiam proximus fit, & calcit fluctas, id est, omnes tumores mundi sub pedibus, & eum prae abundantia mali qui remigant timent, ne deficient, ed eos con-

solatur Iesus; Ego sum qui hoc praedixi qui hac facio, quae necesse est fieri, & ideo nolite timere, quia ecce ego comprimam fluctus, qui vo-

luerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Ego sum nolite timere. id est, ego semper afflito, & sicut pmaneo, & nunquam ptranseo, non pdatis in me fidei falsis terrorib, Vides et quomodo non in principio pe li Dns afflito, sed in fine. Permittit namq; nos esse in dieo peneulorum, vt certantes in tribulationib, pbabi res

fiamus, & vt ad solum recurrat qui potens est speratis nos liberet. Cum enim intus humanus prouidere non rit, tunc salus diuina aduenit.

Altera die. nuaum est turbamiraculum, quoper aquas Iesus mbulasset, quia non rit ibi nisi nauis, & in eam non introit Iesus cum discipulis, vnde ergo tuseisset transitu, si su per aquas ambulasset?

Altera die. ostensionem stabat in bonis bus, non iacebat terrenis expectat sum. Vna nauis tholica ecclesia ha naues conuenit

rum qui non sincere quaerunt Iesum, vnde eis dicitur: ritis me non propter me, sed propter terrena. Et docet quomodo debeant quaerere.

Et cum inuenisse. Ecce praesens est eis quos fugerat, regem facerent. Cur ergo fugerat, nisi pro praedicto mamento? Iterum praesens loquitur eis, vt quorum matriam tres, eorum satiet & mentes, dicens, Amen, amen dico docens eos quos doctores instituit, fugere laudem & num imperium, sed tamen insistere praedicationi.

Amen, am

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Alia vero superuenerunt naues a Tyberide iuxtam locum vbi manducauerant panem, & gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Ie-

sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit:

Sum. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant. t Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis

appropinquare nauis

Venit

illa qua sunt discipuli eius. nauicula.

cu gratias egit ser dno Ma. 28. d

Cap. 24. iph

In hunc locum.

Questio. locis & Ma. con cordia.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cum remigassent ergo quasi, Stadium est octaua pars miliaris, & sic patet quod viginti quinque stadia faciunt tria miliaria, & vnum stadium.

2 Videt Iesum. Non quia habuit corpus phantasticum, sicut dicit Manichaeus, sed virtute diuina sic ambulauit, quia & Petrus eade virtute fecit ambulare super aquas, vt habetur Mat. 14. d. quibus habuit corpus graue & ponderosum, etiam secundum Manichaeum.

3 Et timentur. Timentur propter aquae periculum; Timentur quia timebant ne esse quid phantasticum, & ideo vtrumque timorem remouet dicens.

4 Ego sum. Vere, non phantastice.

5 Nolite timere. Quia possunt vos de periculo aquae eripere.

6 Voluerunt ergo: vt securiores essent ex eius praesentia.

7 Et statim nauis fuit ad, &c. scilicet Capharnaum, & sic apparet ibi triplex miraculum. Primo, quia super aquas ambulauit. secundo quia tempestatem sedauit. Tertio in breuissimo tempore fuerunt in portu, a quo multum distabant.

Solet aut hic quaeri verum id sit factum q hic scribitur, & Mat. 14. Ad. b. d. Chryso. quod non. Primo quia ibi dicitur, q discipuli ex precepto Christi nauem intrauerunt, hic dicitur q propria voluntate hoc fecerunt. Secundo, quia ibi dicitur quod veniens ad eos supra mare intravit nauem, hic aut dicitur quod voluerunt eum accipere in nauem, tertio quia ibi dicitur quod applicuerunt in terram Genesar, hic aut dicitur quod applicuerunt in Capharnaum, & ideo dicit, quod est aliud & aliud factum, hens tamen similitudinem in multis, nec est mirum, quia Christus frequenter legitur miracula similia fecisse.

AVGUSTINVS. Vere dicit contrarium, quia Mattheus post resurrectione turbae narrat hac apparitione Christi sup. mare, sicut hic.

Qui vult Aug. se qui pot obiecta Christi, soluere. Ad primum pot sic dici, quod Christus precepit apostolis, vt pararent se ad transire, & int rim il is ignorantib, ascendit in montem orari, & ipse expellauerunt cum vsq; ad vesperam, & tunc videntes quod non veniret, crediderunt ipse alibi transisse, propter quod tunc ascenderunt nauem propria voluntate, vt quaerere eum, & sic non est hic contradictio,

quia primo Christus praeceperat, vt dicit Mattheus q, postea ipsi ab sent: propria voluntate executi sunt. Ad secundum dicitur, q discipuli non negauit Christum nauem intrasse, sed dicit q voluerunt eum accipere quando appropinquauit eis, sed tunc non intravit, sed exiit nauem, & Petrus petit ad ipsum venire super aquas, vt dicit Mattheus, & postea cum Petro intravit nauem. Ad tertium dicit Genesar non est nome ciuitatis, sed regni onis supra illud mare eam ti, & dicit Genesar quasi generans auram, propter ventum ibi ex mari gnatum, in illa aut regione est ciuitas Capharnaum, & in venire in Capharnaum, est venire in terram Genesar. Sicut venire in sios est venire in terram Francia, vel si dicatur q Genesar sit dicendum quod erat prope Capharnaum, & in continuo. vtrumq; applicuerunt, medium autem ab vtroque denominat.

8 Altera die. Hic ostenditur qualiter fuit quasitus a turba. Illi enim qui viderant & audierant signum factum de panib, in illi num venerunt ad locum vbi Iesus fecerat illud signum, & non videntes eum, venerunt ad alteram partem maris, & ibi inuenit eum cum discipulis suis, & quia erant ibi tantum duae naues, vna qua ipsi venerant quarentes Iesum, & alia in qua venerant apostoli die praecedenti viderant, quod Iesus non intrauerat nauem cum discipulis suis, ideo mirabantur qualiter transisset illud mare, & quod quaerebant Rabbi quando huc venisti? Alia littera patet ex die.

9 Respondit eis Iesus: Postea signum de cibo corporali, & in se quentur ponitur doctrina de cibo spiritali, ibus autem spiritalis est ipsum verbum incarnatum principaliter ratione Deitatis, & consequenti ratione assumptae carnis, quae nobis datur in cibum in memento Eucharistiae, ideo primo agitur de cibo spuali quod est vnum secundo de cibo spuali quod est sacramentum, ibi: Et panis enim ego dabo. Prima in duas, quia primo ponitur, Christi doctrina do subditur Iudaeorum in murmuratio maligna; ibi, Murmurum. Primum dicitur in quatuor quia primo inuitat eos ad quaerendum spualem, secundo ostendit inueniendi modum, ibi. Dixerunt ergo vno ostenditur quid sit iste cibus ibi; Dixerunt ergo ad eum semper da nobis. quarto qui pertingunt ad fruitionem eius, ibi. Quod

quod at

amen, amen dico vobis. Postquam de diuinitate sua qua idē in patre, tractauit & eodem honore honorāndus, & de humanitate sua qua de morte liberat & suscitāt grandi ho-

qui est filius hoīs, est & filius Dei, & ideo me nolite contēnere filium hominis, sed petite a me cibum spiritualem. c Hoc est opus Dei. Fides per dilectionē operans, est opus, qd si desit facultas nō quærūt, nisi volūtas. Merito ēt fides quæ per dilectionē operatur, opus dī, quæ est initium & finis to-

quis me, nō propter ne, sed propter panem, qui pereunt. Ergo operamini, id est, quærite me propter ne, nō propter aliu. Ipse est enim cibus ille, qui permanet in vitam æternā, vt aperte dicit. Sic liter quotidie quærūt multi Iesum, nō propter Iesum, sed bene sit eis in tenōralibus.

CYRIL. Christus de celo descendit iudicaturus, & quārde ad eum veniētes dicentes Domine Domine non nomini tuo de iocia eiecimus, arguitur acerbius. CYRIL. Is vide seipsum cognouit, nec ignorasse ita mal rationale ad aginem creator productum, quō spiritali vitam pergit legē, iis autem verbis, filius hominis dabit, totū incarnationis mysterium tetigit, b. Quasi pprio signo a cæteris discreuit, quia

Amen, amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signā, sed quia manducaastis ex panibus & saturati estis: Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. Hunc enim pater signauit Deus. Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus, vt operemur opera Dei? Respondit Iesus, & dixit eis: Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille. Dixerunt ergo ei: † Quod ergo tu facis signum vt videamus, & credamus tibi? Quod operaris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est: † Panem de celo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Iesus: Amen, amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de celo, sed pater meus dat vobis panem de celo verum.

quod dat mihi. In prima igitur parte dicitur sic: Rñdit eis Iesus. Vnus enim, qd ita sollicitè quærēbant eum propter cibum corporalē quō dederat, & adhuc iterū sperabāt habere, arguit eos, dicens. Amen, amen dico vobis. Ad credendum & uenerandum. Loquitur pro illis solum, qui mali mouebantur, quia multi bona deuotio sequebantur eum, vt prædictum est, & aliqui ex mala & carnalium mentione, & i eo sequitur. Sed quia mandu. ex pa. Q. d. Deberetis magis esse solliciti de cibū spiritali quo anima sustentatur, quia melior est cibo carnali, quā carnalis est melior corpore, ideo sequitur. Operamini, &c. qui permanet. Id est, operam date, vt possitis habere cibum spiritualem, quia nō perit sicut corporalis. Si enim cibus corporalis maneat in propria forma non nutrit, sed magis nocet corpore. Sed si nutriat, oportet quod à propria natura pereat, & conuertatur in membra. E conuerso autem cibus spiritalis manet & conuertitur in seipsum sumentem, quia Deus nos sibi incorporat & non de conuerso, unde Augus. loquens in persona huius cibi dicit: Cibus sum gratum, non me mutabis in te, sed tu mutaberis in me. Quem filius homi. Id est, paratus est dare, quia ad hoc venit in mundum. Hunc enim pa. signa. Id est, ad hoc ipsum assignauit, mittendo in mundum propter qd infra 18. g. dicit: Ego ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati, & hoc est dare cibū spiritualem: Dixerunt ergo. Hic cōsequenter ostenditur modus habendi cibū huiusmodi scilicet per uerā fidem, per quā homo Deo incorporatur. Et primo cir-

Id est, non propter spiritum, sed propter carnem ne oporteat uos laborare. Operibus meremini. Non panes ut prius. Verbum quo uiuunt angeli. Nullus alius, ipse enim & per sacerdotes uobis dat. Vere filius hominis uobis dabit, hunc enim, vel utique possum. Pater confortibus suis. Quia intellexerunt cibum illum esse opus Dei. Quid obseruando hoc præceptum facere poterimus. Non hominis, ne quis hoc se putet habere nisi a Deo. Illud. Hic aperte ostendunt se comparare miraculum Moysi miraculo Christi, quasi minori. Ne paruum quid putes, manna quod Psalmita uocat panem cæli. Et de aere, non tamen illum de quo uiuunt angeli. i. uerbum, quod uertitur in lac, dum descendit in carnem.

tius boni. d Quod ergo tu. Audiunt Chrm promittentē maiora, i. cibū, qui permanet in uitā æternam, q̄ Moyses, qui promisit terram fluentem lac, & mel, & huiusmodi opalia, & nondum uident ab eo signa nisi minora. Moyses. n. dedit de celo panē, iste panes hordeaceos, quasi ergo pro minimo habentes, q̄ fecerat qui maiora promittebat, quærunt. Quod ergo tu facis? e Signum. Quia ad fidem suam eos inuitabat, quærunt signa quib. inducerentur ad credendum: vnde Apostolus, Iudei signa quærunt. f Dixit ergo. Qd præferebant opus Moysi suo operi, ostendit illud esse minus, qd non fuit panis de celo, sed tm̄ figura illius, & suum maius, qui est panis de celo, qui dat uitā, & hic est cibus, quem supra per manere dixit in vitam æternam. Panis

Gal. 5. a
Exo. 2. b.
Exo. 16.
Ex. 16. c.
E
† Ps. 77. c
Sap. 16. c
De con. dist. 2. c.
hæc Moyses.
F

NICOLAUS DE LYRA:

quod dat mihi. In prima igitur parte dicitur sic: Rñdit eis Iesus. Vnus enim, qd ita sollicitè quærēbant eum propter cibum corporalē quō dederat, & adhuc iterū sperabāt habere, arguit eos, dicens. Amen, amen dico vobis. Ad credendum & uenerandum. Loquitur pro illis solum, qui mali mouebantur, quia multi bona deuotio sequebantur eum, vt prædictum est, & aliqui ex mala & carnalium mentione, & i eo sequitur. Sed quia mandu. ex pa. Q. d. Deberetis magis esse solliciti de cibū spiritali quo anima sustentatur, quia melior est cibo carnali, quā carnalis est melior corpore, ideo sequitur. Operamini, &c. qui permanet. Id est, operam date, vt possitis habere cibum spiritualem, quia nō perit sicut corporalis. Si enim cibus corporalis maneat in propria forma non nutrit, sed magis nocet corpore. Sed si nutriat, oportet quod à propria natura pereat, & conuertatur in membra. E conuerso autem cibus spiritalis manet & conuertitur in seipsum sumentem, quia Deus nos sibi incorporat & non de conuerso, unde Augus. loquens in persona huius cibi dicit: Cibus sum gratum, non me mutabis in te, sed tu mutaberis in me. Quem filius homi. Id est, paratus est dare, quia ad hoc venit in mundum. Hunc enim pa. signa. Id est, ad hoc ipsum assignauit, mittendo in mundum propter qd infra 18. g. dicit: Ego ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati, & hoc est dare cibū spiritualem: Dixerunt ergo. Hic cōsequenter ostenditur modus habendi cibū huiusmodi scilicet per uerā fidem, per quā homo Deo incorporatur. Et primo cir-

mo circa hoc ponitur Christi instructio, secundo Iudæorum obiectio ibi: Dixerunt: Instructio uero Christi præmittitur eorum interrogatio, cum dicitur: Dixerunt ergo ad eum, quærēdo qualiter possent habere cibum prædictum. 7 Quid fa. vt ope. opera. Id est, opus per quod possimus prædictū cibum consequi. 8 Respondit Iesus & di. & c. Per qd hūc cibum poteritis assequi. 9 Vt credatis, & c. Quod autem fides hic dicitur opus, videtur esse contra illud quod habetur ad Rom. 4. a. vbi fides distinguitur contra opus. Dicendum qd ibi distinguitur contra opera exteriora, hic autem dicitur opus manens tantum in anima. 10 Dixerunt. Hic contra dictum Christi obiiciunt dicentes. 11 Quod ergo tu facis signum, & c. Q. d. Tu adhuc non fecisti similia Moysi, propter hoc subditur. 12 Patres nostri mandu. & c. Q. d. Moyses dedit manna, tu autem panem hordeacum. Iterum dedit 40. annis, tu autem panisti nos semel tantum & subditur responsio. 13 Amen, amen dico vobis, & c. Scilicet proprie dicto, quia non de celo sidereo & empyreo, sed de celo aereo, quia descendebat, vt ros vel pruina, ut habetur Num. 1. b. 14 Sed pater meus, Diuiditur enim uerum cōtra figurale, & ideo manna non fuit proprie panis uerus, quia fuit figura panis spiritalis dati in sacramento, & ideo iste est uerus panis qui fuit figuratus per illū. Dicitur etiam de celo uere & proprie dicto, quia Christus, rōne deitatis de celo oritur, id est, de Deo patre similiter, rōne humanitatis, quia anima immediate à Deo creatur, uirtus etiam formatiua corporis fuit uirtus spiritus sancti, ut supra dictū est, ideo sequit. Panis

MORALITER.

amen, amen dico vo. GREG. Non pro signis dominum, sed pro uobis quærere, est ad officium religionis non pro augetis uirtutibus, sed pro requirendis subsidiis temporalibus. Operamini non cibum. CHRISOS. q. d. uos exquiritis escam temporalem, ego autem corpora uestra nutriui, ut per hoc exquireretis illam escam, quæ non temporalem, sed æternam tribuit uitam. Hæc autē esca est Christi corpus in Eu-

charistia, prout patet per literam sequentem, in quo loquitur sātis diffuse de sacramento Eucharistia, ostendēs quid in eo realiter continetur. Vnde inf. eo. c. dicitur: Caro mea uere est cibus & sanguis meus uero est potus. Per quod tollitur error Berengarii, qui dixit Christi corpus in hoc sacramento tanquam in signo contineri, propter quod dictum fuit, tanquam erroneum reuocauit. In residuo huius capit. non occurrit mihi aliquis sensus mysticus notabilis, ideo sufficiat literalis.

Error Bereng.

A Panis enim uerus. Angeli purum uerbum solidum cibum comedunt: Nos uero uerbum, sed in lac uersum, quia si nō possumus comedere, possumus iugere. Nisi enim incarnaretur, à nobis non cognosceretur, à nobis non gustaretur.

6. c. Io. **f; Dei** **B** **autem.**
 principale significatum per Manna, est unigenitus Dei filius homo factus. Manna namque interpretatur, quid est hoc, nā Iudæi uidentes stupefacti, unus ad aliū dicebat, qd est hoc? Filius autem Dei factus homo, ipse est potissimum admiratiuum Manna, ita ut cuilibet contingat, querere, qd est hoc? quomodo filius Dei filius hominis est? quomodo ex duab. naturis vna sit persona?

In ca. 6. Ioan. **Sup. 4. b** **Ibidem.**
 panis uita scdm naturam existens, tanq̄ vsui patens filius proprium opus facit, quia uiuificat cuncta. Sicut. n. panis ex terra infirmam naturam carnis conseruat, sic & Christus per spiritus operationes uiuificat aīam, & etiam corpus incorruptibile facit: Nam per eius resurrectionē corporalis confertur incorruptio: & ideo dicit, quod dat uitam mundo.

Ho. 44. i Io. 10. 3.
C **d** **Ego sum panis uita.** * CHRYSOS. Neque hoc de corpore eius dictum est, de illo. n. in fine dicit. Panis quem ego dabo, caro mea est. Sed interim de diuinitate loquitur, etenim caro propter domini uerbum panis est, quod spiritum ipsum suscipiens

Cor iustificans. **Dum homo fit.** **Quod nou manna.**
a Panis enim t̄ uerus est, qui de celo descendit, & dat uitam mundo. **b** Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc. **c** Dixit autem eis Iesus: Ego sum panis uitæ, qui **d** uenit ad me, non esuriet, & qui credit in me, non sitiet t̄ in **e** æternum. Sed dixi uobis, quia & uidistis me, & non creditis. **f** Omne quod dat mihi pater, ad me ueniet, & eum qui uenit **g** ad me non eiiciam foras, quia **h** a descendi de celo, non ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius, qui misit me. **i** Hæc est enim uoluntas eius qui misit me patris, ut omne

a Hoc est, qui credit in me & comedit me. **b** Idem est non sitire, utroque enim significatur æterna factitas. **c** Ego sum panis reficiens quem uos reficientem habetis, & non manducatis credendo. **d** Sed si uos non creditis, non ideo inuititer ueni, non ideo alios perdo, sed uenientes recipio. **e** Per fidem ueni uenit. **f** Falsis fidei & bonæ operationis. **g** Factus sum homo ut humilem Deum sequatur ille quem pudet sequi humilem hominem. **h** Hominis. **i** Dei patris.

scipiens panis cœlestis fit. * THEOPHIL. Non dixit, ego sum panis nutrimenti uita. Quia enim cuncta mortificata erant, uiuificauit Christus per seipsum: Est autem panis non consuetæ, sed illius quæ morte non refecatur.

e Sed dixi uobis. **f** Non dixi de hoc. **g** ne quasi scia uos. **h** fatiandos, sed ac. **i** properiū uestrum. **k** delitatis, qui uiu. **l** & non creditis. **m** f Omne, quod de. **n** hi pater, & c. **o** quæcunq; pater. **p** hit ad me, pater. **q** filio. Pater trah. **r** filium illos, & c. **s** deo credunt. **t** filium, quia cre. **u** eum patrem. ha. **v** Deum. **w** * CHRYSOS. **x** hoc qd dicit: **y** dat mihi pater, o. **z** dit quoniā non. **aa** tingens res es.

dere in Christum, neque cogitationibus humanis peritur, sed ea quæ desuper reuelatione indiget, etiam a deuota suscipiente reuelationem. Vnde non sunt abfatione eruti, quibus nec dat Pater: indigemus & ea quæ nobis est, uoluntate ad credendum. **g** Veniet mihi uenit humilis humili, & ideo non foratur quod est tantum superbi, qui nihil habet in bono terriori, neque hic, neque in futuro. **h** Et eum qui uenit ad me nō eiiciā foras, quia descēdi de celo. Sed intus manebit in secreto beatitudinis, unde dicitur: In uero gaudium dñi tui, ideo non eiiciā foras mihi hērenter uenit milē, quia ueni facere uoluntatē non meā, sed patris, & uerbus uā uoluntatem facit, non Dei, humilis Dei, nō ita. Quod est, quia humilis sum docens humilitatem, ideo ueni mihi hēret humilis sit, & faciet non suam uoluntatē Dei, & ideo non est eius foras eiici, sicut superbi. **i** Hæc est enim uoluntas eius qui misit me patris, & c. Non uoluntas Dei ut pereat unus de pusillis, de tumentibus per de pusillis nihil.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Panis. n. uerus est qui de celo descendit. *Modo dicitur.*
2 Et dat uitam mundo. *Effectus. n. ueri panis est uitam conseruare, ideo ille est uerus panis spiritualis, qui dat & conseruat uitam spiritualem, hoc autem cōpetit uerbo incarnato, propter, quod dicit infra. Ego ueni ut uitam habeant, &c.*
3 Dixerunt ergo ad eum. *Hic ostendit quid sit iste panis spiritualis. Iudæi enim audientes bonitatem huius cibi, dixerunt.*
4 Domine semper da nobis. *Uolebant de cætero esse refecti sine esurie & labore sicut de muliere Samaritana dictum fuit 4. b. q̄ petit à Christo: Domine da mihi hanc aquā, ut nō sitia, &c. uerumtamen sicut illa non intelligebat conditionem aquæ spiritualis, sic nec isti de pane spirituali, & ideo Iesus ostendit eis quid sit iste panis dicens.*
5 Ego sum panis. *Qui non solum uitam conseruat, sed etiam dat ipsam de nouo, panis autem corporalis uitam corporalem præexistētem tantummodo prolongat, ideo sequitur.*
6 Qui uenit ad me. *Per fidem formatam charitate.*
7 Non esuriet, & qui credit in me, non sitiet in æternum. *Quia licet habēs Deum quem habet per gratiā, desideret habere plenius per gloriam, tamen non desiderat rem non habitam. Cibus autē & potus corporalis est contraria conditionis, quia habitus in plenitudine in fastidium uertitur. Sed quia possent Iudæi dicere, nos petimus à te panem istum & tu non respondes, dabo uel non dabo, ideo ad hoc respondet dicens.*
8 Sed dixi uobis. *scilicet quod ego sum panis uita.*
9 Quia & uidistis me. *Et sic habebitis hunc panem in presentia uestra quia paratus sum dare,*

10 Et non creditis. *In hunc panem & non queritis, sed magis uiam corporalem.*
11 Omne quod dat mihi pater. *Hic consequenter ostendit sunt illi, qui fruuntur hoc pane, quia illi, qui habent gratiam in a-senti, fruuntur imperfecte, in gloria autem fruuntur perfecte, & c. est q̄ dicitur: Omne quod dat mihi pater. id est, facit mihi ut adhaerere non solum secundum presentem iustitiam, sed etiam secundum æternam prædestinationem.*
12 Ad me ueniet. *Per fidem formatam.*
13 Et eum, qui. *Hoc modo.*
14 Non eiiciam foras. *Quia omnis prædestinatus finaliter uenit. Cuius causa subditur.*
15 Quia descendi de celo, & c. sed uoluntatē eius, qui misit me. *Non est per hoc intelligendum, quod uoluntas Christi in a quo discordet à uoluntate patris, quia secundum naturam diuinam omnino est uoluntas patris & filij. Similiter secundum naturam humanā uoluntas eius nō poterat à uoluntate diuina discordare, cū uoluntas Christi esset coniuncta uerbo, non solum per fruitionē, sed per uoluntatem unionē, et sic uoluntas Christi nullo modo poterat à uoluntate patris discrepare. Et ideo facere uoluntatē patris, & suam, est idem secundum rem, & e conuerso. Quando ergo dicit: Descendi de celo, & c. Est communis modus loquendi apud homines, illius quod non sequitur uoluntatem alterius. Et est sensus: Descendi de celo, & c. ac si diceret: Non ueni ad declinandum in aliquo à uoluntate patris, & per consequens ueni ad perficiendum salutem electorum, quia hæc est uoluntas patris, ipsos prædestinantis, ideo sequitur.*
16 Hæc est enim uoluntas eius, qui misit me patris, ut omne non solum secundum presentem iustitiam, sed etiam secundum uiam prædestinationem.

a Non perdam ex eo, sed resuscitem illud, &c. i. quia videt me & credit in me, qui sum vita sicut & pater, & ideo modo habet vitam quæ non est ei sola, sed & resuscitabo eum.

b *Vimnis, qui.* Sup. dicebat. Qui audit verbū meum & credit in me misit, hic dicit: Qui videt filiū & credit in eum. Nō dicit Qui credit in patrem, quia hoc est credere in filium, quod & in patrem; quia cut patre habet vitam in semetipso, sic & filius habet vitam in semetipso.

c *Murmurabant ergo Iudæi de illo.* Nescientes hunc panem, nec patrem eius celestem, quia inflati de sua iustitia: quia de viribus suis presumunt, iustitiam Dei quæ de celo enit.

d *Nite murmurare.* Quia non sum pater de celo descensum, quia vere sum, sed nemo potest venire ad me nisi a patre, & ideo vos non creditis me esse panem, quia non estis acti a patre.

e *Nō potest venire ad me.* Alibi dicitur: Nemo cognouit patrem nisi per filium, quod contrarium videtur huic dicto: nemo potest venire ad me. Sed non est, quia pater reuelat se, &c. per filium.

f *Nō pater.* Avg. Illum pater trahit ad filium, qui ideo credit in filium, quia cogitat patrem eius esse Deum, i. qui credit æqualem patri genitum. Tractio hæc non est violenta, nec necessitatis nec est inuiti, sed voluntatis, & desiderii, unde dicitur: *numquamque sua voluptas.* Si ergo in his in quibus non sit vera delectatio, trahitur homo amore & desiderio quia magis trahitur aliquis vehemēti delectatione, cui pater reuelat panem qui est vita & beatitudo & omne bonum in quo commendatur magna gratia.

g *Ego resuscitabo, &c.* Ego æqualis patri faciā eū videre quod erit, manducare quod est surit, hñc quod amauit & desiderat, quod non potest esse in præfenti, vbi tantum trahit.

h *Et scriptum.* Vere nemo venit ad me nisi pater docuerit, quia ita testantur prophetiæ. Omnes hoīes regni illius, i. Christianæ fidei, erunt docibiles Dei, quia etsi hoīes foris loquuntur, tamē Deus solus intus sensum aperit, intus instruit veritatis cognitione & amore, ita quicumque audit & discit a patre, venit ad me. Et ne quis excuset se dicitur: Nunquam vidi patrem, quomodo dico ab eo? Subditur ratio quia pater visibilis sit alicui, & tamē nemo credit nisi ipse docuerit, quomodo ergo docet? Dum audis verbum eius, i. mei, dū ego homo verbum eius coæternum, factus homo vobis loquor, & hoc est, Is qui est a Deo, id est, filius vidit patrem, nouit & vos docet, & ideo me audite.

i *In prophetis.* Prophetis, dicit pluraliter, quia oēs prophetæ vno & eodē spiritu repleti, licet diuersa prophetarent, tñ ad idē tendebant quia pater cum quouis eorum omnes alii concordabant, sicut in Ioel, qui dicit. Et erunt omnes docibiles Dei.

✱ Avg. Omnes docibiles Dei veniunt ad filium, quoniam audierunt & didicerunt a patre per filium. Si autem omnis qui audiuit a patre & didicit, venit: Profecto omnis qui non venit, non audit a patre, nec didicit. Valde remota est a sensib. carnis hæc schola, in qua pater auditur & docet, ut veniatur ad filium, nec agit hoc cum carnis aure, sed cordis, vbi est & ipse filius, quia ipse est verbum eius, per quod pater sic docet, simul est & spiritus sanctus. Inseparabilia enim didicimus Iesum opa Trinitatis, sed patri ideo hoc est attributum, quia de ipso procedit & Filius & Spiritus sanctus. Itaque gratia quæ occulte & humanis cordibus diuina largitate tribuitur, a nullo corde duro respuitur, ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur.

D

E

I *Iesus.*

II. *5. 2. d*

III. *3. c.*

De prædest. Satorū, c.

8. 10. 7.

F

Omnis,

Diuisio.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non perdam ex eo. Quia si talis aliquando cadit in peccatum, finit tamen resurgit.

2 Sed resuscitem illud. Vt corpore & anima perfruatur in gloria.

3 Nouissimo. Homines, n. resurgent ad vitam incorruptibilem & post illam resurrectionem non erit in natura humana generatio corruptio, nec per consequens in alijs creaturis corruptibilibus. Quia ut propter hominē & per consequens tunc cessabit motus cæli, qui dinatur ad complendum numerū electorum per generationem, & cessabit tempus, quod sequitur motum cæli, ut habetur 4. Phyl. sic in propter hoc dicitur Apoca. 10. b. Iuravit per uiuentem in sæculi seculorum, quia tempus amplius non erit. Et patet ex dictis, quod nouissimus dies erit dies resurrectionis generalis. Et quia illa resurrectio ordinatur ad hoc quod electi sint perfecte beati, ideo sequitur.

4 Hæc est autem voluntas patris, &c. ut omnis. Sed non accipitur hic visio per essentiā, cum non stet cum actu credendi, sed accipitur pro cognitione fidei formatæ, ideo sequitur.

5 Credit in eum. Tendendo in ipsum per dilectionem.

6 Habet vitam æternam. Si præseueret, quod est infallibiliter, verum in prædestinatis, de quibus loquitur, ut patet ex prædictis, ideo quitur.

7 Ego resuscitabo eum in nouissimo die. Exponatur ut prin.

8 Murmurabant. Posita Christi doctrina de spirituali cibo, hic ponitur contrariū Iudæorum murmuratio. Et diuiditur in duas, quia prin. ponitur hæc murmuratio, secundo, eius sedatio subdit ibi: Respondit ergo Iesus. Circa primum sciendum, quod Iudæi credebant

Christum esse hominem purum & de semine Ioseph ex Maria conceptum, ignorantes ipsum formatum uirtute spiritus sancti, & ideo murmurabant de hoc quod dixerat: Ego sum panis uiuus, qui de celo descendi, &c. patet litera.

9 Respondit ei Iesus, & dixit eis. Hic ponitur murmuris sedatio. Et diuiditur in tres, quia primo admonitio ponitur, secundo causa murmuris subditur, ibi: Nemo potest. Tertio ratio dicitur, propter quod murmurabant redditur, ibi: Amen amen dico vobis. In prima ergo parte admonet eos dicens.

10 Nolite murmurare. Quia patres eorum in deserto fuerunt grauiter puniti propter murmurationem, & ideo hæc admonitio Christi est salubris, nec cadant in consimilem pœnam.

11 Nemo potest venire ad me, &c. Hic ostenditur causa prædictæ murmurationis, non. n. causabatur ex uerborum Christi falsitate, cū essent uerissima, sed ex Iudæorum incredulitate, & hæc est, quod dicitur: Nemo potest venire, &c. Per fidem formatam.

12 Nisi pater. Nihil enim potest ascendere ad id quod est supra naturam suam, nisi ab alio trahatur. Sicut lapis non potest sursum ascendere, nisi per motum alterius, fides. n. formata charitate trahit quodammodo hoīes ad naturam diuinam, secundum illud 2. Pet. 1. a. Magna & preciosa promissa donauit uobis, ut per hoc efficiamini cōsortes diuinæ naturæ, et ideo tale donū non potest homo consequi nisi a Deo trahatur Iudæi autem non sic erant tracti, ideo murmurabant de uerbis Christi. Illi autem qui a patre trahuntur ad filium per fidem formatam consequuntur æternam uitam, ideo sequitur.

13 Et ego resuscitabo eum in nouissimo die. Quia anima non est ad plenum beata donec fuerit corpori reunita, & quia prædictus tractus est per diuinam inspirationem, ideo hoc ostendit per scripturam, d. Est scriptum in prophetis.

Et

A
T. 1. 1. 1.
lo. 10. 9.

a Omnis qui aud. a pat. & did. venit ad me. * **AVGVSTINVS.** Ecce quomodo trahit pater docedo de veritate, nō necessariam imponendo, trahere. n. Dei est. Quid igitur Christus non docuit; quid quod patrem magistrū homines nō viderunt, filiū viderūt? Filius ergo dicebat, sed pater docebat. Si

1. Dociles Dei, vel docili a Deo,

ego homo cum sim illum doceo qui audiuit verbum meū a illum docet & pater qui audiuit verbum eius.

b Non quia patrem, &c. Id est ego noui patrem, quia ab illo sum & ideo credite quia qui credit in me habet vitam æternam. Potuit dicere habet me, sed reuelat, quod ipse sit vita

B
De eo, dist. 2. Christus & c. oia.

c eterna, quia uerbum est vita hominum, quod & carni suæ quæ susceperat, cui interuenit mors ut meriti tolleretur, dat uitā in resurrectione, sic & aliis credentibus in se.

d Ego sum panis uitæ. Patres ue. Manna de quo superbitis, patrib. murmuratorib. quorum estis filii murmurando non fuit panis vitæ, quia non intellexerunt in eo spūalem cibum, sic & vos qui me auditis, nō spiritualiter intelligitis. Vixit autē Moyſes & alii electi de manna, quia spiritualiter manducauerunt. Sic & qui modo verba mea spūaliter accipiunt. Ego sum panis uitæ. Ecce sacramentum verbis tegit, ut Iudæi & Et aliqui discipuli non credentes verbis illius magis scandalizentur, & humiles apostoli humiliter credentes probentur, vnde Petrus. Verba vitæ æternæ habe.

d Et panis quem. Qūo sit panis determinat non solum dūm verbum quo viuunt omnia, sed ēt secundum carnem assumptam pro mundi vita. Humana. n. caro quæ erata caro obnoxia. & ideo mortua, carni eius mundæ vnita corporata, vnum cum illo effecta, viuuit de spiritu eius

1
2
3
4
5
6
7
8
9
est de corpore
sti, non viuuit d
tu Christi. Qu
Iudæi non era
ius vnitatis lit
nec talib. expo
quomodo doi
carnem suam
manducandū
audiunt, vnde
moueantur.
c Caro mea
* BEDA. Hun
tunc dominu
quando myste
corporis & . I
nis tui discipu
didit, & quanc

Qui facile d, ceantur a Deo, Quod non Iudæi. Quod est trahi a patre.

Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis, qui audiuit a patre, & didicit, venit ad me. Non quia patrem vidit quisquam nisi is qui est a Deo, hic vidit patrem. Amen amen dico vobis,

qui credit in me, habet vitam æternam. Ego sum panis vitæ

Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de cælo descendens, ut si quis ex ipso

manducauerit, non moriatur. Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane viuuet in æ-

ternum. Et panis quem ego dabo caro mea est pro mundi

psum Deo patri obtulit in ara crucis, Panis quem eg-

* **THEOPHYL.** Attende quod panis in mysteris assumitur non solum figuram gerit carnis Christi se vera caro Christi non enim dixit panis quem ego figuram carnis meæ gerit, sed caro mea est. Transiit autem inenarrabilibus verbis iste panis per mystice benedictionem & habitationem spiritus sancti in carne Christi. Sed quare non videmus carnem? Quia si cederetur, horror nos in eius assumptione inuaderet, & nostræ infirmitati condescendatur talis nobis mysticus cibus secundum quod nostræ cōsuetudini petebat.

NICOLAVS DE LYRA

* **1** Et erunt omnes docibiles Dei. Id est, docti a Deo. Sententia enim huius dicit Esa. 54. d. Po. omnes filios tuos doctos a domino. & Hiere. 3. e. Dabo vobis pastores iuxta cor meū, & pascent vos scientia & doctrina. Et est eadem sententia cum illa que hic a saluatore exprimitur Christus enim & apostoli non semper allegauerunt scripturam de verbo ad verbum, sed succit eis accipere sententiam. Cuius autem efficacia sit diuina inspiratio ostendit dicens.

2 Omnis qui. Prædictas inspirationes percipiendo.

3 Et didicit. Eas sequendo.

4 Venit ad me. Per fidem formatam in presenti, & per gloriam in futuro. Et quia Deus pater docet hominem non apparendo visibiliter sicut homo, vel sicut angelus in corpore ab eo moto, vel sicut Dei filius corpore sibi vnito ideo sequitur.

5 Non quia patrem, &c. Scilicet filius, quia naturaliter procedit a patre. Notandum, quod per hanc dictionem quisquam, potest intelligi natura humana, & sic verum est, quod nullus homo ante Christum vidit patrem, nisi forte in quodam raptu, sicut Moyſes. sed talis visio non erat similis visioni Christi, qui ab instanti suæ conceptionis vidit diuinam essentiam per modum habitus permanentis, & vtens sensib. corporis. Si autem per ty quisquam, excluditur omnis creatura, sic intelligitur, quod sequitur de filio secundum diuinam naturam, & de visione comprehensionis, quæ competit soli Deo, per hoc autem quod dicitio exclusiua ibi adiungitur filio non excluditur pater vel spiritus sanctus, quorum est vna simplex visio. Dicitio enim exclusiua addita vni personæ respectu termini essentialis, non excludit aliam personā vt diffusius declaratur 1. Sententiarum.

6 Amen amen dico vobis. Repressa Iudæorū murmuratiōe saluator reddit causam eius quod dixerat. Ego sum pa. &c. Quasi satisfaciens eorum quæſtioni. Et quod illud dictum sit verum arguit. Ille est verus panis vitæ & de cælo descendens, qui potest præferuare a morte & dare vitam æternam & cælestem, talis panis est uerbum incarnatum, non autem panis datus a Moyſe in deserto, quia omnes, qui manducauerunt ex illo mortui sunt ergo, &c. & hoc est, quod dicitur Amen amen dico vobis, &c. Per fidem formatam.

7 Habet vitam æternam. Quæ virtualiter in gratia continetur. Alia litera patet ex dictis.

8 Et panis quem, &c. Postquā egit de pane spiritali qui est verbum, hic consequenter agit de pane spiritali, qui est sacramentum.

Et diuiditur in duas partes, quia circa hoc primo ponitur de panis Christi, secundò, exponitur, quia videbatur obscura, ibi: Multa audientes Prima in duas, quia primo ostenditur propositum probatur quoddam suppositū, ibi, Qui man ducat. Prima pars, quia primo saluator docet huius sacramenti qualitatem, secundo necessitatē, ibi: Litigabant. Tertio eius veritatem, ibi. Caro mea, &c. Circa primū sciendū, quod in sacramento eucharistie continetur ipsum uerbum incarnatū, & ideo ostendens qualitatem huius sacramenti quatuor tangit. Primum est illud quod est ibi: sacramentum scilicet species panis, cum dicit. Et panis. Secundum est, for huius sacramenti, qui est ipse Christus sacerdos sumus. Sacerdos enim qui est minister huius sacramenti rāctumodum proficit vni in propria persona, sed in persona Christi in alijs aut. in sacramento videtur minister verbis suis, vel verbis eccl. sic: quibus exprimitur quem facit, vt in baptismo pater, cum dicitur. Ego baptizo in sacramento eucharistie solum refert verba Christi, cum dicitur, Qui pridie quā pateretur, &c. Et sequuntur postea verba missi consecrationē efficētia, & hoc notatur cum dicitur. Quis ego dabo. Tertium est res significata & contenta scilicet uerbum panis Christi, cum dicitur. Caro mea est. Et accipitur hic caro panis stinguitur contra animam & sanguinem quia licet sub specie anim sit anima, & sanguis, hoc tamen nō est ex virtute sacramenti, sed cōcomitantia reali, sicut & ipsa diuinitas. Quartum est res contenta sed tantum significata scilicet corpus Christi mysticum, quod coniungitur capiti per charitatem. Hoc autem sacramentum dicitur sacramentum amoris ideo dicitur.

9 Pro mun. sicut enim vita naturalis est in membris, e quod vniantur capiti a quo recipiunt in fluentiā sensus & motus. in fidelib. qui sunt membra Christi vita spiritualis cōseruatur, e quod vniantur capiti Christo per sacramentum amoris. Cōsiderādū est, quod benedicit, mundi quia alia sacramenta solum proficiunt ipse recipientis solus. n. baptizatus recipit gratiā baptismalem & nō sacramentum aut eucharistia non solum proficit sacerdoti sume sed etiam toti ecclesie, & illis qui sunt in purgatorio. Cuius ratio est, quia eucharistia non tantum est sacramentum, sed est ecclesi. sacrificium in quantum continet Christum passum, & ideo proficit omnibus Christi fidelib. Si autem sumatur alio modo sicut a laico proficit solum sumenti quia officium eius non est offerre sacrificium, sed tantum sumere sacramentum.

† L

AVGVSTINVS. Qñ caperet caro, q̄ dixit panem, car
Norunt aut̄ fideles corpus Christi, si corpus Christi
non negligant, fiant corpus Christi si volunt viuere de
spiritu Christi: De spiritu enim Christi non uiuit nisi cor
Christi: Nunquid enim corpus meum uiuit de spiritu

ne altaris, & bene dicunt, sed quærunt quomodo fiat in uitã
æternam, cum q̄dam ad mortem, ut dicit Apostolus. Si q̄s
comedit in altari cum hac comestione de qua agit hic, s.
eum fide operãte & dilectione, hic comedit in uitã eter
nam. Si quis uero aliter, in mortem.

D
1. Corin.
11. 6.

^a Quia usque modo non fecit mentionem de sumptione sacramenti altaris.
vita. † Litigabant ergo Iudæi ad inuicem dicentes: Quomo
do potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?

^a Et si ignoretis quis modus sit dandi uel manducandi tamen nisi.
Dixit ergo eis Iesus: Amen amen dico uobis, nisi manduca
ueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non

^a Sine hac uita potest haberi temporalis sed non æterna. ^b Ne autem de hac uita intel
ligereot, & inde lingarent, sub i. Qui mandu. car.
† habebitis uitam in uobis. † Qui manducat meam carnem,

^a Secundum spiritum, nec caro eius fraudabitur ea suo tempore. ^b Hoc dicit
ne quis puer manducantem non morti corpore.
& bibit meum sanguinem, habet uitam æternam: & ego re

^a Id est, societas sanctorum, ubi pax & unitas erit perfecta.
sulcitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea uere est ci
bus, & sanguis meus uerè est potus. Qui manducat meam

^a Hoc est signum manducationis. illi edunt accedendo
ad meam carnem, qui non relinquunt unitatem.
carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in il

^a Sicut uerè, qui sicut ego homo uiuo propter patrem uiuum cui unior, sic qui me manda
ca t & mhi uni-ur, uiuit ex me.
lo. Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem, &

^a Non sic mori-entur in anima qui me celestem panem digne manducant
sicut patres uestri in deserto manna, & mortui sunt.
qui manducat me, & ipse uiuet propter me. Hic est panis qui

de celo descendit, nõ sicut mādūcauerūt patres uestri manna

^c Caro enim. Vere
uiuet anima & cor
pus ex hoc cibo quia
caro mea. uere est ci
bus. Qui solus facit
immortales, ut ne
quæ esurient neque
sitient, alius cibus
hoc non præstat, etiã
si in eo hoc appeta
tur.

^d Qui mandu. Iam
exponit quomodo
fiat quod dixit, &
quid sit manducare
carnem, & bibere
sanguinem, hoc est
manere in Christo,
& Christum habere
in se manentē. Qui
uero non manet in
Christo, & in quo
nõ manet Christus,
non manducat spiri
tualiter, & sic sacra
mentum sibi sumit
in iudicium corpo
raliter

^e Sicut misit me ui
uens pater & ego uiuo propter patrem, & qui manducat me. Me
æqualem sibi misit, id est, hominem fecit, & inde est ut ad
eum referam uitam meam quasi ad maiorem.

^f Et ipse ui. Ut uiuam ex patre, mea exinanitio facit, ut ho
mo uiuat ex me, participatio facit quæ me manducat.

^g Hic est panis. Et ita constat, quod hic est uere panis de ce
lo, nõ manna, quia illud manducantes patre s uobis similes
mortui

Hunc panem
exponit Apostolus
dicens: Vnus corpus
multi sumus. O Sa
cramentum pietatis?
O signum unitatis?
O uiculu charitatis?
Qui uult viuere, ac
cedat: credat, incor
poretur ut uiuifice
tur
^a Nisi manducaueri
tis carnem, &c. AV
GVSTINVS. Hunc
carnem & potum so
cietatem uult intel
ligere corporis &
membrorum suoru,
quod est ecclesia in
p̄destinatis, quod
factum est & in
uitatis & iustificatis
quod factum est &
fiet in re. Huius
sacramentum
est, unitatis cor
pus Christi, alibi
quotidie, alibi certis diebus fit, & sumitur aliis in uitã aliis
in mortem. Res uero huius sacramenti omnibus est in ui
uentibus, nulli ad mortem, id est, unitas sanctorum. Vn
de corpus & sanguis in his rebus comendatur, quæ ex mul
tis in unum rediguntur, ut ex multis granis vnus panis fit,
& ex multis acinis uinum confluit.
^b Qui manducat me am. Exponit quidã sancti de comestione

† De cõ.
dist. 2. c.
inuitat
dominõ.

E

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Litiga, Hic consequenter ostenditur huius sacramenti necessi
tate. Iudæi enim rudes prædicta uerba Christi audientes, reputabãt
enimilia & impossibilia, ideo ostendit necessitatem huius sacramē
ticiens,
2 Nisi manducaueritis. Sicut enim in uita corporali cibus est
necessarius ad uitam conseruandam, ita in uita spiritali hoc sacra
mentum est necessarium, quia est uitæ spiritalis conseruatiuum, quia
in baptismo est quedam spiritalis generatio, ita eucharistia est
quedam spiritalis nutritio.
Et biberitis eius. Non est intelligendum, quod hoc sacramen
tum sub utraque specie sit fidelibus exhibendum, sed tantum hoc mo
do a sacerdote sumendum licet in primitiua ecclesia populus sub
utraque specie communicaret, tamen postea prouide ordinatum est,
ut non communicet sub specie uini, propter periculum effusionis, &
quia sub specie panis accipitur quodammodo sanguis, in quantum ibi
continetur, ut prædictum est, quia sub utraque specie est totus Chri
stus aliter tamen & aliter. Quia sub specie panis est uera caro Chri
sti ex uirtute sacramenti, cetera uero sunt ibi ex concomitantia.
Eodem modo sub specie uini est sanguis Christi ex uirtute sacramenti,
cetera ex concomitantia. Notandum quod ex hoc quod dicitur hic.
Nisi mandu. &c. Dicunt Græci, quod hoc sacramentum est tanta
necessitatis, quod pueris debet dari sicut baptisimus, quod est falsum,
quia in sumente hoc sacramentum requiritur actualis deuotio & re
uerentia, quæ non sunt in pueris, & ideo uerbum quod importat præ
sentium, tantummodo intelligitur de adultis, quibus necessarium est
actualitatem hoc sacramentum eucharistia accipere, saltem in uoto,
si non possit haberi in re.
4 Qui man. Hic consequenter ostenditur huius sacramenti utili
tate, quæ est augmentatio in uita spiritali. Sicut cibus corporalis nõ
solummodo nutrit & conseruat uitã, sed deducit ad perfectã quanti
tatem, sic hoc sacramentum perducit hominem ad consummationem
gratiæ quæ est gloria æterna, & hoc est quod dicitur. Qui mandu
cat carnem meam. Non tantum sacramentaliter, sed etiam spiri
tualiter percipiens effectum sacramenti.
5 Habet uitã. Quia habet Deum in habitãtem, qui est uita æterna.
Et ego

6 Et ego re. Ut participatio huius uitæ ad corpus per animam
deriuetur.
7 Caro enim mea. Hic ostenditur huius sacramenti ueritas. Chri
stus enim frequenter parabolice discipulis suis loquebatur, & ideo
ne crederent, quod caro eius contineretur in sacramento eucharistia
tantummodo sicut in signo, ideo hoc remouet, di. Caro mea uere.
Quia hic sumitur realiter, & non figuratiue, & eodem modo est de
sanguine sub specie uini ideo subdit. Et sanguis meus. Dicitur etiã
Caro Christi uere cibus, & sanguis eius uere potus, quia reficiunt
animam quæ est immortalis. Cibus autem corporalis tantum reficit
corpus quod est corruptibile.
8 Qui mandu. Hic probat quoddam suppositum. dixerat enim
quod manducatio carnis eius dat uitam, istud probat hic, quia illud
per q̄ aliquis unitur principio uinificationis, illud dat uitã, hoc patet
in uita corporali, per hoc autem sacramentum homo unitur Christo
qui est principium uita spiritalis, ergo &c. & hoc est quod dicitur
Qui man. carnem, & bi. &c. Id est unitur mihi.
9 Et ego in il. Quia per charitatem amans est in amato & econ
uerso.
10 Sicut misit me pater. Quia est uita per essentiam.
11 Et ego uiuo, &c. Filius enim in quantum homo uiuit propter pa
trem, sed aliter quia secundum q̄ Deus uiuit propter patrem in quan
tum procedit ab eo, accipit tamen eandem uitã quam habet pater. Se
cundum uero quod homo, uiuit propter patrem in quantum unitur
supposito procedenti a patre, quam unionem concomitatur plenitu
do gratiæ, quæ est spiritalis uita, & eodem modo nos, in quantum per
sacramentum eucharistia unimur Deo, uiuimus spiritaliter, tamen
eius unio est realis in unitate suppositi, nostra autem unio apud ip
sum est per fidem & dilectionem, & hoc est quod dicitur.
12 Et qui mandu. &c. Quia per hoc coniungitur principio spi
ritualis uitæ, ut uisum est. Ideo consequenter concludit esse uerum il
lud de quo murmurabant Iudæi tanquam de falso.
13 Hic est panis qui de celo descen. Quia caro Christi in
hoc pane contenta uirtute spiritus sancti fuit formata.
14 Nõ sicut mādūcauerunt patres uestri manna, & mor
sunt. Et ideo non fuit uere cibus celestis, sed tantum figura eius, quia

A mortui sunt in æternū, hūc panē homo q vitam nō hēbat manducans, viuet in æternum. Supra dixerat. Ego sum panis qui de celo descendit. Hic dicit. Hic id est filius hominis ad eum cuius carnis inuito, est ille panis qui de celo descen. ergo idem est filius hominis & filius Dei.

a Multi ergo. Multi carnaliter sapientes, quasi particulatim carnem qua indutus est at se eis distributurū promitteret, & naturam esse putant, vt cibum hominū, humanam carnem daret.

b Durus est. AVGVSTINVS. Sic oportebat dici vt ab hominibus non intelligeretur, sed secretū Dei verbis tegetur d secretum Dei intentos debet facere, nō aduersos.

Tract. 27. i. 10. Rom. 9. 1. Math. 16. f. Mat. 14. 8. 1. H. 22. 5. † Math. 24. d. Mar. 14. d. Isa. 7. b. Eccl. 1. 70.

c Si ergo. Suspenditur oratio. Q. Tunc intelligetis quod nō eodē modo quo putatis ergo corpus, & quod hęc gratia morfib. non sumitur, sed spiritali gratia me illis dando, ipsos in corpus meum conuerto, hinc plane soluit quod ipsos mouerat, putabāt. n. quod corpus distribueret, ille dicit in cœlum se ascensurum vtique integrum. Quid ergo tenendam sit, aperte subdit. d Spiritus est qui viuif. Caro sicut intelligitis, sicut quæ in macello emitur, sicut alius cibus non prodest, ipsa tamen vas spiritus, qui in ea salutem operatur multum prodest, sicut sola scientia inflat, ipsa tamen non est mala, sed per charitatem ædificat.

1. Corin 8. 2.

* AVGVSTINVS. Carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur.

* CHRYSOSTOMVS. Quod dixit tale est, spiritaliter oportet ea quæ de me sunt, audire, qui autem carnaliter audit, nihil proficit. Est autem carnaliter intelligere, simpliciter ea quæ proposita sunt uidere, & nihil plus imaginari,

Trac. 27 in lo. t. 9

Hom. 46 in lo. t. 3

NICOLAUS DE LYRA.

vitam spiritualem non conferebat. sed eam dari in sacramento figurabat, quia erga deuotos habebat omne delectamentum, vt habetur Sap. 16. c. Panem paratū præstitisti eis habentem omne delectamentum. Malis autem hominibus erat insipidus, vnde dicebant Numeri 21; b. Nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo. Sic eucharistia digne sumētibus & vitæ spiritalis solatium, & indigne sumentibus iudicium est. Ideo sequitur.

*

1 Qui manducat hunc panem. &c. Digne, viuet in æternum. sequitur.

2 Hęc dixit in synagoga. Quæ est locus communis, vbi Iudæi conueniunt.

3 Docēs in Capharnaum. Quæ erat metropolis Galilee, hoc addit Euangelista post verba Christi prædicta, ad ostendendum quod Christus in palam docebat, sicut habens doctrinam sanam & nō suspectam.

Diuisio.

4 Multi ergo audientes ex discipulis eius: Posita doctrina Christi, hic consequenter exponitur, & primo ponitur eius expositio secundo ex hoc ostenditur aliquorum reprobatio & aliorum confirmatio, ibi. Ex hoc multi. Prima in duas, quia primo ponit expositionis occasio secundo ipsa expositio, ibi. Sciens autem Iesus. Occasio autem expositionis fuit, quia multi Iudæorum fuerunt verba Christicapere non potentes propter suam incredulitatem.

Durum dicitur dupliciter.

5 Dixerunt. Durus est hic terminus. In corporalibus dicitur aliquid durum duplici de causa, vel quia non de facili penetrabile, vel quia resistit tactui. Sic in spiritalibus dicitur aliquid durum, vel quia ab intellectu non penetratur, vel quia displicet voluntati. Vtroque modo sermo Christi erat eis durus, quia eius verba non intelligebant, & displicebat eis, quod tanta de se dicebat, eo quod ipsum hominem purum esse putabant. Ideo sequitur.

6 Et quis. Quasi dicat, blasphemiam est.

7 Sciens autē Iesus apud semetipsum. Hic ponitur doctrina Christi expositio, quantum ad duo. de quibus audientes erant scandali

imaginari. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

Non de tua carne dicit, sed eius carne qui carnaliter accipiebat quæ dicebatur.

Verba quæ &c. Quibus manducandum esse, manere in me & me in ipso. Vt in aliquo manet in Christo ut membrum, & Christus in ipso ut in templo, unitas facit. Veritas autem ex charitate est, charitas autem ex spiritu, ergo spiritus qui viuificat compaginat membra non separata.

Verba quæ &c. Quibus manducandum esse, manere in me & me in ipso. Vt in aliquo manet in Christo ut membrum, & Christus in ipso ut in templo, unitas facit. Veritas autem ex charitate est, charitas autem ex spiritu, ergo spiritus qui viuificat compaginat membra non separata.

Verba quæ &c. Quibus manducandum esse, manere in me & me in ipso. Vt in aliquo manet in Christo ut membrum, & Christus in ipso ut in templo, unitas facit. Veritas autem ex charitate est, charitas autem ex spiritu, ergo spiritus qui viuificat compaginat membra non separata.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

Sed potius.

In me qui sum uita.

& mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternū.

Hęc dixit in synagoga, docens in Capharnaum. Multi ergo

audientes ex discipulis eius dixerunt. Durus est hic terminus, &

quis potest eum audire? Sciens autem Iesus apud semetipsum

quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis: Hoc vos

scandalizat. † Si ergo videritis filium hominis ascendentem

ubi erat prius. † Spiritus est qui viuificat caro non prodest

quidquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita

sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat. n. ab

imaginari. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

imagine. Oportet autem non ita indicare, sed omnia spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare? quid igitur, nō est verum? imo vtique. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam.

* CHRYSOSTOMVS. Id est, spiritualia sunt, nihil carnale, neque consequentiam naturalem, sed uita sunt ab omni tali necessitate quæ in terra, & a legibus hic positæ sunt.

* AVGVSTINVS. Si intellexisti spiritaliter, spiritus & uita tibi sunt, si intellexisti carnaliter, etiam spiritus & uita tibi sunt, sed tibi non sunt. Diximus enim hic dominum commendasse in manducatione carnis & potatione sanguinis sui, ut in illo maneamus, & ipsi nobis, hoc autem quid facit, nisi charitas? Charitas autem diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, ergo Spiritus est qui viuificat.

f Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Iesus, qui essent, &c. Propheta. Nisi credideritis in me, non intelligetis, per fidem copulamur, per intellectum uti-

zati, secundū ponitur, ibi. Spiritus est qui viuificat. Primū de quo scandalizati erāt, erat quod dixerat. Descendi de celo ostendit quod non debebant scandalizari, prædicens quod uiderent eum in posterum in celum propria virtute reuerti. Et ideo non debebant admirari, si dixerat se de celo originari, quia qualibet uis suum locum reuertitur, & hoc est quod dicitur, Sciens autem Iesus, &c. Id est, absque alio sibi nunciante.

8 Quia mur. Quia dixerat se de celo descendisse.

9 Dixit eis. Reprimens eorum murmurationem iniustam.

10 Hoc vos. Sine ratione.

11 Si ergo videritis filium hominis. Accipitur si, pro quia nisi dicat, quia hoc uidebitis, non debetis scandalizari de hoc quod dixit illi enim qui Christo credentes cum eo permanserunt, in ascensione eius hoc uiderunt, vt patet Act. 1. a.

12 Spiritus est. Hic exponit secundum de quo murmurabant, licet, quia dixerat carnem suam esse cibum necessarium ad salutem, & ipsi intelligebāt hoc ac si daretur in propria specie, sicut laetatur vel venditur in macello, quod est horribile. ideo tollit hunc intellectum, dicens. Spiritus. Quasi dicat, verba quæ dixi spiritaliter sensum habent, & sic viuificant.

13 Caro non. Quia caro Christi manducata eo modo quo intelligebant, non esset utilis, sed magis horribilis: Ideo sequitur.

14 Verba quæ. De carne mea manducanda.

15 Spiritus & vi. Quia spiritualem habent intellectū, nec uis quia sunt a spiritu sancto. Ista tamen spiritualitas non est sic accipienda, quia caro Christi sit in sacramento eucharistie tantū modo in signo, vt dixerunt aliqui hæretici, quia est ibi realiter, vt a sum est. sed quia manducatur caro Christi in hoc sacramento quod spiritali modo, in quantum species visibiles atterantur & comeduntur, & spiritus ex virtute Dei carni unita reficitur.

16 Sed sunt, &c. qui, Quasi dicat, propter hoc intelligere non possunt.

17 Sciebat. Quia tanquam Deus sciebat occulta cordium.

* E uis

a **Et quis traditurus.** Quia Iudas inter scā dātos recedit, sec manet ad insidiadum, quem nec filii, nec aperte ostendit, ut omnes timant dum vnus perit.

b **Quia nemo potest** venire ad me, nisi fuerit da. &c. Causam que quidam non creant subdit: Quia no est a Deo datum, fides. n. non est hominibus a se qua si propria, sed a Deo data quasi.

c **Ex hoc.** Nota est se ut loquendum sec si tamen ex ve is tuis aliquis scan-

a **initio Iesus, qui essent credētes, & quis traditurus esset eum.**

b **Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo. Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant.**

a **Dixit ergo Iesus ad duodecim: Nunquid & vos vultis abire?**

b **Respondit ergo ei Simōn Petrus. Domine ad quem ibimus? & verba vitę eternę habes, & nos credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei.** Respondit eis Iesus: Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diaboli est? Dicebat autem de Iudā Simonis scariothis. Hic enim erat traditurus eum, cum esset vnus ex duodecim.

1 scandalizabitur, habet consolationem in eo, ex cuius dicto multi scandalizati sunt, qui hoc fecit ut ubi esset exemplum.

d **Nonne ego vos duodecim.** &c. Duodecim numerus sacratu est qui permanet, & si Iudas inde perit legitur vnde cum ad permanendum, elegit Iudam ut per eum diuina dispensatio misericordie in salutem mundi impleretur, utens malo ad bonum, ut mali virtutis bonis Dei ad malum.

D

E

F *fidei actor calūnia tor.*

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 **Et quis traditur.** Quia sciebat euentum futurorum contingere.

2 **Et dicebat.** A maiorem affirmationem predictorum, propterea di. vo. quia. Eandem enim sententiam dixerat sup. li. cetera sint aliqua tulum alia, idem. n. est trahi a patre quod sup. di. & dari fide a patre, quod hic ponit. Ipse autē sciebat istos qui traherentur, nō esse pdestinatos ab eterno, nec tractos a patre.

4 **Ex hoc multi.** Hic ex predictis concluditur aliquorū obstinatio in malo per apostasiā, cum dicitur: Ex hoc. Hoc nō est intelligendū de apostolis vel de 72. discipulis, quia isti Christo adhaeserunt, sed multi alij sequebantur ipsum ad audiendū eius doctrinā, & de istis multi retrocesserunt. Et consequenter per oppositum ostenditur alio vñfirmatio cum dicitur.

5 **Dixit ergo Iesus.** Apostolos.

6 **Nunquid &.** Non peuit quasi ignorās, sed ut ostēdat se eis non in gere, quia ponit in eorum optioe cum alijs recedere.

7 **Respondit er.** Non solū pro se, sed pro omnibus, qa inter eos ei principalior, & in eius responsioe exprimitur maxima dilectio ad Christum, cum dicitur.

8 **Domine ad quem ibimus?** Quasi dicat, similitē tui inuenire non possumus, tu solus sufficis nobis, propter quē omnia reliquimus.

9 **Verba vitę eter.** Id est verba vitę eternę promissua & induit ad eam. Exprimitur etiam in eius respōsioe vera cōfessio fidei cum dicitur.

Et nos. Quia credere precedit intelligere.

Quatu. Quantum, ad humanitatem, in qua vnctus est rex & sacerdos.

Filius. Naturalis quantum ad deitātē & per consequens aqua ei in natura & potētia. Verūtamenē quia Petrus nimis largē respōdit dicens pro omnibus, nos credimus, quia nihil mali de alijs cogitauit, sed Iesus cognitor occultorū eius respōsioe corrigit dicens.

1 **Nonne.** Non loquitur hic de electione à vitam eternam, sed de apostolatum.

1 **Et ex vo.** Id est, prauisus ad diaboli consortium. Verūtamenē nō determinate quis esset ille, nec apostoli tunc cognouerūt, sed postea quando per effectum viderunt, & i deo illud quod sequitur, nō est de verbis Christi, sed Euangelistę qui scripsit ista post passionem Christi dicens.

1 **Dicebat autem.** Scilicet, Christus.

1 **De Iuda Simonis scariotis.** Ad differentiā alterius Iudę qui fuit frater Iacobi.

1 **Erat traditurus.** Quando Iesus protulit verba pmissa.

1 **Cū esset vnus,** Principalibus discipulis Christi. Quirit hic sine

sine argumētis, vtrū Iudac a principio sue vocationis a Christo fuerit malus. Dicendū quod in hac q̄stione q̄ est de his que transcendunt humanam inuestigationem (cū sit de occultis cordis humani) & in consimilibus q̄stionibus, tenendum est illud quod est magis consonū sacre scripturę & rationi. Sciēdum igitur quod dicit Aug. quod Iudas a principio sue electionis fuit malus electus tamen est a domino ad apostolatū, ut per eius malitiam & proditiōē perficeretur Christi mysterium. Quia sicut iniqui male vtuntur bonis operib. Dei, sic & Deus bene vtitur malis operib. hominū, & ideo quāuis Iudas fuerit pessimus, tamen eius malo bene vsus est Christus. Beda autē in hoc conuenit cum Aug. sed addit quod Iudas nō fuit electus ad apostolatū sed alij xi. Vocatus est tamen cū eis, ut per proditiōis eius officij Christus operaretur salutē humani generis, sed vtrumq; istorū videtur contra rōnem esset sacram scripturam. Distributio enim honorum respicit iusticiam commutatiuam, ut habetur 5. Eticho. ut alicui tātō plus detur de honore, quātō maior est in virtute, & idē nō est verisimile, quod Iudas vocatus fuerit ad honorem apostolatus, nisi tunc fuerit iustus, vel quia Christus tūc eū iustificauerit, ut esset tali honore dignus, sicut iustificauit Matthā quādo eū vocauit ad apostolatū, ut habetur. Mat. 9. a. Item infr. 17. b. dicit Christus de discipulis suis loquens ad patrem. Quod dedisti mihi custodiui, & nemo periiit ex eis, ni si filius proditiōis, & certū est quod loquitur hic de proditiōe, quę est per peccatum mortale, quia Iudas adhuc vivebat vita corporali, & sic videtur quod perierit per peccatum mortale postquā fuit datus Christo per fidem a Deo patre. Quod autē addit Beda, Iudā nō fuisse vocatum ad apostolatū, videtur esse cōtra scripturā. Mat. 10. a. & Mar. 3. c. vbi numerant illi qui vocati sunt ad apostolatū, & inter illos enumeratur Iudas. Item Act. 1. d. qđ Matthias electus est ad apostolatū de quo p̄uaricatus fuerat Iudas nullus autem p̄uaricatur a statu in quo nō fuerit. Ex quo patet quod vere fuit uocatus ad apostolatū. Propter quod dicendum secundū Chryso. quod fuit uocatus ad dignitatē apostolatus. & p̄ tūc fuit bonus, quia uocatio ad talem dignitatē respicit p̄sentem iustitiā. Quod autē postea peccauit prodēdo & tradendo Christum, nō cōtradiat isti uocationi, quia apostoli ex sua uocatione nō fuerūt in bono cōfirmati. Quod patet ex casu Petri, qui post suā uocationē, Christū negauit. Et ideo similiter dicendum, quod licet Iudas tempore sue uocationis fuerit bonus, tamen postea Christum prodendo peccauit. Sciendū tamen, quod ex tunc malus erat quando Christus apostolis dixit verba in hoc ca. contenta: Vnus ex vobis diabolus est. Tamen sua malitia non erat apostolis nota sed soli Christo qui cognoscit corda. Christus ē tam suam malitiā dixit in generali ipso audiente, ne credens suam malitiā latere, sine timore mala operaretur, non tamen dixit speciali, ne ex tunc inuerecundus factus peior efficeretur, secundum quod dicit Chryso. stomus.

Mar. 26.

* NI-

ADDITIO

In cap. 6. vbi dicitur in postil. Et in isto paschate non fuit Iesus in Ieruf.

Chryso. stomus in hoc loco sic dicit, Qualiter igitur nō ascendit ad Ieruf. paulatim enim soluebat legem occasionem accipiens a Iudaica

daica nequicia. Et Theodorus ibidē: Quia enim Iudai eum persequēbatur, occasionem recessus accipiens legē exclusit, innuens obseruātibus, quod veritate adueniente cessat omnis figura, & quod legibus non subicitur, ut legalia festa perficeret, & unde hoc? quia non erat festum Christi, sed Iudaeorum. Hęc Theodorus.

N

CAPVT VII

A Ost hac autem Dominus in carne manens frequenter in Galileam ambulabat, ut eu imitari volentes de vitijs ad virtutes transmigrare discant, quod illa figurabat. Vel ut illius temporis sancti de Iudæa ad gentes verbi Dei transitum expectarent.

f verfabatur in Galilæa.

a In Galilæa. * **B** E. D. A. Iudæa & Galilæa regiones sunt a Palestinæ provincie b sed Iudæa dicta est a tribu Iuda, non tamen solū illa regio quam tribus Iuda, sed & illa quam tribus Benjamin possidebat, Iudæa dicta d est, quia ex tribu Iuda reges oriebantur. Galilæa vero dicitur eo quod lacteum populum, id est, candidum dignat: γαλα enim Græcè, Latine lac dicitur.

Trac. 28 in Ioan. 10. 9.

c In Iudæa ambulare. * **A** V G V. Sic autem hoc dominus h dixit, quasi non posset ambulare inter Iudæos, & non occidi à Iudæis. Hanc enim potentiam quando uoluit, demonstrauit, sed infirmitati nostræ præbebat exemplum. Nō ipse perdiderat potestatem sed nostram consolabatur fragilitatem.

in hunc loc.

C * **T** H E O P H I. Secessit in Galilæam, quia nondum ad erat tempus. Vnde vanū reputabat in medio sunt eorum manere, & magis ipsos ad odium incitares.

Scenophegia.

d Dies se. Non quod vnus, sunt. n. septem, sed more eorū quotquot sunt, quasi vnus dicuntur pp: nam festiuitatem Scenophegia

Scenophegia festiuitas tabernaculorum, quia mēse festimo Iudæi habitabant in tabernaculis, in memoriā illorū in quibus patres eorum habitauerunt in deserto. c. Fra res eius. * **A** V G V. Cum auditis, Fratres domini Mariæ cogitate consanguinitatem, non iterum patiens, vllam propagit. Sicut enim in Iulochro ubi positum est corpus domini ante nec postea tuus iacuit, sic vnus Mariæ, nec ante postea quicquā tale concepit. f. **V** t & disci. Cera quæ veri discipuli sciebant, laudibus diuinis & non populari fauore effundantur. g. Nemo. Glorie eius non uolunt. Quia si vere facis, scilicet, abscondito, sed in se scere, ut ab oculis lauderis. h. **T** empus. Ideo rix meæ. quam niam in altitudinē dicaturus. Non venit.

CAPVT VII

D Ost hac autem ambulabat Iesus in Galilæam non enim volebat in Iudæa transire. quia quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem

Non tamen timens quia habet potestatem, sed infirmis det exemplum ne eis obicitur Iudæorum.

Rominicabantur Iuda beneficiorum Dei occisuri Deum.

Id est, tabernaculorum conuictio siue dedicatio.

in proximo dies festus Iudæorum scenophegia. Dixerunt

a Con sanguinei, & ideo fistidientes eum. credunt in eum, ut ipse, post de eis dicit.

b Humanam gloriam quærent, & ideo non vbi est principatus gentis, & ciuitas caput regni

autem ad eum fratres eius, Transi hinc, & vade in Iudæam,

ut & discipuli tui videant opera tua quæ facis Nemo quippe

Vt. Si vere facis vel quia hæc facis

in occulto quid facit & quærit ipse in trans palam esse. Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Neque enim fratres eius cre-

Corripiens capido gloriæ.

a Offert, referentiæ, & ascensionis, ad quem venient, impietate prius humilitate & passionis.

debant in eum. dicit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum

Gloriæ mundi, quam affectatis.

Quia.

aduenit, tempus autem vestrum semper est paratum. Non

potest mundus odisse vos Me autē odit, quia ego testimoniū

Et ideo.

perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt Vos ascendite ad

crucis & mortis. Tempus autem vestrum semper est paratum, quia etsi vos semper cum Iudæis non interficietis eadem cum illis zelantes.

Tempus. Ideo non est nunc tempus meum sed vestrum, quia non sum amator mundi ut vos, sed accusator, & ideo non audit vos mundus suos falsos, testes qui dicitis mala, & mala bona.

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT VII.

D Ost hac autem. Postquam euangelista egit de nutrimento spirituali collato filiis Christi. hic consequenter agit de doctrina eis collata, quia sicut predictum est pater debet filiis nutrimentum & documentum. Et diuiditur in duas, quia primo origo doctrinæ Christi ostenditur, secundò, ipsa doctrina ponitur ca. seq. ibi. Iesus autem perrexit. Prima in tres, quia primò ostendit euangelista aptitudinem loci ad manifestandum doctrinæ Christi originem, secundò manifestandi occasionem, ibi: Iudæi autem quæ. Tertio, manifestationem actualem, ibi: Respondit Iesus. Mea doctrina. Circa primū sciendum, quod locus aptus ad prædictam manifestationem erat ciuitas Ierosolimitana, vbi ad diem festum conueniebat populus, & ideo ad manifestandum se in hoc loco inuitatur Christus: Et licet primò recuset, tamen finaliter consentit, & rationabiliter, ut videtur, & hoc est quod dicitur.

Diuisio.

- 1 Post hæc autem ambulabat Iesus, &c. Docendo in synagogis eorum.
- 2 Non enim volebat in Iudæa ambulare, &c. Licet enim posset esse inter eos sine nocumento, voluit tamen se aliquando absentare ante tempus debitum passionis sue, ostendendo in se veritatem humanæ naturæ, & quod licitum erat fidelibus suis aliquando persecutionem fugere.
- 3 Erat autem, &c. scenophe. Id est, festum tabernaculorum. Dicitur autem a scenos quod est umbraculum, & phagin quod est comedere, quia 7. diebus comedebant Iudæi in umbraculis.
- 4 Dixerunt autē ad eū, &c. Nō quod essent filij Mariæ matris sue, neq; Ioseph, ut alias dictum est improbando errorem Heluidij super Mar. 1. e. Nec cogitati sui, q. erant ad apostolatū vocati, quia de istis dicitur infr. quod fratres eius nondum credebant in eum, sed dicitur

- 5 Transi hinc. Hoc est in Ierusalem metropolim Iudææ.
- 6 Ut & disci. &c. Dubitabant enim de Christi miraculis, & non essent vera, propter hoc sequitur.
- 7 Neque enim fra. &c. Et quia suggerebant ei malum, scilicet, gloriam mundanam quærere, ideo recusauit, di.
- 8 Tempus meum, &c. Id est, tempus gloriæ meæ manifestanda, quia post resurrectionem erat manifestanda.
- 9 Tempus autem vestrum semper est paratum. Quasi dicat, vobis gloriæ mundanæ quam quæritis nunc est in principio huius somnitatis quia Iudæi magis vacabant conuiujs & læticia in principio festi, quam in fine, quando Christus inuit ad festum, ut infr. patebit vel aliter. Tempus autem vestrum, &c. Quasi dicat, vos potestis ire secure, non autē ego inquantū homo, qui inimicos capitales habeo, propter hoc sequitur.
- 10 Non potest. Quasi dicat, vos qui gloriam mundanam quæritis homines mundanos aduersarios non habetis.
- 11 Me autem odit. Qui quæro gloriam Dei, & per consequens arguo peccata mundanorum, quæ sunt ei contraria, & hoc est, quod dicitur.
- 12 Quia ego testimoniū perhibeo de illo, Id est, de mundo. Et accipitur hic mundus non quantum ad creaturarum substantiam sed quantum ad hominum malitiam, sicut sup. dictum est 1. a. per illux, Et mundus eum non cognouit.
- 13 Vos ascendite, &c. Id est, ad principium solemnitatis tabernaculorum, quia in principio magis vacabant homines epulis & læticia, ut prædictum est, non quod inuitet eos ad talia, sed ostendenda, quid ipsi quærebant, quia quæ mundana sunt adhuc sapiebant tantum, ut visam est.

MORALITER.

I Post hac autē &c. Per hoc ostēdit Christus, quod aliquando dandus est iræ locus maximè quādo personalis est peccatio

cutio sicut videtur fuisse in proposito, 5 Transi hinc & ua. &c. Isti loquebantur tanq̄ humana gloria esset per se quærēda, quod est falsum, ppter q̄ Christus

A Ego. n. non ascendam. **AVGVSTINVS.** Quidam dicunt ad passionem pertinere, qui non in festiuitate scenoplagia, sed in paschali, qua agnus occidi solet, crucem ascendit.

B Non manifeste sed quasi, &c. **TYPICE.** Christus occultus ascendit in festiuitate qua in omnibus illisiguralibus latuit quomodo est manifestus nobis. Et quod laus, exemplum est vindi malos: Quod palloquitur & non te: ab his qui quereint, potestatis est.

C Mirabantur Iudæi. **AVGVSTINVS.** Omnes quidem mirantur quantum arrior, sed non orens conuertebantur. Et vnde admiratio: quia multi nouerant, ubi natus, quem admodum fuerat educatus. Nunquam enim uirant discentem, aciebant tamen de le: disputantem, legis monia proferentem quæ nemo potest offerre, nisi legis feremo legere, nisi literas didicisset, & ideo mirabantur.

AVGVSTINVS. Quidam dicunt ad passionem pertinere, qui non in festiuitate scenoplagia, sed in paschali, qua agnus occidi solet, crucem ascendit.

B Non manifeste sed quasi, &c. **TYPICE.** Christus occultus ascendit in festiuitate qua in omnibus illisiguralibus latuit quomodo est manifestus nobis. Et quod laus, exemplum est vindi malos: Quod palloquitur & non te: ab his qui quereint, potestatis est.

C Mirabantur Iudæi. **AVGVSTINVS.** Omnes quidem mirantur quantum arrior, sed non orens conuertebantur. Et vnde admiratio: quia multi nouerant, ubi natus, quem admodum fuerat educatus. Nunquam enim uirant discentem, aciebant tamen de le: disputantem, legis monia proferentem quæ nemo potest offerre, nisi legis feremo legere, nisi literas didicisset, & ideo mirabantur.

*** CHRYS.** Ab hac autem quaestione cognoscere debent, quoniam hæc scientia humanitus non erat in eo, sed diuinitus, sed hoc ipsi nolebant reuelare, sed in sola admiratione stabant.

d Respondit eis: Mea doctrina, hominis: non est mea. Sed Dei. Vel quia non est verbum nullius sed alicuius doctrina eius, id est, ipse verbum, doctrina eius non est sua, sed eius a quo est: quod est: Ego non sum a meipso. Et quia hoc profundum vidit non omnes intellecturos, dedit consilium: Si vis intelligere, crede. Hoc est: Si quis credit me filium Dei, cognoscet de doctrina, id est, intelliget, quod doctrina mea non est mea.

*** AVGVSTINVS.** Videtur hoc esse contrarium quod dixit: Mea, & non mea: Nam si dixisset. Ista doctrina non est mea, nulla esset quaestio: Quæ est ergo doctrina patris, nisi verbum patris? Ipse ergo Christus

† sup. 1. 6c.

† libere. E

Tr. 29. in Ioan. 109.

F

* CHRYS.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ego. n. &c. Scilicet, primum, vnde quod postea venit in medio somnitiatis, in alia die, non est mentitus. Et subditur causa.

2 Quia tempus. Tempus. n. aptum doctrinae veritatis, propter quoniam venerat saluator, non sic erat in principio solemnitatis propter plicita, sicut circa finem.

3 Hæc cum dixit. &c. Ratione prædicta.

4 Vt autem ascendit. &c. & ipse ascendit. Scilicet, ad diem festum. Ternaculorum, non tamen cum fratribus suis, nec eadem die, quia in fuerit ad primū diem illius festiuitatis, ipse autem uenit illuc quarta die ut patet infr. Sicut. n. noluit esse in principio festiuitatis, ne fratribus suis malum persuadētibz videretur fauere, sic non habuit sermo subtrahere, ne a populo doctrinam salutis, subtraheret, quoniam venerat docere, modus autem venienti tangitur, cum dicitur. Non manifeste. Id est, cum magna comitiua, ne daret Iudæis passionem maioris inuidiæ.

Sed quasi, &c. In hoc condescendens fidelibus qui timore mor occultandi erant.

Iudæi ergo. Postquam euangelista descripsit aptitudinem tēpo ad manifestandum originē suæ doctrinæ, hic consequenter describit rationem manifestationis dictæ. Et diuiditur in duas, secundū duas rationes huiusmodi manifestationis. Secūda ponitur, ibi: Iam autem die festo. Prima occasio fuit inuestigatio Iudæorum Christū querentium, quorum aliqui eum querebant ut interficerent, alij autem ut doctrinam eius deuote audirent, & ideo debuit apparere & docere, ut videret, quod mali nocere non poterant, nisi quantum permittebat. Sed ut, se occultando ostendit infirmitatem humanitatis: Ita confidit inter inimicos apparendo ostendit potentiam deitatis. Debuit enim apparere propter bonos, ut eius doctrinam originatam, a Deo ostenderet, ut attentius eum desiderarent. Et hoc est quod dicitur. Iudæi eum querebant in die festo. Duplici de causa, ut dictū est.

8 Et dicebant vbi est ille? Quia illi qui querebant eum ex odio, querebantur eum nominare proprio nomine. Illi autem qui querebant eum

eum ex deuotione, ita reputabant eum famosum, & autenticū quod non oportebat exprimere nomen proprium, & id quantum ad eos se sus est. Vbi est ille. Quasi dicat, vbi est ille qui tantus & talis est, & facit tot miracula?

9 Et murmur multum. Propter contrarietatem opinionum de ideo. subditur.

10 Quidam enim dice. quia bo. Approbado eius doctrinam & miracula.

11 Alij autem dicebant, non, sed seductur. Ex hoc quod isti malignantes dicebant turbas esse seductas ab eo, patet quod maior pars secundū numerū dicebat e. mirarium, quia erant principes populi illi qui dicebant eum seductorem, vnde sequitur.

12 Nemo tamen, &c. Scilicet, in bonum.

13 Propter metum iu. Scilicet, illorū de tribu Iuda, licet enim omnes de populo aliquando nominarentur Iudæi, tamē speciali modo sic nominantur illi de tribu Iuda, & isti grauius mouebantur contra Christum, eo quod in scripturis Christus erat promissus de tribu eorū. ipsi autem reputabant istum Galileum & ab eis extraneum, propter quod et sacerdotes repudiabant eum, ut dicitur in fine huius ca.

14 Iam autem. Hic ponitur secūda causa, quæ est admiratio turbæ in doctrina Christi, & ideo debuit ostēdere vnde originaretur excellentia, suæ doctrinæ. Et hoc est quod dicitur. Iam autem die, &c. Dies festus hic dicitur totū tēpus illius solēnitatis, quæ durabat per septē dies, & sic medium huius festi erat in quarto die. Et tunc.

15 Ascendit Iesus in templum. Quia ibi est locus aptus & cōmunis sanę doctrinę.

16 Et mirabantur Iudæi. Propter rem insolitā. Credebant, enim ipsum esse filium Ioseph, & per consequens occupatum in labore corporali. Sciebant etiam ipsum non esse exercitatum in studio, & tamen videbant eum excellentissime docentē, legis & prophetarum testimonia proferentem, & ideo meritō mirabantur, vnde tanta excellentia doctrinæ originabatur. Et hoc est quod dicitur. Quomodo hic literas scit, cum non didice.

17 Respondit eis Iesus: Hic cōsequēter exprimitur origo illius doctrinę

MORALITER.

non acquieuit, ut daret nobis exemplum talem gloriam non querendi. Verumtamen, quia propter hominū vba doctrina salutis non est omittēda, quarta die festiuitatis quæ erat media, eo quod septem diebus durabat festū,

ascendit Iesus in templum, & docebat populum, qui diebus præteritis intentus fuerat sacrificijs & oblationibus cōsuetis. Et per hoc docuit prædicatores Euāgelij, ut secundū dictum sapientis tempus tacendi cōsiderent, & tempus loquēdi. In sequentibus autem mihi, non occurrit aliquod mylticum notabile vsque ibi.

A Christus est doctrina patris, si verbum patris est. Sed quia verbum non potest esse nullius, sed est alicuius, & sua doctrina dixit scriptum, & non sua, quia patris est verbum. Quid est tamen tuum quam tu, & quid tam non tuum, quam tu, si alicuius es quod es? Breuiter ergo mihi dixisse videtur, mea doctrina non est mea. Ac si diceret, Ego non sum a meipso. Sabelliana heresim sententia ista dissoluit, qui dicere ausi sunt esse ipsum filium qui est & pater. duo esse nomina a sed vnam rem.

Hom. 18 in Ioan.

B **CHRYSOSTO.** Suam dicit, quoniam eam docuerat, non suam autem, quoniam patris erat doctrina. Sed si omnia quae sunt patris, eius sunt ex hoc ipso quod patris est, deberet esse & sua. Sed hoc quod dicit. Non est mea, vehementer ostendit & sui & patris vnam esse doctrinam, ac si diceret. Nihil habeo permixtum aut diuersum, sed ita ago ut dico, ut non estimetur aliud quid praeter patrem dicere vel agere.

Li. 1. de Trinitate 10.5.

C **AUG.** Secundum aliud suam dixit, secundum aliud non suam, secundum formam Dei, suam, secundum formam Ierui, non suam.

a Qui a semetipso. Antichristus non est verax, & iniustus in illo est, quia quaerit gloriam suam, non Dei, a quo non est factus sed venire permittus.

b Qui autem quaerit gloriam eius qui. Id est, ego qui licet a patre patri, tamen in Ierui forma quaero gloriam non meam.

Admiratio, insinuatque veritatis est occasio. **a** Ecce quomodo scit literas.

cis Iesus, & dixit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me.

Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscat de doctrina, utrum ex Deo sit an ego a meipso loquar.

Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quaerit. Qui autem quaerit gloriam eius qui misit illum, hic verax est, & iniustitia in illo non est.

Nonne Moyses dedit vobis legem? Et nemo ex vobis facit legem. Quid me quaeritis interficere? Respondit turba & dixit ei: Daemonium habes. Quis te quaerit interficere? Respondit Iesus & dixit eis: Vnum opus feci-

1 in hoc exemplum
2 humilitatis tribu
3 vt omnia bona Deo
4 tribuamus.
5 **c** **Nome Moyses**
6 **dit, &c.** Ego ex Deo
7 loquor & gloriam
8 eius quaero, verum
9 stus, sed vos qui
10 riamini in lege, con
11 tra legem quaeritis
12 occidere, quaeritis
13 me interficere.
14 **d** **Daemonium.** Quae
15 runt occidere &c
16 quod peius est di
17 cunt eum demonium
18 habere, quod demonia
19 pellit.
20 **e** **Vnum opus feci.**
21 De vno miraculo,
22 quid si omnia
23 retis? Vnum opus fuit, quod totum hominem sanauit
24 in sabbato, vnde turbati sunt stulti obseruatores sabbati
25 ad conuincit eos Moyses. iubens circūcidere octaua die, si
26 aliquando occurrit in sabbato fieri. Et hoc est. Ipsi
27 propterea ne quis turberet, si salus semper fit etiam
28 in sabbato. Et sciant omnes, semper debere fieri quae
29 iustis sunt.

2 Qui

*CHRYS.

NICOLAUS DE LYRA.

*** doctrina.** Et diuiditur in duas, quia primo ostendit doctrinae suae originem. Scilicet inuitat ad ipsum, ibi: In nouissimo autem. Prima in duas, quia primo ostenditur origo doctrinae. Secundo origo docentis ibi: Dicebant ergo. Prima in tres, quia primo proponit inuentionem. Et secundo, probat propositum, ibi: Si quis voluerit. Et tertio concludit, ibi: Nolite iudicare. In prima ergo parte proponit, quod doctrina sua originatur a patre, dicens.

1 Mea doctrina non est mea. Quasi dicat, ista doctrina quae est mea approbatur & subiectiue, non est mea per exercitium acquisitionis humanae.

2 Sed eius, &c. Id est, data est mihi a patre, quia filius secundum naturam diuinam licet habeat eandem scientiam cum patre, tamen habet eam ab ipso, ut superius frequenter dictum est, secundum vero naturam humanam habet aliam scientiam, scilicet creatam, non tamen habet eam per exercitium acquisitionem: sed ab instanti conceptionis infusam. Et sic soluta est quaestio, qua querebatur: Quomodo hic literas. Alio modo exponit Augustinus, quod filius est verbum patris, & quia verbum alicuius item est quod doctrina sua, ideo sequitur, quod filius sit doctrina patris. Filius igitur est doctrina per identitatem non tamen per originem, quia a se non originatur, sed a patre. est igitur sensus secundum Augustinum. Mea doctrina non est mea, quasi dicat. Ego qui sum doctrina patris, non sum a meipso, sed a patre. Expositio tamen prima magis concordat literae.

3 Si quis voluerit voluntatem eius facere. Hic consequenter probat propositum, scilicet quod sua doctrina sit a patre sibi data. Et diuiditur in duas, quia primo inducit suam probationem. Secundo, remouet quandam objectionem, ibi: Nonne Moyses. Prima in duas secundum duas probationes quas inducit. Secunda, ibi: Qui a semetipso. Prima probatio procedit ex aliorum iudicio. Amor enim & odium multum peruertunt iudicium recte rationis, & ideo monet eos, ut amoueant diu quod contra ipsum sum conceperant, & tunc poterunt manifeste iudicare, quod eius doctrina sit a Deo patre eam per miraculum testificante, quia non potest esse reuera falsitatis, ut supra frequenter dictum est. Et hoc est quod dicitur: Si quis voluerit voluntatem eius facere. Scilicet, patris celestis peruersam affectionem a se abijciendo.

4 Cognoscat. Id est, vere poterit iudicare, quia paratus sum eius iudicio committere.

5 Vtrum ex Deo sit, an. Non est per hoc intelligendum, quod filius in aliquo possit a patre discordare, quia hoc est impossibile, ut supra declaratum est, sed loquitur eis secundum eorum opinionem, quia reputabant

bant eum purum hominem, quasi dicat.

6 An ego a me ipso loquar. Gloriam humanam falso quaerendo, ut vos estimatis.

7 Qui a semetipso. Hic consequenter probat propositum per factum, quia in doctrina sua querebat gloriam patris celestis, & patet quod illa doctrina erat a Deo. Omne enim quod est ad Dei gratiam ordinatum, ab ipso est, & hoc est quod dicitur, Qui, &c. Falsa de quaerendo propriam gloriam quaerit, quia superbia excitat eum ad loquendum.

8 Qui autem quaerit. Id est, Dei patris.

9 Hic verax, est. In doctrina.

10 Et iniustitia, &c. Quia irreprehensibilis est in vita, sic a faciebat Christus, quia statim paupertatis & abiectionis elegit, & gloriam Dei in omnibus quaesuit, & patet propositum.

11 Nonne Moyses. Hic remouet quandam objectionem, quaerit fieri in contrarium, quia possent dicere, & de facto dicebantur doctrina non est a Deo, quia legem Dei datam Moysi non custodiendo sabbatum, hoc enim ei imponebant, ut supra dictum est. Hanc autem objectionem remouet dupliciter. Secundo, ibi: Respondit Iesus. modo igitur remouet objectionem praedictam per hoc, dato quod esset transgressor legis, non tamen habebant titulum arguendi ipsum, cum essent transgressores legis manifeste in maioribus. Et hoc est quod dicitur, Nonne Moyses. Quasi dicat, vos estis obligati ad eius observationem magis quam ego, quia secundum veritatem non erat obligatus.

12 Et nemo ex, &c. Quod probat per effectum, dicens.

13 Quid me quaeritis. Lex enim prohibet interfecionem iniustitiae & qui non poterant rationabiliter respondere, conuerterunt se ad conuicia, vnde sequitur.

14 Respondit turba. Id est homines turbati.

15 Daemonium habet. Quod patet manifeste falsum, quia de bono expellebat.

16 Quis te quaerit. Quasi dicat, nos non quaerimus. Et in hoc merito tur, sicut, & in primo, quia querebant mortem eius, ut dictum est. Principio huius ca.

17 Respondit hic alio modo excludit objectionem praedictam ostendens eam falsam. Ex hoc enim dicebat eum transgressorem legis quod languidum sanauerat die sabbati, ut supra dictum est s. c. & tamen in hoc non fuit transgressor, ut ibidem fuit dictum. Et hoc idem ostenditur alio modo. scilicet, per circumcisionem, quam licite accipit homo in sabbato. Et hoc est hoc dicitur. Respondit Iesus. Reprimam eorum malitiam.

18 Vnum opus feci. Scilicet, notum vobis.

* Et omnes

CHRYSOSTOMVS Hoc n. est quod dicit. Miramini est turbamini, tumultuatis. Vide quomodo prudenter ge eos fillogizat. Vult. n. ostendere quod facere hocopus erat legem soluere sunt. n. multa principaliora quam de obseruatione sabbati, per quorum obseruatione lex soluitur, sed im-

non quod pro diuersitate graduum diuersimode personas non honoremus.

* AVGVSTINVS. Hoc q. Dominus notauit hoc loco euadere in hoc seculo magni laboris est no personaliter iudicare admonuit quidem Dominus Iudaeos, admonuit & nos. Quod enim pre-

Trac. 30 in Ioan. tom. 9.

Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem.

& omnes miramini. Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem, non quia ex Moysse est, sed ex patribus. Et in sabbato circumciditis hominem. † Si circuncisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi cur indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, † sed iustum iudicium iudicate. Dicebant ergo quidam ex † Ierololymis. Nonne hic est quem quaerunt interficere? Ecce † palam loquitur, & nihil ei dicunt. Nunquid verè cognouerunt principes, quia hic est Christus? Sed hunc scimus vnde sit. Christus autem cum venerit, nemo scit vnde sit. Clamabat ergo Iesus in templo, docens & dicens: Et me scitis, & vnde sim

1 ore Domini, & propter nos scriptum est, & nobis reseruaturn, & propter nos recitatum. Sursum est Dominus, sed etiam hic est veritas Dominus. Corpus enim Domini in quo surrexit, vno loco esse potest, veritas eius vbique diffusa est. Quis ergo est qui non iudicat personaliter? qui aequaliter diligit Non enim cum homines diuerso modo pro suis gradibus honoramus. Nonnumquam enim est iudicium inter patrem & filium.

† 25. q. 1. c. ideo q. his ita.

† Ierololymitis.

† Libere.

E

F

Isa. 53. c.

Non quia ex Moysse est, sed ex patribus.

† Si circuncisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi cur indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, † sed iustum iudicium iudicate.

Circuncisionem.

† Si circuncisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi cur indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, † sed iustum iudicium iudicate.

Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem.

† Si circuncisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi cur indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, † sed iustum iudicium iudicate.

Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem.

† Si circuncisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi cur indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, † sed iustum iudicium iudicate.

Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem.

† Si circuncisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi cur indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, † sed iustum iudicium iudicate.

Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem.

† Si circuncisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi cur indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, † sed iustum iudicium iudicate.

Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem.

† Si circuncisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi cur indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, † sed iustum iudicium iudicate.

Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem.

† Si circuncisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi cur indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, † sed iustum iudicium iudicate.

Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem.

† Si circuncisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi cur indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, † sed iustum iudicium iudicate.

Non aequamus filium patri in honore, sed praepo- nimus si bonam causam habet filium patri in veritate, & sic tribui mus honorem debitum, vt non perdat aequitas meritum, d. Dicebant ergo. Quia etsi oculus ad festum ascendit, palam loquitur, & apparet potestas quae putabatur timiditas Mirantur aliqui, quia potentia non tenetur cuius mors ta- toperè quarebatur, & nodum plene intelligentes eius esse potentiam, putant esse scientiam principum, quia cognouerunt eum, esse Christum, vnde sibi ipsis obiciunt, non esse hunc Christum, cum nemo sciat vnde sit Christus, quia etsi p prophetas dicitur locus natiuitatis & huiusmodi, tamen aeterna natiuitas eius ex patre nescitur, vnde propheta: Generationem eius quis enar. Vnde Christus ad virum- que respondet, & de infirmitate, & de maiestate.

Et me scitis, Id est, effigie vultus mei, & vnde sim. natiuitate & parentes

NICOLAUS DE LYRA.

Et omnes miramini. Id est, turbamini, quasi dicat, quando turbamini, si vidissetis omnia facta mea, male interpretamini ea.

Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem. In lege describendo.

Non quia ex Moy. scilicet, primo.

Sed ex patrib. Quia data est a tempore Abrahæ, vt patet Gen. 17. Et sic patet, quod circuncisio est maioris auctoritatis, quia data est ipsi Abrahæ, qui erat pater principalis populi.

Et in sabbato. Absq; legis transgressione, quia preceptum est quod octaua die circuncidatur puer. Et ideo si octaua dies sit sabbatum circuncidatur puer, nec aliqua transgressio reputatur, ex hoc argo saluator.

Si circuncisionem accipit homo in sabbato, &c. Vt patet per predicta.

Mihi cur indignamini. Q. d. hoc est valde irrationabile quia non licita est & melior sanatio hominis in anima & corpore, quam ipsa circuncisio, & magis ad Dei gloriam.

Nolite iudicare. Hic ex predictis concludit intentum, scilicet quod doctrina sit a Deo, si recte consideretur. Et hoc est quod dicitur: Nolite iudicare. Id est, attendentes ad id quod non pertinet ad re, sed ad fit quando amor vel odium attenditur, propter quod aliter quod secundum veritatem iudicatur.

Sed iustum. Id est, de doctrina mea & factis meis iudicate secundum naturam rei in se, & tunc inuenietis quod est a Deo secundum veritatem.

Dicebant ergo. Declarata origine doctrina hic ostendit origo doctrinae, Et diuiditur in duas, quia primo circa hoc ponitur populi dubitatio. Secundo Christi solutio, ibi: Clamabat ergo. Circa primam dubitatio, quod multi de populo sciebant principes quaerere mortem Christi

Christi, & ideo cum vidissent eum palam docentem, & principes arguerunt, & ipsos non contradicere, crediderunt fortius ipsum esse Christum, trahentes argumentum ex facto principum, qui non capiebant eum, cum tamen prius ad mortem quaerent eum, quasi ipsi de nouo haberent notitiam quod ipse esset vere Christus eis promissus, & id ab eius persecutione cessasset. Et hoc est quod dicitur, Dicebant ergo, &c. ipse enim sciebant melius malitiam principum quam alij, quia manebant cum eis in ciuitate.

11 Nonne hic est quem quaerunt. Toto conatu suo.

12 Ecce pal. Et contra eos, vt patet per predicta, quia dixi. Nemo ex vobis facit legem.

13 Et nihil: Id est, ipsum non capiunt, quia bene aliqua verba ei dicebant, vt patet ex predictis.

14 Nunquid, &c. Q. d. videtur quod sic eo quod desistunt ab eius persecutione, verumtamen quia non habebant certitudinem, sed tantum opinionem, ideo etiam arguebant ad contrarium dicentes.

15 Sed hunc. Quia patriam & genus eius cognoscebant.

16 Christus autem. Id est, sciet.

17 Vnde sit. Istud aut accipiebant ex scriptura, Isa. 53. c. quia ad litteram intelligitur de Christo. Generationem eius quis enarrabit? Et Isa. 45. c. Vere tu es Deus absconditus saluator Israel.

18 Clamabat ergo. Posita dubitatione populi circa originem Christi, hic ponit predicta dubitationis solutio. Et diuiditur in duas, quia primo declarat Christus originem suam. Secundo, terminum ad quem tendebat, ibi: Dixit ergo Iesus. Adhuc modicum. Prima adhuc in duas, quia primo declarat Christi origo. Secunda, ex hoc oritur turba diuisio, ibi: Quarebat. In prima ergo parte dicitur sic: Clamabat ergo. In quo ostendit magnitudo sui affectus ad nostram informationem

19 In templo, &c. Vt omnes possent eum audire.

20 Et dicens. Eorum dubitationi respondendo.

21 Et me scitis. Quantum ad humanitatem, patriam & genus

Diuisio.

A & parentes, quod est, secundū carnē me nescitis, sed non secundum diuinitatem. quia a me ipso nō ueni. Nesciebāt eū Dei filiū esse, nec a patre missū nesciebāt etiā Deum patrē q̄ verus est genitor ip̄suis veritatis. Sed vade possunt, scire subdit: *Ego scio. Ergo a me quārite, in me credite, q̄a nemo nouit patrem nisi filius, & cui filius uoluerit reuelare.*

a Sed scio eum. Ideo scio eum, quia ab ipso sumipse, &c. Breuiter utrumque completur, ab ipso sum, quia filius de patre pater non de alio, & in carne me videtis, quia ipse me misit: In quo ei magna generātis autoritas, & sibi communis eū hominibus natura.

*** A V G V S T I N V S.** Ut ostenderet eis vnde possent scire, subiecit, ego scio eū. Ergo a me quārite, ut sciatis eum. *Patrem enim non cognoscit, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare*

*** H I L A R I V S.** Quēro utrum id, quod ab eo opus est, in eo creationis aut naturam generationis ostendat. Si opus in eo creationis est, vniuersa quoque quæ creantur a Deo sunt, & quomodo patrem non vniuersa nouerant, cū filius eum idcirco, quia eo est, non nesciat? Sic vero idcirco ei, quia ab eo sit eum nosse sit proprium, quomodo non hoc ei qui ab eo est, erit proprium, i. ut verus filius ex natura Dei sit? Habes igitur proprietatem cognitionis de proprietate generationis, tamen ne forte id quod ab eo est, aduentus sui tempus hāeris inuaderet, continuo subiecit. Et ipse me misit. Tenuit ordinem euangelici sacramēti natum se professus & missum.

b *Hora eius:* Nō quod necessitas sit facti, sed opportunitas voluntatis. Voluit. n. oportuno tempore nasci, præmissa lōga serie præconum. Similiter prædicator euangelio voluit opportuno

Ma. 11. d.
† Math. 21. c.
Ma. 11. c.
Lu. 19. g.
I. 6. de Tri. parū ante medium

opportuno tempore mori.

c Audierunt Pharisei. Principes insani audito murmure quo Christus a turba glorificabatur, quærūt occidere, et tamen nondum volentem apprehendere non potuerunt, sed docentem audierunt.

d Adhuc modicum tempus. Quasi dicitur. Quod modo uis, post factum estis. Sed non modo, quia adhuc mecum tempus uobiscum sum, quod impensatione in ea implere debeo. Et tunc vado ad patrem. Et modo non uis audire præsertim & miracula facientem, quærens nem & ascensionem cum tantis miracula sicut postolos meos, & cum tantis deo.

e Vobiscum sum & vado. Non ait ero, sed sum, quia & factum quod homo mutat loca, secundum quod Deus non mutat cum ubique sit. Vnde alibi. Filius hominis qui est in cælo, quasi dicitur, loquens in terra.

f Quæretis me, & non inuenietis, & ubi ego sum, vos. *** A V G V S T I N V S.** Hic resurrectionem suam prædixit, qua quærituri illum erāt post resurrectionem compuncti uerunt enim illum agnoscere præsentem, & postea acciderunt cum viderent in eum multitudinem credentium, vnde multi compuncti dixerunt. Quid faciemus? Viderunt enim Christum suo scelere morientem, & crediderunt in Christum suis sceleribus ignorantem: Et quæque biberent sanguinem, uquem effunderunt, de qua tunc desperauerunt.

Id est, quia nondum volebat.
Prædicatione & miraculis moti, simplices credunt. & uerba & facta domini glorificant.
Non.
Tunc.
Id est, per passionem in eum uadat a quo tamen non recessit.
Id est, patiar.
Fide uel corporaliter.

N I C O L A V S D E L Y R A.

*** cognoscendo, sed quantum ad diuinitatem me nescitis. Ideo sequitur.**

1 Et a me ipso. Sed a patre quem ignoratis.

2 Sed est verus qui misit me. Quia in hoc impletur promissum de filij missione.

3 Quæ vos ne. Quia Deum nemo uidit unquam, ut supr. dictum est 1. b. & proinde me non cognoscitis, cum sim eius filius naturalis æqualis ei in natura deitatis.

4 Ego scio eum Quia in quantum Deus, filius hēt eandem scientiam cum patre, & sic eum comprehendit. Secundum etiam, quod homo eum clare uidit a principio, licet non comprehendat. Et causa huius notitiæ subditur cum dicitur.

5 Quia ab ipso sum. &c. Per hoc, n. quod pcedit a patre in natura diuina, habet scientiam primam, quæ est scientia comprehensiois. Per hoc autē quod missus est in natura humana ad salutem mundi, habet in natura humana plenitudinem gratiæ & scientiæ, quæ potest in natura creata recipi.

6 Quærebant ergo, &c. Hic consequenter ponitur populi diuisio sequens ad responsionem Christi, quia ea audita maligni exercebant in malitiā, & boni fuerunt in fide solidati. Et hoc est quod dicitur. Quærebant ergo. Ad occidentes malignantes.

7 Et nemo misit. Quia non poterat explere malitiam in effectu nisi quantum permittebant. Ideo sequitur.

8 Quia nōdum uenerat. Id est, ab eo ordinata de captione sua.

9 De turba autem multi crediderunt, &c. Propter eius doctrinam & miracula. Ideo sequitur.

10 Et dicebant Christus, &c. Qd. Non est alius expectandus qui plura faciat. Ideo firmiter tenendum quod hic est Christus. Audierant. n. ante quod in aduentu Christi multa miracula debant fieri, & secundum ueritatem tot uidebant fieri presentialiter & conuincebantur

uincebantur credere ipsum esse Christum.

10 Audierunt Pharisei turbā murmurātem de illo. Et bene dicit murmurātem: quia non audebant bene confiteri palam. Verum tamen pharisei audientes tanta bona de Christo, curarunt & procurauerunt ministros, per principes ad capiendum ipsum. Et hoc est quod dicitur. Et miserunt, &c.

12 Dixit ergo eis Iesus. Postquam Christus ostēdit suam uirginem, hic consequenter declarat terminum ad quem tendebat. Et dicitur in duas, quia primo ostenditur propositum. Secundo, exsequitur admiratio turbarum, ibi. Dixerunt ergo. Terminus quem Christus tendebat est ipse pater, ad quem per mortem redijt in tantum per hoc gloriam corporis & exaltationem accipit. Et hoc est quod dicit, quasi respondendo intentioni quærentium ipsum sperare.

13 Adhuc modicum tempus uobiscum sum. Quasi dicitur non modo implebitis quod uultis, quia adhuc modico tempore uolo manere in populo ad docendum & miracula faciendum.

14 Et vado, &c. Per mortem enim iuit ad patrem, perat tamen prædictis.

15 Quæretis me. Quia post ascensionem eius in celum, uidentes signa per apostolos fieri, pænitentia ducti reuersi sunt ad fidem Christi, dicentes ad apostolos, quid faciemus? ut h. etur Act. 2. f.

16 Et non inuenietis. Scilicet, secundum presentiam corporalem, sed pnitentes eum inueniunt secundum presentiam uirtualem.

Aliter exponitur de presentia corporali, quia post appropinquante destructione ciuitatis per Romanos, multi Iudei cognouerunt hanc miseriam eis euenire propter mortem Iesu, tunc libenter uoluerunt habere presentem ad sui liberationem sequitur.

* ubi

a Non potestis veni. Non ait poteritis, sed potestis. Tales. n. hic erant qui non possent, sicut & alibi dicit Petro. Non potes me sequi modo, sequeris autē postea, sic nec de istis dicitur desperatio.

b Ad semetipsos, &c. in dis. Vnde domino dicere nescierunt & amen illud quod futurū erat nescientes pronunciauerunt.

Quod etsi non praxia per apostolos tamen iurur est ad gentes credituras.

Quis est hic. Cū interrogates prophetas sit veritatem, repli dices eandem quaestionem ostendunt s̄ prophetasse ex ignorantia vt potius ignorasse videantur quam prophetasse.

d In nouissimo autem. Est dissensiones ludorum de Iesu. & ista verba quae dixit eibus alii confundeantur, alii doceantur, in ultimo die scenophegiae vocat non solū loquens, sed & clamando, vt qui sitit veniat ad eum.

e si quis sitit. Bibat spiritum, vt post exponit & cum bibent flumina de ventre eius fluent aquae viuae, Venter, est cōsentia cordis, quae bibito spirito purgata viuunt, & habet fontem. Et ipsa est fons vel fluuius, qui manat beneuolentiam proximo vult consulere, qui bona sua putat sibi sufficere, non fuit ille fons.

f Hiero. Audacter & tota libertate pronuncio, ex eo tpe eo apostoli domino crediderunt habuisse spiritum sanctum, nec potuisse signa facere absque spiritus sancti gratia, si pro modulo atq; mensura. vnde Saluator clamauit in templo, dicens. si quis sitit ve. ad me & bi. qui credit in me sicut in scrip. flumina de ven. &c. Hoc autē dixit de spiritu quē accipere in eum. Et in eo loco infert. Nondum. n. erat spiritus sanctus, quia Iesus non e. g. Non quod nunc non esset spiritus sanctus

sanctus dicente Salvatore, si autem in spiritu sancto eicio daemonia Sed qui erat in domino, n. e. lum notus in apostolis morabatur. Quamobrem cum duceretur Iesus ad passionem negant, & Christum se nescire iurant.

si quis sitit. &c. Avg. Est situs interior, quia est homo interior. Constat autem plus amare hominē interiorem quā exteriorem. Si ergo sitimus, veniamus nō pedibus, affectibus, nec migrando, sed amando.

a & vbi ego sum, vos non potestis venire. Dixerunt ergo Iudaei ad semetipsos, quia hic iturus est, quia non inueniemus eum?

b Nunquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes? Quis est hic sermo quem dixit, quæritis me, & non inuenietis, & vbi sum ego, vos non potestis venire? In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus & clamabat,

c dicens. Si quis sitit veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, † flumina de ventre eius fluent aquae viuae. Hoc autem dixit de spiritu quem accēpturi erant

biis sumptum est, vbi, s. dicitur. Deriuentur fontes tui foris, & in plateis tuis. quas diuide.

** Avg. Venter interioris hominis, est conscientia cordis eius. Bibito autem isto liquore vinefcit purgata conscientia, & hauriens fontem habebit, & ipsa fons erit. Quis est fons, quis est fluuius, qui manat de ventre interioris hominis? Beneuolentia qua vult consulere proximo. Bibunt ergo qui credunt in Domino. Si autem purat qui bibit, qd̄ solum ipsi debet sufficere, non fluit aqua viua de ventre eius. Si autem est hac proximo cōsulere, deo non siccatur qui manat.*

** Greg. Cū a mente fidelium sanctae praedicationis, verba defluunt, quasi de mente credentium aquae viuae flumina decurrunt. Ventrīs autem viscera quid sunt aliud nisi mentis interna, i. recta intentio, sanctum desiderium, humilis ad Deum, pia ad proximum voluntas.*

** Hiero. Hoc testimonium de prouerbis sumptum est, vbi, s. dicitur. Deriuentur fontes tui foris, & in plateis tuis. quas diuide.*

** Aug. Venter interioris hominis, est conscientia cordis eius. Bibito autem isto liquore vinefcit purgata conscientia, & hauriens fontem habebit, & ipsa fons erit. Quis est fons, quis est fluuius, qui manat de ventre interioris hominis? Beneuolentia qua vult consulere proximo. Bibunt ergo qui credunt in Domino. Si autem purat qui bibit, qd̄ solum ipsi debet sufficere, non fluit aqua viua de ventre eius. Si autem est hac proximo cōsulere, deo non siccatur qui manat.*

** Greg. Cū a mente fidelium sanctae praedicationis, verba defluunt, quasi de mente credentium aquae viuae flumina decurrunt. Ventrīs autem viscera quid sunt aliud nisi mentis interna, i. recta intentio, sanctum desiderium, humilis ad Deum, pia ad proximum voluntas.*

CHRY.

tra. 32. i
Io. 10. 9.

Ho. 50. i
Io. 10. 3.

inprol.
Genes

tra. 32. i
Io. 10. 9.

Super
Ezech.

z

NICOLAUS DE LYRA.

Et vbi ego sum, &c. Quare non dixit: Vbi ego vado. quod iurcenuem in ius d. cere? Dicendum q̄ sicut ire ad patrem conuenit eis secundum humanitatem in qua est mutatio, ita esse simile apud eum conuenit: ipsi per diuinitatem, in qua est idem cum ipso patre essentia, dist. nētius tamen in persona. Et ad hoc desigoandum dicitur biego.

Dixerunt Hic ex uerbis Christi ponit turba admiratio. Ex hoc enim quod Christus dixerat: Quæretis me. Quasi dubitantes arguebat quod deberet ad Iudaeam recedere, & ire ad predicandam gentibus terram Iudaeorum. Et l. tera patet sed ex fine verbi arguuat cōmram dicentes.

Quis est hic, &c. vos non potestis venire. Quasi dicat, ex hoc quod dixit: Vbi ego. patet, quod illud quod dixit. Quæritis me, &c. intelligitur per hoc recessus eius ad Iudaeam, quia dixisset, vbi ero, non ubi sum: quia tunc erat in Iudaeam, cum pronuntiat uerbum praedicationis. Et sic patet eorum dubium circa Christi uerbum. Sic enim dicitur loqui obstinatis, vt videntes non uiderent, & audientes nō intelligerent prout erat de eis prophetatum Isa. 6. c.

In nouissimo autem. Declarata origo doctrinae Christi, & consilio quod erat a Deo, data & facta, hic consequenter inuitat ad fidem. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur huiusmodi inuitatio. Secundo, ex hoc sequens populū: dissensio, sibi: Ex illa ergo tur. In primo igitur parte dicitur sic.

In nouissimo autem Id est, in die 7. quia primus dies & vltimus erant solemniores intermedijs.

Vel aliter: In nouissimo. Id est, in octauo, quia peractis septem diebus festiuitatis tabernaculorū, in octauo die erat festum cæsus, vel collectio.

collectio. Et dicebatur illa dies sanctissima in lege. Cuius ratio est, quia figurabat congregationem sanctorum in superna felicitate. In illa ergo die magna & solenni.

5 Stabat Iesus, & clamabat. Praedicando uerbum Dei. Et ex hoc inleuit consuetudo, vt turbis vulgaribus fiat sermo sancto, religiosi autem sedendo, quia Christus docebat discipulos suos sedendo, ut habetur Mat. 5. a. Et cum sedisset, accefferunt ad eum discipuli eius, & aperiens, &c. Et in pluribus alijs locis in euangelio turbas docebat stando, vt hic habetur, quid autem docebat subditur.

6 Si quis sitit. Si quis desiderat doctrinam uitae.

7 Veniat ad me. Per se dem formatam.

8 Et bibat. Aquam sapientiae salutaris, non solum ad sufficientiam, sed etiam ad redundantiam, quia fides & bonitas vnus fidelis, debet ad alios derinari, quod ostendit saluator per scripturam. Cuius sententia habetur Prouer. 5. c. sed uerba sunt hic aliquantulum mutata. Et hoc est quod dicitur.

9 Qui credit in me, &c. Flumina de &c. flu. Ad alios per redundantiam.

10 Aqua viua. Dicitur autem sapientia diuina aqua viua, quia conueniat hominem suo principio, scilicet, Deo.

11 Hoc autem dixit de spiritu, Haec sunt uerba Euangelistae exponentis uerbum Christi praedictum de acceptione spiritus sancti in signo uisibili sicut acceperunt a postoli die Pentecostes, quia ex illa acceptione facta est redundantia fidei in praedicatione euangelij per totum orbem.

12 Quem accē. &c. Quamuis enim apostoli haberent gratiam spiritus sancti ante illam diem pentecostes, non tamen ita plene, & propter hoc non receperant in signo uisibili, quod denotat gratiam plenitudinem. Cuius tamen causa subditur.

* Nondum

Turbis
stado re
ligiosis
sedendo
praedica
turi.

MORALITER.

In nouissimo autem die. Ex hoc inoleuit, quod turbis sit praedicatione stando & magis clamose, clauitibus autem & apostolis sedendo & magis remisse, eo quod dicitur Matth. 5. a. Et cum sedisset ac. ad eum di. & aperiens, &c.

N 5

A * CHRYSOS. Dicit flumina, & non flumen, copiositate, & ubertatem, occulte insinuans. Viventem autem aquam dicit, agētem temper. Spiritus. n. gratia, cum in mētem intraverit, & firmata fuerit, omni fonte magis manat, & neque deficit, neq; euacuatur neq; stat, videbit q; vtiq; hoc ad sapiētiam Stephani, ad Petri linguam, ad Pauli fluxum inspiciens. Nihil enim eos detinebat, sed sicut flumina multo impetu delati, omnia secum trahentes abibant.

a Nondum enim erat. Et si prophetæ acceperunt eundem spiritum: & Ioannes & alii ante resurrectionem Christi, tamen erat alius modus donationis futurus a-pertior, & plenior, post resurrectionem enim quando primū apparuit apostolis: in sufflauit in faciē eorum, qui flatu primo homini animam indidit, & de limo erexit. Significans ergo se esse eundem, in sufflauit spiritum apostolis, vt de luto exurgerent. Deinde post ascensionem plenius spiritum misit in igneis linguis, vt omnes gentes docerent, sicut illi tunc omnibus linguis, sic nūc vnitas ecclesiæ loquitur omnibus linguis, a qua vnitate precisus non habet spiritum.

b Quia Iesus nondum erat glorificatus. Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones, Postq; autē baptizātur spiritu sancto, & effunditur

ditur gratia spiritu sancti in eis, tunc libere loquunt ad principes Iudæorum. Oportet obedire magis Deo quam hominibus. Mortuos suscitant inter flagella lætantur, sanguinem fident, & aliis suppliciiis coronantur. Nondum ergo erat spiritus in Apostolis, nec de ventre eorū fluebant gratiæ spirituales, quia nōdum fuerat dominus glorificatus. Quæ sit talis gloria in sequentibus aperit, dicens: Pater clarifica me claritate quam habui apud te, antequam mundus fieret. Christus nisi resuscitatus, vt sua resurrectione nostram ostendens, & vitam quam accepimus, spiritum cre noluit, vt in resurrectione nostra flagret charitas, & sprete-ta quæ non est vita, & omnibus cadulis, quæ sunt eius charitate migremus a ter-ram vitam. Si eo credimus in eū, nō resurrexita mortis, & nobis datur fides a nouo homine vt noui simus.

credentes in eum. Nōdum enim erat spiritus datus, quia

Iesus nondum erat glorificatus. Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones eius dicebant. Hic est vere propheta. Alii

dicebant: Hic est Christus. Quidam autem dicebant. Quidam a Galilæa venit Christus: Nonne scriptura dicit, quia ex semine Dauid, & de Bethleem castello vbi erat Dauid, venit Christus: Dissensio itaque facta est in turba propter eum.

quidam autem ex ipsis volēbat apprehendere eum, sed nemo misit super illum manus. Venerunt ergo ministri ad pontifides & pharisæos, & dixerunt eis illi. Quare non adduxistis eum? Responderunt ministri: Nunquā sic loquutus est homo sicut hic loquitur. Responderunt ergo eis Pharisei. Nunquid & vos seducti estis? Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariseis? Sed turba hæc quæ non nouit legē: maledicti sunt: † Dicit Nicodemus ad eos, ille qui venerat

1 rificatus. Quæ sit
2 tem talis gloria
3 in sequentibus
4 rit, dicens: Pater
5 fica me claritate
6 quam habui apud
7 te, antequam
8 mundus fieret. C
9 hristus nisi resusc
10 itatus, vt sua re
11 surrectione nos
12 tram ostendens,
13 & vitam quam ac
14 cepimus, spiritum
15 cre noluit, vt in
16 resurrexione nos
17 tra flagret
18 charitas, & spre
19 ta quæ non est vi
20 ta, & omnibus ca
21 dulis, quæ sunt
22 eius charitate
migramus a te
ram vitam. Si eo
credimus in eū,
nō resurrexita
mortis, & nobis
datur fides a
nouo homine
vt noui simus.
Venerunt e
Missi ad capiē
eum redierunt
h
munes a crime
pleni admiratio
diuinæ doctri

Ho. 50. i
1o. 20. 3.
a
b
c
d
e
f
g
h
i
j
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u
v
w
x
y
z
A. 2. 1.
† Supra
3. 2.
infra 20
Ge. 2. b.
A. 2. 1.
† Supra
3. 2.
infra 9. g.

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Nondum enim erat. In tali plenitudine & signo uisibili.
- 2 Quia Iesus. Ad hoc enim datur spiritus sanctus, vt trahatur cor da fidelium ad celestis gloriæ desiderium, nihil autem desideratur, nisi si apprehendatur vt possibile, possibilitas autem humana natura ad asequutionem celestium manifestatur per glorificationem humanitatis in Christo. Et ideo prius debuit glorificari, quam daretur spiritus sanctus in signo uisibili, vt per factum videretur aditus regni celestis, possibilis homini.
- 3 Ex illa, &c. Hic consequenter describitur populi dissensio sequēs ad verba Christi. Es primo inter populares. Secūdo inter principes, ibi: Venerunt ergo ministri. In prima ergo parte dicitur sic. Ex illa scilicet, illi qui vere credebant.
- 4 Hic est vere propheta. Id est, antonomastice dictus propheta, q; promissus est Deut. 18. c. Prophetam suscitabit Deus, &c. quod ad literam intelligitur de Christo, vt dictum est supra cap. præc.
- 5 Alii dicebant. Isti erant in fide feruentiores prædictis, quia fidei veritatem apertius confitebantur.
- 6 Quidam autem. Contradicendo præcedentibus.
- 7 Nunquid a Galilæa venit Christus. Quasi dicat, non: & ppter hoc non est Christus, quia est Galilæus. Et adducunt pro se argumentum ex scriptura, dicentes.
- 8 Nonne &c. & de Beth. &c. Quando fuit iniunctus in regem.
- 9 Venit Christus? Quasi dicat, sic Sciendum q; scriptura in pluribus locis prædixit Christū esse de semine Dauid, potissime Iere. 23. a. Suscitabo Dauid germen iustum, &c. quod intelligitur de Xpo. Vnde in fine auctoritatis subditur: Et hoc est nomen, q; vocabunt eū, dominus iustus noster. Similiter quod in Bethleem castello nasceret scriptum est Mich. 5. a. Et tu Bethleem Ephrata, &c. Sequitur: Ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel. Et utrūq; erat verum de Christo, quia de Dauid descendit secundum carnē, & in Bethleem natus est, vt patet Mat. 2. a. & Luc. 2. a. sed ipsi hoc ignorabant

- 10 Dissensio itaque facta, &c. Quia ibi erāt contraria opinio de eo, vt patet ex prædictis.
- 11 Quidam au. &c. Sed repressi sunt diuina virtute, ideo sequitur.
- 12 Sed nemo misit, &c. Quia nihil poterant ei facere: nisi quod & quando ipse permittebat.
- 13 Venerunt ergo, &c. Hic consequenter ponitur dissensio quæ d principes. Et diuiditur in duas, quia primo ostenditur dissensio erga ministros. Secundo, principum ad inuicem, ibi: Dicit Nicodemus. Turbatio principum erga ministros fuit ex hoc quod non venerant Iesum, quia ad hoc missi fuerāt, vt prædictū est. Et patet hinc.
- 14 Responderunt ministri. Se excusantes.
- 15 Nunquam sic loquutus est, &c. Quasi dicat, ita bene loquitur quod non videtur homo purus, sed plus, propter quod terrenum esset ponere super eum manus.
- 16 Responderunt ergo eis Pharisei. Ex inuidia moti.
- 17 Nunquid & vos seducti estis. Id est, extra veritatem quasi dicat, patet quod sic. Quod confirmant exemplo maiorum & legisperitorum dicentium.
- 18 Nunquid ex principibus aliquis credidit. Id est, ex sacerdotibus qui principabantur in populo.
- 19 Aliquis credidit in eum, aut ex Phariseis? Qui uidebatur religiosiores alios, quasi dicerent, nullus ex talibus credidit. Hæc tamen falsum erat, quia multi de istis crediderunt Christo, occulte tamen, ne de synagoga expellerentur, vt habetur infra 13. cap.
- 20 Sed turba hæc. Scilicet, credidit, quæ de facili seduci potest propter ignorantiam, ideo subditur.
- 21 Quæ non. Hoc accipiebant ex hoc quod dicitur Deut. 27. Maledictus, qui non perma. in ser. &c.
- 22 Dicit Nicodemus. Hic ponitur dissensio principum ad inuicem propter verbum Nicodemi excusantis Iesum, quia occulte cedere in eum ideo voluit eum excusare ex lege dicens,

† MORALITER.
20 Sed tur. Ave. In me sit hæc maledictio. Ita est nunc est in

ecclesia, q; simplices & laici sint aliqui deuotiores, sicut illud Isa. 1. a. Cognouit bos possessore suū, & asinus præsep suū.

credunt in eum qui dedit legem, ut impleatur quod dicitur non videntes videant, & videntes ceci fiant.

Nunquid lex. Quia illi peruersi volebant prius esse dāna tōes quam cognitores, iste vero putabat q̄ si patienter eū p̄sentē audirēt, forsan essent similes ministris qui maluerunt credere quam teere. Autoritate ergo legis vult eos incipere, ut eum p̄s velint audire.

AVGVSTI- b s. Dicit lex nostra, de lege quæ d est eo quod est ab illo data homini bu,

* CHRYSOSTOMVS. Ostendit Nicodemus eos ne que cognoscentes legem, neque facientes quæ sunt legis, cum autem cōgruum esset ostendere, quod non indiscrēte miserunt vocaturi eum rudius & iracundius vtuntur cōtradictione, dicentes. **Nunquid & tu Galilæus es?**

b Est tu Galilæus es? Scrutare scripturas, & v de quia a Calilæa 2 Propbeta non surgit. Et reuersi sunt vnus- 3 quisque in domum suam. Galilæus dicebatur Iesus, quoniam niam de Nazareth 6 erant parentes eius. 7

a ad eum nocte, qui vnus erat ex ipsis: Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat? Responderunt, & dixerunt ei: Nunquid & tu Galilæus es? **†** Scrutare scripturas, & vide, quia à Galilæa propheta nō surgit. Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam.

Timens sciri. Non tamen incredulus.
Ex præiudicio cordis sui. Id est, a Galilæo se iudicatu.
Cum sit iste iudicatur. a Tamen dominus prophetarum inde surrexit, qui dicitur Nazareus.
a Nullo perfecto negotio. Matritiam suam.

* CHRYS.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunquid lex nostra iudicat hominem nisi prius. &c. *Verbat enim per hoc inducere eos ad audiendum Christū, ut per verba us conuerterentur sicut ipse fuit conuersus.*

2 Et cognouerit. *Qui in damnatione hominis non leuiter est pr edendum.*

3 Responderunt, &c. *De veritate turbati, quia homines inuidi & iracundia agitati non recipiunt persuasionem.*

4 Nunquid, &c. *Id est, discipulus huius Galilæi.*

5 Scrutare, &c. *Id est, diligenter considera, quia videtur, quod nil de eis scias.*

6 Et vide quia a Galilæa propheta nō surgit. *Hoc verbū eo nō impliciter est falsū quia si intelligit de pphetis generaliter, aliqui sunt nati de Galilæa, videlicet Eliazus, Tobias, & Delbora propheta & sorte plures alij. Si autē intelligit de propheta promisso ad salutē populi qui est Messias, ut frequenter dictum est, sic etiā falsū est eorum. quia de ipso scribitur Isa. 11. quod debet esse Nazareth, & per consequēs de Galilæa, quia Nazareth est in Galilæa. Dicitur de Christo Isa. 11. a secundū veritatē Hebraicā: Egredietur virga de radice Iesse, & Nazareus de radice eius descendet. Hic autē poterat respondere Nicodemus, qui erat legisperitus, sed nō fecit. Nec mirum, quia et apostoli illo tempore erant timidi.*

7 Et reuersi sunt vnusquisque. *Quia eorum consilium per diuinam suam fuit dissipatum.*

hic queritur vtrū Christus fuerit propheta. Et arguitur primo quia, prophetia pertinet ad cognitionē intellectuam, ut patet L. 1. o. a. Intelligētia opus est in uisione. Christus autē secundū p̄tē intellectuā erat in statu beatitudinis, in quo nō manet propbeta sed magis euacuatur, & cessat, ut habet 1. Cor. 13. c. ergo, &c. Cognitio prophetica quandā obscuritatē importat. Ideo dicit propheta,

pheta, quasi proculsans. In Christo autē non fuit enigmatica cognitio, quia ab instanti conceptionis anima eius vidit clare essentiam diuinam, ergo &c. Contrarium patet in litera. Item in lege & prophetis prædictis fuit venturus, sicut propheta antonomastice dicitur.

Responso dicendum quod propheta secundum nominis interpretationem dicitur quasi proculsans, in quantum annunciat ea quæ sunt longinqua ab hominum cognitione. Hæc autē longinquitas potest dupliciter intelligi. Vno modo respectu prophetæ annunciatis ita quod ea quæ annunciat sint ab eius cognitione longinqua propter obscuritatē suæ cognitionis, & hoc nō pertinet ad perfectionem prophetiæ, sed magis ad defectum, ut patet Nu. 12. b, vbi Moyses dicitur excellentior propheta, eo quod Deum palam & non per anigmata viderat, quem alij cognoscebant in somno & visione. Alio modo intelligitur ista longinquitas respectu aliorum hominum cum quibus propheta conuersatur, quibus annunciat occulta, & hoc est de rōne prophetiæ. Et ideo Aug. 16. cōtra Faustum dicit, quod ex hoc aliquis dicitur propheta quia annunciat ea quæ sunt longinqua a cōi cognitione hominum cū quibus conuersatur in via. Christus autē ante passionem suam quantum ad partem sensitiuā erat viator, & cum alijs hominibus conuersabatur & ideo quamuis clare videret diuina secreta, tamen erat vere propheta, in quantum erant longinqua a cognitione aliorum hominum, cum quibus conuersabatur, & quibus annunciabat illa. Angeli autem in nullo sunt viatores, quia eorum conuersatio non est cum hominibus, ut habetur Dan. 2. b. Et ideo nō possunt dici propheta ex hoc quod annunciant hominibus occulta. Per dicta patet ad argumēta. Quamuis enim Christus quantum ad partem intellectuam esset beatus: non tamen erat omnino extra statum viæ, & ideo non euacuabatur in illo ratio prophetiæ ante passionem, sed post resurrectionē fuit euacuata, quia amplius non erat in via. Et sic patet primum argumentum. Ad secū dum similiter patet ex dictis, quia obscuritas cognitionis in ipso propheta non est de perfectione prophetiæ.

ADDITIO.

In c. 7. vbi dicitur in post. Est igitur sensus secundum Aug. ea doctrina non est mea.

Verba Aug. in hoc loco hæc sunt: Videtur autē hoc esse contrariū sicut Mea, & non mea. nā si dixisset ista doctrina non est mea, la esset q̄. Quæ esset ergo doctrina patris nisi verbū patris? ipse est Christus est doctrina patris, si verbū patris est, sed quia verbū nō potest esse nisi alicuius, & suam doctrinam dixit, & seipsum & suam, quia patris est verbū, quid est. n. tam tuum quam tua, & quæ tam non tuum quam tua si alicuius es? Dicere ergo: Mea doctrina

doctrina nō est mea. idem est ac si diceret. Ego nō sum a memetipso. Hæc Aug. Quæ verba satis cōcordant litera, & meo iudicio melius intelliguntur in seipsis, quam per expositionem postillatoris.

REPLICATA.

In cap. 7. vbi dicitur: Mea doctrina non est mea, vbi postilla ponit verba B. Aug. in clarissima summa sic: Mea doctrina nō est mea. q. d. Ego qui sum doctrina patris qui non sum a meipso, sed a patre, &c. Hanc intelligibile & summariam ex dictis beati Aug. reductam veritatem Bur. sine calumnia non relinquit, & tamen idem finaliter dicit, ut patet intuenti suam allegationem.

CAPVT VIII.

a Iesus autem Quia mos ei erat die docere in templo, vespere reuertit in Bethaniam, quæ est in monte Oliueti.

MYSTICE. significat altitudinē misericordie, unde nobis christus, id est, iustitia. Mane redit ad

ad tēplum. Mane est ortus nouæ lucis post tenebras legis, quo fidelibus, id est, in templo eius misericordiā uenit pandere & dare. Sessio, est humilitas incarnationis, qua misertur & docet, unde libentius populus uenit ad eum, sed inimici Pharisæi de iusticia tentant, an

CAPVT VIII.

Iesus autem perrexit in montem, † Oliueti, i

cont. a † Oliueti. rom.

NICOLAVS DE LYRA. CAPVT VIII.

1 Iesus autē. Declarata origine doctrinæ Christi, hic consequenter ponit ipsa doctrina. Ipsa autē habet virtutem illuminatiuam & viuificatiuam. Ideo sic procedit, quia primo declarat eius virtutem

tutem illuminatiuam. Secundo, virtutem viuificatiuam. c. 10. ibi. Amen amen dico. Prima in duas, quia primo ostēdit eius virtutem illuminatiuam per verbum. Secundo, per sensibile signum, ca. seq. ibi: Et præteriens Iesus. Prima in duas, quia euangelica primo intro ducit Christum docentē. Secundo, ostēdit doctrinam eius virtutē, ibi: *

* Iterum

A contra eam dicat, sciebant mansuetum & misericordiam predicato em, unde placebat populo, unde putabat diciturum dimittendam esse adulteram, & in hoc diceretur hostis legis prius Moyse & Deo auctori, & cum adultera reus mortis. Quod si sine legem diceret lapidandam, deriderent, quia non haberet mansuetudinem quam predicabat, pro qua amabatur. Ipse autem neutra capitur calumnia sed servata mansuetudine respondet quod est verax iustus. Qui sine peccato est, primus in illam lapidem mittat: Non autem statim iudicat, sed inclinans se digito scribit in terra. Digito Dei scripta sunt lex in lapide pro duritia illius populi nunc iam inclinatus in homine, ipse custos legis est & lator legis scribens in terram quae fructum

ad ip-
fuit.

ipso sur-
to cum
adul. era-
retur.
1. Leu. 24
1.

Teus que
que hu-
modi

B

Exod.
31. d.
7 de pe-
at. 6. ca.
et. 2. e
dum.

d

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

c

& diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos. Adducunt autem scribae & Pharisaei mulierem in adulterio deprehensam, & statuerant eam in medio, & dixerunt ei: Magister, haec mulier modo deprehensa est in adulterio. In lege autem Moyses mandavit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent acculare eum. Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terram. Cum autem perseverarent interrogantes, erexit se, & dixit eis: Qui sine peccato est veltrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum se inclinans scribebat in terram

Recenter.

a De sinu patris i. mundum ad declinanda peccata humani generis. Peccata cor. m.

a Qui inclinans scribit, creatus est sua misericordia iustitiam indicat. Ut erigat illos qui in peccatis sunt. Aduer. ouultu non dedig. a u.

Qui sine peccato est veltrum.

b Iesus autem inclinans se deorsum. Quid scriberet in terra, ut verba illorum, siue quid aliud, non est definitum, sed quod se inclinans, & digito scribit. Docet tamen ut anrequi iudicium fiat, nos debere inclinare, id est condescendere iudicio aut faciendo uti discretionem.

c Digito scribebat in terra. * A V G V S T. Tanquam tales in terra scribentos significat non in caelo, ubi non sunt discipulos, scriptos esse gaudent, aut quod scribendo (quod scribitis inclinatio monstrata) signa in terra faceret, quod iam tenentes, ut in terra fructum daret, in lapide sterili, antea, lex eius scriberetur. * A L C V I N S. Per terram coram manum ostendit quod bonarum et malarum actionum solet reddere fructus, per digitum qui aculeorum compositione flexibilis est, sublimitate teretis exprimitur. Nos ergo instruit, ut cum quae mala proximorum conspiciunt, non statim ea temerem nemus, sed prius ad concientiam cordis humiliter recurramus digito discretionis ea sollicite disquiramus.

d Qui sine peccato vestram est. * A V G V S T. Non dixit lapides, ne per legem discere videretur. Absit autem, ut dicitur lapidetur, venit. non perdere quod inuenerat, sed quae perierat. Quid ergo respondit? Qui sine peccato est veltrum, primus in illam lapidem mittat. Haec vox iustitiae est, punire peccatrix, sed non a peccatoribus, impleatur lex, sed a praevicatoribus legis.

e Et iterum se inclinans. Data sententia iustitiae quam illi commiserant, et iterum se inclinans scribebat in terram.

malorum actionum solet reddere fructus, per digitum qui aculeorum compositione flexibilis est, sublimitate teretis exprimitur. Nos ergo instruit, ut cum quae mala proximorum conspiciunt, non statim ea temerem nemus, sed prius ad concientiam cordis humiliter recurramus digito discretionis ea sollicite disquiramus.

d Qui sine peccato vestram est. * A V G V S T. Non dixit lapides, ne per legem discere videretur. Absit autem, ut dicitur lapidetur, venit. non perdere quod inuenerat, sed quae perierat. Quid ergo respondit? Qui sine peccato est veltrum, primus in illam lapidem mittat. Haec vox iustitiae est, punire peccatrix, sed non a peccatoribus, impleatur lex, sed a praevicatoribus legis.

e Et iterum se inclinans. Data sententia iustitiae quam illi commiserant, et iterum se inclinans scribebat in terram.

NICOLAUS DE LYRA.

* Diuisio. Iterum ergo. Prima in duas, quia primo ponitur doctrina veritatis. Secundo, confutatio falsitatis, ibi. Adducunt autem. Circa primum sciendum, quod debitus modus docendi veritatem fidei est primo haberi in oratione, postea effundere populo in predicatione. Et deo Christus volens dare exemplum predicatoribus ecclesiae aliquando ante predicationem sequestrabat se in oratione. Et hoc est quod dicitur.

Iesus autem. Causa orandi, quia domus Marthae in qua hospitabatur, erat prope montem illum.

1 Et diluculo iterum venit in templum. Ad ostendendum in eo zelum orationum.

2 Et omnis. De salute animarum. Quid autem tunc dixerit praetermittit euangelista, quia principaliter intendebat describere illa ex quibus eius deitas manifestabatur, ex quibus dissensio Iudeorum contra eum oriebatur.

3 Adducunt autem Scribae. Hic consequenter ponitur confutatio falsitatis. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur Iudeorum maligna interrogatio. Secundo, subiungitur Christi benigna responsio: Iesus autem inclinans. In prima ergo parte dicitur sic. Adducunt autem. Id est, illi qui habebant notitiam scripturarum.

4 Et Pharisaei. Qui videbantur praeter alios religiosi.

5 Mulierem in adulterio. Si quaeratur quare non adduxerunt adulterum eius, um secundum legem esset eadem poena plebendus. Potest dici quod per hoc voluerunt ponere suspicionem in corde populi quod fuisset aliquis discipulus eius, & ideo non adduxissent eum ad eius iudicium. Vel aliter, forte adulter erat dives, & ideo pro precio ipsum liberauerant, proponunt ergo questionem brigosam, quia responsio ad quamlibet partem videbatur esse contra Christum, ut videtur.

6 Magister. In quo allegant presentiam personae, & presentiam facti, cum

Et, cum subditur.

7 Modo deprehensa est. Et arguunt gravitatem criminis ex gravitate poenae per legem infligta, cum dicitur.

8 In lege autem. Leui. 24. b.

9 Tu ergo quid dicis? Et subditur causa questionis. Hoc dicebant tentantes eum. Ad capiendum ipsam ex responsione, ut sententiam acculare eum. Videbant. non iam eius mansuetudinem & misericordiam, quod probabiliter credebant eum iudicare ipsam dimitti sic accusaretur ab eis ut transgressor legis, propter quod rediret ad legem ad memoriam, ne posset excusari per legis oblivionem. Si enim e contrario diceret eam lapidandam, videretur dicere contra alia dicta & facta, quae erant de pietate & misericordia.

10 Iesus autem inclinans se deorsum. Hic ponitur Christi magna responsio. Et diuiditur in duas, quia primo ostenditur quod sua responsione iustitiam tenuit. Secundo, quod a misericordia non dimisit; Et per hoc utraque eorum cavillationem euitavit. Secundo ubi erigens autem. Circa primum sciendum, quod suam sententiam secundum modum iudicalem primo scripsit, postea protulit, hoc est quod dicitur. Iesus autem inclinans se deorsum digito scribebat, illud quod postea protulit ad maiorem certitudinem.

11 Cum autem perseverarent interrogantes, erexit se. Ad evitandam importunitatem reprimendam.

12 Et dixit eis: Qui sine peccato est veltrum. Quasi dicat, puniatur peccatrix sed non a peccatoribus, impleatur lex quam allegatis, sed non transgressoribus legis. In inferendo enim poenam iustam debet observari debitus modus.

13 Et iterum se inclinans scribit. Dicunt aliqui, quod scribit idem quod prius ad ostendendum maiorem firmitatem sententiae. Cuius & melius ut videtur quod scribebat eorum peccata, ut slenderet ineptos ad accusationem huius feminae. Ideo sequitur

MORALITER.

3 Adducunt autem, &c. Per mulierem istam in adulterio deprehensam, significatur quilibet persona Christo per fidei desponsa. secundum illud 2. Cor. 11. a. Respondi enim vos uni viro virginem

virginem castam exhibere Christo. Sed postea per mortalem cum diabolo adulterata. Per scribas & Pharisaeos, nes significatur, qui dicuntur hic scribere, quoniam non cata retinet memoriter tamquam firmiter scripta, & ph

eorum percussu sunt, iterum scribit in terra ex more vultu alii vertens: vt illis sit liberum exire, quos prauidebat citius exuros quam plura interrogaturos. Docet autem nos sic & ante correctionem alterius, ita & post nos ipsos humiliter inuestigare, ne idem vel aliud simile in nobis sit.

d Testimonium. Putant non credendum ei. Q. Solus de se testatur obliti premissarum lucernarum, & ipsius Ioannis Baptiste, qui de eo euidenter ostendit. Verum est testimonium. Meum testimonium ideo verum est habendum, quia scio vnde venio, hoc est, quia testimonio patris confirmatur, vni missus a patre, non tamen eum deserens, & impleto ministerio ad patrem redeo nec tamen mundum relinquo.

Audientes autem hanc, vnus post vnum exhibant, incipientes

à senioribus, & remansit Iesus solus, & mulier in medio

stans. Erigens autem se Iesus dixit ei. Mulier, vbi sunt qui te

acculabant? Nemo te condemnauit? Quae dixit: Nemo domine.

Dixit autem Iesus: Nec ego te condemno. Vade, & iam amplius noli peccare.

Iterum ergo locutus est eis Iesus, dicens: Ego sum lux mundi. Qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitae.

Dixerunt ergo ei Pharisei. Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum.

Respondit Iesus & dixit eis. Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum, quia scio vnde veni, & quo vado.

Vos autem nescitis vnde venio, aut quo vadam. Vos secundum carnem iudicatis:

1 tamen eum deserens, & impleto ministerio ad patrem redeo nec tamen mundum relinquo.

2 Vos secundum carnem iudicatis. Quia illud nescitis ideo vos secundum carnem iudicatis, hoc est hominem putatis, cui in laude sua credendum non sit, & etiam damnatis.

3 THEOPHYLACTVS. Vos quoniam in carne sum, carnem me solum esse putantes, non autem Deum secundum carnem fallibiliter iudicatis.

4 AVGVSTINVS. Quia Deum non intelligitis & hominem videtis, ideo vobis arrogans videor, quia ego de me testimonium perhibeo

Nec ego te condemno. Sed quia poterat timere, ne iste qui sine peccato est eum puniret, dicit ei vt misericors praterit peccata dimittat. Nec ego te condemno. Vt iustus ne amplius peccet incens. Iterum ergo. Repulis, tentatoribus, facta culpa mulieris appertius subdijuid possit ex diuinitate, ne ambigat deo homine, an potest peccata dimittit. Ego sum lux mundi. Quae nube carnis te tur, & sic tolerada hominibus efficitur, vnde & peccata possum dimittit, & etiam hominum illuminare.

Remanet solus Iesus cum muliere in domo: id est, cum ecclesia in mundo.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

Misericordia. Misericordia.

cum neminem vidisset propter mulierem. Et dicitur de penitentia. Et dicitur de apostolo. Et ca. ad huc per fidem. Ambulabat. In hunc locum.

Tr. 20. f. 10. to. 9.

Diuisio.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vnus post vnum. Quia grauioribus criminibus irretiti erant. Sed queratur, quomodo scribebat? Dicendum, quod non scribebat per se, sed diuina virtute potuit facere quod in aliqua figura ab eo protrahebat, quilibet eorum videret sua propria peccata & non alia, nec ab aliis videbantur.

2 Et remansit Iesus solus. Non est intelligendum, quod Christus remansit solus simpliciter cum illa muliere, quia remanserunt cum eo discipuli & multitudo populi, sed remansit solus a suis calumniatoribus.

3 Erigens. Pedita rigore iusticie, hic Christus ipsum temperat dulcora misericordie. Et hoc est quod dicitur. Erigens autem, confutauit calumniatoribus.

4 Dixit ei: Mulier, vbi. In quo examinatur de accusatione, & consequenter de condemnatione. Nemo te condemno. Et subditur meritis responsio.

5 Nemo domine. Quia recesserant, vt visum est. Et subditur Christi absolutio.

6 Dixit autem Iesus. Quia veni peccatores saluare, & non condemnare.

7 Vade. Absoluta a culpa & a pena.

8 Etiam amplius. Saluando. n. natura, damnat culpam. Circa hoc sciendum, quod hoc factum Christi non est trahendum ad consequentiam, imo debent sacerdotes in foro penali imponere penam secundum conditionem peccantis, & peccati, quia non habent talem potestatem dimittit, poterat etiam Christus illi mulieri tantam contritionem dare, quae sufficeret ad deletionem alius culpa & pena, & illam contritionem cognoscere. Non sic autem alius sacerdos qui non nouit corne videt, quia homo videt ea que patent, vt habetur 1. Reg. 16. b.

9 Iterum ergo. Postquam euangelista introduxit Christum docentem, hic describit doctrinam ipsius quantum ad virtutem illuminatiuam, Et videtur in duas, quia primo proponitur intentio. Secundo probatur: Dixerunt ergo Pharisei. Circa primum tria ponuntur. Primum est ipsum Christi speciale priuilegium cum dicitur.

10 Ego sum lux. Alii. n. non sunt lux, sed ab hac luce illuminati. dicitur fuis. 1. ca. non tamen sic est intelligendum, quod Christus sit sol iusticie & veritatis, sicut intelligebant Manichaei. Lux. n. magis proprie dicitur in spiritualibus quam in corporalibus, quia lux habet rationem manifestatiuam, quod proprie habet locum in cognitione intellectiua, quod minimum tenet gradum, & ideo ipse Deus solus est lux per essentiam, quia ab ipso omnis notitia deriuatur. Secundo, proponitur huius lucis

ius lucis beneficium cum dicitur.

11 Qui se. Per fidem formatam.

12 Non autem. Ignorantia & culpa, per consequens non veniet ad tenebras gehenna, que sunt terminus predictarum tenebrarum propter hoc Math. 8. b. dicunt tenebrae exteriores. Id est, vltima per Christum. n. facta est veritas contra tenebras ignorantie & gratia contra tenebras culpa, & gloria dabitur ab eo contra tenebras gehenna: Tertio proponitur huius lucis fructus, cum dicitur.

13 Sed habebit. & c. Quia per irradiationem huius lucis eleuabitur intellectus ad videndum Deum clare, & per consequens affectus ad fruendum ipso perfecte, in quibus consistit vita aeterna.

14 Dixerunt ergo. Hic probat ista tria proposita per ordinem. Primo primum. Secundo secundum ibi. Dixit ergo iterum. Tertio tertium ibi. Amē amē dico vobis si quis sermo, & c. Prima in duas quia ostenditur primum propositum. ibi. Respondit Iesus. Obiectio autem eorum procedit non ex parte dicti, quia erat verissimum, sed ex parte dicentis, & hoc est quod dicitur. Dixerunt ergo Phari. Tu de teip. t. p.

15 Testimonium tuum non est verum. Id est, habens firmitatem dato quod caret verum in se, quia nullus potest ferre testimonium de seipso

16 Respondit Iesus. Hic ponitur Christi responsio, & excludit eorum obiectioem dupliciter. Primo ostendendo quod consequentia non tenet. Secundo, quod antecedens est falsum. ibi: Vos secundum carnem. Circa primum sciendum, quod testimonium habet firmitatem & veritatem ex certitudine cognitionis, & ideo hominis testimonium de se non est firmum, quia et si se cognoscit tamen frequenter inordinate afficitur ad seipsum. Deus autem perfecte se & alios cognoscit, nec potest esse distortio in eius affectu, propter quod testimonium Dei de seipso firmum est. Testimonium autem hominis de Deo est inuadum propter defectum cognitionis. Christus erat homo & Deus, nec poterat esse defectus cognitionis vel inordinatio affectionis in diuina natura vel humana, propter quod eius testimonium de seipso erat firmum, magis quam quodcumque aliud testimonium, & sic patet defectus conscientie, & hoc est quod dicitur. Respondit Iesus, & dicitis, & si ego te perhibeo. Subditur causa.

17 Quia scio. Id est, perfecte cognosco patrem a quo exiui in mundum, & ad quem reuertar. Et sic patet probatio primi propositi scilicet quod Christus sit lux per essentiam, quia verbum est a patre progrediens sicut lux a luce.

18 Vos autem ne. Quia eius diuinitatem ignorabant.

19 Vos se. car. Hic ostendit Christus antecedens eorum esse falsum. Et diuiditur

MORALITER. Ide, diuini recte dicuntur, nam a Christo & sanctorum confortio parantur. Hi mulierem ad iudicium adducunt, quia dant nationem hominum sollicite querunt, sed quia Dominus non

non vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Ezech. 18. g. Ideo dicit ei.

7 Vade & iam. Quia sibi sufficit vera poenitentia de preteritis, & cautela contra reciduum pro futuris.

MORAL.

nium perhibeo. Omnis.n.homo quando de se perhibere vult laudabile testimonium,superbus & arrogans videtur, homines enim infirmi sumus,verum dicere & mēiri possumus, lux mentiri non potest.

Ho. 11.1
10.10.3

* CHRYSOST. Sicut secundū carnē viuere, male viuere est, ita secundum carnem iudicare, iudicare iniustum a est.

a Ego non iudico quemquam, Ego non iudi. quasi secundum carnem, vt vos, vel penitus non iudico hoc primo aduentu sed saluo, sed quia secundo aduentu iudicabit, subdit hoc: Et si iudico ego.

† Deut. 17.b.
Matth. 18.b.
1. Cor. 1.2.
Dan. 7.2
† Detell. 6.1 omni

* AUGUSTI. Quod duobus modis intelligi potest vt aut hoc intelligamus. Non iudico quemquam. Id est, modo, sicut dicit alio loco.

Tr. 36.1
10.10.9.
† Merth. 11.d.
Lu. 10.4.

B Ego non veni vt iudicem mūdum, sed vt saluum faciam

mundum, non iudicium suum negando, sed differēdo. Aut certe quia dixerat. Vos sm carnem iudicatis, ita coniunxit: Ego non iudico quemquam, vt subaudias secundum carnē Christum non iudicare, sicut ab hominibus iudicatus est.

Ho. 11.1
10.10.3

* CHRYSOSTOMVS. Et si iudico. Quasi dicat, propter hoc dixi, non iudico, quasi non præsūmens iudicare, quia si iudicarem, iuste vos condemnarem.

b Quia solus. AVGVSTINVS. Ideo verū, quia non solus sed ego pater. Ecce ergo & duo in personis, licet vnū in substantia, quod est ideo verum est iudicium meum, quia verus Dei filius sum, vnde probatur quod filius, quia non solus, sed pater mecum.

Tr. 36.1
10.10.9.

* AVGVSTINVS. Si autem tecū est pater, quomodo te misit? Ergo Dñe, missio tua, incarnatio tua est. Hoc est. Christus erat secundum carnē, & a patre non recesserat, quia pater & filius vbique erant. Erubescite Sabelliane, non.n. dixit. Ego sum pater, & ego ipse sum filius, sed solus nō sū, inquit, quia mecum est pater. Distingue personas ergo, distingue intelligentiam

intelligentiam, agnosce quia pater, pater est, & filius, filius est, sed noli dicere. Pater maior est filius minor. Vna est substantia, vna coæternas, perfecta æqualitas.

c Et in lege vestra scriptum est. AVGVSTINVS. Dicitur de dicio quod suū & patris testimonium verum sit, pbat ab a-

ego nō iudico quemquam. Et si iudico ego, iudicium meum

14 est, & si homo, patrem non deseruit, & si misit per carnem, tamen ego & pater simul per deitatem. Incarnati constituit.

verum est, quia solus non sum, sed ego & qui me misit pater.

Vobis a Deo data.

† Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. † Ego sum qui testimonium perhibeo

Nunc & si differo iudicium non differo testimonium.

Si duobus testibus creditur, qui possunt falli & mentiri, quare non mihi & patri, vbi est stabilis veritas?

de me ipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me pater. Dicebant ergo ei: Vbi est pater tuus? Respondit Iesus:

† Neque me scitis neue patrem meum. Si me sciretis, † for-

Magna confidentia in crepido uerbi diuinitatis coram in-micis aperte loquitur et deest.

sitan & patrem meum sciretis. Hac verba loquutus est Iesus

in gazophylacio docens in templo, & nemo apprehendit eum

Non naturalis sed opportuna & uoluntaria.

quia nondum venerat hora eius. Dixit ergo iterum eis Iesus:

bum patris in occulto.

c Vbi est p. Q. d. Te videmus sed nō patrem tecum. Quia extra dñe, sed nec me fecit, quia si hominem quem videtis quod in occulto sum scitis, & ideo nec patrem scitis. Si me sciretis, quod est prius, me cognoscite, & sic patrem scitis, quia vnum sumus.

f Forsitan & patrem m. Nō dubitat, sed dubitātes quasi det & increpat, vt & dñs seruo, forsitan dominus tuus tu g Hac verba loquutus est Iesus in gazophylacio docens in templo. Gazæ diuitia, Phylaxe seruare.

TYPICE. Gazophylacium est mysteria scripturarum, quæ sunt in tēplo, id est, in Christo. Hęc secreta post refectionem aperuit apostolis, sed in his modo loquitur parabolas non intelligentibus Iudeis.

h Et nemo apprehendit eum. Id est, loquentē de deitate simple, nemo etiam si vellet apprehendit, quia ipse needū luit. Dicit ergo de passione sua, quæ in sua potestate eius dæis capere volentibus.

NICOLAUS DE LYRA.

Di. 11.3.

* Et diuiditur in duas, quia primo ponitur Christi probatio. Secūdo re mouetur Iudeorum obiectio, ibi: Dicebat ergo. Antecedens eorū erat, quod Christus esset solus qui de se testimonium perhiberet, & hoc est falsum, quia filius Dei non potest esse sine patre & spiritu sancto, qui concorditer dant testimonium cum eo, vt dicitur 1: Ioan. 5. b. Tres qui testimonium dant in celo, &c. Tamen non fit hic mētio nisi de patre, & hoc est quod dicitur: Vos secundum carnem iudicatis. Scilicet, me esse solum hominem.

1. Regu. 16. b.

1 Ego non iudico quemquam. Scilicet, per exteriora sicut vos quia Deus intuetur cor.

2 Et si iudico ego, iudicium meū verum est. Id est, firmum.

3 Quia solus nō sum. Vt supponitis, quia non potest esse solitudo in diuinis, cum vna persona sit in alia, & v cōuerso, ideo subditur,

4 Sed ego & qui me misit pater. Ex hoc arguit ad propositum, di.

5 Et in le. vestra scri, est. Deut. 17. b.

6 Quia duorum hominum testimonium verum est. Id est, debet reputari verum, quia quamuis duo homines possint simul mentiri tamen non contingit de facili.

7 Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso. Ecce vna persona.

8 Et testimonium perhibet de me. Ecce alia. argumētum est a minori. Si. n. duorum hominum testimonium est firmum, qui habent cognitionem paruam, & possunt habere affectionem distortam, multo fortius testimonium patris & filij in diuinis, vbi non potest esse talis defectus, debet firmum reputari.

9 Dicebant ergo ei. Hic remouetur Iudeorum obiectio, audiētes enim, quod allegabat patrem suum in testimonium, statim obiecerūt.

10 Vbi est pater. Quasi dicat, non est talis ac tantus, quod hoc sit ei credendum. Credebant enim eum esse hominem purum

11 Respondit Iesus. Obiectionem excludendo.

12 Neque me scitis. Secundum deitatem.

13 Neque patrem meum. Per consequens, quia, cognito correlatiuorum cognoscitur & relinquo, ideo sequitur.

14 Si me sciretis. Quamuis enim Iudæi haberent maiorē noticiā quam gentiles, secundum quod dicitur Psal. 75. a. Notus in terra Deus, tamen non cognoscebāt eum quātum ad mysterium trinitatis, quia non erat adhuc plene reuelatum.

15 Hęc verba loquutus est Iesus in ga. In loco vbi ponebantur oblationes pro adificijs templi. Hoc autem addit euāgelista, ad credendum, quod Iesus tūc erat in loco, vbi poterat faciliter capi eum qui querebāt eum occidere, nisi fuissent repressi diuina virtute. Ite sequitur: Et nemo apprehendit eum.

16 Quia nondum venerat hora. Id est, ab eo præordinata, quia quando voluit captus est, & non ante.

17 Dixit ergo iterum. Hic probat secundum supra positū, i. sequens eum non ambulat in tenebris. Et diuiditur in duas, qui primo ostendit eos quibus loquebatur habere huius lucis defectum

do subditur huius defectus remedium, ibi: Dicebāt ergo. Circumscindendum, quod recedente sole visibili de nostro hem. spheri

sanctur ibi tenebræ, ita similiter Christo qui est sol iustitiæ, ex h

do per mortē decedente, Iudæi pro maiori parte sunt obtenebr

nebris infidelitatis, & in eis obstinati, & hoc iusto iudicio Dei

viderāt signa in vita eius & in morte, propter quæ gentiles legi

de illo cōturbatione, qui visis signis in morte Christi dixit: Vere Dei erat iste: vt habetur Mat. 27. f. & ideo Iudæi qui nō solum per

11 Vbi

* mi

a. *Vado. Quasi sponde, & ideo frustra laboratis. Vedit il lo vne venerat, & vnde non discesserat. Quæretis. ideo perse queres assumptum in celis non vt amici habere cupiētes Vnde is penam prædicit. In pec. vestro mor. e.*

b. *Tiquid interficiet semetipsum. Stultia verbi quasi si de mor te dicit, non pos sent um sequi ad mor. m. Dicebat er go nã de morte, sed de gloria ad quam ibat r mortem, vñ de ill carnalib. sub dit.*

deorsum estis. & ideo erram sapitis, sicut erpens terram somnitis.

c. *Non sum de hoc mũ do.*

THEOPHY. T. Apolli nã male suscipiēs humilermouem, ait f quo corpus domi ni n fuit de hoc h mũdo, sed desursum celis descendit.

Nunquid igitur & Apostoli, quibus à domino dictum est. Vos non estis de hoc mundo omnes corpus sunt cœlitus oriētes. Sic igitur intelligendum est, cum dicitur: Ego non sum de hoc mundo. Hoc est, non sum de numero vestrum, qui vñdana curatis,

d. Ego vobis. Hic exponit quid sit esse de de mundo, id est, de peccatores infideles terrena sapientes, vñde hoc eis exptit.

Sed e contrario spem dat credituris. f. Ederitis. Credideritis dicit, non perceperitis, quia nemo hanc capit immutabilem essentiam.

AVGVSTINVS. Tota infidelitas Iudæorũ ipsa erat non peccatũ habere sed in peccatis mori. Vñde subdit. Dixi vobis quia in peccatis vestris. Credo autem in illa multitudine q̄ donũ audiebat, & eos fuisse q̄ credituri erãt, quasi in om nes au-

nes autem processerat illa seuerissima sententia, in peccato ve stro moriemini. Ac per hoc & illis qui credituri erant spes erat ablata, reuocauit ergo eos ad spẽ, adiungens: Si enim non credideritis q̄a ego sum, moriemini in peccato vestro. Ergo si credideritis q̄a ego sũ, nõ moriemini in peccato ve stro.

a De futuro quasi de præsentis loquitur. b Persequendo in apostolis. c Permanentes. **Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro moriemini.**

a Vos inimici nunquam, sed amici mei, & si non modo, postea tamen poterunt, quibus aliorum idem dicit quod istis. b Omnia carnaliter sapientes, & dixit non intelligentes.

Quo ego vado, vobis non potestis venire. Dicebant ergo Iudæi: Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit, quo ego vado, vos nõ potestis venire? Et dicebat eis: Vos t̄ deorsum estis,

a A p̄tre, cum eo excedens omnia. b In peccato nati adhuc in eo nati, quod non iam hi qui de mundo electi sunt peccantes ad eum qui fecit mundum. Prior mundo.

ego de sup̄ernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego nõ sum de hoc mundo, Dixi ergo vobis, quia in peccatis vestris moriemini.

In quo nati. **ni. Si. n. non credideritis, quia ego sum moriemini in peccato vestro. Dicebant ergo ei: Tu quis es? dixit eis Iesus: t̄ Principi-**

a Carnalia sapientes, æternæ essentia ignati. b Quid dixisti. Ego sum & non addi fti quia, nunc ergo dic quis es, vt credamus.

catis suis moritur. **g. Ego sum, moriemini in peccato vestro.** Nõ dicit quid, uel Christus, vel filius Dei, uel aliud huiusmodi, sed ad istos vt̄t ver bo æternæ essentia, sicut olim ad Moysen quem mittebat ad liberandum Israel. Q. d. qui misi Moysen ad liberandum filios Israel, ego per me ipsum veni liberare perditos. Cætera vero omnia quæ mittuntur, non vere sunt. **h. Principium.** Avg. Credite me principium, & est in Græco femini generis, ac si diceret: Credite me veritatẽ, qui lo quor vobis, pater dicitur principium nõ de principio, filius d̄r principium a principio, i. a patre, per quem omnia. Omnia. n. per filium pater operatus est, ipse manus dextera, fortitudo, sapientia, & verbum est patris.

AvG. Ecce quid est esse, quia principium in se manet, in nouat omnia, & mutari non potest.

Loquor.

To. 19. f. lo. to. 9. Dixi vobis, qd moriemini in peccatis vestris.

† ex is, que de orium, ex inferius.

E

† peccatis vestris.

† Principi quia oẽ, i. ori ginem, Vel, Pri cipio qd

Exo. 3. d

tra. 39. f. 16. to. 9.

NICOLAUS DE LYRA.

in illa visa, sed etiam per oracula prophetarum prædicta poterãt eum gnoscere verũ Christum, & persequentes eum merito, sunt à Deo missi propter eorum ingratiitudinem & sic excæcati totaliter per stinationẽ, & hoc est quod dicit. Dixit ergo, &c. ego vado. Scilicet, ad patrem per mortem secundum humanitatem, à quo tamẽ non cessit secundum diuinitatem.

1. Quæretis me. Scilicet, persequẽdo me in membris meis, quia post mo in Christi, Iudæi persecuti sunt apostolos & alios Christi fideles que ad mortem, vt patet Act. 8.

2. In peccato vestro moriemini. Id est, propter peccatũ vestrũ, quia propter persecutionem Christi, et apostolorum ciuitas Ierusalem destructa est, & templum combustum, & populus occisus ab exere Romano, vt fuerat à Christo prædictum expressus Luc. 13. **3. & c. Ierusalem Ie. quæ oc. pro. & c.**

3. Quo ego vado. Scilicet, ad gloriam patris, vestra infidelitate loci pediente.

4. Dicebat ergo. Hic consequenter Iesus docet remedium. Et diuiditur in duas, quia primo huiusmodi remedium proponit, secundo eius efficaciam ostendit, ibi: Dicebant ergo. Circa primũ sciendum, quod hoc remedium consistit in ueniendo ad Christum per fidem, qui est lux, ideo diuiditur in duas, quia primo remedium huius fidei ostenditur, secundo ad credendum eos inducit, ibi. Dicebant ergo. **5. Prima in duas,** quia primo ponitur Iudæorum interrogatio, secundo, subditur Christi responsio, in qua dat remediũ prædictum, ibi. Dicebat eis. Circa primũ sciendũ, qd audierant Iudæi Christũ vnicarie moriturum, ut habetur per illud Isa. 53. d. Tradidit in mortem animam suam. Quæ scriptura & totum cap. exponitur de Christo ab antiquis doctorib. Hebræorum, & ideo Iudæi derisorie quærant de Iesu, quem reputabant falsum Christum.

5. Nunquid inter. Si. n. seriose loquerẽtur de impletione huius prophetiæ, dicerent sic. Nunquid ex simplici uoluntate separabitur aia a corpore, qd patet ex eo quod subditur. Quo ego vado, vos non potestis uenire. Ipsi. n. poteram seipsum interficere, sed non poteram animam suam pro uoluntate sua tradere, sicut fuit prophetatũ de Christo per Isaram, & in Iesu fuit adimpletum.

6. Dicebat. Hic ponitur Christi responsio, in qua datur prædicti u.

bi intellectus dicentis.

7. Vos deorsum estis. i. de massa corrupta pondere originalis peccati, & ideo habetis debitũ mortis & necessitatẽ moriendi propter quod separatio aie a corpore non subiacer simplicitẽ uestrã uoluntati.

8. Ego desu. sum. Quia secundum deitatem habet eãdem naturã cum patre, secundum humanitatem anima est a Deo immediate per creationem, & corpus formatum spiritus sancti virtute, & propter hoc habebat plenum dominium super corpus suum, separando animam ab ipso, & reuiniendo secundum quod dicitur infra 10. d. Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. ideo sequitur.

9. Vos de mundo hoc estis. corpore & affectu;

10. Ego non sum de hoc mundo. Quia secundum, qd Deus præcedit mundum, vt causa effectum, nec est pars uniuersi. Secundũ autem humanitatem propter virtutem formatiuam eodẽ modo est dicendum, quia illa virtus fuit virtute spiritus sancti: quantum autem ad animam & corpus bene est pars uniuersi, & sic est de mundo quãtum ad substantiam, non autem quo ad peccati deordinationem; quæ deordinatio nomine mundi in sacra scriptura frequenter designatur, vt sup. dictum est, 1. cap. & hoc modo Iudæi erant de mundo propter infidelitatis peccatum, propter hoc subdit.

11. Dixi ergo vobis, quia in peccatis vestris m. Supra dixerat in peccato vestro, in singulari, quia principale peccatum eorum erat persecutio Christi, sed ad hoc sequebantur multa alia peccata, ppter hoc replicauit hic in plurali, in peccatis uestris. Et consequenter ostendit remedium contra ista mala.

12. Si enim non cred. Fide formata charitate.

13. Quia ego sum. Vobis in lege & prophetis promissus. Moriemini in peccato vestro.

14. Dicebant er. Ostenso remedio euadendæ mortis, quod est per fidem Christi, hic consequenter inducit eos ad credendum sibi. Circa quod præmittitur Iudæorum interrogatio dicens.

15. Tu quis es? Q. d. ostende nobis qd tu sis talis, & tantus, quod de beat credi tibi. **16. Dixit eis.** Probando quod debet eis credi per hoc quod est omnium creaturarum primum principium, & per consequens ueritas prima & infallibilis, & hoc est quod subdit.

17. Principium, qui & loquor vobis. Et quia est primum oĩum rerum

A *a* Loquor uobis. Et habeo vobis multa loqui, docendo, si crederitis, accusando si non crederitis, & qui modo non iudico, sed saluo, habeo post iudicare. Habeo dico, sed totum ex patre, qui verax est ex se, ex quo ego sum veritas quam genuit ex se, & ideo vera dico, & iudico. Ecce quomodo dat gloriam patri cui equalis est, ut doceat nos minores dare gloriam Deo.

B *b* *Es non cognouerunt.* Cum dicit, qui misit me, verax est, non intellexerunt, quod de patre diceret, quia adhuc habebant clausos oculos, & ideo subdit eis: *Cum exaltaueritis si.* ubi ostendit aliquos ibi esse, qui post passionem suam, essent credituri & cognituri quod ipse esset.

C ** Av.* Exaltationem autem crucis dicit quia & ibi exaltatus est quando pependit in ligno, hoc oportebat impleri per manus eorum qui postea fuerant credituri, quibus dicit, hoc quare nisi ut nemo in quocunque scelere, & male sibi conscius desperaret, quando videat eis donari homicidium, qui occiderant Christum.

c *Quia ego sum.* Esse est immutabile diuinae substantiae. Sed ne ipse qui loquitur, intelligeretur esse pater, subdit. *Et a me ipso facio nihil.* quia a me ipso non sum, sed a patre.

C

d *Quia ego, & c. fa. sem.* Semper ipsa aequalitas est. Sed non ex quodam initio & deinceps, sed sine initio & Dei enim generatio non habet initium temporis, qui unigenitum facta sunt tempora.

e *Multi crediderunt in eum.* Fides credere quod non videtur ritas est videre credidisti. Non credimus ut credamus, sed credimus ut cognoscamus, Christus homo terra fide iacit, se videndum quod est meritum dei.

a *Factus homo propter uos ut possitis me intelligere.*
a *Idem est audire ab eo quod esse ab eo.*
a *a* *pium, qui & loquor vobis. Multa t habeo de vobis loqui & iudicare, t sed qui me misit, verax est: & ego quae audiui ab eo, haec loquor in mundo.* Et non cognouerunt quia t patrem eius dicebat Deum. Dixit ergo eis Iesus: t *Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum, & a me ipso facio nihil, sed sicut docuit me pater, haec loquor.* Et qui me

a *Non tamen missus ut ego, quia non incarnatus, nec conuenit.*
b *Pater.*
c *Filium.*
d *Quare non reliquit.*
d *misit, mecum est, & non reliquit me solum, quia ego quae placita sunt ei, facio semper. Haec illo loquente multi crediderunt in eum. Dicebat ergo Iesus ad eos, qui crediderunt ei, Iudaeos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei t eritis, et cognoscetis*

uenietis ex fide quae est humilis, & contemnitur, & eorum synapsis.
** Av.* Omnes nos unum magistrum habemus, illo condiscipuli sumus. Nec ideo magistri sumus,

NICOLAUS DE LYRA:

rerum principium, omnia reducit in seipsum, cum sit finis omnium, ideo consequenter ostendit, quod ad ipsum pertinet omnium iudicium, per quod alia reducuntur in ipsum, & hoc est, quod dicit.

- 1** Multa habeo de uobis loqui & iudicare. Non dicit, vobis, ad utilitatem vestram, sed de vobis, id est, ad malum verum, quod erit in iudicio futuro
- 2** Sed qui me misit. Quia adimpleuit promissum de prima missione filii, quae non est ad condemnandum, vel iudicandum mundum, sed magis ad saluandum per doctrinam, ideo sequitur.
- 3** Et ego quae audiui. Dicit enim se audire a patre, quia in quantum Deus habet scientiam a patre, tamen eandem cum ipso sicut & essentiam, sed in quantum homo habet scientiam infusam ab eo:
- 4** Et non eo. Hoc addidit euangelista, ut ostenderet cecitatem eorum. Veruntamen, quia multi Iudaeorum in morte Christi crediderunt, videntes miracula quae acciderant in morte eius, ut habetur Luc. 23. 8. Similiter ad praedicationem apostolorum multi Iudaeorum crediderunt post mortem Christi, ut habetur Act. 2. 41, ideo subditur.
- 5** Dixit ergo eis Iesus: Cum ex. Scilicet, in cruce, in qua fuit extensus in aere, & per quod exaltatus est a patre, secundum quod dicitur Philip. 2. b. Humiliauit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus ex. & c.
- 6** Tunc eo: & c. quia ego sum. Scilicet, vere Christus. Utitur autem tali modo loquendi, ut reducat eis ad memoriam illud Exod. 3. d. Ego sum qui sum.
- 7** Et a me ip. fa. ni. Quia secundum quod Deus habet totam virtutem operatiuam a patre, licet eandem, sicut dictum est de scientia. Secundum quod homo, illa natura est organum diuinitatis coniunctum, & ideo, nihil poterat operari, nisi secundum motum & regulationem ipsius Dei, ideo sequitur.

- 8** Sed sicut & c. mecum est. Quia secundum deitatem pater in filio, & econuerso, secundum humanitatem vere ipsa deitas est in mine Christo speciali modo scilicet per realem unionem, per quod non est in aliquo alio.
- 9** Et non re. Quia filius secundum, quod Deus non potest separari a patre secundum vero quod homo potest separari de potentia creatura: sed de potentia ordinata, natura assumpta nunquam dimittit, ut quia quod semel assumpsit, nunquam deponet, ut dicit Damascenus.
- 10** Quia ego quae pl. & c. fa. semper. In quantum, n. Deus in se & facit quod pater, quia eorum est una voluntas, & operatio, & tunc vero homo, eius voluntas & operatio, regulantur, absque qua obliuatione a regula diuina voluntatis, ut patet ex praedictis.
- 11** Haec illo loquente. Hoc addidit euangelista, ad ostendendum, quod remedium fidei praedictum extunc incipit habere efficaciam, quantum ad aliquos Iudaeorum.
- 12** Dicebat ergo. Postquam Saluator induxit aliquos ad remedium fidei, hic consequenter ostendit efficaciam huius remedii. Et dicitur in duas, quia primo circa hoc ponitur Christi instructio, secundum Iudaeorum contradictionem, ibi: Responderunt ergo. Efficacia autem fidei in hoc consistit, quod dat perfectam libertatem, quae est in me desiderabilis a creatura rationali, quia sensibilibus videmus quod bruta animalia libertatem praeligunt ventris satietati. Et multo fortius homo de cuius natura est libertas, per hoc enim differt a aliis animalibus, quod est liberi arbitrii & ideo debet veram libertatem omnibus praepone, propter quod Saluator ostendit, quod efficacia fidei se extendit ad dandam libertatem perfectam, & hoc est quod dicitur: Dicebat ergo Iesus ad eos qui cre. ei iu. Quia ipsi libertatem maxime desiderabant.
- 13** Si uos manser. in ser. meo, ve. di. mei eritis. Hoc dixit quia aliqui eorum fidei credebant, & isti non erant vere discipuli.
- 14** Et cogn. ver. Scilicet, fidei per doctrinam meam.

8 Sed

* Et v. i.

MORALITER.

- 5** Dixit ergo eis Iesus. Cum exalta. filium hominis. Scilicet, in cruce.
- 6** Tunc cognoscetis. Post mortem, n. Christi & eius ascensio.

nem, una die praedicante Petro crediderunt simul & de Iudaeis quinque milia, & altera die tria milia, ut habetur Act. 4. a. & 2. g. Sic etiam est inter homines, quod ualidius plus apparet & commendatur post eius mortem quam ante.

† 41

in loco superiore loquimur, sed magister est omnium qui habet in nobis, ad discipulum aut parum est accedere, sed oportet manere nos in illo, & si in illo non manerimus, cadesimus. Breue opus, breue uerbum, magnum opere si manserimus. Quid enim est in uerbis Dei manere, nisi nullis tentationibus cedere? Si labor non est, gratis accipimus premium. Si labor est, attende magnum premium, & agnoscas ueritatem.

Liber. Hoc uerbum dominus posuit a libertate, non ut plerumque Latine dicitur, liberari aliquis a infirmitate, Et non dederat dominus, liberi eritis. sed ueritaliberabit uos in quo tamen uerbo non intellexerunt nisi libertatem carnalem.

Respondit ei. Non illi qui crediderunt sed alii in turba qui non crediderunt, qui audito liberabit uos, indignati sunt et uari seruos, putantes dixisse de carnali libertate **et tamen s. r.** Metuunt. Ioseph seruiuit in Aegypto, patres in Aegypto seruerunt in luto, isti iudem tributis Caesaris. **AVGVSTINVS.** Prima libertas est carere criminibus, sed si inchoata est non perfecta libertas, quia caro concupiscit aduersus spiritum, ut non ea quae uultus, faciatis. Libertas

bertas autem plena atque perfecta est quando nulla erunt inimicitiae, quando nouissima inimica mors destruetur. Amen amen. Amen Hebraice, uerum dicitur Latine, quod nullus interpretes mutauit, ne uilesceret nudatum, sed honorem habeat secretum, & est quasi iuramentum, unde Hieronymus super Isa. Iurat dominus per semetipsum, quoniam sententiam oris sui & uerbum quod semel protulit, nequaquam irritum facit, hoc est per semetipsum iurauit.

Veritatem, & ueritas liberabit uos. Responderunt ei: Semini Abrahamae sumus, & nemini seruiuimus unquam, quomodo tu dicitis liberi eritis? Respondit eis Iesus: Amen, amen dico uobis, quia omnis qui fecit peccatum, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in aeternum. Filius autem manet in aeternum. Si ergo filius uos liberauerit, uere liberi eritis. Scio quia filii Abrahamae estis, sed queritis me interficere

a peccato. Scio quia filii Abrahamae estis, sed queritis, &c. Exposito a domino contra gloriantes de uana libertate carnis & uera seruitute peccati, & uera libertate per se filium procedens istis, scilicet, quod filii Abrahamae sunt per carnem, tales liberos ostendit non esse filios Abrahamae, per imitationem fidei & iustitiae, sed esse filios homicidae diaboli, quarentes se occidere, & ita esse uere seruos.

Super Isa. Iurat dominus per semetipsum, quoniam sententiam oris sui & uerbum quod semel protulit, nequaquam irritum facit, hoc est per semetipsum iurauit.
5 c Seruus autem non.
6 In hoc terruit nos: E
Quae ergo spes est, libertatis his qui non sunt sine peccato?
9 f Filius autem manet in aeternum. Si ergo filius uos liberauerit, uere liberi eritis.
12 Qui solus liber est

Apud

NICOLAUS DE LYRA

1 ueritas liberabit uos. Quia in praesenti ueritas fidei liberat a uiculae culpa, in qua inchoat uera libertas, & in futuro a seruitutis miseria, quoniam ipsa creatura liberabitur a corpore mortis, ut habetur in 1. Cor. 15. tunc libertas perficietur, quia anima erit subiecta soli Deo, in quo consistit eius libertas propter quod dicit Aug. Voluntas tua sit libera si fuerit pia, pietas autem est seruus Dei, & corpus erit omnino subiectum ipsi anima per dotes gloriae.
2 Respondit: Hic ponitur Iudeorum contradictio. Et diuiditur in duas, quia primo ponit haec contradictio, secundo, remouetur, ibi: Respondit. Circa primum sciendum, quod audierunt a Christo se posse consequi libertatem per eius fidem, in hoc autem implicatur quod ipsi serui serui, & ideo statim contradixerunt, nobilitatem suam originem legentes, & hoc est quod dicitur.
3 Amen Abrahamae sumus & nemini seruiuimus unquam. Manifeste patet hoc dictum eorum esse falsum, quia si intelligebant loqui de toto populo Iudaico, patet dictum falsitas ex hoc quod populus Iuda, quadringentis annis fuit in Aegypto in seruitute magna, & iterum 70. annis in Babilonia, in terra etiam sua frequenter seruerunt regi Assyriorum & in nationibus, ut patet 3. Reg. & 4. Si autem loquebantur de seipsis pro tempore, patet etiam dictum falsitas, quia tunc seruebant Romanis, & uoluntate anno reddebant tributum eis, propter hoc dixerunt in 19. Non habemus regem, nisi Caesarem.
4 Quomodo tu dicis liberi eritis? Saluator eis duo promissit, scilicet, cognitionem ueritatis, d. Cognoscetis ueritatem, & donum libertatis d. Et ueritas liberabit uos. Licet autem sit peius deficere a cognitione quam a libertate, tamen Iudei sicut carnales & superbi & inuidiosum reputabant carentiam libertatis, & ideo dimisso de se cognitionis, qui impleretur in uerbis Christi dicentis. Cognoscetis ueritatem. Quae seruitutem tantummodo de defectu libertatis impedito in hoc uerbo, ueritas liberabit uos.
5 Respondit eis Iesus. Hic remouetur Iudeorum contradictio. In contradicendo autem negauerunt unum, scilicet, seruitutem, dicentes Nemini seruiuimus unquam. Et aliud affirmauerunt, scilicet, generalitatem dicentes: Filii Abrahamae sumus. Ideo Saluator primo probat esse uerum quod ipsi negabant, & secundo excludit secundum quod affirmabant, ibi: Scio quia filii, Circa primum sciendum, quod licet

licet Christus posset statim ostendere eos esse seruos seruitute temporali ut patet ex praedictis, tamen de hoc non curauit, quia ipsemet seruire uoluit & soluere tributum, ut habetur Mat. 17. d. sed ostendit eos seruos seruitute culpa, de qua eis praedixerat, licet intellexerit male de seruitute temporali, & hoc est quod dicitur. Respondit eis Iesus, &c. omnis qui fecit peccatum. Cuiuscunque conditionis siue sit nobilis, siue ignobilis, siue diues, siue pauper.
6 Seruus est peccati. Cuius ratio est, quia sicut ille dicitur liber qui mouetur proprio motu, sic dicitur seruus eo quod mouetur ad imperium domini sui. In opere autem peccati homo mouetur contra illud quod est sibi proprium quia uiuere secundum rectam rationem est proprius hominis motus, ut habetur 2. Etich. In peccato autem homo mouetur contra rectam rationem, & ideo licet peccatum sit uoluntarium, tamen in ipso consistit maxima seruitus, ipsi autem erant peccatores manifesti. Ex quo concluditur, quod erant uere serui, Et consequenter ostendit penam huius seruitutis, d.
7 Seruus autem non manet in domo. Ista domus est ecclesia ubi serui culpa non manent in aeternum, licet modo ad tempus maneat in ipsa, in quantum sunt de numero fidelium, quia modo admixti sunt mali cum bonis sed in futuro iudicio separabuntur sicut oues ab haedis, ut habetur Mat. 25. c. Per quem modum autem possint ab hac poena liberari ostendit, d.
8 Filius. Scilicet, Dei manet in aeternum. Quia solus est sine peccato, & est filius Dei naturalis, & sic habet potestatem alios liberandi a peccato, faciendo eos filios Dei per gratiam adoptionis, & hoc est quod concluditur.
9 Si ergo. A seruitute culpa per modum praedictum,
10 Uere liberi. Quia in hoc consistit libertas uera, ut patet per praedicta.
11 Scio. Hic Saluator excludit secundum, ostendendo primo quod non sint Abrahamae filii secundo cuius sint filii, ibi. Vos ex patre diabolo. Prima in duas, quia primo ostendit quod non sint Abrahamae filii, secundo quod non sint filii Dei, ibi: Dixerunt ergo. Circa primum sciendum, quod uera filiatio declaratur per imitationem conditionis paterna. Iudei autem non imitabantur facta Abrahamae, ex quo concludit Saluator quod eius ueri filii non erant, quamuis ab eo carnaliter descenderent hoc est quod dicit: Scio quia filii Abrahamae estis. Tamen modo carnae sed non morum imitatione: ideo sequitur.
12 Sed queritis me interficere. Cuius causa subditur.

Quia

MORALITER.

1 Amen amen, &c. Omnis qui se. AVGVST. O miserabilis seruus, seruus hominis aliquando tui domini duris imperiis fatigatus fugiendo requiescit, seruus peccati quocumque fugit secum trahit seruitutem. Peccatum enim, quod facit intus est uoluptas

uoluptas transit peccatum non transit, praeterit quod delectabat, remansit quod pupugerat.
9 Si ergo filius. Primo a culpa, postea a praesenti miseria.
10 Uere liberi. Roma. 8. d. Ipsa creatura liberabitur in libertate gloriae filiorum Dei.
Tomus v. O

A a *Apud patrem vestrum.* De diabolo dicebat cuius filij sunt, nō natura sed imitatione. Occasione illorū verborū quidā dixerunt, homines ex diabolo nasci secūdū carnē, quod falsum est. Refer tamen Pōpein Troianus, dāmones cū mulieribus cōcubuisse, & de illis hoies ortos fuisse. Aug. hoc non affirmat, sed dicit hoc quosdam dicere, quibus non facile est cōtradecere. **a** Potest quidem esse quod sicut assumunt aerea corpora, ita & cum illis assumant semina, vnde homines nascantur. Hęc tamen dicta non sūt affirmanda.

B b *Responderunt, & dixerunt ei.* Quia arguit eos facere mala patris fatentes patrē suum esse Abrahā, prouocāt aliqua male dicere contra Abraham, vt sit eis occasio faciendi quod volebant, sed dominus Abraham laudat & istos degeneres damnat, di. *Si filij Abrahę.*

C c *Opera Abrahę.* **k** *ORIGENES.* Quisdam verum ex operibus eligūt Abrahę, illud scilicet. credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Vt autem concedatur eis quod fides sit opus, cur non dictum est singulariter. Opus Abrahę facite, sed pluraliter? Puto quod hoc dictum æqui pollet ei quod est, cuncta opera Abrahę facite. vt historia Abrahę allegorice sumpta, opera eius spiritualiter profequamur. Neque enim oportet eum qui vult esse filius Abrahę, adire ancillarum coniugia, nec post obitum coniugis, in senectute aliam ducere coniugem.

d *Nunc autē queritis me interficere, hominem qui veritatē vobis*

bis. & c Non dicit (quod poterat) se esse dominum Abraham, ne sit occasio calumnię, nec filium Dei, sed quod inuenerit & quod possunt occidere. *e* Vos facitis opera. iam inuinit alium patre quam Abraham, cuius filij sunt, non natura, sed imitatione.

1 Cur. **b** Qui est vt hamus qui capit dum capitur. **c** Cor, quis non capit ad cor, de vestro.

1 quia sermō meus non t̄ capit in vobis. Ego quod vidi apud patrem loquor, & vos quę vidistis apud patrem vestrum facitis. Responderunt & dixerunt ei: Pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus: Si filij Abrahę t̄ estis opera Abrahę t̄ facite. Nunc autem queritis me interficere, hominem qui veritatem vobis loquutus sum, quam audiui à Deo. Hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt itaque ei. Nos ex fornicatione non sumus nati, vnum patrem habemus Deum. Dixit ergo eis Iesus. Si Deus pater vester esset, diligeretis vtique me. Ego enim ex Deo processi & veni. Neque enim à meipso veni, sed ille me misit. Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum. t̄ Vos ex patre diabolo estis, & desideria

ex patre eterna est, in qua est filius vnigenitus patri. venit homo factus, in quo frater hominibus. **i** Quare lo. Ita res est vt dico, sed non potestis quid dignoscere, quia non potestis audire, cū non uelitis corrigi. Et hoc quare? quia ex diabolo estis, filij diaboli feruerare elegistis. **k** Vos ex patre. Ecce iam determinat q̄ sit pater eius filij sunt non nascēdo vt Manichęi dicūt, sed imitando vñ & Iudeis d̄r, Pater tuus amorrhęus est, m̄ tua Cęsar. **l** Et desideria. Iō filij diaboli, q̄ desideria patris vestri sunt.

Tom. 1 in Ioan.

NICOLAUS DE LYRA

- * 1 Quia sermo meus non capit. Loquitur de verbo Dei ad modū materialis hami, qui non capit piscem, nisi capiatur a pisce. Sit verbum Dei non capit hominem ad vitā eternam, nisi capiatur per fidē & ideo predicatorum vocantur in scriptura piscatores.
- 2 Ego q̄ vi. apud pa. lo. Scilicet, veritatem meam, quia Christus in quantum Deus habet eandem visionem diuinę essentię cū patre.
- 3 Et vos quę vidistis apud patrē vestrū facitis. Id est, apud diabolum, de quo inf. exprimit, quod sit pater eorū. Sed secūdū Chrysol. sera talis est: Et vos q̄ vidistis apud patrē vestrū facite, quasi dicat, sicut facio & loquor veritatē, quā vidi apud patrē: ita & vos facite quę vidistis apud Abrahā, i. potuistis videre in cōsideratione vitę eius p̄ scripturā. Sed prima litera magis cōsonat sequentib. cū d̄r.
- 4 Responderunt & dixerunt ei. Quasi dicat. Nescimus quem tu vocas patrem nostrum, quia adhuc non expresserat de diabolo.
- 5 Pater noster Abrahā. Propter quod concludit Christus.
- 6 Si filij Abrahę estis, opera Abrahę, & c. Quia imitatio patris est signum verę filiationis, quod non est in vobis. Et hoc probat consequenter di.
- 7 Nunc autē queritis, & c. veritatem vobis locutus sum, quam audiui a Deo. Et missus sum nunciare eam vobis.
- 8 Hoc Abraham non fecit. Sed magis nuncios Dei reuerenter suscepit, vt habetur Gen. 18. & ideo concludit.
- 9 Vos facitis opera patris vestri: Scilicet, diaboli, vt patebit ex litera sequen.
- 10 Dixerunt: Hic consequenter ostendit, quod non sint filij Dei. Videntes enim Iudei, quod ex operibus filiationem arguebat, ideo dixerunt se filios Dei cuius legem & ceremonias seruabant, non sic autē alie nationes idololatra, & hoc est quod dicitur.
- 11 Nos ex fornicatione nō sumus nati. Fornicationem vocat idololatriam,

- idololatriā, per quam anima separatur a Deo propter quod ipsa idololatria frequenter nominatur fornicatio in sacra scriptura.
- 12 Vnum patrem. Quia non colebant pluralitatem deorum sicut gentiles. Sed hanc paternitatem excludit Saluator dicens.
- 13 Si Deus pater. & c. di. v. m. Quia sicut signum filiationis hanc nā est imitatio operum, ita signum filiationis diuinę est dilectio. (vt verius loquar) in hoc consistit hęc filiatio quę est per adoptionē secundum q̄ habetur Eph. se. 5. a. Imitatores Dei estote filij charissimi, & ambulate in dilectione. Ita dicit Iō non filij eius, quia si diligerent Deū patrē, diligerēt & filium. Christus est Dei naturalis filius. deo se mitur. Ego enim ex Deo processi & veni. Et sic patet veritas predictę consequentię. Si Deus pater esset, diligeretis vtique me. Et ostendit consequenter quod hoc non deberet eos latere, di.
- 14 Quare loquelam meam non cognoscitis? Quasi dicat. Quę est causa, quod ex verbis meis & factis nō cognoscitis me filium a Deo missum? Et respondet di.
- 15 Quia nō potestis audire sermonē meum. Quasi dicat. defectus non prouenit ex operibus meis vel doctrina, sed ex vestra malicia, quia tm̄ odium contra me concepistis, quod non potestis mandare, nec per consequens verba mea intelligere, & multo minus bonum interpretari. Mala enim affectio peruertit iudicium refectionis & ideo inuidia & odium quod conceperunt Iudei erga Christum, ex hoc quod arguebat peccata eorū, fuit causa. re. acationis obstinationis eorū vt declarauit diffusus supra Mat. 21.
- 16 Vos ex patre. Hic consequenter ostendit Christus cuius sint diuiditur in duas quia primo ponit Christi probatio, secūdo. t̄ eorū iniuriosa respōso, ibi: Respōderunt ergo. In prima parte dicitur sic. Vos ex patre. Per imitationē, & non per creationem, iō suscitatur.
- 17 Et desideria patris vestri. Scilicet, diaboli.

MORALITER.

† 6 Si filij Abrahę estis, opera Abrahę facite. Ex hoc patet q̄ frustra

stra gloriatur aliq̄s, q̄ sit filius s̄m habitum alicuius vt Benedicti, Dominici, vel Francisci vel alterius sancti opera sua secundum suam possibilitatem imitetur.

occidere me in carne, quia non potestis in mente.
 a *Ille homicida.* Nota homicidam non solum qui ferro, sed
 et qui verbo occidit, vt diabolus primos parentes, vnde
 in alm. *Lingua eorum gladius acutus.*
 b *Et in veritate non stetit.* Quare non stetit?

c *Quia non est in eo*
 veritas. Id est, verbu
 & sapientia patris.
 d *Et in veritate, ita di-*
 ctitur, vt ipse sit veri-
 tas, ergo diabolus
 e *Non stetit in veritate,*
 in christo stetit, f
 sed non stetit in ea,
 qui non est ipsa in
 eo.

d *Ex propriis loqui-*
 tur quia mendax est.
 Et hoc non sufficit,
 quia & homo men-
 dax: si qui non habet
 de proprio, sed ab
 alio coepit, id est, a
 diabolo, ideo addi-

e *pater ipse.* Scilicet mendacii quod inuenit. *Ex prop.*
 Qui non aliunde habet sed a se postquam cecidit a veritate,
 vt subditur esse pater mendacii quod ex se genuit, vt Deus
 ex veritate.
 f *Quis ex vobis.* Non dedignatur ex ratione ostendere se non
 esse peccatorem.

ORIGENE s. Habet hoc verbum Christi magnam fi-
 duciam, cum nullus hominum fiducialiter hoc dicere potue-
 rit nisi solus Dominus noster, qui peccatum non fecit.

g Qui

g *Qui ex Deo est.* * AVGVSTINVS. Noli attendere naturam
 sed vitium. Sunt isti ex Deo, & non sunt ex Deo. Natura ex Deo
 vitium non ex Deo. Eis autem hoc dictum est quia non solum pec-
 cato vitio si erant (nam hoc commune erat omnibus) sed etiam
 praecogniti quod non erant credituri ea fide, qua possent a pec-
 catorum obligatio-
 ne liberari.

D
 Tra. 24. i
 lo. 10. 91

Ho. 18. i
 Eu. gelia

† 1. q. 7.
 testes. 5.
 ecce.
 De her.
 cum ex
 iniuncto

E

In hunc
 locum.

F

1 ** GREGOR.*
 2 Interrogat se ergo
 3 vnusquisque, si verba
 4 Dei aure cordis per-
 5 cepit, & intelliget
 6 vnde sit. Nam sunt
 7 nonnulli qui praec-
 8 pta Dei nec aure cor-
 9 poris percipere di-
 10 gnantur. Et sunt non-
 11 nulli qui haec quidem
 12 corporis aure perci-
 13 piunt, sed nullo ea
 14 mentis desiderio con-
 15 plectuntur. Et sunt
 16 nonnulli qui libenter
 verba Dei suscipiunt,
 ita vt et in fletibus. co-
 pungantur, sed post

a *patris vestri vultis facere.* Ille homicida erat ab initio, & in
 b *In qua fuit, sed tamen cecidit.* b *A qua lapsus est.* Quare? Sed.
 c *veritate non stetit, quia non est veritas in eo.* Cum loquitur
 mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater
 e *Id est, me verb. in & veritatem patri coeternam.* b *Vos qui estis ex patre mendacii.*
 eius. Ego autem *† si veritatem dico, non creditis mihi. †* Quis
 g *Vt ego argu. vos & pat. em vest. um,* b *Et cum nullus possit arguere.*
 ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico quare vos
 a *Nisi quis estis alii diaboli: Quia.* Non natura, sed fide. Amat. Sed.
 non creditis mihi? *† Qui ex Deo est, verba Dei audit.* Pro-
 Per vitium non sunt ex Deo quia tamen per nat. ram sunt ex Deo.

pterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Responderunt
 ergo Iudaei, & dixerunt ei: *† Nonne benedicimus nos, quia*
 a *Hoc non negando recipit, quia cultes.* b *Hoc vt falsum negat, sed vt patiens con-*
 uictum non redit.

h *Samaritanus es tu, & daemonium habes? Respondit Iesus:*
 i *Nonne, &c.* Quia conuicti sunt non esse filii Abrahae vel
 Dei, sed diaboli, ingerunt conuicia, quia non poterant resistere.

Honorifico.

lachrymarum tempus ad iniquitatem redeunt: Hi praefecto
 verba Dei non audiunt, quia haec exercere in opere contem-
 h *Samaritanus es tu.* * THEOPHYL. Samaritanum dicebat
 illum tanquam ritus Hebraicos dissoluentem, utpote Sabba-
 ti. Samaritani. n. non perfecte iudaizabant. Ex hoc vero quod
 eorum cogitationes reuelabat, daemonium eum habere
 suspicabantur.

i *Nonne, &c.* Quia conuicti sunt non esse filii Abrahae vel
 Dei, sed diaboli, ingerunt conuicia, quia non poterant resistere.
 Honorifico.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Multis facere.* Quod probat consequenter conditiones diaboli
 ex cans, & postea ad eos appl. cans: Vna conditionem diaboli ta-
 git cens.

2 *Ille homicida erat.* Homo. n. in specie humana reponitur per
 ea, & ideo ille magis proprie est homicida, qui animam interfecit
 peccatum mortale, quam ille qui interfecit corpus per quod homo
 committit cum brutis. Hoc autem facit diabolus, & fecit a principio
 mali, quia per suggestionem eius primum peccatum hominis contin-
 git in hoc officio continue perseuerans, & aliam conditionem eius
 ta cum subdit.

3 *Et in veritate non stetit.* Id est, in debita obedientia ad Deum.
 R. *Indicuntur vera, in quantum conformantur veritati primae, a*
 q. *veritat. primae deiuauit diabolus per peccatum superbiae. Ter-*
 a *o conditionem tangit dicens.*

4 *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur.* Id est
 e *abitu malo, in quo est obstinatus. Et subditur causa.*

5 *Quia mendax est & pater eius.* Id est, ipsius mendacii. ille. n.
 dicitur mendax, non tamen pater mendacii, qui mendacia ab aliis in-
 ue. solum refert, sed mendax est & pater mendacii, qui non solum
 refert mendacia, sed etiam ea fingit. Et propter hoc diabolus dicitur pa-
 ter mendacii, quia primum mendacium adinuenit. cum dixit mulier Ge.
 3. *aequaquam moriemini, &c.* Consequenter istas conditiones
 ap. p. Saluator a Iudaeos, dicens.

6 *Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi.* Q. d. Per hoc
 app. et, quod proprietates vestrae est, recipere falsa & mendacia, & non
 ver. Sed quia possent dicere: Quod non credimus tibi, hoc non est pro-
 p. d. um veritatis, sed propter malitiam tuam, quia malus homo es,
 ideo dicit hoc remouens.

7 *Quis ex vobis arguet me de peccato.* Q. d. Si habetis aliq.
 peccatum quod possitis super me ostendere, paratus sum audire, &
 me rationabiliter purgare & ideo cum hoc non possitis facere.
 8 *Si veritatem dico. Si pro quia.*

9 *Quare vos non creditis mihi.* Et subdit causam dicens.
 10 *Qui*

10 *Qui ex Deo est, verba Dei audit.* Quia quilibet audit doctri-
 nam ad quam affectatus est, quia est sibi connaturalis, & ideo concludit
 11 *Propterea vos non audi.* Id est, recipitis verba Dei ex ore meo
 12 *Quia ex Deo non estis.* Et per consequens sequitur, quod sitis
 ex diabolo, non per creationem, sed per imitationem.

13 *Responderunt ergo Iudaei.* Ostenso patre eorum, ponit coram
 iniuriosa responsio. Et diuiditur in duas, quia primo ponit praedicta
 responsio, secundo ipsius responsionis mensura declinatio. ibi: Res-
 pondit Iesus. Circa primum sciendum, quod modus hominum qui nes-
 ciunt rationabiliter respondere, est ad conuicia se conuercere, & ideo
 Iudaei non habentes quod Christo rationabiliter responderent, ad con-
 uicia se conuercerunt dicentes.

Diuisio.

14 *Nonne benedicimus nos, quia Samaritanus es tu.* Licet
 n. Christus esset genere Iudaeus & non Samaritanus, tamen vocant
 eum Samaritanum duplici de causa. Vna est, quia supra dictum est c. 4.
 quamuis Samaritani essent gentiles, tamen legem in parte seruabant
 ideo erat vulgare apud Iudaeos, quod ille qui in parte legem seruabat,
 & in parte legem soluebat, vocabatur Samaritanus, quamuis esset
 Iudaeus, propter similitudinem ad Samaritanos. Sicut apud Christianos
 nos aliquis dicitur Iudaeus vel Saracenus, qui ritum Catholicae fidei
 in parte soluens Iudaeis & Saracenis quantum ad aliquid assimilatur, alia
 causa est quia Samaritani erant multum in festi Iudaeis & odibiles eis
 vt supra dictum est c. 4. & ideo vulgare erat apud Iudaeos, quod homi-
 nes malos & eis odibiles vocabant Samaritanos, quamuis essent Iu-
 daei. Talis autem erat Christus secundum reputationem eorum, ideo
 vocabant eum Samaritanum.

Quare
 Iudaei
 minime
 Christi
 Samari-
 tanum.

15 *Et daemonium habes.* Hoc. n. indicabant de Christo propter mi-
 rabilia quae faciebat, & magici artibus imputabant, & quia secreta
 eorum frequenter dicebat, & quia aliquando quaedam alta & subtilia
 loquebatur quae non intelligebant, propter quod eum arrepticium di-
 cebant, sicut & de Saul dicitur 1. Reg. 18. c. quod arreptus a demo-
 nio prophetizabat in aula sua.

16 *Respondit Iesus.* Hic ponitur ipsius Christi mansueta declina-
 tio, quia cum malediceretur, non maledicebat, vt habetur 1. Pet. 2.
 d. ideo mansuete iniuriam declinat dicens.

* Ego

MORALITER.

1 *Qui loquitur mendacium, ex propriis loquitur quia mendax est.*

Et pater eius. Id est inuentor mendacii. Ex quo patet, quod men-
 dax in loquendo, & mendacia fingendo, proprietatem dia-
 boli assumit male viuendo.

pa.me. Aperte dicit patrem suum esse Deum, qui an- nuntatus est iudæis, non recentem Deum vobis annun- dillum de cuius cognitione soletis gloriari.

casum. Sed ego nõ dubito patrem Abraham totum scisse. Ait.n.seruo suo quem mittebat, pone manum sub femo- re meo & iura mihi per Deum cœli. Ergo quæ fuit illa iu- ratio, nisi quia significabatur de genere Abraham venturũ in carne Deum cœli?

Non co- gnouistis spũaliter, sicut p terrenis ter- rã. Ecce videt ap- pte sibi resistere, sed men non de- finit eis predicare. si dixerõ, &c. hoc arrogans videtur gloriari, ad- dicit si dixerõ. Arro- gantific caueatur vt veris nõ relinquãt. CHRYSOST. Sicut vos dicentes fãtum mentimini, & ego, si dixe- ro, nescire. Abraham Credẽs exultauit sperando, vt videret intelligen- do m̃ysterium. g- cultauit. * Av- t. Non timuit, exultauit, vt videret, credens vtiq; exultauit sperando vt videret intelligendo Diem meum. Incertum aut potest eum dixerit temporalem diem domini, quo erat ṽ- turus in carne, an diem domini, qui nescit ortum nescit oc- casum

Est pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis, quia Deus ¶ noster est & non cognouistis eum. ¶ Ego autem no- ui eum, & si dixerõ quia non scio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, & sermõnem eius seruo. Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum. Vidit & gau- sus est. Dixērunt ergo Iudæi ad eum. Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Dixit ei Iesus, Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret ego sum. ¶ Tulerunt ergo lapides vt iacerent in eum. ¶ Iesus autem abscon- dit se, & exiuit de templo.

* GREGORIUS. Tunc diem domini Abraham vidit, cũ in figura summã tri- nitatis tres angelos hospicio suscepit. * CHRYSOST. Vel diẽ suum dicit diẽ crucis quẽ Abra- hã in oblatione arie- tis, & Isaac pfigura- uit, p hoc ostendens quod nõ inuitus ad passionem venit, & ostendens eos esse alienos ab Abraham si in quib. ille exulta- uit, si dolent. f Diẽ me. Av G. In- certum est an diem temporalem quo erat ṽ- turus in carne, diẽ æternitatis. Sed utrũ que Abraham vidit

vnde ineffabile gaudium illi fuit. Quanti enim est videre verbum apud patrem & quod ipsum caro factum est? g Et exiuit. Exiens de templo, i. de figuris Iudæorum, videamus quid fecerit in templo gentium.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA

pater meus qui glorificat. Per miraculorum operationẽ p̃ea glorificabit per resurrectionis & ascensionis gloriam. quem vos dicitis quia Deus noster est. Per operum imi- tationem. Sed hoc est falsum quod probat d. non cog. eum. Per fidem formatam, in qua consistit Dei si- militudo adoptionem. ego autem no. eum. Sicut eius filius naturalis, habens ean- dem sententiam cum ipso. si dicit & c. si. vo. men. Sicut estis m̃edaces asserendo vos eũ cognoscere, cum tamen nõ eum cognoscatis, ita estẽ mendax si asse- rit me eum ignorare, cum in quantum Deus habeã notitiã eandẽ cum vobis, in quantum homo eum clare videam, & ideo subdit. ed. cio eum. Scilicet predicto modo. Hoc addit quia vera cognitio per opera demonstratur in omni opere malo est aliqua ignorantia propter quod dicit Phi- liphus 3. Omnis malus est ignorans. Abraham. Hic respondetur ad primũ. Quasi erãt. n. primo deriso- rie ipse esset maior quã Abraham, & respõdit quod sic, di. Abraham ex. vt vi. diẽ me. Quia Abraham desiderauit cognoscere tẽ- poris ventus Christi, quod est videre Christum in spiritu. Et sic pa- ter, qd est maior Abraham propter hoc en. m cognitionem hanc desi- derat quia ab ipso omnium gentium redemptionem expelabat. idit & ga. Quando dictum est ei. In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ, Gene. 22. d. Et quando in figura trium angelorũ subirentium cognouit trinitatis mysterium Gene. 18. a. & in ob- latione Isaac propter quod locus ille dictus est dñs videt vt habetur Gen. 2. c. quia dñs fecit videre Abraham occultum Christi myste- rium ed contra hoc dictum Christi veracissimũ arguunt dicentes. Quinquaginta. an. Quasi dicat hoc est impossibile, quia a mor- te Abraham vsque ad tẽpus Christi fluxerũt anni circiter duo milia. Soleuani. Cũ Christũ nõ haberet vltra. 33. annos, quomodo Iudæi assumpserunt

assumpserunt tantam superfluitatem, dicendo. Quinquaginta annos, &c. Dicendũ quod propter labores & ieiunia videbatur longe maio- ris ætatis quam esset vel secundum alios propter reuerentiam anni quinquagesimi, qui erat iubilæus, Iudæi per ipsum cõputabant & est sensus. Quinquagin. an. Quasi dicat non vixisti adhuc vnam iubi- lium, & Abraham vidisti? Ex modo loquendi apparet eorum falsi- tas & calumnia, quia Christus non dixit, vidi Abraham, sicut ipsi re- petierunt, sed e contrario, quod Abraham viderat ipsum. Tamen eorũ obiectio precebat ex hoc, quod solum in eo naturã humanam consi- derabant ideo ostendit se naturam diuinam habere di. Amen. a. & c. ego sum. Vbi ostendit eius æternitas, coniũgẽdo verbum presentis tẽpus, ego sum, cum verbo præteriti tẽporis ante- quam fieret, quia æternitas assistit omni temporis. Et quia Iudæi ne- sciebant verbis eius contradicere rationabiliter loquẽdo, ideo cõtra- dixerunt corporaliter persequendo, ideo subditur. Tule. ei. la. vt ia. in eũ. Sicut in blasphemum. Et pate tmanife- ste, quod non mouebantur amore iustitiæ, sed liuore inuidiæ, quia in lapidatione blasphemũ requiritur debitus processus per accusatiõẽ coram iudice & testium dispositionem, & indicis sententiam & tunc sequitur lapidatio extra ciuitatem, vt habetur Leui. 24. c. Ipsi autẽ volebant eum lapidare omisso processu predicto & cum hoc loco sa- cro quod erat illicitum etiã de conuictõ, propter quod Ioiada p̃tifer fecit Athaliam trahi extra septa templi, antequam occideretur, vt habetur 4. Re. 11. c. Iesus au. ab. Non occultando retro parietem, vel aliquid huius modi, sed virtute diuinitatis se reddendo eis inuisibilem, & in hoc nobis exemplum patientiæ dedit, & fidelibus suis materiam consola- tionis qui aliquando se absconsurũ erant. Et exiuit de templo: Per mediũ illorum inuisibiliter pergens sicut dicitur de illis qui voluerunt cum precipitare, Luc. 4. e. Iesus autem transiens per medium illorum ibat tamen a suis discipulis vi- debatur, quia sequuti sunt eum, & c.

* NICO.

MORALITER

ulerunt ergo lapides. B E D A. Mystice autem quot malas cogitationes quis assumit, quasi tot lapides in Iesum mit- tit at inde quantum ad se pertinet, si ad deliberationem tran- Iesum extinguit,

13 Iesus autem abscondit. Quid autem abscondẽdo se domi- nus significat nisi ut quod eis ipsa veritas absconditur qui eius uerba sequi contenuntur. Nam quippe quã non inue- nit humilem ueritas surgit mentẽ. Quid autem nobis hoc exemplo loquitur nisi cum etiã resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus? Hæc Beda,

13 Iesus

Tommas v.

O 3

CAPVT IX.

A **ET** prateriens. Non stans in via peccatorum. sed secus viam nostre mortalitatis.
B **Cacum.** Cæcus, significat humanū genus, in quo cæcitas naturalis, quia peccante primo hoīe, vitium propter naturam inoleuit, vnde secundum mentem omnis homo cæcus natus est.

Ho. 55. 1
Io. 10. 3.

* **CHRYSOSTOMVS.** Considerandum quod egrediens de templo studio venit ad opus sui manifestatiuum ipse enim vidit, non cæcus ad eum accessit.

C **Neque hic pec. ne.** Peccauerunt quidē sed non illo peccato factum est, vt cæcus nasceretur, sed hæc est causa, vt manifeste. ope. Dei in il.

Ho. 55. 1
Io. 10. 3.

* **CHRYSOST.** Venerunt (apostoli) ad hanc interrogatiōnem, quia prius supra paralyticum curans dixit. Ecce sanus factus es, non vltra pecces. Illi igitur cogitantes q̄a propter peccata fuerat ille paralyti resolutus, quærun de isto. Si hic peccauit, quod non est dicere, a natiuitate enim cæcus est. Aut parentes eius, sed neque hoc, filius enim pro patre non sustinet pœnam, ideo ait: Neque hic neque, &c.

Ioan. 5.

* **AVGVSTINVS.** Nunquid vel ipse sine originali peccato natus erat

Tr. 44. 1
Io. 10. 9.

NICOLAVS DE LYRA
CAPVT. IX.

* **ET** prateriens Iesus. Postquam Christus ostēdit se habere virtutem illuminatiuam verbo, hic consequenter hoc ostēdit sensibili signo Et diuiditur in tres, quia primo ponitur quædā miraculi præfatio, secundo miraculi operatio, ibi: Et cum dixisset: tertio miraculi facti

Diuisio.

examinatio, ibi: Itaque vicini. Præcedētia miraculum sunt duo. Secundum ponitur, ibi: Respondit Iesus. Primum quod fuit præcedens ipsum miraculum, & eius occasio, fuit discipulorum interrogatio de cæco nota, & hoc est quod dicitur.

1 **Et prateriens Iesus.** in exitu templi de quo dictū est in fine præcedentis cap.

2 **Vidit hominem cæcum** à natiuitate, & interrogauerunt eum discipuli eius. Quia ibi sedebat mendicans elemosynā ab ingreditibus templū & diligenter intrinseus est eū Iesus, vt dicit Chrysostomus quasi vellet aliquid agere circa eum, & ideo discipuli moti sunt ad quærendum de causa cæcitatē eius dicentes.

3 **Rabbi, quis peccauit?** hic aut parētes eius, vt cæcus nasceretur. Ex hoc enim quod supra dominus sanando languidum dixerat iam amplius noli peccare, ne deterius tibi contingat. ostendens quod peccatum fuerat causa illius lāguoris, vt ibi dictum fuit, iō apostoli consimiliter crediderunt de isto cæco nato, quod peccatū ipsius vel parentum essent causa huius cæcitatē.

Sup. 5. c.

4 **Respondit Iesus.** Hic ponitur secundum præambulum ad miraculum, scilicet Christi responsio ex quo ostenditur quod cæcitas cōtigit, vt virtus diuina in eius sanatione declararetur et hoc est quod dicitur.

5 **Neque hic peccauit neque parētes eius.** Vt cæcus nascetur. Non negat simpliciter ipsum peccasse vel parentes eius, sed solum ad illud de quo interrogatur, quasi dicat nec peccato proprio cæcus natus est quia ante natiuitatem peccare non potuit. In quo apparet quæstio apostolorum ridiculosa quantum ad hanc partē. Nec mirum quia

MORALITER.

1 **Et prateriens Iesus:** **MYSTICE.** Cæcus nascitur omnis habens peccatum originale, quia priuatus est Dei visione. Hanc autem priuationem nō facit eius actuale peccatum quod adhuc non hēt, nec etiam parentum suorum immediate

natus erat, vel viuendo nihil addiderat. Hēbant ergo tū ipse & parētes eius, sed non ipso peccato cæcus natus est. Sed vt manifestentur. Vt eum illuminādo & per eum in cæcitate humani generis facturus sit significando, Dei manifestetur vnde subdit. Me oportet operari.

CAPVT IX.

ET prateriens Iesus vidit hominem cæcum a natiuitate, & interrogauerunt eum discipuli eius. **Rabbi,** quis peccauit? hic aut parentes eius, vt cæcus nasceretur?

Respondit Iesus. Neque hic peccauit, neque parentes eius, sed vt manifestentur opera Dei in illo. **Me** oportet

operari opera eius, qui misit me, donec dies est. **Ve-**

nit nōx quando nemo potest operari. **Quandiu** sum in mundo, lux sum mundi: Hæc cum dixisset, expuit in terram

& alia naturalis infirmitatis nocumenta corrigens, & demonstrauit virtutem.

Quandiu sum in mundo. Non solum tunc Christus huiusmodi erat in mundo, sed & semper vsq; ad cōsumationem seculi per fidem est cum electis, & est tempus operandi. Quia la est infernali, in qua nulli licet operari, vt nec arderi licuit, sed tantum est tempus recipiendi.

quia adhuc rudes erāt ante receptionē spiritus sancti. Neque peccato parentum cōtigit. Licet. n. parentes pro peccatis suis aliquando niantur in filiis monstruosis, in quantum talia mōstra ex diuina natura nascuntur, tamen frequentius sit sine peccato scilicet propria dispositionem materia, vel debilitatē virtutis quæ e si in semine rumtamen quamuis talia sint a casu respectu nature, creatur, ita mea ordinata respectu diuinae prouidentie, & aliquando ordinatur ad declarationem diuinae virtutis in operibus miraculosis, et si ut de isto ideo sequitur.

6 **Sed vt manifestentur opera Dei in illo.** In eius miraculi illuminatione, unde subditur.

7 **Me oportet operari.** Istud non importat coactionem voluntatis in Christo, sed immobilitatem eius a diuina ordinatione.

8 **Opera eius qui misit me.** Scilicet patris hoc dixit quia cula illa faciebat virtute diuina, & humanitas Christi operari instrumentali.

9 **Donec dies est.** Id est, quandiu sum presentia super terram in humanitate assumpta. Sicut. n. presentia solis super terram diem sic presentia Christi qui est sol iustitiæ, in humanitate assumpta facit quandā diem gratie spirituales quæ dies durauit a Christi natiuitate vsque ad eius ascensionem, licet postea remanserit nobiscum sacramentaliter vsque ad mundi finem & tunc.

10 **Venit nox quando nemo potest operari.** Quia per iudicium nullus poterit mereri, vel a culpa ad gratiam reuerti.

11 **Quandiu sum in mundo lux sum mundi.** Ipsum a diuina miraculis illustrando.

12 **Hæc cum dixisset.** Hic consequenter ponitur miraculi operatio in qua duo exprimuntur quæ in miraculis diuinis requiruntur, scilicet Dei potentia operans, & sanati fides, & obedientia sponnens, & hoc est quod dicitur. Hæc cum dixisset expuit in terram. Quia linea enim fuit à capite, et ideo per hanc expuitionem ostendit quod virtus sanatiua quod commodo erat ab eius humanitate in quantum est organum diuinitatis, propter hoc dicitur Luc. 6. c. Virtus illo exhibat, & sanabat omnes.

diatorum, ideo subditur.

5 **Neque hic peccauit, neque parentes eius.** Vt cæcus nascetur.

6 **Sed vt manifestentur opera Dei in illo.** Sic enim per eum est nasci iste cæcus, vt illuminaretur Christi miraculo, & similiter emundatio peccati originalis est opus diuinitatis, cuius modus significatur cum dicitur.

a **Et fecit lutum.** Sicut primū hōiem de limo terræ forma-
uit per idem genus luti genus humanum reformauit.
b **Et salua lutum fecit,** quia verbum caro factū est. Salua
est apia q̄ ex ore altissimi pdijt. Terra, est caro Christi. *Vn-*
x **ditulos.** Id est, cathecuminū fecit, q̄ credit verbū carnem
facit. *Vnctus* nondū
videt, sed mittitur ut
laur, id est, baptize-
tum misso, id est, in
Christo, propter q̄
nōien p̄tināe in-
terretatur, Baptiza-
tur peccatis lumen
recepit.

b **Vade & laua in**
n **natoria siloe,** quod
int **pretatur mis** &c.
Sili fons est ad ra-
diciem montis Sion,
quoniam iugibus a-
quas sed incertis ho-
ris pulit per conca-
ua riarum, vbi cæ-
catorum facie lumen
redit, quia cæcitas
lucorum vel quo-
rumcumque infide-
lium non potest lau-
ari nisi doctrina a-
quā Christi, que si-
ne repitu & clamo-
re rborum leniter
flu vnde ha. *Aque*
ill **que vadunt cum**
pl **atio.**

CHRYSO-
STOMVS. Non erat timendū ne Siloe fumeret hāc gloriā
multi enim

multi. n. lauātes ibi oculos, nullo tali beneficio sunt periti.
Et iterum vt dicas cæci fidem, qui non contradixit, neque
cogitauit apud semetipsum: Lutum solet magis excecāre,
multoties laui in Sileo, & in nullo sum adiutus, sed simpli-
citer obediuit, & venit videns.

a **Ecce collyrium quo vngitur genus humanum.** *Nondum iutus.*
a **& fecit lutum ex sputo,** & *†* **liniuit lutum super oculos** *†* **e-**
a **ius,** & dixit ei. **Vade,** & laua in natatoria Siloe, quod inter-
a **pretatur missus.** Abiit ergo, & lauit, & venit videns. Itaque
a **vicini & qui viderant eum prius,** quia *†* **mendicus erat,** dice-
a **bant.** Nonne hic est qui sedebat & mendicabat? Alii dice-
a **bant,** quia hic est. Alii autem nēquaquam, sed similis est eius.
a **Ille vero dicebat,** quia ego sum. **Dicebant ergo ei.** Quomo-
a **do aperti sunt tibi oculi?** Respondit *†* **Ille homo qui dicitur**
a **Iesus,** lutum fecit, & vnxit oculos meos, & dixit mihi. **Vade**
a **ad natatoriam Siloe,** & laua. *†* **Et abij & laui,** & video. **Et di-**
a **xerunt ei:** Vbi est ille? **Ait,** nescio. Adducunt ad pharisæos
eum qui cæcus fuerat. Erat autem sabbatum, quando lutum
fecit Iesus, & aperuit oculos eius. Iterum ergo interroga-
bant eum Pharisei quomodo *†* **vidisset.** **Ille autem dixit eis:**
Lutum posuit mihi super oculos, & laui, & video. **Dice-**
bant ergo ex Phariseis quidam. **Non est hic homo a Deo,**

a **Sabbatho curat sed quoniam sabbatum non seruat.**
a **Tu quid**

c **Et venit videns Ita**
que vicini & qui vide-
rant eum prius, quia *†* **ceci.**
2 **mendicus erat. dic. & c.**
3 **Queritur quomodo**
4 **illum sine fide sana-**
5 **uerit, cum legatur**
6 **neminem sine sana-**
7 **tionē interiori, ex-**
8 **terius sanasse? Sed**
9 **hoc dicitur de illis**
10 **qui propter peccata**
11 **infirmabantur, iste**
12 **non propter pecca-**
13 **tū, sed propter glo-**
14 **riam Dei linguebat.** *†* **& dixit**
15 **Non est hic homo**
16 **a Deo, qui sabbatum**
17 **non custodit. Alii autē**
18 **dice. & c. Ille spiritua-**
19 **litet custodit sabbat-**
20 **um, qui est sine pec-**
21 **cato, illi non, qui ter-**
22 **ui sunt peccati.**
23 *** CHRYSOST.**
24 **Malitiose quod fa-**
25 **ctum est silentes,**
26 **astimatam præuar-**
27 **icationem in mediū**
28 **ferebant. Non enim**
29 **dicebant, quoniam**
30 **Malitiose quod fa-**
31 **ctum est silentes,**
32 **astimatam præuar-**
33 **icationem in mediū**
34 **ferebant. Non enim**
35 **dicebant, quoniam**
36 **Malitiose quod fa-**
37 **ctum est silentes,**
38 **astimatam præuar-**
39 **icationem in mediū**
40 **ferebant. Non enim**
41 **dicebant, quoniam**
42 **Malitiose quod fa-**
43 **ctum est silentes,**
44 **astimatam præuar-**
45 **icationem in mediū**
46 **ferebant. Non enim**
47 **dicebant, quoniam**
48 **Malitiose quod fa-**
49 **ctum est silentes,**
50 **astimatam præuar-**
51 **icationem in mediū**
52 **ferebant. Non enim**
53 **dicebant, quoniam**
54 **Malitiose quod fa-**
55 **ctum est silentes,**
56 **astimatam præuar-**
57 **icationem in mediū**
58 **ferebant. Non enim**
59 **dicebant, quoniam**
60 **Malitiose quod fa-**
61 **ctum est silentes,**
62 **astimatam præuar-**
63 **icationem in mediū**
64 **ferebant. Non enim**
65 **dicebant, quoniam**
66 **Malitiose quod fa-**
67 **ctum est silentes,**
68 **astimatam præuar-**
69 **icationem in mediū**
70 **ferebant. Non enim**
71 **dicebant, quoniam**
72 **Malitiose quod fa-**
73 **ctum est silentes,**
74 **astimatam præuar-**
75 **icationem in mediū**
76 **ferebant. Non enim**
77 **dicebant, quoniam**
78 **Malitiose quod fa-**
79 **ctum est silentes,**
80 **astimatam præuar-**
81 **icationem in mediū**
82 **ferebant. Non enim**
83 **dicebant, quoniam**
84 **Malitiose quod fa-**
85 **ctum est silentes,**
86 **astimatam præuar-**
87 **icationem in mediū**
88 **ferebant. Non enim**
89 **dicebant, quoniam**
90 **Malitiose quod fa-**
91 **ctum est silentes,**
92 **astimatam præuar-**
93 **icationem in mediū**
94 **ferebant. Non enim**
95 **dicebant, quoniam**
96 **Malitiose quod fa-**
97 **ctum est silentes,**
98 **astimatam præuar-**
99 **icationem in mediū**
100 **ferebant. Non enim**
101 **dicebant, quoniam**
102 **Malitiose quod fa-**
103 **ctum est silentes,**
104 **astimatam præuar-**
105 **icationem in mediū**
106 **ferebant. Non enim**
107 **dicebant, quoniam**
108 **Malitiose quod fa-**
109 **ctum est silentes,**
110 **astimatam præuar-**
111 **icationem in mediū**
112 **ferebant. Non enim**
113 **dicebant, quoniam**
114 **Malitiose quod fa-**
115 **ctum est silentes,**
116 **astimatam præuar-**
117 **icationem in mediū**
118 **ferebant. Non enim**
119 **dicebant, quoniam**
120 **Malitiose quod fa-**
121 **ctum est silentes,**
122 **astimatam præuar-**
123 **icationem in mediū**
124 **ferebant. Non enim**
125 **dicebant, quoniam**
126 **Malitiose quod fa-**
127 **ctum est silentes,**
128 **astimatam præuar-**
129 **icationem in mediū**
130 **ferebant. Non enim**
131 **dicebant, quoniam**
132 **Malitiose quod fa-**
133 **ctum est silentes,**
134 **astimatam præuar-**
135 **icationem in mediū**
136 **ferebant. Non enim**
137 **dicebant, quoniam**
138 **Malitiose quod fa-**
139 **ctum est silentes,**
140 **astimatam præuar-**
141 **icationem in mediū**
142 **ferebant. Non enim**
143 **dicebant, quoniam**
144 **Malitiose quod fa-**
145 **ctum est silentes,**
146 **astimatam præuar-**
147 **icationem in mediū**
148 **ferebant. Non enim**
149 **dicebant, quoniam**
150 **Malitiose quod fa-**
151 **ctum est silentes,**
152 **astimatam præuar-**
153 **icationem in mediū**
154 **ferebant. Non enim**
155 **dicebant, quoniam**
156 **Malitiose quod fa-**
157 **ctum est silentes,**
158 **astimatam præuar-**
159 **icationem in mediū**
160 **ferebant. Non enim**
161 **dicebant, quoniam**
162 **Malitiose quod fa-**
163 **ctum est silentes,**
164 **astimatam præuar-**
165 **icationem in mediū**
166 **ferebant. Non enim**
167 **dicebant, quoniam**
168 **Malitiose quod fa-**
169 **ctum est silentes,**
170 **astimatam præuar-**
171 **icationem in mediū**
172 **ferebant. Non enim**
173 **dicebant, quoniam**
174 **Malitiose quod fa-**
175 **ctum est silentes,**
176 **astimatam præuar-**
177 **icationem in mediū**
178 **ferebant. Non enim**
179 **dicebant, quoniam**
180 **Malitiose quod fa-**
181 **ctum est silentes,**
182 **astimatam præuar-**
183 **icationem in mediū**
184 **ferebant. Non enim**
185 **dicebant, quoniam**
186 **Malitiose quod fa-**
187 **ctum est silentes,**
188 **astimatam præuar-**
189 **icationem in mediū**
190 **ferebant. Non enim**
191 **dicebant, quoniam**
192 **Malitiose quod fa-**
193 **ctum est silentes,**
194 **astimatam præuar-**
195 **icationem in mediū**
196 **ferebant. Non enim**
197 **dicebant, quoniam**
198 **Malitiose quod fa-**
199 **ctum est silentes,**
200 **astimatam præuar-**
201 **icationem in mediū**
202 **ferebant. Non enim**
203 **dicebant, quoniam**
204 **Malitiose quod fa-**
205 **ctum est silentes,**
206 **astimatam præuar-**
207 **icationem in mediū**
208 **ferebant. Non enim**
209 **dicebant, quoniam**
210 **Malitiose quod fa-**
211 **ctum est silentes,**
212 **astimatam præuar-**
213 **icationem in mediū**
214 **ferebant. Non enim**
215 **dicebant, quoniam**
216 **Malitiose quod fa-**
217 **ctum est silentes,**
218 **astimatam præuar-**
219 **icationem in mediū**
220 **ferebant. Non enim**
221 **dicebant, quoniam**
222 **Malitiose quod fa-**
223 **ctum est silentes,**
224 **astimatam præuar-**
225 **icationem in mediū**
226 **ferebant. Non enim**
227 **dicebant, quoniam**
228 **Malitiose quod fa-**
229 **ctum est silentes,**
230 **astimatam præuar-**
231 **icationem in mediū**
232 **ferebant. Non enim**
233 **dicebant, quoniam**
234 **Malitiose quod fa-**
235 **ctum est silentes,**
236 **astimatam præuar-**
237 **icationem in mediū**
238 **ferebant. Non enim**
239 **dicebant, quoniam**
240 **Malitiose quod fa-**
241 **ctum est silentes,**
242 **astimatam præuar-**
243 **icationem in mediū**
244 **ferebant. Non enim**
245 **dicebant, quoniam**
246 **Malitiose quod fa-**
247 **ctum est silentes,**
248 **astimatam præuar-**
249 **icationem in mediū**
250 **ferebant. Non enim**
251 **dicebant, quoniam**
252 **Malitiose quod fa-**
253 **ctum est silentes,**
254 **astimatam præuar-**
255 **icationem in mediū**
256 **ferebant. Non enim**
257 **dicebant, quoniam**
258 **Malitiose quod fa-**
259 **ctum est silentes,**
260 **astimatam præuar-**
261 **icationem in mediū**
262 **ferebant. Non enim**
263 **dicebant, quoniam**
264 **Malitiose quod fa-**
265 **ctum est silentes,**
266 **astimatam præuar-**
267 **icationem in mediū**
268 **ferebant. Non enim**
269 **dicebant, quoniam**
270 **Malitiose quod fa-**
271 **ctum est silentes,**
272 **astimatam præuar-**
273 **icationem in mediū**
274 **ferebant. Non enim**
275 **dicebant, quoniam**
276 **Malitiose quod fa-**
277 **ctum est silentes,**
278 **astimatam præuar-**
279 **icationem in mediū**
280 **ferebant. Non enim**
281 **dicebant, quoniam**
282 **Malitiose quod fa-**
283 **ctum est silentes,**
284 **astimatam præuar-**
285 **icationem in mediū**
286 **ferebant. Non enim**
287 **dicebant, quoniam**
288 **Malitiose quod fa-**
289 **ctum est silentes,**
290 **astimatam præuar-**
291 **icationem in mediū**
292 **ferebant. Non enim**
293 **dicebant, quoniam**
294 **Malitiose quod fa-**
295 **ctum est silentes,**
296 **astimatam præuar-**
297 **icationem in mediū**
298 **ferebant. Non enim**
299 **dicebant, quoniam**
300 **Malitiose quod fa-**
301 **ctum est silentes,**
302 **astimatam præuar-**
303 **icationem in mediū**
304 **ferebant. Non enim**
305 **dicebant, quoniam**
306 **Malitiose quod fa-**
307 **ctum est silentes,**
308 **astimatam præuar-**
309 **icationem in mediū**
310 **ferebant. Non enim**
311 **dicebant, quoniam**
312 **Malitiose quod fa-**
313 **ctum est silentes,**
314 **astimatam præuar-**
315 **icationem in mediū**
316 **ferebant. Non enim**
317 **dicebant, quoniam**
318 **Malitiose quod fa-**
319 **ctum est silentes,**
320 **astimatam præuar-**
321 **icationem in mediū**
322 **ferebant. Non enim**
323 **dicebant, quoniam**
324 **Malitiose quod fa-**
325 **ctum est silentes,**
326 **astimatam præuar-**
327 **icationem in mediū**
328 **ferebant. Non enim**
329 **dicebant, quoniam**
330 **Malitiose quod fa-**
331 **ctum est silentes,**
332 **astimatam præuar-**
333 **icationem in mediū**
334 **ferebant. Non enim**
335 **dicebant, quoniam**
336 **Malitiose quod fa-**
337 **ctum est silentes,**
338 **astimatam præuar-**
339 **icationem in mediū**
340 **ferebant. Non enim**
341 **dicebant, quoniam**
342 **Malitiose quod fa-**
343 **ctum est silentes,**
344 **astimatam præuar-**
345 **icationem in mediū**
346 **ferebant. Non enim**
347 **dicebant, quoniam**
348 **Malitiose quod fa-**
349 **ctum est silentes,**
350 **astimatam præuar-**
351 **icationem in mediū**
352 **ferebant. Non enim**
353 **dicebant, quoniam**
354 **Malitiose quod fa-**
355 **ctum est silentes,**
356 **astimatam præuar-**
357 **icationem in mediū**
358 **ferebant. Non enim**
359 **dicebant, quoniam**
360 **Malitiose quod fa-**
361 **ctum est silentes,**
362 **astimatam præuar-**
363 **icationem in mediū**
364 **ferebant. Non enim**
365 **dicebant, quoniam**
366 **Malitiose quod fa-**
367 **ctum est silentes,**
368 **astimatam præuar-**
369 **icationem in mediū**
370 **ferebant. Non enim**
371 **dicebant, quoniam**
372 **Malitiose quod fa-**
373 **ctum est silentes,**
374 **astimatam præuar-**
375 **icationem in mediū**
376 **ferebant. Non enim**
377 **dicebant, quoniam**
378 **Malitiose quod fa-**
379 **ctum est silentes,**
380 **astimatam præuar-**
381 **icationem in mediū**
382 **ferebant. Non enim**
383 **dicebant, quoniam**
384 **Malitiose quod fa-**
385 **ctum est silentes,**
386 **astimatam præuar-**
387 **icationem in mediū**
388 **ferebant. Non enim**
389 **dicebant, quoniam**
390 **Malitiose quod fa-**
391 **ctum est silentes,**
392 **astimatam præuar-**
393 **icationem in mediū**
394 **ferebant. Non enim**
395 **dicebant, quoniam**
396 **Malitiose quod fa-**
397 **ctum est silentes,**
398 **astimatam præuar-**
399 **icationem in mediū**
400 **ferebant. Non enim**
401 **dicebant, quoniam**
402 **Malitiose quod fa-**
403 **ctum est silentes,**
404 **astimatam præuar-**
405 **icationem in mediū**
406 **ferebant. Non enim**
407 **dicebant, quoniam**
408 **Malitiose quod fa-**
409 **ctum est silentes,**
410 **astimatam præuar-**
411 **icationem in mediū**
412 **ferebant. Non enim**
413 **dicebant, quoniam**
414 **Malitiose quod fa-**
415 **ctum est silentes,**
416 **astimatam præuar-**
417 **icationem in mediū**
418 **ferebant. Non enim**
419 **dicebant, quoniam**
420 **Malitiose quod fa-**
421 **ctum est silentes,**
422 **astimatam præuar-**
423 **icationem in mediū**
424 **ferebant. Non enim**
425 **dicebant, quoniam**
426 **Malitiose quod fa-**
427 **ctum est silentes,**
428 **astimatam præuar-**
429 **icationem in mediū**
430 **ferebant. Non enim**
431 **dicebant, quoniam**
432 **Malitiose quod fa-**
433 **ctum est silentes,**
434 **astimatam præuar-**
435 **icationem in mediū**
436 **ferebant. Non enim**
437 **dicebant, quoniam**
438 **Malitiose quod fa-**
439 **ctum est silentes,**
440 **astimatam præuar-**
441 **icationem in mediū**
442 **ferebant. Non enim**
443 **dicebant, quoniam**
444 **Malitiose quod fa-**
445 **ctum est silentes,**
446 **astimatam præuar-**
447 **icationem in mediū**
448 **ferebant. Non enim**
449 **dicebant, quoniam**
450 **Malitiose quod fa-**
451 **ctum est silentes,**
452 **astimatam præuar-**
453 **icationem in mediū**
454 **ferebant. Non enim**
455 **dicebant, quoniam**
456 **Malitiose quod fa-**
457 **ctum est silentes,**
458 **astimatam præuar-**
459 **icationem in mediū**
460 **ferebant. Non enim**
461 **dicebant, quoniam**
462 **Malitiose quod fa-**
463 **ctum est silentes,**
464 **astimatam præuar-**
465 **icationem in mediū**
466 **ferebant. Non enim**
467 **dicebant, quoniam**
468 **Malitiose quod fa-**
469 **ctum est silentes,**
470 **astimatam præuar-**
471 **icationem in mediū**
472 **ferebant. Non enim**
473 **dicebant, quoniam**
474 **Malitiose quod fa-**
475 **ctum est silentes,**
476 **astimatam præuar-**
477 **icationem in mediū**
478 **ferebant. Non enim**
479 **dicebant, quoniam**
480 **Malitiose quod fa-**
481 **ctum est silentes,**
482 **astimatam præuar-**
483 **icationem in mediū**
484 **ferebant. Non enim**
485 **dicebant, quoniam**
486 **Malitiose quod fa-**
487 **ctum est silentes,**
488 **astimatam præuar-**
489 **icationem in mediū**
490 **ferebant. Non enim**
491 **dicebant, quoniam**
492 **Malitiose quod fa-**
493 **ctum est silentes,**
494 **astimatam præuar-**
495 **icationem in mediū**
496 **ferebant. Non enim**
497 **dicebant, quoniam**
498 **Malitiose quod fa-**
499 **ctum est silentes,**
500 **astimatam præuar-**
501 **icationem in mediū**
502 **ferebant. Non enim**
503

A a Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Quærun-
t calumniam, ut ille de synagoga pelleretur, sed a Christo inveni-
retur.

f quis

b Ille autem dixit: Quia propheta est. Non crediderunt ergo Iudæi de illo, &c. Adhuc in-
sanctus in corde, qui nondum filium Dei cõfiteretur, non tamẽ
mentitur.

B

c Donec vocauerunt parentes eius qui viderat, & interrogauerunt eos, &c. **MYSTICE**,
Parentes, id est, diabolus vel vitia, qui dicunt: Aetatem habet, ipse de se loquatur, qui nolunt hominẽ confiteri Christum.

f loque-
tur.

C

* **CHRYSO-
STOMVS.** Hæc est veritatis natura, per quæ putatur insidias pati, per hæc fortior fit, inẽdacium enim sibi ipsi quidem obuiat, & per ea, per

Hom. 57
in Ioh.
tom. 3.

qui labbarhum non custodit. Alii autem dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et

Iam inuocati.

Des ille diuisi inter lucem & tenebras. Dixit tunc.

a schisma erat inter eos, Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo, f qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit: Quia Propheta est. Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæ-

b cus fuisset, & vidisset, donec vocauerunt parentes eius qui viderat, & interrogauerunt eos dicentes: Hic est filius vester quem vos dicitis, quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? Responderunt eis parentes eius, & dixerunt: Scimus, quia hic est filius noster, & quia cæcus est natus: Quomodo autem nunc videat, nescimus, aut quis eius aperuit oculos,

c nos nescimus? Ipsum interrogate: f Aetatem habet, ipse de se f loquatur. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos. Iam enim conspirauerant Iudæi, ut si quis eum

confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. Propterea parentes eius dixerunt, quia aetatem habet, ipsum interro-
gate. Vocauerunt ergo rursus hominem qui fuerat cæcus, & dixerunt ei. Da gloriam Deo: Nos scimus, quia hic homo

peccator est. Dixit ergo ille. Si peccator est, nescio, vnum scio,

quæ

quæ lædere veritatem videtur, peccatorem clariorem eam ostendit, quod & nunciatum est. Nec enim aliquis diceret quod vicini nihil retum dixerunt, sed per quendam assiduationẽ locuti sunt, parentes in medium ducuntur, qui magis me suum filium agnoscebant. Statim res autem eos in timore interrogant, non dicunt, quia cædoque fuit cæcus, quem dicitis, cæcus natus est cæcus. Inquinat, quis per eligeret talia morde filio? Solummodo dicunt, quem vocastis cæcum. Da gloriam Deo, nos scimus. Dare gloriam Deo, est veritatem de aliquo quæsi presente Deo esse. hoc est: Confitemini istum non esse Deum, nos, sed peccatorem.

NICOLAUS DE LYRA

* **i** Alij autem. E conuerso volentes factum Christi excusare & magnificare

Miraculum.

2 Dicebant quomodo. Quasi dicat, nullo modo. Sed contrarium videtur Mat. 7. c. ubi dicitur de malis hominibus. Dñe, nonne in nomine tuo demonia eiecimus, & virtutes multas fecimus. Sequitur: Nõ cognoui vos. Discedite a me operarij iniquitatis, &c. Dicendum, quod miraculum est opus excedens omnẽ virtutẽ creatam, & per cõsequens fit a solo Deo. Talia autẽ fiunt ab ipso ad testificandum. liquid quod est supra humanã cognitionem, & hoc est dupliciter. Vno modo ad testificandum veritatẽ alicuius doctrinæ existens super facultatem intellectus nostri, & tunc oportet quod illa doctrina sit vera, cum Deus non sit testis falsitatis, tamẽ nõ oportet quod ille qui docet doctrinã illã sit bonus, quia miraculum illud nõ fit ad testificandum eius bonitatem sed doctrinæ veritatem, & hoc modo aliquando per malos homines prædicantes fidem Catholicã facta sunt miracula ad confirmationem fidei Catholicæ, & sic intelligitur illud verbum Mat. præallegatum. Alio modo fiunt miracula ad testificandum de bonitate ipsius docentis, & tunc oportet, quod bonitas sit in illo, aliter Deus esset testis falsitatis. Et hoc modo fiebãt miracula Christi, sicut dictum fuit supra, s. f. Opera quæ ego facio testimonium perhibent de me. Et hoc modo loquebãtur isti dicentes. Quomodo potest homo peccator hæc signa facere?

3 Et schisma erat inter eos. Dicunt ergo cæco iterum Propter quod requiritur sententia illius illuminati, cum dicitur.

4 Tu quid dicis de illo. Illud quæ situm nõ fuit ab illis qui impugnabãt factum Christi. Quia probabile erat quod responderet pro suo illuminatore, sed ab alijs. Et subditur eius responsio, cum dicitur.

5 Ille autẽ dixit. Non est intelligendum, quod confiteretur eum esse prophetam communiter dictum, sicut fuit Isaias vel Ieremias, sed prophetam antonomastice dictum, qui erat promissus ad salutem hominũ secundum quod dicitur Deutero. 18. d. Prophetam suscitabit vobis de &c. Et sic confessus est ipsum esse verum Christum.

6 Nõ crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuisset, &c. Hic ponitur inquisitio miraculi per parentes cæci, & hoc ex diuina ordinatione factum est ad maiorem fidei & miraculi declarationem. Interrogauerunt ergo parentes de tribus. Primo de persona filij cum dicitur.

7 Ille

7 Hic est filius vester quẽ vos dicitis, &c. Intelligitur interrogatiue. Secundo, de modo nascendi, cũ subditur. Quem vos dicitis cæci. i. fingitis, quamuis forte nõ sit ita. Hoc dicebat ut induceret eos ad negandum, quia parentes solent occultare monstruositatẽ suã, quã trahunt a natiuitate, quia talis monstruositas magis cõuenit in confusionem parentum, quam si post natiuitatem esset contra per pueri defectum. Tertio. Si natus sit cæcus, quærun de modo nascendi, dicentes. Quomodo ergo nunc videt. Subditur parentum responsio. Et de duobus primis respondent assertiue, dicentes.

8 Scimus quia hic est filius. Magis voluit cõfiteri turpitudinẽ suã quã dicere falsitatem. De tertio autem remittunt ad filium, non audetes veritatẽ dicere. Et causa infra ponitur, & hoc est quod dicitur.

9 Ipsum interrogate. Aetatem habet. Quasi dicat melius testem veritatem dicere.

10 Ipse de se loquatur. Id est, in causa sua, ut dictum suum bis non imputetur. Cuius causam subdit euangelista.

11 Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæi. Quia erant principales in populo.

12 Iam. n. conspirauerant Iudæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagoga id est, extra societatem Iudæorum tanquam excommunicatus, & reprobatus, quod apud Iudæos maximum opprobrium.

13 Vocauerunt. Hic inducitur illuminatus ad negandum factum veritatem. Et diuiditur in tres, quia primo ponitur dicta introductio. Secundo, iniusta cõdemnatio ibi: Maledixerunt. Tertio eius a Christo receptio, ibi: Audiuit autẽ. Circa primum sciendum, quod pharisæi dantes, quod factum negari non poterat, ideo voluerunt decipere ipsum illuminatum, & hoc est quod dicitur. Vocauerunt, &c. d. g. l. d. id est, confitere veritatem, volebant enim eum inducere ad dicendum quod illuminatus fuisset magica arte, ideo subditur.

14 Nos scimus. Quasi dicat, diuina virtute nõ fecit. Et subditur ipsius illuminati constantia, quia inter aduersarios existens fortis quam ante veritatem confitetur. d. i.

15 Si peccator est. Hoc non dicit dubitans de Christi sanctitate, sed irridendo eorum maliciã, quasi dicat. Vos dicitis, quia scitis me esse peccatorem & ego non dico hoc, immo contrarium. Quod prout consequenter per factum.

16 Vnũ scio, quia cæcus, &c. Et ex hoc manifeste arguit eius veritatem, quia tale factum excedit omnino facultatẽ totius nature creaturæ, &c.

MORALITER

6 Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuisset. Id est natus in originali peccato. Per parentes autẽ cæci, qui de modo suæ illuminationis

illuminationis nõ responderunt timore ducti significatiue infirmi, qui tẽpore persequutionis fidem nõ auctent confiteri. Per cæcum vero confidenter veritatem cõfitemur significatur in fide firmi, cõstãter cõfidentes veritatem fidei.

a Quid iterum vult. Avg. Stomachatur contra duriciam eorum de cæco factus videns, & cæcos iam non ferens.
b Maledixerunt ergo ei. Secundum cor eorū maledictio est. Sed quod dicitur optabile est omnibus vt discipuli Christi sint.
c De stulta maledictione eos redarguens dicit. Maledictio ista veniat super vos, ac si diceret: Vtiam talia opera facere possemus, vt discipuli eius fieri a me remur.
d Hic autem nescit. Superis dixerant. Hic scilicet: vnde hic dicitur se nescire, sed nescire nos dicimus quia abiicimus. Ille nescit, latet humilitate, proditur signo rui virtute nescitur vnde sit, & vt Deus cæcos illuminat.
e Peccatores Deus non audit. * THEOPHYL. Quid dictum est, Deum non exaudire peccatores, hoc significat quod facere miracula Deus peccatoribus non concedit. Cum vero vult implorant, de commissis, translato de gradu peccatorum ad statum poenitentium.
f Avg. Non enim frustra publicanus dixit Deus propitius esto mihi peccatori, ex illa confessione meruit iustificationem, quomodo ipse cæcus illuminationem.
g Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam, &c. Spreta etiam ira, libere veritatem confiteretur. Hæc enim non nisi a Domino, nec a discipulis fierent, nisi Deus in eis.
h In peccatis natus es totus. Id est, cum clausis oculis, quod dicitur

dicitur esse pro peccatis parentum, sed Christus totum se donat extra oculos, intus cor aperit.
g Et tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. Toties interrogando, vt discerent, magistrū fecerant, sed ingrati docentem proiecerunt foras. Sed quia expulsus, magis factus est Christianus.
h Cum inuenisset eum. * CHRYSOST. Qui propter veritatem, & Christi confessio nem iniuria opprimuntur, hi maxime honorantur, quod in cæco factum est, eiecerunt enim eum ex templo Iudæi, & inuenit eū Dominus templi, & eum suscepit, sicut agonotheta athletam multum laborantem, & coronauit.
i Tu credis in filium Dei? * HYLARI. Si sola Christi qualitate que confessio fidei esset consummatio, 15 dictum fuisset. Tu credis in Christum? 17 Sed quia hæretici hoc pene omnibus hoc nomen in ore esset futurum, vt Christum confiterentur, & filium tamen negarent, id quod proprium Christo est, ad fidem proficitur, id est, vt credamus in Dei filium. Credidisse autem in Dei filium quid proficit, si credatur in creaturam, cum a nobis fides in Christo non creaturæ Dei, sed filii Dei postuletur?
k Quis est. Adhuc inunctus his verbis ostendit se iam dudum cor ad credendum habuisse paratum, sed in quem credere debeat, ignotasse.

quia cæcus cum essem, modo video. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? Respondit ei: Dixi vobis iam, & audistis. Quid iterum vultis audire? Nunquid & vos vultis discipuli eius fieri? † Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu discipulus illius t'is, nos autem Moysi discipuli sumus. Nos scimus, quia Moysi loquutus est Deus: Hunc autem nescimus, vnde sit: respondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis vnde sit, & aperuit meos oculos. Scimus autem, quia peccatores Deus non audit, sed si quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. † A seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati? Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam. Responderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. Audiuit Iesus, quia eiecerunt eum foras: & cum inuenisset eum dixit ei: Tu credis in filium Dei? Respondit ille, & dixit: Quis est Domine, vt credam in eum?

101 Tu credis in filium Dei? * HYLARI. Si sola Christi qualitate que confessio fidei esset consummatio, 15 dictum fuisset. Tu credis in Christum? 17 Sed quia hæretici hoc pene omnibus hoc nomen in ore esset futurum, vt Christum confiterentur, & filium tamen negarent, id quod proprium Christo est, ad fidem proficitur, id est, vt credamus in Dei filium. Credidisse autem in Dei filium quid proficit, si credatur in creaturam, cum a nobis fides in Christo non creaturæ Dei, sed filii Dei postuletur?
k Quis est. Adhuc inunctus his verbis ostendit se iam dudum cor ad credendum habuisse paratum, sed in quem credere debeat, ignotasse.

8 Sed si quis Dei cultor est. Per actum patriæ debitum.
 9 Et voluntatem eius facit. Per impletionem mandatorum.
 10 Hunc exaudit. Faciendo miracula ad declarationem suæ bonitatis.
 11 A seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Hoc enim non inuenitur in tota serie vet. testa, & ideo concludit propositum.
 12 Nisi esset hic, &c. Specialiter missus.
 13 Non poterat facere quid. De talibus facultatem naturæ excedentibus, & quia mali homines & obstinati non recipiunt persuasionem, ideo ex veritate ostensa reddunt ei vituperationem dicentes.
 14 In peccatis natus es totus, scilicet in anima & corpore, ut patet in cecitate.
 15 Et tu doces nos. Quasi dicat, non decet, sed hoc est falsum, quia veritas a quocunque dicatur recipienda est.
 16 Et eiecerunt eum foras. Id est, a societate aliorum hominum excommunicauerunt.
 17 Audiuit Iesus. Hic ponitur eiecti receptio. Et diuiditur in tres quia primo, ponitur eius in fide instructio, secundo fidei sue commendatio ibi: Et dixit ei Iesus. Tertio, phariseorum murmuratio, ibi: Et audierunt. In prima ergo parte dicitur sic. Audi. Ie. &c. Licet omnia nouerit antequam fierent, tamen hæc auditu corporali.
 18 Et cum inuenisset eum. Non a casu factum est, sed ex sua voluntate & ordinatione.
 19 Dixit ei: Tu credis in filium Dei, &c. Id est, paratus es credere in filium Dei, qui aperuit tibi oculos, & iile sicut valde paratus ad hoc respondit.
 20 Quis est Domine vt credam in eum? Non enim cognoscebat Iesum in facie, quia illum alias non uiderat, ut supra dictum est, sed eum desiderabat uidere, & ideo dignum erat, ut ei veritas reuelaretur, ideo sequitur.

8 Sed si quis Dei cultor est. Per actum patriæ debitum.
 9 Et voluntatem eius facit. Per impletionem mandatorum.
 10 Hunc exaudit. Faciendo miracula ad declarationem suæ bonitatis.
 11 A seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Hoc enim non inuenitur in tota serie vet. testa, & ideo concludit propositum.
 12 Nisi esset hic, &c. Specialiter missus.
 13 Non poterat facere quid. De talibus facultatem naturæ excedentibus, & quia mali homines & obstinati non recipiunt persuasionem, ideo ex veritate ostensa reddunt ei vituperationem dicentes.
 14 In peccatis natus es totus, scilicet in anima & corpore, ut patet in cecitate.
 15 Et tu doces nos. Quasi dicat, non decet, sed hoc est falsum, quia veritas a quocunque dicatur recipienda est.
 16 Et eiecerunt eum foras. Id est, a societate aliorum hominum excommunicauerunt.
 17 Audiuit Iesus. Hic ponitur eiecti receptio. Et diuiditur in tres quia primo, ponitur eius in fide instructio, secundo fidei sue commendatio ibi: Et dixit ei Iesus. Tertio, phariseorum murmuratio, ibi: Et audierunt. In prima ergo parte dicitur sic. Audi. Ie. &c. Licet omnia nouerit antequam fierent, tamen hæc auditu corporali.
 18 Et cum inuenisset eum. Non a casu factum est, sed ex sua voluntate & ordinatione.
 19 Dixit ei: Tu credis in filium Dei, &c. Id est, paratus es credere in filium Dei, qui aperuit tibi oculos, & iile sicut valde paratus ad hoc respondit.
 20 Quis est Domine vt credam in eum? Non enim cognoscebat Iesum in facie, quia illum alias non uiderat, ut supra dictum est, sed eum desiderabat uidere, & ideo dignum erat, ut ei veritas reuelaretur, ideo sequitur.

NICOLAUS DE LYRA
 1 Et per consequens non fit a magica arte, sed a Deo solo, qui non facit liquid ad testimonium bonitatis alicuius, nisi in veritate sit sancti. Cetera patent.
 2 Maledixerunt. Hic ponitur eius iniusta cōdēnatio, cū dicitur. Maledixerunt ergo ei. Secundum suam reputationem, tamen secundum veritatem erat magis benedictio, vnde dicit August. Vtiam suam me veniat ista maledictio.
 3 Et dixerunt: Tu discipulus illius &c. Id est, illius malefici et infessoris.
 4 Nos autem Moysi discipuli sumus. Hoc erat verum tantummodo nomine, sed non re, quia veri discipuli Moysi sunt, qui eius operam imitantur, & eius scripturas pie interpretantur. Isti autem faciunt contrarium, propter quod saluator dixit eis, supra 5. 2. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi.
 5 Nos scimus, quia Moysi loquutus est Deus. In hoc verum dicit, quia expresse hoc in sacra scriptura continetur.
 6 Hunc autem nesci. vnde sit. Id est, nullius autoritatis ipsum reputamus, nec a Deo missum. Non enim simpliciter loquendo nescit vnde esset, quia patriam & genus eius cognoscebant, vnde super dictum est 2. cap. Hunc scimus vnde sit. Sed iste illuminatus eum malitiam & falsitatem confutat dicens.
 7 In hoc enim mirabile est. Ista enim mirabilia dicuntur que sunt inusitata. Consuetum autem erat Iudæis signa querere, vt habet. 1. 1. 1. d. Iudæi enim signa petunt, & manifestis signis credere, sicut patet de Moysē faciente signa coram populo: propter quod ei crediderunt dicitur Exod. 4. & ideo in consuetum erat & mirabile, quod non crediderunt Christo facienti signum maximum in illuminatione huius cæci quia nec Moyses, nec alius propheta simile fecerat, ideo subditur. 7. scimus autem, quia peccatores Deus non audit. Faciendo miracula ad testimonium bonitatis eorum, vt patet ex prædictis.
 8 Sed

8 Sed si quis Dei cultor est. Per actum patriæ debitum.
 9 Et voluntatem eius facit. Per impletionem mandatorum.
 10 Hunc exaudit. Faciendo miracula ad declarationem suæ bonitatis.
 11 A seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Hoc enim non inuenitur in tota serie vet. testa, & ideo concludit propositum.
 12 Nisi esset hic, &c. Specialiter missus.
 13 Non poterat facere quid. De talibus facultatem naturæ excedentibus, & quia mali homines & obstinati non recipiunt persuasionem, ideo ex veritate ostensa reddunt ei vituperationem dicentes.
 14 In peccatis natus es totus, scilicet in anima & corpore, ut patet in cecitate.
 15 Et tu doces nos. Quasi dicat, non decet, sed hoc est falsum, quia veritas a quocunque dicatur recipienda est.
 16 Et eiecerunt eum foras. Id est, a societate aliorum hominum excommunicauerunt.
 17 Audiuit Iesus. Hic ponitur eiecti receptio. Et diuiditur in tres quia primo, ponitur eius in fide instructio, secundo fidei sue commendatio ibi: Et dixit ei Iesus. Tertio, phariseorum murmuratio, ibi: Et audierunt. In prima ergo parte dicitur sic. Audi. Ie. &c. Licet omnia nouerit antequam fierent, tamen hæc auditu corporali.
 18 Et cum inuenisset eum. Non a casu factum est, sed ex sua voluntate & ordinatione.
 19 Dixit ei: Tu credis in filium Dei, &c. Id est, paratus es credere in filium Dei, qui aperuit tibi oculos, & iile sicut valde paratus ad hoc respondit.
 20 Quis est Domine vt credam in eum? Non enim cognoscebat Iesum in facie, quia illum alias non uiderat, ut supra dictum est, sed eum desiderabat uidere, & ideo dignum erat, ut ei veritas reuelaretur, ideo sequitur.

MORALITER.
 1 Et eiecerunt eum foras. Sed Christus eum suscepit benignè, & per hoc significatur, quod eiecti de societate malorum

propter Christum ab eo recipiuntur gratiose, sicut dicit Math. 5. a. Beati eritis, &c. Sequitur & eiecerint nomen vestrum tanquam malum propter filium hominis.
 O 5

Ho. 58. in Ioan. 10. 9.
 Conuicti sūt
 Li. 6. de Trin. circa finē.

a Et

* 1 Et

A Et vidisti. Iam dominus lauat faciem in un-

B Procidentis adoravit eum. * BEDA. In hoc possunt sumere exemplum, ut non erecta ceruice, quis dominum roget, sed supplex in terram prostratus, eius misericordiam imploret.

* Ergo. B Ho. 18. in Ioan. tom. 3.

* CHRYSOSTOMVS. Per hoc eius diuinam virtutem ostendit

a Et dixit ei Iesus. Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait. Credo dñe. Et procidens adoravit eum. Et dixit ei Iesus. In iudicium ego in huc mundum veni, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. Et audierunt quidam ex Phariseis, qui cum ipso erant, & dixerunt ei. Numquid & nos cæci sumus? Dixit ei Iesus. Si cæci essetis, non haberetis peccatum, nunc vero dicitis, quia videmus peccatum vestrum manet.

a non vident videant, & qui vident cæci fiant. Et audierunt quidam ex Phariseis, qui cum ipso erant, & dixerunt ei. Num-

a quid & nos cæci sumus? Dixit ei Iesus. Si cæci essetis, non haberetis peccatum, nunc vero dicitis, quia videmus peccatum vestrum manet.

a de. Ego non iudico quemquam.

ostendit, & verbum ad dominum adiungit dominus autem illum sententiam circa fidem. **C** Ut qui non vident se videre putant, quod ut videant, & qui vident id est, qui se vident reputant, & medicum non querunt & hoc est iudicium, id est, dicitur quod discernerunt istam credentium a peccatis iudicium enim damnationis non modo, sed in fine facietur.

CAI

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Et dicitur. Et ei. Nunc in presenti.
- 2 Et qui loquitur tecum ipse est. Et statim credidit & fidem suam ore professus est d.c.
- 3 Credo do. Et opere.
- 4 Et proci. ad. eum. Adoratione latræ credens eum Deum, & hominem.
- 5 Et dixit ei Iesus: Hic consequenter ponitur fidei sue commendatio a Christo dicente.
- 6 In iu. ego, &c. Non accipitur hic iudicium condemnationis, & pramiationis, quod erit in secundo aduentu Christi, sed iudicium discretionis credentium a non credentibus, quod factum est in primo eius aduentu ideo sequitur.
- C** 7 Ut qui non vident se non videre. Id est, ad illuminationem simplicium & humilium qui reputant se non videre.
- 8 Et qui vident se non videre. Id est, ad cæcitatem legisperitorum superbiorum reputantium se videre & patet impletum in hoc cæco nato, & apostolis qui erant simplices, & a Christo sunt illuminati. Sacerdotes autem & legisperiti propter superbiam sunt excæcati.
- Aliiter exponitur hoc de illuminatione gentiliū per fidei susceptionem & obtenebrationē Iudeorum per ipsius refutationē, quia antea gentiles reputabantur cæci, ut Iudæi videntes, quia erant unus Dei cultores propter hoc dicitur in Psalmis Notus in iu. Deus.
- 9 Et au. Hic ponitur Phariseorum murmuratio: ex uerbis. n. Christi male intellectis acceperunt quod comminaretur eis cæcitatem corporalem qualē amouerat ab illo cæco nato: hoc autem iniuriosum reputauerunt, ideo statim repugnaverunt dicentes.
- 10 Nunquid & nos cæci. Sed ex eorum responsione eos confutat. d.
- 11 Si cæci. &c. Quia si non vidissent opera Christi, haberent aliquam excusationem de hoc quod non crediderunt ei.
- Vel aliter. Si cæci. i. ignorantes scripturas & prophetias de me.
- 12 Non habetis peccatum. s. tantum quantum habetis nunc.
- 13 Nunc vero dicitis, quia videmus. i. reputatis vos intelligere scripturas.
- 14 Peccatum vestrum manet. i. aggrauatur. Potest etiam exponi de uisione corporali miraculorum, quæ aggrauabat peccatum eorum. Hic queritur utrum cæcitas mentis excuset peccatum. Et arguitur primo quod non, quia peccatum additum peccato non excusat seu diminuit peccatum, sed magis auget. Cæcitas autem mentis peccatum est, quia meretur penam secundum quod dicitur infra ad Cor. 14. g. Si quis ignorat, &c.

An mens cæci & spec-tum excuset.

Solutio

Item illud pp quod duplicatur pœna non excusat peccatū, sed magis aggrauat: cæcitas mentis est huiusmodi, quia. 2. Ethic. d. q. ebrijs duplices maledictiones debentur. Contrarium arguitur per hoc quod dicit Saluator in litera. Si cæci. el. &c. Responso hic tria sunt videnda. Primo, s. quid sit cæcitas mentis secundo, quale peccatum excuset, tertio, quo excusat. Circa primum sciendum, quod cæcitas non dicit simplicem negationem visus, cum sit priuatio, sed dicit negationem in subiecto apto & pro tpe in quo visus debet inesse, quia catulus ante nonum diem non dicitur cæcus. Ad similitudinem huius in spiritualibus. cæcitas mentis non dicit simplicem negationem scientia, sed negationem scientia quæ debet alicui inesse, & pro tpe pro quo tenetur illud scire, quia non omnes tenentur eadem scire, nec pro eodem tpe.

Plus. n. tenetur scire sacerdotes, uel clericus, quam simplex laicus nec pro quolibet tpe. Plus. n. tenetur idem homo scire in etate iuuetate & senectute, quam in adolescentia vel iuuentute, & sic patet in eodem. Circa secundum considerandum, quod cæcitas mentis consequens ad actum peccati potest se habere tripliciter antecedenter, concomitanter, consequenter. Consequenter se habet, quando homo per ignorantiam sic inhxeret peccato perpetrato per consensum, quod non debet scire ea per quæ posset a peccato perpetrando quantum ad impediri vel retardari, & sic vult talia nescire, ut liberior peccet & tale peccatum non excusatur per cæcitatem mentis, sed magis aggrauatur, quia talis cæcitas procedit ex maxima intentione uoluntatis erga peccatum. Concomitanter se habet ad peccatum, quando aliter peccat nesciens; tamen sic est dispositus, quod si sciret nihilominus idem faceret, sicut si aliquis percussit hominem, credit percussorem nihilominus si determinate cognosceret illum hominem idem faceret & talis cæcitas non excusat, nec aggrauat actum, quia non est causa actus, sed tantummodo ipsum concomitatur, talis. n. non peccat per ignorantiam, licet peccet ignorans, ut habetur 3. Ethic. Antecedenter se habet ad actum peccati, quando est causa actus, & hoc quando sic est dispositus homo, quod si sciret illud esse peccatum idem faceret & talis peccat per ignorantiam uel mentis cæcitatem pp quod tale peccatum per ipsum excusatur, & sic patet secundum. Circa tertium considerandum, quod prædicta cæcitas uel ignorantia quæ causa peccati potest tripliciter causari. Uno modo ex ruditate intellectus ipsius hominis & si sit tanta ruditas, quod illa ignorantia uel cæcitas sit inuincibilis, excusat totaliter a peccato. Alio modo ex negligentia studendi ea quæ homo tenetur scire, ut pote quia uel laborem studij, uel quia circa alia occupatur, & tunc excusatur peccatum non in toto quia illa ignorantia non est omnino inuoluntaria & tamen minus habet de inuoluntario, tanto minus excusat non tamen potest hoc certa regula poni, sed debet ex circumstantijs pensari. Tertio modo causatur ex malitia propria uoluntatis, ita quod homo bene dispositus in mente & corpore, totaliter tamen laborem acquirendi illuminationem mentis expellit, illam ignorantiam pro nihilo reputat & ille excusari non potest a peccato & sic patet tertium. Ad primum dicendum, quod additio peccati ad peccatum semper facit plura peccata, non tamen semper facit maiorem grauitatem quia potest contingere, quod primum sic diminuit, scdm, quod ambo simul inueniunt non habent tantam grauitatem, quantum haberet scdm per se acceptum sicut homicidium perpetratum ab homine sobrio, grauius est quam perpetraretur ab homine ebrio, ita quod præponderat ebrietati homicidio ex illa sequenti quamuis sint duo peccata. Ad secundum dicendum, quod duplices punitiones uel maledictiones debentur ebrijs pp duo peccata, quæ ibi concurrunt: tamen si illæ punitiones sint scdm mensuram peccati, non erunt tantæ quantitatis, quanta est punitio pro uno solo peccato grauiori, ut dictum est. Aliiter potest dici, quod illud dictum non est dictum philosophi, sed est uerbum cuiusdam legislatoris note Pitaci, qui hoc statuit circa ebrios amplius puniendos, non respiciens ad peccati grauitatem, sed ad communem populū utilitatem quia multi ex ebrietate peccant, & in talibus ad quæ perpetranda multitudo prona est, grauior pœna solet adhiberi sicut in multis terris simplex furtum grauius punitur, quam blasphemia quamuis blasphemia sit multo magis peccatum.

* NI-

MORALITER.

† Dixit ei Iesus si cæci essetis, non haberetis peccatum. Ex quo patet quod facientes scripturas, & non obseruantes eas grauius delin-

quant & grauiorem penam incurrunt. Luca. 12. f. Scelus uisus, qui tenet uoluntatem domini sui, & non fecit, ualabit multis plagis,

MO-

A D D I T I O

In cap. 9. vbi dicitur in postilla. Circa secundum considerā quod quod cæcitas mentis consequens ad actū peccati se pteft habere tripliciter.

Videtur postillator in hac quæstione indifferenter accipere ista do scilicet cæcitatē mētis & ignorantiā, est tamen inter illa secun do doctores differentia. Nā cæcitas mentis cō iter accepta est pec cū, quia secūdu Gre. 2.1. moraliter ponitur inter vitia q̄ causantur ex

ex luxuria. Ignorantia aut pluries est sine peccato, vt manifestū est. R E P L I C A.

In c. 9. vbi distinguit postillator cæcitatē mentis tripliciter, & vtiliter declarat quomodo se habeat ad peccatum, similiter & igno rantiā nō habens. Bur. ut inuaderet postillatorem, dicit eum acci pere cæcitatē mentis & ignorantia indifferenter, quod tamen fal sum est, ut patet ex resolutione postil. Nec generaliter verum om nē mētis cæcitatē esse peccatū, quia aliquis est pena peccati pcedētis.

C A P V T X.

Men amen dico vobis. Quia Pharisei iactabāt se vi dere, quod possent, si oues Christi essent, domi nus cōtra eorū arrogantia de grege suo, & de tio quo intratur in ouile similitudinem proponit, quod

c sapientia, nec ob uatio legis, nec bo ta vita quidquam let nisi per eum, si eo nihil sunt in a uocunque Judæo, b gentili & Philo pho vel Phariseo c qui docent beate ui re, vel hæretico b nomine Christi c tamen in Chri sto prædicante, sed nnes sine eorant & occidunt. h

Per ostium. Id est, r me, vt post expo it. Hæc ianua est hu illi qui per hanc it intrare, oportet se humiliet, ne si ectus est, offendat humilē ianuam.

Ascendit aliunde. * C H R Y S O. Hoc est aliam sibi & non gitimam viam facit. Aut autem. Ascendit. Et non intrat ad nilitudinem uris maceriam transcendere volentis, & pe ulose omnia agentis. Dicens autem Aliunde, etiam scri is occulte insinuauit, qui docebant mandata & doctrinas ominum, & legem præuaricabantur.

Fur. Quia quod alienum est, suum dicit, id est, oues Dei as facit. Latro, q̄ qd furatus est occidit. Sed oēs qui veri tem tenent, & docēt in Christo pastore, sunt vnus pastor.

Qui aut intr. per ostium. * A V G V S T. Intrat per ostium ū intrat per Christum, qui imitatur passionē Christi q̄ gnoicit humilitatem Christi, vt cum Deus factus sit ho io pro nobis cognoscat se homo nō esse Deū, sed hoīem.

C A P V T X:

† Men amen dico vobis, qui non intrat per

a Id est in catholica ecclesiam in consortium fidelium. b Casus ex alto humilis intrat. c Quoquo modo rate, Christum uel non bene de eo sentien do. uel non eius gloriam, sed suam quærendo.

ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde

a Id est, qui recte sentit de Chr. sto, & non sua, sed quæ Christi sunt quæ r.

ille fur est & latro. Qui autem intrat per o-

a Prædestinatis ad vitam b Prædestinati ad uitam

stium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit, & oues vo-

a In quocunque sonat uox uerbi Dei. b Obediendo. c Quia habet nomina scripta in libro uite unde & dicitur. Nouit dominus qui sunt eius. d Quasi de AEgypto in doctrinam uel regnum.

cēm eius audiunt. Et proprias oues vocat nominatim, &

e De tenebris ad lucem dum ante eas vadit, quasi in columna nubis & ignis. b Exemplum eis fa. iens quod docuit, uel ad regnum pcedit.

educit eas. Et eum proprias oues emiserit ante eas

a Quocunque fuerit. Perseuerando usque in finem

vadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius

f Pastor est ostium. Christus proprie pastor est secundū offi D cium pascendi oues vt ipse post exponit, qui per se ostium intrat in ouile ouium. Sed quia alij participes sunt ei pa storalis officij, quæ de eo proprie dicuntur, etiā eis suo mo do congruunt. Ostium est quo intratur, Christus ergo pa stor per se ostium, &

quicumque sub eo pastor, per ipsum o stium intrat in cor da ouiu, quia si aliud prædicat, non audiūt oues, si Christum, o ues Christi hanc vo cem agnoscunt.

2 Quod ostium est 1 Christum sibi soli te nuit, quia non est alius qui prædicetur 3 ouibus, vel iu quem credatur, nō est alius 4 per quem prædicans 5 intrat ad corda ouiu 6 vel per quem oues 7 intrant ad Deum. 8 Quod pastor est cō munitatis suis. Pastor autem intrat per o stium, quia & ipse se

Christum prædicat, vt lumen, & alia, & se ostendit i ntelle ctus & alia & se intelligit, & alij pastores similiter Christū prædicant.

g Huic ostiarius aperit. Ostiarius, id est, Christus qui se ape rit, vel scriptura quæ ducit ad Christum, vel spiritus sanctus qui docet omnem veritatem.

* A V G V S T I N V S, Ostiarium ipsum dominū debem⁹ accipere: multo sunt enim magis inter se diuersa in reb. hu manis pastor & ostium, quam ostiarius & ostium, & tamē dominus, & pastorem se dixit & ostium. Cauendum tamē est, ne maior estimetur ostiarius esse quā ostiū, q̄ in domi bus hoīum ostiarius ostio, non ostium pponitur ostiario. h Et oues vo. & c. A V G O. Aliqui sunt veræ oues, quia nouit. dominus

Trac. 46. in Ioan.

F 2. Timo. 2. c.

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT. X.

Men amen dico vobis. Hic ostenditur, quod doctrina Christi sit viuificatiua. Et primo ostēditur hoc per ver bum, secundo, per sensibile signum, quia consuetudo est huius euangelistæ adiungere signum sensibile correspon dus doctrina. Secunda se. cap. Erat autē, quidā languens. Prima in cas quia primo ponitur Christi benignitas in docēdo, secūdo, Iudæo in malignitas ipsum perse quando, ibi: Facta sunt encenia. Pri a in duas quia primo doctrina Christi ponit, secundo, eius effectus tēdit, ibi: Dissensio iterū. Prima adhuc in duas qui primo Salua r pramittit quādā parabolam, secūdo expositionem eius, ibi: Hoc. ouerbiū. In parabola exprimitur cōditio furis & pastoris ouiu. rimo propter diuersum ingressum ipsorum & hoc est quod dicitur Amen

1 Amen amen dico vobis qui non int. per ostium. Nō. n. venit propter bonum, ideo quærit indebitum ingressum.

2 Qui autem intrat per ostium, & c. Secundo ostēditur eo rum distinctio per effectum cum subditur.

3 Huic ostiarius aperit. Quia scit eum beniuolum ouibus.

4 Et oues vocem eius audiunt. Id est, cognoscunt quia bruta animalia suos benefactores recognoscunt, vt patet per experientia, & per Isaiam prophetam. 1. a. Cognouit bos possessorem suum, & c.

5 Et proprias oues vocat nomi. Quia distīctē eas cognoscit, quod non facit alienus.

6 Et educit eas. Ad pastum.

7 Et cum proprias oues emiserit ante eas vadit. Hunc. n. modum habent pastores in terra illa, quod præcedunt gregem sibi tā do voce & instrumento, ad cuius audiū oues dirigūtur, ideo sequit.

8 Et oues illum se. Alienū autem non sequuntur, id est, furem, * sed

M O R A L I T E R.

Amen amen dico vobis. Per ouile ouiu pōt intelligi clau tum regularium, cuius ostium est melioris vitæ proposi tum firmū: ostiarius autē est spiritus sanctus qui spirat ipsū. i trans autē aliunde est ingrediens religionem, cum ppo to lautioris vel honorabilioris vitæ, sicut sunt aliqui pau res & de humili plebe, qui quærūt ingredi religionē ma nas possessiones habentē, non vt seruiāt Christo deuotē, d magis vt Christum eis seruiat de bonis illius ecclesiæ, & ti sunt fures & latrones p vitū p prietatis: & mactāt & p int q̄ dignitates vel officia ambiūt, & sic vterius dissen ones faciūt, p quos corrūpit charitas fraterna, in q̄ consi stit

stet spiritualis vita. 1. Ioan. 3. Qui non diligit manet in morte.

2 Qui a. in. per o. Id est, habens sanctum propositum in in gressu, & ipsum continuans in progressu.

† Pasto. est o. Id est, dignus regere monasterium. Et talis promotio est a spiritus sancto, ideo subditur.

3 Huic ostiarius aperit. Id est, spiritus sanctus.

4 Et o. vo. e. audi. Id est, humiles & deuoti ad nutū obediūt ei.

5 Et proprias. o. vo. no. Diligentem curā de ipsis gerendo.

6 Et edu. e. Ad pastum eterne viriditatis p degustationē cę lestiū, sibi subditos verbis & exēplis inducēdo, iō subditur

† Ante eas vadit. Viam ostendendo.

8 Et oues illum se. Doctrinam pastoris imitando.

† Alienum

A dominus, qui sunt eius, siue iam coeperit, siue nondū & tamen sunt errantes foris, audientes vocē alienorū in multis. Ecōtra lupi sunt intus, & audiunt vocē pastoris in multis. Sed est quaedā propria vox pastoralis. s. Qui perseverauerit vsque in finem s. e. Hanc nullus proprius contemnit nullus alienus audit.

f. sequitur sed fugient. Ho. 5. 3. Jo. 10. 3.

a Alienum aut non seq.

* CHRYSOS Alienos dicit eos, qui circa Theodam & Iudā aut eos, qui post hanc alios debent decipere pseudoapostolos ut enim non dicatur vnus illorum esse

B per multa se ab eis separāt: primo quidem per doctrinam scripturā per quos

Allego. expōit.

Christus ad se homines adducebat, illi vero ab eis hoīes abstrahant.

Secundo, per ouium obedientiam. Nam in eum quidem nō solum venientem, sed etiam mortuum homines crediderunt, illos autem confestim reliquerunt.

* THEOPH. Significat etiam Antichristum, qui paululū decipiens non obtinebat sequaces post eius mortem.

b Illi autem non cognouerunt. Predestinatae oues ad tempus se ne sciunt, nec vocem pastoris audiunt, sed in fine perseverant: contra lupi ad tempus audiunt & intrant, sed retro abeunt.

In hunc loc.

C

Omnes quot. Fur est, qui per simoniam vel aliquo alio mō con-

tra Christum intrat, & postquā intrauerit malo exito occidit & sic aperte latro. Nec talis dicendus est mercedarius, ideo lupo veniente nō resistit, sed p̄ me cede cedi. Si lupo violenter distrahente nō resistit, mercedē hanc recipit, quod non distrahitur cum ouibus, sed postea male vi-

lo oues corrumpit & iam in aliam partem relapsus sit fur verus, nomen mercedarius iam mittens. Omnes quot. uenerunt sunt. * AVEVS. In ligē quotquot uenerunt prater non autem prater illum prophetae uenerunt, quia curia lo uenerit, qui em verbo De uenerit, qui veraces fuerunt, quia ipse uerbum ueritas uenturus

a Alienum autem non sequuntur, sed effugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. Hoc prouerbiū dixit eis

a In quo non est uox Christi etiam si bonus uideatur.

a Exeret obscuris pasit manifestum dum exproit. Quia iactant uerere.

b Iesus. Illi autem non cognouerunt quid loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum Iesus: Amen amen dico uobis, quia

a In quo conuincuntur esse. Vter dens que dixit & pie quar. sint ligē.

ego sum ostium ouium. Omnes quotquot uenerunt fuerunt & latrones, sed non audietunt eos.

a Per me ergo intrat qui intrat. **b** Prater me prophetae prateristi cum eo, id est, cum ueritate.

a Non fatus. **b** Perseuerando.

d Ego sum ostium, per me si quis introierit saluabitur:

cones mittebat, sed eorum corda quos miserat, possidebat. In principio erat uerbum. Ante aduentum autem eius, humilis uenit in carne, praeceperunt iusti, sic eum uidentes uenturum quomodo nos credimus in eum uenit, tempora uariata sunt non fides. Eadem enim utroque coniungit, & eos, qui uerum esse, & eos, qui nisse crediderunt.

d Si quis. Hic euidenter ostendit, non solum pastorem & oues intrare per ostium.

NICOLAUS DE LYRA.

sed fugiunt, & c. Secundum autem Chrysostr. Ouis, est ecclesia, oues sunt fideles ostiū s. scriptura, sedm illud ad col. 4. o. Orātes simul pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi. Sic igitur continuatur litera ista precedentib. secundū Chrysostr. Christus, n. dixit Iudaeos esse cecos in intellectu scripturarum. Quod ostendit ex hac parabola ex hoc, quod aduentum Christi deberent considerare ex testimonio scripturarum quas habebant, quia Christus intrauit per ostium, i. per determinationem sacrae scripturae, qua tempus, locum, & modum ueniendi determinauit, ut supra dictum est. s. c. & ideo alij aliter intrantes sunt fures, sicut Mahometus & Antichristus. Huic ostiarius aperit, i. Moyses cui data est primo sacra scriptura, pp hoc saluator dixit supra s. g. Si crederetis Moysi crederetis forsitan & mihi. Et oues illum audiunt, i. simplices, sicut fuerunt apostoli ei credentes. Et proprias oues uocat nominatum, hoc patet de apostolis, quib. distincta nomina imposuit, Et educit eas de tenebris ignorantia & culpa: Ante eas uadit per exempla operum sedm quod dicit infra 13. e. Exemplum dedi uobis, ut quemadmodū ego facio, ita & uos faciatis. Et oues illum sequuntur, per imitationem. Quia sciunt uocem eius, i. per fidem cognoscunt & approbant. Alienum autem non sequuntur, recipientes fallam doctrinam, quia non nouerunt uocem alienorum. Sed contra dictum Chrysostr. potest argui, quia Christus exponendo hanc parabola dicit se esse ostium. ergo sacra scriptura non est hic ostium. Potest dicit sustinendo dictum Chrysostr. quod Christus non uocat se solum ostium sed et pastorem, ut patebit, & secundum hoc distinguitur ab ostio propter hoc sacra scriptura dicitur ostium hic inquantum Christus est pastor ouium, & respectu sui ingressus in mundū. Quod autem Christus dicit se esse ostium, hoc non est respectu sui ingressus in mundum, sed inquantum alij per ipsum habent ingressum in Deū. Secundum Aug. ostium est Christus. Et continuatur litera sic precedentib. quia Iudaei in preced. cap. dixerunt se uidere sine Christo, & per consequens posse ad ueritatem peruenire sine eo, propter hoc saluator in hac parabola ostendit hoc impossibile d. Qui non intrat in congregationem fidelium per ostium, i. per Christum fur est, & c. Quod faciunt omnes infideles, & etiam mali fideles statum praelationis indebite assequentes. Qui autem intrat per ostium, i. per fidem Christi, et humilitatem, & alias uirtutes eius, pastor est ouium, secundum ueritatem. Huic ostiarius aperit, i. spiritus sanctus reuelat ueritatem, ut possit oues pascere. Et oues uocem eius audiunt, i. doctrinam recipiunt.

epiunt. Et uocat eas nominatim condescendendo familiariter sitis. Et educit eas de tenebris ignorantia & culpa. Ante eas uadit, per exempla uita.

1 Hoc prouerbiū. Hic ponitur dicta parabola expositio. Iudicatur in duas, quia primo ostenditur necessitas exponendi secundum subinungitur ipsa expositio, ibi. Dixit ei. Circa primum sciendum illa indiget expositione, qua habent obscuritatem. Tale erat uerbum Christi praedictum, quia erat parabolicū, & ideo intellectus eius uidentibus erat occultus & hoc est quod dicit euangelista. Hoc prouerbiū dixit eis Iesus. Prouerbiū dicitur, quando uerbum ponitur pro uerbo, sic est in parabola, quia per uocem unam rem significat, aliud designatur.

2 Illi autem non cog. & c. Et sic patet necessitas expositionis.

3 Dixit ergo. Hic ponitur ipsa expositio parabola. Parabola in duas partes hēt. Una est, quod intrans aliunde, fur est & latro hoc primo exponitur. Secunda est quod intrans per ostium est pastor & hoc secundo exponitur, ibi. Ego sum pastor bonus. Ma in duas, quia primo ponitur prima par. expositio, secundo, in expositionis probatio. ibi. Ego sum ostium. in prima clausula cit mentionem de ostio ouilis. & de fure ideo utrumq; exponit.

4 Amen a. & c. sum o. Ratio huius praedicta est.

5 Omnes quot. & c. fu. sunt latrones. Hoc non est intelligendum de prophetis a Deo missis, sed de illis, qui uenerunt eapite proprio, sicut dicitur in 5. s. de Theoda & Iuda Galilaeo. Theodas. n. ut dicit Iphus fuit quidā magis, qui decepit multos de populo Israel, & distulit eos vsq; ad Iordanis flumiū, promittens eis diuidere aquas, ut essent sicut patres eorum. Iudas autem Galilaeus tempore quo Christus fuit natus prohibebat populū Iudaeorum profiteri Christum dominum, & reddere tributa & multi sequenti sunt eum.

6 Sed non a. e. o. i. fideles in ouili ecclesie permanentes, quia perierunt & sequaces eorum, ut dicitur Act. 5. g.

7 Ego sum. Hic probat utrumque dictū in dicta expositio. Et primo quod sit ostiū, quia officium ostiū est saluare ea quae sunt intra domū quod per ipsum sit ingressus & egressus, & sic de Christo, quia ipsum fideles saluantur & seruantur, secundum quod dicitur Mat. 10. 4. b. Neque. n. est aliud nomen sub caelo datum hominib. in quo optet nos saluos fieri, & hoc est quod dicitur.

8 Per me si quis introierit saluabitur. Similiter per ipsum ingressus ad fidem & egressus de miseria ista ad gloriam, & sic inueniunt pasua aeterna uiriditatis, & hoc est quod dicitur.

* Ingre

MORALITER

† Alienum autem non sequuntur. Per alienum potest intelligi

diabolus a consortio Dei, & sanctorum alienatus quem sequuntur boni religiosi eius suggestionibus assentiendo sed fugiunt dissentiendo.

† Merce

ingredietur. Intus bene cogitando, egredietur extra ex-

do, qd est fugere, quia timor est fuga animi: fugit ne pdat quod diligit, vnde reddes causam fugae subdit. Quia merce-

mercenarius autem, Mercenarius est, qui quaerit q sua sunt, non quaerit q Christi, qui se dedit Deo non pro Deum, sed pro sua mercede, qui mercenarius est, & non filius, sed in necessitate & tolerandus. Mercenarius vero semper est mercenarius. Praepositi vero, q filii sunt, sunt pastores, & tñ vnus est pastor, quia illi filii sunt mem-

Intus bene cogitando. Vel egredietur credendo, operando. Egredietur ad pagnam contra haereticos. Bene operando. Autem.

& ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. Fur non

venit, nisi vt furetur & mactet & perdat. Ego veni, vt vitam

habeant, & abundantius habeant. Ego sum pastor bonus. †

Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. † Mercena-

rius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues pro-

pria, videt lupum venientem, & dimittit oues & fugit. Et lu-

pus rapit, & dispergit oues. Mercenarius autem fugit, quia

mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus. Ego sum

pastor bonus, & cognosco meas, & cognoscunt me meae: † Si-

cut nouit me pater, & ego cognosco patrem & animam meam

Et animam meam pono. Haec est probatio dilectionis ad patrem, & ad oues. Sic & Petrus tertio confitens amorem, iubetur pascere oues, & pro eis mori.

Pro ouibus

NICOLAUS DE LYRA.

ingredietur. Hic ad fidem. Et egre. Ex hoc mundo ad gloriam. Et pascua. i. quia beati reficiuntur interius in aspectu diuinitatis & exterius in aspectu humanitatis Christi per quem sunt saluati. Ite dicit pascua in plurali. Consequenter probat secundum. s. quod fuerant fures, quia non venerunt ad salutem populi, sed magis ad destructionem, & hoc est quod dicitur. Fur non. Vsurpando quod non est suum, sicut illi venerunt usurpando quod non erat eis debitum. Et mactet. Quia multi de populo occisi sunt corporaliter & spiritualiter credentes persuasioni illorum. Ego veni. Non sicut ipsi. Et vi. ha. Per gratiam in presenti. Et abundantius habeant. Per gloriam in futuro, quia gloria est gratia consummata. Ego sum pastor. Hic exponit scdm parabolae partem, s. quod bonus pastor intrans per ostium. Et diuiditur in duas, quia primo ponit intentum, secundo probat propositum, ibi. Ego sum pastor. i. quia ponit conditiones boni & mali pastoris, quia bonus pastor debet habere affectionem ad gregem, intantum quod pro eo si necesse sit sustineat mortem & hoc est quod dicitur. Bonus pastor. Ad cuius intellectum sciendum, quod res melior est exponenda periculo pro viliori, sed magis e conuerso, Vita autem hominis melior est simpliciter quam vita omnium brutorum animalium, & ideo licet pastor brutorum debeat aliquem laborem pro salute sui gregis sustinere, non tamen debet se morti exponere. Animal autem humana nobilior est corpore, ideo e contrario pastor animalium pro grege suo debet vitam corporalem exponere. Vterius dicitur conditionem mali pastoris. Mercenarius autem. Mercenarius dicitur a mercede, & talis est qui officio prelationis attendit commodum rei temporalis, quod dicitur merces. Gloria autem celestis non dicitur proprie merces, sed tantummodo large in quantum omne quod redditur in premium laboris dicitur merces. Ratio autem huius est, quia hereditas distinguitur a mercede proprie d. Et a, sicut filius cui debetur hereditas distinguitur ab operario conducto cui debetur merces. Gloria autem celestis redditur fidelibus sicut hereditas filiis, propter quod non habet rationem mercedis. Et ideo ille est verus pastor qui attendit ad praesentem gloriam, mercenarius autem qui attendit ad commodum rei ter-

rena. Et quia non est pastor, ideo sequitur. Cuius non sunt oues. Sed tantum usurpativae. Quod probat per effectum cum dicitur. Videt lupum. i. tyrannum subditos ad peccandum inducentem, vel haereticum falsa doctrina eos corrumpentem. Et dimittit oues & fugit. Non resistendo per censuram ecclesiasticam tyrannicam oppressioni, nec per sanam doctrinam haereticam praunitati. Et lupus rapit. Ad malum pertrahendo. Et dispergit oues. Ab unitate ecclesiae separando. Mercenarius autem. i. auxilium debitum subtrahit. Quia mercenarius est. i. solum curas de commodo temporali. Et non pertinet ad eum de ouibus. Quia non habet affectum debite ordinatum ad eas. Ego sum. Hic probat quod dixerat per duo signa. Primum est mutua cognitio pastoris & ouium. Quod prouenit ex hoc, quod pastor frequenter & sollicito oues uisitat & sic cognoscit in particulari conditiones earum. Similiter oues ex frequenti imaginatione beneficij pastoris ipsum attendunt, & sic specialiter recognoscunt ipsum. Sic est de Christo, & uere fidelibus. ergo est pastor uerus hoc est quod dicitur. Ego sum pastor bonus. Et signum huius subditur. Et cognosco meas. Non solum notitia uisionis, quia omnia nuda sunt & aperta oculis eius, ut dicitur Hebr. 4. d. sed etiam notitia approbationis. Et cognoscunt me meae. Quia uere fideles cognoscunt beneficia Christi. Sicut no. me. pa. Ly sicut non importat aequalitatem, sed quandam assimilationem longinquam. Vel sic ly sicut, non est nota aequalitatis, sed similitudinis, quia patris & filij est una notitia considerando filij diuinitatem, secundum uero humanitatem uidet patrem clare & continue. Non sic autem fideles possunt habere oculum mentis ad beneficia diuinae gratiae, quia talis attentio mentis aliquando necessario interrumpitur propter statum praesentis uitae. Secundum signum ueri pastoris est affectio quam ostendit ad oues, quae non potest esse maior quam se exponere pro ouibus, sic est de Christo & fidelibus. ideo dicit. Et ani. me. po. pro o. me. Quia anima Christi pro fidelibus fuit separata a corpore & oblata Deo patri cum dixit. In manus tuas commendo spiritum meum, Lu. 23. Et ne crederetur, quod solum pro Iudaeis deberet mori propter hoc quod dicit, Mat. 15. c. Non sum missus nisi ad oues, quae perierunt domus Israel, ideo hoc remouet dicens. Et

D
E
F
Ma. 17. d
† Matthe. 11. d.
F

MORALITER.

1 Mercenarius, &c. Hic est, qui praesidendo claustralibus que honorem proprium, & promotionem carnalium amicorum

3 Videt lupum ve. Id est, aliquem malum gregem suum in fide vel moribus corrumpentem. 14 Et dimittit oues, & fugit, &c. GREGOR. Fugit non mutando locum, sed subtrahendo solacium.

† Ego

A * GREGOR. Fecit (Dominus) quod monuit, ostendit quod insit, pro ouibus animam suam posuit, ut in sacramento nostro corpus suum & sanguinem verteret, & oues quas redemerat, carnis suae alimento satiare. ostensa est nobis de conceptu mortis via quam sequimur apposita forma cui imprimamur. Primum nobis est, exteriora nostra misericorditer ouibus eius impendere postremum vero si necesse sit, etiam in mortem animam nostram pro eisdem ouibus ministrare. Qui autem non dat ouibus substantiam suam, quando pro his daturus est animam suam? **B** Pro ouibus. Pro ouibus domus Israel quam perierat, ad quas corporaliter missus, quibus non sunt dissimiles illae, quae in gentibus, unde dicit. **Oportet me.** Quamuis per suos, quia in illis ipse. **C** Et non meam. Non dicit meorum, quia in ipsis ille loquitur. **Et non meam audient.** * CHRYSOSTOMVS. Ac si dicat: Quid miramini si hi sunt me secuturi, & vocem meam audituri, quando alios videbitis me sequentes, & vocem meam audientes? **D** Fiet unum ouile. * GREGOR. Ex duobus gregibus unum ouile efficit, quia Iudaicum & Gentilem populum in sua fide coniungit. **C** * AVGVSTVS. Quid ergo est, (quod ait) Non sum missus nisi ad oues, quae perierant domus Israel, nisi quia praesentiam suam corporalem non exhibuit, nisi populo Israel, ad gentes autem non perrexit ipse sed misit. **E** Me diligit pater. * THEOPHYL. Dilexit pater filium, non tan-

quam stipendia mortis pro nobis sustinenda, dilectionem suam ei tribuens, sed quasi iuxta quidam proprietatem in genito intuens, dum ex eadem charitate pro nobis luit mortem subire. * CHRYSOSTOMVS. Vitur hic condescensione, quasi cat: Et si nihil alid elset, hoc suavitatis amare uos, quod ita amamini a patre, ut ego etiam propter hoc diligar ab eo. a pro vobis morior. b autem a patre antea amabatur, & nos mus facti amorem ius causa. f Quia ego, &c. AVGVSTINVS. Verbum quo suscepit hominem, id est, carnem, & animam nunquam deposuit animam esset anima a vero separata, sed caro b fuit animam, quae 14 expirauit, quae red- 15 te surrexit: Mort- 16 go ad tempus cae 17 & animam separa- 18 sed neutrum a ve- 19 Dei. Caro itaque nit animam & tur- sed non potestate sua, sed potestate inhabitantis carnis Deitatis scilicet. g Facta sunt autem encenia in Ierosolymis, & hyems, &c. Ceterum id est, nouum. Inde encenia, id est, initiare Encenia festi- dicationis templi, quae facta est a Iuda Machabeo tem- re hyemis. Hyems autem hic commemoratur, ut signi- cet Iudaeos frigidus, qui non accedunt ad ignem, id est, credunt in Christum. Salomon autem factio templo in tumno illud dedicauit. Zorobabel, & Iesus sacerdos post- priuatum re edificatum templum, in vere dedicauerunt Iudas Machabeus pro pphanatione Antiochi in hyem-

De pr. d. 4. c. hanc locutionem
vnus
Deo
de col. d. 1. c. lo- ten nita- tes.
Ho. 59.1
Io. 10. 3.
Hom. 14 in euang.
Tra. 47. i
Io. 10. 9.
In hunc loc.

De gentibus.
pono pro ouibus meis. Et alias oues habeo, quae non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam, audient, & fiet unum ouile & vnus pastor. Propterea me diligit pater, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso. Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a patre meo. Dissensio iterum facta est inter Iudaeos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis: Daemonium habet & insanit. Quid cum auditis? Alii dicebant: Haec verba non sunt daemonium habentis. Nunquid daemonium potest cecorum oculos aperire? Facta sunt autem encenia in Iero-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et alias oues habeo quae non sunt ex hoc ouili. i. synagoga Iudaorum, sed de populo gentili.
- 2 Et illas oportet me adducere. Quod factum est per praedicationem apostolorum, ut habetur Act. 13. a Christo principaliter operante in eorum praedicatione secundum quod dicitur Mar. ult. d. Illi autem profecti praedicauerunt ubique domino cooperante, &c.
- 3 Et vocem meam audient. Quia Iudaeis repellentibus, facti Christi gentiles eam deuote receperunt ad praedicationem apostolorum, secundum quod habetur Act. 13. ubi dicitur quod Paulus & Barnabas dixerunt Iudaeis. Vobis oportebat primum loqui uerbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos uos iudicatis uita aeterna, ecce conuertimur ad gentes, sic. n. nobis praecipit dominus. Et sequitur: Audientes ergo gentes gauise sunt, & glorificabant uerbum domini.
- 4 Et fiet unum ouile. Id est, una ecclesia ex Iudaeis & gentilibus collecta.
- 5 Et vnus pastor. s. Christus. Alii autem non sunt nisi uicarii illius pastoris. Qualiter autem sit intelligendum uerbum Christi praedicationis Matth. 15. ibi fuit expositum. Subiicitur autem adhuc de afflictione illius pastoris ad oues, cum dicitur.
- 6 Propterea me diligit pater. i. ex dilectione patris est quod me ad salutem ouium destinauit. Vel aliter. Propterea me pater diligit, s. quia adimplebo eius uoluntatem in mea passione pro ouibus, ideo subditur. Quia ego pono animam meam. Sciendum tamen, quod affectus amoris patris ad filium etiam secundum humanitatem non tenet ex passione, sed magis processit, sed aliquis effectus qui est amoris sequitur, s. glorificatio corporis Christi in eius resurrectione, ideo subditur. Et iterum sumam eam. Et quia uoluntarie passus est, ideo subditur.
- 7 Nemo tollit eam a me. s. uolenter. Non est sic intelligendum quod ex uulneribus, & passione mortuus sit, sed quia poterat persecutores suos impedire, & uno uerbo prosternere.
- 8 Sed ego pono eam a meipso. Eam a meipso interfectores non impediendo.
- 9 Potestatem habeo ponendi eam. i. deponendi, non a supposito

- uerbi, quia quod semel assumpsit nunquam deposuit, sed a corpore quo fuit separata in triduo, quamuis esset unica uerbo.
- 10 Et potestatem habeo iterum. Non ad suppositum a quoquam fuit separata, sed ad corpus cui fuit reunita.
- 11 Hoc mandatum. s. ut implerem eius uoluntatem in mea passione pro omnium salute.
- 12 Dissensio iterum facta est inter. Hic ponitur effectus doctrinae Christi, qui fuit diuersus in bonis & malis, quia boni per eius doctrinam in fide sunt confirmati, & mali eam pervertentes diuino iudicio in malis obdurati, & hoc est quod dicitur. Dissensio iterum facta est inter Iudaeos propter sermones hos. Dicit iterum, quia aliter inter eos fuerat dissensio ex consimili causa, ut dictum est, sup. c.
- 13 Dicebant autem multi ex ipsis. Obstinati in malis.
- 14 Daemonium habet & insanit. Miracula. n. quae faciebat at- tuebant demoni, similiter uerba eius, quae non intelligebant, & dantes, quod sicut arrepticius loqueretur, ideo sequitur. Quid cum auditis. E contrario uero.
- 15 Alii dicebant. s. boni & deuoti.
- 16 Haec uerba non. Quasi si arrepticij aliquando loquantur ad uera, tamen sunt falsa, & ad malum inducentia: Christus autem habet uerba uita aeternae, quod probant ulterius per factum dicente.
- 17 Nunquid daemonium potest. Q. d. Non, licet enim demoni possint aliqua miracula facere, in quantum in tempore imperceptibili a nobis coniungunt propria actiua proprijs passiuis, sicut tamen & sunt a magis Pharaonis, secundum quod dicit August. tamen non possunt facere ea quae excedunt totam facultatem naturae, cuiusmodi est illuminatio caeci.
- 18 Facta sunt. Descripta benignitate Christi in docendo, hic conuenienter describitur Iudaorum malignitas ipsum persequendo, & primo uerbis, secundo factis, ubi sustulerunt, ergo lapides. Prima in dicitur quia primo ponitur Iudaorum interrogatio maligna, secundo Christi responsio uera, ubi. Respondit ei Iesus. Circa primam describitur eorum interrogatio quantum ad tempus & locum, & interrogatio modum. Tempus tangitur, cum dicitur.
- 19 Encenia, &c. i. festum dedicationis templi. Encenia enim id est

* est

por. Porticus quibus templum cingebatur, solent signi fieri nomine templi. Circumdede runt ergo eum Iudæi. Domino patienter inter oporioria veritatem prædicante excæcati non obsequuntur, tentant.

Quousque animam tollis? Calumniam tollis? Calumniamas qui saluat, quoniam purum hominem putabant, sed omnibus regnatum. Si tu es Christus, dic nobis palam. Non ventrem desiderant, sed parant calumniam, ut si dixerit se regem, contra Augustum facientem poterat tradant. Sed dominus sic temperatum responsum, ut nullis sit locus calumniæ, & fidelibus propter quos hæc re feruntur manifeste appareat quod ipse Christus, non hominum tantum, ut illos hauriant, sed filius dei. Nemo potest rapere de manu patris mei. Quia ex hoc quod in ex matre maior ad protegendum, quam illi ad impugnandum.

AvG. Si manum intelligamus potestatem, vna est patris & filii potestas, quia vna diuinitas. Si autem manum intelligamus filium, manus patris est ipse filius, quod non est ita dictum tanquam Deus pater habeat corporis membra, sed quod non per ipsum facta sunt omnia. Nam solent & homines dicere, manus suas esse alios homines per quos faciunt, quod volunt. Aliquando & ipsum opus hominis dicit, quod fit per manum sicut dicitur quilibet agnoscere manum suam, cum id quod scriptum fit, agnoscit, hoc autem loco manum patris, & filii intelligamus potestatem, ne forte cum hic manum patris ipsum filium dictum acceperimus, incipiat carnalis cogitatio etiam filii querere filium.

D tra. 48. Io. 10.91

a Ecce, ignis, de quo deberent accendi. **b** Scilicet, ubi Salomon stare solebat, ad orandum. **a** Solymis, & hyems erat. Et ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. Circumdede runt ergo eum Iudæi, & dicebant ei: Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam. Respondit eis Iesus: Loquor vobis, & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Sed vos non creditis: quia non estis ex ouibus meis. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me. Et ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquæ de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei.

natura & virtus patris esset in filio. *** A VG.**

1 per quos faciunt, **2** quod volunt. Aliquando & ipsum opus hominis dicit, **3** quod fit per manum sicut dicitur quilibet agnoscere manum suam, cum id quod scriptum fit, agnoscit, hoc autem loco manum patris, **10** & filii intelligamus potestatem, ne forte cum hic manum patris ipsum filium dictum acceperimus, incipiat carnalis cogitatio etiam filii querere filium. *** HILARIUS.** Et enim per corporalem significationem virtutem possis eiusdem nosse nature, commemorata est filii manus, manus patris, quia

† Dixi. **E** **Li. 7. de Tri. post medium † qui dicit mihi maior.** **F** **Ego**

NICOLAUS DE LYRA.

quod in innovatione, & dicitur ab eo, quod est in, & cenos nouum, quod fit, quando aliqua res noua suo usui applicatur, in dedicatione templi applicatur usui. Sciendum tamen quod festum non est primæ dedicationis, quæ facta est à Salomone, quia illa facta est die Septembris in autumno, ut habetur 3. Reg. 8. a. Nec etiam secundæ dedicationis, quæ facta est sub Zorobabel templo reedificato, quia illa facta est in Martio tempore uernali. Sed fuit festum illius dedicationis seu innovationis, quæ facta est sub Iuda Machabeo, quæ purificatum fuit templum ab Antiocho Epiphane prophanatum. habetur 1. Mach. 4. g. quæ purificatio facta fuit, 35. die noni mensis apud Iudæos, ut habetur 1. Machab. 4. g. qui pro maiori parte concurrebat cum Decembri apud nos, & ideo ad hoc denotatum additur. Et hyems erat. Et sic patet tempus. Locus autem designatur cum dicitur. Et ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. Nomen templi intelliguntur atria, & loca ad domum domini pertinentia. Erat autem quidam locus ad finem ubi Salomon stabat ad orandum, qui dicebatur regis oratorium. Sed contra hoc videtur, quod omnia quæ edificauerat Salomon in templo fuerunt combusta per Chaldeos, ut habetur 4. Regum ultimo cap. Dicendum, quod alia porticus fuit reedificata in templo ad similitudinem prioris, & ideo retinuit nomen præcedentis, sicut frequenter fit in ædificijs reparatis, & hic interrogacionis locus. Subditur etiam interrogandi modus. Circumdede runt ergo eum Iudæi. Ut citius eum in verbis caperent. Et dicebant ei: Quousque animam nostram tollis. Id est, quousque, dimittendo nos in suspensio, per hoc inuenientes, quod uellent eum dicto stare, & eum libenter sicut Christum recipere, cum tamen haberent contrarium in corde. Si tu es Christus. Non querunt, si tu es filius Dei, quia de hoc cura fuit Pilati, qui erat gentilis, apud quem intendebant eum accipere, sed querunt: Si tu es Christus. Id est, vnctus, quæ vnctio dicitur regibus, & per consequens si respondisset se esse Christum, si in accusassent eum præfidi, ut rebellare uolentem contra imperatorem Romanum, cui subditi erant Iudæi, & aspirare ad regnum. Ea de causa etiam de causa dixerunt.

6 Dic nobis palam. Ut possent habere contra eum testimonium. **7** Respondit eis Iesus. Hic ponitur Christi responsio, in qua primo ostenditur Iudæorum malignitas, secundo discipulorum Christi benignitas, ubi: Oues meæ. In prima ergo parte dicitur sic. **8** Loquor vobis & non creditis. Quod uos queritis uerba exprimentia, quod ego sim Christus, non ad ueritatem intelligendum, sed magis ad calumniandum, quia si illa dicerem, non crederetis, quod probat consequenter dicens. **9** Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Sicut. n. supra dictum est 4. cap. efficacissimum argumentum ad probandum ueritatem excedentem naturalem facultatem intellectus, sunt opera miraculosa, & tamen illis non credebant, cum tamen fierent ad declarationem deitatis Iesu Christi. Causa autem incredulitatis eorum subditur, cum dicitur. **10** Sed uos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Id est, innocentes & humiles, sed superbi & maligni, & ideo Dei iudicio excæcati. Considerandum, quod in hac responsione Christus non dixit expresse se esse Christum quem querebant, sed dixit aliquid æquiualens, uel maius, ut responderet ueritatem, & excluderet calumniæ malitiam. **11** Oues meæ. Hic consequenter ostendit discipulorum suorum benignitatem di. Oues meæ. Id est, humiles, quibus reuelatur ueritas, ut habetur. Mat. 11. d. **12** Vocem meam audiunt. Credendo corde, & obediendo opere. **13** Ego cognosco eas. Non solum notitia uisionis, sed etiam notitia approbationis ad vitam æternam. **14** Et sequuntur me. Hic in presenti per gratiam, & in futuro per gloriam, ideo sequitur. **15** Et ego vitam æternam do eis. Loquitur. n. hic de illis, qui sunt oues eius non solum secundum presentem iustitiam, sed etiam secundum prædestinationem diuinam, quæ frustrari non potest. **16** Et non rapiet eas quisquæ de manu mea, & c. Per uolentiam, quod probat tali ratione. **17** Pater meus, quod dedit mihi, maius omnibus est. Id est, ipsa deitas, quam habeo à patre, quia omnia excedit in infinitum. **18** Et nemo potest rapere de manu patris mei. Cum enim sit infinita potentia, nihil potest ab eo auferri per uolentiam. *** Ego**

A *Ego & pater vnum sumus.* His uerbis non solum Iudæorum soluit quæstionem, qui ut tentarent accefferunt, sed etiam futurorum hæreticorum damnat insaniam.
B *Sustulerunt ergo la.* Hoc iam non ferunt, qui cætera tulerunt, sed duri ad lapides currunt. Sed quia Iesus non patitur nisi quod vult, adhuc loquitur.

114. q. 2. q. quidam ver. Arriani. Li. 7. de Tri. pau lo post med.

B
 c Multa bona opera.
 Pf. 81. b

Li. 7. de Trin.

Error Sa bellii.

Error Arrii.

Diuisio.

Diuisio:

† Ego & pater vnum sumus. **† Sustulerunt ergo lapides Iudæi, ut lapidarent eum.** Respondit eis Iesus. Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? Responderunt ei Iudæi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Respondit eis Iesus: Nonne scriptum est in lege vestra **† quia ego dixi. dij estis?** Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura, quæ pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis quia blasphema, quia dixi, filius Dei sum? Si non facio opera patris mei, nõ hite credere mihi. Si aut facio, & si mihi non vultis credere, operi

alterius generis Deus sit, ut omnino nec Deus. Dicitur est filius ex natiuitate, non est Deus ex veritate, creaturæ præstantior cunctis.
e Facis teip Intellexerunt non posse dici: *Ego & pater vnum sumus.* Nisi ubi est æqualitas patris & filii, quod Arrianus intellexit. Claret autem, quia videtur tardos nõ ferre veritatem dorem veritatis perauit eum verbis. Nonne quia ego. Tripartitus dicitur Deus, tura, adoptiuus, ego dixi dij. f. dæmones & per sermone De participando homines dii, qui per natura est filius quod cipant nõ est. Pater sanctus. THEOP est, sanxit facio mundo. ostendit se non Deum sicut Nam saluum mundum diuinum opus est, non autem hominis operibus credi. Fidem adhibete operibus, ut merito amplius cognoscendo opera, veniat ad fidem deum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ego & pater vnum sumus. In uirtute & potetia, sicut in Deitate, ut supra dictum est, ergo nemo potest rapere oues de manu mea. Notandum autem, quod ex hoc verbo Saluatoris: *Ego & pater vnum sumus.* Excluduntur duo errores contrarij circa articulum sanctissimæ Trinitatis. Sabellius, n. posuit in Deo unitatem personarum sicut & essentia, & hoc remouetur cum dicitur: *Ego & pater vnum sumus.* Si n. pater & filius essent una persona, dixisset sum in singulari. Arius autem e contrario posuit diuersitatem essentiarum, sicut & personarum. Et hoc excluditur per hoc, quod dicitur *vnum.* Si, n. pater, & filius haberent diuersas essentias, non diceret *vnum* neutraliter, sed plura.
2 Sustulerunt ergo lapides. Hic consequenter ostenditur malignitas Iudæorum in facto. Et diuiditur in tres, quia primo Christus refrenat eorum scurriliam, secundo excludit impostam sibi blasphemiam, ibi: Responderunt Iudæi. Tertio fugit propter eorum obstinatam malitiam, ibi: Querebant ergo. In prima igitur parte dicitur sic: Sustulerunt ergo lapides Iudæi. ut lapides. e. Moti timore inuidie non amore iustitie, absq; legis ordine, ut sup. dictum fuit in casu simili. s. c.
3 Respondit eis Iesus. Dulciter eos reprimendo.
4 Multa bona opera. Scilicet, veritatem docendo, infirmos curando, & alia miracula faciendo.
5 Propter quod eorum opus. Cum tamen ex hoc me honorare deberetis.
6 Responderunt. Hic consequenter excludit blasphemiam sibi impostam. Et diuiditur in duas, quia primo huiusmodi blasphemiam imponitur, & secundo excluditur, ibi. Respondit. In prima ergo parte dicitur sic: Responderunt ei Iudæi.
7 De bono opere. In dictis eorum patet contraditio, quia loquebantur sicut furiosi, testificantur. n. eum facere bona opera in miraculis, cum dicunt. De bono opere. s. quod facis, & tamen dicunt hic eum blasphemum, cum dicitur. Sed de blasphem. ista. n. sunt incõpossibilia, quia miracula Christi fiebant ad testimonium bonitatis eius. & ideo cum essent bona opera & diuina, non poterant fieri ad testificandum aliquod falsum, quod tamen esset si ille esset blasphemus, ad cuius testimonium fierent. Ista autem cecitas in eis procedebat ex eo quod solum humanam naturam in Christo considerabant, ideo subditur. Quia tu homo cum sis, facis teip. Deum.
8 Respondit eis. Hic consequenter Iesus excludit crimen blasphemie

miæ sibi impostam, et hoc dupliciter, primo excludit illud per rationem, secundo per rationem, ibi. Si non facio. Circa primum sciendum, quia scriptura cum sit a Deo inspirata, non potest esse falsa. Ipsa tribuit deitatem hominibus sanctis, & prophetis & ipsi Christo, tamen, quia deitatem participatiue tantum attribuit alijs a Christo, ut indices locum Dei tenentes dicuntur dii. Ex od. 22. b. Christus applicabitur ad Deos, & ibid. d. Dus non detrahes, & c. Christus attribuit deitatem proprie dictam, scdm quod habetur Iere. 23. ce dies veniunt dicit dominus, & suscitabo David germentum qui erit postea. Hoc est nomen quod vocabunt eum dominus in ster, & ubi habemus dominus, ponitur nomen domini terrarum in Heb. quod nullo modo attribuitur alicui nisi Deo vero, quod sicut scriptura te. Test. attribuit alijs a Christo deitatem participatiue dictam, ita ipsi Christo deitatem proprie dictam. dum hoc igitur exponenda est litera: Respondit eis Ie. Deo se non esse blasphemum, dicendo se esse Deum vel Dei naturalem, quod idem est. Quod probat per scripturam. dic.
9 Nonne scrip. est, & c. Quia ego dixi dij estis, hoc habetur I. 8. b. & dicitur de iudicibus & prophetis, ideo subditur.
10 Si illos di. de. Participatiue.
11 Ad quos ser. Dei fa. est. Sicut fuerunt propheta & iudic.
12 Et non potest sol. scrip. Id est, non potest dici, quod con. falsum.
13 Quem pa. sanctifi. i. meipsum, i. sanctum generauit ab et. cundum deitatem. Vel. Sanctificauit. i. plenitudine gratia accipit, quantum ad humanitatem.
14 Et misit in mun. Ad saluandum ipsum, sicut erat per prophetas prædictum.
15 Vos di. quia blasphem. quia dixi filius Dei sum. Q. d. a. n. habiliter loquimur, quia scriptura sacra, quæ solui non potest, e. se loquitur de diuinitate mea, ut patet per prædicta.
16 Si non fa. Hic consequenter excludit crimen blasphemie positum per rationem. Circa quod sciendum, quod oia determinati proprio opere, ut habetur 4. Meteororum, ideo per propria operum certificamur de natura rei. Christus aut faciebat operata propria, s. miracula totam facultatem creaturæ transcendentia, & et uirtute propria, quia non solum faciebat illa obsequia diuinam potentiam, sed etiam aliquando imperando. Ex quo

MORALITER.

1 Ego & pater vnum sumus. Av. Vtrumq; a udiat vnum, & sumus, & a charybdi & scylla liberaberis. Quod dicit, vnũ, liberat te ab Arrio, quod dicit sumus, a Sabellio.

2 Sustulerunt ergo lapides Iudæi, ut lapidarent. HILARIUS: hæreticorum furor iam domino in celis sedente, patet delitate dictis non obediens odium impietatis exercitiorum lapides iaciunt, & si possent de throno suo in crucem detraherent.

D

bus credite, vt cognoscatis & credatis, quia in me est pater & ego in patre: Quarebant ergo eum apprehendere, & exiuit de manibus eorum. Et abiit iterum trans Iordanem, in eum locum ubi erant Ioannes Baptizans primum, & mansit illic. Et multi venerunt ad eum, & dicebant quia Ioannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem quaecunque dixit Ioannes de hoc, vera erant, & multi crediderunt in eum.

b Et multi venerunt. Ipsi apprehendant permanentem, non quomodo iniqui apprehendere volebat discedentem unde sequitur. Et multi venerunt ad eum. c Quia Io. qui. sig. se. nul. Nullum in Ieru talem fecit vt iste, & quidquid dicebat re timonium huic per

f rursus

E

ibi:

hibebat quasi per lucernam veniamus ad diem.

b Et

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA

dic, quod in eo vere erat natura diuina. & per consequens non erat blasphemus dicendo se filium Dei, vel Dei filium et hoc est quod dicitur: Si non facio opera patris mei. Ideo concludit ex operibus. Cognoscatis &c. & ego in patre. In quantum est vna natura animi sicut & vna operatio. 2 Quarebant ergo. Hic consequenter dicitur fuga Christi propter eorum obstinatam malitiam, quia nec peris eius, nec operibus inducebantur ad credendum, sed tanquam obliuiscuntur quarebant eum apprehendere ad occidendum. 3 Et exhibantur manibus eorum. Virtute diuina transiens per ipsos, sicut supra dictum est in ca. 4 Et abiit ite. & mansit illic. Scilicet, ad tempus vt poli venientes ad ipsum recordarentur de testimonio Ioannis qui dixit de eo. Ecce agnus Dei. Et de testimonio Dei, patris cuius vox audita fuerat in baptismo Christi. Hic est filius meus dilectus, & sic habita collatione priorum & nouissimorum confirmarentur in fide ipsi ideo sequitur. 5 Et multi venerunt ad eum. Creditores. 6 Et dicitur in argumentum sua fidei. 7 Quia Ioannes qui signum fecit nul. Signa. n. reseruabatur Christo sicut in principio, non propter sanctitatem vite credebatur Ioannes quia in Christo videbant dictum eius impleri, ideo sequitur. 8 Omnia autem quaecunque dixit Ioannes de hoc vera e. Et concluditur fructus huius collationis, cum dicitur. 9 Et multi. circa predicta in hoc c. queritur. Vtrum licitum sit pastori et sic in persecutione fugere? Et arguitur primo quod sic, quia aliqui leguntur hoc fecisse, sicut Thomas Cantuariensis fugit de Anglia tempore persecutionis sue ecclesie, quod non fecisset nisi licitum fuerit ergo, &c. Item Saluator dixit apostolis Mat. 10. c. Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Et sic videtur, quod fugere persecutionis non solum sit licitum. sed et meritorium cum saluati discipulos ad hoc hortetur. Contrarium arguitur, per hoc quod in ca. dictum est: Mercenarius, & qui non est pastor videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit, quod exponens Greg. dicit quod ille qui fugit tempore persecutionis merito perdit meritum pastoris, quod non esset verum, si fugere esset sibi licitum. Ratio dicendum quod non de lupi venientes super oves, aliquando intelligitur diabolus per tentationes

tentationes fideles infestans, aliqui hereticus per falsam doctrinam corrumpens, aliqui tyrannus violentia armorum persequens. Si primo & secundo modo accipiat lupus non est licitum pastori fugere, quia cum talibus lupis non est resistendum corporaliter, sed magis spiritualiter per deuotam orationem, & sanctam predicationem & doctrinam & ideo per talia est eis statim viriliter resistendum. Aliter. n. si daretur eius ingressus non resistendo, accideret maius periculum, propter quod dicit beatus Iacob. 4. b. Resistite diabolo, & fugiet a vobis. Et hoc idem posset dici de heretico, quia fugit illum, qui per sanctam doctrinam detegit ipsius falsitatem, propter quod Simon Magus fugiebat Petrum de ciuitate in ciuitatem, vt dicitur in Itinerario Clementi. Si accipiatur lupus tertio modo, tunc est distinguendum, quia aut de persecutio personalis est, aut communis. Si personalis, ita quod est contra pastorem tantum & non contra gregem sibi commissam. tunc pastori est fugiendum, nec tunc dimittit gregem in persequutione, quia tunc persecutio non est contra gregem, vt dictum est, & hoc modo Paulus apostolus fugit de Damasco, vt habetur Act. 9. e. Si autem sit persecutio communis contra gregem, & pastor, adhuc distinguendum est, quia aut est vnus solus pastor, aut multi. Si vnus tantum non est sibi licitum fugere, & gregem dimittere, quia hic esset mercenarius, & non pastor, secundum quod dicit Saluator. Si autem sunt multi pastores quibus ecclesia indigeat, tunc aliqui debent remanere, & alii fugere vt sic grex remanes in illa ecclesia, sufficienter custodiat, & utilitati ecclesie de aliis provideatur, & si non possit determinari de communi concordia, vel alia conuenienti via qui remaneant, & qui fugiant, possent super hoc inuocata spiritus sancti gratia sortes mitti, secundum quod dicit Aug. in epistola ad Honoratum. Si inter Dei ministros sit discipulatio qui eorum tempore persecutionis maneat, & qui eorum fugiant ne fuga vel morte omnium ecclesie deseratur, si haec discipulatio aliter non poterit terminari quantum mihi videtur, qui manent, & qui fugiant, sorte legendi sunt. Ad primum dicendum, quod sancti fugerunt in casibus licitis predicto modo, vnde in legenda sancti Thomae dicitur sic, quod in principio persecutionis fugit, quia non tunc innotuerat ad plenam causam ecclesie, & personalis persecutio videbatur. Eodem modo dicendum est ad secundum, quod saluator hortatur discipulos fugere in casibus licitis predictis.

ADDITIO I.

cap. 10. ubi dicitur in postilla. Omnes quotquot uenerunt ad eum, et latrones. Quod autem haec uerba Christi non possunt intelligi de prophetis patriarchis & huiusmodi satis est manifestum, illi. n. non ut per centones seu et eas furarentur uenerunt. Sed attendendum est quod uerba Christi dicentis uniuersaliter; Omnes quotquot uenerunt ad eum, &c. Saluari possunt sic, ut sub hac uniuersalitate non comprehendatur et iusti a Deo missi. Nam secundum apostolum ad Heb. 2. b. Qui omnia dicit, nihil leuiter, sed continuo haec uerba ad immediate precedentia sitis habere, quae uniuersalitas ostendit omnibus quotquot uenerunt simpliciter, sed tantum illos qui uenerunt non intrauerunt pro se. Vnde cum Christus dixit: Ego sum ostium ouium. Statim subiunxit. Quotquot uenerunt ad me, &c. Ut intelligatur illa uniuersalitas solum comprehendere illos qui non per ostium uenerunt. Et hoc uidetur dicere Aug. in hoc loco, ubi ait: intellige et quotquot uenerunt propter me, non autem propter illum prophetam uenerunt, quia cum illo uenerunt, &c. & infr. Praecesserunt. n. iusti in eum uenturum, quomodo credimus in eum qui iam uenit: Tempe enim uariata sunt, non fides, haec Aug.

ADDITIO II.

in eod. cap. ubi dicitur in postilla. Haereditas differt a merce de proprie dicta. Praemia sanctorum in utraq; testamento frequenter merce dicitur unde en. 15. a Merces tua magna est nimis, & Isa. 40. c. Ecce merce tua cum eo; Et Mat. 5. b. Merces uestra copiosa est in celis. Et. Co. 3. c. Vnicuique mercedem accipiet secundum proprium laborem. Quae modum loquendi est doctores catholici tenent, uel Aug. de. v. sicut est tota merces, & sic de malis alijs, Inconueniens igitur uide

sur dicere, quod gloria caelestis non dicat proprie merce cum sic communiter appelletur a patriarchis, prophetis, euangelistis, apostolis atque doctores. Sed melius uidetur dicendum, quod gloria caelestis in comparatione merito uel quibus ea quis de communi lege adipiscitur, potest dupliciter considerari Vno modo secundum congruitatem, quae attendit secundum equalitatem proportionis, & sic iusti proprie merentur gloriam caelestem, vnde & proprie debet dici merce. Alio modo secundum condignitatem, quae attendit secundum proportionem aequalitatis, & isto modo sancti non merentur gloriam caelestem, vnde ad Ro. 8. d. Non sunt condigna passionibus huius seculi ad futuram gloriam quae reuelabitur in nobis. Qua consideratione gloria caelestis non dicitur merce, sed potius haereditas, eo quod filii ad hoc quod debeat succedere in bonis paternis, non requiritur, quod hoc mereatur ex proprio labore, sed sufficit quod legitime succedat patri. Vnde primo modo loquendo gloria caelestis proprie dicitur merce. Et isto modo debet intelligi auctoritates hoc afferentes, secundo uero modo debent intelligi auctoritates nominantes caelestem gloriam haereditatem, ut in Psalm. 36. c. Iusti autem haereditabunt terram, & sic de alijs. R E P L. In ca. 10. Post l. distinguit mercedem ab haereditate. Bur. occasionem querens dicitur premia sanctorum dici merce in utroque; testamento inepte concludens ex hoc quod haereditas proprie debet dici merce: Et distinguens de merito congrui & condigni se inuoluens, concedit quod in postilla redarguit, scilicet, distinctionem haereditatis & mercedis. Vnde sciendum, quod ubi in sacra scriptura uita beata merce dicitur, non esse proprie intelligendum, sed transumptiue, ut puta sicut merce in humanis datur in humanis pro opere, ita in diuinis non secundum proprietatem, sed similitudinem. Merces. n. aeterna non habet ortum proprio ex opere, sed operis acceptabilitate, & hoc secundum congruitatem. Congruum. n. est cum homines faciunt, quod possunt, quod Deus ea acceptet, & gratiam conferat, unde fiat condignitas in opere.

CAPVT XI.

Rat autem. Dum moratur tras iordanē, infirmat Lazarus, & mittunt ad eum sorores illuc. Ista sorores Lazari, figura sunt Iudaeorum in aeterna beatitudine iam receptorum, qui pro fra-

terre sanando, id est, pro reliquijs in tenebris ignorantiae adhuc errantibus, Domino supplicat ex notissima actione. **Languēs Lazarus.** Lazarus figura est Iudaeorum qui infirmi erāt in fide Christi. Martha & Maria significant doctrinā bonorum Iudaeorū.

tre sanando, id est, pro reliquijs in tenebris ignorantiae adhuc errantibus, Domino supplicat ex notissima actione.

Languēs Lazarus. Lazarus figura est Iudaeorum qui infirmi erāt in fide Christi. Martha & Maria significant doctrinā bonorum Iudaeorū.

BEDA. Interpretat Lazarus, adiutus. Inter omnes, n. mortuos quos Dñs suscitauit, hic magis ab eo adiuuatur, quē non solum mortuū, sed quadriduānum suscitauit.

† eam

Tr. 49. i
Jo. 10. 9.

AVGVSTINVS. Inter omnia miracula quae fecit Dominus Lazari resurrectione precipue p̄dicat. Sed si attendamus, delectari debemus potius, quam mirari, Ille suscitauit hominem, quī fecit hominem, plus enim est hominem creare, quam resuscitare.

Serm. 52
de ver.
Domini
tom. 10.

AVGVSTINVS. Inuaserat Lazarum p̄ncipies inimica languoris miserandi hominis corpus quotidie edax febris incendium

CAPVT XI.

Rat autem quidam t languens Lazarus à Bethania de Castello Mariæ & Marthæ sororum eius. Maria autem erat quæ unxit dominum unguento, & exersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes. Domine, ecce quem amas, infirmatur. Audiens autem Iesus, dixit eis. Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei t per eum: Diligebat autem Iesus Martham, & sororem eius Mariam, & Lazarum, Vt ergo audiuit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in t eodem loco

Sufficit amanti nunciare, qui non deserit quem amat. Vt se a dolore, illum liberet

Quali dica, si dignaris veni & san.

AVGVSTINVS. Quia nec ipsa mors qui imminabat ad mortem fuit, sed ad miraculum, quo omnes crederent in Christum.

AVGVSTINVS. Quæ non eum auxit sed nobis profuit, infirmantem. T. istum consolator. Quæ res est erant.

AVGVSTINVS. Distulit sanare, vt posset resuscitare.

AVGVSTINVS. cupare. d Pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei, & c. Id est, vt gloriatur filius Dei. Ecce se Deum dicit, contra illos qui filium Dei non esse Deum.

CHRYSOST. Hic autem, Vt, non est causale, sed effectus: Nam euenit quidem aliunde infirmitas, vt esset actus in gloria Dei.

Diligebat. Diligebat languentium saluator, mortuorum suscitator Lazarum, quia languens & mortuus.

trahere Christum adhuc enim ei quod homini intendit. Ideo autem non runt ad Christum sicut Cetero & gulus, sed mitiga vehementer fidebant de Christo propter multam familiaritatem quæ habebant ad eum, quia a luctu delectabantur.

THEOPHYLACTVS. Magnitudinem exprimunt, dicens. Ecce quem amas, infirmatur. Tantam potentiam in domino esse creditur quod mirum videtur qualiter videtur sibi dilectum infirmitas potuerit

NICOLAUS DE LYRA
CAPVT XI.

Rat aut. Postquam euangelista ostendit in Christo virtutē viuificatiuam ex eius verbo, hic consequenter hoc idem ostendit sensibili signo in mortuo virtute eius resuscitato. Et diuiditur in tres, quia euangelista primo describit infirmitatem Lazari incurabilem, secundo eius mortem in dubitabilem, ibi. Vt ergo audiuit. Tertio eius suscitationem mirabilem, ibi: Iesus aut vt vidit. Prima in duas, quia primo eius infirmitas describit, secundo Christo nunciatur, ibi: Miserunt ergo: In prima ergo parte dicitur sic.

Diuisio.

1 Erat aut, & c. Ex quo patet incurabilitas infirmitatis via natura. Infirmitas enim curabilis non dicitur proprie languor.

2 Lazarus. Scilicet, nomine.

3 A Bethania. Nomen est villa in qua erat infirmus:

4 De castello Mariæ. Quia in prædicta villa erat illud castrum. in quo manebant ista domina cum Lazaro corū fratre. Et quia multa mulieres vocabantur nomine Mariæ, ideo ad distinguendum istā ab alijs, subditur.

5 Maria aut erat quæ vn. do. Vtrū aut hæc Maria fuerit illa peccatrix de qua scribitur Luca 7. f. quæ lauit pedes domini, & unxit unguento, sancti varie loquuntur. Hieronym. aut & Chryso. dicunt istam fuisse aliā, vnde illa dicit peccatrix, hæc sancta & honesta, & propter hoc nomen illius Luca 7. sacetur. istius autem nomen hic exprimitur. Et tunc dicens isti, quæ ambæ mulieres fecerunt simile: Sed illa fecit hoc ex peccatorum suorum cōpunctione, ista autē ex Christi deuotione. Gre. & Aug. de consensu euāgelistarū dicunt cōtrariū. Dicit tamen Aug. quod ista Maria bis unxit dominū, ex hoc loco sumens

mens argumentū, quia hic dicitur quod unxit, loquēdo de peccatrix & se. c. similiter dixit, quod unxit caput domini. igit, quæ prima unxit fuit ex cōtritione, quæ Lucas narrat diffuse, & hic breuiter reuertitur secunda autem fuit ex deuotione, quæ se. ca. describitur. Cōsuetudo ecclesiæ tenet, quod eadē mulier fuit de qua narrat Lucas in nomine, & quæ hic dicitur soror Lazari. Nec mirū, quia officium ecclesiasticum a sancto Greg. ordinatum est qui fuit huius operis. 6 Mife. Hic consequenter infirmitas Lazari Christo nunciatur internuncium, & hoc est quod dicitur. Miserunt ergo sorores, & petitionem fratris desiderantes.

7 Ad eum di. Non dicunt veni, quia amanti sufficit necessitate nunciare amici.

8 Audiens, & c. Scilicet, respondendo per nuncium.

9 Infirmitas. Nō est per hoc intelligēdū, quod Lazarus nō erat mortuus, vt dixerunt aliqui, quia hoc esset destruere veritatē agnoscere, cum infra eo. c. dicat Saluator. Lazarus mortuus est. Sed primo dicitur. Hæc infirmitas nō est ad mortem, quia nō tendebat ad præteritū ibi sistendo, sed propter resurrectionem sequentē vt inde glorificaretur Deus per ostensionem suæ virtutis, & in Christo declararetur eius deitatis, ideo se. Sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eum.

10 Diligebat. Hoc additur ad ostendendum, quare nō oportet quod Martha & Maria irent ad Christū, personaliter: sicut fecit gulus, de quo supra dictum est 4. c. f. quia Christus erat familiaris Lazaro & eius sororibus, quia ibi frequenter hospitabatur. 11 Hic cōsequenter describitur mors Lazari. Et diuidit in duas, quæ primo describitur huius mortis expectatio. Secundo expectata diuinitas, ibi: Deinde post hæc. Circa primum sciendū, quod Christi iudicia infirmitate Lazari non stetit tunc ad eum, ne a Iudæis eius

MORALITER.

† Erat aut. Per quem significari potest gratiam tentationē patiens. Per eius sorores significantur personæ pro eius alleviatione deuote Christum deprecantes, quæ nō semper exaudiuntur, sed talis patiens aliquando per actum peccati mortali mori permittitur ab eo quod est tantæ bonitatis & potētiae quod scit & potest bona de malis elicere. Per Iesum autem quod salus

salus interpretatur, prædicator vel cōfessor, salutē animarū sicut significatur, qui peccatorē nō solum mortuū resuscitat per culpā, sed etiā aliquando ferentem per infamiam & sepultum sub lapide per obstinationē, & tamē Deo propitius operante sic per bonā monitionem reducit eum ad vitam gratiæ, quod non solum tollitur obstinatio & mors culpæ, sed etiam infamiae factor, & suavis odor redditur bonæ mensuræ.

† MC AL.

AVGVSTINVS Me languens, ille tristes, omnes dilecti. CHRYSOSTOMVS. Per hoc erudit nos Euangelista non nisi si qua infirmitas facta fuerit circa bonos viros, & amicos.

los aut dicit esse horas que diem sequuntur, non dies eas, sed dies eas illuminat. Duodecim est sacratus numerus qui permanet plenus: Deiecto enim Iuda, qui non lucebat inter horas, alius surrogatur.

duobus diebus. Vt quatrimum impleteretur. Prima. n. die nunciatum est mortuus est Iordanus, per duos dies sit, ecce tres, quo autem die

duobus diebus. Deinde post hæc dicit discipulis suis. Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc? Respondit Iesus: Nonne duodecim horæ sunt diei? Si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lucem huius mundi videt. si autem ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non est in eo. Hæc ait, & post hæc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit, sed vado, vt à somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli eius. Domine si dormit saluus erit. Dixerat autem Iesus de morte: illi autem putauerunt, quia de dormitione somni diceret.

Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, vt credatis, quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum: Dixit ergo Thomas qui dicitur Dydimus, ad t condiscipulos: Eamus, & nos, & moriamur cum eo. Venit itaque Iesus & inuenit eum quatuor dies iam in monumento

Et ecce secundus dies mortis. Data est a Deo et lex scripta prohibens

Nonne duodecim sunt horæ. HIERONYMVS. Dies Christus, & aliter dies Apostoli, quomodo Christus dies est, sicut dicit: ego sum lux mundi. Sicut Apostoli dies sunt sicut ait: vos estis lux mundi. Et vnus dies duodecim horas habet: vnde ipse Dominus in Evangelio dixit: nonne duodecim horæ sunt diei. si intelliguntur duodecim Apostoli. Et creditis. Non quod modo incipient credere, sed vt robustius crederent. Semper enim fides eorum miraculis agebatur. Et inuenit. AVGVSTINVS. MYSTICE. quatuor sunt dies mortis. Nascentur homo cum originali peccato, ecce dies vnus, mortis. Postquam venit ad rationales annos, naturalem legem quæ dicit in corde. Quod tibi fieri non vis, alij ne feceris, transgreditur, Et ecce secundus dies mortis. Data est a Deo et lex scripta prohibens

In Psal. 18. Ioan. 8. Marc. 5. E. Tractat. 49 in lo. 29. 10. 9. F. Diuisione.

amamus in Iudæam. STICE. significandem redituram adeos in fine per Enoch. dicunt ei discipuli, volentes condare magistro oreretur, sicut ubi Petrus. Abbe domine, non ubi istud. Sed sic Petrus laudatur de ieno: Beatus es Bariona, quia reuelauit tibi, cultur de suo: Vade ostine Sathana, tu sapis non quæ sed quæ hominis int. Ita & hos coipuit dicens se in quo debent ambulare ne offendat sine eo ambulans offendant, vt meo nolentes eum mori, qui pro hominib. venit mori. Illos autem

NICOLAUS DE LYRA:
 1. In pugnantibus, & virtuti demonum ea imponentibus posset dici, & infirmitas & mors sequens fuisset tantum secundum apparen- & illusionem factam a Christo per artem magicam, & hoc est quod dicitur. Vt ergo au. quia infirmabatur, tunc quidem in eo lo. & c. Trans Iordanem:
 1. In duobus diebus. Expectando mortem Lazari, sic q. esset quatrimum dies antequam illuc veniret, ad maiorem miraculi certitudinem.
 2. Deinde post hæc. Hic consequenter ponitur mortis Lazari denunciatio. In qua denunciatio Saluator sic procedit quia primo prope Iordanem in Iudæa prædicat, secundo causam subiungit, ibi. Hæc ait, et ad locum prædictum peruenit, b. Venit itaq; Iesus. In primo ergo parte dicitur sic, Deinde post hæc. Scilicet expectationem mortis Lazari prædictam.
 3. Dicit discipulis suis: Eamus in Iudæam. Hoc autem prædixit eis pro consuetudinem, quia sciebat eos inde terri, vt minus iacula ferant que præuiderentur.
 4. Dicunt ei discipuli. Timentes in Iudæam reuerti.
 5. Rabbi. nunc. Hoc habitum est ca. præced. Et tu ite. va. il. Q. d. Q. d. si tibi nec nobis securum:
 6. Respondit. Iesus. Eos asscurando
 7. Nonne duodecim horæ diei sunt? Q. d. si voluntatē habebat Iesus lapidandi, modo tamē nō facient, quia mutato tēpore potest volūtas mutari. Erat. n. prouerbiū apud Iudæos, & adhuc est apud nos, quod loquendo de mutatione propositi, dicitur, duodecim horæ sunt diei, & ideo Saluator vsus est tali modo loquendi. Et ostendit Iesus, q. deberent esse securi, dicens.
 8. Si quis ambulauerit in die. Id est, sancte & iuste. Vel aliter In die. Id est, mecum qui sum lux mundi, faciens diem diuine gratiæ.
 9. Non offendit. Id est securus debet esse.
 10. Quia lucē huius mundi videt. Id est, meipsum qui possum eū saluare. Vel aliter. Lucem, id est, iustitiam ad quam attendit.
 11. Autē amb. in no. Id est, sine præsentia mea, vel sine iustitia.
 12. Offendit. Id est, debet sustinere pœnam offensæ debitam.
 13. Quia lux nō est in eo. Id est, iustitia; vel ego qui sum lux. q. d. Christus, quandiu vobiscum sum præsentialiter, non debetis timere Iudæos, quia Christus etiā in captione suos discipulos saluauit dicens: Sinite hos abire, vt habetur infra 18. l. sed post mortē meā periculum est vobis inier Iudæos ambulare.

14 Hæc ait. Hic consequenter exprimit causam quare volebat ire in Iudæam, scilicet propter Lazari suscitacionem. Et diuiditur in duas quia primo denunciat mortem Lazari, tamen occulte, secundo, exprimit eam manifeste. ibi. Tunc ergo ait. Circa primum dicitur sic. Hæc ait, quæ immediate prædicta sunt.
 15 Et post hæc dicit ei. Lazarus amicus noster dormit. Mortem eius vocat dormitacionem, quia cito erat surrecturus.
 16 Sed vado, vt a somno excitem eū. Quia facile imo facilius est Christo suscitare mortuum, quam alteri dormientem Hanc causam sui itineris, dixit ad asscurandum discipulos, q. d. nō debetis timere quia non vado ad disputandum cum Iudæis, sicut ante, sed ad Lazarum suscitandum.
 17 Dixerunt ergo discipuli eius, Dñe si dormit saluus erit. Q. d. Ex quo dormit, signum est sue curationis non est necesse, quod vadat illuc, nondum enim erant ad plenū asscurati per verba Christi nec mirum, quia adhuc erant infirmi, & imperfecti.
 18 Dixerat autem Iesus de morte eius. Eam exprimens per dormitacionem, ratione prædicta.
 19 Illi autem putat: & c. Sed videtur mirabile, quod intellexissent Christum velle ire tam longam viam ad excitandum hominem de somno. Dicendum, quia adhuc erant rudes, & in timore positi, vt patet ex prædictis, & ideo male capiebant verba Christi. Vel dicendum, q. Christus consueuerat eis parabolice loqui, & ideo nesciebant quid per excitacionem a somno intelligeret, suspicantes ne forte parabolice loqueretur.
 20 Tunc ergo. Hic consequenter exprimit mortem Lazari manifeste, dicens.
 21 Lazarus mor & c. Non de morte eius absolute, sed.
 22 Propter vos. Vt videntes eius resuscitacionem, in fide cōfirme mini. Vel sic. Et gaudeo: Scilicet, quia nō eram ibi, non propter me, sed propter vos, quia ex præsentia mea mors eius fuisset impedita. cum mors habere locum non debeat vbi est vita, & per consequens eius resuscitacio non esset, quæ tamen amen est utilis vobis.
 23 Dixit ergo Thomas, qui dicitur Dydimus. Id est, dubius.
 24 Ad cōdiscipulos suos eamus & nos vt moriamur eū eo. Iste erat magis timidus quem alij quasi dicat exponamus nos periculo. Vel secundum alios dicebat hoc magna dilectione, quasi dicat melius est nobis cum illo mori, quam sine illo viuere.
 25 Venit itaque Iesus & inuenit eū quatuor dies. Hic consequenter agitur de aduētū Christi ad Lazarum: Et diuiditur in duas,

A prohibens mala, quæ & ipsa cõrẽnt. Ecce dies tertius mortis. Additur Euangeliũ, prædicat Christu, eterna vita, e cõtra gehenna. Sed & hoc tõtem nũt homines. Ecce quartus dies mortis i qua putret homo, sed nec tales relinquit misericordia.

Quatuor dies mortis.
Tob. 4. c. Deuter. 37. c.
B a Erat autem. Quod Bethania, id est, domus obedientia, ubi scilicet, suscitandus erat mortuus, vicina est Ierosolymis bene mysterio cõgruit quia gens Iudæorũ quæ in fine sæculi conuertetur, cito ad Ierusalem, id est, ad pacis visionem perueniet. Non tamen nisi expletis 15. stadiis, id est, post cognitionẽ veteris & noui Testamẽti spirituales.

b Sed & nunc scio. Hoc scio, quia potes suscitare si uis, quod tuo relinquo arbitrio, non autem præsumo, neq; rogo ut suscites, quæ nescio an sit utilis fieri resurrectione.

C * THEOPHYL. Fidem quidẽ habebat Martha in Christum, sed non quantum oportebat, ideo & dicit. Dñe si fuisses hic, &c. Quod sane dixit, ut non credẽs absentẽ non potuisse, siquidẽ uoluisset depellere mortem fratris sui, nã & in sequentib. maiorem declar infirmitatem fidei. Quæcunq; n. inquit, petieris Deum dabit tibi. Vides quod illum sicut virum, quendã virtute præ-

habentem. Erat autem Bethania iuxta Ierosolymam quasi stadiis quindecim. Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo.

ergo ut audiuit, quia Iesus venit, occurrit illi. Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Iesum, Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Sed & nunc scio, quia quæcunq; poposceris a Deo dabit tibi Deus. Dicit illi Iesus: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione in nouissimo die. Dicit ei Iesus. Ego sum resurrectio & vita, qui credit in me etiam si mortuus fuerit, uiuet, & omnis qui uiuit, & credit in me, non morietur in æternum. Crẽdis hoc? Ait illi: Vtique domine. Ego credidi, quia tu es Christus filius Dei uiui, qui in hunc mundũt uenisti. Et cũ hæc dixisset, abiit & uocauit Mariã sororeẽ suã in silentio, dicens

credit in me etiam si mortuus fuerit uiuet. d'uiuet. Ut uiuit Abraham, Isaac & Iacob, quorum dicitur sicut uiuorum. Credens etiã mortuus uiuit, sicut credens etiam uiuens mortuus est.

c silentio. Quia si audissent Iudæi eã uocatã fuisse a le-

sequenti

credit in me etiam si mortuus fuerit uiuet. d'uiuet. Ut uiuit Abraham, Isaac & Iacob, quorum dicitur sicut uiuorum. Credens etiã mortuus uiuit, sicut credens etiam uiuens mortuus est.

c silentio. Quia si audissent Iudæi eã uocatã fuisse a le-

sequenti

NICOLAUS DE LYRA.

quia primo agitur de eius peruentione, secundo, de eius susceptione, Martha ergo. In prima ergo parte dicitur sic: Venit itaq; Iesus & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentẽ. Quatuor dicit ad certitudinem mortis, quia licet sint aliqua infirmitates latentes, quibus uidetur aliquis mortuus ad tempus, hoc tamẽ non durat per quatuor dies. Dicit etiam in monumento, s. in terra reclusus, quia dato quod fuisset ibi positus vnus, nihilominus in tanto tempore fuisset ibi mortuus.

1 Erat autẽ Bethania iuxta Ierosolymã quasi stadiis quindecim. Quæ ualent leucam, excepto vno stadio.

2 Multi autẽ ex Iudæis uenerãt ad Martham & Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo. Tum quia erant nobiles domine. Tum quia erat satis prope, ut patet ex dictis.

3 Martha ergo. Hic agitur de Christi susceptione, & primo quo ad Martham secundo quo ad Mariã ibi: Et cũ hæc dixisset. Prima in duas, quia primo Christus a Martha deuote suscipitur. Secũdo fratris sui suscitatio ei promittitur, ibi: Dixit illi Iesus. In prima parte dicit sic. Martha ergo ut audiuit, quia Iesus uenit, ipsa. n. habebat curã domus, & ideo primo nunciatus est ei aduentus Christi per aliquem, qui aduentum Christi præuenerat.

4 Occurrit illi. Reuerenter & deuote.

5 Maria autem domi sedebat. Cũ Iudæis qui uenerant ad eas.

6 Dixit ergo Martha ad Iesũ. Domine si fuisses hic, frater meus nõ fuisset mortuus. Ex quo apparet, quod credebat ipsum posse præseruare fratrem suum a morte, tamen imperfecte credebat, quia uidetur innuere, quod non posset Christus tantum absens quantum præsens.

7 Sed & nunc scio, quia quæcunq; poposceris a Deo dabit tibi Deus. Videtur per hoc non fuisse edoc̃ta plene de eius deitate quia non dixisset, quæcunq; poposceris, sed dixisset, quæcunq; iusseris fiet.

8 Dicit illi Iesus. Hic suscitatio fratris sui ei promittitur, cum dicitur.

9 Resurget frater tuus. Sed illa intellexit hoc de resurrectione futura. Ideo subditur.

10 Dicit ei Martha, scio quia resur. in nouissimo die. patet, quod erat de secta Pharisæorũ, quãtũ ad hoc, q̃ consistit in resurrectionem futuram, & non de secta Sadducæorum, quibã hæc sententia non est.

11 Dicit ei Iesus. Explicans intentionem suã de resurrectione fratris sui propinqua.

12 Ego sum resurrectio. Scilicet causaliter. Tum quia resurrectio Christi est causa nostrę resurrectioni. Tum quia resurrectio generalis futura fiet uirtute Christi uocantis mortuos ad iudicium.

13 Et uita. Per essentiam, propter quod sum causa uite omnium uiuentibus, & possum dare uitam mortuis, quia quod est tale effectiã est causa omnium aliorum quę sunt per participationem, habetur 2. Metaph.

14 Qui credit in me. Sicut prædestinatus.

15 Etiam si mortuus fuerit. Per lapsum in peccatum non perit.

16 Viuet. Finaliter uita gratia.

17 Et omnis qui uiuit, & credit in me. Fide formata. Non morietur in æternum. Id est, morte æterna, licet morietur morte temporali, ad soluendum debitum natura.

19 Credis hoc. Non potest hoc quasi ignorans, sed querens confessionem ad meritum, quia ore fit confessio ad salutem, ut Rom. 10. b.

20 Ait illi: Vtique domine. Quia per Christi uerba effectus in fide plenius quam ante, quod patet ex eius sequenti confessione in qua primo exprimitur ipsius Christi dignitas sacerdotali regia, cum dicitur.

21 Ego credidi, quia tu es Christus. Id est, unctus unctio bebatur regib. & sacerdotibus, secundo Christi diuinitas, cũ dicitur.

22 Filius Dei. Scilicet naturalis: tertio incarnationis uel subditur.

23 Qui in hunc mundum uenisti. Non per loci mutationem, sed per carnis assumptionem.

24 Et cum hæc dixisset. Hic agitur de susceptione Christi ad Mariam, quia Martha a Christo edoc̃ta statim.

25 Abiit, & uocauit Mariam sororem suam. Ut auerteret nos ruinosos quos ipsa a Christo audierat.

26 Silentio. Propter Iudæos presentes, quorum aliqui cõfessum machinabantur, dicens.

querentur & ita non viderent miraculum. Sed quia pu-
 terunt eas ad sepulchrum fratris ituras, sequuti sunt.
 Et vocat te. Causa breuitatis in verbis Marthe ostēdit nō
 plus dictum, id est, quod dominus Mariam vocauerit.
 Sequuti sunt eam di. Hac iō euangelista narrare curauit,
 videamus que oc-
 cō fecerit vt plu-
 haberet testes
 reurrectio quadri-
 dui.

**THEOPHYLA-
 CYS.** Quamprim-
 m audiuit adesse
 Iesum, non segnis
 Maria, sed surgit
 & ad eum venit. Vn-
 de manifestū, quod
 non prauenisset il-
 lai Martha neque
 prius, siquidem cog-
 nouisset ista Iesum
 verum. Nondum
 aut Iesus venit in ca-
 stellum, Tardus. n.
 ne videretur ad
 miraculū pperare,
 se scib. illarū exora-
 tu hoc facere, & qñ
 quidem magnum
 er futurum mira-
 culū, & quale rarius
 fet erantq; multi
 acquirēdi per illud,
 ppter hoc dispen-
 sauit multi sunt mi-

a Magister adest, & vocat te. Illa vt audiuit, surrexit cito, & ve-
 nit ad eum. Nondum enim venerat Iesus in castellum, sed
 erat adhuc in illo loco, vbi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo
 qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cum vi-
 didissent Mariam, quia cito surrexit & exiit, sequuti sunt eam
 dicentes: Quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi. Ma-
 ria ergo cum venissent vbi erat Iesus, videns eum, cecidit ad
 pedes eius, & dixit ei: Domine, si fuisses hic, non eslet mor-
 tuus frater meus. Iesus ergo, vt vidit eam plorantem, & Iu-
 dæos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, &
 turbauit semetipsum, & dixit: Vbi posuistis eum? Dicunt
 ei: Domine, veni & vide. Et lachrymatus est Iesus. Dixe-
 runt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidam
 autem ex ipsis dixerunt. † Non poterat hic qui aperuit
 oculos cæci nati, facere vt hic non moreretur? Iesus er-
 go rursus fremens in semetipso venit ad monumentum.

Euangelista quod Iudæi qui erant
 in illa in domo secuti sunt illam.
 infremuit spi. Nota potestam: Ipse fremuit & turbauit se,
 qm alius turbare non potuit, sicut oia hmoi suscepit, qm
 vult. Significat aut quantum turbari debeat, pres-
 tantia mole peccati. Quando autem peccator computas
 q bona Dei accepit, quæ mala reddidit, fremit in spiri-
 tu & turbatur: Christus fremit in eo & turbatur, quia fides
 de

de Christo, Christus est in corde. Fremit vero fides in ho-
 mine, dum de peccatis increpat se.
 d Vbi posuistis eum. Qui absens sciuit mortuū, sicut & vbi sit
 sepultus, sed sic dicens, se quasi nescire perditum hominē
 significat, vnde dicitur: Non noui vos. Et: Vbi es Adam?
 e Iesus ergo. Diffi-

1 cultatem ostendit
 2 viuificationis talis
 3 peccatoris.
 4 * THEOPHY-
 LACTVS. Quare
 Euangelista sursum
 deorsumque vertit
 quod lachrimat⁹ sit
 5 Iesus, & infremuerit
 6 passioni? Vt nos di-
 scamus, quod vere
 natura nostra ami-
 7 ctus fuerit. Nam cū
 9 supra omnes Euan-
 gelistas sublimiora
 9 de domino loquat⁹,
 & magna diuinarū
 eius mysteria tradat,
 ea propter & in cor-
 10 poralibus humilior-
 ra loquitur, vnde &
 11 in luctu dicit q val-
 de se hominem ostē-
 derit ex hoc mon-
 12 strans carnis verita-
 13 tem, vt tu discas qā
 quamuis Deus fue-
 rit, fuerit & homo.
 Nam sicut Lucas ab

agonia & guttis sanguinis, & sodore, ita & hica luctu credi-
 bile facit quod carnem vere gestauerit.
 * GREG. Videndum est que culpa præcessit, aut quæ sit
 penitentia secuta post culpā vt quos omnipotens Deus p
 compunctionis gratiam visitat illos pastoris snia absoluat.
 Tunc. n. vera est absolutio præsentis cum æterni arbitriū
 sequitur iudicis. Quod bene quadriduani mortui resusci-
 tatio illa significat, quæ videlicet demonstrat, quia prius
 mortuum

NICOLAUS DE LYRA.
 1 Magister adest, & vo. te. Licet non sit supra, expressum quod
 Iesus vocaret Mariā, tamen hoc est credendū quia nō est proba-
 bilis quod Martha in hoc mentiretur, sed propter breuitatem euan-
 gelia illud omisit, quia sufficit ex verbo Martha exprimere.
 2 Illa vt audiuit, & c. venit ad eum. Ex magna deuotione.
 3 Nondum enim venerat Iesus in ca. Ostendens quod ad mi-
 racula faciēda non se ingerebat, & vt ex aduentu Iudæorum cum
 Maria ad ipsum, mag. s celebre & notorium esset miraculum.
 4 Iudæi ergo. Et patet litera vsque, ibi. dicentes.
 5 Quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi. Credebāt. n.
 6 esse subito motam ex compassione fratris sui, quia non audierā
 7 tum Martha vt dictum est.
 8 Maria & c. ceci. ad pedes eius. Quod non fecerat Martha. Ex
 9 pater, quod Maria magis amabat Iesum & reuerabatur.
 10 Et dixit ei. Domine si fuisses hic. Exponitur sicut supra.
 11 Iesus ergo. Hic consequenter agitur de Lazari suscitatione. Et
 dicitur in duas, quia primo ponitur suscitationi s actus, secundo
 s effectus, ibi: Multi ergo ex Iud. Prima in tres, quia primo
 dicitur affectio Christi ad Lazari, secundo sequens inde murmu-
 rō Iudæorū, ibi: Dixerunt ergo. Tertio Christus suscitāt mor-
 tuū ibi, Iesus ergo rursus. & c. Affectio Christi ad Lazari ostē-
 dit primo ex signo, cum dicitur; Iesus ergo vt vi. eam plo. &
 12 qui ve. cum ea ploran. Ex morte amici.
 13 Infremuit spi. & tur. seip. Fremitus cō surgit ex indignatio-
 ne te. n. Christi fremitus procedebat ex indignatione eius cōtra dia-
 bolū, per cuius suggestionem mors intrauit in mundum, quem erat
 cū debellaturus, turbatio autem illa procedebat ex cōpassione La-
 zari & sororum eius. Sciendum tamen, quod istæ passiones & cōsi-
 14 n. s non erant in Christo vitiosa, sed magis virtuosa quia nō erāt
 prouidentes iudicium rationis, sed magis sequentes & per ipsum
 extata, sicut dicit Philosophus 4. Eticho, quod passio ira excitata
 per virtutem fortitudinis, adiuvat ad actum eius fortius exequen-
 15 da. Secundo ostenditur affectio Christi ex verbo, cum dicitur. Vbi
 posuistis eum, & c. Tertio ex facto cum subditur.
 16 Et lachrymatus est. Ex pietate videns locū sepulture, per
 hoc

hoc etiam ostendit veritatem humana natura. Paris. n. periculi est
 disc. redere verā humanitatem in Christo, sicut & deitatem, & ideo
 vbi Christus ostendit suam deitatem, adiungebat aliqua ad declarā-
 dum suā humanitatē, & econuerso, & hoc patet in eius natiuitate,
 quando iacens in præsepio, ut homo infirmus. Stellā fecit radiare in
 celo, vt Deus, similiter in passione, quādo ipso morientes ex natura
 passibili sol obscuratus est inuisibili virtute Dei. Et hic similiter in
 suscitatione Lazari quadriduani, quod erat maxima virtutis turba-
 tus est & fleuit, ad declarandū veritatem humanitatis:
 11 Dixerunt. Hic ex affectu Christi ostenditur sequens murmura-
 tio. Iudæi enim viderunt Christum tristiari, & per consequens argue-
 ant, quod mors illa cōtra voluntatem Christi simpliciter accidisset,
 quia tristitia est de his que nobis nolētibz acciderunt, vt dicit Au-
 gu. 14. de civitate Dei, & per cōsequē s cōcludebant, quod nō potuis-
 set Lazari præseruasse à morte, & hoc est quod dicitur: Dixerunt
 ergo Iudæi, ecce quomo. ama. eum. Quia videbant evident si-
 gnum innuentes per hoc quod libenter st posset præseruasset eum à
 morte, & ex hoc vterius miraculum ceco nato illuminato volebāt
 annihilare, & in alium retorquere, dicentes.
 12 Non poterat hic qui aperuit oculos. Quasi dicat, ex quo
 nō potest hoc, nec illud potuit, nec fecit. Isti nō expectabant sufficien-
 ter, sed iudicabant ante tempus quia Christus plus fecit. Plus enim
 est mortuum suscitare, quam mortem infirmantis impedire.
 13 Iesus er. Hic consequenter ponitur Lazari suscitatio. Et ponū-
 tur hic quinque per ordinē facientia ad miraculi certitudinē & ma-
 gnificentiā. Partes patebunt prosequendo. Primū est descriptio se-
 pulchri, quod erat spelunca cauata in rupe magna, & profunda, ita
 quod poterant poni plura ibi corpora scilicet corpora eorum qui fue-
 runt eiusdē parentela, vnde frequēter dī in libris Reg. Sepultus est
 in sepulchro patrū suorū. Sic igitur erat factum sepulchri Lazari,
 & de super grandi lapide claudebatur. Ex quo patet vera mors La-
 zari, qā si fuisset ibi positus viuus, & sanus, infra quadriduum suis-
 set mortuus ex loci corruptione, & hoc est quod dicitur. Iesus. er.
 Indignatus cōtra maliciā Iudæorū de factis suis iniq; murmuratiū,
 & talis indignatio est virtuosa quā sicut ad virtuosū ptinet applan-
 dere bono, ita, et indignari cōtra malū. 14 Venit. Dicit. n. sepultura

D
 Mat. 7. d
 Gen. 3. d
 E
 F
 Ho. 27.
 Euāg. &
 moral. li
 bro 22. c
 Luc. 2. b.
 Luc. 23.
 Tristitia

A mortuum dñs vocavit & viuificauit dicens: *Lazare veni foras.* & postmodū is q̄ viuens egressus fuerat a discipulis est solutus, sicut scriptū est. Cumq; egressus esset q̄ fuerat ligatus institis. Tunc dixit discipulis: *Soluite eum & finite abire.* Ecce illū discipuli iā viuente soluant quē magister resuscitauit mortuum. **f. n.**

discipuli vt Lazari mortuum soluerent, fetorem magis ostēderūt quam virtutem, ex qua cōsideratione intuentum est, quod illos nos debemus per pastoralē auctoritatē soluere, quos auctorem nostrum cognoscimus per tantam gratiam viuificare. Quæ nimirum viuificatio ante operationem re-

B

Abierat in qui mortuus fuerat positus.

ctitudinis in ipsa iā cognoscitur confessione peccati. Vnde & huic ipsi mortuo Lazaro nequaquā dicitur reuiuiscere sed *veni foras.* Omnis quippe peccator dū culpam suam intra

conscientiam abscondit introrsum latet, in suis penetralibus occultatur. Sed mortuus venit foras, cum peccator nequitas suas sponte confitetur.

a *Erat autē spe.* Lazarus mortuus, figura est Iudæorum in Christo non credentium, & lapide, id est, onere legis oppressorum. Sorores pro eo rogantes, fideles sunt in populo Iudæorum.

MORALITER. Vnusquisque peccator mole peccatorum pressus & sua lege grauatus, & consuetudine sua mala iam fetens, alios exemplo suo malo aperte corrumpit. Sorores, cogitationes aliquæ, quia quandoque cogitans se male fecisse dolet.

b *Domine iam.* Timebant remoto lapide potius fetorem excitari, quam fratrem resuscitari.

C

conscientiam abscondit introrsum latet, in suis penetralibus occultatur. Sed mortuus venit foras, cum peccator nequitas suas sponte confitetur.

a *Erat autē spe.* Lazarus mortuus, figura est Iudæorum in Christo non credentium, & lapide, id est, onere legis oppressorum. Sorores pro eo rogantes, fideles sunt in populo Iudæorum.

MORALITER. Vnusquisque peccator mole peccatorum pressus & sua lege grauatus, & consuetudine sua mala iam fetens, alios exemplo suo malo aperte corrumpit. Sorores, cogitationes aliquæ, quia quandoque cogitans se male fecisse dolet.

b *Domine iam.* Timebant remoto lapide potius fetorem excitari, quam fratrem resuscitari.

c *Sed propter.* His verbis se gloriam patris querere, sicut aliis operibus ostendit. Nam quia s̄m hoiem minor erat patre, ab eo petit suscitationem Lazari, & ideo se exauditum dicit, & hoc pp̄ circumstantes, vt sic crederent Dei filium. **d** *Voce magna.* Fremuit, lachrymauit, clamauit, quia difficile surgit quem mors mala cōsuetudinis premit, sed tamen post magnam vocem surgit, id est, per magnam Dei gratiam viuificatur dum nitet.

1 *Ait Iesus:* Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei. **2** *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

3 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

4 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

5 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

6 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

7 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

8 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

9 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

10 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

11 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

12 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

13 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

14 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

15 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

16 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

17 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

18 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

19 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

20 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

21 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

22 *Ait Iesus:* Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fetet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, vidēbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cū dixisset voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus & institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidā

NICOLAUS DE LYRA.

* *monumentum, quasi monens monsem, quia monet viuentes, vt precogitent mortem.*

1 Erat autem spelunca. *Modo predicto facta.*

2 Ait Ie. *Hic ponitur secundum, s. lapidis amotio, cum dicitur.*

3 Tollite la. & c. do. iā. *Q. d. licet aliquādo suscitati sint mortui recenter, tamen quod iam quatruiduanus ex fetore solutus resuscitetur, non est sic auditum. Et hoc verbum videtur processisse ex admiratione Martha & eius ignorantia, quia eiusdem virtutis est suscitare mortuum vtroque modo. Ideo sequitur.*

4 Dicit ei Iesus. *Corrigendo eius, dictum.*

5 Nonne di. ti. & c. vi. glo. Dei. *Id est, gloriosam eius virtutem in suscitatione fratris tui.*

6 Tulerunt ergo la. *Ad præceptum Christi.*

7 Iesus autē. *Hic ponitur tertium, s. Christi oratio in lazari suscitatione quod facit ad declarationem miraculi, quia Iudæi Christo imponebant quod faciebat miracula virtute demonis, quod ostenditur falsum per hoc, quod in faciendo orat Deum, & hoc est quod dicitur Iesus autē ele. Vt ostenderet nobis formam orandi, quæ est per eleuationem mentis in Deum.*

8 Dixit: pa. gra. Deus. n. pater celestis magnificētissimus, & iō ex gratiarum actione de præteritis ad præstanda beneficia sequentia prouocatur, hoc enim est proprium magnifici, vt habetur 4. Etich.

9 Ego au. icie In his. n. quæ Christus absolute volebat, deliberata voluntate conformabatur diuina voluntati, & sic exaudiebatur. Sciendum tamen, quod orare patrem conuenit Christo ratione humanitatis in qua est minor patre, non autem ratione diuinitatis, in qua est ei æqualis.

10 Sed propter. *Multi. n. ex Iudæis dicebāt, quod in Beelzebub faciebāt signa, quod remouet conformando voluntatē suā cum voluntate diuina.*

11 Hec cū. dixit. *Hic ponitur quartum scilicet. Lazari vocatio. cū dicitur. Hæc cū dixisset voce magna cla. Hoc facit ad declarationem*

rationem miraculi, quia si dixisset in silentio, possent dicere ad se rñ quod verba magica dixisset, vel interposuisset. Per hoc et error eorū qui dicebāt animas defunctorū latitare in sepulchris, ideo clamauit Iesus voce magna in suscitatione Lazari, quali a reuocans a longinquo scilicet ab inferno, vt ad corpus rediret.

12 Et statim prodiit qui fuerat mortuus. *Hic ponitur vti scilicet Lazari suscitatio, cum dicitur: Et statim prodiit fuerat mortuus. Quia virtus diuina operatur in instanti.*

13 Ligatus pedes & manus. *Hic declaratur virtus diuina solū suscitando mortuū, sed etiam faciens ex ire ligatum; per hoc apparet certitudo miraculi, in quantum exiuit Lazarus eo modo fuerat in sepulchro positus.*

14 Dixit eis Iesus: soluite. *Hoc præcepit alijs, licet possent te- re per seipsū, vt accedentes de prope et tãgētes ex visu & tactu ens testes miraculi efficaciores, sicut supra dictū est de amotione la. li.*

15 Et finite abire. *Vt ostendatur vere suscitatus & nō phāta ce, per opera vita cuiusmodi est ambulatio, & comestio, & cōsilia, ideo infra dicitur se. a. quod Lazarus erat vnus de discumbentibus.*

16 Multi ergo. *Hic ponitur suscitationis effectus dupliciter primo quo ad præsentēs. Secūdo quo ad absentes, ibi: Collegerunt ergo. Effectus miraculi circa præsentēs ostendit ex hoc, quod vti præ dicto miraculo multi eorū crediderunt Christo, nec mirum, quia illud signum fuit diuine virtutis manifeste ostensiuum, q̄ non potest esse ad testificandum aliquod falsum, & hoc est quod dicitur: Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Et patet. Sicut.*

17 Quidam autem ex ipsis abierunt ad Phariseos, & ierunt eis quæ fecit Iesus. *Dicunt doctores aliqui, q̄ hoc fecerunt bono zelo moti, volētes ex miraculo viso refrenare irā eorū contra Iesum, tanquā irrationabilem, alij dicunt, q̄ male moti hoc fecerunt quia sicut ex signis visis boni, & electi cōuertuntur, ita frequenter mali obdurantur, & hoc magis videtur ex litera sequenti, ubi dicitur de congregatione Phariseorum ad trahendum de morte Christi.*

18 *Abierunt ad Phariseos, & ierunt eis quæ fecit Iesus. Dicunt doctores aliqui, q̄ hoc fecerunt bono zelo moti, volētes ex miraculo viso refrenare irā eorū contra Iesum, tanquā irrationabilem, alij dicunt, q̄ male moti hoc fecerunt quia sicut ex signis visis boni, & electi cōuertuntur, ita frequenter mali obdurantur, & hoc magis videtur ex litera sequenti, ubi dicitur de congregatione Phariseorum ad trahendum de morte Christi.*

19 *Abierunt ad Phariseos, & ierunt eis quæ fecit Iesus. Dicunt doctores aliqui, q̄ hoc fecerunt bono zelo moti, volētes ex miraculo viso refrenare irā eorū contra Iesum, tanquā irrationabilem, alij dicunt, q̄ male moti hoc fecerunt quia sicut ex signis visis boni, & electi cōuertuntur, ita frequenter mali obdurantur, & hoc magis videtur ex litera sequenti, ubi dicitur de congregatione Phariseorum ad trahendum de morte Christi.*

Marth.

12. 0.

* C.

Quid facimus? Quia hic homo, &c. * GREGORIUS Synagoga mandata Dei per legem protulit nascentem Ecclesiam equis inuidia se igne presumptit, Anno amulationis suae cibis ardebat, cum redemptoris nostri signa conspiciens per quos suos diceret. Quid facimus? Quia hic homo multa signa fa-

Videbant unde conuerti debuerant & peruersiores fuerunt querebant extinguere quem cerabant mortuo os viticare in ore tenebant legem sed legis persequebantur autorem.

Credent in eum: Venient Ro. Et quia stuebant doctrinam eius esse contra legem & paternas legis, timebant ne si omnes crederent in Christum, nemo remaneret qui contra Romanos ciuitatem dei & templum defenderet. Et ue. Roma.

De temporalibus timent, non de aeternis, & vtraque perdidit. Locus est Ierusalem quem perdiderunt Gentes suam perdiderunt ubique dispersi.

Hoc a semet ipso. AVGVSTINVS. Nota est malos per spiritum prophetiae praedicere futura, quod tamen Euangelista diuinitus tribuit sacramento, quia fuit Pontifex, id est, summus sacerdos,

cerdos, & mysterium habes in manibus spiritu Dei loquutus est. Deus constituit unum summum sacerdotem, cui mortuo vnus succederet. Sed per ambitionem postea euenit, ut plures essent & vicibus ministrarent. Forte & plures in vno, anno, ex quibus forte exibat qui incensum poneret, quod non licet nisi

autem ex ipsis abierunt ad Phariseos, & dixerunt eis quae fecit Iesus. Collegerunt ergo Pontifices & Pharisei concilium,

& dicebant: Quid facimus? Quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: Et venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem. Vnus autem

ex ipsis a Caphas nomine, cum esset Pontifex anni illius dixit eis: Vos nescitis quidquam, nec cogitatis: quia expedit vobis ut vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.

Hoc a semet ipso non dixit, sed cum esset Pontifex anni illius, prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gente: Et non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi

tem continuo si quis prophetat, propheta dicitur, sed si quis propheta ille ut prophetat, sicut neque omnes qui medicinas parat medicus, neque iustus, iustum quoddam faciens, sed qui iustitiam iuxta illud, iuste quod iustum est persequere. Propheta & Caiphas sed non prophetica mente, & propea non propheta. Pro gen. Iudeorum, s. in qua erant oues, hoc tamen Caiphas Sed quia

1 summo sacerdoti, ut
2 de Zacharia legitur.
3 * THEOPHYL.
4 Considera Pontificis
5 dignitatis virtute,
6 rem, quomodo plena
7 sit gratia spiritus sancti,
8 metui indigni sint,
9 qui illam gerant. Et
10 honora sacerdotes digni,
11 gne, propter gratiam
12 in eis non propter
13 eorum voluntatem
14 Igitur non solus Caiphas
15 prophetat: Sed
16 & alij multi indigni
17 futura dixerunt, Pharisaei
18 rao de fertilitate & sterilitate. Nabuchodonosor
19 donosor deregnis & de Christo, & Balaam
20 de Christo. Non autem
21 continuo si quis prophetat, propheta dicitur, sed si quis propheta ille ut prophetat, sicut neque omnes qui medicinas parat medicus, neque iustus, iustum quoddam faciens, sed qui iustitiam iuxta illud, iuste quod iustum est persequere. Propheta & Caiphas sed non prophetica mente, & propea non propheta. Pro gen. Iudeorum, s. in qua erant oues, hoc tamen Caiphas Sed quia

NICOLAVS DE LYRA.

Collegerunt Hic ponitur effectus suscitationis Lazari respectu gentium, quia audita suscitatione Lazari, ex ira et inuidia moti sunt tractandum de morte Christi. Et diuiditur in tres, quia primo ponitur eorum congregatio, secundo, congregatorum dubitatio, ibi. Et dicebant, tertio dubij determinatio, ibi. Vnus ex ipsis. In prima parte dicitur sic. Collegerunt ergo. Pon. qui erat maioris auctoritatis & magis literati.

Et Pharisei. Qui videbantur praeter alios religiosi, ex quibus factum eum grauius erat.

Concilium. Scilicet aduersus Iesum. Hoc non est ex textu, sed intelligitur. Circa hoc notandum, quod Pontifices erant de tribu Iuda, Pharisei autem pro magna parte erant de tribu Symeon, quia illa tribu habuit ortum sectae Phariseorum, ideo in figura huius praedictum fuit Genes. penult. a. Symeon & Leui fratres vasa iniquitatis bellantia, in concilio eorum non veniat anima mea. Et dice, Hic ponitur eorum dubitatio quid facerent de Iesu, quia bibant rationes ad vtramque partem. Ex euidencia enim miraculorum cogebantur dicere.

Quia hic homo multa signa facit. Et ex hoc sequitur, quod erat credendum magis quam Moysi, quia Moyses non tot nec tanta signa fecit, & maxime quando populus ei primo credidit, imo valde magis, ut patet Exod. 4. Et sic habebant argumentum ad ipsum recedendum & honorandum tanquam verum Christum, sed e conuerso auebant ad contrarium, dicentes.

Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Sicut in Christum quia Christo debebatur regimen secundum scripturas quas male agebant de temporali regno, ideo ex hoc videbatur sequi contra imperatorem Romanum rebellio, qui tunc temporis dominabatur eis. & hoc videbatur propinqua occasio destructionis ciuitatis & templi per potentiam Romanorum imperii, quae tunc erat maxima, & ideo ipsi non habebant aliquam virtutem resistendi, & hoc est quod dicitur.

Et ven. Rom. In tanta fortitudine, quod non poterimus resistere.

Et tollent nostrum locum: Id est, ciuitatem & templum.

Et gentem. Captiuando populum, & sic patet quod passio timoris succurrebat in eis iudicium rationis.

Vnus autem ex ipsis. Hic ponitur dubij determinatio. Et diuiditur in tres, quia primo dubium determinatur, secundo determinatio approbatur, ibi: Ab illo autem die. tertio a Christo euitatur, ibi: Iesus e. o. ia. r. o. in pa. Prima in duas, quia primo ponitur Caiphas determinatio, secundo, huius determinationis expositio, ibi: Hoc autem a semet ipso. In prima igitur parte dicitur sic. Vnus ex ipsis Caiphas nomine: Non est de textu, sed intelligitur nomen eius propter auctoritatem sui officij, unde subditur.

Cum esset. Pon. anni illius. Dominus autem praeciperat esse tantum summum sacerdotem, & per totam vitam suam, quo mori se alius

te alius sibi succederet, unde et in morte eius reuertebant fugitiui, sed propter cupiditatem & ambitionem suam statuerunt inter se illi qui erant de genere sacerdotali, ut quolibet anno vnus esset qui illo officio fungeretur. Aliam autem rationem assignat Iosephus di. A tempore Herodis Ascalonitae qui auxilio Romanorum occupauit regnum Iudaeae, sacerdotium communiter vendebatur, & sic propter maius lucrum temporale summus sacerdos frequenter mutabatur.

12 Dixit eis. Propter auctoritatem officij sic loquutus est dicens. 13 Vos nescitis quidquam nec cogi. Q. d. prima facie quilibet intelligens videre potest, quod ad mortem huius hominis debemus laborare. Cuius ratio est, quia bonum commune magis est eligendum quam bonum particulare. Si autem homo iste dimittatur, bonum totius populi dissipabitur, ut patet per praedicta secundum eorum estimationem, & sic concludit, quod ita agendum ad mortem Christi, etiam si ex parte eius non inueniatur aliqua causa, & hoc est quod dicitur.

14 Expedit vo. ut vnus moriatur ho. Etiam si esset bonus & iustus. 15 Pro populo. Id est, pro conseruatione populi.

16 Et non tota gens per. Sed maneat in vita, hic patet manifeste quod passio inuidiae & inuoluntatis contra Christum, et passio timoris perdendi gentem & locum subuertebant in eis rationis iudicium, quia in nullo casu licitum est interficere innocentem, per hoc. n. non procuratur bonum commune, sed magis destruitur, propter quod Dei iudicio factum est, quod illud malum quod credebant per mortem Christi euadere, s. destructionem loci & gentis, per mortem Christi incurrerunt, quia in poenam huius peccati Romani per Titum & Vespasianum locum & gentem destruxerunt anno 42. post passionem Christi, sicut fuerat a Daniele prophetatum 9. g. Et ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, &c. & a Salvatore praedictum Luc. 19. f. Videns ciuitatem sanctam Ierusalem, &c.

17 Hoc a seipso. Hic ponitur praedictae determinationis expositio, quae quidem expositio est Ioannis Euangelistae ostendentis qualiter Caiphas praedictam determinationem protulit. Quamuis. n. esset intentio Caiphas dare solum consilium de Christi morte per temporalis periculi euasione circa populum Iudaeorum, tamen verbum eius sic sonabat quod Christus erat moriturus pro gente & populo, & sic fuit prolatum pro salute spirituali, & non solum Iudaeorum, sed etiam omnium gentium qui credituri erant in ipsum, & hoc est quod dicitur. Hoc a semet ipso. &c. supple praedictum verbum hoc modo protulit, sed per motionem alterius

18 Sed cum esset Pon. Quia ipso ignorante dictum propheticum protulit, non ratione sui meriti, sed dignitatis officij.

19 Quia mor. er. pro gente. Scilicet Iudaeorum quia multi de Iudaeis saluati sunt super ipsum.

20 Et, &c. sed ut filii. Non quia adhuc essent filii Dei actu, sed in potentia ad actum reducenda, quia erant praedestinati.

21 Qui erant dispersi. Per diuersos ritus gentilium.

Io. Iosephus

A Sed quia no-
uerat euan-
gelista esse
alias oues,
addidit. Sed
ut filios Dei
qui erant di-
spersi congre-
garet. Filij
prædestina-
tione, sicut
& oues in
Israël, non-
dum enim
erant, quia
nondum cre-
diderant

B

C

Math: 12. b.
Mar: 3. a.
1 Math: 26. b.
Mar: 14. a.
Luc: 22. a.
1 videtur
vobis:

congregaret in vnum. † Ab illo ergo die † cogitauerunt vt interficerent eum. Iesus ergo iam non palam ambulabat † apud Iudæos, sed abiit in regionem iuxta desertum, in ciuitatem quæ dicitur Ephrem & ibi morabatur cum discipulis suis. † Proximum autem erat Pascha Iudæorum, & ascenderunt multi Ierosolymam de regione ante Pascha, vt sanctificarent seiplos. Quærebant ergo Iesum, & colloquebantur ad inuicem in templo stantes. Quid † putatis, quia non venit ad diem festum? Dederant autem pontifices & Pharisei mandatum, ut si quis cognouerit vbi sit, indicet, vt apprehenderent eum.

Non quod hoc non posset, sed docet suos credere futuri persecutorum. in Ephrem quæ interpretatur fructificatio id est ecclesia.

Significat transitum ad getes

Sicut præcepit Deus vndique conuenire ad Pascha vt illius diei sanctificarentur celebratione. Male. Obliti sunt sanctificationis in ipso loco orationis tractat de nece agni.

Ad occidendum.

diderant:
1 a Prox
2 autem. I
3 cha figu
4 in quo m
5 vetus ag
6 immolan
7 est, con
8 lum erat
9 ter Iud
10 de eo o
11 dendo &
12 le appro
quat pat
nis loco.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Cōgregaret in vnum. Id est, in vnam ecclesiam ex Iudæis & gentibus constitutā, vt esset vnum ouile, sicut est vnus pastor, vt supra dictum est praxe. ca. propter quod Gen. pen. g. dicitur de Christo. Ipse erit expectatio gentium nō solum Iudæorum. Nec hoc est contra illud quod dicit saluator Mat. 15c. Nō sum missus nisi ad oues quæ perierant domus Israel. Quia ibi saluator loquitur de sua missione ad predicandum in persona propria. Propter quod apostolus dicit Rom. 15. b. Dico enim dominum Iesum Christū mihi vnum fuisse circumfisionis.
- 2 Ab illo Hic ponitur determinationis Caiphæ approbatio quāuis esset iniqua, quia omnes alij erant affectati ad procurandū mortem sicut & ipse, & hoc est quod dicitur: Ab illo ergo die cc. ve. inter. e. Licet. n. ante habuissent voluntatem interficiendi ipsum. vt patuit per prædicta, tamen ex consilio Caiphæ diffinierunt hoc ad implere quam citius possent.
- 3 Iesus er. Hic consequenter ponitur huius determinationis declinatio non. n. adhuc erat tempus passionis Christi a Deo præordinatū, & Iudæi quærebant occidere eum, vt visum est, ideo recessit ad ipsos et hoc est quod dicitur. Iesus er. iā non in pa.ambu. ap. Iudæos. Quamuis. n. inter eos exiens posset eorū impetum refrænare tamen voluit ad tempus latere & se occultare, rationibus prædictis cap. 8. & 10. vbi similiter agitur de sua occultatione.
- 4 Sed abiit in regionē iuxta desertū. Vbi pauci de Iudæis erāt.
- 5 In ciuitatem quæ dicitur Ephrem. Quæ erat parua & parum populata.
- 6 Et ibi morabatur cum discipulis suis. Vsq̄ ad tempus propinquum sua passionis.
- 7 Proximum autem e. pa. Iu. Hoc subditur ad ostendendum, q̄ Christus paruo tempore in illa ciuitate se occultauit quia ante Pascha in Ierusalem venit.
- 8 Et ascenderunt multi Ierosolymam de regione. Quia tenebantur de tota Iudæa ad solennitatem venire.
- 9 Ante Pascha vt sancti, seiplos. Orationibus & sacrificijs, ad digne comedendū agnū paschalē, & si hoc fiebat de agno figurati multo magis se debet homo sanctificare orationibus & bonis operibus ad digne recipiendum verum agnū immaculatū corpus Iesu Christi.
- 10 Quærite. er. le. Vt audirēt eius doctrinam, de cuius miraculis audierant famam.
- 11 Et colloquebantur ad inuicem. Quia mirabantur, quod in tanta congregatione non venerat ad docendū, ideo quærebāt. Quid pu. Et subdit euangelista quasi respondens quæstioni eorum.
- 12 Dederāt aut. Et patet litera. Propter hoc. n. ab eis licet ab ingratis & obstinatis recesserat vsq̄ ad tempus sua passionis dispositū. Circa prædicta in hoc ca. queritur vtrum Caiphæ erat vere propheta? Et arguit primo, q̄ sic, quia Balaam dicitur vere propheta, vt habetur. Num. 24. & tamen fuit malus homo. donum. n. prophetiæ aliquando malis hominibus conceditur ergo malitia Caiphæ non impediuit in eo veritatem prophetiæ. Item in litera dicitur hic, quod prophetauit quod Iesus esset moriturus pro gente & vt filios Dei qui erāt dispersi congregaret, & hoc verbum euangelistæ videretur falsum q̄ nullo modo est dicendum, nisi Caiphæ fuisset vere propheta. Cōtrarium arguitur per hoc quod ipse dixit falsum, dicens illis qui de morte Christi tractabant. Expedit vobis vt vnus homo moriatur. Mors enim Christi nō fuit expediens illis qui eam procurauerunt falsitas autem non subest prophetiæ, ergo, &c. Responsio dicendum, quod ad rationem

An Cai-
phas tu-
erit vere
ppheta.

rationem veri prophetae duo requiruntur. Primum est q̄ habeat veram cognitionem de aliquo occulto respectu aliorum hominum in quibus conuersatur, propter hoc dicitur propheta quasi proculum vt supra dictum est in quatuor cognoscit ea quæ longinqua sunt a cognitione aliorum, propter quod si alicui fiat apparitio, indicans aliquid occultum non dicitur propheta, si illud sit ei cognitū. Sic Pharisæi dicitur spicas designantes qualitatem futurorum annorū, & Nabodonosor statuam designantem mutabilitatem regnorum, neuter fuit propheta, sed Ioseph & Daniel qui de occultis illis cognitiōem habuerunt propter q̄ dicitur Dan. 10. a. intelligentia opus est in vniuersa, quia non potest dici propheta sine intellectuali cognitione sola. n. imaginaria non facit prophetā, vt visū est. Secundo requiritur, ipsa cognitio fiat mediante spiritu bono. maligni enim spiritu quando reuelant hominibus ea quæ sunt alijs occulta, non tam hoc dicuntur veri prophetae, sed solum cum additione diminuentur sicut in sacra scriptura dicuntur frequenter aliqui prophetae Balaam & Ioseph excelsorum talis. n. non dicitur propheta absolute, sicut homo mortuus dicitur homo propter additionē diminuentē. prophetia vera cōputatur inter spiritus sancti dona. Cū ergo querit de Caiphæ dicendum quod non fuit vere propheta, quia nullam cognitionem habuit in secreto dominice passionis q̄ esset futura pro spūali saluamāni generis, sed tantū intendebat dare consiliū de morte Christi propter timorem Romanorum. Veruntamen secundum q̄ hic dicitur Christo. & Aug. Spiritus sanctus in prolacione sui cōsiliū sic mouit quā eius, quod ipse ignorante verba quæ protulit significabant illi mortem esse futuram pro spūali hominum salute non tamen protulit vere propheta, ex hoc quod verbum propheticū ignoras protulit, alio linguam eius ad hoc mouente. Sicut nec asina Balaam potest animal rōnale ex hoc quod verba rōnabilia protulit vt patet Gen. 22. e. quia illa non processerunt ex interiori cōceptione, seu propria cognitione, sed magis ex diuina motione secundum quod ibidē dicitur. Aperuit dñs asinæ, &c. Licet. n. Caiphæ tūc de morte Christi protulit, & alios per suum consiliū ad hoc inducere voluerit, non fuit ex propria conceptione & diabolo hoc suggerente, q̄ tūc protulit sic protulit, quod per verba illa significaretur passio Christi futura spūali hominum salute, hoc nullo modo ab eo fuit, vt dicitur, quia quātum ad hoc solū, verbū illud erat propheticū ideo potest non potest dici propheta. Ad primum dicendum, quod non est de ipso Balaam, quia quamuis fuit malus, habuit tamen veram cognitionem occultorum, vt ibidē dicitur. Dixit vir cui obturat oculus, qui visiones omnipotentes videt. Caiphæ autem cognitionem non habuit, vt visum est & ideo negatur ab eo prophetia nō propter suam malitiam, sed propter cognitionis defectū. Ad secundum dicendum verbum euangelistæ est verum si bene intelligatur non enim dixit, quod Caiphæ esset propheta, sed quod protulit euangelista dicit, sed spiritu sancto linguam eius mouente ipsi ignorante propter quod non habuit vere rationem prophetae. Argumentum etiam in contrarium est solandum, quia sicut dicitur est, Caiphæ illud verbum protulit per motionem spiritus sancti, quod nullum est falsum & ideo Caiphæ dicitur. Expedit vobis vt vnus moriatur homo, &c. verum dixit, si bene intelligatur quod Christi quantum est in se, fuit expediens omnibus etiam illis qui de eius morte tractauerunt, quāuis aliqui eorū per suam malitiam utilitatem recūsauerunt, sicut & alij peccatores in peccato mortali decedentes.

ADDITIO.

In ca. 11. vbi dicitur in possilla. Infirmetas curabilis non dicitur proprie languor. Languor nō designat infirmitatis in curabilitatem quinimmo debilitatem

biliter tantum significat, quæ contingit quādoq; sine graui infirmitate. Vnde aliquando additur huic termino languor dicto significans magnitudinem eius, vnde 2. Par. 24. g. Dimiserunt eū in iherosolymis magnis. Si enim languor de se significaret incurabilitatem infirmitatis

infirmatis superflue adderetur magnum, cum quilibet infirmitas in curabilis est magna. Nec facit ad propositum utrum infirmitas Lazari curabilis via natura, vel non, quia miraculum Lazari ex resurrectione maxime insolita singulariter predicatur non aut de cura infirmitatis. Christus. n. innumerabiles infirmitates curauerat, ut patet in processu euangeliorum de quib. tamen non sic solemnizatur. Curatio. n. infirmitatum non est in tanto gradu miraculorum sicut resuscitatio mortui praesertim quatruiduani, ut S. Tho. in 1. parte, q. 15. art. vlt. in cor. questio.

ADDITIONO II.

In eo. cap. Vbi dicitur in postil. Circa hoc notandum, quod pontifices erant de tribu Leui: et tam sacerdotes quam Leuita oēs erant Leuita rōne generis curam Aaron, a quo sacerdotes descendebant, quam alii eiusdē tribu Leui patriarcha descendissent, tamen soli Leuita, qui non erant sacerdotes retinuerunt sibi nomen generis, unde Nu. 18. c. Filiis autem Leui dedi omnes decimas Israelis, &c. In quo ca. pluries vocat Leuitas prout distinguuntur a sacerdotib. Aaronitis, ut ibidē patet: & sic in multis alijs locis, vnde sic loquendo de sacerdotib. & Leuitis, s. prout ab inuicem distinguuntur, tenendum est quod Leuitae non fuerunt participes in fabricatione seu adoratione vituli, qđ fuit maximum peccatum inter cetera a populo Israelitico cōmissa, ut Exo. 32. Similiter nec particeps fuerunt in occisione Christi, licet in vtraque scelere sacerdotes de principalib. fuerunt specialiter, scđm opinātes Aaron idololatrasset in illo factō primum pater Exod. 32. f. ubi dicitur Moyses volens vindictā facere in populo idololatrāte clamasse. Si quis est Domini, adiungatur mihi. Statim subditur. Cōgregaue sunt ad eum omnes filij Leui. Et sic patet quod Leuitae illo actu domino adhaerunt. Quod et hñ in gl. Deut. 33. ubi sic. Quod fecerunt vitulum aureum Leuitae accincti gladiis iube e Moyses a porta vsq; ad portam, idololatrās interfecerunt. Sed constat quod Aaron de principalib. fuit in illo crimine, prout ibi patet, s. scđm praedictos opinantes. Addunt et Hebraei prout Raytoy. tradit in suo Deut. tit. de idololatria c. 1. quod licet populus Israeliticus pluries idololatrasset, ut in multis & varijs sacrae scripturae locis habetur Leuitae tamen nunquam idololatrarunt. & sic patet primum scđm uero habetur expresse in gl. Deut. vbi sup. vbi super illi uerbum quod legitur de Leui. Iudicasti eum ad aquas contradicenti, sic ait. Aqua populi sunt qui contradicentes clamaue rō Crucifige crucifige eum, & sanguis eius super nos & super te. no. Ad cumulum. n. perfectionis Leui adiungit. Qui dixit patri suo, &c. Hac in gl. Ex qua manifeste habetur, quod Leui separatus fuit ab illis qui clamabant. Crucifige, &c. & per consequens a ceteris sacerdotib. & huiusmodi fuerunt in occisione Christi, in quo praecipue sacerdotū & huiusmodi fuerunt manifeste participes. Veritas gl. ex serie literae euangelistae potest haberi, vbi in materia passionis Christi in qua de oib. statib. Hebraeorum expressa fit mentio, s. de iudicib. sacerdotib. & summis sacerdotib. scribis & Phariseis, et huiusmodi. De Leuitis tamen nullis euangelistarum in hac materia legitur facere mentionem, ut patet discurrenti quatuor euangelia in materia passionis. Constat et, quod in alijs euangelicis historijs, vbi Leuita

uita interueniunt mentio fit de e'is prout a sacerdotib. distinguuntur ut sup. i. b. Miserunt Iudaei sacerdotes & Leuitas, &c. & sic in alijs, & sic patet scđm. Ex quib. sequitur, quod prophetia Iacob Gen. pen. a Symeon & Leui fratres, &c. per postil. allegata, si ad passionē Christi applicetur intelligēda est de Symeone a quo Pharisaei & huiusmodi descenderūt, & de Leui persona sacerdotū tñ seu pōtificū ab Aaron descendentiū, non aut Leuitis prout, a sacerdotib. distinguuntur. Prophetia uero Moysi applicāda est tribui Leui, prout distinguitur a sacerdotio, qui immunes fuerunt, ut iā dictū est tam a peccato vituli quam ab occisione Christi & scđm Heb. et a quacunque idololatria. Si aut contra praedicta obijciatur de hoc quod dicitur in prophetia Moysi si Deut. ubi sup. Qui dixit patri suo & matri suae nescio vos & fratribus suis ignoro illos, &c. Ex quib. uñ, qđ Leuita patres & matres similes & fratres & filios habebant idololatrās seu procurantes occisionē Christi. Dicendū, quod quia Leuitae admiscebātur cū alijs tribub. in matrimonijs, sicut & aliae trib. inde potuit saepe cōtingere, quod Leuitae haberent matres & patres matrum ex alijs tribus similiter & nepotes, s. filios sororum, qui dicuntur fratres unde de Abraham & Loth nepote suo dicebatur. Fratres. n. sumus, ut Gene. 13. b. Similiter & filios filiarum quae contraxerant in alia tribu & tales sunt quasi filij, unde de talib. uerificat prophetia Moysi praedicta, s. Qui dixit patri suo & matri suae, &c. Eo quod proprii Leuitae, s. de genere Leuitarum per masculinam lineam descendentes, separauerunt se a praedictis consanguineis de tribubus alienis descendentijs. in praedictis duobus casibus, ut Deo adhaerent, prout i. praedicta testantur, quibus litera consonat ut dictum est.

REPLICA.

In ca. 11. Vbi dicitur. Lazarus lā. dicit postilla ex hoc infirmitatem fuisse per naturam incurabilem, quia infirmitas curabilis proprie non dicitur languor Burg. dicit quod languor non dicit incurabilitatem, quia illi termino additur alius terminus significans magnitudinem 2. Par. 24. vbi dicitur. Magnus languor. Ibi dico, quod magnus refertur ad intensiōem doloris, quia multi morbi incurabiles sunt parui doloris, ut Phthisis, Hydropysis, &c. Quidam autem intensiui doloris sunt sicut febres & huiusmodi, cum igitur in scriptura languori additur magnitudo, languor pertinet ad incurabilitatem, magnitudo ad doloris intensiōem.

REPLICA.

In eo. c. Vbi dicitur. Collegerunt pont. & pha. concii. dicit postil. pontifices fuisse de tribu Leui Pharisaeos aut ut plurimum de tribu Symeon, iuxta illam prophetiam Iacob dicentis, Symeon & Leui frastra uasa iniquitatis bellantia, in consilium eorum non ueniet anima mea. Burg. Fortasse de tribu Leui, per magnam digressionem uult saluare Leuitas, ut distinguuntur contra sacerdotes qui ab Aaron descendunt dicens eos nunquam idololatrasse, nec in morte Christi cōsensisse. Quod si uerum est, sicut non credimus, rationabiles fuisset Leuitas ut sic distinctos etiam a uindicta mortis Christi praeseruare, uel saltem ad fidē Christi pra alijs conuertere, quod factum non est: de conuersione. n. Iudaeorum legitur de sacerdotib. conuersis Act. 6. b. Multa turba sacerdotum obediēbat fidei de Leuitis nihil in speciali praesumo igitur contra Burg. quia frustra eos excusat.

Gen. pe multi. 2.

CAP. XII.

Esus ergo ante sex dies Pasche ministrarit significat quod in domo eius cena fuerit. Obseruare autem fidem mulieres quomodo non permiserit ancillis ministerium, sed per seipsam ministraret. Omnia sexta quia sex diebus omnia fecit sexta die hominem condidit, sexta aetate redimere uenit, sexta feria passus est, sexta hora mortuus est. Venit autem ad Bethaniam, id est, ad maximum obedientiae, ipse obediens patri usque ad mortem docens ecclesiam obedientiam, quae est in monte Olei, id est, misericordiae nec potest abscondi, in qua suscitatus sepultos a peccatis grauib. Ibi fit cena in fide & deuotione iustorum. Martha ministrat. i. dū quilibet fidelis opera deuotionis ministrat.

D E F Phil. 2. b.

CAP. XII.

Siens eos conspirasse uenia quasi agnus ad uictimam, ut uerum Pascha habeamus.

Esus ergo ante sex dies Pasche ministrarit

sepultos a peccatis grauib. Ibi fit cena in fide & deuotione iustorum. Martha ministrat. i. dū quilibet fidelis opera deuotionis ministrat.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XII.

Esus ergo. Postquam Ioannes declarauit diuinitatem Christi per opera facta in eius uita, hic etiam declarat per ea quae in eorum morte sunt facta. Et diuiditur in duas, quia primo determinat de eius

eius morte & passione, secundo de eius resurrectione, 20. cap. Vna autem sabb. Prima in duas, quia primo declarat mortis Christi occasionem secundo ipsam mortem, secundo cap. Ante diem festum. Circa primum sciendum, quod occasio mortis Christi fuit inuidia Iudaeorum ex fama, & gloria Christi. Ideo diuiditur in duas, quia primo describitur

MORALITER.

Esus ergo ante sex dies Pa. ALCVINVS. quod ante sex dies ve

nit Bethaniam, significat quod ille qui sex diebus omnia fecerat, & sexto die hominem creauerat, ipse sexta mundi aetate, sexta feria, sexta hora redimere mundum uenerat.

A domino impendit Lazarus, id est, suscitari de gravibus cum
 his qui manserunt in iustitia, huiusmodi epulantur de presentia domini.
 7uc 7.6 Maria, quae olim penitens unxit pedes, nec ibi de quo unguen-
 to, modo caput & pedes precioso, ibi rudimenta penitentium,
 hic iustitiam designat perfectorum, unde hic libra unguen-
 ti, id est, perfectio ius-
 titiae, unguentum,
 quia bonus odor fumus a
 Deo: Caput ungit, qui
 alia de eo predicat.
 Pedes, qui infirma ve-
 neratur. Capillis ter-
 git, quis suis super-
 fluis pauperes, qui in
 terra indigent reficit.
 Odore domus, id est,
B bona fama mundus
 repletur.
 ¶ Simo-
 n. 1. 2. 3.
 ¶ Mar-
 thae.
 ¶ Luc. 7. 6.

venit in Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem su-
 scitavit Iesus. Fecerunt tamen ei cenam ibi: & Martha mi-
 nistrabat: Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus cum
 eo. ¶ Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici pre-
 ciosi, & unxit pedes Iesu, & extersit capillis suis pedes eius &
 domus impleta est ex odore unguenti. Dixit ergo vnus ex di-
 scipulis eius Iudas Scariothis, qui erat eum traditurus: Quare
 hoc unguentum non venit trecentis denariis, & datum est egenis?
 Dixit autem hoc, non quia de egenis tamen pertinebat ad eum, sed
 quia fur erat, & tamen loculos habens, ea quae mittebantur portabat.

meratur, ut doceamur malos tolerare, ne corpus Christi
 vidam us, & malos bonis non obesse
 * THEO. Iudas cum esset avarus reprehendit hor-
 modum, quare non obtulisti pecuniam inquit, ut posses
 licet furari, sed unguentum? Quo igitur alius Euang.

1 dicit, quod omni-
 2 scipuli hoc dixe-
 3 Dicendum igitur
 4 omnes quidem
 5 rint, sed non talia
 6 re alij, qua ille.
 7 reprehendit autem
 8 eum dominus, ut
 9 uis sciret furari
 10 homo hoc illum d
 11 nolebat. n. illum
 12 fundere. Docet
 13 longanimis de
 14 esse erga tales, se
 15 culte opprobriat
 16 ditionem, tamen
 17 propter avaritiam
 18 traditurus esset
 19 in mortem: Id
 20 sepulturae men
 perstringens in
 tuam eius, si q

b Maria ergo. Preciosum unguentum fit de Nardo maximè
 de spicis, hic autem dicitur pistici a loco unde erat. Et inter-
 pretatur fidelis, non alia admixtione corrupti.
c Dixit ergo vnus. Iudas etsi malus tamè inter Apostolos nu-
 mera-

to corrigatur.
 d Non quia, &c. Quantum ad suam intentionem ad
 pertinebat de egenis, quia non curabat de ipsis, non quod
 missum esset ei dispensare pauperibus
 e Loculos habens, &c. Cui ministrant angeli, loculos ha-

NICOLAUS DE LYRA.

bitur eius fama siue glorificatio, secundo Iudaeorum infidelitas et ob-
 stinatio, ibi. Cum autem tanta signa. Prima in duas, quia primo
 ponitur eius glorificatio ab homine, secundo a Deo patre ibi. Nunc
 anima mea turbata. Prima in tres, quia primo ponitur glorificatio
 Christi ab amicis familiaribus. secundo a turba vulgaribus, ibi. Cogno-
 uerunt ergo turbae. tertio a gentilibus, ibi. Erant autem Gentiles.
 Prima adhuc in duas, quia primo ponitur obsequium Christi factum
 ab amicis in generali, secundo a Maria in speciali, ibi. Maria ergo.
 In prima parte dicitur sic. Iesus ergo ante sex dies Paschae. Im-
 mediate enim post suscitationem Lazari Iudaei diffinierunt occidere
 Christum, ut praedictum est, & ideo recesserant quousque appropin-
 quaret Pascha, in quo immolabatur agnus Paschalis, ut sic Christus
 qui est agnus uerus immolaretur pro nobis immediate post immola-
 tionem agni Paschalis figuralis, ut veritas figura succederet.
 1 Venit in Bethaniam. Quae est prope Ierusalem ad duo miliaria,
 ubi Lazarus fuit mortuus quem suscitavit Iesus. Illuc enim venit, ut ex
 memoria miraculi ibidem facti turba populi moueretur ad eum honori-
 fice recipiendum in Ierusalem ante suam passionem, sicut fuerat praedi-
 ctum per Zachariam prophetam 9. c. Exulta satis filia Sion, iu-
 bila filia Ierusalem, ecce rex tuus venit, &c.
 2 Fecerunt autem ei cenam ibi. Homines illius loci. Et fuit haec cena in
 domo Simonis leprosi, ut communiter tenent doctores, fuerat tamen
 prius a Christo curatus, sed nomen remanserat ad memoriam miraculi.
 ORIG. autem dicit, quod illa cena fuerat in domo Marthae quod
 probat ex eo quod subditur.
 3 Et Martha mini. Sed potest dici, quod iste Simon erat vicinus
 Marthae, & propter hoc ipsa ministrabat in domo eius, sicut homines
 solent facere in domibus amicorum suorum, & maxime propter reueren-
 tiam ipsius Christi comedentis ibidem.
 4 Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus eo. Inuitatus a Simone,
 hoc autem factum est ad declarationem ueri miraculi de eius susci-
 tatione.
 5 Maria ergo. Hic describitur obsequium Christo impensum a Ma-
 ria in speciali. Et diuiditur in tres, quia primo ponitur Mariae deuotio,
 secundo Iudaei indignatio, ibi. Dixit ergo vnus. tertio eius repre-
 hensio ibi. Dixit ergo Iesus. In prima igitur parte dicitur sic. Ma-
 ria ergo.
 6 Accepit libram. In quo notatur quantitas unguenti, non est ue-
 risimile, quod esset aliquid grossae materiae, sicut unguenta communi-
 ter dicta, quia indecens esset tale quid ponere super caput hominis
 sedentis in mensa. Maria autem non solum unxit pedes domini, sed
 etiam caput, ut Matth. exprimit 26. a. & Marcus 14. licet hic omit-
 tatur.

tatur. Et ideo dicendum, quod hic uocatur unguentum liquor
 sus de re aromatica expressus, sicut aqua rosea de rosis ex-
 pressa. Aliter dicitur, quod fuit lachryma fluens naturaliter de
 aromatica.
 7 Nardi nomen est herba nigra aromatica habentis spicam
 ter hoc dicitur Mar. 14. a. Nardi spicati, & de illis spicis ext-
 tur liquor praedictus per artificium, uel naturam secundum a.
 8 Pistici. Secundum Aug. nomen est loci, ubi crescit herba, in
 lis liquor exprimitur, sed melius dicitur. Pistici, id est, fidelis
 enim Graece, fides est Latine, hoc est dictum, quod illi liquor
 rus, & uerus, non habens aliquid aliud admixtum, nec soporificu-
 tum.
 9 Preciosi. Quia ualebat trecentos denarios, ut habetur Mar. 14.
 ca. i. trecentos nummos uisuales, erat. n. liquor ille refrigerans
 confortatiuus membrorum, & consolidatiuus, & ualde odorosus.
 10 Et unxit pedes Iesu & extersit capillis suis pedes eius.
 dine conuerso factum fuit quam hic scribatur, quia primo lauauit
 & extersit, & postea unxit.
 11 Et domus impleta est ex odore unguenti. Ex quo patet
 ciositas unguenti & deuotio Mariae expendens rem eam pro
 in obsequium domini. Vtrum autem ista fuit mulier de qua
 Lucas, dictum fuit c. praecedenti.
 12 Dixit ergo. Hic ponitur Iudaei murmuratio, cum dicitur
 13 Vnus ex discipulis eius, Iudas Scariothis. Hoc dicitur ad
 ferentiam alterius Iudaei.
 14 Qui erat eum traditurus. Licet enim primo fuerit bonus uan-
 do uocatus fuit ad apostolatam, ut sup. dictum est, tamen post lap-
 sus est in peccatum. Quod dominus in sua societate tolerauit, &
 dicit nobis exemplum tolerandi malos.
 15 Quare hoc unguentum non venit, &c. Id est, uendi-
 de uersus. De re quae uenit gratia nulla uenit. Habet enim
 passui sub uoce actiua.
 16 Et datum est egenis. Hoc dicitur simulans pietatem, ad
 dum suam cupiditatem propter quod subdit euangelista.
 17 Dixit autem hoc, non quia de egenis. i. de illis non
 licet enim ea portaret quae dabantur Christo ad dandum paupe-
 tamen faciebat, sed retinebat sibi, ideo subditur.
 18 Qui fur erat, & loculos habens. In quibus abscondebatur ea quae
 in alios usus expendi, unde subditur.
 19 Et quae mittebantur. i. Christo dabantur ad subueniendum
 cessitatibus Christi & discipulorum eius, & ad dandum paupe-
 20 Portabat. i. officium portandi & seruandi habebat ad illi
 licet hoc infideliter ageret. Ex hoc patet, quod Christus & discipuli
 & eius

MORALITER

¶ Maria ergo accepit libram unguenti. Exponatur sicut supra Matth. 26. & Mar. 14.

¶ Cogit

tus pauperum, condescendens infirmis.
 re illam. Nouit furem, sed non prodit, docens tolerare,
 s. Tantum obsequium Marię commendat, ostendens
 esset moriturus, & ad sepeliendum aromatibus vngē
 deo Marię cui nō licuit mortuum vngere, datū est vi
 m officio fune
 nare, vnde secū a
 Mar. dicitur, qđ
 t, id est, potuit, b
 fecit, pręuenit
 e corpus meū
 ulturam.
 magna patientia d
 arguit Iudam a-
 rę, & non causa
 rum dixisse, sed
 ione monstrat
 esse culpandos f
 , qui ipsi inter
 nes conuersan-
 acultatibus mi-
 nt, qui paruo
 ore corporali-
 ter apud eos man-
 g
 , cum semper
 pauperes futuri
 us elemosyna
 impendi.
 a autem non sem. ha. Corporali pręsentia. Vel non habebi
 Iuda & qui sunt huiusmodi, quia si mali iā cōmuni-
 cant

cant sacramentis, postea tñ non habent dominum vt boni.
 c Et ne. Curiositas hos, non charitas adduxit. Nos ecōtra, si
 cognoscimus Iesum obedientis animę domū in qua habi-
 tet inuenisse veniamus illuc contēplatione, non pp hoīem
 tñ quem in anima suscitatum videmus, sed vt bonam ui-
 tam imitemur, & per
 1 hoc ad visionem Iesu
 2 perueniamus.
 3 d Sed ut Laza. MYSTI-
 4 ce. Resurgentes in se-
 5 cundo aduentu rapiē
 6 tur in aera cum domi
 7 no.
 8 e Cogita. Quia non
 9 poterant occultare
 vel negare miraculū,
 stulte volunt occide-
 10 re, quasi non possit
 suscitare occisum,
 11 qui suscitauit defun-
 ctum.
 12 f In crastinum. Ec-
 13 ce oues ex Israel ue-
 14 niunt ad pastorem
 15 Rami sunt laudes si-
 gnificantes victoriam
 superaturi diabolū

† seruab-
 bit. Chri-
 stus dup-
 pliciter
 fuit ho-
 noratus
 a turb.
 † Consul-
 tauerūt.
 1. Theff.
 3. d.
 E
 Sup. ii. d
 † Hosiah
 na, i. sal-
 ua obse-
 cro.
 F

Vt si non re impleat, tamen deuotione post meam mortem.

Dixit ergo Iesus: † Sinite illam, in diem sepulturę meę † ser-
 uet illud. Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autē
 non semper habebitis. † Cognouit ergo turba multa ex Iu-
 dęis, quia illic est, & venerunt non propter Iesum tantum,
 sed vt Lazarum viderent, quem suscitauit à mortuis. † Cogi-
 tauerunt autem principes sacerdotum, vt & Lazarum inter-
 ficerent, quia multi propter illum abibant ex Iudęis,
 & credebant in Iesum. † In crastinum autem turba multa,
 quę venerat ad diem festum, cum audissent, quia venit
 Iesus Ierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & procel-
 serunt obuiam ei, & clamabant: † Osannā, benedictus

Quia propter Lazarum veniebant.

In die dominica.

a Petramo mortificationis, ut exempla precedentium patrum

a Hiero. Quasi osanna, id est, salua obsecro.

& mortem.

g Clamabant. * AvGVs. Osanna vox obsecrantis magis indi-
 cans affectum, q̄ rem aliquā significās, sicut interiectiones.

Rex

NICOLAUS DE LYRA.

eleemosynis viuebant. Sciendum ēt, quod ista portatio pecu-
 nie via non pertinet ad perfectionē, sed Christus hoc faciendo su-
 per personā infirmorum, eis condescendens, sicut fecit se abconden-
 do iudęis, vt supra dictum est. 8. g. & 10. f. Et hoc habetur extra
 sig. Exiit qui seminat. Et pp hoc male arguunt illi qui ex hoc
 locuti sunt quod habere aliqua mobilia in communi ad perfectionem
 pertinet. Potest autem hic quari, quare Christus permisit Iudęa por-
 tare pecuniam predictam, cum sciret eum latronem. Dicendum quod
 apud Iudęos quando fuit sibi traditum portandi officium, latro non e-
 rat quamuis Christus sciret eum futurum latronem, tamen tradi-
 dit illi tuum officium, quia minor erat inter apostolos alios, propter
 quod ultimus inter eos nominatur, ut patet Matth. 10. a. & Mar. 3.
 c. b. autem temporalia sunt tradenda, maiores autem debent cir-
 ca trinitatem & spiritualia occupari. Propter quod in primitiua ec-
 cle apostoli septem diaconos ordinauerunt sub eis ad temporalia
 ministranda, vt ipsi apostoli liberius possent intendere orationi, et
 predicationi, vt habetur Act. 6. b.
 Dixit et. Hic ponitur Iudęa reprehensio, cum dicit: Sinite illam, q. d.
 non habetis causam sufficientem murmurandi, quia egit opus bonū,
 vt patet quod Iudas non solum murmurauit, sed etiam alij discipu-
 li habetur Matth. 26. a. & Mar. 14. a. Verantamen, quia fuerunt
 i. pauperes Iudam, & iterum moti pietate, Iudas autem cupiditate,
 i. Iohannes solum Iudam nominauit.
 2. diem se. Non loquitur de hoc quod iam erat effusum, sed de a-
 lio illi, q. d. illud quod pro sepultura mea preparabit, illud reserua-
 bi quia non poteris illud in me expendere prauenta acceleratione
 refectionis meę, quia quando venit ad monumentum ad vngendū
 corpus dominicum, Christus iā resurrexerat, ut patet, inf. 20. a. Mat-
 theus autem expressius h. d. Pręuenit, vngere corpus meum
 in sepulturam. Et idem exprimitur hic obscurius, cum dicitur.
 3. sinite illam. Q. d. dimittenda est nunc facere quod tunc faceret
 si esset, & illud vnguentum tunc seruabit in loco istius nunc in me
 exmissi. Et quia Iudas ita murmurando & alios ad hoc incitādo cau-
 sa pietatis prętenderat, ideo hanc excludit, dic.
 4. pauperes enim. Q. d. potest recuperari ad benefaciendum pau-
 peribus, sed non poterit recuperari ad inungendum me corporaliter
 propter quod sequitur.
 5. e autem non sem. ha. s. pręsentia corporali ad habitandum
 in carne passibili, quę indiget tali vnctione. Per hoc patet, quod ali-
 quod opus minus necessarium potest pręponi magis necessario, quan-
 do minet casus, quod illud minus necessarium non potest alias re-
 cuperari.

6 Cognouit ergo tur. Hic consequenter ostenditur qualiter Chri-
 stus fuit honoratus a turbis, & hoc dupliciter. Primo. n. visitando: se-
 cundo honorifice ei obuiano, ibi. In crastinum. In prima parte di-
 citur sic. Cognouit ergo turba multa ex Iudęis, quia illic
 esset. Bethania. n. erat prope Ierusalem ad vnam leucam, & ideo de
 facili poterant hoc cognoscere.
 7 Et venerunt non pp Iesum tantum. In hoc innuitur duplex
 causa. Vna pp ipsum Iesum reuerēter visitandū. Alia quę subditur.
 8 Sed vt Lazarum vide. Facta. n. mirabilia, libenter videntur Mi-
 rabilissimum autem erat videre quadriduanum mortuum suscitātū,
 comedentem & bibentem & alia opera facientem. Sperabant etiam
 audire ipsum referentem statum alterius uitę, quem omnes scire de-
 siderant. Et quia in hoc gloria Christi manifestatur, de quo dolebant
 principes populi, ideo subditur.
 9 Cogitauerunt autem principes sacerdotum. Ex quo patet
 eorum malignitas, quia volebant interficere illum quē Deus uiuifi-
 cauerat, ad occultandum miraculum. Si autē quæratur quare magis
 Lazarum persequebantur quam cecum illuminatum, de quo dictum
 est 9. b. & languidum sanatum, de quo dictum fuit. 5. b. Dicendum
 quod hoc erat, quia Lazarus erat homo nobilis & famosus, & ideo
 miraculū in ipso factum erat magis publicum & famosum.
 10 In crastinum. Hic describitur honor exhibitus Christo in tur-
 ba obuiano. Et diuiditur in duas, quia primo describitur ipsa ob-
 uianio. Secundo subditur huius obuianois ratio, ibi. Testimoniū
 ergo. In prima parte dicitur sic. In crastinū autem turba multa
 quę uenerat ad diem festum, quia omnes tenebantur uenire
 in Ierusalem in solennitate Paschę.
 11 Cum audissent, quia Iesus venit Ierosolymam. istud fuit
 quinto die ante Pascha. illa die accipiebatur agnus & seruabatur us-
 que ad uesperā quartę decimę diei & tunc immolabatur, ut h̄ Exo
 17. c. ideo Christus illa die uenit in Ierusalem, ubi erat immolandus
 tanquam uerus agnus pro nobis, ut sic ueritas responderet figurę.
 12 Acceperunt ramos palmarum. Quod diuina dispositione fa-
 ctum est, ad designandum uictoriam quam Christus de hoste in proxi-
 mo erat habiturus. Vnde antiquitus dabatur ramus palmę uictori in
 certaminibus.
 13 Et processerunt obuiam ei. Reuenter.
 14 Et cla: Osanna. i. salua obsecro, quia petebant ab eo salutem.
 15 Benedictus qui uenit. In hoc laudant & confitentur eius ad-
 uentum. Dicere. n. hominis non est suum facere, sed tantum fateri, &
 ideo quando Deum benedicimus non eum bonum facimus, sed tantū-
 modo eius bonitatem fatemur & laudamus. Dicere autē Dei est suum
 facere, secundum quod dicitur Psal. 32. b. Dixit & facta sunt, & ideo
 quando Deus homini benedicit, ei beneficium impendit.

Cognouit

* In

MORALITER.

9 Cogitauerunt autem principes sacerdotum, vt Lazarum interfice-
 rent, quia multi propter illū abibant ex Iudęis, & credebāt in Iesum.
 A. O cęca sequitia, quasi dominus suscitare potuerit mor-

tuum & non possit occisum, ecce vtrumque dominus fe-
 cit, nam Lazarum mortuū & seipsum occisum suscitauit.
 10 In crastinum autē turba multa. Exponatur sicut supra Mar.
 21. a. & Mar. 11. a. Erant gentiles quidam, &c. Sequitur.
 † Domine

A Rex Israel. Rex non terreno more, quod parum est, sed quia regit, & ad mentes, & ad regna caelorum ducit, & est miserationis non indignationis.

B Et inuenit Iesus asellum. *** THEOPHYLACTVS.** Quomodo alii quidem Euange lista dominum dixisse. Soluite & adduci te mihi? Ioannes autem nihil tale hic dicit, sed tantum inquit natus Iesus asellum. Et cur hoc? nunquid inter se dissidet? Ceterum quod illi dixerunt fusius, hic quidem compendio dixit, saluum. n. & adductum a discipulis inuenit & sedit super eum. Et propterea etiam prophetia impleuit Zacharia, qui dixit: Ne timeas filia Sion ecce rex tuus veniet tibi, sedens super pullum asinae.

C Noli timere si. In re proba populo erat filia Sion, i. Ierusalem scilicet, oues quae de uore occurrunt uenienti, quibus diuinitus dicitur. Agnosce

scite quem laudatis, & ne timeatis cum patitur qui uestra redemptio. Pullus in quo nemo federat, populus est gentium qui legem Dei non acceperat.

d Ecce tu. Per passionem & resurrectionem totum mundum redemit, & sequitur est eius. Et quid si mundus post vadit per quem est mundus? **2** est mundus? **3** e Hi ergo accesserunt gentes per predicationem apostolorum conuersarunt **4** Iesus autem. Iudeis erant, qui uenerunt in nomine domini, modo gentes uiderunt, ecclesiae parietes concretae. Dicit itaque angularis lapis. **5** Venit hora ut clarificetur filius hominis. **6** Haec non est clarificatio de istis uolentibus uideri, sed clarificatio horum uenientium plebem gentium ecclesis glorificandam hanc altitudinem glorificationis dicit humilitatis uide, **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17**

qui uenit in nomine domini rex Israel: Et inuenit Iesus asellum, & sedit super eum, sicut scriptum est: **†** Noli timere filia Sion: Ecce rex tuus uenit tibi sedens super pullum asinae. Haec non cognouerunt discipuli eius primum, sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt quia haec erant scripta de eo, & haec fecerunt ei. Testimonium ergo perhibebat turba, quae erat cum eo, quando Lazarum uocauit de monumento & suscitauit eum a mortuis. Propterea & obuiam uenit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum. Pharisei ergo dixerunt ad semetipsos. Videtis, quia nihil proficimus. Ecce totus mundus post eum abiit. Erant autem quidam gentiles ex his qui ascenderant, ut adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat a Bethsaida Galilaeae, & rogabant eum, dicentes: Domine, uolumus Iesum uidere. Venit Philippus & dicit Andreae. Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu. Iesus autem respondit eis dicens: Venit hora,

NICOLAUS DE LYRA.

1 In nomine domini. i. sicut dominus. Non sic autem uenit Moyses, sed tantummodo, ut seruus, ut habetur Hebr. 3. a. Vel aliter: In nomine domini. Id est, a Deo patre missus ad explendum eius uoluntatem.

2 Rex Israel. In hoc consistitur eius potentiam tamen diminute, quia credebant ipsum regnaturum corporaliter & liberaturum eos a tributo, ipse autem uenit ad regnandum spiritualiter, & ad liberandum totum genus humanum a diabolo, quod erat maius, propter hoc in Psal. 117. d. ubi ista laus praedicta fuit dicitur: Benedictus qui uenit in nomine domini, Deus dominus, & illuxit nobis. In quo exprimitur eius diuinitas & regnum spirituale.

3 Et inuenit Iesum asellum & sedit super eum. Modum autem & qualiter & per quem Christus hanc asellum habuit, scilicet, per missionem discipulorum, euangelista transit, quia sufficienter fuerat expressum ab alijs, scilicet, Matth. 21. a. & Mar. 11. a.

4 Sicut scriptum est. Zach. 9. c.

5 Noli timere filia Sion, &c. Hoc fuit expositum Mat. 21.

6 Haec, &c. primum. Id est, pro tunc, quia adhuc erant simplices, & illiterati.

7 Sed quia gloriosus est Iesus. Id est, post resurrectionem suam quando fuit gloriosus simul in anima & corpore, tunc enim aperuit illis sensum ut intelligerent scripturas, ut habetur Luc. 24. g.

8 Testimonium. Hic ponitur dicta obuiationis ratio, quae fuit promulgatio suscitationis Lazari ipsis turbis per illos, qui praesentes fuerant in suscitatione, & hoc est, quod dicitur: Testimonium ergo perhibebat turba, &c.

9 Pharisei ergo, &c. Hic consequenter ponitur Phariseorum zelus sine amulatio, cum dicitur: Pharisei ergo dixerunt ad semetipsos. Id est, inter se.

10 Videtis quia nihil proficimus. Hoc exponitur dupliciter, uno modo de bono zelo, quia aliqui de Phariseis in eum crediderant, ut patet sup. de Nicodemo 3. c. & isti uolebant alios retrahere a Christi persecutione, quasi dicerent, quantumcumque laborauerimus ad eum impediendum, nihil tamen proficimus, & ideo uidetur quod sit factum diuinum. Cui simile fuit dictum Gamalielis retrahentis Iudaeos a persecutione apostolorum, ut habetur Act. 5. g. Discedite ab hominibus istis & sinite illos, quoniam si ex hominibus est consilium hoc aut opus dissoluetur: Si autem ex Deo, non poteritis dissoluere ne forte

ne forte & Deo repugnare uideamini. Alio modo exponitur de malo zelo quantum ad illos, qui non crediderant Christo. inuidia moti talia dicebant.

11 Ecce totus mundus, &c. Sermo est hyperbolicus ad exultandum, quod multi sequebantur Christum.

12 Erant autem. Hic ostenditur glorificatio Christi, a gentilibus diuiditur in duas, quia primo exprimitur eorum deuotio, secundum responsionem: Iesus autem respondit. In prima ergo parte sic erant autem quidam gentiles, &c. Nam aliqui de gentilibus conuertebantur ad ritum Iudaeorum, qui dicebantur proselyti, & tenebantur esse in solennitate Paschali, sicut & alij. Dicuntur autem gentiles, quia remanebat eis nomen pristinum. Alio modo exponitur & melius de gentilibus secundum ueritatem, quia templum sanctitatis habebatur in reuerentia a gentilibus, quae erant in ciuitate Iudaeorum, ut habetur 2. Mac. 3. a. & ideo multi de eis ascendebant uisitare in Ierusalem, & maxime in solennitate paschali, non tenebantur ad usum agni paschali, nisi prius dimisso ritu gentilibus essent circumcisi, ut habetur Exod. 12. Isti igitur, qui audierant Christum, ideo uolebant eum uidere et eius doctrinam audire, ideo accesserunt ad Philippum, &c. Quia uidetur mansuetum & piuum, & ideo prius ei exposuerunt suum desiderium.

14 Venit Philippus & dicit Andreae. Quia Andreas praecipuus erat in ipso, cum esset primus Christi discipulus, & per eum Philippus esset fuerat conuersus, ut dictum est sup. c. 1. & ideo uolebat eum agere de eius consilio, & maxime quia forte memor erat uerbi Christi dicentis apostolis Matth. 10. a. In uiam gentium ne abieritis propter quod ipsi Christo uolebat hoc nunciare ex proprio capite.

15 Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu. Hoc in dispositione factum est ad praenosticandum quod gentiles erant proximo adducendi ad fidem Christi per praedicationem apostolorum.

16 Iesus autem respondit. Hic ponitur Christi responsio in quo primo denunciat suam passionem, secundo exhortatur ad eius imitationem, ibi, Qui amat animam suam.

Circa primum sciendum quod Christus respondendo denunciationi immediate factae de gentilibus deuotione, praenunciauit suam passionem, quia immediate post illam gentiles erant recipiendi in fidem, & hoc est dicitur.

17 Venit hora, ut clarificetur filius hominis. In passione sua

MORALITER.

† Domine uolumus Iesum uidere. AVG. Ecce uolunt eum Iudaei occidere, & gentiles uidere, sed & illi ex Iudaeis erant qui clamabant. Benedictus qui uenit in nomine Domini. Ecce isti

ex circuncisione, & illi ex praepotio uelut duo partibus diuerso uenientes & in unam fidem Christi pacis concurrentes, ideo sequitur. **17** Venit hora ut clarificetur filius hominis. Clarificatus est in ecclesia

amē dico vobis, &c. Vbi se dicit granum mortificādū multiplicandum, ad quam passionem iam exhortatus est: Qui amat animam suam, &c.

si granum frumenti. Avg. Ipse est frumentum quo uiuet fidelis anima. Granum, de quo spiritualis seges de-
regere. Cum sint
grana seminū,
se comparat ni-
mēto, vnde mos
ecclesie de hoc
grano cōfici cor-
omini.

si granum fru. &c.
EKO. Quando cor
datum fue-
spiritus nouos:
aufereatur de
Iudaico om-
ritia, quæ lapi-
mparatur, vt pro
leo corde sit cor
m molle & te-
n, quod spiritū
se possit reci-
inlcribi literis

saluabitur. Tunc am-
bunt in præceptis domini & custodient iudicia eius, &
tabunt in terra confessionis, quam dederat patribus eo-
Abraham, Isaac & Iacob & c. nctis sanctis & prophe-
erunt in populum Dei & dominus erit eis in Deum
præsentem tempore comprobant, cumque saluati fue-
vocabit dominus frumentum & multiplicabit illud,
granum frumenti cadens in terram, &c.

amat. Avg. Qui amat in hac vita perdit in futuro quā
congruit, vnde subdit:
odit ani. &c. Nō amat sed odit animā in hoc mundo,
qui

ter saluifica me ex hac hora. Sed propterea veni in hanc horā.

ram vnde & clarificatio mihi sic fit & in membris meis.

Pater clarifica. Saluatorē quæro, sed passionē non recuso,
pp quā passionē clarifica me, quod est gloria tui nominis.

* HIERO. Ad te domine clamaui vt clarifices me ea cla-
ritatē quam habui apud te priusquam mundus fieret, quia
nunc hominem assumpsi.

* THEOPH. Videtur sibi ipsi contraria loqui, nam qui su-
perius videtur admonere, vt exerceamur plurali sumus ad
mortem & odio habeamus animam hic nunc turbatur,
inquit, moriturus, quod nō est exhortantis ad mortem, sed
auer-

qui

qui diligendo Deū, potius quam in eū peccet eligit occidi
e Si quis mihi ministrat. Precium operis quo illi ministratur
est esse cū illo, sine quo nusquā bene est esse, & cū quo nus-
quā male est esse vnde & apertius subdit: Si quis mihi ministrat.
f Nūc anima mea turbata est. Et quid di. Prædicta passione & ad
eā supposita exhorta-
tione quasi data uo-
ce fortitudinis suæ
subdit affectum infir-
mitatis nostræ quā
vere suscepit, sed ex
voluntate pro nobis
ne de hac infirmita-
te, desperemus: In
qua ēt docet quid di-
cere debeamus, &
quo confugere. Q. d.
Conturbatur anima
mea, quid dicā? quo
confugiam? quem
inuocem? in quē spe-
rem? in patrem qui
saluat, cui voluntatē
meam propono, quā
propterea vt hæc pa-
tiar, ueni in hanc ho-

1 vt clarificetur filius hominis. Amen, amen dico vobis: Nisi
granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum
solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum af-
fert Qui amat animam suam, perdet eam. Et qui odit animā
suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Si
quis mihi ministrat, me sequatur. Et vbi sum ego, illic & mi-
nister meus erit. Si quis mihi ministrauerit honorificabit eū
pater meus. Nūc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pa-
ter saluifica me ex hac hora. Sed propterea veni in hanc horā.

Sed prius sum moriturus.

a In fidelitate Iudæorum. b In fide populorum.

a Vero amore b Morietur cum Christo. c Temporalem vitam.

a Et ideo. i. quærit non quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi, quæcunque bona, siue in tempo-
ralibus siue in spiritualibus propter Deum faciens.

a Vt ibidem sic adoptati, vbi est unicus.

a Tunc honorificabitur anima mea. b Quod est ex uoluntate. c Quis quid agam.

Passionis.

† De de-
ci. cum
nō sit in
homine
in prin.

† custo-
det.

E

1 ce fortitudinis suæ
2 ne de hac infirmita-
3 te, desperemus: In
4 qua ēt docet quid di-
5 cere debeamus, &
6 quo confugere. Q. d.
7 Conturbatur anima
8 mea, quid dicā? quo
9 confugiam? quem
10 inuocem? in quē spe-
11 rem? in patrem qui
saluat, cui voluntatē
meam propono, quā
propterea vt hæc pa-
tiar, ueni in hanc ho-

ram vnde & clarificatio mihi sic fit & in membris meis.

Pater clarifica. Saluatorē quæro, sed passionē non recuso,
pp quā passionē clarifica me, quod est gloria tui nominis.

* HIERO. Ad te domine clamaui vt clarifices me ea cla-
ritatē quam habui apud te priusquam mundus fieret, quia
nunc hominem assumpsi.

* THEOPH. Videtur sibi ipsi contraria loqui, nam qui su-
perius videtur admonere, vt exerceamur plurali sumus ad
mortem & odio habeamus animam hic nunc turbatur,
inquit, moriturus, quod nō est exhortantis ad mortem, sed
auer-

NICOLAUS DE LYRA.

clarificatus per signa ostēsa in solis offuscatione, in terra motu, &
horrorum apertione, & veli templi scissione. Fuit et clarificatus
in resurrectione et ascensione, secūdu q dicit Phi. 2. a. Humilia
metipsum, &c. sequitur. Propter q & Deus exaltauit il-
ludedit illi nomen, quod est super omne nomen. Fuit et
clarificatus in gentiliū conuersione, qui eius Deitatem ubiq; con-
fessit, pp quod ibidē subditur: Et omnis lingua confiteatur, &c.
Et na Christus præuidebat ista futura in proximo, ideo audies de-
uonē gentiliū, qui iā erant dispositi ad credendū dicit: Venit ho-
ra, sicut aliq; vidēs messes dispositas ad collectionē. dicit: Venit
hora vt mittantur falces verumtē per congruum exemplū ostendit,
quā mors eius debebat præuenire gentiliū conuersionem dicens.

si granum frumenti. Quia non facit fructus multiplicationē
sua præcedentem corruptionem, sic mortuo Christo quo ad
humanitatem, multiplicata est fides in gentibus, unde simile est
Christus expresse dixisset: Isti gentiles, qui modo uolunt uenire
ad me, post mortem meam uenient ad me per fidem.

Qui amat. Hic hortatur Christus ad suæ mortis imitationē. Ad
intell. Eū sciendum q amare aliquem est ei uelle bonū. Et si bo-
nū uoluit sit uere & simpliciter bonum, est uerus amor, & aliter
sunt autem quædam hōis bona, quæ sunt bona simpliciter & ue-
ra sunt bona spūalia, quædam aut sunt bona secundum quid, si-
cū temporalia bona corporalia, & mundi delectabilia, & secundum
Aug. exponit dupliciter hanc literam. Primo sic. Qui amat ani-
mā suam s. uere quo ad spūalia.

perdet eam. In præsentem, non formidans s. stinere mala præsen-
tita pro Christo, vnde dicit Aug. Si cupis u. tam tenere cū Chri-
sto, noli mortem timere pro Christo. In morte. n. dicitur quodammodo
anima perdit quo ad præsentem uitā, quia separatur a corpore. Alio
modo exponitur ad sensum contrarium.

Qui amat animam suam. s. non uere uolendo sibi delectabilia
huius mundi. Perdit eam in futuro quia priuabitur uita beata, & se-
cū hunc sensum dicit Aug. Noli amare. s. aiām in hac uita, ne
perdas eam in uita æterna. Et hæc ult. expositio magis conuenit tex-
tū. uia sequitur. Qui odit animam suam in hoc mundo, in
u. æternam custodit eā, & ideo quando prius dixit. Qui
amat animam suam, subintelligitur in hoc mundo, et quando sub-
ditur.

ditur. Perdet eam. Intelligitur in futuro. Et quod debeamus ipsum
imitari in passione, ostendit per rationem dic.

4 Si quis mihi ministrat, me sequatur. Q. d. Rationabile est qd
minister sequatur dominum, & cum hoc ostendit huius sequele præ-
mium ipsam, s. beatitudinem, dic.

5 Et vbi sum ego, &c. Quia Christus in quantum Deus, est essen-
tialiter ipsa beatitudo, & quantum ad humanitatem erat actu bea-
tus in anima, quæ est principalior pars hominis, ideo ipsa anima ali-
quando nominatur homo ut habetur 10. Ethic.

6 Si quis mihi ministrauerit. Obediendo mandatis meis.
7 Honorificabit eū pater meus. Honor. n. datur homini ab alia
hominib. in uita præsentem in testimonium uirtutis, sed honor datur ho-
minibus a Deo in gloria caelesti in præmium uirtutis.

8 Nūc anima mea turbata est. Hic ostenditur qualiter Christus
glorificatus est a patre. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur hu-
ius gloriæ petitio. Secundo subdit ipsius promissio, ibi. Venit ergo.
Circa primū Christus præmittit suæ petitioni ostensionē affectionis
naturalis, ad declarationem ueræ humanitatis in ipso, di. Nunc ani-
ma mea turbata est. Turbari. n. aliquid dī quando commouetur.
Ideo mare morum dī turbatum. In Christo aut pars sensitua dimitte-
batur agere quod erat sibi propriū, ideo imminente passione afflic-
tus sensituius cōmouebatur timore ex horrore naturali, & hoc est quod
dī hic turbatio aīæ. tamen ista turbatio non erat contra rationē, sed
magis conueniens rationi, & per rationem excitata, ad ostendendum
veritatem humanæ naturæ ut dictum est, & ad merendum nostram
redemptionē, sicut & aliæ afflictiones Christi. Et quia dixerat alios
imitari mortem suam, ne forte aliquis ei diceret, secure potes mortē
subire, qu. a nihil mali sentis, ideo contrarium uoluit ostendere per ta-
lem turbationem, & per consequens non est recedendum ab eius imi-
tatione propter naturalem horrorem.

9 Et quid dicam? Q. d. secundum appetitum sensituum faciam
hanc petitionem.

10 Pater saluifica me ex hac hora. Liberando me a passione im-
minente. Verumtamen, quia secundum appetitum rationalem qui do-
minabatur in eo, uolebat pati propter patris obedientiam; & prop-
ter humani generis salutem, ideo aliter loquitur dic.

11 Sed propterea ueni in hanc horam. Q. d. Ad hoc ueni in mū-
dum, ut patiar propter prædicta, ideo orando dicit.

* Pater

MORALITER,
ecclesia ex Iudæis & gentibus collecta; Quod sequitur morale est usque ibi.

† Pater

auertentis. At si recte consideraueris, inuenies, quod turba
 A ri ipsum sit exhortatio ad contēptum mortis, vt. n. nequis
 possit dicere qđ ipse extra humanas passiones constitutus
 facile de morte philosophatur, ostendit quod & ipse ab hu
 manis passionibus tentatus sit, tamen nec mortē deuiter,

a Non ppter me. Ostē
 dit hanc vocem nō
 sibi indicasse quod
 sciebas sed eis qui
 bus indicari oportebat.

† De eb.
 dif. 3. c.
 6. in fi.

b Nunc iudicium est.
 Discretionis, scilicet
 quod est ante vlti
 mum damnationis

P Non propter me vox hęc venit, sed propter vos. Nunc
 iudicium est mundi. Nunc princeps huius mundi eiicietur
 foras. † Et ego si exaltatus fuero a terra † omnia traham ad
 meipsum. Hoc autem dicebat significans qua morte esset
 moriturus. Respondit ei turba. Nos audiimus ex lege, quia
 Christus manet in æternum. Et quomodo tu dicis, oportet

† Sup. 3.
 & 8. d.

li. 17. mo
 2. l. 5. 3. 1.

c Nunc princeps huius
 mundi. & c. GREG. Ca
 uerna Colubri (de
 quo Eiaig. 17. corda
 sunt iniquorumque
 quia ad prauitatem propriam traxit quasi in eorum habita
 tione requireuit. Sed obstetrica ante manu domini tortuo
 sus coluber de propriis cauernis repulsus est, quia dum no
 bis diuina gratia medetur, is qui nos teuerat antiquus a
 nobis hostis eiicitur. Sicut incarnata veritas dicit: Nunc prin
 ceptus huius mundi eiicitur foras. Vnde tam nunc sanctos om
 nes, non tenendo possidet, sed tentando persequitur. Nā qa
 non

C

non in eis intrinsecus regnat, contra eos pugnat extrinsecus,
 & quia intus dominium perdidit bella mollitur. Ille. n. eū de carnalibus hominū cordibus expulit qui
 pter homines ad incarnationem uenit, dumq; corda in
 lum tenuit, quasi manum ad latibula serpentis misit.

^{suscitando,}
 Pater clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de celo di
 cens, † Clarificauit, & iterum clarificabo, Turba autem quæ
 stabat & audierat, dicebat tonitruum factum esse. Alii autem
 dicebant Angelus ei loquutus est. Respondit Iesus, & dixit.
 Non propter me vox hęc venit, sed propter vos. Nunc
 iudicium est mundi. Nunc princeps huius mundi eiicietur
 foras. † Et ego si exaltatus fuero a terra † omnia traham ad
 meipsum. Hoc autem dicebat significans qua morte esset
 moriturus. Respondit ei turba. Nos audiimus ex lege, quia
 Christus manet in æternum. Et quomodo tu dicis, oportet

<sup>a Antequam mundus esset vel in omnibus mirabilibus qua hęc uox egit in homine, vt in re.
 surrectione lazari. In resurrectione & ascensione.</sup>

^{b Diabolus qui dominatur in malis mundo deditis.}

^{Affirmatiue in cruce.}

^{Vt in caput, & illa membra.}

^{Sciunt in cruce.}

d Eicietur. A red
 expelletur, præ
 1 tibus apostolis
 2 expelletur qui
 3 a paucis etsi extr
 4 terur, non ledit
 5 e Et ego si ex
 6 fuer. † HIERO. N
 7 rum est filium
 8 trahere credent
 9 & pater ipse ad
 10 trahat: nemo
 11 ait, venit ad me
 12 ter qui misit m
 13 ducat eum.
 14 Eiecto diabolo
 15 exaltatus fuero
 16 enim dubitat
 17 omnia. Non dic
 18 nes, vt de vniu
 te hominum a
 res, sed omnia

tegritate creaturæ, id est, animam, quod & corpus
 gimus, quod viuimus, vt nec capillus pereat. Vel vt e
 hominibus dicatur omnia prædestinata de quibus
 rit, vel omnia genera hominum omnia, de quibus
 lus eiicitur.

f Et quo. tu. Quomodo in cruce morietur? Hoc eni
 dixisse putabant quod facere cogitabant. *hu. ho. Qu*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Pater clarifica nomen tuum. Id est, fac illud in quo reuelat
 gloria tui nominis scilicet passionem filij in qua ipse pater est clarifica
 tus, & per consequens filius, qui est idem cum patre in substantia, qa
 per passionem filij diuulgatam per apostolorum prædicationem, noti
 tia patris & filij & spiritus sancti diffusa est per totum orbem.
- 2 Turba ergo. Hic ponitur gloria petita & promissa & diuiditur in
 tres quia pr mo ponitur vox patris gloriam promittentis, secūdo opi
 nio turba de illa uoce uarie sentiētis, ibi. Turba ergo tertio expo
 sitio placis uocis, ibi. Respondit Ie. Circa primū sciendū, qđ illa uox
 fuit formata a tota trinitate, cū eius opera sint indiuisa, ueruntamen
 dī uox patris, quia fuit formata ad representandum personam eius
 & hoc est quod dī. Venit er. uox de. a Deo patre modo prædicto.
- 3 Clari. Quia Christus non clarificauit semetipsum, vt pontifex fie
 ret ut dicitur Heb. 5. b. sed pater glorificauit eum primo in miraculis
 in uita Christi factis.
- 4 Et iterum cla. Quia postea clarificauit eum in morte per signa
 diuinitatis ostensa, resuscitando eum & exaltando eum ad celum.
- 5 Turba au. Hic ponitur opinio diuersa de illa uoce, in illa. n. turba
 aliqui erant magis rudes, qui tantum sonum uocis perceperant nō si
 gnificationem, & quātum ad illos dicitur. Turba er. qui ita. & au.
 di. toni. ta. esse. i. aliquid per modum soni confusi.
- 6 Alii aut. Magis perspicaces intellexerunt articulationem uocis
 & isti.
- 7 Dicebant angelus ei loquutus est. Credebāt. n. eum esse pu
 tum hominem & ideo dicebant angelum ei loqui sicut aliquando in
 scriptura dicitur, quod angeli prophetis loquebantur,
- 8 Respondit Iesus. Hic ponitur expositio audite uocis & diuidit
 in tres quia primo ponitur Christi expositio, secūdo Iudeorum, con
 tradictio, ibi. Nos au. tertio Christi responsio, ibi. Adhuc in di. in
 prima parte ostendit Christus, quod non erat tonitruum nec sonus cō
 fusus sicut al. qui credebant, sed uox diuina propter instructionē po
 puli circumstantis, vt cognosceren. ipsum Iesum esse uerum Christū,
 cui de celo dabatur testimonium & hoc est quod dicitur.
- 9 Non propter me vox hęc. Quia uox sit propter instructionē
 alicuius, Christus autem instructione non indigebat secūndum quod
 Deus similiter nec inquantū homo, quia ab instanti conceptionis om
 nia perfecte cognouit quā cognoscit Deus scientia uisionis, ideo uox
 illa non est facta propter eius instructionem, quia sciebat se per pas
 sionem glorificandum a patre.

Sed

- 10 Sed propter vos. i. propter instructionem uestram.
- 11 Nunc iudicium est mundi. i. iudicium discretionis, quia
 pore passionis Christi discreti sunt fideles credentes ab obstinatis
 infidelitatem, in futuro autem erit iudicium condemnationis
 & præmiationis credentium. Vel aliter. Nunc iud. est
 1. pro mundo, inquantum ex diuina sententia mundus a potest
 2. boli ereptus est in passione Christi ideo subditur.
- 12 Nunc princeps huius mundi. Diabolus. n. hic dī mu
 ceptus, non quod sit dom. nus substantia mundi, sed hominum
 al iter uiuentium inquantū se subiciunt ei per peccatum die
 tem eiectus diabolus per passionem Christi, per quā aperta
 gloria, & sic diabolus non potest impedire sanctos a consequ
 gloria sicut faciebat ante, tamen permittitur tentare homin
 exercitium & meritum electorum.
- 13 Et ego si exaltatus, & c. f. in cruce, ubi exaltatus est, m
 aere debellādo aereas potestates. Dī ē in cruce exaltatus, qu
 meruit glorificationem & exaltationem sui corporis et sub
 sibi multitudo gentium per fidem, ut habetur Philip. 2. b. I
 quod & Deus exal. il. & c. sequitur. Et oīs lingua cōm
 quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patr
- 14 Omnia tra. ad me. Ex amore. n. in cruce ostenso ad genu
 num habet uim attractatiuam omnium mentium.
- 15 Hoc autem di. & c. ista sunt uerba euangelista interpretant
 quid Christus intelligeret per illam exaltationem, s. s. nam c
 nem.
- 16 Respondit. Hic ponitur Iudeorum contradictio arguen
 eius morte audita, quod ipse non esset Christus dicentium.
- 17 Nos au. ex le. quia Christus, & c. Noīe legis Iudæi
 accipiunt totum uetus Test. & non solum quinque libros M
 appropriate dīr lex in prophetis aut fit mentio de æternita
 Cor
 sti ut patet Isa. 9. b. Et uocabitur nomen eius admirabilis,
 rius Deus fortis pater futuri seculi princeps pacis multip
 imperium & pacis non erit finis similiter Dan. 6. g. Potes
 potestas æterna, & c. & Mich. 5. a. Et tu Bethleē Ephr
 sequitur. Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in
 & egressus eius ab initio a dieb. æternitatis talis permanen
 tur contrariari morti ideo arguunt.
- 18 Et quo. tu. di. & c. exal. i. mori in cruce, q. d. Si tu loque
 ipso, sequitur quod tu non sis Christus qui manet in æterno
 Si au
 tem loqueris de alio, dic nobis, quis est iste filius hominis. lic
 autem

† Christus

MURALEITER.

13 Et ego si exal. fu. a ter. omnia tra. ad meī. Nam amore quo pro
 nobis passus est trahit nos ad ipsum, sicut magnes lapides at

trahit ad se ferrum, & sic omnia trahit ad se nam
 omnis creatura, Mar. ult. d. Predicare euangeliū om
 tura, i. omni homini, sicut fuit expositum ibi.

Dixit

meritoriter tenebant, quod saepe dixerat se filium hominis
 non quod hic dixisset, si exaltatus fuerit filius hominis. Quis
 est se filius hominis? Si n. Christus est, manet in aeternu.
 Si n. et in aeternum quomodo exaltabitur a terra, id est,
 morietur in cruce?
 a Ambulate. i. totum
 intelligite, & mori-
 turu. Christum vt
 redi at victurum in
 aeternu in celo quo
 perdat. Vel dum
 Christum vobiscum
 habetis, ne tenebrae
 ignorantiae & mor-
 tis perpetuae vos co-
 prelndant.
 b *Uescit quo vadat.*
 Qui non credit mor-
 tem Christi, nescit
 quo vadit, sed offen-
 dit petram scanda-
 li. quod est Christus
 Iudaeis contemnentes
 & irridentibus
 noaum.
 c *Da lucem hab.* Id
 est, in aliquid veri-
 tate hristi, credit
 in veritatem adden-
 do humilitate, vt
 renamini in veritate.
 d *Uescit quo vadat.*
 Quis non credit mor-
 tem Christi, nescit
 quo vadit, sed offen-
 dit petram scanda-
 li. quod est Christus
 Iudaeis contemnentes
 & irridentibus
 noaum.
 e *Da lucem hab.* Id
 est, in aliquid veri-
 tate hristi, credit
 in veritatem adden-
 do humilitate, vt
 renamini in veritate.
 f *Uescit quo vadat.*
 Quis non credit mor-
 tem Christi, nescit
 quo vadit, sed offen-
 dit petram scanda-
 li. quod est Christus
 Iudaeis contemnentes
 & irridentibus
 noaum.

tur quare occultatus est? Ingređiens corda eorum videba
 indignatione cordiu ferociam, quis nihil loquerent. It. q;
 abscondit semitigans illoru inuidia. Nam quod innaderet,
 & voluntaria malitia non credide. ut insinuat Euangelista.
 e *Vt sermo Isaiæ impleretur.* Quem omnibus modis impleri
 necesse est, non ta-
 men necessitate fa-
 ciendum, sed volun-
 tate: praeciuit enim
 2 Deus & praedixit, no
 3 credituros & pecca-
 4 tuos, non tamen
 5 coegit ad hoc, sed vt
 6 sic praeciuit & pra-
 7 dixit.
 8 f *Non po. A v o v s t.*
 9 Non quod non pos-
 10 sunt homines muta
 11 ri in melius, sed qua
 12 diu tales, non pos-
 13 sunt credere.
 14 g *Excacauit.* Quia p-
 15 dixit Isaias in spiritu
 16 praescienti omnino
 17 excacatione Iudaeo-
 18 rum, non poterant
 19 credere, no q necesse
 20 sitate non possent, &
 21 ita nulla culpa esset
 eis sed quia nolebant,
 quam voluntate eo-
 rum praesciuit Deus & praedixit. Sed alia causa huius reddi-
 tur, s. excacatio Dei, sed etiam hanc excacationem meruit
 voluntas eorum tumida, qui suam volentes constituere iu-
 stitiam, iustitiae Dei non subiecti, quod dicitur no posse cre-
 dere. Ita est culpa voluntatis humanae, sicut quod dicit Deus
 non posse se negare, laus est voluntatis diuinae.
 Ro. io. a
 F
 Gloriam

exaltari filium hominis? Et quis est iste filius hominis? Dixit
 ergo eis Iesus. Adhuc t modicum lumen in vobis est. Ambu-
 late dum lucem habetis, vt tenebrae vos non comprehen-
 dant. Et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Dum lu-
 cem habetis, credite in lucem, vt filii lucis sitis. Hac loquu-
 tus est eis Iesus, & abiit & abscondit se ab eis. Cum autem t
 tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, vt sermo
 Isaiæ* impleretur quem dixit: t Domine quis credidit audi-
 tui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Propterea
 non poterant credere, quia iterum dixit Isaias. t Excacauit o-
 culos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis,

a Cum intelligitur quod Christus manet in aeternum hanc pars fidei & veri luminis per se non
 sufficit. Quod si ita intelligitur Christi aeternitatem, ut negetis eius mortem.
 a Id est, qui non creli. mortem Christi. Sed vos.
 a Corporaliter sic & spiritualiter.
 Pro raritate & difficultate. a Vel quod nos a te audiuimus, vel ipsi
 nos de te nunciantes audiunt.
 a Filius per quem omnia fecit. b Per fidem. cum esset in carne pau. s. hum lib non su-
 perbis. b Quando praedicabat incarnationem Christi, praedicebat etiam
 excacationem Iudaeorum.
 a Deus, deservendo eos qui cum possent videre, noluerunt & cum possent cogitare &
 intelligere, noluerunt.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
† Es. 53. a
† Es. 6. c
Ma. 13. b
Ma. 4. q
Luc. 8. b
Ro. 11. b

NICOLAUS DE LYRA.

Christus non uocauerit se in isto loco filiu hois, tamen comuniter sic
 uocabat, & ideo Iudaei repetendo uerba eius hoc addiderunt. Si au-
 tem qualiter Iudaei intellexerunt, q Christus suam futuram
 glorificationem uocaret exaltationem. Dicendum q prouerbum erat
 ad eos, quod crucifixio uocabatur exaltatio, & adhuc homi-
 nes modo loquendi utuntur sicut cum aliquis imprecatur alteri
 suspensionem, dicit ei, tu sis in alium eleuatus.
 Dixit ergo eis Iesus. Hic ponitur Christi responsio in qua com-
 parat eos de aliquali cognitione Christi per scripturas, quatum ad
 ueritate m. sed ostendit eam imperfectam, dicens.
 huc mo. lu. &c. Quia non intelligebat morte Christi & pas-
 sionem in humanitate stare simul cu deitatis aternitate, & tamen
 quae ponit scriptura de Christo, de aternitate iam dictu est. De
 eius aeternitate scribitur Esa. 53. b. Tanquam ouis ad occisionem
 ducitur, &c. Et secundum antiquos doctores Hebraeorum totum il-
 lum de Christo ad literam intelligitur ab illo loco qui ponitur c. p.
 te intelliget ser. meus, &c. similiter Dan. 9. g. expresse praedici-
 tum Iesu Christi. Et post hebdomadas 72. occidetur Christus, & ideo
 mo. nos ad quaerendum perfectam cognitionem de Christo dicens.
 Ambulate. Id est, in cognitione proficite.
 huc mo. lu. ha. Id est, me presentialiter, qui sum lux illuminans
 ueritatem doctrinae & lumen gratiae.
 te. vos non com. Scilicet, ignorantiae & culpa.
 qui am. in tene. s. praedicti.
 uescit quo va. Quia declinauit a rectitudine via.
 huc mo. lu. ha. cre. in lu. i. me ipsum.
 filij lu. sitis. Per imitationem & gratiae adoptionem.
 lec lo. est eis Ie. & abiit. Quia no recipiebant eius doctrina.
 abscon. se ab eis. Eodem modo & eisdem causis sicut dictu
 est. & 10. Sed non uidetur uerum quia supra se abscondit, eo q
 uellet occidere eum, hic autem non dicitur hoc. Dicendum quod ip-
 se uellet cogitationes eorum ad hoc tendentes, licet adhuc non pro-
 ceperunt in opere, & ideo uoluit eos praenire se abscondendo quia
 non uenerat hora passionis suae.

12 Cum autem. Hic ponitur Iudaeoru infidelitas & obstinatio, &
 diuiditur in duas, quia primo praedicta obstinatio ostenditur, secundo
 a Christo arguitur, ibi. Iesus autem clamauit. Prima in duas, quia
 primo ostenditur obstinatio non credentium, secundo defectus Iudaeo-
 rum Christo credentium, ibi: Veruntamen ex principib. Dicit
 igitur in prima parte sic euangelista. Cum autem tanta li. &c. In
 miraculis, in doctrina, & in reuelatione secretorum cordis, & futu-
 rorum contingentium, per qua declarata erat eius diuinitas.
 13 Non cre. in eum. Et in hoc impleta sunt prophetarum scriptu-
 ra. eorum obstinationem praedictam, & hoc est quod dicitur.
 14 Vt sermo Isa. pro. imple. Ly. ut non tenetur hic causaliter, sed
 consequentiae tantum, quia ex Iudaeorum obstinatione, impletio se-
 quuta est Isaiæ proph. dicens.
 15 Domine quis, &c. Q. d. pauci ualde, quia pauci de Iudaeis cre-
 diderunt comparatiue. Et bene dicitur audiuit nostro, quia propheta
 non cognouerunt mysterium Christi per uisum rei in se, quia adhuc
 erat futurum. Nec uiderunt illud in diuina essentia sed tantum co-
 gnouerunt per reuelationem. Et talis reuelatio ex parte Dei reuelan-
 tis uocatur loquutio, ex parte prophetae intelligentis uocat auditio.
 16 Et brachi. domi. cui reue. est. filius Dei naturalis, qui est uir-
 tus operatiua patris, qui in quantum Deus omnia fecit per uerbum.
 Et si ita esset in hominibus, quod per uerbum suu facerent quidquid
 uellent, uerbum hominis brachium eius diceretur. Inducit etiam
 Euangelista aliam scripturam Isaiæ di.
 17 Propterea non po. cre. Hec impossibilitas non est absoluta, sed
 tantum ex suppositione, s. supposito, quod haberent uoluntate obsti-
 natam in malo, sicut de aliquo dicitur. Ille non potest illum diligere,
 quando habet uoluntatem fixam in odio eius.
 18 Quia iterum dicit Isa. Cap 6. c. licet uerba sint aliquantulum
 mutata.
 19 Excac. ocul. eorum. Subtrahendo lumen gratiae propter eorum
 malitiam, quia auerdebant se ab hac luce.
 20 Et indu. cor eorum. Quia subtractionem diuinae gratiae, quae
 cor mollificat per deuotionem, sequitur cordis induratio per cordis
 obstinationem.
 21 Vt non ui. oculis. s. mentalibus.

Cum

* Et

MORALITER.

1 Igitur ergo eis Iesus adhuc mo. lumen, &c. MORAL. Atrritus

de peccatis modicum lumen habet. propter quod uisq; ad
 contritionem perfectam debet procedere, ne comprehen-
 dant eum tenebrae per reciduum mortalis culpa.
 † Dile-

a Mandatum. Non dedit pater filio mandatū per angelum
vitaliam creaturam. Nec inādatum q̄ aliqn̄ nescisset. Sed
dū verbum & sapientiam in qua sunt omnia mandata
gnuit dedit, sicut filio qui est vita, eo dedit vitam quo
gnuit vitam, quia
gnēdo vitam, de-
die esse vitam, quæ
fuit vicio fuit.

b. Et scio. Cum di-
ca mandatū esse
viam æternam, &
ip̄ sit vita æterna
aperte

a sed qui nisi me pater, ipse mihi mandatū dedit quid di-

b cam, & quid loquar. Et scio, quia mandatū eius vita æterna

c est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor.

aperte dicit se mandatū Dei.

c Quæ ergo ego loquor sicut dixit mihi pater, sic loquor. Intelli-
gentibus mētibus, vt est nata veritas ex patre, sed sic loqui-
tur veritas intus sine sono sicut dixit ei pater vt crederent

homines quod nō-
dum possunt intelli
gere, ex ore carnis
verba sonuerunt,
quæ prolata & lite-
ris signata, nos ad ip-
sam veritatem ali-
quatenus erigunt.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 p̄ se mihi mandatū dedit quid dī. Quia Christus inquan-
tu homo minor est patre, & sic accepit ab eo mandatū in cuius
exutione non potest deficere a regula voluntatis diuinæ quia hu-
militas Christi tanquam instrumentum diuinitatis coniunctum in-
nu mouetur nisi secundum ipsius motum.

2 Et scio quia mandatū eius vita æterna est. Scilicet vir-
tute, in quantum obseruatio mandatorum Dei deducit ad vitam
æternam, secundum illud Matth. 19. ca. Si vis ad vitam ingredi, ser-
uauit.

3 Quæ ergo ego. Hoc concludit ad ostendendū q̄ humanitas sua
nō oterit obliquari a regula diuinæ veritatis, vt patet p̄ prædicta.
occasione cuiusdam dicti in hoc ca. quæritur, vtum principes In-
dæi credentes in Christum ante eius passionem peccarent mortali-
tē nō cōfiteudo suam fidē. Et arguitur primo q̄ nō quia omittēre il-
la mod vertitur in scandalum & turbationē aliorum, nō est pecca-
tū mortale sed magis videtur meritorū quia dicit apostolus. 1. Cor.
10. Sine offensione estote Iudæis & gen. Confessio aut̄ suæ fi-
de nō esset in scādalum seu turbationem aliorum ergo, &c. Itē aliqui
dicit fuerūt valde boni & iusti, vt Nicodemus & Ioseph ab Ari-
maria qui erāt discipuli Christi occulti, & ideo nō est verisimile, q̄
ta essent a suæ fidei confessione, si fuisset hoc peccatū mortale. Con-
tūm arguitur per illud quod dicitur Romā. 10. b. Corde. n. cre-
dit ad iustitiā, ore aut̄ confessio fit ad salutē. Et sic videtur
q̄ cōfessio fidei sit necessaria ad salutem sicut & ipsi fides & per
sequens eius ommissio peccatū mortale est. Responsio. Aug. diffinit̄s.
peccatum mortale dicit quod peccatum transgressio est legis diuinæ
& celestium inobediētia mandatorum: & ideo ommissio confessionis
fidei nō est peccatum mortale, nisi in casu in quo confessio ei opposi-
ta dicit sub præcepto diuino: ipsa autem confessio cum sit actus virtu-
tis, non

tis, non cadit nisi sub præcepto affirmatiuo. præceptū aut̄ affirmatiuū
licet non obliget ad semper, obligat tamen pro tempore & loco, vide
licet quando ommissio actus qui cadit sub præcepto, est contra charita-
tem Dei vel proximi: & hoc modo ommissio confessionis fidei contra
charitatem Dei est quando per hoc subtrahitur honor Deo debitus,
vt pote quando per hoc creditur quod talis fides non sit vera. Etiam
contra charitatem proximi, quādo per hoc proximi salus impeditur
& hoc est quando per hoc quod aliquis maioris status, fidem suam
non confitetur, alij simpliciores a fide vel fidei confessione tempore
debito auertuntur Propter vtumq; istorum principes Iudæorum de
quibus quæritur mortaliter peccabant, primo cum essent legisperiti
& sacerdotes in scripturis exercitati, vt supra dictum est, per hoc q̄
ex timore fidem suam de Christo non confitebantur, fides illa ab alijs
non vera, sed falsa reputabatur: per hoc etiam alij inferiores dictis
& factis sacerdotum inherentes a fide Christi auertebantur, & sic
patet quod ommissio confessionis fidei in ipsis erat contra charitatem
Dei & proximi. Item alia rōne peccabant, quia tenebantur ex officio
docere populum de h. s. quæ sunt necessaria ad salutē, cuiusmodi erat
fides Christi: & ideo taciturnitas illa non pōt a peccato accusari. Et
hoc innuit euangelista reddens cām taciturnitatis ipsorum dī. Dile-
xerunt. n. magis gloriam hominum, quam gloriam Dei. Ad primum
dicendum, quod confessio fidei quando est ad turbationem hominum
& ad nullam vtilitatē, est omittenda, secundum quod dicit dominus
Ma. 7. a. Nolite sanctum dare canibus, &c. Sed si ex cōfessione fidei
speratur aliqua vtilitas, aut ēt ad sit necessitas, scandalum infidelium
est contemnendum sicut dicit dominus Mat. 13. b. de scandalo Phari-
sæorum. Sinite illos scilicet turbari, quia cæci sunt & duces cæcorū.
Ad secundum, dicendum, quod etiam apostoli ante confirmationem
spiritu sancti mortaliter peccauerunt, vt patet de negatione Petri
& ideo non est mirum, si alij inferiores quancumque iusti simili-
ter peccauerunt, quia non erant confirmati.

* NICOL.

ADDITIONO I.

ca. 12. Vbi dicitur in postilla. Sciendum ēt, quod ista por-
tatione pecunie in via non pertinet ad perfectionem.

Non repugnat perfectioni habere seu portare pecuniam, licet cō-
muni de dimissione bonorū tēporalium sit vtile ad vitam æ-
ternam facilius consequendam. Cuius ratio est. Nam secundum Tho.
secundæ. q. 185. ar. 6. in response ad primū arg. Perfectio
Christiane vitæ non cōsistit essentialiter in paupertate voluntaria,
sed voluntaria paupertas operatur instrumentaliter ad perfectionē
vitæ. Vnde nō oportet, q̄ vbi est maior paupertas, sit ibi maior perfe-
ctio. Quinimo potest esse summa perfectio cum magna opulentia. Nam
Abraham cui dictum est Gene. 17. 4. Ambula corā me, & esto p̄
filius legitur quamplurimum diues fuisse. Si autem ex hoc arguat̄
in ille esse cōsiliū domini de paupertate, cum Abraham diuitias possi-
deret fuit perfectus. Ad hoc dicendum secundū Tho in tract. de perfe-
ctio vitæ spiritualis, quod ideo cōsiliū paupertatis datur q̄
pauperes liberiores sunt a sollicitudine diuitiarū, & securiores ab il-
licitis quæ in acq̄redis pecunis quādoq; cōtingunt quæ sunt impe-
dimenta perfectionis. Ex quo sequitur, q̄ magna fuit virtus seu perfectio
Abrahæ & David & similitū, qui etiā diuitias possidentes a diuitijs
liberum animū habuerunt, sicut magna fuit virtus Sāsonis, qui abs-
que armis cū sola mādibula asinæ multos prostravit hostes, vt Iudic.
15. Nec ex hoc sequeretur inutiliter dari cōsiliū militi, vt ad bel-
lum procedens arma sumeret ad hostes vincēdos. vincere. n. sine armis
licet sit possibile & valde virtuosum, est tñ de raro cōtingentib. simi-
lit̄ est de possidentibus diuitias respectu perfectionis vitæ, vnde
Ecc. 31. a. cum dicit. Beatus est dī. q̄ inuen. est sine ma. &c. &
in a. Quis est hic & lau. cū fe. n. m. in vita sua, &c. Mirabi-
lia facit seu mirāda, nō aut̄ impossibilia, q̄ in diuitijs diues diuitijs
essentib. cor non apponit. Ex quib. ad propositū dīci posset, quod
Christus

Christus qui paupertatem voluntariam sepe cōmendauit volens do-
cere apostolos q̄t sine tali paupertate perfectio vitæ posset acqui-
ri, ideo pecuniam in via portabat. Si aut̄ obijciatur de hoc quod
Mat. 10. b. dicitur apostolis qui in ecclesia perfectiorē locum tenent.
Nolite possidere aurū, nec argētū, nec pecuniā in zonis ve-
stris. Ad hoc dicendum, q̄ illa verba domini ad literā Aug. in li. de
consen. euang. exponit, vt intelligentur nō p̄t acipiēdo, sed magis per
mittēdo, permittit. n. eis vt absq; auro & argento & alijs sumptib.
ad prædicandū irent accepturi vitæ sumptus ab his quib. prædicabāt,
vnde subdit. Dignus operarius cibo suo. Ita tamen, quod si ali-
quis propriis sumptibus prædicatione euangeliij vteretur, ad supere
rogationē pertinet sicut Paulus de seipso, dicit 2. Cor. 11. b. Chrys. ēt
aliter exponit prædicta verba vt intelligātur illa dominum discipu-
lis præcepisse quantum ad illam missionem tātū, qua mittebantur
ad prædicandum Iudæis, vt per hoc excitarentur ad confitendum
de virtute ipsius qui eis absq; sumptibus prouideret, quod consonat
cum hoc quod dicitur Luc. 22. d. Quā nisi vos sine sacco & pe-
ra & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? Vnde ex
prædictis verbis nō obligabantur apostoli, nec successores (qui pro-
ut dicit glo. Luc. 10. sunt episcopi) ad non portandam seu habendam
pecuniam tanquam ad illa quæ repugnat perfectioni, vnde prout di-
cit sanctus Tho. vbi, supra in response. 2. arg. Stultum aut̄ videtur
dicere, quod tot sancti pōtiffices, sicut Anastasius, Ambro. Aug. illa
præcepta transgressi fuissent si ad illa seruanda se crederent obliga-
ri. Illud autem ca. Exiit qui seminat, &c. per postil. allegatum, facit
ad prædicta, primo quia pluries, ibi dicit paupertatem esse viam
perfectionis vel ad perfectionem, & per consequens non est perfe-
ctio: secundo quia hoc quod dicit quod Christus descendens in fir-
mis pecuniam portabat, sicut & in fuga, &c. intelligēdum est quod
si apostoli adhuc infirmi vel etiam alij crederent summā paupertatē

Mat. 19.

Tomus v.

non prandium, sic & Christus postquam semel passus est non paritur. Surgit a cena, post passionem ponit vestimenta, secundum priorem infirmitatem lintheo praeinxit se, in carne iam immortali, aquam in peluim, id est, gratiam baptismi lauat pedes & tergit a peccatis in baptismo, accipit vestimenta, i. Iudaei in fine seculi, quae prius excacatos posuit.

THEOPHYLACTVS. Non frustra apponit. *Cena autem facta.* Sed ut ostendatur inhumana Iudaei quem neque mensae communi placauerat. Prae de Iesus sciens quod pater omnia ei tradisset in manus hoc est quod concedidisset ei salutem fidem, & debens magis eorum peritiam monstrare eis, hoc & lauare pedes discipulorum humilitatis enim lex hoc loc proponitur.

Et cum diabolus iam misisset, &c. GREG.

Re ob corda sua non habent, quia ea diabolus possidet, unde de proditore dicitur. *Cum diabolus misisset in cor, &c.* Si enim Iudas cor suum & non diabolus possideret, ipse potius in bonum quam diabolus malum poneret, quo contra electus

electus vir loquatur dicens. *Animum meum porto in manibus meis* Quid enim aliud manus electi est, quam potestas internae libertatis? Quid ergo eis est animam in manibus portare nisi internae libertatis gloriam in potestate retinere? Quotiescumque ergo grauiter delinquimus, cor nostrum nos non habemus.

D
1. lo. 3.

^a Suggestione. ^b Iudaei. ^c Hoc consentientis iniquitas est. Non credens esse Deum.

cum diabolus iam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Scariothis, sciens quia ^a omnia dedit ei pater in manus, et quia a Deo exiuit, & ad Deum vadit, surgit a cena, & ponit vestimenta sua. Et cum accepisset lintheum, praeinxit se, deinde misit aquam in peluim, & coepit lauare pedes discipulorum, & extergere lintheo quo erat praecinctus. Venit ergo ad Simonem Petrum, & dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lauas pedes? Respondit Iesus, & dixit ei: Quod ego facio tu nescis modo, scies autem postea. Dicit ei Petrus: Non lauabis mihi pedes in aeternum. Respondit ei Iesus: Si non lauero te, dum permittit fieri, nondum potest sustinere Deum ad pedes humiliari, pauore perterritus.

^a In usum mala, in effectum bona. ^b Et iam traditorem quo veitur ut vult, & de malo bonum fecit.

^a Sciens non eum deserens. ^b Non nos relinquens. ^c Significat quod de celestibus descendit, & quod se ipsum exinanivit & quod formam serui induit.

^a Carnem mundam. ^b Humilitate.

^a Quia tota eius passio nostra est purgatio. ^b Corporis. ^c Non post alios, sed prius ad principem apostolorum ideo expauescit quod deus lauet pedes homini.

^a Vestigia euangelistarum firmat & purgat.

^a Quia tota eius passio nostra est purgatio. ^b Corporis. ^c Non post alios, sed prius ad principem apostolorum ideo expauescit quod deus lauet pedes homini.

^a Quia tota eius passio nostra est purgatio. ^b Corporis. ^c Non post alios, sed prius ad principem apostolorum ideo expauescit quod deus lauet pedes homini.

^a Quia tota eius passio nostra est purgatio. ^b Corporis. ^c Non post alios, sed prius ad principem apostolorum ideo expauescit quod deus lauet pedes homini.

^a Quia tota eius passio nostra est purgatio. ^b Corporis. ^c Non post alios, sed prius ad principem apostolorum ideo expauescit quod deus lauet pedes homini.

^a Quia tota eius passio nostra est purgatio. ^b Corporis. ^c Non post alios, sed prius ad principem apostolorum ideo expauescit quod deus lauet pedes homini.

^a Quia tota eius passio nostra est purgatio. ^b Corporis. ^c Non post alios, sed prius ad principem apostolorum ideo expauescit quod deus lauet pedes homini.

^b Surgit a cena. Ab illa caelesti refectio-

¹ ne, qua cum angelis reficiebatur deponit vestimenta, gloriam aeternae beatitudinis.

² c Et ponit vestimenta. ³ Praetermisit altitudinem suppositurus eius humilitatem, ut perfecte commendetur humilitas homini cum tam altus sit se humiliauerit, ut & pedes traditoris lauaret.

⁴ d Deinde mi. Sanguinem in terram fundit, ut vestigia creditum mundaret, quae terrenis peccatis errant fordida.

⁵ e Dicit ei Petrus, &c. Pro altitudine promissi mysterij nondum permittit fieri, nondum potest sustinere Deum ad pedes humiliari, pauore perterritus.

⁶ f Respondit. Qui non lauatur per baptismum & confessionem poenitentiae, non habet partem cum Iesu.

⁷ dicit

⁸ dicit

⁹ dicit

NICOLAUS DE LYRA.

huius corporis sacramentum, ad designandum quod spiritualis mundicia requiritur ad percipiendum ipsum.

Cum diabolus iam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Scariothis. Die enim praecedenti eum vendiderat suggestio diaboli hanc prodicionem in cor ipsius mittentis.

Sciens quia omnia dedit ei pater in manus. Ex quo patet in christo plenitudo scientiae & potestatis.

quia a Deo exiuit & ad Deum vadit. Hoc est iam supra scriptum qualiter dicitur filius a Deo exisse, & ad Deum redire.

surgit a cena. Quia ministrare volebat.

ponit vestimenta sua. Id est, deponit, ut conuenientius hoc ministerium exhiberet.

cum accepisset lintheum praeinxit se. Et sic ad lauandum se optime disponit, nihil omitens de his quae ad istud officium pertinent, & sequitur simplex humilitatis ministerium, cum dicitur.

deinde misit aquam in peluim. Proprijs manibus, non per ministerium aliorum.

coepit lauare pedes discipulorum. Lutosos, quia discalceati incedebant.

tergit lintheo quo erat praecinctus. Ut impleverit humilitatis officium.

Venit ergo. Hic ostenditur huius facti utilitas, & ostenditur huiusmodi quadam concertatione Petri & Christi, per quod & ostenditur esse mysticum, dicit ergo: Venit ergo ad Simonem Petrum & nauis Ursi. lotis alijs discipulis venit ultimo ad Petrum, quia coepit lauare

lauare a minoribus. ex hoc sumens argumentum, quo dicitur. Coepit lauare pedes discipulorum. Et postea subdit. Venit ergo ad Simonem. Per hoc ostendens, quod alij iam erant loti. Sed non videtur verisimile, si transisset per omnes alios quia aliquis eorum vel plures recusassent hanc lotionem, sicut, & Petrus. Et ideo alij doctores dicunt, quod primo venit ad Petrum propter quod alij discipuli audita reprehensione Petri de hoc quod recusauerat eiusmodi lotionem, non fuerunt ausi eam ultra recusare. Quod ergo dicit euangelista: Coepit lauare. Et postea subdit: Venit ad Simonem. Non est per hoc intelligendum, quod alios lauaret ante ipsum, sed euangelista prius dixit factum in generali. postea explicat modum in particulari, incipiens a Petro.

¹¹ Et dicit ei Petrus, Domine, tu mihi lauas pedes? *Id est, vis lauare mihi peccatori, tu qui es filius Dei, quod nullo modo decet simile verbum dixit in principio suae conversionis. Luc. 5. b. Exi a me domine, quia homo peccator ego sum.*

¹² Respondit Iesus & dixit ei, Quod ego facio tu nescis modo. *quod dicitur non solum hoc facio propter pedum corporalium emundationem, sed propter humilitatis eruditionem, ut postea exposuit, ideo subdit.*

¹³ Scies autem postea. *Per hoc autem designauit mundiciam pedum spiritualium, qui sunt affectus mentis, quae requiritur in euangelistica perceptione.*

¹⁴ Dicit ei Petrus non lauabis mihi pedes in aeternum. *Id est non quam lauabis, ac si de ego nullo modo sustinerem, licet autem Petrus faceret hoc bono zelo, tamen indiscrete hoc faciebat, quia cum Christus non posset errare, non debebat voluntati eius aliquo modo resistere, ideo sequitur.*

¹⁵ Respondit ei, Iesus. Si non lauero te non habebis partem cum meo. *hoc intelligitur de lotionem interioris maculae, litera est plana, quia nullus potest habere partem cum Christo*

MORALITER.

¹⁰ Venit ergo ad Simonem Petrum. Scilicet, primo, prout dictum su in expositione literalis, & in hoc Christus dedit exemplum superioribus illos inter subditos principaliter honorare, quia prius sunt aetate vel dignitate.

¹¹ Domine tu mihi lauas pedes. Quasi dicat, hoc indecens est & alio modo sustinendum, & in hoc Petrus significat discipulum ignoratorem & indiscrete loquentem de facto superioris sui, cuius ignorat rationem. frequenter. n. contingit quod illud iudicatur irrationabilissimum ab ignorante causam, quod tamen rationabilissimum est secundum veritatem. hoc autem contingit in

git in hoc casu Petro, propter quod dixit ei Christus. ¹² Quod ego facio tu nescis modo. Et in hoc docemur bene iudicare & loqui de factis superioris boni, nisi Deo permittente erraret manifeste.

¹⁵ Si non lauero te non habebis partem mecum. Christus. n. non lauabat pedes discipulorum pro corporali mundatione, sed pro exemplo humilitatis docendae, propter quod dixit eis: Exemplum enim dedi vobis. Quod ergo dixit Petro: Si non lauero te, non habebis partem mecum, idem est ac dixisset, partem mecum non habebis, nisi a me receperis exemplum, humilitatis. Et in hoc Christus dedit superioribus & praelatis exemplum verae humiliationis.

A *Dicit ei Simon* Error Petri hic nobis profuit. Erravit, n. ne nos erraremus. Erravit, cum se totum laudandum Deo obtulit, quem Deus correxit, ostendens semel baptizatum non esse baptizandum.

*** THEOPHYLACTVS.** Vtrūque ex charitate fiebat, &

detrectatio, quia plurimum obternabat dominū, & admisso quia a domino separari volebat. Tu autem cum videris, aliquem valde vrgētem prae temeritate ac dicētem, & cum iuramento, nunquā faciam hoc, & deinde reuerentia iuramenti in hoc quod decreuerat pertinacē & ex eo periclitatē vel in anima vel corpore, recte vtaris hoc Petri exemplo, quia cum pertinax esset, vidit pertinaciam vergere in separationem a Christo abstulit ab illa.

b *Qui lo.* Ex his verbis intelligimus baptizatos apostolos, & si non legimus vbi vel quando.

C *Qui lo.* Baptismo lotus est mundus. Sed quia iterum pulvere terrene habitacionis inquinatur, iterum opus est pedes lauare, quos lauat dominus interpellans pro nobis, & nos ipsi orando. Ille etiam qui in ocio studet veritati, dum in alijs pulsanti sponso aperire pergit, pedes inquinat, quia veritas humiliter auditur, sed sine periculo non potest praedicari, sed hos pedes dominus discipulis lauat.

*** THEOPHYL.** Sumpta occasione dominus arguit proditorem, vt cum ab immunda sententia abduceret, & indigentem lauare a malitia & in aliam sententiā transferret, vos igitur inquit cum sitis loti non indigetis alio lauacro. Vnus autē est immundus qui lotionē opus habet. Querunt autem

autem multi quō dixerit Dominus Apostolis. Vos non estis. Nondum enim erant liberati a peccatis nondum ritum affecuti erant, &c. Est igitur dicendum, quod quis uis non fuerint liberati a peccatis, attamen propter seruitorem inquit, quem locutus sum vobis mundi estis. hoc est secundum hominē estis mundi, ut non liberari estis a errore Iudaico, & Etaiā audiunt modo doceant lauari; Lauaminus di estote, deponitis ab animabibis. Et ita etiam li, quia cum magis innocētia & si pitate, verlabat cum Christo, eto loti & mundomino dicuntur.

*** GREGORIUS.** In Euangelio dicitur: Qui lotus est, non indiget nisi, &c. Si igitur peccata in baptisate funduntur, nime dimittuntur, quomodo is qui lotus est, mundus totus? Totus enim mundus dici non potest, cui de toto aliquid remāsit. Sed nemo resistit voci veritatis, qui lotus est, mundus est totus. Nihil ergo ei de peccato contagione remanet, quem totum fatetur mundum qui redemit. Si qui autem sunt qui dicunt, quia de peccato quolibet, triennio poenitentia agenda est, & triennium in voluptatibus viuendum, isti adhuc ne dicamenta veræ fidei, nec sacra scripturę testimonia uerunt.

c *Et cum recubisset, iterum dixit eis: Scitis quid fecerim vobis, &c.* Sicut prius exemplo, sic etiam nunc vobis instruit eos magister veritatis. Et quod dicit magister se non est arrogantia, sed veritas quæ prodest auditibus sicut facit & Paulus.

N I C O L A V S D E L Y R A :

*** Christo in gloria cœlesti, nisi lotus fuerit a macula peccati, secundum quod scribitur Apocalip. 21. g.** Nihil coinquinatū intrabit in illā. Si autem intelligatur de lotionē corporali pedum ipsius Petri, eo dem modo est dicendum. Sicut. n. aliquid est illicitum non ex natura sua, sed tantum quia prohibitum, vt patet de esu ligni vetiti primi parentis, ita simiter aliquid est necessarium ad salutem, non ex natura sui sed propter præceptum Dei vel prelati, & sic erat in proposito. Ex quo enim Christus volebat simpliciter hoc facere, Petrus de necessitate salutis tenebatur sustinere.

1 Domine non, &c. Pedes sunt pars corporis inferior, manus media, caput superior, & ideo per expressionem istarum partium intelligitur totum corpus. Est igitur sensus. Dñe non tantum. Quasi dicat, prius suslinerem a te per totum corpus lauare quam a te separari, quia quamuis esset durum Petro suslinere seruitium magistri, tamen grauius erat ei ab ipso separari, vnde dicitur in itinerario Clementis, quod quancūque Petrus memor erat dulcissimæ societatis Christi, resoluebatur in lachrymas, ita quod facies eius adusta videbatur ex frequenti lachrymarum fluxu.

2 Dicit ei Iesus: Qui lotus est. Per baptismum, ex quo accipitur quod apostoli fuerunt a Christo baptizati, vt supra dictum est ca. 3.

3 Non indiget nisi, &c. Sed est mundus totus. Si enim aliquis baptizatus statim moriatur, euolat ad patriam, nec indiget aliqua alia lotionē, tamen si superuiuat etiam sancte, indiget lotionē pedum spiritualium, id est, affectionum mentis, quia ex conditione mortalis vite affectus eius aliquādo aliquas maculas contrahit ex temporalibus, sed non indiget lauare caput, id est partem contemplatiuā quæ intendit superioribus & æternis, nec manus, id est, vniuersa actiua opera que in eo sunt

eo sunt sancta. Talis autem erat Petrus & etiam alij apostoli ex parte Iuda proditore, propter quod sequitur. Et vos mundi sedis non omnes.

4 Postquam ergo lauit pedes eorū. Offensa facti pueri in prædicta lotionē, hic inducit discipulos ad imitandum in operibus videtur in duas, quia primo proposuit declarare, secūdo confirmare. Exemplum. n. de. Dicit igitur. Postquam ergo lauit pedes eorū. In hoc ostendit conuenientem modum docendi, in moralibus magis mouent facta quam verba, vt potest haberi ex 10. Et ideo Christus doctrinā de humilitate premisit humilitatis vestimenta deponi, ita ad docendum honeste debent assumi, quod magistri solent legere in habitu ad hoc disposito & ostendit secundum dispositionem facultatis suæ.

6 Et cum recubisset, iterum. Quia sedendo debet docere. Doctrina enim non capitur nisi in quiete, propter quod dicitur Physi. Sedendo & quiescendo fit, anima sciens & prudens. quia doctrina.

7 Dixit eis: Scitis. Q. d. vos debetis hoc scire, & in hoc eos attentos.

8 Vos vocatis me. &c. Aliquid. n. dñe bene dictum, quod magister dicenti & rei dicta. Congruit autē rei dicta, quando sic est in re dicitur. Congruit autē dicenti, quando dicens talem se ostendit qualem verbo. vtroque modo apostoli bene dicebant, quia serati re: ex parte Christi qui superior erat, similiter & ex parte discipulorum qui facti se ei subijciebant sicut & verbo, propter quod discipulos solo verbo dicitur Matth. 7. c. Multi dicent illi die: Dñe domine, nonne in noie tuo propheta &c. & tunc confitebor illis, quia nunquam noui Ex prædictis concludit Saluator intentum, dicens.

M O R A L I T E R.
4 Postquam ergo lauit pedes eorum. Per hoc ostendēs, quod superior

superior post actum humilitatis debet resumere exercitium autoritatis.

HIERONYMVS. Incauti sunt humiles qui se mendacio
illa ceat dum arrogantiam vitant, quia contra veritatem
se egunt quam relinquunt Qui enim necessitate cogente
ven de se & bona loquitur, tanto magis humilitati iungit,
quato veritati sociatur.

& ia egressuri essent dispergendi, & varijs, malis affigendi, D
duob. modis solat eos, a se ostendēs eis, q̄ ipse passurus sit,
& quæ proditori fecerit lotus eius pedibus ad communem
mētā admisso, nam si semp hęc cogitassent oīa tulissent
facile igitur hic vnus quidem modus, per ea quæ fecerat

Non de omnibus.

Ne omnes facie-
ris oc vnde beati
filius qui mandu-
cat me. pa. nō vt pro-
fici, sed vt lateat,
leuit contra me
calneum suum, i.
malcabit, vt im-
ple: scriptura quæ
no p̄dixit, non q̄
coit, sed q̄a quod
futurum erat non
taet.

Ego scio quos ele-
gi. ut vt sequaces
mōsit beati. Elegit
autem Iudam non
ad hoc, sed ad illud
quod de eo factum
est. ad salutem
aliū. Vnde alibi:
illi vos duodecim, et
ex bis vnus diabolus
est
c. modo dico vobis.

Quousq; toleraui & tacui, sed iam noto proditorē ante-
m fiat q̄ mox faciendum est, vt cum factum fuerit cre-
da, quia ego sum ille de quo scriptura illa p̄dixit.
d. Amen amen dico vobis. Postquam exēplo suo eos docuit
humiliationem & calcenei passionem, supponit quo con-
solur eos honore, quod ipse & pater in eis recipitur.
e. Qui ac. * THEOPHYL. Quæ consequentia priorum ad ea
quā nunc sequuntur, quæ subdit sermōni de proditore?
f. recepit quemcunq; &c. Certe maxima consequentia, q̄a
na dictum erat quod prodendus ac q̄ derelicturus esset,
& iani

Quis uerum est. Quia ueritas. a Alter alteri peccata dimittere & pro inuicem orare.
& bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros, 1
dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pe- 2
des. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego fe- 3
ci vobis, ita & vos faciatis. Amen, amen dico vobis, non est 4
seruus maior domino suo, neque apostolus maior est eo
qui misit illum. Si hęc scitis, beati et eritis, si feceritis ea. 5
Non omnes uos beatos dico.

Non de omnibus vobis dico. Ego scio quos elegerim. Sed vt
adimpleatur scriptura. Qui manducat mecum panem, le-
uabit contra me calcaneum suum. A modo dico vobis prius-
quam fiat, vt cum factum fuerit credatis, quia ego sum.
Amen, amen dico vobis, qui accipit si quem misero,
me accipit. Qui autem me accipit, accipit eum qui misit me,
Cum hęc dixisset Iesus turbatus est spiritu, & protestatus

g
modo dico vobis.
Quousq; toleraui & tacui, sed iam noto proditorē ante-
m fiat q̄ mox faciendum est, vt cum factum fuerit cre-
da, quia ego sum ille de quo scriptura illa p̄dixit.
d. Amen amen dico vobis. Postquam exēplo suo eos docuit
humiliationem & calcenei passionem, supponit quo con-
solur eos honore, quod ipse & pater in eis recipitur.
e. Qui ac. * THEOPHYL. Quæ consequentia priorum ad ea
quā nunc sequuntur, quæ subdit sermōni de proditore?
f. recepit quemcunq; &c. Certe maxima consequentia, q̄a
na dictum erat quod prodendus ac q̄ derelicturus esset,
& iani

Dimisi peccata vestra.
In istis verbis nō
vnitas naturæ misit
& mittentis sed in
misso mittentis au-
toritas cōmēdatur.
Quisquis ergo sic
missum accipiat, vt
in eo mittentem at-
tendat, vt in Petro
Christum scilicet
in seruo dominum
in Christo patrem
in vnigenito geni-
torem.

E
Cum hęc dixisset
Iesus. Noltra infirmi-
tas in eo vere turba-
ta est, non iua ptās,
sicut & vere passa. Volutarie autē accepit turbationē, ne de-
speret seruus turbatus necessitate. Quod autē turbatur si-
gnificat turbandos spirituales ex charitate, cum vrgens cau-
sa & zizania à tritico ante messē cogit separare.
Turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit. Amen, amen dico
vobis, &c. Dicturus vnus ex vobis tradet me, turbatur, non
carne, sed spiritu, non quod tunc primum subito hoc no-
uerit & repentinum malum eum turbauerit, sed quia iam
fuerat eum vt non lateret expressurus, & ille iam erat exti-
turus, & Iudæos adducturus. Turbauit autem eum immi-
nens passio-

f
Cum hęc dixisset Iesus turbatus est spiritu, & protestatus
est. Noltra infirmitas in eo vere turbata est, non iua ptās,
sicut & vere passa. Volutarie autē accepit turbationē, ne de-
speret seruus turbatus necessitate. Quod autē turbatur si-
gnificat turbandos spirituales ex charitate, cum vrgens cau-
sa & zizania à tritico ante messē cogit separare.
Turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit. Amen, amen dico
vobis, &c. Dicturus vnus ex vobis tradet me, turbatur, non
carne, sed spiritu, non quod tunc primum subito hoc no-
uerit & repentinum malum eum turbauerit, sed quia iam
fuerat eum vt non lateret expressurus, & ille iam erat exti-
turus, & Iudæos adducturus. Turbauit autem eum immi-
nens passio-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ergo laui. Multo fortius.
2 et vos debetis alter. Per hoc intelligitur quodlibet pietatis &
humilitatis officium proximo impensum. Ad quod impendendum
quibet tenetur in casu necessitatis: extra autem talem casum tene-
re debito honestatis & congruitatis.
3 Exemplū Hic confirmat conclusionem prædictam, & hoc qua-
si liciter. Primo exemplo sui dicens: Exemplum. n. Quasi dicat
quæ feci vt ostenderem vos ad hoc teneri. Secundo confirmat per
Iudæi auctoritatem dicens.
4 Amen amen dico vobis. Id est, missus, quia apostoli fuerunt
in Christo ad prædicandum, quibus missis tenebantur populi cre-
dere. nō fortius apostoli tenebantur auctoritati Christi obedire,
5 nō confirmat eam si quenti præmio, cum dicit.
6 hęc scitis, beati. Beatitudo autem est maximum desiderabi-
le in sit status omnium bonorum aggregatione perfectus.
7 Non de omnibus vobis dico. Scilicet quod debeatis esse bea-
ti in præuidebat damnationē Iudæ futurā propter quod subditur.
8 Ego scio. Id est, clare cognosco.
9 Quos elegerim. Scilicet, ad vitam æternam. Iudas autem non
fuit electus ad ipsam, sed tantum ad apostolatū, vt supra dictum
est p. 6.
10 Sed vt ad. Ex malitia & damnatione vnus vestrum.
11 Qui manducat mecum panem leuabit cōtra me calca-
neum, conabitur me suppeditare. Hoc fuit impletum in Iuda, qui panē
cotriale & sacramentalem sibi datum a Christo māducauit, præ-
dictū autē scriptura habetur psal. 40. Trāslatio. 70. habet: Qui edebat
panes

panes meos, magnificauit super me supplantationem. Et translatio
Hieronymi, accepta iuxta Hebraicū magis propinqua est dicto Chri-
sti, quæ talis est. Qui manducat meum panem leuabit cōtra
me plantam.
11 A modo dico vo. Quia ego sum, scilicet, vere Christus verus ho-
mo, verus Deus, quia scire secreta cordium & prædicere certitudina-
liter futura cōtingentia a libero arbitrio dependentia virtute pro-
pria est manifestum indicium deitatis. Quarto cōfirmat cōclusionē
prædictam ex dignitate eorum quorum pedes lauabantur, di.
12 Amen, amen dico, &c. me. ac. Id est, seruitium factum Chri-
sti ministris redundat in honorem ipsius, & per cōsequens totius tri-
nitatis ideo sequitur.
13 Qui autē me ac. &c. Id est, honorat patrem & spiritum san-
ctum qui miserunt filium secundum quod dicitur Isa. 48. d. Et nunc
misit me dominus & spiritus eius, hęc dicit redemptor tuus Israel.
14 Cū hęc di. Postquam saluator proposuit perfectionis exemplū
hic ostendit defectum discipulorum, & primo defectum Iudæ proditō-
ris, secundo defectum Petri negantis, ibi: Dixit ei Simō. Prima in-
diuisio. quia primo denūciat ipsum proditōnē, secundo ipsum proditō-
nē, ibi. Aspiciebant ergo. in prima parte dicitur sic. Cū hęc di-
xisset Iesus, &c. Ex horrore passionis suæ imminētis & proditio-
nis Iudæ. Hęc autem turbatio quæ erat in parte sensitua, non erat
contraria rationi, sed magis conueniens ei, sicut dictum est supra, de
alijs passionibus ca. præceden.
15 Et protestatus est & dixit: Amen, amen dico, &c. tradet
me. Multiplicat autem hanc dictionem Amen, ad ostendendum fu-
tura rei certitudinem,
* Aspiciebant

MORALITER

4 Amen, amen dico vobis, non est seruus maior domino suo. Licet
omnes Christiani sint serui Christi, tamen specialiter ep̄i
quasi sunt successores apostolorum, propter q̄ non debent
se cere maiores ipso Christo, & tamen aliqui quantum
ad liquid faciunt contrarium. Nam præcepta sua & statu-
ta licet frequenter sint de indifferentibus) seruari strictius
faciunt quam diuina,

9 Sed vt adimpleatur scriptura. Scilicet Psal. 40. c.
10 Qui manducat mecum pa. Isti sunt plati, clerici, & religiosi,
qui laute viuunt de patrimonio Crucifixi, & tamē eorum
plurimi leuant calcaneum cōtra Christum in membris
suis affligentes ea calumnijs & exact ionibus iniustis.
† Iesus turbatus est spiritu et protestatus est, &c. Virtuosum est
enim conturbari contra vitia, & ideo Iesus turbatus est spi-
ritu, i. ex imperio rationis, quia expressius quam ante vole-
bat exprimere crimen proditōnis,

A nens passio & proximum periculum proditoris, sicut supradixit: Nunc anima mea turbata est, appropinquante passione.
 sup. 12. c. **a** In sinu Iesu, quem diligebat Iesus. Innuit ergo, &c. Idē quod dicit supra pectus, significat secretū de quo bibit diuinitatis sacramentum.

*** THEOPHYLACTVS.** Quare omnibus alijs, vt Petro ipso tremēte Ioannes quasi delicatus recumbit in sinu domini? Et iterū: Quare de seipso dicit, quod eum diligebat Iesus? Recūbebat quidem propter duas illas causas: Vna est quia pre omnibus alijs diligebatur maxime, dilectionis autem signum recumbere cum domino: Altera, quia volebat se ostendere alienum a crimine, per hoc quod tam libera illa cum Christo familiaritas

b Et cum intinxisset panem. Panis intinctio, significat fictionem Iudæ, qui fictus amicus venit ad cœnam. Quæ n. tinguntur, non mundantur, sed inficiuntur. Si autem bonum aliquid significat intinctio, eidem bono ingratum, nō immerito sequuta est damnatio.

c Dedit Iudæ Simonis Scariothis. &c. Non vt quā putant nūc Iudæ corpus Christi accepit. Sciēdum est. n. quod iam omnibus dñs distribuerat sacramētum corporis & sanguinis, inter quos & Iudæ fuit, deinde per buccellam intinctam, exprimitur

est, & dixit: Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me. Aspiciabant ergo adinuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. Erat ergo recumbens vnus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus. Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei: Quis est de quo dicit? Itaque cum recubisset ille supra pectus Iesu, dicit ei: Domine quis est? Respondit Iesus: Ille est cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Scariothis. Et post buccellam introiuit in eum Satanathanas. Et dicit ei Iesus: Quod facis fac citius. Hoc autem nemo sciuit discumbentium, ad quid dixerit ei.

a Manifestat. **b** Numero non ninculo spiritus. **c** Exiturus. **a** Quia et si nota sit cuiquam sua conscientia, alterius tamen sibi, erat ignota. **b** Non plus omnibus, sed familiaris, vt per pacem de se quasi de alio dicit, vt retum gestarum scriptor non sui prædicator. **c** Non loquendo, sed innuendo motu corporis, post sono vocis vt querat.

a Per sinum signifi. at secretum: vita exiret, non per passionem. **b** Non plus omnibus, sed familiaris, vt per pacem de se quasi de alio dicit, vt retum gestarum scriptor non sui prædicator. **c** Non loquendo, sed innuendo motu corporis, post sono vocis vt querat.

a Quia bona male est vsus, & hæc præsumptio peccatum auxit. Vt plenius possideret: in que intrauerat, vt deci peret.

d Et post buccellam, &c. *** THEOPHYL.** Vbi dominus quod dedit buccellam, Iudæ, si forte recogitaret amicitiam, si forte & prius & a prodicione resisteret, Iudæ autē cum ne sic emendaretur, Tunc plane factus est Satanæ, & traditus ei, vt inemendatus. Igitur quādiu vnus discipulorum vult batur, & ex sancto lo choro, non habebat tātum accedens ad illum Satanæ, vbi autem illud dimisit dominus, & separauit ab alio discipulis, tradidit eo per panem, inuasiu eum, vbi mino derelictus, & a diuino choro re paratum. **8** Quod facis. **9** præcepit, sed percutit Iudæ malum, & bis bonum, quod vult cito fieri, non tam festinanter, illius penam in salutem dolum.

*** HIERONYMVS.** Scilicet vt passionem corporis vt surrectionis adiutorium præueniret: vulneratus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustitiam nostram.

*** IDEM.** Gaudet dñs & exultat, & hortator est glauientis, vt vadat siue ad dexteram siue ad sinistram, & cunque faciei suæ tulerit appetitus, vt interfectis malis remaneant boni, & impleatur illud quod scriptum est: *Quid paleis ad frumentum dicit dominus?*

NICOLAUS DE LYRA:

*** Diuisio.**

- 1 Aspiciabant. Hic consequenter denunciatur proditorē. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur denunciationis occasio, secundo ipsa denūciatio, ibi: Respondit Iesus. Occasio huius denūciationis fuit duplex. Prima fuit stupefactio & conturbatio, quæ tangitur ibi cū dicitur. Accipiebant ergo adinuicē discipuli. Hæsi. &c. Erant enim admirati, quia quilibet eorum præter Iudæ sentiebat se totaliter firmatum in contrarium dicto ipsius Christi, & consimiliter de suis sociis sicut de se cogitabat, verum tamen propter firmitatem verborū Christi magis eius dicto credebant, quam suis conscientijs, & ideo nō hæsitabant de euentu rei, sed de illo per quem hoc eueniret. Secunda occasio fuit familiaritas ioānis cum Christo, propter quam Christus sua secreta ei reuelabat, & hæc causa exprimitur, cum dicitur.
- 2 Erat ergo recumbens. &c. in si. Id est, familiariter ei propinquus ex dilectione, propter hoc sequitur.
- 3 Quæ diligebat. Specialia ei signa dilectionis ostendendo præ cæteris, propter mundiciam virginalem. Notandum, quod Ioānes hic de se loquitur per modum alterius personæ. Hic enim est modus loquendi istorum qui canonicas scripturas conscripserunt, quando in eis de se quis loquitur, vnde Paulus 2. Cor. 12. a. loquens de seipso dicit. Scio hominem in Christo, &c. & Dauid 2. Re. 23. 4. Dixit vir cui constitutum est de Christo, &c.
- 4 Innuit ergo huic. Scilicet, Ioanni.
- 5 Simon Petrus & dixit. &c. Quis. Petrus. n. quodam signo significauit Ioanni vt peteret a Christo sibi familiari de quo dixerat Ilic. n. Petrus alias solitus esset interrogare a Christo præceteris, tamen tunc nō fuit ausus petere, quia immediate fuerat reprehensus de indiscreta loquutione, cū dixerat Christo: Nō lauabis mihi pedes, &c.
- 6 Cum recubuit. Scilicet, Ioannes.
- 7 Supra pectus. Id est, incliuatus prope os eius, & sic erat idoneus postus ad interrogandum & audiendum aliquid secreta ab eo.
- 8 Dicit ei Domine quis est? Ille, scilicet, proditor.
- 9 Respondit Iesus: Posita occasione denūciationis, hic ponit denūciatio

denūciatio proditoris. Et diuiditur in tres, quia primo exprimitur denūciatio, secundo rei denūciata promissio, ibi: Et dixit ei promissionis exequutio. ibi. Cum ergo accepisset. In primo dicitur. Respondit Iesus, Ipsi Ioāni in silentio, quia si alter dicitur. Petrus erat ita feruens, quod statim insurrexisset in proteruum. Ille est cui ego intinctum panem porrexero. Per hoc notatur Iudæ fictio, quia panis intinctus habet saporem in superficie alium quam interius. Iudæ se simulabat exterius Christi discipulum, cum tamen esset eius proditor.

Vel aliter: Dedit Iudæ panem intinctum, ad ostēdēdū Iudæ infidelitatem & Christi mansuetudinem. Panis enim intinctus est ad comedendū, ideo Christus Iudæ fecit istud obsequium, vt ad rādum suā benignitatem & Iudæ malignitatem, qui ex hoc uebatur ad compunctiōnem. Sciendū tamen quod iste panis non fuit corpus Christi, sed ante ipsum acceperat in pane nō ideo statutum est, quod corpus Christi intinctum nō datur si vt habetur de conse. dist. 2. Cum omne.

11 Et post buccellam introiuit in eum. Non de nouo, sed Christus vendidisset, sed introiuit in eum ad amplius ipsum dū, quia ingratus obsequij Christi factus est in potestate magis quam ante:

12 Et dicit ei Ie. Hic ponitur prodicionis permissio. Non terat aliquid facere, nisi Christo permittente, ideo dixit ei. 13 Quod facis fac: Non dicit hoc præcipiendo vel cōsulendo, modo permittendo ratione dicta, tamen verba Christi fuerunt apostolis obscura, ideo sequitur.

14 Hoc autem nemo sciuit discumbentium. &c. Præter Iudam, 15 Ad quid dixit ei. Verbum prædictum, de alijs a Ioāne er mirum, si ignorauerunt, quia soli Ioanni dixerat Christus. panem. Sed de Ioanne mirum videtur. Ideo dicendū, quod a Iudæ bo Christi ita fuit artonitus & suspensus, quod non aduertit postea dictum est ipsi Iudæ a Salvatore, & ideo discipuli vti si aliter interpretabantur, & hoc est quod dicitur.

MORALITER

† Ille est cui ego intinctum panem porrexero, &c. Panis intinctus suauior

suauior est, ideo significat eucharistiam, cuius est tingitur in sanguine, quando sumi debet a sacerdote, tamen est Christi proditor quando indigne sumit

Quia loculos habebat. In quibus oblata seruabatur suorum necessitatibus & alijs indigentibus. In quo datur forma ecclesie ferendi necessaria, quae iubetur non cogitare de crastino, terrenis seruiat, vel timore inopiae iustitiam deserat. *erat autem.* Nox congruit sacramento. Erat enim qui exiuit tenebrarum factis operibus tenebrarum. *Nunc clarificatus est.* *ho. Aug.* Exiuit enim pro quo dicebatur. *Neitis mundi oēs miserunt soli mundum suo mundum in quo significat est clarificatio filii in qua separatis malis manebit in ternitate cum sanis. Sicut ergo res significantes tanquam res significate appellatur, ut petra non dicitur significat Christum, sed erat Christus: ita hoc facto separationis praestans futuram illam separationem dicit. Nunc non significat clarificatio, sed Clarificatus est filius hominis. Quia non solus in se, sed Deus in eo clarificatus, quod quasi exponens soluit. *Si Deus clarificatus est.* quia non quaesivit ille voluntatem suam, sed patris. *de cla. e. in se.* ut humana natura verbo unita et in aeternitate donec. Et haec clarificatio est. continuo, in immortalis resurrectione non differetur in fine, sicut omnium ad vitam potest referri & prius dictum, ut dicatur Nunc. non de instanti tempore passionis, sed de proximo resurrectionis, quasi sit factum quod mox est futurum.*

THEOPHYLACTVS. Quomodo glorificabit Deus filium? In ipso hoc est per seipsum non per alium, non per angelos & archangelos, non per alias virtutes, sed per seipsum. Quia non operatus est ad gloriam filii, continuo igitur, inquit quid glo-

quit glorificabit eum hoc est non tardabitur, sed in ipsa cruce & iterum post tres dies, cum resuscitauerit eum, & post quadraginta dies suppeditata gratia discipulis.

Filii. AVGVSTINVS. Quia dixerat quod Deus est cito clarificaturus eum, ne putarent quod non ultra iungeretur eis conuertendo in terra, addit. *Adhuc moro. sum.* In firmitate carnis sicut & vos usque ad horam mortis sicut post resurrectionem nem dicit: *Cum essem vobiscum in carne mortali.* Vel modicum vobiscum sum, si non in eadem qualitate ipsam tamē in terrena conuersione post resurrectionem 40. diebus. De praesentia autem diuina quae cum eis est usque ad consummationem seculi, non potest hoc accipi, quia non conueniret quod sequitur.

HIERONY. Saluator noster patrem se esse nouit dicens. *fili dimittitur tibi peccata.* Et: *fili a fides tua te salua fecit.* Et: *filioli mei adhuc modicum, vobiscum sum, & per spiritum sanctum iusti quique in filios adoptant.* Valentinus saeculorum suorum parabolas atque coniugia, ex hoc vel maxime loco confirmandas putat, nequaquam intelligens ad similitudinem Dei patris & in caelo & in terra paternitates non fieri, sed appellari.

Quare me. & po. ve. Tunc enim implebitur. Vbi ego sum & illi sint.

Quo ego vado vos non potestis venire. Nunc non poterat apostoli nondum spiritu confirmati sequi dominum, in mori pro domino & iustitia, vel venire ad vitam immortalem ad quam ipse ibat, sequuturi autem erant postea. Quomodo autem idonei possint esse, pergere quo ille antecedit, docet.

Mandatum

NICOLAUS DE LYRA.

1. Quidam, &c. quia lo. Id est, quia portabat eleemosynas datas pro fratre & discipulis eius.

2. Quod dixisset ei. Qui imminet in crastino, ut dictum est. In ta. as enim solemnitatibus Iudaei laetius viuebant.

3. ut egenis. Quia ad utrum, quae istorum pecunia portabatur, ut dicitur est ca. praec.

4. cum ergo accepisset. Hic describitur prodicionis exequutio. dicitur in duas, quia primo ponitur dicta exequutio, secundo prodicionem ex hoc sequens Christi glorificatio, ibi. Cum ergo dixisset. In prima parte dicitur sic. Cum ergo accepisset. Dicitur aliter quod tantum accepit in manu, sed non comedit, quia diabolus non permisit eum tandiu stare ibi, quod non poterat sustinere praesentiam eius. hoc non est verisimile quia diabolus in praesentia Christi dicitur in despectu ipsum tentando, ideo aliter exponitur. Cum ergo accepisset. Id est, comessisset accipere. n. cibum idem est quod comedere.

5. exiit continuo. Ad quaerendum cohortem quae caperet Christum.

6. erat autem nox. Hoc expressit euangelista ad ostendendum opportunitatem temporis ad peragendum prodicionem, & ad denotandum tenebrae tenebrositatem.

7. cum ergo ex. Hic pronuntiat sequens Christi glorificatio. scilicet benedictos conturbandos de eius recessu & ideo primo ostendit gloriam quam erat adepturus per suam mortem, secundo denunciat ipsam mortem, ibi. Filioli. In prima igitur parte dicitur. Cum erat. Iudas. ad procurandum Christi mortem.

8. Dixit Ie. Nunc clarificatus est enim aliquid iam esse quando incipit pro autem eius extunc incipiebat per quam fuit multipliciter clarificatus: ut dictum est ca. praec. & ideo dixit se iam clarificari.

9. et Deus clarificatus est in eo. Quia passio Christi erat ordinata ad Dei gloriam

gloriam in quantum ibi maxime relucebat diuina misericordia & iustitia & in quantum per eam multitudo Gentium adducta est ad glorificationem Deum, dicitur autem glorificatio quasi clarificatio, quia gloria est clara noticia cum laude, unde gloria dicitur quasi clariac. mutata in g.

10. Et Deus clarificabit eum in semetipso. Id est, Deus pater per seipsum clarificabit filium in quantum in morte eius mirabilia ostendit & eum a morte resuscitauit.

11. Et continuo clarificabit eum. Id est, sine mora, quia non est derelictus in inferno, nec caro eius vidit corruptionem, ut habetur Act. 2. d. quia accelerata est sua resurrectio.

12. Filioli. Consequenter hic denunciat praedictum recessum pro morte. Et diuiditur in duas quia primo denunciat praedictum recessum secundo ostendit qualiter possint esse idonei ad sequendum ipsum, ibi. Mandatum nouum. Dicit ergo primo. Filioli. in quo ostendit tenentem dinem amicitiae ad eos.

13. Adhuc modicum. Id est, modico tempore & secundum aliquos intelligitur istud tempus modicum usque ad ascensionem, quia usque tunc apparuerat eis corporaliter, sed melius dicitur quod istud tempus modicum intelligitur usque ad aduentum Iudae & militum, quia tunc fuit eis substractus.

14. Quæretis me. Id est, desiderabitis me habere in praesentia vestra.

15. Et sicut dixi Iu. Quia non poterat me sequi. c. 7. ita nunc dico vobis

16. Quo ego. Quia adhuc imperfecti estis. verumtamen quia ista imperfectio erat tollenda ab eis per gratiam spiritus sancti. ideo subdit.

17. Et vobis dico modo. Quasi dicat licet pro nunc non possitis me sequi tamen postea poteritis, quia recepta spiritus sancti gratia gaudebant in tribulationibus & opprobriis ut habetur Act. 5. g. Quando autem dixit Iudaeis quod non poterant eum sequi, non addidit hanc determinationem modo, ostendendo quod illa imperfectio & malitia non erat ab eis tollenda.

Mandatum

MORALITER

HIERONY. Dic sacerdos aut clericus quomodo eisdem labi oscularis filium virginis quibus de osculatus es filiam peritricis? O Iuda osculo filium hominis tradis.

4. Cum ergo accepisset. Quia sacerdos Christi opus sumens indigne

indigne magis elongatur a Deo.

7. Cum ergo exisset dixit Ie. Secundum Aug. Per exitum Iudae de societate Christi & discipulorum figurata fuit reprobationem separatim tempore iudicii finalis a consortio Christi & electorum: quia tunc apparebit gloria magna Christi. Quod sequitur est de se morale, ideo pertranseo.

Tomus v. Q4

A Mandatum nouum do. **A** v g. Non quod hoc nō sit in anti qua lege, Diliges proximum tuum sicut teipsum & non quod antiqui sancti non sic dilexerunt, sed quia dilectio de veteri facit nouū hominē quocunq; tempore, quod tamē nō facit dilectio quę est naturalj necessitudine, vt inter cōiuges patres & filios & huiusmodi, vt taceamus de turpi quę est inter amatores Et a ideo pulchre determinat. *Sicut dile. vos.* perducitur ad finē sine sine ea dilectione diligite, vt sitis filij Dei fratres vnico filio, quę dilectio facit mori seculo. **B** *vt diligatis inuicem sicut dilexi uos.* Non putetur hęc p̄missa dilectio Dei quę est in dilectione proximi in proximo enim non nisi Deus diligitur, sicut & Christus in nobis diligit Deum: & non quod hoc habeamus, sed vt haberemus sicut medicus in agro, non morbum, sed salutem quam

quam venit dare, **C** *Do. quo.* Audito, quo ego vado, & intellecta via quę potest, id est, dilectione, dicit Petrus vt sequi paratus hunc eius animum nouit dominus, dixit nō modo e se, in quo nō abstulit ip̄e futuri, sed cōfirmavit. Sec autem postea. **D** *Ani. meam.* tum primum animam pro nere promitt nondum pro animam ded si p̄re posse **E** *AVGVSTI* Voluntatem sed non vires gnoscēs, vt in voluntatem in etat, sed in sp̄ inualitudine dicitur. Ille pro bat ille p̄re & qui neiciebat, qui bat docebat. **E** *Non cara* & c. Petrus at

1. Jo. 2. b
De pe. di. 2. qui vult face re.

mo do. † mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, vt & diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Dicit ei Simon Petrus. Domine quo vadis? Respondit Iesus. Quo ego vado nō n̄ potes me modo sequi: sequeris autem postea. Dicit ei Petrus: Quare non possum te sequi modo? Animam meam pro te ponā. Respondit Iesus: Animam tuam pro me ponēs? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.

mum Gallicantum trinā negationem incipit tota perficit ante secundum Gallicantum.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Mandatum no. Hic cōsequenter ostēdit modū sequendi ipsum, s. p̄fectionem charitatis quę animam facit ponere propter Christum & hoc est quod dicit. Mandatum no. Sciendum quod mandatum dilectionis non dicitur nouum, quia pro tunc fuerit de nouo datum. In ueteri enim testamento sit mentio frequenter de dilectione Dei & proximi propter quod legisperitis respondit Christus mandatum dilectionis esse inter alia maximū, ut habetur Mat. 22. d. Sed pro t̄to hic dicitur mandatū nouū ab effectu, quia animam renouat. Et iterū quia differentiā noui Testamenti et veteris cōstituit. Licet. n. in lege ueteri fieret mētio de dilectione, tamen principalius inducebatur ad obseruantia legis ex timore, & eodē modo in nouo Testamento bene fit mentio de timore, sed principalius de amore. vñ quodque autem a principaliori vel euidēiori de nominatur: propter quod vetus Testamentum dicitur lex timoris, nouum autem lex amoris. Consequēter ostendit modum diligendi, dicens:
 - 2** Sicut dile. vos. Id est, gratuite & efficaciter & recte, sic enim Christus dilexit nos, quia in dilectione nos p̄uenit, ut dicitur. 1. Jo. 4. b. Prior dilexit nos, & sic gratuite. Animā et suā pro nobis posuit & sic efficaciter dilexit. Hanc et dilectionem ad nostram beatitudinem ordinauit, & sic dilexit nos recte, & hoc modo debemus nos inuicem diligere.
 - 3** In hoc cognoscent omnes quia discipuli, & c. Sola. n. charitas distinguit inter filios regni & filios perditionis, ut dicit Aug. de trinitate.
 - 4** Dicit ei. Si. Superius declarauit Christus defectū discipuli ipsū prodituri, hic cōsequenter ostendit defectum discipuli eum negaturi & primo ostēditur huius ostensionis occasio, quę fuit iactātia Petri de sua constantia & fidelitate. Christus. n. dixerat. Quo ego vado, vos nō potestis venire modo, ideo Petrus feruidus petijt statim a Christo.
 - 5** Domine quo va. Quasi dicat omnibus modis volo te sequi.
 - 6** Respondit Iesus. R. primendo eius p̄sumptionem.
 - 7** Quo ego vado non, & c. Quia adhuc erat imperfectus ad tolerandum constantem mortem pro Christo, sicut patuit per sequentem effectum.
 - 8** Sequeris autē postea. Quia finaliter pro Christo crucem gaudenter sustinuit.
 - 9** Dicit ei Pe. Proprie fragilitatis inexpertus.
 - 10** Quare non possum, & c. Quasi dicat imo possum. Hoc ostēdit per factum.
 - 11** Animam meam. Non dixit mendaciū, quia pro tunc sic cogitabat facere, antequam dimitteret Christum.
 - 12** Respondit ei Iesus. p̄dicens eius defectum.
 - 13** Animam tuam. Quasi dicat non sic erit.
 - 14** Amen amen dico, & c. Mar. 14. c. dicitur ante quam gallus bis uocem dederit. Sed hanc controuersiam soluit Math. 26. *Quaritur vñ cāna in hoc cap. descripta, in qua Christus corpus suū uis: pulis suis iradidit in sacramento, fuerit facta luna. 14. existente*

stente. Et arguitur primo q̄ nō per illud quod dicit Ioa. in p̄ huius eap. Ante diē festū Pasche cuius prima dies erat luna tunc incipiebat Pascha. ergo illa cēna de qua loquitur Ioa. ante lunam. 14. Ite inf. 18. e. dicit Ioa. quod Iudei non intratorium Pilati, ut non contaminarentur, sed manducarent ergo in uespere illius diei quo passus est Christus, manducatum paschalem, ipsi autem tenebantur ex lege comedere luna 14. ergo cum cēna p̄dicta fuerit in uespere p̄cedēis quę fuit luna. 13. Contrariū dicit beatus Hiero. uidelicet quod Christus fecit luna. 14. & passus est luna. 15. existente. Responsio. Graci dicunt, quod ista cāna facta fuit luna. 13. auctoritates allegatas in arguendo p̄ ista parte & dicunt q̄ Iesus p̄uidens tempus suę passionis futurū, illa die qua agnus paschalis, ut immolatus agni veri corresponderet agni figuralis, ideo p̄occupauit comedere agnum paschale p̄ diē Et dicunt cōsequēter, quod Christus corpus suū in pane consecrauit, quia in domib. eorum non inueniebatur panis usq; ad 14. lunam. Sed d̄ctum eorū est cōtra ueritatē Euang. Mat. 26. b. dicitur, quod prima die azymorū accesserunt discipuli ad Iesum dicentes. Vbi uis paremus tibi comedere pascha? Item Luc. 22. a. Venit autē dies Azymorū in celis erat occidi pascha, & misit Petrus & Ioannē. & parate nobis pascha, vt manducemus. Ex quib. patet quod illa cēna fuit die azymorum, & per cōsequēs luna. 14. Et ex hoc sequitur, quod Christus consecrauit in azymo p̄ illo tempore non inueniebatur panis fermentatus in domib. secundum p̄ceptū legis per 7. dies, vt habetur Exo. 12. c. 3. ci in tantā uersariā proruperunt propter defensionem sui agni negant textum Euangeli, dicentes alios euangelistas falsum, quantum ad diem huius uenē, & p̄pter hoc Ioa. euangeli scripsit posterior, describens hanc cāna eos correxit di. A festum Pasche, & c. vt supra allegatū est. Sed ad d̄ctū istud destructio totius sacre scriptura, & per consequens totius thoi & cū sacra scriptura sit reg. da h̄dei, secūda q̄ scribit be in epistola ap̄ Hiero. Si dicatur a fidelibus, quod scriptura sui parte contineat falsum, eadē rōne poterit dici ab aduersariis quod in nulla sui parte habeat certitudinem ueritatis. p̄ ca catholica tenet euangelistas scripsisse non proprio capite, s. ruffancti inspiratione unde dicit beatus Petrus secundū ca. d. Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti De nes. nullum aut falsum p̄t esse a spiritu sancto, & iō die euangelista in aliquo loco scripserunt falsum, est erroneum propter p̄dicta dixerunt aliqui quod Christus comedit ag chalem debito tempore secundū legem, uidelicet luna. 14. vt est. Sed Ioa. ei circa mortem Christi procurandam intentā e ti illa die non comederunt pascha, sed tardauerunt per vn secundum quod dicitur. 10. 19. e. quia Iudei non intrauerunt

Questio de cāna domini.

NICOLAUS DE LYRA.

illa die qua passus est Christus, ne contaminaretur, & impedi-
a comessio ne pascha, vt sup. allegatū est. Sed istud dictum non
at eū uerbis Marci euangelista dicentis, ca. 14. b. Et prima die
rum quando pascha immolabant dicunt ei discipuli. Quo vis
s, & paremus tibi, ut manduces pascha? Ex quo vt, quod
ie qua alii immolabant agnum paschale, eadem die Christus im-
it agnū, & sic cenā discipulis suis fecit luna 14. existente. Ad
m dicendum, quod paschale festū apud Iudaeos incipiebat a ve-
lei in qua luna erat, 14. dies aut festiuis apud eos incipit, a ve-
nius diei & durat usque ad uesperam diei seq. secundum quod
u. 23. e. A uespere in uesperam celebrabitis sabbata ve-
tra sic dies solennis Pascha erat luna 15. propter quod eundem
nem Ioannes nominauit ante diem festum Pascha, propter di-
onem naturalium dierum, Marcus nominat primū diem azymo-
morum

morum, quia a uespera precedentis diei incipiebāt comedere azima.
qn̄ ergo dī, quod luna 14. existente erat primus dies solennitatis Pas-
cha. Dicendum, quod non est uerum, sed in fine illius diei incipiebat
primus dies, & durabat usque ad uesperam diei seq. & sic prima
dies solennitatis paschalis celeberrima, erat luna. 15. vt patet Leuit.
23. d. Mense primo 14. dies mensis ad uesperam Pascha do-
mini est. Et 15. die mensis huius solēnitas azymorū Dñi est. Septē
dieb. azima comedetis dies primus erit uobis celeberrimus sanctusq.
Ad secundum dicendum, quod illud pascha quod debebant comedere
Iudaei in die passionis Christi non intelligitur de comestione agni pas-
chalis, quia illud pascha comederant in uespera precedentis diei, vt
dictum est, sed intelligitur de panibus azymis quos debebant come-
dere septem diebus continuis, & non deb. bant comedi nisi ab homi-
nibus mundis & ideo non introierunt domum hominis Gētilis, ne im-
pedirentur a comestione pforum.

ADDITIO I.

ca. 13. Vbi dī in post. Et cepit lauare pedes discipulorū.
hoc quod pedes discipulorū lauabantur non sequitur quod ha-
lutosos pedes, nec quod discalceati incederent. Mos. n. erat vt
antium pedes lauarentur, ut patet Gen. 18. a. ubi cum Abraham
sibi occurrentes, quos homines esse credebat, inuicauit, pri-
erebat eis aquam a pedes lauandum dicens. Afferam tuis fili-
m aquae, & lauentur pedes uestri, & requiescite, &c. Et sic
as similib. Qua quidē in lotio principaliter fiebat in remedium
luffinis qua itinerantibus saepe contingit.

ADDITIO II.

ead. cap. Vbi dicitur in postill. Sed pro tanto dicitur hic
datum nouum ab effectu, quia animam renouat.
duo rōnes assignatae per Postill. ad hoc quod mandatū de dile-
ctioe proximi hic positū dicatur nouum, non vt sufficere. Prima. n.
nae que sumitur ex renouatione aīe in lege noua non uidetur uale-
re, in renouatio aīe proprie fit per gratiam a Deo infusam mediā-
tute sacrorum que ad hoc instū. luter operatur, secundum quā
traum anima dī noua creatura, quam quidem nouitatem etiā par-
sum rationis non habentes, nec per consequens actum dilectio-
nis baptismo acquirunt. Vnde ualde improprie dī, quod mandatū
dilectionis animam renouat, causalitas. n. principalis huius renoua-
tio soli Deo attr. buitur tanquam principali agenti, sacramento
aut regenerationis tanquam instrumento. Vnde Aug. super Io. di-
cit, quod tanta uis est aquae, vt corpus tangat, & cor abluat. Vnde se-
cundum istam considerationem proprie diceretur. Sacram nouum do-
bit loquendo de sacramento baptismi quo anima renouatur. Secun-
da ratio quam inducit ad hanc uouitatem sumptam a differentia
ueter. Testa. nihil uidetur facere ad propositum, nam licet ue-
ter. quod lex euangelica principaliter inducit ad sui obseruatio-
nem per amorem quam per timorem, hoc intelligitur per amorē Dei,
& secundum Postill. ad hoc designandum debuisset dicere. Manda-
tum nouum do uobis, vt diligatis Deum per amorem. n. Dei lex Euan-
gelii inducit ad sui obseruatiōem. Verba etiam euangelij que in hoc
uouitatem mandati testantur, non faciunt in hoc mentionem de
legis inducunt ab obseruationem legis seu mandati. Vnde ad de-
ductionem nouitatis huius mandati ulterius n̄ aliquid dicendū.
Quis euidentiā attendendū est, quod secundum Th. in 1. 2. q. 107.
in corpore quāstionis: Lex noua quae est lex libertatis, supra
praep. addidit consilia, quae in operatione eius cui dantur ponun-
tur ueteri autem lege quae erat lex seruitutis, non dabantur consi-
lia. d. tantum praep. quae necessitatem important. Vnde de duob.
praep. charitatis in quib. tota lex & prophēta pendet, ut Mat.
23. ea quae sunt de necessitate salutis implenda in uet. lege ad plenū
conueniunt. de primo. n. dī Deu. 6. a. Diliges Dominum Deum
toto corde, &c. De secundo uero praep. Diliges pro-
ximū tuum sicut teipsum, Leuit. 19. capit. Ea uero quae ad
perfectionem impletionis praedictorum praep. pertinent in le-
ge uet. ex consilijs continentur. Quod de primo patet cum Dominus
coluit Mat. 19. c. Si vis perfectus esse, uade & uende omnia
quae habes & da pauperibus, &c. In quo consilio secundū docto-
res quae pertinet ad perfectionem dilectionis Dei per modum consi-
lii continentur. De secundo uero ea quae pertinent ad perfectionē dilectio-
nis proximi potissime continētur in hoc quod dicit. Diligatis inui-
ce, sicut dilexi uos. Quod sic patet. Nā modus dilectionis Chri-
sti discipulos seu ad humanū genus attingit summū gradum perfe-
ctionis dilectionis proximi tripliciter. Primo, scdm extensionē, quan-
to dilectio proximi ad plures extenditur, tanto uī esse magis perfe-
ctior. Vnde Christus hanc dilectionem non solum ad amicos uel
ei iunctos propter naturalis cognationis aut ciuilib. vinculū, sed
etiā ad inimicos, pro quibus ē in passione orauit, ut Luca 23. e. De
quae extensione docuerat apostolos dic. Mat. 5. g. Diligite inimi-

cos uestros. Secundo, quo ad extensionem, quanto. n. aliquid exten-
sius amatur, tanto facilius maiora propter ipsum contemuntur. Cō-
temnit aut Christus propter dilectionem proximorum non solū exte-
riora bona uel ēt quaedam corporalia interiora exponendo corpus
suum laborib. & persecutiones maximas tolerando, sed et animam
suam pro eis ponēdo, quod summum gradum perfectionis circa huius
dilectionis intensionem obtinet. Iuxta illud Io. 15. b. Maiorē hac di-
lectionem nemo habet, &c. Tertio secundū effectum, quanto. n.
maio. a bona proximis per dilectionem intenduntur tanto perfectior
dilectio esse uī. L. g. n. est Christus proximis seu humano generi
bona spūalia & diuina supra naturam & rōnem existentia, s. doctri-
nam diuinorum, & sacrorum instōnem & huiusmodi, quorum honorū
collatio ad singularem quandam perfectionem fraternae dilectionis
uidetur pertinere cum per haec bona homo ultimo fini coniungitur,
in quo summa hōis perfectio consistit, quae quidem spūalia bona cum
non uni tantum uel duob. sed toti multitudini exhibita sunt, est per-
fectior dilectio secundum effectum, unde iuxta sntam philosophi. Bo-
num gentis perfectius est, & diuinus quam bonum unius. Ex quibus
manifeste patet, quod in hoc quod dixit Christus. Diligatis inuicē
sicut dilexi uos. Docuit apostolos dilectionis proximi perfe-
ctione in summo gradu, quae sub consilio cadit, non. n. ad praemissa de neces-
sitate salutis in quolibet casu, quis tenetur. unde Aug. in Enchi. su-
per illud Mat. 5. g. Diligite inimicos uestros. Dicit. Perfectionū
sunt ista & filiorum Dei. Ex quib. sequitur, quod hoc mandatū
proprie dī nouum, in antiquo. n. minime talis modus dilectionis repe-
ritur. Si autem dicatur, quod secundum hoc debuisset dicere. Consi-
lium nouum do uobis, non aut mandatū nouum cum praedicta nō ca-
dunt cōiter sub praep. ut dicto est, sed sub consilio. Ad hoc dicen-
dum, quod licet ista quantum ad cōem statum hōium non cadunt cōi-
ter sub praep. Ad statum autem Apostolorum sub praep. ca-
dunt in quantum fuerunt deputati ad adificationem totius uniuersa-
lis ecclesiae. In xta illud ad Eph. 4. b. Alios quidem Apostolos, alios
autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum in opus
ministerium, & adificationem corporis Christi, s. Ecclesiae. Et ideo pro-
prie haec uerba eis dirigitur per modum praep. s. Mandatū no-
uum do uobis, quia quod alijs cōiter consilium apostolis est praep.
tum, quod etiam illi modo eis congruente perfecte impleuerūt, ut ex
gestis eorum patet. Si ulterius quaeratur qualiter consilia ad primum
praep. charitatis pertinentia non fuerūt data apostolis sub pra-
cepto sicut & praedicta, cum ad consilia utriusque praep. cadens
ratione tenerentur. Dicendum quod huiusmodi consilia. s. ad primum
praep. pertinentia in iam obseruabantur ab apostolis, unde Mat.
19. d. Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te. In
abiectione. n. omnium temporalium & sequela Christi, perfectio diui-
nae dilectionis, & per consequens consilia ad illud praep. pertinentia
continentur. Iuxta illud praallegatum Mat. 19. c. Si vis per-
fectus esse. &c. Vnde non restabat, nisi vt informarentur de perfe-
ctione impletionis secundi praep. ut dictum est.

ADDITIO III.

In eod. cap. Vbi dicitur in postilla. Quæritur utrum cēna in
hoc cap. descripta.

Hæc quæstio disputatur & ad plenum ut credo declaratur in ad-
ditio. sup. Mat. 26. c. uide ibi.

REPLICA.

In cap. 13. Vbi dicitur. Cæpit lauare pedes. Postillator dicit
lutosos, quia nudi pedes ibant. Burgen. se opponit hic sicut Marc. 6. uī
de ibi correctum. Quod hic specialiter dicit de Abraham qui obtu-
lit angelis pedum loturam prout dicit Gen. 23. a. iuncta auctoritate
B. Dion. 15. Angelicæ hierarchie, est contra Burg. quia ibi dicitur an-
gelos semper apparuisse nudis pedibus.

REPLICA.

In eodem cap. Vbi dicitur. Mandatum nouum do uobis. Po

A stillator illius nouitatis dat duplicem rationem. Vna est, quod dicitur nouum propter anima inuouatione. Alia, quia differentiam noua legis a veteri constituit. Burg. hic facit cauillationem contra rationem utriusque. Contra primam, quia sacramenta inuouant animam instrumenta luer, Deus principaliter, ideo propter inuouatione aia potius debuit dici, factum nouum do nobis. Hic dico, quod aliud est inuouare animam effectiue, aliud formaliter. Deus effectiue inuouat, & ad idem genus causa reducitur instrumentum, quod est efficit suo modo, sed gratia & charitas formaliter renouant aiam. Hec autem gratia & charitas per Deum infunduntur in baptismo, per quam tanquam per propriam formam meriti mandatum fit impletio. Inuouatur igitur aia effectiue per charitatis infusionem. Inuouatur autem formaliter per mandati executionem qua fieri non potest sine habitu illo infuso. Est igitur cauillatio Burg. tentatiua, pertractatio est secundo rationis est quaedam tentatiua cauillatio. Nam differentia noua legis & vet. Testa. est timor & amor. Opera. n. legis erant seruilia, & quasi mercenaria, opera autem gratiae amorosa, & ideo qui sub lege erant, dicebantur serui, qui autem sub gratia, dicuntur filij & amici. Mandata illis data fuerunt despotica illis autem sunt data regalia & politica, quia Deus illis mandata dedit, ut seruis, istis ut filijs, liberis & amicis, ex qua differentia bene accipitur nouitas mandati, Ea autem qua Burgen. ponit ad declarandum mandati nouitatem non sunt multum probabilia. Dicitur eius primum est, quod nouitas illa attenditur penes consilia superaddita. Nam in veteri lege ut dicit, non dabantur consilia sed tantum precepta. Hoc autem dicitur est contra literam veter. legis, qua distinguit in multis locis precepta a consilijs. Dicitur namque. Prou. 1. c. Despexistis omne consilium meum. Et ibidem tertio c. Custodi legem atque consilium. Et sic de alijs. Secundum dicitur Burg. est, quod omnia de necessitate salutis pertinentia ad impletionem preceptorum charitatis, in quibus tota lex pendet & propheta, ad plenum continentur in ueteri lege. Sed hoc dicitur est contra planam literam. Matth. 5. c. Vbi dicitur. Nisi abundauerit iustitia uestra plusquam scribarum, &c. Non intrabitis in regnum celorum. Vbi gl. Iustitia illorum mandata, Moysi, impletio illorum iustitia Christi, illa a pena liberat, ista saluat. Et inf. Mandatum Christi non est contrarium legi, sed latius in se legem continens, qui. n. non irascitur, non occidit, sed non econtra, tolle iram, & homicidium non fit. Illa. n. si praeservabat a pena sensus, non tamen a pena damni. Ideo obseruantia ueteris legis non suscipiebat ad salutem sine expressione Christi superaddita, uetera. n. & noua precepta eadem sunt secundum substantiam, sed differunt secundum maiorem & minorem expressionem & utilitate, secundum B. Aug. 16. de ciuit. Dei c. 26. & primo retr. c. 12. Tertium dicitur Burg. est quod ea que ad perfectionem impletionis preceptorum pertinent, in leg. noua in consilijs continentur. Sed hoc uideatur falsum, nam stat aliquem perfectissime Deum diligere, qui tamen non uendit omnia sua, & dedit pauperibus. prout exemplificat beatus Aug. 1. de ciuit. Dei c. 10. de Paulino Episcopo Nolensi & Burg. idem uult supra c. 12. in corruptorio primo. Idcirco sine obseruantia consiliorum Christi potest quis esse perfectus Dei amator. Caterum si

Inuouatur anima dupliciter.

perfectio obseruantia dilectionis proximi potissime continetur quod hic dicitur. Diligatis inuicem sicut dilexi uos, prout Burg. dicit, tunc sequitur illud fore dictum per modum consilij, cum tractatur in litera. Mandatum nouum. Sed Burg. hoc uolens dicit, quod debet intelligi solis Apostolis mandatum, communiter fidelium consilium sit. Sed hoc uidetur irrationabiliter dicitur & in nulla scriptura fundatum, sed fundatur super falsa imagine. Imaginatur. n. quod Christus dilexit nos in summo gradu dilectionis, intensiue, extensiue, & effectiue, ad quem gradum dilectionis, intensiue, extensiue, & effectiue, ad quem gradum dilectionis, intensiue, extensiue, & effectiue. Oppositum. n. huius dicitur in clemētinis, ad nostram de hereticis. Vnde est neque Apostoli mandatum pari ratione qua ceteris non mandatum, cuius tamen positum dicit Burg. Pro Burg. igitur & suorum imitatorum dicitur ne dico, quod Burg. deceptus est, putans esse similitudinem eorum quatuor pedibus. Secundum. n. eundem Burg. in multis locis, multitudine debet uniuersaliter accipi, quia iam non esset similitudo identitas idcirco particulariter accepta haec similitudo. Sicut xi uis. Non cogit Burg. ad dicendum manifestum preceptum consilium, quia non sequitur. Diligatis sicut dilexi: Sed ego dicitur in summo gradu perfectionis, igitur & uos, sicut non sequitur, habet sensus ad sensibilia, ita intellectus ad intelligibilia se percipit sua sensibilia materialiter ergo intellectus intelligibilem antecedens est uerum, consequens impossibile. Sicut. n. uoluntate accipiendo similitudines, multi lapsi sunt in periculosos. Ita & Ioachim Abbas arguebat ex illa similitudine. Patet fideles sint unum, sicut ego & tu unum sumus, sed fideles non esse unum, nisi collectiue, ergo persona diuina non sunt in collectiue, sed collectiue, qui error damnatur extra de sum. Trin. cath. damnamus. Vnde beatus Greg. aliter exponit illud mandatum Burg. Dicit enim. Diligite inuicem, sicut ego dilexi uos, amate inuicem ad quod amari uos. Sic igitur accipitur similitudo quo ad terminum amoris, quia amor Dei erga nos oritur ad gratiam & gloriam, ita & nolter amor inuicem, etiam quo ad secundum intensiuum modum non est nobis possibile Christo in dilectiore, tamen in extendendo ad omnes etiam hostes, potest esse, immo non difficile, quia de diligendis inimicis nemo unquam ueritate poterit se excusare, ut uult beatus Aug. in sermone de uis. Est igitur preceptum charitatis sic extensum nouum & respectu proximi, multo autem leuius respectu Dei, quia uoluntate quando rectam rationem in Deo nihil reperire potest nisi dilectionem, quia non nisi bonum immo optimum per consequens super omnia diligendum. Oportuit igitur Burg. alium habere respectum quam in 20. cap. Exod. dicit preceptum de dilectione esse arduissimum de ibi.

CAP. XIII.

ET ait discipulis suis. Segtur. Non turbetur cor uestrum, & c. AUGUSTINVS. Ne autem mortem tanquam hominis timerent, & ideo turbarentur, consolatur eos, se etiam Deum esse dicens. Ne autem iterum sibi timerent, quasi ab eo perituri: cum confidentiori Petro dictum sit, negabis, certificantem post tentationes se apud Deum cum Christo mansuros esse, qui differentes, nullus tamen alienabitur a domo in qua habitet mansionem pro merito. Per denarium quidem significatur una & non diuersa uita aeternitate mensura. Per mansuetudinem signatur diuersae dignitates in aeterna uita, quia alia claritas solis, alia claritas stellarum.

taid discipulis uis.

CAP. XIII.

ET ait discipulis suis. I

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT XIII.

ET ait discipulis suis. Postquam ergo Christus confortauit discipulos suos exemplis, hic confortat eos uerbis. Et diuiditur in duas, quia primo confortat eos contra desolationem ipsorum de Christi morte. Secundo contra desolationem in tribulatione post mortem Christi eis imminente, capit. sequen. Ego sum uitis uera. Prima in duas, quia primo consolatur discipulos de sua morte, rationibus sumptis ex parte discipulorum remanentium. Secundo rationibus

Diuisio.

sumptis ex parte Christi dimittentis eorum consortium, ibi turbetur cor uestrum. Prima in tres quia primo confortat eos promittendo eis accessum ad patrem per ipsum. Secundo promittendo eis spiritus sancti donum, ibi. Si diligitis: Tertio promittendo eis suum reditum, ibi. Non relinquam uos. Prima in duas, quia primo proponit intentum. Secundo manifestat propositum. Et quo uado scitis. Tertio dubium remouet, ibi. Dicit enim discipulus. Circa primum sciendum, quod praedixerat eis Iuda proditionem & Petri negationem & sui absentiam & mortem qua omnia eis turbationis materia. Ideo dicit.

MORALITER.

ET ait discipulis suis. Quoniam immediate ante dixerat Petro, ter me negabis, timuerunt alii, ne simile contingeret eis.

Sup. 13. d. Matt. 26. f.

Qui licet non negauerint uerbo, tamen quodammodo contigit factum, Christum in sua captione fugientes, ideo desperarent de salute dixit eis.

In domo Dei, templum Dei, regnum Dei. Regnum
coelestium, sunt homines iusti, in quibus sunt multae differentiae
inter se. Et haec sunt mansiones ipsius domus. Haec autem iam
parati sunt in praedestinatione, sicut ait Apostolus: Qui elegit
vos a mundi constitutione praedestinando. Parati sunt in operatio

ne, y de: Quos praede-
stinauit & vocavit
in gloria & magni
gloriae. Et secundum
hoc: Fecit Deus
vra sunt, id est,
furus est.

GREGO. In domo
mei mansiones
sunt. Sed in eis
multis mansio
nibus erit aliquo mo
lo in retributione
lucitas, aliquo mo

do concors, quia tanta vis amoris in illa pace nos sociat vt
in se quisque non acceperit, hoc se accepisse in alio exul
tante & non aequae laborantes in vinea, aequae cuncti de
nari sortiuntur, & quidem apud patrem mansiones mul
tae sunt, & tamen eundem denarium dispartes laboratores
accipiunt, quia vna cunctis erit beatitudo leticiae, quamuis
na sit oibus sublimitas vitae. Paruum & magnum in
re contempserat, qui ex voce capitis dicebat: Imperfectum
viderunt oculi tui & in libro tuo omnes scribentur. Paruum
& magnum contempserat cum dixerat. Benedixit omnes timen
tes dominum pusillos cum maioribus.

THEOPHYL. Per domum potestatem & principatum in
telles. Si autem defuissent domus ego iuissem & paratise
rob, & ita vtrique non oportet vos turbari. Siue sint para
te non sint, nam etsi paratae essent, ego omni studio praepa
rarem vobis. Si autem non & propter hoc vt praeparare vo
bis cum iuissem & neque sic reliquissem vos, sed susce
pi, vt vbi ego sum & vos sitis.

GREGO. Modo iusti sunt regnum Dei & regnum celorum
colligunt de regno eius omnia scandala. Sed &
de

de eis dicitur. Fulgebunt iusti sicut sol in re. pa. eorum. i. re
gnum in regno. Quod etiam oratur. Adueniet regnum tuum,
& in fine. Percipite regnum. i. qui regnum eratis & non regna
batis, modo regnate, quod eratis in spe sitis in re.

b Si quo minus dixissem vobis, quia vado. i. si non praedestinaf
sem mansionem quae
est inconueniens quae
tum ad Deum, quae om

1 nia bona ante omnia
2 tempora praedestina
3 uit, tunc modo praepa
4 rarem, id est, praepa
5 rarem, quod ite
6 rum est inconueniens
7 quantum ad Deum
8 praesentia literaliquid
9 praedestinare.

AVG. Confirmat
esse, quia si non ef
sent dixisset, ibo & parabo, id est, praedestinabo, sed quia
iam ibi sunt, non est opus aliqua parare. Quia vero non
dum sunt in operatione, addit. Et si abiero & praepa. Abiens,
sed non relinquens parat, quia subtrahit se & later, vt sit fi
des, quae non est de re visa, & inde est meritum fidei. Ex hac
viuit iustus, & mundatur ei cor, dum peregrinatur, & in ea
desideratur quod nondum habetur. Et haec est praeparatio
mansionis, quia sic parat nos sibi & se nobis vt maneat in
nobis, & nos in eo quantum quisque erit particeps eius plus
vel minus pro diuersitate meritorum. Et haec multitudo
mansionum est.

c Et si abiero. AVG. Abiit latendo, venit apparendo, sed ma
net regendo, vt proficiamus bene viuendo, & sic paratur
locus.

AVG. Fides quae non videt credit, nam si videret non esset
fides, credenti colligitur meritum, eunti redditur premium.
Erat ergo Deus, & parat locum, eat ne videatur, lateat, vt cre
datur. Tunc enim locus paratur, si ex fide iuuatur creditus.
Desideretur, vt desideratus habeatur. Desiderium dilectio
nis, praeparatio est mansionis.

D
Ibid. 6. b
Ibi. 25. c

† Credi
te i Deu
& in me
creditis
vel credi
ditis in
Deu & i
me cre
ditc.
† Si min
alioqui
† vteritur
sum.

Aba. 2. a

F

Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non turbetur cor vestrum. Propter praedicta. Quod autem
2 libri habent hic: Neque formidet. Non est de textu, sed inf.
3 conuenitur, vt videbitur.

2 creditis in Deum. In quo exprimit suam deitatem manifeste,
3 est consequentia non valeret.

3 In domo. Domus patris hic vocatur gloria caelestis, in qua sunt
4 gradus & distinctiones, quia quamuis sit idem obiectum beati
5 tudinis nullam diuersitatem habens, tamen ex parte beatorum est di
6 uersitas in participando istud obiectum secundum uarietatem merito
7 rum quia aliqui vident alijs clarius & fruuntur perfectius, secundum
8 non habitum charitatis, qui facit animam capacem obiecti bea
9 titudinis.

4 In quo. Q. d. si in caelesti beatitudine esset aliquid minus vel de
5 fectum, dicerem vobis.

5 Quia vado. Sed non est necesse, quod vadam ad praeparandum, quia
6 in o est bonitas perfecta aeternalis, & est immutabiliter, & multi
7 pliciter participabilis a beatis. Numerus etiam electorum & termi
8 nu seruatorum, est eternaliter & immutabiliter praedestinatus, & sic
9 totum est ab aeterno, secundum quod dicitur Mat. 25. c. P. fidei
0 paratum vobis regnum a constitutione mundi. Sed huic expositioni ni
1 det repugnare, quod sequitur: Et si abiero, & c. Ergo videtur quod iret
2 ad praeparandum. Dicendum, quod beatitudo vel locus ipsius non indige
3 bat aliqua praeparatione, vt dictum est, & sic loquitur saluator in li
4 tera procedenti, ipsi autem electi indigent praeparatione ad hoc quod non
5 possint beatitudinem consequi, quia licet sint ab aeterno praedestinati,
6 tamen beatitudinem non consequuntur, nisi mediante gratia qua da
7 tur temporaliter in presenti. Quando ergo dicit saluator,

6 Et si abiero. Non est intelligendum quod in gloria caelesti aliquid ascen
7 derit praeparauerit, sed quia per ascensionem suam donum spiritus
8 sancti

sancti fidelibus misit, per quod praeparantur ad consequitionem bea
9 titudinis.

7 Iterum venio & accipiam vos. Ex hoc verbo dixerunt aliqui
heretici, quod electi non assumuntur ad gloriam vsque ad diem iudicii, &
tunc primo assumuntur quando Christus veniet iterum in forma huma
na, secundum quod dicitur Act. 1. b. Hic Iesus qui a vobis assumptus
est, sic ve. & c. Sed hoc est ex preesse contra dictum apostoli Phil. 1. c.
Cupio dissolui & esse cum Christo. Et 2. ad Cor. 5. a. Scimus
quoniam si terrestris domus nostra habitationis huius dissoluatur,
habemus domum non manufactam in caelis. Ex
quibus patet, quod anima exuta a corpore non habens impedimentum cul
pa vel poena temporalis debita, statim euolat ad gloriam. Hoc etiam
patet ratione, quia talis anima per gratiam quam habet digna est glo
ria, & non habet impedimentum propriae personae, nec totius naturae,
quia illud impedimentum per Christi mortem fuit ablatum. Et sic uel
ligitur praeparasse beatitudinis locum in quantum per mortem suam
amouit impedimentum naturae, & ascendens ad caelos, misit donum
gratia, quae ambo erant necessaria ad consequitionem gloriae.

Sciendum igitur ad intelligendum verbum Christi, cum dicitur:
Iterum venio, & c. Quod Christus dupliciter venit ad accipiendum
fideles. Vno modo, ad accipiendum eos ad beatitudinem animae, & sic
quotidie venit ad ecclesiam, accipiendo a corporibus animas sanctas, et
transferendo ad gloriam. Iste tamen aduentus non est in praesentia corpo
rali. Alio modo venit in fine mundi corporaliter ad assumendum fi
deles ad beatitudinem animae & corporis simul. Et quantum ad hoc
verbum est uerbum illorum, quod fideles non assumuntur ad beatitudinem
vsque ad diem iudicii intelligendo de beatitudine corporis & animae
simul. Hoc tamen est intelligendum de communi lege, quia aliqui san
cti ex privilegio speciali sunt iam in beatitudine aeterna anima et cor
pore, quia saltem hoc pie creditur de Beata Virgine.

Error.

Christus
venit du
pliciter
ad acci
piendum
fideles.

* Vt

MORALITER.

1 Non turbetur cor. Q. d. post lapsum remanet vobis penite
2 tiae medium, per quod lapsus aliquando resurgit ad equa
3 lem vel maiorem grauius gradum, & per hoc omnibus la

psis. Christus dedit spem salutis.
3 In domo patris mei mansiones. GREGO. Hac ratione conue
niunt mansiones multae cum denario diurno, quia etsi al
ter minus, alter amplius exultat, omnes tamen vnum gau
dium conditoris sui visione latificat.

† Ego

A Et quo ego vado. Hoc dictum est fm quosdam qui sciebāt & filium & patrē. Thomas vero etsi putaret se nescire, conuincitur per hoc quod ipsum nouit, & viā scire & vitam, i. filium & patrem. De istis scientib. subditur. A modo cognoscetis eum per me cognitum, & vidistis eum in corde, dum me per omnia simi-

12. dist. si conuincitur De p. 27. d. 2. si. n. s. vnde David. lo. 14. b. B

Sup. 6. g.

lem ei vidistis. Sed alii erant (de quibus est Philippus) nescientes, & si scirent istum filium, illum patrē, non putabant filium ex toto similem, sed patrem meliorem, & ita nec patrē, nec filium sciebant. Quo animo Philippus dicit: *Ostende nobis patrem, & sufficit.* In quo sufficientia, & nō in te. Vnde increpatur nec filium scire. **B** Dicit ei Thomas. Quo & qua itur, dixit eos scire qui modo mētur, sed Thomas dicit eos vtrumque nescire, nesciens eos scire, sed Christus conuincit eos scire, quia si eum sciebant, & ipse est via, viam sciebant, & si ipsum sciebant, & ipse est veritas & vita, tunc sciebant veritatem & vitam ad quam vadit, ipse ergo per se viam, ad se veritatem & vitam & ad patrem, quia cum patre vnum est, vadit. Nos pro quibus dicit: *Nemo venit ad patrem nisi per me.* Per ipsum ad ipsum, & ad patrem vadimus. Cum Christus sit Deus & homo, secundum hominem venit ad homines, & secundum hominem glorificatum redit ad se Deum, qui est cum patre vna veritas & vita. Sic & sui in glorificatione venient ad ipsam veritatem viam, & vitam & tam sibi quam illis est via per obedientiam, vnde: Propter quod exalta. illum d. & c.

^a Introducam in mansiones ut maneat perfruendo. ^b sed ne querant ubi sit hoc, subdit, quo i. ad patrem. Et nota quod ibi est ut Deus, & illuc vadit ut homo, cum sit una persona Deus & homo.

A accipiām vos ad me ipsum, ut vbi ego sum, & vos sitis. Et quo ego vado scitis, & viam scitis. Dicit ei Thomas. Domine, nescimus quo vadis, & quomodo possumus viam scire? Dicit ei

C Iesus. † Ego sum viā, veritas, & vita. Nemo venit ad patrē nisi per me. Si cognouissetis me, & patrem meum vti que cognouissetis, & a modo cognoscetis eum, & vidistis eum. Dicit ei Philippus. Domine, ostende nobis patrē, & sufficit nobis, Dicit ei Iesus. Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippus, qui videt me, videt & pa-

C Ego sum via, veritas, & vita. * HIERO. Quæstio videtur se difficilis, quomodo mortui vitam non viderent: soluitur, tandem eos vitam nō videre, quandiu mortui sunt. Quomodo si dicamus cæcus non videt lumen, quando cæcus est, si autem receperit sanitatem lumen aspiciet

qui iniquitate tuus est atque ris antequam cetur iustitia virtutibus per qui dicit: Ego. Viuere nō test: vnde & D. uorum dicitur mortuorum. **d** Si cognouissetis me, & patrem meum vti que cognouissetis, & a modo cognoscetis eum, & vidistis eum. Dicit ei Philippus. Domine, ostende nobis patrē, & sufficit nobis, Dicit ei Iesus. Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippus, qui videt me, videt & patrem meum vti que cognouissetis. Non sunt hæc contraria, videntur quidem patrem, sed non vt oportebat, nam vt quidem scierunt, vt patrem autem nondum, at vbi venit spiritus, omnis ei data est scientia, quod igitur hunc sensum habet, si cognouissetis meam substantiam dignitatem, & patrem quoque cognouissetis. **e** Et vi. cū. Vt de duob. omnino similibus dicitur: Si vidisti, illum vidisti, viderant ergo quam simillimum sed monendi erant, vt talem etiam patrem intelligerent non dissimilem. **f** Dicit ei Philippus, & c. * THEOPHYLACTVS. A Philippo

est, me, hoc autem loco dicit, si cognouissetis me, & meum vti que cognouissetis. Non sunt hæc contraria, videntur quidem patrem, sed non vt oportebat, nam vt quidem scierunt, vt patrem autem nondum, at vbi venit spiritus, omnis ei data est scientia, quod igitur hunc sensum habet, si cognouissetis meam substantiam dignitatem, & patrem quoque cognouissetis. **e** Et vi. cū. Vt de duob. omnino similibus dicitur: Si vidisti, illum vidisti, viderant ergo quam simillimum sed monendi erant, vt talem etiam patrem intelligerent non dissimilem. **f** Dicit ei Philippus, & c. * THEOPHYLACTVS. A Philippo

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ut vbi. Dicit. ego sum. Quia ante passionem suam iam erat beatus perfecte in quantum Deus, & in quantum homo quo ad animam.
- 2 Et quo ego vado. Hic manifestat, q. dixerat, s. q. per ipsum habebant accessum ad patrem, quia ipse est via secundum humanitatem & pater est terminus, ipse autem de vtroque instruxerat. Ideo dicitur: Et quo ego vado sci. Scilicet, ad patrem.
- 3 Et viam scitis. Via per quam iuit Christus fuit mors ipsius, ipse autem Christus uel sequela ipsius, quod pro eodem hic accipitur, est via per quam alij ueniunt ad patrem, & de his omnibus discipulos instruxerat. licet non intellexissent ad plenum, propter quod subditur.
- 4 Dicit ei Tho. Do. nesc. quo va. & c. Et sic negat se scribere vtrū que. s. viam & terminum, propter quod videtur dictum eius verbo Christi esse contrarium. Dicendum, quod non est inconueniens unum & idem sciri & ignorari diuersimode. Cognitio enim humana procedit de imperfecto ad perfectum vt habetur 1. Physico. & ideo illud quod scitur in generali, & confuso, bene ignoratur in particulari & determinate. Sic erat in proposito, quia Christi doctrinam in quodam generali & confuso acceperant, & sic Christum dixit eos scire. Determinate autem & perfecte adhuc nesciebant, & sic Thomas negauit se scire, propter quod Christus magis explicat in particulari.
- 5 Ego sum via. Secundum humanitatem, quia ea que gessit in humanitate, sunt via perducens nos ad gloriam.
- 6 Veritas & vita. Licet enim Christus in quantum homo sit vita beatitudinis, vt dictum est, tamen in quantum Deus, est beatitudinis terminus, sicut & pater, quia eadem est essentia & bonitas amborum, in cuius visione clara & perfecta fruitione consistit ueritas & ideo dicitur ueritas, ratione visionis, vita ratione fruitionis. Et quod sit via ratione humanitatis ostendit dicens.
- 7 Nemo uenit ad patrem nisi per me. In me credendo & opere imitando. Qd etiam sit terminus beatitudinis sicut & pater ostendit, dicens.

Credite

Ego

- 8 Si cognouissetis me. Perfekte quantum ad deitatem.
- 9 Et pater meum vti que cog. Quia pater & filius vnum deitate.
- 10 Et amo. cog. Id est, a tempore passionis, quia post passionem mediate aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, vt Luc. vlt. g. & extunc habuerunt plenior em cognitionem de trinitate.
- 11 Et vidistis eum. Quia videndo Christum uiderunt substantiam filij, in quo est natura diuina, que est idem quod pater, & sic quodammodo patrem uiderant. *Aliter exponitur: Vidistis eum. i. audistis. vt habet Ex. Populus uidebat voces vbi accipitur videre, pro audire. Vbi vbi Apostoli audierant vocē patris? Dicendū, q. audierant eum dicit Christo. Clarificaui, & iterū clarificabo sicut prædictum est. Aliqui etiam illorum vocem patris audierant in transfiguratione, scilicet, Petrus, Iacobus, & Ioannes, vt habetur Mat. 17. a.*
- 12 Dicit ei Philip. Hic Christus remouet dubium ex veris exortum. Et diuiditur in duas, quia primo remouet dictum dicitur quando probat propositum, ibi: Verba que ego. Dixerat enim apostoli cognouerant patrem & uiderant, ideo credidit Philip. quod pater posset uideri oculis corporalibus sicut & filius, sicut Ioh. dixit.
- 13 Domine ostende nobis patrē, & suf. Quasi dicat, eredebo tuo, sed patrem videre desidero.
- 14 Dicit ei Iesus. Ostendendo qualiter pater videtur, quia videtur oculis corporalibus, nec oculis mentis visione intuitiu. mortalī vita nisi a Christo homine. Ideo sequitur.
- 15 Tanto tempore vobiscum sum. Quasi dicat, magna est, quod tandem doctrinam meam audistis, & adhuc ita paru nescitis secundum deitatem.
- 16 Philippe qui videt me. Secundum deitatem.
- 17 Videt & patrem meum. Sicut enim pater non videtur in beatitudine, sic nec filius in sua deitate, quia illa uisio est me

MORALITER.

5 Ego sum via, ueritas, & vita. HYLAR. Non enim nos in erratica atque in inuia deduxit ille qui via est, neque illudit

per falsa, qui ueritas est, neq; in mortis reliquit h qui uita est: 15 Tanto tempore uobiscum sum. Hoc potest dici multis

Ph ppus qd & propheta corporalib. in oculis vidissent n, desiderabat & ipse illu videre corporaliter, ignoras illa contigerint pphetis per condescensionem. Igitur stus docens Philippum, quod non sit impossibile Deu corpore oculis dixit, Tanto tempore vobiscum sum &

faciam, prius facio, vt postea faciat.

e Opera qua ego facio. Non tamen ex se, sed ex me, Non est ser uus maior domino. Ipse enim sine eis multa, illi sine eo nihil, nisi peccatum.

Sup. 13. b

a Non quia aliud sit filius, aliud pater, sed quia omnino similis. b Quod si nondum crede re & uidere potes.

trēm. Quomodo tu dicis ostende nobis patrem? Non credis,

a Cur ergo inseparabiles separatim vis noscere.

quia ego in patre & pater in me est: Verba qua ego loquor

a Sic est aequalis alter alteri, ut tamen alter ex altero.

vobis, a me ipso non loquor. Pater autem in me manens ipse

Et cum facit in me, non creditis, quia e. in p. Hic ostenditur non solus Philippus arguendus. Quod ego in patre & pater in me est, si enim separati essemus, nullo modo inseparabiliter operari possemus.

facit opera. † Non creditis, quia ego in patre, & pater in me

est? † alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen di-

a Ecce fides qua operatur per dilectionem. b Non ergo credit qui non facit. c Prius ego post ipse quia ego facio, vt ipse faciat.

co vobis, q credit in me opera qua ego facio, & in ipse faciet,

& maiora horum faciet, quia ego ad patrem vado. Et quod-

a Ad salutem alia propitius dat, itatus non daict. Hoc addit ne putetur quod promiserit sine patre facturus. Statim uel post.

cunq petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam, vt

nauit. Vel opus eius est, quod per se loquitur, & docet aliquos, discipulis vero loquitur. Vel qua ego facio, i. fidem, & ipse faciet, quia ego prius, post ipse, & maiora horum qua ego sine eo. Alia enim opera facit in nobis, vt faciamus nos, id est, credere vnde iustificatur impius. Alia sine nobis, vt quod tunc praedicat verba iustitiae. Et de his dicit qua tunc agebat, & non de omnibus vniuersaliter operibus. Vel quod facit in no

Non.

Luc. 8. f. Act. 5. c

E

mih.

bis, non sine nobis, maius est de omnibus que sine nobis facit, ut quod ex impio fit iustus, maius est omnibus caelo, & terra, & cet. Quia illa transibunt, hoc manebit. Et in illis est tantum opus Dei, in istis imago Dei. Sed etsi angelos fecit, maius videtur impios iustificare quam iustos creare, quia si vtrumque aequalis potentia, hoc est maioris misericordiae.

g Et quodcunq; petieritis patrem meum in nomine meo, hoc faciam.

* THEOPHYL. Per petitionem enim & operationem & inuocationem nominis eius mira operari quis poterit. Ita & Apostoli. In nomine Iesu Christi surge & ambula. Idcirco non dixit quaecunq; petieritis obsecrabo patrem, & faciet, sed ego faciam, suam potestatem declarans, vt glorificetur pater in filio.

Si dili.

F

NICOLAUS DE LYRA.

talitatis non est homini concedenda in via, ideo subdit.

Quomodo tu dicis ostende no. 1a. Quia oculis corporalibus non est visibilis, cum sit spiritus, vt supra dictum est c. 4. d. nec oculis in corpore videtur in praesenti, vt dictum est, & ideo debet sufficere vt notitiam fidei de eo, propter quod subditur.

Non credis, quia ego in pa. Quasi dicat, istud debes credere, vt si sufficit tibi ad salutem

Verba qua ego lo. Remota dubitatione Philippi per hoc, quod in absentia de patre & filio non habetur notitia nisi fidei, hic consequenter ostendit, q debeant credere, & hoc declarat tripliciter. Primo per doctrinam, qua erat autentica, quia sicut lingua Christi ab animalibus non comparatur ad loquendum de conceptu animae, sic anima eius in corpore regulabatur ab ipsa deitate, & ideo uerbu eius in nullo deesse poterat a veritate, propter quod tali doctrinae debebant firmiter assensere, & hoc est, quod dicitur Verba qua ego lo. Id est, ab unitate tantum, sed a deitate modo predicto. Hoc etiam patet ex similitudine & praesertim questione doctrinae Christi, quia non potest esse maius tantum quod etiam sine miraculis dignum esset ei credere. Secundo probat per opera diuinitus facta ad testimonium veritatis doctrinae Christi, que sunt efficacissimum argumentum veritatis, vt frequenter patuit ex supradictis, & hoc est, quod dicitur.

Pater autem in me manens, ipse facit opera. Filius enim & pater sunt unum in virtute operativa, ex qua fiebant miraculosa opera.

Non creditis, quia ego in pa. Qualiter pater sit in filio, & e contra, dictum est supra c. 10.

Alioquin pro. & c. Q. d. si verba non inducunt nos ad credendum opera miraculorum tota natura virtutem transcendentia debent nos ad hoc inducere. Tertio probat hoc idem ex operibus qua fecit, Christus

stus per apostolos, quia non solum in propria persona miracula fecit, sed et per apostolos, & per hoc patet, quod virtus perfecta faciendi miracula, erat in Christo, in quantum non solum per se, sed etiam per homines simplices & illiteratos miracula faciebat, et hoc est q dicitur.

7 Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera qua ego facio. Et bene dicitur? Qui credit, quia sicut Christus faciebat miracula per hoc, quod eius humanitas erat deitati coniuncta in unitate suppositi, sic & apostoli faciebant ea in quantum erant per fidem Christo coniuncti.

8 Et maiora. Hoc patet primo in doctrina: Plures enim conuersi sunt ad fidem per praedicationem apostolorum, quam per praedicationem Christi, quia per eos conuersa est multitudo gentium, per praedicationem autem Christi pauci Iudeorum. Item quia apostoli praedicabant in omnibus linguis, vt habet Act. 2. a. Christus autem praedicabat in vna sola lingua, scilicet Hebraea, quia solum Iudeis praedicauit, secundum quod ipsemet dicit Luc. 8. f. Non sum missus nisi ad oues, qua perierunt domus Israel. Nec est contra illud quod supra dictum est c. 4. q praedicauit samaritanis, quia ipsi erant Iudei in parte, sicut ibidem dictum fuit. Secundo patet in miraculis, quia apostoli maiora fecerunt.

Magnum enim reputatum fuit, quod infirmi sanabantur ad tactum simbriae vestimentorum Christi, vt habetur Luc. 8. f. sed maius videtur, quod ad tactum vmbrae Petri sanabantur, vt habetur Act. 5. c. Subditur autem causa quare apostoli tanta erant facturi, cum dicitur.

9 Quia ego. Quia maiora debebant fieri post effusionem plenitudinis spiritus sancti, qua effusio non debebat fieri ante ascensionem Christi, ut supra dictum est 7. f. Nondum erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. Et quia propter tanta qua fienda erant per apostolos posset credi quod essent futuri maiores ipso Christo, hoc remouet dicit.

10 Et quodcunq; In quo ostenditur quod apostoli illa non fecerunt, nisi per uirtutem Christi. Quod patet, quia talia faciebant deprecando

10 Et quodcunq; petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam, vt clarificetur pater in filio. Iesus interpretae salus, & ideo quod non pertinet ad salutem, non petitur in nomine eius, imo Christus negando petitionem ostendit se Saluatorem, sicut bonus medicus ostendit se diligere salutem infirmi, qui nocua denegat postulanti.

* cando

MORALITER.

qui post annos vitae suae plures ignorant diuina precepta, non custodiam necessaria est ad salutem. Matt. 19. c. Si uis ad vitam ingredi serua mandata. Potest etiam dici pluribus religiosis, qui negligunt scire suam regulam & statuta.

A *Si diligitis me.* Quo monet diligere & seruare mandata, vt accipiant spiritum, quem nisi habeant non possunt diligere & seruare? Sed quod habebat minus occulte, accepturi erant amplius manifeste, vt eis innotesceret quod habebat.

† Maeth. 23. c. Mat. 23. c.

† confessorum

† cognoscitis.

B *Et ego rogabo patrem.* * THEOPHYL. Rogabo hoc est, obsecrabo patrem & aliu paraclerum mittet vobis, alium sicut me. Confundatur hoc loco & Sabellius, dicens vnam personam patris & filii & spiritus sancti. Ecce enim audit alium paraclerum dabo, & ita aliam personam spiritus. Confundatur & Macedonius, qui dicit alterius substantie esse spiritum & minorem filio. Audi enim quod & ipse persona sit, sicut filius, eiusdem enim substantie est cum filio vtiq; autem & cum patre, nam pater & filius eiusdem substantie. Ne mireris autem quod dicit.

C *Rogabo patrem,* non enim vt seruus erat, sed vult quod sufficientibus argumentis testetur discipulis quod omnino futurum perueniat eis Spiritus paraclerum, cuiusque gratia condescendens illis dicit. *Rogabo patrem.*

Non facit sine patre filius, quoniam quidem ideo facit, ut in eo pater glorificetur. clarificetur pater in filio. Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam: Si diligitis me mandata mea seruare. Et ego rogabo patrem, & aliu paraclerum dabit vobis, vt maneat vobiscum in aeternum, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum. Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit & in vobis erit. Non relinquam vos orphanos. Veniam ad vos. Adhuc modicum, & mundus me iam non videt. Vos autem videbitis me, quia ego viuus, & vos viuetis. In illo die vos cognoscetis, quia ego

Non facit sicut quae ego facio, vt faciam quae petitis.

In quo euidenter ostenditur dilectio mandata. Rogat homo, in quantum Deus datur. Aduocatum vel consolatore sicut ego sum vobis praesens carere.

Hic vt ad quaedam vt illustrat, & alia huiusmodi faciat, post ut ad videndam speciem introducat.

Scilicet, sanctum qui pater & filio coaeternus est & consubstantialia.

Remanens amator mundi, cum quo nunquam est amator Dei.

Non habet inuisibiles oculos, quibus inuisibili et videtur spiritus sanctus. Nec sciendo intelligit.

Indicat se patrem illis.

Post resurrectionem carnis & praesentia deitatis.

Quod modo creditis.

Suam vitam etiam illis promittit.

Quod modo creditis.

c *Quia non vi.* Non habent spirituales oculos mundi, quibus spiritum sanctum videant. Nec vero carnalibus oculis possunt videre, quia spiritus sanctus non apparuit humanitate, &c.

d *Et in vobis erit.* Erit in vobis, vt maneat, non maneat, quia prius alicubi quare. Ne quis ergo tet sic manere spes apud alium biliter, sed in & ideo ab eis sci potest, non

1 *Non relinquit*

2 *ita dabitur*

3 *pro me, vt ei*

4 *non sim vobis*

5 *Orphani Graeci*

6 *opilli Latine*

7 *Abhuc modicum*

8 *mundus. Sed modo*

9 *qui modo videtur*

10 *lis carnis, postquam*

11 *scum non videtur*

12 *retuscitatus factus*

13 *ostendit, sed tempus*

14 *est, quo finitur impius,*

15 *gloriam Dei, quam iusti videbunt.*

16 *Quia ego viuus & uos uidebitis.* Praesenti utitur, quia manifesta est eius resurrectio. Ad illos utitur futuro quorum futura resurrectio.

c *Quia*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *quando, ideo dicit: Et quodcumque petieritis me in nomine meo, hoc faciam.* Christus autem fecit miracula imperando, vt glorificaretur pater in filio. Quod, n. ad inuocationem nominis Christi fiebant miracula per apostolos, redundabat in gloriam patris, cum pater et filius sint vnus Deus propter quod subditur.

2 *Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam.* Eadem uirtute qua & pater.

3 *Si diligitis me.* Supra consolatus est discipulos promittendo eis accessum ad patrem per ipsum, hic consequenter idem facit promittendo spiritum sanctum donum, & hoc est quod dicitur. Si diligitis me, mandata mea seruare. Amor, n. & obedientia ad Deum est dispositio ad habendum plenius spiritum sanctum, quia secundum Aug. Charitas meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici, ideo subditur.

4 *Et ego rogabo patrem.* Hoc conuenit Christo in quantum homo, & aduocatus noster est.

5 *Et alium paraclerum.* Id est, consolatore. Dicit autem alium ad ostendendum distinctionem filii & spiritus sancti in persona.

6 *Vt maneat vobiscum in aeternum.* Q. d. iste consolator non auferetur a vobis, sicut subtrahitur humanitas mea per mortem, sed aeternaliter erit vobiscum hic per gratiam, sed in futuro per gloria.

7 *Spiritum ueritatis.* Tum quia est essentialiter ipsa ueritas, tum quia docet ueritatem.

8 *Quem mundus non potest accipere.* Id est, homines mundiales affectum in terrenis ponentes, quia non sunt ad hoc dispositi, ideo sequitur.

9 *Quia non ui.* Id est, dirigit intentionem ad ipsum.

10 *Nec scit eum.* Id est, cognoscit, quia sola bona sensibilia sunt hominibus mundialibus nota, secundum quod dicitur 1. Cor. 2. d. Animalis autem homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei, & c.

11 *Vos autem cognoscetis eum.* Per specialem reuelationem & per sensibile signum, quia spiritus sanctus super apostolos in linguis igneis apparuit.

12 *Quia apud vos manebit.* Quia non receperunt eum per modum passionis transeuntis, sed habitus firmiter permanentis, in quantum iuerunt in gratia confirmati.

12 *Et in vobis erit.* Hoc dicit ad denotandum familiaritatem sancti erga ipsos discipulos.

13 *Non relinquam vos.* Hic consolatur eos promittendo redditum, quia de hoc dono spiritus sancti quod adhuc ignorabant erant consolati. Et diuiditur in duas, quia primo promittit suum & secundo bonorum suorum beneficium, ibi. Haec loquutus est bis. Prima in tres, quia primo promittit suam uisitationem, assignat huius rationem, ibi. Qui habet mandata. Tertio, discipuli dubitatione, ibi. Dicit ei iudas. n. prima dicitur sic: Non relinquam vos orphanos. Orphanos dicitur per patrem carnali, qui. n. uult a Deo in filium adoptari, oportet inuocantem affectum ad parentes relinquere, in quantum est contra secundum quod dicit Saluator Luc. 13. f. Qui non odit patrem matrem, &c. Sequitur. Non potest meus esse discipulus stoli aut talia reliquerant, ideo quodammodo orphani erant reuerentum carnalium, & sic erant filii dei per adoptionem, propter Christum gerebat curam de eis sicut de filiis propter quod subditur.

14 *Veniam ad vos.* Non solum spiritualiter consolando, sed corporaliter uisitando & in fide confirmando, quod fecit Christus resurrectionem suam apparens apostolis per 40. dies, & locum de regno Dei ante suam ascensionem, vt habetur Act. 1. a.

15 *Adhuc modicum & mundus me iam non videt.* Modicum temporis erat usque ad tempus suae mortis, per quod mundus suae humanitatis subtrahendus erat apostolis.

16 *Vos autem uidebitis me.* Post resurrectionem. n. non uidebitur omnibus, sicut ante, sed solum apostolis & alijs discipulis utitur Io. 20. e. Et subditur causa suae resurrectionis, cum dicitur.

17 *Quia ego.* Q. d. licet moriar ex infirmitate carnis, tamen uidebitur uos per uirtutem deitatis, quae semper uiuit.

18 *Et uos ui.* H. d. assicurando eos, quia timebant mori mundum unde supra 11. b. Thomas hoc timens dixit: Eamus & moriamur cum ipso, vt ibid. expositum fuit.

19 *In illo die uos.* Post resurrectionem. n. habuerunt plenam reuelationem de mysterio trinitatis, ut dictum est eo. c.

MORALITER.

1 *Si diligitis me mandata mea seruare.* GREG. Probatio dilectionis exhibitio est operis.

6 *Spiritum ueritatis quem mundus non potest accipere.* GREG. Spiritus sanctus autem omnem quem repleuerit ad inuisibilia desideranda accendit. Et quoniam mundana corda sola uisibilia diligunt, hinc mundus non accipit, quia ad diligenda inuisibilia non assurgit. Seculares etenim mentes quantae per desideria dilatant, tanto ad receptionem illius minus dis angustant.

15 *Non relinquam uos orphanos, ueniam ad uos.* Orphanus proprie caret utroque pariete, ergo orphani sunt qui per carnalibus in malis non assentiunt, propter quod eos derelinquunt, sed Christus ad eos uenit tanquam pater & suis consolationibus refouet atque nutrit.

in me, & ego in vobis. Hoc modo est, & cognoscitur modo per fidem, sed tunc cognoscetur per spe-

andando hæc coniuncto perficietur quæ modo incho-

habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui diligit me. Nō

a Ut radius in sole vnum cum ipse.

b Ut palmites in vite
c Vt ait Apostolus. Si autem Christus in nobis. Hoc enim opere ostenditur dilectio.

e Dicit ei Iudas, &c.

Audito, quod mundus non videbit eum, sed ipsi videbunt, pro omnibus quæsiturus quærit Iudas causam huius discretionis. Hæc autem causa est secundum responsum domini, dilectio, per quam solam, & non per aliam discernitur gens sancta a non sancta.

† de cōf. dicit. 2. in Christo pater. Ma. 10. d. Lu. 10. c.

sum in patre meo, & vobis in me, & ego in vobis. Qui habet

mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. † Qui au-

Qui sicut

Patet & illius inseparabiliter diligunt.

tem diligit me diligitur a patre meo, & ego diligam eum,

Hæc visio erit merces fidei.

& † manifestabo ei meipsum. Dicit ei Iudas, non ille Schar-

riotis. Domine, quid factum est, quia manifestaturus es

nobis teipsum, & non mundo? Respondit Iesus, & dixit ei:

Apostolus vel quicumque.

a Causa est dilectionis, quæ probatur in eust odio sermonum.

Si quis diligit me, sermonem meum seruabit & pater meus

d Ego & pater & spiritus sanctus.

b Et erit interna uisio & mansio, non transitoria, sed æterna.

diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum

faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non seruabit.

Hi sunt qui nunquam vident patrem & spiritum, sed nec filium in forma Dei esse in forma serui.

Et sermonem quem audistis non est meus, sed eius, qui mi-

a Quia non est suum uerbum, sed patris. Et quia se voluit intelligi singulariter dixit quia prius pluraliter dixerat sermones meos.

sit me patris. Hæc loquutus sum vobis apud vos manens. Pa-

a Corporali præsentia, quæ si tam auertitur, ne timeatis quia Paracletus.

raclæus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine

meo, & qui mecum erit, & qui cum vobis erit, & qui cum

patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui cum patre meo

erit, & qui cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

cum vobis erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis

erit, & qui cum patre meo erit, & qui cum vobis erit, & qui

f Ad eum veniemus.

11 Venit Deus ad hominem, dum homo

12 venit ad Deum. Venit homocredendo, obediendo, intuen-

13 do, capiendo, Deus venit subueniendo, illuminando, im-

14 plendo.

g Et mansionem apud eum faciemus, &c.

15 Caritas facit habitare in domo, in qua

16 pater, & filius facit mansionem, vnde &

et ego diligam eum, & inde est manifestatio.

h Hæc loquutus sum vobis. Hæc de mansionem in dilectoribus suis, in quo significat ecclesia futura spiritualis, in qua beati, a quibus non recedit.

i Apud vos manens. Hic ecclesia presens corporalis, in qua visitat liberando, & redit.

k Paracletus. Consolari cum sit opus trinitatis, ad personam ramentum.

NICOLAUS DE LYRA.

Eros in me, & ego in vobis. Non per essentia unitatem si-

per est in filio & conuerso, sed per mutuam dilectionem, sicut est in amato, & conuerso.

Qui habet mandata mea. Hic reddit causam huius beneficii Apostolis, & non mundo, ut patet ex dictis. Hæc causa est dilectio & obedientia ad Christum, quæ fuit in apostolis. Et hoc est quod dicitur: Qui habet, in aure ad audiendum, & corde ad meditandum, & ore ad docendum.

3 Seruat ea. Adimplendo opere.

4 leclæ, &c. Quia probatio dilectionis exhibitio est operis, secundum Gregorium.

5 Diligetur a patre meo, & ego diligam eum. Quia vnus est amor pater & filii.

6 manifestabo ei meipsum. Scilicet post resurrectionem in beatitudine gloriosa, & sic manifestauit se Christus suis discipulis, quæ habebant conditiones prædictas. Manifestat se etiam talibus per quam visionem deitatis in gloria cælesti.

7 Dicit ei Iudas, non ille Schariotis. Hic remouet discipuli dilectionem, quia Iudas frater Iacobi audiens à Christo, quod manifestat se apostolis, & non mundo, admiratus est de hoc quod eos totum præferebat, quia vere humilibus admirabile est audire de se magno deo quæ fuit dicens.

8 Domine quid factum est, &c. & non mun. Q. d. Vnde nobis tanta excellentia.

9 Respondit Iesus. Reddens causam huius scilicet prærogatiuam dilectionis & obedientie ad Christum, quæ erat in apostolis, non sic autem in alijs. Et hoc est quod dicitur.

10 Si

10 Si quis diligit me. Quia obedientia in opere procedit ex amore existente in corde.

11 Et pater meus. Per hoc ostendit se vnum cum patre in essentia.

12 Et ad eum veni. Et sic patet quod plus eis promittit, quam ante fecerat, quia ante promiserat suam visitationem corporalem, hic autem cum hoc promittit visitationem spiritualem, non transitoriam, sicut in illis, qui ad vomitum reuertuntur; sed permanentem per gratiam confirmationis in presenti, & postea perfectæ glorificationis. Talis enim gratia fuit data Apostolis.

13 Qui non diligit me, &c. Tales sunt mundani homines, et ideo non sunt digni habere tale beneficium, sicut vos qui estis mei discipuli veri. Et quæ dixerat: serm. meum seruabit, & pater meus diligit eum, videtur forte aliquid quod non dixisset conuenienter, sed magis debuisset dixisse, & ego diligam eum. Ideo huic tacita questionem respondens dicit.

14 Et sermonem. Sicut. n. prædictum est, lingua Christi non mouebatur ad loquendum ex conceptione anime, nisi secundum quod anima mouebatur à diuinitate, & ideo verba Christi erant magis ipsius patris qui vnum est cum filio in deitate, quam essent ipsius Christi in quantum homo. Et ideo quia in humanitate proferebat verba illa, respicit, Pater meus diligit, magis quam ego diligam, ad denotandum, quod verba sua magis erant deitatis in qua pater est vnum cum filio, quam humanitatis quæ illa proferebat, propter quod & pater diligit observatores illorum verborum.

15 Hæc loquutus sum vobis. Superius promissit Christus apostolis spiritum sanctum & suum reditum, hic consequenter ostendit utilitatem vtriusque promissi. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit utilitatem primi. Secundo, secundi, ibi: Pacem: Dicit ergo primo sic: Hæc loquutus sum vobis, &c. In presentia corporali apprensus.

16 Paracletus autem spiritus sanctus, &c. Id est, faciet vos intelligere

et gere

MORALITER.

12 et ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. GREGO. In quorundam enim corda venit, & mansionem non facit, quia per compunctionem quidam respectum Dei percipiunt, sed tentationis tempore hoc ipsum quod compun-

cti fuerant obliuiscunt, sicque ad perpetranda peccata, redeunt ac si ea minime planxissent. Qui ergo Deum vere diligit in eius corde dominus venit & mansionem facit, quia sic eum diuinitatis amor penetrat, ut ab hoc amore, tentationis tempore non recedat.

16 Paracletus autem spiritus sanctus, quem pater mittet in nomine meo

A tamen maxime spiritus sancti pertinet, quia in scriptura nomine bonitatis, spiritus sanctus designatur, per bonitatem ergo Deus nos consolatur, per eam omnia bona sua nobis tribuit. Vnde cum ipse filius doctrina sit patris, de spiritu dicit.

* THEOPH. Quod autem dicit in nomine meo veniet Paracletus, hoc vide,

quod nihil alienum a me docturus sit vos, neque propriam opinionem sibi vindicabit, sed in nomine meo veniet, hoc est in gloriam mei nominis, non sui, id quod faciunt contra

B nomen commendantes, quidam autem intelligunt in nomine meo, nomen Christi, Paracletus. *Habemus enim, inquit. Paracletum Iesum Christum.*

† dixi.

† Ab eo.

* Dixi.

Isa. 57. b.

1. Co. 4. a

Eph. 2. c

Inl. 18. g

In homine debet esse triplex ordo.

Pax diffinitur sicut secundum Aug.

a Docebit, ut scitis suggereret, ut uelitis, alias commemorabit vobis, id est, faciet vos memores omnium. Ecce hoc etiam gratia spiritus, est quod non obliuiscimur.

b Ab occulto non ministrabit, quod inferior, a Perdustrus ad patrem.

meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quaecunque

† dixero vobis. † Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Non quomodo mundus dat, ego do vobis.

Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Audistis quia ego dixi vobis: † vado, & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad patrem, quia pater maior me

† suggeret vobis omnia quaecunque dixero vobis. i. ad memoriam vobis reducet, h. d. quia multa de illis quae Christus docebat, obliuiscuntur apostoli timore passionis concessi.

2 Pacem meam do vobis. Hic ostendit reditus sui utilitatem, quae est consequentia verae pacis. Et hoc est quod dicit. Pacem relinquo vobis, pacem meam, & c. Post resurrectionem, n. suam eis apprensens dixit. Pax vobis. quia per eius visitationem & instructionem in diebus illis quadraginta, corda eorum sunt pacificata a turbatione precedentis passionis. Et bene dicit. Pacem meam do vobis. ad distinguendum pacem sanctorum a pace mundi, quae magis apprensens est & ficta quam vera. Ad cuius intelligentiam sciendum, quod pax est tranquillitas ordinis secundum Aug. In homine autem triplex debet esse ordo, ad seipsum, ad proximum, & ad Deum. Et ideo ad pacem sanctorum primo requiritur tranquillitas in seipso, & hoc quantum ad tria quae in ipso homine debent ordinari. Primo quo ad intellectum, ne errore obscuratur. Secundo quo ad voluntatem, ut in Deum libere dirigatur. Tertio quo ad appetitum sensitivum, ut non inordinatis passionibus moueatur. Propter quod Aug. diffiniens pacem libro de verbis domini dicit, Pax est serenitas mentis, quo ad primum, tranquillitas animi, quo ad tertium, simplicitas cordis, quo ad secundum. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas quae mouet alias potentias quo ad agendum. Secundo ad pacem sanctorum requiritur ordo ad proximum, per consortium charitatis ordiuantis bonum proximi ad Deum. Tertio requiritur ordo ad Deum per amoris indissolubilis vinculum. Pax autem mundi ordinatur ad quietam

† vado, & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad patrem, quia pater maior me

† suggeret vobis omnia quaecunque dixero vobis. i. ad memoriam vobis reducet, h. d. quia multa de illis quae Christus docebat, obliuiscuntur apostoli timore passionis concessi.

2 Pacem meam do vobis. Hic ostendit reditus sui utilitatem, quae est consequentia verae pacis. Et hoc est quod dicit. Pacem relinquo vobis, pacem meam, & c. Post resurrectionem, n. suam eis apprensens dixit. Pax vobis. quia per eius visitationem & instructionem in diebus illis quadraginta, corda eorum sunt pacificata a turbatione precedentis passionis. Et bene dicit. Pacem meam do vobis. ad distinguendum pacem sanctorum a pace mundi, quae magis apprensens est & ficta quam vera. Ad cuius intelligentiam sciendum, quod pax est tranquillitas ordinis secundum Aug. In homine autem triplex debet esse ordo, ad seipsum, ad proximum, & ad Deum. Et ideo ad pacem sanctorum primo requiritur tranquillitas in seipso, & hoc quantum ad tria quae in ipso homine debent ordinari. Primo quo ad intellectum, ne errore obscuratur. Secundo quo ad voluntatem, ut in Deum libere dirigatur. Tertio quo ad appetitum sensitivum, ut non inordinatis passionibus moueatur. Propter quod Aug. diffiniens pacem libro de verbis domini dicit, Pax est serenitas mentis, quo ad primum, tranquillitas animi, quo ad tertium, simplicitas cordis, quo ad secundum. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas quae mouet alias potentias quo ad agendum. Secundo ad pacem sanctorum requiritur ordo ad proximum, per consortium charitatis ordiuantis bonum proximi ad Deum. Tertio requiritur ordo ad Deum per amoris indissolubilis vinculum. Pax autem mundi ordinatur ad quietam

† suggeret vobis omnia quaecunque dixero vobis. i. ad memoriam vobis reducet, h. d. quia multa de illis quae Christus docebat, obliuiscuntur apostoli timore passionis concessi.

2 Pacem meam do vobis. Hic ostendit reditus sui utilitatem, quae est consequentia verae pacis. Et hoc est quod dicit. Pacem relinquo vobis, pacem meam, & c. Post resurrectionem, n. suam eis apprensens dixit. Pax vobis. quia per eius visitationem & instructionem in diebus illis quadraginta, corda eorum sunt pacificata a turbatione precedentis passionis. Et bene dicit. Pacem meam do vobis. ad distinguendum pacem sanctorum a pace mundi, quae magis apprensens est & ficta quam vera. Ad cuius intelligentiam sciendum, quod pax est tranquillitas ordinis secundum Aug. In homine autem triplex debet esse ordo, ad seipsum, ad proximum, & ad Deum. Et ideo ad pacem sanctorum primo requiritur tranquillitas in seipso, & hoc quantum ad tria quae in ipso homine debent ordinari. Primo quo ad intellectum, ne errore obscuratur. Secundo quo ad voluntatem, ut in Deum libere dirigatur. Tertio quo ad appetitum sensitivum, ut non inordinatis passionibus moueatur. Propter quod Aug. diffiniens pacem libro de verbis domini dicit, Pax est serenitas mentis, quo ad primum, tranquillitas animi, quo ad tertium, simplicitas cordis, quo ad secundum. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas quae mouet alias potentias quo ad agendum. Secundo ad pacem sanctorum requiritur ordo ad proximum, per consortium charitatis ordiuantis bonum proximi ad Deum. Tertio requiritur ordo ad Deum per amoris indissolubilis vinculum. Pax autem mundi ordinatur ad quietam

† suggeret vobis omnia quaecunque dixero vobis. i. ad memoriam vobis reducet, h. d. quia multa de illis quae Christus docebat, obliuiscuntur apostoli timore passionis concessi.

2 Pacem meam do vobis. Hic ostendit reditus sui utilitatem, quae est consequentia verae pacis. Et hoc est quod dicit. Pacem relinquo vobis, pacem meam, & c. Post resurrectionem, n. suam eis apprensens dixit. Pax vobis. quia per eius visitationem & instructionem in diebus illis quadraginta, corda eorum sunt pacificata a turbatione precedentis passionis. Et bene dicit. Pacem meam do vobis. ad distinguendum pacem sanctorum a pace mundi, quae magis apprensens est & ficta quam vera. Ad cuius intelligentiam sciendum, quod pax est tranquillitas ordinis secundum Aug. In homine autem triplex debet esse ordo, ad seipsum, ad proximum, & ad Deum. Et ideo ad pacem sanctorum primo requiritur tranquillitas in seipso, & hoc quantum ad tria quae in ipso homine debent ordinari. Primo quo ad intellectum, ne errore obscuratur. Secundo quo ad voluntatem, ut in Deum libere dirigatur. Tertio quo ad appetitum sensitivum, ut non inordinatis passionibus moueatur. Propter quod Aug. diffiniens pacem libro de verbis domini dicit, Pax est serenitas mentis, quo ad primum, tranquillitas animi, quo ad tertium, simplicitas cordis, quo ad secundum. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas quae mouet alias potentias quo ad agendum. Secundo ad pacem sanctorum requiritur ordo ad proximum, per consortium charitatis ordiuantis bonum proximi ad Deum. Tertio requiritur ordo ad Deum per amoris indissolubilis vinculum. Pax autem mundi ordinatur ad quietam

† suggeret vobis omnia quaecunque dixero vobis. i. ad memoriam vobis reducet, h. d. quia multa de illis quae Christus docebat, obliuiscuntur apostoli timore passionis concessi.

2 Pacem meam do vobis. Hic ostendit reditus sui utilitatem, quae est consequentia verae pacis. Et hoc est quod dicit. Pacem relinquo vobis, pacem meam, & c. Post resurrectionem, n. suam eis apprensens dixit. Pax vobis. quia per eius visitationem & instructionem in diebus illis quadraginta, corda eorum sunt pacificata a turbatione precedentis passionis. Et bene dicit. Pacem meam do vobis. ad distinguendum pacem sanctorum a pace mundi, quae magis apprensens est & ficta quam vera. Ad cuius intelligentiam sciendum, quod pax est tranquillitas ordinis secundum Aug. In homine autem triplex debet esse ordo, ad seipsum, ad proximum, & ad Deum. Et ideo ad pacem sanctorum primo requiritur tranquillitas in seipso, & hoc quantum ad tria quae in ipso homine debent ordinari. Primo quo ad intellectum, ne errore obscuratur. Secundo quo ad voluntatem, ut in Deum libere dirigatur. Tertio quo ad appetitum sensitivum, ut non inordinatis passionibus moueatur. Propter quod Aug. diffiniens pacem libro de verbis domini dicit, Pax est serenitas mentis, quo ad primum, tranquillitas animi, quo ad tertium, simplicitas cordis, quo ad secundum. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas quae mouet alias potentias quo ad agendum. Secundo ad pacem sanctorum requiritur ordo ad proximum, per consortium charitatis ordiuantis bonum proximi ad Deum. Tertio requiritur ordo ad Deum per amoris indissolubilis vinculum. Pax autem mundi ordinatur ad quietam

† suggeret vobis omnia quaecunque dixero vobis. i. ad memoriam vobis reducet, h. d. quia multa de illis quae Christus docebat, obliuiscuntur apostoli timore passionis concessi.

2 Pacem meam do vobis. Hic ostendit reditus sui utilitatem, quae est consequentia verae pacis. Et hoc est quod dicit. Pacem relinquo vobis, pacem meam, & c. Post resurrectionem, n. suam eis apprensens dixit. Pax vobis. quia per eius visitationem & instructionem in diebus illis quadraginta, corda eorum sunt pacificata a turbatione precedentis passionis. Et bene dicit. Pacem meam do vobis. ad distinguendum pacem sanctorum a pace mundi, quae magis apprensens est & ficta quam vera. Ad cuius intelligentiam sciendum, quod pax est tranquillitas ordinis secundum Aug. In homine autem triplex debet esse ordo, ad seipsum, ad proximum, & ad Deum. Et ideo ad pacem sanctorum primo requiritur tranquillitas in seipso, & hoc quantum ad tria quae in ipso homine debent ordinari. Primo quo ad intellectum, ne errore obscuratur. Secundo quo ad voluntatem, ut in Deum libere dirigatur. Tertio quo ad appetitum sensitivum, ut non inordinatis passionibus moueatur. Propter quod Aug. diffiniens pacem libro de verbis domini dicit, Pax est serenitas mentis, quo ad primum, tranquillitas animi, quo ad tertium, simplicitas cordis, quo ad secundum. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas quae mouet alias potentias quo ad agendum. Secundo ad pacem sanctorum requiritur ordo ad proximum, per consortium charitatis ordiuantis bonum proximi ad Deum. Tertio requiritur ordo ad Deum per amoris indissolubilis vinculum. Pax autem mundi ordinatur ad quietam

† suggeret vobis omnia quaecunque dixero vobis. i. ad memoriam vobis reducet, h. d. quia multa de illis quae Christus docebat, obliuiscuntur apostoli timore passionis concessi.

2 Pacem meam do vobis. Hic ostendit reditus sui utilitatem, quae est consequentia verae pacis. Et hoc est quod dicit. Pacem relinquo vobis, pacem meam, & c. Post resurrectionem, n. suam eis apprensens dixit. Pax vobis. quia per eius visitationem & instructionem in diebus illis quadraginta, corda eorum sunt pacificata a turbatione precedentis passionis. Et bene dicit. Pacem meam do vobis. ad distinguendum pacem sanctorum a pace mundi, quae magis apprensens est & ficta quam vera. Ad cuius intelligentiam sciendum, quod pax est tranquillitas ordinis secundum Aug. In homine autem triplex debet esse ordo, ad seipsum, ad proximum, & ad Deum. Et ideo ad pacem sanctorum primo requiritur tranquillitas in seipso, & hoc quantum ad tria quae in ipso homine debent ordinari. Primo quo ad intellectum, ne errore obscuratur. Secundo quo ad voluntatem, ut in Deum libere dirigatur. Tertio quo ad appetitum sensitivum, ut non inordinatis passionibus moueatur. Propter quod Aug. diffiniens pacem libro de verbis domini dicit, Pax est serenitas mentis, quo ad primum, tranquillitas animi, quo ad tertium, simplicitas cordis, quo ad secundum. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas quae mouet alias potentias quo ad agendum. Secundo ad pacem sanctorum requiritur ordo ad proximum, per consortium charitatis ordiuantis bonum proximi ad Deum. Tertio requiritur ordo ad Deum per amoris indissolubilis vinculum. Pax autem mundi ordinatur ad quietam

NICOLAUS DE LYRA.

* gere omnia quae dico vobis. Apostoli autem adhuc erant rudes, et in timore positi ex auditu passionis Christi, ideo ad verba Christi male attendebant, & per consequens non capiebant ea ad plenum, propter quod dicit gratiam spiritus sancti postea supplere istum defectum.

1 Et suggeret vobis omnia quaecunque dixero vobis. i. ad memoriam vobis reducet, h. d. quia multa de illis quae Christus docebat, obliuiscuntur apostoli timore passionis concessi.

2 Pacem meam do vobis. Hic ostendit reditus sui utilitatem, quae est consequentia verae pacis. Et hoc est quod dicit. Pacem relinquo vobis, pacem meam, & c. Post resurrectionem, n. suam eis apprensens dixit. Pax vobis. quia per eius visitationem & instructionem in diebus illis quadraginta, corda eorum sunt pacificata a turbatione precedentis passionis. Et bene dicit. Pacem meam do vobis. ad distinguendum pacem sanctorum a pace mundi, quae magis apprensens est & ficta quam vera. Ad cuius intelligentiam sciendum, quod pax est tranquillitas ordinis secundum Aug. In homine autem triplex debet esse ordo, ad seipsum, ad proximum, & ad Deum. Et ideo ad pacem sanctorum primo requiritur tranquillitas in seipso, & hoc quantum ad tria quae in ipso homine debent ordinari. Primo quo ad intellectum, ne errore obscuratur. Secundo quo ad voluntatem, ut in Deum libere dirigatur. Tertio quo ad appetitum sensitivum, ut non inordinatis passionibus moueatur. Propter quod Aug. diffiniens pacem libro de verbis domini dicit, Pax est serenitas mentis, quo ad primum, tranquillitas animi, quo ad tertium, simplicitas cordis, quo ad secundum. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas quae mouet alias potentias quo ad agendum. Secundo ad pacem sanctorum requiritur ordo ad proximum, per consortium charitatis ordiuantis bonum proximi ad Deum. Tertio requiritur ordo ad Deum per amoris indissolubilis vinculum. Pax autem mundi ordinatur ad quietam

Inl. 18. g

In homine debet esse triplex ordo.

Pax diffinitur sicut secundum Aug.

1 Et suggeret vobis omnia quaecunque dixero vobis. i. ad memoriam vobis reducet, h. d. quia multa de illis quae Christus docebat, obliuiscuntur apostoli timore passionis concessi.

2 Pacem meam do vobis. Hic ostendit reditus sui utilitatem, quae est consequentia verae pacis. Et hoc est quod dicit. Pacem relinquo vobis, pacem meam, & c. Post resurrectionem, n. suam eis apprensens dixit. Pax vobis. quia per eius visitationem & instructionem in diebus illis quadraginta, corda eorum sunt pacificata a turbatione precedentis passionis. Et bene dicit. Pacem meam do vobis. ad distinguendum pacem sanctorum a pace mundi, quae magis apprensens est & ficta quam vera. Ad cuius intelligentiam sciendum, quod pax est tranquillitas ordinis secundum Aug. In homine autem triplex debet esse ordo, ad seipsum, ad proximum, & ad Deum. Et ideo ad pacem sanctorum primo requiritur tranquillitas in seipso, & hoc quantum ad tria quae in ipso homine debent ordinari. Primo quo ad intellectum, ne errore obscuratur. Secundo quo ad voluntatem, ut in Deum libere dirigatur. Tertio quo ad appetitum sensitivum, ut non inordinatis passionibus moueatur. Propter quod Aug. diffiniens pacem libro de verbis domini dicit, Pax est serenitas mentis, quo ad primum, tranquillitas animi, quo ad tertium, simplicitas cordis, quo ad secundum. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas quae mouet alias potentias quo ad agendum. Secundo ad pacem sanctorum requiritur ordo ad proximum, per consortium charitatis ordiuantis bonum proximi ad Deum. Tertio requiritur ordo ad Deum per amoris indissolubilis vinculum. Pax autem mundi ordinatur ad quietam

1 Et suggeret vobis omnia quaecunque dixero vobis. i. ad memoriam vobis reducet, h. d. quia multa de illis quae Christus docebat, obliuiscuntur apostoli timore passionis concessi.

2 Pacem meam do vobis. Hic ostendit reditus sui utilitatem, quae est consequentia verae pacis. Et hoc est quod dicit. Pacem relinquo vobis, pacem meam, & c. Post resurrectionem, n. suam eis apprensens dixit. Pax vobis. quia per eius visitationem & instructionem in diebus illis quadraginta, corda eorum sunt pacificata a turbatione precedentis passionis. Et bene dicit. Pacem meam do vobis. ad distinguendum pacem sanctorum a pace mundi, quae magis apprensens est & ficta quam vera. Ad cuius intelligentiam sciendum, quod pax est tranquillitas ordinis secundum Aug. In homine autem triplex debet esse ordo, ad seipsum, ad proximum, & ad Deum. Et ideo ad pacem sanctorum primo requiritur tranquillitas in seipso, & hoc quantum ad tria quae in ipso homine debent ordinari. Primo quo ad intellectum, ne errore obscuratur. Secundo quo ad voluntatem, ut in Deum libere dirigatur. Tertio quo ad appetitum sensitivum, ut non inordinatis passionibus moueatur. Propter quod Aug. diffiniens pacem libro de verbis domini dicit, Pax est serenitas mentis, quo ad primum, tranquillitas animi, quo ad tertium, simplicitas cordis, quo ad secundum. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas quae mouet alias potentias quo ad agendum. Secundo ad pacem sanctorum requiritur ordo ad proximum, per consortium charitatis ordiuantis bonum proximi ad Deum. Tertio requiritur ordo ad Deum per amoris indissolubilis vinculum. Pax autem mundi ordinatur ad quietam

1 Et suggeret vobis omnia quaecunque dixero vobis. i. ad memoriam vobis reducet, h. d. quia multa de illis quae Christus docebat, obliuiscuntur apostoli timore passionis concessi.

2 Pacem meam do vobis. Hic ostendit reditus sui utilitatem, quae est consequentia verae pacis. Et hoc est quod dicit. Pacem relinquo vobis, pacem meam, & c. Post resurrectionem, n. suam eis apprensens dixit. Pax vobis. quia per eius visitationem & instructionem in diebus illis quadraginta, corda eorum sunt pacificata a turbatione precedentis passionis. Et bene dicit. Pacem meam do vobis. ad distinguendum pacem sanctorum a pace mundi, quae magis apprensens est & ficta quam vera. Ad cuius intelligentiam sciendum, quod pax est tranquillitas ordinis secundum Aug. In homine autem triplex debet esse ordo, ad seipsum, ad proximum, & ad Deum. Et ideo ad pacem sanctorum primo requiritur tranquillitas in seipso, & hoc quantum ad tria quae in ipso homine debent ordinari. Primo quo ad intellectum, ne errore obscuratur. Secundo quo ad voluntatem, ut in Deum libere dirigatur. Tertio quo ad appetitum sensitivum, ut non inordinatis passionibus moueatur. Propter quod Aug. diffiniens pacem libro de verbis domini dicit, Pax est serenitas mentis, quo ad primum, tranquillitas animi, quo ad tertium, simplicitas cordis, quo ad secundum. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas quae mouet alias potentias quo ad agendum. Secundo ad pacem sanctorum requiritur ordo ad proximum, per consortium charitatis ordiuantis bonum proximi ad Deum. Tertio requiritur ordo ad Deum per amoris indissolubilis vinculum. Pax autem mundi ordinatur ad quietam

1 Et suggeret vobis omnia quaecunque dixero vobis. i. ad memoriam vobis reducet, h. d. quia multa de illis quae Christus docebat, obliuiscuntur apostoli timore passionis concessi.

2 Pacem meam do vobis. Hic ostendit reditus sui utilitatem, quae est consequentia verae pacis. Et hoc est quod dicit. Pacem relinquo vobis, pacem meam, & c. Post resurrectionem, n. suam eis apprensens dixit. Pax vobis. quia per eius visitationem & instructionem in diebus illis quadraginta, corda eorum sunt pacificata a turbatione precedentis passionis. Et bene dicit. Pacem meam do vobis. ad distinguendum pacem sanctorum a pace mundi, quae magis apprensens est & ficta quam vera. Ad cuius intelligentiam sciendum, quod pax est tranquillitas ordinis secundum Aug. In homine autem triplex debet esse ordo, ad seipsum, ad proximum, & ad Deum. Et ideo ad pacem sanctorum primo requiritur tranquillitas in seipso, & hoc quantum ad tria quae in ipso homine debent ordinari. Primo quo ad intellectum, ne errore obscuratur. Secundo quo ad voluntatem, ut in Deum libere dirigatur. Tertio quo ad appetitum sensitivum, ut non inordinatis passionibus moueatur. Propter quod Aug. diffiniens pacem libro de verbis domini dicit, Pax est serenitas mentis, quo ad primum, tranquillitas animi, quo ad tertium, simplicitas cordis, quo ad secundum. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas quae mouet alias potentias quo ad agendum. Secundo ad pacem sanctorum requiritur ordo ad proximum, per consortium charitatis ordiuantis bonum proximi ad Deum. Tertio requiritur ordo ad Deum per amoris indissolubilis vinculum. Pax autem mundi ordinatur ad quietam

1 Et suggeret vobis omnia quaecunque dixero vobis. i. ad memoriam vobis reducet, h. d. quia multa de illis quae Christus docebat, obliuiscuntur apostoli timore passionis concessi.

2 Pacem meam do vobis. Hic ostendit reditus sui utilitatem, quae est consequentia verae pacis. Et hoc est quod dicit. Pacem relinquo vobis, pacem meam, & c. Post resurrectionem, n. suam eis apprensens dixit. Pax vobis. quia per eius visitationem & instructionem in diebus illis quadraginta, corda eorum sunt pacificata a turbatione precedentis passionis. Et bene dicit. Pacem meam do vobis. ad distinguendum pacem sanctorum a pace mundi, quae magis apprensens est & ficta quam vera. Ad cuius intelligentiam sciendum, quod pax est tranquillitas ordinis secundum Aug. In homine autem triplex debet esse ordo, ad seipsum, ad proximum, & ad Deum. Et ideo ad pacem sanctorum primo requiritur tranquillitas in seipso, & hoc quantum ad tria quae in ipso homine debent ordinari. Primo quo ad intellectum, ne errore obscuratur. Secundo quo ad voluntatem, ut in Deum libere dirigatur. Tertio quo ad appetitum sensitivum, ut non inordinatis passionibus moueatur. Propter quod Aug. diffiniens pacem libro de verbis domini dicit, Pax est serenitas mentis, quo ad primum, tranquillitas animi, quo ad tertium, simplicitas cordis, quo ad secundum. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas quae mouet alias potentias quo ad agendum. Secundo ad pacem sanctorum requiritur ordo ad proximum, per consortium charitatis ordiuantis bonum proximi ad Deum. Tertio requiritur ordo ad Deum per amoris indissolubilis vinculum. Pax autem mundi ordinatur ad quietam

MORALITER.

† meo, ille vos docebit omnia. GREGO. Nisi autem idem spiritus cordi adsit audientis, ociosus est sermo doctoris. Nemo enim docenti bonum attribuat, quod ex ore docentis intelligit, quia nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius in vanum laborat.

1 Et suggeret vobis omnia. Excitando ad opera bona.

mus, quia est, & eum videbimus, sicuti est. Vnde dicit meam, a posteriori, etiam ad prius subaudiendum. Vel pax in hoc saeculo est nostra, quae est aliqua & in a, & ab illo in futuro sua est pax, ubi nihil repugnat ipse habet.

* THEO.

in more e
scipuli, audie
minum dice
go quidem
spiritus autem
ideo videns
cor eorum,
me propter
nem immin
certamina di
relinquo vobis
ita dicens,
cont vobis m
bariones cum
pacem habea
n. talis est pa
qualis mundi

pe in malo fit ut plane stulta est, sed talem ego do, ter vos pacem habeatis, & vnum corpus sitis, hoc fortissimos vos omnium faciat, etiam si multi conciderint, nihil tamen patiemini concordia, mutua muniti, deinde quia iterum dixi: relinquo. id cedentis erat, & satis eos turbare poterat subdit: me cor vestrum, neque formidet.

c Non turbetur. Quia in pace vos relinquo, non turbetur de eo quod dixi vado, quasi pastoris absentiuuadit, quia sicuti homo uado, ut Deus praesens su d si diligere. AvG. Hoc erat ire ad eum, & recedere a nare atq; immortale facere, quod suscepit ex nobis le, & leuare in celum, per quod fuit in terra pro no turae ergo humanae gratulandum est, eo quod sic est affi verbo, ut immortalis constitueret in celo, atq; ita f ra sublimis, ut incorruptibilis puluis sederet ad dext e Gauderetis, & c. Quia humanae naturae congratula

quietam fructuonem bonorum temporalium, quam frequenter mixatur multiplicatio peccatorum, secundum illud Deut. 3. tus est dilectus, & recalcitrauit. Et Ezech. 16 f. Hac quitas Sodomae sororis tuae, superbia, latuitas pa bundantia, & ocium. Ideo de hac pace subdit.

3 Non quomodo mundus dat, & c. i. non talem pace tet ex dictis.

4 Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Sup latus est Christus apostolos de morte sui rationib. sumptis iporum, hic adhuc consolatur eos rationib. sumptis ex pa Christi. Et diuiditur in duas, secundum duas rationes qua cunda ibi. lam non multa. Prima ratio propter quam de morte Christi consolationem habere est, quia quamuis esse ignominiosa, tamen erat ordinata ad exaltationem Christi. quod dicitur Non turbetur cor vestrum, & c. Q. d. Ne turbari de morte mea.

5 Neque formidet. Hoc addit eos asscurando, quia timari cum eo.

6 Audistis, quia ego dixi, & c. Quasi dicat. Non sic re bis per mortem, quando adhuc vobis appaream post meam es tionem.

7 Si diligeretis. Ibi accipitur si pro quia. Et est sensus ac quia diligitis me per consequens debetis gaudere, quia per do ad patrem me exaltantem & clarificantem. Qualiter a flus clarificatus est, & exaltatus propter eius humiliationem frequenter supra dictum est.

8 Quia pater maior me est. Non secundum Deitatem, in est aequalis patri, sed scdm humanitatem, in qua filius est mi Et q haec litera sic debeat intelligi, patet quia Christus lo seipso secundum illam naturam in qua conuenit ei mori & Hoc autem non potest esse in natura diuina quae immorta

* ma

4 Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Scilicet de cessu per mortem, cum sit via ad meam glorificationem spiritus sancti missionem. Et in hoc docemur non de nostris amicis decedentibus in confessione fide hae est via ad eorum glorificationem & nostram bu tionem, quia praesentes cum Deo multo plus iure possunt, quam viuentes in mundo.

quod ueniat ad dexteram patris, in quo idem sibi sperat esse
 THEOPHYLACTVS. Quidam patrem secundum quod
 principium & causa est filii, intelligunt maiorem esse. Maior e-
 ne est, inquit, pater secundum quod principium & causa
 est. Ex ipso emanatus sum. Ad maiorem ipso esse
 non facit ipse. Nam quamuis maior sit pater
 io, sed non iam deus naturae est. De dicant haereti-
 secundum quod uenit ad patrem Christum secundum quod
 homo? quia secundum quod Deus semper in caelis erat &
 factus a patre, secundum humanam igitur naturam
 mori eo dicitur esse pater.
 credatis. Non quod factum uideritis, quia non est laus uel me-
 fidei, imo nec fides est de eo quod uidetur, sed de eo
 quod non

quod non uidetur. Sed credatis me filium Dei, non noua fide,
 quia etiam prius crediderant, sed audita fide & reflecta, quia &
 modo cum haec diceret parua erat, & cum moretur, nulla.
 b Et in me non habet quidquam. Sed ut cognoscat mundus, quia diligo
 patrem, &c. Noluit dominus habere quod perderet, pauper
 uenit ne haberet dia-
 bolus quod aufer-
 ret.
 I THEOPHYL.
 Principem hunc in-
 tellige mundi non
 creatura sed mundi
 confusi & mundi in-
 sapientis. Non enim
 caelum gubernat &
 terram, quia omnia
 euentisset & contur-
 basset sed ea quae spo-
 te se illi traduntur
 ideo & princeps te-
 nebrarum dicitur. Et quia uerisimile erat quosdam suspicari, non
 & Christus propter peccata esset morti traditus, propterea
 subdit in me non habet quicquam, cum non obnoxius sim
 morti, neque quicquam debeam diabolo, sed propter dile-
 ctionem erga patrem uoluntarius sustineo passionem.
 CAP.

Quia uado ad patrem,
 est. Et nunc dixi uobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit
 a credatis. Iam non multa loquar uobiscum. Venit enim prin-
 a Diabolus. b Id est, peccatorum non creaturarum. c Quod a se pertinet.
 Nullum omnino peccatum suum.
 b ceps mundi huius, & in me non habet quidquam. Sed ut co-
 gnoscatur mundus, quia diligo patrem, & sicut mandatum de-
 dit mihi pater, sic facio. Surgite eamus hinc.

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7

NICOLAUS DE LYRA.

ma iudicium infinita, sed natura humana in eo poterat mori & exal-
 tar. Ex hoc patet falsitas Arru, qui ex hoc loco arguebat filium
 uenisse a patre distingui in essentia, quia non loquitur de filio, se-
 cundum diuinam naturam, sed secundum humanam tantum.
 t nunc dixi uobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit cre-
 ditur. Scilicet quod non tantum sum homo qui mori potest & exalta-
 ri, sed Deus qui certis diuinitatibus praedico futura contingentia, quod
 est proprium ipsius Dei, secundum quod dicitur Isa. 41. f. Annuncia-
 te uobis quae uentura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis
 hoc addit Christus, quia immediate loquutus fuerat de sua hu-
 manitate. Modus uero huius Euangelistae est, ut dictum est frequenter,
 ut refert aliquid pertinens ad Christi humilitatem, in qua est minor
 natura, ad iungere aliquid pertinens ad deitatem in qua est & aequalis
 natura, quia credere utrumque est de necessitate salutis,
 a iam non multa loquar uobiscum. Hic ponitur secunda ratio
 propter quam Apostoli debebant eo solari de morte Christi, scilicet quia illa
 mors non erat culpabilis, sed magis uirtuosa. Et hoc est quod dicitur:
 iam non multa loquar uobiscum. Id est, in hoc mortali corpo-
 re stans, quia tempus suae captiuitatis erat propinquum.
 Venit enim princeps mundi huius. Id est, diabolus qui est
 princeps hominum mundanorum, non per creationem, sed per sedu-
 ctionem. Venit autem ad Christum ipsum tentando in deserto, & prin-
 cipaliter Iudeorum contra ipsum incitando.
 Et in me non habet quidquam. Id est, nullum peccatum, & per-
 sequens nullam mortis causam, quia mors intrauit in mundum per
 peccatum, ut dicitur ad Rom. 5. d. Et quia posset queri, ex quo in te
 est causa mortis, quare ergo morieris? Ideo huic tacite quaestioni
 respondet, dicens.

5 Sed ut cognoscat. Id est, ad hoc sustineo mortem, ut oes cogno-
 scant quod hoc procedit ex dilectione quam habeo ad patrem, quia Deus
 pater Christo homini inspirauit uoluntatem patiendi pro salute mun-
 di, ex maxima charitate qua diligit hominem.
 6 Et sicut mandatum. Id est, ex obedientia ad patrem libenter
 iubeo mortem.
 7 Surgite eamus hinc. Queritur hic de loco ad quem Christus dixit
 discipulos suos, cum dixit: Surgite eamus hinc. Ad h. d. Hyla-
 rius 9. de tri. quod de loco in quo comederant agnum Paschalem, duxit
 eos ad locum in quo erat tradendus. Sed litera sequens uidetur repugna-
 re, quia in principio c. 18. a. dicitur. Haec cum dixisset Iesus egressus
 est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus
 ludas, qui tradebat eum locum. Ex quo patet quod illa uerba quae ab hoc
 loco sequuntur usque ad principium 18. ca. dixit Iesus discipulis suis
 extra locum in quo erat tradendus. Propter quod sciendum, quod Chris-
 tus morti suae propinquus ardua & difficilia uolebat dicere discipu-
 lis suis, ut patet ex sequentibus. Ad intelligendum uero talia requiritur
 attentio animi, talis autem attentio erat impedita in apostolis ex passio-
 ne timoris. Et ideo dixit Christus discipulis suis. Surgite eamus
 hinc. Id est ad alium locum magis securum, qui tamen ille locus fue-
 rit determinatiue non exprimitur, uidebat. n. Christus discipulos ti-
 more mortis perterritos: Tum ratione temporis, quia nox erat ut
 supra dictum est: Tum ratione loci quia adhuc erant in medio ciuita-
 tis, ubi comederant agnum Paschalem. Et ideo timentes capi ab ho-
 stibus, quasi continue circumuoluebant oculos ad hostium domus. Et
 ideo dixit eis: Surgite eamus hinc. Quasi dicat. Eamus ad alium
 locum magis securum & secretum, ubi melius attendatis ad ea, quae
 dicenda sunt uobis.

Quaestio

* NICOL.

ADDITIO.

ca. 24. Vbi dicitur in Postilla. Ad hoc dicit Hylarius 9. de
 trinitate.
 Hylarius non facit mentionem, nisi de duobus locis tantum qui sunt
 in huius materia. scilicet de loco assignato pro esu
 agni Paschalis, a quo principaliter exiuit, & de loco ad quem principa-
 liter uenit, ut ibi caperetur. De loco autem medio in quo fuit cum aposto-
 lis, ut eis diceret ardua & difficilia, qui est locus medius inter duos
 locos, Hylarius non fecit mentionem, sicut etiam euangelista qui duos
 locos primos declarauerunt. Isum uero locum medium minime designa-
 uerunt,

uerunt, unde sententia Hylarii litera non repugnat, ut patet intuitu.
 R E P L I C A . .
 In ca. 14. Vbi dicitur. Surgite eamus hinc. Dicit Postillator
 manifeste ostendit, quod Christus fuerit in aliquo loco medio inter do-
 mum in quo comedit Pascha, & hortum in quo illa uerba notabilia
 dixit discipulis, unde dicit Hylarium non consonare litera qui in 6.
 de tri. se restringit ad solum illa duo loca. Quod Burgen egregie ferens.
 dicit euangelistam etiam sicut Hylarium non expressisse medium lo-
 cum. Sed satis manifestum est ex litera, quod fuerit medius locus,
 quamuis non determinate exprimat.
 Tonus v. R.

CAPVT XV.

A **E**go sum vitis vera. Et me precedentem ad passionem debetis sequi, quia ego sum vitis, d est, caput: estru eiudem naturæ vobiscum, vt in me possit fructificare humana natura:

B **E**t pater. Ego etiam agricola cum patre, quia, sum mundator palmitu, quod est agricola, non vitis officium, qui etiam palmites operarios facit, licet non de suo, nec per ipsos, sed per me ipsum

† Purgat

† tollit

*** THEOPHYL.** Quid mysticum illis tradit ego sum, inquit, vitis, hoc est radix, vos autem palmites. At pater meus agricola est. Circa quod autem occupatus est pater? nūquid circa radices, nō inquit, sed circa palmites, omnē enim palmitem, inquit, non afferentem fructum tollit eum, hoc est, omnem hominē per fidem factus est pars radices, & vn-

C vitam habere virtutib. præditam: quod si quidem nudā & solam confessionem fidei quis habeat, & non per observationem

Ego sum vitis vera & pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum

† tollit eum, & omnem qui fert fructum

† purgabit eum, vt fructum plus afferat. Iam vos mundi estis

propter sermonem quem loquutus sum vobis. Manete in me, & ego in vobis, sicut palmes non potest ferre fructum à semetiplo, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructū multū, quia sine me nihil potestis facere. Si quis in me nō manserit, mittetur, foras sicut palmes, & arefcet,

h Si quis. Sarmenta præcisa cæteris lignis sunt villic nullis vñibus deputantur, sed igni, vel in igne.

*** THEOPHYLACTVS.** Hoc autem loco & consolatur non p

NICOLAVS DE LYRA
CAPVT XV.

Diuisio.

Ego sum vitis. Postquam Christus consolatus est discipulos de sua morte, hic consolatur eos contra tribulationes imminentes eis ex Iudeorum & principum mundi persecutione. Et diuiditur in duas partes, quia primo præmittit parabolam, secundo, prosequitur ipsam, ibi: Iam vos mundi estis. Parabola autem ista est de tribus, scilicet de vite, de agricola, & de vitis cultura, vt patebit prosequendo. Dicit ergo,

1 Ego sum vitis. Sicut enim vitis materialis habet lignum vile & despectū, & quasi inutile videtur, cum tamen fructus optimos habeat, ita Christus in humana natura videbatur abiectus vilis & despectus, & tamen per eius humilitatē sequutus est fructus gloriosus, vnus, n. natura sunt vitis & palmites, & ideo Christus dicitur vitis ratione humanitatis in qua natura est fidelibus similis.

2 Et pater. Quia plenitudinem gratiæ & veritatis infudit & plantauit in Christo hoīe, vt dictum est in primo capitulo. Sciendum aut, q cultura huius vineæ non habet proprie locum circa ipsum stipitem, qui est ipse Christus, quia in gratia & scientia habituali nō profecit, sed totum a principio habuit, nec habuit peccatum tollendum & purgandum, sed cultura huius vineæ circa palmites consistit, & fideles Christo adherentes. Quorum aliqui sola fide adherent, non per charitatem operantem, & isti abscondentur per condemnationis sententiam, ideo subditur,

3 Omnem palmitem. Alii autem adherent Christo per fidem, operantem per charitatem, & de illis subditur.

4 Et omnem qui fert. Per mundi tribulationes, quæ sunt quædam medicina & purgationes.

5 Vt fructum plus afferat. Sicut, n. in vite materiali aliqui palmites sūt fructuosi rescinduntur, ne humor nimis dispergatur, & sic virtus vnita fortificat & magis fructificat, sic p tribulationes iocūditatem

ditatem vitæ presentis a fidelibus rescindentes, corda eorum hantur ab amore mundalium, & sic intra se collecta, feruunt in Deum, & faciunt maiorem fructum bonorum operum. **6** Iam vos. Hic prosequitur parabolam, & primo quatuor modis adhesionem, secundo quantum ad eorum purgationem mundus vos odit. Prima in duas, quia primo discipulos adrendum sibi inducit, secundo, declarat in quo ista adhesio consistat. Sicut dilexit me. Circa primum ponit quatuor rationes, quæ deles debent Christo adherere per fidē, sicut palmites ad vitem. **1** Prima ratio sumitur ex palmitum adherentium fructificatione, quæ ter non possunt fructum facere. Et hoc est quod dicit. Iam vos mundi estis. Quia apostoli per doctrinam Christi iam erant segniter erroribus Iudaicæ superstitionis, ideo concludit.

7 Manete in me. Per fidem charitate formatam, per quam homo est in Deo, & Deus in homine.

8 Sicut palmes, &c. manserit in vite. Hoc sensibilitatem in vite materiali, quia facere fructum non potest nisi per caritatem sit humoris & pinguedinis ipsius stipitis.

9 Sic nec vos. Scilicet potestis fructificare operibus meis nisi in me manseritis. Per participationē gratiæ et vnitate.

11 Ego sum vitis, & vos palmites. Q. d. si vultis fructum facere, manete in me.

12 Si quis in me. Hic ponitur secunda ratio adherendi, quæ sumitur ex palmitum non adherentium punitione, cum dicitur. Si quis in me. veraciter per charitatem formatam, quam non vult apparenter per fidem sine operibus, quæ mortua est.

13 Mittetur foras. Per abscisionem in morte, quia tunc purgabitur numero a fidelibus, sicut erat separatus merito.

14 Et arefcet. Quia Christiani quandiu viuunt, habent aliquam virorem propter Christianitatis nomen. Sed in morte eum auertunt, quia tunc apparet, quod nihil eis profuit, & adhuc magis in iudicio apparebit, ideo sequitur,

* Et cog

MORALITER.

† 1 Ego sum vitis vera, &c. Moraliter ista vitis dici potest quælibet religio approbata. Et illa maxime quæ magis appropinquat Christi vitæ. Agricola vero, religioni p̄fidēs, & ipsius curam gerēs. Huius autem vitis palmites sunt religionē intrantes. Quorū aliqui ante professionē inutiles reperiuntur & infructuosi, qui sunt statim per agricolā amouendi. Alij vero

vero sub spe proficiendi sunt ad professionē recipiendū, tñ aliqui non manent in vite per sui status dilectionem, sed alicui apostatant, & aliqui solo habitu remanent, nentes aut habitu & deuotione fructificant, & vt magis dicent, de iuis defectib. per correptionem debitam tur, vt sic plurimum fructum faciant ad Dei glorificationem. Propter hoc in huius parabolæ fine

† Hac l

paruam eis seruat, ostendens qd si qui infundantur sibi, vt comburatur, ipsi autem qui manserunt in eo fructum afferunt, nam absque succo & viuificatione qua inde prodecedit, non poterant quicquam facere.

pater, non quantum. Non enim notatur aequalitas, sed similitudo dans eis aeternam aeternitatem.

us qua praecipit diligitur. Qui autem non facit, tagit, non haret, & ideo non sunt enim beneficii, sed in testimonium danationis. Si quid petitis. Si quid petit hoc quod mansio in co, quod habet verba us qua sunt in sed quod habet caritas & infirmitas. hoc clarificatus. Quia mansio in fructum multum fert, quod est ex gratia Dei & ita est gloria eius, non hominis & hoc est. In hoc.

Messores angeli. & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, & quodcumque volueritis petetis, & fiet vobis. In hoc clarificatus est pater meus, vt fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. Si praeccepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego praeccepta patris mei seruauit, & maneo in eius dilectione. Hac loquutus sum vobis, vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur. Hoc est praecceptum meum, vt diligatis inuicem,

sua seruauit: na (vt saepe dictum est) ille est qui diligit eum, q mandata eius seruauit. Per omnia autem haec ostendit quod tunc securi erunt cum vitam puram egerint. Si praeccepta mea. Non dicit, quod seruatis praecceptis sint dilectores: Nemo enim seruauit qui non diligit, sed quod nemo diligit, nisi qui seruauit. Ostendit ergo non vnde generetur, sed vnde monstratur dilectores. Vel in dilectione mea, qua diligo vos, id est, manente gratia mea, & inde sciatur vos manere in ea, si praeccepta seruaueritis.

fructum plurimum. Sicut non aequalitatem ostendit nostrae naturae & suae, sed gratiam qua mediator est, nam pater diligens, sed in filio. Quomodo? Si me dilexeritis. Ex qua dilectione? ex praecceptorum obseruatione? Si me dilexeritis sicut dilexit me pater,

cepta seruaueritis. Nisi ergo prius seruauerit praeccepta omnia, non possunt seruare praeccepta, nisi eos diligat, &c. Vt gaudium. Gaudium Dei de nobis quod praesciuit, & praedestinatum semper est plenum, in nobis incipit ex fide, crescit imo & perficitur in resurrectione. Hoc est praecceptum, &c. Et supra de dilectione proximi, sed

NICOLAUS DE LYRA.

colligent eum. Scilicet angeli executores diuinae iustitiae tollentis zizaniam de medio tritici. in ignem mittent. Scilicet infernalem. ardet. Sine fine in perpetuitate pena. manseritis. Hic ponitur tertia ratio, quae procedit ex impletione voluntatis fidelium Christo adherentium, & hoc est quod dicitur. Si manseritis in me. Fide formata charitate. verba mea in vobis manserint. Non solum corde intellige, sed etiam opere adimplendo. quodcumque volueritis petetis. Hoc tamen intelligendum est si tantum pie, id est de pertinentibus ad salutem, quia ex audiri in altis frequenter non expedit eis, & perseveranter, quia illud quod petitur est peccatum ad salutem, non semper statim datur a Deo, sed differtur vt ad aliquo tempore detur, & pro se, quia oratio sanctorum de salute alium aliquando impeditur, non propter defectum orantis, sed illi pro quo oratur, his autem tribus concurruntibus semper oratio aditur. in hoc clarificatus est. Hic ponitur quarta ratio, quae procedit ex diuina glorificatione, quam quilibet debet desiderare magis etiam quam suum bonum proprium. Diuina autem glorificatio relucet in fidelibus Christo adherentibus per fidem ex dilectione operantem, & hoc est quod dicitur: In hoc clarificatus est, &c. In multiplicatione bonorum operum. efficiamini. Perfecite adherendo mihi. sicut dilecti. Postquam hortatus est Christus ad discipulos adherere sibi, hic consequenter ostendit in quo hominum adhesio consistit. Et dicitur in duas, quia primo ostendit quod haec adhesio consistit in dilectione, secundo ostendit quod dilectio consistit in mandatorum obseruatione, ibi: Si praeccepta mea. Dicit igitur: Sicut dilexit me, &c. Id est, ad eum donum consequendum, non tamen aequaliter. Diligere enim est velle alicui bonum, Deus autem pater vult bonum diuinum Christo homini, non solum secundum unionem quae est per operationem in fruitione boni vera, sed et secundum realem unionem suppositi, fidelibus autem vult bonum diuinum tantum secundum unionem gratiae & gloriae, quae est in fruitione, nec tamen ita perfecte fruuntur sicut anima Christi. Manete in dilectione mea. Hoc dicit ad ostendendum quod Deus nullum cogit ad fidem & dilectionem.

Si praeccepta mea. Hic ostendit, quod dilectio consistit in mandatorum obseruatione. Et diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo respondet cuidam quaestioni quae sibi posset fieri, ibi: Hoc est praecceptum meum, vt diligatis inuicem, &c. In prima parte dicit sic. Si praeccepta mea, &c. Amor enim Dei nunquam est ociosus, & ideo si est in corde, ostenditur in opere, & per hoc homo disponitur, vt charitas in eo augmentetur, & per consequens adhesio ad Christum fortificetur. Sicut & ego, & maneo in dilectione. Quia Christus ex amore ad patrem factus est obediens usque ad mortem, vt habetur Phil. 2. a. & per hoc unio eius ad patrem augmentata est in quantum gloria animae deriuata est ad corpus eius in sua resurrectione. Hac loquutus sum vobis. Hoc addit, ne forte aliquis crederet, quod propter se non propter nos ad praedicta inuitaret, ideo subdit. Vt gaudium meum. Gaudium enim Christi hominis consistit in coniunctione ad deitatem modis praedictis, ad quam etiam peruenimus per mandatorum obseruationem, alio tamen modo quam Christus, vt dictum est. Et gaudium vestrum, &c. Quod non potest esse in gloria caelesti, quia nihil circa Deum potest replere cor humanum, propter quod dicit Augustinus lib. conf. Inquietum est cor meum domine, donec requiescat in te. Hoc est praecceptum. Hic respondet cuidam quaestioni quae sibi posset fieri, quia posset aliquis dicere. Tu admonuisti nos adherere tibi, & dixisti quod haec adhesio consistit in mandatorum obseruatione, sed ostende nobis ulterius obseruandi modum, ideo dicit, quod modus obseruandi est per dilectionem Dei & proximi, quia in his duobus tota lex praedebet & prophetae vt habet Mat. 22. d. Cuius ratio est, quia omnia bona opera ex charitate procedunt, propter quod dicit Gregorius. Sicut multi arboris rami ex vna radice prodeunt, sic multae virtutes ex vna charitate generantur, & ad charitatem ordinantur, propter quod dicit Apostolus 1. Timoth. 1. a. Finis praeccepti est charitas. Et hoc est quod dicitur: Hoc est praecceptum. Licet autem in dilectione proximi includatur dilectio Dei tanquam principalior, quia proximus non est diligendus nisi propter Deum, tamen saluator hic magis facit mentionem expressam de dilectione proximi, cum dicit, inuicem, quia intendebat apostolos inducere ad fidelium edificacionem & consolationem & tribulationem sustentandam, ad quae necessaria est charitas proximi.

MORALITER.

Hic loquutus sum vobis vt gaudium meum in vobis sit, &c. Quod autem

aut sequitur est inductio ad amorem charitatis, propter quod sensus literalis est de se moralis, nec occurrit alia moralitas usque ibi: Si non venissem, & lo. &c. Sequitur. Tomus v. R.

A repetitio est confirmatio, ibi tamen dicit mādātū dō quasi nō ante fuerit, hic autē hoc est, quasi non aliud sit. Ibi nouū ne in ueritate remaneamus, hic meum, ne contempnatur a *Maiorem hac*. Diffinit plenitudinem mutue dilectionis, quam habere præcipit.

† De ps. dist. 2. c. qui uol. uerum. 1. lo 4. d. Match. 25. b.

b *Iam non di.* Com-mendata dilectione addit quod dignationis est, ut bonos seruos (qui sciunt faciēdo quæ præcipit) dicat amicos, & eis tollit nomen serui, qui est ex timore foras mittendo, qui nescit quid faciat dominus. Quia cum mali quid facit, sic extollitur quasi ple faciebat nō dominus.

B Sunt tamen serui timore permanente in æternum, qui intrant in gaudium domini hinc iun quod faciat eos dominus nō solum homines, sed & iustos & quid

† 1. Ioan. c.

C *Notafec* Nō quod iam quis omnia sciat cum post etiam dicat. *Multa ha. v. d. q. n. p. p. m.* Sed dicit se fecisse nota quæ scit se facturum in resur-

Quat. ordiligē da ex charitate.

Electio deum duplex.

rectione, ubi plene erunt beati in aīa & corpore, & hæc est gloria nō ex uobis, sed ex me, & hoc ē: Nō uos me elegistis *a* *Hæc man.* Hic ostendit quis sit fructus quē dixerat p quo & dabit

& dabit pater quod petimus, q & hoc dedit, ut diligan e *Vt di.* A v g. Merito sæpe dilectionem, cōmendat, q sola præcipienda sine qua nō possunt cætera, quæ sine ris non potest haberi. Pro hac autem patiāter debemus sinere etiam omnia aduersa mundi. Vnde subdit.

a Non sicut homines se inuicem diligunt, sed ut Deum habeatis. **b** Vt scias potui. animam in sin pro uobis. Ita & uos pro fratribus, ut me imitemini, sed non mihi comparemini.

a Ponere animam pro amicis non est dilectio, sed effectus dilectionis. **b** Et per charitatem caritas amici.

a Sicut dilexi uos. **†** Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio uobis. **†** Iam non

dicam uos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui

à patre meo, nota feci uobis. Nō uos me elegistis, sed ego

elēgi uos, & polui uos, ut eatis, & fructum afferatis, & fructus uester maneat, ut quodcumque petieritis patrem in nomi-

ne meo, det uobis. Hæc mando uobis, ut diligatis inuicem

† Si mundus uos odit, scitote quia me **†** priorem uobis

odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod

suum erat, diligeret. Quia uero de mundo non estis, sed

ut eos qui operibus suis non communicat.

g *Mun. q. suū.* Si malus punit scelus mali, ex parte odit

d *q* suū est, Dū punit ex parte amat, qā malus fauet n

& dabit

f. *Si mundus.* N. ne mundi aliqui boni aliquando li designantur, vna massa est quæ in Adam per qua sunt alia uel honorem alia contumeliam. * *THEOP LACTVS.* Mu hoc est mali ho nes, ex eo e quod non habe ni odio, ostentur quod & ipsi rum malitiæ & quitati commi caretis, nunc a quia odio uos mali, gaudete, 10 propter virtu 11 uestram uos runt. Alioqui 13 essetis uirtute 14 diti, mundus 15 suū est curaret 16 autem ego uos de mundo ini tis propterea uos habet mu

NICOLAUS DE LYRA:

1 Sicut dilexi uos. *Id est, efficaciter, gratuite, & recte, sicut expositum est cap. præce.* Quod autem Christus sic dilexerit probat cum subdit.

2 Maiorem hac. *Hoc autem fecit Christus, ergo, &c.* Quatuor. n. diligenda sunt ex charitate, scilicet, Deus, anima, proximus & corpus propriū, ideo cū charitas sit ordinata pro ipso Deo, qui est primū & maximum diligibile: ex charitate debet alia tria exponi, sicut minus pro maiori, pro anima autem propria debet proximus & corpus proprium contemni, pro salute proximi debet uita corporalis exponi, & ideo cum corpus proprium sit maximū bonū quod nobis remanet proximo exponendum, patet q in tali expositione est maximum signum dilectionis ad proximum. Verum tamen quia obseruatio mandatorum nō solum inducit ad dilectionem proximi, sed principalius ad dilectionē Dei, ideo subditur. Vos amici mei estis, &c. Et quia amicis reuelantur secreta, ideo subditur.

3 Iam non dicā uos seruos, &c. *Id est, timore seruili subiectos: tamen amore filiali erant subiecti, & hoc modo apostoli aliquando dicuntur serui, Roma. 1. u.* Paulus seruus Iesu Christi, &c.

4 Quia seruus nescit quid faciat dominus eius. *Hoc uideamus in humanis: secreta tamen reuelantur filius: huiusmodi erāt apostoli qui Christo erant subiecti amore filiali: ideo subditur.*

5 Vos autē dixi amicos, &c nota feci uobis. *Hoc non est intelligendum de omnibus simpliciter & absolute, quia apostoli non habuerunt tantam plenitudinem scientiæ sicut Christus, s. d est intelligendum de omnibus pertinentibus ad eorum statum, cuiusmodi sunt ista quæ pertinent ad eorum salutem, & fidei & morum prædicationem, & ecclesiæ gubernationem. Et quia ista conferunt ad utilitatē fidelium, non ipsius Christi, ideo subdi.*

6 Non uos me elegistis. *Duplex est. n. electio fidelium. Vna æterna quæ est idem quod prædeterminatio diuina. & hæc electio apostolorum & aliorum fidelium est a solo Deo ex mera liberalitate. Alia est temporalis scilicet uocatio ad fidem & gratiam & apostolatū & huiusmodi Et ista uocatio est effectus primæ, secundum illud ad Ro.*

8: Quos prædestinauit, hos & uocauit, & sic apostoli electi sunt a Christo tempore gratiæ.

7 Et polui uos. *Id est, firmiter disposui.*

8 Ut eatis. *Prædicando per totum mundum.*

9 Et fructum afferatis, & fructus uester maneat. *Qui ecclesiæ manebit usque ad finem mundi, quantumcumque tribulationibus impellatur, uel aliter. Maneat in gloria æterna.*

10 Ut quodcumque petieritis patre in nomine meo uobis. *Dummodo tamen ista petitio fiat pro uobis pie & periter sicut supra expositum est eodem ca.*

11 Hæc mando uobis, ut diligatis inuicē. *In hoc conuentionem per hoc signans, quod omnia prædicta dixit eis ad benem, scilicet ut inuicem se diligant.*

12 Si mundus uos odit. *Hic agit de palmitum adherentium gatione per tribulationes futuras, contra ipsas eos consolandum uiditur in tres, quia primo ad eorum consolationem rationes cit. Secundo eas exponit, ibi. Mementote. Tertio excusationem sequentium excludit, ibi: Si nō uenit sē. Circa primum ponit rōnes. Prima sumitur exemplo sui. Membra. n. refutare non stus autem caput est apostolorum, & ideo exemplo Christi debent tolerare tribulationes persequētium. Et hoc est quod dicitur.*

13 Scitote. *Ad consolationem uestram.*

14 Quia me priorem uobis odio habuit. *Propter quod August. in sermone: Recusat esse in corpore qui odium nō uoluerit cum capite. Secunda ratio sumitur ex parte mundi, Sim enim est causa dilectionis, secundum illud Ecclie. 1. 3. c. Omne diligit sibi simile. Et dissimilitudo est causa odij. Apostoli autem similes erant hominibus mundanis, & ideo non debebant ad si persequutiones sustinerēt ab ipsis. Et hoc est quod dicitur.*

15 Si de mundo fuissetis. *Lu et apostoli essent de mundo, etia corporali, non tamen erant de mundo concupiscentias mutando.*

16 Mundus quod suū erat, diligeret. *Sed contra hoc esse, quod aliqui principes mundani de quibus loquitur sal cum essent persequutores apostolorum, ab quos tamen multos & malos nō diligebant, sed magis persequuntur, ut latro prædones & huiusmodi, quos interficiebant. Dicendum malum non potest esse purum quin habeat aliquid de bono*

8 Ut eatis

† Ser

a Sermonis mei. Hoc. **c.** Non est. Et illius superioris, Scitote, quia me priorem vobis odio habuit. Et subdit causam.

b Non est seruus maior, & **c.** Quia exēpio sui (quo aliud me non est) monuit ad ferenda odia mundi, subdit quare debeant eum in hoc imitari, quia ipse dominus, illi serui.

c Si non venissem. Sic expressius ludibros ostendit, ad quos venit, de quibus sub nomine in superiora dixerat. Quia ad eos venit, inexcusabiles de omnibus malis ostendit.

d Excusationem nō. **e.** Illi quibus venit, nec loquutus est, habet excusationem nō de omni peccato, sed de hoc, quod in Christū nō crediderunt. Hi vero quibus in apostolice venit & loquitur, non excusantur. **f.** Peccati vero qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. **e.** De peccato. Quod nō credunt me, sed oderunt, & persequuntur in me ipso & in meis, sed hoc peccatū in me, etiā reddat in

dat in patrem, quia qui me odit, & patrem meum odit. Et quod est grauissimum, non solum veni & loquutus sum, sed opera feci, quae videntes oderunt & me & patrem. Nec est cā quare, sed vt impleatur ser. qui in le. eo. scri. est. Quod est. Sed gratis oderant sicut scriptum est.

D Quæstio non dissimulanda hic nascitur, quomodo, si poterant odisse quem nesciunt. Si enim Deū non (quod est ipse, sed nescio quid aliud suspicantur esse) credunt & hoc oderunt, utiq; nō ipsum oderunt, sed quod sua suspicione mendaci, vel falsa credulitate concipiunt. Si vero quod est hoc de illo sentiunt, quomodo eum nescire dicuntur? & quod est de hominib; vel in hominib; hoc fieri potest. Non enim vitios possimus diligere vel odisse, sed non ignotos, quia etsi non visi fama vel literis nota est eorū pbitas vel impbitas. Quia diligimus bona & odimus mala, & ita non erramus in iudicio rerum, ve

D
Pl. 34. c.
Quæstio
† Matth.
10. c.
Luc. 6. f.
E
F
† prætextum.

ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis: ^{Quia} Non est seruus maior Domino suo. ^{Et ita} Si me persequuti sunt, & vos persequentur. Si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum. ^{Non potest placere seruo, cui duplicet Dominus. In quibus ego. a. Vlt. eo ca. peret & calumniarentur. b. Qui etiam meus.} ^{a. Quæ dixi, odio habent, et persequuntur, sermonem contemnent. b. Id est, me in vobis oderunt, & persequuntur se in nomen & quia meus est, contemnant.} ^{a. Ea scientia qua scriptum est. Scire autem te sensus est consummatus. Mitte me, sed si non uenit.} ^{a. Illud quotenentur &c. Et sine quo dimittuntur, id est, credere in Christum, qui ideo venit, ut credatur in eum. b. De quibus supra. Si me persequuti sunt, &c. Quia ueni & loquutus sum eis.} [†] quia nesciunt eum qui me misit. Si non venissem & loquutus eis fuisset, peccatum non haberent. Nunc autem [†] excusationem non habent de peccato. Qui me odit, & patrem

NICOLAUS DE LYRA

se sum destrueret, secundum philosophū. 4. Ethico. Licet igitur principis illi, qui persequuntur sunt Apostolos, essent mundani & mali quātū a superbiam & infidelitatem & hōdi, in aliquid boni habebant, vt iustitiam, clementiam, vel aliqua hōdi, sicut legatur de Traiano de multis aliis principibus mundanis, & sic persequerentur latentes & prædones in quantum erant eis dissimiles in bono iustitie, & in conuerso persequerentur Apostolos & alios fideles, in quantum erant eis dissimiles in infidelitate.

ad adhuc diceret, quia sunt aliqui mundani in eodem vitio committentes, qui tamē si se persequuntur, vt superbi & cupidi. Propter hoc dicendum quod duplex est amor, scilicet amicitia & concupiscentia. In amore autē amicitia similitudo est causa amoris, quia amicus vt amico bonum in quantum apprehendit ipsum quodammodo vnum si quia amicus est alter ipse. secundum philosophum. hoc autē non est per se identitatem, sed per cōformitatem. Sic autem nō est in amore concupiscentia, qua aliquis vult sibi ipsi bonum, & ideo quātū plus de se amore concupiscentia, quātū alium sibi similem amore amicitia tanto odit eum in quantum impeditur per eum a consequitione honorati, & sic vnus superbus odit alterum, in quantum surripit sibi iularem excellentiam quam cupit, & auarus similiter auarum in quantum arripit sibi lucrum quod desiderat, & sic de alijs.

Mementote. Hic exponit rationes predictas. Et primo primā. **1.** Quia secundam, ibi: sed hæc omnia. Primā ratio erat de persequitione illata Christo & apostolis inferenda. Et quantum ad hoc dicit. Memento ser. mei, quem ego. **2.** Supra 13. b.

2. Non est seruus. Quod autē prius vocauit eos seruos: 13. c. & hoc iterum repetit, non est contra illud quod in hoc ca. dixit. Nam non dicitur seruos, seruitus, n. quam apostolis attribuit, non est aliud quam seruitio ex amore filiali ad Christū qui dicitur seruitus large. Seruus autem quam ab eis excludit, est timoris seruilis, quæ a charitate excluditur, vt habetur. 1. Ioan: 4. d.

3. Si me persequerentur: Si pro qua, quasi dicat, quia me persequuti sunt de futuro, non est mirum si vos persequantur in futuro.

4. Si sermonem meū. & c. Hic potest accipi ly si dupliciter, scilicet pro quia & pro nō, quia aliqui verbum Christi deuote susceperunt vt Nicodemus, Lazarus, & sorores eius, & similes. Et alij cōtempserunt, sicut scriba & pharisæi. Et similiter fuit de apostolis quia alij eos deuote audiebant, sicut patet de cornelio Act. 10, & in pluribus alijs locis. et multi eos cōtempserunt, & a se repulerunt vt patet Act. 13. **5.** **6.** **7.** **8.** **9.** **10.** **11.** **12.** **13.** **14.** **15.** **16.** **17.** **18.** **19.** **20.** **21.** **22.** **23.** **24.** **25.** **26.** **27.** **28.** **29.** **30.** **31.** **32.** **33.** **34.** **35.** **36.** **37.** **38.** **39.** **40.** **41.** **42.** **43.** **44.** **45.** **46.** **47.** **48.** **49.** **50.** **51.** **52.** **53.** **54.** **55.** **56.** **57.** **58.** **59.** **60.** **61.** **62.** **63.** **64.** **65.** **66.** **67.** **68.** **69.** **70.** **71.** **72.** **73.** **74.** **75.** **76.** **77.** **78.** **79.** **80.** **81.** **82.** **83.** **84.** **85.** **86.** **87.** **88.** **89.** **90.** **91.** **92.** **93.** **94.** **95.** **96.** **97.** **98.** **99.** **100.**

5 Sed hæc omnia facta & c. Hic exponit secundam rationem quæ fuit de odio mundanorum erga Apostolos, cuius causam explicat dicens: Sed omnia facient vobis propter nomen, & c. Id est, propter confessionem & predicationem nominis mei.

6 Quia nesciunt, & c. Id est, Deū patrē. Contra hoc videtur illud Psal. 75. a. Notus in Iudæa Deus. Dicendū quod notitiā habuerunt determinatam de vnitāte Dei. De pluralitate autē personarum nō habuerunt notitiā, nisi superiores scripturas intelligētes, tamen illa notitia fuit obscura, quia ante tēpus Christi non fuit mysteriū trinitatis ad plēnū reuelatū. Illa est notitia quam habebat de hoc Iudæi. fuit eis obscurata ex odio quod conceperant ad doctrinam Christi, et sic, licet cognoscerent in quantum est pater omnium per creationē, nō tamen cognouerunt eum in quantum misit filium suum ad salutem credentium. Ista tamen ignorantia nō excusabat eos in persequitione Christi & Apostolorum, quia procedebat ex odio, & inuidia, vt dictū est. Similiter ignorantia non excusabat tyrannos, apostolos, & alios fideles persequentes: quia procedebat ex obstinatione eorū in peccato idolatriæ. Quod patet ex hoc, quia videbāt per Apostolos fieri signa virtutis diuinæ, & tamen permanebant in infidelitate, quia aliqui attribuebant scientiæ magicæ, & male.

7 Si non venissem. Hic ostendit persequutores Christi & fidelium inexcusabiles, & hoc ostendit dupliciter. Primo, ex his quæ facta sunt in Christi p̄sētia. Secūdo ex his quæ facta sunt in eius absentia, ibi: Cum autem venisset. Prima in duas, quia primo ostendit eos inexcusabiles verbis. Secūdo factis ibi. Si opera. Circa primū sciendū, quod doctrina Christi fuit ita munda pura & perfecta, vt patet intuenti, & dictis prophetarū consona & ipsorum impletina, ut patet cōferenti nō: Testa. veteri, itē sic fuit confirmata miraculis soli Deo possibilibus, quæ suffiēter debebat conuincere audientes ad credendum pp quod dixit Nicodemus sup. 3. a. Scimus quia a Deo venisti magister. Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cū eo. Propter quod infidelitas Iudæorum fuit maximum peccatū. Et hoc est quod dicitur. Si non venissem. Hoc dixit, quia eius aduentus erat eis promissus in lege & prophetis.

8 Et loquutus eis fuisset. Ly non, quod in aliquibus libris interponitur, non est de textu, sed resumitur ex precedenti clausula.

9 Peccatum non haberent. Nunc autem excusationem nō habent de peccato. Scilicet peccatum infidelitatis in me. quod dicitur specialiter peccatum propter eius grauitatem, tē sine hoc habebant venialia peccata, & ante habuerunt.

10 Qui me odit, & patrem meum odit. Hoc subdit ad ostēdēdum quod execratio Iudæorum doctrina tam efficaci non credentiū, procedit ex inuidia & odio contra ipsum.

* Si opera

MORALITER. † 7 Si non venissem, & loquutus eis fuisset. Sequitur.

A rerum, veniale est. Si nō vera sentimus de occultis hoīum que est humana tētatio si suspicemur aliter esse q̄ sint, que sus-
 tiones si sint humanæ, iudicium de talib. i. diffinita cer-
 raq; inīa phibetur. Ex suspicionib. autem euenit, vt bonus
 bonum si putet malum nesciens oderit, qui etiam nesciēs
 malum diligit. Sic
 & malus cui dispi-
 cet bonitas, bonum
 odit, & si putet malū a
 nesciens diligit

Sup. 6. b
 Act. 14. c
 Exo. 10. c
 Ioue 3.
 e.
 Ibidem
 19. c.
 † Psalm.
 34. c.

B **Q**ua nemo a. fa. pe.
 Avg. Quod pauit tot
 milia de paucis, qd̄
 super aquas iuit, &
 Petrum ire fecit, &
 alia huiusmodi. Sed
 & Moytes in diuiso
 mari, in manna, &
 Ioue n diuiso Ior-
 dane, in hxo tole, &
 alij patres fecerunt q̄
 nec Christ⁹ nec alius
 fecit. No ergo de ta-
 libus hic dicit. Super-
 rat etiam Christus
 miracula omnium,
 quod natus de virgine, quod de morte surrexit, sed hæc nō
 sunt facta in eis, nec coram eis. Dicit ergo de sanitatibus,
 quot & quantas nullus fecerat in eis, & quia ipse per seip-
 sum fecit. nemo sine eo.

Luc. 1. 2.
 Ibidem
 24. 2.

C **O**derunt, &c. Iudæi dicunt se diligere Deū, & tñ nescien-
 tes oderunt, quia qui volunt esse mali, nolunt esse veritatē
 qua dānant. Et sicut oderunt suā poenam, oderūt veritatē,
 quæ irrogat poenam, nesciētes eum esse veritatē. Et si ode-
 runt veritatem, oderunt eum de quo nata est veritas, & ita
 patrem nescientes de eo natam veritatem oderunt.

C **Q**uia odio. Gratis odit, q̄ nullum ex odio q̄modum quæ-
 rit, vel incommodum fugit. Sic impii oderunt Christū. Sic
 iusti diligunt gratis, non propter aliud, sed propter ipsum.

Non inter eos, vel coram eis, sed in eis, quia eos saauit. pro quibus debuerunt eum amare non
 odisse. a Illud magna
 lila opera.

Meum odit. Si opera non fecissem in illis, quæ nemo alius fa-
 cit, peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt, & ode-
 runt & me & patrem meum. Sed vt impleatur sermo, qui in
 lege eorum scriptus est: † quia odio habuerunt me gratis:
 cum autem venērit paracletus, quem ego mitto vobis a pa-
 tre spiritum veritatis, qui a patre procedit, illē testimonium
 perhibebit de me. Et vos testimonium perhibebitis, quia ab
 initio mecum estis.

Et si nescientes.
 Quæ est eis data. In psalmis.
 a Sponte ut Deus. b Vt sit fiducia consolationis. c Ecce quod & filius mittit a patre a quo ipse est.
 d Ut sit fiducia prædicatoris. a Ecce quod pater mittit. b Manifestatione sui, quia tanto miraculo quod qui putabatur mortuus resurrexisset & uiuere probatus est.
 a Quod non modo, quia non adest plenitudo illius temporis. b Per eum.
 a Prædicationis meæ ideo prædicare poteritis, quod noīstris.

d Cum autem. Nunc videntes opera oderūt gratis & nō
 patrem. Sed cum venerit paracletus, manifestate testi-
 monio conuincet eos qui viderūt & oderunt, sed & quorū
 eorum compunctos de tanto scelere conuertet.

* **T**heo. lā quod dicit. Quem ego mitto. Aequalitatem
 ga patrē significat
 alio loco de patre
 xit q̄ mittat spi-
 ritum autē loco q̄
 mittat vtiq; sicut
 2 qualitatem signi-
 vt autē ne vī ob-
 ri patri quasi e-
 3 substantia mittit
 4 ritum addidit a-
 5 nam & ipse qd̄
 6 tē, sed a patre ho-
 7 approbante pat-
 8 simul mittente
 enim ex propt-
 9 ipse prius mittit
 10 a patre per me
 11 ditatur, Quā au-
 12 audietis qd̄ pro-
 ne intelligas pe-
 cessionem egr-

nē, quasi emittentē ministratorij spūs, sed naturali sub-
 tia spūs est pcessio, nā nisi pcessionem sic intelligas,
 ternam quādā missionē incertū erit de quo spiritu
 innueri. n. sed qui in ministeriū mittuntur pp eos q̄
 reditabant salutem. Ceterū hoc loco singularis quæd
 parata proprietates est procedere vni proprio spiritu tri-
 e **Q**uem ego m. Die Pentecostes venit ipiritus sanctus
 tum viginti homines congregatos, cum quibus erat
 apostoli in domo vbi coena fuerat.
 f **Q**ui a patre. Spiritus procedit a patre & filio, sed fil-
 a patre procedere, quia ad patrem solet referre & qu-
 sius, est, de quo ipse est. A quo ergo habet vt sit ab il-
 bet, vt de illo procedat spiritus.

NICOLAUS DE LYRA.

* **I** Si opera. Hic ponitur secunda ratio ad ostēdendum eos inexcusa-
 biles, quæ procedit ex operib⁹ factis a Christo, quæ fuerūt ita magna
 & virtutē creatura transcendētia, q̄ nullus alius fecerat ante talia,
 vt patet ī illuminatione cæci nati, & in suscitatione Lazari quadri-
 duani, & in supnaturali eclipsi ī passione Christi, & ideo si illi q̄ fue-
 runt increduli Moysi & prophetis: fuerūt grauiter puniti & iexcusa-
 biles reputati, multo fortius isti. Et hoc est q̄ dicit. Si opera, &c. pe-
 n. scilicet infidelitatis in me, licet haberēt alia peccata. 2 Nūc
 au. scilicet opera. 3 Et ode. Quia ex odio ad Christū ipsius ope-
 ra tanquā maligna attribuebant Beelzebub principi dæmoniorū, vt
 habetur Mat. 12. b. 4 Sed vt im. Hic vt, tenetur consequitine,
 quia ex odio eorum sequuta est impletio illius sermonis. 5 Qui in
 scilicet Psal. 34. 6 Odio. hab. Id est, sine causa, imo e contrario
 habebant

Sup. 9. b
 Sup. 14. b
 Mat. 12.
 27. c.

habebant causam amādi eum ex beneficijs eis impensis in docē
 & sanando infirmos eorum. 7 Cū au. Hic ostēdit eos in-
 biles per ea quæ facta sunt in Christi absentia, videlicet per ad-
 spiritus sancti super Apostolos post ascensionem Christi q̄ fuit
 manifestissimum ad doctrinā Christi confirmandā. Et hoc est q̄
 citur. Cū au. Id est, consolator. 8 Quē ego. In hoc ostēdit
 tum sanctum a se procedentem in quantum dicit se illum mittere
 9 Spiritū ver. In quo ostēdit spiritum sanctū a patre pro-
 quia procedit ab utroque. 10 Ille testi. Quod. n. homines
 illiterati & simplices de pfunditate scripturarū subito plane
 ventur, & in omnibus linguis. fuit maximum signum ad cō-
 dum fidem Christi. 11 Et vos te. Prædicando omnibus p-
 12 Quia ab in. Non est intelligendum quod fuerint cum eo
 cipio vitæ eius, sed ab initio suæ prædicationis, quando incep-
 re & miracula facere.

MORALITER.

† **S**i opera. &c. Per hoc ostēditur, q̄ quilibet prælatus & cu-
 ratus q̄ in hoc est Christi vicarius, populo suo debet bonā
 admonitionem verbi & operationē exēpli, & si in utroq;
 deficiat

† 15. 1. c.
 quod autē
 te & ex
 volūtare

deficiat vel altero, populus habet aliquam excusatio-
 peccato, nō a toto sed a tanto, maxime si defectus est
 cto, vnde & dicunt laici, quare nō faceremus hoc ve-
 cum prælati & curati hoc faciant & etiam religiosi?

CAPVT XVI.

Hæc loquutus sum, &c. Postquā
 exēplo suo docuit ferre odia a
 in quo sciunt quid debeant facere,

† Mat. 24. a.
 Ma. 14. b
 Lu. 21. c.

CAPVT XVI.

† **H**æc loquutus sum vobis. I
 sed non

sed non possunt postquam et
 misit spiritū quo poterūt rel-
 et addit: Hæc loquutus sum de o
 Quod est exemplum de
 qui con m

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT XVI.

* **H**æc loquutus sum. Postquā Christus aliquas rationes
 posuit ad discipulorum cōsolationē, hic magis explicat suā
 intentionē. Et diuiditur in tres, quia primo dicta explicatio ponitur.
 Secūdo, eius effectus ostēditur, ibi: Dicūt ei Discipuli. Tertio, itē-
 tū cōcludit, ibi: Hæc loquutus sū. Prima in duas q̄ primo ponit
 rationes

Diuisio.

rationes quibus consolatus est eos de tribulationibus futuris
 vt continuet se ad dicta immediate præcedentia. Secūdo, exp-
 tiones cōsolatorias de recessu suo, ibi: Et nūc vado. Prima
 quia primo ponit intentionē suam. Secūdo, subiungit dictū
 ibi: Hæc autē vobis ab initio. In prima ergo parte dici-
 Hæc loquutus sum Id est, ad cōsolationem vestram ce-
 turas tribulationes;

MORALITER.

† **H**æc loquutus sū vobis. In hoc capitulo Christus iduxit di-
 scipulos

scipulos non solū præsentēs tunc, sed etiam futuros
 recedant a fidei veritate pro vituperio quocunq; c
 gnificatur per eiectionem de synagoga, cum dicitur

firmabit, vita charitate diffusa in cordib. vestris, sit vo
multa pax, & non scandalum. Vnde enim scandalum? Quid
Abstq; synagogis, i. extra synagogas facient vos: qa
erat alius populus Dei nisi Israel, si Christu reciperet,
esset alia ecclesia Christi, nec alia synagoga Israel. Sed

& ante proximu Pascha, & ab initio missionis i. apostoloru
praedixerat, sed de consolatione spiritus eis ventura non
dixerat, qa ipse cum eis corporali praesentia aduocatus vel
consolator erat, sed quia iam iturus est, opus erat vt illu
diceret venturum, qui confirmaret eos contra abijcientes

dia sti semper vo
nt esse sine Chri
volentes consti
re suam iustitia
lunt eos qui nun
am volunt esse si
Christo, iustitia
s subiecti. Nec
bescunt pulsi, si
illi qui creden
in Iesum, ppter
tum, no audebat
teri, ne pelierent
synagogis, dilige
gloria hominu
ngis quam gloria
li.

vt non scandalizemini. t Absque synagogis facient vos. Sed t
venit hora, vt omnis qui t interficit vos, arbitretur t obse
quium se praestare Deo. Et haec facient vobis, quia non

& interficientes.
c Vado ad eum, Ita
palam vt nemo in
terroget quod visu
corporali cernat, vi
derit eum in nube
ascendentē certi de
gloria, q prius praedi
cta passione q fierat:
Domine quo vadis?
d Si enim. No quod
positus in terra non
posset dare, sed quia
illi non sunt idonei
accipere, nisi eum
secundum carnem
desistant nosse.
e Si autē. Mētibus
vestris sic raptis ad
coelestia, aderit spiti
tus simul pater & fi
lius. Spirituales. n.
ex carnalibus facti,
capacius fuerant tri
nitatem habituri, si
cut promissum erat.
Vobiscum sum vsq; ad
consummationem seculi.

nouerunt patrem, neque me. Sed haec loquutus sum vobis,
vt cum venerit hora eorum, reminiscamini, quia ego dixi
vobis. Haec autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum

eram. Et nunc vado ad eum qui me misit, & nemo ex vobis
interrogat me, quod vadis. Sed quia haec loquutus sum vo
bis, tristitia implebit cor vestrum. Sed ego veritatem

† ventu
ra est.
† Culiū.
A. & i. b.
Sup. 13. g

dico vobis: expedit vobis, vt ego vadam. Si enim
non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem

Ma. 28. d
Sup. 14. c

li. Et ad eum veniemus & mansionem apud eum faciemus.
Nunquam enim intelligenda est separatio, & si sigillatim
loquatur scriptura de personis. Opus enim erat sic trinita
tem insinuari.

Ille

NICOLAUS DE LYRA:

1 Vt non scan. Cadendo per impatientia quando eunient vobis
scandalizare dicitur a scandalon Graec, quod significat impactio
pedis per quam homo ruic, & ad similitudine huius in spiritua
lis dicitur quis scandalizari in tribulatione, quando est ei occasio
cendi per impatientiam:

vobis ab initio. Hoc est, ista verba ad consolatione vestra contra fu
tura tribulationem, vt patet Mar. 10. b. vbi tribulationes praedicun
tur apostolis, non tamen consolandos eos sicut hic. Et subditur causa

2 Absq; synagogis, &c. Incipi: hic explicare in particulari tri
butones futuras inter quas eieccio de synagoga reputabatur ma
gis sicut apud nos eieccio de ecclesia per excommunicationem.

8 Quia vo. Confortans vos mea praesentia corporali, sed quia mo
do imminet recessus meus indigetis contra talia consolari.

3 Sed venit ho. &c. De propinquo.

9 Et nuc va. Hic explicat rones consolatoris de recessu suo, que
fuerunt tres. Vna fuit de pmissione spiritus sancti. Alia de promissione
reditus sui. Alia, de promissione accessus eorum ad patre. Secundum
explicat, ib: Modicu. Terti. am, ibi. Illo die: quamuis non fuerint su
pra posita eodem ordine. Prima in duas: quia primo promittit per re
cessum suum donum spiritus sancti. Secundo ostendit efficaciam huius
doni, ibi. Et cu venerit. Dicit ergo primo sic: Et nuc vado ad eu
qui, &c. Quia impleni officiu praedicationis mee. Et nemo ex vob.
&c. Sed hoc videtur contra illud quod supra dictum est c. 13. d. vbi
Petrus quaesuit. Dne quo vadis? Et 14. a. dixit Thomas: Dne ne
scimus quo vadis? Quasi dicat vellemus scire. Dicendum q in prin
cipio Christus loquutus est eis tantummodo de suo recessu, & tuc bene
quaesierunt quo iret, vt allegatum est. Sed postea interposuit de tri
bulationibus eis futuris, in quibus eorum interfectores reputabat se
Deo praestare obsequium, q videbatur nimis duru & extraneu: pro
pter quod ipsi tanqua adhuc imperfecti fuerunt ita stupefacti & at
toniti, quod omnino obmutuerunt, & tunc quasi exprobrando dixit.

4 Vt omnis qui in. vos, &c. praed. d. Quod dupliciter intelli
gitur no modo de De vero. Et sic Iudaei excacati, interficientes fide
li arbitrabatur se obsequium praestare Deo caeli. Ita tamē ignoran
tibus non excusabat, vt dictu est. Alio modo exponitur de Deo opi
mo dicto, secundum errorem gentilium, & sic gentiles interficien
tes Christi fideles credebant se obsequium praestare Deo, scilicet. Io
nel. Saturno vel huiusmodi.

10 Et nemo ex vo. &c. Quasi dicat ex timore & tristitia factis
estis muti. Et hoc patet per literam sequentem, cum dicitur.

5 Et haec fac. vob. Exponatur sicut ca. praec.

11 Sed quia haec loquutus sum vobis. De tribulationibus fu
turis.

6 Sed haec loqu. sum vobis, &c. quia ego dixi vobis. Vt faci
li toleretis, tanqua praedicta vobis ab eo qui certitudinaliter potest
denunciare futura contingentia. Ista. n. praedixit Christus apostolis,
vt viderent sibi de patientia, quia minus feriunt iacula qua pra
edictur, vt dicit Greg. Cuius ratione assignat Tullius in lib. de tus
cunus questionibus. Omnia: n. bona & mala corporalia minora
vt tur, & minus ponderatur praesentia qua futura, vnde sensibili
ter videmus, q aliqua bona temporalia vel corporalia delectabilia
non desiderant ante qua habetur. habita, vero paru appreciatur,
tunc autem ita est, quodcum aliquis sibi prauidet contra mala futura
apprehendit ea quasi quodammodo praesentia ideo videtur minora.

12 Tristitia implebit cor vestru. Et quia cum hoc tristabantur
de recessu Christi, de cuius praesentia confidebant in tribulationibus
consolari. ideo subdit. Sed ego veritatem dico vobis. Expedit
vobis vt, &c. Et subdit causam, dicens.

7 Haec aut. Hic subdit sui dicti rationem, videlicet quare tunc ista
dixit eis, & non a principio vocationis ipsorum, dicens: Haec autē

13 Si enim, &c. Quia plenitudo spiritus sancti non erat danda, nisi
post ascensionem Christi,

* Et cum

MORALITER.

absque synagogis. Nec etiam quocumque tormēto, quod
inflicatur, cum subditur,
ad venit hora vt omnis qui interficit. Mors enim est vltimū
terribilium

terribilium in praesenti vita. Induxit etiam discipulos pete
dum spiritus sancti donu, quod est in omni afflictione cor
roborationum. Et sic literalis sensus est etiam mortalis. Nec
occurrit mihi alius superadendus.
Tomus v. R 4

a Ille arguet Non quod filius nō arguat, sed q̄a spiritus dabit eis charitatē, & pellet timorē, vt sit eis libertas arguēdi
AVGVSTINVS. Arguitur de peccato q̄ in Christū non credit. Arguitur & de iustitia eorum qui credunt. Ipsa. n. si delium cōparatio, infidelium est vituperatio. Credant igit

homines ia Christū ne arguantur de peccato infidelitatis quo omnia tenētur. Trāseant in numero fidelium, ne arguātur de iustitia eorū quos iustificatos non imitantur. Cāueant futurum iudicium, ne cum mūdi principe iudicentur quem iudicatum imitantur.

*** THEOPHYLACTVS.** Quando enim viderint per manus discipulorū in spiritu egregia signa & miracula fieri & neque sic credūt, quomodo non condemnatione digni, & peccato maximo obnoxii? Nam nūc quidem possunt dicere quod fabri filius sum & humilis matris, quamuis ego miracula faciā. Tunc aut̄ incredulitas omni carebit excusatione spiritu in nomine meo talia faciente. Itaq; de peccato illos arguet, hoc est ostēdet eos absq; venia peccare: Et de iustitia quoq; arguet, q̄a ego ad patrē meū vado, hoc est ostendet q̄ ego cū iustus fuerim, & irreprehensibilem egerim vitā iniuste occisus sim vt in eius iudicium ad patrē vadam, neque. n. si iniustus fuissē ad patrē ascēdissem.

b Et de iustitia. Non de sua, sed de credentiū iustitia mūdos arguitur, quorum cōparatione dānatur. Vnde nō ait Nou videbit me mūdos, sed nō videbitis me, vos Apostoli cōtra infideles qui dicunt, quomodo credemus, q̄ non uideamus? Est vera iustitia credere quod nō videtur, vt qui vident hominem, crediderunt Deū. Et cū per ascensionem forma hominis subtracta est visibus, tūc ex omni parte impletum est: Iustus ex fide viuit.

c Et iam, &c. Id est, nunquā videbitis me talē vt modo, id est, mortalē iudicādū, sed gloriificatū iudicē. Et hoc est iustitia fidei;

† De cō. dist. 5. c. vltim.
 † audietur, † glorificabitur.
 † Matth. 11. d. Lu. 10. d

Abac. 2. a.

*** Efficacia doni spiritus sancti ostenditur in tribus. Spiritus sancti arguet mundum de tribus.**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et cū ve. Hc ostendit efficaciam illius doni. Et hoc in trib. Primo: respectu ipsius mundi. Secūdo respectu apostolorū, ibi: Adhuc deo. Tercio respectu Christi, ibi: Ille me clarificabit: Effectus aut̄ spiritus sancti respectu hoīum mundaliter uiuentum est argutio ipsorum. Et hoc est quod dicit. Et cu ve. il. Id est arguendum & cōdēnandum ostendet de trib. **2** De pecca. Infidelitatis in Christum, quia si ne fide mediatoris non remittitur aliquod peccatum. **3** De iustitia. Scilicet Christi, quā nō acceptauerunt homines mūdani. **4** Quia ad pa. v. Per hoc. n. quod Christus ad patrē rediens resurrexit, & ad cēlum ascēdit, declarata est iustitia eius secū dum q̄ arguit Petrus Act. 2. d. Iesum Nazarenum vitū approbatū a Deo sequitur. Hūc Iesū resuscitauit Deus cuius oēs nos testes sumus. dextera ergo Dei exaltatus, &c. Et huius iustitię Christi declaratio erat per sequentium eius manifesta argutio vel cōdēnatio. **5** Et iā nō v. Presentia corporali habitatē vobiscum, quia post ascensionē nō viderunt eū, licet. n. post resurrectionem aliquādo eis appareret ante ascensionem tñ nō habitabat cum eis sicut ante, quia iam non erat in mortali corpore. **6** De iud. &c. Id est, diabolus, sicut supra expositū est c. 14. **7** Iā iu. est. Id est, cōdēnatus diuina sententia tanquā obstinatus, & per cōsequens omnes ei adhaerentes eodeo iudicio ostenduntur cōdēnabiles. **8** Adhuc mul. Hic ostēdit efficaciam spiritus sancti respectu Apostolorū, quā cōsistit in illustratione ipsorum de profundissimis & altissimis fidei secretis. Et hoc est q̄ dicitur. Ad mul. &c. p. por. Propter vestrā imperfectionem & eorum arduitatē. **9** Cū aut̄ ve. Id est, spiritus sanctus, qui est veritas per essentiā & effectiue docēdo eam. **10** Do. vos. Scilicet necessariā ad salutem, non solum pro personis vestris, sed etiā ad regimen ecclesie & fidelīū instructionē. Et quia

stitia fidei, de qua Ap̄tus. Et si nouimus Christū secūdu car. iā nō nouimus, quā q̄a mūdus ab istis nō vult accipere ar. d De iudicio. Quia si damnatū illum sequuntur, cum cōnātur, & ne sibi credāt parci, terrētur sup̄ iudicio illius te. c Omnem veritatē. &c. Promittit quod totum facturu

a abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato & de iustitia, & de iudicio. De peccato quidem quia non crediderunt in me. De iustitia vero, quia ad patrē vado, & iam nō videbitis me. De iudicio autem quia princeps huius mundi iam iudicatus est. Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nō potestis portare modo. Cum autem venerit ille spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque t̄ audiet loquetur, & quæ ventura sunt annuntiabit vobis. Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quæcunque habet pater, mea sunt. Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

quia nunquā defuit. Erit, quia nunquam deerit. Est, quia semper est. Non p̄terit, quasi qui nō maneat. Non cōtinetur, quasi qui nō erat. Cum ergo nostra loquutio p̄ t̄ variēt, de eo vere dicuntur verba cuiuslibet tēporis, q̄a nō tēpore defuit, deest, vel deerit. Et ideo nō mirū si auer. dixit de eo q̄ audiuit & audit, id est, sēper scivit, scit & sciet. **g** Ille me clarificabit. Quia sp̄uales faciendo vos declaratio quo modo patri filius est equalis, quem s̄m carnem vt p̄minē nouerāt, vel timorem tollēdo faciet vos gloriā nō annunciare toti mundo, quē nō mihi, sed hominib. p̄. **h** De meo. Non q̄ sp̄s sit minor filio. Cur aut̄ hoc dicit, explanat: Omnia quæcunque habet pater, mea sunt. Propterea dixit, quia de meo accipiet. Ergo de patre accipit sp̄s, vt accipit filius, quia in hac trinitate de patre natus est filius, de patre procedit spiritus. Qui autem de nullo natus est, de nullo procedit, pater est solus.

i Omnia quæ. AVG. de spiritu dicit Christus. Spiritus patris procedit a quo procedit, pater est solus.

Et quia possent credere, quod spiritus sanctus esset, maior filius debebat dotere eos de maioribus, ideo hunc errorem remouet dicit. **11** Non. n. Quia sicut non est a se, sed a patre & filio, ita nec loquitur. Ideo sequitur: **12** Sed quæcunque. Quia suum a re est ab eis procedere. **13** Loquetur. Scilicet vobis. Sed intelligēdū hoc generaliter de omnibus quæ audit spiritus sanctus a patre & filio, quia ab eis accipit scientiā infinitā, sed de omnibus p̄tibus ad eorū salutē & ecclesie regimen, vt dictum est. **14** quæ v̄. Multa enim de futuris per spiritū sanctum reuelata sunt Apostolis, sicut Ioanni per spiritū sanctum reuelatus est processus ecclesie vsque ad finē mundi in Apoca. Et Petro suum martyrium secundū q̄ ipsemet dicit, 2. Pe. c. 1. Scio q̄a velox est depositio barnaculi mei, s̄m q̄ Dñs Iesus Christus significauit mihi. Et Paulo reuelata sunt futura sibi tribulationes in Ierosolyma. **15** Ille me cl. Hic ponit efficaciam spiritus sancti respectu ipsius Christi, quæ fuit declaratio ipsius diuinitatis, quæ festā facta est per spiritus sanctum Apostolis datū, quia sicut prædictum est, illud fuit signū maximū ad cōfirmādum Christi doctrinā. Et est q̄ d̄r. Ille me clari. A me procedendo. Nec est per hoc intelledum, quod partē essentię filij recipiat, quia indiuisibilis est, & id aliquid capitur, totum capitur, oē aut̄: verbum procedens ab alio naturaliter ipsum manifestat, & sic spiritus sanctus procedens a patre & totā eius essentiā accipiens, totum ipsam manifestat. Quod autem spiritus sanctus procedat ab ipso, ostendit cōsequenter dicit. **16** quæ. Omnia. n. quæ sunt patris, filio cōdicantur, excepta proprie paterna, in qua a filio distinguitur, & per consequens virtus spiritus filio cōdicatur, cum in ipsa pater ei non opponatur. Et hæc e quare spiritus sanctus procedit a filio sicut a patre, quia sunt virtute spiratiua. Et hoc est quod subdit. **17** Propterea c. *** Quasi d**

spiritus, nō quod hac vita totum pleatur. **f** A semetipso, sicut cuncte, &c. **AVGVSTINVS.** Quia est a seipso, quia filius pater de alio est. Nam & filius patre natus est, & ritus de patre procedit: & tamen filius & spiritus a patre patri est. Sed cuncte audietur, audietur a quo procedit. **10** dire illius scire. **11** idem est & est. **12** quo illi ergo et sentia, ab illo autē. **13** tia, id est scientia, id est scientia, quæ non est. **14** quam essentia, c. **15** De sempiterna proprie dicitur. **17** secundum nos dicitur, fuit erit.

a Per nos qui modo timidi. **b** Quam non imitatur. **c** Quod non timet. **d** Exponit quod dixerat suo.

a Arguet. **b** Hoc specialiter ponit, quia hoc manente cetera manent, hoc discedente cetera remittuntur.

a Iam talem nō videbitis, & Paulus enim & Stephanus postea viderunt eum, sed iam alium.

a Foras missus, iudicio ignis referendus. **b** Quæ nemo habet determinare.

a Quia nondum uenit spiritus.

Intus sine sono, sic sit & aliis sanctis, alias deducet in omnem ueritatem, ut deducit in d. in uer. te, Saluti necessarium.

qui loquitur in vobis. Et apostolus. Si spiritus eius qui scilicet
dedit Christum, id est, spiritus patris. Item Apostolus: *Misist
Deus spiritum filii sui in corda uestra, & quisquis spiritum Dei non
habet, &c.* Ita aperte ostenditur patris & filii esse spiritus.

tempus secussus erit, postea autem perpetuo conuet labor vobi
scum. Illi quidem non intellexerunt, unde admiratur quod
quomodo non agnouerant quae dicebat? Videretur ergo, vel tristitia
memoriam uel propter obscuritatem verborum euenit
ne intelligerent.

modicum. Dixerat, supra sine modicum, ad patrem vado,
& iam non videbitis me, ubi visus est aper
te, qui, nec quidquam querunt. Nunc autem
terminans quae dicitur sit, id est
palo post, & quomodo scilicet per pas
sem, dicit, modicum, quod antequam
inleretur penitus
fuit obscurum.

^a Id est nunquam uidebitis me mortalem.
Modicum, & iam non uidebitis me, & iterum modicum,
^b Quia obscure dixit.

¹ Quia uado. Hoc est
quia tempus est ut
deposita mortalitate
humanam naturam ce
lis inferam. Vel spi
ritualiter illis quib.
loquebatur, dicit.

modicum. Id est, par
uum tempus restat
me ad hoc quod pa
tia & claudat sepul
chro, & iterum paru
m tempus utique me
vicatus resuscita
tur.

& videbitis me, quia vado ad patrem. Dixerunt ergo ex di
scipulis eius adinuicem: Quid est hoc quod dicit nobis. Mo
dicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me,
& quia vado ad patrem? Dicebant ergo: Quid est hoc quod
nobis dicit, modicum? Nescimus quid loquitur. Cognouit
autem Iesus, quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De
hoc quaeritis inter vos, quia dixi: Modicum, & non videbitis
me, & iterum modicum, & videbitis me. Amen, amen, dico
uobis quia plorabitis, & flebitis vos, mundus aurem gaude
bit. Vos autem contristabimini, sed tristitia uestra uertetur
in gaudium. ^a Exponit quod dixerat, scilicet se moriturum & resuscitandum.

³ Modicum & non. Et
adhoc refertur: Quia
uado, &c. Non ad il
lud. Iterum modicum, & c.
Quod ueritate pro
mittit ecclesiae. Di
cit ergo modicum, non
quia mortuus ab eis
non erat uideus do
nec surgeret, sed ga
eundo ad patrem, fa
cturus erat, ut non eu
olterius mortaliter ui
derent, quod fecit
postquam surrexit &
ascendit in celum. Om
nibus autem comu
niter dicit: Iterum mo
dicum & non. Id est, to
tum tempus usque
ad finem seculi. Et ui
de me, eterna uisione.

el paruam tem
pore, id est, triduum
in clausus non ui
debit. Et iterum paru
um, id est, quadra
ginta dies, quo resu
suscitatus uidebor.

^a In hoc ostendit se Deum, cum sine uerbis eorum intellexit dubitationem.
^b Non feminam, sed masculum, quia ad fructum aeternae
contemplationis euae actiones referuntur, non ad molliciam huius saeculi.

⁷ quia mortuus ab eis
non erat uideus do
nec surgeret, sed ga
eundo ad patrem, fa
cturus erat, ut non eu
olterius mortaliter ui
derent, quod fecit
postquam surrexit &
ascendit in celum. Om
nibus autem comu
niter dicit: Iterum mo
dicum & non. Id est, to
tum tempus usque
ad finem seculi. Et ui
de me, eterna uisione.

THEOPH. Qua
re Christus recessit
& ortem suam in
memoriam eis reducit, quamuis magis occultanda uideat
mentem eorum exercebat, ut probatior efficeret, ut
propterea semper commemorans tristitia affuefacit illos, ut ad
expectationem illorum prouehat. Igitur sicut hoc loco pusillum
& non uidebitis me dicens ad triste statim addicit laetum quod
dicit & iterum pusillum & uidebitis me, & ad Deum vado, qui
vos uare potest, & non pereo sed transeo, & ad paruam quae
tem-

^a Exponit quod dixerat, scilicet se moriturum & resuscitandum.
^b Post tristitiam uicti impugnatores remunerabo.

¹⁰ vltterius mortaliter ui
derent, quod fecit
postquam surrexit &
ascendit in celum. Om
nibus autem comu
niter dicit: Iterum mo
dicum & non. Id est, to
tum tempus usque
ad finem seculi. Et ui
de me, eterna uisione.

THEOPH. Qua
re Christus recessit
& ortem suam in
memoriam eis reducit, quamuis magis occultanda uideat
mentem eorum exercebat, ut probatior efficeret, ut
propterea semper commemorans tristitia affuefacit illos, ut ad
expectationem illorum prouehat. Igitur sicut hoc loco pusillum
& non uidebitis me dicens ad triste statim addicit laetum quod
dicit & iterum pusillum & uidebitis me, & ad Deum vado, qui
vos uare potest, & non pereo sed transeo, & ad paruam quae
tem-

^a Adaptat similitudinem. ^b Post tristitiam uicti impugnatores remunerabo.

¹¹ Quia natus est homo in mundum. Et non dixit, puer, quia
Christus homo perfectus uitam immortalem inchoauit per suam re
surrectionem. Sequitur.
¹² Et vos igitur nunc quidem tristitiam. s. tempore meae passio
nis & mortis.
¹³ Iterum au. vi. uos, & gau. cor v. Post meam resurrectionem.

NICOLAUS DE LYRA.

Quod propter hoc dixi, quod a me procedit. Quia omnia quaecun
quid habet pater, mea sunt. Quia mihi communicat omnia, excep
ta patrie paternae. 1 Modicum. Hic explicat ea quae sup. di
xer. ad eorum consolationem de suo reditu. Et diuiditur in tres, quae
primae ponitur dicta explicatio. Secundo ex hoc sequens discipulorum
dubitatio, ibi. Dixerunt ergo. Tertio, dubitationis expositio, ibi:
Cognouit ergo. In prima igitur parte ad eorum consolationem osten
dit, ad ipsius modicum erat futurum usque ad suum reditum per re
surrectionem suam, dicit. Modicum, &c. Secundum Augustinum per istud
modicum intelligitur tempus ab illa hora qua loquebatur Christus
discipulis usque ad suam passionem, & mortem per quam subtractus est eis,
& non uiderunt eum. 2 Iterum modicum. Per istud secundum modi
cum intelligitur tempus ab hora mortis usque ad resurrectionem suam;
quod iterum uiderunt eum, utrunque autem tempus modicum fuit secun
dum Chrysostomum aliter exponitur, quia per primum modicum intel
ligitur tempus ab hora passionis usque ad tempus resurrectionis. Et tunc
est modicum. Modicum & non. Q. d. tempus in quo non uidebitis me
per resurrectionem a uobis in mea morte erit modicum, & ideo non de
bet solari. Per secundum modicum, cum dicitur. Iterum modicum. In
telligitur tempus ab hora resurrectionis usque ad ascensionem, in qua
appetit eis loquens de regno Dei, ut habetur Act. 1. a. Et illud fuit
modicum respectu temporis sequentis usque ad finem mun
di. 3 Quia uado. &c. Q. d. quando in caelum ascendam,
ex hoc non uidebitis me contra loquendo, nisi in generali resurrectione
ue, propter quod dicitur Act. 1. b. Viri Galilaei quid statis aspicientes
in caelum? hic Iesus, qui assumptus est a uobis in caelum sic ueni
et uem modum uidebitis eum. Q. d. amplius non uidebitur in ter
ra praesentia corporali, usque quo ueniet ad iudicium. Quod. n. aliquibus
sua apparuit postea, fuit ex spali gratia, sicut apparuit Io. Euaenge
lismo ante mortem suam, uocans eum ad caelestem gloriam. Similiter & Petro ap
paruit ante crucifixionem suam dicens ei. Vado Romam iterum cruci
figi, quia in crucifixione Petri futura dicebat se Christus crucifigi,
sicut in persecutione fidelium dicit in persecutionem pati. Act. 9. a. Et si
mulas apparuit Paulo quando fuit prostratus de caelo, ut habetur ibi. Et
ista expositio Chrysostomi magis est consona uerbis Christi, ut post uidebitis

magis. 4 Dicebant. Hic ponitur discipulorum dubitatio, quia in
uerbis Christi erat obscuritas ex hoc quod ibi uidebatur quaedam con
tradictio in hoc quod dixit erat. Modicum & non uidebitis me. Et po
stea. Iterum modicum & uidebitis me. Et ideo dubitauerunt de
intellectu istorum uerborum. Et patet litera. 5 Cognouit. Hic ponit
tur dubitationis solutio. Et diuiditur in duas, quia primo dubitatio
eorum soluitur. Secundo, exemplum ad propositum inducitur, ibi. Mu
lier autem. In prima parte dicitur sic. Cognouit autem Iesus, &c.
Hoc. n. Cognouit Christus in quantum Deus, cuius est proprium secre
ta cordium cognoscere propria uirtute. Cognouit et hoc in quantum homo,
quia anima Christi uidet in uerbo omnia quae Deus uidet scientia uisionis.
6 Et dixit eis: De hoc. q. in. v. Ad hoc respondendo praenitit coram
interrogationem, ut ostenderet se scire mentis eorum intentionem. 7 Amen
amen. &c. Q. per illud quod dictum est. Modicum & non uidebitis me. In
telligitur tempus meae passionis usque ad resurrectionem meam, in quo flebi
tis propter meam absentiam. 8 Mundus. a. g. Quia in triduo mortis
Christi Iudaei mundualiter uiuentes sunt gauisi, credentes extinxisset
totam sectam Christi. 9 Sed tristitia ue. ver. in g. In hoc exponit illud
quod supra dixerat. Iterum modicum & uidebitis me. Quia in
tempore in quo eis apparuit post resurrectionem suam gauisi sunt uiso
Domino. Et sic patet ex uerbis Christi expositis quod supra dixeram,
quod expositio Chrysostomi propinquior est literae quam expositio Augu
10 Mulier. Declarat quod dixerat per exemplum mulieris in dolo
re partus tristitiam patientis, sed in natiuitate pueri gaudium super
ueniens absorbet praecedentem tristitiam. mulier ista est ecclesia seu
Apostolorum collegium, in quo pro tunc erat tota ecclesia fidelium.
Tristitia partus est dolor de passione Christi, qui fuit in illo collegio.
Natiuitas hominis est resurrectio Christi, qua Christus de nouo pro
cessit ad uitam immortalem, quantum ad corpus quod prius fuit mor
tale. & ideo ad hoc designandum dixit Saluator.
11 Quia natus est homo in mundum. Et non dixit, puer, quia
Christus homo perfectus uitam immortalem inchoauit per suam re
surrectionem. Sequitur.
12 Et vos igitur nunc quidem tristitiam. s. tempore meae passio
nis & mortis.
13 Iterum au. vi. uos, & gau. cor v. Post meam resurrectionem.

A cederint, sed tñ vt ostendatur quod rpalis sit dolor & magnum lucrum doloris & resurrectionis partus ad vitā & re generationē alia aut oīa ad exemplum non alludunt, & merito, Parabola. n. si per oīa seruetur, non est parabola, sed illud ipsum quod per parabolam signatur. Et hoc loco intel ligimus per dolorē parientis tristitiā Apostolorum, vt per gaudium consolatio nem resurrectionis. Et iterum per solu tionem dolorum pa rientis descēsum ad inferos, & per natiui tatē, resurrectionem primogeniti ex mor tuis. Porro non vltra signatur inferus p matrem, non. n. gau dius est inferus sed Apostoli gauisi sunt gaudio quod nullus abstulit ab eis, tunc enim gaudebant, qñ pro nomine domini aspergebantur conuitiis insuper dicendo. *Gaudium vestrum nemo tollet a vobis* Ostendit quod vltra nō moriatur, sed per petuo viuens illis incorruptibilis gaudii sit author futurus.

† Math. 27. c. Mar. 1. c

Ho. 28. i Euange. 1. Co. 13

B *a Si quid petieritis.* * AVG. Ita sane intelligendum est, qđ ait, dabit vobis, vt ea beneficia significata sciatur quæ ad eos, qui petunt proprie pertinent. Exaudiuntur. n. sancti pro se ipsis, non autem pro omnib. aliis amicis, vel inimicis. * THEO. Nullus ex his qui mundana petunt ac animab. damnosa in nomine Christi petit. Ideo neque accipit, No men. n. Christi diuinum est ac salutare, quando autem quis petit quæ ad perditionem animæ pertinent, quomodo dicemus illum in salutaris nomine petere. * GREGOR. Si omne quod petimus in nomine filii dat nobis pater, quid ergo est quod Paulus ter dominum roga uit, vt exaudiri non meruit sed dictū est illi. *Sufficit tibi gra tia mea nā virtus in infirmitate proficitur*. Nunquid ille iā egre gius prædicator in filii nomine non petiit? Quare autem non accepit quod petiit. Quomodo ergo verum est, quia quidquid petierimus patrem in nomine filii dat nobis pa ter. Si autem a se Angelum Sata næ petiit Apostolus in no mine

C

Diuisio.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et gaudium vestrum, nemo tollet a vobis. Quia vita Christi fuit materia huius Gaudij immortalis erat, non amplius auferenda per mortem, quia Christus resurgens ex mortuis, iam nō moritur & c. vt dicitur Rom. 6. b. Istud vero gaudium Apostolorum de Christi visione fuit inchoatum post resurrectionem Christi, sed postea consummatum in gloria cali.

2 Et in illo d. Hic explicat Christus, qđ supra dixerat de accessu discipulorum ad patrem. Et diuiditur in duas, quia primo explicat erga discipulos patris familiaritatem, secundo, subiungit sui dicti rōnem, ibi. Hęc in prouerbis. Dicit igitur primo sic. Et in illo die. Id est in tempore post resurrectionem meam.

3 Me non interrogabitis quidquam Amē, & c. Q. ex præ sētia spiritus sancti vobis a patre misi sic critis illuminati, quod non indigebitis quærere sicut modo, neque edoceri. Sed contra hoc videtur. Pro illo tempore petiit a Christo Petrus de Ioāne. Hic autē qđ? Vt habetur inf. 1. c. Similiter Apostoli petierunt a Christo: Domine, si in tēpore hoc restitues regnū Israel? Vt habe. Act. 1. a. Dicendū quod intelligitur de quæstionibus sic irrationabilibus sicut ante resurrectionem Apostoli faciebant Christo qualis fuit quæstio Phil. supra posita. 14. b. Domine ostende nobis, & c. Et consimiles quæstionis que frequenter leguntur in euangelij ab apostolis facte. Post resurrectionem vero Christus aperuit illis sensum, vt intel ligerem scripturas. Luc. 24. g. Et ideo fuerunt edocti de multis que prius ignorabant & propter hoc non indigebant quærere sicut ante, & si aliqua quærabant rationabilius quærabant, ideo per verba supradicta non intendit. Saluator excludere ab Apostolis omnem quæ stionem, sed exprimere eorum instructionem per intellectum scriptu arum, vt dictum est.

Aliter exponit Aug. In illo die me non interrogabitis quidquam, id est, in æterna beatitudine, quæ est dies vna continua, vbi vident beati clarè in diuina essentia qđ expedit eos videre nec oportet aliqđ

mine filii vt tamen quod petiit non accepit? Sed qui men filii Iesus est. Iesus autem Saluator, vel etiam salu dicitur, ille ergo in nomine Satoris petiit quod ad salutem pertinet nam si id quod non expedit petitur in nomine Iesu petitur pater.

4 Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Vtique modo non petistis quidquam in nomine meo. Petite & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. Hęc in prouerbis loquutus sum vobis: Venit hora, cum iam non in prouerbis loquar vobis, sed palam de patre meo annunciabo vobis. In illo die in nomine

5 Dabit vobis. Suppositis tamen cum hoc alius duabus con bus supradictis, c. 1. s. Scilicet, qđ petitio fiat pro se, & perso

6 Vtique modo non petistis. Apostoli. n. ante resurrei Christi ita non cognouerunt virtutem nominis Christi, sicut p ideo adhuc ignorabant, quod omnis eorum petitio esset exaudi nomine Christi.

7 Petite & accipietis. Hic gratiam in presenti.

8 Vt gaudium vestrum sit plenum. Id est futura beati tudine quia ad eius consequutionem debent ordinari omnes preces e

9 Hęc in prouerb. Hic reddit causam sui dicti, videlicet que seipuli habebant talem accessum & familiaritatem ad patrem resurrectionem. Duo. n. faciunt familiaritatem cum aliquo, s. car itia, & amor. Post resurrectionem autem & spiritu sancti re p nem apostoli fuerunt perfecti in notitia & amore Dei. Et hæc e se, quare fuerunt magis familiares ei quam ante, & hoc est, qđ d citur: Hęc in prouerbis loquutus sum vobis. Q. d. ante resurrei meam parabolice & obscure loquutus sum vobis, sicut patet e cursu euangelij.

10 Venit hora cum iam non in prouer. Id est obscure.

11 Loquar vobis, sed palā de patre meo annunciabo. Quia Christus post resurrectionem suam clarius et expressiu. Apostolos de regno Dei quam ant. Ipsi. n. erant magis capace habebāt sensum apertum ad intellectum scripturarum, vt i bet Luc. v. timo g.

12 In illo die in noīe meo pe. Quia sicut dictum est, post resurrectione Christi cognouerunt magis virtutem nominis Christi ante, & ideo suas petitiones in Christi nomine formabant, pter hoc orationes ecclesie in fine for antur in Christi nomi do, per dominum nostrum Iesum Christum, & c. vel aliquid si

b Dabit vo. In fi nō rogabitis, se do petite, & da vobis, quod a pertinet, & si n nibus illis quib titis, & ideo d vobis.

c Hęc in pro. Qu cusque dixi qu prouerbis (qu lent homines te, sed non int re) dixi, quia an les estis. Anm. 10tem qui non pe 11 qua sunt spiritus 12 Quęcunquę d tur de incorpo im mutabili, s

eos interrogare. Prima tamen expositio propinquior est liter cedenti & subsequenti vnde sequitur.

4 Si quid petieritis patrem in nomine meo. Id est, ad salutem, quia Iesus quod est nomen Christi salus interpreta

5 Dabit vobis. Suppositis tamen cum hoc alius duabus con bus supradictis, c. 1. s. Scilicet, qđ petitio fiat pro se, & perso

6 Vtique modo non petistis. Apostoli. n. ante resurrei Christi ita non cognouerunt virtutem nominis Christi, sicut p ideo adhuc ignorabant, quod omnis eorum petitio esset exaudi nomine Christi.

7 Petite & accipietis. Hic gratiam in presenti.

8 Vt gaudium vestrum sit plenum. Id est futura beati tudine quia ad eius consequutionem debent ordinari omnes preces e

9 Hęc in prouerb. Hic reddit causam sui dicti, videlicet que seipuli habebant talem accessum & familiaritatem ad patrem resurrectionem. Duo. n. faciunt familiaritatem cum aliquo, s. car itia, & amor. Post resurrectionem autem & spiritu sancti re p nem apostoli fuerunt perfecti in notitia & amore Dei. Et hæc e se, quare fuerunt magis familiares ei quam ante, & hoc est, qđ d citur: Hęc in prouerbis loquutus sum vobis. Q. d. ante resurrei meam parabolice & obscure loquutus sum vobis, sicut patet e cursu euangelij.

10 Venit hora cum iam non in prouer. Id est obscure.

11 Loquar vobis, sed palā de patre meo annunciabo. Quia Christus post resurrectionem suam clarius et expressiu. Apostolos de regno Dei quam ant. Ipsi. n. erant magis capace habebāt sensum apertum ad intellectum scripturarum, vt i bet Luc. v. timo g.

12 In illo die in noīe meo pe. Quia sicut dictum est, post resurrectione Christi cognouerunt magis virtutem nominis Christi ante, & ideo suas petitiones in Christi nomine formabant, pter hoc orationes ecclesie in fine for antur in Christi nomi do, per dominum nostrum Iesum Christum, & c. vel aliquid si

ocitium, quasi quosdā humanæ linguæ riuulos non que
 quando de p̄o iam veritatis fonte inebriantur.
 enim. Amat nos p̄r, quia amamus filium, cum a patre
 accepimus vt amemus patrem & filium: data chari-
 ter spiritum, quem & ipsum amamus cū patre & filio,
 amans faci in
 quod ametur.
 um relinquo mun-
 Reliquit mun-
 corporali præ- a
 . Vadit ad pa-
 quia humani-
 ad inuisibilia
 & maiestatis
 it. Reliquit mū b
 quia ab alpe- c
 atorū mun-
 d viderant ab-
 edit ad patriā
 atoribus suis d
 ealem creden- e
 tocuit patri.
 ant ei discipuli e- f
 m nōdum ve
 ist hora, quā pro-
 Ecce nunc pa- g
 quitur . Illa h
 Dominus scit
 on intelligentibus
 uerbia : illi vsque adeo non intelligunt, vt nec sal-
 em non intelligere intelligant. De qua eorum infirmi-
 te imonens respondit. *Modo creditis, &c.*
 unc scimus. quia scis omnia. Aperte ostendunt, quia lo-
 de eis, ad eos maxime agebat quæ illos delectabant
 , & quæ ipsi interrogare uolebant, hæc ipse præue-
 nitro præferebat, & ideo illum quia cogitationes no-
 ra, confitentur scire omnia quasi Deum & Dei fi-
 um opus est ibi quis te interroge. Cum scias omnia, non
 est

est opus vt interrogas aliquem a quo aliquid scias. Vel e- D
 tiam interrogeris ab aliquo præsciens quid ille velit. Si au-
 tem aliquando interrogauit vel intetrogatus est, non eis,
 sed aliis opus fuit.
 f *Modo creditis. Vt paruuli quib. quæcunque alta adhuc pro-*
 uerbia sunt creditis,
 sed venit hora passio
 nis, & iam prope
 est, in qua ita pertur-
 baminī, vt quod mo-
 do creditis relinqua-
 tis, non modo cor-
 pore, sed etiam men-
 tis fide: vnde: Spera-
 bamus, quod redem-
 pturus esset Israel.
 g *Et non sum. Ecce p̄-*
 fecerunt, sed ad ma-
 ius vult eos extendi,
 ut cum dixerint, a
 Deo existi, dicat. Pa-
 ter mecum est, nec
 sic putent a Deo e-
 xisse, ut putēt etiam
 recessisse.
 h *Quia pater mecum*
 17 est. Dixerat relinquo
 18 mund. & vado ad pa-
 trem nunc dicit: *Pa-*
ter mecum est, quod intelligenti est uerbum, non intelligen-
ti prouerbium. Cui si non est cibus, tamen lactis est ali-
mentum. Ex quo est, quod sciebant eum nosse om-
nia.
 * THEOPHYL. Cum igitur audieris clamantem. *Vt quid*
me derelinquis? Ne sic simpliciter intellige, quod derelictus
sit saluator a patre alioqui quomodo hoc loco testaretur.
Pater mecum est. Sed intellige vt ab humana natura dictum
derelicta propter peccata & abiecta, in Christo autem con-
ciliata & assumpta per patrem.
 In

Lu. 24. d
 E
 † Matth.
 26. c.
 Marc.
 14. c.
 Zac. 13. ●

NICOLAUS DE LYRA.

Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem de vobis. Ip-
 e enim pater amat vos, quia vos me amastis & credidistis
 quia Deo exiui. *Quasi dicat non dico quod sit tunc vobis neces-*
sitate intercessorem medium in petitionibus vestris, sicut modo.
Assensionem enim Christi, apostoli tantum consistebant de presen-
te corporali eius, quod in omnibus ad ipsum recurrerant, sed post
quam ipse suas petitiones ad Deum formabant, ideo Christus
per illa verba vult exprimere, quod secure possent hoc facere prop-
ter familiaritatem patris ad suos, vnde similis est modus loquendi,
quod dicit Christus apostolis Tantam familiaritatem habebitis ad
Deum quod per uos ipsos poteritis accedere ad eum & impetrare,
quod non per hoc excludit suum adiutorium, sed exprimit cum quā
libere poterunt orare Deum. Consimili modo loquebatur san-
ctus ad Deum iam gloriosa in cælis, beata Lucia existenti in
carceribus. Nea Lucia virgo Deo deuota, quid a me petis quod ipsa,
interorare? &c. Non enim excluderat a beata Lucia suū adiu-
torium, sed exprimebat cum quanta securitate posset rogare Deum.
 modo Christus loquebatur Apostolis, ad exprimendum erga
 caritatem Dei patris. propter hoc sequitur. Ipse enim pater a-
 ditus, &c. Sequitur.
 Exiui a patre Non per loci mutationem, sed per æternam gene-
 ralem & personalem distinctionem.
 Et nunc in mundum. Per carnis assumptionem.
 Et nunc relinquo mundum. Quantum ad corporalem presen-
 tiam.
 Et vado ad patrem. Faciendo naturam mortalem paternæ glo-
 riam, sicut supra expositum est c. 13.
 Dicunt ei discipuli eius. Postquam Christus explicauit ratio-
 nem supra positam ad discipulorum consolationem, hic consequenter
 ostenditur esse illius prædictæ explanationis, qui est plenior cognitio a-
 postolorum. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur ista plenior co-
 gnitio, subditur ipsorum infirma dispositio, ibi. Respondit
 illis. prima igitur parte dicitur sic. Dicunt ei discipuli eius.
 Et nunc palam loqueris, & prouerbium nullum di-

cis. *Clarius. n. loquebatur de processu eius a patre, & de aduentu ei-
 us in mundum per carnis assumptionem, quam fecerat ante, & ideo d-
 tatem elarius intelligentes dicunt.*
 8 Nunc scimus, quia scis omnia. *Ex doctrina. n. eius, & mira-*
culis plenius eius deitatem cognoscebant.
 9 Et non opus est tibi, vt quis te interroget. *Hoc. n. uidebant*
ex hoc, quod præuenerat eos respondendo antequam interrogabant,
vt dictum est.
 10 In hoc credimus. *i. ex dictis & factis præteritis.*
 11 Quia a Deo existi. *Et sic fidem quam habebant in corde, confi-*
tentur ore.
 12 Respondit eis Iesus. *Hic prædicitur eorum conditio infirma ne*
ex pleniori cognitione habita eleuentur, & cautiore contra pericu-
la reddantur cum dicitur.
 13 Modo creditis. *Quasi dicat, parum stabitis in hac fidei confes-*
sione.
 14 Ecce venit hora, & iam venit. *Quia ex tunc incipiebat tem-*
pus suæ passionis, de quo loquebatur.
 15 Vt dispergamini vnusquisque in propria. *Sicut. n. propter*
fidem Christi apostoli propria reliquerant, & adinuicem & cū Chri-
sto colligati erant per amorem, vt habetur Matt. 19. d. Ecce nos re-
liquimus omnia, & sequuti sumus te. Ita e contrario prop-
ter infirmitatem eorū in fide, imminente Christi morte dispersi sunt
ab inuicem, & a Christo querentes proprium commodum, ideo sub-
ditur.
 16 Et me solum relinquatis. *Quod factum est in captione quæ*
imminebat de proximo uerumtamen ex fuga eorū nullum detrimentū
accidit Christo, ideo subditur.
 17 Et non sum solus quia pater mecum est. *Quia humanitas*
remansit deitati coniuncta, in qua deitate pater & filius sunt vnus
q. d. in mea passione non indigeo uestra presentia, cum habeam præ-
sentiam patris omnipotentis.
 18 Hæc loquutus sum vobis. *Hic concluditur conclusio princi-*
paliter intenta. Ad hoc. n. dixit Christus prædicta omnia, ut apostoli
firmarentur contra tribulationes imminentes & hoc est quod dici-
tur. Hæc loquutus sum vobis. s. ad hanc finem.

F

* Vt

A a In me pacem habebitis. * GREGOR. Carnem & vā discipulis prædicabat Dominus cum dicebat. Hac loquutus sum vobis ut in me pacē habeatis. &c.

Ac si aperte diceret. Si vobis de me interius q̄ cōsolando reficiat quia erit de

B mundo exterius q̄ sanando grauitè premeat, infirmus. n. quique cum premitur à spe gaudii nimia pusillanimitate lassat, & dū foris aduersa tolerat minus obliuiscit quo gaudebat.

C b Sed

NICOLAUS DE LYRA.

* i Vt in me pacem habeatis. Aduenientibus tribulationibus futuris, quia sicut granae quietatur in loco proprio, ita cor humanum in Deo.

2 In mundo pressuram habebitis. i. a mundanis hominibus. vos persequentibus. In me pacem habebitis. Sancti. n. viri non habent puras tribulationes, quia habent consolationem Dei admixtam, sed mali habent eas puras, non habentes consolationem ullam.

3 Sed confidite, ego vici mundum. Quantum ad concupiscentiam carnis per austeritatem, quantum ad concupiscentiam oculorum per pauperitatem, quantum ad superbiam viam per humilitatem. In hac uictoria Christi debent considerare sancti, quia consideratione eius armati faciliter superant tribulationes mundi. Propter quod dicit Petrus prima epist. 4. a. Christo in carne passio, & uos eadem cogitatione ar. &c.

Quæst.

Occasione cuiusdam dicti in hoc c. queritur, utrum plenitudo spiritus sancti debuit dari immediate post ascensionem Christi?

Et arguitur primo quod non, immo debuit dari ante, quia plenitudo gratiæ debuit dari in temporis plenitudine, sed plenitudo spiritus in eipit a natiuitate Christi, secundum quod dicit Apostolus ad Gal. 4. a. At ubi venit plenitudo temporis misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, &c.

Item arguitur, quod adhuc plenitudo gratiæ non sit data, quia sicut filius est a patre sic spiritus sanctus ab utroque. Status autem ueteris test. correspondet patri, in quo intendebant patres generationi. Si militer status nouæ leg. correspondet filio in quo clerici intendentes sapiens, filio appropriata, habent populum regere. ergo uidetur quod futurus sit alius status, spiritus sancto correspondens. In tempore spiritus sancto correspondente debet plenitudo gratiæ dari ergo, &c.

Contra utrumque prædictorum arguitur per illud quod dicit Saluator discipulis suis in littera. Si non abiero paracletus non ueniet ad uos. Ex quo patet, quod ante ascensionem Christi non fuit data plenitudo spiritus sancti. Sequitur. Si autem abiero, mittam eum ad uos. Ex quo patet, quod spiritus sanctus cito post Christi ascensionem fuit datus.

Error Manichæorum.

Responsio. Circa hanc quæstionem errauerunt Manichæi occasione uerborum Christi, scdm quod dicit Aug. in lib. contra Faustum Christus n. in hoc c. loquens de aduentu spiritus sancti, dixit. Post. Cum autem uenerit ille spiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatem. Apostoli autem omnem ueritatem non cognouerunt, secundum quod dicit Apostolus. 1. ad Cor. 13. e. Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. Ideo dixerunt, quod promissio spiritus sancti non fuit impleta in Apostolis, sed in ipso Manichæo, qui fuit posteriori ipsis, & scdm eos cognouit plenitudinem ueritatis. Propter quod Manichæi non recipiunt litteram. Actus Apostolorum, quia ibi expresse ponitur missio plenitudinis spiritus sancti super Apostolos, ut patet Act. 2. a. sed dictum istorum Manichæorum manifeste patet falsum, quia Manichæus quem dicunt omnem ueritatem cognouisse non solummodo multa falsa, sed et absurdissima dixit ut patet in uentis eius errorem, & erroris reprobationem a doctoribus nostris 2. sententiarum, & 3. & in pluribus alijs locis, quod omitto prosequi ratione prolixitatis uitanda, & quia heresis Manichæi & eius reprobatio sunt satis nota. Propter

Confutatio.

quod

ADDITIO I.

In cap. 16. Vbi dicitur in postilla. Omnia bona & mala corporalia, minora uidentur, & minus ponderantur presentia quam futura.

Mala sunt magis terribilia ex duobus. primo ex magnitudine mali, quod timeatur. Secundo ex debilitate timoris, cum minus possit resistere. Ad utrumque autem istorum operatur, quod repentini malum causet maiorem timorem, quam malum prouisum. Ad primum. n. quia mala & bona corporalia presentia minora uidentur quam futura. Ad secundum uero, quia repentinum malum magis subtrahit remedia quibus homo

b Sed confidite. &c. * THEOPH. Omnia. n. ei subiecta sunt uoluntati eius, sicut igitur Adā uictō omnis natura eodem modo

loquutus sum uobis, ut in me pacem habeatis.

a Contra pressuras hortatur. b Quod fecerunt dato spiritu, & uicerunt, non ut prius reliquerunt solum.

In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego uici mundum.

a Vici in me & in uicis. Ego caput uictum uici, magna spes in uicibus.

uoluntati, nam si nudus homo uicisset nihil spectasset ad

ita ubi Christus uicitur, ubi uictoria nostra in Xpi gratia affecuta est. di super serpentes & scorpiones & super omnem potentiam inimicorum. Per hominem. trauit mors & per hunc uita ut imperium cont

quod dicendum, quod plenitudo spiritus sancti, secundo quod Christus promissus, fuit completa in Apostolis, qui fuerunt ipsi Christus purissimum, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis. Veritatem fuit data ista plenitudo apostolis ante ascensionem Christi. Cuius ratio est, quia ad hoc datur spiritus sanctus hominibus. ut corda eorum intendantur sursum per appetitum celestium. Appetitus autem hominis non efficaciter ad aliquid, nisi illud apprehendatur possibile, & id est possibilitas perueniendi ad celestia debuit prius hominibus declarari, quod reuerentur plenitudo spiritus sancti. Illa autem possibilitas fuit declarata Christi ascensione, sicut quod dicit Mich. 2. d. Ascendit ante eos pariter. Et ideo plenitudo spiritus sancti non debuit dari ante ascensionem Christi, propter quod dicit supra. 0. 7. f. Nondum erat spiritus sanctus datus, quia nondum fuerat Iesus glorificatus. Secundo ratio est ad hoc, quia spiritus sanctus est amor spiritualis, & id est stoli prius debuerunt disponi per aliquem spiritualem amorem. Christum antequam reciperent plenitudinem spiritus sancti. Item dispositio facta est subtractio amore carnali ad Christum, quod subtrahatur ex presentia corporali ipsius Christi cum Apostolis. Quod dem presentia subtracta est in eius ascensione, ideo, &c. Tertio ratio est ad hoc, quia Christus non dat spiritum sanctum in quantum, sed in quantum Deus, & ideo prius debuit declarari eius diuinitas per ascensionem ad patris equalitatem quam dare spiritus sancti plenitudinem. Item non debuit retardari talis plenitudo per magnitudinem, quia sicut iam dictum est, decens erat illi qui erant ut primi summi ecclesie post Christum, post ipsum in maiori plenitudine habere spiritum sanctum, quibus statim imminerebat tempus prædicandi uerbum euangelii per orbem uniuersum, tamen de plenitudine potestatis non potest dari plenitudo spiritus sancti in aifferenter in quolibet.

Ad primum dicendum, quod plenitudo gratiæ incipit a conceptione, quia eius anima ex tunc plenitudine gratiæ fuit repleta, tamen illa plenitudo non erat ex tunc ad alios deriuanda, sed post ascensionem & glorificationem Christi, ut patet per prædicta. oportet quod a principio plenitudinis temporis detur omnis plenitudo gratiæ sed secundum ordinatum proëssum dispositionis diuinitatis.

Ad secundum dicendum, quod lex noua successit ueteri, sed perfectum imperfecto, sed non est alius status expectandus perfecti in noua leg. cum noua lex ultimam perfectionem possibilem contineat & ideo non est expectanda alia lex uel alius status magis respondens spiritui sancto, quam status noua leg. Potissime, quia noua est amoris, amor autem appropriatur spiritui sancto sicut dicitur propter quod dicit Apostolus Ro. 8. a. Lex spiritus uita in uos in Iesu. Et eodem modo lex uetus non correspondet patri, sed etiam filio, in quantum fuit ibid. prænunciatus & præfiguratus. Propter quod dixit Saluator, sup. 5. g. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi de me enim ille scripsit. Illud autem quod adducebant Manichæi pro se. Cum uenerit ille spiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatem. Solummodo exponendo litteram, quia cognouerunt omnem ueritatem eorum tui decentem.

Quod autem dicit Apostolus, 1. Corint. 13. Ex parte cognoscimus. Loquitur de cognitione ueritatis respectu cognitionis ueritatis & ideo non ualeat, quia apostoli cognouerunt ea quæ decuit esse pro statu ueritatis ut dictum est.

mo se possit præparare ad repellendum futurum malum, quod non posset, cum repente ex improviso malum occurrit. Primum uero declarare Tullius, ut in postilla. Ad secundum uero magis ueretur declinare uerba Grego. unde licet eandem conclusionem non tamen eisdem modis, ut bene inspicienti patere potuit.

ADDITIO II.

In eod. cap. Vbi dicitur in postilla. Cum uenerit ille spiritus mundum.

Ad maiorem declarationem horum uerborum, scilicet cum uenerit ille spiritus arguet mundum de peccato, et de iniustitia, & iudicio, &c. &c.

mundus, qui Christum non cognouit ut supra primo c. quod in-
 telligitur de mundanis, quod in tribus impugnaverunt Christum. Primo
 eius doctrina, quæ est veritas, quam non crediderunt. Secundo
 eius vita, quæ est iustitia, quam multipliciter ex probauerunt. Tercio
 eius potentia, quam per iudicium definitiuum quantum in ipsis
 fuit implantauerunt, eum morti condemnando. Vnde de istis trib. spi-
 ritus sanctus in apostolos ueniens mundum arguit. De primo, quia per
 ueritas doctrina Christi per orbem fuit publice diuulgata & mi-
 ras confirmata. De secundo, quia per eius ascensionem seu reditum
 ad patrem testificata est iustitia eius per apostolos, prout postillator
 hoc est quod dicit, de iudicia, quia ad patrem uado. Et ne for-
 q. s. crederet q. Christus in calum ascendens iterum ad uitam mor-
 tale rediret, ideo subiungit. Et iam non uidebitis me. De tertio, s.
 de iudicio mundus arguitur, quia sicut crediderunt Christum iudican-
 do eum eius potestatem euacuare, sic per oppositum princeps huius
 mundi, i. diabolus fuit iudicatus, & eius potestas totaliter ablata re-
 spectu

spectu electorum, quod apostoli per spiritum sanctum in eis manentem
 frequenter ostenderunt, eiciendo demonia, & detegendo illusiones
 seu errores eorum, ut sapissime in eorum gestis habetur.

A D D I D I O I I I.

In eo. cap. Vbi dicitur in postil. Sed dictum istorum Mani-
 chæorum patet falsum.

Non solum Manichæus incidit in istum errorem, ut dicit Augus-
 sed fortius & periculosius Mahumetus, qui similiter fundauit erro-
 rem suum in his uerbis Christi & in alijs in quib. promittit se missu-
 rum alium paracletum, ut Io. 14. b. Ego rogabo patrem meum,
 & alium paracle. mit. vo. unde & ipse uocat se missum a Deo, ut
 patet in suo Alchorano, in quo falsiora & magis absurda continen-
 tur, ut patet eundem librum legenti, prout postil. etiam tangit, infra
 sequenti cap.

CAPVT XVII.

Hæc loquutus est. Non solum quæ in cæna, sed et quæ
 ab initio. Sed maxime quæ in cæna, hæc de causa dicit
 ut in illo pacem haberent. Hæc pax est pro qua Christia-
 nus, pro qua sacramentis imbui mur, pro qua omni-

ritas patris nec augeri, nec minui potest in se. Apud homines
 minor erat, dum in Iudæa sola notus, sed per resurrectionem
 filii ubique innotuit.

D Ps. 77. 2.

Et filius tuus clarificet te. In cognitione hominum, sicut de-
 disti, usque; ut cognoscant te, & quæ misisti. Non. n. potest co-

CAPVT XVII.

Finito sermone ad discipulos, ad patrem uerba conuertit, &
 orare cepit.

HAEC loquutus est Iesus, & subleuatis oculis in
 cælum, dixit: Pater uenit hora, & clarifica fi-
 lium tuum, ut filius tuus clarificet te. Sicut dedisti ei potesta-
 tem omnis carnis, ut ut omne quod dedisti ei, det eis vitam

Notum faciat omni carni, sicut ei secundum hominem dedisti potestatem
 carnis, id est, hominis, sic etiam dedisti ut omne quod dedisti ei, det eis
 vitam æternam

gnitione hominum
 clarificari pater, nisi
 ille cognoscatur per
 quem clarificatur, id
 est populis innotescat,
 & hæc est clarificatio
 patris, quæ non circa
 solos apostolos, sed etiam
 circa omnes credentes fit.
 Sicut dedisti, & cæ. THEOPHYLACTVS.
 Christus quæ tum ad se
 attinebat omnes ad fidem
 adducere curabat quod

* suis. E t glorificati.

no s. crudimur, p
 quæ ab initio in pignus
 accepimus, p qua in
 eum credimus & spe-
 ramus, & amore eius
 accedimus: Hæc est
 in p. s. uis cõsolatio
 & l. eratio, ut in hac
 be mur, in fine fe-
 nit regnemus: in
 c. ergo sermone
 con udit.
 Per uenit hora. Po-
 t. orare silentio,
 sed orando est e-
 uan. octor, & notã
 ratione in, quæ & præsentium & futurorum est ad-
 uenit hora. Non urgente fato, sed disponente Deo,
 ne tempore ordinauit omnia quæ fiant per tempora
 congruo.
 Clarifica filium. Humilitas in passione, claritas in resurre-
 cepit. V. h. passionis, seminãdæ humilitatis, non dif-
 loriã resurrectionis. Ut filius tuus clarificet te. Et sic cla-
 ritas

autem illi non attenderunt non docentis, sed non suscipi-
 tium crimen est. Quoniam autem audieris dedisti & acceperunt, &
 similia, intellige ea dicta esse ad auditorum captum. Sæpe enim
 cauet ne de seipso magna dicat & se attemperat infirmitati
 auditorum, & quia offendebantur magna de eo audientes,
 loquitur de his quorum capaces sunt, sicut & nos sæpe cum
 pueris loquimur & panem nominamus sicut illi.

Hæc F

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XVII.

Hæc loquutus est. Postquam confortauit discipulos suos per
 doctrinæ beneficium, hic consequenter eos consolatur per ora-
 tionis suffragium. Circa quod notandum, q. oratio est petitio decen-
 tium Deo, secundum Damascenum, libro tertio. Et ideo orare non
 Christo secundum diuinitatem, sed magis orari, quia sic est
 Deo patri. Secundum humanitatem autem in qua minor est
 uenit ei orare & pro alijs & pro se. Diuiditur ergo presens
 oratio in tres partes, quia primo Christus orat pro seipso, secundo
 pro apostolorum collegio, ibi. Manifestaui. tertio pro toto fideli po-
 Non pro eis tantum. Prima in tres, quia primo promit-
 orationem, secundo remouet quãdam dubitationem, ibi. Hæc
 æterna. tertio, subiungit ex auditionis rationem. Ego te cla-
 rifica. circa primum sciendum q. Christus non tantum orauit ad ali-
 quod petrandum, sed etiam ad dandum nobis orandi exemplum, &
 oratio sua hic describitur optimis circumstantijs disposita, primo
 præcedentim cum dicit. Hæc loquutus est Iesus, quia
 discipulorum instructionem conuertit se ad orationem, ad osten-
 dendum quod complementum boni operis est a Deo requirendum, se-
 cundo respectu presentium, cum dicitur.

mens debet in Deum eleuari, quia secundum Damascenum, oratio est
 ascensus mentis in Deum. & ideo ad hoc denotandum Saluator oran-
 do præsentialiter oculos leuauit ad cælum, tertio respectu sequentium
 imminente enim tribulatione debet homo recurrere ad Deum, & ideo
 Christus in principio suæ orationis exprimit tempus suæ passionis im-
 minentis.

Oratio.

- 3 Pater uenit hora. s. passionis meæ.
- 4 Clarifica filium tuum. In passione. n. clarificatus est a patre. Pri-
 mo per signa diuinitus ostensa, quæ sunt, solis obscuratio, terræ motus
 uel & tẽpli scissio, & huiusmodi, quib. uisis centurio qui erat gẽtilis
 dixit. Vere filius Dei erat iste. scdo, per passionem fuit clarificatus,
 in quantum per ipsum meruit corporis gloriam & exaltationem. Ter-
 tio, quia per hoc uenit in totius mundi notitiam per gentium creduli-
 tatem. Granum. n. frumenti mortuum attulit hunc multiplicem fru-
 ctum. Hanc igitur triplicem clarificationem petit hic Iesus. Verum-
 tamen quia gloria filij redundat in gloriam patris, ideo subditur.
- 5 Ut filius tuus clarificet te. Et non solum redundat in patrem, sed
 in omnibus adhaerentibus Christo per fidem, quia bonum capitis ad
 membra deriuatur, ideo subditur.
- 6 Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis. Id est, omnis hu-
 manæ naturæ.
- 7 Ut omne quod dedisti ei. Per adhaerentiam fidei.
- 8 Det eis uitam æternam. Quia per meritum Christi habemus
 introitum ad gloriam, quam amiseramus per Adam.

Ma. 27. f

Hæc

MORALITER.

Hæc loquutus est Iesus & subleuatis oculis in cælum. In hoc do-
 cuit nos ad cælum cum oramus leuare oculos, quia secundum
 Damascenum. Oratio est eleuatio mentis in Deum.

3 Pater uenit hora, clarifica filium tuum. Per hoc ostenditur
 quod per patientiam in tribulatione homo clarificatur, per pa-
 tientiam virtutem. Et Deus clarificatur, nam patiens sustinet
 ad eius honorem.

† Hæc

A *Hæc est autem. Ordo, Vt cognoscant te, & quem misisti, i. Christum cum spiritu, qui est amborum esse vnū & solum verum Deū. Si ergo eo modo te clarificat filius sicut dedisti ei p̄tatem oīs creaturæ, & sic dedisti vt omne quod dedisti ei, det ei vitam æternam. Et hæc est vita æterna, vt cognoscant te. Sic te ergo filius clarificat, vt oīs. quos dedisti ei, te cognitū a*

B *faciat. b Vt cognoscant te. c Quod hic est ex parte, in futuro erit plene. Qui ergo proficit in cognitione magis viuere tendit. Quādo autem erit plena cognitio, erit sine fine laudatio. Et hæc est illa clarificatio, sed prius hic clarificatur, dum innotescit fidelib. vnde Ego te clarificauit super terram.*

C *Ego te clarificauit super terram. * THEOPHY. Disce hoc loco quomodo clarificet & pater filium, & filius patrem. Ego, inquit, glorificauit super terram. merito addidit, super terram: in cælis enim glorificatus erat, & ab angelis adorabatur. Terra autem ignorabat eum: Igitur quia filius annunciauit eum omnibus, ideo dicit, glorificauit te super terram. Omnia notitia Dei disseminata, & perfecto opere quod dedisti mihi, hoc enim opus est incarnationis vnigeniti sanctificare naturā nostram, & prosternere rectorem mundi, qui se prius Deū faciebat, & inserere creaturæ notitiam Dei. Quō autē consummauit hoc cum nondum inceperit? Quotquot dicere vult, qui venerant ad me perfecti, vel quia fecit quod maximum omnium, & radicem bonorum omnium nobis substravit dē mone victo, & se obiecto voracissime bestie mortis. Radicem hanc necessario secuturi erant & fructus diuinæ notitiæ, propter hoc dicit, perfecti opus.*

Vita æterna in quo consistit.

*** 1** *Hæc est autem. Hic remouet quandam dubitationem. possent. n. aliqui credere, q̄ ista vita æterna per eum fidelibus danda consisteret in carnalibus bonis, sicut dicunt Saraceni, qui expectant in alia vita in voluptatibus carnalibus, & diuitiis & consimilib. premiari secundum quod dicitur in Alchorano Mahumeti, quæ tamen vita secundū Philosophum dicitur vita pecudum i. Ethic. Propter quod ipse Aui-cenna hoc considerans dixit, q̄ propheta quem vocant Mahometum, promittit eis talem felicitatem in premium, quam multi sapientes nō attenderunt. Similiter Iudæi resurrectionē futuram expectant ad vitam carnalem. Et ideo felicitatē vitæ futuræ credunt consistere in bonorum temporalium plenitudine, & pacis tranquillitate. Hoc autem remouet Saluator d. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te. Vita. n. æterna siue beatitudo consistit essentialiter in aspectu clario ipsius diuinitatis, prout tamen habet adiunctam fruitionē, quæ est completina felicitatis, ex consequenti uero consistit in aspectu humanitatis Christi, quæ est instrumentū nos introducens ab beatitudinem principalem. Beatitudo autē hominis consistit in coniunctione ad ultimum & optimum, & ideo non possunt consistere in coniunctione ad aliquod bonum temporale vel corporale, vt dicunt Rudes Saraceni & Iudæi, sed in adeptione ipsius primi & summi boni per apertā visionem ad fruitionem.*

Considerandum etiam, quod cum dicit filius loquens ad patrem: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum. Per hoc. n. non habetur, q̄ solus pater sit Deus, & filius sit creatura, vt dicebat Arrius, quia hæc dictio exclusiua solus, non determinat ly. te, vt sit sensus, q̄ solus pater sit Deus, sed determinat ly. Deū. Et est sensus, q̄ illa est sola deitas vera q̄ est in patre, & sic ab ea nō excludit filius, sed magis includitur, quia vna est deitas in utroq; sed excluditur, vera deitas ab his, q̄ à gentibus colebantur, s. Ioue, Saturno, & consimilibus. Dato etiam quod hæc dictio solus determinet ly. te. Et sit sensus, q̄ solus pater sit Deus, non tamen per hoc excludi-

MORALITER.

1 *Hæc est autem vita æterna. Per hoc excluduntur errores omnium in aliquo bono creato beatitudinem obiectiuam ponentium.*
3 *Opus consummaui, quod dedisti mihi, Hoc legant & retineant*

d Opus consummaui. i. ac si aperte futurum diceret, claribo, gentib. prædicando. Opus consummabo, quia iam prædestinatione, & pro iā facto est habendū, quod certum est futurum. Hanc prædestinationē in sua clarificatione manifestius aperit, dicens: Quā habui apud te priusq̄ natus es, i. sicut

æternam. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Ego te clarificaui super terram, opus consummaui, quod dedisti mihi, vt faciam. Et nunc clarifica me tu pater apud te metipsum claritate, quam habui priusquam mundus fieret apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus,

a Ad dexteram tuam collocando. b Ab initio sic præordinatum est, ut Deus sic hominem illum excitare. c Vt te clarificem. d Non quod iam sit perfecta manifestatio sine prouerbis, si quod certum est futura. e Non quo dicitis Deus, quod erat notum in Iudæis, sed quo dicitis pater meus, quod sine filio non potestur. f Apostolis, & ceteris omnibus gentibus.

propheta ait: Qui fecit, quæ futura sunt. Quamuis ergo vultur hic dicere, quod prior patrem glorificauerit, & pater esset clarificandus, dicendo. Et nunc clarifica me apud te metipsum, tamen de futuro est vtumque, & eo vt supra. Pater clarifica filium tuum, vt si. te. cla. Eadem. n. sententia, nisi quia hic dicitur est clarificationis modus, erat tacitus, quomodo pater clarificetur & filius clarificetur super terram, pater filium apud te ipsum. f Homini. Possunt hæc oīa dici de oīs fidelibus futuris hæc clarificatio qua clarificatus filius clarificat patrem terram, s̄m q̄ est præteritum pro futuro. Sed creditur de his diebus, qui tunc erant discipuli, cum post die essent cū eis ser. e. in no. t. & nullus perit, nisi filius Iudæi, i. Iudas, qui de re. perit. Vbi addit. Nunc ad te uenit, quo ostendit corporalē sententia se fuisse cū eis, qui in fisione ab illis abiit. De ceteris post addit. Non pro his rogo, sed pro his, qui credituri sunt per verbum eorum.

Opus

NICOLAUS DE LYRA.

cluditur filius à deitate, sed magis includitur, quia secundū Theophrastum, solus est idem quod non cum alio, & ideo tūc modo excluditur q̄ alienitatem dicit: Filius autem non est alius à patre in deitate, sed tantum in persona, & ideo quando hæc dictio solus additur personæ respectu termini essentialis, sicut est proposito, non excludit aliam personam, sed magis includit. Et hoc patet per authoritatem uator. Matth. 1. d. vbi dicit. Nemo nouit filium nisi pater, qui patrem quis nouit nisi filius. Si enim hæc dictio nisi vni personæ respectu termini essentialis excluderet aliam, sequeretur pater non cognosceret se, sed tantum filius, nec filius cognosceret sed tantum pater, quod est absurdum dicere.

2 *Ego te clarificaui. Hic subdit rationem, quare sua oratio exaudiri, videlicet, quia fuit perfecte obediens Deo patri cum iudicando, & veritatem fidei inter homines docendo, & hoc est, Ego te clarificaui super terram. Et non solum est ex audis propter prædicta, sed etiam quia ad consummationem mysterij incarnationis mortem constanter sustinebat, ideo subditur.*

3 *Opus consummaui quod dedisti mihi, vt faciam. consummaui, quia iam eius passio incipiebat, quæ perfecta dixit, consummatum est, vt habetur infra 19. f.*

4 *Et tūc clarifica me pater apud te metipsum claritate. Id est, illius gloriæ quam habeo æternaliter tecum secundum naturam, fac participem naturam mortalem quam assumpsi propter hominum salutem.*

5 *Manifestaui nomen tuum hominibus. Hic consequenter rat pro collegio apostolorum. Et diuiditur in duas, quia primo dicitur, q̄ debet pro eis deprecari, secundo, format suam orationem, ibi: Pater sancte. Circa primū ponit quatuor rationes, dum, q̄ debeat pro apostolis deprecari. Prima accipitur ex p̄tate, quia erat eorum magister, & ipsi eius discipuli. Bonus autem magister debet zelare pro discipulis suis, & eos diligere, & hoc dicitur: Manifestaui nomen tuum hominibus, &c., soli fuerunt spiritaliter coniuncti ipsi Christo.*

instabiles, qui bona frequenter inchoant, sed non perueniunt ad finem. Huius causa residuum est oratio Christi pro suis discipulis, & futuris. Et in hoc Christus dedit exemplum ecclesiæ & curatis, vt pro suis subditis deuote orarent. Nec moralitas alia mihi nunc occurrit super.

dedisti mihi de mundo, erant. THEOPHYL. Duo hæc dice
 oluit & quod non sit aduersarius Deo patri, & quod vo
 as eius sit credere illos, propterea dicit. Quos dedisti mihi
 ant, vtraque. n. ostenduntur per hoc, quod dicit: credidi.
 non. n. rapuit eos, sed tu cõprobasti, vt illos mihi lucra
 & ita nõ aduersa
 es mihi, sed cõ
 hã habes, & cha
 ritatem o pater.
 mi erant. Avg. Pa
 trerãt hi sicut oia,
 sine filio omnia
 te cum illo.
 lolet ei aquo est
 here, quidquid
 t. Mihi eos dedi
 cundum homi
 qui nõ semper
 sed accepisse
 licit. Habuit ali
 quod Dei filius,
 quod nondum ha
 idem homo fi
 lii quia nondum
 er. homo.
 gnouerunt. Ne pu
 rat ut cognitio iam
 ac per speciem ad
 cre. crediderunt ve
 re, õ eo modo quo
 cu. dixit. Modo cre
 dit, venit hora vt
 dilgamini. Sed nec
 aane tales erant, sed prænunciat quales sint futuri accep
 ro. inu, sine quo nec seruauerunt sermonẽ quẽ dixerat.
 pro eis rogo. Prima oratio fuit. Clarifica si. ut si. cl. te. &
 de s exequutus est & conclusit in fide credentium. Iam
 rogat ut pater seruet eos quos ipse corpore reliquit.
 mea omnia. Non. n. quia filio dedit pater amisit cum fi
 liu. dhuc addat, mea omnia tua & tua mea sunt. Vnigeni
 ti sunt omnia quæ patris, per hoc q etiam Deus est ip
 se, am de patre natus patri est æqualis.
 tua mea sunt. Sancti de quibus h. d. non possunt esse nisi
 eu. i quo creati & sanctificati sunt, i. patris & filii, & p hoc
 õ. u. ipso. um sunt, necesse est, vt sint eius cuius & ipsi
 iur quod supra dixit de spiritu. Omnia quæ habet pater meus.
 i. p. p. terea dixi, de meo accipiet, de his dixit quæ ad ipsam
 p. nent patris deitatem, in quibus illi est æqualis, oia quæ
 habet

quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, & mihi eos dedisti, &
 sermonem tuum seruauerunt. Nunc cognouerunt, quia om
 ma quæ dedisti mihi abs te sunt. Quia verba quæ dedisti
 mihi, dedi eis. Et ipsi acceperunt, & cognouerunt vere, quia a
 te exiui, & crediderunt, quia tu me misisti. Ego pro eis rogo,
 non pro mundo, sed pro his, quos dedisti mihi, quia tui sunt:
 Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & clarificatus sum in
 eis. Et iam nõ sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad
 te venio. Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti
 mihi, vt sint vnum, sicut & nos. Cum essem cū eis seruabam

habet habendo, non possidendo, neq; n. spiritus de creatu
 ra accipiet, quæ subdita est patri & filio, sed de patre de quo
 procedit spiritus, de quo natus est filius.
 g Et clarificatus. Supra petebat de futuro, clarifica me apud
 te metipsum, hic factam dicit & in eis. Sed & hæc futura cū
 eis innotescet, & per
 eos omnib. credenti
 bus quod ad dexte
 ram patris sit glori
 ficatus.
 h Et iam non sum in
 mundo. THEO. QU.
 re continuo dicit.
 Nam iam non sum in
 mundo. quando erat
 cum eis in mundo?
 videntur esse absur
 da, si quis hæc expo
 nat non examinata. E
 Alio item loco pro
 misit eis. ero uobiscum
 & uidebitis me, nunc
 autẽ alia videtur di
 cere. Potest igitur ve
 re dici. Nam quia ve
 risimile erat tristari
 eos utpote qui relin
 quebantur adiutore
 destituti, ostendit qd
 patri eos commen
 det, & illũ custodem
 20 eis præficiat, quia a
 21 te vocor ego, serua
 ui ipse illos in nomine tuo, hoc est per tuum adiutorium,
 & virtutem quam dedisti mihi.
 i Serua eos. Vt sint vnum in natura sua, sicut & nos in no
 stra sumus unum, & ideo non ait, ut sint unum nobiscum,
 aut vt simus unũ ipsi & nos sicut nos unũ sumus, quia non
 sunt eiusdem naturæ cum Deo, sicut filius, secũdum quod
 Deus unum est cum patre.
 k Cum essem. Non debemus intelligere, qd p̄ & filius alterna
 tim seruent quasi alter post alterum, Simul. n. seruant p̄
 & filius & spiritu sanctus, qui est vnus Deus. Sed scriptura
 nos non leuat, nisi ad nos descendat. Cum ita loquitur in
 telligamus distinguere personas, non separare naturã. Gau
 dium, quod supra expressit, vt sint vnum sicut & nos, hæc
 est pax illa & beatitudo in futuro sæculo, propter quã om
 nia fiunt, propter quam se esse loquutum dicit in mundo.
 Quos.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21

- a Infituendos. Homini.
- b De quoniam non sum.
- c Præsentia.
- d Ad docendum.
- a In fide permanerant.
- b i cognouerunt, quia a te sum. Simul. n. pater dedit omnia, cum genuit, qui haberet omnia.
- Per hoc cognouerunt, quia acceperunt.
- Intus. Intellexerunt & tenuerunt.
- a Similiter uere. Quod est idem quod a te exiui.
- a i. deditis mundo. b Per quod iam non sunt de mundo, pro quo non rogo.
- a Tantum. b Quia cito futurum. c Et si prius fui. d Corporal præsentia.
- Quia tardius exiui. e Expõit quomodo dixit, non sum in mundo, sciens aliquos tantum mouendos.
- a Vt homo rogat patrem pro discipulis. Pater iam prope est ascensio, & ideo commendo tibi corporal. ter quos relinquo. Sed non sine me spiritali potentia.
- a Modo serua in tuo nomine, in quo eos seruabam. b Corporaliter. c Ego filius homo.

NICOLAUS DE LYRA.

erant. Secundum æternam prædestinationem.
 mihi eos dedisti. Vocando temporaliter ad fidem & aposto
 licam dignitatem.
 mundo. Quia ante uocationem suam apostoli erant mundia
 lites uidentes, sicut & ceteri homines. Secunda ratio accipit ex par
 te a.olorum, qui fuerunt ser. ui obedientes, & hoc est quod dicitur.
 sermonem tuum seruauerunt. Cor. ue scilicet & opere.
 nec cognouerunt, quia omnia quæ dedisti mihi abs te
 sunt, a e procedentia.
 Quia verba, quæ dedi. Quia à plenitudine scientiæ Christi fa
 ctæ redundantia in apostolis.
 Epsi acceperunt. Doctrinam Christi recipiendo.
 Cognouerunt uere, & c. Hoc. n. cognouerunt per doctrinam
 Christi & per miracula, uerum tamen, quia talis cognitio est fidei,
 subdit. Et crediderunt, quia tu me. Tertia uero ratio accipi
 tur ex parte custodiæ Christi, cui apostoli erant specialiter commissi,
 & hoc est, quod dicitur.
 Ego pro eis rogo. Hoc dicit, quia efficacia suæ orationis tantũ
 tendit ad electos. Quamuis. n. sit efficax pro omnibus, ta
 men illi ponunt sibi impedimentum ne sint participes ipsius, ideo
 subdit.
 pro his, quos dedisti mihi. Quo ad efficaciam.
 qui tui sunt. Secundum æternam prædestinationem.
 mea omnia tua sunt, & tua mea sunt. Quia propter inse
 parabilem vnionem humanitatis & diuinitatis in Christo sit idioma
 vnũ communicatio, attribuendo ea, quæ sunt hominis Christi Deo, et
 e con. r. s. cut enim demonstrato Christo, hæc propositio est uera.
 Ite b. n. creati, si uas, uia h. d. qd osiũo est uera: Deus mortuus est,
 quia

quia propter unitatem suppositi omnia, quæ sunt Dei, communica
 tur homini, & econuerso modo prædicto.
 13 Et clarificatus sum in eis. H. d. quia apostoli gloriam eius iam
 parim cognoscebant, & de propinquo plus cognoscituri erant. Quar
 ta ratio accipitur ex necessitate imminente apostolis, quia Christus
 cito recessurus erat ab eis, cuius corporal præsentia erant delectati
 & confortati, & ideo pro tunc indigebant specialiter Deo patri per
 orationem Christi recommendari, & hoc est quod dicitur.
 14 Et iam non sum in mundo. Id est, sum in propinquo recessu
 ab eis.
 15 Et hi in mundo sunt. Remanentes in tribulationibus mun
 danis.
 16 Et ego ad te venio. Q. d. Propter hoc pro eis oro.
 17 Pater sancte serua eos in nomine tuo. Positis rationibus
 quibus debet pro eis orare, hic consequenter format suam orationem:
 q diuiditur in duas, quia primo orat eis conseruatiõem à malo, secun
 do, perfectiõem in bono, ibi, Sanctifica eos. Dicit ergo primosic:
 Pater sancte serua eos in nomine tuo, id est, in fide & confessio
 ne nominis tui.
 18 Quos dedisti mihi. Per specialem amicitiam eos mihi coniun
 gendo.
 19 Vt sint vnum, sicut & nos. Id est, vt sint vniti per chari. atẽ
 sicut nos sumus vnum per naturam: Ita quod ly sicut non importet
 æqualitatem, sed quandam imitationem longinquam. Et allegat eõse
 quenter apostolorum necessitatem respic. tu huius conseruationis diu
 nã, dicens.
 20 Cum essem cum eis. Præsentia corporali.
 21 Seruabam eos in nomine meo, & c. custodiui. Id est, firmi
 ter & secure.

* Nemo

A Quos dedisti mihi custodiui, &c. * THEOPHY. Quomodo o
Domine nullum perdidisti, cum & Iudas perierit multi-
que alii retrocesserunt. Quantum ad me attinet inquit nul-
lum perdidisti, quum in me fuit nullum amisi, sed serua eos,
hoc est oib. modis custodiui, quod aut a seipsis resilierint
hoc nihil ad me. Qd

autem dicit, *ut scrip-
tura impleatur*, hoc est
omnia quae de filio
perditionis praedicat.
Etenim & in Psal-
mis variis de ipso di-
ctum est, & in alii pro-
phetarum libris.

† Supra
35.6.

B

b Sanctifica. Sicut ex
gratia tua incepta est
sanctificatio, per qua
iam non sunt de mu-
do, eadem gratia fac
sanctiores, vt perse-
nerent in veritate cu-
ius umbra fuerunt ve-
teres sanctificationes
i. in me qui sum veri-
tas, quod subdendo
aperit: *Sermo tuus ve-
ritas*. Graece *λογος* La-
tine verbum vel ser-
mo, qui est vnigeni-
tus patris.

* 102.

Sup. 14.3

Sup. 1.2.

c Et pro eis ego sum. i.
vt pro eis profit ego
me hominem san-
ctifico in me verbo,
quod est ab initio in
carnationis suae quando
verbum factum est caro.
Ita autem
illis prodest, quia & ipsos
qui sunt ego, quia caput &
corpus sunt vnus Christus,
sanctifico in me ipso, vnde
addit, *vt sint & ipsi*, sicut ego:
sanctificati in ve. & in me.

* THEOPHYL. Sanctificatio est rectorum dogmatu ob-
seruatio, quod aut de dogmatis dicat manifestum, interpre-
tatur. n. *sermo tuus veritas est*. nullum in eo mendacium atque

ita si vt illos feceris seruare sermonem tuum, & custodi-
amalo in veritate sanctificabantur. Manifestum autem & a
quiddam. Sanctifica eos in veritate tua, hoc est separa-
in verbu & praedicationem, & fac eos sacrificium, quo
ritati tuae ministrare huic suam vitam consecrent.

Sed non sine te spirituali custodia.

cos in nomine tuo. Quos dedisti mihi ego custodiui, & ne-
mo ex eis periit, nisi filius perditionis, vt scriptura impleatur

a Ierasta oedientis.

a Quae hic de illo proph. taut.

b Electis filiis per quos praedictio impleatur.

c Quae adhuc corpore in mundo.

Nunc autem ad te venio, & haec loquor in mundo vt habeat
gaudium meum impletum in semetipsis: Ego dedi eis ser-
monem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt

a Id est, a me eis collatum.

b Autem.

a Hoc ab eis reliquit eis, & est causa odii.

b Hoc de sequentis passionib. dicit.

c Cur.

d Me liberante eos notus de sermo.

a Renati ex spiritu.

a De quo nati

b Natus de spiritu

Orat suis contra

odia mundi.

Et si mundus odit tamen.

de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo vt tol-
las eos de mundo, sed vt serues eos a malo. De mundo non
sunt, sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in verita-

a Vbi adhuc necessarii sunt, & si non sunt de eo.

a Ideo. Sic seruabantur ab illo malo quod orabat.

te: sermo tuus veritas est. Sicut tu me misisti in mundum, ita
& ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico me-
ipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis au-

a Quia in carne non peccati.

a Vnde apostoli dicuntur.

b Liberatos a labe peccati.

a Vt seruentur a malo ut sanctificentur.

Pro illis quorum fides iam incepta resur-
rectione & ascensione confirmabitur.

tem rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per ver-
bum eorum in me, vt omnes vnus sint, sicut tu pater in me,

a Quid rogas.

b Quod supra de solis apostolis hoc de omnibus simul.

In fide, in charitate, in pace. quia in unum regnum sunt futuri, de quo postea supponet.

g *vt omnes sint*. Non ait, omnes vnus sumus
vt illi omnes vnus sint, sicut tu pater in me & ego
subaudi vnus sumus. Ita & pater in filio & filius in
vt vnus sint, quia vnus substantiae. Nos vero post
esse in patre & filio & spiritu sancto. Vel pater & filius
ritus sanctus in nobis esse possunt, vnus tñ cu Deo
possumus, quia non vnus substantiae. Deus vero in nobis
vt in templo, nos in illo vt creatura in creatore.

11 In veritate. Scilicet fidei Catholicae.
12 Sermo tuus veritas est. Id est, doctrina mea qua dedi-
etiam tua est sicut supra dictum est c. 7. Ista autem confirmatio
stolorum facta est a Deo patre, quando in die Pentecostes missi
ritum sanctum. Et necessitas huius confirmationis subditur.
13 Sicut tu me misisti in mundum. Ad veritatem salu-
nae dicendam.
14 Et ego misi eos in mundum. Ad hanc doctrinam
dicandum. Et notandum quod dicit, *misi*. id est, *mittam*, loquendo
ro per modum praeteriti propter certitudinem euentus futuri
apostoli non sunt missi ad praedicandum per mundum, nisi per
ptionem spiritus sancti, licet ante fuissent missi ad praedicandi-
uitatibus Iudae Iudaeis tantum.
15 Et pro eis ego sanctificabo me ipsum. Id est, sacrificium
carne offero tibi acceptum.
16 Vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Sicut n. verus
tum per sanguinis effusionem confirmatum est, sic confirma-
testamenti facta est per effusionem sanguinis Christi, vt ostendit
stolus ad Heb. nono.
17 Non pro eis autem rogo tantum. Hic consequenter
orat pro toto fidei populo. Et diuiditur in duas, quia primo
eis consequentem gratiae, & secundo gloriae, ibi: Pater qui
sistimmi. Dicit ergo primo sic: Non pro eis autem ro-
tum, &c. Vt omnes vnus sint, in vnitate charitatis, in qua
consistit perfectio Christianae religionis, quia per hoc membra
sua coniunguntur ad inuicem & capiti homini Christo, &
ipsi Deo, qui adhaeret Deo vnus spiritus est, ut dicitur 1. Cor.
sic per consequens primum principium quod est Deus, con-
homini, qui est quodammodo omnis creatura.
18 Sicut tu pater, &c. vnus sint. Non est ibi unitas aequi-
sed cuiusdam imitationis, quia Christi hois & Dei est unitas
lis, aliorum autem hominum a Deo, est tantum vnitas chari-

NICOLAUS DE LYRA

- 1 Nemo ex eis periit, &c. Hoc dicit, quia sua perditio non fuit ex defectu custodiae Christi, sed ex malitia sua, sicut dicitur aliquis filius mortis, eo quod facit aliquid dignum morte.
- 2 Vt scriptura im. Ly vt. hic tenetur consequentive, quia per proditionem Iudae sequuta est impletio scripturae, quae de hoc loquitur Ps. 40. & 108. vt supra allegatum est 13. c.
- 3 Nunc autem ad te venio. Per mortem meam.
- 4 Et haec loquor in mun. Hoc dixit propter hoc quod ex diffis eius aliqui possent credere, quod non haberet potestatem custodiendi eos in absentia sicut in praesentia, ideo hoc remouet di. Et haec lo. in mu. scilicet existens in praesentia corporali, ac si diceret: Sic loquor non propter defectum virtutis, sed ad ostendendum veritatem humanae naturae compatiens eis, ideo subditur.
- 5 Vt ha. gau. me. imp. in sem. Gaudium. n. Christi de vnione humanitatis ad diuinitatem, per quam illa humanitas habet gratiae & gloriae plenitudinem, vt supra dictum est c. 1. Ad hoc autem erat intentio Christi orantis, vt apostoli venirent ad gloriam verae fruitionis, in qua aperte viderent vnionem in ipso deitatis et humanitatis. Alia autem ratio quare apostoli indigebant a Deo specialiter conseruari, est, quia erant Iudaeis odiosi propter doctrinam Christi, & hoc allegat Saluator di.
- 6 Ego dedi eis sermonem tuum. Custodiendum & praedicandum.
- 7 Et mundus eos odio, &c. Quantum ad affectionem, licet sint de mundo quantum ad corporalem praesentiam.
- 8 Non rogo, vt tol. &c. Quia non expedit fidelium saluti, donec fides sit publicata per totum mundum
- 9 Sed vt serues eos a malo. Dando eis constantiam in tribulationibus imminentibus de proximo.
- 10 Sanctifica eos. Hic consequenter orat apostolis perfectionem in bono di. Sanctifica eos. Id est, confirma. Sanctum enim vno modo significat idem quod firmum.

11 In veritate. Scilicet fidei Catholicae.
12 Sermo tuus veritas est. Id est, doctrina mea qua dedi-
etiam tua est sicut supra dictum est c. 7. Ista autem confirmatio
stolorum facta est a Deo patre, quando in die Pentecostes missi
ritum sanctum. Et necessitas huius confirmationis subditur.
13 Sicut tu me misisti in mundum. Ad veritatem salu-
nae dicendam.
14 Et ego misi eos in mundum. Ad hanc doctrinam
dicandum. Et notandum quod dicit, *misi*. id est, *mittam*, loquendo
ro per modum praeteriti propter certitudinem euentus futuri
apostoli non sunt missi ad praedicandum per mundum, nisi per
ptionem spiritus sancti, licet ante fuissent missi ad praedicandi-
uitatibus Iudae Iudaeis tantum.
15 Et pro eis ego sanctificabo me ipsum. Id est, sacrificium
carne offero tibi acceptum.
16 Vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Sicut n. verus
tum per sanguinis effusionem confirmatum est, sic confirma-
testamenti facta est per effusionem sanguinis Christi, vt ostendit
stolus ad Heb. nono.
17 Non pro eis autem rogo tantum. Hic consequenter
orat pro toto fidei populo. Et diuiditur in duas, quia primo
eis consequentem gratiae, & secundo gloriae, ibi: Pater qui
sistimmi. Dicit ergo primo sic: Non pro eis autem ro-
tum, &c. Vt omnes vnus sint, in vnitate charitatis, in qua
consistit perfectio Christianae religionis, quia per hoc membra
sua coniunguntur ad inuicem & capiti homini Christo, &
ipsi Deo, qui adhaeret Deo vnus spiritus est, ut dicitur 1. Cor.
sic per consequens primum principium quod est Deus, con-
homini, qui est quodammodo omnis creatura.
18 Sicut tu pater, &c. vnus sint. Non est ibi unitas aequi-
sed cuiusdam imitationis, quia Christi hois & Dei est unitas
lis, aliorum autem hominum a Deo, est tantum vnitas chari-

quos non peccasse eo quod illis se crederet & manifestat, ppter hæc ostendit eis hoc miraculum q̄ sufficiebat ad pellendos eos. Vbi aut in maliria sua permanferunt ec̄ miraculum, tunc se manibuseorum permisit, & vnde quomodo vsq; ad vltimum horam dilectionem erga p̄xim. non reliquit.

iustus est nō portare peram neq; duas tunicas, gladium haberet? Dixit q̄ portauerit illum in vsū agni paschalis, ec̄ post coenam. Vel q̄ timens insidias olim in hoc p̄parauerit. Quod si dubitas quō cum iustus fuerit non percutere illis vt homicidis restiterit? Audi quomodo non semetipsum, sed magistrum vltus sit maxime, de inde quod nondum perfecti tunc erant.

Ut bene eum cognoscant ne errent in captione.

Iterum ergo interrogauit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Iesum Nazarenum. Respondit Iesus: Dixi vobis, quia ego sum: Si ergo me quæritis, finite hos abire. Ut impleretur sermo, quem dixit, quia quos dedisti mihi, non perdididi ex eis quemquam. † Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum, & percussit pontificis seruum, & abscidit eius auriculam dextram. Erat autem seruo nomen Malchus. Dixit ergo Iesus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem quem dedit mihi pater nō vis vt bibam illum? † Cohors † autem & tribunus & ministri Iudæorum comprehenderūt Iesum & ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primum. Erāt enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20

A **G** **V** **S** **T** **I** **N** **V** **S**. **F** **A** **C** **I** **T** **Q** **U** **O** **D** **I** **U** **B** **E** **T** **S** **I** **N** **T** **E** **Q** **U** **O** **S** **A** **B** **I** **R** **E** **Q** **U** **O** **S** **N** **O** **V** **U** **L** **T** **P** **E** **R** **I** **R** **E** **N** **O** **N** **P** **O** **S** **T** **S** **I** **N** **T** **M** **O** **R** **I** **T** **U** **R** **E** **D** **I** **C** **E** **D** **E** **B** **A** **T**, **Q** **U** **O** **M** **O** **D** **O** **N** **O** **P** **E** **R** **E** **R** **E** **N** **T**.
P **E** **R** **C** **U** **S** **S** **I** **T**. **S** **E** **R** **V** **O** **S** **I** **G** **N** **I** **F** **I** **C** **A** **T** **P** **O** **P** **U** **L** **U** **M**.
S **E** **R** **V** **O** **S** **A** **U** **R** **I** **S** **P** **R** **O** **D** **O** **M** **I** **N** **O** **A** **M** **P** **U** **T** **A** **T** **A** **M** **D** **O** **M** **I** **N** **O** **S** **A** **N** **I** **M** **A** **N** **I** **A** **U** **D** **I** **T** **U** **M** **A** **M** **P** **U** **T** **U** **M**, **A** **V** **E** **T** **V** **E** **T** **U** **S** **T** **A** **T** **E** **R** **E** **P** **U** **A** **T** **U** **M**, **V** **T** **S** **E** **R** **V** **O** **S** **I** **B** **E** **R** **I** **N** **O** **V** **I** **T** **A** **T** **E** **L** **I** **T** **U** **S**, **N** **O** **I** **N** **V** **E** **T** **L** **I** **T** **E** **R** **E**. **V** **N** **D** **E** **D** **I** **C** **I** **T** **U** **R** **M** **A** **L** **C** **H** **U** **S**, **I** **D** **E** **S** **T** **E** **G** **N** **A** **T** **U** **R** **C** **U** **M** **C** **H** **R** **I** **S** **T** **O**. **Q** **U** **O** **D** **S** **I** **G** **N** **I** **F** **I** **C** **A** **T** **U** **Q** **U** **A** **N** **O** **N** **C** **O** **G** **I** **T** **A** **V** **I** **T** **P** **E** **T** **R** **U** **S**, **S** **E** **D** **M** **A** **G** **I** **S** **T** **R** **A** **D** **E** **F** **E** **N** **D** **E** **R** **E** **V** **O** **L** **V** **I** **T**, **D** **O** **M** **I** **N** **S** **I** **M** **P** **R** **O** **B** **A** **T** **U** **R** **F** **A** **C** **T** **U** **M**, **&** **M** **O** **N** **E** **T** **E** **U** **M** **A** **D** **A** **T** **E** **N** **T** **I** **A** **M**. **I** **L** **L** **U** **D** **T** **A** **M** **E** **M** **Y** **S** **T** **I** **C** **E** **&** **F** **I** **E** **R** **I** **D** **E** **B** **U** **I** **T** **&** **S** **C** **R** **I** **B** **I**.
T **H** **E** **O** **P** **H** **Y** **L** **A** **C** **T** **V** **S**. **Q** **U** **O** **D** **S** **I** **Q** **U** **E** **R** **A** **S** **Q** **U** **O** **M** **O** **D** **O** **I** **S** **Q** **U** **I** **I** **N** **S** **I** **L** **L** **U** **S**

NICOLAUS DE LYRA.

ille poterat ab eis euadere. Omnia. n. ista facta sunt ex diuina ordinatione, vt declararet virtus diuinitatis eius per prædicta sicut fragilitas humanitatis per captione eius sequentem & passionem.
Iterum ergo inter eos quæ quæriti. Hoc fuit factum interual prima interrogatione: quia quamdiu iacuerunt prostrati, non potuit se de loco: vt magis declararetur sua voluntaria captio.
Illi aut dixerunt Iesum Nazarenū. Non. n. cognoscere poterant eum, nec capere donec ipse vellet, propter hoc subditur.
Dixi vobis quia ego sum. Et tunc habuerunt ipsius notitiam & capiendi eum licentiam, propter quod subditur.
Si ergo me quæritis finite hos abire. Quasi dicat sic do vobis: si me capiendi, vt semē meis discipulis nō faciatis aliqd mali.
Ut impleretur ser. quem di. scilicet ea, præcedenti.
Quia quos dedi mi. & c. Istud enim verbum dixerat Iesus nō de salute spirituali suorum discipulorū, sed de salute corporum eorum, quod patet ex hoc, q̄ inde excepit Iudam qui perditus est spiritualiter & corporaliter, quia ex desperatione se suspendit: ideo euāgelista applicans verbum prædictum ad perditionē cordis Iudæ, non discedit ab intentione literæ.
Simon ergo. Hic ostenditur promptitudo Christi ad patiendū ex se, quod defensionē prohibuit & hoc est quod dicitur. Simon enim Petrus habens gl. edu. eū. Dicunt hic aliqui, quod discipuli habuerunt gl. d. de præcepto domini, secundum quod habetur Luc. 22. vbi dicitur sic. Et qui non habet, vendat tunicā suā, & emat gladium. Sed nō est verisimile, quia ibidē dicitur, quod apostoli respondērunt: Ecce duo gladij hic. Et Christus dixit Iudæ. Ex quo patet, quod ante illos gladios habebant: Dicendū igitur quod apostoli fuerunt piscatores: In piscatione aut oportet aliquando retia cū paxillis affigere, & cū perticis nauiculas dirigere & sic in talibus & consimilibus vsus magnorū cultellorum est necessarius. Et probabile est, quod aliqui de apostolis illos cultellos sibi inuenerant ad scindendum cibaria, vnde et cū illis carnes agni paschalis cōsciderāt. Petrus autem vnū ex illis retinuerat, apud se quia erat magis promptus ad defensionē sui magistrī quem alij.

spiritus, qui in Dei scribitur armatura.
Cohors au. Mos erat Iudæis, vt quem morte dignum iudicarent, vinctum præsidī traderent.
Et adduxerunt eum. Erant eo tpe duo sacerdotum principes (vt Lucas ait)

8 Et percussit pontificis seruum. Qui magis de prope se ingerebat ad Christum capiendum.
9 Et abscidit auri. eius dex. Credidit enim eum magis ledere, sed diuina ordinatione ictus declinavit.
10 Erat aut nomen seruo Malchus. Hoc addit euāgelista ad ostendendum certitudinem rei gestæ exprimendo propria nomina.
11 Dixit ergo Iesus Petro mitte gladium tu. in vagi. Q. d. noli vti ad defensionem meam. Et subditur causa.
12 Calicē quē dedit mihi pater, non vis vt bibam illū. Q. d. passionem quam ordinavit pater celestis ad salutem humani generis debeo patienter tolerare, & ideo non est locus defensionis & resistētie, sed magis potentia.
13 Cohors quoque. Hic ostenditur qualiter Christus à ministris comprehensus pontificibus præsentatur. Et diuiditur in duas: quia primo describitur ipsius præsentatio Annæ, secundo Caiphæ, ibi. Et misit eum Annas. Prima in duas: quia primo ponitur Christi præsentatio, secundo eius examinatio, ibi: Pontifex ergo. Prima adhuc in duas: quia primo describitur prædicta præsentatio, secundo incidenter ponitur prima Petri negatio, ibi: Sequebatur autem. Dicitur igitur primo sic: Cohors au. scilicet militum.
14 Et tribunus. Qui eis præerat, & illi erant gentiles.
15 Et ministri Iudæo. Isti erant Iudæi.
16 Comprehenderunt Iesum. Ex quo patet obstinatio eorum, quia non fuerunt auersi à suo malo vsis prædictis signis, sed magis attribuebant artibus magicis.
17 Et ligauerunt eum. Quasi morte dignum. Illi. n. qui reputabantur morte digni, iudicibus præsentabantur ligati.
18 Et adduxerunt eum ad Annam pri. Id est, primo, cuius causa subdit.
19 Erat. n. socer Cai. Et quia eundo ad domum Caiphæ habebant transire ante domum istius Annæ, ideo introierunt domū eius, ppter eius reuerentiā. Alia autem ratio, fuit quia pontificatus tunc singulis annis vdebatur, & isti duo, scilicet Annas, & Caiphæ, quia si alternatim erāt pontifices, propter quod quasi pontifex haberetur, quia anno præcedenti fuerant. Tercio ratio est, vt Christus coram iudicibus pluribus condemnatus, videretur magis dignus morte.
20 Qui erat pontifex anni il. & c. Ista sunt exposita supr. 11. c. * Seque-

M **O** **R** **A** **L** **I** **T** **E** **R**.
† Mitte hos abire. Per hoc ostēditur, quod superiores debēt suos subditos fideliter adiuuare, & se mortis periculo exponer pro ipsorum defensione.
7 Non autem Petrus habens gladium eduxit eum, et percussit p̄o ipse seruum, & c. Exponatur sicut supra Mar. 26: & Mar. 14. & Luc

& Luc. 24.
10 Erat autem ser. nomen Malchus. Qui interpretatur rex eorū & ideo per abscisionem auriculæ suæ significata fuit abscisio regalis & pontificalis eminentiæ Iudæorum.
18 Et adduxerunt eum ad Annam primum. Querentes ei placere, quia cum Caipha fuerat in cōsilio de Christi morte.
S 2

A (vt Lucas ait) Annas & Caiphas, q̄ vicissim annos suos agebāt. Sed tunc erat Annus Caiphae, & voluntate eius primū ductus est Iesus ad Annam, non quia collega, sed q̄a soeer eius erat. Vel domus sic erant positę, vt non deberet Annas a transeuntibus p̄teriri.

*** THEOPHYLACTVS.** Illi alligāt & abducunt ad Annam gloriantes factis, & quasi celebrari cupientes, perinde ac magnū tropheū excitāssent. Ceterū prophetię Caiphae meminit ostendere volens, quod pro salute mūdi hęc facta sunt, & quod tā excellens sit veritas, vt & inimici eam p̄dixerint. Vt enim nō turbemur audientes vincula meminit p̄phetię quod salutaria fuerint & mors & vincula, qua de causa & hęc pertulerit.

B **† Matth. 26.g. Mar. 14.g. Luc. 22.f.** **† Matth. 26.f. Mar. 14.e. Luc. 22.f.** **a** Et alius di. Quis sit iste, quia hic taceatur, non temere diffiniatur. Solet tamen iste Ioannes sic se significare.

*** THEOPHYLACTVS.** Quis erat a. ius discipulus? ille ipse qui hęc scripsit. Occultat autē se p̄p̄ humilitatem, quia honestum opus narraturus erat sequutum se fugientib. alijs propter hoc occultat seipsum, & p̄ponit sibi Petrum. Et propter istuc ipsum eius rei meminit, vt discamus quod certius narret ea que in atrio sunt facta, eo quod intus fuerit.

C **† Matth. 26.d.** **b** Dicit ille: Non sum. Avg. Non solum negat Christum, q̄ dicit eum non esse Christum, sed qui etiam negat se esse Christianum, & ita hoc impletur quod dominus dixit: Ter me negabis.

*** THEOPHYLACTVS.** Quidam stulte Petro gratificari volentes,

ri volentes, dicunt quod non pertinuerit, nec negauerit: Sed voluerit quidem semper cum Christo esse, & seq̄. Desiuit autē, q̄a si p̄fessus fuisset se discipulum Iesu parādu fuisset ab eo, & non vltra habiturus erat locū lequeretur & videret desiderabilem, & propterea neg

Erat autem Caiphas qui consilium dederat Iudęis, quia expectat vnum hominem † mori pro populo. Sequebatur autem Simon Petrus Iesum, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium pontificis. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiuit ergo discipulus alius qui erat notus pontifici, & dixit ostiarię, & introduxit Petrum. † Dixit ergo Petro ancilla ostiaria. Nunquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum: Stabant autem serui & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. Erat autem cum eis & Petrus stans & calefaciēs se. Pontifex ergo interrogauit Iesum de discipulis suis, & de doctrina eius. Respondit ei Iesus: Ego palam loquutus sum mundo. † Ego semper docui in synagoga & in templo, quomnes Iudęi conueniunt, & in occulto loquutus sum nihil, Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid loquutus sim ipsis, ecce hi sciunt quid dixerim ego. Hęc autem cum dixisset, vnus assistens ministrorum dedit alapam Iesu, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei Iesus: c

Palam. Id multis audienti non quod quę palam, essent cęta turbis. Cū & stolis dixerit: prouerbis loquutus. Sed venit hora, palam annunc vobis. Eis et se exponerat, quę p̄ parabolas dicebat. Similiter quęd Nihil in occulto loquutus. Non enim esset occulte intelligentia, sed coram totis turbis dixerat. Ego quę paucis discipulis non sunt in occulto quia ad hoc discipuli vt p̄dicarent in per testa, non tacerentur. Ea autem que audierant, intellexerant tacerant vt non per iuste criminationes quoties interrogando tentauerunt

cusarent, sic respondit, vt omnes calumnię frustrare. ideo dicit: Quid me inter. Quid me in. Id est, a quo veritatem audire non desiderat. Interroga magis eos de quorum dictis nō habeas inuicem. Ita temperat responsionem, vt nec veritatem taceret defendere se videretur. e. Hęc au. Obicitur, cur nō fecerit q̄ docuit. Debit r̄ndere, sed alterā maxillā p̄bere. Sed veraciter & m̄te & iuste r̄ndit, & non modo maxillam, sed totum corpus ferenti parauit. Et hinc potius ostēdit p̄cepta patris non ostentatione corporis, sed cordis p̄paratione facienda.

NICOLAUS DE LYRA

- * 1 Sequebatur autem. Hic interponitur prima negatio Petri, cū dicitur: Sequebatur autem Iesum Simon Petrus & alius di. Scilicet, Ioan. Licet enim isti sicut & alij primo fugissent, tamen postea sequuti sunt Iesum, quia feruentiores erant alij.
- 2 Discipulus autem ille erat no. pon. Dicit aliqui quod ro. erat peritus in lege & propter hoc habebat notitiā cū p̄tifice. Sed hoc non est verisimile, quia piscator erat, & de nauī d̄ Christo vocatus fuerat vt habet Mat. 4.d. vnde dicit Hier. in epistola sua ad Paulinū: Ioan. r̄sticus piscator indoctus, &c. & ideo alia fuit cā sua notitię cū p̄tifice, quia forte missus a patre suo pluries portauerat pisces ad domū pontificis, vel forte quia aliquis de cognatione eius ibidem seruebat, vel aliqua alia causa quā aliqui assignant, quia de scenderat de Dauid, & sacerdotes habebant istas genealogias.
- 3 Et introiuit cum Ic. &c. Propter noticiam p̄dictam permixtus est intrare.
- 4 Petrus autem stabat ad ostium fo. Tanquam incognitus, tamē propter Ioannem permixtus est intrare.
- 5 Dixit ergo Petro ancilla osti. Nun. &c. Quasi dicat, videretur quod sic. Vidit enim eum simide intrantem, & sic habuit de eo suspicionem.
- 6 Dicit ille: Non sum. Ex quo patet fragilitas Petri, q̄a ita cito negauit, & ad vocem vnus mulieris quę nō loquebatur acriter. Non enim dicebat es tu de familia huius proditoris? vel aliquid huiusmodi, sed hominis istius quasi capassue loquendo.
- 7 Stabāt autem ser. &c. quia fri. erat. Sicut solet esse in Marcio post mediam noctem. Et calefaciens se, &c.

- 8 Pontif. er. Hic ponitur Christi examinatio. Et dividitur in tres, quia primo ponitur dicta examinatio, secundo Christi responsio. Respondit ei Iesus. Tertio, responsionis reprobatio, ibi: Hęc autem cum dixit. Circa primum sciendū, quod Christus rep̄tatur a Iudęis seductor hominum, & doctor falsa doctrina, ideo excusatus fuit de vtroq; & hoc est quod dicitur: Pontif. er. inter. Introiuit autē Annas pontifex, non quia esset actus, sed quia ante fr̄tus & quia soeer erat pontificis, vt dictum est.
- 9 De di. su. Vt videret & posset eū deprehendere, quod fr̄tus ab eo seducti.
- 10 Et de do. Ad videndum si posset ibi inuenire falsitate calumniam, & aliquod dictum contra legem.
- 11 Respondit ei Ie. Hic ponitur Christi responsio. De discipulis autē suis nihil poterat pro tunc boni responderi, quia p̄ncipaliter inter eos statim audierat ipsum in sua p̄sentia negasse. Sed de doctrina sua respondit, ostendens quod non erat mala vel suspecta sed sana. Quod declarat ex duobus. Primo ex loco, cum dicitur.
- 12 Ego palā. Doctrina autē suspecta in angulis & lateribus p̄cedi nō in loco publico & sacro. Secūdo ex auditorum testimonio. cę.
- 13 Interroga eos. q. d. Paratus sum testimonium eorum s̄ire. quod est tibi magis credibile, quam meum dictum, quamvis seculum veritatem deberet esse contrarium.
- 14 Hęc autem, &c. Hic ponitur huius responsionis reprobatio. Et hoc dupliciter. Primo per factum, cum dicitur: Vnus assistens ministrorum dedit alapam Iesu. Secūdo p̄ verbū cū sul. tur.
- 15 Sic respondes, &c. Ille enim minister sceleris accepit responsionem Iesu, quasi notasset pontificem de stulta interrogatione
- 16 Respondit ei Ie. Humiliter veritatem ostendendo.

† MORALITER. faciunt querentes de malis placere hominibus p̄uersis. 12 Ego

12 Ego palam, &c. Tanquam habens sanā doctrinam contra hęreticos qui magis docent in occulto. † N

est enim quis maxillā visibiliter præbere iratus. Melius
respondet vere placatus, & ad ferēda grauiora trāquil
lissimo paratus.

a Si male loquitur qui contra veritatē loquitur. Et
effi maleloquutus sã, da testimoniū quo pbes mēdacē.
b Erat au. A v g v.
Dicit, quod Annas
mit Iesum ad Cai-
phā, reddit ad locū
nationis, vbi reli-
quatur Petrum vt
exceret quid in do-
mū Annæ de trina
Pei negatione con-
tigrat.

c Erat au. A v g v.
Dicit, quod Annas
mit Iesum ad Cai-
phā, reddit ad locū
nationis, vbi reli-
quatur Petrum vt
exceret quid in do-
mū Annæ de trina
Pei negatione con-
tigrat.

& ad pœnitentiam & lachrimas prouocet, quod fiet quā-
do exiuerimus ex atrio: pontificis qui dominum crucifigit
& rector est mundi.

d Et dixit: Non sum. * THEOP. Euāgelistæ & oēs simul
de Petro scripserunt, non accusantes discipulū, sed nos eru-
dientes quātum ma-
lum sit, non se totū
tribuere Deo, sed in
seipso confidere: Ad
mirari autem decet
domini misericor-
diā, & cum ligatus
esset & abduceretur
non neglexit disci-
pulum, sed conuer-
sus vidit Petrum si-
cut iustus Euangeli-
sta dicit, & aspectu
opprobriat ei infirmi-
tatem, & ad lachry-
mas excitat. Quod
autem nunc accidit
Petro etiam nunc vi-
dere licet multis eue-
nire. Nā ligatur qui-
dem sermo Dei q in nobis & quasi captiuus ducitur siue a
voluptate, siue a tristitia in seruitutem reductus. Vtroq; n.
modo vincimur, & abducimur vel præ prosperis, vel præ
aduersis mundi Deum obliuiscetes, & condemnatur qui
dem sermo vincit autem deitas.

Si male loquutus sum, testimonium perhibe de malo, si autē
bene, quid me cædis? Et misit eum Annas ligatum ad Cai-phā
pontificem. † Erat autem Simon Petrus stans & calefaciens
se. Dixerunt ergo ei. Nunquid & tu ex discipulis eius es? Ne-
gauit ille, & dixit: Non sum. Dicit vnus ex seruis pontificis
cognatus eius cuius abscidit Petrus auriculam: Nonne
ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus,
& statim gallus cantauit. Adducunt ergo Iesum à Caipha
in prætorium. Erat autem mane, & ipsi non introierunt

a Qui erat princeps face dotum illo anno, & ad eum a principio ducebatur.
b In domo Anr. Hoc & ai te dix: rat, sed quæ sequuta sunt adiungit.
c Ecce secundo negat.

a Vt tertia negatio completeretur.
a Ecce complet: per d. d. Christi & consi:ta præsumptio Petri.

Ab Anna.
a In illa n partem domus quam Pilatus tenebat. **Iudai qui adduceb- nt Iesum.**

11 mas excitat. Quod
12 autem nunc accidit
13 Petro etiam nunc vi-
14 dere licet multis eue-
nire. Nā ligatur qui-
dem sermo Dei q in nobis & quasi captiuus ducitur siue a
voluptate, siue a tristitia in seruitutem reductus. Vtroq; n.
modo vincimur, & abducimur vel præ prosperis, vel præ
aduersis mundi Deum obliuiscetes, & condemnatur qui
dem sermo vincit autem deitas.

In prætorium

NICOLAUS DE LYRA.

male loquutus sum, tes. phi. de sma. Id est, potes perhibere
in me iniuste percutere, sed videtur q hic Christus fecit contra
doctrinam suā quia Mat. 5. f. dicit: Si quis te percusserit in maxillā
dextrā, præbe ei & alterā. Ipse autē hoc non fecit, sed magis percutiē
tē, correxit. dicentem quod illud Christi præceptū, & plura alia
qu. bi ponuntur, nō dantur absolute, secundum quod dicit. Aug. sed
masi secundū præparationē animi, quia homo dēt hēre animam sem-
per reparatum ad hoc faciendum, vbi videret hoc expedire ad ho-
norē Dei, & utilitatē ecclesie, alias autē non, immo aliquandō
pecuniaribus respondere, ad ipsorum & aliorum instructionē,
sicut fecit hic Christus, & aliquando etiam factō resistere ne detur
oculo malis male agendi.

2. misit. Hic ostēditur qualiter Christus presentatus est Caiphæ.
Et videtur in duas, quia primo describitur dicta presentatio, secun-
do, ibiditū secunda & tertia Petri negatio, ibi Erat autē. In prima
negatio par' e dicitur sic, & misit eum Annas ligatum, quasi morte di-
gnus, & iam coram eo condemnatum.

3. d. Caiph. pōti. Tū quia ad ipsum pertinebat principaliter Chri-
sti aminatio. Tum vt videretur Christus magis morte dignus, qui
fuit coram iudicib. plurib. condemnatus. Sciendum tñ, quod Ioan-
nes tacet qualiter Caiphæ eū examinavit, & qualiter Caiphæ
de nenta sua scidit, & qualiter Christus in domo eias illusus fuit,
quāli euāgelistæ hoc sufficienter expresserant.

4. Erat au. Si. Hic reuertitur euāgelista ad narrandū de negatione
Petri, & ideo quasi eadem verba quæ dixerat in fine primæ negatio-
tionē ressumit di. Erat autē Si. Pet. stans. & cale. se. Ille. n. qui nar-
rat storiā aliquā quando occurrunt aliqua incidentia narra-
das, interrumpit principale ad illud incidens narādum quo factō re-
uertur ad propositum, & sic facit hic Ioannes. vt dictum est.

5. Dixerunt ergo ei mi. Ad ignem stantes.

6. Nunquid, & c. q. d. Sic, quia videbant eum timidum & pavidū.

7. Negauit ille & di. De ista secūda negatione Petri videtur Mat-
thæ. contradicere Ioanni. Primo quoad personā, quia dixit ipsum
sculo negasse ad vocem alterius ancillæ. Mat. 26. g. Ioannes autē his
discipulis ad vocē ministrorum ad ignem stantium. Secundo quoad
locū, quia Mat. dicit, quod secūdo negauit in exitu ianue, hic autē dī
quo stans ad ignem. Propter quod sciendum, quod principalis inten-
tio euāgelistarum erat exprimere trinam Petri negationem, & in
hoc s conueniunt. De personis autem accusantibus, seu de negationi-
bus non erat eorum principalis intentio, & probabile est, quod
mult ad verba Petri concurrebant circa eum, & consimilia ver-
ba di-

ba dicebant, impropere ei magistrum suū, & ideo vnus euangeli-
starum exprimit vnā personam accusantē, & alius aliā, & vterq;
dicit verum. Vnde secūdam veritatem historie videtur quod prima
negatio sit facta ad vocem ancillæ ostiariæ: Petro domum intrante.
Secunda autē negatio facta est in domo, quia post primam negationem
Petrus timuit diu stare inter Iudæos, propter q voluit exire, & tūc
alia ancilla videns eum timidum accusauit eum, & simul in hoc con-
curreunt illi qui ad ignem stabant, & idē dicebant cum illa ancilla,
propter quod Mat. dicit quod ad vocem ancillæ alterius negauit. Ioā-
nes autē ministros cōcomitantes exprimit. Item Matthæus dicit quod
negauit ipso exeunte ianuam id est, volente exire, & ad hoc se præ-
parante propter timorem, vt prædictum est, quia tamen adhuc erat
in domo, nec ab igne longe recesserat, ideo dicit Ioannes, quod prope
ignem facta est illa negatio. Tertia autem negatio facta est multis eū
accusantibus & concurrentibus propter prædicta, tamen inter illos
erat principalis vnus seruus pontificis, propter quod Ioan. illum ex-
primit tacendo de aliis, ideo subditur.

8. Dicit vnus, & c. Et ideo acrius ceteris eum accusabat, & in ac-
cusationis suæ assertionem adduxit factum præcedens cum dicitur.

9. Nonne ego te vidi in, & c. Quasi dicat. Sic.

10. Iterum er. ne. Aliqui autē volentes excusare Petrum dicūt q
non negauit eum ex timore mortis, sed ex amore, nolens ab eo se pa-
rari sed semper eum sequi. Sciebat. n. quod si diceret se esse discipulū
eius, statim ab eo separaretur. Sed hoc est cōtra verba domini sup. ha-
bita c. 13. d. vbi exprobrauit Petro di. Animam tuam pro me pones
quod fuit dictum negative sicut fuit supra expositum, & ideo, patet,
quod Petrus negauit timens animam suam exponere pro Christo.

11. Et statim gal. can. Scilicet, secunda vice, quia post primam ne-
gationem, semel cātauit gallus; sed Petrus timore perturbatus non
percepit secundum quod fuit expositum. Mat. 26.

12. Ad. er. Ie. Hic ostēditur qualiter Christus a Iudæis coram Pila-
to accusatur. Et diuidit in tres, quia primo describitur Christi præ-
tatio, secūdo, presentati examinatio, ibi. Exiuit ergo. Tertio, inno-
cētia Christi declaratio, ibi: Et cū hoc di. In prima parte dī sic. Ad.
er. Ie. a Cai. Id est, a domo Caip. pontificis ad domū Pilati præsidis
ad quem pertinebat iudiciū in casu sanguinis, & locus vbi iudicabat
prætorium vocabatur. Aliqui autē libri male habent, ad Caiphā: quia
in domo Caiphæ iam erat Christus, nullus autem adducitur ad locū
in quo est. Præterea Io. scripsit in Græco hoc euāgelium, & ideo pro
veritate textus hūda recurrendum est ad Græcū. in Græco autē ponit
a Caipha. 13. Erat au. Hoc addit euāgelista ad ostendendū quātū
Iudæi sitiebant sanguinem Iesu Christi, qui summo mane quærebant
snām de eius morte dari. 14. Et ip. Ex ingressu domus hominis
gentilis,

MORALITER.

6. Nunquid, & c. Exponat vt s. Mat. 26. & Mar. 14. & Luc. 13
12. Adducunt ergo I. sum a Caipha ad præ. Scilicet Pilati.
14. ipsi non introierunt, & c. Istis sunt similes illi q faciunt,
conscientiam

conscientiam magnam de minimis, & multo grauiora co-
mittunt, sicut isti timebant contaminari per ingressum do-
mus Pilati qui gentilis erat, & tamen toto conatu procu-
rabant mortem Christi, qui innocentissimus erat.

A In pratorium. Id est, vbi preces Pilatus habitabat. Sed si ad Caipham quomodo in pratorium? forsitan aliqua causa vt gēte de domo Annæ ad audiendum Iesum ambo puenērāt Caiphas perrexit ad pratorium p̄iudis, & tōcero suo Iesum reliquit ad audiendu, vel in domo Caipha: Pilatus accepit pratorium, & tāta erat domus, vt seorsum habitaret dominus, seorsum b Pilatus.

B *Et non con.* Quia diebus azymorum contaminatio erat illis in alienigenæ habitaculum intrare.

C *Nobis non.* Hoc dicunt propter diei festi sanctitatē. Lex enim præcipit, ne parcant malefactoribus, præsertim tendentibus a Deo suo, qualem istum dicebant esse, & cōtra scriptos dicunt, quia interficiebāt quem interficiendum offerebant, sicut & Pilatus interfecit, nō in manibus suis.

Cum Pilatus vellet Iesum tradere Iudeis, vt fm legem suam iudicarent eum, noluerunt recipere, dicentes: Nobis nō licet interficere quemquam, & sic impletur sermo Iesu quem de sua morte prædixit vt eum a Iudeis

† Matth. 27. b.
Mar. 15.
Lu. 23. 2.

in pratorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc: Responderunt & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissimus eum. Dicit ergo eis Pilatus. Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quemquam, vt sermo Iesu impletur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus. Introiuit ergo iterum in pratorium Pilatus, & vocauit Iesum, & dixit ei: Tu es rex Iudæorum? Respondit Iesus: A temetipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me? Respondit Pilatus: Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua & pontifices tui tradiderunt te mihi. Quid fecisti? est mirum si iudici traderis puniendus quia te regem dicis si hæc causa non esset tunc forte alia querenda esset. Quia firma si hæc causa est quæ obijcitur, an alia

dæis traditum gentes interficerent, quasi sic essent alii scelere qui magis peccant, in quo non eorum innocenti sed dementia monstratur.

* THEOPHYLACTVS Hoc aut dixerunt scientes quod Romanus ad crucem p̄demnarent rebelles, vt igitur crucifigerent dñs & mors eius vulgaretur, eius tiam p̄texunt quod non ceat sibi occidere. Alioquin quomodo phanum lapidauerunt? Sed crucifigi volentes hoc dixerunt quasi sic dixissent bis non licet occidere in crucem quam, desideramus autem esse non quod crucifigerentur. *A temetipso dicis, &c.* Scit Iesus quid ipse interrogat, & quid illi responditur est, Iesum enim dici voluit vt sciret, sed vt haberetur quod voluit. *Quid se. Q. Si culpa non est, quare te regem dixeris aliud fecisti. Q. te regem dicis quia aliud fecisti. Q. te regem dicis quia firma si hæc causa est quæ obijcitur, an alia*

NICOLAUS DE LYRA.

* gentiles, & tamen nō timebāt inquinari ex procuratione mortis innocentis, ex quo patet eorum superstitio vana.

1 Sed vt man. pa. Id est, azymos panes qui a Iudæis comedebantur in paschate per septem dies. Non enim erat licitū illis comedere nisi personis mundis. & ideo per paschatis mādicationem non intelligitur hic comestio agni paschalis, vt male dicunt Græci, quia illum comederant die præcedenti.

2 Exiuit er. Hic ponit Christi examinatio. Et hoc dupliciter, quia primo examinatus coram Iudæis, secundo ad partem sine ipsis ibi: Introiuit er. 30. Iterum: In prima parte dicitur sic. Exi. er. Pi ad eos fo. Iudæi enim non audebant domum eius ingredi, ne suas obseruationes violarent, iaco volens eis deferre exiuit ad eos.

3 Et dixit quæ accusa. affertis, &c. Videbat enim eum ligatum in signum damnationis, ideo querebat de causa, quia non erat consuetudo Romanis condemnare aliquem, nisi prius audirent accusationem suam. & haberet locum se defendendi, vt habetur Act. 25. d. Et ideo Pilatus qui erat Iudex ab imperatore Romano illuc missus, voluit modum Romanorum tenere.

4 Respon. & dixerunt ei, si nō esset hic malefactor nō tibi tradidi. &c. Quasi dicat. Nos eius factum diligēter examinauimus & inuenimus eum dignum morte, ac si dicerent, non oportet aliam examinationem facere.

5 Dicit er. eis Pi. Quasi indignatus ex eorum respōsione, quia sciebat eos ipsum per inuidiam tradidisse, vt habetur Mat. 27. b.

6 Accipite eum v. & te. te. ve. iu. Quasi dicat. Si sufficit vestra examinatio, sufficiat & vestra sententia. Sciendum enim quod Romani aliqua minora iud. eanda dimiserāt Iudæis, sed non poterāt pro talibus inferre panam mortis, quia Romani retinuerant sibi causam sanguinis, & ideo per hæc respōsionē inhibebat inferre Christo mortem, ipsi autem non poterant vitam eius sustinere, & ideo renuerunt hoc accipere dicentes.

7 Nobis nō licet interficere quemquam. Si enim possent dare mortis sententiam, libenter iudicium recipissent.

8 Vt sermo Iesu im. Christus enim prædicans mortem suā apostolis Mat. 20. c. dixit, quod a principibus sacerdotum traderetur gētibus ad illudendum & crucifigendum. Et hoc fuit impletum per hoc quod renuerunt

nuerunt iudicium, & dimiserunt ipsum Pilato qui erat gentili iudicandum, & sententia executionem suis militibus.

9 Introiuit er. Hic ponit examinatio Christi in secreto. Et dicitur in tres, quia primo ponit Pilati interrogatio, secundo, Christi responsio, ibi. Respondit Iesus. Tercio Pilati obiectio ibi. Dixit Iesus. Circa primum sciendum, quod Iudæi cum tumultu irrationabiliter habebant mortem Christi, propter quod Christus non respondebat, sicut illud Eccl. 32. a. Vbi nō est auditus nō effūdas sermonē. propter hoc Mattheus & Marcus dicunt, quod cū accusaretur a principibus sacerdotum, nihil respondit, propter quod Pilatus intrauit pratorium, quod erat in domo sua, vt ibi Christum magis pacifice examineret extra tumultum Iudæorum, qui nō audebant intrare pratorium, vt dictum est. Christus autē de tribus fuerit accusatus coram eo, vt habetur Luc. 23. a. Hunc inuenimus subuertente gētem strā, & prohibētem dari tributa Cæsari, & dicentē se Iesum regē esse. Pilatus autem de duobus primis non curauit inquire, quia de primo, scilicet, de subuersione obseruationum legalium curauit vt verum esset verum vel falsum, quia nō erat Iudæus, sed gentilis. Secundum cognouit esse falsum per famā publicam, quia auerat Christi respōsionem quæ Iudæis de hac materia respondit Mat. 22. c. Reddite quæ sūt Cæsaris Cæsari, &c. Sed de tertio videbatur esse contra honorem Imperatoris inquisiuit, scilicet, cognosce, quia Imperatores Romani nomen regum a Iudæis abstulerunt, frangerent eorum superbiam, & tollerent rebellandi occasiones, ideo quasi iuit a Christo.

10 Tu es rex Iu. Quasi dicat. Est hoc verum quod tibi imponitur, scilicet, quod velis usurpare regnum.

11 Respondit Iesus. Hic ponitur Christi respōsio, in qua primo examinauit Pilati interrogationem, dicit.

12 A temetipso hoc dicis, &c. Quasi dicat, concepisti hanc obiectio nem de me per te ipsum.

13 Respondit Pilatus. Nunquid, &c. Quasi dicat, ex me nō cepi, quia non sum Iudæus, & sic non possum inuestigare ex libidinis quis debeat esse rex eorum, sed hoc ad peritos legis pertinet, subditur.

14 Gens tua & pon. tra. Accusantes te super hoc.

15 Quid se. q. d. videtur quod tu sis in aliquo culpabilis, ex quo sunt de gēte tua & tāta autoritatis, sicut sunt Pōtifices te accusant.

MORALITER.

† Si non esset hic m. &c. Q. d. Nos sumus tantæ veritatis & iustitię, quæ nobis deberet credi simplici verbo sine alia disquisitione, & sic homines maniosi se iustificāt coram iudicibus

dicibus, vt magis nocere valeant innocenti.

7 Nobis non licet interficere. Sic dicunt mali clerici de corporali te laici, & tñ hñt pro modico multos interficere suo exemplo morte ipsi, quæ peior est interfecione corporali.

† Resp

Regnum. Hoc est quod nos scire voluit, sed prius vicissim in relogando voluit ostendere quod esset de regno suo hominum Iudeorum vel gentilium, quia ostensa utriusque aptius esset: *Regnum meum non est de hoc mundo.* Quod Decepti estis: Non enim impedito dominationem vestram in hoc mundo, neve timeatis & seruis, sed ad regnum celeste credendo ve

THEOPHYLACTVS. Manichæi sumpta ania dicit, mundus hic non est bono Deo. Nam filius Dei (aiunt) dicit non est regnum meum hinc, non enim dixit quod non in mundo, neque quod sit hic. Nam regnum quidem in hoc mundo & ab eo dicitur, & sicut ipse dicitur transi, non est aem de mundo regnum eius, sed superum & aeternum, non hinc, id est, ex terrenis constructum: sed hic quidem in petra & regit.

Tu dicis. Non se regem timet confiteri, sed ita libratum est neque se regem neget, nec de mundo se fateatur esse, ut ille sentiebat qui dixit. Ergo rex es tu? Cui respondit. Tu dicis, rex sum ego. Quasi dicat, carnalis carnaliter dicis.

Ego in hoc natus sum. Non in hac re, sed ad hanc rem, quod in Græco non est ambiguum. Dicit ergo de temporalitate, quia venit in mundum secundam quam natus est ad hoc, & ad hoc venit in mundum, propter hoc ut testimonium perferat. Sed quia non omnium est fides, addit. *Omnis qui est ex veritate, audit.* Id est, obediunt & credit michi.

Id est, credentes in me. **Et si adhuc in mundo.** **Apparet quia nullus defendit.** Respondit Iesus: Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderet Iudæis. Nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus. Ergo rex es tu?

Respondit Iesus: Tu dicis, quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exiit ad eos & dicit eis: Ego nullam inuenio in eo causam. Est autem consuetudo vobis, ut unum dimittam in Pascha: Vultis ergo dimittam vobis

quod esset interrogat. **Latro.** Id est, diabolus seductosus & homicidiorum autor dimissus est Iudæis: quod de patria lucis ob superbiam pulsus, in tenebrarum carcere missus erat, & ideo non possunt Iudæi videre pacem, quia seductosum principem plusquam Deum eligere voluerunt, unde bene dicitur: *Es ex diabolo patre istis.*

NICOLAUS DE LYRA.

Respondit Iesus. Examinate interrogacione Pilati, primo Iesus ad questionem primo factam de usurpacione regni temporalis. Regnum meum non est, &c. Non enim negat se esse regem sed regis concedit, quia secundum veritatem ipse erat rex regum. Verum tamen ad tollendum occasionem calumnie temporalis sua responsione dicens, quod non querit huius mundi temporalis dominationem, quod probat consequenter, dicens.

Si ex hoc mundo. &c. Omne enim regnum temporale habet firmitatem non solum ab ipso rege, cum sit vnus solus hinc, sed etiam a ministris contra aduersarios pro ipso pugnantibus, quod non querebat Christus, & sic patet quod satisfecit ad questionem, ostendendo, quod in quaerat inter Iudæos temporalem dominationem, verum dicitur concessera: se esse regem, id est, concludit.

Nunc autem regnum &c. Id est, quod ad temporalia ista quæ sunt in mundo, sed contra hoc videtur quod dicitur Psal. 46. a. Rex orbis terrarum Deus. Ipse autem est verus Deus sicut verus homo, ergo, regnum eius est de hoc mundo. Dicendum, quod secundum veritatem diuinam, Christus non subiecit Christo, tamen quantum ad humanitatem in primo adventu suo, non venit ad dominandum temporaliter, sed magis ad seruandum & patendum. Et sic patet, quod sufficienter excludit illud quod imponeretur de usurpacione regni Iudææ: quia non fiebat quæro de ipso nisi in quantum homo, & pro statu presenti in quo erat, sed ad primum eius aduentum pertinebat.

Dixit itaque. Hic ponitur Pilati obiectio. Sicut enim visum est. Christus in sua responsione concesserat se esse regem, sed dixerat regnum suum non esse hinc, ideo Pilatus ad plenum verba eius non intelligens accipit per hoc, ipsum esse regem alicuius regni, de quo non introuit sententia Romanorum: sed quod Christus per hoc intelligeret regnum celestem, & spirituale non intellexit, & ideo voluit scire magis determinate, concludens ex verbis Christi predictis.

Ergo rex es tu. Quasi dicat, ex quo concedis te esse regem regni non pertinentis ad dominium imperatoris, declarat magis quod sit illud regnum.

Respondit Iesus: Primo conclusionem factam concedendo, dicens.

Tu dicis quia rex sum ego. Et ita est secundum veritatem. Sed consequenter

consequenter declarat huius regni conditionem, dicens.

9 Ego in hoc natus sum. Temporaliter. **10 Et ad hoc veni in mundum.** Per carnis assumptionem. **11 Ut testimonium perhibeam veritati.** Vocem vero & ratiocinando veritatem de diuinis in cordibus fidelium. **12 Omnis qui est ex veritate.** Prima quæ Deus est, non solum per creationem, sed per incarnationem & resurrectionem.

13 Audit vocem meam. Corde credendo & opere obediendo, & per consequens in talibus spiritualiter regno, & tale regnum in nullo impediatur in imperatoris Romani dominum de quo querebat, Pilatus.

13 Dicit ei Pilatus, quid est veritas. Non querit definitionem veritatis, sed querit quæ est illa veritas, cuius virtute & participatione homines efficiuntur de regno Christi. Ante lex ita. per hoc in quo generati aliquod dominum existens ex vera communi modum hominum & hoc est verum si intelligatur determinate, & magis in particulari, quia veritas diuina filio appropriatur. Veritas per quam homines in presenti efficiuntur de regno Christi, est quædam impressio & participatio veritatis diuine. Huius autem quætionis Pilatus non expectauit responsionem duplicem de causa. Vna est, quia erat de regno spirituum, ut vult sum est. ps. cui non habebat se ita omni tere nisi de temporalibus & ideo hoc aduertens dimisit illius quoniam profectum. Alia causa fuit quia iam perreperat Christi innocentiam. & in teoriam malitiam, sciens quod tradidissent eum per iniuriam. Igitur per certissima quoniam predicta voluit procedere ad eius liberationem, ut statim patebit.

15 Et cum hoc dicit. Hic consuevit ponitur in mente Christi dicitur ratio. Cum enim Pilatus vult esse liber, ut dicitur est occurrit eius memoria modus conueniens liberationi sue, videlicet de consuetudine Iudeorum, quæ dabatur eis a præside in solemnitate paschali vnus vincens in memoriam liberationis filiorum Israel de terra Aegypti, & propter hoc voluit Christum liberare per hunc modum, & primo ad hoc faciendum allegat Christi innocentiam, dicens.

16 Ego nullus. Scilicet, dignam morte. Secundo allegat consuetudinem de cuius obseruatione sciebat eos esse cupidus, dicens.

17 Est autem consuetudo, &c. Vultis ergo dimittam vobis. Iu. Quid vos debetis hoc velle ad cuius intellectum sciendum quod Pilatus volens Christum liberare posuit eas sub distinctione de liberatione Christi vel Barrabæ, & de nullo alio ut magis exprimitur Mat. 27. b.

Pilatus non expectauit Christum respicientem propter duo

* Scieba.

M O D O A L I T E R.

Respondit Iesus: Rex meum non est de hoc mundo. Multi prælati qui sunt eius vicarii, primum videtur dicere factum, in pompis quantes se principibus terrenis, vel etiam excedentes. Omnis qui est ex veritate, &c. Quæ non addunt, multi doctores & scho-

& scholares theologici, qui neglecta sacra scriptura circa curia & inutilia sunt intenti.

14 Quid est veritas. Per hoc autem quod non expectauit Christi responsum, significata fuit eius instabilitas, quia timore Cæsaris & laudore Iudeorum a veritate declinavit dando sententiam præteritam.

A * THEOPHYLACTVS: Dignum est vt quæratu r unde moti Iudei, consuetudinem habeât dimittendi vnum vin ctu. Primo enim dicere possumus, quod docetes doctrinas & madata hominũ, plurima iuxta sua ptulerũt nec diuinis vsi fuerũt legibus, vnde & hoc ita se habet, inq; cõsuetudi nẽ abijt etiã absque ratione, qualia multa absque legis precepto. Deinde talis inuenta est lex in scriptura, a qua verisimile profectusse absolutiones illas p̄demnatorum. Scri ptum. n. est de eo qui præter voluntatem suam occiderit. si nõ pp inimicitias vel dedita opera affligere voluit vicinũ iacens vas vel lapidem & casu pcutiens prætereuntem mo raturque homo inuolutarius sit homicida talis. Iudicabit autem

autem omnis Synagoga, & absoluẽt quidem illũ a m non. n. maligna mente occidit. Constituent autem eu ciu tate refugij, hoc est, fuga multabũt, ex hoc forte c pulsi & pietate posumus, ita. n. mortem firmarunt, v soluantur qui de homicidio fuerunt cõdemnati. Nan quidem iubebat esse officium S gogæ Iudeorum: 1 quia Romanis, 2 ret regnum, Ro nos fecerunt do nos absoluendi sicut nunc Pilatum. a Erat autem Barrabas latro. Id est, filius. magistri est, diaboli, qui latroni in suo scelere Iudæis in fida magister fuit. Vel Barrabas, id est. filius patris, id diaboli.

Num. 37

regem Iudæorum? Clamauerunt rursus omnes dicentes: Non hunc, sed Barrabam. Erat autem Barrabas latro.

NICOLAUS DE LYRA

* Sciebat enim. Quod consuetudinẽ suam nullo modo dimitterent, ex altera parte Barrabas erat ita pessimus, et populo odiosus, quod eius liberationem nullo modo vellens & sic per consequens liberationi Christi consentirent. Sed sacerdotes deceperunt populum, inducentes eum ad petendum liberationem Barrabæ & non Christi, & hoc est quod

quod subditur. 1 Clamauerunt rursus, &c. sed Barrabam. Dimitte r. 2 Erat autem Barrabas latro. Scilicet, publicus & famo. Hoc addit euangelista, ad ostendendum eorum malitiam, qui ad curandum mortem Christi patierunt latronis publici liberationem contra bonum publicum & contra iustitiam.

MORALITER

† Christum. Et sic hodie faciunt multi iudices timore vel fa uore

uore a veritate iudicij declinantes. 1 Clamauerunt ergo rursus omnes dicentes: Exponatur I Mat. 29. & Mar. 15. & Luc. 23.

ADDITIO.

In cap 18. vbi dicitur in postil. Et ideo per pasche manduca tionem non intelligitur hic comestio agni paschalis. Immo manducatio paschæ intelligi debet tantum de agno paschali vt declaratur in additione super Mat. 26. vbi agitur de tempore cœ næ domini, vide ibi.

ponit per suã minus autenticã computationem & digressionem, ponit Mat. 26. Et si intelligi deberet de esu agni prout Burg. v. Io. euangelista valeret contra Nicodemũ, & alios sepultura Cl. intēdentes, quia fuissent contaminati ex tactu mortui, per conse inhabiles ad manducandum pascha sic acceptum, vnde de eis di oportuit, & ipsi non sepelierunt eum ne contaminarentur, sed ma carent Pascha, sicq; falsificarentur oēs euangelista, & puto, si pu tatio Bur. esset vera, quod non fuissent a Iudæis permisi sepe mortuum celebritate paschali iam inchoata, quæ incepit a vesp serie sexta secundum Burg. computationem.

REPLICA.

In c. 18. vbi dicitur. Et ipsi non introierunt prætorium ne conta minarentur, sed māducarent pascha: Postillator dicit, quod intelligẽ dum est de manducatione panis azymi, non paschalis agni Bur. op ponis

CAPVT XIX.

a Tunc ergo. Hoc fecit Pilatus a id est milites facere b permisit, vel etiam iussit, vt Iudæi satia ti de pœnis a morte desisterent. b Coronam de spinis imposuerunt. In spinea corona nostro rũ notatur susceptio peccatorum, p qua mortalis fieri vo luit.

CAPVT XIX.

Ecce quam iniuriosa Pilatus & milites intulerunt Christo. Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum & fla gellauit. Et milites plectentes coronam de spi nis imposuerunt capiti eius, & veste pur purea circundederunt eum, & veniebant ad eum, & dicebant: Aue rex Iudæorum: & dabant ei alapas: aculeos vitiorum procreare non desister.

luit. Vnde præ sor: Ecce agnus I ecce qui tollit p cata mundi. Spi namque in pec torum significat ne ponuntur. Vo dominus: Terra spinas & tribu. 1 Id est, conscien 6 tua punctiones, Exi

NICOLAUS DE LYRA CAPVT XIX.

* Tunc ergo apprehendit Pilatus. Hic consequenter euã gelista describit quid passus sit Christus a gentib. Passus autem est tria ab eis, f. flagellationem, illusionem, & cruci fixationem, secundum, q; prædixerat soluator Mat. 20. c. Tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum & crucifigẽ dum. Et ideo euangelista primo agit de illusionem & flagellationem, se cundo, de crucifixione, ibi: Tunc ergo tra. Prima in duas quia pri mo describitur Christi flagellatio, & illusio, secundo circa hoc osten ditur Pilati intētio, ibi: Exiuit iterum. Circa primum sciendum q; Pilatus vidit ex clamore eorũ, quod nullo modo poterat dimittere. Iesum omnino liberum cum pace ipsorum, ex altera parte durũ erat sibi innocentem interficere, & ideo ad satisfaciendum eis fecit Chri stum,

sum flagellari, & illudi, & hoc est quod dicitur. 1 Tunc ergo apprehēdit Pila. Ie. & fla. &c. Non per seips immediate, sed per milites suos & ministros. 2 Et milites ple. co. de spi. id est, de iuncis marinis ad modi spinarum duris & acutis. 3 Imposuerunt capiti eius. Tanquam volenti regnare, & n potenti, quod fecerunt vt eorum illusio responderet Iudæorum acc sationi. 4 Et veste purpurea circundederunt. Tali enim veste vteb tur reges. 5 Et veniebant ad eum di. &c. Hoc totum factum est in illu nem, vnde sequitur. 6 Et dabāt ei alapas. Vt illuderetur factis sicut illuserunt sigi & verbis. * Exit

MORALITER.

† Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum & flag. & mil. ple. co. &c. Bur. a. Et quamuis hec milites illudendo facerent, nobis tñ operabantur mysteria. Nam per spineam coronam nostro rum

rum designatur susceptio peccatorũ, quæ sicut spinas ter nostri corporis germinat. In vestimẽto purpureo caro ei passionibus obiecta significatur. Purpura etiam vestitur de triumphjs sanctorum martyrum gloriatur. † Aue rex. Sic faciunt illi q in ecclesijs deuotionis ostẽa † signa,

Exiit ergo. Ecce implentur quæ de se prædixerat Iesus oc
a potentia, commendatur patientia qua informantur
n tyres.

Et dicit eis. Hic apparet non ignorante Pilato hæc a mili
te facta, siue iusserit, siue permiserit, vt satiatis Iudæis
sufficerent, sed
is inardescunt
amant: Crucifige. a

Et dicit eis. Hic apparet non ignorante Pilato hæc a mili
te facta, siue iusserit, siue permiserit, vt satiatis Iudæis
sufficerent, sed
is inardescunt
amant: Crucifige. a

Et dicit eis. Hic apparet non ignorante Pilato hæc a mili
te facta, siue iusserit, siue permiserit, vt satiatis Iudæis
sufficerent, sed
is inardescunt
amant: Crucifige. a

Et dicit eis. Hic apparet non ignorante Pilato hæc a mili
te facta, siue iusserit, siue permiserit, vt satiatis Iudæis
sufficerent, sed
is inardescunt
amant: Crucifige. a

Et dicit eis. Hic apparet non ignorante Pilato hæc a mili
te facta, siue iusserit, siue permiserit, vt satiatis Iudæis
sufficerent, sed
is inardescunt
amant: Crucifige. a

tibi inuidendo, quam tibi qui exeres potestatem metuen
do: Non tamen Pilatus est sine peccato, & ideo ait, maius.
* GREG. Cum se dominus membrorum Satanæ mani
bus pro redemptione nostra tradidit quid aliud quã eius
dem Satanæ manum in se seruire permisit, vt vnde ipse ex
terius occumberet,
inde nos exterius, in
teriusq; liberaret? Si
igitur Satanæ manus
eius potestas accipi
tur, eius manum iu
xta carnẽ protulit,
cuius potestatem cor
poris vsque ad sputa
colaphos, flagella,
crucem, lanceamq;
toleravit, vnde & Pi
lato eius corporis
membro ad passio
nem veniens dicit:
Nõ haberes in me pote
statem vllam nisi, &c.
Sed tamen hanc po
testatem quam con
tra te ei extrinsecus
dederat suis seruire
in lucris intrinsecus cõ
pellebat. Pilatus e
nim vel Satan, sub
potestate illius super
quã potestatem ac
cepserat, tenebatur,
quia & superior ipse
disposuerat, hoc q
inferius accedens, a persecutori tolerabãt, vt cum ex mala
mente infidelium surgeret, vtilitati tñ electorum omnium
ipsa

D
li. 3. Mo
r. l. c. 11.

Exiit ergo iterum Pilatus foras & dicit eis: Ecce adduco
vobis eum foras, vt cognoscatis, quia nullam inuenio in eo

Mortis. a Non claus imperio, sed plenus opprobrio.

causam. Exiit ergo Iesus portans spineam coronam, & pur
pureum vestimentum, & dicit eis. Ecce homo. Cum ergo vi
dissent eum pontifices & ministri, clamabant, dicentes: Cru
cifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vobis, &

crucifigite. † Ego enim non inuenio in eo causam. Respon
derunt Iudæi: Nos legem habemus, & secundum legem de
bet mori, quia filium Dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus
hunc sermonem, magis timuit. Et ingressus est prætorium

iterum, & dicit ad Iesum: Vnde es tu? Iesus autem responsum
non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Ne
scis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem ha
beo dimittere te? Respondit Iesus: † Non haberes potesta
tem aduersum me vllam, nisi tibi datum fuisset desuper

Id est, quantumcunque habes, non enim tibi omnino de liberum est.

tem aduersum me vllam, nisi tibi datum fuisset desuper

inferius accedens, a persecutori tolerabãt, vt cum ex mala
mente infidelium surgeret, vtilitati tñ electorum omnium
ipsa

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
† 22. q. 1.
c. Mo
uer: S.
sed obi
citur.
F

E
* nostr.
† 22. q. 1.
c. Mo
uer: S.
sed obi
citur.
F

NICOLAUS DE LYRA

Exiit ergo iterum. Hic ostenditur circa prædicta Pilati intē
erat bona quãtum ad hoc, quia prædicta iusserat fieri, vt Iu
afflictione Christi essent faciati, & sic consentirent in eius li
beratione sine morte. Tñ per hoc non excusatur à toto, quia cū es
super eos, non debebat ei quem sciebat innocentem etiam
panam inferre. Igitur Evangelista circa sequentia sic pro
clamauit, & sic declarat conatum Pilati ad Christi liberationem.
Iudæorum resistantiam ad eius condemnationem, ibi. Cum
ergo disset. In prima igitur parte dicitur sic. Exiit ergo ite
ratur foras. Ibi Iudæi stabant, quia domum eius ingredi nõ
audebat, vt supra dictum est.

Et dicit eis. Primo allegans Christi innocentiam.
Et adduco vobis eum foras. Postquam diligenter exami
nauit, & flagellauit ad vobis satisfaciendum. Vt cognoscatis
quid illi inuenio in eo causam. Secundo ostendit ipsius puni
tionem factam ultra condignum, cum dicitur.

Exiit ergo Iesus. Ex præcepto Pilati.
Ipsi spineam coronam, &c. Volebat enim Pilatus ut sensi
tibus derent qualiter fuisset illusus & flagellatus, ut sic mouerent
ad compassionem.

Dicit eis: ecce homo. Q. d. etsi in aliquo male egisset tamen
dignum punitus est, & ideo deberet vobis sufficere.

Et dicit eis. Hic ponitur Iudæorum resistantia, & hoc duplici
ter, primo per irrationabilem clamorem, secundo per rationem, ibi.
Respondent Iudæi. In prima parte dicitur sic: Cum ergo vi
dissent eum pontifices. Sic flagellatum & illusum & cognosce
rent, quia Pilatus sic volebat dimittere ipsum.

Clamabant. Tumultuose, & alios ad clamandum excitabãt di.
Crucifige. Q. d. hac pena nullo modo nobis sufficit, sed petimus
quod maior.

Dicit eis Pilatus ac. Derisorie & indignanter hoc dixit, quia
non habebant potestatem indicandi aliquem ad mortem, ut supra di
xit, & est similis modus loquendi, ac si diceret: Si habetis po
testatem dare mortis sententiam, cito & sine causa faceretis, sed ego
hoc agere nolo, ideo sequitur.

Ego enim non inuenio in eo cau. Dandi talem sententiam.
12 Respon

12 Responderunt. Videntes Iudæi, quod Pilatus non acquisierat
eorum clamori inceperunt allegare rationes alias quã supra allega
uerat. Non. n. illas audebant reiterare, quia Pilatus iam illas euacua
uerat, & ideo hic aliud allegant. Et primo allegant ipsum fecisse cõ
tra legem Dei, secundo contra legem imperatoris Romani, ibi. Ex in
de querebant. In prima igitur parte allegant sic Iudæi.

13 Nos legem habemus. s. a Deo datam in monte Sinai.
14 Et secundum legem debet mori. Quia Leui. 14. c. præcipit,
qd blasphemi occidatur, & tale crimen imponebãt ei, unde sequitur.

15 Quia filium Dei. Veruntamen Christus hoc dicendo non bla
sphemaui, sed veritatem dixit, & per scripturam probatum, ut su
pra habitum est c. 10.

16 Cum ergo au. &c. ma. ti. Non propter legem Iudæorum quã
non obseruabat, sed ne uerũ esset, ut Iesus sibi oblatũ esset uere Dei
filius, & sic factum enorme fecisset ipsum flagellando & ideo de hoc
voluit certius inquirere, unde sequitur.

17 Et ingressus est. Vt veritatem magis posset cognoscere extrã
tumultum Iudæorum.

18 Et dicit ad Iesum. Per hoc quarens si esset ex origine diuina
secundum veritatem.

19 Iesus autem respon. non de. Primo quia erat homo gentilis
& idololatra, & generationẽ filii in diuinis capere non posset. Secun
do, quia nolebat passionem suam impedire. Tertio quia prophetatum
erat de eo, Isai. 53. c. Et si agnus coram tondente se obmut
scet, &c. Et ideo uolebat illud propheticum implere.

20 Dicit ergo ei Pi. &c. Mirabatur de eius taciturnitate, cum in
puncto liberationis uel condemnationis suã esset. Sequitur.

21 Nes. quia ha. po. &c. Q. d. mihi saltem deberes respondere.

22 Respondit Iesus. Non ad impediendum suam passionem, sed ad
reprimendum Pilati iactantiam.

23 Nõ ha. po. aduer. me vllã, nisi tibi datum esset desuper:
i. a principib. Romanorum, & ulterius permissum a Deo, qui est po
testas superior. Et ex h. c arguitur eius peccatum, quia non accepe
rat potestatem a Cesare, & a Deo condõnandi innoxios, sed magis libe
randi eos, & cum hoc ostendit peccatum Iudæ, & Iudæorum esse
maius quam peccatũ ipsius Pilati, quia ad occisionẽ Christi Iudas
fuit motus cupiditate, Iudæi aut inuidia & rancore, sed Pilatus fuit
motus humano timore ut magis patebit, & hoc est quod dicitur.
* Propterea

Christi
Pilato
non re
spondit
propter
tria.

MORALITER

signa, & cito post iniurias Christo graues in membris suis

faciunt.
8 Clamabant dicentes. Crucifige, crucifige eum, &c. Nam obsti
nata nequitia non emollitur misericordia.

A ipsa quoque crudelitas deseruaret.
a Et exinde. Id est, ex hac causa, ne haberet peccatum occidendi innocentem (& si minus illis inuidiis) quarebat dimittere, non quod tunc primum quæreret, sed si prius volebat modo quærebat,
b Si hunc dimittis non es ami. Supra legem proposuerunt, secun-
a dum quam deberet mori, quia filiū Dei se fecit: Sed quia ille legem gentis alienæ non timet, sed magister timet occidere filium Dei terrent eū a Cæsare, quem non potest, ut autorem potestatis suæ contemnere.

dimittis.

c Erat autem parasce. & THEOPHYL. Quomodo Marco dicente tertiam horam quādo Christus crucifigebatur Ioannes sextam dicit. Igitur hoc soluunt quidam, quia scripturæ schema sit, nam litera quidem tertiam horam significat, & est character eius talis. 7. litera autem quæ sextam signat habet characterem talem & verisimile igitur literam gamma a scriptoribus non attentis transisse, quibusdam mutilatis, in characterem epilemi quo sextus numerus signatur, & sic errorem hunc ortum. Quod autem hoc verisimile sit factum esse, ac tertiam horam scriptam esse etiam apud Ioannem, & nō sextam, sicut nunc manifestum est. Nam cum tres Euangelistæ contonanter dicāt quod a sexta hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram & vsque ad horam nonam manifestum est, quod Dominus noster ante sextam horam priusq̄ fierent tenebræ crucifixus sit, s. circiter horam tertiam. Alii autem aiunt quod Marcus mortem quidē quæ lata est inīa de crucifigendo domino manifeste & absque dubitatione ponat. Vtique quia crucifigere, & punire ab eo tempore iudices dicuntur, quo sententiam proferunt, eo q̄ vis pœnæ & mortis in linguis quoque sit. Eius gratia Marcus tertiam horam crucifigi eum, dicit a quo Pilatus sententiam exposuit. Ioannes autē cum Marcum dixisset tem-

a Propterea qui me tradidit tibi, manus peccatum habet. † Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autem clamabant, dicentes: Si hunc † dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus

b autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, & sedit pro tribunali in loco, qui dicitur Lithostratos, Hebraice autem Gabatha. Erat autem Parasceue Paschæ, hora quasi sexta: Et dicit Iudæis: Ecce rex vester. † Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis

d Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Responderunt Pontifices. Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo

c ex qua tenebræ fuerant vsque ad nonam. Sed ne hunc in Romanos, sed magis in Iudæos retorqueat Marcus hora tertia crucifixum, quia Iudæi clamauerunt: Crucifige, crucifige.

e Vel Pascha est immolatio Christi, cuius parasceue preparatio a nona hora noctis cepit, quia in domo pronuntiata est mors Christi a dicentibus. reus est enim illa hora noctis nona vsq; ad diei tertiā, tertia hora preparationis, tres noctis tres diei, quarum sexta iam coepit cum Pilatus tribunal ascendit, quod adhuc erat preparatio immolationis, quæ facta est scdm Marcū tertia preparationis, sed diei, & eadem est sexta preparationis.

d Regem vestrum crucifigam. Adhuc terrorē quem deingerunt superare eos frangere, quos de ignominia non poterat mitigare.

e Tunc ergo. Quia profitentur Cæsarem aperte contumaciter esse si alium regem vellet eis ingerere, dimittendo illum quem propter hos ausus reddiderant occidendum. Victus ergo timore.

pus sententiæ, horam in qua Dominum crucifixerunt. Si autem quis dicat, quare circiter horam tertiā cum dicitur crucifigi, vult item absolui illum? Dicat primū quidem quod multitudine coactus dedit inīam, deinde & somno turbatus impulsus fuerit. Insuper considera & Ioannem dicitur quod fuerat hora tertia, quæ me sexta, quæ nona, quæ definitiō, & quæ biguo relinquuntur, & quæ xii ferme sexta. Avg. Parasceue quod interpretatur preparatio, est festiua quæ preparatio necessaria sabbati quæ die p̄cepit Iesus duplo colitur, & manna propter sabbatum: Hora quæ iam incipit sexta hora diei quod Pilatus tertia tribunali, & quæ ceretur Iesus, & tertia gerere tertia plena est sexta

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Propterea qui me. &c. In quo concluditur peccatum Pilati, quia manus non dicitur nisi per comparisonem ad minus.
- 2 Et exinde. Hic consequenter allegant Iudæi Christum fecisse contra legem Imperatoris, quia videbant, quod Pilatus parum erat motus corū p̄ illa allegatione, sed volebat Iesum oīno dimittere, & hoc est, quod dicitur: Exinde quærebat, &c. Viderat. n. Pilatus tanq̄ homo astutus, quod Christus rationabiliter conuincerat eum de peccato si eum innocentem, condemnaret, & ideo quærebat occasionem dimittendi eum, quod videntes Iudæi clamabant.
- 3 Si hunc dimittis non es amicus. Id est, non zelas pro honore & statu domini tui custodiendo. Quod arguunt consequenter dicit.
- 4 Omnis enim qui se re. f. con. Imperatores. n. Romani abstulerunt à Iudæis regiam dignitatem, ne haberēt rebellandi occasionē. Et ideo quicumque inter Iudæos dicebat se regem qualitercumque videbatur contra ordinationem Imperatoris facere. Christus autē concesserat se regem esset, ut patet ex prædictis, & ideo quamuis secundū veritatem hoc regnum non esset contra dñum Imperatoris, ut supra dictum est, tamen hoc arguebant, apparenter. Pilatus autem non audebat etiam secundum minimam apparentiam facere contra Imperatoris honorem, ideo sequitur.
- 5 Pilatus, &c. adduxit foras. Id est, coram Iudæis euidentius de facto inueneret, & eorum dictum falsum ostenderet.
- 6 Et sedit pro tribunali. Id est, in loco sedis iudicialis.
- 7 In loco qui dicitur litho. Id est, lapidū stratura, & dicitur à lithos, quod est lapides, & stratos quod est pavimentū sive stratura, & est nomen Græcum Hebraice autem Gabatha, quia hoc nomē Hebraice cum

- 8 Erat autem Parasceue. &c. Quia erat feria sexta, & parasceue solennitatis Paschalis, dicebatur autem feria sexta parasceue preparatio, quia illa die preparabant Iudæi cibaria pro die sabbati in quo non erat licitum aliquid decoqui ut habetur Exod. 16.
- 9 Homo quæ. fe. Contrarium videtur Mar. 15. c. ubi dicitur: Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. Prius autem dicitur: Quærebat eum crucifigi: ergo, &c. Dicendum, quod secundū veritatem erat tempus medium inter tertiam & sextam, medium ab utroque extremo potest denominari, & ideo Marcus præparatio sit illud tempus medium per horam tertiam. Ioannes vero præparatio.
- 10 Et dicitur. Allegans pro Christi liberatione.
- 11 Ecce rex vestrum. Q. d. Mirum est, quod hunc hominem abiectum & gellatum dicitis sibi velle usurpare regnum Iudæorum.
- 12 Illi autem clamabant. Sicut furibundi.
- 13 Tolle, tolle, crucifige eum. Q. d. non possumus videre eum.
- 14 Dicit eis Pilatus. Allegans in crucifixione Christi contumaciam, dicens.
- 15 Regem vestrum crucifigam. Q. d. ex quo eum regnare formidatis in hoc fuit fama magna erit nobis nerecundia si morte mortuū abiectū. Vnde & postea Pilatus scripsit titulum crucis ad recundiam. Iesus Nazarenus rex Iudæorum.
- 16 Responderunt pontifices. Nō habet regem nisi Cæsarem. Ex quo patet, quod ex tunc perpetuæ subiectioni Romanorum se obligauerunt, & tunc omni alteri regie dignitati. Patet etiam eorum obstinatio curandū Christi mortem, cum pro eius procuratore consensit perpetuum seipso subiectos seruituti.

MORALITER.

16 Respon. pon. non habet regem nisi Cæsarem. Hoc facto clamant non- stri pontifices & curati, qui suas ecclesias dimittunt se negociis temporalibus principatus vel reg-

THEOPHYL. Vide quomodo alium regem præter Cæsare cognoscunt voluntarie se Romanorum Imperio sub-

* THEOPHYL. Vide autem & in veteri typo quodam hoc factum. Isaac enim & illic ligna portans vadit vt immoletur. Ita vt hoc loco dominus crucem habens. Vadit & quasi miles arma gerit, quibus aduersarium prosternebat, qd autem Isaac figura sit domini manifestum. Isaac enim inter-

pratur risus, vel gaudium. Quis autem alius gaudium nostrum factus est, quã is qui in conceptione humanæ naturæ per angelũ nasci, hoc est, gaude communi cauit? Et cum eo. Latio qui permãsit in perfidia, significat Iudeos, qui confiteatur Gentes si gnificat? Et erat scriptum. He tres linguæ ceteris eminebant. Hebraea propter Iudeos in lege Dei gloriantes. Græca propter gentium sapientes. Latina propter Romanos tunc pene omnibus Gentibus imperantes. Milites ergo cum crucifixi essent eum. Ecce quæ gesta sunt iuxta crucem, cum iam crucifixus esset.

Id est, voluntati corura. Milites facti Iudeorum voto qui totum fecerunt quod fieri extorserunt. Tradidit eis illum, vt crucifigeretur. Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt eum. Et baiulans sibi crucem exiit in eum qui dicitur Caluaria locum, Hebraice autem Golgotha, vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos, hinc, & hinc, medium autem Iesum. Scripsit autem titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem scriptum Iesus Nazarenus rex Iudeorum. Hunc ergo titulum multi legerunt Iudeorum, quia prope ciuitatem erat locus vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraice, Græce, & Latine. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudeorum: Noli scribere, rex Iudeorum, sed quia ipse dixit, rex sum Iudeorum. Respondit Pilatus. Quod scripsi scripsi. Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius.

quia debemus sequi vestigia,

crucifixus esset. THEO. Quatuor

NICOLAUS DE LYRA. Incergo tra. Hic incipit agere euangelista de crucifixione Christi, & diuiditur in tres, quia primo agit de crucifixione, secundo de arte, ibi: Postea sciens Ie. Tertio de sepultura, ibi: Post hæc autem Ie. Prima in duas, quia primo describit ipsam crucifixionem, secundo de consequentibus ad ipsam, ibi: Scripsit autem ti. Circa primum s. n. quod Pilatus videns, qd propter mortem Christi voluerunt se Iudei perpetue seruituti Rom. timuit si hoc refutaret, nauferetur apud Cæsarem, & ideo motus timore Imperatoris, & Iudei: populi, cui præerat, & a quibus pecunias lenare spera- bant contra iustitiam dedit sententiam de morte innocentis, & hoc est quod dicitur: Tunc er. tra e. il. Per sententiam diffinitiuam. V. cr. Tamen prius lauit manus suas, imponens peccatũ de morte Iudeis ipsis hoc recipientibus, vt habetur Mat. 17. quamuis non ex hoc excusatus secundum veritatem, Iba. h. cru. Primo, n. portauit eam, vt hic dicitur, tamen postea inuenientes Simonem Cyrenensem fecerunt sibi portare crucem, vt eum venirent ad locum passionis, quia Iesus per totam noctem præcedentem afflictus fuerat, & ideo lento gradu incedebat. Iuit in eum. Iste locus erat prope ciuitatem Ierusalem, & dicitur hinc, quod dicitur locus Caluarie à Caluaria Adæ ibi sepultus, sed est falsum, quia sepultus fuit in Hebron, vt dicitur Iosue 14. Sed nominatur locus Caluarie, quia in illo loco malefactores decapitantur, & sic patet mortis Christi turpitudine ex condicione loci, & modo mortis, cum dicitur. Vi cr. Crucifixio enim erat turpissimum genus mortis. Hunc eo ali. Ex quo apparet turpitudine mortis Christi ratione societatis, quia inter duos malefactores fuit crucifixus, Hoc autem factum est ex Iudeorum intentione & diuina ordinatione, tamen diuersimodo, quia Iudei per hoc intendebant inducere suspicionem populo quod Iesus esset particeps & principalis in eorum malefactis. Ex in- tentio aut diuina factum est hoc, vt impleteretur scriptura Esa. 53. d. Et cum iniquis deputatus est.

7 Scri. au. Hic ponitur quædam consequentia ad Christi crucifixionem, & sunt tria, quia primum pertinet ad Pilatum, secundum ad milites crucifigentes Iesum, tertium ad parentes Christi existentes prope eum, secundum ponitur ibi: Milites autem, tertium, ibi: Stabant autem. Circa primum sciendum, qd modus Romanorum erat scribere causam mortis crucifixorum super lignum crucis. Iudei autem contra voluntatem Pilati petierunt Christum crucifigi, ut patet ex prædictis, et ideo per tale modum scripsit titulum, vt redudaret in uerecundiam eorum, & hoc est, qd dicitur: Scri. autem t. pi. In quadam charta tabule affixa. Et po. su. cru. Illam tabulam. Erat autem scri. Iesus. In quo exprimitur nomen proprium. Nazare. Quo ad patriam, quia ibi fuit nutritus, vt dictum est. Rex Iudeorum. In quo exprimitur causa mortis. Hunc ergo titulum, mul. Ie. Iu. Et causa subditur. Quia prociui. erat locus vbi est cruci. Iesus, Et ideo multi de ciuitate poterant de facili illuc venire. Et erat scri. He. Græ. & La. Vt omnes, qui de diuersis partibus orbis ad festum paschale venerant possent illum legere, Venerant. n. ibi aliqui Gentiles, vt sup. d. est. 12: Et ideo titulus, fuit scriptus tribus linguis principalibus. Dice. ergo Pi. pon. Iu. no. scrip. Quia videbant quod talis modus scribendi redundabat in uerecundiam eorum, & maxime propter Gentiles, qui hoc verbum erant reportaturi ad diuersas partes orbis, & ideo voluerunt titulum sic corrigere. Sed quia ipse dixit rex sum Iu. Hoc enim modo non sonaret in eorum uerecundiam. Respon. Pi. Quod scripsi, scripsi Quod scriperat confirmado. Nec fortuitu factum est hoc, sed diuina præordinatione, quia hoc erat ante prophetatum, propter quod Psal. 58. qui loquitur de passione Christi, & duo psalmi præcedentes sic intitulantur: Ne corrumpas titulum inscriptionem, & ideo titulus cruci Christi tripliciter descriptus non fuit mutatus, sed magis confirmatus. 17 Multi. er. Hic ponitur secundum consequens ad Christi crucifixionem & per-

MORALITER. Baiulans sibi cru. & c. Per hoc nos inducens ad sui sequentem dixerat Mat. 16. d. Si quis uult post me ueni. abne. se. meum. & tol. cru. suam: & se. me. Eum eo alios, & c. Exponatur sicut Matth. 27. & Mar. 15. & Lu. 23. Qd scripsi, scripsi. Per hoc autem quod Iudeis petenti-

bus Pilatus delere titulum, qui sonabat confusionem Iudeorum, noluit, sed magis ipsum confirmauit, significatum fuit quod Christi mors ad confusionem eorum erat futura per exercitum Romanorum, & ad regni Christi exaltationem per sequentem resurrectionem, propter quod tunc dixit Matth. ult. d. Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. 17 Mili. ergo cum crucif. eum, acce. vesti. eius, & c. Exponatur sicut Matth. 27. & Mar. 15. † Cum

3 Baiulans sibi cru. & c. Per hoc nos inducens ad sui sequentem dixerat Mat. 16. d. Si quis uult post me ueni. abne. se. meum. & tol. cru. suam: & se. me. 6 Eum eo alios, & c. Exponatur sicut Matth. 27. & Mar. 15. & Lu. 23. 16 Qd scripsi, scripsi. Per hoc autem quod Iudeis petenti-

† Cum

A Quat. Quadripertita vestis signat ecclesiam toto orbe, qui quatuor partib. constat diffusam omnib. partib. aqualiter, i. concorditer distributam. Tunica sortita omnium partium significat unitatem, quæ charitatis vinculo continetur.

b Incon. Ne aliquando dissoluat unitas ecclesie. Et ad unum pervenit, quia omnes in unum collegit, sicut & in duodecim unus Petrus pro omnibus dicit: *Tues Christus filius Dei ui-*

Max. 26.

1 Pt. 2. d. 5. Cor. 6. a.

ui. Et ei pro omnibus dicitur. *Tibi dabo claves regni cel. Vnus pro omnibus quia unitas est in omnibus.*

*** THEOPH.** Quod autem tunica a summo fuerat contexta non frustra fuit appositum. Et alii quidem dicunt allegoriam per hoc signari, quod non simpliciter homo fuerit crucifixus, sed ut deitatem superne habuerat. Quidam vero genus dicunt tuniculae Evangelistam narrare. Quia. n. Palestini duos pannos committendo contextunt vestes, pro futura videntes contextu, manifestans Ioanes quod talis fuerit tunicula dixit, quod a summo per totum fuerit contexta, hoc est, ab initio & superne usque ad infima. Manifestat autem hinc vilitatem vestimentorum Christi. Alii autem dicunt quod in Palestina contextantur fila non sicut apud nos. Nam supra quidem est filum, inf. autem contextitur panno, & ita regressio fit, sed contrario modo infra eum sunt fila, in summo autem contextitur contextus, & talis fuit tunicula domini. Sacram quoque per hoc nobis insinuat.

C Nam corpus domini superne quidem contextum est. Spiritus. n. sanctus venit super virginem & virtus altissimi obumbravit eam. Licet. n. hominis naturam susceperit, quæ inf. est, & ceciderit, sed superne Spiritus sancti gratia constitit, & comparata est divina caro. Igitur sanctum corpus Christi indivisibile est, & dividitur & concipitur in quatuor partes orbis

orbis, usum præbens singulis & uniuscuiusque animam sanctificans cum corpore per suam carnem unigenitus & pater in omnibus est existens ubique.

c Desu. Quia charitas supereminet omnibus, per totum, quia nemo est eius expertus qui pertinere videatur ad totum, a toto sicut Græca dicat lingua, catholica vocatur ecclesia, quæ in sorte Dei gratia commendatur.

Hinc apparet quatuor milites fuisse qui crucifixerunt.

& fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, & tunicam.

Acceperunt similiter, sed non similiter diviserunt

Hec est causa quare non diviserunt.

Quia charitas supereminet præ omnibus.

c **cam.** Erat autem tunica inconsutilis, t deluper contexta per totum. Dixerunt ergo ad invicem: Non scindamus eam, sed fortiamur de illa cuius sit, ut scriptura impleteretur dicens:

Non forcti.

Alia quam tunicam.

Tunicam.

t Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt: Stabat autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius Maria Cleopha, & Maria Magdalena. Cum vidisset ergo Iesus matrem & discipulum stantem, quem

Hæc erat mater Iacobi.

Filia Cleopha.

tur Maria quæ soror dicitur Deiparæ, hoc est cognata. let. n. scriptura cognatos dicere fratres. Sicut & Isaac de becca dicebat *Soror mea est.* Quamvis vxor esset, ita & loco soror Deiparæ dicitur, quæ Cleopha vxor habitabat pro cognationem.

d Cum vidisset ergo Iesus matrem & discipulum stantem quem diligebat. Qui divina facturus, quasi reppulit ignotam matrem ostendit venisse horam, quam tunc prædixit, in quo gnoicit de qua fuerat mortaliter natus. Et docet ut a parentibus impendatur cura parentibus. vnde & Apostolus: *si quorum curam non habet, fidem negat, &c.*

*** THEOPH.** Vide quomodo cum essent alie mulieres solius matris curam agat, nam oportet quidem parentibus ad pietatem obfistentibus, non patere, non obfistentibus, autem omnino servire, sicut & ipse cum migraret e vita, quod venisset erat matrem dolere & præsidium requirere cum crederet discipulo præfecturam eius. Occultat autem proprium nomen Evangelista modestiæ gratia.

NICOLAUS DE LYRA.

*** Pertinet ad milites, qui crucifixo Christo dividerunt sibi vestes suas & hoc est quod dicitur. Militum cruceum, ac. ue. eius. Ex quo apparent duo, primum est passionis Christi ignominia in hoc, quod non dum crucifixerunt, quod non sit nisi abiectis & vilibus personis, secundum est crugigentium avaritia, quia Christi vestes quamvis essent parum valentes, tamen sibi rapuerunt.**

- 1 Et face. qua. &c. Quia erant quatuor milites ipsum crucifigentes.
- 2 Et tunicam. Scilicet, contra partes predictas, quam non dividerunt, eo quod erat inepta divisioni, quod patet ex eo quod subditur.
- 3 Erat autem tunica inconsutilis. Id est, sine sutura.
- 4 Desuper contexta per totum. Ex hoc dicunt aliqui, quod Christus preciosis vestibus utebatur. Sed Chry. dicit contrarium, dicens, quod Palestini pauperes induebantur talibus indumentis reticulato opere factis ad modum ciliciorum, & hoc videtur verius, quia Christus commendavit vilitatem vestimentorum in Ioan. Bap. Matth. 11. a. Quid existis in deser. vi. homi. mol. vestitum? Q. d. Non. Et preciosis tatis ibidem reprobat, ibi: Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus re. sunt, &c. Iesus autem cepit facere & docere, ut habetur. Act. 1. a. & ideo non est verisimile, quod usus fuerat preciosis vestibus.
- 6 Dixerunt ergo, &c. Non scin. il. Quia partes nihil valuisset.
- 5 Sed sor. de il. cuius sit. Vnde patet, quod super solam tunicam miserunt sortem. Sed contrarium videtur Mar. 15. b. vbi dicitur. Diviserunt sibi vestimenta eius & mittentes sortem super eis, quod quis tolleret. Dicendum quod dictum Marci debet divisine intelligi sic. Diviserunt sibi vestimenta eius, scilicet, alia a tunica, & postea sequitur, mittentes sortem super eis, quod per synecdochen debet intelligi, super eis, id est, super aliquod eorum, scilicet, super tunicam, quid quis tolleret, id est, quis tolleret illam tunicam. Sequitur.
- 7 Ut scriptura impleteretur. Quæ dicit Psal. 21.
- 8 Partiti sunt vestimenta mea sibi. Scilicet, alia a tunica inconsutili.
- 9 Et in ue. meam miserunt sortem. Id est, super aliam tunicam inconsutili.

lem, ex quo etiam patet quod Christus proprie habebat plura vestimenta. 10 Et mi. qui hæc fecit. Scilicet, sicut erat scriptum Ps. prædixit ecce addidit evangelista, ut ostendat prophetiam impletam per factum eorum. patet etiam per predicta falsitas Iudeorum exponendum al. prædictum de persecutione quam habuerunt Iudæi per Aman, de quo quod Mardocheus fecit prædictum Psal. quia titulus Psalmi dicit contrarium, quia ille Ps. intitulatur a David & non a Mardocheo. Itē in principio Psal. dicitur: Longe a salute mea verba tuas mei. Secundum veritatem Hebraicam & translationem He. quod verbum est de passione Christi, qui non fuit liberatus a passione, quæ non clamaret ad patrem, sicut super dictum est c. 12. Pater sanctificamur hac hora. Tempore autem Mardochei Iudæi fuerunt liberati inter post orationem eorum, quia prius fuerunt liberati quam ut tempus statutum interfectionis eorum. Itē ibidem subditur. Foderunt manus meas, & pedes meos. Quod non est impletum in Mardocheo, nec in aliquo Iudæo illius temporis, sed magis econverso, Iudæi Aman & filios eius crucifixerunt.

11 Stabat. Hic ponitur tertium consequens ad Christi crucifixionem. & pertinet ad eius parentes, quia Christus in cruce positus animum moreretur voluit matri suæ de custodia & ministro providere, daturus enim plurim alijs, ut ipsi sint solliciti impendere debitum obsequium parentibus suis, & hoc est quod dicitur. Sta. au. iu. &c. Contrarium videtur Luc. 23. f. vbi dicitur: Stabant autem omnes noti eius longe. Dicendum quod primo fuerunt prope, ut hic dicitur, & tunc Christus hæc verba dixit, sed procedente passione propter turbam compunctam se retraxerunt, secundum quod dicit Lucas. Vel forte iste peccator hic nominatus tanquam magis fervens in amore Christi propinquius stabant, sicut dicit Io. alia autem multa persone erant Christo pro timore a longe stabant, & de illis loquitur Lucas, dicit tamen quod omnes noti eius stabant a longe, quia multo plures erant stantes longe quam a prope.

12 Cum videret. Quem diligebat. s. Io. qui scripsit hoc evangelium

MORALITER.

12 Cum videret. & c. Per hæc autem, quod positus in tanto tormento matri suæ providit de ministro, docuit nos in omni cunctis statu simus honorare parentes, in quantum tibi prodest bono modo.

†

mulier ec. Matri q̄ relinquit, alterum pro se filiū quodam loco tribuit. Nam cur hæc fecerit, hæc sequentia indicāt. Ex illa hora ac, eam di. Qui et si iam non haberet propria, sociate centupliciter acceperat, ubi erant omnia cō moia nihil habens & omnia possidens.

omnia consumma. Omnia quæ oportebat fieri antequā acciperet acetū, & tradidit spiritum. etiam, sc. hic, In siti mea potest. di. Sitio. Q. d. minus fecistis, quod estis. Dege- rauerant enim a vō patrum deini quate mundi, quapleno vase imple, habentes cor vt giā, eauerunt tortuosis latibus audilentum. His humilis herba purgat, significat humilitatem. Ipsi, per quem fuit sanguis nos emadat. Hanc circū de- runt Iudæi, & se- citum uenisse putarunt. Arundo significat scripturam, quæ facta implebatur.

HEOPH. Tradidit quidē Spiritum dominus Deo & patri

tri ostendens, quod post hæc aīa iustorum in monumentis non versantur, current autē in manus patris oīum, sed peccatorū aīa in locū supplicii detracta, hoc est, in infernum de pellūtur. At illi camelum deglutientes, & cubicē liquantes tali patrato facinore de die obseruando diligenter cogitāt.

Pie ceteris familiaris.
a diligebat, dicit matri suæ. Mulier, ecce filius tuus. † Deinde
a Quia ad eius curam quicquid ei est necessarium pertinet.
b dicit discipulo. Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam
a Matrem. *Qui omnia disposuit per necessitates agit.*
c discipulus in suam. † Postea sciens Iesus quia omnia consummata sunt, vt consummaretur scriptura dicit: † Sitio. Vas autem positum erat aceto plenum. Illi † ergo spongiam † ple-
a Arundinem, ut alius dicit.
nam aceto, hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius
a Quod prophetia prædixerat. Et quia nihil iam restat quod ante mortem fieri oportet, & tradidit spiritum, ut qui potestatem habebat ponendi animam suam, & iterum sumendi eam.
Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit. † Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum. Iudæi ergo, quoniam parascæue erat, vt non remaneret in cruce corpora labbato, (erat enim magnus dies ille sabbati) rogauerunt Pilatum, vt
a Vt morerentur. *b* Mortui de ligno, ne pendent magnum diem sui diuturni cruciatus horrore iēdarent.
frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius, qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura. † Sed vnus

Dicit. n. vt ne maneat in cruce corpora
1 ra rogauerunt Pilatū, hoc est, obsecrauerunt vt tollantur.
2 *e Sed vnus. Vigilanti verbo vnus est. Nō dicit percussit vel vulnerauit, sed aperuit, vt illi quodam modo vitæ ostium panderetur, vnde sacramenta ecclesiæ emanauerunt, sine quibus ad vitam non intratur. Ille sanguis fusus est in remissionem peccatorum.*
3 *15* Aqua, & lauacrum præstat & potum. Ecce ostium in latere arcæ quo intrant animalia diluuiū non peritura: Ecce mulier facta de latere dormientis.
4 *16* *17* *18* *19* *20* *21* *22* *23* *24* *25* *26* *27* *28* *29* *30* *31* *32* *33* *34* *35* *36* *37* *38* *39* *40* *41* *42* *43* *44* *45* *46* *47* *48* *49* *50* *51* *52* *53* *54* *55* *56* *57* *58* *59* *60* *61* *62* *63* *64* *65* *66* *67* *68* *69* *70* *71* *72* *73* *74* *75* *76* *77* *78* *79* *80* *81* *82* *83* *84* *85* *86* *87* *88* *89* *90* *91* *92* *93* *94* *95* *96* *97* *98* *99* *100*

† 18. q. 2. quod ar- te, §. itē si coniu- ges, & c. priusqu. & c. si eū
† Pl. 68. e
† igitur. † autem. † imple- tam.
† De ce- leb. mis. c. in qua dā. §. sed aduerso.
Gen. 6. c
Ge. 2. d.
F
† De cō. d. 2. c. 1. & c. non oportet. De cele. mis. cū
Matt. §. quæsiu i sti. & ca. in qua dā §. per hoc aut.

faucium latus, vulnus lateris, hoc est Eua sanatur, & sicut in paradiso vbi Adā obdormiuit ablata est ab eo costa, & hoc loco

NICOLAUS DE LYRA.

Propter hoc de se loquitur tanquam de quodam altero, vt supra dicitur.
1 *1* *2* *3* *4* *5* *6* *7* *8* *9* *10* *11* *12* *13* *14* *15* *16* *17* *18* *19* *20* *21* *22* *23* *24* *25* *26* *27* *28* *29* *30* *31* *32* *33* *34* *35* *36* *37* *38* *39* *40* *41* *42* *43* *44* *45* *46* *47* *48* *49* *50* *51* *52* *53* *54* *55* *56* *57* *58* *59* *60* *61* *62* *63* *64* *65* *66* *67* *68* *69* *70* *71* *72* *73* *74* *75* *76* *77* *78* *79* *80* *81* *82* *83* *84* *85* *86* *87* *88* *89* *90* *91* *92* *93* *94* *95* *96* *97* *98* *99* *100*

ut dicitur 2. Physi. & ideo, quia parum de illo aceto accepit, vt dicitur hic Io. Mat. dicit: Noluit bibere. Per talem etiam modum loquendi dicimus communiter de parum bibente, quod non vult bibere.
12 *13* *14* *15* *16* *17* *18* *19* *20* *21* *22* *23* *24* *25* *26* *27* *28* *29* *30* *31* *32* *33* *34* *35* *36* *37* *38* *39* *40* *41* *42* *43* *44* *45* *46* *47* *48* *49* *50* *51* *52* *53* *54* *55* *56* *57* *58* *59* *60* *61* *62* *63* *64* *65* *66* *67* *68* *69* *70* *71* *72* *73* *74* *75* *76* *77* *78* *79* *80* *81* *82* *83* *84* *85* *86* *87* *88* *89* *90* *91* *92* *93* *94* *95* *96* *97* *98* *99* *100*

Diuisio.

MORALITER.
1 *2* *3* *4* *5* *6* *7* *8* *9* *10* *11* *12* *13* *14* *15* *16* *17* *18* *19* *20* *21* *22* *23* *24* *25* *26* *27* *28* *29* *30* *31* *32* *33* *34* *35* *36* *37* *38* *39* *40* *41* *42* *43* *44* *45* *46* *47* *48* *49* *50* *51* *52* *53* *54* *55* *56* *57* *58* *59* *60* *61* *62* *63* *64* *65* *66* *67* *68* *69* *70* *71* *72* *73* *74* *75* *76* *77* *78* *79* *80* *81* *82* *83* *84* *85* *86* *87* *88* *89* *90* *91* *92* *93* *94* *95* *96* *97* *98* *99* *100*

torib. ad locum pēnarum delatis, videlicet in infernum.
20 *21* *22* *23* *24* *25* *26* *27* *28* *29* *30* *31* *32* *33* *34* *35* *36* *37* *38* *39* *40* *41* *42* *43* *44* *45* *46* *47* *48* *49* *50* *51* *52* *53* *54* *55* *56* *57* *58* *59* *60* *61* *62* *63* *64* *65* *66* *67* *68* *69* *70* *71* *72* *73* *74* *75* *76* *77* *78* *79* *80* *81* *82* *83* *84* *85* *86* *87* *88* *89* *90* *91* *92* *93* *94* *95* *96* *97* *98* *99* *100*

† Et

A loco cum Dñs obdormiisset costam militi dedit Romphea aut militis, figura est Rophez versatilis, que prohibet nos a paradiso, quia oē quod veritatur nisi quid obstat, nō abstat a suo cursu. Dñs ostendens quod Romphea illā sistat, supponit in figura latus fra mca: militis, ostendens no

Trupug-
816

mea militis repulsa lateri stetit, ita & flāmea stabit, & non vltra interminetur & versione sua extereat prohibendo ingressum in paradisiū. Confundantur Armenii qui non admiscunt in mysteriis aquam vino. Non. n. credunt (vt videtur) q̄ aqua ex latere egressa sit, quod admirabilius, sed sanguis tantum. Et hoc loco destruunt magis miraculum, itaq; sanguis symbolum hominis crucifixi, a qua vero quod is sit super hominē, hoc est Deus.

B

1 pupuge
sunt.
Match.
27. g.
Harc.
25. d.
Lu. 25. g.
† cum.
† Venit
ergo &
tulit cor
pus le.
si.

Non ait, scias Scit ipse qui vidit credat e qui non vidit.
Ob quod dixit, non frugerunt eius crura.

a

Sicut mos est sepe. Non frustra ait, sicut mos est Iudæis, sed admonet in huiusmodi officiis morē cuiusque gentis esse seruandum.

C

militum lancea latus eius taperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Et qui vidit testimonium perhibuit, & verum est eius testimonium, & ille scit, quia vera dicit, vt & vos credatis.

Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur. † Os non com-

minuetis ex cō. Et iterum alia scriptura dicit. † Videbunt in quem † transfixerunt. † Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia, eo † quod esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum, vt tolleret corpus Iesu, & ei permisit Pilatus: Venit ergo, & tulit corpus Iesu. † Venit

autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Iesu, & ligauerunt eum lintheis cum aromatibus, sicut mos est sepelire Iudæis. Erat autem in loco vbi crucifixus est Iesus, hortus. & in horto monumentum

nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat. Ibi ergo propter parasceuen Iudæorum, quia iuxta erat monumentū, poluerunt Iesum.

Sicut in vtero Mariæ nemo ante eum, nemo post eum in hoc monumento.

Accelerata sepultura ne uel per se cret, quando nihil tale licebat facere.

ERAT NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et continuo exi. sanguis & aqua. Sanguis ad nostram redemptionem, aqua ad peccatorum ablutionem. Sciendum tamē, quod ista aqua miraculose exiuit, quia nō fuit humor phlegmaticus, vt dicunt aliqui, sed aqua pura ad ostendēdum, quod corpus Christi erat ex ueris elementis compositum, contra errorem eorum, qui dixerunt eum habere corpus caeleste, sicut dixit Valentinus & sequaces sui, et eorum, qui dixerunt eum habere corpus phantasticum, sicut Manichei.
- 2 Et qui uidit. Hic ponitur certificatio, quia ipse Ioannes qui scripsit hoc euangelium, presentialiter existens, uidit hoc factū, & ideo eius testimonium est efficax ad credendum, & hoc est, quod dicitur: Et qui uidit. Id est, ego ipse, loquitur enim de se per modum alterius sicut supra dictum est.
- 3 Testimonium perhibuit. Pater litera per predicta: Sequitur.
- 4 Facta sunt. n. hæc, vt scriptura imple. Exod. 12. g. Os non com. ex eo. Agnus. n. Paschalis fuit figura expressiva passionis Xpi ideo ordinatione diuina constitutum est, vt ossa agni paschalis non frangerentur, vt sic figura & ueritas corresponderent, quia veri agni ossa non sunt fracta in cruce, vt predictum est.
- 5 Et iterum alia scri. di. De eius transfusione Zach. 12. c.
- 6 Videbunt in quem transf. Litera Hiero. habet: Aspicient ad me quem confixerunt. Propheta. n. loquitur in persona Christi, loquens in prima persona, sed euangelista refert illud ad Christum loquens in tertia persona, et eadem est sententia. Illa autem transfusio proprie fuit in lancea vulneratione. Sed hæc videbitur a Iudæis in iudicio futuro, quia cicatrices vulnerum reseruate sunt a corpore Christi resurgente non solum ad certificationem suæ resurrectionis ostendendo illas cicatrices Apostolis, sed etiam ad conuincendum Iudæos in futuro iudicio de peccato suæ mortis.
- 7 Post hæc autem. Hic agitur consequenter de Christi sepultura, qua fuit gloriosa, secundum quod erat predictum Isa. 11. c. Et erit sepulchrum eius gloriosum, quamuis præcedens mors fuit ignominiosa, & hoc est, quod dicitur: Post hæc autem rogauit Pila. Io. Erat enim ei familiaris, cum esset nobilis decurio, ut dicitur Mar. 19. d. & ideo securius eum rogauit.

b Erat autem in pr pinquo. * THEOPHYL. Singularem dispositione factum est, vt in propinquo esset monumentum vt & discipuli possint adesse, & spectatores, ac testes facturi, & milites muti possent ad custodiam, & vt cessaret propter locum furu suspitio, quæ omnia non contigit si procul fuisset sepultus. Nouum autem erat sepulchrum, vt non calumniari quis resurrectionem quod alius retulerit, & non lesu aliter quoque monumentum symbolo quodam manifestatur futuram nouitatem per sepulturam omini cōtra mortem & corruptionem & quod inuouantur omnes illi de ueteri & diuina paupertatis dominus propter nos qui non habuit dominum in uita, neque mortem sepulchrum habet, sed in a deponitur, & eius uisus mortuus cum dicitur ab auaritia nudus est, quæ enim pauper patitur

- 1 tem erat sepulchrum, vt non calumniari quis resurrectionem
- 2 quod alius retulerit, & non lesu aliter quoque monumentum symbolo
- 3 quodam manifestatur futuram nouitatem per sepulturam omini
- 4 cōtra mortem & corruptionem & quod inuouantur omnes illi
- 5 de ueteri & diuina paupertatis dominus propter nos qui
- 6 non habuit dominum in uita, neque mortem sepulchrum
- 7 habet, sed in a deponitur, & eius uisus mortuus cum
- 8 dicitur ab auaritia nudus est, quæ enim pauper patitur
- 9 Christus patitur

- 8 Ab Arimathia. oriundus. Eadem est ciuitas qua i. Reg. 1. dicitur Ramatha, de qua fuit samuel.
- 9 Eo quod discipulo esset Ioseph. Id est, fideliter credens eius doctrinam.
- 10 Occultus autem pro. me. Iu. Ante. n. passionem ex inquisitione timebat de synagoga expelli, quod erat ignominiosum. confiteretur Christum, tamen post passionem seruētor factus est. Christi animatus manifestauit se uolens Christum honorifice iurare, & ideo sequitur.
- 11 Vt tolleretur corpus Iesu. Ad sepeliendum.
- 12 Et permisit Pila. Tum propter reuerentiam petentis, tum propter innocentiam Christi passi, quem ipse cognouerat.
- 13 Venit ergo, & tulit corpus Iesu, de cru. Corpora enim mortuorum non poterant sepeliri, nisi de licentia præsidis.
- 14 Venit aut. & Ni. qui uenerat ad Ie. no. Vt supra dictum est.
- 15 Ferens mixturam myr. & aloes quasi li. Iste etiam Nicodemus ante passionē Christi sicut Ioseph erat Christi discipulus, sed post passionē ex seruire se manifestauit sicut Ioseph. Scilicet ex deuotione istam unctionem faceret, uidetur tamen plenā notitiā de Christi resurrectione nō haberet, quia de eo erit scriptum Ps. 15. c. Non dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Propter qd non indigebat unctione conseruante contra putrefactionem.
- 16 Acceperunt ergo cor. Ie. & ligauerunt eum lin. i. pannis inuoluerunt. Propter quod statutum est, quod corporalia sepeliantur conficitur corpus Christi non fiant de panno serico, sed tantummodo vt habetur de conse. dist. 1. c. consulto omnium.
- 17 Erat au. in lo. vbi cru. est hor. i. prope locum crucifixionis.
- 18 Et in horto monumen. no. Hoc factum est propter certitudinem dominicæ resurrectionis, quia si fuisset sepultus in monumento, ubi iam alij fuissent sepulti, posset resurrectio dominica a li alteri imputari.
- 19 Ibi ergo propter parasceuen Iudæorum, quia iuxta hoc est dictum, quia feria sexta in qua licitum erat operari & celora sepeliri, iam declinabat ad uesperam, & ideo sepelierunt Iesum in loco propinquo, quia non poterant longe portare, propter sabbatum sabbati de propinquo imminens, & c.

MORALITER

- 1 Et continuo exi. san. & a. Ex quibus habent efficaciam ecclesie sacramenta.
- 7 Post hæc autem ro. Pila. Ioan. Exponatur sicut sup. Mat. 27. g.

& Mat. 15. d. Venit au. & Ni. Sequitur. Ioseph ferens mixturam myrrhæ. Per ipsum significatur dominus ferens mixturam, id est doctrinam ex autoribus scripturæ confectam, ad uingendum corpus Christi cum ad eius salutem.

ADDITIO II.

In c. 19. Vbi dicitur in postilla. Secundum est crucifigentium avaritia, qui Christi vestes, quamuis essent parum ualentes, tamen sibi rapuerunt.

Non est verisimile quod milites qui cõter honestos seu liberales se demonstrant et si essent interius sedm veritatem cupidi, tantã avaritia in ipsis esse publice ostenderent, ideo quidam dicunt quod milites a Pharisæis qui Christum afferebant facere miracula in Bethsæub, ut Luc. 11. b. Sciens quod ad tactum simbriæ vestimenti eius sanabantur infirmi, ut Luc. 8. f. vestes Christi accipiebant, ut cū eis qua medicinalia seu aliqua alia fascinatoria facere exiretur, quod etiam redundabat in ignominia Christi, ut hoc uidentes crederent ipsum fuisse maleficum.

ADDITIO III.

In c. c. Vbi dicitur in postilla. Et nota quod loquens de crucifigentiis, non dixit mater, sed mulier.

Non solum tempore passionis, sed et tpe gaudii, seu conuiuii nuptialis Christus uocat matrem suam eodem nomine, sicut hic. f. mulier, non autem mater, unde sup. 2. a. Quid mihi & tibi mulier? Idcirco rationis uocationis attribuenda est summa humiliati utriusque filij & matris. sicut. n. Christus cum in forma Dei esset, seipsum exiuit formam serui accipiens, ut Philip. 2. a. eadem ratione cum filius Dei uini uerus esset, communiter se uocat filium hominis, quia est homo commune cuiusq; homini, pari ratione matrem cuius humanitatem maxime cognoscebat, mulierem uocat, quod est nomen commune cuilibet mulieri, non autem matrem, quod maximam dignitatem includit, cum sit mater Christi.

ADDITIO IIII.

In c. c. Vbi dicitur in postilla. Licet. n. fuerit crucifixio prima die Pasche, quæ erat solennis apud Iudæos.

Christus fuit crucifixus in parasceue Pascha quæ non erat solennis apud Iudæos, ut habetur inf. eo. c. Ibi ergo propter parasceuen posuit eum ut magis declaratur in additione super Matth. 26. c.

ADDITIO IIIII.

In c. c. Vbi dicitur in postilla. Quod feria sexta, in qua licitum est operari, & corpora sepeliri, iam declinabat.

Hæc

CAPVT XX.

Vna autem, &c. * THEOPH. Vnam sabbatorum nominat, quam nos dominicam uocamus, iam tabernaculis hebdomadæ nominant, vnam aut eorum dierum sabbatum, primū. Etenim reuera dies oēs vna sunt. Sæpe autem cū dicitur, vna si & componitur multas fit. Vna itaque est prima, bis autem si dicitur, fit secundum & tertio tertia & dicitur. Futuri autem seculi typus est dicitur, quod secundum

CAPVT XX.

Quam Mattheus primam sabbati dicit. a Cum iam tempus operandi redisset.

INA autem sabbati Maria Magdalene venit monumentum, cum adhuc tenebræ essent ad monumentum,

alias reuo. b Ex nimio ardore. Cucurrit nunciare discipulis, ut aut secum quærent aut secum dederent.

& vidit lapidem sublatum a monumento. Cucurrit ergo

b Cum adhuc tenebræ essent. * THEOPHYL. Qua hora quidem fuerit resurrectio nullus scit, sicut & tempus secundi aduentus incertum. Quamuis autem Mattheus dicat profundum

dum vnus dies, nunquam morte dissectus & dimidiatus. Deus enim sol est eius qui nunquam occidit. Igitur quem admodum in hoc resurrexit Dominus corruptibile tuum corpus incorruptibile recipiens, ita & nos in futuro seculo incorruptionem recipiemus.

quia hoc nomen unum frequenter accipitur pro primo, ut patet Ge. 1. a. Factum est vespera & mane dies vnus. i. primus. unde & consequenter dicitur. Factum est uespere & mane dies secundus & postea tertius, & sic consequenter.

2 Maria, & c. i. antequam esset clara dies, dimisit tamen diem sabbati transire, quia non erat licitum aliquid operari illa die. Sciendum etiam, quod cum ea fuerunt aliæ duæ mulieres, secundum quod dicunt alij euangelistæ, sed Ioannes istam solam exprimit, quia erat alijs feruentior & principalior.

3 Et vidit lapidē. Angelus. n. domini eum amouerat, non ad hoc quod Christus de sepulchro surgeret, quia clauso sepulchro surrexit & exiit, sicut clauso utero uirginis natus est, hoc tamē fuit aliter, quia in resurrectione habuit corpus gloriosum, cui non resistit aliquid, sed exiit de utero uirginis fuit miraculosus. Remouit igitur lapidē angelus solum ad manifestandum Christi resurrectionem iam completam.

4 Cucurrit. Hic describitur rei uisus denūciatio, cū dicitur: Cucurrit. & c. f. Ioannē. Isti. n. præ ceteris Christum amabant, & inuicē se tenebant, sicut familiares, alij autem sicut dispersi fugerant, pp q in plurib. locis leguntur ibi duo apostoli simul combinati, ut & dictum est superius, 18. c. in sequendo Christum captum, & Act. 3. a. Simul ascendēdo in templū. et 8. c. Simul missi sunt ad Samaritanos, ut darēt eis spiritum

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XX.

Vna autem sabb. Postquam euangelista descripsit Christi crucifixionem & mortem, hic consequenter describit resurrectionem. Illud in duas, quia primo describitur manifestatio huius resurrectionis facta mulieribus deuotis. Secundo, eiusdem manifestatio facta apostolis, ibi. Cum ergo sero esset. Circa primum sciendum, quod mulieres gradatim perueniunt ad cognoscendum hanc resurrectionem, & ideo primo euangelista ostendit qualiter eam cognouerunt per sepulchri euacuationem. Secundo per angelicam uisionem, ibi. Abierunt discipuli. Tertio per dominicam apparitionem, ibi. Hæc cum dixit. Prima in tres, quia primo describitur sepulchri uisio. Secundo, denūciatio, ibi. Cucurrit ergo. Tertio renunciatio inquisitio, ibi. Exiit ergo. In prima ergo parte dicitur sic.

Vna autem sabb. i. prima die post sabbatum. Sic. n. apud Iudæos nominatur dies hebdomadæ, quia sabbatum sic nominatur absolute propter reuerentiam illius diei, & ab illo denominantur alij dies, ita quod sciens immediate dicitur prima sabbati, & alia secunda sabbati, & consequenter & propter hoc Matth. & Marc. uocant dominicam resurrectionis primam diem sabbati, Ioannes autem unam sabbati, quia

MORALITER.

Vna autem sabb. Per istam quæ præ omnibus fuit sollicita videre Christum sepulchrum quod patet ex hoc quod venit mane cum adhuc essent tenebræ, & quia recedentibus apostolis non recedebat, & per quod primo apparuit, significatur quilibet persona

de cognitione veritatis diuinæ ualde sollicita, & per hoc meretur hæc assequi cognitionem Matth. 7. a. Petite & dabitur uobis, quærute & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. Et talis dicitur ueritatē agnitā aliis nunciare, sicut Maria discipulis nunciavit, ne de abscondito talento debeat merito reprehendi.

† Cum

i. Co. 9. a Miles.

D

E

F

A profundo vespere factū esse terrā motum: Ioānes autē mane cū adhuc essent tenebræ Mariā venisse, & vidisse remotum lapidem, non est diuersitas. Nam primum quod hoc dicimus, quod apud Matthæum quidē mulieres venerunt vespere sabbatorū, apud Ioāne autē nō mulieres nunc memorantur. Superfluum enim fuisset cum Matthæus hoc prius dixisset, & Ioānes eadem diceret. Sed Maria Magdalēnā venit mane, multi enim fuerunt aduentus ad sepulchrū venit enim interdū cum aliis mulieribus interdum autē sola. Vnde Euangelistæ varias visiones posuerunt, aliisque aliam dicētes videntur dissonare. Nam primum quidem dicitur quod aliam visitationem Matthæus dicat mulierum, & aliam Ioānes Mariæ Magdalēnæ. Deinde profundo vespere, & mane cum adhuc essent tenebræ, id quod alius dicit, profundo diluculo in idem tēdunt quia omnia illa tempora fuerunt mediū noctis.

† prior.

B

C

F

G

H

Traſtat. 2 122. in Ioannē.

*

NICOLAUS DE LYRA.

tū sanctū. 1 Et di. Timebāt. n. ne Iudæi corpus Christi asportassent ut ei ignominia facerēt. 2 Exiit. Hic ponitur rei nūciata inſtitio, cū dicit: Exiit. ut videret factū. Modus autē veniēdi ostēdit, cū dicit: Exiit. ut videret factū. 3 Cur re. Ex desiderio vidēdi. 4 Et ille. Quia erat inuicior & agilior. 5 Et cū. Ad vidēdū supple p ostiū illius adificiū, intra quod corpus Christi erat sepulchrū, quia sepulchrū erat factū ad modū cuiusdā domūculæ lapideæ, intra quod erat sepulchrū Christi positū, & id erat ibi quoddā ostiolum, per quod erat ingressus ad illū locū. Sic. n. fiebāt sepulchra Iudeorū anti quitas, & maxime magnarū psonarū, ut eorum filii possent ibi sepe liui pp hoc dicitur frequēter 3. & 4. Re. de regib. Iudæ: Sepultus est in sepulchro Dauid, &c. 6 Vidit. i. bñ disposita, et plicata ad ostēdēdū quod corpus nō fuerat sublatū, quia simul fuissent lintheamina asportata, et maxime quia erat fortiter adherētia corpori pp vnctiōē, et id p hoc apparebat, quod sic vere surrexerat, 7 Nō ta. Propter Petri reuerentiā, quod expectauit, quia erat senior ipso & inter apostolos principalior. 8 Venit er. Patet litera vsq; ibi. Et suda. s. cōfusa & in distincto. 10 Sed sepa. i. bñ plicatū. 11 In v. l. Hoc factū est ad ostēdēdū resurrectionē factā, sequitur. 12. Et vi. Hoc exponitur dupliciter. Vno modo sic: Vidit. scilicet quod dicta sūt a Maria. Et cre. esse verū, s.

ocho, his addas octo & nouem & decem, & sunt quingenta quinq; his addas vndecim, & duodecim, & tredecim, & quindecim & sedecim, & fiunt nonaginta vnū, his addas quatuordecim, & qundecim, sedecim, & fiunt cētū sexagesim, huic numero adde illū quod restat de qua agit, i. decem septē & pisciū novem, & sunt quingenta quinq; Nō ergo tātum do cētum quingenta tres sancti ac resurrexerunt, sed catur aternā, scilicet sanctorum aeternam spiritus presentium, quia gratia cum lege Dei tamen cum aduersario cordatur ut viuente spiritu litera occidat, sed quater iubetur, ipse adiuuante impio si quid minus mittatur. Omnes ergo ad istā gratiam tenentes, hoc non ro figuratur hoc figurare significat. Qui numerus tamen bet quinquaginta numerum, & ipsa tria propter sterium trinitatis cōprehensibilia non

& venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum, quem diligebat. Iesus, & dicit illis, Tulerunt dōminum de monumento, & nescimus vbi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumētum: Currēbant autem duo simul, & ille alius discipulus præcūrrit citius Petro, & venit primus ad monumentum. Et cum se inclinasset vidit posita lintheamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum, & vidit lintheamina posita, & sudarium quod fuerat super caput eius, non cum lintheaminibus positum, sed separatim inuolutum in vnum locum. Tunc ergo introiuit & ille discipulus qui venerat primus ad monumētū, & vidit, & credidit. Nondū enim sciebant scripturam, quia oportuit eum a mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos, Maria autē stabat ad monumētum foris plorās. Dū ergo fleret, inclinauit se & prospexit in monumentum. Et vidit duos angelos

^a In Græcis codicibus additur meum, prope siore charitatis & famularius affectu.

^a Quomodo autem venerit, regressus narrat: Currē autem duo, huius mundi Iudæi per legis literam Gentiles per legem nature.

^a sacre scripturæ sacramenta.

^a Vacuum sepulchrum.

^b Non quidem resurrexisset, sed sublatum esse.

^c Cur nondum?

^a Cum crederent ablitum. ^b Vbi habitabant. ^c Quam fortior fixerat affectus.

^c Cum aliis dicitur.

stræ infirmitatis cognitione remota sunt. In inuoluto fine nec initium aspicitur. Sic celsitudo diuitatis nec esse, nec desinit.

d In unum lo. Quia in scissura mentium Deus non est in unitate: Vel sudarium capitis passio Christi, cuius membra infidelibus sunt occultata seorsum, quia longe a quia ille sponte & sine culpa passus, nos inuiti cum eum te diceretur propter consuetudinem ab eo audiendi tabolas, non intelligerent.

f Plorās. Jam plus de sublato quam de occiso plorat, quia magistri cuius vita subtracta fuerat, nec memoria remebat, & iste dolor ibi eam tenebat.

g Dum ergo, &c. Cum eum sciret ibi non esse, sed quia non dolet, nec suis oculis, nec oculis illorū duorū crederentur tantum. Vel potius diuino instinctu hoc factum est.

h Vidit duos. Angeli id est, nuncij significāt enāgelici stī a capite vsq; ad pedes, id est, ab initio vsq; ad finē faciendū. Et ille ex passione sua erat nūciandus, quia Deus eum te recula, & hō in fine seculi. Sedet ergo angelus ad caput cū dicit: In prim. e. ver. Ad pedes. cū dicit: Per car. fa. est. Vel o angeli duo testa. vnum prius, aliud sequēs. Coniuncta in pari sensu incarnatum, mortuum, resuscitatum nunciat.

quod corpus Christi est sublatū de monumēto, et nō cogitauerūt de resurrectione, & id subdit. Nōdū e. Alio modo exponit sic dicit. s. lintheamina & sudariū. s. c. disposita & plicata, ut dicitur. Et cre. resurrectionē Christi iā factā, & subdit causa quare ante non debāt, cū dicit. 13 Nōdū Et id nō ex scriptura, sed ex signis visere debāt resurrectionē Christi iā factā. 14 Abie. Hic ostēdit quod Maria peruenit ad angelicā visionē, cū dicit: Abie. s. Pet. & Io. nō audēt: diu manere iuxta sepulchrū ppter motū Iudeorū. 15 A se. i. ad locū vbi prius latitabāt, et vnde ad sepulchrū venerāt. 16 Ex feruore et cōstātia, et quia iminebat sibi tū periculū, sicut ap. lo. lis. 17 Ad mo. Licet. n. intrasset clausurā horti, in quo erat domūcula sepulchri excisa in rupē, tū domūculā nō intrauit, verum quia illa horti clausura tota aliqñ sepulchrū nominatur, inde est Maria aliqñ dicitur intrasse monumentum, ut habetur Mar. 4. & Luc. a. similiter dicitur aliquando foras stetit, ut hic. 18 Di. Propter absentia corporis Christi. 19 Incl. Quia secundum re. vis amoris inctiōē multiplicat inſtitutionis, & ideo nō sufficiens se bi semel respexit, p̄terea licet vidisset ab eo corpus Christi, nō volebat adhuc videre, si aliquod eius vestigium posset percipere. 20 Et ui. du. ang. Ex feruore. n. deuotionis illā visionē meru.

quod cor-

* In

id ploras? Quasi dicat. Noli plorare. Prohibent lachry-
modam modo nunciates gaudium. At illa putans eos
ogare nescientes, prodit causam lachrymarum: Quia
meum. Id est, corpus Domini mei

REGORIVS. Solum corpus Domini quaesitura ve
& totu simul
sublatum de-
plor, totum. n. pro
partit, oquitur, sicut
laco familiã descri
bes cit: Intrauit Ia-
cobus Aegyptum cum
animus septuaginta.
Quo-
animis memorat,
contit quia intran-
tium & corpora
comprehendit.

Qua-
b. Ite cu dixisset co-
nuerfa est retrorsum.
THEOPHYLA.
Qua-
retrorsum Maria cu
loquetur cu Ang-
gelis Quid accidit
quid conuerfa est
retrorsum? Videtur
genu quod cum il-
la co-
loquetur cu
angelis Iesus stetit
voluntam, & illos ter-
ro: quia spectauerant dñm, & habitu & forma & aspectu
fati dixisse, quod viderint Dominum, cumq; hoc audi-
fisse mulierẽ conuersam esse retrorsum. Nã angelis qui-
te in habitu quo terrebat, apparuit: Mariæ aut non itẽ, sed
in si-
plici & communi, ideo & illum putauit esse hortu-
lanu, horti videlicet illius in quo sepulchrum erat.

non sciebat quia Iesus, &c. Quia tergum ad eum habe-
bat, nem non reuerebat credebat, quia amabat, & dubi-
taba videbat, & non cognoscebat.

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

in albis sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi po-
situm erat corpus Iesu. Dicunt ei illi: Mulier quid ploras? Di-
cit eis: Quia tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posue-
runt eum. Hæc cum dixisset, conuersa est retrorsum, & vidit
Iesum stantem, & non sciebat quia Iesus est. Dicit ei Iesus

Mulier, quid ploras? Quem queris? Illa existimans quia hor-
tulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum dicit mi-
hi, vbi posuisti eum: & ego eum tollam. Dicit ei Iesus: Maria.

Conuersa illa dicit ei. Rabboni, quod dicitur magister. Dicit
ei Iesus. Noli me tangere. Nondum enim ascendi ad patrem
meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad
patrem meum & patrem vestrum: Deum meum, & Deum

Quem queris? Illa existimans quia hortulanus esse, dicit ei. Nõ
quod dubitet quem requireret, sed quia illa quem querit
ignoret, non. n. querit Christum, sed quem putat raptum
Domine. Quem putat hortulanum dicit Dñm, vt hono-
rificaret hominem a quo rogabat beneficium. Nec sic di-
cit eũ Dñm, sicut il-
lum quẽ querit su-
blatum. Iesum vero
agnoscẽs vocat ma-
gistrum, qã recolit
eum a quo discerne-
re humana & diu-
na discerebat.

Si tu sustulisti eum.
Non dicit quẽ, quia
hoc in animo agit
vis amoris, vt quem
semper cogitat nul-
lum alium ignorare
credat.

Maria. Conuersa il-
la dicit ei: Rabboni, q
dicitur magister. Dicit
ei Iesus. Postqã com-
muni nomine voca-
uit, & non est agni-
tus, vocat ex nomi-
ne ac si dicat reco-
gnosce eum a quo
recognosceris.

Noli me tangere,
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

Quem queris?
Hic innuit, qd pedes eius amplecti voluit. Merito non tan-
git, quæ nõ vide: nã q videt, tãgit. Dicit ei Iesus. Noli me tange-
re. Fidẽ docẽs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit:
Noli me tangere. Non qd nollet tangi nisi cum ascẽdisset, eũ
& mulieres & alii in terra eũ tetigisse legant, & non sedẽtẽ
in celo. Vult ergo sic se spãliter tãgi, id est, sic se credi, vt sit
equalis patri. Et qã ista adhuc carnaliter in eũ credebat, quẽ
sicut hominẽ flebat, audit: Noli me tangere. Id est, sic credere,
quia in corde tuo nõndũ credis me æqualẽ, ascendi ad pa-
trem. Id est

NICOLAUS DE LYRA:

1 albis sedentes. Ad designadũ dominicæ resurrectionis gau-
dium. Apparitiones enim angelicæ sunt ad instructionem hominũ,
2 sunt apparere per illum modum qui competit rei de qua debent
3 instrui. Candor autem vestis splendorem denunciat solennitatis,
4 & in albis vestibus apparuerunt, ad denotandum gaudium do-
5 minicæ resurrectionis.

2 num ad caput, & vnum ad pedes, vbi positũ erat corp.
3 Tum propter reuerentiã loci consecrati ex tactu corporis Dominici.
4 Tum solennius denunciandum resurrectionem Christi, quia solen-
5 nius denunciatur per duos, quam per vnum.

3 dicunt ei illi: Mulier quid ploras? Quasi dicat, non habes
4 campflendi, sed magis gaudendi ex resurrectione Christi.
5 dicit eis: Quia tulerunt Dominũ meum, & nescio, &c.
6 Ex iatur sicut j. præ:

5 hæcũ dixisset, conuersa est retrorsum & vidit Iesum
6 stantem. Hic ostenditur Dominica apparitio facta Mariæ cũ dicit.
7 Hic dicitur conuer. est retror. & vi. Iesum stãtem. Sed solet hic
8 quæ quare conuertit se retrorsum, quia Angelos sibi loquentes co-
9 gnoscere esse bonos, vel saltẽ estimauit valentes viros, & ideo vide-
10 tur, od magis deberet vertere faciem ad ipsos. Dicendum quod illi
11 angeli sedebant supra sepulchrum Christi, vt dictum est, & vidit il-
12 los argentes propter reuerentiã Christi apparentis extra sepul-
13 chrum, & ideo illa conuertit se retrorsum ad videndum cui tan-
14 tam reuerentiã faciebant.

6 t non sciebat quia Iesus est. Ipsa. n. nondum habebat fidem
7 resurrectionis Christi, vt patet ex prædictis, & ideo talis apparuit
8 in eorum, qualis erat apud eam in mente. In potestate. n. hominis ha-
9 bere corpus gloriosum est sic apparere, quod cognoscatur vel non
10 cognoscatur, quia illud corpus est omnino subiectum animæ, & eo-
11 dem modo facta est apparitio duobus discipulis euntibus in Emaus
12 vt dicitur Luca ultimo b.

7 dicit ei Iesus: Mulier quid ploras? Non petit quasi igno-
8 rantẽ sed ut ex eius responsione conuenientius eam instruat.
9 Hic existimans quia hortulanus esset. Sciebat. n. quod mili-
10 tes sepulchro fugerant, & ideo neminẽ credebat aduenisse nisi illũ
11 cuius umbra erat illa cura horti seruandũ, in quo erat monumẽtum.
12 dicit ei: Domine si tu sustulisti eũ. Nõ dicit, si tu sustulisti
13 Iesum cru-

Iesum crucifixum, loquendo determinatẽ, sed eum in generali, quia
modus est feruenter amantium estimare quod omnes cogitent de eo
quod habent cordi.

10 Dicit, mihi, vbi posuisti eum: & ego eum tollã. Ex vir-
tute enim amoris credebat se posse portare tantum corpus etiam
mortuum, quia feruenter amanti nihil uideretur difficile.

11 Dicit ei Iesus: Maria. Vocat eam proprio nomine, ut eam ma-
gis intentam faciat, & talem se ei exhibet, ut cognoscatur.

12 Conuersa illa. Scilicet oculis mentis, sicut & oculis corporis,
13 dicit ei Rabboni. Sic enim consueuerat eum appellare ante
passionem, quia doctores apud Iudæos uocantur magistri.

14 Dicit ei Iesus: Noli me tangere. Illa enim ex deuotione uo-
luit statim osculari pedes eius, sed prohibita est, secundum August.
quia erat indigna propter fidei defectum, ideo subditur.

15 Nondum. n. ascendi ad patrem meum. Id est, in corde tuo
nõ credis me peruenisse ad æqualitatẽ patris. Aliter exponitur secũ-
dũ Chrysost. & melius, vt videtur. Ad cuius intellectũ secundũ, q
apparuit Maria in cõsimili corpore secũdũ adparentiã, quale habe-
bat ante passionẽ, & nõ in illa claritate, quæ est proprietas corporis
gloriosi, & ideo Maria credebat ipsum resurrexisse ad vitam cõem
cũ discipulis ducendam sicut ante, & ideo volebat eum familiariter
tangere sicut prius. Hanc aut opinionem Dominus voluit ab ea remo-
uere dicens. Noli me tangere. Quasi dicat, nõ credas me inter vos
habitaturũ sicut prius, & hoc est quod subditur: Nondum. n. ascẽ-
di ad patrẽ meum. Est assignatio causæ, quare apparebat in simili
corpore sicut & ante passionẽ, & non in claritate corporis gloriosi:
quod fuit ad probandum veritatem dominicæ resurrect. ionis, in quã-
tum sic apparuit discipulis per dies 40. instruẽs eos de regno Dei an-
te suam ascensionem, propter quod sequitur.

16 Vade autẽ ad fra. Id est, ad apostolos, quos vocat fra tres pro-
pter similitudinẽ naturæ humanæ, & specialitatẽ amicitie ad ipsos.
17 Et dic eis. Ascendo. Id est, ascendam.

18 Ad patrem meum. Per naturam.
19 Et patrem vestrum. Per adoptionis gratiam.
20 Deum meũ. In quantum sum homo, sic. n. loquebatur in pro-
posito, vt patet ex hoc, qã immediatẽ vocauerat apostolos fratres pro-
pter similitudinẽ naturæ, & eodem modo loquitur, cum dicit.
Ascendo ad patrẽ meũ. Quia ascendere non competit ei secundũ

T

A trem, id est nondum credis me equalē patri, tunc tanges cū non imparem credes. In hac figuratur ecclesia de gētibus, quæ in Christum non credit, nisi cum ad patrem ascendit.

M Y S T I. Noli ne tægere. Noli manū maiorib. adhibere, sed vade ad pfectiores, q̄ faciliē resurrectionē credāt. Mulierib. n. in ecclesia docere non permittit̄.

Moral.
lib. 26 c.
21.

*** G R E G O R I.** Vincēs Dñs in throno cū patre sedisse se asserit, quia post passionis certamina post resurrectionis palmam, clarius se omnibus q̄ potestati patris esset æqualis indicauit, ei q; nō disparē calcato mortis aculeo innotuit.

B tri similit̄ dicit. Noli me tægere &c. Nobis enim in throno filij sedere, est ex eiusdē filij potestate iudicare. Qui enim iudicij principatum

† r. q. 1.
remissio
nem.

ex eius virtute percipimus, velut ī throno eius residemus.

a Venit Maria Magdalene annūciās discipulis, quia vidit Deo. etc. Ibi culpa absconditur, vnde processit. Mulier mortē viro p̄ pinauit, modo mulier vitā nūciat viris, & quæ tunc verba serpentis, modo narrat verba viuificatoris, ac si ipsis rebus dicat Deus, de qua manu illatus est potus mortis, de ipsa suscipite potum vitæ.

Christus
quingies
in die Pa
sce appa
ruit.

b Cum ergo, &c. Hoc ipso in die resurrectionis factū est, in quo quingies Iesus apparuit. Primo Mariæ Magdalene secundo eidē cū alijs currēti nunciare discipulis volentib. Tertio Petro, quarto Cleophae & socio eius, quinto discipulis ianuis clausis prædictis duobus iam reuerfis.

Expos. 1
c. 9. lib. 1.
Regum.

*** G R E G O R I V S.** Clausas quidē ianuas habent qui cōtra humani lapsus negligentia officia corporis sub forti custodia stricta retinent: Intus ē sunt, qui in interna dilectione supernæ vitæ requiescunt. Quib. profecto resurgēs Dominus

C

N I C O L A I D E L Y R A.

*** diuinam naturam, quæ est altissima. Per hoc igitur quod Christus hic suā ascensionem denūciat Apostolis per Mariam, insinuat quod eis ante ascensionem illam apparebat ad eorum instructionem, sicut expressus dicunt alij euangelista.**

- 1 Venit Maria. Patet litera ex dictis.
- 2 Cū ergo se. esset. Hic consequenter ostenditur manifestatio resurrectionis Christi discipulis facta. Et primò omnib. communiter, secundo aliquib. specialiter ca. se. Prima in duas, quia primò manifestatur omnib. excepto Thoma absente. Secundo Thoma cū eis existēte, ibi: Et post dies octo. Prima in tres, quia primò describit̄ Christi apparitio, secundo apparitionis denūciatio, ibi: Thomas aut. Tertio discipuli audientis obstinatio, ibi: Ipse autē dixit. Prima adhuc in duas, quia primò describit̄ apparitionis actus, secundo eius effectus, ibi: Gauisi sunt. In prima ergo parte dicitur sic: Cum ergo sero esset. In die. n. apostoli erant dispersi propter metum Iudæorum, sed in sero conueniebant ad locum vnum, & ideo tali hora apparuit.
- 3 Die illo. Scilicet prima die resurrectionis.
- 4 Vna sabbath. Id est, prima die post sabbatum, vt prædictū est.
- 5 Et fores essent clausæ. Propter metum Iudæorum. Hoc etiam ex diuina ordinatione factum est, vt Iesus intrans ad discipulos ianuis clausis, ostenderet se habere corpus gloriosum.
- 6 Et dixit eis. Pax vobis, Et hoc est contra duplicem eorū perturbationem.

M O R A L I T E R.

- † 2 Cum ergo sero esset. Sequitur.
- † Venit Iesus & stetit in medio, & dixit eis. Per Iesū qui salus interpretatur, prælatas bonus zelū salutis animarū habens, significatur, qui saluans clausurā virtutū ad subditos ingreditur, & stat in medio virtutis ad dandū eis exemplū, & in medio debite afflictionis sine acceptione personarū, & sic dicit eis bis. Pax vobis. Optādo eis & pcurando quantū potest pacem

minus apparet, quia eius gloriā tanto clarius aspiciunt, quanto per mundi contemptū passionis eius mysteriū strictius sequunt̄. Hi ēt repleti spiritu sancto quasi in domo possunt, quia illi percipiunt abundanter gratiarum eius dona, & ad ea percipienda sese visibilia contemnendo parauerunt.

*** C H R Y S O S**

Octauo post resurrectionē die cū discipulis reliqs positus venit Iesus ianuis clausis. Sic oportet venire, vbi cor indulitate clausū est fidei lucere seranone non immeritō octauo dies pariter pene pari deuotione celebrat̄ quia octauus iste numeratus est, in illo. n. resurrectio acta, in confirmata est, minus durat & tebrofa hic incredulitatis ianua quam lic inferni portarū rūpitur. Est quoq;

¶ nos cū Thoma dubitemus, nisi facta respiciamus auris. Sed si Deū esse de quo loquimur cogitemus, cui nihil inuicem, cui humanum quoq; peccus peruiū confitemini cuius hoc idē corpus clausis ostijs in ipsa salutatione p̄ vobis conspicuum spectabatur.

c Ostendit eis manus & latus. Post resurrectionē in corpore suo Dominus duo contraria ostendit, & palpabile eiusdem nature vt formet ad fidem, & incorruptibile alterius gloriæ vt inuitet ad præmium.

d Dixit ergo iterum. Pax vobis &c. Pacē offert, qui pacem venit, iterat, vt monstret per suum sanguinem et pacificatā quæ in coelis sunt, & quæ in terra.

e Accipite spiritum sanctū. A V G V S T I N V S. In terra datur spiritus vt diligatur proximus, ē coelo datur spiritus, vt diligatur Deus.

f Quorū re. pe. Ecce charitas, q̄ per spiritū sanctū infunditur cordib.

turbationem. Erant. n. conturbati de morte ipsius Christi, & de persequutione Iudæorum eis imminente. Poterat. n. eos per suam presentiam custodire, & de resurrectione certificare. vnde subditur.

7 Et cū hoc dixisset, ostendit eis ma. & la. Vt per cicatricem remanentes ostenderet identitatē numeralē corporis prius passi. n. enim in corpore Christi remanserunt, non ad defectum, sed magis gloriā, propter victoriā ex illis vulneribus consequutam.

8 Gauisi sunt. Hic consequenter panit huius apparitionis effectus quæ est duplex. Primus est discipulorū exultatio contra duplicem huiusmodi ipsorum amotam, s. de morte Christi, & Iudæorum metu. quantum ad hoc dicit: Gauisi sunt ergo discipuli. Secundus eorum instructio, & quantum ad hoc subditur.

9 Dixit ergo eis iterum. Pax vobis. Quia volebat eos instrere de pace futura, quæ erat perpetua.

10 Sicut misit me pater. Ad veritatē fidei docendā in Iudæam per totum mundum. Et quia exequutio huius officij non potest conuenienter fieri sine gratia spiritus sancti, ideo sequitur.

12 Hæc cum dixit. infus. Per illam insufflationem ostendit se procedit a se procedere, sicut procedit a patre.

13 Quorū remisistis peccata, remittuntur eis. Licet enim solus Deus principaliter peccata dimittat, tamen ministri ecclesie per virtutem clauium ad hoc ministerialiter operantur.

14 Et quorum retinueritis. Id est, retinenda iudicaueritis.

*** 1 Rete**

- test pacem duplicem scilicet fraternam & supernam.
- † Ostendit eis manus. Id est opera virtuosa.
 - † Et latus. Gauisi sunt ergo discipuli viso Domino. Id est, veritatis signa.
 - 9 Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit, &c. Illos ordines sacros promouendo, qui sunt idonei ad laborem salutis animarum. Ideo subditur.
 - 13 Quorum remisistis pec. &c. Tho. autem vnus. Sequitur.

† Ille autem

credibus eorū. Qui participes sui sunt, peccata dimittit: eo-
 rum qui non sunt, tenet. Et ideo postquam dixi: Accipite
 spiritum sanctum, continuo subiecit: Quorum re. pec.
 THEOPHY. Vnde sacerdotū dignitatē quod diuina
 si Dei enim est remittere peccata: sic igitur illi honorādi
 fut vt Deus. nam
 quibus indigni sūt
 qd hoc? Diuinorū
 dōrū ministri
 fut & gratia ope
 rar p eos sicut et
 p asnam Balaā.
 lectus est, nō. n
 dinitas nostra gra
 tiam phibet, atq;
 ita quia p sacerdo
 te gratia suppedi
 tō honorādi sunt
 a thomas aut vnus
 Non casu, sed diui
 nā dispositione de
 fit Thoma & au
 da non creditit,
 vte palpandum
 sei dominus prae
 b t. qa eius dubi
 tatione & facta si
 b probatione nulli relinquitur iam dubitare.
 b Qui dicitur Didymus. Didymus, id est, geminus qa dubius
 Thomas, id est, abyssus: qa dubitando profundius nouit.

* THEOPHYLACTVS. Quid est quod dicitur Dydi
 mus? Interpretatio est nominis Thomas. Merito autē me
 minit interpretationis eius nominis, vt ostendat nobis qd
 dubitator quidā sit, & id vitij à principio habuerit, vt & no
 men indicat. Dicētibz autē alijs discipulis de domino, nō
 credit, nō illos mō
 daces existimans,
 sed resurrectionē
 impossibilē putās
 ideo & arguit vt
 s. modū curiosus
 c Respondit. Vide
 bat & tāgebat ho
 minē & sup hoc
 Deū credebat iam
 remota dubitatio
 ne & cōfitebatur
 quem nō videbat.
 d Quia vidisti me
 Thoma credidisti.
 Non ait tetigisti,
 sed vidisti: quia vi
 sus quodammodo
 generalis sēsus est
 q de alijs quatuor
 dicit solet. Forsitā
 non fuit ausus tā
 gere: sed aspiciendo tantum, seu etiam tangendo credit.
 e Beati. Cōmendat fidē gentium, sed prāterito vitur, vt
 q quod erat futurū, in sua p̄ddestinatione nouerat iā factū.

NICOLAUS DE LYRA

Retenta erunt. Hoc tamen intelligendum est, quando iudiciū
 e lesie diuino iudicio conformatur.
 2 Thomas. Hic ponitur apparitionis Christi denūciatio absente
 d ipulo cum dicitur: Thomas autē vnus ex duodeci, qui dic.
 E. Hoc erat cognomen eius, & sonat idē quod Geminus, quia for
 terat de tribu Benjamin, de cognatione gemini. Vel secundum alios
 feat idem quod dubius: quia propter dubium de resurrectione quod
 Tomas habuit, ideo sic cognominatus fuit.
 3 Vnus de duode. Non quod tunc essent duodecim cū Iudas es
 mortuus, sed quia erat vnus de duodecim electis in principio a
 oristo Vel quia connumerantur hic Matthias postea electus, in lo
 Jude, quia Ioānes hoc euangelium scripsit post eius electionem,
 pateq; ex prādictis in principio huius operis.
 4 Non erat cū eis. Ipse enim inter alios apostolos videtur fuis
 Inagis timidus, vt supra dictū est. n. c. & ideo tardius ceteris ve
 n ad locū vbi cōgregabatur discipuli: & ideo propter tarditatem
 si priuatus est illa visione Christi. Hoc aut factū est diuina ordina
 tione vel permissione secundū quod dicit Grego. vt ex sua absentia se
 geretur dubitatio, & ulterius in dubitatione obstinatione, et per cō
 suens diligens inquisitio ad nostram confirmationem.
 Dixit ergo ei alij disci. Quia boni rumores citō denunciantur.
 Vidimus dominum. Sie enim ante passionē eū appellauerāt.
 dictū est supra c. 13. b. Vos vocatis me magister & dñe, &c.
 Ille autē dixit eis, &c. Ridiculse petil iste Thomas, quia ma
 us est vide re reparationem totius corporis. Item fuit durus ad cre
 ndum, quia volebat certificari duplici sensu scilicet visu & tactu
 eō sequitur.
 Et mittam digitū meū &c. Isti enim sunt duo sensus qui
 vnus potest decipi, quia visus inter alios plures differentias rerū
 monstrat, vt habetur. 1. Metaph. Tactus autem in homine est cer
 timus. Alij autem sensus bene inueniuntur viuaciores in alijs ani
 malibus vt habetur. 3. de anima.
 Et post dies. Hic ponitur secunda apparitio facta apo stolis in
 ressentia Thoma. Et diuiditur in duas, quia primō describitur di
 a apparitio, secundō ponitur quadam breuis epilogatio, ibi: Mul
 quidem. In prima parte dicitur sic: Et post dies octo. Facto
 im interuallo Christus apparebat discipulis, quia non conuersaba
 tr continue cum eis, vt ostenderet se surrexisse ad vitam immorta
 m ab hominibus huius uita se paratam.
 o Ste. Te. Vt posset ab omnibus videri.
 1 Et dixit eis Pax. Sicut prius exponatur.
 2 Deinde dicit Thomā. Quasi respōdens petitioni eius supra
 posita

posita. In hoc etiam suam deitatem declarat, in quantum absens cor
 poraliter eius verba sciebat.
 13 Et uide manus meas. Videtur enim, quod deberet dicere,
 tāge manus meas: Dicendū, quod visus propter sui certitudinē acci
 pitur pro omni sensu immo etiam aliquando accipitur pro intelle
 ctu sicut dicitur alicui: Vides tu hoc, id est, intelligis? & Exo. 20. c.
 Cunctus populus uidebat uoces. Id est, audiebat, ita quod ibi
 accipitur uisus pro auditu. Et eodē modo hic accipitur pro tactu.
 Vel aliter, quia sicut dictum est, Thomas volebat certificari du
 plici sensu scilicet visu in aspectu manuum, & tactu per lateris ta
 ctum, ideo sequitur.
 14 Et affer manum tuam. Hoc dixit Iesus, quia Thomas di
 xerat discipulis nunciantibus Christi resurrectionem, se aliter non
 crediturum eam.
 15 Respondit Thomas. Non solum corde credendo, sed etiā
 ore confitendo; quia vtrumque requiritur ad salutem, vt frequēter
 dictum est supra.
 16 Dominus meus & Deus meus. In hoc manifestē confite
 tur deitatem in Christo contra perfidiam Arriani. Supra enim bene
 vocauerat ipsum Iesum dominum, sed non vocabat eū Deū expres
 se, licet dixerit aliqua verba, per quē eius deitas potest intelligi, vt
 patuit ex supra dictū. Sed Thomas hic factū perfectior in cognitio
 ne post Christi resurrectionē manifestatā, cōfessus est ipsū Deū esse.
 17 Dicit ei. Contrariū videtur per hoc quod dicitur ad Heb. 11.
 a. Fides est, substantia rerum sperandarum, argumētū nō apparentiū
 & sic patet quod fides saltem quantū ad actum, nō potest esse de ui
 sis: utrius autem p̄ssit esse de eis quantum ad habitū nō est p̄sentis spe
 culationis. Dicendū, quod Thomas aliud uidit, & aliud credidit, qa
 humanitatē uidit, et deitatem q̄ in presenti videri nō potest credidit.
 18 Beati qui n. ui. & cr. In hoc commendat aliorum promptitudi
 nem ad credendum, & in hoc stat consolatio nostra, qui non uidi
 mus, & tamen credimus per doctrinam Christi, & apostolorū Chri
 stum videntium ad nos deriuatam.
 Sed huic dicto videtur contrariū quod dicitur Lu. 10. d. Beati ocu
 li qui uidēt quae uos uidetis. Dicendū quod duplex est beatitudo. Vna
 rei, quae cōsistit principaliter in aspectu & fruitione deitatis, & ex
 consequenti in visione humanitatis Christi, vt dictū est c. 10. & de
 hac beatitudine intelligitur verbū Luca. Alia beatitudo spei, q̄ ha
 betur in p̄senti, & ista cōsistit in merito futura beatitudinis, et ideo
 beatiorum, hoc modo qui plus meret. Plus autē meretur qui credit
 non vidēs quā vidēs prādicto modo, & si intelligitur verbū Chri
 sti. Qui non ui. Hoc autē dictū licet sit verū, tamen quantum ad pri
 mam partem nō ualet ad propositum, quia apostoli quibus Christus
 loquebatur

MORALITER.
 Ille autem dixit eis. Per istum, quātū ad hoc significatur
 si qui bonitatē vel potestatem p̄grati ab alijs auditā credere
 nolunt

nolunt, nisi habeant propriam experientia: propter hoc re
 prehendendi sunt, nā in talibus credendū est testimonio bo
 norum, propter quod subditur. Beati qui non ui. &c.
 T 2

A *Multi.* Quasi in fine libri concludit: Multa quidem & alia si se. qui p̄ tua multitudine non sunt scripta, hæc aut̄ quæ se cit Iesus, & ante resurrectionē & post, dicit scripsisse, ut fidē astruat qua uita habeatur. Deinde tñ narrat quomodo se manifestauit Iesus ad mare Tyberiadis: Et in captura pisciū cōmendauit eccle siæ sacramētū, qua lis futura est in vlti ma resurrectione. Ad quod cōmēdā dum valet, q̄ quasi finis libri interposi tus est, ut esset et̄ te quature narratiōis quasi

† Inf. 21
6

a viderunt, & crediderunt. † Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Iesus Christus est filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine eius.

quasi p̄miū, quod ei faceret quodāmodo eminētiore
* THEOPHYLACTVS. De quib. signis hic dicitur
gelista: Nā de his q̄ ante crucē? Non sed de his quæ
post resurrectionē, fecit corā discipulis suis. Quæ autē
te crucem non corā discipulis, sed omnibus faciebat.
ita hæc de quibus
nunc dicit Eu
sta post resurr
nem, sunt facti
solis enim disci
lis verfabatur.
draginta die
gna ostenden
surrectionis.

NICOLAUS DE LYRA.

* loquebatur Luc. 10. non erant beati in re, propter quod dicendum, quod illud Luc. 10. intelligitur de visione Christi in presentia mortali, quæ fuit multum desiderata à sanctis patribus. Test. sicut pater per litteram sequentem Luc. 10.
1 Multa quidem. Hic ponitur epilogus respectu prædictarū. In quo ostendit insufficiētia huius scriptura respectu excellētia Christi in opere & doctrina, qua tāta est, quod nō posset literis cōprehēdi, & hoc est quod dicitur. Multa quidem, &c. q̄ nō sunt. Hoc signāter dixit, ne aliquis forte crederet ea nō esse vera, quæ scripta sūt ab alijs euāgelistis, et à Ioāne dimissa. Ostēditur et̄ in hoc epologo vtilitas

vtilitas huius doctrina, cum subditur.
2 Hæc autem scripta sunt. Fide formata caritate.
3 Quia Iesus est filius Dei. Scilicet naturali in potētia
qualis, & per consequens idem in deitate, quia natura diuina
diuisibilis. Sicut enim fuit dictum à principio. principalis in
Ioannis est, in hoc euāgelio declarare diuinitate Christi, & a
eius generationem a patre.
4 Ut credentes vitā hab. Scilicet eternam, in qua clarē
tur quod nunc creditur.
5 In nomine eius. Id est, per fidem nominis Christi, quia
dum quod dicitur Act. 4. c. Neque enim aliud nomen est sub
tum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.

CAPVT XXI.

Rostea manifestauit. Relictis omnibus sequuti fuerunt Iesum. Quod si post mortē Iesu anteq̄ redederet eis viuus repetisset priorē artē, posset videri ex desperatiōe hoc fecisse, sed post redditū viuū post acceptū ei⁹ i sufflatiōis spiritū, post verba eius. Si cut misit me pater & ego mitto uos, subito fiunt q̄ fuerunt piscatores nō hoīum, sed pisciū. Sed sciēdū est non phibitos fuisse sua arte licitavictum q̄ rere apostolatus in te gritate seruata, cū vnde viuerent non haberent, & sic illis laborātibus adiecit Deus necessaria quæ promisit, hic autē penuria eorum di sposita est, ut in piscatione tāta exhiberentur sacramenta.
* GREG. Notandum quod vltimum conuiuium Domini

† Gemel
lus.

C
† Luc. 5.
2.

Homil.
24. in E-
uang.

CAPVT XXI.

Rostea manifestauit Iesus se iterum * ad mare Tyberiadis. Manifestauit autem sic. Erant autem simul Simon Petrus & Thomas, qui dicitur † didymus, & Nathanael qui erat à Chana Galilææ, & filii Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. dicunt ei: venimus & nos tecum. † Et exierunt & ascenderunt * in nauem 7

minus cum septem discipulis, habuisse describit Petrus
nāq; & Thomas. Nathanael filij Zebedæi, & alij ex disci
lis duo in eo fuisse memoratur. Cur cum septē disci
vltimum conuiuium celebrat, nisi quod eos tātum mo
septiformi gratia sancti spiritus pleni sunt futuros se
in aterna rel
atione denun
Septē quoq;
p̄ hoc ip̄s eu
tur, & sape sep
rio numero p̄
ctio designat
ergo ultimo
uio de p̄sentia
tatis epulanti
nunc p̄fection
dio terrena trā
dunt, quos mo
huius amor
gat, quib. et̄ v
que p̄ tentam
obstrept, cæpta tamen eorum desideria non retundit.
* A V G. Quæri solet de hac piscatione cur redierunt
trus & filij, Zebedæi ad id quod fuerunt prius
vocarentur

NICOLAUS DE LYRA
CAPVT XXI.

Rostea manifestauit. Hic ponitur tertia Christi apparitio, qua manifestata est sua resurrectio aliquibus discipulis specialiter. Et si ordinē istarū trium apparitionū consideremus: In prima ostendit Christus suam deitatem spiritum sanctum insufflando: In secunda verò humana naturam veritatem, cicatrice ostendendo, In ista tertia ostendit humana naturam veritatem, cum apostolis comedendo. In hac autem apparitione describenda sic procedit Ioannes, quia primò ostendit quid Iesus exhibuit pluribus discipulis, secundo quid exhibuit duobus specialiter prædilectis, scilicet Petro & Ioanni, ibi: Cū ergo prædisserent. Prima in tres, quia primò describitur Christi apparitio, secundo Christi apparentis cognitio, ibi: Dixit ergo discipulus ille, tertio prædictorū epilogatio, ibi: Hoc iam tertio. In prima parte dicitur sic.
1 Postea manifestauit. Id est, factio intervallo tēporis, quia nō manebat continue cum apostolis. Cuius causa dicta est ca. præcedēti.
2 Ad mare Tyberiadis. Ex quo patet, q̄ illa apparitio fuit in Galilea, vbi est illud mare, sicut supra dictū est c. 6. Præcedētes ap paritio-

Diui so.

paritiones fuerunt in Ierusalē, ex quibus apostoli iā confortati
rūt i Galileā, vbi p̄miserat se eis manifestaturū, ut habetur Mat.
3 Manifestauit autem sic. Id est, per modum qui sequitur
4 Erant autem simul Simon Petrus. Ista duo nomina
cōiūgit quia Simon fuit nomen eius primū. Petrus autē erat nō
hi de nouo à Christo impostum, ut supra declaratū est ca. 1. Se
5 Et alij ex discipulis duo. Istos non exprimit nominatim, quia
erant minores. Quod autem tot nomina propria hic exprimit, hoc
ad maiorem expressionem rei gestæ.
6 Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Erant. n. p̄cipues
& idē ad procurandū necessaria vitæ licite poterāt redire ad
cendū negociū, quod sine peccato poterat exerceri. Matth.
non redit ad tractandū negociū tolenai, quia vix aut nunquā
est sine peccato fieri, propter quod Paulus artē scenosaltorū
cit, ut dum necessitas occurreret, vel vtilitas ecclesiæ, de labori
uiueret, ut habetur in actibus apostolorum 18. a.
7 Et exierunt & ascenderunt in nauem. Alienam, eis
modatā vel locatam seu alio modo licito adeptam, quia a p̄cipio
sua vocationis nauem, & retia reliquerant.

MORALITER

6 Dicit eis Simon Petrus, Vado piscari. Per artificium, piscandi significatur officium p̄dicandi: Matthæi 3. d. Venite post me faciam vos fieri pis. hominum. Itē quoniam omne tēpus septem

ptem diebus reuoluitur, rectē vniuersitas septenari
mero figuratur, ut dicit Gregorius Homil. 25. Igitur p̄ se
ptem piscatores, qui hic enumerantur, vniuersitas p̄ca
torum ecclesiæ designatur.
† Et

uocarētur à domino. Erāt enim piscatores quādo eis dixit sciam vos piscatores hominum. Tunc enim quippe illi saeculi sunt, vt magisterio eius relictis oibus adhererent, &c. quid e ergo quod nunc Apostulatu relicto. fiunt q̄ fuerūt, & quod dimiserant repetunt, tanquā oblitū quod audierant?

Respondendum est in eos fuisse prohibos arte sua licita scicet atque cōcessariū necessariū querere, sui Apostolis integritate seruata, si quādo vnde viderent aliud non haberent. Nisi forte quispiam putare audebit, aut dicere Apostolum Paulū nā, pertinuisse ad eum perfectionē q̄ relictis omnibus Christū secuti sūt, quoniā ne quēquam eorum grauer, quibus Euan-gium praedicabat hūm victum suis animibus transigebat magis vbi impatū estq̄ ait. Plus omnibus laboraui, Et adiunxit, non autem e sed gratia Dei mecum. Vt hoc quoque apparet gratiē Dei deputandū, quod & animo & corpore poterat vsque adeo in omnibus laborare, vt neque cessaret ab Euāgelio p̄dicando, neque tamē ex euāgelio sicut illi sustēteret hāc vitā. Et illa nocte. Nox ante aduentū Christi, in qua nullus ad perfectionem per legē venit. Mane aduētus stetit iam post resurrectionē extra fluctus in solido, nec primo agnoscit. In hac narratione magnum est sacramentū, & vt vehemētis commēdaretur vitimo loco est scriptū Quod septem fuerunt

fuerūt in piscatione discipuli, significat finē temporis quod septē diebus voluitur. Littus etiā quia est finis maris, significat finem saeculi in quo Petrus rete extraxit in initio p̄dicationis Christi. Est alia piscatio hic, alia post resurrectionē. Ibi & boni & mali capti sūt, sicut nūc habet ecclesia: hic t̄m boni, qui erunt in

& illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem iam facto, stetit Iesus in littore, nōn tamen cognouerunt discipuli, quia Iesus est. Dicit ergo eis Iesus: Pueri, † nunquid pulmentarium habetis? Responderunt ei: Non. † Dicit eis: Mittite in dexte ram nauigij rete, & inuenietis. Miserunt ergo: & iam non valebant illud trahere p̄ multitudinem piscium. Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est. Simon Petrus cum audisset quia dominus est, † succinxit se, (erat enim nudus) et misit se in mare. Alii autem discipuli nauigio venerunt. Non enim longē erāt à terra, sed quasi cubitis ducentis, trahentes rete piscium. Vt ergo descenderunt in terram, † viderunt prunas positas, et piscem super-

eternum, impleta in fine resurrectione mortuorum. Ibi Iesus non stat in littore, sicut hic, sed ascendit in nauem Simonis. Ibi pisces in nauiculis, hic rete in terra. Ibi ergo ecclesia in hoc saeculo, hic in fine saeculi. Ibi vocati, hic resuscitati. Ibi retia non solum in dextera vel in sinistra, ne soli boni vel soli mali, sed indifferenter, vt permixti habeantur boni & mali: hic in dextera vt soli boni. Ibi rumpitur rete per schismata, hic in summa pace sanctorum

Luc. 5. a
† Na qd
† Ille aut
† De dex
teris par
tes.
E
† Super
indumē
to, pal
lio.
† Circi
ter.

non est scisū. Ibi tanta multitudo quae naues mergit, id est in submersione p̄mit nō enim sunt merse: hic nō valēt trahere a multitudo pisciū vt in nauē captos refūderēt sicut ibi: quia hic qui pertinet ad resurrectionē vitā, sunt post finē huius vitā in somno pacis, velut in profundo latētes: nec apparebūt, nisi cū in littore, id est, in fine saeculi retarrexerint, q̄ ibi figuratur duabus nauiculis p̄pter circumcisionē, & praepitiū hoc isto loco ducentis cubitis propter electos vtriusque generis, quasi cētū & centū: quia hic numerus ad dexterā trāsit. Ibi nō exprimit numerus, quia multiplicati

F
super

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et illa nocte nihil pren. Hoc factū est, vt capio s̄ quens ma
2 Mane autē iam facto stetit Iesus in littore. Non apparuit
3 Non tamen cognouerunt. Sicut enim supra dictum est, co
4 Dicit ergo. Hic cōsequenter ponitur Christi apparentis cogni
5 Circa quod sciendum, quod puritas mentis & corporis maxime
6 Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro: Dominus
7 Petro. Erat enim sibi familiaris, vt dictum est ca. precedenti
8 Ideo primo aperuit ei conceptum animi.

10 Dominus est. Sic enim vocabant Christum ante passionem,
11 Simon Petrus cum audisset quia dominus est, tu. suc.
12 Erat enim nudus. Id est, parum vestitus, vt esset expeditior ad
13 Et misit se in mare. Vt citius veniret ad Christū ex deuotio
14 Alii autem discipuli nauigio venerunt. Quia non erant
15 Non enim lōge erāt a terra, sed quasi cubitis ducētis
16 Vt ergo descenderūt in terrā, vi. pru. po. & pi. superpo.
17 Illis prunis.

Mar. 14.
cap.

Et panem

MORALITER.

1 Et illa nocte nihil prendiderunt. Ad significādū, quod praed
6 Mittite in dexterā nauigij rete & inuenietis. Cōperunt pi
scium

seum multitudinē copiosā per quā significatur multitu
do credentium per praedicationem apostolorū, Christo ta
men principaliter operante, sicut dicitur. Marci ultimo. d.
Il li autē profecti praedicauerūt ubique domino cooperāte, & sermo
nē cōfirmāte sequentibus signis. Et similiter multitudo poenitē
tium per praedicationes alios ad bonum conuerforum.

A super numerum, hic est certus numerus 153. Decem legē significat, quæ occidit, septē spiritum qui vivificat. Accedat ergo spiritus ad legē, ut impleatur, id est, septenarius ad decarium, & sunt decē & septē, qui numerus ab vno ad seipsum cōputatis omnibus creicens ad 153. puenit, quo signatur omnes ad gratiā spiritus pertinentes quæ gratia cū lege Dei tanquam cū ad uerlaris concordatur, ut verificatē spiritu litera non occidat, sed compleatur & si quid minus sit, remittatur. Hic numerus habet 150. & super tres, propter mysterium trinitatis. Quinquaginta autē sunt 7. multiplicatis per septem, & ex adiectione vnus.

B Vno significatur esse vnū qui demōstrantur per septem propter operationē septenariā, & eodie missus est apostolis spiritus. In prima captura quæ est presentis ecclesiæ magni & parui, in illo regno nulli nisi magni.

C Venite. Hic dicitur manducasse Iesus cū pisce panem in alio euāgelio cū pisce fauū mellis. Piscis assus, Christus passus. Piscis, quia latuit in aquis humani generis, captus laqueo mortis. In fano mellis notat dulcedo diuinitatis, vel vtraque natura Christi, quia fauus est mel in cera, id est, diuinitas in humanitate. Idē significat panis, unde: Ego sum panis, qui de cælo descendi. Christus ergo piscis assus in passione. Panis vel panis in resurrectione. Comedit autē piscē assū vel panē ut suo cibo nobis ostēderet quæ & passionē ex nostra humilitate prouit, & resurrectionē nostrā ex sua diuinitate procurauit. Hic vltimum conuiuiū cū septem discipulis habuit, in nuens illos solos secū futuros in æterna resurrectione quæ se piformi spiritus sancto pleni in amorē eius anhelant. Prædixit fecit illis septē de pisce, quem viderunt super prunas, & de pane addēs, & de piscibus quos eo iubente attulerūt. Piscis assus, Christus est passus. Ipse etiā panis qui de cælo descendit. Huic tō comparatur ecclesia ad participandam beatitudinem, quæ

D Dicit eis Iesus: Venite, prandete. Et nemo audebat t discumbentium interrogare: Tu quis es? scientes, quia dominus est. Et venit Iesus, & accepit panem, & dabat eis, & piscem similiter. Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis, cum surrexisset a mortuis. Cū ergo t prandissent, dixit Simoni Petro Iesus: t Simon t Ioannis diligis me plus

E redibat nihil forte apprehenderunt. Vbi autem diluculo solis instantie infulsi & Apostolicum rete eiectum est. Hoc iam. Non quod ter tantū manifestatus sit, sed ad hoc refer, primo die quo surrexit, post octo dies, hoc die hoc fecit de piscibus. Secundū dies ergo manifestationes merant. Prima, quotiescunque sit facta, vno die resurrectionis. Secūda, post octo dies, & hæc est tertia. In hac tertia nifestatione hoc euāgelium terminatur.

F Cum ergo prandid. Iesus scit quod interrogat an plus diligas Petrus quod de se nouit, dicit, id est, quod amat. Et quia de eo quātum diligant, nescit, ideo vtrum plus illis diligat, tacet. Ecce docet, non temere diffinire de occultis, & prioris pculo negationis cautius de se respondit.

G THEOPHYLACTVS. Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilque ignorat interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & interrogaret: Quem dicunt homines esse filium hominis. Quod si confessionemque a nobis requirat indicabat, ita hic daturus orbi magistros & doctores, quales illos esse vellet a interrogatione bene inculcat.

H Pasce agnos tuas. Iesus scit quod interrogat an plus diligas Petrus quod de se nouit, dicit, id est, quod amat. Et quia de eo quātum diligant, nescit, ideo vtrum plus illis diligat, tacet. Ecce docet, non temere diffinire de occultis, & prioris pculo negationis cautius de se respondit.

I THEOPHYLACTVS. Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilque ignorat interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & interrogaret: Quem dicunt homines esse filium hominis. Quod si confessionemque a nobis requirat indicabat, ita hic daturus orbi magistros & doctores, quales illos esse vellet a interrogatione bene inculcat.

K Cum ergo prandid. Iesus scit quod interrogat an plus diligas Petrus quod de se nouit, dicit, id est, quod amat. Et quia de eo quātum diligant, nescit, ideo vtrum plus illis diligat, tacet. Ecce docet, non temere diffinire de occultis, & prioris pculo negationis cautius de se respondit.

L THEOPHYLACTVS. Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilque ignorat interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & interrogaret: Quem dicunt homines esse filium hominis. Quod si confessionemque a nobis requirat indicabat, ita hic daturus orbi magistros & doctores, quales illos esse vellet a interrogatione bene inculcat.

M Cum ergo prandid. Iesus scit quod interrogat an plus diligas Petrus quod de se nouit, dicit, id est, quod amat. Et quia de eo quātum diligant, nescit, ideo vtrum plus illis diligat, tacet. Ecce docet, non temere diffinire de occultis, & prioris pculo negationis cautius de se respondit.

N THEOPHYLACTVS. Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilque ignorat interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & interrogaret: Quem dicunt homines esse filium hominis. Quod si confessionemque a nobis requirat indicabat, ita hic daturus orbi magistros & doctores, quales illos esse vellet a interrogatione bene inculcat.

quæ per pisces designatur. Eadem etiam per septē discipulos signatur, quæ cum eo in æternum epulatur.

*** THEOPHYLACTVS.** Quomodo comederit Iesus nō est nostri dicere, more. n. admirabili facta sunt hæc quæ natura eius cibo habeat opus, sed nostri causa ad confirmationē resurrectionis fiebat. Ostendit quoque non illud continuo apud fuisse neque simiter ut prius dicitur. Iā tertio manifesta est. Intellige insuper hæc & p allegoriam. Nox enim erat cado tenebræ idola tria inualuerunt resolis Christi autē, quando propria laborauerunt nihil ceperunt, quamuis vnam rem Israeliticā cluisse in sagena videbantur, verū mē quia & hæc inde ad idololatriam

*** THEOPHYLACTVS.** Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilque ignorat interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & interrogaret: Quem dicunt homines esse filium hominis. Quod si confessionemque a nobis requirat indicabat, ita hic daturus orbi magistros & doctores, quales illos esse vellet a interrogatione bene inculcat.

*** THEOPHYLACTVS.** Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilque ignorat interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & interrogaret: Quem dicunt homines esse filium hominis. Quod si confessionemque a nobis requirat indicabat, ita hic daturus orbi magistros & doctores, quales illos esse vellet a interrogatione bene inculcat.

*** THEOPHYLACTVS.** Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilque ignorat interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & interrogaret: Quem dicunt homines esse filium hominis. Quod si confessionemque a nobis requirat indicabat, ita hic daturus orbi magistros & doctores, quales illos esse vellet a interrogatione bene inculcat.

*** THEOPHYLACTVS.** Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilque ignorat interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & interrogaret: Quem dicunt homines esse filium hominis. Quod si confessionemque a nobis requirat indicabat, ita hic daturus orbi magistros & doctores, quales illos esse vellet a interrogatione bene inculcat.

*** THEOPHYLACTVS.** Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilque ignorat interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & interrogaret: Quem dicunt homines esse filium hominis. Quod si confessionemque a nobis requirat indicabat, ita hic daturus orbi magistros & doctores, quales illos esse vellet a interrogatione bene inculcat.

*** THEOPHYLACTVS.** Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilque ignorat interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & interrogaret: Quem dicunt homines esse filium hominis. Quod si confessionemque a nobis requirat indicabat, ita hic daturus orbi magistros & doctores, quales illos esse vellet a interrogatione bene inculcat.

*** THEOPHYLACTVS.** Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilque ignorat interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & interrogaret: Quem dicunt homines esse filium hominis. Quod si confessionemque a nobis requirat indicabat, ita hic daturus orbi magistros & doctores, quales illos esse vellet a interrogatione bene inculcat.

*** THEOPHYLACTVS.** Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilque ignorat interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & interrogaret: Quem dicunt homines esse filium hominis. Quod si confessionemque a nobis requirat indicabat, ita hic daturus orbi magistros & doctores, quales illos esse vellet a interrogatione bene inculcat.

*** THEOPHYLACTVS.** Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilque ignorat interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & interrogaret: Quem dicunt homines esse filium hominis. Quod si confessionemque a nobis requirat indicabat, ita hic daturus orbi magistros & doctores, quales illos esse vellet a interrogatione bene inculcat.

*** THEOPHYLACTVS.** Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilque ignorat interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & interrogaret: Quem dicunt homines esse filium hominis. Quod si confessionemque a nobis requirat indicabat, ita hic daturus orbi magistros & doctores, quales illos esse vellet a interrogatione bene inculcat.

*** THEOPHYLACTVS.** Quare Christus qui scrutator est cordiū, nihilque ignorat interrogat? nō hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & interrogaret: Quem dicunt homines esse filium hominis. Quod si confessionemque a nobis requirat indicabat, ita hic daturus orbi magistros & doctores, quales illos esse vellet a interrogatione bene inculcat.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et panem. Nō super prunas positū, sed ibi paratū pro refectio ne eorum. Ista enim diuina virtute fuerūt de nouo formata, ad maiorem discipulorum confirmationem in fide resurrectionis Christi.
- 2 Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus quos prædidistis nūc &c. Familiariter eis loquitur tanquam discipulis, ad confirmandum veritatem suæ resurrectionis.
- 3 Ascēdit Simō Petrus, &c. pi. 153. Numerū & magnitudinem exprimit, ad declarationē miraculi ex tanta captione, & iterū ex retis integritate, cum subditur: Et cum tanti essent.
- 4 Dicit eis Iesus. Venite, prand. Inuitat eos dulciter ad comedendum secum, quia cum eis tunc comedit ad declarationem suæ resurrectionis, licet non exprimat hic.
- 5 Et nemo audebat. Non propter formidīnē, sed propter cognitionis certitudinem quam habebant de ipso, propter quod subditur.
- 6 Scientes quia dominus est. Et ideo frustra fecissent de hoc questionem.
- 7 Et venit Iesus, & accepit panē. & dabat eis. Id est, eo modo diuidebat eis & distribuēbat, sicut ante passionem ad declarandā suā resurrectionē. Dicit enim aliqui doctores & satis probabiliter, quod sic diuidebat cibaria sola manu sicut alius cū cultello, & in hoc cognouerunt eum cum aliis signis, sicut & discipuli cognouerunt eum in fractione panis, Luc. vi. e.
- 8 Hoc iam tertio. Hic ponitur huius apparitionis epilogatio, cū dicitur: Hoc iā tertio manifestatus est Iesus, &c. Videlicet quod deberet

- 9 Discipulis suis. Et sic patet, quod tantū enumerat hic apparitiones factas apostolis. Prima autē apparitio quæ describitur in li. Maria Magdalena, ideo nō enumeratur hic. Potest etiā aliter quod ly tertio, referatur ad diem apparitionis, duæ autē primæ sunt in una die, alia facta est in die octaua, ista autē facta est post. Si autem consideretur ista tres apparitiones apostolis factæ: Prima declarat Christi diuinitatem, dando spiritum sanctum. Secūda, vrgentis identitatem, vulnerum cicatrices ostendendo. Tertia, humane nature veritatem, comedendo.
- 10 Cum ergo prandidissent. Hic cōsequenter describit eorum lista quid Christus exhibuit duob. discipulis p. lile. Et primo exhibuit Petro, secūdo quid exhibuit Ioanni, ibi: Et cū hoc dixit. Prima in duas, quia primo committitur Petro super ecclesiā uniuersalem regiminis officium, secūdo ei prædicatur suū martiriū, Amen, amen dico tibi: Circa primū sciendum, quod Christus committendo Petro pastorale officium ipsam ter examinavit de dilectione quia pastores ecclesiæ debēt Deū præ ceteris hominibus diligere, et etiam committit ei officium pascēdi, quia pastor ecclesiæ debet sub rali subsidio, & hoc est quod dicitur, Cum ergo prandidissent, beneficium omnibus communiter exhibito.
- 11 Dixit Simoni Petro. Volens ei beneficium speciale cōferre.
- 12 Simon Ioanni diligis me. Id est, filius Ioannis.
- 13 Diligis me plus his? Quasi expresse dicat, ille qui eligat ad officium

MORALITER.

† 2 Afferte de piscib. quos prædidistis nunc. Per hoc significat, quod prædicatores pro labore quem sustinent in conuersione

peccatorum reficientur in regno celorum. 12 Simon Ioannis diligis me. Ex hoc patet, quod promouendi ad curam animarum sunt examinandi de fide & dilectione Dei, & non de potestate temporali; † 14

a Pasce agnos meos. Si me diligis. Pasce agnos meos. Non ut
 tus, gloriā meā in eis, q̄re, nō tuam, mea lucra, nō tua, quia
 ctio Dei pbatur in dilectione pximi. Qui verō opus pie
 tas negat proximis, minus Deū diligit. Hęc autem chari-
 ta ex diuina datur gratia. Quod tacitē innuit Ioannes dū in
 te ogans de amore
 dit hic, quod non
 ali: Simon Ioannis.
 id est, obediens Dei
 gra, quia quod ar-
 de r̄ius ceteris dili-
 ge & obedit, nō est
 ni Dei gratia.
b Dicit ei tertio. In-
 te ogat, quod scie-
 non semel, sed
 itūm, & tertio, &
 re id audit à Petro
 se illigi, & tertio iu-
 bē pascere oues, Tri-
 negationi reddi-
 tur trina cōfessio, ne-
 mus amor lingua
 seiat q̄ timori. Et
 sic fuit iudiciū ti-
 mris negare pastorem, sic officium amoris pascere domi-
 nū regem.

c Contristatus est Petrus. **AVGVSTINVS.** Etiā remissis pec-
 cas tolerat homo miseriam, in quam tñ ex peccato venit.
 Ductior enim pēna est q̄ culpa, nec parua videretur cul-
 pa cum illa auferretur pēna. Et ideo vel ad demonstratio-
 nē debite miserie, vel ad emēdatiōē labilis vitæ, vel ad exer-
 citatiōē necessariæ patiētiae rpaliter tenet hominem pec-
 cātū quem iam reum non tenet culpa, & hęc est horum
 dierum

dierum ilenda, sed non reprehendenda conditio.
d Pasce. Pascere oues est credentes ne deficient cōfortare,
 terrena subsidia, si necesse est subditis prouidere, exēpla vir-
 tutum præbere, aduersarijs obfistere, peccantes corrigere.
e Cū autem senueris. Passurum p̄dicat qui negaturum præ-

a Ostendit omnium scientem interrogasse.
 dixerat, hoc iam po-
 terat resurrectione
1 firmatus, quod im-
† mature pollicebat
 infirmus. Iam non
 metuit huius vitæ in-
 feritum, quia resur-
 gente domino vitæ
 alterius præcessit exē-
 plum.

2 **f** Extendes manus.
3 Hoc est, crucifigeris, **E**
4 & quomodo hoc
5 fiet, subdit: Et alius te
6 cinget, & ducet quo te
7 nō vis, quia ad illam
8 molestiam nolēs est
9 ductus, nolens ad eā
10 venit, sed volens eā
11 vicat, & reliquit affe-
12 ctum infirmitatis, quo nemo vult mori, q̄ adeo est natura-
 lis, ut eū nec senectus abstulerit Petro. Vñ & dñs: Transeat à
 me calix iste. Sed quā tacitūq; sit molestia mortis, vincat eā
 vis amoris, si nulla esset parua molestia mortis, non esset
 tā magna gloria † martyriū. Sed si pastor immolatus est, ut
 ouis qui de ouibus fiunt pastores, non metuant immolari.
g Et cū hoc dixisset. His dictis cœpit Iesus abire, & nondū
 intellecto quod audiuit, sequere me, cœpit Petrus incessu
 pedum sequi, sequutus est & Ioannes qui sciebat se diligi.

† Quem
 quem

D
 E
 F
 Mit. 26 d.
 † Martij.
 F

NICOLAUS DE LYRA.

o ium praelationis, dēt Deum diligere præ ceteris, quia secundum q̄
 dē B. Gregor. Tantum dēt excedere affectionem populi vita præsulis,
 q̄ tantum distat à grege vita pastoris. Et ideo videtur, q̄ ille qui ali-
 em eligis ad tale officium, tenetur semper eligere meliorem, non ta-
 in intelligitur melior, litteratior, vel altior, sed ille qui omnib. cō-
 quib. pensatis melior est ad tale officium ad honorem Dei, & eccle-
 sialitatem, secundum iudicium eligentis, aliter autem eligens vel
 timonens, non attendit ad honorem Dei, & utilitatem ecclesie, &
 non videtur iudicium diuinum euadere. Quod autem secundum de-
 cretalem extra de elect. cum nobis olim, & c. cum dilecti, sufficit elige-
 rē sufficientem, hoc est si cū dūm iudicium humanum, p̄ quod talis nō
 e puniendus, cū secundum veritatem aliqua iura mala permittunt
 humano iudicio incorrecta propter maiora mala vitanda, quæ tamē
 dno iudicio sunt corrigenda, secū dū quod di. Au. l. de liber. arb.

† Dicit ei. Non dicit plus quā ali, sed absolute r̄ndet, quia exper-
 i propria fragilitatis in Christi negatione, non fuit ausus ultra se-
 rre in Christi dilectione, sed quantitatem suā dilectionis posuit
 iudicio Christi, qui s̄ creta cordium intuetur, sequitur.
† Contristatus est Petrus. Non fuit indignatus propter verba
 r̄ illi replicat̄ s̄ toties petitionē de dilectione, quasi indignaret̄ Pe-
 us de hoc q̄ nō acquiescebat sibi Christi primū verbo, sed fuit tur-
 bus eo, q̄ sciebat eum scire omnia futura, propter, quod timuit ex-
 replicatione, ne Christus uellet sibi predicere aliquem casum suū
 furum, sicut supra 13. d. afferente Petro; Animam meam pro te po-
 nm, statim prædixit ei suam negationem futuram, & ideo merito ti-
 uit Petrus, propter quod.

† Dicit ei. Q. d. Tu scis omnia presentia, & futura, & ideo tu scis
 od te diligo, s̄ d. quid sit mihi futurum nescis, sed tu scis.
† Dicit ei. Pasce oues meas. Ante bis dixerat; Pasce agnos
 meos, quia in fidelibus tres sunt gradus, s̄. incipientium, proficientiū
 & perfectorum, illi qui sunt in duob. primis gradib. dicuntur agni,
 illi, qui sunt in tertio oues nominantur, & c.
† Amen, amen dico tibi. Hic p̄dicat Petrus suū martyriū, quia
 praelati

praelati ecclesie debēt tantam charitatem hēre, ut parati s̄ot se mor-
 ti exponere pro grege, quod hic exprimit Christus loquens Petro pa-
 rab dicit. Amen, amen, & c. cingebas te: id est, ab aliquibus super-
 fluis te restringebas, tamen hoc pro voluntate tuā q̄ alia non com-
 pulsus, ideo subditur: Et ambu. vbi vo.

6 Cum autem senueris. Id est, imminente morte.
7 Extendens manus tuas, Per hoc designatur p̄optitudo Petri
 ad martyrium tolerandum.
8 Et alius te cinget. Fuit enim positus in cruce cum cordis liga-
 tus, & non clavis affixus, ut longior esset ip̄sius cruciatus, & hoc vo-
 catur hic cinctura.
9 Et ducet. Est. n. in homine duplex appetitus. s̄. sensitius, & in-
 tellectiuus, & vterq; aliquando nominatur voluntas largē loquendo
 quia solus appetitus intellectiuus propriē dicitur uolūtas. L̄ cet autē
 appetitus intellectiuus in Petro esset promptus ad martyrium, tñ ap-
 petitus sensitius refugiebat, quia mors est vltimum terribilium, &
 eodē modo fuit in Christo sicut dicit̄ est supra 12. ca. & ideo dicit: Et
 ducet quo tu non vis. Ire. s̄. secundum appetitum sensitium.

10 Hoc autē dixit. Hęc sunt verba euāgelistę exponentis verba
 Christi, de martyrio Petri, scripsit. n. hoc euangelium post Petri mar-
 tyrium, quod patet ex hoc, q̄ euangelium scripsit post reditum suum
 de insula Pathmos post mortem Domitiani Imperatoris, ut dicit̄ est
 supra in prologo huius euangelii. Petrus autem passus est sub Nerone
 Imperatore, qui diu ante Domitianum Imperauerat.

11 Significans qua morte. Martyrium enim Petri ordinatum
 fuit ad Dei gloriam.
12 Et cū hoc dixit. Hic ostenditur quid Christus cōtulit Ioan-
 ni; Et diuiditur in duas, quia primo ponitur cōmendatio discipuli, se-
 cundo sui euāgelii, ibi: Hic est discipul. Primā in duas, quia primō p̄-
 nitur commendationis occasio, secundō ipsa commendatio, ibi: Dixit
 ei Iesus. Circa primum sciendum, q̄ occasio illius fuit verbum Petri
 quarentis de Ioanne, q̄ exprimitur cum dicitur. Et cū hoc dixisset.
 Scilicet Iesus Petro imponens pastorale officium, & sue passionis
 exemplum.
 * Dicit ei:

Appeti-
 tus ho-
 minis
 duplex.
 Diuiso

MORALITER.

Pasce agnos meos. Ter dictū est pasce, ad significādum, q̄
 ēns curam animarū dēt subditos pascere pastu verbi Dei
 & boni exempli, & prout pōt etiam subsidio tēporali. Sed
 iud, quod dicitur hic pasce, & c. aliqui mali mutant in ton-
 de, quia

de, quia multum student circa subditos exactiones temp-
 raliū exercere, & de pastu dicto triplici non curare.
5 Amen, amen dico tibi, cum esses, & c. Per hoc, quod d̄r hic,
 passio Petri futura significabatur, eo q̄ tūc ecclesie præficiē-
 batur, nam in primitiua ecclesia ille qui populis præficeba-
 tur, primus ad tormenta ducebatur.
 T 4

A Quē diligebat Iesus. Diligebat & alios, sed familiarius istū donavit potiore dulcedine sui amoris, quia virgo electus ab ipso virgo permanit, unde & matrem ei commendavit.

AVGVSTINVS. Tacito nomine discernitur Ioannes à ceteris, non quod solum eum, sed plus ceteris diligeret eum. Huius

maioris dilectionis est indicium, quod solus supra pectus Iesu recubuit. Porro Petrus plus dilexit Christū, ut ipse sciens interrogat, quid dicit: Diligis me plus his? Vt ergo melior qui plus quam qui minus diligit Christum. Itē vt melior, qui plus quam qui minus diligitur à Christo, ut

† recidit, pro-
cipit
sup. 13.

Quasi.

Ecclēz
duz vi-
12,

1. Ios. 3.
P. 24. b.

hoc dixisset, dicit ei: Sequere me. Conuersus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus sequentem, qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit: Domine, quis est qui tradet te? Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Iesu: Domine, hic autem quid? Dicit ei Iesus: † Sic eum volo manere, donec veniam. Quid ad te? Tu me sequere.

Q. d. Ne times mori pro me, cum ego prius pro te.

Commendat privilegium amoris sui.

Specialiter enim domino cum visitante placuit in acceptis carnis absolutionem.

In crucis passione.

qua est liberandus à malis & quotidie poscit & hēt, & minus diligitur à misericorde quam minus diligit miserū quam beatū. Ie- est Petrus plus amās & minus amatur. Quia verò iustus contemplationem veritatis quæ est futura nondum nouit minus diligit eam quam Petrus miser misericordiam, & in ipse

ritate beatus potest diligitur à Christo, & hic est Ioannes minus amās, quam Petrus plus amatur. Et si hi duo apostoli significant, utraque men utriusque conuenit sicut & in cœna bus sanctis. Actius autem vita uolens celloſa gubernaculum datur clauis liganda & soluenda

peccata. Propter autem illam quietam requiem super pectus Iesu discumbitur unde bibit veritas. Quia virgo est locus conuenit futuræ vitæ, ubi neque nubent neque nubentur. **b** Super pectus. In pectore Iesu sunt omnes thesauri sapientiarum & scientiarum absconditi, supra quod recubuit quæ maiori re- ris sapientiarum, & scientiarum singularis munere donat, in quo ratur quanta accana diuinitatis præ ceteris esset scriptis. **c** Domine, hic autem quid? Quia audierat Petrus se cruci- dum, voluit etiam in fratris cognoscere exitum.

d Sic eum volo manere, donec ueniam. Nolo eum per martyrium consummare, sed expectare eum placidam carnis suæ adu- tionem, quando ego ueniens recipiam eum in æternam an- tudinem.

* **THEOPHYLACTVS.** Donec ueniam, quod sic expectat, donec, inquit, contra Iudæos qui me crucifixerunt uenire percussuras eos virga Romanorum, & subuersuras eorum tur- ras. Dicunt enim. Apostolum uisq; ad Vespasiani Imperatoris locaque superiora peragrasse, predicantem & manentem, quoniam autem capiendæ erant Ierosolymæ transiisse. Igitur ad ad magnū prædicationis opus non erāt coniungendū, sed par- rādi, ut unus ad hos, alius ad alios iret. Mihi autem placet, donec ueniam intelligatur sicut Chrysostomus, & non de ta, sed quod non sit iungendus Petro.

* **AVGVSTINVS.** Quod autem ait, Sic eum volo manere, donec ueniam. Non sic intelligendum est quasi dixerit remanere vel permanere, sed expectare, quoniam quod per eum significatur non utiq; nunc, sed cum uenerit Christus adimplebit. Quod autem per hunc significatur cui dictum est: Tu me sequere. nunc agat

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Dicit ei Sequere me. Sicut enim in veteri Testamento propheta significabant aliqua uerbis & aliqua factis, ut supra dictum est, 1. cap. similiter Christus postquam uerbo imposuerat Petro pastorale officium & ei prædixerat suum martyrium, incipit ire, & tunc dixit Petro: Sequere me. scilicet gerendo uices meas in duobus prædictis, et sic per illam sequelam corporalem significabat idem quod prius Petro per uerba expresserat.

2 Conuersus Petrus, &c. Quia ceperat ire post Christum, sicut & Petrus.

3 Qui & recubuit. Per hoc autem patet, quod iste fuit Ioannes, qui scripsit ista, non ad sui instantiam, sed ad ostendendum Petri excellentiam, cui Christus commendauit ecclesiam magis quam Ioanni, quam uis esset ita familiaris sibi.

4 Hunc ergo, &c. Diligebat. n. Petrus ipsum Ioannem spūali dilectione, ut supra dictum est cap. precedenti, & ideo uolebat eum habere socium in prælacionis officio & martyrio, ideo dixit.

5 Domine, hic autem quid. Q. d. Bonum esset quod iste adiungeretur mihi socius.

6 Dicit ei Iesus. Posita occasione ex uerbis Petri, consequenter ponitur beneficium collatum Ioanni, cum dicitur.

7 Sic eum volo manere. Occasione huius uerbi dixerunt aliqui, quod

quod Ioannes non est mortuus, sed cum Enoch & Elia translatus ad paradysum. Alij autem dicunt, quod in sepulchro suo iacet dormiens, et accipientes signum quod in sepulchro eius uidebatur quoddam scaturiens aqua per modum ebullitionis surgere; & dicunt hi, quod hoc casus ex- anhelitu eius, uerum amen quia statutum est hominibus, semel mortui dicitur ad Heb. 9. g. ideo dicunt ipsum circa finem mundi pro Christo passurum, propter hoc sequitur.

8 Donec ueniam. Scilicet in fine mundi ad iudicium. Sed istud probat Aug. per hoc, quia illud quod hic dicitur à Salvatore de- ne, ponit tanquam privilegium seu beneficium spūale Ioanni concessum, cum uero dicta eorum, hoc non esset uerum, imò esset magis Ioanni detrimentum, si tam diu à diuina fruitione retardaretur alius apostolus in gloria existentibus. Propter quod dicendum, quod Christus respondit ad uerba Petri petentis eum habere socium in prælacione & martyrio, dicens: Sic eum volo manere. Q. d. Nolo eum mori per martyrium, nec in hoc me sequi, nec etiam uolo eum sequi me quantum ad prælacionis officium in regimine uniuersalis ecclesie tecum, sed magis uolens cupari inquiete contemplationis. Donec ueniam. Non ad iudicium in fine mundi, sed ad uocandum eum ad gloriam cœlestem de statu huius mundi. Habetur enim in legenda sancti Ioannis, quod Christus apparuit ei circa finem uita sua uocans eum ad gloriam.

9 Quid ad te? Quia ad Petrum non pertinebat scire quid de- dinabat de Ioanne in futurum, sicut dictum est apostolis Act. 1. 1. nunc agat

MORALITER.

† **1** Dicit ei: sequere me. Conuersus Petrus uidit illum discipulum, &c. Per Petrum Christum sequentem per opera laboriosa, bonus actiuus

actiuus significatur, per Ioannem uero sic manentem bonum contemplatiuum intelligitur, & de tali dicitur conuenienter, non nunc agat. † Sunt autem

ne agatur, non peruenietur ad illud quod expectatur. In autē actiua vita quāto magis Christū diligimus, tātō fa-
cilius liberamur a malo. At ipse nos minus diligit quales
sumus, at ideō liberat, ne semp tales simus. Ibivero am-
plius nos diligit, quā quod ei displiceat, & qđ a nobis ause-
ra, nō hēbimus,

ne ob aliud nos
diligit, nisi vt
faciat & transferat
ab eis q̄ nō diligit
hī ergo minus
vult reman-
ere: Ibi am-
plius quo vult trā-
se, & vbi nō
vult perire.
Et ergo eū Pe-
trus ab ista mor-
talitate liberemur

an- tur ab eo Ioannes, vt in illa immortalitate seruemur.
Et non dixit ei. Non est intelligendum qđ Ioannes nō sit
mortalis in carne, sed quicquid ante passus, qđ vltimum in
pau- senium finiret, Non enim magnum erat dare dilecto
hō- nori, cum dissolui & esse cū Christo sit multo melius.

THEOPHYLACTVS. Euangelista euertit falsā opi-
nionem existimantium, quod nō moriatur discipulus hic,
sed immortalis sit: Verē. n. mendaciū est immortalem esse
hō- minē. Quamuis. n. Enoch & Elias non sint mortui, at-
ta- mē mortales sunt, ita & hic quoq; quāuis non fuerit mor-
tus, sed moriet, igitur qđ non moritur, sed immortalis sit
hoc

hoc falsum est.

b hic est. &c. Hic apertē suam designat personam ex offi-
cio, quod noluit designare ex vocabulo.

c Nec ipsum arbitror mundum. AVGVSTINVS Non spa-
tio locorū credēdū est, mūdum capere nō posse; quā in eo

D

Tr. 124
in Ioan-
nem.

Ex prādictis hoc intellexerunt, & quod non esset ita intelligendum, ipse Ioannes admonet.
† Exiit ergo sermo inter fratres, quia discipulus ille non mo-
aritur. Et non dixit ei Iesus, non moritur, sed sic eum volo
b manere donec veniam, quid ad te? Ilic est discipulus ille qui
testimonium perhibet de his & scripsit hæc. Et scimus, quia
verum est testimonium eius. Sunt autem & alia multa quæ
c fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror

mundum † capere posse eos qui scribendi † sunt, libros.

scribi quō possent
si scripta non fer-
ret? Sed capacitate
legētū cōprehen-
di fortasse nō pos-
sent, quāuis salua
rerum fide, plerū-
que verba excede-
re videant fidē, qđ
non fit quando ali
9 quid erat obicurū
10 ac dubiū, causa &
11 rōne reddita expo-
12 nitur. Sed quādo

E

† forent

id qđ apertum est vel augetur, vel extenuatur, nec tamen à
tramite significandæ veritatis erratur, quā sic verba rem q̄
indicatur excedunt, & voluntas loquentis, nec fallentis ap-
pareat, qui nouit quousq; credatur, à quo vltra quam cre-
dēdū est, vel minuit aliquid, vel augetur. hunc loquēdi mo-
dum, Græco nomine, nō solum Græcarū literarū verume-
tiam Latinarum magistrū hyperbolen vocant: qui modus
sicut hoc loco, ita in nonnullis alijs diuinis literis inuenit.

Nec ipsum. Non dicit spacio nō posse capi, sed capacita-
te legētium, quamuis salua fide rerum plerūmq; verba vi-
deantur excedere fidem per hyperbolen.

F

NICOLAVS DE LYRA.

est scriptum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua po-
tēte, &c. sed tantūm pertinebat ad ipsum verbo Christi prompte,
& humiliter obedire, ideō subditur: Tu me sequere.

1 Exiit ergo sermo in fratres. Scilicet Apostolos qui erāt vni-
uersa te fraterna.

2 Quia discipulus ille non moritur. Hunc enim intellectum
col- perunt ex verbis Christi. Sed statim excluditur iste intellectus
dicitur.

3 Et non dixit ei Iesus, non moritur. Quia secundum veritatē
m- nus fuit, vt supra dictum est in prologo huius euangelij.

4 Sed sic eum, &c. Hoc est, non per martyrium me sequi, tamen
qu- in eo fuerat promptitudo animi ad tolerandū martyrium, quan-
do it proiectus in feruētis olei dolū, ideō illud pro martyrio ab ec-
cle- colitur, quia, secundum quod dicit beatus Augustinus lib. de
ni- uis & concupiscentia. Non est impar meritum patientia in Io-
an- ni qui passus non est, & in Petro qui passionem sustinuit.

5 Donec veniam. Assumens animam eius à corpore absque ta-
me- ingustia & dolore, vt dictum fuit supra in prologo huius euan-
gelij & supra proxime.

6 Hic est discipulus. Postea commendatione discipuli, hic ponitur com-
m- mētio sui euangelij. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur euan-
gelij commendatio, secundo tollitur erroris occasio, ibi; Sunt & alia
m- ta. In prima ergo parte dicitur sic. Hic est discipulus ille, sci-
li- cet Ioannes de quo Saluator immediatē ante locutus est.

7 Qui testimonium perhibet de his. Supple qđ vidit & audiuit
p- ter qđ eius testimonium est efficax, propter quod in principio sua
prima

prima epistola dicit: Quod audiimus, quod vidimus oculis nostris,
quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vite
& vita manifestata est, & videmus, & testamur.

8 Et scripsit hæc. Mos autem erat antiquorum, quod illi scri-
berent historiam qui vidissent, propter quod dicitur historia ab hi-
storin, quod est videre, & ideō Ioannes qui audiuit verba Christi, et
facta eius vidit, conuenientissime potuit scribere.

9 Sunt autem, &c. Hic tollitur erroris occasio, quia posset forte
aliquis credere, qđ nihil aliud esset verū de Christo, nisi qđ est scriptū
in hoc euangelio & alijs de Christo, & hoc tollitur, cum dicitur:
Sunt au. &c. quæ scripta non sunt: Cuius causa subditur cum dicit.

10 Quæ si scribantur. Quantum ad facta particularia & condi-
tiones, & circumstantias eorum, & uirtutem.

11 Nec ipsum. Id est, homines hu. us mundi.

12 Capere posse, &c. Facta enim & verba Christi nō sunt homi-
nis tm, sed Dei, quia illa humanitas erat organum diuinitatis, et ideō
non possunt ad plenum ab hominibus explicari, aut etiam comprehē-
di. Quod patet ex hoc, qđ à principio ecclesie ceperunt sancti docto-
res libros scribere ad explanationem verborum & factorum Chri-
sti, & adhuc ad plenum non sunt elucidata, imō si mūdus duraret per
mille millia annorum, & semper scriberentur libri, non elucidaren-
tur ad plenum, quia sicut dictum est, facta sunt & dicta Dei qua sunt
nobis incomprehensibilia propter eorum excellentiam respectu intel-
lectus nostri. Et ideō debemus subiugare & captiuare in obsequium
Christi intellectū nostrum, ut ei assentientes per fidem quæ est in ani-
mate, tandem veniamus ad contemplandum facie ad faciem, præstā-
te domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto uiuit
& regnat in secula seculorum, Amen.

MORALITER.

9 Sunt autem & alia multa, &c. Nā principium huius euan-
gelij qđ scripsit Ioānes de emanatione verbi, totus mūdus
adhuc

adhuc capere nō potuit perfectē, propter quod ad laudem
patris & filij debemus quantum possumus assurgere, nam
eorum gloria maior est omni laude.

The first part of the ...

The second part of the ...

The third part of the ...

The fourth part of the ...

The fifth part of the ...

The sixth part of the ...

The seventh part of the ...

The eighth part of the ...

The ninth part of the ...

The tenth part of the ...

The eleventh part of the ...

The twelfth part of the ...

The thirteenth part of the ...

The fourteenth part of the ...

The fifteenth part of the ...

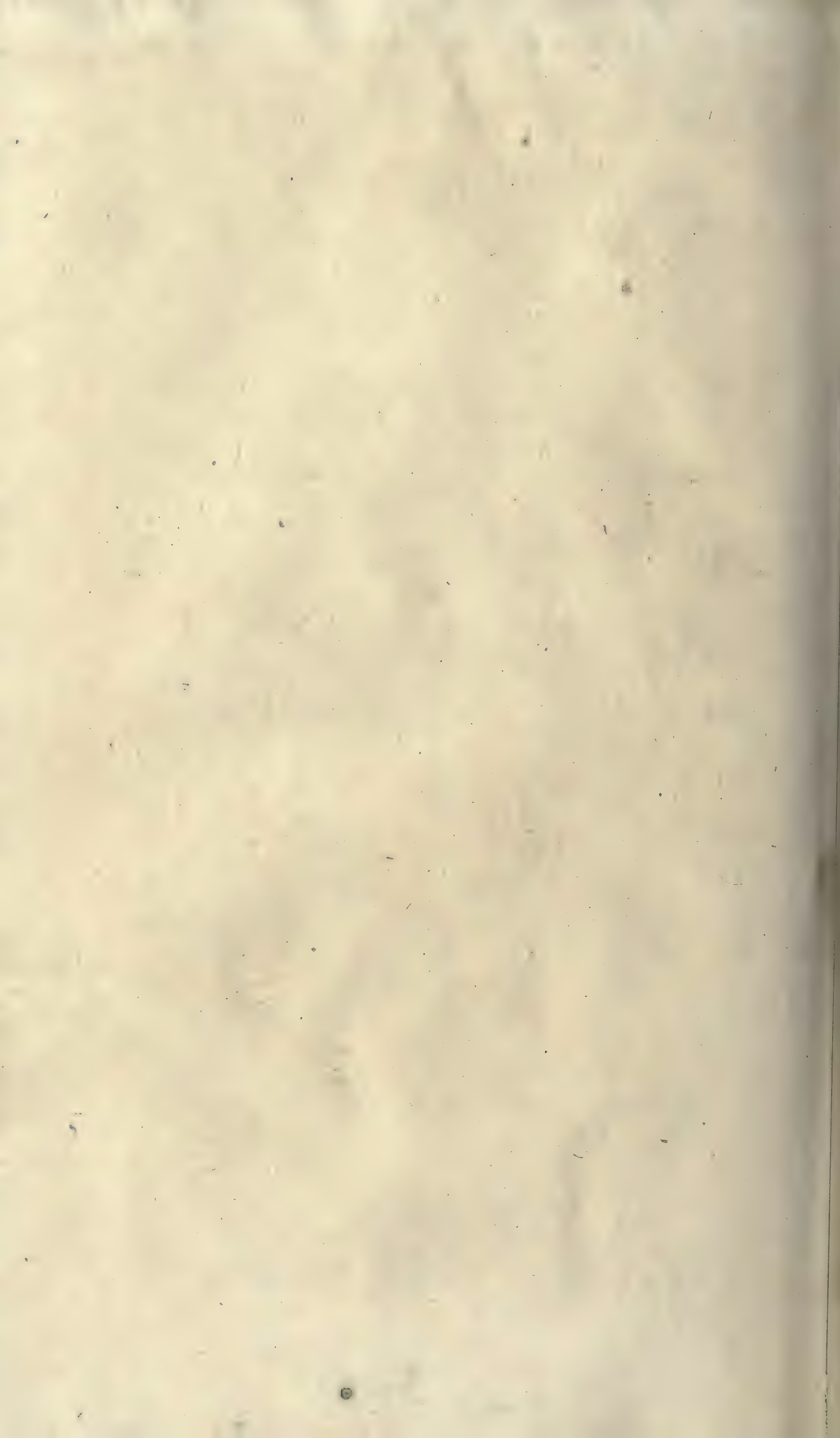
The sixteenth part of the ...

The seventeenth part of the ...

The eighteenth part of the ...

The nineteenth part of the ...

The twentieth part of the ...

BIBLIORVM SACRORVM

ET GLOSSÆ ORDINARIÆ.

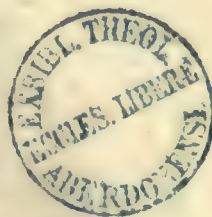
Primum quidem à Strabo Fulgensi, Collectæ.

NUNC VERO NOVIS PATRVM, CVM
Græcorum, tum Latinorum explanationibus aucta.

POSTILLÆ NICOLAI LYRANI, ADDITIONVM PAULI
Burgensis, ac Replicarum Matthiæ Thoryngi.

LOCVPLES ET COPIOSVS.

INDEX.

VENETIIS. Apud Iuntas : M. DCIII.

BIBLIORVM

SACRORVM

TIGLOSSAE ORDINARIAE

Primum quibusdam Subscriptis Collegiis

Quibusdam vero quibusdam Collegiis

DELLAE NICOLAE TYRANI, ADIUTUM BAVARIE

Locupletis et copiosis

INDEX

ENETIS: Apud Iohannem M. DC. LIII.

CHRISTIANO LECTORI

Salutem & felicitatem .

VETERES ex Philosophorum secte (lector Christiane) in rerum humanarum contemplatione cęcutientes, cum immensam hanc ^{κοσμου} orbisque molem vniuersam, ex nihilo creari & efformari posse nature per se ipsi vi concludere non possent, varię de rerum primordio sentientes, in diuersas sententias abierunt, alij si quidem ex æterna & indigesta materię mole, quam vocarunt chaos, concordia moderata, alij ex infinito terminis tandem circumscripto, alij ex magno paruo, multisque humanę mentis imbecillitate cogitatis monstris, mundum esse productum voluerunt. Omnes tamen concordie mentis voluntate, nihil in reum nature ^{τι ταξα} seu ordine melius, ad conseruandumq; mundi machinam aptius esse voluerunt. Illudq; semper in rebus est iudicatum optimum, quod optima methodo & ordine digestum est. Quod nos animo quoque serius agitantes, Cum *Bibliorum Seruorum Glossam Ordinariam*, multis primum veterum sudoribus laboratam, maiore nunc Pariensium Doctorum diligentia, studio grauiore, acriorique cogitatione uictam Typographicis formis mandarem, ne tam copiosa veterum patrum doctrinę Sylua, ^{αταξια} aliqua notaretur, ne hac quidem in re sumptui aut labori pepercimus, Pręclarissima enim queq; & notatu dignissima in Indicem quantum fieri potuit ceciosissimum literarum Alphabeti serie & ordine digessimus, & quo facilius sit lectum inueniendi ratio paginas singulas in sex portiunculas primas ABC, secundas DE, literis notatas distinximus, quo in Indice collectas sententias diligenter sunt relata. Authorum verò, quorum in toto opere autoritate vsi sunt ij, qui Glossam nunc de uo locupletarunt, nomina singulis voluminibus ordine quoque Alphabetico disposita præfiximus, ne primis tantum literis notata patrum nomina (quod plerumque breuitatis studio factum est) celeriore lectoris, cui fortasse non satis omnium autorum sunt nota nomina, cursum retardaret. Quod si quid est vel in colligendo Indice neglectum, aut non satis diligenter annotatum, partim id mentis nostrę non satis subtili iudicio, partim quoque Typographorum, quę nos egit præcipites, festinationi tribuo. Sin verò mordacius reprehensione vrgeas, quod est à nobis aut inscitia aut incuriosum, acutiore tu mentis acie, acuratioreque diligentia refarcito. Vale.

Lugduni 12. Calendas Octobris. Anno humane salutis.

∞. I D. X X C I X.

THE RITZ HOTEL

Palace of the Arts

THE RITZ HOTEL, 1501 MICHIGAN AVENUE, NEW YORK, N. Y. 10042. Telephone: MU 2-1212. The Ritz Hotel is a landmark building in New York City, known for its luxury and history. It was built in 1906 and has since become a symbol of elegance and sophistication. The hotel features a grand lobby, a world-class restaurant, and a spa. It is a popular destination for both tourists and business travelers. The Ritz Hotel is a member of the Historic Hotels of America and is listed on the National Register of Historic Places. It is a true gem of New York City.

Reservations: 212-769-3000
Fax: 212-769-3001

PRERVM QVAE IN GLOSSA ORDINARIA,

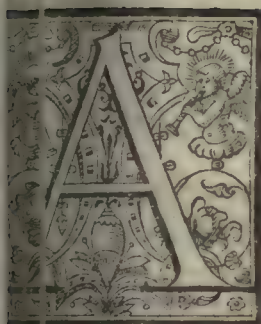
OSTILLIS NICOLAI DE LYRA,

Et Additionibus Pauli Burgensis, replicisque Matthiae
Toring continentur.

Index locupletissimus.

Prior numerus Tomum seu partem operis, secundus
columnam indicat.

AA DOMINE Deus, &c.

Ab aliquibus expositoribus ratio ponitur quare ter ponitur, sed est ex ignorantia Hebraici sermonis, p. 4. &c. 621. b

est enim apud Hebræos vna dictio ex trib. literis composita, quæ sic sonat aba aduerbium admirandi. co. 688. f. & 734. f

A. dicitur, & hæc dictio est quædam in dictio, exprimens dolorem, col. 1117. c. h. dicitur, & est in dictio admirantis seu conquerentis. & col. 1234. f. & 11. c

aromatatus fuit trib. annis ante Moysen, & ante præcepti de conversione masculorum Hebræorum, p. 1. c. 520. f. Lyr. & c. 4. c. Lyr.

aratur propter repentinam filiorum mortem non fuerit cõtinuus. p. 1. c. 991. B.

aratur gessit feminalia. p. 1. c. 798. f.

aron formando vitulo quomodo & quatenus excusandus p. 1. c. 828. C.

aron & Moyses, sancti sunt & perfecti. Et magis euangelii, discipuli ostenduntur, p. 1. c. 128. 193. & 1315.

aron aliquando præponitur Moyfi, aliquando etiam Moyfi reponitur cum simul combinantur, & quare, p. 1. c. 138 & yr.

aron quomodo dicitur propheta Moyfi, p. 1. c. 541. a

aron nec non dicatur proprie propheta habuit tamen reuelationem a Deo immediate, p. 1. c. 526. & Lyr. & 542. f. Lyr.

aron quomodo fuit consecratus in pontificem per Moysen, cui ipse non esset sacerdos. p. 1. c. 977. C. Lyr.

aron rat ordinatus in his quæ pertinebant ad populū, Moyse autem in his quæ pertinebant ad Deū. p. 1. c. 563. c. Lyr.

aron & Moyses sufficiunt, vt tota gens Israelitarum saluetur quoniam amplius est in his duobus, quæ tanta virtus, quod merita quod sexcentamillia, & eo amplius liberetur, & in Sodomo is ad minus decem requirebantur, per quos vix saluaretur qui habitabant Pentapoli. p. 1. c. 1280. l. Ori.

aron inter sacrificia, temper in humeris sicut & in pectore portabat nomina patriarcharum tribus de causis, p. 1. c. 787. B.

aron in Exodo octo vestib. induendus asseueretur, in Levitico nonum addi videtur, balthus scilicet, quo linea tunice ante indutam hyacintiuam præcincta erat, p. 1. columna

802. D. Bed.

aaron & filii eius minoresque sacerdotes diuersomodo vnguebantur, p. 1. c. 821. C. Lyr.

aaron quatuor filii cum eo in sacerdotium electi sunt, sed duobus in statu suo manentibus. alii igne diuino exusti sunt, &c. p. 1. c. 1173. A. Rab.

aaron soli & filiis sui licuit diuina mysteria nude videre p. 1. c. 1185. B. & 1186. D. E. Orig.

In aaron supplicandi Deo & obsecrandi forma datur. p. 1. col. 1280. c

aaron vt dicit Rab. Sal. depinxit cum stilo in tabula formam vituli, & tradidit artificibus. vt facerent ad similitudinem illius &c. p. 1. c. 828. f. Lyr.

aaron qua intentione iussit colligi in aures & ornamenta vxorum & filiarum quando Hebræi petebant, vt faceret eis Deos p. 1. c. 828. & 834. E.

aaron vt aliquid dicunt proiecit aurum in ignem vt ibi periret, non vt idolum fieret, sed opere diaboli formatus est inde vitulus, &c. p. 1. c. 833. C. Lyr.

aaron quid intendebat in fabricatione vituli cum ipse sciret, quod vitulus non posset deducere populum, nec etiam intēdebat vt adoraretur vt Deus p. 1. c. 840. D. E.

aaron an & quomodo peccauerit in facto vituli. Et an peccato idololatriæ. p. 1. ibid.

aaron peccatum, an aggrauetur multum ex magnitudine documentum, quod in populo fuit subsequutum. par. 1. columna 841. a

aaron tribuitur illud totum malum quod populus fecit, quia consensus ad faciendum quod male petierat p. 1. c. 854. e

aaron peccatum in fabricatione vituli, an fuit tante grauitatis vt ipse cum posteritate sua deberet disperdi, p. 1. c. 997. C. Lyr. & 998. F. Lyr.

aaron, an per mendacium se excusauit apud Moysen, p. 1. col. 828. f. & 840. d. e. f.

aaron ante defunctus est quam Israel in aliquam partem terre promissionis intraret, Moysen autem adhuc viuentem captam est terra Amorrhæorum, &c. & quid per hoc designatur, p. 1. fol. 1383. b. c. & 1384. Orig.

Aaron quare mortuus est ante ingressum terræ promissionis p. 1. fol. 1312. l. Lyr.

aaron vbi & quomodo mortuus est, & an Eleazar filius eius & successor in sacerdotio, & sepeliuit eum. Et an in monte Hor, vel in Molera sepultus sit. p. 1. c. 1313. f. Lyr. & 1431. c. Ly. & 1463. b. & 1464. d

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

- Aaronis filii in lege quid significant, p. 1. c. 911. d**
Aaronis habitus cur pene militaris, p. 1. c. 747. c
AbacuK vaticinium habuit contra Nabuchodonosor & Chaldeos, sine Babylonem, A quibus terra Iuda vastata est, & Ierusalem, templumque subuersum, p. 1. column. 2041. a. & 2042. d
AbacuK historia de missione eius ad Danielé apud Hebræos non legitur, p. 4. c. 2041. b. Et in textu.
AbacuK liber scriptus fuit per magnum tempus post mortem Iosue, scilicet post octingentos annos & plus. p. 2. columna 673. c
Abagarus rex qui regnauit iuxta Euphraten scripsit Christo saluatori epistolam, vt habetur in Ecclesiastica historia. p. 5. c. 92. f
Abba pater, vtriusque verbi eadem significatio, tamen vnum Græcum, & aliud Latinum, p. 5. columna 633. c. Item par. 6. c. 106. f. co. 498. d. e. f. Et ibidem. 499. c. sic dicitur, hæ duæ dictiones sunt idem significantes. Prima Hebraica, vel potius Syriaca: tamen ea communiter vtuntur Hebræi, quia lingua Syra & Hebræa sunt propinquæ. Secunda Græca, & c.
Abba pater, quid mysterii continet, quod simul ponuntur hæc duo verba, cum idem significant, p. 6. c. 106. f
Abdias sub quo regum prophetauit, p. 4. c. 1905. b.
Abdias secundum doctores Hebraicos & Latinos fuit dispensator domus Achab regis Israel qui pavit prophetas quinquagenos & quinquagenos, & c. p. 4. ibi. c
Abdias donum prophetiæ consequutus est, quia abscondit ceterum prophetas, saluans eos a morte contra persecutionem Iezabelis. p. 2. c. 818. f. Item p. 4. c. 1905. c
Abdias secundum doctores fuit tertius quinquagenarius, qui timens Deum humiliavit se coram Deo & Elia eius seruo, & non fuit combustus per ignem, sicut cæteri, parte 2. c. 858. f
Abdias prophetauit contra Idumeos qui debebant Iudeos diligere, eo quod a duobus fratrib. descendissent, & ipsi contrario habuerunt eos odio persecutorib. auxilium præbendo, p. 4. c. 1906. f
Abdias vir valde pius p. 2. c. 819. a. b
Abdiæ sepulchrum cum mansuæo Elisæi prophetae & Ioânis Baptistæ Sebastæ vsque hodie venerationi habetur, p. 2. co. 925. c.
Abel & Cain quomodo typum gerunt duarum generationem hominum electorum scilicet, & reproborum. parte 1. col. 111. b
Abel cum scribitur in Hebraico cum litera a, significat luctum proprie: sed quando scribitur cum litera, h, scilicet quod dicuntur Habel, non significat luctum, sed vanitatem tantum Et ratio huius nominationis, & c. p. 1. c. 125. a. Lyr.
Abel quare, sibi elegit officium pastorum, & non potius agriculturam sicut Cain. parte prima, 113. c. & 114. f. & c. 125. a Lyr.
Abel de sua sanctitate & dignitate commendatur, quia primus martyr, primus sacerdos, & primus virgo parte prima 125. c.
Abel quomodo fuit occisus vtrum cum armis, aut sine armis, p. 1. c. 127. c
Abel occisus est in campo Damasceno, p. 4. c. 1940. c.
Abel mortuus fuit sine generatione, p. 2. c. 780. c.
Abel & Zacharias, per Iudæos, & suos prædecessores occisi, quare magis nominetur per Christum quàm ali ante vel post natiuitatem Christi occisi: & quid per eos significetur. p. 5. c. 387. c. & 861. c. & fol. 156. e
Abel nomen est ciuitatis sortis & muratæ, p. 2. c. 818. f
Abel ex genere humano secundo natus pertinens ad ciuitatē Dei: Cain vero primo natus pertinens ad ciuitatem hominum, p. 1. c. 113. b
Abel sacrificium igne e cælo dimisso consumptum. p. 1. c. 114. c
Abeffam præcib. famis angustias sustulerat Dominus, & escam Israeli præbuerat. p. 2. c. 288. d
- Abeffalon videtur esse alius ab Absalon filio David. p. 2. Absalon.**
Abiathar fuit socius & consocius tyrannidis Adonia. p. 686. d
Abies & de eius proprietatib. p. 4. c. 458. e
Abiicienda vel abiceta quæ putatur apud homines, apud aliquam habent vtilitatem, & aliquid operis necessarium. c. 1281. b. c. d. Orig.
Abimelech per iactum lapidis & mulieris manum periclitatus. 213. a. b
Abimelech pepigit fedus cum Abraham quærens amicitiam eius triplici ratione, p. 1. c. 261. f. Lyr.
Abimelech alter ab eo de quo in historia Abraham tractatur. p. 1. c. 305. d. e
abimelech cum esset rex iustus Saram sibi iustam copulauerit, maximæ sibi gloriæ speram futurum, parte 1. c. 252. b
abimelech cum suis non adhæsit idololatriæ, parte 1. c. 253. e.
abinadab alacri animo arcam excepit. p. 2. c. 355. b
ablationes duplices sunt, & quib. temporib. fiant p. 2. c. 374. c.
ablationis Isaac in die, quare fecit Abraham conuictus quam natiuitatis & circumcisionis. parte 1. c. 257. d
ablatio alicuius rei in iudicio non est repetenda quomodo intelligitur, & etiam in quo casu. p. 5. c. 786. f
ablatio idolorum per Rachelem facta non fuit, nisi per petitionem idololatriæ patris sui. p. 1. c. 359. c
ablutio baptismalis qua tollitur pœna & culpa, vbi & quomodo reperitur figurata. p. 4. c. 1355.
abominatio in sacra scriptura communiter accipitur per idololatriam, seu pro aliquo ad idololatriam pertinente. p. 1586. f
abominatio, siue offensa in sacris voluminib. dicuntur. parte 2. c. 1032. f.
abominationes vocant Hebræi illa quæ colluntur ab idololatriis, p. 1. c. 557. c
abominatio est peccatorib. bonorum religio, stultum quod dicitur incredulis, cum fideles propter Dei amorē auerent mundi & c. p. 3. c. 143. 2. 3
abominatio desolationis, potest Antichristus intelligi, Iulio Cæsaris quam Pilatus posuit in templo, & c. veterum equestris, p. 4. c. 227. c. Item p. 5. c. 395. a & column. 618. d
aborfus duplex est, scilicet, a vita natiuitatis: qui scilicet nulla sumpsit initia: & est aborsus a fide, parte 1. col. 111. b. c. d
aborfus dicitur bonus, non absolute, sed aliis comparatus & alius etiam videtur esse melior qui nondum aborsus est. & c. p. ibi. a
abortiuus quid vel quis dicatur. parte 3. col. 53. a Item c. 331. c
abortiuus pœna minor est quam peccatoris adulti. p. 4. c. 1032. f
abortiuus proprie dicitur secundum Hebræos foetus conceptus ante animationem destructus, p. 1. c. 694. f
abraham, & posterius eius inter infideles commorantes collocauerunt. p. 1. c. 224. d
abram transiualis vocatus. p. 1. c. 202. e
abraham Deus refultat in trinitate. p. 1. c. 231. a
abraham dilexit Deus sanctæ Catholice Ecclesie foras præputio fidelem, & c. p. 2. c. 144. e
abraham 14. annos natus Dei cognitione illustratus a Deo, commonuit de idolorum cultu. p. 2. c. 144. d. e
abraham vidit tres angelos in figuram trinitatis, parte 1. c. 231. c
abraham posterius eius non habebant opus fœdere ministerio exciso. p. 1. c. 1491. a
abraham in ignem fuisse missum quia ignem noluerit tradunt Hebræi. p. 2. c. 143. c.

Index.

- Abraham primus præsumpsit pronunciare Deum creatorem
num esse cunctorum. p. 2. c. 144. d
- Abraham cur à Chaldæis & aliis Mesopotamiis expulsus. p.
c. 144. d
- Abraham Deus primo de celo. nouissimè in tabernaculo ap-
ruit & quid id mysticè significet. p. 1. c. 230. f
- Abraham credens fuit Deo, contra Faultum. parte 1. columna
7. b
- Abraham vidit tres viros in meridie, Loth vero vesperi duos
via Loth meridianæ lucis claritatem non potuit suscipere
Abraham vero capax fuit plenum fulgorem suscipere. p. 1.
231. a
- Abraham quare fuerit in metu. p. 1. c. 191. a
- Abraham quam mercedem petiit à Domino. p. 1. c. 208. d
- Abraham quare vocat scriptura diuitem valde. par. 1. columna
35. a
- Abraham, an fuit primogenitus Thare, & Aram vltimus. p. 1. c.
83. c. & c. 188. f
- Abraham prius dictus est Ram deinde nuncupatus est Abram
tandem abraham. p. 4. fol. 100. e
- Abraham licet primo vocatus sit, & post Abraham, tamen frequè
us inuenitur Abraham, quia est nomen magis vsitatum, &
tribenti vel dictanti citius occurrit, nec est vis de illo cum
er hoc sententia non mutetur. p. 1. c. 183. c
- Abraham, dicitur quasi pater excelsus. Abraham vero dicitur
quasi pater multarum gentium: Nam gentium, in nomine
non habetur, sed subauditur. p. 1. c. 230. d
- Abraham commendatur in prophetia Balaam, & per eum sta-
tis populi Israelitici. p. 1. c. 1367. a
- Abraham, an edoctus fuit in astronomia, similiter & Isaac p. 1.
290. b
- Abraham ubi, seu in qua terra natus fuit, an sci. in Chaldea, vel in
Mesopotamia. p. 1. c. 186. f. & c. 141. c. & 142. f
- Abraham quando exiuit de Aram, an post mortem patris, vel
ante & de eius ætate. p. 1. colum. 185. a. Item. parte 6. colu.
175. g. h
- Abraham quod sit missus in ignem fabulantur Hebræi, quia igne
soluerit adorare quem Chaldæi colunt. p. 1. c. 184. c
- Abraham secundum Hebræos ex præcepto Nemroth proie-
tus fuit in ignem propter fidem vnus Dei veri, sed diuini
us saluatus fuit. parte 1. colum. 184. f. g
- Abraham in par. 3. colum. 263. f
- Abraham cur voluit mentiri, sororem suam dicendo quæ fuit
soror, & non potius Deo commisit, qui si veller, eius pudici-
am apud Pharaonem conseruare posset, parte prima, col.
91. a
- Abraham vir tantæ perfectionis, quomodo per mendacium ex-
posuit vxorem suam periculo adulterii, quia vt videtur ma-
gis debuisset eligere mori, p. 1. c. 194. e. f
- Abraham quomodo adorauit populum terræ, parte prima,
275. d
- Abraham vt nihil omitteret de his quæ poterat facere ad conser-
uandam castitatem vxoris suæ, incluserat eam infra vnam
reclam, vt dicunt Hebræi, ne videretur ab Aegyptiis: sed
vnum peruenissent ad quoddam passagium, &c. parte pri-
ma, col. 191. b
- Abraham iustus festinauit pro sepulchro precium soluere, p. 1.
cl. 284. b
- Abraham, vt habet quorundam Hebræorum error, multipliciter
reccauit, non solû in mendacio, &c. sed etiam in quantum
erram promissionis exiuit sine mandato domini, &c. p. 1.
191. b
- Abraham propheta erat, p. 1. c. 284. a
- Abraham de Aegypto ascendens rediit eadem via qua abiit du-
lici de causa, p. 1. c. 195. c
- Abraham ad animi exercitationem pertinet & sepe vitio
reputatur, p. 1. c. 287. e
- Abraham ducens bellum contra reges, post obtentam victoriam
recreuit eis qui cum ipso venerunt ad bellum ius habere
in parte prædarum, quod exponitur dupliciter, parte pri-
ma, columna 206. c
- Abraham & Adam nudicio fuerunt Deum. peccatores igno-
rare, p. 1. c. 267. e
- Abraham muniuit expertos vernaculos, sic translatio nostra ha-
bet sed Hebraica sic habet. Numerauit expeditos vernacu-
los, &c. & vnde ista variatio prouenerit. Et est sensus, quod
muniuit suos armis bellicis. Ex quo patet prudentia Abra-
hæ in re militari, p. 1. c. 206. f
- Abraham tres plenarias accepit benedictiones, p. 1. c. 269. d. e
- Abraham, an & quomodo timuit, ne forte promissio sibi facta per
tam solennem victoriam esset impleta, p. 1. c. 216. d. e
- Abraham cur responsa dantur, non dicitur Deus descendere,
sed supra ipsum stare, p. 1. c. 235. e
- Abraham non propter sterilitatem terræ promissæ peregrinaba-
tur in Aegyptum, sed propter probationem fidei, &c. p. 1.
col. 1529. a. & 1530. d
- Abraham quia viuente vxore, ancillæ adiungitur, excusatur de
adulterio, p. 1. c. 215. c. & col. 217. a
- Abraham non vituperatur de bigamia sicut Lamech duplici ra-
tione, p. 1. c. 217. a
- Abraham quando cum Abimelech pactum fecit, & dictus est pu-
teus quem fodit, puteus iurationis quomodo congruat ve-
ritati, p. 1. c. 214. f
- Abraham de sacrificiis in lege fiendis ad colendum Deum fuit
instructus, quæ erant quasi quædam protestatio interioris
cultus. Et quare, p. 1. c. 209. c
- Abraham multum diligebat hospitalitatem. Et vt dicunt Hebræi,
transtulit se alibi habitando vbi essent viæ frequentatæ, vt
sic posset hospites recipere, p. 1. c. 251. c. & c. 269. f
- Abraham vt Hebræi dicunt, hortum plantauit in quo diuersas
arbores posuit ad ferendos fructus, & hoc propter hospi-
tes transeuntes recipiendos, vt amœnitate loci recrearen-
tur & fructibus reficerentur, p. 1. c. 261. f
- Abraham cum esset nonagintanouem annorum circumcidit car-
nè præputii sui, & deinde dictus est Abraham, p. 1. c. 228. e
- Abraham simul habuit præceptum circumcisionis (quæ fuit si-
gnum & character suæ fidei) in se & in suis sequacibus, p.
6. col. 58. f
- Abraham pactum circumcisionis non suscepisset, si Adam pa-
ctum Dei custodisset, sed quia ipse in hoc membro culpam
innobedientiæ prius cognouit, decuit vt iste in hoc mēbro
signum obedientiæ secundo acciperet, & quare, p. 1. c. 223. b
- Abraham cum affectum haberet ad opus hospitalitatis, & homi-
nes non venient, videns hoc Deus, fecit tres angelos appa-
rere, vt dicunt Hebræi in specie virorum, vt eis exhiberet
hospitalitatis officium, p. 1. c. 220. d
- Abraham an quando & quali adoratione vnum inter angelos
in specie humana sibi apparentes adorauit, scilicet an du-
licè adoratione vel latriæ, p. 1. c. 235. f. & sequen.
- Abraham angelos sibi in specie virorum apparentes, an ho-
mines tantum aut angelos vel Deum esse credidit, par. 1. c.
238. a. b
- Abraham vt Hebræi dicunt, vitulum coquendum pro hospiti-
bus angelis, tradidit Ismaeli, vt cibum pararet, vt eum assue-
faceret hospitalitatis operibus, p. 1. c. 235. f
- Abraham vnde habuit occasionem petendi prolem a domino,
dicens. Domine quid dabis mihi. Ego vado absque libe-
ris, p. 1. c. 206. c
- Abraham non dubitauerit quin haberet prolem sibi promissam
a Deo, & similiter hæreditatem in persona propria vel fi-
liorum, p. 1. c. 209. c
- Abraham in promissione filij præ cordis exultatione risit, non
sicut Sara eius vxor diffidendo, p. 1. c. 226. e
- Abraham quomodo dicitur pater fidei, p. 1. c. 465. 466. 467.
- Abraham est pater omnium fidelium, qui fuerunt post ipsum,
p. 3. c. 433. c
- Abraham an & quare non ausus fuit petendo ad minorem nu-
merum descendere, quam pro decem iustis, p. 1. c. 237. f
- Abraham nusquam legitur se cinerem & puluerem professum
esse, nisi cum meruit Dei locutionem habere, p. 1. col. 236. b

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

Abraham qua adoratione adorauit, cum dicitur: Quos cum vidisset, &c. & adorauit in terra, p. 1. c. 238. c

Abraham quomodo adorauit populum terræ, filios videlicet Heth pro sepultura vxori. scilicet cum scriptum sit. Dominum Deum tuum ado. & illi soli ser. p. 1. c. 275. d

Abraham non in die natiuitatis, nec in die circuncisionis filii sui, sed in die abiectationis conuiuium fecit: Et quare, p. 1. c. 275. d

Abraham primo per fidei meritum, omnium peccatorum remissionem adeptus est. Deinde per iustitiam, vt multarum fieret pater gentium. Tertio, facta promissio effecit quod fieret semen suum sicut stellæ, p. 6. col. 1. f. Item par. 3. colum. 433. a

Abraham quare contristatus est de eiectione filij: Hismaelis. cum tamē hęc propheta fuerit, quam ipse magis quam Sara nosse debuit, p. 1. c. 258. a

Abraham immolare volens filium suum credidit quod Deus ipsum a mortuis suscitaret, vt completeretur in eo promissum suum. Alio modo dicit Iosephus. Et quomodo Abraham persuadebat filio suo, vt spontaneè subiret immolationis sacrificium, p. 1. c. 265. b. 266. c

Abraham quomodo voluit filium suum immolare cum occisio innocentis sit horribilis, & illicita, parte prima columna 267. f

Abraham quando immolauit filium habebat centum & vigintriquinque annos, & Isaac trigintaquinque, vt habetur, p. 1. c. 266. c

Abraham non statim iustus est filium occidere sed triduo ad immolandum ducere: vt longitudine temporis tentatio auergeretur & quomodo, p. 1. c. 264. c

Abram iussus est immolare filium, vt probaretur eius affectus & fides, p. 1. c. 1322. e

Abram seruum iussit ponere manum subter femur. Et quare secundum Hebræos & catholicos, p. 1. c. 284. b

Abraham, vt dicunt Hebræi, ita mundus fuit a peccato quando fuit centum annorum: & quando erat septuaginta, sicut quando fuit solummodo quinque annorum, parte 1. colum. 244. c

Abraham grandæus duxit Cethuram, mortua Sara: non propter incontinentiam, nec propter filiorum procreationem, sed pro mysterio, &c. p. 1. c. 22. a

Abram quod est ex trib. mulieribus sobolem procreauit, quid mystice significat, p. 1. ibidem.

Abram mortuus est vitæ suæ anno centesimo septuagesimo quinto, p. 1. c. 244. c

Abraham triplicem figuram gerit. Primam saluatoris, alteram patris æterni, tertia sanctorum qui aduentum Christi cum gaudio susceperunt, p. 1. c. 229. b

Abraham desiderauit cognoscere tempus aduentus Christi quod est videre Christum in spiritu, parte prima columna 1171. c

Abraham exultauit vt videret diem meum. Illa verba referenda sunt ad tempus immolationis Isaac, & non ad visionem qua dicitur. Sic erat semen tuum, &c. parte prima columna 214. f

Abraham quomodo coram Deo ambulare intelligatur. Vide in Ambulare coram Deo.

Ab Abraham descenderunt Saraceni per Hismaclem, & Idumæi per Esau, & Iudæi per Isaac, parte prima columna 223. a

Abraham describitur secundum triplicem statum. Primo enim vt incipiens, par. 1. colum. 186. f. Secundo, vt proficiens, columna 68. b. Tertio, quomodo se habuit vt perfectus, colu. 221. b

Abraham primus in scripturis presbyter vel senior appellatur p. 2. c. 91. a

Abraham peregrini hospitalitas, p. 1. c. 229. b

Abraham præstet familiæ hospitalitatis, parte prima columna 1125. a

Abraham in casulis habitabat, quia sancti, hospites, & peregrini

nos se esset cognoscunt: expectantes ciuitatem habent fundamentum: cuius artifex Deus est, progenies autem piorum in hæc vita ciuitatem extruit, &c. parte prima columna 120. e

Abraham, & duratio sine fine, p. 2. c. 628. f

Abraham propter suam iustitiam, non solum temporalia, sed celestia siue æterna a Deo promissa fuerunt, p. 1. c. 201. c. 214. f. & 215. a

Abraham tempore separatus est populus Dei ab errore filiorum, p. 1. c. 17. b

Abraham tempore tertia ætas mundi incipit, & huius prima hora adaptatio, ætatisque tertiæ hominis, & diei creationis, accommodata assimilatio, parte prima columna ibidem.

Abraham commisit Deus secreta sua duplici congruitate, p. 70. f

Abraham humilitas commendatur cum puluerem & cinerem confitetur, p. 1. c. 236. a

Abraham sinus quid est, par. 3. colum. 776. e. Item par. 5. c. 921. c

Abraham in sinu quare iusti dicuntur fuisse, qui ante aduentum Christi seu eius passionem decesserunt, par. 1. c. 227. c

Abraham sinus an ideo dicatur quia habuerit credendorum reuelationes quam posterius, vel alia ratione, parte prima columna 470. d

Abraham cum dicitur. Egredere de terra tua, quomodo habet dicitur: cum iam diu ante egressus fuisset cum patre in Mesopotamiam an de Chaldæa vel Mesopotamia intelligendum sit, p. 187. c. & c. 193. c. 194. d. e

Abraham, vt dicunt Hebræi, fuerunt factę plures reuelationes præcepta successiue, quando dixit dominus ad eum: Filium tuum, &c. Et ideo, vt inquit, vt ex pluribus reuelationibus ad obediendum maiorem haberet mercedem, & ideo nostros dicunt quod fuit vnicum præceptum, &c. c. 264. e. f

Abraham apparuerunt tres angeli, vt Hebræi tradunt, in sinu virorum. Vnus ad nunciandum Saræ conceptum. Alius ad subuertendum Sodomam, &c. Et tertius ad sanandum Abraham, & ad liberandum Loth de subuersione Sodomæ, p. 1. c. 229. b

Abraham, vt Hebræi dicunt, apparuerunt angeli tertia die quam fuerat circuncisus, p. 1. c. 231. c

Abraham fides & constantia, &c. enumerantur magnifice, p. 923. & sequent.

Abraham dixit dominus, Vade in terram Morię id est in terram in qua erat mons ille, quem Deus ipse erat sibi demonstraturus, &c. p. 1. c. 270. a

Abraham ad quercu Mambra, tres viri visi sunt, sed vti querebantur. Non enim sunt angeli viri, sed videntur, parte prima columna 1597. b

Abraham dignitas ostenditur ex hoc, præsertim in his quod ad eum pertinent, quod in apparitione sibi facta, numero terminatus diuinarum personarum explicite demonstratur licet etiam antea in prioribus implicite innuebatur, parte prima columna 234. d

Abraham circuncisio commendata fuit, & quare, par. 6. c. 57. b

Abraham non contulit circuncisio, sed fides, paternitas quod dicitur est pater multarum gentium, parte sexta columna 58.

Abraham sacrificium distat ab illo quod Iepse fecit, quia Iepse obtulit, iste fecit quod lege vetatur, p. secunda columna 236. e

Abraham non conuenit deficere vel minui, parte prima columna 83. c

Abraham quare apparuerunt tres angeli in numero imperatorum domam vero venientes fuerunt in numero pari, parte prima columna 239. f

Abraham apparentes tres angeli, vt Hebræi dicunt, parte prima columna

Index.

- Michael, Gabriel, & Raphael, ita quod Michael erat in medio, alii autem duo ad dexteram & sinistram. Erat autem unus ambulandi tunc, quod superior ambulabat in medio, & in hoc cognouit Abraham quis esset superior, p. 1. c. 22. f.
- Abraham pater, eiusque frater Nachor, ut dicit Rab. Sa. declinaverunt ad idololatriam, p. 1. c. 185. c.
- Abraham dedit Abimelech dona dicens. Hoc erit tibi in velamentis oculorum ad omnes qui tecum sunt, &c. Hoc variis sensibus exponitur, & quare, p. 1. c. 250. a. 251. d.
- Abraham & Sara nomina quomodo Deus mutavit, & ex nomine suo tetragrammaton hebraicum illius addidit, ut Hebraei dicunt. Et quare nos a litera proferimus, cum hebraea ad eam dicatur, p. 1. c. 221. b.
- Abraham propter peccata (ut asserunt quidam Hebraei) filii Israel tenuerunt in captivitate Aegyptiaca per multos annos, quae eadem assertio vana est. Ibidem. f.
- Abraham locus est, ubi condita sunt corpora Patriarcharum, p. 1. c. 440. f.
- Abraham in patrem impietas, p. 2. c. 600. d. & 602. d.
- Abraham occisus est duobus stadiis a Hierusalem, p. 2. columna 6. e.
- Abraham parricidae in valle regis titulum statuit & in fossam proiectus est, p. 2. c. 626. e.
- Abraham replicatur propter sex conditiones poenae gehennae, quae sunt, poena damni, poena sensus stridor dentium, & flammis exteriores tenebrae. Ibidem.
- Abraham persequens David & viros eius, signat tyrannum & oppressorem simplicium, cuius caput adharet quercui, minus sublimia appetendo. Ibidem.
- Abraham patris persecutor significat tyrannum apostatam a Deo, persequens Christum patrem suum in membris, quia fuit Julianus apostata, p. 3. c. 456. f.
- Abraham mors pilorum comis, comae arboris affixis, p. 2. columna 4. e.
- Abraham non statim e medio sublatus est, sed tanquam in iudicio prius suspensus est, & ligno affixus & Deo ferente sententiam longo tempore pependit a conscientia deinceps congelatus, p. 2. c. 625. b.
- Abraham tradunt Hebraei depositum de quercu petiisse sibi inducias ante quem perimeretur, ut faceret titulum ob memoriam sui, eo quod non haberet filium talem qui regno diuinus esset, p. 2. c. 626. e.
- Abraham scelus non usque ad finem ei processit, p. 2. columna 4. e.
- Abraham cadavere in prope sitam vallem profundam iussit ab toti populo ut lapidibus obrueret, adeo ut supplicium esse sepulchrum, p. 2. c. 626. d.
- Abraham res, avidius quaeritur, celata venerabilius conspicitur, quaerita charius tenetur, sine fastidio fit percepto cum censura, p. 5. c. 146. d.
- Abraham luendi modus, quo Iesus absolvit adulteram non est tradendus in consequentiam. Et huius ratio, p. 5. c. 1155. c.
- Abraham nentes viri, Onagri vocabulo figurantur, par. 3. columna 9. b.
- Abraham nentia ad paradisi gaudia percibum emissa, quantum possumus consurgimus, p. 4. c. 473. b.
- Abraham nentia meritum auget, cui nulla est potentia naturae, p. 5. c. 172. d. e.
- Abraham nentia a cibis non est Deo accepta, nisi cum hoc sit abstinentia a viciis, & ieiunium comitentur opera pietatis, p. 4. c. 222. f.
- Abraham nentia cibi & castigatio corporis corruptibili corpori necessaria sunt, p. 1. c. 1284. d.
- Abraham nentia nisi sistat in medio non valet, exemplum de citharis, p. 3. c. 290. e.
- Abraham nentia a cibis, in quibus & quando licita vel illicita sit, p. 6. c. 120. d.
- Abraham nentia aliquam quae laudabilis est in religiosi, non est laudabilis in coniugato. Et quare, p. 6. c. 160. f. Sic in iuvene & sene. Ibidem.
- Abraham nentiae & crucis duo sunt genera. Corporale, scilicet & spirituale, &c. p. 5. c. 283. c.
- Abraham nentia a curis exterioribus requiritur ad inveniendum Deum, p. 1. c. 557. a. b.
- Abraham nentia a curis interioribus tantum facit ipsam Deo plenior, quanto in aeterna liberius extenditur, p. 1. c. 653. b.
- Abraham nentia a curis secularibus necessaria est, ut homo dignam oblationem faciat Deo, p. 1. c. 876. d.
- Abraham nentia per abstractionem a sensibilibus acquiritur aliquando veritas in dubiis, p. 1. c. 1220. e.
- Abraham nentia abusus an & quomodo fiat in humana natura, quae ad gloriam Dei est ordinata dum illa priuatur & damnatur, p. 4. columna 720. e.
- Abraham nentia abusus sacrorum vel primitiarum fuit illicitus quia de talibus sacerdotes Domino ministrantes sustentabantur, p. 1. columna 946. f.
- Abraham nentia abyssus pro quo accipitur cum dicitur. Et erant tenebrae super faciem abyssi, p. 1. c. 43. a.
- Abraham nentia abyssus duplici modo accipitur cum dicitur. Et tenebrae erant super faciem abyssi. parte prima column. quinta c. Lyr. & 6. e. Bed.
- Abraham nentia abyssus qua ratione dicitur congeries elementorum, p. 1. c. 5. c. & 6. f. Lyr.
- Abraham nentia abyssus anima humana dicitur, & quare, parte 1. columna 5. c. Lyr.
- Abraham nentia abyssus cum in Genesi memoratur, quare non adduntur istae clausulae. Fiat terra seu abyssus. Similiter. Et factum est ita: Et vidit Deus quod esset bonum, &c. sicut in caeteris creatis additum est, p. 1. c. 41. b. c.
- Abraham nentia abyssus si accipitur pro aquarum multitudine impenetrabili, terram undique circumdante, cur non proprie hoc declatavit, Deus dicens; Multitudo aquarum erat super terram cum aqua ab omnibus quantumcunque rudibus sit perceptibilis, &c. p. 1. c. 42. e.
- Abraham nentia abyssus erat aquarum tenebris velata omne quod videbatur ante creationem, p. 1. c. 6. f.
- Abraham nentia abyssi faciem. Si hoc complexim accipitur pro primo mobili, cur statim ipsum nominat aquas: cum dicit: Ferebatur super aquas secundum istam expositionem, parte 1. columna 42. d. e. f.
- Abraham nentia abyssos scilicet multitudinem aquarum in gyro vallavit Deus & facta fuit haec congregatio a Deo per certam legem seu dispositionem, p. 1. Ibidem. f.
- Abraham nentia abyssi sunt profunditates aquarum latentium & maria omnia p. 3. c. 1582. e.
- Abraham nentia abyssus dicitur lex nova & vetus, p. 3. c. 728. b.
- Abraham nentia abyssi sunt corda latentium tam bonorum quam malorum, p. 3. c. 1485. c.
- Abraham nentia accaron est in tribu Dan vel in tribu Iudae, & usque hodie gratias vicus est, p. 2. c. 351. a.
- Abraham nentia accepta non sunt Deo omnia exteriora quae sunt ad cultum diuinum, ut est materialis ecclesia, vasa argentea, & vestes quantumcunque sint pretiosae, nisi propter cultum interiorum, &c. p. 2. c. 55. 767. c.
- Abraham nentia acceptio personarum, quando & quomodo sit culpabilis, & quando quae consideratione non sit culpabilis, par. 6. col. 1276. f.
- Abraham nentia accidens quoddam mutat subiectum & non mutatur, quoddam mutat & mutatur, quoddam nec mutat nec mutatur quoddam non mutatur quo ad naturam, sed quo ad modum p. 6. c. 584. e.
- Abraham nentia accipere vult aliquid a nobis Deus, & ita nobis largiri ipse, ut dona sua non immeritis largiatur, parte prima columna 1399. b. c.
- Abraham nentia accipere aliquando, auferre dicimus, Vnde: auctus qua alias rapiunt accipitres vocamus. Vnde: Si quis deuorat, si quis accipit id est rapit, p. 1. c. 1604. e.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

- Accipere aliquid ex pacto pro spiritualibus, non est licitum, tamen ab eis quibus spiritualia ministrata sunt, dona temporalia accipere est licitum, p. 4. c. 1514. c.
- Accipiter inter rapaces est aues, sed mansuescit, & rapinam cum hominibus operatur, p. 1. c. 1004. c.
- Accipiter per singulos annos pennam veterem noua nascente proicit & tempore austri veteres penas deponit, p. 3. col. 377. a.
- Accipitres vocamus aues rapaces, quæ alias rapiunt, p. 1. col. 1604. c.
- Accusatio sui ipsius quantum utilis sit, p. 5. c. 2076. d.
- Aceruus in imo latior, in summo angustior crescit, p. 3. column. 1871. c.
- Acerabula os angustum habent, & angustiam literæ legis & obsecritatem prophetarum significant, parte prima columna 1207. a.
- Acetum multum refrigerat, & ideo in calidis regionibus cuius modi est terra Israel, vtuntur aceto, maxime tempore calido, p. 2. c. 456. f.
- Acerum vtrum in tormentis existentibus acceleret mortem, p. 5. c. 456. f.
- acerum bibunt qui post vitæ sanctitatem ad vetustatem præteritorum labuntur vitiorum, & corruptione veteris nequitie delectantur, p. 1. c. 1002. d. c.
- Acetum dederunt crucifixus Iesu in potum cum vino mixtum. Et quare, p. 5. c. 456. f.
- achab penitentiam egit & veniam meruit de morte Naboth, p. 2. c. 846. d.
- achab accepta experientia veritatis verborum necessario requirebat eum cuius lingua nubes clauserat, par. 2. columna 817. a.
- achab rex Israel quomodo dicitur malum fecisse in cōspectu Domini super omnes ante eum, p. 2. c. 808. f.
- achab filius Chulix & Sedechias fuerunt illi duo senes quos Daniel conuincit de falso crimine contra Susannam, p. 4. c. 779. c.
- achaia, nomen regionis est, cuius metropolis est Corinthus, p. 6. c. 421. c.
- achan scribendum est, & non Achor in Iosue, vt dicit Hieron. & sic est in Hebræo, p. 2. c. 49. c.
- achan quamuis dupliciter errauerit, si in peccato sacrilegii, furando rem sacram, in violatione sabbati, & fuerit duplici poena punitus, tamen saluatus est, p. 2. c. 55. c.
- achates ab achate fluuio Sicilia, vbi inuenitur, & fertur esse nigri coloris habent candidos in superficie ramos, p. 2. colu. Interl.
- achaz signum oblatum recusauit, quod ad eius consolationem Esaias obtulit, sed de Domino diffidens ad humanum auxilium refugit, & c. ideo populi sui iacturam passus est, p. 2. c. 1232. f.
- achaz quare timet signum petere, cum tamē propheta ad hoc eum monuerit, p. 1. c. 284. a.
- achel demach sunt duæ dictiones, & non sunt proprie Hebraicæ, sed magis Syriacæ, signantes in Latino agrum sanguinis sed quia lingua Hebraica & Syriaca sunt valde propinque, homines notabiliter literati magis vtebantur lingua Syriaca quam Hebræa, & c. p. 6. c. 982. f.
- achimelech sacerdos vnde prognatus, p. 2. c. 455. b.
- achimelech cum Dauid hospitiū suscepit figurabat quod nec præsumpto futuræ mortis exitio verum illum Dauid hospitiū suæ mentis religiosi excluderent sacerdotes, p. 2. column. 457. b.
- achimelech & Abimelech duo nomina sunt magnam habentia conuenientiam, sed tamen differunt, parte 3. columna 654. c.
- achor non est nomen proprium, sed appellatiuum, p. 4. column. 1714. f.
- acidiosi licet natura sapientes & acuti, si sunt desides perdunt bonum naturæ, & qui minus habent per naturam, acquirunt per industriam, p. 1. c. 263. c.
- acidiosi in bonis operibus per quos figurantur, p. 1. colu. 1316. f.
- acidiosi est velle regnare cum Domino, & nolle pati pro e. 3. c. 1657. a.
- acidia a torpore quicumque euigilauerit, & per exercitiū ni operis vere exurrexerit, in ecclesia super eminentem tiam Dei & introitum regni cœlestis intelliget, par. 1. c. 325. f.
- acrisia est cæcitas qua percussi fuerunt, qui volebant retinere Angelos in Sodomis. Et vnde dicitur, p. 1. c. 243. d. Ita 2. c. 892. f. Item p. 3. c. 2215. c.
- actio quelibet huius mundi mola est. Et quare, p. 4. colu. 402. d.
- actio agentis pro formam introductam, & c. non est necesse in quibusdam ad illius formæ conseruationem, in quibusdam tamen est necessarius continuus influxus agentis subiecto, etiam post introductionem formæ, & c. p. 3. c. in Addit. 4.
- actionem nostram, euulsis iniquitatis sentibus, ad frugentationem excolere, est præparato opere agrū diligenter curare, p. 3. c. 1709. a.
- actio miranda, cum elatione non eleuari, sed grauari, p. 407. b.
- actionis piæ perseuerantiam & famam, designant ligna (C) Et quare, p. 2. c. 732. c.
- actio bona cum ante oculos Dei vsque ad terminos vitæ regit, quasi protensa tunica talum corporis operit, p. 381. d.
- actiones duæ sunt, quarum vna quæ malè gessimus per penitentiam lamentum abluimus, altera bonorum operum a nobis, gratiam Dei & præmium beatitudinis promeremur, p. 1. c. 1214. c.
- actio quæque bona per portam ciuitatis designatur, par. 275. b.
- actio præsulis tantum debet transcendere actionem populi quantum distat a grege vita pastoris, parte tertia colu. 742. f.
- actio duplex est, & quam istarum contemplatiua computatur, p. 5. c. 847.
- actiua vitæ perfectionem triplex impedimentum impedit, scilicet passionis impulsus, virtutis humanæ defectus, & cogitationis aggrauantis pondus, p. 3. c. 1347. c.
- actiua vitæ & contemplatiua differentia, p. 2. c. Et extensius clariusque, col. 551. f.
- actiua vita quibus melior est, tales initium renuntiationis accipiant, quia tepide contemplationem exequentes, non vulturi se discremini inuoluunt, p. 1. c. 1575. b.
- in Actiua vita melius est quibusdam consistere quam in contemplationem exequentes maiori discrimini se ipsos inuoluere, p. 4. c. 2351. a. b.
- ad actiuam vitam confugiant, in qua saluantur, qui ad contemplatiuam ascendere non sufficiunt, parte prima colu. 244. b.
- actiuam vitam eligere melius est, & per eam saluari, quam contemplatiuam perire si illa vertitur in tædium vel in angustiam, p. 5. c. 110. e.
- actiua vita & contemplatiua cum sit nobis, ex Dei gratia est in necessitate, altera in voluntate, p. 1. c. 685. b. & c. 4.
- sine actiua vita nemo Deum cognoscens regnum intratur, sine contemplatiua vero multi, p. 1. c. 1545. b.
- actiua vita non solum nunc in seruitute est, sed etiam contemplatiua libertatem mentis non obtinet, quia in ænigmatum quietem videt, p. 1. c. 1546. e.
- actiua vitæ opera designantur per cibum, per vinum (quod res alienat) contemplatiua accipitur, quæ ab amore munditiam electorum alienas facit, p. 1. c. 316. a.
- actiua vita & contemplatiua, ad seruum Hebræum, & rubrum in septimo anno, expenitur, p. 1. c. 980. e.
- actiua vitæ perfectio in senario, in septenario vero contemplatiua exprimitur, p. 1. c. 1545. c. & 1546. d.

Index.

vite precepta, nidus in terra dicitur, contemplatiua ve
 ron arbore, p. 1. c. 1586. f
 boni auris tunc perforatur, quando non propter lau-
 da humanam, sed propter Deum bene operatur, parte 1,
 688. f
 intelliguntur per iumenta, p. 3. c. 151. c
 habet agere cum consanguineis specialiter: & cum
 primis generaliter: & cum vxore sua singulariter, par. 3.
 101. c
 bonus qui fertilis est in bonis operibus, significatur
 Ioseph patriarcham, p. 1. c. 1680. f
 cum Loth in montem contemplationis non ascendit,
 sed Segor paruula saluantur, p. 1. c. 244. b
 bonis cum integra deuotione operam damus: stabili-
 ta de in corde nostro, holocaustam offerimus domino su-
 pealcare eius vespere & mane, & c. p. 2. c. 1290. c
 passionibus hominum aliquando in scriptura attribuun-
 tur p. Deo, p. 3. col. 1854. f
 rauos qui cohibet, & zelo bono destruit, & tamen de-
 lectionem carnalem in abscondito pectoris cedat, signifi-
 car per reuertentem de bello qui seruat feminam in pra-
 da, p. 1. c. 1407. b
 meritorius nullus potest exire sine speciali Dei motio-
 ne, p. 1. c. 1515. c
 nullum bonum debemus nobis attribuere, sed totum vir-
 tu diuinae. Et de hoc simile in instrumentis alicuius artis,
 quae licet sint optime constituta in esse sibi competenti, ta-
 men nihil agere possunt sine motu artificis, & c. p. 1. c. 1515. c
 humani quadriformes de pugna, & secundum hoc de-
 seotos, scilicet ante legem, sub lege: post legem, & post
 hanc vitam, p. 6. c. 104. c. f
 humanus, ut sit bonus requiritur bonitas generis & cir-
 cularitudo: sed redditur malus ex defectu quolibet isto-
 rum, p. 5. c. 123. & c. 149. c
 exteriores & signa non habent rationem peccati, nisi
 quantum sunt voluntarii, p. 5. c. 110. f
 omnis virtutis consistit in hoc, quod bene sustinet quis illata,
 & hoc quod etiam bene operatur bona, par. 6. col. 314. c
 humanorum extrema, sunt prima principia operabilium,
 scilicet. Hoc facias alij quod tibi vis fieri, & c. p. 3. c. 16. d
 bonorum structura omnis, nititur velut fundamine firmis-
 sima in virtutibus quatuor principalibus, & c. parte secun-
 dae. 181. a
 dilectionis potest considerari in Deo, vel ut est tempora-
 ris sic aliquid praecedit in Deo, & aliud in homine per
 motum, generalem, p. 6. c. 1293. c
 orandi tria requirunt: primum, accessus orantis ad Deum,
 secundum est propositio eius quod in oratione petitur in
 generali & in speciali, tertium est per quod oratio exaudi-
 tur est ex parte Dei, & ex parte orantis, p. 6. c. 693. c
 qui pertinent ad episcopum sunt sex secundum quod
 Deus docuit, p. 6. c. 682. f
 matrimonialis quando est sine culpa, non requirit indul-
 gentiam, sed quando habet culpam annexam, parte sexta,
 245. c
 matrimonialis prohibitus fuit per duos dies ante datio-
 nem legis propter mundiciam & eleuationem mentis, p. 1.
 206. 1. c
 interior cordis est peccatum, quia actus exterior non ha-
 bet rationem peccati, nisi exeat vel prodeat ab actu interio-
 ri: hoc est contra errorem Iosephi, p. 1. c. 676. f
 dum se a conspectu Dei conuertisset, in terram ex qua
 deiectus, est reuersus, p. 1. c. 1262. e
 dum posuit Deus in Paradiso iam dudum expellendum,
 p. 1. 68. d
 duo nobis reliquit in hereditatem laborem scilicet &
 dolorem, p. 1. c. 105. a
 sepultus iuxta Chebron & Arbee, p. 2. c. 100. f
 ut de terra formatus est, sic & qui in Christo degunt
 per spiritus sancti participationem in eiusdem speciem ef-

formantur, p. 4. columna 375. b
 Adam non est seductus a serpente tamen condemnatus, p. 1.
 c. 95. b
 Adam est nomen commune seu appellatiuum apud Hebraeos,
 significans idem quod homo in Latino & ideo aliquando acci-
 pitur Adam: pro viro & muliere: sed tractum est ad signi-
 ficandum primum hominem, p. 1. col. 126. d. & 132. f. Item
 p. 2. c. 100. f
 adam hoc nomen appropriatur primo homini propter emi-
 nentiam ipsius ad alios homines, sicut nomen philosophus
 appropriatur Aristoteli, & c. p. 1. col. 132. f
 adam quatuor literis scribitur, & orbis quatuor partes habet:
 & has in capite literae, nomen Adae constituentes, habent di-
 ctiones Graecae quae significant quatuor partes orbis, par. 3.
 col. 1213. b
 adam secundum Graecam linguam significat totum orbem, p.
 3. c. 1186. d
 adam si Graecis literis scribitur, numerus quadraginta sex insi-
 nuatur, qui edificationi templi in Ierusalem adaptatur, p.
 5. c. 1062. e
 adam corpus habuit animale de limo terrae formatum & non
 spirituale, quomodo ergo ad immortalitatem per Christum
 reformari debuit, quam ante non habuit corpus eius ani-
 male, p. 1. c. 63. c. & col. 314. b
 adam habuit perfectam notitiam rerum naturalium. Et huius
 ratio, p. 1. c. 177. c
 adam vtrum Deus repente in aetate virili fecerit, an perficien-
 do & aetates augendo sicut nunc format in matris utero, p.
 1. col. 65. b
 adam an & quomodo dici potuit beatus in Paradiso existens,
 p. 1. c. 91. b
 adam creatus fuit in plenitudine scientiae, & maiori quam Sa-
 lomō: Nec obstat illud quod de Salomone scriptum est. Et
 dedi tibi cor sapiens & intelligens in tantum, ut nullus ante
 te similis tui fuerit, & c. p. 2. c. 692. f. Item, p. 1. c. 94. f
 adam creatus est in claritate diuinae contemplationis, & ad Dei
 similitudinem, sed postquam per inobedientiam hanc similitudinem
 deiecit, factus terrenus, terrenos generauit, p. 1. c. 601. a
 adam sexto die formato, & iam in Paradiso constituto, an post
 accessu temporis foemina formata sit, p. 1. c. 64. d
 adam fuisse corpore animale quidam putauerunt, sed mu-
 tatum cum in Paradisum poneretur, sicut mutabitur in re-
 surrectione, cum corpus animale erit spirituale, quando, sci-
 licet incorruptionem induet, p. 1. col. 64. c
 adam corpus animale habuit, non modo ante Paradisum, sed
 & in Paradiso, quamuis in interiori homine fuerit spiritua-
 lis, quod amisit peccando, & meruit corporis mortem, qui
 non peccando meruisset in corpus spirituale mutationem,
 par. 1. c. 63. c
 adam positus est in Paradiso, ut operaretur, & c. non ad labo-
 rem, sed ad voluptatem sicut quidam ex voluptate agrico-
 lantur, p. 1. c. 73. a
 adam si in obedientia perseverasset, sensus corporis, ad nullam
 voluptatem verterentur, malam scilicet, & c. p. 6. col. 1638. e
 adam & Eua quare post lapsum tunicis pelliceis sunt induti,
 p. 1. c. 105. b. c. & c. 973. a
 adam vixit secundum textum 900. annis, vel secundum opi-
 nionem aliquorum 1030. annis, p. 1. 132. f
 de Adae vita centum anni tacentur, quibus luxit Abel secun-
 dum aliquos doctores, secundum Hebraeos autem nihil o-
 mittitur, p. 1. c. 132. b
 adam primus quomodo in quot & quibus dicitur forma & fi-
 gura Adae secundi, scilicet Christi futuri, p. 6. c. 72. f
 adam formata muliere cognouit supernaturaliter eam factam
 esse de costa sua, p. 1. c. 81. f
 adam quare Deus tentari permisit, p. 1. c. 91. a
 adae & Euae quo loqui potuerunt vel loquerentur intelligere, qui non
 didicerunt inter loquentes crescendo vel magisterio, p. 1. 75. a
 adam & Eua quomodo intelligerent lignum esse scientiae boni
 & mali, qui usum mali nesciebant omnino, p. 1. c. 75. b
 Adam

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

Adam & Eua quomodo videbant, si clausi erant. Scribitur enim & aperti sunt oculi eorum, posteaquam comederunt, &c. p. 1. c. 91. a

Adam & Eua diuersimode fuerunt seducti, p. 1. col. 91. b

Adam an serpentino dolo quo mulier, vel vnde seductus est, p. 6. c. 699. a. b

adam præcisè errauit in actu interiori, sed Eua in interiori & exteriori, p. 1. col. 100. e

adam, an & quomodo credidit serpenti dicenti, si comedèrent, &c. eos futuros vt deos, tanquam hoc solum creator creaturæ inuideret, p. 1. c. 106. d

adam quòd in statu innocentie nudus fuit nec erubescibat sicut pueri ante vsum rationis non erubescunt de sua nuditate. Huius rationem dat Iosephus dicens quòd Adam tum vixit in simplicitate bestiali, &c. Sed ipse exponendo turpiter deficit & improbat, p. 1. c. 94. f

adam superatus est in triplici tentatione, scilicet, gula, vana gloria, & auaricia: & Christus eisdem superauit, parte 1. col. 94. a

adam vt dicunt Hebræi in die creationis suæ genuit pueros, cum adhuc esset in paradiso voluptatis. Doctoris autem Catholici dicunt contrarium, p. 1. c. 111. b. & c. 131. c

adam & Eua cur non coierunt in paradiso, cum ibi fuissent nuptiæ honorabiles, & thorus immaculatus sine ardore libidinis, & sine labore pariendi, p. 1. c. 77. b

adam & Eua ante peccatum genitalibus membris ad procreationem imperare potuissent, vt non cum ardore seminant, vel cum dolore parerent, sicut pedibus & cæteris membris, quæ in quolibet opere sine molestia vlla, & pruritu voluptatis habebant, Ibid. 31.

adam & Eua in statu innocentie non concubuerunt, parte 1. c. 111. b. & c. 131. c

adam peccando polluit posterum multipliciter, parte prima, c. 1011. a

adam si nõ peccasset, Christus homo non pateretur, sed cum Sathan Adam mouit, in Christum Deum commouit, p. 3. col. 36. f

adam docuerat filios suos colere Deum per oblationes de fructibus, p. 1. c. 113. c

adam propter mortem Abel cõtinuit ab vxore, nec rediit ad eam vsque ei a Deo fuit reuelatum, p. 1. c. 124. e

adam ferunt post mortem Abel, vuisse se vxorem non vltra cogniturum, nec filium generaturum: sed Deo iubente fregit votum, & quare, p. 1. c. 131. a

adam vt Hebræi dicunt, centum tribus annis quibus cõtinuit se ab vxore sua Eua propter inuersionem Abel. demones succubi iungebantur ei: & concipiebant ab eo & pariebant demones, & isti filii incitauerunt Salomonem ad peccandum, &c. p. 2. c. 555. c

adam & Eua quare per lapsum tunicis pelluceis sunt induti, p. 1. c. 43. c. & c. 22. f. & c. 238. b

adam vixit vt refert textus nongentos triginta annos, secundam opinionem quorundam mille triginta annis, parte 1. col. 48. b

adam primus quomodo in quot, & quibus dicitur forma & figura Adæ secundi, s. Christi futuri, p. 6. c. 13. d

adam primus quomodo in quot & quibus dicitur forma & figura Adæ secundi, s. Christi futuri, p. 6. c. 72. f

adam non fuit principium Christi in quantum peccator, sed in quantum principium hominũ in esse nature, sicut Christus est principium eorum in esse gratiæ, &c. p. 6. Ibid.

adam non fuit sepultus in loco passionis, sed iuxta Ebron, p. 5. col. 456. d

adam ostenditur immunis ab omni peccato, par. 3. c. 412. d

adam fuit plenus omni malo, deliquit cognitione vel voluntate, actu, verbi doctrina, vel consuetudine. Ibidem.

ab adam incoepit pœna quam sustinemus, p. 3. c. 478. d

adam & Eua peccando miseriæ huic nos exposuerunt, par. 3. c. 613. c. & 627. a

adam transfudit in nos omnem pœnam quam patimur &

culpam, parte 3. c. 1087. d

Adam rapuit præsumens, vt diabolus de diuinitate. R. voluerunt diuinitatem & perdidit felicitate, p. col. 919. b

adam quòd voluit esse similis Deo, &c. p. 3. ibid.

in Adam omnes fuimus quando peccauit, par. 3. col. 101

adam fuit superbus & a Deo increpatus, p. 3. c. 1353. a

adam cecidit per superbiam intumescens, p. 3. c. 1417. a

adam sicut crassa terra quæ præ abundantia spinas gerit ita præ diuitiis liberi arbitrii quasi luxurians, lignum tum vsurpauit, p. 3. c. 1533. b

in Adam omnis homo tanquam in radice viciatus est nitati subiectus, quod prodest experiri, vt deiecta diligatur obedientia, & pereat non reditura miseria. col. 1360. b. Interl.

adam & Eua si non peccassent cõ omni posteritate, nebo, nec senectute defecissent, & finito seculo in me statum scilicet in angelicam formam, non per morte per Dei virtutem mutati fuissent, & translati sicut & Helias in aliam vitam, p. 1. c. 77. b

adæ soli, vel etiam fœminæ, vtum Deus præcepit. Scilicet enim. Præcepit Dominus Adæ dicens. Non dicitur eis. Et subditur. Ex omni ligno paradisi comedite, &c. p. 1. c. 75. b

adæ quomodo Deus locutus est istud præcipiendo, cui per suam substantiam loquatur quia spiritus est, &c. ibid.

adæ costa de qua formata est Eua, an fuit de integritate Adæ, vel fuit superflua. Si primum, ergo corpus Adæ sit imperfectum quod non decet conditionem primis, &c. Si secundum, tunc illa costa fuisset monstruosa sextus digitus in manu, &c. Solutio, p. 1. c. 81. b. c

adæ ad quid Eua in adiutorium fuit facta? & quid mystice designetur, p. 1. col. 77. c

adæ creauit Deus, vt Hebræi tradunt duas vxores, Et licet, & alteram, ex qua dicunt multos filios esse nasci quibus genealogias infinitas texunt facientes infinitas quæstiones, has autem dicit Apostolus fabulosa. c. 683. a

adæ costa an secundum rationem quam primis operibus concreauit id habuit, vt secundum ipsam ex eius comminam fieri necesse esset, ac hoc tantum vt fieri potest. c. 81. b

adæ mens particeps angelicæ curiæ, & intrans sancti Dei, vt nouissima intelligeret, recte extasis ad hoc intelligitur, vnde euigilans prophctico spiritu euigilans. Hoc nunc os, &c. p. 1. c. 75. b

adæ omnes filii dicuntur orbis, id est omnes homines in eo vnus homo, qui tunc fuit in vno loco, sed modus est per totum orbem, p. 3. c. 1183. d

adæ ex inobedientia corruit hõ in istos defectus, p. 3. adamo in animalibus nullum est inuentum dignum, p. 1. c. 79. c

adamas fortior est omni cadenti metallo, in contritus cibilis perseverans, p. 4. c. 895. b

additio duplex est, scilicet deprauans, & illucidans. Dicitur intellectum legis prohibetur, non autem additio dicitur aut illucidans, p. 1. c. 1481. a

additiones super postillam Fr. Nicolai de Lyra super corpus Bibliorum Paulus Episcopus Burgen. quondam dæus, compilauit, easque filio suo Alphonso legumari ex legitimo thoro procreato pro munere patris misit, p. 1. c. 10.

additio peccati ad peccatum facit plura peccata, non maiorem grauitatem, sicut de homicidio perpetrato mine sobrio & ebrio, p. 5. c. 1182. f

addo propheta quis & quando fuerit, p. 4. c. 2186. f

adeps affectus nostros significat, p. 1. c. 929. a

adeps in intestinis pinguedo in carne, p. 3. c. 877. b

adeps generatur ex abundantia nutrimenti, &c. p. 3. c. 1011. a

Index.

depan & quorum animalium comedendus sit secundum
ve rem legem, p. 1. c. 929. a
dipan Iudeis modernis vesci liceat, par. 1. Ibid.
dipi sanguinis efus prohibetur duplici ratione secundum
vtriusque opinionem, parte 1. columna 930. d. Vide etiam
in us sanguis.
depi significat læticiam & superbiam, a similitudine anima-
lium, quæ ex adipe inflantur, p. 3. c. 537. c
depi significat sapientiam, quæ in abscondito est, sicut adeps
in testinis, p. 3. c. 877. b
dhu hæc dictio, aliquando accipitur in scriptura pro post,
aliquando pro vsque, & Hebraicè dicitur od, & distingui-
tur per solam punctuationem, & quomodo apud eos varia
sunt, & c. p. 4. c. 1620. f
dipi modus hic erat apud Hebræos. Hæc faciati tibi Deus,
& c. addat. Et est sensus, & c. p. 2. c. 341. a
dipi res principum in regimine temporali debent esse indu-
stræque consuetudines & iura ciuitatum, & terrarum
aduas se extendit regimen suum, & conuersationis de-
bet esse probatæ per experientiam bonæ vitæ, parte 1. col.
122. f
dipi res prælatorum in regimine spirituali debent habere
naturalem industriam, & sacræ scripturæ notitiam, & con-
uersionem probatam, per experientiam bonæ vitæ & edi-
ficationem familiæ, p. 1. c. 1462. f
dipi rium erat faciendum homini propter filios procrean-
do, ut virgultum ex vtroque nascatur, p. 1. c. 77. c
dipi rium Dei quamuis accipiamus, tamen semper est ro-
gandum, nequando per negligentiam perdamus illud in
terrenis, p. 3. c. 1351. c
dipi rium humanum non debemus negligere, licet nos Deus
adiuat in via morum. Nam in hoc homines sunt Dei adiu-
tores, p. 1. col. 1230. f
dipi rium cum nos videtur homo vel angelus, Deus per eos
operatur, qui eos pro modo eorum bonos fecit, parte ter-
tia, 1331. b
dipi rium imbecillem, charitatis est, adiuuare potentem velle
operis est, p. 3. c. 13. a
dipi rium Deus eum qui se mendicum & inopem reputat, &
nil sibi dat, sed totum de misericordia Dei expectat, p. 3.
c. 171. a. Interl.
dipi rium administratio rerum & conseruatio possunt dupliciter accipi.
Vno modo ex parte causæ inquatum sunt actiones Dei in
ipsa manentes, & sic sunt idem realiter, alio modo ex parte
effectus qui est in creatura, & sic differt administratio a
conseruatione. Et declaratur hoc in artificialibus & natura-
libus, p. 4. c. 1535. col. 50.
dipi rium administratio stupèdi mysterij (ait Origenes) promouetur,
quod tanta cura Deo est in nobis, ut etiam angelos suos
operari pro nobis & confutari patiat, parte prima, col.
132. d. e
dipi rium actio consurgit ex inspectione rei magnæ & insolitæ,
quod potest esse dupliciter. Primo modo secundum quid.
Secundum modo simpliciter, & c. p. 2. c. 771. c
dipi rium actio captiois arcæ Domini fuit, quod caperetur ab in-
tellectibus quæ tantæ reuerentiæ fuit, quia si videbatur a Le-
uitis & Dei cultoribus discooperta, moriebantur, parte 2.
c. 30. f
dipi rium actio fuit in Christo ad ostendendum veritatem huma-
nitatis, p. 5. c. 159. c
dipi rium actio entia tertia etas filios habere iam potest, & compara-
tur tertiæ creationis, & tertiæ etati mundi, p. 1. c. 17. b
dipi rium actio entia, etas est pronior ad peccandum, p. 3. c. 1347. c
dipi rium actio entula quàm Dauid ad calefaciendum se cupiuit vtrum
de corporali vel mystica intelligendum, & c. par. 2. col. 680.
p. 71. b. c. d
dipi rium actio ens qui sequebatur Christum in passione, dicunt qui-
dam quod fuit Iacobus frater Domini, alij quod fuit Ioan-
nes euangelista, alij dicunt quod fuit alius iuuenis de do-
mo qui comederunt pascha, p. 5. c. 635. c

Adollam in tribu Iuda vsque hodie vicas non paruus ad O-
rientem Eleutheropoleos, p. 2. c. 460. d
Adonai hoc nomen Dei, Hebræi proferunt loco nominis tetra-
grammaton, vbi cumq; in sacra scriptura ponitur. Et est
compositum apud eosdem ex quatuor literis, sicut nomen
tetragrammaton, scilicet, a, d, n, i, quæ quidem literæ. In He-
bræo sic syllabificantur, quod propria nominis ex eis cõposi-
ti pronuntiatio est adonay, & c. p. 1. c. 506. & sequent.
adonai est nomen Domini & magnæ excellentiæ & ponitur
legiturq; pro nomine tetragrammaton, rationibus & con-
gruentiis quibusdam, p. 1. c. 533. e. & c. 534. f
adonay significat generale dominum, & quam differenter pa-
tribus præcedentibus & Moyse ostensum sit, p. 1. Ibid.
adonai vnum de decem nominibus Dei apud Hebræos, signi-
ficans quod omni creaturæ dominetur, p. 2. c. 1605. b
Adonibezec amputatæ fuerunt suduitates manuum & pe-
dum, quia tantundem septuaginta regibus fecerat, parte 2.
c. 151. b. c
adonidem quomodo mulieres colebant, & deperditum & in-
uisam plangebant, per quem idololatria & voluptas de-
monstratus, p. 4. col. 1142. c
adoptio filiorum Dei sola charitate acquiritur, p. 5. c. 1204. d
adorabis solum, dominum Deum tuum, non est in præcepto
dictum sicut dictum est, & illi soli seruias. Talis enim serui-
tus soli deo debetur, quæ Græcè latreosis dicitur, parte 1.
col. 275. d
adorare & colere quomodo differant, p. 1. c. 986. c
adoratio quibus signis exteriorib. fieri solita sit, & an & quo-
modo liceat quosdam actus exteriores adorationis perso-
nis excellentibus offerre, p. 2. c. 1631. a. b. c. & 1632. d. e. f
adoratio quomodo & qualis deferri debet creaturis excellen-
tibus, p. 2. c. 1631. a
adoratio licet consistat principaliter in actu interiori mentis
deum reuerentis, habet tamen ex consequenti aliquem a-
ctum, seu aliquod obsequium exterius, & c. parte secunda,
c. 1631. a. b
adoratio quæ est per genuum flexum; vtrum sit soli deo exhi-
benda. Arguitur pro & contra, cum responsione & solutio-
nibus argumentorum, p. 2. c. 1631. b. c. d
adorant falso Christum qui eum credunt, sed peruersis acti-
bus despiciunt, p. 5. c. 454. f
adoratio conuenit corpori Christi, non tamen illa quæ latría
est, sed illa quæ dulia digniorem, scilicet hyperdulia. Terra
hæc sine impietate a verbo dei assumpta adoratur, quia ne-
mo carnem eius digne mâducat, nisi prius adoret, sed non
terram intuetur qui adorat, sed illum potius, cuius scabellum
est per quem adoratur, p. 3. c. 1197. c
adorationis locus diuersus fuit inter Samaritanos & Iudeos,
& alia aliaque ratio huius assignatur a doctoribus, p. 5. col.
1090. f
adorant sæculi dignitatem per adulationem, satrapæ, confi-
liarij iudices, duces, tyranni, optimates. Et de hoc figura.
p. 4. c. 2542. f
adorasse non legitur Moyses, illam angelicam visionem vi-
dendo in rubo, & verba dei audiendo, & quare, parte 1. col.
506. & seq.
adorationum differentia, p. 2. c. 40. e
adorationem actiuam ad deum, an quis ex nimia humilitate
possi intermittere, p. 1. ibidem.
adquisisse quomodo dicitur deus populum suum, cum sit crea-
tor omnium, quæ sua esse dubium non est. Videtur enim
vnusquisque illud acquirere quod non fuit suum, parte 1.
c. 673. c
adremmon vrbs est iuxta Iezrael, quæ Maximianopolis ho-
die vocatur, in campo Mageddon, in quo Iosias rex iustus
a Pharaone Nechao vulneratus est, p. 4. c. 2158. d
adrianus Imperator post destructionem ciuitatis & templi
Ierusalem fecit poni statuam suam in loco templi, vbi ste-
terat arca, p. 4. c. 1620. d
Adrianus electus Imperator, Ierusalém destructâ per Titum &
Vespasianum

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

Vespasianum reedificauit, prohibens Iudæos habitare in ea, sed Christianis permisit, p. 4. c. 467. c

Adrianus Papa condemnauit hæresim execratiuum imagines Christi & sanctorum, quæ libri sunt rusticorum, parte sexta, c. 1621. c

Aduena pupillus & vidua qui non seminauerunt quia oliuas & vineas non plantauerunt pauperes sunt Ecclesiæ, qui fidem quidem habent sed nondum fidei congrua opera iustitiæ fecerunt, p. 1. c. 1610. e

aduena pro quo accipitur in sacra scriptura, parte sexta, col. 1315. a

aduena qui erant apud Cyprios & Capadoces quondam habitarent in Palestina, p. 4. c. 869. b

adrai vbi interfectus est Og rex Basan nunc est Adara insignis ciuitas Arabiæ 24. lapide ab Osdra, p. 2. c. 90. f

aduenas & peregrinos in hoc mundo qui se iudicant, & a vicis se separant, æternam merentur benedictionem, parte 1. col. 1527. a

aduentum tuum facias diligi, rarius veniendo, & melius est est quam vel vna vice tandiu cum proximo manere, vel totiens ad illum venire, vt fastidiat, p. 3. col. 1712. f

aduentus Christi necessarius fuit ad illuminandum homines in cognitione diuinorum secundum quod Christus dixerat. Ego in hoc natus sum, & c. p. 5. c. 1026. f

per Aduentum Christi diabolus cadit, & homo a peccato & a morte absoluitur, p. 3. c. 555. b

aduentus Christi dicitur consilium. Et quare, parte 3. colum. 521. b. Interl.

aduentus Christi compleuit, quod Deus per prophetas promissit, p. 3. c. 812. e

aduentum Christi priores iusti petebant, parte tertia, colum. 1334. c

aduentus Christi dicitur dies Domini, quem fecit Dominus, & ideo de eo exultandum & latandum, p. 3. c. 1336. e

aduentum primum antiqui iusti expectauerunt, nos secundum, pro quo & illi & nos mandata diligimus, & c. parte 3. col. 1408. e

aduentum Christi quantum antiqui desiderabant, p. 3. c. 903. a

aduentus Christi fuit promissus infra certum tempus per hebdomadas, p. 3. c. 211. b. Item p. 4. c. 1610. f

aduentus primus & secundus dicitur expectatio, p. 3. c. 703. b

aduentus Christi apud Hebræos habebatur pro maximo secreto, a. quod denotandum septuaginta interpretes transferunt illud Isaïæ 9. Vocabitur nomen eius magni consilii Angelus, & c. p. 4. c. 1608. f

aduentum Christi primum inter alios prophetas, probat efficacius Danielis reuelatio per angelum facta ad confutandam Hebræorum perfidiam, & c. p. 4. c. 1621. a. b. c. d. e

aduentus Christi duplex. Primus occultus. Secundus manifestus, p. 3. c. 462. c. Secundus etiam dicitur occultus, quia de eo nemo scit, col. 504. f

aduentus Christi duplex, ad iudicium s. qui futurus est & in mundum, qui præterit, p. 3. c. 231. g. Item p. 5. c. 292. f

aduentus vterque Christi proprium habet præconem, par. 5. col. 1038.

aduentus Christi secundus erit in igne. Et quare, p. 5. 8770. a

in Aduentu primo fiet iudicium discretionis, sed in aduentu secundo fiet iudicium discussionis, quomodo & qualiter, p. 4. c. 2196. f

aduentus Christi. Vnus in humilitate in carne, & mystice in scripturis umbra dicitur, & quare, Alius speratur in gloria, p. 2. c. 61. a

aduentus Christi duo sunt. Primo enim venit & passus est. Secundo in gloria venturus est, par. 1. c. 1930. d

aduentus Christi primus fuit in infirmitate, secundus erit in virtute, p. 5. c. 75. b

ante aduentum Christi sancti descenderunt in Infernum, sed non in inferiorem, p. 3. c. 1316. e

aduentus Messias secundum Hebræos quare tardatur, & quomodo acceleraretur quod statim veniret filius David idest

Christus, p. 6. c. 140. c

Aduentus Christi ad iudicium non est futurus immediatus 45. dies computandos a morte Antichristi, parte 4. c. 1771. c

aduentum Christi ad iudicium præcedet ignis conflagrans, purgans celum æreum & terram, & c. p. 4. c. 429. a

aduersa pati electos Dei pro æterna salute in præsentibus & frequens est, p. 6. c. 1338. d

aduersis cum animus non mouetur. Deus perfecte diligit sed spe in charitate magis accenditur, p. 3. c. 1317. d

in Aduersis anima turbatur, aliquando velit nolit, & tunc fit remedium. p. 3. c. 1563. b

aduersarius noster comparatur Vehemoth, & etiam than draconi, & tertio aui in perditionis suæ illusione, c. 391. b

aduersarii cum filiis Israel in terra promissionis multi fuerunt, triplici de causa, p. 2. c. 84. c

aduersarii Salomonis principaliter fuerunt tres. Scilicet Idumæus, Razon & Ieroboam, p. 2. c. 781. a

aduersariorum quatuor genera sunt, p. 3. c. 1368. d. e

aduersariorum semita fluctibus comparatur. Et quare, col. 289. b

aduersitas Iob duplex fuit scilicet, in bonorum tempore amissione, & proprii corporis percussione, p. 3. c. 1026. f

aduersitas non deiecit Iob ab habitu, nec ab actu salutis cum aduersitatem sustinuerit patienter, p. 3. c. 274. a

aduersitas nulla debet excludere iustum ab unitate fidei, p. 3. c. 610. e

aduersitas. Vide in Tribulatio.

aduersitatem Deus quandoque præuidet, vt flagellati aduersitatem accelerent, p. 3. c. 529. a. f. Interl.

aduersitates patientiam probant, p. 2. c. 1544. f

aduersitates huius mundi non inferri alicui nisi propter præterita, & prosperitates provenire non nisi propter merita, ostendere vult Iob esse erroneum, col. 3. b

aduersitates præsentis vitæ non sunt nisi poena peccatorum, quod patet per sapientis sententiam vel experientiam, c. 272. a

aduersitatum tribulatione qui frangitur, a quo factum est nimis contemplatur, p. 3. col. 328. d

aduersitatibus afflicti Deum inuocemus, p. 4. c. 188. e

aduletur necesse est pascenti se, qui odio deditus, fremitu ad alienam mensam conuenit, p. 6. c. 680. e

adulatio linguæ alligant animas in peccatis. Delectatio ea facere, in quibus non solum non metuitur reprehensio sed etiam auditur laudator, p. 3. c. 500. f

adulantium linguæ terrenorum mentes, aliqua bona prædicantes, immoderatus laudando corrumpunt, & signum per locustas, p. 1. c. 576. d

adulator est gehenna dignus, p. 4. c. 727. c

adulator pessimus est qui peccatum attribuit virtuti, ad iudicium probitati, p. 4. c. 728. f

adulatoris lingua plus nocet quam manus persecutoris

adulatores pessimi sunt qui asserunt excessum in familiaribus, pompis, & expensis, & amicis carnalibus, vultum & meritum suum promouendis, & decere salutariorum, & hoc cedere ad ecclesiæ reuerentiam, col. rem, p. 4. c. 964. f

adulatores si lent esse solliciti explorare locum & tepus eorum adulatio recipiatur efficacius, p. 3. c. 1721. c

adulatores regum & potentum faciunt eos vicis infirmis relinquere timorem diuinum, & prædicatores veritatis temnere, & vsque ad mortem aliquando persequuntur hoc figura, p. 2. c. 693. c

adulatores & adulationibus eorum adquiescentes, contra seculum trahunt ad inferni supplicia, p. 2. c. 1219. & 1220. c

Adulatores & detractores quantum sunt periculosi præterit ostenditur in David, q. verbis Sibæ adulatoris & de captiua captus & inuolutus fuit, quod hereditate Domini

Index.

- cessit in absentia &c. quem tamē debuisset suspendisse
 propter falsam accusationem Domini sui. p. 2. c. 637. c
- duores & maligni relatores signantur per Doeck, qui bo-
 na factum innocentis, Sauli retulit in malum, par. 2. fol.
 82
- duores quando uerba loquentium fauorib. extollunt, her-
 ba locustę comedunt, p. 1. c. 576. d
- duorum lingue locustis comparantur. p. 1. c. 144. e.
- duores magnatib. adulantur, vt delitiis vtantur. Et de hoc
 figura, quot & qui sunt, p. 4. c. 1543. a
- duorib. qui reuelationib. suis excitant aliquem potentem
 aduersendum innocentem respondendo eis dici potest
 P. mus Quid gloriaris, &c. p. 3. c. 809. c
- duo quid est, p. 6. c. 1315. a.
- duo quomodo sit spernenda, exemplū nota Diogenis phi-
 lophi, qui adulatorem urbano confudit responso. p. 5. co-
 27. c
- duo semper comes est voracib. (alias voracitatib.) & om-
 nis malis, p. 3. c. 527. a. Interl.
- duo rat spiritualiter, siue adulteriū spirituale facit, qui legis
 demata corumpit. Adulterat mulierem viri, qui corumpit
 ecclesiam Christi. p. 1. c. 1083. b
- duo nimis fortiter trahitur a voluptate, & sic retrahitur a
 timore, eo quod nō considerat, quod Deus ipsum vi-
 det ad puniendum, p. 3. c. 2087. d
- duo vel adultera in lege non poterant dicere. Peniten-
 tiam petimus & veniam deprecamur, mori necesse erat in
 omnib. singulis, quib. erat pēna mortis ascripta, p. 1. colū.
 134. d
- duo libidinosus quasi equus & mulus lasciuendo discurrit
 per latam & spaciosam viam, quę ducit ad mortem, p. 3. co-
 237. f.
- duo primus in terra quis fuerit. p. 1. c. 121. c
- duo si quis fidelis inueniatur & decollatur, videtur nō am-
 pnis puniendus, ne bis in idipsum iudicetur, &c. p. 4. colum.
 213. a. b
- adulter est vxoris proprię amator ardentior. p. 4. c. 1213. b
- adulteri non se putent noctis tenebris vel parietum obtegi. p.
 3. 314. e.
- adultero vel adultere in lege erat pēna mortis adscripta. Apud
 Christianos vero non est p̄ceptum, vt corporaliter puniā-
 tur, nec potestas data est Episcopis p̄senti morte damna-
 re quam habebant presbyteri in lege. parte. 1. columna
 163. d
- adulteri quando ferro in lege puniti & quando non p. 1. colu.
 174. e
- adultera fit, quęlibet persona Christo per fidem desponsata,
 & peccatum mortale, p. 5. c. 1153. c
- Adultera dicitur mulier, quę semen suscipiti ab alio quam a
 proprio viro. p. 6. c. 372. f.
- adultera si a viro relinquatur & repudiatur hoc fit quantum
 ad cohabitationem & debiti redditionem. Non autē quan-
 tum ad vinculum quod non soluitur nisi per mortem, p. 1. c.
 51. b. Et c. 21. f. h.
- adultera, & non adulterum quare adduxerunt ad Iesum, cū
 adulter secundum legem eadem pēna plectendus esset. p. 5.
 c. 10. f.
- adulterarum filios non fuisse eiectos, sed ipsas adulteras tantū
 tempore Eldre quomodo intelligendum sit, parte 2. colum.
 25. c
- adulterium etiam apud gentes crimen fuisse & supplicio di-
 gnum, p. 1. c. 192. d
- adulterium quare lex Moyli morte puniri iubet, & non euan-
 gelium. p. 1. c. 1084. d. e
- adulterium in viro & in femina equaliter damnatur. p. 3. colu.
 263. e
- adulterium quare & vnde committitur. p. 3. c. 163. 2. e
- adulterium corporale malum est, spirituale peius, Hoc carni,
 illud spiritui contumeliam facit, Hoc homini, illud Deo, p.
 1. 1080. d
- adulterium multo grauius est furto. Et quare, parte 3. column.
 163. 1. b
- adulterii suspectam & in stupro non deprehensam iubet lex ad-
 duci ad Sacerdotem, quia Iudæorum animum cędis plenū
 esse cognoscebat Dominus. p. 1. c. 1193. b
- adulterii fructus homicidium afficitur. p. 2. c. 575. c.
- adulterii turpitudine est quando adultera in eodem lecto reci-
 pit adulterum cum marito. p. 4. c. 745. c.
- adulteri prohibitio, qua ratione in iteratione p̄ceptorum
 decalogi Leui. 19. facta, omittitur, cum tamen cętera pene
 omnia ibi repetantur, p. 1. c. 1080. d
- adulterii suspicio quomodo in lege p̄cepta fuit puniri, & exa-
 minari. p. 1. c. 1296. f.
- De adulterio potest accusari mulier dupliciter. Vno modo post-
 quam ducta est in vxorem. alio modo ante, tamen post affi-
 dationem. Et post contractum matrimonium, potest accu-
 sari dupliciter. Vno modo quia a viro non inuenta est vir-
 go. alio modo licet sit virgo inuenta, postea tamen adultera
 ta est, p. 1. c. 1590. f
- aduocatum habemus qui interpellat pro nobis, multo p̄stan-
 tiorem Moyse, qui tamen pro populo exauditus est. Et for-
 tasse propterea Moyses scribitur priori populo veniam im-
 petrasse, vt multo magis confidamus, quod aduocatus no-
 ster Iesus veniam impetrabit a patre. p. 1. c. 1077. a
- aduocati in delitiis carnis immunde viuentes, & sua loquaci-
 tate prolongando causas, mundum inquietant multipliciter,
 & exemplo suo immundicię multos scđant, & significantur
 per ranas. p. 1. c. 553. f
- aduocati dolosi, & doctores vane gloriosi, ad subuersionem
 veritatis conantes magnis sumptib. & laborib. in speculabi-
 lib. vel agilib. comparantur Iudęis. p. 5. c. 87. b
- aduocati subuertentes veritatem iustitię, similiter & doctores
 subuertentes veritatem doctrine per ingenii perspicacitatē
 & eloqui viuacitatem (quę sunt dona naturalia) signifi-
 cantur per exercitum anime bellicum, parte quarta columna
 1278. f
- aedificatio quę non edificatur super petram verbi Dei, sed su-
 per arenam seffoditur atque destruitur. p. 4. c. 583. f
- aegyptius quamque cubitorum. p. 4. c. 1065. b
- aegyptii in hyeme vel agunt. p. 1. c. 568.
- aegyptii p̄ter omnes videbantur sapientes, parte 2. columna
 700. d
- aegyptii in suis sacris choros ducere, & ludere solebant. solen-
 nemque erant in omni genere fornicationem. p. 2. columna
 660. f
- aegyptii nubē interposita quomodo populum Israelem p̄ce-
 dentem viderint. p. 1. c. 617. b
- aegyptiorum vasa aurea cur auferri voluerit Deus ab Israeli-
 tis. p. 1. c. 579. b. & 580. d
- aegyptiorum superbia a ranis & muscis donula, p. 1. columna
 556 & 575. c
- aegyptiorum Deos Isaias vocat quadrupedes. p. 4. c. 277. b
- aegyptiorum. primogenita cur nocte interempta. p. 1. c. 545. a
- aegyptiis etiam idololatrię peperit deus, p. 1. c. 569. c
- aegyptiis cur grandines & cęteras plagas influxerit Deos p. 1. c.
 566. e. f
- aegyptios vocat Isaias mendaces, p. 4. c. 278. e
- aegyptus cur domus seruitutis vocata, p. 1. c. 603. b.
- aegyptum voluit Dominus esse sub Romanorum Imperio. p.
 4. c. 202. d
- aegyptiaci regni cępit abrogatio ab aduentu saluatoris. p. 4. c.
 197. a
- aenigmata eorum quę generi Abraham erant ventura, p. 1. c.
 210. e
- aer in sumo tam tenuis esse dicitur vt neque nubib. obumbrē-
 tur, nec vento turbetur, nec aues sustineat, nec homines si
 qui forte ascenderint, crassiori spiritu alat, sicut aer iste, p. 1.
 c. 24. d
- aer in scriptura vocatur cælum, vnde dicuntur volucres cęli vo-
 litant per aerem, p. 3. c. 1268. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

Aer iste infernus est quantum ad celsitudinem caeli. Et quantum ad eiusdem aeris altitudinem terra infernus intelligi & profundum potest, p. 3. c. 196. d

aer superior & inferior, cuius dispositionis sit vterque, & quid contineat, p. 1. c. 24. d

aer qui est elementum an prætermis sit a Moyse in enumeratione factorum a Deo, p. 1. c. 23. b

aeris caliginosa loca tenere dæmones permitti sūt, qui eis quasi carcer sit vsq. ad tempus iudicii, p. 1. c. 24. d

aeris creatio seu formatio describitur, & de eius qualitate, quomodo etiam caeli, aerij in diluuiio periisse leguntur, & quomodo hoc intelligendum sit, p. 1. c. 23. a. b

aeris ex elemento, duo sensus animalib. dantur, olfactus vaporibus gustus explorandis liquorib. p. 1. c. 24. d

aerem conflamus dum ab extra, intus trahimus, & ab intus extra reddimus, p. 3. c. 69. b

aerem nunquam nominauit Moyse in toto processu sed die rum etiam in loco vbi fuisset congruum nominari aerem, & quare p. 1. c. 43. c

affectio intelligitur per pedem eo quod anima procedit affectibus, sicut corpus pedib. p. 1. c. 1688. f

affectio spiritualis, affectioni carnali est præponenda semper, p. 5. c. 43. g

affectio sicut est in terminis, ita in operib. & meditatione Dei est interior: quædam affectio, cum in creaturis queritur creator, & inuenitur, nusquam displicens, sed vndique placens, p. 3. c. 1009. b

affectio superba est per quo itur a Deo, p. 3. c. 679. a. Interl.

affectionem naturalem erga sobolem conculcare dæmoniacū est p. 1. c. 1535. a

affectiones hominis quæ sunt, & quæ dei, p. 3. c. 1009. b

affectiones tres corporis. In stupore non dolet corpus. In immortalitate similiter. Sanitas si molestat dolore m. habet, p. 3. c. 835. a.

affectiones anime tres, prouida cautela, stulta arrogantia gloria secura. Stulta arrogantia similis est stupori, quando quis de se præsumens nec timet, nec cauet, p. 3. c. 835. a

affectiones corporeæ Leuitici 13. quid significet, p. 1. columna 1015. a

affectiones animi Abraham, p. 1. c. 274. b

affectiones cogitationes, locutionesq; peccatorum non latent Deum quia spiritus eius vbiq; per essentiam, & per præsentiam est, p. 3. c. 1887. c

affectus nos multa cogita facere, & dum corporum propinquitates respicimus, corporis & animæ creatorem offendimus p. 1. c. 1089. a

affectus trahit intellectum ad inferiora sapientiæ, p. 3. columna 1908. f

affectus rationalis bene ordinatur, erga superiores per reuerentiam erga pauperes per misericordiam, erga omnes per innocentiam, p. 1. c. 1065. c

affectus Dei patris ad filium, scilicet amoris, etiam secundum humanitatem non venit ex passione, sed magis præcessit, sed aliquis amoris effectus sequutus est, scilicet glorificatio corporis Christi in eius resurrectione, parte quinta columna 1190. f

affectus malus merito punitur etiam cui non succedit effectus p. 1. c. 181. c

affectum pium Deus magis respicit, quam quantitatem rei exhibitæ p. 5. col. 208. e. Item p. 6. col. 418. f

affectum quadruplicem quilibet debet concipere de bonis amici. Primus est affectus fiducia. Secundus est affectus gloriationis. Tertius est affectus consolationis, quartus est effectus exuberantis gaudii, p. 6. col. 413. c

affectuum promotione sit ascensus de virtute in uirtutem, vbi charitas mouet pedem, parte tertia, columna 1417. a. b 1418. d. e

affer affer clamant ecclesiasticorum amor inordinatus propriæ excellentiæ, & inordinatus zelus carnalis parentelæ. Et non solum clamant. Affer affer, sed aufer, aufer, tolle vi,

tolle fraude, p. 1. col. 886. f

affirmatio aliquando ponitur pro negatione. Sicut cum tut alicui male petenti ironice. Ego faciam quod petis col. 229. b

affligit gladius solet dici, p. 4. col. 25. b

affligere qui se non potest continere, cinerem vt panem ducare potum cum fletu temperare, & his similia, ser sum a contemplandum Deum, legis studium poen offerat. totam mentem suam cœlesti conuersatione crans, terrena plenissime deuitans, vnde speratur re peccatorum, iustificatio, p. 1. c. 943. a

afflictio cum tanta nos deprimit, ut nullius rei consolari respirare animus possit, non iam flagellis solummodum, sed etiam cingimur, quia tribulationū verberare e ni parte circundamur, p. 3. col. 204. d

Afflictio mentis & corporis magis apparet in oculis, quā in aliis partibus, p. 3. c. 1036. e

afflictio in præsentia non semper est punitio peccatorum tentatio aliquando, ob cumulum meritorum & præsentia p. 3. col. 102. d. e

afflictio Iudæorum per Romanos, fuit quædam figuratiua finalis, propter quod quæsierunt apostoli de reponenda scilicet de destructione ciuitatis & templi iudicij, p. 1. col. 259. c

afflictionis populi israel in Aegypto, duplex causa fuit fuit mutatio regni, & c. Alia causa fuit, inuidia Aegypti contra filios Israel, & c. & quæ fuit causa inuidiæ, p. 477. c

afflictiones qui ferunt patienti animo nō solum multa ta delent, sed vt non paruam apud Deum fiduciam & querendi libertatem obtinent, p. 2. col. 613. c

afflictionibus eruditur Christianus, parte tertia, columna Interl.

afflictus potest habere remedium dupliciter, parte tertia 205. c

Afflictus quando tacendo celat afflictionem suam interius affligitur, quam si exterius aperiat loquendo, p. 130. e. f. & 162. f

afflictus consolatur ex signis ueræ compassionis, sicut si graue pondus, ex comportantibus alleuiatur, p. 3. columna 44. f

afflicti cordis proprium est, ut in omne quod appetit fieri, cur ita vel non ita sit, diuinis sibi uocibus respondere velit, vt Deum de cuncta rerum controuersia controuersionis eius cognita ratione conquiescat, parte tertia 309. b.

afflictio dans afflictionem iniuste, per quem significatur quæ eius poena, p. 2. c. 614. f

afflicti cum sumus, nec tempus, nec modum præscribere mino debemus, sed magis arbitrio eius cuncta relinquitur, p. 2. col. 1576. e

afflicti dicuntur esse in carcere secundum commune loquendi, p. 3. c. 108. f

afflicti a dæmonib. per melodiam seu per aliqua alia possunt afflictionem leuius ferre, & hoc dupliciter, p. 81. a

afflicti solent aliis afflictis compati, p. 4. c. 177. c

afflictorum mos est de sua afflictione loqui per modum querendi, p. 3. c. 108. f

afflictos, non cognoscunt vicia a quib. reprobata resiliunt, letos nouerant, id est penetrabant, p. 3. c. 40. e

affrica in Aphrica.

agag regem cur occidit propheta, p. 2. c. 413. b

agar ancillæ Saræ vnde & a quo fuerit propagata, p. 1. columna 220. f

agar vt dicunt Hebræi fuit filia regis Aegypti: nec istum sonum rationi, & c. p. 1. c. 220. e

agar an in fuga fuerit passa abortum in peccatū continentiam suam, & supbi recessus a domina, & c. & an mactatus reuiuificatus tetus in utero extinctus, p. 1. c. 220. e

Index.

modo imposuit in humeris puerum tam grandem ,
lem, scilicet quando expellitur, &c. parte 1. columna
modo puerum annorum amplius xv. sub arbore pro
lecto. 1. col. 259. e
esse angelum & quomodo, diuersis modis exponitur,
220. e
um extinctum in poenam contemptus dominæ suæ
atum, recepit ut dicunt Hebræi, &c. Et propter ratio
narius miraculi puer prænominatus est ab angelo ante
natus esset. p. 1. col. 220. d. e. f
Hebræi suspicantur, mutato nomine est Cethura, quæ
Sara mortua de concubina transferat in uxorem. Et quare.
1. col. 292. b
mer Ismaelis fuit uxor Abrahæ, & etiam Sara : sed qua
te principalis. Sara scilicet, retinuit ipsa nomen libe
ræ, alia nomen ancillæ, p. 6. col. 505. c
In p. 1. col. 374. c
Ab Agar ancilla dicti sunt, sed nomine liberæ uel au
gnominiam ancillæ: & dicuntur nunc Saraceni. pa. 4.
col. 81. & col. 877. b
ret qui & Saraceni dicuntur, Mahumeto duce Aegyptū
& Aethiopiā cœperunt circa finem imperii Heraclij. Si
molar Hommarus discipulus Mahumeti Damascum & re
gionem Phenicis & Ierusalem totamque Syriam & Antio
chiam comprehendit, p. 6. col. 205. c
trei habitabant tantum in tentorijs, & ideo melius pote
rant custodire oues portando habitacula sua de loco ad lo
cum inueniendum pascua. p. 2. col. 1125. c
In parte 3. colum. 1822. f. Vide etiam in Mahumet &
Saracenus.
ste ab qui volunt, sed eis infirmis, aliqua in præsentia,
obliuiscunt, & dum hæc dati metuunt, Deum offendunt : &
hæc qui timent pruinam, &c. p. 3. col. 97. b
laborem positum in exercitio uitæ actiue, & ope
rab misericordiam, in regimine ecclesiæ, p. 2. col. 247. c
indus dicitur. Ager etiam, non terræ solam, sed corda
huma, quem angeli exceperunt excolendum, parte 1. col.
129. b
indus est quo Christus egressus est. p. 1. col. 288. a
reemptio secundum legem taxabatur secundum quan
tita mementis qua seminabatur, &c. parte 1. columna
114. c
ille consecrat & redimit, qui conuersationem suam ali
gubernandam permisit: sed eo iuuante prouectus, intell
ctum proprium addit, ut seipsum regere possit. parte 1. col.
11. b
re uidemus quosdam nunc ex uoluptate: quæ amplior
est in statu innocentie, cum nihil aduerſi accidisset de cœ
lesti terra, & hoc modo positus fuit Adam in paradiso, ut
reuerteretur, &c. p. 1. col. 73. a
Noe plantauit vineam, nempe populum suum in
Christo, p. 1. col. 170. d
proprium est semina deiicere Dei autem proiecta p
pice, p. 2. col. 315. b
ura non erat laboriosa homini ante peccatū, erat enī
in recreationem & uirtus exercitum, p. 1. col. 104. d
pha sicut & prophetica multipliciter dicuntur, par. 3.
col. 23. b
em p. 6. col. 1693. c
nem sui dedit Deus: & homo offert ei fidem suam & af
fectum, p. 1. col. 1322. e
nare mulierem est eam ducere in uxorem, p. 1. col. 689. b
nentes hoc quod sumus, nec defluendo imis subitumur
nec uerbendo de sublimibus infiamur, p. 3. col. 328. e
naria ministrat possidentibus, scilicet lac, lanam, & esum
catis suæ. Et sensus horum mysticus, p. 5. col. 1042. d
miculus ab octauo die natiuitatis, & non ante, usque

ad completionem anni, & non post, poterat immolari apud
Iudeos. Et ratio quare, p. 1. col. 587. b
agnus masculus anniculus, &c. qua necessitate ita translatum
est, quasi agnus possit esse, non masculus, &c. Vel quare nō
sic translatum est. Pecus perfectum masculum anniculum,
Vel quare non sic. Ouis mascula, &c. par. prima, columna
585. b
agna peccandi temeritatem infirmitatemque sexu suo & eta
te representat. p. 1. col. 1000. d
agnus paschalis de ouibus & capris sumi iubetur, quia Chri
stus ex iustis & peccatoribus carnem assumpsit, par. 1. col.
313. b
agnus cur octauo die in Sacrificium immolādus, p. 1. colum.
717. e
agnus paschalis cur tandiu seruatus, parte prima, columna
536. a
agnus paschalis cur 14. die mensis immolatus, par. prima, col.
587. b
agnus paschalis præcipiebatur accipi a decima die mēsis & us
que ad decimam quartā seruari duplici de causa. Et an talis
præceptio per quatuor dies, obligabat in futurum, part. 2.
col. 584. f
agnus quare magis immolabatur quam aliud animal, & defi
ciente agno quare magis immolabatur hēdus. parte 1. col.
585. c
agnus secundum Hebræos doct. præcipuos, est de quo immola
tio paschalis debebat fieri, non de hēdo. Et hoc cōgruit tā
causæ literali huius sacrificij quam etiam figurali. Et huius
declaratio, p. 1. col. 603. a
agnus paschalis tria figurabat, quæ in sacramento eucharistiæ
sunt, p. 1. col. 610. e
agnus qui ad purificandum populum datus est, si Christum
significat, consequenter cetera animalia purificationi
deputata, referuntur ad alias personas, quæ aliquid pu
rificationis conferunt humano generi, parte prima, colum.
1391. b
agnus quare dicitur Christus magis quam bos: vitulus, capra
cum tamen illa etiam immolabantur in lege, parte 5. colu.
1042. f
agnus debebat immolari, non autem hēdus in solennitate
paschali, licet agnus immolandus, accipiendus esset de gre
ge, in quo essent agni & hēdi, parte secunda, columna
1266. f
agnus paschalis in lege, figurauit Christum verum agnum, il
lius ossa non frangebantur. nec Christi ossa comminuta sūt
p. 5. c. 1317
agni carnes cur igne asse nocte eduntur, par. 1. col. 588. d &
589. b
agni nomine quem is qui uoti dies cōpleuerat Deo offerebat
in Christo infantia, id est, animi integritatem a Domino cō
cessam signatur immolare, p. 1. col. 1200. d
agni & agniculi ex pecudibus, ex capris hēdi cur ad esum
paschalem sacrificata, & quomodo, p. 1. col. 586. d
agni paschalis sacrificium est primum inter præcepta Moisaicæ
legis, in ordine præceptorum populo Israelitico a Deo p.
Moysen iniunctorum. Et primum sacrificium a toto popu
lo Israelitico celebratum, p. 1. col. 610. f
agni paschalis immolatio duplici sensu granda est. Vnus est
status populi exeuntis de Aegypto, & est literalis & primus
Alius est præfiguratio Christi passuri, &c. p. 1. c. 583. c
agnum nō coques in lacte matris suæ quomodo intelligatur
(ait Aug.) au uerborum proprietatem, nescio utrum possit
reperiri, p. 1. c. 716. d. & col. 865. b
agnum ad uesperum immolabitis. Ibi manifestatur inter sua
etate futuram nostram reparationem per Christi immola
tionem, p. 6. col. 1503. a
agnum de nocte comedimus, quomodo in sacramento dñi
cum corpus accipimus, quando adhuc inuicem nostras cō
b

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- scientias non videmus, p. 1. col. 587. c
- agnam paschalem offert qui totam spem suam in eius immolatione ponit, scilicet in sua passione, parte prima, column. 1200. e
- Aha. Vide in A a domine, &c.
- ahias duplici de causa scidit pallium suum, p. 2. col. 784. e
- aior propterea dicitur duas dexteras habuisse, quia iustus erat & interfecerat pinguissimum illum regem, p. 2. col. 171. a
- aior iuuenulus de tribu Benjamin, audacia fortissimus in leua manu maximam fortitudinem habes. Egloni factus est notus & charus, p. 2. col. 171. b
- alæ cum in significatione angelorum penuntur, quid significet, p. 2. col. 724. e. & 1145. b
- alæ cum in sanctorum hominum figuram ponuntur, virtutes eorum significant quibus ad cælestia volant & conuersantur, p. 2. col. 724. e & 1145. b
- alæ dicuntur de cetero duorum testamentorum, quæ nos ab infernis ad cælestia portant, p. 1. col. 657. b
- alæ bestiarum quas vidit Daniel quid literaliter & moraliter significant, p. 4. col. 1578. f
- alæ sex quas unumquodque quatuor animalium habebat, quid significant: & prima alæ est lex naturalis, secunda lex Mosaica, tertia prophetarum oracula, quarta euangelium conciliorum: quinta doctrina apostolorum, sexta statuta generalium consiliorum, p. 6. col. 1503. b
- alæ sex debent ascendere vel volare viri ecclesiastici, scilicet predicatorum & doctores, similiter & descendere, &c. parte 6. col. 1503. b
- alæ pictorum licentia angelis pingit, & unde hoc trahunt. Et quare, p. 1. col. 734. e
- albario siue dealbatio aliquando laudabiliter, aliquando culpabiliter ponitur, p. 1. col. 1427. b
- albatos viros vocat Mahumetus apostolos, p. 6. col. 1510. f
- alchimiste qui nituntur metalla & lapides sophisticare maxime utuntur sulphure, p. 3. col. 266. f
- alchimus summus pontifex, sacerdos fuit non de iure, sed de facto intrusus primo per Antiochum Epiphane: qui licet esset de genere Aaron, tamen non descendit ab eo per lineam sacerdotalem, p. 4. col. 2389. c
- alchoranus nefandissimus sæpe præcepit seruare legem & euangelium, & tamen utrunque despiciunt Saraceni, parte 3. col. 1243. b
- aleph doctrina interpretatur, p. 3. col. 1325. a
- alexander magnus natus fuit de adulterio: & quomodo adulter Nestanebus nomine, per illusiones magicas hoc operatus est, p. 4. col. 223. b. c
- alexander quomodo primus regnasse dicitur in Græcia, cum multi ibidem in diuersis locis ante regnasse reperiantur, &c. p. 4. col. 2211. b. c
- alexander magnus propter quatuor quæ in eo fuerunt sic celerem habuit victoriam, p. 4. col. 2215. c
- alexander in Macedonia existens vidit Deum in similitudine summi pontificis Iudeorum indutum pontificalibus instrumentis, seu ornamentis, promittentem tibi victoriam, parte 4. col. 1578. d
- alexandrio occurrit sacerdotum princeps Iaddus nomine, cum aliis sacerdotibus, & humiliter honorificeque suscepit eum, & Alexander in mansuetudinem uersus fuit, &c. p. 2. col. 1397. a
- Item p. 4. col. 2216. f
- alexander magnus sic triumphauit, non virtute sua, sed uirtute a Deo sibi data, &c. p. 4. col. 1578. d
- alexander per magnum tempus post Isaiam, & per aliquod tempus ante Christi aduentum fecit Nilum diuidi in septem portiones intra mare mediterraneum separatim cadentes, &c. Et quare p. 4. col. 149. b
- alexander destruxit ciuitatem quæ dicebatur Tyrus, undiq;
- conclusam, & lapidibus & lignis terraque in maribus, contiguauit eam littori: & sic eam cepit atque e. 4. col. 2233. b
- alexander responsum habuisse perhibetur ab arboribus & lunæ consecratis, quod moreretur antequam a. & forores rediret, &c. p. 4. col. 2214. f
- alexander separauit & diuisit bona terræ bellatoribus, p. 4. col. 2233. c
- alexander magnus mortuus, quatuor habuit successores diuisum fuit regnū eius, scilicet Ptolemæum in Apto, Seleucū in Syria, Antigonū in Asia, & Philum in Macedonia. p. 4. col. 1478. b. col. 1953. b. 1643. b. col. 2233. c
- alexander mortuus est, xij. anno regni sui: ætatis suæ a. in Babylone, p. 4. col. 1543. b
- alexander de Ales fuit maximus theologus temporis sui, p. 4. col. 285. c
- alexandri magni successores quot & qui fuerunt u. Cleopatram, oculariter in figura demonstratur, parte 6. col. 1643. b
- alexandri magni victoria, & de quibus provinciis, p. 4. col. 2233. c
- alexandri magni victoria nihil velocius fuit, quā ab Indico Adriatico mari usque ad Indicum Oceanum, &c. n. 1. col. 1578. f. 1578. f. 1578. f. 1578. f.
- alexandro missa fuit puella ueneno nutrita, ut sic periret, am suam accedens ad eam intoxicaretur, & do Aristoteles cum præmonuit, parte quarta, column. 2213. c
- alexandria metropolis Aegypti prius tempore, scilicet in ætate Numæ (alias) Non dicta fuit, & Nabuchodonosor destruxit: sed Alexander Aegypto obtenta eam reuoluit, & nomine mutato prioris, ex nomine Iudææ eam nominauit, p. 4. col. 867. b
- alienigena omnis est, qui est extra ritum Iudeorum, sicut Iudas, siue Iudæus baptizatus, ut dicit Rab. Sa. de matio euagni paschalis. Sicut etiam apud Christianos, sicut in charistia nullus admittendus est nisi catholicus, parte 4. col. 1176. e
- alienigenæ mulieres erant in duplici differentia in uoluntate. Et cum quibus licuit contrahere Iudæis, & sicut non, p. 2. col. 689. c
- alienigenæ post exitū ex Aegypto ab esu agni paschalis prohibiti, & quare, p. 1. col. 800. e
- alimenti usus duo respicit, scilicet nutritionem & augmentum, p. 1. col. 11. c
- alimento quis vel quantum quis capiat, &c. non solum sed quā facile & læto animo his careat, cum oportet nec esse est carere, p. 5. col. 45. a
- allegationes Moysi ad Deum placandam pro liberatōe populi, fuerunt, filiatio populi, pietas Dei, & patrum, p. 1. col. 830. f
- allegoria historiarum tantum præcellit quantum poma folia, p. 1. col. 1495. a
- allegorice aliquid significare quid sit, p. 6. col. 505. b
- allegorice intelligi aliqua, an necessarium sit cum se littera stare possunt, p. 1. col. 1291. b
- alleluia non est una dictio ne credunt aliqui, sed duobus, quia allelu significat laudate, & est uerbum in uerbo, p. 3. col. 359. c
- Item parte 6. columna. 1239. f. dicitur sic, due dictio in Hebræo. Nam alle idem est quod laudate, laudate domini.
- alleuia quando ponitur in sacra scriptura quare nullus interpretatus est, p. 5. col. 1239. a
- alleluia alleluia, quidam dicunt unum alleluia ad finem prioris psalmi, pertinere quando sic duplicatum

Index.

alter esse sequentis. Hanc regulam tenet Hiero. & Cas-
 tidors, sed plures aliter dicunt, parte tertia, & columna
 1249
 eluid magnū, id est hymnus magnus vocatur ab Hæbreis
 Lau te pueri dominum, &c. cum quinque sequētib. Et
 gūtem de eo faciunt, solemnitate, & quomodo &
 quan o eum cantant. par. 3. col. 1225. a. Item par. 2. colum.
 1083
 eluid quare intermittitur a Septuagesima vsque ad Pas-
 cha, duplicatur post hebdomadam Paschæ. parte. 3. col.
 883.
 eria ad peccatum & detinentia in ipso, significantur
 er lum, in quo iacet quis prostratus: Et habet nouem
 ubi s longitudinis & quatuor latitudinis. Et est morali-
 as emplarī & notabilis. par. 1. col. 1477. c.
 na mper virginem significat, & habet etymologiā apo-
 clypa, id est abscondita, & est virgo nimia diligentia cu-
 tod, & maioris laudis videtur esse quam virgo. pa. 1. co.
 83. Item parte quarta colum. 101. c. 102. d. Vide etiam in
 la ana.
 e e arbor aromatica cuius lignum est valde odoriferum,
 & contritum valet ad medicinas & vnguenta. parte. 3. col.
 185 c
 er n tantum vim habet quantum myrrha, sed tamen va-
 e e rra putredinem. par. 3. col. 1854. a
 114 a sunt duæ literæ Græcorum, & scilicet prima & vlti-
 ma, signant Deum principium, & finem esse omnium. p.
 1468 f
 halo quadruplici describuntur lamētationes Ieremiæ.
 e are. par. 4. col. 423. b
 are uod est hic apud nos, est terrestris congregatio corū
 qui ne dicati orationibus. p. 2. col. 139. a
 are t diuina mensa corporis, & sanguinis domini. par. 2.
 col. 9. b
 are ouum constitui per schismatis peruersitatem sacrile-
 gū ac nefarium, aut sacerdotium nouum fieri præter
 vni sacerdotium, & vnum altare. parte secunda. colum.
 139.
 are: mouere propter Nouitiani clamores non licet. par.
 2. col. 139. b
 are rocumbens Gorgonia fide, eumq; qui super illud co-
 lūm brestians omni quo laborat morbo sanatur. parte. 2.
 col. 4. b
 are i suffoderit dignus qui lapidibus obruatur. parte 2.
 col. 10. d.
 are ureum quod idem est quod altare incensi non erat
 int sanctum sanctorum, sed extra, inter mensam propi-
 tatis & candelabrum. Et hoc secundum Hierony. &
 alo loct. Sed secundum August. erat intra sanctum san-
 ctum. p. 1. col. 813. c. Et 899. c.
 are incensi an & quando dicendum sit thuribulum aureū
 p. 1. col. 813. c. Et col. 822. e
 are ocausti erat præceptum fieri de terra, & quare, vbi
 erant hœstia. Sed altare incensi de lignis Sethim. p.
 1. col. 678. c.
 are ocaustorum erat quadratum secundum longitudi-
 nem & latitudinem quinque cubitorum. Altitudo autem
 eius erat trium cubitorum. Et erat factum ad modum ar-
 cæ quadratæ carrentis fundo & operculo: ita quod habe-
 bat superficiem terræ profundo & interiori cōcauum erat.
 par. col. 771. c
 are ocausti sic nominabatur, nō quia hœstia holocau-
 stum ibi tantummodo offerentur sed etiam cum hoc ho-
 stia faciat, & pro peccato: sed quia hostia holocau-
 stum erat, ideo denominabatur altare holocau-
 stum. p. 1. col. 774. f.
 are ocaustorum debebat. esse de terra vel lapidibus nō

sectis: & quare. Et quomodo præceptum fuit fieri illud de
 lignis Sethim operis ære, &c. par. 1. col. 678. c
 altare holocau-
 sti non erat intra tabernaculum sed extra in a-
 trio tabernaculi. Et quare p. 2. col. 772. d
 altare quod fecerat Moyses erat multo minus quam altare
 templi Salomonis. p. 2. col. 1148. f
 altare si vis esse Dei, exinanī teipsum ab omni contagio mun-
 danorum, vt in te ligna verborum cœlestium locū habeant
 spaciosum, capiasque flammam spiritus sancti, &c. par. 1. col.
 772. e
 altare primo ædificamus spiritualiter, cum ante omnia in cor-
 de nostro fidem dominicę incarnationis & passionis collo-
 camus & auditoribus tradimus. p. 2. col. 1289. b
 altare ædificat Iesus ex his tāquam lapidibus viuis super fun-
 damentum spirituale, qui orationibus & obsecrationibus
 vacant, & supplicationem victimas immolant. p. 2. col. 62. e
 Et col. 722. e
 altare unum faciunt omnes in vnitatem fidei, & concordia cha-
 ritatis. p. 1. col. 678. b
 altare habeat quisque in se defixum. In quo orationū hostias
 & misericordię victimas offerat, in quo continentię cultro
 superbiam quasi taurum immolet, iracundiam quasi arie-
 tem iugulet, luxuriam & omnem libidinem tanquam hir-
 cos & hædos litet. p. 1. col. 882. f
 altare incensi habeat quisque in penetralibus pectoris: vt di-
 cat Christi bonus odor sumus Deo. p. 1. ibid.
 altare holocau-
 storum est fides: pura, doctrina recta, & conuer-
 satio munda Christi ministrorum. p. 4. col. 2359. b
 altare humilitatis nisi in arca cordis per lumen rectę fidei &
 verę dilectionis homo Deo cōstituat, non placatur Deus
 ab homine. p. 2. col. 1102. e
 altare vnum in ecclesia Dei, est Christus: & sunt sancti alta-
 ria ab hoc altari dicti sicut lux a luce, &c. p. 4. col. 958. e
 altare ignoti Dei, apud Athenienses, per quos, & quare sic in-
 titulatum fuit. p. 6. col. 1172. c
 altaris dignitas intra quod nisi quis fuerit frustratur pane dei
 p. 2. col. 139. a
 altaris holocau-
 sti concuitas, quando situabantur & stabant
 castra & altare, implebatur terra vsque ad summum, &c.
 Et quando mouebantur castra, amouebatur altare de ta-
 bulis factum & remanebat terra parte 1. col. 772. e
 altaris holocau-
 sti dispositio & forma in pictura Cassiodori se-
 natoris, cuius ipse in expositione psalmorum meminuit fi-
 guratum. p. 1. col. 771. c
 altaris ad ministerium si quis electus thymiamā orationū nō
 reddit, sed sacrosancta mysteria sine ablutione compūctio-
 nis intrat, &c: mors illi timenda est æterna. p. 1. col. 819. a
 altari prius posito, postea fecerunt templum qui de captiuitate
 Babylonica liberati Ierosolimam venerunt: Et quare. p.
 2. col. 1291. c
 altari sancto venerabilia imponuntur sacramenta. parte. 2. co-
 lum. 139. a
 altaria Dæmonum dum in puluere redigi iussim, arā ignoti
 Dei ad consecrationem referuari iussim, p. 2. col. 138. e
 altaria cultu spiritali uocabant arrianorum iniuria, p. 2. col.
 140. d
 altari in templo erant. Vnum incensi interiori. Alterum holo-
 caustorum exteriori, p. 5. col. 862. f
 altaria faciebant idololatræ ualde solemnia, de marmoribus
 & metallis. p. 1. c. 678. f
 altaria fuerunt constructa idolis in Ierusalem in singulis ui-
 cis & plateis & maxime tempore Manassę regis, p. 4. colu.
 671. c
 alternari mœrorem & lætitiā in uniuscuiusque electi ani-
 mo tribus modis inuenimus, scilicet, conuersione. probatio-
 ne, morte, &c. p. 3. col. 315. a
 altiora loquens minus capaci, non utilitatem, sed sui ostenta-
 b 2

Glossæ ordinarię, & Nicolai de Lyra.

- tionem facit, p. 6. col. 35. e
- altitudo mundi secundum philosophos est in polo antarctico, secundum tamen apparentiam hominum est in polo arctico sibi opposito, quia iste polus est nobis semper manifestus, & super nostrum hemispherium, & elevatur, p. 4. columna 164. f
- Amabilis dictus est Ionathas super amorem mulierum, & hoc potest intelligi dupliciter, & c. p. 2. col. 520. e
- Amalech dicitur principium gentium, non primus antiquitate, ante quem fuerunt multi gentes, sed dicitur principium gentium quæ insurrexerant primo contra filios Israel post exitum de Aegypto. p. 1. col. 1361. a. b. c
- Amalech primus populum Hebræum egressum ex Aegypto gratis impugnavit. p. 1. col. 647. c
- Amale. hites, & Cananæus Dæmones significant, p. 1. column. 1266. e
- Amalechitæ a quo nomen & originem traxerunt, an scilicet Amalech fuerit filius Hismael, uel Eliphaz primogeniti Esau. p. 1. col. 645. b
- Amalechitæ utrum sint duæ gentes eiusdem nominis, & quid mystice designent, p. 1. col. 1361. a
- Amalechitarum reliquiæ duplices fuerunt, quædam quæ everserunt manum Saul, & quædam quæ manum David, & c. p. 2. col. 1038. f
- Amalechitarum pœnam cur extulit Deus, parte 2. columna 406. e
- Amare in Amor.
- Amaritudines scribere dicitur Deus & non loqui, dum diu super nos eius flagella perdurant, p. 3. col. 164. d
- Ambitiosus semper est pavidus. p. 2. col. 1628. d
- Ambitiosus quilibet, qui pro sua promotione consequenda flagitia facere non formidat, sed Deo iuste faciente non obtinet propositum, sed magis interitum: significatur per Melchisedech, & c. par. 4. col. 2351. c
- ambitiosus ut propositum obtineat, facit favor populi: Facit etiam ad hoc apparentia cæli circa cultum Dei, & per has vias & consimiles querunt ambitiosi bonos superiores a suo statu deicere, ut sic ad eum possint ascendere. Et significantur per Absalonem, & c. p. 2. col. 600. f
- ambitiosus qui facit diabolo sacrificium, ut per hoc promoveatur ad dignitatem significatur per Akhim, qui Demetrio coronam auream & palmam obtulit, ut per hoc summum sacerdotium obtineret, p. 4. col. 2577. c
- ambitiosus maliciosus, qui quod non potest obtinere per potentiam, studet habere per maliciam fraudulentem, significatur per Abisac, & c. p. 2. col. 683. c
- ambitiosi qui inter seculares uel religiosos seminant contentiones uel discordias, aggregantes sibi caudam magnam, ut obtineant multitudinem, quod consequi non poterant ratione (& hoc in principatibus & regnis quantum ad statum laicorum: in ecclesiis uero quantum ad statum clericorum, in religionibus uero quantum ad officia religiosorum) significantur per Chore, Dathan, & Abiron. p. 1. col. 1273. c
- ambitiosi habentes prælatum in ecclesia, & volunt per hoc præceteris promoveri, significantur per discipulos qui per matrem petierunt a Christo præceteris discipulis aut s honorari. p. 5. col. 338. f
- ambitiosi qui semper querunt ascendere ad gradum indebitum, & per modum illicitum, dicuntur idololatrare super colles. p. 1. col. 1529. c
- ambitiosi dignitatum & officiorum in religionibus & ecclesijs, merentur pœnam ignis gehennalis, & significantur per usurpantes sibi sacerdotium in ueteri testamento, pa. 1. col. 1278. f
- ambitiosorum uerba falsa, opera ficta, & occulta munera, per quæ ipsi querunt obtinere in ecclesia gradum indebitum sibi, significantur per thuribula, & c. & quare, par. 1. col. 1278. f
- ambulare coram Deo, cum Deo, & post Deum querant: & quid horum singulorum repræsentat, par. 1. 228. f
- ambulandi modus tempore Abraham is erat, quando superior erat duobus aliis, quod ille ambulabat in Et in hoc cognouit Abraham qui fuerat superior viris, & c. ut tradunt Hebræi. p. 1. col. 232. f
- amē Hebraice, uerum Latine, quod nullus interpretatur Et quare, p. 5. col. 1164. d. A. Item p. 6. col. 322. d
- amen hanc dictionem Ioannes euangelista solus dicit quare, p. 5. col. 1100. c. g. Item p. 3. col. 1244. a
- amen ubi duplicatur in sacra scriptura, est signum magnitudinis firmitatis, p. 5. col. 1052. f
- amen aduerbum est etiam affirmandi in Latino, & in Hebræo. Et si quando geminatur, per talem duplicem confirmationem insinuatur, quod est irretractabilis ueritas. p. 6. col. 1461. c
- amen respondetur hodie sacerdotibus orantibus, & quare, & unde ille mos introductus est, p. 2. col. 1086. d
- amen non legitur in uet. test. dici in Dei persona, aliquamatiue annunciantis seu promittentis, sed solum in persona hominis supplicantis, p. 4. col. 525. a. b
- amentes quasi bruta animalia in agris & siluestribus, non sciunt uiuere, p. 4. col. 1543. c
- amentes & inobedientes scriptura terram uocat. parte 1. 738. f
- amicitia est probabilis quæ honestate tuetur, parte 2. 468. f
- amicitia non debet rumpi propter pecuniam accomodatam, cum quis differt illam reddere. Nam amicitia melior est pecunia, p. 3. col. 2014. d. & 2006. e
- amicitiâ quot & quibus gradibus nobis acquirere ualeamus, p. 3. col. 2005. b. c
- amicitiam Indæorum habere prohibentur hi qui saluati sunt, ne eorum uicinia & ipsi pereant, quod casu probatum est. p. 3. col. 1701. b
- amicitiæ dissoluantur per lites & bella, & per oppositam ueritatem & conseruantur per dulcia uerba p. 3. col. 2082. f
- amicitiæ plena & perfecta gratia, inter perfectos uirtutumque uirtutis, perseverare potest, p. 3. c. 2005. b.
- amicitias Iesu qui expetit, sciat multorum sibi inimiciter tolerandas, p. 2. col. 71. b
- amicus est quilibet proximus. Et quare, p. 2. col. 95. b
- amicus uerus non potest ad inimicitiam reuerti, parte 1. 2003. b
- amicus dilectus: consiliarius, dicitur oculus, parte 1. 120. e
- amicus in anxietate animi querendus est exemplo Ionatham. Apostema enim plus affligit claustrum, quam apertionem, p. 2. col. 447. c
- amicus uerus quas condiciones debet habere, parte 1. 2005. a
- amicus nouus comparatur uino nouo, quia sicut de nouo uino nescitur quale finaliter erit, sic de amico nouo nescitur qualem fidelitatem tandem exhibeat, parte 1. 2020. f
- amicus fidelis defuncti, qui naturali pietate motus est, non timet mortem amici, significatur per Abraham. parte 1. 275. f
- amici inremendabiles sunt a nobis alienandi, ne per inimicitiam eorum, & ipsi polluti pereamus. parte 1. 205. c
- amicis mortuis non dolere, duri & insensibilis cordis esse, sed uirtuosi (maxime spem habentes resurrectionis) dolorem moderantur, p. 3. c. 37. c
- amicorum fictorum distinctio quadrimembris. Est enim

Index.

secundum tempus aptum ad lucrum suum. Est alius, qui se
 perescente prosperitate, incipit dolere & ei contrarius
 est. Est alius qui fingit amicitiam ut eliciat secretum. Est
 quæcus amicus mensæ, &c. p. 3. col. 2006. d. e
 vestium continuum nobis monumentum unde ex-
 cidimus, p. 1. col. 105. c
 ab sacerdos, vt tradunt Hebræi, iussit filios suos Oza
 & Hio, ut portarent arcam secundum præceptū legis: sed
 qui non portauerunt, &c. percussit dominus Ozam & diui-
 dit. p. 2. col. 1078. d
 quomodo Thamar uocet sororem suam, part. 2. col.
 587.
 Moabitæ & Moabitæ, qui cultorum simulachrorū quamdiu
 permanferint figuram sustinent, quæ summis viribus
 ac donatibus contra nos obuiam ruerunt suammamq; cru-
 delitatem exercuerunt, p. 1. col. 1546. d
 Moabitæ & Moabitæ in destructione Ierusalem, concurrē-
 tibus Chaldæis ad aurum & argentum, isti magis uolue-
 runt currere ad comburendum libros legis, & quare, parte
 1. col. 936. f
 Moabites & Moabites non debebant intrare ecclesiam do-
 mi in æternum, etiam post decimam generationem, ut
 præcepit Moses. Et exponitur hoc tripliciter, p. 2. colum.
 143. f. Vide etiam in Moabitas.
 Moabitan & quomodo potuit ducere Thamar in uxorem,
 p. 2. col. 587. c. Et quare Dauid nō coegit Amnon accipere
 Thamar uxorem post uiolationem. Ibid. f.
 Dei erga homines multos larens dum iubet semini ne
 eum quatenus fieri potest, vt se alleuet excusso graui onere
 p. 1. col. 167. a. b
 duplex est, scilicet ethereus & tartareus. p. 1. 3. colum.
 201. c
 est desiderium boni alicuius, quod debet esse cōmune
 caribus, p. 6. col. 154. c
 quatuor debet habere conditiones. Prima quod sit ue-
 racunda q̄ sit discretus. Tertia, quod sit firmus. Quarta
 quod sit communis absque acceptione, p. 6. ibid.
 qualiscunq; sit, vacare non potest, parte 3. columna
 142. a
 Dei nunquam est ociosus, p. 3. ibid.
 humanis, plerumque causatur ex præcedentibus do-
 nis: per consequens maior amor ex maioribus donis, p.
 5. col. 803. c
 causa, quomodo & quando sit donum, & econuerso.
 p. 5. col. 804. f
 ut attrahit ad bonum, ita terror retrahit a malo. par.
 1. col. 1484. f.
 transformat amantem in amatum, parte 6. columna
 151.
 duplex est, scilicet amicitia & concupiscentia. In pri-
 mo militudo est causa amoris. Sic autem non est in amo-
 re concupiscentie, &c. parte sexta, columna 1341. c. &
 135. f
 duplex est, scilicet Dei & seculi: & uterque causat tri-
 stitiam, & effectus utriusque quis sit parte sexta. columna
 405.
 Dei & spes præmii facit leuia, quæ natura dura sunt &
 aspera, p. 6. col. 1411. c
 inobrem seruitutis facit facilem. Ibid.
 obedientia ad Deum est dispositio ad habendū ple-
 num spiritum sanctum, p. 5. col. 1220. d
 sibi abundat æternorum, mox uilescit possessio labeciū.
 p. 3. col. 1880. e
 omni, in pascendis eius ouibus, maxime ostenditur,
 p. 3. col. 1241. a
 nus ex animæ motibus est, quo bene utimur si sapiē-
 tiam inuenimus & veritatem, male autem si carnem aut sangui-

nem, p. 3. col. 1816. c
 Amare amantem, naturæ est. Non amantem uero cogi benefi-
 ciis ad amorem perfectionis Christi est. parte 5. columna
 148. f
 Amare qui incipit, de ciuitate diaboli incipit exire, par. 3. col.
 886. d
 Quanto plus amaueris, tanto plus ascendis, par. 3. colu. 1086.
 Interl.
 Amare uirtutes suas in aliis, est insitum bonis, par. tertia, col.
 1372. f
 Amare seipsum debet homo, quare & qualiter, &c. par. 6. col.
 166. f
 Qui amatur, semper desideratur, semper quæritur, ne sit ab-
 lens, sed semper præsens, malustimere potest præsentiam
 bonus amati. p. 3. col. 124. e
 Amare hominem si quis negligit quia homo est; quod in eo-
 dem exilio est, monendus est, ut diligat, quia ex Deo na-
 tus, quia particeps eiusdem gratiæ est, parte sexta, colum.
 1409. c
 Quantum vnusquisq; amat, tantum proximum longanimita-
 te tolerat, si definit tolerare, definit amare, par. 4. columna
 1282. d
 Amare Deum caste qui dicantur, & qui non parte terria, col.
 729. b
 Amare qui negligit Deum, diligere proximum nec scit, p. 1. c.
 1498. e
 Amare qui non definit nunquam definit orare. Charitas cla-
 mor est, p. 3. col. 695. b
 Amat nos sic Deus, ut se dicat requiescere, si nos requiesci-
 mus in illo, p. 3. col. 1472. e
 Amans Deum gratis, in lumine est: quod nemo nec etiam dia-
 bolus scit, nisi solus Deus, parte 3. col. 831. a. e. Interl.
 Amans Deum gratis habet in eo omnia, parte tertia, colum.
 976. d
 Amantibus breue tempus longum uidetur, parte prima, col.
 330. d
 Amatoria uerba, tu ut spiritualis, audi spiritualiter, & disce
 motum animæ tuæ, & naturalis amoris incendium, ad me-
 liora transferre, p. 3. col. 1816. f
 Amantium proprium est, secreta sua inuicem reuelare, par. 2.
 258. e
 Amantis cogitatio est, qua cogitat, vt per dilectionem opere-
 tut, par. 3. col. 1367. a. e. Interl.
 Amos, pater Isaiæ, non duodecim prophetarum tertius est,
 diuersis enim literis apud Hebræos scribitur, parte 4. col.
 10. d. e
 Annos quos uocat scriptura & menses in quos diuisa sunt a-
 stra, p. 1. col. 20. f
 Amos pater, scilicet, Isaiæ & Amasias rex Iuda fuerunt fra-
 tres, ut dicit Rab. Sal. & sic Isaias fuit de genere regio, non
 autem Amos propheta, qui fuit pastor & rusticus, parte 4.
 ibid. f
 Amphora quale quantumue contineat. Capitur enim pro va-
 se in generali, & pro certa mensura, par. quarta, columna
 1786. f
 Amplexus mulieris, maxime iuuenulæ & uirginis, ut medici
 aiunt optimū est remedium contra frigiditatem membro-
 rum & paralytim imminentem, p. 2. col. 673. b
 Amputare sibi aliquod membrum quando sit licitum, & nō.
 Vide in Membrum.
 Amygdalus omnium arborum prima floret, vltima frōdes de-
 ponit, par. 1. col. 2283. b
 Anachoretarum cōcors unitas per locustam designatur, p. 3.
 col. 1737. a. b
 Anachoreta qui mundum fugiens petit deserta, ut sentiat di-
 uina beneficia, dicat psalmum, Deus Deus meus, &c. par.
 3. col. 875. c

Glossæ ordinarię, & Nicolai de Lyra.

- anastasius** imperator quando regnavit, parte sexta. columna 1551.c
- anastatius** imperator hæresi Eutichiana corruptos, & Theodoricus rex in Italia Arrianus, ecclesiam catholicam maxime tribulauerunt, &c. par. 6. col. 1551.c
- anathema** pro quo accipitur, & vnde deriuatur, par. 2. column. 1607.c
Item par. 4. col. 2366.f
- anathema** vt duobus modis dicitur ita etiam sanctum, par. 1. col. 1588.e
- anathematizare** quid, & quomodo dicitur, p. 1. col. 1151. a & col. 1316.d. & col. 1510.e
- ancillæ** ingraticudo & mulieris sexus infirmitas, parte 1. col. 218.d
- anathot** est vicus tribus milibus distans a Ierusalem in forte Benjamin situs, par. 4. col. 581.c
- anchiton** ligni genus vel ligno simile, quanto plus arserit, tanto mundius inuenitur, p. 1. col. 773.a
- andreas** fuit primus Christus discipulis ordine temporis: sed Petrus dicitur primus: non propter primitatem temporis, sed dignitatis, par. 5. col. 581.c
- angelus** sacerdotis officio fungitur p. 2. col. 192.d
- angelus** qui perterrebat Balaam an fuerit Michael, & quare quæ per Balaam gesta sunt dispensauit dominus, p. 1. col. 1336.a
- angelus** qui apparuit Iosue, quis fuerit, par. 2. col. 38.f
- angelus** cum Abraham luctari uoluit ut timenti fratri fiduciam iniiceret, p. 1. col. 353.a.b
- angelus** unus potest plus docere quàm multitudo hominum seu doctorum, p. 4. col. 1635.c
- angelus** etiam in suo statu immobilis permanet, in hoc tñ quòd creatura est, uicissitudinem mutabilitatis habet, & ita stabilis non est, p. 3. col. 74.d
- angelus** vnus reuoluit orbem circulariter in nna die, ad quæ rota terra comparata est quasi punctus, parte 4. columna 1793.f
- angelus** luctans cum Iacob, erat secundum Ra. Sa. & aliquos Hebræos, custos Esau, propter quod zelans pro eo uoluit impedire Iacob ne transiret in terram promissionis ad obtinendum benedictiones & primogenitura Isaac, &c. p. 4. c. 1885.c
- angelus** bonus adest unicuique nostrum, qui regat, moneat, qui pro actibus nostris corrigendis, & miserationib. exposcendis quotidie uidet factam Dei, par. 1. col. 1372.d
- angelus** hominis esse uidetur homo interior, qui Deum semper contemplatur, p. 6. col. 1121.c
- angelus** Dei cui credita est cura sermonis ad medicamina tuæ salutis, caue ne te relinquat, dicens cum sociis: **Abeamus** quisque in terram suam, quia appropinquauit in cælum iudicium eius: contumax est, non uult obseruare quòd dicimus. p. 4. col. 905.a
- angelus** quisque offert primitias gentis suæ, uel ecclesiæ quæ ei dispensada cõmissa est, uel forte extrinsecus & alii sunt, qui ex omnibus gentibus fideles congregent, ibid. b
- angelus** utrum culturæ nominum, & an culturæ angelicæ nõ digne humana segnicia respõderit, puto (inquit Origines) in iudicio inquirendum, p. 1. col. 810.f
- angelus** si mercedem sperat (qui nos consignatos accepit) a Deo pro his quæ bene gessimus, timet etiam culpam pro male gestis, ibid. d
- angelus** percussor primogenitorum utrum fuerit bonus an inalus, p. 1. col. 594.d.e.f
- angelus** qui Abraham apparuisse describitur, modo dominus, modo angelus memoratur, p. 1. col. 219. b. Sic etiam angelus qui Moyli apparuit, modo dominus modo angelos uocatur, col. 396.a. & col. 401.e. & col. 506.f
Item p. 2. col. 160.f
- angelum** habet unusquisque homo ad custodiam suam, & aliquando apparet in specie illius. parte 6. col. 1121.c
- angelum** Michaelem ductorem synagogæ tempore Moypeditũ fuisse, & absolutum a principatu propter perfidiam Moyli usque ad tempora Iosue, an & quomodo uerificari. p. 1. col. 859.c
- angeli** post incarnationem filij Dei, per quam humana assumpta est. reformidant sic uenerari à natura humanam quam uident supra se eleuatam in filio Dei, &c. par. 1652.f
- angeli** boni & mali, similiter operantur, sicut Moyfes & Pharaonis, serpens, & asina Balaam, par. 1. col. 99.b
- angeli** & homines damnati subiicientur Christo in futuro, quare & quo modo. par. 6. col. 819.c. 820.f. 821.c
- angeli** tres, numero impari Abraham apparuerat, & quare Sodomam autem duo uenerunt, numero, scilicet par. 2. col. 239.f
- angeli** recusantes hospitalitatem Loth qui eos inuitauit, mentiti sunt. p. 1. col. 204.c
- angeli** quomodo & penes quid possunt dici comedere, quia non ad nutritionem, licet ad consumptionem, &c. p. 2. col. 1544.e
- angeli**, quod cum patriarchis manducauerunt, non in gratia, sed benignitate factum est, ut hominibus familiariter gruerent, p. 1. col. 31.a
- angeli** boni & mali, an, quomodo, quos, & in quibus, & differenter puniunt, p. 3. col. 1031.b
- angeli** qui ordinati sunt propter eos qui hæreditatem salutis, eos portant, cum autem solutum fuerit tabernaculum hoc, & ceperimus ingredi ad illa sancta, & pergere ad locum promissionis, hi qui uere sunt sancti, angelis portabuntur in humeris, & extolluntur in manibus, par. 1183.c
- angeli** uirorum nomine sæpe dicuntur, sed angelos portantes dici non occurrit, quamuis eum qui propheta est occurrit angelum dici, &c. p. 2. col. 191.a
- angeli** non sunt prophetæ, quamuis annunciant hominibus, quia non sunt uiaiores, & eorum conuersatio non cum hominibus, &c. p. 5. 1162.f
- angelis** de futuris ad quæ mittendi sunt, nõ habent prædicationem, nisi quando Deus reuelat eis, quæ reuelationem secundum formam suæ uoluntatis, p. 2. col. 242.f
- angeli** dicuntur habere alas, & quare, parte quarta, col. 79.b
- angeli** extensis alis quasi ad uolandum depinguntur quia non per habent animum obsequio diuinæ uoluntatis par. 2. col. 1145.b. & fol. 725.b
- angeli** dicuntur principes, & eorum principatus dicitur, &c. p. 3. col. 1513.g
Item, p. 4. col. 1637.c
- angeli** in scriptura dicuntur filij Dei, & etiam astra matris quia in principio simul creati fuerunt cum cælo emittuntur ante distinctionem elementorum, p. 3. col. 351.c
- angeli** dicuntur montes æterni, p. 3. col. 994.f
- angeli** sancti, aurum obrizum dicuntur, par. tertia, col. 268.d.e
- angeli** custodes, dicuntur turres, parte tertia, col. 1433.b
- angeli** sancti in multis locis sacre scripturæ dicuntur Dominus exercitus, p. 3. col. 1825.c
Item p. 5. col. 712.e
- angeli** dicuntur exploratores, parte secunda, col. 16.c
- angeli** dicuntur uenti, & quare, parte secunda. col. 1575.c

Index.

angelicuntur nubes & etiam astra, & quare, parte 4. colum.
16.f
angelanti, prælati gentibus infidelibus dicuntur sodales
De par. 3. col. 1825.c
angelicuntur reges & etiam consules, & quare, parte 3. col.
54
angelali leguntur flagellasse nunc bonos, nunc malos, p.
1. cl. 593.c
angeloni & mali dicuntur Deo assistere, eo quod in pluri-
bus sunt executores diuinæ iustitiæ, parte secunda, colum.
845
angeluidam peccantes sua voluntate defectibili, facti sunt
na. & sic ad pœnam sustinendam ex ordine diuinæ iusti-
tiae deputati, & ex consequenti per eandem iustitiam
deputati sunt ad affligendum homines peccatores, ut qui
uolunt eis uoluntarie subiecti in culpa eis inuoluntarie su-
biunguntur in pœna, p. 3. col. 2173.b
angeliescens in probaticam piscinam (in qua infirmi cura-
runt) causa assignatur, p. 5. col. 1102.f
angelost uictoriam tentatoris, Christo ministrant: post de-
icti mortem gloriam annunciant triumphantis. Et sicut
corpori in sepulchro altiterunt, sic etiam corpori consecra-
ti altari, quotidie assistunt, p. 5. col. 998.d
angelemper habent animum obsequio diuinæ uoluntatis pa-
tri: administrationem charitatis nobis exhibent, gratia
fidelitatis se inuicem complectuntur, & naturam eorū cō-
suetudine immortalis claritate sublimauit. Et per quæ ista figu-
ra, p. 2. col. 1145.a
angeliant sicut in ministerium missi, salutē hominum pro-
curant & procurant, ita & demones salutem eorum impe-
diunt & perturbant, p. 3. col. 19.c
angelidiversi & diuersorum ordinum, sicut diuersis rebus cor-
poribus administrandis a Deo præponuntur, sic diuersi
modi tentationibus habent specialem effe-
ctum: quia aliqui tentant de diuitiis, aliqui de honorib. p.
1. col. 295.c
angeliduram habent animarum, quæ sunt in ecclesia Dei, quæ
ad iudicium cum hominibus uenient, ut constet, u-
t si desiderio peccauerint homines, an custodū negligē-
tiam, p. 1. col. 1400.c
angelidomedunt diuina uirtute, quod appositum erat consu-
tes, p. 1. col. 233.b
angelion offerunt orationes iustorum coram domino ad ali-
quid sibi manifestandum, quia omnia sunt sibi nuda & a-
peria oculis eius, sed ad consulendum super hoc diuinū cō-
siliū, quid propter hoc sit agendum circa iustos. p. 2. col.
155.c
angeliferunt ex nobis primitias, & excolit quisque quod stu-
dit ab erroribus conuertit ad Deum. Et eadem quisque in por-
tu uel cura illius angeli. p. 1. col. 1294.d
angelitant orantibus offerunt Deo preces. p. 2. c. 1542.e
angelirationes nostras offerunt Deo, p. 2. col. 1542.e
angelis leguntur resistere, cum pax summa sit in subli-
mitis. & c. & quomodo p. 4. col. 1637.c
angelioni quomodo dicantur pugnare ad inuicem. Simili-
ter: angeli mali dicuntur pugnare, p. 4. col. 1575.c. & colum.
163 & seq.
angelim p. 5. col. 1624.f
angelit pugnent pro nobis, non expectandum est semper,
sed a principio tantum ab his principibus iuuamur, sed p-
cessu temporis oportet nos ipsos etiam armatos exire ad p-
prium & c. p. 2. col. 183.a
angelimali tenuerunt Aegyptum, p. 4. col. 277.a
angelipræfunt diuersis prouinciis, dicuntur principes il-
larum, & c. p. 3. col. 1331.a
angelitem p. 4. col. 1637.c
angelingulis regni prælati, procurant bonum regnorum suarum

custodiæ deputatorum, p. 2. col. 922.f
angeli boni sicut præfunt diuersis regnis promouendo ad bo-
num, sic etiam angeli mali sunt impellentes diuersa regna
ad malum, & c. p. 6. col. 1550.f
angeli diuersi, quod diuersas in hominibus linguas & loque-
las operati sunt, putandum est, cum legitur in Genesi Deus
ad angelos locutus. Venite, confundamus linguam eorū,
p. 1. col. 1294.d
angeli mali & boni, licet habuerunt suum principale iudiciū
a principio mundi, tamen de hominibus quos ad malū in-
citauerunt, mali, & ad bonum sancti, recipient pœnam &
præmium, p. 6. col. 236.f
angeli forte aliqui iudicabuntur cum Paulo, & cōferentur la-
boribus & fructibus eius, qui ex multitudine credentium
ueniunt, & forte inuenietur fortior aliquibus angelis, & c.
p. 1. col. 1294.c.d
angeli ueniet ad iudicium nobiscum, & stabunt ante solem
iustitiæ, ne forte aliquid causæ ex ipsis fuerit quod deliqui-
mus, ne forte minus operis expenderint, ne nos a peccatis
reuocarent, p. 1. col. 1373.a
angeli sunt medici, uolentes animas nostras a uiciis curare,
quos ipsi repellimus, dum consiliis eorum non acquiesci-
mus, uidentes se perdere operam ad inuicem dicunt, Relin-
quamus eam, p. 4. col. 903.f
angeli sancti & ecclesiæ ministri sua præfidentia confortant
& dirigunt populum in uia Dei, ut sic perueniat ad lumen
gloriæ cum iocunditate, p. 4. col. 1054.e
angeli apparent hominibus in corporibus formati, & formā
tur secundum conuenientiam ad id quod est significandū,
p. 2. col. 1520.f
Item p. 4. col. 1636.c
Item par. 6. col. 1056.f
angeli in potestate sicut est formare corpus ut appareat, ita &
dissoluere, ut non appareat, uel subito transferre ipsum ad
alium locum, unde uideri non posset, p. 4. col. 1639.c
angeli nobis apparentes, repentino aspectu uidentur, nec in
nostra potestate est illos uidere, sed in potestate illorum est
apparere, & uideri quando uolunt, p. 5. col. 675.c. & 676.d
angeli ideo ex nomine aliquando signantur, ut ex ipso nomi-
ne quid ministraturi ueniant demonstretur, par. 5. colum.
682.
angeli ex officiis sortiti sunt uocabula, p. 2. col. 1542.f
Item p. 4. col. 1547.a
angeli tres erant qui Abrahamo apparuerunt, pa. 1. col. 231.a.
& 241.d
angeli & cæteræ uirtutes, patriarche, prophete, apostoli, quā-
uis uiuentes, comparatione omnipotentis Dei, mortui di-
cuntur, p. 4. col. 1196.e
angeli omnia corporalia excedant in quātitate discreti, sicut
corpora cælestia totam regionem elementarem in quanti-
tate continua, p. 3. col. 1814.f
Item p. 4. col. 1582.f
Item p. 6. col. 1508.f
angeli & si missi ueniant, sic exterius implent ministerium, ut
nunquā intus desint per cōtemplationē, p. 5. c. 304. d. c. 674.b
angeli angelis præfunt, demones demonibus, homines homi-
nibus, dum durat mundus, p. 4. col. 2168.f
Item p. 6. col. 336
angeli quomodo Deum uident sine anxietate, & sine fastidio
p. 1. col. 852.d
angeli duplicem habent cognitionem. Vna est qua uident di-
uinam essentiam, & de illa unus non docet alium. Alia est
cognitio in eis de aliis. Et hæc est duplex. Vna est de mini-
steriis exequentibus, & de his superiores loquuntur & docent
inferiores, & non econuerso. Alia est de conceptibus pro-
priis, & sic etiam inferiores docent superiores, & loquun-
tur eis, sicut econuerso. p. 6. col. 311.c

Glossæ ordinarię, & Nicolai de Lyra.

- angeli ante casum, licet clariorem cognitionem habuerunt quam homines: tamen non viderunt diuinam essentiam, nec propria personarum, & p. 3. col. 269. c
- in angelis licet non sit purgatio ab immunditia, tamen est ibi purgatio a nescientia, par. 3. col. 400. f
- angeli omnes creati sunt boni, sed aliqui in sua conditione persistentes, ad laudem conditoris conuersi sunt, & vocantur filii Dei. Alii a sua conditione cadentes per superbiam, uocati sunt demones siue sathan. p. 3. col. 19. c. & co. 205 2. f. & col. 217 4. c
- angeli dicuntur Deo assistere tripliciter, primo. s. proprie, secundò large, tertio largissime, & c. pa. 3. col. 29. c
- angeli superiores secundum ordinem hierarchicum illuminant medios, & medijs illuminant inferiores, parte quarta, col. 2195.
- angeli superiores illuminant inferiores, parte quarta, column. 1596. f
- angeli & an quomodo in suo genere beati esse dici potuerunt, damnationis, vel salutis incerti, par. 1. col. 91. c
- angeli non fuerunt expressi in creatione mundi propter popularitatem, & ne ei daretur occasio ad idololatrandum. pa. 1. col. 1. c
- angeli quæ faciunt inter homines, in forma assumpta sunt figuratiua, par. 1. col. 1259. b
- angelorum conatus circa fideles tempore Antichristi erit, necessarius ad duo, par. 4. col. 1660. f.
- angelorum timor nõ est aliud, quam admiratio de diuina uirtute & iustitia, ut patet in deiectione demonum & punitione eorumdem, par. 3. col. 400. f
- angelorum duplex officium est: alii præmia iustis retribuunt: alii singulis præsentant cruciatibus. parte quarta, columna 1582. e
- angelorum uniuersitas designatur per septem oculos. Et isti septem oculi, sunt super Christum, quia semper sunt attentissimi ad exequendum eius mandatum, quia ipse est rex angelorum. p. 4. col. 2202. f
- angelorum ordinibus distinctis congruunt, & in eorum sorte per conuersationes similitudinem ascendunt, distinctæ conuersationes hominum, p. 1. col. 1656. a
- angelorum unusquisque aderit in consummatione seculi iudicio producens secum eos quibus præfuit, quos iuuat, quos instruxit, p. 1. col. 1294. e
- angelorum agri, corda nostra sunt: quisque eorum ex agro quem colit offert primicias domino, parte prima, columna 1295. a
- angelorum chorus spectat nos in hoc mundo, contra nequitias spiritalia & concupiscentias carnales bellantes, & uirtutum caelestium pia erga nos pendet expectatio, quando vel quomodo de prælio reuertamur, & c. parte prima, column. 1407. b
- angelorum condiciones & dispositiones plurimè ad Deum, ad se inuicem, & ad homines designantur per figuram cherubim, parte secunda, columna 723. a. b. c. column. 1144. f. & 1145. a
- angelorum creationem cur Moses non adnotauit, par. 1. columna 5. b
- angelorum loquutio quæ, qualis, & quomodo sit. par. 1. columna 1. b
- angelorum nouem ordines representantur per nouem principes terram promissionis diuidentes, parte prima. column. 1439. c
- angelorum diligentia, si non sufficiat contra demones, & eorum qui ad peccandum trahunt, insidias, ipse unigenitus Dei adest, defendit, & custodit: ibid.
- angelorum ministeria super gentes singulas uel etiam homines ordinata, quibus regantur, & defendantur, ubi significantur? p. 1. col. 1656. d
- angelorum ordines per tres hierarchias sunt distincti, & in angelis terni. p. 6. col. 447. b
- Item. p. 3. col. 1513. c
- angelorum chori fortissimi sunt, & dicuntur prærupti filii, & quare, p. 3. col. 279. & inaccessibleis rupes: Ibid.
- angelorum quidam dicuntur assistere, quidam ministrare. p. 2. col. 1544. f
- Item p. 2. col. 24. d
- Item p. 4. col. 1582. e
- angelorum nomina qui mittuntur in ministerium, uariè secundum legationes ad quas mittuntur, p. 1. col. 354. f
- Item p. 2. col. 243. a
- angelis opus est in mundo, qui sunt super bestias, & præstant animalium natiuitati, uirgultorum plantationumque incrementis & præsent operibus sanctis, quibus continent rerum diuinarum scientiam, & c. par. i. col. 1335. b
- angelis quodammodo subiectus est orbis secundum statum presentem, sed non secundum futurum, & c. par. sexta. column. 812. f
- angelis obedit natura corporalis quantum ad localem partem. p. 2. col. 1544. f
- angelos dominus diuisis omnibus gentibus secundum numerum præfecit, attribuens aliquem unicuique genti. p. 3. col. 1656. e
- angelos quidam falso Geneseos sexto, filios Dei esse uolunt putarunt, p. 1. col. 138. f
- ad angelos malos sicut quedam nomina gentium uel populorum referuntur, itaque de sanctis uiris & de genere humano scribuntur, ad sanctos angelos referuntur, p. 1. col. 1295. c
- angelos peccantes cecidisse secunda die, de scripturis auctoritatem non habet, ideo eadem facilitate contemnitur probatur, & c. p. 1. col. 13. c
- angelos peccantes, in huius aeris detrusos caligine, seruauit dicit, tanquam carceribus inferi puniendos seruauit in comparatione superioris caeli, ubi sanctorum demoratio angelorum, par. 1. col. 793. c
- angelos suos culpari pro nobis & confutari Deus patitur, in quo stupendi mysterij admiratione (inquit Origene) commoueor, quod tanta cura est illi de nobis. p. 1. col. 137. c
- angelos putant quidam fuisse Ioannem Baptistam, Mattheum & Aggæum, & ob dispensationem iussu Dei assumptis humanis corpora & inter homines conuersatos, parte prima. col. 2174. d
- angelos quidam Deum non uidere suspicantur, cum tamen dominus dicat, Angeli eorum in caelis uiuent. fa. pa. & c. p. col. 850. e
- angelos caelestes non esse manibus & pedibus ornatos. p. col. 39. a
- angelos quomodo adorarunt Loth, Iosue, & Ioannes, par. col. 241. d
- angelos imitari debemus, & quomodo, p. 1. col. 331. a
- angelos non potuisset Abraham uidere, & hospitio suscipere & cibos adhibere, nisi corpus ex aere assumpissent, par. col. 231. b
- angelos omnes sub nomine Michaelis tantum ecclesiasticè tractantur, & quare. Ibid.
- angelos tradunt Hebræi fuisse creatos in feria secunda, non in prima fuissent creati, crederetur de angelis, quod cooperatores Dei in mundi creatione, par. prima, col. 40. f
- angelica cognitio est duplex. Vna est rerum in genere hæc dicitur uespertina. Alia est cognitio in uerbo, dicitur matutina, p. 1. col. 1. c
- angelicæ uirtutes, quæ in Dei amore perstiterunt, hoc tributione acceperunt, ut in contemplatione condiderent renni foelicitate mancant, p. 1. col. 2. f

Index.

anglicæ uirtutis præsentiam, fragilitas humana videre in se
 ficit, p. 3. col. 62. f
 anglicæ potestates quatuor, quæ regnis in quadripertito. mū
 do positæ præsumt, p. 4. col. 1575. a
 anglicæ creaturæ quomodo competat lux, & qualem diem
 dicat, p. 1. col. 59. b
 angustari qui & quando dicitur. par. 6. col. 385. c
 angustia cordis in expensione manuum exprimitur plus, quam
 in exclamatione oris, p. 4. col. 943. a
 angustis huius seculi, & carnis conditione, vel fragilitate na-
 turæ, multa facere compellimur, p. 4. col. 1444. e
 angustum est somnia prætermittere, unum solum diligere, u-
 num querere, ad unum quotidie pulsare, prospera non am-
 be, aduersa non timere. p. 5. col. 149. b
 anima semel captiua si se peccato cuiuspiam obnoxiam fecerit,
 considerare non uult quæ sibi sint utilia, p. prima, columna
 27. b
 anima superioribus mansionibus tot tantisque uirtutibus se cer-
 nis armatam contineri non potest quoniam procedens in me-
 dum, & se ad certamina nedum offerat, sed paratam se di-
 cit, p. 1. col. 1428. e
 anima humana cum sit inuisibilis, cur expressa de eius creatio-
 ne fit mentio in ex diebus creationis, & non de aliis inuisi-
 bilibus creaturis, p. 1. col. 41. c
 anima mulieris primæ. scilicet. Euæ, quando & unde creata sit, cum
 non de illa pietum est, quod flatu Dei sit animata sicut de
 uero, p. 1. col. 84. a
 anima hominis est ab extrinseco per diuinam creationem &
 infusionem, quia simul a Deo creatur & corpori infundi-
 tur, p. 1. col. 67. b
 anima intellectiua (quæ est forma hominis) non est ex semi-
 ne per generationem: sed a Deo per creationem: & ideo in
 formatione hominis non dicitur: Producat terra: uel aliqd
 huiusmodi simile: sed faciamus hominem. Et dicunt Hebræi quod
 uerbum Dei ad angelos, sed hoc uidetur falsum, &c. p.
 col. 30. e
 anima nominatus sanguis & quare, par. 1. col. 1534. c. Et colu-
 na 92. e
 anima naturæ instinctu uirtutibus non armatur, sed Dei mun-
 ere repletur, quamuis ipsa prius habuerit naturaliter con-
 sciendi gratiam, & nutriendi efficaciam, par. 4. columna
 94. d. e
 anima intellectiua uirum a parentibus cum corporibus pro-
 pter, aut corpore seminato a parentibus, ipsi corpori a Deo
 per eius creationem de nouo infundatur, parte 1. column-
 a 13. a
 anima in incorporari compellatur, uel naturaliter hoc uelit,
 p. 1. col. 67. b
 anima in & quomodo possit dici esse in corpore, sicut gla-
 dis in vagina, & quando sicut spiraculum uitæ, p. 1. colu-
 na 77. b. c. 150. d. e. f
 anima unitur corpori sicut nauta naui. par. tertia, columna
 107. b
 anima corporis materiam uiuificando unit, nec patitur dissol-
 ui sicut fit limus commixtione pulueris & liquoris, p. 1. col.
 6. e. f
 anima dicitur preciosa, quia ad imaginem Dei facta, & ad su-
 pernaturalem beatitudinem ordinata, p. tertia, columna
 103. c
 anima rationalis imagine trinitatis in signata preciosior est
 omnibus creaturis, p. 5. col. 289. c
 anima ad imaginem Dei est creata secundum Hebræos pro-
 pter istas proprietates. Et sunt quinque. Primo quia sicut
 anima replet totum corpus, ita Deus totum mundum, &c.
 p. col. 31. b
 anima pro diuersis actionibus diuersa nomina sortitur, pa. 1.
 col. 899. b

anima omnis etiam irrationalis, mouetur iussis. Sed rationa-
 lis, uoluntatis arbitrio consentit, uel non. Irrationalis quæ
 hoc non habet pro suo genere, iussa tacta propellitur, p. 1.
 col. 84. a
 anima hominum uigentior fit post noctis quietem, corporis
 uiribus instauratis, & non uoluptatibus occupata, audire &
 facere ualeat quæ dicuntur, par. 4. col. 641. a
 anima intellectiua est magis disposita ad illuminationes diui-
 nas percipiendas cessantibus tumultibus & quiescentibus
 sensibus exterioribus, sicut est in nocturna hora, &c. pa. 2.
 col. 691. c
 anima est sapientiæ capax non caro. p. 1. col. 217. a
 anima secundum suum statum in aliquo terræ loco nuncupa-
 tione est, sicut corpus nostrum in aliquo terræ loco consistit,
 & signanter in quatuor, p. 4. col. 982. b
 anima in præsentem corpus perficiens, quatuor corpori cõfert,
 scilicet, esse, conseruari, pulchritudinem, & motum, par. 6.
 col. 343. c
 anima rationalis est uita corporis, & animæ uita est Deus: su-
 per quam, quæ est imago Dei, nihil est nisi Deus cuius est
 imago. p. 5. col. 1110. d
 anima non est naturaliter incorruptibilis, sed gratia Dei, per
 fidem & iusticiam ad intellectum perficitur incorruptibilis.
 p. 6. col. 1309. c
 anima quæ peccauerit moritur: ea tamen quam dominus ad
 uitam æternam præuidet, nobis quidem mortua fuisse, sed
 ei obdormisse non incongrue dici potest, parte 5. columna
 536. f
 anima cum de Aegypto huius uitæ tēdit ad terram promissio-
 nis, pergat per quasdam uias, & certas conficit mansiones.
 Sed quis ita est diuinorum conscius secretorum, qui possit
 describere mansiones, & cuiusque loci labores, &c. p. 1. col.
 1419. c. Et col. 1420. f
 anima quid utilitatis quidue eruditionis aut illuminationis
 accipiat in mansionibus, quæ multæ sunt in domo patris,
 scit solus pater futuri seculi, &c. p. 1. col. 1420. d
 anima separata an statim in gloria recipiatur, uel an nisi post
 finalem resurrectionem, p. 6. col. 938. e
 anima cum corporeis uinculis laxata fuerit, uel ad inferna du-
 citur, uel ad cælestia subleuatur, & cetera. parte 4. columna
 1898. d
 anima quandiu est in corpore, corpus humanum non est im-
 mundum, sed quam cito anima recedit parte 4. columna
 2179. a
 anima separata, & in uisione diuinæ essentiæ totaliter quie-
 scit ex parte appetibilis, non tamen totaliter ex parte appe-
 tentis, p. 5. col. 378. c
 anima quomodo mortua dicitur, cum corpus mortuum est.
 p. 1. col. 1091. b
 anima munda, separata ascendit ad Deum per Christum, a-
 moto impedimento naturæ: & corpus quod sepelitur in ter-
 ra, remanet usque ad iudicium, p. 1. col. 1695. c
 anima cuiusque hominis terra Dei est. p. 4. col. 1907. c. In quia
 seminat, sed si pepererit zizania, dominum offendit. Si ue-
 ro poenitet, tunc dominus placabilis erit super malicia, &c.
 c. 1921. b
 anima uirtutibus sustentatur, sicut corpus ossibus. parte 4. col.
 532. d
 anima habet uirtutum mœnia, sicut ciuitas ad ornamentum
 habet mœnia, p. 4. col. 955. c
 anima nostra quamdiu infantia constituta est, peccare caret.
 cum autem ætatis tempus aduenerit, multi sunt amatores
 dæmonum, hæreticorum, & peruersorumque dogmatum, qui
 eam cupiunt declinare, p. 4. col. 1185. a
 anima omnis prostituta cum dæmonibus, plures habet amato-
 res, ut intrent ad eam, modo spiritus fornicationis, modo
 auariciæ &c. p. 1. col. 669. b

Glossæ ordinarię, & Nicolai de Lyra.

- Anima nostra dicitur ciuitas & pro hac pugnat dominus Iesus contra virtutes cōtrarias, & interficit reges, qui regnabant in animabus, p. 2. col. 77. a. b**
- Anima congregans virtutes suas, mox desiderat alias, par. 1. col. 1134. f**
- Anima inter peccatores posita, quando ad auctoris sui imaginem conditam se meminit, iuxta perceptæ similitudinis ordinem incedit, p. 3. col. 1818. f**
- Anima scientiæ igniculo succensa, nunquam ociari potest, & quiescere, sed semper a bonis ad meliora & a melioribus ad superiora prouocatur, p. 1. col. 1355. b**
- Anima superno spiritu afflata, in supernis appetit quod contempserat: & contemnit in infimis quod appetiuit. p. 1. col. 638. d**
- Anima dum adhæret sponso, & complectitur & audit uerbū eius, ab ipso suscipit semen uerbi: & concipit, & facit filios ut salua sit per generationem filiorum, parte 1. columna 1368. f**
- Anima si Deo deserto ad se conuersa fuerit, & potentia sua sine Deo frui uoluerit, pœna sequēte experiendo discit quid sit inter bonum & malum. p. 1. col. 70. f**
- Anima semper parit, semper generat, vel de uerbo concipiēs, vel de contrario. Et forte ad has generationes respicit qđ dictum est: Cum nondum nati fuissent, &c. parte 1. column. 1371. a**
- Anima concipit, parturit, lactat, & nutrit. Et quomodo. Et purificatur, & significatur per mulierem, quæ se debet reputare immundam, & intendere purificationi septem diebus, p. 1. col. 1014. f**
- anima omnis aut domino coniuncta est, aut meretrici. Quæ se iungit domino, iungit se sapientiæ, iustitiæ pietati. &c. Quæ se iungit meretrici, iungit se impudiciæ, iniquitati, mendacio, & omnibus malis, p. 1. col. 1371. b**
- Anima quæ uirtutibus iuncta Dei complexibus & postea adulterauit in uicia, & ab eo recessit turpata, ne gloriatur in nominis dignitate, sed pro mali conscientia uita ad cœlum oculos tollere non audeat parte 4. col. 1256. d**
- Anima quamuis grandes habeat profectus, tamen tentationes non auferuntur ab ea, quia quasi custodia & munimē sunt ei. p. 1. col. 478. e**
- Anima si tentatione non saluus, continuo resoluitur, sicut caro si sale non aspergitur, corrumpitur, p. 1. col. 1428. d**
- Anima fidelis quæ per naturam est immortalis, per gratiam à putrefactione peccati conseruatur, & signatur per arcam tabernaculi, &c. p. 1. col. 1520. f**
- Anima quæ celestem habet originem, quasi ad uena moratur in corpore, p. 1. col. 1596. e**
- Anima uerius intelliget, quæ fuit ratio suæ peregrinationis cum egressa fuerit in requiem suam id est, in paradysum, p. 1. col. 1420. d**
- Anima hominis potest in se habere & producere puteos & fontes & flumina, sed putei indigent fodiente, ut munden tur, &c. p. 1. col. 1321. a**
- Anima si ad uirtutes nō ueniat, sed perseueret in ignauiā, nec caro ad hæreditatem ueniet: sed ad iudicium illius qui potest animam & corpus perdere in gehennam, par. 1. column. 1362. a**
- Anima ideo satiatur ut delectabiliter laboret, & dicatur ei, Labores fructuum tuorum quia manducabis, &c. p. 1. col. 1426. d**
- Anima maliuola quæ dicitur, p. 3. col. 1886. f**
- Anima quotiens peccat, totiens uulneratur peccatis uelut tellis, p. 1. col. 1163. b**
- O si possemus per unumquodque peccatum uidere quomodo anima uulneratur, p. 1. col. 1264. d**
- Anima uulneratur per cogitationes & concupiscentias malas: frangit & cōteritur, per opera peccati, quæ omnia si uideremus & uulneratę animæ cicatrices sentiremus: tunc ad mortem resisteremus contra peccatum, parte 1. column. 1264. e**
- Anima quomodo lædi & percuti dicitur per membra, a quo referendo, dentem pro dente, oculum pro oculo, &c. col. 695. a. b**
- Anima ex corruptione carnis, & pronitate ad malum lœne descendit à perfectione, nisi conetur contrarium tatur exemplum de nauis, p. 6. col. 463. d**
- Anima dum in hoc mundo in erroribus uiuit, ignorantia tatis, in Aegypto posita est, &c. Et quomodo a plagis spiritualibus eripitur, p. 1. col. 582. e**
- Anima nostra inter has duas molas debet conteri, scilicet testatem Dei & misericordiam, ne propter terrorem tatis desperet, uel propter suauitatem milerationis præterit, p. 3. col. 874. d**
- Anima debet intelligere se ordinatam in medio rerum tatis sub se habeat corpoream creaturam, supra se tamen gat esse naturam Dei, &c. p. 1. col. 156. a**
- Anima unaquæque est uelut olla feruens, quæ cogitationum suarum impetus, quasi spumas uindarum ardentium taret, p. 3. c. 398. e**
- Anima peccatrix significatur per mulierem, quæ pulchritudine ratione imaginis, sed captiua ratione criminis, p. 1. col. 1580. f**
- Anima peccatorum semper contendit, quia syndere se tatis tamen rationis malo remurmurat, & sensualitas ad tatis inclinatur, & sic est contentio inter partes animæ, parte 1. col. 37. c**
- Anima sine charitate macilenta est & languida, & in Deo placitura, p. 1. col. 112. f**
- anima quæ non cognoscit se ad auctoris sui imaginem tatis, egreditur a secreto cordis in exteriores concu tatis, & ad latam uiam ducta, sequitur exempla populi, p. 3. col. 1824. e**
- Anima fidelis & plena iudicii dum Deo obedit, Deus tatis bitar, & est eius ciuitas. Si autē a Deo recedit nō loco merito, habitatur a malignis spiritibus: parte 4. column. 26. d**
- Anima fidelis est thronus Dei, in qua residet, quādo eam tatis iestatis suę illuminatione compleuerit, p. 4. col. 236. d**
- Anima licet peccatrix, tamen melior dicitur per naturam tatis pore laudato in suo genere, p. 3. col. 1566. e**
- Anima obligata terreno amore, uiscum habet in penam tatis re non potest, sed amor sanctus ad superna subleua tatis, col. 1429. b**
- Anima quæ se per uniuersas cogitationes spargit, ad tatis rationem sui sese nullatenus colligit, p. 5. col. 536. f**
- Anima oppressa & uariis perturbationibus occupata, tatis sperat humanum auxilium, si tota mente conuertatur tatis Deum, consolatur a Deo. p. 4. col. 1534.**
- Anima dum peccat diabolo subditur captiua, dum peccat tatis agit, eleuatur & confurgit, & diabolus humiliatur tatis, col. 434. e**
- Anima quæ fuerat speculum Dei, & uiciorum suppla tatis cum propter iniquitatem traditur spiritualibus ne tatis frustra quærit consolationem extrinsecus, quæ spiritus consolationem perdidit intrinsecus, parte quarta, col. 943. b**
- Anima per penitentiam si pristinum robur receperit tatis tur habitaculum sancti, & sic fit templum Dei parte 4. column. 435. b**
- Anima in confusione posita gradatim luget, parte 4. column. 978. f**
- Anima quæ prius oblectata uitiis gloriabatur, manu tatis tacta, se uilem profitetur, quæ ad imaginem sui catori condita erat. p. 4. col. 937. b**

Index.

- anima habet falsos prophetas exterius, scilicet sensus carnis
 in presentia nunciant, futura non curant. Habet, interius
 falsos cogitatus, quos prudentia carnis gignit qui falsa &
 ultra ostendunt nobis, p. 4. col. 965. b
 anima & bona & mala habent tentorium & tabernaculum,
 p. 4. col. 956. f
 anima non clarescit in fulgore aeternae pulchritudinis, nisi (ut
 dicam) prius hic arserit in officina charitatis, par. 3. col.
 23. c
 anima ita in contemplatione diuina absconditur, sicut corp⁹
 in sepulchro, mundo mortua, ubi ab oī strepitu saeculi est
 cuncta, p. 3. col. 58. d
 anima quae in contemplatione debet consistere, & fructus ac
 operabiles facere, & c. significatur per Sion, p. 4. columna
 1. d
 anima significatur per Ierusalem, in qua aedificatum est tem-
 plum domini, p. 4. col. 2080. d
 anima fidelis per Ierusalem signatur obsessam ab exercitu re-
 gis Babylonis, p. 4. col. 837. e
 anima rationalis existens in corpore, quae praedicationem cō-
 tra diabolum munitur, significatur per Ierusalem, parte 4.
 col. 1109. e
 anima fidelis in qua debet Christus regnare impugnatur per
 superbiam & auaritiam, quae post se alia vitia trahunt tan-
 quam caudas suas, & figuratur per Ierusalem, part. 4. colu-
 2. c
 anima fidelis in qua regnat verus David Iesus Christus per
 gratiam significatur per ciuitatem Ierusalem. Huius autem
 ciuitatis portae, sunt sensus animae exteriores, qui non de-
 bent aperiri de nocte, & c. p. 2. col. 1371. c. Et col. 1399. c. Et
 col. 1411. c
 anima rationalis quae moralis Ierusalem dicitur, per quatuor
 impugnatur. Primum, est delectatio praua mulceas aīum.
 Secundum, est consensus in peccatum. Tertium, operis execu-
 tio. Quartum, consuetudo, p. 4. col. 235. a
 anima rationalis quae Dei imagine insignitur, sed aliquando
 deceptione demonis uitiis deturpatur, significatur per Iop
 & c. & quando rursus purgatur, parte quarta, columna
 249. c
 anima uiri fidelis dicitur filia patris prudentis: Et quare, pa-
 3. col. 2053. a
 anima iusti est tabernaculum Dei: Et describitur mystice se-
 cundum quatuor aspectus, scilicet orientis & occidentis,
 & c. Et per adaptationem xij. tribuum castrametantiū iux-
 ta illud, p. 1. col. 1179. c. Et col. 1177. c
 anima fidelis per tabernaculum domini conuenienter potest
 intelligi. Et quare, p. 1. col. 897. c
 anima fidelis est tabernaculum domini & ad eius quatuor la-
 tes debent esse actus quatuor uirtutum cardinalium, & c.
 p. col. 1177. c
 anima dicitur stamen, quia cum tētationis fuso in filiorum te-
 nentem torquetur, firmiter uirtutis soliditate constrin-
 gitur, p. 1. col. 1025. a
 anima uaga quae egreditur claustrum rationis, significatur per
 Diam, p. 1. 361. c
 anima iusti nauis est quam Christus ingreditur, cui procellae
 tribulationum frequenter surgunt, p. quinta, colu. 527. a.
 col. 812. f
 anima peccatoris, ciuitati obsessae & coangustatae assimilatur
 p. col. 953. c. & 954. d. f
 anima rationalis est mulier, quae frangit alabastrum, parte 5.
 col. 624. f
 anima hominis mali, cuius sensualitas rebellat rationi, dicitur
 regnum diuisum. Et quare, parte quinta, columna
 249. c
 anima, natura pulchra, cōparatur ciuitati Ninuiae, quae uolu-
 ptatibus haerens effoeminatur, & portas sensuū aperit uicini
 & dæmonib. p. 4. c. 2037. b
 anima fidelis quomodo pedes domini rigat & vngit, p. 5. col.
 801. c
 anima fidelis dicitur asellus super quem Iesus sedet & pergit
 ad Ierusalem, & c. p. 5. col. 344. f
 anima rationalis significatur per reginam Austri, quare, par.
 5. col. 856. f
 anima cornua sua habere perhibetur, & sunt fortia muni-
 menta uirtutum quibus aduersa quaeque percutit, & quasi
 foenum aut puluerem in aerem uentilat & dispergit, parte
 4. col. 943. b
 anima dicitur uidua, & p. 3. col. 1472. e
 anima torpens orio defletur sub specie Ierusalem, par. 4. col.
 934. d
 anima humana dicitur terra, p. 3. col. 267. b
 anima fidelis per domum Salomonis in qua erant quatuor
 de ambulatoria significatur, p. 2. col. 733. c
 anima humana per reginam Saba intelligitur. Quae regina
 dicitur eo quod est ad imaginem summi regis facta, p. 2.
 col. 771. c
 anima humana dicitur abyssus, p. 1. col. 5. c
 anima triplicis est naturae, ideo iubetur diligere tripliciter, p.
 1. 1498. e
 anima quaelibet soli iustitiae eum sic propinquat, ut unus spiri-
 tus cum eo fiat, & per ipsum innouata ueterem hominem
 abicit, offert in Kalendis, & c. p. 1. col. 1300. e
 anima quaecunque certat ad thalamum Christi properare, cō-
 dignum a suis doctoribus accipit ornamentum, & c. par. 2.
 col. 1622. e
 anima uicta una tentatione, uenit ad aliam, quasi de mansio-
 ne ad mansionem, & sic per singula tentamenta uitae & fi-
 dei profectus, mansiones habere dicitur, secundum illud. I-
 bunt de uirtute, & c. p. 1. col. 1420. e
 anima mea in manibus meis semper, quomodo intelligatur
 ait Augustinus ignoro, nisi dicatur, & c. parte tertia, colu-
 1387. b
 anima Dei Christus est, sicut & uerbum Dei, sapientia Dei, et
 uirtus Dei, & c. p. 1. col. 1137. a
 anima Christi à principio creationis fuit gloriosa per apertā
 uisionem & perfectam fruitionem, & c. Verumtamen cor-
 pus passibile & mortale, ad implendū precium redemptio-
 nis humanae, pa. 5. col. 288. f
 anima pro homine accipitur, quia est principalior pars homi-
 nis, par. 1. col. 917. c
 Item p. 2. col. 21. c
 Item p. 3. col. 1725. b
 anima frequentissime accipitur in sacra scriptura pro persona
 humana, p. 1. col. 923. c
 anima sumitur pro uia temporali, p. 1. col. 1121. b
 animam ex carnis substantia propagatam dicunt Luciferiani
 heretici, p. 1. col. 1020. d
 animae uestis est caro, unde nascitur tētatio carnalis, per quā
 ad interitum uenit. parte tertia, columna 74. c. Et columna
 164. f
 animae uestimentum est corpus, quod praecipit Salomon oī
 tempore esse candidum, p. 3. col. 133. a
 animae ut non seruiat corpus ad omnem nutum quasi famu-
 lus eius, quid iustius, cum ipsa noluerit seruire domino, p.
 1. col. 76. e
 animae tabernaculum est corpus, & mens cogitationum, par.
 3. col. 235. e
 animae locus principalis, non iuxta Platonem in cerebro, sed
 iuxta Christum in corde est, p. 5. col. 556. f
 animae etates quot, quae, & quales sint, p. 3. col. 164. f
 De animae uita post mortem huius ascensionis difficillime re-
 peritur in his libris aliquid euidentius scriptum, & c. par. 1.
 col. 1395. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Animæ profectus est ut auferatur a commotione terrena, si-
ne ab erroribus vitæ ad viam virtutis, & ad agnitionem Dei,
&c. p. 1. col. 1421. b

Animæ pax redditur si ab ea hostes, peccata scilicet & vitia
propellantur, & ideo armemur & concitemur ad prælium:
sed contra hostes quæ de corde nostro procedunt, scilicet
malas cogitationes, &c. p. 2. col. 81. b

Animæ concubitus dum factus fuerit cum uerbo Dei, & com-
plexus ad inuicem datus, nascitur generosa progenies, pu-
dicitia: scilicet, iustitia, patientia, & omnes uirtutes. Si autem
se diabolo & dæmonibus prostituuerit, faciet filios adulterii
scilicet omnia peccata, p. 1. col. 1340. f

Animæ tuæ Deus imaginem, & similitudinem suam tibi com-
mendauit, hoc depositum, tam integre restituendum est,
quam a te constat esse susceptum, p. 1. col. 949. b

Animæ motus fortes redundant ad corpus, ut patet in timore
& ira, p. 3. col. 1057. b

Animæ similitudo cum Deo proprie in hoc est quod incircū
scripta, quod tibi que tota & simul, p. 6. col. 286. d

Animam Deus fecit, curer de ea si uoluerit. Sic dicunt aliqui
ad illam insaniam prolapsi, p. 5. col. 413. c

Item dicant, Talis erit quisque, qualem uult Deus esse, cur ni-
ritur aliquis bene agere, cum nihil possit nisi quod Deus ue-
lit, p. 6. col. 126. d

Item dicunt Deus non fecit nos ad damnandum, par. 4. colu-
627. a

Animam habuisse Christum negant Apollinaristæ, & unde ac-
ceperunt occasionem, p. 1. col. 1138. d

Animam perdit secundum Christum, qui desideria eius refre-
nat, cupiditates refecat, luxuriam & resolutionem castigat;
& in nullo facit uoluntatem suam, sed Dei, par. 1. columna
1362. d

Animam eius serua: cum dicitur, an intelligatur de uita cor-
porali tantum, uel pro usu rationis, uel an per hoc diabolus
prohibitus est Iob superare, p. 3. col. 43. b

Animam in manibus portare quid est, parte tertia, columna
161. a. c

Animam suam Deus uocat, uoluntatem suam, par. 1. column.
917. a

Animam hominis esse mortalem dixerunt multi ualde, & ad
huc dicunt aliqui. Et circa hoc triplex error ex una radice
procedens, p. 3. col. 1889. c

Animam bona opera protegent sicut ut stimenta corpus, par.
3. col. 244. d. e

Animam creat creator cum perfecti-
ne figuræ corpori, ut dicit
quædam glo. Hebraica. Et est contra eos qui dicunt ani-
mam hominis præcedere corpus duratione, p. 4. col. 412. e

Animam unde Christus accepit. Aug. respondet pro meo ca-
pe: libentius respondeo non de Adam, quam de Adam, p.
1. col. 80. f

Animam qui putant esse partem Dei non sunt audiendi, &
quare, p. 1. col. 66. e

Animam utrum Deus ex nihilo fecerit, an ex re quæ iam fa-
cta erat, sed anima non erat, 65. b

Animam humanam an Deus creauit in illis primis operib. quæ
simul omnia creauit, quam suo tempore corpori imparet
p. 1. 66. t

Animam infundendo Deus, dat uitam, & etiam uirtutes in quo
dam seminario, p. 3. col. 137. c

Animam nostram & corpus tanquam depositum accepimus
a Deo, p. 1. col. 349. b

Animam ex anima putant quidam sicut carnem ex carne fie-
ri, & dicunt Deum unam fecisse animam sufflando in fa-
ciem uiri, ut ex illa cæteræ crearentur, &c. p. 1. col. 80. e

Animam immortalem dicentes & resurrectionem ponentes, opi-
nabantur animam separatam a corpore maioris esse uirtu-
tis quam coniunctam corpori, p. 5. col. 251. c. & col. 252. f

In anima consistit imago Dei, quantum ad proprietates
tales, scilicet, memoriam, intelligentiam & uoluntatem. Si-
militudo autem, in gratuitis, p. 1. col. 53. f

Animæ fidelium uocantur montes, p. 4. col. 418. d

Animæ piorum defunctorum, ab Ecclesia non separantur
quod ad altare Dei in communionem corporis Christi est
sic memoria, p. 2. col. 140. e

animæ corpore exuta an & quomodo locis corporalibus
buldam putentur contineri, cum sint sine corpore, p. 1. col.
68. f

animæ existentes in purgatorio clamant contra bonorum exe-
tionum suarum detinentes, &c. p. 6. col. 1517. c

animæ iustorum & si in naturæ bonitate misericordiam habent
nulla tamen ad reprobos compassione mouentur, & qua-
re, p. 5. col. 923. a. b

animæ quæ de confusione mundi ad dominum conuertuntur
significantur per argentum & aurum, quæ de Babylone ad
Hierosolimam mittantur, p. 2. col. 1326. d

animæ sanctæ cogitationum uicia corrigunt, & quasi reman-
entes uultus, ex reddita imagine de speculo præceptorum
componunt, p. 1. col. 891. a

animæ uicium est, ita suis operibus delectari, ut potius in eis
quam in se requiescat ab eis, cum in ipsa uel anima, uel
ratione, aliquid melius sit quo fecerit, quam ipsa sint que
fecerit, p. 1. col. 57. a

animæ Christianæ erroribus hæreticorum se miscere, & in
Dei impudicitia & libidini non licet se tradere. p. 1. col.
1599. b

animæ iustorum recipiuntur in manu diuinæ misericordia, ec-
catorum uero in manu suæ iusticia, p. 3. col. 1860. & col.
1895. c

animæ nostræ dant amatoribus suis id est dæmonibus, semper
uel peruerforum dogmatum doctoribus, quædo asserunt
nil nocere luxuriam, & corporis genitalia naturaliter
tum poscere, cibus omnibus indifferenter uti. p. quarta, col.
1292. f

animæ insunt non nisi tria, scilicet, potentia, passiones, & libi-
tus, p. 4. col. 1501. c

animæ licet sint eiusdem speciei, tamen uariantur in operi-
nibus coniunctæ corporibus, quia aliquæ declinant ad bo-
nū uerum, & aliquæ ad bonum apparens tantum, & secundū
hoc diuersificantur status bonorum & malorum, pa. 3. col.
656. f

animæ sterilitas per quæ in lege denotetur, p. 1. col. 1593. b

animæ humanæ secundum Platonicos quando suam digni-
tatem seruant, secundum rationem uiuendo, reuertuntur ad
claritatem stellarum unde defluerunt, p. 3. col. 334. b

animæ si adhuc fiunt. Vel si fuit materies unde anima fiet,
quid est ipsa, quod nomen, quam speciem, quem uisum
rebus conditis tenet. Viuit an non, &c. p. 1. col. 65. b

animæ utrum de parentibus, an de super sint, uincant qui
terunt, ego (ait Aug.) adhuc inter utrosque moueor, alia
do autem sic, &c. p. 1. col. 78. d. Et col. 433. a

animæ beatæ descendunt ad resumendum corpora, & ad im-
municandum eis gloriam, p. 6. col. 1673. c

animæ quæ solæ in cœlestis ecclesiæ corpus transeunt, in
bus sequamatis figurantur, cum in pinnulis uirtutum
per cœleste desiderium saluunt ad contemplationem, p.
col. 1003. b

animæ bene uiuentium, signantur per stellas, p. 3. col. 251. c

animæ omnia mala accidere ex carne error est, &c. par. 6.
514. e

animæ signari solent in scriptura uentorum uelocitate &
limitate, p. 3. col. 271. a

animæ fidelium per uasa tabernaculi designantur, p. 1. col. 1256. e

animæ humilium dicuntur collis, p. 2. col. 355. c

animæ sanctæ unicuique corpus suum est equus, p. 3. col. 31. b

animæ

Index.

animalium magna dignitas, ut vnaquæque habeat ab ortu na-
 uitatis in custodiam sui Angelum delegatum, par. 5. col.
 03. b. Item, par. 6. col. 1121. a
 animalium in destructione & ruina, multum continuis lucti-
 bus & orationibus est insistendum, si uir sanctus iugebat de
 ruina lignorum & lapidum ædificia, p. 2. col. 1342. d
 animalium curam qui pro Domino suscepit: ut vel errantes
 doceat vel consoletur mœstos, vel temporalibus bonis su-
 entet. &c. sapiens est, & quare, p. 3. col. 1652. d
 animalium regendarum sollicitudinem qui assumit, restat ut
 uibus æterna prædicat, ad prouidenda quoque eius tem-
 poralium necessitatum subsidia inuigilet, p. 3. col. 1856. e
 animalium custodiam assumant qui tentationum bella suber-
 unt, & cum apud se iam de intima tranquillitate sunt se-
 ri. Sed quis hæc perfecte subigat, cum Paulus dicat: Vi-
 deo aliam, &c. p. 1. c. 1216. e
 animalium zelus, sacrificium acceptissimum est Deo, p. 1. col.
 56. f
 animalium septuaginta septem exiisse de Lamech, referebat mi-
 quidam Hebræus quæ omnes interiere diluuiio, p. 1. col.
 19. c
 animalium mortuorum prædicatio suscitare, maius est quam cor-
 pus mortui terra abscondere, p. 5. col. 833. b
 animalium sanctas corporis exutas, a visione diuina retardari vs-
 ue ad iudicium error est, p. 6. col. 391. c
 animalium quidam putant fuisse in cælestibus, & de meliori in pe-
 rem statum præcipitatas, & quod melius fuerit, in cælesti-
 is quam in terrenis commorari, & per quid probare nitū-
 r, p. 4. col. 728. e
 animalium ista duo occidunt, desperatio & peruersa spes, par. 6.
 columna 34. f
 animalium quod cornu percussit uirum aut mulierem, si interfe-
 um fuit lapidibus, illicitum erat Iudæis comedere de illo
 quare, p. 1. col. 695. c
 animalium ex quibus defectibus dicebatur fore maculatum, &
 quare non debebant offerri animalia talia Domino, p. 1. c.
 102. f
 animalium immundum voueri quidem potest, sed nisi redemptū
 erit placere per se non potest, p. 1. col. 1147. b
 animalium noxium perimere ad iustitiam pertinet. parte 1. col.
 16. e. f
 animalium offerendum in sacrificiis oportebat esse immaculatū
 est, absq; defectu alicuius membri vel notabili de formi-
 te, ita quod macula non accipitur pro uarietate pellis. Et
 obseruandum erat generaliter in omni sacrificio, p. 1.
 col. 1100. e
 animalia sic facta sunt, ut alia aliis in alimoniam cederent,
 uel lenio deficerent. Homo uero factus est ad imaginē Dei
 quod si præcepta seruet, perpetua immutabilitate ma-
 neat, p. 1. col. 25. b
 animalia minuta, ut quæ de cadaueribus atque corruptione
 ignorum herbarumque, &c. gignuntur, utrum in primis cõ-
 tionibus creata sint, an ex rebus productis, Pleraque. n.
 prædictum est, de humidorum corporum exhalationib.
 gignuntur, &c. p. 1. col. 26. a
 animalia uenenosa & perniciofa utrum post peccatum homi-
 nis ad vindictam creata sint, an potius creata innoxia, pec-
 coribus nocere cœperunt, p. 1. col. 26. b
 animalia irrationalia. unde est quod sibi ipsis nocumera &
 omnia inferunt & etiam plerumque mutuo se occidunt,
 cum nullum peccatum habeant, p. 1. ibidem.
 animalia noxia, si uiuos lædunt pœnaliter, exercent salubriter,
 et ignorantèr docent, cur in eis mortuos lacerant, pa. 1.
 col. ibid.
 animalia grãdia sunt, inter terrestria Elephas ualde môstruo-
 sis, & inter marina, cetus. p. 3. col. 384. c
 animalia marina maiora sunt satis quam terrestria. Et huius
 titio, p. 3. col. 404. f

animalia aliqua secundum conditionem naturæ suæ per ma-
 gnum temporis spaciū nō comedunt, sed nutrimento prius
 recepto uiuunt, p. 3. col. 1563. c
 animalia irrationalia quædam habent aliqualem sensibilibus
 rerum cognitionem (sicut asinus cognoscit stabulum suū,
 & pabulum, & Dominum proprium, & sic de multis aliis)
 sed differentem e cognitione humana, p. 5. col. 1022. f
 animalia bruta cognoscunt benefactorem suum, sicut patet
 per experientiam, & etiam scripturæ docet, p. 5. col. 1184. f
 animalia & aues & etiam pisces frequenter percipiunt muta-
 tionem continentis futuram de propinquo, &c. Et quare,
 p. 1. col. 1074. f
 animalia & homines an rationem uitæ cum piscibus æquali-
 ter participant, p. 1. col. 125. b
 animalia & mulieres concipiunt uno modo, quia uirtus imagi-
 natiua similem concipit illi quam aspicit attente in extre-
 mo coitu, p. 1. col. 86. f
 animalia, ante peccatum hominis, animalium esu non uiue-
 bat sed cõcorditer herbis & fructib. uescebantur, p. 1. c. 39. b
 animalia cum communem acceperint alimoniam cum homi-
 ne, quare ipse immortalis factus est (quia potuit non mori)
 præ aliis animantibus, p. 1. col. 37. f
 animalia quæ tantum putantur uesci carnib. utrum præter nu-
 merum in arca fuerit, quæ aliorum alendorum necessitas
 coegit includi, &c. p. 1. col. 147. a. b. & 148. d. e
 animalia munda impari numero, immunda uero pari in ar-
 cam introducta sunt, & quare, & huius mysteriū, p. 1. col. 1.
 52. f. Et quanto numero, 15 1. c
 animalia minutissima, qualia sunt mures, & stelliones, muscæ,
 & scabrones, scarabei, & pulices, &c. an etiam in arca fue-
 runt, p. 1. col. 148. d
 animalia in sacrificio tria usurpata sunt scilicet ouis, capra, &
 bos, & quare hæc mystice, p. 1. col. 210. f
 animalia munda multa sunt ad esum, quæ non sunt munda ad
 immolandum, p. 1. col. 1003. b
 animalia in lege ueteri, quædam fuerunt immunda, non quia
 de se essent mala sed quia signabant quædam uicia euitan-
 da, p. 5. col. 264. f
 animalia proprie loquedo non dicuntur habere uicia, nec uir-
 tutes, nec in eis sunt, tamen large loquendo sunt in eis, licet
 agnus dicitur mansuetus, uulpes dolosa, equus recalcitrās
 & superbus, p. 4. col. 1929. c
 animalia. Vide in annus tricesimus.
 animalia exercitus Antichristi percutientur pestilentia, sicut
 & homines exercitus illius, p. 4. col. 2171. c
 animalia quatuor Euangelia siue quatuor Euangelistas aut
 quatuor patriarchales Ecclesias notificant, p. 5. col. 7. b. Itē,
 p. 6. col. 1499. c
 animalia uenerata cur in creatione in naturam inducta, par.
 1. col. 30. d
 animalia in terra habitantia deleta sunt in diluuiio, & non a-
 quatilia, & quare, p. 1. col. 145. a. b
 animalia munda quod sciuerat Noe ab immundis distingue-
 re, p. 1. col. 151. a. b
 animalia trium annorum significant Hebræi populi iuuentu-
 tem & uigorem, p. 1. col. 210. d
 animalia ab Adamo sua nomina acceperunt, p. 1. c. 79. c & 83. b
 animalia ante octauam diem non debebant offerri, qui ante
 sunt quid imperfectum, perfecta autem sunt Deo attribuē-
 da, &c. Hinc est quod circuncisio octauo die præcepta est
 fieri, p. 1. col. 224. f
 animalia quomodo & quomodo nō, & qua imūdia possunt
 nominari immūda. Vide in immunda. Et immundicia.
 animalium quatuor signa, habuerunt vexilla quatuor tribuū
 filiorum Israel. quæ præfidebāt quatuor partibus (ut dicūt
 Hebræi) ut in istis uexillis figurantur ista quatuor anima-
 lia Ezechielis, iu quorum medio residebat Deus scilicet in
 tabernaculo, p. 1. col. 1172. f

Glossæ ordinarię, & Nicolai de Lyra.

animalium mundorum & immundorum distinctio ante legē fuit vt dicunt Hebræi, & maxime quantum ad oblationē & sacrificium, par. 1. col. 151. c.

animalium species in lege veritatis qualitates morum signabāt & quomodo, parte 1. col. 1014. d.

animalibus terræ sexto die creatis cur non etiam additum est Benedixitque eis Deus dicens: Crescite & multiplicamini sicut dictum est de animalibus aquarum quinto die productis, &c. par. 1. col. 29. b.

animalibus ad quam vtilitatem seu ad quæ solatia homo (si stotisset) dominatus fuisset, cum nō ipsa ad escā, sed herbæ tantum & arborum fructus primo concessa sunt, p. 1. c. 31. c.

animantia muta cur diluio consumpta, par. 1. columna 146. d. & 167. a.

animantium duo genera quæ ex vna origine prodeūt sed nō vnā mansionem sortiuntur, par. 1. col. 28. d.

animus hominis generosus est, & facilius ducitur quam trahitur, par. 6. col. 156. c.

animus hominis electi, tribus modis alternatur in læticia & mœrore, scilicet. In conuersione, probatione, & morte par. 3. col. 315. b.

animus dolens cogente mœsticia per diuersa desideria uagatur in nocte diem, in die uesperam desiderat, p. 3. col. 104. f.

animus fragilitatis humanæ obliuiscitur ut fit in honoribus, quia per ea quæ circa corpus sunt, inflatur, par. 3. columna 34. b.

animus erumnis mundi plenius, semen Dei suscipere, & fructum facere non potest, par. 4. col. 616. f.

animus ex his quæ nouit, surgat ad incognita quæ non nouit, & per hoc quod sit notum diligere discat & incognita amare, p. 1. col. 208. e.

animus postquam semel huic mundo perfecte abrenunciauerit, oportet vt totum se impendat obsequio diuinæ uoluntatis, par. 2. col. 1291. c.

animus carnalis per arundinem significatur, parte 5. columna 798. d.

animus regis ex quinque inclinatur, quæ sunt, humilis petitio memoria iuramenti, superbia aduersarii inuadentis, deuotio populi, & periculum sui suorumque, par. secunda, col. 676. f.

animus ad Deum accedentis tepescere non debet sed spiritu feruere, p. 1. col. 1046. e.

animi uirtus, quæ imperium tenet tribus in scriptura exprimitur, p. 1. c. 1544. e.

animi primi motus secundum carnem prolati, in peccatum ruunt, p. 1. col. 1215. b.

animi perturbatio utrum, & quando cadit in sapientem, par. 1. col. 209. a.

animi & sensus uirtutes, mentis filii sunt: filia uero, opera corporis ministerio, par. 1. col. 1381. d.

animi boni affectus, semper proclius est ad pietatem, par. 1. col. 421. a.

animi motus regere, & perturbationes illius modestiæ tranquillitate placare, iræ ac superbiæ impetus quasi feram bestiam refrænare, &c. abstinentiæ, & crucis genus est preciosius atque sublimius, par. 5. col. 283. c.

animi passiones. Vide in Passiones.

animi dispositio magis relucet in facie, quam in aliis partibus corporis, par. 4. Vide in cordis dispositio.

animi magni proprium est placidum esse, tranquillumque, offensas & iniurias remittere, par. 2. col. 384. e.

animum hominis nihil magis deicit ex arce iustitiæ, quam blandimenta scemina, corporumque ille contractus, sine quo uxor haberi non potest, &c. par. 3. col. 1789. c.

animum exhilarant naturali uinum & musica, par. 3. columna 2178. d.

animorum humanorum distinctio per diuersa signa designatur. Alterius enim animi motus lenior, est mitis placidus,

tranquillus. Alterius, turbidus, elatus, asperior, incitatus, petulantior, In his alius plus: alius minus. &c. par. 1. col. 1178. e.

in animis fortassis tanta diuersitas est, quanta in specie uulgi, par. 1. col. ibid.

anna uaticinatur de ascensione Christi de missione & aduentu Spiritus Sancti, p. 2. col. 328. e.

anna conspiciebat infantem, non tantum ut infantem uideret etiam ut rem Deo consecratam, p. 2. col. 320. e.

anna non existimabat esse tantum ascendere in templum, cum accepisset domum non sustineret absque dono conuolare, p. 2. col. 314. b.

anna quæ cantat canticum, & prophetissa est, & eadem quæ cuncta facta est gratiam non tam sua præsentia quam ceteris sanctæ Ecclesiæ futura bona communia Prophetissa, p. 2. col. 321. c. & 322. f.

anna interpretatur gratia, p. 2. col. 321. c.

anna quod omnes faciunt tempus relaxationis, fecit tempus præcationis, p. 2. col. 317. a.

anna Samuelem prius quam creatus esset Deo compromissum, p. 2. col. 322. d.

anna cum Deo dicitur habuisse commercium, p. secunda, col. 333. b.

anna hoc nomen quinque leguntur habuisse, parte 5. columna 721. b.

anna mater Samuelis quomodo per spiritum propheticum cognouit statum Iudæorum futurum tempore filii sui Samuelis, & temporibus sequentibus, p. 2. col. 329. b. c. & 330. c.

anna mater beatæ uirginis tres uiros habuit & tres filias, p. 2. col. 473. b. & col. 1272. d.

annæ quinque dicuntur in sacra scriptura, parte secunda, col. 1527. c.

annæ domi exprobrabat æmula, in templo contumelia inuadit afficit seruus Sacerdotis, p. 2. col. 317. c.

annæ uirtus duplex in precibus scilicet assiduitas & animus uigilantia, p. 2. col. 317. b.

annæ Sacerdos oclusitos sed non cor, p. secunda, c. 317. c.

annæ Philosophia unde perspicitur, p. secunda, col. 318. c.

annam non anxietas modo a sterilitate proueniens, uerum aliud quoddam obsidebat malum, ppter æmulę uidebat opprobria, p. secunda, col. 315. c.

annas & Caiphas, & alii qui Christum pronunciauerunt reum mortis, &c. erant de genere Aaron, parte 1. columna 911. a.

annulus erat antiquitus signum dilectionis, & etiam firmitatis, par. 1. columna 391. f. Item par. secunda, col. 843. e. columna 1630. e. Item, par. 3. col. 2220. e. Item, parte 4. col. 738. f.

annulo signabantur litere regis. Ibid.

annuli instar dicit Origines Christum de manu patris uoluntatis, &c. Item annulus liber quidam dictus est. Unde de his dicat. Hieronymus. Vide parte quarta, columna 738. f.

annus diuiditur in quatuor tempora, scilicet. Ver, Aestem, Autumnum, & Hyemem, & quodlibet istorum temporum habet certum medium & finem, parte tertia, columna 1915. c.

annus Solaris dicitur, quia Sol complet circumitum terræ sexaginta quinque diebus & quadrante. Sed reliqui temporum annos suos complent breuiores & prolixiores, &c. col. 18. e.

annus solaris excedit annum lunarem in undecim diebus, p. 4. col. 1613. e. Interl.

annus uigesimus initium ætatis ad res gerendas aptus, & uiginti annis finis, p. 1. col. 1145. b.

annus egressionis Israel de Aegypto an fuerit Solaris uel Lunar, & an Luna decima quarta in æquinoctio uernali, p. 1. col. 451. a.

Index.

- annus septimus, remissionis annus in lege dicebatur, quare & uorum: Et quid à Deo fuit institutus, & quib. priuilegiis notatus, par. 1. col. 1543. c. Et col. 1544. d. e. f
 annus quinquagesimus. Vide in Iubileus. Et etiam in quinquagesimus numerus.
 annus Iubileus. Vide in Iubileus.
 annus regni primus alicuius regis dupliciter accipitur in scriptura. Vno modo, quando simpliciter incipit regnare. Alio modo denominatur primus annus, ab aliquo facto notabili par. 2. col. 1191. c. Et col. 1213. c
 annus quomodo accipitur in Daniele, an p Lunari vel Bolano, &c. par. 4. c. 1609. b. c. Vide in Hebdomada.
 annus quo Ierusalem reaedificari pmissa est, memorabilis est, olim prophetia Danielis præsignatur, parte 2. columna 344. d
 annus tricesimus sicut in hominibus, ita in pecudibus. & iumentis annus tertius, robustissimus est, p. 4. col. 176. d. & col. 178. e
 annus uisitacionis Domini dicitur correctorio & cruciatatus peccantis, par. 4. col. 744. e
 annus pro die imputabitur. Timeo, inquit Origenes, hoc mysterium discutere, video enim quod in hoc comprehenditur peccatorum & pœnarum, &c. p. 1. col. 780. f
 annus in renouationis datæ, incipit in Italia à natiuitate Domini. In Francia uero ab eius resurrectione, parte 4. columna 553. c
 annus in scripturis solet uocari totum tempus nostræ salutis, uo p æterna retributione certamus, p. 1. col. 794. e Et col. 97. b
 annus quia omnes horas in se habet, & dies, & menses, & circumscriptus omnes, perfectionem significat, par. 1. col. 1128. d
 annus dicitur superna gratia, cuius dies, uirtutes, uel dicitur multitudo redemptorum, cuius dies, singuli electi, p. 3. col. 10. c
 annus redditus quis dicitur, par. 2. col. 1300. f
 annus principium apud Hebræos non solum est unum sed plura, & quomodo, p. 4. col. 2183. a
 annus & tempus quod fluxit ab exitu filiorum Israel de Aegypto usque ad foundationem templi Salomonis supputatur. ubi & tempora, & anni Iudicium enumerantur, &c. p. 2. col. 26. f. Vide etiam in Templum.
 annus magnum dixerunt quidam philosophi qui complèdus esset in triginta sex millibus annorum, &c. p. 3. col. 106. f & col. 170. f. Item p. 9. col. 341. e
 annus septimo quare terra nõ colebatur nec seminabatur. Vide in Seminare.
 annus tricentesimo Christus baptizatur, facit miracula, docet, ut reprimat temerarios qui omnem ætatem ad hæc officia inuentionem credunt, p. 5. col. 738. e
 annus nongenti uel circiter fluxerunt a fabricatione uituli usque ad captiuitatem Babylonis, & multo plures fuerunt anni usque ad captiuitatem factam per Romanos, quæ fuit anno 42. post passionem Christi, p. 1. col. 838. f
 anni quadraginta fluxerunt ab egressu Israel de terra Aegypti usque ad ingressum terræ promissionis, p. 3. col. 1028. f
 anni qui a principatu Iephte usque ad foundationem templi Salomonis fluxerunt quomodo computantur, par. 2. columna 128. e
 anni septuaginta fluxerunt secundum Hebræos a transmigracione Ioachim usque ad primam annum Cyri, parte 4. col. 77. e
 anni septuaginta captiuitatis & liberationis Israel quado inciperunt, & quando terminati fuerunt, sunt tres opinione, p. 2. col. 1277. c
 anni quadringenti & uiginti fluxerunt secundum Hebræos à consummatione templi secundi usque ad destructionem eius per Titum & Vespasianum, & multo plures secundum Latinos, par. 2. col. 1285. c
 anni a diluuius usque ad natiuitatem Iacob supputantur, par. 1. col. 296. c
 anni a diluuius usque ad Abraham, mille septuaginta duo, par. 1. col. 183. a
 anni ab initio mundi non sunt numerati certitudinaliter & præcisè, & hoc ideo, quia septuaginta interpretes multo plures annos computant ab initio mundi quam in libris Hebraicis habeantur, &c. p. 3. col. 1978. f
 annorum computatio ab initio natiuitatis Isaac usque ad annum egressionis Israel ex Aegypto, p. 1. col. 211. c. 212. d. Et col. 213. a. Et col. 385. f. Et col. 597. a. b. c. 598. f. col. 599. a
 annorum duo principia diuersa apud Hebræos comprobantur Vnum est principium mensis primi Secundum uero est in mense septimo, &c. par. 1. col. 600. d
 annorum in computo multum discordant septuaginta interpretes ab Hebraica ueritate, maxime in legalibus libris, p. 4. col. 2377. a. b
 annorum inchoationes apud singulas gentes diuersæ existunt, par. 4. col. 2360. f. Et col. 2553. c
 annorum dissonantia in regnis regum Hebraicorum soluitur quinque modis, par. 2. col. 802. f
 anses filius Naue cum Mose successor destinatur mutato nomine uocatur Iesus, p. 2. col. 9. c. & col. 11. b
 ante significat quandoque antecessionem, quandoque assistentiam, par. 3. col. 1619. c
 anthropomorphitarum hæresis inter Iudæos quosdam, & etiam inter Christianos fuit, &c. p. 4. col. 525. c
 antichristus futurus ex tribu Dan. par. 1. col. 457. b
 antichristus & ministri eius, quanto tempore regnabunt, quomodo interficientur, & per quem, quanta tribulatio, &c. parte 6. columna 657. c. Item parte quarta, columna 1366. f
 antichristus confurget de gente modica, id est, de populo Iudæorum, tam humilis atque despectus, ut ei non detur honor regnus, par. 4. col. 1651. a
 antichristus ubi nascetur, & qualis eius conuersatio, &c. par. 2. col. 28. c. Item par. 6. col. 673. b
 antichristus habebit dæmonem priuatum qui a Deo permiffus faciet multa miracula ad eius nutum pro subuersione fidelium, p. 6. col. 674. f
 antichristus erit totaliter dæmone obsessus, & opera eius fiet uirtute dæmonis, par. 4. col. 244. f
 antichristus tanta faciet miracula, ut ab aliquibus credatur Deus, & tamen erit homo purus, parte quarta, columna 1580. f
 antichristus castitatem simulabit, ut melius decipiat, parte 4. col. 1660. d. Ibidem. 1659. c
 antichristus erit persecutor ecclesiæ, sicut Antiochus persecutor Synagoge. Et erit sine comparatione maior persecutor ecclesiæ, & multo plures per eum a fide auertentur, & multo plures in fide stantes cruciabuuntur quam per Antiochum, p. 4. col. 1659. c
 antichristus tanta tunc signa demonstraturus, & crudelia ac dura facturus est ut ad stuporem pducat quos in fine mundi inuenerit, p. 3. col. 201. b
 antichristus præmittet prophetas suos loquentes in spiritu diabolico, sicut & Christus præmisit Apostolos loquentes in Spiritu sancto, p. 6. col. 706. f
 antichristus erit maximæ crudelitatis aduersus iustos & nullum opus pietatis exhibebit, par. 4. col. 2150. f
 antichristus futurus fautor huius erroris fiet, ut uidetur, quod diuina prouidentia non se extendat ad ista inferiora, p. 3. col. 502. f
 antichristus qui amarus est electis & contemptus suauis per dona & miracula est reprobis, par. 3. col. 227. b
 antichristus dona donabit, & terram exercitui suo diuidet, &c. p. 4. col. 1654. c. &c. 166. f

Glossæ ordinarię, & Nicolai de Lyra.

antichristus fulminabitur per Michaelē archāgelum Christo præcipiente, & etiam maxima pars sui exercitus peribit, par. 6. col. 1674. f
antichristus ubi occidetur, par. 6. col. 674. c
antichristus & membra eius Philistæis & aliis æquiparantur, par. 4. col. 870. d
antichristus & discipuli eius significantur per mare Aegypti, par. 4. col. 149. c
antichristus potest intelligi abominationis nomine, parte 5. col. 618. d
antichristus significatur per Gog, parte 6. col. 1674. f. Vide etiam in Gog.
antichristus significatur per regem Sennacherib, & quare, p. 4. col. 297. c
antichristus significatur per statuā quam vidit Nabuchodonosor, qui grauius cæteris populum Dei afflictorus est per quatuor, & quæ illa sunt, par. 4. col. 1503. c
antichristus dicitur superbus, & quare, par. 4. col. 2055. a
antichristus significatur per regem Assur, & quare, parte 4. columna 129. c
antichristus significatur per Rhamnum, quia exiet ignis de Rhamno, id est, iniquitas de Antichristo, parte 2. columna 216. d
antichristus significatur per Holophernem, parte secūda, col. 1555. b
antichristus est, quicumque negat Christum factis, par. 6. columna 768. d. e
antichristi figuram gerit Barrabas, par. 5. col. 988. f
antichristi (per Vehemoth significati) cauda cedro comparatur & quare, par. 3. c. 384. e
antichristi figurā habet Antiochius Epiphanes, p. 4. c. 1658. e. Et iterum ad longum, col. 2220. f
antichristi mors figurata fuit per mortem Antiochi Epiphanis par. 4. col. 2539. c
antichristi sepultura, par. 4. col. 1370. f
antichristi ministri an post eius obitum securos credentes se, & c. festa facient, ducentes uxores, & facientes cōiuiua, & c. hoc improbat, & illa improbatio reprobarur, par. 6. col. 657. b
antichristi violentiæ fideles per corporalem defensionem resistere non possunt, sed tantum per paciētiam uirtutem, par. 4. col. 1916. f
antichristi persecutio aliquando accipitur siccite, & aliquando large, & horum declaratio, par. 4. col. 1600. f
antichristi timor amouetur duplici ratione, par. 4. col. 432. f
antichristi & sui exercitus deiectio quare fiet, parte 4. column. 1371. c
antichristi principalis & propria nequitia consistit in negando Christum esse Deum, & restaurare attentabit legem pētatheucam, scilicet, legis cæremonialia, & iudicialia, & huiusmodi, par. 3. col. 817. c
antichristi tempore tanta erit tribulatio, quod iudebitur aliquibus de ecclesia, quod fides Catholica debeat totaliter deficere, parte 3. col. 1217. b. c
antichristi malitiæ prudentes sæculi peruersis consiliis inhaerentes, quasi palpebræ sunt diluculi, & c. p. 3. col. 348. e
antichristi regnum quodammodo pertinet ad regnum Romanum de quo orietur, quis & qualis erit, par. 4. columna 1599. c
antichristi tempora quando incipient, & anni sui regni, quando & quomodo accipiendi sunt, par. 4. c. 1771. c
antichristi tribulatio ad quod ordinabitur principaliter, par. 4. col. 433. b & 784. f
antichristi ortus, eius præcursores, ipsius progressus, & eiusdem finalis deiectio, & c. par. 2. col. 268. f
antichristi tempore officium ecclesię cessabit, par. 3. columna 290. e
antichristi tempore tanta est futura persecutio ecclesię, ut

videatur Deus eam deseruisse, parte tertia, columna 503. c
antichristo mortuo quantum temporis restabit ad iudicium finale, par. 4. c. 1369. c
antichristo mortuo non erit necessarius usus armorū & eorum, quia tanta erit pax, parte 4. col. 2173. c
antichristo subiicientur in primis Rex Aphricæ, Aegyptiæ, & Ethiopia, par. 4. col. 1580. f
antichristum omnium hypocritarum caput, Iudæa exigib. meritis accipiet, quia super se uerum regem regnare nouit par. 3. col. 324. e
in antichristum diabolus ueniens tantæ uirtutis, apparebit, si supernum adiutorium desit, & prædicantium acumen obtundat, & longanimitatem patientiam destruat, par. 3. col. 401. a
antichristum per Dan signari putant, quem de hac tribu iudæorum æstimant, par. 1. col. 1685. b
antichristum uolebant quidam fuisse Neronem, & quare parte 6. col. 673. b. Item par. 4. col. 1655. a
antichristi dicuntur omnes mali Catholici. Si negatio non tantum lingua fit, sed etiā factis, certe multos inuenimus antichristos, parte 6. col. 768. d. e
antichristi omnes hæretici, omnes qui fidem quā confitentur uerbis, destruunt actibus, omnes Christo contrarii qui uero suo capiti testimonium reddunt quia mysterium iniquitatis iam operatur, par. 6. col. 1387. b
antidotus apud medicos noxios humores temperans ex maiestate nominatur, quæ dulcis ostenditur restituens iniquitatem, par. 1. col. 1423. c
antiochia ciuitas a quo edificata & nominata est, parte 5. col. 664. f. Hebræus dicit. Sedechias cæcatus est in Reblata, id est, Antiochia, par. 4. col. 2058. f
antiochia duæ sunt. Vna in Syria a Seleuco rege cōdita, & Reblata ante uocabatur, in qua primo cognominati sunt discipuli, Christiani. Altera est in prouincia Persidie, parte 6. col. 1128. e
antiochenæ ecclesiæ primus patriarcha fuit beatus Petrus, par. 6. col. 249. b
antiochus Epiphanes qui anno 143. a Seleuco regnauit in Syria ingressus Ierosolymā & uniuersam vastauit, & c. & c. & c. statuam Iouis in templo posuit, par. 4. col. 1593. & 1599. Et dicitur impudens facie, par. 4. col. 1599. c. & columna 1711. c. & 2220.
antiochus foedus pepigit cum Israelitis, & iurauit illis & incipies eius, sed rupit iurandū, quomodo, & quam prophanitæ par. 4. col. 2387. a. b
antiochus exercitū aduersus Parthos ducens, luxuriæ non minor apparatus quam militiæ fuit. Nam octo milia armorum secuta sunt, trecenta milia lixarum, è quibus cocorum pastorumque maior numerus fuit. Argenti & auri tantum ut & c. par. 4. col. 2365.
antiochus Epiphanes qua morte & ubi obiit, par. 4. columna 2377. b. c
antiochi Epiphanis calliditas & malitia enumerat, spoliator Aegypti fuit, Legati Romani ab obsidione licet inuitati cedere minis coegerunt, & quomodo Ierusalem & templum enormissime spoliavit, & prophanauit, c. par. 4. col. 2215. per totum.
antiochi magni posteritas, in figura ostenditur oculariter, par. 4. col. 221. b
antiphonę sacramentales ante natale, scilicet. O Adonai, & c. sunt septem & secundi toni: Et quare, & quid mysterii continent, par. 3. c. 1275. b. c
antonius collega Augusti Cæsaris, amore Cleopatræ reginæ Aegypti captus, repudiavit uxorem suam Augusti sororem, & Cleopatram accepit, & Augusto bellum indixit, a quo captus, & c. par. 4. c. 195. c
antonius Anachoreta, quem cum ciues uellent rapere, & c. scopu

Index.

Apu sibi constituere, secuit sibi aurem sinistram, & quare,
 em tamen Theophilus episcopus elegit dicens; Ego au-
 n si dederitis mihi aliquem auribus truncatum, sed mo-
 nus probum, non dubito eum episcopum facere. Hoc ta-
 modo non obseruatur, p. 5. col. 473. c
 eras animi quid est, & vnde prouenit, p. 5. col. 431. c
 eratibus oppressi solent altantes reprimere manibus, p.
 ol. 727. c
 etas & angustia tempore profecutionis Antichristi, fu-
 a Christi fidelibus, designatur per masculum parietem,
 est generantem, p. 4. col. 782. f
 etae animae, doloris est augmentum, quia in quo sperat,
 dert auxilium, p. 4. col. 947. b
 illis obiectio de timore mortis, p. 1. col. 76. d
 io ocnlorum Adæ & Euæ fuit solum mentalis, qua co-
 uerunt suam nuditatem esse confusibilem propter suã
 nigressionem, scilicet præcepti diuini, p. 1. col. 95. a
 tionis ianux cælestis duplex ratio, p. 4. col. 242. f
 dicitur de clausura eius. Clauditur enim iniustis simpli-
 er aliquibus ad tempus, & c. col. 242. f
 ait vnus militum latus eius, & c. Aperuit, quare dixit E-
 ugelista, p. 2. col. 717. a. & col. 1311. c
 e literæ & quod significat, p. 5. col. 104. d
 plica a quo, & quomodo nomen sortita est, p. 2. columna
 10. f
 icus est ventus tempestuosus generans turbinē: fulgu-
 & tonitrua, quæ sunt valde terribilia, p. 4. col. 207. c
 icus ventus vbi fiat, p. 4. ibid.
 audabile animal in scripturis est, cuius laboribus & re-
 mediocres ad sanitatem vtuntur, p. 1. col. 1432. f
 e quando aliquid persequuntur, volando turmatim hoc
 unt, p. 1. col. 1469. a
 e quæ abhorrent færida, quomodo mellificauerant in ore
 is, quem Samson dilacerauit, p. 2. col. 246. d
 e pud Aegyptios maximum numen reputabatur. Et ap-
 ebat in specie auri, & c. p. 5. col. 555. d. Et col. 557. c. cla-
 & col. 827. a. Et col. 915. c. e
 e polyphis liber quatuor habet conditiones, & explicatur,
 p. columna 1445. c
 e polyphis vt Hieronymus ait, omnis ille liber aut spiritua-
 lē intelligendus, vt nos æstimamus, aut si carnalem in-
 te retationem sequitur, Iudaicis fabulis acquiescendum
 fuit rursus ædificetur Ierusalem, & hostiæ offerantur in
 te plo, & c. p. 6. col. 346. f
 e penaris hæreticus dixit, quod verbum assumpsit carnem,
 ca secundum ipsum assumpsit animam sensitiuam, non
 em intellectuã, Sed improbatur, p. 5. col. 1830. f. Item
 p. col. 820. f
 e penaristæ hæretici vnde acceperunt occasionem, dicen-
 tem animam non habuisse Iesum, p. 1. col. 1138. d
 e popta est qui fide recedit a Deo. Sic qui ad peruersum o-
 pū recedit, etiam si fidem tenuerit, p. 4. col. 1092. e
 e popta in fide, qui viam Christi & apostolorum deserit, vel
 apstata in religione, qui regulam deserit a patribus obser-
 uam, significatur per Ioram, par. 2. col. 1208. f
 e popta a fide, in sua malitia confirmatus, nititur suos fra-
 tri id est, alios fideles trahere secum ad infidelitatem, quæ
 efnors spiritualis, p. 2. col. 1209. c
 e popta a religione ad excusationem apparentem suæ mali-
 e nititur fratres illius religionis diffamare ac scandaliza-
 re. Ibid.
 e popta de religione non solum sustinet excommunicatio-
 nes, & aculeum conscientie pungentem, sed etiam corpo-
 ram penam maiorem quam in religione, p. 2. col. 1560. e
 e popta significantur per sidera errantia, par. 4. col. 1143. c
 Ita p. 6. col. 1441. b
 e popta alius dolore percutitur, quando mens eius pessima
 machinatur. Et tunc huiusmodi dolor est insanabilis, quæ-

do vsque ad mortem perseuerat in machinationibus illis.
 Ibidem.
 Apostata a fide, vel a religione, seu societate ciuitatis, vel re-
 gni, qui iungunt se cum aduersarijs cõmunitatum, vt pos-
 sint eis inferre maius malum, significantur per, & c. parte 4.
 columna 2382. f
 Apostata qui post perceptam fidem, religionem & Christia-
 nam blasphemant, & ecclesiastico detrahunt cultui, per
 quem significantur, p. 4. col. 2390. d. e
 Apostate de quolibet itatu, magis formidandi sunt illis a qui
 bus recesserunt, quam alij aduersarij, p. 4. col. 837. a
 Apostatas cum quisque arguit & damnabiles ostendit, in ti-
 more debet arguere, & quare, p. 6. col. 1444. e
 Apostasia quædam a Deo, est in omni peccato mortali, &
 maxime in peccatis enormibus, p. 3. col. 1629. c
 Apostasia maior non est quam creaturam a creatore recede-
 re, quæ merito ascribitur superbiæ, & c. p. 3. col. 2023. b
 Apostasiæ culpam superbus rector totiens incurrit, quotiens
 præesse hominibus delectatur, & honoris sui singularitate
 lætatur, par. 3. col. 321. b
 Apostasiæ tanta est granitas, quod vix potest homo ad bonū
 reparari, p. 3. col. 1629. c
 Ad apostasiam siue idololatriam hominum mentes allicien-
 tes, aut vanis prosperitatum promissionibus blandientes,
 significantur per fundibularios & sagittarios, & quare, p.
 4. col. 2401. a
 Apostema plus affligit clausum quam post apertionem, per
 quam sanies defluit & euacuatur. Applicatur ad anxiatum
 amicum, & c. p. 2. col. 447. c
 Apostolus & prædicator quomodo differunt, par. 6. columna
 646. f
 Apostoli omnes fuerunt fere de regno decem tribuum, p. 4.
 col. 2234. b
 Apostoli vocati sunt per Christum varia vocatione, p. 5. col.
 84. a. & 492. d. e
 Apostoli ante vocationem viuebant mundialiter, sicut cæte-
 ri homines, p. 5. col. 1260. f
 Apostoli erant quasi fundatores Ecclesiæ post Christum, p. 2.
 col. 118. f. Itē p. 5. col. 233. c. Item p. 6. col. 1680. f. Item fun-
 damenta ecclesiæ, p. 4. col. 261. b. c
 Apostoli quidquid habebant & habere poterant, exposue-
 runt pro spirituali ædificio Ecclesiæ: Et de hoc figura,
 p. 2. col. 1292. f
 Apostoli synagogæ carne editi, per struthionis oua designan-
 tur, p. 3. col. 373. b
 Apostoli dicti sunt filij Iacob & Israel, eo quod a Christo vo-
 cati sunt præ ceteris tempore & dignitate, parte 4. colum-
 na 2066. f
 Apostoli cæli dicuntur, & quare, parte 3. col. 561. a. b
 Apostolorum uel quorumlibet prædicatorū uox dicitur, tur-
 turis uox, & quare, par. 3. col. 1835. b
 Apostoli & prædicatores noui testamenti dicuntur uiri miseri-
 cordia, & c. parte 3. col. 2195. c
 Apostoli & discipuli a Christo missi ad prædicandum per mū-
 dum, significantur per exploratores a Iosue missos ad ex-
 plorandum Iericho, par. 2. col. 17. b
 Apostoli duodecim significatur per duodecim principes exi-
 stentes cum rege Dauid per singulos menses successiue, p.
 2. col. 1087. c
 Apostoli aliique discipuli & eorum successores, Euangeliū
 Christi per orbem prædicantes, significantur per sacerdote
 arcam fœderis portantes, parte 2. col. 26. f
 Apostoli dicuntur seniores, qui cum Iesu uel post Iesum fue-
 runt, par. 2. col. 161. a
 Apostoli designantur per duodecim panes in mensa taberna-
 culorum, parte 1. col. 1116. d
 Apostoli designantur per Zabulon & Isachar, qui in Galilea
 possessionem acceperunt, parte 1. col. 1683. c

Glossæ ordinarię, & Nicolai de Lyra.

- Apostoli quatuor epistolas scribentes sunt figurati in multis quaternitatibus, parte 6. col. 1258. d
- Apostoli aut apostolici viri vbicunque loquuntur ad populos his testimonijs abutuntur, quæ iam fuerant in gentibus diuulgata, &c. parte 1. col. 434. d
- Apostoli significantur per principes iuxta tabernaculum castra metantes, &c. parte 1. col. 1170. d. & col. 1203. c. Et columna 1204. a
- Apostoli & Euangelistæ dicuntur cæli propter unitatem fidei & doctrinæ, parte 1. col. 1683. a
- Apostoli filios spirituales in ecclesia genuerunt. Vnde p fratrem defuncti sine liberis, qui suscitare tenebatur semē fratris sui, fuerunt figurati, sic & eorum successores ad generandum filios spirituales in ecclesia sunt obligati, parte 1. col. 1615. c
- Apostolorum unicuique partitum erat ad quos in prædicatione dirigeretur, &c. De quorum fide gloriarentur, par. 6. col. 434. d. e
- Apostolorum & doctorum primitiæ ecclesiæ perfectio in hoc fuit quod in breui tempore per orbem publicauerunt fidem Christianam, &c. par. 4. col. 2533. c
- Apostolorum tempore publicatum fuisse euangelium per orbem vniuersum ostenditur, par. 6. col. 138. c.
- Apostolorum prædicatione idola destructa sunt, & prophetia Dæmonum, & diuinitio magorum ad nihilum deuenerunt parte 4. col. 391. a
- Apostolorum incredulitatem quare Christus increpauit recedens ab eis, parte 5. col. 660. f
- Apostolorum verba sunt panes, lagana prophetarum, & quare. Vtrique autem sine fermento scientiæ sæcularis, &c. parte 1. col. 919. b
- Apostolorum prædicatione fuit virtuosa ex duobus, par. 6. col. 1031. & 1032. f
- Apostolorum catalogus per nomina singulorum ponitur, & quare, par. 5. col. 186. e. f.
- Apostolorum nomina singulorum interpretatur, p. 5. c. 187. a. b
- Apostolorum sollicita promptitudo aliorumque discipulorum ad implendum Christi mandatum figuratur per cursores Ezechiae regis, &c. parte 2. col. 1143. b
- Apostolorum gloria in quo fuit, par. 6. col. 402. d
- Apostolorum discursus assimilatur nubibus, & etiam columnis, par. 4. col. 489. c. & 490. f
- Apostolorum transitus ad prædicandum gentibus significatur per transitum Domini in Aegyptum, par. 5. col. 67. c
- Apostolis quando lex noua data est, parte 6. col. 881. f
- Apostolis nullus de gentilitate renatus in Christo præpositus est in donis gratiæ & gloriæ, sed magis ecouerso, q̄ renati sunt de Iudæa primum locum obtinent, quorum ecclesia sequitur autoritatem, par. 1. col. 1581. c
- Apostolis parum fuerat spiritus vocem audiuisse, nisi per eundem spiritum leuati, auderent amari indignantesque interdere spirituali indignatione & seuera amaritudine qualē spiritus sanctus sese illis conferre significans apparuit in igne, par. 4. col. 1102. d
- Apostolis & martyribus qui aduersabantur in æterna sunt ignominia, par. 4. col. 360. d
- Apostolis dedit Christus legem in monte non in tabulis lapideis sed in corporibus eorum, par. 4. col. 797. c
- Apostolis qui fuerunt prædicatores euangelij Deus dedit clariorem sui cognitionem, quam patribus veteris testamenti, par. 1. col. 534. f
- Apostolis non minus credendum est, quam prophetis, immo magis, &c. par. 4. col. 1385. d. Item par. 6. col. 1311. c
- Apostolis quare præcepit Christus, ne eum euangelizarent Dei filium ante passionem suam, par. 5. col. 1271. 1272.
- Apostolis multa de futuri, reuelata fuerunt per spiritum sanctum, par. 5. col. 1268. c
- Apostolos tres assumpsit ad montem Thabor in transfiguratione Christus, sciens meritorum cognitor perfectiores fuisse cæteris illos, par. 5. col. 1272. f.
- Apostolos vocat Mahumetus viros dealbatos, parte 6. V. Albatus.
- Apostolos nobis duces rex iustus largitus est, par. 4. col. 29. a
- Apostolos maiora prophetis fuisse declarat dominus, dicitur Multi prophetæ, &c. Et post ascensionem, &c. In futuro maius promittit, &c. par. 1. col. 735. b
- Apostolos ex verbis Christi intelligimus baptizatos, & si legimus, ubi, vel quando, par. 5. col. 1249. a. Item, par. 6. de Adulter.
- omnis Apostolici & Euangelici sermonis initium in prophetis libris initium præsignatur & finis, omnis apostolici & successorum vita mysticis veteris Testamenti inserta paginis, par. 1. col. 759. b
- Apostolicæ consuetudinis est, vt quidquid viderint utile dicitibus, & non repugnare præsentibus, de testimoniis terius temporis confirmant, par. 4. col. 1926. d. e
- Apparatus ex parte regalium semper est cum ira & cupiditate, cum multitudine superba & potestate, apparatus, autem Iudæorum semper fuit cum oratione & humilitate, & cum Dei fiducia & pietate, par. 4. col. 2344. f
- Apparitiones frequenter fiunt exterius ad designandum dispositionem hominis interius, cui fit apparitio, parte 1. columna 220. f.
- Apparitiones fiunt communiter secundum dispositionem interiorum ipsorum quibus fiunt, par. 5. col. 551. c
- Apparitiones angelorum in corporibus assumptis fiunt ad proprietatem legationum ad quæ mittuntur, par. 6. col. 1490. f
- Apparitiones angelorum sunt ad aliquid significandum, in quibus formantur secundum conuenientiam ad illud, quia aliquid dicuntur Deus, aliquando angeli nominantur: quia personam repræsentant, & in eius persona loquuntur, par. 6. col. 551. c
- Apparitio dæmonum, qua apparent suis cultoribus fit per abstractionem a sensibus, & cum aliqua horribili passione corporis. Et hoc fit Dei prouidentia, vt, &c. parte 1. columna 1342. f
- Apparitiones dæmonum communiter magis fiunt in tenebris & in solitudine, quam in luce vel societate, & quare, par. 1. ibidem.
- Apostoli duodecim a domino eliguntur, sed adduntur Iacobus frater domini & Paulus, & sic quatuordecim erunt, par. 6. col. 1272. e
- Apostoli vndecim Iuda reprobato, per quos prædicatum fuit euangelium Christi in mundo, significatur per undecim dies, par. 1. col. 1458. d
- Apostoli sunt scribæ & notarii Christi, par. 5. col. 249. a.
- Apostoli sunt maiores ecclesiæ ministri, ad quorum officia tria pertinent par. 6. col. 309. e
- Apostoli & alij discipuli Christi qui nullius erant reputati eleuari sunt per illuminationes diuinas, & operatioes miraculosas, & sacerdotes & scribæ, qui erant magnæ auctoritatis & autoritatis, sunt annihilati per excæcationem & tandem per occisionem in destructione ciuitatis per manus, par. 4. col. 272. f
- Apostoli & discipuli domini relictæ ex populo Iudæorum dicem deorsum agunt, hoc est doctrinam toto orbe dominant. par. 4. col. 333. b
- Apostoli per domini gratiam ad culmen honoris electi sunt sed tamen a peccatoribus multas perpeffi sunt ceterati es atque iniurias. Et sunt significati per filios Marathie, par. 4. col. 2231. b. c
- Apostoli tres erant magis familiares ipsi Christo & ad secreta admittebantur magis quam alij, parte 5. columna 288. b. c
- Apostoli prædicando legem euangelicam, obscuritates veteris legis clarificant, parte 5. columna 288. b. c

Index.

- arum aperuerunt, & declarauerunt eas in Christo esse im-
letas, par. 4. col. 111. c
- apostoli certius verba euangelij ab ipso nouerunt, sed genti-
es ab erroribus ad veritatem euangelij cōuersi, certius gē-
um errores nouerunt, & ideo subtilius expugnauerunt,
par. 2. col. 1139. c
- apostoli gloriā filij Dei humanati quasi naturaliter pcedēris
Deo patre, viderūt, & hoc multis modis, par. 5. c. 1031. c
- apostoli duplici modo videndi habuerunt notitiam verbi in-
arnati, par. 5. col. 1031. c
- apostoli ex diuersis tribubus oriūdi una uocatione, vna gra-
a, atque uno spiritu digni effecti, omnes hominum ani-
as depredati sunt, parte 4. col. 145. b
- apostoli & discipuli domini ex terra Zabulon electi, parte 4.
col. 116. f
- apostoli quomodo tot nationes attraxerūt, par. 4. col. 258. d
- apostoli nauigandi peritia mare superarunt, par. 4. col. 368. a
- apostoli & euangelistæ sæpe cum aliquod testimonium assu-
ūt, magis sensum quàm verba ponunt, par. 3. col. 1186. f
em par. 4. col. 265. b. c. Item par. 6. col. 221. r. per totum.
- apostoli Christi miracula videntes, stupebant magnituditu-
ne virtutum, sed diuinæ maiestatis ueritatem nō cogno-
cebant, par. 5. col. 552. f
- apostoli Christi vinum fidelibus propinauerunt, propter q̄
aluator de seipso dicit: Ego sum vitis vera, &c. parte 4. co-
mna 1714. f
- apostoli domino credentes habuerunt spiritum sanctum, sed
o modulo & mensura, &c. par. 5. col. 1147. b
- apostoli recperunt spiritum sanctum per modum habitus
mitter permanentis, & non passionis transeūtis, par. 5. co-
mna 1228. f
- apostoli non erant baptizati spiritu, quādo Petrus negauit,
d aqua, par. 6. col. 972. d
- apostoli humanum quid passi, nedum habuerunt cogitatio-
em de maiestate inter eos, sed etiam de hoc facta est in-
r eos contentio, &c. par. 5. col. 1272. c. f
- apostoli non excusantur omnino a peccato veniali, sicut nec
veteris testamenti, parte 1. col. 412. f
- apostoli aliqui, passi aliquod humanum, incurrerunt quendā
otum turbationis & inuidiæ: & per hoc impediti fuerunt
i curatione infirmi oblati, parte 5. col. 293. c.
- apostoli quatuor synodos habuerunt, & de quibus, parte 6.
col. 1209. b
- apostoli quare ex præcepto diuino vna tunica iussi sūt esse cō-
nti, cum pontifex veteris legis duabus tunicis vestiri præ-
piebatur, par. 1. col. 972. d
- apostoli per subiectos sibi discipulos, verbi diuini semina per
mundum sparserunt, & quomodo. De hoc figura, parte 2.
col. 1219. a
- apostoli magis occupabant se circa prædicationem & p suos
discipulos baptizabant, & quare, par. 6. col. 201. c
- apostoli dicti sunt beati, quia in eis fuit completum quod sã-
lis patribus fuit promissum, par. 5. col. 238. per totum.
- apostoli dicuntur pedes domini, par. 4. col. 488. e
- apostoli per columnas duas significantur, & quare, parte 2. co-
mna 736. f
- apostoli, euangelistæ, & prophetæ, per quos nobis formæ fi-
dei & rectę operationis ministratur, per portas & turres si-
gnificantur, parte 2. col. 1356. f
- apostoli dicuntur nubes, & quare, par. 1. col. 1688. f
- apostoli dicuntur venti, parte 4. col. 906. e
- apostoli dicuntur rotæ, quia summa celeritate mundum præ-
cando peragrauerunt, parte 4. col. 1582. d
- apostoli duodecim significantur per duodecim præfectos Sa-
monis, parte 2. col. 698. f
- apostoli significantur per duodecim fontes & septuaginta di-
scipuli per septuaginta palmas, par. 3. col. 158. f. Item par.
1. col. 930. c. f. Et col. 1158. f. Et col. 1424. f
- apostoli alijque discipuli Christi per semen regium possunt
intelligi quod Iudæa uoluit interficere, &c. Et de hoc fi-
gura, parte 2. col. 913. d
- apostoli dicuntur vermes, parte 4. col. 360. d
- apostoli multo ante excidium Iudææ omnes ad prædicandū
Euangelium per totum orbem sunt dispersi exceptis, &c.
par. 5. col. 617. b
- apostoli duo in Iudæa interfecti sunt ante dispersionem eo-
rundem in vniuersum mundum, par. 5. col. 394. d
- apostoli calciati, id est, secure & sine impedimento prædican-
tes, vt libere possent discurrere ad vltimas partes Aegypti
Romanorum virtute pacati. Nilus diuisus & in partes cæ-
sus dicitur. Ante natiuitatem domini non licebat adgen-
tes transire quod post passionem eius licuit, domino euā-
gelio viam præparante, par. 4. col. 150.
- apostoli dicuntur sacerdotes orantes, par. 4. col. 2388. f
- apostoli duodecim lapidibus preciosis adaptantur, par. 6. co-
1033. c. & 1034. f
- apostoli dicuntur muri, & quare, par. 4. col. 497. b
- apostoli dicuntur brachia corporis ecclesiæ, sicut & Christus
dicitur caput eius, par. 4. col. 427. b.
- apostoli dicuntur reges, quia peccati regnum expulerunt, &
iustitiæ regnū in mēbris suis posuerunt, par. 1. col. 1322. e
- apostoli dicuntur reges, qui perscrutantur alta Dei & eccle-
sias regunt. Ibidem f.
- apostoli dicuntur prophetarum filii, par. 3. col. 266. e
- apostoli & prophetæ dicuntur alæ vel fines terræ, & quare,
par. 4. col. 232. e
- apostoli sunt fores sanctæ ecclesiæ, per quos debet ingredi au-
lam cœli omnis cœtus sanctorum, & maxime præposito-
rum, vt scilicet, eos imitentur, & eorum vestigia sequātur,
par. 1. col. 898. f
- apostoli & euangelistę fodientes puteum, nouum testamentū
inuenerunt aquam salientem in vitam æternā, & per quē
significantur, &c. par. 1. col. 309. f
- apostoli dicuntur montes, par. 4. col. 518. e
- apparent angeli boni & mali, sed differenter in principio & fi-
ne, parte 5. col. 675. c
- apparuit Christus post resurrectionem quotiens & quibus,
par. 5. col. 472. d. e. f
- apparere quod turpe est turpius est esse. Et quod formosum
est apparere, formosius est esse, par. 5. col. 945. c
- appellare licitum est ab inferioribus iudicibus ecclesiasticis
ad summum Pontificem, & ab inferioribus Principibus &
iudicibus secularibus ad Regem seu Imperatorem, & un-
de hoc originem accepit, par. 1. col. 557. c
- appetitus quid & quotuplex est, parte 6. col. 394. f
- appetitus in homine est duplex scilicet, sensitiuus & intelle-
ctiuus, & uterque aliquando nominatur uoluntas large
loquendo, quia solus intellectus dicitur uoluntas, parte 5.
col. 1325.
- appetitus intellectiuus & sensitiuus fratres dicuntur, & tamē
frequēter sensitiuus est potētior, & trahit ad sed intellectu-
uū, quamuis intellectiuus deberet dominari, par. 1. c. 351. c
- appetitus est duplex, scilicet, naturalis & gratiæ. Primus incli-
nat ad conseruandum unionem animę cū corpore & disso-
lutionem refugit, Appetitus autem gratiæ inclinatur ad cōn-
sequutionem gloriæ, &c. par. 6. col. 389. c
- appetitus carnalis dicitur arcus fortis, qui sæpe in hominib.
modicæ virtutis tendit ad extra ad suum cōcupiscibile, tã
quam arcus proiciens sagittam ad signum, par. 1. colum-
na 465. c
- appetitus hominis non quiescit totaliter in adeptione, cuius
libet boni finiti, &c. sed solum in adeptione boni infiniti:
quod est solus Deus, par. 1. col. 59. b
- appetitus malorum radicatur in bono sensibili, quod habet
modicū de bonitate, & sic eius acceptibilitas cito trãsit, &
eius adeptio fastidium inducit, par. 3. col. 682. f

Glossæ ordinarię, & Nicolai de Lyra.

appetitus felicitatis summæ, procedit ex amore mutuo Dei creaturæ rationalis, par. 3. col. 2117.c

appetitus vindictæ uitari ex duobus potest, quę sunt contentio in aperto, & detractio in occulto, par. 3. col. 2117.c

appetitum gulę temperare à potu & epulis, & a delectationibus & molissimis suauitatibus coercere, &c. abstinentiæ & crucis genus est, parte 5. columna 283.c

appetimus ardentius, quo potiti nondum sumus, par. 4. col. 589.b

appropinquare ad Deum qui supra ipsum est aliquis non potest nisi a semetipso deficiat, par. 5. col. 569.a

Aprilis unde dicitur, & est primus mensis apud Hebræos, par. 1. col. 583.a

Vide etiam in Mensis.

Aprilis esse primum mensis apud Hebræos, ut aliqui doctores Catholici dicunt: stare non potest, par. 1. col. 583.b

aptitudo potentie ad bene operandum pollicite, sicut est habitus virtutum politicarum, sic aptitudo anime ad opera meritoria est per habitum gratie & uirtutum infusarum, quas Deus operatur in nobis par. 6. col. 964.c

aqua habet humorem & vaporem, per humorem conuenit cum piscibus, per vaporem qui sursum eleuatur in aere, conuenit cum auibus, par. 1. col. 26.e

aqua quomodo steterat diuisa in transitu populi Israel, par. 1. col. 617.a

aqua sanat quę habet gratiam Christi, par. 2. col. 883.b

aqua mensura quomodo filiis Aaron diuidebatur, par. 1. col. 962.d.

aqua usque ad renes uenit cum dulcedo sapientie etiam incessina carnis interimit, par. 4. col. 1455.c

aqua quę in principio creationis fuit concentrica terre & uniuerso, an & quomodo facta sit eccentrica terre, & cōcētrica lune, ut apparere posset arida, par. 1. c. 48. f. Et col. 52. e. f.

aqua & terra licet in ripa maris communiter sint equalis altitudinis, tamen procedendo in mare per elongationem à terra, mare semper est altius terra, par. 1. col. 48. f.

aqua quamuis sit una per continuationem uocatur tamē plures cōgregationes aquarum pluraliter propter multos sinus earum, par. 1. col. 15. a.

aqua est maxime formabilis in res uiuas, unde & femina hominum & animalium ceterorum sunt humida, par. 3. columna 352. f.

aqua niuis ex aere est, sed alia aque extra oriuntur, par. 3. col. 131. b.

aqua per glaciem in superficie durefcit, sed intus fluida est, &c. par. 3. col. 359. b.

aqua quando funditur abluit, rigat, & lapsum pedibus facit, par. 3. col. 576. d.

aqua naturalis tantum ascendere potest quantum descendere. Et sic est de aqua spirituali, scilicet gratia diuina, par. 5. col. 1088. f.

aqua corporalis deorsum fluit, aqua spiritualis sursum salis, par. 5. ibidem.

aqua in uinum conuersa, miraculum dicitur, & miramur, cū alia maiora sint, sed ex usu uiluerunt, par. 5. col. 1053. e.

aqua commiscetur uino in calice, & quare, par. 6. col. 291. b. c. Et si per aliquem negligentiam non apponatur, quid tūc, col. 295. b. c. De ista materia uide par. 5. col. 1131. c. Itē par. 6. col. 292. 293. 294. 295.

aqua munda uocatur aqua regenerationis, par. 4. c. 1348. d.

aqua fluminis in Aegypto uersa est in sanguinem, per quod designatur quod Deus requirebat ab Aegyptijs sanguine puerorum in flumine extingtorum, par. 1. col. 518. f.

aqua omnis Aegypti conuersa est in sanguinem, par. 1. col. 549. a.

aque superiores & inferiores non mere equiuoce dicuntur, sed quodammodo quasi analogicē, par. 1. col. 47. b. Et col. 52. c.

aquam & Abyssus quid uocet Ezechiel, capite 31. par. 4. c. 1307. c.

aquę nomine significatur Euangelii promulgatio, par. 4. c. 455. b.

aquę calidę orientes & exeuntes de terra per modum fontium contrahunt calorem a uenis sulphureis quę ibi sunt, cuius modi fontes in pluribus terris inueniuntur, par. 1. columna 376. b.

aquę uiuę dicuntur & mortuę ad similitudinem animalium & plantarum. In quantum habent in se principium sui ritus secundum augmentum & decrementum: ut aquę que nascuntur ex fontibus, dicuntur, uiuę. Aquę uero cisternales mortuę, par. 3. col. 1325. a. Item par. 5. col. 188. f. Itē par. 1. col. 1028. f.

aquę contra suam naturam uentorum ui imminutę, parte col. 157. a.

aquę Siloę quę cum silentio fluunt Christum innunt, par. col. 109. a.

aquę nauarum, operatione sæpius illustrantur, qui in profundum mersi, misso ex ore oleo aquas sibi illustrant, parte columna 8. d.

aquę inundantes multis uoluminibus impetu feruntur, parte 3. col. 59. b.

aquę inferiores & falsę, significant infideles, cōcupiscentiam & tentationem fluctibus sese quatientes, quę tūc separantur ab arida, quando infideles coercentur, ne aridā, id est animam domini sitientem conturbent, par. 1. col. 17. b.

aquę ubi sunt congregatę, quę omnes partes terrę usque ad cælum texerant, &c. par. 1. col. 13. e. Item, par. 3. col. 65.

aqua quę dicitur fluere de situla Numerorum 24, est facta scriptura situla uero Christus est, par. 1. col. 1356. e.

aquę maris in Oceano, an in medio Oceani altiores sint, contra naturam suam sic detineantur, par. 3. col. 649. a. 1229. c.

aque aliquę sunt de natura cœlesti, aliquę de natura elementari, par. 1. col. 13. a.

aquę omnes quę sub cœlo sunt, inclinantur ad unum locum scilicet ad unum centrum, seorsum a centro terrę: ad centrum congregantur aquę, sicut partes terrę ad centrum terrę, par. 1. c. 48. d.

aquę superficies huc atque illuc aura impellitur, parte 3. col. 246. f.

aque rotunditas potest demonstrari physice, sicut & terre rotunditas, par. 1. col. 48. f.

aquarum congregatio de qua in operibus sex dierum agitur, an & quomodo sit intelligenda per densitatem earum, vel per earum receptionem in concauitatibus terrę, par. 1. col. 48. f. & col. 49. b. c.

aquarum reuersio in mare potest dupliciter intelligi, par. col. 1753. c.

aquarum tanta moles in diluuiio unde manauit, par. 1. c. 154.

aquarum natura bipertitum locum sortita est inferiorem uel labili, superiorem in aura stabili. Illum natantibus hunc uoluntatibus, par. 1. col. 24. e.

aquas dulces, quę mari influunt, dicunt Philosophi, uel ardente sole consumi, uel saluginis maris esse pabula, Sed aliter ecclesiastes dicit, &c. par. 3. col. 1753. b.

aquas super cælum sidereum esse non posse asserunt, quod cum earum pondus exigat hoc, ut supra terram fluant, & Sed quo quomodo ibi sint, ibi esse non dubitamus, par. col. 11. c. Et col. 24. f.

aquas superiores diuisit firmamentum, scilicet cælum super ab aquis inferioribus, non solum secundum locum sed etiam secundum qualidam proprietates essentialiter conuenientes motum earum, par. 1. col. 47. c.

aquas cum aggregasset Deus uocauit ea Maria, par. 1. c. 6.

aquas calidas quas terminas appellamus, quis primus reperit & ubi, par. 1. c. 376. c.

Index.

diuisas ex oculis deducimus quando peccatis singulis
 certitas lachrymas damus, par. 4. col. 996. a
 nis baptismalibus purgat virtus Christi passi immundi-
 s mentis, & in aquis poenitentiae immundicias post ba-
 mum contractas, par. 1. col. 1297. c
 ustrationis vtebatur populus Iudaicus, dū erat in ter-
 romissionis, &c. sed ducto populo in captiuitatem ces-
 it talis emundatio, p. 3. col. 1132. f
 apud Ezechielem prophetam quid significat, parte 4.
 1076. d
 altus volat ceteris auibus, & habet tamen acutum ui-
 ut in sublimibus volans, pisciculos, uideat in marina-
 es, &c. par. 4. c. 1408. f
 secundum Physicos ab acumine oculorum est uocata,
 eliquae eius proprietates describuntur, p. 1. col. 1657. a
 dum senio grauatur, quomodo excutit uetustatem, p.
 1220. e
 dicitur rex auium, & uidit de preda, par. 1. col. 2. f
 mirabilis est in multis, & c. par. 3. col. 377. c. & 378. f
 in rupibus inaccessis nidum parat, & in medio amethi-
 lapidem (qui omnia uenena fugat secundum Phyfi-
 propter serpentes arcendos & quaedam alia secreta na-
 collocat: Et horum mysticatio, p. 4. col. 532. d
 plus omnibus bestiis auibusque foetus diligit ut aiunt
 de animantium scripsere naturis, par. 4. col. 532. e
 tantam praese fert similitudinem, quanta potest esse, de
 mortali ad immortalitatem, p. 3. col. 1220. e
 in porta templi ciuitatis Ierusalem fuit posita per He-
 m, sub quo natus fuit Christus, quod fuit solū ad por-
 corae & Imperii honorem, sed illā Iudei zelo legis deie-
 erit in terrā, propter quod multi occisi sunt, p. 4. col. 42. f
 est signum Romani Imperii, p. 4. col. 1076. f
 signum est Imperii Romani, cuius alae sunt duae, acies
 notantes, par. 6. c. 1584. f
 nodus est quando portat pullos de loco ad locum, q
 eos super dorsum, & quare, &c. p. 1. col. 657. b. & col.
 5. f
 lentus durissimus, p. 4. col. 1724. e
 am nomine insidiatores spiritus exprimuntur.
 eopolis est Moabitarum super ripam torrentis Arnon,
 possessa a gente veterrima Emim, &c. p. 1. col. 1451. a
 qualibet erat titulus superscriptus: illius idoli quod ibi
 uerabatur apud Athenienses, p. 6. col. 553. b
 sunt Sarraceni ab Ismaele & Cedar filio eius descen-
 ens, qui melius ab Agar matre sua, Agareni dicerentur.
 d. aluerunt, &c. p. 4. Vide etiam in Sarracenus.
 est duplex, superior, par. 4. col. 212. f
 aeretici sunt qui animam cum corpore mori putant,
 par. col. 1020. d
 dictio æquiuoca. Vno modo significat patrem Loth,
 in nodo significat quendam locū in Mesopotamia, &c.
 p. 1. col. 185. a. Et col. 282.
 am tela studiose texitur, statu uenti dissipatur, p. 3. c.
 17.
 inditē adinueit Noe, in qua plus satis laborant ani-
 mal quam homines, ideo dicitur dedisse requiem homi-
 nibus, par. 1. col. 135. b. Et col. 136. f
 regio est Armeniæ campestris &c. par. 4. col. 335. a. I-
 tem, 2. col. 962. d
 est Armenia in cuius montibus arca cōstitit, p. 1. col.
 157.
 eae i Hebron & Mambrae, Synonima sunt eiusdem ciuita-
 tis, par. 1. col. 374. c
 est ciuitas, ut dicunt aliqui, propter quatuor gigātes ibi
 sepultos, &c. Alii dicunt quod sic dicta est propter quatuor
 patriarchas ibi sepultos & enumerātur, &c. p. 1. col. 282. b
 eae est, quatuor, eo quod ibi quatuor patriarchae Abra-
 hā Isaac & Iacob sepulti sunt & Adam magnus, par. 2. col.
 100. & 101. a

arbae quidam suspicantur conditum in loco Caluariae, p. 2:
 col. 100. e
 arbitrium liberum si tollatur extra peccatum erit quicquid a-
 gant homines, par. 2. col. 145. a
 arbitrium: Vide in Liberum arbitrium.
 arbitrii libertas ita seruatur ut in omnibus excellat gratia lar-
 gitoris, par. 4. col. 715. a
 arbitrii libertas probatur, par. 4. col. 1108. e
 arbitrii libertate sublata nulli essent laudandi aut uituperan-
 di, par. 2. col. 145. b
 arbitrio libero ditauit Deus & homines & angelos, parte 2.
 col. 145. b
 in arbitrio hominis esse ut saluetur qui negant, erubescant.
 Quomodo enim posceret ab homine Deus, nisi laboraret ho-
 mo in potestate sua, quod poscēti debeat offerre, p. 1. c. 5323. f
 arbor scientiae boni & mali, quare sic dicta est. Et bona erat,
 & bonus fructus eius, par. 3. columna 921. b
 arbor de cuius fructu comederunt protoparentes dicunt He-
 braei, quod fuerit ficus, parte 1. col. 95. c
 arbor bona fructificat & obumbrat, ita homo bonus pximo
 prodest in bonis, & protegit a malis, par. 1. col. 18. f
 arbor minis cito fructificans, postea citius fit minus utilis pa-
 1. col. 1073. e
 arbores plantabantur in montibus altis & fiebant aedificia ad
 idololatriam exercendam, parte 1. col. 1436. e. Et columna
 1560. f
 arbores & locus iuxta templum non plantentur, ne uoluptuo-
 sa loca religionem emolliant, par. 4. c. 338. b. Item parte se-
 cunda col. 109. b. Et col. 938. f
 arbores sensibiles posse immortalitatem conferre, p. 1. c. 70. e
 arbores nuper plātatae tribus annis ordine sequentibus iubet
 lex fouere & alere superfluas, quae adnāscuntur ex scinden-
 de propagines, par. 1. col. 1072. e
 arborum praeputia, id est, primos flores seu gemmas auferre
 iubentur Hebraei, & quare, par. 1. col. 1073. c
 arborum atque herbarum prima creatio utrum fuerit cum ir-
 rigatione pluuiarum, &c. sicut modo solitum est fieri, par. 1.
 col. 61. b
 arca linita fuit intrinsecus & extrinsecus propter magnū impe-
 tum aquarum, & quia diu stetit in aqua. Vasculum autem
 Moyfi in quo erat positus, tantum linitum exterius: & qua-
 re, p. 1. col. 144. e
 arca bicamerata habuit in inferioribus, tricamerata in supe-
 rioribus, quinque ergo mansionibus distincta sunt, par. 1.
 col. 142. f
 in arca Noe ubi mensura caelitus datur, in inferioribus tre-
 centorum cubitorum ponitur longitudo, & quinquaginta
 latitudo: summitas uero unius cubiti spacio consummatur
 par. 1. col. 1280. f
 arca plures fenestras habuit, sed fuit una principalior. Sed qua-
 lis fuerat norantur opiniones, 2. par. 1. col. 144. e
 arca tam magna utrum centum annis potuit fabricari a qua-
 tuor hominibus, uel an alios fabros adhibuerit Noe, p. 1. c.
 146. f
 arca utrum tanta capacitate, quanta describitur animalia om-
 nia quae ingressa dicuntur & escas eorum ferre potuerit, p.
 1. col. 150. e
 arca fuit profundata inter aquas p duodecim cubitos & plus
 par. 1. col. 144. f. Et col. 150. d. e
 arca quot cubitis intrabat aquam quando aquae fuerunt in
 fortitudine sua, non enim intrabat quindecim cubitis, &c.
 par. 1. c. 54. c. d. Et habes altercationem longam de hoc, c.
 159. 160. d. e. f
 arca Noe ad quos montes delata est, p. 4. col. 335. a
 arca testamenti & arca testimonii solet dici quare & quando
 par. 2. col. 32. f
 arca quod & quae in se habebat recondita, par. 1. c. 1610. f. Itē
 p. 2. col. 51. a. Et col. 544. f. Item, p. 3. col. 1469. c. p. 6. c. 901.
 c. & 902. f

Glossæ ordinarię, & Nicolai de Lyra.

- Arca vere Testamenti dicebatur sancta, & quare,** par. 3. col. 1198.
- Arca domini a solis Leuitis & in humeris portari debuit,** &c. par. 2. col. 544. f
- Arca vt dicunt Hebræi aliter transiit Iordanem quàm populus, & quod arca portauit portitores suos, & quod cum sacerdotibus fuerat subito transportata,** par. 2. col. 33. a
- Arca portabat seipsam, hoc est dictum, vt dicunt Hebræi, quod diuina virtute sic portabatur, quod Leuitę portitores eius nullum pondus sentiebant,** par. 2. col. 181. c
- Arca domini transeunte ad gentes, quando scilicet capta fuit per Philistęos mystice significat, quod periit sacerdotium Iudęorum,** p. 2. col. 345. b. Interl.
- Arca à tempore quo fuit capta per Philistęos usque ad tēpus in quo fuit posita in templo constructo per Salomonem, non habuit stabilem mansionem,** p. 2. col. 359. f
- Arca Testamenti quotiens, quando, per quem & quo translata fuit,** p. 1. col. 153. 1. c. Item, par. 2. col. 356. c. Item p. 3. col. 1469. c
- Arca cum transferretur a sacerdotibus in templū Salomonis, portę vt Hebræi dicunt clauerunt se contra eos, sed cum orando dicerent Psalmum: Memento David, &c. & uenissent aduersum illum. Propter David seruum tuum, &c. portę se aperuerunt,** par. 3. col. 1473. c
- Arca domini fuit amota de templo secundum aliquos tēpore Achaz secundum alios tempore Manasse regis Iuda, simul lacris in templo missis, & fuit arca traducta in domum Solum, &c. Sed reportata ad locum pristinum per Iosiam,** p. 2. col. 1263. c
- Arca fœderis nequaquam tuetur legis trāsgressores,** pa. 2. col. 345. c
- Arca Noe Ecclesiam Catholicam figurabat,** p. 4. col. 452. e
- Arca Dei capta docuit Hebręos ut legitime viuentes in Dei considerent prouidentia legem vero transgredientes neq; in ipsa neque in arca confiderent,** par. 2. col. 345.
- Arca Dei capta & sub Deo relicta segetes & uineas immissa murium multitudine uastauit Deus,** par. 2. col. 344. a
- Arca in summo velut tecto quodam cacuminata est,** p. 1. col. 145. a
- Arca domini est Christus manens in ecclesia sua,** parte 2. col. 347. b
- Arce dux fuerunt, vt dicit Rab. Sal. Vna quę pcedebat exercitum, in qua reuerenter seruabantur primę tabulę fractę, eod quod erant scriptę digito Dei. Alia erat in medio progredientium, &c. par. 1. 123. 1. c**
- Arca Noe mensurę capacitas,** par. 1. col. 143. a. 148. d
- Arcam salutis ædificat, qui se ab amore mundi conuertit in corde, habens in se longitudinem uitę, & trinitatis fidę, ac longitudinem uitę, & immortalitatis: latitudinem in charitate, altitudinem in spe, qua se erigat, &c. par. 1. columna 144. f**
- Arcam cōstruxit Noe de lignis imputribilibus & Christus Ecclesiam de victuris in sempiternum hominibus, quę sicut arca natat in fluctibus,** par. 1. col. 143. c
- Arcam ingredientium ordo,** par. 1. col. 162. e
- Arcam detectam uidere soli Pontifici licebat,** p. 2. col. 354. e
- Arca testamenti non leguntur habuisse Iudęi post captiuitatem Babylonicam, nec propitiatorium, nec responsa in rōnali summi sacerdotis, nec vnctionem regum & Potificū. Et hoc etiam confitentur Iudęi moderni, &c. par. 4. colum. 2386. f**
- Arcanorum hęresis refutatur,** p. 1. col. 32. d
- Archidiaconi, decani, curati, possunt dici asini prælatorū qui supportant eorum onera,** par. 1. col. 710. f
- Archiepiscopus dicitur Archilynagogus, & quare,** par. 5. col. 177. c
- ad archiepiscopum, referendum est, quod per inferiores eo, corrigi non potest,** p. 2. col. 1329. b
- Arcturus est quædam constellatio, &c. par. 4. col. 1865. e**
- Arcturus in axe cœli septem stellis lucet, semper uersat nunquam mergitur,** par. 3. col. 123. c. & col. 343. c. & col. 360. f
- Arcus cęlestis quare datus a Deo, & quot habeat colores,** par. 1. col. 168. d
- Arcus cœlestis nunquam nisi de sole resplendet,** p. 1. ib.
- Arcus dicitur iudicium Domini, & ratio quare, & de ceteris significatis,** par. 4. col. 955. a. b
- Arcus erat quasi visibile signum Dei virtutis inuisibilis inrens aeri intensionem & remissionem quodammodo gaudi, p. 1. col. 168. f**
- Arcus qui in cœlo positus ceruleo & igneo colore tinctus est iris,** p. 1. col. 168. e
- Area, areola, & areolum, quid dicantur,** par. 2. col. 1418.
- Arena non accipitur in scripturis sacris communiter prout continuo sed discrete, ut non significat magnum sed multum,** par. 3. col. 102. d
- Areola est portio terrę bene emanata, quę delectat ualidum quando incipiunt semina pullulare,** par. 3. col. 1861. c
- Argentum, eloquium signat,** par. 4. col. 638. d. & col. 113
- Argentum offert qui confitetur quod bene credit,** par. 875. & 876.
- Argenti claritas ex usu seruatur, sine usu in nigredinem tur,** p. 1. col. 785. f
- Argentum sonat & lucet,** par. 1. col. 878. e
- Arguens alium & existens in crimine an & quando peccat,** 5. col. 145. c
- Argui grauius est quam accusari,** par. 3. col. 475. b
- Argumentum dicitur tripliciter,** par. 6. col. 833. c
- Argus qualis fuerit, describunt fabulę Poetarum,** par. 1080. e
- Arida Genesios primo expressu naturę est,** par. 1. col. 15
- Arida & terra quomodo differēter dicuntur. Et arida t bono accipitur, parte 1. col. 145. b**
- Aries si Deo uouetur, sanctus appellatur, nec licet eum ri ad communes usus,** par. 1. col. 1400. d
- Aries Christus dicitur, ducatum præbens ouibus,** pa. 1. c. 978. e
- Aries qui pro Isaac immolatus est non putatius sed ueris aries erat,** par. 1. col. 267. e
- Aries mactatus redemit Isaac, Dominus occisus saluauit,** par. 1. col. 268. b
- Aries qui pro Isaac immolatus est, nō putatius, sed ueris ideo magis putatur angelum eum aliunde attulisse, ibi dę terra post sex dierum opera procreasse. Dicunt Hebręi, quod ibi fuit paratus a principio creationis scilicet sexta die, in qua formauit Deus animalia, sed cium reputandum est,** par. 1. col. 267. e
- Arietis illius in signum qui pro Isaac immolatus fuit sol dæi in cornu clangere,** p. 1. col. 267. d. e
- Arietes duo offerebantur in consecratione summi sacerdotis & quare,** par. 1. col. 801. c
- Arietes dicuntur duces Christiani gregis,** par. 2. colum. 99. a. Interl.
- Arioli sunt deceptores & adultores, qui ueneficis uertutis multorum corrumpunt, & a ueritate auertunt,** p. 1081. c
- Arioli, magi, & malefici, qui dicuntur, & quomodo dicuntur,** parte 4. col. 1504. e
- ariopagum quid significat. Et unde dicitur,** parte 6. col. 1172. e
- arista spicarum summitas est,** p. 3. col. 249. b
- aristobolus post captiuitatem Babylonicam primus sibi fuit diadema regni Iudęorum. A captione enim Sec per 484. annos nullus fuit rex apud Iudęos prater &c. par. 4. col. 237. b**

Index.

ales & si minus inter alios Philosophos dicitur errasse,
en errauit in multis, &c. p. 3. col. 1747. c
precipua quibus miles Christi armatur sunt patientia
& benignitas, &c. p. 6. col. 313. a
e directo plus sunt in defensionem quam in offensio-
e p. 1. col. 119. b
scuta, & uexilla militum ponuntur supra sepulchra eo-
u, ad memoriam eternam, quod mortui sunt in defensio-
entis suæ, & unde hoc trahitur, p. 4. col. 2351. c
um genera quinque sunt ad inuadendum. Inter quæ
feriunt de prope, alia uero percutiunt a longe, p. 3. col.
c. c
ur lectione illorum, qui ante aduentum Christi in lege
ficati sunt & nobis certantibus cōtra dēmones ueniūt
xilium. Et de hoc figura, p. 2. col. 14. e
entarium dicitur domus saltus, &c. p. 4. col. 216. e
haim vel Ramathaim interpretatur excelsa duo, ut
intelligantur tribus regalis scilicet & Sacerdotalis. p.
313. a
est rupes in sublime porrecta in finibus Amorrhæorū
r Moab & Amorrhæos, p. 2. col. 89. c
tica in sepulchris regum comburebatur, non solum cō-
adaueris foetorem, sed etiam ad defuncti honorem, p.
817. d
um domus quam Ezechias legatis regis Babylonie o-
dit, quæ & qualis fuerit, p. 2. col. 970. d
n Alexandria una scintilla fuit, eius flamma totum or-
depopulata est, p. 4. col. 1362. f
inter alios Hereticos uidetur magis Christum noluisse
eans eius deitatem. Similiter soluit humanitatem negās
distum habere animam humanam, &c. p. 4. col. 1354. c
e, par. 1. col. 1017. c
uperbia inflatus, asseruit contra articulum trinitatis.
tra hunc errorem congregatum est concilium genera-
8. Episcoporū in Nicæa ciuitate Bithiniæ, p. 6. c. 1537. c
quia uerbum suppleret locum anime: Improbatur, p. 5.
1030. f. Item par. 6. col. 820. f
dixit quod pater & filius essentialiter distinguuntur, si-
& personaliter, quod est erroneum, par. 5. col. 1018. f. I-
et par. 3. col. 1662. e
dixit quod uerbum secundum naturam uerbi, sic factū
ex quo loco ad hoc sumit dicendi occasionem, p. 5. col.
103. c
quomodo turpiter mortuus fuit, & per hoc sui cōplices
confusi sunt, p. 4. col. 1365. c
per eum figuratur, qui multitudinem populi præpara-
ad pugnam, par. 4. col. 2547. c
is iuuenis ausus scellam lignum ex templo: Alexandri-
uellere fragmento ligni intestina sua perforauit, par. 2.
348. d
is uide in Eremitas.
quomodo per simplices Christianos conuicti sunt, &
Catholicam fidem acceperunt, par. 4. col. 2365. c
vituperant eos qui sese dum ad necem queruntur oc-
cunt & persecutores effugiunt, p. 2. col. 447. b
rogns quis dicitur, par. 3. col. 383. c
rogns non esse, sed uideri humilis cupit. Ibidem.
rogns frequenter, ut reuerentius audiatur, zelo ueritatis
loui se dicit, licet amore proprie laudis moueatur. p. 3. col.
33. a
rogns non aduersariorum dicta superare sed suam sapien-
tia ostendere festinat, p. 3. col. 305. b
rogantis mos est, quia qui ad blanda descendit uilescere se
pauat, ideo mox increpat, ut timeatur, par. 3. col. 334. f
rogantis modus est cum disputat, de scientia & eloquentia
se actare, p. 3. col. 307. c
rogantis mod⁹ est suā sciētiā nimis magnificare, p. 3. c. 317. c
rogantis pprium, ut cum rectum uel prauum etiam senserit,

inde eleuetur, & quasi doctior reuerentiam a melioribus ex-
xigat, p. 3. col. 178. d
arrogantis proprium est, ut multa quæ dicit pauca putet, pau-
ca quæ audiuit, multa, p. 3. col. 331. a
arrogantes inueniunt prædicatores, humiles, uero cōtemp-
tes, par. 3. col. 2038. d
arrogantes ecclesiæ defensores quamuis ordinem dicendi nō
teneant, tamen aduersarios uirtute dictorum, perturbant,
p. 3. col. 304. e. f
arrogantes qui pro hominum laude uolunt benigni apparere
ire motum deputant quidquid geritur censura disciplinæ,
& dum pro hominum laude benigni uolunt apparere, a bo-
nis rectoribus opprimi æstimant, quos inuitos cernunt a uī-
ciis coerceri, p. 3. col. 334. f
arrogantes graue se damnum perpeti iudicant, si scientiam
suam loquendi breuitate constringant. Tanto enim semet
ipso credunt doctiores ostendere, quāto se potuerint mul-
tiplicitate loquacitatis aperire, p. 3. col. 331. a
arrogantes quia sepe sentiunt silentii reuerentiam non defer-
ri, dum sibi silentium exigunt, quod non merentur, specie
tenus Deum præferunt, p. 3. ibid.
arrogantes si qua obscurius dicunt, repetunt, nō quo audito-
ribus profint, sed quo eorum iudicio uideri, eloquētes uo-
lunt. ibid.
arrogantes multa & inepta loquuntur, & in locutione sua sem-
per incipere student, quatenus ipsa locutione suspensos au-
ditores faciant, quo quasi nouum audire aliquid expectēt,
p. 3. col. 327. a
arrogantes dum non possunt respondere iuste sunt, reprehen-
dunt mentiēdo, quæ non sunt. ibi.
arrogantes hoc proprium habere solent, quod auditorib. suis
ne quid forte inordinate dixerint, tunc requirunt, cum se
laudabiliter aliquid dixisse cognoscunt. Hoc autem faciūt,
non quod de dictis suis ambigunt, sed quod ab audiētium
iudicio fauores quærunt, p. 3. col. 325. a
arrogantes per humilitatis speciem ornari concupiscunt, ne
videantur tumidi, ut sunt, quomodo & per quid, par. 3. col.
316. per totum.
arrogantium persona designatur per Eleazarum, qui Elephā-
tem interficiens occubuit, par. 4. col. 2384. e
arrogantium prædicationem nullus admitteret, si non aliqd
humilitatis imagine permiscerent, par. 3. col. 318. e
arrogantium fraus est, ut tunc de errore requirere studeant,
quando se nouerint non errasse, qui rursus requirere uel
argui despiciunt, si quando se errasse ueraciter cognoscunt
Ibid.
arrogantium grauis labor est, si quod sapiunt non ostendunt
par. 3. col. 306. e
arrogantia persuadet ut quisque semetipsum ignoret, par. 2.
col. 1230. d
arrogantia difficilius quam auro caremus & geminis, parte 3.
col. 1675. c
arrogantiæ uicium aliquando intuentibus fetet in sacerdoti-
bus & Leuitis, qui ad exemplum humilitatis positi sunt in
circulo altaris uelut specula quædam, & de altari Domini
quod debet incensi suauitate fragrare, odor terribissimus su-
perbiæ retinet, p. 2. col. 163. c
arrogare sibi hominem quod non est, sicut grauis culpa est, sic
culpa nulla est, si humiliter dicat quod bonum est, p. 2. col.
363. b. Item p. 3. col. 331. b
ars nescit uicium. Et si in omnibus artibus male agitur, nō ex
eis, sed ex hominibus, p. 3. col. 950. e
ars licet imitetur naturam, tamen opera artis non assequun-
tur naturæ perfectionem. Et hinc est, quod tindores pan-
norum non possunt facere colorem ita uiridem sicut natu-
ra in terræ nascentibus facit, p. 5. col. 140. f
ars & natura sicut procedunt de imperfecto ad perfectū, ita
etiam reuelationes diuinæ secundū promissum tēporis, qd
Pro-

Glossæ ordinarię, & Nicolai de Lyra.

- Prophete posteriores ad tempus Christi appropinquantes, clariores habuerunt reuelationes de Christo, quam priores, par. 5. col. 360. e
- Ars magica** reperta fuit in parte orientali respectu Iudææ, ubi Balaam magus habitabat, quia a tempore Iudicium Iudæi, ceperunt magicis artibus uti, par. 4. col. 43. c.
- ars magica** vel diuiniua quæcunque, non se extendit ad aliud quid requirendum ab intelligentis separatis, p. 4. columna 1507. c
- Ars magica** nescit benedicere, nec dæmones. Impiorum nullus benedicere nouit, p. 1. col. 1329. c
- Ars magica** quæcunque, per dæmones est, ut sunt consultationes & pacta quædam, & ligaturę quę fiunt in quibusdam rebus suspendendis & alligandis, &c. par. 6. col. 279. b
- Ars tentoria** primum per Iabel adiuuenta est, p. 1. col. 121. c
- Ars** ad interpretandum somnia, dicebatur diuina sciëntia. De qua dicunt Socratem exclamasse Atheniensibus, laudantē sciëntiam diuinationis somniorum, & dicentē: Absit hoc à me, ut hanc vestram quam experti estis per somnia dicam esse falsam sententiam, sed &c. p. 4. col. 1545. c
- Artes mœchanicæ** sunt quædam hominis iuuamenta in corporali vita, & significantur per bestias & iumēta, p. 1. c. 27. c
- Artes mœchanicæ** à quibus & propter quid inuentæ sunt, p. 1. col. 127. c
- Artes** oēs absque doctore non discimus. Sola hæc tacendi, tam uilis & tam facilis ut præceptore nõ egeat, p. 3. col. 1766. e
- Artibus liberalibus** ne Christiani imbuerentur prohibuerunt pagani p. 2. col. 396. e
- Artaxerxes** secundum Iosephum fuit filius Darij Hytaspis, & vocat eum Xerxen diminutiue. Secundum verò Ra. Sa. fuit filius Asueri & reginæ Hester, p. 2. c. 1340. f. Et col. 1420. f
- Artaxerxes** secundum Ra. Sal. nomen commune est regnum Persarum: sicut reges Romanorum nomine regni vocabantur Cæsares, & omnes reges Aegypti Pharaones, p. 2. col. 1298. f. Et col. 1310. f
- Artaxerxes** qui Epistolam accusationis a Samaritis suscepti, & vetuit Ierusalem & templum construi, quis fuerit, par. 2. col. 1298. f. Et col. 1299. c
- Artaba** est genus mensuræ continens tres modios, sed cuius quantitatis sit modius hic acceptus non habetur, pa. 4. col. 1786. e
- Artelabus**, p. 1. col. 950. f. Itē quid dicitur & unde oritur, &c. p. 4. col. 298. d
- Articulus** ueritatis diuinę essentię: & articulus suę prouidentię, quantum ad premiationem boni & punitionem a mali. Illi duo articuli semper fuerunt necessarij ad salutem, par. 4. col. 1491. b. c
- Articuli fidei** duodecim: licet quidam distinguant quatuordecim, quorum quidam pertinent ad diuinitatem, & quidam ad humanitatem, p. 6. col. 1677. c
- Articuli fidei** sunt principia omnium credibilium, & ideo fides (quæ est uirtus intellectualis) est illius intellectus, qui est proprie habitus principiorum, p. 4. col. 1046. f
- Articuli duo** sunt principales nostrę fidei, scilicet articulus sãctę Trinitatis, & articulus incarnationis, p. 4. col. 1489. b
- Articuli duodecim** notantur in duodecim lapidibus preciosis, p. 6. c. 1677. c
- Artifex** in ædificatione quatuor agit. Primo disponit modum fundamenti. Secundo disponit quantitatem ædificij. Tertio cogitat illud benè stabilire. Quarto ponit lapidē angularem, cui possint alij coniungi, p. 3. col. 350. f
- Artifex** creatus completo artificio, remouet manum suã ab eo, qui tamen factor est, & non conseruator. Sed artifex omnium Deus, quia non solum factor, sed etiam conseruator est: nõ abstrahit manum, quia si subtraheret a formato, illud in nihilum decideret, p. 3. col. 1508. f
- Artifex** prius fundamenta ponit postea fundamento posito ædificationis membra distinguit, p. 1. c. 6. e
- Artifices** eiusdem artis inuidia inuicem concitantur, & quæ p. 5. col. 250. f
- Arua** tempore pacis sunt speciosa, quia sunt bene culta & ornificiantia, & sic dicuntur metaphorice cantare. Et è contrario conticere, quando sunt destructa ab aduersariis, ut pratum dicitur ridere, quando viret: & plorare quando ret, p. 4. col. 771. b
- As** assis est genus nummi. p. 5. col. 195. c
- As** in ponderibus hoc est, quod in numeris est unum, p. 5. col. 886. f
- Ascalo** antiquitus uocabatur Philisthiim, unde & regio istea uocata est Philistæa, & habitatores eius Philisthiim p. 4. col. 1943. c
- Ascensus** in labore est descensus in uoluptate, pa. 3. col. 977. c
- Ascensio** Christi figuraliter significatur, p. 2. col. 757. c. Et col. 1623. c. Et col. 1624. f
- Ascensio** Christi i Ioseph fuit figurata, qui scilicet Iosephum meruit, & præco præconauit ante eum. sic Christus dicit currum cœlestis regni, p. 1. col. 407. a
- Ascensus** contemplationis Philosophorum, & etiam Theologorum sanctorum, incepit in admiratione, qui doctores ceteri uidentes scripturas sacras, confidentes de diuino alio intellectum earum sanum inquirere ceperunt, nec Philosophi, quibus non fuit reuelatum. p. 3. col. 1343. c
- Ascendentis** Christi uestigia in loco, quo stetit adhuc sunt, locus ille non potuit continuari pauimento cum restatorum parte respuens quæcunque ei applicabantur. cussis in ora apponentium marmoribus, &c. p. 6. col. 977. c
- Ascenderunt** differenter Elias, Enoc & Christus, p. 3. col. 298. f. Item p. 2. col. 859. b
- Ascendere** ex aduerso est quibuslibet potestatibus praue uoluntatis, rationis libera uoce plane contraire, p. 4. col. 116. c
- Ascendere** incipiens, quia multos inuenit obliuiscētes, a liberorum petit liberari, p. 3. col. 1417. b
- Asia** duplex, scilicet, maior & minor, & de eadem situ, & nominatione, p. 6. col. 1450. f
- Asia** pars quædam Asię, quæ proprie dicitur Asia, quam Asiã alij dimidium orbem terrarum alij tertiam partem posuerunt, p. 2. col. 82. f
- Asina** Balaam quod ilia uerba intelligeret uel formaret, est sic accipiendum, sed formata fuerunt, uirtute Aramouentis linguam asinæ ad prolationem uerborum in confusionem ipsius Balaam, p. 1. col. 1337. c
- Asinus** qui portauit ligna holocausti, quando Abraham uult immolare, &c. illum eundem (ut Hebræi dicunt) equaturus est rex Messias quando ueniet, &c. par. 1. col. 521. c
- Asinus** utrū & quomodo uere & proprie nominari possit, literatus & contemplationi deditus, p. 1. col. 465. a. Et col. 466. f
- Asini** ut nascerentur uelocissimi, arbitrantur quidam Asini (sic enim nūcupatus est) onagros asinabus admisisse, & iusmodi reperisse concubitum. Alii dicunt quod equos greges ab asinis primus fecit ascendi, p. 1. col. 375. c. Et col. 375. f. Item, p. 2. col. 1287. a
- Asini** primogenitum oue commutatum quid moraliter significet, p. 1. col. 606. d
- Aspectus** impudicus est ualde periculosus, quia Dauid tactus & bonus per hoc fuit tractus in adulterium, par. 2. col. 572. f
- Aspectus** arcę bene fuit phibitus Leuiticis & Dei cultu immo etiam introitus tabernaculi, donec omnia essent uoluta sub pœna mortis, nec operimenta aliquo modo traherent ad uidendum ea quę interius essent, p. 1. col. 340. f. Et col. 349. d
- Aspersio** sanguinis uictimę super populum fuit in signum confessionis legis, p. 1. col. 724. d
- Aspersio** sanguinis septenā denotabat expiationē quę significabatur per septenarium, p. 1. col. 933. c

Index.

sunt sacerdotes & eorum uestes sanguine, pa. 1. colum.
 85. c
 ere Dei approbare, p. 1. col. 114. a
 immanissima in Aegypto: a quodā patrefamilias domi-
 quotidie de cauerna egressa, a mensa eius annonam per
 col. p. 6. col. 1286. e
 n p. 3. col. 216. d. Item p. 4. col. 478. d
 itas mendacii iocosi uel officiosi dupliciter dicitur esse
 2, & quare. p. 3. col. 2011. c
 i dupliciter abusi sunt potestate a Deo eis concessa con-
 Hebræos, & c. p. 4. col. 128. f
 ducentes decē tribus in captiuitatē, posuerunt ut dicit
 Ro. Sal. idola quæ coluerunt super humeros eorum in iti-
 ne, ut sic appareret, quod dii quos colebant non potue-
 eos saluare contra Assyrios, p. 4. col. 1875. b
 orum regio fuit ab Euphrate usque ad Tigrim & quos
 qui Assyrios uocant, nos Syros, patrem ponētes. pro
 p. 4. col. 203. a
 orū regnum incepit ab antiquo Bello, & c. p. 2. c. 1561. c
 orum regum supputatio, p. 2. col. 1559. c
 orum regum hic modus est, trāsferre gentem sibi subie-
 de tertia sua natia ad aliam, ut sit magis secunda de e-
 subiectione, p. 2. ibi.
 orum regnum est omnium antiquissimum, p. 4. c. 626. d
 itia angelorum bonorum & etiam malorum corā Deo
 liciter sumitur. Primo proprie. Secundo large. Tertio
 ffime, & c. p. 3. col. 15. d
 n p. 2. col. 1558. f
 uo beatæ uirginis, debet esse ualde celebris omni popu-
 hristiano, p. 2. col. 765. c
 uo beatæ uirginis figuratiter significatur per exaltatio-
 Ester, quæ ducta est ad cubiculum regis Assueri. p. 2.
 1624. f
 uo beatæ uirginis pro allegoria adaptatur ad psalmū:
 Domini est terra & plenitudo eius, & c. p. 3. col. 596. f
 abolum significat cuius tyrannidis similitudo præcessit
 ffur, p. 4. col. 131. a
 dupliciter accipitur pro ut de angelis dicitur, par. 2. col.
 52. f
 em p. 3. col. 14. a
 th Carraim terra Gyantum quædam in supercilio So-
 orum quos interfecit Chodorlaomor sunt hodie duo
 illa in Batanea eo nomine nouem inter se milliaribus
 prata, p. 2. col. 96. a
 Sydoniorum Dea erat quam Græci ἀρροδίτις, Latini
 erem, p. 2. col. 899. a
 is rex Medorum & persarum somnium habuit, quod
 detores sibi exponentes, dixerunt de filia sua nascitur-
 filium, qui totam terram illam occupaturus esset, & c.
 col. 374. c
 p. 5. col. 711. c
 arutina quomodo Deum laudare dicuntur, par. 3. col.
 61. c.
 im cursibus qui uitas hominum & gesta perquirunt, &
 quum uolatus & huiusmodi obseruant, casita domini
 nt. & c. p. 2. col. 45. a
 olgia, geometria & alia huiusmodi, ideo despectæ sunt à
 is, quia nihil ad salutem pertinent, sed mittunt in erro-
 dū student in his curā animæ non habent. p. 6. c. 618. f
 glicet in circumitione motuum planetarum eccentrici-
 & epiciclos posuerunt, tamen nō ex hoc certitudinali-
 tatur, quia ista sint causæ taliū uarietatiū. & c. p. 3. c. 360. f
 gi quomodo quædam legunt in publico, & quædā (scilicet
 el superstitiosum & falsum) legūt in secreto, p. 3. c. 1560. t
 mia ubi & per quos primo inuenta est. p. 4. col. 343. c.
 ei p. 2. col. 967. c. & 975. a
 miam an sciuerunt Abraham & Isaac, & c. & an primus
 Abraham docuit in Aegypto, p. 1. col. 299. a. c

atronomi, an perceperunt vel nō. Et quare non in scriptis re-
 liquerunt miracula facta in retrogradatione & statione &
 eclipsi solis tempore Christi, & quomodo error non cōtin-
 git in compotis, & c. p. 2. col. 971. c
 astruphus Lōgobar dorum rex in Italia multum afflixit eccle-
 siam, p. 6. col. 1615. c
 asuerus mandauit populum requiescere durantib. nuptiis E-
 ster ab operibus seruilibus, & solutione tributi per omnes
 prouincias, p. 2. col. 1624. f
 asyla quare nō in sacris & tēplis aperuit domin. p. 1. c. 1445. b
 atramentarium Græce calamarium, quia in eo calami repo-
 nuntur. Alii significantius thecas uocant, quia scriptorum
 calamos tegant, p. 4. col. 775. a
 atrium quod erat circa tabernaculum describitur. Erat nāque
 platea magna sub diuo, hanc in longitudine centum cubi-
 tos, & c. p. 1. col. 775. a
 atrium quale circa tabernaculum fuit ordinatum, par. 1. colu.
 777. c
 atria tria habuit templum Salomonis. Et quomodo apellabā-
 tur, & ubi situata. & c. p. 4. col. 829. c. & col. 1137. c
 Item p. 3. col. 1430. f
 Item p. 2. col. 730. f
 attributa diuina sunt idem cum essentia diuina, tamen signā-
 tur per modum qualitatum sibi ad accentium, & sic compa-
 ratur comē, quia sicut comē inheret capiti & adiacent ei,
 p. 3. col. 1862. f
 attributa trium personarum in diuinis quæ & qualiter dican-
 tur. p. 3. col. 1978. f
 auaritia est sagax & uersuta, multos sibi subiugat, parte 1. col.
 199. b
 auaritia multa mala inducit, p. 1. col. 1332. d
 auaritia dicitur idolorum seruitus, Quod intelligendum est si-
 militudinarie & nō proprie, sicut etiam quodlibet uicium
 idololatria dici potest per tale modū loquēdi, p. 1. c. 1. 1529. c
 auaritia idololatriæ equatur, & quare p. 6. col. 558. e. & colum.
 631. c
 auaritia quomodo & quare dicatur peccatum ceteris grauius
 & scelestius, p. 3. col. 2023. c
 auaritiæ genus omne reprehēditur in trib. p. 5. col. 136. d
 auaritia & superbia quomodo & qua consideratione dicitur
 utraque esse initium omnis peccati, p. 6. col. 723. b
 auaritia & superbia dicuntur titiones fumigantes. & quare, p. 4.
 col. 80. c
 auaritia qui vastatur in mente, impetiginem habet moraliter
 in corpore, quæ si in paruis non compefcitur, sine mensura
 dilatur, p. 1. col. 1096. f
 auaritia dum animum delectat, exulcerat, quia dum acquire-
 re nititur, ad inimicitiam accenditur, p. 1. ibid.
 auaritia quare & quomodo est execratio mentis & obre-
 brationē inducit in omnibus operibus, p. 5. c. 135. & c. 136. f
 auaritia desideratis reb. non extinguitur, sed augetur. Nam
 more ignis cum ligna quæ consumat acceperit, excrescit, &
 unde uidetur ad momentum flamma comprimī, inde paulò
 post cernitur, dilatari, p. 3. col. 217. b
 auaritia & inuidia, quàm detestabilia uita sint exemplo mon-
 stratur, p. 1. col. 101. c
 auarus diuina sententia digna seueritate condemnatur, pa. 2.
 col. 843. c
 auarus & cupidus differunt, p. 6. col. 955. a
 auarus hinc inde insidiatores metuit, & continua molestia tor-
 quetur, p. 3. col. 217. b
 auarus surripit aliena, aliquādo per elationem, quia querit præ-
 esse, Rapit, aliquādo uirtute penuriæ, cum sua sibi sufficere
 non posse suspicatur. p. 3. col. 218. d
 auari pena dī ad similitudinem illius qui nimis comedit, & sic
 artatur intra pellem uentris, quæ non potest ultra extendi.
 Inde tūc causantur torsiones & dolores, & sic tales rapinæ
 vertuntur in dolorem raptoris iudicio Dei punientis, p. 2.
 d

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

col. 218.f
Avaro deest tam quod habet, quam quod non habet. p. 1. col. 19.d
 Item p. 3. col. 615. b
Auaritiam latentem, paraulæ rei cupido signat, parte quarta. col. 1139. b
Auari idolum est pecunia. p. 3. col. 2034.
Auari plerumque penuria puniuntur. p. 2. c. 287. c
Auari designantur per accipitrem, qui mansuetus videtur. p. 1. col. 1541. a
Auaritia quæ omne genus hominũ quasi totum corpus cõmulat, designatur per lepram toto corpore florescentem. p. 1. col. 1024. d
Auaritia est velut amphora, & quasi os patens, quæ os cordis in ambitu apertũ tenet. p. 4. col. 2209. f
Auaritia designatur p radicẽ iuniperi, quæ radix est omnium malorum quasi spinarum. p. 3. col. 282. f
Auaritia doctoris ecclesiastici quedam est bona, & quedã per uersa. p. 4. col. 2057. a. b
Auaritia clericorũ & religiosorum quam damnabilis sit. Nam plerique æstĩnant mendicantes religiosos hypocritas, habentes specie n religiositatis propter quæstum, & non propter Christum, & sic faciunt Christo barbam de straminibus, secundum æstimationem malorum. p. 2. col. 228. f
Auaritiæ stimulis multi excitantur in his quæ appetunt, & si eosdem obtusi sensus homines cernimus, & qui ad bona uidentenda cæci sunt, excitantibus præmiis ad peragenda uigilantes fiunt. p. 4. col. 2209. b. c
Auarius nihil est Romanis & Iudæis, Græce & Latinæ testantur hitoria. p. 4. col. 44. d
Audacia sicut in uia sæculi fortitudinẽ, timor debilitatem parit, ita & in uia Dei audacia debilitatem, timor Dei fortitudinem. p. 3. col. 67. b
Auditor humilis in auri aureæ comparatur, & quare. p. 3. col. 1712. d
Auditors sunt sata per quæ discipuli transeunt cum sollicitè doctores inspiciunt quomodo vnumquemq; attrahere possint ad salutem, & c. spicas vellant, fricant, & c. p. 5. col. 216. f
Auditors plures simul magis proficiunt, quam vnus solus, & quare. p. 3. 2230. f.
Auditors, duo faciunt attentos. p. 3. col. 162. f
Audientibus magis opera suadent quam uerba. Ideo magis præconiis remunerandi sunt qui negligentibus magistris de solis uerbis proficiunt. p. 6. col. 680. f
Auditorio in publico quidquid faciendũ cognouimus: mutua inter nos colloquutione tractemus, & qualiter singula castigatione cordis uel corporis complere ualeamus, solerter perquiramus. p. 2. col. 1381. b.
Auditus appellatur intelligentia, & cælum anima eius qui est præditus ratione. p. 4. col. 1212. a
Auerrois negat Deum habere rationẽ causæ efficientis in productione mundi, & tamen dicit eum habere rationẽ causæ finalis. p. 6. col. 1175. c
Auersio paruulorum, & prosperitas stultorũ, est occasio mortis culpæ, & perditionis gehennæ, paruulorum, scilicet senum, & stultorum quantum ad Deum, p. 3. col. 1607. b
Aues innuntur pennis volantes ut pisces quibusdam suis alis natantes. p. 1. col. 24. d
Aues sua norunt tempora, ut sciant quando ad calida festinant loca, rigorem hyemis declinare debeant, & ueris principio ad solitas redire regiones. p. 4. col. 644. c
Aues plurimæ, & si in terris aliquando requiescunt, foetusque faciunt, non tamen de terra sed de mari uiuunt, & libetius mari quam terra utuntur. p. 1. col. 25. b
Aues quæ sine aquis non uiuunt, quæ etiam in profundo saepe sicut pisces latent, non nunquam super terram egredi solent, maxime cum foetus faciunt & nutriunt. p. 1. ibid.
Aues & animalia bruta, suo garritu uel uolatu aliquos euentus

& effectus sentiunt, eo quod nõ habent intellectum cõhensẽ, uidelicet sensitiuam, & secundum talẽ immutabilitatem incipiunt garrire uel mouere de loco ad locum. p. 4. c
Aues & uolucres quo die & de qua materia sint productæ quare potius de elemento aquæ creatæ dicantur quam aliis elementis. p. 1. col. 24. d
Aues quas a cadaueribus abigebat Abraham Iudæorum lam a Deo susceptam significant. p. 1. col. 211. a
Aues & pisces utrum ex elementis sint productæ passiuè aut etiam actiue. p. 1. col. 24. d
Auium natura ex aquis processit, sed in aere habitatione quisiuit sibi. p. 1. col. 1237. a
Auium esum, non ferarum, non quadrupedum, nec ter animalium Deus populo in deserto nausanti de maledicti tribuit, & quare. p. 1. ibi.
Auim garritu & uolatu an & quando sumi possit diuina. 4. col. 44. f. Vide etiam in Auguria.
auferam de spiritu tuo, & c. habet translatio nostra, sed breuo habetur: Afferam de spiritu tuo. Similiter: Afferam de spiritu qui erat in Moysse, & c. Et satis consonat cum translatione Chaldaica, & sed postea per uitium alicuius scriptoris fuit interposita u. & c. p. 1. col. 1238. d
auferam de spiritu tuo, & c. quomodo intelligendum. p. 1234. d. e. f. 1235. a. b
auferes malum, id est, malignum de medio tui, secundum cum, in masculino genere, non hoc malum, quamuis uigi possit aliter, ut unusquisque malum uel malignum ipso auferat, & c. p. 1. col. 1603. c
augurari non omnis dicendus est, qui ex auibus significat. p. 1. col. 1073. b
auguri a domino infundi quod loquatur non mireris, infusum legis in Euangelio est principi sacerdotum persequentibus Christum quia oportet unum hominem pro populo. p. 1. col. 1350. e
augurium quid sit. & c. p. 1. col. 1073. c
auguria, diuinationes sunt per garritum seu uolatum a. p. 1. col. 1349. a
 Item p. 2. col. 978. f. 1249. c
 Item p. 4. col. 44. f
auguribus, & is qui in cædentibus auspicia captant, lupum, omnia, aut uulpes, aut accipitres, aut corui, aut aquilam huiusmodi, quæ Moyses his de causis notauit immutari. p. 1. col. 1352. e. f
augustus Cæsar quare mandauit, ut describeretur uisus orbis. p. 5. col. 1252. b. c
auicenna Mahometuum suum prophetam reprehendit in uisionem futura in alia uita. p. 5. col. 1324. f
auisus acquirendi pro domino blasphematur, pro precibus peierat, & ita tota die non uest in eius ore Dei. p. 3. col. 959. e
auis in Aues, & c.
aulam cælestem nullus cum corruptione præsentis uitæ intrare, sed ante obitum suum debet quisque corporis corruptione & cordis compunctione regni pulsare introire. p. 2. col. 1632. f
aurea mitra sacerdotis. p. 1. col. 72. e
aures obturare ne audiant sanguinem quid. p. 4. col. 30. e
aures incircuncisas uocat Ieremias quæ indifferenter uident omnia. p. 4. col. 632. f
aures suas qui abscondit ne audiat, & terga in faciem obuertit, quomodo intelliget, ad quem sonus uocis accessit. p. 1. col. 866. e
aures ad quæ & qualia, & quomodo patere uel claudere. p. 1. col. 520. f
aures quædam sunt claudendæ, & aliæ aperiendæ. p. 1. c. 520. f
aurifex uas necessariũ facere uolens, frequenter ad mouendum subdit mallæis, rasoriis perstringit, ut purgatius fiat speciem quam prospicit artifex, perueniat. p. 1. col. 1352. e

Index.

quādo videt bouem onere depressum, subleuat iugū,
 leuiatus vires resumat ad labo andū, p. 4. col. 188. e. f
 a est medium inter tenebras noctis & lucem perfectam
 p. 5. col. 119. g
 a obscuratum est quando sacerdotum vita, quondā per
 iam virtutum clara per actiones infimas ostenditur re-
 ba. p. 4. col. 1006. a
 a quantum sono vincitur, tantum splendore vincit ca-
 metalla, p. 1. col. 812. e
 a Arabicum purissimū quod de Saba offertur dño : est
 iofissimum quod de Ophir offertur, parte 4. columna
 7. a
 a in regione valde frigida, uidelicet a quilonari, genera
 a in visceribus terræ a calore solis terram penetrante, &
 a eriam digerente, quæ magis est digesta in auro quam i
 a metallis. p. 3. col. 347. b
 a, vitæ vel sapientiæ claritatem signat, par. 4. col. 637. b
 a. col. 1133. c
 a signat charitatem, quia sicut aurum omnia alia. metal
 a celit, sic charitas omnia Dei dona, p. 6. col. 1470. e
 a, argentum & lapides pretiosi triplicem doctrinam bo
 a signant, sed lignum, fœnum, & c. falsam & cutiosam, p.
 a. col. 219. c
 a, argentum, lapides pretiosi, hæc tria ædificāt cōtēpto
 a oculi, qui sua omnia pauperibus dant. parte 6. colum.
 a. a. b
 a ineræ quæ sunt in montibus prouinciæ Ophira a leo-
 a ibs & bestiis sæuissimis inhabitantur, & quomodo au-
 a inde abduci possit. p. 2. col. 770. f
 a ex margaritis & monilibus adornatæ, ornamenta cor-
 a is corporis perdidit, p. 6. col. 1325. b
 a incipiat flare. p. 3. col. 343. c
 a terram inhabitant, qui in ecclesia positi superni spiriti
 a hitate perflantur, p. 4. col. 213. a
 a vitas vitæ requiritur in euangelii prædicatore, p. 5. colu.
 a libri Sapientiæ fuit vocatus Philo, disertissimus Iudæo
 a licet Græcè ex sententijs Salomonis ipsum cōpilaue
 a on tamē est eius autor principalis, sed Salomō, loquē-
 a e autoribus humanis, p. 3. col. 1885. c
 a libri Ecclesiastici fuit Iesus, filius Sirach; quem scripsit
 a re Simonis, filii Oniæ, vel post, par. 3. col. 1977. a. b
 a libri ecclesiastici non videtur orasse pro consecratione
 a eum in vnam ecclesiam, sed magis orabat, pro cōsecra-
 a e Iudæorū in Iudæa disperforum, & in captiuitate de-
 a torum, p. 3. col. 2153. c
 a libri ecclesiastici & alii Iudæi licet ignorarent modum
 a mendi mysterium Christi quantum ad conditiones par-
 a terates, tamen credebant in quodam generali, quod mul-
 a a miracula fierent in aduentu Messæ in Iudæa, p. 3. ibid.
 a libri Ecclesiastici fuit Hebræus, licet scripserit hunc li-
 a rum Græcè, interseruit tamen hoc nomen Hebraicum. f.
 a. p. 3. col. 2194. f
 a om esse alicuius rei contingit dupliciter, pa. 3. columna
 a. a
 a colas iudicandi notatur per cathedram Moyfi in qua se-
 a dent scribæ & pharisæi, qui eligebantur a populo ad iu-
 a dendum tanquam magis periti, p. 5. col. 377. c
 a colas librorum Tobix, Iudith & Machabæorum: non est
 a hix ad probandum aliquid quod in contentationē vel
 a ulum venit, & inter apocrypha computantur, p. 2. colu.
 a. 23. a
 a lum nostrum est Dei respectus, p. 3. col. 716. d
 a lum humanum, Deo etiam nobis auxiliante in uia mo-
 a non contemnendum. Nam homines in hoc sunt Dei
 a adtores, p. 1. col. 1230. f
 a xip diuino nudatus & qui in impietate uiuit nihil differt
 a b. tia. p. 2. col. 427. b

Auxilio Dei desistente, laborare potes cōtra vicia, sed nō uin-
 cere, & te pressorua praua consuetudine humiliabitur: cor-
 tuum, ut discas clamare ad dominum, & c. parte tertia, col.
 1265. c
 Axis coeli habet arcturum, qui septem stellis lucet, semper ver-
 satur, & nunquam mergitur, parte 3. columna 123. b. & co.
 343. c
 Azotii profluuio uentris laborauerunt eo, quod Arcam domi-
 ni impie & nefarie iuxta mendacem Deum suum colloca-
 uissent, p. 2. col. 348. d
 Azotii quib. Philisthiim arcam fœderis tradiderunt, plagis af-
 fecti. par. 2. col. 347. b
 Azymis uti quando & quare filiis Israel a Deo fuit præce-
 prum. p. 1. col. 241. e
 Azyma comedere est, pure & simpliciter uiuere, p. 1. column.
 1551. a
 azyma comedit, qui recta opera sine corruptione uanæ glo-
 riæ facit, & mandata misericordiæ sine peccati admixtio-
 ne p. 1. col. 1221. a
 Azotus vrbs Palæstinorum potentissima de quinque quā Sar-
 gon, qui & Sennacherib (Septem enim nominibus dictus
 est secundum Hieronymum) misso Thartan duce exercitū,
 expugnauit & tenuit, p. 4. col. 203. c

B

BAALIM PLURALIS NUMERI, Baal singularis
 numeri: idolum Sydoniorum, parte 2. col. 655. b.
 Interl.
 Item p. 2. fo. 162. f
 Baal erat Deus Tyriorum, p. 2. col. 809.
 Babel una in Hebræo scribitur per tres literas tātum, scilicet,
 per duplicem Beth, & Lamach, p. 4. col. 759. c
 Babylonia, nomen ciuitatis est, & etiam prouinciæ, p. 6. colu.
 1049. c
 Item p. 4. col. 2063. c
 Babylonia ciuitas magna. Et dicit Philosophus quod magis
 erat dicenda regio clausa muris quam ciuitas, p. 4. column.
 251. col. c. 910. f
 Babylon ciuitas, ut dicit Hieronymus, habebat muros qui in
 quadro erant ædificati, & quodlibet latus habebat sedecim
 miliaria, quæ faciunt octo leucas. p. 4. col. 151. c
 Babylonia fuit triplex, una Chaldæorum: alia est in Aegypto,
 tertia est Rom. p. 4. col. 2063. c
 Babylon ubi regnabat Næbuchodonosor, est in medio clima-
 te terræ habitabilis, p. 4. col. 1556. c. Item est in Asia Baby-
 lonia, p. 3. col. 1414. c
 Babylon metropolis Chaldæorum fuit incensa pro magna p.
 per Cyrum & Darium, p. 4. col. 1052. f
 Babylon ciuitas dicitur mare desertum, propter attentationē
 Euphratis, quia Persæ & Medi obsidentes Babylonem, &
 non potentes eam capere propter murorum altitudinē &
 spissitudinem, longe a ciuitate diuiserunt fluuium Euphra-
 ten (qui per arcus per mediam ciuitatem transibat) in mul-
 tos riuos, sic per arcus illos intrauerunt, parte 4. columna
 206. f
 Item parte 4. columna 343. c
 Babylon capta fuit tempore conuiuii celeberrimi, quod Bal-
 thasar rex fecit, & eadem nocte captus & iugulatus, & c. par.
 4. col. 1565. a
 Babylon spiritualis æternum interitum dicit, par. 4. columna
 914. d
 Babylon in Euphratem mersa est, p. quarta, colum. 914. d
 Babylonia destructa, non postea reædificata est, sed dicitur in
 medio esse lacus serpentibus plenos, & c. Duæ ciuitates a-
 pud Medos dicuntur factæ ex ea, & c. p. 4. col. 252. b
 Babylonis usque hodie tantum reliquæ manent, quam posui
 Deus in sempiternam solitudinem, & c. p. 4. col. 1256. d. e

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Babylonis nomine huius mundi gloria significatur. par. 4. col. 403. c.

Babyloniæ regni destructio iusta fuit propter sex vicia in illo regnantia, p. 4. col. 2055. & seq.

Babyloniæ regnum quomodo & per quem cœpit esse multum potens: & quando cœpit debilitari, &c. p. 4. ibid.

Babyloni quare minatur Ieremias interitum, parte 4. colum. 914. e.

Babylonicæ regni gloria modicum duravit respectu aliorum regnorum, p. 4. col. 268. f.

Babyloni per tria confidebant semper manere in sua potestate primum fuit multitudo incantatorum, secundum scientia astrologorum, tertium potentia mercatorum, p. 4. colum. 404. f.

Babyloni erant intenti circa cursus siderum, & vnde & astronomia primo fuit inuenta in Chaldæa secundum aliquos, p. 2. col. 970. d.

Babyloni triplici ratione fuerunt puniti, parte quarta, colum. 204. f.

Babyloni multum innitebantur constellationibus & ideo fecerunt idolum in veneratione constellationis, quæ apud vulgares vocatur Gallina pullinaria, & apud literatos dicitur Plades, & sic aliqui faciebant imaginem solis, & aliqui lunæ. p. 2. col. 948. d.

Babyloniæ idolum principale fuit Bel, aliud minus principale fuit Nabo, &c. p. 4. col. 400. b.

Babyloni sibi tandem seruituros arbitrantur Iudæi. p. 4. col. 200. a.

Bachbazar cur carpentarius describitur parte secunda, col. 2055.

Baculus est vas argenteum in quo recipitur sanguis agni immolati, p. 1. col. 593. c.

Baculus pontificalis ex inferiori parte pungit, superius in anteriora extenditur, & quid hoc significat, parte tertia, col. 1486. e.

Baculus in scriptura accipitur pro fulcimento virtutis, p. 1. col. 693. c.

Baculus Dauidis quo Goliath occidit typum habebat & crucis p. 2. col. 431. e.

Balac de stirpe Sem illorum exemplum est qui in Ecclesia positi & falso nomine Christiani tales sibi pretio conducunt arbitros benedicendi ac maledicendi. p. 1. col. 1329. a.

Balaam famosus erat in arte magica & in carminibus potens. Non enim habebat potestatem vel a tem verborum ad benedicendum sed ad maledicendum, parte 1. col. 1327. b. & col. 1331. c.

Balaam secundum communem opinionem dicitur fuisse Eliu Buzites, qui fuit vnus de quatuor amicis Iob contra eum disputantibus, &c. p. 3. col. 1196. c.

Item primum vir sanctus & propheta Dei, postea per inobedientiam & desiderium munerum, dum Israeli maledicere cupit, diuini vocabulo nuncupatur, parte prima, col. 269. f.

Balaam in scripturis nunc vituperabilis, nunc laudabilis ponitur, &c. p. 1. col. 1342. f.

De Balaam scribitur. Sermo Dei positus est in ore eius, & spiritus Dei factus est super eum, quamuis hoc difficile inueniatur de quolibet prophetarum scriptum, p. 1. col. 1343. a. & col. 1353. c. Et extensius col. 1360. e.

Balaam fuit propheta dæmonum, & etiam propheta domini, & quomodo, p. 1. col. 1327. c.

Balaam prophetiæ si à Moyse scriptæ sunt, quanto magis ab his qui cum eo habitabant in Mesopotamia, apud quos tantam quam discipulos huius artis, magnificus habebatur, par. 1. col. 1333. a.

Balaam quomodo interpretatur, & quibus conuenit sua interpretatio, p. 6. col. 1362. d.

Balaam quare loquente asina territus non fuit, &c. parte 1. col.

1333. b. & col. 1335. a.

Balaam maledictionem cur Deus impediēbat, cum talis dictio non potuisset nocere populo, nisi Deus permisisset & ex hoc magis notificata fuisset diuina potentia, p. 1.

1353. c.

Balaam prophetans de statu populi Israelitici a principio ad finem, nunquam tamen aliquid tangit de infortunio, licet multa talia eis deuenirent, &c. par. 1. col.

1366. e.

Balaam populum Israeliticum commendat in quinque intuitu a datione legis usque ad tempus quo terram promissis possederunt. par. 1. col. 1367. b.

Balaam quatuor prophetiæ videntur respicere quatuor populi Israelitici. Quorum primus ante legem, scilicet Abraham usque ad dationem legis, &c. p. 1. ibid.

Balaam prophetia commendat Abraham in quatuor, &c. ibid.

Balaam Hebræi tradunt eum fuisse qui in libro Iob dicitur liu primo virum sanctum & prophetam Dei, postea per obedientiam & desiderium munerum diuini seu ariolocabulo nuncupatum, p. 1. col. 1330. e.

Balaam etsi augurem prædixisse de Christo domino, p. p. col. 1353. b.

Balaam avaritia & habendi desiderium notatur, par. 1. col. 1336. e.

Balaam perterret Deus asini uoce præter naturam, ut cesset quantam populi curam Deus gerat, parte prima, 1336. e.

Balaam veritatis indictus hostis uerum tamen fatetur, p. 1339. a.

Balaam sciuit inuictæ esse fortitudinis qui proteguntur a p. 1. col. 1369. b. c.

Balaam gratia prophetiæ ditatus est ad aliarum rerum dationem, 1331. b.

Balaam quomodo interfestus fuit, p. 1. col. 1405. c. & 1406. d.

Balaam querens augurium recedebat a societate aliorum, 8 re, p. 1. col. 1344. f.

Balbutiendo prout possumus excelsa Dei facta re sonant 4. col. 286. e.

Balduinus secundus rex Ierusalem successit fratri suo Gerfrido, anno domini millesimo centesimo, & de eius militari victoria de Saracenis sub uexilli crucis signo, parte col. 1635. c.

Balsamum, p. 3. col. 2096. e.

Balthasar a suis cubiculariis interfestus est, sed secundum sam interfestus est ab exercitu Persarum & Medorum 4. col. 183. c.

Baptismus fuit figuratus in lege Moyfi & in prophetis, p. 1071. c.

Baptismus per diluuium significatur, cuius aqua quind cubitis excreuit super omnem altitudinem montium hoc sacramentum transcendit omnem sapientiam superbum &c. p. 1. col. 155. c.

Baptismus quomodo figuratus est in lauacro pedum u qui apparuerunt Abraham p. 1. col. 229. b.

Baptismus per uas æneum quod mare dicitur, significatur quare, p. 2. col. 743. a.

Baptismus per puteum significatur, p. 1. col. 337. a.

Baptismus aquæ per doctores Hebræorum attestatur fuisse Ait enim Rabbi Barachias. Sicut fuit redemptor primus & ultimus, Redemptor primus, scilicet, Moyfes, ascendere puteum, sic redemptor ultimus qui est rex fias ascendere faciet aquas, &c. p. 6. col. 1077. a.

Baptismus Iohannis ante baptismum Christi tantum pr quantum carhecuminis nodum baptizatis prodest de na fidei, p. 5. col. 1077. a.

Baptismus Ioanis quare non statim cessauit baptizato Ch

Index.

ad ipsum manifestandum ordinaretur, parte quinta, d.c.
 Iohannes iteratur, baptisma domini non iteratur, & quare, p. 5. col. 1043. c.
 Item p. 2. col. 36. a.
 Iohannes fuit quedam preparatio baptismi, Christi proximo venturi, p. 5. col. 72. f. & 483. c.
 Iohannes fuit quedam protestatio faciendi penitentiam, & disponendi ad baptismum Christi, in quo datur gratia iustificans, p. 6. col. 1286. f.
 Iohannes Christi & baptismus Iohannis differunt, p. quinta, l. 1077. c.
 Iohannes conuenienter factus est in Iordanis flumine, & quare, p. 5. col. 483. c.
 Iohannes est triplex, scilicet aquae, sanguinis, & flaminis. Vt in aqua, in penitentia, & in sanguine, parte quinta, col. 1. c.
 Item p. 6. col. 843. e.
 Iohannes in primitiua Ecclesia ad tempus collatus fuit in nomine Christi. Sed nunc confertur in nomine patris & filii spiritus sancti, & quare, p. 5. col. 487. c.
 Item p. 6. col. 199. b.
 Iohannes per Christum sanctificatur, & de quibus baptizantur instruendi, p. 2. col. 13. c.
 Iohannes poenitentiae vis est, sine quo poenitentia non potest. Enim sicut sanguis, qui est uita carnis, parte 1. columna 7. a. Interl.
 Iohannes & alia sacramenta Ecclesiae in effusione sanguinis Christi habuerunt efficaciam, p. 5. col. 877. c.
 Iohannes Iudae, non Iudae sed domini est, parte quinta, column. 143. c.
 Iohannes domini nihil differt, siue per bonum siue per malum iteratur ministrum, p. 5. col. 1043. c.
 Item p. 6. col. 199. a.
 Iohannes dicitur spiritus sancti receptio, & quare, parte 6. 60. f.
 Iohannes datur in duabus naturis, corporali, scilicet & spiritali, & c. p. 6. col. 971. b.
 Iohannes sanguinis & baptismus aquae comparantur ad inuicem, & utrum istorum praeter temeritatem altero praefertur, p. 2. col. 190. e.
 Iohannes in sanguine & in poenitentia, quare & quomodo iteratur, p. 6. col. 850. d. e.
 Iohannes tollit irregularitatem, p. 6. col. 701. c.
 Iohannes quare non est reiterabilis sicut poenitentia, p. 6. col. 8. c. & 852. f.
 Iohannes an & quomodo possit dici quedam generatio, p. 6. col. 852. f.
 Iohannes Christi & Apostolorum ante eius passionem an & quare baptisma fuit. Arguitur pro & contra cum responsione, p. 5. col. 1665. b. & 1666. e. f.
 Iohannes est ad ueniam, uita bona ad coronam, parte 6. column. 16. c.
 Iohannes mysterium cuiusque datur, sibi uinea locatur, ut bene operando in ea exerceatur, p. 5. col. 354. f.
 Iohannes sacramentum datur a sacerdotibus, datur etiam in necessitate a simplicibus laicis, & c. parte prima. columna 152. f.
 Iohannes in sacramento, ubi peccato fideles moriuntur, & sanguinolenta opera abluuntur, quasi sanguine aqua in se haerere uidetur, p. 4. col. 2565. b.
 Iohannes in sacramento sicut & in aliis solus Christus operatur. Alii uero sunt ministri. In labore & mente sunt differentes: in operatione indifferentes, parte quinta, col. 104. a.
 Item p. 6. col. 799. b.
 Iohannes potestas est apud dominum, & ministerium dedit ser-

uis ut spes baptizatorum tantum sint in domino: & ne sint tot baptismi quot baptizati, p. 4. col. 1043. c.
 Item p. 6. col. 199. a.
 baptismi unitas per apostolos toto orbe praedicata per quod significata fuit, p. 2. col. 1149. c.
 baptismi aqua certaminis & pugnae spiritualis principium aduersus Zabulum, p. 4. col. 319. b.
 baptismi Christi quinque mentionem faciunt, & quasi ad ipsum praebent aditum, p. 5. col. 1101. c.
 baptismi mysterium & spiritualium hostium interitus designat per mare rubrum & Pharaonis: submersionem atque Aegyptiorum. p. 1. col. 474. f.
 baptismi & circumcisionis coequatio & differentia, p. 6. col. 57. b. & col. 58. d.
 baptismi sacramentum significetur per transitum Iordanis, p. 2. col. 26. f. & col. 33. a.
 baptismi figura praecessit in ueteri testamento, p. 1. col. 1301. a. b. c. & col. 1302. e. f.
 baptismum sanguinis, solum est quod nos puriores reddat quam aqua baptismi, de quo dicitur, Baptismo habeo baptizari, & c. p. 2. col. 1526. f.
 baptismum Christi sanguine consecratum, significat mare rubrum, hostes a tergo sequentes cum rege moriuntur, quia peccata praeterita in baptismo delentur: parte prima, col. 616. f.
 baptismum gentilium & haereticorum, & eorum qui non plena fide recipiunt, non lauant in salutem, parte 4. columna 1184. a.
 baptismum non habuerunt patres ueteris testamenti, & tamen saluati sunt, sed quomodo, parte quinta, columna 1668. f.
 baptismum Iohannis Christus subiit, & quare, parte 5. column. 1048. f.
 Item p. 6. col. 1720. e. f. & seq.
 In baptismo, unde est tanta uirtus aquae, ut corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente uerbo, non quia dicitur, sed quia creditur. p. 6. col. 154. e.
 In baptismo per fidem & confessionem parentum liberantur a demonio paruuli, qui necdum per se sapere uel aliquid agere boni possunt aut mali, p. 5. col. 554. a.
 Item p. 6. col. 392. e.
 In baptismo potestatem excellentiae Christus sibi retinuit, & consistit in quatuor. Primum quod ipse solus baptismum institueret, & c. p. 5. col. 1043. c.
 In baptismo Christus duplicem habet uirtutem propriam. Vnam diuinam. Aliam quae competit ei secundum naturam humanam, p. 6. col. 199. e.
 In baptismo consecratus qui per sensualitatem aliquando a gratia in baptismo recepta deiicitur, significatur per Sansonem Nazareum deceptum per Dalilam. parte secunda, column. 424. f.
 In baptismo spiritus sanctus datus terminat uitam ueterem quam fuit sub peccato, & inchoat nouam quae est in gratia, parte 6. col. 772. f.
 In baptismo quando nos unguimur oblatis, socii efficiuntur dominice passionis. cuius baptismus imaginem gerit, p. 1. col. 978. d.
 In baptismo Christi indigent sanctificati in utero, ad hoc ut sint Christo incorporati, p. 5. col. 72. f.
 Item parte 6. columna 1720. e. f.
 baptismalis efficaciae causa principalis, est mysterium incarnationis, per quam filius Dei uniuert sibi humanam naturam, p. 5. col. 1072. f.
 baptismalis efficaciae causa secunda est mysterium passionis Christi. Ibidem.
 baptismalis sacramenti figura fuit circumcisio solennis, & c. parte 2. columna 33. a.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Baptizant's virtus vel sapientia nihil operatur in baptismo, propter quod non refert per ministrum maiorem vel minorem baptizari. p. 6. col. 199. c
- Baptizare perfecte, & minus docti possunt: perfecte autem euangelizare multo difficilius est, & rarioris operis. p. 6. col. 199. e
- Baptizauit Ioannes Baptista ante Christum, & quare, par. 5. col. 1041. a
- Baptizandi & catechizandi infantes, exemplum datur, par. 5. col. 559. e
- Baptizandi & baptizati qui & quales esse debeant in constantia. Et de hoc figura, p. 2. col. 201. c
- Baptizando: in aqua verbum mundat. Detrahe verbum, & quid est aqua nisi aqua, p. 6. col. 135. a
- Baptizatus si defertor violatorque fuerit sacramenti peccat & Deum repellit à se, Si autem agat pœnitentiam ex toto corde ubi Deus videt saluabitur, p. 2. col. 582. e
- Baptizatus & non alius pertinet ad corpus Christi, p. 6. col. 972. d. e
- Baptizatus per ignorantiam à non baptizato, sed tamen recte fidei, an ille debeat rebaptizari, parte sexta, columna 1185. b
- Baptizatus in Christo in aqua & in spiritu, scias te insectari Aegyptios, & ad seruitium reuocare, rectores, scilicet, mundi & spirituales nequitas, quibus ante seruisti, & c. p. 1. col. 614. d
- Baptizatus baptismo Christi recipit spiritum sanctum, & efficitur Dei filius adoptiuus, parte 487. col. 480. f
- Baptizatus est Christus tribus de causis. ibid.
- Baptizato Christo vtrum conueniens fuit cœlum aperiri: & an vel quàm differenter tunc & in passione aperta sit ianua cœlestis. p. 5. col. 487. c
- Baptizato non imponitur aliqua pœnitentia satisfactoria pro peccatis præteritis, & quare, parte quarta, columna 812. f
- Baptizati per mundum quasi per desertum post transitum maris rubri ducuntur, nondum habentes promissam patriam, p. 1. col. 627. a
- Baptizati à Iuda non rebaptizantur, sed baptizatus a Ioanne, p. 6. col. 1185. a
- Baptizatorum quidam suscepto baptismo, ad secularia redeunt, & c. quidam verò permanent & dulcedinem seruât. Et ad hoc figura datur, p. 2. col. 29. a
- Barba, virilis sexus & ætatis index: virtutem solet significare. p. 2. col. 1331. a
- Barba est ornamentum viri, p. 1. col. 1020. e
- Barbæ capitisque rasura, apud antiquos luctus indicium fuit. p. 3. col. 318.
- Item p. 4. col. 173. c. & col. 644. & col. 879. a. col. 1284. e. & col. 1894. e
- Barbam Iudæos Christo euulsisse, licet non sit scriptum in euangelijs tamen fuit paratus hoc sustinere, & c. par. 4. col. 425. c
- Barbam radere apud Assyrios erat valde ignominiosum, & adhuc est, p. 2. col. 1251. c
- Barbari dicuntur omnes populi, exceptis Hebræis, Græcis & Latinis, p. 3. col. 1309. c
- Barbari fortes sunt iniquitatibus nostris, p. secunda, column. 168. f
- Barrabas interpretatur filius magistri, vel patris eorum, p. 5. col. 988. e. col. 451. a
- Barrabas viuens dimissus erat figura Antichristi, par. prima, col. 1045. b
- Bariona quid dicatur, & c. p. 5. col. 279. c
- Barnabas & Barsabas an vnus vel duorum nomen sit, par. 6. col. 1026. e
- Baruch fuit notarius Ieremiæ, à tempore Ioachim filij Iosæ. p. 4. col. 1035. c
- Baruch secundum Ra. Sa. moleste ferebat, quòd ipse non esset assequutus spiritum prophetiæ, quia diu seruierat regi, sicut Iosue minister Moyse & Elisæus minister Ezechiele. p. 4. col. 1859. c
- Baruch liber apochryphus est apud Hebræos. ibid.
- Baruch solatur dominus seruientem prophetæ & cum iustitia & molestia viuentem, p. 4. col. 860. e
- Baruch discussit vna cum Iudæis qui aufugerant in Aegyptum, p. 4. col. 1035. b
- Basan regio est quæ pecoribus abundat propter pascua, p. 1. col. 1658. e
- Basilus viduam ad sacram mensam vt ad asylum confugerem aduersus præfectum prouinciæ asseruit, p. 2. col. 140. d
- Bathuel secundum Iosephum, erat frater Rebeckæ, & Leah erat iunior eo. Rabbi Salomon verò dicit quòd erat frater Rebeckæ, parte prima, columna 285. f. & columna 291. d. e
- Batus Hebraicè bath, eadem mensura quæ Ephraim, sed facta in liquidis vini olei & huiusmodi, parte quarta, columna 1450. d
- Item p. 2. col. 751. c
- Beatitudo quid est, p. 3. col. 654. f
- Beatitudo & pœna nunquam conueniunt, parte 1. col. 851. c
- Beatitudo siue vita æterna in quo consistat essentialiter & beatitudo hominis, p. 6. col. 1416. e
- Beatitudo consistit essentialiter in aspectu claro ipsius dei & perfecta eius fruitione: accidentaliter autem consistit in aspectu humanitatis Christi. p. 5. col. 240. f
- Beatitudo dupliciter dicitur. Vno modo obiectiue. Alio modo formaliter. p. 5. col. 122. e
- Beatitudo dupliciter habetur. Vno modo in re. Alio modo in spe, p. 3. col. 1326. f
- Item p. 5. col. 97. c
- Item p. 6. col. 56. f
- Beatitudo hominis quæ principaliter in anima erit, & in corpore gloriosum perficiatur, an impediatur, p. 5. col. 375. c
- Beatitudo differenter consistit in aspectu diuinitatis, & in aspectu humanitatis Christi, parte quinta. columna 290. f
- Beatitudo cœlestis nõ potest ab electis haberi, nisi prius in terrore dammodo ad eos descendat in præsentia, parte 6. columna 1673. c
- Beatitudo omnis in animo, qui melior est corpore, & in corpore quàm homo est beatus per id quòd est eo inferius: ergo etiam in corpore nihil terrenum, sed per iustum animum fiet & corpus immortale, & c. p. 3. col. 518. f
- Beatitudo prout habetur in via consistit in perfectione actiue & contemplatiue, & c. parte tertia, columna 1326. f
- Beatitudo vera est hominis, non aduersis carere quæ in corpore sentiunt, sed æternæ sapientiæ perceptione letari. Quòd est in hac vita domini voluntatem cognoscere, & in futuro eius visione perfrui, p. 3. col. 1614. e
- Beatitudo vera pro misericordiæ operibus reddetur, & pro misericordiis miseria est infligenda, parte tertia, columna 1311. c
- Beatitudo æterna comparatur terræ in qua fluit lac & melle, p. 1. col. 1086. f
- Beatitudo quæ requiem æternam continet, quomodo accipiatur, & de cognitionibus beatitudinis æternæ, parte 1. col. 1087. a
- Beatitudo lilio comparatur, & quare, parte quinta, columna 870. d

Index.

Beatitudo terrena in quatuor consistit : contra quæ saluator
 quatuor in oppositum inducit , parte quinta , columna
 120.b
 Beatitudinis diuinę perpetuitatem, Hebręi (qui literam ma-
 gne sequuntur) concedunt, sicut & nos, parte prima, col.
 123.c
 Beatitudinis gradus distincti siue mansiones in cælestibus si-
 gificantur per sortes, p. 1. col. 1647.d
 Beatitudinis adeptio in terra viuentium significatur per pos-
 sionem in terra promissionis, parte secunda, columna
 15.c
 Beatitudinis bona per fidem cognoscimus certitudinaliter,
 quod sunt in Deo obiectiue, & in beatis spiritib. subiectiue
 p. col. 1046.f
 Beatitudinis vna vita erit omnibus, sed non omnibus eadem
 dignitas, p. 4. col. 1384.e
 Beatitudinis æternæ bona fuerunt in lege figurata, par. 1. col.
 177.a
 Beatitudinis finem in quo posuerunt philosophi. & quomo-
 do p. 5. col. 1088.f
 Beatitudinem æternam vterque hominum sexus secundum
 naturam ipsorum percipiet, & ubi hoc figuratum, fuit. par. 1.
 col. 1381.b
 Beatitudinis æternæ varii status, & ceter. parte prima, columna
 177.a
 Beatitudinem æqualem non omnes beati fortiuntur, sed qui-
 dam ceteris excellentiorem: & vbi hoc in lege figuratum,
 p. col. 1381.a
 Item p. 2. col. 118.f
 Beatitudinem futuram significant dicta veteris testamenti, &
 hoc sunt referenda, p. 6. col. 167.c
 Beatitudinem non fuscatur apud animum iustorum aspecta pe-
 catorum, & quare. p. 5. col. 423.b
 Beatitudines sunt octo, quę & qui earum sunt effectus. p. 5. co-
 9.c
 Beatitudines quomodo differenter attribuuntur donis spiri-
 tualibus & quatuor virtutibus cardinalibus, & a virtutibus
 sed donis quomodo distinguuntur. parte quinta, column.
 11.c
 Beatitudines septem, & septem dona spiritus sancti, & septem
 petitiones orationis dominicę, inter se conferuntur, pa. 5.
 col. 97.a
 Beatitudinum excellentia supra virtutes pollicitas, p. 5. colu.
 98.f
 Beatitudinum præmia an ad futuram vitam pertineant, an ad
 presentem, vel quæ ad præsentem, & quę ad futuram, p. 5.
 col. 99.c
 Beatus qui hic penas luit, p. 4. col. 346.c
 Beatus quis dicitur, p. 5. col. 99.b
 Beatus est qui recordatur se aliquid boni operis fecisse, coram
 domino, & obtulisse munera beneplacita Deo, virtutes,
 secreta animi & ornamenta pietatis, parte prima, colum.
 141.b
 Beati vel bonum faciunt quædam virtutes, sed vnum tan-
 tum, vt timor domini. Quædam plures, sicut paupertas
 spiritus, & c. sed beatitudo profusa vniuersum populum,
 beatificat, qui scit iubilationem, parte secunda, columna
 45.c
 Beati qui propria peccata lugent, sed beatiore qui aliena de-
 flent ut ne panem quidem & aquam contingere uelint, & c.
 sicut in atrijs domus domini pernoctant. parte 2. columna
 136.f
 Beati efficiuntur interiorius in conspectu diuinitatis Christi, &
 exteriorius in aspectu humanitatis Christi, parte sexta, colu.
 20.f
 Beati qui quiescunt a laboribus suis, habent quietem in Deo
 ipsi perfruendo, p. 6. col. 834.f

Beati non quiescunt ab omnibus operibus generaliter loquē-
 do quia continue & æternaliter vident, amant & laudant
 Deum, sed requiescunt ab operibus laboriosis. parte sexta,
 Ibid.
 Beati uiri plena diffinitio, p. 3. col. 433.c
 Beati quomodo & quare delectentur in penis damnatorum.
 p. 4. col. 538.e.f
 Beati ex omni genere populorum constabunt, parte 4. colum.
 536.e
 Beati videbunt pœnas damnatorum. parte quarta, columna
 537.a
 Beatorum locus tria continet, quæ fuerunt figurata p illa tria
 quæ in tabernaculo interiori ve. Testa. continebantur, pa.
 1. col. 735.c
 Beelphegor interpretatur idolum ignominie, p. secunda, col.
 127.a
 Beelphegor Latini principum vocant, parte prima, columna
 227.a.b
 Beelphegor statua erat apud Moabitas eius Dei quem Gre-
 corum alii Saturnum, alii Belum vocant parte prima, colu.
 1372.d
 Beelphegor idolum est quod apud Madianitas, præcipue a mu-
 lieribus colitur, & est species turpitudinis, sed scriptum vix
 reperitur quæ vel qualis sit, vel cuius formæ, forte ne audi-
 torem polluat. p. 1. col. 1371.b
 Beelsephon quod. p. 1. col. 612.f
 Beghardi sanctitatem simulantes propter quæstum, non pro-
 pter salutem animarum, quibus comparantur, parte 5. col.
 380.f
 Bel idolum vnde nomen traxit, per quem institutum, & varia-
 tum nomen apud diuersos sortitur, p. 1. col. 1343. a.b
 Item p. 3. col. 1256.f
 Item p. 4. col. 357.a. col. 1253.b
 Item p. 5. col. 852.e
 Bel quomodo colebatur, p. 4. col. 1789.c
 Bel idolum apud Babylonios, parte 4. col. 890.f
 Bellantes suis viribus confidentes, & in apparatu magno, in-
 equitibus & ceteris magis quam de Deo, frequenter supe-
 rati leguntur, p. 4. col. 287.c. & 288.f
 Bellantium optima dispositio est ita quod per nimiam sepa-
 rationem aduersarij non ingrediantur aciem, & per nimiam
 coniunctionem vnus non impediatur alium ad inuadendum
 aduersarios, p. 4. col. 1917.c
 Bellare absque duce non tantum est vituperabile apud Ro-
 manos, sed etiam vincere sine duce. parte secunda, colum.
 1599.c
 Bellando contra vicia tria requiruntur, scilicet, contritio ve-
 ra, confessio integra, & satisfactio perfecta, & per quæ ista
 designantur, p. 2. col. 278.f
 Bellatores vtantur temperate victorij habitis. s. cum mode-
 ramine misericordie, & humiliter, & ne superstitiosa vtan-
 tur obseruatione, p. 4. col. 402.f
 Bellatorum Dei in ordine, multa est diuersitas, p. 1. columna
 1410.d
 Bellum per antiphrasim dicitur, quia non est bonum. p. 1. col.
 1431.a
 Bellum Deum plere quid sit, p. 3. col. 218.d
 Bellum sanctificare quid est. par. 2. col. 60.d
 Bellum corporale aliquando fit pugnando de prope, manu
 ad manum, aliquando de longe, vt sagittando, vel tunda
 lapides iaciendo, p. 3. col. 1549.c
 Bellum iustum quod & quale dicatur, parte secunda, colum.
 59.f
 Bellum iustum cum quis susceperit, cui bellare fas est, vt
 aperta pugna vel insidij vincat, nihil ad iustitiã interest,
 p. 2. ibidem.
 Bellum ingredi, quadruplices inepti prohibebantur in veteri
 lege, &

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- lege & qui iunt tales, &c. p. 1. col. 1374. f
- Bellum** quando licite intra valebant, & pugnare cum aduersariis sacerdotes veteris Testament. parte prima, columna 1176. f
- Bellum iustum** habentes dirigunt angeli sancti, & eos adiuuant, & personam principis specialiter conseruant, & non solum in campo, sed etiam in refugio malorum destruendo, pa. 4. col. 2548. f
- Bellum iniustum** inuenitur motum in sacra scriptura a plurimis causis, & enumerantur duodecim, qui talia bella, & ubi gefserunt, &c. p. 1. col. 1405. c
- Bellum Israeliticum**, quo subuersa sunt vrbes & regna per Iosue, &c. religiosius intelligitur, vt nullus malitiæ sensus in anima vltra respiret: vel iræ vel cõcupiscentiæ saluetur affectus, &c. p. 2. col. 78. e
- Bellum periculosius** ab hoste contra nos cõsurgit quàm à carne, quia de spirituali peccatis impugnat, & hoc per multos reges facit, p. 2. col. 82. f
- Bellum spirituale** fit sicut corporale. Aliquando de prope pugnatur, vt in peccato fornicationis vel adulterii. Aliquando de longe, cum fit contra occasionem fornicationis vel adulterii, vt est aspectus impudicus, parte tertia, columna 1599. c
- Ad bellum** pergentibus cautela datur ex mortalitate Saul. p. 2. col. 519. a
- Belli** euentus est varius, p. 1. col. 1317. c
- Bello** potius vincit quandoque paucitas iustorum quàm multitudo peccatorum, p. 1. col. 1404. e
- Bello** quo pugnatur aduersus vitia, inepti reputantur, qui molles & effœminati sunt, elati per superbiam, & occupati nimis circa cupiditatem, & qui tentationibus non resistunt. Et per quos figurantur, p. 1. col. 1573. f
- In bello** utrum licitum sit insidiis & cautelis vti: arguitur contra & pro, cum responsione & solutionibus argumentorum p. 2. col. 57. c
- In bello** quolibet iusto pugnantes moueri non debent ppter lucrum temporale sed zelo fidei, & amore iustitiæ, etia quãdo Christiani pugnant contra infideles, parte secunda, col. 1650. f
- In bello** iubentur aliquando interfici, etiam paruuli, propter enormitatem criminis, p. 1. col. 1405. a. b
- Bella** intestina fuerunt causa desolationis regni Romanorũ. p. 1. col. 1366. f
- Bella Christianorum** quatuor contra infideles & iniquos, significatur per quatuor bella Dauid & seruatorum eius contra aduersarios, p. 2. col. 646. f
- Bella** in plerisque contingit fortiter perpeti, & in aliis eneruiter expugnari, & quomodo ista differunt. In istis excitatur uirtus, ne extolli debeant, in illis omnimodo extingitur, ne subsistant. p. 1. col. 1217. a
- Bella** Israelitarum nisi figurã spiritualium gererent, nunquam discipulis Christi, qui pacem venit docere apostoli hæc legenda tradidissent, p. 2. col. 84. d
- Bella** victorum nascuntur vnicique a vicesimo anno, parte 1. col. 1159. c
- Bella** a fidelibus sunt committenda, non cupiditate sed charitate. p. 1. col. 206. d
- Bella** quis primo adinuenit, & res bellicas, parte prima, col. 122. d
- In bellis** plus valet sapientia quàm vires, parte tertia, col. 1976. c
- Bellorum** tempore multa mala occurrunt. Nam in bellis tranquillitas dissipatur, tepescit pietas, districtio soluitur, qua soluta infirmorum castitas violatur, parte sexta, columna 694. d
- Bellorum** domini liber quis dicitur, & quare sic dicitur, pa. 1. col. 1313. b
- Benedictio** dextræ, est in celestibus & æternis, benedictio sinistra in temporalibus, quæ est communis bonis &c. p. 4. col. 898. b. c
- Benedictio** decem maiorum natu ostendit in nomine omnes gentes esse benedicendas, p. 2. col. 303. b
- Benedictio** Sem, qua benedixit ei pater suus Noe, qualiter telligatur, & quare ipse fratri suo Iaphet præponitur benedictione, p. 1. col. 172. e
- Benedictio** & meritum correspondens obedientiæ in oratione Isaac, respicit Isaac, sicut & Abraham, parte prima, col. 273. d
- Benedictio** ipsius Iacob a patre suo Isaac secundum quod sic exponitur, vt tria sint mere temporalia, & vnum benedigitur de bonis spiritualibus, p. 1. col. 320. c
- Benedictio** diuinæ gratiæ in tenebris huius mundi in pectore charitatis suscipitur, & flammis tentationum purgatur, &c. p. 3. col. 1852. e. f
- Benedictio** sacerdotum veteris legis super populum datur, & per eam trinitas personarum in diuinis significatur, p. 1. col. 1202. b. f
- Benedictio** ista qua dicitur, Benedixitque eis dicens, Certe, &c. est ordinatio ad multiplicationem indiuiduorum in natura humana per generationem, scilicet, per cõceptionem maris & sceminiæ. parte 1. columna 27. a. Et col. 34. f
- Benedictio** quam facit episcopus super populum unde dicitur, liter sumpta est, & quomodo peragitur, & de hoc mysterio sensus, p. 1. col. 1155. b
- Benedictio** agrorum sexto anno, ea est qua benedictionis qui timet dominum, p. 1. col. 127. a
- Benedictio** hostiæ signat verba consecrationis Christi dicit, Hoc est corpus meum, parte sexta, columna 24294. f
- Benefacere** est effectus dilectionis, Ideo sicut tenemur diligere inimicos quantum ad bona gratiæ & gloriæ ita tenemur effectum salutem eorum modo debito & possibili prestare, p. 5. col. 118. f
- Benedictio** celestis gratiæ est ros, quæ non de aere, ubi turbationes sunt, sed de cælo descendit, parte 4. col. 212. d. e
- Benedictionis** forma ut Hebræi tradunt, qua sacerdote benedicitur super populum, incipiebat a nomine Abraham nomine eius terminabatur, &c. p. 1. col. 187. c
- Benedictionem** prestare potest non solum is qui sacerdos sortitus est, sed cuiusque. Christum in seipso habet cuius gerit figuram per cõuersationem bonam sicut Moyses, &c. p. 1. col. 987. a. b
- Benedictionem** Dei uocat Isaias multiplicet spiritus laudum, p. 4. col. 371. b
- Pro benedictione** quæ Deus dat, si his in contrariũ utatur aliquando iuste subtrahuntur, parte quarta, col. 1867. b
- Benedictione** cælesti indignus conuincitur qui duo quædam sectu, aliud sibi refugium parans si forte eum non obtulerit contingat. p. 2. col. 412. f
- Benedictione**, Numer. 6. quomodo trinitas significatur, col. 1204. d
- Benedictiones** imprecantur secundum ea quæ solent homines desiderare in præsenti vita, quia in ueteri lege obseruari legis promittebantur bona temporalia tanquam hominibus carnalibus & imperfectis, &c. parte prima, col. 1629. c
- Benedictiones** sumendæ in veteri Testamento per primogenitos a patribus modus & forma sic fuit, quod primogenitus procurando & præparando epulum decoqui fecit, & tum vestitum se induebat, & sic decoctum ipsi genitorum ferebat, &c. p. 1. col. 271. Et col. 320. d

Index.

edictiones & cætera communia in primitiua ecclesia fi-
 ent in vulgari, sed postea fuit immutatum, & c. par. 6. colu.
 2. f
 edictiones duæ sunt. Vna de nobis ad Deum. Altera de
 Deo ad nos, p. 4. col. 1529. b
 edicendi unus his tribus demandatum ex qb. Chri-
 stis designatur cognoscitur & generatur, parte prima col.
 324. d
 edicamus domino, paruulo post omnia dicenti, seniores
 a uoce idem respondet Deo gratias, & quid per hoc si-
 gificetur, p. 3. col. 1412. d
 edicitor creator creaturæ, & benedicit creatura creatori, &
 quomodo, p. 3. col. 901. b
 edicitor Deum non solum qui sermonibus solis, sed actib.
 & moribus facit nomen Dei benedici, parte 1. colu.
 7. b
 edicere & laudare Deum, & quomodo debet inanimata
 ratione carentia, p. 4. col. 1532. c
 edicere si uis Deum fac verborum eius, fac uoluntatem
 eius, p. 3. col. 1224. e
 edicere debent superiores in ecclesia subditis quando re-
 elut ab ipsis, p. 5. col. 1008. f
 edicere pertinet per se ad ecclesiæ prælatos & rectores,
 non autem maledicere, nisi per accidens pro peccantium
 contumacia, p. 1. col. 1626. f
 edicitor a maiore quod minus est, utrum uerum sit gene-
 ter. Arguitur contra & pro cum responsione, pa. 6. colu.
 8. 876. per tot. s
 edicitor a Deo qui ipsum benedicit more boni famuli, q
 uis scete domino, uilesci: & domino glorificato glorifica-
 tum ipso, p. 3. col. 660. e
 edicitor Deus ab homine, & homo benedicitur a Deo,
 quomodo, & quando, p. 6. col. 525. c
 edicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Hoc Iudæi
 pronunt dicentes quod tunc fit, quando quis bona impre-
 car alicui, dicens. Beneficiat tibi Deus, sicut fecit Isaac
 Abraham, & c. Catholici aliter, & c. p. 1. col. 315. a. Et co.
 10. c
 edicentur, hoc uerbum in promissionibus per dominum
 Allah factis, non modicam differetiam habet in Hebrai-
 co sermone, & huius declaratio, p. 1. col. 273. d
 edicitor potest omni benedictione quisquis iustus & perfe-
 ctus ut capiat benedictiones Leuitici & libri Numeri & Ge-
 nesis, & c. p. 1. col. 1134. d
 edicitor solet ab hominibus aliqua persona notabilis pro
 excellentiam suæ bonitatis multipliciter, par. 1. colu.
 14. b
 edicitor uolunt homines multi, copia rerum, prole, & aliis hu-
 manodis, sed iusti uolunt, quod dominus illuminet vultum
 suum super nos, & mise. & c. p. 3. col. 901. a
 edicite his qui oderunt vos, ministrando cibum metis vel
 coloris. Quod facit etiam qui dicit, Cum huiusmodi nec
 cibum sumere, p. 5. col. 118. e
 edicitoribus & amicis debet quilibet refundere de bonis
 ab concessis, & si debet hoc fieri de bonis temporalibus
 magis de bonis spiritualibus p. 2. col. 503. e
 edicitor ut quis recipiat, optimus modus est ostendere grati-
 tudine de beneficiis receptis in præterito, par. 3. columna
 23. f
 edicitor duo commédant, scilicet intellectus & memoria, p.
 3. col. 1252. d
 edicitor qualecunque est non reum esse qui gloriosus nõ
 est. Prædeit enim pauperem non esse, qui rex esse non po-
 test, p. 1. col. 246. b
 edicitor duplex iuit homini collatum, etiam ante lapsum,
 scilicet beneficium creationis, & c. Secundum beneficium
 guernationis, & c. p. 3. col. 1336. f

Beneficium Dei erga humanam naturam post lapsum, est reuo-
 catio de culpa ad gratiam, & fit multis modis. Aliquando e-
 nim fit motis, aliquando beneficiis, aliquando flagellis, &
 aliis modis secundum ordinem suæ sapientiæ infinitæ, p. 3.
 col. 610. e
 Beneficium creationis Iudæi recolentes, dicunt in die sabba-
 ti psalmum nouagesimum primum. Nos vero Christiani pro so-
 lennitate diei dominicæ exponimus quæ succedit diei sab-
 bati, p. 3. col. 1256. f
 beneficium triplex ostendit Deus Israeli in deserto. Primum in
 columna ignis & nubis. Secundum in manna dato cælitus
 in cibum. Tertium fuit ritus sacrificiorum, per quæ placa-
 bantur offensa diuina, p. 3. col. 1830. f
 beneficiū duplex ex parte animæ debetur, proximo in effe-
 ctu. Et quæ ista sint. Similiter ex parte corporis, & c. p. 5. c. 300. e. f
 beneficii duo genere sunt, p. 5. col. 787. a
 beneficia Dei tredecim exhibita Israeli debent ipsum moue-
 re ad seruiendum domino fideliter & deuote p. 2. colum.
 143. c
 beneficia septem contulit Deus Israelitis, & ideo merito ab
 eis colendus fuit, p. 1. col. 1656. f. 1657. a. b. c
 beneficia plura ecclesiastica qui accipit, quorum quodlibet p
 se deberet sufficere, consideratis conditionibus. Status & per-
 sonæ significatur per Lamech, & c. p. 1. col. 119. c
 beneficia sex collata populo Israel in exitu de Aegypto, p. 3.
 col. 1926. f
 beneficia ecclesiæ non profunt excommunicatis iuste, & ad
 hoc rationes, p. 6. col. 2567. c
 beneficia Dei ex parte mentis sunt duplicia. i. bona naturalia
 gratuita, p. 3. col. 1364. c
 beneficiorum pluralitas in clericis quam damnabilis & repre-
 hensibilis sit, p. 1. col. 127. c
 beneficiorum multitudo & magnitudo exhibitorum speciali-
 ter filiis Israel, & c. p. 2. col. 1383. c
 beneficiis Deo nemo seruiliter timens respōdet, tātum modo
 qui per fiduciam amoris non timent, digna ei reddit obse-
 quia, p. 3. col. 134. d
 beneficiis undecim quibus benedixit Moyses filiis Israel cor-
 respondent undecim psalmi, & c. p. 3. col. 1147. c
 beneficiatus de beneficiis acceptis debet se gratum ostēdere,
 & benefactorem laudare, sed benefactor de beneficiis non
 debet laudem propriam quærere, p. 5. col. 561. a
 beniamin, & c. p. 1. col. 370. f. & Bennoni in Hebræo similitu-
 do nominis resonat, p. 1. ibid.
 beniamin tribus fuit ualde bellicosa, unde accepit guerram
 contra alias undecim tribus, & bis debellauit eas in cam-
 po, & spolia eorum rapuerunt, p. 1. col. 462. e
 beniamin quare quarto loco benedixit Moses, p. 1. columna
 1679. b
 benignitas Dei quanta in Iudæos, parte quarta, columna
 77. b
 benignitas unde dicitur, & quando exhibetur, par. 6. columna
 313. b
 berilius lapis preciosus, & eiusdem moralitas, parte 4. colum.
 1680. f
 bersabee dictus est in Hebræo locus triplici causa, p. 1. colum.
 262. f
 bersabee, una est in termino australi terræ promissionis, quæ
 est in tribu Iuda. Alia non est in Iudæa, parte quarta, colu.
 1846. f
 bersabee in tribu Iuda uel Symeonis, est vicus grandis in ui-
 cesimo ab Hebron miliario, & c. parte 2. col. 342. f. & colum.
 1396. f
 bersabee puteus septimus, propter septem agnas quas Abra-
 ham statuit. Etiam dicitur puteus iuramenti, quia Abi-
 melech & Abraam ibidem fœdas iurauerunt, par. 1. col. 262. f
 Item p. 2. col. 372. a

bersa-

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Bersabee a monte Moria (vbi Abraam iussus est immolare filiū suum Isaac) dicitur x. aliās xx. leucis vel circiter. p. 1. col. 263. a

Beseleel. vide in Hur.

Bestiæ bestiis nocent: quæ peccatum non habent: nec tamen vindicta dicitur: nec tali exercitio recipiunt uirtutem: sed aliæ sunt cibus aliarum. p. 1. col. 29. a

Bestia oīs (inquit Ra. Moy.) quæ immunda reputatur ī hoc seculo, Deus sanctus & benedictus faciet eam mundam in futuro seculo, id est, tempore Messie, sicut primitus fuit filius Noe p. 6. col. 1099. a

Beth & caph affinitas apud Hebræos, parte secunda, column. 455. a

Beth confusio declaratur, p. 3. col. 1347. b

Bethania quo ad situm & distantiam a Ierusalem describitur, & mystice exponitur, parte quinta, columna 1007. c. & col. 1201. c

Bethania villa vel ciuitas in latere montis Oliueti, & dicitur domus obedientiæ, p. 5. col. 450. d. e

Bethanię duę sunt, Vna trans Iordanem. Altera citra, nō lōgē a Ierusalem, vbi Lazarus suscitatus est, parte 5. columna 1041. a

Bethabara (vt dicit Origines) & non bethania, villa trans Iordanem, sed vitio scriptorum corruptum, parte quinta, col. 1041. c

Bethauen & Bethelan, & quomodo dicenda sit una ciuitas, p. 2. col. 50. a. b. c. Et col. 120. e. f

Bethel est ciuitacula in duodecimo lapide ab Helia, ad dexteram euntibus Neopolim, quæ prius Luza uocabatur in tribu Benjamin. p. 1. col. 195. a. Et col. 325. Et col. 361. a. Et col. 367. a

Bethel una ciuitas fuit in tribu Benjamin, vbi Ieroboā posuit vnam de duobus vitulis aureis. Alia est Ierusalem, p. 2. col. 1050. f. Et col. 1184. d

Betheron duo vici, duodecimo ferme ab Elia lapide. Nicopolim perguntibus, quorum secundum situm vnus dicitur Betheron superior, & alius Betheron inferior, datus Leuitis ī possessionem, p. 2. col. 1167. a

Bethleem duę sunt. Bethleem Iudæ quæ prius dicta est Ephrata, & altera in Galilæa in tribu Zabulon, &c. parte 5. col. 57. b

Item p. 4. col. 2065. a

Item p. secunda, columna 122. f. Et columna 266. e. Et col. 1021. c

Bethphage viculus est sacerdotum, & vbi situs est, & quomodo interpretatur, p. 5. col. 341. c. & 342. f

Bethsabee an adulterium commiserit, voluntarie vel uiolentera, &c. p. 6. col. 1717. b

Bethsaida interpretatur domus fructuum, vel uenatorum, p. 5. col. 211. b

Bethsaida interpretatur domus fructuum, vel uenatorum, p. 5. col. 211. b

Bethsames est ciuitas sacerdotalis in tribu Benjamin. Altera Bethsames est in tribu Nephthalim. p. 2. col. 353. b. Et col. 1225. c

Bethlamitas septuaginta & quingenta milia pl. bis occidit, p. 2. c. 354. f

Bibens uinum, quia timet inebriari bibit temperate, p. 3. col. 178. e

B. b. re uinum ad necessitatem, non vetatur, sed morari extra tempus, & utilitatem in uino, & euacuandis certare calicibus, p. 3. col. 1706. e

Biduo mortis Christi transacto, tertia die trāsiit ad gloriā corporis, sic nos post biduum confessionis & satisfactionis trāsimus ad gloriā patris p. 5. col. 414. e

bigamia an quare & quomodo impedit ordinationem, p. 6. c. 761. c

Bigamiam introduxit primus Lamech, contra naturæ institutionem, quæ fuit, vnus cum uua, p. 1. c. 125. c

Binarius immundus numerus est, qui primus a uirginitatis discedens, princeps est totius alternitatis, p. 4. col. 203. e

Et infamis, eò quod primus recedit ab unitate, p. 1. col. Et col. 45. b. Et col. 53. c. Et col. 240. a

Binarius numerus in sacro euangelio laudabilis & mystice designatur, p. 1. col. 13. c

Binario gemina charitas insinuatur. parte quinta, col. 569. e

Bissus de terra uiridi, sed cruxa siccatur, tunditur, coquitur, torquetur, & magno longoque exercitio ad candidum ducitur colorem. Sic nostra, & c. p. 1. col. 763. b

Bithynia duplex. Vna in Asia, Alia in Europa, &c. parte 6. col. 1307. c

Bitumen est glatem feruentissimum & uiolentissimum, col. 143. b

Bituminis natura est, ut in uiminalibus uasculis accessum coerceat, p. 1. col. 486. f

Blada in Iudæa tondebantur, & talis tonsio erat pro animalibus regis nutriendis, p. 4. c. 1885. c

Blandimenta foeminarum maxime hominem deiiciunt, & est quo magis animus hominis ad peccatum trahatur, col. 2789. c

Blandiuntur quidam Deo fletibus, quando ad mentem reuertuntur, & iustitiam eius contremiscunt. Et cum quasi a conspectu eius recedunt, in oribus detrahunt. & ad iniquitatem reuertuntur, p. 3. c. 159. b

Blasphemare quid est, & quomodo differt a peierare, p. 1. col. 556. e

Item p. 5. col. 1193. c

Blasphemia quædam est diuinæ iustitiæ, dicere se grauiter se ultra debitum modum a Deo, cum tamen iuste fiat, col. 1325. c

Blasphemia spiritus sancti est cum quis manifeste operari intelligit, & cum de uirtute negare non possit, stimula uidia calumniatur, p. 5. col. 866. e

Blasphemia crimen lepre assimilatur, quæ omnino munda potest. p. 1. col. 1022. f

Blasphemix legibus homicidii legem aptauit, quia blasphemorum Deum interficere non possit lingua ferit, p. 1. col. 1120. & 1121. b

Blasphemix spiritus quis dicitur, p. 5. col. 226. f

Blasphemiam si spiritus sanctus non remittit, quid proficit, patet & filius remittunt, & quid sibi nocet si spiritus sanctus non remittit, ex quo pater & filius remittunt ei, Argumentum est Iudæi cuiusdam conaris arguere quod pater & filius spiritus sanctus non sint vnus essentiæ & unius uocatiōis. Sed soluitur, p. 6. col. 1729. b. c

Blasphemiam contra filium hominis distinguit saluator, blasphemia contra spiritum sanctum, &c. par. sexta, col. 1729. c

Blasphemiam dicere noluit Michael diabolo sibi aduersario, quanto magis hominibus omnis blasphemia cauenda, p. 6. col. 1430. d. e

Omne peccatum comparatum blasphemix leuius est, p. 1. col. 190. d

Blasphemus quare lapidibus obruendus, parte prima, col. 1120. d

Blasphemus puniē, ut qui instituat blasphemando nocere, quamuis reuera nemo mortalis quicquam nocere potest, p. 2. col. 1121. e

Blasphemia anima est a dæmonibus grauiter punienda, nominantur aues, &c. p. 4. col. 2584. f

Blasphemo potest dici iuxta mortalitatem loquēdo psalmus Dixit insipiens in corde, &c. p. 3. col. 814. f

Blasph

Index.

atheni nulla lege puniebantur, Deo ipso differente illam
 nam, vt exemplo horrendo illam legem sanciret; p. 1. col.
 120. d
 athenos omnes communiter debent punire qui omnium
 auctori non metuunt detrahere, & omnes ab eo separare,
 p. col. 1122. f
 aerges dicitur filius tonitru, quod nomē impositum fuit
 aobus apostolis a Christo in transfiguratione, p. 5. colum.
 57. c
 aeu interpretatur primogenitus. tradunt autem eum Ar-
 merum Saul Doech Idumæum fuisse, & puerum qui dia-
 dā & armillā Saul detulit ad Dauid, filium Doech Idu-
 mi, p. 2. col. 1058. e
 acius sanctus missus fuit a Pontifice Romano ad prædi-
 cadum fidem Catholicam gentilibus, & multos conuer-
 tid Christum in Thuringia, Austria & Phrysia, par. 6. col.
 79. c
 aciosa copia quæ est, parte 6. col. 33. a
 acis & pulchritudo in istis inferioribus siue sensibilibus
 reducendæ in laudem & gloriam conditoris, qui eius
 scientia & prouidentia ad omnia se extendit quantum-
 que sunt minima, p. 2. col. 1085. b. c
 acis diuina non sentitur ab iniquis, sicut nec claritas dele-
 oculis est oculis infirmis, &c. parte tertia, columna
 9. c
 acis Dei perfecta ostenditur ex septem conditionibus, &
 enumerantur, p. 1. col. 1652. f
 acis vel malicia variat propriam actionem, quando virtute
 propria aliquis aliquid agit, sed quando aliquis agit vir-
 tute alterius non variat. Et de hoc exemplum, p. 6. colum.
 7. f
 acis Dei conuenire si quis neget, vt pro vnus diei pecca-
 bonum suppliciorū rependat, immo dicat etiam si diem
 die reddat, quamuis iustum non videtur esse benignū.
 bonum notabile habet per simile corporale, par. 1. col.
 13. b
 acis naturæ est contra malum naturæ, bonum gratiæ con-
 malum culpæ, bonum gloriæ contra malum gehennæ,
 col. 2141. c
 acis incipere debes quamuis perficere non confidas. Me-
 ius est enim perfectā viam querenti in itinere mori, quam
 ne proficisci. p. 1. col. 613. c
 acis ad mala transferimus, sicut dicitur bonus latro, qui
 ad accommodas adinuenit ad faciendum latrocinia, p. 2.
 col. 589. c
 acis duplex eligitur diuina potentia ex hæresibus. Primo
 hoc veritas fidei elucidatur. Secundo per hæreticorum
 persecutionem examinantur, & probantur fideles sicut au-
 tem in fornace. p. 6. col. 289. c
 acis triplex sequitur ex cessatione legalium. Primum, li-
 beas summe desiderabilis. Secundum vniuersæ legis im-
 plio facilis. Tertium, sequela Spiritus sancti, per quem ho-
 moproficit in spiritualibus, p. 6. col. 512. f
 acis prolis est præcipuum inter omnia bona exteriora. p.
 col. 1302. f
 acis hominis potest aliquid dici dupliciter, p. 6. columna
 68. c
 acis diuinum potest dupliciter intelligi. Vno modo pro
 ipf bonitate diuina. Alio modo pro bono vniuersi, &c. p.
 1. cl. 858. d
 acis delectabile quod habetur absque labore hominis, &
 etiam cum labore significatur per mel & butyrum, p. 3. col.
 21. f
 acis sensibile, modicum habet de bonitate, & ideo appeti-
 bilis eius cito transit, & eius adeptio & continuatio fasti-
 dium inducit, &c. p. 3. col. 682. f

Bonum singularis personæ in tribus consistit. Et enumeran-
 tur, p. 1. col. 1598. f
 Bonum commune, & maxime pacis tempore, ex tribus con-
 seruatur. Et enumerantur, &c. parte prima, columna
 1596. f
 Bonum proprium corporale, propter salutem boni commu-
 nis est exponendum, p. 4. col. 2384. f
 Bonum proprie dici non poterit, quod aliquando a malo est,
 neque aliquod proprie malum, quando a Deo, p. 1. colum.
 1348. f
 Quod bonum non est, quod malum sit, non statim sequitur, p.
 4. col. 1228. e
 Bonum contingit vno modo: malum autem omnifariam, p. 5.
 col. 123. e
 Bonum consistit ex omnibus bonis circumstantijs: malum
 autem ex singulis defectibus, p. 6. col. 511. c
 Bonum scimus, nec delectat agere, & cupimus vt delectet, præ-
 uolat intellectus, sequitur nullus vel tardus affectus, p. 3. co-
 lum. 1352. f
 Bonum & malum, bonus vsus, & malus vsus sibi adiuncta al-
 ternatim, quatuor differentias faciunt, parte 6. columna
 270. e
 Bonum minus comparatū ad maius bonum, habet rationem
 defectus, & per consequens mali aliquo modo, sicut minimū
 malum comparatum ad maius habet rationem eligibilis, &
 per consequens boni aliquo modo. parte prima, columna
 655. c
 Bonum opus in principio non debet laudari, sed cum perfeue-
 ranter fuerit factum maximè laudandum est, p. 2. columna
 33. c
 Bonum temporale & etiam spirituale designantur per adipē.
 p. 1. col. 927. c
 Bonum amare, sed implere non posse, ex infirmitate solet ac-
 cidere, p. 3. col. 323. b
 Bonum nec facere, nec amare, est ex studio peccare, p. tertia,
 Ibidem.
 Bonum diligit qui non inuitus & metu legum quod bonum
 operatur, sed dilectione ipsius boni. parte quarta, colum.
 1872. e
 Bonum agūt quidam, ipsius boni & benedictionis desiderio,
 quidam metu supplicij ne eant in gehennam, & per quos
 significantur, p. 2. col. 63. c
 Bonum qui amat in alio, quod ipse non potest habere, impu-
 ratur ei quasi haberet, p. 3. col. 1432. c
 Bonum quod agitur aliquando per obedientiam debet inter-
 mitti, p. 3. col. 410. d
 Bonum opus de genere nonnuquam relinquendum est, si sit
 occasio ruinæ, p. 5. col. 112. f
 Bonum omne quod faciamus, præueniente gratia spiritus san-
 cti incipimus, & eadem comitante perficimus, p. 2. colum.
 1311. a
 Bonum est omne quod fecit Deus, sed in tēpore suo bonum
 est. p. 3. col. 1767. a. b
 Bona terrena (cum sint multo minora bona operibus virtuo-
 sis) non possunt esse principale præmium promissum pa-
 triarchis pro operibus virtutis, p. 4. col. 476. f
 Vide etiam in Temporalia bona.
 Bona fuerunt quatuor promissa obseruantibus præcepta diui-
 na. Et enumerantur, &c. Et econtrario non obseruantibus
 comminatus est per quatuor contraria illis. Et enumeran-
 tur, p. 1. col. 653. c. Et col. 1138. d
 Bona temporalia quæ habent impij non sunt in manu sua, i.
 in potestate, quia sunt aufexibilia violenter, sed spiritualia,
 quæ sunt virtuosus non possunt auferri, & solum habentur
 a iustis, &c. p. 3. col. 223. f
 Bona in manu habet qui despiciendo tēporalia sub dominio
 mentis

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- mentis premit. At quisquis ea nimis diligit, se magis illi ipsa supponit. p. 3. col. 223. b
- Bona temporalia largiuntur in præsentia plerumque ut ad cælestia alliciunt, p. 1. col. 495. c
- Bona fortuna oculis clausis videmus, quæ mox apertis non inuenimus, in vita somnium: in morte euigilant, scientes quid est. p. 3. col. 973. a
- Bona temporalia siue corporalia quæ reputantur speciosa, licet sint occulta, possunt tamen inueniri studio & labore hominum quamuis cum difficultate. Bona autem spiritualia sicut gratia & virtutes infusæ impossibile est labore hominum inuenire, p. 3. col. 267. c
- Bona temporalia præcipua ut metalla & preciosi lapides, habent suæ emanationis principia sub terra: & in profundis flauiorum sunt abscondita, p. 3. col. 271. c. & 272. f
- Bona temporalia & eorundem abundantia ab amore Dei retrahunt, p. 1. col. 1501. c
- Bona si quis inchoet, mirum non est, sed valde mirabile est, si intentione recta in bono opere perseveret, p. tertia, column. 876. e
- Bona præsentia Deo nobis donata, consolatio sunt, cum defuncti, iustitia est, p. 3. col. 1164. e
- Bona temporalia sunt duplicia, & qualia propter scandalum dimittenda, p. 6. col. 174. f
- Bona præsentia & caduca dum pro æternis quandoque habedis dimittenda esse persuadentur, multi in ecclesia timent & se deceptos credent, p. 5. col. 1118. d. e.
- Bona exteriora: aut & quomodo sint dicenda bona, & quomodo diuersimode de hoc philosophi sentiunt. par. 3. column. 31. c
- Bona temporalia siue terrene dat Deus indifferenter bonis & malis, sic autem non est de spiritualibus bonis & æternis, & c. p. 1. col. 1470.
- Bona temporalia & spiritualia, licet sint Dei dona & aliter tamen & aliter, & quomodo differenter à Deo dantur. par. 3. col. 263. c
- Bona temporalia minima sunt, & aliena à nobis. Bona autem spiritualia sunt maiora, & nostra. parte quinta, columna 917. c
- Bona exteriora sunt propter corpus hominis, & corpus hominis, propter animam, & quomodo illa ordinanda & diligenda sunt. p. 3. col. 31. c
- Bona exteriora, sicut sunt propter corpus hominis, ita corpus propter animam, ergo ordinans bona anime principaliter ad bonum corporis, est amor & ordo peruerius, & c. parte 3. columna 31. c
- Bona exteriora, vide in Exteriora bona, Inter bona extrinseca, maxima sunt honor & dignitas, & ideo iactura istorum est maxime afflictiva. parte tertia, column. 205. c.
- Bona naturæ, bona gratiæ, & gratis date bona scientiæ bona potentia & bona opulentiæ, dicuntur talenta: quia per bonum usum potest homo sibi acquirere cæleste præmium. par. 5. col. 410. f
- Bona in hac vita collata homini, parua sunt respectu bonorum gloriæ, quia ibi confertur homini bonum infinitum. par. 5. col. 411. e
- Bona opera nostra occultare & non ostentare debemus coram hominibus, & quæ. p. 1. col. 484. f
- Bona opera sine charitate facta ad terram uiuentium non introducunt. p. 1. col. 1648. d
- Bona naturæ quadruplicia sunt. scilicet claritas intelligentiæ, capacitas memoriæ, viuacitas sensum exteriorum, integritas & sanitas membrorum. Et potest homo illis bene & male uti. p. 5. col. 917. f
- Bona spiritualia per frumentum, vinum & oleum parabolice intelliguntur, quæ non capiuntur ab hominibus nisi sub si-
- militudine corporalium, propter quod scriptura ueteris noui testamenti loquitur frequenter parabolice. par. 789. a. b. & 790. d. e
- Bona gratiæ & gloriæ optanda sunt inimicis, terrena in generali, p. 5. col. 118. f
- Bona diuinitus collata, non cedunt ad gloriam male contentibus sed magis ad poenitentiam, p. 5. col. 473. c
- Bona spiritualia tantum excedunt temporalia, quantum tenarius unitatem. p. 2. col. 574. d
- Bona quedam sunt modica, quedam media, quedam magna. Prima sunt species quorumlibet corporum. Secundæ sunt potentia anime. Tertia sunt virtutes, & scientia. col. 682. f
- Bona spiritualia quæ alijs communicata non minuunt, potius augentur, liberaliter sunt communicanda, p. 136. f
- Bona multa sæpe de multis sperantur, sed cum tempus di habent, & exemplo uitæ alios instruendi opportuna consequuntur, vel parum vel nihil est in eis inuentum. col. 2172. f
- Bona deteriorum comparatione magis noscuntur, p. 1279. b
- Bona, cum dicantur sigillatim cætera creata, cur hominis est ad imaginem Dei factus, cum cæteris hoc dicitur. col. 36. f
- Bona non amare, & mala non fugere uicium est, quare magis odisse bonum, & amare malum, parte quarta, column. 2055. e
- Bona quæ facis, secundum diuinæ legis præcepta faciamino separes, ut ad eius laudem omnia facias, p. 1. columna 1525. a
- Bona prodesse nequeunt, si mala non cauentur quæ sunt. Perit enim omne quod agitur, nisi sollicitè in humilitate custodiatur, p. 1. col. 74. e. f
- Bona citius pereunt, quæ ante tempus innotescunt, nondum per humilitatem confirmatio. parte 3. column. 117. b
- Bona inchoantes, si laudibus coeperint delectari, fructibus perdunt (velut ex nebula fauoris quæ fit caligo gentiæ) ut nequeant discernere qua intentione quæriant, p. 3. col. 182. d
- Bona opera nostra non nobis, sed diuinæ virtutis deus ascribere, p. 1. col. 1516. f
- Bona nostra ueraciter in conspectu iudicis placet, cum humiliter subtiliter cogitando conterit, & quasi de aromatibus rem reddit, & c. p. 1. col. 822. f
- Bona spiritualia sunt duplicia, & quæ & quando sunt dicenda ad uitandum scandalum. p. 6. col. 174. f
- Ad bona assurgere perfecte non possumus, nisi nos spiritus præueniendo eleuet, & subsequendo confortet, parte IIII. 2.
- bonum inchoare nihil proficit, si non studerit quis illud bonum finem perducere, p. 4. col. 818. d
- Bona naturæ sunt ualde magna, bona gratiæ sunt maiora, bona gloriæ sunt maxima, quæ Deus dat omnibus, affluenter, p. 6. col. 1266. f
- bonorum temporalium collatio non est certum signum gratiæ diuinæ, sed aliquando magis ad contrarium, parte 1469. c
- bonorum temporalium siue carnalium spiritualium, atque terrenorum quæ certior distinctio est, quam passio. Column. 1. col. 1297. e
- bonorum temporalium adeptio non est immoderandum, nec de eorum amissione nimis tristandum, & quibus de causis, p. 3. col. 31. a
- bonorum communicatio quomodo & in quibus fieri debet effectu & insigno. p. 6. col. 160. f

Index.

orum genus est triplex, vel Bona sunt in triplici genere.
 quædam enim sunt in spiritualia, quædam bona naturæ, quæ
 in bona fortunæ. p. 5. col. 715. c. Et abusio fit in talibus &
 quæ quid significantur, p. 4. col. 1283. c
 is non fuit, qui malos tolerare non potuit, p. 3. columna
 29. a
 is si in humili mente, exigente causa vel dolore, bona de
 dicit, non peccat, p. 3. col. 199. a. b
 is est Deus ex se & in se, bonitas non est qualitas, sed na-
 ra, &c. Et eguerunt illo cætera, vt fierent bona, p. 3. colu.
 283. c
 is homo simpliciter per bonitatem voluntatis dicitur ma-
 gis quam per bonitatem aliarum potentiarum animæ, &
 ratio huius, &c. p. 5. col. 706. d. e
 nec despecti sua aperiant, cum alijs non profunt, quod
 et se ostendere, non prodesse, &c. p. 3. col. 297. b. c
 in persequutionibus quas a malis frequenter sustinent,
 se habeant, &c. p. 1. col. 352. e
 dum de malo tentantur, cui nequaquam cõsentiunt, quo
 infirmitatem titubant eo gressus cordis ad iusticiã ue-
 nis figunt, p. 1. col. 1345. a
 sermonibus iniquorum atteruntur, quando contra eos illi
 bis tument, qui aut in peruersa fide, aut in prauis mori-
 bus iacent, p. 3. col. 203. b. c
 cum loquuntur, duo sunt quæ in suis loquutionibus atten-
 dat vt videlicet aut sibi & auditoribus suis, aut sibi met so-
 fibrosint si auditoribus prodesse non possunt, p. 3. colum.
 22. c
 rum & malorum hominum vita differenter se habet, &
 quibus. p. 1. col. 1525. c
 rum vita nõ irrigatur aquis deliciarum ad pullulationem
 morum, & augmentum, sed ad sustentationem corporis in
 exercitio virtutum, p. 1. ibid.
 persecutio iniquorum utilis est, & ad quid, p. 1. colum.
 2. e. f
 non nocet cum malis esse corpore, sed mente. Si desit
 ritus non adiutat locus, &c. p. 4. col. 1094. e
 non faciunt duæ res, p. 3. col. 597. b
 corpus curabat cibo & potu & corde sobrio benedixit
 homini domini qui illius orationem exaudiuerat feceratq;
 nem cessare in terra Israelis, p. 2. col. 297. b
 temperantia erga Ruth, parte 2. columna 297. b. &
 30. a
 pro merito suæ fidei Ruth accepit uxorem, p. 2. columna
 30. e
 historia nõs docet virtutem, p. 2. col. 293. c
 res fuerunt, sed Euangelista Matthæus vnum tantum
 nominat, p. 5. col. 36. f. Item primus fuit auus, secundus fi-
 lius tertius nepos. Primus fuit filius Salomon quem genuit
 de Dauid, & tertius fuit iste qui genuit Obeth ex Ruth, p. 2.
 col. 91. c. & col. 305. c. & col. 1019. b
 Abellam vtrum fuerit idem homo, parte 2. columna
 29. b
 vitæ que cibum que facer est, cū asinus neutrius vsum
 præbet & quare, p. 1. col. 1589. b
 ad Isaiam Israellem significat, p. 4. col. 206. e
 bouis cur in sacrificio mactentur, p. 1. col. 913. b
 quinque habet utilitates, immolatur, arat, pascit, lactat, co-
 nu, etiam diuersis vsibus ministrat, p. 1. col. 698. f. & colu.
 69. a
 salur de præsepe, sed & labore bouis præsepe repletur, &
 de præsepe suo reficitur fructu, p. 3. col. 1161. c
 ues ceno non nisi mundo vescuntur, p. 3. col. 385. a
 quomodo interpretatur, & cui interpretatio congruit,
 p. 3. col. 1158. e
 Israel potius Bisra, est nomen proprium & appellatiuum,
 &c. p. 4. col. 500. f
 atacia in virtute crucis Christi extollamus, & leuemus i o-

ratione sanctas manus, vt Dei auxilium mereamur, p. 1. co-
 534. c
 Breuissimum est quidquid finitur si eternitati comparatur, p.
 1. col. 1660. d
 Brigam suscitatur Dominus aliquando inter malos, vt boni ma-
 iorem habeant quietem, p. 4. col. 2414. f
 Bruchus vnde nascitur, & quamdiu sic nominatur, p. 4. colum.
 298. b. & col. 1914. f
 Brutis animalibus necessaria prouidit natura, & non homini ra-
 tionali, & quare, p. 5. col. 139. c
 Butyrum, quod est pinguedo lactis, est præcipuum inter illa
 quæ de pecudibus extrahuntur, p. 3. col. 274. f

C

CAATH Filius Leui habuit quatuor filios. Amram primo
 genitum, Isuar secundum, Ebron tertium, & Oziel quar-
 tum, &c. p. 1. col. 1273. b
 Caathitæ dicuntur Sacerdotes, & Leuitæ qui fuerunt de tribu
 Caath, sed differenter nominati sunt, & quomodo, p. 1. co-
 1181. b
 Caathitæ officia habuerunt, quod humeris suis proprijs porta-
 uerunt pertinentia ad tabernaculum fœderis, p. 1. column.
 1206. d
 Cadauer præ se fert qui penitus refrigit nec feruidus spiritu
 cognoscitur, p. 1. col. 1098. d
 cadauer si super sementem sine aqua ceciderit non polluit se-
 mentem, si vero cum aqua quare declarat eum immundam
 p. 1. col. 1013. a
 Cadauer corpus sine anima, & anima sine Deo, qui est eius vi-
 ta, p. 1. col. 1577. b
 Cadauer vocari potest omnis qui peccati morte occiderit, p.
 3. col. 380. d
 Cadavera Antichristi & sui exercitus primo corrodentur à
 bestiis & auibus, & postea tradentur sepulturæ, nõ propter
 Antichristi & suorum honorem, sed ad terræ purgationem,
 p. 4. col. 1364. c
 Cadavera qui portauerunt vestimenta sua iubebantur lauare
 in lege, & quid id signauerit, p. 1. col. 1007. a
 Cadit septies iustus in die, & per quæ & qualiter, p. 3. colum.
 1709. b
 Solus in illicitis non cadit, qui caute se restringit a licitis, p. 3.
 col. 60. e
 cadit in faciem, qui in hac vita culpam agnoscit, eamque pœ-
 nitendo deslet. Retro cadit, qui in hac vita repente decidit,
 &c. p. 6. col. 1090. d. e
 Cadat necesse est & moriatur quicumque conuertitur a fide &
 veritate, p. 2. col. 345. b. Interl.
 Cadunt qui sibi volunt esse fortitudo & laudatio, sed non ca-
 dit cui Dominus est fortitudo & laudatio, sicut nec Domi-
 nus cadere potest, p. 3. col. 1332. d. e
 Cadens adoratur Iob, quia ille veram orationem exhibet, qui
 quod puluis sit humiliter videt, p. 4. col. 35. c
 Cadere leguntur Sancti in faciem. Mali vero retrò, &c. p. 4. c.
 1140. d. e
 Cadere passim in volutabrum omnium viciorum nõ trepidat,
 qui inter bonum & malum quasi insanus discernere igno-
 rat, p. 3. col. 1706. d
 Cadere in corporis corruptione aliquando minus est quã co-
 gitatione tacita, ex deliberata elatione peccare, p. 2. colum.
 576. f
 Cades est duplex. Vna est locus deserti, vbi manserunt filii Is-
 rael per aliquod tẽpus, qui dicitur Cadesbarne. Alia est si-
 ta in sorte Iudæ, p. 3. col. 2093. b
 Cadere cum Dauid volunt, multi pauci vero resurgere, p. 2.
 col. 572. e
 Cadesbarne est locus in deserto, qui coniungitur ciuitati Petra
 in Arabia, vbi occubuit Maria, & Moyses rupe percussa a-

Glossæ Ordin. & Nicolaide Lyra.

- quam sitiienti populo dedit. Monstratur etiam vsque hodie ibidem sepulchrum Mariæ, p. 1. col. 1472. d
- Cœci in Iebuseth restiterunt Dauid quo minus ingrederetur in figuram cœci populi non admitturi quandoque Christum filium Dauid p. 2. col. 538. d
- Cain debet scribi per, n, & non per, m, secundum Hebræos, p. 1. col. 112. f
- Cain quare prælegit agriculturam, p. 1. col. 125. b
- Cain quare agriculturam dimisit, & ipse suaque posteritas in artib. mœchanicis inueniendis studuerunt, Ibid. f
- Cain unde habuit uxorem, & c. p. 1. col. 120. f
- Cain oblatio qualis & de quib. fuerit, p. 1. col. 112. f. Et col. 125. f
- Caii percepit munera Abel fratris sui a Deo accepta, & nõ sua, per ignem immisum a Deo, consumentem oblationem Abel p. 1. col. 112. f
- Cain ut dicunt Hebræi dixit Abel fratri suo verba iniuriosa querens occasiones occidendi eum, licet non sint expressa in tex. verba illa, p. 1. col. 113. a. b
- Cain punitio septupla secundum Hebræos refertur ad mortem Cain, & secundum proprietatem Hebraici sermonis dicitur, septenis punietur, p. 1. col. 120. f. Et col. 126. d. e. f. & col. 127. c
- Cain quib. adiutorib. ædificauit ciuitatem, si plures homines non fuerunt quam scriptura dicit, p. 1. col. Ibid.
- Cain fuit interfectus per Lamech in ultionem fratris sui, & hoc fuit in alia generatione, & c. p. 1. col. 120. f
- Cain an vsque ad diluuium vixerit, & in eo submersus fuerit, p. 1. col. 126. d. & col. 128. f
- Caiphas de stirpe Aaron descendit, p. 1. col. 911. a
- Caiphas non prophetauit de Christo ratione sui meriti, sed ratione sui officii: Nec fuit verus propheta, quia conditiones quas verus Propheta debet habere non habuit, p. 5. col. 1200. c
- Caiphas Iudæorum Pontifex querens Christi mortem significatur per Saul, & c. p. 2. col. 472. f
- Caius imperator misit statuam suam per orbem, ut adoraretur in ea, quam soli Iudæi adorare renuerunt, p. 3. columna 1952. f
- calamitas eternæ comparatur quæ est vndarum exterius pelitur, & quare, p. 3. col. 90. e
- calamus est arbor aromatica gracilis & nodosa ad modum cænæ vel arundinis, & ponebatur in sacra vnctione qua ungebantur uasa diuino cultui consecrata, p. 4. col. 635. c
- calamus prout est mensura quot cubitorum sit, p. 4. columna 1473. c
- calcaria multorum clericorum plus quam altaria fulgent, p. 1. col. 1659. c
- cain peccata septem enumerantur, p. 1. col. 120. f
- calicator vuc & seminator, prædicationem uerbi Dei significat p. 4. col. 1903. c
- calcedonius lapis quam proprietatem habeat, & moralis illius significatio, p. 6. col. 1679. a
- calciamenti corrigiam ut soluam, & c. quomodo hoc dixit Iohannes Baptista de Christo, cum apostolus ipse portare calciamenta inhibuerit. Et cœpit Iesus sa. & do. p. 5. co. 1041. c
- calciamenti an Christus vltus sit: Arguitur pro & contra, p. 5. col. 449. & 500. per totus.
- calculus quid significat, p. 4. col. 83. c
- caleb Caleph & Calubi eiusdem nomina sunt, p. 2. columna 1116. e. f
- caleb fuit filius Esrom. Et dicunt aliqui quod pater Caleb fuit binomius & dictus est Esrom & Iephone, & c. p. 2. col. 99. c. Et col. 1033. c
- caleb habebat tantum octo annos ut dicit glo. Hebraica quando accepit Azuban, & genuit ex ea Ierioth, qui natus est nonno anno ætatis Caleb, & c. Sed improbat glossa, p. 2. col. 1021. c
- caleb coniugium cum Maria sorore Moyfi ut glo. Hebraicit improbat, ibid.
- caligo quædam est bona, quædam est meroris & turbinis, col. 595. a. b
- callidus proprie dicitur qui præuidet pericula sibi ab aliis parata, p. 3. col. 1664. f
- calix in sacra scriptura intelligitur pœna a Deo inflicta, vel genda, p. 3. col. 994. f
- calix Dei dicitur amor Christi vel spiritus sancti, & quare, col. 558. d
- calor naturalis dupliciter accenditur, p. 3. col. 271. g
- caluariæ locus dicitur, non ob caluicium Adæ, quem ibi ratiuntur sepultum, sed ob decollationem damnatorum, col. 455. b. Et 1311. b
- caluitii inchoationem vel principium dicit fenestra, quia do homo incipit decaluari, dicitur habere fenestras v. nestræ in capillis, p. 1. col. 1025. c
- caluitium dicitur perfectio vel finis fluxus capillorum, & intelligatur per hoc, p. 1. co. 1026. f
- calumniatores qui dicuntur, & c. p. 3. col. 65. f
- calumnia describitur, p. 1. col. 1068. f
- calumnia habet in se tentationem, sed tentatio potest esse calumnia, & c. p. 3. col. 7395. b
- cambyses Darii filius dictus est alio nomine Nabuchodonosor secundus, quia sicut primus templum destruxit, ita rædificationem eius impediuit, p. 2. co. 1551. c
- camelopardalus animal est albis maculis respersum, capite melo similis, collo equino, pedibus bubali, per cætera partem in Aethiopia nascitur, col. 1539. b. & 1540. f
- camelus est animal gibbosum & oniferum, & eius m. tas, p. 4. col. 485. b
- camelus mundum animal partim, quia ruminat, partem immundum, quia vngulam non findit, par. 3. col. 23. a
- camelos melius sciunt nutrire & custodire Ismaelitæ, quam raelitæ, p. 2. col. 1124. f
- caminus Exodi 9. quid significet, p. 1. col. 563. b. c
- candor duplex. splendor & lucis, p. 2. col. 78. d
- canhedrin dicebantur, qui fuerunt de collegio, seu consilio Iudæorum, ad quos omnes difficultates, seu dubia legum dei perueniebant. Et residebant sub regibus & ducibus, & c. Et durauerunt usque ad certum tempus ante constructionem templi secundi, & c. parte 1. columna 364. col. 368. e. f
- canis habetur in scripturis pro contemptu, p. 2. co. 201. a
- canis expertus quidem rationis est, sensum tamen obtinet rem prope dixerim rationi, p. 2. co. 1525. a
- canis supra omnia cætera animalia, amorem dicitur pro Domino seruare, nec terrore nec iniuriis obliterari in dicitur affectus, p. 2. col. 201. b
- canis cum vomit, cibum qui pectus deprimebat abiicit, sed ad vomitum reuertitur, unde leuiatus fuerat, rursus occiditur, & mysticatio eiusdem. parte 6. col. 1363. b
- Itē p. 3. col. 1717. a
- canis tantæ vilitatis reputabatur, quod non solum erat animal immundum ad immolandum & comedendum, sed etiam ad redimendum, p. 6. col. 623. b. e
- canis primogenitum non poterat offerri, nec etiam redimatur, quid autem de illo primogenito scilicet canis fiebat, non primitur, & c. p. 5. c. 1599. c
- canes dicuntur, & gentes & Iudæi, & quare, p. 3. co. 852. d
- canes dicunt Iudæi gentes omnes Et uocant gentes, quia sunt de lege eorum, p. 1. col. 708. d
- canes beatos, qui persequuntur infideles, fures abigunt, et in loca sancta custodunt, p. 2. col. 806. e
- canes a canendo disti sunt. Canum enim consuetudo est in loca latratu defendere, in quibus se norunt alimoniam perire, p. 2. co. ibid.

Index.

bus in fitū est natura referre gratiam & sollicitas excubias
 ro dominorum salute pretendere, p. 2. col. 1525. b
 bus non dedit sanctum Christus, cum insidiatoribus &
 onculcatoribus secreta mysteria loquebatur, &c. p. 5. col.
 9. c
 licut iniusto pro sapientia, sic impio pro stulticia accipiū
 r, &c. p. 4. col. 1749. b
 ies, gloria senis. Item canicies hominum prudētia, est, p.
 col. 51. a
 ies sensuum cum canicie capitis dignitas & reuerentia se
 m, p. 3. c. 1694. e
 nes diuinorum librorum qui hodie sensu Euangelico ex
 nuntur. per doctores veteris Testamēti significatur, &c.
 col. 1115. a
 nicæ sententiæ non sunt immutandę, parte 1. columna
 3. a. b
 nicas scripturas solas in Ecclesia legendas, parte 2. colu.
 4. a
 nici si pingues præsentias odore percipiunt, se presentes
 aciant, si vero tenues, vicarios mittunt. Et assimilantur,
 p. 5. col. 347. c
 at homines lugubres elegias quib. deploratur calamitas
 erum quos diligunt, p. 4. col. 63. b
 at indigne: Laude pueri Do. qui se magnos putant, p. 3.
 col. 1305. b
 antant hilariter, qui non amat, p. 3. col. 963. a
 um Annæ dignum admiratione, p. 2. col. 321. c
 um quod, p. 1. col. 619. c
 a multa legimus in scripturis, sed hoc, Moyfi. f. primum
 mium est, quod Aegyptiis & Pharaone submerso post vi
 am cantatur, p. 1. col. 619. a
 a graduum (scilicet psalmi quindecim) quare sic dicantur
 & a quo, & ad quid facti sunt, &c. parte tertia, columna
 7. a. b
 a læticia subticet Ecclesia in septuagesima, & quare, pa.
 col. 1225. c
 anticorum libri materia quę sit, scilicet quis sponsus,
 sponsa, quia vario modo ab Hebręis & Latinis assigna
 p. 3. col. 1817. c
 anticorum liber quatuor personas inducit: sponsum,
 dales eius: sponsam, & adolescentulas cum ea. Ibid.
 anticorum liber, secundum translationem nostram in
 libris discrepat a litera Hebraica, & similiter signatio ca
 pitulorum, &c. Ibid.
 anticorum liber apud Hebręos, quibus & quando le
 permiffum est, p. 3. col. 1815. & 1816. Vide etiam in E
 telis difficultatem.
 res David instituit, postquā obtinuit regnum & arca in
 brnaculo fuit vt exercent officia coram Domino, par. 2.
 col. 1042. f
 os principales tres fuerunt, sicut tres fuerunt filii Leui, f.
 leuan de Caath, Afaph de Gerson, Ethan (qui alibi dici
 rdithum) de Merari, p. 2. col. 1042. e
 os erant sic ordinati, quod Heman cum societate sua e
 medio. Afaph autem cum sua societate ad dexteram,
 col. 1042. f
 os quatuor præposuit David canentibus psalmos ante
 n, qui psalmos personabant tribus modis, & qui fue
 p. 3. col. 424. d. e
 os fuerunt tres principales in Veteri Testamento, & de
 istorum trium instituti sunt viginti quatuor cantores,
 dferuiebant ordinate viginti quatuor Hebdomadariis
 ac dotibus, &c. p. 2. col. 1116. d
 os viginti quatuor instituti sunt per sortes, quis esset pri
 & quis esset secundus, &c. & non sunt ordinati secun
 ordinem patrum vel etatum, &c. parte secunda, colu.
 de simplicibus Leuitis, aliqui erant cantores ad dicē-

dum diuinas laudes, alii alijs in officijs constituti quia ali
 qui erant ianitores, alii custodes vasorum, &c. ibid.
 cantorum ordinatio in suis officijs distincta fuit per viginti
 quatuor vices sibi succedentes, sicut & ordinatio principa
 lium sacerdotum, qui Hebdomadarii dicebantur. Ibid.
 cantatoribus & cantatricibus instrumentis musicalibus, & vo
 cibus humanis licitum est vti moderate, & horum ratio, p.
 2. col. 638. f
 cantus releuat labores, & tollit tedium, parte tertia, columna
 1365. c
 capharnaum dicitur ciuitas Christi, & quare, parte 5. colum
 na 165. a. Et est ciuitas principalis siue Metropolis in Gali
 læa, columna 246. f. & columna 761. b. Item parte 4. colum.
 117. b
 capillaturam mulieres nutriebant, sicut fit adhuc in aliquibus
 gentibus, p. 1. col. 1549. b
 capillos (vt veterum mos fuit) si quis nutriuit ob speciem cor
 poris, eos afflictionis tempore a scindebat. Et econuerso, q
 tempore tranquillo absciderat, in ostensione afflictionis nu
 triebat, p. 3. col. 31. a. b
 capillos corporales quidam offerunt diabolo, &c. p. 1. colum.
 1539. b
 capillorum crescentia in Nazarenis, erat signum durationis
 voti, p. 1. col. 1684. f
 capillos capitis discipulorum dicit Dominus esse numeratos,
 nō qui tondentur vel proiciuntur vel etate pereunt, sed q
 in Nazarenis erant, quibus inerat virtus spiritus sancti, p. 1.
 col. 676. f
 capillos capitis appellauit Dominus virtutes animi, & multi
 tudinem sensuum, de mente tanquam de capite Apostolo
 rum prodeuntes, p. 1. col. 1156. f
 capiti suo ornatum detrahit qui Christo honorem debitum
 non persoluit, p. 1. col. 992. e
 capillorum nigredo attestatur fortitudini & iuuentuti, par. 3.
 col. 1860. e
 capitium quid dicitur, p. 3. col. 287. a
 capitulum quid est, & quare sic dicitur, p. 6. col. 875. c
 capitulorum signatio in Bibliis nostris, est frequenter defecti
 ua, quia frequenter non sequitur signationem Hebraicam,
 nec etiam Hieronymi, &c. p. 4. col. 1925. c
 capiuntur homines per diabolum & ministros suos, in triplici
 statu. Primo scilicet principes & prælati, secūdo mediocres,
 tertio omnes, per triplex instrumentum, &c. parte 4. colum.
 2050. f
 capiendi modus Christum, magis conueniens ad subuertē
 dum populum (quem Pharisei timebant) fuit, vt fieret per
 discipulum, &c. p. 5. col. 983. b
 cappadoces & Philistæi exierunt de eadem gente, p. 4. colum.
 870. f
 capparitis renibus valet, est herba qua excitatur luxuria, par. 3.
 col. 1812. d
 capræ pili vel caprarum pelles, si semper significarent foetore
 pœnitentium, non ipsum animal inter munda computare
 tur nec in laude sponsi diceretur. Capilli tui sicut grex ca
 prarum &c. p. 1. col. 751. a
 caprarum pleræque pariunt bis, s. hyeme & æstate quorum
 foetus chimarrus & chimarra, &c. p. 1. col. 936. e
 capream & ceruum, quidam reliquis animalibus mundiora
 esse existimauerunt, p. 1. col. 1532. d
 captiuus non omnis, propter peccatum suum captiuus, p. 4. co.
 1063. b
 captiuus ducebantur in bello colligati, & cilicio siue sacco indu
 tis, subtractis eis vestib. præciolis, p. 4. col. 879. c
 captiuus dicuntur ciuilitate mortui, & sepulti, p. 4. col. 1354. a &
 1360. d
 captiuus ducti radebantur aniquitus, quantum ad capillos &
 barbam, p. 4. col. 879. b
 captiuorum capita radebantur & ducebantur nudatis capiti-

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- bus ad maiorem eorum confusionem, & victoriæ declarationem, qui distrahebantur, & sub corona vendi dicebantur, p. 1. col. 1686. f
- Captiuitas decem trib. pro peccatis ultra montes Persarum, ita vt amplius non sint reuersuræ ad proprium locum deplorat Propheta, p. 4. col. 1865. c. Item adhuc non est redacta, p. 4. col. 809. c
- Captiuitas Iudæorum vt tradunt Hebræi, non venit quâdiu reges & populus colebât vitulos, sed postquàm Osee rex p. misit vt si vellent, irent ad templum Dei, & ibi sacrificarēt, carens verò populus omni excusatione captiuitatus est, p. 4. col. 1871. a
- Captiuitas Iudæorum per quot, & quos facta fuit, & per quæ significatur, & quare, p. 4. col. 1907. b
- Captiuitas Iudæorum Babylonica, & captiuitas hodierna (quæ ipsi Romanam vocant) comminatur, eis differuntur in Leuitico & in Deuteronomio, & c. sub nomine maledictionū, p. 1. col. 1143. b. c
- Captiuitate imminente & hostili per agros vrbesque clade feriente, naturale est, cunctos qui euadere queunt, alta vel abditata require, p. 5. col. 996. e
- Captiuitas Iudæorum Babylonica tolerabilior, & mitior fuit Hebræis incomparabiliter magis quam captiuitas hodierna, & hoc patet ex tribus, p. 4. col. 1766. f
- Captiuitas Iudæorum præsens, est secundum Rabbi Salomō propter peccatum vituli constatilis expiandum, propter quem nunc sustinent afflictiones, par. 4. col. 445. c. Sed fingit.
- Captiuitas ista moderna usque ad finem mundi durabit, & c. p. 3. col. 515. b. Item fuit figurata per captiuitatem Babyloniam, p. 6. col. 1134. f
- Captiuitas quomodo dicitur auersa à Iacob, cum decem trib. quæ erant maxima pars descendendum de Iacob (fuerunt transigraræ ultra flumina Gozan: & non fuerunt reuersæ in liberatione Babylonica, & c. parte 3. columna 1091. & 1092.
- Captiuitas populi Iudaici quid nobis spiritualiter significet, p. 4. col. 1063. b
- Captiuitatis tempus Iudæorum primæ & secundæ quando incepit, & quantum durauit, parte quarta, column. 1113. c. & 1114. c. f.
- Captiuitatis malum quantum boni populo Dei attulit, liquide ostenditur, & nobis in exemplum proponitur, p. 2. col. 1288. f. Et col. 1294. d. e
- de Captiuitate Babylonica redierunt tantum duæ tribus, & pauci de decem tribubus, & c. & tamen multi de istis, & de illis remanserunt in Babylonia, detenti amore vxorum, prolium, & bonorum temporalium, & c. par. 4. columna 1883. c. Et columna 2053. b. Item, parte 2. columna 1053. c. Et col. 1316. f
- Caput quod apertum habetur, in luctu operitur, parte 1. col. 992. c
- Caput optimum ponit sæpe Deus, vbi fuerat caput pessimum ipso absciso, p. 4. col. 2069. a
- Caput Ioannis Baptistæ in tria loca dicitur fuisse allatum, sed nunc in Ambianis creditur esse, p. 5. col. 253. c
- Capite cooperto decenter orare possunt aliqui in secreto, vel vt singulares personæ. Sic Psalmos canentes, sic prædicans, docens in scholis, & c. p. 6. col. 284. f
- Capita mouere solent homines præ admiratione, quando vident aliquid esse magnum repente deiectum, & annihilatū, p. 3. col. 737. c
- Capite damatur, qui turpiter & bestialiter agit, ut forma hominis priuetur, qui sapientiæ rationem non tenuit, p. 3. col. 1403. c
- Carbones Iuniperorum diu seruantur, s. ad annum, quando suis cineribus sunt operti, p. 3. col. 1421. c
- Carbunculus ardentium gemmarum principatum tenet, sic dictus quia ignitus, vt carbo, & c. p. 3. col. 2134. e
- Carcer duplex est, s. viciorum & tribulationum. Primus est proborum, qui mentis operibus iniustis grauantur, donec ne soluti in exteriores tenebras proiciantur eterne damnationis. Secundus est iustorum, p. 6. col. 1332. c
- Cardines orbis terræ qui sunt, p. 3. col. 1638. f
- Carectum non carpitur manu, quia acutis angulis surgens num secar, p. 3. col. 116. d
- Cariatharbe, id est, ciuitas quatuor, quia quatuor magnæ archæ sunt ibi sepulchra cum vxoribus, p. 1. col. 274. c. Item, p. 2. col. 1541. e. Item, p. 5. col. 455. c
- Carmelus, p. 4. columna 132. e. f. & col. 299. c. Item, p. 2. col. 478. e
- Carmen in nocte, lætitia est in tribulatione, parte 3. columna 65. f
- Carmen Mosaicum, an sit mere propheticum, vel exhortatorium, & comminatorium, p. 1. col. 1651. c. & c. 1667. c. & 1669. c
- Carnale efficitur hoc, quod nimia discussione scitur, p. 3. col. 1738. e
- Carnalis homo potest dici homo natus de muliere, id est, sensualitate, qui sensualitati sicut matri studet obedire, p. 1. col. 165. c
- Carnalis delectatio dicitur lectulus, & c. p. 3. col. 311. c
- Carnalis vita per fœnum intelligitur, p. 3. col. 385. c
- Carnales & stulti cum eis cōsultitur ad salutem, illi totum rant ad noxietatem, & inuidiæ stimulo incitati, nequissimi eligunt deseruire uoluntati, parte quarta, col. 2431. c
- Carnales & infirmi, & si ob meritum castæ fidei & pietati electorum fortem pertinent, longe tamen ab his sunt dicunt. Non audeo loqui, & c. par. 2. columna 731. c. & c. 1152. f
- Carnales quique præsentem fœlicitatem & copiam reru poralium, certant sibi multiplicare, p. 1. col. 1525. c
- Carnales quinque sensibus corporis dediti, cū a Domino rint correpti, scela sua propria cognoscentes, iuste se cussos esse conitentur. Et per quid significantur, p. 2. columna 349.
- Carnales de vitiis suis carnalibus pœnitentes, & postea reuantes, obiurgandi sunt per asperam correctionem. Satiati maledicendi, suntque etiam cædendi corporalitate quos, & quo modo, p. 2. col. 1412. f
- Carnales homines a pristina conuersatione discedentes, vnitate fidei & bonorum operum se nobis sociantes, errores in vsum nostrum nō cōuertamus, sed effundamus. Et de hoc figura, p. 1. col. 1536. e
- Carnalium multò maior est in Ecclesia numerus quam pœnitentium. Sed quantum præstant numero, tantum succumbunt merito, p. 2. col. 731. c. f. Et col. 1152. f
- Carnalium in Ecclesia vitam moresque basilica grandis atrium sacerdotum figurat, p. 2. col. ibid.
- Carnalibus actis qui adhuc incumbit, necesse est vt mentes rnm spiritualiter instruere erubescat, par. 3. columna 1152. f. Item p. 2. col. 548. d. e
- Carnalibus illecebris seruienti, nascuntur punctiones uiciorum quibus vel se uel proximum lacerat, & hoc uitare nō potest, p. 3. col. 1715. b
- Carnalitas nostra talis est, ut ardentius desideret prohiberi, p. 6. col. 91. b
- Carnalitates siue cupiditatis uicio datur iudiciū equitatis quo notantur superfluitas, gula, inepta læticia, luxuriositas, adulorum applaudentia, & superbia, & c. parte 4. col. 1564. f
- Carnalitas uicium per Pharaonis nomen significatur, p. 4. col. 1243. c
- Caro a bestiis tacta cuius esus Iudæis uetitus quid significet, p. 1. col. 107. b

Index.

per Cananæum significatur, quæ licet nobiscum est, nõ
 en obediens, nisi tantum quod tributa soluit, id est, mi
 erium agendi aliquid vel merendi, p. 2. col. 113. a
 significatur per Amalech, qui interpretatur gens bruta,
 a per eam homo conuenit cum animalibus brutis, pa. 1.
 646. f
 ostia dicitur mulier, quæ insidiatur calcaneo nostro, &
 a singulis nostrum. Et quid per calcaneum designatur,
 col. 783. a
 nihil nisi per animam concupiscit, sed concupiscere dici
 cum anima carnali concupiscentia spiritui reluctatur,
 col. 514. d
 concupiscit sine anima, quamuis caro concupiscere di
 ur, quia carnaliter anima concupiscit, par. 1. columna
 7. c
 nam Deus fecit, non est carcer sed corruptio eius, & tẽ
 o, p. 3. col. 1540. d
 erumque per molestias tacta, flagello suo mēti iudicat
 am, quem ipsa carni præsidens non videbat, & c. part. 1.
 1332. e
 um ita efficitur ieiuniis, & vigiliis maceratur, vt non pe
 s rumpatur, tunc caput ad collum retorquetur, & non
 inditur, p. 1. col. 915. a
 uo modo debellatur, & vincitur, vt spiritui subiaceat, p.
 645. c
 suam lacerare dicuntur viri sancti, & quando, p. 3. co.
 f
 nostram non debemus abominari, sed fouere, & ne
 ria illi præbere, curam tamen eius in desideriis non fa
 p. 1. col. 1596. e
 tra, vt ad virtutem decoremq; perueniat castitatis, ne
 est vt oret, ieiunet, vigilet, & omni continentia labo
 r delectationes ingenitas sicet, & c. Exemplum de bys
 c. p. 1. col. 774. d
 tra vitulus, superbus est, hanc offerimus dum castam
 dimus, p. 1. col. 913. c
 a Babylonis dicitur. Et quare, parte tertia, columna
 c
 ostræ castigatio per lignum significatur. Et quare, p.
 1742. d
 Christi multis nominibus nominatur, sarca velamen,
 s, & c. Et quare, & c. p. 1. col. 1042. e
 Christi, deitatis tabernaculum, p. 3. col. 611. b. c
 Christi tripliciter intelligitur, vel illa quæ crucifixa & le
 vel spiritualis & diuina, & c. parte sexta, columna
 Christi licet absolute sumpta sit terra, non tamẽ dicitur
 quia est diuinitati vnita, & virtute spiritus sancti for
 p. 6. col. 879. c
 Christi non erat peccati, quia non de traduce mortalita
 Mariam per masculum venerat, quamuis ex virgine
 talis fuit, ex aqua similitudinem habebat carnis pecca
 col. 1590. d
 Christi & Mariæ licet in lumbis Adæ & Abrahæ fuerint
 uenter tamen ad matrem & filium traducta est, par. 1.
 8. f. Item. p. 6. col. 867. b
 que est sine peccato in hac vita, nisi illa sola quæ non ha
 bita se vitium, p. 1. col. 295. f
 qua traducitur de Adam est subiectum peccati, parte. 6.
 9. f
 qua ex Adam traducitur peccatum in se habet si anima
 adteretur, & ipsa haberet, par. 6. col. 98. f. Item parte 1.
 8. f
 nomine vermis signatur. Et quare, p. 3. col. 248. d
 pam Dei in se recipere non potest, p. 4. col. 676. e
 hora post resurrectionem eadem erit & diuersa & quo
 od. & c. p. 3. col. 211. a

caro in resurrectione ex gloria animæ ad corpus redundante
 fiet incorruptibilis in nullo aggrauans animam nec impe
 diens a diuina uisione, p. 3. Ibidem. c
 caro nostra post resurrectionem non eget ciborũ refectione.
 caro Adæ ante peccatũ ita immortalis creata est, vt per a
 limoniam adiuta, esset mortis & doloris expres, & c. par. 1.
 col. 31. a
 caro dicitur reflore quando ex læticia cordis interiore, fit quæ
 dam refluentia in carne exteriori, parte tertia, columna
 618. f
 caro quæ aliquando fuerat inimica per obedientiam spiritus
 consors futuræ hæreditatis existet cum anima, pa. 1. colum.
 1361. a
 caro Christi vera est sub specie panis ex virtute sacramenti,
 similiter sanguis est sub specie vini ex vi sacramenti, cetera
 sunt ex concomitantia, p. 5. col. 1132. f
 caro Christi quomodo realiter sumitur & sanguis, & qualiter
 sunt cibus & potus, & reficiunt animam, quæ est immorta
 lis, Sed non sic est de cibo corporali, qui tantum reficit cor
 pus, quod est, corruptibile, p. 5. Ibidem.
 carnis veram naturam, siue veritatem carnis in Christo, ostẽ
 dunt sanguis & aqua, quæ fluxerunt de eius latere in cruce,
 p. 6. col. 1413. c
 carnis macerationem Deo faciunt acceptam septem condi
 tiones, p. 6. col. 160. f
 carnis desideria domare nihil adeo ad hoc valet, quam pensa
 re qualis ipsa sit mortua, p. 3. col. 248. d
 carnis motus bestiarũ sunt, quæ continentia quasi cauea pressæ
 & si tentando rugiunt, non tamen ad effectum quasi ad ra
 biem morsus excedunt, p. 3. col. 86. e. f
 carnis nomine, carnis delectatio accipitur, parte. 3. columna
 512. e.
 carnis uoluptatem, minoris laboris est, incognita cauere quã
 reuicere cognitam, p. 2. col. 1361. a
 carnis molestiis afficiuntur homines quinque de causis: Aut
 propter merita augenda, aut propter humilitatem conser
 uandam, qui ob peccata intelligenda & corrigenda aut ad
 gloriam Dei, aut ad initium æternæ damnationis, p. 5. col.
 503. e
 carnis peccatum alliciunt & superinducunt nouem & quatuor.
 Et designatur per lectum ferreum, qui habet cubitos lon
 gitudinis nouem, & quatuor cubitos latitudinis, parte 1. c.
 1478. f
 carnis delectatio quotiens in mente iniqui dominatur, in ta
 bernaculo eius sulphur aspergitur, p. 3. co. 201. a
 carnem suam quidam offerunt in holocaustum, sed concupi
 scentiarũ gloria maculantur. & c. sed quasi stultæ virgines sũt
 quæ corpore castæ fuerunt: oleum autem charitatis, & alia
 rum virtutum non habuerunt, p. 1. col. 552. f
 carnem cum sanguine non comedetis: Hoc quadrupliciter
 exponitur a Iudæis, p. 1. col. 552. f
 carne quæ ad bestiis tracta cur non vescantur Iudæi, p. 1. col.
 706. f
 carnes vespertinæ quidquid mana promissum populo signifi
 cent, p. 1. col. 536. e
 carnes in veteri Testamento oblatas in altari, comedebant
 quosdam sacerdotes, quosdam propinqui, & c. parte 4. col.
 218. d. e
 carnes hostiæ pro peccato commissionis & omissionis erant
 sacerdotis offerentis, p. 1. col. 359. c.
 carnes agni Paschalis tunc crudæ accipiuntur, cum humani
 tas Christi attenditur, inconsiderata, & sine reuerentia co
 gnitionis relicta illius diuinitate, p. 1. col. 588. d
 carnes in vespere, & panes in mane quare dati sunt filiis Is
 rael, p. 1. col. 635. c
 carnes cur in eremo desiderauerunt, cum tamen Israelitæ de
 Aegypto cum multis pecoribus exierunt, p. 1. col. 639. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Carnes quare & qui desiderabant Iudæi in deserto, &c. parte 1. col. 281. g
Carnem voracitas plerumque cruditatem facit inde morbos p. 1. col. 1236. d
Carnium crassitudo & delitiosæ epulæ prouocant corpus ad libidinem. p. 2. col. 136. f
Carnium esus quando cōcessus est. Vide de hoc in Esus carniū.
Carpocratiani hæretici sunt qui negant resurrectionem carnis, p. 1. col. 1016. f
Carthago, ciuitas magna Africæ capitalis, parte 4. columna 1280. f
Cartilago habet speciem ossis, non firmitatem, parte 3. columna 387. b
Carthalum quid, p. 4. col. 634. e. f.
Casia in aquosis nascitur, & crescit in immensum & reddit odorem, p. 3. col. 745. b
Cassiodorus Senator, in pictura post se reliquit tabernaculi, & templi positionē, ac altaris holocausti, quod eū à Iudæorum doctoribus didicisse putamus, p. 2. col. 730. e
Castigat se pulchre, qui exemplo alterius se emendat, parte 6. col. 276. f
Castigatio quantum profuerit, p. 2. col. 660. d
Castimonia ad perfectum mundiciæ candorem ducitur, cum abstinentia caro fatigatur. p. 1. col. 798. f
Castimonia carnis sæpe castimoniam mentis adimittit, dum segnius bonis operibus insistent quando minus prospiciunt p. 1. col. 798. d
Castitas virtus tres gradus habet, p. 5. col. 236. f
Castitas carnis nihil est, si non asit mentis suauitas in amore proximi, p. 3. col. 87. b
Castitas magna non est sine bono opere, nec bonū opus aliquid sine castitate, p. 3. col. 1743. c.
Castitas eleuat mentem a carnalibus. Et sicut disponit intellectum ad contemplationem veritatis, sic e contrario luxuria mentem deprimit, &c. p. 5. col. 411. c
Castitas puræ conscientie & conuersationis per byssum significatur, p. 3. col. 1143. c
Castitas coniugatorum etiam donum Dei est, & non tantum castitas continentium, p. 6. col. 246. d. e
Castitas perpetua nostris sacerdotibus indicitur. Et quare, p. 5. columna 679. c
Castitas eorum qui se castrauerunt propter regnum cælorū melior est & magis meritoria quam sæcunditas prolis, p. 4. col. 461. c
Castitas fermēto accepto quotidie castior efficit, sic acceptæ nequitie fermento, quotidie efficitur, nequior & deterior, p. 1. col. 1391. c.
Castitate candida mundiciæ corporalis induuntur omnes qui Dei officio assistunt & laudes ei ore, moribus, & actu concupiscunt. Et de hoc figura, p. 2. col. 1157. a
Castor & Pollux gemini dicuntur, & gentiles in mari Deos inuocant. Et quare, p. 6. col. 1252. d
Castribantur antiquitus illi qui in domo regia seruebant ad interiora domus propter securitatem a mulieribus, vt dicunt aliqui, p. 4. col. 1496. f
Castri alicuius redditionis terminum an liceat præfigere Sara senis, p. 2. col. 1576. f
Castra sunt præsens vita, in qua semper contra spirituales nequitias pugnamus, p. 1. col. 951. b.
Castra in exercitu Hæbreorum erāt tria, scilicet castra Deitaris, atrium in quo erat tabernaculū: Castra populi, qui erāt extra in circumitu Leuitarum, & castra Leuitarum quæ erant circa tabernaculum, p. 1. col. 1024. f.
Castrorum optimus situs est in figura quadrata, p. 1. columna 1186. d. e
Castrorum filiorum Israel dispositio circa tabernaculū secun-

dum quatuor partes orbis, p. 1. col. 1174. c
Catalogus fortium David exprimitur, & primo exprimitur nomina aliquorum valde nobilium, secūdo aliorum a gis communium, p. 2. col. 658. f
Catharii hæretici refutantur: Et quare, p. 3. col. 601. c
Cathaphrigæ ore venenato mel promittunt, sed turpe est i cere quæ in occulto faciunt, p. 4. col. 1749. b
catechumeni figurantur per Nicodemum, p. 5. col. 1067. a
cathedra docendi. in Docendi cathedra.
catechizandi & baptizandi infantes exemplum datur qui e facere nec sapere aliquid possunt, p. 5. col. 268. e
catechizandis, quatuor Euangeliorum principia recitātur & de figuris & ordine eorum in apertione aurium solertē diuntur, &c. p. 1. col. 777. b
catholicus bonus regno cœlesti dignus, debet habere vno nem spiritus sancti in corde, in ore, in opere, &c. p. 2. col. 522. c. f
catholicus bonus magis timet de bonis spiritualibus amittendis quam de corporalibus, seu de temporalibus, par. 2. 1559. c
catholicus Deus timens omnia ager Doctorū consilio, & pturarum documento, p. 3. col. 2136. e
catholicus quilibet, cum artem quam pro communi utilitate didicit, superbie vel cuiuslibet vicii cōtagione polluit se gladio confodit, &c. p. 2. col. 1059. c
catholicus hæreticusque (quorum perpetua contentio) dispar intentio inuicem semper rixantur. Alter enim veritatem, alter defendit veritatem, p. 1. col. 1617. a
catholici mali licet ab ecclesia non recedant, tamen magis ueniuntur per diuersa vicia seruire diabolo quam per bona opera militate Deo, p. 1. col. 1556. d.
catenæ Samsonis clauos indicant crucifixi, parte 2. columna 261. b
caue ne uacuis ab opere dies eat præmium minuat, p. 3. col. 101. b
cauendi sicut sunt illi qui habent speciem bonæ vitæ pro dogma nequitie, sic & hi qui cum integre fidei & doctrine sint turpiter viuunt, p. 5. col. 152. e
causa productiua creaturarum siue rerum est, quod Deus ducit eas omnino libere & voluntate liberrima, & non necessitate. Vbi excluditur error philosophorum qui dicitur Deum creaturas siue res de necessitate producere, col. 958. f
causa dilationis ne populus Israel deleteretur, propter multitudinem beneficiorum Dei est duplex, parte prima columna 1659. a
causa vna incarnationis Christi fuit ad supplendum perfectionem legis per ipsum Christum incarnatum, par. 3. columna 712. f.
causa rebellionis Ieroboam cōtra Salomonem, vnde locum traxit. Et assignantur causæ diuersæ a diuersis, p. 782. f
causa prima plus influit in causatum quam causa secunda ideo Deus qui est causa prima & rector totius creaturæ facit ad gubernationē cuiuslibet communitatis quæ non est alicuius, immo sine ipso omnes alii nihil possunt, par. 309. c
causæ rationales omnium rerum quæ naturaliter fiunt do sunt absconditæ, p. 6. col. 541. c
causæ eorum quæ per gratiam fiunt, siue eorum quæ mirabiliter non naturaliter fiunt in Deo sunt. Ibidem.
causæ & naturas rerū non potest homo explicare nec cognoscere ad plenum intueri nec auris instruite doctore ad scientiam peruenire, p. 3. columna. 1749. Vide etiam in figura.
causa nostras singuli si requirimus, in scripturæ Dei eloquio inuenimus. Ibi enim nobis omnibus in eo quod sp

Index.

er patimur communiter respondetur, parte 3. columna
20.d.e
celis licet vti, contra cautelas malorum insidiantium, bo
s exemplo Christi & Pauli, p. 5. col. 352. f
celis vtendi exempli contra maliciam peruerforum, exem
um dedit Dauid, quando se simulauit ut euaderet mortis
periculum, p. 2. col. 457. c
& claudi quos Dauid cœpit, secundum doctores fuerunt
homines quos Iesubæi posuerunt, in fortitudine murorum
confidentes, in contemptum exercitus Dauid, & c. Rab. Sa.
cit qđ isti cœci & claudi erant duæ imagines, quarū vna
pœsētabat Isaac, qui in fine fuit cœcus, & alia Iacob, qui
iudicabat ex lucta cum angelo, & c. Et quare dicuntur cœ
& claudi in plurali, licet esse tantum vna imago, & c. p. 2. c.
57. c
etas vbi ignorantia peccati, potest causari tripliciter, pa. 5.
1182. f
etas, non dicit simplicem negationem visus, cum sit priua
sed dicit negationem in subiecto apto nato, & pro tem
pre in quo visus debet inesse: Et sic est in spiritualibus de
citate mentis, & c. p. 5. col. 1182. f
as mentis, an excuset peccatum, & quid sit cœcitas men
t. Quale peccatum excuset, & quomodo excuset, parte 5.
i. d.
etas vel ignorantia quæ est causa peccati, tripliciter potest
causari. Vno modo ex ruditate intellectus. Alio modo ex ne
gentia studendi. Tertio modo causatur ex malicia pro
p. voluntatis, p. 5. ibid.
etas mentis consequens ad actum peccati, potest se habe
re tripliciter. Antecedenter, concomitanter, & consequēter
Ibid.
as exilii quod homo se non nouit vnde contigit, par. 3.
165. a
d filius fuit Ismaelis, a quo Sarraceni descenderunt, & iō
ipsum designatur populus Ismaelitarum, parte 4. co
luna 368. f. columna 486. d. Item parte tertia, columna
2. d
on est nomen fluuii qui inter Ierusalem & montem Oli
currit per vallem Iosaphat, p. 5. col. 1307. a
dis quæ est altissima arbor nisi succisa inutilis est in sua ra
le manens non facit utiles fructus, p. 3. col. 619. c
m par. 2. col. 701. b. & col. 718. e. Et col. 1172. f. Item pa. 1.
1301. b
laut Sela dictio Hebraica, secundum Hebræos doctores
ius bene sentientes, significat perpetuitatem, sed secun
do doctores Hebraicos in eadem lingua magis eruditos,
nil significat: Et quare & propter quid ponitur, & c. par. 3.
1057. b. c
dicitur Deus in corde suo ea quæ pertinent ad homi
na quando non ostendit erga eum beneficia exteriora, di
cendo eum in afflictione magna, p. 3. col. 137. c
erare nullus permittendus est, nisi fidem faciat de sua or
tatione. Et vnde huius habetur argumentum, p. 2. colu.
128. f
etes habitatores inquit allegoricus interpres, sponte assu
me corpora, infantium vagitum, & incunabula paruulorū
& quosdam ad propriam terram reuersuros: alios futu
dæmones. Sed deliramenta sunt, p. 4. colu. 770. d. e.
& 71. a. b
tia desiderare debemus, & illa hoc modo adipisci uale
nt, p. 1. col. 474. f
a corpora an & quomodo possunt dici animata, & c. pa.
ol. 659. b. c. Et extensius, col. 667. a. b
tia corpora an & quomodo habent contrarietatem, p.
ol. 2189. a. b
a corpora licet sint agentia de necessitate, habent tamē
tatem immutandi elemēta & composita ex eis ad diuer

fas qualitates, ex quibus disponuntur humana corpora ad
uarias infirmitates, p. 4. col. 662. d
Cœlestia dicuntur mundari per Christi sanguinem, sicut ta
bernaculum dicebatur antiquitus mundari. p. 6. columna
899. c
Cœlestia corpora, an & quomodo digniora sint homine, pa. 1.
col. 1149. a. b. c. 150. d. e
Cœlestium corporum decor, maxime consistit in luce, parte 4.
col. 284. f
Cœlestium corporum materia quæ & qualis sit, parte 1. colu.
2. e. f
Celeuma quid dicitur, p. 4. col. 766. f
Cella uinaria ut dicit Rab. Sal. dicitur, eò quòd in libaminib.
sacrificiorum effundebatur vinum, & tunc Leuitæ & canō
res incipiebant cantare laudes diuinas, quæ ordinantur ad
dilectionem Dei, & etiam proximi, parte tertia, columna
1831. c
Celte sculpantur in cilice. In Bibliis antiquis habetur, uel cer
te sculpantur in cilice, quod magis consonat cum Hebræo,
p. 3. col. 213. c
Cælum & terra cur dicuntur in principio creata, & non fa
cta prout ceteræ creaturæ factæ dicuntur, parte 1. columna
2. f
Cælum, non visibile firmamentum, sed empyreū, id est, igneū
vel intellectuale, creauit Deus in principio, quod non ab ar
dore, sed a splendore dicitur, & statim repletum est angelis
& c. p. 1. col. 2. f. & 23. a
Cælum de quo dicitur. Fiat firmamentum: vtrum excedit ae
ris spacia, an ipse aer uocetur firmamentum, parte 1. colu
na 10. f
Cælum quod firmamentum dicitur, describitur, parte 1. colu.
87. a. 88. d
Cælum de quo dicitur. Vocauit Deus firmamentum cælum,
quid ibi cælum illud significet. Ibid. d
Cælum empyreum (de quo dubitauerunt doctores, vtrum sit
aliquis locus corporalis an non) est cælum crystallinum, qđ
etiam dicitur aqueum. Et quare, par. 1. col. 11. a. Et colu.
14. d
Cælum empyreum dicitur cælum cœlorum. Et quare, parte 3.
col. 1581. c
Cælum empyreum quod est locus beatorum, dicitur tertiū cœ
lum. Secundum crystallinum, dicitur etiam Paradisus, &
utrumque intrauit Paulus in raptu, parte sexta. columna
447. c
Cælum quæri solet cuius figuræ sit, Sed spiritus sanctus quāuis
authores nostri scierint, per eos docere noluit, nisi quod p
fit saluti. p. 1. col. 12. d
Cælum quærit si stet an moueatur. Si mouetur inquit, quo
modo est firmamentum. Si stat, quomodo sydera in eo fixa
circumeunt, & c. p. 2. col. 118. d
Cælum aereum fuit purgatum per diluuium, ascendens 15. cu
bitos supra cacumina montim, parte sexta, columna
751. b. c
Cælum hoc visibile prius firmamentum dictum est postea cœ
lum, p. 1. col. 1415. a
Cælum quomodo & quare apertum fuisse dicitur Christo [Ba
ptizato, p. 5. col. 488. b
Cælum quare magis apertum fuisse legitur in Baptismo
Christi quam in eiusdem passione, & c. parte quinta, colu.
487. c
Cælum quomodo diuersimode dicitur aperiri in Baptismo &
in passione Christi. Ibid.
Cælum quasi tectum mundi extendit Deus, non labore, & c. p.
3. col. 1223. a. b
Cælum est camera in mundo, terra pavementum, par. 3. colu.
1354. f
Cælum undique circa terram, unde etiam peccatibus lux, aer

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- spiritus pluuia, inde fructus, sine cælo deficit terra, parte 3. col. 1222.e
- cælum & elementa dicuntur angelorum opera, non quia sunt eorum factores, sed quia administratores, eo modo loquendi quo uinea dicitur opus uineatoris, & domus gubernanda opus dispensatoris, p. 3. columna 2052.f
- cælum ornauit Deus stellis & Inminaribus, aerem auib. aquã piscibus, & terram animalibus, p. 3. ibid.
- cælum aereum dicitur metaphorice ad similitudinem obstupescere, quando notabiliter immutatur, sicut homo stupidus in facie mutatur. Isto modo dicitur cælum obstupescere in tempestate, quando fiunt tonitrua, procellæ & fulgura, quæ sunt signa Dei, p. 4. col. 595.c
- cælum significatur per tabernaculum, quod animæ deuotæ nõ possunt ingredi durante vita præsentis, &c. parte 1. colum. 427.c
- cælum dicitur thesaurus, quia ibi abscondita sunt & reposita bona diligentibus. Item quia tota fertilitas bonorum in istis inferioribus prouenit ex influentia cæli & stellarum, p. 1. col. 670.e
- cælo & terra in natura corporum durabilius nihil est, parte 5. col. 1332.b
- cæli extrema secundum apparentiam visus in circumitu orizontis nostri, videntur super terram figi: & medium quod est super capita nostri in altum erigi: & sic habet apparentiam tabernaculi extensi, p. 4. col. 352.f
- cæli dicuntur solidissimi, quia non diuiduntur & reuiniuntur, vnde soliditas proprie & aliæ qualitates elementares, non sunt in cælis, quæ sunt alterius nature, parte tertia, columna 345.c
- cæli peribuntur in fine mundi, non quantum ad substantiam, sed quantum ad aliquam dispositionem. Et huius declaratio, p. 3. col. 1217.c
- cæli (vnde dicuntur aues cæli) non est dubium quin in diluuiio perierunt, & perituri sunt igne. De superioribus autem cælis cælorum vtrum ipsi perituri sunt igne quæstio est & disputatio scrupulosior inter doctos, parte sexta, columna 207.a
- cæli sunt inanimati & insensibiles, parte quarta colum. 659.b
Et sic agunt in hæc inferiora ex necessitate nature, &cætera Ibid.
- cælum primum, secundum, & tertium multipliciter exponitur p. 6. col. 477.a.b
- cæli altitudo a terra quomodo accipitur, & comparatur ad distantiam Orientis ad Occidentem, parte tertia, columna 1222.f
- cæli superiores sunt mutabiles quantum ad situm: inferiores autem vt aer quantum ad alterationem, parte 3. columna 1217.c
- cæli exaudiri dicuntur quantum ad temporalia & quantum ad spiritualia, & quomodo, p. 4. col. 1717.c
- cælos quidam dicunt tres, scilicet aereum, æthereum, & sydereum, Nonnulli septem, primum aereum secundum æthereum, tertium olympium, quartum igneum, quintum firmamentum, sextum aqueum, septimum angelorum, p. 1. col. 567.a
- cæna Christi cum discipulis, vtrum fuerit facta luna decima-quarta existente. Et arguitur contra & pro: cum responsione & solutionis argumentorum, parte quinta, columna 1274.f
- cænaculum vbi Christus fecit cænam cum discipulis. Et ubi ipsi latuerunt, propter metum Iudeorum, & vbi receperunt spiritum sanctum, idem locus est, parte 5. columna 628.f
- cenereth nomen est lacu magni, per quem transit Iordanis fluius, & vocatur in Euangelio mare Cenereth, à quadam vlla sic nominata, super littus eius sita, &c. parte prima, col. 1478.f
- cenobitæ qui dicuntur: p. 6. col. 1025.b
- censum vtrum liceat dari Cæsari an non. Ista quæstio ortu habuit a tempore natiuitatis Christi, p. 5. col. 369.c
- ensus non est in crimine sed affectus, sed qui bonis male utitur hoc agit, vt per edacitatis ingluuiem, eo quo viuere cohibuit pane, moriatur, p. 1. col. 236.b
- centarius numerus in dexteram computatur, pollice & indice in coronam flexis. Vnde: Iam dextra computat annos, p. col. 1175.a
- centenarius quia a leua transit ad dexteram, in cælestis vi significationem poni consuevit, p. 1. col. 284.c. & col. 125.c. Item parte. 2. columna 1168.d. & columna 1169.b. & columna 1437.c. & columna. 1608.d. Item parte 5. columna 159.b
- centuplum recipiet omnis qui reliquerit pa. &c. Sed hoc quomodo, p. 5. col. 324.e. & 941.b
- centurio quis & quare sic dicatur, p. 5. col. 159.b
- cepe & porri cum lachrymis comeduntur, parte 1. columna 1232.f
- cæpta bona qui districte non exequitur, dissolutione negligentie manum destruentis imitatur, parte tertia, columna 1681.b.c
- cereus quandoque vnus, quandoque duo ante euangelium feruntur, quid & quos significant, parte tertia, columna 1473.c
- ceremoniæ quid & ad quid sunt, parte sexta, columna 71 & 190.
- ceremoniæ legis sunt in quadruplici differentia: quædam pertinent ad sacramenta, quædam ad sacrificia, quædam ad seruationem, quædam ad sacra, parte quarta, columna 688.d.e
- ceremonialia veteris legis, quæ principaliora, & quid figurabant, & quare cessauerunt, p. 6. col. 686.f
- ceremonialia an tantum erant figuralia, vel an habebant duplicem rationem, scilicet, literalem & figuralem, &c. p. 3. col. 1957.a.b
- ceremonialia quod non debent cessare tempore Messie. Argumentum validum putant Iudei se habere contra Christianos. Sed soluitur, p. 4. col. 2206.f
- ceremonialia omnia reducuntur ad præceptum de obseruatione sabbati, p. 1. col. 674.f
- ceremoniales obseruatione veteris legis, significantur per vetera & quare, p. 2. col. 674.e
- ceremonialium duplex est opus & exercitium, scilicet, opus perans, & opus operatum: & quid singulorum horum respiciat, &c. p. 3. col. 1057.a.b
- ceremoniũ legis præcipue filiis Israel, &c. Expositores Hebræorum dicunt, quod hoc præceptum vocatur sic quia non habet rationem literalem sic claram, sed potius secretam, &c. p. col. 1307.a
- cernimus certius in luce diurna, in nocturna vero visione per imagines videmus, p. 3. col. 310.d.e
- certitudo est duplex, scilicet, euidentiæ & adhesionis, parte col. 677.c
- cereus senio grauatus, excrescentibus pilis & cornibus. serpente naribus haurit, &c. & hauitu de fonte sumpto, cornua & los deponit, p. 3. col. 724.d
- cerui tempore amoris descendentes a patria, alter clunibus alterius capite imposito se sustentant, &c. parte 3. columna 1832.e
- cerui esus licitus est secundum legem, non tamen legitur a quis sanctus ceruinas carnes comedisse in veteri lege, p. col. 1612.e
- cæsar Augustus sub quo Christus est natus diuisit regiam partem Aegypti in septem principatus, ne possent rebellare quod fuit quædam dispositio ad hoc quod Euangelium prædicaret

Index.

- aretur libere per orbem, p. 4. col. 149. b
- Area Philippi ciuitas est sic dicta, quia per Philippum reuoluita & ampliata, prius dicta Lachis postea Dan. Et quare nunc Pelenas, seu Palmeas, est & alia ciuitas, in Palestina sic dicta, p. 5. col. 277. c. & col. 5067. b
- Artes Sanfonis distincta erat per septem floccellos, p. 2. col. 59. c
- Ara vt Hebræi suspicantur mutato nomine est Agar, quare ara mortua de concubina transiit in vxorē, p. 1. col. 280. 291. c
- As piscis magnus intra Oceanum detinetur, ne veniat ad partem mediterranea, in quibus homines communius nauigant, ne sit hominibus nociuus, p. 3. col. 108. f
- As est maximum animal marinum, & longitudo eius, occupat spatium quantum quatuor iugera terræ. &c. par. 3. col. 10. f. col. 1236. c. Vide etiam fabulosa Iudæorum delicta de Leuthan, col. ibidem Item copiose de hoc p. col. 25. c
- As in fronte dicitur habere multas plicas ad modum falsis positas, ad quarum reuelationem nullus auderet accedere, p. 3. col. 76. f.
- As quomodo capitur & occiditur, parte 3. columna 390. f. col. 1235. c
- As inuentus est in ripa maris iuxta Portugalam, de cuius lingua particulatim decisa, fuerūt onerati viginti quatuor milia, ex quo satis apparet magnitudo capitis, cerebri, & oculorum, p. 3. col. 397. c
- As est ira terribilis, quod quælibet creatura ultra modum timeret intrare. Ibidem.
- As mandibulæ superior & inferior ad modum portarū arriuntur & clauduntur. Ibidem.
- As quam sunt magnæ ad modum scuti, & ita coniunctæ, quod vix aer potest inter eas ingredi, p. 3. Ibidem.
- As oculi videntur a longe per modum cuiusdā claritatis distinctæ similis auroræ. Ibidem.
- As quondam fuit dicta terra Sennar, parte 1. columna 13. c
- As abundant fluminibus, & strenui sunt in nauibus, p. 4. col. 376. f
- As vnde originem & nomen trahant, parte 1. columna 13. f
- As feroces interpretantur, & eius moralitas, parte 4. col. 40. b
- As solem adorant, dumq; regi mortali (Ezechie scilicet) dum suum præbuisse obsequium cognouissent, illum adoratum plus homine crediderunt, parte secunda, col. 9. d
- As cupidi, capta Hierusalem recipiebant de sepulchris pretiosa, p. 4. col. 1943. b
- As & Persæ equis gaudent, p. 4. col. 674. e
- As Caldæorū lingua quadam proprietate distat ab Hebræa. Plo arbitratu linguam Hebræorū esse Chaldaicā, &c. p. col. 1497. b. Item p. 2. col. 245. f
- As eorum literæ numero & sono concordant cum Hebraicis, differant tamen characteribus, id est, figuris, parte 6. col. 1695. a. b
- As eorum Philosophi, Mathematici scilicet & etiam reges & principes illius gentis & omnia faciunt secundum artem scilicet per considerationem astrorum, parte 4. columna 155. a
- As dica trāslatio apud Iudæos, Thargum vocatur, & est magis authoritatis apud eos, sic quod nullus ausus fuit ei contradicere, p. 4. col. 265. c. & col. 438. c. Vide etiam in Thargum.
- As vocatur Ephrata quia fuit vir Ephratæ, p. 2. columna 101. b
- As transulerūt Septuaginta pro eo quod est Ham, & quare, quo Aegyptus vsque hodie lingua Aegyptiorum dicitur Ham, p. 1. col. 200. f
- Chamos idolum consecratum, p. 2. col. 227. a
- Chanaan quare maledicatur & non Cham, &c. p. 1. columna 171. b
- Chanaan puer antequam nasceretur malediceretur, quomodo & quare p. 1. col. 1371. a
- Chanaan, & terra. f. promissionis, à Noe post diluuium ipsi Sē fuit ordinata, & postmodum Abrahæ (quia erat de stirpe Sem) & posteritati eius promissa est, sed Chananeus occupauerat iniuste istam terram datam Sem & filiis suis, parte 1. col. 186. e. Et col. 196. f. Et col. 209. c. d. Item, par. 6. col. 1130. e
- Chanaan in Hebræo est nomen proprium & appellatiuum. Quando est nomen proprium significat Iudæam, & quare, quando autem est appellatiuum significat terram Babylonis, & quare, &c. p. 4. col. 1203. c
- Chanaan. Vno modo accipiuntur generaliter pro omnibus illis qui descenderunt de Chanann. Alio modo dicuntur specialiter, &c. p. 1. col. 1315. c. Et col. 1468. f
- Chanaan habitatores Iudææ, ante filios Israel, quomodo dicti sunt comedisse carnes humanas, & bibisse sanguinem, &c. p. 3. col. 1937. c
- Chanaan filios suos idolis immolabant. Ibidem.
- Character Baptismalis est indelebilis gratia, parte. 6. columna 1314. f
- Charitas est virtus quam nihil vincit, parte sexta. columna 747. b
- Charitas in nobis debet esse quadruplici ratione. Et commendatur in tribus primo, scilicet quia facit participare deitatem, secundo contra horrorem futuri iudicii dat securitatem, tertio, excludit timoris seruitutem, p. 6. columna 1403. c. & 1404. f. 1405. c
- Charitas interius semper haberi potest, quamuis in publicum non semper potest ostendi, aliter de virtutibus aliis, ex fragilitate carnis, p. 6. col. 1359. b
- Charitas possidet serua totam magnitudinem & amplitudinē diuinorum eloquiorum, p. 6. col. 684. e
- Charitas est hortus deliciarum, ex quo omnia genera virtutum nutriuntur, quo ascendit fons qui irrigat omnia genera virtutum, & primum an tollens se in quatuor capita virtutum, parte 4. columna 996. f. Item parte secunda col. 724. f
- Charitas est fons proprius bonorum, cui alienus non communicat, p. 6. col. 312. d
- Charitas sola est, quæ etiam reddita, semper retinet debitorē. redditur cum impenditur, debetur etiam si reddita fuerit, quia nullum tempus quo impēdenda nō sit. Nec cum redditur amittitur, sed potius reddendo multiplicatur, &c. p. 6. col. 166. e
- Charitas omnis minus quam inter duos haberi non potest, Et huius ratio, p. 4. col. 2391. b. c
- Charitas ordinata est, & quomodo, p. 3. col. 183. e
- Charitas licet principaliter Deo subiciatur, tamen manifestatur per dilectionem proximi, par. 6. col. 910. f.
- Charitas vera consistit in tribus, scilicet in receptione hospitū in compassione oppressorum in subuentione pauperum & infirmorum, p. 6. col. 953. b. c
- Charitas si non habet quod det, det calicem aquæ & tantum imputatur ei quantum Zachæo multa, parte 3. columna 1432. e
- Charitas patiens est, benigna est. Si alterum deest, charitas nō est, scilicet si tolerat quos nō amat, vel si non tolerat quos amat, p. 3. col. 87. b
- Charitas nomen difficultatis erubescit, p. 3. col. 584. d. e
- Charitas ad alta mirabiliter surgit, cum ad ima proximorum misericorditer se attrahit, & quomodo benigne descendit ad infima valenter recurrit ad summa, p. 1. col. 737. b
- Charitas in cordibus electorū inextinguibilis manet, quia in futuro

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- futuro in mentibus sanctorum charitatis feruor accrescit, p. 1. col. 952. f
- Charitas an euacuabitur sicut scientia. Et quomodo scientia & charitas possunt dici euacuari, p. 6. col. 316. e
- per charitatem Christus nobiscum in terra, per charitatem cum illo summus in celo, p. 2. col. 1476. e
- Charitas fraterna sicut est quid optimum, ita e contrario odium fraternum est quid pessimum p. 1. col. 380. c
- Charitas sicut stimulat ad bonum duplex, scilicet naturale & gratuitum, ita recalcitra contra malum, quod fit resistendo tentationibus & daemone, p. 3. col. 1369. c
- Charitas quae transformat amantem in amatum, per similitudinem designatur, p. 1. col. 32. f
- Charitas dicitur glutinum Christi, & quare, p. 1. col. 10. a
- Charitas dicitur omne verbum, p. 5. col. 82. e
- Charitas designatur per Iosue, p. 1. col. 1648.
- Charitatis opera esse dicebant quidam, crebro conuiuari, luxuriari, consentire vitij alienis, &c. p. 6. col. 1371. c
- Charitatis praecipuum quatuor locis traditur in scriptura, p. 5. col. 373. c
- Charitatis praecipua, quae sunt prima & maxima mandata, cur inter praecipua decalogi non ponuntur, par. 1. columna 680. e. f
- Charitatis praecipua cum deo sint, pro utroque saepe vnum, ponitur, quare & quomodo, p. 6. column. 166. e
- Charitatis praecipuum, qualiter fit intelligendum, qualiter fit primum, qualiter implendum, p. 5. col. 373. c
- Charitatis opus per catenulas aureas signatur, par. 1. column. 791. a. b
- Charitatis gratia quem non infundit, proximum suum etiam si ipse Deo hunc genuit, extraneum respicit, p. 3. col. 373. b
- Charitatis latitudo, longitudo, sublime, & profundum: longe & multiformiter dilucidatur, p. 6. col. 544. e. & 545. a. b
- Charitatem significat panis, & quare, p. 5. col. 851. b. c
- Charitatem, ut habere studeamus, quadruplici ratione persuadetur, p. 6. col. 1403. c
- Chananeus qui contra Deum nitebatur, & praelibatur victor remansit, p. 1. col. 1315. b
- Cherub singulari numero, plurali autem Cherubim, sed Graeca consuetudo neutri generis Cherubin posuit literam in n mutata. Hic autem & masculino genere duos cherubim aureos, &c. p. 1. col. 734. f
- Cherub generis masculini, numeri singularis, Cherubim plurale, &c. p. 2. col. 723. c
- Cherub, de quo Ezechiel scribit, quae & qualis eius facies & quare alibi facies bouis dicitur, p. 4. col. 1152. f
- Cherubim duos fecit Moyses super arcam. Salomon vero addidit alios duos multo maiores, quos in templo posuit, & quare, p. 2. col. 136. c. d. Et col. 144. a
- Cherubim arcae tabernaculi quare mutuo se respicientis, versis vultibus describuntur, p. 1. columna 735. a. Et columna 736. a
- Cherubim alis expansis designantur, & quare, p. 1. columna 735. d
- Cherubim stabant erectis pedibus, intelligendum est, non quod vnum pedem habebant magis eleuatum altero, quati disponerentur ad ambulandum, sed stabant super pedes suos, &c. p. 2. col. 1145. a
- Cherubin duo intra sancta sanctorum erant imagines iuuenum supra propiciatorium positae: Et hoc secundum Rab. Sal. & alios doctores, p. 1. col. 681. a. Aliter secundum Iosephum. col. 735. e. Item p. 4. col. 1152. f
- Cherubin, Seraphin, troni & dominationes, Archangeli, sedes, virtutes, angeli, ministri, haec militia dicitur omnis virtus coelorum, atque multa sunt officia, quae fortasse aut nos in libris posita sacris, non possumus inuenire, aut humanis celata sensibus inquirere non valem, parte 2. columna 1270. f
- Cherubin cur posita in adyto templi, p. 1. col. 1492. d
- Chirographa singulorum manibus scripta, propriis signis indicij agnoscuntur, p. 1. col. 1179. c
- Chora & chore quam significationem & distinctionem habent, p. 2. col. 1055. a
- Chore quando terra deuorauit cum multis aliis, filii eius manserunt stantes in aere diuina uirtute quousque terra fuit iterum reclusa sub pedibus eorum, p. 1. col. 1378. col. 1381. b. Item p. 3. col. 749. b. c
- Chore quem pro iniquitate terra viuum absorbitur cuius in genealogia iustorum scriptus sit, p. 1. col. 537. c
- Chore filij an omnes fuerint ianitores, vel quidam cantores, Et an a tempore perditionis patris eorum, quod fuit in deserto, habuerunt spiritum propheticum, parte 3. column. 749. b. c
- Chorus quid significet, & quomodo accipitur cum dicitur Laudate eum in choro, p. 3. col. 1586. e. f. Item p. 1. col. 626. f
- Chorus est etiam genus mensurae, &c. p. 2. c. 699. c. Item p. 1720. f
- Chrysolithus lapis preciosus & eius moralitas, p. 6. column. 1680. e. f. Item p. 4. columna 1152. f
- Chrysopassus, lapis preciosus & eius moralitas, p. 6. column. 1680. e. f
- Christianus quilibet debet esse ter inunctus. Et figuratur per triplicem David unctionem, p. 2. col. 538. f
- Christianus bonus a Christo inunctus unctione gratiae, figuratur per David inunctum a Samuele, parte 2. column. 434. f
- Christianus in hac vita, semper debet pendere in hac cruce, sicut fixus clavis & praecipuis iusticiae, ut Christus in cruce uis confixus fuit, p. 6. col. 518. d. e
- christianus populus quem antichristus ad idololatriam & spurciam conuertere conabitur, significatur per Eleazarum, p. 4. col. 2425. a
- Christianus animi virtute destitutus, qui vendit possessionem suam, id est, animam diabolo per mortalem culpam, significatur per fratrem attenuatum, &c. parte 1. column. 1127. c
- christianus mollis & effeminatus, qui nescit resistere peccatis non est aptus ad receptionem Eucharistiae, & significatur per filiam sacerdotis, &c. p. 1. col. 1010. f
- christianus peccans mortaliter, per Sedechiam instituitur rex significatur. Et quare, p. 4. col. 1205. c
- christianus populus non est Idumaeus, licet hoc teneatur daei in omnibus libris suis tam Thalmudicis quam aliis redarguntur, p. 4. col. 313. a. b. c
- christianus populus malus designatur per populum Iudaeum & dicitur vallis visionis. Et quare, parte quarta, column. 215. c
- christianus si patitur pro fide & confessione nominis Christi non erubescat, ut possit dici. Bonus est dominus iste, habet tam fideles seruos, p. 6. col. 1339. a
- Christianus quilibet in arcto positus, per preces deuotus currere debet ad dominum Iesum Christum, exemplo uidui, qui venit ad Achimelech, &c. p. 2. col. 456. f
- Christianus quilibet est dispensator domini sui. Et hoc tunc, vel in dispensatione spiritualium, vel in regimine temporalium, vel in bono vsu gratiarum sibi a Deo collatarum, par. 5. col. 405. c
- christianus vir sentit diuersarum praelia cupiditatum, stridorum conflictus, p. 5. col. 616. f
- christianus bonus quilibet in Christi virtute fiducialiter contra diabolum pugnaturus significatur per Abiam, &c. p. 2. col. 1183. c
- christianus persecutionis tempore, & tempore pacis, habet quibus possit probari in confessione Christi, p. 5. column. 825. a
- Christia

Index.

ianus quilibet bonus qui conatur supplantare vicia, est
Christi per adoptionis gratiam & significatur per Ia
p. 1. col. 320. c
ianus adherens Christo fideformata charitate, fructifi
per opera meritoria, sed si præscinditur, &c. infructuo
redditur, p. 4. col. 1180. f
ianus per ouem significatur, &c. p. 1. col. 699. b
ianæ vitæ perfectio non consistit essentialiter in pauper
voluntaria, sed voluntaria paupertas operatur instru
mentaliter ad perfectionem vitæ, p. 5. col. 1200. e
ianæ religionis libertatem, in seruitutem nimis onero
conuertunt, qui super populum Catholicum statuta ni
grauia ponunt, p. 6. col. 1726. 1727. 1728.
iano qualis debebat esse sabbati obseruatio, p. 1. colum.
ano cuiuslibet regnum animæ suæ bene regenti adaptur
raliter Psalmus. Domine in virtute tua lætabitur rex
p. 3. col. 565. c
iano ante omnia conuenit humilitatem diligere, in le
ne scripturæ cautum esse, fidem tenere, modum in sciē
seruare, & charitatis regulam, p. 3. col. 213. 1. e
ianum nō mīnī licere, sine criminis obiectione aut proba
ne damnare, statuerūt. Traianus & Elius Adrianus, &c.
col. 1857. c
ianum decet æqualibus & inferioribus affabilem esse &
em senioribus humilem, p. 3. col. 1496. e
ianum non solum in actibus, sed etiam in habitu ordina
esse uult Paulus, p. 1. col. 1178. e
ianū decet esse disciplinæ districtioris, pro quo Christus
artus est, pro te Dei filius iugulatus est, & iterum te pec
delectat, p. 1. col. 921. c
iani aliqui inclinant in ortu solis se versus illam partē,
entes in hoc modum paganorum, qui eos in eadē ter
p. 1. col. 555. c
iani quidam acceptum mysterium corporis & sanguinis
domini, sic in perditionem sibi conuertunt, sicut Iudæi in
ati beneficiis, idololatræ facti sunt, p. 1. col. 1658. e
iani dum non erubescunt imitari peccata quibus ethni
p. 1. col. 1328. e
iani qui hodie ventrem suum, vt Deum habent aut aua
m sequuntur, aut cæteris mundi illecebris mancipati
m imitantur Samaritas, qui ita domino seruebāt, vt diis
non renuocarent, p. 2. col. 1355. b
iani mali in bonis terrenis tantum modo cōfidentes, fre
uer nituntur impedire bonos Christianos (qui sunt fra
torum in fide) a profectu in via morum, &c. par. 1. col.
3. c
iani qui deserta veritate ad errores declinat, malignis
tribus traduntur, qui dignitatem angelicam perdiderūt
col. 1659. c
iani Iudaizantes, & Iudæi ad mille annorum regnum
prophetæ referentes, cogentur vt suscipiant omnes q
auerint, inhabitaturos in terra Israel ædificandum Ie
tem, extruendum templum, &c. p. 4. col. 1356. e
iani populi grauumen ex malicia cleri peruersio ostēdi
tantum enim pondus citationum, excommunicationū,
dictorum, &c. super populum ponitur quod sub one
ceker depressus, p. 4. col. 2153. c
iani duplices & ficti dicuntur rugæ, p. 3. col. 186. f
iani qui tamen Christi nomine gloriantur, & mali acti
o magister implicantur, significantur per Samsonem, &c.
col. 259. a
iani mali qui timore pœnæ cessant a peccato, & statim
cecidunt cessante periculo, significantur per Iudæos, p. 3.
col. 1026. f
iani omnes vituperantur pro malis a circumuehantibus
& tanquam intrantibus, p. 3. col. 634. e

Christiani mali peius paganis & Iudæis viuunt, &c. parte 3.
ibidem.
christi significatur per filios Israel, qui debet offerre oleum id
est pietatis fructum, p. 1. col. 779. c
christiani qui capellas ædificant de rapinis, vel ministris eccle
siæ eleemosinas dant, per hoc credentes saluari, sine emen
datione peccati, saluntur, p. 4. col. 638. f
christiani in primitiua ecclesia degentes sub Imperio Roma
no significantur per filios Israel existentes in Aegypto, p. 1.
col. 475. c
christiani tempore persecutionis propter acerbitatem perse
quutorum non audebant Eucharistiam offerre nisi iucry
pris martyrum & in aliis locis occultis, p. 4. col. 1733. c
christiani increduli sunt in duplici gradu, p. 4. col. 1447. a
christiani debent esse conuersationis cœlestis, & per quia hoc
significatur, p. 1. col. 1273. a
christiani veri, sunt victime iustitiæ, quæ ab apostolis immolā
tur dum terrena desideria mortificare docentur, vt spiri
tualia viuificentur, p. 1. col. 1683. b
christiani a Christo fideles dicuntur, non a Petro Petrimi, uel
a Paulo Paulini, qui tamen defuncto Christo, tāquam fra
tres, sponsam eius, id est, ecclesiam regendam, & ad semen
excitandum susceperunt, p. 3. col. 746. d
christiani quando & ubi fideles primo dicti sunt, p. 6. colum.
728. d
christiani inter infideles habitantes sub tributo emunt com
munia illis pecunia, p. 4. col. 1028. f
christiani omni die comedunt carnes agni, p. 4. col. 22. d
christianorum peccata & nouissima nostra, in cōsummatione
seculi, similia erunt peccatis Iudæi, imo peiora, p. 4. col. 605. c
christianorum malorum sunt duo modi puniendi p. 6. colum.
1614. f
christianorum diuitiæ, sunt victus & vestitus, par. 3. columna
663. c
christus vulneratus propter peccata nostra, p. 1. col. 1577. b
christus ira omnium animis illucebat, vt cæcis visum etiam re
sistueret, p. 4. col. 84. e
christus vnicus nobis dux abiecta omni idolatria est eligen
dus, p. 1. col. 1558. e. f
christus infirmi huius mundi piscatoribus, coriario delictis ap
pulsus gentium diruit, p. 2. col. 201.
christus a prophetis dictus est, veniens, p. 4. col. 62. d
christus non redemit ex legis maledictione, & filios familiæ e
re emptos fecit, cum pro nobis maledictio factus est, p. 1. c.
1098. f
christus in veteri Testamento dicitur ignis edax, p. 1. colum.
1485. b
christus nobis perfectioribus tempestiuam quidem per pro
phetas, serotinā vero sua in carne præsentia nouissimis die
bus demisit, p. 1. col. 1526. d
christus nunquam est vocatus Emmanuel sed Iesus, p. 4. colu.
95. b
christus in se credentes a maledictione liberauit, pa. 1. colum.
659. a
christus qui propter peccatores venerat de peccatoribus no
luit nasci, p. 2. col. 304. e
christus nos ad se allicit desiderium iniiciendo non lucri sed
æterni boni, quod promittit omnibus qui eius desiderio ra
guntur, p. 1. col. 1228. d
christus in Tauro & Rhinocerote signatur, p. 1. col. 1682. c
christus per seipsum abluit sordes filiorum Sion cum lauit pe
des discipulo: um, p. 4. col. 61. a. b
christus nutritor noster propria nos carne pascit, mulier eru
bescit fieri nutritrix quæ facta est mater, p. 2. col. 580. e
christus cur verbo & suæ manus contactu sanauerit leprosos
mulierem uero in fluxu sanguinis tactu fimbriæ vestimen
ti, p. 1. col. 1084. b
christus siue Deus incarnatus, est nomen suppositi, duplicem
naturam

Glossæ Ordin. & Nicolaide Lyra.

- naturam habentis, diuinam videlicet & humanam, p. 5. col. 6. d. e. Item, p. 6. col. 140. b. c. & col. 204. d. e.
- Christus Græce, Messias Hebraice, vnctus Latine, p. 5. col. 481. b. & 1047. a.
- Christus filius Dei vngitur & vngitur: Vngens verbo diuinitatis secundum quod cum patre & spiritu sancto habet omnia communia. A patre vngitur secundum humanitatem, & a spiritu sancto, & c. p. 1. col. 976. e.
- Christus dicitur vnctus non vnctione humana, sed diuina: quia in humanitate pro nobis assumpta, fuit vnctus a Deo patre immo a tota trinitate plenitudine gratiæ, p. 5. col. 710. f.
- Christus est rex & sacerdos vnctus in humana natura, plenitudine gratiæ, p. 5. col. 1047. c.
- Christus qui dicitur secundum Hebræos Messias, quia sit Deus & homo in vna persona, probatur multis authoritatibus veteris Testamenti, p. 6. col. 1695. 1696. 1697. per totas.
- Christus in lege & prophetis promissus probatur quod sit verus Deus & verus homo, p. 4. c. 243. c.
- Christus tres in se habuit naturas, & significantur per tres vires, & sunt diuinitas, anima, & corpus, p. 1. col. 400. f. Et col. 945. a.
- Christus in vna persona est Deus verus ab æterno, & homo in tempore, p. 4. c. 2065. c.
- Christus vna persona est geminæ substantiæ, p. 6. col. 9. a. b. & col. 10. d.
- Christus habet duplicem naturam in vna persona, & inde mediator dicitur, p. 5. col. 277. c. Et etiam quia debuit vitam communiter ducere, p. 5. c. 214. f.
- Christus proprie potest dici, Deus amen: eo quod ipse, solus hanc dictionem amen frequenter promittendo, p. 4. c. 394. e. & 395. f.
- Christus est lux sufficiens ad illuminandum homines in cognitione diuinorum triplici ratione, p. 5. col. 1026. f.
- Christus est veritas, verus Deus verus homo, & de vtroque habemus certum testimonium, p. 6. 1413. a. b.
- Christus dicitur veritas, vita & via, & quare, p. 5. col. 1260. a. b. Audeo & dico (ait Origenes)
- Christus anima Dei est, sicut & verbum Dei, sapientia Dei, & virtus Dei, p. 1. col. 1137. a.
- Christus secundum quod homo, prædestinatus est esse filius Dei, & c. p. 6. col. 10. d.
- Christus in quantum homo est creatura. Omnis autem creatura si relicta fuerit in nihilum cadet: sicut est de nihilo, & ita potest ista concedi cum reduplicatione. Christus in quantum homo nihil est ex se, sed omnino deficiens, par. 6. columna 1724. f.
- Christus in quantum Deus est filius Dei, sed quidquid habet filius in quantum Deus, habet nascendo, & per consequens habet illud a patre, & sic ex se nihil est, sed est omnino deficiens. Non sequitur, & quare. Ibidem.
- Christus in carne latuit, ne a Iudeis inueniretur diuinitas, sicut Dauid latuit in spelunca. Sic & alia quæ Dauid gessit in illa fuga figuraliter Christo, & mystice adaptantur, p. 2. col. 472. d. e.
- Christus in infirmitate agnoscendus, est patri æqualis, non vi sione corporali, sed fide, & dum hoc credimus, in nobis ad patrem ascendit, p. 3. col. 851. a.
- Christus dicitur occultus, quia humilis, humilis, vt possit sperni & occidi, vt redimeret mundum, p. 5. col. 1036. f.
- Christus in quantum Deus, est essentialiter ipsa beatitudo, & quantum ad humanitatem erat actu beatus in anima, p. 5. col. 1246. a. & col. 1260. b.
- Christus est eiusdem nature cum patre, non identitate specifica, quia natura diuina non est diuisibilis sicut humana, sed identitate naturali, distinctus tamen in persona, parte 6. col. 1413. c.
- Christus in eo quod est filius Dei, est vita quæ viuificat animas in eo quod filius hominis, iudex, p. 5. col. 1110. d. e.
- Christus homo per diuinitatem dimittit peccata, per humanitatem pro peccatoribus potest mori, p. 5. col. 1103. a. l.
- Christus in se habuit duplicem statum, vitæ secundum & mortis, p. 6. col. 386. f.
- Christus habuit eandem naturam cum patre. Hoc videtur a Apostoli in transfiguratione, in Baptismo, per angelum obsequium, per creaturas visibiles, & per modum docendi & operandi, p. 5. col. 1036. a.
- Christus quomodo per opera potuit probari filius Dei, de Apostolis dixerit: Maiora facietis. p. 5. col. 754. d.
- Paris periculi est discedere veram humanitatem in Cliticum & deitatem, p. 5. col. 1252. c. Item p. 3. col. 792. f. p. 4. col. 448. f. Item p. 6. col. 1413. c.
- Christus, quod negatur vel taceatur, vel non confiteatur peccatum mortale, p. 5. col. 200. f.
- Christus contra spirituales nequitias pugnaturus, in inuitate carnis uirtute diuinitatis præcinctus apparuit, & cognoscitur per Gad, id est, accinctus, p. 1. c. 1684. d.
- Christus licet in quantum Deus sit æternus, non tamen rex uel dominus ab æterno, sed quando creaturam habet subiectam, & c. sic in sanctis angelis cœpit regnare, parte 6. col. 1611. c.
- Christus est pater noster, qui nos fecit & genuit, Si ergo sciam quod Deus pater meus pater sit, glorificabo eum etiam quod patris mei exaltabo eum, p. 1. c. 619. d.
- Christus secundum partem sensitiuam fuit uiator, & affectionem, sed post resurrectionem non p. 5. col. 210. c. Item 6. col. 1059. c.
- Christus est caput hominum, ideo comparatur ad ipsum membra ad caput, & hoc quadruplici ratione, p. 6. col. 1402. f. Item p. 3. col. 1402. f.
- Christus primatum tenet, non solum respectu hominum etiam omnium angelorum, & quomodo, parte 6. col. 613. c.
- Christus non indiget auxilio angelorum. Nec ideo dixit exhibebit, mi. modo plus quam 12. le. an sed angeli in suo auxilio. p. 5. col. 436. f. Item p. 1. col. 1184. d.
- Christus non solum dicitur dominus in concreto, sed etiam in abstracto dicitur dominator vel dominatio propter excellentiam dominii sui, p. 6. col. 1434. f.
- Christus dicitur homo nobilis secundum deitatem, & humanitatem qui abiit in regionem longinquam, & c. parte 6. col. 846. f.
- Christus solus est sacerdos in æternum, p. 3. c. 1287. c.
- Christus solus dicitur habere regnum perpetuum & nullum, p. 4. col. 1356. f.
- Christus excellit angelos in quatuor, quia patri coæternus, consubstantialis, coequalis in potestate & dignitate, & c. Angelus deficiunt, p. 6. col. 613. f.
- Christus non solum in quantum Deus, sed etiam in quantum homo regnabit in æternum, non solum super homines, sed super angelos, p. 5. col. 985. c.
- Christus superior est angelis propter vnionem ad supernam & plenitudinem gratiæ licet sit minor illis ratione nature, p. 6. col. 1495. c.
- Christus in quantum homo est perfectionis finitæ, Deus est perfectionis infinitæ. Et in hoc superminet Deus Christo & etiam vt creator creaturæ. Item quod insuit ei plenitudinem gratiæ, p. 6. c. 283.
- Christus dicitur plenus gratia, quare & quomodo & quomodo referenter ad alios gratia plenos, p. 5. col. 1032. f.
- Christus dicitur testis Dei, sicut Apostoli dicuntur testes Christi, p. 4. col. 379. c. & 380. e. f.
- Christus est alpha, & omega, id est, principium & finis totius scripturæ, p. 5. col. 1015. a. b.
- Christus an fuerit propheta, arguitur contra & pro, cum responsione & solutionibus argumentorum, p. 5. c. 1151.
- Christus secundum deitatem manet in æternum, quod fuit confessi Iudæi dicentes: Nos audiimus ex lege quod Christus & c. p. 3. col. 1213. c.

Index.

- us in primo aduentu suo non venit in magnitudine sue
 statis, sed in benignitate suæ humilitatis, p. 3. columna
 suo aduentu primo duplicem cōsolationē populi fe-
 4. col. 345. c
 us est mittens & missus in sua incarnatione benedicta,
 diuersa ratione, & c. p. 6. col. 1734. c
 us qui inter Deum & hominem medius propitiator in-
 nit per propitiatorium super arcam testamenti positū
 natur, p. 1. col. 887. a
 us in quantum Deus, præsciuit se temporaliter nascitu-
 & huius vitæ ordinem & modum, p. 3. col. 356. f
 us quod venerit, & quod tempus aduentus sui iam trā-
 in præteritum, probatur multis modis. s. ex lege & pro-
 & ex aliis scripturis Iudæorum, autenticis, pa. 6. col.
 & col. 1705. & 1706. Et soluuntur Iudæorum argumē-
 contrarium, col. 1710. 1711. 1712. 1713.
 us in lege promissus probatur venisse, & non esse ventu-
 4. col. 31. c. 38. f. & habes notabilia. Item p. 3. col. 1103.
 m. p. 5. col. 59. c. 979. c. 1611.
 us dicitur consanguineus & cognatus legis, & legislator,
 per legem promissus, & de patriarchis natus, & de gen-
 dæorum secundum carnem, p. 2. col. 292. e
 us se ostendit verum Messiam ex trib. signis. Primum
 manifestatio occulti præsentis, secundum præteriti, ter-
 futuri, p. 5. col. 1050. f
 us solus dictus est Messias, & nullus alius, p. 1. columna
 us quomodo in lumbis Abrahæ decimatus est, an secun-
 animam, vel an secundum carnem, & quomodo: Et
 animam accepit, p. 1. col. 80. f. & col. 1584. d. Item p. 6.
 67. b
 us secundum carnem fuit nasciturus de populo Israel,
 658. d
 us sicut pro utroque populo venit, sic de utroque nasci-
 t, p. 4. col. 176. f
 us non solum fuit expectatio Iudæorum, sed etiam gen-
 5. col. 1226. c
 us talem sibi hominem quem suscipere voluit diuinitus
 dit, qui nō solū sine peccato, sed etiā plenus esset gra-
 & veritate, qui nullam sibi repugnante lege peccati, legē
 vlla mentis vel carnis contradictione seruaret, p. 2.
 18. f
 us qui mysterium suæ incarnationis mirabile effecit, &
 hit: Ego sum ostium, & c. significatur per Ioathan, & c.
 1230. f
 us solus accepit nouum Testamentum a patre & aliis pu-
 cit, p. 1. col. 862. f
 us est causa Euangelicę doctrinæ triplex, s. efficiens ma-
 s, & finalis, p. 5. col. 6. d. e
 us signum sapientię si missum fuerit in lege, ostēdēs quo-
 debeat intelligi, circuncisio, sabbatum, amaritudo le-
 vitur in dulcedinem intelligētię spiritualis, & de hoc
 1. col. 626. f
 us nihil scripsit, sed scribere Euangelia Euāgelistis inspi-
 3. col. 1103. b
 us utrum doctrinam suam debuerit tradere scripto. Et
 tur pro & contra cum responsione & solutionibus ar-
 gumentorum, p. 5. col. 621. c. Item, parte sexta, columna
 4. Item, par. 4. columna 862. e. f. Item parte 2. columna
 03. b
 us legem scripsit in cordib. fidelium siue hominum, & nō
 talis vel pellib. p. 4. col. 798. f
 us incepit prædicare quando fuit triginta annorum vel
 nouem, & secundum hoc prædicauit trib. annis cū
 10. p. 5. col. 738. f
 us tanquam Deus a propria autoritate loquens dabat
 doctrinam suam, p. 5. col. 1032. f
 christus nō vocauit Apostolos de Pharisæis, sed de simplicib.
 hominib. & quare, p. 6. c. 203. b
 christus quamuis à principio vocauit simplices, tamē aliquos
 vocauit literatos, p. 5. columna 167. c. Item p. 6. col. 205. c.
 Mahumerus autem solus vocauit rudes & illiteratos, colu-
 206. f
 christus noluit ad Apostolatū recipere dæmoniacum sana-
 tum: Et hinc est, quod dæmoniaci vel furiosi non promouē-
 tur in Ecclesia Dei, p. 5. col. 532. f
 christus eligendo Apostolos primo ascendit montem, postea
 descendens docuit turbas, p. 5. col. 1307. c
 christus vocauit Apostolos suos fratres, p. 5. co. 1308. e
 christus significatur per Ioseph Patriarcham in senectute pa-
 tris natum, senescente mūdo filius Dei de virgine natus fuit
 tanquam filius senectutis, parte 1. co. 389. a. Et col. 384. a. Et
 col. 399. c. Et columna 407. a. Et columna 1162. f. Et colum-
 1679. b
 christus nasciturus erat secundum carnem de semine Abrahæ
 seu de femore, p. 1. col. 285. f
 christus descendit de Abraham per Isaac, & non per Hismae-
 lem, p. 5. col. 27. b. c
 christus audita infirmitate Lazari, non statim ad eum venit,
 sed expectauit quatuor dieb. propter miraculi maiorem
 certitudinem & Iudæorum impugnationem, p. 5. columna
 1198. f
 christus est vita omnium viuentium, & potest dare vitam mor-
 tuis p. 5. co. 1199. c
 christus intrans Ierusalem fuit mansuetus, iustus & pauper, p.
 4. col. 2234. f
 christus verus Messias (qui est verus Deus) demonstratus fuit
 digito a pueris Hebræorum, & ramis in die palmarum. Et
 hoc non intelligens dicit Rab. mo. Gerund. quod in futuro
 tempore (scilicet. Mess.) pueri Israel tici sunt demonstratu-
 ri Deum digito, & c. p. 1. col. 1143. a. b
 christus fuit honoratus in ramis palmarum, & designauit vi-
 ctoriam quam ipse de inimicis vel hostē erat habiturus, pa-
 5. col. 1201. c
 christus quare ingressus est Ierusalem cum laudib. & rex voca-
 tus, quando erat passurus, cum tamen id antea fugerat, quā-
 do a populo coronandus rex rapiebatur, par. 5. col. 952. d. &
 344. e
 christus ascendens ad Ierusalem duplici de causa assumpsit
 duodecim discipulos instante passione, parte 5. columna
 336. f
 christus Apostolis resurrectionem promisit siue prædixit, ne
 propter tristitiam absorberentur, p. 5. col. 337. c
 christus super ciuitatem Ierusalem fleuit propter mala culpæ
 quæ ibi multiplicata fuerant, & propter mala pœna quę fu-
 tura imminebant, p. 5. col. 953. c
 christus intrans Ierusalem primo super pullum, postea super
 asinam sedit, & quid per hoc signatur, p. 5. colum. 344. f. &
 343. c
 christus maledixit ficui habenti tantum folia, quod denotauit
 Sacerdotes maledicendos, p. 5. col. 566. f
 christus non fuit in festo Paschæ cum Iudæis in Ierusalem, nā
 excusatus fuit propter illorum inimicitias, parte 5. columna
 1105. c
 christus Iudam tolerauit, & ad prædicandum misit, & ei eucha-
 ristiam dedit, vt ostenderet dona peruenire ad eos qui fidē
 accipiunt, etiam si talis sit per quem accipiunt quali Iudas
 fuit, p. 3. col. 503. b
 christus dicit in generali maliciam Iudę (quam non intellexit)
 Nec dicit in speciali, ne peior fieret ex malicia, p. 5. col. 1136.
 f. Vide in Iudas.
 christus traditionem Iudæ non reuelauit manifeste, sed secre-
 te & præcipue Ioanni, p. 5. co. 173. c
 christus quando corpus suum discipulis suis tradidit in sacra-
 mento, utrum illa coena facta fuerit, Luna decimatertia,

Glossæ Ordin. & Nicolaide Lyra.

- vt dicunt Græci, vel decimaquarta, vt dicunt Latini, existēte. Arguitur pro & contra cum responsione & solutionibus argumentorum, p. 5. col. 1232.c
- Christus quando cum discipulis Pascha manducauit, utrū illa quinta feria fuerit decimaquarta Luna primi mēsis, in qua agnus paschalis secundum legem immolari debuit. Arguitur pro & contra cum responsione, parte 5. columna 441. c 442. f. 443. 444.
- Christus corpus suum consecrauit in pane azimo, & non fermentato, p. 5. col. 1232.c
- Christus dixit verba consecrationis, & postea dedit discipulis corpus consecratum, p. 5. col. 972.f
- Christus non fregit corpus suum, quia non est in sacramento frangibili modo, sed fregit species panis remanentes, pa. 6. col. 292. f
- Christus postquam fecit coenam cum discipulis, non comedit nec bibit vsque post resurrectionem suam, ad probandum veræ resurrectionis veritatem, p. 5. col. 972. f
- Christus lauit primo Petro Apostolo pedes, deinde cæteris Apostolis, p. 5. col. 1226. f
- Christus de duplici regno disposuit regimen, s. militantis Ecclesiæ & triumphantis, p. 5. co. 974. f
- Christus passus est duplicem persecutionem scilicet corporalem, & spiritualem, p. 4. col. 394. f
- Christus bis nobis mysteria suæ passionis cōmisit & quando & c. p. 1. col. 394. f
- Christus cōuenienter passus est, & hoc triplici ratione, p. 6. co. 815. c
- Christus passus est non solum pro salutē Iudæorum sed gentiliū propter quod non sunt reputandi immundi, p. 6. col. 1099. e
- Christus ex morte imminente habuit materiam maximæ anxietatis, p. 5. Vide Anxietas.
- Christus fuit coartatus de desiderio nostræ salutis, exinde anxietate & tristitia in passione, p. 5. col. 877. c
- Christus cum dicit Apostolis. Surgite eamus hinc, & c. ad quē locum duxerit, non habetur certum, p. 5. col. 1245. f
- Christus secundum sensualitatem dixit: Transeat a me calix iste, sed secundum rationem, dicebat. Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu, p. 3. col. 1008. f
- Christus ter tentatus est, ter orationes replicauit, & discipulos ter visitauit, p. 5. col. 395. c
- Christus ter orat, vt liberet nos a malis præteritis per veniam, a præsentibus, per talem, a futuris per cautelam. Ibid.
- Christus prompte se obtulit ad patiendum dupliciter. primo, quia se non occultauit, secundo, quia defensionem prohibuit, p. 5. col. 1262. c
- Christus per fortitudinem deitatis noluit resistere Iudæis & gentilib. eum crucifigentibus. p. 5. col. 222. f
- Christus noluit mori ante tempus præfinitum a patre, p. 5. col. 769. c
- Christus ligatus adductus est ad Annan primo, triplici ratione, p. 5. col. 1299. c
- Christus quare percipienti maxillam suam, non præbuit aliā, cum ipse hoc docuerit, & c. p. 5. col. 1295. a
- Christus acculatus fuit de tribus coram Pilato, p. 5. columna 985. c
- Christus non respondit Pilato cum interrogaret eum, & quare, p. 5. col. 1307. f
- Christus ostendit Pilato non habere potestatem nec a Cæsare nec a Deo, condemnandi innoxios, & cum hoc ostēdit peccatum Iudæ & Iudæorum esse maius quam peccatum Pilati, p. 5. col. 1302. f
- Christi corpus flagellis & clauis plagatū, significatur per Leonem quem Samson lacerauit, p. 2. co. 250. f
- Christus forsitan sustinuit, quod Iudæi eius barbam euellerēt cum maiora sustinuerit, & paratus esset sustinere, licet non sit scriptum, p. 5. col. 425. c
- christus iniuste condemnatus est, primo per sacerdotes, p. per Pilatum. Sed ex hoc portauerunt exterminium, & dei & Pilatus, & c. p. 4. col. 426. f
- christus peccatum quo reus esset mortis, non commisit, terum, id est, mortem, quæ peccato inflicta est, suscepti nobis, p. 1. col. 1583. b
- christus quia per totam noctem præcedentem afflictus lento gradu incedebat, coegerunt quendam vt iuuarent portare crucem, vt citius ad locum passionis venirent. col. 1311. c
- christus intelligitur occisus ab origine mundi dupliciter, s. positue & figuratiue, p. 6. co. 1591. c
- christus præcipue secundum humanitatem fuit traditus, sus, non autem secundum diuinitatem, in qua est impassibilis, p. 1. col. 735. b. c
- christus sicut in sacrificium oblatus peccatorum, remissio vniverso mundo præstitit, ita forte cæterorum sanctorum quis qui effusus est, alterius sicut vitulæ, alterius sicut & c. fusus est ad expiendum pro parte aliqua populorum. col. 1391. b. c
- christus pepes in ligno crucis, promissus gentibus, de terrenis Mariæ secundum carnem natus, figuratur petrum in ligno de terra promissionis, quem duo aduehant. 1. col. 1466. d
- christus exaltatus in cruce fuit figuratus in exaltatione Moyses per Moysen in eremo, p. 4. col. 144. Item, p. 1. col. e. Et col. 1674. d. e
- christus dicitur exaltatus in cruce, moriens in aere, debet aereas potestates, p. 5. col. 1226. f
- christus nudus fuit crucifixus, p. 3. co. 577. c
- christus fuit derisus a prætereuntibus. secundo a sacerdotibus tertio a latronibus. p. 5. col. 458. c. 459. f
- christus in cruce positus voluit matri suæ de custodia & stro providere, dans exemplum de honorando parente. 5. col. 1315. c
- christus noluit genitricem suam vocare matrem, sed matrem, ne animus eius ex compassione grauaretur, p. 5. col. 1290. f
- christus cū clamauit ad patrem in cruce, quare non est exultans, p. 3. col. 572. f
- christus qui in cruce fuit lancea percussus, & inde exiuit sanguis & aqua, significatur per petram, ex quibus vitæ habent Ecclesiæ sacramenta, p. 1. col. 645. c
- christus natus est contra cursum naturæ de virgine clausa. col. 122. f
- christus sicut Sol visibilis oritur de loco auroræ, sic ipse est de virgine, qui dicitur Sol iustitiæ, p. 3. col. 1290. f
- christus dicitur primogenitus virginis Mariæ, non quod fuerunt ante sed quia post eum nullus fuit, parte 5. col. 48. e
- christus natus fuit tempore maxime pacis scilicet, tēporis gusti Cæsaris, anno Imperii eius 42. subiectis omnibus Romano imperio, parte 4. col. 40. e. Item, parte 5. col. 707. c
- christus natus est tempore Herodis alienigenæ, s. Idumæi. col. 453. a
- christus in Nazareth fuit conceptus, & etiam nutritus, licet Bethlehem fuerit natus, p. 5. col. 70. d
- christus dicitur vir vnus, quia nullus alius fuit, nec est, rit, Deus & homo in vna persona, & c. parte 2. col. 311. c
- christus dicitur alter homo, quia fuit alter ab omnibus aliis. quia omnes alii processerunt de radice peccati, autem solus innocens, p. 5. col. 6. e
- christus circumcidī voluit septem rationibus. quamuis non set legi subiectis, p. 5. col. 714. f
- christus & si fuit beatus ex parte animæ ab instanti conceptionis, ex parte tamen corporis erat viator & passibilis a resurrectione, & c. p. 5. col. 429. c

Index.

tus qui ab instanti conceptionis fuit omni sciens, an sciē
 experimentalis profecerit, p. 5. col. 215. a. b. & 216. d. e. Itē
 col. 1448. f. Item, p. 3. col. 721. col. 722. f
 tus habuit duplicem sciētiam. Et subdistinguitur, & c. p.
 col. 159. c. & col. 726. f. Item, p. 4. col. 140. f
 tus habuit sciētiam infusam, & fuit homo in tēpore nul-
 labens ignorantiam, p. 4. col. 96. f
 tus homo qui habuit perfectam notitiam ab instanti sue
 ceptionis, quomodo per suā resurrectionem cognouit,
 a se dilectionem vel approbationem patris, p. 3. col. 728.
 em, p. 5. col. 1034. f
 tus homo licet ab instanti incarnationis habuerit domi-
 nū super omnia creata autoritative, non tamen executive,
 hoc modo accipit in sua resurrectione, p. 4. c. 781. c. Itē,
 col. 1734. c
 tus fuit multum macilentus maxime tēpore mortis suæ,
 p. 3. col. 208. e
 tus, quæ fragilitati hominum veraciter conueniebant,
 misericorditer in se trāsferre dignatus est, & c. Et figuratur
 Eisdram, & c. p. 2. col. 1332. a
 tus infirmitates & defectus quas, quos, qualesque acce-
 dit, p. 5. col. 162. c. f
 tus carnis desideria quæ habuerat, habuit ex nobis, vt si-
 & esuriem, & huiusmodi. Non tamen sunt omnia in
 Christum recipienda, sicut gulæ, & coitus desiderium, & c.
 col. 994. e
 tus sola suggestionē tentatus fuit, non delectatione vel
 consensu, p. 5. col. 84. f. item p. 4. col. 2027. c
 tus fuit turbatus secundum quid, quomodo, & vnde, p.
 col. 288. a. Item, p. 5. col. 1213. c
 tus nullo inordinato motu potuit moueri ex iniuriis sibi
 factis, & c. p. 3. col. 533. c. Item, p. 6. col. 1000. f
 tus septuaginta discipulos ad prædicandum misit, & ra-
 tione assignatnr, p. 5. col. 836. f
 tus septuaginta discipulos binos in prædicatione misit
 ratione de causa. Ibid.
 tus septuaginta discipulos de elatione corripuit, vt caue-
 re ex potestate concessa super dæmones caderent, sicut
 Petrus, p. 1. col. 612. d
 tus licentiauit Apostolos, vt deferrent necessaria sibi tē-
 pore persecutionis, & etiam arma defensiva moderate, p.
 col. 976. f. 977. c
 tus voluit, vt Apostoli aduentum eius denunciarent, &
 non divulgarent, p. 5. col. 281. c
 tus quare præcepit Apostolis vt nemini dicerent, quia
 Christus, p. 5. col. 281. c
 tus mittens Apostolos ad prædicandum dedit eis mira-
 culum gratiam, p. 5. col. 186. e. f
 tus prohibuit Apostolos ire ad prædicandum gentilib.
 & eam Samaritanis, quia non erat magnum tempus usq;
 ad Christi passionem, & quare, p. 5. col. 188. f
 tus & discipuli baptizabant, quæritur quale fuerat baptis-
 mus, p. 5. col. 1082. f
 tus propter maliciam & auaritiā sacerdotum misit apo-
 stolos ad prædicandum, & vult Christus per hoc rogari, p.
 col. 186. c
 tus licet prædicauerit publicè in templo & Synagogis, ta-
 men separatim docuit discipulos a turbis, parte 5. columna
 299.
 tus excusauit discipulos de violatione sabbati & fricatio-
 nis calciam, p. 5. col. 217. c
 tus consolatus est Apostolos tripliciter, parte 5. columna
 29. c
 tus committendo Petro officium ipsum examinavit, &
 qui per hoc signatur, p. 5. col. 1318. c
 tus beatum Marcialem in medio discipulorum statuit, &
 quare, p. 5. col. 298. f
 tus duxit seorsum Petrum Iacobum & Ioannem ad vi-

dendum gloriam suæ maiestatis, p. 5. c. 826. d
 christus ut Apostolus principaliter missus est ad prædicandum
 Iudæis, ideo in propria persona non prædicauit nisi Iudæis,
 & hoc ex causa speciali, p. 5. col. 267. c
 christus non solum prædicauit Iudæis, sed etiam Samaritanis
 in vna lingua, scilicet Hebraica. Apostoli autem in septuaginta
 duab. linguis, p. 5. col. 1306. c
 christus in propria persona prædicauit filiis Israel, & si aliquā
 do alijs prædicauit, scilicet Samaritanis, fuit tamen raro, p.
 3. col. 792. f
 christus prædicauit non credituris, & credituros euitatuit. Ip-
 si scit cuius viæ sunt misericordia & veritas, parte 5. colum.
 211. b
 christus pro nobis & nostra salute labores sustinuit, laborādo,
 ieiunando, vigilando, docendo, prædicando, & multa alia
 quæ erant ad salutem nostram ordinata faciendo, p. 4. col.
 405. c
 christus ex feruore prædicationis horam comedendi sæpius
 omittebat, p. 5. col. 516. f
 Christus in monte Sion pluries personaliter prædicauit, & præ-
 cepta moralia docuit, p. 3. col. 89. c. & col. 155. f
 christus post prædicationem suam solus ascendit orare, dans
 exemplum prædicantibus verbum Dei, parte 5. columna
 550. e
 christus describendo virtutes actiuorum, incepit ab humilita-
 te duplici de causa, p. 5. col. 299. c
 christus omnib. seruantib. legem promisit bona spiritualia æ-
 terna, scilicet gratiam & gloriam, p. 5. col. 104. f
 christus & Apostoli non semper allegauerunt scripturam ue-
 teris Testamēti de verbo ad verbum, p. 3. col. 712. f. Item, p.
 6. col. 1731. col. 1732. d
 christus sicut Prophetæ veteri Testa. aliquando prophetabant
 verbis, aliquando sensibilibus signis, ita ipse qui dicitur pro-
 pheta magnus prædicauit destructionem ciuitatis Ierusalē
 futuram per Romanos per sensibile signū arboris fructu ca-
 rentis, & c. p. 6. col. 1732. d. e. f
 christus apostolis loquebatur secundum sensum latentem, sed
 turbis secundum sensum patentem, p. 5. col. 507. c
 christus aliquando plane & aperte loquebatur tractans ea quæ
 sunt de salutis necessitate, parabolice aliquando incidiantibus
 ei vt non intelligerent, ne daret sanctum canib. p. b. col.
 1731. c. Item p. 5. col. 234. & 245. c
 christus fugit, quando cognouit, quod venturi essent ut rapē-
 rent eum, & facerent ipsum Regem, & quare, p. 5. columna
 1120. f
 christus cum ad honorem quæreretur fugit, sed morti sponte
 se obtulit, p. 5. col. 257. c
 christus non assumpsit statim Sacerdotis legalis vel terreni re-
 gis, imo dixit coram Pilato, Regnum meum non est de hoc
 mundo, & c. p. 5. col. 104. e. f
 christus non habuit vnctionem corporalem, sed spiritualē
 per plenitudinem gratiæ, p. 5. ibid.
 christus triplici de causa legitur a turbis recessisse ad desertum,
 vt daret prædicatorib. verbi diuini exemplū, p. 5. col. 163. c
 christus in quantum Deus cognoscit patrem noticia compre-
 hensionis, & in quantum hō plenius cognoscit quā aliquis an-
 gelus quantumcunque beatus, p. 5. col. 1263. f
 christus in quantum homo licet habeat noticiam creatam om-
 nium effectuum Dei qui facti sunt, & fient, non tamen hēt
 noticiam omnium possibilium a Deo fieri, p. 3. col. 1980. f
 christus qui est cognitor iniquitatum dicitur ignorare pecca-
 tum, non quidem non videndo, sed non committendo, p.
 3. col. 670. d
 christus plenissime nouerat cū esset in corruptibili carne, quā-
 ta vel sibi vel membris gloria esset futura, p. 1. col. 732. c
 christus quare non fuit immolatus primo anno quo fuit natus
 sicut agnus immolandus fuit secundū legem, ipse enim fuit
 verus agnus, p. 4. col. 1457. c. 1458. f

Glossæ Ordin. & Nicolaide Lyra.

- Christus non fuit occidendus a Iudæis infans: & de hoc figura, p. 1. col. 716. e
- Christus anno quoto ex Aegypto venit seu reportatus fuit, p. 5. col. 80. f
- Christus in dolore contritionis quærendus est, & sic post triduum inuenitur, p. 5. col. 725. c
- Christus communiter vixit inter homines. Duxit enim vitam inter omnes, p. 5. col. 1440. f
- christus asperis vestibus utebatur, parte 3. colum. 939. f. & vilibus vestimentis sicut pauper & Palæstini, parte 5. column. 1327. c
- christus vestem portauit distinctiuam a cæteris populis, quæ admodum reliqui Iudæi, qui de hoc præceptum habebat. Similiter alia legalia obseruauit vsque ad passionem, & cæt. p. 5. col. 178. f
- christus an calcamentis vsus sit, Arguitur pro & contra, p. 5. colu. 499. a. b. c
- christus quali cingulo cinctus fuerit, p. 5. col. 1065. c
- christus quod eandem artem exercuerit sicut pater suus putauit, probabile videtur, p. 5. col. 539. c
- christus omnia terrena bona contempsit, & omnia terrena mala sustinuit, & cætera talia passus, & quare, parte 6. columna 942. d
- christus quare in paupertate voluit viuere cum tamen diuitiæ sicut sunt impedimenta, reprobis, ita probis sunt adiumenta nihil autem faciens ad virtutem debuit Christo deficere, p. 5. col. 164. f
- Christus nati voluit pauper, quod notatur ex hoc, quia non pro illo offerebatur agnus & pullus columbinus, aut turtur, sed par turturum, aut duo pulli columbarum, p. 1. columna 1013. c
- Christus natus est in maxima paupertate & humilitate, in quibus etiam finiuit vitam suam, p. 5. col. 709. c
- christus in paupertate fuit natus, conuersatus, & mortuus, p. 3. col. 579. c
- Christus tantæ fuit paupertatis ut vnde daret tributa non haberet, & c. p. 5. col. 298. d
- Christus docuit contemptum temporalium bonorum, quæ tñ in lege veteri promittebantur in præmium, & de hoc figura p. 2. col. 456. f
- Christus baptizatus ordinem nobis sequendum ostendit, qui ad consortia Angelica festinamus, p. 5. col. 483. c
- Christus uenit ad baptismum Ioannis, vt eius prædicatione approbaret, vt tactus sui corporis vim generatiuam aquis conferret, & vt testimonium Ioannis & Dei patris populus audiret, p. 5. col. 479. c. col. 480. f. 481. a
- Christus triplici ratione venit ad baptismum Ioannis, parte 5. col. 1048. f
- Christus in susceptione baptismi orauit, dās exemplum quod quilibet homo orare debet in susceptione sacramentorum p. 5. col. 737. c
- Christus intelligitur factus ante Ioannem secundum prælationem vel perfectionem, p. 5. col. 1034. f
- Christus abstulit peccatum originale per sacramentum baptismi & actuale per sacramentum penitentiae, p. 4. co. 1898. f
- Christus postquam fuit baptizatus à Ioanne, meratus est prope locum illum, & factus est Ioanni familiaris, p. 5. c. 1045. c
- Christus licet nõ habuit proprium domicilium, tamen habuit acommodatum pro tempore ad manendum sicut hospes, Ibid. co. 1046. f
- Christus mortuo Ioseph comitatus est matrem suam, debitũ ei obsequium impendendo, p. 5. col. 1055. c
- Christus carnem suam mortificauit, præbent aliis exemplum ante prædicationem intrans desertum, & ibi ieiunauit quadraginta diebus, & noctib. p. 5. col. 489. c
- Christus formã humilitatis præbens, exercitium longanimitatis passionis & patientiæ exempla monstrauit, sicut solēt iuuenes exercitati armorum vsu meditari, p. 1. co. 287. d
- Christus natus est de virgine quæ est nobilissimum membrum ecclesiæ, p. 3. col. 1106. f
- Christus de virgine desponsata voluit nasci, & quare. p. 681. c
- Christus cum fuit Deus: quæ laus est Deo, quod ieiunauit Deo non competat comedere vel ieiunare. Argumentum est cuiusdam Iudæi cõtra diuinitatem Christi, sed soluitur p. 6. col. 1723. a. b
- Christus non prædicauit publice antequam Ioannes inueniretur, p. 5. col. 489. c
- Christus cuius uita in terris disciplina morum fuit est uisus sequentes, ad patriam æternæ beatitudinis peruenire p. 1. co. 1226. f
- Christus suæ conuersationis exemplo ducatum sequentibus, de iustitia sua confidentibus. nulla luce claruit, per suorum tenebras agnoscentibus. igne sui amoris inuenit p. 1. col. 1222. f
- Christus licet secundum humanitatem fuerit post Dauidem, secundum diuinitatem est æternus, p. 3. col. 221. c
- Christus intelligitur sedisse super sedem Dauid spiritu non autem temporaliter, p. 5. col. 685. c
- Christus dicitur germen Domini, quia solus spiritus factus est conceptus est, p. 4. col. 61. c
- Christus potest dici factus cum hac tamen determinatione factus homo secundum carnem, quia natura humana si facta est & vnita ad suppositum diuinum, p. 3. col. 4. f. & 8. a
- Christus ab instanti conceptionis habuit corpus omnibus virtutibus distinctum: quamuis nondum habuerit perfectæ quantitatem, sed animam omnibus virtutibus & scientiis plenam, p. 5. col. 1834. f
- Christus dicitur flos ratione puritatis, quia nullum actu originale peccatum locum in eo habuit, & quia etiam tulit fructum nostræ salutis, p. 4. col. 137. c
- Christus vtrum legem impleuerit & non soluerit, similiter prophetas. Arguitur pro & contra cum responsione ad questionibus argumentorum, p. 5. col. 103. c
- Christus moralia præcepta adimpleuit, consilia superadiudicialia uero adimpleuit rigorem temperando, vt non cauerant amalis & studerent bonis, magis ducti a modico timore mali penæ. Ceremonialia (quæ tamen figurant) adimpleuit in sua incarnatione & passione, & c. p. 1057. c. Item p. 5. col. 103. c
- Christus impleuit legem quantum ad præcepta & quantum ad promissa, p. 5. col. 104. f
- Christus impleuit prophetias, opera salutis faciendõ. Ibid.
- Christus non solummodo erat doctor legis & euãgelii, sed institutor. Aliter tamen, quia vetus Testamentum deo ministrantibus angelis, nouum autem per seipsum, p. 5. col. 1057. c
- Christus cum esset verbum in principio apud patrem, uerbum factum est caro, ut per carnem panis cœlestis transfiret in fides, p. 3. col. 2099. c
- Christus solus mortuus est voluntate, alii omnes ex necessitate. Ibid. b
- Christus modo rogatus, modo ultro curat, p. 5. col. 1101. c
- Christus ostendens aliquam virtutem emittere, quomodo dicitur illam emittere vel emisisse, p. 5. col. 535. c
- Christum quare & quomodo aliqui petebant a se discere, p. 5. col. 166. f
- Christi miracula non fiebant virtute dæmonis, sed uirtute cuiuscunque creaturæ transcendentia, p. 5. column. 199. c. Vide etiam in Miracula.
- Christus vt Iudæi dicunt, fecit miracula uirtute nominis grammaton, quia pronuntiationem illius nominis dicitur & in templo domini lapidem super quem steterat arborum mini antiquitus, inuenit, in quo erat scriptum tale nomen expositum, p. 6. co. 1707. a. b. c
- Christus in operibus miraculorũ, non quæsiuit ostentationem, p. 5. col. 1057. c

Index.

- templum dans Apostolis, p. 5. col. 535. c
- christus an fecerit miracula sola virtute diuina, vel humana, vel vtraque, p. 5. col. 537. 538. f
- christus fecit miracula imperando, sancti autem in nomine eius & diuinam virtutem implorando, parte 5. columna 12. f
- christus fecit miracula secundum humanitatem diuinitati conuictam, sed Apostoli per hoc quod erant coniuncti per fidem, p. 5. c. 1267. f
- christus secundum partem sensitivam non fecit miracula, sed quia virtute, p. 5. col. 166. f
- christus aliquando fecit miracula imperando, aliquando orando, p. 5. col. 1118. f
- christus & si in miraculis faciendis aliquando orauerit, vt in suscitatione Lazari, tamen communiter miracula faciebat imperando, p. 5. col. 1032. f
- christus in perfecta aetate quae est 30. annorum, incepit facere miracula, p. 5. col. 1065. c. 1066. f
- christus in miraculis factis in creatura corporali & spiritali, ostendit Dominum esse caeli & etiam terrae, p. 5. columna 15. f
- christus manens inter suos, multa miracula fecerat, & tamen imperfecti trepidabant, & nemo prorsus fuit in illis qui non crederet, p. 3. col. 1517. a. b. c
- christus in miraculis habuit malignos & detractores, p. 5. col. 81. c
- christus curando infirmum in sabbato, non fecit contra legem quia licitum erat facere in die sabbati, parte 5. column. 103. c
- christus quare tangere voluit leprosum, scilicet curando illum, quia esset in lege prohibitum, p. 5. col. 156. f
- christus aliquando tangendo infirmos sanauit, ostendens humanitatem suam esse instrumentum diuinitatis, p. 5. columna 560. f
- christus praecipit leprosum ire ad sacerdotem, vt legem implet & obseruaret, p. 5. col. 156. f
- christus non creauit panes de nouo in cibus populorum, sed praexistentes multiplicauit, p. 5. col. 1118. f
- christus infirmitates nostras suscepit in propria persona, vt in aliena in quantum talia misericorditer curauit, p. 5. col. 162. e
- christus intrans nauem, volens Capharnaum, tria fecit miracula. Super aquas ambulauit, tempestatem sedauit & breui tempore ad portum remeauit. De hoc duplex habetur opinio, p. 5. col. 1118.
- christus sanauit Emorroissam in via, eundo ad suscitationem pulchellae: quod fecit duplici de causa, p. 5. col. 178. f
- christus a duobus caecis vocatus est filius David, quia tunc erat in Iudeos fama quod Christus erat de semine David nasciturus secundum carnem, p. 5. col. 181. b. c
- christus bis imposuit manus super oculos cuiusdam caeci, quod curauit caecitatem apostolorum siue discipulorum par. 5. col. 566. f
- christus miraculum de caecis curatis noluit publicari, sed quia voluntate, vide p. 5. col. 127. 128.
- christus voluit & noluit nonnunquam miraculum manifestari, p. 5. col. 181. c
- christus daemones permisit intrare porcos, ad denotandum, quod homines immundos daemones intrant, p. 5. columna 16. f
- christus intrans ciuitatem Samaritanorum, non fuit receptus duplici ratione, p. 5. col. 832. f
- christus quamuis immunis esset a tributo propter duplicem naturam tamen soluit, vt vitaret scandalum, parte 5. columna 97. b
- christus manducauit cum peccatoribus cum amicis, cum cognatis & cum Phariseis, p. 5. col. 800. f
- christus fuit medius, id est, communiter viuens inter homines quia vitam communem duxit, p. 5. col. 1040. f
- christus prohibet ne contemnamus aliquem de pusillis, par. 5. col. 303. c
- christus duplici de causa finxit se dormire, scilicet propter discipulos, & propter humanam naturam, parte 5. columna 165. f
- christus cum non haberet nisi trigintatres annos quare Iudei dixerunt ei: Quinquaginta annos nondum habes, & c. p. 5. col. 1172. f
- christus quidquid egit, preces & supplicationes fuerunt pro omnibus, p. 6. col. 843. b
- christus quomodo & quare orauit, & an tantum secundum humanitatem, vel etiam secundum diuinitatem, par. 3. col. 941. b. 942. f
- christus in omnibus orationibus suis quae procedebant ex voluntate deliberatiua semper erat conformis voluntati diuinae, p. 3. col. 568. f
- christus in quantum Deus non orauit, sed in quantum homo, triplici ratione orauit, p. 5. col. 847. c
- christus in aliquibus orationibus exauditus est & in aliquibus non, p. 3. col. 579. c
- christus praecipue orauit patrem in passione pro quibusdam illiteratis deceptis a sacerdotibus, p. 5. col. 992. f
- christus debuit orare pro Apostolis imminente passione & recessu ab eis quadruplici ratione, p. 5. col. 1313. c
- christus dedit exemplum & orandi respectu praecedentium & praesentium & sequentium, p. 5. Ibid.
- christus clamore duplici clamauit, scilicet praedicationis & orationis, p. 4. col. 366. f
- christus orat pro nobis vt sacerdos noster, orat in nobis vt caput nostrum, oratur a nobis vt Deus noster, p. 3. col. 1172. f
- Item p. 6. col. 1732. f
- christus ea ratione orauit qua crucem tulit & fleuit, & fugit, p. 3. col. 1172. e. f
- christus cum de vertice montis descenderet, & sub rupe latere vellet saxum concauitatem fecit, & c. & adhuc vestigium (sicut testantur qui viderint) manet, parte quinta, columna 752. f
- christus fugit dum Iudei voluerunt eum interficere, quia non erat adhuc tempus passionis suae, p. 5. col. 1705. c
- christus peccata Phariseorum in terra scripsit in defensionem mulieris in adulterio deprehensae, parte quinta, columna 1154. f
- christus quamuis a Iudei fuit agnitus, quia tamen vicia eorum reprehendit, statim impugnaverunt eum, parte 5. col. 225. c
- christus de trib. arguit legisperitos, parte 5. columna 855. & 856.
- christus aduersariis suis variis modis respondit. Aliquando exemplis, aliquando miraculis, aliquando scripturis, aliquando rationibus, aliquando testimoniis, parte 5. columna 885. c 886. f
- christus frequenter legitur imposuisse Iudeis silentium propter veritatis euidenciam, p. 4. col. 426. f
- christus vsus est cautelis contra sibi insidiantes, quod est licitum, p. 4. col. 317. c
- christus vtrum debuit vitare scandalum siue offensionem Sacerdotum, p. 5. col. 601. c
- christus dixit Iudeos esse caecos intellectu scripturarum, p. 5. col. 1185. c
- christus comparauit Iudeos pueris, non propter innocentiam, sed Iudi interpretationem, p. 5. col. 209. c
- christus probauit Iudeis per rationes, quod non expellat de mones arte vel potestate diabolica, parte quinta. columna 225. c
- christus dupliciter se esse Deum ostendit scribis, primo eorum cogitationes videndo, secundo Paralyticum sanando, ac peccatum dimittendo, p. 5. col. 166. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Christus post labores aliquando declinavit ad loca sibi familiarum & devotorum ad quietem habendam post labores, p. 5. col. 162. e. f.
- Christus in Bethania sæpe hospitatus est. Tum propter devotionem audientium: Tum etiam propter beneficia ab eis recepta. p. 5. col. 845. c.
- Christus dicitur recipi in proximo pro beneficii exhibitione, p. 5. col. 309. e. f.
- Christus dicitur pax & misericordia in abstracto per excellentiam, p. 4. col. 2067. c.
- Christus dicitur vigilans & custos, p. 3. col. 1425. c.
- Christus per piscem qui primo ascendit, habens statherem in ore significatur, p. 3. col. 1506. d.
- Christus dicitur puer pauper, & sapiens, p. 3. col. 1775. c.
- Christus (qui est agricola agri sui est ecclesia) in finali iudicio ponet electos suos in distinctis mansionibus gloriæ secundum varia eorum merita. p. 4. col. 264. f.
- Christus licet apparebit in iudicio in forma humanitatis, tamen non erit infirmitati subiecta, sed apparebit in forma gloriosa, & c. p. 2. col. 329. b.
- Christus secundum humanitatem sublimabitur, & iam sublimatus est, p. 2. ibid.
- Christus ad iudicium veniens apparebit circa vallem Iosaphat cum omnibus iudicandis, p. 4. col. 1429. c.
- Christus cum carnem pro nobis suscepit glorificatus est, non tamen gloriosè glorificatus est cum venit ad crucem, & protulit mortem. In his glorificatus est, sed humiliter, in gloriosè. Cum venerit in gloria patris & angelorum iudicare terram tunc gloriosè glorificabitur, & c. p. 1. col. 619. b.
- Christus significatur per Dan; qui iudicium interpretatur. Ait enim; In iudicium ego in hunc mundum veni, p. 1. col. 1681. b.
- Christus apparebit in iudicio in forma humanitatis, tamè non erit infirmitati subiecta sicut fuit coram Pilato, sed apparebit in forma gloriosa: omni creaturæ, etiam supremis angelis prelatæ, p. 2. c. 329. b.
- Christus in humana natura apparebit in iudicio in qua fuit iudicatus coram Pilato, sed apparebit in forma gloriosa omnibus, manifesta, p. 3. c. 795. c. & col. 956. f.
- Christus futurum iudicium nunciavit hominibus, per suam predicationem. Similiter in iudicio futuro sententiam iudicii feret in humanitate, sed in forma gloriosa, parte 5. col. 221. c.
- Christus venit dupliciter. Primo accipiendo fideles ad beatitudinem animæ, & sic quotidie venit ad ecclesiam, non tamè corporaliter, secundo venit in die iudicii corporaliter sumendo fideles beatitudinem animæ & corporis simul, parte 5. col. 1272. f.
- Christus venit particulariter in mente, & in morte cuiuslibet hominis. Sed generaliter venit ad iudicium, parte 6. col. 915. b.
- Christus habitat in homine dupliciter. Vno modo quantum ad intellectum. Et sic habitat in eo per fidem informem. Alio modo quantum ad effectum, & sic est in eo per charitatem, & c. p. 6. col. 461. c.
- Christus desideratur dupliciter in quantum homo tantum vel in quantum Deus, vel homo humanatus, p. 6. c. 969. b. c.
- Christus intrat in morte cuiuslibet hominis specialiter, & intrabit generaliter, in futuro iud. p. 5. col. 367. c.
- Christus tempore tribulationis Antichristi auertet faciem suam a fidelibus, eos in acerbitate tribulationis dimittendo, sicut homo auertit faciem suam ab aliquo quem non vult a miseria reuelare, p. 4. col. 1372. f.
- Christus de Antichristo & sibi adherentibus magnam faciet vindictam, p. 4. col. 785. c.
- Christus corpus in Eucharistiæ sacramento a brutis animalibus non sumitur, & si videatur, parte 6. columna 241. & sequentibus.
- Christus in quantum homo, est minister sacramentorum quantum Deus autor eorum, parte sexta, columna 878. f.
- Christus mundans terram Iuda ab omnibus immundiciis, ætana ætate sanctos suos ad æternæ beatitudinis denarum perducens, significatur per Iosiam, & c. p. 2. 1253. a.
- Christus in consecratione est summus sacerdos: Ecclesiæ autem sacerdos est minister, p. 3. col. 579. c.
- Christus sic in sacrificio Eucharistiæ consecrat corpus & sanguinem suum, sicut Melchisedech obtulit panem & vinum in sacrificium, p. 3. col. 1291. c.
- Christus instituendo eucharistiæ sacramentum præcepit exercitum eius, p. 3. col. 792. f.
- Christus permittet fideles suo tribulari tempore Antichristi ut purgètur a peccatis, quæ circa tempora illa abundabunt, p. 4. col. 785. c.
- Christus significatur per Silo, p. 2. col. 117. c.
- Christus significatur per vestem, quia cuiusque electi regni caput est, p. 1. col. 899. a.
- Christus significatur per nubem, & stat super ecclesiam columna ignis repellens tenebras noctis ignorantie, p. 1. col. 1221. c.
- Christus est columna, qui per noctem lucens, per diem lucens, ut qui non vident videant, & qui vident, cæcènt, p. 1. ibid.
- Christus conuenienter potest dici terra promissionis, & c. p. 1. col. 1253. c.
- Christus aquilæ comparatur, p. 1. col. 1657. b.
- Christus oleum de firma petra dedit & similiter mel, quod dedit & quando, & c. p. 1. col. 1658. d.
- Christus ortus progressus, & obitus, & c. per quatuor portus significatur, p. 2. col. 1118. f.
- Christus quomodo dicitur esse nobiscum usque ad consummationem sæculi, p. 5. col. 421. c.
- Christus habitat in homine dupliciter. Vno modo quantum ad intellectum. Alio modo quantum ad effectum, & c. p. 6. col. 461. c.
- Christus gallinæ se comparat. Et quare, p. 3. col. 851. a. Item p. 5. col. 388. d. e.
- Christus dicitur misericordia, & c. p. 3. col. 1087. a.
- Christus dicitur arca, & quare, p. 6. col. 1571. a. Item p. 6. col. 258. c.
- Christus Iaspidi comparatur, & quare, parte 6. columna 467. c.
- Christus monti comparatur. Est enim solum spiritualiter cœlestium rerum qualitate copiosus, ex quo fluunt aquæ, & quidquid summe bonum creditur, in hoc fundatur, est mons omnium montium, parte 5. c. 514. e. Item p. 6. col. 1673. a.
- Christus camelo comparatur, p. 5. col. 940. e.
- Christus dicitur medulla cedi, & quare, p. 4. col. 1208. f.
- Christus dicitur sol, & quare, p. 4. col. 2178. c.
- Christus verus sol exurit & illuminat, p. 3. col. 1917. e.
- Christus dicitur stathera in manu patris, parte 3. columna 90. d.
- Christus vulturis appellatione designatur, & quomodo, p. 6. col. 266. d.
- Christus sicut typum auis tenuit in predicatione, sic vultus in passione, p. 3. ibid. f.
- Christus grano synapis comparatur, quod crevit in arbore magna & volucres cœli requieverunt in ramis eius, p. 6. col. 269. a. b.
- Christus verus pastor, venturus est de semine David secundum Ra. Sa. p. 4. col. 1336. f.
- Christus angelus dicitur, p. 3. col. 825. a. b.
- Christus non solum præstat salutem his qui sunt perfecti sed etiam his qui sunt attriti, qui dimittunt peccata propter timorem Dei, p. 3. col. 1087. c.

Index.

- christus dicitur tonitruus, qui ex patrum cōueniente prophe-
 tia quasi conuersione nubium nobis prolatus est, qui terri-
 biliter, insonuit, p. 3. col. 357. b
- christus onargo comparatur, p. 3. col. 369. a
- christus dicitur lignum viride, & Iudæi lignum aridum, p. 5.
 col. 99. c
- Christus dicitur vir beatus. Fuit enim ab instanti suæ conce-
 ptionis vir perfectus in virtutibus & scientiis. Fuit etiam
 beatus beatitudine claræ visionis & perfectæ fruitionis, p.
 col. 434. f
- christus dicitur iustus absolute & antonomastice, eo quod nō
 solum est iustus formaliter, vt alii sed etiam effectiue alios
 iustificando, p. 4. col. 428. f
- christus non solum dicitur iustus in concreto, sed etiam iusti-
 tia in abstracto. col. 429. c
- christus significatur per arcum cœlestem, in quo est lignum
 forte & chorda, & c. pa. 1. col. 167. c
- christus est dies, cuius duodecim horę duodecim sunt Apосто-
 li, p. 3. col. 835. b
- christus dicitur Samaritanus, Elisæus, Angelus, in cuius descē-
 su aqua mouebatur, omnipotens sermo, parte 6. columna
 192. d. e
- christus dicitur pater familias, & quare, parte 5. columna 828.
 Item, p. 4. col. 1796. e
- christus verus Deus dicitur pater orphanorum, eos nutriēdo
 & viduarum iudex eas de iniuriis vindicando, parte 3. col.
 67. c
- christus dicitur medicus, & quare, p. 5. col. 750. e. Item, p. 6. co-
 lum. 18. e
- christus per bouem fuit figuratus, p. 1. col. 1214. e
- christus dicitur lapis angularis propter Iudæos & etiam gen-
 tes, p. 4. col. 799. c
- christus lapis dicitur, & lapis quem reprobauerunt, & lapis an-
 gularis, p. 5. col. 536. f. Item, par. 4. col. 281. c. Item, p. 3. col.
 335. c
- christus per virgam Aaron germinantem figuratus fuit, pa. 1.
 col. 1285. c
- christus secundum Hebræos dicitur flos & virga. Virga pro-
 pter regiam potestatem, flos propter vitæ sanctitatem. Et di-
 citur ascendisse de radice Iesse, quia Christus descendit de
 Dauid cuius pater fuit Iesse, p. 4. col. 138. f
- christus dicitur germen iustitię, p. 4. col. 814. f
- christus dicitur mercator, & quare eius merces, & quid dat, &
 quid accipit, & c. p. 6. col. 818. e
- christus dicitur homo, vitulus, Leo & Aquila, & quare p. 1. co-
 lum. 23. b
- christus Leoni comparatur. par. 1. columna 452. c. Item, p. 5.
 col. 47. b. c.
- christus dicitur catulus Leonis propter fortitudinem, & quia
 aruulus fieri dignatus est, p. 1. col. 1686. d. e
- christus est salus gentium effectiue, prophecię autem denomi-
 atiuę, p. 4. col. 500. f
- christus secundum carnem dicitur filius Salathiel sicut & Da-
 uid, p. 4. col. 2182. f
- christus significatur per equitem in veste candida hastam vi-
 rantem, & c. p. 4. col. 897. a. b
- christus per Ezechielem significatur, & quare, p. 3. columna
 216. a
- christus per Danielelem qui vir desideriorum dicitur, significa-
 tur, p. 3. col. 879. c
- christus per regem Idumę significatur, & quare, p. 4. colum-
 na 947. c
- christus significatur per regem Nabuchodonosor, p. 4. colum-
 na 203. c
- christus signatur per regem Sedechiam duplici ratione, p. 4.
 col. 817. c
- christus significatur per regem Assuerum duplici ratione, p.
 col. 1653. c
- christus per Esdram, qui velox scriba appellatur, significatur
 & multiplici ratione, par. 2. colum. 1317. a. & colum. 1339.
 c. 1340. f
- christus significari potest per Alexandrum magnum quare &
 quomodo, p. 4. col. 2211. b
- christus figuratur per Zorobabel, p. 4. col. 221. c
- christus significatur per Iosue, & non solum in gestis, sed etiã
 in nomine figuram gerit Saluatoris, par. 2. col. 727. c. & co-
 lum. 1647. c
- christus figuratur per Iosue, qui populum Iudaicum habuit
 ingratum, sic etiam Christus hæreticos, & c. parte 4. colum-
 na 1769. c
- christus per Indam figuratur, id est, tribum Iudæ, & quare, p.
 2. col. 153. c
- christus significatur per Caleb confundentem tres gigãtes,
 & c. Sic Christus confundit ternarium filiorum diaboli, & c.
 p. 2. col. 105. c
- christus per Gedeonem significatur, qui sub vmbra sanctę
 crucis prædestinato incarnationis futurę mysterio consti-
 tutus iudicii quasi virga electionem sanctorum a viciorũ
 paleis sequestrabat, p. 2. columna 190. f. & columna 191. a. c
 col. 192. a
- christus figuratur per Iepthe, & quare, p. 2. col. 45. f.
- christus significatur per Sansonem, & c. p. 2. col. 230. c. & col-
 lum. 240. f. & col. 261. c
- christus qui porta omnia verbo virtutis suę, significatur per
 Booz, qui fortitudo interpretatur, p. 2. col. 293. c
- christus significatur per Ionathan, qui columbę donum inter-
 pretatur, p. 2. col. 390. f. & col. 367. c
- christus figuratur per Dauid in persuasione fugę sibi facta,
 par. 3. col. 505. 506. col. 659. a. b. 666. fi. 077. c. Item p. 4. col-
 lum. 456. f
- christus nominatur Dauid in scripturis vete. Testamen. pa. 4.
 col. 1625. a. b. c.
- christus per Dauid figuratus, tanquam dignus regia maiestate
 ter fuit declaratus, p. 2. col. 540. f. & col. 542. d
- christus per Salomonem significatur, & quare, p. 3. col. 2210. f
 Item p. 2. col. 1270. e
- christus per Salomonem significatur in cuius ditione sunt om-
 nia regna terrę, p. 2. col. 130. e. Interl. c. 1270. e. & c. 130. d
- christus per Eliam significatur, & Ecclesia per Elisęum, & qua-
 re, p. 3. col. 436. e. Item p. 2. col. 809. c
- christus significatur per Elisęum, qui incubuit super puerum
 & reuixit puer, & c. p. 2. col. 876. e
- christus significatur per Ieremiam prophetam, & quare, p. 4.
 col. 478. f
- christus per Aaron significatur, p. 1. col. 727. a. & col. 812. f. &
 col. 691. d. & colum. 1282. f. Item p. 3. col. 1478. f
- Christus per Naason filium Aminadab fuit figuratus, p. 1. co-
 lum. 1282. f
- christus & Apostoli & quasi omnes fideles primi descendiũt
 a Iacob, p. 4. col. 788. f
- Christus secundũ duplicem interpretationem nominatur Is-
 rael: quod interpretatur videns deum, quia anima Christi
 vidit diuinam essentiam ab instanti suę creationis. Alia in-
 terpretatio est, directus cum Deo, & c. p. 4. col. 404. f
- christus significatur per Iacob, qui seruiuit septem annis oues
 panit tres, virgas in alueis posuit, & c. p. 1. col. 729. c
- christus quomodo per Ioseph. patriarcham figuratus fuit, p. 1.
 columna 37. e. & columna 382. c. & columna 409. c. & col-
 lum. 1162. e
- christus assimilatur quatuor fluminibus Paradisi ex vno fon-
 te procedentibus, par. 3. col. 298. e. f
- Christus per fontem significatur, qui est fons gratię, a quo
 aquę ductus gratię fluit in Ecclesia, parte secunda, colum-
 na 1571. c
- christus significatur per Enoch, Nemiam, & Seth & Sem, &
 quare, p. 3. col. 2217.

Glossæ Ordin. & Nicolaide Lyra.

Christus per Noe, qui solus iustus inuētus est in generatione sua significatur, cui propter iustitiam suam septē homines donantur. Sic Christo septem Ecclesie condonantur. Et sicut Noe per aquam & lignum liberatur, & familia eius, sic & familia Christi per baptismum & crucem, p. 1. columna 139. a

Christus verus rex & sacerdos noui Testa. significatur. p. Melchisedech, qui interpretatur rex iustitiæ, & dicitur rex pauperum, p. 1. col. 203. a

Christus significatur per Abraham, p. 1. col. 250. a. 251. d

Christus pro nobis oblatus, dicitur farina panis coctus in clibano, panis frixus. Item panis coctus in craticula, & panis coctus in aqua calida, & quare, p. 1. col. 920. f

Christus per Neemiam significatur, missus fuit a patre ad consolationem omnium gentium, quæ consolatio per passionem eius exhibita est, & mystice quomodo hoc innuitur, & c. p. 2. col. 809. c

Christus per hostiam pacificam intelligitur de boue, & per hostiam de oue, & per hostiam de capra, & c. p. 1. col. 922. f

Christus significatur per arietem, & quare, p. 1. col. 265. f. & col. 271. d. e. & col. 946. e

Christus dicitur agnus tenellus, & quare, parte 2. columna 357. c

Christus qualiter figuratur per agnum paschalem quæ præcepit Deus immolare filiis Israel, p. 1. col. 598. f

Christus qua ratione dicitur agnus, p. 1. col. 1395. c

Christus magis vocatur agnus quam aliud animal propter figuram ve. Testa. & propter iuge sacrificium quod figurat perpetuitatem beatitudinis, p. 5. col. 1042. f

Christus dicitur agnus & pastor & ostium, & quare, sed horum nullum est proprie sed figurate, p. 1. col. 898. f. Item p. 5. col. 1186. f

Christus omnia est quæ Dei sunt, & pro varietate seorsum, diuersis vocabulis nuncupatur cum omnia vnum sint in substantia, parte 4. columna 662. d. e. & col. 897. b. c. 1457. c. Item p. 3. col. 1914. a. Item p. 1. col. 635. a. & col. 933. a. c. & col. 1041. c

Christus designatur per sacerdotem ingredientem templum tabernaculi, qui duodecim lapides in pectore portare iubetur. Et quare, p. 1. col. 792. d. e.

Christus est rex, sacerdos, & cibus fidelium. Et hoc fuit figuratum per illa tria quæ in arca continebantur, p. 1. columna 730. f

Christus ipse est sacerdos, ipse sacrificium, ipse & altare. Sicut enim multa operatur, ita conuenienter multis nominibus appellatur, p. 1. col. 932. f

Christus iure per pontificem, qui in habitu totius mundi figuram, simul & hominis habet, significatur, & quare, p. 1. col. 803. a

Christus potifex summus benedictionem suæ gratiæ largitur omnibus Ecclesie suæ, & omnibus personis in ea existentibus qui contra diabolum fortiter præliantur, p. 2. columna 1601. c

Christus candelabrum tabernaculi dicitur, quod fuit ex auro purissimo & ductili, & c. & quare, p. 1. col. 741. c. & col. 743. a. & col. 889. a

Christus dicitur altare de terra nostra, & quare p. 1. col. 910. e

Christus figuratus fuit in triplici holocausto, scilicet, de bobibus, & auibus, & quare, p. 1. columna 909. c. & col. 1041. c

Christus per quatuor animalia significatur, scilicet, agnum, hircum, arietem & taurum & c. p. 6. col. 957. a.

Christus offerebatur in vitulo propter virtutem crucis, in agno propter innocentiam, in ariete propter principatum, in hircu propter similitudinem carnis peccati, in turture & columba, quia Deus & homo, parte 1. columna 908. f. & col. 1041. c

Christus sibi duas uxores populum, scilicet, Iudeorum & gen-

tium coniugii copulauit nomine odiosa est Synagoga i. lecta gentilis Ecclesia, p. 1. col. 1581. b

Christus legem in manu habuit, & quare, p. 2. col. 789. a. Etenim habet sapientiam in manu sua Ibidem. c

Christus ea quæ in lege propter infirmitatem eius perficere poterant, in Ecclesia perficit. Ipsa enim est atrium domus domini, per quam ingressus patet in cœlestem Ierusalem, & c. p. 2. col. 1162. f

Christus destructio diaboli regno electos suos qui erant discipuli, ab eius tyrannide in Ecclesia congregauit, & c. & significatur per Cyrum regem, par. 2. columna 1275. c. & col. 1281. c

Christus omnes patrum præuaricatione diluit, & cultum veteris in ecclesia instaurauit, & legatos ad conuocandas gentes misit. Et significatur per Ezechielem, p. 2. col. 1235. c. & col. 1240. f

Christus assistit Ecclesie, aliquando miracula faciēdo, sicut per dirigendo, p. 5. col. 452. f

Christus homo sicut est Dei templum per diuinitatem, & sacerdos, & hostia, quia obtulit semetipsum patri pro salute mundi. sic fideles confirmati sunt domus vel templum, quantum Deus habitat in eis per gratiam, p. 6. col. 1331.

Christus ascendens in gloria cœlesti, nihil præparauit, sed per ascensionem suam donum sancti spiritus fidelibus suis misit, per quod præparantur ad consequutionem beatorum, & hoc modo intelligitur illud. Et si abiero, & c. p. 5. col. 1274. f

Christus sol iustitiæ decem gradibus descendit, & per eos gradus sursum in cœlum ascendit, parte secunda columna 368. d

Christus in templo quod erat in monte Sion frequenter predicauit, & miracula fecit, & ibidem Apostolis resurrectionem suam manifestauit, & super eos spiritum sanctum inuisibili misit, p. 4. col. 145. c

Christus post ascensionem suam misit Vespasianum & Titum ad Iudæam, & c. sicut Elizeus ascendens in Bethel misit discipulos, & c. p. 2. col. 865. c

Christus ex speciali gratia apparuit post ascensionem Ioanni Petro, & Paulo, p. 5. col. 1313. f

Christus quamuis vnus sit per substantiam singuli tamē discipulis efficitur prout eget is, in quo operatur, parte 1. columna 286. e

Christus post resurrectionem manducauit, non ut cibo indigeret, sed ut veram post mortem se carnem recepisse monstraret, p. 1. col. 31. a

Christus post resurrectionem de pisce animali aquatili manducauit, non de terrestri animali, & quare, p. 1. columna 103. c

Christus bibit cum apostolis post resurrectionem, quod in Evangelio tacetur, p. 6. col. 1107. a

Christus accepit regimen super totam creaturam in sua resurrectione & ascensione, p. 3. col. 1165. c

Christus fuit glorificatus in passione, in resurrectione, in ascensione, & in gentiliū conuersione, p. 5. col. 1262. c

Christus glorificatus est quantum ad gloriam corporis in resurrectione, in ascensione, in miraculorum per Apostolos operatione, p. 4. col. 457. c

Christus in humana natura fuit exaltatus deo patre in sua nediſta ascensione, p. 3. col. 1292. f

Christus fuit exaltatus, primo quantum ad declarationem diuinitatis in sua prædicatione & miraculis, secundo quantum ad exaltationem suam humanitatis ad dexteram patris sedentis, p. 4. col. 117. b

Christus assumptus est tripliciter, scilicet, a trinitate, a seipso, & a nube, p. 6. col. 968. f

Christus ascendit super omnes cœlos, id est, ad dignorem partem cœli empyrei, quod est locus beatorum & cœlum premium, p. 6. col. 550. f

Index.

chris inuauit in cælum, quia eius humanitas fuit translata
 e mundo ad cælum, p. 6. col. 899. c
 chris qui sexta hora fuit crucifixus, hora nona emisit spiritum,
 quare & quid per hoc significetur, p. 1. col. 100. f
 chris passus est anno quo cõcurrit coniunctio luminarium
 ope æquinoctium vernale. Hoc certissime calculatum est
 per Paulum Episcopum Burgensem cum peritis Hebræo-
 rum, p. 5. col. 445. a. b. c
 chris nomen tollere, est Christum interficere, & c. p. 2. colu.
 5. e
 chris mortuus est humanitatis infirmitate, sed resurrexit
 & diuinitatis virtute, p. 3. col. 404. f
 chris per brachia in cruce extensa peruenit ad gloria resur-
 rectionis, & sic ad dominum plenæ potestatis, parte 4. col.
 99. c
 chris quãto inter passionis cõrumelias latuit, tanto per vir-
 tute resurrectionis effulcit, & qui prius incredulitatis fero-
 citate persequuti sunt postmodum ei charitatis ardore ad-
 ierunt, p. 1. col. 1674. e
 chris dicitur primitiæ primitiarum, p. 1. col. 1293. b
 chris dicitur primitiæ & primogenit⁹ totius creaturæ, quod
 rum per singulas creaturas intelligi debeat: ut inter ho-
 mines primitiæ dormientium dicitur, an celsiori diuini
 intelligentia, non ibi determinatur, p. 1. col. 1294. d
 chris dicitur primogenitus mortuorum, qui primus resur-
 rexit ad vitam immortalem, & si alii surrexerunt prius ta-
 men ad vitam mortalem, quia postea mortui sunt, p. 6. col.
 13. a. c
 chris octo vicibus apparuit post resurrectionem, & bis in
 ascensionis, p. 2. col. 456. f. & col. 994. f
 chris surrexit media nocte, secundum aliquos, secundum
 Augustinum autem in aurora, p. 5. col. 658. f. & 659. c
 chris apparuit Magdalene in consimili corpore secundum
 parentiam, quale habuit ante passionem, & nõ in forma
 corporis gloriosi, p. 5. col. 1340. e. f
 chris apparuit Mariæ Magdalene in corpore, qualis ipsa e-
 rat in mente, p. 5. col. 1323. c
 chris post resurrectionem ostendit se habere idem corpus
 numero, sicut prius. p. 5. col. 985. c
 chris sicut per resurrectionem probauit humanitatem, sic
 per illam probauit diuinitatem, p. 5. col. 1004. f
 chris multa fecit pro declaratione suæ humanitatis, p. 5. co-
 103. c
 chris est resurrectio nostra, quia sua est causa nostræ resur-
 rectionis. Ibidem. col. 1204. f
 chris de lege & prophetis & agiographis induxit aliqua te-
 monia duobus discipulis euntibus in Emaus, par. 5. col.
 15. c
 chris finxit se longius ire, non duplicitate vel falsitate, &
 soluit discipulos duos præterire, p. 5. col. 551. c
 chris ante & post passionem sic frangebatur panem, ac si cul-
 terculo scinderetur, p. 5. col. 185. c
 chris resurrexisse Apostoli vident, tangunt, palpant, piscem
 illum offerunt, & c. p. 5. col. 1004. f
 chris secundum animam fuit in limbo per trigintanouem
 annos tantum, scilicet ab hora nona sextæ feriæ vsque ad di-
 lectulum diei dominicæ, quando fuit corpori reunita, pa. 3.
 col. 533. b
 chris quamdiu fuit in limbo, p. 6. col. 1001. c
 chris inebriatus dum passus, nudatus, dum crucifixus, p. 1.
 col. 170. e
 chris in passione multos humores emisit de corpore, p. 3. c.
 26. f
 chris dicitur maledictus, & maledictum, quare & quomodo
 p. 6. col. 488. e. f
 chris peccata nostra quæ portauit, non polluerunt eum, &
 aliena fuerunt ab illo, p. 1. col. 934. f
 chris nos redemit de maledicto legis, nõ de maledicto mã-

dati, vel testimonii, vel iudiciorum, p. 1. col. 1292. f
 chris se obrulit, quia defuit sacerdos dignus ad offerendũ
 & c. p. 6. col. 879. e. f
 chris in sua passione satis fecit pro nobis per viam iusticiæ,
 quam iusticiam pax statim fuit osculara, quia per suum san-
 guinem pacificauit ea quæ sunt in cælis, & ea quæ in terris
 sunt p. 3. col. 2078. c
 chris per suam passionem euacuauit cerimonialia, p. 6. col.
 1100. e. f. & 1099. c
 chris diabolum qui eum capere in cruce voluit, apprehen-
 dit & moriendo vicit, p. 2. col. 1524. e
 chris saluatoris typum tenet Iosias qui phase in octaua æta-
 te generali resurrectione perpetrata, celebrabit, par. 2. col.
 988. d. e
 Christi corpus cum accipimus, pro peccatis compugi debe-
 mus, vt amaritudo penitentia abstergat amorem peruerse
 penitentia, p. 1. col. 1221. a
 chris dicitur esse pulchritudo tauri, & quare, p. 1. columna.
 1681. c
 Christi caro dicitur pellis, Et quare, p. 3. col. 1822. e
 chris corpus dicitur vitulus tener & saginatus, qui filio pro-
 digio occiditur, p. 1. col. 250. a. col. 252. a
 chris decem mysteria in Psalmo secundo per ordinem expri-
 muntur. Primum est quod regnum Christi nullo suffragio
 humano, sed potius regibus & principibus, gentibus & po-
 pulis, toto suo posse aduersariis cõualuit, & c. p. 3. c. 450. e. f
 chris vestes quare milites diuiserunt, p. 5. col. 1314. f
 chris passionem quodam velamento tegimus, id est, sacramẽ-
 to honoramus, eiusque mysterii rationem reddentes, à Iu-
 daeorum detractioe operimus. Figura de Sem & Iaphet,
 & c. p. 1. col. 170. e
 chris mor licet fuit contemptibilis, sepultura tamen eius fuit
 honorabilis, p. 4. col. 145. c
 Christi humanitatis potetiam vngimus, dum sacri eloquij bo-
 na opinione prædicamus, sed Pharisaus videns hoc inuidet
 p. 5. col. 801. b
 chris corpus triforme est in altaris sacramento, & qualiter,
 p. 6. col. 296. e
 Christi passio sicut iter omnia meritoria quæ in Iersualẽ tue-
 runt acta, fuit summum sua passio, sic inter omnia peccata
 in Iersusalem commissa, numerum fuit passio Christi, pa. 4.
 col. 1003. b.
 chris sacrificium omnibus imitandum, tam in his qui inferio-
 ris sunt conuersationis, quam in his qui altiora sequuntur, p.
 1. col. 934. f
 chris itinera & loca plena sunt sacramentis, sicut sua dicta &
 facta, par. 5. col. 234. d. e. f. & col. 233. c. Item cibus & potus
 & ambulatio, & omnia quæ gessit, saluti seruiunt, par. 5. col.
 174. d. e
 chris sermo nullus inuenitur, in quo aliquid parabole non
 inueniatur, par. 5. col. 527. a
 chris regnum incipit tempore quo ultimum regnum de qua-
 tuor regnis, scilicet Romanum fuit in sua potestate quod
 maxime fuit tempore Augusti, quo tempore Christus de
 virgine fuit natus, & c. p. 4. col. 1481. a. b
 chris dilectio ad genus humanum fuit in summo gradu tri-
 pliciter, p. 5. col. 1286. a
 chris ardens desiderium ad nostram redemptionem osten-
 ditur tripliciter, p. 5. col. 431. c
 chris generatio secundum carnem (quæ non a Cain primo-
 genito Adæ incepit) a quibus initium habuit describitur,
 p. 1. col. 132. d. 133. a
 chris potentia secundum hominem maxime in resurrectio-
 ne apparuit, p. 3. col. 893. a
 chris corpus optime complexionatum erat, tamẽ carnositas
 eius fuit immutata in maciem, ex ieiunijs, & laborib. & vi-
 gilijs, & c. p. 3. col. 1284. f
 chris doctrina in cõparatione cuiuscunque doctrinae ex sola
 naturali

Glossæ Ordin. & Nicolaide Lyra.

- naturali ratione iudicatur sanctissima, mundissima, & honestissima, p. 5. col. 1169. c
- Christi nomen in primitiua Ecclesia odiosum erat multis p. 6. col. 200. e
- Christi corpus mysticum, an per fidem vel charitatem cōpactum sit ad ipsum caput, qui est Christus, p. 6. co. 564. f. 565 a. 566. d
- Christi corpus, voluntate fuit mortale & passibile, naturaliter nec mortale, nec passibile, & immortale datum fuit discipulis etsi tunc mortale esset, p. 6. col. 245. a. b
- Christi caro & Mariæ licet in lūbis Adæ fuerit, differenter tamen inde in matrem & filium descendit, p. 1. col. 84. f. & c. 1584. f. Item p. 6. col. 868. f
- Christi caro multis nominibus dicitur, s. velamen, arca, & nubes, & c. quare & propter quid, p. 1. col. 1042. f
- Christi caro an & quomodo de terra dicenda sit, p. 6. c. 879. c Vide etiam in caro Christi.
- Christi humanitas dedit fidelibus exempla patientiæ, ex quorum consideratione accipit homo in teutatione & tribulationibus virtutem constantiæ. Et significatur per columnā nubis, p. 1. col. 617. f
- Christi caro turtur, & columba est spiritui sociata, & c. p. 1. col. 914. e
- Christi figuram præfert Ionas secundum interpretationem, ergo totius ordo eiusdem secundum allegoriam ad Christum exponitur, p. 4. col. 897. b. c
- Christi diuinā maiestatem tacere iubentur ante passionem demoniaci ab eo sanati, & quare. p. 5. c. 513. b
- Christi diuinæ psonæ incarnatio, ita quod Messias promissus in lege & prophetis sit verus Deus & verus homo probatur ex scripturis receptis ab Hebræis, p. 6. col. 1767. 1768. 1769
- Christi nomen tollere: est Christum interficere, & c. p. 2. col. 444. d
- Christi mansuetudo designatur per agnum Paschalem immolandum, p. 1. col. 583. c
- Christi caro per vaccam rufam, & eius passio per vaccam in lege offerendam fuit figurata, p. 1. co. 1299. a. b. c. co. 1300. f
- Christi caput est Deus qualiter & quomodo, par. 6. columna 284. f
- christi ministerium quomodo non est de terrenis, cum caro eius de terra sit, quam pro nobis obtulit, p. 6. co. 879. c
- christi humanitas ex cōiunctione ad deitatem, habet quodā modo valorem infinitum, p. 4. col. 261. c
- christi vnam personam, dicimus figurare duas personas, angelis, s. & hominis. Nec mirandum, quia in expositionibus patrum, legimus vnam eius esse personam in Isaac & ariete figuratam, & c. p. 2. col. 1509. c
- christi temporibus non solū nō bellabant gentes cum inimicis verum libenter moriebantur, ne viderentur mentiri aut decipere in his quæ Christo pollicerentur, p. 4. c. 42. d
- christi matrem spiritus sancti participem vocat Isaias, p. 4. co. 107. b
- christi in ipso suo ortu spoliauit homines & abstulit ignorantiam, p. 4. col. 107. b
- christianitatis falsum nomen sibi assumentes, qui s. in Ecclesia constituti non recedunt a viciis significantur per filios Iacob, & c. p. 4. col. 2199. b
- christo quomodo & secundū quid donauit Deus nomē quod est super omne nomen, & c. an secundum quod Deus vel secundum quod homo, & c. p. 6. col. 585. a
- christo utrum omnia sint subiicienda secundum humanitatē in futuro sæculo. Arguitur contra & pro, cum responsione, & solutionibus argumentorum. p. 6. columna 720. f. 821. a. b. 822. d. e
- christo omnia creata sunt subdita siue subiecta secundum diuinam naturam, & etiam humanam, & quomodo hoc intelligendum, p. 5. col. 273. c. Item extensius, par. 2. columna 327. c
- christo nulla causa veniendi fuit nisi quod peccatores salu faceret, p. 6. col. 689. b
- christo Dei filio soli seruabatur sine peccato remanere, p. col. 761. a. b
- christo duce ad bellum prodeunt, qui quod hore annuntiant opere ostendunt, p. 2. col. 204. e. f
- christo aptatur illud quod de templo dicitur, s. quod 46. annis ædificatum dicitur. Aiunt enim Physici, quod hoc ceterum numero corpus humanum in vtero a tempore conceptionis vsque ad perfecta membrorum liniamenta creatum & c. p. 2. col. 1312. e. f. Vide etiam in templum.
- christum dicere creaturam vel seruum, simpliciter & proprie periculosum est, nisi cum reduplicatione specificatiue iuncta, p. 4. col. 380. f
- christum quare in patibulo suspenderunt Iudæi, parte 1. col. 1584. e
- christum conculcat, qui libere peccat, absque timore & penitentia, & qui eo indigne participat. Sanguinem pollutum ducit, si ab eo mundatus ad vomitum redit, & poenitentia negligit, p. 6. col. 912. f
- christum habere in corde parum est nisi interius (alias exteriorius) confiteatur ore, p. 3. col. 1361. c
- christum vt signaculum ponimus super cor, cum ea quæ dicitur ita discimus, quasi diuinæ veraciter sint verba sapientum, p. 3. col. 1879. a
- christum vt signum super brachium ponimus, cum ea quæ dicitur ita audire, & sequi studemus, quasi vere sint exempla virtutis, p. 3. Ibidem.
- christum Elizama filius Ammiud significat, parte 1. columna 1161. c
- christum recipit, qui imitatorem Christi recipit, & qui imitatorem Dei recipit, Deum recipit, p. 5. col. 574. d. e
- christum prædicat non solum qui fidem astruit, sed qui moribus in eo viuatur instruit, p. 6. col. 186. e. f
- christum non modo verbis, sed rebus Iob præsignauit, p. 8. d. & col. 89. c. & 191. c
- christum verum Pontificem, ita significat summus sacerdos tabernaculi, sicut tabernaculum cum ornatibus suis & ceteris significat Ecclesiam, p. 1. col. 188. b
- christum si aliquorum bona significat, non est necesse eorum mala quod ipsi Christo conueniant, par. secunda, columna 1612. f
- christum significat Onias sacerdos magnus, & quare, p. 4. col. 2399. a. b. c. & 2300.
- christum negat, qui se negat eius discipulum, par. 5. columna 640. f
- christum decimo octauo anno Tyberij passum dicit Beda, p. 4. col. 1616. e
- christum ascendere in coelum maius fuit quam Angelum persona Deiloquentem; ad dandum legem super montem Sinai descendere, p. 3. col. 908. f
- christum dicere patrem dominum non facile inuenitur, proferunt ante incarnationem. Non secundum carnē hoc congrue dicitur, p. 1. col. 311. d
- christum non diuiduas, sicut quidam diuidunt, dicentes, quod de Maria, passus est, qui de Deo, passus nō est, & c. & de huius figura, p. 1. 339. d. e
- christum qui pronunciauerunt esse rem mortis, & effuderunt sanguinem eius ad basim altaris, erant de genere Aaron Annas, Caiphas, & alii, p. 1. col. 909. b
- christum quadripartitæ turbæ sequutæ sunt, alii propter cōfite mysterium, vt discipuli, alii ob curationem infirmitatis, alii sola fama & curiositate, experiri volētes si verum esset quod dicebatur, alii per inuidiam volentes eum accusare & aliquo capere, p. 5. col. 92. f. col. 185. b
- christum pro dilectoribus sæculi pati facilius est, quam discreditos sæculi ad Christum conuerti, par. 5. co. 322. d. & c. 940. c

Index.

hunc habere animam humanam siue intellectuā nega-
 de Arius hæreticus, asserens locum animæ ipsum verbum
 rere, p. 4. col. 1359. c. Item p. 6. col. 1695. c
 hunc deridendi occasio fuit Phariseis, & sacerdotib. sua
 aricia, p. 4. col. 468. f
 hunc arguunt quidam hæretici ignarum physicæ scientiæ
 quod Dominus putet omnes cibos in ventrem ire, & in se-
 dum digeri, p. 5. col. 557. a
 hunc esse de semine Dauid scriptura Prophetarū in plu-
 us locis prædixit, & quod in Bethleem nasceretur, p. 5. c.
 149. c
 hunc futurum prophetæ dixerunt & inter alia de eo Pro-
 petarunt, quod esset legislator nouæ legis, quod esset redē-
 or, quod esset mortis destructor, p. 5. c. 85. c
 hunc sibi promissum Messiam, vtrum Iudæi cognouerūt
 e Iesum Nazarenum. Arguitur contra & pro, cum respō-
 ne, & c. p. 5. col. 357. c. c. & 354. f. Item, p. 6. co. 210. f.
 hunc (quæm Iudæi dicunt Messiam) multi Iudæorum di-
 cent natum in die destructionis templi. Et cum queritur ab
 iis vbi sit Christus, & vbi per tantum tempus fuerit, Di-
 cent aliqui quod ipse cum Angelis viuēs in eo modo quo
 Moyse vixit 40. diebus in monte Sinai, & expectat præce-
 ptum Domini ad se ostendendum, & c. Alii aliter dicūt. Vi-
 cep. 4. col. 539. c. Item, p. 6. col. 1695. c
 hunc qui negat venisse, ostendat regem de tribu Iuda in
 gre Iudæorum, p. 4. col. 117. e
 hunc significat aureum altare, qui ineffabiliter ita veram
 tenem traxit de Adam, vt a peccato carnis, Adæ esset im-
 mitis, & c. p. 1. col. 195. f
 Christum Sathan cum mouit Deum cum Adam mouit, p.
 3. col. 37. a
 hunc quare oportuit pati, p. 5. col. 1002. f
 hunc Iudæi dicunt in aduentu suo venturum ad regnan-
 dum temporaliter in potestate, Sed improbat illud, part.
 col. 1485. c
 hunc solum dona spiritus sancti apprehendunt, omnes vi-
 transeunt, & super Christum manere dicuntur, & c. p. 4.
 col. 59. c
 hunc saluatorem nostrum, fuisse Deum & hominē vtrū
 e scripturis receptis a Iudæis possit efficaciter probari. Et
 arguitur affirmatiue pro supposito & quæsto, cum solutio-
 nis argumentorum, & c. p. 6. col. 1695. & c. per totum.
 hunc quare contempserunt Principes Sacerdotū & Scri-
 b, p. 4. col. 435. c
 Christo passæ sunt tres personæ, duæ per compassionem
 carnis, & tertia per compassionem carnis. Et per quid si-
 gificantur, & c. p. 1. col. 296. d
 hunc multum genera. Patriarchæ dicti sunt Christi-
 I parabolis dicuntur Christi, omnes qui de Aegypto egres-
 sunt Cyrus rex Persarum & Medorum (qui Irael relaxa-
 u) Christus est a lepra mundatus in lege, vocatur Christ?
 Les, & c. p. 3. col. 427. c
 hunc quid & vnde dicitur, p. 2. col. 192. f
 hunc Hebræorū credendū est, quando ex textu Bibliorū
 non potest haberi veritas. Et illo modo Doctores, catholi-
 crecurrunt ad illa. Et ad annales Iudæorum, p. 1. colum-
 n 211. c
 hunc genuit Nemroth, qui induxit posteritatem Noe ad faciē
 in ciuitatem & turrim contra Dominum, p. 1. co. 175. c.
 Ecol. 179. c
 hunc vocatur amicus Dauid. Alius vero Chusi: & ex vicio
 translatorum seu scriptorum vocatus est vterq; Chusi, est
 atem Chusi æquiuocum, & c. p. 2. col. 627. c
 hunc Syria Rex, p. 2. col. 166. e
 hunc ligni vitæ in medio paradisi quid homini conferebat, p.
 col. 66. f
 hunc omnis nomine panis & aquæ notatur in sacra scriptura
 p. col. 151. b. Et col. 167. g. Item p. 4. col. 301. c

cibus requiritur ad vitam animalem continuandam per quæ
 restauratur humidum deperditum per actionem calidi na-
 turalis, p. 1. col. 67. c
 cibus corporalis in propria forma si maneat, nō nutrit, sed ma-
 gis nocet. Aliter cibus spiritualis, p. 5. col. 1123. c
 cibus quantumcunque purus sit habet aliquid impuritatis,
 quod expellitur a natura tanquam superfluum, & aliquid
 retinetur tanquam ad nutritionem necessarium. Et neutrū
 istorū coinquinat hominē spiritualiter loquēdo, p. 5. c. 265. c
 cibus non vicio est sed appetitis, p. 1. col. 301. f
 cibus quandoque Deum laudat, & quādoque blasphemat. Si
 ad refectioem sumis, reparationēq; membrorum, gratias
 agens, & c. cibus tuus & potus laudat Deum. Si vero nature
 modum immoderatione voracitatis excedas, & vinolentia
 ingurgites, quantaslibet laudis Dei, lingua tua sonet, vita
 blasphemat, p. 6. col. 282. d. e
 cibus debet benedici ante comestionem exemplo Christi be-
 nedicentis panem, p. 5. col. 255. c. & 256. f
 cibus fit sanctus & salubris, non noxius animæ vel corpori, q
 cum gratiarum actione accipitur, verbū sanctificat, oratio
 impetrat. Diabolus vero per cibum teneat, p. 6. col. 708. f
 cibus sumendus est sicut medicamentum, & quomodo pallia-
 tur sub necessitate voluptas, p. 6. col. 198. e. f
 cibus paruulorum, lac s. doctrinæ, his qui ad bonum tendūt,
 vitam tribuit & salutem. His vero quibus contraria placēt
 & omnis impietas cordi est, necem, p. 2. col. 584. f
 cibus rationalis nature verus sermo Dei est, sed & hic differē-
 tias habet. Non omnis eodem verbo nutritur, est aliis in
 verbo Dei cibus lactis aptior, s. doctrina, sicut moralis quæ
 rudibus solet præberi, & c. p. 1. col. 1419. a
 cibus dulcis qui de supernis accipitur man hu vocatur, quod
 dicimus quando cernimus quod nescientes admiramur, p.
 1. col. 635. c
 cibus hominis duplex est, secundum quod duplex est in eo na-
 tura, p. 1. col. 1511. c
 cibus corporalis & spiritualis contrario modo se habent in cō-
 uersione. cib. enim corporalis si nutriat, oportet quod a pro-
 pria natura pereat & conuertatur in membra: è conuerso
 autem cibus spiritualibus manet, & conuertit in seipsam su-
 mentem, p. 5. col. 1123. c
 cibus spiritualis est ipsum uerbum incarnatum principaliter
 ratione diuinitatis, & ex consequēti ratione absumptæ car-
 nis, quæ datur nobis in sacramento Eucharistiæ, 1121. f
 cibus Dei & sanctorum est salus peccatorum, p. 5. col. 911. a
 cib. hoc tibi in futuro erit, si quid hic boni operis acquiras, si
 quid iustitiæ, misericordiæ, & pietatis recordas, p. 1. col. 912. d
 cibus dæmonum est ebrietas, fornicatio, & huiusmodi, quæ
 blāda sunt, & ad sui usum prouocāt, uel sunt carmina Poe-
 tarum & doctrinæ seculares, p. 5. col. 908. e
 cibi tanta luxuria & potus, tanta ambitio uestium, curruum &
 palatiorum in principio nō fuit, sed pon. is arborum & o-
 ribus herbarum uiuebant antiqui, & dominus primis parē-
 tibus pelliceas tunicas post peccatum fecit, p. 3. c. 2123. b
 cibi multi alimonix celestis, sunt in dictis & exemplis patrum
 p. 3. c. 1660. c
 cibi ex arborum pomis, immortalibus corporibus non sunt
 necessarii, p. 1. col. 63. a
 ciborum tres species generaliter describuntur, quo passus est
 populus Irael, s. Aegypti, deserti, & terræ promissionis. Et
 illius mysticus sensus. Significant enim triplicem scientiā,
 & c. p. 2. c. 37. c
 ciborum prohibitio q̄ pertinet ad ceremonialia legis p̄ Chri-
 stū euacuata est, & c. p. 6. c. 1049. & col. 1711. c. & c. 956. d. e
 ciborum custodia, ut quidam superstitiosē docent abstinē-
 dum nihil profuit sed fides, abstinētia qua abstinetur a pec-
 cato prodest, p. 6. col. 956. d. e
 ciborum decoctio Dei sabbati quare prohibita erat in lege,
 p. 6. col. 1712. b. c

non

Glossæ Ordin. & Nicolaide Lyra.

- non Ciborum vsus, sed concupiscentia refrenanda est. Nō in
terest quid alimentorum vel quantum pro congruentia ho
minum & personæ suæ & pro validitatis suæ necessitate
quis capiat, sed quam facile & læto animo careat his: cum
his vel oportet vel recessu est carere. p. 6. col. 176. d
- ciborum differentias creavit Deus diuersas pro diuersitate a
nimalium vel humani desiderii, p. 1. col. 1419. a
- cibus, & potibus secundum temporis exigentiam lautius & re
strictius vtendum est, p. 3. c. 1787. c
- cibus eisdem aluntur boni, suffocantur mali, & vbi piis vita,
impiis mors, p. 2. col. 179. b
- in cibus rationabilibus non refutanda est scriptura, quæ obscu
rior videtur & inconueniens incipiētibus paruulis, infirmis
& minus ad intelligendum validis, p. 1. c. 1419. a
- cibos proprios animalia cognoscūt, & aliis vtitur leo, aliis cer
uus. In hominibus quoque qui sanus est & validus, fortem
cibum requirit, confiditq; edere omnia: infirmus delecta
tur oleribus, & fortem cibum non patitur. Paruulus vero si
non voce, re tamen ipsa lac tantum requirit, p. 1. Ibidem.
- cibos discernere more Iudeorum non est Christiani. Perfecte
fidei est nullum cibum discernere vel immundum putare
quia omnia munda mundis, p. 6. col. 165. c
- cibos lautiores plerumque sine culpa sumimus, & abiectores
cum reatu concupiscentiæ degustamus, p. 1. c. 299. f
- cicatrices dominus seruaui, & in iudicio seruaturus est. Et
quare, p. 5. col. 1004. f. & 1005. a
- ciconia in abiectibus domus eius. Sic habet Hebraica veritas
& consonat sequēti vbi nos. Herodii domus dux eorum,
& c. p. 3. 1232. f
- cilicia vel Cilices a quo descenderunt. Et est ciuitas metropo
lis eorum vocata Tharsis, vnde natus fuit Paulus Aposto
lus, p. 1. col. 57. f. Item p. 6. c. 121. b. c
- cilicium dicitur caro Christi propter similitudinē carnis pec
cati, p. 3. col. 671. a
- cilicium poenitentium est, p. 1. col. 751. b
- cilicium sit ex hædis, asperū serigerumq; est tegumentum, p.
4. col. 1233. b
- cilicio operiri mystice quid sit, & c. Et Christum historice nuf
quam legimus vsus fuisse Cilicio, p. 4. col. 223. c. Item p.
3. col. 930. f
- cingulum Pontificis duplex est, ad designandum quod dupli
citer debet esse constrictus, quomodo & in quibus, p. 1. co.
975. c
- cingulo lumbos restringimus, p. 4. col. 225. b
- cingulo quali fuerit cinctus Christus, p. 5. col. 1072. f
- cinis vitulæ rufæ passionem Christi vel sacrificia iustorum si
gnat, p. 1. col. 770. e
- cinis mortalitatem nostram signat qui in cineres sumus redi
turi, & c. p. 1. col. 914. f
- cinis consumatio boni operis, p. 1. c. 949. b
- cinis subtilitatem nota, p. 1. col. 1303. c
- cinis & cilicium sunt arma peccatorum, p. 3. co. 1212. e
- cinis super capita, memoria fragilitatis ad mentem reducta,
p. 2. col. 1570. f. Interl.
- cinis, memoria & fragilitatis & mortis, p. 1. c. 1571. a Interl.
- cinis combustionem dignat, p. 1. co. 1632. f
- in Cinerem homo reuertitur, cum humilitatis spiritu tãgitur
nil se esse aliud quam cinerem recordatur, p. 3. col. 319. c
- cineres vaccæ apud Hebræos non solum seruabantur per totū
annum, sed per plures annos. Tradunt enim Hebræi, quod
sex vaccæ fuerunt tantum immolatæ per totam durationē
vtriusq; templi Quartum prima, & c. p. 1. c. 1570. e
- cineres sacros suscipiunt fideles, cum exempla, & sacramenta
dominicæ passionis ad custodiam sui pia mente retractant
vel exitum iustorum diligenter aspiciunt, qui magnis elab
oratis agonibus de præcepto brauiō sine fine lætantur, vr
consideratis maiorum virtutibus, & ipsi magni efficiantur,
p. 2. col. 1151. c
- cineres vitulæ rufæ congregans quomodo ex hoc fiebat
mundus, cū tamen per ipsos fieret mundatio, p. 1. col. 1568. f
- cinnamomum quid in re: & etiam in mortalitate, p. 1. col. 21
c. Item p. 3. col. 1852. e. f. & col. 2094. e
- cinnamomum duplex est. Vnum quod parum, aut nihil do
lore habet. Aliud aromaticum, p. 1. co. 820. f
- circulus perpetuitatem signat, quia circuli nec initium ne
nis inuenitur, p. 1. col. 749. b. Interl.
- circulus aureus perpetuam claritatem signat, par. 1. col. 750. f
- circulorum arcæ situs, alius erat secundum Iosephum, & alius
secundum Rab. Sal. p. 1. col. 733. c
- Circuncisio quid est, p. 6. col. 58. f. Item p. 4. col. 471. c
- Circuncisio fuit signum & caractēr fidei, in se & in sequēti
p. 6. col. 58. f. Item p. 1. col. 223. b
- Circuncisio dicitur signaculum, & quare, & cuius, p. 6. col. 42. f.
- Circuncisio erat quædā protestatio legis seruandæ, sicut
fessio regulæ alicui religioso si eam impleat opere, p. 6. col. 42. f.
- circuncisio quænam Deo grata, p. 1. c. 1524. d
- circuncisio solennis quam Iosue fecit dicitur secunda: re
ta illius quam fecit Abraham de mandato domini: tunc
fuit circuncisus cum omni domo sua, non quod
rit alia prima, p. 2. col. 37. c
- circuncisio quare præcepta est, quando de Sara filius pro
titur, f. Isaac in quo promissa est: vocatio gentium, par. 1. c.
223. c
- circuncisio Abrahæ præcipitur tribus de causis. Ibidem.
- circuncisio data est propter tres causas, p. 5. c. 1143. a. Item
propter plures causas, p. 6. col. 58. d. e. & col. 1050. f
- circuncisio cum ob multas causas præcepta sit, specialiter
ram Christi præcedit, qui nos per baptismum veteri ho
ne exiuit, & c. p. 1. col. 256. a
- circuncisio fiebat octauo die, cum cultro lapideo, & quate
mystice, p. 6. col. 58. f. & col. 1050. f
- circuncisio quando fit, non est de necessitate circuncisionis
telligit lapideus, neque hoc vtuntur Iudei moderni in ci
cisione, sed cultello ferreo, p. 2. col. 36. f
- circuncisio ante tempus octo dierum non poteat anticipari
cut nec animalia ante octauum diem poterant Deo off
& quare. Nec poterat ultra octo dies differri, p. 1. col. 224. f
- circuncisio quare fiebat in membro gentili, p. 6. c. 1050. e
p. 1. c. 224. e
- circuncisio in carne facta est, vt firmiter memoria eorum
primeretur, p. 1. col. 215. b
- circuncisio primo, & secunda quæ & qualis dicitur apud
p. 2. c. 8. e
- circuncisio azima, & Pascha, visibile sūt ergo necesse est qu
que æternum nō esse, sed temporale. Quomodo. n. pot
num esse quod uisibile est, p. 1. col. 1292. f
- circuncisio in scripturis dicitur trib. modis in præputio, in e
de, in auribus, p. 4. c. 632. e
- circuncisio est duplex, vna spiritualis, alia corporalis, prima
precio culpæ, secunda est precio pelliculæ. Et sic etiam
duplex s. spiritualis & corporalis, p. 6. col. 42. f
- circuncisio carnalis in lege octaua die celebratur, in Euan
lio vero in præfenti circuncisio cordium, & in futuro e
porum & sic duplicatus est octonarius, p. 2. col. 1111. b
- circuncisio spiritualis figuram habuit, & quæ fuit, p. 2. col. 36. f
- circuncisio carnalis a Deo in ve. lege instituta quid spiritu
ter significet, p. 1. c. 223. c. & c. 227. a
- circuncisio spiritualis ad omnem professionem pertinet, &
quid hoc præfiguratur, p. 1. c. 227. b Interl.
- circuncisio an conferebat etiam gratiam cum hoc, tolle
peccatum originale, p. 6. c. 786. f

Index.

uncifio quomodo conferebat gratiam, & quomodo dif-
 ndatur in baptifmo, p. 6. col. 53. b. c. & 54. f
 uncifio preftitit idem curationis auxilium quid nunc cō-
 rt baptifma tempore gratiæ, nifi quod introitus in regnū
 ndum patebat, p. 5. co. 559. c
 uncifio & preputium, duæ naues funt, pifcatores docto-
 r, & c. p. 5. col. 755. c. & 756. f
 uncifionis præceptum fiendæ octauo die toto illo tempo-
 ruit fufpenfum ab egressu Aegypti, & donec Iudæi fuerūt
 terra promiffionis, p. 1. col. 592. f
 uncifionis verba quæ funt, quib. vtuntur Iudæi dum puer
 unciditur, p. 6. col. 77. b. c
 uncifionem omittens pater pueri vel eius tutor, qua pœ-
 nplectendus fuit, p. 1. col. 224. e. & 228. f
 uncifionis ritus ab Abraham fumpfit exordium, quando
 eam pueris nomen imponebatur. parte 5. columna
 75. a
 uncifionis præceptum, quia Abraham ex Dei mādato ad
 pleuit, imitator fuit perfectionis Chrifti in duob. p. 1. co.
 29. a
 uncifionem qui veneratur & baptifma, fignificatur per la-
 rm, qui vt auis volat, & vt aquatile natat. parte prima, co.
 57. c
 uncifione bina indigemus, ne ex his quæramus vanam glo-
 riam, ne foris mundi, et intus immundi fimus, & fimulatę sã
 etatis penas fultineamus, & c. ibid.
 uncifus est qui obturat aures ne audiat fanguinem, & clau-
 dit oculos, ne videat malum, qui non delinquat lingua fua,
 cuius cor non grauatur crapula & ebrietate, par. prima, col.
 33. a
 uncifii grauius affliguntur tertia die quam prima, & ob hoc
 Iacob & filii eius irruentes cōtra mafculos Emor & Sichem,
 pater necauerunt, propter Dinam fororem fuam, p. 1. col.
 36. f
 uncifæ cum non fuerint fœminę quomodo faluabantur,
 & p. 1. col. 227. c
 uncicide fecundo filios Ifrael, quomodo hoc fit intelligen-
 dum, cum vnus homo non erat bis circuncidendus, p. 2. co.
 36. & 37. a. b. c. col. 39. a. b. c
 uncidiffe filios fuos tribum Leui in deserto dicit Rab. Sa-
 fe non alix tribus, & c. Contrarium tamen dicunt commu-
 niter expositoreshi noftri, & huic confonat fcriptura pa. 1. col.
 168. f
 unciditur cor, fimiliter & caro circunditur, & quomodo.
 Item p. 1. col. 225. e
 unciditur Chriftus octaua die, & quid myftice per hoc in-
 teatur, p. 5. col. 715. a
 unciduntur multæ gentium, & maxime Iudæę & Palesti-
 ne confines vique hodie, & præcipue Aegypti & Idumæi,
 Ammonitæ & Moabitæ, & omnis regio Saracenorum, p. 1.
 co. 227. c.
 uncidi per Iefum, est vitia & confuetudines prauas & pessi-
 mæ inftituta depone, & quidquid ab honestatis regula di-
 fcedat abfcindere, p. 2. col. 37. a
 uncitantias particulares peccatorum aliorum considerans
 in fe, inuenit vnde displiceant, & fe retrahat, aliter in forni-
 catione, & c. p. 6. col. 256. f
 uncipar Saul: & Ner pater Abner, principes malitiæ Saul, fue-
 runt fratres, & per confequens Saul & Abner cognati ger-
 mani, p. 2. co. 1052. f
 uncipar quæ non polluebantur tactu immundorum fignant
 auctorum mentes, p. 1. co. 1062. d
 uncipar fodiebant Ierofolymitæ, & quare. parte 4. col.
 21. a
 uncipar quid fit, & vnde dicatur. parte fecunda, columna
 108. a
 uncipar per chordas fonat: organum per fiftilas, p. 3. columna
 29. b. c

cithara fonum compositum non emittit, fi chorda rupta fuerit
 p. 4. col. 187. a. b
 In cithara quæ funt, non omnia fonant fed iuuant, fic non to-
 ta hiftoria fpiritualem intelligētiam fonat, fed totam iuuat
 & c. p. 1. col. 1460. f
 ciues vel cælestes, per habitatores ciuitatum Ifrael intelligun-
 tur, p. 4. col. 1370. f
 ciues cælestes fignificantur per Romanos, quomodo & quare,
 p. 4. co. 2393. a
 ciues Romani reputabantur nobiles per totum orbem, & hoc
 cōteftatus est Paulus dum deberet flagellari propter quod
 euafit. p. 6. col. 1217. b
 Propemodum naturale est ciues ciuibus inuidere, p. 5. colum.
 751. a. b
 ciuium fupernorum numerus & infinitus & definitus est: Deo
 numerabilis, & nobis innumerabilis, p. 4. col. 1581. a. b
 ciuitas a conuerfatione conuiuentium appellatur, p. 3. colum.
 180. f
 ciuitas quælibet est mater populi ibidem nati & nutriti, p. 2. c.
 638. f
 ciuitas facile capitur deficientibus vel ablatis a hofte aquis, p.
 2. col. 1355. c
 ciuitas vel respublica: vel ecclefia iniufte impugnata, por Ieru-
 falem fic impugnatam fignificari potest. parte 2. col.
 1393. c
 ciuitas faluatur orationibus fanctorum, exemplum habetur
 de Ezechia, parte 2. col. 656. f. Et de fancto Bafilio, p. 3. col.
 449. b
 ciuitas Babylon fuit edificata fatis cito post diluuium, fed Na-
 buchodonofor eam ampliauit, & fortificauit. p. 1. co. 175.
 c. 179. c
 Item p. 4. co. 1553. a
 ciuitas Hebron antea dicebatur Cariatharbe, id est, ciuitas
 quatuor patriarcharū, cō q̄ quatuor Patriarchæ principales
 funt ibi feptulti, & c. p. 1. co. 274. c
 Item p. 2. col. 100. f. & col. 153. c. Vide in Cariatharbe.
 Et in Hebron.
 ciuitas Dauid vocabatur illa pars ciuitatis Ierufalem, vbi erat
 mons Sion, & illa erat templum: & ibi celebrabatur feftiui-
 tates per annum, & c. p. 4. co. 302. f
 ciuitas Dauid mons Sion appellabatur, & c. parte fecunda. co.
 840. f
 ciuitas Ierufalem triplici muro claufa fuit, & quid designat. p.
 2. col. 1348. f
 ciuitas Ierufalem propter iniquitates factas per Manaffen, li-
 cet ipfe penituerit, destructa fuit & populus captiuatus, &
 quare, p. 2. co. 994. f
 Item p. 4. col. 1029. a
 ciuitas Ierufalem fuit primo per Nabuzardan destructa & cō-
 bufta. p. 2. col. 998. f
 ciuitas Ierufalem fuit combufta anno. xj. Sedechiæ, qui fuit an-
 nus. xj. a transfignatione Ioachim, qui Sedechias fuffecit
 ei in regno. p. 4. co. 1151. c
 ciuitas magna Niniue condita est per Ninum filium Beli, quā
 vocauit Niniuem fuo nomine, p. 2. col. 1551. c
 ciuitas Niniue propter pœnitentiam non fuit subuerfa prima
 comminatione, fed fecunda, quia homines poftea conuerfi
 funt ad vicia confueta, p. 2. co. 1544. d. e. f
 ciuitas Thebæa (a qua fuit legio Thebæorum) est in Aegypto
 Sed in Iudæa est alia ciuitas, quæ vocatur Thefba, de quā
 fuit Elias Thefbites, Est & alia in Græcia quæ uocatur The-
 bęa, qua dicuntur Thebani, p. 2. c. 275. c
 ciuitas folis, una est Aegypto, Altera in Iudæa, p. 2. col. 103. a
 ciuitas folis, id est. Chrifti qui est fol iuftitię. & fecundum ali-
 quos Alexandria, eo quod fides Chrifti ibi viguit tempore
 Marci euangeliftę, sub quo fideles ibi vivebant, habentes
 omnia cōmunia, eo modo leguntur vixiffe [sub Petro in
 Ierufalem. p. 4. co. 201. c

Glossæ Ordin. & Nicolaide Lyra.

- Cōsolatio inter a Deo data significatur per somnia quæ interius sunt, p. 2. c. 495. c
- Consolatio post tentationem, & post correctionem suavis re creatio. p. 1. c. 1512. d
- Consolatio populi facta per Christum in aduentu suo primo duplex est, & c. p. 4. col. 345. c
- Consolationes spiritus sancti datæ diuinitus afflatis iniuste, p orationes hominum deuotorum, per quem significantur. p. 2. c. 620. f
- consolationu suffragia per pietatem benigni iudicis, vincunt tentationis nostræ dispendium, parte tertia, column. 406. e
- conspersio quid est. p. 6. c. 233. b
- constantia voluntatis & perseverantia bonæ operationis, significantur per soliditatem æris & ferri. p. secunda, columna 1685. c
- constans Eraclii nepos cepit imperare anno. 643. & persuasus a Paulo Constantinopolitano episcopo incidit in hæresim Monothelitatem, & c. p. 6. c. 1611. c
- constantinus magnus exhibuit beato Siluestro stratoris officium p. 4. c. 1054. e. & 2083. c
- Ante Constantini tempora non in conuentu populorum, sed tanquam per latebras prædicabatur fides, in secreto cōgregabantur Christiani, p. 1. c. 306. a
- constantinus mangus imperator in signo crucis vicit Maxentium, & similiter Licinium. Et magnifice ecclesiã dotauit p. 6. c. 1526. c
- constantinus magnus quando dedit ecclesiæ bona temporalia vox fertur audita fuisse. Hodie cecidit venenū in ecclesiam Dei. p. 3. c. 1896. f
- constantinus magnus extirpauit quatuor tyrānos Christianorum persecutores in quatuor partibus mundi. Et significatur per Ezechiam regem, & c. parte secunda, column. 1235. c
- constantinus (alius post magnum) qui cepit imperare anno domini septingentesimo quadragesimo, fuit pessimus, imaginem Christi & sanctorum ab ecclesiis remouit, Monachos & moniales contrahere matrimonium coegit. p. 6. column. 1612. e
- constellationes qui sequuntur, culpantur, non qui naturales effectus elementorum nouerunt, & c. parte sexta, columna 501. & 502. a
- constellationes circa signa quomodo mouentur siue voluntur, Et quomodo signant. p. 3. c. 120. f
- consuetudo dicitur bonus vsus, nō abusus. Et est optima interpretis legis. p. 1. c. 1604. f
- consuetudo est quædam altera natura proueniens ex longa consuetudine & indurata, & c. parte tertia, columna 1535. c
- consuetudo magnum in se vinculum habet. p. tertia, column. 1347. c
- consuetudo impedire non debet quominus veritas vicet. p. 2. co. 1431. a
- consuetudo est laqueus detinens in peccato, p. tertia, eolum. 199. c
- consuetudo praua tenet hominem in peccato ligatū propter malum habitum inclinantem, & c. p. quarta, columna 4406. f
- consuetudo veterum erat, vt si sponsus sponsam repudiaret, in signum repudii discalciaretur. p. 1. c. 495. a. b
- consuetudo est Iudæorum tempore vesperarum orare. p. 1. c. 287. f
- Item p. 4. c. 1617. a. b. c
- consuetudo fuit apud Iudæos in sollempnitate paschali vincitū vnum propinquum morti saluare, Et hac consuetudinem impetrauerunt Iudæi ab imperatore. p. 5. col. 450. f. & co. 1318. c
- consuetudo inoleuit in noua lege, quod sacerdotes cum stib. sacerdotalibus sepeliuntur, Et vnde hoc trahitur. c. 991. c
- cōsuetudinis fuit, maxime in illa simplicitate antiquorum propinqui propinquos oscularentur, & hodie fit in multis locis, p. 1. col. 337. c
- Difficile surgit quem moles malæ consuetudinis premit. co. 1260. b
- cōsuetudine praua vitia cautius obtēperabis rationi, ne aliquam perniciosam consuetudinem defluas, p. 1. column. 103. a. Interl.
- consuetudines hominum viciosæ dicuntur portæ æreæ, p. 1264. e. f
- consulere non est semper consilium dare, sed secretum referre. p. 1. col. 1359. a
- consulere dominum quomodo iuit Rebecca, cum nō dicerent prophetæ vel sacerdotes. p. 1. c. 296. b
- consules rexerunt Romam vsque ad Iulium Cæsarem. p. 4. col. 2248. d
- consummatio omnium a Deo duplex significatur. p. 1. c. 1123. c
- consummatio est omnium virtutum perfectio, pro summo bono omnia facere vsque ad mortem pro veritate certare, & c. p. 3. col. 1382. e. f
- consummationis temporum initium aduentus domini. p. 1. col. 1106. f
- contemplari volenti diuina in ept^o locus est ciuitas tumulosa, p. 5. col. 1006. f
- contemplari qui uolunt per sua quiete, dimissa proximo necessitate arguuntur. p. 2. c. 829. c
- contemplari volentem impedit curiositas perscrutantis. col. 1346. e. f
- contemplatio est participatio quædam cælestis & immortalis vitæ. p. 1. c. 1677. b. c
- contemplatio uitæ, excitat desiderium cōtemplationis p. 1. c. 499. c
- contemplatio omnis uitæ præsentis quantumcunque sit bona tamen habet obscuritatem annexam, & hoc significatur per turbinem in Eliæ ascensu, p. 2. c. 863.
- contemplatio per oculum intelligitur, quæ non deficit in bono contemplatio, sed magis proficit tempore senectutis sedatis passionibus sensitiuæ partis, parte prima, columna 694. e. f
- contemplatio sanctorum & potissime Euangelistarum differat a contemplatione philosophorum. parte quinta, columna 1007. a
- Item p. 3. c. 1344. f
- contemplatio est sepulchrum quæ a mundo mortuos in terris abscondit, & actiua uita quodammodo sepelitur a prauis moribus mortuos tegit, parte tertia, columna 87. a. b
- contemplationis ad uirtutem non sufficit, emundare carnis penitentia lachrymis, nisi sequatur castitas mentis & corporis, p. 1. c. 660. e. f.
- contemplationis luce pasci, est comedere, quam nō habet nisi qui prius in hoc exilio quasi ubi nō sunt bona, genitum suspirat desiderio, p. 3. c. 107. c
- contemplationis dulcedo breuis est & rara propter gratiam carnem, quia terrena inhabitatio agra uata est sum multa cogitantem, & c. parte tertia, columna 1833. b
- contemplationis arcem qui tenere desiderat, prius necesse est in campo actionis se per exercitia probent, p. 4. columna 1048.
- Item p. 3. col. 1344. f
- Item p. 2. col. 863. b
- Item p. 1. col. 661. c

Index.

- Quis scientiæ vocatur autoritas docēdi, qua clauditur ostiū
 per falsam, vel aperitur per veram doctrinam: quod quidē
 ostium vel regnum cęlorum idem est quod beatitudo æter-
 na. p. 5. col. 380. f
- Cui spirituales sunt duplices, scilicet dilectionis & timoris,
 &c. p. 2. col. 722. f. & 1142. f
- Cui Christi, vnus in fræno, alius in diademate Constantini
 imperatoris per matrem eius Helenam positi sunt, vt sic ef-
 fer securus inter præliorum pericula. parte 4. columna
 174. f
- Clues regni cęlorum Petro tradite, &c. quæ quales & quot
 sūt, p. 5. col. 280. f
- Clues i legitimo & debito vsu an præexigant necessario sciē-
 tiam in sacerdote ordinato, p. 5. col. 285. c
- Clusio portarum templi contra sacerdotes portantcs arcam
 omni & earum apertio fuerunt ministerio angelico, &c.
 p. 3. col. 596. f
- Clustales aliqui sunt intenti contemplationi, & alii vt officia-
 les, sunt intenti actioni, p. 1. col. 1683. c
- Clustrum reguarium potest intelligi per ouile ouium, par. 5.
 col. 215. a
- Clusura genus est quod non sine claue potest claudi, nec si-
 ne claue aperiri, & talia verrudata dicuntur, p. 2. columna
 71. c
- Cluentia est proprie quam relaxantur vel mitigantur pœ-
 nitentiæ, p. 3. col. 796. f
- Cluentia quomodo doceat regere, sed semper cum iusticia,
 p. 2. col. 835. b
- Cluentia regis imbro ferotino comparatur, & quare, parte 3.
 col. 314. f
- Cluentia p. 2. col. 837. a
- Cluentia mira Dei, quæ quodlibet tempus conuersionis no-
 ste expectat, & quodcumque rogatur indulget, p. 3. col.
 85. b. & 836. d
- Cluentiæ diuinæ erga homines peculiare hoc est non clam-
 anter, sed silenter ingerit supplicia. p. 4. col. 66. d
- Cluentus deuotus secularis vel religiosus, qui ad voluntatem
 superioris vel prælati libenter faciat officia humilitatis,
 dicitur pascere asinos, &c. p. 1. col. 375. f
- Cluentus secularis vel religiosus recedens a virtute, parū curat
 de Deo, vult inter homines apparere, & ideo accipit Eccle-
 sia vel officii dignitatem simoniace, &c. par. prima. colum-
 na 32. c
- Cluentus a cleros Græce, quod est fors Latinè. Dicuntur igitur
 clerici. eo quod sint de sorte domini, vel domini sit pars
 fors clericorum, p. 1. col. 604. d
- Cluentus p. 2. col. 401. f
- Cluentus qui seruit Ecclesiæ primo vocabulum suum interpre-
 tatur & nitatur esse quod est, p. 1. col. 604. d. Tales enim de-
 bent esse vt ipsi possideant dominum, & a domino possideā-
 tur, p. 2. col. 698. f
- Cluentus in capite sunt tonsurati, ad significandum cęlestium
 petrum, p. 2. col. 701. f
- Cluentus ad quid sunt deputati, p. 1. col. 1175. c. & col. 1178. b.
 & col. 1215. c
- Cluentus significantur per ligna abiegna, qui per intentionem
 etiam ad Deum, debent ad modum abietis esse recti, p. 2.
 col. 701. f
- Cluentus qui sunt sub sacerdotibus, etiam in aliis sacris ordinibus, cō-
 tinenti, non debent exercere actus pertinentes ad officium
 sacerdotum, & de hoc figura, p. 1. col. 1288. b
- Cluentus & religiosi sunt vnus populus, in quantum clericatus di-
 stinguatur contra laicatum, p. 4. col. 1945. c
- Cluentus & laici intelligi possunt per duas domos, p. 4. columna
 11. c
- Cluentus quibus prouisum est de præbendis & ecclesiis vel di-
 gnitatibus vacaturis per mortem alterius, & de obitu illius
 expectanter gaudēt, significatur per Tyrios, &c. p. 4. c. 1271. c.
- Clerici cupidi qui nō student nisi ad augendum pecunias per
 lites & fraudes, & per præbendas malo titulo acquirendas: si-
 gnificantur per Ephraïtas, p. 2. col. 237. c
- Clerici cupidi qui congregandi fortunæ bonis totaliter sunt
 intenti, significantur per Gad, qui fortuna interpretatur, p.
 1. col. 1411. c
- Clerici mali multo plus incensi sunt igne cupiditatis & luxu-
 riæ, quam laici qui carent luce scientiæ, & cætera, par. 4. col.
 1955. c
- Clerici (qui præ ceteris debent esse templum Dei) combustio
 per cupiditatis incendium per quid significatur, p. 4. colum-
 na 2239. c
- Clerici tria in se debent habere, & quæ illa sint, & significan-
 tur, per tria quæ portabant Leuitæ, & cætera. parte 1. colum-
 na 1189. c
- Clerici ministrantes sacerdotibus noui Testamenti, debent pu-
 rificari per actum confessionis, & per depositionem super-
 fluitatis bonorum temporalium, & per honestam conuersa-
 tionem, & p. 1. col. 1215. c
- Clerici significantur per columbas, nam in eorum cōuersatio-
 ne columbina simplicitas debet refulgere. par. prima, colu-
 ma 907. c
- Clerici aliqui etiam in sacris ordinibus, aut etiam in gradu maio-
 ri constituti, associant se principibus in talibus quæ non de-
 cent statum suum, ut sunt venationes, aucupia, hastiludia &
 torneamenta, p. 2. col. 911. c
- Clerici aliquando propter magnitudinem & multitudinem e-
 quorum & famulorum, faciunt pauperes declinare a strata
 publica, p. 4. col. 1954. c
- Clerici docti mercedem iniquitatis amantes, a sine contra na-
 turam loquentis comparantur, p. 6. col. 1695. a. b. c
- Clerici mali significantur per Israel, qui generaliter coluit vitu-
 los, p. 4. col. 1952. c
- Clerici mali sicut fuerunt in statu altiori, sic erunt in loco gehē-
 næ profundiori, p. 1. col. 1657. c
- Clerici & religiosi qua ratione filii Dei dicantur, & quomodo
 ipsi pro maior parte sunt causa diluuij peccatorum in terra,
 populum suis malis exemplis corrumpendo, p. 1. columna
 138. f
- Clericorum statui conuenit esse habitaculum pulchritudinis,
 in quibus refulgere debet pecor honestatis, & significatur per
 Zabulon. p. 2. col. 121. c
- Clericorum ingratitude de receptione diuinorum beneficiorū
 significatur per ingratitude populi Israel de beneficiis
 a Deo receptis, p. 1. col. 1657. c
- Clericis stipēdia necessaria quibus sustententur laici & secula-
 res prouideant, & ab incurrib. hostium eos tueantur, p. 1. col.
 1177. c
- Clericalis status designatur per Aaron pontificem, p. 1. colum-
 na 527. c
- Clericalis status arguitur & specialiter, prout extendit se ad præ-
 latos, clericos & religiosos. p. 4. col. 10. f
- In clero regnant gastrimargia, accidia, & crudelitas, quare &
 quomodo p. 4. col. 14. f
- Clibanum mundi tribulationem signat, p. 1. col. 920. c
- Clibanus panem suscipit & ignem, sic vterus virginis panem ui-
 tæ, id est, Dei verbum & ignem spiritus sancti de cęlo susce-
 pit, p. 1. col. 912. f
- Climates non distinguuntur secundum distantiam ab oriente in
 occidentem, sed secundum distinctionē a meridie in aqui-
 lonem, p. 3. col. 1524. a
- Clivus ascensus montis flexuosus. parte 2. columna
 369. c
- Coccytus quid significat. parte tertia. columna
 227. a
- Cochleæ maris ferro circuncisę, lachrymas purpurei coloris e-
 mittunt, quibus colectis tinctura purpurei coloris conficitur,
 p. 3. col. 1873. a

Glossæ Ordin. & Nicolaide Lyra.

- Coxternitas filii cum patre declaratur. parte sexta, colu. 794.e.f
- Coæua quæ dicuntur, p. 6. ibid.
- Cogitantis mala duo signa, & horum ratio, parte tertia, columna 1675.a
- Cogitatio, verbum, & diffinitio differentiam habent, p. 5. col. 1016.f
- cogitatio non est peccatum, nisi procedat ad effectum, seu opus Error est. Et patet ex illo falsitas Iosephi hoc dicentis, &c. p. 1. col. 675.c
- cogitatio carnalium occulta & malitiosa, designatur nomine vuluæ. p. 3. col. 351.b
- cogitatio praua ex tentatione, licet non ducatur ad effectum non tamen est paruidenda. parte tertia, columna 34.b.c
- cogitatio infirma, piscis malus dicitur, quæ se curis huius mundi ultra modum immergit. parte secunda. colu. 991.b
- cogitationes prauæ per menstrua designantur, & quare, p. 1. 1038.f
- cogitatio praua cuius noxiis inspirationibus in humanis cordibus nascitur, de naribus eius procedere fumus asseritur, par. 3. col. 348.e
- cogitatio est tabernaculum, in qua mens habitat quam æstus auaritiæ vestat, p. 3. col. 182.d.e
- cogitationis motus dicuntur gressus, quibus quasi passibus vel a Deo recedimus, vel ei propinquamus. parte tertia. colu. 322.e
- cogitationis immundæ strepitum tantò latius sibi cumulant plerique, quanto securius ab externis cessant & hostes ipsas vocaciones ad illicita pertrahunt. parte prima, columna 322.c
- cogitationem nostram dicunt aliqui doctores esse cognoscibilem puris substantiis spiritualibus, tamen de intentione cogitationis ipsi concordant & concedunt, quod est cognoscibilis soli Deo. Et de hoc exemplum. parte sexta, colu. 837.c
- cogitatione sedula cum exquirimus quo ordine agenda sint quæ agere disponimus quasi acceptos in stomacho cibos ardore iecoris coquimus, p. 2. col. 1524.e
- Item p. 1. col. 588.e
- In cogitatione quæ reuoluuntur, de facili illa verbo proferuntur præter intentionem proferentis, parte tertia. columna 1806.f
- cogitatione in lubrica ne versetur: nõ debemus intueri quod non licet concupisci. Vt enim munda mens in cogitatione seruetur, a lasciuia uoluptatis suæ seruandi sunt & reprimendi oculi, quasi quidam raptores ad culpam, parte prima, colu. 92.f
- cogitatione aliqua qui non maculetur, nullum puto tam purum esse. Certum est ergo habitare etiam Iebusæos cum filiis Iuda in Ierusalem. p. 2. col. 1111.c
- cogitationes humanæ sunt ad iniurias vindicandum, cogitationes autem diuinæ sunt magis ad miserendum, p. 4. colu. 457.c
- cogitationes hominum possunt cognosci dupliciter. Vno modo per certitudinem, & sic non possunt cognosci nisi diuina reuelatione. Alio modo per coniectionem ex signis exterioribus. &c. p. 3. col. 1915.c
- cogitationes per radices accipimus quæ in occulto fixæ sunt, & visibilia opera producant, p. 3. col. 201.a.b
- cogitationes dicuntur ancillæ, & ratio domina, quomodo & quare, p. 3. col. 13.a.b
- cogitationes dicuntur filii. p. 4. col. 1866.e
- cogitationes minutissimæ iudicio domini, ac verba tenuissima quæ apud nos vsu viluerunt, nõ indilcussa remanebunt. p. 3. col. 202.f
- cogitationes malæ, nõ à diabolo immittuntur, sed ex propria voluntate nascuntur Diabolus incitor est, non autor, p. col. 557.a
- cogitationes prauæ & suggestionibus quibus strupata anima in quum opus gignit, dicuntur testiculi, & nerui perplexi domonis, p. 3. col. 386.d
- cogitationes seculi expellat qui vult vitam animæ. Dum se se per vniuersas cogitationes spargit, ad considerationem se se nullatenus colligit, p. 5. col. 547.c
- cogitationes nouæ ad meliora pullulant, veteribus rasis, quomodo rasis pilis succedunt noui. parte prima, columna 1029.a
- cogitationes vitæ veteris & superflua quælibet humanæ corruptionis sunt pili, & quare, &c. parte tertia, colu. 72.e
- cogitationes nostras cum immunda tentatio inquinat, interna hosties, sterces portant, sed vt comburi debeant lauandæ, &c. p. 1. col. 913.b
- cogitationes charitatis dicuntur boues arantes, quæ codarum arando præscindunt, &c. parte tertia, columna 25.b
- cogitationes grauiiores, sunt boues arantes, quæ cor exercendo, vberiores fructus reddunt, &c. parte tertia, colu. 25.b
- cogitationes superflue quæ assidue in animo carnalia cogitatione nascuntur, & deficiunt, suauitatem perdunt, &c. p. 1. 558.f
- cogitationes malas dum subigimus, & in virtutes verimus, quasi hostes per intentionis hostiam in amicos mutamus, p. col. 34.d
- cogitationes immundas quas fuggerit diabolus si viceris, nientes repulero, vel ingressas intra me, ne ad effectum niant ne cauero: hoc ipso tamen pollutus sum quo pollicalcare contendi, &c. Sed mystica sunt hæc, & ineffabilia. 1. col. 1407.b
- cogitationes si quis vicerit, nemo sibi attribuat quia, nisi digne fortitudinis reprimat manus, omne bonum nature, pa uorat in profundum, &c. parte prima, colu. 164.f
- cogitationes si recte sunt debent conseruari, si autem reprobentur abscindi sicut pili, & de hoc figura, &c. p. 2. colu. 1331.c
- cogitationes superflue magno studio amputandæ sunt, sed non putari funditus non possunt, &c. parte prima, colu. 1214.f
- cogitationes per pilos capitis designantur, quæ de occultis radicibus uelut de internis cerebri radicibus oriuntur, p. 1331.c
- Item p. 1. col. 1615.c. & col. 1027.c. & col. 1213.c
- col. 1536.f
- cogitationum inquietudo signatur nomine vermium. p. 1. 136.d
- cogitationum superfluarum multitudo cum in cordibus humanis generatur, in atriiis virgulta nascuntur, parte 4. colu. 2359.a.b
- cogitationibus, particulares conditiones viciorum cõsiderat inuenit unde displiceant, & se retrahat. Aliter in fornicatione, p. 6. col. 241.b.c
- cogitatus importunos repellamus, & alios instruere laboremus, crebra factorum & dictorum domini meditatione xp̄plo beatæ virginis, p. 5. 726.e
- cognatio non facit proximum, sed misericordia, p. 5. colu. 943.c
- cognatio dicitur frequenter domus in scriptura, & maxime veteris Testamenti, p. 3. col. 1653.b.c
- cognatio magna est euangelii & legis: Euangelium in parte expositio est legis, &c. p. 1. c. 991.b

Index.

- ationis malæ noxiæ, p. 2. col. 902. d
ationis terrenæ copulam debemus agnoscere, sed si cur-
sin mentis præpedit ignorare, vt affectus mentis viscera re-
pat, sed a spiritali proposito non auertat. par. prima, col.
177. a
atio lux est, & ignorantia tenebra, parte prima, columna
8
atio omnis fit in aliquo lumine, p. 5. col. 1022. f
atio actualis ex duobus cõsistit, scilicet ex lumine & specie rei
cognitæ, p. 4. col. 1501. c
atio fit per assimilationem cognoscentis ad cognitum. p.
col. 1344. f
atio, nobilitatem fortitur ex obiecto, parte secunda, col.
65. c
atio duplex est in angelis, vna qua vident diuinam essen-
tiam. Alia cognitio est de aliis. Et hæc est duplex, vna de mi-
neriis diuinæ prouidentia exequendis. Alia de concepti-
bus propriis, &c. p. 6. col. 311. c
atio angelica est duplex. Vna est rerum in genere proprio,
hæc dicitur vel pertina. Alia est cognitio in verbo, & hæc di-
cur matutina, p. 1. col. 7. a
ationis humanæ naturalis modus, qualis est, parte 5. col.
101. c
atio nostra procedit de imperfecto ad perfectum. p. 5. co-
120. c
atio omnis humana quæ modo naturali acquiritur, a sen-
sus oritur, &c. p. 3. 152. f
atio humana quomodo fertur in finem supernaturalem
a quem ordinatur, cum vim rationis transcendat, &c. p. 1.
1562. e
atio Dei per intellectum & desiderium quid in nobis o-
peretur, p. 1. col. 352. f
atio rei in verbo, & cognitio eius in natura, differentiam
habet multam, p. 1. col. 8. d
atio triplex naturalis habetur de Deo. Vno modo per
sententiam suam: Et illa soli Deo conuenit. Alio modo per si-
militudinem immediate ab eo deriuatam in cognoscente.
Tertio cognoscitur quasi in speculo. Et de hoc pulchrũ simi-
le, 6. co. 315. c
atio Dei & amor, sumuntur dupliciter, scilicet naturali-
ter & supernaturaliter, p. 5. col. 1022. f
atio angelicalis, cognitio dæmonum, & cognitio huma-
næ quæ vnaqueque se extendat, & quomodo se mutuo
credant, p. 1. col. 1326. f. & 1327. a
atio prophetica fit tribus modis. Primo per abstractionem
in sensibus exterioribus vt in somno vel extasi. Alio modo si-
ne tali abstractione, & sic dupliciter, &c. par. 1. columna
147. c
atio omnis humana quæ modo naturali acquiritur a sen-
sus oritur, & quomodo sensus auditus, & visus differenter
ad hoc cooperantur, p. 3. col. 152. f
atio qua Ioseph non cognouit virginem, fuit facialis si-
cut carnalis, p. 5. col. 47. b
ationis summam contenditur in veloci mentis vigore
atue ingenii acumine, p. 1. col. 1563. c
ationis diuinæ augmentum per successiones creuit æta-
tibus, p. 1. col. 533. c
ationem sui nullus colligit, dum se per innumeras deside-
rium cogitationes spargit, p. 1. col. 558. d. e
ationem diuinorum & eorum quæ supra se sunt, an liceat
querere homini cum sit mortalis, &c. parte tertia, columna
186. f
ationem Dei ascendit homo ex creaturis visibilibus,
Iter quas primum locum tenet firmamentum. Secundum
locum proprius motus planetarum, &c. parte tertia. colum-
24. c
ationem sui supernaturalem dat Deus homini disposito,
& c. sicut corpore disposito & organizato per naturam infun-
ditur a Deo anima, p. 6. col. 23. c
ognitionem angelorum non habemus nisi valde longinquam
& remotam a nobis, non propriam & determinatam, pa. 1.
col. 218. f
ognitione sola Dei, an quis saluatur, & quomodo, pa. 1. colu-
917. c
In cognitione nostra, primum est noticia principiorum, & ho-
rum habitus dicitur intellectus, secundum, noticia cõclusio-
num, & designat consilium: tertium, certum iudiciũ de cõclu-
sionibus inuentis, & dicitur sapientia: quartũ, potentia exe-
quens, & dicitur fortitudo, & quomodo ista dicantur esse
in Deo, &c. p. 3. col. 153. c
A cognitione naturali humana, remota, sunt in triplici differē-
tia. Quædam propter conditionem rei cognoscendæ & aliqua
ex cognoscentis conditione, & aliqua propter modum cogno-
scendi. Primum adhuc est in triplici gradu, &c. p. 3. colum-
516. f
cognoscitur aliquid in habitu, cuius tamen cognitio actualis
impeditur propter aliquam passionem vel habitum impe-
dientem p. 5. col. 357. c
Non cognoscimus vt credamus, sed credimus vt cognosca-
mus, p. 5. col. 1162. d
cognoscere nomen proprium Dei, & videre essentiam diuinam,
differentiam habent, p. 1. col. 539. a. b
cognoscere aliqua ex scripturis, & si conceditur, nobis, aliqua
tamen Deo reseruantur, quæ superant nostros sensus, ne ali-
ter a nobis quam veritas habet proferantur, melius ista igni
reseruamus. Et de hoc figura, p. 1. col. 957. b
Nunc cognoui, quod timeas Deum, &c. quomodo cognoui ac-
cipiatur. Vel sic, id est, alios cognoscere feci. Vel metaphori-
ce, sicut alia quæ Deo dicuntur secundum similitudinem,
&c. p. 1. col. 170. c. & col. 273. f
cohortes fuerant duodecim ordinatæ ex militibus per Dauid,
& in qualibet cohorte erant vigintiquatuor milia bellatores:
& prima cohors erat cum rege primo mense, secunda, in se-
cundo mense, & sic de aliis, p. 2. col. 1121. c
coire & generare etiam pecudum est. Ratiocinari & intellige-
re hominum est. Ratio ergo quæ præsidet, motus inferiores tam
quam regina frænare debet, non immoderate laxare. Ideo
pecoribus in natura datum est, vt certis temporibus tantum ad
coitum moueantur: homo autem semper moueri potest. p. 1.
col. 561. a
coitus carnalis inter coniuges tribus bonis excusatur, vt vel
non sit peccatum, vel veniale, parte sexta, columna
243. a. b
coitus in paradiso cur a primis parentibus non sit perpetratus.
Et utrum, si iterissent, coitus inter ipsos fuisset, & qualis, p. 1.
col. 75. c
coitus in paradiso a protoparentibus vt Hebræi tradunt perpe-
tratus est, p. 1. col. 111. c. & col. 112. d
coitus in arca Noe aliquorum animalium, putatur auium nec ho-
minum fuit, ad designandum vniuersalem mundi tribulatio-
nem. p. 1. col. 251. f
coitus sine cõcubitu sicut in ingressu arce Noe fuit prohibi-
tus, ita in exitu fuit relaxatus, p. 1. col. 152. e. & col. 160. b. &
col. 161. c
coitus quare tempore menstruo sit vitandus & prohibitus, p.
1. col. 1038. f. & col. 1061. b
colere & adorare quomodo differunt, parte prima, columna
667. b
colendi Deum ritus quare non obseruatur apud nos, sicut a-
pud Hebræos, &c. p. 6. col. 881. b
collatio inter Dei seruos esse debet, non altercatio. p. 6. colum-
740. e
collyrida. Vide in Torta.
collum si stringitur, vocis visus & vitalis flatus necatur, par. 3.

Glossæ Ordin. & Nicolaide Lyra.

- col. 287.a
Per collum cibos traicimus in corpus reficiendum, & verba proferimus quib. secreta cordis proximis declaramus, p. 3. col. 1825.a
Collum extendimus, quando longius prospicimus, par. 3. col. 1847.b
Collo vel alibi, mulierculæ gerentes euangelium chartulis scriptum vel lignum crucis an probandum vel ne, p. 5. colum. 379.a
Colluctari fortiter contra insultum dæmonum faciunt tria, p. 1. col. 1179.c
Colloquia prauorum, noxia inter fideles, vt de Petro exemplum habemus, p. 5. col. 641.a
Colobis, id est vestib. sine manicis, magis vtebantur antiqui p. 1. col. 380.e
Colonia quid & vnde dicitur. parte sexta, columna 1161.b
Color candidus habet plurimum de luce, parte prima, colum. 7.a
Colubri versi in virgam significant, quòd finaliter filii Israel egrederetur de captiuitate ad magnam libertatem & etiam dignitatem, p. 1. col. 517.b
Columba quid mystice repræsentat, parte quinta, columna 717.b
Columbæ proprietates enumerantur, p. 5. col. 1828.e
 Item p. 3. col. 1860.b
Columbæ minores plus valent. parte prima, columna 916.d
columbæ in figura, spiritus sancti apparuit, quæ & qualis fuerit & quare columbæ in specie figurari voluit, parte 5. colum. 79.a
Columna nubis ostendit filiis Israel viam, & protexit eos ab ardore solis, cuius calor est multum intemperatus in illa terra. Secundum Hebræos fuit duplex, secundum alios fuit vna tantum, scilicet illuminationis & obumbrationis, pa. 1. col. 610.f
Columna filios Israel protegens, fuit nubes contra æstus solis de die, & nocte fuit columna ignis contra tenebras. Et hæc fuit figura gratiæ spiritus sancti, Christi discipulis in signo visibili datæ, p. 4. 62.f
 Item p. 6. col. 987.c
Columnæ quinque tabernaculi, dicuntur quinque libri Moy si, quib. doctores prædicationem suam muniunt, qui primitiuam instruxerunt Ecclesiam, quæ ex Hebræis congregata, solam legis auctoritatem nouerat, parte prima, col. 368.f & 369.a
Comam in rotundum attondet: qui ipsam ad excitationem carnalis lasciuia curiose disponit, parte prima, columna 1073.c
Comedebat antiquitus hominus sedendo in lectis, & ideo in sacra scriptura frequenter dicuntur recumbere uel acumbere, p. 3. col. 373.c
 Item p. 1. col. 642.f
Cominationes. Vide in Maledictiones.
Commentariorum & explanationum scriptorib. mos est, miscere huiusmodi sermonem. Quidam hoc dicunt, alii autumant hoc, nonnulli sic sentiunt, &c. parte quarta, columna 737.b
commercium optimum, cum bona quæ valemus operantes, primum hæc mercedem a domino recipimus, vt ad maiora semper agenda proficiamus, deinde ad vitam æternam, p. 3. co. 1742.c
commissio rei alienæ, fit quadrupliciter, primo per modum depositi, secundò pro mercede, tertio per modum mutui, quarto per locationem, p. 1. col. 700.f
commodat qui mutuum præstat, post rantundem recepturus p. 3. co. 1303.b
commune pro immundo ponitur, & vnde hoc sumptum fit p. 6. col. 173.a.b
Communia omnia habentes, imitantur statum futuri seculi p. 6. col. 1025.b
communicatio bonorum in quib. consistat & fieri debeat, p. col. 160.f
communicatio hominū ad inuicem tunc est bona, quando dependet ex charitate diuina, p. 3. co. 2037.c
communicatio idiomatū fit, attribuendo ea, quæ sunt hominibus Christi, Deo, & e conuerso, propter inseparabilem vnionem humanitatis in Christo, p. 5. col. 1236.a
communicatio idiomatū ponit has propositiones veras, Deus passus est. Et: Iste puer creauit stellas: demonstrato Christo p. 5. col. 538.f
communicantes ad mensam Christi figuratur per Ioseph Christum sepelientem, p. 5. col. 652.f
communicantibus qui sacramento participat præcipitur, vt ceteri suos & cogitatus discutiant, & compunctionis lachrymis abluant, p. 1. co. 819.a
communio eucharistiæ corporalis, quo ad laicum an sit consilium vel an sit præceptum necessitatis, par. 3. col. 1297. c. 1208 1299.a
communitas ecclesiæ secularis, & etiã religionis magis diligitur simpliciter & bonos, quam astutos & malos parte prima, col. 300.a
communitatis negotium singuli de communitate exequantur, & se ab illa absentantes plectendi sunt, pa. secunda, col. 118.f
communitati licet in multis parcendum sit, non tamen in casu idololatriæ vel heresis est parcendum. parte 1. col. 1539.a
commutatiua iustitia emptione & veditio, an & quomodo obseruanda est. parte prima, columna 447 448.d
comparatio debet esse inter illa quæ sunt eiusdem generis, p. 5. col. 193.c
comparatio Christi fit tripliciter ad tria: primo est hominis ad Christum qui est caput hominum, secundum hoc homines comparantur ad ipsum sicut membra ad caput. Secundum est hominis ad hominem. Tertia est Christi ad Deum patrem &c. p. 6. col. 283.c
comparatione humanæ nature, & dæmoniæ nature, nos iudicemus, si dubia sit fides nostra. Si vero sequimur Iesum & verbis eius credimus tanquam nihil erunt in conspectu nostro gigantes, id est, dæmones, parte secunda, c. 1518 & 1519.c
compassio plus est quam datum: quia rem quamlibet plerumque dat etiam qui compatitur. parte tertia, columna 288.f
compassionis affectu inclinatus vltimis membris Christi, pedes domini rigat lachrymis. p. 5. col. 860.c
compassionem ad inuicem habent naturaliter illa quæ sunt eiusdem speciei. p. 4. col. 1931.c
completio vel perfectio alicuius rei dicitur dupliciter. Vno modo quando assequitur formam debitam. Alio modo quando exit in operationem sibi debitam parte prima, col. 55.a
compositores amabiles, discordes ab inuicem ad vnitatem pacis & concordie reformantes, per cementarios interrupta concludentes, significantur, p. 2. co. 917.c
compunctionis duo genera sunt. Vna compunctio oritur ex amore penitentiæ. Alia ex amore gloriæ, p. 5. co. 717.b
 Item p. 2. col. 108.b
compunctus corde non solet dici, nisi qui stimuli peccatorum punctus est in dolore penitendi, p. 3. columna 1282.e
compunctionis & lachrymarum status duobus modis distinguitur, p. 1. col. 817.a

Index.

mpunctio, vt anima viri iusti vehementer afficiatur,
 quatuor ad hoc sunt qualitates, p. 3. c. 311. b
 ungimur plerumque mali inutiliter ad iustitiam, sicut bo
 noxie tentantur ad culpam, p. 1. c. 1345. a. & col. 1367. a
 ungimur vere cum precepta Dei studiose perscruta-
 ur, vt per hac proficere contendamus, per quae profecif-
 coguouimus quos veneramur. p. 1. col. 891. c
 ungimur tunc de nobis vere, studiose precederem pa-
 facta pensamus, vt conspecta illorum gloria, in oculis
 tris, vita nostra fordescat. p. 1. ibi,
 utatio septuaginta hebdomadarum Danielis tempore
 rum regum incipiat & terminetur. Et quorum regnum
 an inclusiue vel exclusiue accipiantur. Et an computen-
 tur per annos solares vel lunares, parte 4. col. 1609. 1610.
 1. 1612. per totas.
 idiam in Hebdomada.
 nina immundorum spirituum rudentibus conuenien-
 comparantur, p. 6. col. 1356. f
 us angelorum circa fideles tempore Antichristi erit ad
 necessarius, s. ad defensionem, & ad aduersarii destru-
 onem p. 4. co. 1765. c
 acuitates in terra factae sunt diuina virtute, in quib. re-
 cois aquis apparuit pars terrae discooperta aquis ad habi-
 onem hominum & animalium, & sic elementa in locis
 distincta fuerunt. p. 1. c. 14. d
 eptio secundum culpam & natiuitas sicut lugenda est,
 sic huius vitae (quae potius mortis est) continuitas, p. 3. c.
 eptio nostra propter delectationes carnis immunditia
 lb. 3. c. 167. a
 eptio Christi quomodo fuit per spiritum sanctum, & qua
 on ante virginis desponsationem. parte quinta, co. 43.
 44. f
 eptio praecursoris fuit miraculosa, p. 5. c. 669. c
 eptus mentis interior in nobis est duplex. Vnus in for-
 & imperfectus, aliis formatus & perfectus. p. 5. colum.
 6. f
 eptere factum simile imaginationi habitae in extremo coi-
 tu tempore, naturale est, & experientia certum tam in ho-
 nibus quam in animalibus. p. 1. c. 344. d
 eptere praecedat parturire, & parturire parere. p. 3. colum.
 8. c
 oncipiunt quidam in corde, sed non peruersa quae silentio
 co pescant, vt perfecti. Alii concipiunt, sed silentii vigore
 no constringunt. Alii concipiunt & mox efferunt, in se-
 lues, in lingua praecipites. p. 3. c. 66. e. f
 onordia firma & vnitas nunquam saluari potest inter super-
 bo & arrogantes. p. 4. c. 2401. a
 onordia quomodo sit in corporibus caelestibus, quam Iu-
 danegant, etsi non omnes, p. 3. c. 251. c
 onordia & charitati nihil praepomamus, sed per dexteram
 prosperitatis, vel sinistra aduersitatis in pace & directione
 peueramus, p. 1. c. 196. d
 onordia inter se diligenter seruare current domini & recto
 respirituales & temporales, & quare, p. 1. c. 1088. f
 onobitus licet nunc mortalium corporum sit indicium, po-
 tuitamen esse alius modus in corporibus immortalibus. vt
 charitatis affectu, nulla corruptionis concupiscentia filij na-
 scantur, & c. p. 1. c. 33. c
 onobitus vagos & incertos non esse in specie humana ra-
 tio naturalis dicitur. p. 6. c. 244. f
 Ite p. 5. c. 324. f
 onobitus carnalis, etiam coniugalis, impedit feruorem &
 effaciam orationis, p. 2. co. 1526. f
 Ite p. 6. col. 1327. c
 onobitus filii cum vxore patris s. matris quam sit detestabi-
 lis, notatur exemplum de elephante, qui reductus ad ma-

trem propria egit cum ea, post coitum cognoscens factum, in-
 terfecit hominem, qui hoc fieri coegerat. p. 6. col. 232. c
 Concupiscentia unde causetur, & quando, & quando non sit
 peccatum. p. 5. c. 111. c
 Concupiscentia aliquando est nomen fomitis, s. vicii innati,
 aliquando actus interioris. p. 6. col. 83. b
 Concupiscentia est in primo motu, qui dicitur pro passio, & in
 secundo qui dicitur delectatio, & in tertio qui dicitur con-
 sensus, Et quando prohibetur. p. 6. co. 83. b
 Concupiscentia est mater omnis peccati, p. 4. c. 1726. f
 Item p. 1. col. 1626. f
 Concupiscentia non prohibetur, vt Hebraei dicunt, & erronee,
 nisi aliquo modo prorumpat in actus exteriores, & c. p. 1. colu.
 975. c
 Vide in Iosephus.
 Concupiscentia mala, & mali actus, etiam in veteri Testame-
 to prohibebantur. p. 5. col. 109. d
 Concupiscentia est desiderium, sed non omnis. pa. tertia, col.
 2352. f
 Concupiscentia cessabit si cogitaueris quod in terram sis dis-
 solueudus. p. 1. c. 675. c
 Concupiscentia Dauidis irrationabilis in appetenda aqua
 frigida, p. 2. col. 661. a
 Concupiscentia duplici precepto prohibetur, & quare, secun-
 dum catholicos. Hebraei autem dicunt, quod est vnum pra-
 ceptum de vtraque concupiscentia. p. 1. col. 675. c
 Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia
 vitae, in quibus singulum istorum consistat. parte sexta, col.
 1386. d. e
 Concupiscentia hominis per diabolum inflamata, & per tor-
 tular nequitiae expressa, vinum profundit amaritudinis in
 doctrina praua & operatione peruersa. parte secunda colu.
 351. b
 Concupiscentia carnis in tribus consistit. primum est vita, se-
 cundum est incolumitas. vitae, tertium, quod concupiscitur
 in vita praesenti, est iocunditas, p. 6. c. 401. c
 Concupiscentia interior ex aspectu mulierum quomodo pro-
 cedit in homine. p. 5. c. 110. f
 Concupiscentia inordinata dicitur viciu puerile, non solum
 quia contingit saepe pueris, sed secundum similitudinem qua-
 dam. Et hoc propter tria. Et enumerantur. p. prima, colum.
 1241. e
 Concupiscentiae interiores malae, per vxores alienigenas in-
 telliguntur, & per filios eorum, actus exteriores ex ipsis pro-
 cedentes, quae omnia a uero penitentibus sunt abijcienda.
 p. 2. col. 1253. c
 Concupiscentiae carnales dicuntur passiones, & quare p. 6. co.
 89. c
 Concupiscentiae carnalis causa, non est in anima sola, nec in
 carne sola, ex utroque enim fit quia sine utroque delecta-
 tio nulla sentitur, p. 6. c. 514. d
 Vide etiam in Anima.
 Concupiscentiae affectus non satiatur visu, gustu, & caeteris sen-
 sibus, quamuis praeciosa quaeque pro cibo dederit. p. 4. col.
 437. c
 Concupiscentiae quaedam bonae, & praecipiantur, aliae male, &
 prohibentur. p. 5. c. 526. d. e
 Concupiscentiarum vincendarum difficultas, tentatio est. Et
 quare hanc dominus permittit, & c. p. 3. c. 1265. a
 Concupiscere dicitur caro, quia hoc secundum ipsam agit a-
 nima, quamuis caro, nihil, nisi per animam concupiscat, & c.
 p. 6. col. 1386. d. e
 Concupiscere mulierem in corde post uina, pene naturale ui-
 cium est comitante etiam turpitudine uerborum. p. 3. colu.
 mper b
 S2707. e. aonus, uult penitus non concupiscere, sed nunquam
 hoc perficit in hac uita. p. 6. c. 47. b

Non

Glossæ Ordin. & Nicolaide Lyra.

- Non concupisces uxorem, &c. quomodo Iudæi exponunt & intelligunt, p. 5. co. 110. f
- Quod concupiscitur, fit dulcius dum vetatur, & quare, p. 6. c. 96. c
- Concupiscibilitas s. fomes peccati, quando est culpa & pœna, & quando non, &c. p. 3. c. 642. e
- condemmandus nullus est ante inquisitionem, & de hoc exemplum, p. 1. c. 97. a
- condemnandis ad mortem vt daretur cyphus plenus de vino formati, ordinauerunt Iudæorum sapientes. parte tertia, c. 937. c
- condemnabitur impius in iudicio extremo ex duobus principaliter, p. 3. c. 783. c
- conditio propria & singularis ipsius Dei, est necessitas essendi & æternitas, & immutabilitas per omnem modum. &c. p. 1. co. 500. f
- conditio aquilæ est quando vult transferre pullos de loco ad locum, quod portat eos super humeros suos, & quare. p. 1. col. 1658. f
- conditio propria Christi (qui est autor euāgelii) est quod Deus est & homo verus, in una persona, parte tertia, columna 792. f
- conditio debita orantis est, quod attendat tempus orandi. Et de hoc exemplum, p. 4. col. 1602. f
- conditiones cuiuslibet legis conuenienter datæ sunt quatuor prima est vitia extirpare. secunda, mores siue actus hominis ordinare. tertia inducere ad fœlicitatem. quarta lucide tradere veritatem, p. 5. c. 5. a. b. c
- conditiones aggrauantes sunt istæ, s. obstinatio in peccato, & ingratitude de beneficiis acceptis, parte quarta, columna 1605. c
- conditiones noui Testamenti, in quo nobis tria promittuntur, p. 950. f
- conditiones quinque extremi iudicii, s. eius ineuitabilitas, generalitas, claritas, iudiciaria potestas, iudicis sublimitas. p. 6. col. 342. f
- conditionalis propositionis veritas vel falsitas, non est ex veritate vel falsitate partium, sicut nec contingentia: quia & si partes conditionalis sint contingentes, stat bene conditionalis esse necessariam: imo stat partes esse impossibiles. & tamen conditionalis esse veram imo necessariam, &c. p. 2. co. 470. f
- confederatio in pluribus locis sacrae scripturae dicitur dexterrarum datio, & quare. p. 3. co. 921. c
- confessio duplex s. peccatorum & diuinæ laudis, &c. p. 4. colum. 1898. d
- Item p. 2. c. 551. c
- confessio gemina est: nūquam sine ea simus, siue in tribulationibus siue in exultatione iustitiæ, &c. p. 3. c. 628. e. co. 1177. b. & c. 1199. c
- confessio peccatorum, conscientia est testimonium timentis. p. 5. co. 72. f
- confessio vera, per quam aperitur terra cordis nostri pro boni operis fructificatione, designatur per vomerem. p. 2. colu. 169. c
- confessio fidei quando est ad turbationem hominum, & ad nullam vtilitatem, est omittenda: non autem quando est ad necessitatem, &c. p. 5. col. 1238. b
- confessio fidei vel operatio miraculorum, prophetia, eiectio dæmonum, uel ista coniuncta simul, non sufficiunt ad salutem sine operibus. & quare, p. 5. col. 151. c
- Confessio & magnificentia coram eo. Hoc de duplici loco exponitur potest, p. 2. co. 1083. c
- Confessio extorta non habet meritum, sed est ueluti fugitiui serui, qui post multum tempus uidens dominum suum, nihil nisi de verberibus deprecatur, parte quinta, columna 754. d
- confessionis sacramento sacerdotum opera & affectiones debent lauari, quando ad offerendum sacrificium eucharisticum sunt accessuri. Et de hoc figura, p. 1. col. 816. f
- confessionis iteratio, uera est humilitas supplicantis, pa. 2. 1269. c
- confessionis vocem expectat Deus, & si omnia nouit, p. 5. c. 909. a
- confessor debet peccatoribus ueraciter ostendere grauitatem suorum peccatorum, & eis dare salubre remedium, &c. p. 1. col. 408. f
- confessor cōfitemē debet ita charitatiue tractare & discretè quod non det ei occasionem recidendi in culpam, p. 1. 1599. c. Et col. 1605. c
- confessor per increpationem nimis duram facit peccatorem bi in desperationem, & mortem inducit spiritualement. Et quid significatur, p. 1. col. 1605. d
- confessores possunt dici exploratores, quia debent diligenter conscientias explorare, & sic ingrediuntur domum mulieris meretricis, id est, conscientiam personæ peccatricis, p. 1. col. 29. c
- confessores qui bonis exhortationibus peccatores inducunt lachrymas cōtritionis, offerunt lagana, &c. qualiter & quare, p. 1. col. 919. c
- confessorum status, qui sunt filii Christi, significatus fuit euasione cuiusdam aufugientis, &c. p. 2. c. 365. c
- confidere debemus in Deo & etiam in homine, sed diuino modo, qualiter & quomodo, p. 3. c. 1567. c
- confirmatio fidei siue doctrine catholice, in naturalibus est argumenta ex principiis euidentibus deducta. In his autem quæ sunt supra rationem diuinitus reuelata, confirmatio est per ea quæ sunt diuinæ virtutis propria, & hoc fit diuinitus, &c. p. 6. col. 304. f
- conflictus Iudæi Machabæi fuit impeditus triplici dilatione, p. 4. c. 2535. a. b
- confusio duplex est. s. æterna & temporalis, & quid quæ sit. p. 3. c. 630. f
- confusio temporalis est perturbatio animi respicientis peccata sua, & respectione horrentis, & horrere erubescens erubescendo corrigentis, p. 6. c. 95. b
- confusio vera est, quæ est coram Deo per peccatum in conscientia mala, licet sancti bene sustineant confusionem coram hominibus. ista non est vera confusio. parte quarta, columna 1533. c
- confusio est quæ mordet conscientiam. parte quarta, columna 934. d
- confusio Christi fuit ex quatuor, ex loco, ex tempore, ex sorte, & ex præcedenti honore, p. 6. c. 812. e. f.
- confusus homo solet faciem operire, & se quantum potest operire. p. 3. co. 737. c
- congregant se animalia eiusdem speciei, & aues propter utilitatem, s. propter maiorem securitatem. &c. Similiter congregantur homines in ciuitate, & quare, parte sexta, columna 284. c
- congregatio hominum per mare intelligitur. parte quarta, columna 2168. f
- congregatio fidelium fienda per Christum secundum intentionem legis & prophetarum, est spirituali congregatio quæ iam partim impleta est & perfectius implebitur cum fine mundi, &c. p. 4. c. 2304. f
- congregatio sanctorum dicitur nubes, propter fastigium uel propter doctrine stillicidium, & concupiscentiæ refrigerium, p. 6. col. 941. c
- cōgregatio filiorum Israel in prophetis promissa, intelligitur de vniuersis ad fidem Christi conuertendis. parte 3. columna 2153. c
- congregatio aquarum quælibet more Hebræorum dicitur, & quare, maxime notabilis. p. 1. c. 1424. & co. 1478. c

Index.

gationes aquarum secundum Hebræos, aliquando di-
 tur, mare, aliquando stagnum, &c. parte quinta, colum.
 gari ad populum suum dicuntur nonnulli sancti anti-
 testamenti, cum de hac vita migrauerunt. Nunquā ta-
 de aliquo eorum dicitur: Obdormuit in domino, &c.
 col. 299. d
 atus si abstinencia se castigat qua religiosus, illaudabi-
 Et quare, p. 6. c. 160. f
 ati de humilitate actiua, aliquando ascendunt ad alti-
 nem contemplatiua. p. 1. c. 73. f
 ati aliquando congregiuntur audacius quam continē-
 tinentes quam virgines, & maioris sunt meriti, &c.
 col. 1175. a
 ati separantur quandoque quo ad cohabitationem &
 redditionem, non tamen quantum ad vinculum. p.
 26. f
 ati non solum ab alienis, sed etiam in suis vxoribus tē-
 seruent. p. 4. col. 1213. a
 atorū status significatur per ciuitates. p. 4. col. 1905. a
 96. d
 atis fidelibus, pari consensu seruato, licet cōinentiam
 rare, coniugiumque vocari, &c. p. 5. col. 41. c
 p. 6. col. 248. d. e
 p. 1. col. 1601. b
 uilis vita non virtutibus mira est, sed rātum a suppliciis
 ra. p. 1. c. 245. e
 um honestum fuisset in paradiso, nisi prius inobediē-
 eruisset exilium. quam Deus induxisset carnale con-
 um p. 1. col. 111. b
 um verum fuit inter Mariam & Ioseph affectu & con-
 mutuo sine copula carnali. non coniunctione corpo-
 sed copulatione animorum. p. 5. c. 45. c
 um solum expertus, nō de longinquo venit ad Chri-
 sicut qui nihil carnalis corruptionis expertus ad ser-
 uem Dei festinans, de longinquo non venit. p. 5. colu.
 2
 um non omne est a Deo. Nō enim gentilib. Christia
 pulantur. p. 5. c. 920. e
 um nō reputatur postquam detectum fuerit, si ancilla
 co, vel seruus liberē supponitur, Sic & de cōsanguineis
 3 16. a
 id etiam in Matrimonium.
 a gratiora iudicanda sunt, quæ siue filiis procreatis, si-
 rena contempta continentiam pari consensu seruare
 terunt. p. 6. c. 254. e
 p. 1. col. 1601. b
 p. 5. col. 41. c
 a Dei & hominum distantiam habent. Homines de
 rine, non virginem faciunt: Deus autem iunctus mere-
 cōs, virgines reddit. p. 4. c. 1716. d
 uctio Christi, cū ecclesia de gentibus collecta, significa-
 tur coniunctionē matrimonialē Salomonis cū filia re-
 gis ægypti, p. 2. col. 689. c
 uctio personę deuotę cū Christo pōt effici durante vita
 ranti, & quibus modis, &c. parte secunda, colum.
 25
 uquæ & qualis & quando dicatur. parte quinta, colum.
 25.
 u pudica, virum & timet ne ab illo deseruatur: & amat
 t fiat, sicut etiam patres a piis filiis timentur & aman-
 tur. p. 3. col. 1407. e
 uia fidelis quomodo promittitur cohabitare infideli secū
 cu Apollolum, cum videatur contra sacram scripturam
 p. 6. col. 250. d. e
 ues cum per incontinentiam miscentur, lapsus scelerū
 fugiunt, & cum venia saluantur, &c. p. 1. c. 245. c

coniuratio quid est. p. 4. col. 110. d. e
 coniuratores superstitioni & diuini cum crucibus ac characte-
 ribus sæpe repetunt Adonai, Aglan, & Tetragramaton, q̄
 procul dubio Latini, & Christiani a perfidis Iudæis didice-
 runt, & quare, p. 1. c. 516. d
 connubia quare tribus passim inter se iungere Deus noluerit.
 p. 1. c. 245 1. a
 connubia legitima carent quidem peccato, non tamen quan-
 do actus coniugales geruntur spiritus sanctus datur. p. 1. c.
 1234. e
 connubia non sunt, vbi non est mors. Cōnubia enim propter
 filios: filij propter successionē, successio propter mortē. Vbi
 ergo non est mors, neque connubia, &c. pa. 5. colum.
 921. c
 conquisitor est qui secreta naturæ rimatur. p. sexta, columna
 202. e
 consanguinei in scriptura dicuntur fratres, sicut patet de Abra-
 ham & Loth, dicente, Ne quæsto sit iurgium inter me, & te
 fratres enim sumus. Erat autem Loth nepos Abrahæ. pa. 3.
 col. 2101. c
 conscientia quid & quando est, & quotuplex. par. 6. columna
 685. b. c
 conscientia nostra sufficit nobis propter nos, propter vos fa-
 ma nostra non pollui, sed pollere debet in vobis. p. sexta, c.
 419. c
 conscientia remordens, omnia recta, suam irrisionem putat,
 & generaliter dicta sibi æstimat, &c. parte tertia, columna
 241. b
 conscientia est quibusdam quies, quibusdam tormentum. p.
 3. col. 477. b
 conscientia noxia præmit, morbi vis vrget, sensum mentis in-
 tercipit. angustia. p. 3. c. 2399. c
 conscientia felix quæ afflictionis tempore bonorum operum
 recordatur. p. 2. col. 963. c
 conscientia nostra si vicij purgata Deo habitatore gaudet, vo-
 cari potest Ierusalem, cuius portæ sunt corporei sensus, &
 quare. p. 2. col. 1410. f
 conscientia cordis est venter, & habet fontem. par. 5. columna
 1260. f
 conscientia est quoddam retinaculum quod retrahit hominē
 a peccato. p. 1. col. 1373. a
 conscientia peccatoris dicitur locutus quo effertur. pa. 5. col.
 794. f
 conscientia virtutem cuiusque examinat. p. 1. c. 1126. d
 conscientia & opera singulorum dicuntur libri aperti, & qua-
 re. p. 4. c. 1785. c
 conscientia signatur domorum nomine, in quibus habitam⁹
 cum aliquid tractamus bonum, &c. parte tertia, column.
 245. b. c
 conscientia vermīs significatur per vesicas turgentes, id est,
 pungentes. p. 1. col. 564. f
 conscientia quies designatur per sedilia conuiuantium, in qui-
 bus sedere debent percipientes sacramentum eucharistiæ,
 &c. p. 2. c. 1613. c
 conscientia bonæ vrbe, capere hostes cupiunt per fenestras
 quinque sensum. p. 4. c. 1917.
 Qui conscientia fideus, negligit famam, crudelis est p. 6. col.
 419. c
 conscientiam qui delectationibus scelerum pollūt, in ecclesia
 vxores alienigenas ducunt p. 2. c. 1410. f
 conscientias suas frequenter lauare debent per veram & purā
 confessionem ambulantes ad patriam per huius vitæ viam
 p. 2. c. 1525.
 consecrat agrum & redimit agrū, qui conuersationē suam a-
 lli gubernandam permisit, sed eo iuuante proeectus, intel-
 lectum proprium addit, vt seipsum regere possit, p. prima,
 c. 1149. a

Con-

Glossæ Ordin. & Nicolaide Lyra.

- Consecrare qui vult Deo initium conuersationis & voluntatis quinque; sensus corporis debet diligenter custodire, ne per lasciuiam in errorem aut immunda desideria desuuant. p. 1. col. 1182. e
- Consecrare domino primordia laboris debemus, non solū de prædicationis officio, sed & de domesticis disciplinis (quas in se quisque solerter exercet) inchoationem bonæ voluntatis debemus domino dedicere. p. 1. c. 1269. a
- Consecramur illi dæmoni, cui curæ est quod admittimus p omnia peccata quæ omittimus, maxime si non ex surreptione aliqua, sed studio peccamus. p. 1. co. 373. b
- Consecramur toti dæmonibus quot peccata committimus, & mysteria idoli illius, vel illius suscipimus. ibidem.
- Consecrari domino aliquid in lege ve. dicebatur dupliciter: & hoc innuitur per dictionem Hebraicam, Heré quæ vno modo significat sanctificationem. Alio modo destructionem, non tamen omnem, & c. parte 1. col. 1152. d. e. f. & colum. 1153. a. b. c
- Consecrata domino in veteri lege fuerunt in multiplicib. in hominib., & aliis, & c. Et multiplici modo, & de hoc plana distinctio, p. 1. c. 1152. e
- Consecratorum Deo, & alii per seipsos se Deo consecrant alii per alios. p. 1. c. 1151. b
- Consecratio accipitur pro deputatione alicuius rei ad cultū diuinum absque reditu ad communem vsum, & tale quid non poterat vendi vel redimi p. 1. c. 1152. f
- Consecratio ad opera Leuitarum nulli licebat nisi de tribu Leui, sed aliis tribubus Israel, personæ consecrabantur in alijs pijs operibus exercendis, & c. p. 1. ibidem.
- Consecratio rerum diuersimode cedebat vtilitatem sacerdotum vel ad cultum Dei. col. 1153. a
- Consecratio data Sansoni pro consolatione populi intelligitur per donum fortitudinis, quæ fuit quædam gratia gratis data, & pot. stare cum peccato mortali, sicut & donum prophetiæ p. 2. c. 241. c
- Consecratio Sansonis fuit non similis Nazareorum, quia illi erant consecrati ad tempus & ad vacandum orationibus. & pijs operibus. Sed Sanson fuit cōsecratus per totam suam vitam, & c. p. 2. c. 265. b
- Consecratio summorum pontificū vete. Testamēt. post Aaron (quem Moyse ex præcepto domini consecrauit) qualiter seu per quem fiebat. pa. prima, colum. 975. c. & colum. 976. d
- Consecratio carnis & sanguinis Christi fit sub speciebus. distinctis, tamen sub vtraque specie est totus Christus. par. 5. co. 427. a
- Cōsecratio qualis fuisset, si in triduo mortis Christi facta fuisset p. 6. col. 295. c
- Consecrationis sacramenta nullus audeat recusare quantalibet pollens gratia. p. 1. c. 1386. f
- Consecrationis ordo in veteri lege, & quid is in Ecclesia catholica denotet. p. 1. c. 479. b
- Consecrationis verba in sacramento eucharistiæ quæ sunt, & quomodo intelligenda, & c. p. 6. c. 295. c
- Consecratione facta qualis sit conuersio specierum, & acciderium priorum subsistentia. p. 6. co. 297. a
- Consentit, qui desinit obuiare cum potest. parte tertia, col. 1058. b
- Consentientes qui possunt accusare vel arguere vel mōrere & faciunt, non effugent iudicium, parte prima. columna 1081. b
- Consequentia ad diuinum iudicium, sunt retrusio dæmonum & damnatorum in infernum, deductio electorum ad cælū empyreum. p. 4. c. 233. a. b
- Conseruatio vitæ & prolongatio, decoctioni assimilatur, quia quādiu calor naturalis decoquit alimentum conuertēdo in membra, durat hominis, vita.
- Tamdiu viuunt animalia quādiu nutriuntur, & quādiu deficit calor naturalis, deficit vita naturalis morte. p. 4. 1155. c
- Consiliari debemus morose, sed exequi velociter beneliat. p. 3. c. 2132. f
- Consilium quomodo agendum sit apud maiores. Vt, scilicet, que pro suo sensu quod optimum intellexerit, vel intese sibi videbitur, dicat, & tamen ei qui præest locum nendi relinquat, & c. p. 2. c. 1336. d
- Consilium vtile, vt opera Dei non incaute dissentiamus creatorem in omnib. laudemus & benedicamus. p. 3. 2174. d
- Consilium Dei & sententia Dei quomodo dicantur, & quid accipiantur secundum variabilitatem & permittiam, & c. p. 3. c. 654. f
- Consilium nouum do vobis, quare nō dixit Saluator, sed datum nouum, & c. cum communiter non cadant suscepto quæ ibi mandantur, sed sub consilio, p. 5. c. 120
- Consilium dare stulto charitatis est, consilium dare ipsi peruersitatis est, p. 3. c. 253. c
- Consilium solet dari inferiori a meliori & digniori, parte 1565. b
- Consilium bonum inferioris non est contemnendum. In plurimū datur de Moyse. p. 1. c. 652. & c. 653. a
- Consilium iniquæ mentis cum vanum esse probatur, & impune peccare arbitrabatur, tunc caput inimicorum dari dicitur, p. 1. c. 1666. e
- Consilium Balaam quod dedit ipsi Balach ad prouocandum filios Israel ad luxuriam, erat vt mitteret puellas pulcherrimas & ornatas prope exercitum eorum, & c. p. 1. c. 1369. a. b
- Consilii Dei rationem querere est contra illud superbum. 3. col. 126. d
- Consilii superni vis vitari non potest, sed magna sibi vtilitatem hanc temperat qui se sub eius nutibus refrenat, eiusque ra leuiat qui uolens portat. p. 1. c. 394. b. c
- Consilio qui cuncta agunt, nec caducis rebus, sed virtutibus esse volunt, substantiam suam pauperibus tribuunt, thesauros in cælo condunt, figuratur in Aser. p. 1. col. 1369. a. b
- Consilio non est opus nisi in aduersis, p. 3. c. 517. a
- Consilia bona maxime in bellis valent, quæ confirmantur victoria obtinetur, & ad quam victoriam sequatur læticia. p. 3. c. 564. f
- Consilia aduersus inita in capita maligne consultantium torquentur. p. 4. c. 54. e
- Consilii Dei humana facta etiam tunc congrue seruiunt, sistunt, vt in venditione Ioseph, & c. p. 3. c. 83. b
- Consiliario omnes egent. p. 1. col. 656. b
- Consolantur Christum, consolantur ecclesiam qui ab iniquitate respiscunt, & prauitatem per quam repugnauerunt, p. 3. c. 409. b
- Consolari percussum mœrore, est ei post percussionem in congaudere. p. 3. col. 409. b
- Consolari quid est, p. 5. col. 96. f
- Consolatio fit multis modis. p. 4. co. 997. c
- Consolatio, solatium, societas & miseratio quomodo dicantur. p. 6. col. 581. c
- Consolatio grandis illorum qui præmuntur, si sciant hanc suos esse perituros p. 4. c. 2217. a. b
- Consolatio magna est in re quæ displicet, si eo ordinantur cui nil nisi iustum placet. p. 3. c. 34. d
- Consolatio magna est in malis bonorum reminisci, sicut temperat ab elatione præuicio mali. parte tertia, columna 43. c
- Consolatio bona consilium sapientium qui dum se inuicem consolando instruunt, ferrum ferro acuitur. p. 3. columna 1720. f

Index.

as diaboli est malorum hominum congregatio. Hęc au-
ciuitas debellatur dupliciter, p. 4. col. 151. e
as culpę quam facit amor sui triplici muro clauditur,
& ille murus subuertitur tribus & debellatur, &c. parte 2.
c. 10. g
as cęlestis per Romanam ciuitatem significatur, & quo-
do ciuilitas illius dupliciter habetur. parte 6. colum.
7. b
as Dei ex angelis & hominib. constat, ad quam tanti cõ-
dunt, quanti illic remanserunt angelorum. Et vnde hoc
etur, p. 1. col. 165. e
as supernę spacium quantum ad murum, fundamen-
& portas, p. 6. col. 164. a. b. c
as bonus status expostulat, vt in ea sit sollicitudo diuer-
um artificum in artibus suis, sine quarum vsu nõ potest
itas bene stare, &c. p. 3. col. 216. f
as vel domus quatuor conditiones sunt, pertinentes ad
um earundem. Quorum primum est ipsa ædificatio, se-
dum custodia eius, tertium, industria ciuium, &c. quar-
a, pluralitas ciuium, p. 3. col. 145. a. & 145. d
as nobilitas magis consistit in populo, quam in spacio.
col. 206. c
atem extruxit impiorum progenies in ipsa mundi origi-
fundamentum quęrens in hac vita. Sancti in casulis ha-
bant, &c. p. 1. col. 120. e
atem quis primus in hoc seculo ædificauit, & ad quid,
b. adiutoris, p. 1. col. 120. f. & 124. d
itate quę immunda effert, non minoris virtutis atque
tatis est, quam munda inferri. parte secunda, colum.
2. f
tes duas faciunt duo amores, &c. parte 6. colum.
c
tes duę. Vna malorum Babylonia, quę a Cain incepit.
era bonorum Ierusalem, quę ab Abel. &c. parte 3. colu.
a
tes duę sunt, s. Dei & diaboli, & qui ciues vtriusque, &
quid significantur, &c. p. 4. col. 75. c
n p. 2. col. 99. e
tes tres sunt ante iudicium in quibus vniuntur fideles,
cet vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, p. 1. colu.
9. c
tes tres post iudicium possunt dici, visio clara, fruitio p-
a, & tentio firma, p. 1. co. 144. f
tes leuitarum fugientib. homicidis per leges deputatur
uare, p. 1. col. 156. a
tes refugii trans Iordanem tot erant, quot citra Iordanē:
quare sic fuerunt multiplicatę, habentur rationes, par. 1.
144. a. & col. 148. c
tes vbi & quę fuerunt, p. 4. col. 917. c. & 918. f
tes refugii sex tantum fuerunt, tres citra Iordanem &
re trans Iordanem, in quibus homicida casualis saluaba-
n. Et quid mystice designent. p. 1. col. 156. f
p. 2. col. 127. c. & 104. f
tes refugii pro homicidis non solum fuerunt sex, sed no-
re quando tota terra patribus promissa foret acquisita,
col. 155. b. & col. 156. d
p. 2. col. 125. c. & 126. d. e. f
tes & terrę plures in terra promissionis remanserunt ad
ęariis filiorum Israel per magnum tempus plurib. de cau-
is. &c. p. 2. col. 91. c
tes suas vacuas cum agris & villis repererunt Israelitę
entes de captiuitate, non enim eas, cum ipsi in Babylonia
eruerent, quisquam colonus intrarat. parte 2. columna
18. f
tes quas construxerunt in Iudęa qui de Babylonia trã-
bant, &c. nominantur quędam, parte 2. columna
9. b
tes Iudę in tribu Symeonis, vel Benjamin, si quispiã re-

periat non mirari debet. Trib. enim Iuda in omnibus tenuit
principatum, &c. p. 2. co. 300. f
Ciuitates refugii quales esse oportuit ex traditione Hebręorũ
p. 1. col. 148. b
Ciuitates tres, vel ciuium vnitates, in quib. omnes electi in a-
nima & corpore constituti venientur, dici possunt, tres per-
sonę, in trinitate personarum, & vnitates essentię, p. 1. colu.
144. f
Ciuitatib. multis & fluminibus, sicut & ipsis hominib. multis
de causis adduntur nomina vel mutantur, part. 1. columna
66. e
Clamat quodammodo ad Deum res naturalis quęlibet eo ip-
so naturali desiderio appetit aliquod bonum, parte 3. colu.
365. a. b. c
clamor populi tribus de causis augetur. parte secunda, col.
136. c
clamor in scripturis, non magna uocis emissio, sed scientię in-
telligitur & intentionis magnitudo, p. 6. col. 499. c
clamor magnus est vox cordis, & cętera. parte quarta, colum.
99. a. b
clamor secretus in desiderio non peruenit ad aures humanas,
diuinas replet, p. 1. col. 613. c
clamor peccatoris ex resipiscencia profectus laudē meretur,
p. 2. co. 167. c
clamor orationis est propter impletionem desiderii clamantis,
p. 4. col. 524. f
clamor sicut in patria ponitur exultationis, sic in gehenna cla-
mor tristitię & desolationis. p. 4. col. 123. f
clamor triplex ascendit in cęlum, scilicet occisio innocentis,
peccatum contra naturam, & afflictio, & defraudatio paupe-
rum laborantium, parte 1. colum. 234. c. & colum. 235. c. &
col. 495. c
clangor vel sonus qui fuit auditus tempore dationis legis fie-
bat ministerio angelico. Sed vt Iudęi fabulantur fiebat in
quodam cornu, quod fuit acceptum de ariete immolato p-
Isaac. p. 1. col. 661. c
clangor buccinarum siue turbarum fiebat in memoriam libe-
rationis Isaac ab immolatione, & fiebat primo die mensis
septimi, p. 1. co. 1109. c
clangor motionis caltrorum differebat a clangore vocationis
multitudinis, quia erat prolixior & concisus, non autem a-
lius, p. 1. col. 1225. c
clarificare quando aliquis dicitur, & quomodo differt a glori-
ficare, p. 6. col. 1021. a
claritas domini in transfiguratione qualis fuerit dicenda, an
claritas glorię, cum eius anima a principio creationis fuerit
gloriosa, &c. p. 5. col. 288. f
claritas glorię in quo & vbi terminatur, parte quinta, colum.
584. d. e
claritas beatorum quātum ad gloriam animę, & etiam corpo-
ris, est quędam participatio diuinę claritatis, p. 6. columna
1659. c
claudicas tantum sano pede innititur. par. 1. colum.
353. b
claudicatio quę est per coercionem pedis ab illicito gressu, &
manus ab illicito tactu, & oculi ab illicito visu, est meritoria
& laudabilis, nõ autem illa quę fit per membrorum priua-
tionem, p. 5. col. 302. f
clauis aurea quid prodest si non aperiat, & quid obest lignea si
aperiat. Nihil quęrimus nisi vt pateat quod clausum est, p.
1. col. 1225. c
clauis scientię quę dicatur, p. 5. c. 863. a
clauis, humilitatis Christi quam qui habent scripturas intelli-
gunt p. 1. col. 632. e
clauis apertionis, vt aquam scientię de profundo bibamus, est
humilitatis passionis Christi. Hęc enim prius audita, iam in-
telligimus facta, quę prius legebantur, & non intelligeban-
tur, p. 1. co. 285. e

clauis

Glossæ Ordin. & Nicolaide Lyra.

- Contemplationis exempla inuenit vnde diues fit qui sapien-
tiam quærit in iustis olim mundo sepultis. par. 3. columna
52.d.e
- contemplationis culmen nõ attingimus, si non ab exterioris cu-
ræ oppressione cessamus. Nec nos ipsos intuemur (vt sciam⁹
in nobis aliud esse rationale qđ regit, aliud animale quod
regitur) nisi ad secretum silentii recurrentes, ab exteriori p-
turbatione sopiamur, p. 1. c. 80. f
- contemplationis perturbatio a quiete, vno modo est ab extrin-
seco, alio modo ab intrinseco. parte tertia, colum.
1405. c
- contemplationis studium non potest assequi, qui adhuc in de-
lectatione configitur carnis. parte quarta, columna
2352. a. b
- contemplationis gratiam habens homo delere debet nomē
sensualitatis, Et tunc deletur, quando sensualitas iam non
repugnat rationi, & c. p. 1. c. 1619. c
- Per contemplationis intimæ infusionem quotiens de super-
nis aliquid tenuitur videmus totiens de rore cæli accipim⁹
p. 1. c. 317. e
- contemplationis lumen ignorans, præsentis vitæ tenebris
pressus dum venturam lucem diligenter non conspicit, ne-
scit quo porrigat operis gressum. p. 1. c. 1094. e
- contemplationis philosophicę ascentus, incepit ab admiratio-
ne, & similiter ad sublimitatem contemplationis theologi-
cæ, sãcti doctores inceperūt ascēdere ex admiratione, & c.
p. 3. c. 1393. c
- contemplationis montem tria faciunt conscendere, p. 5. col.
821. e
- contemplationis claritatem impedit tribulationis impetus p.
196. e
- contemplationi vocantes sunt volatilia, qui si necessitate ter-
renis negociis se immisceant, mox ad cælestia reuolant, p.
1. c. 915. c
- contemplationi non potest seruire vxoris seruus, nec assequi
studium contemplationis qui hæret in delectatione carnis
p. 1. c. 1573. e
- Ad contemplationem quatuor inter cætera disponunt, s. ac-
quisitio sapientiæ, conseruatio munditiæ, humiliatio intel-
ligentiæ, & consideratio remunerationis diuinæ, pa. 3. col.
2167. c
- contemplatione qui ad superna tollitur, per humilitatis com-
passionem debet condescendere inferioribus, nec se ex eo
quod habet erigat, sed his qui illud non habent, prædican-
do libenter impendat, p. 1. c. 301. b. c
- contemplationes altæ vel altæ sententiæ scripturæ sanctæ, sũt
montes pascuæ. p. 3. c. 371. b
- contemplatiuus homo perfectus significatur per Moysen. p. 1.
c. 847. c
- contemplatiuus vir significatur per Eliam in cælum ascēden-
tem p. 2. c. 866. f
- contemplatiuus homo intētus circa Deum, descendit ad acti-
uam propter necessitatem proximi & significatur per San-
sonem Nazareum. p. 2. c. 255. c
- contemplatiuus homo cælestis patriæ terram non intrat, licet
multum desideret, nisi morte corporis præcedente. Et signi-
ficatur per Moysen. p. 1. c. 1694. f
- contemplatiuus facit tria tabernacula, quando legem & pro-
phetas & euangelium practice legendo disponit, & c. p. 5.
co. 241. c
- contemplatiuus debet fugere tumultum multitudinis præsen-
tis vitæ quantum potest bono modo, ne per hoc impediatur
in contemplatione. p. 1. c. 1678. d
- contemplatiuus significatur per onagram, p. tertia, columna
371. c
- contemplatiua vita delectabiliter & sublimior est actiua, Et
quare. p. 3. c. 1375. c
- contemplatiua vita consistit in oratione deuota, & in me-
tatione sanctarum scripturarum diuinitus eleuata. pa. 2
655. b
- Item p. 1. c. 849. c
- contemplatiuum significat cedrus. p. 3. c. 1164. e
- contemplatiuæ vitæ perfectio est quædam inchoatio vitæ
lectis, p. 4. c. 2081. c
- contemplatiuæ vitæ exercitium ad quid ordinari debet
c. 410. f
- In contemplatiua homo perfectus significatur per Dauid
2. c. 655. c
- contemplatiui sunt reges & consules, & quare, pa. 3. colu-
54. f
- contemplatiui intelliguntur per volatilia. parte 3. colu-
151. c
- contemplatiui duplicem materiam habent contemplati-
uam, vt se humiliant, & excellentiam
nam, vt Deum magnificent, p. 3. c. 2187. c
- contemplatiuorum vniuersitas signatur per decem virgines
p. 5. c. 407. c
- contemptus quid est, p. 3. c. 736. f
- contentio quid est, p. 6. c. 26. b
- contentio est nociua, & quare & quomodo. p. sexta, colu-
740. e
- contentiones vel discordias qui seminant inter seculares
religiosos caudam sibi magnam aggregantes, vt multum
ne obtineant, quod consequi non poterant ratione (&
in principatibus & regnis quantum ad statum laicorum,
clericali vero quantum ad statum clericorum, In religio-
autem quantum ad officia religionum) significatur per Ca-
re Dathan & Abiron, & c. p. 1. c. 1273. c
- contentiosi intelliguntur per hominem ratione abuteente
quare, p. 4. c. 2078. f
- continens & castus differunt, p. 6. c. 514. f
- continentis hominis figuram tenet Iob, qui fortes passiones
vel tentationes patitur sed ab eis non superatur. pa. 3. c.
102. d. e
- continentes qui suum propositum complere cogitant, c.
munimentis hoc perficere valent, Et de hoc exemplum
1. c. 118. f
- continentium vita signatur in Nazareis. par. prima, colu-
1177. c
- continentia quæ est ex naturali frigiditate contracta a pa-
tibus, vel priuatione membrum genitalium, non est laudabilis,
nisi in quantum per voluntatem acceptatur, & c. p. 5.
317. c
- continentia coniugalis meritoria est minus tamen quam
dualis & virginalis, p. 2. co. 691. c
- continentia quædam est laudabilis, & c. quædam non, vt
accidit ex naturali frigiditate, & c. p. 5. c. 317.
- cōtinentia virginalis inducit intellectus subtilitatem, sed
uia illius habetudinem, p. 5. c. 1010. d. e
- continentia est custos bonorum operum. par. prima, colu-
792. d
- continentia & puritas in uirginibus desponsandis tempo-
antiquis qualis fuerit insinuat. p. 2. c. 588. d
- continentiæ laus, p. 2. c. 661. b
- continentiam qui voluntate elegerunt, fecerunt eam esse
cessitatis, quoniã iam ab illa line damnatione deuiare
possunt. p. 4. c. 726. d. e
- continentiam uouit Adam, quam tamen ex ordinatione
non seruauit, & quare, p. 1. c. 130. e
- continentiam seruauit Noe in arca & filii sui, p. 1. c. 151. b.
col. 163. b
- continere melius est simpliciter quam nubere, & hoc dup-
de causa, p. 5. c. 317. c
- continere est bonũ ratione animæ, ratione corporis, & ra-
ne rerum

Index.

erum exteriorum, p. 6. col. 243. c
inere qui studet propter Deū, vt sine sollicitudine viuēs
itet quæ Dei sunt, assumetur. parte 5. colum.
d
onibus fit promulgatio duplex altera quidem moralis
ra doctrinalis, p. 1. col. 1223. c
actus matrimonii fuit impeditus cum muliere Israeliti
A quo impediuntur impotentes ad generandum, patien
defectum natalium propter vilitatem originis: Amonitę
Moabitę, & Aegyptii & Idumæi, p. 1. col. 1593. f
actus secundarum nuptiarum improprie & large voca
bermissio, in quantum consilium quod datur de minori
o ne maius bonum male conseruetur, vocatur permis
p. 1. col. 1605. a. b
tractibus, proximis compatiatur, ne quis nimium stu
possessiones aliorum acquirere, sed indigentibus com
lare, & commodata paulatim de fructibus agrorum ac
re. p. 1. col. 1125. a
riorum species in intellectu non sunt contrariæ, par. 3.
1913. c
stari cæpit Iesus, quare, & propter quid. pa. 5. colum.
b
atio quædam est prophetarum, alia est peccatorum, &
modo differant, p. 4. col. 995. c
tio mentis, non oris loquutio dominicam pietatem in
cit, p. 2. col. 1269. c
ationis lachrymæ non sufficiunt de communi cursu, nisi
eantur opera satisfactionis. p. 2. col. 159. c
ouersa inter nos & Iudæos de nouo, & decimo præce
i decalogi recitatur, p. 1. col. 675. c
ouersam inter pastores catholicos, & subuersores hære
es, significat rixa inter pastores Loth, & pastores Abra
p. 1. col. 196. f
max aduersus mandata Dei quomodo puniendus, p. 1.
642. d
meliosa verba non tam cõiucia quam adiutoria esse cre
David. quib. se purgari sibi que misereri posse indica
bid.
meliis gratia magis quam ira debetur, quorum inter
Deo iudice pœna grauior declinatur, p. 2. columna
c
meliis verbosum pressus qui virtutem patientiæ seruare
o potest vel sufficit, factum David ad memoriã reuocet:
cum cum Semei conuiciis vrgeret, & armati proceres vl
contendereut, ait: Dimitte eum vt maledicat, & c. p. 2.
bati minus præuidet, p. 3. col. 88. f
sandi modus debitus alternatur secundum triplicem
n. Primo in actu rationis qui est loqui. Secundo in actu
corupscibilis. Tertio in actu irascibilis. par. 3. columna
187. c
atio sancta in tribus consistit primum est tolerãtia ma
m secundum operatio bonorum, tertium operatio isto
& illorum, p. 6. col. 349. c
atio & cohabitatio fidelium in primitiua Ecclesia me
porice per lupi & agni habitationem designatur. In qua
annis ante discordes in actib. & morib. vel modo uiuen
dissent. recepta fides Christi & gratia spiritus sancti in
omib. fuerunt concordēs, p. 4. 141. c. & 142. f
atio nostra semper in cælis, omnis motus noster, actus,
ogatus, & sermo, cælestis sit: Quarto enim illic ardentius
ascendimus, tanto dæmones præcipites descendunt: & quã
to nos superiores, tanto illi inferiores. par. 1. columna
129. b
atio vnus cuiusque dicitur eius possessio, alius uirgini
tati habet. alius continentia pollet, hic præeminet sacer
dotib., ille pauperum patrociniis, quisque secundum virtutē
habet possessionem, p. 1. col. 1127. b
atio carnalis est pellis exterior, p. 1. col. 1025. c

conuersationis & voluntatis initium qui vult Deo consecrate
quinque sensus corporis debet diligenter, custodire, & qua
re. p. 1. col. 1181. b
conuersationis sanctæ virtus quamuis quemlibet euerit, ad
huc tamen ei de vetustate vitę nascitur quod toleret, & c. p.
1. col. 1213. c
conuersationis bonę initium & confessionis, per quid signifi
catur, p. 1. col. 1213. c
conuersationis bonę primordia in exercitio actionis publica
re, est arare in primogenito bouis. p. 1. col. 1547. c
conuersationis nouæ dulcedo dicitur ficus & vuz, par. 5. c. olu.
151. a
conuersationem iudicant habitus & victus, par. 5. co lum.
71. c
In conuersatione nostra nulli vicio percendum, ne coram oeu
lis domini voluptatib. corrupti & abominabiles appare
mus. & c. p. 1. col. 1576. f
conuersationes distinctæ hominum distinctis congruunt ordi
nib. angelorum, & in eorum sortem per cõuersationis simili
tudinem ascendunt, p. 1. col. 1656. d
cõuersationes hominum diuersę sunt secundum leges. p. 1. eo.
924. f
conuersio perfecta insolentis ad Deum, alios plures ad hoc a
nimare solet ad simile faciendum, & c. par. 5. colum.
587. c
conuersio in præsentī vita & fructuosa pœnitentia, celerem cõ
fert medicinam, quę non solum vulnus præteritum sanat,
sed vltra non finit animam peccato vulnerari. par. 1. col.
1266. f
conuersio Iudęorum in fine mundi ad Christum, p. 4. column.
784. f
conuersio Christianorum & Iudęorum, per reuersionem Ia
cob intelligitur, p. 4. col. 784. f
conuersio gentium ad fidem messis nomine designatur, p. 4. c.
1866. f
conuersio virgarum in dracones non fuit virtute dẽmonis se
cundum veritatem, licet secundum apparentiam potuit fie
ri. Notantur opiniones, p. 1. co. 545. c. 546. d. e. f
conuersio duplex, scilicet, qua quis a d Deum conuertitur, uel
a Deo, & c. p. 2. col. 83. a. b
conuersionis in ingressu, omnes qui catechizantur remissionē
peccatorum & requiem sperare docentur, & c. p. 1. columna
776. e. f
conuersionis facultas intra nos est. Cum enim conuersus in
gemueris saluus eris, & c. p. 1. col. 1399. b
conuersionis nostræ ad Deum primordia, quando in præsentē
ecclesiam intramus, figurantur per introitum templi siue o
raculi, vbi fuit arca, qui significat introitum celi. Iste ingres
sum nostrum ad fidem, ille ad spem designat, & c. p. 2. colu.
728. d. e
conuersionum initia sunt permixta non vitæ per intentionem
& ueteri per consuetudinem, & c. p. 3. co. 377. a
conuersum quemque facile est diabolo renunciare, vnum &
uerum Deum confiteri, & percipere sacramenta, & c. sed ip
sa consuetudo uiciorum, conuersis quasi inimica turba re
pugnat, & tanto ad superandum difficilior, quanto diutius
terram cordis virtute vacuam possedit, p. 2. c. 1313. e
conuersi ad bonum per prædicationem, qui non solum operã
tur bonum quod est necessitatis. sed etiã aliquid quod est
supererogationis. significantur per filios Iacob, & c. p. 6. col.
1526. c
conuersi de nouo incipientes seu Neophyti, significantur per
primitiua, p. 1. col. 1547. c. 1548. f
conuersi ad uiam Christi denotantur per Sodomam & Go
morram, per Samariam & per Ierusalem, & c. par. 4. colu.
1200. d. e
conuersi de gentibus, & in scientiis philosophicis edocti, illas
scientias conuerterunt ad edificium ecclesiæ Christi, & per
quos significantur, p. 2. col. 1281. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Conuersi desinunt esse quod fuerant & quodammodo occidunt, p. 2. col. 1649. b. Interl.
- Conuersi dantur magistris Ecelesie erudiendi & membris Ecelesie adunandi committuntur. parte 2. colum. 1307. b. c
- Conuerti si quis voluerit ad nostram fidem, & ciuis terræ nostræ ascribi, non affligamus eum, nec imponamus graue iugum, p. 1. col. 1676. e. f
- Conuerti dum volumus ad dominum, post peccata magis à diabolo impugnamur, & acriores tentationes excitat quàm prius, quando possidebat quietus. par. 5. colum. 294. e
- Conuerti ad Deum, & auerti à Deo quid sit, & quando quis dicatur ad Deum conuersus, & a Deo auersus, par. 1. col. 867. c
- Conuiciari & impropere differunt. Nam conuiciari est imponere alicui crimen vitiosum, vt. 1. quod sit latro vel ribaldus, & c. Impropere est aliquid turpe irrogare, quod tamē non est vitium, vt sit spurium, vel seruilis cōditionis, p. 3. col. 2082. f
- Conuicia illata tunc bene toleramus, cum in secreto mentis ad mala perpetrata præcurrimus. parte 2. columna 609. b. c
- Coniuanes possunt se mutuo reinuitare meritorie, & etiam illicite, p. 5. col. 894. f
- Coniuanes in solennitatibus solent lautius comedere & bibere, & per consequens iurgari de facili, & inter iurgia prorumpere ad blasphemias, p. 1. col. 1120. e
- Coniuuium Aferi fuit in quadam mirabili domo habente columnas argenteas, & c. & an fuerit vnum vel duo. p. 2. col. 1612. f
- Coniuuium fecit Abraham, non in die Natiuitatis, nec in die circuncisionis Isaac filii sui, sed die ablactationis, & quare p. 1. col. 263. a. & 264. d
- Coniuuium nuptiarum septem diebus durabat, quod patet de Lia & Sansone & multis aliis, p. 1. col. 91. g
Item p. 2. col. 247. e
- Coniuuia quæ vitia sequuntur, p. 1. col. 829. b
- In coniuuiis carnalibus solent homines relaxare linguas suas blasphemias & conuitia, p. 6. col. 1687. c
- Cophinus quid dicatur, p. 3. col. 1072. f
- Cophini impleti panibus quid significant. Et vnde fuerunt apportati, quando fragmenta collecta fuerunt quæ superauerant de quinque panibus hordeaceis, quibus cibati fuerunt quinque milia virorum, & c. p. 5. col. 1114. c
- Copres presbyter sanctus interrogatus de Melchisedech quis fuisset, eum de hoc capisset cogitare percussit os suum dicens. Væ tibi Copres, quia quæ tibi mādauit Deus vt faceres de reliquisti, & quæ a te non requirit, illa scrutari præsumis, p. 3. col. 1993. c
- copulæ mentium religiosiores sunt quam corporum, p. 5. col. 811. b
- coquimus quasi mente omne quod subtiliter cogitamus. p. 1. col. 588. d
Item p. 2. col. 1525. b. c
- cor dicitur fons a quo procedunt spiritus vitales sicut aquæ vi de ex fonte, p. 3. col. 1812. f
- cor figuli dicitur cinis propter affectionem & attentionem suam quam habet ad terræ figurationem, p. 3. col. 1955. c
- cor hominis clibanus est, quia quædam exurit & quædam coquit, & c. p. 1. col. 960. e. f
- cor mœrens denotat rectores ac sacerdotes, quia sicut ex corde procedit sensus & motus ad alias partes corporis, sic per illos debent alii accipere sensum bonæ cogitationis & motum sanctæ operationis, accipiendo ab eis doctrinam & exemplum virtutis, p. 4. col. 15. c
- cor, dum quatuor virtutibus principalibus infunditur, ab omni de sideriorum carnalium æstu temperatur, sicut quatuor fluminibus paradisi irrigatur, p. 1. col. 71. a. b
- cor humanum quod est seminandum semine virtutum, per colendam intelligitur, p. 1. col. 710. f
- cor malarum cogitationum dicitur via & petra: & quare, col. 811. b
- cor impium per maris profundum intelligitur, p. 3. col. 355. c
- cor simplex est, quod est mundum ad rectitudinem interioris, p. 6. col. 245. c
- cor castum habet qui gratis Deum amat. parte 3. col. 976. c
- cor sequitur manus, quidquid vis & non potes, Deus faciat, p. 3. col. 845. a
- cor effundere in conspectu domini quasi aquam, quomodo qualiter fiat, p. 4. col. 969. a. b
- cor hominis dicitur durum metaphoricè, ad similitudinem corporis duri. Corpus enim durum dicitur, quod non cedit violenti, sed resistit, sic cor hominis quando non cedit violenti monitioni ad bonum, sed magis resistit, p. 6. col. 830. f
- cor hominis quodammodo fugit a se, surreptitibus phantasiis malarum cogitationum, p. 3. col. 1095. a
- cor suum debet homo per dilectionem reducere in Deum ingressu lecti ad dormiendum, & in egressu ad vigilandum, p. 1. col. 1499. c
- cor hominis clibanus est, quod si vitia vel diabolus succurrerint, non coquet sed exuret, sed si Christus succenderit, exuret ad perditionem, sed coquit ad sacrificium. par. 960. e. f
- cor distortum habet qui prauè intellecta non corrigit, & natura docet non perficit, p. 3. col. 1027. a. b
- cor nostrum est altare Dei, in quo iubetur ignis semper arere, quia necesse est ex illo charitatis flammam indefinenter ascendere, p. 1. col. 951. b. c
- cor hominis deuoti in quo crematur incensum orationis, & c. significatur per altare incensi, & c. parte 1. col. 809. b. c
- cor humanum in quo debent offerri deuotionis sacrificia, & c. altare æneum significatur, & c. p. 2. col. 946. f
- cor suum inuenit homo quando morientibus muscis eiectione perdunt suauitatem unguenti, & totus affectus cordis adorandum Deum colligitur, p. 3. col. 1095. a
- cor designatur nomine ventris, & quare, parte tertia, col. 1856. e
Item p. 1. col. 926. f
- cor humanum nullus præter Deum replere potest vel quomodo, p. 5. col. 1318. c
- cor suum cum omni diligentia custodientes, ne procedat inde cogitationes malæ, & os suum ne procedat inde sermo malus: tales interimunt habitatores Hæi. p. 2. col. 60. e
- cor sagittatur verbis Dei ad amorem Dei, vt fiat in eo virtus amoris, non liuoris, p. 3. col. 1420. e
- cor electorum diuina sapientia plenum, continens aromata virtutum, significatur per mortariolum, p. 1. col. 732. f. 81208. d
- cor hominis per ingenium emicat flatu demonum per maledicia agitur, sed respectu iudicis quasi calore solis accenditur, & c. p. 3. col. 106. e. f
- cor nostrum est mare turbidum forore, rixis amarum elatum, p. 3. col. 353. b
- cor nostrum tumultuosum cogitationibus nube vestitur, & c. dem
- cor nostrum quod mare dicitur, dominus terminis circuit, quomodo & quibus. Ibid.
- cor hominum profundum vnde venti erumpunt, & figuntur pestes seditionum & dissensionum, p. 3. col. 1267. b
- cor duplicem habet operationem secundum medicos, quia vnâ partem alimenta trahit, per alteram purgationem discernit, p. 1. col. 926. f
- cor eordis & renum quædam affinitas est. Motum enim irascendi medici ponunt in corde. In renibus autem memoriâ huiusmodi

Index.

- ent iacere: in quibus & feminis causa est, vnde etiam eis
moribus com munitio est. p. 1. ibid.
- Collis obduratio. In. Obduratio cordis.
- Collis simplices motus a duplicitate custoditi, in puritate nu
tici dicuntur a sinæ, p. 3. col. 19. a. b
- Collis aditus contra prauos motus ratione munitur, p. 1. col.
22. a. Interl.
- Collis in secerro stamus, quasi post parietem corporis, donec
p. linguam egredimur, p. 3. col. 17. b
- Collis mundicia redundat in labiis, p. 3. col. 2174. a
- Collis mundicia quomodo sit conseruanda, parte prima, col.
9. a
- Collis foribus debet præponi fortis & vigil sensus, quem nec
p. intelligentiæ somnus opprimat, nec ignorantia error fallat.
p. col. 535. a. b
- Collis dispositio magis apparet in facie quam in cæteris par
ti corporis, eo quod ibi vigent omnes sensus, p. 3. c. 2045.
col. 2054. c. Vide etiam in Passiones.
- Collis humani locus est delectatio vitæ præsetis, p. 3. c. 339. a
col. 214. a. b
- Collis clamant alii, alii in corde loquuntur, parte 4. colum.
9. a. b
- Collis nostra male sana sunt, cum nullo Dei amore fauciatur,
in peregrinationis erumnam non sentiunt, & infirmanti
proximo, nullo affectu compatiuntur. par. 1. columna
160. e. f
- Collis frigida & dura prauorum, intelligenda sunt in niue &
gandine, p. 3. col. 357. a. b
- Collis prauorum etiam desperatissimorum Deus intrat & cõ
pugit, & per quid significatur, ibid.
- Collis nostra necesse vt Dei gratiæ aperiamus, & deprecemur
vt per singula quæ inchoamus bona, sua nos misericordia il
lustrare, & in amorem suum accendere dignetur, & de hoc
figra, p. 1. col. 773. b. c.
- Collis prophetarum non tangebatur spiritus prophetiæ, cum e
rat depressa ex actu matrimoniali. Nam sacerdotes vete.
le. iebus quibus ministrabant ab vxoribus cõtinebant. p. 1.
15. e
- Collis mala omnia hominum, patientia Dei male vtendo du
reunt, p. 1. col. 576. f
- Collis mollia pauperum, vallim nomine significatur, p. 3. col.
27. a. b
- Collis sine manibus non leuantur, neque manus sine cordib.
vt integritas fidei commendet nos Deo & operatio, p. 4. co.
96. b. c
- Collis quæ flamma intimi amoris semper ardent, & virtutũ
sua vel solent procreare, significantur per furnos, in quib.
p. coquuntur, p. 2. col. 1403. a
- Collis sanctorum mensæ sunt Dei, ad holocaustum quadratis
p. lib. constructæ, p. 4. col. 1404. b
- Collis fidelium dicuntur lampades, in quibus dilectio conti
netur, vt in vase, p. 3. co. 1881. a. b
- Collis delectorum dominus vt bona operentur, inspirat & adiu
uat nulli tamen absque peccato esse donat. quod in futuro
p. lib. reueruat, p. 2. co. 1154. f
- Collis entia profunda, & corda mortalium, profundæ cogi
tationes, abyssi dicuntur, p. 3. co. 1485. a. b
- Collis delectorum assimilantur figure quadratæ, & quare, p. 4. c.
44. g
- Collis nostra agri sunt angelorum, quisque eorum ex agro quẽ
col. offert primitias domino. p. 4. col. 1296. d
- Collis malis vtitur Deus bene ad id quod vult ostendere bo
nis, quod facturus est bonis. parte 1. columna
54. b. c
- Collis importat præsentiam vel antecessionem loci vel tempo
ris. 1. col. 294. c
- Collis domino, quomodo aliqua facta uel iussa fieri dicuntur
in 2. Testamento quando nec vllum tabernaculum, nec ar
ca Testamenti fuerat constituta. par. 1. col. 641. b. c & colu.
63. b. c
- Corban quid significat. Et nota abusionem Iudeorum per hoc
in suis traditionibus, &c. parte prima, columna
555. c
- Corbonam erat locus vbi ponebant oblationes sanctæ in tem
plo pro reparatione templi & alijs necessarijs, p. 5. columna
448. f
- Corbonan & masach quomodo differunt. parte 2. colum.
940. f
- Corinthi diuites ante susceptionem sacramenti, preparabant
sibi cibaria sua, & portabant, ad ecclesiam comedentes ante
quẽ sederent & sumerent sacramentum, & diuites laute come
debant & bibebant, pauperes autem esuriebant, p. 6. colu.
289. c
- Cornu reliqua parte corporis est eminentius, simul ornamentũ
affert capiti, p. 4. col. 63. c
- Cornu solent clangere Hebrei, in signum dati arietis, p. 1. col.
258. b. c
- Cornu est duplex moraliter loquendo, scilicet, cornu constan
tiæ, & cornu superbiæ, p. 6. col. 1478. e
Item p. 2. col. 322. f
- Cornu pro regno sæpe ponitur, &c. parte prima, colum.
63. c
- Cornu in scriptura accipitur pro motu cordis tendentis ad a
liud arduum, & si careat regula rationis & legis diuinæ, dici
tur cornu superbiæ. S. aut regulis mensuretur dicitur cornu
magnanimitatis, vel magnificentia, &c. par. 2. colum.
322. f
- Cornu uocatur Christus in nouo & ueteri testamento, p. 5. co.
1585. a. b
- Cornua quatuor, sunt quatuor regna Iudeos affligentia suc
cessiue, scilicet, Chaldeorum, Persarum, Græcorum, & Ro
manorum, qui omnes fuerunt aduersarii Iudeorum secun
dum quatuor mundi partes. Nam sunt afflicti ab occidente
& oriente, a meridie & aquilone, &c. parte 4. columna. 2141.
2142.
- Corona clericorum nunc vix dicitur, quæ primo signum humi
lilitatis, sed nunc superbiæ & malignitatis, parte 4. columna
255. c
- Corona bonæ vitæ in tentationibus & tribulationibus uix habe
tur, p. 1. col. 970. e. f
- Corona arcæ non erat rotunda sed quadrata. Dicitur tamen co
rona, quia erat per totum circumcinctum arcæ, par. 1. columna
734. d
- Corone tres reddendæ virginibus, doctoribus, & martyribus, si
gnificantur per labium in circumcinctu arcæ & coronam intra
filem & coronam aureolam, &c. par. 1. columna
740. d
- Coronæ dabantur antiquitus sapientibus, in signum quod de
bebant ab alijs honorari, & in periculis adiuuari, p. 3. colu.
1620. f
- Coronæ aureæ quibus licitum erat vti, & quibus non. p. 4. col.
2415. a. b
- Coronæ aureæ impense sunt in tempo edificatio in loco paten
ti ad templi decorem, & offerentium memoriam. Sed vnde
factæ sunt. Et quare, p. 4. c. 2219. b
- Coronas (vt dicit Sabbi Salomõ) principales populi Israelitici
sibi imposuerant in die dationis legis, &c. & tunc populus
fuit Deo desponsatus per susceptionem legis, & ideo fuerunt
coronati ad modum sponsæ, &c. par. 1. col. 846. f. & co.
853. c
- Coronat in nobis Deus dona sua, non quæ ex nobis sunt meri
ta. p. 6. col. 523. a. b
- Non fortes, sed agonizantes coronantur. pa. 3. columna
1101. a. b
- Coronabitur non qui inchoat, sed qui consummat. p. 1. colum.
1197. b
- Corpo ale quo eucharistia in missæ officio locatur, nõ serico,
non panno tincto, sed puro lineo confici, debet, par. 5. colu.
463. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Corporalia omnia & homines per angelos sanctos administrantur & reguntur, & ideo angeli in pluribus locis sacræ scripturæ, reges terræ nominantur, p. 6. col. 184. b

Corpus hominis feruntur physici, quod quadragesimo sexto die post Cōceptionis initium, in membrorum distinctione formatum, p. 4. col. 236. b

Corpus Christi præsepe reueriti sunt magi, parte secunda, col. 140. c

Corpus Christi in altari non mulierem vlnis tenere videmus sed sacerdotem, p. 2. col. 140. c

Corpus ante peccatum mortale erat & immortale qui poterat mori & non mori. Aliud est autem non posse mori aliud posse non mori. parte prima, colum. 63. b. & 64. f. & 70. d. & 76. e. f

Corpus protoparentis corruptum est per peccatum, & ipsa corruptio manet in corpore, robur tenens diuinæ sententiæ datæ in Adam cuius consortio anima maculatur, parte 6. col. 101. c

Corpus ab originali sordidum, semen transfundit immundum. Sed immundum dicitur vsque ad vesperum: quia in fine seculorum Christus aqua mundauit genus humanum, par. 1. col. 193. b. c

Corpus accusant plerique quasi causam peccati: sed si anima est immunis, nihil nocet ei luxuria carnis. Imo si anima bene regit, statim cessat & recedit, p. 1. col. 930. f

Corpus remanet vacuum, quasi vacuum alueus subducta anima p. 3. col. 170. d

Corpus hominis quantuncunque speciosum & bene formatum, tamen fallax est ad salutem corporalem vel spiritualementem: & comparatur equo, p. 3. col. 655. a

Corpus mortuum, foetor, vermis & horror habent quandam consequentiam, sicut personæ propter adinueniam, p. 3. col. 144. f

Corpus humanum stercus appellatur, forte ad comparationem celestium corporum, p. 1. col. 934. f

Corpus humanum operibus & libertate soluitur, sed erumnis & paupertate ad semetipsum colligitur. parte 2. col. 1287. a

Corpus totum pedum manuumque & capitis nomine significatur, p. 5. col. 1282

Corpus mulieris grossius est in partibus inferioribus, de communi cursu, & subtilius & gracilius in superioribus, & quare. Contrarium autem est in masculo, p. 1. col. 86. f

Corpus humanum dicitur ciuitas, in qua viri, membra scilicet: quam rex, fomes scilicet, obsidet, & vir sapiens & pauper, scilicet syndereus, liberat eam, p. 3. col. 1801. b

Corpus humanum dicitur laguncula, & quare, parte 4. colum. 731. a

Corpus nostrum dicitur vas fictile, & quare. par. 1. colum. 1283. b. c

Corpus humanum est nauis, in qua anima est sicut nauis in nauis, quæ fluctibus passionum iræ & concupiscentiæ (quæ sunt in organo corporalibus) frequenter impellitur, & aliquando periclitatur, p. 5. col. 1106. f

Corpus humanum pauimento comparatur. parte 3. col. 1354. f

Corpus dicitur carcer, non utique secundum id quod Deus bonum fecit sed corruptio eius ex peccato, parte 3. columna 1539. b

Corpus nostrum est iumentum: adiumentum enim & ad ministerium animæ datum est. Interiori homini dicitur: Qui ascendit super iumentum, id est corpus suum, & superior factus est corporalibus desideriis, & motus corporis moderatur freno rationis, ut benedicat dominum. par. 2. col. 182. d

Corpus languescit, quando oratio cum fletu & ieiunio & diurne fit, p. 2. col. 1342. f

Corpus quando ab abstinentia humiliatur, tunc equus subneruatur, p. 2. col. 84. f

Corpus incassum per poenitentiam atteritur, si inordinatis vitiis mens viciis dissipatur, p. 6. col. 556. f

Corpus resurgens habet incorruptibilitatem per dotem immutabilitatis, p. 6. col. 344. d

Corpus extinctum cum reuiuiscit, quatuor sibi præstabitur in corruptione, surget in corruptione, seminat infirmitate surget in virtute, &c. parte prima, col. 1285. a

Corpus Christi vitulus tener & saginatus dicitur, parte 1. 232. d

Corpus animale de limbo formatum, cum habeat homo, & spirituale, quomodo reformamur per Christum ad hoc in Adam non habuimus, scilicet, ad immortalitatem quam non perdidit, si corpus animale habuit. parte 1. c 157. f. & col. 30. e. f

Corpus Christi diuinitati vnitum, formatum de beatæ virginis purissimo sanguine, intra viscera virginis latuit nouem menses, p. 5. col. 683. c

Corpus Christi erat instrumentum diuinitati cōiunctum, col. 1601. a

Corpus Christus separatim a sanguine cōsecratur, quia in passione sanguis fuit separatus a corpore: & consecratiua quedam passionis dominicæ rememoratio, p. 5. col. 972

Corpus Christi intinctum non datur fidelibus, & quare, par. col. 1282. f

Corpus Christi cum fideles populi plena fide pro salute huius generis in ara crucis immolatum credunt & confitentur ferunt in holocaustum vitulum de armento. par. 1. col. 1576. d

Corpus Christi in passione clavis & flagellis laceratum, poenitentiam a Samsonem in via interfectum, fuit figuratum, p. 2. 248. f

Corpus Christi fuit corruptum, accipiendo corruptionem partem, & sic fuit ibi corruptio, quia corpus Christi fuit verum, sed non fuit corruptum per incinerationem vel defactionem, quia ab hoc fuit preseruatam per suam resurrectionis accelerationem, p. 6. 1001. c

Item p. 3. col. 534. e

Corpus mobile quomodo & quibus considerationibus est factum naturali philosophiæ absolute consideratum, & in partialibus libris quando per speciales rationes est consideratum p. 2. col. 1275. a

Item p. 6. col. 163. b

Corporis & sanguinis Christi hostia in die parasceues non fertur, & quare, p. 4. col. 958. e

Corporis duas summities non esse velandas, Plato dicit, p. col. 191. a

Corporis corruptio non fuit peccati causa sed poena, non peccatricem animam, sed peccatrix anima eam carne capit, p. 1. col. 157. d

Corporis incompositio indicat qualitatem mentis, p. 6. col. 29. a

Corpori præstant robur sanguis & adeps, p. 2. col. 520. d

Corpore grauamur, huius causa est eius corruptio, & si habet anima incitamenta viciorum ex eo, non tu omnia malis eo, col. 390. f

Corpora celestia licet sint inanimata, tamen dicuntur laudare Deum in quantum ex sua pulchritudine & virtute ducuntur mines in cognitionem & laudem ipsius Dei. par. 3. col. 1581. c

Corpora celestia licet sunt incorruptibilia, nec habent cōtinentiam, tamen est ibi quedam oppositio, & cōuenientia ueniunt enim in quantum sunt omnia spherica. Et est quedam oppositio in quantum mouentur ab oriente in occidentem motu diurno, & econuerso ab occidente in orientem motu proprio, p. 3. col. 2189. c

Corpora celestia esse animata crediderunt gentiles, & non esse animata, sed habere aliquid diuinitatis, & sic ex libero arbitrio influere in ista inferiora ad causandum effectus

Index.

vel aduersos hominibus: & ideo statuerunt eum placare
 sacrificiis & oblationibus. Sed istud est falsum, &c. p. 4. col.
 4. b. & 667. a. b. & 668. d. e
 ora coelestia sicut agentia de necessitate, habent tamē vir-
 tutes immutandi elementa, & composita ex eis ad diuersas
 utilitates, ex quib. disponuntur humana corpora ad varia
 firmitates, p. 4. col. 659. c. & 660. e
 ora coelestia subiecta sunt angelis siue intelligentiis mo-
 tib. ea. p. 2. col. 327. c
 ora coelestia facta sunt quodammodo propter hominem
 col. 9. c
 ora coelestia & quatuor elementa a principio creationis
 simul producta sub formis suis substantialibus ab inui-
 distinctis tradunt Hebraei & plures doctores catholici. p.
 5. c. 1367. c
 ora coelestia. Vide in Coelestia corpora.
 ora inferiora quae reguntur per superiora, subiecta sunt
 in duobus, scilicet in situ & motu, &c. par. 6. colu.
 ora coelestia vt Hebraei dicunt, sunt de igne & aqua, ita
 corpus caeli sit de aqua, stellae de igne, &c. Sed improba-
 tu p. 3. col. 251. c
 ora aetherea & aerea demonum, appellat allegoricus in-
 teores forcas & carenas ligneas, nostra verò corpora gros-
 sifera ferreas, & alia deliramenta scribit, p. 4. col. 769. c. & c.
 ora coelestia quae sunt incorruptibilia, quib. formis fuerunt
 distincta, & etiam elementa, quibus dieb. distincta sunt. p.
 col. 11. b. & 16. e
 ora coelestia sunt incorruptibilia, inferiora sunt incorru-
 ptibilia. p. 1. col. 10. f
 ora sanctorum quae modo sunt corruptibilia, grossa, pō-
 lepta & obscura, resurgent immortalia, subtilia, agilia, &
 p. 6. co. 1668. f
 ora damnatorum non incinerabuntur, sed semper viuēt
 semper crucientur, p. 4. col. 2204. f
 ora eadem numero resurgent, differenter tamen scdm
 qualitates quia virtute Dei fiet quod caro morientis & re-
 morientis erit eadem identitate naturae, sed alterius gloriae.
 col. 342. f
 ora iustorum immortalia, possunt intelligi per cymbala,
 psalteria, cytaras, &c. p. 2. col. 1399. a. b
 ora mixta non erunt post iudicium nisi corpora huma-
 nae quare, p. 3. col. 2173. b
 ora mortuorum in generali resurrectione erunt incor-
 ruptibilia, quia cessabit generatio & corruptio in elementis
 & motus caeli, qui est causa generationis & corruptioni, p. 4.
 col. 218. f
 ora in Christi resurrectione surrexerunt, non tunc quan-
 do monumenta aperta sunt, scilicet hora mortis Christi, sed
 postea quando ipse surrexit, tanquam testes suae resurrectio-
 nis, 5. col. 461. c
 ora duorum hominum in paradiso nuda erant, nec erū
 debebant, nihil enim putabant velandum, quia nihil sensu
 tate frenandum, p. 1. co. 82. e. f
 oratio humanorū futura incorruptibilitas, per quid in le-
 ge sit figurata, p. 1. c. 1459. a
 oratio duplex est, vna fraternalis, alia punitionis, & quomo-
 do quando, qualiter & quare utraque fieri debeat, p. 6. col.
 29.
 oratio duplex, vna est ad peccantis punitionem propter
 conseruationem iusticiae, alia est ad peccantis emendatio-
 nem, & haec est actus charitatis. par. 5. colu.
 30. b. c
 oratio nullę esset, si non minaretur. Si vero non blandire-
 tur, nulla esset exhortatio. p. 3. co. 1559. a
 oratio fraternalis tunc locum habet, quando peccata sunt se-
 creta. Et huius ratio duplex assignatur. par. 5. colu.
 24. c
 Item p. 6. col. 24. c

Correctio fraterna peccatoris obstinati vel in passione positi
 est pro tunc differenda, quia tunc non melioratur, sed tunc
 deterioratur, multitudo autem melioratur per asperam in-
 crepationem & punitionem passionati & obstinati qua ter-
 rentur alii, p. 3. col. 218. f
 Correctionis charitatiuae vinū & oleum multum deficiunt in
 plurib. ecclesiae periculis, p. 4. col. 1409. c
 correctionem non meretur qui non discendi sed tentandi ani-
 mo interrogat, p. 4. col. 1173. a
 A correctione derisuris aliquotiens tibi cessandum est, nō tuae
 timiditatis, sed dilectionis eius gratia, ne tractus ad odium,
 inde fiat peior, p. 3. col. 1641. a. b
 correctione sua si aliquis percipiat fratrem magis peiorari quā
 meliorari, debet cessare a tali correctione, &c. parte 3. colu.
 2018. f
 Item p. 2. col. 484. d
 Item p. 1. col. 1667. c. 1668. f
 A correctione subditorum in passione positorum donec tran-
 feat passio exemplum cessandi habent superiores, nisi peri-
 culum in mora probabiliter timeatur. parte prima, col.
 532. f
 correctiones debitaē possunt intelligi per apothecas olei & vi-
 ni, & quare, p. 2. col. 1121. a
 corrigēs aliena, prius videat ne ira superetur, &c. parte 3. colu.
 335. a
 corrigere negligentes crimina an eandem penam incurrant si-
 cut facientes, p. 1. col. 1083. c. & col. 1807. a. 1088. d
 corrigere delinquentium culpas qui vult in ecclesia eum tan-
 ta equalitate exequatur, ut in nullius resideat furore, & nec
 eis quos per cognationem cornis diligit, parcat. parte 1. co.
 834. d. e
 corrigere delinquentes, qui nolunt, sed consentiunt, significā-
 tur per lepram in veste lanca, &c. p. 1. col. 1025. a
 corrigere uolens alios debet mundus esse. Quomodo enim vi-
 det maculam in alio oculus quē puluis grauat? p. 2. col. 93.
 c. & col. 1087. c & col. 1088. d
 corrigi, qui diuisi poterant, iniquitatem suarum pertinacia vni-
 ti perdurant, & tenentes se separari nequeunt, &c. p. 3. colu.
 39. e
 corrigendi desiderio melius est palam corrigere, quam studio
 peccandi similiter clam diligere, &c. parte tertia. colu.
 1719. a
 correptionis fraternalis ordo uel debitus processus. par. 5. colu.
 305. c
 Item p. 6. col. 122. a
 correptus ex indiscreta correptione corripientis plerumque
 nouum peccatum incurrit. Et hoc potest contingere dupli-
 citer. Vno modo ex parte corripienti. Alio modo ex parte
 corripientis, p. 1. col. 1667. c
 corripere volens fratrem medicum corporaliter curantem at-
 tendat, p. 5. col. 301. c
 Item p. 5. col. 1440. d. & col. 526. c
 corripere volens alium, sicut & ante correptionem, ita est post
 seipsum humiliter inuestigare debet, ne idem uel aliud simi-
 le in eo sit, p. 5. col. 1155. a
 Item p. 3. col. 1681. b
 corripere qui satagit proximum pia intentione. & tamen ad
 correptionem indiscretam prorūpit, & sermonem duriorē
 facit cum contumelia, ille odium excitat & proximum oc-
 cidit, p. 1. col. 1668. f
 corripere debemus amicos delinquentes cum omni potentia,
 & quare. p. 3. col. 2063. a. b
 corripere volens inferior superiorem ex charitate, debet hoc
 facere cum humilitate & reuerentia. parte quinta, col.
 77. c
 corripientis aliquem asperere, & inter aspera dulcedinis quiddā
 admiscens, habet mei non in lingua, sed sub lingua, p. 3. co.
 1851. a. b
 corripientis non ex amoris affectu, contristat correptum. Insul-
 tat enim qui non condolet fratri, p. 6. col. 368. d

Glossæ Ordin. & Nicolaide Lyra.

Corripientis vita si vel falso inquinetur, solatio est facinori,
p.3.co.141.a
Corripiendus si non corripitur, sed prava dissimulatione ne-
gligitur, tunc malum pro malo redditur. parte sexta, col.
661.a.b
Corripiendus quomodo quis sit publice. parte prima, colu.
1079.f
Corruptio dicit separationem animæ à corpore vel putrefa-
ctionem, p.3.col.106.f
Item p.6.col.1001.c
Corruptibile & incorruptibile differunt genere, quod est ve-
rum quando corruptio & incorruptio ad idem principium
reducuntur, p.6.col.348.f
Cortinæ unde dictæ. parte prima, columna
748.e
Cortinas cur inuicem sibi coniungi suere imperatum, p.1.co.
149.a
Corus ventus vbi flat. par. sexta, colum.
1243.c
Coruus nō querit cibum septem diebus pullis, donec videat
eos nigrescere, & suos esse cognoscat ex nigredine, & p.3.c.
364.f. & col.1574.d
Coruus emissus per Noe & non reuersus, vtrum mortuus fue-
rit, an aliquo modo viuere potuerit. parte 1. colum.
160.f
Coruus emissus de arca quare non reuersus sit: assignant ali-
qui Hebræi causam, quod coruus habebat Noe suspectum
de foemella sua, &c. Ecce cæcitas magna Iudæorū, &c. p.1.
161.a
Cordroe rex Persarum cū suis multas prouincias & ipsam Ie-
rosolymam inuaserunt, destruentes Ecclesias, sancta q; loca
prophanantes: & inter ornamenta sacra quæ abstulerunt,
dominicę crucis exportauerunt, parte sexta, columna
1571.c
Costa & laus vno vocabulo significantur in Hebræo, & est e-
quiuocum. Et vbi translatio nostra habet. Tulit vnam de
costis eius, dicunt quod debuit dicere. Tulit vnum de lateri-
bus eius, p.1.col.36.f
Costa Adæ quam sumpsit dominus de latere Adæ, vtrum fuit
de integritate ipsius Adæ, aut superflua & monstruosa, p.1.
col.80.f
Coturnix & ortogometra, an & quomodo differant. p.1.col.
641.c
Coturnix quę apparuit in castris filiorum Israel, est auis pin-
guis & sapida, p.1.co.640.f
Crassitudo circa cor aggregata extinguit vitam corporis siue
corporalem, p.5.col.238.f
Crassitudo in malo ponitur secundum sensum moralem, pa.1.
col.1357.c
Crastinum accipitur pro futuro die. parte secunda, col.
137.f
Item p.5.col.144.e
Craticula super carbones ardentes & accensos ponitur, pa.1.
col.921.a
Creatio aliquando dicitur innouatio. parte 4. columna
521.c
Creatio soli Deo competit, qui est virtutis infinitæ, quæ ad
creationem requiritur. parte tertia, colum.
1201.c
Creatio est quędam noua in Christo. parte quarta, colu.
374.e
Creatio a Mose tradita quid nobis contulerit, parte 1. colum.
5.a
creatio cur a Mose post secula nobis tradita, parte prima, col.
5.a.b
creatio soli & terrę omnipotentiam & eternitatem Dei infi-
nuat. p.1.col.3.c
creationem celi & terrę, quod tota Trinitas sit operata, ostē-
ditur. p.1.co.5.a
creator habet apud se posse de omnib. facere aliud, quā eorū

naturalis ratio habet, &c. parte prima, col.
79.c
creatoris bonitatem intellige, si voluntati eius obtem-
si legem eius sequaris, elementa tibi contra naturam
re compellit, &c. parte prima, col.
614.d
creatoris virtus, causa subsistēdi est omni creaturæ, par.
55.a
creatoris nouem sunt opera, de quibus laudemus opera
de operibus, si in magnitudine deficiamus, &c. parte
col.1558.e
creatura antequam crearetur, non erat aliud quam creat-
sentia, quæ est per essentiam vita. parte 3. c.
678.c
creatura omnis quantumcunque lucida, comparata ad
dicitur tenebra: & eodē modo humana innocentia ad
comparata & eius puritate, dicitur immundicia, par.
131.c
creatura intellectualis, sola potest attingere ad cognosce-
Deum, quia ad Dei imaginem facta est, parte quinta
1012.c
Item p.5.col.611.c
creatura omnis nō voce sed opere laudat Deum, quia e-
turis intelligitur creator, &c. parte 4
1540.d
creatura omnis sentit imperium creatoris, sed differenti-
col.528.
creatura dicitur quidquid modo in nobis dolet, dum ca-
mortificamus, &c. parte sexta, col
108.f.d
creatura triplex, quędam corporalis, quędam animalis,
dam spiritualis, Ibid. 109.a
creatura corporalis tota facta est propter hominem. Nat-
mēta sunt propter mixta, & mixta inanimata propter
ta animata, & imperfecta propter perfecta. Animalia
propter hominē. Corpora cęlestia etiam facta sunt e-
modo propter hominem, &c. par. 1. col.3.a. & col.18.
30.f
creatura non potest carere gubernatore. parte 4. c.
870.f
creatura omnis corporalis à Deo bona creata est & ad be-
hominis ordinata. Quod autem Deus ipsa vtitur ad pu-
malorum, hoc est ex consequenti, &c. parte tertia, c.
2207.c
creatura omnis, nomine mūdi intelligit, quę ducit in cog-
nem creatoris, p.5.col.1027.c
creatura omnis ordinatur ad Deum, sicut exercitus ad du-
6.co.282.f
creaturę intellectuales laudant Deum proprie quia sunt
ces ipsius per amorem, & cognitionem: & alię sunt eo-
rę quę laudant Deum metaphoricę, in quantum in eis
rū pprietatib. relucet sapientia, &c. quę sunt materia
næ laudis, p.3.c.1581.1582.
creaturę irracionales & insensibiles non laudant Deū pro-
tamen laudant Deum in quantum sunt materia diuine
dis intelligibilibus creaturis, &c. etera. parte tertia, colu
1582.f
creaturę non possunt ad plenum comprehendere ab homin-
de folio arboris non possunt ad plenum inuestigari oē-
prietates, &c. parte 3. colum. 143.c. & colum. 1158.f. & o-
2511.c
creaturę omnes spirituales & corporales sunt a Deo sic
efficiente, p.5. columna 1026.c
creaturę rationales in quatuor locis versantur, parte 4. co-
1072.c
creaturę omni sicut in principio benedixit Deus, sic in fin-
ledicit his qui terreni sunt, p.4. colum. 229.b.c
creaturę dicuntur esse in circumitu Dei, nō quia includatur
eis, sed quia intimior est omni creaturę quā ipsa sibi.
col.1122.f

Index.

naturæ sunt vestigia Dei ex quarum conditionibus inuesti-
 untur conditiones creatoris, &c. p. 3. co. 143. c
 naturæ omnes Deum adorant adoratione proprie dicta
 & large sumpta. Hebræi autem quidam qui credunt Deū
 esse corporeū, adorāt Deū in loco determinato, s. in Occi-
 dente, & dicunt ibidem esse stellas, & Deum illuc adorant-
 es, &c. p. 2. c. 1383. c
 naturæ prius erant in verbo per ideam vel in voluntate ver-
 bi. p. 5. c. 1025
 naturæ omnes præexistūt in filio exemplariter ab æterno,
 quia nulla nouitas est in ipso Deo. p. 6. c. 621. f
 naturæ omnes viuunt in Deo quoniam per modum intel-
 ligibilem sunt in eo ideo scriptum est, Quod factum est in
 principio vita erat, p. 3. co. 2189. b
 naturæ omnes mediæ nomine cæli & terræ intelliguntur,
 intellectuales sicut angeli, quam homines quibus conue-
 nit proprie Deū laudare, quæ etiam intellectu carentes, pro-
 ducuntur quia in eis est materia Deum laudandi. parte 3. colum.
 192. f
 naturæ per quem modum procedunt a verbo, p. 5. c. 1025. c
 naturæ producentur a Deo sicut artificata per artificem.
 p. 5. col. 1026. b
 naturæ p. 6. c. 621. f
 naturæ sunt in verbo per modum vitæ intellectuæ. Itē præ-
 existunt in voluntate verbi p. 5. c. 1025. d
 naturarum vniuersitas est ad decorem ipsi Deo, & quare, p.
 3. 381. b. c
 naturas producere Deum de necessitate, error est quorum-
 dam, & improbat, Ibidem.
 naturæ cælos novos & terram nouam, quomodo intelligatur,
 p. c. 521. c
 naturæ requirit Deus mūdum in trib. proprietatibus, dicit quædam
 glossa Hebraica, & ex illo arguitur pluralitas personarū in
 diuinis cum vnitatem deitatis, contra Iudæos, &c. p. 6. colu-
 169. a. b
 naturæ requirit Deus omnia simul, sed aliter hæc in verbo Dei, ali-
 ter in elementis mundi, aliter in rebus, aliter in feminibus,
 p. c. 601. f
 naturæ requirit Deus neminem vt perderet, &c. parte 4. columna
 44. e
 naturæ requirit propriam est Dei non ab alio creari, p. quarta, colum.
 64. b
 naturæ requirit vttrum sit proprium alicui diuinæ personæ, & nō com-
 mune toti trinitati, p. 1. c. 40. f
 naturæ requirit vt cum dicitur cælum & terram Deus, intelliguntur om-
 nia cælestia & terrena esse a Deo creata sic quod per cælū
 intelligitur non empyreum tantum vel syderum, sed simul
 omnia cælestia, & per terram tota substantia generabilium
 & corruptibilium, p. 1. 38. e
 naturæ requirit vt cætera fuerunt septē res a Deo ante mundū, vt dicunt aliqui
 Iugis, s. lex pœnitentiæ, gehenna, domus sanctuarii domus
 gloriæ, hortus voluptatis, & nomen Messias. Quæ dicta tan-
 quam friuola, & omnino absurda refutantur. p. 6. columna
 17. d. e. f
 naturæ requirit vt cætera omnia perinde ac opera Dei Deo seruiūt & subiecta
 sunt, sed sua pessima electione & studiorum prauitate alie-
 natur a Deo tanquam si non essent creaturæ ei subiectæ,
 p. c. 1654. b
 naturæ requirit vt cætera omnia circumiui animo, & dicunt, Deus me fecit, &
 in his tanta inuenitur laus Dei, quæ verbis non potest dici,
 p. c. 612. e
 naturæ requirit vt cætera omnia si sūt valde bona, quomodo dicit Salomō quod
 omnia sint vanitas, & vanitas vanitatum, &c. p. 3. columna
 170. 1751. a
 naturæ requirit vt cætera esse omnia simul, dupliciter intelligitur. part. 3. colum.
 157. c
 naturæ requirit vt non perfecte qui quod credit nō loquitur, p. 3. colum.
 131. c
 naturæ requirit vt qui sic viuunt quomodo Christus præcepit. par. sexta. co

lumna 1410. f
 Credere quid est, &c. p. 6. co. 374. d. e. f
 Credere & confiteri ore est necessarium, &c. p. quinta, colum.
 1346. c
 Credere Deo, credere Deo, credere in Deum differunt, p.
 6. c. 55. b. & c. 1287. c
 Item p. 3. c. 1007. c
 Credere esse Christum, & credere in Christum differunt, p. 6.
 c. 511. c
 Credere non potest nisi volens. cætera potest nolens. p. 6. col.
 135. b
 Credere ex nobis non est, sicut cogitare bonum ex nobis nō
 est, p. 6. co. 374. d
 Credere quid opus est iniquis quod mihi non ostenditur. Ma-
 nifesta aliquod verbum quo videam omnium principium.
 Id. n. est ad quod maxime & primitus inardesco. Cui respō-
 detur. Pulchrum est quod desideras & amari dignum, sed
 prius nubit Lia quam Rachel, &c. part. prima, colum.
 333. b
 Credere duo, ista, s. Dei vnitatem & eius remunerationem æ-
 ternam fuit necessarium ad salutem semper apud gentiles,
 p. 6. c. 922. f
 Vide etiam in gentiles incarnationis mysterium, &c.
 credere sanctam ecclesiam, remissionē peccatorū, & carnis re-
 surrectionem nos confitemur in symbolo apostolorum, qđ
 postea vniuersalis synodus plenius expressit, &c. par. 1. col.
 776. e
 Credere ministerium incarnationis intelligitur dupliciter, ex-
 plicite & implicite. Et de istis duobus modis tenebantur an-
 tiqui vel altero istorum credere, etiam nūc tenentur Chri-
 stiani, p. 6. c. 922. f
 Credentes sunt in ecclesia quidā & a quiescentes diuinis præce-
 ptis erga seruos Dei officiosi & religiosi, vel ad ornatū eccle-
 siæ vel ministerium satis prompti, sed in cōuersatione pro-
 pria obsceni, & viciis inuoluti, nihil adhibent emendatio-
 nis morum vel inuolutionis, & significantur per Gabaoni-
 tas, p. 2. c. 65. c. & c. 68. f
 Credentes alii sunt sapientes & literati, qui homines dicuntur,
 Alii vero simplices, qui iumenta nominantur, p. 4. columna
 2195. c
 Credentes primi Christo, significantur per diluculum. p. 3. c.
 353. c
 Credentium paucitas exeuntū spiritualiter de Aegypto per
 virtutem significatur per paucos exeuntes, de Aegypto in-
 gradientes in terram promissionis, &c. par. 1. colum.
 1258. f
 Credentium pars per asinam cui Balaam sedebat potest intel-
 ligi, quæ pro stulticia vel innocentia animalibus comparatur
 &c. p. 1. c. 1337. b
 Credentium quatuor genera ponuntur. Et intelliguntur per
 quatuor, s. domum Aaron, domum Leui, & domum Israel
 per timentes dominum, &c. parte 4. columna
 1129. a
 Credentium perfecte sed adhuc timentium carnalium cogita-
 tionum vel actionum vel infidelium impetum, per Nicode-
 mum figurantur, p. 5. c. 1067. a
 Credentibus hominibus vitam tamen discordem a fide viuē-
 tib. gratius aliquando Deus impertit, &c. parte 1. columna
 1332. b
 Credituros euitauit Christus, & nō credituris prædicauit. Sed
 cur? Ipse scit cuius viæ sunt misericordia & veritas, p. 5. co.
 211. b
 Credenda aliqua, an fuerint præcepta in veteri lege, uel an so-
 lum fuerint lex factorum, &c. parte 6. colum. 495. c
 496. f
 Credendorum aliquæ sunt talia, quæ nisi intelligamus non cre-
 dimus. Aliqua nisi credamus non intelligimus, &c. p. 3. col.
 1372. f
 Credulitas Abraham in filij immolatione fuit qđ Deus posset fi-
 lium

Glossæ Ordin. & Nicolaide Lyra.

- lium suum resuscitare, ut in eo Deus compleret suum promissum. p. 1. c. 266. e
- Crudelitas nostra ut rostrata lingua infirma est nisi innixa ad iutorio Dei, p. 5. c. 576. d
- Crepare de Græco in Latinum ductum verbum est a suspensione, p. 1. c. 1391. a
- Crimen quid est. p. 6. c. 696. d. e
- crimen pessimum quo accusabat Ioseph fratres suos quod, & quale erat, p. 1. col. 378. e
- Heu quam difficile est crimen non prodere vultu, p. 4. columna 1140. d
- criminis se peccati alieni detectio vel reuelatio indebita duo decim modis fit, p. 1. c. 1062. f
- criminibus alienis, affectu misericordiae qui non vult condoleere, sed iudicantis mauult tenere censuram, ostendit, se non dum vitiorum seculis eliquatum, &c. par. 3. columna 1695. a
- crines siue comam capitis superflue ornare, & cincinos in honorem daemoneis nutrire prohibemus, &c. parte 1. columna 1071. c
- crocus est aurei coloris, & significat diuina sapientia imbutos p. 3. c. 1852. e
- cruciabuntur mali in poena, ideo quia in tempore sibi dato ad penitentiam peccare non desinunt, &c. par. 3. columna 2175. a. b. c
- cruciatu grauis in inferno, vbi tormenta a suis qualitatibus discernunt, sicut viuentes a voluntate Dei discrepabant, p. 3. c. 140. d
- cruciatuum materia, erit recordatio praeteritarum deliciarum in consummatione mundi. p. 4. c. 231. a
- cruciatum quae hominibus a Deo infliguntur decet intelligere a nobis ipsis initia & causas earum vexationum fuisse. p. 1. col. 563. c. & 564. d
- crucifixio quomodo fiebat antiquitus, &c. par. 3. columna 577. c
- crucifixio Christi dicitur exaltatio, & quare. part. 5. columna 1073. c
- crucifixio Christi fuit ineptissima ex conditione loci, & ex modo mortis, p. 5. c. 1327. b
- crucifixus si non fuisset Christus, sacrificium corporis eius non comederemus: quod modo in memoriam passionis eius facimus. p. 1. c. 919. b. c
- crucifixum si quis fide attendit, pro similitudine carnis peccati in aeneo serpente praesignatum, omnium daemoneis & malorum hominum calumniae tanquam colubrorum venena vincuntur, p. 3. c. 1391. a. b
- crudelitas & cupiditas impediunt iudicem iuste ferre sententiam, p. 3. col. 2001. a. b. c
- crudelitatem habet diabolus tanquam filiam spirituale, sicut per oppositum, misericordia caelestis regis est spiritualis filia, p. 4. c. 2429. c
- crudeles esse sanctos dicunt quidam, cum nulli hostium parcere leguntur, nec intelligunt in his verbis obumbrata mysteria, p. 2. c. 413. a
- crux Christi finita est in poena & manet in gloria. A locis. n. suppliciorum transit ad frontes imperatorum, p. 1. columna 686. e
- crux in fronte credentium (vbi sedes est veredudiae) figitur, & quare. p. 5. col. 258. d
- Item p. 6. col. 135. a. & 521. c
- crux tollitur, vel per abtinentiam, vel per compassionem, p. 5. c. 184. d
- Item p. 6. c. 545. e
- crux duobus modis baiatur. p. 5. c. 400. d
- crux sancta dicitur malogranatum, &c. parte. 3. columna 1876. e. f
- crux in qua vitis vera calcari & exprimi dignata, est significatur per Geth, quod interpretatur torcular, parte 2. columna 550. f
- crux Christi dicitur muscipula principis huius seculi, Et re p. 6. c. 818. d. e
- crux Christi significatur per uirgam Moyse, per quam mundus vincitur, & diabolus superatur, &c. parte 1. columna 553. c
- crux Christi fuit nobis lignum vitae, &c. parte 4. columna 523. a
- crux dicitur principatus dignitas, &c. parte 4. columna 121. a
- crux christi figuratur per hoc quod virga, petra percussit ligno. n. accedente ad petram gratia manauit, & quod percussit euidentius significat crucem, &c. par. 1. columna 1307. c
- crux Christi gemina ratione constitit, quia uisibiliter deus in carne crucifixus est, inuisibiliter vero diabolus principibus suis, p. 2. c. 61. b. c
- crux Christi per quam mundus, & princeps mundi superatus, diabolus cum principibus & potestatibus, significatur uirgam Moyse, qua Pharaon superatur, &c. par. 1. columna 543. a
- crux quodammodo inter impassibilem diuinitatem & humanitatem media est (quae igne passionis est assata) sicut ergo inter ignem & cibum: p. 1. c. 921. a. b
- crux Christi in tau signatur, qualiter & quare. parte 4. columna 948. d
- crux super omnia fortis, omnem creaturam crucifixo subacta, & carnem eius quae ante passionem eius videbatur nequa, post aptam fecit. Et comparatur sartigini, &c. par. 1. columna 921. a
- crux Christi fugat daemones, sicut cithara furorem Saul. c. 417. c
- crux domini, infidelibus scopulus, fidelibus portus. p. 4. columna 993. a
- Crucis duo genera sunt. Vnum corporale, Aliud spirituale. Vnum est a potu & epulis temperare appetitum. &c. alter est preciosius atque sublimius, motus animi regere, & turbationes illius modestiae tranquillitate placare, & superbiae impetus quasi feram bestiam refrenare, &c. p. 184. d
- crucis venerandae ex quo signum est erectum in vnum Christi Ecclesiam nemo non videt, &c. parte 4. columna 146. d
- crucis sanctissimae vis consecratur, &c. parte 4. columna 121. a
- crucis sanctae historia, de eius ablatione de Ierusalem, & per captiuationem per Cosdroe regem Persarum signatur per aptionem arcae per Philistaeos, &c. parte 2. columna 343. a. b.
- Crucis sanctae reportatio quam Heraclius imperator fecit, quid significetur, &c. p. 2. c. 351. c
- crucis signum mirabiliter radians apparebit in iudicio finis, p. 4. c. 534. f
- crucis arbor dicitur nauicula, p. 5. c. 811. c
- crucis signum exprimitur ligni nomine & lignorum numero nobis panis vitae aeternae est preparatus, Et signatur per gna quibus Sareptana cibos parauit, p. 2. columna. Et In 813. a
- crucis sanctae moralem figuram describit Paulus, p. 5. columna 458. d
- crucis sanctae lignum designatur in trecetis cubitis arcae Noe. p. 1. c. 143. c.
- crucis mysterium ostenditur in his verbis apostoli, quae similitudo, &c. p. 6. col. 544. f
- crucis signum faciebat proprie sacerdos per manus suas offerentis primitias in ventilatione primitiarum, p. 1. c. 97 & co. 1622. f
- crucis sub vitga transeunt, quibus fides & amicitia Dei data ut remunerentur, & amici Dei inueniantur, p. 1. columna 1154. f

Index.

dominicæ duplex est ratio. Vna qua Christus reliquit
 nois exemplum. Altera in qua crux illa tropheum fuit dia
 b. in quo crucifixus est & triumphatus, p. 2. c. 61. b. c
 in passione lapidea corda mollita sunt, mollia & fluxa
 data, sicut in sartagine mollia durefcūt, dura mollescūt,
 Idem.
 de mysterio cum veneratione disputare, est de sartagi
 ne sacrificium offerre. Ibidem.
 opus & effectus peccatorum nostrorum perfecta remis
 sio. p. 1. c. 937. a
 sanetæ auxilio, quinque sensus nos variis vitiis capti
 tes superamus, & cōtra spirituales nequitias belligera
 : Et de hoc figura, p. 1. c. 203. a
 cis christi apicib. conferuntur cornua iustis: in his vē
 nus & destruimus dæmones animæ nostræ insidiantes
 . c. 321. c. Interl.
 lignum cum in nobis fideliter fixum viderint, cadēt su
 p. dæmones timor & tremor. p. 1. c. 623. c
 impressione dum decoramur, & vexillum triumphī dñi
 nonte portamus, splendor Dei super nos est. p. 3. colum.
 . 11. c
 baiulam, nō vt trabem super humeros apponamus,
 se ut semper Christi mortem præ oculis habeamus, p. 5.
 . c. 51. c
 domini qui sponte portant per dominum, qui iuuiti
 pe Symonem de Cyrenis (quæ est in Libya) significantur
 p. 1. c. 455. c
 Christi significat denarii numeri figura. p. 1. columna
 23. e. f
 dicem Christi nō solum idololatria, sed & omnis carnis
 actus, vel concupiscentia perimitur, parte prima, colum.
 134. c
 significat arbor morus. parte quinta, columna 926. e
 32. a
 portauit Christus dum duceretur ad paribulū, in qua
 uit principatum, p. 4. c. 121. a
 allus quomodo & vnde fiat. p. 1. c. 211. a
 p. 3. c. 1579. b. & c. 2194. e
 p. 4. c. 1080. f
 iela vcat Isaias sedes & mansiones quæ singulis pro me
 ritum ratione tributa sunt, p. 4. c. 247. a
 iela ingreditur, cum secreta mentis nostræ intramus, p.
 4. c. 248. d
 dicitur delectatio carnis, in qua captiua versatur ratio
 vtra in cubili, vel cubilia sunt cogitationes ferocium pec
 caprum, p. 3. c. 459. b
 est cor hominis, & qualiter in eo est quiescendum, & q̄
 mediunt eius quietem, p. 3. c. 459. b
 quantam mensuram capiat, & c. par. secunda, colum.
 42. f
 . 1. columna 1443. e. & columna 1445. d. & columna
 147. c
 qui describuntur in fabricatione arcæ quales fuerunt,
 aræ geometrici vel vsuales, & quid quisq; cubitus cōtineat.
 p. 1. c. 143. c. & c. 731. b. c
 quinque faciunt septem pedes & dimidium secundum
 vnam opinionem, vel secundum alios decem. p. 2. colum.
 74. c
 bis quod genere masculino (ait Hieronymus) non neutro
 cura dicimus, nō ex grāmaticæ imperitia, sed propter sim
 ples & idiotas (quorum in congregatione ecclesiæ maior
 pars est) facimus. p. 4. c. 1455. c
 abita vel hedera genus virgulti, vel arbutulæ, lata habē
 folia, & c. p. 4. c. 2040. f
 perpetratur tribus modis, p. 1. c. 92. e. f
 quemque sua lex dicit interimendum, par. 1. columna
 176. f
 pitius dimittitur quæ non malitiose perpetratur. par. 1.
 c. 569. a

culpa tanto insensibilior redditur, quanto quasi vera virtus
 laudatur. p. 4. c. 1011. c
 culpa quo frequentius committitur eo, minus cōmittentis ani
 mus verecundatur. p. 4. c. 1098. c
 culpa facilius corrigitur quæ erubescitur, quæ autem virtus pu
 tatur, difficilius, p. 3. c. 386. e. f
 culpa quælibet si sequenti pia operatione purgatur, quanto
 magis hæc facile abstergitur, quā mater boni operis pietas
 committatur, p. 1. c. 482. a
 culpa Davidis in numerando populo, & c. p. secunda, columna
 665. a. b
 culpæ memoria erit in beata vita, non quæ mētem polluat, sed
 quæ sine læsione beatitudinis, artius beatitudini & læticiæ
 astringat. vt sanati, dolorum sine dolore recordemur. p. 3.
 c. 56. e. f
 culpæ quædam in seculo laxantur, quædam vero (paruæ, scili
 cet,) etiam in futuro. p. 5. c. 227. a
 culpæ crescentis casus sunt isti, vt lingua cum non restringitur
 nequaquā vbi ceciderit iaceat, sed semper ad deteriora de
 scendat. p. 3. c. 131. a
 culpæ grauis sicut est sibi arrogare quod non est, sic plerumq;
 culpa nulla est, si humiliter bonum dicat quod est, pa. 3. co.
 175. c
 culpas delinquentium qui redarguit tanta equalitate intra ec
 clesiam id efficiat, vt in nullius resideat fauore. p. 1. column.
 734. e. f
 culpabiliores esse solent qui loqui in contentione inchoant,
 quam qui respondent, p. 3. col. 324. e
 cultri quib. Iosue circuncidit filios Israel, & in sepulchro secū
 positi, p. 2. col. 150. d
 cultus diuinus duplex, s. interior & exterior, p. 1. c. 209. c. & co.
 905. c
 cultus diuinus principaliter est in actibus interiorib. mentis,
 requiritur tamen etiam cultus exterior qui est quædā pro
 testatio interioris cultus, & c. Et in quo ille fuit in vete. Test.
 p. 1. c. 209. c. & c. 905. c
 cultus interior qui consistit in fide & deuotione bene supplet
 aliquem defectum, qui cōsistit in exteriori cultu. Et de hoc
 exempla, p. 2. c. 1143. a
 cultus verus vnius Dei est illud per quod possideri poterat ter
 ra illa Abrahæ promissa. Et ideo idololatrantes Iudæi sem
 per puniti sunt, & c. p. 1. c. 209. c
 cultus latræ debitus consistit in duobus, s. in sacrificii oblatio
 ne, & debita oratione, p. 3. c. 2146. f
 cultus festiuitatis paschalis vocatur religio, quæ dicitur a reli
 gando, quia per cultum diuinum homines religantur Deo,
 p. 1. c. 597. c
 cultus diuersorum idolorum erat varius, & aliquando contra
 rius, sicut in sacris Veneris colentes erant nudi, & in sacris
 Martis erant armati. p. 4. c. 1442. t
 cultus Dei in ve. Test. fuit figuralis respectu cultus qui obser
 uatur tempore noui Testa. Cultus verò Testamenti no. est
 suo modo figuralis respectu cultus cęlestis, & c. p. 6. colum.
 1683. c
 cultui diuino & studio deputati debent prouideri de victu ab
 his qui habent curam regendæ communitatis. p. 1. colum.
 439. c
 cultum diuinum vt homo faciat congruentèr, aptus redditur
 per gratiam, & ineptus fit per peccatum, & secundum quid
 per immundiciam corporalem quo ad verus Test. & c. p. 6.
 c. 887. c
 cultu de diuino multa vsurpata sunt quæ honorib. deferuntur
 humanis, siue humilitate nimia, siue adulatione pestifera,
 & c. p. 2. c. 1631. a
 cuna regis Og (vt dicunt Hebræi) in qua positus fuit, quando
 infans erat, erat ferrea. quia erat iam tantę fortitudinis &
 magnitudinis quod non poterat teneri, & habebat nouem
 cubitos vsuales in longitudine, & c. p. prima, col.
 476. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Cuneus quid significat, & unde dicitur. p. prima, colu. 177.a. & col. 1575.c
- Cupiditas siue auaritia dicitur radix omnium malorum similiter & superbia, & quomodo, &c. parte 6. columna 724.f
- Item p. 3. col. 2022.f
- Cupiditas radix omnium vitiorum prophetiæ dona perdit. p. 1. col. 1365.b
- Cupiditas circa diuitiarum generat vermes his qui habent penuriam & videntes in necessitate fratres suos, claudunt viscera ab eis, & de hoc figura. p. 1. c. 633.a
- Cupiditas impellit ad omnia mala, &c. par. quarta, columna 747.c
- Cupiditas accipitur in duobus, scilicet in male accipiendo, secundo in male possidendo. p. 5. c. 183.c
- Cupiditatis immundicia terribilissimos figurat coruos, qui non redit aut aquis interceptus, aut cadauere natante illatus. p. 1. c. 160.d
- Cupiditatis igne & luxuriæ diabolus succendit clerum, nobiles, & communem populum, & de hoc figura. p. 2. column. 1001.c
- Cupiditatis vitio datur iudicium equitatis, & de eiusdem vitii conditionib. p. 4. c. 1565.b.c
- Cupiditatis vitium est exigere velle quod cognoscis te non commodasse. p. 1. c. 1599.b.c
- Cupiditates nascentes antequam robur accipiant, facilius vincuntur. p. 3. c. 1500.f
- Cupiditates bestiales & libidines quæ solent de repente successu terrenæ felicitatis existere, bestiarum feræ dicuntur. pa. 2. 164.f
- Cupiditatibus seculi amentes facti, vel vitii inebriati, non sentimus quanta vulnera animæ acquirimus peccando, sicut demoniaci non sentiunt si vulnerantur. par. prima, column. 1263.b
- Cupidus homo boni alieni, significatur per Achab. par. 2. col. 840.f
- Cupidus non facile mercede caret, &c. parte 1. column. 1335.b
- Cupidi Deos suos fecerunt de auro & argento & lapidib. preuolus, p. 1. c. 1660.1
- Cupidi fraudibus & violentiis auferunt aliorum hereditates per quos significatur, p. 1. c. 54.e
- Cupidis & auaris formidabilis est iudiciis futuri aduentus propter duos, scilicet propter indebitam bonorum temporalium congregationem & conseruationem, propter pauperum defraudationem. p. 6. c. 1297. h.c.
- Cura maior est Deo humane salutis, quam diabolo perditionis, p. 1. c. 1372. d.e
- Cura Iuda Machabæi de Iudæis mortuis in bello fuit ratione corporis & animæ, quia valuit eis, quia mortui fuerunt in flatu salutis, p. 4. c. 2561.a
- Cura presentium malitia dicitur, & quare, p. quinta, columna 143.c
- Cura presenti mens obruitur, Ibidem.
- Cura laicalis iustus agit quam clericalis, Pilatus enim pronuntiat innocentem & iustum, quem Princeps sacerdotum condemnant tanquam reum mortis, &c. par. quinta, columna 382.c
- Curæ seculi sunt spinæ & tribuli, &c. par. 5. columna 147.c
- Curæ carnalium desideriorum insolentes figurantur per muscas. p. 1. c. 556. d.e
- Curam animarum assumptas in quibus, & quot examinandi sunt, p. 5. c. 1314.c
- Curam proximorum agere cum quis fidelis sollicitus accingitur, hoc duobus modis facit, p. 3. c. 173. b.c
- curam aliorum debet quisque pro quantitate virium suscipere, & ideo proprias vires perperdere, ne fiat subditis auctor ruinæ, &c. p. 3. c. 2009.c
- Curam ecclesiarum Dei non immerito accipit, qui dor accipit lumen scientiæ, & rectitudinem fidei fortiter in opere, p. 2. c. 1123. a.b
- Curam aliorum suscipere non præsumant, qui adhuc gnantium vitiorum certamina per consensum delictis tolerant, & de hoc figura, &c. par. 1. col. 1216.f
- Vide etiam in Animarum curam.
- Curatorum aduersus pauperes prædicatores suggestio pulum dicentium, quia non habent potestatem iurisdictionis proprii sacerdotis, quod tamen falsum est, p. 2. c. 1299. & c. 1364.f
- Item parte prima, column. 1237. b. & columna 1312. & c. 1601. b
- Curatorum statui conuenit audire synodalia statuta a scopis, & denunciare suis parochiis, &c. par. 121. a
- Curiosi qui facta mirabilia bonorum videre querunt, sed non imitari, significantur per Herodem tetrarcham, &c. p. 5. c. 819. c. 820.f
- Curiositas persequantis impedit in contemplatione veritatis, p. 3. c. 811. 812.
- Curiositas humane mentis per tria ostenditur, & in his omnia vicia concluduntur, &c. par. 3. col. 2107. a. b
- Curus plures pro personis suis habebant olim reges, pures in curribus sicut principes nunc in bellis habebant equos. p. 2. c. 1266.f
- Curus falcati qui dicuntur, &c. par. 2. col. 191.f
- Curuari sub manu domini quid sit, &c. parte 4. col. 989. a. b
- Custodia nostræ salutis & dux, doctrina est, parte 1. col. 1041. c
- Custodia sanctæ ecclesiæ sic rite perficitur, si quisque iustitiam omnium fidelium gerat, ut specialiter eis prælatus est curam diligentioris studii impendat, p. 6. 1601. b
- Custodiam animarum fortiantur, qui tentationum belligerunt, cum apud se iam de intima tranquillitate sumpti, sed quis hæc perfecte subigat. p. 1. c. 1216. e. f
- Custodes animarum non sunt de neophytis vel de plebe constituti, sed de illis qui a certamine vitiorum Dei liberati, iam mentem in visione tranquillæ pacis habent, p. 2. c. 1371. c
- Custodire qui vult diligenter aliquam, habet attentos oculos super ipsam, p. 3. c. 646. c
- Non custodisse dicitur rem suam qui sic agit ut perdat, si illi sit salua. p. 1. c. 74. e. f
- Custodiuisse paradysum quomodo dicatur homo. Ibidem
- Cutis desiccatur & nigratur ex defectu nutrimenti, p. 3. e. & col. 183. a. b
- Item p. 2. col. 183. c
- Cutis sunt in ecclesia qui solis exterioribus curis vacantes, dum interna corda desperatio siccat, p. 3. c. 105. c
- Cutis est exterior pars corporis, quæ dum non trahit humorem de interioribus arefcit & contrahitur, &c. p. 3. 105. a. Interl.
- Cutis sunt in ecclesia, qui solis exterioribus vacant, & quæ corda desperatio siccat, &c. Ibidem.
- Cutis quam totam occupat lepra, quomodo viam rationis significet. p. 1. c. 1019. b
- Cygnus longi colli est & cibum de profundo terræ trahit, p. 1. col. 1540. f
- Cymbala inuicem se tangunt ut sonent. p. 3. columna. 101078. b. c
- Cymbala benefonaria sunt labia nostra, quæ percussa adiuuam suauem humane vocis harmoniam reddunt, p. 2. 1077. a. b

Index.

mala quæ se vt resonent inuicem tangunt, opera charita
 tis exprimunt, quib. se sancti alterutrum excitant in laudē,
 p. c. 1294. c
 mya significat caninos mores, &c. pa. 1. colum.
 55. b
 In p. 3. c. 1029. b
 pilus medendis apta corporib. venustatē comæ suæ nul
 lo reponit impulsu, & quid moraliter significat, p. 3. colum.
 203. b
 is quandoque est nomen insulæ in mari mediterraneo.
 quandoq; est arbor aromatica. quæ crescit circa vineas En
 di. & facit grana simul iuncta sicut in vuis vineæ, p. 3. c.
 87. b, & 1852. c
 rex liberator Iudæorum, quomodo educatus in pau
 eate. p. 5. c. 311. b
 Iudæis multa donauit, p. 4. c. 2185. a
 monacha publicauit licentiam Iudæis reædificandi Hie
 rusalem per totum regnum suum: parte 4. columna
 209. c
 dicitur Christus, quare & quomodo, parte 4. columna
 205. c
 rex Persarum & Darius rex Medorum cum suis exerci
 tiis similis Babylonem ceperunt. parte 4. columna
 13. c
 multis regnis impugnat & principib. superatis, Scythas
 impetebat. Tamyris regina Scytharum dolo eū cir
 cūueniens, caput Cyri, atq; amputari in virem humano
 sanguine plenum proiici iussit, dicens: Satia te inquit san
 guine, quem quæristi, p. 4. c. 2169. c
 Latine Hebraice Cores. Quando. n. ad Latinum trans
 feratur vocatur Cyrus: sicut hoc nomen Saul, translātū ad
 Latinum, pronuntiatur & scribitur Saulus. p. 4. columna
 18. f
 regis Persarum natiuitas & educatio per caniculam mira
 bilis fuit & quomodo tandem monarchiam adeptus est. p.
 180. f
 In p. 3. c. 994. f
 In p. 2. c. 1215. c
 fides & pietas, p. 2. c. 1277. b. c

D

D A B A R & Deber dictiones sunt Hebraicæ & dif
 ferunt, p. 4. c. 123. a. b
 Dagon idolum quod colebatur a Philistæis, habe
 bat caput piscis: & ideo vocat Dagon, quia dag
 m significat in Hebræo, p. 1. 679. b
 In p. 2. c. 348. e
 demon vel dæmonium quid significat, &c. p. sexta, col.
 111. b
 dæmonium Hebraicum vel Græcum, ibidem 1172. f
 demon permittit potest virtute propria facere ignē cadere
 de celo, sicut & Antichristus ante diem iudicii faciet ignē
 de celo descendere, p. 2. c. 820. f
 In p. 6. c. 1533. a. b
 demon dicitur principium viuarum Dei quia inter creatu
 ras angelica est prima, &c. p. 3. c. 386. e
 demon antequam caderet per peccatum, licet esset superior
 hinc, deprauatus tamen per peccatū, factus est inferior
 & cecidit quodāmodo in bestialem monstruositatem: vn
 de in animalib. monstruosis solet apparere, &c. pa. 3. col.
 38. f
 demones vt frequētius apparēt hominib. in forma brutorū,
 sicut Eux in specie serpentis, & signantur per Amalechitas
 &c. p. 2. 509. c
 demones permittit aliquando dare responsa Deus idolola
 tris, quia ex malitia sua demerentur, quod sic in errorib. nu
 truntur, & talia responsa aliquando sint vera, par. 2. colu.
 26. b. c

Dæmon in peccato luxuriæ maxime delectatur, quare & quo
 modo. p. 3. c. 384. f
 Dæmon vititur lachrymis pœnitentiæ fornicatoris, cum ad
 pudicitiam cōuertitur, vel de superbia ad humilitatem, de
 luxuria ad parsimoniam. Ibidem.
 Dæmon qui est caput omnium malorum, significatur per
 verticem. p. 1. c. 1685. b
 Dæmon sub similitudine ceti, qui est animal maximum & ma
 rinum, ostenditur omnibus creaturis terribilis. p. 3. colum.
 386. c
 Dæmon per Saul significatur, & quare. parte 3. colum. 459. b.
 c. 547. b
 Dæmon dicitur spiritus domini, & quare. parte 2. columna
 421. c
 Dæmon significatur per vulpem. p. 1. col. 1292. c
 Dæmones, an ex prophetis, qui tempus, locum & modum ve
 niendi ipsius Christi determinauerant, sciebant ipsum esse
 Christum, p. 5. c. 493. c
 Dæmon qui Iesum tentauit, acutioris ingenii fuit quam cæte
 ri, nec tamen Dei filium esse potuit comprehendere, p. 5. c.
 124. d. e
 Dæmon quare lunaticos magis vexat in nouis lunationibus
 quam reliquis temporib. p. 5. c. 293. b
 Dæmon si alicuius corpus perturbet & sopiat mēte, adhibeāt
 orationes, multæ exorcistarum inuocationes, & si penitus
 expelli non poterit, tributarius tamen fiet, &c. p. 2. a
 Dæmon. Vide etiam in diabolus.
 Dæmonis dolositas, qua quærit bonum prælatum vel docto
 ré gladio peccati mortalis occidere, & sic infamare, &c. si
 gnificatur per triphonem, &c. p. 4. c. 2344. f
 Dæmonis persuasionibus vir sapiens & bonus nō acquiescit
 sed magis repellit. p. 4. c. 2149. c
 Dæmonis operationem possunt impedire res sensibiles, quia
 possunt aliquam dispositionem facere in corpore humano
 propter quam est minus dispositum ad patiendum a dæmo
 ne, p. 1. c. 2524. e. f
 Dæmonis potestas tanta est, quod nulla virtute hominis, car
 minib. herbis, lapidibusq; characteribus, & similibus pōt a
 stringi licet, aliquando hoc fingat, vt homines talib. inten
 tos, in errorib. detineat, p. 3. c. 1389. a
 Item p. 2. c. 1524. f
 Dæmones significantur per scribas & pharisæos, & quare, p. 5.
 col. 2154. f
 Dæmones significantur per Sabeos p. 3. c. 17. c
 Et etiam per Chaldeos. Ibidem.
 Dæmonib. congruit interpretatio Assyriorum. i. sublimium, &
 Philistijm, id est, cadentium, & quare. p. 4. co. 123. f
 Item p. 2. c. 391. c
 Dæmones volucres celi dicuntur, & quare, p. 5. c. 521. c
 Item p. 6. c. 1703. b. c
 Item p. 4. c. 1245. c
 Item p. 2. c. 644. f
 Dæmones per Philisteos figurantur, qui ante aduentum veri
 David superari non potuerunt, &c. pa. 2. c. 429. c. Et
 c. 512. f
 dæmones quare permittit Christus in porcos intrare & præcipi
 tare eos in mare. p. 5. co. 169. b
 demones multo minus possunt nocere hominib. qui nec pecc
 rib. Et quib. nocere possint, p. 5. c. 164. b
 Item p. 4. c. 362. e. f
 demones de obsessis corporib. solum cum afflictione corporis
 sed et cum mutilatione alicuius membri, p. 5. c. 493. c
 demones dum malefici per incarnationem eorum aliquid ef
 ficere conantur, discurrunt per mundum, & subito semina
 eorum de quib. hoc agitur, afferunt &c. par. 1. colum.
 544. e. f
 demones cōcubitus exercentes, vulgus vocat incubos, & quo
 modo per eos generatio contingat, &c. par. 1. colum.
 147. c

demones

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

dæmones propriæ virtuti dimissi, possunt facere ea quæ causa
ri possunt ex mortu locali, & consequenter ignem de cælo
aereo ferius mittere, & ventum turbinis commouere. p. 3.
c. 30. c

dæmones de cælo empyreo ceciderunt in instanti, & videnti-
bus sanctis angelis, & cum foetore peccati proprii, & ad in-
flammandum homines eer tentationum parati, p. 5. column.
840. f

dæmones alliciuntur ad inhabitandum per creaturas, quas nõ
ipsi sed Deus condidit, p. 2. c. 1524. f

dæmones vera dicent, vt his mendacia immisceant. pa. 1. col.
2537. b

dæmones eorum quæ futura sunt nihil sciunt, sed a rebus præ-
teritis coniecturam capientes prædicere conantur, & aliquã
do recte feruntur sapius vero aberrant, p. 4. c. 1240. d

dæmones permittente Deo operantur, & quare. p. 1. column.
1536. e

dæmones qualia passuri sunt, p. 4. c. 240. d

Vita præfens nox est. p. 4. c. 242. e

dæmones mortui dicuntur, quia priuati vera vita, p. 4. colum.
113. a

dæmones quod prius blandiendo carnalib. persuaserunt vt se
ducerent, furiose a peccatorib. expetunt vt crucient, p. 1. c.
1657. b c

dæmones significantur per Aethiopes, & quare, p. 4. col. 1295
c. Et c. 2066. d

dæmones videntes se sanctos homines impedire non posse p
apertas tentationes, per malitias occultas sub specie boni q
runq; impedimentum, & de hoc figura & exemplum, par. 2.
1369. c

dæmones sicut se ingerunt peccatorib. vt faciant eos ruere de
peccato in peccatum, sic refugunt, quando uident peccato
rum a Deo exauditum & liberatum. p. 3. c. 478. f

dæmonum operatio quædam est in ministerio præsentia, quæ
artib. quibusdam ad his qui se dæmonib. mancipauerunt,
colligitur, & nunc per sortes, & nunc ex contemplatione si-
brarũ, & huiusmodi præstigiis comprehendi videntur & in-
telligi, p. 1. c. 1349. a. b

dæmonum filii per eorum administratione nati, quomodo
tã proceræ naturæ erant, vt alii homines quasi locustæ vide-
bantur comparatione eorum, &c. par. 1. columna 147. c.
148. d

dæmonum virtute qua magi vtuntur, vt rum potuit fieri con-
uerfio uirgarum in dracones, arguitur contra cum respõsio-
ne & solutione argumenti. p. 1. c. 545. b. c.

dæmonum malicia qua cessant aliquã lo a têtatione hominũ
est, vt homines decipant, p. 4. c. 831. c

dæmonum cunctorum qui in hoc sæculo dimicant caput est
Beelzebũ. p. 4. c. 2066. d

dæmonum pœna augetur per damnationem hominum malo-
rum, sicut per salutem hominum augetur gloria sanctorum
angelorum, & tamen ad peccatum homines incitare nõ ces-
sant, &c. p. 1. c. 102. d. e

dæmonum hospitium fit quicumq; in hoc seculo propter ho-
nores & diuitias laborat, quas postquã cõsequutus est tra-
dit se luxuriæ & voluptatib. p. 4. c. 2066. d

dæmonum vis in subditos efficax est, quæ si Deus consilio suo
propiis se opponat eneruatur, &c. par. 1. columna
1330. e

dæmonum imbecillitates argumento sunt multitudo victima-
rum & tehne Balaami, qui tot tantaque gesserat. p. 1. colu.
1340. e

dæmonum fraude elusus, verbi fame laborabat, p. 4. columna
114. d

dæmonib. non est credendum etiam si vera dicant, & quare. p.
5. co. 446. f

Item p 6. c. 661. c

Item & si verum est quod dicit, ex fine tamen mendaciũ iu-
dicatur, quia dicit vt decipiat, &c. p. 2. c. 656. f

demoniaci vel mente capti non sentiunt si vulnerantur
carent naturalib. sensib. &c. parte 1. colu.
1265. a

demoniaci possunt multa agere & pati quæ non possunt
p. 5. c. 210. f

demoniaci & furiosi post curationem non promouentur
ecclesia Dei. Et vnde hoc accipitur, &c. par. 5. co-
532. f

dalila Synagoga est interpretatur vel paupercula, denotans
nagogam esse pauperrimam, &c. par. 2. colu.
258. d

damasius Papa statim post Iulianum apostatam præfe-
clesiæ & ordinauit per omnes ecclesias psalmos die
que canere, & vt in fine psalmorum diceretur, Gloria
& filio, Sicut erat, &c. p. 6. c. 1534. f

damascus quando delit esse ciuitas, &c. part. 4. colu.
184. e

damascam secundum Hebræos campus est vbi Abel a
interfectus est, &c. parte 4. columna. 1282
1940. e

dalmanuta, vide in Magedam.

damnare & perdere quam inter se habeant differentiam
c. 1269. a

damnantur multo plures quam saluantur, & de hoc figu-
1. c. 1258. f

damnationis nostræ malum leue creditur, sed vtinam
qui ostendens patriam, graue esse exilium doceat. p.
90. d. e

damnandus vt semper in se mœrores inueniat dignum e-
relicto creatore in se gaudium quærebat, parte 3. colu.
174. d

damnandus persoluet in tormento ea quæ hic illicita ser-
desideria, nec in morte consumetur, sed vt sic sine er-
tur vivere sine fine compellitur, vt cuius vita hic mu-
fuit in culpa, illic eius mors viuat in pœna. par. 3. colu.
& etiam interl. 218. d

damnandi post hanc sententiam. Ite maledicti in ignem
num, post multos dies. i. post mille annos, visitandi & li-
di sunt, vt dicit Origines. Sed hoc ecclesia non recipit
c. 235. a

damnandorum spiritus inde in perpetuum interit, vnde
tempus caro suauiter viuuit, parte 3. colu.
b. 246. d

de damnatorum iudicio Dei humana non potest scire f-
tas, nec de pœnarum magnitudine vel mensura ferre
tiam, quod domini arbitrio derelictum est. parte 4. co-
235. a

damnati & si non pertingunt ad vltimum finem humana
quæ est felicitas æterna, non tamen ideo sunt frustra
& quare, p. 3. c. 1132. f

damnandorum quamuis spaciola via sit quæ ducit ad m-
tamen pressura corporis coartati, rectum iter inuenire
poterunt, sed in se inuicem collidentur, ibi spirabunt vt
furorem, & sicut fulgura huc illuc que discurrent, &c. p.
2028. e

damnatus quam hic amauit, nec relinquere voluit, tunc
pter tormenta relinquere volet, sed non poterit, pa. 3.
219. a

damnatus anima & corpore punietur, quia in vtroq; pec-
p. 3. c. Interl. 219. a

dæmones per deuotam orationem debellantur, p. 2. colu.
562. f

dæmones & si portent secum ignem suum, tamen reputantur
torqueri & affligi, quando circiuntur, ne oblectis nocent
& quare p 5. c. 168. f

dæmones propter multitudinem dicuntur gentes vniuersi
1. c. 1061. b

dæmones aliquando in monumentis habitant, & quare, p.
col. 168. f

Index.

ones tantò præcipites descendunt, quantò nos ardentius
 tendimus: conuersatio ergo nostra semper in cælis sit, & c.
 pt. col. 1260. e
 ones iter nos habitât vsq; ad iudiciũ, & quare, p. 5. c. 168. f
 ones, quia sciunt quòd tempus eorum hoc præsens sæcu-
 lum continet, idèd diabolus dominus non remouit a prin-
 cipatu huius sæculi, & non vult ante tẽpus a proposito sui in-
 tentione volenter abstrahere, p. 1. col. 1330. f
 ones sũt exequutores diuinæ iustitiæ i inferno, p. 4. c. 1530
 ones si Christum Deum esse cognouissent an Iudæos ad
 crucifigendum induxissent, p. 5. col. 500. e. f. & col. 756. d
 ones credebant aliquando Iesum esse filium Dei, & rur-
 sum non credebant, & quare, p. 5. col. 168. d
 ones in terris dominum cernentes, se continuò esse iudi-
 candos credebant, p. 5. col. 494. d
 ones magis suspicati quam nosse Iesum esse filiũ Dei cre-
 dendi sunt, p. 5. col. 168. d
 ones demones viriliter pugnare nõ potest qui mundi dulce-
 dem nescit declinare, p. 2. col. 401. b
 ones & homines mali nituntur impedire bonos in proces-
 su virtutis, sed cum Dei adiutorio a bonis superantur, & de-
 he figura, p. 1. col. 1324. e
 ones lites suscitât & cõtentiones, & tela nequitix parant
 contra fideles: & significantur per Emim, p. 1. col. 1469. c
 ones qui affligunt fideles, suis eos tentationib. impugnan-
 tes, significantur per Aegyptios, p. 1. col. 1620. f
 ones festinantes ad deitruendum bonorum operum ini-
 cium vt sic sequens fructus impediatur, significantur per locu-
 stas saltantas, ad corrodendum viridia, p. 2. col. 760. f
 ones qui fideles Christi semper desiderant mergere in ce-
 cidiorum, significantur per principes qui Ieremiam mi-
 serunt in lacum, p. 4. col. 832. e
 ones cum omni peccato gaudeant, præcipue tamen forni-
 catione & idololatria, & quare, p. 1. col. 1061. a
 ones circumeuntes quærunt quomodo vnumquemque
 in sterijs suis consecrent, p. 1. col. 1371. b
 ones vnumquemque peritentant, illis affectib. animæ la-
 quos tradentes, quib. nõ senserint ægrotare, p. 1. c. 1406. e. f
 ones diuersi tentant de vicijs diuersis, & sic diuersimodè
 scinduntur ab effectu, p. 3. c. 1149. c. Item p. 5. col. 296. a
 ones singuli si per singula genera peccatorum ascribãtur
 qui mirum, cum scriptum sit in vno homine integram fuisse
 signum, p. 2. col. 87. a
 ones tentant ex inuidia homines, licet non ignorent co-
 muni poenam in futuro crescere ex hominum damnatione,
 p. 10. 103. a
 ones propter odium quod habent aduersus nos, dũ non
 possunt nocere nobis in persona, cupiunt nocere in substã-
 tijs, p. 5. col. 168. d
 ones non tentant de trib. p. 2. col. 395. c
 ones ante aduentum Christi, quieti & securi animas pos-
 sidentes regnabant: sed vbi gratia & misericordia apparuit
 & obtulit v. libertatem & imaginem suam anima quæq; sus-
 ceperat, antiqui possessores ad pugnam prouocantur, p. 2. col.
 81
 ones quousque putas agi tormentis, si quem videant vende-
 re remnia sua, & dare pauperib. & tollere crucem suam, & se-
 qui Christum, p. 1. col. 1422. d. e
 ones pro voluntate sua per linguam hominis diuersa pos-
 sunt formare verba, & sic arreptiuim aliquando loquuntur
 id est in ignora ignorantia sicut purus laicus Latinum: quod est mani-
 festum signum dæmoniacy, p. 5. col. 182. e
 ones possunt commouere humores interiorum sensuum,
 & exteriorum: & sic possunt ad organa sensuum aliquas for-
 mas reducere, ac si venirent ab extra, non solum in dormiẽ-
 tibus, sed etiam vigilantibus, & c. p. 1. col. 545. a. b
 ones & si aliquando ab obsessis corporibus recedunt, ad
 deuotionem aliquorum lapidum & herbarũ, & pronun-
 tationem carminum, & huiusmodi: non fit virtute talium,
 sed demones hoc fugunt uoluntarie, vt teneant homines

in errore, p. 2. col. 1490. f
 demones quibus est permessa potestas magis nocendi in tene-
 bris & c. & nomina ipsorum sunt Deber & Quereb, & quid
 de hoc tenendum sit, p. 3. col. 1150. d
 demones cõmunius apparent magis in tenebris & in solitudi-
 ne, quàm in luce uel societate, quia spiritus sunt tenebrarũ,
 & per peccata occulta & priuata, & non per signa publicæ iu-
 stitiæ faciunt quod, & faciunt quare, p. 1. col. 1344. f
 demones per pacta cum diuinis inita tacitè vel expresse, ali-
 quando coguntur a Deo ad dicendum vera, p. 2. col. 349. c
 demones solent plerique gentiliũ colere ne officiant, & alios
 exhortare vt proficiant, p. 4. col. 660. d
 demones multa dicunt hominib. incognita. vnde & propter
 quid, & c. p. 2. col. 349. c
 demones a Deo permisi possunt hominibus aliquas ueritates
 reuelare, & quomodo & qualiter, p. 1. col. 1327. c
 demones in quib. remanserunt naturalia integra, & in quibus
 conueniunt cum Angelis sanctis sunt de militia cœli, eo
 quod volitant per cœlum. aereum, p. 4. c. 234. e
 demones ceciderunt in hunc aerem caliginosum, quomodo &
 quare ibi sunt, post iudicium autem detrudẽtur in infernũ
 p. 6. col. 1357. c. & col. 1437. c. Item p. 3. col. 2173. b. Item p.
 1. col. 26. d. e
 demones si haberent corpora sibi naturaliter vnita, sicut dixit
 Apuleius, q. sint animalia corpore aerea, non esset impossi-
 bile quod res corporales in eis facerent impressionem rone
 corporum, sed aliter sentit fides & Philosophus, p. 2. c. 288.
 c. Item, p. 4. col. 1010. d
 demones aerea dicuntur animalia, quia corporum aereorum
 natura viget, nec pro morte dissoluuntur, quia præualet in
 eis elementum aërius ad faciendum quam ad patiendum,
 & c. p. 1. col. 26. d. e
 demones eo quod in eis remanserunt naturalia integra, intelli-
 ctus perspicacitate & experientia longi tẽporis, multæ sciũt
 hominibus incognita, & de talibus diuinãtes, ab eis instrui-
 tur. Aliquando etiam demones ad dicendũ diuinis aliqua
 vera a Deo coguntur, & c. p. 2. col. 349. c
 demones non nisi uirtute diuina possunt a corporibus expelli
 immediate: vel mediantibus sanctis angelis, qui frequenter
 in talibus sunt exequutores uoluntatis diuinæ, p. 2. c. 419. b. c
 in demones nulla res sensibilis aut uirtus corporalis, põt ali-
 quid agere directè vel indirectè, cum sint omnino spiritua-
 les substantiæ: per quod possint ad aliquid compelli, nec per
 consequens ab obsessis corporib. expelli, p. 2. col. Ibid.
 demones cum sint intellectuales simpliciter: non possunt habe-
 re corpora sibi vnita, nec ulla corporalis creatura potest in
 eis aliquam facere impressionem, p. 2. c. 419. a. & c. 419. b. c
 demones gaudent sanguine, p. 1. col. 1040. f
 demones semper sitiunt secum trahere plures, p. 3. col. 1721. c
 demones quosdam esse malos constat, qui inuocati a magis, as-
 sunt eis ad malum non ad bonum, p. 1. col. 1330. e
 demones ad maledicendum inuitantur, non ad benedicendũ,
 p. 1. col. 1330. d
 demones de cœlo abiecti sunt per superbiam: ideo oportet il-
 luc homines uenire per humilitatem, scilicet per uiam con-
 trariam p. 5. col. 299. a
 demones (quorum uirtute utuntur Magi) non habent põtate
 super aliquod corpus, quod est minas grauo hordei seu len-
 ticulæ: vt dicunt aliqui Hebræi: sed apparet irrationabiliter
 dictum, p. 1. col. 556. f. & lucidius, col. 557. & 160. e. f
 demones quidam nostri non putant cœlestes uel super cœle-
 stes angelos fuisse, p. 1. col. 26. d. e
 demones non sunt æquales in uirtute naturali, p. 5. col. 578. d.
 Et singulè eorum turmæ habent capita & principes suos, p.
 4. col. 2069. a
 demones superbiæ fastu elati omnẽ militiæ suæ paraturã ascri-
 bunt propriæ uirtuti, p. 1. col. 1479. c
 demones utrum uirtute melodiæ possint expelli de corporib.
 obsessis: Arguitur. Pro & contra, cum responsione & solutio-
 nib. argumentorum, p. 2. col. 418. f. & col. 419. a. b. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

damnati beato in requie vident, vt eos videntes & conspiciētes in gaudio, nō solum de suo supplicio, sed etiam de illorum bono crucientur, p. 5. c. 922. d. e. & quomodo hoc intellegendū, quia non habetur de hoc certitudo. Ibid. & 923. c.

damnati quomodo conquerentur In inferno quæ noluerunt hic præuidere, p. 6. col. 967. b.

damnati quod vellent venire ad locum electorum, si esset possibile, non est dubium. Sed de electis, quod vellent ire si esset possibile ad locum damnatorum, certum est, quod non, ad manendum: vellent tamen ire illuc si esset possibile ad propinquos suos liberandum: & hoc secundum voluntatem naturalem, &c. p. 5. c. 924. f.

damnati nesciunt quid agatur in gaudio domini, par. 4. columna 537. a.

damnati recordabuntur facinora, non ad consolationem, sed ad aggregationem penæ & quomodo, p. 4. co. 933. b.

damnati an & quomodo potuerūt dici patres sancti in limbo existentes, p. 6. col. 117. b. c. & 118. c. f.

damnati, an eadem ratione possint dici, quod rediret à poena ad gloriam, & quod beati possent cadere a gloria, p. 6. col. 281. a. b. & 832. d. e.

damnati sicut intus & extra deliquerunt, sic intus & extra punientur, p. 3. col. 86. d. e.

damnati quomodo murmurabunt contra Deum punitorem, & quare & quomodo nudabuntur conscientia eorum in iudicio, p. 4. col. 2628. e.

damnatorum penæ æternæ, p. 4. col. 538. b. c.

dānatorum omnium dolor, quamuis sit infinitus, grauiora tamen tormenta recipiunt, qui multa iniquitatibus, ex suis quoque desiderijs inuenerunt, p. 3. col. 217. a.

damnatorum pœna est æterna, & quare, p. 3. col. 1721. a. Item p. 5. col. 144. f.

damnatis penas propria eorum gignit conscientia. Sicut em̄ quamdiu humor est in cadauere, vermes nascētur ex putredine, sic ex ipsa materia peccatorum gignuntur supplicia, p. 4. co. 162. d.

dan, ex patriarchæ nomine Dan, & tribus locus in quo habitauit, nomen accepit, ubi hodie Paneas, quæ quondā Cæsarea Philippi dicebatur unde Iordanis, id est, fluius Dan, qui fluit de Libano, p. 4. co. 1282. f.

daniel apud Hebræos non reponitur inter prophetas sed inter agiographa, p. 4. c. 1720. f.

daniel admirabiliter fecit doctrinam in ierem, p. 4. co. 1512. f.

daniel solus Deo fidēs quid ad promerendam Dei gratiam faciat triduum postulat, p. 4. col. 1512. f.

daniel dictus est vir desideriorum, id est, desiderans scire secreta diuinæ, & quare, p. 4. col. 1608. f.

daniel uidit non solum angelum apparentem, sed audiuit eū loquentem & intellexit: viri autem qui erant cum Daniele uiderunt solum angelum apparentem, p. 4. co. 1631. c.

daniel habuit solutionem quantum ad intellectum scripturarum aliis occultarum, quæ dicuntur eis ligatæ, quia nō possunt uidere intellectum interius, &c. p. 4. col. 1560. f.

daniel fuit Iudæus natione, & bis fuit missus in lacum, quibus de causis & per quot dies, p. 4. col. 1570. f.

daniel permissus est a deo captiuari per Regem Babylonis ad sui humilitatē, & ut cōsequeretur sapientiam, p. 4. c. 1421. f.

daniel duplici pœna fuit punitus, vna pœna mortis, & quomodo alia fuit pœna famis, &c. p. 4. co. 1790. f.

daniel & socii eius propter inuidiam & cupiditatem non fuerunt cum illis ariolis ad sōniū interpretādū, p. 4. c. 1505. a. c.

daniel quare non prohibuit statuam erigere & illius adorationem, p. 4. c. 1521. c.

daniel fuit honore & gloria donatus pp sapientiam a Deo sibi collatam, in regnis Persarum, Medorum & Chaldeorum a tempore Nabuchodonosor vsque a tempus Cyri, qui destruxit regnum Chaldeorum, p. 4. col. 1496. e. f. col. 1505. a.

daniel triplici gradu honoris sublimatus est per Dariū regē, scilicet positiuo, comparatiuo, & superlatiuo, p. 4. co. 1561. c.

daniel quando liberauit Susānam, cuius gratis, & sub quo re-

ge accidit, &c. p. 4. col. 1783. c. 1784. f.

daniel interfecit Draconem cū picce, adipe & pilo, p. 4. c. 1720. a.

daniel non peccauit orando pro liberatione populi à captiuitate, p. 4. co. 1602. e.

daniel cum esset senex & iam septuaginta annorum, non tantæ austeritatis in se sicut in iuuentute: quando bibulum aquam, & comedit legumina, p. 4. co. 1633. c.

daniel non legitur rediisse de Babylone in Ierusalem, sed gis dicitur sepultus in Babylone, &c. p. 2. col. 1279. c.

daniel cum socijs redijt in Ierusalem cum munerib. post migrationem, secundum Hebræos, p. 4. co. 1589. a. b.

daniel quomodo consequutus est interpretationem sonituum Ibid.

danielis prophetiā Prophirus negauit, sed alteri esse asserendum contendit, p. 4. col. 1493. b.

danielis interpretatio per septuaginta repudiata est ab ecclesijs quia discrepat multum ab Hebraica ueritate, par. 4. columna 1489. b.

danieli utrum intelligentia occultorum fuerit collata per quem habitum sibi infusum, p. 4. col. 1501. c.

danieli dedit dominus scientiam & intellectum in omni grammatica: dedit & intellectum in omni verbo, & uisus & inuentus est decuplo sapientior quam fospite & Philippi & incantores & magi, &c. p. 1. co. 1359. b.

danielle nullus prophetarum apertius de Christo scripsit, p. 4. col. 1493. b.

dans ut careat tædio interpellans, non ut reficiat uiscere gentis & meritum & rem perdit, p. 6. col. 423. a.

dans iusto pro alia causa quam quia opus Dei est, non datur, p. 3. co. 1221. a.

dare calicem aque frigidæ, tantum est quantum fuit dare dimidium patrimonium, p. 6. col. 313. a.

dare pertinet ad rationalem sensum, & ad offerentis uoluntatem, p. 3. c. 436. e.

dare ponitur aliquando pro sustinere, & quare, p. 6. co. 1221. a.

Beatus est magis dare quam accipere, quomodo intelligitur, p. 6. col. 1200. f.

darius de quo meminit Aggeus propheta in principio, cuius filius fuerit, scilicet an filius Hystaspis, ut dicit Iosephus filius Asueri & Hesther, par. 4. col. 2169. c. Item, p. 2. col. 1611. c.

darius, hoc nomen quatuor habuerūt, primus fuit filius Aggis, secundus filius Hystaspis: tertius Darius dictus est p̄gnomento Nothus, quem p̄cessit secundus Xerxes: quartus fuit filius Arriani, quem interfecit Alexander & fuit filius de regib. Mædorum & Persarum, p. 4. col. 2169. a. c. 2170. d. e. f. Item p. 2. col. 1611. c.

darius sub quo defecit regnum Persarum per Alexandrū regnum, qui debellauit cum, cuius filius fuerit, p. 4. col. 1593. e.

datio spiritus sancti in signo uisibili fuit manifestatio Ch̄ glorificati sedentis ad dexteram patris, p. 4. co. 1927. c.

datio legis appropriatur filio, licet opera trinitatis sint inuisibilia: quia illa quæ pertinent ad sapientiam, appropriantur filio cuiusmodi est datio legis, &c. p. 4. co. 400. f.

datio coturnicum siue recreatio, quomodo & quibus fuit ad consolationem bonorum, & ad mortem malorum, p. 3. c. 1927. c.

dathan & Abiron Deum in persona Moysis calumniantur: ceptionisq; reum ipsum peragunt, p. 1. col. 1276. d.

dathan Core & Abiron cur terra deglutiuit, parte. 1. col. 1277. b.

datum & fructus quomodo differunt, p. 6. co. 605. a.

datū ex dantis corde accipit uel refutatur, p. 1. c. 113. b. In dāuid fuit primus rex de tribu Iuda, unctus per Samuelē & tunc reges de illa tribu successerunt, parte. 1. col. 452. f.

dāuid an fuerit eximius prophetarum & excellentior propheta quam Moyses? Et arguitur contra & pro, cum response & solutionib. argumenterum, p. 3. col. 415. 416. 417. 419. c.

Index.

- quomodo comparatur ad alios prophetas noui Testamenti sicut sunt apostoli & veteris Testamenti, p. 1. column. 26. c.
- prophetia respectu aliorum prophetarum in communi duobus excellebat, parte tertia, columna 439. a. Item p. 2. col. 955. a.
- inter alias virtutes maxime resplenduit in eo mansuetudo, p. 3. col. 660. f.
- humilitas magna multis ostenditur, p. 2. col. 1081. a.
- secundum Hiero. Hilarium & omnes doctores Hebraei non fecit omnes psalmos, sed maiorem partem. Aliter fecit Augustinus, p. 3. col. 415. a. b. 443. c. 484. d. e. Et elucidat ibid. e. f.
- ab ineunte pueritia, patris sui pascebat oves, & deinde impetrus est ad militiam & c. ideo studio vacare non potuit metricæ & ornatè psalmos conscriberet, & c. nisi quis discipulias liberales eum habuisse infusas, p. 3. col. 443. d. e.
- primo floruit innocenter, & sic fuit a Deo exaltatus: secundo vixit insolenter: propter quod fuit a Deo castigatus, p. 2. col. 537. c.
- in sua iuuentute laudes Dei canebat in cithara, non ad dissolutionem, sed ad deuotionem, p. 3. col. 2146. f.
- quæ fuerit, nulla mentio penitus legitur in scriptura, quamuis de patre sæpe fit mentio, p. 3. col. 1101. 1102. Item p. 2. col. 1095. b. c.
- quamuis in utero matris fuerit protectus a Deo, sine qua protectione non fuisset natus de utero matris, non tamen in utero matris sanctificatus, p. 3. col. 957. c.
- trinomius fuit. s. Iesse, Isai, & Naas, p. 2. col. 619. c.
- inuentate a Deo magna beneficia recepit: qui ex tunc Goliath, vrsum, & Goliath gigante interfecit, p. 3. col. 1220. col. 947. f.
- quot hominibus nuncupatus fuit, & eorundem ratio, p. 2. col. 1095. b. c.
- non motus cupiditate lucri vel honoribus principaliter pugnavit cum Goliath, sed propter gloriam Dei & liberationem populi, p. 2. col. 425. c.
- sibi nomen magnum quia fecit sepeliri Idumæos in p̄lio: & exercuit opus misericordiæ, p. 2. col. 565. c.
- inunctus in regem, non ad hoc ut statim possideret regnum, sed quando accederet beneplacitum diuinum, p. 2. col. 414. f.
- lo die quo unctus est in regem, coepit psalmos canere, p. 2. col. 414. f.
- quasi cõtinua erat intentus diuinis laudibus, p. 3. col. 947. f.
- eadem materia aliquando fecit plures psalmos, p. 3. col. 933. c.
- docatur columba muta elongationum, & quare sic dicitur. Ibid.
- inunctus, primo in domo patris secundo in Heroniterio super totum Israel & c. p. 2. col. 521. c. & col. 638. f.
- inquam fuit ita firmatus in regno nec ita potens, sicut alchion filius eius, p. 3. col. 1207. b.
- pauper in respectu ad Salomonem, & quare, p. 2. col. 1097. a.
- a vno lapide vel tribus Goliath gigante strauerit, p. 2. col. 374. f.
- habendo plures vxores, an fecerit cõtra mandatum sciens, quod rex constitutus de Israel, non debebat sibi multas vxores, & p. 2. col. 485. b. c. Item p. 1. col. 342. f.
- visione angeli percutientis populum pro numeratione populi, sic territus est, & de cætero fuit quasi languidus, nec allestebat vestibus: & ex hoc fuit motus clamare ad dominum. Ego sum qui peccaui, p. 3. col. 476. f.
- vrsum peccauit iurando facere misericordiam ipsi Saul, non sciret eum esse a domino reprobatum, p. 2. col. 471. c.
- liberat bellatores ex tribus partibus, vna erat in Iudæa & c. p. 2. col. 638. f.
- non legitur habuisse viros ante mortem Saul, nisi tantum centos, p. 2. col. 1069. c.
- dauid ordinauit milites per duodecim cohortes, & in qualibet erant vigintiquatuor milia bellatorum, p. 2. col. 1121. c.
- dauid tria bella principaliter, leguntur in Paralip. in Regum quatuor, & c. p. 2. col. 566. c. f.
- dauid an peccauit, quãdo promisit ire ad bellum cum rege Achis contra filios Israel, & c. p. 2. col. 493. c. & col. 500. f. & col. 501. c.
- dauid in cithara sua malignum spiritum compescuit, non quod tanta vis esset in cithara, sed in figura crucis Christi, & c. p. 2. col. 414. e.
- dauid a sua iuuentute laudes Dei canebat in cithara: cuius exemplo non ad dissolutionem, sed a deuotionem modi musici inuenti sunt, p. 3. col. 2146. f.
- dauid ego plus saltantem stupeo quam pugnantem: pugnantem hostem subdidit saltando coram domino semetipsum vicit, p. 2. col. 550. e. f. & col. 1078. f.
- dauid non habuit præcognitionem sui casus, quæ requiritur ad prophetiam, p. 3. col. 1098. e. f.
- dauid peccata septem scripta in veteri Testamento enumerantur, & c. p. 6. col. 1714. d. e. f.
- dauid propter ocium & incantum aspectum mulieris, fuit inuitatus ad adulterium, & ex consequenti ad homicidium proditorie procuratum, p. 2. col. 671. a. & 672. f.
- dauid factus quid scelestius, quid Vria mundius, literaliter. Sed ad mysterium: quod Dauid sanctius, quid Vria infidelius, p. 2. col. 575. c.
- dauid quare numerando populum peccauit, p. 2. col. 1098. e.
- dauid valde grauiter legitur peccasse in adulterio cum Bethsabee, & homicidio Vrie, & in numeratione populi, & tamè de istis obtinuit remissionem a deo, p. 3. col. 1220. f.
- dauid regi quomodo peccata dimissa sint, plures fuerunt reuelationes diuine, p. 3. col. 642. d.
- dauid an non grauiter peccauerit, quia non increpauit Amnon filium de stupro Thamar, quem etiam ut videtur, debuit interficere pro violenta virginis defloratione, p. 2. col. 589. c. & col. 673. c.
- dauid non recessit a ciuitate timore Absalon, sed timore Dei: quem sciebat se prius offendisse: ideo ad placandum iram Dei uoluit se humiliare coram Deo, p. 2. col. 605. c.
- dauid an arguendus sit mendacii, inducendo alium ad mentium. Ibid.
- dauid non fuit transgressus iuramentum Semei: dum iniunxit filio suo Salomon de morte eius, p. 2. col. 635. c.
- dauid an fecerit cõtra legem, corpora suspensa dimittendo in patibulis: cum scriptum sit, quod appensus in patibulo deponatur eadem die & sepeliatur, p. 2. col. 640. d. & p. 1. col. 1583. c.
- dauid instituit duodecim octoginta cantatores ad diuinas laudes canendas coram arca Domini, p. 3. col. 675. c. Item p. 2. col. 589. a.
- dauid in vigintiquatuor sortes Leuiticam tribum & sacerdotalem ordinem distribuitur, ostendens ecclesiam sacerdotalem & regiam dignitatem habere plene, & legis & euangelii doctrinam perfecte seruare, p. 3. col. 1111. c. 1112. d. & c. 1113. a. Item p. 3. col. 675. c.
- dauid quando fecit distinctiones & numerationes Leuitarum erat quadragesimus annus regni sui, & vltimus vitæ suæ nam quando incepit regnare erat triginta annorum, p. 2. col. 215. a.
- dauid volens ampliare cultum Dei, ordinauit de vigintiquatuor generationibus vigintiquatuor sacerdotes, qui successiue seruiunt per hebdomadas in templo Domini, p. 5. col. 669. c. Item p. 4. col. 2230. f.
- dauid dupliti modo obtulit donaria pro domo domini edificanda, p. 2. col. 1120. f.
- dauid certificatus est de exauditione orationis propter ædificationem altaris, & propter descensum ignis de cælo super hoc locustum suum, p. 1. col. 316. f.
- dauid in spiritu vidit futuras octo generationes, & c. ab illis regnum suum ad tempus præscindendum, & c. quare Psalmos fecit intitulatos Pro octaua, & c. p. 2. col. 1029. c.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- dauid pro declaratione diuinæ sapientiæ non est vsus creaturis spiritualibus, cuiusmodi sunt angeli, quia non sunt visibiles, sed corporib. cœlestibus, quæ sunt manifesta omnib. p. 3. col. 555. c
- dauid vnde sic infrigidatus, cum fuerit bene complexionatus, nec in tam magna senectute constitutus, p. 2. col. 671. c. 672. f. & col. 674. f
- dauid præuidit secundum Ra. Sa. in spiritu se habiturum in presenti tabernaculo Dei, & in futuro tabernaculo, qui est locus sanctorum, p. 3. col. 865. c
- dauid secundum animam & carnem desiderauit Christum uerum & nasciturum de semine suo. p. 3. col. 876. e. f
- dauid quare adolescentulam appetijt ut calefieret, cum multo grandæuiore patres cum vxoribus vetulis non refrixerunt, p. 2. col. 671. c. & col. 679. b
- dauid degenerum filium & fraterno sanguine oblitum ad unius mulieris petitionem domum recepit, p. 2. col. 597. a
- dauid formam Euangelicam gerebat, dum pœnitendo & confitendo abluit culpam, & legalem euasit sententiam, p. 1. col. 1083. b
- dauid suscipere bellum cogebatur in quo & vincere & uinci equè illi molestum erat, p. 2. col. 623. b
- dauid Saulem dormientem intuetur, p. 2. col. 487. a
- dauid senex vincebat corpus animi alacritate, p. 2. col. 645. a
- dauid quoniam mulierem quæ erat in virili potestate tanquàm alienum regnum occupauerat, propterea qui ex vxore ei natus erat filius resurrexit tyrannus volens arripere regnum patris, p. 2. col. 620. d. e
- dauid magis erat illicitus ne iniustam mortem inultam reliqueret quam quo suam mortem deleret, p. 2. col. 538. e
- dauid in dilectione inimicorum non fuit impar Paulo, par. 2. col. 615. a
- dauid sacrorum canticorum poeta, cithara ex infania Saulem regem liberauit, p. 2. col. 418. d
- dauid Deo providente legitimus rex neque proditor neque hostis patriæ iudicatus, p. 2. col. 505. a
- dauid percussus verbis Satraparum recessit mœrens ab Achis p. 2. col. 507. a. b. c
- dauid contristatus est propter mortem Absalonis filii, p. 2. col. 628. e
- dauid contra Goliath non armatus cedit ut aperte virtus Dei ostenderetur, p. 2. col. 429. a
- dauid quod simulauit insaniam & cætera huiusmodi, mendacia iudicanda non sunt sed actiones locutionesque prophetice ad ea quæ vera sunt intelligenda referenda, p. 2. c. 458. e
- dauid fortitudo & constantia, p. 2. col. 460. e. & 461. a
- dauid armatam dexteram in dignatione compresserat, p. 2. c. 482. d
- dauid de priori sua concupiscentia postea factus est cauior, p. 2. col. 661. b
- dauid cum panes propositionis manducauit in vno domino Iesu Christo & regnum & sacerdotium futurum significauit, p. 2. col. 457. a
- dauid figurauit sacerdotis personam, p. 2. col. 457. a
- dauid cum parumper neglexisset in peccati præcipitatus est Barathrum, p. 2. col. 571. c
- dauid fugit odia Saulis non relinquens terras, sed declinans contagia regis inimici, p. 2. col. 447. b
- dauid fugiens a facie Saul præfigurabat Christum dominum p. 2. col. 448. d
- dauid dum in exilium eiicitur factus est illustrior, p. 2. col. 448. d
- dauid post bella epinicion composuit, p. 2. col. 647. b
- dauid quomodo se dicat inuenisse cor suum, p. 2. col. 559. a
- dauid in posteritatem Saulis beneuolus, p. 2. col. 565. a. b
- dauid præceperat lamentationes fieri sup Abner, p. 2. c. 533. a
- dauid non dimisit Michol, sed pater eius eam inique abductam alteri dederat, p. 2. col. 528. d
- dauid qui Sauli pepercit Nabal conatur occidere, p. 2. c. 479. b
- dauid cum iurasset transgressus est iuramentum, p. 2. columna 481. a
- dauid duplicem debebat mortem nam & adulter & homicida per leg. m. interimebantur, p. 2. col. 582. e
- dauid moriturum filium dolebat mortuum non flebat, p. 2. col. 583. b
- dauid facinore utriusque filii punitur, p. 2. col. 590. e
- dauid saltabat ante arcam docens contritum regalis potestatis non habendum ubi Religioni exhibetur obsequium, p. 2. c. 589. a. b
- dauid cantauit ante arcam non pro lasciuia, sed pro Releuione, p. 2. col. 547. c
- dauid cur capitalem pœnam de interfectore Abneri non accepit, p. 1. col. 534. e
- dauid a filio maledictus persecutus & cespite ictus noluit defendere, p. 2. col. 613. b
- dauid se morti pro domini ira placanda promptus obicit pro salute populi laborantis diuinæ ultioni paratus est, p. 2. col. 670. d
- dauid quando populum numerauit seipsum condemnauit deo veniam assequitur, p. 2. col. 667. c
- dauid non adulterasset alieni ius thori nisi mulierem nuptiam lauauit de domus suæ interioribus vidisset, p. 2. col. 571. a
- dauid a Saulis difficultatibus & aliis hostibus liberatus quia affecutus difficilius incontinentis cupiditatis bellum ausus est, p. 2. col. 571. b
- dauid genuit ex se duos filios alium incestum, alium Peccatum, p. 2. col. 589. a. b
- dauid pœnitentia delicta sua correxit propterea inuenit ex animi Dei sententia, p. 2. col. 579. a. b
- dauid debitum sibi imperium distulit, p. 2. col. 522. d
- dauid audita morte Saulis acerbe est lamentatus, p. 2. col. 516. e
- dauid præcepta legis superant, p. 2. col. 516. e
- dauid mœstissimo percussus est nuncio audita morte Ieronimi, p. 2. col. 517. a
- dauid peccauit quod solent Reges sed fleui, & pœnitentia egit, p. 2. col. 571. a
- dauid petiuit aquam de cisterna Bethleem non desiderauit sed ut tentaret an illa fortes inueniri possent qui adferrent, p. 2. col. 1064. d
- dauid reliquit metropolim fugiens & a facie filii sui Absalonis, p. 2. col. 604. e
- dauid patriæ finibus pulsus fugiebat hostem quem optabat Herodem, p. 2. col. 906. e
- dauid fugiebat non ut qui timeret, sed ut qui filium cauere sciret, p. 2. col. 606. d
- dauid non in Bethleem (ut quidam putant) sed in Ierusalem sepultus certa ratione mysterii, & c. p. 2. col. 1351. c
- dauid quomodo declaratur quid fuit ex inferno inferiorem, p. 3. col. 1098. e. f
- dauid & Petri peccata ad hoc scriptura sunt indita, ut caeterorum minorum sit ruina maiorum, p. 2. col. 527. f
- dauid specialiter nominauit Amase, quia paratus erat reddere offensam, sicut & Christus post resurrectionem suam angelum expressit Petrum specialiter, p. 2. col. 630. f
- dauid in curia sua habebat cantores & cantatrices, instrumentis & vocibus humanis: Nam talibus licitum est uti per creationem virium animæ moderate, p. 2. col. 637. c
- dauid veniens in Ierusalem, reperit se esse foedatum in vestibus suis: per Absalon: ideo reclusit eas, providens eis castitatem & vestitu duplici ratione, p. 2. c. 638. f
- dauid petiuit aquam, non propter concupiscentiam alicuius sed quia volebat experiri audaciam suorum: quam non bibere, sed libauit eam domino & c. p. 2. c. 660. f
- dauidis excellens infania, p. 2. col. 461. a. b
- dauidis admirabilis admonitio quam fecit filio, p. 2. c. 110. e
- dauidis Regis clades vicerunt omnem tragediam & omnia vicia, p. 2. col. 588. f
- dauidis pietas semper eum Deum suscitandi bella gerebat quiescebat, p. 2. col. 466. d
- dauidis verba aduersus Semei & Abisai admiratione digna, p. 2. col. 614. d

Index.

Davidis humanitas & pietas in Saulem, p. 2. col. 473. a. b. c. & 44. f
Sauli iussit Deus vt primo ascēderet in Hebron, p. 2. c. 521. b
Saulē Deus in virtute exercet suadetq; ne suis fidat virib.,
sibi eius auxilium expectet, p. 2. c. 542. e
Saulē ædificare domum orationis non permisit Deus p. 2.
c. 51. c
Saulē diuinitate quadam præditum intellexit Saul, p. 2. c.
49. a
Saulē immanitas hostis non exterruit, p. 2. c. 428. d
Saulē quidam reprehendunt quod aures præbuerit iis qui
diceret Sibas, p. 2. c. 609. b
Saul petiit a domino Deo tētari, vt eius innocentia fieret a-
lii manifesta, p. 3. c. 605. c
Saul ostendit homines esse peregrinos, & quod patria nostra
propria nō est hic inferius, sed in cęlestib. & hoc etiā intel-
lexerunt patres antiqui, p. 2. c. 902. e. f
Saul orando deum allegat diuinæ exauditionis decentiam
scietem rationib. p. 3. c. 1093. c
Saul fecit aliqua vota specialia Deo, vt liberaretur a pericu-
lo quæ desiderabat implere, p. 3. c. 838. f
Saul ex angustiis & doloribus venit ad defensionem, & præ-
cipue vixit septuaginta annis. quia triginta annorū erat cū re-
gnare cepisset, & precisē 40. annis regnavit, p. 3. c. 226. g
Saul fugiēs Geth, & agnitus a Philistæis, ductus est ad Achis
interficeretur, propter quod Dauid in periculo positus,
simulauit se insanum, &c. & ideo Achis tanquam insanien-
tem eum eiecit, p. 3. c. 659. c
Saul bis legitur fugisse ad speculum Odolam, vbi venerunt
accusati illi qui erant de cognatione sua, &c. par. 3. co. 323. e
Saul bis legitur notabiliter peccasse, primo in facto Vriæ se-
cundo in numeratione populi, p. 3. c. 699. 700.
Saul quinque modis contra Deum deliquit, primo adulteran-
do secundo peccatū celare volendo, tertio falsum heredē
nucendo, quarto Vriam militem fidelissimum proditore
efficiendo, quinto plures de seruis interimendo, & sic p.
omnib. orauit Deum sibi misereri, p. 3. c. 798. f
Saul & Ezechias deuotus nominantur nominib. co-
muni & reguli, propter nocumenta quæ fecerunt infidelib.
Saul & Sanson qui in catalogo sanctorum habetur, nomina-
tur coluber & cerastes, p. 4. c. 160. c. 170. d
Saul & Abraham in genealogia Christi ponuntur duo pa-
tres tanquam radices, quia ad istos facta est specialiter de
Christo promissio, &c. & preponitur Dauid Abraham, & qua-
re. 5. c. 33. c
Saul vnde & a quo originem & polimitarij nomen duxisse
datur, p. 1. c. 826. e. f
Saul & Daniel, similiter & Iob, cum prophetæ veraciter fue-
runt, quare inter prophetas a beato Hieronymo in prologo
Cato non enumerantur. 191. c
Saul proposito aliquando tenetur materialiter, aliquando termi-
nauit & localiter. p. 4. c. 1746. f
Saul impulare non est constricti sed liberi, p. 3. c. 356. e
Saul impulat qui viā eūdo vel redeundo conculcat, p. 1. c. 286. c
Saul & Quereb, sunt nomina dæmonum, & primo est eis per-
missa potestas magis nocendi in tenebris, secundo magis
in meridie siue de clara die, p. 3. c. 1149. c
Saul illas accipitur generaliter vel specialiter, secundū totum,
vel secundum partem, p. 4. c. 269. c
Saul non exigere ab eis qui non possunt reddere, si impium est
magis ab his qui non debent, p. 4. c. 472. d. e.
Saul pecunię alicui repetere conceditur, sed debita peccato
petenti veniam nunquam iuste negamus, p. 5. c. 131. b. c
Saul an in anno septimo remittantur tantum non petenti-
bus soluere, p. 1. c. 18. f. Et extrusius, c. 549. a. 550. d
Saul non soluta debitorum heredib. negantes, a mortuis ve-
ritatem quærere dicuntur, p. 1. c. 1564. f
Saul virū male solētiū excusationes quas fingūt, p. 3. c. 2122. f
Saul noster efficitur proximus cum in nos aliquid peccat,

quia peccata debita vocantur, &c. p. 1. c. 704. d
Saul a Debitore pignus accipimus, cum ab eo qui in nos peccauit,
peccati confessionem tenemus, per quam relaxare peccatū
postulamus, p. 1. c. 704. d. e
Saul debitores sumus Deo in trib., s. ad fidelitatem, reuerētiam, &
famulatum debitum, ad quę tria prima decalogi præcepta
nos obligant, p. 1. c. 556. b
Saul debora docuit, non solum viri auxilio viduat non coere, verū
etiam viris posse esse subsidio, p. 2. c. 176. d
Saul debora virtus quanta, p. 2. c. 177. a. b
Saul debora prouocatur, vt expurgiscatur in spiritu prophetiæ lau-
dis & non est a laudib. Dei, p. 2. c. 177. a. b
Saul decalogi præcepta aptantur Psalterio decachordo, & quare,
p. 3. c. 2171. a
Saul decalogum implere possunt quos iuuat gratia Euangelii, p. 1.
c. 1203. c
Saul decaluari quando homo incipit, dicitur habere fenestram vel
fenestras in capillis, p. 1. c. 1025. c
Saul decanus est qui præest super decē homines, &c. p. 1. c. 665. b
Saul decapolis, est nomē regionis, cuius vna pars est vltra Iordanē
alia citra, p. 5. c. 559. c
Saul decem præcepta legis quomodo sint diuidenda, vtrū sint qua-
tuor vsq; ad præceptum de sabbato quæ ad Deū pertinent
& reliqua sex ad hominem, &c. p. 1. c. 665. c. & 666. f
Saul decem requirebantur ad minus in Sodomis, per quos vix sal-
uarentur qui habitabant Pentapoli: nunc autē duo inueniū-
tur, Moyses & Aaron, qui sufficiunt, vt tota gens Israclita-
rum saluetur, p. 1. c. 697. f
Saul decem trib. dicuntur Ephraim, Ioseph, Samaria, &c. & quare,
p. 4. c. 1701. c
Saul decem trib. captiuatæ sunt a Salmanasar rege Assyriorum (a-
lias Chaldæorū) & in montib. Medorū locatæ. Ibid. c. 1697. b
Saul decem trib. quæ dicuntur Israel, vsque hodie in montib. & vr-
bib. Medorum seruiunt captiuatæ, duæ autem quę Iudas di-
cuntur a Chaldæis captiuatæ, post triginta annos in terram
suam redirere, p. 4. c. 1253. a. b
Saul december qui ab Hebræis vocatur Casleu, in medio hyemis,
pluuialis & tempestuosus, p. 2. c. 1337. a
Saul deceptio quot & quib. modis proueniat, p. 6. c. 1116. e
Saul decipere quemlibet, & ab alio decipi posse non multam diffe-
rentiam habent, p. 4. c. 2373. a. b
Saul decima quędam fiebat in trib. annis pauperib. distribuenda,
ne Iudæi pauperes cogentur quærere eleemosynas a gen-
tilib. & quędam oblationes a diuitib. & quędam deposita
quę conseruabantur in ærario, p. 4. co. 2349. b. c. 2400. d.
Item p. 1. c. 1547. a. & 1621. c
Saul decima quadruplex dabatur, cui & quare, p. 4. c. 1451. a. b
Saul decimę tres erant, vt dicunt aliqui, vna erat ad sustentationē
Leuitarum secunda erat de nouem partib. residuis, &c. ter-
tia fiebat tertio anno solum, &c. p. 1. c. 1621. c
Saul decimę & primitię quodāmodo inter res sacras computantur
quia determinātur per legē deberi ei ministris, p. 1. c. 1193. c
Saul decimę de minimis, quāuis nō essent soluēdę de necessitate, ta-
mē nō fuit malū persoluere illas: sed bonū, &c. p. 1. c. 1621. c
Saul decimas sacerdotib. deberi a quibus populus benedicitur cō-
probatur exemplo Abraham ante legem, p. 1. c. 205. c
Saul decimas & primitias atque oblationes deputauit dominus sa-
cerdotib. p. 1. c. 1193. c
Saul decimas duas faciebant Iudæi, vt dicunt aliqui quolibet anno
de omnib. bonis suis, &c. Sed hoc dictum non habetur ex
scriptura, &c. p. 1. c. 1533. c
Saul decimas qui soluit alteri, in hoc designat se imperfectū, & al-
terum perfectum, retinens sibi nouem partes, dando deci-
mam alteri, quę signat perfectionem, p. 2. c. 1406. f
Saul decimas Ecclesia non reperit ad scandalum vitandum, vbi nō
est consuetum decimas dare, p. 5. c. 55. f. & c. 22. g
Saul decimas animalium & terrę nascentium ministri Ecclesię ha-
bent p. 4. c. 99. g. Item p. 1. c. 1296. d. e
Saul decimare est decimam partem dare, & nouem sibi retinere,
p. 4. c. 427. d

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Decimationem infert in horreum Dei moraliter qui de omnib. operib. suis quidquid est ibi perfectionis, attribuit diuinæ bonitati, & c. p. 4. c. 2200. f
- decimationes omnium fructum, & primitiua omnium pecorum quomodo iubet dominus non manducari nisi in ciuitate ubi templum erat, cum eas Leuitis dari in lege præcepit. p. 1527. c. 1528. f
- Declinare ad dexterâ quid sit, similiter quid sit declinare ad sinistram, & c. p. 3. col. 1622. e
- declinatio in grāmatica sicut est de casu in causam, sic declinatio à iusticia est reuendo de peccato in peccatum, p. 3. c. 570. e
- declinandum non est a veritate in iudicio propter maiorem partem iudicantium, nec propter maiorem authoritatē habentes, p. 1. c. 710. d
- declinandum est semper in dubiis casib. inter misericordiam & iusticiam, ad misericordiæ partem, vt etiam notat Rab. Sal. p. 6. c. 1269. c
- decretum si pro determinatione ecclesiæ habeatur de suscitatione Samuelis, tenēda est pars ista determinate, & c. Si autem non sit determinatio ecclesiæ videtur probabilior modus dicendi, quod anima Samuelis virtute diuina & eius dispensatione apparuerit, & c. p. 2. c. 495. b
- decorum semper esse vtile. p. 2. c. 1592. f
- decuriones dicuntur, qui sunt de curia alicuius magni principis, vel qui suscipiunt curam plebis, p. 5. c. 649. c
- dedicatio bifariam potest accipi, vna in spe desiderantium & mundantium oculos cordis, alia in vita futura, & c. p. 2. col. 1399. b
- dedicatio prima templi tempore Salomonis facta fuit, in mense Septēbri, alia post reditum Babylonicæ captiuitatis fuit in vere, p. 4. c. 2363. a. b. c
- dedicatio templi Salomonis prima, secunda, & tertia, a quibus facta sunt, & in quibus temporibus. p. 5. c. 1262. a
- dedicatio templi primi & secundi, vide in Encenia.
- dedicationis templi festum institutum est celebrandum per Felicem Papam, p. 6. c. 255. b
- defectibilitas impiorum vt notetur, datur exemplū de spuma aquæ: & fumo, & hospite vnius diei, quæ statim dissipantur & dantur obliuioni, p. 3. c. 1900. f
- Defectus simpliciter solet accipi in malo, sicut profectus in bono, nisi addatur in quid. p. 3. c. 1375. a. b
- Defectus quos & iquales assumpsit Christus in persona propria & quodammodo in persona aliena, p. 5. c. 162. f
- Defectus quidam sunt scientiæ & gratiæ, quidam ignorantia & fomitis inclinatis ad peccatum. quidam qui sequuntur totam naturam humanam, quidam qui non sequuntur, & isti contingunt dupliciter, & c. p. 5. c. 162. f
- defendere nunquid non potuit Deus populum a dæmonibus vimq; eorum compescere: quid opus erat vt veniret ad Baalam, prohiberet dæmones, ne vel tentarent lædere populū Israel. p. 1. c. 1330. f
- deformitas corporalis causatur vel a causa intrinseca, vel ex defectu materiæ, aut est causa extrinseca, & c. p. 6. c. 873. a. b
- defraudans bona aliena non recompensat per afflictionē sui corporis in ieiuniis: & huiusmodi, vel per orationē religiosam quibus benefacit, & ponuntur exēpla, p. 3. c. 2140. i
- defraudās proximum suum in negatione depositi vel de quo cunque alio per fraudem vel violentiam habitus, qualiter tenetur ad restitutionem, p. 1. c. 947. c
- defunctis quæ & qualia, quibus & quando profunt adiutoria quæ a viuis offeruntur, p. 4. c. 2577. c
- defuncti maxime amici, propter spem resurrectionis moderate lugendi sunt, de amicis enim mortuis non dolere, duri & insensibilis cordis videtur esse, & c. p. 3. c. 31. a. b
- deiecti prima pœna, quod sit fugitiuus de loco proprio, & c. secunda est priuatio suæ substantiæ, p. 3. c. 182. f
- deitas non est communicabilis creaturæ, tamen aliqua similitudo & participatio ipsius communicatur ei, p. 1. c. 537. c
- deitas proprie nō est nominabilis a quacūque creatura, quia est incomprehensibilis ab ea, p. 6. c. 532. f
- deitas Christi testificata est verbis & factis, p. 3. c. 792. f
- deitas an & quomodo sit nominabilis a creatura, licet si incomprehensibilis. p. 6. c. 526. f
- deitatis non essemus participes, nisi esset ipse nostræ mortalitatis, p. 3. c. 2633. c
- delbora quō erat cū Iacob, ipso pergente in Mesopotamiam quæ tamen remanserat cum matre ipsius, p. 1. c. 36
- delbora mulier prophetissa vox Lapidoth, iudicabit lapidationem & c. quæritur quid habet ista scriptura doctrinæ vel disciplinæ, & c. p. 2. c. 173. c
- delectat nos dominus in factura sua, sicut in decore ipsius diuinae fabricæ, & in obedientia & in dispositione, & in effectibus, & in operibus manuum quibus vtor vt in miror, p. 3. c. 1159. b
- delectari in domino est de bonitate eius laetari, quæ signum cognitionem & amorem, p. 3. c. 685. c
- delectabile est vnicuique quod consonat eius habitui, p. 2111. c
- delectabilium carnis & mūdi, indebitus vsus, significat potationem vini, qua maxime decipit, p. 4. c. 1905. c
- delectatio opere est signum habitus generati vel acquisiti, p. 1351. c
- delectatio inducit ad fortius operandum & meditandum, p. 1351. c
- delectatio est in sensibus exterioribus vsque ad corde sic econuerso sensus & motus de corde procedunt a riores sensus, p. 3. c. 1719. c
- delectatio proueniens ex sapientia est super lætitiā vino vel musica, & quare, p. 3. c. 2179. c
- delectatio carnalium passionum fortius militat in membris nostris quam studia virtutum, quæ summa cordis, & contritione acquiruntur, p. 1. c. 1505. c
- delectatio culpæ vt nulla nos possit pulsare, dum adhuc corruptibilis pōdere grauati sumus, sic viuere nō valet, p. 1. c. 409. a
- delectatio bonorum in terrenis licet bonis, quare a Deo miscetur amaritudinibus, p. 3. c. 717. b. c
- delectatio peccati verius dicitur amaritudo, p. 6. c. 446. c
- delectatio præsentis vitæ dicitur panis, p. 3. c. 311. b. c. Etenim lectulus. Ibid. f
- delectationē carnis qui in occulto pectoris celat, facile in prauæ actionis exorbitat, p. 1. c. 1366. c. f
- delectatione sinistra viri sancti cum pulsari se sentiunt, quæ formæ species ad mentem ingreditur) disciplina ministerio lumina restringunt, ne prauæ cogitationi vis nocinata famuletur, p. 2. c. 84. f
- delectationes corporales in alia vita se habituros, licet a Iudeorum credant, communitas tamē eorum hoc non respuit. Est enim contra illud Isaie, A sæculo non audiuerunt nec auribus perceperunt quæ preparasti expectantibus, p. 1. col. 51. a. Vide etiam Iudeorum traditiones Thaidicas.
- deleri de libro vitæ quomodo fieri possit, cū sit idem quod vna prædestinatio, quæ est immutabilis, p. 1. c. 836. d
- deleri de libro quomodo Moyses a domino petiuit, & de libro, & c. p. 1. ibid.
- deliberatio quid significat, p. 6. c. 146. f
- deliberatione qui cohæret vel coheret cum voluntatibus ad terrā pronis, reus est mortis, de hoc figura, p. 1. c. 10
- deliberare est quoddam dicere, p. 3. c. 645. a. b
- Delicata dicebant antiquis diis consecrata, quæ nūc dicuntur dedicata, p. 2. c. 531. a. c
- Delicati vocantur ii qui opibus ac rebus abundant, p. 4. c. 10
- Deliciæ corporales cum nō habeantur graue in te dederunt accendunt, cum vero habitæ eduntur, comedentes peritus in fastidiū per saueratē vertunt, & c. p. 3. c. 1759. c
- Deliciæ inclinant ad actum luxuriæ, p. 6. c. 713. c
- Delitius assuetus ad cibum ab omni humanitate alienum dicitur, p. 1. col. 1636. d

- dictum duplici modo dicitur, parte 1. col. 942. d. & col. 958. f. & col. 959. c
 dictum & peccatum differunt, p. 6. col. 517. b
 dictum Deus delet, sed multum non deserit: aut enim homo in se poenitens punit, aut Deus hæc cum homine vindicans percutit, p. 2. col. 582. e
 dicta solent capillis capitis aliquotiens coaptari, plerumque arenæ maris, & quæ differētia inter has comparatioues, p. 2. col. 1267. c
 dictorum præteritorum memores esse debemus etiam in lætitia, p. 4. col. 794. e. f
 diluere facit populum sacerdos, & intelligitur dupliciter, p. 1. col. 932. f
 diluimus non solum per excessum, sed etiam per voluntatis pessimæ desiderium, p. 4. col. 1033. a. b
 diluquentis animus corrigitur per tristitiam vultus, p. 3. col. 1719. a. b
 dimbra dicta sunt, a delendo, eò quòd ibi putabatur ablui anima, p. 4. col. 516. f. & 717. a
 dimbra vnde & quid dicuntur, p. 4. col. 516. f. Et quomodo ibi dormiebant ad habendum reuelationes in somnis. Ibid.
 dimentare quid est, p. 6. col. 1068. d
 dimarius numerus est primus limes numerorum, & sequentes numeri componuntur ex denario pluries sumpto, &c. Ideò denarius bene significat vniuersitatem, p. 5. col. 411. b. c
 dimem, p. 4. col. 1847. c. Item p. 2. col. 1405. b. c
 dimarius dicitur eò quòd valebat decem nummos vsuales, p. 6. col. 1252. f. Et continere in se regis nomē & imaginem conuenit. p. 2. col. 136. a. Item p. 1. col. 557. c
 dimarius æternæ vitæ quatuor partib. fundatur, p. 5. columna 16. e
 dimarius superna præmia designat, vbi humana natura in utraque substantia sua immortaliter subleuata, in diuinæ visio- nis præsentia lætatur, p. 1. col. 775. c
 dimarius notat multitudinem adhærentium Apostolis ad se- quen- dum Christum, &c. p. 4. col. 2231. c
 dimenario numero terminantur verba legis. Denarius. n. ex o- tonario constat & binario, vel ex septenario & ternario vel ex senario & quaternario: Et horum singulorum myste- rium, p. 1. col. 1519. b
 diminatio trib. fit ex parte patris & non matris, p. 1. colum. 23. c
 dimites pro verbis accipiuntur, p. 1. col. 1122. e. & c. 1572. f
 dimites cibum ad interiora traiciunt, p. 1. col. 1694. f
 dimitū diuersum est officium, & illius moralitas, p. 4. col. 947. c
 diminatio non potuit esse in viribus inferiorib. nisi prius es- set in ratione, ideo serpens non tentauit primo de comestio- ne sed de restrictione præcepti, p. 1. col. 87. c
 diminatio parci irascibilis primo & maximè apparet in ho- micidio, secundo in quibusdam aliis quæ procedunt ex ran- core & odio, p. 1. col. 1567. b. c
 dimissum accepimus à Deo animam nostram & corpus, & quod depositum maius, animæ tuæ imaginem & similitudinē iam commendauit, hoc tam inegrè restituendum est quā se contat esse susceptum, p. 1. col. 947. c
 diminatio siue exhortatio iustorum potēs est apud Deū quia laxa, vel saltē tēperat penā comminatā, p. 3. col. 2049. c
 dimissorum modus est incedere incliuato capite, & quando li- brantur caput eleuare, p. 1. col. 1137. c
 diminatio diuino cultui & studio debent prouideri de victu & cultu ab his qui habent curam gerere ciuitatis, siue com- munitatis, p. 1. col. 439. c. Vide in seruientes communitati.
 dimissio humana illum facit Deo proximum, quem ab humanis pau- peribus vitæ innocentia seruat alienum, p. 3. col. 149. c
 dimissio ille etiam dicitur qui contemnit uidere dicta antiquo- rum, & credit inuenire sapiētiam per ingenium suum, p. 3. col. 1702. b
 dimissio sapiētiam quam quærit non inuenit, quia & si apertè contra illius stulticiam disputando incedas, nescit intellige- re quæ dicis. Ibid.
- derisus quid est, p. 3. col. 736. d. e
 descensus pluuię & modus impetrationis per Heliam prophe- tā est diligenter notandus, p. 2. col. 827. a
 descensus ignis super sacrificia & illa consumēs, fuit à Deo, quod fuit signum acceptationis diuinę, sicut de sacrificio Abel & de sacrificio Helię in monte Carmeli, p. 1. col. 853. c
 descripto qua describebatur vniuersus orbis, primū incepta est in Iudæa, quę est in medio terrę habitabilis, p. 5. col. 369. e. & col. 707. c
 descriptio facta tempore Augusti Cæsaris non fuit solum secū- dum numerum personarum sed etiam genealogiarum, ut sciretur numerus determinatus nobilium & ignobilium, In qua profitebantur dupliciter se esse subiectos Romano Im- perio, scilicet scripto & facto, &c. p. 5. col. 707. c
 desertum fuga est bona ad quod fugit Elias Elisæus, Ioannes Baptista p. 2. col. 827. b
 desertum sitiens quod non fuit irriguum prophetarum vatici- nis, p. 4. col. 318. c
 desiderare solēt homines quatuor. Primo, prosperitatē domus suę. Secundo inimicorum suorum depressionem. Tertio, famę celebritatē. Quarto dominii & honoris sublimitatē, p. 1. col. 1629. c. Et horum contraria refugiunt. Ibi. Et c. 1634
 desiderare solent homines prosperitatem domus suę, quę con- sistit in fœcunditate prolis & abundantia temporalium bo- norum, p. 1. col. 1629. b
 desiderare scientiam & actum docendi non est malum, imo meritorium, sed desiderare nomen tantum, hoc est malum & singulare peccatum. Sed si desideret nomen autoritatis magysterii ad hoc quòd scientia iam habita quis possit me- lius, vti, non est malum, &c. p. 5. col. 379. c
 desiderium proprie loquendo est rei non habitę, sicut delecta- tio est rei præsentis, p. 4. col. 242. f
 desiderium oratio est, nec vnquam desinit orare, qui non desi- nit amare, charitas clamor est, p. 5. col. 766. d. e
 desiderium bonum est oratio, & si continuum est, desiderium, cōtinua est oratio, p. 6. col. 661. b
 desiderium & concupiscētia quomodo differunt, p. 3. c. 1352. f
 desiderium omne pena est, dum differtur, p. 3. col. 129. a
 desiderium perspicēde veritatis non est improbandum, sed ad ordinē reuocandum, vt a fide incipiat, & bonis operib. nitatur peruenire quo rēdit, p. 1. col. 332. e
 desiderium celestis vitę significat basis, cuius tanta est causa, vt perfecti viri se quotidianis diluant lachrymis, & gaudiū interne quietis, quòd uiuēdo non valēt, suspirando degu- stāt, p. 1. col. 819. a
 desiderium quo Angeli desiderant prospicere, non importat expectationē non habiti, sed continuationē habiti, par. 6. col. 1311. c
 desiderium fruitionis diuinę in præsentia habet aliquid afflictio- nis ratione dilationis, & habet aliquid delectationis pro- pter spem consequēdi optatum, p. 4. col. 245. c
 desiderium Iacob pro sepultura, vt sepeliretur in terram pro- missionis cum Abraham Isaac vnde fuit, &c. Forte vidit in spiritu quòd Christo resurgēte, resurgerēt multi sancti, iam defuncti & sperabat cum ipsis resurgere, par. 1. colum. 441. a
 sicut Desiderium est boni non habiti, ita delectatio est boni adepti, p. 3. col. 1660. f
 desiderio hominis est tardum, quòd citius est Deo, pa. 3. colu. 724. d. e
 desiderio nimio tempus longum uidetur, & si breue, p. 3. col. 1420. e
 desideria terrena prurientia & punctiones uiciorum pullulat in corde negligētium. Ibid.
 desideria spūalia durādēt, frigescūt, carnalia, p. 3. col. 1375. b. c
 desideriorum finis inter ea quæ honestè desiderantur sunt. ui- ta, salus gloria, pax, p. 6. col. 58. f
 in desideriis est omnis ociosus, p. 3. col. 1710. e
 desiderantis mos est frequēter repetere quę tantis precib. orat p. 3. col. 1052. d. e

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- desperatio est qua quis penitus diffidit Dei bonitate, p.6.col.30.a
- desperatio unde oritur, & est blasphemia in spiritum sanctum, p.1.col.117.b.c
- desperatio Cain & eius fuga, & quomodo dupliciter glossatur & intelligi. ur, p.1.col.117.b.c
- desperatione nihil execrabilius, p.3.col.170.d.e
- desperare iuste est presentis vitæ bona aternitatis electione deserere, p.3.col.109.c
- desperans nubibus comparatur, & quare, p.3.col.106.e
- desperantes propter magnitudinem peccati, iam ex damnatione peccati tales habere credendum est, quia huiusmodi affectiones mentis habent, ut se non humiliant ad petendum veniam. p.5.col.119.a
- desperandum non est in aduersis, sed semper de Dei auxilio confidendum, p.1.col.1314.f. & col.1430.f
- desperatis in rebus maxima est habenda fides, p.2.col.895.b
- despicere consuevit bonos qui arbitratur se despici, & ex suspitione contemptus ad indignationem profilit & contumelias ingerit, p.3.col.147.a.b
- despiciendus non est qui non simpliciter amat, & si quid inepte agat, p.3.col.1649.a.b
- destructio Chaldeorum per Medos & Persas fuit dictata per digitos scribentis in pariete. Et quid per hoc figuratur, p.4.col.1561.c
- destructio Ierusalem per Tytum & Vespasianum post resurrectionem anno 42. ponitur in 9.c. Danielis, p.5.col.1063.c
- detectio criminis indebita fit duodecim modis. Et enumerantur, p.1.col.1062.f
- deterioribus displicent sepe facta vel dicta meliorum, quia intelligi non valent, sed ab eis non temere reprehendenda sunt, quo apprehendi veraciter non possunt. Sæpe aliquid à maioribus dispensatorie agitur, quod à minoribus error putatur. Sæpe multa à fortibus dicuntur, quæ infirmi diiudicant, quia ignorant, p.3.col.515.b
- determinatio vitæ humanæ post diluuium non ponitur cum dicitur. Eruntque dies illius. 120. annorum, quia multi diutius satis vixerunt post diluuium, &c. p.1.col.142.e.f
- detractio quid est, p.6.col.1315.a.b
- detractio quando est peccatum, p.1.col.382.c. 383.f
- detractio aliquando diffamatio utilis est, detractoribus vero semper damnabilis & periculosa, p.1.col.1348.f
- detractio est vitanda, & quare, p.6.col.24.c
- detractio prohibetur in qua comeditur sanguis animarum, p.1.col.1054.f
- detractiois modi duodecim, &c. Et enumerantur, p.4.col.1580.f. Item p.1.col.1063.c
- detractiois vicio periclitatur totum pene genus humanum, p.3.col.1708.e
- detractor aliquando incipit a commendatione personæ, cui vult detrudere, ut per eam inclinet corda audientium ad credendum, quod in dicendo mala de illa persona non moueatur odio, &c. p.1.col.1257.c
- detractor & susurro quomodo differunt, p.9.col.29.a
- detractor omnis eradicabitur, & despectu inopemque a cunctis bonis operibus mors illum inueniet, quem hic alienæ vitæ exquirendo crimina detractiois suæ languor occupauit. p.3.col.1705.a.b
- detractores pessimi apud magnos accusantes nequiter innocentes & eorum penam confusibilem impetrantes significantur per accusantes inique regi Ieremiam. p.4.col.822.f
- detractores porcis quos demones intrauerant comparantur, qui tanquam porci pascuntur immundiciis aliorum, & grunniunt contra viam bonorum, p.5.col.314.f
- detractores signantur per Palestinos, qui interpretantur ore contudentes & ore contusi, qui ore suo maledicto contundunt famam bonorum, p.4.col.857.a.b
- detractores adulatorum quantum sunt periculosi principibus habetur exemplum in Dauid, qui tam sanctus & iustus uerbis adulatoris seductus fuit, &c. p.2.col.637.c
- detractorum plaga significatur per plagam locustarum, quod dicitur student vitam & famam bonorum, p.4.col.1888.f
- detractores se inuicem comedentes significantur per locustas, quia alienos fructus inuide comedunt, p.3.col.1031.c
- detractores vix possunt cognosci, eo quod in presentia vngunt & in absentia grauius pungunt. Et significantur per cyphes, p.1.col.551.c
- detrahens & obrectans, si est in eo gratia sancti spiritus redit ab eo post obrectationem, p.1.col.1249.c
- detrahentem si hilari vultu audieris, tu illi das formitem detrahendi, p.3.col.1710.
- detrahentium lingue quo modo compescendæ sunt, p.6.col.1431.a.b
- detrudere superiori est caput radere secundum moralem sensum, &c. p.1.col.1091.c
- detrimentum in rebus exterioribus ad salutem corporalis vult sicut rationabiliter ordinatur &c. ita rationabiliter ordinatur detrimentum vite corporalis ad salutem animæ & gloriam dei, & detrimentum boni particularis ad bonum commune, &c. p.1.col.1608.f
- deuotio quid est, p.3.col.1413.a.b.c
- deuotio potissime consistit in oratione, p.5.col.935.c
- deuotio ut sit perfecta requiritur in utraque vita, p.3.col.1413.a
- deuotionis signa exteriora in actiua vita & contemplatiua. dem.
- deuotionis signa intrinseca & per modum causæ & per modum effectus. Ibid.
- deuotionis sanctæ regula, p.3.col.994.d
- deuotionum concernentia, siue ad eam pertinentia, quæ dicitur consistunt in actibus exterioribus & pertinent ad deuotionem dispositiue quædam etiam ad intensiorem affectus, p.3.col.1413.a.b.c
- deuotionis piæ actus uel gressus, ordines sunt lapidum poliarum, quibus in corde nostro dilectam Deo habitationem constitimus, p.2.col.1292.f
- deuotus homo aliquando non solum præualeat diabolo in intentione, sed etiam in campo actionis, p.4.col.242.c
- deuotior tanto, ut dignum est, sit in diuinis officiis quàm deus prælatus est ceteris, p.2.col.1055.c
- deuotionis tantæ (ni fallor) omnis populus Israeliticus cum Sacerdotibus & leuitis, magistris, scilicet suis, ex quo egressi de Aegypto quam reperiuntur fuisse in celebratione Paschæ, quam transmirationem de quo scribit Esdras, par.2.col.131.d
- deus vel dominus diuersis literis Hebræorum scribitur. Quando. n. sub signo tetragrammaton scribitur, nulla dubitatio est, quin de Deo vero dicatur, quando vero communibus literis, incertum est, an de Deo vero, an de quolibet aliorum dicatur, p.1.col.1333.b
- deus est nomen incommunicabile secundum rem, est tamen incommunicabile per similitudinem, p.3.col.1951.c
- deus & Dominus naturæ diuinæ non distinctionis personarum sunt significatiua, p.1.col.1497.a
- deus aperte nos docuit neminem posse duobus Dominis seruare, p.1.col.1498.f
- deus quomodo diligendus, p.1.col.1499.b
- deus vnus est, & homo ad similitudinem Dei vnus efficiendus, p.1.col.1500.d
- deus in singulis rebus vnum quemque non ex domo, quæ sit in terra est, sed ex cælo exaudire, p.2.col.762.e
- deus Iudæi huius repenti præditi animo & terrena sapientia terrenas maledictiones & benedictiones indulgit, p.1.col.162.a
- deus eadem eidem uerbis incalcat, ne præterquam quod inuisum erat genus hominum perpetuo inique illi sacrificio populus acquiescens, in sabbathis negligetius cum eo pacto ageret, p.1.col.1390.d
- deus permisit Iephre filiam immolari non quo humano sacrificio ne delectaretur, sed quo documentum statueret posteris, ut vnquam imprudenter Deo vota nuncuparet, p.2.col.200.c
- deus nec est mutatus, nec potest mutari, p.4.col.504.d
- deus non concluditur cælo sed ubique est habitare tamē dicitur

Index.

in celo quia attollit mentes nostras ad celū, p. 4. c. 506. f
us quomodo dicitur ignis consumens, p. 1. c. 1486. e
s populum iussit numerare, ut veritatem promissionis sue
demonstraret qua se promiserat semen Abraham multiplicari
ut unum tanquam sidera, p. 1. c. 1159. b
s ignis vorax est q̄ ab impiis supplicium sumit, p. 1. c. 1657. a
s p̄ innumeris beneficiis exigit a nobis dilectionē & oble-
p̄ quum, p. 1. c. 1522. e
s in veteri testamento ignis dicitur, ut peccatori populo
metus incutiatur, p. 1. c. 1485. b
s exaltatur in iudicio propter meritorum retributionem,
p. 4. c. 70. d
s dixit Mosy: *Anferam de spiritu tuo.* Non quod aliena
virtute aut gratia Deus indigeret, sed ut Mosen doceret,
quod accepisset gratiam ad v̄tum sufficere, p. 1. c. 1236. d
s solus futura pr̄noscit, p. 1. c. 1563. c
s nullius rei indigus atq; adeo nihil accipiens aliquid ac-
cepisse fatetur, ut pietatem studiumque religionis impri-
nat animis nostris, p. 1. c. 1215. b
s cum nos ratione cohonestauerit, ea vult nos uti quando
necessitas postulat & omnib. consulere, p. 1. c. 1588. d
s duas rerum decimas dedicari pr̄cipit, p. 1. col. 1533. a. &
542. d
s peculiarem sui pr̄sentiam exhibebat in propitiatorio, p.
1. c. 1042. c
s etiam diuturna vtatur lenitate postea tamen legis non ob-
seruata iusta exigit supplicia, p. 2. c. 642. d
s iusto iudicio misericordiam solet expendere, p. 2. c. 1267. c
s sorte diuidi terram mandauit ut litem & controuersiam
minem tolleret, tanquam Deo per sortem terram diuiden-
ti, p. 1. c. 1380. e
s misit in Aegyptū in indignationis sue furorem & tribu-
tionem, p. 2. c. 849. a
s delinquentes delerit, resistentem indurat, & contemnen-
tes condemnat, p. 2. c. 334. f
s hiice interdixit quæ nunquam acciderūt, p. 1. c. 1057. b
s quare secundo populum recēseri iussit, Numer. 26. p. 1.
c. 377. b
s bonorum author non malorum, p. 1. c. 1637. b
s in presenti nominatur a nobis plurib. nominib. quia no-
minamus eū sicut cognoscimus: In cognitionem Dei deue-
nimus ex perfectionib. creaturarum quæ sunt plures & di-
stinctæ, sed in patria Deus videtur per seipsum, & sic nomi-
natur vno simplici nomine, p. 4. c. 2169. c
s vnus est in esētia, trinus in p̄sonis quomodo hoc a Moi-
se exprimitur, p. 1. c.
s dicitur trib. modis, natura, adoptione, & falso, p. 5. c. 1216.
e. t. Item p. 6. c. 260. f
s requirit vltionem de homicidio, siue fiat de manu homi-
nis immediate, siue etiam fiat mediantib. bestiis vel per be-
stias, & quō hoc intelligatur, p. 1. c. 165. b. c. & c. 168. f
s Abraham de nocte fecit promissionē de multiplicatione
seminis, & quō ista multiplicatio intelligēda sit, p. 1. c. 210. e
s iurauit per semetipsum, quia non pōt esse maius aliquid
Deo, ideo per semetipsum iurauit, p. 1. c. 267. f
s equaliter dicitur zelotes, quia non vult quod homo for-
niketur cum diis alienis per idololatriam, p. 1. c. 669. b
s non solum zelotes, sed zelus ē in abstracto pōt dici p̄pter
singularem & excellentem animarum zelum, p. 3. c. 1888. f
s aliquādo in pr̄senti vita sanctos homines punit graui-
p̄na, ēt p̄ leui culpa suo iusto iudicio, licet occulto. Exēplū
habetur de Nadab & Abin, & de multis aliis p. 1. c. 991. c
s promisit patrib. ante legem, duo specialiter, s. terræ ma-
gitudinem, & prolis multitudinem, p. 1. c. 1461. a. b
s quomodo sit diligendus ex toto corde, ex tota anima, p.
1. c. 1497. c
s sit colendus propter septem beneficia exhibita, & quæ
sunt ista, p. 1. c. 1657. b. c
s populū Israel gubernauit & dixerit tripliciter. Primo p̄
iudices vsq; ad Saul regē. Secūdo per reges a Saule vsq; ad

trāsmigrationē Babylonis. Tertio per Pōtices a reditu ca-
ptiuitatis Babylonicę vsq; prope aduētū Christi, p. 2. c. 551. c
s aliquando permittit demones dare responsa idololatriis
quia ex malicia demerentur, quod sic in errorib. nutriatur
& talia responsa aliquando sunt vera, p. 2. c. 438. f
s permittit filios Israel bis in principio debelari ut humili-
rentur, & recurrent ad Deum magis confidentes de virtu-
te diuina quam de sua, p. 2. c. 276. f
s licet omnia gubernare posset per seipsum, tñ ad conser-
uandū pulchritudinem vniuersi (quæ cōsistit in ordine par-
tium ad inuicem, & ad Deū, sicut ad primū ducem, inferio-
ra regit per media, ut corporale creaturam & spirituale. Et
eodem modo vulgares homines per reges, p. 2. c. 311. c
s sanctus & fortis per essentiam, alia aut sunt per partici-
pationem, p. 2. c. 324. f
s nō vult mortem peccatoris per se, sed per se vult iustitiā
suam, sicut & bonitatem, ad quam sequitur punitio pecca-
toris, quæ aliquando fit per mortem corporale, & aliquādo
cum hoc per mortem gehennæ, p. 2. c. 333. c
s elegit sibi populum Israel tanquam sibi familiarem & pe-
culiarem, p. 2. c. 978. f
s adeo est omnipotens & bonus, q̄ frequenter vtitur malis
voluptatib. & actib. hominum in exequutione sue ordina-
tionis, & ponitur exemplum de passione Christi ad salutē
electorum pr̄ordinata per malos homines, p. 2. c. 806. f
s affligit innocentiē, hoc tamen non sine causa, p. 3. c. 84. f
s licet sit deus totius creaturæ, tñ specialiter dicitur Deus
celi. Nam ibi relucet gloria sua, p. 2. c. 1539. c
s licet sit vbiq; per essentiam pr̄sentiam & potentiam, ta-
men dicitur specialiter esse in celis, id est, in beatis per aper-
tam visionem, p. 5. c. 304. f
s licet sit rex omnium per potentiam & generale regimen
dicitur tamen rex Hebr̄eorum per specialem curam, & etiā
protectionem, p. 3. c. 466. f
s licet sit Deus omnium per creationē, tamē dicitur Deus
Hebr̄eorum siue Iudæorum per verum cultum & fidē, gen-
tilib. aliis ad idololatriam deditis, p. 3. c. 466. e
s licet sit vbiq; per essentiam pr̄sentiam & potentiam, ta-
men dicitur specialiter habitare in Ierusalem rationem tē-
pli, sibi & suo cultui sic dedicati & deputati, p. 3. c. 466. f
s non exaudit aliquādo ad votum, tamen exaudit ad pro-
fectum, ordinans huiusmodi flagella ad meritum vitæ eter-
næ, p. 5. c. 128. f
s infundens animam dat vitam, & virtutes etiam in quo-
dam seminario, p. 1. c. 137. c
s iustos & perfectos semper consolatur suis promissionib.
& donis, p. 1. c. 207. b. c
s tunc pharetram suam contra Iob aperuit: quādo diabo-
lo dedit licentiam percutiendi eum in bonis exteriorib. &
in prole, p. 3. c. 284. f
s loquitur siue respondet hominib. tripliciter, primo dan-
do ei lumen intellectus naturale, quod est quēdā in pressio
diuini luminis, secundo per reuelationem diuinam: quæ vt
frequentius fit in tomis: tertio per infirmitatem carnis a
Deo immisam, p. 3. c. 310. f
s super trib. vicib. tantum recipit peccatorem ad veniam,
sed si quarto recidiuerit, non recipitur amplius, sed reserua-
tur ad gehennam, sic dicit Ra. Sal. sed illud dictum est erro-
neum, & c. p. 3. c. 315. c
s etiam seruatur cogitationum & delectationum, quæ per cor-
da & renes designantur, p. 4. c. 485. c
s quando electi cadunt in peccatū, non differt punire vsq;
in finem, sed punit in pr̄senti & cito de communi cursu, p.
3. c. 971. c
s rex noster ante sæcula, dupliciter exponitur. Vno modo
sic, Ante sæcula, id est, ab æterno, non tamen rex ab æterno
quia nomē regis connotat respectum ad creaturā subditā.
Alio modo, vt per sæcula intelligantur reuolutiones multo-
rum Iubilæorum. Sæculum n. communiter accipitur in sa-
cra scriptura pro reuolutione 50. annorum, p. 3. c. 973. c
s
deus

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- deus dicitur dux pubertatis Synagogæ Iudæorum, eã ducendo Aegypto, & in datione legis eam despõsando, quem reliquit multipliciter idololatrando, p. 3. c. 1619. f
- deus est pater omnium per creationem, & specialiter Iudæorũ per legis dationẽ, quæ non fuit data aliis, p. 4. c. 2170. c
- deus ad hoc creauit res, vt in esse permaneant in corruptibile vt angelos, animas humanas, corpora cęlestia, etiam elementa quãtũ ad totalitatem, licet in aliquib. patrib. eorum sit generatio & corruptio. Res vero corruptibiles conseruantur in esse secundum earum species per continuam generationem, p. 3. c. 1890. f
- deus curam habet de omnib. & qualiter, & ista cura idem est quod eius prouidentia, p. 3. c. 1907. c
- deus est iustitia & bonitas per essentiam, propter quod nõ potest aliquid facere nisi pie & iuste. & per omnipotentia suã iustificat impium, cuius iustitiam comitatur misericordia & c. p. 3. c. 1938. f
- deus quomodo relinquit hominem in manu cõsiliũ sui, & quomodo non sit causa peccati, inquitur & soluit, p. c. 2045. c
- deus appõsit homini ignem & aquam. s. refrigerium gloria, & pœnam gehennæ, per quod ostenditur peccatum esse ab homine, p. 3. c. 2045. c
- deus voluit naturam angelicam & humanam esse bonã, quod processit ex sua sapientia, p. 3. c. 2046. f
- deus nõ agit a casu, sed sciẽs & cognoscẽs, per hoc quod eius effectus attingit a summo cęlo vsque ad centrũ terræ quantum ad omnia quæ in eis sunt particulariter, p. 3. c. 215. c
- Deus quare permittit malos doctores & p̄latos ad Ecclesię regimen promoueri, soluitur primo permittendo, exemplũ in naturalib. secundo applicando ad propositum in hominib. tertio confirmando per simile in artificialib. & c. p. 3. c. 2138. f
- deus voluntate antecedente vult omnes homines saluos fieri sed non est voluntate consequente, p. 3. c. 2140. f
- deus vult omnes homines saluos fieri, exponitur tripliciter, p. c. 695. c
- Deus subuenit vniciq; secundum conditionem suę necessitatis nam natura nõ deficit in necessariis, & multo minus author naturæ ipse Deus & dominus noster, p. 3. c. 2150. f
- deus permittit bonos in hac vita tribulari quod non est ex odio sed ex dilectione, ne ex prosperis eleuentur in superbiã & per exercitium in bono custodiantur, p. 4. colu. 250. f. & c. 2045. c
- deus vtum debuit parcere Iudæis propter meritum iustorũ cuiuscunq; populi, p. 4. c. 250. f. & 2045. c
- deus dicitur dominus simpliciter & absolute, alii autem dicuntur domini diminutiue & participatiue, p. 4. c. 368. f
- deus dilexit Cyrum promouẽdo & de statu infimo ad dignitatem regni & monarchię, non tamen quantum ad bonum gratiæ & gloriæ, quia licet Deum cęli confessus fuerit, tamen idola coluit, p. 4. c. 398. f
- deus cum sit veritas per essentiam, non potest aliquid seducere vel fallere secundum veritatem, sed secundum existimationem falsam, p. 4. c. 725. c
- deus per suam essentiam omnia perfecte repræsentantem cognoscit res & non per formam extraneam a reb. acceptam p. 3. c. 1982. f
- deus seipso finitur, & quietatur in seipso, quod est propriam eius, p. 5. c. 613. c. 614. f
- deus circumspicit omnia & vbique, p. 3. c. 2042. f
- deus vbique totus, & semper est, dicitur tamen sedem habere in cęlo, & quare, p. 2. c. 540. f. & c. 561. a
- deus est vbique per essentiam & præsentiã, est tamen in cęlo speciali modo, s. per apertam visionem, part. 3. columna 1227. c
- deus in parte non est, quia vbique est, & minus inuenitur si in parte quæritur, p. 3. c. 239. b
- deus est præsẽs vbique tripliciter, sicut aliquid dicitur esse alibi tripliciter. Vno modo per potẽtiã, sicut rex est in toto regno. Alio modo per præsentiã, sicut rex, est in aula sua.
- Tertio modo per essentiã, sicut rex est in suo loco determinato. Sic Deus præsens est vbique hoc triplici modo, & c. 5. c. 1027. c. Item p. 6. c. 1377.
- deus est vbique per diuinitatis præsentiã, sed non vbique in habitationis gratiam, p. c. 222. d
- deus an & quomodo a nobis videatur in hac vita, p. 6. colu. 1405. b. c
- deus inuisibilis est ab omnib. in natura, videtur autem cum vult & sicut vult, non sicut est, sed quali specie vult apparere. futuro vero, videbunt eum filii sicut est, p. 6. c. 791. a
- deus quamdiu hic moraliter viuatur, videri per quãdam ingenes potest, sed per ipsam naturã suã speciem non potest, p. 1. c. 580. f. & c. 589. b. c
- deus licet non possit cognosci a priori, est tamẽ cognoscibilis a posteriori, s. ab effectib. p. 3. c. 1944. f
- deus licet per creaturas non possit cognosci quãtum ad distinctionem personarum diuinarum, potest tamen per eas cognosci quantum ad essentialia attributa, s. potentiam, præsentiã, & huiusmodi, in quib. improporcionabiliter ascendit omnem naturam creaturarum mundi, p. 3. colu. 1944. f
- deus licet sit immutabilis, tamen mutabilia operatur, ex quibus varie nominatur, dicitur. n. pius, quando dat prospera, rus quando infert aduersa, secundum communem modum loquendi hominum, p. 3. c. 287. c
- deus non mouetur ab aliquo alio ad aliquid volendum de uo. Item p. 1. c. 846. f
- deus nihil quasi repentino consilio facit, sed quod ab æterno præsens, sed mutare dicitur quod secundũ rerũ causas videtur, aliis causis e contra interuenientib. sed & causis & quid fieret immutabiliter prouidit, p. 3. c. 1259. b
- deus ostenditur in his quæ creauit indefinenter operari, p. c. 1175. b
- deus fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, hanc propositionem concedebant communiter Philosophi: vocantes Deum primam causam omnium, p. 6. c. 1175. c
- deus antequam faceret cęlum & terram, antequam faceret sanctos, vbi habitabat, p. 6. c. 222. d
- deus creauit omnia simul, intelligitur dupliciter, p. 3. c. 205
- deus quomodo fecit cęlum & terram, nullo modo dici potest, p. 1. c. 55. c
- deus licet septima die quieuerit a nouis operib. cõdendis, tamen quieuit a creaturis productis conseruandis, p. 5. c. 1106. f
- deus & artifex differenter producent suos effectus, & quomodo hoc, p. 5. c. 1106. f
- deus nullum vel Angelorum vel hominum crearet quem futurum esse præsçiret, nisi pariter nosset eos quib. bonorum vlib. commodaret p. 6. c. 128. d
- deus cur hominem tentari permisit, quem casurum præsçibat, p. 1. c. 87. b. 88. e
- deo membra & humani affectus tropica loquutione ascribitur, vt secundum capacitatem nostram conformentur e quia diuina, p. 3. c. 1939. a. b
- deus quomodo dicatur habere passiones, vt furorem, obliuionem, iram, pœnitentiã, & c. p. 4. c. 517. b. Et de pœnitentiã clarius, c. 715. c. Vide etiam in Passiones.
- deus dolere more nostro dicitur, cum homines, quos ad sedendum laudandumque creauit, diabolo seruire respiciat, p. 3. c. 1687. a
- deus dicitur vigilare & dormire, & quomodo, p. 4. colu. 1093. Item p. 3. c. 113. c. & c. 1425. c
- deus ambigentis affectu loquitur, & quare, p. 4. c. 1093. a
- deus dicitur recordari & obliuisci secundum nostrum modum loquendi, non quod obliuio nec recordatio in Deo cadit & quando dicitur obliuisci vel recordari, p. 1. c. 157. a. 8. 168. f
- deus quomodo dicitur aliquid experiri, p. 2. c. 164. f
- deus laudat hominem, quando per aliquem effectum suum gnum virtutis prætbat ei testimonium, p. 3. c. 660. f
- deus

Index.

- deus dicitur tunc visitare hominē, & quando ei dat beneficia
 spiritalia vel corporalia, p. 3. c. 137. a
 deus dicitur celare in corde suo ea quæ pertinent ad hominē,
 quando non ostendit erga eum beneficia exteriora, dimit-
 tendo. n. in afflictione magna, p. 3. c. 137. a. b
 deus dicitur stare in congregatione iudicum, quia clare videt
 attente facta & dicta eorum, p. 3. c. 1077. c
 deus est magnitudinis & bonitatis infinita, & per consequens
 quantum laudabilis est, laudari non potest, p. 2. 1084. e. f.
 Deus nihil facit contra naturam (quia, id est, natura quod fa-
 ct) sed contra consuetam nobis, p. 6. c. 150. e
 deus est mortuus. Iste homo creauit stellas, quomodo & quali-
 ter & pro quo verificantur istę propositiones, parte quinta
 columna 1318. a. Item p. 6. c. 10. d. & Deus crucifixus est, c.
 104. d. e
 deus vnus colitur modo a Christianis, Iudæis, & Saracenis, li-
 ter vario modo, p. 4. c. 395. e
 deus est hoc vniciue quod præ ceteris colit & diligit, & c. p.
 1064. e. f
 deus recens, dicitur creatura quæ malæ amatur, sicut pecunia
 & Deus auari & ribalda luxuriosi, p. 3. c. 1076. c
 deus non placatur ab homine, nisi in arca cordis per lumen re-
 re fidei & veræ dilectionis constituat illi alare, humilita-
 tis, p. 2. c. 1102. f
 deus illos polluit, cum iuste pollutos ostendit, qui se & alios
 coram Deo castos exhibere & custodire debuerunt & im-
 maculatos, p. 4. c. 953. b
 deus cui quosdam post baptismū prauæ acturos videt, & ideo
 præuenti morte ad baptismum non ducuntur, si ita est, tunc
 peccata quorundam puniuntur antequam sint perpetrata
 & c. p. 3. c. 338. e
 deus quomodo dicitur magis diligere vnum quam alium cū
 vno actu simplicissimo diligit omnia, p. 3. c. 2006. f
 deus & si diligendus sit propter se, tamen cum exaudit depre-
 cationem, occasionem sibi dat, & feruentius ipsum diligit, p.
 1318. f.
 deus dicitur venire & abire, & quando, p. 3. c. 124. d. e
 deus sicut in suis vestiri, pasci & refici dicitur, sic & affligi &
 pui persecutionem, & c. p. 4. c. 1931. b
 deus Abraham quare dicitur, p. 3. c. 772. e
 deus Abraham Isaac & Iacob, quare tantum dicitur istorum
 trium, & non etiam aliorum, p. 2. c. 1267. a. b
 deus Iacob quare dicitur, p. 3. c. 466. f. & c. 1056. f.
 Item p. 2. c. 1017. b. Et c. 1084. f
 deus inter propitiatorum designatur, p. 1. c. 735. c
 deus inter Leuitam qui dicitur vir potest allegorice significari
 p. 1. c. 271. c
 deus quomodo dicitur tradere aliquem, p. 2. c. 165. c
 deus humanandus est subiectum in omnib. libris prophetali-
 bus sicut Deus humanatus in Euangelis, p. 4. c. 580. f. & c.
 288. f. Item p. 2. c. 1275. c
 deus in ratione absoluta est subiectum in tota sacra scriptu-
 ra bibl.
 deus nullum vel angelorum vel hominum crearet quem ma-
 lum futurum esse præciret, nisi pariter nosset eos quib. bo-
 num vsib. commodaret, p. 6. c. 127. b.
 deus ut hominem tentari permisit, quæ casurum præsciebat,
 p. 1. 87. b. & 88. f
 deus quomodo fecit cælum & terram, nullo modo dici potest,
 p. 1. 55. a. b.
 deus sicut mundum & omnia quæ in eo sunt, hanc propositio-
 nem concedebant communiter Philosophi, vocantes Deū
 primam causam omnium, p. 6. c. 1174. e. f
 deus antequam faceret cælum & terram, antequam faceret
 sanctos, vbi habitabat, p. 6. c. 221. b
 deus creauit omnia, id est, de nihilo pduxit, quod est propriū
 ipsius Dei, cælum, id est, corpora cælestia omnia in suis for-
 mis substantialibus distincta, licet adhuc in aliquib. proprie-
 tati, accidentalibus essent informia, & terram in sua forma
 substantiali distinctam, p. 1. c. 3. c
 deus creauit omnia simul intelligitur dupliciter, par. tertia, c.
 2057. c
 deus quamdiu hic mortaliter viuatur, videri per qualdam ima-
 gines potest; sed per ipsam naturæ suæ speciem non potest
 p. 1. c. 851. b. & c. 858. e. f
 deus ambigentis affecte loquitur, & quare, p. 4. c. 1077. b
 deus dicitur recordari & obliuisci secundum nostrum modū
 loquendi, non quod obliuio nec recordatio, in Deo ca-
 dat, & quā dicitur obliuisci vel recordari, p. 1. co. 157. c. & c.
 168. e. f
 deus quomodo dicitur aliquid experiri, p. 2. c. 164. f
 deus laudat hominem, quā per aliquem effectum siue signum
 virtutis præbet ei testimonium, p. 3. c. 660. f
 deus dicitur tunc visitare hominem, quando ei dat beneficia
 spiritalia vel corporalia, p. 3. c. 137. a
 deus dicitur celare in corde suo ea quæ pertinent ad hominē
 quando non ostendit erga eum beneficia exteriora, dimit-
 tendo eum in afflictione magna, p. 3. c. 137. a
 deus dicitur stare in congregatione iudicum, quia clare videt
 & attente facta & dicta eorum, p. 3. c. 1077. c
 deus aliquando nuncupatiue dicitur, aliquando essentialiter:
 Et quando, p. 1. c. 541. b. c
 deus solus qui exordium non habet, veræ essentiæ nomen te-
 net, p. 1. c. 393. f
 deus est principium simpliciter primum & intellectualis natu-
 ræ, p. 5. c. 1018. f
 deus siue Dominus dicitur viuere, quia est vita per essentiam
 & omnia viuunt in eo, p. 2. c. 121. g. Item p. 3. c. 879. c. Item
 p. 4. c. 1786. f
 deus lux est quam non capit locus, vox quam non capit tēpus
 odor quem non spargit flatus, cib., quem non minuit eda-
 citas amplexus, quem non diuellit satietas, p. 6. c. 1378. e
 deus solus est lux per essentiam, & quare, p. 5. c. 1155. c
 deus est intellectualis natura, vt ab omnib. sanctis & proph-
 etis tanquam manifestum supponitur, & ideo in ipso poni-
 tur verbum, non tamen ad similitudinem verbi large dicti
 p. 5. c. 1018. f
 deus est charitas, non quod sit charitas mouēs immediate vo-
 luntatem humanam ad actum diligendi sine habitu medio
 sed Deus mouet ipsam voluntatem ad actum diligēdi me-
 ritorium per habitum charitatis infusum, & c. p. 6. c. 1409. c.
 1410. e
 deus per suam essentiam omnia perfecte representantem co-
 gnoscit res & non per formam extraneam a reb. acceptam
 p. 3. c. 1862. f
 deus seipso finitur, & quietatur in seipso, quod est propriū eius
 p. 5. c. 215. a. b. c
 deus circumspicit omnia & vbique, p. 3. c. 242. f
 deus vbique totus, & semper est dicitur tamen sedem habere
 in cælo, & quare parte secunda columna 541. a. & columna
 561. a
 deus est vbique per essentiam & præsentiam, est tamen in cœ-
 lo speciali modo, i. per apertam visionem, par. 3. columna
 2228. f
 deus in parte non est, quia vbique est, & minus inuenitur si in
 parte quæritur, p. 3. c. 239. c
 deus est præsens vbique tripliciter, sicut aliquid dicitur esse
 alicubi tripliciter. Vno modo per potetiam, sicut rex est in
 toto regno. Alio modo per præsentiam, sicut rex est in aula
 sua. Tertio modo per essentiam, sicut rex est in suo loco de-
 terminato. Sic Deus præsens est vbique hoc triplici modo,
 & c. p. 5. c. 1527. c. Item p. 6. c. 1377. c
 deus est vbique per diuinitatis præsentiam, sed non vbique per
 inhabitationis gratiam, p. 6. c. 221. b
 deus an & quomodo a nobis videatur in hac vita, p. 6. colum.
 1409. c
 deus inuisibilis est ab omnib. in natura. videtur autem cum
 vult, & sicut vult, non sicut est, sed quali specie vult appare-
 re. In futuro vero videbant eum filii sicut est, par. 6. colum.
 689. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Deus quomodo dicatur habere passiones, vt furorē, obliuionem, iram pœnitudinem, &c. p. 4. c. 5 176. Et pœnitentia clarius, c. 7 15. c. Vide etiam in Passiones.

deus dolore more nostro dicitur, cū homines, quos ad se credendum laudandumque creauit, diabolo seruire conspicit p. 3. c. 1687. a

deus dicitur vigilare & dormire & quando, p. 4. c. 1076. d. e. Itē p. 3. c. 113. c

deus licet non possit cognosci a priori, est tamen cognoscibilis a posteriori, s. ab effectib. p. 3. c. 1943. c

deus licet per creaturas non possit cognosci quantū ad distinctionem personarum diuinarum, pōt tamen per eas cognosci quantū ad essentialia attributa, s. potētiam, sapientiam & huiusmodi: in quib. improportionabiliter transcendit omnem naturam creaturam mundi, p. 3. c. 1943. c

deus licet septima die quieuerit à nouis operib. condendis, nō tamen quieuit a creaturis productis conseruandis, p. 5. col. 1106. f

deus & artifex differenter producent suos effectus, & quomodo hoc, p. 5. c. 1106. f

deus nihil quasi repētino consilio facit, sed quod ab æterno p̄sciuit, sed mutare dicitur quod secundum rerū causas seq. videretur, aliis causis econtra interuenientib. sed & causas & quid fieret immutabiliter p̄uidit, p. 3. c. 1259. b. c

deus ostenditur in his quæ creauit indefinenter operari, p. 6. c. 1175. c. & 1176. d

deus licet sit immutabilis, tamen mutabilia operatur, ex quibus varie nominatur, dicitur enim pius, quando dat prospera, durus quando infert aduersa secundum communē modum loquendi hominum, p. 3. c. 287. c

deus non mouetur ab aliquo alio ad aliquid volēdum de nouo, p. 3. c. 36. f. Item p. 1. c. 846. f

deus vnus est in essentia, trinus in personis quomodo hoc a Moyse exprimat, p. 1. c. 40. d. e

deus dicitur trib. modis, natura adoptione, & falso, p. 5. c. 1180. f. Item p. 6. c. 261. a. Item p. 3. c. 790. b

deus aliquando nuncupatiue dicitur, aliquando essentialiter Et quando, p. 1. c. 541. a. b

deus solus qui exordium non habet, veræ essentia nomen tenet, p. 1. c. 393. f

deus est principium simpliciter primum & intellectuualis naturæ p. 5. c. 1018. c

deus siue dominus dicitur viuere, quia est vita per essentiam, & omnia viuunt in eo, p. 2. c. 653. c. It. m p. 3. c. 679. c. Item p. 4. c. 1786. f

deus lux est quam nō capit locus, vt x quam nō capit tempus odor quam nō spargit flatus, cib. quem nō minuit edacitas amplexus quem non diuellit satietas. p. 6. c. 1378. e

deus solus est lux per essentiam, & quare, p. 5. c. 1155. c

deus est intellectuualis natura, vt ab omnib. sanctis & prophetis tāquā manifestū supponitur, & ideo in ipso ponitur verbum, non tamē ad similitudinē verbi large dicti, p. 5. c. 1018. c

deus est charitas, nō quod sit charitas mouēs immediate voluntate humanā ad actum diligendi sine habitu medio, sed Deus mouet ipsam voluntatē ad actū diligendi meritoriū per habitum charitatis infusum, &c. p. 6. c. 1409. c

deus prior est ad miserendum quam ad condemnandum, & per consequens ad non inferendum malum comminatum quam ad auferendum bonum promissum, licet tā promissio quam comminatio sint sub conditione, p. 4. c. 774. f

deus licet ab æterno dilexerit electos p̄stinando, tamen speciali modo dilexit electos de populo Israel in quātum erat de eo carnem assumpturus, propter quod & illi populo specialia dona contulit, p. 4. c. 787. c

deus in terris visus est, & cum hominib. conuersatus, dupliciter exponitur, vno modo de p̄terito, alio modo de futuro, p. 4. c. 2053. b

deus est principium & finis omnium, loquendo de fine extrinseco siue obiectiue, tamen finis est duplex, p. 4. c. 1063. a

deus est principium effectiuum, a quo omnia producentur, &

est finis in quē omnia ordinantur, q̄ notatur in hoc quod Deus est alpha & ω, id est, principium & finis, p. 6. c. 16. f

deus non vult per se malum pœnæ, sed per accidēs, s. propter ordinem suæ iustitię, cum eius proprium sit misereri & cedere p. 4. c. 1170. f

deus non potest esse causa mali culpę causaliter, sed cōsecutiue Ad hoc. n. quod deus non respondet male petenti obsecurum responsum dat, ei sequitur quod remanet in errore suo p. 4. c. 1173. c

deus distinxit punitionem Iudęorum & gentiliū per quatuor particulas secundum opinionem Rab. Sal. p. 4. c. 1175. c

deus legit ciuitatem Ierusalem ad suum cultum, licet bis fuerit funditus euerfa tamen bis fuit reedificata, & adhuc p. 4. c. 1178. e

deus p̄sidentis omni creaturæ cælestis & terrestri ad cuius iudicium omnia disponuntur, intelligitur per sedentem in throno supra firmamentum, p. 4. c. 1085. c. & seq.

deus aliquando seruos suos non liberat tēporaliter, vt in eis saluet eos inuisibiliter, eos ad requiem transferendo, p. 5. c. 1525. c

deus se dicit persecutionē pati in populo Israel ratione quorū bonorum qui cum malis affligebantur, p. 4. c. 19. c

deus secundum Augustinum a deo est omnipotens & bonus non sineret mala fieri, nisi ex eis maiora bona duceret, p. 6. c. 2028. f. Item p. 6. c. 285. c

deus qui elicit bona ex malis, non semper elicit hoc ad beatitudinem peccantis, sicut patet in damnatione malorū, ex quas elicit augmentum gloriæ electorum, p. 6. c. 78. f

deus aliquando permittit in opere sibi placito impedimentum occurrere, vt maius meritum habeatur in maiori labore, p. 4. c. 2169. b. c

Deus quare iustos permittit ab iniquissimo Antichristo die iudicij affligi & deprimi, Respondetur q̄ nō est inordinatum quia proprio filio suo non pepercit, &c. p. 4. c. 216. c

deus quare exhortatur, ex quo sibi nihil per orationem refertur, nec animus eius in aliquo mutatur, p. 5. c. 126. c

deus quinq; modis immittit flagella siue infirmitates in homines, primo ad peccati punitionem, secundo ad peccati expiationem, tertio ad glorię manifestationem, quarto ad humiliationem, quinto ad probationē: Et de hoc versus, p. 5. c. 170. f

deus de reuersione peccātium ad salutem habet specialer rationem gaudij, quam non habet de permanentib. in iusticia, cæteris tamen parib. permanentes in iusticia, sunt magis dilecti a deo, p. 5. c. 304. f

deus ad modum recordantis se habuit, quando filium suum trib. antiquis promissum in carnem misit, p. 5. c. 694. f

deus humanatus duos filios habuit, s. populum gētilem & iudaicū, vel iustos & peccatores. Qui filii dei dicuntur in quantum sunt ad imaginem eius facti licet omnes non sint saluati per gratiam, p. 5. c. 906. f

deus est natura naturans, res natura naturata, p. 5. c. 1019. c

deus p̄cepit vnum tantum esse sacerdotem summum & totam vitā suam: quo moriēte alius sibi succederet: Sed iudei cupiditate ducti in quolibet anno statuerunt, quod vnus esset qui illo officio fungeretur, p. 5. c. 1268. a

deus est infinitus, & ideo offensa in ipsum commissa quā infinitatem habent, p. 5. c. 308. f

deus punit citra condignum, & p̄miat vltra condignum, p. 6. c. 87. b. 88. e

deus se omnia mala p̄sentialiter puniret, nihil futuro iudicio releuaretur. Iterum si nulla mala puniret imp̄sentialiter, p̄ouidentia nulla hominib. videretur, p. 6. c. 298. f

deus aliquando permittit sanctos corporaliter affligi vel occideri, & aliquando labi in peccata minora, vt a maioribus seruentur, quia sic humiliati recurrunt ad diuinū auxilium de se vel suis meritis nullatenus cōfidentes: Et ponitur exemplum de medico, p. 6. c. 449. c

deus aliquando tentat p̄latos de nimis aspera correctio sub specie zeli iustitię, aliquādo de nimis parua sub specie misericordie

Index.

misericordiae, p. 6. col. 370. f
 licet per influxum generalem mouet creaturas ad perfe-
 ciones suas naturales, sic per influxum mouet creaturam ra-
 tionalem ad bonum supernaturalé. Et talis influxus a do-
 ctoribus vocatur instinctus diuinus. Et est prima preparatio
 a parte Dei ad habitum gratiae consequendam. p. 6. colum.
 15. c
 licet sit omnium Deus, tamen specialiter est Deus bono-
 rum per fidem & deuotionem, p. 6. col. 196. f
 quando benedicit nobis: aliquod donum nobis tribuit. Sed
 quando benedicimus Deum, nihil sibi accrescit, sed so-
 lum sibi gratias agimus, p. 6. col. 358. f
 quando dat beneficium alicui ad preces aliquorum, non
 sibi obligatur ad gratias agendum Deo, ille qui benefici-
 um recipit, sed etiam omnibus de quorum orationes hoc fit: p.
 quod Deus aliquando dat aliquid ad preces multorum,
 omnes obligentur ad gratiarum actiones, p. 6. columna
 32. f
 quando non exaudit ad nutum, licet exaudiat ad bo-
 num. Exemplum ponitur de Paulo & de medico infirmum
 curante. p. 6. co. 449. c
 est immutabilis, quia immutabiliter facit mutabilia si-
 cut noster intellectus immaterialiter intelligit materialia.
 Nec sunt in Deo plures actus intelligendi & volendi sibi suc-
 cedentes: sed vnico actu aeterno & simplicissimo, & intelligit
 & omnia alia, p. 6. col. 1270. f
 mouet voluntatem humanam ad actum diligendi meri-
 tum, per habitum charitatis infusum, sicut mouet intelle-
 ctum ad actum credendi per habitum fidei. Et sic intelligitur
 datum illud: Deus charitas est, &c. p. 6. 1404. f
 mittit filios adoptionis & coheredes regni in hoc mun-
 do tribulati ad bonum imperium. Et notatur exemplum de
 iero in fornace per ignem purgato, p. 6. col. 1308. f
 est super omnia diligendus, secundum animam propria, ter-
 tiam animam proximi, quartum proprium corpus. parte 6. colu.
 118. f
 promissis liberalissimus: quia multo maiora conferre
 solet quam promittat, p. 1. col. 1285. b. c
 est inhabitator quorundam nondum cognoscentium Deum
 & non quorundam se cognoscentium, parte sexta columna
 22. d. e
 providentia prout est in mente diuina, sic non est ibi ali-
 qua distinctio: si autem accipiatur actus exterior, sic est ibi
 distinctio, & quomodo, p. 3. col. 1922. f
 omnes visiones quae mortalium praebebantur aspectibus:
 exhibebantur, vt non in eis villo sensu corporis sentire-
 tur diuina natura, p. 1. col. 848. d
 opera sunt duplicia: publica & secreta. Publica sunt opera
 scientiae Dei, vt quos gratis condidit, benigne disponit,
 bona aspirat, perficit, custodit, quod omnibus liquet. Secre-
 ta eiusdem opera sunt: quod econtra facit in malis quos de-
 ferit, quae pauci possunt inquirere, sed nullus inuenire. p. 3.
 col. 142. d. e
 omnes vi- siones quae mortalium praebebantur aspectibus:
 exhibebantur, vt non in eis villo sensu corporis sentire-
 tur diuina natura, p. 1. co. 848. d
 adire est desideria nostra percipere, p. 3. col. 406. e
 debemus quotidie meminisse, quod pro nobis filium suum
 dedit in odorem suauissimum. p. 1. col. 1388. d
 misericordia Israel toties restituit, quoties iudicauit: to-
 tus refouit, quoties & increpuit, p. 2. col. 213. b
 omnia essentia intelligitur Deuteronomii 4. quae ignis al-
 tera ratione, p. 1. col. 842. a
 omnia vide in Ego sum, & in Tetragrammaton.
 adire est desideria nostra percipere. parte 3. columna
 46. c
 substantiam nec hominum, nec angelorum, sicut est, quis-
 quam videre potuit, p. 1. col. 842. a
 opera sunt duplicia: publica & secreta. Publica sunt opera
 scientiae Dei, vt quos gratis condidit, benigne disponit,

bona aspirat, perficit, custodit, quod omnibus liquet. Secre-
 ta eiusdem opera sunt: quod econtra facit in malis quos de-
 ferit, quae pauci possunt inquirere, sed nullus inuenire. pa. 3.
 col. 142. e
 dei notitia ex mundi fabrica percipitur, parte tertia, columna
 1944. e
 deo quomodo similes fieri dicimur, vt Ioannes dicit: Scimus
 quoniam cum apparuerit: similes ei erimus: cum scriptum
 sit alibi: Quis similis tui, p. 1. col. 616. f
 deo qui putat placere malum, non eum putat Deum, p. 3. col.
 813. b. c
 deo similis est, qui credit Deum esse summum: nullo egere, se-
 uero non per se, sed apud eum esse. Qui vero per se vult esse,
 vt Deus a nullo est peruerse vult esse similis vt diabolus,
 qui noluit esse sub eo. p. 3. col. 952. e
 deo quicquid est aduersum perit quemadmodum tenebrae a
 luce, p. 1. col. 1338. f
 deo homines mali, non solum aequant hominem mortalé, sed
 etiam praeponeunt, magis trimentes offensam mali principis
 vel praelati, quam offensam Dei, &c. parte 4. columna
 342. f
 deo membra & humani affectus tropica loquutione ascribun-
 tur, vt secundum capacitatem nostram conformentur elo-
 quia diuina, p. 3. col. 1937. a. b
 deum apparuisse hominibus: siue visibiliter carnalibus oculis,
 siue inuisibiliter prophetis visionibus: per subiectam creaturam
 intelligendum est, p. 5. col. 188. e
 Item p. col. 725. a. b
 deum nullus digne consistere vel videre potest, nisi cuncta ter-
 rena & immortalia vicia deponat. parte. 1. columna
 496. f
 deum vident quidam, vel ad quosdam descendit in nube: ad
 alios autem descendit in caliginosa nube, & quam differen-
 tiam illa habeant, p. 1. col. 663. c. & co. 664. f
 deum nemo videt, nisi prius Deo appareat, sol enim sua luce
 facit nos videre, ita & Deus, &c. par. 3. colu.
 876. e
 deum cum nemo vidit vnquam, quomodo dicit Iacob: Vidi
 dominum facie ad faciem, p. 1. c. 351. a
 deum & si per fidem nouimus, qualiter tamé sit eius eternitas
 sine praeterito vel futuro, non videmus, &c. parte 3. colum.
 241. c
 deum (si non creditis verbis) x creaturarum magnitudine crea-
 torem intelligite, credite oculis vestris, & elementorum om-
 nium feracitate omnipotentiam domini cogitate. p. 4. colu.
 352. e
 deum dicere vel dixisse. Fiat lux, &c. qualiter & quomodo & p
 quid intelligendum sit. p. 1. col. 7. c. 8. f. & co. 44. f. & colum.
 680. f
 deum quo intensius agnoscere quaeris, eò intensius cum incō-
 prehensibilem esse intelligis, & non est tua culpa si eum non
 cognoscis, sed est infirmitas humanae conditionis, p. 3. colu.
 1863. c
 deum conspici in claritate sua in regione beatitudinis dixerunt
 quidam, sed natura non videri, sed non est aliud claritas, al-
 liud natura p. 1. col. 851. c
 deum creare nouum caelum, & terram nouam in futuro, quo-
 modo intelligatur, p. 4. col. 521. c
 deum qui talem cogitat qualis non est, alienum Deum & falsum
 & in cogitatione portat. Quis est autem qui sic cogitat Deum
 vt ipse est, p. 2. col. 147. a
 deum quo intensius agnoscere quaeris, eò intensius eum incō-
 prehensibilem esse intelligis, & non est tua culpa si eum non
 cognoscis sed est infirmitas humanae conditionis. pa. 3. col.
 1862. c
 deum dicere vel dixisse. Fiat lux, &c. qualiter & quomodo & p
 quid intelligendum sit. p. 1. col. 7. c. 8. f. & col. 44. f. & colum.
 680. f
 deum recentem putare, & idolis seruire, pene par est scelus, p
 3. co. 107. b

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- deum conspici in claritate sua in regione beatitudinis fuerunt quidam, sed in natura non videri, sed non est aliud claritas, aliud natura, p. 1. c. 85. 1. c.
- deum dicunt Iudæi in qualibet vigilia noctis dolere de destructione templi & captiuitate Iudæorum.
- Item quid facit Deus in duodecim horis diei, & c. p. 4. column. 315. a. & col. 216. f.
- deum qui quasi semper presentem pertimescit, nemine fraude re intendit. p. 3. col. 2119. c.
- deum pauent & tremunt omnes angeli, homines, dæmones vniuersa rationalis creatura. Et quare. parte 2. column. 1026. d. e. f.
- deum ante omnia laudare & ipsi vota nostra offerre debemus, exemplo populi Israelitici, p. 1. col. 885. a.
- deum posse retineri precibus sanctorum ostenditur, p. 4. column. 773. a. b.
- deum suum faciunt raptore & auari aurum & pecunias, gulosus delicias, luxuriosus voluptatem tactus, & huiusmodi, p. 2. col. 2146. f.
- deum creare nouum cælum, & terram nouam in futuro, quomodo intelligatur, p. 4. col. 531. c.
- deum apparuisse hominibus: siue visibiliter carnalibus oculis, siue inuisibiliter prophetis visionibus per subiectam creaturam intelligendum, p. 5. col. 188. e.
- Item p. 1. col. 725. b. c.
- deum nullus digne consistere vel videre potest, nisi cuncta terrena & mortalia vicia deponat, p. 1. col. 394. b. c.
- deum vident quidam, vel ad quosdam descendit in nube: ad alios autem descendit in caliginosa nube, & quam differentiam illa habeant, p. 1. col. 665. b. c.
- deum nemo videt, nisi prius Deo appareat, sol enim sua luce facit nos videre, ita & Deus, p. 3. col. 876. e. f.
- deum cum nemo vidit vnquam, quomodo dicit Iacob: Vidi dominum facie ad faciem, p. 1. col. 351. c.
- deum & si per fidem nouimus, qualiter tamen sit eius aternitas sine præterito vel futuro, non videmus. parte 3. col. 241. c.
- deum (si non creditus verbis) ex creaturarum magnitudine creatorem intelligite, credite oculis vestris, & elementorum omnium seruitute omnipotentiam domini cogitate, p. 4. c. 352. e.
- deum diabolus nominauit primus in Genesi. p. 5. col. 754. d.
- deum esse an & quomodo, & a quibus sit creditum. parte 6. col. 922. d.
- deum esse, cum sit per se notum, & eius noticia inserta est naturaliter menti humanæ, quomodo dicere potuit Pharaon. Nescio dominum, p. 1. col. 533. b.
- deum exprimere perfecto sermone non possumus, humanitatis nostræ modo quasi infantie imbecillitate præpediti, eum aliquatenus balbutiendo resonamus, p. 1. col. 663. a.
- de Deo intelligimus quæ loqui penitus non valemus, & multa rectè loquimur quæ intelligere, non sumus idonei. p. 6. col. 791. c.
- dii aliquando in plurali dicuntur in scriptura prophetæ & homines sancti & quare, p. 3. col. 799. f.
- dæorum cœtum ingredi personas excellentes post mortem gentilium opinio fuit, p. 5. col. 279. c.
- deuteronomiū quid & vnde dicitur, p. 1. c. 1455. c. & 1640. d. e.
- Item p. 6. col. 134. f.
- deuteronomium an Moyses vel alius conscripserit, & c. & quomodo toti populo collecto promulgauerit, p. 1. col. 1456. f.
- deuteronomium tradidit Moyses filiis Israel per modum exhortationis & prædicationis, & ideo repetit frequenter eandem sententiam in diuersis locis, & c. sicut solet fieri in prædicationibus, & c. p. 1. col. 1356. f. & col. 1529. c.
- deuteronomium cur quintus est ordine & cur secundi legiū vocatus, p. 1. col. 1455. b.
- deuteronomium scripsit noster Iesus in lapidibus viuus & integris, & c. p. 2. col. 57. e.
- deuteronomii liber quando & vbi inuentus est, p. 4. col. 1067. a.
- deuteronomiæ leges quæ sint secundum Iudæos, quando tradite & conscriptæ, & c. p. 4. col. 221. a. b.
- Item p. 6. col. 1695. a.
- dextera Dei quot modis & quomodo intelligitur, p. 5. column. 667. e.
- dextera Dei quæ dicitur, similiter & quæ sinistra Dei, p. 3. col. 1426. f.
- Item p. 2. col. 1198. e.
- dextera operatur quidquid facis pro æternis, & si alio intereris, sinistra immiscuit, & in ea delecta quasi in dextera, p. 3. col. 1499. c.
- dextera designat fortitudinem & constantiam, exemplum datur in Iacob. p. 1. col. 371. a. b.
- dextera Dei vnigenitum Dei filium significat. p. 4. col. 375.
- dextera & sinistra vbi in bono simul accipiuntur, Iudæam & Christianitatem, & c. designat, vbi vero absolute in bono ponitur, dextera, æterna sæpe gaudia monstrat. p. 2. col. 752. d. e.
- diabolus cum sic sit obstinatus in malo, quod nullo modo flexatur ad bonum, & omnia opera & membra omnino sunt malivolitas fuit in productione talis creaturæ, p. 3. col. 402. c.
- diabolus & actionis suæ merito infra hominem cecidit: omnium humanum genus naturæ angelicæ conditione tradidit. p. 3. col. 401. c.
- diabolus in tempore vel in statu innocentie non habuit potestatem tentandi hominem interius mouendo, sed exterius proponendo sententiam, p. 1. col. 88. d.
- diabolus & si beatitudinem perdidit, magnitudinem naturæ non amisit, p. 3. col. 401. c.
- diabolus multis nominibus nominatur, scilicet, Sathan, Bel, p. 4. vide etiam Lemathan.
- diabolus vtrum ab initio temporis cecidit, & an beatus fuerit, p. 1. col. 69. a. Et extensius col. 284. c. & col. 98. e. f.
- diabolus an tentauit Euam in species horribili, vel in gratia specie, & c. p. 1. col. 88. a.
- diabolus protoparentibus non dixit, Eritis dii, absolute, sed cut dii, & quare, p. 1. col. 89. c.
- diabolus vtrum serpentem per quem seducere mulierem conabatur, ad hoc faciendum elegerit, vel an in potestate sua quodcunque aliud animal ad hoc assumere, & qualiter mulieri per serpentem locutus, sit, p. 1. col. 87. c.
- diabolus mundi princeps dicitur Cæsar, p. 5. col. 1287. c.
- diabolus per concupiscentiam triperitanti ascendit ad regnum super mundum, propter quod huius mundi princeps nominatur. p. 4. col. 2577. c.
- diabolus incentor & adiutor malarum cogitationum esse potest, autor esse non potest, p. 5. c. 557. b. c.
- diabolus iupulit filiã lephthæ vt ei obuiã prodiret, p. 2. col. 222. c.
- diabolus nihil potest contra nos nisi Deus permiserit, p. 2. col. 997. b. & 1529. c. & 1530. e.
- diabolus Ionathan ad præuaricationem iupulit, p. 2. column. 402. d.
- diabolus potest ignem de celo aereo inferius mittere & venturbinis commouere, & horum ratio, p. 2. col. 31. a. b. c.
- diabolus multos habet hic principes qui sibi nunc seruiunt culpam, & in futuro eum potauerint subiciuntur per penam, p. 4. col. 777. c.
- diabolus bona nostra tribus modis insequitur, parte 4. col. 837. c.
- diabolus nuncios mittimus, quando panemus eis & præbens frangenda in pectore vbera, & saturati voluptatibus ab eis ad alias transimus, & non tam fornicationem quam metricum humerum desideramus. p. 4. col. 1255. a.
- diabolus illos inhabitat, a quibus Deus non loco, sed merito recedit, p. 4. col. 32. a. b. c.
- diabolus excitat cupiditatem in hominibus ad destruendum eis mutuam charitatem, nec curat vt terrena tollat, sed ut caritatem in nobis feriat, & hoc per regem Assyriorum, & c. p. 4. col. 203. b. c.
- diabolus sæpe postquam mentem impugnauit, ad tempus cessat, vt securam repente, irrumpat, p. 3. col. 37. b.
- dia.

Index.

- diabolus duobus modis impugnat, scilicet tribulatione vt frā
 tr, & persuasione vt molliat, p. 3. co. 37. c
- diabolus tribus modis impugnat, scilicet carnis concupiscen-
 tis, exteriorib. mundi oblectamentis, &c. p. 5. col. 154. e
- diabolus exactor est, qui semel numum deceptionis homini
 contulit, & quotidie debitum mortis exigit. p. 3. col. 56. e
- diabolus dicitur exactor, qui semel homini numum malæ sua-
 nis contulit, & quotidie ab eo huius debiti reatum quæ-
 rit. p. 4. col. 368. d. e
- diabolus vt inermis vincitur, cum aperta mala suggerens, om-
 nia bona simul tollere conatur, sed armatus venit, cum alia
 bona intacta præterit, alia latenter corrumpit. p. 2. co. 79. b
- diabolus cupidus prospera, timidus aduersa per somnia inge-
 rit, ut magis efficiat, p. 3. col. 109. a
- diabolus princeps falsiloquii habet nunc contra Ecclesiam fu-
 rem, sed sparsus est. p. 3. col. 185. b
- diabolus dicitur princeps mundi, quia dominatur hominibus
 mundialiter uiuentibus, in quantum se ei subiiciunt, par. 5.
 214. f
- diabolus tot testes habet, quot iniquitatis suæ prædicatores
 offendit, p. 3. co. 386. d
- diabolus non vi, sed callidè interficit, p. 3. col. 386. e
- diabolus non pro magno æstimat, cum eos deuorat qui per ip-
 sã suã vitæ studia deorsum currunt: sed cum eos quos iam
 relictibus iungi contemplatur, p. 3. col. 389. b
- diabolus inimicus nullo alio sic vincitur, vt de misericordia, p.
 556. f
- diabolus aliquando vanam gloriam, quæ aliquando grauius
 peccatum impedit, subtrahit, vt per hoc aggrauet suam ser-
 uentem. p. 1. col. 530. f
- diabolus exeuntes de seruitute sua transeuntes ad meliorẽ vi-
 am, toto conatu nititur ad pristinam reducere utilitatem,
 mittendo ex fortiores tentationes, &c. & significatur per
 haraonem. p. 1. col. 612. f
- diabolus quiescit & habitat in hominibus ocio deditis, tan-
 quam in locis vmbrosis, quæ sunt apta quiescentib. & otio-
 sis. p. 3. col. 389. c
- diabolus intrante Deo hominem, fugit, parte quarta, column.
 1059. a. b
- diabolus id agit, vt viam ad Deum præcludat: obiecta idolola-
 tria ne quis in Christum credat: conclusio enim præcedit ut
 rix, conclusio sequitur vt plebs. p. 1. co. 1459. a. b
- diabolus rex vitiorum humanis se immiscet cogitationibus, &
 mentem cingit superfluis sollicitudinibus: ne proferat ver-
 a veritatis, uel exerceat opera pietatis, p. 1. ibid.
- diabolus non implet animam intrando (hæc enim potestas so-
 lus Dei est) sed inficiendo, vel uirus infundendo, trahens
 per cogitationes & incentiua uitiorum, p. 6. col. 172. e
- diabolus & exercitus eius si interemptus per crucem Christi,
 quomodo adhuc contra seruos Dei præualet, & sicut leo ru-
 tens circumit, &c. p. 2. col. 61. b. c
- diabolus licet afflictionem iustorum semper appetat, tamen si
 Deo potestate in accipit, ad tentationis articulum non cõ-
 ualescit, p. 2. col. 416. f
- diabolus duplici reatu constringitur, scilicet superbia & inui-
 dia, p. 2. col. 396. f
- diabolus contra bonos reges & eorum populum excitat bel-
 lum spirituale per se & satellites suos, & aliquando bellum
 corporale per malos homines. **parte 2. columna**
 186.
- diabolus domino in cruce passõ (quo momento crucifixus e-
 rat aduenit, quærens si quid peccati in eo inueniret. p. 2. co.
 525. a. b
- diabolus uenisse redemptorem senserat: sed propter humilia q̄
 lassus est, que quid de deitate suspicatus est, et in dubium
 uenit pro iua superbia: & nõ Deum natum, sed Dei gratia
 custoditum credidit, p. 3. co. 22. d. e
- Item p. 5. co. 79. c
- diabolus quare, & quot, & quibus tentauit Christum, p. 5. col.
 19. c
- diabolus interiora nisi per habitus & gestus nouit. p. 5. colum.
 262. d
- diabolus conuersos ad dominum plerunque grauius pulsar, vt
 vel de sua expulsionẽ se vindicet, vel vt ad uicia reducatur,
 p. 5. col. 829
- diabolus transfiguratur se .n. angelum lucis, & hoc multipliciter
 &c. p. 6. col. 375. c
- diabolus quomodo & qualiter cor alicuius ingredi possit, p. 6.
 col. 1027. b
- diabolus non habet potestatem super creaturas ad libitũ suũ,
 sed solum quantum Deus permittit secundum iudiciũ ocul-
 tum suum, ad exercitium patientiæ electorum. **par. 5. col.**
 746. f
- diabolus gehenna dicitur: quia vbicunque sit, vel in aere vel
 sub terra secum fert tormẽta suarum flammarum, p. 6. colu.
 1286. f
- diabolus quomodo circumit tentãdo, & alliciendo multis mo-
 dis. p. 6. col. 1343. a
- diabolus habet tres pessimas conditiones, quas Christus ostẽ-
 dit Iudæis. prima q̄ ab initio fuit homicida, secunda, q̄ non
 stetit in debita obedientia, tertia, quod est pater mēdaci, p.
 5. col. 1167. c
- diabolus in substantia bonus, sed uoluntate malus. p. 6. colum.
 1478. e
- diabolus non est malus per essentiam, vt dixerunt Manichæi,
 qui posuerunt duo principia, &c. sed est in malo obstinatus,
 & ad malum semper intentus, p. 5. col. 242. e
- diabolus ante eius electionem seu reclusionem sic dominaba-
 tur suis possessis, quod trahebat eos ad libitum suum, sicut
 ascensor trahit equum cum freno. **par. 4. col. 288. e**
- diabolus studet maxime doctrinæ fluenti & uirtutum arma
 auferat, & sic nequitiam suam & interitum seruorum dei ve-
 lociter expleat, p. 2. co. 1571. c
- diabolus acrius insurgit & maiora uicia immittit, ex quo in a-
 nimam sermo Dei peruenit, p. 1. col. 530. f
- diabolus ad hoc certat, ut quos regit nunquam intrent ianuã
 fidei sed foris manentes semper operibus insistant prauis. p.
 1. col. 1457. c
- diabolus Christum nouit uenisse in mundum, seu per prophe-
 tas, seu per angelos, seu per Ioannem Baptistam demonstrã-
 rem: sed quia humilia uidit in eo in dubium uenit p. 4. colu.
 81. c. Item p. 3. co. 37. a
- diabolus per signorum potentiam certior effectus Christum fi-
 lium Dei arbitrabatur: non ergo enim ideo crucifixus, vt filiũ
 Dei ignoret, sed quia eius morte sed damnandum non præ-
 uidebat, p. 5. co. 756. d
- diabolus ab Christum cognoscebat esse Messiam promissum
 & filium Dei, &c. cum dixit: Quid uenisti nos torquere ante
 tempus, p. 5. col. 787. c
- diabolus quos captiuat alio nomine uocat, iustũ, uocat inui-
 stum, castum incestum, & huiusmodi p. 4. 1497. c
- diabolus erubescit qui in beatitudine Deo contumax fuit, cui
 etiam homo percussus hymnum dicit, p. 3. co. 34. d. e
- diaboli obstinatio per duriciam eris & ferri significatur, in qua
 desiderat sibi peccatores assistere, p. 3. col. 386. f
- diabolus rex interni uidens fideles ad terram uiuentium anhe-
 lare, nititur eos impedire, & aliquando debellat eos: & de
 hoc figura, p. 1. col. 1315. e. f
- diabolus qui se transfiguratur in angelum lucis, vt per schisma-
 ta incautos decipiat vel per heresim, significatur per Seõ re-
 gem Amorrhæorum, p. 1. col. 1457. a. b
- diabolus dicitur terpens, cuius anhelitus prunas ardere facit
 p. 1. col. 1415. f
- diabolus mons dicitur, p. 1. col. 163. b. c
- diabolus significatur per regem Ammon, qui est caput omniũ
 iniquorum, & huius capitis membra sunt omnes iniqui, p.
 4. col. 84. f
- Item significatur per Ismaelem. Ibid.
- diabolus lupus dicitur, quia ecclesiam fidelium persequitur.
 p. 5. col. 1188. d

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- diabolus per viperam significatur, p. 6. col. 1251. c
diabolus tentans de inuidia, significatur, per Cendebeum ducem maritimū, quare & per quos sibi repugnatur. par. 4. c. 2369. c
diabolus speciem virtutum aliquando simulat, licet ipse per vitia sedulo contra virtutes pugnet, &c. & significatur per Gorgiam præpositam Idumæ. p. 4. col. 2563. a
diabolus dicitur malleus vniuersæ terræ, & quomodo: & per quem fractus est, p. 895. b
diabolus significatur per Nabuchodonosor, p. 4. col. 1204. f. 1181. c. & 1235. d
Item p. 2. co. 1611. c. & 1612. f
diabolus dicitur gladius acutus: dicitur etiam limatus. p. 4. col. 1235. c
diabolus per venatores significatur, p. 4. col. 1279. a
diabolus princeps malitiæ, & discipuli eius diaboli nominantur. p. 4. col. 1295. a
diabolus significatur per aquilam, & quare, p. 4. col. 1754. f
Item p. 3. col. 1753. c
diabolus figura ut per Nemroth, & quare. p. 4. col. 2067. b
Item p. 1. col. 201. b
diabolus dicitur superbus, & quare, p. 4. col. 2054. e
diabolus per Antiochum Epiphanem significatur, p. 4. c. 2377. c. & 2381. a
diabolus significatur per Demetrium, & quare. parte 4. col. 2399. a
diabolus signatur per regem Oziam & leprosum, & quare. p. 4. col. 77. c
diabolus securis, ferra & virga dicitur, & quare, p. 4. 131. b
diabolus sic loquebatur per serpentem ignoratē, sicut per energuminos vel phanaticos, p. 1. col. 67. b
diabolus quare dicitur callidus, & quomodo illam calliditatem ostendit, p. 1. col. ibid.
diabolus vult vitia viuere, interfectis virtutibus, & fortes virilesque animi sensus nititur occidere &c. & de hoc figura. p. 1. col. 481. b. c
diabolus significatur per Aegyptium (qui tenebrosus interpretatur) qui iaculo peccati mortalis percutere populum Christianum nititur, p. 1. col. 388. c
diabolus per principem Aegypti designatus, non vult vt totū triduum a se proficiatur populus Dei: & quale illud triduum fit, &c. p. 4. col. 134. b
Item p. 4. co. 2423. c
diabolus quid dedit, vt nos mercaretur qui per Christum redēpti sumus, p. 1. col. 625. c
diabolus quomodo & qualiter a sanctis luditur. parte 1. col. 93. b. c
diabolus fœditate pessimæ lepræ notabilis effectus, de domo eiectus est: & perseuerat vsque in finem leprosus, separatus a populo Dei: & per quem significatur, p. 2. col. 927. c
diabolus cum plebem inuadit fidelium, & inflammatos cupiditate subuertit, vniuscuiusque conscientiam per flammā illiciti amoris perturbat: & de hoc figura. part. 2. col. 999. b. c
diabolus prædicatorum sermonem vel conuersationem maculans & turpia facta quæ persuaserat in oculis hominum reuelans, significatur per Anon. p. 2. col. 1093. b. c
diabolus quanta arte pugnandi impugnet fideles, & quod nullum tempus relinquat securum: de hoc figura, p. 2. columna 1338. b. c
diabolus significatur per piscem, p. 2. col. 1525. a. b
diabolus dicitur rex senex & stultus, p. 3. co. 1775. a
diabolus mors dicitur, p. 3. col. 48. e
diabolus dicitur serpens tortuosus, & quare. pa. 3. col. 49. a. & 1735. b
diabolus dicitur coluber tortuosus, p. 3. col. 257. a
diabolus Aquilonis nomine significatur, p. 3. co. 255. b
diabolus quomodo caudam stringere dicitur in Antichristo, & etiam in peccatore, p. 3. col. 385. a
diabolus significatur per Pharaonem, & quare, p. 3. co. 1498. e
diabolus significatur per regem Ierico, & contra illam oritur Christus exercitum, p. 2. co. 41. c. 42. f
diabolus significatur per Madian, qui propter excellentiam malicia non solum iniquus, sed etiam iniquitas nominatur. p. 2. col. 189. a. b
diabolus significatur per Naas, &c. & quærit oculos de virorum in charitate feruentium, p. 2. columna 382. f. & 383. a. b
diabolus in tenebris peccatorum & inferni regnas, significatur per regem Aegypti, p. 2. col. 890. f
dies perditionis prope esse dicit Moses cum adhuc longeset. p. 1. col. 1660. e
dies sex pertiaent ad vsum, septima ad fruitionem, p. 1. col. 86. e. f
dies duo sunt attributi mundo visibili, supremæ, scilicet, in parte mundi, tres reliqui deputati sunt visibilibus mundi partibus quæ intra mundum creatur. p. 1. col. 18. e. f
dies illi primi sex vtrum præterierunt, & addito septimo per volumina temporum non res, sed nomine repetantur. p. 2. col. 55. a. b
dies sex præcedentes sicut dicuntur tempus productionis, dies septimus, & deinceps dicuntur tempus gubernationis. Ibid. c
dies septimus an & quomodo mane & vesperam habet, p. 2. col. 56. f. & col. 57. b. c
dies septima ad hoc deputatur, vt homo vacet & occupetur in contemplatione creatoris sui, & per hoc beatitudo presenti vita inchoatur quodammodo, par. 1. col. 57. a
dies naturalis viginti quatuor habet horas, & ex duabus partibus integratur, quia complectitur diem & noctem, p. 1. col. 9. c
dies artificialis quis dicatur, p. 3. co. 586. f
dies artificialis secundum Hebræos incipit ab ipso mane & terminatur in vespere sequenti. Dies autem naturalis secundum eosdem incipit a principio primæ noctis & terminatur a principio noctis sequentis, p. 1. col. 45. a. b
dies secundum doctores nostros computantur a mane ad mane, &c. Et de hoc rationes dantur, Ibid. c
dies more antiquorum a præcedente nocte incœpit. p. 5. col. 130. d
dies peccati nec augere nec minui possunt, nisi contigantur, vt vel cum operibus optimis sint longiores, pessimis breuiore. p. 3. col. 178. f
dies in sacra scriptura, aliquando accipitur pro anno, aliquando pro mense, p. 1. col. 527. b
Item p. 4. co. 1113. c
dies pro omni tempore ponitur, cum Apostolus dicit, nunc dies salutis, significat totum tempus quo hic viuimus. p. 1. co. 57. b. c
dies quomodo & pro quo accipitur, cum dicitur, In die fecit dominus Deus cœlum & terram & omne virgultum &c. Ibid. c
dies Christi vel tempus intelligitur tempus passionis & rectionis, secundum quod ipse dixit imminente passionis Tempus prope est: &c. p. 1. co. 208. e
dies dominica quibus priuilegiis fit dotata, parte prima, p. 2. col. 2220. d
dies dominica sabbato Iudæorum comparatur, declaratur dominica nostra suo sabbato prælata. par. 1. col. 207. b. c
dies dominica non obseruatur cum tanto rigore, s. vacat operibus manualibus, sicut in veteri. le. quia possunt parbaria & aliqua fieri die dominica, quæ non erant licita in sabbato. Et quare, p. 1. c. 674. f
dies dominica seruatur loco sabbati. Et quare, p. 1. ibid. c
dies solenes omnes qui semel celebrantur in anno vt Pascha, Pentecoste & hmoi, & qui in qualibet hebdomada, vt festiua, & quæ in quolibet mense vt neomeniæ, & dies determina

Index.

memorandum, sicut sunt dies victorię de interfectione
 Sulofernis, & de interfectione Aman, omnes dies prædicti
 ad Iudæos fuerunt immunitatis ab omni exactiōe & ve
 ritione, p. 4. col. 2417. c
 labore dierum accipitur secundum illud. Et videbantur
 pauci dies præ amoris magnitudine, quia labor alleuia
 tur, & videbatur paruus propter amorem, par. 1. colum.
 39. c
 peregrinationis vitæ meæ parui & mali, &c. Sic dixit Ia
 cob patriarcha. Et dixit dies malos sextuplici de causa. p. 1.
 col. 435. c
 quatuordecim fluxerunt ad minus a recessu Moyfi a Pha
 rone & percussione primogenitorum Aegypti: in quib. po
 plus se præparauit ad celebrandum pascha & ad receden
 dum de Aegypto, p. 1. col. 579. b. c
 mercenarii non sunt appetibiles ratione laboris, sed rōne
 mercedis post laborem recipiendæ: & ideo dies optata mer
 cenarii: est dies pro præmio, p. 3. col. 168. f
 denotat nouum Testa. in quo est veritas reuelata, & nox de
 nat vetus, & quare, p. 3. col. 561. a. b. c
 & nox quæ causantur ex motu solis: propriè non erit in
 generali resurrectione, quia cessabit motus cęli: sed dies causa
 tur ex latatione solis super nostrum hemispermum, &c. p. 4. co.
 167. c. & 2168. f
 iudicii hominibus existentibus in conuiuibus & festiuitatibus.
 inquam securis & nihil timentibus. repentinè, veniet, p. 5. c.
 167. c
 nouissimus erit dies resurrectionis vniuersalis, quæ quæ
 resurrectio ordinatur ad hoc quod electi sunt perfectè bea
 ti, p. 5. col. 1148. f
 nouissimus mundi, in hoc quemque comprehendet, in quo
 dixerit eum suus nouissimus dies, p. 6. col. 669. b
 decem notant tribulationem perfectam, vel decem tribu
 lationes, vel decem præcepta decalogi, p. 6. col. 1476. f
 dicitur mundi prosperitas vel peccati delectatio. p. 3. col.
 11. c
 iudicii in scriptura veteris & noui Testa. dicitur dies mala
 terribilis denotans genus humanum, in quo sunt plures
 mali quam boni. p. col. 782. f
 festos suos habet Deus, p. 1. col. 1387. b. c
 festus omnis qui hic agitur in parte geritur, nõ in integro:
 sed cum exieris de Aegypto, tunc erit tibi perfecta festiuitas.
 p. 1. col. 1419. b. c
 vna est tota vita præfens, p. 2. col. 33. b
 bonos quidam incipiunt, sed in malis continuè perseue
 rant, alii dimidiunt, alii, implent dies bonos, & alii moriunt
 in Aegypto, alij in deserto, alij in terra sancta, &c. p. 3. c.
 11. b
 dicitur mali quare, quando, & vnde inciperunt mali dici.
 p. 6. col. 564. f
 mali dicuntur breuiari, longæui autem & multi spacii, dies
 boni, in quibus domino seruimus, p. 2. col. 160. e
 septimi requies post opera sex dierum, signauit diè sabba
 quo Christus in sepulchro quieturus mundum restaura
 rit, p. 1. col. 60. e. f
 septimum sanctificauit dominus in quo requieuit: & nõ
 quomodo quo facienda inchoauit, nec illum quo fecit ea, & qua
 1. ibid. f
 virginei partus cur celebrent Christiani, p. 1. columna
 114. e
 dicere non fuisse longiorem nec breuiorem solito, & so
 nõ retrocessisse tempore Ezechie, an & quomodo proba
 ri possit. parte 2. colum. 961. & columna. 974. f. &
 75. a. b. c
 septimum quando creauit dominus. In ipso enim nihil
 creauit, sed ab his quæ fecerat requieuit. Quomodo ergo re
 quieuit in die quem non creauit, &c. par. 1. colu.
 7. c. & 58. d. e
 iudicii non est opus scire post quantum temporis futu
 rus sit, sed quomodo, p. 6. col. 567. a

diem quemdam gratiæ spirituales facit præsentia Christi, quæ
 est sol iustitiæ in humanitate assumpta, sicut præsentia solis
 super terram facit diem. Et durauit dies illa a Christi a nati
 uitate usque ad eius ascensionem, p. 5. col. 1178. f
 diem suum habet hic anima peruersa, & pacem habet in die
 sua. Sed in die aliena restat æterna damnatio, p. 4. columna
 967. a
 die dominica qui adulteratur trāgressor est duplicis præcepti.
 p. 1. col. 674. f
 die sabbati non solum manibus proprijs, sed nec per manus gē
 tilium licebat Iudæis operari, exceptis his quæ ad uescendum
 pertinebant. p. 1. col. 560. e. f
 die sabbati non erat licitum vasa locare vel accommodare gē
 tilibus. ad faciendum opera sua, puta securim ad scindendum
 ligna, & similia, p. 1. col. 711. c
 die sabbati non erat licitum Iudæis conducere vel accommoda
 re gentili iumentum ad opus faciendum, &c. par. 1. columna
 673. c
 in die iudicij si fiduciam habeamus, probare potest quicumque
 quantum in charitate profecerit, p. 6. col. 1408. e
 diabolus significatur per regē Syrię, qui sublimis interpreta
 tur. &c. par. 2. columna 832. f. & columna 834. d. & colu.
 167. d
 diabolus qui per Leviathan & per cetum denotatur: non occi
 detur mortē nature, cū sit immortalis, sed mortē gehennę:
 nec poterit homines tentare: & in hoc crescit pēna eius, &c.
 p. 4. col. 250. f
 diabolus qui captiōem Christi procurauerat per Iudæos, per ali
 qua signa perpedit quod ipse esset verus Christus, & per cō
 sequens quod per eius mortē expoliaretur infernus: & unde
 signa percepit: ideoque ad eius liberationem per uxorem Pi
 lati attentauit, p. 5. col. 452. f
 diabolus omnium discit consuetudines, vtilitatē curas, scruta
 tur affectus, & ibi quærit causas nocēdi, vbi quemque uide
 rit studiosius occupari, p. 6. col. 567. c
 diaboli omne corpus, id est, omnis societas gētilium idolola
 trię dicatorum, in vitulo combusto & contrito per Moy
 sen significatum est, & quo igne, p. 1. col. 833. e
 diaboli typum gerit Laban, qui interpretatur dealbatio, diabo
 lus uerò cum sit tenebrosus transfiguratur se in angelum lu
 cis, p. 1. col. 343. b
 diaboli semē suscipimus, cum ab eo suademur ad peccandum
 & cum facimus quod suadet iam genuit, nascimur enim e
 ius filij per peccatum, p. 1. col. 673. c
 diaboli omnis sæuitia duabus bestiis mōstratur, p. 4. columna
 981. a
 diaboli malicia, quando non potest homines per apertas tēta
 tiones deicere in peccata, per quandam adulationē quæ
 rit eos subuertere, infigendo eorum memorię sua merita, p.
 4. col. 2234. e
 diaboli astutia & nequitia cognita nobis ad medelam profici
 unt, quanto enim ea certius exploramus, tanto certius de
 clinamus, Ibid. p. 2. col. 288
 diaboli requies lectulus tentationis. parte 4. columna
 163. a
 diaboli superbiētis uox est, in fortitudine manus meæ feci. p.
 4. col. 131. a
 diaboli uerba ad Christum saluatorem, par. 4. columna
 561. a
 diaboli tanta proteruita est, vt in felis aut mustelæ figura se o
 stentet, p. 4. col. 43. b
 diaboli natura utrum habuerit alterum principium a Deo, &
 non sit creatura Dei, p. 1. col. 69. c
 diabolo tormentum est a læsione hominis cessare, & tanto di
 mittit grauius, quanto possedit diutius. par. 5. columna
 531. a. b. c
 diabolo non sufficit subijcere sibi simplices laicos, sed inuadit
 etiam clericos & religiosos, &c. p. 4. col. 2368. f
 diabolo nusquam est locus nisi ex tuo desiderio. par. 3. col.
 295. b

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

diabolum si reges in malè factis significant, cur non reges iu-
sti in benefactoris Christum demonstrant. parte 2. colum.
1609.c

diabolum Christo in specie hominis apparuisse quando eum
rentauit, verisimile est. parte 5. columna
83.2.b

diabolum si vicero, & cogitationes immundas quas suggerit,
vel venientes repulero, vel ingressas intra me, ne ad effe-
ctum veniant nec auero, conculcans caput draconis: hoc ip-
so tamen pollutus sum, quo pollutum calcare contendi, &c.
sed mysticæ sunt hæc & ineffabilia, parte 2. columna
888.e

diabolum signat regulis serpens. parte 4. columna
143.4

diaconus lauandis manib. porrigit Sacerdoti, & illis qui circû
altare Dei stabant presbyteris. parte 2. columna
140.d

dialectica minutis & subtilibus verborum stimulis animas te-
rebrat, & tâta calliditate circumuenit, vt deceptus nec vide-
at nec intelligat vnde decipiatur, & comparatur cyniphib.
p. 1. col. 553. b. c

dialectica arte subuertitur & probatur esse nihili quod puta-
batur esse firmissimum: & quicquid ad terrenam scientiam
pertinet, & putatur esse robustum. parte 4. columna
1270.f

diana quid & vnde dicitur & quomodo pingitur. parte 6. colu.
1191.c

dicendi optimus modus est quo fit vt qui audit, veritatem au-
diat & intelligat: bonique ingenij insignis indoles in verbis
verum amare, non verba. parte 1. columna
1224.f

Non omnib. omnia dicenda sunt, sed pro capacitate audien-
tium doctor dispensare debet verbum. parte 5. colum.
750.d.e

Item p. 4. co. 1767.e

dicere vere & proprie, non est hoc, vbi prolatio discordat a vo-
luntate, p. 5. col. 150.f

dicere vere, dominus Iesus, est in corde credere, ore confiteri,
operib. attestari, ibid. 149.a

dicere in spiritu sancto potest aliquid dupliciter, p. 6. columna
301.c

dicere Christi: est liberare hominem, naturam hominis assumen-
do & liberalem demonstrare, &c. parte tertia, columna
313.b

dicere Dei est facere, vnde. Quoniam ipse dixit & facta sunt
Dicere vero nostrum, non est facere. parte 6. columna
145.c

Item p. 5. col. 1262.f

dicere Dei non importat aliquam uocem sensibilem, sed intel-
ligere Dei practicum, quod includit ipsum uelle: quia secun-
dum formam sue dispositionis & voluntatis, sequitur ef-
fectus, p. 1. col. 6.f

Item p. 4. col. 186.d

dicitur aliquid bene, aut quia congruit dicenti, aut ei dicenti, aut
congruit utrique, p. 5. col. 1283.a

dicta omnia non solum ex sermone qui dicitur pensanda sunt
sed ex persona dicentis, p. 1. col. 1412. e. f

dicta utilitatem non habent, si intellectu carent. par. 3. colum.
157. b. c

dictamen rectæ rationes est quasi quoddam vestigium impres-
sum mentib. humanis, p. 3. col. 240.f

dictamen legis naturalis est quædam impressio diuinæ legis in
nobis. p. 3. col. 1172.f

dictio vna in diuersis idiomatibus diuersa significat. Sicut hæc
dictio iam, in Hebræo significat mare. In Latino est aduer-
bum temporis, p. 1. col. 407.c

dictio exclusiua addita vni personæ in diuinis respectu termi-
ni essentialis non excludit aliam, sed potius includit, &c. p.
5. col. 213.c

ditiones multæ sacræ scripturæ secundum Hebræos sunt equi-

uocæ, propter quod eadem litera aliquando varijs signifi-
cationibus & sensibus accipitur, &c. parte 1. columna
220.f

didrachma duplex reddenda est imperatori omnium, scilicet,
poenitentia corporis, vt fames & sitis.
Item poenitentia mentis, scilicet: timor & tristitia, &c. p. 5. colu-
na 296.f

didrachmæ, mysticè & moraliter vario modo exponuntur
1. col. 1145. b. c

dies & nox distinguuntur per lucem & tenebras. par. 1. colu-
na 8.d

dies quid est. p. 7. b

dies hebdomadæ apud Hebræos denominatur à sabbato, quia
denominatio fit à digniori, parte 5. columna 465. c. i. & colu-
na 786.f

dies omnes hebdomadæ paschalis vocabantur sabbata, & in
re prima tamen dies & septima erant celebriores inter
dijs. p. 5. col. 654.f

dies hoc nomen in plurali inuenitur acceptum pro duobus
naturalibus, & pro anno vel annis indeterminate, p. 2.
491. b. c

dies sex distinctos habet vnusquisque nostrum in rectis o-
peribus & recta vita, post quos debet quietem sperare, p. 1.
8. d. e. & col. 7. b. & 55. a. b

dies quare vbi repetitur in assignatione proximorum sex
rum temporis, p. 1. col. 7. c

dies vnus dicitur quo fecit Deus cælum & terram. & infi-
ta est omnis creatura ante peccatum animæ. parte 1. col.
56. d. e

dies an longior fuit sub Iosue, vel sub Ezechia. Et de hoc
ratur opinioniones, &c. parte 2. colu. 80. e
81. a

die claro Noe ingressus est in arcam ad ostendendum
poterat Deus eum tueri a malis hominib. illis temporib.
cogitauerunt eum occidere, p. 1. co. 159. c

In die secundo quare non dicitur: Et uidit Deus quod esse-
num sicut in alijs dieb. p. 1. col. 13. c

Quisq; sibi præstat vt i bonis dieb. sit aut malis, & habeat
Iesu uel iustorum aut impiorum, & quomodo dies Iesu
sequamur, &c. p. 2. col. 159. b. c

dieb. singulis facere debemus opus Dei, s. ipsi Deo & pr-
mo; & quomodo, p. 2. col. 1290.f

diebus solennib. & festiuis licitum est lautius uiuere qua-
lijs temporib. p. 2. co. 1380.f

diebus solennibus diabolus fortius impugnat homines san-
& quare. p. 4. co. 2408. d

diætæ tres sunt accipiendæ procedendo per uicos ciuitatis
niuæ ubique. Sic enim Ionas habebat facere, denuncia-
populo subuersionem ciuitatis, &c. par. 4. colu.
2033. c

difficile est ualde in bonis operib. patenter factis, uanam
riã totaliter euitare, p. 5. co. 114. c

difficile est magna agere, & de magnis apud se fiduciam
habere, p. 3. col. 31. a. b

difficile est plures esse bonos, p. 4. co. 605. b. c

difficile est potentes & eloquentes in mundo ad Christi h-
lilitatem conuerti, p. 4. co. 2035. b. c

difficile intus vincitur quod exterius iudicatur, p. 3. co. 91.
difficilius extirpatur spiritualis bestia, idest, iactantia, super-
vel uana gloria, quam carnalia uicia, p. 1. col. 1510. e. f

difficultas discendorum potest contingere dupliciter, p. 6.
845. c

difficultas triplex in pœnitentib. ad opera virtutum. Prima
ruptio naturæ, secunda, habitus uel inclinatio, tertia
cultas operis uirtuosi, p. 5. col. 887. c

difficultas qua homo a peccato non potest resurgere non
ex parte diuinæ potentis, sed ex parte peccatoris. Et qu-
p. 4. co. 1941. c

diffidentia de adiutorio Dei peccatum est. par. 2. colu.
111. a. b

Index.

- confidentia de Deo quantum ipsi deo displiceat, in Iacob patriarcha ostenditur, p. 1. c. 352. e
 in Ioseph patriarcha. c. 402. f
 fusio gloriæ ipsius animæ in resurrectione redundabit ad corpus & per consequens ad vires sensitivas, quæ sunt totius coniuncti, p. 3. c. 1981. e
 fusio siue dilatio diuini cultus in Ierusalem per bonum odorem signatur, p. 3. c. 2095. e
 vero multa significat. p. 6. c. 1258. f
 ritus Dei est hic, quomodo intelligendum sit, vel pro diuina virtute, vel pro virtute alicuius dæmonis superioris per artē magicam operationem inferioris impediens. p. 1. col. 557. a
 riti scribentes in pariete, mane, techel, phares, quid notant moraliter, p. 4. c. 1559. c
 gnitas & gloria prælati consistit in bonitate subditorū, ita dilectio sui honoris, est in eorum peruersitate, p. 1. column. 831. c
 gnitas omnis seculi, diabolice subiacet potestati. pa. 5. column. 745. b
 gnitas sacerdotalis & regia consistebat in hoc quod instituebantur reges & sacerdotes per sacram vñtionem, p. 4. col. 495. b. c
 gnitas sacerdotalis & regia debent plene & legis & euangelij doctrinam habere & perfecte seruire, parte 2. columna 1111. b. c
 gnitatis suæ gradum quem a domino præceperunt, qui cupiditate corrupti non custodiunt, significantur per Abiathar, &c. p. 2. c. 1124. f
 gnitatem perdidisse propensius malum est, quam non habuisse, p. 6. c. 117. c
 gnatum nomina in consumatione mūdi tollentur, & vnus grex humilis sub manueto pastore manebit, p. 4. columna 2163. b
 gnus est qui saluat indignum, & ex dignitate sua facit dignū quem culpabilis vitæ tractus faciebat indignum, p. 2. col. 1270. e. f
 gnatio Perfarum, Medorum, & Græcorum ad alias partes intelligitur per hoc quod animalia & rotæ ad quatuor partes bant & non reuertebantur. p. 4. c. 589. b. c
 gnatio fortis est vt mors, & quomodo & quare, p. 6. columna 735. a
 gnatio Dei fons est omnium virtutū. Dilectio mundi omnium vitiorum, p. 6. c. 1380. d. e
 gnatio Dei dedit nobis vt diligeremus eum, par. 6. columna 1400. d. e
 gnatio Dei per timorem nascitur, sed in affectu crescendo mutatur. p. 1. c. 1497. b. c
 gnatio compagnat corpus Christi, vt sit vnus Christus. p. 6. c. 1411. e
 gnatio est certum signum, quo discernuntur filij Dei & filij diaboli, &c. p. 6. c. 396. e
 gnatio fratris qui videtur si non habetur, Dei dilectio minime haberi arguitur, sed hoc quomodo, cum Deus prior diligendus sit, p. 6. c. 1412. d
 gnatio amici intelligenda est per imitationis similitudinem, & non per æqualitatem, p. 1. c. 1544. f
 gnatio alicuius rei facit de illa re frequenter meditari. p. 3. c. 1363. b. c
 gnatio qua diligenda diliguntur, ita amanda est, sicut odienla est dilectio qua non diligenda diliguntur, &c. p. 3. column. 351. b. c
 gnatio proximi ordinatur finaliter ad dilectionem Dei, ex quo sequitur qd præceptum de dilectione Dei habet rationem finis & per consequens principij, respectu omnium præceptorum, p. 5. c. 1437. c
 gnatio Dei maxime nutritur mititate & humilitate, p. 5. col. 225. a. b. c
 gnatio Dei specialis ad populum Israel descendit a Iacob, & alio nomine dicitur est Israel, p. 4. c. 2176. e. f
 dilectio Dei erga Iacob, & odium erga Esau fuerunt signa electionis & reprobationis æternæ, p. 6. c. 122. f
 Item p. 4. c. 2176. e. f
 dilectio Christi fuit gratuita, & discretæ & necessaria, p. 5. col. 1276. b
 dilectionis causa per se est similitudo, p. 3. c. 331. c
 dilectionis vires homo ignorat nisi experimento cognoscat, p. 1. c. 263. b
 dilectionis sui ipsius præceptum an & vbi datum sit p. 6. column. 684. f
 Item p. 1. c. 1497. a. b
 dilectionis præceptum ex toto corde, &c. importat interiorē motū cū magna promptitudine, & hoc est difficiliū, ideo expressio huius præcepti rationabiliter fuit reseruata ad tēpus vltimum totius doctrine Mosaicæ, &c. p. 1. c. 1499. f
 dilectionis Dei præceptum ex toto corde, &c. quare præcipitur ista perfectio, quamuis in hac vita non possit haberi. p. 1. c. 1497. a
 Item p. 6. c. 597. c
 dilectionis causa est aliquid dupliciter. Primo quia est ratio diligendi. Secundo quia est via quædam ad acquirendum dilectionem, p. 6. c. 2400. f
 dilectionis diuinæ actus quomodo prior est nobis, & quomodo dicitur, Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis p. 6. c. 1293. c
 dilectionem ordinatam qui habet, ille sancte & iuste viuit. s. q. qualiter, & quomodo, p. 6. c. 684. e
 dilectionem Dei & proximi tantū monere videtur Iohannes vt fratres diligamus, cum dominus dicat, & pro inimicus orandum quomodo intelligendum, p. 5. c. 119. b
 Item p. 6. c. 2400. b
 In dilectione Dei necessaria est fides & vita. In dilectione proximi patientia & benignitas. p. 4. c. 1398. e
 Ex dilectione Dei principaliter, & ex dilectione proximi consequenter, in operabilibus omnia depēdent, sicut in speculatiuis omnes conclusiones dependent ex hoc principio: De quolibet affirmatio vel negatio, &c. p. 5. c. 43. c. 44. f
 dilectores mundi nihil habent nisi tria, quibus omnia viciorum genera comprehenduntur, p. 6. c. 1386. d. e
 dilexit Deus Iacob, & odiuit Esau, cum nōdum nati, &c. quare, & propter quid, p. 6. c. 122. f
 diligamus filios Dei, vt diligamus filium Dei, cuius membra sunt, p. 6. c. 2411. b
 diligendus omnis homo, Sed cum omnibus prodesse non possis ijs potissime consulendum est, qui pro locorum & temporū vel quarumlibet rerum oportunitatibus constrictius tibi coniunguntur. p. 6. c. 644. e
 Item p. 1. c. 1497. b. c
 diligendus est inimicus, & quomodo, p. 6. c. 526. f
 diligendus est peccator, non in quantum peccator est, sed omnis homo in quantum homo est, propter Deum diligendus, p. 1. c. 149. b
 Nihil diligendum diligitur, si ipsa dilectio non diligitur, p. 3. c. 1860. f
 diligendi sunt qui persequuntur, & amici vitandi sunt qui mala suadent, p. 3. c. 1389. b
 diligēda sunt quatuor ex dilectione. s. Deus, anima, proximus & corpus proprium. parte 5. c. 1268. f
 Item p. 6. c. 1398. f
 diligere est alicui velle bonum, p. 5. c. 785. a. b
 diligere possumus inuisa, incognita autem nequaquam. p. 5. c. 917. c
 diligere conditorem se frustra credunt, qui eius monita contemunt, p. 3. c. 2827. a
 diligere debes Deum ex toto corde, &c. proximi vero sicut te ipsum, inimicos non ex tota virtute, nō sicut te ipsum, sed simpliciter. Sufficit enim quod diligamus & non odio habeamus, p. 3. c. 1824. b
 Sicut non potest diligere proximum, qui non diligit se. Se aut me non diligit, qui diligit iniquitatem, p. 6. c. 461. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

diligere dicitur ordinatè, qui quod non est diligendum, non diligit, & diligenda diligit, nec plus quod minus est diligendum, nec æqualiter, q̄ plus vel minus, nec plus vel minus, quod æque est diligendum. p. 1. c. 1497. a

diligere proximum, & præceptū de dilectione proximi erga proximum adimplere, vtrum sit perfectius quam implere, cetera mandata circa eum, præter præceptum dilectionis. p. 1. c. 1077. b

diligere proximum vtrum sit præceptis iuris naturalis primo per se notis. Ibid.

diligere proximum, vtrum sit præceptum difficilius cæteris præceptis quæ ordinant ad proximum. Ibid.

diligere iubetur anima tripliciter, quia triplicis est naturæ, p. 1. c. 1498. f

diligere Deum ex toto corde cōtingit dupliciter, &c. Vno modo in actu. Alio modo habitualiter. Et hoc iterum dupliciter, &c. p. 1. c. 1499. a

diligere Deum ex toto corde, &c. quomodo totalitas illa sit intelligenda. p. 1. ibid.

diligitur Deus nō omnino ex tota anima, cum inest aliquid carnalis concupiscentiæ, vel quod continendo fræctur p. 1. c. 1497. a

diligitur per odium, qui carnaliter sapiens dum praua nobis ingerit non auditur, p. 5. c. 896. c

Quæritur quis de duob, melior, an qui minus diligit Christū, & ab eo plus diligitur, an quem minus diligit Christus, cū ipse eum plus diligit? p. 5. c. 1358. d

diligens in prosperitate, incertum est, an prosperitas, an persona diligatur. In bonis enim nō agnoscitur amicus, & in malis non absconditur inimicus, p. 1. c. 1497. b

diligentia nimia in operib. humanis & negligentia in diuinis reprehenditur, p. 4. c. 2173. e

diluculum est diei principium quando, s. primo incipit lux solis apparere. Sed aurora quando lux procedens irradiat vapores existentes in aere in parte Orientali, parte 3. column. 353. c

Item p. 2. c. 217. a

diluuium designat pueritiam sicut vespera senectutem, p. 4. c. 986. t

diluuium ex trib, elementis processit, scilicet aqua terra, & aere, p. 6. c. 2366. f

Item p. 4. c. 1905. e

diluuium generale non processit ex causa naturali, sed supernaturali, nec generale potest esse natura quamuis particulare in aliqua parte terrarum habet causam naturalem. Et ideo deridendi sunt qui huius diluuii volunt causam naturalem assignare, &c. p. 1. c. 155. b. c

diluuium quando incepit desinere, aquæ quolibet de decredebant æqualiter, & hoc est satis probabile, p. 1. c. 157. c

diluuium & sit fuit vnum de maximis euentib. mundi, narratione dignis, non tamen scriptura faciens mentionem de eius initio computat annos a creatione mundi, quia non dicit. In tali anno post creationem mundi contigit diluuium, & quare, p. 1. c. 601. a. b

diluuium venit propter peccata hominum, & fuit in poenam hominum non dæmonum, p. 1. c. 137. c

diluuium principaliter inundauit propter peccata gigantum p. 3. c. 1449. c

diluuium tertæ sterilitatem induxit p. 1. c. 138. f

diminutio populi Iudaici per Romanos facta fuit tāta, immo maior quam illa quæ fuit facta per Assyrios & Chaldæos, p. 4. c. 1867. c

Vide in Iudæi quot a principio, &c.

dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus. Dimissio peccatorum potest intelligi dupliciter. Vno modo quantum ad offensam & hoc est necessitatis. Alio modo quantum ad iniuriam, & hoc est supererogationis, p. 5. c. 131. c

dina filia Iacob in die solennitatis volens videre mulieres ornatas & sibi emere ornamenta, per Sichen filiū Emor rapta fuit p. 1. col. 361. a

diogenes quomodo adulationem aspernatus, p. 5. column. 207. c

Dionysius tyrannus quomodo probauit anxietatem & timentiam presentis vite, & quomodo ipse esset in continua anxietate probauit amico per gladium acutissimum suspensum super eundem, &c. p. 3. c. 178. f

dionysius Ariopagita quomodo vidit lunam retrocedentem ab oriente, & supponere se soli tempore ecclesie in crucifixione Christi, &c. p. 6. c. 1174. e. f

diopetres hæresiarcha tempore beati Iohannis Apostoli, tenebat inuilem hospitalitatem, &c. par. 6. column. 1429. b

dioscorus mensis apud Græcos qui apud Latinos vocatur iunius & quare sic dicitur, p. 4. c. 255. e

dipondius quid sit p. 5. c. 805. b

dipsas genus aspidis quæ Latine dicitur fitula, quemcumque momorderit siti perit, &c. p. 1. c. 1515. a

dirigi quisquis voluerit magis optet audire, quam loqui, p. 2. c. 2015. b. c

dirigit non solum opera, sed & cogitationes dominus quod dicitur (quem nihil latere nouimus,) in cunctis quæ agimus, in memoria reducimus, & illius flagitamus auxilium. p. 1. c. 1671. a. b

discendorum difficultas potest contingere dupliciter, p. 6. c. 845.

discere debet quilibet in presenti vita, ne quid indiscussum relinquat, ne cum non possit, discere incipiat, p. prima column. 638. f

disciplina duplex. Vna quando pro peccatis suis mala quæritur, vt corrigatur. Alia quæ scientia dicitur a discendo, p. 6. c. 943. c

disciplina vel misericordia multum destituitur si vna sine altera teneatur, p. 1. c. 1314. f

disciplina mutua non egemus in futura vita, parte 4. column. 748. d

disciplina omnis quæ falsum asserit etiam si vehemens videtur & verisimilis, tamen non debet sapientia dici, p. 1. c. 1347. b

disciplina rationabilis apud gentiles inuenta, significatur per mulierem pulchram, cuius cæsaries radenda fuit, & vniuersis circumcidendi, p. 2. c. 1578. f

discipline gentiliū nihil mundum habent, quia nulla est eis disciplina est, cui non sit aliquid immundiciæ, vel superstitionis admixtum, p. 1. ibid.

discipline censura si quis non premitur quasi vas immundum pollutumque reprobat, p. 1. c. 1311. c

disciplinam vel astrologicam, vel magicam, vel cuiuslibet doctrinam, quæ contra pietatem est, baptizatus amplius non solum qui abrenunciavit diabolo & pompis eius, & operibus eius, & omni seruitio & voluptatibus eius, p. 1. c. 1473. a

disciplinis secularibus maxime philosophicis, melius est se adhibere, quam in ecclesia illa permanere in qua omnis peccator hæreticorum gladio & peste hæretica moritur, p. 4. column. 730. e. f

discipulatus Christi dupliciter potest intelligi, vno modo generaliter secundum communem statum fidelium, alio modo cum hoc, per obseruationem consiliorum, p. 5. c. 89.

discipulus audientis deuotè & intente accipit fructum scripturæ a doctore, sed quando habituatus incipit docere tunc dat huiusmodi fructum alijs tempore suæ doctrinæ, p. 3. c. 433. b. c

discipulus humilis significatur per Nicodemum, & quare, p. 5. c. 1067. c

Discipulus mollis & effoeminatus doctore pestifero se sufficiens comparatur mulieri quæ succumbit viro, &c. column. 1254. c

Discipulus doctrinam doctorum verbosorum sequens & approbans, significatur per pollutum super mortuo, & isti sunt eiiciendi de scholis & fidelium collegiis, &c. par. 1. column. 1191. c

Index.

- Discipuli sub benigno magistro superbientes, & contra personam eius vel doctrinam irreuerenter loquentes, grauius sunt obiurgandi, sicut Aaron & Maria, &c. parte 1. columna. 1239.a
- Discipuli Ioannis Baptistae in tribus deficiebant primo, quia de abstinentia se iactabant. secundo, quia Pharisaeis se coniungebant tertio, quia Christum arguebant ex defectu abstinentiae. parte 1. columna. 175.c
- Discipuli Christi in charitate dinoscuntur, non in prophetia filii & aliis, quae habent & non discipuli, &c. parte 6. columna. 12.c
- Discipuli qui adhaeserunt Christo ante miracula ipsi adhaeserunt ex Ioannis testimonio inchoatiue, parte 5. columna. 1065.c
- Discipuli Christi duplici de causa daemonicum quendam non poterant curare, parte 5. columna. 313.f
- Discipuli Christi nondum in bono confirmati erant aliquid humanum passi, quia moti fuerunt quodam zelo inuidiae contra tres qui assumpti fuerunt in transfiguratione, &c. parte 5. columna. 828.f
- Discipuli prophetarum dicuntur eorum pueri siue filii, parte 4. columna. 122.e
- Discipuli Christi propter persecutionem quando debent fugere, & dare locum irae, & quando non, parte 5. columna. 196.f
- Discipuli adhuc imperfecti dicuntur pulli, & quare parte 3. columna. 379.c
- Discipuli sermonem dominicae passionis totiens replicatum intelligere non valent, & quare, parte 5. columna. 942.d
- Discipuli duo euntes in Emaus, unus erat Cleophas, alter Lucas, sed nomen suum tacetur, parte 5. columna. 99.c
- Discipuli nostri, quando sunt perfecti nihil nostri egent magister. Ibid. 264.
- Discipuli saluatoris habebant non solum gratiam sermonis ita scripturarum ratio contextam ut retia quae possint super humanas animas gyro artificis circumfundi. parte 4. columna. 103.b
- Discipuli docilis modus est aurem suam humiliter inclinare ad verba magistri sui, parte 3. columna. 1016.f
- Discipulorum differentia est sicut in primogenitis mundis vel mundis, quidam cum obedientia, legis meditationem & scientiam acquirunt, quidam solam sapientiam habent, parte 5. columna. 1154.a.b
- Discipulis non statim profunda & secretiora tradenda sunt sacramenta, sed morum correctio & disciplinae emendatio, parte 5. columna. 179.a.b
- Discipuli modo libenter dicere, quod didicerit non libenter audiunt. Hoc de detractore dicitur, parte 3. columna. 1714.d
- Discipuli plerique, non ut sequantur, sed ut iudicent & conuincant sicut aliqui discunt doctrinam Aegyptiorum vel mathematicam, parte 4. columna. 1497.b
- Quidquid dicitur non naturae est, sed studii & propriae voluntatis, parte 4. columna. 683.c
- Discordiae materia erat inter gentiles & Iudeos conuersos: quae se Iudaismo conuersi se praeferebant gentilibus. ex Moysae legis susceptione, & econuerso gentiles Iudeis de scientiae acquisitione, parte 6. columna. 19.c
- Discordiam & scissuram faciunt motus irascibilis & concupiscibilis inordinati in eodem homine, & inclinant hominem ad malum: ratio vero & synderesis trahunt ad propositum & sicut in eodem homine fit scissura, &c. parte 1. columna. 1273.c
- Discordiam seminantis crimine, in comparatione ad sex capita a crimina, quasi minora deponuntur, & quare, parte 3. columna. 629.b
- Discordantium poenae multae sunt, & quae sint, parte 3. columna. 953.c
- Discratio decipit, ut si pro infirmitate, quasi discrete plus alimentorum sumimus, & indiscrete bella carnis excitamus, parte 3. columna. 43.c
- Discratio operationis signatur, in digito, &c. parte 1. columna. 1301.b.c
- discretionis necessaria, requiruntur duo. si impeditiua & promitiua. Impeditiua ut caueantur, promitiua ut teneantur. parte 3. columna. 2107.a.b
- discretionis impeditiua sunt quinque, & enumerantur. Ibid.
- discretionis promitiua sunt quatuor, & enumerantur. parte 3. columna. 2173.c
- discretionis intentio significatur per digitos, Et quare, parte 3. columna. 1745. Et c. 1856.a
- discretionis immoderata subtilitas, quae plus quam oportet vel decet est excrescens, actionis confundit rectitudinem. parte 1. columna. 1109.a.b.c
- discretionem boni & mali qui habere sciunt, & meditantur in lege die ac nocte, illos recipit ecclesia, & per quid significantur, parte 1. columna. 1539.c
- discretionem sunt habentes, qui norant discernere de sacrificio salutari, quae omnibus sint dicenda, quae perfectioribus. quae humanae cognitionis modum sunt excidentia, igni spiritus sancti tribuenda. Et tales cultis assimilantur, parte 1. columna. 281.a.b. 282.d
- dispensabilia non sunt ea quae sunt per se mala, quia non possunt bene & absque peccato fieri, parte 2. columna. 884.f. 885.c
- dispensatio Dei iusta, sed occulta aliis, alios, pro variis meritis preponit, ut humana formidine peccare metuant, qui diuina iudicia non formidant, parte 1. columna. 165.b.c
- dispensationes terrenorum significat camelus, in quibus multipliciter hostis infidiatur, & tales curas, modo torpenti vel precipitata actione fieri modo pigra vel immoderata locutione confundit, parte 3. columna. 26.e.f
- dispensatorie sepe aliquid a maioribus agitur, quod a minoribus error putatur. parte 2. columna. 543.b.c
- dispensatores ministeriorum Christi animaduertant scriptum esse in lege. Et omnino indigens & mendicus non erit inter vos, &c. parte 1. columna. 1541.c
- dispensatorum quidam boni, & quidam mali. parte 6. columna. 1337.b.c
- dispersio Iudaeorum per Titum & Vespasianum, 42. anno post, passionem domini ubi figurata & prophetata est, parte 1. columna. 1637.c
- displicet sibi tanto minus quisque, quanto se minus videt, parte 3. columna. 406.e
- displicens sibi hic, talis Deo placet, & cui Deus placet, ipse sibi displicet. parte 3. columna. 1435.b.c
- displicentia quam habuit Samuel super verbo populi quo dixit, Da nobis regem, ut iudicet nos, fuit propter tria. Et enumerantur, parte 2. columna. 362.e.f
- dispositio debita ad recipiendum salutem per Christum donandam, est quae homines iuste se habeant erga proximum, & deuote erga Deum. parte 4. columna. 459.b
- dispositio optima bellantium est, quae per nimiam separationem aduersarii non ingrediantur aciem, & per nimiam coniunctionem unus non impediatur alium ad inuadendum aduersarium, parte 4. columna. 1918.d.e
- dispositio debita ad perceptionem diuinam gratiae & consolationis est veritas penitentiae & contritionis, parte 4. columna. 1918.f
- dispositio bona praedicatoris in tribus consistit, scilicet quae ieiunet, quod oret, & quod resistat tentationibus. parte 5. columna. 743.c
- dispositio Dei aeterna, est immutabilis, quae est idem quod eius consilium, quod nunquam mutatur, licet scientia eius mutetur. parte 6. columna. 856.f
- dispositio debita ad proficiscendum per viam periculosam filiis Israel fuit duplex demonstrata, & enumeratur. parte 2. columna. 1323.c
- dispositio Abrahae tendebat ad perfectum, quia fuit per Dei monitionem ad opera perfectionis, & per eius promissionem in bonis conferendis, & per mutationem nominis, parte 1. columna. 221.b
- dispositio cordis. Vide in Cordis dispositio.
- dispositio filiorum Israel exeundo de Aegypto fuit agni paschalis immolatio cuius sanguine linita sunt super liminaria, &c. & quid figurauit. parte 6. columna. 930.f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Disputans contra aliquem frequenter arguit, aut aliquid dicit procedens ex concessis ab eo, ad aliquid contra eum concludendum, p. 3. c. 45. c

disputantes de dogmatib. vel quæstionib. legis ad subuersionem audientium percutiunt animum quæ concepit nuper per uerbum Dei. Et de hoc figura, p. 1. c. 694. d

disputatio inter doctos gentiles & catholicos, per quid significatur, & cum rationib. & scripturis superantur, conuersi ad fidem utiles ecclesiæ efficiuntur, p. 4. c. 2558. d. e

disputatio hom. n. s. ad Deum est confessio peccatorum, p. 4. c. 24. c

Ad disputatiõnem cõtra hæreticos venire non debet nisi doctus & perfectus, ne scandalizet alios superatus. p. 1. column. 1576. d

disputatiõnes tunc sunt utiles, si non ibi consideretur nisi uia domini, p. 3. c. 1350. f

disputamus cum omnipotente, dum nõs illius iustitiæ conuicti gentes facta nostra subtili indagatiõne discutimus, & c. p. 3. c. 158. e

disputare uolentes cum Iudæis necessario habent translationem Chaldaicam per Ionathã factam apud eos receptam tanquam irrefragabilem, p. 6. c. 1695. a. b. c

disputare de Deo non omnium est, sed eorum qui nihil femineũ, nihil fluxum in cogitationib., vel operib. habent, p. 1. c. 952. e

disputando de Deo, id est, theologizando sufficit nobis tantũ tangere. Qui n. uult calefieri si manum in ignem miserit, pro calefactione adustionem sustinebit, & c. par. 1. column. 953. b. c

disputas Paulus cum philosophis quem ordinem obseruat, & nobis imitandus, & c. p. 6. c. 1174. d

disputantem de morte Christi & de resurrectione, oportet misericordiam addere, & quare, & c. parte 1. columna 319. c

disputantes cum beato Iob, aliquando amici aliquando inimici notantur, nec in hoc est repugnantia. par. 3. columna 148. e

dissensio erat inter Corinthios baptizatos a diuersis, & de doctrina prophetarum, & apostolorum, & c. p. 6. column. 198. f

dissimulare quandoque necesse est. p. 1. c. 361. c

dissipatur homo ad Orientem quando tempore iuuentutis cõsumitur in peccatis. Ad meridiem uero quando tempore uirilitatis utitur iniuriis & rapinis, & c. par. 1. columna 1643. c

dissonantia computationis annorũ regum Iuda soluitur quinque modis. p. 2. c. 599. e

distancia maior significat remissionem culpæ, quæ est maius malum, quia opponitur bono spirituali, minor autem distantia, pœna est corporalis, p. 3. c. 1222. f

distinctio siue rerũ diuisio vel operum Dei per dies qualiter fuerit, p. 3. c. 251. c

distinctio personalis in diuinis innuitur, quia dicitur filius missus a Deo & spiritu eius, in quo apparet distinctio ipsius filij missi a patre & spiritu sancto, a quib. missus in carnẽ pro mundi salute, p. 4. c. 399. c

distinctio Iudæ & gentilitatis nõ fuit a principio, sed in æpiti in Abraham, qui circũcisionem accepit in signum huius distinctionis, p. 4. c. 451. c

distinctio operum sex dierum creationis mundi incipit a luce & quare, p. 1. c. 6. f

distributio in his quæ Moyse distribuit, & in his quæ Iesus, in uenimus aliquam differentiam, p. 2. c. 96. e. f

diuersitas animalium pro sacrificio quæ tuit, p. 1. c. 212. d

diuersorum fuit locus ubi hospitabantur, vel diuertebant homines, ab extra, p. 5. c. 709. c

diues nescit quod pauper sit. p. 2. c. 841. b

diues & pauper tunc obuiant sibi, quando diues ad petitionem pauperis supplet defectum suæ indigentia. par. 3. columna 1698. f

diues & pauper quomodo differenter honorari possunt, & quomodo liter non, p. 6. c. 1276. f

diues Abraham fuerat, qui Lazarum pauperem in sinu tenebat, ait tamẽ. Loquar ad dominum meum, cum sim puluis & cinis, & c. Quid diuitias suas æstimabat qui seipsum puluerem cineremque putabat, p. 3. c. 236. b

diues in inferno sepultus nõ nominatur, & quare, Lazarus autem nominatur, & quare, p. 5. c. 822. f

diuitis facta & dicta multi sunt qui extollunt, pauci uero quod doctrinam humiliant & uirtutem intelligunt, parte 3. column. 2058. d. e

diuidi maior cura est de pauperum spoliis, quam de suis euidentibus, p. 2. c. 842. c

diuites huius mundi documentum habent, ne moleste ferant petitiones pauperum, ne declinent ab eis, & c. par. 2. column. 291. b. c

diuites temporaliter dicuntur pingues, similiter donum gratia pinguedo nominatur. p. 1. c. 927. c

diuites immisericordes ubi & de quo pœnas passuri sunt, p. 1. c. 1183. a. b

diuites comparantur perdici & quare, & c. par. 4. column. 799. b

diuites fuerunt, Matthæus, Zachæus, Ioseph, & ceteri plurimi & tamen saluti, sed quomodo, & c. parte 5. column. 588. e. f

diuites lugent si non possunt aliena diripere, p. 2. c. 842. f
diuitum numero deputandi sunt qui amant diuitias, & si non habent, p. 5. c. 528. e. f

Item p. 6. c. 1267. a

diuina numen non immitit radios ijs qui tergũ obuertunt longiosque ab eo recedunt. p. 1. c. 1211. c

diuina non intelligimus, nisi ex creaturis, & sic nominamus, p. 3. c. 1616. d. e

diuina licet non sint presumptuose inquirenda, tamen per uinam reuelationem sunt humiliter suscipienda, p. 1. c. 495. a. b

diuina prouidentia ad hæc inferiora, ut errantes quidam diuisi non extenditur, p. 3. c. 2049. c

diuinitas Christi confessã est confessione laudis ab angelis hora natiuitatis, & ista laus fuit perfecta quando pueri in templo clamabant, Osanna si. Da. p. 3. c. 493. c

diuinitas in dedicatione templi Salomonis quod ædificauit Deo, ostensa fuit in signo uisibili nebulæ, parte 2. column. 760. f

Item p. 3. 1856. f

diuinatio nõ diuinitus datur, sed per antiphrasim dicitur, quod si quæ per homines fiat dæmonibus repletos, parte 1. column. 1349. b. c

diuinatio per mortuos & hostiæ quæ sub proceris arboribus Iudæis solitæ sunt offerri reprehenduntur, p. 4. c. 517. a

diuinatio aliqua per garrum & motum auium, quæ & quæ est licita, p. 4. c. 44. f

diuinatio aliud est, & aliud prophetia in diuina scriptura. dicitur ergo penitus diuinatio, opere. n. & ministerio dæmonum impletur, p. 1. c. 1330. e. f

diuinatio multum derestabilis est & maxime uitanda, quia cuncta in operatione dæmonum fieri non dubito, & c. a quibus omnibus qui homo Dei est, & in portione Dei numeratur penitus debet esse alienus quæ occulte, dæmones machinantur p. 1. c. 1349. b. c

diuinationis uirtus nulla est, nisi in quantum Deus permittit, p. 1. c. 1349. c. & c. 1353. a. 1354. d

diuinationem vel augurationem exercentes, omnes isti auium animalium ministerio utuntur, quæ in lege scribuntur imitanda, & semper homini insidiatur, ex quo ministerio dæmonum, oportuna & digna indicantur, p. 1. c. 1349. b. c

diuinandi instrumenta curiositas humana aduenit, p. 1. c. 1349. e. f

diuinandi modus quidam erat per projectionem baculi, p. 1. c. 1728. f

Index.

modas, vel cortinas, vel huiusmodi vocabulis appellat, quæ quasi ad hoc consecrata moueri ab eis & contractari solent &c. p. 1. c. 1349. e. f.

inatores & doctores superstitionis sunt primo occidendi gladio spirituali per excommunicationem, & si permanserint obstinati, per mortem corporalem, &c. p. 1. c. 1538. f.

inatores somniorum antiquitus super coriū hostiæ immortem dormiebant ad habendum reuelationes in somnis, p. 4. c. 516. f.

num credidit ritus gentium omne quod per qualemcunque spiritum profertur, p. 1. c. 1349. c.

ni qui dicuntur, p. 4. c. 113. b.

tem p. 2. c. 349. b. c.

sio linguarum facta est, & per mundum sunt dispersæ, p. 1. c. 179. b. c. Et c. 1655. c.

tem p. 3. c. 2139. c.

sio maris rubri, q̄ fuerit in duodecim diuisiones, secundū duodecim trib., est opinio aliquorum, sed magis tenetur q̄ fuerit solum vna, p. 1. c. 614. e. f. Et c. 615. b. c.

sio animalium in sacrificiis quæ fuerit & quare, & quid de ignat. p. 1. c. 212. e. f.

sio terræ p̄missionis aliter fit in libro Iosue & in Ezechie, & quomodo, p. 4. c. 1447. c.

sio terræ pertinentis ad Christum quæ per Iosue significatur, dupliciter p̄t intelligi. s. de ecclesia militate & triūphante. Et quid per nouē partes quæ diuisæ fuerant significatur militante & triumphante, p. 2. c. 92. e. f.

sio possessionum inter se requiritur ad bonam ordinationem populi, quia communia negliguntur, & propria curantur magis, &c. p. 1. c. 1377. d. e.

sio antiquorum erant greges animalium. Non ergo mirū si illis magnorum habebant curam de gregibus alendis, p. 1. c. 90. b.

sio antiquorum principaliter erant in pecoribus. & inde diuitia est pecunia, p. 3. c. 276. d.

sio antiquorum fuerunt principaliter animalia, p. 3. col. 1. d.

sio quæ boues multum reputabantur, & quare, ibid.

sio tempore Saulis regis pro maiori parte in animalibus consistebat, p. 2. c. 382. e. f.

sio & honores sicut sunt impedimento reprobis, ita sunt bonis adiumenta virtutis, p. 3. c. 276. b.

tem p. 5. c. 137. c. 138. f.

tem p. 6. c. 722. f.

sio iuste habite sunt materia exercendæ virtutis per opera misericordie & liberalitatis, p. 3. c. 238. f.

sio diuitiarum quam amor diuitiarum in culpa est, p. 5. c. 783. b.

tem p. 1. c. 235. e. f.

sio terrenæ sine amaritudine non possidentur sicut nec si sine felle epas est, p. 4. c. 961. c.

sio solent quatuor facere mala, quæ ex abundantia earum oriuntur. s. otiositatem, gulositatem, ebrietatem, & comestitionis celebritatem, p. 5. c. 868. f.

sio quare congregantur & pene semper contrarium consequuntur finem p. 5. c. 135. b. c.

sio & si delectare videntur, tamen possessionibus suis spinæ sunt, p. 5. c. 809. b. c.

sio formentum præstant omnibus peccatis, p. 4. c. 873. a.

tem p. 3. c. 2130. f.

sio sicut negligentiam pariunt salutis sicut egestas dum satrari quarit a iustitia declinant, p. 6. c. 660. d. e.

tem p. 4. c. 1283. a.

sio Christianorum, & maxime episcoporum & sacerdotum debent esse victus, & veltitus, p. 6. c. 702. f.

tem p. 7. c. 113. c.

sio artificiales sunt, vt aurum, argētū, arma, & huiusmodi. Naturales vero sunt de quibus possunt homines viuere, vt sicut blanda, vinum, oleum, & animalia, &c. p. 2. c. 1124. f.

sio naturales communes & artificiales communes sunt bonis. sicut equus conceduntur malis quam bonis, p. 3. c. 1412. f.

diuitiæ & sanitas corporum & omnium rerum a bundantia & his contraria etiam apud philosophos, nec bona dicuntur, nec mala, p. 4. c. 1315. c.

diuitiæ non sunt hominis summum bonum vel felicitas, & ad hoc plures rationes ponuntur, p. 3. c. 1779. c.

diuitiæ spirituales non habent afflictionem annexam sicut habent temporales, p. 3. c. 1646. f.

diuitiæ impiorum comparantur fluuiio siue torrenti qui subito intumescit & cito desiccatur, sic diuitiæ iniustorum velociter acquiruntur, p. 3. c. 2177. c.

diuitiæ comparantur tonitruo, quod cito per pluuiam cessat, sic pompa iniquorum tollitur cito a diuitibus principibus. & modica occasione data, p. 3. c. 2177. c.

diuitiæ dicuntur feccæ eo quod præbeant omnibus viciis fomentum, p. 4. c. 341. c.

diuitiæ male acquisite frequenter ab aliis rapiuntur, &c. & significantur per perdicem, cuius pulli quando nati sunt fugiunt ab ea, p. 4. c. 710. f.

diuitia si iniuncto titulo acquiratur, de eis non debet fieri elemosyna, vel etiam si iniuste possideantur, sed est restitutio facienda, p. 5. col. 917. c.

Diuitiæ præstant viam & fomentum ad omnia vicia, & prædicatores euangelij debent esse a terrenis cupiditatibus exempti: magna enim cura circa illas impedit actum prædicationis. p. 6. col. 223. c.

Item p. 3. col. 669. b.

Diuitiarum abundantia solet esse causa discordiarum, p. 3. col. 15. c.

Item p. 1. col. 195. a. b.

Diuitiarum circūstantiam Satham pellem nominauit dicēs, Pellem pro pelle, &c. p. 1. col. 960. e. f.

Diuitiarum seruus est, qui custodit eas vt seruus dominum, qui autem earum seruitutis excussit iugum, distribuit eas, vt dominus, p. 5. col. 138. f.

Diuitiarum studium quàm graue malum, p. 4. col. 44. d.

Diuitiarum adiectio maiorem accendit flammam, & violentior est cupido, p. 5. col. 321. c.

Diuitijs ad lasciuiam abutentes grauer arguit Ezechiel. p. 4. col. 1335. c.

Diuitijs multiplicandis qui incūbunt, pater, quia vite alterius gaudia quærere contemnunt, p. 5. col. 588. e.

Diuitijs iūgitur sollicitudo custodiæ (quæ affligit) & voluptas (quæ effugere facit.) p. 5. col. 237. b. c.

Diuitias habentes significantur per arbores frondosas & vmbrosas. p. 4. col. 1227. c.

Diuitias qui sedulo congregat, & non pro redemptione animæ suæ dispensat, sed alijs dispensanda reseruat, non rectè facit, p. 3. col. 1664. f.

Diuitias habentes non reprehenduntur, quia his abundat, sed quia pro dextera habent. i. pro beatitudine, p. 3. col. 2553. c.

Diuitias habere, non prohibemur, non enim damnantur diuitiæ vnde mercatur cælum, sed non apponere cor iube-mur, &c. p. 3. col. 1903. c.

Diuturnitas populi & laus sapientis fluuiio comparantur. p. 3. col. 2161. c.

Diuturnitas fuit solum fortè in illis qui in sacra scriptura nominantur, scilicet, Adam, Seth, & Enos, & cæteris, Non autem in alijs contemporaneis, qui non tam diuturnè viuebant, p. 1. col. 135. c.

Docendi officium qui indoctus vsurpat, maiorem damnationem meretur quàm si solus suo scelere periret. p. 6. c. 1283. a.

Docendi cathedra si indocto tribuitur, & quæ per hoc ecclesia vt in aedem persecutione leditur, p. 3. col. 1713. a. b.

Docendi actum desiderare & scientiam, non est malum, sed meritum, quomodo & qualiter, Vide p. 5. col. 379. c.

Docendi habitus dupliciter accipitur, &c. parte 6. columna 745. b.

Ad docendum qui procliuor est quàm ad faciendū, aliquando iactantiam vel contentionem incurrit, vel inuidiam, & alia multa, p. 6. col. 1283. b.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

docendo vel increpando qui corda proximorum instruunt, illos dum firmiter inter alios consistere docet, quasi quadrando aprant & sunt latomi in constructione domus Dei, p. 2. c. 1292. f

docendi autoritas apud Hebræos duplex erat: quia aut secundum derivationem generis, ut in sacerdotibus, aut secundum graduationem, &c. p. 5. c. 354. a. b. c

docent multi verbis, & destruunt illa exemplis. ut meretrix quæ vigilans puerum lactavit, & dormiens extrinxit. p. 4. c. 965. a. b

docere alios qui valet, & refugit, dicens: sufficit mihi de me rationem reddere: quid opus est aliis ministrare, ut de eis cogar rationem reddere, audiet, Sciebas quia meto &c. p. 5. c. 413. b. c. co. 949. a. b

Item p. 4. c. 213. b. c

docere decet eum cæteros, qui prius fecerit quæ docet. p. 1. c. 1322. e

docere volens, viter omnia verba quæ nõ docent, & si pro eis quæ intelligantur, dicere potest integra, id magis eligat, si vero non sunt, vel in præsentibus non cõcurunt, utatur verbis minus integris, dummodo res integre doceantur & discantur, p. 1. c. 1225. a

docere in doctrina verbi, & uti sapienti verbi in his quæ sunt fidei differentiam habent, primum est fidei corruptivum, alterum vero est bonum & meritorium, p. 6. c. 201. c

Non est docere sed dicere, vbi nemo discit, parte 4. columna 869. a. c

docere debemus auditores non nostra propria, sed ea quæ legis & euangelij, sunt mandata, si ad præmia domini vna cum eis peruenire curamus, p. 2. c. 1313. b

Non docere obedientiam, qui ad se pertinent subditos, & eorum vitam ut operentur secundum legem non disponere, insensati patris aut magistri est, p. 1. c. 1150. d

Quæ docentur, & manifeste vera esse non ignorantur, tamen si negligi cæperint a magistro, non facile proficiant, p. 6. c. 680. e

docenti nemo tribuat, quod ex ore docentis intelligit. Nisi intus qui doceat sit, lingua doctoris exterius in vacuum laborat, p. 6. c. 1341. a

docentes in scholis ex charitate, offerunt panes coctos in sartagine, id est, frixos, & quare, p. 1. c. 917. a

docentes sacram scripturam in scriptis ex charitate, occupat studio quasi in cibato offerunt panes coctos, p. 1. Ibid.

docentium precium nõ est aliud quam labor discipulorum in addiscendo, & reuerentia ad magistrum, & sustentatio eius si indigeat, quantum ad victum & vestitum. p. 1. columna 410. e. f

doctor prius quantum iuuet, p. 2. c. 920. a

doctor si illos quos verbo edificat, exemplo scandalizat, nec ipse regnum Dei intrat, & illos qui intrare poterant excludit. p. 5. c. 861. b. c

doctor debet sedere docendo, p. 5. c. 1276. f

Item p. 2. c. 200. f

doctor & prædicator non solum debent docere verbis, sed et factis, exemplo Christi, p. 2. c. 1318. f

doctor ecclesiæ si de profundioribus mysteriis tractat, & occultam sapientiæ inter perfectos proferat, intus est, cum vero ad turbas loquitur, ea quæ proficiunt his quæ foris sunt, foras exit &c. p. 1. c. 1237. b. c

doctor veritatis ex persecutione non debet cessare a veritatis doctrina, sed constantius docere, p. 4. c. 827. c

doctor theologus curiosus & vanigloriosus, verba multiplicans ad sui ostentationem, vel ad quæstum, & non ad utilitatem audientiam, dicitur vir seminifluus, p. 1. c. 1031. c

doctor qui nõ intendit nisi quæstum vel fauorem hominum, frequenter cum bonis quæ dicit prorumpit in mala verba & inhonestas, p. 1. ibid.

doctor vanus significatur per Tharsis, qui non quærit doceri vtilia sed magis curiosis auditoribus placentia, p. 4. columna 1155. c

doctor si quis est in lege, sciens alios erudire, non debet sibi tribuere, sed Deo, deinde his a quibus doctus est, &c. & modo dat decimas & primitias. p. 4. c. 2200. f

doctor quilibet demonstrat ad spem modo viventibus, quales præcedentes iusti præsentis vitæ pelagus trāsierint nauis crucis Christi, ut sicut illis ita & istis litius quietis constitur, p. 4. c. 1351. a

doctor habitus & qui incipit docere comparatur ligno cuius decursus aquarum plantato, p. 3. c. 433. c

doctor nouus studere debet, ut sanam doctrinam & operam firmiter percipiat, & postea sibi & aliis proficiat. p. 2020. e

doctor in iuuenili ætate constitutus, quem vita & discretio commendat, non est contemnendus, &c. p. 3. columna 2186. d

doctor eos maxime docet quos in intentione contemplationis, & ad amorem patriæ cælestis intentos esse perspexit, p. 2. c. 356. f

doctor bonus vel prædicator inducit populum qui exeant de uirtute peccati, & per opera bona veniant in Ierusalem iugoricam quæ est militans ecclesiæ, ut numero & merito de ipsa p. 2. c. 1322. f

doctor iners quinq; dies, quinq; s. sensus corporis quasi quæ dierum inducias expetit, qui corporale, vitium solus auditoribus indifere p. mittit quasi in potestate sua imitatoris magnificentia, &c. p. 2. c. 1574. d

doctor dimittit dicere verum ne a maioribus confusionem accipiat in conspectu hominum. p. 3. c. 2999. c

doctor vanæ gloriæ cupidus verecundatur respondere, ne detur in palam, quia nescit veritatem, &c. p. 3. c. 2000. f

doctor debet insinuare dicendorum difficultatem audientibus quæ est duplex, scilicet propter materiæ arduitatē, & audientium imbecilitatem vel tarditatem & ab his animus auditoris excitatur ad attentionem, p. 6. c. 846. f

doctor bonus nõ solum debet esse sollicitus de discipulis promouendis in scientia, sed etiam de nutriendis ipsis seruandis in charitate murua. p. 1. c. 423. c

doctor bonus quæritur a diligentibus discipulis de patribus quinq; ut inde reportent alimenta doctrinæ, & signatur per Ioseph. p. 1. c. 409. c. 411. a

doctor bonus & magnus postquam probauit discipulos, debet eis aliquid celare de speculabilium aut agibilium secretis. p. 1. c. 427. b. c

doctor bonus discipulis probatis non solum debet occultam veritatem reuelare, sed etiam defectus præteritos pro commendationem sequentem indulgere, &c. p. 1. c. 430. f

doctor cum desiderantibus fidelium mentibus testimonia scripturarum ingerit, lingua arule altaris imponit. p. 1. columna 775. a

doctor egregius a tanta perfectione opus virtutum inchoat ad quantam alius longo labore vix aliquando peruenit. p. 1. c. 793. a

doctor cum tanto timore famulatus omni hora cum Deo bulat, quantum alius vix moriturus, & ad iudicium vix ingressurus habere sufficiat, p. 1. ibid.

doctor cum sorore sua filia patris sui dormit, qui sapientia a domino sibi datam immundicia vitæ polluit, & contumibilem aliis reddit. p. 1. 1527. a. b

doctor bonus ita diligens debet esse de profectu circa bonam vitam & scientiam in senectute, sicut iuit in iuuentute. p. 1. c. 1690. c

doctor peruersus comparatur pulueri per ventum deiecto, doctor peruersus ad fingendū errores & periculosas nescientes, per ventum superbiæ & inanis gloriæ impellitur, p. 3. c. 270. f

Item quare pulueri comparatur, & non ligno sicco in deo. Ibid. 438. f

doctor cocum offert duplicatum, quando cum scientiæ lumine igniculum seueritatis admiscet. p. 1. c. 875. b. c

doctor fidelis qui cum ecclesiastica doctrina redarguit scelerata philosophorum vel hæreticorum, quibus scelerate dete

Index.

ascendere vel alleuiare nituntur, dicitur ciuitatem, fortium
 destruere, p. 3. col. 1697. b. c.
 fidelis & sapiens, si cum infideli & contumace contem-
 dit siue tormenta reproborum, siue gaudia narret hono-
 rum, frustra erga insensatum laborat, p. 3. col. 1727. b.
 notabilis catholicus assimilatur Cyro regi, & c. p. 4. col.
 37. c.
 sapientia potest accipere victum & vestitum pro suo
 labore, & c. p. 3. col. 1705. c.
 quantumlibet eximius, recepta sollicitudine tempora
 subsidiorum, difficile vitat peccatum, p. 3. col. 1856. e.
 Ecclesie qui est intentus ad inquirendum sacre scri-
 pturae intellectum, signatur per radicem, p. 3. col. 277. c.
 alicuius apud Iudaeos & Latinos habetur sicut pater
 eius, p. 3. col. 2195. c.
 bonus sapiens significatur per Aser (qui beatus inter-
 pretatur.) Talis enim Doctor iam beatus est in spe, & postea
 in re. p. 1. col. 1687. c.
 Ecclesie dicitur frater cuius discipulum vel doctum vel
 innotum, si viperis errare, non negligere, sed exhortare vt
 frater, id est, magistro possit reconciliare, p. 1. col. 1585. b.
 vel pactor praecedens, non debet tribuere sibi meritum
 se ueris, vt asserat quod in dictis suis quicquid boni sequens
 dicit, realiter vel virtualiter contineatur, p. 1. col. 1611. b. c.
 qui docet & instruit auditores, agrum Ecclesie suae, id
 est credentium corda videtur excolere, habet & fructum, quem
 quasi primitias offerat, & alium pro primogenitis, alium pro
 primis, p. 1. col. 1392. f.
 quicumque vel praedicator habens bonam & veram do-
 ctrinam, sed malam vitam, significatur per Balaam, cuius
 doctrina aliis prodest, sibi tamen obest, p. 1. col. 1353. b. c.
 non debet semper instare contemplationi, sed aliquan-
 do descendat vt sui & proximorum curam gerat. Et de hoc
 figura, p. 1. col. 1460. e.
 verbosus qui ad sui iactantiam dicere studet extranea,
 significatur per hominem qui semine fluit, p. 1. col. 1460. e. f.
 cuius virga germinat, floret, & facit fructum, promoue-
 re dignus est ad pontificis statum, & quando & quomodo
 facit, & c. p. 1. col. 1283. b.
 bonus vel praedicator per Esdras qui adiutor interpre-
 tar, significatur, p. 2. col. 1316. e.
 bonus honorandus est ex triplici causa, p. 3. col. 2179. c. 2180. f.
 bonus vel praelatus vita & doctrina, sicut Sol illuminas
 Ecclesiam significatur per Samsonem, p. 2. col. 139. b.
 vel praelatus bonus significatur per Iob, & quare, p. 3.
 col. 15. c.
 sermo est ociosus, nisi idem spiritus adsit cordi audientis
 p. 5. col. 1317. f.
 sermo frustra exterius irrigat nisi riget interius gratia
 auditoris, p. 1. col. 1681. a. b.
 sermo in potestate sit, cum cuncta quae docet opera-
 tur, p. 5. col. 753. b.
 perfecti est sic aliorum improbitatem patienter suffer-
 re sic nouerit ab iniqs patienter obseruare, p. 3. col. 1682. f.
 officium qui sortitur, tanto studio & amore debent
 adherere, vt germana videantur cognatione coniugi,
 p. col. 781. b. c.
 spacioza mansio est in corde auditoris, latitudo chari-
 tatis, p. 1. col. 285. f.
 vt Adam os suum compellit, vt laboret, quia necesse
 est abet facere bona quae dicit, p. 3. col. 1675. a.
 oportet spiritualiter generare, digne ergo hoc sacri-
 ficiam Sacerdotibus & magistris dedicatur, scilicet, duo tur-
 res vel columbae, & quare, p. 1. col. 1037. c.
 Iudaeorum tempus Messiae determinantes quomodo
 cecitate incurrunt, & quae sit causa huius cecitatis, p. 3. col. 270. f.
 Iudaeorum moderni temporis multa, illicita in lege
 relaxauerunt, & multa licita restrinxerunt, male interpreta-
 tes scripturam, p. 1. col. 929. a.
 Hebraei dicunt. Non est prius & posterius in lege, p.

quam intelligunt verus testamentum. In quo non est attende-
 dus ordo temporis secundum ordinem descriptionis, p. 4. col. 721. c.
 doctores debent omnem asperitatem deponere, & ideo splendidi
 apparere, habentes legem scriptam in cordibus suis, p. 1. col. 1623. a.
 doctores de profectu subditorum debent gaudere, gratias age-
 re, & semper meliora optare, p. 1. col. 1461. c.
 doctores Ecclesiae, alii praua docendo populum peruertunt, alii
 recta praedicando proficiunt, Et per quos significantur, p. 1.
 col. 1463. a.
 doctores credenda & operanda debent accipere a Deo qui loqui-
 tur eis in sacra scriptura: & ipsi per doctrinam aliis tradere
 debent eo modo quo capere possunt, p. 1. col. 1593. c.
 doctores fortes & perseverantes querendi sunt qui instructio-
 ni semper inherentes, Ecclesiae unitatem denuncient, cum ser-
 mone alijs insonent & vitae splendore fulgeant, p. 1. col. 885. a.
 doctores Ecclesiae dicuntur lucernae, p. 1. col. 1115. c.
 doctores perfecti cum ex verbis mysticis opera iniungunt po-
 pulis & plebs implet quae mandantur, sed non intelligit rationem, oper-
 ta sancta sanctorum super humeros portatur, p. 1. col. 1186. f.
 doctores significantur per columnas duas, & quare, p. 2. colu-
 735. c.
 doctores & Sacerdotes ostia domus dicuntur, p. 2. col. 756. f.
 doctores fortes per dentes Elephantorum significantur, p. 2.
 col. 775. d.
 doctores vigintiquatuor instituti fuerunt in veteri Testamen-
 to principalis, sicut vigintiquatuor Sacerdotes hebdoma-
 darii, & c. p. 3. col. 1113. b.
 doctores Ecclesiae canes dicuntur, p. 3. col. 280. c.
 doctores cedri dicuntur propter scientiam & vitae eminentiam,
 & fidei integritatem, p. 3. col. 1879. c.
 doctores per montes significantur, p. 1. col. 511. c.
 doctores & praedicatores sunt messores Christi, p. 2. col. 293. c.
 doctores per renes significantur, & quare, p. 3. col. 531. c.
 doctores Ecclesiae dicuntur pennae columbae, p. 3. col. 910. f.
 doctores per collum significantur, & quare, p. 3. col. 1825. b.
 doctores Ecclesiae per nubes intelliguntur, p. 3. col. 337. c.
 doctores dicuntur bases, haereticis resistentes, fundati super do-
 ctrinam Christi, p. 2. col. 1000. f.
 doctores spirituales per Angelos ascendentes & descendentes
 intelliguntur, p. 3. col. 1417.
 doctores dicuntur ciuitatis, & quare, p. 3. col. 1635. b. colum-
 nae. Ibid. c.
 doctoris Sancti uocantur ostia, p. 3. col. 353. a. b.
 doctores Catholici dicuntur boues, praesepes, coetus auditorum,
 leges, fructus bonorum operum, & c. p. 3. col. 1661. b. c. Ibid.
 p. 1. col. 907. c.
 doctores qui legem Dei praedicant, & homines terrena deside-
 ria fugere, & sempiterna gaudia querere docent, significa-
 tur per Ionatham filium Matathae, & c. p. 4. col. 2232. c.
 doctores Sancti hoc magnopere student, vt quod haereticis per
 mundi philosophiam & inanem fallaciam finxerunt, demum
 strent esse nugae & friuolum, p. 4. col. 2370. d. e.
 doctores Ecclesiae quam sollicitudinem, quantumque studium
 habere debeant erga subditos, exemplo eis ostenditur, p. 4.
 col. 2375. a. b.
 doctores Sancti hoc habent maxime in conatu, ut haereticos
 pugnent, falsam eorum opinionem destruendo, p. 4. colu-
 2337. b. c.
 doctores Catholici partim orationibus partim dogmatibus con-
 tra aduersarios suos conflixerunt, donec eos captiuauerunt,
 vt non interitu eterno funditus perirent, & per quid hoc si-
 gnificatur, p. 4. col. 2564. d. e.
 doctores sanctos & confessores fidei qui recipiunt, & solatiis cor-
 poralis pro viribus adiuuant, per quos significantur. Ibid. f.
 doctores peruersi asserunt nihil nocere luxuriam, & corporis
 genitalia naturaliter coitum poscere, cibus omnibus indiffe-
 renter uti, p. 4. col. 1191. a. b.
 doctores Ecclesiae qui offerunt in ea aurum sapientiae scriben-
 do, & argentum eloquentiae docendo in scholis, & populis pre-
 dicando, significantur per uiros, & c. p. 4. col. 2219. c.

Index.

- doctores corui dicuntur qui peccati nigredinem humiliter cōfiteantur, p. 3. col. 1734. e. f.
- doctores assimilantur ceruis, qui morè ceruarum interemptis viciis quasi extinctis serpētib. viuunt, & inde acius ad fontem vitæ inardescunt, p. 4. col. 686. d. e.
- doctores sunt portæ Ecclesiæ, qui clauem scientiæ gerunt, p. 4. 961. b.
- doctores refocillare temporalib. stipēdiis quidam parati sunt, sed nisi prius obtineant æterna recipere nolūt, p. 1. c. 282. c.
- doctores & sacerdotes intelligunt per cor, & quare, p. 4. c. 16. f.
- doctores sancti intus operam dant virtutibus, & tamen foris cum fidei scuto, & gladio spiritus contra hostes dimicare non cessant, p. 4. col. 2412. d.
- doctores legis quos scientia non inflat, sed charitas edificat, quos modestia & humilitas exaltat, dicūtur artifices qui in valle habitant, p. 2. col. 1033. a. b.
- doctores figulos intelligimus: qui in plantationib. & sepib. laborant, qui formant & componunt vasa Domini, p. 2. col. 1031. b.
- doctores sancti sunt quatuor principes ianitorū, qui quatuor, Euangeliis ostium fidei seruantes, patefaciunt credentib. p. 2. col. 1056. d.
- doctores primi Ecclesiæ de Iudæa venientes septiformi spiritu illustrati, adiuuant nostrum Dauid cōtra hæreticos, & c. Et per quē significantur, p. 2. col. 1075. b.
- doctores significantur per vectes arcæ propter multa, p. 1. col. 732. e. f. & col. 739. c.
- doctores iniqui dicuntur portæ vultus, quomodo, & quare, p. 3. col. 396. d.
- doctores culpabiles non habent frontem corrigendi peccatores, p. 4. col. 27. c.
- doctores & prædicatores habentes malam vitam signantur p leprosos, qui bonū nūciū dixerūt in Samaria, p. 2. c. 1001. c. d.
- doctores malos quos populus malus terræ. i. terrenæ cupiditati dediti consentientes viciis suis prælatos eligūt, significat Ioachaz, & c. p. 2. col. 899. c.
- doctores quamdiu recte viuunt & docēt, in ornatum ciuitatis indutriam suæ artis impediūt: sed si forte errauerint, talentū acceptū in terra defoditur, & de hoc figura, p. 2. c. 945. a. b.
- doctores docent in Ecclesia Dei, sed differenti modo. Quidā eñ inrepat tantum, arguunt & castigant, & peccata populi exprobrant, sed nihil consolationis proferunt de diuinis scripturis, nihil obscurum explanant, nihil intelligentiæ sacrioris aperiunt. Quidam autē alii docent, & mysteria legis aperiunt, arcana discutiunt, sed peccantes non arguunt, & c. p. 1. col. 877. c.
- doctores sancti qui prædicatione sua domum Dei fabricant, in Dei defensione confidunt, p. 1. col. 884. f.
- doctores & curati qui per malam doctrinā suā vel vitā simplices faciūt peccare, cæcos ī itinere faciūt errare, p. 1. c. 1626. f.
- doctores eloquia diuina vitā suam existimantes, hæc nunquā obediendo portare desistunt, sicut membra sine capite viuere nequeunt, p. 1. c. 773. b. c.
- doctores prædicent verbum nō suum, sed Domini, ad illustrāda cognitione fidei auditorum corda, ad incendenda thymiamata orationum, p. 1. col. 774. f.
- doctores cum auditores de virtute ad virtutem docēdo & meritis crescentib. ad altiora & diuinæ visionis arcana interiora prouehunt, quasi ignē de altari holocaustorum ad altare thymiamatum deferunt, p. 1. col. 771. c.
- doctores qui ad officium prædicationis excubant, à lectionis studio nunquam recedant, p. 1. col. 732. e. f.
- doctores fuerunt ante aduentum Domini, qui fidem trinitatis designauerunt mysticè, sunt & modo qui aperte prædicant: ita vt omnes qui ad Christum pertinent eandem fidem cōsequantur, p. 1. c. 742. e. f.
- doctores cum foris ambigunt qui disponant, ad mentem quasi ad tabernaculum redeant, & ibi Dominum consulant de quib. dubitant, apud se intus sacri eloquii paginas requirentes. Exemplum de Moyse, p. 1. col. 324. a. & col. 1211. d.
- doctores in scholis intelliguntur per fontes, p. 1. col. 1512. f.
- doctores antiquitus in signum doctrinæ portabant virgam, p. 1. col. 543. a. Item p. 3. col. 1289. e. f. Item quare Christus a quando permittit aliquādo prohibuit Apostolis virgam ferre, p. 5. col. 1280. c.
- doctores tam in veteri testamento quam in nouo, qui negligius agunt, & minimos scandalizant, & c. vendunt sibi creditos, ex mortuis illorum diuitias consequuntur, laudant eos qui prædam agunt, p. 4. col. 2240. e.
- doctores qui mentes auditorum sacris lectionibus ad lacrimas excitant, iidem & consolātur, dum gaudia secutura promittunt, p. 2. col. 1378. f.
- doctores inertes in præsentis vitæ negatur solariū subditos ferunt, vt cedentes persecutionib. corporale deuitent supplicium. Ibid. 1574. d.
- doctores qui populum mundare desiderant (iustus oīno ordi prius mundentur, castigent corpus & seruituti subiiciāt, forte aliis prædicantes reprobi inueniantur, p. 2. col. 1401.
- doctores & Prelati debent aliis esse loca refugii, quos diabolus quærit principaliter subuertere, p. 2. col. 1556. f.
- doctores (immo omnes) qui zelo Dei feruēt, in afflictionem proximā sunt, quandiu cernunt portas uirtutum deiectas & probrio habitas. Ibid. p. 2. col. 256. a.
- doctores Ecclesiæ oportet nunquam obliuisci sanctimoniam ad quam suscipiendum etiam auditores instruant, vt etiam Domino oblari sunt per rudimenta fidei, etiam per rō qui in fide præcesserunt exempla & monita magis comment, & supæ ciuitatis introitu digni efficiantur, p. 2. 132.
- doctores quicquid inuenerint per errorem scissum vel pericia læsum restauret, ne per negligentiam eorum pereat auditorum multitudo. Ibid. 1321. c.
- doctores gaudent in salute pœnitentium, sed lugent quia vitam quam pœnitenda commiserunt, & c. p. 2. c. 1246. d.
- doctores electi de gentib. significantur per seruos. Hiram pœcidentes cedros Salomoni, & c. p. 2. c. 704. d. e. Item p. 1. 254. a.
- doctores gentium qui a primis prædicatorib. ad prædicandum ordinati sunt, per quem significantur, p. 2. c. 1117. a. b.
- doctores cum intendunt terrenis reb. ministris que curant de lectib. & se sensu spirituali priuatos aspiciunt, per eloquiam uerborum copiam quærent. Ibid.
- doctores sancti cum turba fidelium colligunt de spoliis hominum quicquid de physica, ethica, & logica legendo & scribendo & docendo uoliter tradiderunt, & c. p. 2. col. 1205. b. l. c. p. 1. c. 579. b. c. Et c. 654. e.
- doctores gentilium ad Christianismum conuersi magnum uisum discurrendo ad docendum alios fecerunt, p. 4. c. 23. c. Item, p. 1. col. 254. a.
- doctores sancti dum ministerio uerbi fideliter insistant opus Dei operantur, & quare, p. 2. col. 743. a. b.
- doctores boni in scriptis, uel scholis sunt custodes thesauri regis nostri Iesu Christi, habentur in se sapientiam & uirtutem, p. 2. c. 1123. c.
- doctores in uilitate literæ sensum præciosum quærere laborant & sensum historię allegorię tropologię atque anagogi diuinis libri per gratiam spiritus sancti inueniunt, p. 2. c. 1204. f.
- doctores tot operatione & documenta mentib. electorum primunt quot species uirtutum sunt, p. 3. c. 2166.
- doctores Ecclesiæ tot ornamenta tribuunt, quot uirtutum nomina docuerunt, p. 1. c. 284. a. b.
- doctorem temperate utantur uerbo ad turbas, vt nec terrenis percipiantur, nec a terrenis in profunda sacramentorum recedant, vt ea penitus non intelligant, p. 5. c. 358. d. p. 3. c. 2166. f. Item p. 2. col. 758. d. Item p. 1. col. 698. f. c. 75. c. Et col. 1207. a. b. c.
- doctores sancti in prædicatione Euangelii gentib. promittunt regnum cœlestē, & æternam beatitudinem, si fidem Christi recipere uoluerint. Euangelicamque doctrinam usque in finem uitæ seruare, p. 4. c. 2360. e.

Index.

doctores bonæ doctrinæ sed malæ vitæ significantur per scri-
ptas, qui Christum Herodi ostenderunt, sed natum nõ ado-
uerunt, p. 5. col. 63. c
doctores & pastores Ecclesiæ debent aliis communicare quæ
didicerunt per studium sacræ scripturæ, p. 5. col. 713. c
doctores vani & elati non sunt contenti sententiis per Prophe-
tas populos traditis, sed ulterius ad sui ostentationem diui-
ni curiosius perscrutantur, p. 4. col. 1289. c
doctores peruersi putant quæstû esse pietatem, sedentes in tē-
pore quasi numularij, proponunt columbas, non in caveis,
sed in cathedris, vendunt dona spiritus sancti, p. 4. c. 1892. f.
& col. 394. 395. e. f
doctores nouellos audire, & doctrinam sanctorum patrum de-
seruare non debemus, p. 3. col. 2020. c
doctores inferiores deferre superioribus honores docuit Ioã-
nes Baptista, p. 5. col. 1077. c
doctores moderni contra exemplum Christi faciunt, nã vnus
probat quantum potest dictum alterius, & similiter becca-
thuri dicta suorum doctorum impugnat, parte 5. columna
9. d
doctores vani doctrinam vtilem antiquorum contemnunt, &
inuitates inuitas ad sui iactantiam anteponunt, quasi dicat
ei nos præcesserunt, respectu nostri rudes fuerunt, sicut la-
pides aspectu lapidum quadrorum, & cæt. parte 4. columna
13. c
doctores superiores non debent inferiores contemnere, sed
in gnis quantum possunt, salua veritate, eos commendare, p.
5. col. 206. f
doctores sancti sibi laterem sumunt quando terrenum cor au-
ditorum ut doceant apprehendunt, p. 4. col. 1109. c
doctores Ecclesiæ dicuntur candelabra, & quare, p. 6. columna
140. e
doctores & prædicatores significantur per quatuor animalia.
p. col. 1499. f
doctores & studentes nimis curiosè scrutantes diuina: assimi-
lantur illis qui petebant signum de cælo, p. 5. col. 852. f
doctores non soluant legem diuinam, ei doctrinam Philoso-
phicam præponendo, nec discant ipsam vel doceant specu-
latiue tantum, sed etiam practice, ipsam opere implendo, p.
5. col. 102. f
doctores qui corda auditorum à terrenis ad cœlestia sustollunt
in quid duplicitatis remaneat, sed simplici intentione corã
Domino niteant significantur per columnas, quibus tento-
ria suspenduntur, p. 1. col. 775. a
doctores sunt arietes & duces gregis dominici, p. 1. col. 755. c
doctores qui sunt contra hæreticos defensores quatuor in se
habere debent scilicet castitatem, meditationem cœlestiũ,
inimici desiderium vel saltem meditationem Christi passi,
gemina charitatem, & per quæ ista significantur, par. 1.
c. 747. b. c
doctores verba sacri eloquii ab umbra in veritatem transfe-
rentes, quasi lucem scientiæ in Ecclesiam super candelabrũ
mysticum positi multiplacant, & significantur per forcipes,
p. col. 1154. f
doctores & Sacerdotes qui instruendo baptizando communi-
cando corporis & sanguinis mysteria, prima nobis Ecclesiæ
lumina pandunt, figurantur per ostia, p. 2. Ibi.
doctores sancti per ligna præciosa significantur, quorum vi-
re fidei nunquam arefcit, nec folia verborum decidunt. p.
2. col. 1170. f
doctores cœlestibus intentos qui inquietare præsumit, etiã uir-
tutes quas habere se credebat perdit, p. 3. c. 1833. a
doctorem linguam prædicando audientium corda tangit, &
tagendo subleuat, & signatur per paxillos subleuantis fun-
damentorum vel tentorium, p. 1. col. 779. a
doctorem linguæ qui scripturam exponunt, significantur per
paxillos in modum linguæ factos, p. 1. col. 893. a
doctorem virorum & legisperitorum numerositas, designatur
per turbam fideium, p. 1. col. 22. e. f
doctorem mens, quanto robustius ab superna erigitur, tãto fir-

mius docendo alios ad amorẽ supernorum attollitur, p. 1.
col. 773. b
doctorum pedes calciati sunt, quia exemplis præcedentium pa-
trum muniti, gressus prædicationis eorum imitati sunt, p. 1.
col. 1615. e. f
doctorum est cuique personæ ministerium cum discretione cõ-
mittere, & de hoc figura, p. 1. col. 1252. e. f
doctorum ordo per leui figuratur, qui per gratiam Dei de mũ-
do electus ad seruitium diuinum, cœtib. Angelorum vni-
tur, p. 1. col. 1178. d. e
doctorum ordo per matres lactantes, per filios earum signatur
persona discipulorum. Nam magistri sententia vigilantes,
sed vita dormientes, auditores suos quos per vigilias prædi-
cationis nutriunt, dum quod dicunt facere negligunt, per
somnia torporis occidunt, & negligendo opprimunt, quos
alere verborum lacte videbantur, & c. p. 2. col. 694. d
doctorum vnusquisque, & tota simul Ecclesia, solet appellari
domus vel templum Dei in scripturis sanctis, & quare, p. 2.
col. 1279. a. b
doctorum scripta relegentes, quasi ad officium altaris, & hostia-
rũ Domini copiosiores accipimus ministros, p. 2. c. 1398. d
doctorum per sermones, ad custodiam fidei & bonæ actionis,
& ad seruendum intensius conspectui diuinæ maiestatis e-
rudimur. Ibid.
doctorum scripta qua reuerentia & honore amplectenda, vel
quomodo declinanda, p. 5. col. 51. & 52.
doctorum inertia arguitur qui non bellum quærere, sed effu-
gere quærunt, & delitijs magis affluere, quam scuto fidei ho-
stibus resistere, p. 4. col. 915. a. b
doctorum Sanctorum & perfectiorum in Ecclesia officium est
sacramenta diuina manibus contrectare, & vasa sancta, id
est scripturæ mystica verba ventilare, & ad intellectum per-
ducere, p. 1. col. 1289. a. b
doctorum spiritualium est sepius noctu surgere, & solerti inda-
gine statum Ecclesiæ quiescentibus cæteris inspicere, vt vigi-
lanter inquirent, quomodo ea quæ vitiorum bellis sordida-
ta vel deiecta sunt, corrigant & erigant, p. 2. col. 1346. d. e
doctorum fides & opera, per quæ populos in Ecclesiam oport-
tebat induci, sic sunt prostrata per appetitum terrene volu-
ptatis, quod deuiatione eorum cœlestibus gaudijs cæteros vi-
demus esse priuandos. Ibid. col. 1348. f
doctorum ordo quasi rex præsidet in Ecclesia, p. 3. col. 281. c
doctorum corda sapientiæ & scientiæ diuinitus plena, gazophyla-
ria dicuntur, p. 4. col. 1387. b
doctorum & prædicatorum vniuersi as, significatur per septem
lampades, p. 4. col. 2203. c
doctorum status significatur per hyades, quæ significat pluuias
& quare, p. 4. col. 117. c
doctorum ordinem Christus in culmine Ecclesiasticæ dignita-
tis constituit, p. 2. col. 1884. d. e
doctorũ quatuor spēs, duæ honorũ, & duæ malorũ, p. 6. c. 576. e
doctoribus sanctis facilius erat furori gentilitatis occurrere, & c.
quam hæretico confidenti in sui perfidia dogmatis, & qua-
re, p. 3. col. 1678. d. e
doctoribus Ecclesiæ spirituales scientiam per duo testamen-
ta commendauit ad plebem tuendam, quam antiquus ho-
stis per incuriam reti orsum abstrahit, p. 2. col. 1073. a. b
doctoribus bonis ablati dispendium non minimum fideles sen-
tiunt auditores, & c. p. 4. col. 2404. f
doctoribus vel rectoribus debet inesse circa subditos, & iuste cõ-
solans misericordia, & pie sequens disciplina, p. 1. c. 829. b. c
doctoribus mandauit Christus, vt prædicatorum officia ad res-
taurationem spiritualis templi cõferatur quicquid a sanctis
scientiæ spiritualis, vel bonæ operationis collatum est in the-
saurum Domini, p. 2. c. 1218. e
doctoribus præbuit formam Moyses, ne a quibuslibet erubescant
erudiri, nõ erubescens a minori & gẽtili doceri, p. 1. c. 656. d. e
doctrina duplex est. Quædam non excedit facultatem humani
intellectus. Alia excedit facultatem humanam, & c. p. 5. col.
91. c. & col. 155. c. & 1066. d. e. & 662. f. & c. 1113. c.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

doctrina aliqua confirmatur per aliquid quod est minoris auctoritatis, & quare, p. 3. c. 1045. b
doctrina nulla adeo falsa, est quæ non aliqua vera intermiscet p. 6. c. 474. f & 956. e Item p. 1. c. 76. a. b & c. 1190. f
doctrina non capitur nisi in quiete, p. 5. c. 1269. c
doctrina sine vita non est integra, p. 3. c. 1340. e. f
doctrina bona confirmatur, per opera bona docentis, p. 3. col. 2000. f
doctrina & instructione sacerdotis prius gubernamur, sed postea proficere & intellectum nostrum adiacere debemus, p. 1. c. 667. a. b
doctrina Christi comparatur semini, cuius tres partes dicuntur instructio, & tantum quarta pars facit fructum, p. 5. col. 235. c
doctrina Evangelica notatur per lucernam, quæ occultari non debet, sed potius manifestari coram gentibus. p. 5. c. 809. c
doctrina Christi, & eius facta iudicabunt infideles, quia ostendit eos dignos damnatione quemadmodum lex civilis dicitur iudicare latronem, in quantum ostendit eum dignum iudicio, & condemnatione, p. 5. c. 1348. c
doctrina Christi fuit munda, pura, & perfecta, dictis prophetarum consona, & ipsorum impletiva, & confirmata miraculis soli Deo possibilibus, quod sufficienter debebat conuincere audientes ad credendum, p. 5. c. 1383.
doctrina & eruditio an cessabunt in futura vita, p. 4. c. 263. c
doctrina legis ordinabatur ad tria scilicet ad cogitationem Christi ad consecutionem salutis, ad vnius Dei cultum p. 5. c. 379. f
doctrina prælatorum qualis debeat esse per conformitatem ad Christum, p. 5. c. 63. c.
doctrina non auditorio Christi legis & prophetarum, comparatur nuci, & quare, c. 1348. f
doctrina legis pluuie & rori comparatur, & quare, p. 1. col. 1652. c
doctrina Evangelica in pomis & rore celi signatur, p. 1. c. 1681. b. c
doctrina legalis in vertice antiquorum montium & pomis collium æternorum signatur. Ibid.
doctrina doctorum Ecclesie per quam fides defenditur & roboratur, & fideles de moribus instruuntur, significatur per columnas, & c. p. 2. c. 736. f
doctrina intelligitur per aquas quæ aræ sunt & quandoque dulces & potabiles, p. 2. c. 851. c
doctrina Philosophorum est sanguis, p. 1. c. 553. b. c
doctrina stultorum fatuitas est, quia & si qua bona usu eruditionis didicerint, quæ dicunt bona facta: uo corde contemnunt p. 3. c. 1675. f
doctrina sapientie comparatur melli & fauo, p. 3. c. 1710. c
doctrina sacra per virgam significatur quæ meram continet veritatem, p. 1. c. 543. c. & c. 1283. b. c
doctrina & veritas erat in rationali, & fuit habitus pectoris summi sacerdotis, & c. qd & quo. Vide in Rationale iudicii.
Doctrina sacri eloquii permunda prædicatorum ora ministratur, & c. Et significatur per labium aureum arcæ, & c. p. 1. c. 738. d. e
doctrina alia debet esse qua rudes imbuuntur ad fidem, & alia qua iam perfecti instruuntur ad scientie plenitudinem, & per quid significatur, p. 2. c. 922. f
doctrina Evangelii ita condita est per scriptores noui Testamenti, ut sancte trinitatis fides plenissime in ea contineretur, & totius decalogi summa perfectio in duobus præceptis charitatis demonstraretur, p. 2. c. 1641. a
doctrina Ecclesiastica si esset simplex, & nullis extrinsecus hæreticorum dogmatum assertionibus scinderetur, non tam clara & tam examinata videretur fides nostra, p. 1. c. 12. 79. a
doctrina ecclesiastica per patientiam doctorum quam sic profeta monstratur, quia dum magis afflictionibus ac moribus corpus lubere quæ a docendo cessare voluerunt, ostendebant quantum esset salutaris quam tanta constantia defendere curabant, p. 3. c. 1586. f
doctrina hæretica quæ nec veteri nec nouo Testamento concordat, & auditorum corda conturbat, & de gente in gentem

pergens seditionem excitat, p. 3. c. 2118. d
doctrina sacra condemnat doctrinas falsas & superstitiosas & quidquid in doctrinis aliis sibi contrarium reperitur, p. c. 545. c
doctrina gentilium per sara intelligitur, in qua sunt multæ cæcæ, id est, dicta Philosophica habetia grana veritatis, palamamen vanitatis & falsitatis admixta, p. 5. c. 215. f
doctrina falsa Phariseorum similis est veri, ut stannum argenteo, p. 4. c. 30. d
doctrina veritatis impeditur per tria, primo scilicet per malam videri doctoris secundo, quia timet vel erubescit tangere vimagnorum, tertio, per acceptionem personarum, p. 3. c. 149.
doctrina sapientium in principio non videntur pulchra, quia difficilis est ad capiendum & tædiofa, & c. sed habitis principibus efficitur delectabilis, & videtur pulchra, p. 3. c. 1706. f
doctrina habens commixtionem falsorum cum veris, est officio mœroris: illa vero quæ pura est, & sana gaudii & fructificationis, p. 1. c. 1195. c
doctrina est quoddam donum bonum, secundum illud Augustini, Tunc enim melius aliquid dabis, cum iniuste petentem correxeris, p. 5. c. 118. c
doctrinæ corruptor & doctrinæ Iudeorum & idololatriæ significatur per quid significatur, p. 1. c. 1639. c. & 1040. d. e. f
doctrinæ gentium quæ non inutili studio discuntur, significatur per vasa aurea, p. 1. c. 595. a. b
doctrinæ cælestis initium accipimus a principibus populi Christiani, id est, angelis, cum primum ad cultum Dei venimus Et de hoc simile, p. 2. c. 181. b
doctrinæ sanctæ latior & apertior sermo significatur per Phylas qui haustum sapientie pie sitientibus impendit, p. 2. c. 115.
Doctrinæ cælestis subtilitas assimilatur ad minutum manna quæ pilo tuditur ut literalis sensus exuatur, p. 1. col. 637.
Doctrinæ panem non habent Iudei exceptis decem præceptis qua veram Prophetarum expositionem Christum in plerisque Prophetarum prædicantem fugiunt: alia quæ sunt in libro nolunt spiritualiter accipere. Locus enim destructus est in sacrificia fiebant & oblationes, & c. p. 1. col. 1138. e. f
Doctrinæ perfecte capaces nondum sumus, sed post longa eruditio, post perfectum plurimum, cum proximi sumus ad perfectam fidem, tunc solidioris cibi capaces efficiuntur, p. 1. c. 6.
Doctrinæ quam diligis, si vis conferri bonam opinionem non libi fugere officiosum laborem, p. 1. col. 341. a. b
Doctrinæ sermonem plerique secundum proprias passiones temperant, & quos ipsi diligunt commendant, & ergo docentes, doctrinam suam corrumpunt, nec Deo filios faciunt, p. 1. col. 1035. b. c
Doctrinæ Christi diuersus fuit effectus, in bonis & malis, p. 1. col. 1189. f
Doctrinæ omni non conuenit idem modus, p. 6. c. 201. c. Item p. 2. col. 382. f
Doctrinæ rectæ aliquid prauæ intentionis addere vel alio veritatis subtrahere vetatur: & hoc quo ad additionem deprauantem intellectum legis, non autem de declaratione aut elucidante intelligitur, p. 1. col. 1480. f. 1481. a
Doctrinæ Evangelicæ excellentia ostenditur ex quatuor veritas eiusdem ostenditur, p. 6. col. 327. c
Doctrinæ donis aliquos replet Deus, qui inde superbiunt & prouocant, qui & per se peccata, peruersè verba iustorum dicunt, & tamen bona quæ hinc a Deo acceperunt, p. 3. c. 6.
Doctrinæ prauæ species sunt multæ, & per quæ significatur, p. 1. col. 1035. b. c
Doctrinæ peruersæ processus secundum gradus quot & quomodo sunt, p. 3. col. 435. c
Doctrinæ sanæ progressus secundum gradus, quot & quomodo sunt. Ibid.
Doctrinam & doctores veritatis querentes destruere peruersè significantur, p. 4. col. 827. c
Doctrinam curiosam in qua nunc multi Theologizant laborant quale malum sequatur, p. 4. col. 685. c
doctrinam catholicam contradicentes oppugnant, ut fides nostra in ocio torpescat, sed exercitiis elimetur, p. 1. col. 1279. b
Doct

Index.

s tantò quisque minus ostenditur, quantò minus paties,
 p. col. 1686.e
 multi qui ad docendum idonei videbantur, ob negligē-
 tiam suam inter indoctos reputabantur. p. 5. col. 947.b
 seculiterati nō debent despiciere simplices Christianos
 circa terrena occupatos, & p quos significant. p. 1.c. 1469.e.f
 cimenta bonum quorumcunque simplicium, verbis, aut e-
 xemplis ad bonos mores inducētium per quid designatur,
 p. col. 76.d.e
 vexabatur ab aliquo dæmonæ aut tenebatur cum quo
 in arbo & ea de causa diuino assidebat tabernaculo, p. 2.col.
 47.c
 gata peruersa comparantur sculptili & conflati, p. 4.col.
 254.e
 gata falsa Philosophorum vel hæreticorum & suorum cō-
 pium congregata comparatur diuitiis conseruatis in ma-
 nu Domini sui, p. 3. col. 1774.a
 gata omne contrarium veritati adora opera manuum sua-
 rum, p. 4. co. 44.e
 gata gentilium quibus disciplinæ liberales continentur,
 Criticus a gentilitate abstulit, & in seruitium Ecclesie con-
 uertit: profuit enim ad expugnationem erroris: & cōfirma-
 tionem veritatis, p. 2. co. 1091.a
 gata impiorum & syllogismi Philosophorum dicuntur ci-
 uitates & muri, quibus attruunt impia quæq; & diuinæ legi
 contraria, p. 2. col. 98.e.f
 gata hæretica significantur per fermentum Phariseorum
 & cibis quibus populus Dei nutritus est, significat verā &
 negram doctrinam, p. 5. col. 566.d.e
 gata veritatis vestibus vrbium assimilantur, p. 2. columna
 148.e.f
 gata erratica & lubrica Philosophorum, paruulos sensu
 & intelligentia decipiunt, & significantur per aquas Aegy-
 pti, p. 1.c. 547.b.c
 gata praua dicuntur filii, p. 4. col. 1865.a.b
 gata execranda hæretici proferunt aliquando, vt etiam pa-
 uidi stulti qui diuina cognitione carent illorum detesten-
 tationem infamiam, p. 6. col. 1361.a.b
 gata hæreticorum turri Babylonica designantur, qui mo-
 tu verò lumine superbiam erigunt dogmatis contra Deum
 videntes illicita curiositate cæli altitudinem penetrare, &c.
 p. col. 180.e.f
 gatum prauorum pestifera verba per aurea vasa Nabu-
 codonosor intelliguntur, quæ eloquentiæ habent decorē,
 inuiciunt venenum idololatriæ & turpiloquii, & eorū do-
 natum quæ animam occidunt, p. 4. col. 903.c
 gatum peruersorum inuentiones dicuntur torrētes, & qua
 p. 3. col. 282.e
 gata & scyphi sunt vasa vinorum contentiua, & diliguntur
 propter vinum contentum, p. 4. col. 1719.c
 gata animus debet se custodire, nō de igne probatorio inur-
 ret, p. 3. col. 33.c
 gata ntem non potest consolari qui non cordat dolori, p. 3. col.
 3.c
 gata ntem conceptus solet exprimi plurib. modis, aliquando in-
 terrogatiue, aliquando optatiue, & aliquando assertiue, &
 aliis modis plurib. p. 3. co. 133.c
 gata duplex est, scilicet informis & formatus, p. 3. co. 703.a.b
 gata non sint placere quod adest, & iam hoc expertus graue,
 solante desiderio, aliud expectat, p. 3. col. 104.d.
 gata clausus in corde intendi quasi intus violenter retentus
 & inclusus, sed quando aperitur exterius per fletus, siue p
 uerulationem minuitur & alleuiatur, p. 4. co. 1265.c. Item
 p. 3. col. 1130.e
 gata & tristitia facilius sustinetur, qm̄ habet quis sibi amicos
 & patientes, quasi partē doloris secū portantes, p. 3. co. 44.e
 gata solet mitigari per amoenitatem suauitatem ioci, p. 3. col. 36.f
 gata medius est, quando seruatur consuetudo in iuctu, par. 4.
 col. 1266.f
 gata non est tantus in filia stuprata quantus in vxore polluta,

nec tantus in occisa vxore, quantus in filiis trucidatis, p. 4.
 col. 1872.d
 dolor foris cruciat quos cecitas mētis in^o obscurat, p. 3. c. 138.e
 dolor & pēnalis angustia frequenter in sacra scriptura signifi-
 catur per calicem, p. 4. col. 903.c
 dolor sensibilis in Christo fuit maximus inter dolores præsen-
 tis vitæ, p. 3. col. 581.c
 doloris vim mitigat, equitas & potentia ferientis, p. 3. c. 130.e
 doloris vis exaggeratur, quando delectatio qua se solebat ho-
 mines consolari suspenditur, p. 3. col. 1497.b
 doloris & mœsticiæ duplex species est, scilicet dolor bonus, &
 dolor malus, p. 4. co. 1032.e
 dolorem duo releuant, scilicet somnus corporalis, & medita-
 tio speculatiua in vigilia, p. 3. co. 105.c
 dolorem interiore & exteriore mitigat ratio deliberatiua
 differenter, p. 3. col. 575.c
 dolorem minorem ingerunt mala quæ ab extraneis, maiorem
 quæ ab illis patimur, de duorum mentib. præsumebamus,
 quia cum damno corporis, mala nos cruciant amissæ chari-
 tatis, p. 5. co. 195.b
 dolorem super mortuos diuersimodè habent fideles & infide-
 les. p. 3. col. 33.c
 non dolere de amicis mortuis videtur esse duri & insensibilis
 cordis. Ibid.
 dolore carere omnes debere in dolore communi, p. 2. c. 1481.a
 dolus quid est, p. 6. c. 1315.b. Item, p. 3. co. 529.a
 dolus est occultus gladius, p. 1. c. 1070.d
 in dolo iurat qui aliter facturus est quam promittit, p. 3. colu.
 593.b. Interl.
 doli sæpe sunt probati ad sumendam de inimicis vltionem, p.
 2. col. 179.b
 domestici si boni sunt filiis malis in ordine charitatis præponē-
 di sunt, p. 3. co. 800.f
 domitianus Imperator secundam mouit persecutionem cō-
 tra Ecclesiam post Neronem. p. 6. co. 1516.f
 dominantur in homine nimis superbia & luxuria, vnum est
 spiritus, alterum carnis. p. 3. co. 388.f
 dominator omnium aut hic per pœnitentiam cōuersis miseri-
 cordiam impedit, aut in correctis æternam pœnam infligit
 p. 3. col. 1913
 dominatū qua vtilitate homo inter cætera animantia perce-
 pit, & ad quos vsus, & ad quæ solatia sunt hæc creata homini
 si non peccasset? p. 1. col. 37.b.c
 in dominationib. & seruitutibus hæc clara iustitia est, ut qui ex-
 cellunt ratione, excellent dominatione, sed hoc in isto sæcu-
 lo perturbatur, p. 1. co. 435.c
 dominium naturale fait homini, vt quamdiu staret in obediē-
 tia ipsius Dei, inferiora obedirent ei. Et hoc tribus rationi-
 bus, p. 1. c. 36.f
 dominus yb: cunq; secundo ponitur iuxta 70. primū nomen
 tetragrammaton est: quod proprie ad Deum pertinet, &
 ineffabile dicitur: secundum commune, quod sæpe & in ho-
 minib. inuenitur, p. 4. col. 1288.d. Item p. 2. col. 1605.a. b
 dominus eorum quæ secundum Deum geruntur nihil obscu-
 rum nihil otiosum esse vult, p. 1. col. 1417.c
 dominus sic intendit singulis ac si vacet a cunctis, & sic inten-
 dit omnib. ac si vacet a singulis, p. 3. c. 324.c
 dominus in suis est vt facit templum & cœlum, id est, arcana
 scientes, p. 3. co. 509.a
 dominus cui est fortitudo & laudatio, tam non cadit quā non
 cadit Dominus. Illi vero cadunt qui sibi volunt esse fortitu-
 do & laudatio, p. 3. col. 1332.c
 dominus tantos de Iudæa colligit ad fidem quanti sufficerent
 ad exemplum viuendi vel ad ministerium prædicandi, donec
 in gentib. Ecclesie fundamenta locarentur, parte 2. colum.
 1625.a.b
 dom. b. posuit signum in Cain, & tremorem horribilem omniū
 membrorum, & in faciem signum impressit quo cognito
 sciebat ab hominib. fratrem suum innocentem occidisse,
 & sic abominabilis omnib. reddebatur, p. 1. col. 119.c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

dominus apparuit Abrahamæ sedenti, in signum quod filii sui tãquam iudices sedent in consilio, p. 1. col. 229. c
 dominus aliquando insinuauit factis futura, aliquando verbis & a simili prophetæ cuius spiritu loquuti sunt. Ibid. e
 dominus innixus scalæ quam vidit Iacob ex multis gradibus, cõstituitur, & significabat gradum generationum, per quos Christus secundum carnem descendit ab Abraham vsq; ad virginẽ Mariam, & gradus huius scalæ nominat Matthæus. Latera scalæ sunt iustitia & peccatores, & c. p. 1. c. 324. c
 dominus voluit occidere Moysen, et aliqui dicunt propter E-
 liezer filium suum, cõ quòd ducebat eum secum incircunci-
 sũ, secundum quod aliqui asserunt, p. 1. co. 5 14. f
 dominus non regnauit ab æterno, sicut non fuit creator ab æ-
 terno, nec dominus, quia talia nomina & verba consignant
 creaturam subiectã, quæ non fuit ab æterno; p. 1. c. 625. c
 dominus regnabit in æternum & ultra, quò intelligitur. Ibid.
 dominus comparat se aquilæ. Et quare. Nam cum voluit trãf-
 ferre filios Israel pro mare rubium: exhibuit se sicut aquil-
 a, & c. p. 1. co. 657. c
 dominus quare voluit sibi pinguedinem offerri. Et quid per
 hoc figurabatur, p. 1. co. 803. c
 dominus apparuit in nube caliginosa, & quare, p. 1. col. 161. f
 Item p. 6. col. 315. c
 dominus populũ Israel tripliciter gubernauit post ingressum
 terræ promissionis, primò per iudices, secundò per reges, ter-
 tiò per sacerdotes, p. 2. c. 1275. c
 dominus respondens pro Iob de turbine, an voce formata mi-
 nisterio angelico virtute diuina, vel per inspirationẽ, quod
 per turbinem denotatur. p. 3. col. 350. d. e
 dominus præcipit interfici habitatores terræ Chanaã, ne per
 eos filii Israel ad idololatriam traherentur, sed ipsi cupidita-
 te ducti permiserunt eos viuere, propter tributum quod eis
 dabant, p. 3. col. 1247. c
 dominus semper paratus est releuare corruentes in culpam: li-
 cet aliquando renuant aliqui, ipse quantum est in se semper
 est paratus. Releuãtur denique diuersi modo, p. 3. co. 1562. f
 dominus ante ingressum filiorum Israel in terram promissio-
 nis, secundum aliquos misit vespas habentes aculeos vena-
 natos, quæ plures Chananæorum interfecerunt, & per hoc
 aliquam occasionem pœnitendi de peccatis habuerũt. Sed
 dicunt alii aliter, p. 3. col. 1937. c
 dominus odit tria, s. pauperem superbum, diuitem mēdacem,
 & senem fatuum Odit dico, non quantum ad naturam, sed
 quantum ad vitia, p. 3. c. 2101. f
 dominus per Moysen præcepit holocausta & victimas sibi of-
 ferri a populo, ne talia offerrent idolis ad quod erant proni,
 & ad experiendam obedientiam populi, & ad præfigurand-
 um futuram immolationem, p. 4. c. 643. c
 dominus filiis Israel instituit sacerdotium ad colendum domi-
 num, & docendum de lege domini populũ. Similiter insti-
 tuit 70. viros de senioribus Israel ad regendum populũ cũ
 Moyle, & ex tunc vsque ad destructionem ciuitatis & tem-
 pli fuerunt sic statuti, 70. viri, qui cum rege & summo sacer-
 dote determinabant causas arduas. Similiter promisit po-
 pulo dare Prophetas per successionem temporis, p. 4. c. 718.
 f. Vide etiam in Canhedrin.
 dominus auertit dexteram a facie inimici. Vno modo referen-
 do ad Deum eo quod non defendit populũ Israel a suis in-
 micis. Alio modo referendo ad populũ, s. subtrahendo vir-
 tutem & industriam defendendi. p. 4. c. 953. c
 dominus maledixit templo in quantum per Chaldæos cõbus-
 sit secundum ordinationem suæ iustitiæ. Licet autem Deus
 non sit author mali culpæ, est tamẽ author mali pœnæ, & sic
 maledixit templo, p. 4. c. 958. f
 dominus qui plus dat quam ab eo petatur, ex abundanti non
 solum reuelauit Daniel liberationem populi Israel a captiui-
 tate Babylonica. sed etiam sibi reuelauit reuelationem sien-
 dam per Christam cuius erat figura illa liberatio a captiui-
 tate Babylonica, p. 4. col. 1608. f
 dominus in tempestate & turbine dicitur venire ad puniendũ

peccatores obstinatos, in quo ostenditur vigor diuinæ po-
 tiat, p. 4. c. 2020. f
 dominus venit ad iudicium: primo in morte cuiuslibet, qu-
 talis p̄sentabitur in iudicio, qualis inuenitur in morte qu-
 tum ad gratiam & ad culpam, p. 5. col. 872. f
 dominus multis obnoxius erit, cum semel quis cuiuslibet se m-
 ciparit vitio. Et de hoc figura, p. 2. c. 185. b. & c. 1263. c
 dominus multos habuit gentilis populus, qui non vni super-
 aioni deus, sed pro libitu inmundorum spirituum rapt-
 batur ad varios errores, p. 5. col. 951. b
 dominus venit ad iudicium particulariter in morte cuiuslib-
 & vniuersaliter in fine, p. 6. co. 370. f
 domini dies, d̄ dies iudicii. Et accipitur pro die mortis qu-
 qualis vnusquisque in die mortis inuenitur, scilicet in sta-
 saluandorum vel damnandorum, talis in die iudicii præ-
 tabitur. Ibid.
 domus est res fundata & stabilis, & certis terminis septa, p.
 col. 1354. f
 domus publicatur quando publico sensu proscribitur, p. 2. co.
 1309. a. b
 domus suæ prosperitatem solent homines primo desidera-
 q̄ consistit in fecunditate prolis & in abundantia tẽpora-
 bonorum, p. 1. c. 1630. d. & in p̄speritatem refugiũt. Ibid.
 domus species vulgariter iter Hebræos dicit vxor, p. 3. c. 92
 domus nostra, hic mundus vel caro, p. 5. c. 618. f
 domus bona dispositio consistit in corporis incolumitate, si-
 qua reliqua bona parum valent, p. 1. c. 1630. e
 domus libertatis, est celestis Ierusalem, sed totus mundus &
 in eo sunt dicuntur domus seruitutis, sicut Aegyptus ter-
 ra fuit filiis Israel domus seruitutis, ad comparationem,
 deæ & Ierusalem, p. 1. col. 1623. b. c
 sicut domus seruitutis, est negotia secularia, actus carnis: sic
 relinquere secularia, & secundum Deum viuere, domus lib-
 tatis est, p. 1. Ibid.
 domus domini limen audacter ingredi, & erecta stare certum
 quid prodest, & non solum cor, sed & manus habere pol-
 ta? p. 4. co. 639. a
 domus Dei in nobis non edificatur, nisi prius mala opera fir-
 tur, p. 4. co. 2181. a. b
 domus mentis est quælibet res quam per dilectionem habi-
 animus, p. 4. co. 1111. a
 domus domini dupliciter edificatur. s. corporaliter ex lignis
 ex lapidib. & spiritualiter in fide & morib. p. 3. c. 1449. e
 domus Dei dicitur locus diuino cultui deputatus, p. 1. co. 90
 domus domini spiritualiter edificatur per morum & fidei p-
 dicationem. p. 2. c. 1299. c
 domus eadem pœnitentium post reuersionem ad ecclesiam
 & domus domini post incendium reedificata est, & ciui-
 restaurata, p. 2. col. 1280. d
 domus, nõ manufacta in celis, quomodo & per qualem edifi-
 tur, inhabitatur, venundat, redimitur, mutata est, & c. Ib
 domus sancta vocatur ea quæ fuit Hierosolymis, p. 4. c. 104
 domus leprosi quæ radi intrinsecus in Leuitico iubetur quæ
 & quid significet, p. 1. c. 1034. d
 domus Iacob alia in scriptura dicitur secundum carnem
 secundum spiritum, p. 4. col. 42. e
 domus Dauid experia est in liberis detestabiliora esse osc-
 inimici quam odia fraterna, p. 2. col. 540. d
 domus iuramenti dicitur tabernaculum Moysi vel templi
 Salomonis, p. 2. co. 1034. d. e
 domus siue templum Salomonis cuius longitudinis fuerit
 quot cubitorum, p. 2. co. 715. c
 domus siue edificium per rapinam edificatum non est stalle
 simpliciter, p. 3. col. 2074. f
 domus solis erat templum in quo colebatur Sol: quod tem-
 erat in ciuitate Eliopoleos, & quare sic dicitur, p. 4. c. 746
 domus vicina dicitur regnum tribuum, quod immediate c-
 coniunctum regno decem tribuum & accepit maliciam o-
 lolatriæ ab eo, & per consequens occasionem p̄nẽ sequẽs
 & etiam planctus, p. 4. co. 2047. c

Index.

us in qua paralyticus missus est ante Iesū in Capharnaū
 male rectum habuit, & similiter alix domus illius territo-
 r. p. 5. c. 347. c. Vide et in Tectu, & in Palestinarū mos, &c.
 domum Dei pertinet, qui est charitate compaginatus cū
 ais, p. 3. c. 1487. b. c.
 domum (quæ ecclesia vniuersalis dicitur) pertinent Ange-
 l. p. 2. c. 1138. c.
 domum nouam ædificat qui domus de curam habens subdi-
 cū mētes, p. officio suo doctrinæ verbo informat, p. 1. 1588. d.
 domum Domino sanctificat, qui familiam suam & cognatio-
 nem sensibilem quam intelligibilem pure & sancte vult
 conuerti, ut sit Ecclesia Dei, p. 1. c. 1149. b. c.
 domum quadruplicem habet deus, scilicet corporalem, moralem al-
 legoricam, & anagogicam, & quæ vniuersi cuiusque porta p.
 2. 955. c.
 domum pauperis confringit & nudat, qui eum quem per po-
 tentiam conterit, expoliare per auaritiam non erubescit, p.
 2. 217. a.
 domum cælestem si contingit vendere Christi fideli, statim re-
 emat dicens sicut Dauid, peccavi, &c. p. 1. c. 1129. c.
 domus quidam accipiunt, in dō pro dolor exigunt, & iniqui-
 tates populi non asportant, nec castigant, cum ob hoc solū
 sint mere carnalia, quia ministrant spiritualia, p. 1. c. 796. d. e.
 domorum coadunata mytheria in tabernaculo Domini id-
 est Ecclesia, qui & quæ proferunt, p. 1. c. 881. a.
 donatio est duplex, scilicet vna naturalis, alia gratuita, p. 6. column.
 55. 586.
 donatio hæretici ut conuerterentur statutum fuit per conci-
 lium Africanum, ut lenius cum eis ageretur, & sic respicerent
 diaboli laqueis, captiuati ab ipso, in dei voluntatem, p. 4.
 2561. b.
 donum, quale tempus & quo modo significat, p. 5. c. 48. e.
 donum vel verbū, rationabiliter vel irrationabiliter petenti
 attribuendum, p. 5. c. 786. f.
 donum spiritus sancti habuit efficaciam respectu ipsius mūdi,
 apostolorum, & Christi, p. 5. c. 1318. c.
 donum linguarum & donum prophetiæ ordinantur ad con-
 uersionem infidelium, & vtrum istorum altero eminentius
 sit, p. 6. c. 311. a. b. c.
 donum spiritus sancti in die quinquagesimo fuit datū, quod ha-
 buit figurā in die dationis legis in monte Sinai p. 6. c. 987. a. b.
 donum septem quare enumerantur ab Isaia vniatum. Non enim
 dedit spiritus sapientiæ, & spiritus intellectus sed spiritus sa-
 pientiæ & intellectus, omittendo spiritus in secundo dono
 p. 4. c. 149. c.
 dona non aliqua ponuntur pertinentia ad Theologicas
 virtutes, sicut ponuntur dona ad quæ se extendunt virtutes
 intellectuales & morales, p. 4. c. 149. c.
 dona septem spiritus sancti per septem lucernas designantur,
 p. 1. c. 745. a. & c. 1211. c.
 dona spiritus sancti dicuntur mulieres, & quare, p. 4. c. 59. b.
 dona presentia per læuā significantur, ut eā opulencia rerum
 lux, sospitas scripturarum scientia, &c. p. 3. c. 1744. e.
 dona tribuit Deus cuique pro virib. & semper ad perfectiora
 prouocat, p. 5. c. 545. c.
 dona dei multi habent, & nesciendo a quo habeant impia va-
 ritate iactantur, p. 6. c. 212. e.
 dona spiritus sunt Prophetia & Sacerdotium, p. 4. c. 1070. d.
 dona spiritus quedam sunt, sine quib. ad vitam non venit, ut
 humilitas, fides, &c. secundū quæ spiritus semper manet.
 illa quib. vitæ sanctitas pro aliorum vtilitate declaratur, ut
 prophetia, linguæ, curationes, secundum quæ non semper
 manet spiritus sed subtrahit se aliquando a signorum ostē-
 sione, ne mens eleuetur, &c. p. 3. c. 33. c.
 dona dei quæ sine periculo nobis ab ipso subtrahuntur, tunc
 recte nos habuisse ostendimus, cum sublata æquo animo
 desideramus, p. 3. c. 33. c.
 donorum spiritus sancti sufficientia, p. 4. c. 134. 140.
 donis dei nemo beatus, qui danti est ingratus. Ibid.

donis corporis naturalib. (ut est sanitas, robur, agilitas, &c.) I-
 tem donis animæ naturalib. (ut est, perspicacitas ingenii, &
 viuacitas eloqui homines abutuntur, & per ea frequenter
 Deus & proximus impugnatur, & per quæ illa figurantur,
 p. 4. c. 1278. f.
 dormire non bene valent senes, & huius ratio, p. 3. c. 1810. f.
 dormire & dormitare differunt, & quomodo, p. 3. c. 1356. d. e.
 dormitant Christus quando in fide tepescimus, talis nobis
 quales nos ei, p. 3. c. 1425. c.
 dormire ab hominib. Deus dicitur, quādo pessimos homines
 differt punire, & vigilat cum præuidet tempus debitum pu-
 nitionis, p. 3. c. 362. g. Item p. 2. c. 1639. c.
 dormire in domino, qua ratione dicuntur iusti & sancti post-
 quam ab hac vita decedunt, & patres veteris Testamenti,
 etiam sancti post ipsorum obitum, cōgregari, & apponi ad
 populum suum, & non in Domino dormire leguntur, p. 1.
 c. 298. c. 299. d.
 dormire solebant antiquitus gentiles super corium hostiæ im-
 molatæ ad habendum reuelationes in somnis. pa. 4. colum.
 516. f.
 dorsum dat fuganti qui fugit, p. 2. c. 300. f.
 dotes corporis sunt subtilitas, agilitas, claritas, & impassibili-
 tas, quæ non habentur nisi in spe, p. 6. c. 320. f.
 dotes quatuor nō inerunt corpori glorioso ex compositione
 corporis cœlestis sed ex gloria animæ in corpus redundan-
 te, p. 6. c. 342. e.
 dotes septem reseruantur dando post hanc vitam, quæ sunt,
 clara dei visio, fructio, tenio, quantum ad animam, impassi-
 bilitas, subtilitas, agilitas, & claritas, quantum ad corpus in
 resurrectione, & significantur per septem sportas p. 5. colu-
 562. f.
 dotes animæ sunt aperta visio, firma tenio, continua fructio,
 quæ habentur in patria perfecte, & hic a viris perfectis ha-
 bentur inchoatiue, scilicet in spe & charitate, parte 6. columna
 853. e.
 draco a Græco dorce vel dorcas, id est, videre, quia videt acu-
 tius ceteris animalib. p. 1. c. 544. f.
 draco (ut fertur) in terra serpit, natat in aquis, volat in aere, p.
 4. c. 249. c.
 drachma est duplex, quia drachma est octaua pars vnciæ, quæ
 valet sex obolos. p. 5. c. 295. b. c.
 drachma est natura humana ad imaginem dei facta, & ideo ea
 pax ipsius per cognitionem & amorem, quæ fuit drachma
 decima perdita per peccata primorum parentū, p. 5. c. 903. c.
 dromedarius vel dromas est animal camelo minus, sed velo-
 cius, p. 4. c. 485. b.
 dubitare melius est de occultis, quam litigare de incertis, p. 1.
 c. 402. f.
 dubium cui hoc est quod inter tres, gentilem, hæreticum, & Eccle-
 siasticum, multo maioribus penis dignus sit qui maioris di-
 gnitatis est, p. 4. 1192. f.
 dubia sacre scripturæ vtrum etiam ex autoritatib. librorū nō
 canonicorum Biblię determinari valeant, p. 1. c. 2. a. b.
 dubia, siue in reb. dubiis, non est precipitater agendum, ex-
 plo legislatoris Moyfi, p. 1. c. 1220. d. e.
 dubia sunt in meliorem partem interpretanda, & vnde hoc
 trahitur, p. 1. c. 1594. e.
 in dubiis Christiani debent ad pontifices recurrere quantum
 ad spiritualia, & ad principes quātum ad temporalia, & eo-
 rum firmiter tenere sententiam, nisi errorem contineat ma-
 nifestum p. 1. c. 1559. c.
 ducere alium post sacramentum sponsionis si quis permittitur
 dispensationis est, & si nūquā debitū soluere possit, p. 5. c. 8. a.
 ductile feriendo producitur, p. 1. c. 745. a.
 due gentes & duo populi intra nos sunt. scilicet vitiorū & virtutum,
 ille minor, ille maior. Plures enim sunt mali quam boni, &
 vna plura virtutib. &c. p. 1. c. 296. b. c.
 duellum an sit licitum vel illicitum. Arguitur pro vtraq; parte
 & soluntur rationes secundum Theologos & Iuristas, p. 2.
 c. 429. c. Et c. 432. d. e.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Duellum potest accipi dupliciter, vno modo proprie, alio modo large, p. 2. c. 427. c
dulcedo fallax est quam plures atque maiores pœnarum amaritudines sequuntur, p. 3. c. 79. b
dulcedo spiritualis tanta est in verbis diuinorum eloquiorum, quanta corporalis & in melle & lacte, p. 3. c. 1851. a. b
dulcedo Dei multiplex, & qualiter & quare est abscondita, p. 3. c. 636. e
dulcedo diuinæ visionis quæ animam diu desiderantem consolatur comparatur aquæ frigidæ sitientem refrigeranti, & nuncio, & c. p. 3. c. 1714. d. e
dulcedo misericordiæ sine rectitudine iustitiæ, non est misericordia sed pusillanimitas, & iustitia sine misericordia est crudelitas, p. 3. c. 598. e
dulcedinis Dei altitudo per trahium auream claritatem intra templum designatur, p. 2. c. 715. b. 716. d
dulcedinis supernæ admiratio per manna filiis Israel de super datum designatur, p. 1. c. 637. a. b
dulcedinem spiritualis intelligentiæ quærentes, in scripturis per fauum significantur, p. 3. c. 1855. a
de dulcedine Christi qui nihil gustat, non est mirum si hunc terrestrib. desideris sordidare non euitat, p. 6. c. 1316. e
duodecim trib. Israel quæ in Aegypto inuictæ fuerunt postea in duas & decem trib. diuisæ sunt, duæ Iudas, decem Israel appellantur, Inde de tribu David regnauit Roboam filius Salomonis in Ierusalem. vbi templum & Sacerdotes & magna pars trib. Leui Decem autem trib. in Samaria, Ieroboam filius Nabath ex tribu Ephraim & Ioseph, & c. p. 4. colum. 1251. a
duodecim prophetæ per duodecim patriarchas figurantur, p. 4. c. 1699. c
duodenarius quomodo confurgat, & quid significet, p. 5. col. 724. d. Et numerus sacratus est, c. 1136. e
Item p. 2. c. 1073. b. f. Et c. 1311. b. e. Item, p. 1. c. 199. c
duodenarius vnumquemque hominem & temporis plenitudinem, & firmum orbem videtur complecti, p. 1. c. 1205. b. c
duodecarius numerus apostolorum signanter exprimitur, & in sacra scriptura multipliciter designatur, p. 1. c. 187. b. c
Item p. 6. c. 978. e. & 169. e. f. Item p. 1. c. 831. c
duratio humana licet distinguatur per multas ætas, tamen potest distingui principaliter in tres partes, scilicet, tempus augmenti, & in tempus medium, & tempus diminutionis, p. 3. col. 1145. a. b. c
duratio perpetua a parte finis est & ratione beatitudinis, quæ perpetuitas designatur per successionem ætatis, & hyemis, non quia tunc sint differentia temporis, quia tunc cessabit sed quia perpetuitas non potest signari a nobis, nisi per partes temporis. p. 4. c. 2168. f. Item p. 6. c. 1459. c
durum in corporalibus dicitur aliquid dupliciter, p. 5. c. 1133. c
durum dicitur dupliciter, in corporalibus & spiritualibus. p. 5. Ibidem.
dux bonus tam in spiritualibus quam in corporalibus, debet suos monere & munire exhortationibus. Sanctis, & bonorum operum exemplis, p. 4. c. 2580. f
dux populi Israel per desertum Dominus solus fuit quomodo intelligendum sit, & an ministeria Angelorum in hoc ducatu non erant necessaria. p. 1. c. 859. b. c. 860. d. e
duces de Iuda, de quibus loquitur Propheta Iacob, erant principes transmigrationis residentes in Babylonia, p. 2. c. 1003. f

E

EBDOMADA In hebdomada.

Ebdomadarius. Ibidem.

Ebionitarum error, & c. p. 2. c. 1173. a. b

Ebionitarium error reprobat, qui dixerunt Christum ante Mariam non fuisse sic eum non fuisse ab æterno, p. 5. c. 1017. c

Ebionites alios discipulos recipiunt, paulum autem quasi transgressorem legis repadiant, p. 5. c. 548. f

Ebionitæ ritum Iudaismi temporibus gratiæ sequi existimauerunt, qui cum Euangelio legis ceremonias seruare volebant p. 4. c. 14. d. & c. 2561. c

Ebrietas est vitanda, p. 1. c. 995. b. c

ebrietas ita rationem, sicut somnus tenet sensus ligatos, p. 4. 1906. f

ebrietatem sequitur destructio fortitudinis corporalis, hebetatio discretionis, & per eam destruitur amicitia charitatis & consumitur substantia corporalis, p. 4. c. 2155. c

ebrietas sensus quem impotentem reddit concordiam non seruat, p. 3. c. 1906. d

ebrietas multos subuertit, sensum minuit, iram excitat, libidinem inflamat, animi secreta reuelat, p. 3. c. 2133. a

Item p. 1. c. 993. c

ebrietas, fornicatio, & huiusmodi, cib. demonum sunt, quæ blanda sunt, & ad sui usum prouocant, p. 5. c. 908. e

ebrietas quæ Hebraice sacra significat omnia quæ statum nostrum inuertunt, p. 4. c. 73. b

inebriari ita ut inebriatur ebriosis, nec ipsi terræ vtile est, quoniam maiore humore quam sufficit corrumpit, sicut vita ebrii qui non satietate se repelet, sed mergit diluuium, p. 1. c. 422. e

ebrietas spiritualis quæ hominem ducit ad mortem, quæ & quilibet sit p. 4. c. 1907. b

ebrietas sumitur aliquando pro satietate, & sic non est vitiosa, p. 1. c. 132. f. Item p. 3. c. 1855. c

ebrietas significatur per Philistæum, & quare, p. 4. c. 2155. c. 169. c

ebrietati assuetus post euigilationem cito recurrit ad potationes, inclinatus ad hoc per malam consuetudinem vel complexionem. Ibidem. c. 337.

ebrietate patet nasci irritationem, iram & ruinas multas. aritudinem animæ, & animosam offensionem, virtutes non, p. 3. c. 2134. e

ebriosis solent hoc testimonium adhibere sibi in patrocinium propter Ioseph, de quo scriptum est, Biberuntque & inebriati sunt p. 1. c. 422. e. f

ebrius vino corporali, & ebrius de calice aureo Babyloniis parantur, p. 4. c. 903. c

ebrii erant ergo, per vinum errorem intelligimus, p. 4. c. 23. b. Ebron in Hebron.

ebur est frigidum & album, denotans occultationem iudicium Dei p. 3. c. 1862. f

Ecclesia dicitur mater omnium Christianorum, licet multi sint eius filii solo numero, & non merito, p. 2. c. 278

ecclesiam diabolus videns institui ad locum supplendum unde ipse ceciderat, eam subvertere nititur, p. 6. c. 1511. c

ecclesia quæ a Christo tanquam thronus possidetur, tanquam animalia pascitur, honoratur ipsa super Christum edificata in septem cornibus, exaltatur, in septem oculis illuminatur. 6. c. 1505. d

ecclesia nunc consistit in hominibus, ratione potestatis vel dignitatis Ecclesiasticæ vel secularis, quia multi principes & summi pontifices, & alii interiores inuicti sunt apostatæ a deo propter quod Ecclesia consistit in illis personis, in quibus notitia, vera, & confessio fidei & veritatis, p. 1. col. 148. e. f. 149. a. b. c

ecclesia licet a principio mundi incæperit tamen speciali nomen sponsæ primo in datione legis in monte Sinai accepit, p. 3. c. 1818. f

Ecclesia est vna, quæ incæpit a primo Abel iusto vsque ad ultimum electum, qui in fine mundi est nasciturus, p. 6. c. 115. Item p. 4. c. 1901. c. & c. 2242. f. Item p. 1. c. 878. e. f. & col. 1179. a. b

ecclesia quæ est corpus mysticum Christi, habet duplicem statum, militantem & triumphantem, p. 3. c. 1430. f. Et c. 491. c

ecclesia militans dicitur regnum, cuius ordinationem & distributionem per diuersos status & dioceses Christus Apostolus & eorum successoribus commisit p. 4. c. 2214. f

ecclesia militans vniuersalis significatur per ciuitatem, cuius domus destructæ sunt & mutationes. Nam in Ecclesiis, magna parte cultus Dei negligitur, & in curiis laicis iustitia subvertitur, & Doctores plurimi docent curiosa & inuana ad ostentationem, & prædicatores multi prædicant propter quæstum

Index.

questum vel fauorem audientium, &c. p. 4. c. 88. 1. c.
 ecclesia militans semper habuit, habet & habebit vsque ad finem mundi iustis aliquos peccatores & cum sortibus aliquos debiles, p. 3. col. 282. e.
 ecclesia militans multum declinavit a perfectione prima in prelatibus, & clericis, etiam religiosis, & similiter in numero fidelium, quæ sunt multum dolenter audienda, p. 4. col. 925. c.
 ecclesia ciuitas dicitur & columba, & quare, cuius principes magis Leones quam pastores vocandi sunt, & iudices lupi occidentes: Prophetæ, id est, magistri vesani, p. 4. c. 2159. b.
 ecclesia vastatur per dæmonis astutiam. In Ecclesia vetò militate sunt prelati & clerici, religiosi & laici, &c. & in omnibus istis statibus sunt peccatores multi, iuste pro suis peccatis puniendi, p. 4. col. 1123. b. & 631. c.
 ecclesia sancta in exordio Apostolos & prophetas habuit, nunc habet Euangelistas atque Doctores: Apostoli & Prophetæ oblati sunt, p. 4. col. 118. f.
 ecclesia sancta quatuor accepit ordines regentium ad eruditionem fidelium. Ibid. a.
 ecclesia dicitur ciuitas, nam in ea debet esse ciuium vnitas per concordiam charitatis, & nunc Deo permittente, & diabolo procurante, facta est quasi sola respectu præteriti temporis, & dissuta mutuis dissensionibus & guerris, p. 4. col. 925. f.
 ecclesia conuersa ad fidem Christi, adducebat gentiles fortitudine peccatorum deformes, &c. & de hoc figura, p. 2. c. 1123. f.
 ecclesia sancta ciuitas est Dei viuui, vbi impletur quotidie voluntas Dei, & separata ab omni errore infidelium, sanctificatur fide & bono opere, &c. p. 2. c. 1167. c.
 ecclesia fidelium, quæ in mari huius sæculi posita, thesauros scientiæ & scientiæ opesque virtutum studet acquirere, significatur per classem quam fecit Salomon, &c. p. 2. c. 1169. a.
 ecclesia malignantium complebit pessima, & prepositas plebeioribus, dicitur stare cum leconia ante picturas, & singularent thuribula: nec odorem bonum, sed foetorem offerunt. p. 4. col. 1141. a.
 ecclesia vides plerosque; de ignobilibus nobiles, de pauperibus diuites factos subito intumescere, pristinae abiectiois obliuisci: genus quoque suum erubescere, & infirmos dedignari parentes, p. 4. col. 2215. c.
 ecclesia adhuc partim peregrinatur in mundo, partim iam regnat in celo, vbi tota regnatura est peracto iudicio, p. 2. c. 1137. c.
 ecclesia est vna, in qua omnes continentur electi, quauis distant meritis, & vna patria celestis omnibus promissa, quam vna stella a stella in claritate differat, & de hoc figura, p. 2. c. 55. b.
 ecclesia pro magna parte destructa est spiritualiter & corporaliter propter peccata maiorum populi Christiani, p. 4. c. 2058. f.
 ecclesia magis tempore pacis amaricatur de clericorum & religiosorum peccatis, quam tempore tyrannorum de corporalibus tormentis, p. 4. col. 930. e. f.
 ecclesia vilis efficitur, cum crescente numero malorum, non superbia petit & celestia, sed infima & terrena, p. 4. c. 938. d.
 ecclesia est locus electus mons sanctificatus ciuitas supra montem posita vt abscondi non possit, p. 1. c. 1534. d.
 ecclesia dicitur hortus diuina spiritus sancti cõcõsitione & fructibus abundans dicitur alias fons quem nulla aqua deficiet, p. 1. col. 474. e. f.
 ecclesia sanguine martyrum tamquam purpureo vestitur, p. 4. c. 451. b.
 ecclesia dicitur vidua quia amisit virum secundum corpori passionem, p. 4. c. 452. d.
 ecclesia sponsa fidelis nata in Patriarchis subarata in Mose & prophetis osculum Christi desiderabat volo cordis festinissimi, p. 4. col. 494. f.
 ecclesia quam primum exorta fuerit splendor gloriæ Christi ei fulget, quæ iis quidem qui in noctis caligine oberrant lucem immittit, iis qui mentis luce sunt illustrati suam protectionem largitur, p. 1. c. 1222. d.
 ecclesia quæ noua est Ierusalem ipsis persecutionum temporibus immobilis manet, p. 4. col. 303. b.
 ecclesia ex gentibus collecta desertum oraculum vocatur, p. 4. c. 317. b.

ecclesia dolore præmitur, quando in malicia crescere peruersos intuetur, p. 3. col. 185. a.
 ecclesia non solum infideles aduersarios tolerat, sed eorum quoque insidias vix fert quos intus habet, p. 3. ibid.
 ecclesia dicitur, quod non nisi in se veraciter colat Deus, & ibi tantum sit salus. At contra heretici, si hoc est verum, omnis terra a Deo est derelicta, quam nos multi vbiq; incolimus, par. 3. col. 151. a. b.
 ecclesia sepe ab hereticis vastata, postquam instantia Catholicorum doctorum lucem veritatis recepit, plures ad cognoscendam & tuendam rationem veritatis filios procreauit, p. 2. col. 1398. d.
 ecclesiæ gentilium persecutione per occisionem martyrum videbatur funditus esse deleta, sed eis in occulto coronatis, melius construebatur, p. 2. c. 1398. f.
 ecclesia per amaritudinem & tribulationem ad futuræ vitæ gaudia generatur, vbi dominum laudabit in æternum, p. 2. c. 1573. b.
 ecclesia reprobatur cõdescensionem irrationabilem superioris per quærelas irrationabili subditorum & similiter quærelas eorum, p. 2. c. 1576. f.
 ecclesia quæcunq; loquitur in cõfessione fidei, in doctrina religionis laudabilia & irreprehensibilia sunt, p. 2. col. 1578. b.
 ecclesia commendat presbyteris castrorum Dei sollicitam custodiam, vt peruigili & solerti cura contra hostium insidias semper parati assistant, &c. p. 2. col. 1578. e.
 ecclesia tribulationis tempore debet Deum deuotius exorare, & ieiuniis & asperitatibus penitentiae se magis solito coram Deo humiliare, p. 2. col. 1580. f.
 ecclesia sancta aliquando pro peccatis suis penitentiam gerit affectum, sed spe remissionis & futuri præmii exhilarat animum, p. 2. col. 1584. f.
 ecclesia non solum tyrannum vel hæresiarcham debet excommunicationis gladio ferire, sed etiam ei adhaerentes prout potest extirpare, p. 2. col. 1599. c.
 ecclesia debet reddere gratiarum actionem de beneficiis sibi collatis a Domino, & de hoc figura, p. 2. col. 1604. f.
 ecclesia in se capit quosdam qui leuissimos erratus admittunt alios hæreticos & publicanos similes sunt, & huius figura in templo Salomonis vetustate & destructione, p. 2. c. 1265. b. c. & 1279. a.
 ecclesia designatur per Euam, & per Adam Christus intelligitur ex ipsis autem generantur filii boni & mali quia licet omnes Christiani per baptismum generentur, boni multi tamen sua peruersitate fiunt mali, p. 1. col. 111. a. b.
 ecclesia est terra quæ verbi pabulo nos reficit, & patrocinii vmbra custodit, loquendo pascit, p. 1. col. 12. f.
 ecclesia electorum luto, fauillæ & cineri comparantur in reprobatione iudicio, quia temporaliter conculcata despicitur, p. 3. col. 287. a.
 ecclesia militans significatur per terram riuorum, aquarum, & fontium, p. 1. col. 1512. f.
 ecclesia designatur per terram, cuius fundamenta sunt apostoli, &c. p. 3. c. 349. c. Item p. 1. col. 182. f. & c. 1619. c.
 ecclesia dicitur terra frumenti ratione corporis Christi: dicitur etiam terra vinearum ratione sanguinis Christi: dicitur etiam hordei terra propter sacramentum penitentiae, p. 1. col. 1511. c.
 ecclesia aurore nomine designatur, p. 3. col. 534. d.
 ecclesia per fundam figuratur, & quare, p. 3. col. 401. b.
 ecclesia intelligitur per firmamentum, p. 3. col. 509. b.
 ecclesia dicitur mons domini, & quare, p. 4. c. 940. f.
 ecclesia dicitur mons pinguis, p. 3. col. 912. f.
 ecclesia dicitur mulier fortis, & quare, p. 3. col. 1740. e.
 ecclesia vna & eadem dicitur sterilis & fecunda, virum habens & derelicta: secundum diuersas gentes & tempora, p. 4. col. 449. c.
 ecclesia primo fuit sterilis propter paucitatem fidelium: sed peperit plurimos filios in conuersione multitudinis gentium ad fidem, p. 2. col. 329. c.
 ecclesia dicitur vxor, p. 3. col. 1453. b. Item p. 1. col. 126. e. f.
 ecclesia dicitur sapientiæ domus, p. 3. col. 1638. e.
 ecclesia triumphans per Sion intelligitur, p. 4. col. 432. f.
 ecclesia sepriformi spiritu repleta figuratur per arcetrium, p. 4. col. 1869. a. Item p. 3. col. 123. c. & col. 360. e.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

ecclesia est thesaurus domini, par. 4. columna 895. b. c
 ecclesia dicitur hortus, p. 3. c. 2200. f. & c. 1079. c
 Item p. 4. c. 966. e. f
 ecclesia dicitur turris, quam ædificant boni doctores, & prædicatores, p. 5. c. 900. f
 ecclesia de gentib. congregata per filiam Pharaonis accipitur quæ Moysen infantem presum in aquis nutricib. commēdauit, p. 1. c. 384. b. c
 ecclesia gentium per viduam Sareptanam figuratur, p. 5. col. 751. b. Item p. 2. c. 814. f
 ecclesia ad altera nomine significatur, p. 5. c. 1514. d
 ecclesia mulier sanguinaria dicitur, p. 5. c. 534. d. & c. 816. d
 ecclesia significatur per rubum ardentem, p. 6. c. 1055. b
 ecclesia significatur per vas quod descendit & apparuit Petro p. 6. c. 1102. f
 ecclesia significatur per purpurariam, p. 6. c. 1161. a. b
 ecclesia significatur per arcam Noe, p. 6. c. 1332. e. Item p. 3. c. 1947. b. Item p. 1. c. 143. c
 ecclesia figuratur per arcam quam Sacerdotes ferebant in destructione Iericho, p. 2. c. 41. c. & c. 543. a. b. Item p. 1. c. 143. c. & c. 732. e. f. & c. 733. c. & c. 735. a
 ecclesia significatur per Ierusalem, p. 4. c. 254. f. & c. 2294. f. & 2222. a. Item p. 3. c. 800. f
 ecclesia vocatur Ierusalem, & etiam Sion, & quare, p. 3. col. 1575. c. Item p. 4. c. 177. a
 ecclesia per vineam significatur quo ad clerum, p. 4. c. 1909. c
 Item p. 3. c. 243. c
 ecclesia quæ ante Christi aduentum proprio nomine dicitur synagoga, intelligitur per vineam, p. 3. c. 1052. f
 ecclesia generaliter sumpta, licet sit clericorum & laicorum, tamen speciali modo est tantum clericorum, p. 4. c. 1908. f
 ecclesia dicitur domus, p. 6. c. 1188. f
 ecclesia de Iudæis & gentib. collecta ad Deum, significatur per duas domos, p. 4. c. 1899. c
 ecclesia per domum Marthæ designatur, in qua tres status sūt p. 5. c. 847. a
 ecclesia, est ouile, fideles, oues, p. 5. c. 1260. b
 ecclesia vocatur tabernaculum Dei siue Christi, p. 6. column. 1151. c
 ecclesia militans licet tabernaculū dicitur respectu triumphantis, non tamē transfertur de loco ad locum sicut tabernaculum Iudeorum, p. 4. c. 313. 314. per totas columnas.
 ecclesia & synagoga per Iacob & Esau figuratur, & de hoc lōga declaratio, p. 4. c. 315. c. 316.
 ecclesia militans respectu triumphantis est sicut lex vetus imperfecta, & figura respectu nouæ, p. 6. col. 1673. c
 Ecclesia militans semper est coniuncta bello contra demones & vicia: & significatur per Ceilam, p. 2. col. 465. a. b
 Ecclesia fidelium est materia siue subiectum recipiens Christi salutem: quæ habet duplicem statum in hoc mundo, p. 4. col. 483. c
 Ecclesia facta est aperto latere domini, sicut ex costa lateris Adæ mater omnium Eua, p. 4. col. 485. a
 ecclesia designatur per lunam, & quare, p. 4. col. 536. d. c. Item p. 3. col. 251. c
 Ecclesia instructa, & spiritualibus victimis immolatis, cessauerunt ceremoniæ legis, sicut extracto templo cessauit religio de Silo, p. 4. column. 773. a. b
 Ecclesia est ager dominicus, & potest dici vnus ager vel plures agri diuersis rationibus, & c. p. 4. col. 741. b. Item par. 1. col. 1070. f
 Ecclesia militans in persecutionibus posita, est nauicula fluctibus aperta, p. 5. col. 165. c
 Ecclesia militans per regnum cælorum intellecta, non est ipsi parietes, sed fideles, p. 5. columna 207. c. Item p. 6. columna 828. f. item p. 4. col. 2195. a. b
 Ecclesia est regnum Dei, & quare, p. 5. col. 525. a. b
 Ecclesia fontis nomine designatur, primum in Iudæa parua postea dilatata est, p. 3. col. 1851. c
 Ecclesia vniuersalis, in præsentī Christo redēptori reddit ob-

sequia, in futuro perpetuis confessionū laudibus glorificabit, Et quare & quomodo, p. 3. col. 722. f
 ab ecclesia qui se per viciorum sordes separauerit, merito i secundas sedes retruditur, p. 2. col. 185. a
 ecclesia militans designatur per paradysum: in hoc paradiso describitur fons & fluuius quibus signatur scriptura se theologia, p. 1. col. 67. a
 ecclesia designatur per quatuor angulos altaris holocausti quia per quatuor mundi plagas dilatata est, & in omnibus mundi terminis ecclesia persistit, p. 1. col. 769. a
 ecclesia dicitur tabernaculum & domus, sed diuersis rationibus, p. 3. column. 623. c. item p. 2. columnā 118. f. item par. col. 1199. a
 ecclesia sæpe ex detrimentis maiora recipit incrementa, cui vno per incuriam lapso in peccatum, plures exemplo eius territi, ad persistendum in castitate fidei cautiore sunt, p. 2. c. 1398. e. f
 ecclesia post captiuitatem mortalis erumne reedificata per gloriam immortalitas, dicit. Dirupisti domine, & c. Figura de templo diruto & reedificato, par. 2. c. 1502. f
 ecclesia nullum ad sacerdotium prouehit, dum lactis infantis particeps, non solidi cibi & intelligentiæ spiritualis capax p. 2. c. 320. e. f
 ecclesia designatur per terram excelsum, vbi comeditur fructus agrorum, quia ibi germinat semen bonum, id est, D verbum ibi fructus tricesimus, sexagesimus & centesimus p. 1. c. 1658. d
 ecclesia sancta vtriusq; testamenti paginis, & nouorum ac veterum patrum exemplis, informatur, p. 1. c. 1681. a
 ecclesia sancta non minus gratia prædita est quam Synagoga p. 1. c. 859. c. d
 ecclesia quidquid agit cum virtutibus suis, debet dedicare & consecrare gratiæ Spiritus sancti, p. 1. c. 897. a. b
 ecclesia sancta duorum populorum est mater, & quos in fine genuit, amittere timebat, sed sacræ scripturæ præceptis obediens retinuit, & de hoc figura, p. 2. c. 875. a. b
 ecclesia in multis carnalibus suis lata, in paucis spiritualibus angusta, quia ad vnum hominem qui sine peccato est colligitur quasi in vno cubito consummatur, p. 1. c. 143. c
 ecclesia aliquando quasi in lectulo cum sponso, quiescit tempore, s. pacis aliquando cum sponso, insurgente tentatione in acie consistit, p. 3. c. 1828. e
 omnis ecclesia corpus Christi est, & in omnem ecclesiam videtur delinquere qui corpus suū maculauerit, p. 2. c. 36. c
 in ecclesia omnes possunt audire confessionem crucis, præsertim ecclesiæ videre, & miracula. Ipsa autē sola anima noua quanto teneatur amore vitæ inuisibilis, p. 3. c. 1847. b
 ecclesia ad liquidum purgari non potest, dum in terris, sed e habitare permittitur Iebuseus in Ierusalem, & zizania triturico, p. 2. c. 108. d. e
 ecclesia tota licet dicatur vna vinea, dicitur tamen etiam quando plures, p. 4. c. 788. f. & 1796. e. Item p. 3. c. 1052. f. Item p. 1. c. 1601. a. b
 ecclesia gentiliū quæ deserta fuit à Domino per idololatiam habitatur per Christi fidem, & repletur multitudine creaturæ ex diuersis nationibus, p. 4. c. 749. c
 in ecclesia sancta hi qui fidem, vitam, patientiam, atq; benignitatem custodiunt, summis iam virtutibus pollent, p. 4. col. 1347. c
 ecclesia si Christo iuncta fuerit, quæ lumine eius repletur, vnus spiritus cum eo fiat, tunc festiuitatem neomenia appellat, p. 1. c. 1389. a
 ecclesia Christi vxor est in occulto, & significatur per Sarra quæ in hac peregrinatione inter alienigenas sine macula uiuit, p. 1. c. 250. b. c. & c. 251. f
 ecclesia est vxor Christi, & non licet homini dignitatē istius sponsi transferre in se, nec sponsam eius violare, p. 1. col. 1593. a
 ecclesia dicitur sponsa, p. 2. c. 1621. c. & c. 1573. c
 ecclesia dicitur soror Christi, quomodo, p. 1. c. 251. f
 eccle

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

ecclesia per viduam pauperem representatur, p. 5. col. 714. a. b. Item p. 3. c. 243. a. Item p. 2. c. 1574. d. e.
ecclesia est virgo per integritatem fidei, p. 2. col. 228. f. & col. 29. b. c.
ecclesia vrbs dicitur, & quæ eius portæ, & c. p. 1. c. 1126. f.
ecclesia fumo ascendenti, assimilatur, p. 3. c. 1835. a. b.
ecclesia comparatur palmæ, & quare, p. 3. c. 2094. d.
ecclesia oliuæ comparatur. Ibid.
ecclesia per terebinthum designatur, & quare, p. 3. c. 2096. a.
ecclesia dicitur filia patris prudentis, qui custodiam circa filiã gerit, p. 3. c. 2186. e.
ecclesia antelibanus dicitur, Synagogæ vero populus (etsi veroliua) libanus dicitur, quare & quomodo, p. 2. c. 10. f.
ecclesia per Sephoram quæ præputium filii sui expoliat, designatur, p. 1. c. 523. c.
ecclesia Christi significatur per Raab, quæ ex peccatorib. tantam ex meretricatione collecta est, & c. p. 2. c. 17. c. & c. 33. & c. 44. f.
ecclesia significatur per Iahel mulierem alienigenam & quare p. 2. c. 177. c. 178. d.
ecclesia & Synagoga per duas mulieres meretrices ante Salomonem contententes signantur, p. 2. c. 693. b. c.
ecclesia & Synagoga per Rachel & Liam significantur, p. 1. c. 29. c.
ecclesia significatur per Annam sterilem matrem Samuelis, p. 3. 13. a. b.
ecclesia gentium est areæ Aureuna, p. 2. c. 668. f.
ecclesia significatur per Abisac virginẽ pulcherrimam, & quare, p. 2. c. 674. e. & c. 684. d. e.
ecclesia vniuersalis significatur per Iudam patriarcham, p. 1. c. 11675. b.
ecclesia de gentib. collecta significatur per reginam Saba quæ gentilis erat, & c. p. 2. c. 771. a. & c. 773. a.
ecclesia significatur per syluam Libani, p. 2. col. 773. a. & col. 113. c.
ecclesia intelligitur per folium Salomonis, quod de ebore factum esse memoratur, p. 2. c. 773. a.
ecclesia significatur per psalterium, & etiam per citharam, p. 1. c. 1078. d. e.
ecclesia primitiua significatur per Ruben primogënitum Israelis, p. 1. c. 679. a. b.
ecclesia significatur per mensam propitiationis, & quare, p. 1. c. 737. a. & c. 741. c.
ecclesia vniuersalis & etiam Ecclesia Cathedralis significatur per candelabrum, p. 4. c. 2203. c.
ecclesia significatur per candelabrum tabernaculi, & etiã per mensam, & quare, p. 1. c. 741. c.
ecclesia significatur per sanctuarium, p. 1. c. 1207. a.
ecclesia significatur per malogranatum habens intra se per granorum numerum multitudinem populorũ, & c. p. 1. c. 1255. & c. 1562. f.
ecclesia significatur per asinam Balaam, quæ prius portabat blasphemiam, sed a discipulis soluta, Christum portat, p. 1. c. 1336. c. f.
ecclesia comparatur ad ciuitatem Alexandriam propter abũdantiam fluminum & multitudinem populorum ad solum allegoricũ, p. 4. c. 2036. e.
ecclesia qui per errorem vel prauam operationem separati sunt, & blasphemiam Dei inter i. fideles excitat, significantur Israelitã qui fornicatur est cũ Madianitide, p. 1. c. 1376. f.
ecclesia sunt quidam credentes & acquiescentes diuinis præceptis erga seruos Dei religiosi & officiosi, & ad ornatũ ecclesiæ vel ministerium satis prompti, sed in conuersatione propria obscõni & viciis obuoluti, p. 2. c. 65. c. & 66. d.
ecclesia dicitur terra lacte & melle manans, & quare, p. 1. col. 618. f. & 1619. a. b.
ecclesia boni prælati, in qua dieb. festis fit bonum prandium de pabulo sacre scripturæ & sacramento Eucharistię, significatur per domum Tobie, p. 2. c. 1501. c.
ecclesia dicitur vxor prælati, quæ si post eius acceptionẽ displi-

cuerit curato, & intrauerit religionem, & alius eam acceperit, & ille mortuus fuerit non põt prior maritus eam recipere in vxorem, dimittendo religionem, p. 1. c. 1124. f.
ecclesiæ secutura est domini passionem, sed longe differenter, ecclesia. n. pro se patitur, ille pro ecclesia, p. 5. c. 639. f.
ecclesia impugnatur trib. modis, odio, verbis, cruciatu corporis, & contra Ecclesia diligit, benefacit, orat, p. 5. c. 117. c.
ecclesia persecutiones dum patitur an obsit vel profit, p. 6. col. 261. f.
ecclesia duobus modis patitur amara ab hostib. p. 3. c. 256. f.
ecclesia cuius tympũ Iob tenet, tantis premetur malis vltimo suo tempore, vt hæc nostra misera tempore cũ suspirio desideret, p. 3. c. 273. a.
ecclesia tempore tyrannorum & magis tempore Antichristi erit in tanta persecutione, q̄ videbitur a Deo derelinquis, p. 3. c. 571. c.
ecclesia symoniace acquisita non est illius qui eam sic acquisiuit sponsa re, sed tantum nomine, & generat pessimos filios vel inutiles, p. 1. c. 388. a.
omnes qui in ecclesia terrenam felicitatem quærunt a domino, ad Ismael pertinent, p. 6. c. 508. d. e.
ecclesia Dei veritur in speluncam latronum, quãdo furta, homicidia, adulteria, periuria, sacrilegium, hæreses, & alia scelera versantur in ea, quãdo auariciæ facib. principes inardescunt, & regnum quondam opes, vile (aut certe nõ vile) palliolum possidet, p. 4. c. 640. d.
ecclesia perfecte mundatur per asperionem sanguinis Christi, p. 2. c. 1565. c.
ecclesia omnis huius temporis accipitur per altare æneum, in qua nullus est absq; peccato et infans vnus diei, p. 1. 815. b. c.
in ecclesia nullus est absq; peccato, et infans vnus diei. Nullus est qui nõ ex præuaricationis peccato natus necesse habeat in Christo renasci & spiritus eius igne mũdari. Ibid.
ecclesia terra viuuentium, hæreticorũ cõciliabulum mortuorum terra, p. 4. c. 1317. c.
ecclesia bene subdito nõ parcens parcit, proteruo vero qui de correctione peior efficeretur parcens nõ parcit, p. 3. c. 184. d.
ecclesia habet ruborem ingenis, & ostendit cãdorem, & factis quid gratiæ salutariæ crux habeat pandit, p. 3. c. 1847. b.
ecclesia conuocatio, synagoga congregatio, sola rationalia cõuocantur, irrationalia congregantur, Aliquando tamen in malis accipiuntur, p. 3. c. 1625. a.
ecclesia quomodo & quando procreationis spiritualis tempora obseruat, p. 3. c. 1464. e.
ecclesia quare Psalmum nonagesimum frequentat in completorio & in quadragesima, p. 3. c. 1154. d.
ecclesia consuetudinẽ accepit faciendi memoriã defunctorũ die tricesimo, & vnde sumptum sit, p. 1. c. 1314. f.
ecclesia prædicatores sanctos ad Principes mittit, vt actus hæreticorum schismaticorum in irritum ducat, & pro solatio quo ecclesiam suis edictis & defensionib. adiuuant præmia cœlestia repromittit, p. 4. c. 2532. e.
ecclesia substantia hæreticorum nõ eget, id est, carnalia sapientia & recta (quæ contra diabolum de conuersione aliorum loquuntur) ab eis audire renuit, quia per hæc ad phidiam trahunt, p. 3. c. 99. a.
ecclesia percussa est in schismate Graciæ, & in amissione terre sanctæ p. 4. c. 15. c.
ecclesia eleuat vnas ad bona opera propter vitam eternã, requiem sperat sempiternam in gratia spiritus sancti, quæ per dimensiones atrii designantur & figurantur, p. 1. c. 1773. a.
ecclesia circuncisionem cordis mōet, & etiam peccãdi & dies festos in Azimis synceritatis, nec pecudum, sed vitiorũ vitimas credi monet, p. 1. c. 1246. e.
ecclesia dum dedicatur numera offeruntur sicut & laicorum consuetudine, mulieri cũ desponsatur viro multa dona offeruntur. Et de hoc figura, p. 1. c. 1155. c.
Ecclesia decimas non repetit ad scandalum vitandũ, vbi non est consuetum decimas dari, par. 5. col. 116. f.
Ecclesia dicitur filia beatę Marię virginis, parte 3. col. 1884. d.
Ecclesia

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

ecclesia debuit ornari tympanis, id est, cāpanis & organis & aliis ad cuius sonitum conuenirent fideles ad Deum laudandum, p. 4. c. 787. c

circa ecclesias sunt frequenter arbores plantatae, p. 3. c. 1883. a. b. Vide etiam in Arbores & lucus.

ecclesia militans & triumphans est vna secundum duplicem statum, scilicet vig & patriæ, & sic de vno statu Ecclesiæ rapiuntur animæ & deferuntur ab angelis ad alium statum glorię p. 4. c. 1054. f

ecclesia obseruat q̄ antelcarnalem copulam alter coniugum potest intrare religionem, & c. p. 5. c. 1054. f

ecclesia dicitur terra vnius labij, & quomodo, p. 1. c. 181. c

ecclesia siue sacer locus reos ad eam cōfugientes etiam in uelle. in quibusdam casib. defendebat, p. 1. c. 691. c

ecclesia consuetudine accepit faciendi memoriam defunctorum, die tricesimo & vnde sumptum sit, p. 1. c. 1314. f

ecclesia prædicatores sanctos ad principes mittit, vt actus hæreticorum schismaticorum in irritum ducat, & pro solatio quo ecclesiam suis edictis & defensionib. adiuuat præmia celestia repromittit, p. 4. c. 2351. c

ecclesia substantia hæreticorum non eget, id est, carnali sapientia & restra (quæ contra diabolum de conuersione aliquando loquuntur) ab eis audire renuit, quia per hæc ad perfidiam trahunt, p. 3. c. 98. e

ecclesia quare Psalmum nonagesimum frequentat in completo & in quadragesimo, p. 3. c. 1151. c

ecclesia conuocatio, Synagoga cōgregatio, sola rationalia cōuocantur, irrationalia congregantur. Aliquando tamen in malis accipiuntur, p. 3. c. 1624. e. f

ecclesia quomodo & quando procreationis spiritualis tempora obseruata, p. 3. c. 1464. d. e

ecclesię persecutio, in Persecutio Ecclesię.

ecclesię tempora aliqui notant quatuor aliqui tamen tria distinguunt, & quæ & quando sint, p. 3. c. 950. f

ecclesię defensores (vt sūt martyres) sunt in multiplici differentia, quorū aliqui pro defensione fidei mortem sustinent corporalem, aliqui seruitutem, aliqui exilium, p. 1. c. 747. b. c

ecclesię suæ omnipotens eum præferre proposuit, quæ ad ancillæ vocem negare permisit, & quare, p. 5. c. 656. e

ecclesię pastori vtrum licitum sit fugere in persecutione: Arguitur pro & contra cum responsione, p. 5. c. 1258. f. Vide etiam in Fugere.

ecclesię pastor dēt pascere subditos triplici pabulo, p. 5. c. 1348. c

ecclesię pastor quis & qualis sit eligendus, p. 5. c. 1387. f. Item p. 1. c. 445. c

ecclesię præficit debet vir bonus & literatus, qui scit & vult magnificare dominū, & significatur per Hodoliā, p. 4. c. 841. c

ecclesię fictus pastor per mercenarios Aegypti intelligitur, p. 4. c. 865. b

ecclesię filius solo numero qui pecuniā offert præfidēti ecclesiæ, vt ipse promoueat ad pastoris officij, significatur per Micheam, & sic promotus nō solum inutilis est ecclesię, sed etiam nocius, p. 2. c. 264. f. Item, p. 1. c. 1385. a. b

ecclesię inutilis prælatus vel pastor, non dat aliquid nisi nepotibus, & consanguineis, in vita ac scientia defectuosis, quibus dat præbēdas si sit Ep̄s, & bona Ecclesiæ si sit inferioris gradus, & parum aut nihil dat pauperibus. Et huic bene cōuenit hoc nomē Micheas, quod interpretatur quis, p. 2. c. 264. f

ecclesię venter sunt prælati & alij diuites in Ecclesia, sed est nunc conturbatus, p. 4. c. 945. c

ecclesię multæ derelictę sunt a suis pastoribus, quantum ad fructum animarum, sed non quantum ad leuationem pecuniarum quas expendunt excessiue in principiū negociis, & aliis (quod peius est) in venationibus, & aucupijs, & aliis quod pessimum est in reb. bellicis, & c. p. 4. c. 693. c

ecclesię regnum per regnum Iuda signatur, quod per quatuor mala deprauatur. Et sunt cupiditas effrenata, sublimitas inflata, carnalitas affectata, & crudelitas aggrauata, p. 4. colu. 731. c

ecclesię principibus, qui non digne regunt oues domini ve dici-

tur, qui perdunt oues, lacerant, & dissipant, eiciunt, ab ecclesia iniuste separantes, non visitant infirmos, poenitentibus manum contrahentes, & c. p. 4. c. 732. b

ecclesię dignitatem ambitiosus cupiens obtinere per contumeliam iniquam quatuor præfidiis illud attentat, p. 6. colu. 1551. c

ecclesię cathedrales aliquando habuerunt viros multarum virtutum per quos Deus faciebat opera miraculorum, sed modo fiunt opera spoliationum, p. 4. c. 2239. b

ecclesię vasa vt sunt calices & reliqua, In primitiua ecclesia fuerunt de materia parum preciosa, vt de stanno cupro ferro & huiusmodi, & postea facta sunt de auro & argento & lapidibus preciosis, p. 4. c. 489. c

ecclesię facta est concessio vrbis Romanæ, & per quid significatur, p. 2. c. 1645. b. c

ecclesię quādo Constantinus dedit tēporalia vox fertur aucta fuisse Hodie cecidit venenū in ecclesiā Dei p. 1. c. 1660

ecclesię qui præfunt quibus clauis regni cœlestis commissæ sunt debent introitus ordinem cognoscere, & aliis prædicare p. 1. c. 1179. c

ecclesię ministri qui magis querunt augeri ecclesiam in bonis temporalibus, quā in fide & moribus, per quos significatur p. 6. c. 975. c

ecclesię ministri in Ministri ecclesię.

ecclesię bona data clericis & religiosis ad seruiendum Deo, in subsidium pauperum, multi carnaliter & pompatice illis viuunt, p. 5. c. 146. d. Item p. 4. c. 731. c

ecclesię prælati dederunt Principes magnas diuitias proindum dispensationis ad dandum pauperibus, & non proindum thesaurizationis, p. 6. c. 447. c

ecclesię mysteria non nisi summantibus sunt propalanda, p. 1. c. 1155. a. et c. 1453. a

ad ecclesię regimē & dignitatem etiam ignobiles eliguntur p. 1. c. 868. a. b

in ecclesię congregatione maior pars est simplices & idiotę, p. 4. c. 1456. d. e

ecclesię præpositi & magistri quid agere debent, quando sunt in prælio lassascere vident, & hostibus terga vertere, & c. p. 1. c. 2339. a

ecclesię mos ille vnde cepit paschali tempore non flectit genua in oratione, sed vultu in terram inclinato orare, & quare hoc, p. 5. c. 998. f

ecclesię rugę sunt omnes qui in ea dupliciter viuunt, qui fide vocibus clamant, operibus denegant, p. 3. c. 185. b

ecclesię matris fecunditas (quę per septiformis spiritus gratia adoptiuos Deo Patri filios generat) designatur per matrem septem filiorum Machabeorum, p. 4. c. 2429. b

ecclesię septem per septem mulieres intelliguntur p. 4. c. 690

ecclesia dicitur leena, & quare, p. 3. c. 266. e

ecclesia quā adulta dicta est, & quādo paruula, p. 3. c. 268. d

ecclesię membra (quę dicitur corpus Christi) quę sunt oculi, auditus, odoratus, manus, pedes, p. 6. c. 308. f

ecclesię pedes sunt inferiorum operum ministri, p. 3. c. 268. e. & c. 285. a

ecclesię calciamentum dicitur ferrum & æs, cuius prædicatio acumine & constantia munitur, p. 1. c. 1687. c

ecclesia oculus est cæcus, & pes claudus, p. 3. c. 277. b

ecclesię messio quando accipitur. Ibid. c

ecclesię vestimentum sunt singulorum animę, quę ei credendo inherendoque fideliter eam circundant, p. 3. c. 287. a

ecclesię vestimentum est quisque fidelis, p. 1. c. 1024. d. e

ecclesię vniuersalis statum signant tabernaculum quod fecit Moyses in solitudine, & templum quod fecit Salomon in Ierusalem, quare & quō, p. 1. c. 748. a. & c. 1381. a. Item p. 1. c. 622. f. & 624. e

ecclesię situs (quæ in credentibus erigitur, in negantibus deponitur) significatur per tabernaculi erectionem vel depositionem, p. 1. c. 1253. a. b

ecclesię conuocationem & dispositionem significat quatuor plagę mundi, per quas castra Filiorum Israel disponunt. ecclesię

Index.

ecclesie figura fuit domus, quam Salomon ædificauit, & de
 miferia. p. 2. col. 1003. a. b. col. 705. a. b. c
 Item p. 1. col. 1483. a. b. c
 ecclesie ædificatio quæ à verò Salomone Christo, ædificata
 virtutibus, fidei doctrina, & sacramentis, & huius extensa
 elucidatio, p. 2. col. 799. b
 ecclesie prelatio quanti ponderis, p. 4. col. 1331. d
 ecclesie decursus a prædicatione Christi vsque ad finem mun
 di in septem parabolis ponitur, p. 5. col. 234. f
 ecclesie duplex status scilicet nouus & antiquus, & horum dif
 ferentia, p. 6. col. 940. d. e
 ecclesie patriarchales quatuor sunt, prima Ierosolymitana,
 secunda Antiochena, tertia Alexandrina, quarta Constan
 tinopolitana, p. 6. col. 1499. c
 ecclesie & altaria persecutionis tẽpore vbi fuerũt. p. 6. c. 1252. e
 ecclesie magna tribulatio fuit propter quatuor homines, scilicet A
 ntasium imperatorem, Theodoricum regẽ, Arrianos, &
 hos põtifices Romanos in discordia electos, p. 6. c. 1551. c. e
 ecclesie inimici sunt demones, hæretici, & falsi Christiani, p.
 4. col. 947. c
 ecclesie filios quare diabolus permittitur molestare: ad hoc du
 plix datur ratio, p. 4. col. 1754. f
 ecclesie decor in virtutibus & miraculis sanctorum, excellentiã
 manifestat redemptoris, p. 3. col. 2189. c
 ecclesie ornatus sanctorum plenitudo, p. 3. col. 2192. d
 ecclesie ornamentum est multitudo fidelium, p. 4. col. 420. d. e
 ecclesie ministerium qui illos ordinant, per quos vitiorum
 vices ab electorum mentibus expurgantur, & corruptæ mẽ
 ti homines ab ecclesia etiam arcentur, portam sterquilini
 um: ut ædificare, p. 2. col. 1351. c
 ecclesie maxima structura est in munimine interioris virtutis,
 ubi scilicet omni custodia munimus cor nostrum. p. 2. col.
 173. c
 ecclesie constructionem significat constructio tabernaculi, vbi
 principes sponte se obulerunt: sic nostri ecclesiastici intuitu
 Dei, & non lucri causa opera faciant, p. 6. c. 1342. d
 ecclesie ad regimen & ad spiritualem militiam se nonabilem
 esse cognoscat, quicumque carnalibus desideriis se obligat, p.
 1603. a
 ecclesie promittitur cruda viridisque senectus, vt sicut forti
 tudine in principio omnes impetus euicit, ita imminente fine
 Antichristi furorem euincat. p. 1. col. 1638. d
 ecclesie assistit Deus vsque ad consummationem seculi, quan
 do de quo modo, p. 5. c. 472. f
 ecclesie persecutoribus quæ mala iuxta propheticum dictum
 contigerunt, p. 4. col. 2170. e
 ecclesie cupiditas (id est cupidi pastores & eorum ministri) ar
 guitur: quæ modo facta est rapax leena: malitijs exquisitis ra
 piens subditorum bona, p. 4. col. 1219. c
 ecclesie primitiuũ tẽpore fuit munditia castitatis, eloquium
 veritatis, feruor charitatis, fortitudo stabilitatis, dulcor pie
 tatis: sed modo sunt versa in scoriam: nam argenti mundi
 tate versa est scoria carnalitatibus, & eris sonoritas in scoriã
 facta est, & c. p. 4. col. 1244. f
 ecclesie ministri qui nec verbo prædicationis, nec exemplo bo
 næ actionis faciunt liberos in Ecclesia Dei: sed magis filios
 inferni, per quos significantur, p. 4. c. 1866. f
 ecclesie gloria consistit in ornatu interiori charismatum & vir
 tutum, & non in magno apparatu exteriori, in parentibus
 auratis & vasis aureis & cæteris pretiosis. p. 3. c. 748. f
 ecclesie facies sunt qui in regimine positi apparent primi, vt ex
 eorum specie sit honor fidelis populi, p. 3. col. 188. e
 ecclesie vnuerse per orbem, vnam catholicam perficiunt, in quibus
 quicumque conuersantur, singuli se filios ecclesie Ec
 clesie quasi ciues Ierusalem profitentur, p. 2. col. 1282. f
 ecclesie corpus ex tribus statibus constituitur scilicet actiuis,
 contemplatiuis, & prelatiuis: & per quos significantur, p. 3. co.
 100. f
 ecclesie tres status sunt, & eorundem inter se comparatio, p. 3.
 col. 1583. c

ecclesie oratio de euasione à persecutione crudeli Romani im
 peri tempore tyrannorum, p. 3. 865. c
 ecclesie vestimentum sunt singulorum anime, quæ ei credendo
 inherendoque fideliter eam circundant, p. 3. folio 287. c
 ecclesie bona significantur per bona Salomonis, & mala eccle
 sie per mala eiusdem, p. 2. col. 776. f
 ecclesie officario dũ peragi debet, pauci veniunt, & tarde: sed
 ad recipiendum ibi pecuniam: multi veniunt, & festinè cur
 runt, p. 4. col. 956. e
 ecclesie oculus est clerus: & deprædatur castitatem mulierum:
 quasi vbicumque est habitatio clericorum, & inde surgit in
 famia clericorum, p. 4. fol. 995. c
 ecclesie pastores debent esse matres, filios ecclesie piẽ verbo,
 & exemplo, in fide & moribus, & tẽporali subsidio nutrien
 tes. Sed aliqui per contrariũ coquunt eos anxietatis igne, rapiẽ
 tes eorum bona, & inde viuentes nimis laute, p. 4. fol. 1012. f
 ecclesie vocantur insule, p. 4. c. 355. c. & c. 367. a
 ecclesie, & fidelium nutritios, & nutrices ipsos reges, & reginas
 fore, p. 4. c. 421. d
 ecclesie incolis panis vite ipse Christus à patre datus.
 ecclesia catholica. p. 4. c. 450. e
 ecclesia incorporata persona per arborem ficum significatur,
 p. 5. col. 882. f
 ecclesie iudex non semper princeps populi per Dei arbitrium
 datur, sed vt merita nostra deorsum, p. 2. fo. 171. c.
 ecclesie status profectum sumit, vbi præfules gradum suum ri
 tẽ custodiunt: & magistros veritatis ordinant, & populos ne
 à docendo cessent, diligenter audiendo, & obtemperando
 compellunt, & c. p. 2. col. 1294. c
 ecclesie militantis constructio per sex preparatur, sicut sex sũt
 quæ David ad domus Dei ædificationem preparauit, & quæ
 sunt ista, p. 2. col. 1104. f
 ecclesie ordinem significant filij Aaron. Aaron verò sacerdo
 tium p. 1. col. 911. b
 ecclesie principium est Christus secundum diuinitatem, & et
 secundum humanitatem, quare & quomodo, p. 6. col. 621. e
 ecclesie statum in generali, seu aliquem statum ecclesie in spe
 ciali onerantes grauius statutis, sine necessitate euidenti abu
 tuntur sua potestate, p. 5. col. 378. f
 ecclesie opes qui sibi thesaurizant, & in delitijs abutuntur, & quæ
 ad sustentationem pauperum dantur, sibi reseruant: rapina
 in domibus eorum est, & aliorum inopias suas vel suorum
 diuitias faciunt, p. 4. col. 55. b. c
 ecclesie rector dicitur lucerna & oculus, & quare, & c. p. 5. colu.
 138. f
 ecclesiam irrident iuniores tempore, qui & qualiter, p. 3. colu.
 280. e. f
 ecclesiam Iudæi & gentiles multipliciter fremendo persecuti
 sunt post resurrectionem & ascensionem Christi, & c. p. 3.
 col. 441. a
 Item p. 4. col. 487. c
 ecclesiam Romanam dicunt Hebræi esse destruedum per Mes
 siam expectatum, & c. p. 4. col. 213. b. c. Et de hoc inde plura.
 Ad ecclesiam refertur quidquid de Iuda dicitur, in qua est con
 fessio & pax Dei, p. 4. 1947. c
 ecclesiam Dei eo efficacius edificant, quo amplius quinque et
 a licitis abstinent, quia cum alii exempla perfectionis corũ
 agnoscunt, tanto magis committere illicita formidant, quã
 to eos nec licitis vci considerant, p. 2. col. 1287. b
 ecclesiam suam edificant diabolus Antichristus, & hereticus
 interitu deceptorum, p. 4. col. 2058. e
 ecclesiam primitiuam adhuc Iudaizantem hæc sabbatis cele
 brassè constat, p. 6. col. 1152. e
 ecclesiam contuit Christus de suis fidelibus collectis toto tem
 pore huius vite, & in futura vite apparente resurrectionis
 gloria ad integrum perficit: sicut Salomon qui septem annis
 templum construxit, & octauo anno consummauit, p. 2. col.
 1265. b. c. & col. 1246. c
 ecclesiam inuocantibus, primo decor eius ostendendus est, vt
 appretatur, non miseria, vt timeatur, p. 1. col. 1155. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Ecclesiam perturbantes in duo genera diuiduntur. Quidā. n. eā persequuntur violenter opprimendo, alii verò perturbāt Ecclesiā p fallas scripturarū interpretationes. p. 4. c. 1936. f
ecclesiam intrantes nihil de seculo vobiscum deferatis, sed anathema sit vobis omnis conuersatio secularis, p. 2. co. 45. b
Ecclesiam multi amaricāt multipliciter per suam malam vitā, qui de bonis Ecclesiæ lautē viuunt & magnifice, p. 2. colu. 279. c
Ecclesiam nemo intrat nisi per sacramentum remissionis peccatorum, quod de latere aperto emanauit, p. 1. col. 144. e. f
Ad ecclesiam sese contulerunt, & per omnes mundi partes gloriam Christi & ecclesiæ dilatauerunt, qui aliquando terrore principium credere distulerant, p. 1. c. 252. b. c
Ecclesiam præsentem per fidem intrans, necesse est vt terram carnis suæ per corporalem vitam diligenter in Dei timore exerceat, vt frugem virtutum producat in refectionem æternam, p. 1. col. 1269. a. b
Ecclesiam fore ædificandam per gentiles conuersos ad fidem Christi, iudæis pro maiori parte reprobatis, figuratur per profelytor ad templi ædificationem aptatos, p. 2. co. 1103. c
Ecclesiam significat nux, & quare, p. 1. col. 1219. c
Ecclesiam construens per officium prædicatorum, significatur per Artaxerxem, p. 2. col. 818. f
Ecclesiā peregrinātē in terris, domus tēpli exterior designat, sancta autē sanctorū ite rnae patriæ felicitatē, pa. 2. col. 1155. c
Ecclesiam obtexit caligo pœnæ & ignoartia, quia doctores theologi p vanis & curiosis, salutaria dimiserūt, p. 4. col. 1452. f
Ecclesiam vniuersalem nūquā permisit Deus à Saracenis supprimi in captiuitate, sed bene tribulari. p. 3. col. 1428. f
Ecclesiam persequentes dicuntur torcular calcare, quare & quomodo, p. 3. col. 243. c. & 490. f
Ecclesiā cū subita aduersitas turbauerit, qui se fideles esse mētiuntur, illud ilico ostendunt quod in perfida mente moliūtur, p. 3. c. 184. d
Ecclesiam de gentib. ad Christum venturā, figurabat regina, Austri, quæ ab extremis finibus excitata venit, & c. p. 2. col. 1168. e. f
ecclesiam plus amaricant multi secundum veritatem in pace, nunc, quæ dotata est multis & magnis temporalibus bonis, quibus abutuntur peccatis enormib. quam amaricata fuerit in tyrannorum persecutione. p. 2. col. 289. c
ecclesiam construens per officium prædicatorum, significatur per Artaxerxem, p. 2. col. 1343. a
ecclesiā quæ de multis personis quasi grana est collecta, significat similia, p. 1. col. 999. c
ecclesiam vniuersalem significat domus quam ædificauit Salomon in Ierusalem, quia a primo electo vsque ad vltimum ædificatur, p. 2. col. 1137. c
ecclesiam non scindi aduersum se & diuidi posse. p. 2. col. 22. f
ecclesiam relinquens siue ab ecclesia recedens viuere non potest. p. 2. col. 22. f. & 23. a
ecclesiam persequētes. Ecclesiæ facti defensores, p. 4. co. 378. e
extra catholicam Ecclesiam non est habere nec accipere sancti spiritus incendium. p. 1. c. 956. e
ecclesiam & animam comparat Isaias coronæ ex multis floribus contextæ, p. 4. col. 497. a
ecclesiam significat octonarius, p. 3. col. 1947. c
ecclesiam primus intremus, cum aliquā ciuitatem fuerimus in gressi, imitatores Christi facti, p. 5. col. 346. f. & 548. f
ecclesias qui accipiunt, non vt Deo seruiant in timore, sed vt ex bonis Ecclesiæ carnaliter viuant & pompose, & a diabolo per peccata ir. ortalia suffocantur, & in inferno cum diuitate epulone sepeliantur, p. 2. col. 1526. f
ecclesias construendas ab ipsis qui eas destruxerunt quis crederet, cum tempore persecutionis conciliabola Christianorum destruebantur, insulæ exiliis fidelium replebantur, & diuini libri cremabantur, p. 4. col. 2226. b
Item p. 1. co. 254. b. c
ecclesiastica in dignitate hominem vita vel scientia carentem qui ponit, per quem significatur, p. 2. c. 1254. f

ecclesiasticam suauitatem & charitatem deferentes per biā vel socordiam, & etiam verbis impugnant, & signi-
tur per acetum & fenum, p. 3. col. 1647. c
ecclesiastici viri quondam de bonis ecclesiæ magnas eleer-
nas pauperib. erogabant, & ipsi strictē viuebāt, sed val-
stans est vita spiritualium modernorum à priorib. p. 4.
694. f
ecclesiastici quidam frustra iactant se esse de speciosa ec-
sed factis negant, in quibus viciorum greges habitant
col. 2158. d. e
ecclesiastici multi in ecclesia sunt qui paruuli esse despici-
& in loco humilitatis positi, immanes apud se esse non
nunt, p. 1. col. 1414. d. & 1477. a
ecclesiastici per multi præesse appetunt, & a multis time-
cum honorib. extolluntur, voluptatib. perfruuntur, re-
uerē negligunt, & famam rectæ vitæ habere cupiunt: a-
riones quærunt, fauorib. intumescunt, & c. p. 1. Ibid.
ecclesiastici viri amissis ornamentis spiritualitatis, multib.
fectu ambulant extento collo, & nutib. oculorum loq-
plaudentes manib. & pedibus, vt composito gradu in
seculi gloriam sectantes, p. 4. col. 936. d
ecclesiastici bonis datis nimis abutuntur ad pompam te-
& amicorum suorum carnalium excessiuam ditatione,
de aliis verecundioribus taceamus, p. 1. col. 885. c
ecclesiastici ordinant vt diaconus publicē in ecclesiis rec-
ferentium nomina tantum offert ille, quantū ille poli-
est: placentque sibi ad plausum populi quos torquet c-
tia, p. 4. col. 669. b. c
ecclesiastici putant quod faciēdo elemosynas peccata
mant in quib. permanēt, cum sacrificium præterita no-
sentia delere soleat, p. 4. col. 1733. a. b
ecclesiastici ad gloriam lplendoremq; laudis & odorem
opinioni ab his qui foris sunt non perueniunt nisi in-
ne & labore versentur, p. 1. col. 337. a
ecclesiastici primitiæ ecclesiæ optimi fuerunt & miracul-
runt. Sed non multi faciunt mirabilia, quia per modo
cogitatos & mirabiles surripiunt simplicium bona, p.
1864. f
ecclesiastici qui melioris vitæ vias, verentur dicentes: S-
mihi de me rationem reddere: quid opus est alii mini-
vt de eis cogar reddere rationem, & c. reprehēduntur
413. a
ecclesiastici proh dolor multi per ambitionē & uoluptati-
mundi subuertūtur, sed illi qui Dei dono illuminati s-
seuerant in castris ecclesiæ, p. 4. 1904. f
ecclesiastico præcipitur vt se in sanctitate seruet, & om-
cati immunditiam deuiter, peregrinum, id est, genti-
suis sordib. remanere permittat, p. 1. c. 1540. e. f
ecclesiasticorum virorum munitioem aduersus heretic-
Osee propheta secundum sēsum tropologicum, & c. p.
1192. f
ecclesiasticorum quis ad huiusmodi terrorem securus est
non aliquem perdidit è grege Christi, p. 4. col. 1318. c
ecclesiasticæ dignitatis ambitiosus qui mēdacia & bra-
seculare intrusius est, significatur per Alchimū, p. 4.
ecclesiastes inuenitur declinabile & indeclinabile, & c. p.
703. a. b
ecclesiastes dicitur liber vnus Salomonis, & quare, & c.
1749. b
ecclesiasticus liber apud Hebræos reperitur, sed inter a-
phos habetur. Ibid. b
eclipsis solis tempore passionis Christi non potuit esse
lis, sed miraculosa, & concurrerunt alia quatuor mi-
p. 5. col. 459. c
Item p. 6. col. 1174. c. f
eclipsis illa an fuit super vniuersum orbem, p. 5. c. 459.
tdendi libido quæ suggerit sumenda non sunt, sed quæ
necessitas quærit, p. 1. c. 299. d. e
edictum a rege Pharaone de masculis submergendis
nimis crudele fuerat reuocatum, p. 1. c. 538. e

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

electorum suorum summam in libro vite certitudine magna dominus conscribit, &c. Et de hoc figura, p. 2. col. 1283. c

Electorum populus in toto mundo virtutibus redolet. Odor filij olor est agri pleni. Aliter enim olet flos vug, aliter oliuę, aliter flos roſę, & aliter flos lilij, aliter flos violę. Et quid hæc significant, &c. p. 1. col. 316. e

Electorum numerus designatur per numerationem populi, p. 1. col. 813. f

Electorum vniuersitas diuiditur in septem status, scilicet prelatorum, curatorum, clericorum, religiosorum, principum, militum, vulgarium, & per quid significantur, p. 2. col. 117. b

Electis & reprobis diuersa repondit Deus eidem elementis per meritum qualitate. Aqua enim maris rubri Israelitas seruauit illæfos, eadem Aegyptios interfecit, &c. p. 4. col. 839. f

Electio fidelium est duplex, vna æterna, quæ est idem quod predestinatio diuina: alia est temporalis, scilicet vocatio ad fidem, & gratiam & apostolatam, & huiusmodi, p. 5. col. 1383. f

Electio facienda est sub multorum testimonio & cognitione, vt examinatio digna celebretur, p. 1. col. 1215. c

Electio successoris quomodo Dei iudicio permittenda est, & quis qualisque eligendus sit. p. 1. col. 1385. b

Electio Iacob & reprobatio Esau fuit signum reprobationis & electionis ad gloriam, p. 6. col. 122. e

Electorem alicuius ad dignitatem ecclesiasticam, vel secularem facientes, ratione cognationis vel patrię, vel alterius cuiuscunq;ue, per quos significantur. p. 2. col. 213. c

In electionibus & promotionibus ecclesiasticis plus attenditur aliquando ad potentiam & astutiam eligendi, quàm ad eius scientiam vel virtutem, p. 4. col. 1218. c

Electrum est clarius relucens auro & argento. In Hebræo habetur. Quali species hassemal, & dicit Ra Sa. quod ipse nescit proprie quid significet hassemal. Vbi dicit Lyra: Nescio quare Ieronimus tranſtulit electrum, &c. p. 4. col. 1672. f

Elegit Christus Iudam quem nouerat, non ad opus probationis vt ceteros: sed tentationis, vt daret tibi solationem nescienti quos eligas, vt tolleres sicut ille. Si enim falsa dicunt de te, calum non auferunt, nec isti nocent. p. 3. col. 835. c

Elementum quodlibet habet duplicem qualitatem actiuam & passiuam, per quas inter se conueniunt, vel disconueniunt. p. 2. col. 2190. b

elemento cuiuslibet quidam philosophi ita sua distribuerunt animalia, vt terrena dicerent, non tamẽ quæ in terra repunt aut gradiuntur sed etiam aues, quæ in terra requiescunt, &c. p. 1. col. 25. b

elementa fuerunt deteriorata per diluuium, p. 6. col. 1367. c

elementa & corpora celestia an fuerunt simul producta sub formis suis substantialibus ad inuicem distinctis, narrantur opinioniones, p. 6. col. 1367. c Item p. 1. col. 4. f

elementa quidam sic distinguunt, vt oculos ad ignem, aures ad aerem pertinere dicant, olfactum & gustum tribuunt humidæ naturæ, tactus autem congruit terræ, p. 1. col. 14. f

elementa alij dicunt omnia posse conuerti in omnia, alij aliquid proprium esse singulis, quod in alterius qualitatem nequeat conuerti. p. 1. col. 25. b

elementa in fine mundi innouabuntur & in melius mutabuntur manente substantia eorum & qualitibus & proprietatibus suis, p. 6. col. 1667. c

elementa mundi maxima facilius est quàm minima legis præcepta transire, p. 5. col. 920. f

elementa literarum cum sint eadẽ, est tñ in similitudine literarum ipsorum scriptorũ. dissimilitudo signorum, p. 1. col. 1178. f

elementa quatuor nominat scriptura secundum quosdam, cũ dicit. Terra autem erat inanis, &c. p. 1. c. 6. c

elementa licet fuerint producta in suis formis substantialibus, non tamẽ habuerunt omnes proprietates accidentales debitas vsque ad diem tertiam, p. 1. col. 8. f

Item p. 3. col. 2090. f

elementa quatuor non fuerunt ab inuicem plenè perfectè distincta in duobus primis diebus formationis rerum, sed die tertia. p. 1. c. 10. c Item p. 3. col. 2090. f

elementorum congeries qua ratione dicitur abyssus, &c. 1. col. 8. f

elementis turbatis & veterum frigore, vel inundantia plurimum, vel aceruis niuium, vel ardore siccitatis, vel etiam inuentione hominũ, vel animalium desuper ingrauescente, & ipso modo ce et per aperta indicia vim suæ iræ minitãte, nihil de correctione morũ qua placet iudicẽ plagamq; requirunt per se sed fastu seculi, pertredãt qua arte, aduersa quę exterius propter peccata deseniũt, aut deuierũt aut supererũt. p. 2. c. 13. f

elemosyna duplex est pauperibus impedienda, scilicet, verbis factis, p. 3. col. 1995. f

elemosyna discretè debet fieri secundum facultatem facientis, p. 6. c. 256. f

elemosyna iusta sit, ne sic profit vni vt alteri noceat, p. 1. col. 1126. f

elemosyna non est facienda saturis, sed his qui cruciantur inuitate, p. 4. col. 1213. e

elemosyna est hostia Deo acceptissima, p. 6. col. 606. c

Infructuosę debilitas animæ, nullo melius ordine curatur, elemosynarum largitate, p. 5. col. 769. b

elemosyna quomodo & qualiter est facienda, p. 3. col. 1995. c

Item p. 1. col. 1115. c

elemosyna fieri potest de bonis iniquo effectu vel malo acquiretis, sed non de iniusto titulo acquiretis, &c. p. 5. col. 919. c

elemosyna perditorum non est recipienda, & vnde hoc dicitur, p. 6. col. 1070. c

elemosyna potest dici semel, & quare, & quales eã recipere inueniuntur, p. 5. col. 867. c

elemosyna resistit peccatis pœnam pro eis debitam auferendo, p. 3. col. 1995. b

elemosyna est remedium contra peccatum in præsentia, p. 1. col. 1126. f

elemosyna & retribuet in resurrectione gñali, & conuertet in meliores terrę. Nam elemosyna valet existẽtib. in purgatorio a sanctis etiam doctoribus. est idem cum inferno, qui est terra, p. 3. col. 2655. c

elemosyna est sicut ea quæ in sacculo reponuntur, & in necessitate resumuntur: sic in morte quando deficiente presentis uitæ subuenit meritum elemosynę, p. 3. col. 2122. f

elemosyna sola comes est defunctorum, p. 5. col. 916. f

Item p. 3. col. 2122. f

elemosynę quantitatem nõ atedit Deus, sed promptitudinem voluntatis, &c. Ibid.

elemosynam multi faciunt in bona consciẽtia, qui non habent aliquid quod exterius dent, p. 5. col. 124. c

Item p. 6. col. 813. f

elemosynam facere duplex casus se offert, in quo necessitas est & precepti, p. 6. col. 1398. f

elemosynam petendo qui te querit, de illo dicitur: Da ei potentiam: Sed de eo quem tu querere debes dicitur, De elemosyna in manu tua, &c. p. 3. col. 1231. c

elemosynam quomodo debent dare tam diuites, quàm pauperes, p. 3. col. 681. a b

elemosynam qui tribuit, non alij noceat, vt alij profit. Proptum enim quod elemosynam fieri iussit, iustam efficit, p. 1. col. 1129. b

elemosynam qui ordinatè vult dare, a semetipso incipit dare. Misere animæ tuę placēs Deo, &c. par. quinta, col. 660. d

elemosynarum multę sunt differẽtię, p. 3. c. 1995. b

elemosynis & oblationibus frustra putat se aliquis posse placare, cum ipse non instruxerit in se templum spiritus sancti, p. 4. col. 2181. c

elemosynas largas facere multi spiritualium hodie suadent, curantes vnde cunq; sit oblatio, consulentes suę auaritię, p. 1. col. 689. c

elemosynas & sacrificia de rapinis & nudatione miser offerentes, audiãt quid dominus eis dicat, &c. p. 4. col. 1213. c. & 2185. a

Index.

- Elephosynas facientibus Deus se adesse promittet, par. 4. col. 4. e
 Elephas est animal multum disciplinabile. p. 4. c. 2282. f
 Ita p. 6. col.
 Elephas inter omnia animalia maximè est domesticabilis. p. 3. col. 383. c
 Elephas inter animalia terrestria, est valde monstruosus, pa. 3. col. 313. c
 Elephas est animal calidum, & in regionibus calidis nascitur: ideo contra calorem corporis & temporis, libèter requie- sci iuxta fluuios, &c. p. 3. col. 388. f
 Elephas ppter magnitudinem corporis & caliditatem cõple- tionis consuevit multum bibere, p. 388. f
 Elephas non viuit de præda aliorum animalium sicut leo, & iõ bestia non formidant habitare cum eo. p. 3. col. 388. f
 Elephas temperanter miscetur foemina sua, & coniuge secun- da non vitur, non p. 2. col. 775. f
 Elephas in coitu supponit umbilium dorso foemellæ, & ideo libet ibi fortitudinem neruorum, ne lædatur ex concussio- ne corporum tam magnorum, p. 3. col. 384. f
 Elephas ductorem suum occidit, quia impregnandum propria- tatem induxit. p. 316. c
 Temp. 6. col. 231. c
 Elephas quomodo captiuatur, p. 3. col. 387. c
 Exortio siue ventilatio manum Moyse super manus Aaron & filiorum eius, sursum & deorsum versus quatuor partes mû- di, & in modum crucis præfigurabat Christum venturum & moriendum in cruce pro mundi salute, p. 1. col. 807. c
 Exortio siue exaltatio Christi in cruce fuit figurata per serpẽ- tem exaltatum à Moyse in eremo in ligno, p. 4. col. 143. f
 Item p. 1. col. 1317. c. Item p. 3. c. 1073. c
 Exortio quomodo intelligitur, quod fuerit summus sacerdos in Iesu filio Iosedech. p. 2. col. 1561. c
 Exzech quib. de causis peregrinatus fuit, variæ causæ a ssi- cantur, p. 2. col. 287. c. & 1035. c
 Exzech orauit dominum vt sol staret, & diuersæ a diuersis dan- tur causæ, p. 2. col. 287. c. & 1035. c
 Exzech an habuerit diuinam reuelationem, p. 3. co. 70. f
 Exzech septem tribulationes enumerat, a quib. asserit Iob fore securum, si fuerit emendatus: pro insinuans quod in vita p- tenti poterit maiorem prosperitatem recuperare, & absque dolore aduersitatis viuere, p. 3. col. 84. f
 Temp. 4. col. 1046. f
 Exzech in Helisabet.
 Exquentes multò difficilius credunt Deo, quam homines po- tentes & nobiles ac diuites. Occæcatur mēs eorum diuitiis, & simplicitatem scripturæ sanctæ ex verborum iudicant vi- tate, p. 5. c. 491. b
 Exquentia secularis quem non inebriat. p. 5. co. 491. b
 Exquentia tanto inferior est sapiëntiæ fructu, quanto auro æs vi- uis, p. 1. col. 1180. d
 Exquentia gentilis voce suavis est, non re, p. 1. col. 922. c
 Exquentia philosophiæ sprete disertus comedat paleas, id est simplicitatem & superficiem historiæ cum bobus, id est prædica- tionib. Ecclesiæ, p. 4. col. 524. d
 Exquentia forensis hominum, significari potest per muscam caninam, qui velut canes alterutrum se lacerat. p. 3. col. 99. b. c
 Exloquentia vel sapientia humana qui confidunt, quæ filiis inebriarum videtur lucida, corrunt & consumuntur, pa. 1. col. 1313. a. b
 Exloquium sacrum est arcus quod ex utroque Testamento vel- let ex cornu & chorda constat. p. 2. co. 923. a. b
 Exloquium diuini figura est manna cælitus datum, quod liquefcit ad solem & induratur ad ignem: & horum moralitas, p. 3. co. 923. a. b
 Exloquium sacri intellectus intra textum & mysterium tanta libra- tione pensandus est vt neque nimia discussionis pòdus de- primat nec torpor incuria vacuum relinquat. p. 1. c. 343. d. e
 Exloquia sacra lectis comparantur. p. 3. c. 1711. a
 eloquia sacra qui norunt maligni spiritus in tantum se lerib- obruant, vt dicere bona quæ dicerant prorsus erubescant, &c. p. 2. co. 995. a. b
 eloquia Dei cælestia sunt, nihil in eis adulterina opinione mi- scendum, p. 3. col. 1381. a
 eloquia sacri eloquii, & messis & diuitiæ sunt, p. 3. col. 81. a
 eloquia diminue discretè que exponere, & vnique que dignè congruat coaptare: est innocentem argètum diuidere, p. 3. col. 261. a
 eloquia sacra in exordio narrationum qualitates exprimunt, terminosque causarum, aliquando a positione loci vel cor- poris, aliquando a qualitate aeris, aliquando a qualitate tēporis, significant, quid de ventura actione subiiciat. p. 1. c. 662. g
 eloquia veteris legis (qua plebem carnalem tanquam carne a- lebat, per verba diuinitus missa quasi per volatilia) significā- tur per escas volucrum, p. 1. co. 536. f
 eloquiorum diuinorum spiritualis sensus, melli in cæra compa- ratur, &c. quare, p. 3. col. 1850. f
 emanatio filii Dei dicitur prima. spiritus sancti secunda. Licet in diuinis nõ sit prius & posterius, nec in eorum emanatio- nib. duratione vel natura, tñ secundum aliquos est ibi priori- tas & posterioritas originis: quia vna persona est ab alia, & nõ ecouerso. Et secundum oēs est ibi prioritas & posteriori- tas secundum nostrum modum intelligendi: nam emanatio verbi præintelligitur emanatione amoris. p. 3. col. 1979. c
 emanatio æterna largè accepta dicitur creatio, in quantum fi- lius accepit esse a patre, sicut & per creationem accipitur esse: Non autem quantum ad hoc creatio est de nihilo, & q per eam accipitur esse in diuersitate essentiæ, & est aliquali- ter similis modus loquendi de creatione imperatoris vel regis, p. 3. col. 1978. f
 emaus est metropolis ciuitas insignis Palestinæ, qua post expu- nationem Iudææ statum mutauit & nomē. p. 5. col. 1000. d
 eminetia legis ex trib. ostēditur, primo ex eius effectu, secūdo ex eius imperfectione, tertio ex eius conditione, p. 1. col. 1481. c
 eminetia legislatoris, quæ potissimè apparuit in datione legis, quam quidem eminetiam quatuor ostendunt, &c. p. 1. col. 1482. f
 eminetiæ termino, vt in diurnis, & prioris & posterioris, an li- ceat & securum sit, p. 6. col. 301. c
 emūdans peccatum oportet, q sit cælestè vel spirituale, & istud quo est talè habet efficaciam ppetuam, & per consequēs nõ est reiterabile, & talis fuit oblatio Christi in cruce, & talis non reiterabilis: quia rōne diuinitatis sufficit ad delēdū om- nia peccata commissa & committēda. Sed quid de sacra- mēto altaris quotidiano? Dicitur quod non est ibi sacrifi- cii iteratio, sed vnus sacrificii in cruce oblatis quotidiana cõ- memoratio. p. 6. c. 904. e
 enac propter magnitudinem corporis firmatissimus, p. 1. col. 1858. d
 enach fit gigas, de cuius magnitudine & filiorum eius dicitur, &c. p. 1. co. 1471. c
 eucenia, festa dedicationis tēpli, &c. p. 5. col. 1190. b. & a diuer- sis alio tempore obseruata fuerunt. Ibid.
 Item p. 4. ad longum, col. 2363. a. b
 encenia quare p omnes annos celebrare statutum fuit, &c. pa. 4. col. 2364. d. e
 energumini & alii egroti, vt vngatur oleo à pontificè consecra- tio ab apostolis hic mos traditus est, p. 5. col. 542. e
 engaddi est locus vbi crescit balsamum propè mare mortuum &c. p. 3. col. 1827. c
 Enigma dicitur sermo figuratus, ænigmatistæ qui figuraliter loquuntur, p. 1. col. 1323. b
 Enigmatistæ dicuntur filii ecclesiæ, quia legis ænigmata spiri- tualiter intelligunt, p. 1. col. 1324. d
 ennon, est proprium nomen & appellatiuum, p. 4. col. 645. b
 enoch hos nomen duo habuerunt: vnus in generatione iniu- storum & fuit primogenitus Cain. Secundus septimus in ge- neratione iustorum: & quid hoc significat. p. 1. col. 132. d

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

enoch secundū doctores Hebræorum ex diuina prouidentia mortus est ante terminū vitæ suæ naturalis, &c. Doctores autem catholici dicunt, quod assumptus fuit à Deo, & in paradiso positus. p. 1. c. 133. e
 enoch vixit. 365. annis, sed cur ita parū vixerit, & cur translatus fuerit paradisu. p. 1. ibid.
 enoch & Elias dicuntur futuri testes Christi ad prædicandum contra perfidiam Antichristi, &c. p. 6. col. 1566. c
 enos filius Seth primò inuocauit Deum. p. 1. col. 126. d
 epar sine felle non habetur, nec diuitiæ terrenæ sine amaritudine possidentur, p. 4. col. 210. d. e
 epar sucum ciborum calori suo contrahit ad se, & in sanguinē verit, & singulis membris partes diuidit. ibid.
 ephesus metropolis erat Asiæ minoris, p. 6. c. 1451. a. & 1459. c
 ephi Græce corruptum, sed Hebraice epha, mensura est aridarum frugum, p. 4. col. 1450. Item p. 1. col. 1267. b
 ephi, est mensura continens decem gomor. p. 2. col. 424. f
 ephi mensura trinit. & ipsum Christū significat, p. 1. c. 945. a
 ephot quid sit. p. 2. col. 42.
 Item clarius p. 1. col. 973. b
 ephot superhumeralē, opera iustorum & labores significat, humeris enim onera gestamus, p. 1. col. 742. d
 ephot diuina scriptura vernaculo sermone nominat in prophetis, quod tradunt esse indumentum prophetantium, par. 1. col. 1331. a
 ephraim accrescens vel frugifer interpretatur: & descendit de Rachel per Ioseph filium suum, & per eum intelligitur regnum decem tribuum, quod frequenter in sacra scriptura vocatur Ephraim. p. 4. col. 741. c
 ephraim quot annis natus fuit post Isaac, & ante exitum filiorum Israel de Aegypto calculatur, p. 2. c. 823. c
 ephraim filios quemodo occiderunt viri Geth indignæ, multipliciter ab Hebræis exponitur. p. 2. col. 1047. c
 ephraim dicuntur decē trib. & quare, p. 4. col. 255. a. b. & erat principalior inter decē trib. p. 2. c. 641. c. & 789. b. & 1781. c
 ephraim trib. inter alias videbatur magis aspirare ad regnum, & quare, p. 3. col. 1015. c
 ephraim filii quomodo & quando intrauerunt terram promissionis secundum aliquos Hebræos, p. 3. col. 1019. b
 ephrem & Ephraim idem nomen. ibid.
 ephrata vna in sorte Ephraim, alia est quæ uocatur alio nomine Bertheem, p. 3. col. 1468. f
 Item p. 2. col. 1021. c
 Item p. 1. col. 370. d. Item p. 6. col. 60. f
 epicuræi philosophi, & vnde dicti, & quid docuerunt. p. 6. col. 553. c
 epicurus dixit: Post mortem nihil est, & mors ipsa nihil est: p. 4. col. 218. e
 episcopus vnus habeat vnam Ecclesiam, & sacerdos vnam parochiam, sicut Deus fecit virum & vxorem, vt sint duo in carne vna. p. 4. col. 2192. f
 episcopus est sponsus Ecclesiæ sibi tradita: propter quod portat anulum in desponsationis signum: nec potest eam dimittere sine licentia papæ. p. 1. col. 1589. b. c
 episcopus sponsus Ecclesiæ quando consecratur, nuptiæ celebrantur. p. 5. col. 1055. b. c
 episcopus religiosus pro necessitate subditorum interrompere debet otium contemplationis, saltē ad tēpus, p. 1. c. 196. f
 episcopus bonus per Zachariam sacerdotē designatur, & quare, p. 5. c. 698. f
 episcopus malus significatur per Valentium imperatorem Arrianum, &c. p. 6. col. 1547. c
 episcopus vnde dicitur. p. 6. col. 572. t. & 760. f
 episcopi in maiori gradu Ecclesiæ sunt, & ab illo nomen accipiūt, p. 5. col. 513. c
 episcopi nomen, presbyteri, & huiusmodi, nihil eis proderit, quod verbum domini mala conuersatione disperdunt, sed magis dignitatibus suis grauabuntur. p. 4. col. 676. e. f
 episcopi & presbyteri nostri temporis habēt, quod inter senes & principes veteris populi fuit, scilicet. Rapina pauperis in domo vestra, &c. p. 4. col. 55. b. c

episcopi non sunt eligendi per indictiones & per falsas professiones, sed per deuotas orationes. p. 5. c. 782. f
 Item p. 6. c. 1464. e
 ego (ait Theophilus episcopus) si dederitis mihi aliquem tribus truncatum, sed moribus probatū, non dubito eum episcopum facere, p. 5. col. 312. f
 episcopi officium concernunt sex actus specialiter, p. 6. col. 681. b
 episcopi deuoti tentationem de quadam muliere suggestionem diabolicam factam, archidiabolus pluris facit quam factas defensionem, homicidia, & alia multa enormia, par. 4. col. 1311. c
 episcopi archidiaconi, & curati mali, qui deficiunt in curagimini populi, quærant eius pecuniam, & nō salutem. p. 1. col. 2240. f
 episcopi aliqui præcepta sua & statuta, licet frequenter de indifferentibus, seruari strictius faciunt quàm p. 5. col. 1286. c
 episcopi mitras suas cornutas nimis sumptuose ornant auro & lapidibus preciosis ad ostentationem de bonis quæ debent expendi ad pauperem sustentationem, &c. par. 4. col. 707. c
 episcopi designantur per iuga quæ sunt capita montium, p. 4. col. 572. e
 episcopi plures non præsumunt vni ciuitati. p. 6. col. 98. a. c. col. 572. e
 episcopi sunt successores apostolorum, & mortuo episcopo illi ad quos pertinet debent sine moræ dispendio de alio eligere, p. 6. col. 979. c
 episcopi debent præ ceteris implere decalogum, & duo præcepta charitatis, p. 5. col. 187. c
 episcopi habere debent virtutes quatuor in se specialiter alios sacerdotes, & quæ istæ sunt, & per quid significantur. p. 1. col. 781. a. b. c
 episcopi qui sub summo pontifice sunt ecclesiæ ministri, si facti fuerunt per vigintiquatuor sacerdotes veteris testamenti & per vigintiquatuor seniores in Apocalypsi. p. 2. c. 111. c
 episcopi & reges quibus competit vnctio, debent imitari Iudith in mansuetudine & iustitia. p. 3. col. 889. c
 episcopi & eorum adiutores debent subditorum peccata reuertere sua per compassionem, p. 3. col. 864. f
 episcopi & doctores multi tempore Honorici regis Vandalorum linguis amputatis dono spiritus sancti adhuc postea curati sunt, & prædicauerunt publice. p. 6. c. 1547. c
 episcopi ecclesiarum quibus scripsit beatus Ioannes quæ sunt. p. 6. col. 243. & col. 1470. f
 episcopi mali per Saraiam designantur, qui interpretatur vniuersus. p. 2. col. 1002. d
 episcopi dicuntur stellæ & quare, p. 6. col. 1467. a
 episcopi per angelum significantur, p. 6. col. 133. f
 episcopi benedictio quam facit vnde figurat sumpta & quomodo fiat: & de hoc mystica expositio, &c. p. 1. col. 1155. c
 episcopi & presbyteri olim eiusdem nominis erant, &c. p. 6. col. 1144. f
 episcopi & presbyteri non solum debent edificare plebem dei sed etiam populus ministerium verbi ad his qui dixerunt nouerūt, debet exigere, & de hoc figura, p. 2. col. 1239. c
 episcopi nomine presbyterorum nomen, & sub presbyteri nomine episcoporum nomen intelligitur, p. 6. col. 762. f. & col. 128. d
 episcopi & doctores ordinati sunt per singulas urbes, quibus sanctos scripserunt, quibus abundante fame verbi, & deficientibus doctoribus indigentiam nostram reficeremus, par. 4. col. 405. a. b
 episcopi per quatuor partes diocesis suæ prædicare debent deum trinitatis, & hoc per duodenariū insinuat, p. 5. c. 51. c
 episcopi aut presbyteri aut diaconi officio in hac vita, maxime hoc tempore, nihil difficilius, laboriosius, periculosius, & contra nihil beatius, p. 5. col. 247. c

Index.

Episcopi & presbyteri aliquid de Phariseorū assumunt super
 lio, cum damnare innocentes vel soluere, se noxios arbi-
 trabantur, p. 5. c. 281. c
 Episcopi spiritualiter sunt successores apostolorū, licet omnes
 christiani sint serui Christi, p. 5. c. 1268. c
 Item p. 3. c. 748. f
 Episcoporum electio debet fieri instinctu spiritus sancti, & per
 mentes Deum nō per potentias seculares, vel per minas
 et promissiones, p. 6. c. 1125. c
 Episcoporum condiciones, quas. f. & quales atq; qualia debēt
 habere, & quid per talia denotatur, p. 6. c. 759. b
 Episcoporum status designatur per arcturum, p. 3. c. 173. c
 Episcoporum maxime & sacerdotū diuitiē debent esse victus
 & vestitus, p. 6. c. 702. f
 Episcoporum status altior est statu religiosorum, p. 1. column.
 6. f
 Episcopis non est data potestas præsentī morte damnare, quā
 habebant presbyteri in lege, p. 1. c. 1884. d
 Episcopis qui successores apostolorū, dicitur, Vos estis sal terrę
 p. 1. c. 100. f
 Episcopos & ministros ecclesię negligentes corripit sermo di-
 uinus, q̄ indigne accedūt ad altare Dei, p. 4. c. 2170. b. 2171. d
 Episcopatus & presbyteratus, formidanda summopere officia
 non accedamus indigni, & vētri & ocio seruiamus, ne hono-
 rem nos accepisse non onus putemus, p. 4. c. 1324. d. e
 Episcopatus Romanus ceslauit septem annis & sex mensib.,
 propter immanitatem persecutionis, p. 6. c. 1520. f
 Episcopatus dicitur apostolatus vnde episcopi successores sūt
 apostolorum, p. 6. c. 983. c
 Episcopatum desiderans, opus desiderat, non dignitatem: la-
 borem non delicias, non crescere fastigio, sed humilitate, p.
 6. c. 702. f
 Episcopalis dignitatis gradus ab apostolorum numero initiū
 accepit, p. 1. c. 794. f
 Episcopi etiam in Duodenarius nume.
 Epistola Ieremię secunda non fuit in Babylonē missa, donec
 esset mortē Ieremię Baruch illam portauit, & c. p. 4. c. 1054.
 2. c. 1647. c
 Epistola Pauli quare scriptę sunt post euangelia, & c. p. 6. col.
 9
 Epistola catholice & canonice, quę & quare sic dicantur, p. 1.
 Epistola D. Hieronymi.
 Epistolarum Pauli libri subiectum, p. 6. c. 9. d
 Epistolas aliquando falsi apostoli & hæretici mittebāt sub no-
 mine verorum apostolorum Christi ad deceptionem, p. 6.
 669. c
 Episcopo festiuitatum non iuuat, quem pietas non commen-
 dat, p. 5. c. 888. e
 Episcopi delitiosę & crassitudo carniū prouocant corpus ad li-
 borem, p. 6. c. 165. b
 Episcopi supbi cordis (q̄ est insatiabile) est inuidia. p. 3. c. 1206. d
 Episcopi purpurati testimonium obiciemus eis qui in conui-
 uis non solum gula & ebrietate, sed aurib. luxuriantur, vt
 per omnes sensus animę fortitudo mollescat. p. 4. c. 231. a
 Episcopi inter alia animalia est mirabilis in multis, & maxime in
 quatuor, scilicet in fortitudine, in libidine, in agilitate, in audacia
 p. 1. c. 374. f
 Episcopi quas ob causas homini datus est a domino Deo, p. 3. c.
 35. f
 Episcopi animę est corpus, & quare. p. 3. c. 324. d
 Episcopi est prædicator, & quare. Ibid. f
 Episcopi und perditionem hominum magis ordinantur, quia per
 ec bella geruntur, p. 2. c. 84. f
 Episcopi in bono accipiūtur sicut asini, camelī & muli, cōuer-
 sionē ad dominum populos gentiliū, vel curas rerum tēpo-
 rariū, domino. scilicet anime subiugatos ostendunt, p. 2. c. 1356. d
 Episcopi demonum sunt mali homines eorum instinctum sequen-
 tes sicut equi Dei sunt boni homines. p. 2. c. 83. c
 Episcopi quilibet, rufi, varii, quos vidit Zacharias, secūdū aliquos no-
 tā populos. scilicet Persarū, Græcorum & Romanorū, qui secun-

dum successione regnorum afflixerūt Iudæos. Per ascenso-
 res intelligitur angeli eis prælati, p. 4. c. 2189. c
 Equis nunquam referuntur filii Israel vsi esse. Lex quoq; nihil
 de equis, sed asinis mandat. p. 2. c. 82. e. Vide et. c. 590. f
 Equos quare præcepit dominus subneruare, & non asinos, p.
 2. c. 24. e
 Eraclius Imperator cœpit regnare post Phocam anno Idomi-
 ni sexcentesimo decimotertio, & imperauit annis triginta.
 p. 6. c. 1579. c
 Erectio tabernaculi secūdū aliquos, facta fuit secundo anno
 egressionis de Aegypto, mense primo, prima die mensis, p.
 1. c. 1204. e
 Erectio tabernaculi pro faciēda oblatione secūdum. R. a. Sa.
 duplex. Vna quotidiana quę erigebatur mane, & depone-
 batur vespere. Alia stabili, quę permanebat vsq; ad motio-
 nem castrorum, p. 5. c. 1205. c
 Eremitę cōparantur pellicano, nocticoraci, & passeri, & c. p. 3.
 c. 1211. a
 Eremitas Aegyptiacos vastauit episcopus quidā Lucius dictus
 & Arrianus, & tria milia simul vel amplius cum equitibus
 inuasit. Et illi econtra gladiis obiectabant ceruices & nihil
 dicebant nisi, Amice, ad quid venisti, p. 4. c. 1360. & c. 2151.
 c. col. 2340. f
 Ergastulum & ergasterium idem id est operatorium. scilicet vbi rei
 ad opera faciēda relegantur, p. 1. c. 535. b
 Ero qui ero. Sic habetur in Hebręo pro illo, Ego sum qui sum,
 & quō sit hoc accipiendum, p. 1. c. 500, 505. a. b. c. & 509. a. b
 Ergo diuitias proprias in seculo pauperib. nō est maioris p-
 fectionis quam in religione mendicare, p. 6. c. 1204. f
 Errare possunt homines quamdiu sunt in præsentī vita, sed in
 beatis Deum clare videntib. hoc est impossibile, p. 4. colu-
 241. c
 Erat homo duplici ex causa, vno modo per ignorantiam, alio
 modo per passionem, p. 3. c. 157. a
 Errant de facili fugiētes præ timore propter mentis turbatio-
 nem. p. 4. co. 181. c
 Errare quomodo quis potuit à uia Dei, statim ut de uētre ma-
 tris exiuit, aut quō potuit falsa loqui nuper editus puer? p.
 1. c. 1175. a. b
 Errasse & peccasse, qui in pace negligēter vixerant, multis ho-
 die profuit, dū post casum penitendo erecti, vigilantis Deo
 seruiunt, p. 2. c. 1294. e
 Errantium infirmitati nonnunquam cum mititate consulēdū
 est, & maxime in illis, vbi fructus aliquis de errantium con-
 uersione speratur, p. 4. c. 2561. a
 Error triplex remouetur circa appetitum sapientię procedēs
 ex vna radice. p. 3. c. 1875. a. b
 Error triplex impugnat. primus procedit ex defectu naturali,
 secundus ex defectu penali. tertius ex defectu morali. p. 4.
 c. 464. f
 Error de diuina prouidentia, q̄ si non extendat æqualiter ad
 superiora & inferiora, & ad actus humanos, improbat, &
 quando incæpit ille error. p. 3. co. 721. col. 722. f. & column.
 71. a
 Item p. 5. c. 143. b
 Item p. 6. c. 558. f
 Error philosophorum dicentium, Deum producere res de ne-
 cessitate, improbat. p. 5. c. 1020. f
 Error dicentium animas sanctas ad corporib. exutas a visione
 diuina retardari vsq; ad iudicium. p. 6. c. 292. f
 Item p. 5. c. 1318. f
 Error Saduceorum vnde ortum habuit, & quis fuerit, p. 6. co.
 1220. f
 Error Origenis, q̄ merita præcedentia in alia vita istam præce-
 dente, sunt causa prædestinationis & reprobationis diui-
 nę, p. 5. c. 122. f
 Error Origenis, qui posuit q̄ omnia sic subiicientur Christo,
 q̄ demones & hoīes damnati subiiciētur Christo secūdū
 conformitatē voluntatis, quia posuit quod per aliquod tē-
 pus certū post iudicium quo demones & damnati recipien-
 tur ad

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- tur ad penitentiam, & ulterius ad gloriam, p. 6. c. 820. f
- Error** No. iati fuit contrarius errori Originis, iste enim nimis restrinxit penitentiam, hic autem nimis laxavit, p. 6. colum. 858. f
- error** Lactantij excluditur, qui dicit resurrectionem futuram non esse omnium simul, sed successiue secundum dignitates, p. 6. c. 347. c
- error** quorundam monachorum simplicium, Deum esse corporeum existimantium, propter quod vocati sunt anthropomorphitæ, p. 6. c. 1220. f
- error** Arrij quod ex carne & verbo non est facta vna natura, sed ipsum verbum carnem assumpsit, non tamen animam, p. 5. c. 1029. e
- error** Arrij, quod filius Dei est pura creatura, & per consequens minor patre improbatur, p. 5. c. 1106. & c. 1258. c
Item p. 3. c. 1978. e
- error** Arrij asserentis patrem & filium & spiritum sanctum distinctos esse, sicut in personis, ita etiam in essentiis, fuit reprobatus in concilio Niceno, p. 6. c. 1537. e
- error** Euticetis dicentis, quod ex carne & verbo facta est vna natura, sicut & vna persona improbatur, p. 5. c. 2030. f
- Et licet** multi hæresiarum fuerint, tamen de isto specialiter beatus Ioannes facit mentionem, p. 6. c. 1541. c
- error** Macedonii condemnatus fuit in synodo secunda. s. in Constantinopoli, ubi fuerunt. 150. episcopi. Differebat autem ab Arrio, dicens, filium esse eiusdem naturæ cum patre, sed conueniebat cum eo, dicens spiritum sanctum esse creaturam & seruum filii. p. 6. c. 1537. c
- error** Manichæorum, qui ponunt duo principia, vnum simpliciter bonum, aliud simpliciter malum, p. 5. c. 1020. f
- error** Manichæi dicentis vetus Testamentum a diaboli esse inuentum, p. 5. c. 1060. d
Item p. 1. c. 1682. b
- error** Manichæi, quod Christus est soli iste visibilis, p. 5. c. 1155. c
- error** Manichæorum, quod plenitudo spiritus sancti non fuit in apostolis, tollitur & reprobatur, p. 5. c. 1385. c
- error** Apollinaris, quod verbum assumpsit animam sensitivam, & non intellectuam, improbatur, p. 5. c. 1030. f
Item p. 6. c. 863. c
- error** Valentini, quod Christus Dei filius corpus cæleste attulit, & per virginem transit, nihil de ea assumendo improbatur. p. 5. c. 1072. f
- error** Valentini, quod Christus habuit corpus cæleste, & etiam error Manichæi, s. quod habuit corpus phantasticum improbatur, p. 5. c. 123. a
- Error** Hebionitarum, qui dicebant Christum esse purum hominem, & per consequens ante Mariam non fuisse, improbat. p. 5. c. 1010. d. e
- error** Sabellii qui ponit in Deo vnitatem personæ sicut & essentia, sicut e contrario Arrius ponit diuersitatem essentiarum sicut & personarum, p. 5. c. 1193. c
- Error** Pelagii fuit, quod homo ex puris naturalibus absque gratia spiritus sancti potest vitam æternam mereri. Et quod puri nascuntur absque peccato originali, & consequenter quod non purgarentur in baptismo a culpa originali. p. 6. c. 1541. c
- error** Græcorum, quod Christus cœnauit cum discipulis suis tertia die ante passionem, reprobatur, p. 5. c. 433. e
- error** Græcorum dicentium, quod Christus cōsecrauit in pane fermentato, & quod fecit cum discipulis suis pascha. 13. luna. s. tertia die ante passionem, reprobatur, p. 5. c. 1268. e
- error** Græcorum dicentium, quod sacramentum eucharistiæ est tantæ necessitatis, quod etiam pueris debet dari sicut & baptisimus, reprobatur. p. 5. c. 1131. c
- error** in populo regni Iudæe erat circa diuinam prouidentiam, tenendo quod Deus non haberet prouidentiam de istis inferioribus. nec per consequens inferre propter ea quæ fiunt hic aliquam poenam, p. 4. c. 71. c
Item p. 3. c. 2049. c
- error** Iudæorum fuit dicentium, Deum tradere obliuioni peccata ex dilatione puitionis. Alius etiam error quorundam Iudæorum erat impunitatem sibi atrogantium, eo quod legem a Deo receperant præ cæteris gentibus. p. 6. c. 31. c
- error** Iudæorum dicentium, quod promissiones Dei de bono futuro fiunt absolute, nec retractantur. Sed comminationes Dei sunt sub conditione. s. si non egerint penitentiam illi quibus fiunt. & ideo accedente penitentia retractantur, & exemplum de hoc, p. 4. c. 774. d
- error** Iudæorum dicentium, quod Adam in centum tribus annis quibus continuit se ab uxore sua Eua propter interfectionem Abel, demones succubi iungebantur ei. & concipiebant alio eo, & pariebant demones, & isti fuerunt filii Adam, qui videntur dicunt, incitauerunt Salomonem ad peccandum, & per hoc diuisum fuit regnum tempore filij sui. p. 2. c. 554. e. f
- error** Iudæorum dicentium, quod in omni afflictione vel punitione quam sustinuerunt vsque nunc, & sustinebunt vsque ad aduentum Messia, semper expiatur aliqua pars poenæ debite pro vituli adoratione, p. 4. c. 811. a
- error** Iudæorum qui dicunt verum Messiam iam natum, sed et angelis esse, vel per mundum euagari quousque habeat licentiam veniendi a Deo, p. 4. c. 539. c
- error** Iudæorum super ædificatione, & deiectione, & renouatione ciuitatis Ierusalem & templi, p. 4. c. 796. e. 814. f
- error** Iudæorum expectantium Christum futurum & dominum toti mundo temporaliter. & educendum eos de captiuitate, & positurum eos in maxima gloria & honore super omnes gentes, p. 5. c. 748. f
- error** Iudæorum & Saracenorum de creatione ceti grandis, carnes foemellæ reseruatæ dicunt iustis in resurrectione, 1. c. 25. c
Item p. 3. c. 1235. c
- Secundo** quia videbant quod impii prosperant, & c. p. 4. colum. 987. c
- error** dicentium, quod qui seruit Deo vanas est, p. 4. c. 2195. c. 2201. c
- error** dicentium, quod credentes etiam si in peccato mortali merentur, non damnantur, p. 5. c. 1063. c
- error** credentium, fidem & baptismum sufficere sine bonis operibus. improbatur, p. 6. c. 239. f
- error** triplex eliminatur cum dicitur, Hec omnia operatur, vni atque idem spiritus sanctus. sicut vult. Primo gentium, qui diis pariter, gratias attribuebant, secundo negantium prouidentiam Dei circa singularia, tertio attribuentium fato vel constitutionibus. & c. donorum diuersitatem, p. 6. c. 305. c
- error** duplex tollitur circa hoc cum dicitur, A nobis quasi nobis. Vnus illorum qui dixerunt liberum arbitrium nihil agere in meritorio opere, sed totum esse a Deo. Alius error Pelagii dicentis, quod inchoatio boni operis est a nobis, consummatio autem a Deo. p. 6. c. 375. c
- error** dicentium quod Deus sit auctor peccati, & bonum meriti se ab homine, & hominem sine gratia posse mereri vitam æternam, quod Pelagiani asserunt, improbatur, p. 6. colum. 1268. f
- error** dicentium doctrinam Pauli non esse bonam, improbat. p. 6. c. 1370. f
- error** pauperum de Lugduno, qui dixerunt, quod quilibet stultus maior est quocumque peccatore, quod sacerdos peccator non potest benedicere iusto etiam puro laico, sed conuenit quilibet iustus. Et purus laicus est sacerdos verus & nullus alius, sed improbatur, p. 6. c. 873. c
- error** dicentium, quod actus matrimonialis semper est in peccato, & quod fornicatio simplex non est peccatum mortale, excluditur, p. 7. c. 831. c
- error** circa futurum iudicium duplex fuit. Vnus eorum a tempore apostolorum. s. quod illud iudicium erat valde prolixum. Alius est totaliter contrarius. s. illorum qui negant iudicium futurum, p. 6. c. 1300. d. e. f
- error** quolibet Iudith & Tobia in prologis suis inter agiographa intulatur, cum inter apocrypha dicendum esse, p. 1. c. de inoleuerit, p. 1. c.
Item p. 2. c. 1549. b

Index.

cubescentiã quare non habuerunt protoparentes ex sua nu-
 ditate ante peccatum, p. 1. c. 82. f. Et c. 108. c
 eroris maximum principium est velle metiri diuina, & illa q̄
 totaliter transcendunt intellectum humanum per rationẽ
 humanam, p. 6. c. 222. f
 eroris aut perfidiã aliquod indicium qui rursus ostẽdũt post
 agnitionem fidei quam in Christo suscipiunt, tales in cic-
 atrice sanati vulneris lepram portant, p. 1. c. 1019. a
 Errorem quælibet studiosa speculatio fit, nisi dominus in
 ea habitet, p. 3. c. 497. c
 errorem suum (quod diuinitati Christi contradicunt) qui fir-
 mare conantur autoritate sacre scripturæ, calamo Christũ
 caput percutiunt. p. 5. c. 454. f
 errores Appollinaris & Arrii improbat, quia non ponunt
 omnia subici Christo in futuro secundum naturam huma-
 nam, p. 6. c. 820. Et c. 858. f
 errores carnalium hominum in vsum nostrum nõ conuertam-
 us, sed prolatos terrene fragilitati deputeamus, & quasi in-
 dignos viris spiritualib. abiciamus, p. 1. c. 1534. e
 errores hæreticorum inter Christianos non sunt imponendi
 veris Christianis, sic inter Iudæos, etsi fuerunt aliqui habẽ-
 res erroneas opiniones non tamen approbantur a Iudæis
 communiter, p. 1. c. 51. a
 cubescentiã pari pro pœna de peccatis, pars est diuini iudi-
 cii, p. 5. c. 72. f
 cubescentiã & confusio secuta est ad conuersionem Iudæorũ
 ad fidem de peccatis præteritis, & maxime in procuratione
 & consensu mortis Christi per veram pœnitentiã, p. 4. c.
 1703. c
 cubescere malum sapientiã est, bonum vero fatuitatis, p. 4. c.
 1099. a
 cubescit tanto magis coram hominib. humana sapientiã, ve-
 ritate superante, quanto plus se contra Deum erigit, p. 4. c.
 879. b. Interl.
 iudicio omnium nihil prodest, nisi Dei scientia coronentur
 p. 1. c. 974. f
 iudicio communis est rationabilis scientia, & est duplex, vna
 quæ celsiora docet altera moralis, & significantur per obli-
 trices Hebræorum, p. 1. c. 481. a
 iudicantes multorum cum magis auditores ad cœlestia dilige-
 da instituunt, nimis pro terrenis curam gerunt, immo acq-
 sita pro spe æternorum relinquunt, p. 2. c. 1214. a
 Esaias natus fuit post dationem legis, s. per sexcentos annos &
 amplius, & etiam multi prophetae posterius, vt Ieremias,
 Ezechiel, David, Aggæus, Zacharias, & plures alii, p. 4. col.
 399. c
 Esaias quo tempore prophetare cepit, & quare de tempore il-
 lonon facit mentionem, p. 4. c. 7. a
 Vide plura in Esaias.
 Esaias qua visione vidit Deum sedentem super solium, & quid
 notatur, p. 4. c. 78. c
 Esaias quo tempore dixit, ecce virgo concipiet, p. 4. c. 93. c
 Esaias dicitur fuisse auunculus ipsius Manasse ex parte matris
 & propter hoc nobilem fuisse genere intelligendum est. p.
 2. c. 980. f
 Esaias vir nobilissimus solo cilicio induebatur, vt Hebræi tra-
 dũt cuius filiam rex Manasses accepit in coniugium, & non
 erubuit nudis pedib. incedere, p. 4. c. 403. b. c
 Item p. 2. c. 980. f
 Esaias tribus dieb. stetit, & incessit nudus, & non trib. annis, &
 quid per hoc notatur, p. 4. c. 205. c
 Esaias quo vidit Christum nasciturum de populo Moab per
 Ruth Moabitidem, quam acceperat Booz in vxorem, p. 4.
 c. 175. c
 Esaias iussit apponi emplastrum de ficis ad sanandum eum q̄
 de natura sua erat aggrauatum illius infirmitatis, & ideo
 iussit propheta apponi, vt sanatio mirabilior appareret, p.
 4. c. 342. f
 Esaias prauidit Iudæos pro maiori parte non credituros in
 Christum. p. 4. c. 443. c

Esaias dicens capitulo. 48. Non a principio in abscondito locu-
 tus sum, ex tẽpore, anrequã fierent ibi eram, & nunc domi-
 nus Deus misit me & spiritus ei⁹, & c. Ista verba Ra. Sa. me-
 daciter exponit, sed multipliciter cõferat, p. 6. c. 1999. a. b. c
 Esaias, quia nobilis erat genere, nõ fuit ausus rex Manasses cũ
 ita de facili interficere sicut alios, sed quæsiuit occasionẽ de
 lege dicens, Tu dixisti, Vidi dominum, & c. & tamẽ scriptũ
 est, Non videbit me homo, & c. iudicauit eum ad mortem,
 & c. quõ & quare fuit secatus ferrea ferra vt dicunt Hebræi
 aut lignea, ut dicunt Latini, & c. p. 2. c. 978. e. & 980. f
 Item p. 4. c. 7
 Esaiæ verbũ quo dicit, Et accessi ad prophetissam, & concepit
 filiũ, & c. de quo puero intelligẽdũ, expositio ad hoc datur,
 sed improbat, p. 4. c. 101. a. b. c. 102. d. e. f. 103. a. 1043. d
 Esaiam tradunt Hebræi, quia dixerat, Audite verbũ domini,
 principes Sodomorum, occisum. vel quia dixerat, Vidi do-
 minum, & c. p. 4. c. 19. b
 Esaiam interpretantes septuaginta, multa occultauerũt, & tã
 aperta fidei sacramenta noluerũt prodere ethnicis, & qua-
 re, p. 4. c. 5
 Esaiã inquit Ieronymus, nemo me putet breuiter posse expo-
 nere, cũ vniuersa domini sacramenta contineat, p. 4. c. 5.
 Esaiã, nesciens literas. i. gentilis legere non põt, neque sciens li-
 teras. i. Iudæus qui scientiam literarum iactat, & c. p. 4. c. 5.
 Esaiam commentati sunt aliqui Græcorum ante Ieronymum
 & paucis, & qui sunt tales, p. 4. c. 5.
 Esau, edom & Seir idem dictus est, & omnium horum ratio, p.
 4. c. 1270. f
 Item p. 2. c. 1015. c
 Item p. 1. c. 373. c
 de Esau filiis primo duces exierunt, postea reges sibi fecerũt.
 Tertio iterum regnum reductum est ad ducatum, sicut filii
 Israel, primo habuerunt iudices, postea reges, & tertio du-
 ces postea captiuitatem Babylonys, p. 1. c. 373. c
 Esau an ius primogenituræ vendendo pro tam vili precio pec-
 cauit, p. 1. c. 248. c. & quare ab Apostolo prophanus dicitur
 Ibid. 302. 303.
 Esau an dixerit mendacium ius primogenituræ sibi attribuen-
 do, p. 1. c. 319. f
 Esau a quo gens Idumæorum est, fuit persecutor Iacob fratris
 sui, sic Idumæi ab ipso descendentes fuerunt persecutores
 filiorum Israel a Iacob descendentiũ. p. 3. c. 2225. c
 Item p. 1. c. 319. f
 Item p. 4. c. 1910. f
 Esca herbarum & fructuum non fuit data hominib. bestiis &
 auib. communiter, sed singula singulis secundum condi-
 tionem nature suæ, p. 1. c. 33. c. 34. f
 Esca quõ non conquinat animam, vt Christus dicit cũ tamẽ
 aliqui cibi in lege reputarentur immundi, vt caro porcina,
 & c. p. 5. c. 264. f
 Escharum mole obruere ventrem, nocet, sed abundare gratiarũ
 donis prodest. p. 6. c. 956. d. e
 Eschines orator Atheniensis, Rhodum in exilium missus fuit,
 & quare, & Demosthenem oratorem bestiam appellauit,
 & c. p. 1. Vide etiam in Demosthenes.
 Esdras scriba in lege Dei fuit, & promptiores literarũ figuras
 quam ante Hebræi habuerunt, reperit, p. 2. c. 517. c
 Item p. 1. c. 1212. d
 Esdras velox in lege Moyli scriba appellatur, qa legem Moyli
 quæ consumpta erat refecit, p. 2. c. 1316. d. e
 Esdras sacerdos tẽpore Neemię prophetae reparauit libros ve-
 teris Testamenti per Chaldæos combustos. p. 4. c. 2394. f
 Esdras reparans bibliothecam a Chaldæis incensam, nõ repa-
 rauit omnes libros, sicut patet de libris Salomonis, quos fe-
 cit de naturis animalium & herbarum, & c. p. 2. c. 517. c. & c.
 1053. c. 1134. e. c. 1316. d. e
 Esdras nonnulla vt referunt quæ oportuna putabat adiecit, di-
 cit quib. est & illud. Et nõ surrexit propheta, & c. p. 2. c. 1316.
 d. Item p. 1. c. 1212. d
 Esdrę liber vnicus est, tertius enim & quart⁹ libri ab ipso Iero-
 nymo

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- nymo inter apochrypha computantur, p. 2. c. 1316. d. e
 esdras vt de illo dicit Rab. Sa. magistri dixerunt ipse est Malachias, qui in duodecim prophetis vltimus ponitur, p. 2. col. 1321. d. Et c. 1336. d. e
 esdras & suorū cōsacerdotū deuotio notatur, p. 2. c. 1336. d. e
 esdras scripsit librum Paralipomenon per adiutorium & directionem. Aggæi & Zachariæ prophetarum sibi contemporaneorum vt Hebræi dicunt, p. 2. c. 1573. b
 esdras primo venit Ierusalem cum Zorobabel, sed postea rediit ad regem, vt plures Iudæos secum aduceret, & a rege ampliores gratias impetrauit, p. 2. c. 1397. b. c
 esdras vt communiter tenetur a nostris doctorib. psalmos a diuersis factos in libro psalmorum collegit, p. 3. c. 415. a. b Et c. 433. c Item p. 6. c. 982. f
 esdras tradunt quidam esse Malachiam prophetā, alii dicunt fuisse Iosedech patrem Iesu sacerdotis magni, p. 2. c. 1030. c. Et c. 1338. e. f
 Hebræi aptant multa scripta Zachariæ prophetæ de esdra nra. Ibid.
 esitius Ierolymorum episcopus, Leuiticum satis plene exposuit, p. 1. c. 909. c
 esse ab aliquo non competit essentiæ diuine, sed tantum procedentis personæ est, p. 3. c. 1977. c
 Non esse vel male esse dicitur perire, p. 3. c. 45. a
 esse signat immutabilitatem, p. 1. c. 499. b. c
 esse alicubi dicitur, aliquid tripliciter. Primo per potentiam: secundo per præsentiam, tertio per essentiam, p. 5. c. 1027. c
 esse & viuere licet secundū se sit delectabile, si tamen sit subiectum multis miseriis & tristitiis, efficitur tristabile & odiosum, in tantum quod aliqui propter hoc se interminūt, quāuis errōne, p. 3. c. 45. Et c. 139. c
 Melius est nō esse quam male esse, an & quomodo sit verificabile vel intelligendum, p. 4. c. 826. f
 esseni qui dicantur, p. 2. c. 1126. f
 essentia diuina quod habeat in se plures personas, & quod sūt tres probatur ex scripturis Hebraicis, & soluūtur obiectiones in contrarium, p. 6. c. 1731.
 Vide etiam in Trinitatis sanctæ mysterium.
 est verbum est substantiuum, & habet suppleri in plurib. locis sacre scripturæ, vt ibi, Liber generationis Iesu Christi, est supple. p. 5. c. 29. f
 est verbum in omnib. suis modis & temporib. supponitur in Hebræo, p. 5. c. 1291. c
 esuries vel siti iustitiæ respectu proximi excellētius se habet p beatitudinem, quam per virtutē politicam, quando. s. cum quodam feruēti desiderio insolito talia exequitur, sicut esuriens & sitiens feruenter comedit & bibit, p. 5. c. 97. c
 esus & potus secundū exigentiā temporis lautioris modo vel sobrie magis abstinentius est accipiendus, p. 3. c. 1784. f
 esuis carniū & piscium concessus est post diluuium, p. 6. col. 1366. f. Item p. 1. c. 35. c. Et c. 140. c. d. Et c. 165. b. c
 esus carniū ne crederetur omnino esse Iudæis prohibitus extra Ierusalē, vt aliqui credebant, idē declaratū fuit eis quomodo esus carniū erat eis alibi licitus. s. de animalib. que non tenebantur offerre, sed non de animalib. immundis in lege prohibitis. p. 1. c. 1531. c
 esus sanguinis generaliter erat prohibitus de omnib. animalibus, p. 1. c. 930. e. f
 esus sanguinis piscium & locustarum non est Iudæis interdictus vt dicit Ra. Sa. p. 1. c. 966. f
 esus adipis & sanguinis quare Iudæis fuit prohibitus, p. 1. col. 930. e. f. & c. 1531. c. & c. 966. f
 Ab eiu sanctificatorum excluduntur in lege octo persone, & horum ratio, p. 1. 1097. b. c
 esus de quib. oblationib. fuit prohibitus & illicitus, p. 1. column. 953. b. c
 esus carniū hostiarum pacificarum quib. fuit licitus, p. 1. col. 966. f
 esus simiæ & vrsi quare fuit prohibitus, &c. p. 1. column. 1006. f
 esus multorum animalium & aliarum, per Iudæos in lege illicita relaxata sunt & multa licita restricta, male interpretantes scripturam, p. 5. c. 261. c. Item p. 1. c. 929. b. c
 Item p. 5. c. 555. c
 esus sanguinis generaliter fuit prohibitus in lege, nec p esus sanguinis hoies non abhorrent effusionem sanguinis hmani ad quam Iudæi erant proni, & vt ad pietatem exercerentur et circa alia bruta animalia. p. 1. c. 1531. c
 esum volucrum dedit dominus Iudæis nausentibus, & non ferarum, Non quadrupedum, non terrestrium animalium, & quare. p. 1. c. 1239. a
 Et sermo coniunctionis est, &c. Et quare & quomodo in principiis librorum ponitur, p. 4. c. 143. a
 et egredietur virga, &c. quare præponitur & cōiunctio, &c. p. 4. c. 150. f
 etham fuit Leuita & cantor de villa Ezrai, & ab eo intitulatus psalmus 88. qui incipit, Misericordia domini. p. 2. c. 700. f. l. p. 3. c. 1117. b
 ethian est nomen proprium cuiusdam deserti, p. 1. c. 1423. a
 et est nomen appellantium, & significat fortitudinem. p. 3. 984. f
 ether dicitur illa pars elementorum, quæ contiguatur spherulæ p. 3. c. 1635. c
 Aethiopes dicti sunt coraini generis propter similitudinē nigredinis, & quia in aliqua, p. 3. c. 923. c
 Aethiopia citius & vniuersalius fuit conuersa ad Christum quam Aegyptus, p. 3. c. 921. c. & c. 962. e. f
 ethnici nomen dieb. mortuos suos flebant, parte 1. column. 372. d. e
 ethnici ex multitudine verborum compositorum in oratione credebant aliquid Deo manifestari q̄ prius esset sibi ignotum, p. 5. c. 126. f
 eua, quomodo diuersimode fuit subiecta Adæ ante peccatum & post, p. 1. c. 102. e. f
 eua nō proprie dicitur virago, sed magis proprie diceretur vira si sermo latinus pariretur, vt hoc deducitur ex deriuatione apud Hebræos. p. 1. c. 83. c
 eua quomodo matre viuorum appellatur, cum mortē & mortales fetus parere meruerit, p. 1. c. 104. c
 eua vtrum significet vitam pœnalitati subiectam, vel simpliciter sonet vitam, non connotando quod sit pœnalitati subiecta vel non p. 1. c. 104. f. & c. 106. c
 eua ad quid sit facta Adæ in adiutorium. p. 1. c. 81. c
 eua an & quomodo & quib. ante esum decauit, p. 1. column. 100. d
 eua in tentationem serpentis prima prorupit in quādā electionem, & sibi displicuit restrictio præcepti, vbi notatur nolle esse sub præcepto diuino fuit initium transgressionis comedendo, p. 3. c. 8. e
 eua vt dicunt Hebræi in quolibet partu peperit geminos, mascululum & feminam, & sic dicitur communiter quod Caacæ accepit sororem suam, p. 1. col. 120. f
 eue formatio de costa vtrum fuit secundum cursum naturæ an supra naturam, p. 1. col. 79. b. c
 euangelista quilibet tradidit quadruplicem notitiam de Christo figuratam. p. 5. col. 7. a
 euangelistæ quatuor per quatuor facies animalis designati sunt, quod figurauit Christi euangelium quadrifariē describendum. p. 5. col. 663. b
 euangelistæ tres sunt figurati per tria animalia in terra gradientia. s. hominem, vitulum, & leonem, Iohannes autē fuit figuratus per aquilam in altum volātem. Et super hunc mysterium. p. 5. c. 1009. 1010.
 euangelistę dicuntur fabri, & quare, parte quarta, column. 2192. c
 euangelistę sunt qui gaudia cœlestis patriæ annunciant. p. 4. 1397. c
 euangelistę quatuor qualiter Christi incarnationem, passionem & resurrectionem, insinuant, et figurantur per quatuor oculos arcę, p. 1. c. 733. b. c

Index.

- uangelistę & prædicatores Christi sunt vt angeli ascēdētes
 ad intelligendā diuinitatē, vt inueniant in principio verbū
 apud Deum, &c. & descendentes vt inueniant ipsum factū
 ex muliere. p. 1. c. 324. b. c
 uangelistę dicuntur cęli, & quare, p. 1. c. 324. b. c
 uangelistę repetendo dicta alicuius vel aliquorum, aliquan-
 do repetūt eadem verba, aliquando sentētiā per alia ver-
 ba, p. 5. c. 532. f
 uangeliste & apostoli, etsi aliquando aliorum scriptorum no-
 mina ad sententias allegauerūt, vel duorum prophetarum
 sententias coniunctas, sub salterius tamen horum nomine
 allegauerunt, congruenter id fecerunt, p. 5. c. 449. b
 uangelistę quatuor, quędam quę audierunt scripserunt, p.
 5. c. 669.
 uangelistę qui euangelium pacis & glorię Christi prædicāt,
 significantur per quatuor filios Marathię, p. 4. c. 2229. c
 uangelistę non eodem ordine facta Christi scribunt, neque
 hoc refert ad veritatem, p. 5. c. 745. c
 uangelistę vno spiritu scripserunt, sed diuersum sibi scriben-
 di & initium & finem statuerunt, p. 5. c. 481. a. b
 uangelistarum siue euangeliorum distinctio, connexio, & or-
 do, p. 5. c. 7. c
 Item p. 1. c. 733. b. c
 uangelistarum scriptura quatuor mundi partib. adaptatur, p.
 6. c. 1676. e. f
 uangelistis adaptatur visio Ezechielis, p. 5. c. 7.
 uangelistas calumniatur quidam quod in aliquib. verbis nō
 omnino conueniant, cum res & sententia eadem sit. p. 1. c.
 282. b. c
 uangelica doctrina quę & qualia prædicat, p. 5. c. 91. a
 uangelica doctrina comparatur rotę, p. 5. c. 7.
 uangelica vita dicitur candelabrum, quare, p. 1. c. 24. f
 uangelica doctrina quatuor in se habet præcepta, mandata,
 testimonia, exempla, p. 5. c. 44. e
 uangelicę doctrinę excellētia ostēdit ex quatuor, p. 6. c. 327. c
 uangelicę doctrinę causę quę sint, p. 5. c. 7
 uangelicę legis perfectio supra legem Mosaicam ostenditur
 in multis, p. 6. c. 1346. d. e
 uangelicum opus insinuat Neemias esse in regimine plebis,
 opus rectoris notabiliter circa ecclesiā exercere, & a subdi-
 tis cōmodum terrenum non quærere. p. 2. c. 1366. d. e
 uangelici & apostoli libri mystice in veteri Test. p. 1. c. 785. f
 uangelium quō dicitur lege leuius, cum ibi opera, hic & con-
 scientia damnatur, p. 5. c. 214. d
 uangelium dicitur dextera, per quod beatitudo æterna pro-
 mittitur, quę dextera dicitur, non temporalis sicut in lege,
 quę dicitur læua. p. 1. c. 1678. f
 uangelium Christi per verorum sacerdotum ministerium in
 memoria recōditur ecclesię quę est arca domini, p. 1. c. 1650. f
 uangelium prædicatum fuisse per vniuersum orbem tempo-
 re apostolorum ostenditur, p. 6. c. 132. c
 Vide etiam in Sauiianus.
 uangelium per arcam fœderis significatur, & quare, p. 2. col.
 25. c
 uangelium iugum dicitur, & quare, p. 1. c. 89. c
 uangelium crucis per morum intelligitur, p. 5. c. 927. a. b
 uangelium Lucę primo, ad dictum Isaię xl. applicatur cōcor-
 dantur, p. 4. c. 355. a. b
 uangelium Iōanis fuit excellentius in trib. quę scripsit præ cę-
 teris, sublimius, subtilius, & etiā perfectius. p. 5. c. 1024. b. c
 uangelii prædicatores debēt omnib. magnis & paruis sine ac-
 ceptione prædicare & ministrare sacramenta, p. 5. c. 470. f
 uangelij prædicatores incipere debent sermonem a sacra scri-
 ptura, non a poeticis verbis, aut philosophicis, p. 5. c. 481. c
 uangelii lucem significat phiala & apostolicā doctrinam, p.
 1. c. 1207. b. c
 uangelii prædicatio significatur per tubę formationem, p. 2.
 c. 181. a
 uangelii liber presbytero & diacono portatur apertus, aliis
 vero clausus, & quare, p. 1. c. 1155. b. c
 euangelii portationem per orbem non impediuerunt tribula-
 tiones mundi præteritę, similiter sperandum est quod superuē-
 turę non impedient, saltem omnino, p. 2. c. 27. c
 euangelii præcones quib. nō est colluctatio aduersus carnem
 & sanguinem, &c. pugnant prædicationis voçe & miracu-
 lorum fulgore. p. 2. c. 1600. f
 euangelii doctrina longe lateque resonantis per æs significa-
 tur, & exuta vetustate literę inuiolata pollet spiritus noui-
 tate, p. 1. c. 1681. c
 euangelii doctrina & lex Mosaica differēter datę sunt, & qua-
 re. Et de hoc figura, p. 1. c. 725. b. c
 euangelii & legis veteris ordo triplex. scilicet temporis, dignitatis, &
 virtutis, p. 6. c. 743. b. c
 euangelii doctrina sanctę trinitatis fidem plene continet, & de-
 calogi perfectam summam in duob. præceptis demonstrat,
 p. 2. c. 1641. a
 euangelii virtus consistit principaliter in duob. scilicet in autoris cō-
 ditione, & sacrificii oblatione, p. 3. c. 793. b. c
 euangelii virtus inuenitur in lege, & fundamento legis inniti-
 tur euangelium, nec vet. Testamentum nomino legem si eā
 spiritualiter intelligam, p. 1. c. 281. a. b
 euangelio non crederem, nisi crederem ecclesię catholicę il-
 lud approbanti, quō intelligendum & qualiter verificatur,
 p. 6. c. 139. c
 euangelia quatuor rotis comparantur & quare, p. 2. c. 748. d
 euangelia quatuor, per quatuor montes significantur quib. ec-
 clesia circundatur, p. 1. c. 1458. f
 euangelia licet plura & a plurib. fuerint descripta, quatuor tā-
 tum tamen sunt approbata. Et hoc per figuram sacramen-
 ti quoniam iste quaternarius multipliciter fuit in lege figu-
 ratus, p. 5. c. 415. a. b
 euangelizare non debemus vt manducemus, sed manduca-
 mus vt euangelizemus. p. 5. c. 142. d. e
 Item p. 6. c. 270. d. e. 714. d. e
 Super monte excelsum ascende tu qui euangelizas Sion. Hęc
 verba proprie ad beatam virginem & ad sanctam Elifabet
 referuntur, secūdam Hebraicam grāmaticam, p. 4. c. 355. a
 eucharistia triplici fine offertur. scilicet Deo pro sacerdote, & pro q-
 bus offertur. p. 1. c. 966. f
 Eucharistia quę quotidie offertur in ecclesia, non est sacrifi-
 cii reiteratio, sed vnius sacrificii in cruce oblatis quotidiana
 commemoratio. p. 6. c. 905. c
 eucharistia an quotidie sit summenda, an eligēdi sunt dies, p.
 6. c. 297. f
 eucharistia licet in se sit bonum & sanctū sacrificium, si tamē
 pro obstinatis in malo offeratur, eis non valet, & offerenti
 indigne multum nocet. p. 4. c. 663. b
 eucharistia. Vide etiam in Corpus Christi, & in Sacramentū
 euentia patrat sceleris nō indiget clamore accusatoris,
 p. 1. c. 115. b. Interl.
 eucharistia respectu vitę præteritę est nutritio spiritualis, quę
 fuit figurata in vet. Test. per manna quo Deus nutrit filios
 Israel in deserto, cuius cibus sapidus, & valde nutriti-
 uus erat bonis, sed malis erat nociuus. Sic a simili de hoc
 cibo spirituali. p. 3. col. 1294. f. & col. 1961. a
 Item p. 1. col. 639. c. & col. 1232. f. & col. 1316. f
 eucharistia peccatori occulto non negatur, exemplo Christi,
 p. 1. col. 173. f
 eucharistia figurata est per quinque modos panū, sicut vnus
 panis viuus & perfectus. p. 1. col. 960. f
 Ab eucharistię pceptione excludend. designant p. excluden-
 dos a commestione sanctificatorum legis, p. 1. c. 1097. c. co.
 1098. f
 eucharistię i ministerio, vt debitē fiat, nō sufficit gradus ordi-
 nis. nisi cum hoc sit puritas mētis & corporis, p. 2. c. 1077. c
 eucharistię sacramentum in ecclesia militante, & fruitio glo-
 riosa in ecclesia triumphante per cōuiuium significatur. p.
 2. col. 1637. c
 eucharistię perceptionem maximē impedit peccatum carna-
 le. Et de hoc figura, p. 6. col. 517. c
 eucharistię

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Eucharistiæ sacramentum in oblatione Melchisedech fuit figurata, p. 1. c. 204. d
- eucharistiæ sacramentum indignitas, fit tripliciter, p. 6. c. 296. f
- eucharistiæ mysterio, soli sacerdotes & ministri ad hoc ordinari accedere debent, p. 2. c. 1076. f
- eucharistiæ percipiendæ vel eo ritu quo gerit explicandæ, vel eorum quæ geruntur in baptismo verborum, gestorum, interrogationum, & responsionum, quis facile explicet ratione hæc tamen (licet velata) humeris portamus, p. 1. c. 1188. d
- eucharistiæ hostia fracta, cuius rei vel in quare fit fractio, p. 6. c. 296. f
- eucharistiæ sacramentum per omnia legis sacrificia figuratum fuit, sicut vnum perfectum per multa imperfecta, p. 4. c. 663. b
- eucharistiæ perfectio supra veteris Testamenti sacrificia ostenditur ex duobus, p. 6. c. 786. d. e
- eucharistiæ sacramentum sumebant Christiani quotidie olim, postea singulis dominicis diebus, nunc semel in anno, p. 4. c. 1861. a
- eucharistiæ sacramentum sub duplici specie dabatur fidelibus in primitiua ecclesia, licet modo tantum datur sub specie panis, & quare, p. 6. c. 296. f
- Item p. 3. c. 1641. c
- eucharistiæ sacramentum est quoddam spirituale nutrimentum & ideo fit sub duplici specie, quia vtrumque requiritur ad rationem nutrimenti perfecti, p. 6. c. 29.
- eucharistiæ sacramentum sub specie panis & vini datur, & quare, p. 6. c. 296. der totum.
- eucharistiæ institutio, quis & quando instituit, p. 3. c. 1297. c
- Item p. 6. c. 426. f
- eucharistiæ sacramentum Christus instituit, & est usus est illo, licet expresse in euangelis non habetur, p. 4. c. 1485. a. b. c
- eucharistiæ consecratio fit sub diuersis speciebus. Et istæ conuersiones fiunt separatim, & quare, p. 5. c. 426. f
- eucharistiæ sacramentum aliter & aliter est sub specie panis & vini, licet sub vtraque specie totus est Christus, p. 5. c. 1131. c
- c. 426. f
- In eucharistiæ sacramento est caro Christi, non tamen sicut in signo sed realiter, & c. p. 5. c. 2132.
- eucharistiæ sacramentum tria in se habet p. 6. c. 293. a
- In eucharistiæ consecratione & conuersione plura difficultates sunt quam in creatione, p. 3. c. 1298. d. e & c. 1299. a. b. c
- eucharistiæ usus, an & quomodo sit per modum consilii vel precepti, p. 3. c. 1299. c. & c. 1299. a. b. c
- eucharistiæ sacramentum non est licitum offerre nisi in debitis vestimentis propter reuerentiam sacramenti, p. 2. c. 1560. f
- eucharistiæ in sacramento tria considerare possumus. scilicet illud quod est sacramentum tantum, secundum quod est res sacramenti, tertium quod est effectus huius sacramenti, p. 1. c. 610. f
- eucharistiæ qualitas ostenditur in quatuor, quia primo est illud quod est ibi sacramentum tantum. scilicet species panis, secundum quod est ibi autor huius sacramenti, p. 5. c. 1131. c
- eucharistiam Christus Iudæ dedit: quem etiam ad prædicandum misit ut ostenderet dona peruenire ad eos qui fidem accipiunt, et si talis sit, per quem accipiunt qualis Iudas fuit, p. 3. c. 503. b
- eucharistiam manducandi duo sunt modi, p. 6. c. 297. c
- eucharistiam an & quomodo differeret accipiunt bonus & malus, p. 6. c. 246. d
- eucharistiam sacramentum indigne sumentes per filios Ephraim significantur, p. 3. c. 1018. e. f
- eucharistiam adorantes, an idololatram censendi sunt, ut Iudæis eis impingunt, p. 6. c. 1715. a. b. c
- eucharistiam sumere volentes quomodo se præparare debent, & quibus significantur, p. 5. c. 628. e. f
- eucharistiam sumere volentium dispositio, Et de hoc figura, p. 1. c. 587. c
- eucharistiam non debent pransi sumere, vel mensis suis miscere sed ieiuni & quare, licet Christus post cenam instituerit, & quare, p. 6. c. 243. 244.
- eucharistiam quare Christus dedit vespere, & nos sumimus eam mane, p. 5. c. 426. c
- eucharistiam offerunt sacerdos & homo, non sacerdos & pater. quare & quomodo, p. 1. c. 962. f
- eucharistiam conficere de solo grano frumenti, & non de alio seminum granis, unde ille mos ecclesie ioleuit, p. 5. c. 1268
- euge est vox irrisoria & insultatoria, p. 3. c. 674. d
- euge interiectio est gaudentis, p. 3. c. 944. f
- Item p. 4. c. 1267. a. b. c
- euidencia publicati flagitii accusatore non eget, p. 1. c. 232. Interl.
- euilmerodach timens ne pater suus Nabuchodonosor. scilicet resurgeret, fecit corpus patris exhumari, & in multis partibus didi, & vulturibus dari, qui ad diuersa loca euolauerunt, p. 2. 1004. f
- eunuchus aliquando accipitur pro castrato, aliquando vel pro ministro vel seruo alicuius principis, & c. & quare dicitur eunuchus, p. 1. c. 509. a
- eunuchi qui sunt castrati per abscissionem membrorum genitalium sunt communiter male gratiosi in facie, p. 4. c. 1496. f
- eunuchi Pharaonis & ministri, scilicet pincerna & pistitor, accusati fuerunt propter infidelitatem (licet Hebræi aliter dicantur) quæ sepe contingit in officiis in curiis regum, p. 1. column 397. f
- eunuchi sicut virgines deputabantur ad cultum deæ Vestæ p. 4. c. 1728. f
- eunuchorum tria genera. Duo carnalia tertium spirituale, p. 5. c. 207. c
- Item p. 4. c. 461. a
- eunuchos tradunt Hebræi vocari hos quos a seculi actione alieni orationi & lectioni vacabant, & uxores non causalibus, sed suscipiendæ proles habebant, p. 2. c. 1077. a
- euphrates fluuius Mesopotamiæ gemmarum fertilis, & c. p. 5. c. 2099. a
- Item p. 1. c. 70. f
- europa (in qua est Roma) dicitur populata fuisse a filiis Iaphet p. 4. c. 1022. f
- eurus. i. boreas ventus, p. 6. c. 1243. a. b
- eutices hæresiarcha dicitur quod ex verbo & carne facta est, vna natura, sicut & vna persona. Et unde sumpsit errandi occasionem. Et improbatur, p. 5. c. 1030. f
- Item p. 6. c. 1541. c
- euticiani qui dicunt vnam tantum in Christo operationem, vnam voluntatem confutantur, p. 5. c. 634. e
- Aeuum est mensura incorruptibilium, propter quod antequam non est alia mensura, nisi æternitas, p. 3. c. 1977. c. E. 2167. c
- Aeuum est quasi medium inter æternitatem & tempus, propter quod aliquando ponitur pro tempore, aliquando pro æternitate, eo quod medium participat cum vtroque extremo, p. 1978. f
- exactiones indebitas si quando potentes huius seculi relata ad consilium boni prædicatoris, postea tamen cupiditate ceteri reponunt eas in parte vel in toto, vel adinueniunt aliam tantas vel maiores, & c. p. 4. c. 818. f
- exaudire volentis modus est auribus attendere ad vocem decantis, p. 3. c. 1460. f
- excellencia diuina non videtur a viatoribus in seipsa, sed per se effectus cognoscitur, p. 3. c. 2187. c
- Item p. 1. c. 852. f
- excellencia diuinæ virtutis maxime in tribus relucet, scilicet in mundi creatione, gubernatione, in beatorum premiatione, & in punitione malorum in hominibus, & demonibus, p. 3. column 382. d. e. f
- excellencia Dei est nobis incomprehensibilis, & consequenter inenarrabilis, p. 3. c. 2195. c
- ecclesia periculosius frangitur, & citius corrumpitur, part. 4. column 1523. b
- ecclesia duplici modo dicitur. Erant enim aliqua excelsa ubi collebantur idola. Alia erant excelsa in quibus offerebantur Deo sacrificia, p. 2. c. 1184. f
- excessus epulationis & potationis causat cæcitatē intellectualem sicut

Index.

fiet econtrario abſtinentia clarificat, & habetur exemplū
 de Daniele & focis ſuis, p. 4. col. 258. f
 excuſus gloriandi eſt duplex. Primò quādo quis gloriatur de
 quo non debet. Secundò modo quando eius gloriā in quo
 non debet, bonum opus ſibi attribuendo, p. 6. col. 427. c
 ſua dictio addita vni perſonæ in diuinis reſpectu termi
 niſſentialis, nō excludit aliā, p. 5. c. 1129. c. Itē, p. 6. c. 1433. c
 flores dicuntur quidam artifices argentarij, p. 6. c. 51. b
 Excludit lex diuina etiam extraneum a cultu Dei, &
 abis quæ pertinent ad animæ ſalutem. Sed in temporalib.
 quantum ad ea quæ pertinebant ad regimen populi nō om
 ne admittebantur, p. 1. c. 1596. f
 communicatio ſignificatur gladium, p. 3. col. 400. f
 communicationis ſententias ſuſpenſionis aut interdicti in
 diſcretè fulminantes, quib. comparantur, p. 5. col. 382. f
 cui dicitur quod in ſaxo cæditur vel formā, p. 1. c. 1331. c
 excuſationis maximum vitium eſt qui peccata ſua p alios ni
 ſi excuſare, vt per diabolum vel per neceſſitatem ſtellarū
 p. col. 993. a. b
 cunctes peccata ſua cōparant heritio, & quare, p. 4. c. 311. a
 eſt ad Excūſationē ſui humana peruerſitas, & q meritō
 ſuinet, ſibi iniuſtè videtur ſuſtinere, p. 4. col. 599. a. b
 Aegypto vocauit filium, &c. Vnde hoc ſumptum ſit & Euā
 geo inferunt, p. 1. col. 1357. b. c
 exemplum malum in conuerſatione huius vite, dicitur lepra i
 ſee, p. 1. col. 1025. b. c
 Exemplum debet pertrahi qui cūctis paſſionib. mortuis ſpi
 ritualiter viuit, cuius intēſioni corpus nec omnino p imbe
 ſtatē, nec valdè per cōtymeliā refragatur, p. 1. c. 1094. e. f
 vitæ cōparatur ſemini triplici in terra ſato, p. 5. c. 525. c
 diabolus de inuidio & cupido, vbi inuidus cupiebat ſibi v
 ſum oculum erui, &c. p. 1. c. 102. e. f
 Exemplum de quodam nomine Copres quod nō debemus
 ſua querere, p. 3. col. 2014. d. e
 Exemplum pulchritudinis ſpiritualis & honeſtatis exterioris,
 mulier non diſcuſſa de domo in domum, p. 3. c. 2111. e
 Exemplum in moralib. magis mouet quā verbum, & eſt effica
 ſi modus ad inducendū alios aliquid agendū, p. 6. c. 525. c
 ſuo ſuæ actionis qui corda innocentium corrumpunt te
 ſtium dæmonis dicuntur, & quare, p. 3. c. 385. c
 Exempla malorum qui conſiderat, minus, ſe percuffum quam
 crebatur agnoſcit, p. 3. col. 314. f
 Exempla iniquorum conuerſorum ad Deum ſunt carbones,
 & quare ſic dicuntur, p. 3. c. 1420. e. f
 Exempla ponuntur corporalia, ad exprimendum augmētū do
 ctinæ ſpiritualiū quod eſt excellentius augmento corpora
 liū ponitur cōparatio amoris matris ad filiū, p. 3. c. 2094. f
 Exempla poſita in libro ſapientiæ incipiunt ab Adam tanquā
 ſuū, & terminantur in patrib. exeuntib. de Aegypto, p.
 3. col. 1817. a
 Exempla Ieſu Syrach incipiunt ab Enoch & procedunt ad Si
 monem filium Oniæ, p. 3. Ibid.
 Exempla deſcribunt illorū ſeptē, q bñ ſe habuerūt p ſapientiā di
 uinā. ſ. Noë, Loth, Abrahā, Iacob, Ioseph, Moyſes. Et p op
 ſitū illorū q malè habuerūt circa hāc ſapientiā fuerūt. ſ. Ca
 ſus & multi alij, p. 3. co. 1926. e. f. 1927. a. b. c. & c. 1928. d. e. f
 Exempla bonorum & malorum operum, quomodo & quare
 ſit a nobis conſideranda, p. 1. c. 695. b. c
 Exempla bonorū multū cōfortāt, & nota, & quare, p. 4. c. 827. b
 ſa prauorum acta non ſint ponenda in Exemplū iuſtorū,
 nō in figura, nec in metaphora, p. 4. col. 1161. a
 Exempla doctorum quantum iuuant notat, &c. p. 2. c. 1330. d
 Exempla diuinæ virtutis (cuius nullus poteſt reſiſtere) de
 claratur quō ſit Deo promptè obediendum, par. 3. co. 620. f
 Exempla in reprobatis & electis oſtendunt qualiter diuina p
 ſentia eſt primū principium ſalutis hominum tamen cor
 pōralib. quam in ſpiritualib. p. 3. col. 655. c
 Exempla patrum ſunt linea extenſa ſuper animam iuſti, ne cir
 cūſpectū ultra eat, p. 3. col. 351. b. c
 Exemplar imitationis verū eſt filius Dei, & hoc imitatur pri

mo Angeli: ſecundo creaturæ, ſed quia hoc exemplar deita
 tis a nobis eſt inuiſibile, factus eſt homo, vt nobis hominib.
 humanum præberet exemplar viſibile: quod primo Prælatiſ
 Eccleſiæ præponitur imitandum, ſecundo Prælatiſ Chriſti
 exemplo in forma, præponuntur Chriſti fidelibus in exem
 plum, p. 9. col. 283. c
 exequitur quod iuſtum eſt iniuſtè qui ad deſenſionem iuſtitie
 non virtutis æmulatione, ſed amorem premiū temporali exi
 tatur, & iuſtitiam quam præſtat vendere non veretur, p.
 1. col. 1557. b. c
 exequi iuſtum iuſte, eſt in aſſertioni iuſtitie ipſam iuſtitiam
 quæſere, p. 1. Ibid.
 exequiæ fidelium dum peraguntur decantatur Pſalmus. Te de
 cet, &c. & quare, p. 3. col. 890. e
 exequiarum pompæ, ſepulturæ diligentia, monumentorū opu
 lentia conſtructio, quomodo & cui profunt, p. 6. c. 653. a
 exequias deſunctorum peragendo celebrantur dies ſeptimus
 & tertius, & quare, p. 1. col. 371. a
 exercere ſi quid bonum robuſtumque incipimus, non debe
 mus citò oſtendere, ſimplex quoque & innocuum nō debet
 nudari ſuo velamine, p. 1. col. 555. c
 exercitatio corporis modica in viris perfectis in reb. ad deuo
 tionem excitantib. tantum operatur, ſicut talium magna e
 xercitatio in minus deuotis, p. 1. col. 1479. c
 exercitium deuotæ orationis eſt ars ſagittandi ſpiritualis, &c.
 p. 2. col. 517. c
 exercitium ſtudij primo viguit in Aegypto, & ibi primo gens
 ſacerdotum vacare conſeſa eſt, p. 3. col. 1244. f
 exercitius filiorum Iſrael diuiſus eſt in tres partes, inæquales
 tamen, p. 2. col. 283. c
 exercitus non debet committere bellam ſine Principis volun
 tate, quod probatur exemplo Romanorum, p. 2. c. 1599. c
 exercitus Iudæorum ad aquatus in deſerto & in loco ſiccō
 fuit ſexcenta milia aſque mulierib. & paruulis & pecoribus
 p. 2. col. 1053. c
 exercitus Sennacherib, ſicut ſtipula ante faciem venti quæ ſta
 re non poteſt ſic perijt, ita quod angelus domini vna noctē
 interfecit ibi centum octoginta quinque milia, p. 3. col. 1074. f. Item p. 2. col. 959. c. Item p. 4. c. 97. c
 exilium eſt mors ciuiliſ, p. 2. col. 594. f. Vide etiam in Mors.
 exire à malis ſæculi & vniuerſæ vanitati renūciare, eſt primis
 gradus aſcendendi ad cæleſte templum, p. 3. c. 1419. b. c
 exitus de Aegypto duob. modis, vno modo cum de errorum
 tenebris & de terrena conuerſatione ad ſpiritualia inſtituta
 quis cōuertitur, alio modo cum anima relinquit huius mun
 di tenebras & transfertur ad aliud ſæculum, &c. p. 1. col. 1411. c. & col. 1418. f
 exitus electorum ad gloriam fuit figuratus in exitu filiorum
 Iſrael de Aegypto Deum laudantium quando depoſita om
 ni pœnalitate transferrentur ad cœlum in anima & corpore
 glorioſe, p. 4. c. 285. c
 exodus quare ſic dicitur: cum in principio nō de exitu, ſed de
 ingreſſu filiorum Iſrael agatur, p. 1. col. 902. e. f
 exodus excellit in pentatheuco, in quo penè omnia ſacramen
 ta quibus Eccleſia inſtruitur figuratiſter exprimuntur, p. 1. c.
 371. c. & col. 902. f
 exorcismi modos excogitauit Salomon, & docuit quibus im
 mūdi ſpiritus expulſi non audebant ad homines reuerti, pa.
 6. col. 1188. c. Item p. 2. col. 419. b. c
 expectatio futuræ ſelicitatis in præſenti vita eſt friuola duplici
 de cā. Sed quæ ſit vera expectatio oſtenditur, p. 3. c. 105. c
 expediens eſt quod ſine impedimento fieri poteſt. Non expe
 diens autem quod præſtat impedimentum ad conſecutio
 nem finis intenti. p. 6. col. 239. f
 expenſas decem ſolidorum pro Chriſto multi grauius portant
 quam quinquaginta vel centum pro mundo, & cui aſſimi
 lantur, p. 5. col. 627. c
 experientiæ certitudo deſignatur per guſtum, & non per viſum
 & quare, p. 3. col. 152. f
 experimēto p̄prie fragilitatis mouet homo ad magis addiſcē

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

dum artem se defendendi contra impugnationem demonis, &c. p. 3. col. 1374. d

expiationis festum in festum expiationis.

explanatio scripturæ habet fieri quatuor modis, p. 6. col. 318. f

exploratores terræ promissionis quomodo de vertice montis potuerunt exquire omnia quæ Moyses præcepit: Quomodo intrare ciuitates quas leguntur intrasse, p. 1. col. 1255. c

exploratores terræ promissionis an fuerunt missi ante terminum luctus mortis Moysi, p. 2. c. 13. b. c. 17. b. c

exploratores per Iosue missi quomodo terram promissionis potuerunt pacifice & non impediti pertransire, p. 2. c. 17. b. c

exploratores quos misit Iosue quomodo vocantur iuuenes, cū ad explorandū solent mitti viri prudentes & abstuti, p. 2. col. 45. b. c

expoliare inimicum acquisitum iure belli, non potest aliquis, nisi perfecte subiecerit, p. 1. col. 1150. f

expolita exponere, ociosi est, non studiosi, p. 1. c. 1462. f

expositioni nulli aliquis ita præcise inhæret, quod si certa ratione constiterit hoc esse falsum, quod aliquis secundum sensū scripturæ hoc asserere præsumat, p. 1. c. 37. b

expositorum diuersitas non omnino inutilis est, p. 1. col. 37. b

exprobare quid est, p. 3. col. 737. a

exprobrare alterius defectum in seipso existentem, est propriū defectum reducere ad memoriam, p. 1. col. 1606. f

extasis uerbum Græcum est Latine vno verbo exponi potest, si dicatur excelsus, p. 6. col. 394. d. 1007. c. Item p. 3. col. 629. a. 630. d. & col. 1326. f

extasis raptum a sensibus exterioribus signat, p. 1. col. 211. c

exteriora bona intelliguntur per opera manuum quæ patent aliis. Et a Deo benedicuntur, quando non ad hominū laudem, sed ad Dei gloriam ordinantur, p. 1. col. 1630. f

exteriora bona ordinantur ad vitam corporalem, & vita corporalis ad salutem animæ & ad Dei gloriam & bonum particulare ad bonum commune, p. 1. col. 1608. f

exterminare quid est, & quot modis, & per quos fiat, p. 5. col. 134. f

exterminium Iudæorum secundum Egesippum à principio obfidionis vsque ad finem fuit (in quo multi fuerunt interfec-ti gladio, fame, & peste, scilicet) decies cētum milia, p. 4. c. 249. c

extirpare difficilius est iactantiam, superbiam vel vanam gloriam quam carnalia uicia, p. 1. col. 1510. e

extra imitationem passionis Christi non tam virtus quam uicium est quicquid agatur, p. 1. col. 1301. c

extranei dicebantur genū est triplici ratione, p. 6. col. 536. f

extremum alicuius rei accipitur dupliciter, scilicet de parte superiori & inferiori, p. 1. col. 435. c. & col. 1231. c

extrema pars dupliciter intelligitur, secundum partem inferiorem, vel superiorem. Et extremam partem secundū aliquos notatur vulgus, secundum alios notantur maiores de populo, qui perierunt & mortui sunt, p. 1. Ibid.

extremi iudicij condiciones quinque, p. 6. col. 394. d

exultare est concitati animi feruore gaudere, & differt a letari, p. 3. c. 632. d. & col. 645. b. c

exultatio & gaudium quomodo differunt, parte 2. columna 322. f

exulta est quasi extra saltatio, quod fit quando mentis deuotio resultat in signo sensibili. Similiter iubilatio dicitur cordis gaudium ita intensum, quod non potest interius contineri quia appareat in signo exteriori, p. 3. col. 1647. b. & c. 1331. c. Item p. 5. col. 677. c

exultatio Ioannis in utero, diuino fuit miraculo attribuendū, & potuit fieri duob. modis, &c. p. 5. col. 688. f

exultationem uitæ presentis in honoribus & delitiis concommittatur remorsus conscientie, & quare, p. 3. col. 1663. c

exuperio Tholosano ut ait Hieronymus, quis sanctior, qui corpus & sanguinem Domini uata uitreo & cuspella viminea consecrauit, ut aurum & argentum distribueret, pauperibus, p. 2. col. 768. f

ezechias non valens resistere regii Assyriorum uia humana

uerit se ad Dominum, diuinum auxilium implorādo misit ei Angelum, & vna nocte interfecit in exercitu Assyriorum centum octoginta quinque milia bellatorum, p. 2. col. 960. c. f. 961. b. c. Item, p. 3. col. 1415. a. Item p. 4. c. 96. e. f

ezechias post liberationem mirabilem ab exercitu Sennacherib. inducit populum ad legis studium, & ut magis hoc proficere, abstraxerunt se à uino, ita quod parum nihil biberant, & sic vineæ remanserunt incultæ, p. 4. c. 96. e. f

ezechias qui tempore Osee regnauit, totam fiduciam suam posuit in Domino, & mirabiliter adiuuit eum Dominus, p. 2. col. 289. c

ezechias misit magnas pecunias regi Assyriorum tali pacto, ut si terra eius recederet & ipsum in pace dimitteret, sed cepta pecunia pactum fregit, p. 4. col. 221. c. Item p. 2. col. 947. c

ezechias quare maluit ut Sol contrarium suo more curset, quam consueto processu incedens, p. 2. c. 966. f

ezechias quare egrotatione grādi a Domino percussus fuit, p. 2. col. 965. c. & c. 965. a

ezechias tricesimo nono anno infirmatus fuit, quod est uita hominis secundum cursum naturæ, tamē postea uixit uiginti quinque annis, p. 4. col. 339. c

ezechias significat Christū, qui non solum idololatriam exstirpauit, sed & legē spiritualiter intelligere facit, par. 2. col. 1087. c

ezechias qui non tantum per se vel per suos opus Dei profecit, immo per nuncios ad simile studium alios profecit, Christum significat, p. 2. col. 1229. c

ezechielis difficultatem Hebræorum monstrat traditio, quod quis apud eos Sacerdotalis ministerij dignitatem, igitur ginta annos impleuerit, nec principia Genesios, nec Canticum, ne exordium Ezechielis vel finem legitur, p. 4. col. 1064. c. f. & clarius 1087. 1088.

ezechie filius errore eorum qui se dæmonibus mancipauerunt, edificauit altare omni exercitui cœli in uertice montis Domini, spiritualibus scilicet nequitibus in cœlestibus, p. 1. col. 1349. b. c

ezechie quare infirmitas acciderit, & an ante vel post captiuitatem exercitus Sennacherib facta est, p. 4. col. 339. c. 340. c. p. 2. col. 966. c. f

ezechie & si annos quindecim addidit Deus, cum tamen morti permisit, tunc pœciuit eum esse moriturū, &c. p. 2. col. 966. c. f

ezechiel 35. uaticinationis Ieremie anno his qui cū eorum captiui erant cœpit prophettare, p. 4. col. 581. c

ezechiel quinto anno Sedechie cœpit in Babylone prophettare, & nono anno Nabuchodonosor Ierusalem obsedit, p. 4. c. 1129. a

ezechiel qui speculator populi interpretatur, non uigilans per illum punitur de taciturnitate, & ligatus fuit uigilans tempus duplici pœna, p. 4. col. 1104. f

ezechiel dormiuit super latus suum sinistrum & dextrum, & gnauit obsidionem ciuitatis Ierusalem, p. 4. col. 1113. c

ezechiel non per se sed per alium barbam rasit, faciens capillorum equalis ponderis, ad denotandum quod populus Ierusalem uoreretur fame, peste, & gladio obsidionis tempore, p. 4. col. 1119. c

ezechiel non in corpore, sed in spiritu ductus est ad terram Ierusalem, ut uideret abominationes quæ factæ erant in Ierusalem pro tempore presentis, & quæ factæ erant in futuro, & ponuntur opiniones, p. 4. col. 1137. c

ezechiel ad quatuor loca templi adductus fuit, & quid uiderit notatur, p. 4. col. 1138. f

ezechiel 390. diebus dormiuit super latus sinistrum & 400. diebus super latus dextrum, absque conuersione de latere in latere. Similiter Isaias iuit nudus & discalceatus tribus annis secundum aliquos trib. annis. Sic & Ieremias portatus in collo quindecim annis, p. 4. col. 777. b

ezechielis uisionem omnes Iudæi uniti concorditer diuinitus magis suspicari quam explanare possumus, par. 4. col. 1064. c. f

Index.

chielis visio de templi descriptione vario modo exponitur
 apud Hebræos, & similiter apud Latinos, & qui sunt exposi-
 pres, p. 4. c. 1373. c. & quales sint, & an probabiles, columna
 482. d. e. f

F

FABER, Est nomen generale, & specificatur per ad-
 ditamenta, sicut dicitur faber ferrarius, faber ligna-
 rius, p. 1. c. 823. c

faber si idolo sicut dedit figuram, daret, & cor, ab ido-
 ipso faber adoraretur quis ergo Deus tuus? nunquid q te
 cit, p. 6. c. 17. c

generaliter dicuntur artifices, non solum in fero, & aliis
 metallis, sed etiam in lapidibus & lignis, parte 2. columna
 80. f

filius voluit dici Christus, & cuius, & quare, p. 3. column.
 48. f

Iudæorum de tempore messie venturi in suo Thalmud
 on scriptæ, p. 6. c. 691. c. Vide in Messias & in Iudæi.

ere parua bona cum charitate sine scientia prædicandi, me-
 us est, quam magnis effulgere virtutibus cum admixtione
 iscordiæ, p. 3. c. 1677. a

ere malum coram Deo, & discedere a conspectu Dei, disse-
 unt, & quomodo, p. 1. c. 651. c

ere idolum, & facere similitudinem, differentiam habent, p.
 .c. 671. c

amus hominem, dicit Deus in plurali, ad denotandum plu-
 alitatem personarum in diuinis, & quia ista pluralitas stat
 unitate essentia simplicis, ideo sequitur quod Deus crea-
 it hominem, p. 1. c. 30. c

amus hominem ad imaginem, quantum ab bona nature &
 miltudinem nostram, quantum ad bona gratiæ, p. 3. colu-
 367. a. b

as aliqua quæ non sunt illicita de natura sua in phano gé-
 li, & ethnico, non videtur illicitum, dum tamen hoc nõ fa-
 at in reuerentiam alterius à Deo, p. 2. c. 884. f. & columna
 88. d. e

ous tot inflamatur homo quot præceptis instruitur, p. 5. c.
 003. b & 1283. a

es Dei vocatur templum quod sibi Hierosolymis fuit con-
 eratum, p. 4. c. 516. f

es hominis immutatur cum eius species morte atteritur, p.
 .c. 173. a. b

es hominis inflatur per magnum fletum, quia multa humi-
 itas resoluitur a cerebro descédens versus oculos & faciē
 sic inflatur, p. 3. c. 187. c

ies hominis quomodo lauatur & maculatur, p. 3. c. 145. c

ies Dei quæ est Christus tripliciter nobis ostenditur ad salu-
 em, p. 3. c. 1056. f

ies Christi in transfiguratione, quomodo sicut Sol dicitur
 esplenduisse, p. 5. c. 582. c

ies Moyse cornuta, erant quidam radij miri splendoris a fa-
 cie eius procedente in altum ad modum cornū, p. 1. c. 868. e

es quatuor animalium, s. leonis, hominis, vituli, & aquilæ,
 uid designatur, p. 4. c. 1075. c

es Cherubin quare dicitur, & quare sit vna, id est, prima, p.
 .c. 4150. f

ae declinatio apud homines, signum est hominis irati, p. 3. c.
 12. f

alem leuare, est in Deo animum per studia mrationis attolle-
 e, p. 3. c. 145. c.

alem alicuius in abscondito ille accipit in iudicio, quia pro-
 o loquitur contra conscientiam, p. 3. c. 158. f

facem virgineam & gratiosam habuisse serpentem in sedu-
 tione Euę dicunt aliqui, sed hoc de scriptura nullam habet
 utoritatem, p. 1. c. 88. d. e. & c. 101. c

facem corporalem hominis multi habētes diuersarum bestia-
 um assumunt imagines, p. 4. c. 1173. a

in facie magis apparet motus animi, in qua vigent omnes sen-
 sus magis quam in aliis patrib. p. 3. c. 1668. f. Vide etiam in
 Cordis dispositio.

factori cuncta parent, p. 4. c. 1048. d

facile est que conuersum diabolo renunciare, vnū & verū Deū
 confiteri, &c. Sed multi laboris est, si quis post accepta fidei
 sacramenta peccando contemnit pristinam recipere digni-
 tatem, p. 2. c. 1078. d

facile retinentur, quæ breuiter dicuntur, p. 1. c. 1456. e

facto in eodē, Deus de occulta æquitate laudatur, & homo de
 propria iniquitate punitur, p. 1. c. 690. d. e

facta magis mouent quam verba in moralibus, p. 5. c. 1374. a &
 magis vita sancta quam loquela composita, ibid. c. 37.

quicquid facis cum hilaritate fac, & tunc bene facis, si autem
 cum tristitia facis, fit de te, non tu facis, p. 6. c. 411. a. b

facta aliquorum dicuntur abscondita, quia de facili abscondū-
 tur, quæ abscondi non possunt diuino iudicio, licet abscon-
 di possit iudicio humano, p. 6. c. 719. b

facta Angeli Raphaelis circa Tobiam iuuenem & Saram vxo-
 rem eius, fuerunt in multis figurata: & hic ostenditur quod
 fumus ex igne procedens signat virtutem orationis Tobia
 & Sarę, p. 2. c. 1525. c

facultates cum dispensatione erogare, bonum est, melius est ra-
 men intentione sequendi Christum totum simul donare, p.
 5. col. 1015. a

falsendi voluntas omnis an pro mendacio putanda sit, & si ita
 est vtrum possit esse iustum mēdaciū, quo ille fallitur qui
 dignus est falli, p. 2. col. 58. f

falsitas est quod omnes Prophetæ fuerunt in monte Sinai, &
 acceperunt ibi suas Prophetias à Deo, sicut Moyses legem,
 futuris tamen temporibus secundum Dei ordinem ab eius
 pronunciandas, &c. p. 4. col. 307. c

falsitas quorundam Iudæorum dicentium messiam futurum
 seu venturum post. 1335. annos, p. 4. col. 1773. c

falsus Propheta vel falsitas prophetiæ dupliciter deprehendi-
 tur. Vno modo ex euentu, quando non euenit quod prædi-
 xit. Alio modo ex fine intento, vt si quod prædixit, euenit,
 & postea nititur homines auertere a Deo, quia nullus talis
 Propheta potest esse a Deo, p. 1. col. 1565. c

falsus est qui non in eodem sensu dicta intelligit, p. 5. col. 634. f

falsum seu falsitas non reuelatur a Deo vel de eius mandato,
 cum sit veritas per essentiam, sed reuelatur permissione diui-
 na, qua iusto iudicio permittit homines malos a dēmonibus
 percipi, p. 2. col. 849. c

fama est minus bonum quam sit bona vita, ideo si non potest
 seruari bona vita fratris sine detrimento suæ fame tunc pro-
 cedendum est ad salutem bonę vitę cum aliquali lēsione suę
 fama propter proximum est necessaria, & maxime prædica-
 torib. p. 5. c. 91. a Item, p. 6. c. 467. c

fama popularis, an, quomodo, & quare expectanda est, p. 1. co-
 337. b. c.

fama eorum qui foris sunt, licet parum sapiant, reddunt plerū-
 que labori eorum per quos sibi consulitur, splendore laudis
 & odorem bonæ opinionis. p. 1. Ibid.

fama quæ regib. & alijs magnatibus impēditur, designatur per
 aromata meretricia, p. 2. c. 1194. d

Fama Christi fuit ex miraculis, nõ solum inter vulgares homi-
 nes, sed etiam inter magnas personas, p. 5. c. 2521. c

Fama iactantia vana hæc, quā Philosophi vel Poetę post imor-
 tem regnum suorum, vel etiam falsi Christiani obeuntibus
 magistris impendunt, & hæc in ignem mittūt, p. 3. c. 1153. b. c

Famelici dicuntur habere dentes acutos, & ventrem vacuum,
 p. 4. c. 1861. c

Fames mentis est silentium verbi Dei, quo subtracto tentatio
 carnis inualefcit, quæ est bellum, p. 3. 85. b. c

Fames vbi generalis ingruerit, exceptis quotidianis elemmo-
 sinis quæ possumus, egentibus præbeamus, & quæ a subditis
 iure solebamus exigere tributa, admitamus, vt dimittat no-
 bis pater debita nostra, p. 2. c. 1364. e

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- F**ames quam terribilis fuit Iudæis in obsidione ciuitatis Ierusalē per Chaldæos facta ostenditur in multis miserijs, itaq; viri & vxores absconderunt cibum, & celabant ad inticē: eodem modo dimittebant filios & filias mori tamē, celantes cibum ad mortem propriam differendam, par. 4. colum. 1007. c
- F**ames secundum Vegetium de re militari, in ciuitatibus obsessis & aliquando in castris magis pugnat quàm gladius, vt patet de Iudæis captiuitatis per Chaldæos & Romanos, & c. p. 4. col. 123. b
- F**ames mundo cœlius fuit decreta decies, p. 2. col. 285. a
- F**amilia & domus quomodo differant Deus per, par. 1. colum. 584. c
- F**amilia patriarcharum & Prophetarum multa est. Vna hospitalitatis cui præest Abraham: alia est castitatis cui præest Ioseph: alia mansuetudinis, cui præest Moyfes alia, p. 5. col. 1384. b
- F**amiliaritas nimia parit cōtemptum apud homines, sed apud Deum auget magis reuerentiam filialem hominis ad Deū, p. 3. col. 663. a
- F**amiliaritas quam Deus ostendit filijs Israel in veteri Testamēto, fuit figura illius maximæ familiaritatis, quam Dominus ostendit in beneficio incarnationis, parte 1. col. 1483. c
- Item p. 5. col. 1030. f
- F**amiliares secularium principum, cum ad fidē Christi veniūt de arca Regis ad opus Dei sumptus tribuuntur: qualis fuit Cassiodorus quondam senator repente Ecclesiæ doctor, & diligenter attēdit, quid Ambrosius, quid Hilarius, quid Augustinus, quid Cyrillus, quid Ioannes, quid cæteri sancti dixerunt, & edoctum se à senioribus Iudæorum probauit, p. 2. col. 1309. a. b
- F**amuli Dei cum ad perfectionem desiderāt prouenire corpus suum macerant castigando seuerius, p. 4. col. 319. b
- F**arina hordeacea quæ pro suspecta adultera offerebatur arguit peccatorum vitam plane vitæ inuentorum similem esse in qua saporis aut delectationis nihil sit, p. 1. c. 1194. d
- F**arinæ costæ oblatio poterat fieri quadrupliciter. In clibano, in aqua calida, in patella, super craticulam, p. 1. col. 919. c
- F**ascia pectoralis est vita tenuis & delicata, cum qua stringuntur mammillæ ne ex sua grossitiæ turpitudinem ingerant, p. 4. col. 57. c
- F**ascinus & fascinatio, quid, & quibus modis fit, p. 6. co. 485. c
- Item p. 3. col. 1899. c
- F**asciculum nostram leuat Sacerdos coram domino vt acceptabilis sit pro nobis eum sancti doctores fidei nostræ integritatem à diuersarum heresum erroribus sua cruditione sustollunt & sanctificantes illam & omni falsitate purgantes Deo acceptabilem reddunt, p. 1. col. 1107. b
- F**astidium solet sequi satietatem, p. 1. col. 851. b. c
- F**ati quæstio soluitur, ac necessitatis vincula atque causarum, quod nequaquam dies mortis singulis præfinita sit, sed voluntate Dei vel vivit aliquis vel moritur, p. 2. c. 963. c
- F**atuitas creditur puritatis virtus ab huius mundi sapientibus p. 3. col. 149. c
- F**atuus pro improperio induebatur veste alba, & sic Christus fuit indutus ab Herode, eum remisit ad Pilatum, parte 5. co. 985. c
- F**auere oportet nos bonis qui nobiscum sunt, sic illorum bona imitando nostram facere, vt etiam pro statu totius Ecclesiæ dominū deprecemur: vnde in oratione dominica nemo tibi specialiter aliquid petit, & c. p. 2. col. 1312. e. f
- F**auum mellis quod in ore leonis inuentum legem spiritualem significat, p. 2. col. 246. e
- F**ebri Græcè, feruor Latinè: quando hæc passio ^{fa}ci tremere naturæ est humanæ, p. 5. col. 161. c
- F**ebriticantibus naturale est incipiente sanitate lassascere, & molestiam ægitudinis sentire, p. 5. col. 161. c. & c. 755. b
- F**ebruarius est accerrimus in frigore hyemis, p. 4. col. 2186. f
- F**œdus amicitia quando fiebat olim, occidebatur vnū animal vel plura, in signum quod illi qui percutiebant fœdus ad inuicem essent digni morte, si vellent contra fœdus venire, 2. col. 1366. f. Item p. 1. col. 210. f
- F**elicitas hominis solū est in Dei visione & fruitione, quæ omninò erit perfecta in resurrectione, p. 3. col. 173. b. c
- F**elicitas vera in solo Deo consistit obiectiuè; formaliter autem in eius clara visione & fruitione; dispositiuè uerò in meritorio opere, p. 3. col. 1784. f
- F**elicitas hominis seu vltimus finis non habetur in presenti, p. 3. col. 104. f
- F**elicitas in presenti consistit principaliter in bonis animæ interioribus, p. 3. col. 681. a. 682. d. & col. 684. b. c
- F**elicitas cuiuslibet beati sicut augetur ex societate aliorum bonorum. sic & poena cuiuslibet damnati ex societate aliorum & maximè quando fuit fautor ipsorum p. 3. col. 228. f
- F**elicitas quæ potest haberi in presenti, principaliter consistit in bonis animæ interioribus, secundario uerò seu accidentaliter in bonis exterioribus, p. 4. col. 1299. c. 1300. d. e
- F**elicitas temporalis describitur quantum ad longam vitam, diuitias, multitudinem prolis & propinquorum, & curitatem pacis, & fecunditatem animalium, & iocunditatem prolis & amicorum, p. 3. col. 221. c
- F**elicitas mundana equo assimilatur, quæ vehitur homines dum nimis pperat, cadit vt equus, & fessorē pedit, p. 3. c. 65. a
- F**elicitas malorum est fouea, & quare labor bonorum flagitii patris, p. 3. col. 1692. e. f
- F**elicitas æterna quòd nullo modo pertineat ad bruta animalia sed solum ad intellectualem & rationalem creaturam, non consistat in delectationibus corporalibus ciborum & venereorum, sicut Sarraceni bestiales expectant, & quicquid Iudæorum, improbat scriptura veteris legis, p. 1. col. 2. c. Item p. 3. col. 1235. c
- F**elicitas hominis a Philosophis uarie tradita est, p. 3. c. 179. c. & col. 1751. b. c
- F**elicitatis magnæ est ad præsens misericordiam non mereri, p. 4. col. 1140. f
- F**elicitatis expectatio in præseti vita frivola est, duplici de causa, p. 3. col. 105. c
- F**elicitatem terrenam omnes qui in Ecclesia quærent à Domino, a Hismaelem pertinent, p. 6. col. 502. d
- qui oculo Fidei caret, delectatur felicitate impiorum, p. 3. col. 689. b. Interlin.
- F**elicitatem describens Aristoteles & condiciones eiusdem in aliquo deuiaverit, p. 5. col. 1051. c
- F**elices pueri dicuntur, non quod exerceant actu virtutum in quibus consistit felicitas) sed quia habeant ad hoc bonam dispositionem, p. 5. col. 95. a
- F**elitem esse hominem posuerunt multi philosophi tunc, quando in eius mente describitur totius orbis per scientiam perfectam: sed hoc excludit Salomon, & c. p. 3. col. 1751. b. c
- infelicissimum infortunij genus est, fuisse Felicem, p. 4. e. 1. f
- F**elix Papa instituit festiuitatē dedicationis Ecclesiæ celebrari per singulos annos. In dedicatione uero Ecclesiæ episcopus circumit Ecclesiam dedicandam exterius & interius & p. 6. col. 1584. f
- F**enestra arca Noe qualis, & an una vel plures fuerunt, p. 1. co. 144. f
- de Fenestra qui perspicit per cancellos, ipse quidem quærit aliuntur penè considerare sufficit: nec tamen ipsum quæritis sunt intra degentem aspiciunt, p. 3. col. 1109. b. c
- F**eræ sanctis operibus testificantur & seruiunt, p. 2. c. 812. e
- F**eræ in Aduentu Christi mansuefaciendi quid significent, p. 4. col. 142. e
- F**erarum vitam induerūt qui sub diaboli tyrannide vitantur, p. 4. col. 162. d
- F**eræ hæc dictio quando & quare in numeris apponitur, p. 4. col. 973.
- F**erebatur hæc dictio cum dicitur: Spiritus domini ferebatur: non debet intelligi aliquid in spiritu domini passiuè, sed in uerbum in Hebraico in hoc loco est mere actiuum, & huiusmodi exquisita declaratio, p. 1. col. 43. c

Index.

- Ferax sancte dicuntur ad distinctionem carnalium gaudiorum, p. 1. col. 1105. b
- Fermentum exponitur nunc in bonum, nunc in malum, p. 5. col. 243. b. 276. f. & 887. c. Item clarius, p. 6. c. 233. c
- Fermentum & mel ab omni oblatione excluduntur, par. 1. col. 22. e
- Fermentum duo habet, saporem corruptionem, per primum doctrina sacra, per secundum peccatum notatur, p. 6. column 233. c
- Ferriam artem quis adinuenit primus, p. 1. col. 121. c
- Ferriam arte exercuit crudelitatem bellorum Tubalcain, p. 1. col. 121. c
- Ferum vt aiunt eruginat ex humore cimenti & lapidum, par. 1. col. 217. a. b
- Ferum primò positum cum dicitur in Ieremia. Nunquid foerabitur ferrum terro ab Aquilone, secundum Ra. Sa. significat Regem Aegypti, per ferrum secundò positum Rex Babylonis, p. 4. col. 697. c
- Fertilitas terræ p. inuisionis vnde depedit, p. 1. 1525. c. & 1526. c
- Fertilitas contingit & impeditur ex duob. scilicet bona cultura ipsius terræ, & defectu culturæ. Item ex bona & conuenienti messione segetum & inepta, p. 1. col. 403. c
- Feruare debemus ingredi requiem coelestem, de qua debemus esse solliciti, quæ festinatio est per fidem & dilectionem perantem, p. 6. col. 835. c
- Festiuitas luminum apud Hebræos celebris, vnde & quando obseruari instituta est, & quare sic dicitur. p. 4. c. 439. a. b
- Festiuitas Dominus est cui Festiuitas debetur, p. 3. col. 194. e
- Festiuitate qua iter vnusquisque ex factis suis Deo arare possit, p. 1. col. 1287. a
- Festiuitates tres præcipuæ in veteri lege, in quib. præceptum datur, vt nemo vacuus in conspectu Dñi appareret, p. 3. col. 137. b. Item p. 2. col. 1240. e. Item p. 1. col. 1339. b. c. & horum ratio literalis & figuralis, col. 1632. f. & c. 1782. f
- Festiuitas magna est Deo salus humana, p. 1. col. 1287. a
- Festiuitas in Ierusalem & Sabbatū cessauit in Iudæis quasi per 400. annos, p. 4. col. 658. d. e
- Festiuitas oritur Deo patri per singulos fideles, per singulos qui conuertuntur ad Deum, & in fide proficiunt. letificat eum in iudicio si sit castus, & iniustus cum iustitiâ colit, p. 1. c. 1287. a
- Festiuitates Catholicorum ab Arrianis in luctum mutatae, donec præcationum clausæ, p. 2. col. 140. d
- Festiuitas tabernaculorum quare exodium vel ab aliis perfectio mentioque dicebatur, p. 1. col. 1396. d
- Festiuitas magis Christus qui pro salute nostra sanguinem fudit, magis videt prodesse quod se humiliavit, factus obediens vltimè ad mortem, p. 1. c. 1287. a
- Festiuitas spiritus sanctus, cum in his qui conuertuntur videt templum præparari. Ibid.
- Festiuitas habent Angeli, & quando. Ibid.
- Festiuitas neomeniæ quando & quare peragebatur, & quare sacrificia tunc offerebantur, p. 1. c. 1388. f
- Festiuitas tabernaculorum siue cultus illius festiuitatis prout Iudei celebrabant, cessauit à tempore publicationis Euangelij, & est in cultum spiritualem mutatus. Quare autem ista festiuitas fiebat & quid Dauid figurabat, vide p. 4. c. 2172. f
- Festiuitas Tabernaculorum, in Tabernaculorum festum.
- Festiuitas tubarum, in tubarum festum.
- Festiuitas cœtus vel collectæ quando celebrabatur, & quare sic dicitur, p. 1. col. 1111. c. & declaratius ibid. e. f. & col. 1395. & col. 1396. f. & c. 1552. e. f
- Festiuitas purgationis siue expiationis totum populum tangens duplici de causa celebrabatur, & c. p. 1. col. 1042. e. f. & col. 109. c
- Festiuitas Pasche, id est, transitus Domini dicitur, quia tunc filii Israel recesserunt de Aegypto, vt transirent ad terram promissam. Et quia Dominus illa nocte transiens per Aegyptum, percussit Aegyptios, & saluauit Hebræos, p. 1. col. 597. c. & c. 1109. c
- Festiuitas Pentecostes celebrabatur in memoriam beneficii legis datae, quæ fuit die quinquagesimo data ab egressu de Aegypto, die egressus ex clauo, p. 1. col. 1109. c. 1110. d. e. f
- Festiuitas Pentecostes Iudæi nec secundum litteram nec secundum spiritum celebrant, qui nec dies secundum legem numerant p. 1. ibid.
- Festiuitas tria solennia fuerunt apud Hebræos, scilicet Pasche, Pentecostes, & Tabernaculorum, & quid figurauerunt. p. 1. col. 712. f
- Festiuitas tria principalia apud Hebræos fuerunt figura trium festorum principalium in nouo test. scilicet Pasche, Pentecostes, & omnium sanctorum, p. 1. col. 717. c
- Festiuitas veteris Testamenti quædam erant celebranda cum gaudio & leticia, & quot & quando, & c. Quædam non cum gaudio corporali, vt illius temporibus ad Deum conuerterentur, p. 3. col. 1604. f
- Festiuitas aliqua in veteri Testamento fuerunt annuatim ordinata ad beneficia diuina recolenda, & c. sic etiam in nouo Testamento, & c. p. 3. c. 1001. c
- Festiuitas per Festiuitas solennia, oblationes & sacrificia ordinatur homo ad Deum, p. 1. col. 1387. b. c
- Festiuitas Iudæorum septem quid figurauerunt, p. 1. col. 1343. c
- Festiuitas inepta quæ prælati faciunt, & clerici præbent de bonis Ecclesie, quæ deberent pauperibus dare, vel potius vt sua reddere: Illa festiuitas dico significantur per solennitatem, neomeniam & sabbatum, quæ Dominus vult facere cessare, p. 4. col. 1714. f
- Festiuitas Iudæicorum solennitas & celebrandi ordo, p. 2. col. 41. c
- Festiuitas interiorabilis & inextinguibilis ignis est in inferno, p. 4. col. 285. c
- Festiuitas vbi solum dicitur in operibus sex dierum, & non exprimitur materia, non debent intelligi fieri talia ex materia præiacente, sed in sua propria specie totaliter ex nihilo per creationem produci, p. 1. c. 46. e. f
- Festiuitas terra, & facta est. Fiat aqua seu abyssus, & factum est, quare sic non dictum est sicut dicitur luce & de firmamento, & c. p. 1. col. 42. c
- Festiuitas luminaria magna quomodo exponitur, & quid per luminaria intelligitur, p. 1. col. 21. c
- Festiuitas ficum quæ vulnerum dolorem maxime solet auget Deus in remedium tradidit, p. 4. c. 342. e
- Festiuitas fidelis dum venerit ad ætatem adultam, tunc debet regnum suum incipere, bene regendo motus animæ, p. 3. col. 606. f. & col. 607. a. b. c
- Festiuitas fidelis existens in afflictione spirituali, à Deo petens liberari, dicat psalmum, & c. p. 3. col. 606. f. & col. 616. & col. 619. b. c
- Festiuitas fidelis quilibet cognoscens reuelationem Dei, vel coniectura probabili, aliquod graue peccatum à Deo sibi remissum, cõfiteri bonitatem, p. 3. c. 625. a. & col. 628. f
- Festiuitas fidelis quilibet postulans de persecutione liberari, dicat psalmum & c. p. 3. col. 628. f
- Festiuitas fidelis existens in afflictione temporali pro peccatis suis, & sustinens eam patienter, confidensque de misericordia diuina implorando eam, dicat psalmum. & c. p. 3. c. 706. f
- Festiuitas fidelis deuotus qui hanc uitam considerat esse captiuitatem, & suspirat ad ciuitatem coelestem, congruit illi dicere psalmum, & c. p. 2. col. 724. f. & col. 733. c
- Festiuitas fidelis in magna afflictione positus mentis vel corporis: vel vtroque modo qui tamè patienter sustinet, pristina beneficia colens, & c. se disponens ad alia in futuro recipienda, de illo potest exponi psalmus, & c. p. 3. col. 740. f
- Festiuitas fidelis quilibet in angustia existens, qui per preces suas liberari meretur, & persecutores suos puniri, de illo potest moraliter exponi psalmus, & c. p. 3. col. 855. c
- Festiuitas fidelis positus in afflictione corporali ab hoibus excitata, vel spirituali a demonibus, qui per sua liberatione orat Deum deuotè, allegans primo de cetera exauditionis diuine, & secundo suam indignitatem, & c. de illo potest exponi moraliter psal. & c. p. 3. c. 1100. f
- Festiuitas fidelis existens in magna tribulatione, qui coram Deo narrat pericula sibi imminètia, petens velociter liberari, & promittens fideliter regratiari, de illo exponitur moraliter psalmus, & c. p. 3. col. 954. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Fidelis sperans in domino spe formata charitate, illi cōgruit
Psalms &c. moraliter expositus. p. 3. col. 1153. c
- Fidelis penitens qui peccauit alterius, deceptione, suam igno-
rantiam confiteatur humiliter, congruitque sibi dicere Psal-
mum, &c. p. 3. col. 1363. c
- Fidelis quilibet iudicium discussionis singulare in se exerceat
propriam conscientiam discutiendo, &c. & quare hoc, p. 3.
col. 1190. f
- Fidelis habita victoria de hoste visibili seu inuisibili, sicut est
spiritus malignus surgat ad laudem Dei dicens, &c. p. 3. col.
1550. f
- Fidelis cum ad aquam baptismi venit, nō ultra disciplinæ dia-
bolicæ, non astrologicæ non magicæ, vel illius doctrinæ aq̄
quæ contra Dei potestatem sit, bibit fidelis, p. 1. col. 1323. b
- Fidelis Christianus fideliter dicens: Pater noster qui es in cœ-
lis &c. significatur per Abiam, p. 2. col. 1181. c
- Fidelis est Deus, dans homini quod promisit, fidelis est homo
credens promittenti, ex promisso vero Deus est nobis debi-
tor, p. 3. col. 651. b. c
- Fidelis cum infideli vel è conuerso non debent cōtrahere nec
cohabitare, p. 6. col. 243. c
- Fideles de gentib. relicto patrum errore, ad Christum conue-
niunt, baptismo abluti, Chrismate liniti, à Christo Christia-
num nomen & regiam dignitatem accipiunt, & de hoc fi-
gura, p. 2. col. 1195. a. b
- Fideles omni tempore viuere debent in in Azimis sinceritati
& veritatis, & significantur per eos qui fecerunt solennita-
tem Azimorum septem dieb. in læticia, p. 2. c. 1314. f
- Fideles Domini significat grex, & etiam solēt appellari pisces,
p. 2. col. 1349. a. b.
- Fideles vii sunt commentis humanis vt alio diuino, p. 2. colu.
57. c
- Fideles quo gratia Spiritus sancti magis intus replentur, eo la-
rius foris bonorum operum gressus multipl. cant, atque in-
ter magnos Ecclesię rectores culmen sortiuntur honoris, p.
3. col. 183. b
- Fideles quamuis magnas persecutiones passi sunt, & quasi vi-
debantur deficere vt datur exemplum de multis, tamē sunt
reseruati constantes: & hoc diuina virtute, & non humana
p. 3. col. 1363. c. & 1364. f
- Fideles minores gregum, & maiores nomine armentorum de-
signantur, p. 3. col. 841. b. c
- Fideles nomine vinearum in sacra scriptura designantur, p. 4.
col. 787. c
- Fideles quare Christo adherere debent per fidem, ponuntur
quatuor rationes, p. 5. col. 1354. f
- Fideles possident Dominum per fidem & dilectionē, & Deus
possidet eos per gratiam: & ideo sicut fideles sunt pars Dei,
ita & Deus est pars eorum, p. 4. c. 909. f
- Fideles aliqui adherent Christo sola fide, non per charitatem
operantem: & tales absceduntur per condēnationis, sentē-
tiam: alii adherent sibi per fidem & operationem charita-
tis: & isti faciunt fructum, p. 5. col. 1354. f
- Fideles non prohibentur sub principib. infidelibus constitui
comparere coram eis, sed prohibentur, ne voluntariē recur-
rant ad iudices infideles in negociis quę determinari pos-
sunt per fideles, p. 6. col. 238. c
- Fideles ab infidelib. separari debet multiplici ratione, p. 6. col.
403. c
- fideles erga infideles tria debent agere. Ibid.
- fideles in Christo regenerati per baptismum, facti sunt mem-
bra Christi, p. 6. col. 364. f
- fideles debent obedire spiritui, & non carni, p. 6. c. 104. f
- fideles ante destructionem ciuitatis Ierusalem, aduoniti fue-
runt per Angelum vt fugerent in regnum Arippæ ultra Ior-
danem, p. 5. col. 396. f
- fideles permittet Dominus tēpore Antichristi tribulari, ppter
peccata quę abundabunt, vt purgentur ab illis peccatis q̄
maximē illo tempore abundabunt, p. 4. col. 784. f
- fideles quantuncunq̄ opprimantur tempore Antichristi ta-
men aliqui permanebunt in fidē stabiles vsquē ad fine
mundi, p. 5. col. 402. e
- fideles generalem conuersionem singulari mentis puritate
transcendentes, montes & colles dicuntur, in quib. Christi
fallit, & non manet, &c. p. 3. col. 1833. b. c
- fideles populi parietes sunt templi mysticē, quib. vniuersa I-
clesia consistit, &c. p. 2. col. 719. c
- fideles triplices & triplici modo concurrerunt tempore adu-
tus Christi, p. 3. col. 1091. a. b. c
- fideles singuli de virga Aaron qui est Christus, germinant
quadruplici differentia, & hoc dupl. iter, s. secundū prof-
ctum morum, & secundum quatuor ætates, pa. 1. col. 154.
- fideles quandiu peregrinantur, auferre debēt a corde suo pa-
tasmata quę se cogitationibus ingerunt, velut talis aut ta-
lis sit Deus qualis non est, donec absumatur omne mendacium
p. 2. col. 145. c
- fideles degentes in terra, vbi tot illecebræ, inde maior est
corona, p. 3. c. 1211. a. b
- fideles carnis suæ lasciuia castigantes, munera accipiunt,
fructus bonorum operum, oleo misericordiæ pinguis-
sime compassione proximi feruere faciunt, p. 2. col. 1083. c
- fideles illis virtutum operib. deseruiant, quib. intuentes pro-
mos a fluctibus perurbationis & concupiscētix mundi
ereptos ad tranquillitatem & pacem vitæ spiritualis in-
ducant, p. 2. col. 1349. c
- fideliū persecutor & tyrannus, significatur per Herodem
carcerantem Petrum, p. 6. col. 1117. c
- fideliū vniuersitas propter integritatem fidei virgines
minatur, p. 5. c. 412. f
- fideliū gradus in Ecclesia fuerunt trini ante & post incar-
nationem, s. coniugatorum, continentium, & rectorum
per quos significantur, p. 1. col. 957. a. b
- fideliū tres sunt gradus, in primi duob. gradib. dicuntur
in tertio oues, p. 5. col. 1384. f
- fideliū cetus intelligitur per frumentum, p. 3. col. 344. f
- fideliū ad salutem properantium duę sunt species. Vna est
qui promissionem coelestium cupiditate succēsi, summum
dignitatur benedictionem capere, & effici in parte sancti
sanctorum. Alia eorum, qui & si tendunt ad salutem, non tū-
amorem benedictionum vel promissionum, quam ne canit
gehennam mitti, &c. p. 2. col. 63. b
- fideliū veteris Testamenti & noui diuersitas in perfectione,
& per quid significantur, p. 2. col. 722. b
- fideliū conuersione inducti sepe qui foris sunt, eisdē dese-
rant sociari, & totum exēplis ad melius informari, vt & bi
consolant & proximorum saluti, p. 1. col. 392. d. e
- fideliū qui per gratiam assumptus est & additus, eij cere et
oēm viciorum immundiciam, & de hoc figura, p. 2. c. 118.
- fideliū non satis est dona virtutum percipere, nisi studet
pro commissis poenitere p. 1. col. 1416. f
- fideliū Dei an consistat in temperamēto iustitię & miseri-
cordię, an in hoc, quia dat homini quod promisit, p. 3. c. 658. f
- fideliū primo habēda est ad Deum, vt homo impleat
ei promisit secundo habēda est ad proximum vt sibi
agat, contrarium, p. 1. col. 1267. c
- fideliū ī secreti cōseruatione custos est amicitie, p. 3. c. 2
- fideliū non est leuiter, sed cum magno pondere faciēda
quare, p. 3. col. 2118. f
- fides quid est & quomodo differt ab opinione, suspitione
& dubitatione, p. 6. col. 940. e. f. & extensa diffinitionis de
tio, col. 934. a. b. c
- fides intelligentię radix, p. 4. col. 439. f
- fides cognitione fide intelligentia comparatur, p. 4. colu.
375. b
- fides est certitudo de reb. inuisibilib. quę supponuntur u-
cipia Catholicæ doctrinæ. Et accipitur certitudo hic
pro certitudine quæ est euidentię sed adherentię, p. 1. col.
52. g
- fides Christiana iudicio cuiusq̄ sapiētis propter suā puritatem
& s.

Index.

- & sanctitate, omnib. aliis legib. antefertur, p. 5. c. 759. a. b
 Fides est credere quod non vides, veritas est videre quod cre-
 didisti, p. 5. c. 1162. f
 fides dupliciter dicitur, vno modo est virtus Theologica, alio
 modo est virtus moralis, p. 6. c. 1328. f
 Fides verbotenus non saluat sicut sola verba pietatis nudum
 el esurientem non recreant, si nō cib. & vestis præbeatur,
 .6. c. 1280. e
 Fides acquisita in nobis per auditum vel per scientiam an suf-
 ficiat, vel necesse sit ponere fidem infusam. Rationes cōtra
 & soluuntur. Ibid.
 fides per dilectionem operans, est opus, quia si desit facultas
 non quæritur nisi voluntas, p. 5. c. 1124. f
 fides quæ per dilectionem operatur merito opus dicitur, quæ
 est initium & finis totius boni. Ibid.
 fides dicitur opus & distinguitur contra opes. Vide quomodo
 .5. c. 1124. f
 Fides habetur dupliciter. Vno modo quantum sufficit ad pro-
 priam salutem, & sic habetur etiam a simplicib. fidelib. Alio
 modo quātum ad eius defensionem contra infideles, & sic
 habetur a maiorib. p. 3. c. 1355.
 Fides nostra si dubia sit, & nos perterreat infidelitas, demones
 gigantes erūt, & nos locustę. Si vero Iesum sequimur, & ver-
 bis eius credimus, tanquam nihil erunt in conspectu no-
 stro, p. 1. c. 1521. a
 Fides Ecclesiastica cum velut aurum cepit resurgere & prædi-
 catio eius vt argentum igne probatū resplenderit, turpius
 æreticorum voces obscuri æris vilitate fordebunt, p. 1. co-
 541. b. c
 Fides non ante apparuit gētium Ecclesiæ quam Christus my-
 sterium incarnationis suæ implevit, quādo corporaliter in-
 ter homines viuens cibo ac potu vsus est, & c. p. 2. c. 297. c
 Fides populorum non in sapientia verbi cōpositi, sed diuinæ
 locutionis munere prouenit, p. 5. c. 757. c
 Fides sola valet, non genus, ideo operis potius quam generis
 charitatem quærere monemur, p. 5. c. 733. a
 Fides est lux, & infidelitas tenebræ, & quare, part. 6. columna
 57. a. b
 Fides augetur dupliciter extensiuè & intensiuè, p. 5. c. 926. f
 Fides eadem omnib. quamuis diuersa merita & vitæ qualitas,
 .4. c. 1384. e
 Fides eadem in nouo & veteri Testamento, sed differenter, p.
 .c. 494. f & 533. c Item p. 3. c. 1863. a
 Fides antiquorum & fides in noua lege quomodo differenter
 aut probata, p. 6. c. 939. a. b. c
 Fides priorum non erat integra, quia nondum fuerat in Chri-
 sto impleta dispensatio carnis, p. 2. c. 15. c
 fides sicut ab Abraham deriuata est ad Isaac, ita ab Isaac, ad
 Iacob, & consequenter ad duodecim prophetas, & vterius
 ad omnes fideles, p. 2. c. 1083. b
 fides Patriarcharum multiformiter ostenditur, p. 6. c. 919. 920.
 21. per totum.
 fides Christianorū & Sarracenorū contrario modo inchoate
 sunt, & per diuersarum conditionū personas. p. 6. c. 327. c
 fides Catholica siue doctrina Evangelica in quator excellit,
 .6. Ibid.
 fides Christiana predicata est viuente beato Petro nō solum
 Italia, sed etiam in Gallia, & S. Sauiianus vnus de septua-
 ginta conuertit ciuitatem Senonensem ad Christum, & c.
 .4. c. 1941. a. Item p. 5. c. 394. f Item p. 2. c. 1241. c.
 fides Catholica in modico tempore per totum orbem vulga-
 ta est. Et hoc significatur per parabolam fermēti absconditi
 in trib. iaccis farinæ, & c. p. 5. c. 240. f
 fides Catholica prædicata est per omnia climata mundi tem-
 pore Apostolorum, & quomodo declaratur, p. 5. col. 393. c.
 394. f Item p. 3. c. 561. a. b. c
 fides Catholica mirabiliter creuit ex persecutione tyran-
 num, & figuratum fuit in filiis Israel qui quanto magis op-
 timebantur, tanto magis multiplicabantur, p. 4. columna
 2064. f
 fides tempore Christi vsque ad Constantini tempora non in
 conuentuæ populorum, sed tanquam per latebras prædica-
 batur, in secreto congregabantur Christiani, par. 1. colum.
 306. a
 fides credentium est meritoria de congruo, quod eis fiant mi-
 racula, p. 5. c. 540. f
 fides multiplicata est per opera miraculosa virtutē totius na-
 turæ transcendentia, p. 4. c. 371. c
 fides maxime operatur in operib. miraculosis, p. 2. c. 817. c
 fides nimis aduersa tolerat, & quidquid ex antea actis peccatis
 contractum fuerat mundata, & designatur per hyssopum,
 p. 1. c. 1301. b
 fides per imaginem congrue designatur, p. 1. c. 30. f
 fides vnita per mala punica significatur & quare, p. 1. column.
 794. e
 fides sanctæ Trinitatis est via trium dierum, p. 1. c. 1229. b
 fides dicitur nidus, & quare, p. 3. c. 1079. c
 fides significatur per funem, p. 3. c. 390. f
 fides perfecta grano sinapis comparatur, p. 5. column. 295. a &
 296. e
 fides, piscis nomine intelligitur, & quare, p. 5. c. 851. b. & c. 148.
 e. Item p. 2. c. 1410. e
 fides formata charitate dicitur thesaurus, infidelitas, thesau-
 rus malus, p. 5. c. 228. e
 fides dicitur scutum, & quare, p. 6. c. 569. a
 fides dicitur murus habes duodecim fundamēta p. 6. c. 1677. a
 fides lorice comparatur, & quare, p. 6. c. 659. a
 fides dicitur pes, & quare, p. 6. c. 445. b
 fides non fuit in Christo, se. a clara visio ab instanti conceptio-
 nis, p. 6. c. 1331. c
 fides formata per dilectionem illa sola est quæ vere iustificat
 mentem formaliter, p. 1. c. 209. c
 fides liberat rationem & intellectum quasi fratrem, & substan-
 tiam fratris cum virtutib. purgati animi a captiuitate vicio-
 rum. Ibid. interl.
 fides est imber matutinus, perfectio operum imber ferotinus
 p. 4. c. 1923. a
 fides sine operib. similis est verbo sine intellectu, p. 6. column.
 1280. f
 fides informis non sufficit ad salutem, p. 6. c. 46. f
 nō sufficit fides, nisi bonis operib. firmetur, p. 4. c. 241. a. Interl.
 per fidem venitur ad bona opera. Nota exemplum, p. 4. colu-
 1430. d. e
 qui quærit Deum in Fide, incipit viuere operibus iustitiæ, p.
 4. col. 1808. d
 Fides, iudicium, & misericordia quid important, nam in istis
 tribus intelliguntur omnia quæ sunt multum necessaria ad
 salutem, p. 5. col. 384. f
 Fides spes & charitas sunt virtutes Catholicæ, quæ dantur no-
 bis ad contingendum nos Deo. Alia vero dona sunt quæ-
 dam dispositiones nobis datæ, vt reddantur bene mobiles
 a spiritu sancto, & sic ordinantur ad virtutes theologicas,
 vt ad fines, p. 6. col. 316. e
 Fides non est habenda, nec inducenda in personarum accep-
 tionem, nec indebitam causam attendēdo, sed conditio-
 nes obseruari debent, p. 6. col. 1275. c. 1276. f
 fides Catholica durabit vsque ad diem iudicij siue ad finem
 mundi in aliquibus saltem, si non omnibus, verum est ta-
 men, quod maior pars ab ea discedet, p. 6. col. 670. f
 fides mulieris Chananae fuit magna ex verbo & facto, quia
 non fuit retardata à feruore petendi, & c. parte quinta, co-
 lumna 268. f
 fides etiam hostis seruanda est, & quare, p. 4. col. 1207. a. b
 fides si rara est inter charorum nomina & consanguinitatis
 affectum, quanto magis in adulatoribus, p. 4. col. 1078. e
 fides est voluntatis, non necessitatis, & secundum leges spon-
 salia cōsensu cōtrahentiū fieri oportet, p. 1. c. 286. a. Interl.
 fidei veritatem qui reliquunt hereticorū sequentes errorem,
 & alios secum peruerentes, significatur per Ioram qui de
 religioso patre ad perfidiam declinauit, p. 2. col. 1211. a

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- dei p̄seuerantiã possit multitudo tribulationũ p. 5. c. 1045. c
- Fidei ratio consistit in bonis sperandis & inuilibilib. & non in hac vita visis, p. 6. c. 939. a. b. c
- Fidei fundamenta siue inchoationis sermo est sextuplex quę noscere habet ad fidem conuertendus, p. 6. c. 849. a
- fidei doctrina quędam habet, quę sunt omnib. communia, q̄ omnes tenentur credere explicite, Alia ad quę non tenentur omnes explicite, & c. p. 6. c. 839. c. Item p. 3. c. 47. b
- Fidei mysteria & subtilia vtrum fiat omnib. indifferenter proponenda, arguitur pro & contra, cum responsione, & c. p. 6. c. 847. c. 848. f
- Fidei socii sunt charitas & spes, quę suis vicib. quasi separatim occulta in sp̄iatione viciolias infundunt mentes, p. 1. c. 203. a. Interl.
- fidei confessio ore pertinet ad præceptum affirmatiuum quod obligat semper, sed non ad semper, p. 5. c. 825. c
- Fidei confessio quando est ad turbationem hominum, & ad nullam vtilitatem est omittenda, & c. p. 5. c. 1274. a
- Fidei laus & merces quę fit, p. 6. c. 135. a. b
- Fidei præmium est viuere æternum, p. 4. c. 2054. b. Interl.
- Fidei lux & intentio dirigit omnes virtutes, sicut oculus membra ad operandum dirigit, p. 5. c. 137. a. b
- Fidei nostra testimonium magnũ est. q̄ per crucẽ Christi potestates, dæmonum fuerunt valde debilitate, p. 4. c. 1144. f
- Fidei veritas in præsentia liberat a seruitute culpę & in futuro a seruitute miserię, p. 5. c. 612. d
- fidei efficacia in hoc consistit, q̄ dat perfectã libertatẽ. Ibid. c
- Fidei formatę effectus est oratio (quę est eleuatio mentis in Deũ) & ieiunium, per quod refrenatur caro, p. 5. c. 296. d
- Fidei iusticia quę est, p. 6. c. 134. a
- Fidei duo fundamenta principaliora Iudæi extimant valde derogatoria diuinę excellentię, p. 4. c. 539. a. b. c
- Fidei propria causa & sufficiens est illud quod interius mouet ad assensum, quod est donum Dei. Ibid. p. 6. c. 139. c
- Fidei commendatio per multa quę facit, p. 6. c. 594. e
- Fidei articuli sunt duodecim, licet aliqui distinguant quatuordecim: & quidam diuinitatem, quidam concernunt humanitatem, & c. p. 6. c. 1678. f
- Fidei tranquilla quies per nidi nomen exprimitur, p. 3. col. 297. b
- Fidem ecclesiasticam & doctrinã veritatis turbãtes per Chore significatur, p. 1. c. 1278. e. f
- per Fidem, habes in Iesum ducem, fac tibi tubas ductiles ex scripturis sanctis, cane in psalnis, & c. & ruent muri in te sicut in Ierico. p. 2. c. 91. a. b
- Fidem omnes profiteamur etsi non omnes secundum præcepta ambulemus, p. 4. c. 40. d
- Fidem Dominice incarnationis & passionis cũ ante omnia in corde nostro collocamus & auditorib. tradimus primo altare ædificamus, Et de hoc figura, p. 2. c. 1284. f
- Eidem Domini quicunque promeretur, nullis maculis carnalis natiuitatis offuscatur, p. 1. c. 363. a. b
- Fidem sicut Deus in noua lege per pauperes & impotentes voluit inducere per orbem pari ratione voluit q̄ in antiqua lege per Moysen qui Modicę reputationis erat, fieret liberatio populi & eius educio, p. 1. c. 503. b. c. & c. 512. e. f
- per fidem homo interior Spiritũ Dei attrahit & inde viuunt, sicut ex hoc aere spiritum ducimus, quem ad os reducimus, p. 4. c. 1020. d. e
- Fidem Christi amplecti, duo alliciunt valde, p. 5. c. 877. a. b
- Fidem qui non seruat homo malus, per quem significatur, p. 2. c. 1506. f
- Fidem habuerunt etiam patres veteris Testamenti, sed aliter quam patres noui Testamenti, p. 6. c. 488. e. f. Item p. 4. col. 1383. a. b
- Fidem Theologicam vt habeamus duo requiruntur, p. 6. col. 139. c
- Fidem coniugii conseruare volens, non concubinam querit, p. 1. c. 252. a. Interl.
- Fidem non valere sine operib. ostenditur ex quatuor rationibus, p. 6. c. 1268. d
- per fidem charitate formatam ordinatur homo ad Deum in trib. p. 6. c. 1330. f
- fidem posse habere, sicut posse habere charitatem natura est hominum sed habere charitatem gratia est, p. 6. c. 679. a
- Fidem retrahentia & infirmitas sunt quatuor, p. 5. c. 863. c
- fidem mediatoris semper fit necessaria ad salutem, non tamen uniformiter, omni tempore, & omnib. populis. Vide, p. 6. c. 1105. c. Vide etiam in Credere.
- ex fide Centurionis gentis concluditur vocatio gentium ad Deum, & reprobatio Iudæorum. p. 5. c. 158. f. 159. c
- fiducialiter in via nostra incedimus cum Dei gratia cõfissi, perfectum in bona nostra conuersatione suscipimus, p. 3. col. 1616. e. f
- Figura alicuius rei potest accipi vel considerari tripliciter primo modo & vt est res tantum. Alio modo, vt est figura tantũ. Tertio modo vt est res & figura simul, p. 6. c. 849. f & col. 1570. f. Item p. 2. c. 553. c
- figura vt aliquid sit, quid requiratur, p. 6. c. 840. f. 1570. f. Item p. 4. c. 1651. b. & ad longum declaratur. c
- Figura rex impius non potest genere illius qui totius pietatis exemplum est, p. 4. c. 1161. a. b
- Figura vel situs circa tabernacula castrorũ erat in figura quadrata, ne dispositio loci impediret, p. 1. c. 1182. d
- Figura Antichristi notatur per Antiochum Epiphanem seu Iustrem duplici de causa, p. 4. c. 1651. b
- Figurare non potest aliquid quod nihil est, p. 2. c. 1857. c
- figura lepte fuit sacrificata domino per obseruationẽ virginitatis viuendo in orationib. & ieiuniis ac pijs operib. & non fuit sacrificata Domino per mortem corporalem, potius per ciuilem & spiritualem, & c. p. 2. c. 233. c
- Filia Archisynagogi laborabat in exarimis, p. 5. c. 536. e. & col. 158. f
- Filię meę malo virum qui egeat pecunia quam pecuniã egeat viro Sic dixit Themistocles, p. 3. c. 2014. f
- Filię Ierusalem ratione fragilitatis dicuntur imperfectę, ratione deuotionis perfectę, p. 3. c. 1858. f
- Filiam si quis vendiderit, & c. si spreuerit eam, & c. Ista clausula aliter & aliter exponitur ab Hebræis & expositionibus scriptis, p. 1. c. 688. d. & c. 170. a. b
- Filiatio adoptiua Dei est quędam similitudo filiationis naturalis diuinę, p. 6. c. 113. c
- filiationis nomen frequenter vtiur scriptura vete. Testam. quare, p. 3. c. 1730. f
- Filiationis proprię dictę, est q̄ ibi fit processus viuẽtis, a uente secundũ rationem similitudinis in identitate nature salutẽ specifica, vel in propinquo genere, p. 5. c. 1017. c. 1018. f
- filiationis humanę signum est imitatio oderũ, ita etiam signum filiationis diuinę est dilectio, p. 5. c. 1166. f
- filiationem ab æterno sine filiũ in diuinis esse probatur effici argumento ex necessitate literę Hebræicę, p. 3. c. 962. c
- filius in diuinis est de substantia patris, & accipit idem esse a patre & est aliquo modo similis modus loquẽdi sicut canitur aliqui Imperator vel rex creari, & c. p. 3. c. 1978. f
- filius Dei in quantum Deus, & in quantum homo viuunt propter patrem, sed aliter, & declaratur, p. 5. c. 1132. f
- filius Dei secundum diuinitatem habet eandem naturam a patre secundum humanitatem anima est a Deo immediate per creationem, & corpus formatum spiritus sancti virtute & propter hoc habebat plenum dominium, separando se a matre ab ipso, & reueniendo ipsum, p. 5. c. 1160. f
- filius Dei secundum quod Deus præcedit mũdum, vt causam effectum, nec est pars vniuersi, secundum humanitatem propter virtutem formatiuam eodem modo dicendum est. Quantum autem ad animam & corpus, bene est pars vniuersi, & c. p. 5. Ibid.
- filius Dei est primum principium omnium rerum, & per consequens veritas prima & infallibilis. Ibid.
- filius naturalis est Christus, nos adoptiuus, ille genitus, nos factus, ille ab æterno, nos in tempore, p. 3. c. 1120. d. e

Index.

- filii Dei qua ratione principium & uerbum dicatur, p. 1. c. 2. e. f.
 filii Dei quomodo habeat eandem scientiam cum patre, & o-
 cretur eadem operatione cum patre, & quomodo sit in fi-
 o pater & filius in patre. Ibid.
 filii Dei secundum quod Deus, non potest separari a patre, se-
 undum uero quod homo, potest separari de potentia abso-
 rata: sed de potentia ordinata natura assumpta nunquam di-
 nitte. Ibid.
 filii Dei inquam Deus, uult & facit idem quod pater, quia
 eorum est una uoluntas & operatio, in quantum uero homo
 uoluntas & operatio regulantur absque aliqua obliqua
 one a regula diuinae uoluntatis, p. 5. c. 1164. c
 filii Dei sicut dicitur sapientia patris, ita etiam eius gloria, p.
 c. 348. f
 filii Dei quare non ilico missus fuit post hominis casum, p. 6.
 491. c
 filii Dei significatur per luciferum stellam, p. 3. c. 361. c
 filii meus es tu, nunquam inuenitur in sacris scripturis Deum
 icui creaturae in singulari dixisse, & c. p. 3. c. 449. c & c. 451. c
 filii dicitur minor patre, ut dicit Arrius haereticus, tanquam
 ara creatura, & c. sed excludit hoc Christus tanquam fal-
 im per tria dicta, p. 5. c. 1106. f
 filii Dei est clarificatus a patre in passione tripliciter, p. 5. col.
 384. c
 filii Dei homo efficitur per spiritum adoptionis, per spiritum
 ruitutis in Dei timore, sit Dei seruus, p. 4. c. 2178. c
 filii in diuinis scripturis semper in bonam partem accipitur
 umero singulari, sed in plurali in malam, & c. p. 4. c. 267. c
 filii ille est doni Dei, qui audit Deum recte, discendo legem
 us & mandatis eius obediendo, p. 2. c. 1111. c
 filii sapiens sicut est gloria patris, ita etiam malicia filij, dat
 patri materiam lugendi, p. 6. c. 457. c. Itē p. 1. c. 1401. b. c
 filii inobediens patri seu matri aut contumax, quomodo se-
 ndum legem puniendus est, p. 1. c. 1583. c
 filii si stultus sit, non est dignus haereditate patris, p. 3. c. 1763. a
 filii prout in bonis paternis succedit, tripliciter potest dici, p.
 c. 49. a. b. c
 filii an & quando tenetur parentibus subuenire siue fuerit reli-
 giosus, siue non, p. 5. c. 262. f
 filii bonus debet esse multum sollicitus de ultima uoluntate
 rentum implenda, exemplo Ioseph Patriarchae, p. 1. c. 372. f
 filii sapiens laetificat patrem, & quare, p. 3. c. 1952. f
 filii familias uel filius adultus potest inuitus parentibus ad sacer-
 onium, promoueri uel matrimonium contrahere, uel reli-
 onem intrare. Sed quomodo absoluitur a praeepto diui-
 o de honore parentum, p. 5. c. 262. f. Item p. 1. c. 1399. b. c
 filii in eo solum parenti non debet obedire cum pater praeci-
 aliquid contra Dominum Deum, p. 4. c. 822. e
 filii se est aequalis patri, p. 4. c. 378. e
 filii propter uxorem relinquat parentes, quantum ad cogita-
 onem, non quantum ad dilectionem, p. 1. c. 85. c
 filii familias non potest aliquid uouere uel implere de reb. pa-
 tris sui, p. 1. c. 1399. b. c
 filii & filia frequenter ponuntur in scriptura, non ad sexum,
 d ad discretionem animarum discernendum, p. 1. c. 1290. e. f
 filii recipiens benedictionem a patre prius debet ei obsequium
 prestare & ei seruire in mensa, & c. p. 1. c. 449. d
 filii in diuinis, inter se ca processio siue eterna generatio, eiusq;
 patris personalis distinctio, eorum substantialis indistin-
 tio, eorum coeterna duratio, eorumq; indiuisa operatio de-
 aratur, p. 5. c. 1025. e. f
 filii personam in diuinis proprie referuntur haec nomina,
 splendor figura, sicut, & imago, p. 6. c. 796. d
 filii Dei excellentia tangitur in quatuor. Ibid.
 filii Dei cum dicitur. Videntes filii Dei: multipliciter exponi-
 ar, p. 1. c. 137. c. 138. f. & c. 147. c
 filii Dei dicuntur sacerdotes & ministri qui inter filios Israel
 unt specialiter electi ad cultum Dei, p. 3. c. 619. c
 filii mori dicitur, quando nullo iure succedunt parentibus. p. 1.
 1282. f
 filii a patribus in disciplina & correptione Domini erudiendi cum
 summa diligentia, p. 2. c. 333. c
 filii Ade si fuissent ab eo progeniti in statu illo, non fuissent na-
 ti sic perfecti in corpore sicut ipse, nec in conditionibus anime
 tamē fuissent nati in rectitudine naturali per quam nulla re-
 bellio fuisset in uiribus sensitiuis ad rationem, & c. p. 3. c. 1791. c.
 & c. 1911. b. c
 filii prophetarum qui & quales fuerunt. Vide in Prophetarum filii.
 filios duos habet princeps Sacerdotum scilicet Christus. Et sunt duo
 populi credentium, ex Iudaeis. scilicet & Gentibus. p. 4. c. 2374. d. e
 filii Ecclesiae quorum aliqui sunt boni, aliqui mali usque ad fi-
 nem mundi significantur per habitatores Ceilae, quos tamē p-
 latus bonus debet consolari, & c. p. 2. c. 470. f
 filii spirituales sunt omnia opera bona, sed inter hos primoge-
 nita fides, p. 1. c. 549. e. f
 filii Heli dormisse dicuntur cum mulieribus. & quare, p. 2. colum.
 333. c
 filii parentibus senibus debent ministerium reuerentiae & prouisio-
 nis necessariae si indigeant, p. 2. c. 1518. e. f. Item p. 6. colum.
 457. a
 filii naturaliter superuiuum parentibus. & non e conuerso, p. 6.
 c. 457. a
 filium in diuinis notificat Ioannes in principio Euangelii sui,
 quoad esse, & quoad operari, p. 5. c. 1025. c
 filium subiectum tibi errare conspicis, diligenter castiga. Quod
 si castigari renuerit, ita caute erga illum age, ne quid in tuis uer-
 bis uel operibus. unde amplius peccet, inueniat, p. 3. c. 1678. b. c
 filiorum Heli tria scelera scriptura recenset propter quae uocat
 eos filios Beliad. p. 2. c. 331. a
 filios nutrire in igne cupiditatis & lasciuiae in praesenti uita q̄
 transitus est, filios suos per ignem transferre, p. 2. c. 938. f
 filios debent homines generare spem suam, & relinquere filii
 spes eorum sunt, p. 3. c. 1470. f
 filios Israel quare Dominus eduxit per talem uiam, ubi pate-
 rentur tot defectus cibi & potus. Et assignatur duplex causa
 p. 1. c. 835. c
 filios qui male nutrit, uel exemplo perdit, reus est eorum perdi-
 tionis, p. 3. c. 2181. b. c
 filios suos uel filias in carnalibus deliciis & lasciuis aut cupidi-
 tatibus nutritos indecenter, faciunt eos stipulam, ad incen-
 dium gehennae praeparatam, p. 1. c. 1564. f
 Fimbrias hiacynthinas facere iubetur filii Israel in quatuor an-
 gulis palliorum, ut quomodo in corporibus. circuncisio signum
 est Iudaicae gentis, ita & uestis aliquam habebat differentiā
 p. 1. c. 1272. f. Item p. 5. c. 976. c
 finis cum sit immundus, gerentem non polluit, p. 1. c. 634. e. f
 fingi dicitur propriae quod de terra formatur, & quia pauperes
 idola argentea uel aurea habere non poterant, figuli coe-
 runt idola terrea facere, p. 3. c. 1953. b. c
 finis dupliciter dicitur. scilicet columens, & consumas, p. 3. c. 457. c
 finis multipliciter dicitur, p. 6. c. 683. a
 finis ultimus hominis non consistit in adeptione cuiuscunque
 boni finiti, sed solum in adeptione boni infiniti quod est so-
 lus Deus & consistit in uisione Dei per essentiam, prout ra-
 men includit fruitionem, p. 1. c. 58. e. f
 finis noster quis alius est nisi peruenire ad regnum cuius non est
 finis, p. 6. c. 833. b
 quis quid finitur parum est, sed qui hoc logum putat, de aeter-
 nis non cogitat, p. 3. c. 95. b. c
 finis uirtutum moralium non possunt esse diuitiae temporales
 mundani honores, & quare, p. 3. c. 1638. c
 finis cuiuslibet scientiae est duplex, scilicet intrinsecus & extrinsecus
 p. 5. c. 7. a. b
 finis orationum in Ecclesia est, cum dicitur per dominum, uel
 aliquid simile, & hoc puenit quia antonomastice ipse Chri-
 stus dicitur finis noster, & omnes per eius merita saluantur
 p. 3. e. 1081. c
 finis resurrectionis non erit in hoc quod uiuat uita corporali
 uirtuosa, ut Iudaei & Saraceni fingunt, sed in clara Dei uisio-
 ne & fruitione, p. 6. c. 224. d. e

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Finis sæculorum venisse in homines intelligitur, secundum tēpus noui & veteris Testamenti, p. 6. c. 276.

firmamentum non propter stationem, sed propter firmitatem & intransgressibilem terminum superiorum, & inferiorum aquarum appellatum est, p. 1. c. 11. b. & c. 14. f

Firmamentum secūda die factum est in medio aquarum, & inter cælum cristalinum & materiam elementorum, p. 1. c. 59. b. c. & col. 14. f

Firmamentum quatuor animalium, & sedes in throno super firmamentum quid signat, p. 4. col. 1085. a. b

Firmamenti motus non deprehēditur ad apparentiam sensus sed solum ratione arguitur ex motu stellarum, p. 1. columna 22. d. e

fistula quæ & casia, arbor aromatica, sed parua. Vide in Casia.

Flagellum quomodo fecit Christus de funiculis in expullione vendentium & ementium, cū non vendebantur ibi funicali sed solum illa quæ debebant in templo offerri, p. 5. c. 1063. c

Flagella quorundam in hac vita inchoant, & in æternum permanebunt, non tamen iudicat Deus bis in idipsum, vnū est enim Flagellum quod tēporaliter incipit, in æternis suppliciis consuminatur, p. 1. c. 1657. a

Flagella vnde pateretur, non habebat vnicus ille de patris substantia natus: ad hoc autem carne indutus est, vt sine flagello non esset, p. 6. c. 943. b

Flagella omnia quidam putabāt causaliter venire iuxta naturam elementorum, & non ex culpa percussi, p. 3. c. 82. e

Flagella à Deo missa in Ierusalem, & in Iudæam habentur sub metaphora. p. 3. c. 1179. c. 1180. d. e

Flagellationes & percussiones aliquando fiunt per bonos Angelos, aliquando per malos, p. 1. c. 595. b. c

Flagellantis iudicium conatur euadere, qui cōtra flagella semetipsum defendere nititur, p. 3. c. 381. b

Flagrum est summitas virgularum ad inuicem ligatarum, quæ faciunt strepitum percutiendo, & pruritus per calefactionis motum. Sed taurea est flagellum de tauri corio factum, p. 4. c. 2429. c.

Flama inferni quomodo intelligatur, sinus Abraham: & huiusmodi, vix a mansuetis, a contentiosis nunquam inuenitur, p. 1. c. 69. a. b

Flamma quæ hic vrit illuminat, in inferno quæ vrit & obscurat, p. 3. c. 138. d. e

Flare est itatum facere, statum facere est animam facere, p. 1. c. 69. a

Flectere Deum vult precibus homo pro venia, & ipse homo non flectitur peccanti in se, p. 3. c. 1692. e. f.

Flexi genua mea zabulo, si non sterero firmus cōtra astutias eius: flexi genua mea iræ, si non constāter sterero contra irā &c. p. 2. c. 162. f

Flere licet pro defunctis, sed qualiter & quō, p. 6. c. 653. b & c. 654. f. Item p. 1. c. 1539. b. c. & c. 1696. e. f

Flere peccata non valet qui manet cum circumitu mundi, cū dæmoniis, cum desiderijs carnalibus, p. 5. c. 629. c

flere non incipit mala sua, nisi quis recordetur Sion nisi legem Dei & scripturarum montes aspiciat, p. 1. c. 1340. e. f.

Fleat multi fletu Babylonio qui & gaudēt gaudio Babylonio p. 3. c. 1497. c

Fleat sancti magis culpam quam erumnam, p. 4. c. 997. b

Fleat quidam primo ne ducantur ad supplicium, de hinc flere incipiunt quod differuntur a regno, obtinent irriguum inferius & superius, p. 2. c. 108. d. e

Fletus duo in se habet tristitiam animi, & lachrymarum resolutionem, p. 5. c. 100. f. & 889 & 246. f

Fletus vnde & a quo censetur. Ibid.

Fletus an & quomodo in dæmonibus & damnati. Ibid.

Fletus an & quomodo post resurrectionem, p. 5. col. 160. f. & c. 889. & 246. f

Fletus Iacob super consobrinam suam, s. Rachelem, quare fuit & an ipsa fleuerit, p. 1. c. 337. b. c

Fletuum multa sunt genera, p. 4. c. 623. b

Flumina magna præter fluentia terras, sepe cuncta terræ nascē

tia ex crescente inundantia absorbent, & sterilitatem causant, vt patet circa Rhenum Albeam, p. 1. c. 1529. a. 1530.

Flumina aquæ viuæ fiunt in eo, &c. & non dixi Iesus, putei, nec fons, & quare, p. 1. c. 1321. a

Flumina quatuor Paradisi gentib. per quas fluū: notissima: & duob. vetustas mutauit nomina, duo antiqua nomina seruauerunt. Ibid.

Flumina quatuor Paradisi in aquis valde abundant, & hæc quatuor flumina intelligitur secūda Christi doctrina: quatuor Euangelis descripta, p. 3. c. 2099. c

Fluminum quæ de Paradiso exire feruntur, cōstat in nostrara notos esse fontes, &c. p. 1. c. 71. a. b

Femella non poterat iumolari in sacrificio Paschali, & quare in aliquibus hostiis pacificis & pro peccato bene immolatur femellæ, p. 1. c. 586. f. & c. 604. f. & c. 606. f

foemina, vota nulla quæ abstinentiæ causa vouit, reddat, si vir permittat, p. 1. c. 1401. b. c

femine formari dicuntur in vtéro octogesimo die: eundem merum ad impletionem purificationis earum quæ seruati suscipiunt, præcipit Moyses, p. 1. c. 1011. b. c

Fili Israel separati ab vxorib. alienigenarum, in signum vpenitentia, ieiunauerunt induti sacco, & capitibus puluere aspersis, & orantes confitebantur peccata sua facta, vtriusque & signo, quater in die, & quater in nocte, p. 2. c. 1147. c

Filii Israel quandiu confidētiam habuerūt in Domino bene requirentes, fuit eis male, vt in multis patet, p. 3. c. 1565.

filii Israel de Aegypto educti sunt in multis signis & miraculis diuinis, & in magna multitudine, ita quod erant sexcenta millia absque mulieribus & paruulis, p. 4. c. 813. c

filii Israel exeuntes de Aegypto numerati a viginti annis: pra mortui sunt in deserto pro maiori p. 4. c. 787. c.

Item, p. 1. c. 1262. f

filii Israel statim post legem datam adorauerunt vitulum statilem, & temporibus iudicum & regum coluerunt. p. 4. c. 1719. c

filii traducuntur per ignem, quæ traductio potest dupliciter intelligi, p. 4. c. 1230. c

filii Israel quomodo sunt, sine rege, sine sacrificio, sine altare, sine Sacerdotib. p. 4. c. 1723. a. b. c

filii Simonis tenuerunt principatum, & sacerdotium vsque ad Herodem Ascolonitam, cuius, tempore natus est Christus. p. 4. c. 2377. a. b

filii Israel fuerunt persecuti ab Antiocho duplici intentione vel propter duplicem causam, p. 4. c. 253. c.

filii Israel admirati sunt de audacia Aminadab mare rubrum intrantis, p. 5. c. 32. f

filii Israel ex prophetia Ioseph firmiter credebant libera de afflictione Aegypti per aliquem de populo suo cū Dei iudicio, & ideo parantes Moysi ex hac fide seruauerunt contra regis edictum: quare & quomodo, p. 6. c. 929. c

filii Iosif quia pessimi, fuerant dispersi, & dicti lapides propter obdurationem in malo sed dicuntur lapides sanctuarii, quia processerunt de Iosia patre sanctissimo, p. 4. c. 105. c

filii Ioram regis Iuda vsque ad quartam generationem excluduntur in Christi generatione, p. 5. c. 32. f. 33. c

filii Israel quandiu seruauerunt Dei mandata, fuerāt in cetera & prosperitate, quando autem declinauerunt a Dei obedientia fuerunt dati in gladium, famem & captiuitatem, p. 1. c. 578. f. & col. 213. Item, p. 3. c. 155. d. Item, p. 2. c. 1629. c

filii Israel non acceperunt noua vestimenta, sed lauauerunt tera tempore dationis legis. Et factum fuit ad cōmemorandum Dei miraculum, per quod ab exitu de Aegypto vsque ad ingressum terræ promissionis vestimenta eorum non sunt mutata nec vetustate consumpta, p. 1. c. 659. c. & c. 1641. a. b

filii Aaron in oblationibus ministrabāt ei, non sicut offerentes super altare, sed sicut offerenti ministrantes, p. 1. c. 951. c

filii Israel 40. annis fuerunt vagi per desertum, & iuerunt in Iud, includendo tamen annum qui transierat ab egressu de Aegypto vsque ad admissionem exploratorem, p. 1. c. 981. c

Index.

- filii Israel anno secundo egressionis de Aegypto mense secundo decimo die mensis, recesserunt de monte Sinai, & 29. die mensis tertii venerunt in Cades barne, ut dicit Ra. Sa. p. 2. c. 99. c.
- filii Israel quadraginta annis fuerunt in deserto antequam transierent Iordanem & pugnarent contra Iericho, p. 2. Ibid.
- filii Israel septem tribulationes passi sunt pro peccatis suis a quibus penitentia ducti liberati sunt per septem iudices sibi succedentes, p. 2. c. 112. f.
- filii duo vel pueri Phenennae vocati sunt pueri Annæ non quod essent eius filii, sed quia eius orationibus erat vita eis concessa, p. 2. c. 325. c.
- filii Israel propter arcæ absentiam credebant se superatos fuisse, & per consequens per eius presentiam credebant superare, p. 2. c. 343. c.
- filii David regnaverunt usque ad captiuitatem Babylonicam & post reuersionem de Babylone, Zorobabel (qui descendit de David) habuit ducatum super populum, & alii consequenter de tribu David usque ad Herodem alienigenam sub quo natus est Christus secundum carnem cuius regnum manet in seculum, & in seculum seculi, p. 2. c. 655. a.
- filii Israel, dicti, sunt filii Dei, tanquam ab eo specialiter electi & dilecti, p. 3. c. 618. c. d.
- filii Israel quamdiu steterunt in cultu unius Dei, possederunt pacifice terram promissionis collatam sibi & quando declinauerunt ad idololatriam, fuerunt ab aliis impugnati, eiectione & saepe captiuati, p. 1. c. 209. c. & c. 1060. d. c. Item p. 3. col. 1559. c. Item p. 2. c. 190. f.
- filii Israel per quot tempora & annos possederunt terram promissionis, p. 1. c. 210. d.
- filii Iacob quomodo dolo vel cautela interfecerunt Sichimitas, p. 1. c. 365. c.
- filii Israel quot annis in Aegypto fuerunt, variae sunt opiniones, p. 1. c. 597. c.
- filii Israel non admittebantur ad esum carniū, id est, agni, nisi essent circumcisi. Ibid.
- filii Israel non transierunt per terram Philistinorum, ne haberent cum eis bellum, p. 1. c. 607. c.
- filii Israel propter defensionem habuerunt arma ab Aegyptiis per accommodationem contra praedones si eis occurreret. Ibid.
- filii Israel an & quomodo ex eadem parte qua ingressi sunt mare rubrum egrediebantur, p. 1. c. 617. c. & 618. d.
- filii Israel viderunt mortuos Aegyptios super litus maris oppositum, & hoc ad consolationem eorum ne timerent eos de cætero, & ut haberent arma eorum ad defendendum se contra hostes insurgentes, p. 1. c. 618. d.
- filii Israel cum uenerunt in Elim, ubi erant duodecim fontes iuxta duodecim tribus, & quia defecerunt fructus & victualia, vixerunt triginta diebus non comedendo ad saturitatem sed ad famem temperandum, p. 1. c. 631. b.
- filii Israel quare dedit Dominus carnes in vespere & panes in mane sequenti, cum magis conueniens esset fieri modo contrario, p. 1. c. 535. c.
- filii Israel in deserto Sinai usque ad montem Sinai, & et postea fecerunt aliquas mansiones, quae magis seriose exprimentur in Numerorum libro quam in Exodo, quia solum illarum nominantur in quibus factum est aliquid notabile, p. 1. c. 537. c.
- filii Heli timore Domini erant destituti, p. 2. c. 331. a.
- filii Heli nesciebant in diuinam & veras ministerii leges, p. 2. c. 331. a.
- filii Heli prius curabant mensam suam quam mensam Domini, p. 2. c. 331. b.
- filii naturales qui sunt, & unde sic dicuntur, p. 6. c. 27. b. c.
- filii carnales contrahunt quandam maculam & seeditatem ex modo suae generationis, non sic autem filii spirituales, sed magis nobilitatem, p. 5. c. 1030. f.
- filii aliquando iuste pro patribus puniuntur poena temporalis, quia filii sunt quaedam res patrum, p. 4. c. 1045. c. & c. 1209. c. Item p. 3. c. 2085. c.
- filii parentum malorum frequenter sunt imitatores paternorum scelerum, eo quod sunt inter eos nutriti, & facta parentum habent
- in maiori autoritate, & sic frequenter puniuntur pro peccato parentem occasionaliter tamen pro peccatis propriis simpliciter, p. 4. c. 1209. c.
- filii in scriptura dicuntur istius vel illius, ante pro meritum excellentia, aut deterioratione, ut eius dicantur esse filii cuius fuerunt imitatores, p. 2. c. 1045. c.
- filii paruulii plerumque a demonibus arripiuntur, & hoc ideo ut caro filii ex patris poena mulctetur, p. 1. c. 861. b. c.
- filii non ideo puniuntur, quia patres eorum peccauerunt, sed quia eis similes quodam hereditario malo Deum oderunt, p. 4. c. 1209. b. c.
- filii utrum pro peccatis parentum sint occidendi aut puniendi, & e conuerso, p. 1. c. 1611. f. & c. 1613. a.
- filii an & quando, & quando non patrum iniquitates portant Vide in visitare, & iniquitatibus.
- filii sunt quasi arma parata ad eorum defensionem, p. 3. c. 1452. f.
- feminae quare sequebantur Christum & Apostolos, p. 6. c. 266. c.
- feminarum in conceptu haec est uatura, ut qualem conspexerint siue mente conceperint in extremo voluptatis aestu quo concipiunt, sobolem talem procreant, & de hoc experimenta, p. 1. c. 344. f.
- feminis non prohibetur secundum Hebraicam veritatem, quin nubant quibuscunque voluerint de genere Israelitico, nisi tantum feminis, quae hereditatem habent, scilicet illis quomodo habeant fratres, & istis tantum praecipitur quod alieni de cognatione patris sui nubant, p. 1. c. 1451. c.
- feminis non conceditur sacerdotum, nec doctrina in Ecclesia ne induantur veste virili, p. 1. c. 1586. f.
- feminas viris subditas & pene famulas, lex voluit esse uxores, p. 1. c. 1590. f.
- apulus sanctorum nisi raro feminas genuisse narratur, p. 3. c. 1760. f. Item p. 1. c. 1288. f.
- feminalia quae ad operiendam corporis vel carnis turpitudinem fiunt illam castimoniam portionem quae a copula coniugali cohibet, proprie designant, p. 1. c. 798. f.
- feminalibus lineis ideo feminae vel femora velantur, quia causas huius rei, quomodo de paruulo semine & se distans in initis tanta vel hominum vel diuersa rerum pulchritudo nascatur nobis esse obuolutas, & humanis oculis non patere, necessario confitendum est, p. 1. c. 1043. c.
- feminalibus lineis usque ad gremium uerenda celantur, quorum superior pars sub umbilico vehementer astringitur, p. 1. c. 973. b. & c. 974. f.
- feminalibus ego non vestio, nec impono alicui necessitatem, quod uult esse sacerdos, ipse se vestiat. Haec Hieronymus, p. 1. c. 1043. c.
- femineum genus duplo mulctatur, habet enim totam Adae maledictionem & additur ei, In dolore paries filios tuos, p. 1. c. 1011. b.
- femoralium usum quis inuenit, p. 1. c. 170. f. Item par. 1. col. 677. c.
- femoris nudatio sequitur ebrietatem, sicut libido satietatem, p. 1. c. 169. a.
- feminae ornantur ut aliis placeant quae in facie non in corde gloriantur, p. 4. c. 62. a.
- femerari qui obligatus fuerit vinditur pretio quotidiano, p. 4. c. 423. a.
- femum & olus cito deficiunt, & quare, p. 3. c. 682. f.
- femum nascendo habet virorem, crescendo decorem, deinde florem, tandem ardore solis siccatum redigitur in puluerem, p. 4. c. 33. a. b.
- fedus cum morte percutere est mala audacter perpetrare, p. 4. c. 260. d.
- fetus nihil praeter voluptatem carnis adfert, p. 4. c. 792. e.
- fetus concepti dicuntur viciū contrahere feminis, ut leprosi elephantici si ex semine menstruatæ nascantur, & c. p. 4. c. 713. c.
- fetus ante diem octauum nati sunt nimis molles & imperfecti & ideo ante octauum diem non debebant offerri domino, sicut nec animalia imperfecta propter defectum alicuius membri, p. 1. c. 160. f.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- fetus cum matre immolari prohibitum erat Iudeis, p. 1. c. 1199. b**
fetus vernus melior est, p. 1. c. 343. b
foliorum fluxus est signum mortificationis arborum, sed viror & permanentia eorum est signum euidens vite ipsorum. p. 3. c. 437. c
fomes est efficiens qui bonam rem vertit in malum, p. 6. c. 95. b
fomes recte lex dicitur, quia legitime factum est, ut qui non obediuit suo superiori, ei non seruiat suum inferius, id est, caro, p. 6. c. 97. c
fomes nascens ex homine, ipsum ad corruptionem peccati in ducit, sicut tinea nascitur ex veste, & eam corrodit, p. 3. col. 74. f. 75. a. b
fomes qui est in nobis (qui languor est nature) commouet illi cita desideria, & ira non sine peccato, p. 3. c. 1325. a. b
fomes peccati dicitur rex confusionis, & quare, p. 2. c. 50. f
fomes dicitur fortis in gressus in domum, & c. p. 5. c. 518. f
fomitis impulsus & demonis frequenter simul concurrunt in tempore, p. 3. c. 1803. c
fomitis repressio est nobis possibilis, & quomodo, p. 6. c. 84. f
fomitem excitat demon, & eo utitur tanquam instrumento, ut deiciat hominem a virtute. Ibid. p. 3. 352. f
fomite peccati exterminato ad iudicium venies securus, p. 2. c. 1644. f
fons Siloe a fronte montis Sion oritur, & in meridie fluit non iugib. aquis, sed in certis horis diebusq; ebullit, & per terram concaua, & durissimi saxi antra magno fonitu venit; quo vno nec perpetuo utitur ciuitas Ierusalem, p. 2. column. 1353. a
fontes qui tactu immundorum non polluebantur doctorum mentes significant, p. 1. c. 1062. d
fontes in terra promissionis dicuntur signati, ac si essent sigillati propter limpiditatem, ne ab aliqua turbetur, p. 3. column. 1850. f
fontes dicuntur aquae existentes in origine riui, fluentes ab origine, p. 1. c. 1512. f
forma in homine (Adam s.) non esteducta de semine per generationem, sed magis a Deo per creationem, per quam transcendit naturam corporalem, & sic capax est Dei per cognitionem & amorem, p. 1. c. 62. f
forma corrumpitur dupliciter. Vno modo per corruptionem subiecti. Alio modo per suum contrarium, p. 3. c. 1912. e. f
forma cuiuslibet scientiae est duplex, s. forma tractandi & forma tractatus, p. 5. c. 7. a. b
forma professionis filiorum Israel sub iuramento fuit duplex. Primo cum presentibus. Secundo cum futuris, cuius professionis fuit causa triplex, p. 1. c. 1638. f
formae quae sunt in potentia materiae educuntur ad actum per motum caeli, quae materia pro maiori parte est terra, nam corpora mixta sunt a Domino de terra, p. 2. c. 1499. c
formatio rerum quomodo facta est, & distinctio earum duplici expositione enotatur, p. 6. c. 1366. f
formatio mulieris de latere hominis dormientis fuit figura, quae Ecclesia esset formanda in futurum de latere Christi dormientis in cruce, p. 2. c. 150. c
formido sumit arma, cum nihil spei superest, p. 2. c. 1420. f
formidolosus & timidus quomodo differunt, p. 2. c. 202. d
fornax lingua cinerat, aurum purgat, & sic tribulationes lingua vitiorum aurum virtutum, p. 3. c. 500. e. f
fornicari prohibet Dominus manifeste viros & foeminas, & c. quando & meretrices esse, & ad eas prohibet accedere, quarum publice venalis est turpitudine, p. 1. c. 1353. a. b
fornicatio an & vbi prohibita sit in decalogo, par. 1. columna 663. c
fornicatio quatuor rationibus probatur illicita & prohibita, p. 6. c. 240. f
fornicatio vtrum mechiae nomine teneatur, p. 1. c. 673. b. c
fornicatio omnis vtrum mechiae dici possit, in scripturis. (ait Augustinus) non mihi occurrit loquutionis exemplum, p. 1. c. 663. c
fornicatio omnis si non mechiae dici potest, vbi sit in decalogo
- prohibita fornicatio, vtrum inueniri possit (inquit Augustinus) ignoro, p. 1. c. 663. c**
fornicatio vocatur omnis concupiscentia mala qua anima illicita superiori lege, inferiorum voluptate turpi naturae quasi mercede prostituta corrumpitur, p. 3. c. 1949. b. c
fornicatio unde pullulat? Primo concupiscentia decipit, in ingluuies, postremo captiuat impietas, cuius merces exoluitur fornicatio, p. 1. c. 1371. c
fornicatio duplex est, corporalis, s. & spiritualis, p. 4. columna 1190. e. f
fornicatio est idololatria, & quaelibet noxia superstitio, p. 6. 249. a
fornicatio non est tantum stupri, sed generaliter quae a lege D aberrare facit, p. 5. c. 114. d
fornicatio quantum sit detestabilis, ostenditur per hoc, quod peccata inticiunt solam animam, ista autem animam & corpus, p. 6. c. 241. c
fornicatio corporis execrabilis est, sed execrabilius generaliter fornicatio in qua omne genus peccati continetur, cum anima quam Deum sibi in fide despondit corrumpitur, 1. c. 1369. a. 1370. d
fornicatio aduersus nos militat, sed si habuerimus arma Astoli, luxuriae tela non nocebunt nobis. Si haec arma proimus, diabolo locum damus, p. 1. c. 1370. d.
fornicatio quae sub Evangelio fit multo maioris opprobrii quam quae sub lege fornicatur, p. 2. c. 36. d
fornicatio in sacra scriptura vocatur idololatria, per quam anima separatur a Deo, p. 5. c. 1166. c. Item parte 2. columna 1516. f
fornicationis carnalis opere anima plus fit obstricta & obnoxia carnali concupiscentiae quam ceteris viciis, & sic etiam per corpus gerantur, p. 6. c. 241. c
fornicationis pessimum genus est quo anima recedit a Deo fornicatur cum idolis, vel diuini dogmatis veritatem reliquit, & c. p. 2. c. 1949. a.
fornicationis breuis voluptas, & perpetua poena fornicatorum. Si. n. ieiunus diurnum solum effugit esuriam, & nihilominus post modum esurit, qui coesto pane saturatus abscesserit, sic qui intrat ad scortum, ad horam quidem euaporat libidinem sed post paululum ardentior redit, p. 3. c. 1629. a.
fornicationis causa, & pro nullo alio coniugati dirimuntur quare, p. 6. c. 241. a
fornicationem fugere monemur: quia non aliter potest nobis vinci, tum alijs vicijs potest expectari conflictus, p. col. 241. b. c. Item, p. 3. col. 1623. b. c
a fornicatione si vis esse tutus, esto a muliere corpore & vitatione discretus: prope ignem inadustus non eris: ferris, aliquando tamen dissolueris, p. 1. col. 1369. a. b
fornicatione informis est, in animo, in actu, in amore terrenorum in cultu idolorum, p. 6. c. 1479. c
fornicatione & idololatria plus gaudet demones, quam de quocunque alio peccato, & quare, p. 1. c. 1063. b. c
fornicator corporalis & spiritualis qui non canticum laudat sed Psalmum irrisionis inter inimicos Christi excitat, significatur per Zambri, p. 1. c. 431. c
fornicari clericorum beneficiarum quae volunt delicate triri & preciosè ornari de bonis ecclesiae, per quas significantur, & de earum poena p. 4. c. 1859. c
fortitan, quandoque non est nota dubii, sed libertatis arbitrii, p. 5. c. 115. c
fortalicium siue capitolium ciuitatis Babyloniae fuit in turris a filiis Noe aedificata, p. 4. c. 1553. c
fortis est qui vincit iram & alios motus animi, pa. 5. columna 789. e. f
fortis est contra omnia qui se vincit, p. 3. c. 68. e. f
non omnis fortis sapiens, sed e conuerso, quia & si corpore fortis est si asit sapientia, omnia, fortis aduersarii certatim vincit, p. 3. c. 1707. b
fortissimi viri de exercitu Dauid tres fuerunt, & nominantur, & c. p. 2. c. 658. f. & c. 659. c

Index.

- Primum & doctorum est aperta predicare, exemplis instruere, infirmorum & insipientium discere, & subditos esse, p. 1. columna 232. e. f**
Prudentia plus potest, sine moderamine rationis, in præceps ruit, p. 3. col. 16. d
Prudentia virtus tres grandus habet, p. 5. c. 236. d
Prudentia duplex, politica, scilicet & infusa, p. 6. col. 391. c
Prudentia, alia est bonorum, alia malorum, p. 3. col. 94. f
Prudentia corporis humani vsque ad annum tricesimum perficitur, & incipit delitari post quinquagesimum annū, &c. p. 1. col. 233. c
Prudentia quæ est virtus, designatur per arietem trium annorum, & quare, p. 1. col. 211. a. b
Prudentia in quo magis vigeat, perscrutatur à tribus iuuenibus, qui custodiebant regē Dariū: quorum vnus dixit, forte vinū. Alius dixit: fortior est rex. Tertius dixit: fortiores sūt mulieres, sed super omnia vincit veritas, p. 2. col. 1424. f
Prudentia regni Iudæ multum debilitata est tempore regis Achaz, p. 4. col. 168. f
Prudentia deputatur quaternarius numerus in pluribus, p. 1. col. 1115. b. c
Prudentia bona sunt, excellentiæ mundiales, quantum ad superbos, diuitiæ temporales quantum ad cupidos & avaros, delicia carnales quantum ad gulosos & luxuriosos, pa. 4. 857. c
Prudentia bona quæ reputanda sunt vt stercora, & excæcant oculos sapientum, significatur per hirundinem, quæ est avis nunc inde volatilis, p. 2. col. 1506. f
Prudentia dæ Aegyptiorum, in fine anni parabant mēsam omnibus escis refertam, & poculis mulsam mixtis, vel quia foelice annum præbuerit, vel quia futurum foelicem præbitura p. 4. col. 526. d
Prudentia mensam parant qui Ecclesiam deserunt, tradentes se spiritus erroris vel immundis, & doctrinis dæmoniorū, & nihil ad Deum pertinere credentes, sed stellarum cursu vel arietate fortunæ omnia gubernari, p. 4. Ibid.
Prudentia secundum Hebræos aliquando accipitur pro profunditate: aliquando pro elevatione sursum, sicut in Latino hoc nomen altitudo, p. 4. col. 2431. c
Prudentia tabularum præceptorum Dei per Moysen, fuit signū ruinationis legalium in aduentu Christi, p. 1. col. 832. f
Prudentia humana non potest bene sustinere sublimitatē Dei & de hoc exempla, p. 1. c. 337. d. Item, p. 4. col. 1638. f
Prudentia humana monstratur per molestias animalium & venium illatas, eam plagentium, vt est cynipis, quæ leni cōtractu cōteritur, enim hæc & alia minuta sunt homine fortiora, vnde gloriatur terra & cinis, p. 4. c. 1922. f
Prudentia Hebraice, dicta Seraphat, quando & per quem fidem Christianam suscepit, & præsertim Senonensis ciuitas, quæ tunc erat metropolis in tota Francia. &c. p. 4. c. 1916. f. Vide & in Sauiianus.
Prudentia Franciscus assimilatur grano synapis, p. 2. col. 854. e
Prudentia item assimilatur armigero, p. 2. co. 368. f. & c. 867. c. dicitur rex, & quare. Vide etiam in Fratres minores.
Prudentia quatuor modis dicuntur in diuinis scripturis, p. 6. col. 473. b. & c. 979. b. Item, p. 4. col. 1944. f
Prudentia Hebræi vocant mares propinquos genere, siue consanguinitate germana ex parte patrum coniunctos, p. 6. c. 473. b. & col. 522. e
Prudentia tribus modis dicuntur in sacra scriptura. Natura, vt Iacob & Esau, & cognatione, vt Abraham & Loth: gente, sicut omnes Iudæi, p. 1. col. 595. b
Prudentia nostros cum in tutelam nostram susceperimus, nō opprimamus per potētiā, nec iniuste seruituris imponamus molestiam, p. 4. c. 817. b
Prudentia falsi, orationis suæ vel actionis Deo hostias, una cum veris Catholicis gestiunt offerre, vt veri fideles crediti, per victimam communionis veros Catholicos corrumpere possint, p. 2. c. 1360. d. e
Prudentia dicuntur Christus & omnes sancti & quomodo, pa. 1. col. 253. e. f
Fratres Christi qui dicuntur, p. 5. c. 49. a. b. c. & 1053. a. b. 250. c. 811. c. Item, p. 6. 976. c. Item, p. 1. col. 196. e
Fratres simplices & illiterati per iumenta, & illi propter defectum scientiæ non sunt ad prædicandum apti, p. 1. c. 1481. a
Fratres minores ideo vocati sunt, vt maiores fieri non præsumant, & ad Ecclesiasticas dignitates (ait beatus Franciscus) nullatenus ascendere permittatis, p. 2. c. 931. a
Fratres pauperes compulsi sunt exponere indelibus suas varias necessitates, & etiam varia suffragia quæ sunt benefactoribus suis, & per hoc plurimi conceperunt propositū benefaciendi eis p. 1. c. 807. c
Fratres compulsi sunt refugere ad summum pontificem, qui considerans vtilitatem Ecclesiæ de prædicationibus, & consiliis fratrum prouenientem, dedit fratribus potestatem prædicandi & audiendi confessiones, &c. p. 1. col. 347. c
Fratres Ioseph dicentes, merito hæc patimur, confessi sunt diuinam iustitiam, p. 1. c. 415. c
fratres Ieconie nominantur cum eo in genealogia Christi, qui similes ei fuerunt in captiuitate, p. 5. c. 40. f
fratrum peccata aliquando sunt grauiora persecutione inimicorum, & pro talibus non iubemur orare, p. 5. c. 118. e. f
fraterna charitas dicitur quid optimum, & e conuerso odium fraternum dicitur crimē pessimum, quod fuit inter Ioseph & eius fratres. p. 1. c. 382. c
fraternitas sancta iuxta modum dilectionis quæ sibi in hac vita copulatur, superiorum quoque ciuium societati in præsentia sui creatoris coniungetur, p. 2. c. 691. c
fraus & dolus proprie sunt mendacia verbis vel factis, ordinata ad malum finem. Mendacium autem & fictiones Gabaonitarum licet essent mala ad se, tamen ordinabantur ab eis ad bonum finem, scilicet ad eorum salutem corporalem & spiritualem: & sic fraus & dolus possunt alicui patronari, p. 2. col. 69. c. 70. d. e. f
fraudem qui facit in veritatis doctrina, deterior est quam qui facit fraudem in re possessa, p. 3. col. 393. b
fraus per priuatam dilectionem nascitur, p. 4. c. 873. b. c
fraus in opere Dei tribus modis committitur, quia aut tacita cordis humani gratia, aut fauoris aura, aut res quælibet exterior desiderata. Ibi.
fraudem in Dei opere committit, qui se inordinate diligens, per hoc quod recte agit, ad remunerationis transitorie bona festinat, p. 4. Ibi.
fraudulentus quilibet qui in necessitate positus humiliat se coram illis qui possunt eum iuuare, sed cum inualuerit, eis malefacit quantum potest, significatur per antiochum, p. 4. c. 2364. f
fremitus confurgit ex indignatione, p. 5. col. 1269. c
fremitus Christi procedebat ex indignatione, eius contra diabolum, per cuius suggestionem mors intrauit in mūdū. Ibi.
frigitur tantum bonus quantum amat, p. 3. c. 1109. a. b
frigitur in sanguine suo. Sic dicitur vulgariter de homine dimissio in afflictione. p. 3. col. 1857. c
frigus dicitur pigrum, eo quod pigros facit. p. 1. c. 266. b. Inter, frigorium sanctorum sunt peccata proximorum, parte 4. col. 202. d
frons sedes est vetecunditiæ, & ibi figitur crux in Christi fidelibus & quare, p. 5. col. 1272. d. Item, p. 6. Vide in Crux in fronte credentium.
fructificans & crescens in fide non potest exterminare Cananæum semen pessimum maledictum mobile incertum. Nunquam enim tentationum motus cessant ab eo. sed si tu vere fructificas in Deo, & si non potes eum eiicere, scito quia nō potuerunt filii Ephrem expellere Chananeos. p. 2. c. 111. c
fructificatio alia est bona alia mala, quia arbor bona fructus bonos facit, & mala malos, p. 2. c. 114. e. f
fructus plerumque in arbore multiplicatus propter æstum nimium desiccatur & perit, sed talis æstus reperitur per descensum roris. Et similiter fructus bonorum operum aliquando desiccatur & perditur propter aduentum elationis. p. 3. col. 279. c

Glossæ Ordinis & Nicolai de Lyra.

Fructus in racumine arboris citius maturantur. & melius eo quod a sole attinguntur liberius, p. 4. c. 186. e. & 188. e.

Fructus excessivos velle extrahere de terra contingit dupliciter. Vno modo quando nimis continue colitur, & non permittitur quiescere. Alio quando subtrahitur merces debita agricolis, p. 3. col. 297. e.

Fructus arboris pulcherrima sunt pomacitrina, quia sunt valde pulchra, p. 1. col. 111. c.

Fructus spiritus sancti dicuntur ad similitudinem fructus materialis, & quare, & horum distinctio, & sunt figurati per lignum vite afferens fructus, p. 6. col. 518. e. & col. 1685. e.

Fructus duodecim spiritus significantur per duodecim lapides in Iordane positos, p. 2. col. 30. f.

Fructus spiritus aliter habentur in via per gratiam, aliter in patria per gloriam, p. 6. col. 1685. e. & 1686. f.

Fructus boni operis eius, qui nihil vel minus peccavit, & eius qui grauius cecidit, non debet esse, p. 5. col. 73. c. Item, p. 6. col. 66. d.

Fructus bonorum operum est beatitudo, & colligitur hic frumens post hanc vitam in re, sed in presentia quodammodo colligitur in spe, p. 1053. c.

Fructus terreni quos metimus, non fonti comparentur, sed cisterne, & quare, p. 2. col. 1647. b.

Fructum manducabimus eorum quæ hic facimus, p. 1. c. 124. d. e.

Fruendum est æternis: vitendum verò terrenis, p. 6. c. 776. e.

Fugalitatem hospitalitatem & honestatem docemur habere, ut temperantes simus in victu & vestitu, honesti moribus, p. 3. col. 212. b.

Fruatio beata dicitur propria delectatio, quasi de alio lætatio, ut in beati lætatur vberibus diuinæ consolationis, p. 3. col. 1981. c.

Fruentum desiderat nubes duplici ratione. Vna est, quia quando est nimis calor, adurit frumentum in campo crescens, & tunc per nimis temperat calor. Alia, quia per nubes funduntur aquæ ad terræ humectationem, & frumenti nutritionem, p. 3. col. 343. a.

Frumonia fidei sanctorum horreis conduntur, ut cum iniquitas occurrerit capitalium criminum sub Antichristo, ne fides inopia sermonis deficiat, &c.

Frumienti gratio Christus comparatur, & quare, p. 1637. e.

Frustra non fit quod certane cessas cogit, p. 3. col. 1617. a. b.

Fugiat minister Christi sicut Christus fugit, fugiat & qui spiritaliter queritur, dum per alios firma est Ecclesiæ salus, p. 6. col. 44. e.

Fugit Christus qui refugium est aliorum & virtus: fugiendo instruit suos, p. 5. c. 64. f.

Fugere vitæ militum fit pastori Ecclesiæ in persecutione. Arguitur pro & contra cum responsione, p. 5. col. 195. b. col. 196. c. Item, p. 6. col. 944. e. & col. 1066. f. 1089. e. c. 1339. c. Item, p. 4. col. 776. d. e.

Fugere in persecutionis feruore licet sit licitum, tunc perfectius est remanere, nisi in causa, ut pote quando persecutio est temporalis, & quando ex fuga apparet maius bonum Ecclesiæ, propter quod fit elongatio ad tempus, & non timore mortis, p. 6. c. 1337. c. Item, p. 5. col. 1795. c.

Fugere nos dicitur, quando id quod reminisci volumus, non occurrat, quando id quod volumus, memoria non tenemus, p. 3. col. 1884. e.

Fugienti cautela docent eos Apostoli qui se ad supplicia minus sentiunt idoneos, quibus tutius est latere quam se defendendi opponere, p. 5. c. 63. d.

Fugientes prudenter a seculo, ubi non possunt resistere diaboli tentationibus, ut in claustris saluentur adiui bonorum consiliis & orationibus, significantur per fugientes Iudæos virtutem regis Antiochi, p. 4. col. 2383. a. b. Item, p. 2. c. 199. c.

Fugientium saculum sunt sex ciuitatum refugia, ad similitudinem sex ciuitatum fugitiuarum in veteri lege, & quæ illæ sunt, p. 1. col. 1570. f.

Fugiuui non vadunt vniti, sed magis dispersi, & quilibet abscondit se ubi potest, p. 3. c. 1211. c.

Fulgor quidam procedens ex lapidibus rationalis habitui multo maiori affixis, dicitur, ut dicit Iosephus, doctrina & veritas. Velerat nomen Dei Tetragrammaton inclusum sub lapidibus rationalis, ut dicit Rab. Sal. & quædo ille fulgor cessauit, p. 2. c. 1285. c. Item, p. 1. c. 782. f. & col. 792. c. col. 792. d. Vide etiam in rationale iudicio.

Fulgor quidam a facie Christi egrediebatur, terrenis Sacerdotibus in templo exstantes, compellens eos ad recedendum: propter quod non ualebant resistere, p. 5. col. 166. e.

Fumigantes Iudas vocat reges, quædam qui luce ipsa iam di facultate extincta priuentur, p. 4. col. 90. e.

Fulgora (ut ferrum) ex nubium vel imbrum collisione generantur, sicut ex durioribus silicibus sibi copiosis medius elabatur, p. 4. col. 663. c.

Fulmina frequenter cadunt in mare, & naues obruunt, p. 3. col. 390. c.

Fumus ex flamma a seculo uanescit, p. 3. col. 905. a.

Fumus ex igne natus ad alta conscendens, paulatim se humis subtrahit alpectibus, p. 3. col. 1327. b.

Fundamentum dupliciter potest accipi. Vno modo, propter illud quod habet firmitatem & stabilitatem ex se. Alio modo, in parte & legitur scilicet illud quod adheret primo fundamento iam posita, p. 6. col. 218. f.

Fundamenta fidei legis, scilicet nouæ duo principaliora, sed Iudæi extimant esse valde derogatoria diuinæ excelsæ, p. 4. col. 538. b. 539. a.

Fundus uel ager potest licite emi in quo est Ecclesiæ sita, p. 6. col. 670. a. b. c.

Funeris repositio in aliquo loco, usque ad tempus quo alibi feratur ad remanendum non dicitur, nec est sepulchrum, ideo ut videtur non est portio canonica peribluenda, p. 4. col. 474. f.

Funiculus coccineus in fenestra ligandus titulus est passionis Dominice inter oculos Ecclesiæ iugiter pingendus, p. 1. col. 12. e.

Funiculus quid est, p. 2. col. 114. f. & 561. c.

Fuoris quantum debilis per quem euaserunt explorati non dirumpitur & quare, p. 2. c. 21. b.

Fures & latrones sunt omnes quotquot venerunt quædam intelligendum, ut sub vnueritate verificetur, p. 5. c. 1. f.

Fures censendi sunt qui curam incipient ductandi exercere, quæ ad Rempub. aruunt ut extorquent, p. 4. col. 27. a.

Fucum socii sunt qui de illis accipiunt munus, qui de lacrimis pauperum congregant diuitias, p. 4. c. 27. b.

Furans hominem morte moratur, & huius ratio, p. 1. c. 6. e.

Furia facit hominem multa agere, & pari, quæ alias non loferet, & experientia docet, p. 4. col. 547. c.

Furia naturam hominis deordinat, & quasi bestialem facit, & ex hoc sequitur quod aliqua sunt eis delectabilia & peribilia quæ ante non erant propter transmigrationem naturæ, p. 4. col. 1547. f.

Furiosi & demoniaci post curationem non proinueniunt Ecclesiæ Dei, p. 5. c. 531. e.

Furiosos videmus diu sub diuo morari, crudis sustentari, etiam videtur, quod sint bestie bestiarum etiam ferocissimæ, & cum talibus amicitiam contrahunt, p. 4. col. 1547. f.

Furo Domini quantum ad electorum animas in redemptione nostri aduentu pertransiit quia eas ab inferni claustris Paradisi gaudia reduxit, p. 3. col. 68. e.

Furore Dei illorum nobis ostenditur meritum qui patiuntur, p. 6. col. 230. d.

Furtum non est ex se, sed ex comparatione peccati maioris, adulteri non grandis esse culpa perhibetur, p. 3. c. 163. e.

Furtum si in aliquo casu absque peccato committi possent, mentiendum uideretur pro salute ubi nemo læditur, p. 1067. b.

Furtum non faciens. Per hoc præceptum, ut dicit Rabbini, intelligitur prohibitum furtum hominis tantum, pro quo ponitur poena mortis, pro aliis autem furis non imponitur poena mortis, sed restitutionem in duplum, &c. p. 1. col. 74. f.

Index.

Futurum cōtingens dupliciter cognoscitur à Deo. Vno modo prout intuitus diuinæ cognitionis fertur super præsentiam ipsius, licet futuram. Alio modo secundum ordinem causæ ad effectû scilicet prout contingens futurum est in causa materiali contingente, &c. p. 1. col. 1565. c
 Ftri participatio fit nouem modis, & enumerantur, par. 3. col. 336. b
 Fctum in die natalis sui nemo sanctorum inuenitur egisse, pa. 4. col. 728. d
 Futura per prophetas quare prædixerit Deus, p. 4. c. 405. d
 Futura non quasi futura sed iam facta describit Isaias, p. 4. col. 107. b
 Futura multa sunt secundum inferius causas, sed in præscientia Dei non sunt. Futura enim senectus est in iuvene, sed futura non est si ante moriturus est, p. 3. col. 185. c
 Frutorum omnia in Ecclesia figuram discipuli gerebâr, pa. 3. col. 1052. e

G

GABAONITAE finxerût se verbis & factis venisse de terra longinqua, quæ esset extra terminos terræ promissæ filijs Israel, vt sic possent cum eis aliquod fœdus facere, per quod mortem euaderent, & in terra manerēt p. 2. col. 67. c. & col. 69. c
 Gabaonitæ non erant de filijs Israel, & quare reseruabâtur inter eos; hoc autem fuit duplici de causa, p. 2. c. 642. e. f
 Gabaonitarum mendacia & fictiones, licet essent mala de se, tamen ordinabantur ab eis ad bonum finem, sed ad eorum salutem corporalem & spiritualem, &c. p. 2. c. 70. f. Vide etiam in Fraus & dolus.
 Gabaonitas multos interfecit Saul cum regnaret, zelo quasi p filijs Israel & Iuda; quod erat contra iuramentum quod obligabant non solum Iosue & principes Israel illis temporis, sed etiam posteros eorum: & quo zelo eos percussit, p. 2. col. 642. e. f
 Gaius Imperator tempore Philonis intatum elatus, quod per orbem misit statuam suâ, vt illa adoraretur vt Deus & similiter in Iudæa fecit, quam soli Iudæi adorare renuerunt, pa. 6. col. 1510. f. Item p. 3. col. 1954. f
 Gaius licet ipse miserit in exilium Herodem & Pilatum, hoc tamen non fuit propter Christum, sed pro alijs causis totaliter desperatis, vt refert Iosephus: & ipse fuit Romæ turpiter interfectus propter suas malicias, & vxor eius gladio confossa & filia eius vnica parieti allisa, p. 6. col. 1510. f. Vide etiam in Caius.
 Galaad aliquando accipitur nomine vnus terre, aliquando p nomine vnus ciuitatis in illa terra, s. in dimidia tribu Manasse ultra Iordanem, & aliquando pro nomine vnus hominis, p. 2. col. 224. f. Est etiam monticulus in summitate montis Libani & sic ad modum capitis ibidem se habet in quo monte Laban fugientem Iacob consecutus est, p. 4. col. 734. e. & 1743. c
 Galaad locus, p. 4. col. 733. b
 Galathia quæ prius Gallogræcia dicta est in Græcia à Gallicis acquisita sub Brennio duce, p. 6. col. 351. c. & col. 465. c. Item p. 4. c. 2395. c. item p. 2. col. 1009. c
 Galbanum, &c. p. 3. col. 209. f. item, p. 1. col. 825. b. c
 Galgala quomodo interpretatur, & quid significat, parte 4. columna 1730. e. & columna 1868. d. e. Item, parte 2. columna 359. a. b
 Galilæa duplex est, scilicet vna superior, altera, inferior, par. 2. 1495. c
 Galilææ duæ sunt, vna dicitur iudeorum, altera gentium. p. 5. c. 86. f. Item p. 4. col. 117. a
 Galilæi interfecti à Pilato fuerant, & quare, & habetur duplex opinio, p. 9. col. 881. c
 Gallicia Gomer primo dicti sunt, sed postea Galathæ, sicut alij qui dicunt. Alij e conuerso dicunt, quod à Gomer nominati sunt Galathæ, & postea Gallici, &c. pa. 2. col. 1009. c. Item p. 1. col. 172. e. f. Item p. 6. col. 465. c

Gallina magnum habet affectum in filios, vt eorum infirmitate affecta infirmetur, p. 5. col. 174. e. f. 386. d. Item clarius, p. 3. col. 250. e. & col. 1148. f
 Gallus horis determinatis in nocte cantat, & illam intelligentia habet ex intellectu diuino, sicut horologia certis horis sonat ad hoc disposita per intellectum hominis, p. 3. col. 362. f
 Ganxes fluus (quem Physon sacra scriptura commemorat) exiens de paradiso pergit ad indiæ regiones, p. 1. col. 71. a
 Gannire quid est, p. 4. col. 153. c
 Garazim mons est redemptorum seu abscissio habitationis eorum. p. 1. col. 1527. d
 Garrulitas quod admittit, silentium debeat, & similiter cōtrariis curantur contraria, p. 1. col. 1131. b. c
 Gaudent peruersi similibus societate, p. 1. c. 260. b. Interl.
 Gaudendum, non tantum ad oblationem mumentum, quantum ad honoris condemnationem timendum si abutimur, pa. 4. col. 1444. e
 Gaudere in præsentis vitæ nocte à claritate retributionis æternæ, est ante lucem surgere, p. 1. col. 1073. b. c
 Gaudium proprie est delectatio appetitus intellectiui ab intra in bono adepto, vel in præsentis, sed quâdo resultat in signis exterioribus, tunc dicitur exultatio, &c. p. 2. col. 320. f
 Gaudium Angelorum de correptione & conuersione peccatorum assimilatur gaudio de dedicatione domus Dei, p. 2. c. 1311. c
 Gaudium diuini eloquij in contemplatione duplicatur, s. de obtentu victoriæ, & de præde magnitudine, p. 3. col. 1405. c
 Gaudium Christi hominis consistit in coniunctione ad deitatem & quibus modis, p. 5. col. 1384. f
 Gaudium in spiritu sancto oritur, dum fraterna pace & in solis pacificis est, p. 6. col. 176. e
 Gaudium Sanctorum & intentio eorum est, vt à fame futura virtutum operibus sibi caueant, & epulentur & exultent in conspectu Dei, p. 2. col. 1131. a
 Gaudium facit sibi de pœna, qui per sancta desideria pro Domini amore se castigat, p. 3. col. 128. e
 Gaudij perfectio est pax, & hoc quantum ad duo. Primo quantum ad quietem ab exterioribus conturbationibus. secundò quantum ad sedationem desiderij interioris, p. 6. col. 465. c
 Gaudij non est tanta excelsa renuisse, quanti mœroris de excelsis cecidisse, p. 4. col. 1444. e
 Gaza Metropolis est ciuitas Philistinorum, qui nunc Palestini vocantur, & est in extremitate terre Philistinorum versus Aegyptum, p. 4. col. 869. c. item p. 2. col. 351. a
 Gazophylacium vnde dicitur, & typice quid significat, p. 5. col. 1158. e. item p. 5. col. 1388. f
 Gebal mons est frustratus seu bolorum ipsum, par. 1. columna 1527. b
 gebertus vt fertur per sacrificium quod fecit diabolo, ascendit ad archiepreatum Remensem, postea ad Rauennensem, & post ad statum Papalem, vnde factus est talis versus, &c. pa. 4. col. 2573. c
 gedeon & Phua non fuerunt fratres eiusdem matris, pa. 2. col. 219. c. & col. 223. b. c
 gedeon quare renuit dominari super filios Israel, parte 2. col. 215. c
 gedeon erat de tribu Manasse, & ideo isti de Ephraim fuerunt indignati de hoc quod gedeon posset de victoria præ ipsius gloriari, p. 2. col. 207. c
 gedeon vtrum peccauit petendo signum à Deo de victoria cōtra aduersarios obtinenda, cum de hoc satis certificatus fuerit per Angelum, p. 2. col. 192. d. e
 gedeon habuit filios liberos septuaginta, naturalem vero vnū de Domo, p. 2. col. 218. a
 gedeon redemptoris nostri signat Aductum quem nomine & opere Prophetauit, p. 2. col. 206. e
 gedeon solus trecentos ignauos & socordes in hostes iussit irruere, p. 2. c. 201. a
 gedeon etsi fortis esset & fidens pleniora adhuc de Domino future victoriæ documenta querebat, p. 2. col. 197. c
 gedeon parta victoriâ à bello, reuersus filiam suam

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

hostium Deo immolauit ex iuramento quod præstiterat q̄
 primo redeunti occurreret oblaturum, par. 2. col. 229. b
 gedeon quare conuerso ordine secundum signum deposcit, p.
 2. col. 198. e. f
 gedeon an excusatur totaliter a peccato, petens bis signum in
 vellere, p. 6. col. 1724. c. f
 gedeon vtrum peccauit offerendo sacrificium Domino extra
 tabernaculum quod erat in Silo, p. 2. col. 1951. c
 gedeon vtrum mortuus fuerit in peccato mortali, arguitur pro
 & contra, cum responsione, & solutione argumentorum, p.
 2. col. 211. c
 gedeonis sacrificium continebat figuram passionis Christi, p.
 2. col. 198. c
 gedeonis exemplo ostenditur non omnium esse miracula me-
 reri Diuine potestatis, sed eorum quibus religiosę deuotio-
 nis studia suffragantur, & diuini eos fructu operis abdicari
 qui reuerentię sunt exortes, p. 2. col. 197. b
 gehennę nomē in veteribus libris non inuenitur, sed prius à
 Domino ponitur & vnde sumptum, p. 2. col. 56. e. f. Item pa.
 4. col. 647. a. 648. d. Item, p. 2. col. 937. a. & col. 985. a. & col.
 1230. f. & col. 1350. f
 gehennę pœnę sextuplices sunt, quia ibi est pœna damni & pœ-
 na sensus, stridor detium, & fletus, exteriores tenebrę & du-
 ratio sine fine, p. 2. col. 628. f
 gemitus est peregrinantium, laudatio iam in patria commoran-
 tium, p. 3. col. 1467. c
 gemitus penitentium duplex, & significatur per duos turtures,
 & c. p. 1. col. 942. d
 genuit in presentibus vbi nescij rident qui per gratiam Chri-
 sti patriam presentit, p. 3. col. 89. a
 gemini Castores, sunt Castor & Pollux, quos gentiles in mari
 deos inuocant, & quare, p. 6. columna 1552. d. Item p. 3. col.
 1943. c
 Genealogia hominum nõ acciditur per matres, sed per patres
 p. 1. col. 1599. c
 genealogia de tribu Dan & Zabulon, quare non describitur in
 Paralipomenon, sicut de alijs tribus fit, p. 2. col. 1045. c
 genealogiæ in sacra scriptura traditæ, consueverunt intitulari ab
 illo a quo originem deducunt, non ab illo in quem terminũ
 accipiunt. Aliter Euangelista Matthæus intitulat, & quare,
 p. 5. col. 49. a. b
 genealogię descensus Iesu Christi ab Abraham & Dauid dilu-
 cidatur sex conclusionibus, & quadrupliciter traditur, pa. 5.
 col. 49. a. b. 56. f. 57. a
 genealogię interminatę sunt secundum quasdam generationes
 Adę de alia vxore quam Eua, & an hoc verum sit, p. 6. col.
 682. f
 genealogiam Christi quare Matthæus texit per Salomonem fi-
 lium naturalem: Lucas verò per Nathan filium adoptiuum,
 p. 5. col. 42. f
 generare Deus dicitur multipliciter in sacris scripturis res-
 pectu creaturarum, secundum quod diuersimodè representationem
 seu similitudinem suam in creaturas producit, p. 3.
 col. 449. c. & col. 450. d
 generari semper è Deo per singulos intellectus, per singula o-
 pera, & efficeris filius Dei in Christo Iesu: si tantum adoptio-
 nis habes spiritum, p. 4. col. 669. b. 670. d
 generantur omnia ista inferiora per effectum lucis & stellarũ,
 & per subtractionem eius (quod fit in tenebris) corrumpun-
 tur, & sic ad suos terminos deducuntur, parte tertia, colum.
 355. c
 generatio Christi secundum diuinitatem fuit inenarrabilis, in-
 comprehensibilis, non tantum ab hominis, sed etiam ab An-
 gelis, p. 4. col. 446.
 generatio filii Dei est ante tempus & per consequens æterna,
 quia ante tempus non est nisi æternitas, p. 4. col. 446. f
 generatio carnalis requirit copulã masculi & feminae, sicut in
 omni actione naturali requiritur coninnctio actiui & passi-
 ui, aliter in generatione spirituali, & c. p. 5. col. 1022. f
 generatio humani generis in carne (sicut asserunt periti taliũ)

nonē mensibus in vulna continetur, p. 2. c. 1422. f. & 13. c.
 generatio seculi significatur esse facta tribus modis, au-
 voluntate, aut voluntate simul & voce preceptiua siue
 beratiua: aut voluntate, voce & diffinitione, p. 1. col. 40.
 generatio Christi ex semine Dauid & Abrahę non nisi a
 ritane scripturę habetur, ideo solum creditur apud re-
 tes sacrorum canonem, & ex sola fide, p. 5. col. 56. f
 generatio vna est qua renascimur per bapismum, altera
 surgemus, p. 3. col. 1488. f
 generatio malorum à spiritibus immundis dispersa per
 rũ genera prurbae, sicut Iudei captiuati per latitudinẽ
 dispersi sunt, quia contra Deum collecti sunt, p. 1. c. 1
 generatio spiritualis per quam homines efficiuntur filij
 heredes vitę coelestis est bapismus, p. 5. col. 1069. c
 generatio dicitur bapismalis lotio, quia per hęc homine
 ciuntur conformes verbo incarnato qui est filius Dei
 ralis, inquam in hac generatione est aliquid sensibile
 respondens carni, scilicet aqua, & aliquid inuisibile
 spondeus verbo scilicet gratia, p. 5. col. 1069. c
 generatio Iacob siue Israel (quod idem est) electa fuit in
 decim patriarchis nõ sic autem fuit de Isaac & Abrahã
 Patriarchis precedentibus, p. 2. col. 1083. f. & 1017. b
 generatio & corruptio in elementis, & motus qui est ca-
 generationis & corruptionis in generali resurrectione
 resurrectionem cessabunt, & similiter cessabit tempus
 col. 1127. c. Item p. 4. col. 2167. c
 generationis actu homo vtatur sic: prout conuenit gene-
 ni & educationi prolium, & c. p. 6. col. 243. a. b. 244. d. c
 generationis carnalis filij contrahunt quandam macular
 ditatem, non sic autem filij spirituales, sed magis nobi
 p. 5. col. 1030. d
 generationis actus an sit actus fortitudinis vel roboris, p.
 364. f. & col. 367. a
 generationis duę nobis species vna quę operibus cõfirmu-
 Deo, altera introitus ad hanc vitam, p. 4. col. 13. b
 generationem quartam quomodo Deus dicitur plagari
 pter peccatum parentum precedentium, p. 4. col. 121. b
 generationem Iesu Christi describunt Matthæus & Lueas
 diuersimodè, p. 5. col. 12. & 18.
 generationem Iesu Christi quare describit Matthæus de-
 à Dauid vsque ad Ioseph, cum Christus non sit ex se-
 Ioseph, p. 5. col. 16.
 in generatione carnali hominis vterq; appetitus sensitiuũ
 licet & intellectiuũ concurrat, p. 5. col. 1084. d
 in Generatione Seth, nulla femina ponitur nominatim
 in generatione Cain, & quare, p. 1. col. 132. d
 generationes animę ex spiritu sancto generatę priusquã
 aliquid boni diliguntur, si verò ex spiritu maligno, dis-
 dio habetur malę voluntatis execranda conceptio, pa.
 col. 1370. e
 generationes aiunt ab Adam vsque ad Christum esse se-
 ginta septem, p. 1. col. 123. b. c
 generationes Cain quomodo vsque ad septimam gene-
 nem peruenerint in centum & triginta annis, & c. par. col.
 116. b. c
 generationes ab Adam per Euam vndenario numero t-
 nantur, & à femina clauditur generatio, & c. & quid pe-
 insinuat, p. 1. col. 122. f
 generationes viginti sex fuerunt à principio mũdi vsque
 tionem legis in monte Sinai, & enumerantur, & horu-
 tio, p. 3. col. 143. f. & col. 1497. b. c
 generatiua vis ordinatur ad cõseruationem speciei per fi-
 generationẽ, p. 6. col. 2436. b
 generatiua virtus in senectute debilior est, & ideo tunc
 generari pueri, magis defectuosi & imperfecti, par. 1. c.
 381. c
 genesareth siue Genesareth quid & vnde dicatur, p. 5. Vide
 in Mare Galilæe.
 genesis principium est tantis obscuritatibus inuolutum, v-
 te triginta annos apud Hębręos non legatur: & huius
 obicu-

Index.

- obscuritates satis apparent ex variis expositionibus tam Hebræorum qua Catholicorum, p. 1. c. 1. b
- gentilici dicuntur, qui ob natalium dierum considerationes conantur actionum euentus prædicere, & diabolorum con societati connumerantur, p. 6. c. 273.
- genitalia membra post resurrectionem mortuorum nulla voluptate vel necessitate nubendi mancipabantur, p. 5. colum. 959. c
- genitalia & verenda nostra lex non mittit manum: ipsi secretiora nostra & confusione digna tegere debemus, & cõti nentiam puritatis & feminum Deo iudici reseruare, p. 1. co. 1043. b. c
- genitiuus pluralis habet virtutem duplicis singularis, p. 4. colu. 1712. f
- gens aduersus gentem non confurgit, nisi præcipiẽte domino, p. 4. c. 943. a
- gens quæcunque ad fidem prædestinata nomine Israel intelli gitur, p. 4. c. 791. c
- gentis fluxæ & dissolutæ quis est Princeps vel dux nisi sermo illius Philosophiæ quæ summum bonum iudicat volupta tem, p. 2. c. 170. f
- gentes per locustam significantur, & quare, p. 3. c. 1736. d. e
- gentes ceperunt idololatria sedari pene eadem sæculi ætate qua cepit synagoga in Patriarchis nasci, par. 5. c. 533. b. c. & 816. d. e. Item p. 4. c. 359. a
- gentes post resurrectionem Christi & eius ascensionem cõ magna deuotione fidem Christi receperunt & sic Christo ag gregate sunt p. 1. c. 452. f
- gentes omnes benedicuntur in Christo, à quo est omnis salus, p. 1. c. 269. f
- gentes leges sibi traditas a suis maioribus seruauerunt. Iudæi legem à Deo sibi collatam reliquerunt, p. 4. c. 1120. f
- gentes subditæ Hæbreis, cum eorum regnum incoepit cadere, coeperunt rebellare, & tandem post dominari eis, & finaliter eos captiuare, p. 2. c. 631. c
- gentes omnes a Romanis subiugatæ transierunt in ritus eorũ: gens Iudæa siue sub gentibus siue sub Christianis regib. nõ reliquit signum circumcisionis, & c. p. 1. c. 119. c
- gentes sicut contra Ierusalem adducta sunt, sic hodie cõtra ne gligentem Ecclesiam seruiunt, p. 4. c. 756. d. e
- gentes septem terram promissionis habitantes, ante ingressum filiorum Israel ex Dei sententia condemnatæ erant ad mor tem propter iniquitates suas, p. 1. c. 1505. c
- gentes multæ vsque hodie incidunt se in funerib. mortuorum, p. 1. c. 1539. c
- gentes postquam viderũt Christum timuerũt ab extremis ter ris, p. 4. c. 358. e
- gentes omnes apud Dominum sunt vt stilla situlæ, p. 4. colum. 350. d
- gentes quæ prius per idololatriam claudicabant aduentu Chri sti prædam fecerunt, p. 4. c. 306. d
- gentium singularum originem per diuersas partes mundi di screuit Deus, vt quæque gens parentis suæ vocabulo deno minata proprias sedes possideret, p. 3. c. 2051. a
- gentium doctrina quod Iudæorum scientiam & superbiam su perant & spiritualem intellectum ad legem Dei afferret præ figuratum est, p. 1. c. 553. c
- gentium principatum destinauit Christus in sacrilegam ciui tatem quæ Prophetas & dominum prophetarum occidit, vt eam digna vltione puniret. Et hoc figura, p. 2. columna 1213. a
- gentium vocatio & Iudæorum reprobatio qualiter in captiui tate Iosephi pincernæ & pistoris fuit præfigurata, p. 1. colu. 369. c
- gentium & Israelis æqualitas, p. 1. c. 1268. f
- gentium obedientia vt ipsius Israel contumacia, p. 4. columna 1098. e
- gentium Deos vbi primo scriptura nominauit, in superiorib. enim semper Deum nominauit, p. 1. c. 347. a Interl.
- gentilis & Iudæus qui in Ecclesia non fuerunt plangendi non sunt, p. 4. c. 734. e
- gentilis populus dicitur asinus ad molam, p. 5. columna 301. a Item, parte quarta, columna 14. d. Item parte tertia colum na 89. a. b. & columna 1450. f. Item parte secunda, columna 84. f
- gentilis populus significatur per pullum super quem Christus sedit, p. 5. c. 342. f. & 951. c.
- gẽtilis populus per Symonem Cyrenẽum angariatum ad por tandum crucem significatur, p. 5. c. 989. c
- gentilis populus per camelum designatur, p. 5. c. 940. e. f. Item p. 1. c. 287. e
- gentilis populus per Centurionem pro seruo rogantem signifi catur, p. 5. c. 791. b
- gentiles populus per Lazarum, Iudaicus vero per diuitẽ signifi catur, p. 5. c. 921. a. b
- gentilis populus significatur per filicem, per plumbum vero gentilis populus, & quare, p. 3. c. 209. b
- gentilis populus per Iaphet significatur, p. 2. c. 17. a
- gẽtilis populus figuratur per duodecim lapides positos in Ior danem, & quare, p. 2. c. 29. c
- gentilis populus significatur per Benjamin, p. 1. c. 1162. e. f
- gentili populo a natiuitate increuit cultus idolorum, vt stulte immolaret filios suos dẽmoniis, p. 5. c. 584. c
- gentili populo quare Apostoli fuerunt prohibiti prædicare, p. 5. c. 190. e. f
- gentilem populum significatur tres magi cum aliis suis cõcur rentib. & mystice exponuntur, p. 5. c. 63. c
- gentiles qui rationem suam verborum decore cõponunt, non vt auertant a viciis, sed delemant, significantur per frondẽ res arbores iufruituosas, solum propter delectationẽ visus plantatas, p. 1. c. 1555. a
- gentiles quidam dicti Ethnici crediderunt, quod ex multipli catione verborũ compositorum in aratione aliquid manife staretur Deo, quod quidem prius esset sibi ignotum & per consequens mutaretur ad aliquid agendum, p. 5. columna 126. f
- gentiles cognitionem supernaturalem (qua manu ducimur in Dei cognitionem) secundum falsam astimationem seu de ceptionem quærebant a dæmonib. per sacrificia alia super stitiosa, p. 1. c. 1562. f
- apud gentiles inueniuntur opera digna Deo. Excoluerunt. n. aliquid virtutes animi, & philosophia in nonnullis aliquid egit, sed si quid honestum habuerunt in morib. (quia non Deo, sed sibi ascribũt) non sanctificatur, nec inter primitias recipitur, p. 1. c. 1290. e
- gentiles conuersi ad Iudaismum nõ admitterentur ap cẽtum Iudæorum equaliter, quia recipiebantur ad legis obseruan tiam, non tamen admitterentur statim ad ea quæ erant ho noris, sed aliqui in tertia generatione, & aliquid in decima, & alii nunquam, p. 4. c. 461. c
- gentiles quomodo habuerunt reuelationem de his quæ sunt necessaria ad salutem, p. 3. c. 241. b
- gentiles incarnationis mysterium qui ad legem Moyli non e rant obligati an & quomodo credere tenebantur, parte sex ta, columna 922. f. 1105. c. Item parte tertia, col. 251. b. Item, parte 2. columna 1309. c. Dicitur de Dario Rege, qui fidem vnus veri Dei habebat cum esset gentis, Item, p. 1. columna 917. a
- gentiles quot & quæ necessario habebant credere ad salutem, p. 6. 922. f
- gentiles dicuntur extranei triplici ratione, p. 6. c. 536. f
- Gentiles de Iaphet descenderunt, p. 1. c. 172. e
- Gentiles in sacris priapi offerebant, p. 1. c. 222. e. f. Vide in Priapi idolum.
- Gentiles iurant per nomina idolorum, & quomodo silitum Christianis iuramentum talium recipere, p. 1. c. 712. f
- Gentiles solem adorantes siue colentes sculpebant imaginem eius cum curru & equis, p. 2. c. 986. f
- Gentiles quando alicui maledicebant, dicebant, Sic tibi con tingat sicut miseris Iudæis, p. 4. c. 2228. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Gentiles, vocant Iudei omnes qui non sunt de lege Iudeorum, reputant eos, sicut canes, p. 1. col. 707. a. b
- Gentiles vocabantur omnes qui non erant de gente Iudeorum, ut habetur in nouo Testamento, & in veteri in pluribus locis, p. 3. col. 441. c
- Gentiles conuersi & erecti sunt ad fidem & ad Deum in deiectione Iudeorum, p. 4. col. 706. e
- Gentiles populus non excluditur cum dicit Moyses. Si pecuniam mutuam dederis populo meo, &c. sed dat ibi intelligere, quod prius & in minori necessitate debet Iudeus mutuari Iudeo quam gentili, hæc Rab. Sal. p. 1. col. 704. f
- Gentiles videntes miracula quæ non poterant fieri, nisi virtute diuina, statim confitebantur Christum in cuius nomine hæc fiebant, p. 4. col. 706. e
- Gentiles post Iudeos primo credentes (quamuis pauci fuerunt comparatiue) vocati sunt, p. 4. col. 680. f
- Gentiles conuersi ad fidem Christi, nomine Israel nominati sunt, p. 4. col. 1709. c. 372. f
- Gentiles & alij populum Israel persequentes sunt vocati eodem nomine, scilicet Esau, p. 4. col. 1912. f
- Gentiles diuinam prouidentiam negantes circa actus humanos nimis sollicitabantur de talibus, p. 5. col. 141. c. Item pa. 3. c. 231. a. item, p. 6. col. 558. f
- Gentiles loco Iudeorum vocati sunt ad fidem, quamuis tardius, & illi præcedent, p. 5. col. 351. f
- Gentiles tempore passionis Christi erant in duplici differentia scilicet profelyti qui ad esum agni admittebantur, & gentiles incircuncisi, qui non admittebantur ad esum agni, par. 5. col. 1268. c
- Gentiles naturalem legem habentes, contra illam facientes fuerunt puniti, & viuentes secundum ipsam præmiati, pa. 6. col. 37. c
- Gentiles & Iudei participatione vnus nouæ legis dicuntur vnus nouus homo, sicut participatione vnus speciei plures homines sunt vnus homo, p. 6. col. 536. f
- Gentiles dicuntur canes, & quare, & p. 5. col. 267. b
- Gentiles credebant, quod secundum multitudinem terrarum, & regnorum, esset multitudo deorum, quorum quilibet in terra sibi appropriata, cultum sibi debitum & specialem vellet habere, p. 2. col. 942. f
- Gentiles aliqui & idololatræ vnguibus lacerabant carnem suam in placu mortuorum, p. 1. col. 1537. c
- Gentiles quidam putabant, sicut orator iudicem, ita & ipsi Deum flectere quirent, p. 5. c. 126. f
- Gentiles antiquitus redeuntes de mercationibus, libenter intrabant domos suas in plenilunio, & quare: & adhuc apud quosdam Christianos est, volentes mutare domicilium vel enceniare domum nouam, non faciunt hoc libenter in defectu Lunæ sed faciunt hoc in augmento Lunæ, & quare: & hoc est de reliquijs gentilium, p. 3. col. 1635. a. b
- Gentiles doctores ab erroribus ad veritatem Euangelii, conuersi certius gentium errores nouerunt, & ideo subtilius expugnauerunt, p. 2. c. 1138. f
- Gentiles in morte amicorum in signum tristitiæ admittebant capillos crescere ultra modum consuetum, p. 1. col. 689. a. Et alibi dicitur, quod solebāt euellere capillos super mortuos suos, p. 1. c. 999. a
- Gentiles multi exposuerunt se pro republica morti & periculis & qua ratione ad hoc moti fuerunt, p. 3. c. 146. f. & c. 1952. f
- Gentiles omnia insolita credebant aliquid numinis habere, p. 4. columna 1188. f. & 1786. f. Item, p. 2. col. 1632. a. Item, pa. 1. col. 679. c
- Gentilium populus vocatur desertum & solitudo, p. 4. c. 347. a
- Gentilium corda incensibilia qui lapides pro Deo coluerunt, ad veri Dei intellectum, ad meditationem legis & prædicationem Euangelij cōuertit Christus. Et de hoc figura, p. 2. 1172. f
- Gentilium opinio erat, quod patres eorum in morte transferebantur ad consortium Deorum, sicut de bonis Christianis dicitur quod transferunt ad cōsortiū Angelorū, p. 4. c. 2554. f
- Gentilium doctores reliquerunt doctrinam consuetam ppter
- Euangelium & discurrerūt ad docendum alios, & fecerunt fructum magnum, p. 5. col. 2095. c. Item, p. 1. c. 1303. c. Vic etiam in doctores gentilium.
- Gentilium mos erat, ut deorum suorum honori sacrificantes merent coronas victimis simul coronatis, p. 6. col. 1139. a
- Gentilium est multiloquium, a quibus & coepit. Hi enim excendē lingue magis operam dant, quam menti mundand p. 5. col. 126. d. e
- Gentilitas conuersa, misit ad dominum viros claros in seculo sed securi Dominicæ increpationis de monte superbię dectos & humiliatos. Et de hoc figura, p. 2. c. 1137. c
- Gentilitas quia bruta quam quondā seductor idololatrię, quasi brutum animal, & nulla ratione remittens quo voluit erre substrauit, significantur per asinam Balaam, p. 1. c. 1337
- Gentilitas dicitur inuisa, & desolata, & quare, p. 3. c. 358. d
- Gentilitas significatur per arcam, p. 2. col. 193. c. & 195. c
- Gentilitas per Iericho significatur, & quare, p. 2. col. 569. c
- Gentilitas omnis extra legem, extra sacrificium, extra Synagoga, p. 1. col. 1303. c
- Gentilitas dicitur mulier, fluxum sanguinis patiens, & quando curata, p. 5. col. 278. f. & 534. d. e. f
- Gentilitas peccati frigore constricta per Aquilonem significatur, p. 3. col. 346. f
- Gentilitas cornui nomine designatur, p. 3. col. 395. c
- Gentilitatis error iste omnes prouincias occupauit, ut ad cetera fontium lucosque amoenissimos victimas immolarent, p. 4. col. 645. b. Item, p. 2. col. 108. f. & colum. 938. f. & colum. 985. c
- Genue vnus flecti coram personis excellentibus. ut dicunt Hebrei, & quidam Christianorum potest licite fieri, sed coram solo Deo duo genua sunt flectenda, p. 2. col. 1631. c
- Genua incipiunt tremere homini portanti graue pondus, p. 1. col. 67. c
- Genua corporis in oratione si flectamus Deo, & genua coram diabolo, nihil prodest, p. 2. col. 161. c
- Genua nostra Baalim curuamus cum peccamus, qui ad hoc vocati sumus ut flectamus genua in nomine Iesu, p. 2. 160. 1. b
- Genua quod flectimus orantes, & ex omnibus celi plagis ad terram orientis plagam vel partem conuersi oramus, quare non fiat non facile patet cuiusque, p. 1. col. 1429. c
- Genua flectere Christianos Christo, Ecclesiasticus mos est: dei superbiam mentis demonstrantes omnino non faciunt, p. 4. col. 383. a. b
- Genua qui figit terrę, habet quo plus humilietur, quę vero plus humiliatur, ut & venter hereat terrę, non habet ultra quo plus humilietur, p. 3. col. 740. c
- Genuum amborum flexio coram excellenti persona an & quomodo liceat, p. 2. col. 1630. f
- Genuum flexio vnus vel duorum, an sit reuerentia soli Deo exhibenda. Ad hoc variè respondēt Hebrei & Latini, par. 2. 1. b
- in Genibus maximè sentitur corporis fatigatio, eo quod sustentent pondus corporis, p. 3. col. 1284. e
- Genus triplex peccatorum clamat ad Deum, p. 1. col. 234. c
- Genus triplex peccatorum, scilicet, Vnus ex inordinata affectione amoris vel odij. Secundum genus accidit ex negligentia, quando aliquis negligit ad purificationem recurrere. Tertium quod similiter accidit ex negligentia, quando aliquis iurat se facturum aliquid & negligit adimplere, p. 1. col. 840. f. 841. a. b. c
- Genus infortunij infortunatissimum est fuisse felicem, p. 4. c. 1312
- Genus humanum quadruplici morte fuit peremptum in transgressionem Adę. Primè morte culpę: secundò nature, tertio gehennę, quartò civilis pœnæ, p. 6. col. 29. c
- Genus demoniorum quoddam in nullo potest eijci, nisi in oratione & ieiunio, p. 5. col. 295. c. 577. c
- Genus abnegare prohibetur, etsi iniuriam faciat, par. 1. col. 1312. d
- Genera quatuor hominum remouebantur ad bellum, p. 1. c. 1544. f. 1575. c
- Geometrica, ex qua scientia architectoria, à Deo esse ostenditur p. 1. col. 1359. b. c

Index.

- Geometricæ scientiam quidam probant. Et vnde hoc, p. 4. co. 109. b
 Gen. Niluuius qui apud Aegyptios. Nilus vocatur. p. 3. c. 2099. b. c. Vide etiam in Nilus.
 Gasa vrbs est Arabiæ iuxta montem Galaad, nō longe a statione Tyberiadis, in quo porci præcipitati submersi sunt, p. 5. c. 67. b. & 529. a. & 813. a
 Ger. seni miserunt per ciuitates, adducerentur infirmi ad præsentiam Christi, p. 5. c. 552. f
 Ger. seni rogauerunt Iesum vt ab eis discederet, reputantes se indignos tanto doctore, & c. p. 5. c. 170. d
 Germanitas inter Iudam & Israel fuit dissoluta, & præfigurata sit, & c. Et hæc germanitas intelligitur de Christianis, & Iudeis in infidelitate permanentibus, p. 4. c. 418. d. Item, p. 2. c. 79. c
 Gena herbarum prima vel harborum genera non de semine prodierunt, sed de terra, & c. quomodo homo (propter peccatum omnia) iuuenili ætate plasmatus est, p. 1. c. 16. c
 Geronitarum officia circa tabernaculum fæderis, quæ fuerunt p. 1. c. 1206. d
 Geri & Gerzi pagi, p. 2. c. 491. a. Saul. ariolos occidit quod præcederent familiam eius esse euertendum, p. 2. c. 494. d
 Gesta bonorum & malorum, ideo scripta sunt in diuinis voluminibus, & ex sinistris dextrisque actibus. scripturæ cōtextæ, vt intelligamus, quia apud Deum ociosa non sunt, nec malorum, nec bonorum opera, p. 1. c. 1335. b
 Gena quædam communia hominum putari esse, quæ quamuis peccato careant, non tamen digna videtur, quibus intersit spiritus sanctus, & c. p. 1. c. 1237. b
 Gena veteris testamenti fuerunt signa gestorum noui testamenti p. 2. c. 553. c
 Gerzi arcam ad se trāsferentes eadem qua Azotij passi sunt p. 3. c. 349. b. & 350. d
 Gethemani est villa in pede montis Oliueti, & in fine erat hortus contemplationi aptus, vbi intrauit Iesus iam passioni, p. 5. c. 431. a. c
 Getheni populi in partibus remotioris Aphricæ deserto adherentes p. 1. c. 175. a. Interl.
 Gethenis dicitur, omnis qui Deo resistit, p. 1. c. 1259. a
 Gethenis Og fortitudo & magnitudo describitur. Vide in Og legis magnitudo.
 Gethenis qui dicuntur, p. 3. c. 1096. f
 Gethenis dicuntur nati a demonibus. incubis, qui in specie humana comiscuerunt se mulieribus. quomodo & quando, p. 1. col. 38. f. 147. & 148. f
 Gethenis fuerunt ex hominibus generati (& non a demonibus. vt qui asserunt) raptore & luxuriosi viri, p. 1. c. 200. f
 Gethenis fuerunt nouem cubitorum longitudinis, p. 1. c. 134. f
 Gethenis propterea creare placuit Deo vt hinc ostēderetur nō solum pulchritudines verum etiam magnitudines corporū non magni pendendas esse sapienti, p. 2. c. 423. a
 Gethenis natio ingentis magnitudinis apud Chananæos, p. 1. c. 1065. b
 Gethenis in officio ne quis putet esse peccatum, sicut in fornicatione sine cōiugio, necessario repetitū est bededixiq; illis Deus & ait. Crescite, & c. p. 1. in Epist. Burgens. in princip.
 Gethenis multiplex, p. 4. c. 1012. d. e
 Gethenis duplex, scilicet malignus & benignus, p. 3. c. 1553. b
 Gethenis versatilis dicitur, quia potest remoueri. Remotus est enim Enoch & Helix, & quotidie remouetur fidelibus. de hac terra transeuntibus. p. 1. c. 108. e
 Gethenis flammeus dupliciter dicitur secundum duplicem opinionem de situ Paradisi terrestri. Ibid.
 Gethenis foris interficit, cum nos exterius furens vindicta conficit, p. 4. c. 946. f
 Gethenis vocatur vlscendi potentia, p. 1. c. 166. c
 Gethenis duplex scilicet sensibilis & spiritualis p. 1. c. 1666. e
 Gethenis quem gestabat Angelus contra Balaam speciem quidē serpentis habebat reuera tamen nihil erat, p. 1. c. 1338. e
 Gethenis ab Ezechiele vocatur supplicium, p. 4. c. 1235. a
 gladius regis Babylonis dicitur numero Domini eo quod erat excutor diuinæ iustitiæ, p. 4. c. 869. c
 gladius Domini dicitur exercitus Nabuchodonosor, eo quod erat excutor diuinæ iustitiæ, p. 4. c. 1315. c
 gladium impendentem, lachrymarum & gemituum magnitudo superat, p. 4. c. 1315. c
 gladium quomodo Iesus venit mittere in terram, & non pacē, & quomodo terram diuisit a Spiritu, p. 4. c. 676. d
 gladii bellantium antiquitus in capite sepulchri hominum ponebantur, in signum, quod non fuerunt in bello deuicti, p. 4. c. 1316. c
 gladii duo in passione Christi ostēsi per Apostolos ad defensionem Christi, quid notant ac signant, p. 5. c. 977. c
 glareæ minutissimos lapides dicimus quos aqua fluuialis trahit p. 3. c. 282. d. e
 glareæ vita præsens, quæ semper impellitur, cui inhærentis in superficie glareæ per ponitur, sed ad ima labitur, & c. Ibid.
 gloria Domini cur habitasse dicatur in monte Sinai, p. 1. col. 727. c
 glareæ coccyti, in prouerbio vocabantur homines impii qui ad poenam inferni videntur præuisi, & tempore Iob illud prouerbum curabat, p. 3. c. 227. c
 gloria patri, & filio & spiritui sancto. Sicut erat, & c. instituit damasus Papa canere in fine Psalmorum, parte sexta columna 1534. f
 gloria est clara cum laude noticia, p. 3. c. 2161. c
 gloria est longe lateque præconium, quale fuit ex submersione Pharaonis in mari rubro ex virtute diuina, p. prima columna 147. c
 gloria & honor differunt, p. 6. c. 813. c. Item p. 3. c. 205. & 530. d. c. & 579. c. & c. 1183. c. 1618.
 gloria duplex est temporalis scilicet & sempiterna, parte 2. columna 1270. f
 gloria duplex, scilicet corporis, & animæ reddenda fidelibus. p. 4. columna 2236. f
 gloria cælestis siue præmium sanctorum animarum, & quō possit dici merces & hæreditas, p. 5. c. 1196.
 gloria cælestis obiectiue est Deus, qui est increatus & æternus. p. 6. c. 389. c
 gloria cum non sit aliud quam gratia cōsumata, ideo gratia est quædam inchoatio gloriæ, p. 5. c. 334. f
 gloria beatorum poenæque damnatorū quomodo augeantur, p. 4. c. 517. c
 gloria & res huiusmodi pariter diuisæ, non minuuntur, sed tōte sunt omnibus. totę singulis qui earum habent societatem p. 1. c. 1386. d
 gloria tam magna est Christi pro nobis passi, vt angelicæ virtutes non solum immortalis deitatis magnificentia, sed assumptæ humanitatis claritatem aspicere gaudeant. p. 6. columna 1310. f
 gloria animæ Christi ex diuina dispositione, fiebat, vt nō redū daret in corpus vt sic corpus esset passibile & mortale ad implendum humanę redemptionis præciū, & eodem modo ex diuina ordinatione factum est, vt gloria animæ redundaret ad corpus transfiguratione, & c. p. 5. c. 289. c
 gloria Dei est reuelanda, gloria autem hominum occultanda, propter quod decens est caput mulierum velari, non autem viri, p. 6. c. 289. c
 gloria Dei se habet ad liberum arbitrium, sicut sessor ad equū p. 6. c. 332. f
 gloria sanctorum Angelorū, sicut crescete ex his quos induxerunt ad bonum & ad salutem, se etiam crescet poena malorū Angelorum accidentaliter ex his quos induxerunt ad peccatum & damnationem, p. 6. columna 225. d. Item p. 1. columna 100. f
 gloria cælestis multos habet gradus & distinctiones, licet sit idem obiectum beatitudinis nullam diuersitatem habens, tamen ex parte beatorum habet diuersitatem in participando illud obiectum secundum varietatem meritorum, p. 5. c. 1268. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- gloria cuiuslibet beati sicut crescit ex gloria sibi coniuictorum, sic pœna cuiuslibet damnati crescit, ex pœna sibi coniuictorum, p.4.c.517.c
- gloria Ecclesiæ cōsistit in ornatu charismatum & virtutum, & non in magno apparatu exteriori, sicut Synagoga gloriabatur in parentib. de auratis templi, p.3.c.746.f
- gloria domus, secūda in nullo potuit dici maior gloria domus primæ, nisi ex præsentia Christi qui est sanctus sanctorū, p.4.c.2178.
- gloria mundana significatur per mulum cui incedit Absalon, p.2.c.621.c
- gloria diuitium & pauperum honoratorum timor Dei est, & p. consequens qui sunt virtuosi sunt honorandi, p.3.c.2025.c
- gloriæ consummatio dupliciter intelligitur, p.6.c.937.c
- gloriæ humanæ amor quas vires nocendi habeat nō sentit, nisi qui ei bellum indixerit, p.6.c.639.c
- gloriæ vanæ cupidos cauere iubemur duabus de causis, p.5.c.613.c
- gloriam assequi non licet ipsi gloriam fugiendo, p.2. columna 1627.b
- gloriam Cælestem an anima separata a corpore ingrediatur, vel nisi post finalem resurrectionem, p.6.c.937.c
- gloriam si habemus puræ fidei & conscientiæ, & magnificentiâ in operatione, & potestatem resistendi viciis tortoribus &c. Deo non nobis imputemus, p.6.c.1440.d
- gloriam meam nō quæro, &c. quomodo hoc dicit Christus cū quæreret gloriam Dei Patris, & eadem sit gloria patris & filii, p.5.c.1169.c
- gloriam & honorem afferūt Domino, qui omnia bona opera ad eius gloriam dirigunt, fide operante per dilectionem, in quib. consistit Dei cultus interior, p.3.c.619.c
- gloriarum de aliquo vel commendare seipsum, attentata causa, est bonum vel malum p.6.c.447.c
- gloriandi regula exceditur dupliciter, p.6.c.433.c
- gloriandum de quo sit homini, duplex consideratio de hoc datur, p.6.c.447.c
- glorificant credentes Deum in bona operatione, p.4. columna 2354.
- glorificari & gloriose glorificari differunt, p.1.c.619.c
- glorificationes Domini secundum hominis formam sunt duę. Vno qua resurrexit a mortuis, & alia qua ascendit in cælum ante oculos Apostolorum, restat tertia, & ipsa in conspectu hominum cū in maiestate venerit, vt reddat cuiq; secundū opera sua, p.6.c.1310.f
- glorificatus est Christus quantum ad gloriam corporis in resurrectione, in ascensione, in miraculorū operatione per Apostolos, p.4.c.457.c
- glossa qualis spernenda & qualis sequenda, p.5.c.330.e.f
- godfredus dux Lothoringiæ a principib. Christianorum rex instituitur ad custodiendum terram sanctam recuperatam ad debellandum contra Sarracenos in eos surgentes, & præualuit cum paruo exercitu contra Soldanum Aegypti, &c. p.6.c.1647.f
- gog interpretatur tectum, & intelligitur Antichristus.
- Magog interpretatur de tecto, & intelliguntur adhærentes Antichristo, p.6.c.1673.c
- gog & Magog sunt gentes venturæ ad pugnandum contra Ierusalem & debellabuntur, vt Hebræi dicunt per regem Messiam quem expectant adhuc venturum. Alii dicunt quod, significat persecutores Ecclesię generaliter, alij quod intelligitur Antichristus, &c. p.4.col.1360.d. & 2152.f.
- Item, p.3.c.1189.c
- gog quis erit quando interficietur, & ubi sepelietur, quid Iudæi de hoc dicant, p.4.c.1366.a.1369.a
- gog & Magog Iudæi estimant gētes post mille annos restituat Ierusalem contra populum Dei in vallem Iosaphat venturas & ibi vindemiandas, p.4.c.1934.e.
- golgotha dicitur Caluarię locus, quia erat plenus capitib. mortuorum qui ibi decollabantur, non a Caluaria Ade, &c. p.5.c.455.c.1311.c
- goliath immani corpore & animo ferox ad quadraginta annos conuiciatur Israel. p.2.c.426.e
- goliath ingens statura corporis, Hebræos ad certamen provocat, p.2.c.422.e
- gomer a quo nominati sunt galathæ vel gallici. Vide ita galathæ.
- gomor nomen est mensurę, quantum autem teneat gomor nō habetur ex scriptura, &c. p.1.c.547.a. & c.1170.e.f
- gothi christianam fidem accipere cupientes, per Arrianos & alios lente Imperatore disponente infecti, & seducti sunt, p.6.c.1538.f
- gothi magnam tribulationem fecerunt in Africa, Italia, & Gallia, p.6.c.1571.c
- gothorū rex Theodoricus Arrianus regnabat in Italia, quod tantam Italiam quantum ad orthodoxos gladio perdere voluit & sanctum Ioannem Papam & Symmachum & Boetium viros præclarissimos & consules martirizauit, p.6.c.1538.f
- gothorum destructio. Iustinus enim iunior constituens Nestorem patricium Romanorum, & Mittens eum ad reprimeudum gentē gothorum, qui collecto exercitu magno gothos expugnauit, & regem eorum occidit, & sic Italia ab eis liberata est, p.6.c.1571.c
- gradus maioris qui est, decens est, vt plurib. virtutum actibus gradus fulgeat, p.1.c.783.a.b
- gradus consanguinitatis qui sunt prohibiti in contractu nuptiarum, & qui non p.1.c.1058.f
- gradus vitæ siue viuientium sunt quatuor. s. vegetatiuus, sensitiuus, motiuus, secundum locum, & intellectus. Et inter gradus vltimus tenet summum locum, parte quinta, columna 1030.
- gradus fidelium sunt tres, s. incipientium, proficientium, & perfectorum. Qui sunt in primis duobus gradibus nominantur agni, qui in tertio, oues, p.5.c.1382.c
- gradus siue status ministerii Ecclesiastici est quadruplex, p.6.c.264.f
- gradus triplex iræ, primus in corde, secundus in ore, tertius in proceditur ad contumeliam, p.5.c.113.c
- gradus damnatorum est duplex. Primus est illorum qui ceciderunt ad infernum morte violenta Secundus gradus est orientium morte naturali seu corruptione aeris, & non violentia gladii, p.4.c.1310.f
- gradus electorum diuersi erunt, quasi diuersę claritate spectantur, p.4.c.1310.f
- gradus prophetiæ est multiplex, & signantur ponuntur quatuor, p.3.c.417.b.c
- gradus mansionum supernæ ciuitatis distinguuntur secundum gradus charitatis, p.3.c.939.c
- gradus distincti beatitudinis seu mansiones in cælestib. signantur per sortes, p.1.c.1647.c
- gradus successionis in participatione hæreditatis & corporalis & spiritualis enumerantur, p.1.c.1381.b. & c.1382.f
- gradus vocantur incrementa virtutem, p.3.c.96.d.e
- gradus diuersi in Ecclesia, alia n. professio Sacerdotum, alia uitarum, alia monachorum, alia virginum, alia viduarum, alia coniugatorum, p.4.c.494.f
- gradus sunt in ecclesia maiorum, & minorum vt illi ex exemplis præcedant, imitatione sequentes, p.6.c.273.b
- gradus cum in Ecclesia ordinantur, per quos electi a reprobis (quasi boni pisces a malis segregati) ad consortium perpetuæ pacis inferuntur, tunc porta piscium ædificatur in Ierusalem p.2.c.1437.c
- gradus fidelium dispersi sunt, alij bonis operibus intus ornantes Ecclesiam, ædificant, alij armis sacrę electionis militantes contra impugnantes hæreticos, vigilant, &c. par.2. columna 1359.c
- gradus proponuntur quibus ad iustificationes peruenitur. Iustus enim est, vt videatur quam vtilis sint & honestę, deinde uel earum desiderium concupiscatur, postremo vt proficiat uel mine atque sanitate delectet earum operatio, quarum utilitas ratio delectabat. p.3.c.1352.f

Index.

gradus generationum per quos Christus secundum carnem descendit ab Abraham usque ad virginem Mariam, significantur per scalam Iacob & eius gradus, p. 1. c. 325. f
gradum ad maiorem qui promouendi sunt, necesse est ut maioris industria se ad legem Dei applicent, id est, diuino rû mandatorum obseruationem, p. 1. c. 781. b. c
gradum nomē ambiguum apud nos, quia gradus dicimus ascendentium, & descendentium: apud Græcos ascendētium tantum sunt gradus, p. 3. c. 1417. a
gradibus ad summam virtutem ascenditur, & quot & qui illi sunt, p. 2. c. 1280. e. f
gradib. quindecim ascendebatur ad templum Salomonis, & totidem ascenditur ad cæleste templum, & qui qualesq; illi gradus sint, p. 3. c. 1418. e. f
græci sapientiam quærunt, & nihil recipere volebant nisi ratione probaretur, & quare, p. 6. c. 106. d
græci dicunt Christum cenasse cum discipulis suis ante passionē suā tertiadecima die mensis. Itē quod Christus confecit corpus suum in pane fermentato. Et dicunt Mathæum Marcum & Lucam falsum scripsisse, & c. Sed improbantur, p. 5. c. 428. c. 1318. d. e. & 1314. f
græci maxime sunt luxuriosi, & comparantur hircis, p. 4. colu. 1592. f
græcorum liberi si in Nymphas vel montanas vel aquatiles incidissent comas nutriebant, p. 1. c. 1198. d
græcorum nomine Apostolis omnes significat, p. 2. c. 202. e
græcis quomodo Alexander magnus dicitur primus imperasse & super illos regnasse cum multi ibidem in diuersis locis anteregnasse reperiantur, p. 4. c. 2209. c
græcia se iactat omnia iudicio & ratione proferre vocalemque sonum, p. 4. c. 1281. b. c
græcia historia de temporib. vera esse creditur ab institutione olympiadum. Ante. n. ut cuique visum est, diuersas sententias protulerunt, p. 4. c. 2408. d. e
grammatica Hebraici sermonis in multis deuiate grammatica Latina. In verbis enim apud eos habetur differentia inter sexum masculinum & foemininum. Similiter in pronomine Tu tui, & c. p. 4. c. 642. d. e
grammaticam ita distinctam & dearticulatam per declinationes nominum & verborum non habent Hebræi sicut Latini, & græci. Item apud eos sunt multe dictiones æquiuocæ. Et propter hoc eadem littera aliquando variis significationib. & sensib. accipitur, p. 1. c. 220. f. & c. 257. f
grandines sunt guttæ pluuiæ a frigore congelatæ, in descensu a nube, p. 3. c. 2162. f
granum segetum melius conseruatur in manipulis quam excussum de palea, & quare, p. 1. c. 410. f
gratia est mater nostra regeneratrix, p. 3. c. 1867. a
gratia accipitur vno modo pro habitu animam gratam facientem Deo, alio modo promotione diuina qua mouet animam ad bonum supernaturale, & c. p. 6. c. 1492. f
gratia diuiditur in gratiam gratis datam, & in gratiam gratum facientem, p. 5. c. 538. e. f
gratia gratum faciens licet secundum aliquos nihil ponat in anima, tamen ab al. quibus conceditur, quod gratia gratis data aliquid ponit in anima, per quod sancti miracula faciunt siue operati sunt Ibid.
gratia gratum faciens principaliter datur propter bonum illud cui datur, gratia vero gratis data datur principaliter propter bonum Ecclesiæ, p. 6. c. 302. f
gratia gratis data vt exequi possit duo requiruntur Ibid.
gratia Dei desit esse apud Iudæos ex quo nationes abiectis idolis accipere lucem Euangelii, p. 4. c. 49. c.
gratia spiritus sancti qui super Apostolos in specie ignis apparuit datur populo Christiano per benedictiones & orationes pontificum & sacerdotum, p. 1. c. 1085. c
gratia legi nouum testamentorum connectitur veteri fraterno foedere. sicut Aaron Moyse, p. 1. c. 781. c
gratia noui testamenti inchoata per Ioannis Baptistæ celebrationem natiuitatem declaratur, p. 5. c. 696. f

gratia Christi in primitiua Ecclesia data est gentilib. qui ultimo venerant ad fidem, Iudæis remanentib. in infidelitate pro maiori p. 5. c. 334. f
gratia sanctificans nunquam deficit homini, sed homo aliquando deficit gratia Dei, p. 3. c. 2128. f
gratia Dei nulli hominum denegatur, cum velit omnes homines saluos fieri, sed aliqui ea carent quia non sequuntur diuinum instinctum ad supernaturale bonum, p. 4. c. 2211. a. b. c.
gratia quæ sit prima, & quæ secunda, & quomodo intelligitur gratia pro gratia, p. 5. c. 1042. f.
gratia prima licet non cadat sub merito, augmentum tamen gratiæ cadit sub merito, quod quidem augmentum datum est Iudæis in Christum credentib. p. 5. c. 334. f
gratia pro operib. pietatis dabitur, p. 4. c. 2073. c
Item p. 5. c. 416. f
gratia iuste tollitur per peccatum præcedens, cuius subtractio est pœna, & per consequens illa quæ sequuntur ad hoc sunt pœnalia, p. 3. c. 1887. c
gratia Christi sic Deo coniungit & inclinationem fomitis diminuit, quod habens eam omne peccatum mortale vitare potest, p. 6. c. 84. f
præuenit gratia & sequitur bona voluntas, & sic omnipotentis donum, fit meritum nostrum, p. 4. c. 1092. d. e
gratia spiritus sancti alius fons est, aliis puteus, aliis hortus conclusus, aliis hortorum riuus, quæ quasi diuisiones numerantur, p. 4. c. 997. b
gratia aliquando reputatur quod tamen fuit ira, & est aliquando gratia, quod videtur ira, & c. p. 3. c. 124. e. f
gratia iustificans in præsentī significatur per pluuiam temporaneā, & gratia glorificans per pluuiam serotinā, p. 1. c. 1525. c
gratia superna dicatur annus, in qua multiplex vita virtutum vt dies in anno, & c. p. 3. c. 50. e
gratia Dei est remissio peccatorum, quam in uanū recipit qui non post se exercet in bonis, p. 6. c. 571. b
gratia sicut & charitas meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici, p. 3. c. 2135. c
gratia diuina paradiso comparatur propter eius amenitatem, p. 4. c. 2361. c
gratiæ diuinæ omnes dicuntur æquæ viuæ: eo quod deducant ad vitam æternam, p. 4. c. 707. c. Item p. 6. c. 1196. d
gratia superna dicitur annus, in qua multiplex vita virtutum vt dies in anno, & c. p. 3. c. 50. e
gratia maior non est quam vera læticia mentis, nec maior plaga quam tristitia fraudulentī cordis in idololatria vel hæresi, p. 3. c. 2104. f
gratia facit homines Deos, p. 4. c. 1697. b
gratia plenus, cum dicitur Christus, pro quo accipitur ibi gratia, p. 1. c. 781. c
gratia gratis data potest remanere cum peccato mortali, p. 1. c. 93. c
gratia gratis data pertinet ad spiritum Prophetiæ, p. 1. colu. 388. b. c
gratia prophetiæ datur multis bonis, p. 3. c. 430. e. f
gratiæ plenitudo est vt se in omnib. quisque agnoscat, p. 2. colu. 557. b. c
gratiæ spiritualis comparatur oleum vnctionis qua omnium virtutum opera Domino consecrantur, p. 1. c. 898. e
gratia vna sanctis non sufficit, est. n. gratia quæ precedit, & c. est quæ sequitur, p. 1. c. 848. e. f
gratiæ decem viatori sunt necessariæ, prima gratia, id est, sermo diuinis qui saginat mediantes, secunda a quæ refectionis, & c. p. 3. c. 587. a. b
gratiæ vacuitas dicitur duob. modis, p. 5. c. 1042. f
gratiæ diuinæ imputet siue in seipso aliquis virtutib. studeat, siue aliis pium laborem impedit, vt ei cōsecretur omnis boni initium, a quo speratur perfectionis supplementum, p. 1. c. 1267. b. c
gratiæ effectus est illuminare intellectum & mollificare affectum, & ideo ipsa subtracta, homo excæcatur, & obduratur ex sua malitia, p. 4. c. 84. e. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Gratiæ beneficium in bonis operib. semper præueit liberum arbitrium, sicut in terræ fructificatione influentia cęlestis præuenit fructificandi actum, p. 3. c. 1089. c
- Gratiæ lux dupliciter accipitur, s. per essentiam, & per participatione, p. 5. c. 1030. b
- Gratiæ gratis datæ dantur principaliter ad vtilitatem communem Ecclesię, & non ad vtilitatem singularis personę, p. 5. c. 150. f
- Gratiæ influxus à Deo, est duplex: generalis, s. & specialis. Influxu generali conuertit omnia ad seipsum sicut ad finem vltimum secundum esse naturæ, sic influxu speciali confert humanā naturam ad se sicut ad finem supernaturalem, & c. p. 6. c. 1293. c
- Gratiæ effectus in nobis sunt quinque, primus vt anima illi iuret seu sanetur, secundus vt bonum velit, tertius vt bonū quod vult efficaciter operetur, quartus vt in bono perseueret quātus ad gloria perueniat, p. 3. c. 1146. e. f. & c. 1153. c
- Gratiam conditoris si cognoscere volumus, oportet vt conuēnticula fugiamus, & templum efficiamur: non in turba, sed in templo inuenitur, p. 5. c. 1104. e
- Gratiam quibusdam Deus nec apponit, & aliis infert quasi coactis, & quibusdam data in vltimū, & postea abierunt retro, p. 6. c. 127. b
- gratiarum actio totius Ecclesię pro sua liberatione a persecutione Iudæorum, p. 3. c. 869. c
- Gratiarum actio pro liberatione boni prælati a persecutione tyranni, qui deberet eū vt patrē timere & reueri, p. 3. c. 1504. f
- Gratiarū actio deuota cuiuslibet liberati diuinitus a persecutione tribulatione, & inuitatio aliorum ad confessionem deuoram laudis diuinę, p. 3. c. 1506. e
- Gratiarum actio cęlestium ciuium de quadruplici beneficio, s. de duplici euasione mali, & de duplici consequitione boni, p. 4. c. 237. b c
- gratias agere est sentire omnia a Deo data esse, & pro eo laudare corde, voce, & opere, p. 6. c. 12. d
- Gratiositas mulierum est quod honeste & mature incedant & calceatis pedib. p. 3. c. 1870. d
- Gratitudo de beneficio iam accepto reddit hominem idoneū ad aliud accipiendum, p. 3. c. 1993. c
- gratus vir de diuinis beneficiis potest dicere Psalmum moraliter expositum, s. Benedic anima, p. 3. c. 1919. c
- Grauari putat se iniuste qui sua delicta non respicit, sed bonus se accusat & digna sibi inferri a iusto dicit, p. 3. c. 1397. b. c
- gratiarū gratis datarū distinctio siue sufficiētia, p. 6. c. 303. 304. f
- grauē seruire offenso, qui nullo placatur obsequio p. 3. c. 1259. c
- Graue est consueta repellere, p. 3. c. 1347. b. c
- Graue quidem vicium stultitię, sed non leuius verbositatis, p. 3. c. 1728. d
- Grauis est perficere malum quam facere Non solum autē perficit, qui actu operatur, sed & qui patrare disponit, p. 2. col. 1675. b. c
- grauius longe est causam peccati præbere quam peccare, p. 1. c. 1904. e. f
- Grauior videtur iniquitas quam peccatum, & scelus quam delictum, p. 3. c. 162. c
- grauis culpę reatus, pœnam pro culpa menti proponere: & tamen nec tormenti metu sub iugo conditoris ceruicem cordis inclinare, p. 3. c. 224. d. e
- Graue est multitudinis onus vltra vires suas suscipere, p. 4. col. 1485. b
- Grauias legis secundum partem sunt notificanda volentiq. conuerti ad Iudaismum, sicut volentib. intrare religionem explicanda sunt difficilia illius religionis, p. 2. c. 289. c
- grauitas manus Moyfi designabat, quod in populo erant aliqui aggravati peccatis, p. 1. c. 648. f
- Grauitas peccati principis per hircum, p. 1. c. 938. f
- Gregorius III. Leonē Imperatorem hæresi deprauatum redarguit, & de consilio Romanorum ei vestigalia negauit, & ne percussura sui numismatis reciperetur ordinauit, & quod eius effigies de Ecclesia tolleretur, & ne nomen eius in missa
- rum solenniis recitaretur, p. 6. c. 1609. b
- Gregorius Papa qui præfuit Ecclesię anno Imperatoris Friderici quarti excommunicauit omnes electos in Ecclesia inuestituram per anulum & baculum acciperent de manu laici cuiuscunque cum tamen Imperatores & Principes fuissent hac potestate, p. 6. c. 1627. a. b. c
- Gressus suos ambulans implicat qui in maculis retis ambulat, & cum se expedire ad ambulandum nititur ne ambulet ligatur, p. 3. c. 199. a
- Gressus dicuntur singulę operationes vel alternantes motus cogitationis, quib. quasi passib. vel a Deo recedimus, vel ei propinquamus, p. 3. c. 322. e. f
- Gregum dominis prima est felicitas si grex sterilitatem non habens concipit, secunda si conceptus ad partum venerit, tertia sicut parum est, per nutrimentum ad profectum ducatur & c. p. 3. c. 222. d
- gryphes est quadrupes capite & alis aquilę similis, reliquos in corpore leoni & abundat in Hiperboreis montib. equis maxime infensa & hominib. p. 1. c. 1540. e. f
- Gubernare tunc quis dicitur, quādo res applicatur ad suas operationes, p. 1. c. 55. c
- Gubernatur creaturę rationales singulari modo a Deo quod alię creaturę, & quomodo ad hoc intelligendum, p. 1. c. 858. e. f
- Gubernationi diuinę non subtrahuntur totaliter bonum & quare, & quomodo illi subsunt, & c. p. 1. Ibid.
- gula sub fornicatione intelligitur, eo quod gula preparatur materia materiam, p. 6. c. 241. c
- Gula concupiscentiā carnes nutrit, nisi hæc referentur, sed contra alia laboratur, p. 5. c. 81. a. b
- Gulę vicium & ex consequenti luxurię significatur per idem Bel, p. 4. c. 1786. f
- Gula significatur per amphoram, quę habet os latum & aperit, p. 4. c. 2249. c
- Gula & luxuria frequenter sese concomitantur, & multa mala inducunt, suntque ipsa duo vicia diffuse in omni statu pręteritis vitę, p. 1. c. 449. c. & c. 452. f
- Gulę vicium tentat nos quinque modis, aliquando enim diuinitus gentię tempora præuenit, aliquando tempus non præuenit sed cibos lautiores quærunt, aliquando quę sumenda sunt præparari accuratius appetit, aliquando qualitati ciborum & mpori cõgruit, sed in quantitate sumendi mensuram excedit aliquando vero abiectum est quod desiderat, & tamen desiderij estu deterius peccat, p. 1. c. 298. b
- Gulę voracitas dicitur sepulchrum, quia deuorat gulosi eibus suos mores persuadent, p. 3. c. 521. a. Interl.
- gulę desiderio propter vilem cibum ardescit stultus, p. 1. c. 8. a Interl.
- qui Gulę seruit, seruus est gulę, p. 4. c. 1866. f
- Gulosi sunt infelicissimi, & quare, p. 4. c. 65. b
- Gulosus est qui de ventre suo facit Deum & de coquina templum, p. 6. c. 947. c
- Gulositas non solum nocet animę proprie feneras multas infirmitates, p. 3. c. 2086. f
- Gurgastium quid significet, p. 3. c. 392. f
- Gustus est quidã factus, & homo in certitudine tactus excipit omnia animalia non aut in aliis sensib. ideo per gustum certitudo experientię designatur, p. 3. c. 152. f
- Gutta species aromatica, pellit omnes inflaturas & humores & eius moralitas, p. 3. c. 745. a & c. 2095. b. c.
- Guttes aromaticę in terra promissionis fluunt de arborib. aromaticis ad flatum ventorum oppositarum partium, p. 3. c. 1854. d
- Gutta est myrrhę arboris, & ipsa myrrha vocatur, p. 1. c. 3. b Interl.
- Guttes noctium & ros, quid significant, p. 3. c. 1853. c
- Guttes sanguinis Christi ex sudore exeuntes de corpore supernaturaliter factum est, vt sanguis pro sudore exieret sic Christus iam suum sanguinem pro salute nostra excedere inciperet, p. 5. c. 978. f

H A SYLLABA Hæraica & articulus quid denotet, & cuius sensus articulare proprium sit, pa. 3. col. 491. a. & 477. c. **Hæraica** Lyra in hoc halma quomodo & quid significet, p. 4. col. 100. f. **Hære** plene, est scire unde habeas, qui ergo non habeat, id est, qui nescit unde habeat, & quod habet auferetur ab eo, p. 6. col. 28. d. f. 171. loc. 2. q. iludim & anq. tunc ubi dicitur, **Hære** cum Deo spiritum creditum, quid sit, p. 3. c. 1018. e. **Hæra**culum robustum, vere sibi confidit, qui presentia possident, qui ingenio secularis sapientie callēt, si se infirmos sentiunt, & in excelsa humilitate Christi fouenda mentis idaciam panunt, p. 1. col. 1363. c. **Hæra**ritate, inter homines, vel illos fugiendo in solitudine, mora i. quare quomodo & quibus liceat, p. 6. col. 928. e. **Hæra**ritant in se vicissimi & qui continent, & qui continentur, p. 6. col. 405. b. **Hæra**ritas in Deo, sed ut continearis, habitat in Deus, sed ut contineat, ne cadas. Ibid. **Hæra**ritat in tabernaculis qui se intrat mentis secreta, confirmat, ad multa foris inhiat, a seipso cogitatione alienatus recedat, p. 1. col. 198. b. c. **Hæra**ritare non possunt in domo viæ & cor absque ly pelle, tunc ad se ipsi reparandū, & ideo prohibetur in lege ne creditur accipiat talia pro ignore, p. 1. col. 1604. f. **Hæra**ritat in tabernaculo Domini, qui iuravit, pximo suo & nō sefellit, p. 1. c. 448. f. **Hæra**ritator terræ est, qui a cogitatione & meditatione reru celestium auotatur, p. 1. c. 223. b. **Hæra**ritas in caris dicitur, que ut habeatur, accidit, p. 6. c. 583. b. **Hæra**ritus Christi est hœntius, sicut proprio quali vestis, que nō mutat quod vestitur, sicut proprie talis, sed in seipso, p. 1. c. 223. b. **Hæra**ritus pontificis mutat, nō debet in luctu eria propter mortem propinquam, p. 1. c. 223. b. **Hæra**ritus generati lignum in Deo, sicut in terra, p. 1. c. 223. b. **Hæra**ritus sacerdotis quatuor colores, ximi, quibus factus est, totidem mundi elementis, congrua comparatione aptatur, p. 1. col. 88. a. c. & col. 75. 7. **Hæra**ritus superbus nec imperat, nec creata de se, facit credere, p. 1. c. 223. b. **Hæra**ritum alterum habet religio diuina in ministerium aliterum in vsum, p. 4. col. 1440. f. **Hæra**ritum ex cetero, si quis defecit, ad mortem cum terra na acta constringant, quousque, quando sacra gerat officia, & culpam carere simul, nem demonstrat, p. 5. c. 380. f. **Hæra**ritatum rerum, quadruplex diversificatio, qua quædam gorum que accedunt ut habitum faciant, non mutantur, sed mutant quædam verò ut mutant & mutantur, quædam nec mutant, nec mutantur, quædam cum accedunt mutantur, non a sua natura, sed quodammodo formantur & aliam speciem ac formam accipiunt, p. 6. c. 583. b. **Hæra**reditare permittuntur mulieres ex lege veteri, p. 1. c. 1289. d. **Hæra**reditario iure post obitum parentum & conuictorum qui & qualiter ex lege succedebant, Ibid. **Hæra**reditas si detur extraneis, est signum infidelitatis, p. 3. col. 2185. c. **Hæra**reditas Domini est vniuersalis Ecclesia sive congregatio fidelium, p. 4. col. 1929. a. **Hæra**reditas Dei dicitur homo, in quo Deus habita per gratiam, p. 3. col. 1911. c. **Hæra**reditas cœlestis que promittitur sanctis in cœlis est, putas quis ibi nunc malus habitator sit qui debeat expelli. Nisi enim essent aliqui expellendi, nunquam diceretur per vim esse diripiendum regnum cœlorum, p. 1. c. 1257. c. **Hæra**reditas Christi est Ecclesia quam resurgens possedit, pa. 5. col. 355. a. b. **Hæra**reditatis supernæ possessio dicitur ager, p. 1. c. 1504. c. f. **Hæra**reditatis æternæ adeptio, nullam facit differentia diuersitas sexuum vel statuum, sed tantum meritorum, p. 1. c. 1381. a. b.

Hæraditatis futura distributiones adumbrantur in ordinibus tribuum Israel, p. 2. col. 129. a. b. **Hæra**ditate cœlesti non priuantur pueri maiorum palæstram, p. 1. c. 1018. e. **Hæra**ditates licet non haberent sacerdotes Iudeorum ad excolendum, habebant tamen domos ad animalia nutriendū & ad manendum tempore quo non vacabat diuino cultui, p. 2. col. 343. a. b. **Hæra**ditatem in Hebræo duplicem habet significationem, pa. 1. col. 1118. f. **Hæra**ditas secundum philosophum nec est bonus nec malus, loquendo de bonitate & malicia politica, qua refugit talia, p. 2. c. 1832. f. Vide etiam in Heremita. **Hæra**ditate venenum sua herens stident effundere in simplices ignorantie cœcibus inuolutos, & per quos significant, p. 1. col. 554. f. **Hæra**ditate quatuor fuerunt, contra quos quatuor cœcilia & principalia fuerunt congregata, p. 6. c. 1537. c. **Hæra**ditate significatur per Loth, pastores eius sunt heretici & schismatici, pulchra & decora petunt, p. 1. c. 196. d. e. **Hæra**ditate non sunt digni cum doctoribus Ecclesiæ comparati quia nec uita sunt digni, p. 3. col. 282. f. **Hæra**ditate perditur utilitas per errorem deusa ducunt, & in mors præcipitum inuolunt, & de hoc figura, p. 2. col. 662. d. e. **Hæra**ditate vel schismaticæ, quos excitant schismatici vel heretici ad turbandum populum significantur per Balaam, p. 2. col. 1046. f. **Hæra**ditate qui ebrius sunt petifera doctrina, significantur per Holostem, p. 2. c. 1596. f. 1. 995. c. **Hæra**ditate per Antheobius, & quare, parte quarta, columna 2. 6. **Hæra**ditate dicuntur totiores, p. 3. c. 282. f. **Hæra**ditate hæreses & maiorum errores in pessimis cogitationibus in medium producantur, p. 3. c. 1554. e. **Hæra**ditate locus occultus in quo conuolunt cum discipulis suis ad simplices subuertendum, significatur per leprou domus, p. 1. c. 526. e. **Hæra**ditate unde & quid dicitur, p. 6. c. 740. f. **Hæra**ditate perfidia nulli personæ quantumque propinque parcendum, si fuerit obnoxia, & maxime si ita deat ad subuersionem auctum, p. 1. c. 1537. c. **Hæra**ditate nulla est que primis contenta, sic discipulis. Hi enim sunt domus eius, sed semper nouos quos decipiat, quærit, p. 2. c. 1632. e. **Hæra**ditate dicitur in uerba stulta contraria sapientiæ, & quare, p. 3. c. 941. b. **Hæra**ditate omnis, & omne peccatum in valle est & in valle falsa, p. 1. col. 31. b. c. **Hæra**ditate signa exteriora significat lepra, vestis quibus heretici vnius lectæ mutuo se cognolcut, & ab aliis ignorantur, ne in suis maleficiis capiuntur, p. 1. c. 1026. f. **Hæra**ditate Felicitiana fuit condemnata per Adrianum Papa que ponitur Chr. do duplicem inuentionem, p. 6. c. 1621. c. **Hæra**ditate peccatum est infidelitatis, & secundum genus suum grauis est peccatis carnalibus & peccato Iudeorum, & etiâ peccato & pena Iudeorum, p. 6. c. 1358. 1. **Hæra**ditate in qualibet diabolus figuratus dicit: Ego sum Christus, & apud me veritas est, p. 5. c. 615. c. **Hæra**ditate dicuntur varie doctrina, p. 6. c. 956. f. **Hæra**ditate due erant in Iudæis scilicet Phariseorum & Saduceorum & quare, p. 5. col. 959. a. b. & 607. c. **Hæra**ditate aliqua oriente eius sectatores diuidebantur in modos plurimos, Catholici vero erant in vna regula fidei se tenentes, p. 2. col. 1661. c. **Hæra**ditate amarantium non erunt, nisi quedam veritatis simulatio precedat, p. 1. c. 1455. a. **Hæra**ditate sunt uarij serpentes, inter se quidem diuersi, sed omnes mortiferi, p. 1. col. 1515. a.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Hæreses & superstiosæ philosophorum sectæ, cū in Ecclesiā incaute admittuntur, semen sanctum Catholicæ veritatis & puræ actionis errore contaminant, p. 2. col. 1382. e. f.
Hæreticus licet per omnia via veritatis non teneat, tamen in doctrina sua multa vera prædicat, quæ nostræ fidei concordant, p. 2. col. 1563. a.
Hæreticus omnis vel schismaticus vel Iudæus vel paganus, qui Ecclesiam verbo vel exemplo corrumpere voluerit, proprio superbia gladio caput inique voluntatis amittit, par. 2. col. 582. f.
Hæreticus doctor cuius doctrina est mortifera, dicitur lignum scientiæ boni vel mali: quia nulla doctrina est ita pestifera, quæ non habeat admixtum aliquod bonum, p. 1. c. 76. e. f.
Hæreticus significatur per meretricem quæ motu corporis & motu oculorum ostendit libidinem, p. 3. c. 2107. a.
Hæreticus dicitur superbus, p. 4. col. 2054. e.
Hæreticus omnis hypocrita est, p. 4. col. 124. d. e.
Hæreticus propria confidens sapientia, proprijs instat inuentionibus, sed cum stultitia eius apparuerit per sanctos prædicatores, diuinis arguetur sententijs, p. 3. col. 2135. c.
Hæreticus scindit fidei vnitatem, p. 1. col. 1024. f.
Hæreticus prohibetur docere, p. 1. ibi.
Hæreticus ab hæresi reuertens diligenter debet examinari de fide & debet omnem hæresim abiurare, & c. p. 1. col. 1027. c.
Hæreticus flores diuini eloquij campos noxiæ linguæ uomere rumpit, vt de internis eorum finibus sensus impios eruat, in cuius labijs ignis ardescit, à quo se suosq; auditores in perpetuum perdat, p. 3. col. 1676. d. e.
Hæreticus locum perfidiæ suæ non nisi in mentibus quas corruerat facit, p. 3. col. 260. f.
Hæreticus lymphidissima cœlestis oraculi verba suscipit, & sordem mixta auditorib. reddit, sicut tecta stillantia mundas pluuię guttas accipiunt, sed sub tectis in domo sordidas reddunt, col. 139. a. b.
Hæreticus qui doctore Catholico superbiam imponit & blasphemiam, eò quod contradicit suę hæresi, significatur per Eliphaz Themanitem, p. 3. c. 173. c.
hæreticus qui est, p. 6. col. 289. a. & 773. a. 1389. c.
hæreticus omnis iniquitatem scribit, & decipit pauperes non diuites, p. 4. col. 127. b.
hæreticus vel alius qui verba prophetarum assumit, & ad sensum suum abutitur scripturę sacrę testimonijs, comparatur Nabuchodonosor, quia vasa templi tollit & inebriatur in eis & non Deum cuius vasa sunt, sed Deos laudat aureos, id est seculari scientia compositos, argenteos eloquij venustate & rhetorica arte constructos, & c. p. 4. col. 1558. c.
hæreticus diligit raro castitatem, p. 4. col. 1749. b. 1866. e.
hæreticus omnis Deum ad iracundiam prouocat, in falsitate doctrine offert immunda sacrificia, p. 4. col. 515. a.
hæreticus putat venenum cordis abscondere, sed cum venerit dies tribulationis, doloribus & eiulationibus pandetur, p. 4. col. 1894. f.
hæreticus putat se doctiorem quàm Ecclesiam, & aliquid sublimius inuenisse, p. 4. c. 1875. a. b.
hæretica doctrina qui dicitur amatores iustitię, ipse pro malis penam quam meretur incurrit, bona autem si qua gerebat vel vtilia scribendo vel continenter viuendo, iuuant alios vel legentes uelaudientes, exemplum etiam de casu eius sumunt, p. 3. col. 1723. b.
hæretica doctrina nitore eloquētia splendens comparatur circulo aureo in naribus suis, p. 3. col. 1627. b. c.
hæreticum, qui amicus est demonum & fructifera suę doctrine vbertatem promittit docet contemnere Prophetam Ecclesiasticum virum, p. 4. col. 1731. b.
hæreticum non decent delicię scripturarum quia his bene vti non nouit neque illum qui adhuc seruus est peccati, præferri iustis in regimine Ecclesię, p. 3. col. 1767. c.
hæreticum superbia facit, non ignorantia, p. 4. c. 883. c. Inter hæreticam non esse iungendum matrimonio viro Catholico, p. 2. c. 1333. 1334. d. e. f. 1337. a. b. c.

cum Hæretico ne loquaris de scripturis, qui inuidet hu saluti, malens decipere quam corrigi, & sicut ariolus & c. tator somniorū estimat quę ignorat, ita hæreticus quę intelligit in scripturis, vt libet interpretatur, p. 3. c. 170. b. c.
ab heretica prauitate reuersio significatur per leprosi emtionem, p. 1. c. 1028. e. f.
hæretici dicuntur lupi rapaces, p. 5. c. 150. d. & 837. a. b.
hæretici dicuntur spines, & tribuli, p. 5. col. 151. a. & 789. c.
heretici sunt leprosi, qui quasi varios colores habentes in corpore, varias sectas, nunc falsitatis, nunc veritatis p fcent in eadem predicatione, p. 5. col. 628. e.
hæretici iumentis irrationalibus comparantur propter a tū suę corruptionis expendum, incorruptam catholic clesię doctrinam blasphemantes, sicut irrationalibus mantibus naturale est causa pabuli sepius in captio perniciem ignoranter incidere, p. 6. c. 1359. a. b.
hæretici faciunt sectas suis nominis, id est, hæreses induc sphemantes fidem vel vitam orthodoxorum, p. 6. c. 1359. a. b.
hæretici significantur per eos qui argentum diuini eloq ferunt de Ecclesia, & aurum spiritualis intelligētię, & a errores conuertunt, & filios Ecclesię videntur diabolo col. 1914. d.
hæretici scorpionum assimilantur, qui blandus facie cauda occulte, sic hæretici decipiunt, per temporalia, quę post esse, sicut cauda posterior pars animalis. Vel quid do scopus pungit non sentitur, postea diffundit venen sic decepti ab hæreticis non sentiunt, sed tandem p tur, p. 6. col. 1571. c.
hæretici dicuntur filii scelesti, mendaces, semē diaboli, pater mendacii, qui consolatur in sectę suę simulach ter lignum frondosum, scilicet voluptates suas, p. 4. c. 55. a. b.
hæretici sacrificant super lateres, quando exquisita me dialectica cupiunt arte firmare, & in quadrum extru secti in latere pulueris roborare lineis, p. 4. c. 515. b.
hæretici schismatici etsi aliquam bonę actionis arcem d dere videntur, qui tamen compagem vnitatis Ecclesie habent, quasi parentibus & non sordis laterum præfic viciorum infima delabuntur, p. 2. c. 715. a. b.
hæretici habent quędam sacramenta communia cum Ecclesia, & quasdam sententias scripturarum ritē in sed tamen idolis immundorum spiritum seruiunt. & 2. col. 945. a.
hæretici peccatorum suorum laculis cruentati, cum ver uina argumentū sui erroris trahunt, arma sua contra suum morturi inueniunt. Figura de Saul, p. 2. c. 1027. c.
hæretici persuaserunt principibus, vt catholicę Ecclesię flores in exilium pellerentur, vt desolatam plebe faci ducerent, p. 2. c. 367. b.
hæretici atque schismatici indigni sunt societate & cōm ne sanctę Ecclesię, nec memoria eorum inter Cath habetur, p. 2. col. 1230. e.
hæretici affectant autoritatem sibi prædicandi inter Ca cos tribui, promittentes se eandem cum eis rectæ & f operationis tenere castitatem, vt accepta potestate c di in medio boni seminis zizania interserant, p. 2. c. 90. c.
hæretici produunt fraudulenter dolosa consilia, vt qu possint in caueā erroris & laqueū deceptionis præci sic veter plen^m malè digestū cibū fetide eructat, p. 3. c. 1344. a. b.
hæretici duobus modis fiunt, scilicet vel ne creatore vel de c ultra modum disputantes, in errores incidunt, & a u recedunt, p. 3. col. 1994. d.
hæretici omnes contrariam altitudini humilitatem doc ad inferos detrahunt, & humilis mādati & deiecti su cipes, p. 4. col. 198. e.
hæretici sunt in Ecclesia quasi leones, qui per linguę u tatem se ducunt corda innocentium, p. 3. c. 195. c.
hæretici testimonijs scripturarum abutentes immatura sua dulcedine comedunt vnam acerbam, & ideo per bur dentium ne possint dura comedere, & c. p. 4. c. 1344. e. f.
hæretici percipiunt ardore libidinis ira & inuidia, q ru languis

Index.

- sanguinis commutant in pallorem, p. 4. c. 1862. e
 heretici diripiunt sensum pauperum, quia nesciunt contradice
 re: edificant domos compositione verborum, sed ab ecclesia
 sticis viris subuertuntur, plantant vineas, sed non bibunt, nisi
 vinum quod est draconum furor insanabilis, p. 4. c. 1871. a
 heretici austeritatem scripturarum qua peccatoribus tormenta
 promittunt vertunt in beatitudinem, & cum diuitibus promit
 tunt, tamen pauperibus truculenti sunt: & seueri, par. 2. colu.
 1873. a
 heretici & gentiles in figmentis & fabulis suis habent latas pla
 ceas quae ducunt ad mortem. ibid.
 heretici habent agricolas in quorum ariis spinae nascuntur, qui
 vocantur ad plantam, quia noluerunt plagere sua vel alio
 rum peccata, p. 2. c. 1875. a. b
 heretici fures sunt & latrones filii noctis tenebrarum qui per
 uersa predicant, & sufficientia sibi de ecclesia Dei furantur
 p. 4. c. 889. b
 heretici significantur per Hieroboam, & quare, p. 3. c. 2211. a
 heretici significantur per Hieroboam qui vitulos aureos fecit,
 & separauit populum a domo Dauid, & c. p. 1870. e
 heretici qui unitatem fidei catholicae haeresibus scindunt, ac sic
 cultui malignorum spirituum subdunt, significantur per hie
 roboam, p. 2. c. 782. d
 heretici significantur per Samaritanos, & quare, p. 4. c. 2234. f
 heretici significantur per Philisthim qui pari consensu aduer
 sus ecclesiam conspirantes eam depopulari conantur, p. 2. c.
 86. a. b
 heretici schismatici per filios Ammon significantur, quid fue
 runt ecclesiae filii, sed ab ea recesserunt per errorem circa ali
 quam vel plures articulos fidei, p. 4. c. 2366. e
 heretici confidendo suae versutiae munimine maledictionis ver
 ba iactant contra catholicos, & per quos significantur, p. 4.
 2550. d. e
 heretici veris confessoribus Christi semper insidiantur, & quos
 nunquam possunt de eorum numero in erroris sui foueam per
 trahere satagunt, in profundum demergunt, cum dogmata
 antiqua pulchro sermone adorant, p. 4. c. 2555. b. c
 heretici dicuntur iumenta, & non homines: & significantur per
 audam incurantem, quia iumenta hoc membro tegunt ster
 tora, & arcent altera parua animalia. Sic haeretici verba le
 gis vel praecipua subuertunt & rectam deprauant viam, p. 4.
 125. a. b
 heretici qui impugnant fidei veritatem, & sacram scripturam per
 uerse interpretantes, significantur per filios Ephrem, p. 3. c.
 1019. c
 heretici vulpibus comparantur, & quare, p. 3. c. 1061. d
 Item p. 2. c. 1357. a Item p. 4. c. 1033. b
 heretici omnibus loquaces sunt, & panem se non subtraxisse pu
 tant, dum de comprehensibilibus audacter respondent, & tunc
 se doctos praeter omnibus credunt, cum loqui de incognitis infan
 tibus praesumunt, p. 3. c. 231. a
 heretici sunt qui populis admisceri refugiunt, sed secessum vitae
 secretioris petunt: & eo amplius peste suae persuasionis infi
 ciunt, quo quasi ex vitae meritis reuerentiores videntur. p. 3.
 c. 243. c
 heretici cum fidelem animam in suo errore rapiunt, quasi alie
 nam coniugem tollunt, sicut qui adulterium facit, carnem alie
 ne coniugis sibi illicite coniungit, p. 3. c. 246. f
 heretici desiderant scire unde docti & loquaces sint non mori
 bus compositi, unde vix exteriora capiunt qui secreta putant
 se penetrasse, p. 2. c. 283. c
 heretici clandestinis conuentibus coeunt, ut errori suo reue
 rentiam quam ex ratione non valent praebere ex occultatione,
 unde aquae furtive dulciores sunt, p. 3. c. 281. c
 heretici fraudem Deo exhibent, quia ea attriunt quae ei pro
 quo loquuntur non placent, & cum dum defendere nituntur,
 offendunt. p. 3. c. 159. a
 heretici cum vera mala contra bonos non inueniunt, fingunt
 quae redarguunt, ut iusti inueniantur, p. 3. c. 175. a. b
 heretici quia ea quae prae de Deo intelligunt, ex veritate tueri
 non possunt, falsitates requirunt quibus infirmas mentes sedu
 cant. p. 3. c. 159. a
 heretici ut alta iactent, vix ea posse se capere dicunt, sed dum
 alta notant, testes contra se nequitiae sunt, p. 3. c. 76. e. f
 heretici non cum aliis per ostium intrant, sed riuas quaerunt pra
 uae intelligentiae. Ibid.
 heretici abscondita se audire simulant, ut sanctiorum predi
 catio habeatur, non aliis equa. Ibid.
 heretici de eloqui nitore superbiunt, ut nulla sacrorum libro
 rum autoritate solidentur, p. 4. c. 637. b
 heretici omnes in tenebris erroris constituit, sacrificia non Deo
 vero, sed daemonibus offerunt, cum figmenta & praua dogma
 ta scribunt, p. 4. c. 856. d
 heretici discordes semper alterutrum se lacerantes, non victo
 riam veritatis accipiunt, sed errore captiui pariter in foueam per
 ditionis cadunt, p. 4. c. 864. e
 heretici & Ethnici saepe leuiora committunt quam qui putan
 tur ecclesiastici. p. 4. c. 1195. b
 heretici qui tantum vetus Testamentum suscipiunt, tres naturas
 ponunt, scilicet spirituales, animales, & terrenas, & unde hoc
 trahunt. Sed improbat. Ibid.
 Heretici significantur per latrunculos qui occulte simplices
 Christianos decipiunt, ad errorem suum protrahentes: contra
 quos auxilium praebent pauperes religiosi. p. 2. c. 1076. f
 heretici qui ex catholicis patribus sacramento fidei sunt imbuti
 sed & ad apostasiam declinantes, cultum praebent simulachris
 significantur per Achaz, p. 1. c. 1231. a. b
 heretici pollicentur auxilium operis, ut in societatem recepti,
 possint inferre dispendium, & per quos significantur, p. 2. co.
 1295. c
 heretici ridet quod in capillis gratia est, rideant igitur quod
 Apostolorum umbris, & in fimbria vestimenti Christi, & in
 luto denique quo cecum illustrauit, & c. p. 2. 258. e
 heretici qui Ecclesiam diuiserunt, uxorem domini sui ducere
 & abducere voluerunt, p. 2. c. 248. f
 heretici qui animis recte sentire cupientibus vim faciunt, & me
 tes liberas ad seruales opiniones rapiunt condignam a iudi
 ce sustinent mortem, p. 1. c. 1605. a
 heretici gladio interimendi sunt, & c. parte 2. columna 823. b. c
 824. d
 heretici verba iustorum ad sensum proprium conantur rapere
 p. 4. c. 377. b
 heretici & Iudaei dum in sapientia seculari confidunt per can
 dem sapientiam destruuntur, p. 4. c. 124. e
 heretici omnes sunt Antichristi, p. 6. c. 1387. d
 heretici quanto plures, tanto magis delinquant, & iuxta nume
 rum suum ampliant dogmata errorum, & c. par. 4. columna
 1726. d. e
 heretici percutiuntur qui dicunt Christum legi & prophetis con
 trarium praedicasse, & alium veteris, alium noui esse Deum
 Testamenti, p. 5. c. 442. d
 heretici superbiam habent quasi matrem suae iniquitatis, p. 4.
 c. 1734. e
 haeretici saepe sophismatibus & arte diabolica opprimunt eccle
 siam. Ibid. 1737. a
 haeretici qui ab ecclesia recedunt excordi columbae comparantur
 p. 4. c. 1749. b
 heretici illas hominum mentes trahunt, quae nulla stabilitatis graui
 tate solidantur, p. 3. c. 282. c
 haeretici quidam magnam sanctitatem exterius praetendunt, &
 per verba dulcia incautos ad se trahunt, & sic in errorem dan
 abilem demergunt, & per quos significantur, & c. p. 4. colu.
 2557. a. b
 haeretici qui humanam faciem habent, sed per impietatem bel
 uina habent corda, significantur per lamiam, p. 3. c. 275. c.
 Item p. 4. c. 1008. e
 haeretici vel mali catholici qui contemnant praecipua Dei a dae
 monibus & viciis capiuntur. p. 1. c. 1634. d
 haeretici doctrinam veritatis in ore non ruminant, licet vngulam
 findunt, p. 3. c. 1771. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Heretici sicut serpentes amaritudinem & venenū occultant, ut in auro sedant, p. 1. col. 1639. b. c
- Heretici noni Thabor assimilantur, qui in lumine secularis suæ sapientiæ superbientes gloriantur, p. 4. col. 865. b
- Heretici vocantur impii, quia per errorem à cognitione veritatis sunt alieni: & dicantur violēti, & quare, p. 3. c. 259. b. c
- heretici tribus dentib. mordent catholicos, scilicet potentia seculari, & rationib. sophisticis, & etiam sacris scripturis peruerse intellectis, p. 4. c. 2160. f
- heretici grauius sunt puniendi quam demones & mortui in diluio & in subuersione Sodomæ, p. 6. c. 1358. f
- heretici non diuinis scripturis attendunt, sed potius ad sensum erroneum transferre student, p. 6. c. 1360. d. e
- heretici quid fulgore eloquentia secularis falsa dogmata componunt, auream statuam facere nituntur, & quātū in eis est persuasione alios compellunt idolum falsitatis adorare, p. 4. c. 1523. a
- heretici diuinitatis meritū profitentur & scientiæ promissione decipiunt, & simplices reprehendunt, p. 1. c. 89. a Interl.
- heretici quidam negant Christi deitatem, non est mirū, quod Hebræi hoc idem negant. Quomodo hoc concludat, vide p. 5. c. 365. c
- heretici rapiunt aliquando ad confirmationem erroris sui verba sanctorum patrum, p. 3. c. 172. d
- heretici sine charitate quidquid habent, quamuis sit sanctum & verandum: ipsi tamen tanto indigniores sunt, quanto illis donis non bene vsi sunt, p. 2. c. 447. a. b
- heretici diuersis errorib. obtenebrati signantur per Aegyptios p. 4. c. 187. c
- heretici per pennatos serpentes possunt intelligi, p. 4. c. 170. f
- heretici significantur per amicos Iob, qui contra corpus Christi, id est ecclesiam atlectam, lapsus membrorum dolentem alios sub nomine Christi tolerantem, conueniunt ad contentionem, p. 3. c. 42. d
- heretici dentes diaboli dicuntur & molæ, qui simplices diuidit ab ecclesia, & c. p. 3. c. 278. f
- heretici offerunt panem pollutum, non aqua sapientiæ dulcoratum, & per quos significantur, p. 1. c. 1596. d
- heretici dicuntur, phytones, quorum fictionibus decipiuntur incauti, p. 1. c. 1563. c
- heretici & schismatici clarescente euangelio in toto orbe, erroris cæcitate amentiam suam exercentes, catholicæ fidei contradicunt, ideo ecclesiæ calumniam sustinent; & à veritate opprimuntur, p. 1. c. 1633. b
- heretici in maledicta medietate reputantur, quia nec in pariete qui ex circuncisione credidit agnoscitur, nec in illo qui ex præputio, & c. p. 1. c. 171. b. & 174. a
- heretici vel pagani videntes ecclesiæ fidem hostium superasse ferocitatem, nimio pauore concutuntur, & superbiam suam humiliantes ecclesiam venerantur, p. 2. c. 1598. e
- heretici proprio sensu diuina & sublimia exquirentes, ab ecclesiasticæ moderationis corpore excisi sunt, p. 1. c. 1042. e
- heretici ab ecclesia eiciuntur donec purgentur manifestatis secretis sedere subentur, & appropriantur leproso, p. 1. c. 1023. c
- heretici & catholici falsi, volunt cum veris catholicis pacis confortium habere, non ut ipsi ad arcem catholicæ fidei & operationis ascendant, sed ut eos potius quos in culmine virtutū commemorantes aspiciunt, ad infima operum vel prauorū dogmatum descendere cogant, p. 2. c. 1367. a
- heretici sunt leprosi variis errorum maculis polluti, non habentes uniformem colorem doctrinæ vel fidei, nec abscondunt imperitiam, sed ostendunt, p. 1. c. 1189. c
- heretici cum gentilis philosophiæ, dialecticæ & rethoricæ studiis amplius quam ecclesiasticæ simplicitati operam impendunt, scripturas quidem sanctas ore volunt, sed gentili sensu interpretantur, p. 2. c. 1412. d
- heretici aiunt, quod non boni Dei sermo sit, qui pro peccatis alterius alterum dicat plecti, p. 1. c. 670. e
- heretici laborant in scripturis perditionem inuenire, vnde possunt errorem astruere, p. 1. c. 950. e
- heretici qui timore penæ corporalis impediunt suam docere doctrinam pestiferam in publico, sed eam docent in suis conciliis in occulto, significantur per Balaam, p. 1. c. 1359. c
- heretici licet nimio fastu superbiani, licet ad tempus preualerent fidelibus, per subsidia potentum huius mundi videantur, tam omnipotentis iudicio in fine subuertentur, p. 4. c. 2411. a. l
- heretici quoties non solum in ciuitatibus, sed etiam in prouinciis peruerse docendo vel etiam scruendo dogma confessioni vere impediabant, vtinam nesciremus, p. 2. 1265. c
- heretici arant impietatem male docendo, p. 4. c. 1876. e
- heretici dicunt sed habere terram sanctam & ecclesiam Saluatoris: sed peruersa fide semper sunt in Aegypto, & c. p. 4. col. 1881. c
- hereticorum machinationibus Athanasius pluribus profugus, Ambrosius in sua ciuitate obsessus, Hilarius in exilium relegatus, Eusebius martyrium passus, & c. part. 2. columnæ 1296. f
- heretici non sunt martyres, licet pro Christo multa patientur & quare p. 3. c. 263. a
- heretici iram domini sacrificio placare non possunt, nisi ad catholicam fidem conuertantur, p. 3. c. 82. b
- heretici aliquando suffragio Gentilium principum ecclesiæ exare non verentur, & accusans fideles apud reges: quod quantum noceat fidei, tempore Arrianæ perfidiæ luce clarius notuit, p. 2. c. 1297. c
- heretici & omnes ecclesiæ inimici contristantur, quoties electi pro catholica fide vel morum correctione conspiciunt laudari, p. 2. c. 1345. b. c
- heretici gloriatur, si multos prauo dogmate generet, & per quos significantur, p. 4. c. 1866. d
- heretici non spumantibus verbis tuentur, sed cito disperdent, p. 4. c. 1873. b
- heretici qui vere insaniantes contra Deum mendacium loquuntur, intelliguntur in Osee propheta in sensu tropologico, Iudæi & Ephraim, p. 4. c. 1760. e
- heretici quanto per naturam acutiores, tanto profundiora & audita proferunt dogmata, p. 4. c. 1870. f
- O heretici quid facietis cum venerit dies iudicii, quando vultis, mortem redditurus est inimicis, p. quarta, col. 1870. 1863. a
- heretici non possunt facere fructum virtutum, & c. p. 4. col. 1870. d
- heretici sunt arcus dolosus, qui vulnerat digentem, sic illi toritate scripturarum, actorem scripturarum impugnans sibi mortem inferunt, p. 4. c. 2749. b
- heretici significantur per decem tribus in omnibus prophetis, eorum maxima multitudo qui relinquunt regnum David & Ierusalem, id est, Christum & ecclesiam, & c. p. 4. c. 1701. b
- heretici dicuntur mater, quia generant alios in errore, qui suis sequacibus confunduntur, quando in errore deprehenduntur, p. 4. c. 1709. a
- heretici blanda verba proponuntur ne caueantur, sed aspectu sub inferunt, p. 3. c. 64. f
- heretici sensum quem à Deo accipiunt, peruertunt, & loquuntur contra Deum à quo conditi sunt, & linguæ ministerium dominus laudandus est, in blasphemiam conuertunt, p. 3. 121. a. b
- heretici sententias scripturarum à suis sensibus tollunt, p. 3. c. 243. b. Interl.
- heretici conditorem scripturæ vi opprimunt, cuius sensum dolenter inflectunt. Ibid. Interl.
- heretici rapiunt aliquando ad confirmationem erroris sui verba sanctorum patrum, p. 3. c. 283. b
- heretici sine charitate quidquid habent quamuis sit sanctum & venerandum: ipsi tamen tanto indigniores sunt, quanto illis donis non bene vsi sunt, p. 2. c. 447. a
- heretici gladio oris perodiunt, prius gladio impietatis cecidissent, p. 2. c. 532. f
- heretici & falsi catholici constanti bonorum fide per dilecti operantur, eorum corriguntur emendati, aut cauentur manifestantur

Index.

- & ab ecclesia expulsi, p. 2. c. 1631. b
- heretici dum mēdaciū testimoniis scripturarum astruere nitentur, coacti sunt patres illos eandem scripturarum auctoritate reuellere, & eas quomodo recte intelligantur, differere, p. 2. 1397. c
- heretici à sanctis doctorib. spiritualem doctrinam puram acceperunt, sed veneno suo corruerunt, & in fellis & absinthij amaritudinem peruerterunt, p. 1. c. 1659. b. c
- heretici multilicet totū nouum Testamentum recipiunt, tamē pro suis errorib. exponunt & multipliciter in diuersis errat multo magis igitur Iudei possunt pro se exponere scripturā veteris Testamenti, in suam perfidiā torquētes, p. 6. c. 1695. a
- heretici dum in errore sunt, non vocatur nomē domini de ore eorum, & quare, p. 4. c. 857. c
- heretici qui ecclesiam intantū tēda peste cōmaculāt, vt etiam exosam Gentilib. reddāt, per quos significētur, p. 2. col. 1301 & c. 1304. f
- heretici ex verbis Christi student catholicos impugnare, & p quos significantur, p. 2. c. 1565. c
- heretici ad casum tendunt, & verbis dolosis fētitudinem sensū euomunt. Et significantur per Amraphel, p. 1. c. 199. a
- hereticorum malitia & ignorantia qui soli nolūt locum vbi religio colatur, p. 2. c. 758. f
- hereticorum latibula per aspidum foramina & cubilia significantur, p. 4. c. 143. a
- hereticorum malitia declaratur per scripturas figurales, & per similitudines naturales, p. 6. c. 1439. c
- hereticorū principes q̄ diuersa idola de corde suo fingūt, vel eloquii venustate vel sētus splēdore increpāt p. 4. c. 350. d. e
- hereticorū & gentiliū ecclesie sunt quæstiones, quia non sequūtur auctoritatem scripturę, sed humanā rationē, p. 4. c. 341. c
- Jeremias vidit aliquos Iudæos ad Christum conuertendos, p. 4. c. 1020. f
- hereticorū panis, luctus perpetuus, aqua, cēnosa doctrina, qua etiam baptizatos suffocant, & c. ibid.
- hereticorum primus, Simon magus fuit extremus maior omnibus, Antichristus est, p. 5. c. 342. d. & c. 620. d
- hereticorum doctrina falsa in morib. vel in fide per leprā significatur, p. 1. c. 1015. a
- hereticorum turba saltatrici comparatur, p. 3. c. 2018. e
- hereticorum prauitas intelligitur per mulierem extraneam, a Christo ecclesiaeque alienam, quæ mollitie eloquentiæ & linguæ blandimentis corda innocentium decipit, p. 3. c. 1064. b. c
- hereticorum nequitia sub specie meretricis perhibetur, & quare, p. 3. c. 1623. a
- hereticorum vox sero plangentium lubricauerunt vestigia nostra, qui alatam viam arripuerunt, dum catholicorū patrum regulas tenere noluerunt, nec viam quæ est Christus, sed vnusquisque a recto tramite deflexerit, p. 4. c. 1018. e
- hereticorū Ecclesie quasi viduæ dicuntur, quia & si vero sponso in quibusdam sacramentis iunguntur, Deo tamen fructū non concipiunt, p. 4. c. 104. b.
- hereticorum doctrina paleis comparatur, quæ medullam non habent nec refectionem præbent, p. 1. c. 569. a. b
- hereticorū secta per cynomyiam intelligitur qui ad reliquias deceptionis, improbitates, voluptatem, libidinem summum prædicant bonum, p. 1. c. 555. a. b
- hereticorum libros legere quib. permissum est, p. 3. c. 1631. b
- hereticorū dogmata vel secularium literarū superstiosa, q̄ in ecclesiā iducit, ille d̄ anathemate tollit Hiericho, p. 2. c. 1017. c
- hereticorum perditionem non parum iuuat secularis scientia, dum incaute opera Gentilium & doctrinam sequuntur, p. 2. 1057. a
- hereticorum nepotes sunt qui de errantium filiorum prædicatione nascuntur. ibid.
- hereticorum principes simulacra dogmatum suorū artifici corde componunt, & quæ fecerunt venerantur, nec sufficit error proprius, nisi simplices deceperint, & deuorēt domos viduarum, & abeuntes vulgi imperitia, arte dialectica quasi ascia formāt Deū, atq; inaurāt rhetorica venustate, p. 3. c. 1944. f
- hereticorū vniuersitas qui ex literatura superbientes nouas fingunt hæreses, & eas nituntur verbositate philosophica vel theoretica defendere, & designatur per Carathsepher, & c. p. 2. c. 103. e
- hereticorū ecclesia ad testā perstillantia (quæ pluuiā suscipiūt non ad vtilitatem, sed ad molestiam inhabitantium) cōparatur, quæ diuina verba non ad vtilitatem animarū suscipiūt sed ad vsum suæ nequitie male interpretādo, & contra catholicos ligando conuertit, p. 3. c. 138. d
- hereticorū tot domini sunt quot errores colunt, p. 1. c. 1658. d
- hereticorū non est ædificare ecclesiam: a qua sunt alieni. sed tātū eorū qui principes patrū vocari meruerunt, p. 2. c. 1295. c
- hereticorū origo de voluptate carnali & immundicia, de tenebris errorum vel scelerum, deprauatis conciliabulis, & non de publico ecclesie symbolo genita est, p. 2. c. 1358. e
- hereticorum prauitas in perceptione sacramentorum, quem de generem fecit, vel ritus Gētilitatis, aut Iudaismi maculauit, ecclesiam Dei non intrabit p. 1. c. 1540. f
- hereticorum mos est, vmbra de veritate trahere, & c. p. 5. col. 765. b
- hereticorum hæreses tres elidūtur hoc dicto. Tetigit, volo mū dare, p. 5. c. 760. d
- hereticorum perfidia significatur per bestiam vrsū, s. qui habet debile caput, & heretici habent debile fundamentum. p. 4. c. 1585. c
- hereticorum autores doctrinā patrum, de qua eruditi sunt male intelligendo corrumpunt, quā filia Loth semine paterno furtim, & tenebris, & illegitime vtuntur, p. 2. c. 1405. b. c
- hereticorum hereses ex Dei potentia dupliciter ordinatur ad bonum, p. 6. c. 129. c
- hereticorū malicia & pēna declaratur, p. 6. c. 1355. 1356. 1357. 1358.
- hereticorū peruersa doctrina dicitur in scriptura diaboli, quæ si quis imbuitur, de populo diaboli efficitur, & ad hoc diuina legis destructio sequitur, & eius obseruatores miserabiliter affliguntur, p. 4. c. 2228. f
- hereticorū ecclesie quæ sub Christiani nominis titulo se manere gloriantur, quia propter lucra carnalia Christum sequuntur, non coniuges sed cōcubinae vocantur. p. 2. c. 540. e. f
- hereticis & Gentilib. sunt velanda diuina mysteria, & hoc figuratur per Ezechiam, & c. p. 3. c. 2215. b
- hereticis resistendo antiqui patres magis disceptabant virtutibus & signis quam verbis, p. 6. c. 740. e
- hereticis, schismaticis atq; philosophis Gētilium, dolor est cultus diuinus & religio Christiana, atque itatūtū catholice fidei subuertere cupiūt, & hoc per multa, & c. p. 4. c. 2228. f
- hereticis est vā æternum qui recedunt a creatore, & loquūtur contra Deum mendacia dogmata. Ibid.
- hereticos vocat Rab. Sal. conuersos de Iudaismo ad fidem catholicam, p. 3. c. 443. b. c
- haimo (sic inquit) hieronymus pro eo q̄ debuit trāsferre incuruantem & lasciuientes, ambiguitatem deceptus transtulit, incuruantem & refrenantem, p. 4. c. 198. e
- haua nomen hoc loci (ait Beda) non alibi me legisse memini, p. 2. c. 1323. b
- hebdomada quomodo accipitur in Daniele, an p̄ septena vel hebdomada iubilæorū, an pro hebdomada centenariorū & an tales hebdomadę in scripturis inueniātur, p. 4. c. 1609. a
- hebdomada dierū & hebdomada annorum inuenitur in scriptura. Ibid.
- hebdomadę annorum an computadę sint per annos lunares vel solares. Ibid.
- hebdomades septuaginta Danielis continent quadringentos nonaginta annos solares. Ibid.
- hebdomadas Danielis impletas esse in Christi passione declaratur & a quorum regum temporib. anni tales computandi accipiuntur, p. 4. c. 1609. 1610. 1611.
- hebdomadę Danielis incipiunt à destructione primi templi, & terminantur in destructione secundi. Hęc expositio ponitur in Thalmudica doctrina, & oportet Hæbreos adhærere illi

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- expositioni, p. 4. c. 1621. & 1622. Et arguitur efficaciter contra Iudeos.
- hebdomadam centenariorum vel iubilæorum ut aliqui Christiani exponere volunt, tales magis Iudaizant quam Iudæi qui nunquam accipiunt hebdomadam, ut prædictum est. ibid.
- hebdomadarum septuaginta computatio Iudæorum ponitur, p. 4. c. 1609. & 1610. Et improbantur 1611. & 1612.
- hebdomadarum septuaginta Danielis principium & finis quo modo inquirenda sint, & qualiter sit procedendum in computatione, p. 4. c. 1622. e
- hebeus est arbor quæ durefcit in modum lapidis, & habet lignum nigrum, p. 4. c. 1281. c
- heber est nomen proprium & commune, p. 1. c. 177. c
- Hebionitarum error, in Ebionitarum.
- hebræi de Sem, de Iaphet Gentilis descenderunt, p. 1. c. 172. e. f
- hebræi an ab Heber vel ab Abraham, dicantur ratione proprii nominis, an alio modo, p. 5. c. 375. c
- Item p. 6. c. 32. f. & 442. & 1138. f
- Item p. 2. c. 575. c
- Item p. 1. c. 177. a. & 200. f
- hebræus nomen est commune omnib. descendētib. à Iacob patriarcha. p. 4. c. 2025. b
- hebræi omnium pene linguarum verbis vtuntur, p. 4. c. 93. a
- hebræi aliter proferunt aspirationes & literas gutturales quam latini, p. 1. c. 510. e. f
- hebræi non habent præsens tēpus indicatiui modi, sed pro eo vtuntur participatio præsentis temporis, p. 3. c. 1870. e. f
- Item p. 2. c. 301. c
- hebræi non habent modum opratiuum, sed pro eo vtuntur futuro indicatiui, p. 3. col. 469. c. & 609. b. & 509. c. & 674. d. & 800. e. & 2559. c
- hebræi non habent comparatiuum gradum, sed vtuntur positiuo pro eo cum ablatiuo casu, p. 3. c. 1508. f
- hebræi habent aliqua nomina propria quæ sunt equiuoca ad virum & mulierem, p. 1. c. 377. f
- hebræi non habent literam. O. sed pro ea aliquando vtuntur aleph aliquando uau, & c. p. 2. c. 901. c
- hebræi non habent. P. literā, sed pro ea phe vtuntur, & assignatur locus vbi apud eos legitur phe prope, & ibi tantum, p. 4. c. 1765. c
- Item, p. 2. c. 1323. c
- hebræi non habent variationem casuum sicut nos, sed tantum variantur nomina secundum numerum pluralem & singularem, p. 6. c. 1695. b. c
- hebræi nūc nō habent antiquas literas Moyfi sed quas Esdras inuenit, & quare, p. 2. c. 518. d. & 1315. c
- hebræi quinque literas duplices habent, quia per has aliter scribuntur fines dictionum, aliter principia & media, p. 6. col. 1702. e. f
- hebræi habent literam v, & y, similes, & tamen magnitudine differunt, & c. p. 1. c. 403. b. c
- hebræi vocant psalmum: Qui habitat, & c. canticū occasionum & cantantes vel recitantes eum in suis officiis incipiūt a parte vltima præcedentis psalmi, & c. p. 3. c. 1156. e. f
- hebræi non habentes similia spiritualia de quib. psalmi verificentur, applicant persecutionib. temporalib. & transitoriis ipsius Dauid, p. 3. c. 1325. b
- hebræi dicunt quod volentib. conuerti ad Iudaismum, dicēda sunt graua legis, saltem secundum partem, sicut volentib. ingredi religionem, p. 2. c. 289. c
- hebræi tradunt illicitum esse hominis Iudæo de idolis aliquid auri vel argenti accipere, sed licere Iudæo de manu hominis capere quod de capite idoli non licebat, p. 2. c. 1095. b. c
- hebræi doctores alibui dicunt, quod non solum fuit ei promissa terra, Iudæa, sed etiam tota habitatis terra: & vnde hoc trahunt, p. 2. c. 111. c
- hebræi dicunt sibi præcipi, vt furantur delitiis, siue diuitiis, antequā captiuitas superueniat eis, vel miseria senectutis: ita tñ vt cor habeāt in lege Dei, & ambulent in mandatis Dei, non in carnis desiderijs: & pro omnib. quæ fecerint, se iudicandos sciant, & vnde hoc trahunt, p. 3. c. 1809. a
- hebræi doctores dicunt, q̄ sol & luna a principio fuerunt æquales in claritate, sed luna suggestit ipsi Deo, vt diminueret lumen solis volentis habere singularem gloriam nominis, & c. Sed istud confutatur, p. 1. c. 23. c
- hebræi, cum dicitur, Faciamus hominem, & c. dicunt quod et verbum Dei ad angelos. Sed hoc videtur falsum: quia angeli non cooperantur Deo in creatione animæ. & c. p. 1. c. 25. 27. c
- hebræi aliqui dixerunt, q̄ a prima formatione natura humaniformata est in vtroque sexu: & quomodo corpora erant cōiuncta & separata p. 1. c. 28. d
- hebræi fabulantur, q̄ Abraham in ignem sit missus, quia ignis noluit adorare quem Chaldæi colunt. p. 1. c. 183. c
- hebræi dicunt quod Deus ex nomine suo, quod apud illos trigrammaton est, e literam Abrahamæ & Saræ nominib. addiderit, p. 1. c. 221. a. b
- hebræi (vt habetur ex scripturis sacris) nunquā computauerunt a creatione mūdi, sed communis computatio ante legem sumpta ab ætate hominum, de quorum gestis agebatur p. 1. 600. f
- hebræi numeros multis modis exponunt mystice, & c. p. 1. col. 274. b. c
- hebræi vtrum ad tantum numerum peruenerūt per eos annos in Aegypto quos scriptura commemorat, & c. p. 1. col. 131. b. c
- hebræi tradunt, q̄ filii Israel libentes aquam viruli puluere in cētam, qui commiserant idolatriam, in barbis puluerem at præferebāt, quo signo & rei vel immunes scel eris apparebāt. p. 1. c. 817. b. c
- hebræi tantum timentes cōcludi ex illud passu, Foderūt manus meas, & c. quod nulli alteri nisi Christo applicari posset capter litteram antiquam corruerunt, & c. parte 3. col. 583. b
- hebræi in Aegypto fuerunt per quadringentos annos quōrum sit, p. 1. c. 211. c. & c. 599. c
- hebræi, s. filii Israel magis fuerūt mercenarii, quam serui, quod dominus redemit de seruitute Aegyp̄ti, vt eius essent serui & ideo noluit q̄ vderentur simpliciter, sed quasi mercenarii locati ad tempus, p. 1. c. 686. f
- hebræi an fuerint melioris conditionis quam Aegyptii. p. 3. 839. c
- hebræi fuerūt afflicti ad sui probationem, Aegyptii vero ad eorum damnationem, ex eodem flumine potantes, p. 3. c. 19. c. & sequenti.
- hebræi vbi in Malachia dicitur, Si dominus ego sum, dicunt si, Si domini, pluraliter, ego sum, & c. parte quarta, col. 1145. b
- hebræi aiunt Babylonios magistros legis præcepta seruantes que nunc decalogum scriptum in membranulis circumdant capiti suo, p. 4. c. 1165. b
- hebræi sacrę scripturę textus legunt communiter in suis scholis per modū cantus ratione sententię. Vnde & alio cantu vtuntur in psalterio, alio in prophetis, alio in libro Iob, & c. p. 2. 1026. f
- hebræi ista p̄cepta, s. Audi Israel, & c. & Diliges dominū & c. magna solēnitate bis in die recitant dictis his verbis, s. Audi Israel, & c. antequam incipiant dicere, diliges dominum, & c. interponunt sub silentio verba hebraica, quę hoc dicunt, neditum nomen maiestatis regni eius in secula seculorum p. 1. c. 1503. a
- hebræi dicūt cum dicitur in cātico Moyfi: Iste Deus meus, & quod si iste facit demōstrationem ad sensum, quia filii Israel videbant Deum, & c. in aliqua tamen similitudine, p. 1. col. 620. f
- Veri hebræi sunt qui præsentib. ad futura, de caducis ad mētra transeunt. Hæ gente à Cono possederunt omnem regnē quæ vocatur Geria, p. 1. c. 177. c
- hebræi q̄ Aegyptiorum bona sibi commodata asportauerunt excusantur, p. 3. c. 1242. f

Index.

- Hebræi licet esset prohibitum ne facerent cōmisceri animalia diuersę speciei, tamen poterant vti animalibus ex tali commixtione generatis, vt sunt mulæ, p. 2. col. 589. c
- Hebræi tabulantur, licet tamen inter se de hoc diuersificentur, quod filij Ephraim cōgregata multitudine, viuente patre coacti sunt ad terram promissionis reuerti, & in Geth Palæstiorum occisi sunt, p. 2. col. 1047. a. b
- Hebræi festum magnum faciebant tonsoribus suis & pastoribus in die tonsionis ouium, in memoriam patriarcharū qui fuerant pastores ouium, p. 2. col. 482. f
- Hebræi quomodo diem naturalem, mensē lunarem, & annū hebraicum incipiunt, vide in dies artificialis secundum Hebræos.
- Hebræi temporis computum, & anni transitum secundum curam lunæ metiuntur, p. 3. col. 2190. f
- Hebræi sibi somniāt salutem post circulum mille annorum, p. 1. col. 1740. d. e
- Hebræi dicunt, per sex mille annos erit mundus. Duo milia veritatis, duo milia legis, & duo milia Messię, & c. p. 6. 1694. c
- Hebræi multi dicunt, quod Messias sit natus in die destructionis templi. Et quando queritur ab ipsis, Vbi sit Messias, & ubi per tantum tempus fuerit, & c. Vide respōsiones eorum. p. 4. col. 520. a
- Item p. 6. col. 1694. f
- Hebræa linguę vernaculum est, & coniunctione frequēter vti interdum abundet, p. 1. col. 412. f
- Hebræa linguę idioma. E. consuevit scribere, & A. legere, sicut contrario. E. pronuntiare, & A. scribere, p. 1. c. 221. b. c
- Hebræa nomina scripta literis latinis, minus proprie scribuntur communiter, p. 1. c. 1154. f
- Hebræa lingua est prima mater omnium linguarū, p. 4. c. 2164. e
- Item p. 1. c. 78. e. f
- Hebræa lingua sola fuit ante confusionem turris, p. 1. c. 79. b
- Hebræa lingua quę primitus per Adā data est, mansit post confusionem linguarum in ea parte hominum quę non angeli vel principis, sed Dei portio est. p. 1. c. 1293. c
- Item p. 6. c. 20. c
- Hebræorum populus est subiectus legis oneribus. in qua sunt sexcenta & tredecim pręcepta, p. 2. c. 16. e
- Hebræorum synagoga recitat quotidie istos septem psalmos, quę incipiūt ab illo: exaltabo te domine Deus meus: & terminantur in fine psalterii, pręmittens eis & subiugens aliquas orationes, p. 2. c. 1609. b. c
- Hebræorum regula. Quando in principio alicuius prophetię eximitur nomen patris ipsius prophetę intelligendum est quod pater fuit propheta, p. 4. c. 582. f. & 589. a
- Hebræorum mos fuit, quod tēpore communis tribulationis, cum illi modi est tempus famis, homines continebant ab vxoribus propriis, p. 1. c. 405. c
- Hebræorum antiquorum modus fuit particularibus facere mentionē de liberatione Aegyptiaca, quę fuit generalis toti populo, p. 3. c. 541. a. b
- Hebræis mos ē ex nouis reb. noua nomina imponere, p. 4. c. 408. f
- Hebræos literas habuisse ante legem insinuat, sed quādo coeperint nescitur vtrum valeat indagari. Quidam putant eas primitis hominibus cepisse, & c. p. 1. c. 649. b. c
- Hebræica vera & nomina quę in Gręca & Latina translatione sunt posita, nimia vetustate prope omnia sunt corrupta, & scriptorum vitio deprauata. p. 4. c. 1067. c
- Hebræica lingua maxime distat a lingua Latina, p. 1. c. 1567. a
- Hebræica grāmatica in multis deuiat a Latina, & specialiter quę apud eos habetur differentia inter sexum masculinum, & femininum in verbis. Similiter in pronomine, s. Tu tui, p. 6. col. 55. a. c. 647. a
- Hebræica veritas quanta verborum elegantia fulgeat notat ex hoc quod translata pollet elegantia, p. 4. c. 89. c
- Hebræica consuetudo ad obseruantiam pręceptorum Mosaycę legis adipem literę firmissime tenet, p. 2. c. 129. c
- Hebræica consuetudinis erat, vt mulieres de substantia sua pręceptoribus suis ministrarent: quod & dominus accepit, vt exē-
- plum daret apostolis, p. 5. c. 47. t. a. b & 805. b
- hebraicę literę totidem sunt quot libri veteris Testamēti, quorum signa sunt, p. 4. c. 947. a. b
- hebraici sermonis grammatica, vide in Grammatica.
- hebraicorum doctorum dicta qui glossauerunt vetus testamentum, sunt autērica apud eos magis quam apud nos dicta hieronymi & Augustini, & aliorum doctorum catholicorum, p. 6. c. 1695. a. b
- hebraicarum literarum punctatio, in principio scripturę non fuit nec est de substantia literę p. 4. c. 1721. c
- Item p. 2. c. 901. c
- hebron vide in Caritarbe.
- hebron ciuitas in tribu Iuda, quę quondam vocabatur Arbee licet in Gręcis codicibus male habeatur. Arboc. p. 2. c. 521. a & c. 1125. c. & c. 1021. a. b. Item p. 1. c. f. & c. 274. b. c
- hebrō distat a Ierusalem sedecim miliaribus. & locus ille sanctus reputabatur, eo quod quatuor patriarchę principales sunt ibi sepulti cum coniugibus suis, & ideo Absalon fingebat se illuc ire ex deuotione, & c. p. 2. c. 601. c
- hedus an & quare magis immolabatur deficiente agno in sacrificio paschali, p. 1. c. 588. d. e. & c. 609. c. 610. f
- hedus vel agnus immolandus pręcipitur in singulis domibus obseruari, a decima die mensis vsque ad quartam decimā dię duplici de causa, p. 1. c. 587. c
- hedum nō coques in lacte matris suę, & c. & huius ratio literalis, p. 2. c. 923. a. & c. 1091. c
- Venit autem vir Dei ad Heli, huius viri nomen non exponitur p. 2. c. 334. f
- Heli licet in persona propria & filiis punitus fuerit ad pęnā tēporalem, ipse tamen in propria persona euasit æternam, p. 2. c. 342. f
- heli (pater, s. legalis Ioseph patris putatiui Christi) & Iacob, fuerunt fratres vterini, sed de duobus fratribus a Dauid diuersimode descenderunt, & declaratur quomodo, p. 5. c. 28. b
- heli corripuit filios, & punitus est, quia non corripere debuit, sed abicere. p. 2. c. 333. c
- helias cur mortem quam ne incurreret patriam reliquit, non requirit. p. 2. c. 878. d
- helias cur in Carith torrente se abscondere iussus sit. p. 2. col. 812. c
- helias cur a coruo nutritur, p. 2. c. 812. e
- helias ab animali immundo nutritus, quomodo non est transgressus legem, p. 2. c. 812. e
- helias in monte Carmelo ædificauit, altare, cum lex iubeat vno in loco Deum adorare, p. 2. c. 820. e
- helias quam obrem primos iussit peragere sacrificium sacerdotibus Baal. p. 2. c. 821. a
- helias tertio infundi aquam iussit super sacrificiū adorandę trinitatis inducans numerum, p. 2. c. 822. e
- helias ieiuniis suis reseruauit cælum, terram fecundauit, p. 2. c. 826. d
- helias cur solum Iesabel timuit, p. 2. c. 827. b
- helias cur in alium locum transire iubetur, vt famelicus ipse famelicę viduę supplex esset, p. 2. c. 812. f
- helias quare ad viduam missus, p. 2. c. 812. f. & 815. a
- helias assumptus est assumptionem patrum prophetizans. p. 2. c. 863. a
- helias & Enoch translati in paradysum, ibiq; mansuri vsque ad consummationem auspicientes incorruptelam, p. 2. column. 863. a
- helias raptus imago resurrectionis, p. 2. c. 862. e
- helias in monte habitauit, ne Iudeorum pęnam aspiceret, p. 2. col. 812. c
- helias quare orauit dominum, vt clauderetur cælum, & prohiberentur pluuia, p. 2. c. 809. c
- helias & helisæus quot & quę miracula vterq; fecit, p. 2. column. 776. c
- helias quomodo & quare petiit signum per ignem descendentem, dicens, Deus qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus, p. 6. c. 1235. a

Glōſſæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- hēllas duplex, ſ. in ſpiritu & in perſona, ſicut eſt duplex aduentus Chriſti, p. 5. c. 242. f**
 Item p. 4. c. 2205. a. b
helias ſimul habuit reuelationem a Deo, quod cælum claudere tur, & prohiberetur pluuiæ ad eius orationem, & ad eius deprecationem cælum daret pluuiam, &c. p. ſecunda columna 809. c
helias ter ſiue trib. vicib. ſe extendit ſuper puerum, proſitens ſi dem trinitatis, quia fides maxime operatur in operib. miraculoſis: & quid per hoc figurabatur, p. 2. c. 817. c. & columna præcedenti.
helias fecit occidi omnes prophetas Baal, & aliquos forte ipſe manu propria zelo diuino occidit, p. 2. c. 823. c
 Item p. 3. c. 2214. d
helias angelico miniſterio qua. draginta diebus & quadraginta noctib. ſuſtentatus eſt, p. 2. c. 825. c
helias antè tranſmigrationem ſuam voluit videre tria loca, ſ. Galgalam propter loci ſanctitatem, Bethel, & Giërico, ppter diſcipulorū ſuorum congregationē, quia ibi etiam debebat dimittere Helifæum, p. 2. c. 860. e. f
helias non aſcendit in cælum virtute propria ſicut Chriſtus, in cuius aſcenſione non apparuit aliquis curruſ ſicut in aſcenſione Helig, & ſecūdum doctores catholicos & Hebræos de portatus eſt in paradifum terreſtrem, p. 2. c. 861. a
helias ad quod cælum eleuatus fuit, p. 2. c. ibid.
helias & Enoch venturi ſunt in die iudicii in habitu abiecto, & dicuntur duæ oliuæ per exuberantiam pietatis, & duo candelabra per ardorem charitatis, ſtantes contra Antichriſti malitiam per conſtantiam, p. 6. c. 1569. c
helias in deſerto & ait nequus eum ieiunantem videret, p. 2. co. 879. b
helix vita & Enoch, quos adhuc in carne cōſtitutos erēdimus qualis ſit, & cui vitæ ſit ſimilis, p. 1. c. 77. c
helix panis ad victum deſuit ſi quæreretur non deſuit quia nō quærebatur, p. 2. c. 812. d
helix ieiuno ore emiſſa vox cælum clauſula ſacrilego populo Iudæorum, p. 2. c. 820. f
helix ventus horrendus & fragor & ignis a domino Eliæ poſtē ſus eſt vt illum doceret impiorum hominum magis deſiderandam penitentiam quam perditionem, p. 2. c. 831. a
helix & Enoch tranſlatio integritatis documentum, p. 2. colu. 863. a
helix cib. allatus eſt ab angelo quo nullus in humana vita vilior inuenitur, p. 2. c. 823. a
helix oranti vehementia, p. 2. c. 825. a
heliam Deus cū populo punit, vt dum etiam ipſe in famis ſupplicio comprehenditur aliquid miſericordiæ in relaxādo ſententiæ ſuæ iuramento adifcat, p. 2. c. 811. c
heliam docuit Deus quod leuitate & clementia regeret & adminiſtrare docuerit humanum genus, p. 2. c. 830. e
helizabet poſt conceptum ſe occultauit quinque menſib. quintuplici de cauſa, & c. p. 5. c. 985. c
helifæus an & quomodo tentauit dicens: Veniat ad me & ſciat prophetam eſſe in Iſrael, p. 6. c. 1721. a. b. c.
helifæus petiit habere ſpiritu in dupla portione reſpectu Elię, Et ſecūdū Rab. Sa. inducitur ad hoc quod Elias fecit octo miracula, & Helifæus ſedecim, quæ enumerat. pa. 2. columna 861. a
 Item p. 3. c. 2217. a
helifæus aſcendens in Bethel, ſignat Ieſum aſcendentem in cruce quem deriſerunt Iudæi, p. 2. c. 867. a
 Item p. 3. c. 1990. f
helifæus quomodo diſpenſauit ſuper adoratione Naaman, pa. 2. c. 880. d. e
helifæus ſilueſtrib. ramis & amaris paſcebat prophetas, p. 2. co. 879. c
helifæus inſufflando reſuſcitauit mortuum, p. 2. c. 878. d
helifæus figuram domini gerebat, p. 2. c. 878. e
helifæus deſuncti pignoris reſuſcitatione donatus reſoluit hoſpitiū penſionem, p. 2. c. 878. f
helifæus a magiſtro didicerat parcimoniam cum pueros alio prophetarum p. 2. c. 879. b
helifæus quare iaculus victoriam ſignificauit, &c. p. 2. columna 924. d
helifæus propheta mortuus, mortuum reſuſcitauit, &c. p. 2. co. 925. b
helifæus imitari voluit magiſtrum, p. 2. c. 864. b
helifæus ſale liberauit aquam ab amara operatione, &c. p. 2. 865. a
helifæus an peccauit maledicendo pueris, &c. par. 2. col. 865. 846. d
helifæus curabat alienigenas ne neglectis fratrib. & ciuib. p. c. 896. e
helii in quib. concordabat cum ipſo Iob, & in quib. non p. 3. 305. c
heluidius hæreticus dixit Marias fuiſſe cognitam poſt natiuitatem Chriſti a Ioseph & de ea filios genuiſſe, qui dicuntur tres Ieſu, p. 5. c. 1059. c. 52. e. 48. d. c. 250. e
 Item p. 1. c. 1018. f
helius Adrianus imaginem ſuam fecit ſtatu in templo, vt ſtetur arca teſtamenti, &c. parte 1. colu. 249. e. f. Vide etiam Adrianus;
helius idem reedificauit Ieruſalem, præcepit tamen ne alius Iudæus haberet licentiam intrandi illuc, &c. parte 5. colu. 396. f
henricus de Gandano in ſuo quotlibeto, refert, quando Cæſarinus dedit eccleſiæ bona tēporalia vox fertur audita fuiſſe: Hodie cecidit venenum in eccleſiam Dei, &c. p. 1. columna 1351. c
heloim apud Hebræos eſt nomen plurale huius nominis: Heloi, quod ſignificat Deum in ſingulari, &c. & multis modis ponitur in veteri Teſtamento & quomodo per hoc probatur pluralitas perſonarum in diuinis cum vnitate deitatis, p. 6. c. 1695. 1696. 1697. 1710.
herba quælibet prius a terra producit, aura & æſtib. tangit pluuiis nutritur, demum profert germen ſui ſeminis, p. 3. 119. c
herba dupliciter deſiccatur, per deſectum virentis naturaliter tranſitu tēporis, & per euulſionem a terra, par. 3. columna 119. a. b
Herbam terra protulit, an paſſiue tātum protuliſſe dicatur, etiam actiue, parte 1. columna 14. d. & columna 49. c. & 51. c
Herbam venenofam ſi prohibitus tetigeris, poena ſequitur & ſi nemo prohibuiſſet, ſimiliter ſequeretur, &c. p. 1. columna 75. a
herbarum prima germina non de ſemine prodierūt ſed de terra, quomodo homo (propter quæ omnia) iuuenili ætate formatus eſt, p. 1. c. 14. e. f
herbas venenatas an terra antè lapſum hominis produxerunt ſimiliter ſpinas & tribulos, &c. p. 5. c. 82. d. e
heri accipitur aliquando pro principio tēporis, in quo Deus creauit cælum & terram, p. 4. c. 286. f
heri in foro, hodie in altari, heri ſocius hiſtrionum, hodie creator virginum, p. 1. c. 1042. d
herodes tres dicti ſunt, de quib. eſt talis verſus. Aſcaionta dicitur pueros, Antipa Iohannem, Agrippa Iacobum, claudis in carcere Petri, p. 6. c. 117. c. Et ad longum de eorum ortu & geſtis, & quales exitus miſeros habuerūt, c. 2377. a. b. c
herodes contriſtatus eſt de morte Iohannis, licet, ſiſte vt patet triplici ratione, p. 5. c. 250. e
herodes Antipas non fuit de ſecta Saduceorum qui negabant reſurrectionem, ſed de ſecta Phariſæorum, qui eam credebantur, p. 5. c. 542. f
herodes comparatus eſt vulpi propter doſoſitatem & perſoſitatem, p. 5. c. 890. f
herodes Aſcalonita quomodo turpe factum commiſit, vt Phariſæi dicunt, p. 4. c. 1517. c
herodes damnatur pro innocentibus &c. parte tertia colu. 1695. c

Index.

- Herodis maioris sub quo natus est dominus filij fuerunt herodes Philippus & Lisanias: & cum Pilato Romano p̄sede re-
 xerunt Iudæam, p. 5. c. 729. a
 Herodiani dupliciter dicuntur: vel a secta quadam, vel ab herode Antipa terrarcha. p. 5. c. 512. f
 Herodias quæ qualis, quanta, & cuius, p. 5. c. 250. e
 Herodius accipiter reliquas aves velocitate transcendunt, p. 3. c. 71. c. & c. 1232. d. e
 Herodius est nomen avis prædalis, & nidificat in cedris, & dicitur dux avium eo modo loquendi, quo leo dicitur dux animalium, p. 3. c. 1233. a. b
 Herodotus liber hebræis inter agiographa numerantur, Christi ecclesiæ continet sacramenta, p. 2. c. 1610. d
 Herodotus liber vsque ad capitulum decimum inclusus est de scriptura canonica: & sequentia non habentur ab hebræis, p. 2. c. 1630. f. & c. 1644. f. & c. 1655.
 Herodotus liber quis conscripserit, p. 3. c. 1646. f
 Herodotus quomodo commendatur, quia inuitavit regem assuerum Aman ad conuiuium. p. 2. c. 1632. f
 Herodotus historiam quis scripserit, p. 2. c. 1609. b
 Herodotus liber cur sic inscribatur, p. 2. c. 1609. b
 Herodotus pulchrior facta ieiunio. p. 2. col. 1635. a
 Herodotus ad literam, quia duplicem aspirationem sonat, septuaginta non valentes in Græcum vetere: cui Græcam addiderunt, innocentes in huiusmodi vocabulis esse aspirandum, p. 1. col. 69. a. b. & col. 185. a. & col. 201. b. c. & c. 565. a
 Hieracanthus lapis preciosus, & eius moralitas, par. 6. columna 681. c
 Hieres quid & unde dicuntur, & quando oriuntur, & quis eorum effectus, p. 3. col. 124. d. e
 Hieres qui & Hispani, à quibus Geltiberia, licet quidam Italos suspicentur, p. 2. c. 1532. f
 Hierosolymus qui dicantur in ecclesia, p. 2. c. 109. a
 Hierosolymus unde descenderunt, p. 2. c. 544. d.
 Hierosolymus tristitiam penitentis signat, p. 1. c. 940. f
 Hierosolymus nocturna bestia mortuorum deuorat cadauera, & de sepulchris effodit corpora, & cunctis velicitur sordibus. p. 4. col. 75. a
 Hierarchicum actum nullus superior potest exercere in inferioribus, nisi conferret ei gratiam, vel habitum supernaturalem. p. 1. c. 1244. f
 Hierarchia quid est, p. 3. c. 1512. f
 Hierarchiarum ternarius per quid significatur, par. 2. columna 614. e. f
 Hieremias centum quinquaginta annis post Isaiam prophetavit, p. 4. c. 675. a. b
 Hieremias & Ezechiel eodem tempore prophetabāt, primus in Ierusalem, secundus in Babylone, & quare, par. 4. columna 167. d. e
 Hieremias prophetavit tempore captiuitatis Babylonice. par. 4. columna 275. c. & quando prophetare incepit, quam longe prophetavit, siue quot annis, p. 4. column. 579. a. & columna 53. b
 Hieremias diuinitatem Christi clarius exprimit quam in aliis libris veteris Test. fit. p. 4. c. 578. f
 Hieremias ad quam altitudinem conscenderit, p. 4. column. 22. e
 Hieremias Propheta duplici gratia præditus erat, sacerdotali & prophetica, p. 4. c. 581. b
 Hieremias hoc præ cæteris decus consecutus est Abraham propheta nuncupatus est, p. 4. c. 582. e
 Hieremias propheta iuuenis erat secundum ætatem corporis, sed quoniam dominus dederat verba sua in ore eius merito ad eum dicitur noli dicere quia puer ego sum &c. par. 4. column. 84. d
 Hieremias puritati conscientie fidens libertate vititur erga dominum. p. 4. c. 725. a
 Hieremias propheta angitur quod eloquia diuina suggillatur. p. 4. c. 725. b
 Hieremias prophetavit ad Iuda & Ierusalem initio regni Ioachim filii Iosia. p. 2. 992. e
 Hieremias Iudæorum vicem dolens imitatur matrem sese ob filiorum interitum laniantem, p. 4. c. 618. e
 Hieremias plangit a populo commissas iniquitates. p. 4. c. 652. f
 Hieremias iuxta literam quomodo intelligitur a Deo seductus exponitur dupliciter, p. 4. c. 725. a
 Hieremias maledixit natiuitati suæ & conceptui, non sicut impatientis & per verba desperantis, sed in hoc expressit horrorem sensualitatis respectu mali imminentis, quod tamen ratio patienter tolerabat, p. 4. c. 772. c
 Hieremias secundum aliquos vidit imaginaria visione calicem domini sibi tradi, qui designabat punitionem & afflictionem à Deo mittendam, vel quæ per eum dominus regibus & gentibus propinaret infra scripta, p. 4. c. 757. c
 Hieremias deiectionem Chaldæorum velate scripsit ne forte prouocaret insaniam Chaldæorum contra Iudæos, Sed alia est opinio, &c. p. 4. c. 759. c
 Hieremias quindecim annis catenas in collo portauit, & quid designabat, p. 4. c. 777. b. c. Vide in Ezechiel.
 Hieremias ostendit mysterium incarnationis loquens de futuro per modum præteriti propter certitudinem prophetie, cum inquit: Creauit dominus, p. 4. c. 794. f
 Hieremias ex diuina motione emit agrum, ut sic non solum verbo, sed etiam facto ostenderet, quod possessiones destructæ à Chaldæis iterum emerentur & possiderentur a Iudæis post reditum de Babylone, p. 4. c. 802. f
 Hieremias incarceratus fuit per Sedechiam, quia prophetabat cinitatem obsessam à Chaldæis capiendam & populum captiuandum, p. 4. c. 801. b. 802. d
 Hieremias in carcere reuelationem habuit & ibidem prophetiam scripsit de liberatione populi fienda, quam in vase fictili literaliter imposuit, p. 4. c. 803. a. b
 Hieremias licet per Ioachim esset reclusus, ne prophetiam publicaret in populo, tamen per amicum suum Baruch hoc executus est, quem misit ad legendum prophetiam suam in præsentia omnium, p. 4. c. 825. c
 Hieremias cum quærentur ad occidendum, à Deo abscondus est, quia ubi defuit remedium humanum, affuit diuinum, p. 4. c. 827. c
 Hieremias missus fuit in lacum, ubi non erat aqua, ut ibi moreretur fame, & de mersione eius intra lutum par. 4. columna 828. f
 Item p. 3. c. 2218. d
 Hieremias quare non fuit occisus sicut Vrias cum eadem prophetauerint. p. 4. c. 775. c
 Hieremias non solum prophetavit contra Babylonem sed contra omnes gentes quæ in exercitu Babylonis fuerant, & contra populum Dei dimicauerunt, p. 4. c. 756. f
 Hieremias ad hoc consecratus fuit propheta, ut enunciaret subuersionem ciuitatis & templi & destructionem populi per Chaldeos, & reedificationem per reges Persarum, p. 3. columna 2210. d
 Hieremias vidit imaginaria visione quasi similitudinem hominis Deum representantem, os hieremias manu sua tangente & intellexit, quod per hoc designabatur collatio doni prophetie a Deo sibi datæ, p. 4. c. 584. f
 Hieremias quamuis accusatus, tamen liberatus est a multo auxilio multorum, p. 4. c. 776. f
 Hieremias post liberationem habuit reuelationem à Deo, quæ maneret ad orandum pro populo, & circa ipsum quære ret domini voluntatem, p. 4. c. 841. c
 Hieremias erat de ciuitate illorum qui ipsum occidere volebāt, & sibi propter donum prophetie magis inuidebāt, quàm alii, eo quod inuidia maxime inter compatriotas fiet, p. 4. colu. 638. f
 Hieremias mortuus est virgo, cum fuit sanctificatus in utero, p. 4. c. 701. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Hieremias quærendo diuinum responsum orauit pro populo decem dieb. p. 4. 850. f
- hieremias quib. lapidib. fuit lapidatus, si tamen lapidatus fuit, quod pro dubio habetur, p. 4. c. 854. f
- hieremias Moabitis cõpassus fuit, eo q̄ vidit in spiritu Christũ descensurum de Ruth Moabitide, de qua genuit Booz O- beth, & Obeth Iesse patrem David, p. 4. c. 878. f
- hieremias componens lamentationem renuit modum dolentis & conquerentis, sicut mater lamentans filium mortuum p. 4. c. 925. c
- hieremias vidit destructionẽ ciuitatis Ierusalem visione intellectuali, & prophetica, & etiam visione corporali, p. 4. colu. 974. f
- hieremias vidit aliquos Iudeos ad Christum conuertendos. p. 4. c. 1019. c
- hieremias iuuenis ad prædicandum missus est a domino & virgo fuit castus & sine liberis, & c. p. 4. c. 701. a
- Item p. 2. c. 983. c
- hieremix pater dicitur fuisse Helchias, & c. p. 2. c. 1053. c
- hieremix constantia & patientia commendatur, p. 4. c. 724. f
- hieremix præcepit dominus vt tonderet capillos, cum tamẽ esset Nazareus, & quare, p. 4. c. 644. f
- hieremix in puteum submissio, ex profundo huius vitæ liberationem significat, p. 4. c. 827. b
- hiericho duplici nomine vocabatur, s. Hiericho & ciuitas palmarum, p. 1. c. 1696. f
- Hiericho fuit prima ciuitas a filiis Israel capta, & speciali miraculo, & significat ciuitatem culpæ, quam fecit amor sui vsq; ad contemptum Dei, p. 5. c. 88. f
- hieroboal & eius exercitus quid signat moraliter, p. 2. c. 212. f
- hieroboam institutus rex super decem trib. Israel fecit duos vitulos aureos, & redditur causa, p. 2. c. 1495. c
- hieronymus binomius erat. Dicebatur. n. & Eusebius, p. 2. col. 1519. a. b
- hieronymus floruit tempore gratiani & Valentiani imperatorũ qui imperare ceperunt Anno domini. 381. p. 3. c. 649. c
- hieronymus librũ de Hebraicis quæstionib. super genesim edidit: Sed liber de Hebraicis quæstionib. super alios libros, a multis, & rationabiliter negatur esse Hieronymi, & c. Vide in librum de Hebraicis quæstionib.
- hieronymus ter transtulit psalterium. p. 3. c. 419. b. c
- hieronymus libris allegoriæ spatiis in Isaia euagatur interpretationis nominib. ingenium suum facit ecclesiæ sacramentum, p. 4. c. 151. c
- hieronymus de suo præceptore Hebraici sermo sic loquitur: hebræus meus longe alia via ingressus est, & c. p. 4. c. 80. d
- Item p. 3. c. 1775. b. Hebræus meus Barachiam, quem maxime admirantur, ita exposuisse testatus est,
- hieronymum calumniati sunt quidam de hoc sit scribentẽ: quidam hæc dicunt, alii autumant, & c. quasi sub alienis nominib. proprias sententias poneret, quod tamẽ benevolentix causa fecit, ne certo nomine aliquem lacerare videretur. p. 4. c. 737. a. b
- ierusalem prius dicta est Salem: hanc postea tenuerunt Hiebu sæi, & dicta est quasi Hieb. Salem: quæ post a Salomone hierosolima quasi Hierosalomonia dicta est, & postea ab Aelio Adriano vocata est Aelia, p. 2. c. 714. f
- ierusalem ciuitas est trinomia prius Hieb. dicta, postea Salẽ, inde hierusalem, & c. p. 3. c. 861. a. b. Et horũ moralitas. Ibid.
- Item p. 2. c. 1141. b. Item de hoc late p. 1. c. 325. c.
- Hierusalem duplex, vna generalis ecclesia, alia æterna in cælis, p. 3. c. 1569. c
- hierosolyma est in medio terræ habitabilis, quia est in quarto climate, p. 5. c. 1087. b
- Item p. 4. c. 1363. c
- hierusalem dicitur vmbilicus mudi, id est, in medio omnis terræ, p. 4. c. 231. b. 135. a Interl.
- hierosolyma sola locus est, vbi Iudæi se putent sacrificia posse offerre pro peccatis, & sine talib. sacrificiis non reputant se perfecte mundari & iustificari, & c. parte 4. column. 513. c. &
- col. 2349. c
- hierusalem fuerat clausa triplici muro, intra murum interio habitabant rex & sacerdotes, intra secundum, prophete nobiles, & c. p. 2. c. 689. & c. 1346. f
- hierusalem situs vt ferunt ita molli cliuo contra orientẽ sim occidentem dispositus vergit, vt pluuia ibi decidens in fluiui per orientales portas defluens, cunctis secum platearum fordib. raptis, in valle Iosaphat torrentem Cedron ageat. p. 2. c. 1351. b. c
- hierusalem in tribu Benjamin sita est, p. 4. c. 629. c
- hierusalem quando deuastabatur per Chaldæos, Chaldæis contentib. ad aurum & argentum, Ammonites & moabites regis voluerunt currere ad cõburendum libros legis, vt maledictionem eis inflictam in lege ab hominum memoria auerent, p. 4. c. 936. f
- hierusalem vt aliqui dicunt, Luza & Bethel vocata est, sed non videtur verum, & c. p. 2. c. 1086. e. f
- hierusalem sæpe Sodomæ & gomorrhæ comparatur. p. 1. col. 1659. b. c
- hierusalem commendatur a quinq; & c. p. 3. c. 774. d
- hierusalem vndecim excellentias habuit, per quas excelluit alias ciuitates, p. 4. c. 949. a. b. c
- hierusalem dicitur ciuitas sanguinum, & quare. p. 4. c. 2031. a
- hierusalem dicitur ciuitas sancta, & quare, p. 5. c. 462. f
- hierusalem cælestis quare dicitur sterilis. p. 5. c. 506. d. Interl.
- Hierusalem & Sion quatuor modis dicitur, par. 4. c. 15. a. & 1181. a
- hierusalem, superbia dicitur Iordanis, & quare. p. 4. c. 675. e
- hierusalem, quondam domina gentium, ciuitas regis magnunc despectiue dicitur vallis, & c. p. 4. c. 213. b
- hierusalẽ duplex destructio prædicitur, s. Chaldæos & per Romanos, p. 4. c. 267. c
- hierusalem Romanis subdidit primo Pompeius, deinde Titus & Vespasianus, p. 4. c. 1119. c
- hierosolimæ excidio imminente qualiter acciderint porte per eam secundum Iosephum, p. 5. c. 964. d.
- Item p. 4. c. 268. f. & c. 722. d. e. extense c. 2415. a. b. c
- hierusalem quinto mense. i. Augusto desolata est à Chaldæis Romanis, p. 4. c. 772. b
- hierusalem destructa est quia Iudæi non confidebant in Iosepho sed in propria virtute, & propter contemptum verbi diuini dicti à prophetis. p. 4. c. 216. t
- hierusalem destructa est 19. anno Ioachim inclusiue vsque ad Sedechiam computando, vt computantur anni eorum, p. 4. c. 753. c
- hierusalem de nocte capta fuit, p. 4. c. 1724. f
- hierosolimam ingressus Antiochus anno centesimo quadringentesimo tertio à Seleuco, & vniuersam vastauit, & post lousam tuam in templo posuit, p. 4. c. 1595. a
- hierusalem euersa reedificata fuit, quoties, per quos, & quomodo, p. 4. c. 236. f. Item p. 3. c. 1441. c
- hierusalem post magnum tempus fuit reedificata, & iterum destructa per Alexandrum magnum, & iterum reedificata postea a Christianis capta, & c. p. 4. c. 1275. c
- hierusalem nunc reedificata, an & quomodo sit in eodem loco cum priori, p. 4. c. 236. f
- hierosolymæ reedificatio dupliciter potest intelligi. Vno modo quo ad domos inhabitantium. Alio modo quantum ad muros ciuitatis & portas, p. 4. c. 382. f
- hierusalem reedificata per Aelium Adrianum, & a se Aelium vocauit, sed postea magis tenuit nomen antiquum, & c. p. 4. c. 254. f. & c. 467. c
- hierusalem capta est per Cosdroe regem Persarum, & hoc regem Arabum, nam vterq; cepit, successiue tantum, & pulum bonis spoliavit, partim occidit, partim dimisit in seruitute, p. 4. c. 2167. c
- hierusalem viriliter aggressus fuit dux godefridus cum exitu Christiano, & eam cõprehendit & magnam stragem Saracenorum fecit, & per quid significatur, parte quarta, col. 2405. c

Index.

- ierusalem subuersam si considerans, altare destructum, nusquam esse sacrificia, vel sacerdotes, vel pontifices, &c. dicere possunt: Moyses famulus meus mortuus est, & regnat pro eo Iesus non filius Naue, sed filius Dei, p. 2. c. 10. d. e.
- ierusalem cum templo suo materialiter sumpta correspondet ierusalem celesti in situ, & quomodo hoc intelligatur, p. 3. c. 1433. c.
- ierusalem dicitur domus solis: & quare, &c. parte 2. columna 56. d.
- ierusalem incipere debebant predicari poenitentiam remissionem peccatorum, & quare, p. 5. c. 1006. d.
- ierusalem aurea & ornata gemmis de celo Iudei autumat ascensuram ad tempus Christi sui incomparabiliter nobilitatem quam fuerit precedens: & dicunt quod tunc omnes gentes seruiant eis, Cameli, &c. de Saba venientes aurum deferent, &c. p. 4. c. 236. t. & 485. c.
- iudaei aliqui catholici, de hoc sentiant, c. 72. 1. c. 787. c. 1199. b. c. 342. f. & 1934. c. f.
- item p. 1. c. 953. c.
- ierusalem dupliciter. s. pro ecclesia militate & triumphante, p. 4. c. 7. a. b. c.
- ierusalem dicitur filia populi, eo quod fuit ab eo aedificata, p. 1. c. 636. f.
- ierusalem dicitur filia Sion propter templum & palatium regium situm in monte, p. 4. c. 630. f.
- ierusalem & Sion metaphorice ciuitatem ciuium celestium, & Iudaea terram viuentium significat, p. 4. c. 1934. c. f.
- ierusalem significat ecclesiam, p. 4. c. 1152. f.
- ierusalem dicitur castellum, quia triplici muro clausa cum propugnaculis & fortalitiis ad modum castris. parte 5. columna 33. c.
- ierusalem & aliae ciuitates Iudee propter mare mediterraneum ponuntur insulae, p. 4. c. 485. c.
- ierusalem dicitur virgo propter integritatem fidei, quae semper mansit in aliquibus. p. 2. c. 656. c.
- ierusalem scire quanto quisque cernitur de restituta salute proximo, quanto se indicat de ablata doluisse, p. 3. c. 409. c.
- ierusalem dicitur vnusquisque, cum sibi bene viuendi prosperitas ardeat ipsa hilaritas animum velut desiderabilis cib. reficit. Sicut tentatione pulsatur, a mente eius omne gaudium reperitur, quae prius eodem gaudio quasi satiata laetabatur. p. 1. c. 312. d.
- ierusalem mensura Hebraeorum, fere choros antiquos duos capiēs secundum quam oleum offerebant, &c. parte prima columna 27. c.
- ierusalem, populus Christianus, virtutum varietate delectabilis p. 1. c. 625. c.
- ierusalem qui offerebatur in neomenia (dicunt hebraei & habetur in Psalmis) erat pro expiatione ipsius Dei, eo, quod minorauit gloriam. Nota fabulam & errorem Iudeorum. par. 1. columna 147. a. b.
- ierusalem res est animal fetidum & dux caprarum, parte 1. columna 84. c.
- ierusalem res est animal semper ad excelsa festinans, & in praecipitiis nihil periculi sustinens, & illic inuenit viam, vbi alia animalia ruinam, p. 4. c. 1434. f.
- ierusalem res duplex in oblatione. Vnus immolatus in tabernaculo, alius emissus in desertum, a feris deuorandus, p. 1. c. 1041. c. & 1044. f.
- ierusalem rem Christi fideles pro peccato offerunt, cum humanitate, in similitudinem carnis peccati Christum suscepisse: & pro peccatis obtulisse credunt, p. 1. c. 1322. f.
- ierusalem terribiliter qui se sacrificio offerebantur paritas & similitudo sub aegymate referunt Christum, &c. parte 1. columna 1044. c. & 1045. a.
- ierusalem cur dicitur emissarius, p. 1. c. 1045. b.
- ierusalem emissarius figura erat aduentus Antichristi, p. 1. column. 15. b.
- ierusalem mel quare ante prenominaus est ab angelo, antequam natus esset, p. 1. c. 220. f.
- hismael duodecim filii nascuntur, primogenitus Nabaioth, &c. p. 2. c. 1013. c.
- hismael persecutus est Isaac sub specie Iudi laededo, quae persecutio secundum catholicos fuit corporalis, secundum Hebraeos spiritualis, p. 6. c. 508. e. f. item p. 1. c. 256. b. c.
- hismaelitae antiquitus habitabantur tabernaculis, vagando de loco ad locum, p. 4. c. 369. c.
- hismaelites dicuntur etiam Madianitae, & quare, p. 1. c. 384. c.
- hismael & Agar carnales, vetus testamentum figurant sed Sara & filii eius ecclesiam, p. 1. c. 255. f.
- hismael ut dicunt Hebraei & verum videtur, finiuit vitam suam in bono, &c. p. 1. c. 227. & c. 293. f.
- hyssopus est herba humilis, sed medicinalis, cuius radix petrae herere dicitur, Dicitur & purgare pulmones in quibus est inflatio, p. 3. c. 802. f. Item, p. 2. c. 701. a.
- Item p. 1. c. 592. f. & c. 1301. b. c.
- hyssopus odore stomachi immundiciam purgat, p. 1. c. 1301. b.
- hispani a Tubal (qui fuit filius Iaphet) descenderunt, p. 1. c. 1301. b. Item p. 2. c. 1009. b. c.
- hispania Hebraice dicitur Sepharad, & quomodo Christiana fides ibi predicata fuit per apostolos & suos discipulos, &c. p. 4. c. 1917. a.
- hispani hac arte vtuntur, in gregibus equarum ponunt pulchros equos ante equas tempore conceptus, quod similes illis concipiantur, p. 3. c. 470. e.
- hispanorum nobiles portant calceos in superficie deauratos, p. 3. c. 1862. f.
- hispaniae rex terra Saracenorum intrans anno 1441. vt scribit Paulus Burgensis, fugauit Sarracenos vsque ad metropolim, s. Granata, & multos occidit, p. 6. c. 1604. e. f.
- historia de Dauid & Bethsabee Vriaque exponitur de Christo & lege, ac populo Iudaeico, &c. p. 5. c. 32. b.
- historia Machabeorum post historiam Iudith sequitur, sed vtraque quo tempore contingerit, p. 4. c. 221. c.
- historia hominis descendens ab Ierusalem in Iericho, an fuerit parabola vel res gesta, & quod moraliter significat hominem peccatorum, p. 5. c. 843. c.
- historia non tota spiritualem intelligentiam sonat, sed tota iuuat, sicut non omnia quae sunt in cithara sonant sed omnia iuuant, p. 1. c. 1464. b.
- historicus sensus si regnum charitatis aedificat, cupiditatis diffinitate non est necesse allegorice, exponi, lector tamen sententiam dote rectae fidei honorare debet, & intactam suam expositione relinquere, p. 1. c. 702. d. e.
- historia regum eo spiritu condita est quo & cetera scripturae sanctae volumina. p. 2. c. 309. a.
- historia aliquando praetermittenda est, vt reficiat nos spiritualis intelligentia, non historialis, & de hoc exemplum, p. 1. c. 1587. a.
- historia spiritualem intellectum fouens quaedam pleno eloquio quasi pullos profert, quaedam vero & legentis animum ad altiora perducit, & quasi sub se oua continens, ex quibus pullos producat, p. 1. c. 1586. f.
- historia sola pascuntur sepe mentes carnalium, spirituales vero allegorice nubem penetrant, vt spiritualiter verba Dei cognoscant, p. 1. c. 677. a.
- historia stricta est, est euagandi non habet facultatem, p. 4. co. 2048. e.
- historia scripturae seruanda est in quibusdam locis & allegoria & sepe allegoria quaerenda est, aliquando sola historia tenenda, vt tardiore pascantur per historiam, & velociores ingenio per allegoriam, p. 1. c. 677. a.
- historiae verba, nidus auis in arbore vel in terra, par. 1. columna 1586. f.
- historiae veteris Testamenti figuratiuae fuerunt, & omnia in figura contingebant illis, & hoc duobus modis, p. 1. c. 301. d.
- historiae ordo cum deficit, sese nobis intellectus mysticus quasi apertis iam foribus ostendit, p. 1. c. 301. f.
- historiam deficere secundum significationem vocum contingit multipliciter in parabolis locutionibus. p. 1. ibid.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- historiam vel chronicam qui scribit, debet ita fideliter scribere illa quæ sunt ad vituperium, sicut illa quæ sunt ad laudem, p. 2. 1123. c
- historiam scribentes, ordinē rei gestę & temporum seruire debent. Aliter est scribentib. carnem lyricum, parte 4. columna 304. c
- hodie & cras pro præsentī seculo accipiuntur, p. 4. c. 1266. f
- hodie genui te, an & quomodo probatur ex illo eternitas Christi, p. 3. c. 443. c. 418. b. c
- holocaustum quid sit, & quot erant partes hostię, p. 1. columna 651. c
- holocaustum quid sit re & moralitate, p. 4. c. 451. b. & erat dign⁹ sacrificium, c. 643. c
- Item p. 3. c. 28. f
- Item p. 1. c. 905. c. 906. d. e. f
- Item p. 2. c. 1168. a. & c. 1289. a. b
- holocaustum omne, sacrificium, sed non conuertitur, sunt multa bona quæ aguntur, sacrificia sed non holocausta, p. 1. col. 954. f
- holocaustum debitum vt Deo offerretur, non sufficerēt omnia ligna libani ad ipsum cremandum, nec omnia animalia ad offerendum, p. 4. c. 350. c
- holocausta & sacrificia, licet, de eis in decalogo non fiat mentio, tñ antea & specialiter, quando Deus eduxit populum de Aegypto, præcipit eis de agno, & c. p. 1. c. 476. f
- homicidium non euadit diuinam vltionem, nec propter fortitudinem, nec propter propinquitatem, p. 1. c. 167. c
- homicidium apud Aegyptios minus habetur quam adulteriũ, p. 5. c. 328. e. f
- homicidę ardent ira & infania. Si posses videre animas homicidarum, plus plangeres eas quam putrescentia corpora vlticatorum, p. 1. c. 962. f
- homicidium prohibetur, per quod effunditur sanguis corporũ p. 5. c. 1387. f
- homicidium vt dicit Rab. Sa. prohibetur tantum quinto præcepto. ceteræ vero læsiones corporis prohibentur aliis præceptis iudicialib. Aliter dicunt doctores nostri, & c. p. 1. c. 673. c. & c. 683. b. c
- homicidij punitionem quomodo Iudæi false sentiant, p. 4. col. 2211. a. b. c
- homo ab humo appellatus, p. 3. c. 177. a
- homo a prima creatione factus est potens non mori per donũ iustitię originalis: & per consequens liber ab omnib. istis miseriis: sed ipso peccante, iuste subtractum est ab eo donũ originalis iustitię: & sic subiectus est miseris & pœnalitatib. huius vitę, p. 3. c. 2173. c
- omnis homo ab origine iam vitata descendit, par. 3. columna 194. c
- homo nascitur per mulierem subditam culpę, ideo reatus primo infirmitas in prole propagatur, p. 3. c. 251. c
- hominis formatio a principio seminis describitur: quod est de superfluo alimenti dealbato ad modum lactis, p. 3. columna 136. e. f
- homo sicut ex duabus substantiis constat, ita duab. vitam conseruat. Caro sustentatur corporali cibo & anima verbo diuino, p. 4. c. 1011. b
- Item p. 1. c. 55. b. c
- homo trib. constat. scilicet spiritu anima, & corpore, & aliquãdo duo dicuntur, quia sepe anima cum spiritu nominatur, p. 6. col. 663. a
- homo dicitur omnia, quia cum omnib. habet aliquid commune, vel vniuersa, id est, diuites & pauperes, & omnes differentias hominum, p. 3. c. 82. d. e
- homo dicitur minor mundus, & comparatur ad creationē mundi corporalis, p. 1. c. 2. a. & in omni homine figura omnium elementorum continetur, p. 1. c. 803. a. b
- homo tribus modis dicitur, per naturam, per culpam, & per infirmitatem, p. 3. c. 48. d
- homo in quas miseras cecidit merito primi peccati, nota, p. 3. c. 130. d
- homo in sacra scriptura frequenter nomine animæ intelligitur, p. 3. c. 1820.
- Item p. 3. c. 509. c. 510. c
- homo est ad imaginem & similitudinem Dei, non secundum corporis formã sed mentis, ad similitudinē veræ imaginis Christi, qui est imago Dei inuisibilis, p. 4. c. 1082. e
- homo trib. modis dicitur, per naturam, per culpam, & per infirmitatem, p. 3. c. 48. d
- homo omnis a Deo recipit speciale beneficium, scilicet rationem & intellectum propter quod ad laudem Dei tenetur assurgere, p. 3. c. 1200. f
- homo in specie humana reponitur per animam, p. 5. c. 116. c
- homines scriptura nunquam dicit quos a bestiis ratione dignos, id est quos nõ atteri bestiali passionum motu demerstrat, p. 3. c. 314. e. f
- homo dicitur creatura mundi, vel per excellentiam vel per inuenientiam, p. 6. c. 23. c
- hominem quem perituum nouit Deus, cur eum fecerit, querere non debemus, & quare, p. 3. c. 130. e
- homo duplex, interior, scilicet & exterior, & sunt in eodem, p. 6. c. 91. c
- Item p. 1. c. 1396. e. f
- homo interior per fidem spiritum Dei attrahit, & inde viuificatur, & rursus, ei quod viuificatur, quod bene facit quod orat, quod cogitat, denique omnia bona sibi ascribendo, reddit, p. 4. columna 1020. e
- homo a quatuor elementis ex quib. constat portatur, secundum sensum mysticum, p. 5. c. 794. f
- homo aliquando accipitur qualis factus est secundum naturam, aliquando vero accipitur qualis efficitur per culpam, p. 3. c. 47. c
- homo qui obediendo, & carne spiritualis futurus erat, per peccatum dicitur & mente carnalis factus est, vt sola cogitet quæ actum per imagines corporis trahit, p. 3. c. 79. c
- homo cecus in exilio quasi in patria gaudebat, sed Deus eum reuocans, apprensus hominē intus reuocat, vt viso, quod amisit, gaudeat, & doleat quod tolerat, p. 3. c. 89. b. c
- homo implicatur fluxis actibus, dum non perfecte mundum deseruit, dum non districto studio, sed dissolutis gressibus vadit, p. 3. c. 96. e. f
- homo nõ oportunitus a seculo auertitur, nisi his voluptatibus & gatorijs labores & dolores misceantur, p. 3. c. 494. f
- homo semper desiderat aduentum futuri temporis, quod non est nisi propter aliquod bonum non habitum consequendum, p. 3. c. 104. f
- homo sepe nescit quantum sit onus sui peccati, vel si nouit desiderio carnis & consuetudine mali impeditus, nequit digredire, nisi Deus dimittat, & solum excitet in lachrymas, quod maxime facit pręquisio inferni, p. 3. c. 138. d. e
- Non est naturæ hominis, & etiam sancti cordis, arcana cogitare, p. 4. c. 1171. b. Interl.
- homo cælum est contemplatione, infirmus tentationum & in terra dum fructificat, mare, dum mirabiliter agit, p. 3. c. 142. d
- Omnis homo qui per id quod male agit, quod sibi aliud quam carcerem facit, vt hunc animi reatus præmat, etiam si rarius nemo accuset, p. 3. c. 153. b
- homo nõquam in eodem statu permanet, quomodo hoc intelligendum, p. 3. c. 168. f
- homo dum habet quid faciat, non debet tentare Deum, p. 6. c. 381. c. Interl.
- homo quando dicitur velle vel agere, secundum quod homo & quando aliter, p. 6. c. 91. c
- homo uiuit vrbane & conuenienter, quando compatiens habet ad afflictum, & quando ad seipsum se habet misericors, ad Deum se habet reuerenter, p. 1. c. 1598. f
- homo se bene habebat ad proximum secundum quatuor, scilicet per veritatem in ore, zelum bonum in corde, largitatem in manu, & benignitatem in affectu, p. 6. c. 562. d. e
- homo malus nusquam est securus, quia timet sibi insidiari, & illis quibus

Index.

quibus intulit mala, licet non semper sic ita, p. 3. c. 1724. d
 nouem modis participat, consentiendo in futuro, p. 3. c. 179. b
 promotione indignus, & ad illam promotus cōparatur
 fūx, quæ quanto plus ascendit tanto magis suam turpitu-
 diem ostendit, p. 3. c. 2009. c
 secundum carnem quæ traducitur a parentibus a puluere
 originantur, p. 1. c. 1345. a
 qui non restringit fomitem suum, sed magis laxat ei ha-
 beat, cadit in gehennam p. 4. c. 286. f
 incurrit fomitem peccandi ex sua culpa, propter quā su-
 bla est ei iuste originalis iustitia, p. 3. c. 2045. c
 quidquid habet boni, a Deo habet, sed quidquid nequi
 ab ipso homine est, p. 3. c. 2058. f
 propter pronitatem ad malum cōparatur nauis in flumi-
 ne currenti, p. 3. c. 2112. f
 secundum se nihil est in conspectu Dei, nec aliquid habet
 a boni: propter quod quidquid a Deo sibi fit, debet magnū
 reuerenti, p. 4. c. 2180. d. e
 quilibet qualis inuenietur, in morte, talis præsentabitur
 in iudicio, p. 3. c. 426. f. Item p. 5. 174. f
 indiget victu, vestitu, armis & similib. in quib. nō sufficit
 unum, sed multa, p. 6. c. 289. c
 post mortem an habiturus sit similem dignitatem quā
 uiuus habuit, p. 3. c. 2023. c
 baptizatus si statim moritur non indiget lotione, tamen
 si periuuat indiget lotione pedum spiritualium a. affectio-
 nem mentis, p. 5. c. 1285. a
 relinquit patrem & matrem quoad cohabitationem, nō
 quoad dilectionem, p. 1. c. 83. a
 excellit omnia animalia in sensu tactus, & nō in aliis se-
 nsibus, p. 1. c. 315. f
 quidā eiecit dæmonem a quodam in nomine Christi, &
 cōfuit prohibitus a discipulis Christi. Sed utrum fidelis vel
 infidelis fuerit, habetur duplex opinio, p. 5. c. 579. c
 qui tantum verba sedatur nihil habebit, exponitur vel
 discipulo qui magis diligit ornatum uerborum, quam bo-
 nam scientiam vel sententiam. Vel exponitur de doctore qui
 habet bona uerba, & mala facta, p. 3. c. 1686. f
 auertens se a Deo meretur iuste ut Deus retrahat gratiā
 suam ab eo cuius affectus est illuminare intellectum, & mol-
 lire affectum, p. 4. c. 84. f
 maledicitur qui opus Dei facit fraudulenter: quod quidē
 est ordo executionis diuinæ iustitiæ, p. 4. c. 873. b
 non reddens vota cadit in peccatum, nisi per impotentiā
 eusetur, p. 3. c. 1693. c
 breuis uitæ est, quod quidquid contingit in ea debet
 cogitari inane, p. 3. c. 702. f
 magis curat de fama in uitam in terrā propria quā alic-
 uis, & exemplum de hoc datur p. 3. c. 784. f
 nō debet turbari, seu admirari cum uidet aliquos malos
 intelligenti prosperari, & se talibus priuari, quia totum opposi-
 tum erit in futuro, p. 3. c. 786. f
 magnificus inclinatur ad dandum quod petitur, quādo
 prius præstita beneficia per eum allegantur, p. 4. c. 1042. f
 potest licite timere a cæli constellationibus, ad hoc quod
 casualiter de habendo remedio contra dispositiones ap-
 infirmates corporū, & malas passiones, & alia huiusmodi, quæ
 possunt ex influentia cæli causari, p. 4. c. 659. c
 omnis intelligitur nomine creaturarū, quia habet quan-
 tum similitudinem cum omni creatura, p. 6. c. 22. f
 potest dicere in spiritu sancto aliquid dupliciter, p. 6. c. 301. a b
 omnium tria genera secundum tria loca & genera autem in-
 duntur, p. 3. c. 1210. c
 est altus inter omnes creaturas corporales, angelus altior
 Deus solus est altissimus, p. 5. c. 684. f
 humilis & Deo suppositus iustitiam accipit, cōpositus
 perdit, & quare, p. 3. c. 119. c
 dicitur simpliciter bonus bonitate uoluntatis magis quā
 aliarum potentiarum anime, p. 5. c. 711. b

homo inter creaturas inferiores est nobilior, quia ad imaginē
 Dei factus, p. 1. c. 1605. c
 homo redditur simpliciter ineptus per peccatū, & aptus per gra-
 tiam ad occultum diuinum, secundum quid uero per immū-
 diciam corporalem, p. 6. c. 885. b
 homo est pessimum animalium & ideo arguetur, & acriter pu-
 niatur, p. 3. c. 245. c. & c. 2038. f
 homo malus nō habet amicitiam, ad se, nec ad alterum, igitur
 si sic miserū est malum esse fugiendum est malicia intente, p.
 3. c. 2033. c
 homo de his circa quæ sollicitatur in uigilia, solent in dormien-
 do occurrere phantasmata, & sic sollicitis in uigilia de dile-
 ctione Dei, solent consimilia phantasmata occurrere in dor-
 mitione, p. 1. c. 1499. c
 homo non solum in concreto, sed etiam in abstracto dicitur ta-
 lis sicut ille cui largitas conuenit per excellentiam, non solū
 dicitur largus, sed etiam ipsa largitas, p. 3. 301. a
 homo qui notabiliter seruum flagellat delinquentem, signū est
 crudelitatis, exemplum de Platone, p. 3. c. 2185. c
 homo quantumcūque exercitatus in uirtute patientiæ, per de-
 fectibilitatē liberi arbitrii potest ea cadere, & sic frustrari re-
 muneracione, p. 4. c. 988. f
 homo perfectus in uirtute patientiæ non solum sustinet aduer-
 sa patienter, sed etiam gaudenter. Ibid.
 homo se dignitati præterens aliquādo deiicitur spiritualiter sen-
 tentia damnationis, uel etiam aliquādo pœna temporalis de-
 positionis, propter quod debet refugere sicut patres antiqui,
 p. 5. c. 900. f
 homo de penuria ueniens ad magnam abundantiā, ex hoc in
 semetipso solet eleuari, & a Dei amore retrahi & impediri,
 p. 1. c. 1500. f
 homo debet officium dignitatis assumere cū timore, & pro uti-
 litate populi, non pro pecunia uel precio ductus, p. 6. column.
 843. a. b
 homo ad maiorem statum eleuatus, quam sui parentes, nō de-
 bet obliuisci reuerentiæ eorum, ne Deus obliuiscatur suam il-
 lam gratiam suam ab ipso subtrahendo, p. 3. c. 2085. c
 homo constituens aliquam legem obligatur seruare illā, p. 5. c.
 378. f
 homo debet recōciliari fratri suo eundo ad eum pedibus nudis
 mentis & corporis, p. 5. c. 109. c
 homo iniuriam propriam debet ferre, sed iniuriam Dei nullo
 modo tolerare debet, p. 5. c. 86. f
 homo omnis est diligendus ex charitate, siue amicus siue sit ini-
 micus, p. 5. c. 117. c
 homo non debet, nec ualet etiam contra Deum iudicem par-
 ti, p. 3. c. 127. c
 homo semper suam innocentiam debet custodire, p. 3. ibid.
 homo licet debeat se iudicare iudicio discussionis propriæ cōsciē-
 tiæ non tamen iudicio absolutionis a culpa, p. 6. c. 224. f
 homo assistit Deo qui omnium iudex est dupliciter, uel orōdo,
 quia tunc humana refert ad Deum, uel prophando, &
 tunc diuina refert ad homines, p. 6. c. 283. c
 homo præparans se ad opus corporale solet lumbos accin-
 gere, per quod metaphorice designatur preparatio spiritus ad
 attendendum uerba domini diligenter, p. 3. c. 349. c
 homo quando redditur idoneus ad sumptionem eucharistiæ,
 & quando non p. 6. c. 290. f
 homo subtrahendo uiam rationis non differt a bestiis, p. 4. column.
 1548. f
 homo peccat bis uel ter eodē genere peccati resurgere potest nō
 autem si quater secundum Hebræos, imō tale peccatum irre-
 missibile est, & quō hoc intelligatur, p. 4. c. 1333. c
 homo pollutus quare magis polluit aliquid tactu suo ad cibū uel
 potum pertinens quam panis est tactu carnis sanctificatæ
 sanctificat. Et assignatur duplex ratio, p. 4. c. 2179. c
 homo cum se interuicem quomodo a peccato excusari potest, p.
 4. c. 2577. a. b
 homo grauius punietur repellendo fidem auditam, quam mo-
 tiens in genilitate, p. 5. c. 211. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

homo quomodo habet in sua potestate membra sibi abscinde
se qualiter non p. 5. c. 302. e. f

homo est creatus ad reparationem angelicę ruine, p. 5. c. 1328. a

homo formatus est extra paradysum, & positus in paradiso, vt
operaretur & custodiret illum. dupliciter exponitur, p. 1. co.
67. e

homo propter inobedientiam. s. gustato ligno, non statim mor
tuus est, sed incepit ad mortem tendere, p. 1. c. 75. c

homo in primo statu de quib. habuit notitiam perfectam natu
raliter, p. 4. c. 189. c

homo qualiter in primo statu potuit superare tentationem: p.
1. c. 87. b

homo propter peccatum continue insudat labori, p. 1. c. 112. f

homo ministerio angelorum de paradiso eiectus est, p. 1. colu.
107. c

homo si steterisset in statu nature condite habuisset plenum do
minium super creaturas inferiores se, p. 3. c. 1923. c

homo post diluuium non habuit dominium super animalia sicut
ante habebat Adam in statu innocentie, p. 1. c. 165. b

homo quilibet quantumcunque iustus, est debitor mortis ipsi
Deo propter peccatum primi parentis, p. 5. c. 1027. b

homo quantumcunque iustus non potest dici purus, nec per cose
quens potest de diuinis iudiciis contedere, p. 3. c. 131. c. & c.
132. f

homo variis iurib. subiectus est, & alligatus diuersis respecti
bus, p. 5. c. 325. b. c

homo quatuor vitiis spiritualiter deuastratur, quę sunt, subtra
ctio alimenti spiritualis, luxuria, & gula, detractio, mędaciū
pernitiosum, & significantur per quatuor plagas deuastran
tes aliquam terram, p. 4. c. 1175. c

homo nullus est mundus a peccato, s. originali, nec infans, cu
ius vita est vnus diei super terram, p. 6. c. 1379. e

homo ex puris naturalibus non potest mereri vitam æternam,
p. 5. col. 325. b. c. 327. 328.

Homo est vnus labij quando similiter loquitur de proximo in
presentia & absentia eius: & lingue diuersę quando bona
loquitur in presentia proximi, & mala ipso absente, par. 1.
col. 17. a. d

Homo habuit dominium naturale in creatione, par. 1. colu.
74. f

Homo essentialiter perfectior est celo, nec influentia corporum
caelestium arguit eorum perfectionem specificam ultra for
maliter viuentia, p. 1. col. 1490. e. f

Homo aliquando excellenter accipitur, qui Dei imaginem, &
naturę seruat dignitatem. Aliquando peccator, in quo di
gnitas deformatur. p. 1. col. 1015. a

Homo dum habet quid faciat, non debet tentare Deum, p. 2.
columna 381. b

Homo quando dicitur velle vel agere, secundum quod homo,
& quando aliter, p. 6. col. 94. f

Homo vnit vrbane & conuenienter, quando compatienter se
habet ad afflictum, & quando ad seipsum se habet munde,
& ad Deum se habet reuerenter, p. 1. col. 1598. f

Homo se bene habeat ad proximum secundum quatuor, s. per
veritatem in ore, zelum bonum in corde, largitatem in ma
nu, & benignitatem in affectu, p. 6. col. 561. b

Homo sæpę nescit quantum sit onus sui peccati: vel si nouit,
desiderio carnis & consuetudine mali impeditus nequit di
gne ferre, nisi Deus dimittat, & solum exciter in lachry
ma, quod maximę facit præuisio inferni. p. 3. col. 138. d

Homo literatus cui dedit dominus gratiam docendi, nulli de
bet claudere horreum doctrinę suę seu consilij, sed omnib.
liberaliter aperire, p. 1. c. 410. f

Homo per dilectionem debet cor suum reducere in Deum in
ingressu lecti ad dormiendum, & egressu ad vigilandum, p. 1.
col. 1499. c

Homo dicitur vas quod fit, & per quem fit, & quando homo fa
cit vas vtile, & quando efficitur vas in contumeliam, p. 1. co
lumna 1282. f

Homo cæcus in exilio quasi in patria gaudebat, sed Deus ex

tra apparens, hominem intus reuocat, vt vilo quod am
grauē doleat quod tolerat. p. 3. col. 89. b

Homo in periculo positus non debet confugere ad diuinū
auxilium contemnendo humanum, quia hoc esset tenta
Deum, ideo debet vti auxilio humano quantum potest,
residuum diuino, p. 6. col. 445. a

homo in periculis positus semper debet agere ad sui liberat
nem illud quod potest secundum viam humanam, vt n
tentet Deum omitendo illud propter quod potest euit
periculum, quantum potest, & c. p. 1. col. 191. c

homo quomodo potest considerare in homine, p. 3. col. 1567

homo qualiter Deum tentat in acquisitione scientiæ vel
pientiæ vel aliquo negotio, p. 3. col. 1885. b. c

homo pro cæcitate exilij se non nouit, quę contingit, qu
facie Dei se abscondit, quod iam pena ipsa monitus do
p. 3. col. 163. c

homo interior noster dicitur habere Deum patrem, aut dia
lum, & quando, p. 1. c. 670. d

homo semper est in peccato vel gratia, p. 3. c. 137. c

homo quisque, domus vna est, vel Dei vel diaboli, p. 5. c. 87

homo mollis & effeminatus & instabilis qui frequenter pe
mortaliter, & iterum reciduat, per mulierem patientem
struum designatur, p. 1. c. 1037. c

homo magnus in scientia vel virtutib. qui ex donis grauit
mis erigitur, & ideo Deo permittente & diabolo procu
te in enormia vicia labitur, ille significatur per regem
pti, p. 4. c. 1311. c

homo sapiens ratione prophetiæ & cõstans pro defension
stitiæ significatur per Habacuc, p. 4. c. 1790. f

homo pulsus e paradiso, nauī ferenti poma & etiam aquil
paratur, quare & quomodo, p. 3. c. 130. e

homo bonus & literatus, qui de voluntate domini suscipi
clesiam regendam, secularem vel religiosam, morib. ra
deformatam, significatur per Osee, p. 4. c. 1698. f

homo dicitur folium, & etiam stipula, & quare, par. 3. colu.
163. c

homo ociosus deditus deliciis & pecuniosus, dicitur pecu
guissimum, & quare, p. 4. c. 1879. c

homo eleuatus per status eminentiam & potentiam mun
significatur per arborem, & quare, p. 4. c. 1543. c

homo literatus potens in scripturis, per Iepthe potest inte
p. 2. c. 234. f

homo potens qui ex potētia atque malicia, ultra modum
perbiam eleuatur, significatur per Pharaonem, p. 4. colu.
1243. c

homo dicitur fenum & caro, & quare, p. 4. c. 347. a. b

homo in peccatis natus & nutritus, significatur per Mo
4. c. 829. c

homo declinat a iustitia quadrupliciter, p. 3. c. 320. f

homo est omnis filius hominis, sed nõ econuerso, vt Ad
3. c. 494. e. f

homo intelligitur per terram, hęc Deus visitat, inebriat & plu
pletat. p. 3. c. 889. c

homo dicitur arbor, & quare, p. 3. c. 1574. c

homo dicitur arbor conuersa, & quare, p. 1. c. 1575. c
Item p. 3. 1808. f
Item p. 5. c. 74. d

homo edocetur de sacra scriptura dupliciter, vno modo ho
mine perito: Alio modo a Deo, p. 3. c. 1385. b

homo animalis quare sic nominetur. p. 6. 257. b

homo virtuosus omnia psp̄era & aduersa optime fert ac
dum tetragoni, qui in quolibet latere bene sedet, pa. 6
605. b

homo potest crescere in merito quandius est in via quā
que non debet dicere sufficit, p. 6. c. 594. f

homo debet amare seipsum secundum parrem intelled
est homo interior, non secundum partem sensitiuam, q
homo exterior, p. 6. c. 745. c

homo quilibet quantumcunque pauper potest aliqua ope
ratis facere, p. 5. c. 579. c

Index.

- Homo, quomodo & ad quem reparatus est per incarnationē Christi, p. 3. c. 12. f
 Homo nomine vniuersę creature intelligitur, & quomodo, p. c. 714. f
 Homo conuenit cum aliis animalibus quantum ad rationem materię longinquę, in hoc quod est factus siue formatus de limo terre siue de puluere. p. 1. col. 63. b. c.
 Homo mollis & effeminatus & instabilis qui frequenter peccat mortaliter, & iterum reciduat, per mulierem patientem menstruum designatur, p. 1. c. 1039. c
 Homo magnus in scientia vel virtutibus, qui ex donis gratis nimis erigitur, & ideo Deo permittente & diabolo procurante in enormia vicia labitur, ille significatur per regem egypti. p. 4. c. 1311. c
 Homo sapiens ratione prophetię & constans pro defensione iustitię, significatur per Habacuc. p. 4. c. 1791. c
 Homo pulsus e paradiso, naui ferenti poma & etiam aquilę comparatur, quare & quomodo. p. 3. c. 130. e. f
 Homo bonus & litteratus, qui de voluntate domini suscipit ecclesię regendam secularem vel religiosam, moribus tamen reformatam, significatur per Osee. p. 4. col. 1698. f
 Homo interior noster dicitur habere Deum patrem, aut diabolum, & quando, p. 1. col. 670. a
 Homo semper est in peccato vel gratia. p. 3. col. 137. c
 Homo quisque, domus vna est, vel Dei vel diaboli, p. quinta, col. 877. c
 Homo sępe nescit quantum sit onus sui peccati: vel si nouit, desiderio carnis & cōsuetudine mali impeditus neq; dignē ferre, nisi Deus dimittat, & solutum excitet in lachrymas; quod maxime facit pręuisio inferni, p. 3. c. 138. e. f
 Homo ex puris naturalibus non potest inmereri vitam eternam. p. 5. c. 412. f
 Homo litteratus cui dedit dominus gratiam docendi, nulli debet claudere horreum doctrinę sue seu consilij, sed omnis liberaliter aperire, p. 1. col. 410. f
 Homo per dilectionem debet cor suum reducere in Deum ingressu lecti a dormiendum, & in egressu ad vigilandum, parte 1. c. 1409. c
 Homo dicitur vas quod fit, & per quem fit, & quando homo fit vas vtile, & quando efficitur vas in contumeliam, par. 1. col. 1282. c. f
 Homo cæcus in exilio quasi in patria gaudebat, sed Deus exiit apprensus, hominem intus reuocat, vt viso quod amisit, trane doleat quod tolerat, p. 3. col. 89. c
 Homo in periculo positus non debet confugere ad diuinum auxilium contemnendo humanum, quia hoc esset tentare Deum: ideo debet vti auxilio humano quantum potest, & residuum diuino, p. 6. c. 446. d
 Homo in periculis positus semper debet agere ad sui liberationem illud quod potest secundum viam humanam, vt non contemnat Deum omittendo illud propter quod potest euitare periculum quantum potest, & c. p. 1. c. 191. b. c
 Homo quomodo potest confidere in homine. parte tertiã, column. 1567. c
 Homo qualiter Deum tētat in acquisitione scientię vel sapientię vel aliquo alio negotio, p. 3. col. 1885. c
 Homo pro cæcitate exilij se non nouit: quę contingit, quia a facie Dei se abscondit, quod iam pēna ipsa monitus dolet. p. 3. column. 164. e
 Homo debet in Deo confidere propter quinque: Ex diuinā potestate, ex diuinā veritate, ex Dei pietate, & ex diuinā charitate, p. 3. col. 164. f
 Homo qualiter ex creaturis ascendit in cognitionem Dei, p. 3. col. 239. b. c
 Homo declinat a iustitia quadrupliciter propter impotentiã, timorem, ignorantiam, & fauorem. p. 3. c. 319. c
 Homo duplex habet remedium contra malum illatū sibi. Vno modo per se, scilicet quando habet diuitias, vel filios potentes, & c. Alio modo quando habet remedium per amicos bonos si sibi remanserint. p. 3. c. 94. f
 Homo in vita presenti quatuor cōmunitē desiderat, & per oppositum quinque quasi abhorret, p. 1. c. 1630. e. f. 1631. a. b. c. & c. 1632. f
 Homo debet ordinari respectu affectu rationalis, respectu motus vegetabilis, respectu actus sensualis & contictus ciuilibus, p. 1. col. 1063. c
 Homo ordinatur in Deum per debitum cultum patrię, p. 1. col. 905. c
 Homo ordinatur secundum tres vires per pręcepta iudicialia. p. 1. col. 685. c
 Homo finaliter ordinatur ad beatitudinem facultatem naturę excedentem. p. 3. c. 1692. f
 Homo ordinatur ad fidem supernaturalem vim naturalis rationis transcendentem, p. 1. col. 1562. f
 Homo ordinatur ad Deum per oblationes sacrificij & festa solemnia, p. 1. c. 1388. c
 Homo ordinatur ad Deum bene per fidem charitate formatã, & hoc in tribus. p. 3. c. 1133. c
 Homo ista statura formatus est, vt ex figura corporis disponatur & doceatur contemplari, & amare celestia. p. 3. c. 1372. f
 Homo pręter corpus habet aliquid notabile, & stabile, scilicet, animam intellectualem, ratione cuius Deus habet specialem curam de eo, prouidendo & in futuro, p. 3. c. 164. f
 Homo ordinatur in Deum per veritatis cognitionem & peccati detestationem, p. 3. c. 2041. e
 Homo dicitur folium, & etiam stipula, & quare. p. 3. c. 164. e. f
 Homo vicinior luci, sentit quod ante fuit, & quo est dignior sibi videtur indignior, & longe esse quo propior, & c. par. 3. c. 379. c
 Homo iniquus si fugit accedente patre, ipse se alienat, non pater abiecit eum, p. 3. c. 1129. d
 Homo eleuatus per status eminentiam & potentiam mundanam, significatur per arborem, & quare. p. 4. c. 1544. f
 Homo putredo, filius hominis vermis vocatur, & c. parte 3. col. 246. d. e
 Homo habitat cum sapientia increata per charitatem, sed dicitur homo habitare cum sapientia creata habens eã, in quantum reflectitur super se ad cognoscendum & amandum sapientię donum. p. 6. c. 1404. f
 Homo omnis terrenus ex viri & mulieris semine ortus, temporalis vitę sortitur exordium, & per mortem transit de mundo. p. 3. c. 1906. f
 Homo litteratus potens in scripturis, per Iepthe potest intelligi. p. 2. c. 235. c
 Homo potens qui ex potentia atque malitia, ultra modum in superbiam eleuatur, significatur per Pharaonem. parte 4. col. 1292. e
 Homo dicitur fenū & caro, & quare, & c. parte quarta, column. 347. b
 Homo in peccatis natus & nutritus significatur per Moab. p. 4. c. 871. c
 Homo secundum intellectum mentis ad imaginem Dei creatus est, quanquam in corpore quandam proprietatem habeat quę hoc indicet, p. 1. c. 45. f. & c. 51. a
 Homo quomodo immortalis factus est prę aliis animantibus, & tamen cum illis communem accepit alimoniam, & c. p. 1. col. 39. f
 Homo qua vtilitate inter cetera animantia dominatum percipit, & ad quos vsus & quę solatia sunt hæc creata homini si non peccasset, p. 1. c. 40. a
 Homo factus est in prima mundi conditione, cum Deus omnia simul creauit, vt esset ratio creandi hominis, non actio creata. p. 1. col. 61. b
 Homo quocumq; modo creatus est immortalis. Mortalis erat conditione corporis animalis, immortalis beneficio conditoris. p. 1. c. 61. c
 Homo factus est immortalis: non per naturam, quasi non potest mori sicut angelus, sed per gratiam, id est, potens non mori, p. 1. c. 63. c
 Homo est factus de limo terre, Hebraica litera habet, de pul

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

uere terræ secundum illud: Puluis es, & in puluerem reuerteris, p. 1. ibid.
 Homo limus est, sed cadendo à iustitia, limus profundus est, p. 3. col. 925. a. Interl.
 Homo missa ratione factus est similis iumentis nō alia re, sed in insipientia, p. 3. col. 784. d
 Homo ita conditus fuit, ut manēte illo descenderent tēpora, & quare. Vbi vero veritum contigit, offenso creatore, ire cepit cum tempore, p. 1. col. 104. e. f
 homo ad similitudinem Dei factus, p. 1. 1065. b
 homo qui promerendę vitę mercedem bene agendo. nō prouidit in conspectu domini vacuus apparebit, p. 1. c. 1154. e
 Homo desertus a Deo propter peccatum cedit cupiditatib. atque consentit & vincitur, p. 4. col. 512. e
 homo de cęlesti pręsidio non tantum pręsumat ut nō etiam ipse assit vigilando, p. 2. col. 17. e
 homo qui nuper acceperit vxorem prohibetur ire ad bellum & quid id significet, p. 1. col. 1603. b
 homo frequenter desiderat & appetit, quod tamen non semp expedir, ideo non exauditur à Deo, exemplum de Paulo, & c. p. 6. col. 160. f
 homo dicitur in malitia sua proficere trāslatiue qui procedit in illa, p. 6. col. 750. f
 homo qui consentit peccato ex passione peccati, nolens, sed qui consentit peccato ex malitia & habitu inclinante voluntatem, peccat voluntarie, p. 6. col. 411. c
 homo nullus potest se scire esse sine peccato, nisi specialiter sibi Deus reuelauerit, p. 6. c. 1381. a. b
 homo in senectute magis debet animari ad bonū quam alio tempore, p. 3. col. 2957. c
 homo aliquando propter senectutem fit ineptus ad generandum, qui tamen propter bonam mulieris aptitudinem ad concipiendum quanque generat, sicut Abraham qui multos filios habuit, p. 6. col. 925. c
 homo cum sit animal ciuile, ille qui refugit habitationem cōmunē hominū, vel est bestia, vel melior homine, p. 6. 938. e
 hominis status per quatuor portas insinuat, quibus custodes adhibendi sunt, qui & quales, p. 2. col. 1115. e
 hominis status triplex, scilicet veteris legis, nouę legis, & futurę vitę, p. 6. col. 740. d
 hominis valor plus apparet & commendatur post eius mortē quam ante, p. 5. col. 1161. c
 hominis magnā dignitas ostenditur, cum quasi cōsilio creatur, nec simpliciter dicitur sicut de ceteris: Fiat homo, sed Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostram, p. 1. col. 30. f
 hominis conditio dignior est inter ceteras creaturas, & quare p. 3. col. 134. e. f
 hominis conditio ut dignior prę ceteris ostendatur, manib. dicitur factus pręmissio consilio, p. 3. ibi.
 hominis pductionem in primordiis scriptura denominat tripliciter, scilicet per verbum formauit, per verbum genuit, & per verbum edificauit, & quid vnumquodque istorum denotet, p. 1. c. 86. e. f. & 87. a. & 88. d
 hominis corpus a Deo formatum est in statura recta, & quare p. 2. col. 1401. c
 hominis quatuor extrema iugi meditatione reuoluenda: per quatuor portas designantur, p. 2. col. 1118. f
 hominis populus possunt dici animi motus qui subduntur sibi quando obediunt rationi, p. 3. col. 1553. c
 hominis propriū est per deliberationem procedere in factis suis: quod non conuenit animalibus brutis, p. 3. col. 1672. f
 hominis quantacunque sit dignitas, vilescit in comparatione Dei, p. 4. col. 81. b
 hominis literati ad religionem vocatio, designatur in uocatione Abrahę, qui debet dimittere mores, & gestus parentum secularium, aliter non ualeret habitum sumere religiosum, p. 1. col. 187. c
 hominis multū irati & afflicti modus est mordere labia, & frēdere dētib. suis, quasi māducans linguā suam, p. 6. 1626. e. f

hominis literati ad religionem vocatio, designatur in uocatione Abrahę, qui debet dimittere mores, & gestus parentum secularium, aliter non ualeret habitum sumere religiosum, p. 1. col. 187. c
 hominis perfectio attenditur in eo quod est supremum, in se, scilicet, in intellectu & volūtate, & circa excellentissimum obiectum: & ideo ille perfectus est qui habet mentem tuam super corporalia, & ad intelligendum diuina & mundum, p. 6. col. 204. c
 hominis quatuor tempora quatuor partibus mundi adatur a quibus quatuor venti flare debent, p. 5. col. 1569. c
 hominis est duplex pars, scilicet, ratio & sensualitas, que nominantur, spiritus & caro & homo interior & exterior, p. 6. c. 94. f
 homini data est natura ut esset anima ut uiueret, mens ut telligeret, p. 5. c. 190. d
 homini fuit naturale istud dominium, ut quādiu staret in obedientia ipsius Dei, inferiora obedirent ei, & hoc tributionibus, p. 1. c. 33. c
 homini cum datur potestas herbas, & fructus edendi, suffertur. Et factum est ita, & etiam de alijs, quomodo homini concipiendum sit, non quod statim ederet, & c. p. 1. c. 34. a
 homini non potuit prouidere natura de regimento & defensione, ut dedit auiibus & animalib. brutis, & c. & quare Sed loco huius habet intellectum, per quem potest concipere diuersas artes, p. 3. c. 85. c
 Item p. 5. c. 138. f
 Item p. 6. col. 285. c
 In homine nouo nulla exterior diuersitas alicui pręiudicat, scilicet, nec sexuum, nec nationum, nec linguarum, p. 6. c. 630. f
 homine malo mortuo, corpus datur vermibus ad corroandum, anima dēmonibus ad torquendum, & bona tentantia exactoribus ad rapiendum, p. 4. c. 1564. f
 homines qui non possunt semper uiuere, naturaliter dēstant in suis posteris remanere, p. 4. c. 35. b
 homines scriptura sæpe appellat, a parte totum, non factem carnes pro hominibus, sed carnem, & c. p. 1. c. 633. c
 Item p. 3. col. 1565. a
 homines sæpe cōmittunt mala quę sciūt, permittuntur dē ut cadant in mala quę nesciūt, quod aliquñ ad purgandum aliquando ad initium ultionis fieri solet, p. 3. c. 157. a
 Item p. 4. c. 489. b
 homines in ecclesia diuersis meritis & gradibus dominantur, uiuentes persenerēt in finē, ne promissam sibi salutē perirent, & c. & significantur per uasa ænea, p. 1. c. 778. f
 homines qui nos insequuntur equi sunt, & omnes qui in ueritate nati sunt figuraliter equi sunt, & habēt ascensores, p. 1. c. 619. c
 homines mali in tenebris ignorantie & culpę nutriti & nati, punientur in inferno grauissimo, & significantur primogenita, p. 1. c. 579. b
 homines in passione positi non sunt protunc corripient expectandum est quousque passio transeat, p. 3. col. 1183. c
 homines sancti angelicam vitam ducentes, dicuntur angelus, p. 3. c. 19. c
 homines pro bono communi laborantes, dicuntur boues, p. 5. c. 42. f
 homines carnaliter vitam pecudum eligentes, significantur onagrum & bouem, p. 3. col. 89. c
 homines communiter loquendo magis sunt apti recipere doctrinam hominis quam angeli, & quare, & c. Et ex hoc habetur quod Iesus debuit esse homo, & non angelus, & c. col. 1023. c
 homines dicuntur docibiles Dei, quia sunt docti, vel qui docent sacram Dei doctrinam, p. 5. col. 1129. c
 homines plures conuersi sunt ad fidem de apostolorum predicationem, quam per predicationem Christi, & c. p. 1286. d

Index.

- Homines tempore communis tribulationis debent continere a propriis vxoribus, vt Hebræi continuerunt tempore vniuersalis diluuii. p. 1. col. 151. a. b. & 161. c.
- Homines ex complexione naturali varias habent inclinationes ad virtutum actus. p. 3. c. 293. c.
- Homines superbos in præfenti vita, per punitionem humiliati in futuro in fatera diuinæ iustitiæ, certum est, & econuerſi, humiles exaltari in futura vita. p. 5. col. 938. f.
- Homines aliqui curioſa & inutilia operantur magicis artibus, ad fanitates quæ fiunt ad reducendum homines in Deum, ſunt tantummodo virtute diuina. p. 5. col. 1115. c.
- Homines qui neſciunt rationabiliter reſpondere, habent motum conuertendi ſe ad conuitia, ſicut Iudæi contra Chriſtum. p. 5. col. 1167. c.
- Homines primis temporibus erant maioris quantitatis in motu & duratione, & per conſequens maiora membra habuerunt. p. 1. col. 143. c.
- Homines maiores ſunt in regionib. humidis quàm in ficcis, quare. p. 3. col. 404. f.
- Homines in vna regione diutius viuunt quàm in alia, ſicut in regione Pigeorum viuunt homines tantum nouem annis vel circiter. p. 6. c. 119. c.
- Homines ſicut fuerunt ante diluuium excedentes cæteros in duratione vitæ, ſic fuerunt illo tempore quidam alij cæteros excedentes in corpulentia & corporalibus vitibus, & quare. p. 1. col. 135. c.
- Homines ſicut in præfenti vita exiſtentes, nõ cognoscunt ea quæ fiunt in locis ſiue in receptaculis defunctorum, ſic neſcunt defuncti quæ fiunt in locis viuentium. p. 3. col. 1233. e.
- Homines multi reuerſi ſunt ab inuenis, id eſt mortuis per miraculum, licet nõ curſu naturali. p. 3. col. 1892. e.
- Homines pro cõſervatione boni diuinitus collati debent ſolliciti ſi in operibus Deo placitis, exemplo Abrahamæ. p. 1. c. 209. c.
- Homines in die expiationis debebant affligi ieiunio. p. 1. col. 250. f.
- Homines maxime petentes in dignitate conſtituti frequenter dominantur angeli in Apocalypſi. p. 6. col. 1523. c.
- Homines reddent ratione Deo de omni verbo otioſo, & multo fortius de omni faſto. p. 3. col. 2050. f.
- Homines quibus grauius eſt ſapientia eiciunt illam, repellent laborẽ qui in eius eſt acquisitione. Et datur exemplum de ſuſtinendo lapidem ponderoſum. p. 3. col. 2006. f.
- Homines prudentes quomodo placuerunt magnatis propter iuſtitiam & ſapientiam, & he effugerunt iniquitatem. p. 3. col. 2072. d.
- Homines in magna neceſſitate exiſtentes emittunt vota domini exemplo Ione in ventre piſcis exiſtenti. p. 4. c. 2034. d. e.
- Homines Niniuitæ ad vomitum ſicut canes reuerſentes, reuerſi ſunt. p. 4. col. 2035. c.
- Homines ſapientes ſi habeant de diuinis aliquam notiã, tamen plura ignorant quàm ſciant. p. 3. col. 302. a.
- Homines in vitam renouati per ſacramentum baptiſmi ſignificantur per reptilia facta in aquis. p. 1. col. 27. b. c.
- Homines ſæcularibus implicati quomodo ad ſolum Chriſti verbum relictis omnibus ſequebantur eum. p. 5. c. 1088. e.
- Homines temporalibus intenti prudentiores ſunt quàm homines ſpiritualibus deputati, & quare. p. 5. col. 916. f.
- Homines ſancti poſſunt a domino petere vindictam zelo iuſtiæ, & de ſuis perſequentoribus, & nõ motu ira. parte 5. col. 936. f.
- Homines a quabuntur angelis, ſi hic eos imitantur in Iude deo. p. 3. col. 1502. c.
- Homines captiui in lignum triſtitie radebant antiquitus carna & barbas & mudebantur ſacco ſpoliatis veſtibus honoris. p. 4. col. 1174. f.
- Homines antiquitus tempore afflictionis orabant in ſacco & iacere. p. 4. col. 1051. c.
- Homines antiquitus in ſepulchro potentium poſcebant præſoſa, & claudebant forſiter & cum diligentia, ne a latronibus extraherentur. p. 4. col. 1056. f.
- Homines ad videndum occaſionem, & perſequentionem fidelium in primitiua eccleſia conueniebant, diuerſimode tamen moti: quia aliqui veniebant ad videndum fidelium occaſionem, vt mundani. Aliqui ad conſolandum & corroborandum: aliqui ad contemplandum & perſequentum, & c. p. 6. columna 227. c.
- Homines comparantur ad Chriſtum qui eſt caput noſtrum propter perfectionem, eminentiam, influentiam, & conformitatem in natura, quam habet caput ad membra, & c. par. 6. col. 283. c.
- Alii homines aliqui reperientur vini in aduentu Chriſti ad iudicium & ſine morte intermedia transferentur ad immortalitatem. Vel an morientur ſubito & reſurgent: habentur opinionẽs, tamen improbantur & ponitur veritas, & c. p. 6. col. 653. c. 655. b.
- Homines tot ſaluabuntur, quot remaſerunt angeli ſtantes & cadentes ſecundum aliquos. p. 1. col. 1656. f.
- Homines reſurgent in eodem inſtanti. p. 6. col. 655. b.
- Homines de omnibus partibus mundi adhærebunt Antichriſto ſeducti a ſuis prædicatoribus, diabolo coopera nte mendacibus ſignis. p. 6. col. 1671. c. & 1672. f.
- Homines tempore diluuii duas habebant vxores ſecundum opinionẽs Hebræorum. p. 3. col. 249. c.
- Homines tempore diluuii, ſcilicet, gigantes, erant magni corpore, ſed parui virtute. p. 3. col. 2195. c.
- Homines ante diluuium omnes vnum Deum colebant ſecundum Adæ inſtructionem, licet poſtea corrupti fuerunt carnalitate & laſciua. p. 4. col. 1885. c.
- Homines tempore diluuii, licet pauci, tamen per aquam ſaluati ſunt, in quantum arcam eleuauit a terra: & ſi militer aqua baptiſmalis ſaluat ſpiritualiter eos per gratiam ſibi datam, & eleuat mentes a terrenis deſiderijs ad petendum cæleſtia. p. 6. col. 1332. f.
- Homines primis temporibus quomodo ita diu viues ant? Ad hoc poteſt ratio multiplex aſſignari, & c. parte prima, col. 134. d. e. f. Item p. 6. 1175. c.
- Hominum omnium figura fuit Cain & Abel, de vna matre geniti, qui de radice peccati in hanc vitam propagantur, & alij terrenam ciuitatem, alij futuram ciuitatem ſunt quaſiſturi. p. 1. c. 111. c.
- Hominum quatuor genera quatuor vicis implicita ſignificantur per quatuor gentes, ſcilicet, inuidi, eccleſiæ miniſtri, religioſi, & principes. p. 4. col. 1267. e.
- Hominum duo genera ſunt inuidia, ſcilicet, nocentes & prodeſſe nolentes, ſi quid boni habent in hac vita, perdunt tanquam in terra fundentes. p. 1. col. 390. b. c.
- Hominum quatuor genera quatuor vicis implicita ſignificantur per quatuor gentes, ſcilicet, inuidi, eccleſiæ miniſtri, religioſi, & principes. p. 4. col. 1267. c.
- Hominum caro ſic immortalis & incorruptibilis condita eſt, vt ſuam immortalitatem, & incorruptionem per cuſtodiam mandatorum cuſtodiant. p. 1. col. 33. c.
- Hominum duo genera ſunt inuidia, ſcilicet, nocentes & prodeſſe nolentes, & ſi quid boni habent in hac vita perdunt tanquam in terra fundentes. p. 1. col. 390. b. c.
- Hominum tria genera a magna cœna videntur excludendi, ſcilicet, Gentiles, Iudæi, & hæretici, & quare. p. 5. col. 897. c.
- Hominum quatuor modi ſunt per diuinum ſacramentum, niſi peniteant, æternaliter damnandi, ſcilicet, blaſphemi, inuidi, hæretici, litronẽs qui de nocte vigiliant ad malefaciendum, & c. p. 4. col. 2155. c.
- Hominum genera multa non ſunt facta, ſicut herbarum & lignorum: deo non creauit in Genetiſi, ſed eandem genus ſibi, vt inter ſe inuidia, atque in vnam originem ſeminiſ pertinentia diſtinguerentur a cæteris. p. 1. col. 31. c. 33. b. c.
- Hominum quantitas variata eſt. ſunt enim aliqui valde paruſi, ſicut Pigei. Alii ſunt valde magni, ſicut gigantes, vt de Og rege Baſan dicitur, cuius ſecus tenentur demonſtratur. p. 1. col. 134. d. e.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- hominum tria genera sunt in ecclesia, & non alia, rectores, scilicet continentis, & coniugati. p. 5. col. 493. a. b.
- hominum tria genera a magna coena videntur excludendi, scilicet Gentiles, Iudei, & hæretici: & quare. p. 5. col. 897. c.
- hominum quatuor modi sunt per diuinum iudicium, nisi peccent, eternaliter damnandi, scilicet blasphemi, inuidi, hæretici, latrones qui de nocte vigilant ad male faciendum. p. 4. col. 215. c.
- hominum nullus esse potest sine stimulo vel incentiuo victorū vt sunt pro passionibus, quas Græci propateias vocant, & an quando sint peccatum. p. 5. 1292. b.
- hominum erga Dei cultum, multa negligentia sed maior Dei erga homines misericordia. p. 1. c. 943. b.
- homines mandati non approbant, sed reprobant illos qui terrenis contemptis tendunt ad cælestem hereditatem eos miseros & stolidos reputantes, p. 3. col. 1704. f.
- homines mundani quia vident iustos & iniustos sapientes & stultos similiter mori, reputant quod non sit alia vita post mortem, in qua iusti præmientur & illi punientur, quod occasio currendi ad vitia sine freno. p. 3. col. 784. f.
- homines ex consanguinitate non debent eligi vel promoueri ad ecclesiastica officia exemplo Christi qui preposuit Matthiam ipsi Ioseph qui dicebatur Barsabas. p. 6. col. 485. b.
- homines vxores habentes debent esse tanquam non habentes dupliciter. p. 6. col. 254. b.
- homines sancti & catholici per septem angelos intelliguntur. p. 6. col. 1621. a. b.
- homines decem faciunt populum, non pauciores. p. 1. c. 236. c.
- homines subditi & famuli licet sint prouectæ ætatis, tamè frequenter in sacra scriptura vocantur pueri. p. 1. col. 268. c. & col. 263. & 849. a.
- homines omnes descendebant ad infernum propter peccatum primorum parentum, sed in passione Christi qua aperta est ianua cæli punitio illa est amota, p. 4. col. 796. f.
- homines fugientes vnum periculum cadunt in aliud. p. 4. col. 995. c.
- homines simplices & feroces per pecus designantur. p. 4. col. 1335. c.
- homines qui sunt fructuosi, piscibus maris comparantur. Qui autem superbi sunt volucris: & qui simplices, agri bestiis: qui cupidi, reptilibus, & aliqui rationabiliter viuentes, hominibus, p. 4. c. 1364. f.
- homines multi propter speciem mulierum perierunt. Exemplum in Samson, Amon, & Salomone. p. 3. col. 2019. c.
- homines per Astutias suas volentes impedire effectum ordinationis diuinæ, per intentionem suam promouent eum, ut habetur exemplum de Ioseph. p. 1. col. 388. b. c.
- homines mali coguntur, aliquando dicere veritatem contra se, sicut patet de Balaam. p. 1. c. 346. f.
- homines non solum spiritualiter, sed etiam corporaliter faciendo, quod erat eis prohibitum polluntur instinctu immun-dorum. p. 2. col. 1038. f.
- homines vani qui dicuntur. p. 3. col. 870. e.
- homines dicuntur ad imaginem Dei facti, non tamen sunt imago illius & quare. p. 6. col. 1177. a.
- homines sancti angelicam vitam ducentes, dicuntur angeli, p. 3. col. 18. f.
- homines omnes viuunt Deo, tam iusti quam etiam iniusti, licet sint defuncti, p. 5. col. 960. d.
- homines quidam sunt qui male viuunt, & male docent ut hæretici, quidam bene viuunt, & bene docent, vt sunt prælati: quidam bene docent & male viuunt, vt Scribæ & Pharisei p. 5. c. 105. c.
- homines malis sunt in se ipsis dissipati, quia ratio trahit ad bonum, sensualitas & consuetudo peccandi oppositum. p. 4. col. 1040. f.
- homines conturbati minus præuidens, & ideo tunc maxime indigent a Deo edoceri. p. 3. col. 1517. c.
- homines vocis & rationis expertes, dicuntur porci. p. 5. col. 813. c.
- homines vite laudabilis & doctrinæ, & zelatores iustitiæ, per Baruch significantur, qui fulgor interpretatur. pa. 2. col. 124. f.
- homines infructuosi, vani æterno incendio parati, ligna filii dicuntur, p. 2. col. 214. d. e.
- homines plurimi vt impetrantes, quadrupliciter, & c. p. 3. col. 67. c.
- homines seculi cum viderint aliquem iustum per negligentiam lapsum, gaudent, insultant quasi aliorum ruina sua resurrectio sit, p. 4. col. 1273. a.
- homines pessimi dicuntur diaboli per similitudinem quando, p. 4. c. 2225. c.
- homines aurum possunt esse, sed non obrizum. & c. p. 3. col. 168. d. e.
- homines pro bono communi laborantes, dicuntur boues arantes, p. 5. col. 42. f.
- homines carnales vitam pecuniam eligentes, significantur per onagram & bouem. p. 3. col. 91. c.
- homines in passione positi non sunt protunc corripendi, sed expectandum est quousque passio transeat, & c. p. 3. c. 34. & col. 103. b.
- homines in ecclesia diuersi meritis & gradibus domino seruientes perseuerent in finem, ne promissam sibi salutem perdat, & c. & significantur per uasa ænea. p. 1. col. 778. e. f.
- homines nominibus animalium secundum eorum diuersas conditiones nuncupantur, p. 4. col. 242. f.
- homines mali in tenebris ignorantie & culpæ nutriti & obnati, punientur inferno grauissime, & significantur per promogenita, p. 1. col. 579. b. c.
- homines qui hos insequuntur equi sunt, & omnes qui in carne nati sunt figuratiter equi sunt, & habent ascensores suos. p. 1. col. 619. b. c.
- homines vite laudabilis & doctrinæ, & zelatores iustitiæ, per Baruch significantur, qui fulgor interpretatur, pa. 2. col. 124. f.
- homines infructuosi, vani, æterno incendio parati, ligna filii dicuntur, p. 2. col. 214. d. e.
- homines pessimi dicuntur diaboli per similitudinem quando, p. 4. col. 2225. c.
- homines seculares cum viderint aliquem iustum per negligentiam lapsum, gaudent, insultant quasi aliorum ruina sua resurrectio sit, p. 4. col. 1272. d.
- homines primis temporibus quomodo ita diu viuebant, hoc potest ratio multiplex assignari, & c. pa. 1. col. 134. e. 135. a. b. & sequenti.
- Item p. 6. col. 1176. f.
- homines ex diabolo nasci secundum carnem dixerunt quidam. Dicit August. hoc quosdam dicere quibus non facile est contradicere, Hæc tamen dicta non sunt affirmanda, & c. pa. col. 1166. f.
- homines aliquando cadunt a fide, & hoc non est nisi ad gloriam Dei. Nam sicut relucet in electis misericordia, sic in reprobis eius iustitia, p. 6. c. 743. a.
- homines locum iustitiæ tenentes quomodo interficere vel litare possunt. p. 5. col. 36. e.
- homines luxuriosos, adulteros, castros, vel huiusmodi, omnes qui putat quod stellæ faciant, in terra Chaldæorum est, & p. 4. col. 897. a. b.
- homines quidam sequebatur Christum ex deuotione, qui maliciosi, quidam ex desiderio addiscendi aliquid ex curiositate, p. 5. col. 1117. c.
- homines in passionibus Christi, aliqui sequebantur dominum ipsum crucifigendum, aliqui ad deridendum, aliqui ad dandum spectaculum, aliqui ad plāgendum, & c. p. 5. col. 989. c.
- homines aquilonares sunt corporis maioris quam australes, magis sunt animosi & iracundi, p. 4. col. 900. d.
- homines singuli singulos habent angelos ad sui custodiam putatos, in quorum specie aliquando apparet, & c. p. 2. col. 1121. c.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- hostia pacifica quæ fuerit, & de quibus animalibus, par. 1. col. 925. c.
- hostia pacifica dupliciter offerebatur & nuncupatur. par. 1. col. 961. e.
- hostia pacifica in tres partes diuidebatur, & quomodo. par. 1. col. 970. f.
- hostia pacifica fiebat de bobus, vel quibus, vel capris, & nõ de aubus, p. 1. col. 925. c.
- hostia pacifica dupliciter offerebatur, vno modo pro beneficio iam adepti, alio modo pro beneficio habendo: primò uocabatur hostia laudatiua, scđõ uotiua vel spõtanea, p. 1. 963. c.
- hostia pacifica quare sic vocatur. p. 1. col. 925. e.
- hostia quomodo offerebatur per manus sacerdotum & offerentis p. 1. col. 968. f.
- hostia ad hoc immolatur, ut eorum pro quibus iugulatur, peccata purgentur, p. 1. col. 1287. a.
- hostia pellem detrahere quid notet. p. 1. col. 913. a.
- hostia carnes in tertium diem seruatę cur fluerit uolētium comedere. p. 1. col. 964. e.
- hostia pacificorum quales hodie in ecclesia redolent spei insignia sunt, & pro omnibus profectibus tam publicis quàm priuatis adstantur, p. 1. col. 962. e.
- hostia offerendę imponebat manum ipse offerens, & quare, p. 1. col. 910. f. & 915. e. & 916. f.
- hostia martyrum non offeruntur pro nobis, ideo manent in nobis peccata nostras: non enim meremur persecutionem pati propter Christum, & c. p. 1. col. 1287. a. b. c.
- hostiam comedere qui semini suum, leprosum aut morticinũ & tegerit in lege ueritum & quare, p. 1. c. 695. b.
- hostiarum diuersitas Christi hostiam perfectam prefigurabat p. 1. col. 907. a. b. & 1042. f.
- hostiarũ pacificarum genera & significationes. p. 1. col. 925. c.
- hostiarum quædã sunt solius Dei, quædam Aaron & filiorum eius: & quædam ipsius & filiorum eius, ut etiam uxori sacerdotis edere liceret, & c. p. 2. col. 1189. c.
- hostias nõ approbat Deus, maualt tamẽ sacrificari sibi quàm idolis, p. 1. col. 919. c.
- hostis in fidei litant sacerdos & populus, p. 1. col. 436. a.
- hostis antiquus mors cuiusque cui uitio sunt propinqui intueretur & illa opponit ante faciem, ad quæ agnoscit facilius inclinari mentem. p. 3. col. 299. b.
- hostis antiquus non curat, ut terrena tollat, sed ut charitatem in nobis feriat. p. 4. col. 934. f.
- Item p. 2. col. 1182. f.
- hostis malignus per membra sua scilicet hæreticos, schismaticos atque paganos multos seducit & plurima aufert, quæ & qualia & quomodo, p. 4. col. 220. e.
- hostis antiquus cum aliquem sibi censum peccati soluere persuadet mox totum in dominium suum redire, & plenũ seruitutem expendere admonet. p. 2. col. 991. c.
- hostis antiquus quotidie agit hoc apud nos, quod apud patres primos molitus est, dicēs: Cur præcepit uobis Deus. Et hoc quomodo, p. 1. col. 90. e. f.
- hostis antiquus tanta uerlutiã, tantus est furor malitię eius contra ecclesiam, ut non solum prædicatores ueritatis sed & ipse populus Dei semper debeat contra vigilare, & quasi in acie stare, p. 2. col. 1359. c.
- hostis antiquus nõ humana fortitudine, sed ope diuina vincitur. p. 4. col. 2563. a.
- hostis antiquus regi Babylonis comparatur, qui filios, id est bona opera interfecit, & ipsum lumen rationis tollit. par. 4. col. 918. d. e.
- hostis antiquus sub Vehemoth nomine intelligitur. p. 3. col. 384. d. e.
- hostis antiquus per bestiam significatur. p. 3. col. 342. f.
- hostes Dei bello sunt aggrediendi, p. 1. col. 1629. b.
- hostes dupliciter possunt decipi ab aduersariis. p. 2. col. 57. a. b.
- hostes spirituales cum uiderint aliquos restaurari uelle in cultu pietatis, moliuntur eos occidere gladio pietatis, p. 4. col. 2365. e.
- hostes ecclesie impugnare hi soli apti sunt qui habent perfectam fidem trinitatis. p. 2. col. 390. d.
- hostes filiorum Israel dicuntur hostes domini, quia licet ueniendo filios Israel essent executores diuine iustitię, hostes tamen faciebant ex mala uoluntate & peruersa intentione, & c. p. 1. col. 1665. c.
- humanitas Christi ueneratur eadem ueneratione in qua uerba uerbo, cum ipsa deitate. p. 5. col. 1268. d.
- humanitas uerba, quod Christus suscepit hominem. p. 2. col. 686. f.
- humanitas Christi data est tanquam exemplar nobis imitari, quare, & quo ordine, & quibus primo, & c. par. 6. col. 283. b.
- humanitas Christi designatur per uitulum, & c. par. 1. col. 1537. c.
- humanitas Christi sublimata est propter potestatem autem uerba, & sublimatur in iudicio excecutiue, & c. parte 2. col. 328. f.
- humanitas Christi dicitur templum, quia in Christo habet plenitudo diuinitatis corporaliter. p. 4. col. 1536. f.
- humanitas Christi in iudicio nõ erit infirmitati subiecta, sed in forma gloriosa apparebit omni creaturæ, etiã superioribus angelis prælati, p. 2. col. 328. e.
- humana non admiscenda esse diuinis quod est hæretico commune. p. 1. col. 990. d.
- humana natura ante lapsum redemptione nõ indigebat, sed indigeret perducere ab beatitudine duce supernaturale. p. 6. col. 819.
- humana miseria quando incepit, & quando sorditata fuit. p. 1. col. 1011. a.
- humana natura mundum significatur. p. 5. c. 1074. f.
- humana natura per carnem significatur frequenter in scriptura. p. 5. col. 1030. f.
- humana natura sub lege naturali ante fluentia gratiæ, & eadem natura obediens sub lege gratię, significatur per duas prophetas, & c. p. 5. col. 1041. a.
- humana natura in Christo est organum diuinitatis per modum instrumenti, sicut manus artificis coniunctum, p. 5. c. 1110. f.
- Item p. 6. col. 757. c.
- humana natura in Christo secundum quod homo potest dici dari de potentia absoluta: sed de potentia ordinata nature assumpta nunquam dimittetur. p. 5. col. 1162. f.
- humana natura primò fuit producta in vno indiuiduo, & in sexu uirili tantum, & postea mulier de costra uiri, & hoc propter multiplicem rationem. p. 1. col. 36. d. e.
- humana natura, ut dixerunt aliqui Hebręi, à primo formata est in utroque sexu, uerum tamen corpora uiri & mulieris erant coniuncta & separata, & quomodo, p. 1. col. 35. a.
- humana species conseruatur per generationem. Ibid.
- humana natura eo quod est ad imaginem Dei facta est ad gloriam Dei ordinata. Ista tamen ordinatio est longinqua, & quomodo. p. 4. col. 720. e.
- humanum genus significatur per fugam Ionę prophetæ, p. 4. col. 2022. d. e.
- humanum genus non ut cætera animantia, quę in singulis generationibus creauit Deus plura, sed masculum unum & femina unam, ut firmiori copula constringeret. p. 1. col. 35. c.
- Humanum genus & si amara multa recipit, tamen ut ebrius non intelligit quæ patitur, sed gaudet quasi in bonis, ac terrenis inhians. p. 3. col. 284. d.
- humanum genus est agrotus: & totum perierat: ex quo perierat in quo erat totum, p. 6. col. 686. f.
- humanum genus per flumina & mare accipitur, & quare, p. 3. col. 1753. b.
- humanum genus tanquã unus homo uaria peste absumptum in protoplasto, & c. demone impletur, dum diuinitatē appetit, moritur morte, dum audacter excusat. p. 5. col. 559. c.
- humanum

index.

- Humanum genus Deus arat ut agricola, ut fructum boni operis afferat humana natura, tota merito sui donata, nec vult facile de tanto malo Deus liberare, p. 6. col. 1338. f
 Humanum genus peccando sibi mortem intulit, post mortem vult ei sacerdotis, id est, Christi, reatus absolutionem accepit, & de hoc figura, p. 5. col. 1318. a
 Humanæ fragilitati parca lex, p. 1. col. 941. a
 Humanæ naturæ reparatio, licet per Christum facta sit sufficiens, tamen quantum ad corpus & animam, tamen ordinate nobis datur, p. 6. col. 104. f
 Humanæ naturæ talis est affectus, ut doloris nostri & gaudij consortes queramus, quorum participatione facilius feramus, p. 1. col. 1239. c
 Humanæ menti nihil angustius quam proprias voluntates abnegare, carnis desideria frangere, & humi, p. 4. col. 1011. a. b
 Humanæ conditionis proprium est, iuste coram domino vivere, & qui peruersè viuit alienam ab humana natura viam incedit, p. 3. col. 1695. a
 Humani generis duo sunt principia, vnum secundum vitam naturalem, aliud secundum vitam gratiæ, p. 6. col. 344. f
 Humani generis fluctuantis mutabilitas in persona prophetæ designatur, quomodo & qualiter, p. 4. col. 772. b
 Humani generis decursio nomine fluit designatur, p. 3. col. 388. e
 Humanam naturam in Christo existeri in propria hypostasi, error est, p. 5. col. 1031. e
 Humanos actus ex libero arbitrio procedentes aliqui dixerunt non regi diuina, & quibus motiuis, p. 3. col. 4. e. f.
 Humanis laboris & operis indicia sunt, p. 1. col. 975. b. c. & col. 186. f
 Humanis onera portantur, ideo in eis robusta patientia designatur, p. 1. col. 785. a. & col. 1680. d
 Humiliter discant se proximis, qui adhuc in quo loco habeantur, apud Deum nesciunt, p. 2. col. 271. f
 Humilis uere cum supremo pacifice conuersatur, & hoc est eius speciale in humilitatis virtute. In aliis enim virtutibus non sic. Castus enim non potest pacifice morari cum lubrico, p. 1. col. 514. e
 Humilis quæ dicit, non ex autoritate præcepit, sed ex ratione persuadet, p. 2. col. 514. d
 Humili vero nihil mirabilius est quam sua exaltatio, p. 5. col. 683. c
 Humili corde quæ proferuntur in Dei auribus superba non sunt: sicut grauis culpa est, sibi arrogare quod non est, sic aliquando non humiliter dicere quod est, p. 3. col. 176. e
 Humilem quidam amant, & quidam contemnunt, p. 3. col. 283. a
 Humilem faciunt ex superbo quatuor recogitata. scilicet uilitas originis, propinquitas mortis, crudelitas demonis, & Dei bonitas, p. 4. col. 878. f. 890. e
 Humiles per ualles, & superbi per colles notantur, uel uita corporalis & spiritalis, p. 5. col. 732. f
 Humiles atque mansueti si seruare discretionem nesciunt, ex illis aliorum cedunt, p. 3. col. 243. 3
 Humiles per claritatem ostensionis dominus illuminat, & superbos per caliginem erroris obscurat, p. 1. col. 660. f
 Humiles nondum perfecti, qui bonos conceptus & actus suos abscondunt, timentes ex hoc inaniter gloriari, per quid significantur, p. 3. col. 167. c. 368. f
 Humiles incauti sunt qui se mendacio illaqueant, dum arrogantiā uicant, p. 5. col. 1274. a
 Humiles alia mente transcendunt temporalia, p. 3. col. 82. e. f
 Humiles dominus claritate sua illuminat, superbos per caliginem obscurat erroris, p. 6. col. 1001. f
 Humilia quidam de se sentiunt duplici modo, sed utroque inuili, p. 2. col. 550. f. & col. 1082. f
 Humilium uirtus est de scientia non gloriari, p. 6. col. 219. b
 Humilior tanto esse & ad seruendum Deo promptior quisque debet ex munere, quanto obligatiorem se esse conspiciunt reddenda ratione, p. 6. col. 245. c. Item p. 3. col. 1992. f
 Humilitas bona quæ liberat periclitantes, p. 2. col. 667. b
 Humilitas ualde confert ad hoc, ut debitus modus seruetur, p. 1. col. 1992. f
 humanitati Christi inest ipsa deitas speciali modo, scilicet per realem unionem, per quem modum non est in aliquo alio, p. 5. col. 1161. c
 humilitas an sit maxima uirtutum, p. 5. col. 299. b. & quomodo commendanda in aliquo singulari, c. 312. d. c
 humilitas in omni tentatione custodit, p. 6. col. 277. a
 humilitas grano sinapis assimilatur, p. 5. col. 243. c
 humilitas an distrahat uel promoueat adorationem ad dominum Deum, p. 1. col. 503. a. b. & col. 511. b. c
 humilitas perfecta habet tres gradus, p. 5. col. 77. c
 humilitas duplex, una laudabilis, altera culpabilis, & hæc est immanis triplici modo, p. 5. col. 113. c
 humilitas per uaccam triennem significatur, & quare, p. 3. col. 334. c
 humilitas per terram, quæ est infimum elementum designatur, in qua Deo facta oblatio acceptatur, p. 1. col. 677. c
 humilitas Christi clavis est, quam qui habent, scripturas intellegunt, p. 5. col. 861. c
 humilitas est decus & custos omnium uirtutum, quæ in apostolis uiguit quam plurimum, p. 6. col. 1256. a. b. 126. d. e
 humilitas illorum qui natura tardi ingenio, solertia tamen industria suæ ad scripturarum noticiam, uel ad uirtutum gratiam pertingunt, significatur per stellionem, p. 3. col. 1736. d
 humilitas plus placet Deo, quam ornatus regius. Exemplum in Eraclio impetratore, p. 2. col. 550. e. f
 humilitas Deum placat, & quomodo, p. 4. col. 608. d
 humilitatis uirtus magis fuit dispositiua ad conceptionem uerbi diuini, quam aliæ uirtutes, p. 5. col. 705. b. 706. f
 humilitas habet proprietatem principiorum in scientiis, quæ sunt minima quantitate, & maxima uirtute, p. 5. col. 245. c
 humilitas est fundamentum spirituales edificii, & ex illa mansuetudo, & sequitur patientia, & c. p. 6. col. 548. f
 Item p. 4. col. 988. d. e
 humilitas est subdere se superioribus, æqualis & inferioribus, p. 3. col. 2068. e
 humilitas est debita dispositio ad sapientiam diuinam, p. 3. col. 1647. b. c
 humilitas utilitatem necat, dum homo se plus infirmum & inutilem quæ sit, existimat, & aliis prodesse desinit, p. 3. col. 44. f
 humilitas dicitur caput quæ totum nostrorum actuum fouet corpus, p. 3. col. 1404. d
 humilitatis multi sunt modi, p. 4. col. 526. a
 melior est tremor humilitatis quam confidentia superbiæ, p. 3. col. 1238. d
 humilitatis genus triplex, scilicet uel quando aliquis pro abluendis peccatis incipit salubriter atteri, uel quando spontanea mentis deuotione perfectiores Deo & hominibus humiliatur, uel quando contra persecutores per patientiæ uirtutem inuictus animus armatur, p. 6. col. 1342. c
 Ad humilitatis usum nobis seruiunt uicio, quæ inter optima bona restant, p. 3. col. 49. b
 humilitatis gradus duodecim, p. 5. col. 243. c
 humilitatis radio se illuminat, qui aliorum bonum subtiliter pensat, & c. p. 2. col. 831. b
 humilitatis gratiam percipientes, tanta se industria perfectionis bonis operibus mancipiant, ut omnia a se rudera actionis noxiæ, inutilis locutionis & etiam superflue cogitationis eiciant, p. 2. col. 1351. c
 humilitati correspondet maioritas in regno cælorum, secundum quod dicitur. Quicumque humiliauerit se, & c. hic est maior in regno cælorum, & c. quare & quomodo, p. 5. col. 249. c
 humilitatem qui habere studet, & in infirmitatibus suis complacet, sibi sollemnitate agit, & gratæ munera Deo tribuit, & rex suæ conuersationis existat, p. 1. col. 1452. d
 humilitatem primo posuit Saluator, describendo uirtutes actiuorum, & quare, p. 5. col. 297. c
 humilitatem regis Achaz duobus signis remunerat dominus, p. 4. col. 92. c
 humilitate si quando pro necessitate opus est, sic eam assumamus, ne ueritate & constantiam deseramus, p. 4. col. 775. c
 humi siue Mauri significatur per flumina, & quare, & multas terras Christianorum depopulauerant, & c. p. 6. col. 1623. c
 hunni

Glossa Ordin. & Nicolai de Lyra.

hunii Gothos debellauerunt, q. ultra paludes Meotidas (quæ
parabantur inmeabiles) habitabant in Scythia. Ibid.
hunii antequam debellarentur per Carolum magnum, mul-
tos Christianos interfecerunt. Ibid.
hunnorum rex Athila, dixit se esse flagellum Dei. p. 4. col. 730.
f. & 1510.
hunnorum persecutione subuersa sunt Ecclesie ad Altaria Chri-
sti. Item stabulati, i. e. i. e. que martyrum reliquie, par. 2. col.
140. c.
hur est nomen terre vel ville, in qua manebant Abraham &
Loth, &c. Et est Hur nomen commune & proprium, &c. p.
1. col. 170. e. f. & col. 227. a.
Item alius fuit, qui dicitur fuisse coniux Marie sororis Moyfi.
hur an fuerit maritus Marie, vel filius Calph & Marie, p. 1. col.
227. a.
hur octo annorum genuit Uri & Uri octo annorum Beseleel,
vt dicunt glo. Hebraica, & quidam expositores nostri sed
improbatur, p. 2. col. 92. e. f.
Item p. 1. col. 823. e.
hur an & quare & quando interfectus fuit a populo Iudaico,
p. 1. col. 823. a. & col. 839. a.
hus duarum prouinciarum nomen est, quarum vna est in re-
gno Idumæ, & de illa est Iob natus, p. 4. col. 102. f.
hus de Malcha vxore Nachor filia Ara natus est, de cuius stir-
pe Iob descendit, p. 1. col. 270. a.
hullitarum familiare argumentum refutatum in magno cōci-
lio Constantiensi, est, Non habetur expresse in sacra scriptu-
ra tangitur credi non oportet, vel falsum est, p. 1. col. 302. a.
hyacinthinus color cælum denotat, p. 1. col. 184. f.
hydropei natura, & quid sibi comparatur, &c. parte 5. colum.
891. c.
hypocrisis vitium significatur per parietem dealbatum, pa. 6.
col. 1219. c.
hypocrisis est simulatio falsa, & ideo opponitur veritati. Veri-
tas autem triplex est, scilicet iustitia, doctrina, & vita. p. 5.
col. 381. c.
In hypocrisis effectibus quos Saluator Iudæis ostendit. ppo-
nit hæc dictionem, scilicet via, quæ maledictionem signat,
& quare, p. 5. col. 381. c.
hypocrisis licet vana sit & perniciosa, tamen decora in superfi-
cie videtur, sed in futuro quid facit apparebit, & significa-
tur per Chodorahomor, &c. p. 1. col. 199. b. c.
hypocrisis vitium propter laudem humanam præterdit exte-
rius albedinem sanctitatis, & interius patitur cadaveribus
iniquitatibus, & significatur per Ixion, p. 1. col. 1539. c.
hypocrisis, struthionis nomine designatur, p. 4. col. 371. a.
Item p. 3. col. 372. f.
hypocrisis vitium significatur per parietem dealbatum, pa. 6.
col. 1219. c.
hypocrita significatur per Herodem, qui sub specie religionis
voluit occidere Christum, p. 5. col. 1320. c.
hypocrita vnde dicitur, p. 5. col. 1322. f.
hypocrita modo culpas suas considerare dissimulat, totum se
fundens in verbis proximorum, quorum laudibus credit
& letatur, p. 3. col. 161. b.
hypocrita plerunque parte facti eloqui erudiri studet, nõ vt
ex eo viuat, sed vt doctus appareat, & si recte intelligat, in
opere nequaquam seruat, p. 3. col. 216. d. e.
hypocrita vult esse singularis apparentia, vt possit dicere il-
lud. Non sicut ceteri hominum, p. 3. col. 372. f.
hypocrita significatur per Iudam, id est, confitentem, & qua-
re, p. 4. col. 1949. c.
hypocrita significatur per cygnum, & quare, par. 1. columna
101. c.
hypocrita cogitationes in quærenda admiratione hominum
multiplicat, per omnia quæ agit occulta cogitatione laudes
quærit, palam habens quod hostes prædentur, p. 3. col. 17. b.
hypocrita inuocat tantum Deum, cum hunc terrenarum re-
rum tribulatio angustat, p. 3. col. 260. d.
hypocrita qui rectus uidetur, habet latètia vitia, quæ aliqua

do erumpentia colorem variant, p. 3. col. 70. d.
hypocrita qui Latine dicitur simulator, est auarus raptor, q.
dum inique agens desiderat de sanctitate venerari, laude
vitæ rapit aliene, p. 3. col. 260. d.
hypocrita si qua facit quæ leuant, plura grauant, sed veris p.
dicatoribus multa virtus, paru culpe, & solida sunt eis vi-
tutes, vt ventos fauoris premant, p. 3. col. 372. d.
hypocrita scyrpo assimilatur, qui colore sanctitatis virescit,
ne fructus operis, qui tamen non sine aqua, quia gratias acci-
pit, vt propheteret, &c. sed colore viridis, du extra laudes
rit, superb. in altu crescit, sed a fructu inanescit, p. 3. col. 116.
hypocrita carecto assimilatur, quod non carpitur manu, quæ
acutis angulis surgens manum secat, sic hypocrita si ma-
correctionis carpitur, pro lesa opinione exasperatur, vitæ
corripientis secas, &c. ibi.
hypocrite torpent a celestibus, flagrant terrenis anxietatibus
3. col. 373. a. b.
hypocrite arguentes alios de modicis, cum sint infecti gra-
bus peccatis, significant p. Scribas & Phariseos, tollentes
de mundicia exteriori, & modicum de interiori, p. 5. col. 251.
hypocrite quomodo facies exterminant, & quid sit faciem
terminare, p. 5. col. 133. c.
hypocrite maligni sunt, qui nec bona bene agunt, p. 3. col.
117. d.
hypocrite congregant bona opera, sed eorum sterilis est
congregatio, p. 3. col. 182. e.
hypocrite mens nunquam vacat a malo, quia quæ appetit
alijs inuidet, ex quorū despectu clarior sit, &c. p. 3. col. 18.
hypocrite gaudium in similitudinem puncti est, nam sicut
lus in puncto dum ponitur, leuatur, sic hypocrite præsen-
vitæ laudem dum tangit, amittit, p. 3. col. 216. a.
hypocrite vita, quædam visio phantasmatis est, quæ som-
nocomparatur, &c. p. 3. col. 216. d.
hypocrite locus cor adulantium, ibi quippe requiescit ubi
uores inuenit, p. 3. col. 216. d.
hypocrite possunt dici phytones, quorum fictionibus decipi-
tur incauti, p. 1. col. 1364. f.
hypocrite adolescentia quæ dicitur, est enim inchoatio p.
uitatis. Ossa dura teos prauitatis est consuetudo, p. 3. col. 216.
hypocrite per oues intelliguntur, qui mentem lupinam
habent sub ovina pelle, p. 5. col. 1059. c.
hypocrite significantur per istos, qui se propter suum reuer-
Christi discipulis præferbant, p. 5. col. 508. f.
hypocrite stelle dicuntur, qui lucent per opera ad oculos
minimum. Hæc obtenebrantur, quia malicia hostis praualet
vt apertis malis inuoluatur, quales intus tales exterius
col. 521. d.
hypocrite qui non simplici intentione, sed fastu arrogam-
virtutes sanctorum imitari appetunt, per quos significat
p. 4. col. 2375. a. b.
hypocrite significantur per Eleazarum, qui elephatem in-
ficiens occubuit, &c. quia dum aha vicia per abstinentiam
superant in ipsa victoria incauti, ab alijs conteruntur, p.
col. 2384. d. e.
hypocrite post magnas virtutes decreseunt, quæ cælum in
virtutibus nolunt, p. 2. col. 969. b.
hypocrite domus est fauor vel fiducia sanctitatis, quæ cor-
hominibus, sed non coram Deo stabit, p. 3. col. 116. d.
hypocrite alas p. figuras sanctitatis extendunt, sed curarum se-
larium pondere prægrauati nullatenus a terra subleuantur
& assimilantur struthioni, p. 3. col. 372. d. Item p. 4. col. 311. a.
hypocrite atque versuti homines ficto disciplinatum bonis
gistris adherentes, plerunque ad honore ecclesiasticæ digni-
tis pueniunt, & tunc doti circumventionibus cum proprie-
testatis esse ceperint singulis cupiditatis seruietes, ipsos
auctoris honores doli circumventionibus supplantare a
subuertere student, &c. p. 4. col. 2372. d. e.
hypocrite conceptus animi teneros equunt & comedunt,
simulatæ laudis uel fauoris gratia virtutes nouiter con-
ptas perimunt, p. 4. col. 1012. e. f.

Index.

Hypocritarum atque hereticorum figuram tenet Triphon; & uare, p. 4. col. 2345. c.
 Ham habuit matrem Iudæam, & de tribu Dan: pater autem eius fuit Iudæus, & de tribu Nephthaim, p. 2. col. 1148. e. f.

I

IAHEL adinuenit artem faciendi tentoria, ut patres haberent domos portabiles, quia eos oportet transire de loco ad locum. p. 1. c. 122. d. e.
 Iabes est nomen viri, quem dicunt Hebræi fuisse Othoniel, qui fuit peritus valde in lege & doctor magnus, & c. p. 2. col. 1026. e. f. & c. 1032. a. & colum. 1033. c.
 Iabs quos Saul ab aduersariis defenderat, repedit quod posuit, & cadauer Saul & filiorum eius honorifice sepelierunt. p. 2. col. 509. c. & col. 512. f. & col. 383. c.
 Iai interpretatur sapiens de quo: Vbi sapiens, vbi scriba. p. 1. col. 1074. d. e.
 Iai duo diuersi. p. 2. col. 174. f.
 Iai patriarcha secundum Hebraicam ueritatem, rectus uel iustissimus interpretatur. Quod autem uir uidens Deum dicitur, non a proprietate, sed a sono uocis habetur. p. 4. col. 179. b. c.
 Iacob & Esau in ventre matris impellebant se mutuo, quod fuit signum contentionis future inter eos, & inter populos ab eis oriundos. Idumæos, scilicet & Iudæos. p. 1. c. 295. e. f.
 Iacob generatio tota fuit electa, & quare. Vide in Deo Iacob; Iacob patriarcha non confunditur ex hoc, quod ab eo descendentes tantum errauerunt declinando a Christo; & eum negando; p. 4. col. 274. f.
 Iacob ex inobedientia patris pergens ad suum auunculum in Mesopotamiam scilicet in monte Moria, diuinum recepit oraculum. p. 1. col. 136. e. f.
 Iacob quomodo per dolum accepit benedictionem, qui erat in dolo, magna est questio, & c. p. 1. col. 295. e.
 Iacob absque peccato petit ius primogenituræ. p. 1. c. 297. e.
 Iacob an sit excusandus a mendacio, quando dixit patri suo se esse Esau. p. 1. col. 320. c.
 Iacob quomodo uoluit: erit mihi dominus in Deum: cum hoc fecit de necessitate salutis, & uotum debet esse de bonis querentibus supererogationis, p. 1. col. 325. e. f.
 Iacob (ut dicunt Hebræi) accepit tres lapides supponens capiti suo, & c. Et huius ratio secundum Hebræos & catholicos. p. 1. col. 324. e.
 Iacob tollit tres lapides, qui facti sunt unus in signum unitatis personarum in Deo & trinitatis personarum, uel trium naturarum in Christo scilicet corporis & anime, & deitatis in unitate personarum. p. 1. ibi.
 Iacob uidit scalam, & dominum innixum scale, & angelos ascendentes & descendentes, & quid per hoc significatur. p. 1. col. 324. a. & 325. e. f.
 Iacob an habuit promissionem a domino maior quam Abraham & Isaac scilicet quod dominum eius deberet se protegere, & que ad dominium totius mundi, & c. p. 1. col. 461. c. 466. f.
 Iacob an habuerit clariorem reuelationem de mysterio Christi & futura beatitudine quam ipse Abraham. p. 1. col. 461. c. & col. 466. f. & col. 670. f. & c. 540. e. f.
 Iacob luctatus est cum angelo. Et dicunt Hebræi, quod fuerit aggrus Esau; & quare cum eo luctam aggressus est. p. 4. col. 129. b.
 Item p. 2. col. 1507. a.
 Iacob crexit lapidem in signum rei preteritæ. scilicet diuinæ reuelationis sibi factæ, & in signum rei futuræ. scilicet foundationis templi & passionis Christi. p. 1. col. 325. e. f.
 Iacob uouit domino uotum: sed quid sit proprie uotum, & quid uouit. Ibid.
 Iacob cum semel dictum sit, Non uocaberis ultra Iacob, & c. ut legitur postea Iacob uocatus. p. 1. col. 368. e. f.
 Iacob qui erat sanctæ uiræ, quomodo petit (sibi uendi) primogenituram. Arguit contra, & soluuntur argumenta, p. 1. c. 300. b. c.
 Iacob accipiendo ius primogenituræ, an & quomodo a mendacio excusatur. p. 1. c. 320. c.

Iacob quandiu uixit minus potens fuit ipso Esau, & ipsum ualde timuit, & non sunt impleta ista in persona, sua impleta sunt tamen in posteris suis. p. 1. col. 323. c.
 Iacob benedictionem quare non retractauit Isaac. Ad hoc respondent Hebræi & catholici, p. 1. col. 323. c.
 Iacob dormiuit ut dicunt doctores Hebræi & catholici, in loco qui fuit mons Moria, ubi Abraham auus suus obtulerat Isaac patrem suum, & c. c. 324. c.
 Iacob erat octoginta quatuor annorum, quando primo accepit uxorem; & de hoc clara supputatio. Ex hoc et patet, quod non accepit plures uxores libidine ductus. p. 1. c. 331. b. & c. 333. c.
 Iacob quare fleuit, cum uenit ad Rachel consobrinam sponsam suam? Rationem huius dant catholici & Hebræi. p. 1. col. 327. Vide clarius. col. 333. a.
 Iacob expleto seruitio pro Rachel uxore erat octoginta quatuor annorum, p. 1. col. 330. d.
 Iacob quomodo uidebantur pauci dies septem annorum, cum breue tempus longum uideatur amantibus, p. 1. col. 330. a.
 Iacob quare non cognouit Liam de nocte ad eum introductam per uocem uel ad tactum, & ceterum cum iam per septem annos mansisset cum ea in eadem domo. p. 1. c. 331. e.
 Iacob & Lia an matrimonialiter coniuncti erant, uel an matrimonium inter eos erat, quando fuit lubiati uel ducta ad eum, & c. & an peccauit, si cognouit eam, p. 1. ibid.
 Iacob quanto tempore post Liam duxit Rachel, p. 1. c. 331. e.
 Iacob obiit pro ingenti crimine quatuor uxores. Sed quoniam tunc in os erat, crimen non erat, nunc autem crimen est, quia mos non est, p. 1. col. 330. f.
 Iacob non accepit plures uxores libidine ductus, sed proliis amore, p. 1. col. 331. c.
 Iacob duabus uxoribus usus est temperanter, an illis obtemperanter, nec ulla intemperanter, p. 1. col. 333. c.
 Iacob solus amouit lapidem quo puteus claudebat. Hoc figurauit quod aliquis descendens ex Iacob debet amouere lapidem sceleris cordis, ut dicunt expositores Hebræorum, p. 1. c. 333. a.
 Iacob doctus ab angelo usus est cautela in impositione illarum uirgarum in canalibus pro animalium conceptu, quia etiam Laban fraudulenter agebat contra eum, p. 1. c. 342. f.
 Iacob ponendo uirgas, cur non fraude arguitur, hoc sine dubio ut propheta fecit, nec credendum est eum fecisse spirituali reuelatione, p. 1. col. 343. b.
 Iacob claudicatio unde acciderit, an propter punitionem, & in poenam diffidentiam, & an litera sit tantum figuralis, mysticam habens significationem, p. 1. c. 357. c. 358. f.
 Iacob licet esset confortatus ab angelo in recessu, & in processu ab angelis sibi occurrentibus, tamen sicut homo timuit de fratre suo, pro cuius terra habuit transire, & quare, p. 1. c. 371. c.
 Iacob diuisit populum suum, expectando Esau fratrem suum duplici de causa, ibi.
 Iacob remansit solus orando pro periculo duabus de causis, p. 1. col. 353. a. b.
 Iacob uidens angelum eum uolente deserere, rogauit eum ne discederet, donec dedisset ei benedictionem, & tandem fleuit. ibid.
 Iacob ordinauit filios pro aduentu Esau, diuidens eos ut honestius irent, & apparerent coram Esau. p. col. 358. f.
 Iacob adorauit Esau adoratione Dulix, qui erat frater eius & primogenitus ætate, licet diuina ordinatione primogenitura esset translata sibi.
 Iacob uerba redeuntis ad Esau utrum patris & perturbati animi uerba, usque in hanc adulationem proruperunt, an sine peccato proruperunt dici? ibid.
 Iacob non est mentitus declinando ab eius societate, licet pro miserit post eum in Seir, ibid.
 Iacob luxit Ioseph 22. annis, p. 1. col. 382. a. b.
 Iacob uoluit transire per locum Bersabee duplici de causa, p. 1. col. 431. c.
 Iacob licet desideraret Ioseph uidere, tamen formidauit descendere in Aegyptum, quia erat senex & debilis, & quia timebat sepeliri extra sepulchra patrum suorum. p. 1. col. 431. c.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Iacob dicens Pharoni: Dies anni in vita mea quos incolo, quid hoc vult dicere an de terra hęc aliena, an de superna patria voluit intelligi. p. 1. col. 435. a. b.

Iacob vt peregrini dicit dies suos, & quare: & dicuntur dies mali & quare, ibi.

Iacob adorauit Deum innixus baculo suo versus occidentem, versus qua partem nunc adhuc adorant Iudæi. p. 6. c. 806. f.

Iacob habuit nouitiam beneficiorum Christi. p. 1. col. 439. c.

Iacob seuit ex reuelatione diuina, quod Hierusalem destrueretur. ibi.

Iacob conueniēter dicitur caput sponsæ: quia patriarcha alio nomine dicitur Israel, a quo sicut a capite denominatur Israelita, cuius capilli fuerunt duodecim patriarchæ, oculi vero Moyses & Aaron dirigentes populum. p. 3. col. 1847. c.

Iacob circumcidit duodecim patriarchas filios suos, & ab ipso denominantur duodecim tribus Israel. p. 6. c. 1051. e.

Iacob cur omnes quos de liberis & ancillis genuit, æquali honore filios & hæredes constituit. p. 1. 449. a.

Iacobus Zebedæi dicitur maior respectu alterius triplici rōne scilicet ratione vocationis, ratione familiaritatis, & ratione passionis. p. 5. col. 188. d.

Iacobus qui fuit assumptus in transfiguratione Christi, an fuit filius Zebedæi, an Alphæi. p. 5. col. 288. f.

Iacobus Alphæi minor dicitur, ad differentiam Iacobi qui inter primos apostolos vocatus est & electus. p. 5. c. 462. a.

Et dicitur Iacobus minor frater domini, & qualiter declaratur. p. 6. col. 473. b. 474. d. e.

Iacobus minor fuit frater Iudæ qui dicitur Thaddæus & filius Alphæi. Iacobus autem maior frater Ioannis & filius Zebedæi. p. 6. col. 1263. c.

Iacobus minor vouit se non comesturum panem, donec videret Christum resurrexisse a mortuis. p. 9. col. 331. c.

Iacobus & Ioannes sicut Iudæi crediderunt Christum tempora liter regnaturum. p. 5. c. 367. c.

Iacobus minor frater dñi factus fuit episcopus Hierosolymorum, vbi iuxta templum precipitatus & sepultus est. p. 6. c. 1028. d.

Iacob. frater domini fuit primus episcopus & patriarcha primæ ecclesie patriarchali, s. Hierosolymitanæ. p. 6. c. 1509. c.

Iactans curam suam in domino ipsum nutrit, sicut cura seculi vt vermis eum consumit. p. 3. c. 832. d.

Iactantiæ notam euitare qui vult, debet in legendo, disputando, & aliis actibus scholasticis exercendo a verbis arrogantibus abstinere. p. 3. col. 307. c.

Multo leuius est imperitiã legis cōfiteri, quam iactare prudentiam, nec posse scire quod dicitur. p. 4. col. 269. b.

Iacula tribulationes & persecutiones quæ præuidetur, minus feriunt: quorū rationem assignat Tullius, &c. p. 5. c. 1294. c.

Ianitores templi fuerunt secundum ordines portarum in atrio ordinati secundum quatuor partes orbis, p. 2. c. 1083. a.

Ianua cælestis quando aperta fuerit, & per quid. Et assignatur duplex ratio. p. 4. c. 242. d. e.

Ianua cælestis clauditur aliquis iniustus simpliciter, aliquibus ad tempus. p. 4. col. 242. f.

Ianua regni cælestis a tempore passionis aperta fuit, & ingressi sunt electi defuncti quantum ad animas: aliqui et quantum ad corpora ex gratia speciali, vt pie creditur de beatissima Virgine Maria, & de beato Ioanne Euangelista. p. 4. c. 241. e.

Ianuarus est mens primus apud Græcos & Latinos. p. 16. c. 383. c.

Iaspis preciosus, cuius proprietates, & eiusdem moralitas. p. 6. col. 1078. d. Item p. 4. col. 452. f.

Iaspium multa genera sunt. Ibid.

Ibices parua quadrupedia, quæ in petris morantur & patiunt, & ructia in suis se cornibus illa suscipiunt. p. 3. col. 382. e. & col. 2114. f.

Ibices partum habent difficilem secundum earum naturam, & quare, &c. p. 5. col. 386. f.

Ibi auis aquatica, serpentibus inimica. p. 4. col. 310. d.

Ictus lepidum contra oculum venit, manum opponimus, vt potius in ipsa quam in teneriori vulneremur. p. 3. col. 37. b.

Ideas sancti ponunt in mente diuina, quæ sunt inuisibiles for-

ma, & tamen procedunt ab ipsius omnia visibilia, sicut artificata visibilia ab exemplari inuisibilis, quod est in mentem artificum. p. 6. col. 919. c.

Idioma primum inter homines fuit Hebræorum, & durabit vlt ad edificationem turris Babylonis, quæ interpretatur confusio. Nam tunc incepit multitudo idiomata, p. 1. c. 169. a. & c. 181.

Idioma Hebræe lingue consuevit scribere, & a legere, sic e contrario e prouinciare, & a scribere, p. 1. col. 272. e. Vt etiam in Hebræica lingua, & in Lingua.

Idiomata diuersa sciebant illi qui assistebant regibus, vt scire legere literas, & loqui cum nunciis aliorum idiomatum. Hæc erat consuetum antiquitus, p. 3. c. 95. e.

Idiota quis dicitur. p. 6. col. 1018. e. f.

Indithun an proprium nomen vel appellatiuum, & quid significat. p. 3. c. 1003. e. & clarus, col. 1005. a.

Idololatrantiū vecordia vel stultitia arguitur, qui tanquam irrationalia peccora cultum & vocabulum Dei impolunt figuris, non solum hominum, sed pecudum, ligno & pedibus impressis, p. 1. c. 561. b.

Idololatrantiū in iudis in sacrificiis erat quod adipem a sacerdotibus comedebantur, & vina libaminum bibebantur, p. 1. col. 1660. f.

Idololatrantiū vniuersitas significatur per decem tribus idololatræ, p. 4. c. 1897. e.

Idololatrantiū occasionem an dederunt Iudæis Aegypti uenire ad Iudaismum, qui ascenderunt eum Iudæis de Aegypto, p. 1. col. 827. a. & col. 838. e.

Idololatrantiū magnā voluntas populū Iudaicū, non solum viris, sed et in vxoribus & liberis insinuatur, p. 1. c. 827. c.

Idololatrantiū principes & milites, clerici & religiosi, similes & vulgares cui & quomodo, p. 3. col. 1135. c.

Idololatrare solent tria genera hominum, & quomodo illud idololatriam subuertitur & extirpatur, p. 1. col. 1329. b.

Idololatra & hæreticus neque verum pascha neque tempore suo celebrant, p. 1. col. 1221. a.

Idololatre facti sunt multi descendentes ab Abraham, vt Isaac, & etiam ab Isaac, vt Idumæi, & multi de filiis Iacob &c. p. 4. col. 1981. e.

Idololatre hausta aqua probantur. p. 2. col. 357. b.

Idololatre in agris & aliis locis indifferenter pro sua voluntate immolabant nostras idolis, & in hoc filii Israel imitabant eos, antequam per legem eis datam determinaretur loca sacrificii, p. 1. col. 1528. f.

Idololatre colentes celi militia, in coniunctionibus planetarum faciebant coniunctiones diuersorum animalium, & diuersa semina in eodem agro coniunctim seminabant in coniunctionibus planetarum, & quare hoc faciebant, p. 1. c. 1547. b. e.

Idololatre quidam colebant septem planetas, & potissime illas quæ in astrologia imbuti, quantum ad hoc quod omnia quæ aguntur in humanis actionibus, deriuantur a stellis, p. 1. c. 1134.

Idololatre post sacrificia sua congregabatur circa idola ad medendum sanguinem suæ victimæ in venerationem idoli, p. 1. col. 1530. f.

Idololatre solebant dormire super coriū hostiæ immolatæ habendum reuelationes in somnis. p. 4. col. 518. d.

Idololatre in cultu suo vtebantur ossibus mortuorum, & in cerdotes vtebantur. Te. qui per tempora certa ministrabant, habebant ingredi ad mortuos nisi valde propinquos, p. 1. c. 1168. e. & col. 1303. e.

Idololatrantiū sacerdotes habuerunt capita rasa, & ad detestandum cultum idololatre præceptum fuit sacerdotibus vt vt non raderent caput nec barbam, p. 1. c. 1158. e.

Idololatria apud Gætilles reputabatur meritoria, & forniculcita, pp quod talia publice agebant, sed Iudæi idololatre operabantur hæc in secreto, ne secundum legem preterentur quæ illa prohibebat si palam fecissent, p. 6. c. 32.

Idololatria est maximum malum de genere suo. p. 3. c. 195.

Item p. 2. col. 1280. f.

Omne peccatum immundicia est anime, sed idololatria in me. p. 1. col. 1048. e. f. Item p. 3. col. 1954. c.

Index.

- idololatria est fornicatio spiritualis, dicitur etiã fornicatio corporalis, & quare. p. 4. col. 1436. f. Item p. 1. col. 1053. b
- idololatria vnde traxit originem, secundum Lactantium & Ciceronem, p. 3. col. 1549. c
- idololatria ortum habuit à Belo rege Assyriorum, & quomodo. p. 1. col. 1339. c. Item p. 3. col. 1951. b. c
- idololatriã dei potest quodlibet vitium, & per quem modum loquendi, p. 1. col. 1519. b. c
- idololatria Iudæorum, p. 4. col. 612. e
- idololatria quando initium habuit inter homines, & an in prima ætate fuit idololatria. p. 1. c. 123. c. & c. 126. e. f. 127. a. b. c
- idololatria præcipue in tribus locis exercebatur, vt fuerunt, montes excelsum, colles, & ligna frondosa siue luci. p. 1. col. 1529. c
- idololatria per vniuersum mundum publice viguit à prima ætate vsque ad sextam exclusiue, præterquam in paucissimis scilicet Israeliticis, & c. p. 3. col. 465. d
- idololatria tripliciter impenditur, aliquando enim impenditur demonibus in aliqua effigie apparentibus, aliquando corporibus cælestibus, aliquando idolis humana arte adinuentis, p. 1. col. 1658. f
- idololatria sic est vitanda, vt nec idololatrias nec eorum discipulos vel fautores contingamus, nec communionem cum eis habeamus, p. 1. col. 1040. d
- idololatria simulacrorum non solum prohibetur, sed omnis hæreticorum error. Hi enim artifices vanitatis & superstitio si dogmatis, qui de corde suo quos volunt fingunt sibi deos. p. 1. col. 1625. c. & col. 1658. d
- idololatria quæ & qualis prohibetur, cum dicitur: Non habebis Deos alienos coram me. Dicunt enim Hebræi, quod intelligitur generaliter pro omni idololatria quæ alienat à vero Deo: Doctores autem nostri dicunt, quod prohibetur idololatria in speciali, & c. p. 1. col. 669. a. b
- idololatria quædam fiebat sine quacunque imagine & sic antiqui Romani diu coluerunt Deos absq; simulacris, p. 1. ibi.
- Idololatriam abundantiam sequitur idololatria, p. 4. c. 43. b. interl.
- idololatria quæ vigeat in Iudæa, cum sit directè contra Deum, est grauius peccatum quam Sodomia. p. 4. col. 1010. d. e
- idololatria quadruplex gentis Christianæ, p. 4. col. 1135. c
- idololatria quæ corruptio humani generis est, fluxus sanguinis animæ dicitur, quam effœminata mulier significat, p. 1. col. 1040. d
- idololatria est lepra spiritualis, p. 1. col. 1213. c
- idololatria significatur per mulierem in amphora sedentem, p. 4. col. 2211. a
- idololatria licet pro maiori parte cessauerit, tamen adhuc dicuntur esse aliqui habitantes in parte Aquilonari, qui dicuntur viuitarii, & adorant pro Deo diei primum viuēs quod occurrerit eis in mane. p. 4. col. 394. c. & col. 1585. b. & col. 1896. f. & col. 2158. & col. 1189. b
- idololatria: vide etiam in Gentilis.
- idololatriæ peccatum quodammodo æquiponderat omnibus aliis peccatis, eo quod importat talē recessum, p. 1. c. 1301. c
- idololatriæ ritus instructi videntur a sapientibus, & hoc significatur per vitulum aureum, & c. p. 1. col. 832. f
- idololatriæ signa sunt, assimilari idololatriis in exteriori apparen-tiã, quæ consistunt in modo se habēdi & in modo uiuendi, p. 1. col. 1539. a
- idololatriæ destructio per orbem ad prædicationem apostolorum figurata est per fractionem simulacrorum factam post solennitatem azymorum, p. 1. col. 1145. c
- idololatriæ multiplex ignominia & inanitatis declaratur, quæ multis deductionibus concluditur, p. 4. c. 1055. c. 1056. e. f
- idololatriam omnino cessasse per mundum ad prædicationē apostolorum & aliorum doctorum, quomodo hoc intelligēdum sit, p. 4. col. 2160. d. 2159. c. Item p. 1. col. 680. e. f
- idololatriam qui colit, omnibus vitiis subiicit se: & quasi diis & demonibus quot vitiis seruit, p. 1. col. 1019. a
- idololatriam an committant Christi fideles adorantes sacramentum eucharistiæ, p. 6. col. 1718. e. f
- idolum non legitur fuisse aliquod à creatione mundi vsq; ad diluuium, & etiam post per magnum tempus, p. 3. c. 1949. e
- idolum & similitudo differunt, p. 6. col. 258. f
- Item p. 1. c. 667. a. & col. 1349. b. c
- idolum & simulacrum quomodo differunt, & quid sunt, p. 1. ibidem.
- idolum sibi fecerunt Gentiles ipsum affectum quo vigebant in viciis, Venerem vt voluptatis amatores, p. 2. col. 162. f
- idolum de metallo factum per maleactionem tres requirit operarios, p. 4. col. 2547. c
- idola non manufacta, vt stella & luna colentes, eadem ratione reprehenduntur, sicut idola manufacta uenerantes, p. 4. col. 378. c. Item p. 3. col. 1313. a
- idolum Martis qui est Deus belli, tenet in manu gladium & securim, p. 4. col. 1055. c
- idolum Priapi, vide in Priapi idolum.
- idolum Moloch, vide Moloch idolum.
- idolum vsque hodie in ecclesia vel in corde credentium ponitur, quando nouum dogma constituitur, & in abscondito adoratur, p. 4. col. 808. f
- idolum cuiuslibet peccatoris est vitium cui principaliter mancipatur, p. 4. col. 1124. clarius, col. 1139. a
- Materiam idoli creauit Deus, sed stulticia hominum formam addidit, p. 4. col. 2235. c
- idola facimus de auro & argento sanctarum scripturarum, quando gratiam sensus & eloquentiæ hæreticæ prauitate corrumpimus, p. 4. c. 1188. d
- idola ab antiquo facta in maiori reuerentiã habebantur, p. 3. col. 1948. e
- idola fiebant de diuersis metallis secundum proprietatem illorum pro quibus fiebant, vt idolum Martis de ferro. Solis de auro, & c. & horum ratio, p. 4. col. 2055. a. b
- idola vocat Ieremias cisternas dissipatas, p. 4. col. 545. b
- idola quæ diuinis honoribus colantur Iudæis vetitum exstruere, p. 1. col. 1133. a
- idola Babyloniorum, gallina pullinaria vocabantur, quæ fiebant per constellationes, aliqui enim faciebant imaginem solis, alii Lunæ, p. 2. col. 945. c
- idola pro salute regis Babylonis portabantur in sacerdotum humeris, sicut Christiani modo portant reliquias sanctorum. par. 4. col. 1055. c
- idola Aegypti in transitu domini subito corruerunt. par. 1. col. 589. c
- idola per Rachel turata patri suo quæ fuerunt. Vide opiniones, par. 1. col. 345. c
- idola vtrum responsa dare valeant ea colentibus, & quomodo hoc fit permissione diuina, p. 1. ibi.
- idola post aduentum Christi cõticuerunt, futurorum scientiã promittentia, sed vocem amiserunt. p. 4. col. 362. & col. 392. a
- Ad idola ponendum, vt Hebræi dicunt, fecit tētoria Iahel, & Tubal canebat instrumentis musicis coram idolis ea venerando. Ex eo illo patet, quod illi qui descenderunt ex Cain fuerunt mali & peruersi. p. 1. col. 123. c. & col. 128. f. 129. a
- idola sunt vana, & à vero probantur esse aliena, p. 3. col. 460. c
- idola dicuntur offenso, vel quia in illis offenditur Deus, vel offensionem & ruinã suis afferunt cultoribus, p. 2. c. 987. b. c
- idola variata habuit Gentilitas, alii ignem colebant, quæ Vulcanum dicebant, alii ætherē vel aerem, p. 3. c. 1949. c. 1454. f
- idolorum diuersorum sacra diuerso modo peragebantur, Liberi cultores in sacris insanunt, & in festiuitate satiati, notem luxibus totam duxerunt, & per libidinem & immundiciã aliis placere putabant, quanto quis sceleratior erat tãro magis Deo suo placere putabat, p. 3. col. 1950. f
- idolorum cultus cœpit a Saruch & viguit vsque a tēpora Thare patris Abrahami, p. 2. col. 144. d
- idolorum imbecillitas reprehenditur, p. 4. c. 1254. d
- idolorum cultus in nihilum abiit, p. 4. col. 48. e
- idolorum cultura incurrit duplex malum, p. 3. c. 462. c. 1949. c
- idolorum diuersis imaginibus pingebantur omnes parietes tēpli, ut nulla esset bestia quam non parietis pictura monstraret, p. 4. c. 1239. b. Item p. 1. col. 661. b

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

idolorum cultores sunt in duplici differentia, quidam ex simplicitate & ignorantia, alij contra dictam rationem, p. 3. c. 465. b. c
idolorum cultores prudentiores, dicunt se nec idola, nec in eis demonia colere, sed quæ per idola signantur, &c. Alii dicunt se non colere ipsa corpora, sed quæ illis præsidens numina, p. 3. col. 1314. e. f
idolorum cultum volebant arguere aliqui Gentiles magis subtiles & literati ex libris Moli. p. 4. col. 2349. c
idolorum inventor primus. Ninus rex conditor Ninive, & quo modo, p. 5. col. 852. e
Item par. 4. col. 352. c
Item p. 3. col. 1949. c. Item p. 1. col. 1343. c
idolis sacrificare probantur, qui principalibus vitiis captiuati esse manifestantur, p. 4. col. 2235. a. b
idolis suis quas, quales, & quam detestandas horribilesque oblationes fecerunt Gentiles & idololatæ, p. 3. col. 1951. a
idumea, Duma, Edom, vna gens. In Hebræo nunquam scribitur Idumæa, sed semper Edom, quem Idumæam expressit Græca translatio. p. 4. c. 1270. f. 1336. d
idumæa, vt Iudæi dicunt, significat Christianitatem, seu ecclesiam Romanam, & dicunt etiam quod omnes qui tenent legem Nazareni, pro maiori parte sunt Idumæi, &c. pa. 4. col. 487. b
idumæi ducentes genus ab Esau circumcidebantur iuxta legem Abrahamæ datam Moabitæ, vt vicinitate iuncti æmulati sunt cognationem, p. 4. col. 658. f
Iebuseus, in Hebræis.
iechonias fuit a Deo repulsus, & Zorobabel acceptus, causa describitur, p. 4. col. 2182. f
iechonias rex Iuda quomodo in genealogia Christi ponitur, cum scribat Hieremia: Scribe virum sterilem, nec erit de semine eius. &c. p. 5. col. 624. f. Item p. 4. col. 738. e
iechonias, Chonias, Ioachin, idem nomē est & eiusdem. p. 4. col. 138. e
iecur vt phyci aiunt voluptatis & concupiscentiæ causas in se habet. p. 4. col. 431. c
iecur captiui dimouetur, p. 2. col. 445. a
iecoris virtute occulta & calore, excoquantur & digeruntur cibi, vt aiunt phyci. p. 2. col. 1524. b. c
iehu sacrificaturum se dixit Baal vt sacerdotes Baal perderet. p. 2. col. 912. e
iehudi in Hebræo, in Latino significat Iudæum, &c. p. 4. c. 826. f
ieiuna ita, vt alio manducante prandisse te gaudeas, p. 3. col. 731. a
ieiunare licet pro mortuis vt ad requiem perueniant. p. 2. col. 514. d
ieiunauerunt quadraginta dies Moses & Helias & ipse Dominus, p. 2. col. 828. e
ieiunantium merita, p. 2. c. 953. c
ieiunandi & orandi datur nobis exemplum, cum aliquid magnæ virtutis incipere volumus, p. 2. col. 1313. b. c
ieiunat Deo qui amore eius se macerat, & quod sibi subtrahit alteri largitur, p. 5. col. 135.
Qui ieiunat, vel seruando quod non edit, vel gloriam quaerendo in terra thesaurizat, &c. ibid.
ieiunantibus cælum aperiri significatum est per hoc quod post quadraginta dies, Noe fenestram aperuit. p. 1. col. 155. c
Non ieiunatur, non media nocte surgitur, nulla difficultas indicuntur a tempore Paschali usque ad Pentecostes, & quare. p. 3. col. 1464. f
ieiunium duplex. scilicet corporale & spirituale, p. 5. col. 176. e
ieiunium duplex scilicet in tribulatione, & in gaudio, p. 5. col. 176. e. & col. 765. c
ieiunium duplex. Quoddam ordinatur ad refrenationem carnis & ad contemplationem, aliud est plenitudine & perfectione contemplationis, p. 5. col. 176. f
ieiunium generale, quod, & quale sit. p. 5. col. 291. a
ieiunium, quare, & quomodo sit faciendum, p. 5. col. 152. a
ieiunium tuum, non sit lucrum marisupii, sed animæ saturitas p. 4. c. 473. a

ieiunium quo fit abstinencia a viciis & exercitium in operi pietatis, hoc elegit dominus, p. 4. col. 473. a
ieiunium corrigat quod gula peccauit, p. 1. c. 1311. b. c
ieiunium Deo acceptum est non solum a cibis, sed ab omnibus rebus illicitis abstinere p. 4. col. 473. a
ieiunium ne putes sufficere sine elemosyna & oratione, ieiunium te castigat, sed alterum non reficit, p. 3. col. 731. a
Per ieiunium sanantur pestes corporis, per orationem verofites mentis, p. 2. col. 1541. b. c
ieiunium debet sanctificari bona voluntate, operatione & ratione, p. 4. col. 1919. a. interl.
Per ieiunium comprehenduntur omnia quo nos a contagione vitiorum & illecebris seculi obseruamus, p. 2. co. 703.
Per ieiunium mens liberius eleuatur ad sublimia. p. 1. col. 855. b. c
ieiunium quadragesimale præcipitur nobis ex lege & prophetis p. 1. col. 265. b. & col. 1418. f
ieiunium nullum fieri a Paschate vsque ad Ascensionem statuerunt probatissimi Aegypti monachi, &c. & quare, p. 5. col. 765. c
ieiunium etiam iratum Deum homini consiliat. p. 2. co. 35
ieiunium iudæorum & afflictio nudis pedibus incedendo Christiani mœoris formam exhibent, p. 1. col. 1111. c
ieiunium probat spiritus sanctus per Isaiam. p. 4. col. 471.
ieiunium purgat mentem leuat sensum, carnem spiritui subicit. p. 2. col. 1575. c. 1576. d. e
ieiunium reuerentia in Deum opus est, p. 2. col. 316. d
ieiunii partas propheta luit, p. 2. c. 794. d
ieiunii religiosi munus corporis atque animæ afflictiorum vultus hilaritate velare, p. 2. col. 1586. e
ieiunio se demereri Deum iudæi falso arbitrati sunt. p. 4. col. 471. a
ieiunia illa quæ sunt magnæ perfectionis non sunt impoda hominibus imperfectis, & de hoc exemplum, par. 5. col. 135. f
ieiuniorum vtilitas, p. 1. col. 728. e. 848. d
iephthe in uouendo fuit stultus, in soluendo impius.
iephthe stulta pollicitatio, p. 2. c. 229. c
iephthe pollicitatio nimium præces, victoriæque deploratipiditas offerendi muneris necessitatem imponebat, p. col. 230. d
iephthe cum filiam Deo offerebat non sacrificium placebat animus offerentis, p. 2. c. 236. e
iephthe quoniam immolando filiam præbuit se custodemigionis erga Deum, propterea eius facta est mentio in commemoratione iustorum, p. 2. c. 230. d
iephthe quomodo impleuit votum, quod fuit votum ab ipso, p. 2. col. 233. c
iephthe si obtulit filiam virginem, non sacrificium Deo, secimus placuit offerentis, p. 4. co. 645. a
Item p. 2. co. 230. f. 233. c. & col. 235. c
iephthe filia secundum Hebræos fuit consecrata domino auiendum Deo in vigiliis & orationibus, videndo in vilitate, &c. p. 1. co. 1151. c
ieremias Hieronimus
iericho Hieronimus
ieroboam Vide in Hieronimus
ieroboam cur non percussit dominus sed Abiam, p. 2. co. 802. e
ieroboam dextera quam extendit aruit, p. 2. co. 792. d. e
ieroboam effecit vt populus Hebræorum vitulos aureos faceret, p. 2. col. 790. d
ieronimus Hieronimus
ierusalem Vide Hieronimus
iesbidenob dicunt aliqui quod sunt tres dictiones, &c. scilicet patet falsum esse, &c. p. 2. c. 585. b. c
iesse pater David fuit binomius, dictus enim fuit iesse & p. 5. col. 18. a
Item parte 2. dicitur trinomius, scilicet, iesse, Isai, & p. col. 620. f
ie

Index.

- Iesus ubi primo loco in scriptura ponitur, p. 1. col. 602. e. f.
 Iesus & tetragrammaton sunt conformia nomina, & quomodo, p. 1. col. 510. e.
 Iesus nomen apud Hebræos & Græcos a ioth & iotha incipit, quod utrunque nota est denarii numeri, p. 1. c. 817. a.
 Iesus Hebraicè, Sothèr Græcè, Saluator Latine, p. 5. col. 513. c.
 Iesus nomen est personæ, Christus nomen naturæ. Significat enim naturam in vno supposito, scilicet diuinam & humanam, p. 5. col. 32. f.
 Iesus nomen primum in Exodo reperitur, & non in Genesi: ubi non tam filii gesta Naue, quam Iesu Domini mei sacramenta significantur, p. 2. col. 5. c.
 Iesus Dominus meus suscepit principatum, conferamus gesta Moysi cum principatu Iesu, & c. Ibid.
 Iesus Nazarenus fuit natus post tempus Achaz per 500. annos & amplius: Cōtrouersia sup hoc declaratur, p. 4. 93. b. c.
 Iesus qua ratione reliquit Nazareth, & venit Capharnaum, p. 5. col. 86. f.
 Iesus stando prædicauit turbis, sed sedendo vero Apostolis, & hinc noleuit consuetudo, & vulgaribus sit verbum stando, religiosus vero sedendo, p. 5. col. 1148. f.
 Iesus non solum doctrinam suam docuit verbo, sed etiam factō confirmabat per miracula, p. 5. col. 91. c.
 Iesus quia in eo erat virtus diuinitatis, sicut poterat exterius nomines vocare per vocem, ita poterat interius attrahere orō sua voluntare inspirationem, p. 5. lbi.
 Iesus simplices magis constituit Apostolos ad prædicatores Euangelii quam literatos, vt fides Euangelii magis attribueretur sapientiæ diuinæ quam humanæ. Ibid.
 Iesus a principio aliquos simplices vocauit, ita similiter aliquos literatos, p. 5. Ibid.
 Iesus multa fecit quæ non sunt scripta, nec mūdus capere posset vbi scriberentur, p. 5. col. 184. d. 1318. c.
 Iesus abscondit se non occultando retro parietem, sed virtute diuinitatis se reddendo Iudæis inuisibilem. Et in hoc dedit nobis exemplum patientiæ, p. 5. col. 609. f.
 Iesus in conspectu Herodis noluit aliquid signum facere, nec responsionibus eius respondere duplici ratione, p. 5. 985. c.
 Iesus ita nunc opprobriis exonoratur falsorum fidelium, sicut tunc conspuratus est falsiis infidelium, p. 5. col. 438. e.
 Iesus gauisus est in superiori parte animæ propter impletionē volūtatis paternæ, & ex filielium redemptione, & ex sui corporis propinqua glorificatione, p. 6. col. 942. f.
 Iesus princeps militiæ est cœlestis. Et huius figura, p. 2. c. 40. e. f.
 Iesus significatur per Artaxerxen, qui lumen in silentio tentas interpretatur, & quare, p. 2. col. 1315. c. & col. 1349. d.
 Iesus significatur per Ionathan, qui donum columbæ interpretatur, p. 2. col. 390. f. & col. 367. c. & col. 437. c.
 Iesus Christus dominus noster quomodo lucem protelauerit, & maiorem fecerit diem, sicut factum fuit tempore Iesu Naue, & c. p. 1. col. 72. f.
 Iesus Christus ipse solus vere Presbyter dicitur, & sicut in pōtificibus pontificum Princeps est, ita in Presbyteris vel senioribus princeps presbyterorum est, p. 1. col. 91. a.
 Iesus Christus verus Pontifex, quæ & qualia eius sacramenta, p. 3. col. 1972. e.
 Iesus dicitur auctor fidei, quia Deus illam infundendo, quia homo, illam prædicando, quia consummator illius, per miracula confirmando, p. 6. col. 942. f.
 Iesus non vocatus ascendit cum Mole in montem vt accipiat legem, p. 1. col. 726. f.
 Iesus talem modum tenuit in prædicando, qualem tenuit Ioa. Bap. duplici de causa, p. 5. col. 87. c.
 Iesus licet ante incarcerationem Ioannis prædicauerit, non tamen ita publice, sicut post prædicauit. ibi.
 Iesus semper res mirabiles vult facere de locustis vincere vult gigantes, & de his quæ in terris sunt cœlestes iu; erare nequitias, p. 1. col. 287. f.
 Iesus Nazarenus probatur esse verus Messias & quod fuerit homo & Deus, p. 6. col. 1715. a. b. c. Vide etiam in Christus
- Iesus est filius Dei naturalis, eiusdem naturæ cum eo non idēitate specifica, sed numerali, distinctus tamen in persona, p. 6. col. 1413. c.
 Iesus non in aureo calice, id est in compositione sermonum & eloquentiæ decore sua tradidit dogmata, sed in vasis fecilibus, & c. p. 4. col. 903. c.
 Iesus legit legem & in auribus populi recitat cum legis arcana reuelat, & per gratiam Domini literæ velamen amouetur, p. 2. col. 64. e. f.
 Iesus Nazarenus probat se esse Deum dupliciter, p. 5. c. 169. c.
 Iesus Nazarenus, vt inquit Rab. Moyses in libro Iudicū ordinariorū, visus est esse Messias, & interfectus est per domum iudicii: & fuit ipse causa & pmeruit vt destrueretur Israel in gladio, p. 6. col. 1695. a. b. c.
 Iesus qui dicitur Christus. An conuenienter sibi impositum hoc nomen, & an de nouo, p. 5. c. 711. b. item, p. 4. col. 93. c.
 Iesus significatur per Samuelem, p. 2. col. 405. c.
 Iesus significatur per Achimelech ratione duplici, p. 2. col. 455. c.
 Iesus significatur per Angelum qui apparuit in specie viri perfecti, p. 2. col. 40. f.
 Iesus iucundum est nomen, sed non nisi gustanti, amarum vero saculum, p. 3. c. 811. b. interl.
 Iesus Vide etiam in Christus.
 Iesus filius Naue nominatur vir decorus, ob insigne virtutis & principatus, & quæ eius mater, p. 2. col. 1047. a. b.
 Iesus filii Sirach scripsit librum Ecclesiasticum, & quando, p. 3. col. 1885. c.
 Iesus filius Sirach, & eius nepos Iesus filius Iosedech librum Ecclesiasticum scripserunt, p. 3. col. 1977. c.
 Iesus filius Sirach, nec ab Hebræis, nec a Græcis, nec a Latini reponitur inter prophetas, p. 3. c. 2143. c.
 Iesum Christum quibus modis nouimus, p. 1. c. 541. b. Nomen Dei datum cum negant Iudæi.
 Iesum sequebatur multitudo magna, sed alia & alia intentione & fine, p. 5. col. 1116. f.
 Iesum quidam pietate moti, sicut arreptitium, vel furiosum tenere & ligare voluerunt, & quare hoc, alii dicebant eum demone habere priuatum, aliis dæmonibus superiorem, p. 5. col. 514. f.
 Iesum non habuisse animam dicunt Apollinaristæ vnde illius acceperunt occasionem, p. 1. col. 1139. d.
 Iesum Nazarenum, vtrum Iudæi cognouerunt esse Christū sibi promissum. Arguitur pro & contra, cum responsione ad quōnem & argumenta, par. 5. col. 355. e. f. Item, p. 6. col. 210. f.
 Iesum filium Dei qui in occulto Iudæus est, id est, Christianus sequitur, non Iesum Naue, quem Iudæus carnalis sequitur. Et ad huc pugnat Iesus Dominus noster contra quem & quomodo, p. 2. col. 77. b. c.
 Iesum Nazarenum dicunt Iudæi miracula fecisse virtute nominis tetragrammatum. Vide quomodo & per quid sicut & ipsi perfidi tradunt, p. 6. c. 1711. a. b.
 In Iesum Christum credentes, signum nominis eius in fronte & professione proferunt, p. 1. c. 817. a.
 Iesum Christum si nos patre nobis reuelante cōfessi fuerimus esse Dei viui filium, & nobis dicetur. Tu es Petrus, & super hanc petram, & c. p. 5. col. 280. f.
 Iesum Nazarenum quem nos confitemur esse Christum in lege & prophetis promissum Iudæi negant esse Christum, & arguunt sic, & c. p. 4. c. 37. c.
 Iesu Nazareni nomen Euāgelista diabolus primo dixisse inducit, & huius ratio, p. 5. col. 753. b.
 Iesu amicitias qui expetit, multorum sibi inimicitias patienter sciat tolerandus, p. 2. col. 72. f.
 Iesu in terra Zabulum & Neptalim (ubi sita est Capharnaum) primo prædicauit, p. 5. c. 87. c.
 Iesu exaltatio in conspectu populi a baptismo exordium sumit, & ad hoc figura, p. 2. col. 25. a.
 Iesu Christi prædicatio describitur quantum ad tria, scilicet quantum ad tempus, locum, & modum, p. 5. col. 87. c.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Ietro sacerdos typum gerebat exterarum gētiū, p. 1. c. 650. e
 Ietro fuit vocatus plurib. nominibus, scilicet, Raguel & Ietro
 Cincus & Obab: & horum ratio, p. 1. col. 390. c. & co. 1228.
 f. & col. 1229. c
 Ietro an venerit ad Moysen post legem datam vel ante, habē
 tur opiniones, & an fuerit conuersus ante legē, p. 1. 649. b. c
 Ietro vtrum inter viros vnum Deum colentes religioseque sa
 pientes habendus sit, sicut Iob merito queritur, imo credi
 bilius habetur, p. 1. ibid.
 Iezabel an & quō depinxit oculos suos stibio. p. 2. col. 1134. e. f
 Iezabel de qua in Apocalypsi dicitur nō fuit illa q̄ 3. Reg. 21.
 idololatra dicitur, quia 400. annis & amplius antefuit pedi
 bus equorum cōculcata 4 Reg. 9. sed fuit alia falsa Prophe
 tissa, vel forte aliquis hereticus qui propter molliciem car
 nalis vicij mulier est dictus, p. 6. col. 1480. f. Item, par. 1. col.
 1267. b. c
 Iezabel comederunt canes & volucres cœli vt ostenderetur
 quod spiritalis nequitia fiat præda diuitis sepulture, p. 2.
 9c8. d
 Iezrael metropolis est in regno decem tribuū, p. 4. c. 1700. d. e
 Ignis de petra, id est, de Christo exijt, quia caro Christi diui
 no Spiritu repleta, omnia peccata exussit, p. 2. c. 193. b. Inter.
 Ignis natura siue proprietates quatuor habet, q̄a vrit, purgat,
 calefacit, vel accendit, & illuminat, p. 6. col. 988. e
 Ignis duo facit vrit, scilicet, & lucet, p. 3. col. 1485. c
 Ignis duplicem vim habet, vrendi, scilicet, et lucendi, p. 1. col.
 785. b. c. & c. 803. a. & c. 877. b. c
 Ignis actus primus & actus secundus quis sit, p. 4. col. 1534. f
 Ignis in sacrificij à Nadab & Abiu filiis Aaron quid significa
 rit, p. 1. col. 990. e
 Ignis quomodo deuorauit holocausta, p. 1. col. 998. d
 Ignis damnatorum qualis, p. 4. col. 538. d
 Ignis natura est, vt in superna moueatur, & in ipsum conuerta
 tur quod crematur, p. 1. col. 1301. b
 Ignis humani corporis vt aiunt in iecore præcipue habitat, in
 de ad cerebrum subuolat, deinde ad alios cæterosque sen
 sus, & sic per membra diffunditur, p. 4. col. 962. d
 Ignis quando modicum tangit stipulam, quasi lambendo sta
 tim exurit, p. 4. col. 74. e
 Ignis si per aliquem accensus fuerit, & damnum intulerit, quo
 modo poena super illo & sententia ferenda sit, p. 1. c. 700. f
 Ignis triplex, scilicet charitatis, iræ, inuidie, & gehennæ. Duo
 primi Christi aduentum præcedent, tertius sequetur, & c. p.
 3. col. 1188. d. e
 Ignis est charitatis, est etiam cupiditatis, p. 5. c. 635. c
 Igne charitatis exuritur fœnum, lignum, stipula, & plumbum
 iniquitatis, p. 4. col. 990. e. f
 Ignis inopia, mala Lazari quæ habuit purgauit, p. 5. c. 923. a. b
 Ignis probatio tribulationis, vel ignis purgatorius ad purum
 exuret, quod de leuior credendum est peccatis, p. 5. col. 76.
 f. Item p. 1. col. 621. b. c
 Ignis nomine frequenter intelligitur alia poena in sacra scri
 ptura, p. 4. col. 1118. f. 1180. f. 1775. c
 Ignis duplex est. Ignis enim in hoc sæculo est, & in futuro: iste
 ignis illuminat, ille incendit, & c. p. 1. col. 877. b
 Ignis cum sit de natura sua lucidus, quomodo erit in tenebris
 obscurus, p. 5. col. 160. d
 nescio ait Origenes si ille ignis in futuro seculo qui incendit,
 habeat aliquid quod illuminet, p. 1. col. 877. b
 Ignis post iudicium erit ad afflictionem damnatorum formali
 ter: alia vero elementa erunt tantum virtualiter, inquantū
 poena gehennæ continebit in se eminentius quicquid affli
 ctionis continetur in ipsis, p. 3. col. 2173. b
 Ignis poenalis cremationem habet, & nō lucem, vt in vtroque
 puniantur, qui in vtroque peccauerunt, p. 3. col. 138. d
 Ignis inferni qui non lucet ad consolationem, aliquando lu
 cet ad poenam. ibi. f. Item, p. 1. c. 877. b
 Ignis duos futuros legimus. Vnum æternum quo æternaliter
 punientur reprobi qui sequetur iudicium. Alterum qui præ
 cedet, quo exuret facies mundi, & c. p. 6. col. 320. f

ignis gehennæ humano studio non succeditur, sed creatus
 a Deo ab origine mundi, p. 3. col. 219. b. c
 ignis purgatorii idem est cum igne inferni. Sicut enim in e
 dē igne aurum rutilat, & palea fumat, sic idem ignis purg
 electos, & cōnat reprobos. Sed reprobis est ad semper, c
 ctis tantum ad tempus, p. 6. col. 220. f. item, p. 4. col. 531. c
 ignis cōflagrationis præcedat aduentum Christi ad iudicium
 purgans cœlum aerium & terram, p. 4. col. 429. c
 ignis extremi iudicij tantum ascendet super terram, quantum
 aqua diluuii, p. 4. col. 1865. b. c
 ignis accendetur diuinitus dicit Ra. Sal. tēpore futuro, qui
 vocat tempus Messia comburens alios populos & non l
 dēs iudæos, p. 4. col. 373. c
 ignis qui de cœlo descendit ad altare tabernaculi, erat ut
 cit Ra. Sa. continuus absque extinctione, & hoc diuino o
 raculo, p. 1. c. 1185. c
 ignis consumens oblationem Abel fugit signum diuine ac
 prationis, ibi.
 ignis de cœlo super altare descendit sub Moyse David Sal
 mone & Elia. Sub Manuhe autem Angelus de flamma e
 xit, p. 2. col. 1101. c. interl.
 ignis ex consummatione sacrificij erat à Deo solo, p. 1. c. 98
 ignis sacrificia consumens quo tempore fuit cōseruatus &
 tus, p. 1. col. 984. f. & col. 986. f
 Ignis in sacramentis in catechizādo & exorcizādo prius
 hiberetur, & post venit ad aquam baptismi, & quare sic
 5. col. 895. b
 ignis an & quomodo non adussit pueros in fornace existi
 tes, opiniones sunt. Arguitur in contrarium: & rationes
 uuntur, p. 4. col. 1534. f
 ignis oblitus est suæ virtutis, p. 3. c. 1962. f. item, p. 1. col. 56
 item, p. 4. col. 1534. f. 1535. c
 ignis sulphureus habet ardorem & foetorem ad significād
 viciū Sodomorum, p. 3. col. 366. d. e. f
 ignis qui descendit & consumpsit oues & pueros sancti I
 ratione dæmone factus fuit, p. 3. col. 25. c
 ignis inuoluēs visus ab Ezechiele designauit incendium c
 tatis & templi futurum, p. 4. col. 1086. d. e
 ignem tribulationis nobis admonet Deus vt in nobis viti
 rubiginem purget, p. 4. col. 1264. c
 ignem cur mundo est introducturus Deus, p. 4. c. 407. a
 ignem & aerem elementa, multi philosophorum non cog
 uerunt vsque ad tempus Aristotelis, p. 1. col. 41. a
 ignem de cœlo venire solitum ad sacrificium deuorandum
 in dedicatione templi sub Salomone legimus: & quomodo
 Elias in monte Carmeli construxit altare, p. 1. col. 1120.
 ignem de cœlo acrio mitte inferius, & ventos turbinis cō
 uere, potest diabolus. Vide quomodo & quare, p. 3. col. 300.
 ignes varios habet Deus quos emittit de thesauris suis, p. 1.
 col. 1013. a
 ignominia in sacra scriptura appellatur fabricatio idoli vt
 tiam sordes, p. 1. col. 834. f
 ignominiosus quis dicitur, p. 6. col. 28. e
 ignorantia solet miseras temperare, p. 4. c. 1115. a. Interl.
 ignorantia & infirmitas sunt circumstantiæ excusante po
 lum, p. 4. col. 1604. f
 ignorantia peccati quot & quib. modis cōtingit, p. 5. c. 1116.
 ignorantia & caligo peccati per nebulam designatur, & q
 modo hæc nebula mala auferenda est, p. 3. col. 1580. e
 ignorantia est nescire, scire noluisse est superbia, p. 3. col. 300.
 ignorare videtur Christus quantum ad innocētiam suam
 patiatur, p. 1. c. 264. b
 illecebris vitiorum expertis difficilius caremus, quam in
 gnitis, p. 2. col. 1360. d
 illicitum est aliquid, non ex natura sua, sed tantum quia p
 bitum, p. 5. col. 1264. f
 illicitum aliquid esse dupliciter ostenditur quod tamē pe
 titur lege. Vno modo per prophetam a spiritu sancto lo
 tem. Alio modo per communem obseruationem bono
 p. 1. col. 1605. b. c

licita qui se meminit commississe, conandum est ei a quibusdā etiam licitis ut studeat abstinere, p. 2. columna 1063. c. & c. 1064. d.

Illiones animæ infinitæ sunt, quæ aliquando vix orate sinūt & c. p. 3. c. 696. c.

Illor quis dicitur. Et tripliciter describitur, p. 3. c. 1617. c.

Illinatur specialiter a Deo lumine suæ gratiæ recte viuetes a presenti inter peccatores tāquā in tenebris, p. 3. c. 1301. c.

Illinatio prophetica quæ a Deo principaliter est, quando que tangit mentes prophetarū mediantib. Angelis, p. 1. co. 243. b. c.

Illinatio lucis ad contemplandum speciem supernæ veritatis venit post bona opera, p. 1. c. 19. a. Interl.

Illinatus iterum diuino munere, quia propria fragilitate vel diaboli prouocatione priuatus fuerat lumine gratiæ, debet de cætero in penitentia & sanctitate viuere, p. 2. columna 1543. c.

Ill syllabam vbiunque in fine Hebraici sermonis legimus numeri pluralis est masculini generis, & c. p. 4. c. 1711. a.

Imago omnis similitudo est, sed non conuertitur, p. 1. columna 1485. c.

Imago & umbra differunt, quia umbra est similitudo rei lōginquā, imago est propinqua, & expressa rei similitudo. Et sic sacrificia veteris legis habuerunt rationem vmbre respectu bonorum gloriæ, sacrificium autem nouæ legis habet rationem imaginis, & c. p. 6. c. 903. c.

Imago æqualitas & similitudo differunt, p. 6. c. 383. b.

Imago alicuius potest dici dupliciter. Vno modo naturaliter sicut in humanis, filius dicitur imago patris. Alio modo, artificialiter sicut imago Herculis, & in lapide, part. 6. columna 611. c.

Imago ex alicuius hominis lineamentis exprimitur, p. 1. columna 1486. c.

Imago Cæsaris in templo delolato, vel statua Adriani, equestris (quæ in ipso sanctorum loco longo tempore stetit) dicitur abominatio desolationis, p. 5. c. 395. a. & 618. d.

Imago regis aliter est in nemo, aliter in filio, & c. p. 6. c. 611. c. & 612. f.

Imago regis & nomen solet in denario contineri, p. 1. columna 757. c.

Imago triplex, scilicet creationis, recreationis, & similitudinis. Et in quo vel pennes quid ista similitudo, p. 3. c. 1141. b.

Imago creationis, ratio gratiæ, similitudinis tota trinitas, p. 3. c. 463. b.

Imago Dei consistit in aīa quæcumque ad proprietates naturales scilicet, memoriam, intelligentiam, & voluntatem, p. 1. columna 33. b. c.

Imago & similitudo Dei nō est corporis forma, sed mens, ad similitudinem veræ imaginis Christi, qui est imago Dei inuisibilis, p. 4. c. 1072. d.

Imago Dei grandis efficitur, siue magnificatur, in quibus & per quem modum, p. 5. c. 691. c.

Imaginis suæ impressionem sicut exigit Cæsar, sic & Deus animæ lumine vultus sui signatam, p. 5. c. 959. a. b. d. e. f. g.

Imaginem Dei in anima ponūt Hebræi per assignationes imaginis multum accidentales, & præcipue in quinque, & c. p. 1. columna 33. b. c.

Imaginem diaboli suscipisti, & bonum depositum abnegasti, imagine Dei abiecta, si fueris crudelis impius, violentus, & similia, p. 1. c. 947. c.

Imagines Cæsaris per Pilatum & Gaiū in Ierusalem portatæ, precibus Iudæorum sunt alibi repositæ præcauendū dissensionem populi, p. 4. c. 23. c.

Imagines antiquas crucifixi quæ dicuntur factæ a Nicodemio, qui simplices Christiani reuerenter, p. 3. c. 1945. c. 1.

Imagines idolorum & etiam alias quomodo Iudæi dedignati sunt habere in templo, & c. p. 4. c. 43. c.

Imagines masculinas quas appellat Ezechiel, par. 4. columna 1188. f.

Imagines quando quare, per quem & quotuplici causa inuētæ

dicuntur, p. 3. c. 1949. c. Item, p. 1. c. 682. e. f.

Imagines fieri au, quomodo quare, vbi simpliciter prohibitū fuit in lege, p. 1. ibid.

Imagines fiebant antiquitus valentib. personis post mortem, ut imaginibus suis venerarentur, & propter illam gloriam habendam multi exposuerunt se morti pro republica, p. 3. c. 148. & 973. c.

Imaginum cultus probatur quod Deus hominem ad imaginē suam creauit, p. 3. c. 723. c.

Imaginum aliæ sunt eiusdem substantiæ aliæ non pictura, p. 1. c. 1485. c.

Imbelles duplici modo dicuntur. Quidam, qui nunquam possunt fieri bellatores, ut senes femiæ, & c. Quidā imbelles ut pueri qui sperant fieri bellatores, cum occurrerint, in virū perfectum, & c. p. 1. c. 1457. c.

Imber ferotinus in iudæa vsq; hodie iam maturis messib. venire consuevit, & c. p. 3. c. 1676. f.

Imbres vocantur celestia beneficia, p. 4. c. 66. c.

Imbuēdi omnes qui sunt altiorib. disciplinis molestum habēt rudimentorum labores, cum disciplinæ ignorant vtilitatē, p. 1. c. 1391. b. c.

Imitatione videntur pleriq; (q; sponte & proprio intellectu nihil agunt) positi inter fratres, ea agere, quæ illi agunt qui proprio intellectu mouentur, p. 1. c. 1383. b.

Imitatores Christi cū Christo morantur extra castra, quia delicijs tabernaculi non seruiunt, p. 2. c. 1696. f.

Immensitas diuinæ sapientiæ, & potentiæ ostenditur. Primo in partib. mundi principalib. Secundo in animalib. diffuse, p. 1. c. 349. a. b. & 368. c.

Immolare sacrificium & offerre extra tabernaculum vel templum fuit prohibitum ad vitandum idolatriam, p. 1. columna 1033. c.

Immolare solebant gentes in lucis, & in delubris statuas adorare, p. 1. c. 1556. d. Vide in Gentilitatis error.

Immolatio in excelsis, an fuerit licita, vel illicita, parte prima, Ibidem.

Immolatio agni ac aliorum sacrificiorum duo in se continent, p. 1. c. 580. f.

Immolatio agni & hedi, vtrum vna fuerit, vel duæ fuerint, p. 1. c. 585. c.

Immolatio agni qua die fuit, & cuius figura erat, vel dispositio, Ibidem.

Immolatio agni Paschalis & alia sacrificia duabus considerationib. sunt attendenda vna est de præsentī, siue literalis, scilicet status populi exeūti de Aegypto. Secunda est figuratio, & c. p. 1. c. 583. c.

Immolatio Paschalis duplex fuit, ut dixerunt, aliquid vna agni, & alia hedi. Et vnde hæc opinio processit. Sed hoc improbat, p. 1. c. 585. c.

Immolatio Paschalis de agno, debebat fieri, non autem de hædo, Ibidem. c. 602. e. f.

Immolatio agni & Iesus quid nobis figurabat, p. 1. c. 603. c.

Immolatio sub pæna mortis quæ fuerit, p. 1. c. 703. f.

Immortalitas carnis alia est quam in Adam accepimus, alia quam in resurrectione per Christum speramus, p. 1. c. 31. a. & 62. f. & c. 64. f. & c. 78. d.

Immortalitas in Adam non erat per qualitates corporis intrinsecas, sed erat magis per remotionem eorum quæ poterant eum corrūpere & per quæ fiebat illa remotio, p. 1. c. 64. f.

Immundicia duplex est, spiritualis & corporalis, p. 1. columna 999. b.

Immundicia corporalis potest esse in brutis, & hæc dupliciter, p. 1. c. 1000. d. & c. 1540. f.

Immundicia quæ est ab intus, est, quadruplex, p. 1. columna 1011. a.

Immundicia pro qua mors indigebatur erat duplex, p. 1. columna 695. c.

Immundicia mulieris menstruata deriuatur ad animata & inanimata, & hac de causa puniebatur, sed qua pæna exprimitur, p. 1. c. 1038. f.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- nis applicari: nam ad opus doctrinæ seu prædicationis requiritur maturitas & firmitas, p. 1. c. 1547. c. Vide in Tricenarius.
- Incircuncisus labiis non defectum eloquentiæ, p. 1. c. 536. f
- incircuncisi non tenebantur ad legem Moyfi, & si erant cultores vnius veri Dei, quod olim erat commune in orbem, & sicut Iob & plures alij moriebantur in statu saluadorum, p. 4. c. 782. f
- inclinationes rerum sunt pondera earum, vnde August. Amomens pondus meum, p. 3. col. 271. c
- includere Dei, est clausis non aperire, & cor reprobum per gratiam non emollire, p. 3. c. 154. f
- incolumitatis suæ omnem speciem in manibus medicorum habere planè iumentorum simile est, p. 4. col. 342. c
- incomunitio tribuum fuit sub præcepto, ne commiscerentur fortes hereditatum, p. 2. col. 213. c
- incomprehensibilia esse qui intelligit, vtcunque videt & non inueniens inuenit, p. 3. col. 142. f
- inconstans & vagabundus designatur per inquilinum, & non est aptus ad recipiendum Eucharistiæ sacramentum, p. 1. c. 1010. f
- incontines presente passione iudicat esse fornicandum, sed extra passionem iudicat contrarium, p. 5. col. 1075. c
- incontinentia malum est: sed non ideo connubium quo incontinentes copulantur, nec propter illud malum, culpabile est hoc bonum, sed propter hoc bonum est veniale illud malum, p. 1. c. 77. a
- incorruptibilia & corruptibilia quomodo redibunt vel numero vel specie. Et eliditur error aliquorum philosophorum dicentium, quod post transitum magni anni (qui completur in triginta sex milibus annorum) effectus interiores reuertentur eidem numero, p. 3. col. 105. c. & col. 167. c
- incredibilia multo, hominibus accidisse quam Nabuchodonosor, & Græcæ & Romanæ tradunt historiæ, & c. quoniam mirum si ostendendam Dei potentiam ipse Nabuchodonosor hæc pertulerit, p. 4. col. 1544. c
- increduli seducunt & seducuntur per quasdam obseruantias velatas, vt Demetrius, p. 6. col. 1189. c
- increpitas de qua Christus discipulos increpauit, an fuerit illorum vel aliorum, p. 5. c. 660. f
- incredulitatis quare arguitur Zacharias, & non alij similiter dubitative loquentes, p. 1. col. 1237. b. c
- increpantes iniuste frequenter ex verbis suis ostenduntur defecere, p. 3. col. 68. f
- increpare qui recusat vitam carnalium quantum sufficit, Dei profecto se esse negat, p. 1. col. 835. a. b
- increpatione hominum peccatum non designatur per securim. Sed cum aliquis incaute peccatum arguit, ferrum securis de manubrio fugit, p. 2. col. 888. d. e
- increpatione diuina est tribulatio à Deo immissa, p. 4. c. 449. b
- increpatione ne fiat tempore luctus, cauendum est quia etsi recte quidam debent increpari, non tamen in afflictione, ne qui lenire debet, dolorem augeat, p. 3. c. 183. a
- increpationis apertæ impetu obuiare. ex mucrone est percute re. Aversa autem hasta ferire est furentem intraquille ex quibusdam tangere, & quasi parcendo superare, p. 2. c. 524. d. c
- incubus & Succubus. vide in demoniorum filii.
- incus ad hoc statuitur, vt crebris ictibus feriat, p. 3. c. 399. b
- incunde alia vasa formantur, sed ipsa tot ictibus in aliud vas non transfertur, & illius moralitas. Ibi.
- indefinita iuris æquipollent vniuersali, p. 1. c. 1604. f
- index & pollex blando osculo coniunguntur, p. 1. c. 1600. d
- indigenus & medicus non erit inter vos, dictum est Iudeis de mendicantibus publice, quod non debebat Iudei permittere. Anima ducunt hoc Christiani in lege amoris existentes, & c. p. 1. c. 1544. f
- indigentia terrenorum sepe contingit viris perfectis, cum semper affit virtutum copia, p. 1. c. 1625. c
- indignas Deus nobis vel vniuerso populo, & si iam vltio procedit redeunte lege Dei in cor nostrum, quæ moueat nos conuerti ad poenitentiam, & satisfacere pro delictis, continuo ira cessabit, p. 1. col. 1280. e. f
- indignatio Dei quæ diu sustentat peccantes aliquando non tota quidem prorumpit in pœnam, sed stillat in modum ignis ad dissoluendum duritiam cordium, p. 4. col. 386. a
- indignos Dominus saluat, non pro merito delictorum retributione impedit, sed propter misericordiam bonum veniat superfundens, p. 2. c. 1270. e. f
- indignus si promouetur ad maiorem statum, apparet eius stultitiæ effectus, qui prius erat incognitus. Exemplum de simia & c. p. 3. col. 1510. f
- indigni promotionibus frequenter eas plus ambiunt quam li qui sunt digni, p. 2. 207. c. & col. 209. c
- individa quare fuerunt obseruata in arca Noe, p. 1. c. 155. c
- indivisibilitas matrimonii solum est de iure diuino, sed etiam naturali, p. 5. col. 314. f. Vide etiam in Matrimonii indivisibilitas.
- indoctus homo mutis animalibus si comparetur, & eloquidetur, si eruditis & eloquentibus, stultus & mutus, p. 1. c. 520. d
- idoles insignis boni ingenii, in verbis verum amare, non verba, p. 1. c. 1225. a. b
- inducunt ad mandatorum obseruantiam, & retrahunt a malo, portæ Ierusalem dici possunt, p. 2. c. 1349. c. & c. 1355
- inducunt ab bonum tria sunt, scilicet decor operis, dulcedoederis, valor muneris, p. 2. c. 1349. c. & 1355. c
- indui iustitia dicitur sicut vestimento, qui se vndique opere protegit, & nullam actionis suæ partem nudam requirit, p. 3. col. 277. b. c
- indumentum superbum nocet vitæ & famæ, p. 6. c. 698. e. f
- induimur Christum dupliciter, quomodo & quales, p. 6. c. 495. b. & 496. d
- indulgentia sumitur pro permissione, quæ permissio fit dicitur, p. 6. col. 246. d
- indulgere nolens ei qui uxorem suam polluit, & c. cum solodisponatam Christi virginem polluerit, vel animam iniurias suas grauiore, quàm Domini mensurat, p. 4. 177.
- infamiam poenam imponit eis lex qui naturæ legem non reuerentur, p. 1. col. 1616. c
- infans octo annorum incipit habere rationis usum: ex tunc stringendus est à turpibus & inhonestis, per quam restrictionem intelligitur circumsisio spiritualis, p. 1. col. 223. c
- infantes cum parentibus in Sodomis cremati sunt, vt possent uerti impiissimum facinus Sodomitarum, ne de origine eorum aliquod remaneret vestigium, p. 1. col. 246. a. b
- infans vocatur & paruulus secundum Hebrææ linguæ idiom, omnis filius ad comparisonem parentum. Romæ quocumque vsque hodie omnes filii infantes uocantur, p. 1. col. 258. b. c
- infantis nomine populus gætiim intelligitur, p. 4. col. 522. a
- infantem filium David & Viriæ cor morti tradidit Deus, p. col. 584. d
- infantes & ciuitatem vocat Ieremias agniculos & pascuum, p. 4. col. 900. e
- infantes vocat Ieremias pretiosa, p. 4. col. 937. b
- infantium genitorum quæ prima vox fit in utroque sexu, p. col. 1911. c
- felicissimi sunt qui vsque ad senectutem gula & ebrietate diuersis voluptatibus occupati non intelligunt in se opera Ieremini, p. 4. col. 67. b
- infelicitatem vt quidam mutant, videmus sepe quosdam à proposito transire ad aliud, p. 4. c. 226. d
- inferiores homines superioribus debent obedientiam & reuerentiam, & c. p. 6. col. 959. a
- inferi secundum locum terrenum dicti sunt, id est, inferioribus partibus. Sub vario enim intellectu nomen inferiorum ponitur, & maxime in mortuis hoc solet accipi, p. 1. c. 1271
- inferorum vocabulo nominari partes inferiores terræ, comparatione huius superioris terræ (in cuius facie uiuit) manifestum est. Sicut in comparatione superioris cœli (ubi ætorum demoratio est Angelorum) peccantes Angelos in huius aeris detrusos caligine, scriptura dicit tãquam carceribus inferi puniendos reseruati, p. 1. Ibi.
- infernus accipitur dupliciter in scriptura. Vno modo pro se vbi ponuntur mortuorum corpora. Alio modo per locum descendunt animæ damnandorum & purgandorum, & generaliter

Index.

- raliter illorum qui non admittuntur ad gloriam, p. 4. c. 67. c
 infernus accipitur pro fossa vel sepulchro, p. 3. c. 194. f
 infernus quomodo dicitur habere tenebras, cum ibi sit ignis
 qui de natura sua est lucidus, p. 5. c. 30. h
 infernus est locus ubi recluduntur animæ, vel ad refrigerium,
 vel ad poenam, p. 4. c. 1894. f
 infernus est aer iste quantum ad celsitudinem cæli quarum ad
 eiusdem aeris altitudinem terra infern^o intelligi & profun-
 dum potest, p. 3. c. 194. f
 infernus donus erat omnium ante aduentum Christi, p. 3. co-
 287. a. b
 infernus non habet ordinem, non quod Deus nō ordinet tor-
 menta secundum merita singulorū, quia etsi vna gehenna
 non omnes vno modo sentient, sicut nec modo homines
 calorē solis, vel ordo nō erit, quia in supplicijs propria qua-
 litas rerum non seruatur, p. 3. c. 138. d. e
 infernus est quicquid separat amorem fraternitatis, p. 4. colu-
 1894. f
 infernus primus cæcitas peccantis animæ & veræ lucis scien-
 tia carentis, p. 3. 1669. a. b
 inferni limbum ingrediebantur patres ante christi aduentum,
 vt dixit Iacob Patriarcha & Iob, & c. p. 6. c. 168. f
 inferni locus a principio distinctionis rerum est ab alijs distin-
 ctus, p. 6. c. 1356. f. & p. 4. c. 289. a
 inferni tormenta non replentur terminum accipiendo, & qua-
 re, p. 3. c. 1721. a
 inferni poenæ sextuplices sunt, p. 2. c. 628. f
 infernus terra dicitur, quia ibi captiui tenentur, p. 3. columna
 138. d. e
 inferni occulta sicut nullo a nobis cogitationis sensu penetra-
 tur, ita aquarum Abyssus nulla nostra visione comprehēdi-
 tur, p. 3. c. 355. c
 e inferno magna quæstio est, & quid inde scriptura sentiat,
 vbi cunq; hoc memoratū fuerit obseruandū, est, p. 1. c. 418. d
 infernum vtrum mali tantum, an etiam boni descendāt. Si
 tantum mali quomodo Iacob dicit se lugentem descēdere
 velle? p. 1. c. 385. f
 infernum Christus in morte momordit, electo, educēdo & re-
 probos relinquendo, p. 4. c. 1894. e. Inter.
 inferna duo ostenduntur esse, & quæ sint, & quomodo accipiē-
 da, p. 3. c. 1098. d
 fidelium multi propter sacrificium Iepthe crudelitatem no-
 bis impropert. p. 2. c. 230. d
 fidelium multitudo dicitur arenæ, p. 1. c. 1684. d
 fidelitas omnis irreuerentiam continet sed non econtra, p.
 1. c. 1400. c
 fidelitas serui ad Dominum videtur esse maxima irreueren-
 tia ad ipsum Ibidem.
 infirmitates nostras intantum Christus accepit, inquantū va-
 lebant ad opus nostræ salutis. Et enumerantur, quædam in-
 firmitates & defectus, qui cōtingunt circa hominem, & in-
 ter hos quos, & quos non accipere congruū erat, p. 5. c. 31. b
 infirmitas grauis corporalis quandoque prouenit propter in-
 gratitudinem erga Deum. Exemplum de Ezechia rege, p.
 4. c. 335. a. b. c.
 infirmitates graues immituntur hominib. quandoque a dia-
 bolo, & nota quas, p. 4. c. 2033. a
 infirmas cum qualitate rerum mutatur, dum videt prospera,
 laudat, dum mutantur, nihil esse iudicat, sed firmus cum ip-
 sa gloria poenam considerat sequentem, & mox damnat, p.
 3. c. 79. b
 infirmus nimis ad iniusticiam trahitur & æterna quæ spera-
 bat relinquit & comparatur arbori quæ vento impellitur
 vt cadat, p. 3. c. 205. a
 infirmi in Ecclesia qui transitorijs successionib. lætantur, super-
 ventum vidētur leuati, sed persecutionis tempore dum sp-
 speritatis aura pertransit, eorum protinus eleuatio corrumpit
 p. 3. c. 188. d
 infirmorum teneritudo est, quia dū peruersos prospiciūt flore-
 re, iustos cruciari, bona se inchoasse pēnitent, p. 3. c. 193. c
 Infirmis exemplum prębetur, vt cum molestia corporis vel in-
 iuria tentantur humana, liceat aliquid laxare de proposito
 rigore, p. 6. c. 1119. c
 inferioribus parabilis venia, p. 4. c. 28. d
 inflammationem cordis tria concomitantur, s. splendor verita-
 tis intellectum perficiens, amor charitatis bonis cōsenties
 & dulcor suauitatis reficiens, p. 1. c. 1179. c
 inflatio in reprobis hominib. surgit a peccatore dum elatio se e-
 rigit ex sæculi potestate, & comparatur ad sternutationem
 & quare, p. 3. c. 397. b
 influxus vel efficiētia manifesta corporū celestium in inferiora
 præcipue uiuentia, an arguat perfectionem vel dignitatem
 essentialē eorundem, p. 1. c. 1489. a. 1490. d
 infructuosi dum sumus nec fructū iustitiæ pudicitie vel pieta-
 tis afferimus, arida sumus. Si autem nos excolētes ad virtu-
 tē frugē suscitamus, terra arida efficiimur, p. 1. c. 1415. c
 Ingeniosus vir qui ad Dei contemplationem subleuatur, p. 2-
 quilam significatur, & quare, p. 3. c. 378. f. & 379. c
 ingeniosus negligendo sapientia vera se priuat, & simplex stu-
 diosus laborando degustat, p. 5. c. 810. d. e
 ingenium desidiosus accipit sæpe, vt de negligentia iustus pu-
 niatur qui scire contemplit quod sine labore assequi potuit
 & aliquando studiosus tarditate intelligētia pmitur, vt eo
 maiora præmia inueniat quo studiosus. ibid. f
 ingenium aptum sacris disciplinis aliquando habet homo be-
 ne creatus a Deo, sed tradit luxuriæ inertie & habens ma-
 sculum, offert debile, id est, orationem aliqua animi pertur-
 batione corruptam hic sentiet in se esse cōpletū quod scri-
 ptum est potentes potenter tormenta patienter, p. 4. colu-
 2185. a. b
 Ingeniū quandoque qui nō habet, habet autem sitim, & amā-
 do studēs assequitur, quod nescit ingeniosus, p. 3. c. 79. a. b
 ingenium cuius ad cogitationem veritatis emicus, sed opera-
 tio carnalis obscurat, lippus dicitur moraliter, p. 1. c. 1095. a
 ingenium intelligētia memoria iudicium ratio & omnes qui
 intra me sunt motus, cōmendati mihi videntur, vt in his v-
 tar his quæ lex præcipit diuina, p. 1. c. 949. c
 ingenium solers & perspicax, si ad malas artes vertat, & reb.
 Dei abutatur, in his quæ nō vult, hoc est abiurare depositū,
 & beneficia vertere in perfidiam. Ibid.
 ingenij boni dicitur in speculabilib. qui cito capit verbum ma-
 gistri. In operabilibus, vero ille metaphoricè dicitur inge-
 nij boni, qui alterius exemplo cito mouetur ad opus bonū
 etiam melius procedendo, p. 6. c. 414. f
 ingenii vigilantiam cum a secularib. ad defensionem veritatis
 trahimus, & eorū eloquiū in vsum re&itudinis aurum & ar-
 gentum tollimus ab Aegyptiis, vt nos diuites, illi pauperes
 efficiantur, p. 1. c. 1587. a
 ingenii boni indoles insignis in rebus verum amare, non ver-
 ba p. 1. c. 1225. b
 ingrati non respondent benefactorib. suis secundum debita
 beneficia, sed secundū obtusi cordis sui praua consilia, p. 4.
 c. 2431. a. b
 ingratitude malorū Christianorum, qui postquā ingressi sunt
 militantem ecclesiam per baptismū, Deū offendunt multi-
 pliciter male viuendo per quos figurantur, p. 3. c. 1031. c
 ingratitude clericorum de receptione diuinorū beneficiorū si-
 gnificatur per ingratitude populū Israel de beneficiis a
 Deo receptis, p. 1. c. 1651. c
 ingratitude Iudæorum eos gratia priuauit, p. 4. c. 587. b
 ingratitude pena multiplex, s. priuatio gratiæ spiritualis sub-
 tractio supplicij temporalis, infliccio supplicij gehennalis,
 & c. p. 3. c. 1063. b
 ingressus ecclesiæ quomodo intelligitur in veteri lege, & qui
 ab illo excludebantur, quare & quō, parte prima, col. 536. d
 ingressus in terram viuentium, quæ significatur per terrā pro-
 missionis, est duplex. Vnus in re, sicut ingressi sunt beati. A-
 lius in spe, & sic ingrediuntur fideles gratiam Dei recipien-
 tes, p. 1. c. 1481. c
 ingressus Christi in cælum figuratur per ingressum summi p. 6-

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

lucis in sanctam sancto. nar. p. 1. col. 104. c. Ingressus sapientie dicuntur omnes eius revelationes, & maxime notabiles. Illa vero fuit valde notabilis qua descendit in montem Sinai, legem dando audiente cuncto populo p. 3. col. 198. f.

Iniurganti non possunt decenter loqui. p. 3. col. 170. f.

Inimicitia non ponitur inter serpentem & virum, sed mulierem, & quare. p. 1. col. 160. e. f.

Inimicitia ponitur inter serpentem, & mulierem, intelligitur de beata virgine, quae est infesta daemone. p. 1. col. 109. a. b.

Inimici nostri quatuor sunt, & qui, nota. p. 3. col. 848. d.

neimo nocivior quam familiaris inimicus. p. 4. e. 675. a. Interl.

Inimicus crebris victis beneficiis fieri potest ut odij ponat ri & calorem charitatis menti apponat. p. 3. col. 148. b.

Inimicus Dei non licet dare auxilium nec ab his accipere. p. 2. columna 1303. a.

Inimicos diligere debemus, bona gratie & gloriae eis optanda, alia vero non sunt eis optanda nisi in quadam generalitate parte 5. col. 119. a. & col. 785. d. e. Item, parte 3. columna 1820. e. f.

Iniquitas in manu est, culpa in opere, iniustitia in tabernaculo, iniquitas in mente. Mes quippe tabernaculum vocatur, in quo apud nos abscondimus, eum fors in opere non videtur. p. 3. col. 144. c.

Iniquitas patrum visitatur in filio dupliciter. p. 1. col. 669. c.

Iniquitas filiorum Hei non tgebat leaib. medicamentis. p. 2. col. 233. c.

Iniquitas grauior videtur quam peccatum, scelus quam delictum. p. 3. col. 161. c.

Iniquitas circumdas impium, propter quam in iudicio condemnatur, ex duobus principaliter oritur, scilicet ex praesenti prosperitatis inordinato appetitu, & ex futurae foelicitatis contemptu. p. 3. col. 785. b.

Iniquitas os docet, quando ex mala vita concipit quod peius dicitur. p. 3. col. 175. b.

Iniquitas res alienas auferens (vnde furta & rapina) comparatur grandini. p. 5. c. 1695. b.

Iniquitas dupliciter dicitur. Vno modo pro crimine enormi. Alio modo generaliter pro quocunque peccato, &c. par. 2. col. 1430. f.

Iniquitas proprie dicitur peccatum ad proximum, par. 2. col. 1062. e.

Iniquitas nullam habet substantiam, omne quippe peccatum febris est anime, dum auferitur, in nihilum reuocatur. p. 2. col. 1269. c.

Iniquitas velox ad nocendum occasionem suggerit, lenta virtus & eunctatrix ante indicat, quam incipit, quid decorum quid honestum, iniquitas omnia praecipitat. p. 1. c. 996. o.

Iniquitas premeus non deest vsque in finem seculi, nec iustitia patiens. p. 3. col. 839. b. Interl.

Iniquitas frigori comparatur, quia peccantis mentem copore contingit. charitas calor est, quia mentem accedit quam replet. p. 3. c. 253. c.

Iniquitas Sodomorum quae fuerit. p. 1. col. 235. f. Item, p. 4. col. 701. c.

Iniquitatum immemorare se fore promittit Deus si peccator sit. p. 4. col. 378. d.

Iniquitates domus Israel & Iuda p quibus meruerunt puniri, fuerunt eis infligere, & quantum durauerunt. p. 4. c. 1111. a. b.

Iniquitatibus patrum puniuntur filii cum eos imitantur. Alter non portat filius iniquitatem patris. p. 4. col. 517. a. Item, p. 1. c. 861. b. Vide in Visitare.

In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis coepit me mater mea. Non scilicet in iniquitatibus matris meae vel meis, sed humane conditionis. p. 4. col. 1455. c.

iniquus in omni quod agit, tribulatione & angustia vallatur, quia cor eius anxietate & suspitione confunditur, si occulte vult rapere vel mentiri. timet deprehendi, & laborat quomodo regi possit. p. 3. col. 179. b.

iniquus falsa agens, falsa eloquens formidat, ne suos amicitia mi-

lites, et est arguenda falsitatis, & iaculis, nateae veritatis, si ei forte di fuerit, & q ex fallacia opponat, p. 3. col. 179. b.

iniquus regi qui preparatur ad praelium comparatur, & quare & quomodo. Ibid.

iniquus dum praeda in cogitatione machinatur, quasi gladius in vagina est. De vagina egreditur, dum per iniquitatem male operationis aperitur, ductus autem per seductorem, egrediens vero per propria voluntatem. p. 3. col. 218. f.

iniquus similis est aperienti lacum & offodienti, & incidenti eum. p. 3. col. 1486. f.

iniquus duobus modis in nocte conteritur vel cum exterior poene tribulatio peruenitur, vel cum occulte sententia interius occiditur. p. 3. col. 1323. b.

iniquus est qui nocet vel sibi vel alij & alij quidem non nocet vel max ut malus est, vel postea. p. 3. c. 1460. e.

iniqui omnes rebropi impij, qui maioribus implicati sceleribus vel nunquam sibi imperceperunt. p. 3. col. 1655. b.

iniqui qui non Deum, sed exteriora dona querunt, dum ea ferunt nobis deesse conspicunt, ipsi se vitare contemunt. p. 3. col. 223. b. c.

iniqui, dum praesentia esse fugitiua non inuentur, mentes amore vitae praesentis figunt, & quasi longe habitacionis fundamenta construunt. p. 3. c. 234. e.

iniqui fugiunt longe ab Ecclesia, non passim gressuam, sed quae habitus morum. p. 3. col. 283. c.

iniqui quantumlibet sero de hac vita tolluntur, subito & repente tolluntur, quia finem suum praevideat cogitando. p. 3. col. 222. e. f.

iniqui cum dolos quos bonis excogitant secretis machinationibus exultant, quasi pharctra sagittas parant. p. 3. c. 37. a.

iniqui sepe quod ore defendunt, corde damnant. p. 3. col. 1604. f.

iniquus est qui aperte male facit, dolus qui occulte. par. 3. c. 28. d.

iniqui qui destrutionem diuinae iustitiae non metunt, in eam sibi de misericordia blandiuntur. p. 3. col. 392. e.

iniqui eos qui consentire nolunt odiis, & cruciatibus, persequuntur, sed iusto Dei iudicio in iudiciis suis capiuntur. p. 2. col. 1627. a.

iniqui, aliud sciencia, aliud moribus, aliud ore, aliud opere condunt. par. 1. col. 1351. c.

iniqui & sumblti sint, exigui & pro nihilo ducuntur apud Deum. p. 1. col. 1381. b.

iniqui tabernaculum caro est, quia ipsa sunt in habitatu, in qua eius spiritus cruciabitur. Boni non in carne gaudium suum ponunt, sed in caelo. p. 3. col. 219. b.

iniqui omnes, propter obstinationem duris sunt, sed per vitas agiles scutis fusilibus comparantur, qui ne ad se contempnent verba perueniant, quasi contra adversantium iacula defensionum parant. p. 3. c. 397. a.

iniqui omnes sunt corpus diaboli. Ibi. 398. f. b.

iniqua perpetrantes Deo sunt inimici. p. 4. c. 28. c.

iniciu profectus est carnalia vicia relinquere & Domino implicare, & de hoc figura. p. 3. col. 1419. b.

inicia boni operis decimanda sunt, id est, Domino consacranda. p. 1. col. 1548. f. 1542. e.

iniuria si alicui illata est, potest recompensationem petere emendam secundum ordinem iustitiae. p. 5. c. 132. f. Item, p. 8. c. 660. f.

iniuria non est, quod iure patris. Non omnis molestia iniuria. p. 3. col. 1568. e.

iniuria non solum fit proximo per iuramentum, sed etiam per. p. 1. col. 1068. f.

iniuria multae inferebant Ecclesiae primitive & ministris eius. p. 3. col. 1877. c.

iniuria quibus afficiuntur pij homines demonstrantur hominis qui cum ancilla nubili nec libertate donatemerit. p. 1. c. 1071. b.

iniurie proprie sunt toleranda, diuina autem vindicantur. p. 3. col. 41. c.

Index.

- iniuriam si posueris petes Deum ipse ultor est, p. 2. col. 636. d
 iniuriam patienter ferre docet lex Christi, p. 1. col. 579. a. b
 iniurias suas qui vult hic vindicare, corona patienti in futuro carebit, p. 3. col. 169. a. b
 iniurias remittere totiens quotiens, & cauere à scandalis, prodit ex magnitudine fidei, qua aliquis credit & sperat, pro talibus in vita futura remunerari, p. 5. col. 926. f
 iniuriari sanctis quam graue peccatum, p. 3. col. 1693. a. b
 iniurianti quomodo per tranquillitatem obuiadum, & illæ pgnitebit, p. 5. col. 787. c
 iniurius est spiritui, qui eius beneficium grate non suscipit, p. 6. col. 912. e
 iniuste quod iustum est exequitur, qui ad defensionem iustitiæ, non virtutis emulatione, sed amore premij temporalis excitatur, & iustitiam quam præterdit, vendere non veretur, p. 1. col. 1555. a
 iniustitia nõ habet locum in illo quod alicui datur ex mera gratia, si non datur alteri: quia gratia potest vni fieri & non alteri sine iniustitia, p. 6. col. 122. f
 iniustitia nominatur omnis deuiatio a virtute, sicut omnis virtus dicitur quodammodo iustitia, p. 3. col. 1395. c
 innocens quis dicitur, p. 3. col. 1204. d. e
 innocens videns peruersorum terrenam gloriam, tanto amplius temporalia despicit, quanto hæc habere etiam malos cernit, p. 3. col. 193. a. b
 innocens manibus cum quis ante omnes apparuerit, multo magis in conspectu summi iudicis mandus corde assistere contendat, omnia agens de industria, &c. p. 1. c. 788. d. e
 innocens secularis significatur per puerum, quem Iesus statuit in medio, p. 5. col. 830. f
 innocenti docemur dare consilium & auxilium, non obstante offensa cuiuscunque personæ, exemplo Ionathæ ad Dauid, p. 2. col. 446. c
 innocentem qui se ante Dominum & iuste viuere meminit se curus dormit, vigilat, quiescit, & ambulat, p. 4. col. 794. e
 innocentem licet Deus afflicti: hoc tamen non est sine causa quia hoc fit ad exercitium suæ patientiæ in vita presenti, & augmentum gloriæ in vita futura, p. 3. col. 84. f
 innocetem cui se dicit inter flagella, stulte in Deum loquitur, p. 3. col. 33. a. Interl.
 innocentem quem iudex insonem scit, si per falsos testes conuincitur, an sine peccato contra sententiam mortis ferre possit, p. 1. col. 706. e. f. & c. 721. a. b
 innocentes occidere, vel propter patres delinquentes, vel filios pro patrib. an & quomodo liceat, p. 1. col. 1607. c. col. 1608. f & col. 1611. f
 innocentes & simplices personas qui propter tempore lucrû ad mortale peccatum inducunt (sicut faciunt frequenter mediatores & mediatrices fornicationis vel adulterij), vel aliter cuiuscunque mortalis peccati, animam sanguinis innocentis percutiunt, p. 1. c. 1628. f
 innocentum oppressio prohibetur, in qua comeditur sudor & sanguis eorum, p. 1. col. 1056. f
 innocentum oppressor significatur per Damascum, & dicitur plenus omnibus viciis, p. 4. c. 194. 1.
 innocentum oppressores suam nequitiam palliam iusticia, dicentes quod, faciant zelo iustitiæ quæ iniqui faciunt, p. 4. 1269. c
 innocentibus cur rex iustissimus tormenta infert, & quibus de causis, p. 2. col. 1693. a
 innocetes an & quomodo possunt licite optare pœnas corporales & temporales suis persecutoribus. p. 4. col. 673. c
 innocentia puerilis quæ est, qualis nobis imitanda proponitur, p. 5. col. 949. d. e
 innocetia hoc potest, vt faciat habitare in medio domus Dei quasi honorabili: exemplum aliorum, & per partes exponitur innocentia, p. 3. col. 1580. e
 innocentia Christi ex triplici confessione iudicis, & allegatione Herodis declarata fuit, quamuis Iudæi ter clamauerunt Crucifige, p. 5. col. 487. c
 innocentiam quis retinere dicatur, qui scilicet post lapsum se in
 tilla rationis excitatus, fideliter tenet, p. 3. col. 33. c
 innumeri apud Salomonem dicuntur esse qui pereunt. Numerati autem oēs qui seruati sunt, p. 1. col. 1156. f. & c. 1435. c
 inobedientiam quantum malum sit, non melius confideatur quam quod ideo reus factus sit homo, quia prohibitus rem tetigit, quam si non prohibitus tetigisset, non peccasset, p. 1. col. 74. f
 inordinate viuens & professionibus diuersi generis, lineis vestibus lanam vel purpuram miscet, vt si sanctimonialis habuerit ornamenta vxoris, vel vxor gerat speciem virginis. Hoc figuratum fuit in vestibus quod nunc declaratur in moribus, p. 1. col. 1589. b
 inordinate quicquid geritur meritum perfectionis amittit, p. 2. col. 1291. b
 inquietare molitur super tranquillitatem castitatis circumspiciens sartago libidinum, p. 1. c. 240. b. Interl.
 inquieti a spiritu sancto resiliunt prouocatores rixarum, amatores calumniarum, nec admittunt quietem sabbati spiritua lis p. 1. col. 554. e
 inquietorum phantasmata assimilantur cyniphibus, & quare Ibidem.
 infania quedam videtur malis uita sanctorum, p. 6. col. 1238. e
 insensibilitas nostra nunquam se ad postulandam ea quæ æterna sunt excitaret, sed incarnationis Christi præcessit oratio, vt torporis nostri euigilatio subsequatur, p. 3. c. 314. d
 insensati patris. Domini, aut magistri est, obedientiam qui ad se pertinent subditos non docere, & eorum vitam vt operetur secundum legem non disponere, p. 1. col. 1149. b
 insidiantes prævalent cum eos quos aperte ad malum trahere nequerunt, simulando peruertunt, p. 3. col. 286. d
 insidiator fraudulentus qui simulat amicitiam, usque quo videat vindictæ tempus significatur per Abialo, p. 2. c. 590. f
 insignia regalia sunt quatuor, scilicet purpura, corona, fibula aurea, & sceptrum, p. 4. col. 2424. f
 inspidam intelligentiam literæ, clausam mortuæ pelle, his oneratur synagoga, seruilis implens madata, p. 1. c. 255. b. Interl.
 inspiens est omnis qui male uiuit, p. 3. c. 814. e
 inspiens qui cœlesti sapientia vacuus, humanis versutijs plenus est, qui non scit opera Dei, quia calu putat omnia agi, p. 3. col. 1158. e
 inspiens qui non sibi prospicit in futurum, vel qui non attendit mala presentia vel futura, peribit cum stulto, p. 3. col. 784. d. Interl.
 inspiens in honoris locum surrogatus, denario cum quo computatur, vel lapidi in medio fundæ assimilatur, & quare, p. 3. col. 1616. f
 insolens quilibet quem inuitat primo diabolus ad conuiuium gula, & inde pertrahit ipsum ad peccatum luxuriæ figuratur per Amnon, & sic occidit eum morte culpæ & gehennæ, p. 2. col. 590. f
 instabilis comparatur lunatico, & quare, p. 5. c. 292. f
 instans legendis, meditandis & exponendis, qui nõ suæ sed aliorum potius seruit saluti, non rationabiliter facit, p. 3. c. 1660. e
 instantia & humilitas maxime faciunt ad efficaciam orationis, p. 5. col. 835. c
 instinctus diuini ad bonum communiter fiunt omnibus, sed aliqui repellunt, p. 1. col. 1665. a. b
 instinctus diuinus est præuia præparatio ex parte Dei ad habitum gratiæ consequendum, & est quasi motio, qua aliqui recipiunt & aliqui repellunt, p. 6. col. 105. c. & c. 1236. d
 instinctus naturalis & ratio naturalis differunt, & p. 5. col. 327. 328.
 institutio vitæ Christianorum, p. 4. col. 1215. b
 institutione alia fecit Paulus apud Græcos alia Petrus apud Romanos, licet non dissentirent in fide, p. 3. col. 16. e. f
 instruendi in fide significatur per lingua & lapides qui de monte caduntur: primo ad ædificandum domum Domini, p. 2. col. 706. e
 instrumentum Dei est duplex, vnum cõiunctum, & aliud separatum. Sicut in artificialibus manus artificis est instrumen

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- tum eōiunctum securis autem est instrumētum separatum &c. p. 6. col. 916. f
- Instrumenta alicuius artis, licet sint optime constituta inesse sibi competenti, tamen nihil agere possunt siue motu artificis, p. 1. col. 1516. f.
- Instrumenta musicalia designant spiritualis gaudij redundantiā de mente interiori ad extra, p. 3. c. 1588. f
- Instrumenta musicalia varia, & etiam harmoniæ mentem excitant ad diuersa: aliqua ad audaciam, quibus vtuntur homines in bellis: aliqua ad lasciuia in choreis, & aliqua ad deuotionem in officijs Ecclesiasticis, p. 2. co. 1603. c. Vide etiā in Musica hanc esse naturam dicunt, &c.
- Instrumenta siue quibus vita pauperis hominis sustineri non potest vitium pignoris locum accipi, p. 1. col. 1604. d.
- Inulli vocantur haberes communi loquutione, p. 2. co. 1321. a
- Insultandum non est eis qui iudicio pœnis traditi sunt, nec a peccato conuersis aut pœnitentibus, p. 4. col. 1155. c
- Insuspicabilia (id est, ab omni suspitione falsitatis aliena) sunt nonem, quæ parit homini fides recta, p. 3. col. 2103. a
- Integritas vitæ sanctorum ante huius vitæ exitum signatur p centenarium & viginti septem, qui sunt solidi & quadrati, p. 1. col. 274. a. Interl.
- Intellectus ad quid datur, & cui, p. 3. col. 646. d
- Intellectus iuuatur per opus bonum cognoscendum quod est vitale, p. 6. col. 1493. b
- Intellectus agens est potentia animæ, quomodo per ipsum ad diuina cognoscenda quodammodo potest homo attingere, p. 5. col. 1025. d
- Intellectus naturali cognitione stat ad illud quod ex sensibilibus potest cognosci, nec ultra potest p̄gredi, sicut visus corporis stat ad superficiem visi corporis, & ultra nō progreditur. Sed aliter intellectus propheticus, &c. p. 4. c. 2795. c
- Intellectus humanus subtilis & intellectus rudis quomodo differant in cognitione, & horum comparatio ad intellectum spirituum, siue bonorum siue malorum, p. 1. c. 1327. b. c
- Intellectus sicut intelligit se intelligere, ita voluntas vult se vel le, vel potius anima per voluntatem, p. 3. c. 1751. c
- Intellectus me ocio torpeat valde curandū est, & ne in exercitatione operis vicio elationis euāescat, p. 2. c. 887. c
- Intellectus prudentiæ ab æuo est, id est, ab æterno, p. 3. col. 1479. c
- Intellectus plures veri & Catholici cum habentur in diuina scriptura de paucis verbis, illum diligamus maxime, quem constat scriptorem sensisse, vel quem non impedit circumstantia scripturæ, si conuenit cum sana fide, aut saltem quæ sana fides præscribit, p. 1. col. 37. b. c
- Intellectus impeditur ab actu suo, turbato cerebro & virtute phantastica, p. 3. col. 1268. f
- Intellectum bonum est verum, malum autem eius est falsum, p. 3. col. 465. a.
- Intellectum spiritualem rimat valde paucorum, p. 1. c. 676. d. e
- Intellectum solus Dominus dat, & si aliquando minister angelus dicitur intellectum dare, hoc est, vt cum dicitur quis lumen dare domui cui fenestram facit, p. 3. col. 1372. f
- Intellige te esse alium mundum, & intra te esse Solem & Lunā & stellas. Audi aliquid maius, ne vitam tuam tanquā vilem negligas. Habes intra te omnipotentem, &c. p. 1. c. 957. b
- Intelligere est supremus gradus vitæ, p. 3. col. 553. c
- Intempestū prout est substantiuum est quarta hora noctis: sed prout est adiectiuū, idē potest quod sine tempore, p. 2. c. 695. c
- Intellectu quanto quis præminet, tanto si peccat pro maiori culpa maiorem pœnam sustinet. p. 1. c. 932. e
- Intelligendi modus connaturalis homini est, per reflexionem ad phantasmata, & volendi per conuersionem appetitum sensitiuam, p. 6. col. 215. c
- Intelligentes aliquid ne superbiēdo hoc amittamus, exemplum de hoc habemur. Et nescientes, ne vili pendentes despiciamus, sed humiliter expectemus, orantes & exercentes mentes nostras donec intelligamus, de hoc similiter exemplum datur, p. 5. col. 1061. e
- intelligentia suo modo est principium sapientiæ, sicut intellectus qui est habitus principiorum, est principium scientiæ, quæ est habitus conclusionis, p. 3. col. 272. f
- intelligentia diuinitatis quanto ab inferiorum amore disungitur, tanto ad sola æterna amanda subleuatur, & per quic significatur, p. 1. col. 881. b
- intelligentia spiritualis quod in litera perscrutanda sit & inquirenda multis modis ostenditur, p. 1. col. 995. b. c
- intelligentia dictorum ex causis est sumenda dicendi, p. 1. col. 1507. a. 1568. d
- intelligentia occultorum vtrū fuerit collata Prophetis, vt Danieli & ceteris, per aliquem habitum sibi infusum, & ponitur opiniones cum argumētis & solutionibus eorundem, p. 4. col. 1501. c
- intelligentia subtilis sanctorum & sublimis eorum contemplatio aquilæ nomine figuratur, p. 3. col. 392. f
- intelligentiæ caliginem significat nebula, p. 2. c. 1158. d
- intelligentiarum separatum an & quomodo ponendus sit in merus, p. 6. col. 746. e. f
- intentio recta est actus voluntatis tendēis in finem debitum per aliquod ad finem debito modo ordinatū, p. 5. co. 857
- bona quæ agimus ex ortu Intentionis pensantur, p. 3. c. 14. d
- In corde Deo maledicit qui recta opera non recta intentio facit. Ibid.
- intentio recta qui est. p. 3. col. 789. c. 796. e
- intentione oculorum nomine exprimitur, p. 3. c. 146. f
- intentione inflexibilis operationis ita per palmum exprimitur, cut per manum operatio, p. 1. col. 789. a
- intentione recta operantium per chordam ciharæ designatur, p. 3. 289. b
- intentio recta significatur per vertebrium, dirigēs opus per prehensionem fusi ad filiandum, p. 3. 1743. c
- intentione cordis thesaurus dicitur ex qua Deus iudicat operari, vt aliquando minora maiorem, maiora minorem habet mercedem, p. 5. c. 228. d. e
- intentione qua facimus quodcūque quæ in nobis est nota, lunditur, exitus vero rei incertus est, &c. p. 5. col. 126. f
- intentione sancti Iob quæ fuerit in suo libro habentur opinionon p. 3. col. 7. 8. 9. 10.
- intentione Philonis libri Sapientiæ scriptoris, fuit declarare descensionem diuinam Hebræis factas, p. 3. col. 1971. c
- intentionis defectio quo ad cœlestia appetendo, unde in homine causatur, p. 4. c. 961. c
- intentionem cordis in operatio ostendere est animam in intentionibus portare. p. 1. col. 48. d. e
- intentione pura si quæ potes bona agis, opera sunt lucis, & etiam si nō ita hominibus videatur. Si perueria intentio prauum quidquid agitur & si videatur rectum, p. 5. co. 13
- Item, p. 6. col. 485. c. & 631. c
- intentiones operum uestigia dicuntur, vel praua opera, quæ d agimus, inuentibus hoc fratribus exemplū malum prauum, quasi inflexo extra viā pede sequentibus distorta uestigia relinquimus, p. 3. col. 2567. a
- intentiones bonæ conuersationis fundamenta domus dicuntur, quas per humilitatem Christianam exhaustis, superuacuum cogitationum rudibus perfectus auditor in se intrit, hoc in se spiritualiter agens quod Christus in uniuersa Ecclesia generaliter agit, p. 5. col. 790. f
- Intercessionibus temporeiuis nō solum cedere, sed aliam deestari oportet, p. 2. col. 482. d
- Interfectio primogenitorū Aegypti magis uidetur quod fuerit per angelum malum quam per bonum, & inter principium noctis & finem, p. 3. col. 1970. f
- interfectio paruulorum siue innocentium ad quos referatur, p. 1. col. 1607. c
- interfectio duplex aduersariorum populi Christiani, figurata fuit per duplicem interfectionem aduersariorum populi Iudaici, p. 2. col. 1649. c
- interficere seipsum vtrum liceat alicui, p. 5. c. 2577. a. b
- interficere seipsum qualiter sit illicitum vel licitū, p. 2. co. 1
- inter

Index.

- interficere seipsum quandoque non solum licitum est, sed etiam meritorium, ut Hebraei dicunt, p. 4. col. 2578. f
- interficere, Vide in Occidere.
- interficere filios pro parentum peccatis quomodo sit licitum, p. 1. col. 1607. c
- interficiendo Iahel Sifaram utrum male fecerit. Arguitur & contra cum responsione, & solutionibus argumentorum, p. 2. col. 183. c
- interior homo sicut lutum est, quia terrenae menti gratia spiritus infunditur & irrigat ut ad Deum eleuetur, p. 3. col. 136. d
- interior homo sicut lac mulgetur, dum mens per spiritum & Dei vetustate trahitur, quia in quadam inchoatione formatur. ibidem.
- interior homo sicut caseus coagulatur quando pinguescens cogitationis stringitur, ut iam non defluat desideris, sed in uno amore solidetur, p. 3. Ibi.
- interior homo extractus a fluxu carnis, reprimit terrorem sensualitatis confidens de auxilio diuinae virtutis, quae solet affluere in casibus desperatis, p. 1. col. 614. f
- interiorem hominem qui non excolit, non construit, non moribus ornat, sapientiam Dei non quaerit, & scripturis operam non impedit, non potest homo dici, sed homo tantum, & homo animalis, p. 1. col. 1399. b
- interiora tanto magis Dominus denunciat quanto se studiosius homines ab exterioribus purgant, p. 2. c. 192. d
- interitum minatur Ieremias sculptilibus simul & his qui adorabant ea, & quare, p. 4. col. 911. b
- interpretes septuaginta dicuntur concordare sibi inuicem in suis interpretationibus per miraculum, p. 1. col. 371. c
- interpretes an dicendi sint Moyses & Aaron, non obstante quod etiam Prophetae fuerunt, p. 4. col. 379. c. 380. f
- interpretes inter Ioseph & fratres ut Hebraei tradunt fuit Manasses primogenitus Ioseph, quia per interpretem loquebatur ad eos, p. 1. col. 415. c
- interpretes dum nomina propria Hebraicae linguae transferre conantur obscuriores nobis sententias impingunt, p. 1. col. 1438. e
- interpretatio optima non semper fit transferendo verbum ex verbo, sed aliquando fit melius transferendo sensum ex sensu, p. 2. col. 148. f. & col. 325. c. & col. 338. f
- interpretatio trium virorum, vel angelorum apparentium. Abraham quae sit, p. 1. col. 231. c
- interpretationes nominum Hebraeorum Remigii, quae in fine Biblii communiter ponuntur, sunt in pluribus improprie, & frequenter ab Hieronymo reprobatae, p. 4. col. 2231. a. b. c
- interrogat nos conditor noster tribus modis, p. 3. col. 349. c
- interrogare creaturas est earum naturas considerare, & responsio earum est in hoc, quod ex tali consideratione homo affurgit ad cognitionem Dei, p. 3. c. 152. f
- interrogare Deum quid sit, p. 3. col. 405. b
- interrogatio debet fieri ante condemnationem, quia nullus est condemnandus ante inquisitionem, quod probatur in Adam cum fuit vocatus a Deo, p. 1. col. 99. c
- interrogationes quaedam in sacris literis quae negationem inferre videntur non sunt negatiue intelligendae, p. 2. c. 334. a
- interrogationum & responsionum istarum quis facile explicet rationem? Ut scilicet rationem eucharistiae percipiendae co ritu quo geritur explicandae, vel eorum quae geruntur in baptismo, verborum, gestus ordinum, p. 1. 1186. e
- interitus hominis sapientis & stulti non est vnus, p. 3. columna 1762. f
- interitus animae quam occidunt heretici, peior est quam quilibet cruciatus corporis, p. 3. col. 2118. f
- itroitus supernae foelicitatis est per fidem trinitatis descriptum a quatuor Euangelistis, p. 6. c. 1673. b. c
- itroitus quatuor erant in atrijs templi secundum quatuor partes orbis, scilicet porta Orientalis, ex qua parte erat ingressus templi, porta Occidentis vbi posterior pars & sanctum sanctorum, & porta Aquilonaris, & australis, quae erant ex la-
- teribus templi p. 2. col. 1115. b. c
- intueri non debent, quae non licet concupisci, p. 3. col. 291. c
- inuentum si quis non reddat, simile est rapinae, p. 1. col. 947. c
- inuentam rem a proximo suo quomodo Iudaei, erronee iudicant non restituendam in aliquo casu, p. 4. col. 2212. c
- inuenta quomodo sunt inuenientis, p. 5. col. 247. c
- inuestiendi consuetudini Episcopos & Abbates per baculum & anulum (quo Imperatores vsi fuerant per trecentos annos & amplius) renunciauit Henricus Imperator quintus huius nominis cogente eum Papa Calixto sub interiectione anathematis, & c. p. 6. col. 1657. c
- inuidia quid est, p. 6. col. 1315. b. Item, p. 2. col. 1660. f
- inuidia est tristitia de bono alieno, in quantum extimatur proprii boni diminutiua, par. 3. col. 77. c. Item, par. 5. columna 251. b
- inuidia est tristitia de bono alieno, sed tristitia est passio corruptiua & mortificatiua, p. 3. col. 1660. f
- inuidia est tristitia de excellentia alterius, p. 5. col. 261. c
- inuidia malorum crescit, crescentibus bonorum profectibus, p. 2. col. 1296. e
- inuidia duplex, proprie dicta & large, p. 1. col. 337. a
- inuidia magis est ad compatriotas & ad propinquos, similiter & inter eiusdem artis artifices quam ad extraneos, p. 5. col. 251. b. Item, p. 4. col. 637. c
- inuidia tineae quae latenter vestes rodit comparatur, quae studium, vel fructum bonum lacerat, & compactionem unitatis dissipat, p. 5. c. 871. c
- inuidia interficit & paruum facit, p. 3. col. 77. b
- inuidia non est patris ad filium, si excedat eum in gloria & honore, quia pater quodammodo manet in filio, p. 2. c. 677. c
- inuidia quae daemones torquentur, eo quod vident homines posse peruenire ad beatitudinem, qua ipsi priuati sunt non dimittunt homines tentare, licet sciant ex damnatione hominum suam poenam in futuro crescere, p. 1. col. 101. c
- in inuidiae zelo antiquus hostis tota viscera sua concutit, licet etiam per omne vitium virus humanorum cor infundatur, p. 6. col. 517. a
- inuidiae signa & detestabiles effectus. Ibi.
- inuidiae venena superari possunt, sed difficile conualescunt, p. 5 col. 372. e. f. & 960. d
- inuidus petit post optionem oblatam, ut sibi vnus oculus erueretur, ut locius suos duos amitteret, p. 1. col. 89. b. c
- inuidus qui non potest videre bonum proximi quo lucet coram, Deo & hominibus per bonam famam figuratur per Heli, p. 2. col. 341. c
- inuidus tanto in maius incendium liuoris ignibus inardescit quanto ille cui inuidetur successu meliore profecerit, p. 6. col. 517. a
- inuidus & ambitiosus per Lyfiam significatur, p. 4. 2380. f
- inuidi mens cum de bono alieno affligitur, de radio solis obscuratur, p. 3. col. 82. e
- inuido est vultus minax, toruus aspectus, pallor in facie, tremor in labiis, stridor in dentibus, verba rabida, & effrenata conuicia, & manus ad violentiam prompta, & si gladio interim vacua, odio tamen furatae mentis est armata. Ibid.
- inuidi signantur per Cedar (qui moerens & tenebrosus interpretatur) moerentes de prosperitatibus aliorum, & sic inuoluti sunt tenebris peccatorum, p. 4. col. 877. c
- inuidorum est libenter suspicari opprobrium alterius, cum nequeunt rodere opus quod eminet, p. 3. c. 1362. e
- inuidorum aspernator est Dominus & ab his qui diuina beneficia in alijs persequuntur miracula suae virtutis auerit, p. 4. col. 751. a
- inuidere alijs nec propria discutere, quanta miseria? p. 3. col. 1771. b
- cum vident mali lucere bonos Inuidet eis, p. 3. c. 2526. d. e
- inuisibilem nullorum fit mentio in processu sex dierum, nisi tantum de Deo & de anima humana. De alijs inuisibilibus sicut est natura angelica, uel aer elementaris praetermittitur mentio expressa, p. 1. col. 44. d

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Inuitati à viris magnæ authoritatis nō debēt se retrahere, sed acquiescere statim propter eorum reuerentiam. Cum autē Inuitātur ab hominibus mediocribus seu modicę autoritatis, non debent statim acceptare inultationem seu conuitium, sed aliquo modo se retrahere ne leues videantur. Exemplum de utroque, & datur hæc doctrina hominibus secundum quosdam Hebræorum expositores, & videtur rationabile, par. 1. col. 248. c.
- Inuitandi sunt amici fratres & diuites ad cōiuiua, propter charitatem mutuam nutriendam, & meritorium est. Si autem ad lasciuiam aut gulam exercendam, peccatum est. Si autem propter liberalitatem quādam seu urbanitatem, indifferens est, & potest bene fieri & male, prout ad finem vltimiorum ordinatur, qui potest esse bonus vel malus, p. 5. col. 895. c.
- Inuiolata sæpe seruat castitas intra cōscientię claustra adiutorio bonorum, eum pene vsque ad lapsum impetitur, p. 1. col. 242. b. Interl.
- Inungitur infans baptizandus, in quibus partibus, & quare, p. 6. col. 1326. a.
- Inuocat orans, sed hoc vere non potest, nisi prius credat, p. 6. col. 135. a.
- Inuocare & in nos vocare orando nihil nisi Dominum debemus, p. 3. col. 45. c.
- Inuocare nomen Domini, an semper sonet in bonum, p. 1. col. 127. c. & col. 128. f. 129. a. b. c.
- Inuocata spiritus immundus nō debet qui spiritus sancti participes effectus est ne fugiat ab eo spiritus sanctus, p. 1. c. 1330. f.
- Inuocantes & etiam in vera penitentiā existentes, nō semper audiuntur à Deo quantum ad amotionem temporalis pœnæ, sed semper exaudiuntur quantum ad amotionem culpæ, p. 3. col. 1607. e.
- Inuocantes nō modo credunt, sed etiam orant, vt postquā crediderit alicuius animus, nō designat id postulare quod promisit Deus toto corde vigilantibus, p. 6. col. 135. a.
- Inuocationibus demonum aut diuersis artibus qui futura inquirunt discere cupiunt, quæ non expedit, p. 1. c. 1350. e. f.
- Ioab infixit tres lanceas in cor Absalon, p. 2. col. 626. d.
- Ioab inuidia motus occidit Abner, p. 2. col. 531. a.
- Ioab ad altare interficitur, p. 2. c. 687. a.
- Ioab literas quas sibi secrete miserat Dauid de morte Vrię ostendendo alijs regem scandalizauit, p. 2. col. 681. c.
- Ioachim per m, pater, & Ioachim per n, filius, à quo progenitore descēderint quomodo rexerint, & de pmutatione nominum eorundem, de captiuitate & sepultura, & c. p. 2. c. 992. f. & c. 1028. f. & col. 1352. a. b. Item, p. 4. col. 734. f.
- Ioachim propter libri combustionem interfectus est & proiectus extra portas Ierusalem, p. 4. col. 79. c.
- Ioachim per Nabuchodonosor regem captus quis fuerit, p. 4. col. 1495. e.
- Ioab & Dauid à Deo non sunt derelicti, p. 2. c. 635. a.
- Ioab an fuerit verus homo naturalis vel fictus, p. 3. col. 4. e.
- Ioab quis fuerit, diuersi diuersa dicunt, p. 3. col. 4. e.
- Ioab liber apud Hebræos est obscurus, dubius, & varium habet stilum, p. 3. col. 61. a. b. c.
- Ioab historia an sit parabola vel sit res gesta, & quid ad hoc respondent aliqui Hebræorum, p. 3. col. 4. c.
- Ioab quo tempore vitam egerit, p. 3. col. 4. c.
- Ioab de stirpe Hus descendit, qui de Melchā vxore natus est. Male igitur æstimant quidam Ioab de genere Esau esse, p. 1. col. 269. f. 270. a. b.
- Ioab de qua cognatione fuerit, p. 3. col. 9. c.
- Ioab & Iobab eiusdem nominis sunt secundum aliquos. Ibid. Item, p. 2. col. 535. b. c. Item, p. 1. col. 376. c.
- Ioab & Moyses declarantur fuisse contemporanei, p. 3. col. 9. c.
- Ioab in suo libro habet multa ignota vocabula, & icōsuetam magis quā in alijs libris: nec etiam regulæ grāmaticales Hebræicæ communiter sequuntur in eo, par. 3. col. 61. a. b. c.
- Ioab liber secundum quosdam Hebræorum expositores, ab alia lingua in Hebræam fuit translatus. Ibi.
- Ioab liber multum cōformatur stilo libri Threnorum, licet nō minus loquendi in Iob obscurior sit modo loquendi in libro Threnorum, p. 3. col. 62. d. e. f.
- Ioab liber totus Rhetoricus est, cuius modus est, eandem sententiam modis pluribus explicare, p. 3. col. 134. d.
- Ioab quidam Hebræorum asserunt fuisse hæreticum, & quare sed falluntur, & huius causa datur, p. 3. col. 164. f.
- Ioab liber metricè cōscriptus est ab illo loco: Preat dies in conatus sum, & c. p. 336. c.
- Ioab commendatus fuit de quatuor virtutibus, & quare illæ, p. 3. col. 271. c.
- Ioab percussiones quot & quæ fuerunt, p. 3. col. 284. f. 300. c.
- Ioab an & quomodo aduersitas dicitur ab habitu sapiētie & actu, cum tamen sustinuerit aduersitates patienter, p. 3. col. 273. c.
- Ioab nō intelligitur sanctior fuisse Moyses vel Abraham, & te alijs eiusdem temporis, cum dicitur quod non sit ei similis in terra: sed dicitur quod nō fuit similis ei secundum quod in quolibet sancto est aliqua prerogatiua specialis. Et dicitur de quolibet. Non est inuentus similis illi, p. 3. col. 1. c.
- Ioab an intentione ista scripserit librum suum: quod velit de rare actus humanos diuina prouidentia regi, sicut res naturales reguntur, p. 3. col. 4. & 5.
- Ioab oī genere tentationis feritur, damnis rerum, orbitate oculis, percussione carnis, & hæc fuerunt quasi exterior impetus belli. Intus verò per vxorem quasi ciuem mens sustinentena consilij, p. 3. col. 4.
- Ioab fuit flagellatus vt virtus suę patientiæ monstraretur, & than hoc executus est, vt per impatientiam Iob ad Desphemiam impelleretur, p. 3. col. 16. c.
- Ioab quare totondit capillos, p. 3. col. 32. e.
- Ioab aduersitatem passus fuit, quæ fuit duplex: Vna ex bo amissione, alia ex proprii corporis percussione, p. 3. col. 130. d.
- Ioab an fuit flagellatus sine causa, p. 3. c. 62. e. f.
- Ioab per prophetię spiritum, secutura videbat assistentia cui nec futura veniunt, nec preterita discedunt, p. 3. col. 157. b.
- Ioab an tenebat quod subtrahio bonorum temporalium d natabatur ad suum meritum, an illud ignorauit, quomodo Deo fuit sibi declaratum, p. 3. col. 32. e.
- Ioab qua ratione tam particulariter maledixit diem natiuitatis ac noctem conceptionis, similiter & stellas & huiusmodi Suffecisset enim ostendere suam tristitiam & dolorem simpliciter p. 3. col. 61. c.
- Ioab qui virtuosus erat & patiens, quomodo iratus dicitur contra Eliphaz & alios quare non potius dissimulauit & ptertulit, p. 3. col. 101. 102.
- Ioab maledictionis & blasphemie verba enunciens an pterrit ex sententia sua, vel magis tanquam ex errore alicuius suorum, p. 3. col. 228. f.
- Ioab secundum scientiam se nosse confirmat amicorum, quod do caelestia, ipsorum terrenas cogitationes per projectionem spiritum transibat, p. 3. col. 157. b.
- Ioab nuntiata sunt primo minora aduersa, & postea maiora sic in qualibet annunciationem ipso efficeretur nouitas, p. 3. col. 28. c.
- Ioab tristitiam de amissione rerum demonstrat, sic raturate, vt esset subiecta rationi. Et quare super amissionem rerum non sit tristandum, p. 3. col. 32. e.
- Ioab dicit vitam suam odibilem & onerosam, & per conceptionem, natiuitatem, & educationem, & educationem suorum amicorum erronea, eos deducendo ad iram, p. col. 45. c.
- Ioab cum maledicit diei nocti, intelligitur sic: Preat dies utinam dies natiuitatis meæ non fuisset si possibile non fuisset natus. Et eodem modo de nocte expulsi quia loquitur de preterito per modum futuri ad iram dolentis de aliquo preterito, p. 3. col. 46. f. 47. c.
- Ioab conclusit contradictionem sequi ex dictis amicorum suorum

Index.

- ni ponebant foelicitatem hominis in prosperitate tempo-
 li, parte tertia, col. 137. a. b
 Iohannes ostendit in homine nihil esse remanens post mortem per
 ia parte tertia, col. 172. f
 Iohannes fuit afflictus a diabolo immediate quantū ad oblationē,
 substantiæ suæ & filiorum & corporis sui percussione, &
 etiā immediate, in quantum amicos excitauerat ad eius in-
 sepationem, ideo loquitur al. quando in singulari, aliquan-
 do in plurali, parte 3. col. 184. f
 Iohannes habuit perfectiorem cognitionem de Deo, quia plenius
 ueraciter instruitus de diuina uirtute per flagellamtionē & per
 reuelationē & allocutionem diuinam sibi factam, parte
 3. col. 407. a. c
 Iohannes uerbum si dicatur propter causam aliquā recreationis
 honestā non nocet, sed magis uolet ad quantū spiritus san-
 ctum, unde a philosopho assignatur quedam uirtus, quæ di-
 citur eutrapelia, qua aliquis lit conuertere dicta uel facta
 ad solatium honestum, par. 6. col. 558. f
 Iohannes uidentis æternæ affluētia per fluuium de paradiso egrediē-
 tem designatur, par. 1. col. 75. c
 Iohannes Bap. quamuis negauerit se esse prophetā tamen inter-
 rogatus uerum respondit secundū intentionem quærentiū
 uel negauit se esse prophetam tantum, fuit plusquā prophe-
 ta, par. 5. col. 700. f. & col. 1038. f
 Iohannes Bap. quare & quomodo dixit se non esse Heliam, cū
 amen Christus dicat: Matth. 11. Ipse est Helias, &c. par. 5.
 col. 1038. f
 Iohannes Bap. fuit similis Helie in tribus. In uita in doctrina,
 & in officio, par. 5. col. 675. c
 Iohannes fuit similis Helie in austeritate penitentiæ, in solidita-
 te constantiæ, & in autoritate doctrinæ, par. 5. col. 208. f
 Iohannes Bap. non accepit autoritatem à deo baptizandi nisi
 ad denunciandum Christū, & preparandum homines ad
 suum aduentum, par. 5. col. 1037. b
 Iohannes Bap. dicitur uox, & quare, par. 5. col. 1039. c. 88. e
 Iohannes Bap. dicitur lucerna Christi, & quare, par. 3. col. 1469. c
 Iohannes dicitur iustitia, & quare, par. 3. col. 1090. e. f
 Iohannes Bap. commendatur a quatuor, scilicet ex conditione, ex di-
 uina autoritate, ex nomine, ex officio, par. 5. col. 1026. f
 Iohannes hoc nomine multi Hebrei prius uocati sūt, par. 5. c. 700. c
 Iohannes Bap. habuit nomen ex diuina præordinatione & non
 humana dispositione, par. 5. col. 1020. f
 Iohannes Bap. conceptus fuit circa finem mensis Septembris,
 sed Iesus circa finem Martii, par. 5. col. 688. f
 Iohannes Bap. spiritum sanctum accepit in utero materno, par.
 4. col. 383. a. b
 Iohannes habuit nidum suum in sinu Saluatoris ubi suauiter
 recubuit, par. 5. col. 1010. d
 Iohannes Bap. non statim post tentationem 40. dierū & ieiuniū
 40. dierum Domini. est traditus, par. 5. col. 484. c
 Iohannes Bap. passum fuisse tempore Paschali unde colligit, par.
 5. col. 257. a.
 Iohannes Bap. ubi occisus & sepultus, & eius ossa quomodo in-
 incendio collecta, par. 5. col. 253. c
 Iohannes Bap. non cōnumeratur inter occisos veteri Testamenti
 sicut Abel & Zacharias, & quare hoc. par. 5. col. 395. a. b
 Iohannes Bap. per Moysen significatur, par. 1. col. 364. c
 Iohannes Euangelista triplici uocatione uocatus fuit. Primo ad
 aliqualem noticiam Christi. Secundo ad eius familiaritatē
 Tertio ad Apostolatū, par. 5. col. 1011. c
 Iohannes Euangelista creditur fuisse probaliter ille qui cū An-
 draea primo sequutus est Iesum, par. 5. col. 1040. f. Itē par.
 6. col. 1373. e
 Iohannes Euangelista fuit uocatus de thoro nuptiali a Christo ad
 continentiam uirginalem, par. 5. col. 1009. b. c
 Iohannes Bap. cælestia promisit obseruantibus legem, alii autē
 Prophetæ temporalia promittebant obseruantibus legem,
 parte 5. col. 730. f
 Iohannes Baptista nullum signum fecit, & quare, parte tertia, co-
 lum. 421. 422.
- Iohannes Euangelista psuadetur fuisse ille adolescēs qui Iesu ca-
 pro relicta syndone nodus profugit, par. 5. col. 636. e. f
 Iohannes pbato aliorū Euangelio, aliqua deesse uidet, pro quib.
 a fratrib. rogatus scripsit Euangelium, par. 5. col. 86. e
 Iohannis Baptista prius baptizator quā baptizatus apparuit, un-
 de sanctificatum eū esse claruit, quamuis uisibiliter factum
 non inuenitur antequā baptizaret, par. 1. col. 1092. d. e.
 Iohannes Bap. perhibuit testimoniū de Christo prædicādo eius
 excellentiam, & baptizando in aqua, par. 5. col. 1021. a
 Iohannes Bap. mittens de discipulis suis ad Christū ut quærerēt.
 Tu es qui uenturus es, &c. Cui Iesus responderit, iohanni an-
 discipulis suis, disputatur, par. 5. col. 280. f. & seq.
 Iohannes Euangelista fuit notus Pontifici triplici ratione, par.
 5. col. 1289. f
 Iohannes Euangelista an uiuat adhuc, uel an mortuus sit, opinio-
 nes sunt. Et quæ probabilior, ponitur ibi, parte 5. col. 1539.
 f. item, par. 4. col. 149. c
 Iohannes in medio candelabrorum aureorū non uidit filiū ho-
 minis sed similitudinem filio, id est, Angelum in persona Christi si-
 bi loquentem, par. 6. col. 1404. f
 Iohannes dicitur mare Tyberiadis, quare, & qualiter, par. sexta,
 columna 1445. c
 Iohannes senior, dictus est quidam sacerdos alius a beato ioha-
 ne Euangelista, contēporaneus Apostolorum, par. sexta, co-
 lumna 1375. b. c
 Iohannes Hircanus Dux iudæorum, simul & pontifex uirtutū
 uir fuit, ac multa opera mirifica cōfecit. Hic Hircanos deū
 cens Hircani nomen accepit, &c. par. 4. col. 2373. a. b
 Iohannes Hircanus tria uel præcipua maxime solus habebat, nā
 & gentis princeps, & pontifex erat, & præterea propheta.
 par. 4. col. 237. b
 Iohannes Baptista cognouit Christū dupliciter. Primo per reue-
 lationē diuinam, &c. Secundo cognouit eum, quando spiri-
 tus sanctus descendit super eum in signo uisibili, &c. par. 5.
 col. 1040. b. c
 Iohannes Euangelista uocem Theologam emisit, quā tāto pon-
 dere grauidam reliquit, ut si aliquanto plus intonare uoluis-
 set, nec ipse mundus capere potuisset, par. 5. col. 515. c
 Iohannes Euangelista non dicit sine ratione. Verbum caro factū
 est, & nō: Verbum factū est homo uel animat uide ratio-
 nem, par. 5. col. 1031. c
 Iohannes Euangelista sicut & cæteri Apostoli duplici modo ui-
 dendi noticiam habuit uerbi incarnati, par. 5. col. 2031. c
 Iohannes Apostolus scripsit aduersus dogmata hæreticorū de
 uerbi Dei eternitate, & aduersus eorum stultitiam, &c. par.
 6. col. 1335. b. c
 Iohannes Apocalypsim ante Euangelium scripsit, & quare prius
 ponitur, par. 5. col. 1013. c
 Iohannes Euangelium scripsit in Asia rogatus ab Asiæ Episco-
 pis postquā rediit de insula exilio Pathmos, par. 5. col. 1012. f
 Iohannes scripsit suum Euangelium post Matthiæ electionem, &
 etiam post Petri martyrium, par. 5. col. 2330. t. & 2338. f
 Iohannes Euangelista primo scripsit septem Ecclesiis quæ sunt
 in Asia, & consequenter aliis uniuersis, par. 6. col. 1463. e
 Iohannes Euangelista plus amabatur a Christo, & Petrus spū
 amauit Christum, par. 6. col. 978. e
 Iohannes Bap. in deserto habitauit usque ad tempus suæ prædi-
 cationis, sed quare, par. 5. col. 700. f
 Iohannes Bap. fuit initium noui Testamenti, & designabatur p-
 tentorium in introitu tabernaculi, &c. par. 1. col. 765. c
 Iohannes quomodo dicitur propheta altissimi in cantico patris
 sui & ipse Iohannes negat se prophetam: Solutio, par. quinta
 col. 701. c
 Iohannes Bap. Angelus dicitur, non societate nature, ut menti-
 tur Origenes, sed officii dignitate, par. 5. col. 43. c. Item, par-
 te quarta, col. 2173. c
 Iohannis Bap. discipuli tribus de causis reprehensibiles fuerunt
 parte 5. col. 172. d. e
 Iohannis Euangelista fuerunt nuptiæ quibus interfuit Iesus, ut
 communiter dicitur, par. 5. col. 1055. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Ioannis Euangelium cæteris excellentius designatur in trib. quia scripsit cæteris sublimius, subtilius, & perfectius, p. 5. c. 1011. d. e. f.

Ioannis Hircani filii qui & quot & qualiter & quâdiu in regno Iudæorum patri successerunt. Ibid. c. f.

Ioannis Baptista in vtro exultatio duob. modis potuit fieri, p. 5. c. 688. f.

Ioannis Baptista prædicatio sollemniter describitur & quare, p. 5. c. 729. c.

Ioannis abstinencia fuit aliis exemplum penitentiæ, par. 5. col. 208. f.

Ioannis Euangelista prophetia aliis est excellentior duab. rationib. p. 5. c. 1450.

Ioannis visio secundum diuersos respectus imaginaria fuit & intellectuallis. Ibid.

Ioannem Baptistam Iudæi putabant esse Christum, alii Heliã alii dicebant eum vnum esse de prophetis, & quare hæc, p. 5. c. 1038. f.

Ioannem Baptistam an maliciose vel an simplici animo Iudæi acceperunt quærentes quis esset, p. 5. c. 1038. c.

Ioannem Baptistam dicit Hieronimus nõ scisse per baptismũ Christi mundum esse redemptum Augustinus dicit Ioannẽ ignorasse hoc tantum vtrum sibi retineat vim baptizandi, an alicui suorum tribuat, p. 5. c. 1040. a.

In Ioanne qui passus non est, non est impar meritum martyrij & in Petro qui passus est, p. 3. c. 179. c.

Iohelel Sitaræ aquam petenti lac dedit, quo beneuolentiæ simulationem maiorem mereret fidem, p. 2. c. 179. b.

Iohelel an prophetauerit contra omnes trib. p. 4. c. 1993. a.

Iohelel quib. tribub. prophetauit, & quo tempore, p. 4. columna 1903. c.

Iohelel quamuis tardius prophetauerit, tamen cõtẽporanei fuerunt sibi Isaias & Osee, & cæteri illius temporis, p. 4. column. 1923. c.

Iohelel missionem spiritus sancti annunciauit & tempus futuri iudicii, sicut Angeli Christo ascendente in cælum, p. 4. column. 1626. f.

Iohelel sub quo regum prophetauit, p. 4. columna 1903. c. & col. 1923. c.

Ionadab filii primi captiuitatem sustinuisse dicuntur, p. 4. col. 822. f.

Iona est dictio Hebraica, & signat æquiuoce columbam vel vitulicam, p. 4. c. 772. f.

Ionas cum a pisce glauciretur, figurauit triduum sepulture Christi, p. 4. c. 2021. c.

Ionas postquam prædicauit Nin uitis, coactus præ verecundia, assumpta matre latenter egressus terram suam, septem annis exultauit p. 4. c. 1919. c.

Ionas cuius filius fuerit, an fuerit verus, vel falsus propheta, & quare dictus est Amathi. Et quomodo fugit a facie Dei p. 4. c. 1919. c. & 2021. c.

Ionas propheta quare magis sanctus scribitur, quam cæteri propheta, qui omnes sancti fuerunt, & c. p. 4. c. 1917. b.

Ionas secundũ doctores Hebraicos & Latinos fuit filius mulieris viduæ, quem suscitauit Helias, p. 4. c. 1919. c.

Ionas quomodo excusandus qui prædixit quod non euenit, p. 1. c. 1560. d.

Ionas quid tetrahebat ne prædicare uellet Natiuitis, p. 4. col. 1863. b.

Ionathan filius Oziel (alias Oriël) tantæ authoritatis fuit, & est apud Hebræos, quod nullus fuit ausus contradicere in translatione sua Chaldaica, p. 3. c. 1287. b. Item, p. 6. c. 1578. f. Itẽ p. 1. c. 125. c. Vide etiam in Thaugum.

Ionathan filius Saul resignati ieiunii culpam deprecatione delevit, p. 2. c. 402. e.

Ionathan qui & Nathan propheta qui habuit duos fratres Iohelel & Ionadab, p. 2. c. 1096. f.

Ionathan volens irruere in hostes, cur dedit quædam signa armigero, p. 2. c. 368. d.

Ionathas tribus vicib. iniit fœdus cum Dauid, p. 2. c. 468. f.

Ionathas amabilis super amorem mulierum, exponitur dupliciter, p. 2. c. 520. f.

Ionathas an peccauerit gustando mel cõtra præceptum patris sui Saul, p. 2. c. 400. f.

Ionathas significare volens Dauid insidias patris quare perit la aut iacula significauit, p. 2. c. 453. a.

Ionathas præcepti patris nescius fauum mellis gustauit vnde tanta indignatio commota est, vt & deferretur victoria diuinitas lederetur, p. 2. c. 403. a.

Ionathas iuit ad Dauidẽ quem in persecutionib. patris sui debebat fatigari, p. 2. c. 448. f.

Ioppe est portus supra mare mediteraneum, ad quem ducebatur ligna per mare & inde in Hierusalem per terram in viculis qui portus est propinquior Ierusalem, p. 2. c. 1295.

Ioppen portus erat Iudææ, p. 2. c. 1141. a.

Ioram interpretatur fortitudo, p. 2. c. 1209. a.

Iordanis fluuius vbi oritur, p. 1. c. 211. b. & c. 1438. f. & c. 1685. Item p. 4. c. 254. f.

Iordanis pars mergitur in mare, & in amaritudinem fluit, eius moralitas, p. 2. c. 27. a.

Iordanis fluuius, est terminus terre promissionis a parte Orientis, p. 2. c. 91. c.

Iosaphat pro expeditione sua orationis allegauit quinque, p. 1205. c.

Ioseph vir iustus ex tribu Iuda de domo patria & Dauid Mariam virginem despondit, & quare, p. 1. c. 1451. a.

Ioseph quare timuit ire in Iudæam, notatur historia. Hieron. p. 5. c. 68. f.

Ioseph qui alio nomine Barsabas dicitur, & Iacobus minorantur fratres Christi, quia consanguinei, & non ex matre virgine nati, p. 5. c. 515. b. c.

Ioseph decurio ab Arimathia. Ista est ciuitas quæ dicta est Arimathia, de qua fuit Helcana pater Samuelis, p. 5. c. 995. c.

Ioseph apud patrem accusauit fratres suos de crimine peccati id est, de odio fraterno, quod dicitur crimen pessimum, p. 378. b.

Ioseph Patriarcha quare patri in iuuentute erat magis amabilis, p. 1. c. 382. c. 383. f.

Ioseph ex dono Dei speciali fuit gratiosior morib. & corpore fratrib. suis cum debiliior debuerit esse nam in senectute volent generari pueri debiliores & defectuosi, par. col. 378. b.

Ioseph venditio fuit facta matre adhuc viuente, vt dicuntur qui, p. 1. c. 382. b. Alii aliter. Ibid.

Ioseph venditus fuit ex triplici causa, p. 1. c. 378. a.

Ioseph an venditus sit Isaac auo suo adhuc viuente, p. 1. c. 382. b. & c. 382. b.

Ioseph a fratre suo Iuda venditus est, qui erat principalis suauis fratrib. vt Ioseph mercatorib. venderetur. Et venditio præcise fuerit 30. argenteorum, & c. p. 1. c. 382. b. col. 383. f.

Ioseph mater vt Hebræi dicunt vocatur Bala quæ nutrita in sinu suo; quæ etiam (mortua Rachel) vocata est mater filii Ioseph, p. 1. c. 382. b.

Ioseph an venditus dicitur Puriphari Eunucho, vbi quæritur Eunucho quomodo vxorem habere dicatur, p. 1. c. 382. b.

Ioseph vxor cuius filia esse dicatur secundum Hebræos, p. 383. f. & c. 407. c. & an fuit filia a domini quondam, & proptoris sui vel alterius, c. 409. b. c.

Ioseph, vt iudæi dicunt, ter fuit venditus, p. 1. c. 382. b. Vel rarius bis tantum fuit venditus.

Ioseph permissus est vendi, vt propter eum sequeretur libertas populi tempore famis future, p. 1. c. 428. f.

Ioseph venditus fuit, vt dicunt Hebræi magistro carnificum, p. 1. c. 382. b.

Ioseph quia fuerit pulchritudo conuicitur, quæ femina quæ dicitur proprie pulchritudo, admirantur, p. 1. c. 459. a. Inter Ioseph quantæ continentia & castitatis fuerit, apparuit mulieri non acquieuit, sed potius ei suauis, vt passionem retineret, p. 1. c. 316. c.

Index.

- Josephus habuit duas principales persecutiones, vnam a fratribus, aliam ab vxore domini sui, p. 1. c. 465. c.
- Josephus cum factus esset præpositus terræ Aegypti, erat 30. annorum, p. 1. c. 382. c. & c. 410. e. f.
- Josephus cū frumenta colligeret vnde homines viuerent, pecora vnde viuebant, cum tanto fames inualuisset, & fratres Ioseph Pharaoni dixerunt. Nū sunt Pascum pecorib. puero- rum tuorum, p. 1. c. 438. e. f.
- Josephus qui erat tam dulcis & mansuetus verbis & factis, quomodo afflixit fratres ita diu, antequam se eis notificaret, p. 1. c. 414. f. & c. 426. f.
- Josephus nō videns Beniamin fratrem suum vterinum cum aliis fratrib. dure loquutus est, timens ne machinati fuissent contra eum in malum, sicut fecerāt cōtra eum ideo vt scire posset veritatem, dure loquutus est cum eis, & c. p. 1. c. 411. c.
- Josephus dicens fratres exploratores, esse nō excusatur a mendacio quin esset peccatum veniale, quia neque Apostoli multo perfectiores eo sic excusantur, p. 1. Ibid.
- Josephus quomodo poterat fratrem suum Iudam arguere de cōtradictione, p. 1. c. 426. f.
- Josephus non poterat se continere quin se manifestaret fratrib. suis sed quib. rationib. Ibid.
- Josephus iurans per salutem Pharaonis, an indecenter iurauit, & an per iurium commisit, p. 1. c. 414. f.
- Josephus fratrib. vnde & quare exploratorum vitium impinxit, p. 1. c. 414. f.
- Josephus magnam clementiam ostendit fratrib. suis, cum eos ad se venientes, nolēs eos scandalizare apud Aegyptios, & volens eos certificare de plena remissione, p. 1. c. 427. b. & col. 427. c.
- Josephus verba quomodo vera sunt, cum ait patrē dixisse: In monumento quod ego feci mihi in terra Chanaan, & c. cū nū legantur hæc verba patris cum de sepultura mandaret, p. 1. c. 372. c. f.
- Josephus quare non statim post mortē fecit asportari ossa sua in terram promissionis, est duplex ratio, p. 6. c. 928. f.
- Josephus habuit fidē de sepultura & resurrectione Christi in terra promissionis complenda, p. 6. c. 928.
- Josephus Patriarcham vt dicit Ra. Sa. Gabriel docuit 70. idioma ta quæ ante non nouerat. Et an in hoc verum dicat, p. 3. co. 1060. f.
- Josephus pater putatiuus Christi, & virgo Maria, de eadem tribu fuerunt, p. 5. c. 41. c.
- Josephus cum de duob. patrib. suis Euangelistæ memorētur, quare nullius eorum nomen accepit, cum secundum legem qui nascitur ex nomine defuncti, nomē habere debeat defuncti cui propagatur, p. 1. c. 1614. f.
- Josephus sponsus Mariæ creditur semper fuisse virgo, cum tamē virginem disponauerit, p. 5. c. 44. f.
- Josephus quare non accessit ad Mariam virginem, cum sibi esset desponsata, Ibid.
- Josephus non cognouit Mariam, quomodo & vnde hoc & quādiu hoc fuit, p. 5. c. 47. b.
- Josephus virum Mariæ dixerunt quidam de alia vxore generasse filios, & illos fratres Iesu dictos, sed improbat, p. 5. col. 1059. c. & 520. e. & 48. c.
- Josephus in Bethleem alinum & bouem duxit, quib. præsepium fecit, & in quo virgo Maria puerū Iesum reclinauit, & pannis inuoluit, p. 5. c. 709. c.
- Josephus nō est inuentus, cū Maria a Magis, & quare, p. 5. c. 55. c.
- Josephus Matatias filius ex Ierosolymis sacerdos, sicut de eo scribit Hiero. in libro de illustrib. viris, & c. p. 1. c. 381. c. & c. 797. b. c.
- Iosephus errauit de nuditate Adæ in statu innocētiae dans huius rationem, quod ante viuebat tantum bestialiter non habens vsum rationis, sed confutatur, p. 1. c. 96. e. f. Item p. 4. c. 1548. f.
- Iosephus circa historias libri Machabæorum multa dicit quæ sunt dissona textui, propter quod illa tanquam scruola dimittuntur, p. 4. c. 2425. c.
- Iosephus dicens Qui nullatenus egit peccatum sed tantū cogitauit, nullo reatu tenetur, erat, p. 1. c. 675. c.
- Iosephus Hebræorum historiographus refert, insistentib. Romanis se fugisse in speluncam cum quadraginta comitib. ibiq; proditum, inuentum, atque ab hostib. captum, p. 5. columna 646. f.
- Iosephus quia fuit de genere sacerdotali, & fuit in Ierusalem tempore quo adhuc stabat templum & sacerdotii ministerium, & pluries, potuit videre, vt vidit vestes & ornamenta ipsorum, ideo certius potuit scribere talis quam suis sequaces, p. 1. c. 381. c.
- Iosephus quadragesimo secundo anno a passione Christi vel circiter, incepit scribere librū antiquitatis Iudaicæ, quæ obtulit, Vespasiano Imperatori, qui cepit imperare anno dominicæ incarnationis septuagesimo primo, p. 4. c. 318. f.
- Iosias fuit sanctissimus vir, sed filii eius succedentes fuerūt pessimi, ideo regni status post mortē patris mutatus est in malum, p. 4. c. 1005. c.
- Iosias per fidem & deuotionem magnā sibi ad vniuersis amorem acquisiuit, p. 2. c. 681. d.
- Iosias quatuor filii leguntur, & alibi tres tantum, quomodo super hoc concordia accipienda est, p. 2. c. 804. e. f.
- Iosiam regē Ieremias uocat Cediōn cui cōsiliarius erat regnum p. 4. c. 735. b.
- Iosue Duce vincebat populus non secundum artem militarem instructus sed superno fretus auxilio, p. 2. c. 165. a.
- Iosue nomen ex Oleæ immitatum quia typus erat veri Iesu, p. 1. c. 1255. a.
- Iosue impositione manuum Dux est creatus, p. 1. c. 1696. e.
- Iosue non habuit vxorem neque filios, p. 2. c. 149. a.
- Iosue vbi mortuus quo anno gratus, & vbi sepultus, p. 2. c. 149. a.
- Iosue moriturus admonuit populum maxime ne matrimonia contraherent cum extraneis qui inter illos habitabant tanquam hæc commixtio datura sit impietatis occasionem, p. 2. c. 139. c.
- Iosue successor Moysi in regimine populi fuit confortatus & affecuratus de terræ promissionis acquisitione & diuisione, p. 2. c. 10. f.
- Iotha vnum de lege nō præterire posse, quare dictum est, & de quo, p. 1. c. 817. b. c.
- Ira vt mentem superet, causa est multitudo cogitationum, super uacuarum, quib. mens acquiescit, p. 3. c. 335. c.
- Ira & clamor & omnis amaritudo immani spiritus furor est, p. 5. c. 753. b. c.
- Ira duplex s. consummationis, & consumptionis, p. 3. c. 876. d. & 855. a. b.
- Ira qualiter oculos mentis & corporis perturbat & excæcat, p. 3. c. 648. d. e.
- Ira Dei quæ dicatur in sacris scripturis, p. 1. c. 622. d.
- Ira intelligentiæ lumen subtrahit, & mentem prouocando confundit, p. 3. c. 101. a. b.
- Ira stulti vbi incanduerit, mox viscera pietatis amittit, furori frena laxata, p. 3. c. 1719. a.
- Ira dupliciter diffinitur a Philosophis. s. materialiter & formaliter, p. 4. c. 2049. c.
- Ira est duplex. s. ira per vicium, & ira per zelum, p. 3. c. 502. f. Itē p. 6. c. 211. d. Item, p. 3. c. 628. d. e.
- Ira per zelum sapientes turbat, sed ira per vicium stultos cruciatur, p. 3. c. 77. b.
- Ira per zelum oculum mentis turbat, sed ira quæ est per vicium illum excæcat, p. 3. c. 628. d. e.
- Ira potentum lenienda est blandis sermonib. sicut furor, Saul per citharam David, p. 2. c. 34. e. f.
- Ira Dei quæ & qualis sit, p. 4. c. 2185. a. b. Itē p. 2. 649. c. Vide ia Passionis.
- Ira Dei nō perturbationem, sed merita & peccata puniendos signat, p. 4. c. 2185. a. b.
- Ira Dei est motus qui fit in anima quæ legem Dei nouit, cura videt eam a malo præteriri, p. 3. c. 445. a.
- Ira Dei manet nō aduersus, sed super peccatores, scilicet ori-

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

gignalis damnationis vel celestis iudicij, quia nō de inferiorib. sed de superiorib. inducantur peccatores, p. 2. c. 67. b. c.

Ira an fuerit in Christo: Et arguitur pro & contra, p. 5. c. 502. f.

ira scitur, p. 6. c. 619. b

ira inconsiderata res est, ita vt aliquādo nec sibi parcat cui ira scitur, p. 6. c. 619. b

ira multis virtutib. priuat, quia dum quietem mente tollit, spiritus sanctus ibi non quiescit, p. 3. c. 77. b

ira magis est in iuuenib. quā in senib. & quare, p. 3. c. 1806. f

ira semper plus vindictam exigit quam iniuriam accepit, p. 1. c. 363. c

ira præter rationem opponitur mansuetudini, non autem illa quæ est moderata, quia de ratione mansuetudinis est, quod faciat moderationem, p. 5. c. 511. c

ira iusta mater est disciplinæ, & ira quæ est cum causa, iudiciū est, non ira, p. 5. c. 107. c

ira veni alis est quæ non ducitur ad effectum, p. 3. c. 461. a.

ira magna est a Deo tormenta non per peti, p. 4. c. 902. f. & col. 1194. e

ira iudicij tanto districtior portabitur quanto nūc minus timeatur, p. 3. p. c. 1923. a. b

iræ triplex gradus, p. 5. c. 107. c

iræ dandus est locus aliquando, p. 5. c. 252. c

iram qui vincit melior est, quam qui capit ciuitatem, p. 3. c. 481. a. & 1675. c

iræ motus quamuis sit moderatus ratione impedit intellectū a contemplatione veritatis, p. 5. c. 511. c

iræ natura est vt prolata magis ferueat, occultata languescat, p. 3. c. 1654. e

iræ effectus est triplex. Primus est iurgium, p. 3. c. 1677. c. Secundus est recedere ab amico fideli, quod frequenter facit ira, col. 1681. c. D. Tertius alterius cui aliquis irascitur, contemptus, c. 1683. c

iræ passio maxime apparet in facie, & in oculis potissime, p. 3. c. 634. e

iræ hominis potestas est corp⁹ occidere post nihil facere. Deus & hic punit, & post in gehennam mittit, p. 3. c. 1145. 1146.

iræ passio non confurgit ex timore, sed ex aliis passionib. s. ex tristitia illata, cum desiderio & spe vlcidendi, p. 1. columna 930. f

iræ passiones licet incipiant a tristitia, terminantur tamē in delectatione, habita vindicta, p. 2. c. 1639. a

iræ Dei an, quomodo, & per quos resisti possit cum Iob dicat, Deus cuius iræ resistere nemo potest, p. 1. c. 829. b. c

iræ Dei quando & quomodo resistendum sit, & qui resisterūt, p. 3. c. 124. e

iræ commotio nec locum debet habere in te. Ipsa conturbatio indecens est ei qui sub Iesū dūce militat, p. 2. c. 86. e. f

iram proprie causant paruipensio & contemptus eorum circa quæ aliquis maxime studet, p. 3. c. 101. a. b. 282. f. & 465. a. b

Item, p. 2. c. 1636. f

iracundiæ maioris est cum hoc tribuitur quod male desideratur, p. 3. c. 217. a

iracundiæ immanitas qua & homicidium fit significatur per ignem, p. 3. c. 1030. d

iracundia ianua omnium vitiōrum, qua clausa virtutib. intrinsecus dabitur quies, aperta ad omne facinus armabitur animus, p. 3. c. 1727. b

iracundi cum nulla se consideratione mitigant, necesse est, vt qui furentes reprimere conatur, nō se in furorem erigat sed qd est tranquillitatis ostendat, & subtiliter proferat, in quib. ex obliquo animum furentis pugnat, p. 2. c. 525. a

irascendi motum medici ponunt in corde, p. 1. c. 926. e

iracundos melius corrigimus si in ipsa iræ cōmōtione declinamus. Perturbati. n. quid audiant ignorant. Sed cum ad se redeunt, tanto libentius exhortationis verba recipiūt, quanto se tranquillius tolerari erubescunt. Menti autē furori ebriæ omne rectū quod dicitur peruersum videtur, p. 2. c. 484. d

Irascitur Deus aliquando vt pater, aliquando vt dominus, aliquando vt iudex, p. 4. c. 1034. e

Irasci & dedignari est contra Deum murmurare, & prope blasphemare, p. 3. c. 584. d. Interl.

cum irascimur, flatu furoris inflamamur, p. 2. c. 69. a

irascibilis partis de ordinatio maxime apparet in homicidio secundo in quibusdam aliis procedunt ex rancore & odio p. 1. c. 1667. a. b

irascibilis pars tendit, in bonum sub ratione ardui, & in malū sub ratione vindicatiui, p. 1. c. 685. c

irascibilis passiones omnes oriuntur ex passionib. concupiscibilis & terminantur in ipsis, p. 4. c. 30. f. Item, p. 1. columna 1580. f

iratus præ ira solet truncare verba sua, p. 4. c. 1231. c

iratus homo emittit anhelitum fumosum per nares, p. 4. col. 50. e

iris dicitur arcus demōnis, id est sapientis, p. 6. c. 2624. f.

Item p. 1. c. 167. b. c

iris cæruleo colore designat præteritum diluuium, igneo futurum iudicium. p. 1. c. 167. b. Inter.

iris quomodo est signum fœderis, cum procedat ex causa naturali, p. 1. c. 167. b. c. 168. d. e. f

iridis generatio vnde fiat. Ibid.

irregularitas in nouo Testamento, sicut aliquādo causatur e bono actū, vt ex occisione malefactoris per sententiam iudicis, sic in veteri Testamento ex actū sepulturæ impediētur tempus celebratio Paschæ p. 1. c. 1221. c

irregularitates quasi erant in lege, immundiciæ ex tactu mortui vel alterius immundiciæ, prohibentes accessum ad diuina, p. 1. c. 1219. c

irremissibile dicitur dupliciter, p. 6. c. 1714. e

is Hebraice dī vir, issa appellatur mulier quasi quædā virgo p. 4. c. 111. e. Item p. 1. c. 585. b. Inter. Vide etiam in Eua.

Isaac quot annis erat quando fuit immolandus per patrē, & an inuitus patri assenserit, & quomodo promissum in se impleri credidit, l. in Isaac vocabitur tibi semen, si moreretur & c. p. 1. c. 266. c. Aliter dicunt quidam Hebræorum quod erat 15. annorum tere. Et quod quasi inuitus accessit ad immolationem, p. 1. c. 270. c. & c. 273. d. e

Isaac licet esset 35. annorum, tamen vocatur puer, & quare, p. 1. c. 267. f

Isaac contra naturā humanæ generationis promissus in signis fuit Dei filiū cōtra humanā rationē nasciturā, p. 6. c. 61. b.

isaac non fuit natus de Sara virtute nature tantum, sed cū huius per adiutorium gratiæ, p. 1. 233. f. & col. 256. a. b

Isaac ligna portans figurauit Christum crucem baiulantē, p. 1. c. 266. c

Isaac secundum Hebræos ex quo voluntarie accessit vt immolaretur, ex tunc fuit consecratus Domino, & non fuit licitū ei habere nisi vnicā vxorem, p. 1. c. 297. f

isaac non fuit vocatus ad aliam terram transire vel regionem p. 1. c. 305. f

isaac quomodo figurat natiuitatem virginis, p. 1. c. 256. a. b.

isaac quare potius non meritum ascribitur quam Abraham, c. potuisset restituisse patri in oblatione, & c. p. 1. c. 267. f. & col. 273. d. e

isaac fuit cum Rebecca vxore sua 20. annis antequam pater quare non accepit aliam sicut pater eius Abraham accepit Agar postquam decem annis probauerat Sarę sterilitatem p. 1. c. 297. f

isaac humano more filium maiorem benedicēdū putauit, sed Deus qui occultorum est cognitor, minorem dignum benedictione ostendit, vt hominis ostenderet esse benedictionē sed Dei, p. 1. c. 318. c. Item, p. 6. c. 947. b. c

isaac quare non retardauit benedictionem cognita fraude, p. 1. c. 319. b

isai quomodo dicitur habuisse filios octo in libro Regū, & Paralipomenon septem, p. 2. c. 1019. b

isaias in Esaias.

isaias nudus & sine calceis incedit, p. 4. c. 204. e

isaias terra lectus est sub Manasse rege, Numa Pompilio Romę regnante, p. 2. c. 979. b

Index.

- isaïas Prophetavit de sua morte, p. 2. col. 980. d
 isaïas Apostolorum voce preces fundit, p. 4. col. 297. a. b
 isaïas prophetauit Iudeos audituro Christum corporaliter non spiritualiter, p. 4. c. 84. e
 isaïas duas prophetias sibimet inuicem contrarius eadem hora protulit, p. 2. col. 966. d
 isaïas prædicit mulierum reditum a sepulchro, par. 4. columna 253. a. b
 isaïa vaticinium puer contra senem & ad nostram hæc tempora applicari, p. 4. col. 52. e
 isaïæ sectio terra figura fuit Christi Iudaicam gentem in duas dissecturi, p. 2. col. 979. a
 isaïæ mirabilia qualia erant, p. 4. col. 228. d
 isopus in Hisopus.
 isobetha interfectores David extremis membris mutilatos egit in crucem, p. 2. col. 537. a
 israel & Iacob idem homo fuit, sed primo vocatus est Iacob id est supplantator, postea Israel, id est videns Deum, vel directus cum Deo, p. 4. col. 1048. f
 israel dictum putat Iosephus ipsum Iacob, quod aduersus Angelum steterit, &c. Quod autem in libro Hebræorum nomen interpretatur Israel, vir videns Deum, vel mens videns Deum, non tam vere quàm violenter interpretatum videtur, &c. super hoc declaratio, p. 1. col. 351. c
 israel vel Iacob, simpliciter & sine nominis adiectione dicitur quando agitur de carnali Israel, p. 4. c. 404. a
 israel est nomen generale ad omnes Hebræos, p. 4. col. 615. c
 israel in scripturis sæpe accipitur p̄ populo qui sub fide cultu Dei residet, etiam si ab Israel non descendat secundum carnem, p. 792. f
 israel mortuo Iesu nauæ morum disciplineque immemor matrimonia ex victis assumere, paulatimque externos mores trahere, ac mox phano ritu idolis sacrificare accepit, p. 1. c. 162. d. e
 israel ante Saluatoris Aduentum, legi seruitutis astrictus atque sub disciplina erat postremis vero temporibus, cum humanitate ascuisset seruitutis spiritus est sublatus, p. 1. c. 1546. e
 israel plagis affligebatur, vt qui post tantam quam eius curam impie vitam, ageret, p. 2. c. 899. a
 israel vocat virginem quæ de pulchritudine sua gloriatur, p. 4. c. 716
 israel quomodo dicitur primogenitus in filijs, p. 5. col. 103. a
 israel omnis prophetauit Exo. 15. p. 1. col. 624. f
 israel cur in deserto mare primum aquas amaras inuenerint, p. 2. col. 628. f
 israel tantis peccatorum sordibus inquinato patet misericordiae locus, p. 4. col. 264. e
 israel nunc in tenebris versatur, cum gentes in media luce gratiam degant, p. 1. col. 1633. b
 israel fuit dignior in populis, p. 1. col. 529. f
 israeli maximum beneficium fecit Deus in deserto, quando voluit habitare in medio populi in tabernaculo, in quo erat pro pitatorium tanquam sedes Dei, p. 3. col. 1828. e. Item, p. 1. 1696.
 israel triplex beneficium exhibitum fuit in deserto. Primum beneficium colubæ ignis & nubis, quæ illuminabat noctem. Secundum fuit mannae cælitus datæ in cibum. Tertium fuit ritus sacrificiorum, p. 3. col. 1828. e
 israelita si peccet, id est laicus, ipse suum non potest auferre peccatum, sed requirit lenitatem vel Sacerdotem, vel Pontificem, vt peccatorum remissionem accipiat, p. 1. 1287. a. b
 israelita quod habeat equum nusquam inuenies. p. 2. col. 84. f & col. 191. e. f
 israelita falsi qui vocabantur, p. 4. col. 404. a
 israelitæ quoniam gratia potui sicut vellus rore Iud. G. pa. 2. col. 197. c
 israelitæ vbi alienos Deos abstulerunt seruiente Deo beneficentiam eius præferunt, p. 2. c. 222. d
 israelitæ gentis duplex fornicatio spiritalis & corporalis, p. 2. col. 263. a
 israelitæ tyrannos sibi magis quæ sine quam reges, tunc etiam in loco qui eis orationis causa fuerunt destinatus templum pro ambitione regia confluxere, p. 2. col. 362. d.
 israelitæ importunè tempore dixerunt. Da nobis Regem qui iudicet nos. p. 2. col. 362. f
 israelitæ non sunt omnes qui nati sunt ex Israel, sed qui Deo crediderunt & poenitentiam egerunt, p. 4. col. 798. f
 israelitæ locum Sichem elegerunt vt facilius in domum David conspirarent, p. 2. col. 1174. f
 israelitas primum fore participes aduentus Christi Propheta & isaïas, p. 4. col. 483. b
 israelitis aduersa proueniebant eo quod essent in labore difficiles & in diuinitatis cultu deficerent, p. 2. c. 166. d
 israelitico populo quomodo dictum est: Et dedit Dominus Deus Israeli omnem terram quam iurauerat, &c. cum non solum vsque ad diem mortis Iesu, sed etiam post, non eradicauerit gentes, p. 2. col. 130. f. 131. c
 iter duplex est in scripturis, scilicet, laudabile & culpabile, &c. p. 2. col. 78. d. e
 iter quo tenditur ad virtutes non est procliuè, sed ascenditur anguste & difficulter, p. 1. col. 611. b
 iter sapientiæ Dei qui incedunt, nemora sunt eis umbratia, omnis cærus iustorum & chorus Prophetarum. Sub umbra. n. sensuum quos apud eos scripto inueniunt, refrigeratur animæ eorum & in doctrina eorum, quasi incedentes per opaca nemorum delectantur, p. 1. c. 1356. d. e
 iter sapientiæ quantam requiem habeat, si intellexisti, quantam gratiæ quantumque dulcedinis, noli negligere: aggredere iter, incipe tamen cito, in cõsortium tuum venient angeli, &c. p. 1. col. 358. e. f
 iter sabbati a monte Oliueti vsque ad Ierusalem, erat mille passuum, qui faciunt leucam, quia illud spacium licebat Iudeis pertransire, & non ultra in die sabbati, par. 6. columna 977. c
 iubilæus vbi nos dicimus in Hebræo habetur Iobel, &c. par. 1. col. 1124. f
 iubilæus annus quis dicatur, p. 3. col. 797. b. 1334. d. c. Item p. 1. col. 775. c
 iubilæus annus quando incipiebat, videlicet an in quadragesimo anno vel in anno immediate sequenti, est duplex opinio tam apud Hebræos quam apud Latinos, p. 1. c. 127. c
 iubilæus annus quomodo dici possit septimus, p. 1. col. 1130. f
 iubilæo qui quinquagesimus erat annus cur restituebantur bona primis possessoribus, p. 1. col. 1125. b
 iubilus est sonus læticiæ sine verbis, quia læticia animi nõ potest explicari. Hic fit a nobis in confessione, a malis in cõfusione, cum de terrenis a deo gaudent, p. 3. col. 1200. f
 iubilum cum tanta læticia corde concipitur, quam sermo non explicat: sed tamen os sonat, p. 3. col. 119. c. & col. 314. e. & c. 352. d. & col. 770. e. & col. 1134. f
 iudas non solum murmurauit super vngueto effuso super Mariam Magdalena, sed etiam alii discipuli, qui fuerunt ab eo incitati, p. 5. col. 1264. c
 iudas à Christo Eucharistiam accepit sicut ceteri Apostoli, vt communiter doctores dicunt, licet Hilarius contrarium dicat, p. 5. col. 426. f
 iudas auaricia corruptus cum, Iudeis de morte Christi tractando perpetue mortis ruinam meruit, & significatur p̄ Achitophel, qui etiam se laqueo suspendit, p. 2. c. 1125. b
 iudas qui impius corde erat, quamuis ipso Domino redarguente, noluit mala cœpta corrigere. Petrus vero quia reclusus corde, respiciente se Domino, mox poenitendo correxit, quod negando deliquit, p. 3. col. 1697. b
 iudas proditor & illi qui Christum tradiderunt Pilato, fuerunt Iudæi, p. 6. col. 102. f
 iudas traditor dignam sibi poenam inuenit, dũ guttur quo vox proditoris exierat, laqueo necatur. Dignum etiam locum in tertius quesitum, vt angelorum & hominum Dominum prodiderat, cœlo & terræ peritus, quasi aeris spiritibus sociandus, in medio aeris periret, p. 6. c. 981. c
 iudas proditor qui de morte Christi tractauit cum Principib.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

sacerdotum, significatur per Doech, &c. p. 1. col. 462. f
 iudas proditor significatur p Saulem, qui cum armatis ad capiendum Iesum venit, & Iesus qui significatur per Dauid, processit eis ob viam & dixit eis: Quem queritis, &c. p. 2. columna 485. c
 iudas licet poenituit, tamen inutiliter, quia desperavit & se suspendit, p. 5. col. 448. f
 iudas desperando plus peccavit quam Christum tradendo, & quare, p. 3. col. 448.
 iudas in benedictionibus non reperitur, & ab Apostolis excluditur, & de hoc figura, p. 1. col. 1689. b. c
 iudas Machabeus triplex bellum habuit tempore Antiochi, p. 4. colum. 174. f
 iudas Machabeus secessit in desertum locum, ibiq; inter feras vitam in montibus cum suis agebat, p. 3. col. 738. f. Item p. 4. col. 2419. c
 iudas Galileus erat quidam sic dictus ante passionem Christi, qui tempore natiuitatis Christi inducebat populum ad rebellandum Imperatori Romano, dicens esse illicitum Iudeis profiteri aliquem Dominum terrenum, sed solum: & ideo accusantes Christum ante Pilatum volebant eum notare quod esset similis illi, p. 5. col. 986. f. & 1186. f
 iudas Scarioth prouide inter Apostolos eligitur, & quare, p. 5. col. 516. e. 1274. b. & col. 188. e. f. Item, p. 3. col. 503. b. & col. 835. b
 iudas traditor de tribu Ephaim, & de vico Scarioth Dominum vendidit, & dicitur ebrius non vino sed auaritia & diaboli cibo, p. 4. col. 255. a. b
 iudas Scariothis sic dictus est non quia de genere Itachar, vt dicunt aliqui, sed a loco vnde natus fuit Scarioth, qui est quidam vicus in Iudæa, p. 5. col. 188. f
 iudas Scarioth verum a principio suæ vocationis a Christo fuerit malus: Quid in hac quæstione, quæ est de his quæ tractantur humanam inuestigationem, cum sit de occultis corporis humani, & in consimilibus quæstionibus tenendum est illud quod est magis consonum sacre scripturæ & rationi, &c. p. 3. col. 1166. e. f. Item, p. 1. col. 619. b. c
 iuda est vna de duodecim tribubus, vnde reges & a regno omnes Iudæi dicuntur: Cõfessi autem Cæsarem, nõ Christum qui de Iuda, iam non Iudæi, p. 3. col. 993. a
 iudam & Ierusalem multo peiora inueniuntur fecisse quam Israel, & quid & quomodo, p. 4. col. 670. f
 iudas equus erat, & cum ascensorem habuit Dominum, de equitatu salutis erat: cum cæteris enim Apostolis missus ægrotis salutem & languentibus præstitit sanitatem: vbi diabolo se substrauit, illius habenis ductus contra Dominum equitauit, p. 1. col. 620. f
 iudæ Apostoli Epistola, quia de apochrypho testimonium habet priscais temporibus a plerisque reiciebatur, sed tamen autoritate iam & vetustate & vsu meruit, vt inter sanctas scripturas computetur, p. 6. c. 1441. a. b
 iudæ benedixit Moses quia nasciturus erat Dominus, p. 1. colum. 1676. e
 iudam Christus tolerauit, & ad prædicandum misit, & ei Eucharistiam dedit, vt ostenderet dona peruenire ad eos qui fidem accipiunt, etiam si talis sit per quem accipiunt, qualis fuit Iudas, p. 3. col. 503. b
 iudam quare Christus permisit portare pecuniam, cum sciret eum furem p. 5. col. 1264. f. Item, p. 6. c. 264. f
 iudæ desperatio processit ex duobus, p. 5. col. 448.
 iudæa fuit sub seruitute. Primo Persarum, secundo Græcorum, & tertio Romanorum, p. 4. col. 560. f
 in Iudæa tria loca fuerunt amœna & fertilia, scilicet, Libanus Carmelus, & Saron, p. 4. col. 318. f
 iudæa dicitur terra fœderis, quia promissa fuit Abrahæ & semini eius in fœdere, quod iniit cum eo Dominus, p. 4. c. 1301. c
 iudæa dicitur hæreditas Domini, pro eo quod ibi viguit cultus diuinus, p. 3. col. 978. f. & 993. c. & 1041. c. & 447. c
 iudæa (quæ est in quarto climate orbis) derelicta fuit a suis habitatoribus in captiuitatē ductis, & postea multiplicata est

hominibus, animalibus, & aliis bonis, p. 4. col. 86. e. f
 iudæa quæ legis oneribus erat subiecta, significatur per asinum quæ erat oneribus assueta, p. 5. col. 342. f
 iudæa quæ verum Dauid Iesum Christum despexit: per Machol significatur, p. 2. col. 1083. b. c
 iudæa & Gentilitas significantur per duas mulieres ante Simonem contendentes. Puer autem viuus de quo duæ mulieres contenderunt, significat opus meritorium de quo contentio inter Iudæum & Gentilitatem, p. 2. c. 693. c
 iudæa dicitur fornicaria, quæ per idololatriam cum idolo fornicata fuit, & adulter vocatur ipsum idolum, & posterius dicuntur filij fornicariæ & adulteri, p. 4. colum. 488. f
 iudæa dicitur adultera effrenata quæ in eodem lecto recubat adulterum cum marito, p. 4. col. 465. c
 iudæa dicitur res concussa quæ huc & illuc agitur, & quare, p. 4. col. 355. a
 iudæa infelix hæc sibi promittit, diuitias gentium omnium, circuitu, aurum & argentum, & vestes multas, p. 4. c. 216. c
 iudæa dicitur desertum, & postea gauisa, quare & quando, p. 4. col. 468. f
 iudæa consuetudinem habuit hanc. In aliquo celebri loconebantur lapides rotundi grauissimi ponderis, quos iudæi pro varietate virum probandarum, alij vsque ad genitum alij vsque ad umbilicum, vel etiam super ceruicem exhibebant, nec prius ad agonem descendebant quam ex eleuatione ponderis sciretur, quis cui comparari deberet, p. 4. c. 31. c
 in iudæis mos vsque hodie permanet, vt sparsis crinibus, res nudatis pectoribus, voce modulata populum transfundant in lachrymas, p. 4. col. 657. a
 iudæa gens, (quod nulli dubium est) quanto cæteris præferat gloriofior, tanto peccatis exigentibus, nulla est modifera, p. 4. col. 963. a. b
 iudæa, omnis Iudæorum prouincia: dicta est generaliter, & distinctionem aliarum gentium, specialius tamen meridionalis dicitur Iudæa, parte 5. columna 584. d. Item, parte 6. col. 992. e
 iudæa primo dicta est terra Chanaan, quia post diluuium ibi habitauerunt filii Cham: quibus expulsis per filios Israel tpe Iosue, nominata est Iudæa a tribu iudæ quæ erat principalis & regia, p. 5. col. 124. f
 iudæa in plures partes diuisa est, quæ omnes licet Hebræa lingua loquantur, tamen singulæ domesticam dicendi seriem habent distinctam, & aliter pronunciatu diuersis partibus, &c. p. 6. col. 992. e. Item, p. 2. col. 267. b. c
 iudæa tota secundum suam longitudinem sita est super mare mediterraneum ex parte Occidentis, & in latere opposito habet iordanem fluium transeuntem per mare Galilee & mare mortuum, p. 4. c. 482. f. & 202. f
 iudæa dicitur insula, eo quod est inter duo maria, scilicet, mare mortuum ab Oriente, & mare mediterraneum ab Occidente, p. 4. col. 202. f. Item, p. 3. col. 915. c
 iudæa dicitur hortus propter eius fecunditatem. Conditus propter eius fortitudinem, quia ab Occidente clausula est a mari mediterraneo, ab Oriente Iordane fluuius, ab Aquilone monte Libani, a Meridie deserto Aegypti, quod nõ potest de facili transiri, p. 3. col. 1850. f
 iudæa habeat multos fontes ita limpidos, ac si essent signæ, ne bestia vel homo posset aquam turbare, parte 3. col. 1850. f
 in iudæa terra dimisit rex Babylonis de pauperibus terræ quæ darent terram, non sicut Domini, sed magis serui reddere tributum regi, p. 4. col. 560. f
 iudææ captiuitatis, templique subuersio vsque ad Cyrum septuaginta annos compleuit, p. 4. col. 1296. d. e
 iudææ destructio significatur per destructionem Ninive Babylonios, & nomina consonant, & quomodo parte 4. col. 1455. e
 iudæam & templum cepit primus Romanorum C. Pompeius Magnus, p. 4. col. 2151. a
 per iudæam tpe primi templi Prophetæ discurrebat populus

Index.

- à malis retrahendo, & ad bonum exhorrando. Tempore vero secundi Templi non legitur habuisse nisi Aggeum, Zachariam, & Malachiam, & postea caruit Prophetis per 300. annos & amplius usque ad tempus Ioannis Baptistæ, par. 4. col. 318. e. f.
- iudeam inclytam esse, & omnibus terris fertiliorem dubitari non potest, p. 4. col. 1134. e. Aegyptus tamen est fertilior & amœnior. Ibi.
- iudeam tertio vastavit Nabuchodonosor. Primo cū Ioachim (qui & Heliam) filium Iosifæ vincitum cathenis duxit in Babylonem, cum vasis Domini qui templo suo posuit. Secundo, cum Ioachim cognomento Ieconiam filium eius, cum matre & Principib. & Eunuchis trāstulit in Babilonē. Tertio, cum Sedechiam cœpit & excæcavit interficit, & incendit domum Domini & Ierusalem destruxit, p. 1. c. 738. e. f.
- iudeam post mortem Herodiis, filiis suis vt Imperator decreuit, sic diuisa est, vt Archelaus haberet medietatē regni paterni, quæ dicta est Iudæa: aliam medietatē diuisit in duas partes, & vnā dedit Herodi, & factus est tetrarcha Galilææ, aliam dedit Philippo, & factus est tetrarcha Ituræ & Tracōnitidis regionis. p. 5. col. 79. b.
- iudeus, hoc nomen imposuit populo scissura decem tribuū a duabus, sed Hebræus generale nomen erat iambus quam cem tribubus, p. 4. c. 2025. a. b.
- iudeus Christum negans esse Deum, est insipiens, qui in corde suo dicit: Non est Deus. & c. p. 3. col. 523. b.
- iudeo notus est Deus, & verum est, sed Iudeo intus nō in carne, p. 3. col. 993. c.
- iudei non intellecto hoc quod in Exodo scriptum est, parentum peccato super liberos Deum iniustitiæ insimularunt, p. 1. col. 1608. e.
- iudei iubentur seruare legem quæ secundum carnem operatur quamdiu stetit tabernaculum, p. 1. col. 1048. d.
- iudei cur prohibentur alibi quam ad tabernaculum victimas cedere, p. 1. col. 1053. b.
- iudei tanto studio sobolem curabant, vt qui sine spe propagationis decederet haberet quasi execrat^o a Deo. p. 1. c. 1381. b.
- iudei quas causas suæ dispersionis & captiuitatis modernæ assignat, p. 4. col. 513. c. & 519. c.
- iudeis in destructione secundi templi, tria maxime aduersantia concurrerunt, p. 4. col. 537.
- iudei adueniente Romano exercitu, diuisi sunt in tres patres de principatu contendentes, p. 4. col. 527. a.
- iudei quot a principio obsidionis p Romanos vsque ad finē mortui fuerunt gladio fame, & peste. p. 4. c. 253. b. c. 314. e. f. & 474. f. & 1686. f. 2379. & 2380. Item p. 3. col. 916. f.
- iudei capta ciuitate Hierusalem, multi fuerunt captiui, in tantum quod dabantur. 30. pro denario vno, vt dicunt aliqui & ideo oneratae fuerunt plures naues de ipsis, in quibus ducti sunt in Alexandriam, quæ est in Aegypto, vt ibi reuenderentur carius a mercatoribus qui eo emerant, p. 1. c. 679. c. Item, p. 6. col. 1252. f. Item, p. 4. col. 369. c. & 423. c. Item, p. 3. col. 736. f.
- iudei sunt interfecti a Tito & vespasiano à principio obsidionis vsque ad finem decies centum milia: & in captiuitatem ducti nonaginta septem milia, p. 4. c. 474. f. Item, p. 3. c. 916. f. Item, p. 4. col. 1686. f. Item p. 5. col. 365. c. & 965. c.
- iudei secundum morem eorum ponebāt super capita titulos suæ causæ, p. 5. col. 457. c.
- iudei tradiderūt Christo acetum felle mixtum, eum tamē traditione seniorū tenerentur dare vinum aromaticum, quod dānatis dabatur, p. 5. c. 456. e. f. Itē, p. 3. c. 1740. f. & 934. e. f.
- iudei increpauerunt Christum, iniuriis, rētationibus, passionibus, p. 3. col. 531. a. b.
- iudei meditati sunt falsa in scripturis de Christo vsque ad mortem, p. 3. col. 443. a. Interl.
- iudei in fauorē. Sacerdotem qui mortem Christi procurauerant, cantabant derisorie in tabernis cantilenas factas de crucifixione Christi, tanquam de re insolita & notabili, & tanquam de falso propheta volente regnare & non potentes, p. 3. col. 931. b.
- iudei cur promissa a Deo perdidit, p. 1. c. 719. c. & 720. e.
- iudei ciuitatis domos in muri sui constructionem euerterunt, p. 4. col. 219. b.
- iudei mortui, sepelientes mortuos suos, p. 4. col. 218. e.
- iudei arbitrantur iu aduentu Christi lupum pasci cum agno, p. 4. col. 142. e.
- iudei quorum facinus illud immune crucis Dñi toto orbe nobilitatū est & pœna incēdij vulgatissima ferro, fame, incendio sunt consumpti & Sodomitis similes facti, pa. 4. c. 54. d.
- iudei ob suam iniquitatem sepe traditi sunt alienigeni, par. 4. col. 644. d.
- iudei erant sine charitate & propterea iniusti in Deum & in proximos, p. 4. col. 271. a.
- iudei nullam aliam spem habent nisi sperauerint in eum ipsū quem negauerunt & se ab eius sanguine abluerunt, p. 4. col. 23. b.
- iudei quasi equus impetu vadens ad pretium relicta lege diuina suas ipsorum sequebantur cogitationes, p. 4. col. 649. b.
- iudei quando bello petebantur tunc confugiebāt ad Assyrios quādo vero eos inuadebāt Assyrij confugiebant ad Aegyptios, p. 4. col. 547. a.
- iudei in nullo grauius Dominum offenderunt quam quod viduæ gratiam minorumque iura violauerunt, p. 4. col. 24. d.
- iudei serpenti sacrificabant vsque ad Ezechiam regem, par. 3. col. 948. d.
- iudei de seruitute Aegyptiorum liberati decies cōtra Deum multuati sunt diffidentes illius potentie, p. 1. c. 1231. b.
- iudei dolent vnum se cibi genus habere, quod sibi eundem sepe per saporem referrer, cum multiplex ex manna conficeretur, p. 1. col. 1253. b.
- iudei cur sub pedibus Dei cœlum viderunt in monte, p. 1. col. 725. b.
- iudei faciunt menses per lunationes, duæ autem lunationes faciunt quinquagintanouem dies, & ideo primum mensem faciunt iudei triginta dierum, secūndum autem vigintinouē dierum, & sic consequenter de alijs decem, eodem modo computando, p. 1. col. 159. b. c.
- iudei & filii Israel primo habuerūt iudices, postea reges a Saule vsq; ad captiuitatem Babylonicam: & tertio duces post captiuitatem Babylonicam, p. 1. col. 375. f.
- iudei pro beneficio sibi concessā adorabant deuoti versus terram promissionis, quando erant extra illam, p. 1. col. 441. a. Item p. 4. col. 1567. c.
- iudei adorant versus occidentem, & quare, pa. 1. col. 657. item p. 3. col. 906. f.
- iudei extra ierusalem existentes versa facie versus Ierusalem adorabant, p. 3. col. 471. c. & p. 1. c. 657. c.
- iudei cum sunt extra templum versus templum debet orare vbicunque fuerint. Hebræi hodie existentes partib. Europæ quæ est respectu ierusalem in occidentali plaga non orant ad occidentem sed ad orientem, p. 1. col. 663. e.
- iudei faciunt festum tubarum in principio mensis septimi scilicet Septembris ex liberatione isaac & immolatione arietis pro eo propter quod tunc clangunt in cornib. pecorum, p. 1. col. 268. c.
- iudei nō vitant omnem neruum, sed solum neruum fœmoris ad designandum, quia in iacob emarcuit cum angelo lucāte, p. 1. col. 357. a. b.
- iudei propter vitulū triplicē mortem incurrunt, p. 1. col. 837. f.
- iudei propter vituli adorationem ceciderunt in vniuerso vsque ad 23. milla p. 3. ibi.
- iudei in signum tristitiæ non sunt induti sicut mos erat antiquitus, p. 1. col. 846. f.
- iudei per susceptionem legis fuerunt deo desponsati & coronati ad modum sponsæ, p. 1. ibi.
- iudei anno septimo an debebant seminare & colligere, varia sunt opiniones, p. 2. c. 711. c.
- iudei in festiuitatib. non audebant corā domino apparere vacui, p. 1. c. 711. c. & col. 1552. e. item, p. 3. col. 2149. c.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- iudæi quomodo & cum quibus potuerunt mutuare, p. 1. colu. 1530.c*
iudæi tribus temporibus festa celebrabant, & quare & quomodo, p. 1. col. 1549.a
iudæi a Iacob descendentes & Idumæi ab Esau fuerunt fratres vterini, vt sic Iudæi & Idumæi dicuntur fratres, p. 2. c. 564. f. & col. 781. c. Item, p. 1. col. 297. f.
iudæi cum audiebant blasphemiam scindebant vestimenta sua, p. 2. col. 882. f. Item, par. 5. col. 44. f. Item, pa. 4. columna 1921. b
iudæi in quolibet noui Lunio faciebant festum antiquitus propter beneficium diuinæ gubernationis, eò quòd magis apparet transmutatio temporis, p. 3. col. 1059. c
iudæi propter transgressionem legis: licet puniti sunt propter vitulum, quia ceciderunt in vna die quasi 23. millia, tamen in die ultionis punientur adhuc, p. 3. col. 1063. b. & 1173. c. Item p. 1. col. 837. c
iudæi post captiuitatem Babylonicam non habuerunt aliquam vntionem regum vel pontificum, p. 3. col. 1082. f. Sed Pontifices instruebantur frequenter per reges, quibus Iudæi, erant tributarii, qui frequenter vendebant summum sacerdotium, p. 4. col. 217. c
iudæi tempore persecutionis Antiochi fugerunt ad loca deserta quæ erant afflictina, p. 3. col. 737. c
iudæi fingunt quod lex fuerit creata ante mundum per duo millia annorum, quod est falsum, p. 3. col. 2089. c
iudæi ante doctrinam Christi vsi sunt sensu literali precisè, sed post mysticè, p. 3. col. 2099. c
iudæi non debent superesse vel dominari, sed subesse, p. 3. col. 2142. f
iudæi quamdiu mandata Dei seruauerunt, tamdiu in terra promissionis manserunt, cuius promissio facta est Abraham & semini eius, p. 3. col. 2196. f. Item, p. 4. col. 1050. f
iudæi, tempore Apostolorum erant subditi Romanis & quia non licebat eis interficere quemquam tradebant eos in consilijs Romanorum ad occidendum, p. 5. col. 195. c
iudæi simplices & illiterati sunt vocati ad fidem, sed literati & sapientes remanserunt in infidelitate: primorum, humilitas aliorum fuit superbia, p. 5. col. 213. c. Item, parte 6. columna 205. c. 206. f
iudæi fuerunt præ cæteris inuitati ad beatitudinem cœlestem per prophetas, per Christum per Apostolos, sed venire nolentes, loco ipsorum vocati sunt Gentiles, p. 5. c. 896. f. Item, p. 5. col. 1042. f
iudæi sunt filij Dei beneficio, & filij iniquitatis vicio, p. 4. col. 13. a. interl.
iudæi præ cæteris gentibus fuerunt sublimati, p. 6. col. 38. f. Item, p. 1. col. 1483. c
iudæi fuerunt primi secundum ordinem vocationis Dei, sed non secundum hæreditatem & benedictionem, p. 3. col. 4. c
Iudæi & Græci habebat quandam dispositionem præ cæteris gentilibus ad suscipiendum Euangelij veritatem, pa. 6. col. 22. f
iudæi Deum peccatis suis offenderunt, ideo dicebant Romani, oppressimus eos, & precio eorum diuites facti sumus, p. 4. col. 2157. a. interl.
iudæi licet fuerunt dediti idololatriæ, tamè semper aliquis eorum remansit in fide & cultu vnius Dei & ab illis sit proprie denominatio, p. 5. col. 912. f
iudæi fuerunt ingrati Deo, & quomodo, p. 4. col. 13. a
iudæi se iactabant quod ab Abraham ducerent originem, pa. 4. col. 460. e
iudæi cur tollant imaginem & idolorum exstructionem, p. 1. col. 1133. a. b
iudæi non recipiendo Christum fontem aquæ viuæ lacus cõtribulatos caperunt habere, p. 4. col. 595. b
iudæi non cum primum impie egerint in Christum peccata sua cognoscent sed temporis successu, p. 4. col. 274. c
iudæi cur non vocabant Deum patrem cum scriptura dicat, ipse est pater tuus, p. 4. c. 13. b
iudæi quomodo ante Christi aduentum exorruerunt idola, 4. col. 42. f
iudæi inter se vsque ad tempus destructionis ciuitatis & tẽp habuerunt cum rege & sacerdotum principe, septuaginta viros qui arduas causas determinabãt. Vide in Canhedri & in Dominus.
iudæi in suis orationibus vbi solenniter petunt aduentum Messie, vt utur his verbis in propria forma, Producas cornu iuit Christi tui, & para lucernam Christo tuo, p. 3. columna 1476. e. f
iudæi Psalmum 118. exponunt vt sit eorum oratio pro sua liberatione, de captiuitate moderna qua dispersi sunt per orbem in obiectione magna, p. 3. col. 1278. f
iudæi petunt in suis orationibus publicis & priuatis per Messiam liberari, cuius aduentum ipsi expectant, p. 4. c. 1739.
iudæi hodie afferunt erronee dicentes quod sunt in hac ciuitate propter peccatum vituli in deserto fabricati, & 4. col. 1753. a. & 35. & 36.
iudæi consilio Matathie pugnaverunt in sabbato, p. 4. col. 2233. b
iudæi decreto regis compulsi sunt ad ritum gentilitatis, col. 2473. c
iudæi primo nominati sunt Hebræi ab Heber, in cuius familia mansit lingua Hebræa, quæ prius erat communis omnibus, postea nominati sunt Israelitæ iacob qui nominatus est rael, & ultra Iudæi à tribu Iuda, p. 6. col. 68. f. Vide de hoc declarationem extensioem, p. 5. col. 359. a. b
iudæi sunt denominati omnes a tribu Iudæ post reditum a captiuitate Babylonicæ, qui de captiuitate ascendentes. Hierosolymæ vrbis mœnia & templum restaurauerunt, & c. & c. re, licet inter habitantes Hierusalem & terram in circuitu essent aliqui de aliis tribubus, p. 2. col. 1300. f
iudæi ex legis iustitia sperabant sibi temporalia bona, & iustitiam, licet in ea non intelligerent alia esse bona quæ hic, p. 3. col. 889. b
iudæi vnicum licet templum haberent in Hierusalem, in illicitum erat offerri sacrificium, tamen in singulis ciuitatibus erant synagogæ, in quibus conueniebat populus ad audendum & audiendum Dei verbum, p. 2. col. 1570. f. Item, col. 678. f. Vide etiam in Templum.
iudæi imagines quascumque, siue idolorum, siue victoriarum, dignabantur habere in templo suo per longum tempus ante Christi natiuitatẽ. Similiter & post Christi natiuitatem, & ostenditur exemplis, p. 4. col. 42. f
iudæi habent apud se doctores pro patribus, p. 3. columna 2195. c
iudæi non orant pro Gentilibus. Immo quotidie orant pro destructione Romani Imperij, & maxime pro destructione discipulorum Christi. Et per discipulos intelligunt Christianos, p. 4. col. 449. b. & 1443.
iudæi aduersarij fidei Christianæ, scripturas quæ loquuntur de Christo nituntur deprauare, inter quas est Psalmus 109. p. 1. col. 203. c
iudæi passus multos veteris Testamenti corruerunt, ad imitandam perfidiam scripturæ sensum retorquentes, quare & quomodo. Et vnus passus allegatur, p. 4. col. 119. c. 1867.
iudæi terreno intellectu verba legis adulterantur, ne audire eorum Christiani fiant, p. 1. col. 390. a. Interl.
iudæi quod, quos & quales reges habuerunt ante captiuitatem Babylonicam. Vide ad longum, par. 4. col. 376. b. 1377. c. quenti.
iudæi Barbaros reputabant omnes qui non erant de lege, p. 4. col. 2395. c
iudæi Gentiles reputant sicut canes, & vocant Gentiles omnes qui non sunt de lege Iudeorum, p. 1. col. 2706. f. Item, col. 140. f
iudæi dicunt quod homines ante diluuium accipiebant uxores. Vnam ad delectationem cõcubitus carnalis, & illi dabant sterilitatis potum ne per conceptum & c. tum puerorum debilitarentur & deturparentur, & c. Ali.

Index.

- Aliam accipiebant ad generationē prolis, & ad illam nō acce-
debant nisi causa impregnationis, p. 3. col. 248. f
- iudæi antiqui expectabāt, & adhuc expectant moderni in ad-
uentu Messia a Ieruitute Gentium liberari, p. 3. c. 2153. c
- iudæi allegantes hoc pro se: Reuertentur filij Israel & quærēt
Dominum Deum suum & Dauid regem suū. Osee 4. quasi
adhuc venturus sit Messias, ostenditur hoc dictum militare
contra eos, p. 4. c. 1721. c
- iudæi literatores dicunt: Cum venerit Christus eorū, & aurea
Hierusalem descenderit de coelo ferā gentes Gog Magog
venturę sunt contra Iudæos in bellum, &c. Quos Dominus
ad hoc ironice prouocat quia nō Iudæi, sed ipsi sunt tibi in
terficiendi p. 4. col. 1933. a
- iudæi quando in historia artantur solent ad tempus sui Messie
referre vel refugere, p. 4. col. 2156. d. e
- iudæi falso sibi blandiuntur quod in cōsummatione seculi de-
structo Romano imperio regnum orbis veniat ad Iudæos,
p. 4. col. 2178. d
- iudæi estimant se habere validum argumentum cōtra nos ad
probandum quod cerimonialia non debēt cessare tempo-
re Messia. Sed soluitur, p. 4. col. 2206. f
- iudæi Christo suo venturo omnia sibi repromittunt, quæ nos
cum Christo iam sumus consecuti, p. 4. col. 2163. b. c
- iudæi in scripturis sacris tradita, denotantia deitatem Christi,
dicunt intelligenda esse metaphoricę seu similitudinarię. si-
cut & in alia quę non sub propria significatione exponun-
tur. Et eius ratio, p. 5. col. 362. 363.
- iudæi quomodo falsę impugnāt Christū, quod non fuerit Mes-
sias promissus, p. 4. col. 141. c
- iudæi Christum quem verbis & factis Messiam cognouerunt,
ob generis noticiam, & fragilem infantiam magna cęcitate
contemnunt, p. 5. c. 249. b. Item, p. 6. col. 214. f
- iudæi in suo errore obstinati negando diuinitatem Christi, ha-
bent per cōsequens negare distinctionem personalem in Deo
genitoris & geniti, p. 3. col. 2090. f
- iudæi qualiter voluerunt scire a Christo tempus aduentus sui
per astrolabium. Astrologi enim aliquando volūt iudicare
per considerationē, de inchoatione legum & seclorum di-
uersarum, p. 5. col. 274. f
- iudæi præter legitimas scripturas habent traditiones non scri-
ptas quas memoriter doncent, & Deutorolim vocant, p. 6.
col. 683. a. Item, p. 4. col. 2211. a. b
- iudæi quædam arcana habuerunt, quę non licebat alicui ea
scienti alios de illis docere, nisi tantum vnum: & hoc in ma-
gno secreto, non exprimendo totā intelligentiā. p. 4. c. 1086. f
- iudæi sunt capsarij nostri, qui nobis codices portāt, nos Israel
aliter putassent pagani ficta quę dicuntur de Christo & Ec-
clesia, sed vincuntur testimonio inimicorum, p. 3. col. 729. b
& col. 857. b. c. Item, p. 1. col. 169. a
- iudæi tuminant verba legis, sed vngulam non findunt, quia
duo testamenta non recipiunt. p. 1. col. 1002. f
- iudæi per corporalia ducendi erant ad spiritualia, p. 4. c. 533. a
- iudæi dabunt pœnas iniquitatis in Christum, par. 4. columna
256. e
- iudæi & gubulum caput, & vaccas aureas & lucos colebant, p.
2. col. 196. d
- iudæi confusi sunt cum ad idolorum cultu gentes sunt conuer-
se, p. 4. col. 370. e
- iudæi tempore dationis legis, an omnes & quomodo castrame-
ntati sunt tantum ad parte Oriētalem mōtis Sinai, p. 1. 563. c
& col. 664. f
- iudæi hodie hoc peccatum detestantur, scilicet de peccato ui-
tuli, p. 1. col. 859. a
- iudæi principaliter recesserūt a Dei obedientia in duob. Vno
mō idola colendo, secundo Deū irritando, &c. p. 1. c. 1669. a
- iudæi sub decalogo constituti iam de famelica litera minime
gloriantur, p. 1. c. 411. c. Interl.
- iudæi non habent panem doctrinę, exceptis decē præceptis,
quia ueram prophetarum expositionem, Christū in plerif-
que prophetarum prædicantem fugiunt, p. 1. col. 1137. c. f
- iudæi legunt scripturas & non intelligunt, tenent membranas
sed Christum ibi scriptum fugiunt, p. 4. col. 49. b. c
- iudæi dicunt Deum duas vxores creasse primo homini, &c. p.
6. col. 683. a
- iudæi flentes usque hodie nudis pedib. in cinere voluntati, sac-
co induti, ex superstitione Phariseorum prius cibum lentis
accipiunt signantes quali edulio primogenita perdidērunt
& merito, qui resurrectionem Domini non credentes, An-
tichristi parantur aduentui, p. 1. c. 1693. a
- iudæi moderni dicunt, quod eadem die qua fuit destructum
tēplū per Romanos, natus fuit rex Messias, sed adhuc nō li-
berauit Iudæos de captiuitate, quia adhuc non habuit licen-
tiam a Deo propter eorum peccata, sed statim cum habue-
rit, exequetur. Sed potest quæri ab eis ubi stetit tātū tēporis
quia a destructione templi vsque nūc (ait Lyra) fluxerūt, an-
ni 1251. Ad hoc respondent varie, p. 4. c. 539. c
- iudæi qui remanserunt post excidium Ierusalem, p. maiori par-
te sunt obstinati infidelitate, p. 3. col. 1282. f
- iudæi tenebris infidelitatis obtenebrati sunt pro maiori parte
Christo qui est sol iustitię ex hoc mundo per mortem rece-
dente, p. 5. col. 1159. c
- iudæi nescientes, rem omnium fecerunt, & nobis dulciore pas-
sione Deum: sicut apes dum sibi putant reponere, aliis mel
faciunt, p. 3. col. 1331. a. b
- iudæi quibus ex causis deuenerunt ad tantam cęcitatem, par.
4. col. 32. f
- iudæi quomodo furtum & periurium in quibusdam casibus li-
citur dicunt, p. 4. col. 221. c
- iudæi multa iura iniqua ponunt in suo Thalmud. Et illorum
quædam enumerantur, p. 4. col. 2263. a. b
- iudæi explenda commemorant quæ nos iam expleta dicimus
p. 4. col. 2163. b
- iudæi quidam Tibianej dicti sunt, qui & quare, parte 4. colu,
2560. e
- iudæi quidam dicuntur Assidei, unde & quare, pa. 4. columna
2573. b
- iudæi moderni quotidie in suis expositionibus & scripturis co-
nātur adinuenire aliqua falsa contra Christum, p. 4. colum,
5. b
- iudæi loquuntur vanitates, Christum quotidie in Synagogis
blasphemando, Messiam adhuc expectando, p. 4. columna
477. a. b. Interl.
- iudæi Christum & Nazareos eius quotidie in Synagogis ma-
ledicunt, quia propter eos, regnum, locum, & gentem ami-
serunt. p. 4. col. 466. e. 449. a
- iudæi per orbem disperdi frequenter lamentantur destructio-
nem ciuitatis & templi per Titum factam, & suam dispersio-
nem per orbē, precantes in Iudæa congregari, & ciuitatē
& templū sibi restitui, quæ nō credunt factam in ultionē
passionis & mortis Christi, sed attribuunt hoc peccato ido-
latrię vituli conflatilis. Et vnde hoc trahunt, p. 4. col. 413.
c. Et erronee hoc asserunt, col. 1753. a. b
- iudæi vsque hodie perseuerant in blasphemis, & ter per singu-
los dies in omnibus Synagogis sub nomine Nazareorum,
anathematizant vocabulum Christianorum. p. 4. col. 70. e
- iudæi errando dicunt quod promissiones Dei de bono futu-
ro, fiunt absolute nec retractantur, sed comminationes de
malo sunt sub conditione, p. 4. c. 773. c
- iudæi dicunt quod in omni infortunio, vel punitione, vel affli-
ctione quam sustinuerunt, vsque nunc, vel sustinebunt usq.
ad Aduentum Messia, semper aliqua pars expiatur pœnæ
debitę pro vituli adoratione, p. 4. c. 811. b. c. Item, parte 1. c.
836. f
- iudæi hoc dictū Hieremias: Et emundabo illos ab oī iniquitate
sua in qua peccauerūt mihi, &c. nō possunt exponere de ali-
qua temporali saluatione populi præterita, p. 4. c. 811. b. c
- iudæi tenebrarum filij, illudunt Christianis, deridētes mortē
Christi: quod Sara, id est, Ecclesia graulter accidit, & legis
literam cum carnali populo literę dedito in sortem suam,
non recipit, p. 1. c. 256. Interl.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

iudæi estimant false, quod nos confitendo Iesum Christum verum Deum esse, & verum hominẽ, confitemur consequenter quod natura diuina & humana sint eadem numero, sic quod natura diuina & humana sint eadem numero, quæ ratio men estimatio est falsã, p. 4. c. 1087. 1088.

iudæi quare sic permittuntur vivere inter Christianos, p. 4. col. 2021. c. 1125. c. Item p. 3. col. 852. f. & latius. 857. 858.

iudæi prohibiti sunt publicis legibus Iudæam intrare. Et sub Adriano Iudæa iterum vastata est quinquagesimo anno post captiuitatem Romanorum, p. 4. col. 85. b

iudæi vbique terrarum habentur abominabiles, sicut abominabilis est mulier dum menstrua patitur, p. 4. c. 991. a. 2034. f

iudæi postquam inter Gentes tanquã in mari vivere ceperunt sedem incertam & instabilem habent sicut aues volantes, &c. Et comparantur operi diei quinti, p. 1. col. 29. b. c. & col. 31. d. e. & col. 1252. d. e

iudæi stulticiam carnalis sensus sequentes, per errores deuotum luxum mundi perquirunt, & per quid significentur, p. 2. column. 369. a. b

iudæi post offensam Dei vsque hodie subcinericios panes mixtos comedunt, frumento, hordeo, faba, lente, milio & aeuena, quorum alter hominum, alter iumentorum cibus est, & horum declaratio, p. 4. col. 1116. f

iudæi duas hæreses inter se habuerunt Phariseorum scilicet & Saduceorum, & quid senserint, p. 5. col. 608. d. Item, p. 6. col. 592. f

iudæi abominabilius reputant ingredi ad gentiles quam ad Iudeos peccatores, par. 5. col. 945. c. Item, parte 4. columna 529. c

iudæi qui maledixerunt Christo, lachrymaliter maledicti sunt. Quid enim posset illis euenire qui maledicunt sapientiæ, veritati, & vite, nisi vt ab his omnibus exules iaceant, p. 1. col. 2358. e. f

iudæi qui cum principibus suis de nece Christi tractauerunt quomodo cum per discipulum perditum apprehenderent &c. significatur per Zipheos, p. 2. c. 466. e. f

iudæi cum ramis palmarum honorantes Christum credebant ipsum temporaliter regnaturum, a tributo eos liberare ipse autem venit ad regnandum spiritualiter & ad liberandum genus humanũ a diabolo, quod erat maius, p. 6. c. 1339. b. c

iudæi in fonti Domino tendiculas absconderunt eiusque Apostolos virtutibus pennatos, dolis circumueniebãt, qui timentes ne terrenum regnum perderent, cœli regem occiderunt & cœli ciues persequebantur in terra, ideo & quod in terris habebant, & quod in cœlis acquirere regnum poterant perdiderunt, p. 3. col. 1603. a

iudæi dupliciter vocabant Christum Samaritanum, p. 5. col. 1168. f

iudæi Christi predicationem & Apostolorum contempserunt, quare, p. 5. col. 366. f

iudæi maxime de tribu Iuda grauius mouebantur cõtra Christum, eo quod scripturis erat eis promissus, & ipsi reputabant eum esse Galileum & ab illis extraneũ. p. 5. c. 1140. f

iudæi qualiter intellexerunt, quod Christus suã futuram crucifixionem vocaret exaltationem, dicens: Ego si exaltatus fuero, &c. p. 5. col. 1268. d

iudæi pro maiori parte negauerunt verum Christum ipsum repellentes, ideo iuste permittentur a Deo recipere Antichristum qui falso dicit se esse Christum, & sic ab eo decipi, p. 4. col. 2158. d

iudæi dixerunt. Omnia quæ præcepit Deus faciemus: postea triginta argenteos dederunt Iudæ pro ditori pro meo sanguine, p. 4. col. 2147. a. b. Interl.

iudæi maliciosi interpretantur, triginta argenteos: triginta mã data legis quæ facere iubebantur & rursum. 36. alia quæ prohibebantur, p. 4. col. 2147. a. b

iudæi habuerunt inter se multos ingeniosos, & in scripturis legis, & Prophetarũ valde studiosos, si ergo probari posset ex scripturis ab eis receptis quod Iesus Nazarenus fuisset Xps verus Messias, non est verisimile quod tãdiu stetissent in ta

li errore, p. 6. col. 1689. c

iudæi quare Christum contempserunt, præcipua causa fuit eius humilitas & abiectio, credentes talia ex impotentia & non voluntarie sumpta, p. 3. col. 527. c

iudæi licet ignorarent modum implendi mysterium Christi quãtũ ad condiciones particulares, tamen credebãt in eadem generali quod multa mirabilia in aduentu Messiarerent in Iudæa, p. 3. col. 2153. c

iudæi arguunt quod Iesus Nazarenus non fuit Christus in ge promissus, & quomodo. Sed euacuatur argumentum, &c. p. 4. col. 144. c

iudæi estimant se habere validum argumentum contra ne Christum iam venisse confitemur. Dicunt enim quod domus & Gomorra non sunt reuersæ ad pristinum statum, &c. p. 4. col. 1203. c. & 2058. f

iudæi contriti sunt & infelices, quia vbique dispersi, & scitritio est modo in viis eorum, & infelicitas in futuro, p. 521. c

iudæi de filiis Israel qui fuerunt transmigrati per Salomofar regem Assyriorum, & positi iuxta fluium Goyanuitabus Medorum, vbi & quomodo sint plura inuenies p. 4. col. 193. 194.

iudæi non merebantur agnoscere Christi diuinitatem, quãtali impietate tractabant, p. 4. col. 2387. c

iudæi vtrum cognouerunt Iesum Nazarenum esse Christum promissum. Arguitur cõtra & pro cum responsione ad stionem & ad argumenta, p. 5. c. 258. e. t. 376. f. 1318. c

iudæi usque hodie cum per scripturas eos interrogamus Christo, respondent se nescire quæ dicimus. Et significatur per Cain, p. 1. col. 116. d. e

iudæi simplices cum eis sit mentio de aduentu Christi, dicunt se non esse peritos, sed magistri eorũ scirent de talibus respondere, p. 4. col. 271. c

iudæi de duobus gloriabãtur. Primum est nobilitatis ortum secundum sanctitatis cultus, p. 4. col. 399. c

iudæi moderni in circuncisione vtiuntur cultello ferreo & lapideo, nec est de necessitate circumsionis, p. 2. c. 28. f

iudæi quomodo dicuntur odisse Deum patrem, cum dicunt uangelium, quia nesciunt eum qui me misit, p. 4. c. 1318

iudæi dicunt se diligere Deum, & tamen nescientes oderunt, p. 5. col. 1319. d

iudæi signa petunt, & huius ratio, p. 6. col. 204. c. Item, p. 5. col. 228. f

iudæi scientes se confusos in negatione Christi per Prophetam Iacob, dicentis. Non au. fee. lu. &c. & iam magnis temporibus ablatum est ab eis sceptrum & ducatus, & tamen non habent ideo fingunt quod illi qui regunt eos in impietate, per Thalmudicam doctrinam dicuntur habere sceptrum & ducatum contra eos dicit Propheta: Nobis non erunt, &c. Et vbicũque sint, sub potestate regia alicuius dominantis seu regentis. Et sic inaniter gloriantur habere sceptrum & ducatum in hac captiuitate, p. 4. c. 213

iudæi de decem tribubus vsque hodie captiui tenentur in vbiusque Medorum, p. 4. col. 1252. c. & 1320. e. t. p. 2. columna 241. c. Vide clariorem huius declarationem col. 249. f

iudæi non concedunt quod propter sacrificia offerenda promittendum sit præceptum de honoratione parentum, p. 4. col. 244. a

iudæi tribus modis exercebant censuram seu sententiam iudicialem contra rebellos siue inobediens suæ fidei vel diuine par. 6. col. 355. a

iudæi inciderunt in errorem Saracenorum & Tartarorum centes quod resurrectio fiat ad vitam animalẽ a cibis vegetem, p. 3. col. 384. e

iudæi exponentes nimis literaliter dixerunt quod iste passus di Israel, &c. & ille passus de dilectiõne Dei, i limine & domus in scedulis scripti poni deberent, & etiam ligati in brachio & super frontem, & adhuc Iudæi hoc obseruauerunt pluribus locis, p. 1. c. 1499. c

Index.

ad dei & precipue Scribæ & Pharisei qui literam a spiritu non
 didicunt, signantur per camelum & quare, pa. 1. col. 1539. c
 iudæi scribunt hoc in scedula, ligant in manu sinistra, & simi-
 liter in capite quod scriptum est Exo. 13. Et erit quasi signū
 in manu tua, &c. Et quare hoc, p. 1. col. 604. f
 iudæi male intelligentes hoc quod scriptū est: Erit quasi signū
 in manu, tua & quasi appensum quid &c. Pictacia vel phy-
 lateria capitibus circumligabant, in quibus decem uerba
 scripta ante oculos habebant, parte 1. c. 606. d. e
 iudæi mentiuntur dicentes: Nemini seruiuimus vnquam. Io-
 seph uiuit in Aegypto, patres in Aegypto seruiuerunt in lu-
 ro, isti eidem tributis Cæsaris, p. 5. col. 1163. c
 iudæi quendam receperunt tanquam Messiam, nomine Bēco
 zeba: qui tamē nullū diuinū testimoniū habebat per mira-
 cula vel scripturas, p. 5. c. 114. f. Vide ēt in Iudas Galilæus.
 iudæi quare non resistebant Christo, cum ipsi essent multi, &
 ipse solus, & parum adhuc reputatus, quando eiecit eos de
 templo, &c. p. 5. col. 901. c
 iudæi contra Christum astiterunt, & in vnum conuenerunt ad
 eum crucifigendum, &c. p. 4. col. 2167. a. Interl.
 iudæi accusauerunt Christum corā Pilato de trib. p. 5. c. 450. f
 iudæi Christi mortē eū mēdaciis procurauerūt, p. 3. c. 266. d. e
 iudæi crucifixerunt Iesum linguis, gentiles uero manib. pa. 5.
 col. 222. f. Item, p. 6. col. 1331. a. Interl.
 iudæi minores non fuerūt immunes a peccato crucifixionis
 Christi sicut nec maiores, & quare, p. 3. co. 1070. e
 iudæi expectāt liberari per Messiam ab hac captiuitate in qua
 nunc sunt, in quā posuit eos regnum Romanū, p. 4. c. 435. c
 iudæi delirant opinantes, quod in ultimo tempore congregan-
 di sunt a domino, & reducendi Ierusalem, & quod dñs tra-
 det manibus ipsorum filios & filias Romanorum, ut Iudæi
 vendant eos nō vicinis, sed Sabæis genti longinquā, p. 4. c.
 1933. a. & 1934. f
 iudæi dicunt tempore Christi sui omnes nationes Iudæis ser-
 uaturas, & ipsum Romanum Imperium vngulis suis & cor-
 nibus conterendum, p. 4. c. 2061. c
 iudæi in aduētū Messie quem adhuc expectant, sperant super
 omnes gentes eleuari & eis dominari, p. 2. col. 1115. c
 iudæi dicunt, quod in aduentu Messie Iudæi erunt in maxima
 potestate, & subiiciētur eis omnes Reges terre, p. 4. c. 2061. c
 iudæi dicunt quādo a Christo eorū edificabūtur macerie Ieru-
 salē lex & Prophetæ que a nobis modo tenentur tollent de
 manib. nostris & tradētur populo Iudæorū, p. 4. c. 2079. a. b
 iudæi quomodo murmurauerunt in primitiua Ecelesia cōtra
 Gentiles, p. 5. col. 334. f
 iudæi aliquando nomine legis accipiunt totum uetus Testa-
 mentum, & non solum quinque libros Moyli, qui appro-
 priatē dicuntur lex, p. 5. c. 1283. a
 iudæi dicunt in Aduentu Christi sui, sicut ante edificationem
 turris omnes vna lingua loquebantur, ita omnibus cōuer-
 sis ad cultum Dei veri, omnes locuturos Hebraice, & totū
 orbem Domino seruiturum, p. 4. col. 2162. d
 iudæi tingunt se in fine habituros Ierusalem, & more pecorā
 herbis virentibus pascendos, & cunctis gentibus dcleris &
 sibi subiectis non posse esse qui eos exterrat, p. 4. c. 200. d
 iudæi putant omnes gentes interficiendas a Domino que aspi-
 xerunt Iisrael, & synagogam saluandam, ponendo eos in
 laudem & in nomen in oī terra in qua ferunt ante capti-
 ui & confusi, & hoc fore cum Ierusalem, reedificata fuerit
 & tēplum & omnis ordo ceremoniarū restitutus, &c. pa. 4.
 2165. a
 iudæi fabulantur futurum ut præ multitudine hominum & iu-
 mentorum Ierusalem nō possit habere murum, sed murus
 illius Domini sit defensio, & illius in medio habitātis per-
 fruatur gloria, p. 4. co. 2195. b
 iudæi dicunt quando Christus in aurea Ierusalem regnabit
 non erunt idola, nec diuersa cultura, sed vnus Dominus &
 reuertetur omnis terra ad hoc quod deseruerat, vt omnes
 vnum Deum colant, p. 4. c. 2169. b
 iudæi arbitrantur gentes que Ierusalem impugnabunt tēpo-

re Christi sui multa mala passuras: Stabunt sup pedes & ca-
 ro eorū tabesceat & defluet, & oculi eorū putridi de suis to-
 ramini. excidēt, & lingua intra dentes cōpurefcent. Ibi. c
 iudæi in mille annorum regno futura promittūt, quod debeat
 celebrari festiuitas tabernaculorum in memoriam beneuolentia
 Dei, quæ facta patribus eorum sunt habitantib. in
 tabernaculis in deserto, p. 4. c. 2173. a
 iudæi expectant Messiam venturum circa cessationem Roma-
 ni Imperii, p. 2. c. 330. f
 iudæi falso sibi blandiuntur, quod in consummatione sæculi
 destructo Romano Imperio regnum orbis veniat ad iu-
 dæos, p. 4. col. 2178. d
 iudæi expectant Messiam futurum Regem circa cessationem
 Romani imperij. Et secundum veritatē ille qui tūc veniet
 in maxima potestate tēporali, erit Antichristus, p. 2. c. 330. f
 iudæi cum de Aduentu Messie interrogantur, respōdent quod
 sermones prophetarum sunt clausi, & quod non sunt peri-
 ti in lege, p. 4. col. 270. f
 iudæi & nostri iudaizātes cōtendunt quod in Aduentu Chri-
 sti quem expectāt in fine mundi, omnes bestie mansueti
 p. 4. col. 139. c
 iudæi dicunt quod tēpore Messie abundabunt in omnib. de-
 titis ac bonis, & ad voluntatem eorum interficiēt ceruos, &
 alia animalia siluestria q̄ sunt commestibilia, p. 3. co. 622. d
 iudæi dicunt quod in aduentu Messie trumenta crescent in tē-
 ta altitudine sicut cedri Libani, & faciēt spicas magnas &
 latas, ex quibus vento flante decider similia, de qua iudæi p
 sua voluntate poterunt satiari, p. 3. col. 963. c
 iudæi tubis utebantur in operibus misericordie, sicut Christia-
 ni campanis in aliquibus locis, p. 5. co. 124. f
 iudæi quomodo talie opinati sunt scilicet per decē p̄cepta,
 sola exteriora prohiberi, p. 5. col. 106. f
 iudæi per illud p̄ceptum: Non concupisces vxorem pximi-
 tui, intelligebant signa exteriora tantum prohibita. Et simi-
 liter p̄ceptum. Nō mœchaberis: intelligebant actum mœ-
 chie tantum esse prohibitum. & sic concupiscentia latens
 omnino in corde, nō expresso signo vel facto, nullum esse
 peccatum. Sed hoc est irrationabile, &c. p. 5. col. 110. f
 iudæi dicuntur filii fornicarie & adulteri, nō solum qui fuerūt
 ante captiuitatem Babylonis, sed etiam illi qui fuerūt tem-
 pore Christi, p. 4. col. 488. f
 iudæi semper fuerunt ad auariciam proni, p. 4. c. 66. f
 iudæi fuerunt semper auari, & omnino vicio cupiditatis exce-
 cati, & semper elōgati ab agnitione veritatis ut patet ex
 cursu vtriusque Testamenti, p. 5. c. 235. c
 iudæi licet non fuerunt idololatræ tempore Christi, tamē fue-
 runt ualde cupidi, p. 6. c. 40. f
 iudæi vocati sunt generatio adultera & peccatrix, quæ descēde-
 rūt a patrib. ad idololatriā declinatib. p. 5. c. 230. f. & 570. f.
 iudæi propter carnalem legis obseruantiam & sanguinolenta
 opera non possunt spirituale edificium domino preparare.
 Et significantur per Dauid, &c. p. 2. col. 1105. a
 iudæi vt dicunt quidam nostri expositores Biblię imponebat
 antiquitus filiis suis nomina Dei. Sed est fictitium, & maxi-
 me de nomine Domini tetragrammaton, &c. p. 4. c. 740. f
 iudæi tradunt, quod mulieres in hoc decipiebantur per senes
 quod eis persuadebant quod essent de semine iuda & de
 stirpe Dauid & quod Christum de semine suo natiurum
 affirmabant, p. 4. col. 1771. c
 iudæi quomodo hoc exponant. Ad nimium calorem transiet
 ab aquis niuium, &c. p. 3. c. 247. c
 iudæi dicunt Behemot esse animal incredibilis magnitudinis
 in tantum quod in vna die depascit herbas mille montium
 &c. & quod in resurrectione Deus interficiat illud, & iusti
 carnibus eius vescentur, &c. p. 3. c. 386. f
 iudæi inter ceteras fabulas, sine scripturæ autoritate dicunt
 Hyram regem Tyri mille annis uixisse, p. 4. c. 1291. a
 iudæi dicunt q̄ Adā in centum trib. annis quibus continuit se
 ab vxore sua, &c. demones succubi iungebantur ei, & cōci-
 piebāt ab eo, &c. Et Salomō p̄ filios tales seductus sit, &c.
 Ecce

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Ecce cæcitatē Iudæorum, parte 2. columna 355. c.
- Iudæi dicunt q̄ quanto Deus recordatur de destructione templi & captiuitate Iudæorum flet, & eius lachrymæ cadunt in mare, parte 4. col. 218. f. & 315. c. & 2213. c.
- Iudæi qui sunt dispersi per orbem Europa & Africa, sunt de tribu Iudæ & Benjamin & Leuit. exceptis paucis de decem tribus, parte. 2. col. 1324. f.
- Iudæi aspi si comparatur, quia inhærentes terrenis nō locū & gentem perderent merentes, Christi prædicationem reperunt venenati venenatorum filij, p. 4. col. 478. d.
- Iudæi dicunt, quod si homo peccauerit bis vel ter eodem genere peccati, remissibile est, sed non si quater & quomodo verum vel falsum sit hoc, p. 4. col. 1941. c.
- Iudæi quot & quare ieiunia obseruent, parte 4. col. 2229. b.
- Iudæi ieiunia & solennitates obseruāt vsque in presentē diem in memoriam ieiuniorum Hester & Iudæorum, quæ illo tempore fuerunt facta, & hoc ex ordinatione Hester & Mardochei, p. 2. col. 1696. f.
- Iudæi libros diuinæ legis ad comprobandā heresim suam assument in testimonium, p. 2. col. 1628. f.
- Iudæi non ex ignorantia, sed ex cordis dūritia noluerunt credere, p. 5. col. 357. c. & col. 60. f. Item parte 6. col. 35. c.
- Iudæi (vt dicitur) ideo excæcati sunt, & sententiæ domini p̄ parabolas eis occultatæ sunt, vt post salubrius conuerterētur. Nā quia obscure dicta non intellexerunt, ideo non crediderunt, & sic crucifixerunt, sed post resurrectionem miraculis territi, maioris criminis reatur cōpūcti sunt, p. 5. col. 239. a. b.
- Iudæi quod excæcati sunt, non fuit Dei crudelitas, sed misericordia, & quare, p. 4. col. 80. d.
- Iudæi detesta falsitate Antichristi conuertentur ad Christum, p. 4. col. 2158. f.
- Iudæi in fine mundi per Eliam & Enoth ad Christum conuertentur, p. 4. col. 1620. f. & 2158. f.
- Iudæi comparantur arbori, cuius radix siccatā nō facit fructū. Sic Iudæi vagi in nationib. nōn habent templum vel altare vel ciuitatem p. 4. col. 1870. d.
- Iudæi significantur per Abiathar qui a sacerdotio expulsus, nō tamen occisus est, p. 2. col. 686. d.
- Iudæi significantur per Absalonem in quercu suspensum, & triplici lancea confossum, quem Dauid, id est, Christus deslet, &c. quare & quomodo, p. 2. col. 621. b. c.
- Iudæo per Nabal significantur, qui vir, durus & pessimus, & quare, p. 2. col. 478. d.
- Iudæi de more habuerūt sepelire sumptuosē corpora maxime regum nobilium personarum, ita quod in capitib. regum ponebant coronas, & sic de aliis, p. 4. col. 643. c. & 1043. c.
- Iudæi non possunt conuerti ad bonum propter consuetudinē ad malū, vt habetur exemplum de Aethiopia & pardo, quæ quidem similitudo tenet secundum quid, non simpliciter, p. 4. col. 683. b.
- Iudæi ad imaginē Dei facti, & lege diuina directi, à Deo totaliter recesserunt per idololatriam, p. 4. col. 717. c.
- Iudæi reuersi de captiuitate Babylonica fuerūt frequenter in afflictione magna & obiectione & in magno timore, & intantum quod vna manus faciebāt opera, & altera tenebant gladium, p. 4. col. 739. c. Item, p. 2. col. 1359. c.
- Iudæi quando aliquid volunt velate scribere, faciūt commutationem literarum, vt declaratur in hac dictione Setach pro Babel, p. 4. col. 756. c.
- Iudæi timentes vastationem Iudæe & Ierusalem instituerunt ieiunium sicut Niniuite, p. 4. col. 825. c.
- Iudæi licet essent serui in terra Babylonis, ita q̄ non poterant regnum exire, n̄ poterant de vna ciuitate ad aliam transire, reddendo regi de bonis suis pro tributo magnam portionē & multi etiam ex diuina monitione sic exierunt ante destructionem Babylonis, p. 4. col. 911. c.
- Iudæi in destructione Ierusalem aliqui fuerunt translati in Babyloniam, qui erant bonæ cōditionis & nobiles, aliqui fuerunt dimissi in Iudæa ad colendū vineas & agros, p. 4. col. 917. c.
- Iudæi translati cum Iechonia filio I Joachim fuerunt tria milia scilicet de tribu Iudæ, & de aliis tribubus fuerunt septem milia, p. 4. col. 921. c.
- Iudæi in destructione ciuitatis Babylonice, primo anno Cyri regis liberati sunt, p. 4. col. 1046. f. Item, p. 2. col. 1084. e. f.
- Iudæi de terra sua abiecti faciebāt panes subcinericios, in quibus miscebantur pulueres, & arena, p. 4. col. 983. c.
- Iudæi cum ducerentur captiui in Babyloniam, cogebantur onera importabilia, aliquos suspendendo ratione senectutis, p. 4. col. 1031. c.
- Iudæi habitantes in Babylone fecerunt librū Baruch transcribi, & miserunt in Ierusalem, vt ibi legeretur, p. 4. col. 1031. c.
- Iudæis pro peccatis suis a Deo percussi in penam non reuebantur ad Deum per penitentiam, p. 4. col. 1041. c.
- Iudæis in obsidione Ierusalem multi mortui fuerunt, aliqui a corruptione, aliqui gladio, aliqui fame, p. 4. col. 1043. c.
- Iudæi post reditum captiuitatis Babylonice nō leguntur fuisse idololatras, nisi aliqui pauci tempore Antiochi Epiphani, cti magis timore quā infidelitate, p. 4. col. 519. c. 1232. f. 105 & 2232. f. & 2421. c. Item p. 6. col. 40. f. Item, p. 3. col. 1899. c.
- Illi tamen de decem tribubus qui non redierunt, &c. id coluerunt, col. 1792. f.
- Iudæi aliquando in libris seu chartis numerabant anno, a quo læo immediate præcedente, aliquñ ab aliquo notabili euentu prouidatur exemplum de multis sanctis parte 4. col. 1067. c.
- Iudæi in numeratione anno semper a factis notabilibus incipiebant, p. 4. col. 2384. f.
- Iudæi modo computant a tempore captiuitatis suæ per Romanos, incipiendo a destructione Ierusalem facta per Titum & Vespasianum, p. 4. col. 1031. f. & 1067. c.
- Iudæi post Sedechiam non habuerunt regem proprie loquendo usque ad Christum, p. 4. col. 1236. f. & 2395. c.
- Iudæi in afflictione positi cinerem ponebant in capite in signum humiliationis, p. 4. col. 1062. e. f.
- Iudæi per sexaginta sex annos fuerunt in Babylonia, non tamen omnes, p. 4. col. 1629. a. 1630. d.
- Iudæi de Babylonica captiuitate redeuntē, plures remanserunt in Babylone, detenti amore prolium quas ibi genuerunt & possessionum quas ibi acquisierant, p. 4. col. 689. c. & col. 2053. b. c.
- Iudæi redeuntē de captiuitate Babylonica nunq̄ habuerunt potestatem qualis describitur, sed semper fuerunt subiecti, p. 4. col. 2063. c.
- Iudæi redeuntē de captiuitate Babylonica, statim fundauerunt templum, sed impediti sunt ab aduertiariis, & modicum ceperunt, & opus fuit intermissum vsque ad secundum Dario regem, p. 4. col. 2177. c.
- Iudæi redeuntē de captiuitate Babylonica acceperūt vniuersas alienigenas, ubi grauitur peccauerunt, p. 4. col. 2197. c.
- Iudæi post destructionem ciuitatis & templi, scilicet tempore Sedechie, postea ieiunauerunt annuatim, & quæsierunt ut haberent cessare a ieiunio vel non, p. 4. col. 2221. b. c.
- Iudæi licet ieiunauerunt, non tamen a peccatis abstinere, sed reprehenduntur grauitur, p. 4. col. 2221. c.
- Iudæorum aliqui Doctores dixerunt, quod in aduentu Messie mons Sion eleuabitur in altū, quia Dominus transferet montem Sinai, & montē Thabor, & montem Carmeli per istos eleuabitur mons Sion, & super illum Messias habitabit templum, p. 3. col. 1103. b.
- Iudæorum fabulosa dicta de tempore Messie potius sunt danda quam audienda Dicunt enim q̄ tempore Messie terra promissionis germinabit panes coctos & formatos, & esset inclinabo. Similiter quod terra illa germinabit vniuersas feraceas secundum exigentiam cuiuscunq̄ induerit seminis. Ex quib. fabulis multi eorum inciderunt in errorem credentes quod Christus non venit, ex quo ista & similia fuerunt facta, p. 6. col. 641. c.
- Iudæorū Doctores multotiens terminos præfixerunt de aduentu Messie, & omnes transferunt tanquam prænuuntianiter falsē, p. 4. col. 477. c.

Index.

- id eorum omnem populum Ephraim vocat Isaias, non autē
 Israel, & quare, p. 4. col. 256. d
 iudeorum uocatio nis initium uocat Ieremias Adolescentiam
 p. 4. col. 584. b
 iudeorum est dies certos & ratos obseruare, p. 4. col. 22. d
 iudeorum p̄fectione, trium dierum itinere, spectandus no-
 bis Christus proponitur quoniam diebus tribus nos p̄æ-
 cedens deducit ad quietem, p. 1. c. 1229. a. b
 iudeorum crudelitas qua nos persequantur, p. 4. c. 479. c
 iudeorum dicebatur esse Deus specialiter, & quare, licet esse
 Deus omnium per creationem, &c. p. 1. c. 1059. a
 iudeorum operum factus sunt captiuitas dispersio, templi e-
 uersio, p. 3. col. 54. e
 iudeorum populus ædificat murum debilem, & quare, par. 4.
 col. 1168. e
 iudeorum mos est, quod consanguinitate Germani ex parte
 patrum conuinctos fratres appellant, p. 6. co. 473. b
 iudeorum paucitas qui interitu erant euasuri vna cum uerbis
 Ierusalem incendio, p. 4. c. 133. a
 iudeorum quicumque ad vitam p̄ordinatus fuerit ueniet
 ad Ecclesię sacerdotium ut ore tur p̄do & per eiusdē Ec-
 clesię sacramenta reconcilietur Deo, p. 2. c. 338. e
 iudeorum in Aegypto peregrinatio, a Saluatoris in terra pe-
 regrinatione differre nihil uidetur, p. 4. c. 149. c
 iudeorum euerfionem ab exercitu Romanorum p̄dicit Isa-
 ias, p. 4. col. 55. c
 iudeorum corda torpore perfidię cōstricta intelliguntur per
 glaciem & gelu, p. 3. c. 359. a
 iudeorum proprię triginta maledictiones quę ponuntur Deu-
 te. 28. p. 1. col. 1628.
 iudeorum magistri non spiritum, sed literam sequuntur, & ad
 terrenitatem omnia interpretantur, & per quos significan-
 tur p. 4. col. 1943. a. b
 iudeorum quorundam falsitas ostenditur. Dicentium quod
 tempus pro quo debent expectare Messiam futurum, assi-
 gnatum sit per Daniele, accipiendo diem pro anno, p. 4.
 col. 1771. c
 iudeorum p̄lati, ut princeps sacerdotum, & seniores populi
 in maiore autoritate regimini. Scribę uero & Pharisei mi-
 nori loco populo fuerunt, p. 4. c. 1398. d. e
 iudeorum traditiones Thalmudicę nullo modo tradunt quod
 in futuro sæculo homines cibus corporalibus indigeant, sed
 dicunt in futuro sæculo nō est cibus, nec potus, nec usus ve-
 nerorū, sed iusti ibidem in capitibus coronati delectantur,
 in uisione diuinę habitationis, &c. p. 5. co. 902. f. & 1298. f.
 Item, p. 3. col. 624. d. e. Item extense, p. 1. col. 51. a
 iudeorum error circa regulam diuinę iustitię, iudicando ho-
 mines iustos vel iniustos, durat in eis usque hodie, p. 4. col.
 1218. f. 1329. b
 iudeorum pueri Iudæos exercitabant honestos ad uirtutes in-
 ducentes, p. 5. col. 201. c
 iudeorum oblationes quare Deus per talia & taliter instituit,
 p. 6. col. 906. d. e
 iudeorum doctores à tempore Christi multa illicita in lege re-
 laxauerunt, & multa licita restrinxerunt, male interpretan-
 tes scripturam, p. 1. col. 929. a
 iudeorum doctores pauci credituri erant in aduentu Christi
 & figurantur per exploratores terrę promissionis, p. 1. col.
 1254. e. f. & col. 1258. f
 iudeorum uulgares, Scribę, & sacerdotes, in Christum in cru-
 ce pendentem oppobria fulminantes per quos significetur
 p. 2. col. 207. c
 iudeorum & Gentilium distinctio quando & quem & quo-
 modo initium habuit, p. 4. c. 449. a. 450. d
 iudeorum regnum sibi Assyrii & Aegyptii alternis uendica-
 bant vicibus, p. 4. col. 202. e
 iudeorum error est iste, Et dicunt, quod Iesus Nazarenus uir-
 tute nominis tetragrammaton (quod ipse ut aiunt sciebat) fe-
 cit sua miracula. Et quod hodie quilibet sciens illud nomē
 faceret miracula, p. 1. c. 514. c. f
 iudeorum maiores non habuerunt ignorantiam de hoc quod Ie-
 sus Nazarenus esset Messias, &c. sed de deitate ipsius oportet
 dicere ipsos habuisse ignorantiam, &c. p. 6. col. 214. f
 iudeorum gentem promptionem esse ad cēdem quam ullam
 aliam nationem, perceperunt apostoli & doctores, attē sta-
 tione scripturę, qui & prophetarum & Domini sanguinem
 fuderunt, p. 1. col. 1576. f
 iudeorum populus qui prophetas occidit & prophetarū Do-
 minum, significatur per Aman, p. 2. col. 1627. a
 iudeorum populo ingiatio quare Deus tot beneficia fecit, p.
 4. col. 307. c
 iudeorum meditatio & doctrina in sacra scriptura rugitui ut
 si, & genitui columbæ comparatur, p. 4. c. 479. b
 iudeorum sexcenta milia exierunt de Aegypto & duo tantū
 intrauerunt terram promissionis, scilicet Caleb & Iosue, p.
 4. col. 610. e
 iudeorum sexcenta milia mortua sunt in deserto, à viginti an-
 nis & supra, cum egrederentur de Aegypto, p. 3. c. 2207. c
 iudeorum uestimenta non fuisse inueterata, nec lassato ex iti-
 nere per desertum, quomodo & de quibus intelligēdum sit
 p. 2. c. 264. a. Item, p. 1. col. 1231. c
 iudeorum superbiam quomodo dissoluat Ieremias, p. 4. colu.
 660. e
 iudeorum oculos excæcaui Deus, Sed utrum ut nunquam ui-
 deant, vel sic, ut aliquando uideant, cæcitate sua sibi displi-
 centes & hoc humiliavit pie Deum quærant, p. 5. c. 237. a. b
 iudeorum apostolus dicitur Christus, p. 5. col. 267. c
 iudeorum populus cæcitate mentis sub spe stultissi-
 ma Christi adhuc nascituri iudæos liberaturi, & imperium
 magnum daturi. Et de hoc figura, p. 2. c. 1276. f
 iudeorum expositores credunt se habere efficac argumentū,
 ad hoc quod status Christianitatis consumendus est tem-
 pore sui Messię inaniter spectati. Sed responderetur eis, p. 4.
 col. 539. a. b
 iudeorum perfidia auctoritate valida improbatur de hoc quod
 non liceat ossa sanctorum & reliquias uenerari, quamuis
 apud eos tangentes talia, erāt prohibiti ab ingressu templi
 donec purgarentur, p. 3. col. 691. a. 692. d
 iudeorum triplex status est. Vnus conuersorū post resurrectio-
 nem Domini, &c. Et Ecclesiam armauerunt scripturis suis
 contra Iudeorum perfidiam, Secundus obstinatorum. Ter-
 tius conuertendorum in fine, p. 3. col. 857. 859.
 iudeorum infidelitas, p. 4. col. 187. a
 iudeorum principes habebant cōsuetudinem, ut si pauper in
 uia se illis iungeret, flagellum super puluerem terrę proii-
 cerent, indignantes cum simplicibus ire, p. 4. c. 1949. c
 iudeorum uerecundia in confusione uultus Cain inutilis no-
 tatur qui reprobatis a Deo carnalibus, adhuc nituntur sta-
 tuere ea, p. 1. col. 112. d
 Iudeorum mos erat quod super capita crucifixorum poneba-
 tur causa condemnationis ipsorum, p. 5. col. 457. c
 iudeorum mos erat, nec ducebatur in culpam, ut mulieres sua
 substantia pascerent & uestirent doctores, p. 5. col. 462. f. &
 806. e. f
 iudeorum principes credentes in Christum ante eius passio-
 nē, utrum peccauerunt mortaliter non confitendo suam fi-
 dem. Arguitur contra & pro, cum responsione ad quęstio-
 nem, & solutionibus argumentorum, p. 5. col. 1227. c
 iudeorum principes, non ex ignorantia sed ex inuidia crucifi-
 xerunt dominum: & quia p̄dicabat contra uicia eorum,
 subuersa fuit in eis cognitio quam habebant de ipso, pa. 1.
 col. 1253. c
 iudeorum mos erat cum irent ad festa, vel ad propria rediret
 seorsum uiros incedere, & seorsum fæminas, p. 5. co. 724. e.
 Item p. 2. col. 919. c
 iudeorum mos erat, cum aliquid blasphemia audirent, scinde-
 rent uestimenta. Quod & Paulus & Barnabas fecerunt, pa.
 5. col. 436. b. 638. f. Item, p. 6. col. 1140. f
 Item, p. 4. col. 1918. f. Item, p. 2. col. 882. f. & colu. 952. e. & co-
 lum. 1330. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- iudæorum obstinatorum pœna propter mortē Christi, multo longius durat, quam pœnæ priores eorundem, p. 4. col. 260. f
- iudæorum plurimos sacrificantes secundum ritum suum cū multitudine Romanorum veniēs Pilatus interfecit, & quare, p. 5. col. 881. c
- iudæorum multa millia captiuos duxit Ptolemæus Sother rex Aegypti, sub specie sacrificandi intrans Hierusalem in die sabbati, sciens quia tunc non arriperent arma Iudæi, pa. 3. col. 2151. c
- iudæorum captiuitates Babylonica, scilicet & hodierna (quā Romanam ipsi vocant) per maledictiones in Leuitico & in Deuteronomio cōminantur. Vide in Captiuitas Iudæorū.
- iudæorum captiuitas præsens nullo modo est terminanda nisi per conuersionem seu pœnitudinem vniuscuiusque singulorum. Et huius clara ostensio, p. 1. c. 1397. c
- iudæorum captiuitas moderna durabit vsque ad finem mundi, &c. p. 3. col. 515. b
- iudæorum mira inuidia contra Dominum notatur, quod Ioānem Baptistam de quo nullum signum factum esse legitur, resurrexisse credebant, & Iesum dixerunt sublatum furtim, approbatum signis & virtutibus, &c. p. 5. col. 542. f. & 251. a. & 821. a
- iudæorum regnum cessasse nato Iesu Christo probatur, p. 5. col. 57. b. c. 58. f. Et longe ante nullius de stirpe Dauid in Iudæa regnauit, p. 4. c. 738. e. f
- iudæorum dispersionē inter Gentes quare Deus fecit, & quid boni ex hoc elicit, p. 2. col. 1543. c
- iudæorum consumptio fit tribus modis, quorum duo sunt in hac vita. Tertio modo, consumitur status prædictorum finaliter igne gehennæ inextinguibili, p. 4. col. 35. a. b
- iudæorum populus per Adam & Euam folijs se tegētes significatur, qui præsentiam Domini vocantis declinabant, & agressione conscientie sic Iudæorum populus in aduentu Saluatoris (qui eos vocaturus venerat) exutum se virtutibus cognoscens probra conscientie formidans erat cōfusus, verborum studētium velut foliorum velaminibus adopertus, p. 5. col. 881. c. 882. d
- iudæorum noticia quam habuerūt de Christo per scripturas Prophetarum, nō erat certa certitudine euidentiæ, sed magis erat noticia probabilis & verisimilis coniecturæ, secundum alios erat ibi certitudo adherentie, quæ tamen potest impediri in actu, p. 5. col. 358. e. f
- iudæorū tribulatio sub Nabuchodonosor fuit maior intēsiuē & extēsiuē, quā sub Antiocho & quare, & non est dubium quin illa quæ facta populo Israel per Tyrū & Vespasianum fuerit maior, quā illa quæ fuit sub Antiocho, p. 4. col. 1767. c
- iudæorū captiuitas Babylonica tolerabilior & mitior fuit Hebræis incomparabiliter magis quā captiuitas hodierna. Quod patet ex tribus. Primo ratione durationis. Secundo respectu diuine prouidentie. Tertio respectu dignitatem, seu honorum secularium, p. 4. col. 1621. a. b
- iudæorum reuerſio ad fidem circa finem mundi, significatur per reportationem arcæ in Iudæam, p. 2. c. 351. c
- iudæorum fabulosa deliramenta, vide in Cetus, & in Cornus, & in Luna, in Og, &c.
- iudæorum quidam error dicentium Deum esse corporeum, esse in loco determinato, scilicet in Occidente, & vnde traxit originem, p. 2. col. 1383. c
- iudæorum erronea opinio de Prophetarum illuminatione, p. 4. col. 399. c
- iudæi in veteri Testamento dicebātur hereditas & pars Domini, sed ad prædicationem Christi & Apostolorum remanserunt obstinati infidelitate. Gentiles receperunt fidem Christi deuotē, ideo Gentiles merito dicuntur hereditas Christi, p. 3. col. 447. c
- iudæorum in æterna beatitudine iam receptorum, figura sunt sorores Lazari resuscitati, p. 5. col. 1197. c
- iudæorum corda superba per Gelboe significatur, & quare, p. 2. col. 519. a
- iudæorum populus significatur Ioab, qui semper inimici fuerunt prædicatorum, & fidem Christi vbiq̄ persecuti sunt p. 2. col. 625. a
- iudæorum societas est vitanda, quia corrumpunt, p. 3. col. 1701. a
- iudæorum prouerbiū erat, vnus seminat, alius metit, quæ & quando dicebatur, p. 5. col. 1095. c
- iudæorum quadruplex præuaticatio in Christum. Primo humanitatem blasphemantes, &c. Secundo, eius diuinitatem miracula virtute diuinitatis facta demonibus attrahentes. Tertio mortē eius procurantes. Quarto ipsum in suis discipulis persequentes, p. 4. col. 233. c. Item, p. 5. col. 209. & col. 851. c. 852. f
- iudæorum quicumque est, cum videt sacerdotium Christi pollere per mundum, sibi autem esse subtractatum dolore & mœrore tabescit, p. 2. col. 335. a
- iudæorum antiquorum obdurati quæ fuit, p. 6. col. 825. c
- iudæorum cæcitas significatur per Heli, qui præsentē Saluatore non agnouerunt, nec fulgorem miraculorum eius doctrinā, donec sacerdotium cum populo & templo extiteret, p. 2. col. 341. a
- iudæorum quorundam hæc est confessio, amisso loco & gratia & apertis sacramentis quæ prius clausa erant in velaminibus. Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum. Sic dixerunt fratrem Ioseph, p. 1. col. 413. b. Inter iudæorum doctor magnus scilicet Rab. Sal. dicit quod ipse scit quæ si ista dies, vbi Zacharias dicit. Et auferam iniquitatem terræ illius in die illa, &c. Et ex hoc quod conuertitur hanc ignorantiā præter eius intentionem, confirmat Catholicam veritatem, p. 4. col. 2202. f
- iudæorum faciem operuit Dominus velamenta cæcitate percussit plaga dispersionis, nec pepercit, quia a gratia, a templo, a lege, a solo patrio, & ab omnibus expulit sacramentis p. 4. col. 995. a. b
- iudæis auferendum fuisse altare & sacrificium prædicitur in eorum 2. p. 2. col. 335. b
- iudæis veritum (ex quorundam sententia) ne filios suos darent in seruitutem alienigenis principibus, p. 1. col. 1062. f
- iudæis primum oportebat loqui verbum Dei vt essent inestimabiles, p. 4. col. 1092. e
- iudæis reditus post captiuitatem permittitur nō propter eorum meritum, sed propter maiorum pietatem, p. 1. col. 1142. d
- iudæis mos erat in Synagoga contra legem agētes verberare correctionis causa, p. 6. col. 442. e
- cum iudæis persequentibus Christum non communices, & dicens eum Deum, p. 3. col. 1603. b. Interl.
- iudæis vtrū parcere debuit a persecutione Romanorum propter bonos eiusdem populi, scilicet, Apostolos, &c. p. 4. col. 251. c
- iudæis cur permissum in Aegypto vesci ouibus & bubus & animalia adorabant Aegyptii, p. 1. c. 1065. b
- iudæis mos erat & statuerunt, condemnatis ad mortem daretur vinum aromaticum ad bibendum, p. 5. c. 456. e. f. Item p. 3. col. 931. b. & 1740. f
- iudæis quare non permissum in quouis loco sibi edificare turre, p. 1. col. 1533. b
- iudæis post captiuitatem Babylonicā cessauerunt aliqua beneficia quæ ante habuerunt, videlicet, arca Testamenti, propitiatorium, & responsio in rationali summi Pontificis p. 4. col. 2385. c
- iudæis negatibus, quod per peccatum Adæ mors intravit secundum pœnam & culpam in omnes posteros, quomodo hoc probandum sit, p. 6. col. 77. a. b
- iudæis concesserunt Romani vt dimitteretur vnus in carceribus secundum voluntatem eorum memoriam liberatio eorum de Aegypto, p. 5. col. 451. c. & 988. f
- in Iudæis multa sunt ridēda, sicut lepra parietum, vestitium similia, p. 1. col. 1138. e. f
- iudæis consuetudo est orare, circa tempus vespertinum, p. 2. col. 284. b. c

Index.

iudæis mos erat, vt quem morti adiudicassent, vincitum iudici traderent, p. 5. col. 645. a

iudæis non exprat Dominus idololatriã & cætera peccata, sed quod abiecerunt legem Euangelii, & blasphemauerunt sanctum Domini, p. 4. c. 74. d

iudæis quare tot præcepta data fuerunt, p. 1. col. 1013. c. & col. 1038. d

iudæis in omni loco sparsum est silentium, & vbiq; fuerint, potius miffat quam loquat, & omnis interpretatio scripturarum eis muta est & filens, quia non ponunt aures ad audiendum, p. 4. c. 1891. a. b

iudæis quomodo Christus Sacerdotium & regnum abstulit, & Iudæis (vt dicit Ra. Sa.) non est licitum dicere vel facere aliqua cum gentilibus propter quæ gentiles iurant per nomen Idolorum, p. 1. col. 709. c

iudæis vsque hodie hæc sententia pmanet toto orbe dispersis. Sicut ventus vrens dispergam eos coram inimico, dormum & non faciem ostendam eis in die perditionis eorum. Et dies Iudæicæ perditionis, omne tēpus est post passionē Saluatoris, usque ad consummationē sæculi, p. 4. c. 717. a. b

iudæis adhæret, vsque hodie petitio sua quam tâto labore impetrauerunt. Data enim optione sibi pro Iesu latronem, p Saluatore interfectorem elegerunt. Merito ergo salutē & vitam perdidērunt similiter & regnum, & patriam, & libertatem corporis & animæ nunquam recipient, p. 5. columna 644. c

iudæis erat mensis September quasi totus festiuus, & quare p. 3. c. 900. f. Vide etiam in mensis.

iudæis mos prohibitum est bibere vinum pressum a Christianis licet in lege non sit eis prohibitum, p. 4. c. 1498. f

iudæis lotis manibus tribus temporib. benedicunt Deum, p. 4. c. 159. c. Item p. 6. col. 1007. c

iudæis credentib. in fine, quidam Christum professione. Antichristum sequuntur opere: & de hoc figura, p. 2. col. 1082. f

iudæis ad fidem Christi cōuersis magna gloria est quod Christus secundum carnem natus est de eis, p. 5. c. 719. c

iudæis conuersis ad Christianissimum, cōgruit valde probari nouum Testamentum per vetus, & quare, p. 5. col. 1111. c

iudæos tradidit Deus Cæsari quia cū Christū crucifigerēt dixerunt se non habere regem nisi Cæsarem, p. 4. c. 597. b

iudæos criminatur Ieremias qui filios & filias suas offerebāt in holocaustum dæmonibus, p. 4. col. 645. a

iudæos duplici furore contriuit Dominus, p. 4. c. 503. c

iudæos diuinus donus olim exuberantes exaruisse Gentes uero contra quæ more pecudum viuebāt, omnibus ornamentis cœlestium virtutum excellere, p. 4. col. 362. e

iudæos vocat Isaias glandem deciduam relicta theca, p. 4. col. 86. d. e

iudæos quare in perpetuū verat lex communicare cum Moabitibus & Ammonitis, p. 1. col. 1595. b

iudæos conabatur Ieremias adducere vt peccata sua confiterentur, p. 4. col. 542. d

iudæos partim in fide cōstare, partim a salute discedere, significat Iacob, qui tacto femore claudicauit, par. 3. col. 1016. d 1050. d

iudæos impediuit a fide Christi in parte, quia solum attendebāt, & adhuc artentunt ad gloriam & exaltationem tēporalem dandam eis per Messiam. Videbant autem Christū pauperem & abiectum, & ideo non receperunt eum, & c. p. 5. col. 1114. f

iudæos eicientibus Romanis, in Iudæa habitauerunt alienigenæ vndecunq; adducti a Tito & Vespasiano vel ceteris principibus p. 4. col. 43. a

iudæos qui visibili morte puniret, septem vindictas ab eis auferret, quibus sunt obligati propter reatum occisi Christi, quia miseras & dispersiones eorum letaret, quas patiuntur, p. 1. col. 119. a

iudæos per mulieres cocuntes accipimus qui semper adhærent doctorum suorum traditionibus, & per quos significetur, p. 1. col. 1038. d

iudæis præcidit Christus regni & sacerdotii dignitatem post resurrectionem & ascensionem. Et de hoc figura in Dauid p. 2. col. 319. f. & col. 242. f

iudæicus populus septē plagis in deserto punitus, p. 1. c. 1375. b

iudæicus populus distinctus fuit ab alijs populis, signo, lege & habitu, & quare, p. 5. c. 179. c. & 552. e. Item, p. 3. col. 1893. c & p. 1. col. 1271. c. & col. 1344. f

iudæicus populus magna infania ductus, licet esset vnum idolum tantum in adoratione vituli dixerunt: Hi sunt dii, ad reuerentiam idoli sicut magnę personę de se loquuntur in plurali ad magnificentiam, p. 1. c. 828. f. & col. 835. b. c

iudæicus populus nihil voluit spiritualiter intelligere in lege, p. 1. col. 847. c

iudæicus populus nūquam tot & tâtos dolores sustinuit, sicut in obsidione & destructione Ierusalem per Titum, p. 5. col. 645. c

iudæicus populus quodammodo liberatus fuit a diaboli potestate per legis dationem quæ excludebat cultum dæmonum: & inducebat ad colendū vnum Deum verum, p. 5. c. 231. c

iudæicus populus per rhinocerotem, id est, vnicornum intelligitur qui dum de accepta lege inter cūctos homines elationem sumpsit quasi inter cæteras bestias cornu singulare gestauit, p. 3. col. 373. b

iudæicus populus per bouem significatur qui iugo Dei suppositus profelytos colligens, per corda quæ valuit nomen legis traxit, p. 3. col. 91. b

iudæicus populus libros legis & Prophetarum portans, quasi diuinitus scriptos honorat, sed quem Moyse & Prophete prædixerunt, ignorat, p. 2. col. 454. d

iudæicus populus significatur per aquam Probaticę piscinæ, qui modo stat quietus, modo ventis tērationum turbatur, & c. p. 5. col. 1101. b

iudæicus populus signatur per Phariseum, qui ex beneficio legis & prophetarum suscepto, de sua sanctitate presumens: Gentiles aspernabatur. Per Publicanum Gentilis populus designatur & quare, p. 5. col. 937. c

iudæicus populus per Herodem Ioannem Baptistam occidentem impetratione saluantis significatur: qui sibi uelut uxorem Gentilis populi de eodem parente progeniti sociauit infidelitatem, & c. p. 5. c. 254. d. e

iudæica perfidia inter Paschales epulas de nece Domini tractabat sicut Saul inter epulas, Dauid mortis filium esse iudicabat, p. 2. col. 454. d

iudæica plebs designabatur per Thamar, quæ interpretatur amaritudo, quia Domino fellis poculum dedit, p. 1. c. 390. a

iudæica gens tota vocatur peccatrix, p. 4. c. 14. c

iudæica captiuitate totus orbis completus est. Venditi enim sunt filii Græcorum, & exterminati de finibus suis, & filij decē tribuū vsq; hodie apud Medos tenentur, p. 4. 1931. b. c

iudæica plebs per terram sterili ficu occupatam signatur, quæ noxia præpositorum umbra premitur, ne lumen veritatis videat & exemplis eorum impeditur, ne sole dilectionis caleseat, p. 5. c. 883. a. b

iudæica plebs dicitur mulier adultera, p. 4. c. 102. d. e.

iudæica plebs fuit virgo in Patriarchis & Prophetis virginitate mentis & cognitione & cultu veri Dei, sed post idola adultera facta est, p. 4. col. 1908. e. f

iudæica plebs figuratur per Mariam sororē Moyse, & lex Domini significatur per Moysen, quæ transit ad conubium Aethiopię, Ecclesiæ, scilicet de Gentib. cōgregate: & ideo Maria, id est, Synagoga indignatur, & c. p. 1. col. 1245. b

iudæica plebs interiorū nomine designatur. Hi enim qui Deū nouerant, quasi sub meridiano Sole feruentes, in fidei calore tenebantur. & c. p. 3. col. 343. a. b

iudæica plebs per infidelitatis meritum nigra corui nomine designatur, cui dum pulli eius clamant, esca præparatur, & c. p. 3. col. 364. c

iudæicæ cecitatis typus figuratus est in hoc, quod ab hora sexta dies conuersus est in noctem crucifixoribus, p. 4. column. 1874. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

iudaicum populum Deus dilexit, & hoc ostendit ex tribus hñ
 scijs quæ patribus eiusdem populi concessit, p.4.co.359.2.
 & 362.f
 iudaici populi regno non pōt aptari hoc testimoniū Ieremię.
 Non interibit de David vir qui sedeat sup thronū domus
 Israel. Nec sacerdotio pōt aptari: necesse est ergo vt ad re-
 gnum Christi & sacerdotium transferatur, p.4.col.814.c.f
 iudaici populi magna deuotio post reditū de captiuitate Ba-
 bylonica tempore Esdrę, p.2.col.1381.c
 iuda inter alias tribus excelloit, p.2.col.153.b
 iudas primogenito Rubē pponitur quare & quid signauerit,
 p.1.col.1170.e
 iudaicę Genti principes custodes cęcos & canes mutos vo-
 cat Isaias, p.4.col.462.e
 iudaico populo data est lex & Prophetę singulariter, hac rō-
 ne quia Christus secūdm carnem inde erat nasciturus: i-
 deo decens erat speciali quadam pollere sanctitate, par.6.
 col.43.2.b
 iudaicam plebem lege & Prophetis illuminatam, significat au-
 stralis porta, p.2.col.1118.d.e
 iudaicam plebem aspice, vide quanta lepra peccati in illa est,
 quanta intelligentię caligo, quanta obseruantię fœditas,
 sed hæc lepra non est perpetua, & c. p.1.col.1246.e.f
 iudaicam gentem regno priuatam, quasi ad nihilum redactā
 sub potestate inimicorum in derisum & publicum positam
 prouerbiū, figurat regis Saul occisio, p.2.col.1060.d.e.
 iudaismo non potest ascribere Hebręus aliquem primatum
 dignitatis in Ecclesia, nisi secūdm prioritatem temporis,
 quia prius tempore insertus est radici gratię quam Genti-
 litas, p.1.col.1692.e.f
 iudex quem scit innocentem, si per falsos testes conuincitur,
 an sine peccato ferre possit sententiam mortis contra illū,
 p.1.c.709.b. & col.719.c. & 721.c
 iudex an non debeat audire vnā partem sine alia, quando
 & quomodo, p.1.col.lbi.
 iudex mortalis qui nō cognoscit corda, quia homo videt tan-
 tum que parent, aliquando punit innocentes cum peccan-
 tibus, p.1.col.1276.f
 iudex contra Innocentem quomodo debet ferre sententiam
 vel dimittere officium antequam condemnet, p.1.c.709.b
 iudex non debet ferre sententiam iniustam ad satisfaciendū
 turbę vel multitudini, p.1.c.708.f
 iudex inferior & superior quibus contentus debet esse, pa.1.
 col.709.c
 iudex bonus cōstans est in operibus equitatis: & significatur
 per Dan. p.1.c.1671.c
 iudex iustus debet esse immunis ab illis quę punit in aliis, pa.
 6.col.719.
 iudex non debet cessare a correctione, si viderit fratrem magis
 peiorari quam meliorari, & ad hoc ratio, p.3.col.7187.c
 iudex fœlix qui pietatem & bonitatem sui iudicis semper in-
 spicit, p.3.c.1940.e
 iudex bonus temporalis vel Ecclesiasticus, secularis vel reli-
 giosus humano timore sublato nō omittit facere debitam
 iustitiā de personis quę sunt in scandalum cōmunitatis, li-
 cet sint alti status & significantur per Phines, p.1.c.1373.c
 iudex aruiciosus somniorum, quas cōditiones & proprietates
 debeat habere, enumerantur per Philosophum, p.4.co.
 1506.f
 iudex malus fauens parti fortiori, significatur per Festum: &
 a tali iudice potest & debet quilibet innocens grauatus exē-
 plo Pauli appellare, non solum propter suū periculum cui
 tandum, sed etiam ne iustitia pereat & conculcetur, p.6.co.
 1232.f
 iudex qui p̄erat tempore Ruth, an fuerit Heli, tractantur o-
 piniones, p.2.c.285.c.286.f
 iudicare de subditis digne nequeūt qui in subditorum causa
 vel odia vel gratiam sequuntur, p.4.c.1172.d
 iudicari de se contra hominem postulat Deus, p.4.c.378.d
 iudicis hodie Prophetię domum extinctum est, p.4.c.1135.b

sciens Iudicat Dominus quem nescit, id est, non approbat,
 3.col.153.b. Interl.
 iudicat Deus hic duobus modis, vel p̄nam immittit, quę n-
 mutatos ad eternam trahit, vel per hanc p̄nam extingui
 p.3.col.134.f
 iudicabit autoritatiue ī iudicio futuro tota trinitatis, sed Xi-
 in quantum homo executiue, & huius ratio, p.5.col.110.
 iudicat aliter passionati, quando sunt extra passionem qua
 passione detenti, sicut iratus inquātum talis iudicat stati-
 vindicādum: se data autem ira iudicat tempus & locum
 p̄ctandum. Sic de ebrio, p.3.col.158.d
 iudicare proximorum facta qui prius quam vtriusque ple-
 causam nouerit, inordinate festinat, se dignum confusio-
 monstrat, p.3.col.1681.b
 iudicare de aliena conscientia periculosum est, datur confi-
 quibus iudicij iudicium nostri cordis erga proximum c-
 gere debeamus, p.3.c.1691.b
 iudicare simpliciter accipitur. Vno modo principaliter, sic
 iudex quando profert sententiam. Alio modo pro sede
 in loco eminenti iuxta iudicem. Tertio modo laige, pro
 tentiam iudicis approbare, p.5.c.324.f
 iudicare potest aliquis malum de proximo multipliciter, &
 liquando est peccatum, aliquando non, p.5.c.143.c. Itē
 p.6.col.1295.c
 iudicare alios, vix inuenitur aliquis ab hoc vicio alienus qu-
 vnusquisque fauens, aliena facile reprehēdit, & aliena
 vius tolerando quā sua sumit auctoritatem arguendi
 ne exemplo suę emendationis, p.5.c.145.b
 iudicare de ignotis cordis mei vel aliorum, periculū est. Q-
 ta enim profunditas credenda est esse in homine, quę le-
 at etiam ipsum hominem in hoc est, ut in Petro profun-
 tas infirmitatis latebat, cum se Domino committurum
 mittebat, p.6.col.225.b
 iudicare quomodo pōt quisque de alio, cū de se aut non ori-
 no aut vix possit veram ferre sententiam. p.6.col.225.b
 qui seipsum non Iudicat, quid in alio recte iudicet ignorat,
 2.col.275.a.b
 iudicare sine periculo nemo pōt de illis, de quibus incertū
 est quo animo fiant, p.5.columna 143.c. & 787.c. Item
 6.col.165.c
 iudicare se debet homo iudicio discussionis, sed non iudicio
 absolutionis a culpa, p.6.col.225.c
 iudicare propria auctoritate soli Deo cōuenit: hominibus
 ex diuina commissione tam in foro Ecclesiastico quā in
 lari. Et illa commissio non extendit se ad occulta sed ad
 nifesta, & hoc dupliciter, p.6.col.1295.c
 iudicare temere qui non metuunt, nec causas iusto exa-
 perpēdunt, admonentur. Dominus enim nihil sine deli-
 ratione & mensura facit, iusto examine cuncta perpendit
 qui perfecte omnia nouit, p.4.col.959.c
 iudicatur in eo vnusquisque in quo inuenitur, p.4.col.1211.b
 iudicabuntur iam cogitationes quam opera, & accipiūt q-
 meruerunt, p.4.co.533.b
 iudicari nullus debet nisi ab eo qui est Dominus eius, qu-
 solus Deus, p.6.c.171.c
 iudicaturus Dominus (vt multi autumant) super mōtem
 ex quo ascendit, in aere sedebit, in nube veniet, p.4.c.22.b
 iudicandi potestatem qui habent de omnibus, dicuntur
 p.4.col.1443.a
 iudicandorum in iudicio extremo duplex ordo, electorum
 & reproborum, Et electorum, alij iudicabunt, alij iudic-
 tur. Item reproborum, alij qui extra Ecclesiam sunt no-
 dicabuntur, alij qui iudicabuntur, p.5.col.415.a
 iudicandas intelligimus a Domino omnes creaturas, nō
 super terram, sed & in mari & in cęlestibus, p.4.c.533.
 iudicis bonum actum impediūt duo. Primum est cōfusio me-
 ciorum, secundum est cupiditas munerum, p.3.col.201.c
 iudicis actum bonum promouent duo. Ibi.
 iudices omni hora debent iudicare, & discordes recōcil-
 p.1.col.654.e.f

Index.

- iudicis primi Othoniel, scilicet magna laus est, quod Domini spiritus factus est super eum, & per spiritum Dei iudicauit populum quod de alio dictū nō valde memini, p. 2. c. 165. c
- iudicis venturi vox terribilis erit contra reprobos, sic vt cardines cœlorum & terrarum fundamenta quatiantur, & ipse seuerus malis, suis erit spes liberans eos. p. 4. c. 193. c
- nullus quamuis sanctus, securus pergat ad Iudicem, & quare, p. 4. col. 784. d
- iudices prohibentur assecurare falsum testem, pa. 1. columna 710. f
- iudices pro iustitia tuenda ordinantur, p. 1. c. 155. 3. c
- iudicis est aduocatum pupillo dare & causam eius dirigere, p. 4. col. 628. e. Interl.
- iudices & gubernatores populi antiquitus vocabantur patres conscripti, p. 1. col. 1595. c
- iudices populi & sacerdotes aliquando vocantur Angeli, p. 4. col. 1782. f
- iudices vocantur Dii, p. 1. col. 1524. e
- iudices doceatur per iudicium Salomonis inquirere veritatē per circumstantias, & aliquando per moderatas quæstiones p. 2. col. 698. f
- iudices hominum non procedat ad sententiãdum donec causam examinauerint diligēter, & de hoc figura, p. 1. col. 158. f & col. 236. b. c
- iudices boni propter timorem humanum nihil de contingētibz omittentes, dignitatem cœlestis curiæ consequentur, in qua omnes sunt reges & sacerdotes, p. 1. col. 1373. c
- iudices Ecclesiarum sunt hodie quibus datum est iudicium animarum, sed nescio si quis dignus sit spiritu Dei repleti, p. 2. col. 171. c
- iudices temporales & Ecclesiastici, seculares & religiosi, documentum habent compatiendi punitis per eos, & reparandi defectus prout potest fieri bono modo, p. 2. col. 281. c
- iudices seculares homicidas notiores occideret, q. p. Ecclesiasticos iudices in magnum populus, scandalum liberantur p. 5. col. 985. c
- iudices falsi qui prætendunt se diligere iustitiam, & tamen iudicia falsa proferūt, talibus exprobrãdo dicatur: si vere utique iustitiam loquimini recte iudicate p. 2. c. 847. c
- quot peccatorum genera, tot Iudicia, p. 4. co. 212. e
- iudices regis Babylonis, quia ignorabant legem Iudæorum, executionem inferre, non poterant nisi de speciali mandato regis & autoritate, & ideo sene Susannam diffamantes, a populo regis lapidari sunt, p. 4. c. 774. f. 779. c
- iudices insignes cum filijs & nepotibus suis ascendentes super septuaginta pullos asinarum, id est, multos fuerunt primus Abessan de Berhleem, secundus Abialon: tertius fuit Abdon, & c. p. 2. col. 240. d
- iudices fuerunt in Ierusalem vndecim, annis 411. p. 2. column. 281. b
- iudices ordinarii apud Iudæos per quem quando, & quare, ac vbi instituti erant, & cuius auctoritatis fuerunt, p. 5. c. 261. c. & 377. c. Item, p. 1. col. 1234. f
- iudices qua ex causa suscitauit Dominus super populum Israel, p. 2. col. 151. c
- iudices in porta ciuitatis antiquitus sedebant, vt cito inueniri possent, p. 4. col. 2229. c. & 1870. f. Item, parte tertia columna 79. c. 275. c. & 1601. c. & 1636. f. & 1743. c. Item, p. 1. col. 1553. c
- iudices in populo Israel præerant per modum directionis & consilii, non per modum domini: propter quod non habebant efficaciam corrigēdi, sed reges eius successores habuerunt auctoritatem & potestatem subditos coercere, p. 2. col. 263. b
- iudices rexerunt populum Israel vsque ad tempus Saulis regis, non per modum Imperij, sed tãtum per modū ministerij, exhortationis & consilij, p. 2. c. 151. c. & col. 227. a. b
- iudicium qui præfuerunt successiue populo Israel, & c. vsque ad quartum annum Salomonis, nomina & tempus quo iudicauerunt, p. 2. col. 709. b
- iudicium liber quare sic inscriptus, p. 2. col. 151. c
- iudicium narratio quod nobis vtilitatis conferat, p. 1. col. 15. b
- iudicium tempus, quãto scilicet tempore quisque iudicauerit scilicet quot annis, supputatur vsque ad templi primi ædificationem, p. 2. column. 230. f. Et de hinc vsque ad tempora Helix. col. 335. c
- iudicium aliquando significat discretionem, aliquando poenam, p. 6. col. 1050. e
- iudicium aliquando pro damnatione accipitur, p. 3. columna 254. f
- iudicium finale erit iuctis consolabile, sed malis terribile, p. 6. c. 2296. f. Item, p. 3. c. 495. c
- iudicium duplex est, scilicet occultum in præsentia. Aliud est apertum, quod erit in futuro, p. 4. c. 1528. f. Item, quare sic dicitur, p. 5. col. 1210. d
- iudicium per arcam intelligitur, quo quisque nunc percutitur vt corrigatur, mitaliter puniatur, aut diu tenditur, vt cum peccata consummata fuerint ad puniendum grauius relaxetur. In arcu diuersæ sunt sagittæ, & c. p. 4. c. 955. a. b
- iudicium iustum felicem exitum sortitur, p. 4. c. 28. f
- iudicium & iudicia in quibus differant, p. 1. c. 685. a
- omnis qui peruersa agit, eo ipso quo hoc despicit, esse Dei Iudicium nescit, p. 3. col. 213. b
- iudicium duplex est. Vnum dānationis, alterum discretionis, p. 6. col. 1281. a. b. Item, p. 4. col. 265. a. & clarius 513. c. & columna 528. f
- iudicium duplex, particulare, scilicet, & vniuersale, & in vtroque Christus adueniet, p. 5. col. 908. f. Item, p. 6. c. 915. b. c
- iudicium duplex est, scilicet condemnationis, quo soli mali iudicabuntur. Aliud retributionis, quo oēs generaliter iudicabuntur: mali ad poenam, iusti autem ad gloriam, p. 6. col. 173. c
- iudicium mundi in vtroque Aduentu Christi consideratur, p. 4. col. 265. a
- iudicium Dei humana non potest scire fragilitas, nec de poenarum magnitudine vel mensura ferre sententiam, quod Domini arbitrio derelictum est, p. 4. c. 173. c
- iudicium futurum licet sit horrendum reprobis tamen est desiderandum electis, p. 4. c. 513. c
- iudicium multipliciter dicitur, p. 5. c. 143. c
- iudicium quanto magis differtur, tanto grauius futurum est: si cut quanto plus retro tenditur, tanto impetuosius sagitta in priora fertur, p. 3. col. 860. e. f
- iudicium Dei neminem transibit impunitum, p. 4. c. 280. d. e
- Iudicium coram Deo ponere, est intra secretum mentis & fidei cōtemplationem ad tremendum examē illius oculos nostrę cōsiderationis aperire, quid peccator homo mereatur attendere, & occultus nūc & tacitus iudex, quam terribilis post appareat, considerare, p. 2. c. 238. c
- iudicium iustorum diadema dicitur, quia per hoc non in terrenis & in infinis, sed sursum renumerari cōcupiscunt, p. 3. col. 277. b
- iudicium Dei occultū per pharetram designatur. Cum enim Dominus peccata video, & tamē manum ad vindictam nō commouet quasi clausam pharetram tenet, sed feriendo indicat quantum ei in nobis displicuit, quod diu videndo tolleravit, p. 3. c. 284. e
- tanto minus ad Iudicium homo trepidat, quanto in bonis actibus solidus stat, p. 3. c. 145. c
- qui in causis Iudicant secundū personas, abominantur iudicium, & recta peruertunt, p. 4. c. 2056. e. f
- iudicium Dei siue in correctione electorum, siue in damnatione malorum, summę æquitatis perfectio est, par. 3. col. 1928. die
- iudicium subuertere & iudicium auferre differunt, par. 3. col. 319. a. b
- iudicium futurum quod esset valde propinquum, etiam tempore Apostolorum, error ille tunc pullulabat, sed per Apostolorum excluditur, p. 6. c. 1365. c
- iudicium futurum negant, qui diuinam prouidentiam ad actum

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- humanos non se extendere dicebāt, & similiter negātes im- mortalitatem animę, p. 6. col. 1365. c
- iudicium habere contra alterum delictum est, p. 6. c. 238. c
- iudicium antequam fiat, nos debemus inclinare, id est, cōde- scendere in iudicio aut faciendo vti discretionē, & de hoc exemplum in Salvatore nostro, p. 5. col. 1154. d
- iudicium futurum quamuis terribile sit iniustis, tamen iustis erit materia exultationis, p. 3. col. 494. f
- iudicium differtur, vt sancti viri merita, & aduersarij poena crescat, p. 3. col. 205. c
- iudicium duplex est scilicet vnum discretionis, quod est voca- tio aliquorū ad fidem aliis dimissis, iudicio Dei occulto tamē iusto. Et istud factum est in primo aduentu. Et istud iudicium quātum ad suum statum potissimum incepit a prin- cipio prædicationis Christi, & factū est executive p prædi- cationē Apostolorū, aliorumque discipulorū. Aliud discul- sionis, cuiusmodi erit in fine mūdi, quo Dei iudicio reddū- tur poenæ ac præmia pro peccatis & meritis scilicet in fina- li iudicio. p. 4. co. 513. c. & 528. f. Item, p. 3. c. 494. f. & seqq.
- iudicium electorum & reprobatorum magnā distātiā habet. Illos Dominus corripit vt emendet, hi superbię & perfidię poenas launt vt contra dominatorem omnium se repugna- re non posse cognoscant, p. 3. col. 1942. d
- post iudicium magna eius seueritas, cuius est ante ineffabilis misericordia, p. 2. col. 359. b. c
- iudicium secretum Vespalię publica potestate constitutum est non ad inquirendum, sed solum notarijs procedēdum, sine strepitu inquisitionis. p. 1. col. 722. d
- iudicium temerarium est, quando quibus commissum nō est, iudicāt. siue sit de manifestis, siue de occultis, p. 5. co. 143. c
- iudicium temerarium cauendum est in duob. Sunt enim quæ- dam media & incerta quo animo fiant, quæ & bene & ma- le possunt fieri. In his enim duobus temerarium est iudiciū, & vel superbia est vel inuidentiā, p. 5. col. 143. c. Item p. 6. col. 173. a
- iudicium magistris Ecclesię vel principib. terre committitur. Hi ergo si de manifestis iudicent, quæ scilicet sunt conficta vel confessa, nemere iudicant. Si autem de incertis temere iudicant, & c. p. 5. col. 143. c
- iudicium est faciendum in domo Domini, non indiscrete vel inuoluola mente, sed secundum quod scriptura reuelauerit, & intentione bona, & amore fraterno, p. 2. c. 359. b. c
- iudicium vno modo est actus iustitię, qui pertinet ad iudicē secularem vel Ecclesiasticū. Alio modo accipitur iudiciū, prout aliquis aliquibus signis male iudicat de proximo, p. 5. col. 143. c
- iudicium hominis quādo peccatum est, & quando non. Iudi- cium enim importat firmam sententiam de aliquo, aut ergo procedit ex euidētia facti, vel procedit ex probabilibus seu leuibus signis, & c. p. 6. col. 1205. c
- iudicium rectę rationis peruertit affectio mala, p. 5. c. 1166. f
- iudicium, vide in Dominus.
- iudicium alterius irritare contingit dupliciter, vel quia excel- lentia scientiæ secundum quam potest manifestare iniusti- tiam alterius vel excellentia potentię, secundum quam e- uacuam alterius iudicium, p. 3. col. 393. c
- iudicij ira tanto districtior portabitur, quanto hunc mini s ti- metur, p. 3. col. 1724. f
- iudicij futuri tempore scilicet tempore Antichristi, errores de iudicio futuro renouabuntur, p. 6. co. 1365. c. Horum ratio datur. Ibidem.
- iudicij futuri efficacia ostenditur contra, plures inutiles aduer- sus obiectiones, p. 6. c. 1368. d
- iudicij extremi quinque conditiones: scilicet eius inuitabili- tas, generalitas, claritas, iudiciaria potestas, iudicis sublimi- tas, p. 6. col. 392. f
- iudicij die, quinque personis genus humanum discutiendum signatur, p. 5. col. 949. a. b
- pro diuersitate peccati disponitur ordo Iudicij, p. 4. columna 159. a
- iudicij dies dupliciter accipitur in scriptura. Vno modo pro ipsa die iudicij generalis in fine mundi. Alio modo pro di- iudicij particularis, quæ est dies mortis cuiuslibet homini- p. 6. col. 656. f
- iudicij futuri similitudo videtur ostendit in eo quod populu- Israeliticus pro 40. dierū delicto 40. annis cruciatur in de- fertis, nec terrā sanctam introire permittitur, p. 1. c. 1263. b.
- iudicij dies cunctis retro correptionibus seuerior declaratu- in vindicta, p. 4. col. 866. d. e
- iudicij diem non opus scire post quantum temporis futuru- sit, sed quomodo, p. 6. c. 657. a
- iudicij occulti adiutoriu- potest designari circuli nomine, vt de circulus dicitur potestas iudicij, quia vndique stringit- cut falx quæ intra se colligit & nullatenus euitat, p. 3. c. 386.
- iudicij dies hycmi comparatur, quia nulla relinquitur facu- tas laborandi pro vita: sed tātum cogetur quisq; de horre- prisca actionis quod recondidit proferre, p. 3. col. 1628.
- iudicij dies octonario numero typice exprimitur quia hoc- culum quod agitur septem diebus: sequitur dies iudic- pro octaua, & c. p. 2. col. 372. e. f
- iudicij futuri & generalis locus vbi erit, & quo modo. p. 4. c. 1919. b
- iudicij diem non est opus scire post quantum temporis fut- rus sed quo modo. Vt curent filii lucis esse, & parato- con- vigilare qui nolunt ab illa hora sicut a nocturno fure cor- prehendi p. 6. col. 656. f
- iudicij diem vel suæ mortis multi superbi, vt iusti videantu- dicunt se desiderare, vt incipiant esse cum Christo. Sed- stis dicit esse vā, quia nullus sine peccato, & in hoc quod- bi non timent digni sunt supplicio, & c. p. 4. col. 1875. a. b
- subueniendum est miseris in Iudicio si causa eorum est bon- & non aliter, p. 4. c. 29. a. Interl.
- in iudicio boni hilarescent, nec compatientur damnatis, quare, p. 3. col. 86. e. f
- in iudicio puto (ait Origenes) inquirendum, vtrum culturę h- minum Angelus defuerit, an culturę angelicę non dign- humana seignicies responderio, p. 1. col. 810. d. e
- iudicio mentis tanto citius absoluius, quāto nos districti- reostenemus, p. 3. col. 323. b
- in iudicio deteguntur cogitationes, p. 3. c. 219. a. Interl. minutissime quidem cogitationes eius in Iudicio, nec v- ba tenuissima quę apud nos viluerunt, indiscussa reman- bunt, p. 3. col. 291. a
- in iudicio humano audimus obiecta, & ad ea respōdemus, audimur, sed in Iudicio Dei ipse nos audit, quia videt o- quę agimur, sed non audimus eum, quia quod ei displice- ne non intelligimus. p. 3. c. 330. d. e
- in Iudicio formidabunt peccatores, quem hic aduersantes c- temperant. p. 2. col. 328. d
- in Iudicio extremo quatuor erunt ordines. Alij iudicabu- & non iudicabuntur, vt perfectissimi. Alii nec iudicab- nec iudicabuntur, vt damnati infideles. Alii iudicabūt & saluabuntur vt mediocriter boni. Alii iudicabuntur peribunt, vt fideles mali, p. 3. col. 436. e
- iudicia duo sunt: Vnum occultum, poena, scilicet qua nunc- nusquisque homo, aut exercetur ad purgationē, aut mor- tur ad conuersionē: aut si contemnit vocantē, excēcatur a- condemnationem. Alterū manifestū, quo vterus est iud- care viuos & mortuos, & c. p. 6. c. 1339. b. c. Itē, p. 3. c. 341. a.
- iudicia Dei semel fixa, mutari nequaquā possunt, p. 3. c. 240.
- iudiciorū strepitibus & tdmultuosissimis perplexitatibus ad- se Augustinus conqueritur, p. 6. c. 235. c
- iudiciorum suorum iaculis Deus ferit cum iam malus ad iud- cium rapitur, & meminit quia male concupiuit, & concup- ta peius congregauit, & modo dolet quod congregata deie- rat, & cum ignem sentit vltionis, quem ne bene viueret, p- uidere contempsit p. 3. col. 218. d
- iudicialia præcepta quare data an & quomodo abolenda v- cōtinuanda sint, p. 6. col. 453. c. Et de eorundem impet- ctione, c. 786. d. e

Index.

- licia iter sua repetere, quibus, quando qualiter & quo modo conuenit, p. 6. c. 235. f
- licia potestas Petro tradita & cæteris apostolis, quæ qualis & quanta, p. 5. c. 277. c
- udith historia contigit tempore Cambysis filii Cyri secundum communem expositionem doctorum nostrorum, p. 4. c. 2211. b. c
- udith se ut adultera placeret ornauit, p. 2. c. 1590. e
- udith dum sequitur honestatem inuenit utilitatem, p. 2. col. 1501. c
- udith liber inscribitur quare historiam de iudith continet, p. 2. c. 1551. a
- udith historia scripta est sub Cambysi, p. 2. c. 1550. b
- udith Esther a concilio Tridentino ut canonici recepti, p. 2. c. 1655. b
- udith ieiuniis macerat, corpus, p. 2. c. 1583. c
- udith exorata confurgit & aqua abluit corpus suum, p. 2. col. 1584. f
- udith liber apud Chaldeos inter historias computatur, & apud Hebræos omnino inter apocrypha. Si ergo in prologo super iudith alicubi legitur inter agiographa vicium scriptoris est, p. 2. c. 1549. c. & c. 1555. b. & c. 1559. c
- udith de qua tribu fuerit an uidelicet de tribu Symeon vel de tribu Ruben, p. 2. c. 1551. b
- udith an errauerit mendaciter loquendo Holoferni, p. 2. col. 1857. b
- udith an peccauit se ornando, ut Holofernem alliceret pro interfectione eiusdem, p. 2. c. 1582. f
- uis sacrificii perpetuitas, quæ & quot figurabat, p. 1. col. 1393. c
- uge sacrificium, vide in sacrificium Iuge.
- ugum durissimum filiis Israel quibus & quomodo impositum fuit, p. 2. c. 788. f
- ugum Christi est charitas, iugum diaboli est iniquitas, & dicitur a iungendo, & c. p. 6. c. 403. b. c
- ugum Christi quomodo suaue, cum alibi dicatur, Arta est via quæ ducit ad vitam æternam, p. 5. c. 214. d
- ugum Christi suaue, & onus leue, & quibus modis, p. 5. col. 214. d
- ugum quod duplex Est enim graue iugum supra filios Adæ, est iugum infidelitatis, est iugum Domini leue reuelatum spe remunerationis, æternæ, p. 4. c. 988. f
- ugum habet Christus sed suaue, & diabolus, sed importabile onere, p. 4. c. 117. a
- ugum ferrem quare super ceruices Iudeorum positum, non autem lignium, p. 1. c. 1635. b
- ugum dæmoniacæ dominationis putruit, p. 4. c. 136. c
- ugum terrenorum operum qui porta, legem sustinens quasi iugum dicitur bos, p. 1. c. 910. a. b
- ilianus imperator, apostata a fide Christiana, plectutor fuit Ecclesiæ fuit ante Christianus & subdiaconus ordinatus, & c. p. 2. c. 1637. c
- ilianus apostata, à lectore ad persecutionem ipsius Ecclesiæ excitatus usque ad finem vitæ hostis truculentus in cœpta malicia perseuerauit, p. 4. c. 2372. c
- ilianus Imperator & apostata præcepit Ecclesias claudi prohibens diuinum officium sollemniter celebrari, p. 6. c. 1534. f
- ilianus Imperator facultates, & patrimonia auferebat Christianis sub colore verbi Christi, p. 4. c. 2346. f
- ilianus apostata sub quo factum est silentium magnum Paulum & Ioannem interficit, p. 6. c. 1534. f
- ilianus Imperator quomodo periit, p. 4. c. 373. c. 1896. e. f. Itē p. 3. c. 456. f. 499. c
- imenta significant pigriores sensu, & volatilia cœli significant sapientes sublimia, p. 3. c. 151. a
- imenta sunt homines carnales, sensu tardiores, quid ad onera portanda fraternæ necessitatis dorsum mentis inclināt, p. 2. c. 1287. b
- iniperus, par. 4. columna 1896. d. e. Item, p. secunda, columna 828. f
- iores solent maioribus pulchriores esse, p. 4. c. 1500. d
- ionem vocant alio nomine Atharten, p. 2. c. 163. b
- iurauit Eliezer ponens manum sub femore Abraham, & c. tradunt Hebræi quod in sanctificatione eius, id est, in circuncisione iurauit, nos autem dicimus eum iurasse in semine Abraham, id est, in Christo, p. 1. c. 283. e. f
- melius est omnino non iuraret, non quod mala sit iuratio vera, sed ne facilitate iurandi in periurium cadas. Qui enim iurat periurare potest. Qui autem omnino non iurat, longe a periurio est, p. 1. c. 1051. a
- iurare per creaturas an & quomodo liceat, p. 3. c. 879. b
- iurare quid est, p. 6. c. 642. d
- iurare est actus patriæ, ideo soli Deo conuenit, p. 3. c. 879. b
- iurare est vtrumque istorum, si dicis, Per Deum, vel testis est Deus, p. 6. c. 642. d.
- iurare frequenter hominum consuetudo est, Deus autem semel iurauit, p. 4. c. 2363. a
- iurare per nomen Dei quare præceptum est in lege, p. 5. c. 113. c. Item, p. 1. c. 711. c. & c. 1501. a
- iurare Dominus non iubet, sed per alterius Dei nomen iurare prohibet, p. 1. c. 1501. a
- iurare non est peccatum viris perfectis ex causa rationali, p. 6. c. 119. c
- iurare per idolum, an & quomodo liceat inducere gentilem, p. 1. c. 712. e. f
- iurare qui audi aliquem, & scit eum falsum iurare & tacet, an & quomodo peccet, p. 1. c. 939. b. c
- iurasse nos aliquid incaute forte si contigerit, quod seruandū scilicet, peiorem vertatur in exitum, libere illud consilio salubriori mutandum nouerimus, p. 5. c. 252. c
- iurasse dicitur Dauid uxori quando eam consolatus est, p. 2. c. 675. b
- iurandum est per creatorem, & non per creaturam, & quare, p. 5. c. 113. c. 114. d. e
- iurandi vetus ritus Iudeorum, p. 4. c. 820. d
- iurans tacendo veritatem, pro cuius declaratione adducuntur testes delinquit dupliciter, p. 3. c. 2084. f
- iurans sine necessitate incurrit malum culpæ, & requirens iuramentum incurrit malum pœnæ, & aliquando vterque, p. 5. c. 115. c
- iurantis consuetudo manum eleuare ad sacra, p. 1. c. 536. d.
- iuratio est duplex, prima, scilicet falsa, secunda, quæ est sine causa debita, & per vtramque fit irreuerentiam ipsi Deo assumendo nomen eius ad confirmationem falsitatis, vel si ultra, p. 1. c. 670. f
- iuratio per nomen Dei quod frequentanda sit, etiã sine necessitate, dixerunt aliqui iudæi, sed errantes hoc dicunt, p. 1. col. 1500. f
- iuramentum quod fecit Dominus Dauid, an & quomodo debet intelligi, ut videlicet an de successione Salomonis, vel an de alio, p. 3. c. 1474. f. & c. 1578. d. e
- iuramentum Deorum fuit prohibitum propter duplex peccatum scilicet faciendū reuerentiam idolo, & fidem frangendo, p. 2. c. 140. f
- iuramentum gentilis est suscipiendum, p. 1. c. 712. f
- iuramentum per templum est maius quam iuramentum per domum vel altare, p. 5. c. 383. c
- iuramentum diuinum solenne super his quæ ad mysteria Christi venturi pertinebant, non simpliciter sed ad maiorem solennitatem cum additamento facta sunt patribus veteris Testamenti, p. 1. c. 273. e. f
- iuramentum Ioseph fuit per creaturam secundum aliquos: sed dicunt alij quod iurauit per Deum qui erat salus Pharaonis effectiue, nec illi iuramento suberat falsum, quia intēdebat sic, & c. p. 1. c. 413. c
- iuramentum de fœdere cum Gabaonitis vtrum Iosue & principes tenebantur seruare. Arguitur contra & pro, cum responsione & solutionibus argumentorum, p. 2. c. 68. f. 69. c
- iuramentum proferre est voto nos diuino alligare. par. 1. col. 939. b

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Iuramentū non est frequentādum, & quare, p. 5. c. 155. c. Item p. 6. c. 339. b. & c. 1301. c.
iuramentum est faciendum in necessariis, p. 6. c. 4. c. Item, p. 3. c. 382. b. Item, p. 1. c. 1300. e. Item, p. 5. c. 113. c.
iuramentum quare est introductum, & c. p. 1. c. 712. f. Item, p. 3. c. 2084. f.
iuramentum licitum tres habet comites, & quolibet subtracto redditur illicitum, p. 4. colum. 615. c. Item, p. 5. c. 115. c. Item, parte 6. col. 20. e. & 1301. c. Item, p. 1. c. 1500. f. Item, p. 5. c. 113. c.
iuramentum est triplex, scilicet, falsum, quod caret veritate, & iuramentum iniquum, quod caret iustitia & iuramentum incautum quod iudicio discretionis caret, p. 6. c. 1725. a. b. Item, p. 4. c. 615. c.
iuramentum mendax & iuramentum illicitum & incautum quomodo seruanda sint secundum opinionem iudæorum. Et ostenditur erronea eorum in hoc deuiatio, p. 5. c. 113. c. 115. c. Item, p. 3. c. 2084. f.
iuramentum & votum vtrumque est obligatorium, sed votum ex sua ratione magis est obligatorium quam iuramentum, p. 1. c. 1399. c.
iuramentum vel votum de illicito factum non obligatorium, p. 5. c. 113. c.
iuramentum dum sit non, fit, sine malo, & quomodo hoc intelligendum, p. 5. c. 115. c. Item, p. 6. c. 20. e.
iuramenti obseruatio vt adimpleatur, debet adhiberi diligentia magna, p. 1. c. 603. a.
iuramenti assuefactio vtrum sit bona? Arguitur pro & contra: cū responsionib. & solutionib. argumentorum, p. 3. c. 2084. f. Item, p. 6. c. 1725. a. b.
iuramento debite facto, concurrentib. trib. comitib. quæ sunt iustitia, veritas & iudicium fit Deo reuerentia, p. 5. c. 115. c. Item, p. 6. c. 20. e.
omnis sermo Dei pro iuramento debet accipi, p. 4. col. 1861. a. Interl.
iuramentorum fractioni nimis faciliter vt videtur dispensatio nunc datur in plurib. locis, p. 4. c. 1755. c.
iuentus populi Iudaici fuit in exitu de Aegypto & ista iuentus fuit quodāmodo renouata in liberatione populi de captiuitate Babylonica, p. 3. c. 731. c.
iuentus regnat inter omnes ætates, & ipsa est firmamentum omnium ætatum, p. 1. c. 23. b. c.
iuentutem melius est præuenire correctione quam post lapsum recordatione d. flere, & dicere, Delicta iuuetutis meæ, & c. p. 3. c. 1348. e.
iuentutis flos per vigesimum & quintum annum oritur, p. 1. c. 1216. f.
ius militare est prædæ decisio & pro personarum qualitatib. & laborib. iusta diuisio, ac principis portio, p. 2. c. 510. d.
ius naturale dicitur multis modis, & quæ hoc iure agantur, p. 5. c. 325. a. b.
ius gentium quod sit & quæ ex illo descenderint, p. 5. d. Ibid.
ius ciuile & humanum & quæ ex illo descenderint. Ibidem.
ius naturale hospites conseruare præcipitur, p. 1. c. 241. e. f.
ius primogenituræ ad quos transferebatur, p. 1. c. 204. f.
ius primogenituræ in duob. consistit, p. 1. c. 1572. f.
ius primogenituræ ablatum est a tribu Ruben propter peccatum suum, & c. & translatum fuit ad tribum iuda quantum ad dignitatem regiam & ad tribum Ioseph quantum ad duplicem portionem quæ debebatur primogenitis, par. 2. col. 97. b. c.
ius hereditatis in duob. consistit, p. 1. c. 1381. a. b.
iurs regis duplex est scilicet in necessitate & extra necessitatē, p. 2. c. 239. d.
iura humano iudicio mala permittunt incorrecta propter maiora mala vitanda, quæ tamen diuino iudicio sunt corrigenda, p. 5. c. 1318. c.
iura iniquissima habent Iudæi contra alienigenas, & enumerantur quædam, p. 4. c. 2212. e. f.
iussio Dei peruenit non solū ad homines pecudes, aues, sed et

ad pisces, sed etiam ad vermiculum eum iussa per Angelos ministrantur, p. 1. c. 71. a.
iusturādum habet comites, veritatem iudicium atque iustitiam, p. 4. c. 715. c.
iustitia & iudicium differunt, p. 4. c. 733. c.
iustitia & difficile sine timore custoditur, p. 5. c. 718. e.
iustitia humana, diuinæ comparata iniustitia est, p. 3. c. 73. b.
iustitia humanis in hac vita, ieiunium, eleemosyna, & oratio quæ illis duabus aliis volat ad Deum, p. 1. c. 589. a.
iustitia habet duas partes, scilicet declinare à malo, & facere bonū, Etiam iniustitia habet alias duas partes, scilicet delere bonum & facere malum, p. 3. c. 1989. b.
iustitia ad omnes partes animæ pertinet, p. 1. c. 71. a.
iustitia est duplex, vno modo accipitur pfecte, Alio modo imperfecte, p. 6. c. 53. b.
iustitia duplex est scilicet Humana & diuina, p. 6. c. 133. a.
iustitiam Philosophi diuidūt in tres partes, vnam in Deum, alteram in parentes, vel reliquum humanum genus, tertiam in mortuos, p. 5. c. 787. a.
iustitia est duplex, scilicet commutatiua, & distributiua, & c. ca quid vnaquæque proprie versetur, & ad quem pertinet, p. 4. c. 1489. 1490. d.
iustitia corrumpitur per excessum & defectū, sicut liberalitas per prodigalitatē, & per auariciam in deficiendo, p. 3. c. 1. c.
iustitia est in bonis faciendi, innocentia in malis declinandi, p. 3. c. 483. b. Interl.
iustitia vera compassionem, habet, falsa vero indignationem, p. 5. c. 801. c. & 903. a. b. Item, p. 3. c. 1550. f.
iustitia absque misericordia crudelitas est, & idēo debet in bonis rectorib. iuste cōsulēs misericordia, & pie seruari disciplina, ne iustitia sit aspera, & pietas, sit remissa, p. 3. c. 5. c.
iustitia sine misericordia est crudelitas, & misericordia sine iustitia est pusillanimitas, p. 3. c. 5988. f. & 1094. e.
iustitia Dei est qua gratis iustificat impium per fidem sine meritis, p. 6. c. 22. e.
iustitia fidei est ne dubitetur de spe Dei, quæ in Christo est, diffidat Christum spoliasse infernum, & c. p. 6. c. 133. a.
iustitia & misericordia quomodo relucēt in operib. Dei, p. 1. c. 1509. c.
iustitia Dei, cū supplicium a reprobis pro peruersis actibus, & c. gigit, eis mala vsque ad verborum retributionem reddit, p. 2. c. 20. d.
iustitia remota regna sunt latrocinia, p. 2. c. 1204. c.
iustitia pietasque vnius viri plagas populi auertere potest, & c. uionēq; inducere delicti, cuius expiatio multum gratia conūque promeruit, p. 1. c. 1376. d.
iustitia egregie commendat viros maneri alicui præfidentibus, p. 2. c. 788. e.
iustitia laus, p. 1. c. 707. b.
iustitia originalis est quædam humanæ naturæ rectitudo, quam corpus erat animæ subditum, & vires interiores rationi quamdiu esset subdita suo creatori, p. 6. c. 75. c.
iustitia originalis fuit gratis data per quam corpus erat subditum rationi, sicut liter & vires inferiores, p. 1. c. 92. f.
iustitia originalis quare sic dicatur, p. 6. c. 75. c.
iustitia originalis non erat naturalis ipsi homini, sed ex gratuito beneficio Dei, eius tamen subtractio propter peccatum originale, p. 1. c. 93. c. Item, p. 6. c. 73. b. Vide etiam in peccatum originale.
iustitia originalis, vtrum post primum & secundum peccatum remanserit in muliere, & an fuerit in primis parentib. subdita gratia gratumfaciente, p. 1. c. 92. f. & c. 106. e. f.
iustitia originalis multos habuit effectus. Vnum principale Alio secundarios, & qui illi sunt. Et horum effectuum quædam sunt, p. 1. c. 107. c.
iustitia non est in obstinendo vel manducando, sed in equitate tolerandi inopiam & temperantia non se corripendi per abundantiam, p. 5. c. 209. a.
iustitia Apostolorum quantum debeat abundare plus quam Phariseorum, p. 5. c. 110. e.

Index.

- Iustitiæ diuinæ statera ad materialem stateram comparatur, in qua vna parte depressa, altera eleuatur, & econuerso. Sic in statera diuinæ iustitiæ decretum est, vt qui eleuantur per superbiam in presenti, deprimantur, &c. parte 5. columna 938. f*
- Iustitiæ distributiue æquitas in quo consistit, p. 6. c. 1275. c*
- Iustitiam vere si habere vis, & non fietam, quæ verbis ostendis factis imple, p. 5. c. 789. b*
- Iustinianus Imperator cepit Imperare anno Domini quingentesimo vicesimo octauo, & fuit homo literatus & leges Romanas abbreviauit, & in vno volumine cõpilauit, quod dictum est Codex Iustiniani, &c. p. 6. c. 1562. f*
- Iustinus Senior Imperator quando cepit regnare. Ibi. 1559. c*
- Iustinus iunior Gothos expugnauit & Italiam ab eis liberauit &c. p. 6. c. 934. f*
- Iustus tacendo & cedendo vincit, p. 2. c. 614. e. f*
- Iustus quilibet ex obedientia ad Deum psecutiones iniustas patienter tolerat & vitia persecutorum arguens coram Deo memorat, & æquitatem diuinæ retributioni pro vtriusque peccat, p. 3. c. 873. b. c*
- Iustus iudex dicitur recordari de malis impiorum, inferendo de bitum supplicium, p. 4. c. 640. f*
- Iustus non potest esse aliquis sine gratia Dei, loquendo de iustitiæ pfecta quæ facit hominem dignum vita eterna, potest tamen aliquis esse iustus iustitia politica per observationem legis naturæ, & iustitia legali per observationem legis Moysaice, p. 6. c. 25. c*
- Iustus qui vere Iustus est vbi errantium peccata cõspicit, primo seipsum inspicit, dumque sollicitus se accusauerit, alios benigne corrigit, p. 3. c. 1683. b. c*
- Iustus spicis conspectu Domini stat & stabit in futuro. Modo vt conditoris potentiã ad se reducat, & sic fideliter viuat in futuro, vt veraciter coronam vitæ accipiat, par. 2. columna 621. a*
- Iustus in omnibus quæ agit per fidem & charitatẽ Deo placere contendit, quod significatur in ad. ipib. oblati, p. 1. columna 108. f*
- Iustus septies cadit in die quomodo & per quæ, p. 3. columna 1710. d*
- Iustus vix saluabitur, & quare hoc, p. 6. c. 1339. b*
- Iustus est qui bona mundi, sine æterni præmii cõmnia reputat, p. 6. c. 424. d. e*
- Iustus sibi alterum præponit, quia plus sua mala scit quã alterius quorum cognitio sibi gloria est. Gaudet. n. dum cognoscit morbum suum, quem sanare desiderat, par. 6. columna 519. a*
- Iustus nunquam desinit orare, nisi desinat iustus esse. Semper orat qui semp bene agit. Ipsum, n. desiderium bonum, oratio est, & si continuum est desiderium, continua est oratio, p. 6. c. 661. b*
- Iustus & si aliquando delinquendo loquitur, non est dignum tamen vt a prauis iudicetur, p. 3. c. 250. d*
- Iustus omnis attendens aliorum bonum quasi de singularitate non superbit, p. 3. c. 380. d*
- Iustus regnum suum bene regens quãtum ad vires interiores, & sensus & actus exteriores cõ Dei adiutorio, illæ coronabitur in cælo, & eius inimici, scilicet dæmones puniantur in inferno, &c. p. 3. c. 570. e*
- Iustus quilibet in persecutione hominum positus, qui tñ fouetur de diuinis consolationibus, cuius aduersarij finaliter destruuntur, lætatur in Domino, non zelo propriæ vindictæ, sed iustitiæ diuinæ, p. 3. c. 880. d. e*
- Iustus vel iniustus iudicatur homo apud Deum secundum numerum meritorum & demeritorum. Quid & quomodo de hoc Hebræi sentiant. Vide Teneb. n. omnes communiter nemine contradicente hanc sententiam erroneam, par. 4. col. 1218. f*
- Iustus in interioribus semper consistit, & omnis gloria filie regis, id est regalis animæ intrinsecus est, sed Deus educit eum foras, cum res postulat & rerum visibilibus ratio, parte 1. columna 1380. e. f*
- Iustus esse non potest in conspectu Dei, qui sibi non per dilectionem sed per formidinem seruit, p. 3. c. 162. e*
- Iustus totus dexter est, & non habet sinistrã, quomodo & qualiter, p. 5. c. 116. e*
- Iustus prædestinatus si aliquando relinquatur a Deo propter suum peccatum, tamen recipitur finaliter ad statutum gratiæ p. 3. c. 688. f*
- Iustus a minoribus incipit & gradatim ad maiora progreditur, p. 1. c. 359. a Interl.*
- Iustus qui ab iniuris vsque ad mortem calumniam sustinet, & pro sua iustitia subito diuinitus liberatur, & cuius aduersarius damnatur, de illo exponitur Psalmus, &c. p. 3. c. 884. e. 1*
- Iustus in humilitate gloriatur, alij in aliis, p. 3. c. 1404. d*
- Iustus quasi virens folium fructus quos nondum ostendit signat affuturos, & spe saluus factus in fide ac virtutum gratia proficere non cessat. p. 3. c. 1651. c*
- Iustus non est in terra, sed super terram conuersationem habens in cœlis nec conuenit ei dici. Terra es & in terra ibis: sed cœlum es & in cœlum ibis, p. 4. c. 903. c*
- Iustum non sustinuit Saul proprio vocare nomine, p. 2. columna 452. e*
- Iustum ante peccatorem, sicut non grauatur antiqua delicta, sic peccatorem ante iustum veteris iustitiæ non adiuuat. Vnus quilibet. n. in quo inuenitur, in eo iudicatur, p. 4. c. 1216. d. e*
- Iustum nosse non est humanarum virium, sed discitur ex inspiratione diuina & lege, p. 1. c. 1070. d*
- Iusti etsi a desiderij quieti, dum tamẽ in corpore, molestia suæ corruptionis ligati sunt, corpus. n. grauatur animam, & repugnat caro spiritui, p. 3. c. 56. d. e*
- Iusti redarguunt, semper infirmitatis suæ conscij interius cõpatiuntur quia illius solius est peccato hominum sine compassione discutere, qui ex naturæ sui omnipotentia ignorat peccare, p. 3. c. 159. a*
- Iusti plerumque tribulatione deprehensi tardari manum subuenientis æstimant, cum se persequentium immanitas paulo longius angustat, & concita quidem sunt ereptoris remedia, sed tarda dolori videntur. p. 3. c. 286. d. e.*
- Iusti sicut pro operibus iustitiæ premiabuntur, ita impii pro operibus iniustitiæ punientur, p. 3. c. 686. d*
- Iusti non petunt a Domino nisi simpliciter bona gratiæ & virtutis quæ semper dantur petentibus, quando petunt pro se & perseueranter. p. 3. c. 814. f*
- Iusti saturabuntur per adeptionem summi boni, & impij damnati esurient per carentiam omnis boni, p. 3. c. 686. d*
- Iusti quomodo intelliguntur quod fuerunt in sufficientia numero ad orandum pro populo, vt Deus parceret, seu misereretur, p. 4. c. 1250. f*
- Iusti viri intelliguntur per Iacob pastorem & Zachariã sacerdotem, p. 5. c. 387. c*
- Iusti post labores ærumnarum consolabuntur. p. 4. c. 531. b*
- Iusti congregantur peccatores disperguntur, p. 4. c. 681. a*
- Iusti quorum cor diuini verbi ignis accendat non patientur ultra mundanis sordibus pollui, p. 4. c. 626. d*
- Iusti omnes qui mortui fuerunt ab Adam qui penituit vsque ad Iacob qui fuerunt multi. f. Abel, Seth, & multi alij, & Noe & Melchisedech, & mulieres sanctæ potuerunt populus Dei dici, p. 1. c. 364. f*
- Iusti sua facta, si Domino placeant sedula meditatione diuidicant, ne ipsis minus sollicitis supernus iudex cõtra eos inuisibiliter, aduersa disponat, p. 3. c. 1653. a. b*
- Iusti non pro sua laude, sed vt attentos faciant suos auditores laudant aliquando quod dicunt, vnde & superbi sua laudant sed alio corde, p. 3. c. 331. a*
- Iusti anima est sedes Dei, p. 4. c. 951. a*
- Iusti & iniusti sæpe eadem habent verba, & vnde illi placent, hi offendunt. Ibi.*
- Iusti hominis est esse sine querela, nõ sine peccato, p. 6. c. 664. e*
- Iusti cõ de hac vita transeunt & sunt in statu gratiæ quare aliqui eorum moriuntur in maximis tormentis, & ab illeuice hanc*

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

hanc vitam transeunt, p. 4. col. 265. c
iusto nunquam est hic pax cum corpore, semper pugna cum viciis, &c. p. 3. c. 133. a
iusti non solum legem implere, verum etiam superare contendunt, vt debitis voluntaria addant. Et ostendit exemplis multorum, p. 4. col. 821. a
iusti petunt vindictam de inimicis duob. modis, p. 2. c. 1650. e
iusti cum ab hominibus iniuste impetuntur, testem sibi Deum requirunt, p. 3. col. 325. a. b
iusti plerumque necessitate aliqua sua coguntur opera faceri: quod cum iniusti audiunt, elationem putant: ex suis enim cordibus dicta iustorum pensant, p. 3. col. 393. b. c
iustorum labor est vt semetipso inueniant, inuenientes flendo atque corrigendo ad meliora perducant, par. 3. co. 163. a. b
iustorum mens sepe ad altiora contemplanda suspenditur, vt exterius eorum facies obstupuisse videatur, sed hanc cōtēplationis vim reprobis per hypocrisim fieri putāt. Quod enim in se est, in aliis putant, p. 3. c. 176. e
iustorum corda de stulta cogitatione se reprehendunt, p. 3. col. 162. d
iustorum corda nunquam secunda sunt, sed turbata timore iudicij: quę tamen consolantur bonis quę acceperunt, par. 3. col. 242. d
iustorum mentes per intentionem suam omnipotenti Deo assistunt in scriptura quasi os eius intuentur, p. 3. col. 242. d
iustorum verba qui ad proprium sensum semper rapere conantur, vt per hoc pe. sis filiis panem erroris parent, ad prædam vigilare dicuntur, p. 3. col. 243. a
sicut iustorum labor est videre praua nec corrigere, ita grauis est labor arrogantium, si quod sapiunt, non ostendunt, p. 3. col. 305. c
iustorum perfectio in hac vita hæc vt quę deliquerint penitendo per gratiam diuinę inspirationis castigent, & deinceps se in Dei proximi dilectione in bonis operibus adornent, p. 2. col. 1370. e
iustis nõnumquam amplius placet ex aduersitate mala perpe- ti quam ex prosperitate terrenę dispensationis cura fatigari, p. 3. col. 194. e
iustis licet bonis temporalibus priuati iudicentur miseri ab illis qui solum bona temporalia considerant, tamen secundum veritatem sunt in maiori prosperitate cōstituti propter bona spiritualia in quibus abundant, p. 3. col. 263. c
iustos in præsentia confutare, est faciem eorum conspuere, & in eorum contumelias fluxa verba quasi defluentes saliuas mittere, p. 3. col. 284. e
iustos cum impiis Dominus non perditurus, p. 4. col. 232. d
iustificare impiũ maius est quam iustificatum glorificare. Et huius ratio assignatur, p. 6. col. 67. c
iustificatur Deus per baptismũ, dũ homines propria peccata contendo se iustificant: & iustificatur in eo, qui nõ per cōtumaciam confutatur, sed per iustitiam Dei non munus cognoscitur, p. 5. col. 800. d
iustificatus an quis sit per gratiam, occultũ est & incertum hominibus, manifestatur tamen à Deo dupliciter, par. 3. col. 157. b
iustificatio accipitur dupliciter. Proprie & large, par. 6. columna 53. b
iustificatio est motus ad iustitiam sicut albedo est motus ad albedinem. Et iste motus potest accipi dupliciter, p. 6. 63. c
iustificatio animę & Ecclesię ex solo Deo est, p. 4. c. 964. e
iustificatio hominũ per gratia facta est à tota trinitate per cognitionem Dei, & amorem supernaturalem, ad quam eleuati sunt patres sancti ex electione diuina, par. 3. columna 2092. f
iustificatio sumit denominationẽ a gratia ad quam terminatur, & non à culpa vel impietate a qua incipit, p. 6. c. 63. c
iustificationes quã vtilis sint, ratione videmus: sed infirmitate p̄pediti, aliquando nõ desideramus. Preuolat intellectus, sequitur nullus, uel tardus affectus scimus bonum nec delectat agere, & cupimus vt delectet, p. 3. c. 1353. a

iustificationes non bonas dedi eis, in quibus non viuant, quomodo hoc intelligendum, p. 4. col. 1214. f
iustificationes per quatuor in quatuor cortinarum coloribus exprimentur. In bisso retorta, castitate retinens caro. In hyacintho, mens superna cupiens. In purpura, caro passionibus subiaccens. In cocco bis tincto, mens in passione Dei, & proximi dilectione præfulgens, p. 1. col. 747. b. c
iuuamus nosmetipsos nõ Dominum in omni quod bene agimus, p. 3. col. 231. a
iuuare cum videtur homo vel Angelus. Deus per eos hoc facit qui eos pro modo eorum bonos facit, p. 3. col. 1331. b
iuuare quid me potest qui nihil locutus est, quod legam cuius me sermo non instruit, & significatur per infantes ad bellum inceptos, p. 2. col. 15. c
iuuenilis ætas in doctore quem vita & discretio commendat non est despicienda, p. 3. 2185. b. c
iuuenis bonæ in dolis & bene disponens regnum animæ super debitam subiectionem virium sensitiuarum regiminis recte, significatur per Osiam regem, &c. par. 2. col. 1227. c
iuuenis secularis vel religiosus aptus ad omne bonum, ille facit officia humilitatis & cum humilibus. Et significatur per Ioseph pascentem gregem cum filiis ancillarum, par. 1. col. 380. c
iuuenis secularis humiliter & deuote seruiens parentibus, sic dominis suis plerumque retrahitur ab ingressu religionis. more parentum, & petulantia carnis, & contrahere matrimonium inducitur, & tunc debet relinquere secularem libitum, & fugere ad locum religiosum, parte 1. col. 396 & col. 459. c
iuuenes multi qui emerunt sibi puellas formę elegantioris quam amore capti turpi seruitio sese dederunt, p. 2. col. 1428. d
iuuenes in statu potissimo iuuentutis existentes solent de facili ad vitia declinare: & ad bonam monitionem de facili pœnitere. Et significantur per Ninuitas, p. 5. c. 857. c
iuuenes sunt qui nulla consilij grauitate fulciuntur. Senes uero rum grandeitate maturi, p. 3. co. 275. b
magnum est autem iuuenibus se a vitis abstinere & lubrici perplexę vię errorem fugere, p. 4. c. 987. b
iuuenes insolentes iuuenem castum eis dissimilem verbis xasperant, dicentes eum mollem, & nullius valoris. Et significantur per fratres Ioseph, p. 1. c. 459. b
iuuenes non sunt ad honores promouendi, donec fuerint virtutibus probati. Et de hoc notabile dixit Aelius Adrianus Imperator, p. 4. col. 2359. f
iuuenes scriptura non semper iuxta etatem appellat, sed iuxta instabilitatem animi, p. 2. col. 787. a
iuuenes plerumque sicut dicuntur, qui nulla consilij grauitate præmuntur ita senes, non eos scriptura vocat, qui sola grauitate temporum, sed morum grauitate maturi sunt, p. col. 1234. e. f
in iuuenibus & adhuc solidioris ætatis (qui scilicet, labore ardentissimo studio vitę quoque sanctimonia & orationis frequentia scientia consequuti sunt) hoc friget sapientia, p. 2. c. 671. c. Item, p. 1. c. 734. e. f
iuuenibus bene sunt aliqua permittenda ratione suę etati quę tamen non decent maturitatem senectutis, p. 3. col. 17. c
iumenta alterius generis animantibus coire in lege vetitum quid significet, p. 1. col. 1071. a
iuuentus, ille status est periculosior quam senilis, & nota quare, p. 4. col. 987. b
iuxta præpositio aliter & aliter accipitur, &c. parte 3. columna 1715. c
ixion est avis alba minor miluo, & est de genere vulturis quę pascitur cadaueribus, p. 1. col. 1539. c
ixion significat vicium hypocrisis, quę propter laudem humanam præterdit exterius albedinem sanctitatis, & interius pascitur cadaueribus iniquitatis, p. 1. Ibi.

Index.

K

KALENDAS Iudæi celebrant, hostiis, epulis requie, p. 2. c. 447. b. Interl.
Kalendas delebramus quando ex Dei gratia bona opera incipimus, p. 2. col. 1291. b. c.
Karolus magnus dictus est Sol, quia sicut Sol præcellit alios planetas sic ipse fide & magnanimitate refulgens præcellabat cunctos reges terrenos, p. 6. col. 1625. c.
Karolus magnus 30. annis regnavit super Francos, & post Imperator fuit factus & imperavit 33. annis, p. 6. col. 1623. c.
Karolus magnus, dicitur magnus a magnitudine operum, quia primus de regibus Fræcorum adeptus est Romanum Imperium, p. 4. col. 1612. f.
Karolus magnus anno Domini 1275. ad præces Adriani Pape intrauit Italiam. p. 6. col. 1617. c.
Karolus magnus anno tertio Imperii sui debellauit totaliter Mauros, qui & Huni dicuntur, & multas terras Christianorum affligentes depopulauerant, & multos occiderunt, inter quos erant aliqui præditi sanctitate & dono prophetiæ, p. 6. col. 1623. c.
Karolus magnus inuitatus a beato Iacobo purgauit viam ad eius sepulchrum prius ignotum eo quod tota Hispania erat a Saracenis occupata: quos cum multis laboribus & bellis Karolus partim occidit, partim fugauit, & partem fidei Christianæ subiecit, p. 6. c. 1627. c.
Karolus magnus collecto exercitu magno adiit terram sanctam & infidelibus partim occisis, partim fugatis patriarcham depulsum in sede sua collocauit, & terram sanctam Christianis restituens in bono statu reformauit, p. 6. col. 1627. c.
Karolus magnus fecit inquiri diligenter obitus & actus martyrum & aliorum sanctorum & inuentum est, quod diebus singulis occurrebant plus quam trecenta festa propter hoc statutum est, ut in fine martyrologii adderetur illa clausula. Et aliorum plurimorum sanctorum, & c. p. 5. col. 184. d. e.

L

LABAN Nisus est retinere Iacob ne recederet ab eo quia videbat moram ipsius Iacob sibi vtilem, p. 1. col. 344. f.
Labia labentium aquam si fuerunt idololatræ ita iungebantur quod non poterant abinuicem separari: & per hoc conuincebantur seu cognoscebantur sicut tempore Moysi per potum aqua ubi puluis vituli aurei fuit commixtus, p. 2. col. 357. c. Item, p. 1. col. 835. a. b.
Labia sicut polluuntur loquendo quod non decet, ita etiam tacendo quod dici debet, p. 4. col. 82. f.
Labia nostra sunt cymbala bene sonantia, quæ cordi concinna in laudibus Deibene sonant, p. 3. col. 1592. e. f.
Labia dicuntur Dei iudicia per quæ aperta quasi labia, suam voluntatem ostendit hominibus quæ latet in occultis dispositionibus, p. 3. col. 142. e.
Labi vnus dicitur homo, quando similiter loquitur de proximo in præsentia & absentia eius: Et linguæ diuersæ quando bona loquitur in præsentia proximi, & mala ipso absente p. 1. col. 129. c.
Labi peccamus duobus modis, cum non iusta dicimus, vel cum iusta recemus, p. 3. col. 44. d. e.
Labor Aegypti Labor sæculi, p. 4. col. 382. e.
Laboris fructu priuari magnum infortunium reputatur, p. 4. col. 522. f.
Labris fortitudo in equi vngula monstratur, par. 3. columna 174. e. f.
Labris anxietas significatur per gyrum circumitus, p. 3. col. 1. b.
Labris primordia debet quisque Domino consecrare, & de domesticis disciplinis quas in se quisque solerter, exercet, in honorem bonæ voluntatis Domino consecrare, p. 1. col. 269. b.
Labrem vtilem qui impendit proximis in Ecclesia Dei offert inuicem, p. 1. col. 1208. c.

labore manuum operemini vnde viuatis: vel elemosynam faciatis omnibus prius speretis & venditis pro Domino, p. 5. col. 871. c.
labore & sanguine simplicium qui nutritur & potatur, sicut est malus dominus per tyrannidem, & quilibet deceptor per fraudem: & vsurarius per cupiditatem, significatur per Damascum, quæ sanguinem bibens interpretatur, p. 4. c. 184. f.
labores fructuum quare dicuntur, & non fructus laborum, p. 3. col. 1401. b.
labores maiores frequenter faciunt homines ad perficiendum peccata quam iusti ad iustitiæ opera, p. 3. col. 1903. c.
laborum exactorum in letitia meminisse tutum est, p. 1. c. 1610. d.
a laboribus etsi aliquando libere posset vacare homo, ex vsu tamen ad eundem laboris usum, etiam non compulsa reuertitur, ita ut assueta fatigationibus, a iugo seruitutis mundanæ cessare non liberat etiam si liceat, p. 3. c. 284. e. f.
laborat frustra qui verbum sapientiæ inculcare nititur, ei qui audire contemnit, sapientiores se doctore & maiorem credens, p. 3. col. 1641. a.
laborare potes contra vicia, sed non vincere, Deo desistente ab auxilio, p. 3. col. 1265. a.
labitur homo de facili ad vicia nisi fortiter per timorem Domini se teneat contra impulsus fomitis. est enim homo sicut nauis in flumine corrente, quæ nisi fortiter sursum impellatur seu detineatur, statim descendit per impetum fluminis, p. 3. col. 2112. f.
labuntur discretus & indiscretus, sed differenter, & quomodo p. 3. col. 2186. e.
labuntur alij a statu iustitiæ, & locum vitæ alij illis cadentibus sortiuntur, p. 3. c. 323. a. b.
labantes post vitæ sanctitatem ad vetustatem præteritorum vitiorum, & qui corruptione veteris nequitie delectantur, accetum bibere dicuntur, p. 1. col. 1197. b.
lac Ecclesiæ est incipientium paruulorum prima elementa, ut sunt minorum correctio & disciplinæ emendatio, p. 2. c. 179. 2.
lac nutriendis & semen procreandis pueris ex eodem fonte manat, p. 5. col. 855. c.
lactis potus aggrauat corpus hominis & inducit somnum, p. 2. col. 179. c.
lactis cibus dicitur in scripturis sanctis doctrina quæ incipientibus velut paruulis traditur, ibid.
lachrymæ corporales siue mentales non erunt in electis, nec dolor in corpore, siue in mente, sed plena delectati vrorum que. Et in reprobis, an & quomodo hæc cessabunt, p. 4. c. 238. f.
lachrymæ pondera vocis habent, quæ impetrant, non supplicent, p. 2. c. 1576. c. Item, p. 3. col. 1006. f.
lachrymæ quales & quomodo pro defunctis sunt fundendæ, p. 6. col. 653. b. c. 654. f.
lachrymæ reducendæ sunt quasi torrens quomodo intelligendum & qualiter possibile, p. 4. c. 968. d. e.
lachrymarum effusio triplex, scilicet, lachrymarum contritionis ex recordatione peccatorum propriorum, effusio, secunda est lachrymarum compassionis, tertia est lachrymarum deuotionis ex dilatione præmiorum, p. 2. c. 823. c.
lachrymarum gratia cum magno gemitu querenda est a creatore, p. 2. c. 1017. c.
lachrymarum multæ sunt differentiæ p. 4. c. 922. d. e.
lachrymas poenitentium designat altare holocausti, lachrymas gaudii altare incensi, p. 1. c. 818. e. f.
lachrymas frequenter habere non est ab homine, sed a gratia diuinæ inspirationis, p. 4. col. 968. d. e.
lachrymatus est Christus in cruce non habetur de Euangelio potest tamen haberi per simile, p. 6. col. 849. f. Item, p. 4. col. 1003. b.
lacus frequenter accipitur in scriptura pro carcere, qui aliquando fit super terram, aliquando sub terra, p. 3. c. 1111. b. c.
lacus magnus salissimus, & valde spissus est factus ille locus ubi erant quinque ciuitates subuersæ, & vestimenta ibi proiecta magis sordidantur quam lauantur. Et in alio loco uoluntur mare mortuum, p. 1. c. 200. d. e.

lactuæ

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Lactucæ** agrestes designauerunt amaritudinē quā filii Israel sustinuerunt in seruitute Aegypti: & hę lactucę indifferentes sumuntur pro herbis amaris: nec plus fuit præceptū de Lactucis, quam de aliis herbis. p. 1. col. 146. b
- Lactantii** error, dicentes resurrectionem non esse futurā omnium simul, sed successiue secundum dignitates, p. 6. c. 347. c
- Læticia** spiritualis nos sanctificat, p. 1. col. 1105. c
- Læticia** vera est quę corde hilari cōcipitur & alacri sermone profertur, p. 3. col. 533. a. Interl.
- Læticia** ex vino & musica causata est in parte sensitua. Delectatio proueniens ex sapientia est in parte intellectiua, quę est superior & melior. p. 3. c. 2178. f
- Læticia** sicut est dispositio viuificatiua, sic tristitia ex passio mortificatiua, p. 3. col. 2128. f
- Læticia** animi aliquando corporis dolores mitigat, & sic accedat languor mentis, duplicatur infirmitas, p. 4. col. 15. a
- Læticia** magna & admiratio mentis redundat ad vires corporis, p. 3. col. 669. c
- Læticia** corporalis, & spiritualis est tentatio possidēdi, & vtraque post dici vanitas, & quare, p. 3. col. 1758. e
- Læticię** occasionem damus Deo & Angelis, cum super terram ambulantes conuersationē in cœlis habemus. Vereor ne è contrario mala conuersatio nostra non solum terris, sed & cœlo lamentationes inducat, p. 1. col. 1287. a
- Lætitiā** & mœrorem in vniuscuiusque electi animo tribus modis alternari inuenimus, id est, cōuersione, probatione, morte, & c. p. 3. col. 315. a. b
- Lætari** est tacitę mentis suauitate mulceri, & differt ab exultare, p. 3. col. 632. d
- Læti** sæpè tristitium meminimus, & sani dolorū sine dolore: & unde læti & grati sumus. Sic itaq; & miserię recordatio nil beatitudinis detrahit, p. 3. c. 1118. e
- Lagunculę** confractionis varię sententię, p. 4. col. 138. d
- Laicus** bonus non habens prædicandi officium quamuis non sequatur Christum per statutum religionis & clericatū, bonis tamen verbis & exemplis agit ad expulsionē dæmonis de cordibus proximorum. Et significatur per eum qui non erat societate Apostolorum, & tamen eiecit diabolū, p. 5. col. 579. c
- Laici** omnes per sacerdotes & alios Ecclesię ministros ad diuina sunt applicandi per exempla sanctę vitę & per verba sanę doctrinę. Et per quid hoc significatur, p. 2. col. 1203. c
- Laici** simplices significantur per lapides qui ponuntur in fundamento, in quātum ex labore cætera membra Ecclesię sustentantur, p. 2. col. 702. f
- Laici** frequenter retrahuntur a bono propter maliciam clericis, & propter hoc venit defectus deuotionis, imparuis, medio cribus, & magnis, p. 4. c. 2173. c
- Laici** qui peccatis inficiuntur clericorum dicunt: Quare non faceremus quia clerici & religiosi talia faciunt qui sunt doctores nostri? p. 4. col. 309. c
- Laicos** multos quotidie videmus, magnis vitę meritis excellere & alios a prima etate spirituali studio feruētes, ad extremum ocio torpescere, p. 5. col. 588. f
- Lamech** primò introduxit bigamiam cōtra naturę institutionem, quę fuit vnus cū vna: & in vxoribus suis punitus fuit. Per quę enim quis peccat, & c. & quare, & quomodo, p. 1. col. 123. c. & c. 124. f. & col. 127. c
- Lamech** primus contra naturam & morem adulterium commisit, p. 1. c. 123. b
- Lamech** aiūt Hebręi diu viuendo caliginem oculorum incurrisse, & adolescentem rectorem itineris habuisse, & c. casuq; Cain inter fruteta latentem sagittando interfecit, p. 1. col. 123. c. & extensius. col. 124. f
- Lamech** interfecit Cain & vnum puerum, propriū, scilicet filium Tubalcain, vt dicunt Hebręi, qui fuit director ipsius Lamech in occisione Cain, p. 1. c. 123. c
- Lamech** cæcutiens ductus est ad venandum nō pro carnibus, quia illis non vescebantur homines, sed pro pellibus quibus inducebantur, p. 1. c. 124. f
- Lamenta** Ieremię recte cantica dicuntur, & e conuerso: sic enim in præsentia sine miseris nulla sunt gaudia, ita sine mentis aut pauca, aut nulla sunt cantica, p. 4. col. 1024. e
- Lamenta** humilitatis, faciunt animam coram Deo candentem nec alium despicit, nec contra Deum murmurat, p. col. 131. a. b
- Lamératio** est, aut ex mœrore præsentis vitę, aut ex desiderio æternę vitę cordibus humanis dono spiritus sancti infirmitas, p. 4. col. 423. c
- Lamentatio** commiserationis & intimi amoris est iudicium, p. 4. col. 925. b. c
- lamentationis** in libro Ezechielis scriptę, p. 4. col. 1096. e
- lamentationes**, quare & super quo scripsit Ieremias, p. 4. col. 2158. d. e
- lamentationes** scriptę sunt metricę eo quod tempore Ieremialis modus erat scribendi, p. 4. col. 925. c
- lamentationes** Ieremię membra orationis patet maxime distingui vel dissoluto colorari. Ibi. 923. c
- lamentationum** uersibus quare literę Hebræicę præponuntur an ad significandum sententiam uersuum, & quasi titulis præponantur, p. 4. col. 925. a
- lamentationum** liber quomodo & qualiter ac quare par incisus & combustus est per regem Ioachim, p. 4. col. 827. c
- lamentatrices** quę dicuntur. Et permanet is mos vsque hodie in Iudęa, vt sparsis crinibus mulieres nudatis pectoribus ce modulata populum transfundant in lachrymas, p. 4. col. 958. d. e
- lamia** crudelior suis fœtibus quam cætera bestię dicitur, p. col. 1007. b
- lamia** hypocritum designat, p. 4. col. 312. d
- lamia** dictio Hebræica quid & quomodo significat, quomodo dicitur Heli Lammazabatani, p. 5. c. 460. f
- Lampine** currus genus in quo dormiebat Saul, p. 2. col. 480. e
- languor** Aegyptius est diligere mundum & quę in mundo sunt, obseruare menses, tēpore: stellarum cursibus adherere, seruire carni, luxurię operam dare, & delitijs vacare, p. 629. c
- languor** non designat infirmitatis incurabilitatem, quin debilitatem tantum significat, quę contingit sine graui infirmitate, & c. p. 5. col. 1261. 1262.
- languores** animę multi sunt, scilicet auaricia, superbia, inuidia, formido, inconstantia, & similia, p. 1. col. 1426. d. e
- lanificum** ad faciendum vestes qui primum adinuenit. Primum enim homines pellibus animalium tegebantur, p. 1. col. 123. c
- lapis** quo David Goliath percussit Christum figurabat, p. 431. a
- lapis** de ædificatione templi reiectus plures, signat Christum Gentiles & Iudæos in vnam Ecclesiam coniungentem, p. 6. c. 540. e. Item, p. 5. col. 358. e
- lapis** dicitur lex vetus, & quare, p. 3. col. 1151. a
- lapis** siue manibus absciscus de mōte, quomodo signat Christum, p. 4. c. 1518. f. 2203. c
- lapis** signat Christum: oculi septem dona spiritus sancti, vniuersitatem Angelorum, p. 4. col. 2202. f
- lapis** cū dicitur. En lapis iste, & c. pro quo accipiatur: an lapidem audiuit virtute diuina vt Hebręi dicunt secundum sententiam literalem an vel pro hominibus existentibus circa lapidem illum, & c. p. 2. c. 148. f. 149. c
- lapis** angularis representatus est Christus, p. 3. col. 133. e. Item, p. 4. c. 1518. f. Item, p. 5. col. 358. e
- lapidem** quem reprobauerunt ædificantes, & c. quomodo literam exponendum est de Christo, & non de lapide in ædificatione templi Salomonis, p. 5. col. 382. e. f. Item, p. 540. e. Item, p. 3. col. 1329. b. Et solum hoc inueni dictum magistro Petro Comestore in historia scholastica. Hęcra, & col. 1335. c
- lapide** usus est Iosue ad arguēdos eos qui anima præditi securus morem antiquum, p. 2. col. 147. a

Index.

- lapides tres quos assumpsit Iacob fuerunt facti vnus lapis, ut dicunt Hebrei: & dicunt quod hoc fuit in lignum quod dominus vniretur cum eo associando eum. Nos autem melius possumus exponere, quod hoc fuit in signum vnitatis essentiae in Deo & trinitatis personarum. Vel in signum trium naturarum in Christo, scilicet corporis & animae, & deitatis in vnitatem personae, p. 1. 324. c
- lapides qui transmissio Iordane collati sunt duodecim sunt Apostoli, qui cum virtutibus & opinionibus essent conspiciui supra nos sunt collocati, p. 1. col. 1623. a
- lapides ingentes erigere transmissio Iordane eosque ut in eis possent scribere omnia verba legis calce leuigare, est, celebrata Christi passione & resurrectione, lapideas euangelizantium mentes euangelizando concutere, p. 1. co. 1623. a
- lapides impoliti ex quibus edificabatur altare significabant ministros Dei non esse abstrahendos in varia mundi negotia, p. 3. col. 686. d
- lapides vocant viros iustos in ecclesia militante in diuersis gradibus, ex quibus edificatur ecclesia triumphans, vbi isti lapides sunt beati in diuersis mansionibus & gradibus gloriae collocati, p. 4. col. 453. c
- lapides duodecim a Iordane deducti, ad quid fuerunt, & vbi sunt repositi, p. 2. col. 62. f
- lapides positi intra alueum Iordanis tempore transitus populi Israelitici fuerunt ita magni, quod poterant apparere super aquam, quando erat parua, p. 2. col. 31. c
- lapides pretiosi notant duodecim articulos fidei, secundum eorum proprietates conuenientes, p. 6. col. 1678. f
- lapides viui esse dicimur omnes qui in Christum credimus, p. 2. col. 62. f
- lapides viui, ex quibus altare fit, offerat Iesus super eos holocausta & sacrificia salutis, qui & quales esse debent. par. 2. ibidem.
- lapides viui ordinantur super fundamento quod est Christus: sic quod primo validiores, ut apostoli primi iacitur in fundamento, ut ipsis superponi possit: edificij. pondus: secundi vero & paulo inferiores proximi ordinantur: qui vero plus inferiores sunt. paulo superiores, &c. p. 2. ibi.
- lapides quos demonstrauit Ioannes, de quibus dicit, Deum posse suscitare filios Abrahæ, fuerunt illi quos filii Israel de fundo Iordanis abstulerunt, p. 5. c. 74. f
- Item p. 2. col. 31. c
- lapides pretiosi sunt ipsius inuenientis, quia de alicuius possessione nunquam fuerunt. Alia sunt quae aliquando fuerunt in possessione alicuius, sed tantum tempus est elapsum, quod non est memoria, sicuti thesauri antiquitus, in terra occultati. Et idem iudicium deberet esse sicut de praedictis, sed propter pacem hominum statutum fuit antiquitus, ut medietas inuentoris esset, & medietas illius cuius est ager, p. 5. c. 247. c
- lapides dicuntur clamasse ad Deum adinuicem se scindentes in passione Christi, suis discipulis tacentibus eius laudem propter metum Iudeorum, p. 5. c. 95. 1. c. & 95. 2. f. & 462. f
- lapides fuerunt tabulae decem preceptorum, & quare, p. 1. c. 671. b. c
- lapis fidelium in culpam mortalem plangendus est valde, quanto anima est melior corpore, & maxime quando est peccatum praelati vel principis, ad quod sequitur malum communitatis, p. 2. col. 517. c
- lapis communis sed specialis confessio, p. 2. col. 582. d
- lapis dat qui affectum largiendi habet, etsi nihil habet quod largiri, p. 6. col. 423. a
- lapis escam vel uestimentum pauperi, & tamen animae vel corporis iniquitate polluitur. hic quae sua sunt dat Deo, & scriptum diabolo, p. 3. col. 2011. c
- lapis per vitulum qui est petulans animal, significatur, p. 2. col. 1500. f
- lapis signat reges Israel, sub quibus regnum fuit attritum, scilicet Ioachaz & ante & pluribus aliis p. 4. 124. d
- lapis duae scalae quam vidit Iacob, figurabant iustos & peccatores, quia Christus ex vtrisque descendit secundum carnem, & pro vtrisque natus & passus, p. 1. co. 325. f
- latini non ita proferunt aspirationes, nec literas gutturales sicut Hebraei, p. 1. col. 510. e. f
- latitudo terrae. Vide in Terrae latitudo.
- latria debetur Deo, dulia domino, p. 3. co. 272. b. Interl.
- latria non debet impendi homini, igitur nulli corpori celesti. An & quomodo valet illa consequentia. p. 1. col. 1484. f. & col. 149. e. t
- latriæ cultus in duoque consistit, scilicet, in sacrificij oblatione, & debita oratione, p. 3. col. 2145. c
- latriæ actus communior, est oratio, p. 5. col. 124. f
- latriæ actus exterior & finem actus interioris est oblatio sacrificij, & illas feruitus soli Deo exhibenda est, &c. p. 2. col. 1631. a. b
- latriæ actus exterior per consuetudinem introductam obseruatur circa personas excellentes, sed per intentionem exhibentis & recipientis, tollitur proprietatis actus interioris latriæ, p. 2. col. 1632. e
- latrio cui secum crucifixus, dominus ait. Hodie me. eris in paradiso sine sanctificatione inuisibili tanta foelicitate donatus est, &c. p. 1. col. 1993. b
- latrones dicuntur timidi, quia semper timent deprehendi. p. 3. c. 1696. f. 1727. c
- latrones cum Christo suspensi, duo genera hominum, qui arrioris vitae continentiam apprehendunt, signant sed dispari fine & intentione, p. 5. col. 457. c
- lauacrum optimum expurgat sordes animae, p. 4. c. 61. b
- lauacrum sacrosanctum aiunt nonnulli satis esse ut quasi nix dealbemur, p. 4. col. 25. a
- lauacrum compunctionis peccatorum nostrorum maculis exhibet lex Dei, per quae sanctae animae superno sponso displicuerunt, p. 1. col. 981. b. c
- lauantur quidam & mundi non fiunt, quia commissa flere, non desinunt, & rursus flenda committunt, &c. par. 3. columna 2147. a
- lauatio uestium internam quo munditiam Deo placitam esse cogit intelligi, p. 1. co. 659. c
- leuationi habilem nitrum reddit aquam, crepitata autem in aqua quasi calx viua, & deperit, p. 3. col. 1713. a
- laudat Deus hominem, quando per aliquem effectum vel signum praebet ei virtutis testimonium, p. 3. col. 660. f
- laudat Deus credentem, non carne circumcisum, &c. p. 6. col. 42. e.
- laudat nomen domini, qui virtutes eius praedicat, &c. p. 3. col. 1305. b
- Omnis creatura non voce, sed opere laudat Deum, & quare, p. 4. col. 1540. d
- laudat semper, qui semper bene operatur, qui male agit blasphematur, haec laus perficitur in aeterna gloria, ad quam perueniuntur exerceamur in hac laude honorum operum, &c. pa. 3. col. 1571. a
- laudant multi contemptores seculi & castos, & dicunt beatos esse, sed quando species concupiscibiles eorum obtutibus praesentatur, mox recedunt ab eis quidquid recte cogitauerant, p. 5. col. 849. a
- laudare se proprio ore in aliquo casu, bonum est & necessarium ut pote quando taciturnitas propriae laudis vergit in praedudicium veritatis, & in detrimentum salutis proximi, & honoris diuini, p. 6. co. 433. c
- Item p. 3. co. 238. f
- laudare Christum dicuntur omnes creature & irrationales & vita carentes, in quantum sunt materia & occasio laudandi ipsum, quia intellectuales creature, per eas ascendunt, ad cognoscendum, & per consequens ad ipsum laudandum & glorificandum, p. 6. co. 1503. c
- laudare dicuntur angeli, qui iam tantis claritatis latitudinem in sublimibus vident. Iubilant uero homines, quia adhuc in inferioribus oris sui angustias sustinent, &c. pa. 3. columna 351. c
- laudare aliquem volentes diuina scriptura docente, non solum mores illius sed etiam parentes oportet laudari, ut quasi haec

- reditario iure puritatem habere videantur illi quos laudamus, p. 5. col. 672. d
- laudare Deum quomodo dicuntur caelestia corpora: licet enim sint inanimata, tamen dicunt laudare in quantum ex sua pulchritudine & virtute ducunt homines in cognitionem & laudem ipsius Dei, p. 3. col. 1581. c
- Cum videmus aliquid in mûdo pulchrum & honestum, inde Deum laudare, & ei referre gratias debemus, p. 4. c. 2564. d
- laudare Deum non potest qui delictorum morti subditus iacet, iniquitatibus inuolutus, p. 2. col. 1270. e. f
- laudare Deum quomodo debemus, siue manducemus siue bibamus, siue quid aliud agamus, p. 5. col. 258. d. e
- laudare Deum ut prouocemur, assignatur triplex ratio. Ex Dei fidelitate, ex infinita Dei potestate, ex gubernationis seu domini generalitate, p. 3. col. 650. f
- laudare debemus Deum ex operibus suis, quia mēs humana nō attingit naturaliter ad eius notitiam, & secundum ordinem creationis creaturarum procedendum est. p. 3. c. 1237. c
- laudatur Deus in diebus vite, in diebus autem mortis non potest laudari. p. 2. col. 1270. e. f
- laudantur non nisi mirabilia Dei. In omni enim misericordia perditorū, in iustificatione impiorum, quid laudamus nisi mirabilia Dei. Vides hominem, heri voragine ebrietatis, hodie ornamentum sobrietatis. Vides hominem, heri cenū luxuriæ, hodie decus temperantiæ, heri blasphematores Dei, hodie laudatores Dei. Vides hominem, heri feruum creature, hodie cultorem creatoris. Hęc sunt mirabilia quę confitentur cæli. p. 3. col. 1120. d. e
- laudantur merito omnium gentiū voce, qui rectę fidei tenēt confessionem, ut id impleant opere quod predicant ore: & ueniunt ad eos, fausta acclamantes pro custodia mandatorum Dei beatificantes, secundum illud. Beatum dixerūt. populū cui hęc sūt, beatus populus cuius est dominus Deus eorum, p. 4. col. 2376. e
- laudantes Deum vitæ munditiā habeāt, in moribus & actibus concrepant, p. 2. col. 1156. f
- laudandus est Deus cum formidine, eo quod non possunt sufficienter laudare. Illa autem opera solent homines cum formidine tacere, quę nesciunt sufficienter agere. p. 3. c. 347. b
- laudari a turpib. tam triste tibi fit, quam si lauderis ob turpia, p. 5. col. 754. f
- laudās proximum sermonibus. parat ei insidias, quibus in periculis verbi aut operis securior incidat p. 3. col. 1727. a
- laudandus est Deus propter se, quia propter aliud laudat, ex necessitate laudat, si illud haberet, nō laudaret, p. 3. c. 819. c
- laus uera laudabilis non est ex homine, sed ex gratia Dei, p. 6. col. 39. Interl.
- laus hominum non debet apperi, sed subsequi, ut exemplo alios inuicet, p. 5. col. 123. a
- laus diuina non tollitur a sanctis per mortem, sed magis perficitur, p. 3. c. 2570. e
- laus non est magna quę dicit Salomon: Supergressus sum opib. omnes qui fuerunt ante me in Ierusalem. Ante Salomonē enim regnauerunt Saul cuius tempore regnum cepit & Dauid, sub quo satis paruum erat regnum, p. 3. col. 1760. e
- laus perfecta veritatis, est destruere falsitatem, p. 3. col. 1456. e
- laus quę extollit, vituperatio deprimat. Quantum quisque de laude hominum letatur, tantum de opprobrio tristatur, p. 5. c. 99. b
- laus non est perfecta, fugere vituperanda, nisi sequantur laudanda. Quo ordine creuerunt in primo, remouentur a secundo. p. 3. col. 433. a
- laus puri cordis plus placet quam maculatio pecudum. p. 3. col. 938. c
- laus puerorum Christo exhibita, cum non essent literati, qui ex scientia legis & prophetarum possent cognoscere diuinitatem Christi, & sic confiteri. videtur ista laus processisse a spiritu sancto linguas eorum mouente. Et perfectiori modo laus ista fuisse declaratur quam locutio asinæ Balaam, angelo linguam illius mouente, p. 5. col. 525. c
- laus decantanda est in oblatione eucharistię, quę est hoc pacificans omnia quę in cęlis sunt & in terris, & per quę figuratur, p. 3. col. 1020. f
- laus Dei est beatitudo nostra, ideo laudate, quoniam bonum est laudare. Hęc est tota merces laudantium, p. 3. col. 1581. a
- laus Dei omnis, ex nomine quasi ex locis & seminibus tractatur, & enumerantur, p. 3. col. 1558. e
- laudis confessio reddenda est Deo principaliter ex duobus. Primo ex sua bonitate ineffabili in seipso. Secundo, quia ex sua misericordia alios facit bonos. p. 3. col. 1339. b. c
- laudis verbum & confessionis non habent carnales: quia anima apud Deum penitus filēt, sed fortia illum magnum dant & tremunt. p. 3. col. 1020. f
- Prouocare ad laudem Dei proximum, magni meriti est. p. 6. col. 185. b
- laudem non cupere si cuiquam facile est dum negatur, difficile est tamen ea non delectari cum offertur, p. 6. col. 635
- laudes terrenas qui appetit ex eo quod agit, testem in terris, qui autem in suis actibus omnipotentem placere festum testem se habere in cęlo considerat. p. 3. col. 189. b
- laurius viuere in diebus solemnibus quam aliis temporibus citam est, quare & quomodo. p. 2. col. 1378. f
- laudes diuinę in templo a Leuitis uocibus humanis cantantur, & etiam musicis instrumentis, p. 2. col. 698. f
- laxare aliquid de proposito rigore licet infirmis, & c. pa. c. 1117. c
- Lazarus habuit sepulchrum quę ad modum antiquorum trum, p. 5. col. 1269. d
- leana quomodo capitur in fovea, p. 3. col. 138. f
- leanas ferociore: ille aiunt, qui de bestiarū scribere nat maxime si catulos nutiat, & semper in coitum gestire. c. 1575. a. c
- lectio ipsa lux est & vita, p. 1. col. 1560. d. e
- lectio (licet obscura) diuini sermonis, cum ad aures nostras labitur, non parum utilitatis confertur animę. Si enim utilibus creditur, quę per carmina quędam (quę præcantur) appellat, quibus istud artis est susurrantes) non quibusdā compellatis, & cum his quę nec illi qui inuolunt, ex solo tamen uocis sono sopiuntur serpentes etiā de cauernis trahuntur, & c. quanto magis totius preparationis & carnis validiorem ducendum credimus, quicunque scripturę sanctę vel sermonum vel nominū oblationem, p. 2. col. 101. b. & col. 102. d
- lectionis diuinę uirtute, si quis intra nos est contrarię uirtutis, si patienter feras, id est, si non rædio audirunt, scripturę carminibus depellitur sicut fit incantatio pentem, & c. p. 2. lbi. e. f
- lectionem vel sermonem uisitantes non ut edificentur, sed predicatori uel lectori insidentur, per istos significandi. p. 5. col. 274. f
- lectiones sonoras & cática spiritualia sancti patres ad inuentionem ecclesię Christi uero pacifico prepararunt, & ficantur per æris pondus innumerabile, p. 2. col. 1103. a
- lector diuinę legis uel doctor, ab opere suo non desinit, nisi contaminatur sabbatum. Apud Iudeos autē taber & lector, & huiusmodi opifices ociantur in die sabbati, p. 1. col. 1387. a
- lectoris officium non dedignatur Christus suscipere, qui uenerat ministrari sed ministrare, p. 5. col. 748. d. e
- lectus, id est, quietis contemplationis, in qua quiescunt facti. p. 2. col. 1013. b
- lectus Og gigantis continebat nouem cubitos lōgitudinis, & decem octo pedes communes, & talis lectus fuit ferus & quare, p. 1. col. 1476. f
- lecti qui ex funibus uel institis intexuntur, solent molliori, quam ex ligno uel ex qualibet alia materia, & c. p. 3. col. 1634. d
- ledēi contemptum fuerat excēcatus, & lingua priuatus, & c. Petri deiectus, p. 6. col. 1624. e

Index.

- Legatus missus ad gentes fuit instinctus diuinus, excitans ad-
 uersarios Idumæorum ad deuastandum eos propter pecca-
 ta eorum, p. 4. col. 1909. b
 Legalis operatio ordinatur ad vitam politicam & domesticam
 p. 1. col. 1598. f
 Legalia aliqua seruata sunt ante legem, sicut obseruatio sabba-
 ti, p. 1. col. 150. f. & 391. d. & 385. f. & 491. b. c
 Legalia, maxime cerimonilia fuerunt obseruanda vsq; ad pas-
 sionem Christi: nam post passionem Christi, & publicatio-
 nem euangelii fuerunt mortifera, p. 6. c. 66. f
 Item p. 5. col. 156. c
 Legalia habuerunt cursum suū & obligationem vsque ad Chri-
 sti passionem, p. 5. col. 498. f. & 156. c
 Legalia quantum ad cerimonialia obseruauit Christus vsque
 ad passionem, p. 5. c. 179. c. & 498. f
 Item p. 6. col. 66. f
 Legalia veteris Testamenti quod erant euacuanda, probāt tres
 autoritates satis efficaces. parte 6. colum. 483. c
 & 484. f
 Legalium obseruationem, maximè quod cerimonialia & earū
 cessationem, distinguit August. per tria tempora, sed Hie-
 ronymus ponit tantum duo. p. 6. col. 270. f. & ad longum. c.
 481. c. & 482. c
 Legalium cessatio bona affert, p. 6. col. 512. f
 Legis scripturas non satis est, sed & tractus operum demon-
 strare, oportet. p. 3. c. 1008. d. e
 Legio proprie dicitur numerus determinatus armatorū ī exer-
 citu, & cōtinet sex milia sexcētos sexaginta sex. p. 5. c. 532. f
 Legislator quare post septēnium iussit legi populi librum Deu-
 teronomii. p. 1. c. 1649. b
 Legislator Moyles, per puerum quinque hordæaceos habentem
 panes significatur, cuius lex meminem ad perfectum
 perduxit, & c. p. 5. col. 1117. b
 Legislatoris eminentia ostēditur in quatuor. Primum est beni-
 gnitatis amor, secundum potestatis terror, tertium pietatis
 dulcor, quartum seueritatis rigor, p. 1. col. 1483. c
 Leo animal regium regnum significat, p. 4. col. 1075. c
 Leo postquam rugitu greges & pastores terruerit eosdem ag-
 greditur, p. 4. col. 289. a
 Leo & catulus leonis nullum animal timent, sed cūcta sunt eis
 subiecta. p. 1. col. 401. c
 Leo quia carnibus utitur, non culpam habet herbarum abun-
 dantiam creatam, nec dicit superfluum. par. 1. colum-
 na 1417. c
 Leo quando fame patitur, si videt prædam dat rugitum. qua
 voce audita feræ stant fixo gradu stupefactæ, & se mouere
 non possunt, p. 4. col. 1954. f
 Leo non versatur in consitis agris vel vineis vel lignis pomiferis
 quæ Deum laudant, sed in siluis, & inculta humo. p. 4. col.
 1954. c. Interl.
 Leo imperauit anno domini septingentesimo octauo, & impera-
 uit annis viginti quatuor, & anno imperij eius tredecimo
 Papa Gregorius tertius præfuit ecclesiæ, p. 6. c. 1611. b. c
 Leo in ore foetido mel inuentum dulcissimum. p. 2. col.
 246. d
 Leo catulus cum fuerit natus (vt aiunt phisici) tribus dieb.
 dormit & tribus noctibus, deinde patris fremitu tremefa-
 ctus cubilis locus excitat dormientem. par. 1. columna
 453. c
 Leones & leunculi neque in constructione tabernaculi neque
 in ædificatione templi usquam leguntur facti, nisi quod in
 templo celatura facta narratur, p. 2. col. 1129. a
 Leonum & pardorum cubilia erant in montibus terræ Iudææ,
 non tamen nocuerunt filiis Israël, sicut nec serpentes hor-
 ribiles in deserto existētes, p. 9. filii Israel transierunt, p. 3. c.
 1950. f Item p. 1. col. 1514. f
 Lora sex modis accidit. Aliquando est in cute, aliquando in
 viua carne, aliquando in vlcere, aliquando in vulnere, ali-
 quando in barba & capite, aliquando in capillis & cesariæ.
 p. 1. col. 1015. c. & 1017. c
 Leprosus cur lauabat vestimenta & pilos radabat, parte
 1. col. 1029. a
 Leprosus quomodo poterat esse in uestimentis, p. 1. col. 123. b
 Leprosus quare duos passeres offerebat & quid illi signa-
 bant, p. 1. col. 1027. b
 Leprosus quæ contaminat res inanimatas, quasi sub ænigmate cō-
 monstrat vitia quæ mortalibus inhaerent alte fixis radicib.
 p. 1. col. 1024. d
 Leprosus vt eius origo, peccatum signabant & eius originem, p. 1.
 col. 1015. b
 Leprosus capitis est si quis loco Christi quæ Ecclesiæ caput, est di-
 uersam sequatur doctrinam. p. 1. col. 1021. b
 Leprosus alia nimis uel moderate obscura, alia nimis clara & per-
 spicua, cuius aperta cognitio, p. 1. col. 1016. d
 Leprosus est corrosiua pilorum, p. 1. col. 1029. c
 Leprosus aufert viuacitatem sensuum, p. 1. c. 1024. f
 Leprosus aufert viuacitatem coloris, & affert foetorem carnis, p. 1.
 col. 1028. f
 Leprosus dicitur candens sicut nix, & quomodo, p. 1. 1251. c
 Leprosus domus an & quando dicitur, p. 1. c. 1034. f
 Leprosus in quibus partibus corporis humani communiter est,
 p. 1. col. 1016. d
 Leprosus anime siue spiritualis est multiplex, & quomodo cura-
 tur, p. 1. col. 1029. c
 Leprosus vitandæ atque discutiendæ legem quare Deus imposue-
 rit Iudæis. p. 1. c. 1015. b. c
 Leprosus diuersos colores assignat: pallidam, rubeam, albam, liui-
 dam, nigram & florescentem, & c. p. 1. col. 1017. a. b
 Leprosus variæ species & colores, diuersa vitia assimilata demon-
 strant, p. 1. Ibid.
 Leprosus plaga frequenter infligitur pro peccato, p. 1. col. 1029. c
 Leprosus habens dupliciter sanari dicebatur. Vno modo secun-
 dum apparentiam, alio modo secundum ueritatem, & c. pa-
 1. col. 1028. f
 Leprosus in carne uiua gestat, qui de anima quæ vita carnis est,
 aliquid falsum existimat, p. 1. col. 1017. a. b
 Leprosus in barba gerunt, qui de apostolis & discipulis Christi
 peruerse sentiunt, & falsa prædicare constringunt, p. 1. Ibid.
 Leprosus secunda tonsura quid significet, p. 1. col. 1029. b
 Leprosus sacerdoti dabatur examinandi, p. 1. col. 1557. b. c
 Leprosus quare iuebatur esse aperto capite, p. 1. c. 1023. b
 Leprosus dicitur qui prorsus caret uirtute, & penitus mer-
 tuus est. p. 1. c. 1097. a
 Leprosus cur habeat os uelatum, p. 1. c. 1024. d
 Leprosus a Sacerdote lepræ condēnatus signabat hominem
 hereticum, p. 1. c. 1016. e
 Leprosus septem diebus a sacerdote reclusus hereticum signi-
 ficat, prius omnibus scripturis instruendum quàm conue-
 niretur. p. 1. c. 1017. b. c
 Leprosus esse iudicabatur aliquis tribus signis concurrenti-
 bus, & quæ illa sint, & ex quatuor conditionibus separatur
 ab alijs, p. 1. c. 1016. d
 Leprosus propter lepram segregatus ab alijs dicitur duplici-
 ter sanari. Vno modo secundum apparentiam, & c. alio modo
 secundum ueritatem, p. 1. c. 1028. e
 Leprosus signat peccatorem, qui licet sit curatus a lepra per
 contritionem, tamen adhuc tenetur se ostendere sacerdoti
 per confessionem. p. 5. c. 156. c
 Leprosus prorsus cur scriptura appellat mundum & quomo-
 do hoc contineat figuram rerum spiritualium, p. 1. c. 1018. e
 Leprosus quare tetigit Christus, cum hoc esset in lege prohi-
 bitum, p. 5. c. 156. c
 Leprosus & femine fluentes & alios extra castra positos inter-
 fecit Amalech, vt tradunt Hebræi, p. 1. c. 1616. e. f
 De Leui filijs nullus erat culpabilis in fabricatione vituli, vt
 dicit Ra. Sa. & vnde hoc trahit, p. 1. c. 834. f. & c. 841. b
 Leui quomodo interpretatur, p. 5. c. 159. a
 Item, p. 1. c. 1178. d. e
 Leui tribus, & tribus Isachar, vt Hebræi asserunt, solum dabāt
 idoneos ad docendum de lege diuina, & c. p. 6. c. 694. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

leui tribus: fuit primo diuisa in tres partes secundum tres filij
 Leui, scilicet Gerson, Caath, & Merari. De Caath vero de-
 scendit Aarō, qui fuit sūmus sacerdos. & de eo descēderūt
 alij sacerdores: & illi vocati sunt Aaronitæ: & alij descēde-
 tes de Caath, retinuerunt sibi nomen commune, & vocati
 sunt: Caathitæ, ita quōd in tribu Leui fuerunt. sic quatuor
 partes, videlicet Aaronitæ, Caathitæ, Gersonitæ & Merari-
 tæ. p. 2. col. 1039. c. Item p. 1. col. 1181. c.

leui filij primogeniti non sunt secundum carnem, sed pro pri-
 mogenitis assumuntur, vt sit plus pro primogenito assumi
 quam primogenitum nasci. p. 1. col. 1176. e.

leuiathā quomodo interpretatur, & quē significat, p. 4. 250. f.
 Item p. 3. col. 52. c. & 64. d. & 390. d.

leuiathan dicunt Hebræi esse vnum piscem singularem incre-
 dibilis magnitudinis: & Deus creauit masculū & feminā,
 sed feminā occidit, & quare: sale cōdimit, reueriās iustis post
 resurrexionē. Et q̄ Deus tribus horis ludit in die cum leuia-
 thā, &c. p. 3. col. 1235. c. Vide ī Iudeorū fabulosa delyramēta.

leuiathan simitur pro pisce vel diabolo, p. 2. col. 51. c.

leuitæ cur ad sacrum ministerium fuerint primogenitis portio-
 res. p. 2. col. 1195. a. b.

leuitæ cum purgabatur pilos radebant, p. 1. col. 1214. d.

leuitæ vxor q̄ occisā narrat historia Iudicū 19. Dicit Iosephus
 cōtigisse post mortē Iosue & ante Othoniel. p. 2. col. 267. a.

leuitæ a vicesimo anno ad quinquagesimum, quare sunt iussi
 ministrare, p. 1. col. 1218. b.

leuitæ prout distinguuntur a sacerdotibus Aaronitis, an & quo-
 mo do fuerunt culpabiles in fabricatione seu adoratione
 vituli. Similiter an & quomodo culpabiles fuerunt in occi-
 sione Christi, &c. p. 1. col. 841. b. c.

Item p. 5. col. 1266. e. f. Et sequenti.

leuitæ post adificationem templi, quia non habuerunt in gra-
 uia officia sicut ante, quando tabernaculum cum pertinēti-
 bus ad ipsum portabatur de loco ad locum, in minori etate
 instituebantur. scilicet vicesimo anno: & per aliquod tem-
 pus ante accipiebatur experientia de ipsis, p. 2. col. 1007. c.

leuitæ dupliciter dicuntur. Vno modo generaliter omnes illi
 qui sunt de tribu Leui, & sic sacerdotes dicuntur Leuitæ.
 Alio modo specialiter, prout Leuitæ distinguuntur contra
 sacerdotes, & sic sacerdotes dicuntur Aaronitæ: alii dicun-
 tur simplices Leuitæ. p. 2. col. 1087. c.

leuitæ fuerunt dispersi per omnes trib. multiplici ratione. Pri-
 mo ne cultus Dei ad vnam tantum tribum pertinere videretur.
 Secundo, ne vna tribus vel duæ, &c. de sustentatione
 eorum nimis grauarentur. Tertio, quia tenebantur docere
 populum. Quarto, quia cultu diuino seruiētes, a communi
 populo sustentandi sunt, &c. p. 2. col. 131. c.

leuitæ inter tabernaculum & ceteros filios Israel excubantes
 qui & quomodo diuisi fuerunt. p. 1. col. 1155. a. b.

leuitæ & sacerdotes quid operarentur in domo Dei Moyses
 scripsit, vices vero leuitarum & ordines sacerdotum per
 sortes 24. non Moyses sed Dauid rex cum prophetis, sacer-
 dotibus & Leuitis sui temporis descripsit, p. 2. col. 1313. a.

leuitæ inuabant sacerdotes, eis ministrando in oblationibus
 sacrificiorum, p. 2. col. 1284. f.

leuitæ incipiebant exerceri in operibus, vel ponebantur ad di-
 scendum ministerium Leuitarum a vicesimo quinto anno
 & supra: sed in tricesimo anno instituebantur ministri, qui
 per experientiam uidebantur apti, & repellebantur inepti.
 Et ratio qua non instituebantur ante tricesimum annum.
 p. 1. col. 1181. c. & 1217. a.

Item p. 2. col. 1204. c. & 1147. a.

leuitæ non fuerunt recensiti cum filiis Israel, sed eorum habe-
 tur segregatus & præcipuus numerus, quo referuntur om-
 nes simul vigintiduo milia reperti, nec plus nec minus, &
 nō sine mysterio. Vngitiduo quidē numerus in scripturis
 diuinis principalibus causis ascriptus sæpe reperitur, & e-
 numerantur p. 3. c. 868. f.

leuitarum tribus ab aliis propter ministerium separata, p. 1.
 col. 1165. b.

leuitarum purgatio in Christo est, p. 1. col. 1211. b.

leuitarum, & sacerdotum genus confertur cum potestate
 lesti & arena maris, p. 4. col. 816. f.

leuitarum manus in cædē fratrum armavit Moyses, p. 2. c. 8.

leuitarum numerus quot comprehendebat, & de hoc di-
 ctio. p. 1. col. 1180. f. & 1178. f.

leuitarum officia circa tabernaculum, &c. diuiduntur in
 tuor partes, & quomodo. p. 1. col. 1181. c.

leuitarum quidam fuerunt simplices Leuitæ, alij cum ho-
 cerdotes, sicut Aaron, & filij eius qui erant de tribu Le-
 quæ officia singulorum fuerunt, p. 2. col. 204. f.

leuemus corda nostra cum manibus ad Deum, quia Deum
 iracundiam prouocauimus, quia præterita abundant
 sentia peccata non cessant, p. 4. col. 992. d. e.

leuare in calum vel attollere manum Dei, est potentiam
 nitatis suæ super omnia excellētem ostēdere, p. 1. c. 15.

leuitis prohibuit lex ne sacerdotali munere fungerentur
 misit eos ministrare Sacerdotibus. p. 2. col. 266. d.

leuitis neque Moyses neque Iesus dedit hereditatem: ir-
 turtamen aliqua differentia in his quæ Moyses distri-
 & in his quæ Iesus, &c. p. 2. col. 94. f.

leuitas pro primogenitis filiorum Israel quare sibi de-
 Deus, cum non sint primogeniti. p. 1. col. 1178. f.

leuitas eorum qui omni vento circūferuntur, significati
 nauem, p. 3. col. 1734. e.

leuiticus liber quare sic dicitur, p. 1. col. 903. a. b.

leuitica tribus fuit adiūctaduabus tribubus, scilicet Ben-
 & iuda in diuisione regni, quia Ieroboā primus rex Isra-
 tor idolorū aureorū, sacerdotes, & leuitas domini eie-
 regno suo, & sic venerunt in regnum Iude, p. 4. col. 133.

lex diuina iussit regem non uti mulus equis. p. 2. c. 563. a.

lex est oratio quæ quid faciendum sic præcipit, quid non
 dum sit vetat, p. 1. col. 455. a.

lex quare parentum acculationem aduersus filium insti-
 vult esse communem. p. 1. col. 1583. a.

lex vetus scripta est digito in tabulis lapideis, noua lex e-
 in cordibus, & quomodo diuersa efficiant, p. 6. col. 31.

lex per Moysen significata, mystico velamine est coop-
 infidelibus occulta: hēt & cornua deorū testamento
 bus cōtra dogmata falsitatis incedit armata, p. 1. c. 84.

lex Moyse sacrificium est sacerdotis, quæ in duas partes
 ditur, scilicet in literam, & spiritum: litera offertur ma-
 spera datur spiritus, p. 1. col. 954. e. f.

lex vetus ordinabat actus exteriores, de motibus autē in-
 rum parum se intromisit, lex autem noua illos ordi-
 &c. p. 3. col. 555. c.

lex vetus non perducebat ad vitam beatam, lex autem
 sic. p. 3. col. 555. c.

lex licet fuerit data populo israel specialiter, tamē data
 nibus generaliter, inquārum ad eam admittebantur
 quæ sunt necessaria ad salutem, p. 3. col. 2059. c.

lex primo fuit combusta per Ammonitas, sed fuit per E-
 reparata, p. 4. col. 936. e. f.

lex antiqua dicitur lex timoris, & seruitutis, sed noua
 & libertatis, p. 6. col. 1272. f.

lex vetus data est in terroribus, noua autem sedendo, &
 ti, ideo dicitur lex amoris, p. 5. col. 95. b. c. & 674. f. &
 Item p. 4. col. 1715. c.

lex vetus habuit quasi statum pueri respectu nouæ legi-
 pter hoc erat lex timoris lex autem euangelica est lex
 ris. p. 5. col. 103. b. c.

lex fuit pædagogus, tutor, & aditor, & quare, parte 6. co-
 497. a.

lex constringit nos ad dilectionem mutuam, par. 1. co-
 1585. a.

lex est vinculum quæ iustum quidem efficiat neminem,
 pœnas veluti constrictos seruet. p. 4. col. 263. b.

lex iussit colere Deum in vno loco, p. 2. col. 690. d.

lex cur eisdem pœnis plesti iubet eum qui desponsatar
 ri corruerit quibus adulterum, p. 1. col. 1562. d.

Index.

- Lex gratiæ cedit Dei decreto, p. 1. col. 1648. d
- Lex non iussit duabus aut pluribus simul vxoribus iungi, sed eque prohibuit cōcedens maius vt prohiberet minus, p. col. 313. b
- Lex Adā lex ē peccati sub qua nos oēs ille genuit, p. 2. c. 558. e
- Lex in medium concedit iudicio quod noua per Christum cōcedenda oracula non longe erunt de futura, p. 1. col. 1651. a
- Lex iussit ne vxor a viro dimissa, & alij coniuncta reuertetur ad priorem maritum, p. 2. col. 528. d
- Lex quare viro phibet ne induat vestē muliebrē, p. 1. 1586. c
- Lex quare statuit, vt is qui pullos auium repererit eos capiat, progenitores autem dimittat, p. 1. c. 1586. e
- Lex prohibet cognationem cum gentili muliere, quandiu manet in paganismo, p. 1. col. 689. b
- Lex non videtur esse lex his qui decidunt in calamitatem, p. col. 620. d
- Lex non est traditio Dei, sed hominum, p. 6. c. 619. Interl.
- Lex secundum Hebręos continet multa p̄cepta, scilicet sexenta & vndecim: ideo difficile est obseruare ea absque delectatione, p. 3. col. 559. c
- Lex diuina nullum excludit, etiam extraneum, a cultu Dei, & ab his quæ pertinent ad animæ salutem, p. 1. col. 1596. c
- Lex triplex est. Prima pars de sacramento diuinitatis. Scđa congruit legi naturali, quæ peccatum interdicit. Tertia, festorum legis. i. sabbata, neomeniæ, & circūcisio, p. 1. c. 1514. e
- Lex vetus distinguitur secundum p̄cepta moralia, iudicialia & cerimonialia, p. 6. col. 54. e. & 785. a. b
- Lex noua saluat, & non vetus, p. 6. col. 903. a
- Lex nihil perfecit, p. 4. c. 244. d
- Lex Moyfi in tribus fuit imperfecta, scilicet in fide, in corpore legis, & in fine, p. 6. col. 785. a
- Lex per Elizabeth, sacerdotium Iudæorū per Zachariam sacerdotem: & quomodo Ioannes annuntiat, concipitur, nascitur, mystice exponitur, p. 5. col. 679. c
- Lex noua quando apostolis data est, quam differenter ad veterem legem, p. 6. col. 882. f
- Lex veteris Testamenti per arcturum significatur, p. 3. c. 360. f
- Lex diuina sub cultu vnus populi data, dupliciter datur. p. 1. col. 905. c
- Lex dupliciter dicitur. Generalit̄ omnia hæc, mandata, iustificationes p̄cepta, testimonia, iudicia, lex dicitur. Specialiter autem aliqua pars eorum, quæ in lege scripta sunt. p. 1. col. 1291. c
- Lex cum daretur in monte Sinai a domino, cœperunt audiri tonitrua, & micare fulgura, & nubes densissima operuit montem, & realiter mons tremuit, & ex nube densa fluxerunt aque, & descendit dominus super illum mōtem: & qđ ista figurabant, p. 1. col. 182. f
- Lex scripta est dictante spiritus sancto, & per eam septem gratiæ de cœlo descendunt ad homines, p. 2203. a
- Lex est nullo priuato commodo, sed pro communi vtilitate omnium conscripta, p. 1. col. 475. b. c
- Lex non datur proprie vni personæ, sed cōmunitati populo adunati. p. 1. col. 1455. a. b
- Lex scripta, diuina vel humana, est quædā determinatio legis naturalis, & iō si est legi naturali cōsona bona ē; p. 6. c. 94. f
- Lex vetus tribus temporibus in Iudaica plebe ante aduentum Christi latuit, hoc est, sub iudicibus, sub regibus, sub sacerdotibus: & de hoc figura, p. 1. col. 385. d. e
- Lex dicitur a ligando, quia filii Israel eam susceperunt pro se & pro posteris suis, & sic ligabat omnes p̄sentes, & absentes futuros, p. 3. col. 1017. c
- Lex infernalis regni est, quod ibi nullus a culpa, nec a pena pōt liberari, nec regredi: sed semp in p̄senci uita possunt homines a culpa per penitentiam sanari, & per gratiam iustificari ad immortalitatem glorię deduci, p. 3. col. 1890. f
- Lex Mahumeti a gladio incepit, & per gladium tenetur, & gladio terminabitur, p. 4. col. 2239.
- Lex Mahumeti secundum aliquos debuit durare per septingētos sexaginta sex annos, quod improbat, p. 6. col. 1567. c
- Lex dicitur porta angusta propter arctitudinem virtutib. quæ consistit in medio, p. 5. col. 149. c
- Lex antiqua duo p̄cipiebat fieri circa pueros natos, scilicet, sacrificium & redemptionem, p. 5. col. 714. f
- Lex p̄cipit sp̄cas dimitti pauperibus in messe, & c. p. 1. columna 1067. c
- Lex concessit de fructibus tantum ad esum, & prohibuit excessum, scilicet, deportationem extra, p. 1. col. 1601. b. c
- Lex vetus sicut per sanguinis effusionem confirmata est, sic cōfirmatio noui Testamenti facta est per effusionem sanguinis Christi, p. 5. col. 1289. c
- Lex vetus confirmatur per nouam, p. 6. col. 52. f
- Lex & prophetæ dati sunt populo Iudaico, quia Christus secū dum carnem erat nasciturus inde, p. 6. col. 43. c
- Quod lex venturum promittebat, fides euangelii iam aduenisse testatur, p. 6. col. 51. b
- Lex vetus exclusa est quantum ad ceremonialia & iudicialia, non autem quantum ad moralia, p. 6. col. 51. c
- Lex Moyfi dicitur lex mortis, & quare, p. 6. col. 90. f
- Lex (quæ sub percussione ultionis populum tenuit, & sub qua timore seruiebatur) designatur per hoc quod dicit propheta. Manum tuam longe fac a me, p. 3. col. 161. b. c
- Lex euāgelica septiformiter est signata. Primo reuelatione spiritus sancti ipsam dictando. Secūdo signauit Christus eā in cordibus apostolorum eam scribēdo. Quarto apostoli, & c. Quinto martyres. Sexto doctores sacri. Septimo religiosi, & c. p. 2. col. 1390. f. & col. 1391. c
- Lex euangelica significatur per butyrum. Est enim vberimū & pinguisimum euangelicum testamentum, quod velut oleum fidelibus in signum datur, p. 1. col. 232. e
- Lex dicitur aliquando generaliter uetus Testamentum, aliquādo psalmi, lex uocatur, p. 6. col. 48. d
- Lex habet uim duplicem, scilicet, regulatiuam & coadiuam, p. 6. col. 685. c
- Lex ciuilis dicitur iudicare latronem, inquantum ostendit eum dignum iudicio & condemnatione, p. 5. c. 1264. c
- Lex diuina differt a lege humana, quia lex humana est tantum vniuersalis, applicatio autem in factis particularibus committitur iudicibus in his quæ sunt inter hominem & proximum, & ideo quia legislator non potuit considerare omnes particulares casus & circumstantias. Deus autem considerat omnia opera humana, et quantum ad minima, & ideo lex eius prout est in mente ipsius se extendit ad omnia etiam particularia. p. 3. col. 142. f
- Lex diuina potest dupliciter accipi. Vno modo pro lege æterna quæ est summa ratio, & imprimatur rationali creaturæ, inquantum inest ei naturalis inclinatio ad id quo est conuictio legi æternæ. Secundo modo accipitur pro lege naturali, quæ scripta est in cordibus hominum, sic quæ eam nulla delicti iniquitas, & hoc quantum ad principia prima & communia legis naturalis, p. 3. col. 147. c. 148. f
- Lex quælibet quæ cōuenienter data est, quatuor debet habere conditiones. Legis enim propriū est vitia extirpare, mores seu actus hominum ordinare, inducere ad felicitatē, plane & lucide tradere veritatem, & quæ differet lex euāgelica, lex humana, lex Mosaica ista tradunt, p. 5. c. 5. a. b. c. 6. d. e. f
- Lex debet mores & actus humanos ad bonū ordinare, sed lex humana in hoc reperitur defectiua; similiter & lex Mosaica, & declaratur, p. 3. col. 5. c
- Lex triplex. scilicet, lex Moyfi, lex fidei, & lex peccati. p. 6. col. 101. b
- Lex quo die & mense fuerit data Moyfi, p. 1. c. 661. c
- Lex quare nō illico post casum hominis data fuit. p. 6. c. 491. c
- Lex data fuit populo Israel satis exitum de Aegypto, p. 3. col. 1120. f
- Lex data fuit Moyfi in monte Sinai quinquagesima die ab exitu de Aegypto, p. 4. 796. f
- Lex diuina tria in se habet quæ sunt consideranda. Primū est fides vnus Dei. Secundum est ipsa lex uel corpus legis, quæ consistit in ipsius mandatis uel monitis. Tertiuū est eius finis, & de istis trib. lex Mosaica inuenitur imperfecta, p. 6. col. 785. a

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- lex Mosaica non fuit publicata oībus nationibus, sed tantum Iudæis, & ideo aliæ Gentes ad eam non tenebatur, sed ad legem euangelicam omnes obligantur, p. 3. col. 1103. b. c
- lex tantum vni populo committenda fuit, euangelii gratia oībus prædicanda. Ad accipiendam legem solus Moyses mōtem ascendit: apostoli vero omnes cum turbis euangelium audierunt, p. 1. col. 725. b. c
- lex vetus data fuit post duo milia annorum vel circiter a principio mundi & populus Christianus cēpit esse postea per duo milia annorum vel circiter, p. 3. col. 1398. f
- lex (vt fingunt Iudæi) fuit creata ante mundum per duo milia annorum. Sed hoc patet manifeste falsum, p. 4. c. 2211. a. b. c
- lex fuit data ob quatuor causas. p. 6. c. 491. c. Adhuc aliæ causas, c. 494. d. & 684. b
- lex Moyfi data fuit (vt sancti dicunt) ista causa inter ceteras, propter legis naturalis offuscationem, p. 6. col. 72. e
- lex vetus vt dicunt aliqui doctores nostri prohibebat manum & non animum, an & quomodo hoc verificetur. p. 1. c. 675. c. & 683. c
- lex diuina quæ danda est populo sub cultu vnus Dei, dupliciter datur. Vno modo generaliter & succincte, & hoc modo eius datio describitur Exo. 20. & hoc quātum ad præcepta moralia, & iudicialia, & cerimonialia. Alio modo magis particulariter & explicite, & sic dat i Leui. p. 1. 905. c. & 475. c
- lex diuina vocatur intellectus, quia eius veritas est certissima certitudine adhesionis, licet non certitudine euidētiæ, & c. p. 1. col. 1482. f
- lex quæ continetur in quinque libris Mosi, quomodo diuiditur, p. 3. col. 1695. c
- lex Mosaica data est a Deo mediantibus angelis. lex autē euāgelica immediate per ipsum Deum incarnatū, p. 5. c. 6. d. e. f
- Item p. 3. col. 562. d Item p. 6. col. 491. c
- lex euangelii Christi nullum malum permittit sicut aliæ leges p. 4. col. 242. f
- lex noua dicitur Testamentum sempiternum dupliciter, p. 4. col. 1044. e. f
- lex vetus, per nouam non est abolita, sed magis perfecta, p. 4. col. 1049. b. c
- lex euangelica dicitur iugum a iungo gis, quia iūgit fideles ad inuicem, scilicet Iudæos & Gentiles. p. 5. c. 215. a. b
- lex noua dicitur nouitas spiritus, quia nō fuit scripta p Christū, sed impressa cordibus apostolorum per spiritum sanctū renouātem corda apostolorum & linguas eorum secundū prophetiam Ieremiæ, p. 6. col. 90. f
- lex noua fuit & est pfecta respectu fidei, respectu præceptorum, & respectu finis circa medium, p. 6. col. 788. d. e
- lex noua prior est veteri dignitate & virtute, non autem tempore, p. 6. c. 789. a. b
- lex noua (quæ est lex amoris) debet esse in corde scripta, pp q a Christo scripta non fuit in tabulis lapideis vel cartis, sed in cordibus credentium per spiritum sanctum, p. 1. 1499. c
- lex Christi, vtrū debuit tradi scripto sicut lex Mosaica. Et arguitur pro & contra, cum responsione & solutionibus argumentorum, p. 5. col. 621. c
- Item p. 6. col. 11. c. Et extensius, c. 883. c. & 884. f
- Item p. 4. col. 801. b. & 1444. e
- lex Mosaica fuit imperfecta respectu legis nouæ, quia primitiua, p. 6. c. 87. c. Item p. 1. col. 661. c
- lex quomodo sit bona, & quomodo mala, p. 6. c. 91. c
- lex vetus non est causa peccati per se, & ostenditur hoc ratione, p. 6. col. 91. c
- lex aliquo modo fuit occasio peccati ex parte nostra dupliciter, Vno modo ab interiori, alio modo ab exteriori, p. 6. c. 92. f
- lex antiqua fuit prouocatiua iræ diuinæ dupliciter, p. 6. c. 60. e
- lex quadruplex naturæ membrorum peccati Moyfi, p. 6. col. 101. b
- lex vetus non est causa peccati per se, & ostenditur hoc ratione, p. 6. col. 53. a. b
- lex noua dicitur nouitas spiritus, & quare, p. 6. col. 102. d
- lex Moyfi est lex spiritus, id est spiritualis, q̄a prohibet peccata, sed non vitia, quia non viuificauit remissis peccatis, p. 6. col. 101. b
- lex vetus vtrum suo tempore iustificabat. Arguitur pro, & contra, cum responsione & solutione argumentorum, p. 6. col. 53. a. b. c. 54. d. e
- lex Moyfi sancta, & Dei quæ ostendit malum, sed non tollit. Lex spiritus quæ est lex fidei, & gratiæ, malum tollit, p. 6. col. 101. b
- lex vetus, & si nō conferebat gratiam, tamen peccatum ostendebat. p. 1. col. 1602. f
- lex Moyfi vocatur litera. Doctrina autem Christi verbum, quia Moyses doctrinam suam tradidit scripto, nō autē Christus quia lex euāgelica est lex amoris, & ideo primo fuit scripta in cordibus apostolorum, & c. p. 6. col. 1116. e
- lex noua respectu veteris dicitur veritas, quia illa fuit figura & umbra illis. Dicit etiam gratia respectu eius, quia quamuis lex vetus ex liberalitate diuina fuerit illi populo data, propter quod potest dici gratia large, & c. non tamen conferebat gratiam iustificantem, p. 5. col. 1035. c
- lex vetus dicitur lex factorum, lex autē noua dicitur lex fidei non tamen sic intelligendo quod patres veteris Testamenti fuerint sine fide, & c. p. 6. col. 488. f
- lex vicissitudinem imperat v' tione, euāgelii inimicitias charitatem, odium benignitatem, maledictis vota persequentium patientiam, esuriētibus etiam gratiam remunerationis impertit. p. 5. col. 786. d. e
- lex iusta est malis quos punit, bonis autem spiritualis est, p. 6. col. 91. a
- lex spiritus, est spiritus sanctus qui docet quid sit agendum, quid non, qui est datur vitæ, & hoc per Christum qui d. spiritum, p. 6. col. 101. b
- lex vetus carnaliter gustata affert mortem, quia commissa, & ra animaduersione distringit, & quia culpam docet, sed i deler, p. 3. col. 106. d
- lex in quinque libris est quasi piscina in porticibus. quāq; eger habet, ne sanat, sed cum angelus i. Christus venit, turbat aqua id est. Iudæi crucifigunt, & sanatur eger vnus id est v' tas corporis Christi, p. 3. col. 950. f
- lex est baculus per seruū Elifæi missus, quo nō surgit mortuus sed venit ipse Elifæus. i. Christus, & cū viuus, & adultus trahit magnitudinem suā seipsum exinanendo, & coap se puero mortuo, & surgit mortuus, & c. p. 3. col. 951. a
- lex vetus dicitur testimonium, eo quod decem præcepta decalogi fuerunt scripta in tabulis lapideis, vt in posterum essent in testimoniū diuinæ locutionis cū populo. p. 3. 1011. c
- lex, testimonium, præceptum, & mandatum, differenter dicuntur, p. 3. c. 1325. c
- lex, præceptum, testimonium, iudicium, iustificatio inter se differentiam habent, & quam, p. 1. col. 1291. b. c
- lex humana sicut dirigit in operibus iustitiæ, sic fides in operibus iustitiæ diuinæ, p. 3. col. 1357. c
- lex & mandatum differunt. Lex enim habet vmbra futurorum, non ideo mandatum vel iustitiæ, vel iudicia, vmbra sunt futurorum, p. 1. col. 1291. b. c
- lex sapientis fons dicitur dupliciter. Vno modo, quia data a sapiente. Alio modo quia obseruatiua a sapiente, p. 3. c. 1661. d
- lex uetus significatur per aquam amaram, cui si confessio cordis & sacramentū iūgatur, potabilis efficitur, p. 3. col. 216. e
- lex significatur per Loth, quā quidam ex illa procreati, & illa positi male intelligendo quodammodo inebriant, & non legitime vtendo, infidelitatis opera pariunt, p. 1. col. 248. c
- lex uetus per lac significatur. Tradiderat enim illis legis mandatum dominus, quasi lac de uberibus duarum tabularum expressum, p. 1. c. 233. a. b
- lex uetus designatur per Moysem quæ latebat clausa intra 8 mina, pice, & bitumine linita uilibus, scilicet, & terris illorum sensibus sordebat oblita, usque quo ecclesia ueniens assumeret eam de luteis & palustribus locis intra sapientia, & regalia tecta, p. 1. col. 388. a. b

Index.

- Moyses virga castigantem Aegyptum, significatur, quod mundum decem plagis mandatorum corripit, p. 1. c. 552. f.
- aliqui displicet secundum literam, quia in multis non videtur habere consequentiam, ostendit ei Moyses petram quod est Christus, ut inde bibat & sitim reficiat, p. 1. col. 644. d.
- mysticè intelligitur passio Christi spiritualiter pensatur, diabolus vincitur & fugatur. Cum autem remittuntur manus, id est. praecepta legis minus studiosè exercentur, hostis victor insequitur, p. 1. c. 648. d.
- prophetia significatur per langana, euangelium per panem. Quantum enim distat inter soliditatem panis, & tenuitatem lagani, tantum inter euangelium & verba legis & prophetarum, p. 1. col. 919. c.
- Moyses, quia adulterium morte punire iubet, an ideo crudelis: euangelium vero non corporaliter punire iubet, an ideo iudicetius resoluatur ad hoc responsio. p. 1. c. 1183. c. 1184. d.
- dicuntur domus Iacob & tabernacula Israel possumus dicere prophetas p. 1. c. 1365. d. e.
- aliqua parte obseruatur in fide Christiana, ut sunt praecepta. Sacerdotium vero illud & sacrificia nullam partem tenent hodie fidei Christianae. Et de hoc figura, p. 1. c. 1383. c.
- vetus myrrha comparatur: est enim amara in quinque literis comprehensa nemini parcens. p. 1. c. 1453. c.
- sacerdotium Iudaeorum mortua sunt, & figurantur per Moysen & Aaron, qui non potuerunt ad terram promissionis ascendere, nec credentem populum de solitudine huius seculi educere, p. 1. 1648. f.
- circumcisio vsque ad Christum & baptismi sacramentum processit, ibique conclusio est, quia finis legis Christus, p. 1. col. 1666. f.
- tempore suo gloriosa fuit, sed comparata euangelio abscondita videtur & humilis. p. 1. col. 1694. f.
- secunda quomodo & quare dicitur Deuteronomius, cum non sit alia ab illa quae data fuit in monte Sinai. p. 1. col. 1639. 1640. e.
- vetus & noua dicuntur abyssus & concordant per doctrinam prophetarum & apostolorum, de quibus fluentia Dei emanant. p. 3. col. 727. c.
- vetus nouae eminentia respectu veteris ostenditur per similitudinem artificis superioris seu praesidentis ad inferiores materiam praeparantes, p. 6. col. 805. b. c.
- legis & euangelii differentia timor, & amor. Timor autem respicit conditionem seruilem, Amor autem liberam, p. 6. col. 1273. c. Item p. 1. col. 919. c.
- legis euangelicae perfectio ostenditur multipliciter, p. 6. col. 788. d. e.
- legis nouae perfectio est per hoc, quod dicitur perfecta est domus domini in omni opere suo. Ibi.
- legis nouae mysteria comparantur cere, quae tunc lucem reddunt, cum calore dissoluitur. p. 3. c. 576. e.
- legis amaritudo per gratiam euangelii dulcorata, & quod in sacramentis legalibus latebat, in luce positum est. Vbi enim latet ecclesia Christi & veritas. p. 3. col. 845. b.
- legis doctrina ante aduentum Christi in gente Iudaea licet fuerit tamen per doctorum negligentiam in multis corruptebatur, donec veniret ipse qui legem dedit, & per sanctae trinitatis fidem, decalogum in Moyse & prophetarum scriptis spiritualiter obseruandum doceret, p. 2. col. 921. b.
- legis Mosaicae literam quam ille populus legalis assidua lectio non sonabat, ac per magno habebat, redemptor noster corripuit ac sensum spirituale in ea intelligere eos docuit, p. 2. c. 945. c.
- legis superflua ob infirmitatem Iudaeorum adiecta sunt, p. 4. col. 643. b.
- legis figuram tenet Moyses, cuius tergum populus Iudaicus aspiciebat, quia nihil mysticum nihil spirituale in lege voluit intelligere. sed superficiem tantum literae: ideo eius facies abscondita erat. i. vera & mera cognitio. p. 1. col. 847. a. b.
- legis scriptae & legis gratiae comparatio, p. 1. c. 1068. e.
- legis verba qui audit & assistit, vultu atque oculis intentus: corde tamen & cogitatione vagatur, auersus est, p. 1. c. 868. d.
- legis sermo, in vultu cum velamine signatur, quia scientiae gloriam habet, sed occultam, nihil perfecti oculis ad iustificationem habuit. Et significatur per vultum Moyse habentem, cuius vultus in lege glorificatur, sed manus intra sinum misit, leprosa facta est. Et quid per vultum & manum designatur, p. 1. col. 868. e.
- Ad legis obseruationem tria faciunt. i. imploratio diuini auxilii, conatus liberi arbitrii, euitatio mali consortii, &c. p. 5. col. 146. f.
- legis scientia qui gloriantur & lucem euangelii non capiunt, significantur per noctuam, p. 1. c. 1540. e. f.
- legis finiendae tempus & modus in sola Dei praesentia sunt abscondita, nec profunditas sapientiae Dei, vel secretum consilii alicui patet. Et de hoc figura in Moyse, cuius sepulchrum non cognouit homo vsque in praesentem diem, p. 1. c. 1693. b. c.
- legis verba terminantur in denario numero. Denarius enim constat ex binario, vel ex septenario & ternario, vel ex senario & quaternario, & horum singulorum mysterium, p. 1. col. 1519. b. c.
- legis obseruantia, temporibus gratiae, superuacua insinuat, p. 4. col. 2373. b. c.
- legis Mosaicae explanatio an & quomodo facta est in vnderuario dierum eundo per viam, cum talis explanatio requirit quietem doctoris & auditoris, p. 1. col. 1459. b. c.
- legis, puteum fodit Moyses, Dauid, Salomon, & prophetae libros scripserunt veteris Testamenti, quos terrena & sordida impleuerat Iudaeorum intelligentia. p. 1. c. 304. c.
- legis diuinae meditatio in Meditari.
- legis opera bipartita sunt, partim in sacramentis, partim in moribus accipiuntur, & horum declaratio, p. 6. c. 488. c.
- legis triplex utilitas. Prima est punitio peccatorum, secunda hominum conclusio sub peccato, tertia introductio ad fidem Christi, &c. p. 6. col. 489. 490.
- legis sub titulo omnia quae subscribuntur, in lege quaerere debeo. p. 1. col. 1288. f.
- legis datio praesupponit adunationem plebis, cui lex est danda. p. 1. c. 1457. b. c.
- legis antiquae firmitas uel duritia, significatur ferro, quae sicut ferrum omnia metalla domans contumaces rigore iustitiae uel domuit corripendo, uel puniuit coterendo, p. 1. c. 1691. c.
- legis ueteris homines ad eiusdem obseruationem inducebantur per temporales promissiones & comminationes. Nouae uero legis homines, & praecipue in primitiua ecclesia ad ceterum primum temporaliu inducebantur, quare & quomodo, p. 6. 115. c.
- legis figuram habet Ioannes Baptista quae praenuncia Christi, peccatoribus perfidorum, quasi carceribus luce uacuatibus inclusa tenebatur, ne plenum testimonium dominicae dispensationis sine euangelii attestacione proferret, p. 5. c. 796. e.
- legis & euangelii triplex ordo. s. ordo temporis, & dignitatis, & virtutis. Prioritate temporis, lex uetus prior est quam noua, prioritate autem dignitatis est conuerso, &c. p. 6. col. 778. d. e.
- legis nouae & ueteris triplex differentia, uidelicet ex tempore, ex legislatore, ex modi tradendi diuersitate, p. 6. columna 789. 790.
- legis iustitia suo tempore obseruata, non solum bona terrae, sed uitam aeternam dabat. p. 5. 320. c. 940. d. 588. d.
- Item p. 4. c. 1233. c. 1234. f.
- legis ueteris imperfectio est, quod in ea promittebantur terrena, similiter comminabantur transgressores per penas temporales, non perpetuas, sed lex Christi tanquam perfecta, bona sempiterna & spiritualia promittit. Similiter & de poenis perpetuis comminatur, p. 3. col. 1143. c.
- legis ueteris imperfectio ostenditur quo ad templum materiale, & etiam quo ad sacrificia in templo oblata, p. 4. c. 538. f.
- legis Mosaicae imperfectio ostenditur multipliciter, p. 6. col. 789. 790.
- legi mandatum Christi non est contrarium, sed latus legem in se continet, & declaratur exemplo, p. 5. col. 105. b.
- legem statuens quo illi subiectus sit, & quomodo non, p. 5. 377. c.
- legem

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- legem significat ficus, sicut botrus figurâ Saluatoris gestat: quia nec Christus sine lege, nec lex sine Christo, p. 1. col. 1446. e
- legem & prophetas utrum Christus impleverit, & non soluerit. Et arguitur pro & contra cum responsionibus & solutionibus argumentorum, p. 5. col. 103. b
- legem euangelicam Christus non scripsit, in pellibus vel in tabulis materialibus, sed in humanis cordibus, p. 4. col. 798.
- legem cum euangelio seruare volens, cum patre Iudæo, ingreditur ad puellam: Ita & pater Iudæus, & imitator Christianus, vna fornicatione contaminantur, Christum putantes insufficientem, p. 4. col. 1950. d
- legem dedit Deus Moyfi innocentie nostræ & agnitionis sue, quæ in decem verbis consistit scripta in tabulis lapideis digito Dei, p. 1. col. 666. e
- legem Dei cum audis recitari, inquiras semper, & dicas doctoribus. Quid est hoc? Et unde hoc trahitur, p. 1. col. 632. e. f
- legem naturalem scripsit Deus digito in cordibus hominum quæ dedit humano generi, & in cunctorum mentibus scripsit: unde de initia sumimus & semina quædam ad perscrutandam veritatem quæ si bene excolamus, fructum vitæ afferent nobis. p. 1. col. 1290. d. e
- Non derelinquamus legem naturalem quæ scripta est in cordibus nostris, quæ est vxor nostra, p. 4. col. 2192. d
- legem si spiritualiter intelligam, non vetus Testamentum nomen. Illi tamen lex vetus est Testamentum qui eam carnaliter intelligunt. Illis vetus est & senit, quia vires suas obtinere non potest. Nobis autem qui eam spiritualiter exponimus semper noua est, & utrunque nobis nouum Testamentum est, non temporis ætate, sed intelligentie nouitate. p. 1. c. 1278. e. f
- Qui Deum diligit, legem eius diligit. p. 3. col. 1382. e
- Semper dies est meditandi in lege, qui autem in ea nesciunt esse, semper illis nox est, p. 1382. e
- Quidquid sancte agitur meditari legem est, p. 3. col. 1983. a. b
- legem (ut Hebræi fingentes dicunt) dominus primo obtulit Iudæis & Hismachitis: sed ipsi noluerunt eam accipere, & tunc dedit eam filiis Israel in monte Sinai. p. 1. c. 1673. c
- legem necessario esse obseruandam ab omnibus dixerunt scribæ & Pharisei, sed falsum dicunt: quia multi Gentiles sunt saluati, & c. p. 5. col. 380. e. f
- legem spiritualem intelligens conuenire sermonibus Iesu, & in prophetis absconditam Dei sapientiam, ille videt Mosen & Eliam in gloria cum Iesu, p. 5. c. 289. b. c
- legem veterem quod dederit Deus per seipsum arguunt Iudæi sicut nos dicimus de noua, & assumuntur argumenta eorum, & soluuntur. p. 6. col. 805. 806.
- legem Dei esse in manu serui illius. Mirum quod inuenitur verbum hoc in epistola Artaxerxis, quo propheta solent uti. Et quare in prophetis ponitur, p. 2. col. 1319. b. c
- lege cautum erat imperatorum ne quis Iudæorum pedes inferrent in vrbes Iudææ post crucem domini, post vastatas vrbes Iudææ. p. 4. col. 17. b
- lege fratrem vetatur fornicari fratrem non is solum qui ex eisdem. natus est parentibus intelligendus, sed etiam qui fuerit eiusdem tribus, eiusdem sententia, eiusdemque verbi particeps, p. 1. c. 1600. e
- Esse in lege, & esse sub lege quomodo differunt, p. 3. c. 433. a
- Nisi meditare in lege, perissem: sed quia per legem vivo, non potest a memoria elabi. p. 3. col. 1382. e. Interl.
- Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, par. 6. col. 72. e. Interl.
- lege legitime utendi multiplex est modus, ut secundum aliud iustus, & secundum aliud iniustus recte dicatur legitime uti lege. p. 6. col. 686. e
- leges Dei scripte in cordibus sunt ipsa presentia spiritus sancti. p. 4. col. 798. e
- leges aliæ omnes præter euangelicam permittunt aliqua mala, p. 4. col. 241. c
- leges aliquæ fuerunt datæ a Deo Moyfi ex causis emergentibus præter illas quas dedit pro ordinatione operi in communi, sicut imperator condidit leges, p. 1. c. 1381. c. & c. 1383. c
- leges humane multa permittunt & etiam statuunt, quæ per diuinum iudicium sunt puniendæ, p. 1. c. 1609. c
- leges quinque sunt humane nature datæ. Prima in paradiso ante peccatum in prohibitione ligni. Secunda post præuaricationem & expulsionem de paradiso, de multiplicatione humane propaginis. Tertia Noe ante diluuium de fabricandâ arca. Quarta post diluuium, & c. Quinta Abraham de circuncisione & significantur per quinque viros, & c. p. 5. c. 1088. d.
- legis veteris ad nouam comparatio, p. 4. col. 417. b
- lia affligebatur ex quatuor. scilicet quia videbatur omnibus abiecta à Rachele despecta, viro extranea, & a Deo neglecta & dominus dedit sibi quadruplicem consolationem scilicet de quatuor filiis, p. 1. col. 333. c
- libamen quid est. p. 4. col. 465. c. 1137. a. b
- Item p. 1. col. 809. b. c
- libamentum dicitur oblatio proprie de liquidis, ut de vino oleo, p. 1. col. 952. f
- libanus mons in Phœnicia. Est & alius vbi Elias habitabat terra promissionis. Et quid significat, p. 4. col. 272. d. e. 350. 487. b. Item p. 3. col. 2093. a. Et ab eo denominata est terra quæ est circa montem illum, p. 1. col. 1461. c
- libanus significat templum quod erat in Ierusalem, quod pluribus scripturis veteris Testamenti dicitur Libanus, quod factum fuit de lignis Libani, p. 4. col. 1203. c
- libanus apud Græcos & Hebræos mons dicitur & thus, par. col. 1899. b
- libanus est etiam arbor aromatica ramosa & valde gratiosa. p. 3. col. 1802. & col. 3095. b
- libano in terra promissionis nihil est excelcius, aut nemorosius. p. 4. col. 2239. a
- libanum uocat Ezechiel recondensitatem, p. 4. c. 1310. f
- libanos Cedri vocat Isaias qui fastu occæcati intumescunt. p. 4. col. 47. a
- liber gradis quod dominus sumere præcepit Isaiam, erat nouum testamentum, p. 4. col. 103. b
- liber quem denotat Ezechiel. cap. 3. quis. p. 4. col. 1096. e
- liber militie triplici modo dicitur, & quomodo, p. 1. col. 841. b. c
- libri significantur per digitos, & quare. p. 1. col. 738. e. f
- liber qui dicitur de infantia Saluatoris reprobatum est tantum ab hæreticis confictus, ut patet in decreto Gelasii, p. 5. col. 1065. c
- liber bellorum domini quis sit, p. 1. col. 1313. c
- liber iustorum de quo. 2. Reg. 1. fit mentio. non habetur apud nos, nec multi alii libri, p. 2. c. 517. c. & c. 520. d
- liber secundus Machabeorum est quedam abbreviatio eadem magni voluminis a Iasone Cirenæo conscripti: namque huiusmodi quinque libros parciales, in quibus facta Iudæ Machabeæ & eius sociorum diffuse tractantur, p. 4. col. 2381. c
- liber secundus Machabeorum quantum ad eius præstationem reputatur a multis apochryphus, p. 4. c. 2395. b. c
- liber vite dicitur predestinatio, sicut & sacra scriptura diuina reuelata liber vite dicitur p. 2. col. 1495. c
- liber diuina predestinationis dicitur liber vite agni, ratione deitatis, & etiam ratione humanitatis, in quantum omnes predestinati saluantur in fide mediatoris, par. 6. col. 1594. f
- liber diuina predestinationis in die iudicii aperietur, sic dicitur metaphorice, quia tunc apparebit manifeste omnibus qui erunt ad beatitudinem assumendi & qui non. p. 6. col. 1665. c
- liber mortis an dicendum sit sicut liber vite. & c. par. 3. col. 1517. 1518.
- liber vite & mortis qui sit, & quæ in eo scribuntur, par. 3. col. 1513. c
- liber Tobie licet recipiatur in ecclesia ad legendum pro purificatione, tamen non est efficax ad probationem alioquin dubii. p. 2. col. 419. c
- liber sapientie non est de canone, ideo non sumitur efficax argumentum de eo, p. 3. col. 1970. f

Index.

- ber Enoch de quo Iudas apostolus assumit testimonium apocryphus deputatur, p. 6. col. 1442. f
- ber Canonicorum secundum Hebræos, est de Deo & ecclesia Israël, de Aegyptoeducta per ipsum, p. 5. col. 30. f
- ber Canticorum totus procedit parabolice, nec tamen apparet lucide quibus personis determinate parabola secundum sensum literalem sint applicanda, p. 3. col. 1817. c
- ber Ecclesiasticus post reditum captiuitatis Babylonice scriptus est, p. 3. 222. 1.
- ber Ieremiæ combustus est, cuius causa habetur. p. 4. col. 827. a
- ber Machabæorum ab ecclesia recipiuntur propter auctoritatem, & non libri Iosephi. p. 4. col. 2026. d. e
- ber habet similitudinem speculi, quia sicut in speculo apparent formæ sensibiles: sic in libro relucet intelligibiles ueritates, unde & diuina præscientia, in qua relucet omnes uirtutes, liber vocatur, in quo libro legerunt sancti apostoli & prophetæ & alii sancti. p. 1. in præfatione de libris Canonicis.
- ber Dei dicitur quandoque notitia diuina generaliter sumpta, prout se extendit ad prædestinationem & scientiam, ubi omnes sunt scripti, p. 3. col. 1513. c
- ber uite potest dici tripliciter, sicut & liber militiæ, parte 1. col. 841. b
- ber uite est prædestinatio a qua nullus scriptus simpliciter deletur, quia finaliter saluabitur, tamen secundum quid deletur quando cadit a iustitia, & rescribitur gratia recuperata. p. 6. col. 2486. e. 600. f. & 1354. d. e
- ber uiuentium est prædestinatio diuina, & an aliquis possit deponi de illo libro, p. 3. col. 938. d
- ber uitæ quid sit & qui sunt in eo scripti secundum diuinam prædestinationem, & qui secundum præsentem iustitiam, p. 6. col. 600. f
- ber Numeri quare sic dicitur literaliter & mystice, p. 1. col. 1155. a. b
- ber Deuteronomius in templo repertus est decimo octauo anno Iosue, p. 4. c. 1068. f
- ber Deuteronomij secundum Hebræos fuit scriptus a Moyse, excepto ultimo capitulo, quod scripsit Iosue post mortem Moyse. p. 1. col. 1457. b
- ber Iob totus rhetoricus, cuius modus est sententiam eandem pluribus modis explicare, p. 3. col. 132. f
- ber Psalmorum totam scripturam continet per modum laudis, qui scriptus est per Esdram prophetam, qui legem combussam a Chaldæis reparauit. p. 3. col. 415. a. 416. d
- ber unus est, liber duodecim prophetarum apud Hebræos. Augustinus uero duodecim libros nominat, p. 6. c. 1060. d
- ber bellorum domini Numer. 21. uocantur non qui ante libros Moyse iam scripti erant, sed qui postea erant scribendi. p. 1. col. 1319. b
- ber quinque legis figurantur per quinque equites qui in eqs apparuerunt cum frenis aureis decori, & quare, p. 4. columna 2548. e
- ber quinque designantur per quinque uerbes, qui tabulas tabernaculi continent, p. 1. c. 761. b. c. & col. 900. f
- ber quinque Moyse, per quinque panes significantur, p. 5. col. 812. f
- ber quinque Moyse per columnas quinque tabernaculi designantur, & quare, p. 1. col. 367. c. 368. f
- ber quinque de quo mystice tractent & considerent, p. 1. col. 853. c
- ber legis quare diuisi sunt, cum historia tempore indiuisa sit. p. 1. col. 902. e. & col. 903. b. c
- ber sacri per spicas significantur, in quibus sunt semina uerbi Dei. p. 5. col. 508. f
- ber philosophis traditi si comparentur ad libros sacre scripturæ, magis dicendi sunt libri mortis quam uitæ, propter finem quem habent, & quare, & quomodo, p. 1. in præfatione de libris Canonicis.
- ber philosophici a Græco in Latinum translati multa retinent uocabula Græca, sicut byle cenith, &c. p. 3. col. 61. b. c
- ber libri sacre scripturæ sunt reuerenter tractandi exemplo Iudeorum qui magnam reuerentiam faciunt libris ueteris Testamenti, p. 5. col. 849. c
- ber libris ueteris Testamenti Iudæi hanc reuerentiam faciunt, quod nullo modo sederent iuxta illos, sedendo ita alte sicut illi positi. p. 5. col. 749. c
- ber libri Nathã prophetæ & Ahia Solinitis nec apud nos, nec apud Iudæos habentur, p. 2. c. 1074. f
- ber libri de quo delentur peccatores & iniqui non est lex, ut dicitur Ra Sa. sed liber uitæ, p. 1. col. 836. f
- ber libri per Esdram prophetam restaurari post vastationem bibliothecæ a Chaldæis, sunt pauci unde non habentur. Liber iustorum, Liber bellorum domini, Liber carminum Salomonis, &c. p. 2. col. 517. b. c. & columna 1036. b. c. & col. 1134. e. & col. 1230. e
- ber libri David, Daniel, Iob, quare inter prophetales libros non computantur, nec inter legales, p. 3. col. 423. a. b. c
- ber libri prophetales secundum Hebræos incipiunt a libro Iosue, sed secundum expositores nostros incipiunt libri historiales, p. 2. col. 8. e. f
- ber libri Machabæorum quamuis non sint canonici, tamen maioris autoritatis sunt quam Iosephi. p. 4. col. 2211. c
- ber libri duodecim prophetarum in uno volumine coarctantur. Et quare, in præfatione de libris Canonicis.
- ber libri omnes diuinæ scripturæ, quia cõsentiant, unus liber sunt. p. 3. col. 2027. a
- ber libri ueteris & noui Testamenti septuaginta duo sunt. p. 2. col. 1106. f. & col. 1115. a
- ber libri canonici ueteris Testamenti sunt uigintiduo ad numerum uigintiduarum literarum Hebræorum, in præfatione de libris Canonicis.
- ber libri ueteris Testamenti correspondet libris noui Testamenti p. 1. col. 1. d
- ber libri Hebræorum notabiles ueteris Test. sic habentur scripti, quod in una columna ponitur Hebraicum purum, & Chaldaicum scriptum a Ionatham literis Hebraicis in altera, & utuntur Iudæi isto Chaldaico quasi pro expositione, & quare, p. 6. col. 2695. a
- ber libri Hebræorum qui sunt extra Bibliam per magna parte scripti sunt in idiomate Syriaco, literis tamen Hebraicis, quod de facili potest fieri, quia literæ hic & ibi sunt eiusdem numeri & soni differentes tantum characteribus, p. 6. c. 2695. c
- ber libri uiginti quatuor apud Hebræos qui sunt in canone scripturarum signantur per uigintiquatuor seniores in Apocalypsi, in præfatione de libris Canonicis.
- ber libri ueteris Testamenti ab Hebræis diuiduntur in tres patres. scilicet in legem, in prophetas, & in agiographa, p. 2. col. 21. c
- ber libri canonici ueteris Testamenti a Iudæis recepti, sunt apud eos multipliciter cõscripti. Vno modo pure Hebraice. Alio modo Hebraice, sed non pure, uidelicet sermone Chaldaico, sed literis Hebraicis, p. 6. c. 269. a
- ber libri ueteris & noui Testamentorum secundum aliquos Latinos diuiduntur in libros legales, historiales sapientiales, & prophetales. Quod & qui in singulis istis comprehenduntur, p. 6. col. 2695. a
- ber libri non canonici differentiam inter se habent. Sunt enim aliqui maioris autoritatis, & aliqui minoris, & qui sint tales, p. 2. col. 1495. c
- ber libri sacre scripturæ qui canonici nuncupantur, tantæ sunt autoritatis, quod quicquid ibi continetur uerum tenetur firmiter indidisse, p. 2. col. 1495. c. & p. 1. in præfatione de libris Canonicis.
- ber libri qui non sunt de canone, recepti sunt ab ecclesia, ut ad morum informationem in ea legantur, tamen eorum autoritas ad probandum ea quæ in contentione ueniunt, minus idonea reputatur. p. 2. Ibid.
- ber libri qui non sunt de canone sunt isti, scilicet liber Sapientiæ, Ecclesiasticus, Iudith, Tobias, & libri Machabæorum, liber Baruch, &c. p. 2. ibi.
- ber librum de Hebraicis quæstionibus super Genesim edidit Hieron.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Hieron. sed liber Hebraicarum questionum super libros regum dicitur non esse Hieronymi, sed causdam Iudæi, &c. p. 2. col. 574. e. f
- Et expressius quis autor fuerit, c. 1223. a
- Libris veteris Testamenti, videlicet legalibus, historialibus, sapientialibus, & prophetialibus, qui libri respondeant nomi Testamenti. Item p. 6. col. 1445. c
- Libris suis Hebræi a principiis librorum nomen imponunt, p. 5. col. 32. a. Item p. 3. col. 1569. c
- In libro vitæ dicuntur aliqui scribi dupliciter. Vno modo simpliciter. Alio modo secundum quid. p. 1. col. 835. c
- Libro vitæ inscribi vel ab eo deleri, quomodo & quâdo fiat, p. 6. col. 126. d
- Libros legis & prophetarum prius ignotos, Christus post resurrectionem mane factam ad instructionem ecclesiæ cõcessit. Et dicuntur panes sed ipse est panis in Euangelio. p. 1. c. 635. b. c
- Libros legis domini secundum Ra. Sal. cum Achaz quereretur ad comburendum, liber Deuteronomij fuit absconditus in muro templi, & sic cum rearentur muri templi, fuit inuentus, p. 2. col. 759. c. Item, p. 4. col. 1068. f
- Libros sanctos scripserunt episcopi & doctores, qui ordinati fuerunt per singulas vrbes, quibus abundante fame verbi, & deficientibus doctoribus, indigentiam nostram reficere mus, p. 1. col. 405. a
- Libros Dei sciunt comburunturque igni, qui per cupiditatis ignem legis Dei sinceritatem heretica prauitate discindunt. p. 4. col. 2229. a
- Libros gentilium damnatorum aliqui Christiani reprehensibiles non solum reuerentius tractant quam libros veteris Testamenti, sed etiam quam nouum, & etiam quam sacra euangelia, p. 5. col. 749. c
- Libellus repudij pro vxore dimittenda quomodo fuit licitus. p. 5. col. 112. f
- Libellus repudij non fuit concessus, vt per se esset licitus, sed ad maius malum euitandum. p. 1. col. 1602. f
- Item. p. 4. col. 2192. f
- Libellus repudij quare datus fuit, & ob quas causas, p. 5. col. 328. d. e. f
- Libelli conscriptio repudiantibus erat iniuncta, licet repudiatio non esset iniuncta, sed tantum permessa, p. 1. col. 1601. c
- Libelli repudiationis forma quæ erat, & an causa repudij in libello erat scripta, p. 1. ibid.
- Libellum repudij quare Moyse permittit. p. 5. c. 112. f
- Libellum separationis apud Hebræos dabant uxoribus suis viuis procedentes ad bellum, vt liberiorius possent contrahere, si viuis in prelio morerentur. Sed quid veritatis hoc dictum cõueat aduerte. p. 2. c. 575. c. & col. 578. e. f
- Liberat Deus sepe per homines, & liberat aliquando per semetipsum, p. 3. col. 2228. f
- Liberare hominem de famis periculo melius est, quam sacrificium Deo offerre, p. 5. col. 217. a. b
- liberare a dæmone homines possunt, sed in Dei verbo resurrectionem mortuis imperare, solius est diuinæ potestatis, p. 5. col. 752. c. f
- liberatus ab aliquibus tentationibus dæmonis & timens de futuris, agat gratias de liberatione præcedenti, & oret liberari de sequenti, & cõgruit ad hoc psal. 114. p. 3. col. 1318. f
- liberata a Deo magnifice communitas fidelis vel persona singularis, de afflictione magna corporali, temporalis, et spiritali, ex hoc ad Dei laudem deuote excitetur, p. 3. c. 1003. b. c
- liberatorum diuinus a periculis & angustiis inuitatio ad gratiarum actionem, vt sunt deuotio, captiuatio ab hostibus, infirmitas corporalis, tempestas in mari a Deo missa, &c. p. 3. col. 1262. c
- liberatio duplex: Prima Iudæorum a captiuitate Babylonica. Secunda fidelium omnium. Et prima figura secundæ est, & secunda tertiæ. p. 4. c. 403. c. Item p. 3. col. 1085. b
- liberatio Babylonica an fuerit gloriosior & compendiosior Aegyptiaca. p. 4. col. 705. b. c. 706. e. f
- liberatio populi Christiani mirabilis a Saracenis a signo cæli dato. p. 3. c. 992. c. & c. 977. c
- liberatio hominum a periculis spiritualibus. scilicet a cultura idolorum ab hæresi, a desperatione, a periculo, quod est in regimine ecclesiæ & per eisdem inuitatio ad diuinam laudem, p. 3. 1261
- liberatio a captiuitate Babylonica fuit figura liberationis per Christum fiendæ. p. 3. col. 1138. f
- liberatio regni Iudææ a persecutionibus fuit signum figuratiuum saluationis mundi fiendæ per Christum. p. 4. c. 95
- liberatio populi Israel de Babylone facta per Cyrum fuit, figura liberationis a potestate dæmonis per Christum facta. p. 4. col. 399. c
- liberatio populi Israel per Cyrum fuit signum & figura liberationis fiendæ per Christum, p. 4. 803. c
- liberatio particularis fuit figura & signum liberationi generatiui populi Israel per manum Moyse qui non peccauit Aegyptium propter Hebræum interficiendo, p. 6. c. 1052.
- liberatio Christiani populi & ecclesiæ per orationes bonorum de persecutionibus Imperatorum Romanorum summope efflagatur, p. 3. c. 1603. & col. 1109. b. c
- libertas prædicandi & confessiones audiendi pauperum religionum frequenter rescinditur & impeditur in preiudicium communis populi, p. 4. col. 2148. f
- libertas domum facit, seruitus carcerem, p. 3. col. 1549. c
- libertas qua liberati sumus a Christo, est peccatorum remissio fidei per dilectionem operantis iustificatio. p. 6. c. 508. d. e
- libertas maxime est desiderabilis a creatura rationali, p. 5. 608. e. f
- libertas arbitrii in malis imminuitur, & virtutes auferuntur quod non fit in bonis, p. 3. col. 1034. f
- liberalitas politica habet medium, sed infusa excedit hoc medium, p. 6. col. 414. f
- liberalitas est medium inter auaritiam & prodigalitem, p. col. 2149. f
- libertatis cura magna est apud Israelitas. Et nos qui serui percati sumus in libertatem in septenario reuertamur. p. 2. c. 66. d. e
- libertatem arbitrii in Christo non tollebat, quod sciebat patrem suam determinatam a Deo patre, a cuius determinatione non poterat declinare, p. 5. col. 431. c
- liberum arbitrium secundum sententiam sanctorum temporis nature lapsæ non potest diu uitare peccatum mortale, aliter quam rearetur per gratiam, p. 6. col. 911. c
- liberum arbitrium homo ita violauit, vt iam sine Dei gratia. bonum peragere non possit, enitatur laborare ad virtutes, p. 1. c. 832. c
- liberum monstratur hominis arbitrium. Dei est vocare, et instrumentum credere, ipso tamen adiuuante ut iusti uoluntatis imperium consequantur, p. 4. col. 405. a
- liberum arbitrium nihil agere in meritorio opere, sed totum se a Deo, &c. Error est, p. 6. col. 375. c. 460. d. e
- liberum arbitrium conseruatum. p. 4. col. 1159. a
- liberum arbitrium esse in homine, p. 4. c. 1217. b
- liberum arbitrium seruetur, nec ex præscientia Dei, quasi facere quid, uel non facere, necessitate cogitur, p. 4. col. 773. a
- liberum arbitrium & angelo & homini Deus permittit ad uersa, & quare, p. 4. col. 163. b
- liberum arbitrii habilitatem ab bonum diminuit multiplicatio peccatorum, p. 4. c. 1179. c
- Homo non potest regi libero arbitrio sine misericordia & iustitia Dei. p. 4. col. 258. d. e
- liberam uoluit dominus esse nostram religionem, sed malitiam eorum a deo seruilibus permittit oneribus, ut tolerabilis sit conditio Iudæorum: qui non humanis presumptionibus sed diuinis subiiciuntur institutis, p. 4. col. 2211. c
- in liberalibus studiis cum locum recitare, uel locutionem, et laudem uel alias per ordinem materias audierimus ex materia nomine, perfectum adolescentis aduertimus. p. 1. c. 143.
- libidinis uis, mens in corpore carnalis fornicationis intantum captiuatur, submergitur & absorbetur, ut in ipso momento aliud cogitare homini liceat, p. 6. 241. a

Index.

bidinis reumatibus si quis inundatur, & luxuriæ estibus circumluitur, non dicitur stare, sed federe, p. 1. col. 1343. c
 bidinem & carnis concupiscentiam Apostolus non laudauit, dicens vsum foemine esse naturalem, p. 6. col. 28. e
 bidinum incentiua frequenter impetunt castitatem, p. 1. col. 396. a. Interl.
 bidinosum aliquando turpis sermo demonstrat, p. 4. c. 1139. b
 yba est quedam pars quæ proprie dicitur Libya, quâuis hoc nomen vniuersæ Africæ competat, p. 2. col. 72. d. e
 biaz populus qui erat subiectus regi Assyriorum, & est in extremo fluminû Aegypti vocatur mulca, & quare, p. 4. c. 91. c
 cent multa ratione necessitatis, quæ alias non licerent, par. 2. col. 1239. c
 cere potest aliquid & non expedire, expedire autem quod non licet, nō potest, p. 6. c. 239. a. & super hoc quædā distinctio. ibi. cere nunquam dicitur quod prohibetur. ibi.
 centiam redeūdi in Iudæā dedit Cyrus Iudæis. p. 4. c. 1044. b
 cinius primo fuit Christianus pacificus, tamen cito postea factus est persecutor eorum, p. 6. col. 2523. c
 cinius post mortem Constantini persecutus est ecclesiam, & postea Iulianus apostata. Licinius in bello fuit deuictus, & apud Thessalonicam capite truncatus: Iulianus a sancto Mercurio lancea fuit transfixus, p. 4. col. 435. e
 citum aliquid de se fit illicitum ratione alicuius circumstantiæ. p. 2. col. 1632. d. e
 citum est aliquando sentire contrarium in dictis sanctorum sed quomodo, p. 5. col. 288. e. f
 cdda est ciuitas Palestinæ in littore maris magni sita, p. 4. col. 2428. d
 gnium quoddam. f. anchiton, cum plus arserit, mundius fit. p. 1. col. 773. a
 gnium quo Moses aquam amarā indulcauit crucem Christi figurabat. p. 1. col. 629. a. b
 gnū pcepto cōditoris lymphā mutauit in sapore, p. 1. c. 629. a
 gnium vitæ vocatur lignum passionis Christi, p. 4. c. 1338. e
 gnium ostensum Moyfi secundum aliquos erat de natura sua amarum, & sic fuit ibi maius miraculum in quantum per eius immissionem dulcoratæ sunt aquæ, & factæ potabiles, p. 1. c. 1843. c
 gnium promiferum denotat omne lignum faciēs fructum, p. 1. col. 17. c
 gnium vitæ in medio paradiso, & c. quomodo & qualiter fit. p. 1. col. 67. a
 gnium vitæ homini datum est ad restaurādā vitam eius, & ad impediendum senectutem, p. 3. col. 184. f
 gnium sciētīæ boni & mali dictum est, vt per illum homo experiretur quanta esset distantia inter bonum obedientiæ, & malum inobediētīæ. p. 1. col. 69. a
 gnium sciētīæ boni & mali erat corporale, sicut alię arbores nec cibo noxium. Qui enim fecit omnia bona valde, nihil mali in paradiso statuit, & c. p. 1. col. 67. a
 gnium esse sciētīæ & boni & mali, quomodo intelligere potuit homo, qui vsum mali nesciebat omnino, p. 1. col. 70. d
 gnium offensionis dicitur veritum, per cuius concupiscentiā humanum genus incurrit mortem: si per cōcupiscentiā autem incurrit cupidi mortem peccati, p. 3. c. 2130. f
 gnium præcisum de vite signat hominem inhabilem ad bonum, p. 4. col. 679. c
 gnium viride quod desiccatum est, significat populū Iudaicū pro maiori parte manentem in sua infidelitate, sed lignum aridum frondescens, significat gentilem populum fructificantem per fidei susceptionem, p. 4. col. 1121. b
 gnium vitæ est Christus quo beati fruuntur, p. 6. col. 1474. f
 gnium dominicæ crucis qualiter est inuentum, & a quib. per sonis, & etiam vnde ortum habuit, p. 5. col. 1102. f
 gnium sanctæ crucis, vbi & per quem plantatum, & de eius mirabili operatione. Ibid.
 gnium Iesu Christi missum in panem quomodo sermonē, siue verbū & aquā amarā, legē. f. dulcorauit. p. 4. col. 637. a. b
 gnium propter trophæum dominicæ passionis congruit sa-

cramentis, p. 2. col. 1377. a
 ligno, non est in Hebræo, nec in Græco, nec in trāslatione Hieronymi, cū dicitur in psalmo, Dicitur in Gētibus, quia dominus regnauit. Sed est additio, & c. Quare hymni ecclesiastici versus. Impleta sunt quæ concinit David, & c. secundum additionem conscriptus est, p. 3. col. 1184. f
 ligna ferhim ad faciendum tabulas tabernaculi & arcæ & mēse, & aliqua alia, quam Iob fecit asportare in desertum, & unde habuit, p. 1. col. 729. c
 ligna altaris holocausti quomodo rāto igne vicino incombusta permanere potuerunt, & c. p. 1. col. 773. a
 ligna vngere super se regē dicuntur prouerbialiter, p. 2. c. 24. b
 ligna Libani pro tabernaculo, vnde & a quo dicta sunt, par. 3. col. 2843. c
 lignorum aridorum collectio Numerorum 15. quid significet p. 1. col. 1271. b. c
 lilium comitante odoris gratia, candum colorem foris, intus aurosum ostendit, p. 3. col. 745. b. c
 limbus sanctorum est superior pars inferni, p. 1. col. 382. a
 limbus sanctorum ante Iacob iam receperat multos. pa. 1. col. 363. c. 364. f
 ad limbum inferni descendebat sancti patres, quamuis essent mūdati a originali & actuali peccato, & quare, p. 6. c. 101. c
 lumina Hebræorum in trāsitu sanguine tingi cur iusserit Deus. p. 1. col. 587. a. b
 luminis vnctio in transitu Aegypti quid nobis significet. p. 1. col. 599. d
 linea accipitur pro chorda latomi, p. 4. col. 1887. c
 linea quam posuit Deus in Israel quæ fuerit, nam per ipsam designatur diuina iustitia tortuositatem culpæ emendans per pœnam, p. 4. col. 1889. f
 lineamenta vniuersa & rugæ vestis Iesu in saxo tanquā sculpta cernuntur, vt dicitur, dum per medium illorum de rupis veretrice descenderet, p. 5. col. 753. b
 lineamenta corporis non sunt in Deo, sicut intellexerunt Iudæi, & aliqui Christiani simplices, qui Anthropomorphitæ dicti sunt, p. 4. col. 526. d. e
 lingua unaquaq; aliquid proprietatis habet quod apud alias videtur viciosum, p. 1. col. 880. e
 lingua Hebraica maxime distat a lingua Romana, p. 1. col. 1567. a. 1568. d
 lingua Hebraica & Syriaca sunt valde propinque, & homines notabiliter literati magis vtebantur lingua Syra quam Hebræa, unde & libri eorū qui sunt extra Bibliam, pro magna parte scripti sunt in illo idiomate, literis tamen hebraicis quæ de facili potest fieri, quia literæ hic & ibi sunt eiusdem numeri & soni, differentes tamen characteribus, p. 6. col. 982. f
 lingua Hebræa licet sit vna, tamen variatur secundum diuersitatem prouinciarum, & vnaquæq; prouincia & regio habet proprium loquendi sonum, quem mutare non possit, p. 5. c. 442. f. & col. 644. c. Item p. 2. col. 117. c. d
 Item p. 6. col. 982. f
 lingua dicitur loquela per linguam formata, p. 1. c. 1567. a
 lingua potest dici quælibet signorum prolatio, qua mens aliquid concipit, p. 6. col. 318. c
 lingua Christi in eo quod dixit, Sermonem quem audistis nō est mens, & c. non mouebatur ad loquendum ex conceptione animæ, nisi secundum quod anima mouebatur ab ipsa diuinitate, p. 5. col. 1283. c
 in lingua vna sola. f. Hebræa prædicabat Christus, apostoli autem prædicabant in omnibus linguis, & ideo prædixit Christus. Et maiora horum faciet, p. 5. col. 1313. c
 lingua & digitus metaphorice dicuntur in animabus separatis p. 5. col. 923. c
 lingua deseruit in duobus. f. gustu & loquela, quibus punitus est diues, p. 5. col. 923. c
 lingua eo quod sita est in lubrico, male corrigibilis est a multiloquio, & per consequens a stultitia, p. 3. col. 1728. f
 lingua cū non refringitur nequaquam vbi ceciderit, iacet, sed semper ad deteriora descendit, p. 3. col. 531. a. b

lingua,

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyr.

- lingua membrum scilicet quod mouetur in ore, cum loquimur
lingua rerum dantur, non res ipsæ proferuntur, p. 6. c. 318. e
- lingua sua ueritate docens, multo plus confortat intellectum quam
uicium & inuicem cor. p. 3. col. 2178. f
- lingua erudita quæ scit fratres instruere & corrigere, est bona
inertes, p. 3. col. 2228. f
- lingua inflammata à gehenna qui murmurat uel detrahunt,
ignis domini iustæ ultionis in futuro illos excruciat, p. 1. col.
1234. e. f.
- lingua tertia uel media quam mala est, & quot mala ex ea pro
ueniant, p. 3. col. 2119. c
- lingua iniuriatur, cum ad detractionem proferendam applica
tur, quia per hoc poenam meretur, p. 3. col. 1888. f
- lingua inficit multipliciter, quod probatur per triplex exem
plum. scilicet animale, artificiale, & naturale, p. 6. col. 1281. c
- Perfectus est vir qui non peccat in lingua, p. 3. c. 700. c. Interl.
lingua Christi uel Dei dicuntur apostoli & prædicatores, p. 3.
col. 68. e. 686. d
- lingua angelorum quæ & qualis dicatur, p. 6. 317. a
- lingua loqui quid sit, ut Apostolus ait, & quod modis contin
git, p. 6. col. 318. e. f
- Non frustra est lingua in uerbo, quia facile labitur, p. 3. c. 700. e
- lingua leuis ad loquendum, est signum leuis mentis, & hoc est
malum, & nota quare, p. 3. col. 1323. c
- lingua prauorum bestiarum, ferocitate, uolucris leuitate, serpe
tibus uirulentia præcellit, p. 6. col. 1299. b
- lingua serpenti sicut fuit mota ad loquendum uirtute demonis. Sed
lingua asinae Balaam mouebatur per bonum angelum: neu
ter tamen intelligat uerba formatæ, sed solum angeli mouen
tes linguas eorum ad formationem uerborum, p. 91. b. c
- lingua per Adam primitus data. i. Hebræa mansit in confu
sione linguarum in ea parte hominum, quæ non angeli uel
principis, sed Dei portio est, p. 1. col. 1294. e
- lingua Hebræi sola fuit ante confusionem turris. p. 1. columna
179. a
- lingua Hebraica fuit prima & communis omnibus usque ad
ædificationem turris Babel, p. 4. col. 200. f
- lingua postquam leuitate uisa conuincitur, quid restat nisi ut
continendo refrenetur? p. 3. col. 379. c
- lingua inter epulas splendidas magis relaxatur ad loquendum
inepta, p. 5. col. 923. c
- lingua mædax quicquid simulat, hoc quasi uerum esse manus
operis ostentat, p. 4. col. 1599. a
- linguæ principales fuerunt tres. scilicet Hebraica, Græca, & Latina.
istis tribus titulus positus super Christum crucifixum scri
ptus est, p. 5. col. 942. f. & 1312. f
- linguæ sicut per rebellionem ad Deum fuerunt diuise, sic per in
fusionem spiritus sancti fuerunt unitæ, p. 6. col. 991. c
- linguæ uel loquacitatis malum ostenditur ex quatuor, quia in
ficit communiter, multipliciter, incurabiliter & innaturaliter,
p. 6. col. 1281. c
- linguæ adulantium, in Adulantium linguæ.
- linguæ ostium sit quod modo claudatur, modo aperiatur, p.
3. col. 96. f
- linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus, p. 5. col. 514. d
- linguam in fluxu eloquia relaxare, est aquam dimittere. p. 3.
col. 1677. a
- Per linguam cuncta fere facinora aut concinnantur, aut pa
trantur, aut defenduntur, p. 6. c. 1281. c
- linguam impressit unus angelus uni homini, alius Aegypti in,
alios Græcam, & sic fortasse diuersarum gentium ipsi prin
cipes fuerunt, qui linguæ & loquelæ uidebantur autores, p.
1. col. 1295. a. b
- linguam qui non frenat, concordiam dissipat, p. 3. c. 1677. a
- Qui in lingua magis delinquit, in ea plus arsurus esse perhibe
tur, p. 3. col. 1689. b
- lingua qui laxat in fluxu loquendi caput est iurgiorum, p. 3. c. 96. f
- in linguarum diuisione nihil nouum fecit Deus, sed dicendi
modos & formas loquelæ diuersis gentibus diuisit, &c. pa.
1. col. 181. b
- linguarum donum repræsentatur per epistolam & euangelium
Et in hoc seruatur in ecclesia consuetudo de numero loqu
tium, p. 6. col. 235. c
- linguarum uarietas qualiter est & qualiter, non. par. 6. colu
322. d. e
- linguas diuersas in hominibus & loquelas diuersi angeli op
rati sunt (ut putandum est) in confusione linguarum. Ve
te (inquit Deus) ad angelos, confundamus linguam eoru
p. 1. col. 1049. e
- linguas adulantium incipit pati, qui seculo contempto, f
heres Deo, cogitat profiteri, has qui non patitur nondum
proficere conatur, p. 3. col. 1417. a
- linguis malorum non multum attendendum est, pa. 3. colu
1789. c
- linguis uariis loquuntur & orantes & prædicantes, & quot
do. p. 6. col. 491. c
- linguis uariis locuti sunt apostoli, & quotuplici modo hoc
telligi possit, p. 6. col. 991. a
- lini natura, p. 4. c. 679. a
- linum de terra procreatum multo labore ad candorem ue
peruenit, p. 2. col. 577. c. & col. 1081. a
- linum signat mortificationem carnis, p. 3. col. 1741. c
- in lippis pupillæ sanæ sunt, sed humore defluente palpebræ
fescunt, cuius crebra infusione acies etiam pupillæ uiciat
p. 1. col. 1095. a
- lis proprium est rusticorum, p. 6. col. 693. a. b
- litibus eum interesse in foro, culpa non caret, qui in cathe
Moyse mactiget uult appellari, p. 5. col. 608. f. & col. 961. a
- litera legis humi posita est & deorsum. Non ergo ascendis
hominem legis sequitur. Sed si ascenderis ad spiritum de
ra, ascendis locum excelsum, quem a Deo in hæreditate
accipies, p. 2. col. 10. d
- litera occidit, quæ, qualis & quare, p. 6. col. 375. b
- litera legis dicitur uas fictile, & quare, p. 1. c. 1283. a
- literæ legis prima facies amara est, quæ circumsionem præc
& sacrificia & cetera, quæ omnia tanquam amarum u
corticem, p. 1. ibid.
- litera & spiritus alio modo dicitur lex & gratia, p. 6. col. 37
litera c. sicut ponitur pro centum, & l pro quinquaginta, &
de aliquibus, similiter in Græco literæ aliquæ ponuntur
numeris, p. 6. c. 1597. c. 1598. f
- literæ papales habebant clausulam, Nulli omnino homin
liceat, &c. si quis autem attentare præsumpserit, &c. p.
c. 1309. c
- literæ in tabulis decem præceptorum quomodo fuerunt, p.
p. 1. col. 865. e
- literæ Eliæ prophætæ de occisione fratrum quæ fuerunt ob
re Ioram post translationem Eliæ, p. 2. col. 1210. f
- literæ commissæ a rege Zorobabel, fuerunt de quatuor, de se
ro transitu, de lignis habedis de Libano, de libertate co
sa, de pecuniis a rege concessis, p. 2. col. 1434. e. f
- literæ antiquitus annulo proprio signabantur, p. 1. c. 393. d
- literæ omnes apud Græcos uerba & numerum significant,
6. col. 597. a
- literæ operimentum ueteris legis discute, in quo tegitur sa
mentum incarnationis Christi, & cum cognoueris, inde
bi salutem promissam humiliter ad auxilium eius confu
p. 2. col. 297. a
- literæ priores Hebræorum quas Moyses eis tradidit, rema
serunt apud Samaritanos, quibus illos quinque libros Moy
quos solos de scripturæ sancta receperant, scribere sole
p. 2. col. 1315. b. c
- literæ Hebræicæ in libro Threnorum præponuntur singu
uerbis, secundum ordinem alphabeti, p. 4. col. 925. c
- literæ Hebræicæ a Chaldeis non sono sed caractere tantum
distinguntur, p. 4. col. 1506. f
- literæ Græcæ & Latine ut plurimum deriuatæ sunt ab Hebr
literis, quæ antiquiores fuerunt, p. 6. col. 785. b. c
- literarum radices amaræ, fructus dulces. Vetus sententia
p. 4. col. 585. b

Index.

- Non res ac sensu propter literas, sed literæ ob manifestationem rerum sunt repertæ. p. 2. c. 101. b. Interl.
- Literis vtuntur nunc Hebræi quas Esdras inuenit, & non antiquis literis Moyfi, & quare. p. 2. c. 1316. d. e
- Item p. 1. c. 1660. d. e
- Literas diuinas quis nostrum tanto labore & studio querit, quanto quæsiuit humanas? Alij cum recitari audierunt, discedunt. Alij nec si recitentur sciunt, sed in remotioribus ecclesiæ locis sæcularibus fabulis occupantur. p. 1. c. 867. c
- Literalis sensus, in Sensus literalis.
- Literaliter si aliqua stare possunt, an etiam necessarium sit, vt allegorice intelligantur. p. 1. c. 1291. b. c
- Literatus homo in scripturis diuinis non solum debet docere verbo, vel prædicando, vel legendo, sed etiam scripto, vt sic non solum præsentibus proficiat, sed etiam absentibus & futuris. p. 4. c. 824. f
- Literati homines nõ debent despiciere simplices Christianos circa terrena occupatos. p. 1. c. 1395. c
- Literati carnales non sunt mittendi ad prædicandum & docendum inter sæculares: quia plus nocerent mala vita quam proficerent doctrina, eo quod in moralibus magis mouent facta quam verba. p. 1. c. 1479. c
- Literatis hominibus non solum licitum est, sed meritorium sacram exponere scripturam secundum fidei tenorem, & eius obscura minus intelligentibus declarare. p. 1. c. 1462. f
- litigare, & morem iræ suæ gerere, muliebri est. p. 2. c. 254. a. b
- litare & sacrificare differunt, & quomodo. p. 3. c. 2149. a. b
- litigiosi & inquieti a spiritu sancto resiliunt. p. 1. c. 153. c
- litigiosi in disputationibus magis volunt obtinere iniuriosis clamoribus quam veris rationibus. p. 3. c. 100. f. & 141. c
- lyra quid, & vnde dicatur. Et significat ecclesiã, quæ in varietate diuersarum disciplinarum, historicè, allegoricè, tropologicè & per anagogen, suauè sonũ exprimit. p. 2. c. 1078. d
- lythostratus, id est pavementum siue lapidum structura Græce, Hebraice Golgotha, & fuit locus ante domum Pilati. p. 5. c. 1308. f
- lymor est plagæ vestigium subruentum. p. 4. col. 26. e
- lyocum per iecur intelliguntur, qui in ecclesia curis & voluptatibus deseruiunt. p. 4. c. 962. d
- lyoculos habuit dominus cui angeli ministrant, infirmis compariens, quo mitteretur pecunia a fidelibus dara victui necessaria quos commendauit Iudæ, & c. p. 6. c. 265. a. b
- Item p. 5. c. 1268. d
- lyocum æternum vocat Isaias qui Satanæ & angelis eius præparatus est. p. 4. c. 300. e
- lyocus hominis Deus est, qui cum creauit, vt in se consisteret, quem homo peccado deseruit, sed Deus fugituum per incarnationem requisit. p. 3. c. 106. b
- lyocus Dei est misericordia, a qua videtur egredi, quando punit secundum rigorem iustitiæ. p. 4. c. 2042. f
- lyocus sanctificatur ex præsentia Dei qui sanctis assistit. p. 2. c. 698. d
- lyocus malorum est mundus, qui & dissoluetur. p. 3. c. 698. d
- lyocus adorationis in monte Garisim, a quo institutus fuit, de quo duplex opinio. p. 5. c. 190. f
- lyocus beatorum dicitur templum. p. 6. c. 1008. f
- lyocus apertus Iudæis ad capiendum Christum, ex tribus. Primo, quia erat a ciuitate remotus. Secundo, quia erat clausus. Tertio, quia erat cognitus proditori. p. 5. c. 1245. b
- lyocus in quo Christus dormiuit somno mortis, est ipsa crux sancta. Locum autem istũ notare est Christi passionem deuote considerare. p. 2. c. 300. f
- lyocus vbi crucifixus est dominus, specialiter vocatur Sodomia & Aegyptus. p. 4. c. 423. a
- lyota quomodo Christus dicitur locus. p. 3. c. 269. a. Interl.
- lyocus humani cordis est dilectio vitæ præsentis. p. 3. c. 339. a
- lyocus ois in Iudæa mons ciuitas & vicus certis nominib. designatur, quibus, scilicet aut Chanaanis in locis suis, aut Phœresæi Amorrhæi, Euei vel Hebrei nominauerunt. p. 1. c. 1440. e. f
- lyocus vnus atque idem aliquando pluribus nominibus nuncupatur. p. 4. c. 802. e
- Locus quis, qualis dictus fuit: vbi postea Bethleem fuit ædificata vbi angelus nato Christo apparuit pastoribus vigilans super gregem, & modo vocatur angelus ad pastores, vbi fundata est ecclesia. p. 1. col. 368. f
- Locus sacrificij non poterat esse nisi vnus ad vitandum periculum idololatriæ, ad quam populus Iudæorum erat pronus. p. 1. c. 677. c
- Locus inferni debetur dæmonibus: permittuntur tamen inter homines vsque ad iudicium, vt gloriosior sit electorum victoria in dæmonum tentatiuum superatione. p. 5. c. 538. f
- Locus superior (sine quo regi. populus nõ pot) & si teneatur, & administretur vt decet, indecenter appetitur. p. 6. c. 701. a
- Locus proprius omnium compositorum ex elementis, vbi naturaliter quiescunt, est terra. p. 5. c. 410. f
- Locus vnus cum munitus non est de quo patet hosti aditus cetera incassum munita sunt. p. 3. c. 277. b
- Locus non erat sanctus in quo Moyles stetit, sed præsentia domini qui erat cum eo, sanctificauerat locum. p. 2. c. 40. e. f
- Locus non localis sapientiæ pater est, iuxta illud. Ego in patre. p. 3. col. 270. f
- Locus homini datus pro habitatione cõueniēs fuit paradysus voluptatis, i. delicositatis, & amœnitatis, a principio. s. tertio die quando primo productæ sunt plantæ. p. 1. col. 69. b. c
- Locus animæ spiritualis est iusticia, veritas, sapientia, sanctificatio & oia quæ Christus est, locus animæ est. p. 1. c. 1389. a
- Locum petit a nobis Iesus Christus, quem ædificet, in quo habitet. p. 2. col. 130. f
- Sapientia non potest loco teneri, nec rebus emi. p. 3. c. 267. a. b
- Esse Dei in loco, & angelorum, & animæ humanæ, quomodo differenter dicantur. p. 3. col. 1863. a
- Loca sancta in Ierusalem, s. passionis Christi, & sepulturæ, inclusa fuerunt intra ciuitatem per dilatationem muri ex illa parte quæ prius extra fuerunt. p. 4. c. 487. c
- Loca dominicæ passionis, & sepulturæ inclusa fuerunt intra Ierusalem per Adrianum, quando restaurari fecit ipsam ciuitatem prius destructam per Romanos. p. 4. col. 800. f
- Loca seruituti Christi dedicata ante tempora Constantini ita fuerunt deserta, quod nullus Christianus nisi furtim audebat accedere: sed Constantinus per totum orbem iussit ea aperiri. p. 4. c. 428. f. Vide etiam in Constantinus.
- Locorum nomina quædam scribi diuina sapientia dispensauit, quæ mysticam interpretationem contineant, quibus indicatur, quia hæc certis rationibus, non casu fieri dispensantur. p. 2. c. 120. e. f
- Locale dicitur quod circumscribitur secundum partes loci supra & infra, ante & retro, dextera & sinistra. p. 3. col. 1863. a
- Locusta quid & vnde dicitur. p. 4. c. 298. d. e
- Locusta & bruchus differunt sicut perfectum & imperfectum in eadem specie. p. 4. c. 1905. c
- Locusta, erugo, & bruchus, & etiam rubigo, quid significant. p. 4. col. 1905. c
- Locusta: quia longiora retro crura habet, vocatur locusta, quasi longa hasta. p. 1. col. 575. a. b
- Ex locusta bruchus nascitur, & quousque alas habeat, sic vocatur. p. 4. c. 298. d. e
- Locustæ si venerint in principio serotini imbris, i. verno tempore, quando cuncta vident, cuncta peccata consumunt. p. 1. col. 576. f
- Locustæ quibus (vt scribit Moyles) percussa fuit Aegyptus, an, & quomodo grauiores fuerunt quam illæ de quibus scribit Iohel. p. 1. col. 575. c
- Locustæ, de quibus Ioannes comedit, s. m aliquos sunt aialia parua quæ ad vsum antiquitus deputabantur. p. 5. c. 63. b. c
- Locustæ quando post flagello mittuntur, non solum super domos, & muros discurrunt, sed etiam per interiora domorum huc illucque volant. p. 4. c. 1417. b
- Quando nutu Dei locustæ de loco ad locum trãseunt, sua multitudine solent radios solis a terra excludere, & eam quasi nubes obumbrare. p. 4. ibid.
- Locustæ quando a Deo mittuntur, intantum magnum sonum faciunt.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- faciunt, ut a sexto miliario audiri possit sonitus earum, sicut tradunt illi quorum fines consueverunt venire, p. 4. ibid.
- locustarum natura est, ut in frigori torpeant, in calore volitent. p. 4. col. 2038. f
- locustarum variaz sunt species, ut dicunt aliqui, vel potius secundum alios diuersi gradus eiusdem speciei. p. 1. columna 1005. c
- locustarum agmen tempore beati Hieronymi totam Iudeam tenuit, que orationibus sanctorum precipitata sunt in mare: sed ad littora resuaz foetor noxius exiuit, & hominibus pestilentiam intulit, p. 4. col. 1922. c
- locustas solet adducere Auster, non Aquilo, & quare, p. 4. ibid.
- locutio impropria secundum regulas grammaticaz si est in sacra pagina non est curandum, quia illis non subiacet theologia, p. 5. col. 570. f
- locutio synecdochica est, quando minor pars accipitur pro maiori, vel pro toto, p. 1. c. 241. f
- locutio hyperbolica est ad designandum abundantiam rerum, p. 1. col. 454. f
- locutio incorporee nature non vno modo est, aliter enim Deus angelis, aliter angeli Deo, aliter animaz, &c. p. 3. col. 21. b
- locutio angelis quaz & qualis & quomodo fit, p. 6. col. 311. c
- locutio Dei ad diuersa & diuersimode accipitur, p. 1. 109. a. b. c
- locutio quaz peruersio, quaz ad supra, persuaderi, p. 3. c. 1610. d
- locutionis quedam peccata detestantur, ut est peccatum blasphemiaz, peccatum locutionis irreuerentis, peccatum locutionis iniuriose, p. 3. col. 2085. c
- locutionis integritas quid prodest, si audientem non edificat, pro nihilo enim loquitur si ab his propter quos loquimur non intelligimur, verbum ergo nimis obscurum vel ambiguum vulgi more debet dici, ut intelligatur etiam ab indoctis, p. 1. c. 1225. a. b
- locutionis duo genera noxia sunt. Vnum quod peruersa laudat, aliud quod recta vituperat: ibi fauor. hic ira. p. 3. c. 99. b
- locutionis simplicitas magnae virtutis laus est, quam quia arrogantibus non habent, habere se afferunt, ut securi securius audiantur, p. 3. c. 307. b
- locutionis finis sapientium esse solet, ut vsque eo dicant, quousque aduersariis silentium imponant, p. 3. col. 306. d
- locutionis, sicut intelligentiaz, autor est Deus, p. 3. c. 362. f
- locutiones de sapientia genita vel creata sunt cauendae magis quam extendendae, quia videntur fauere errori Arrii, p. 3. col. 1979. c
- locutionum omnium generalis vis haec est, ut quemadmodum ipsae linguae non intelliguntur, nisi audiendo vel legendo discantur, ita nec modi locutionem, p. 2. col. 250. e. f
- locutus quomodo est Deus ad Adam, an per suam substantiam an per creaturam subditam sibi, p. 1. col. 74. e. f. & 94. e. f. & 95. c
- locuturus de Deo, omnibus armetur virtutibus, quarum quatuor generales sunt, iustitia, castitas, fortitudo, sapientia, &c. p. 1. col. 1043. b. c
- longanimitas Dei quaz, p. 6. c. 34. f
- Item p. 1. col. 1044. f
- longinquitas in propheta in quantum annuntiat ea quae sunt longinqua ab hominum cognitione, potest dupliciter intelligi, p. 5. col. 1152. f
- longanimitas Dei qui non statim peccantem punit, sed poenitentem expectat, p. 4. c. 774. f
- longitudo omnis vite presentis punctus esse cognoscitur, cum fine terminatur, p. 3. col. 222. c
- longitudo terrae promissionis & latitudo secundum diuersas partes quomodo accipitur, p. 4. col. 1447. c
- longobardi cum rege suo multum affligunt ecclesiam, anno domini septingentesimo sexagesimotertio, p. 6. col. 1614. f
- longobardorum regnum quando & per quem desinit uel defecit, ibi.
- loramentum est congeries lignorum adinuicem conglutinatorum, & ponitur in fundamento domus, eo quod est de diffiili solubile, p. 3. col. 2080. f
- loth quanto quotidie deteriores fiebant Sodomitaz, tanto stior apparebat, p. 1. col. 1279. b. c
- loth vidit angelum vespere in perditionem Sodomaz, p. 6. col. 1463. b
- loth qualiter cognouit concubitum filiarum suarum, p. 1. col. 249. d. e
- loth per hoc quod scribitur. Et nesciuit, quod dormissent eo, &c. non excusatur. Appungunt enim de super Hebraei celo quasi superfluum, quasi incredibile sit, quia rerum natura non capit coire quempiam nescientem, p. 1. col. 249. f
- loth habitauit in Sodomis. Hoc Hebraei exponunt in vituperatione ipsius Loth, &c. Catholici autem hoc exponunt in laudem eius, p. 1. col. 298. f
- loth utrum peccauit offerendo filias suas luxuriosis. Arguitur pro, & contra cum responsione, & solutionibus argumentorum, p. 1. col. 241. f
- lotio tangens morticiniam quae fuerit, & etiam qualis, p. 1. col. 1096. f
- lotio pedum apostolicorum per Christum figuratim praefata est, p. 2. col. 87. a. 88. d
- lotio manuum de qua discipuli Christi sunt redarguti a Pharisaeis, & scribis, unde habuit originem, p. 5. col. 261
- lucius episcopus, & Arrianus grassatus est in sanctos patres Aegyptios haeremitas, p. 4. col. 1368. f. 2151. c. 234. f
- loquacitas infructuosa quasi verborum folia a diuinis refecandum in templo Dei nemus plantari prohibetur. Indignum est ut verba caelestis oraculi restringantur sub regulis Domini, p. 3. col. 7. b
- loquax, ut vel sic verecundiam tegat, quasi criminofus non alios criminatur, p. 3. col. 141. a
- loquaces magis solent esse ut appareant, parum scientes, & arum valentes in quacunque arte vel facultate, p. 3. col. 1664. f
- loquela, & sermo quomodo differunt, p. 3. col. 555. a
- loqueris Deo quando oras, quando legis, Deus loquitur tibi, p. 3. col. 1095. a
- loquitur stulte, qui inter flagella se innocentem dicit, p. 3. c. 3
- loquitur ad hoc solum Deus bonis per totam sacram scripturam, ut nos ad suum, & proximi amorem trahat, p. 4. col. 1108. e. f
- loquitur recte ille solus, uel dominum confitendo, uel a praedicatione, cuius auditum ut caelestibus possit auscultare obsecundare mandatis, diuina gratia referat, cuius lingua dominus tactu sapientiae quae ipse est, ad loquendum instruit, p. 5. col. 561. b
- Curatio loquitur, qui in ea quietus exercetur, p. 3. c. 100
- Quicumque sit credit ut loquitur, & si non vera loquitur, tamen fideliter loquitur, p. 4. col. 336. d. e
- Ad cor loquitur qui moestum consolatur: sicut de Sichem dicitur, p. 4. col. 345. b
- Facundius loquitur, qui obstupescendo tacet, p. 3. col. 123
- Qui loquitur, iudicio auditoris subditur, p. 2. c. 94. d. e
- loquitur dominus vel Sathan non flatu vocis, cum sint incorporei, ut nos qui, & in secreto cordis quasi post parietem corporis stamus, donec per linguam egredimur, p. 3. c. 21
- loquitur Deus ad diabolum quatuor modis. Vias eius arguendo, suorum iusticiam contra illum proponit, tertia innocentiam ei permittit, i. probationem fidelium iusticiam eius contra eos laxat, aliquando ne tentare audeat prohibet, p. 3. ibi.
- loquitur diabolus ad Deum tribus modis. Vias hominis innuat, innocentes fictis criminibus accusat, & rimas nocenter querit, & tentandum innocentiam postulat, p. 3. ibi.
- loquimur cum omnipotente, dum misericordiam eius precamur, p. 3. col. 158. e
- loquimur Deo cum faciem eius per desiderium postulamus. Respondet loquentibus, cum nobis se amantibus apparuit, p. 3. col. 163. a
- Quod loquimur transit, quod uero scribimus, manet, p. 4. col. 162. c

Index.

- loquimur pro nihilo, si ab his propter quos loquimur, non intelligimur, p. 1. col. 1480. f
- loquuntur arrepticii aliquādo idioma eis ignotum, & hoc est manifestum signum, quod sic loquens sit dæmoniacus: sed an & quomodo possibile, p. 5. col. 182.
- loquuntur homines foris, tamen Deus solus intus sensus aperit, intus instruit veritatis cognitione & amore, p. 5. c. 1128. d. e
- sunt multi qui loqui tarde incipiunt, sed modum incepto non ponunt indiscrete loquendo: & cum bona intentione veniunt, bona piæ mentis præcepta locutio viciat, p. 3. co. 46. d
- loqui veritatem est rationabiliter loqui. Vanitatem loqui, strepere est, p. 1. col. 553. d
- Qui sub diabolo agunt, tantā loqui norunt, sed inania loquuntur, ut pote astrologi, & c. p. 1. col. 1323. b
- loqui nostrum ad dominum est promptis ad illum desiderijs inhiare. p. 3. col. 406. e
- loqui Christum pro nobis, est se pro nobis hominem ostendere præter quem nullus æquus inueniretur, qui sine peccato pro peccatoribus intercederet: per hoc ergo quod se nobis similem ostendit, & in formæ veritate non discrepare patri pro nobis loquitur. p. 3. col. 328. d. e
- loqui nostrum est hominibus occultum sensum aperire, loqui nostrum ad diuinas aures, est motum mentis etiam expressione actionis ostendere, p. 2. col. 261. d
- loqui sapienter qui nimitur, timeat ne eius eloquio vnitas confundatur, p. 1. col. 793. c
- loqui Dei quid, p. 1. col. 531. a
- loqui praua qui refugit, & mysteria cælestia exponit, adiutoribus per Dei adiutorium pium laborem explens, ad montem fortitudinis, id est Christum feliciter ascendit, p. 1. c. 1376. e. f
- loqui tantum norunt qui sub diabolo agunt, sed inania loquuntur, ut pote astrologi aliqui & Philosophi. Fidelium autem regnum a Deo est, non est in sermone, sed in virtute Dei. p. 1. c. 1323. b. c
- Deus aperit ora eorum qui verba Dei loquuntur, eorum qui loquuntur mendacium, falsum testimonium, & c. diabolus, & c. p. 1. col. 520. f
- loqui quomodo potuerunt protoparentes, uel loquentem intelligere, qui non dederant inter loquentes crescendo vel magisterio. p. 1. c. 74. e. f
- Gratia bene loquendi est à Deo. p. 1. c. 520. f
- loquendi constantiam duo impediunt in homine, scilicet dolor de presenti, & timor de futuro, p. 3. col. 161. b. c
- loquendi vsus rectè per collum exprimitur, quia vox in collo est. p. 1. col. 793. a
- loquendi libertatem solet auferre terror cõuentuum. p. 5. col. 866. e
- loquendi quatuor genera sunt. Alii enim ampli sunt ore & sensu: qui laudandi sunt: alii vero utroque stricti, qui miserandi: alii sensu ampli, sed non possunt eloqui, qui sunt adiuuandi alii sensu inopes, sed lingua torretes, qui despiciendi. p. 3. c. 117
- loquendi facundiam ille bene accipit qui bene uiuit, nec conscientia loquentem præpedit. p. 3. c. 87. c
- loquendi scientiam si quis habet, non sibi sed Deo imputet, timeat ne præter voluntatem Dei vel auctoritatem sanctarum scripturarum, vel præter utilitatem fratrum doceat, nec quod dicendum est taceat, p. 6. col. 1337. b
- loquendi artes a nostris ad philosophos, non ab illis ad nostros ascendisse perpendendum est, p. 4. col. 1024. c
- per loquendi consuetudinem (nescio quomodo ait Augustinus) imbutis sensibus hominum, sed plus videtur quot singulariter quā quod pluraliter dicitur. Verbi gratia. Est illic miles, quam sunt illic pisces, p. 1. col. 554. c
- loquendi modus est sanctæ scripturæ, quando intelligitur de bonis, dicitur, populus domini, vel populus meus, vel quid huiusmodi determinans ad bonum. Quando autem de malis, dicitur absque determinatione p. 1. co. 1231. c
- loquendi originem de hereticis trahimus, qui nobis ad loquendum quasi argenti venæ sunt: reuocantur ergo ad sacræ auctoritatis paginas, ut si uere loqui desiderant, inde quid loquantur sumant, & non de eloquii nitore superbiant, p. 4. col. 737. b
- loquendum est caute, sed si tamē ex verbis tuis aliquis scandalizabitur habeto consolationem in eo, ex cuius dicto multi scandalizati sunt, qui hoc fecit, ut tibi esset exemplum, p. 5. col. 1133. f
- loquens altiora minus capaci, non utilitatem, sed sui ostentationem facit, p. 6. col. 200. e
- lucas, qui qualis quantus cuius, & quotemnis fuerit, p. 5. col. 666. e. f. Item p. 6. c. 965. e
- lucas partus Christi filii Dei scripsit genealogiam, p. 5. col. 667. c. 740. f
- lucas qui sacerdotium Christi cæteris amplius exponendum suscepit, pulchre hoc in templi deuotione compleuit. p. 5. col. 1008. e
- lucas plerique tradunt profelytum Hebræas literas ignorasse. p. 1. col. 434. f
- lucas euangelista tantum persequitur in actibus apostolorum prædicationem Petri, & Pauli, tum quia præcipuum, quia istorum facta vidit maxime Pauli, cuius fuit indiuiduus comes, par. 6. col. 993. c
- lucas actus apostolorum Græco sermone conscripsit, p. 6. col. 1117. c
- lucas imagines Christi, & beatæ Mariæ virginis primo descripsit. p. 6. col. 1621. c
- lucerna apud velum signabat Ioannem Baptistam, p. 1. columna 1115. c
- lubrica vita elati onocentauri nomine signatur, p. 4. columna 63. b
- lucerna, & quasi lucerna differentiam habent. Ioannes lucerna erat, quia erat angelus lucis: diabolus quasi lucerna, quia transfiguratur se in angelum lucis, p. 2. col. 83. c
- lucerna lumē in test. est. p. 3. c. 1982. Item p. 2. col. 656. e. f
- lucerna sumitur dupliciter. Vno modo lumē naturale intellectus humani positum in corpore terreno dicitur lucerna domini, quia lumen naturale rationis est quædam impressio diuinæ luminis.
- Item Deus est præsens homini per gratiam suam, & dicitur eius lucerna, & c. p. 2. col. 653. b. c
- lucerna dicuntur apostoli, & prædicatores, & omnes homines. p. 3. c. 549. a
- lucerna lucere debebat in templo vsque mane, p. 2. c. 339. b
- lucernæ apud velum incensæ docēt incarnationis tempus quia totus illustratus est fugatis tenebris mundus, p. 1. columna 1115. b
- lucifer de cælo cecidit is qui mane oriebatur, p. 4. col. 163. b
- lucifer dicitur Christus, & nota quare, p. 3. c. 359. c
- lucifer voluit aliis angelis præesse indebite, & nulli subesse, non tamen simpliciter, sed quātū ad regulā agendorū, p. 4. 163. c
- lucifer primus apostatauit, & superbia elatus suum cõtempnit creatorem, p. 4. c. 174. a
- luciferiani hæretici dicunt animam de carnis substantia propagatam, p. 1. col. 1019. a
- luctari necesse est eum cum diaboli ministris qui vult exire de regno eius, p. 1. col. 1324. e. f
- luctus mortuorum, non mortuorum ponitur commune lege naturæ sed peccatis, & vitis mortuorum, par. 2. columna 414. c
- luctus peccatorum non aduersatur lætitiæ parte 4. columna 794. f
- lucrum spirituale est magis diligendum quam amicus, sed magis est diligendus amicus quam lucrum temporale, p. 3. col. 1657. a. b
- lucra Iacob cum angelo, non fuerit corporalis uel spiritualis utroque modo declarantur opiniones multorum, p. 1. col. 353. c. 354. f
- lucus a contratio dicitur quod minime luceat, & abundare quod non est, p. 2. col. 160. c. & col. 800. f
- Item p. 1. col. 1430. f
- lucus uide in arbores.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- L**ucta Jacob cum angelo fuit, vt assecraretur de Esau, quem nimis timebat: ppter quod dixit sibi angelus. Sic cōtra Deū fuit fortis quanto magis contra homines p̄ualebis. p. 3. col. 1924.c
- L**ucta vel hastiludium seu aliquid huiusmodi, quod semel fiebat in quinque annis, dicitur agō, & fiebat in venerationē Herculis. p. 4. col. 323.c
- L**uctus mortuorum moderatus & honestus procedens ex pietate naturali; bene licet & decet, sed immoratus prohibetur p. 1. c. 1539. Vide etiam in Flere licet, &c.
- L**uctus beatitudo omnia concupiscibilia abdicat, & luctum uoluntarie assumit pro transgressio culpe commissæ, & pro dilatione cælestis patriæ, p. 5. col. 96.f
- I**n ludo literario vbi pueri elemēta suscipiunt, alij dicuntur ab dārij, alij syllabarij, alij nominarij, alij calculatores dicuntur. Et cum audierimus hæc omnia puerorum profectus agnoscimus, p. 1. col. 1434.f
- I**n ludis honestis exercitare pueros ad virtutem inducentibus & retrahentibus a vitiis expediens est, p. 5. col. 209.c
- L**udouicus rex Franciæ coronam regni Franciæ valde iuuenis suscepit. Eius typum tenuisse videtur Iosias rex, &c. p. 2. col. 981.c
- L**udere secundum Hebræos est æquiucum ad ludere & occidere, & etiam ad quædam alia, p. 1. c. 257.f
- I**tem p. 2. col. 524.f
- L**udentem cum vidisset Sara filium Aegyptiæ, &c. dupliciter exponitur, p. 1. c. 157. f. & declaratiuus. ibid. & col. 259.f
- L**ugere non audebant filii Israel existentes in Chaldæa, ne viderentur dolere de regibus Babylonis victoria, & sic durius tractarentur, p. 4. col. 1266.f
- L**ugentes & conquirentes columbis sublimibus assimilabuntur. p. 4. col. 1132.c
- L**ugentes, lacertos incidere, mos fuit apud veteres, & usque hodie permanet in quibusdam Iudæorum. p. 4. col. 702.d
- L**ugentium mos est ferre cibos, & præparare conuiuium, quæ parentalia dicuntur, eo quod a parentibus ista celebrantur, p. 4. col. 702.f
- L**ugentium consuetudo extendere & contrahere manus, p. 4. col. 943.a
- L**ugendæ sunt a toto populo personæ communes, maxime deputatæ ad Dei cultum p. 1. c. 921.f
- I**n lugētibz multa volumina sunt, dum quid apud Deum decernatur, nesciunt: dum præterita sua recolunt, futura perimescunt & in bonis suis ne errent, verentur, quos dum flagella Dei corripunt, se offendisse suspicantur. p. 3. c. 59. b. c
- L**umbi mentis sunt voluntas & intellectus, ex quibus procedunt cogitationes malæ. Sed lumbi carnis sunt in quibus viget motus luxuriæ & vtrique præcingendi sunt. p. 5. col. 852.f
- L**umbus virtutem significat. In lumbis quoque operatio generationis, p. 1. col. 927. a. b
- L**umen cognitionis naturalis, lumen cognitionis diuinorum in veteri Testō, & lux cognitionis euangelicæ, quō deficiunt differenter in cognitione diuinorum, p. 5. col. 1026.f
- L**umen contemplationis ignorans, præsentis vitæ tenebris pressus, dum venturam lucem diligenter non conspicit, nescit quo porrigat operis gressum, p. 1. col. 1094.c
- L**umē propheticum sicut ad solo Deo teach: ce creatur, ita ab eo solo multiplicatur, dilunditur, & traditur, quāuis a creatura hierarchica per illuminationem ministerialiter deriuatur, non effectiua, &c. p. 1. c. 1245. a
- L**umen intellectuale quomodo requiritur ad prophetam, ad intelligendum visionis significatum, p. 6. c. 319. a
- L**umē diuinæ essentiz videbimus in lumine creato gloriæ, &c. p. 3. col. 679. c
- L**umen sacræ scripturæ lucerna dicitur, p. 3. c. 273. a. b
- L**umen diurnum quale potuit esse ante creationem siderum. p. 1. col. 19. a
- L**umen fuit informe aliquo modo vsque ad quartum diem, p. 1. col. 18. f
- L**umē creatū quomodo videbitur in lumine diuinæ essentiz, p. 3. col. 679. c
- L**umen sapientiæ increata est simpliciter per omnem modum incorruptibile, sed lumen sapientiæ creatæ non est sic incorruptibile per omnem modum. p. 3. col. 1913. c
- L**umen est triplex. f. lumen rationis naturalis, & lumen cognitionis diuinorum, quod fuit in veteri Testamento, & lumen cognitionis Euangelicæ. Et omnia deficiunt a perfecta lucis veritate, & quare. Lux autē diuina dicitur vera lux, quæ est lux per essentiam, p. 5. col. 1026. f
- L**umen naturale intellectus humani positi in corpore terre benedicuntur lucerna, p. 3. col. 477. c
- L**umen verum est, vbi aliud lumen aliud vita, p. 3. 325. a. b
- L**umen propriè quod ex se lucet, nō est nisi Deus, p. 3. c. 128. Christus lumen est & lucerna: Sed lumē est Christus, dum re nostro recenseretur, lucet enim in nobis tanquam in vñi. p. 3. col. 1386. e
- L**umen naturale intellectus humani, est quædam impressio uini luminis, eo quod homo secundum partem intellectus est imaginem Dei, p. 3. col. 460. f. Item p. 2. col. 654. e
- L**umen naturale comparatum ad Deum tenebra est, p. 3. 47. c
- L**umine duplici anima nostra illuminatur, scilicet, vero siuerno, & temporali, siue falso, p. 2. col. 159. a. b
- L**umini rebelles sunt, qui sua desiderio sequendo bonum spiciunt quod nouerunt. p. 3. c. 245. b
- L**uminaria cæli ab antiquis dii vocabantur, p. 1. c. 9. b. c
- L**uminaria dicitur pia cordis intentio vniuersas eorum tenebras expellens, p. 2. c. 1597. a
- L**uminaria cæli licet sint facta principaliter propter gloriā Iam tamen facta sunt consequenter ad vtilitatem hominum, sed primam harum rationum Moyses subtrahit, & quæ p. 1. col. 19. a
- L**uminaria cæli deseruiunt homini ad quatuor. Primo in quantum faciunt vicissitudinem temporis apti ad operandū & ad quiescendū. Secundo quia ex ipsis accipitur significatio plurius tēporis vel sereni. Tertio distinguunt diuersas partes tēporis. f. veris, æstatis, &c. Quarto deseruiunt hominibus ad visum qui est directius in operibus humanis. p. 1. c. 9. a
- L**uminaria cæli omnia a sole illustrantur, p. 1. c. 9. b. c
- L**uminaria hæc corpora vtrum sola sint, aut habeant rectitudinem spiritus, & ab eis vitaliter inspirantur, sicut per animas malium carnes animantur. Sed tã de obscura re nihil tēre credendum, p. 1. c. 18. f
- L**uminaria in firmamento cæli sunt in signa & tempora, & quomodo, p. 1. c. 18. f. & col. 159. c
- L**uminarium cælestium proprietates & vtilitates plures dantur, p. 1. ibid.
- L**una & an quomodo possit dici regina cæli, p. 4. columna 646. e. f
- L**una obscuratur tribus modis, & similiter ecclesia, p. 3. c. 5. e
- L**una cum plena est, tunc noctis in exordio videtur, alias noctis & per diem incipit uideri ante plenitudinem, & in profu noctis, p. 1. ibid.
- L**una post ægnoctiū vernale vespere plena præcedens, partem lē terminū facit, quæ regula usque hodie viget, p. 1. ibid.
- L**una vtrum plena, & plena, & an prima facta fuerit. partem ibidem
- L**una cum ad nostros crescit oculos, paulatim a sole recedit, vero ad cælos, partibus spaciis redit, p. 1. c. 1219. a. b
- L**una non dæmonibus seruit, sed dæmon lunæ cursum obseruans corripit homines vt luna infametur, & per eam eius creator, p. 5. c. 242. d. e. & 92. e
- L**una. 14. in immolatione anni præfiguratur tam tēpus passio Christi quam tēpus institutionis sacramenti eucharistie licet, in effectu fuerint abinuicem quasi per vnum diem tēturalem distantia, p. 1. col. 611. a
- L**una & sol, ut Hebræi fabulatur, in principio suæ formationis erant æquales in lumine, sed quia luna uoluit habere suam partem gloriæ, &c. sed Deus motus cōtra lunā minorauit lumen eius, dedit tamen stellas, &c. sed per hoc nō pacificata, &c. Deus. Offerte pro me expiationem, &c. Iudæorum creator

Index.

imo infania, p. 1. c. 1391. c
 Luna quō ostensio tēporis, signū cui, & diei festi, p. 3. c. 2191. a
 Luna quare comparatur ecclesie, p. 3. c. 2467. b
 Luna p. 1. c. 1681. a
 Luna vocatur Diana, & pingebatur antiquitus in figura virginis tenentis in manu sagittas tanquam radios emittētis, p. 6. c. 1142. f
 Luna dicebatur a gentilibus præses viarum, quia eas ostendit de nocte, p. 6. ibid.
 Lunam quidā dicunt lumen suum habere, sed globum eius dimidium lucere, dimidium obscurum esse, & c. Alij dicunt quod non habet lumen, nisi à Sole, p. 3. c. 309. b. & 2191. a
 Lunatico assimilatur, instabilis & quare, p. 5. c. 292. f
 Lupanar suum in omnibus viarum principijs fabricat qui doctri-
 næ testimonijs male abutitur, p. 4. c.
 Lupus & agnus, id est principes & subditi vnam habuerunt mensam, p. 4. c. 524. b
 Lupi natura commemoratur, p. 5. c. 837. b
 Lupus. Vide Morbus regius.
 Lupi sunt hæretici & persecutores, qui docere nesciunt vlulare consueverunt, p. 4. c. 524. c
 Lusus maioris ad minorē, illusio est & deceptio, p. 6. c. 508. d. c
 Lutum est cum aqua terram infundit, p. 3. c. 136. e
 Luto insigi dicitur quis dupliciter, p. 3. c. 658. e
 Lux solaris quæ facta dicitur prima die, adhuc fuit informis quantum ad aliqua, vsque ad quartam diem, p. 1. c. 11. c
 Lux fuit quædam nubes lucida, p. 1. c. 24. c. f
 Lux in prima die facta, licet non esset ita perfecta sicut lux Solis, habebat tamen perfectionem sibi pertinentem quātum ad illud pro quo facta fuit, scilicet diuisionē noctis & diei, p. 1. c. 42. e. f. Et extense c. 490. c. & 45. a. & 54. d. e. f
 Lux quomodo circumire poterat ad exhibendam diurnam nocturnamque vicissitudinem, non solum ante luminaria, sed ante factum firmamentum, p. 1. c. 58. f
 Lucem quare oportuit fieri prima die, p. 1. col. 11. a
 Lux primo die facta, spiritualis vel corporalis intelligitur, parte 1. c. 10. f
 Lux corporalis vbi facta est, cum abyssus omnem terræ altitudinem tegetet, p. 1. ibid.
 Lux corporalis quæ facta est ante Solem, quæ nā est illa, quam cum Sol occiderit videre non possumus, p. 1. ibid.
 Lux duplex, vna iniquorum, quæ cōuertit se in angelum lucis: Altera contraria est illi, quæ dicebat: Ego sum lux mundi, p. 1. c. 1340. e
 Lux exterior si incautē diligitur, a luce inuisibili cor extra inhians cæcatur, p. 3. c. 296. d
 Lux magis proprie dicitur in spiritualibus quā in corporalibus, p. 5. c. 1155. c
 Lux inter omnes sensibiles effectus spiritualior est, vnde efficacior est ad producendum intelligibilem cognitionem, p. 3. col. 347. b
 Item p. 1. col. 43. a. b
 Lux morientiu est quæ corporeis oculis cernimus, Illuminatur autē a luce viuentiū, qui despecto tēpali lumine ad splendore internæ claritatis recurrunt, vt ibi viuant. p. 3. c. 315. a. b
 Lux vera quomodo dicitur Christus, cū apostolus dicat: Nūc autem lux in domino. Et sic ratio lucis conuenit cuilibet iusto, p. 5. c. 1026. f
 Lux gratiæ dupliciter accipitur in scriptura. Vno modo per essentialitatem. Alio modo per participationem, p. 5. ibid.
 Lucis luci, lucem, luce, in lux.
 Lucē quæ sciret bonā esse, nisi tenebras sentiremus, p. 1. c. 1279. a
 Lucem maiorē qui ex se emisit, vtrum Paulus an Petrus, Bartholomæus, an Ioannes, solius Dei nosse est, p. 2. c. 161. a. b
 Lucem diuinorum mysteriorum Iudei non intelligunt, sed abhorrent in lege, p. 1. c. 399. b. Interl.
 Lucē parsa æstus diuiditur, dum dona spiritus dispariliter, quibus accendatur singuli accipiunt, & c. p. 3. c. 357. b
 Luxuria pudicitiam infestare tērat, sed vir castus bona sibi collata ad memoriam reducit, & tentationem qua pulsatur euincit, p. 1. c. 396. a. Interl.

Luxuria hamus est, quo capiuntur indifferēter per diabolum de quolibet stato homines, p. 4. c. 2050. f
 Luxuria quædam est carnis, quædam cordis, p. 3. c. 349. b. c
 Luxuria turpius coinquinat corpus, quā alia peccata, & nullum peccatum intantum dehonestat corpus, p. 6. c. 241. a. b
 Luxuria viget in lumbis virorum, & in vmbilico feminarum, p. 3. c. 385. a
 Luxuriæ & voluptatibus corporis si quem videris deditum, in quo nil animus valet, sed totum libido possedit, dicitur quia deuorauit eum terra, p. 1. c. 624. d. e
 Luxuriæ malum, aut cogitatione perpetratur, aut opere, par. 1. col. 102. d
 Luxurię peccatum per quæ adsciscit homo, p. 4. c. 8
 Luxuriam eo magis erubescunt homines, quia simul omnes turpem nouerunt, p. 2. c. 575. a. b
 In luxuriam multi per vel post superbiam corruentes, ex aperto casu malum culpæ latentis erubescunt, & maiora corrigunt, cū prostrati in minimis grauibis cōfunduntur. Reos enim se inter minora conspiciunt, qui se liberos inter grauiora crediderunt, p. 2. ibi.
 Luxurioso qui se contingit in malis actibus, cum iumento dormire dicitur, p. 1. c. 1527. a. b
 Luxuriosi idolum est adultera sua vel concubina, p. 3. c. 1034. f
 Luxuriosi valde dolent, quando in eis incipit deficere potētia cœundi. Et de hoc figura, p. 2. c. 1181. b. c
 Luxuriosi qui latibulæ quærent ad exercitium sui peccati, dicuntur idololatrare subter ligna frondosa vel in lucis, p. 1. col. 1529. c
 Luxuriosus non est alia cura, nisi vt ventrem suum impleant, quorum Deus venter est, p. 5. c. 908. e

M

Maelon interpretatur de fenestra vel a principio, p. 2. c. 287. a
 Ma dictio Hebraica quid significat, & quotupliciter exponitur, p. 4. c. 405. 406. d
 Macedonia est quædam regio in Græcia secundum omnes historiographos, p. 2. c. 1525. c
 Macedones, & Amalechitæ an sint eadem gens, parte secunda, ibidem.
 Macedonius heresiarcha, & quæ eius Heresis, p. 6. col. 1539. c
 Contra hunc congregata fuit quædam vniuersalis synodus in Constantinopoli. l. episcoporum, p. 6. col. 1540. f
 maceratio carnis per ieiunia, vigilijs, & cætera exercitia per quæ retrahitur caro a deliciarū aquis significatur per Moysen p. 1. col. 1648. f
 macerationem carnis Deo acceptam faciunt septem cōditiones. Prima quod sit volūtaria. Secūda quot sit in carne propria. Tertia quod sit concupiscentiæ mortificatiua. Quarta quod sit bonorum operum productiua, & c. p. 6. c. 156. c
 maceria quid sit, p. 6. 1538. d
 Item p. 3. col. 1836. d
 machabæi septem fratres in Antiochia martyrii gloria coronati sunt cum matre sua atque sepulti cū magna veneratione ibi requiescunt. Sed nun ad Coloniam Agrippinam translati referuntur, ubi in ecclesia sanctimonialium, ad Machabæos dicta coluntur, p. 4. col. 2207. c
 Machabæorum liber secundus, & maxime quantum ad præfationem reputatur a multis multum apocryphus, p. 4. columna 2393. c
 Receptus tamen ad legendum ab ecclesia, col. 2409. c
 machabæorum liber licet non sit canonicus, tamē maioris autoritatis est quam sit Iosephus, p. 4. col. 2432. & 2354. f. & 2364. f
 Item p. 1. col. 76. e. f
 machabæorum libri quomodo in ecclesie vsu accepti sunt, p. 4. col. 2209. 2210.
 machabæorum tempore consules præerant reipublicę Romę, p. 4. col. 2359. b
 machabæorum septem si atrum festum in ecclesia celebratur, & quare, p. 4. col. 2429. c
 machinantes damna alijs, ipsi quandoque primi incidunt in ea, p. 2. col. 619. b. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Machinantes malum innocentibus & per diuersas vias, per quos significantur: sed domino disponente malum super eos reuertitur. Et de hoc exempla, p. 1. col. 1341. c
- Machina mundi sunt quatuor, p. 3. col. 1228. f
- Macula animalis immolandi quando & quomodo non immolationem impediuit, p. 1. col. 1548. f
- Madian ciuitas a quo vocata, & vbi sita, p. 2. col. 1016. e. f
- Madianitæ dicuntur & Ismaelitæ, p. 1. col. 384. b. c
- Magdalena duæ fuerunt, vna soror Lazari, alia peccatrix, Gregorius tamen dicit, quod fuit vna sola, p. 5. col. 659. c
- Mageddo est locus in quo Iosias occurrit regi Aegypti, & vlnnerarus, p. 5. col. 272. e
- Magedan Dalmanuta & Modan idē representāt, p. 1. c. 1938. f & 1686. c. Item p. 5. col. 272. e
- Item p. 2. col. 900. f. & 1266. d. e
- Magi sunt homines qui naturam humanam corrumpunt, p. 1. col. 1088. d
- Magi vbi nacti sunt aquam quam in aliam transferrent speciem, p. 1. col. 551. b
- Magi vtuntur sanguine humano & contactu mortuorum in maleficiis & diuinationibus. Arioli solis verbis, id est incantationibus diuinat, p. 2. col. 496. d
- Magi Pharaonis cur in tertia plaga defecisse dicuntur, poterāt enim in primo signo deficere, sed commendatur fortasse trinitas, p. 1. col. 555. b. c
- Magi Pharaonis an post tertiam plagam non cessauerunt resistere Moyfi, p. 1. col. 550. c. & 556. f
- Magi resistentes Moyfi, & dicentes: Digitus Dei est hic: cōfessi sunt diuinam virtutem ut communiter dicitur: sed aliis aliter videtur, p. 1. col. 554. f. & 555. c
- Magi querentes Iesum (qui & di & i sunt reges) a scientia & regimine dicti sunt, non a magica arte, p. 5. col. 58. f
- Magi in Ierusalem intrantes duplici de causa puerum Iesum quaerierunt natum regem Iudæorum, p. 5. lbi.
- Magi a dæmonibus docti, vel iuxta prophetiam Balaam intelligentes natum filium Dei, qui magicam destruet artē ita, Bethleē venerūt, & puerū adorauerūt, & quare, p. 4. c. 195. a
- Magi puero Iesu tria munera obtulerunt, scilicet aurum, thus & myrrham, & quid significant, p. 5. col. 63. c
- Magi et si tria munera obtulisse dicuntur, non ideo non plures fuisse quam tres probantur. Vel tot fuerunt principes qui multos duxerunt in suo comitatu, p. 5. col. 57. a
- Magi an singuli singula an vnusquisque tria domino obtulerit munera, p. 5. col. 63. a. c
- Magi in puero Iesu diuinitatem intellexerunt, quod patet in latriæ adoratione. lbi. c
- Magi dicuntur qui superstitiose diuināt per astra, p. 1. c. 1079. e. f
- Magi & augures in superstitionibus suis obseruant loca & tempora, p. 1. col. 1344. f
- Magi sunt intelligibiles, qui in nomine domini falsa prophetant, p. 1. col. 1082. d
- Magorum genus & institutio: ex Balaam in partibus orientis vigere fertur, p. 1. col. 1333. a. b
- Magorum magistri sunt spiritus maligni, nullus enim sanctorum spirituum obtemperat mago, p. 1. col. 133. d. e
- Magorum differentia: sunt: alij enim plus valent, alij minus. p. 1. lbi.
- Magos Pharaonis cur nō ab initio phibuerit Deo, p. 1. c. 546. d
- Magia eedes perpetrat, sepulchra perfodit, animas hominum perturbat, p. 1. col. 1088. d
- Magica virtute possunt aliqua miracula fieri, tñ illa perrinent ad curiositatem tantum & vanitatem, par. 5. col. 226. f
- Magiam artem siue magos in infirmitatibus vel aliis necessitatibus constitui requirentes, cui assimilantur, & magnas expensas faciunt, & nullum commodum sed magis oppositum reportant, p. 1. col. 1330. d. e
- Magiam artem designat scriptura ut eam prohibeat, sicut de mones esse significat, sed coli vetat. lbi.
- Magiarum artium consultationes & pacta cum dæmonibus similiter auspiciū, & auguriū. deputantur societati dæmonum, p. 6. col. 279. c
- Magis artibus possunt aliqua quaeri a dæmonibus aerem caliginosum inhabitantibus. sed non sic de substantiis formaliter separatis, & c. p. 4. col. 1507. c
- Magicis artibus bene fiunt aliqua curiosa, & inutilia, sed sanctates quæ fiunt ad reducendum homines in Deum. fiunt tummodo virtute diuina, p. 5. col. 1110. f
- Magister dicitur Deus, & qualiter homo, p. 5. col. 279. c
- Magister qui prius esse desiderat quam discat, stultitiæ noxam non destinat, p. 3. col. 1681. b
- Magister eruditus margaritæ, fulgenti cōparatur, quia dū enationem morum dum superiorum scientiam pie quaeritibus aperit, quasi aureo ornatui maiorem in super gratioque fulgorem gemmæ ardentis annectit, p. 3. col. 1712. d. e
- Magister quando præcipit, iudicium est ob audiētis si demerso audiat capite. Si tergum vertat contemnentis, p. 4. 595
- Magister in discipulo auditur, & in filio pater honoratur, p. col. 837. e
- magistri qui fiunt, & nec dū pūcto ore discipuli fuere in arrogantiam (quæ est ruina diaboli) incidunt, p. 6. col. 783. a
- magistri solent lege in habitu ad hoc disposito secundum dispositionem facultatis suæ, p. 5. col. 1210. c
- magistri ecclesiæ omnium virtutum cultu, & decore sapientia illustrati honorantur diademate regis dignitatis tantquam membra summi regis, p. 2. col. 1371. c
- magistri merces crescit ex prouentu discipuli. p. 1. col. 1069
- magistri peruersi dogmatis significantur per Ioab, qui ad are fugit, qui ob hoc quod ecclesiasticos per insidias perimūt, altario fidei expulsi perpetua morte punientur, p. 2. c. 686
- Magistri scientia vigilantes, sed vita dormientes, auditores quos per vigiliis prædicationis nutriūt, dum quod dicunt cere negligunt, per somnū corporis occidūt, p. 3. col. 649. e
- magisterii vel doctoratus nomen, an, quare, & quomodo dederandum sit, p. 5. col. 379. c
- magistrorum vita si iure reprehenditur, oportet vt subdit etiam cum displicent venerentur, p. 2. col. 955. a. b
- magistrorum spiritualium persona signatur per ibices qui petris pariunt, quia in doctrina parū cui petra uocati sunt ad conuersionem animas gignunt, & c. p. 3. col. 365. b
- magnificari dominus Deus quomodo dicatur, p. 5. col. 69. e
- Item p. 3. col. 2094. f
- magnificus inclinatur ad dandum illud quod petitur, quia beneficia prius præstita per eum allegantur, p. 4. col. 204. e
- magnifici proprium est exaudire illum qui recognoscit proprium beneficium, & suam potentiam, p. 3. col. 1097. b. c
- magnifici modus facere maiora quam sit dignitas recipiens, p. 2. col. 557. c
- magnificentia an, quomodo, & vnde locū habeat in Deo, & de cæteris virtutibus, p. 3. col. 955. a. 956. d
- magnificentia consistit in virtute, & sapientia, eo quod præstita duo fiunt magna facta, p. 3. col. 493. c
- magnitudo diuinorum operum nec ex qualitate valet differre nec ex quantitate numerari, p. 3. col. 82. d
- magnitudo fidei Abrahæ ex hoc patet, quod statim ad uocatum domini iuit ad terram alienam, & ibi per totam vitam suam habitauit peregrinus, & de generatione Isaac credidit, & risit sicut Sara uxor sua, p. 6. col. 923. c. 924. f
- magnitudinis solis, & lunæ magnum est argumentum, quod omnibus hominibus idem orbis eorum videtur, & p. 1. col. 2. e
- mahumet pseudo propheta in suo Alchorano quædam præcepta quæ non vult fieri, p. 3. col. 1243. a. 1244. d
- mahumet vt plurimum secutus est in credendis errores sanctorum hereticorum. Similiter de sperandis falsa, & heretice tradidit, p. 6. col. 1549. b. c
- mahumet in suo alchorano nefando dicit expresse, quod Iesus fuit suspensus nec mortuus, sed quod sic assimilabatur iudeis. s. per apparitionem phantasticā, non verā p. 4. c. 4. e
- mahumet dicit Iudæos corrupisse legem Moyfi, & prophetiam & euangelium Christianos, & veritas habetur in suo Alchorano, & c. Sed reprobat, p. 6. col. 1559. 1560. d

Index.

Mahomet quare suis interdixit vinum bibere, cum in aliis voluptates relaxauerit, p. 6. col. 1601. a. b.
 Mahometus, licet varia dicantur a diuersis, de eo tamen cōuenientius tenetur, quod incēpit sectam suam circa finem tēporis Eraclii, p. 6. col. 1591. c.
 Mahometus multos errores posuit circa Christū. p. 6. 1599. b. c.
 Mahometus vocat apostolos Christi viros dealbatos, eo quod vli sunt vestibus non laneis, sed lineis, p. 6. col. 1510. f.
 Mahometus & Antichristus sunt latrones, non intrantes per ostium, id est, sacra scripturā, in ouile ouium, p. 5. c. 1185. c.
 Mahometus de paupertate ad diuitias eleuatus cogitauit fieri rex Ismaelitarum, de quo populo ipse erat qui proprie dicuntur Agareni. p. 6. col. 1591. c.
 Mahometus quomodo vsus est consilio, & auxilio cuiusdam monachi nomine Sergius, cui adhēsit vt propositum obtineret, p. 6. col. 1541. c.
 Mahometus qualiter finxit se esse prophetam & legis diuinę latorem, vbi etiam tractantur multa alia de eo, p. 6. c. 1440. f.
 Mahometus dicit se missum a Deo, & conatur probare ex euāgelio. p. 5. col. 1230. c.
 Item p. 6. col. 1599. a.
 Mahometus epilētiā passus quomodo illud obscurare conabatur. Dixit se enim hoc fuisse passum propter pręsentiam angeli, p. 6. col. 1591. c.
 Mahometus lxiiij. annis tantum, p. 6. col. 1598. e. f.
 Mahometi lex per potentiam gladii incēpit, & per eam tenetur. p. 5. col. 1120. d.
 Item p. 6. col. 206. f. & col. 328. f. & clarius, col. 349. c. & column. 1601. & seqq.
 Sic est per gladium terminanda, vt doct. dicunt, p. 4. c. 948. f. & col. 2064. b. & col. 2234. c. Item p. 3. col. 471. c.
 Mahometi secta contraria modo inducta est ad legem Christi, p. 6. col. 1599. & sequentibus.
 Mahometi secta nihil tradit credendum, nisi quod de facili a quolibet mediocriter intelligente naturali ingenio cognosci possit. p. 6. col. 1601. a.
 Mahometi secta quomodo incēpit, & quomodo conficta fuit, p. 6. 1591. c. & c. 1599. 1601. 1602. Item p. 3. col. 1243. a.
 Mahometi lex cum sit erronea & vitiosa, quomodo est tantę durationis, p. 6. col. 1601. 1602.
 Mahometi sectę quō tanta multitudo hominum adheret cū contineat tot errores & vita enormia. p. 6. c. 1599. & seqq.
 Mahometi errores & vicia multiplicia scribit in suo tractatu frater Nicolaus ordinis Prędicatorū, qui in ciuitate famosissima Saracenorum quę dicitur Baldacum, vbi generale studium eorū habetur, linguam & literā Arabicam didicit, & legē seu sectā eorum diligentissimē studuit. p. 6. c. 1599. c.
 Mahometani quare & quomodo ieiunium obseruant. Ibid.
 Mahometani circumcisionem & baptismum obseruant, quare & quomodo. p. 6. ibi.
 Mahometani, expectant in alia vita in voluptatibus carnalibus & diuitijs premiari. p. 6. ibi.
 Mahometani frequenter & communiter appellant Mahometum prophetam, & apostolum Dei, & quare. ibi. d.
 Maior est iniquitas mea, quę vt veniam merear. Doctores Catholici desperatiuē & affirmatiuē exponūt. Doctores vero Hebręi exponunt interrogatiuē & negatiuē. p. 1. c. 118. f.
 Maius mihi videtur, si homo in carne positus fragilis & caducus: fide tamen Christi & verbo eius armatus superet dęmonum legiones, quamuis ipse qui vincit in nobis: plus tamen esse dicit, quod per nos vincit. p. 1. c. 1260. e. f.
 Maioris condiciones, ad inferiores & subditos quę sint. p. 5. col. 379. a.
 Maiores simul & minores nostrorum temporum secordia lædit: hos a prędicando verbum, illos ab audiendo, vtrosque a faciendo prępediens. Et horum ratio, p. 2. c. 1293. c.
 Maiores suos cum populus eligit, magis pax populi conseruatur. Videntur enim omnes quasi aliquam partem habere in principatu, vnde & omnes talem ordinem amant & custodiunt, p. 1. c. 1497. c. & c. 1498. d.

Maiora quęque difficilia discernere & iudicare debent maiores parua & facilia minores. p. 1. c. 1463. b.
 Maiora bona Deus dat quibusdam & non minora, vt semper animus eorum habeat, vnde se reprehēdat, & dum perfecti esse appetunt nec possunt, minime se extollant in his quę habent, qui per se parua non habere valent. p. 1. c. 1510. d. e.
 Maiorum vestigijs qui dedignantur insistere hæreseon excitatores sunt, p. 4. c. 128. e.
 Maioribus assurgere: naturalis consuetudo est. p. 1. c. 347. b. Interl.
 Maioritas in regno Dei nō acquiritur per ambitionem & potestatem, sed per humilitatem. p. 5. c. 339. c.
 Maioritas Melchisedech ad ipsum Abraham quo medio probetur, p. 6. c. 875. a. b.
 Malachias interpretatur angelus domini, ex quo dixerunt alii qui quod fuit angelus in corpore assumpto, alij vero quod Esdras. Sed improbantur, p. 4. c. 2175. b. c.
 Malachias vide in Esdras, & in angelos putant, & c.
 Maledicitur creaturis Deus, & nō maledicere prohibemur, quia dicit Apostolus, Benedicite & nolite maledicere, & c. & quare hoc ab hominibus nō vult fieri Deus, cū tamen hoc ipse faciat, qui exemplum vitę hominibus ponit, p. 1. c. 344. f.
 Maledicunt sancti viri, non desiderio vindictę, sed vltione iustitię. Intus. n. sublime Dei iudicium aspiciūt, & mala foris exurgunt, quo maledicto debeāt feriri cognoscunt, & nō peccāt, quia ab iterno Dei iudicio nō discordāt. p. 1. c. 104. d. e.
 maledicitur terrę in peccato Adę, non Adam, ipse verō Cain maledicitur, & quare, p. 1. c. 102. a. & c. 106. d.
 maledicere Deū suum & nominare nomen domini, an & quomodo differunt. p. 1. c. 1118. f. & c. 1119. a. b.
 maledicere Deo est de eius munere sibi ipsi gloriam prębere. p. 3. c. 18. f.
 maledicenti assimilatur qui fauore superflue laudis proximū extollit, vel fauendo, vel bona plus æquo laudando, & quare, p. 3. c. 1720. d. e. f.
 maledicenti patrem aut matrem debetur maior pœna quę percussori eorundem, & si percussio simpliciter considerata sit grauior quā maledictio. p. 1. c. 691. & c. 693. c.
 maledictus a Deo erit qui a malis sacerdotibus benedicitur, quia benedicunt iniquę agentibus, & adulantur peccantibus, dummodo diuites sint, p. 4. c. 2193. c.
 maledictus omnis qui nō reliquerit semē super terram. Quod de semine spiritualis operis dicitur, non prolis, p. 4. c. 461. a.
 maledictus omnis qui pendet in ligno, & c. Apposuerūt Iudęi Deo, ut maledictus omnis qui pen. in ligno: quando & quare, p. 6. col. 499. d. e.
 maledicti in corde qui recta opera, non recta intentione faciunt. p. 3. col. 18. c.
 maledictio parentum quomodo soboli noceat ostenditur, p. 3. col. 1988. e. f.
 maledictio mulieris adulturę, quę & quomodo & qualis fuerit, p. 1. c. 1195. c.
 maledictio hominum tempore Ieremię, quicunque maledicebat alteri, dicebat. Sic accidat tibi sicut accidit Sedechię regi & populo eius, p. 4. col. 752. f.
 maledictio gemina est, & culpę. f. & pęnę. Sic etiam maledictū duob. modis dicitur. f. actiue & passiue, & c. p. 6. c. 490. d. e. Item p. 1. col. 104. d. e.
 maledicti pessima qua Semei maledixit Dauidi. p. 2. columna 683. a.
 Nonnulli quos aduersarios æstimant maledictione feriūt, quia virtute nequaquam possunt, p. 3. 241. a. b.
 maledictiones seu comminationes in Leuitico & in Deuteronomio differentiam habent, quoniam illę in Leuitico ad captiuitatem Babylonicam referūtur, ut Ra, Mo. Gerund. declarat, & c. alię ad hodiernum captiuitatem Iudeorum, quā ipsi Romanam vocant, p. 1. col. 1143. & columna 1637. c. 1638. d. e.
 maledictiones cur plures in lege positę quā benedictiones, p. 1. col. 1636. d.

maledi-

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Maledictionibus** tribunalis cur adiungitur tamen, Benedictionis vero recitatis nulla sequitur affirmatio, p. 1. col. 16. 8. d.
- Maledictum** duobus modis dicitur. s. iudicio iustitię, & liuore vindictę, p. 2. col. 45. a. & col. 116. d. e.
- Maledictum** omnes peccati est. Maledictus ergo omnis qui in ligno pendet, p. 1. col. 1583. c.
- Maledictum** frustra prolatum nõ veniet super illum in quem profertur, sicut auis vagiuolans ad locum certum non vertitur, p. 3. col. 1715. c.
- Maledicta** non esse proferenda, p. 4. col. 1341. a.
- Maledicta** cum ex prophetia dicuntur non de malo voto sunt sed prædicuntur, p. 1. col. 1937. a.
- Inter maledicta** que Iudæis merito superbię acciderunt, nihil peius quam videre suam vitam. i. filium Dei pendentem, & non credere ei. p. 1. ibidem.
- maleficij** dicuntur qui vtuntur inuocationibus dęmonum, p. 4. col. 403. c.
- maleficij** dum per incantationem diabolorum aliquid efficere conantur, discurrunt per mūdū & subito semina eorum, de quibus hoc agitur afferunt, sicque ex illis permittente Deo novas rerum species producant, p. 1. c. 544. e. f.
- malefici** qui præstigijs magicę artis & diabolicis figmentis agunt & etiam hæretici, a consortio fidelium excommunicandi sūt, donec maleficiū erroris in eis moriatur, p. 1. c. 703. c. f.
- maleficio** nulla est ordinis ratio, p. 2. col. 635. b.
- malos** cur creauit Deus, quos tales futuros præsciebat, p. 1. col. 89. c.
- malitia** ne vnquam in nobis inueniatur, refugere omnino debemus. In alijs vero, vincere, non eam perimere studendum est. quia illi in quibus est, aliqui necessarii operis conferunt vniuersitati, p. 1. col. 1335. b. c.
- Malitia** non est opus nature sed voluntatis, p. 4. c. 649. a.
- malitia** est quando quis damnum molitur alicui, p. 6. c. 29. b.
- malitia**, malo deletatur alieno, p. 6. c. 1315. a. b.
- malitiam** suam, qui Dei bonitatem excedere putat, vere in spiritum sanctum peccant, p. 6. col. 32. d.
- malitia** dicitur afflictio, p. 4. col. 345. b. 379. a.
- malitia** lædens ore, infideli scilicet testimonio locustę comparatur, p. 3. col. 1030. d. e.
- malitia** hominum vitur Deus, vt ostēdat fortitudinem suam, quomodo, vt accipiatur, causaliter vel consecutiue, p. 1. col. 565. b. c. & c. 569. b. 570. e. & col. 581. c.
- malitia** affectus excæcat notitiam intellectus, maxime in moralibus, quia qualis est vnusquisque, talis finis sibi uidetur, p. 3. col. 1895. c.
- malitia** mulieris excedit omnē malitiam hominis, id est, sicut tristitia cordis, siue dolor eius excedi omnē plagā corporis, sic malitia mulieris excedit omnem malitiam, p. 3. col. 2104. f.
- malitia** non vincit sapientiam: quod patet verum esse de sapientia creata & increata, p. 3. col. 1918. f.
- malitia** duplex imponebatur illi qui in primitiua ecclesia instituebantur populo prælatus, malitia dico, scilicet sui & populi, & quomodo, p. 4. c. 493. c.
- malitia** sacerdotū & doctorum facit errare populum propter eorum scandalum, p. 4. col. 2191. c.
- malitia** hominis licet sit odienda, non tamen eius natura, que possibilis est beatificari, p. 5. col. 118. f.
- malitia** pharisęorum contra Christum conspirantium fuit quadruplex, p. 5. c. 368. f.
- malitię** est exaggeratio quod vir qui erat princeps dono intelligentię se eo deiecerit, vt adoret idola, p. 4. c. 45. a.
- malitię** subtilitatem qui celat, sub locutione innocentię, induitur ueste ex lana & lino, p. 1. col. 1587. c. 1588. e.
- malitiam** non fecit Deus, tamen cum ab alijs inuentam prohibere possit, nõ prohibet, sed cū ipsis vitur ea ad necessarias causas, & quomodo. Et exempla de hoc, p. 1. c. 1334. d. e.
- malitiam** inueniens Deus, & prouidens quod sit illi inutilis que ea vitur, facit tamen vtilem his aduersum quos exercetur, p. 1. col. 1334. f.
- malignantes**, sunt qui mala proximis agunt, p. 3. col. 607. a.
- malignus** spiritus vocatur ventus vrens, qui cum quę nūc succenderit igne peruersę concupiscentię, rapit postmodum ad flammam gehennę, p. 3. col. 262. d.
- malignum** spiritum si senseris loqui in corde tuo, vt te ducat ad aliquod peccati opus, intellige quia vult te obsecrare: licui dęmoni, vt suscipias mysteria diaboli, p. 1. col. 1372. e.
- maligni** spiritus dicuntur nostri vicini, eo quod habitant nobiscum in hoc aere caliginoso. Dicuntur etiam inimici nostri quia semper machinatur ad malum nostrum, p. 3. c. 1041.
- maligni** omnes sunt filii diaboli. Et sicut diabolus aliquando transfiguratur se in angelum lucis, vt decipiat, sic homo malignus fingit aliquando sanctitatem, vt ascendat, p. 4. 2371.
- maligni** spiritus animos fidelium a meditatione sacre lectior priuant, ne vel ipsi per exercitium resistendi fiduciã sumant, vel alios qui legem nesciunt ad resistendum vicijs accendant. Et de hoc figura, p. 2. col. 994. f.
- maligni** spiritus asque Dei permissione, non solum non possunt dare responsum hominibus, sed nec etiã homines possunt hoc querere, p. 1. col. 1351. c.
- maligni** spiritus, uel prauis dogmatis autores, per unius anni corruptionem, multas corrumpere nituntur, p. 1. col. 363. a. Interl.
- maligni** spiritus certis quibusque vicijs singuli obsequuntur qui super mentem peruersi uadunt & ueniunt, quem etiam aliqua mala deserunt, alii occupant, p. 3. 219. a.
- maligni** spiritus bonis mentibus sunt horribiles pauendi & fugiendi, p. 3. col. 219. a.
- malignis** spiritibus iuste datur licentia, vt quos volentes in peccati laqueo strangulāt, in peccati pœnam etiam nolentes hant, p. 6. col. 361. a.
- malignitas** dicitur quasi mala igneitas, quę consistit in arde concupiscentię, in qua consumitur iniquitas, p. 3. c. 190.
- malignitas**, est mala uoluntas, cum ultra non potest vel de beneficijs gratiam non referte, p. 6. c. 29. b.
- mallei** nomine in scriptura diabolus intelligitur, p. 4. col. 89.
- malogranatū** dicitur, eo quod multa grana fructus eius habet & est arbor medicinalis, cuius poma rubea, & ad edendum amara, p. 4. col. 1409. c. 1910. d.
- malogranatum** dicitur sãcta crux, quę est arbor fructifera, designandum fructum crucis qui est innumerabilis, p. 3. 1879. c.
- malogranatum** propter nimiam multitudinem granorum inter textis membranarum diuersas cellas, sed omnes vno cece comprehensas, semper in scripturis sanctis in personam clesię ponitur, p. 4. c. 2181. b.
- male** vtendo patientia Dei, corda obstinatorum dure scunt, p. 1. col. 577. f.
- malum** quilibet, qui tanquam effœminatus per mulieres sectus, contra Deū ad pessima se conuertit, significatur Ichoziam seductum per consiliam Athalię, p. 2. col. 121.
- malum** maius in separatione bonorum committimus quam malorū commixtione fugimus. i. dum corporaliter separamus nos a bonis propter malos quam fugimus. i. in consuetudine malorum non remanentes. i. quã sit illud quod fugimur fugiendo coniunctionem malorum, p. 6. col. 404. f.
- malum** culpę mortalis est priuatio boni diuini quod est infinitum, sed malum penę sensibiles est priuatio boni creati, propter quod minus habet de ratione mali, p. 3. c. 2119. c.
- malum** aliquod permittere, propter maius malum cuiusdam non facit illud licitum, p. 1. col. 1605. b.
- malum** facit uoluntas, non natura, p. 4. c. 167. a.
- malum** implere etiam per consilia qui conatur, in peruersi filii cathedra sedet, & magna iniquitatis elatione attollitur, p. 4. col. 1230. f.
- malum** non uitatur, nisi in quantum cognoscitur esse malum, p. 6. col. 91. c.
- malum** odit, qui non solum voluptate non vincitur, sed opera voluptatis, p. 4. c. 1872. e.
- malū** est peccare, peius est perseuerare, pruitiosius defendere se.

Index.

- se, in Deum culpam refundere, p. 3. c. 994. f
- Malum minus an sit eligendum, p. 1. col. 241. e. f
- Nullus aspiciens ad malum operatur, sed semper aspicit ad bonum verum vel apparens, p. 3. col. 1695. c
- Malum minus est, nō esse simpliciter quam esse dānatum: quia etsi non sit minus malum ratione pœnæ adiunctæ, quæ non priuat totum esse creatum, minus tamen malum est ratione culpæ mortalis, p. 5. col. 425. c
- Malum sustinere aliquādo non necessitatis est, sed supererogationis, p. 5. col. 122. d. e
- Malum temporale fit tribus modis, cruciatu corporum, damno rerum, angariis operum, p. 5. c. 115. b
- Malum fit a Deo, non in eo quod malum, sed in eo quod iustum, p. 4. col. 331. a. Interl.
- Malum quicquid nobis accidit, vitii nostri est, nō Dei, qui dulcem Deum vertimus in amaritudinem, & cogimus scire nolentem, p. 4. col. 618. d
- Malum est duplex, scilicet pœnæ & culpæ, p. 6. col. 1584. f
- Malum culpæ siue peccatum nō facit ad Dei gloriā, sed Deus punishmentem peccatorum per malum pœnæ ordinat ad declarationem suæ iustitiæ, p. 6. col. 46. f
- Malum pœnæ, cuius Deus autor est, immittit propter diuersas causas, p. 6. col. 1569. f. Item p. 2. col. 1509. c
- Malum pœnæ quædam medicina est, p. 6. col. 445. c
- Malum quomodo, & quomodo non, dicitur a Deo esse, p. 1. c. 831. b. Item p. 3. col. 1244. f
- Malum & idolum nihil sunt, nulla sua natura subsistunt. Tamē quid mente concipitur, dicitur esse, hoc modo peccatum potest esse, p. 5. col. 1019. a. & c. 709. e. f
- Item p. 6. col. 260. d. e. 848. d. e. Item p. 4. c. 375. f
- Item p. 1. col. 75. b. c
- Malum si quando infertur homini, duplex potest habere contra hoc remedium. Vno modo per se. Secundo modo per amicos bonos, si sibi remanserint, p. 3. col. 95. c
- Malum omne procedit ex aliqua ignorantia, p. 3. col. 1805. c
- Malum, nisi experimento, nō sentiremus, quia nullum esset, nisi fecissemus, quia malum natura non est, sed admissio boni sic vocata est, p. 1. 75. b. c
- Malum peior est qui nocet, quam qui non prodest, p. 1. col. 390. b
- Mala quæ querit diabolus contra iustos, vertit Deus ad diaboli confusionem & iustorum gloriā, & c. p. 4. c. 2072. f
- Malum non esse resistendum, p. 1. c. 1572. e
- Mala quæ creat dominus sunt plagæ quæ diuinitus infliguntur, p. 4. col. 180. d
- Mala quæ ex abundantia diuitiarum veniunt, sunt quatuor, scilicet otiositas, gulositas, ebrietas, & comestationis celebritas, col. 867. c
- Mala hominū non ante credamus quā probemus, p. 1. c. 235. a
- Malum boniis incuriæ vitio mala nascuntur, & quomodo, p. 4. col. 793. c
- Mala nostra solummodo nostrasunt, bona autem & omnipotentis Dei sunt & nostra. Ipse enim aspirando nos preuenit ut velimus, adiuuando prosequitur, ne inaniter velimus, p. 4. col. 1092. c
- Mala quæ contigerunt Iudæis in generali fuerunt quatuor, p. 5. col. 391. f
- Mala quæ contigerunt Christi discipulis in speciali fuerunt quatuor, p. 5. ibi.
- Mala quæ in absentia Nemix pullulauerunt in Ierusalem, fuerunt quatuor, p. 2. col. 1406. d
- Mala quatuor a quibus Galathæ euaserunt propter legis obseruantiam, p. 6. 509. c
- Mala cum reproberi cogitant, Deus ne contra bonos præualeant, viros tollit, ut effectu careant operis, p. 3. col. 82. e. f
- Mala quare Deus in hoc mundo fieri permittit, Item p. 3. col. 2240. f
- Mala quæ a domino inferuntur, aut supplicia meritorum sunt aut causa futurorum bonorum, p. 4. col. 990. d
- Item p. 3. col. 153. a. b
- mala quæ fideles piè perferunt, profunt, vel ad emendanda, siue demenda peccata, vel ad exercendam probandāque iustitiam, vel ad demonstrandam huius vitæ miseriam, p. 6. c. 112. d
- mala nobis illata in aliquo casu non expedit sustinere, quādo scilicet, per hoc malis datur audacia malefaciendi. Aliquādo cum temporalia bona a nobis quidam rapiunt sunt tolerandi, quidā obseruata charitate prohibendi, p. 6. col. 162. f
- mala pœnalia patienter toleremus nostris demeritis, & non alienis attribuendo, exemplo ostenditur, p. 4. col. 1209. c
- mala omnia sunt a nobis, bona uero sunt ex misericordia Dei p. 3. col. 682. f. Item p. 1. col. 729. c
- malorum nostrorum mutatio aliis dabit occasionem religionis & pietate, p. col. 1041. b
- malorum initium spem diuinum abiecit, p. 4. col. 1187. c
- malorum quādo tanta incumbit necessitas, ut omni ploratu maior sit, vnusquisque de sua nece sollicitus, ad aliorum (quāuis proximi sint) non ingemiscit miserias, p. 4. c. 1266. f
- Malorum tres gradus, p. 4. c. 114. b
- malorum estimatione in nihilo redigimur, quādo ea quæ quasi summa diligunt bona temporalia, non tenemus, p. 3. col. 286. d
- malis non patet aditus ad Deum, p. 1. c. 1286. f
- malus, his duobus obseruatis non te maculat, si non consentis & si redargueris, p. 6. c. 557. a. b
- malus non potest non habere pacem ad proximum nec ad se ipsum, p. 3. c. 1667. c
- malus etsi lingua tacet, vita blasphematur, si hymnum cantat, tamen multos intuentes mala, mittit in blasphemias, p. 3. col. 1223. a
- malus omnis uiuit, ut corrigatur, vel ut per eum bonus exerceatur, p. 3. col. 821. b. c
- malus dicitur etiam lignum longum quod in medio tentorii erigitur, sicut malus in nauis, p. 4. col. 304. e. f
- malus iacens miracula considerat, quia Dei potentiam sciendo pensat, sed viuendo non amat, p. 1. c. 1360. e
- malus sæpe eterna iudicia admiratur, prædicationem cælestis patriæ cum audit, diligit, & opera diuinæ dispositionis obstupescit, p. 1. ibi.
- malus omnis iniquus quia uel sibi uel alii nocet, licet quidam mali non videntur iniqui, quia non sunt sequi, non asperi nō persequentes, & pressuras hominibus facientes, sed tamen luxuriosi, ebriosi, voluptatibus dediti, qui etsi aliis nocere non videntur, sibi tamen nocent, p. 3. c. 1515. a. b
- mali dicunt se delinquere vel fato, vel cōstellatione, vel necessitate prouidentis, sed error est, p. 3. col. 675. b
- mali plerunque eo magis contra Deum eleuātur, quo ab eius largitate & contra meritum ditantur, p. 3. c. 151. a. b
- mali dicuntur vel amatores seculi, uel apostoli respectu Dei, quod solus bonus, ex quo omnes boni, p. 5. col. 149. c
- mali quicquid sustinemus, pro peccatis nostris accidere manifestum est, p. 4. 1123. a
- mali homines sicut semetipsos associant in crimine, sic sociantur ad inuicem in pœna gehennæ, & de hoc figura, p. 2. col. 2212. f
- Mali permittuntur in hoc mundo cum bonis, uel per quos exerceantur, uel quorum comparatione nitantur ad melius p. 5. col. 242. c
- mali quidam tolerandi sunt pro pace, nec corporaliter ab eis recedendum, sed spiritualiter, p. 6. c. 402. e
- mali sunt quidam ex necessitate, alii ex abundantia, p. 3. col. 595. c
- mali sunt inimici bonorum, & ab eis reparantur, etsi non loco tamen animo, p. 3. col. 478. c
- mali homines licet nolint uiuere uita iustorum, appetunt tamen mori morte eorum, p. 1. col. 1362. f
- mali dum bonum aliquod agunt, quod tamen non perficiunt superbe inter quæ ipsa etiam plenissime perpetrant mala cōfidant, p. 1. ibid.
- mali impetunt bonos duobus modis, dicentes eos per praua dicere, uel bona quæ dicunt non tenere, p. 3. col. 67. a

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Mali non solum bonos arguunt de ficta bonitate, sed etiam de crudelitate, & non solum diffamant in personis proprijs, sed etiam in sibi coniunctis, vt pote in vxoribus & familiaribus; p. 3. col. 69. c

Mali volentes aliquando bona quasi extra se tenſi ad cõſueta mala tentati replicantur, vel etſi aliquando victa vna nequitia pedem leuant, regnans altera, & ad eam quam vice-rant, implicat, vt qui iam ſpreta auaritia adhuc luxuriosus est, pro precio luxuriæ ad auaritiam redit. p. 3. c. 96. e

Mali non temere & quolibet modo, sed per iudicium auferendi ſunt ab eccleſiæ communione, aut ſi per iudicium auferri non poſſunt, tolerantur potius: ne peruerſe malos euitando quiſque ab eccleſia diſcedens, eos quos fugere videtur, mittat ad gehennam, p. 6. c. 235. a

Mali quærunt ſapientiam quã tamen oderunt, ſed ſi oderunt, quomodo quærunt? Quærunt non propter ipſam, ſed propter aliud quod amant, &c. p. 3. c. 140. 1. a

Malorum eſt ſolatiũ, vitã bonorũ carpere. p. 2. c. 315. b. Interl.

Malorum conſortium qui aliquo effectu carnali exire diſſimulant, crebra bonorum admonitione cogedi, ſunt, ne bonos mores corrumpant exemplo malorum, p. 1. c. 244. b. Interl.

Malorum vita quæ peccatorum tenebris eſt obſcurata, ſignificatur pro Aegyptum, p. 3. col. 175. o. f

Malorum vita aquis deliciarum irrigatur, & per quid ſignificatur, p. 1. col. 1523. c

Malorum operatio diuerſitate ſecernitur numeroſa, p. 2. col. 1269. a. b.

Malorum præcedentium generale iudicium magnitudo eſt figura ſequẽtium incomparabiliter grauiorum, p. 5. c. 616. f

malorum cogitationum generatio quæ procedit ex corde facit obliuiſci operis Dei magni, p. 2. col. 159. c. Interl.

Malis ab hominibus iniuſte afficiuntur a libere petedi a Deo auxiliũ iuſtam & honeſtam occaſionem, p. 2. col. 955. a

Malis ſicut quædam bona non proficiunt, ſic quedam macule ſi ſunt leues, non impediunt coronam, p. 6. col. 100. f

Malis nihil eſt, quicquid de virtutibus bonorũ vident, & ſi quæ æterna cogitant, delectatio tranſitoria tollit. p. 3. col. 286. d. e

Malis quali in ventum prolata diſplicent cuncta quæ in ſanctis ſentiuntur, nec bonorum verba dicta rationis, ſed ſtimulos furoris exiſtimant, p. 3. col. 173. b

Malis quare bona eueniant, bonis mala, non poteſt facile ſciri p. 3. col. 972. d. e

Malis plurimum præſtatur qui ſe regere neſciunt, cum ſibi met ipsis non committuntur, ſed ſerui ſunt ſanctorum & ſubiacent melioribus, p. 2. col. 18. d

Malos nec bona imperfecta adiuuant, nec bonos mala inconſummata condemnat p. 1. c. 1343. c

Malos ſuſtinet Deus, ut ordinate diſperdat, & vtitur illis tanquam inſtrumento ad ſalutem bonorum, p. 6. col. 127. c

Mambre nomen eſt hominis potentis illius terræ, à quo denominatur vallis iſta, & iſte fuit foederatus cum Abraham, p. 1. col. 198. f. & col. 230. f. & col. 272. f

Mammon, eſt demonis nomen rãtatis de diuitiis male acquiſitis, & quid ſit facere amicos de mammona iniquitatis. p. 5. col. 917. c

Mammona eſt nomen dæmonis, & diuitiarum, & vtriſque auarus ſeruit dominis, p. 5. ibid.

Manasses nequiſſimus fuit, Iſaiam ſerra lignea ſecuit, Amon filium ſuum per ignem traduxit ad honorem idolorum & Tophet, p. 4. col. 692. c

Mancia vnde dicuntur, p. 1. col. 435. a

Mandatum Dei irritum feciſtis propter traditionem veſtram, quomodo intelligendum ſit hoc dictum ſecundum uerum intellectum & enucleatum, p. 5. col. 273. a

Mandatum ſi ſeruetur, vitam, ſi nõ ſeruetur, mortem generat. Non ſeruantibus ergo dicuntur mandata non bona, ſed ad mixto ligno crucis in dulcedinem verſa, & ſpiritualiter intellecta ſunt mandata vite, p. 1. col. 628. f

Mandatum dilectionis dicitur nouũ ab effectu, pro tanto, quia animam renouat, & quia differentiam noui Teſtamenti &

veteris conſtituit, p. 5. col. 1130. b. c

Mandatum charitatis dicitur latum, quia eſt tantę latitudi-
quod ſe etiam extendit ad inimicos, p. 6. c. 1388. e

mandatum, præceptum, lex, teſtimonium, iudicium, differentiam habent, p. 1. col. 1291. a. b. Item p. 3. col. 1325. c

mandatum complere, eſt diabolus & exercitum eius ſupere. Nihil. n. nobis poterit nocere, ſi præcepta domini nõ Ieſu Chriſti ſeruemus, p. 1. col. 1324. e. f. & c. 1474. f

mandatum primum prohibet ſurreptionem, ſecundum errem, tertium interficit ſeculi amorem, quartum impietatem, tũ crudelitatem, ſextum fornicationem, ſeptimum rapacitatem, octauum perimit falſitatem, nouum mundi cupiditatem, cimum adulterii cognitionem, p. 1. c. 670. e. f. & col. 1493. c

mandatum primum pertinet ad patrem, ſecundum ad filium, tertium ad ſpiritum ſanctum, p. 1. ibid.

Mandato Chriſti contraueniens, an & quando peccat p. 5. col. 181. b. 498. f

mandata Dei cuſtodientes vita triplici præmiabuntur, ſcilicet vita naturæ, vita gratiæ, vita glorię, p. 1. col. 1058. f. & col. 1063. c

mandata Chriſti grauiã non ſunt, quia non trahunt deorũ ad talentum plumbi, ſed ſurſum vehit cuſtodia mandata Dei. p. 6. col. col. 1411. c

mandata cęleſtia qui maiore animi dulcedine cuſtodium auditoribus ſuis crebis exhortationibus cuſtodie conſunt, per cantores ſignificantur, p. 2. col. 1047. c

mandata hominum in multis locis maiori ſollicitudine & ſeruantur (licet frequenter non ſint mala, niſi quia præcepta) quam Dei mandata, p. 5. c. 263. b. c

mandata in tria genera diſtinguuntur, moralia, iudicialia & ceremonialia, p. 6. col. 685. c. 676. f

mandata octo fuerunt circa manna, p. 1. col. 639. c

mandata ſi quis ſeruet, vt videtur dicere dominus: nullã tũdinem patietur, vide de quibus agridudinibus & inſtitutibus hoc intelligendum ſit, p. 1. c. 928. f

mandata quæ videntur eſſe minima in habitu legis, ſi pro viram cęleſtem fiant, multum proficiunt, p. 1. col. 1272. a

mandata domini quædam data ſunt vt fiant, quædam ut fiant, p. 1. col. 937. c

mandata decalogi omnia ordinantur ad actum diligendi, præcepta primę tabulę, ad Deum diligendum, præcepta ſecundę ad diligendum proximum, p. 6. col. 266. f

mandata Dei non pueris, nõ iuuenibus primo committuntur Moyses, ſed ſenioribus, quia in ſenibus eſt ſapientia, multo tempore prudentia, p. 1. col. 593. a

Non profuiſſet antiquis cuſſiſſe mandatis, niſi Chriſtus eſt ſalutare Dei, os liberaſſet, p. 3. col. 147. a

mandata Dei ſunt fidelia his qui implent, & non diſſidua de promiſſis, p. 3. col. 1295. a. Inter.

mandata Dei non ſunt immenſa, p. 1. c. 1646. d

mandata Dei ſi pro virili obſeruauerimus, felicitati conſiſtantur tam occulte cogitationes quam manifeſtę actus, p. 1. col. 1630. d

mandatorum obſeruatio ſumma ſapientia & ſcientia eſt, p. 1. col. 1482. d

mandatorum aliqua ſunt negatiua a malo retrahentia, alia vero affirmatiua ad bonum inducentia, p. 2. col. 1336. & col. 1355. c

Nihil eſt mirabilius in mandatis, quam diligere inimicos p. 1. col. 1351. c

mandragora poma ſunt, vt dicunt aliqui, quę accepta in eum adiuuant in mulieribus virtutem concipiendi. p. 1. col. 341. a

Mandatis rectis Dei atque arduis humana nõ comparantur firmiſſas, niſi præueniens eius adiuuet charitas. p. 3. col. 1349. a

mandragora ſunt poma pulchra & odorifera & valde rara quę intelliguntur excellẽtes viri in eccleſia Chriſti, odorifera famę per ſanctam vitam & ſanam doctrinam dantes eccleſia Dei. p. 3. col. 1369. b

Index.

- manducemus vt euangelizemus, non euangelizemus vt manducemus, p. 5. col. 142. d
- em p. 9. col. 269. b. c
- manducasse legitur Christus cum peccatoribus, cum amicis familiaribus, cum cognatis pauperibus, cum pharisæis superbentibus, & de singulis ratio, p. 5. col. 800. f
- manducans non manducat, & Non manducans māducatur. Hæc propositiones simul possunt esse veræ, & c. p. 3. c. 1299. a. b
- manducatio Christi fuit aliis exemplum cōdescensionis & misericordiarum, p. 5. col. 210. f
- mane secundum scripturam, est hora apta ad faciendum vindictam de peccatoribus, & c. Item illa hora surgebant secundum legem antiquam sacerdotes, & leuitæ disponebant se ad offerendum sacrificium matutinum, p. 3. c. 470. f
- mane & vespere quid significant, p. 3. col. 627. a
- mane est lætum post tristitiam noctis, & signat prosperitatem, p. 3. col. 888. e
- mane initium diei est unicuique nostrum, tempus quo illuminamur, & ad lucem fidei accendimur, p. 1. col. 635. a
- mane orto sole clare omnia circumquaque videmus, vespere caligamus, ideoque lumine lucernæ indigemus, p. 1. c. 814. d
- man hu, sunt duæ dictiones, & significant quid hoc, & subintellegitur, est. Et exponit Iosephus. Rabi Salomon autem & Hebræi moderni dicunt, quod man non significat quid, sed significat preparationem, vel magis proprie rem preparatā ad esum, p. 1. c. 636. d. e
- man erat quasi semen coriandri, in figura & quantitate, sed non in colore, p. 1. col. 1233. c
- man habebat triplicem saporem, vnus erat naturalis, alius supernaturalis, & hic duplex, & c. p. 1. ibi.
- manna variis modis in escam condeiebatur, p. 1. col. 1233. b
- manna vocant Hebræi sacrificium, p. 4. c. 1037. b
- manna cur panem angelorum vocauerit Dauid, p. 1. columna 637. c
- manna secundum grammaticam cuius generis & declinationis, p. 1. col. 634. f
- manna quando & vbi & ad quid datum fuit, par. 3. columna 903. a. b
- manna generabatur in aere, & propter hoc vocatur alibi panis de cælo, quia in cælo aereo est generatus, & a Deo datus & formatus, non virtute naturæ, p. 1. col. 637. c
- manna dicitur panis angelorum, nō quia ipso vescerentur, quia non indigent cibo corporali, sed quia in descensu manne cooperabantur angeli, p. 1. ibid.
- manna quomodo dicitur panis angelorum, cum angeli non comedant cibum corporalem. Responso Hebræorū doctorem, qui inter se diuersificati sunt, quorum aliqui dicunt, quod valde applicabile est ad nostrum verum manna. scilicet sacramentum eucharistiæ, sed nolunt intelligere, vt bene agerent, dicentes quod penitus est impossibile, & implicat contradictionem, p. 1. col. 642. f
- manna quomodo in terram cadebat, & quomodo inter duodecim tabernacula seruabatur munde custoditum, p. 1. col. 636. d. e. & col. 642. f
- manna triplicem habebat saporem, & c. p. 1. Ibid.
- manna habebat omnem saporis suauitatem. Sed hoc intelligendum est, quod non erat ex natura manne, sed ex merito sanctorum hominum qui eam comedebant, quibus sapiebat si aut desiderabant, p. 1. col. 637. c
- manna fuit cibus valde sapidus bonis, sed malis insipidus, sicut etiam vestimenta bonorum non sunt vetustate consumpta, sed tantum malorum, p. 2. col. 1150. e. f
- manna quibusdam fuit lapidum, & aliquibus ecōtrario, & habebat triplicem saporem, & quod cadebat in terram tripliciter & differenter. Primo vt pruina quasi stramentum manne, postea manna, tertio ros quasi eius operimentum. pa. 1. col. 1233. b. c
- manna non fuit verus panis proprie, sed figura panis spirituales, nec descendit de cælo sidereo, & empyreo, sed de cælo terreo, ut ros vel pruina, p. 5. col. 1124. b. 1130. f
- Manna figurale, corporale & manifestum datum fuit filiis Israel in deserto, sed verum māna est ipse Christus, & dicitur absconditum hominibus presentis vitæ, & c. p. 6. c. 1479. c
- Manna quandiu filii Israel manducabant, quando & quomodo destiterunt, p. 1. col. 637. c
- Manna præcessit, & fuit data ante educationem aquæ de petra, p. 3. col. 1035. c
- Mannicare latinum verbum esse mihi non occurrit, ait Augustinus, p. 2. col. 217. b. c
- Manichæus posuit duo principia. Vnum simpliciter bonum, aliud simpliciter malum & ab isto dicit procedere corporalem creaturam, p. 5. col. 1020. f. & col. 83. c. Item p. 1. c. 42. e
- Manichæus negans veram carnem, sed phantasticam in Christo fuisse, & conabatur probare ex dictis apostoli Pauli, sed reprobatur, p. 6. c. 395. c. 848. f. Itē p. 1. c. 1618. f. & c. 1019. c
- Item p. 5. c. 1121. c
- manichæus dicebat naturam bonam a Deo creatam, malam vero à diabolo, p. 4. col. 682. f
- manichæi dicunt quod diabolus est dominus istorum corporalium inferiorum, sicut factor & creator eorum. Sed hoc patet esse falsum, vt deducitur, & c. p. 5. col. 83. c
- manichæi error cōfutatur qui dicit vetus Testamentum a diabolo esse datum, p. 5. col. 1060. f. Item p. 1. col. 1681. a. b
- manichæi dicunt, quod plenitudo spiritus sancti non fuit completa in apostolis sed in ipso manichæo, qui fuit posterior ipsis, & sic non recipiunt librum actus apostolorum, quia ibi expresse ponitur missio plenitudinis spiritus sancti super apostolos, & improbatur error prædictorum, p. 5. c. 1220. c
- manipulos spicarum cum lex iubeat offerri, non nisi significatum vnum a Sacerdote leuandum dicit coram domino, & quid id mystice significet, p. 1. c. 1107. a. b
- mansio populi in Alus quid significat, & quid in ea fecerit populus, p. 1. c. 1426. d
- mansio vna fuit in Sina, sed inter omnes maxima. Ibi enim lex accepta, tabernaculum erectū, ibi Exodus, & maxima pars Leuitici, omnesque libri legis pene scripti sunt, p. 1. c. 656. f
- mansio potest accipi indifferenter pro stare, iacere vel sedere, p. 4. col. 1137. c
- mansio populi Iudaici in mare quid mystice significat, p. 1. col. 1424. c
- mansio populi Iudeorum in deserto Sin quid significat. pa. 1. col. 1425. b
- mansiones quot fuerunt in arca Noe, p. 1. col. 143. c
- mansiones filiorum Israel fuerunt in vniuerso quadraginta duæ secundum quod enumerantur tripliciter, p. 1. col. 1433. c
- mansiones in cælestibus siue distincti gradus beatitudinis, significantur per se sortes, p. 1. c. 1647. c
- mansuetudo est virtus iræ repressiua, quæ inter alias virtutes maxime in Dauid apparuit, & propter quā Deus ipsum in bonis temporalibus & spiritualibus multiplicauit, p. 3. c. 659. c
- mansuetudo est quædam tractabilitas mentis, propter quod est debita dispositio ad recipiendum impressionem verbi diuini, sicut ceræ tractabilitas ad impressionem sigilli. p. 6. c. 1272. f
- mansuetudo imaginem Dei in nobis seruat, semper tranquillus est, sed ira dissipat, p. 3. c. 77. b
- mansuetudo & humilitas gratiam, superbia & furor pariunt ruinam, p. 3. col. 1992. e. f
- mansuetudo neminem spernit, humilitas se omnibus subiicit, p. 3. c. 299. b. c
- mansuetudo esto, nō sit tumultus in corde tuo, volitantibus perruptionem phantasmatibus & pungentibus te, p. 1. columna 552. e. f
- mansuetudo si Dei est, dicitur clemētia, si nostra est domitatio, & no: quare, p. 3. col. 1133. c
- mansuetudine qui suavis est, & moderatus est in verbis & in factis, monendo alios nō vitur verbis contumeliosis. p. 3. col. 1654. f
- mansueti sunt sequuntur voluntatem Dei, mites qui non erigunt, ceruicem, ne que recalcitrant cum iugum eis imponitur, p. 3. col. 597. a

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Mansionum caelestium distributio pro nouissimi Adę cõcepta
tione futura esse creditur secundum diuisionem terræ pro
missionis per tribus Isracl. Quis ita beatus, vt sots eius in Ie
rusalem veniat, vt sit ibi templum Dei: immo ipse sit vt tem
plum Dei. p. 1. col. 1440. e

mansiones quadragintaduę computantur a prima quæ fuit in
Ramesse vsque in campestria Moab super Iordanem, p. 1.
col. 1155. a. b. & col. 1433. & col. 1029. a. b.

Mansiones populi Israelitici nominatim ponuntur, & quæ do
minus operatus est, historice & mystice elucidatur, p. 1. co.
1155. a. b. & col. 1197. b. & col. 1226. e. & col. 1234. d. e. & c.
1239. a. b. & col. 1307. b. & col. 1316. c. f. & col. 1315. b. & co.
1323. a. & col. 1421. c. 1422. d. e. f

mansiones quadragintaduę quas ab Aegypto vsque ad Iorda
nem habuerunt, trium tantum congruere videntur curricu
lis annorum, & horum deductio, p. 1. col. 1463. a. b

manus legitima extensio spiritû sapientiæ infert, p. 1. c. 1696. e
manum leuare Dei vel attollere in celum, est potentiam æter
nitatis suæ super oĩa excellentem ostendere. p. 1. c. 1660. e. f

Item p. 3. col. 876. d. e

manus leuat qui bonis operibus insistens tensis manibus in fi
gura crucis Deum adorat, p. 3. col. 876. d. e

manus ad Deum rogaturus pro peccatis extendit frustra, qui
has ad pauperes pro posse non extendit, p. 5. c. 768. d

manus porrecta ad dandum commendat orationem, non col
lecta ad recipiendum, p. 5. col. 608. e. f

manus tendere contra Deum, est in operatione praua despe
ctis eius iudicis perseverare, p. 3. col. 779. b

Manus in Deo q̄ spiritus est, dicitur eius virtus operatiua, pa.
5. col. 923. c

manus impositio super caput hostiæ quare fiebat, an quia offe
rens denotaret se esse dignum occisione pro suis peccatis,
an ad resignationē spõtanē sui iuris, p. 1. c. 917. a. & c. 932. f

manus suas sacerdos supposebat manibus offerentis, & tenē
ris primitias suas, & eleuabat sursum: & retrahebat deorsû,
postea vertendo se ad quatuor partes orbis, & quare, pa. 1.
col. 1620. f

manus Eliezet posita super femur Abrahæ præcepto sui fuit
signum fidelitatis ratione circumcisionis secundû Hebręos.
Sed secundum catholicos fuit signum quod Christus secū
dum carnem nasceretur de femore Abrahæ, p. 1. col. 285. f

manus dextra & sinistra, bona & temporalia & spiritualia no
tant, p. 3. col. 568. f

manus vnus iungitur manui alterius in pactis & promissis ad
confirmationem, p. 1. col. 707. c

manus nomine potest amicus intelligi, p. 5. col. 110. e. f

manus dicitur scriptura per manum facta: vnde dicimus: pro
bata & electa est manus eius p. 1. c. 1583. b. c

manus quæ lutum tenent, superiectas sordes tergere nõ valēt,
p. 2. col. 552. d. & col. 1088. d. Item p. 3. col. 98. e

manus est organum, organorû, & designat opus diuinum, ita
quod opus misericordiæ dicitur manus dextra, opus iusti
tiæ sinistra, p. 3. col. 537. c. & col. 593. c

manus Dei quid est, p. 6. c. 802. d. e

manus extendere est beneficia dare, p. 6. col. 140. d

manus vel pes vel oculus, vel aliud membrum, qualiter sit licitum,
vel non, abscindi, p. 5. col. 302. e. f

manus lauare tenebantur ludæi ex statuto iudicû ordinario
rum. Quare hoc statutum sit, & quomodo per Phariseos tal
itate permixtum fuit, volētes quod per hoc acquireretur
quædam munditia spiritualis, p. 5. col. 261. c

manuum lorio ante comestionem vel cibariorû appositionē
facit ad quandam honestatem & munditiam corporalem,
p. 5. col. 261. c

marā natha sunt duæ dictiones: & prima valet in Latino, do
minus noster, secunda idē est quod venit, sed propter igno
rantiam idiomatis & longitudinem tēporis duæ dictiones
coniunctæ sunt simul, & vltima litera dictionis est submota
p. 6. col. 354. f. 355. a. & 356. d. & liquidius declaratur.

marath a filis Israel dicitur est propter amaritudinē aquæ, p.

1. col. 628. f

mardochæus quot & quibus rationibus renit exhibere bon
rem ipsi Aman, cum esset in statu excellenti, p. 2. col. 1631
mardochæus quomodo sciuit intoxicationem Assueri fiend
p. 2. col. 1626. f

mare appellatur apud Hebræos omnis congregatio aquaru
siue salia, siue dulcis, p. 1. col. 15. c

marcellus papa idolis thurificauit metu mortis, sed tamen r
puit, p. 6. col. 1250. f

marcialis a beato Petro missus in Galliam, prædicauit Lem
uicēnsibus fidem catholicam, p. 5. col. 299. c

marcion hæreticus duos deo posuit, vnum bonum, alteri
iniustum, alterum visibilem, alterum inuisibilem cond
rem, quorum prior lucem fecit, secundus tenebras, p. 4. c.
377. a. b. & col. 1142. c. & col. 2022. e

Item p. 1. col. 520. d

Item p. 2. col. 159. b. c

marcus Publius cum inuenisset Antiochû Epiphanem in
tore maris, qui volebat intrare Aegyptum, qui Romani
rant cõfederati, p̄cepit sibi vt discederet ab amicis Ro
norum, tũc Antiochus periit super hoc deliberationē, &
Marcus publius fecit circulum in arena cum baculo qu
tenebat, in circuitu Antiochi, dicens, Senatus præcepit
respõdeas antequam exeas de hoc circulo, & c. p. 4. c. 161. c

marcus primus patriarcha ecclesię Alexandrinæ, p. 6. col.
1512. f

marcus Petri discipulus primus Alexandria episcopus, p.
col. 476. e

marcus licet de omnibus Christi factis scribat, sicut & alii
men circa eius resurrectionem & regnum specialiter in
ratur, p. 5. col. 473. b. c

marci euāgelium designatur in nomine leonis, & hoc pro
tria, p. 5. ibi.

marcum assumpsit Barnabas, quem Paulus qui semel rece
set, dicebat non debere assumi, qui tamen intantum cla
ut fieret vnus de quatuor euangelistis, p. 1. col. 1154. e. f

marci euāgelium designatur in nomine leonis propter
quæ in Christi resurrectione reperiuntur, & proprietatis
leonis assimilantur, p. 5. ibi.

margarita licet sit nomen speciale lapidis præciosi, tamen
pitur generaliter pro quolibet lapide præcioso, p. 6. col.
1682. f

margarita dicitur vna, & præciosa, & significat uitam con
platiuam, quæ dicitur vna, qui hominem vnit, actiua aut
magis diuidit. Dicitur etiam præciosa, & quare, p. 5. col.
248. e. f

mare an & quomodo distet a centro æqualiter circumquatuor
p. 3. col. 1273. a

mare artatur intra ripas suas a Deo, ne effluat, & subme
habitantes in arida, p. 3. c. 108. f

mare Caspium sub Aquilonis plaga ab Oceano oritur, & in
utraque circa oceani littora loca deserta incultaque ha
tur, p. 2. col. 1324. d

mare mediterraneum dicitur magnum respectu maris me
maris Ceneret, quæ sunt quidam lacus, p. 2. col. 66. f

mare mortuum terminatur ad orientalem angulum terræ
missionis versus desertum Aegypti, p. 4. col. 1922. f

Item p. 2. col. 28. f. Item p. 1. c. 199. a. b

mare mortuum dicitur, eo quod nullus piscis potest ibi viu
quia aquæ sunt excessiue salis, & iõ alibi in scriptura
tur mare salissimû. Itē quia aquæ sunt ita spissæ, quod
quasi lutû, propter quod vestimenta ibi proiecta magis
didantur, quam lauentur, p. 2. co. 28. f. Item p. 1. c. 200.

mare salis uel mortuum nunc dicitur, & lacus Asphalti, &
narum uallis, quæ prius dicebatur conuallis illustris. p.
lum. 189. a. Interl.

mare salissimum quod, & quis lacus, & in qua parte muni
betur, p. 1. col. 1478. f. & c. 1439. c. & c. 206. c

Item p. 2. c. 28. f

mare mortuum dicitur mare salis, p. 1. c. 200. f

Index.

- Mare solitudinis, est magnus lacus, per quem transit Iordanis fluitans: & vocatur sic secundum modum loquendi Hebraicum, p. 2. col. 28. f
- Mare solitudinis, mare mortuum est, quod in latitudine per stadia. dlxxx. vsque ad Zoaros Arabia: in longitudine. cl. v. f. que ad vicinia Sodomorum progreditur, p. 2. col. 92. c
- Mare rubrū dicitur, nō quod aqua sint rubra de natura sua, sed quia terra in ripa est rubra, & commiscetur aque, & sic videtur aqua rubra, maxime prope litus, p. 1. col. 607. c
- Mare rubrum an fuit diuisum in duodecim locis, ita quod quilibet tribus habuit viam per se distinctam ab aliis, pa. 3. col. 1494. e. & 1493. c
- Mare Galilee quod est Tyberiadis, est quidam lacus habens centum stadia longitudinis, & quadraginta latitudinis, per quod transit Iordanis fluitans. Et dicitur mare more Hebraico, p. 5. col. 89. c. & 559. c. & 1115. c
- Item p. 4. col. 452. b. c. Item p. 2. col. 27. c
- Item p. 1. col. 1436. f. & 1478. f
- Maria virgo beata habebat sex gradus virtutum. Primus oratio solitaria, secundus virginalis verecundia, tertius discretio prudentia, &c. & duodecim fructus & sex dona spiritus sancti p. 2. col. 774. f
- Maria beata virgo sex uirtutes habuit excellentes, & sunt humilitatis tenor, paupertatis amor, honestatis decor, pietatis dulcor, longanimitatis vigor, charitatis feruor, p. 2. c. 775. a
- Maria beata virgo assimilata throno Salomonis, & quare, p. 2. ibid.
- Maria designatur per Hester, p. 2. col. 1620. f. & 1635. b. c
- Maria per arcam tabernaculi designatur, quae in se plura continebat, & quare, p. 1. col. 731. c
- Maria figuratur per virgam Aaron, quae germinauit sicca, floruit & fructum protulit, p. 1. col. 1383. b
- Maria accepit Christum sicut vellus Gedeonis rorem, p. 3. c. 958. f
- Maria a monte Moria, non inconuenienter inticulatur, quomodo & quare, p. 1. c. 270. a
- Maria figuratur per terram lacte fluentem ad nutritionem paruulorum in fide & melle reficiendo perfectos in contemplatione, p. 1. col. 1497. c
- Maria significatur per lunam, p. 1. col. 1681. c
- Maria virgo beata significatur per Iahel, p. 2. co. 175. c
- Maria virgo dicitur thronus, quae speciali modo coniuncta est Deo ratione maternitatis: & dicitur proprie thronus ipsius quia in gremio eius sedebat quando recepit munera. pa. 4. 1536. f. Item p. 5. c. 62. & 63. c
- Maria est via qua Christus venit in mundum, p. 3. c. 549. a. b
- Maria dicitur speciosa porta, & quare, p. 6. c. 1007. c
- Maria virgo signatur per stellam, p. 5. c. 59. c
- Maria est mater non solum Christi sed totius ecclesiae. p. 3. columna 1882. f
- Maria virgo dicta est terra. p. 3. col. 2089. c
- Item p. 4. col. 380. f
- Maria dicitur mulier propter sexum, non propter corruptionem, p. 6. col. 979. b
- Maria virgo in nuptiis ex corde piissimo voluit preuenire totum defectum, ne appareret confusio: ideo inuitauit filium quem iurabat ad hoc potentem, non tamen ipsum inuitauit ad mirabilem ante aetatem perfectam, &c. p. 5. c. 2055. c
- Maria virgo licet in passione filii sui multum afflicta fuerit, tamen in fide semper immobilis fuit: & discipuli quantumcumque solidi dicuntur dubitasse sed non Maria virgo, p. 5. c. 721. c
- Maria virgo plus quam martyr fuit, quia in parte impassibili passa fuit. p. 5. ibid.
- Maria soror Moyfi an fuerit prophetissa, p. 1. col. 625. c
- Maria quare non dicitur soror Moyfi, sicut & soror Aarō: Hebraei assignant duplicem rationem, p. 1. ibid.
- Maria soror Moyfi, vocata est alio nomine secundum quosdam Ephrata, p. 2. c. 1024. f
- Maria filia Ezra, alia fuit a sorore Moyfi, p. 2. ibid.
- Maria soror Moyfi, an fuerit uxor Caleph, habentur opiniones. p. 2. col. 1019. c. & c. 1021. c
- Maria virgo & Dei genitrix nata est de de Isaac, quae per filium suum gaudium attulit mundo quod significauit risus Sarr, id est, gaudium, p. 1. c. 257. c
- Maria etiam mulierum pulcherrima fuit a nullo tamen hominum fuit vnquam concupita, & huius ratio, p. 6. c. 1719. 1720.
- Maria cum corpore, & anima creditur ingressa fuisse in regnum caelorum. Similiter & ab aliquibus de ministro Ioanne euangelista, p. 4. c. 241. c
- Maria non solum super omnes viros, sed etiam super omnes angelos in caelis creditur exaltata, p. 1. c. 1371. b. c
- Maria Iacobi & Salome fuerunt sorores beate uirginis ex parte matris, de qua certum est quod descenderunt est stirps David & aliorum regum a David descendendum, p. 3. c. 746. c
- Maria Madalena quae qualis fuerit, & quot hoc nomine uocata sunt, p. 5. c. 660. & 807. f
- Maria Magdalena an fuerit soror Lazari vel alia, est duplex opinio, p. 5. co. 807. f
- Maria Magdalene ter inuenitur accusata. Primo a Phariseo secundo a Iuda, tertio a sorore, & totiens per Christum excusata, p. 5. col. 846. f
- Maria soror Lazari bis eodem officio functa est, quae, qualis, ubi, & quid fecit, p. 5. col. 801. b
- Maria magdalena, quare non audebat tangere Christum, p. 3. col. 851. a
- Maria magdalena significatur, per mulierem emorroissam, quae multo tempore fuit peccatis polluta, sed tangens pedes (quae significatur per simbriam) humanitatis Christi (quae est velut eius vestimentum) fuit mundata, p. 5. col. 534. f
- Maria virgo in suo caetico tria beneficia recolit data sibi singulariter, & toti mundo generaliter, & Israel specialiter, pa. 5. col. 691. c
- Maria virgo an fuerit in partu Elisabeth, est duplex opinio, p. 5. col. 695. c
- Maria virgo antequam dolorem partus sentiret, peperit, quia sicut virgo concepit, ita sine dolore peperit, p. 4. col. 530. f
- Maria virgo in partu obstetrices non habuit, nec indignit, cum Christum in gaudio peperit, & per seipsam puerum natum recepit, inuoluit, & reclinauit, p. 5. col. 708. f
- Maria si a pastoribus discit debemus a sacerdotibus, discere. Si Maria ante apostoli praecipuum tacet, debemus post apostoli praecipuum magis doceri quam docere, p. 3. col. 714. e
- Maria virgo purgatione non indiguit, quia ex virili semine non concepit, p. 5. ibi. f
- Maria Actonis soror quare sola puncta cum Aaron etiam conuiniatus sit, p. 1. c. 1250. d
- Maria virgo fuit prophetissa, & probatur rationibus, p. 4. c. 105. b
- Maria de eadem tribu fuit cum Ioseph, & probatur ratione, p. 5. col. 681. e
- Maria virgo similiter & eius sponsus Ioseph uirginitatis uotum emiserunt post desponsationem, p. 5. c. 686. f
- Maria virgo desponsatur antequam impregnatur multiplici causa, p. 3. col. 681. c. & 44. e. f
- Maria virgo desponsata Ioseph concepit Christum, & non ante, & quare, p. 5. 681. c
- Maria dixit angelo. Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco. quomodo & qualiter intelligendum, &c. p. 1. column. 1234. f
- Maria uirgo feliciter concepit Deum mente per fidem, quam corpore per carnis assumptionem, p. 5. c. 856. f
- Maria uirgo quare non reuelauit conceptum Christi ipsi Ioseph esse de spiritu sancto, & quare etiam Ioseph non petiuit ab ea de hoc, p. 5. c. 45. c
- Maria multa constat esse, in unum tamen locum dicuntur congregatae aquae, quia cuncta magno mari iunguntur. Si qui lacus in semetipsis stricti videntur, occultis tamen meatibus in mare reuoluntur, p. 1. c. 15. b
- Maria uirgo ante partum & post partum, &c. par. 4. columna 1436. c
- Maria uirgo concepit & peperit. Ibid.
- Mariae beatae uirginis assumptio significatur per deportationem

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- arce Testamenti. n. 2. c. 758. c. & 1157. c. Vide etiam in Assumptio beate virginis.
- Mariæ** caro & Christo, licet in lumbis Adæ & Abrahæ fuerit differenter tamen ad matrem & filiû traducta est, & huius notabilis declaratio, p. 1. c. 880. e. & 1583. c
- Item p. 6. col. 867. b
- Mariæ** virginitas in partu, & quod filium peperit contra cursum nature, ostenditur ex litera dictionis Hebraicæ, & quo modo, p. 4. col. 722. f
- Mariæ** sanctitas probatur ex scripturis infidelium & Hebraicorum, p. 6. col. 1719. a. b. c
- Mariam** dicunt virginem beatam, de omnibus gentibus, quia de omnibus gentibus sunt aliqui Christiani. p. 4. c. 22. b
- Item p. 5. col. 695. c
- Mariam** virginem laudat propheta bestialis Saracenorum Mahomet, p. 4. col. 105. b
- Item p. 5. col. 695. c Item p. 6. col. 1719. e
- Maritus** adulteræ mulieris Christo oblatæ cum esset adulter, quare non est adductus ad Iesum, p. lapidatione, p. 5. 1153. c
- Marmor** Parium candidum, Paros insula gignit. p. 2. c. 708. d & 1130. f
- Marmoris** duæ sunt species diuersorum colorum ad decorum pavimenti, &c. p. 2. col. 178. e. f
- Martianus** papa damnauit hæresim Monocholitarû negantiû duplicem naturam esse in Christo, p. 6. col. 1610. f
- Martius** est primus mensis apud Hebræos, secundum ordinem festorum, tamen September est primus secundum ordinem negotiorum, &c. p. 4. col. 2176. d
- Martyr** fieri non potest qui extra unitatem ecclesiæ patitur, sed potest quidem pati. p. 4. c. 637. b
- Martyrem** non facit pœna sed causa, p. 6. col. 116. f
- Item p. 3. col. 674. d
- Martyres** non ideo recitantur ad altare ut pro ipsis oreretur, sed ut eorum orationibus populus commendetur. p. 2. c. 140. e
- martyres** tempore Diocletiani & Maximiani tot fuerunt morti dati, quod per homines non poterant ad certum numerum reduci, nam infra triginta dies leguntur decemseptem milia promiscui sexus martyrizati, p. 6. col. 1518. f
- martyres** Christi, licet terrena gloria respicere in pœna, seu varia in cruciatibus tormentorum incandescent genera, tamen imperterriti manent, adherentes lateri Christi, vincunt atque prosternunt impiorum audaciam, p. 4. col. 2384. d
- martyres** sancti hoc semper orauerunt, ne infructuosus esset posterus sanguis eorum, ut inde cresceret leges unde putabatur peritura, p. 3. col. 1045. b
- martyres** si tanta patiuntur iniuste, quanta tormenta manent tortores. p. 3. c. 1652. e
- martyres** sancti animati apostolorum exēplo, fortes facti sunt in bello, & significant p. 34. milia pugnatorum, p. 2. c. 1121. c
- martyres** sicut nunc generalem vitam iustorum in agone martyrum transeunt: ita tunc generalia eorum præmia sublimioris dono remunerationis antecedunt, p. 2. col. 1402. f
- martyrum** sepultura recte sub altari, super quod corpus domini offertur recte directa est, p. 2. col. 140. e
- martyres** sunt defensores ecclesiæ contra tyrannos, & aliqui sustinent mortem corporalem, alii seruitutem, quæ est mors ciuilis, alii exilium, & per quæ ista significantur. p. 1. c. 748. f
- martyres**, qui cum mulieribus non sunt conuincti, primitiæ vero ecclesiæ possunt dici virgines. decimæ uero quæ post coniugium continentur sunt. p. 1. c. 1295. c
- martyres** dicuntur iuuenes, propter eorum animositatē, ad consequendum martyrii palmam, & per quos significatur, p. 1. c. 724. f
- martyres** significantur per Orionem, qui Hyeme oritur, & suo ortu tempestates excitat: sic illi tempore infidelitatis prædicantur, incredulis, & excitant tempestatem persecutionis, p. 4. c. 1869. b
- Item p. 3. col. 124. f
- martyres** significantur per Eleazarum, qui mori uoluit ut malos deuinceret, sic illi tyrannos moriendo deuicerunt. p. 4. c. 2384. f
- martyribus** & apostolis in mortem portatis sepulchra eorum uiuas aquas emanauerunt, corpora eorum miraculorum gra-
- tiam profuderunt, p. 2. col. 254. e
- martyribus** adaptari moraliter expositus psalmus, Dixit dominus domino meo, &c. quomodo & quare, p. 3. c. 1286.
- Per martyrium saluantur martyres minores, qui solum fide habent trinitatis sine operibus, & sine ulla dilectione, p. col. 1252. d
- martyrium reputant infideles dementiam, p. 2. c. 870. f
- Per martyrii passionem remissionem peccatorum fieri sciens dominus, non uult nobis persecutionem gentium publicam mouere, quia inuidet gloriæ nostræ, vel fortassis scit nos Deo idoneos non martyrio. Hæc Origenes, p. 1. c. 267. b. c
- massa tora humani generis iuste corrupta, & lurosa est, si in honorem, misericordia est, si in contumeliam, iustum est quia hoc erat ex natura, p. 6. c. 126. e
- massam humani generis conditor in manu sua habet, & secundum uoluntatem suam uasa fingit, &c. & omnia iuste & dinde facit. Scit enim cui debeat miser secundum præsentiam & prædestinationem suam, & quem debeat indurare secundum iustitiam, p. 3. c. 2140. d
- masculinus sexus præcipiebatur antiquitus immolari pro perfectione eius, & non femella, p. 1. col. 588. d
- masculus uel femina qui Deo uocabatur quo pretio poterat redimi, & qui eam legem seruauerint, p. 1. col. 1145. a
- masculus typus est imperatorie potentie. p. 1. c. 1101. a
- masculinum esse oportet & maxime virile quod Deo offertur ut careat omni uitio, p. 1. c. 1101. a
- masculus nascens profert gemendo a femina uero e. quasi querens de primorum parentum transgressione, propter quam nascuntur filii & filiarum iræ & miserie, & de hoc uersus &c. p. 3. col. 1911. c
- masculinis temporibus in anno apparebant in Ierusalem coram domino, scilicet, in Pascha, Pentecoste, & festo tabernaculorum. p. 5. col. 723. c
- Item p. 1. col. 1552. f. & c. 713. c. Item p. 2. c. 119. c
- mater** ad exprimendum excellentem amorem quem habet a filium, uicitur pluribus nominibus, uocans eum aliquando filium suum, aliquando cor suum, aliquando dominum suum, & sic de pluribus aliis, p. 3. col. 2094. f
- mater** quæ principium passionum in generatione, designatur lunam quæ habet dominiam super humida, &c. p. 1. col. 383. f
- mater** Moyse quæ fuerit, p. 1. c. 385. e. f
- mater** uirgini cum filiis non erat recipienda, sed dimittenda propter idololatrias qui matrem cum filiis immolabant secundum eorum ritum. p. 1. col. 1164. f. & c. 1596. f
- matris** per mamillam panis de mensa traicitur, ut sic perueniat idem alimentum ad paruum infantem, p. 3. c. 1466. d
- materia** quomodo substantiatur per suum posse uel potentiam, p. 1. c. 23. c
- Materia** corporis celestis nobilior est materia mixti uel elementi, non per aliquam formam uel actum informantem (si consideratur omni forma subtracta) sed per relationem, seu aptitudinem ab nobiliore actum, scilicet, formam. Ibid.
- Materia** omnis informis intelligitur, cum dicitur, Terra erianis & uacua. Et hoc secundum Augustinum, licet aliter sentiant, p. 1. c. 41. b
- Materia** corporum celestium quæ & qualis. ibid.
- Materia** corporum celestium & materia elementorum & corporum mixtorum quomodo & qualiter differunt, p. 1. col. 21. c
- Materia** uel natura subtilium corporum dicitur quasi nihil, eo quod non est palpabilis eodem modo loquendi quo aer nihil uocatur propter suam subtilitatem, p. 4. col. 352. f
- Materia** quomodo sit in potentia & prope nihil, ita tamen quod nihil potest excogitari intermedium, p. 2. col. 1. b
- Materia** in operibus celestibus si est alterius rationis, quam elementis, oportet quod sit nobilior, & sic magis recedit a nihilo, & per consequens perdit rationem materie, & accipit rationem forme, p. 1. col. 1. c
- Materia** corporum celestium est nobilior materia mixtorum & declaratur p. 1. c. 2. d. 21. c

Index.

- Materia & forma** nō est in angelis, cum angelus sit forma simplex non habens partem, nec materiam sicut habet eam in virtute sua, sed solus Deus potest eam producere. p. 1. col. 545 c
- materia omnium corporalium**, excepto celo empyreo producta fuit sub vna communi forma: propter quod vocatur pluribus nominibus, scilicet terra, abyssus, & aqua, & c. p. 6. col. 1366. f
- materia corporis** non subiicitur virtuti angelicæ quantum ad transmutationem, sed subiicitur, quantum ad motum localem. p. 1. col. 545 c
- materia contemplatiui est duplex**, scilicet humana miseria diuina vt se humiliet, & excellentia diuina, vt Deum magnificet, p. 3. col. 2187. c. & 2174. f
- materia psalterii & sponsus & sponsa**. p. 3. col. 429. a
- materia petitionis Danielis** fuit duplex, scilicet a motio mali, & collatio boni. p. 4. col. 1606. f
- materiæ informitas omnino an tempo præcessit formationem eius**. p. 1. col. 43. a. b
- materiæ corporalium naturā diuersi diuersimode describūt**. Dicunt. n. quidam, quod in corporibus cælestibus non est materia propriè dicta. quæ est pars substantiæ cōpositæ. Alii dicūt, quod in corporibus cælestibus est materia. est pars substantiæ cōpositæ. Tertii dicunt, quod in corporib. cælestibus est materia: & quod est eiusdem rationis cum materialium & corruptibilem. p. 1. col. 2. d.
- matematicorum dicta ostendens esse fallia & qui respuit supputationes natalium**, qui docet inscrutabilia Dei iudicia: nec ab omnibus posse comprehendi, & qui asserit sidera nō esse cās eorū quæ fiunt super terram, præcipue eorū quæ Christianis accidūt præceptū domini exequūt. p. 4. c. 298. d
- Mathan & Malcham quomodo & qualiter vterque eorum dicitur esse pater Ioseph patris putatiui Christi**, p. 1. col. 1915. b
- Mathan & Mathan descendunt a David**, qui vnam vxorem successiuè habuerunt. p. 5. col. 40. f
- Mathari vel Matheri an sit nomen proprium viri, & quid significat**, p. 2. col. 380. f
- Mathusalem quomodo secundum annorum computationē post diluuiam viuere potuit, cum omnes præter eos qui in arcam ingressi sunt perierunt**, p. 1. col. 134. d. & 151. c
- Mathusalem vixit nongentis sexaginta nouem annis**, p. 1. col. 134. f
- Matthæus qui interpretatur datus**, quia inter alios euangelistas primò datus est a Deo ad scribendum euangelium, p. 5. col. 24. d
- Matthæus euangelium Hebraice contra Iudæos Christum esse verum Nazarenum negantes scripsit**, p. 5. c. 26. f
- Matthæus quomodo sine dilatione Christū secutus est, & fecit ei conuiuium**, p. 5. col. 173. c
- Matthæus quadrupliciter declarat Christum verum Deum & verum hominem fuisse**, p. 5. col. 30. c
- Matthæus in genealogia Salvatoris ponit Salomonem filium David, & Lucas ponit Nathā filium eiusdem, duplici ratione**, p. 5. c. 40. f
- Matthæus quomodo interpretatur**, p. 5. c. 173. a
- Matthias humilis & fidelis successit in locū duodecimum, ne vacans remaneret, & per quem significatur**, p. 2. c. 1124. e. f
- Matthias prælegit viuere herbis in deserto, quam legem transgredi**, p. 4. col.
- matrimonium cum gentilibus non iungendum**, p. 2. columna 1526. e
- matrimonium non est imputandū quod extra decretum Dei factum est, sed cum cognoscitur, emendandū**, p. 6. c. 250. d. e
- Item p. 1. col. 1247. b. c
- matrimonium institui, prima necessitas fuit propter procreationem prolis**, p. 6. col. 243. c. Vide etiam in Nuptiæ.
- matrimonium an sit qualitas iustificatiua coitus prouenientis instinctu naturæ, & an ex lege naturæ generaliter**. par. 5. col. 325. & 329. & 327. f
- matrimonium inter Iacob & Liam non fuit uerū, quamuis cognouerit carnaliter, nisi septimo die conuiuii, quibus tractatus acquirunt placito**. Nam ad matrimonium requiritur vtriusque partis consensus de præfenti. p. 1. col. 332. f
- matrimonium contemnitur propter virginitatem, nō tanquā malum simpliciter, sed tanquā minus bonum maioris boni impeditium**, p. 5. c. 95. c. & 164. f
- matrimonium quam & qualem coniunctionem dicat**, p. 5. col. 328. d. e
- matrimonium est personarum legitimarum cōiunctio, indiuidua, id est, indiuisam retinens consuetudinem, & potest dissolui ex causa fornicationis probata, quantum ad thorū & cohabitationem**, p. 6. col. 248. f
- matrimonii veteris Testamenti ad matrimonium noui Testamenti differentia**, p. 5. c. 326. 327. 328. 329.
- matrimonii indiuisibilitas nō solum est de iure diuino, sed et de iure naturali**, p. 5. c. 314. f. Et vterior de hoc declaratio, col. 326. e. f. 327. 328.
- matrimonii indiuisibilitatem per totam vitam seruandam** Iudei p libellū repudii, licet false, putabāt dissolui, p. 5. col. 79. f
- matrimonii materia est masculus & foemina**, p. 5. c. 314. e. formale eiusdem. Ibid.
- matrimonii mysterium dicit Apostolus in Christo & ecclesia esse**, p. 5. col. 314. e
- matrimonii definitio quomodo detur**, p. 5. c. 326. 327.
- Item p. 6. 248. f
- matrimonii causa efficiens quæ est. Et causa propter quam cōtrahi debet**, p. 6. col. 243. a. b
- matrimonio non fidendum, sed creatoris inuocandum auxilium**, p. 2. col. 315. b
- matrimonio legitimo qui vitur, non patitur vxorem peccare sed accenditur zelo ad seruandam castitatem matrimonii, ut possit legitimus fieri pater**, p. 1. col. 669. c
- A matrimonio istæ duæ personæ pater, scilicet, & mater exclusæ fuerunt propter reuerentiam naturalem**, p. 1. col. 85. c
- Item p. 6. col. 231. c
- matrimonio iunctæ personæ per iuga bouum intelliguntur, uiuentes honeste, laborantes pro sui status honestate seruanda, & prole ad Dei seruitium educanda**, p. 3. c. 14. f
- matrimonialis actus cum non sit malus, quomodo dicit Apostolus, Hoc autem dico secundum indulgentiam: cum indulgentia non sit nisi de malo**, p. 6. col. 243. a. b
- matrimonialis actus aliquando est sine oī culpa, & est meritorius. Aliquando sit causa reddendi debitum. Aliquando sit ad satisfaciendum concupiscentiæ, & c.** p. 6. c. 245. c
- Item p. 1. col. 1039. c
- matrimonialis actus licet sit licitus, tamen annexā habet quādam turpidinem quam oportet excusari per bona matrimonii**, p. 1. col. 667. c. & c. 1236. f
- maturitas prælatorum ecclesiæ tanta debet esse quod quasi nūquam videatur ridere, et si aliquando hoc contingat, debet cum tali maturitate fieri quod nullo modo debeat verecundari**, p. 3. col. 276. d
- matutina hora dicitur illa hora in scriptura, apta, scilicet ad faciendum uindictam de peccatoribus. Item hora illa qua se sponebant se sacerdotes ad offerendum sacrificium matutinum**, p. 3. c. 469. a
- maxilla asini qua Samson Philistheos percussit quid mystice significet**, p. 2. col. 252. f
- maxillæ Ecclesiæ sancti prædicatores sunt**, p. 2. c. 927. f
- maximiniani & Diocletiani temporibus infra triginta dies legitur decem septem milia martyrum martyrizati, & sub eisdem legio Thebeorum passa est, & iudices in diuersis partibus de mandato istorum imperatorum tot interfecerunt Christianos, quod non poterant sub certo numero redigi, & c.** p. 6. col. 1257. c
- maximum delictum quod in mulierem committitur adulteriū est quod disiungit coniuges**, p. 1. col. 1591. b
- mediator Dei & hominū signatur nomine Itharæ, in quo e qua luce merita nostra pēfantur, & in cuius præceptis agnoscimus quid in nostra uita minus habeamus**, p. 3. c. 291. d. e

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- M**-ediator dicitur Christus, quia participat inter aliqua extrema, nam habebat duplicem naturam in vno supposito, scilicet diuinam & humanam, vnam sibi naturalem, aliam pro nobis assumptam, p. 277. c
- Item p. 6. col. 695. b
- medicus** putribus non parcit carnabus, vt sana membra seruetur: non parcit, vt parcat, crudelis est, vt misereatur: nec considerat patientis dolorem, sed vulneris sanitatem. p. 4. col. 1265. a
- medicus** animarum, Christus scilicet omnia quæ ad proximum salutem valere possunt tolerare præcipit, quos ad curandos proximos instruit, vt tanquam a filiis ægrotantibus. & fratribus si salus illorum hoc exigat, multa patiatur, p. 5. c. 786. d
- medicus** spiritualis est honorandus tripl. ci de causa, p. 3. 2163. c
- medicus** sæpe prudens accedit ad languentem, & quantum ars parit & industria medicinæ, non cessat, sed si ægrotatio tanta sit vt repugnet curationi, aut æger per impatientiam doloris contra facit quod iubetur, relinquit eum desperans, medicus ne expiret inter manus eius, & mortis videatur reus, p. 4. col. 905. a
- medicus** quandoque si prompta est curatio, mittit seruum: aliquando mittit discipulum, & aliquando ipse per se venit secundum varietatem curandorum vulnerum, p. 4. c. 903. b
- medici** tradunt, quod senex de femina profectionis ætatis & si muliebria contingat, ei generare non possit, de iuuenula autem possit, p. 1. col. 234. d
- medici** sunt duplices, corporales & spirituales: & utrique honorandi, sed spirituales præferendi. p. 3. col. 2161. c
- medici** amarissimum antidotum solent dare stomacho nauseanti, vt noxios humores euomat, & possit coctos cibos atque digestos in aluum transmittere, quos fleumatum magnitudo digerere non sinebat. p. 4. c. 433. b
- medici** quasdam amaritudines medicamentis inferunt pro facilitate languentium, p. 1. col. 1424. e. f
- medici** præbent aliquando cibum vel potum ad discutiendum caliginem oculorum, nec tamen in edendo vel potando sentimus, quod profit, sed cum transierit dies vna & altera tertia, suo tempore per oculos meatus relata ad visum, cibi vel poculi virtus paulatim purgat aspectum. p. 2. col. 103. c
- medico** vulneratus videtur quodammodo qui se subdit ei vt sanetur, vt in eo medicinæ opus impleatur, p. 1. c. 1654. d
- A** medicis frangitur tortum, vt fiat postea rectum, p. 3. c. 1571. b
- medicina** magna tollit magna peccata, p. 2. c. 1541. c
- medicinæ** vtilitas & quomodo ea vtendum, p. 2. col. 865. c
- medicina** omnis habet ad tempus amaritudinem, sed fructus doloris lenitate monstratur, p. 4. col. 1128. e
- medicinæ** scientia a Deo esse probatur. Quæ enim scientia magis est a Deo quam sanitatis, in qua etiam herbarum vires & succorum qualitates, ac differentia nascuntur, p. 1. c. 1360. f
- medicinæ** vel philosophiæ disciplinam vt quis consequatur, se parat se ab omni actibus non tamen continuo ita perfectus est, vt non peccet in aliquo: immo plurima delinquendo vix ad perfectionem peruenit, & tamen cum ad huiusmodi nicholas se tradiderit certum est eum inter medicos & philosophos numerari. Ita qui mancipatur studiis sanctitatis secundum hoc quod proposuit sanctus appellatur. p. 1. col. 1287. c
- medicinæ** duo officia sunt, scilicet morbum sanare, & sanitatem custodire, p. 3. col. 485. b
- medicamine** diuinæ dispensationis agitur vt exterioribus doloribus internum vulnus aduratur, & flagellorum sectionibus repellatur ea quæ mentem occupare poterat interiorum vitiorum, p. 3. c. 393. a
- mediocritate** contenti (quæ est arx virtutum) qui turbulentiam huius seculi transcendendo non appetunt, significantur per Israelitas qui trans Iordanem possessionem acceperunt. p. 2. c. 1119. a. b
- meditari** debet homo in his quæ ad dilectionem Dei pertinent in tempore quietis & in tempore laboris. Similiter in ingressu lecti ad dormiendum, & in egressu ad uigilandum p. 3. col. 1517. a. b
- meditatio** frequenter diuine legis extirpat viciam, p. 3. col. 1379. c. & 1382. f
- meditatio** est dispositio ad gratiam habendam, & habitam augmentandam, p. 3. col. 1374. f
- medius**, alius, est malus, qui separat amicos. Alius bonus, qui conciliat inimicos Iesu Christi, p. 6. col. 696. d
- medius** stat qui peccatum non fecit nec inuentus est dolus ore eius, p. 1. c. 1412. f
- Nihil** est medium, quicquid facis, aut ex amore Dei, ex seruitute diaboli facis. p. 5. c. 138. d
- medorum** regni significatum fuit per argentum, quia in illo regno multum vacabant sapientiæ & eloquentiæ. p. 4. 252
- melchisedech** secundum Hebræos fuit Sæm filius, Noe primogenitus, & quando usus est regia dignitate, erat trecento & noue annorum. Et quomodo fuit figura Christi, p. 6. c. 861. a. d
- melchisedech** tradunt Hebræi quando Abraham natus est habuisse trecentos nonaginta annos, & Abraham vt nepotizasse, & panem in resurrectione eius, & suorum obtulisse ut cerdotæ Dei decimas recepisse, p. 6. c. 961. b. Itē p. 4. c. 358
- melchisedech** obtulit panem & vinum pro sacrificio offerendo, quod pertinet ad sacerdotis officium. Et an fuerit sacerdos Dei altissimi. Et quomodo apostolus dicit, quod non habuerit patrem matrem, neque initium dierum neque finem vite. p. 1. col. 204. e. f
- melchisedech** maioritas ad Abraham quo medio probatur, p. 6. col. 875. a. b. 876. d. e
- melchisedech** fuit rex Salem quæ ciuitas postea dicta est Ierusalem, & est metropolis in regione illa, & secundum Hebræos Sæm nominatus est Melchisedech pp bonitatem regiminis: quia Melchisedech interpretatur rex iustitiæ. Noe post diluuium ordinauit quod Sæm filius suus haberet terram illam, p. 1. col. 189. c
- mel** omnium rerum copiam significat, p. 1. c. 1658. d
- mel** significat lasciuie dissolutionem. p. 1. c. 921. c
- mel** cur ad altare offerri vitatur, p. 1. col. 923. d
- mel** & fermentum ab omni oblatione excluduntur, quia in idololatris in suis sacrificiis utebantur, p. 1. c. 921. c. & col. 1433. a. b
- mel** siluestre quale Ioannes baptista comedit, est folium arboris in deserto Iudææ aptum comestioni. p. 5. col. 71. c
- mellis** dulcedinem quis nosset, nisi gustasset amaritudinem, p. 1. col. 1279. a. b
- mellis** oblatio, an & quomodo facienda fuit, p. 2. c. 1005.
- melior** est tibi qui animi fraternam dilectione vel societate necitur, quam germanus frater qui fidei & pietatis iure cum habere communia negligit, p. 3. col. 1720. e
- melior** est victus, spiritualis lenis, qui sub uili tegmine literum a paupere populo in ecclesie unitate habetur, quam bitiole delicie philosophorum quæ in diuersis libris sunt certa opinione continet, vbi labor & superflua cura. p. 3. 212. d
- melius** est nomen bonum quam delitie multæ. Ibi melius faceret Iudæus in agro suo aliquid utile quam in theatro seditiosus existeret, & melius femine eorum die saluam facerent quam tota die in neomeniis suis impudenter saltarent, p. 1. col. 673. c
- melius** est vt paucorum damnatione plurimi liberentur, & eorum abolitione plurimi perderentur, p. 3. col. 1398. c
- melius** est misere uite tormenta & tribulationes & laboreriendo euadere quam ad hæc nasci & sustinere, p. 4. c. 178
- melius** est tenuem victum sub uili tugurio sumere cum secrete, quam splendidas cum fatigatione in incertis locis querere, p. 3. col. 2124. d
- melius** est vt seruato Dei timore egeas opibus, vel etiam quotidiano victu, quam vt desiderio plura acquirere deum rem deseras, p. 3. c. 1667. b. Interl.
- melioris** deiectione quam multa fecerat bona diabolus magis rjatur quam de multorum mediocriter uiuentium. Et del exemplum, p. 2. col. 1554. f
- meliores** illis sicut non vidi, ait Aug. qui monasteriis profuerunt ita non vidi deteriores illis qui in monasteriis defecerunt
- part

p. 1. col. 70. Vide in Religiosi.
 Iello erat quædam vorago quæ erat ante fortalicium, in quo
 Dauid aedificia construxit. p. 1. col. 539. c
 Melodia multum ad hoc facit, ut rehicantur vires animales
 quiete & recreatione: indigent enim quiete & recreatione
 sicut membra corporis, p. 6. col. 691. c
 Melodia diuerse excitat diuersas passiones in homine: aliquæ
 audaciam, aliquæ deuotionem, aliquæ læticiam: aliquæ fle-
 rum & lamentationem, p. 2. col. 377. f. & 869. c. & 1078. f. &
 1603. c
 Item p. 5. col. 180. f
 Melodia virtute vtrum demones possint expelli a corporib.
 obsessis, p. 2. col. 417. c. & 419. c
 Melora est vestis facta de pelle taxi, quæ hirsuta est & defor-
 mis, & tali veste vsus est Ioan. Bap. & Elias propheta. p. 6. c.
 936. f. Item p. 5. col. 71. c
 Item p. 2. col. 853. c
 Item litera Hebraica duplex est, scilicet vna est clausa, altera
 aperta, & quale mysterium incarnationis Christi per virgi-
 nem nascituri per eam designetur, p. 6. col. 1704. e. f
 Item clausa litera Hebraica semper ponitur in fine dictionis
 secundum Hebræos, & nunquam in medio, nec in principio.
 Sed in dictione lemarbe quod significat ad multiplicandū,
 ponitur contra naturam suam, ad denotandum quod Chri-
 stus de quo loquitur scriptura natus sit contra naturæ cur-
 sum de virgine clausa. p. 4. col. 122. f
 Item p. 6. c. 1704. e. f
 Membrum aliquod sibi abscindere propter peccatum euiran-
 dum non est alicui licitum propter causas, & enumerantur.
 p. 5. c. 302. e. & 477. c
 In mēbro genitali circuncisio ponitur, vt in illa carnis sit immi-
 nutio quæ tegitur pudicitia secreto, & quia per oēs proge-
 nies erat seruanda, in genitali mēbro est posita. p. 6. c. 1050. f
 Mēbra corporis sunt a Deo, & iō non est in potestate alicuius
 personæ abscindere sibi mēbrū, sicut nec se occidere nisi in
 casu, quando scilicet vnum mēbrū propter sui corruptio-
 nem est in periculum totius corporis. p. 5. c. 302. & 477. c
 Membra omnia concurrunt ad integritatem vnius, cōpositi
 & perfecti ex multis organis, deseruientibus diuersis animæ
 potentijs, p. 6. c. 306. d. e
 Membra & humani affectus Deo locutione ascribuntur, vt se-
 cundum capacitatem nostram conformentur eloquia diui-
 na. p. 5. c. 2937. a
 Membra corporis vt manus & oculus in Deo sic nominantur,
 qui tamen forma corporis non circumscribitur, vt ex mem-
 brorū vocabulis effectus suæ potētiæ designetur. p. 3. 1263. f
 Mēbra exteriora, ornata seruat interior custodia, & qui men-
 tis statum perdidit, foris inconstantia motionis fluit, atque
 exteriorum mobilitate indicat, quod nulla interius radice
 subsistat, p. 3. c. 1628. e
 Mēbra deseruientia concubitu dicuntur verenda. p. 1. 1298. l
 Membrosum castratio per continentiam laudabilis est & me-
 ritoria, non per amputationem. p. 5. c. 302. c
 Mēbris genitalibus cur non credamus hoīes ante peccatū im-
 perare potuisse, sicut cæteris, quæ in quolibet opere, anima
 sine molestia vlla, & pruritu voluptatis habet. p. 1. c. 76. e. f
 Membris corporis per frequentationem boni operis imprimi-
 tur aptitudo, per quam redduntur promptè mobilia ad o-
 pus bonum, p. 6. c. 83. c
 Mēbris corporis, ex frequētatione opis mali, imprimitur apti-
 tudo ad male operandū. Et ostenditur per simile, sicut per
 frequentem actum carpentandi, fit impressio artis in manu
 artificis, apans eam ad recte & faciliter percutiendū. ibid.
 Memento & obserua, quam differentiam inter hæc Hebræi
 ponant. p. 1. c. 1495. c
 Item parte 2207. a
 Memento vt diem sabbati sanctifices, quomodo intelligitur.
 p. 1. c. 671. c
 Memento, quare ponitur in tertio præcepto, cum dicitur. Me-
 mento vt diem sabbati sanctifices, p. 1. c. 671. c. & 682. d. e. f

Memento vt diem sabbati san. Sic dicitur in prima traditione,
 Et in secūda dicitur. Obserua sabbat. & c. quā differentiam
 in hoc Hebræi assignent, & an sustinenda sit. p. 1. c. 1495. c
 Memoria dicitur venter, quæ noticias rerum quasi escas reti-
 net, p. 3. c. 632. d
 Memoria passionis Christi qua caput demonom fuit deui-
 ctum, est efficax gladius contra demonom insultum. Et de
 hoc figura, p. 2. c. 436.
 Memoria passionis dominicæ dicitur, clypeus, & si constanter
 teneatur in manu bonæ operationis, debellatur insultus car-
 nis vel fomitis, p. 1. c. 59. c
 Memoria sanctorum patrum defunctorū nō dēt in religione
 per obliuionem consumi, sed per iugem meditationē quo-
 tidie renouari, & significatur per calciamenta de pellibus
 animalium mortuorum, non atrita. p. 1. c. 1637. c
 Memoria Iudæorum est immortalis, & simpliciter secundum
 quid, p. 3. c. 1899. c
 Memoria præteritorum, s. bonorum habitōrū tempore infor-
 tunij est valde rædiosa, & afflictiua, p. 3. c. 1933. c
 Memoria mortis debet haberi ne homo peccet in æternum
 inest nunquam. Et ponitur exemplum de naua sedenti in
 vltima parte nauis, vt dirigat eam, p. 3. c. 2016. e.
 Memoria peccatorum cedit ad bonum sanctorum in præsentī
 per gratiam sanctificantem, nam talibus peccata in bonum
 proueniunt, p. 6. c. 111. c
 Memoriam suam quasi cinerem posuit, quantumlibet quis
 pro memoria sui nominis laborat, p. 3. c. 155. c
 Memphis ciuitas est Aegypti quæ nunc Damia: a dicitur vbi
 Nilus diuiditur, vbi Apis templum, & consulta respōdent
 oracula, p. 4. c. 1303. c
 Mendaciū est falsa significatio in voce, vel in alio signo quod
 tenet vicem vocis, p. 6. c. 160. f
 Mendacium non debet dici vbi non est duplex cor, par. 3. col.
 470. c
 Mendacium meditari peius est quàm loqui, nā loqui plerum-
 que præcipationis est, meditari, studiosæ prauitatis, par. 3.
 col. 259. a. b
 Mendacium semper imitatur veritatem, aliter enim non po-
 test decipere, p. 4. c. 247. b. & 773. b
 Mendacium licet sit fugiendum ab omnibus maxime tamen
 a iudicibus qui sunt in statu & officio conseruandæ verita-
 tis, p. 1. c. 709. c
 Mendacium, diuitiarum cōgregationum sequitur, mendacio
 enim diuitiæ augeri solent, p. 3. c. 383. b. Interl.
 Mendacium omne vtrum prohibitum sit, p. 1. c. 675. b. c. & c.
 1608. e. f
 Mendacium omne iniquitas est, p. 1. c. 709. b
 Mendacia officiosa non solum iniusti, sed etiam iusti sæpe cō-
 mittunt, p. 2. c. 620. d. e
 Mendacia a mendacibus serio aguntur, non ioco. Cū autem
 quæ non sunt, tanquàm ioco dicuntur, non putantur men-
 dacia, p. 1. c. 423. a
 Mendacia obstericum Hebræorum vtrum approbata sunt au-
 toritate diuina, quia scriptum est, Deum benefecisse obste-
 tricibus, p. 1. c. 472. d. & c. 1067. c
 Item p. 3. c. 1886. f
 In mendacio pernicioso duo cōmuniter occurrunt vicia. Pri-
 mū est patens, scilicet, falsa vocis significatio. Aliud est la-
 tens, scilicet, intentio fallēdi quæ in corde cōsistit, soli Deo
 nota, p. 4. c. 1752. f
 A mendacio maximè officioso excusare patres veteris Testa-
 menti non videtur magna necessitas. Certū est enim, quod
 apostoli non fuerunt immunes a peccato, par. 1. c. 314. c. &
 c. 361. c. & c. 412. f
 Mendaciorū duo sunt genera, quæ non sunt sine culpa, sed nō
 cū magna, vt mendacia quædam pro salute, vel cōmodo ali-
 cuius, non malitia, sed benignitate, & mendacium ioco quod
 non fallit, scit enim cui dicitur causa ioco dici, p. 3. 369. b. c
 Mendaciorū præcones Ieremias vocat adulteros, p. 4. c. 743. b
 Mendaciorum genera multa, p. 1. c. 700. a. b

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Mendax indicandus nō est qui dicit falsum quod putat verū.
 Contra mētur ille qui dicit verū quod putat falsum, nec est liber a mendacio, qui ore nesciens verū loquitur, sciens autem non esse verum, voluntate mendatur, p.6.col.303.c
 Mendax dicitur diabolus, & pater mendacii, p.5.c.1167.c
 Mendax ille dicitur, non tamen pater mendacii qui mendacia ab aliis inuenta solū refert, sed mendax est & pater mendacii qui nō solum refert mendacia, sed et ea fingit, p.5.c.1167.c
 Mendicantium ordinum fratres quidam impudenter se ingerunt ad curias principum non vocati, aliqui vt fugiant ordinis paupertatem, & aliqui vt per hoc promouentur ad aliquam dignitatem, p.4.col.1254.f
 Mendicantium ordinum frater arguebat quosdā monachos de declinatione religionis suæ. Et vnus respondit: Quando moneta uestra tantum cucurrerit sicut nostra, tunc multum erit delecta, p.4.ibi.
 Mendicus, qui petit: pauper sibi non sufficit, p.3.c.710.d
 Mendicus & indigens omnino non erit inter vos, dictum est Iudæis in veteri Testamento de mendicante publice, q̄ nō debebant permittere Iudæi. Sed in lege Christi quæ amoris est lex, quid faciendum sit animaduertant dispensatores ministerium Christi, p.1.c.1545.c
 Mens cum se per verba extra semetipsam iacit, apertam se ad uersario ostendit, p.3.c.1716.d
 Mens & spiritus differunt, p.6.col.321.a.b
 Mens dicitur facies spiritualis ad modum faciei corporalis, p.6.col.380.f
 Mens quæ corporis & animæ salute fouetur, & in vnū vtriusque motus colligit, non debet diuidi, p.1.col.911.a. Interl.
 mens leuis, præceptis dictio, non ante cogitat quam loquatur, p.7.col.809.c
 mens vesana iniquorum, quamuis cessationem a mundi labore dominus imperat, & quietis dulcedinem persuadet, tñ plus assequi aspera carnaliter, quam tenere blanda spiritualiter gaudet, ibi.
 mens electorum dum inter aduersa vel prospera manet in mota, quadratū sibi in esse virtutis figurā mōstrat, p.2.c.1052.e
 mens humana cum maligni hostis uisionibus instigatur, tūc dicitur olla succensa: sed cum per consensum in desideriis præuæ persuasionis accenditur dicitur olla feruens, p.3.c.397.b
 mens quando a cogitatione carnalium fluxu vacuatur, quasi ius ex carne liquidum in petra funditur, p.2.col.193.a.b
 mens cum concepta desideria sequitur, seruire rebus conuincitur quarum amore superatur, p.6.col.239.a.b
 mens quæ quieta prius, magna putabatur, vilis abiecta que in actionis ostentatione cognoscitur, dum inani ministratio- ne operis turpitudine denudatur, p.4.col.402.d
 mens prauis desideriis dedita, huius seculi labori relinquitur, vt foris mundo velut ancilla seruiat, quia intus Deum nequaquam vt filia amat, p.4.col.403.c
 mens nostra a carnis delectatione est separanda, non a carnis necessaria cura, ne curā faciamus ī desideriis, p.1.c.943.b.c
 mens dicitur venter, & quare, p.4.col.946.b
 Item p.3.col.1694.e Item p.4.c.1907.b
 Item p.2.col.1211.c
 mens quod valde amat sapius replicat, p.3.col.56.e
 mens humana per puerperam significata, tunc parit quando aliquid præconceptum producit, iste vero cōceptus potest esse dupliciter, p.1.col.1013.c
 mens humana per domum domini ædificandam significatur, quæ in quiete voluntatis bonæ ædificatur, p.2.co.1280.f
 mens elata quando humilitatis bonum quod tenere debet ab afflictā carne memoratur, in sanus homo a subiugali iugo corripitur, p.1.c.1337.a
 mens eadem pollet ex uirtute, lassascit ex infirmitate, vt dum quærit quod habere nō valet, quod habet humiliter seruet, p.1.col.1510.e.f
 mens quando ex sui consideratione quod in alterum faciat colligit, lignum secundum speciem suam semen producit, & re- cti operis germen parit, p.1.c.17.a
 mens prouecta in actionibus turbulenti seculi, incipit prope- uilitatem fraternæ societatis, & de corporalib. agnitionil- ducere opera quæ profunt animis uicis, & fortissimas ag- nitiones quibus fluctus seculi dirumpuntur & contemnūtu- Et de hoc figura, p.1.co.28.e.f
 mens nisi ab exterioribus abscondatur, interna non penetra- p.3.col.71.b
 mens hominis est mare. Quasi fluctus maris sunt cogitation- mentis, p.3.col.170.d
 mens praua semper in laboribus est, sicut bona semper tra- quilla, quia aut moietur mala quæ inferat, aut metuit ne- bi hæc ab aliis inferatur, p.3.col.179.b
 mens immunda si non fuerit in melius mutata, necabitur m- te æterna, p.1.col.836.c. Interl.
 mens humana cum illa superiora & cælestia utcumque in e- gmate cōspicit, iam claustra corporeæ habitationis per su- leuatam cogitationem exit, p.1.col.847.a.b
 mens Deo plane sub exuuijs corporis vegetatur, sicut in vel- tu ouium sunt lupi rapaces, p.5.col.951.b
 mens nostra est arca aurea, in qua sunt tabulæ Testamenti, qua legem Dei scriptam habere debemus, & debet esse- rea, id est, pura præciosa, p.1.col.1289.b.c
 mens per compunctionem eleuata, omnia sub se certius diu- cat, p.3.c.16.c
 mens per Sion montem significatur, & si quid in ea per fr- dem hostis pollutum est factum, instanti nisu expurgetur, par.4.col.2357.c
 mens humana infœcunda dicitur filia Babylonis, & quare- 4.c.401.a
 mens fidelis dicitur areola, & quare, p.3.col.1863.c
 mens hominis intelligitur per altare concauum & quadrat- lum, & quare, p.3.col.1338.c
 mens infirma & indiscreta dicitur mulier, p.3.col.2185.b
 mens dicitur latere in homine, sicut viscera eius, p.3.c.362.
 mens pensare non valet, inuisibilis virtus, quibus si quis- meatibus insuat quibus ad se modis ueniant, & quibus- cedat, p.3.col.341.a.b
 mens iusti in amaritudine est semper etiam in prosperis qu- amaritudinem aduersitas ingeminat, p.3.col.237.a.b
 mens humana non potest Deum contemplari, nisi condela- dat, p.1.col.861.c. Interl.
 mens est templum & domus Dei & conscientia fidelium, si in læsione proximi peruersas cogitationes profert, qui in spelunca latrones resident, & simpliciter gradiētes in- ficiunt, & sic mens iam non domus Dei, sed spelunca est- tronum, p.5.col.601.a. Item p.6.col.1569.c
 mens in qua habitat Deus per gratiam, per templum desig- tur. Hoc autem templum pollutur per peccatū & max- si fuerit per assuefactionem continuatum, quomodo pu- tur, p.2.col.1235.c
 mens a iustitia desolatur, quando immoderata locutione- pareitur p.4.col.245.b
 mens libidinis vi, in corpore carnalis fornicationis intant- captiuatur submergitur & absorbetur, vt in ipso mome- nihil aliud cogitare homini liceat aut intēdere, quia ips- mētem captiuam subdit ipsa submersio & absorptio lib- nis & concupiscentiæ carnalis, p.5.c.241.c
 mens tabernaculum vocatur, in quo apud nos abscondim- cum foris in opere non videmur, p.3.col.145.b. 274.e
 mens perfecta solerter inuigilat, vt non solum peruersa ag- renuat, sed omne etiam quod in se per cogitationes tur- ter ligatur tergat, p.2.col.193.a.b
 mens iusti studet vni semper hære, iniq̄ variatur, quia præ- Deum nil sufficit, & ideo quod modo petiit, mox fastidi- 1.col.335.b
 mens dum ad Deum anhelat, & omnia secularia despici- o- nia mox ei vertuntur in tentationē, & eā affligunt, sed dū- sitorio labore atteritur, a perpetuo liberatur, p.3.col.85
 mens circunclusa (sicut aqua) ad superiora vnde exit redi- lata per ima deperit, p.3.col.44.b

Mens hominis quia stare noluit cum potuit, iam non potest stare etiam cum velit. sed semper desiderijs variatur, ut quietus a ratione desideret, occupatus quietem, p. 3. col. 105. b

Mens hominis in libertate condita dum carnis desideria nutrit, in foueam deceptionis pro foetido cibo cecidit: per gratiam autem reuocata ad veniam, carcere semper stringitur, ne per desideria uagetur. Et ponitur de hoc exemplum de captura leonæ. p. 3. col. 138. e

Mētis quies sequitur ad cessationem peccatorum, p. 4. c. 476. e

Mentis statum qui perdidit, foris inconstantia motionis fluxit, atque exteriorum mobilitate indicat quod nulla interius radice subsistat, p. 3. col. 1629. a

mentis oculos si ab humani generis exordio ducimus usque ad hoc tempus, omne quod finiri potuit, quam breue fuerit videmus, p. 3. col. 212. f

mentis securitas est in obitu retributionis initium, p. 3. c. 86. e

Mētis domus est quælibet res per quam dilectionem habitat animus, p. 3. c. 167. c

mentis dispositio per verbum oris aperitur, p. 3. col. 302. f

mentis domus quatuor angulis consistit, id est, prudentia, temperantia, fortitudine, iustitia, & in mēte, quæ his quatuor erigitur cæteræ virtutes quasi cordis soboles se inuicem pascunt, & quomodo, p. 3. c. 30. e

mentis perfectæ iudicium est, cum quis pro generali fidelium sospitate, quasi vnitatis & fraternitatis memor, supernæ pietati supplicat, p. 2. c. 1568. f

mentis interior afflictio magis apparet in oculo quam in partibus aliis, p. 3. col. 142. f

Vide etiam in Cordis dispositio.

mentis humanæ est proprium hoc sibi fieri suspicari quod facit. Arbitratur enim se despici qui bonos despiciere consuevit, & ex suspitione contemptus ad indignationem profilit & contumelias ingerit, p. 1. c. 82. f

mentis vehemens motus gaudii vel doloris redundat ad corpus, p. 4. col. 618. f

mentis conceptus interior duplex. Vnus informis & imperfectus alius formalis & perfectus, p. 5. col. 2017. c

mentis eleuatio inducit ad contemptum vitæ præsentis par. 5. col. 935. c

mentis duplicitas callide se defendentis, per hæricium significatur, p. 4. col. 309. b

mentis iniquæ consilium quando vanum esse probatur, quo se impune peccare arbitratur, tunc caput inimicorum nudari videtur, p. 1. col. 1666. e. f

mentis ciuitas si murum silentii non habet, patet inimici iaculis, p. 3. col. 3716. d

mentis qualitatem indicat incompositio corporis, p. 6. c. 16. e

mentis aditus tota virtute muniendus est, ne eam hostes penetrent foramine neglectæ cogitationis, p. 2. c. 535. a. b

mentis custodia forti qui non est munitus, uir consulationis est, quia dum virtutes se agere æstimat, subintrantia vitia nescientem necant. Ibid.

mentis secretum intrare post positis exteriorum tumultibus, est ad tabernaculum redire. Ibi enim dominus consulitur & quod foris agendum est publice, intus silenter auditur, p. 1. col. 122. e. f

menti furori ebræ omne rectum quod dicitur, peruersum videtur, p. 2. col. 484. d. e

mentem per caput intelligimus, quia sicut caput corpus, ita mens actiones regit, p. 1. col. 943. b. c

mentem peccatoris post peccatū incipientis dolere diabolus delinit blanditijs, ne ad debitam poenitentiam perueniat. Modo. n. aliorū facta grauiora, modo nihil esse quod factū est, modo misericordem Deum loquitur, & tempus ad poenitentiam pollicetur, ut dum per hæc decepta mens ducitur poenitentia differatur & tunc plenius absorbeat supplicijs, quæ nunc gaudet in delitijs. pa. 1. col. 361. c. & col. 363. c

mentem tanto inimicus sine labore superat, quanto & ipsa quæ vincitur contra semetipsam per multiloquium pugnat. Ibi.

mentem quæ quatuor virtutibus cardinalibus erigitur, spiritus

ante omnia eandem contra singula tentamenta septem virtutibus instruit. ibid.

mentem electorum infima desideria spernētem & cælestiū contemplationi inherentem, significat abies, p. 1. c. 532. e. f

mentem hominis Deus dum in suo timore format, concipit, dum ad apertas virtutes prouehit gignit, sed si extolluntur, relinquit, & frigidi de vtero exeunt, id est, a visceribus pietatis, p. 3. col. 359. b

mentem hominis iuxta substantiam nihil implere potest nisi creatrix trinitas quia tantummodo secundum operationē & uoluntatis instinctum anima de his quæ creatæ sunt impletur, p. 6. col. 1027. b

mēte magis retineretur quod visu percipitur, quam quod auditu. p. 4. col. 718. f

mente innocenti plerumque quælibet res respicitur, sed in ipso cōspectu animæ cōcupiscētiæ gladio cōfodit. p. 2. c. 410. e. f

mentes vsui vitæ carnalis inhærentes, euelli ab infimis non possunt, nisi gradatim ducta prædicatione proficiant. p. 1. col. 580. e. f

mentes carnalium pro amore seculi dura quædam, quasi quædam mollia & delectabilia ferre paratæ sunt, dum in hac vita rerum culmina apprehendere conantur, p. 1. col. 1232. d

mentes hominum in mundo, magnæ naues in mari dicuntur. Venti à quibus minantur, apperitus mētium, gubernaculū, cordis intentio, qua boni transgressis seculi fluctibus, salutis portum petunt reproberi quasi Scylla vel Carybdi intereunt, p. 6. col. 1285. b

mentes terrenorum hominum quas humor carnalis concupiscētiæ fludas facit, dicuntur loca humentia, p. 3. c. 388. f

mentes secularium temporali gloriæ deditæ, appellatione calami designantur. Qui tãto apud semetipsos intus manescunt, quanto alti & nitidi exterius ostenduntur, p. 3. c. 388. d

mentes secularium dum ad exteriorem gloriā per superficiem tendunt & defluunt, nulla intus firmitate solidantur, pa. 3. ibid.

mentes electorum per spherulas significantur, & quare, p. 1. col. 1219. b. c

mētes hominum grossas significant saga cilicina, quæ occulto Dei iudicio, quamuis dure præferuntur, quia seruire curis temporalibus non timent, ut tentatione uētos & pluuias portent. p. 1. col. 751. a

mentes fidelium quasi Deo dicatæ virgines sunt, p. 4. c. 1031. b

mentes nostræ sunt domus, in quibus per cogitationem habitamus, p. 1. col. 587. b. c

mentes iustorum per intentionem suam omnipotenti Deo assistunt, atque in scriptura quasi os eius intuentur, p. 3. c. 240. f

mentes iniquorum quia damna sua considerare negligunt, innocentiam perdunt. Amittunt namque a corde innocentiam ab ore veritatem, a carne continentiam, & per accessum temporis ab ætate vitam, sed hæc se perdere non conspiciunt curis seculi occupati, p. 3. col. 74. e. f

mentes spiritu sancto repletas dicit scriptura aquas, quia sancti qui spiritu leuante ad summa rapiuntur, ne aliqua elatione superbiant, quibusdā tentationibus reprimuntur, p. 3. c. 271. a

mentes peruersæ dulcia gratiæ per quietem dona despiciunt & pro carnalibus uoluptatibus laboriosa huius vitæ itinera etiam lachrymis oleua concupiscunt, p. 1. c. 1232. e. f

mentes peruersæ contemnunt habere, ubi spiritualiter gaudeant & desiderantur appetunt, ubi carnaliter gemant, pa. 1. ibid.

mentibus foris sparsis ad seipsum redire cuique difficile est, quia praua itinera semel captos tanto quod delectabiliter tenent quanto quod libuerit non licet, p. 1. col. 495. b. c

mentibus prauis nihil est laboriosius, quam si in huius mundi laboribus non laborare præcipiantur, p. 4. c. 605. c

mentibus bonis, etsi usque ad tentationem cordis flamma ardeat, usque ad consensum tamen tentatio non exerat, p. 4. col. 1535. a

mentibus prauis ac pollutis, non sunt secreta dominicæ incarnationis credenda, sed qui ad fidem venientes cor munda uerunt, p. 1. col. 1303. b. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Mensa propositionis quare dicebatur. p. 1. col. 740. f
 Mensis octo sunt de quibus tanquam de mensis spiritualibus
 reficitur totus populus Christianus, p. 4. col. 1435. a
 Mensam fortunæ parare quid sit, ut faciunt, dicentes stellarū
 cursu vel varietate fortunæ omnia gubernari, & nihil ad
 Deum pertinere credunt, p. 4. col. 519. a
 Mensam ad alienā qui frequenter cōuenit, ocio deditus, adu-
 letur necesse est pascendi se. p. 6. col. 679. b
 mensis magnorum imponebatur aliqua portio de immolatis
 illis. p. 4. c. 1487. c
 Mensis unde dicitur, p. 3. c. 2191. a
 Mensis apud Hebræos incipit a primā lunatione, & secundum
 lunæ cursum computatur, quā apud nos calēdis, nonis idi-
 busque deuoluitur p. 6. col. 1686. f
 Item p. 4. col. 535. a. Item p. 1. col. 584. f
 mensis nouorum dicebatur mensis primus in quo celebra-
 tur Pascha, & quare sic dicebatur. p. 1. col. 712. f
 Mensis caslen correspondet Decembri secundum Iudeorum
 opinionem. p. 4. col. 2226. f
 Mensis Septembris quasi totus est festiuus apud Iudæos pro-
 pter quatuor festa. p. 3. col. 919. c. Item p. 1. c. 1112. f. & col.
 1019. c. Item p. 2. c. 1154. f. & col. 1287. c
 Mensis primus anni apud diuersos aliter accipitur, p. 4. 1067. c
 Item p. 1. col. 153. c. & col. 633. c
 mensis nonus ab Aprili, qui primus est apud Hebræos, Decem-
 ber est apud nos, p. 4. c. 2181. c
 mensis primus apud Hebræos Aprili deputatur, & quare, p. 3.
 c. 2141. a. Item p. 1. col. 152. f. Item alibi Martius dicitur pri-
 mus, p. 1. col. 683. c. Extensius col. 601. a
 mensis primus apud Hebræos semper incipit a propinquiōri
 lunatione uernali, quod est. xij. die Martii, siue sit ante æqui-
 noctium siue post, siue in ipso æquinoctio, p. 2. col. 1312. f. &
 col. 767. c
 Nonum mensem nō accipi in bonam partem, & liber Regum
 & Ieremiæ narrat historia, p. 4. c. 2181. c
 menses nullos ex lunaribus habent Hebræi, & in ortu lunæ eos
 incipiunt. p. 2. col. 1291. b
 menses vacuos habet ecclesia in infirmis, qui terrena agunt
 sine uite præmio. p. 3. col. 101. a
 menses septē ætatis mūdi sunt, & assignantur, p. 1. c. 1124. d. e
 menses apud Hebræos antiquos nominabantur secundum or-
 dinem numeralē iiii. s. primus mensis, secundus mensis, &c.
 sine aliquo nomine proprio: & hoc durauit usque ad capti-
 uitatem Babylonicam, aliter aut post, & c. p. 1. col. 601. b. c
 menses duo attribuntur cuilibet tempori. Est enim tempus
 sementis, tempus trigatoris, tempus messis, tempus ætatis, &
 tempus ætus. p. 1. col. 163. b
 menses doctores antiqui Hebræorum dicunt, receperunt prin-
 cipium & nominationem à mense in quo fuerunt redem-
 pti, & hoc ostenditur in redemptione Aegyptiaca & Baby-
 lonica, p. 1. col. 601. b. c
 menstruum patiuntur communiter mulieres quolibet mense,
 p. 1. col. 1039. a. b
 menstrua in mulieribus quando incipiunt, & quando desinūt
 p. 1. ibid.
 menstruatæ mulieres, concipientes pariunt cecōs, claudos, le-
 profos, &c. quæ parentes non erubuerunt in conclau, aper-
 te redarguuntur in paruulis, p. 4. c. 514. d
 Item p. 1. ibid.
 Mensurarum Hebraicarum quantitates certas & determina-
 tas non habemus, & quare, p. 2. col. 746. f
 Item p. 1. col. 642. f. & col. 708. d. & c. 745. c. & col. 809. c. & co-
 165. a. & col. 1237. a. b
 menstruatam cognoscens, quando, & quando nō, secundum
 legem morte puniendus sit. p. 1. col. 1039. c
 mentiri quam sit horribile Deo. p. 1. c. 1401. a
 mentiri est loqui contra hoc animo sentitur, parte 3. columna
 349. a
 mentiendum utrū sit pro salute & compensatione aliqua ubi
 nemo læditur, & hoc pene omnibus videtur, p. 1. c. 1067. b. c

mercatores Christiani (ut ego audiui ait Lyra, a fratre fide di-
 gno) propter lucrum temporale teram Saracenorū frequen-
 tantes impleuerunt naues pueris Christianis, a parentibus
 eorum pauperculis ementes, & sic vendiderunt eos Solda-
 no p magno præcio, qui eos faciebat instrui in lege Mahu-
 meri, ut adulti facti cōtra Christianos pugnarēt, p. 6. 1642. d
 merces an possit dici gloria cælestis & præmium sanctorum.
 p. 5. col. 1187. c. & col. 1196. d. e
 mercedem æqualem habent, diues qui multum dat, & qui pa-
 rum pauper, si æqua voluntas, p. 6. col. 415. a. b
 mercenarius vies cito transire optat, ut ad laboris præmium
 veniat. p. 3. col. 101. a. b
 mercenarius de grauitate operis lassascit, nisi spe finis releua-
 retur, sed illo viso nihil putat quod sentit, p. 1. c. 103. a
 mercenarius existimatur, qui religionem questum arbitratur
 p. 1. col. 1098. e
 mercimonia regionis nostræ quæ sunt, & quis mercator, & q-
 accipit, p. 6. col. 820. c
 mercurius dicitur apud Gentiles Deus ratiocinationis par, p.
 col. 1716. f
 mercurium quasi medio currentē, id est inter aures & lingu-
 latini uocant, Græci uero interpretem. p. 6. col. 1141. c
 mercurius dicitur fuisse eloquentissimus, & ideo a gentilib.
 cebatur Deus eloquentiæ, & quod eam daret hominibu
 p. 6. ibid.
 meritarum quæ officia fuerunt circa tabernaculum sœderi
 p. 3. col. 1206. e
 mereri uitam æternam homo ex patris naturalib. non potest.
 1. col. 264. d
 mereri an homo ex naturali uirtute possit per aliquod opus
 de digno & congruo Deus det sibi gratiā, p. 3. c. 1410. f. 141
 Per terrena opera meremur, ad quæ non reuertemur post r-
 surrectionem, p. 3. col. 191. a. b
 meretrix & sermonis suauitatem & formositatem corporis a-
 capiendos miseros quærit, p. 3. c. 1623. a. b
 meretrix fouea profunda est, quia multi cadunt in eam iuu-
 nes, uiri, & senes. p. 3. col. 1706. d. e
 meretrix dicitur puteus angustus, quia de peccato luxuriæ r-
 exhit homo, nisi cum difficultate p. 3. 1706. f
 meretrix dicitur latro, quia insidiatur quasi latro blanditiis
 osculis incontinentes attrahendo, p. 3. ibi.
 meretrix speciosa & grata comparatur ad Ninive, quæ ad
 morem sui pene cunctos diuersis maliciis trahit. Hæc u-
 dit gentes in fornicationib. dum amore temporaliū & i-
 dio bonorum, qui fuerant membra Christi, fiunt memb-
 meretricis, & alios secum trahunt, p. 4. col. 2033. a
 meretricis modus est per omnem uiam & modum inducere
 ad actum concupiscentiæ carnalis. p. 3. c. 1634. f
 meretricis merces quæ non poterat offerri in sacrificium, p.
 col. 1600. d
 meretrices quare permittuntur in ciuitatib. p. 1. col. 92. c
 meretricum publice uenalis est turpido, p. 1. col. 1598. f
 meretrici cantus & huius sæculi fabulæ aures nostras ne scripi-
 ras sacras audiamus obuiant, p. 4. c. 325. a
 meretur illud aliquis de condigno, quod ei secundum uiam
 stititæ est reddendum & huius ratio, p. 6. col. 66. f
 meretricium an sicut duellum permittendum vel prohibend-
 sit, p. 2. col. 436. d
 meritum & demeritum principis redundat in subditis, sicut
 corpore naturali bona & mala dispositio capitis redunda
 in membrum infirmum, p. 3. col. 1464. f
 meritum uite æternæ, licet nō possit esse uirtute nature, potest
 tamen esse uirtute gratiæ diuinæ, p. 5. col. 323. a. b
 meritum dupliciter potest considerari. s. de condigno & de cō-
 gruo, & quomodo aliquis meretur gratiam primam alteri.
 p. 6. col. 1441. c
 meritum duplex est. s. congrui & condigni: & quid utrumque
 istorum sit, & quis actus suus, p. 3. 1862. f
 meriti præcipiū simpliciter est a Deo, & nō a libero arbitrio:
 ad illud natura humana de se nō potest assurgere, p. 6. c. 1293

Index.

- Meriti quāritas nō accipitur secundum quantitatem doni absolute, sed per comparationem ad facultatem dātis, & prō-
prietudinem suæ voluntatis & deuotionis, p. 5. col. 613. c
- Plena perfectio hominis ex gratia & non ex merito posside-
tur, p. 4. c. 1457. a
- Merita alicuius si plura sunt numero quā peccata, iustus est,
& cuius peccata plura sunt numero quam merita, impius
est. Hoc dicunt Iudæi, etiam moderni, & vehementer errāt,
p. 4. col. 1207. c
- Merita hominis non sibi soli valent, sed etiam aliis: ex hoc vo-
cantur reliquæ, id est, aliis relicte, p. 1. c. 1630. f
- Merita iustorum nō dantur obliuioni, sed registrantur coram
rege cælesti, vt remunerentur tēpore cōpetenti, p. 2. c. 188. f
- Subiectorū merita doctorib. nō æquātur, p. 4. c. 1389. a. Interl.
- Merita rectorum & plebium ita iuncta sunt, vt sæpe ex cul-
pa pastorum deterior fiat vita plebium, & ex merito plebiū
mutetur uita pastorum, p. 2. c. 663. c
- Merita præscita sine meritorium præscientia, & quomodo sint
causa prædestinationis, p. 6. c. 122. f
- Per aduersa, virtutum merita patefiunt, p. 3. c. 111. Interl.
- Merita sanctorum quo modo ad posteros descendunt: sic pec-
catorum flagitia si liberi nepotesque similia gresserunt, ad
posteros perueniunt, p. 4. col. 691. b
- Merita sufficientia ad vitam æternam non habent qui uiuunt
in hoc seculo, p. 6. col. 418. c
- In futuro iuxta merita erit retributio, p. 4. c. 2203. Interl.
- Ex singulorum meritis præmia uel pœnæ sequuntur, & non ex
præiudicio Dei, p. 4. col. 25. b
- Meritorium & profectus esse differentias in populo fidelium,
declaratur, p. 1. c. 1408. e. f
- Pro meritorum qualitate quotidie dominus, aliis ascendit, a-
liis descendit, quomodo & qualiter, p. 5. c. 826. d
- nesaleth, est dictio Hebraica æquiuoca: & significat ludentē,
idololatrantem, occidentem, & cocuentem siue lasciuientē.
p. 1. col. 256. a
- nesopotamia nomen ciuitatis in capite Syriæ, est constituta
ad Aquilonem, & alio nomine dicitur Carran. Est etiā no-
men regionis, p. 6. col. 1047. c
- Item p. 3. col. 859. a
- Item p. 2. c. 167. a
- Item p. 1. col. 281. c, & c. 293. d
- nesraim fuit fillus Cham a quo denominata est Aegyptus. Et
ubi in toto veteri Testamēto ponitur Aegyptus, in Hebræo
habetur Mesraim, p. 1. col. 175. c. Item par. 3. col. 1031. c
- messias Hebraice, Christus Græce, & vnētus Latine idē signi-
ficant, p. 2. col. 210. f
- Vide etiam in Christus.
- messias, consolator dicitur, vt habet glossa Hebraica. Elonga-
tus est a me consolator, p. 2. col. 1339. c
- messias dum uenerit (vt Iudæi dicunt) reddetur eis arca testa-
menti, & altaria Holocaustorum & incensi, & cætera ad cul-
tum ueteris legis pertinentia, & uasa sanctuarii, p. 4. c. 609. c
- Item p. 3. col. 977. c
- messias exaltabitur plus quam Abraham, & eleuabitur plus
quā Moyses, & sublimis erit valde plus quam angeli supe-
riores. Illa concedunt Iudæi, Christiani inferunt, ergo ipse
est Deus, & c. p. 4. col. 442. f
- messias quod educturus sit captiuos de obscuritate limbi, pro-
batur per glo. Hebraicam, & c. p. 4. c. 1895. b. c
- messias promissus in lege & prophetis, quod sit uerus Deus &
uerus homo, probatur est scripturis authenticis Hebræorum
p. 6. c. 1700. d. e. & sequentibus.
- Item p. 4. col. 1480. f
- messias (vt moderni Iudæi dicunt) fuit natus eadem die qua
fuit destructum templum per Romanos, & c. quare eos nō
liberat & ubi sit, quærunt Christiani, & c. p. 4. c. 539. c
- Item p. 6. c. 1696. a. b. c
- messias qui dicitur Christus, quod uenerit, probatur, & repro-
batur perfidia iudæorum, & ostenditur ueritas, p. 1. col. 454. d
- messiæ aduentus quare tardatur secundum Hebræos, & quomo-
do acceleraretur, & statim uentret filius Dauid. i. Christus,
p. 6. col. 821. b. 822. e
- messiæ tempus esse de proximo, erat opinio famosa tempore
predicationis Ioannis baptiste & maxime in Ierusalem, p.
5. col. 1037. c
- messiæ spiritus innuitur per antiquos expositores Hebræorū
notabilissime & compendiose, cum exposuerunt illud. Spi-
ritus domini ferebatur super aquas, & c. Ex quo secundum
catholicā ueritatem infertur, quod spiritus sanctus ibi intel-
ligitur qui est spiritus Messiæ, & c. p. 1. col. 41. d
- messiæ sex benedictiones quæ uenturæ erant super eum, præfi-
guratæ erāt per sex mēsuras quas Ruth collegit, de qua per
Dauid & genealogiam regiam nasciturus erat, & c. hæc Ra-
Sa. p. 2. col. 301. c
- messiæ aduentus est tanquam finis, ad quem uniuersi prophe-
tæ uerba sua ordinauerunt, & c. p. 3. c. 2153. c
- In messiæ aduentu eleuatio domus domini erit, intelligēdo se-
cūndum magnitudinem signorum & mirabilium quæ fient
ibi. Sic dicit Ra. Sa. Et ex hoc suo dicto arguitur cōtra eum
& Iudæos, p. 3. col. 1103. c
- In diebus Messiæ (inquit Ra. M.) nō deficiet aliquid de uia hu-
ius seculi, uel innouabitur aliquid de operibus sex dierum,
sed ibit mundus iuxta solitam uiam, p. 4. col. 142. f
- In diebus Messiæ, sic erit de credituris, sicut mensuratus est e-
gressus de Aegypto in ingressu in terram promissam, quia
duo tantū de sexcentis milibus ingressi sunt. Hęc glossa He-
braica super illud, Assumā uos unum de ci & c. p. 1. c. 1257. c
- In messiæ aduentu (vt dicit quædā glossa Hebraica) ciuitas Ie-
rusalem dilatabitur usque ad fines terræ. Et quomodo hoc
uerificetur secundum catholicos, quia de aliqua ciuitate
materiali inueniri nō potest, vt Iudæi fingunt, p. 4. c. 2172. f
- messiæ tempore pueri Israelitici sunt demonstraturi Deum di-
gito, & c. sic dicit Ra. Mo. Gerūden. Quæ quidem uerba ma-
nifeste consonant catholicæ ueritati, & c. p. 1. c. 1143. b
- messiam quem uenturum expectant Iudæi moderni, dicūt ho-
minem fore purum, prophetam tamen sanctissimum, etiam
Moysē sanctiorem, & quod regnabit super omnes Gentes
quas subiicit sibi & Iudæis, & edificabit ciuitatem & tem-
plum materialiter, & c. p. 4. c. 1480. f
- messiam quem expectant Iudæi futurum, hominē purū (Moy-
sē tamen sanctiorem) credunt, ne cogantur illius diuinita-
tem confiteri. Istam fugam quærunt, sed stare coguntur, p. 4.
c. 742. c
- messiam expectant Iudæi liberaturū eos de captiuitate quar-
ta, qua templum destructum, & ciuitas & populus captiua-
tus sub Tito & Vespasiano, p. 4. col. 521. c
- messiam Iudæi expectant futurum & dominaturum toti mun-
do temporaliter & educturum eos de captiuitate, & positu-
rum eos in maxima gloria & honore super omnes Gentes
p. 5. col. 748. d
- Item p. 2. c. 10. f. & col. 529. b. c. & col. 1114. f. & col. 1288. e. f
- messis dicitur collectio frugum, & ad similitudinē huius, mes-
sis spiritualiter dicitur uocatio hominum ad fidem, p. 5. col.
1095. c
- messes segetum, fruges oliuarum, racemi uinearum nostrarū
opera iustitiæ nostræ sunt, p. 1. c. 1610. d
- messes duę. Prima fuit in presenti uita, & est per quam homi-
nes ducuntur ad fidem, & in hac messe messores fuerunt a-
postoli. Sed uelima messis erit in iudicio, & messores erant
angeli, p. 5. col. 106. c
- meta terrarum & camporum non debebat transferri in dam-
num alterius, p. 1. c. 1583. b. c
- metallum cōflatum metaphorice punitionem filiorum Israel
notauit, p. 4. c. 1246. f
- metalla igne conflata, sordem in se alienam atque inutile non
retinent, p. 3. col. 687. a
- metreta, est quędam mensura continens decem sextarios, p. 5.
col. 1056. f
- metrificantes quotiens vno uersu uel duo sensum explere nō
possunt,

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- possunt, in principio vel in medio alterius distinctiones faciunt, p. 4. col. 968. d. e
- metus patiendi libidinem agendi coeret, p. 1. c. 212. e
- metus iudicii ianua est conuersionis, si addatur discretio dilectionis, p. 3. col. 1296. e
- michael signifer representet eas in lucem sanctam, quã olim, &c. vnde hoc trahitur, p. 3. col. 1264. f. Item p. 1. col. 208. e. f
- michael sicut modo est princeps ecclesie, sic tempore Danielis fuit princeps synagogæ, p. 4. col. 1638. f. & c. 1765. c
- michael non fuit ausus blasphemare dæmonem propter eius naturam bonam, p. 6. col. 1437. c
- michael vt angelus superior præfuit toti populo Iudæorum, p. 4. col. 2146. e
- michael & angeli eius designant Eraclium & eius exercitum, & per draconem & angelos eius notatur Cosdroe. p. 6. col. 1580. f
- michael archangelus, ex præcepto Dei interficiet Antichristum & magnam partem sibi adherentem, vt dicunt sancti doctores. p. 4. 454. f. & c. 2155. e
- michaelis in officium & societatem, vt assumaris satage, & quomodo, p. 1. col. 1335. b. c
- michæas & Vrias occisi sunt propter prophetias promulgatas p. 4. col. 775. c. 776. f
- michol dicitur sola vxor Dauid, quia eam Dauid in adolescentia sua sortitus est vxorem, & in partu dicitur occubuisse. p. 2. col. 527. a. c
- migma quid sit. Dicit tamen Lyra: Quid autem intellexit Hieronymus per migma, nescio. Sed in Hebræo habetur sic, mixtum forte comedent, p. 4. c. 273. c
- miles sine oculis dicebatur quantumcunque fortis carens sapientia. p. 3. col. 1693. b
- militi vnicuique qui a primæua conuersatione proficit, Deus præfidet, p. 3. col. 376. e
- milites distinxit Dauid per duodecim cohortes, & in qualibet erant vngintiquatuor milia bellatorum, vt regi secundum vices deseruirent. p. 2. c. 1121. c
- militēs solent habere lineas quas camillas uocant, sic aptatas membris, & strictas, ut expediti sint dirigendo iaculo, tenendo clypeo, p. 1. col. 796. e. f. & col. 972. e. f
- militēs antiquitus per quatuor partes noctis in exercitiis uigilabant, p. 5. c. 257. c. Item p. 3. c. 1138. f
- militēs ad tria communiter sunt proni. I. oppressionem pauperis, ad impositionem falsi criminis, & non sunt contenti propriis stipendiis, p. 5. col. 730. f
- militēs dicuntur angeli, quia decertant contra aereas potestates, non labore sed imperio, p. 3. col. 252. a. c
- militum status significatur per Neptalim, & eorum labore res publica conseruatur, ac etiam dilatatur, p. 2. c. 126. f
- militiæ Christianæ princeps esse debuit spiritualis, qui primo legitur prædicasse gentilibus, & de hoc figura, p. 2. c. 1063. c
- In militia Christi est dare locum ire, de loco in locum fugere, si in persecutio inferiorem te viribus contra tyranni crudelitatem uideris. p. 2. col. 199. a. b
- militant quidam in populo Dei, & tamen non obligant se secularibus negotiis. & hi pugnant orationibus, ieiuniis, iustitia pietate, mansuetudine, castitate: & fruuntur laboribus bellantium imbelles, & de hoc siugra, p. 1. col. 1408. f
- militantium proprium est in tabernaculis, habitare, vnde & conubernales milites dicuntur, p. 3. col. 628. f
- In militantibus Deo, non corporis, sed animæ fortitudo quaeritur, quia non iaculis terreis, sed orationum telis uictoria acquiritur, p. 4. col. 200. d
- millenarius perfectionem significat, p. 4. c. 2533. a
- Item p. 2. col. 1149. b. c. & c. 1351. c
- millium rusticorum & agrestium & altium cib. est, p. 4. c. 1116. e. f
- milo (ut dicit commentator) comedebat in die bouem integrum. p. 1. col. 638. f
- miluus auis rapacissima, & quid per eundem significetur, p. 4. col. 2269. c
- mimi per subtilitatem manuum & localem motum aliqua sic
- transmutant, quod homines non percipiunt, & multo fortius demones hoc possunt, & multo maiora, p. 1. c. 545. b
- Mingens ad parietem denotat canem, vel infirmum, vel mæsculum, p. 2. c. 735. b. c. & c. 611. b
- Minister domini debet perfectioribus moribus instrui, quã multitudo plebis, p. 1. c. 1216. e. f
- Minister Dei non dicitur cõterus esse populari disciplina, mori & doctrina separatus, & spectabilis dicitur esse. p. 1. c. 1215.
- Ministri est Dei qui malos percutit in eo quod mali sunt, p. c. 1144. e
- Minister Dei aduenam se & peregrinum in mundo cognoscit & patiens est, verbum Dei dente discretionis molit secundum auditores capacitates, & scelum sibi amarum ostendit alios a voluptatibus reuocat, p. 1. c. 118. e. f
- Minister iudicis, si occidit eum quem iudex præcipit, ministrum facit, sed si id sponte faciat, homicida est, etiam si ei occidat quem scit a iudice occidi debuisse, p. 1. c. 578. f
- Ministri ecclesie debent semper & vbique Deum laudare. 2. col. 109. c
- ministri ecclesie debent esse sancti toto tempore vitæ suæ per quid hoc designatur, p. 1. c. 809. e
- misceri coniugibus non est peccatum, sed quod fit, de carnali fit, & quod de corpore mortuo propter peccatum, scilicet natur, cum vinculo peccati nascitur, & moritur, p. 3. c. 809.
- Misceri non licere in paradiso ad gignendos filios qui lenticule forte putant omne cõnubium peccatum esse, p. 1. c. 71.
- Miseratio est anxietatis supportatio, quia sicut in corpora duo simul iuncti leuis portant onus, quã vnus solus suo modo compatiens alteri supponit se cum eo suo onere. p. 6. col. 583. c
- Miseratio simulata, infructuosa est. p. 1. c. 657. a. b
- miserator & misericors dicitur Deus. Primum intelligitur in creatione, secundum quam natura creata producitur non esse ad esse. Secundum de his quæ adduntur superterram, p. 1. c. 873. & c. 1265. c
- miser est mundus qui tot homines alligat vicijs & retinet. Sicut qui intelligens hanc miseriam condoleret mundo, immo morte a complexibus auelli non possunt, p. 4. c. 2035. b
- miser quod nullus sit, melius est, quã vt tu facias misericordiam. p. 3. c. 1448. d
- miseri de rebus temporalibus gaudent, sed tamen dum dispare eadem sine tribulatione non valent, ea cura pinguntur miseris qua præmuntur, p. 3. c. 283. b. c
- miserorum proprium est tanto maiorem æstimare suum dolorem, quanto alienum minus intelligere studuerunt, & eo magis dolorem suum sentiunt, alienum est equari non possunt, p. 4. c. 938. e
- miseros qui optat esse, vt faciat misericordiam, crudeliter debet misericordiam sicut crudelis est medicus, qui vt exerceat artem suam optat multos esse ægros, p. 3. c. 1448. d
- miseria grandis, vt quia desperatur emendatio, non adhibetur correctio, p. 4. c. 1729. c
- miseria humana duplex est. Vna in vitæ progressu. Altera in egressu, p. 3. c. 2173. c. 2174. f
- miseria hominis quædam est contracta, & quædam per ipsam acta. ibid.
- miseriæ mulierum in statu innocentie non fuissent. p. 1. c. 10
- miseriæ Iudæorum duplici de causa fuerunt. Prima fuit occasio innocentium. Secundo vana confidentia in auxilio Ægyptiorum, p. 4. c. 1014. f
- miseriis & pœnalitatibus huius vitæ subiectus est homo, quia in peccante, iuste subtractum est ab eo donum originalis iustitiæ per quod liber ab omnibus istis miseris fuisset, p. 3. c. 2174. f
- miseriam heu quantam incidimus qui ipsum bonum ferre non possumus, ad quod videndum creati sumus, p. 4. c. 1091. b
- miseri cordia an primum reuelata sit Moyse, & nulli ante eum quia non leguntur proclamasse misericordia domini, etiam in casu in quo multum videbatur requiri, p. 1. c. 873. c
- miseri cordia domini in seculum seculi. Vngintifex vicibus natur secundum Rab. Sal. & etiã Hebræos, ad demonstrandum

Index.

- dum 26. generationes qui præcesserunt a principio mundi usque ad dationem legis in monte Sinai, in quibus mundus fuit sustentatus sola diuina miseratione, & non ex alicuius legis datæ a Deo obseruatione, p. 3. col. 1491. c.
- Misericordia Dei pleno fluuio comparatur, p. 3. c. 889. a
- Misericordia & iustitia quomodo sint in præmiatione sanctorum & damnatione malorum, p. 3. col. 598. f
- Misericordia magna Deum de cælo deposuit, corpore induit, ut patèretur, moreretur, quid ergo non potest dare, cum se cundum se rogatur Deus ignoscere, p. 3. col. 798. f
- Misericordia inter Dei proprietates tenet quandam excellentiam: & propter quod dicitur quòd misereri est eius proprium, p. 3. 678. f. & extensius, c. 674. c. 680. f. 681. a. b
- Misericordia bona est, sed non debet esse contra iudicium: iudicium autem dicit, quòd iustum est, p. 1. col. 708. e
- Misericordia Dei est omnibus gratuita & spontanea. Cùm enim miseretur gratia est, cum indurari permittit, iustitiam iudicium est, quamuis occultum, p. 1. c. 849. a
- Misericordia sine iustitia, remissio & trepiditas, iustitia sine misericordia, seueritas & austeritas dicitur, p. 5. c. 48.
- Item p. 3. col. 1694. e. Item p. 2. col. 70. f
- Misericordia nunquam impletur, quia etsi miseras quantum potes, plus tamen debes uelle, p. 1. c. 919. b
- Misericordia quicumque pauperibus non impedit, uel ab eis qui nõ habent uelut iuste exigit, de domo sua excutitur, id est, de cætu ecclesiæ, in qua putabat se perpetuo manere, & de laboribus suis. I. in fructibus in quib. se laudabiliter laborasse putabat, nil prorsus laboris recipiet, labores enim sine pietate nõ possunt apud Deum fructuosi esse, p. 2. c. 1365. a
- Misericordia & licet omnibus impendenda est, maxime tamẽ illis qui Christi nobiscum sunt membra, p. 1. col. 1543. c
- Misericordia omnibus impendenda est, in quo præponendi iusti qui sunt ex fide, p. 6. col. 477. a
- Misericordia plenitudo est virtutum, p. 5. c. 755. a
- Misericordia Iudæorum dicitur nubes matutina quæ aliquando dissoluitur oriente sole sine pluuia, & c. sic illorũ misericordia est sine effectu, & per consequens ficta, p. 4. c. 1741. c
- Misericordia nõ indigêt cæli, ubi nulla est miseria, p. 3. c. 652. c
- Misericordia prius est in mente quã in opere, p. 2. c. 1515. a. Interl.
- Veritas sine misericordia nõ potest sustineri, p. 4. c. 1723. a. Interl.
- Misericordia sine veritate negligẽtes facit, & qui his caret, nec scientiam Dei habet, ibid.
- Misericordia proprie loquendo est actus interior miserantis. Misericordia uero effectus exterior, p. 3. col. 598. f. & 798. f
- Misericordia duobus consistit, scilicet in dando & dimittendo. Qui enim dimittit etsi peccauit, dimittetur ei. Qui dat, datur ei, p. 3. c. 1548.
- Misericordiæ corporalis opera quot sunt, & datur sufficientia eorundem, p. 5. c. 426. f. Item p. 2. col. 621. c
- Misericordiæ opera corporalia & spiritualia uersibus comprehenduntur cum expositione, p. 1. col. 337. c
- Misericordiæ spiritualis opera Christus iudicaturus non adducit, sed misericordiæ corporalis opera, & quare, p. 5. c. 418. f
- Pro misericordiæ operibus specialiter, & per quãdã appropriationem dicitur reddenda beatitudo, licet pro operibus uersis generaliter sit danda, p. 3. col. 1301. c
- Misericordiæ operibus intento congruit psalmus quadragesimus, p. 3. col. 717. c
- Misericordiæ opera, mystice charitatis perfectionem innuunt, p. 5. col. 416. d
- Misericordiæ cælestis opem frustra expectas, si alienæ uirtutis fructibus nudes, p. 5. c. 751. a
- Misericordiæ diuinæ est, ut mundi huius pereat abundantia, p. 4. c. 1295. c. & est eius male facta subuertere, p. 1301. c
- Misericordiæ opera facere impediunt duo hominẽ. Primũ est ex nimia dilatione, cogitãs quod ueniet tẽpus magis opportunũ ad distribuendũ pauperibus. Secundũ impedimentũ puenit ex æstimatione lãgitudinis uitæ propriæ, p. 3. c. 1808. f
- Misericordiæ impetratiua, & conseruatiua sunt quatuor. Primum proximi uera compassio. Secundũ innocentie conseruatio. Tertiũ deuota oratio. Quartũ est extremũ iudicii trepidatio, p. 3. c. 2060. f
- Misericordiæ diuinæ impetrationem quot & quæ impediunt, p. 3. col. 2062. f
- Misericordiam domini quicumque uult prædicare aliis primo se continentius uiuendo dignum exaudiri præbeat, & sic oret, nec prospere euertura quæ postulat dubitet, p. 2. c. 1325. b. c
- Misericordiam pertinere ad hanc uitam æstimo temporalem, magnam autem misericordiam remunerationi concurrere sempiternæ, p. 2. c. 1290. e. f
- Misericordiam offensam ut uideant, sunt multi qui nolunt sanari. Sed quomodo cæci uidebunt etiam offensam: Bene si uelint, quia ipsa lux, est salutare, & c. p. 3. col. 1088. d
- Misericordiam facere cum egenis, & iustitiam cum iniuste oppressis magis placet domino quam uictime, p. 3. c. 1694. f
- Misericors post bonam dispensationem bonorum uitæ præsentis, bona cælestis patriæ possidebit, p. 1. c. 1685. c
- Misericors dicendus esset Deus, si semel indulgentiam tribuisset, nunc autem cum frequenter delinquentibus misericordia impendit, multum misericors appellatur, p. 2. c. 1269. c
- Miraculum miraculo an, quomodo, & quod, maius dicatur, p. 2. col. 971. b
- Miraculum, diuinæ uirtutis est manifestatiuum, sicut sigillum epistolæ appensum, uoluntatis ipsius scribentis est declaratiuum, p. 5. col. 172. f
- Miraculũ de filio reguli, & sanatione serui centurionis, an sit idem & de eodem, uel aliud, p. 5. c. 1100. f
- Miraculum frustra foras ostenditur, si deest qui intus operetur, quia lingue in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus, p. 5. col. 514. b
- Miraculũ conuersionis aquæ in uinum fuit primum quod Iesus fecit, p. 5. col. 1055. & col. 1065. b
- Maius miraculũ est, quod totum orbem terræ a morte æterna erexit quam mortuos suscitauit, p. 3. c. 1141. c
- Miraculũ grande ostensum fuit in morte Chore, & habentur opiniones, p. 1. c. 1378. Item p. 3. c. 750. e. f
- Miraculũ in summo gradu an Deus fecit circa sanationem Ezechie, uidebatur sufficere vnum de minimis, p. 2. c. 971. c. & col. 974. f
- Miraculum quod fit in statione & retrogradatione solis, an sumum teneat gradum in miraculis, p. 2. c. 971. & col. 974. f
- Miraculum in retrocessione solis tẽpore Ezechie, & statione solis tẽpore Iosue, & in eclipsi solis tẽpore passionis Christi, quare nemo Græcorum, aut Barbarorũ reliquit in scriptis suis, p. 2. ibi.
- Miraculum factum tẽpore Iosue in statione solis an minus uel maius censendum sit miraculo in retrocessione solis tẽpore Ezechie, p. 2. ibid.
- Miracula per quæ confirmata est doctrina euãgelica, sunt in triplici differentia, p. 6. col. 811. c
- Miracula quid profunt, nisi ut Deus timeatur. Quid timor, nisi ut misericors escam det timentibus, p. 3. col. 1295. a
- Miracula multi sancti fecerunt, immo Deus in eis fecit, sed nullus sicut Christus in uitam æternã surrexit, p. 2. c. 893. b
- Miracula possunt considerari tripliciter. Vel ex parte uirtutis actiuæ, uel quãtum ad rem factã, uel quantum ad modum faciendi, p. 6. c. 1032. f
- Miracula considerata ex parte uirtutis actiuæ, unũ nõ est maius alio, sed quantum ad rẽ factam, & quantum ad modum faciendi, sic unum est maius altero, p. 6. col. 1032. f
- Miracula facere utrum Deo conueniat proprie secundum significationem huius nominis tetragrammaton, p. 1. c. 509. a. b. & col. 516. d. e
- Miracula utrum Christus fecerit sola diuina uirtute. Arguitur pro & contra cum responsione, p. 5. c. 537. c
- Miracula quomodo Iesus (ut Iudæi dicunt) fecit blasphemiam in eam iacentes. Vide in Iesus.
- Miracula Christus fecit imperando communiter, licet aliquãdo in miraculis faciendis orauerit, ut in suscitatione Lazari, p. 5. c. 1032. f. & col. 1119. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Miracula ut si quis faciat, requiritur fides, vel saltem signum fidei, quia etiam aliqui mali leguntur fecisse miracula ad inuocationem Christi. p. 5. col. 349. c

Miracula fieri per malos non est inconueniens fieri pro malis. p. 1. col. 200. d. e

Miracula aliqua possunt fieri per artem magicam, sed illa pertinent ad curiositatem tantum & vanitatem, p. 5. c. 226. f

Miracula aliqua possunt demones facere non tamen possunt facere ea quæ excedunt totam facultatem nature, p. 5. c. 1190. f

Miracula Elisæi in dupla proportione ad miracula Eliæ, & quor: & quæ uterque fecit, p. 2. c. 861. c

Miracula plura fecerunt sancti noui Testamenti Dei virtute, ignorantibus penitus nomen tetragrammaton: & absurdissimum videtur creaturam institutam a Deo assignare pro ratione sub qua proprie fiant miracula, p. 1. col. 515. b. c

Miracula que habent propter nomen Christi, maxime cauendum est talibus, quæ cum propter infideles dominus fecerit, mouit tamen ne a talibus decipiamur, putantes ibi esse inuisibilem sapientiam, vbi est visibile miraculum, p. 5. col. 252. e

Miracula ad exemplum operationis trahenda non sunt, p. 4. col. 1066. d

Miracula facientes viri sancti, an operati sunt per aliquam virtutem in eis existentem, non quia principalis ratio agendi, sed tantum instrumentalis, p. 5. col. 537. c

Miracula faciendi qualis virtus sit an virtus mansiua per modum habitus vel per modum passionis transeuntis, p. 5. c. 538. f

Miracula operandi virtus non est principalis, sed tantum instrumentalis, p. 5. ibid.

Miracula facere, cum sit accidens extrinsecum, non sequens de necessitate spiritum propheticum, non variat rationem, nec gradum spiritus prophetici, p. 3. col. 424. e. f

Miracula quam differenter facta sunt ante tempus Moyse & tempore Moyse, p. 1. c. 539. a. b

Miracula in populo Israel, aliqua erant transeuntia, aliqua vero permanentia, & enumerantur quedam, p. 1. c. 1185. f

Miracula fuerunt ostensa filiis Israel exeundo de Aegypto, & signanter duo, p. 6. c. 931. c

Miracula facere conceditur homini principaliter ad confirmandam veritatem: quam aliquis docet, p. 1. col. 1491. b. c

Miracula duplici modo fiunt, scilicet palam & clam. Cum enim fiunt ad confirmationem multitudinis in fide, vel eius consolationem, fiunt in palam. Cum autem ad consolationem singularis personæ, fiunt communiter magis secretè, p. 2. col. 873. a. b

Miracula operandi virtus efficacior inuenitur in humanitate Christi quam in quibuscunque aliis, p. 5. ibid.

Miracula fecerunt Christus & sancti, sed differenti modo, p. 5. col. 172. f

Miracula Christi ad duo ordinabantur, ad manifestationem suæ diuinitatis & ad confirmationem suæ doctrinæ, p. 5. columna 1066. d. e

Miraculorum diuitiæ subtrahuntur à sancta ecclesia. prius quam in illo dånato homine (quem assumet) Leuiathã appareat, p. 3. c. 399. b

Miraculorum operatio aliquando per malos fit ad inuocationem nominis Christi, non propter merita inuocantium, sed ad fidei Christi confirmationem, p. 5. col. 152. e

Miraculorum operationem distulit Iesus vsque post baptismum, scilicet ad tricesimum annum, & quare, p. 5. col. 1066. d. e

Miraculis martyrum post mortem clarescentibus, maior ad confessionem fidei populus confluebat, donec ipse apex mundi imperii Christi iugo collum subdidit, p. 2. c. 1400. d. e

Verba non sufficiunt ad credendum miraculis, p. 3. c. 337. a. Interl.

In miraculis fictis a sacerdotibus, vel eis adherentibus propter lucrum temporale, aliquando fit in ecclesia maxima deceptio populi. Et talia sunt extirpanda a bonis prelatibus, p. 4. col. 1789. c

In miraculosis operibus concessa est sanctis aliqua virtus diuinitus, & posita in animalibus ipsorum sanctorum uirorum defunctorum vel uiuentium, p. 5. col. 538. f

mirandum maxime inter omnia, quod homo terrenus & corruptibilis ad spiritualium uel celestium possessionem perueniat, p. 3. col. 238. f

mirum in modum usque hodie gloria domini (quæ templum deseruit) stat super montem Oliueti, & in signo crucis rutilas spectat templum in cineres dissolutum, p. 4. c. 1159. Interl. mirari est aliquo modo uidere, ut clausus oculus sentit lucem, p. 3. col. 311. a. b

mirica quid significat, & quæ eius proprietates, p. 4. c. 184. e

ministri ecclesie non debent propter pecuniam sua officia administrare. Nec tamen prohibetur quod ex officio suo debetur accipere, ad necessitatem, non ad luxuriam, alioquin ubi quondam erant amplæ domus, & absque numero aceru frugum, ibi parua vix erit casula seruans speciem ciborum, & fectionem anime non habentium, p. 4. col. 2057. a

Item p. 3. col. 1158. f

ministri altaris plerique in tanta flagitia vel nefanda dogmata decidunt, ut etsi poenitendo ad salutem anime redeant, non tamen digni sunt qui ad sacrum gradum restituantur, & de hoc figura, p. 2. col. 1285. b. c

ministri ecclesie quidam aliqui sibi sumunt de supercilio Pharisæorum, ut dånare innoxios, uel tollere se noxios putent cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum uideatur. Non enim soluere possunt nisi uiuat quem solunt. Sed ad quid soluendi potestatem accipiunt, cum iam a Deo liberatus & uiuificatus quem soluunt, queritur, p. 5. col. 280. f

ministri ecclesie qui debent adherere capiti Christo significatur per crines, & debent esse discriminati id est per ordine debite distincti, & officiis suis intenti, p. 2. col. 1584. f

ministri domini proprio labore initia bonorum operum dono consecrare festinant, ut siue poenitentia sit agenda, siue studia uirtutum exercenda, efficaciter percipiant, p. 1. c. 1214

ministri ecclesie diuiduntur in quatuor partes, scilicet, prelatos, sacerdotes, religiosos, & clericos simplices, & quæ sunt officia eorum, p. 1. c. 1175. c

ministri ecclesie, quidam sunt fideles, quidam infideles, p. 4. col. 324. e

ministri fideles ecclesie sunt qui diuina ministrant & docent propter gloriam Dei, sed sunt infideles, qui hoc faciunt propter lucrum temporale vel propriam laudem, p. 6. c. 214. e

ministri ecclesie omnes generaliter habere debent in se quatuor virtutes, & quæ istæ sunt, & per quid significantur. Propter has debent esse aliæ quatuor in episcopis, & enumerantur, & per quid significantur, p. 1. c. 781. c

ministri ecclesie, vide in Ecclesie ministri.

ministri altaris & doctores & plebs Christiana, cum in suis gradibus Deo fideliter seruiunt, in ciuitatibus suis habitare cunctur, p. 2. c. 1288. f

ministri veri lucis, debet instare, & a uia iustitiæ non declinare, p. 2. c. 1107. b. c

ministri ecclesie monentur ne securitate torpeant, licet scientie lumen perceperint, desideria carnis mortificauerint, sed tamen ad perfectam suauitatem id est ad eternam beatitudinem peruenerunt, p. 1. c. 1179. c

ministri tabernaculi debent concupiscentiam fugere, carnalium desideria Dei adiutorio mortificare, diem ultimum & finem laboris expectare, & quare, p. 1. col. 1178. e. f

ministri ecclesie debent diligenter ordinem suum seruare, ne maiora appetere quam proprius locus exposcit, p. 1. ibid.

ministri domini uideant quam necessarium sit eis officij sui cura custodire nec terrenis lucris uel uoluptatibus inhiare, quibus proprium est tabernaculo deseruire, alioquin & se & populum in perditionem precipitant, p. 1. col. 1216. d

ministorum quidam adulantur superioribus ratione timoris, quidam ratione consequendi honoris, quidam ratione laudis habendi in causis, quidam ratione ualoris temporalis, uel pauperes quidam ratione effectus carnalis amoris, quidam ratione decoris, quidam ratione liuoris, & sic de aliis, p. 4. c. 1543

ministorum ecclesie perfectio qualis debeat esse, p. 2. 529

ministorum

Index.

- Ministrorum Ecclesie & populi communis inuitatio ad Dei laudem in oblatione Eucharistie, que cum diuinis laudibus debet offerri Deo patri, p. 3. col. 1203. c.**
Ministris Ecclesie in veteri & nouo Testamento præceptum est de oblationibus & decimis viuere, nec terrenis possessionibus acquirendis concessum est inhiare, p. 1. col. 1561. c. & col. 1562. f. Vide in Seruientes comunicati.
Ministris altaris in vtroque Testamento oblationes & decimæ ad necessaria tribuuntur, terrenis possessionibus audeant inhiare, nec lucrum de ministerio quærere, p. 1. c. 1265. e. f. & col. 1561. c.
Ministros noui Testam. fecit Deus per spiritum non per literam quia litera occidit: dum vero adest viuificans spiritus, hoc ipsum intus conscriptum facit diligi quod foris scriptum lex faciebat timere, p. 6. col. 376. f.
Quis mihi ministrat, me sequatur, & vbi ego sum, &c. Et bene dicit, ego, sum: quia ex tunc erat imperfecta beatitudine quam ad animam, p. 1. col. 1226. f.
Ministrat tibi periculose mulier, cuius vultum frequenter attendis, p. 3. col. 2186.
Ministrant Deo non solum boni qui adiuuant, sed & mali qui redire nolentes grauant, p. 2. c. 1198. d.
Qui in domo Domini ministrant, decalogum in duobus præceptis charitatis debent seruare, & secundum ea officium genere. p. 2. col. 1109. b. Interl.
Ministerium altaris qui indoctus & temerarius accessit, in nouissimo gratiam renumerationis, quæ bene ministrantibus promittitur perdet, p. 3. c. 1692. e.
Ministerium Christi quomodo dicitur non esse circa aliquod terrenum, cum caro eius de terra sit, quam pro nobis obtulit, p. 6. col. 879. c.
Ministerium sacrum qui indignus accedit, pœnam præsumptionis non euadit, p. 1. col. 1175. c.
Ministerii principatum ille bene seruat qui studet manere in visione pacis, ut tumultus sæculi & uoluptates carnis fugiat, p. 2. col. 1055. b. c.
Ministerio diuino qui se exhibent, maxime habere debent, sinceritatem integritatis fidei, ut perfectionem boni operis, & obseruantiam legis, & significantur per decimas quæ eis tribuuntur, & quare, p. 1. col. 1296. e. f.
Ministeria Angelorum super gentes singulas, vel etiam homines ordinata ubi significantur, p. 1. c. 1655. a.
Ministeria Apostolorum quibus infideles adducti sunt ad fidem fuerunt tria scilicet sancta conuersatio, sana prædicatio, & per miracula confirmatio: & per quæ signatur, p. 4. c. 534. f.
Minus malum est consilium Domini non quærere, quam que situm respuere. p. 4. col. 849. c.
Minus est mala non agere nisi etiam quisque studeat & bonis operibus insudare, p. 3. col. 1343. c.
Minus est abnegare quod quis habet, sed valde multum est abnegare quod est, p. 3. col. 1899. c.
Minores debent superioribus subiectionem, subuentionem & dilectionem, p. 6. col. 165. c.
Minores discant maioribus obedire & maiores adiuti minoribus possunt dignus officium explere, p. 2. c. 1109. a. b.
Minores fratres in Fratres minores.
Minoribus maiora monstrantur p. 4. col. 1139. c.
Minima qui spernit, paulatim deficit, p. 1. col. 1272. e.
Minutores unguunt oleo aliarum lanceolas suas, ut melius possint venam pungere, sic adulatores & proditores, p. 5. c. 607. c.
Mirabile triplex in corporibus cœlestibus. Vnum, quod stellæ fixæ habent situm ita determinatum & motum, quod nunquam appropinquant sibi ad inuicem magis vno tempore quam in alio. Aliud est in motibus planetarum. Tertium quod ex motu corporum cœlestium sequitur varietas effectuum in elementis, p. 3. col. 360. f.
Mirabile dicitur alicui, quod transcendit cognitionem eius, p. 3. col. 1492. f.
Mirabilia sunt quedam simplicibus, quæ tamen non sunt mirabilia sapientibus. Alia sunt mirabilia simpliciter siue magna

que transcendunt facultatem, totius nature creatæ. p. 3. Ibi.
mirabilia quæ fecit Deus Israel pro liberatione eorum, tam a captiuitate Babylonica quam Aegyptiaca, p. 3. col. 1008. f.
Mirabilius nihil est in mandatis quam diligere inimicos, hoc est dare bona pro malis, p. 3. col. 1351. c.
Melius est bene viuere quam mirabilia facere, p. 3. c. 1668. d. e.
Miraculum est opus excedens omnem virtutem creatam, & conuenit soli Deo, p. 5. col. 1176. f.
Misericors dicitur aliquis qui miseriam alterius accipit corde ad releuandum, p. 4. col. 1919. c.
Misericordem esse Deum scitur bene in generali, nescitur tamen cui miseretur in particulari, p. 3. col. 137. c.
Miserere mei Deus, &c. Psalmus quinquagesimus, quare plus frequentatur, p. 3. col. 798. e.
Misereri, parcere, condonare, est proprium Dei opus. Irasci vero & punire non suum, sed alienum est, p. 4. col. 263. a. c.
Missæ non celebratur in vespere nisi ex aliqua necessitate, ut in ordinibus, & potissime sabbato sancto propter protractionem officii, &c. Et in natali domini celebratur missa de nocte, & quare, p. 4. col. 1457. c.
Missæ ordo quod est genus speciale orationis ostenditur quomodo scilicet, debeant missarum solennia celebrari, p. 6. c. 692. f.
Missæ tres celebrantur in die natalis Domini, & quare, p. 3. col. 1508. d.
Missarum officia quæ in die festiuitatis natalis Domini cantantur scilicet in galli cantu, in aurora, & in die, quedam sequentibus diebus repetuntur, & quedam non, & quare, p. 3. Ibid.
Missio spiritus sancti in signo visibili fuit signum euidentis glorificationis Christi, & stabilitionis in regno cœlesti. Et hæc missio facta fuit ad literam in monte Sion super centum viginti credentium nomina, p. 3. col. 445. c.
Messio filio & spiritui sancto conuenit scilicet visibilis. Et hæc messio sapientie genite a patre potest dici præceptum loquendo large, p. 3. col. 2091. f.
Mitis animus non est inter diuitias, curas, odia, & huius incendi materia vix ad purum delebitur, p. 5. col. 95. b.
Miris non est qui prius pauper non fuerat. Prius est contemptus sæculi cui datur eterna, inde mores temperat mansuetudo, lenitas, & impossibile est secundum gradum ascendere, nisi primum apprehenderis, p. 5. col. 95. b.
Mitis est quem mentis asperitas, seu amaritudo non afficit, sed simplicitas fides ad omnem iniuriam sustinendam instruit patienter. p. 5. col. 95. b.
Mitescere solet vir iniquitatis comestationibus, p. 3. col. 827. b.
Mixtum ex elementis, non est aliquod elementorum, nec ipsa simul sumpta, quia tunc mixtum non esset aliq. vnū, p. 5. c. 1030. f.
Mina Græcè vel mine 60. siclos habet, id est, obolos mille ducentos, p. 4. col. 1451. a. Item, p. 2. col. 774. f. Item, p. 1. c. 893. c.
Moab tam vrbis quam prouinciæ nomen est, p. 2. c. 836. f.
Moab est prouincia Arabum, p. 4. col. 872. f.
Moab nullo modo adiuta est a Chamos quemadmodum nec Israel vllum est consecutum auxilium ab idolis, p. 4. c. 876. d.
Moabitæ non solum in Deos referebant magna animalia, sed etiam parua, p. 2. c. 856. a.
Moabitarum rex ut tradunt Hebræi immolauit filium suum. Et quare, & quid inde factum est, p. 4. col. 1947. a. Item, p. 2. col. 871. b.
Moabitas & Ausmonitas prohibitos esse intrare Ecclesiam Dei triplici modo intelligitur, p. 2. col. 1407. c. Item, p. 1. c. 593. c. Item, p. 4. col. 936. f.
Moabiticus & Madianiticus populus post Amorrhæos turbatur p. 1. col. 1328. d.
Mobile primum nominatur diuersimode, propter diuersitatem eorum que sibi competunt, p. 1. c. 43. a. b.
Modeste agendum cum potentibus huius sæculi, qui frequenter derident innocentium simplicitatem, quibus tamen debitum honorem conferre debemus, sed non contra Deum vel contra mandata eius, p. 3. c. 2159. b.
Modicum primum & secundum de quo Iesus locutus est discipulis suis, quomodo siue pro quo accipienda sunt, p. 5. col. 1162. c.
Modus debitus est vnus, quod est commune omnium uirtutum.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Et hoc declaratur in agibilibus & in speculabilibus, par. 3. col. 1995.b
- Modus viuendi alicuius consuetus, vulgariter dicitur tunica eius, p. 3. col. 1856.f
- Modus antiquorum fuit post fœdera inita simul comedere, p. 2. col. 67.c
- Modus hominum facientium pacem ad inuicem est dare tuo dexteram manus, p. 4. col. 2388.f
- Modus depressorum est incedere inclinato capite, & quando liberantur caput eleuare, p. 1. col. 1137.c
- Modus est hominum qui sunt attoniti & meditabundi imponere suram vnus crucis super femur alterius, p. 2. col. 250.f & col. 251.a.b
- Modus antiquitus erat, quod in vna parte charte scribebatur dos, & in alia parte donum propter nuptias, & inter duas scripturas fiebāt signa, per quorū mediū scindebatur charta, & dabatur vnus pars viro, & altera mulieri, p. 2. 1528.f
- Modus erat antiquorum & specialiter Hebræorum, nō ingredi sancta loca pedibus calciatis. Et inde est, quod Saraceni nō audēt intrare locū orōnis nisi discalciati. p. 1. c. 495.c
- Modus fuit antiquorum sapientium scribere diuina metricæ, vel per modum laudis, p. 3. col. 336.f
- Modus erat antiquitus, quod captiui ducebātur nudatis capitibus ad maiorem eorum confusionem & victorię declarationem, p. 1. col. 1665.c
- modus veniendi ad prælium est venite venite & coniunctim, modus fugiendi est vagari per diuersas vias, p. 1. col. 1629.c
- Modus optimus siue dispositio optima bellantiū est, quod per nimiam separationem aduersarii, non ingrediantur aciem, & per nimiam coniunctionem vnus non impediatur alii ad aduersarios inuadendos, p. 4. col. 1917.c
- Modus inuidi est quod bonum aliorū sibi maius videtur quā sit, p. 1. col. 478.f
- Modus superbi est quod asturiam serpentiam, suam, putet sapientiam, cum tamen sapientia non possit esse nisi respectu finis boni, p. 1. Ibid.
- Modus testificandi virginitatem mulieris fuit per matronas fide dignas, quæ ad petitionem parentum videbant virginem secrete quando debuit tradi viro, p. 1. col. 1585.c
- Modus Hebræorum pro victoriis habitis fuit canere canticū, p. 2. col. 250.f
- Modo pugna di Gedeonis & eius exercitus quis fuerit, p. 2. col. 276.d.e
- Modus afflictionis alicuius cruce apud antiquos quæ fuerit, de quorum numero Christi afflictio in cruce fuit horribilis, p. 3. col. 577.c
- Modus triplex est diuinæ locutionis, siue responsionis, p. 3. col. 309.c
- Modus contemplandi Philosophorum & Sanctorum: quomodo differunt, p. 3. col. 1381.c
- modus antiquorum sapientum fuit in vacatione ipsius contemplationis & doctrinæ legis, vitam finire, p. 2. c. 1034.d.e
- modus loquendi amantium ad expressionem amoris mutui, est loqui e contrariis. Sicut sponsus dicit aliquando sponsę prædilectę. Vade, non curo de te, p. 3. col. 1865.c
- modus feruenter amantium est estimare, quod omnes cogitant de eo quod habent cordi. Et datur de hoc exemplum, p. 5. col. 1262.c
- modus luxuriæ erat apud idololatrias, Mulieres cingebant se tunc superius quasi ligatæ, sedētes in viâ per quā transibāt homines procedentes ad idola, & si extra viam aliqua traheretur, cognoscebatur carnaliter, & a crimine liberatam se putabat, & rediens ad locum exprobatat ei quod nō fuerat digna sic ab idolo visitari, p. 4. col. 2191.c
- modus mulieris parturientis est ponere manus suas ad lumbos, p. 4. col. 783.c
- modus Iudæorum est ex dolore scindere vestimenta maxime propter blasphemiam Dei, p. 4. col. 326.f
- modus regum Assyriorum fuit, transferre gentem sibi subiectam de terra sua natiua ad aliam. Ibid. d
- modus Romanorum fuit scribere causarum crucifixorum super lignum crucis, p. 5. col. 1234.c
- modus docendi idem non conuenit omni doctrinæ. Et qui fit modus docendi sacram scripturam siue sapientiam diuinam, p. 6. col. 172.e
- modus debitus docēdi veritatem est, primo haurire in animo post effundere populo in prædicatione, p. 6. col. 1358.f
- modus docendi proprius ipsius Dei est illuminando, scilicet corda interiorum, p. 6. col. 882.f
- modus cognitionis humanę naturalis est ex sensibilibus ad intelligibilia, p. 5. col. 1101.c
- modus loquendi eorum qui scripturas canonicas scripserunt est de se in persona alterius loqui, p. 5. col. 1132.c
- modi annunciantium Christi tempore Pauli fuerunt quatuor quorum duo mali, & duo boni, p. 6. col. 576.f
- mœchator qui illam dixerit quomodo intelligatur, an de dimissa propter fornicationem, an de duciā post adulterā dimissam, p. 5. col. 326.327.328.
- mœchia quid sit, & quomodo prohibetur, p. 1. col. 673.c
- mœchia quædam est in appetendo vxorem alienam, quancuius non sufficit sua, etiam alienam tentare: nihil enim dolet patiens, nihil tam nō sit pati faciens, p. 1. c. 578. e
- mœchiæ nomine vitrum etiam fornicatio tenetur. Ibid.
- mœdos cur dicat & Hais pecuniam aspernari, p. 4. c. 157.a
- mœrores vt homo in se semper inueniat, dignum est qui recto creatore, in se gaudium querebat, p. 3. col. 174.d
- mola asinaria, secundum ritum dicitur provincię vbi ista pœ est maiorum criminum, p. 4. c. 300.d. 580.e. 925.b
- mole que sunt scilicet spes & timor, inter quas molitur Christianus vt fiat panis Christi, p. 3. col. 1097.b
- molere farinam duræ captiuitates & extremæ seruitutis iucium erat, p. 2. col. 260.d
- molere coegerunt Philistæi Samsonem eratis oculis Hebræi dicunt. i. cum mulieribus suis coire, & c. p. 4. col. 402.e. Itē p. 2. col. 259.c
- mollicies, quædam species peccati contra naturā. p. 6. c. 239
- mollicies, & fragilitas illorum quia prædicationis officium sciunt, se minus idoneos recognoscunt, & timent deliguntur per ventrem, p. 3. c. 1856.e
- moloch idolum cuius oblatio horribilis fuit & cuius forme titit, p. 4. c. 645. c. & 1189. c. 1877. a. Item, p. 2. c. 939. b. c. & c. 986. f. Item, p. 1. c. 1062. f. & col. 1087. c. & c. 1536. d.
- momentum dupliciter accipitur, p. 6. col. 347.c
- momentum sicut nullum est quo nō utatur homo vel fruatur Dei bonitate, ita semper in memoria debet præsens esse, p. 3. col. 2053.b
- momento ipso quo viuimus a vita transimus, de infantia ad puericiam, p. 1. col. 103.c
- monachus plangentis habet officium, p. 4. col. 740.f
- monachus vt militem Christi in procinctu semper belli possit accinctis lumbis iugiter oportet incedere, p. 2. col. 857.b
- monachi ornatum a militis vestitu dignosci debere, p. 2. col. 857.b
- monachi & Eremitæ & alii in vno loco degentes sunt throni Dei, quorū quietis cordibus insidet Deus, p. 4. col. 1581.b
- monachi antiqui horridum habitaculum quærebant, non ul viriditas arborum, nec cantus auium, sed tantum solatium diuinū, secundū illud. In terra deserta inuia & iniquosa fuit in sancto appa. tibi, vt vi. virtutis tuæ, & gloriā tuam, parte col. 822.f
- monachi omnibus mundi negociis spretis, præmium eterni districti uita voluptate mortificata, quærent, & pompam mundi calcantes, soli Deo placere cupiunt, p. 1. col. 1161.c
- Monachi duo tempore Karoli magni, in Philolopia valde eruditi, clamauerunt Parisius. Si quis cupidus est sapientiæ, & c. p. 1. col. 410.f
- monachorum amictus fortitudinis suæ conueniens circumiacet, p. 2. col. 857.a
- monachis abundauerant regiones quædam præ omnibus aliis & ideo benedicti meruerunt, parte 4. col. 504. d. & col. 38. d. & col. 1152.f

Index.

Monarchia Alexātri magni post eius mortē ī quatuor regna fuit diuisa, quomodo & quibus, vide in Alexāder magnus.
Monarchia Imperii Romani per rhinocerotem significatur, p. 3. col. 370. f. 371. c
Monarchiæ quatuor mundanæ per quæ significantur, p. 4. col. 1085. a. b
Monastica quæ est pars actiue vitæ, cōsistit in acquisitione moralium virtutum, quæ reducuntur ad quatuor virtutes cardinales, p. 3. col. 1919. c
Monasteria qui magnifice construunt, obseruādum est his, vt in illis doctores instituant qui ad opera Dei populum hortentur non suis voluptatibus seruiant, p. 2. col. 1312. e. f
Monasterijs hoc proprie cōuenit. Ecce quā bonum, &c. licet omnibus Christianis congruet, p. 3. col. 1477. c
Monasticam vitam qui humana laude vel aliqua vitiorū corruptione elegerit, relinquatur à Deo, p. 5. col. 403. b
Monere qui non definit alios quoscunque potest ad bona opera bene ad Deū cū cibis bonorū operū pgit, p. 1. c. 314. a. b
Moneri solet: quod cum sciatur, aliquando subterfugit animo aut negligenter habetur, p. 6. col. 181. b
Moneta adulterina, p. 4. col. 26. e
Monetę pondera auri & argenti multum variantur secundum tempora & varias regiones. Sic etiam mensurę liquidorum aridorum, p. 2. col. 746. f Item, p. 1. col. 816. d. e. & col. 914. f. & col. 960. f
Monitio debet præcedere sententiā, vt per hoc reducātur homines peccatores ad veritatem: & si monitio non sufficit, feratur sententia, ne mali insolescant, p. 6. col. 459. c
Moniales quare rudentur, cum naturale sit mulieri vt comā nutriat, p. 6. col. 285. c
Monoceros animal est quod nullis hominum viribus in seruitutem potest redigi, p. 1. c. 1348. f
Monores assimilatur populo Iudaico vt eam monoceros vnū habet cornu, sic populus pius vnicum Deum adorat, par. 1. col. 1349. a
Mons in singulari in scripturis quid significet, p. 4. col. 153. a
Mons Oliueti ab antiquis mons trium luminum dicebatur, p. 6. col. 978. d
Mons Oliueti dicitur mons offensionis, quia Salomon offendit Deum ædificando ibi templa idolorum pro vxoribus suis, p. 2. col. 779. c. & col. 553. c
Mons oliueti (vt Iudæis sequentes literam dicunt) scissuras aliquot habebit quando, & qualiter, & quare, p. 4. c. 2168. d
Mons Oliuarum distat a Ierusalem per vnum miliare, p. 6. col. 978. d
Mons Sinai & mons Sinai non sunt idem, p. 2. col. 102. f
Mons dicitur Ecclesia Christi, p. 4. col. 39. a
Montis media pars scissa est ad Occidentem & sua volubilitate per quatuor stadia procedens ad Orientalem restitit montem vt vias clauderet, & regias vrbes opprimeret. Volunt Hebręi in anno vicefimoquinto Ozię hoc accidisse, p. 2. col. 1229. a
Montem translatum fuisse legitur precibus Gregorij Neocæsare ponti Episcopi, p. 5. col. 602. d
Monte Dominus videbit. Sic dicunt Iudæi quando sunt in angustia constituti, id est, Sicut in monte vidit afflictionem Isaac, eam liberando, sic nos liberet, p. 1. col. 269. f
Montes tres dicuntur sancti apud Hebręos, p. 3. col. 1103. b
Montes quidam sunt sancti, quidam, sunt in quibus est omnis altitudo, extollens se aduersus scientiam Dei, p. 1. columna 1340. c. f
Montes Gelboe vberimi ante maledictionem fuerunt, quos hactenus maledictioni subiaceret ferunt, nec vnquam plures ibi cessantur, p. 2. c. 363. a. b
Montes non sunt animati nec ratione præditi, cum rebus tamē inanimis colloquitur Propheta Ezechiel, parte 4. columna 1124. e
Montes aruerunt prophético maledicto, p. 2. col. 519. b
Monstrū in confinio Normanniæ & Britannię, anno 1322. nate fuerunt duę mulieres in vno corpore, ita tamē quod om

nia superiora vsque ad vmbilicum erant duplicia, &c. p. 1: col. 33. e
monstra in specie humana, quare & vnde nascantur, p. 5. col. 1178. f. Item, p. 6. col. 872. f
monumentum Christi fuit ad modum cuiusdam domuncule, in cuius medio erat sepulchrum, in illa domuncula erat quoddam ostiolum, ad habendum illuc ingressum, p. 5. col. 464. f
monumenta licet aperta sint tempore passionis Christi, non tamen mortui surrexerunt ante quam Dominus, & quare, p. 5. col. Ibid.
mora aliqua an fuit inter creationem & lapsum Angeli, par. 4. col. 34. f
moralis doctrina omnis suavis est in qua eminet Psalm. 117. p. 3. col. 1325. a
moralia quæ sunt de agēdis, sub vna communi regula sic aritari non possunt, quin aliquando oporteat agere præter illā regulam ex rationabili causa, p. 6. col. 433. c
in mortalibus magis mouent facta quam verba, p. 4. col. 153. c
morbis regius vel hydropis vel labor calculi, & huiusmodi, mittitur aliquando non ex natura elementorum, sed ex diabolo percutiente, p. 4. col. 2033. a
morbis regius, qui & lupus dicitur, ipsi contraria putantur, vel sumpta in cibo vel apposita corpori, quęcūque sunt dulcia, p. 2. col. 965. b
morbis pestilentium sunt duo genera, p. 3. c. 1153. 1154.
moria mons monstratus Dauidi ab Angelo tenente gladium, p. 2. col. 1141. b
moria mons est quod nomen trāslator interpretati voluit per hoc nomen visionis, quod non de propinquo, sed valde longe hoc sonat, p. 1. col. 269. b. c
moria triplicem interpretationem habet & quælibet illarum trium interpretationem conueniebat illi mōti communiter seu large, ratione templi, ædificandi, p. 1. col. 264. b. c
mors pauperis & diuitis non nouit discrimen neque timidi & fortis sed omnes similiter inquadit, p. 2. c. 668. e
mors triplex legitur in scripturis, p. 2. col. 595. b
mors in veteri testamento requies seu somnus vocatur, p. 1. col. 1650. d
mors in securitate dominationis regnabat tam in hos qui ad tempus euadebat quam in illos qui hic pœnas dabant pro malis suis operibus, p. 2. col. 1643. a
mors triplex in scripturis, p. 1. col. 1429. b
mors iustorum designatur per egressum Noe de arca, parte 1. col. 159. b. c
mors significatur per Iordanis transitum & quare, p. 2. columna 237. c
mors in sacra scriptura æquiuoce & diuersimode accipitur, p. 1. col. 1153. c
mors infligebatur in lege, & qui, p. 1. col. 690. f. 691. c. 692. f
mors nō debet infligi de rigore pro furto simplici, p. 1. c. 344. f
mors iustorum quamuis sit pœnalis, tamen est gloria: mors autem impiorum est ignominiosa, p. 3. col. 1895. c
mors est digna retributio pro peccato, sed vita æterna sola gratia datur per Christum, p. 6. col. 85. b
mors quæ fuit Adæ naturalis ex conditione est sibi facta pœnalis ex præuaricatione, p. 6. col. 68. f
mors quod intrauit in omnes homines secundum pœnam & culpam per Adam quomodo hoc probatur Iudæis qui hoc negat, p. 6. col. 77. a. b
mors Christi pro futura erat sanctis patribus & Prophetis & limbo detentis, nō autē diabolo & angelis eius, p. 1. c. 1580. f
mors Christi reconciliatio est mundi, p. 5. col. 230. d. e
mors carnis primi peccati peccatum est, sicut infernus peccantium animarum pœna perpetua, p. 3. col. 2228. d
mors ex pœna peccati est, vnde & peccatum dicta est, nō quod peccet homo dum moritur, sed quia ex peccato factum est, ut moriatur, p. 1. col. 1984. e
mors non fuit inducta in genus humanum per Euam nisi suggerendo Adæ comestionem ligni, p. 6. col. 334. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Mors hominis quam peccato meruit, indicat eum non moriturum, si non peccasset, p. 1. col. 63. b. c
- mors communis nulli ex voluntate venit, p. 1. col. 1250. e. f
- Mors quadruplex est, scilicet corporalis, spiritualis, temporalis, & æterna, p. 1. col. 1607. c
- Mors humani generis fuit quadruplex, scilicet mors culpe, nature, gehennæ, & mors civilis, p. 5. c. 29. c
- Mors Enoch dilata est tempore legis nature, & mors Eliæ tempore legis Moyfi & quare, & quid signat, p. 6. col. 921. c
- Mors vera dicitur qua separatur anima à Deo, umbra qua caro ab anima, p. 3. col. 49. a
- Mors per se non appetibilis, sed ratione præmii sequentis, p. 3. col. 166. f
- Mors per se non est eligibilis aut diligibilis, sed quia diligitur inordinate delectabilia mudi, & carnis homines, & ad illud sequitur mors culpe & gehennæ, p. 3. col. 1640. e
- Mors que debetur nature post peccatum, in tunicis pelliceis figuratur, p. 1. col. 100. f
- mortis compendium, p. 4. col. 1011. c
- mortis proprietas est, ut eam prius timeamus, inde contremiscamus, p. 3. col. 923. b
- mortis dispositiones, aliquæ sunt propinquæ, quædam remotæ & harum ulterior diuisio vel sufficientia, p. 6. col. 115. c
- mortis anchor dicitur diabolus, quia peccati, ex quo mors, p. 6. col. 818. e
- mortis meditationi tria associantur, & quæ ista sunt, p. 1. columna 1176. f
- mortis dies quatuor sunt, & enumerentur, & quæ per ipsa mortificantur, p. 5. col. 1200. e
- mortis dies non necessitate singulis præscita est, sed voluntate Dei & ignotis causis mortalibus, vel uiuit aliquis vel moritur, p. 4. col. 337. b. Item, p. 2. col. 964. e. f
- mortis periculum euadati ex Dei beneficio, & specialiter beato Petro in carcere recluso, congrue moraliter exponendo adaptatur Psalmus 58. p. 3. col. 249. c
- mortis Christi & nostre, quamdiu sumus in volubilitate uitæ præsentis memores esse debemus, p. 5. col. 295. c
- mortis vel uitæ breue verbum, ite, venite. Dicetur reprobis, ite venite probis, p. 4. col. 179. c
- morti damnata est tota posteritas Adæ in eius lumbis, quia ante præuaricationem non est in loco uitæ de massa separata, sed post in exilio generata, p. 1. c. 111. c
- mortem iniqui Deus non querit sed penitentiam, p. 4. columna 1216. e
- mortem propinquam esse, qui gaudet, & qui iudicem lætus & securus sustinet, ille confellum aperit Domino, p. 5. columna 873. a
- mortem vel casum aliorum qui desiderunt, significantur per Tyrios, p. 4. col. 1272. f. 1273. c
- mortem non dicit Petrus, sed depositionem tabernaculi, p. 6. col. 1351. a
- mortem timere humanum est, p. 4. co. 1775. b. Interl.
- mortem horret natura, nec mors homini accideret, nisi ex præcedenti culpa, p. 6. c. 652. d
- mortem non incurrisset corpus Adæ, si seruasset donum originalis iustitiæ, licet esset compositum ex contrariis, par. 6. co. 68. f
- mortem corporis non experiri, quare non dedit Deus credentibus cum hoc facere potuisset, p. 6. c. 818. d
- mortem spiritus & corporis euidentissime apparet hominem meruisse propter peccatum, p. 6. col. 104. f
- mortem Deus non fecit, p. 4. col. 1063. c
- ad mortem meritis nostris generati sumus, sed sua misericordia Christus nos regenerauit ad vitam, p. 6. c. 1307. a
- mortem maxime confusibilem sustinuit Christus, & ista confusio apparet ex quatuor, p. 6. col. 942. f
- de morte communi, quæ de lege nature uenit, nemo laudatur p. 1. col. 1250. d. e
- motte morieris, si comederis, dictum est homini, & non est dictum mortalis eris: mortuus est enim homo in anima cum peccauit, quia recessit ab illo Deus qui est vita animæ, quam cuta est mors corporis, p. 1. c. 73. c
- morte moriatur omne quod Domino consecratur, quomodo hoc intelligendum, quia multiplici modo & in diuersis habebat consecratio, p. 1. c. 1151. c
- morte morieris cum dicitur, duplex mors significatur, animum scilicet vel corporis, p. 1. c. 73. c
- mortes duæ, una corporis altera animæ, p. 3. col. 2079. a
- mortes tres animæ, & per quid significantur, p. 3. col. 430. e
- mortes tres, scilicet nature, culpe & gehennæ, & sunt mala, ior, pessima, p. 3. col. 686. e. Et contrariantur triplici uitæ, licet nature, gratiæ & gloriæ, col. 2141. c
- mortes esse multas Apostolus significat, p. 1. col. 1559. c
- morsus ponitur pro usura, & cum quibus erat licita, p. 1. columna 13.
- quando morimur, de carceribus corporum liberamur, p. 4. lum. 774. e
- morimur & post baptismum pro originali, p. 3. col. 131. b
- morieris ò homo, hoc certum est, ubi, vel quando, vel, quomodo, incertum est, mors ubi que te expectat, p. 4. col. 1128
- moritur Christus in illis qui sæpe penitendo & iterum delinquendo quasi insultant morti Iesu, & non solum in peccatis moritur, sed etiam crucifigitur & illudirur, p. 2. c. 16
- mori communi lege nature, & Dei occubuisse sententia, conferunt, p. 4. col. 702. d
- mori quis uult? Prorsus nemo, p. 6. col. 652. d
- mori corporaliter melius est homini, quam ad aliquod peccatum mortale ex suo malo exemplo alium facere ruere in peccatum mortale, quia ex hoc meretur mortem æternam, & est grauior morte temporali, p. 5. col. 301. b. c
- moriendi necessitas in nobis, nõ impedit habitationem Christi in nobis per gratiam, p. 6. col. 104. f
- mortali ex carne fit mors, sicut ex umbra declinante fit nox, p. 3. col. 1283. c
- moriendi bene occurrunt Angeli sancti qui dicuntur viri Iherusalem & Iuda, & de hoc est figura de Dauid, p. 2. columna 629. c
- morientibus illis quos amamus, quo contristemur & consolemur, habemus p. 6. col. 652. d
- mortalitas Christi significatur per serpentem, & quare, p. 1. columna 517. c
- mortalitatis conditio quæ peccando neruimus, est paries, & ab aspectu sponsi nos seducit, p. 3. col. 1834. f
- mortalitatis nostre decursus significatur per Tigrim fluium, quo latebat piscis immanis, scilicet diabolus, p. 2. c. 1525
- de mortalitate carnis semel Deus sententiam fixit, quæ usque ad ultimum mutari non ualebit, p. 3. col. 164. d
- morticinium, quod est per se mortuum, erat abominabilius genere quam illud quod interficiebatur, ut comederetur, p. col. 529. c
- mortificationem Christi si in te suscipias, & mortifices membra tua peccato: multiplicantur in te sensus boni & spiritualiter, & de hoc figura, p. 1. c. 475. c
- mortificationem qui appetunt, thesaurum fodiētibus comparantur, p. 3. col. 50. f
- mortificationes virorum & concupiscentiarum signantur per citharam, p. 6. c. 1507. b
- mortuus est ille qui in Ecclesia fidelitatis perseverans, criminibus capitalibus obnoxius est, p. 2. c. 616. f
- mortuis fidelibus triginta diebus pietatis officia persoluuntur unde illa consuetudo orta sit, p. 1. columna 1312. f. & columna 1696. e
- mortuus non resurgit quemadmodum aqua effusa non colligitur, p. 2. col. 596. d
- mortuus est, hæc clausula quare nõ additur in serie generationum Sæm, sicut in etate eorum quæ præcessit diluuium, p. col. 182. f
- mortuus uino patrocinator, p. 4. col. 334. d
- rogantibus discipulis, ut quantum mortuum suscitare, dixit: ferrur: Dimitte mortuos sepelire mortuos suos, p. 3. columna 430. e

Index.

mortuum dicit Apostolus Christum, fideles autem dormientes, quare, p. 6. col. 653. c. Item, p. 3. col. 58. d.
mortuum cur fleuit Christus, continuo eorum victurum? p. 6. col. 562. d.
mortuum corpus quare descendendum & super eo contristandum sit, p. 6. c. 562. d. e. Vide in Flere, & in Luctus.
mortui antiquitus cum diuitiis recondebantur, p. 3. columna 58. d. c.
mortui an & quomodo dicantur omnes in deserto, qui egressi sunt de Aegypto, p. 1. col. 1490. d. e.
mortui quid hic agatur nesciunt, sed postea sed dum hic agitur postea audiunt ab eos qui hunc ad eos moriendo pergunt non quidem omnia sed quæ sumuntur iudicare, p. 4. columna 507. c.
mortui nesciunt etiam sancti, quid agant viui, etiam eorum filii, p. 4. col. 505. b. Interl.
mortuos tres suscitauit Iesus, & tropologia de eisdem, p. 5. column. 1120. a. 537. a. & col. 534. & 180. e. 230. d. Item p. 3. col. 544.
mortui dicebantur similitudinarie in veteri lege ciuitates destructæ, p. 1. col. 1173. c.
mortui uel mori dicebantur res inanimatæ consecratæ in lege Moysi, sicut possessionis Ecclesiæ dicuntur amortizata, par. libid.
mortuorum in funeribus multæ gentes incidunt se usque hodie, p. 1. col. 1540. f.
mortuorum resurrectionem iudicat Isaias, p. 4. col. 484. c.
mortuorum resurrectio, p. 4. col. 308. e.
mortuis cura est de suis, non tamen ideo consequens eos scire que circa charos aguntur hic, p. 3. c. 1281. a.
mortuis imperare in Dei verbo resurrectionem, solius diuinæ est potestatis, liberare a demone etiam homines possunt, p. 5. col. 752. e.
mortuis, quæ & qualia, quibusque & quando præstent adiutoria quæ a uiuis offeruntur, p. 6. c. 362. d. e.
mortuos an & quomodo liceat deslere, p. 6. Ibi. & seqq.
mortuos constat omnes fuisse in Adam, pro quibus mortuus est Christus, ut eos a morte liberaret, quia ex charitate pro nobis mortuus est, p. 6. col. 394. e.
morus arbor describitur, & eius fructus, p. 5. col. 927. a. Item, p. 3. col. 1030. d.
nos erat antiquorum (ut dicunt aliqui) in ventilatione messis facere conuiuium messoribus, & dormire de nocte in arca, p. 2. col. 295. c.
nos fuit apud veteres, ut præciosa ornamenta regum post obitum eorum pro exequiis in pira uerentur, sed sine cadaveribus, p. 2. col. 1194. c.
nos erat antiquorum, quod persona prædilecta clauderebat oculos defuncti, p. 1. col. 431. c.
nos peccantium est, cum vota implent, Deo gratias agunt, sed non in corde, p. 3. col. 785. b.
nos pulcher & salubris in Ecclesia & doctrina patrum inoleuit, ut & his qui catechizantur, quatuor Euangeliorum factamentum explanetur, p. 2. c. 1317. b. c.
nos ille pulcherrimus unde in Ecclesia inoleuit, ut per singulas horas diuinæ psalmodiæ lectio de veteri & nouo Testamento dicatur & nocturnis, cum a cæteris laboribus cessant, officia persoluantur, p. 2. col. 1410. e. f.
nos fidelium est ab omni iniuria hospites defendere, par. 1. col. 292. a. Interl.
nos fuit antiquus, ut adepti de hoste uictoria fornices sibi erigerent, in quibus uirium suarum laudes describerent, p. 3. col. 169. d.
nos est sanctis de se quasi de aliis loqui, p. 3. col. 125. b.
nos humanæ locutionis est, nisi Deus se coaptat, ut humana infirmitati conueniat, p. 1. c. 235. e. f.
nos sanctorum est ubi auersarius vincitur, hymnum Deo glorificationis offerre, p. 1. col. 619. b. c.
mores insidiosi fulsi & dolosi eorum quis dolum machinarii conantur, p. 2. col. 171. c.

mores terræ de facili accipiunt homines in qua habent habitare, p. 2. col. 1065. a. b.
mores inculti, in profundum malorum pertinaces trahunt, p. 1. col. 201. a. Interl.
mores beluinos & ferinos debes omnino perimere, ut peruenias ad mansuetudinem beatorum mortificatus totius iracundiæ feritate, p. 1. col. 1405. a. b.
mores in melius commutare non sufficit, & a malis recedere, nisi & de his quæ facta sunt satisfiat, p. 6. col. 556. c.
mores hominum, actus & voluntates punguntur in animalibus ex quibus fiunt mundi vel immundi, p. 1. col. 999. a. b.
motus cum prior ipso tempore, quare de tempore fit mentio inter primo creatæ, & non de motu, uel ubi de ipso innuitur, p. 1. col. 42. a.
motus corporum cælestium facit uarietatem effectuum in elementis quorum rationes in cælo præexistentes, non possunt ab hominibus plene comprehendit, par. 3. c. 361. c.
motus cæli ordinatur ad completionem numeri electorum, p. 3. col. 1217. a. c.
motus capitis uel manuum sicut sibilus solet significare diuersos effectus, p. 4. col. 964. d.
motus sensuales rationem ad consensum mortalis peccati trahentes, sunt totaliter extirpandi, sed qui rationi deseruiunt, in opere uirtutis sunt seruandi, & de hoc figura, p. 1. columna 1405. c.
motus fortis animæ redundat ad corpus, p. 4. col. 617. e. Item, p. 3. col. 1079. c. Vide in Cordis dispositio.
motus maiores repellunt minores, p. 4. col. 704. f.
in Motu omni uel accessu rationabili, mobile duo intendit, scilicet terminum motus, & causam quare mouetur, par. 6. col. 921. c.
moriuum fuit triplex quare Iacob recessit a Laban, p. 1. columna 345. c.
mouere potest natura spiritualis naturam corporalem ad motum localem, p. 5. col. 181. c.
moueri homines non debent ad motum passionis, sed ad instutum rationis, quæ est quædam participatio diuini luminis de hoc figura, p. 1. c. 1222. f.
moyses dicens nunquid de petra ista producemus aquam uobis &c. cum loqueretur hæc non de spiritu sancto, sed de spiritu peccati loquebatur, p. 1. c. 1236. f.
moyses inquit. Sexcenta milia, &c. & ta dixisti carnes dabo eis &c. an hoc diffidendo dixerit, an quærendo, &c. p. 1. col. 1235. c.
moyses dicens: Dominator Domine Deus meus, & misericors, & elemens, &c. an sint uerba quibus exprimitur forma orationis ipsius Moysi, uel an potius sint uerba Dei docentis Moysen uias suas, ita ut non sint intelligendum in sensu uocatiui casus, sed nominatiui, &c. p. 1. c. 869. c. & 890. d. e. f. & col. 874. e. f. & col. 1262. f.
moyses quare dixit, cur imposuisti pondus populi huius super me uidetur enim quod impositum fuit Moysi hoc petendo, seu uolenti, p. 1. col. 1241. c.
moyses cum dixit. Non possum solus sustinere, &c. petendo homines adiutores cum hoc non posset solus, aut cum societate implere, nisi per potentiam diuinam, quæ posset cum Moysese solo sicut etiam cum sociis, p. 1. col. Ibid.
moyses quare non habuit faciem cornutam in primo descensu, sicut in secundo. Ibid.
moyses in toto pentateucho non legitur præcepisse, ut crederetur Christo, nisi in hoc loco tantum ubi dicitur: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum, &c. conformiter ad hoc Euangelicis. Si crederetis Moysi crederetis for. Et mi, p. 1. col. 1619. c.
moyses & cæteri patres ueteris Testamenti per spiritum in altitudinem contemplationis leuati, præuidere potuerunt gratiam non tantum in æternitate, sed eam in carne expectare non potuerunt in fide autem & spe mortui sunt, p. 1. col. 1693. c.
moyses cur de se non labtato postquam descendit populum mouit, p. 1. col. 169. c.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Moyſes quomodo dicitur dixiſſe: Non poſſum ſolis ſuſtinere vos &c. cum alibi ſcriptum eſt, quod Ietro ſacerdos Mediæ cognatus hoc ipſi ſuggeſſerit, p. 1. col. 1460. e. f.
- moſes dicens, non poſſum ultra egredi & ingredi, &c. an propter corporalem impotentiam corporis hoc dixerit, &c. p. 1. col. 1647. c. & col. 1654. f.
- moſes quomodo cōqueritur quod ſolus ſuſtineret onus populi, cum de conſilio Ietro conſtituerit tribunos & centuriones. p. 1. c. 1234. f. & col. 1241. a.
- moſes ſe ſeparavit quo ad thorum ab vxore, vt dicit Ra. Sa. & quare, p. 1. col. 1247. b. quomodo hoc innotuit Aaron & Mariæ ſorori eius, p. 1. col. 1249. c.
- moſes cur petiit ſe ſubtrahendum a regimine populi dicens. Non poſſum ſolis, &c. cum communiter in aliis exceſſibus populi miſericorditer ſe habebat, p. 1. c. 1241. a.
- moſes quomodo in aquis inuēras, & lactātes aliquas reſpuit & vnde nomen accepit, p. 1. c. 384. c.
- moſes & Aaron & Maria condemnati ne intrarent terram promiſſionis, & quomodo mortui, p. 4. col. 2148. f.
- moſes vidit totam terram promiſſionis oculis corporalibus, a termino eius aſtrali vſque ad aquilonarem, & ab Orientali vſque ad occidentalem, p. 1. col. 1480. f.
- moſes terram promiſſionis vidit, ſed non ingreſſus & in lege prædixit Chriſti gratiam futuram, ſed præſentem non vidit eum, p. 1. col. 1666. e. f.
- moſes ſeruus meus mortuus eſt, & Ieſus obtinuit principatum. Hoc myſtice ad ſynagogam & Eccleſiam Ieſu ſaluatoris trahitur, p. 2. col. 10. d.
- moſes quare mutauit Ieſue nomen, p. 1. c. 1255. b. c.
- moſes recedens de caſtris promiſit ſe rediturum quadrageſimo die, ſed hoc non fecit, & quare, inde populus idolum fecit. Ficticium Iudæi de hoc fabulantur, p. 1. col. 827. b. c.
- moſes non ita videbat Deum familiari conſpectu vt deſiderabat & quomodo, p. 1. col. 848. e. f.
- moſes maximus propheta totū quicquid ſcripſit ordinauit ad Chriſtum, &c. p. 1. col. 583. b. c.
- moſes quomodo dixit inter cætera. Et oſtendam præcepta Dei, è & leges eius cum lex Dei ad huc nulla eſſet ſcripta, p. 1. c. 653. a. b.
- moſes propinquus morti ſuæ ſcripſit filiis Iſrael Deuteronomium duplici de cauſa, p. 1. col. 1458. f.
- moſes mortuus eſt in monte Abbarim. Sepultus autem ministerio Angelico, & nemo cognouit eius ſepulchrum, ne Iudæi eum colerent tãquam Deum propter magnitudinẽ ſignorum eius, p. 1. col. 1693. b. c.
- moſes fuit ſepultus in ſorte Gad: & hoc ceſſit ad magnū honorem & dignitatem illius trib. quod in parte ſua eſſet doctor reſpoſitus, p. 1. col. 1694. d. e. f.
- moſes videns Angelum, & audiens Dominum, quare non legitur adoraffe. Mos enim ſanctorum erat in huſmodi viſionibus ſeu apparitionibus adorare, par. 1. col. 503. a. b. & col. 510. f.
- moſes quare diſcalciari iubetur, p. 1. col. 495. a. b.
- moſes an petebat viſionem terræ promiſſionis ſpiritualem tantum uel corporalem tantum, uel ſecundum utrãque, & quare ſic deſiderabat, p. 1. col. 1479. c.
- moſes an non ſolum in bono prophetiæ excedebat alios in hoc quod ore ad os loquebatur ei Dominus, ſed et in hoc quod ipſe habebat reuelationes propheticas quãdocunq; volebat, p. 1. col. 1251. c.
- moſes unde poterat quæ ab origine mundi geſta ſunt, uel in fine gerenda, narrare, niſi ſpiritus Dei inſpiratione? vnde potuiſſet de Chriſto Prophetare? p. 1. c. 1505. c.
- moſes an & quomodo populo legem explanauit, vnde decim diebus eundo per viam, cum talis explanatio requiratur quietem doctoris & auditoris, p. 1. 1458. f.
- moſes quadragenas tres: Hebræi dicunt ſeruauit vt Catholici vero expoſitores tenent quod fecit in monte tantū duas quadragenas, p. 1. col. 1521.
- moſes in monte Sina quod legem primitus accepit, intrauit nubem ubi erat Deus. Et quare tabernaculum intrare non poterat, ſeſcendente nube & impleto tabernaculum, p. 1. col. 901. c.
- moſes & Aaron ſancti ſunt & perfecti, & magis Euangelii quam legis diſcipuli oſtenduntur, p. 1. c. 1281. b. c. & c. 1314.
- moſes intelligebat quæ eſſet vera circunciſio, quod uerū Paſcha, quæ veræ neomeniæ: & vera ſabbatha, & tamen earum corporalium ſpecies adumbrabat, p. 1. c. 1086. e. f.
- moſes ſanctificauit viſibilibus ſacramentis per miniſterium ſacerdotum: ſed ubi ipſe fuerit ſacrificiis, uel oleo ſanctificatus, non oſtenditur, inuilibiliter uero ſanctificatum nemo negat, p. 1. c. 1092. e. f.
- moſes in nouiſſimis temporibus ſoluturus erat calciamentum ſuum, vt alius arriperet ſponſam, & illa vocaretur domu diſcalciati vſque in præſentis, p. 1. c. 870. d.
- moſes fuit ſaluatus, & non damnatus, vt aliqui opinati fuerunt, p. 2. col. 10. f.
- moſes ſcripſit de Chriſto, expſſe & manifeſte, & aliquo modo figuratiue, p. 5. col. 1114. f.
- moſes duo difficillima ad ſuſtinendum prælegit ſuſtinere eſſe fide, & enumerantur, p. 6. col. 930. f.
- moſes bis exiit de Aegypto, p. 6. col. Ibid.
- moſes multiplicem habet ſignificationem. Habet enim figuram Iudaici populi & legem ſignificat. Chriſti quoque perſonam gerit. p. 1. c. 1202. f.
- moſes dicitur Archiſynagogus, ſynagoga eius filia, & quare p. 5. c. 177. b.
- moſes quomodo & quare occidit virum, cum non eſſet conſtitutus iudex eorum, etſi iudex, tamen videtur p̄nam iniſtam intuliſſe, p. 1. c. 389. f. & c. 493. f.
- moſes ut Hebræi dicunt, de interfectione Aegyptii accuſatus & decollari adiudicatus, quomodo euafit, par. 1. c. 389. f. & col. 521. c.
- moſes occidendus per Pharaonem quomodo mirabiliter liberatus fuit ſecundum Hebræos, ſpiculatore, Pharaone & ſeruis ſuis plagatis, p. 3. col. 1020. f.
- moſes contra præceptum Regis Aegypti fuit ſaluatus, par. 1. col. 387. f.
- moſes vt dicunt Hebræi, habuit gracilem vocem: & fuit incircunciſus labiis quomodo hoc ſit intelligendum, p. 1. columna 522. f. & col. 550. f.
- Moſes quomodo fuit nutritus, & in filium adoptatus. Item quare ſic vocatu, p. 1. c. 387. f. & c. 389. f. & c. 521. c.
- moſes quomodo, quare, & propter quid queſiuit a Domino ſi dixerint mihi, quod eſt nomen eius, quid dicam, p. 1. col. 494. f. & col. 496. e.
- moſes in ſpiritus diſtributione ad 70. viros an ſe habuit eſſe ſeruiue, ita vt reuelando veritates confortaret lumen naturale in illis, an materialiter & miniſterialiter, par. 1. columna 1243. c.
- moſes quare obiurgatus fuit per Aaron & Mariam eius ſororem diuerſæ cauſæ a diuerſis traduntur, p. 1. c. 1244. e. f. & col. 1245. c.
- moſes & Aaron, an, quare, quando, & ubi peccauerunt, p. 1. c. 1306. f. & c. 1310. f.
- moſes & Aaron, an dicendi ſint præuaricatores, p. 4. columna 379. c.
- moſes dicens. Audite rebelles & increduli, an & quomodo hoc dicens peccauerit, p. 1. c. 1306. f. & c. 1310. f.
- moſes quomodo dixit. Vnde mihi carnes, ut dem multitudi, &c. cum ipſi non videantur hoc petiuiſſe a moyſe, p. 1. col. 1241. c.
- moſes non ſolum docuit Aaron & filios eius legem, ſed totū populum, & ideo pater totius populi, uel ſaltem doctor legis debet reputari, p. 1. c. 1382. e.
- moſes quomodo conſecrauit Aaron, cum nõ eſſet ſacerdos p. 1. col. 457. c. & col. 980. f.
- moſes per capitula, partes & libros diſtinguit, cum indiuiduæ & eadem ſit hiſtoria. Et quare, p. 1. c. 899. c.
- moſes licet credendus eſt in magna perfectione, poſtquam uocatus

Index.

- carus est, tamen nihilominus tenendum est eum postea profecisse tam in vita contemplatiua quam actiua, p.1. colum. 855.a.b
 Moyses nihil in lege gloriosum habet nisi solum faciem, in Euangelio autem totus glorificatur, p.1.c.869.c
 moyses manus ad Deum contra Amalacitas eleuas typus erat passionis & mortis Christi, p.1.c.647.b
 Moyses fuit voce exili & præpedita, p.4.col.375.c
 Moyses populo carnes de suo promisit, cum Deum tantum panes promississet, p.1.col.536.e
 Moyses potio Aarone, & proinde terram videt, & causam propter quam indignus habitus ut ingrederetur cõperit: nec non mortem suam ante audiuit. Iuno vero & Aaronis qui nullum prædictorum honorum est cõsecutus, p.1.c.1284.e
 Moyses & Aaron in monte moriuntur, ac in figuras in altu subduci iudicant, p.1.co.1313.b
 Moyses prius holocaustum pro peccato consecrationis siue pacificorum obtulit hostiam quam Aaron, p.1.c.977.a
 Moyses diuina secutus imperia bella gressit, non sæuiens se obediens, p.1.c.649.a
 moyses hostes populi Iudaici, hostes Dei vocat & quare, p.1.colum.1230.d
 moyses arguitur voce diuina quod eius fides ad aquam eiiciendum aliquantum titubauerit, p.1.col.1310.e
 moyses quare focerum suum quem Exodo vocat Iethro Numerorum 10. vocat Regnelem, p.1.co.1228.d
 Moyses quoties in montem ascenderit, p.1.c.724.d
 Moyses contestari iussus coelum & terram, quia creaturas omnes comprehendunt, p.1.col.1651.b
 moyses quomodo populum ad recipiendam legem hortatus est, p.1.col.1633.a
 moyses nullo modo se defendebat, & hoc pacto quasi legitima causa defensorum sui Deum magis tacendo constituebat, p.1.col.1248.e
 moyses quædam miracula fecit virga quædam quoque prædixit, p.1.col.566.f
 moyses super petitione immundorum super anima mortui familiaris, ut ad Pascha acceduntur cur Dominum consuluerit, p.1.col.1220.e
 moyses ut conuenienter exequeretur regimen populi, duo essent necessaria, p.1.col.855.a.b
 moyses quare non fecit expressam mentionem de productione Angelorum, nec de creaturis spiritualibus & inuisibilibus, p.1.col.2.e.f
 moyses ut imbecillitati rudium, seu simplicitati audientium condescenderet, prætermittis inuisibilibus tam cælestium quam terrestrium, de visibilibus tantum mentionem facit, p.1.col.41.e
 moyses de cælestibus prætermisit, coelum empyreum, & angelicam naturam, & de terrestribus prætermisit duo clementa scilicet aerem & ignem, eo quod non ab omnibus percipiuntur, p.1.lbi.
 moyses an habuit totiës, & ita communiter illustrationes propheticas, sicut David, specialiter intellectuales, p.3.co.423.a.b.c. & col.424.d.e.f
 moyses plus quã Abraham, & prophete, plus quam Moyses, & Apostoli plus quam Prophetæ, Dei sciëntia eruditi sunt, p.4.col.1385.b
 moyses propter denunciationem fuit Propheta utilior, sed David pp illustrationes mentales, fuit excellentior, p.3.c.86.a
 moyses & Samuel cæteris patribus in postulatione quare præferuntur, p.4.c.691.a. & col.1175.a
 moyses omnia quæ nobis mystice facienda designauit in altaribus & tabernaculi constructione prius in illa cælesti conuersatione (in qua cû Domino quadraginta diebus fuit) facta in supernis ciuibus perrenni obseruatione vidit, p.1.c.734.f. & col.762.f. & col.773.a.b
 moyses quomodo audacter petiuit a Domino, quo ostenderet sibi faciem suam, p.1.c.849.c
 moyses quomodo potuit petere deleri de libro Dei, nisi Dñs remitteret peccatum populi, p.1.col.836.f
 moyses an & quomodo potuit permittere libellum repudii, p.1.col.1601.b.c. & c.1605.a.b
 moyses an tentauit Dominum crando contra ranas, p.1.c.139.g
 moyses cur posuit tempus orationis in regis arbitrio, p.1.col.552.f
 moyses quamuis a Domino assecuratus de prælio, tamen orabat pro illo, p.1.col.619.b.c
 moyses quo die ascendit ad Dominum pro legis susceptione p.1.col.661.c. & c.723.c
 moyses quo die ædificauit altare Domino, & an ædificauerit 12. altaria, aut vnum præcise, p.1.col.677.c. & co.723.c
 moyses in primis tabulis nihil est operatus, sed in secundis, p.1.col.861.c
 moyses & Aaron ingressi sunt tabernaculum duplici de causa p.1.co.987.c
 moyses an dubitauerit super verbi Domini impletione, p.1.c.998.d. & c.1236.f
 moyses inducit homines ad legis reuerentiam dupliciter, p.1.col.1462.d
 moysis corpus a spirite eius transmūtatum esse quorundam opinio, p.1.col.1694.e
 mosen non esse mortuum sed Domino absconsum quorundam opinio, p.1.col.1694.e
 moysis gratia nullo modo diminuta est Spiritum eius & arguendo septuaginta viris, p.1.col.1236.d
 moysis sepulchrum duabus de causis nemo agnouit, p.1.colum.1693.b
 moysi quod vltimum negotium antequam moriatur imponit Deus, p.1.col.1403.b
 moysi & Aaron quare succensuit Dominus quãdo aquam eduxerunt de Petra, p.1.1310.d.e
 moysi nomen suum parefecit, p.1.c.534.d
 moysi vxor quæ fuerit, doctores Hebræi & Catholici varia dicunt. Aliqui enim filiam regis Aethiopum. Alii vero Sephoram fuisse, p.1.c.1245.c. & c.1246.d.e
 moysi multa nomina dantur propter diuersos actus, p.2.col.1033.c
 moysi mater quæ fuerit, p.1.col.390.c. & col.491.c. & co.492.f. & col.521.c
 moysi indicauit Deus nomen tetragrammaton, non solum quantum vocem, sed etiam quantum ad significatum, p.1.col.535.c. & c.536.f
 moysi immolatio super montem per Dominum insinuata, fuit duplicis effectus, duplex signum, p.1.c.512.d.e
 moysi non potenti nec aubitauit, sed insufficientia suam recognoscenti datur signum pro sui confortatione, par.1.col.401.f. & c.512.d.e. & c.525.c
 moysi vultus ne deformis videatur, sed decorus & gloriosus, cõuertatur ad Dominum, ut auferat a nobis velamen literæ ut non obtretemus, sed pro magnitudine sensuum cû glorificemus, p.1.col.1249.b.c
 moysi literas remoto velamine, ita intelligamus, ut singulis dici videantur, ut si intelligant auditores & obseruent, nõ erant in locum tormentorum, & c. p.1.c.1411.c
 moysi qui derogant & Euangelia suscipere videntur, illis dicitur. Quare nõ timuistis detrahare seruo meo Moysi. Et merito arguuntur, & quare, p.1.c.1297.b.c
 moysi derogandi materiam parant qui legem non spiritualiter exponunt, p.1.ibid.
 moysi ne derogeretur, danda est opera, ut lex spiritualiter intelligatur, p.1.ibid.
 moysi ostendit Deus in momento tam terram promissionis, virtute Deitatis, p.5.col.84.f
 moysi videtur Deus duo concessisse, vnum quod regimen populi esset per Deum & non per Angelam, secundum quod Deus ambularet cum populo per cohabitationem in tabernaculo, p.1.col.855.d. & clarius de hoc, col.861.c
 moysi quamdiu vixit, non legitur aliqua mentio de Angelo loquente sibi, uel ei apparente, p.1.c.855.a

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Moysi, Deus non in sua substantia apparuit, sed per Angelicam visionem, p. 1. col. 1212. e. f.
- Moisi licet visio diuinæ essentię non fuerit pro aliquo tempore concessa, tamen alias fuit sibi concessa in vita presentis, p. 1. col. 850. f.
- Moisi quando dixit Dominus: Moui te ex nomine, p. 1. columna 835. a. b.
- Moisi & Aaron planctus exhibetur, & c. sed Iesus naue sepultus refertur & non desletus, & de hoc misterium, par. 1. col. 1695. a. b.
- Moisi eam causam mortis dicit Dominus, quam & fratris eius, & quid figuratur, per hoc, p. 1. c. 1383. c.
- Moisi sepulchrum abscondit Dominus, & quare. Item diabolus alerebatur cum Angelo volens sepulturam reuelare, & quare, p. 6. c. 1437. b.
- Moisi cur fuit electio commissa septuaginta virorum de senibus populi, cum senectus ad literam intelligatur, non numero annorum computata, sed senectus mentalis, quæ a solo Deo vere conspicitur, qui cor intuetur, p. 1. col. 1242. e. f.
- Moisi electio quare plus commissa fuit quam populo, cum per hoc quod populus eligit suos maiores, magis pax populi conseruatur, p. 1. col. 1292. e. f. & col. 1243. a.
- moisi facies cornuta dicitur, erant enim quidam radii miri splendoris procedentes in altum ad modum cornuum, p. 1. col. 867. c. & clarius, col. 874. e.
- moisi ubi & quando fuerit concessa talis visio scilicet diuinæ essentię, non vidi (ait Lira) determinatum ab aliquo doctore, p. 1. col. 1248. f.
- moisi concessum fuit in presentis vita videre Dei essentiam, ut dicit Augustinus, & vnde hoc trahitur. Sed secundum Hebræos non vidit diuinam essentiam, par. 1. colum. 850. f. & colum. 1248. f.
- moisi pœna non fuit ut a plerisque putatur, non intrare terram promissionis, in quam & miseri intraverunt, sed figura, quæ qui lege essent, & sub gratia esse nollent, non intrarent in requiem, p. 3. col. 1195. c. Item, p. 2. col. 10. d. e.
- moisi corpus vel anima, similiter & Eliæ non apparuit circa transfigurationem Domini, sed ex aliqua subiecta creatura illa corpora formata fuerunt. Potest etiam credi angelico ministerio illud factum esse: ut Angeli eorum personas assumerent, p. 5. col. 826. f.
- moisi filius cur circumcidi uoluerit Dominus, p. 1. col. 525. a.
- moisi ad patrem familias comparatio, p. 1. col. 658. e.
- moisi commendatio hyperbolica per Paulum Burgensem reprehenditur in correctorio, p. 1. c. 1252. f.
- moisi excellentiæ inter ceteros Prophetas ostenditur, p. 1. col. 1247. a.
- moisi humilitas declaratur, & in quo, & ad quos, ibid.
- moises loquens cum Domino propter diuinam reuerentiam faciem abscondit, p. 1. col. 495. c.
- moisi scripta omnis qui male intelligit, & spiritalem legem carnaliter suscipit, detrahit ei, quia de verbis spiritus carnaliter sentit, p. 1. col. 1248. f.
- moisi detrahunt non solum Iudæi heretici, qui non recipiunt legem & Prophetas, sed qui impingunt ei quod homicida fuit quia Aegyptium interfecit, p. 6. c. 1731. c.
- moisè aduultum adduxit filia Pharaonis ad patrem, cui ille coronam suam imposuit, quam statim Moises proiecit, quoniam ibi sculptum simulacrum vidit: vnde Sacerdos qui ibi aderat uoluit interficere eum. sed filia Pharaonis liberauit, p. 1. col. 388. b. c.
- moisen & Aaron intra nubem quæ receperit Dñs non legimus nec quæ obtexerit nubes tabernaculum, nec quod apparuerit maiestas Dñi, nisi cum populus in eos surrexit & lapidare uoluit. Ecce utilitas persecutionis, & c. p. 1. col. 1280. e. f.
- moisen ut dicunt Iudæi rogauit venire secum Samuel, ut esset sibi testis quod seruasset legem quia timuit ad iudiciū euocari, quando per Phitonissam vocabatur, p. 6. col. 1696. c.
- moisè dicere doctorem in synagoga immediatū sine alicuius Angeli præsentia, & potiorē quam Petrū pastorem Eccle-
- sia, an fidei nostræ fauere videatur hoc dictum, p. 1. columna 842. e. f.
- moisen cum quo tanta & talia loquebatur Deus, cur ab alienigena passus est admoneri. Ibid.
- moisen cur uoluerit Angelus interficere, p. 1. col. 524. e.
- moisen de abus calumniis innadebant Aaiō & Soror eius, primo quod uxorem Aethiopem contra morem, duxisset. Secundo quod maiorem sibi auctoritatem uendicaret quam pater esset, p. 1. col. 1245. b.
- moisen Deus sciebat, quia Deo præ omnibus placebat, par. col. 848. e. f.
- moise magistro usus est populus Iudæorum quotidie in sermonibus, p. 1. col. 652. e.
- moise quare præceptum est ut imponerent manus super Iosif cum ipsemet testificetur eum in se habere spiritum Dei, p. 1. col. 1385. b.
- mulier pulchra in numero captiuorum siue inimicorū sanctæ scriptura est in tractatibus hæreticorum, p. 1. col. 1581. a.
- mulier Sunamitis quæ ob inopiam famis consulti Elisei de Iudæa ad terram Philisthiim transiit primitiuam Ecclesiæ quæ per Apostolos ex circūcisione in Christo credidit pignauit p. 2. col. 899. b.
- mulier quæ peperit quare erat immunda, p. 1. col. 1016. e.
- mulier quæ marem peperit quare quadraginta dies in legebebatur quæ uero foemina bis totidem, p. 1. c. 1016. e.
- mulier zelotipa hausa aqua probatur, p. 2. col. 357. b.
- mulier prophetizat quia virorum & mulierum eadem est natura, p. 2. col. 175. c.
- mulier post partum quot diebus erat immunda, & quare immunda iudicatur, & quid sit moraliter significatiuum, p. col. 1011. c. & c. 1012. f.
- mulier per oblationem mundabatur a culpa quæ cōtrahitur in conceptu, p. 1. col. 962. f.
- mulier languida corporaliter delectatur & florum & pomorum odoribus, & sponsi amplexibus, per quæ designantur in thaphorice diuinæ consolationes, quæ dantur sperantibus in Dominum, p. 3. col. 1832. f.
- mulier danda est homini sensato. Vnde Themistocles. Mater filię meæ uirum qui egeat pecunia, quam pecuniam quægeat uiro, p. 3. col. 2014. f.
- mulier siue uxor siue filia, non debet discurrere euagando sic diuina filia Iacob. Item nec est secretum cordis committendum ei, sicut Samson dahlæ patefecit, p. 3. ibid.
- mulier quo tempore paritur menstruum, & quot diebus prohibebatur intrare locum sacrificii, nec habitare cum hominibus, nec cōmunicare cū aliis in cibo & lecto, p. 1. c. 1039.
- mulier insolens quantumcunque restringatur, uias tamen male agendum adinuenit, & est sicut oleum in manu compressum, p. 3. col. 1721. c.
- mulier emoriosa fuit curata in uia duplici de cā, p. 5. c. 178.
- mulier quæ Dominum Iesum Christum beatificauit & laudauit contra uituperium Iudeorum, fuit beata Marcella uala sanctæ Marthæ sororis Lazari, p. 5. col. 296. f.
- mulier de costa uiri facta est, & hoc propter multiplicem rationem, p. 1. c. 82. e. f.
- mulier quare de hoīs latere siue costa fuit formato, par. 1. ibi.
- mulier quæq; sexū significat, quæq; infirmitatem, p. 3. col. 2185.
- mulier quare non de pede uel de capite, sed de costa formata est, p. 1. col. 83. c.
- mulier est formata in adiutoriū uiri in procreatione prolis eius nutritione, & etiam in choabitatione, p. 3. c. 253. c.
- mulier est creata propter uirum, quia facta in adiutoriū uiri & sic naturaliter est subiecta uiro, in cuius signum subiectio debet caput uelatum habere, p. 6. col. 286. f.
- mulier quælibet quæ ad uerbum prædicatoris concipit spiritus denotionis, & relinquit fastū seculare atque luxū, Christi sponsa ut per obseruationem castitatis, p. 1. col. 285. f.
- mulier quæ non est discursiua de domo in domum, est exemplum pulchritudinis spiritualis & exterioris honestatis, p. 3. col. 2110. f.

Index.

- Mulier prouectæ ætatis, & si adhuc muliebria contingant ei, de seniore parere non potest, æ iuene potest, p. 1. c. 234. e
- mulier ante esum de ligno peccauit, p. 1. col. 92. e. f
- mulier sicut autor culpæ fuit viro, & vir executor erroris, ita mulier prior post resurrectionem vidit, ne perpetui reatus opprobrium apud viros sustineret, p. 5. col. 999. a
- mulier stulta in aquis furtius & pane prohibito, & illicita cōnubia dulciore esse assuevit, p. 3. col. 1642. e
- mulier bona & casta viro suo præbe honorem in omnibus, eiusque virtutibus, ipsa domum bene regens, quasi gratiam addit corona, p. 3. col. 1653. a
- mulier est gloria viri, & non imago viri, ad designandum quod tam vir quam mulier immediate sunt ad imaginem Dei secundum naturam intellectualem, vir tamen perfectius, p. 6. col. 286. f
- mulier exercere non debet actus viriles vt prædicare docere, & similia. Nec vir actus muliebres, vt filare, & lauare pannos, & similia, p. 1. col. 1585. b. c
- mulier in generatione prolis licet habet in rationem passiuam, ministrando materiam, tamen in alio se habet in ratione actiuam scilicet materiam præparando, & conceptum foetum fouendo, p. 2. col. 1427. c
- mulier facta est propter filios procreandos, p. 1. col. 76. f
- mulier sicut subditur viro in domestica vita ita ad virum pertinet procurare necessaria vitæ pro se & vxore sua & familia, p. 1. col. 103. c
- mulier si scienter cōtrahat cum frigido non potente eam cognoscere, vt doctos dicunt nihilominus tenet contractus, p. 2. col. 672. e. f
- mulier nata pauperrime, a viro magno educata misericorditer & tandem ornata & sibi matrimonialiter desponsata: quæ tamen omnium exposuit se omni adultero inuerecundæ, si significat metaphorice magna flagiti a populi Iudeorum, p. 4. col. 1181. c
- mulier quædam nutriens paruulum, qui eodem lecto cum ea iacebat, & eum decimum ætatis annū impleisset, & illa fuisset calefacta vino, induxit puerum ad carnalē copulam, & sic aliis noctibus sequentibus, quæ de eodē cōcepit, p. 2. c. 780. e. f
- mulier dicitur ædificari de costa instar domus, quia sicut domus nos defendit ab incommodis, imbribus caumatibus, &c. Ita mulier constructa est, vt sit domus & receptaculū naturalissimi effectus naturæ scilicet generationis, in qua præseruetur ab incommodis, foueatur nutrimentis, p. 1. c. 91. b
- mulier pudica præ pudore incedit oculis in terram demissas, p. 4. col. 56. f
- mulier siue vxor sicut non nimis est arranda, ita nec etiam nimis laxanda, p. 3. col. 2019. c
- mulier de adulterio potest accusari dupliciter, vel ante vel post contractum matrimonii, p. 1. col. 1590. f
- mulier innoxia à zelotypia, an virtute aquæ in quâ sacerdos maledicta congressit potuit concipere etiam absque virili semine, vt aiunt dicere Hebræos, p. 1. c. 1195. b. c
- mulier quomodo sub viri potestate tradita est cum ante peccatum facta est, vt vir ei dominaretur, p. 1. col. 102. d. e
- mulier quædam de vltima Iordane veneret in Ierusalem, & cum aliis fuit ibi obfessa, & angustia famis constricta coxit proprium filium & comedit, p. 4. col. 253. c. Itē, p. 5. c. 953. c
- mulier lubrica significatur per ollam æneam iubiginatam, & potest dici ollam Vulcani, p. 4. col. 1261. c
- mulier speciosa est sepulchrum dealbatum, p. 2. col. 548. d
- mulier subdita ad obsequium viro, p. 2. c. 1617. c
- mulieris purgatio siue purificatio post partū quare magis mulieri quam viro præcipitur, & de quo, & quare purificatio præcepta est, p. 1. col. 1014. f. 1015. a
- mulieris malæ pessimi sunt actus, & bonæ gloriosi triumphus, p. 2. col. 1512. d
- ad mulieris gratiositatem multum facit, quod mature & honeste incedit, & calciatis pedibus, p. 3. c. 1870. f
- mulieris naturaliter diuersus est a viris color, motus, incessus, vires, p. 1. col. 1585. b
- mulieris in fronte ornamentum preciosissimum est verecundia, p. 3. col. 2013. c
- mulieris amor tam fortis vt si maritus eam iam percusserit non possit vel in minimo mirum eius amor, p. 2. col. 521. a
- mulierum subiiciendum viro præcepit D. Paulus, p. 2. columna 1618. d
- mulieris formatio de costa, vtum fuit per additionē alterius materiæ an per multiplicationem eiusdem materiæ, p. 1. columna 82. e. f
- mulieris manus apprehendentis verenda hominis, ut liberet maritum suum de manu secum litigantis, præcipitur amputari, p. 1. col. 1616. f
- mulieris decipula fortissimi capti sunt. Salomō, Samson, Dauid, p. 3. col. 1636. e
- mulieris formatio exprimitur per modū cōdificationis, & quare, p. 1. col. 82. f. & col. 84. d
- mulieris conuitium graue, p. 1. c. 1250. d
- mulieris lubricæ captus amore, per partes consumitur. Vnde: Fæmina, corpus apertum, animam, vinum, lumina, vocem. Polluit annihilat, necat, eripit, orbat, acerbat, p. 4. c. 1263. c
- mulierem non tangere est homini bonum quantum indiuiduum ratione triplici, p. 6. col. 101. c
- mulierem menstruosam non esse ab Ecclesia prohibendam, p. 1. col. 1040. d
- muliere nihil perfidiosus, p. 2. col. 248. d
- mulieres tantum garrunt, fabulis perstrepunt, nec sinunt esse silentium de infantibus suis, aut de lana, aut de necessariis cogitant, discunt circumire domos, non solum verbosè, sed curiosè loquentes quæ non oportet, p. 1. c. 875. a
- mulieres ingressæ in Aegyptum, aliqui dicunt nullam computari, p. 1. col. 434. f
- mulieres non numerantur in libro Numerorum, & quare, neque serui nec Aegyptii, p. 1. c. 1435. c
- mulieres singulis mensibus naturæ reddunt tributa, p. 1. columna 1039. a
- mulieres alienigenæ fuerunt in duplici gradu, p. 2. c. 689. c
- mulieres gentiles in sacris martis portabant arma viri, p. 1. col. 1583. b. c
- mulieres antiquitus in lamentationibus vocabantur, carmen lugubre præcinentes, ad commouendam alios ad fletum, p. 4. col. 657. a
- mulieres in conuiuio Assueri segregatæ comedebat a viris, & ponuntur duæ rationes, & quare, p. 2. col. 1344. f
- mulieres docet pueros suos proprios mores, p. 4. c. 2191. c
- mulieres gentiliū ad honorem idoli prostituiebant se, & in tali luxuria credebant sacerdotibus, eo quod non faciebant propria concupiscentia moti, sed magis ad honorem idoli, p. 2. col. 985. c
- mulieres idololatrantium modum luxuriæ habebant, nam tunc cingebant se superius, quasi ligatæ aliquo magno crimine sedentes in via per quam transeunt homines procedentes ad idola, & quomodo per coitum se liberatas a crimine sperabant, aliis exprobrantes quod non fuerant dignæ sic ab idolo visitari, p. 4. col. 1059. c
- mulieres habuit dominus in comitatu suo quæ ministrabant, eis, sic & Apostoli, & quare, p. 6. col. 265. c
- muliere sicut essent virgines cognoscebantur in arcæ transitu, p. 1. col. 1407. c. Itē, p. 2. col. 283. b. c
- Mulieres Hebrææ quando Pharaon voluit impedire multiplicationē populi per generationem opprimendo viros laboribus ne vacarent amplexibus, vxores eorum componebant se ad specula, & quare, p. 1. col. 891. c
- Mulieres longe erant in Christi crucifixione, respectu militū Christi crucifigentium, sed prope respectu aliorum astantium, p. 5. col. 262. f. & 996. f
- Mulieres emerunt aromata ad Christū vngendū feria sexta, antequam intraret solennitas sabbati. quando erat eis licitum aliquid emere & parare, p. 5. col. 906. f
- mulieres prægnantes præ angustias & doloribus pariebant ante tempus fetus imperfectos: & sic statim moriebantur, & a matribus

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- tribus comedebantur. p. 4. col. 537. c. & col. 1030. f
- Mulieres in obsidione Sanaarum comederunt filios præ famus magnitudine. p. 4. col. 623. c. & c. 1012.
- mulieres ne exerceat opus aduocandi, in iure cautum est, p. 6. col. 327. b
- Mulieres non debent dominari nec regere propter defectum discretionis & constantiæ. p. 1. col. 652. f
- Mulieres licet non succederent in hæreditate, tamen quando vxor post maritum defunctum sine liberis remanebat, ipsa tenebat partem hereditatis ad viram, & illam poterat vendere, in quantum erat sui iuris, p. 2. c. 301. c
- Mulieres, vsus Hebrææ locutionis dicit, non corruptas, sed feminas. p. 6. col. 498. d
- mulieres cum Apollolis spiritum sanctum recipientes similiter Prophetauerunt, quod patet de quatuor virginibus Philippi. p. 6. col. 996. f
- Mulieres sanctæ discant quam sedulitatem prægnantibus debeant exhibere cognatis. p. 5. col. 688. d
- mulieres temporibus pristinis habitatione habebat cum puellis separatim in domibus virorum, vbi faciebant opera quæ competunt mulieribus, & talis dicebantur domus matris sue. p. 1. col. 282. c
- mulieres tres, scilicet Thamar, Raab, & Ruth, fuerunt viris suis ex quibus conceperunt accidentaliter coniunctæ, p. 5. col. 34. f
- mulieres Iudæas quæ ex frequenti partu & labore itineris erant detur patæ, Iudæi reuertentes de Babilone cõtempserunt, & duxerunt mulieres alienigenas, quæ docebant filios a Iudeis genitos idololatæ, p. 4. col. 425. f
- mulieres quæ non nouerunt virum quare interfici iussit Deus Numer. 31. p. 1. col. 1407. a. b
- mulieres figurantur, quæ libidinis causa miscentur viris ad temporalem quæstum, quem præstat & vestimentum, sed pelles veteratæ proiciuntur, & muliebris consuetudo veterascente amicitia respuitur, p. 1. col. 1039. a
- mulieres diuites quas vocat Isaias, p. 5. col. 293. b
- mulieres non debent ferre arma virorum siue vasa, nec viri e conuerso, & quare, p. 1. col. 1585. b. c
- mulieres in Genealogia Iesu Christi positæ quales fuerit, sanctæ, scilicet vel peccatrices, & quare ibi connumerantur, p. 5. col. 34. 35. 36. Item, p. 6. col. 1715. a. b
- mulierum familiaritas cautissime declinanda est, ex casu sanctissimorum hoc exprimentum dante, p. 4. col. 1306. f
- mulierum familiaritates, maxime suspectarum, homo quilibet quantumcunque sapiens, & etiam senex, fugere docetur ex tam miserabili casu sapientissimi. p. 2. col. 781. c
- mulierum familiaritas quantum est horrenda atque fugienda, ostenditur nobis pro hoc quod Balaam non potuit debellare filios Israel per dæmones, & tamen eos confudit, & afflixit per mulieres, p. 1. c. 1357. c
- mulierum proprie est pulchritudo, p. 1. 459. a
- mulierum planctus super passionem domini quare magis describitur quam virorum, cum & multi viri dolerent, p. 5. col. 990. f
- mulierum ordinem in generationibus texere vtrum consuetum sit in scripturis, p. 5. col. 49. b. c. Item, p. 6. c. 68. f. Item p. 1. col. 657. a. b
- mulieribus Prophetandi actus est prohibitus, licet quantum ad illuminationem mentis non repugnat sexui muliebri, p. 6. col. 236. f
- in mulieribus solet magis vigere deuotio, secundum illud quod canit Ecclesia. Intercede pro deuoto femineo sexu, p. 3. col. 1858. f
- mulieribus prohibitum est quærere in Ecclesia per modum disputationes, p. 6. col. 236. f
- mulieribus audire, non loqui datum est, discere, non docere, p. 5. col. 956. f. Item, par. 4. col. 254. d. Item, parte 2. columna 15. b. c
- mulieribus nefas erat ingredi atrium tabernaculi, p. 2. column. 333. c
- mulieribus monemur nos elongare, ne verbis earum, signis & aspectibus decipiamur, & de hoc figura, p. 1. col. 1369. b
- mulieribus opprobrium est, non habere filios, non habere præmia nuptiarum, p. 5. col. 681. c
- muliebri sexui consolatio in hoc datur, per Delboram scilicet ne pro infirmitate desperet se prophetiam posse suscipere, p. 2. col. 175. b
- multiplicatio feminis Agar, non fuit completa in bonis promissis Abraham, sed in Saracenis, & Agareni dicuntur, p. 1. col. 218. f
- multiplicatio potest fieri Deo dupliciter. Vno modo per additionem, alio modo sine additione, p. 2. col. 677. c
- multiplicatio peccatorum non incepit tempore Noe, sed ante p. 1. col. 137. c
- multiplicatio terrenascentium sequitur ex influentia corporis cœlestis tanquam ex causa efficiente, & ex bona dispositione terræ, tanquam ex materiali causa, p. 1. col. 315. f
- multi (vt Salomon) bene incipiunt, & male desinunt. Dicitque beatus ante obitum nemo supremaque funera debet, p. 2. col. 1074. e
- multi quæ docent verbis, malis destruunt exemplis, par. 4. col. 965. a. b
- multi per baptismum ad fidem transcunt, sed ad cœlestem patriam paucissimi perueniunt, & de hoc figura, p. 1. col. 1382. f
- multa sunt homini sano impossibilia, quæ sunt homini furioso possibilis, p. 4. col. 1550. e
- multitudo quando tenetur collectiue, quando diuisiue, pat. 1. col. 586. f
- multitudo credentium differentiam habet, p. 6. c. 62. f
- multitudo filiorum Abraham stellis comparatur quantum ad bonos, & arenæ quantum ad malos, p. 6. c. 924. f
- multitudo quedam est laudabilis, p. 1. col. 1382. f
- mulus ex asino & equa gignitur, mula ex equo & asina, p. 2. col. 1287. a. b. Item, p. 1. col. 379. e
- muli nitidi potentes Israel significat, p. 2. col. 185. a
- mularum generationem ex equo & asina quis primus modum adinuenit, p. 1. col. 379. e. & col. 380. c
- mundus dicitur carcer vel spelunca, vbi omnia vana, p. 3. col. 1539. c
- mundus dicitur mare qui gustatus amarus est, & viciorum fluctibus inquietus, sed ab ipso Domino eripiuntur prædestinati qui amara dulcificat, tristitia conuertit in gaudium, egritudinem in salutem, p. 5. col. 529. f. Item, p. 4. c. 117. c. & col. 1575. c. & col. 2242. f. Item, p. 3. col. 887. f. Item, p. 1. col. 725. b. c
- mundus dicitur umbra mortis p. 5. c. 701. a
- mundus dicitur Galilæa, qui est superbus, & ad ima semper rotatur, p. 5. col. 91. a
- mundus dicitur desertum, quia adhuc incultus & sterilis, in quem non est ita prodeundum, vt homines mente carnis in flatos, & virtutis vacuos, & de fragilis mundi gloria iactantes, putemus esse imitandos, p. 5. col. 496. Item, p. 4. columna 208. f
- mundus significatur per Iericho quæ Luna interpretatur, p. 2. col. 17. b. c. & col. 41. c. & c. 42. f. & 53. a. b
- mundus dicitur meretrix speciosa & grata, quæ ad amorem sui pene cunctos diuersis maleficiis trahit, p. 4. c. 2033. a. b
- mundus dicitur ager, in quo Christus egressus est, quia visibilis apparere dignatus est, p. 1. col. 287. e. f. & col. 316. b. c. & col. 337. b. & c. 1292. f
- mundus esse negligit, qui post lachrymas vitæ innocetiam non custodit, p. 3. col. 2149. a
- mundus, ille solus perfecte est, qui diuino iudicio mundus est, p. 6. col. 1369. b
- mundus vt Iudæi fabulantur, erit per sex mille annos: duo milia vanitatis, duo milia legis, & duo milia Messia, p. 6. columna 1696. d
- mundus post diluuium dicitur quasi alius, quia ille mundus a qua periit, & tota facies terræ & totus ille aer altitudine aquarum mutatus est, p. 6. c. 1357. a

Index.

Mundus aliquando accipitur pro essentiis rerum, aliquando pro malicis hominum, p. 5. col. 1025. c
 Mundus dicitur ciuitas, & quis eius primarius sit, p. 1. columna 1362. e. f
 mundus dicitur ciuitas circumstantiæ, & quare, p. 3. col. 628. d
 Mundus dicitur ciuitas fortium, sed destructa, qui quondam malignorum spirituum tyrannidi seruebat, & c. p. 3. col. 1696. e
 Mundus dicitur ciuitas sanguinum, qui est mendax peruersitate doctrinarum quibus multos dilacerat, & rapit. In mundo est vox flagellorum quibus iusti afflictii clamant, quando alius, ira, alius libidine, alius odio, vel inuidia torquetur. Et de multis aliis declaratur, p. 4. col. 2032. 2033.
 mundus (ait Beda) perfectus est & ornatus Verno tempore, in quo solent herbarum virentes apparere, & ligna pomis onusta, & hoc patet his verbis. Germinet terra herbam virentem, p. 1. c. 16. e. Licet alii dicant in Septembri. Ibid.
 mundus in finali iudicio secundum doctores Catholicos innotabitur & meliorabitur ad augmentum gloriæ electorum, p. 4. col. 284. f
 mundus minor dicitur homo, & quomodo ille renouatur, p. 6. col. 1687. c
 mundi huius mutata est facies post Christi resurrectionem, p. 6. c. 230. d
 mundi dextrum & sinistrum quomodo accipitur secundum Philosophum, & secundum communem modum loquendi, quem magis sequitur scriptura sacra, p. 2. col. 435. a
 mundi positiones sex enumerantur. Et quomodo, p. 3. columna 1135. a
 mundi malicia & superbia eius menia, est prima ciuitas que nobis expugnanda ostenditur, p. 2. columna 30. f. & columna 809. c
 mundi nomine in sacra scriptura frequenter designatur peccati deordinatio. Et sic dicit Christus: Ego non sum de hoc mundo. Quod intelligitur, & c. p. 5. col. 1160. f
 mundi species carnalibus pulchra videtur, quia carnis lux in eo exolere cupiunt desideria, p. 4. col. 2420. d
 mundi falsa pulchritudine qui non irretitur, & turpitudinem eius intrinsecus videt, resilit ab eo, & omnia terrena bona digna planctu iudicans dicit. Miser est mundus qui tot homines alligat viciis & retinet. Sed quis intelligens hanc miseriam condelet mundo. Pauci sunt qui etiam in morte sua a complexibus speciosæ meretricis possunt auelli, p. 4. c. 2035. b
 mundi nomine aliquando boni, aliquando mali designantur, quia vna massa est que tota in Adam perit, p. 5. columna 1162. c
 mundi finem predicere nitentes, fatuitatem suam ostendunt, & omnes qui hoc attentauerunt, mendaces inuenti sunt, p. 4. col. 1771. c
 mundi finem Apostoli credebant propinquum quando Eliam viderant in transfiguratione Domini iuxta dictum Malachiam, & c. p. 5. col. 292. f
 mundi cursum immutari in aliquo tempore Messie, non est intelligendum secundum antiquos doctores Hebræorum, p. 4. col. 483. c
 mundi finis quanto accedit, tanto magis frigescit charitas, crebescunt mala, p. 5. col. 1119. c
 mundi subuersio generalis per tribulationem Antichristi, & per ignem conflagrationis, aduentum iudicis præcedentem denunciat, p. 4. col. 231. c
 mundo mori volunt aliqui penitus & mundus ipse adhuc vivit, dum eos non amamus amans, quibusdam occupationibus astringit, p. 3. col. 50. d. e
 mundo moritur nemo perfecte, nisi intra mentis invisibilia a visibilibus abscondatur, p. 3. Ibid.
 mundo præsentem quicumque vitur, ut tabernaculo, in eo potest festiuitatem habere & lætari spe futuri sæculi, p. 2. c. 1346. f
 mundum in maligno esse positum declarari per multa, p. 4. c. 877. c
 mundum ante aduentum Domini infidelitate tenebrosum significat Aegyptus, p. 4. col. 195. b
 mundum dicere esse æternum, an tanquam problema neutrum apud

Catholicos recipiatur, p. 5. 1053. a. 1054. d. Itē, p. 6. c. 767. c
 mundum fuisse creatum: communis est opinio Iudæorum, in mente que vocatur apud eos Tisari: & partim correipodet Septembri nostro, & partim Octobri. Et dicitur ille mensis simpliciter primus apud Hebræos, p. 2. col. 1343. c. Item p. 1. co. 601. a. & col. 153. c. & col. 583. c
 mundum nec Paulus concupuit, nec mundus eum, & ideo se mundo, & mundum sibi crucifixisse gloriatur, p. 6. col. 522. b
 mundum homo plerumque mente non tenet, & tamen mundus eum in suis occupationibus astringit, p. 6. col. Ibid.
 munda sunt omnia naturaliter, sed cōparatione melioris naturæ, quædam dicuntur immunda, sicut bos leone melior, quin homini necessarios, propter quem creata sunt omnia, p. 1. col. 151. b. Interl.
 mundani homines vident iustos & impios, sapientes & stultos similiter ex motu reputant, quod non sit alia via post mortem in qua isti præmierunt, & puniantur, p. 3. col. 784. f
 mundani Christum in tribus impugnaverunt, & ideo de his tribus arguit eos spiritus sanctus, p. 5. col. 1136. c
 mundana omnia abiiciunt quidam, & nudi potius Domino famulari volunt, quam mundo adhaerendo materiam tenendi, & a Deo reuocandi aduersariis dare, p. 5. col. 636. d
 mundare nos debemus in quadragesima instante dominica resurrectionis, ab omni inquinamento carnis & spiritus, & de hoc figura, p. 2. col. 1338. e. f
 mundari eos a quotidiano operis exercitio necesse est, qui portas sensuum ab incurso turbulente cogitationis custodire cupiunt, p. 2. col. 1910. e
 mundati a lepra a Christo fuerunt missi ad sacerdotem propter iudicium sacerdotis & propter sacrificium determinatum in lege, p. 5. col. 929. c
 mundatio sacerdotum fiebat per ieiunia, & continentiam ab vxoribus, & per aspersionem aque lustrationis. Emundatio vero populi per aspersionem aque lustrationis tantum. Leuitarum autem medio modo, quia Leuitæ faciliore ritu mundantur quam Sacerdotes, p. 2. col. 1401. a
 mundicia est duplex, scilicet interior & exterior, p. 2. c. 823. c
 mundicia interior & exterior requiritur ad debitum obsequium Christi, p. 3. col. 1182. f
 mundiciam cordis custodire volentibus, exteriorum sensuum disciplina seruanda est, p. 1. col. 92. d
 mundiciam corporalem diligit Deus, ideo præcepit nihil sedum remanere in castris, p. 1. c. 1597. b
 mundiciam cordis an præcedat fides tanquam præuium principium mundicie cordis, & sicut casus effectum, an sequatur eam tanquam repromissa, p. 5. c. 121. 122.
 munus suum qui Deo placere optat, prius charitatem proximo exolat, p. 5. col. 105. c
 munus nullum acceptabile est Deo extra Ecclesiam Catholicam, p. 1. col. 1522. e
 munus Deo oblatum non proficit offerenti, nisi sit in charitate, p. 5. col. 108. f
 munus oblatum ponimus in altari de terra, si actus nostros Dominicę incarnationis fide solidamus, p. 1. col. 678. d. e.
 munus est a corde, captata gratia a cogitatione. Munus ab ore, gloria per fauorem. Munus ex manu, præmium per dationem, p. 4. col. 877. c
 munere ab omni iustus manus excutit, quia in eo quod recte agit, nec ab humano corde inanem gloriam, nec ab ore laudem, nec a manu currit recipere dationem, p. 4. Ibid.
 munera carnalia promittuntur carnalibus cōmerciis, quibus delectata corrupta anima parcius correptioni inflatur, p. 1. col. 363. a. Interl.
 munera qui Deo offerunt de spoliatis rapinis, non sunt illi gratia & non suscipiuntur phibitio lacrymarum spoliatorum, p. 4. c. 2192. d
 munera nos debemus cauere, ne ab illis accipiamus qui de lacrymarum pauperum cōgregant diuitias ne simus sicut furum, & ne dicant nobis. Si videbas furem, cur rebas cum eo, p. 4. co. 27. b
 munera quomodo extrahant oculos iudicum sine sapientum, p. 1. col. 601. b. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Manera recipere pro iudicio non est licitum, licet pro labore bono & iusto iudices possint recipere stipendia ad victum honestum & decentem, p. 2. col. 359. c.

Munerum tres acceptiones sunt ad quas ex fraude festinatur quia aut tacita cordis humani gratia, aut fauoris aura, aut res quælibet exterior desideratur, p. 4. col. 877. c.

Murmur populi quare fuerit, & quare, p. 1. c. 1231. c. & c. 1238. f.

Murmuris in primitiva Ecclesia Græcorum aduersus Hebræos figura habetur, & sopitor siue consolator, p. 2. col. 1393. c.

Murmuratores contra potentiam vel æquitatem diuinæ iustitiæ ignis gehennæ comburet. Et de hoc figura, p. 1. c. 1231. c.

Murmuratores inuadere permittit Dominus, & ignem concupiscentiæ fortius in eis ascendere, p. 1. col. 1317. c.

Murmurat quisq; tanto amplius & cõqueritur de præsentibus Ecclesiæ laboribus, quanto minus in se carnis desideria extinguit, p. 6. col. 1443. a.

Murmuramus contra Deum, cum de cœlesti intemperie, fructu in fecunditate, imbrium raritate, & de prosperitate aliorum & aliorum improspere causamur, p. 1. c. 631. b. c.

Murmurauit populus Israel contra Dominum decies. Et enumerantur vices, p. 1. col. 1261. c.

Murmurare est irasci & dedignari contra Deum, & propè blasphemare, p. 3. col. 1499. a. Interl.

Murmurare tãto minus de flagello quo castigamur debemus quanto certius in eo paternæ dilectionis pignus tenemus, p. 1. col. 1376. f.

Murmurantes iniuste contra bonos superiores, puniuntur, nisi pœniteant, igne gehennali, p. 1. col. 1277. a.

Murmurantes fratres per impatientiam, si absque culpa aliquid eis infertur à fratribus, noxios se reddunt qui hætenus videbantur innocii, p. 6. col. 1331. a.

Murus nouus leuiter cadit, qui siccatu nec arietis cedit, par. 3. col. 118. e.

Murus Ecclesiæ vbi collectis ad fidem nouis populis, vel correctis his qui errauerant, ædificatus fuerit, mos ponendæ sũt valuæ regularis disciplinæ, ne diabolus in ouile Dei possit irrumpere, p. 2. col. 1136. d.

Musca insolens & inquietum animal est, p. 1. col. 556. d.

Muscarum nomine Isaias militares Aegyptiorum copias intelligit, p. 4. col. 97. a.

Murus triplex, scilicet interior, medius, & exterior, p. 4. columna 1379. b. c.

Muri Ierusalem cur in manibus Domini descripti esse, dicuntur p. 4. col. 47. b.

Musica quid est, & quot sunt eius partes, p. 1. c. in præfat. Lyra.

Musica quare inuenta fuerit, p. 1. col. 127. b.

Musica a Deo esse probatur, p. 1. col. 1353. c.

Musici hanc esse naturam dicunt, si lætum inuenerit, lætiorẽ facit, si tristem, tristiorẽ reddit, p. 4. column. 125. a. Item, p. 2. col. 1603. c.

Musici inuentor fuit Tubal hunc Iosephus scripsisse musicã in duabus columnis narrat, vna lapidea, altera latericia, & c. p. 1. col. 125. c.

In Musicis instrumentis si harmonia chordarum consonanter aptatur, suauem sonum reddit, si aliqua sit dissonantia, carminis dulcedo corrumpitur, p. 1. col. 1412. d. e.

Musach & carbonam quam differentiam, & significationem habeant, p. 2. c. 940. f.

Mustum vnde, & quare langunculas corrumpit absque spiraculo, p. 3. col. 306. f.

Mutatio vestis exterioris denotat mutationem vitæ interioris ad statum vitæ melioris, p. 1. c. 370. e. f.

Mutatio nominis facta a Deo, semper facta est ex aliqua speciali gratia, quam a Deo cõsecutus est ille cuius nomẽ mutatur. Et datur exemplum de Iacob & Abraham, p. 5. c. 1046. c. vide etiam in Nomen quotiens hominibus, & c.

Mutationes quique, siue diminutiones a perfectione in Christiano populo, prima penuria respectu abundantie præteritæ, quo ad communicationem Eucharistiæ. Secunda a mundicia in immundiciam. Tertia, e scientia in stulticiã. Et hæc

mutatio reperitur in pluribus Theologis moderni temporis, & c. Quarta, de bonitate in maliciam. Nam primi rectores optimi fuerunt. Fere in omnibus Ecclesijs Deus faciebat miracula, eorum meritis. Sed modo multi faciunt mirabilia, quia per modos inexcogitatos & mirabiles surripiunt simplicium bona. Quinta in ministris Ecclesiæ, qui nec verbo prædicationis, nec exemplo bonæ actionis faciunt liberos in Ecclesia Dei, sed magis per suam malã vitam faciunt filios inferni. Et de hoc figura, p. 4. c. 1863. c. & sequenti. f.

mutabilia omnia oportet ad vnum principium immutabile reducere, nã aliter esset processus infinitum, quod est impossibile, p. 3. col. 1945. c.

mutabilitas est in omni creatura, quod patet in Angeli, in cœlis, & in elementis, p. 6. col. 802. f.

mutare seipsum vti um alicui licitum sit. Arguitur pro & contra cum responsione, p. 5. col. 476. f.

mutire est in silentio loqui quantum ad homines, & latrare quantum ad canes, p. 1. col. 581. c.

mutus factus cum oblesione dæmonis, non legitur aliquis in veteri Testamento curatus, licet legantur arrepti a diabolis, p. 5. col. 182. f.

mutus est etiam quedam species ranæ, quæ proiecta in os canis facit eum tacentem & non potentem latrare, par. 3. col. 2022. f.

mutuum est. Sed cui & in necessitate, p. 1. col. 704. f.

mutuum quibus & duo ordine fieri debet, secundum Ra. Sal. p. 1. col. Ibid.

mutuum debet dari ex charitate, quæ est principium merendi apud Deum, nihil tamen sperando, id est, nihil extra a fortem nec seruitium, nec aliud, p. 5. col. 786. f.

mutua filiarum cū discipulis copulatio, seductarum & seducen-tium animarum, ad diuersa schismata prostitutio est, pa. 1. col. 363. a.

mutuo dabis probatũ diuinę cognitionis argentum: Tu vero nihil mutuo accipies, p. 1. c. 1631. a.

myrrha est nomẽ arboris aromaticæ, & inde procedit duplex gutta vna per modum lutationis, & illa vocatur prima: alia per incisionem corticis, & talis vocatur myrrha secunda, & est minoris efficacie quam prima, p. 1. col. 819. c.

myrrha arbor est Arabiæ, altitudinis quinque cubitorum, similis spicæ quam lachantum vocant cuius gutta viridissima que amare vnde nomen accepit myrrha, p. 3. col. 453. a. l. e. p. 1. col. 819. c. & col. 1027. a. b.

myrrha est carnis amaritudo quæ pellit vermes malorum desideriorum & malæ conscientie, & seruat a putredine viciorum, p. 3. col. 248. d. e.

myrrhus quid significat, & eiusdem mysticatio, p. 4. col. 345. b. & co. 457. b. c.

myrtus temperatiuæ virtutis est, ita vt dissoluta mēbra constringat, p. 4. col. 362. d.

mytus significat eos, qui afflictionibus sociorum compati, sciunt p. 4. col. 326. d.

mysterium Christi fuit præcognitũ ante mundi constructionem p. 4. col. 417. a.

Mysterium Christi absconditum fuit a seculis & generationibus, recte horum scientia putei dicuntur, p. 1. c. 1320. f.

Mysteriũ æternæ generationis filii Dei & suę sacræ incarnationis notatur, p. 3. c. 1731. c.

Mysteriũ incarnationis per quod omnes homines reducuntur ad uitã beatam, est illud quod principaliter pertinet ad diuinam prædestinationem, p. 3. c. 710. f.

mysterium Christum fuit in ve. Testamen. occultorum, par. 4. col. 233. c.

mysterium incarnationis diuinæ quomodo longinquum a cognitione nostra, p. 4. c. 579. c.

mysterium incarnationis est causa principalis efficacie baptismalis, per quam filius Dei vniuit sibi humanam naturam in mundum descendendo, p. 5. 1072. f.

mysterium Christi per Isaiam ostensum fuit ad deiectionem superbiorum, & exaltationem humilium, p. 4. col. 11. c.

Index.

Mysterium regni cælorum est secretum ecclesiæ militantis à Christo apostolis concessum, p. 5. col. 237. c
Mysteriū Ecclesiæ quomodo in lege exprimitur, p. 1. col. 1544. d
Myſteria ingenia designantur in omnibus pene veterum ge- itis, p. 2. col. 199. c
Myſtica & subtilia fidei vtrum sint omnibus differenter pro- ponenda. Arguitur pro & contra. Cum responsione & solu- tionibus argumentorum, p. 6. col. 847. d
Myſteria legis diuinæ omnia, non sunt omnibus patefacien- da, sed pro capturam ingenii quolibet & profectu scientiæ atque virtutum, p. 1. col. 1551. c
myſteria non sunt reuelanda irrisoribus & blasphemis, p. 5. c. 536. e
myſteria Ecclesiæ non sunt propalanda, nisi summatibus vi- ris, p. 1. col. 1155. & 1453. b
Myſteria eadem ecclesiæ multis figuris repetuntur, sed repeti- ta noui semper aliquid afferunt, p. 3. col. 1848. d
Myſteria occulta designabant aliquādo prophetæ insolitum modum scribendi, sicut poeta per figuras grāmaricales si- gnant aliquid subtiliter intelligentibus, quod est vulgarib. & simplicibus occultandum, p. 6. col. 1701. & seq.
Myſticorum obscuritas significatur per noctem, p. 4. c. 2188. e
Myſticos sensus si non omnia gerunt, nō mirum quia nec om- nes rami arboris fructum ferunt, p. 1. col. 269. f

N

N **Aaman quare admirabilis facie describitur, p. 2. col. 881. a**
Naas interpretatur serpens, & significat diabolium, qui filius Israel, id est fidelibus inimicatur, p. 2. c. 384. d

Naalon fuit princeps tribus Iudæ in deserto post patrem, p. 5. col. 36. f

Naalon nomen est ciuitatis. Est etiam nomen proprium prin- cipis tribus Iudæ, p. 2. col. 1497. c

Nabal significat insipientiam, p. 2. col. 481. b

Nabal insipiens Nebel mensuræ nomen, p. 2. col. 481. b

Nabal duo corde verbum vxoris ferre non potuit, par. 2. col. 484. e

Nabal ex desperatione vefanus factus, p. 2. c. 484. e

Nabo est ciuitas mobilis in quo erat Chamos idolū, quod & Beelphegor, p. 4. col. 872. e

nabal debet inclinari ad exauditionem petitionis Dauid. Et hoc quinque rationibus, p. 2. col. 478. f

naboth maluit mori, quam facere vt paterna hereditas & pos- sessio antiqua in regis impii mutaretur delicias, p. 4. c. 204. e

nabuchodonosor, hoc nomine plures nominati sunt, p. 4. col. 1495. c

nabuchodonosor dictus est primus & secundus, p. 4. ibid.

nabuchodonosor magnus, dicitur a magnitudine operū quia regnum Chaldæorum, quod ante ipsum fuit paruum, valde ampliauit, & monarchiam fecit, p. 4. ibid. Et fuit potentissi- mus inter reges Babylonis, col. 162. d

nabuchodonosor quomodo ab euentu hoc nomine vocatus est & de nominis interpretatione, & de mirabili eius educa- tione, p. 4. col. 1495. c

nabuchodonosor oblitus fuit somnium suam, sed Pharaon nō fuit oblitus: nam integrum retulit ipsi Ioseph: rationes assi- gnantur, p. 1. col. 405. c

nabuchodonosor primo regnavit in Chaldæa, & postea obtri- nuit regnum Assyriorum, & factus est monarcha, & anni eius varie computantur, p. 2. col. 1000. f

nabuchodonosor rex Assyriorū omnes deos præcepit exter- minari, vt solus ipse Deus diceretur, & similiter Sennache- rib, p. 3. col. 2153. c

nabuchodonosor non debellauit Iudæos propria virtute, sed Dei, p. 4. col. 730. f

nabuchodonosor quomodo intelligitur placuisse in oculis do- mini, p. 4. col. 778. f

nabuchodonosor venit cōtra Ioachim, sed causa habetur, p. 4. col. 145. f

nabuchodonosor quare sapientibus tam duram sententiam dedit, p. 4. col. 1508. f

nabuchodonosor quare Daniele adorauit, & c. p. 4. column. 1519. c

nabuchodonosor destruxit ciuitatē quæ dicebatur Nonnutrix quam Alexander magnus reedificauit, & c. par. 4. columna 2035. c

nabuchodonosor, historia an sit vera historia, vel parabolica. & an, & quomodo in bestiam mutatus sit. Arguitur contra, quod non intelligatur ad literam de Nabuchodonosor, sed de diabolo, & c. Sed rationes soluuntur, p. 4. c. 1549. c

nabuchodonosoris regis iniustitiam nemo arguebat, & c. p. 4. col. 784. d

nabuchodonosor vocat Icremias gladium domini, p. 4. colu. 870. e

nabuchodonosor parem aquila facit diuinus Ezechiel, par. 4. col. 870. c

nabuchodonosor rex & Abdemelech Icremia pphetā solati sūt, Iudæi vero accedere noluerūt, p. 4. c. 839. b. & co. 840. d

nabuchodonosor post amentiam restitutus regno, dubitatur a quibusdam vtrum fuerit saluatus. Arguitur contra, sed so- luuntur rationes, p. 4. col. 1556. d

nabuchodonosor quomodo post mortem suam per filiū suū Euilmerodach cōsilio Ioachim iussus est exhumari, & in multas partes diuisus, vultu ribus dari, vt sic ipsis auolanti- bus partes non possent iterum congregati, ne resurgeret a morte, sicut redierat de amentia, p. 4. col. 165. c

Item p. 2. col. 1004. f

nabuchodonosor dicitur columba, non pro simplicitate sed pro stultitia p. 4. col. 894. d

nabuchodonosor dicitur aper & singularis ferus. Et quare, p. 4. col. 176. f. & 615. c. & 980. f

nabathe quali quandam contagionem sui pecuniam diuitis esse arbitratus est, p. 2. col. 842. d

nabathe inter sanctos habetur quia maiorum suorum hære- ditatem ne regi quidem putauit esse credēdā, p. 2. c. 842. d

nabathe vires suas proprio cruore defendit, p. 2. col. 842. e. f

nabuthæ historia tempore vetus est vsu quotidiana, p. 2. col. 841. a

nadab & Abiu quid significant, p. 1. c. 99. e

nabad & Abiu quod fuerunt saluari argumentum habetur, p. 4. col. 992. f

naim est ciuitas Galilææ, in secundo miliario a Thabor, pa. 5. col. 794. f

napta quid sit, p. 4. col. 1533. c

nardus quid significet, p. 5. c. 628. f

nardus dicitur expellere tumores, fugare frigus, & afferre co- lorem, p. 3. col. 1827. a. 1852. f

narrantur aliter visa, aliter audita, p. 1. col. 781. c

nascitur in omni re quod eam exterminat, & c. par. 5. columna 374. c

nascimur totiens ex diabolo quotiens peccamus. Iustus non semel rātum, sed per singula virtutis opera semper ex Deo nascitur, p. 4. col. 670. d

nascuntur peruersi de sanctis & bonis viris, & econuerso bo- ni de malis. Et de hoc figura, p. 2. col. 361. b. c

nascuntur homines ex Deo, nec mirum, quia Deus ex homi- ne natus est, p. 5. col. 1029. b

nascencia omnia terra denotantur per ista tria, scilicet, frumē- tum, vinum, & oleum, p. 3. col. 463. c

nascencia de corporibus mortuorum animalia, absurdum est dicere, cum animalibus ipsa creata esse, nisi quod potentia- liter in ipsis & materialiter erant præseminata, & c. p. 1. col. 29. b. c

naso odores fœtoresque discernimus, & c. parte 1. columna 1094. e. f

nathan cum esset ppheta non nouit Dei voluntatem, & c. p. 2. col. 551. a

nathan qui & Ionathan, & vbi propheta vocatur, Nathā scri- bitur, non Ionathan, p. 2. col. 1019. b

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Nathanael quare nō fuit vocatus ad apostolarum, cū a Christo super alios commendatus fuit, p. 5. col. 1052. f
Nathanaei portabant ligna & aquas ad locum diuini cultus, p. 2. col. 1283. c
Nualis sū diei soli Herodes & Pharaō leguntur celebrasse, & vterque solennitatem sanguine foedasse, p. 5. col. 542. f
Nuale solum diligere naturale est, & nihil patriā dulcius, p. 4. col. 607. a. Interl.
Natio Elioram Israhel dicta est grandis, nō numero vel corporali quantitate, sed dignitate, p. 1. col. 1483. c
Nationes vocat Isaias Libanum, p. 4. col. 272. e
Natiuitas impeditur dupliciter. Vno modo quando fœtus moritur post animationem. Alio modo ante, p. 3. col. 55. b
Natiuitas prima siue carnalis ex Adam & Eva, est ad mortem
Natiuitas secunda siue spiritualis quæ ex Deo & ecclesia, est ad vitam, p. 5. col. 1067. c
Natiuitas Christi ostensa est pastoribus, hominibus simplicibus, non curiosis, nec sapientibus, p. 5. col. 710. f
Natiuitatis diē Pharaō & Herodes celebrauerunt, quia ex hora natiuitatis se reges fuisse putauerunt, p. 1. col. 402. e
Natura humana ī incarnationes filii est exaltata, & fuit minorata in passione eiusdem, p. 6. col. 813. c
Natura humana Christi secundum se accepta est minor angelica, tamen in quantum vnita diuinitati in supposito filii, est effecta excellentior, p. 6. col. 611. c
Natura humana primo fuit producta in vnico indiuiduo, & in sexu virili, ppter quatuor rōnes, & assignatur, p. 1. c. 28. f
Natura specialis præstat corporeæ, quam mouet, regit, sensificat, &c. & vicina est substantiæ Dei, p. 3. col. 1566. e
Natura spiritualis ad creatorem conuersa, formatur, & illuminatur, p. 1. col. 5. b
Natura, id est, quod Deus facit, & nihil facit contra naturam, sed contra consuetam nobis, p. 6. c. 150. e. Item p. 1. c. 65. a
Natura, mater dicitur, & consuetudo, soror, & quare. Vel vermes dicuntur: & quare, p. 3. col. 194. e
natura, in homine dicitur illa quæ ad imaginem & similitudinem Dei facta est. Alia omnia qua sunt in homine, interiores partes hominis sunt, & quodammodo extra hominem, p. 5. col. 1025. c
Natura humanæ mētis, quæ ad imaginē Dei sine peccato (qualem Christus assumpsit) solus maior est Deus. p. 6. c. 812. e
natura humana super omnes alias creaturas inferiores est specialiter a verbo illustrata, p. 5. col. 1022. f
natura humana non solum coniuncta est Deo per cognitionem & amorem sicut in aliis, sed etiam per realem vnionē, p. 5. col. 1032. f
natura corporea tota administratur angelica custodia, & maxime motus orbū, quæ quidē custodia intelligitur per cherubim, p. 1. col. 107. b
natura humana lōge tempore & tractu indiget nutritione parentum, antequam necessaria sibi possit acquirere, p. 3. col. 1897. c
natura quare prouidit aliis animalibus de auxiliis ad vitam conseruandam, vt de cornibus & vngulis & aliis huiusmodi ad sui defensionem, & non hominibus, p. 6. col. 285. c
natura quare non potuit prouidere homini de tegumento & defensione, sicut animalibus, p. 5. col. 138. f
natura quæ est sagax emittit impuritatem alimenti suscepti, & retinet purum ad corporis nutrimentum, p. 5. col. 556. f
natura sicut non deficit in necessariis, ita autor naturæ nō deficit, per prophetas nuntiando ea quæ sunt necessaria cognosci, & non possunt via humana sciri, p. 4. col. 1857. b
Natura & sicut ars in operibus suis procedunt de imperfecto ad perfectum, ita in processu diuinarum reuelationum & promissionum, p. 1. col. 222. f
natura potest cōverti quando petra aquam fluxit, p. 2. c. 889. a
natura mater omnium est. Sub hac omne genus hominū (s. iustorum & peccatorum) est septem diebus. i. presentis vitæ seculo oportet eum sustinere iura naturæ, sed octaua die resurrectionis sub hac matre non erit, p. 1. col. 1103. a

naturæ aliqua sunt possibilis. & aliqua sunt impossibilia naturæ possibilis tamen Deo Et ista sunt in duplici gradu, &c. p. 4. col. 1484. f
naturæ humanæ moribus, p. 4. col. 82. e
naturæ omnis cursus habet naturales leges, secundum quas & spiritus vitæ habet appetitus suos quodammodo terminatos, & elementa mūdi corporei diffinitam vim qualitatem que suam quid quodq; valeat vel nō, quid de quo fieri vel non, p. 1. col. 79. b
naturæ tres in supposito filii sunt vnite per incarnationem, scilicet, natura diuina, anima rationalis, & caro Christi purissima, p. 4. col. 1483. b. c
naturæ reformatio quo ad quid in baptismo reformatur, & quomodo integre, & quam differenter ad reformationem protoplastorum instaurabitur, p. 6. col. 77. a. b
naturæ bona quadruplicia sunt, scilicet, claritas intelligentiæ, capacitas memoriæ, viuacitas sensuum exteriorum, & integritas & sanitas membrorum, quibus homo potest bene & male vti, p. 5. col. 914. f
naturæ irreuerentia attenditur in prohibendis gradibus. in matrimoniali contractu. p. 2. c. 105. a
naturæ conditor non est iniquus iudex culpe, & impie non flagellat, qui mira ex nihilo fecit, p. 6. col. 73. a
Ad naturam diuinam referuntur quandoque hæc nomina, libmen, gloria, quandoque ad personam, p. 6. col. 795. b
naturarum operatione aquæ sapius illustrantur, qui in profundo mersi (misso ex ore oleo) aquas sibi illustrant, p. 1. c. 8. d
naturis dedit Deus, vt et ex his hæc fieri possent, non vt in naturali motu haberent. Habet aurem absconditas quorundam futurorum vel factorum causas, quas rebus conditioni non inseruit, easque implet, nō opere prouidentie, quo naturæ subsistunt, vt sint: sed quo illas administrat, vt voluit, quas vt voluit condidit, p. 1. col. 79. b
naturalis cursus rerum est quedam motio creaturæ ad præceptum diuinum, p. 3. col. 378. f
naturalis consuetudo est assurgere maioribus, p. 1. col. 347. b
Interlinearis.
naturalis historiæ scriptores tam bestiarum & volucrum quæ arborum & herbarum principes apud Græcos sunt. Aristoteles & Theophrastus: apud nos Plinius secundus, &c. p. 4. col. 709. b
naturale desiderium hominum est, relinquere post se prolem in qua quodammodo maneant, p. 3. col. 286. f
naturale est ortis infantibus. primum vmbilicum præscindi, deinde ad diluendum sanguinem aqua lauari, tertio humorē paruulorum sale sicari, p. 4. col. 1181. a
naturale est in possessionum emptione lætari, in venditione lugere, sed in captiuitate vanum est vtrunque, p. 4. c. 1131. a
naturale est, vt omnes qui volunt rem ei comparere, ex eis rebus, sumant comparationes quas sunt experti & in quibus nutriti, p. 4. col. 1940. d
naturali ratione multa non sunt inuestigabilia nobis ad plenum, licet, & philosophi de causa istorum aliqua dixerunt in generali, tamen hoc fuit obscure & imperfecte. Et quedam fiunt si aliquis non vidisset, non nullo modo crederet dicenti, vt quod de aqua tam molli glacies dura fit, p. 3. c. 359. c
naturali dono plerique sunt casti, patientes, modesti, liberales iustitiæ, & sapientiæ amatores, orationibus, & elemosinis instantes, & non habentes legem quæ legis sunt faciunt, p. 2. col. 1280. e
naturalia sicut in dæmonibus remanserūt, ita in damnatis hominibus, p. 4. col. 1320. f
nati sumus cum concupiscentia, anteq̄ nostra debita addamus de illa damnatione, quia nascimur, morimur, p. 6. c. 1345. c
nati sumus omnes in peccato & ex carnis delectatione concepti, culpam originalem nobis contraximus, p. 1. col. 607. a
nati in deserto de filiis Israel fuerunt incircumcisi. Et quomodo fuerunt circumcisi. Et utrū secundo circumcisi fuerūt. Et an homo possit bis baptizari, p. 2. col. 36. d
navigator dicitur insitor, & quare, p. 3. col. 1724. c

Index.

Nauigationis utilitas duplex est, p. 3. col. 1948. f
Nauis institoris per eum oneratur mercimoniis, quæ in patria sua abundant, & per mare portat, vt veditis quæ attulerat, chariora domum reporter, p. 3. col. 1742. f
Nauum sub quo rege, & quando prophetare cœpit, & quando prophetiam conscripsit, p. 4. col. 2018. a
Nauum uaticinium habuit contra Niniuem & Assyrios, qui decem tribus (quæ vocantur Israel) vastauerunt, p. 4. 2043. c
Nauum prophetauit de subuersione ciuitatis Niniuitarum, postea quam ad vomitum redierunt, p. 4. col. 2018. f
Nazareth vicus est in Galilæa iuxta montē Thabor, p. 5. c. 87. a
Nazarenus vouet semetipsum, & hoc votum est super omne votum, p. 1. col. 1297. c
Nazarenus in veteri lege qui & vnde dicebantur, p. 3. column. 1476. e
Nazarenus per totam vitam suam debebat legem seruare Nazareorum, & omnibus diebus vitæ suæ: mater autem vsq; ad natiuitatem pueri tantum, p. 2. col. 248. f
Nazareus vocabitur, vt allegat Mathæus, vnde originaliter hæc habeatur autoritas, p. 5. col. 69. c
Item p. 3. c. 1476. e
Nazarenus & Nacareus habent differentiam, & quam, p. 3. column. 1476. e
Nazareum Iudæi Christum vocant in scripturis suis mendaciter improperantes, & non Nazareum, ad excludendum ab eo Nazareitatem quæ significat consecrationem & sanctificationem, p. 3. col. 1476. e
Nazarei fuerunt aliqui ad totum tempus vitæ suæ, alii vero fuerunt nazarei ad tempus determinatum, & isti voto peracto redibant ad vitam communem aliorum, p. 1. col. 1197. c
Nazarei nusquam in prophetis scripturis legitur, nisi tantum in vno loco, p. 3. col. 1476. e
Nazarei tempore suæ consecrationis non poterant radi, sed Sālon fuit consecratur per totam vitam suam, p. 2. col. 247. c
Nazarei quare capillos crescere permittebant. Et quando radere licebat, p. 1. col. 1199. c
Nazarei capillos nutriunt, & voto completo radebantur, & capillos in ignem sacrificii ponere iubentur, Vide mystificationem, p. 3. col. 31 b
Item p. 4. col. 1952. d Item p. 1. col. 1199. c
Nazareorum votum, in aliquibus erat perpetuum, in aliquibus temporale, p. 1. col. 1197. c
Nazareorum oblatio in cōpletionem voti sua fiebat per triplex sacrificium, & quæ fuerunt, p. 1. col. 119. c
Nazareni dicebantur Christiani aliquo tempore pro opprobrio p. 6. col. 227. b
Nazareni etiam dicti sunt quidam heretici, qui Christū filium Dei credunt de Maria natum, passum etiā & resurrexisse, omnia veteris legis mandata custodientes. sed dum volūt Iudæi & Christiani esse, neutrum sunt, p. 6. ibid.
Nebō mons esse dicitur in terra Moab contra Iericho supra Iordanē in supercilio Phasga iuxta montē Phogor, a quo circa eum regio vsque nunc Phasga appellatur, p. 1. column. 1184. e & 1211. a
Nebula, pinguedo acris est, p. 4. col. 1866. f
Nebula implens domum domini in parte quomodo intelligitur quod dominus dicit habitare in ipsa nebula, p. 2. col. 760. f
Nebula quomodo tegebat totam terram in formatione rerū, p. 3. col.
Necessarium est aliquid ad salutem, non ex natura sui, sed propter præceptum Dei vel prælati, p. 5. col. 1150. b
Necessaria sumere a subditis permisit dominus, non iussit, p. 6. col. 265. a
Necessaria procurare vitæ pro se, familia, & vxore sicut ad virū pertinet, ut in domestica vita mulier subditū viro, p. 1. c. 103. a
Necessaria sibi suisque, si quem iustorum aliquis viderit procurare, non debet scandalizari, nec iudicet cum de castitate cogitare, p. 5. col. 143. c
Necessariorum duo sunt genera. Vnum quo emuntur necessaria. Aliud, ipsa necessaria, p. 5. col. 190. d. e

necessitas institutionis matrimonij fuit duplex, scilicet, procreatio prolis, & culpæ remedium, p. 6. col. 442. c
necessitas facit aliquid licitum, quod alias esset illicitum, p. 5. col. 114. c
Quod necessitate fit cito soluitur: quod voluntate perseverat, p. 4. col. 1747. b
necessitates præsentis vitæ sunt arma ferrea, quæ dure præmunt, & vitam inopis insequuntur, p. 3. col. 218. f
necessitates sunt infinitæ, nescire cor alterius: suspicari non bonum de amico fideli, vel bonum de infideli: nescire qualis cras eris, nolle mori, & tamen mori: seq. veteres cōsuetudines, p. 3. c. 632. d
nechao rex Aegypticum copioso exercitu reuertitur Ierusalem, p. 4. col. 1444. e
necromantia secundum eius, interpretationem est diuinitio per mortuos, p. 2. col. 501. c
necromantici, qui in timore pœnæ corporalis impediunt suam docere doctrinā pestiferā in publico, sed cā docēt in suis cōuenticulis in occulto significantur per Balaā, p. 1. col. 1357. c
nechtanebus per illusiones magicas sub specie Hāmonis Dei Libyæ cognouit matrem Alexandri magni, & cum genuit, p. 4. col. 2233. c
nemias, idest, consolator. O vtinam vt aliquis in diebus nostris a dño veniens, mores nostros compelcat, & præcordia nostræ ad amorem diuinum accendat, & manus nostras a præcordia nostra ad amorem diuinum accendat, & manus nostras a propriis voluptatibus auertens, ad construendum Christi conuertat ciuitatem, p. 2. c. 1361. c
neemias dictus est Arthesata, & quare, p. 2. c. 1285. c
neemias sic excusit sinum suum orando, quod sic euacuaretur bonis suis eiceretur de communitate populi quicūque non confisset verbo & facto in remissione ablatorum, p. 2. col. 1362. f
negare nomē Christi vel fidem semper est peccatum mortale. Similiter & non confiteri, seu tacere aliquando est peccatum mortale, p. 5. col. 150. f
negat nunquam proximo quod necessarium conspicit, qui vere comparitur, p. 3. col. 282. e
negatio postposita huic signo vniuersali omnis, æquipollet signo vniuersali negatiuo, vt omnis non, valet, nullus, & cæ. p. 5. col. 397. c
negatio Petri fuit, triplex, p. 5. c. 440. f
negationes diuini auxilij intelligendæ sunt sub cōditione, scilicet, si non vere peccateant illi qui sunt in afflictione positi p. 2. col. 114. e
negligens non sit de paruo peccato, quoniam vnum peccatum aliud gignit, p. 1. col. 1391. b
negligentes qui quare sic dicuntur, p. 6. col. 942. f
negligentes dum sumus etiam si iusti sunt qui pro nobis orāt, etiam si prophetæ nulla nobis inde utilitas, p. 4. c. 641. c
negligenter peccantem grauius puniebat lex, p. 1. col. 946. d
negocio cuiuslibet requiritur tempus debitum ad hoc quod bene fiat: quia conditio temporis est quædam cūcūctiā actus debiti, p. 5. col. 142. f
negoria terrena, qui & quales, quando & quomodo donis spiritualibus dota. tractare debent, p. 6. col. 238. b. c
Item p. 3. col. 2009. c
negoria terrena per Babylonem signantur, quæ semper confusa sunt, vitiis Aegypti in aff. i. gen. ia & Chaldaei, p. 4. col. 897. b
negotiis secularibus qui implicatur, & a terra non leuatur, significatur per struotionem, p. 1. c. 1541. a. b
negociatores qui de regno, in regnum discurrunt, libere post passionem domini transierunt de Aegypto in Assyrios, & Aegyptii in Assyriam, p. 4. c. 203. b
nemo repente fit summus, p. 4. c. 1383. f
Item p. 2. col. 1411. a
Item p. 1. c. 777. b. & c. 818. e
nemo Deum cadens adorat. Demones autem idola adorant cadentes, p. 4. col. 1523. a
nemo pprie seipsum habere charitatē dicitur, sed dilectione

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- se in alterum tendit, vt esse charitas possit. par. 4. columna 229.e.f
- nemo quantum profecerit, nisi inter aduersa cognoscit, pa. 3. col. 313.a
- nemo sapienter facit quod non intelligit, p. 3. col. 771.a
- nemo sibi innotescit, nisi tentatus, p. 3. col. 865.b
- nemo cum multū profecerit, dicat: Mihi sufficit: exiuit enim de via ante terminum, p. 3. col. 1370.f
- nemo ita piger est, vt vel comedendo manum ad os ducere laborem putet. p. 3. col. 1689.a
- nemo peruenit ad præmium, nisi qui per robur menti fiduciã spei tendit ad cæleste præmium, p. 2. col. 1124.f
- nemo cogitur spirituale donum accipere, filios vult Deus, nõ seruos, voluntatem vult, non necessitatem, p. 2. col. 1614.d.e
- nemo altera lingua quemlibet vocans, etymologiam vocabuli sumit ex altera, p. 1. col. 223.c
- nemo bona facit, in quo fides non præcepit, p. 1. c. 594.d.e
- nemo est cui saltem pauci non remaneant capilli, p. 1. columna 1019.c
- nemo cognoscens Deum ad eius ad regnum ingreditur, nisi prius bene operetur. p. 1. col. 685.b.c
- nemo nouit filium, quomodo intelligitur, p. 5. col. 213.c
- nemo mūdus à forde, neque infans cuius est vnus dici vita. Cuius hoc verbum sit, p. 6. col. 1380.f
- nemroth quomodo interpretatur, & quid per illū figuratur. p. 4. col. 2097.c
- Item p. 2. c. 1011.b.c
- nemroth vt dicūt omnes Hebræi, erat binomius, & fuit dictus Amraphel, rex Sennaar. p. 1. c. 185.b.c. Et etiam Chodorlahomor, col. 199.b.c. & 200.d
- nemroth induxit posteritatem Noe ad faciendum ciuitatem, & turrim Babel cōtra dominum, & erat robustus venator, id est oppressor hominum, p. 1. col. 175.d.e
- neomenia vnde & quid dicitur, p. 4. col. 21.c. & 536.f
- Item p. 3. col. 1059.a. Vide in Tubarum festum.
- Item p. 1. col. 1390.e f
- neominię festum in Festum neomeniæ.
- nephol dictio Hebraica, est verbum, quia significat idē quod cecidit, pro quo translator noster posuit, obiit: & significat idem quod tentorizauit vel tentorium fixit, p. 5. c. 448.f
- neptalim nomen æquiuocum est ad significandum vnā tribū de duodecim tribubus Israel. Et ad significandum quandam Galilię ciuitatem, de qua fuit Tobias, p. 1. col. 1495.c
- neptem accipere in vxorem, an liceat, & an sit contra legem naturæ. Et quod liceat probatur de Abraham qui accepit Sarai filiam fratris sui Aram. Item de Othoniel, &c. par. 2. col. 106.f. & 107.c
- neptar & nephi idem idioma est, & interpretatur purificatio. p. 4. col. 2393.e
- nequitia reproborum, triture more, electorum vitā quasi grana a paleis separans, premit vt purget, p. 3. col. 327.a
- Peior est in nequitia nocens, quam non proficiens, p. 1. col. 388.b. interl.
- nequitia quando dicitur, p. 6. col. 31.a
- nequitia subito oborta nonnullos ad perpetrandam nequitiam, sed tamen humana verecundia reuocat, p. 3. col. 203.b
- nequitia spiritalis subtiliores sunt: & plus valet ad decipiendum, quam infirmitas ad sustinendum. par. 1. col. 1507.a.b
- nequitiam admissam nonnulli plangunt & confitēdo proiciunt, quam tamen post confessionem dum appetunt, resument. Et assimilantur cani, p. 3. c. 1717.b
- Item p. 6. col. 1364.c
- nequitiam prauis operis sunt occultum vulnus doloris. p. 3. col. 1694.c
- nero nequissimus, quem rex regum exaltauit ad sublimitatē imperii Romani, significatur per Aman, p. 2. col. 1397.c
- nero quot annis imperium tenuit, & quæ sub eo gesta sunt. p. 4. col. 2380.c
- nero ex crudelitate matrem propriam, vxorem, fratrem, & sororem, & Senecam suum præceptorem fecit occidi, p. 6. col. 1512.f
- ner quomodo dicitur pater & frater Cis, patris Saul. par. 2. col. 152.f. & col. 158.d.e
- neronis anno ultimo, id est, xxx. post passionem domini, martyrium passi sunt Petrus & Paulus, p. 6. col. 1146.f
- neroni attribuitur prima persecutio ecclesię respectu imperatorum, & quare, p. 6. col. 1511.c. & 1512.f
- nescire Dei, reprobare est, p. 3. c. 21.b
- nescire, ignorātia est, scire noluisse, superbia est, p. 3. c. 323.b.c
- nestorius in Felicianā heresis.
- nicodemus quomodo interpretatur, & qui per eum figuratur, p. 5. c. 1067.a
- nicodemus quare nocte venit ad Christum. Ibid.
- nicodemus de pluribus doceri meruit per Christum. Ibid.
- nicolaus de Lyra ponit datam annorum domini ad tempus suum quo vixit, & postillam scripsit, p. 4. col. 371.b. & in aliis plurimis locis.
- nicolaus de Lyra in sua postilla literali de doctoribus recentioribus allegat Alexandrum de Ales p. 4. col. 373.c. Albertū magnum, p. 4. col. 500.f. Sanctum Bonauenturam, p. 3. col. 1786.f. Bartholomæum in de proprietatibus rerum, par. 2. col. 589.c. Librum catholicum, p. 4. col. 210.f. Henricum de Gandauo, p. 1. col. 1660.e.f
- nicolaus de Lyra recedens ab opinione beati Hieronymi in quodam dicto, excusationem assignat, p. 5. col. 29.c
- Item p. 4. col. 583.c. & 1873.c. & 1903.c. & 1913.a.b
- Item p. 3. col. 779.c
- nicolaus hereticus vxorem pulchrā habens illam exposuit illi citis vsibus dicens. Vxores esse comunicādas, sicut alias res. Alibi dicitur, quod ipse vixit sancte, & caste sed alii incontinentes hoc dixerunt, p. 6. col. 1474.f
- nicolaitarum heresis quæ fuit. p. 6. ibid.
- nigredo capillorum attestatur fortitudini & iuuenturi, p. 3. col. 1861.c
- nihil tam periculosum quam glorię cupiditas & iactantia, & animus conscientia virtutum tumidus, p. 1. col. 1432.b
- nihil eo vanius qui putat plus valere nummū, quam Deū, pa. 3. col. 811.b. interl.
- nihil voluptuosum, nihil suaue placet Deo, sed quod habet aliquid mordacitatis & seueritatis, p. 1. col. 922.d.e
- nihil sine causa fit super terram & in magna Dei republica, nihil sine prouidentia Dei fit, p. 4. col. 944.e
- item p. 3. col. 78.f
- nihil homini, hominem proximius est, p. 4. col. 1212.f
- nihil vita carens comedit p. 4. col. 1787.c
- nihil leone fortius, nihil panthera velocius, p. 4. col. 1738.f
- nihil bonum nisi virtus, nihil malum nisi vicium, p. 4. col. 139.c
- nihil nos certius habere credimus, quam quod in sinu teneamus, p. 3. col. 205.b
- nihil mundi cupere, magna est securitas, p. 3. c. 297.b
- nihil tutum apud amatorem mundi, qui mutabilia sequuntur & illis mutantur, p. 3. col. 2036.f
- nihil laboriosius quam terrenis desideriis estuare, nihil quietius quam in seculo nihil appetere, p. 1. col. 557.a.b
- nihil grauis quam visione Dei priuari, p. 1. col. 1660.d.e
- nihil quomodo exponitur in illo dicto. Sine ipso factum est nihil, &c. & quomodo Manichæus intellexit, p. 5. col. 1020.f
- nilus qui & Geon fluuius iamensus per Ethiopiam veniens, & per Aegyptum fluens, antequam diuideretur magno sonitu per montana descendens, sonitum similem sonituum larum grandium auium dabat, p. 3. col. 189.a
- Item p. 3. col. 2099.c
- Item p. 1. col. 70.f
- nilus ingreditur mare mediterraneum, transiens, per Aegyptum, p. 4. col. 150.e
- nilum Alexander magnus septem riuos diuisit, qui ante immeabilis erat. p. 4. ibid.

Index.

- nimis solet poni pro plus quam oportet, sed & pro valde, p. 3. col. 1268. d. & 1302. f. & 1413. c.
- ningere tempore messis videtur importunum, p. 3. col. 1712. e.
- niniue vrbis est Assyriorum, & sunt duæ, p. 4. col. 1920. f.
- niniue ciuitatis circuitus, quomodo tribus diebus perficiebatur, p. 4. col. 2033. c.
- niniue pulchras puellas aliarum gentium captas exponebant pro stibulis pro pretio, & idem faciebant de pulchris iuuenibus in vitio Sodomitico, p. 4. col. 2034. f.
- ninus rex conditor Ninive, fuit inventor idolorum, quomodo & quale idolorum, p. 5. col. 197. a.
- Item p. 4. col. 257. c.
- Item p. 3. col. 1949. c.
- Item p. 2. col. 1549. c.
- Item p. 1. col. 1340. f.
- ninum Beli filium primum omni Asia regnasse omnes Græcæ & Barbaræ narrant historiae, p. 2. col. 195. b.
- nivis thesauri dicuntur exhalationes humidæ, p. 3. c. 357. c.
- nobilitas sola est, quæ animi moribus ornat, p. 4. c. 2213. c.
- nobilitas generis provenit ex generatione, nobilitas vero virtutis ex operatione, quantum ad virtutes acquiras, & ex datione divina quantum ad infusas, p. 4. col. 2426. f.
- nobilitas morum & generis quando altera alteri copulatur, quasi gemma carbunculi in ornamento auro sociatur, p. 3. col. 1806. f.
- nobilitas generis quantum est de se, videtur ipsis nobilibus quandam necessitatem imponere, ne a maiorum suorum probitate degenerent, p. 1. col. 1463. c.
- nocet homo duobus modis, videlicet si facit miserum, & si deserit miserum, p. 3. c. 1717. c.
- nocent plus in membris detrahentes Christo, quia animas crediturorum interficiunt, quam in carnem eius mox resurrecturam peremerunt, p. 3. col. 1276. e.
- nocere nihil potuerunt creaturae, si causa non fuisset, vel terrendorum peniendorumque vitiorum, vel probandæ & perficiendæ virtutis, p. 1. col. 29. b.
- nocendi voluntas inest cuique a se, sed potestas a Deo, par. 1. col. 87. b.
- nocendi cupiditatem malitia hominum per se habet, potestatem autem si Deus non dat, non habet, p. 6. col. 1634. b.
- Item p. 3. col. 665. a.
- nocendi potestas datur improbis, & quare, p. 6. c. 163. a. b.
- nocentes Deus excruciat, sed ut pater tormentis clementiam miscet, p. 4. col. 1063. c.
- nocturnum tempus propter eius quietudinem magis est aptum ad percipiendum ea quæ reuelantur, quam diurnum quod inquireretur tumultibus actionum humanarum, p. 5. col. 80. f.
- nocturnis tribus in matutinis, representantur tres vigilie noctis, & dicebantur nocturni diuisim secundum tres vigilias, p. 6. col. 235. c.
- nocumenta sunt quatuor quæ nocent proximis, scilicet superbia, astutia, mala manifesta, persecutio aperta, p. 6. c. 160. f.
- noctem inducere dominus dicitur & quomodo, pa. 3. c. 323. b.
- noe dicitur perfectus in generationibus suis, hoc dupliciter exponitur. Vno modo ad diminutionem laudis suæ, alio modo ad augmentum laudis suæ, p. 1. col. 540. f. & 1279. a. b.
- noe dicitur dedisse requiem hominibus, non propter reparationem seculi post diluuium, sed quia ante tempus Noe homines multum laborabant in agricultura, quia propriis manibus tantum colebant terram, sed Noe adinuenit artem arandi, in qua plus laborant animalia quam homines, p. 1. c. 135. e.
- Noe quingentorum annorum erat quando cepit generare, & quate tantum tardauit, cum præcedentes eum circa centesimum annum generauerunt, p. 1. col. 135. b.
- noe sexcentorum annorum erat, quando diluuium inundauit, p. 1. col. 153. c.
- noe an timere habuit, quod mali homines illius temporis interficerent eum, si viderent ipsum intrare arcam, pa. 1. col. 149. c. & 154. d. e.
- noe cum filiis suis seorsum ingressus est arcam, & vxores eorum seorsum: sed mixtim viri cum mulieribus egressi sunt, & quare, p. 1. col. 153. c. & col. 163. e. f.
- noe intra arcam existens, non potuit extra ostium bituminare, sed dominus suppleuit quod homo non potuit, & c. p. 1. col. 154. d. e.
- noe ad hoc misit coruum de arca, ut per suum reditum haberet aliquod signum de siccatione aquarum, quod non obtinuit, & sic emisit columbam, p. 1. col. 160. e. f.
- noe sicut ingressus fuit arcam de mandato domini, ita expectauit dominum, ad egrediendum secundum mandatum eius, p. 1. col. 162. e.
- noe annum fecit in arca, ipsa die qua ingressus fuerat, egressus est, p. 1. col. 160. f. & col. 162. e.
- noe edificauit altare domino, & obtulit sacrificium, odoratusque est dominus, & c. in quo ostenditur acceptatio diuina, & per consequens Noe bonitas & deuotio declaratur, & c. p. 1. col. 162. f.
- noe post diluuium inebriatus est, quia forte nesciebat vino posse inebriari, nec ante diluuium leguntur homines vino vti, p. 1. col. 169. a. b.
- noe adhuc viuente ex tribus filiis suis nati sunt quatuordecim milia virorum & centum, extra mulieres & paruulos, habentes super se duces, & c. p. 2. col. 1013. b.
- noe vixit Nongentis quinquaginta annis, par. 1. col. 170. d. in textu.
- noe ex fide quinque fecit, p. 6. col. 923. c.
- noe Daniel & Iob, quare plus inducantur a protectione terre ab ira Dei, quam Abraham, Isaac, Iacob, & Moyses, & ceteri, p. 4. col. 1175. a.
- nomen eius non delebitur ex Israel, & c. potest intelligi, non quod nomen eius, puer accipiat, sed quia non, sine posteritate mortuus esse videbitur, & idem permanebit nomen eius, p. 1. 1615. a.
- nomen gentes, communiter accipitur pro gentilibus, qui non erant de filiis Israel, sed nomen populi, indifferenter accipitur pro Iudæis & gentilibus, p. 3. col. 769. b.
- nomen idem in sacra scriptura ex diuersis proprietatibus, non solum accipitur pro diuersis, sed etiam aliquando pro contrariis sicut Deus leo dicitur ratione magnanimitatis, Etiam diabolus leo dicitur ratione rapacitatis, p. 3. col. 1859. c.
- nomen in promotione alicuius ad dignitatem potest mutari, exemplo Christi, qui eligens Apostolos imposuit eis nomina, & c. p. 5. col. 782. f.
- nomen Dei unum est: licet in præseti nominetur a nobis pluribus nominibus: quia in cognitionem Dei deuenimus ex perfectionibus creaturarum, quæ sunt plures & distinctæ. Sed in patria videtur per seipsum immediate, & sic nominatur vno simplici nomine ab vna simplici perfectione, & c. p. 4. col. 2168. f.
- nomine donauit Deus Christo quod est super omne nomen, an secundum quod Deus, vel an secundum quod homo, p. 6. col. 585. c.
- nomen domini quis & quomodo polluere dicitur, p. 4. columna 1424. b. c.
- nomen idem aliquando ponitur pro loco, villa, vel ciuitate, aliquando pro regione, sicut Mesopotamia, Babylon, Samaria, p. 6. col. 1047. b. c.
- nomen quoties hominibus a Deo vel imponitur vel mutatur singularis meriti est indicium, p. 5. col. 1215. f.
- Item p. 4. col. 750. d.
- Item p. 2. col. 118. e.
- nomen hoc alma quid signant apud Hebræos, pa. 4. col. 95. c. 96. f. Vide etiam in Alma.
- nomen Iesus est nomen proprium, & appellatiuum, pa. 4. col. 2072. f.
- nomen Abraham mutatum fuit, quando constitutus est pater multarum gentium, p. 1. col. 221. b.
- nomen Iacob mutatum est, ad designandum transitum ipsius Iacob de vita actiua in vitam contemplatiuam, p. 1. columna 369. c.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Nomen quando duplicatur, vt Jacob Jacob, est signum diuine dilectionis, p. 1. col. 431. c
- Nomen commune est Adam apud Hebræos, significans idem quod homo: sed tractum est ad significandum primum hominem, p. 3. vide Adam.
- Nomen Israel, & Jacob communicantur gentilibus ad fidem conuersis, p. 4. Vide Israel.
- Nomen Israel secundum rem, & veritatem transit ad populū in Christo regeneratum, & per consequens nomina duodecim tribuum Israel, ad duodecim apostolos noui Testamenti, qui correspondent. 12. patriarchis p. 6. Vide Israel.
- Nomen Iudæorum secundum veritatem significati, translātū est ad Christianorum gentem. p. 4. Vide Iudæi.
- Nomen Domini non peccantis bonas imprecationes confirmat. p. 1. col. 1202. b
- Nomen plurale apud Hebræos sine additione positum signat binarium, p. 4. col. 1458. f. Item p. 5. col. 960. f
- Nomen Dei tetragrammaton secundum doctores Hebræorū est appropriatum summo creatori, & ideo non potest conuenire alicui homini puro, & propter sui sanctitatem nullus audebat nomina nisi soli summi sacerdotes. nec tamē ubique, sed tantum in templo in benedictionis fiendis: ideo loco huius nominis pronuntiatur Adonai. p. 4. col. 749. f
- Item p. 3. col. 123. Item p. 1. col. 533. b. c
- Nomen domini tetragrammaton nō dicitur (vt aliqui dicūt) de Deo tantummodo, sed etiam de aliis, & ostenditur in ualidum hoc dictum, p. 4. col. 740. f
- Nomen nouum quod erat apud veteres incognitum erat nomen Christianorum, p. 4. col. 496. e
- Nominis mutatio facta a Deo, semper facta est ex aliqua gratia speciali, p. 5. Vide mutatio.
- Nomine alio uoluit dominus apostolorum principem uocari & quare, p. 5. col. 780. f
- Nomine suo aliquem uocari, indicium est familiaritatis. p. 6. col. 1079. a. b
- Nominibus pluribus nominatur in sacra scriptura frequenter eadem persona, p. 2. col. 1015. c. Et per hoc possunt solui dissonantiæ apparentes, col. 1054. 1. & 1416. f
- Item notabiliter, p. 1. col. 372. e
- Nomina eorum qui literas Babylonem ad captiuos detulerūt p. 4. col. 775. a
- Nomina varia veteribus imponebantur pro ratione rerū ac virtutum quibus postea excellere debebant, p. 4. c. 496. e
- Nomina quædam gentium vel principū, sicut ad angelos malos referuntur, ita quæ de sanctis uiris & de gente religiosa scribuntur, ad sanctos angelos referuntur, p. 1. col. 1293. c
- Nomina digna possunt imponi indignis ratione officii, vt instrumentis diuinæ præsentis, & correctionis. Et sic potest dici sanctus ex officio, immo sanctissimus, ex personalibus uitiis indignus, p. 4. col. 1090. d
- Nomina aliqua quæ de Deo dicuntur, aliqua dicuntur, per respectum ad creaturas, alia dicuntur de Deo per modū qualitatum circa diuinam essentiam, alia per modum quantitatum, &c. p. 1. c. 533. c Item p. 6. col. 1696. d
- Nomina Dei quare in scripturis manifestantur, si illi qui nominantur, puniuntur. p. 1. col. 1121. b. c
- Nomina si bene imponantur, a proprietatibus rerum imponi debent, & aliquando ex tempore, vel ex cognatione, vel ab euentu vel qualitate, vel dono Dei gratuito, p. 5. col. 713. c
- Nomina apostolorum duodecim dicuntur in fundamentis scripta, quia primo publicauerunt fidem Christi prædicando, & pro ipsa moriendo, p. 6. col. 1677. c
- Nomina multa mutata sunt, scilicet terrarum, uillarum, & insularum, propter longitudinem temporis, & quia multa nomina sunt æquiuoca, p. 6. col. 1241. c
- Nomina pro rebus aptantur, etiam apud gentiles & barbaros, p. 1. col. 1405. a
- Nomina regum decem tribuum, & nomina regum duarū tribuum, p. 4. c. 333. a
- Nomina fortium David quod & qui fuerunt, p. 2. c. 122. f
- nomina electorum in libro uiræ dupliciter scribuntur, scilicet, secundum præsentem iusticiam, & secundum prædestinationem. p. 5. col. 1053. f
- nomina angelorum qui mittuntur in ministerium, variantur secundum legationes ad quos mittuntur, p. 2. col. 242. f
- nomina locorum & gentium plerumq; solent uetustate mutari, p. 1. col. 1248. d
- nomina locis & gentibus reliquerunt filii Noe, & quibus populata est terra post diluuium: & ex quibus postea mutata sunt plurima, p. 2. col. 1010. f
- nomina imponuntur a proprietatibus rerum, & hoc contingit multis modis, p. 5. col. 713. c
- nomina omnia Hebraica sunt indeclinabilia, sicut apud nos cornu & gelu, p. 4. col. 828. f. & 1409. b
- Item p. 2. col. 1140. f
- nomina propria Hebraica quādo transferuntur ad latinū frequenter accipiunt hanc syllabam, in fine ut Saul Saulus, Iacob Iacobus, Iair Iairus, &c. p. 5. col. 81. e. f
- Item p. 4. col. 2384. f
- nomina pro Hebræa frequenter variantur in principio vel in fine. p. 2. col. 1153. c. Item p. 1. col. 1318. f. & c. 793. c
- non erunt tibi dii alii præter me, quare magis dictū est quam non sicut tibi dii præter me, cum absolutior sermo uideatur, p. 1. col. 66. f
- non omnia possumus omnes, p. 1. col. 942. e. f
- non auferetur sceptrū de Iuda nec dux de femore eius, donec ueniant qui, &c. per Iudæos extorreo exponēdo defensatur, sed multipliciter improbat, p. 6. col. 1443. c
- normania quæ est pars Galliæ, accepit modum quo conuiuantes nimis importune inducebant homines ad bibendum, a barbaris habitantibus prope polum articū, p. 2. c. 1348. i
- nosce, uel scito teipsum, a quo primo adinuetum sit hoc dictū & quā utile sit, p. 4. col. 992. d
- noscere Deus quomodo dicitur, p. 3. col. 738. f
- notari & scribæ Christi sunt apostoli, eius uerba signantes in tabulis cordis. p. 5. col. 249. a
- notitia & amor faciunt familiaritatem cum aliquo, &c. par. 5. col. 1138. c
- notitia per faciem designari solet, p. 3. c. 344. f
- Notitia & elegantia scripturæ, per faciem quæ est nobilior p. 5. col. 473. b. c
- notitia recipit nobilitatem ab obiecto, p. 3. col. 1761. c
- notitia occultorum, in occultorum notitia.
- notitia Christi triplex: uide in Christus.
- notitia fidei est enigmatica, cognitio uero angelorum, qui cognoscunt res in uerbo, est clara & absque ænigmate, &c. p. 2. col. 190. f
- notitia quadruplex notatur de Christo in quatuor animalibus figurata, p. 5. col. 5. a
- notitia patris & filii & spiritus sancti, diffusa est per totū orbē per passionem filii diuulgatam, & per apostolorum prædicationem, p. 5. col. 1051. c
- notitia & amor implentes ad aliquid agendum, spiritus similitudinarie nominantur, p. 6. col. 212. f
- notitiam Dei omnia intuentem quilibet diligenter cōsideret & attendat ipsum ubique præsentem, & sic assurgat Dei sanctorumq; eius reuerentiam, p. 3. c. 1511. c
- nouale quid est, p. 4. col. 69. f
- nouem ordines angelorum cōuenienter possunt intelligi per nouem principes terrarum promissionis diuidentes, &c. p. 1. col. 1439. c
- nouercam nullus accipere debet in uxorem, quia hoc reuertitur in uerecundiam patris, cum uir & uxor sint una caro, p. 1. col. 1593. b
- nouitii uel de nouo professi, qui non sunt adhuc bene firmati, non sunt mittendi inter seculares, p. 1. c. 1479. c
- in nouiluniis omnibus faciebant Hebræi festum, propter beneficium diuinæ gubernationis, & quare tunc, p. 3. c. 1059. c
- nouit Christus solus, quid locutus est dominus ad Moylen. Nemo enim sic intellexit legem, p. 2. col. 97. b. Interl.

Index.

- novitas vocum prophana, quādo & quomodo prohibeatur, p.6.col.665.a
- novatianus & quidam alii hæretici, dicunt hominem post peccatum non posse per pœnitentiam reformari in pristinum statum, p.4.col.1924.f
- Item nuprias damnant, p.1.col.1016.e
- novitii in fide vel religione non debent hincinde euagari, & per quid significantur, p.2.col.352.e
- nouum Testamentum confirmatum est per asperionem sanguinis Christi, sicut & vetus per asperionem sanguinis animalium, vt figuratum correspondet figuratio, p.6.c.896.f
- nouum Testamentum per prophetias est prophetatū, sed quod ipso nomine noui appelletur, in veterib. libris aut nusquā aut difficile inuenitur, præter hunc locum, &c. p.6.c.881.b
- Item p.1.col.825.c
- nouum Testamentum, in Testamentum nouum.
- noua quomodo fecerit Deus, p.4.col.405.e
- noua bella elegisse dicitur Deus eo quod de inermibus fortes & victoriosos fecerit, p.2.col.184.d.e
- noūissimum accipitur dupliciter, scilicet simpliciter & absolute, alio modo respectiue, p.4.col.37.c
- noūissimi dies, sunt dies messix, sic dicit Ra Mo. gerunden. Secundum enim communem opinionem, nouissimi dies, dies Messix sunt. Et sunt verba notanda, licet frequenter malitiosè negent, p.1.col.363.b.c
- noūissimi qui conuertentur iuxta finem mundi, possunt scabelum vocari, p.2.c.1171.a.b
- nox horribilis est de se, sed multo horribilior est quando superuenit ventus procellosus & aer caliginosus, p.3.c.48.d
- nox habet consilium, pro tanto quod somnus immutat scientiam disponens contrarium eius quod facere disposuerat, p.3.col.2175.c
- nox illa in qua Christus natus est, ex claritate diuina fuit illuminata, sicut esset dies clarissima, p.5.col.710.f
- nox quatuor vigiliis antiquitus distinguebatur in exercitiis p.5.c.257.c. Item p.3.c.1138.f
- noctis et. et. et. &c. in Nox.
- noctis operibus qui dedicantur, vt sunt fornicatio, immunditia, idolorum cultus, & similia, per mysticoracem quæ nocte repit & operatur, significatur, p.1.col.1541.a
- noctem nunc sequitur dies, prius diem nox præcessit, & quando ista permutatio supernenit, p.5.col.465.b
- nocte exeunt bestix, & querunt a Deo escam, p.3.col.1365.c
- nocte media tunc spirituales nequitix omnes nefas suadere contendunt, tunc varias disceptationes pectori dormientis infundunt, p.3.col.1367.a
- noctibus duabus & vna die, Christus in sepulchro iacuit, & quare, p.5.col.997.c
- noxa publica publico eget remedio. Leuia autem & secreta, possunt deleri pœnitentia leui & secreta, p.5.col.538.d
- noxium est cum peccatoribus viuere, p.4.c.81.a
- nubes quædam lucida, quædam tenebrosa, p.4.col.992.d.e
- nubes non amplius decem stadiis a terra in subline leuari, aiunt philosophi, p.4.col.412.f
- nubes licet esse extensa super totum exercitum ad refrigeriū æstus, tamen speciali modo per modū cuiusdā colūnx erat super arcā, vbi eiāt tabulæ itegre tēpore quietis, p.1.c.1230.b
- nubes domini quæ erat per diem super populum Israel tēpore motionis erat super vexillū Iudæ quæ præcedebat, p.1.ubi.
- nubes gloriosa quæ operuit tabernaculum fuit signum diuinae acceptationis & præsentix eius, p.1.c.902.d.e
- nubes vocantur prophetix & Apostoli, p.4.col.66.e
- nubes generantur ex exhalationibus humidis, quæ maxime eleuantur a mari, p.3.col.351.c
- nubes cum aerem protexunt, si in cœlum oculos attollimus, non ipsam cœlum, sed nubes intuemur, p.3.col.338.d
- nubes in alta eminent, sed hanc ad cursum flatus impellit, p.3.col.282.c
- nubes ad alta leuatur, densata vero impellitur vt currat, calore dissoluitur vt euanescat, p.3.col.107.b
- nubes multum facta sub sole, immittit calorem inferius super terrena scientia, ex quo aliquando subito marcescunt & desiccatur, p.4.col.237.c
- nube vestitur cor nostrū tumultuosum cogitationibus, quia nec in æternam quietem pure cōspiciat, inquietudinis suæ confusione tenebratur, p.3.c.352.b
- nubit melius alteri intracta quam vidua, quantum ad foeminā pertinet, p.1.col.1574.d.e
- neque nubet neque nubetur, Græco idiomati latina consuetudo non respondet, p.5.col.112.c
- nudas esse mulieres turpius est quam viris, p.4.col.1184.f
- nudare bona inchoantia ab occulto rationis tegmine, est pti mogenita ouium tondere, p.1.col.1548.d.e
- nullus aspiciens ad malum operatur sed semper aspicit ad bonum verum vel apparens, p.3.c.929.c
- nullus est qui non ex prauaricationis peccato natus, necesse habeat in Christo, renasci, & spiritus eius igne mundari, p.1.col.815.a.b
- nullius crimen macula nescientem, p.1.col.260.b. Interl.
- numerare & recolare debemus coram Deo peccata nostra, quæ sunt opera mortua, & opera bona quæ sunt opera viuia, & quare, & de hoc figura, p.1.col.1878.f
- numerari inter filios Dei qui & qualis merentur, p.1.colum.1154.f. & c. 1435.c
- numerationes & distinctiones Leuitarum factæ fuerunt quadragesimo anno regni Dauid, qui fuit vltimus annus vitæ suæ, p.2.col.1119.c
- numerus personarum quæ egressæ sunt de Iacob, & cum hoc ingressæ sunt in Aegyptum, quantum fuerit, p.1.col.433.c
- numerus credentium ad prædicationem Petri principis apostolorum, fuit octo milia hominum, primo duo milia, vel secundum alios tria, secundo quinque milia, p.6.col.1017.c
- numerus septuaginta hebdomadarū an intelligatur a prima destructione templi facta per Nabuchodonosor, vsque ad tertiam, factam per Titum & Vespasianum, p.4.colum.1609.a.b.c. & sequenti.
- numerus annorum iniquitatis domus Iuda incepit a Manasse, p.4.col.1113.c
- numerus annorum ab incarnatione domini vsque ad terminum vitæ Mahumeti fuit 666, p.6.c.1592.f
- numerus, vide in Qua & in Qui.
- numerus pluralis absque determinatione alicuius numeri in Hebræo, signat commun ter binarium, p.1.col.723.c
- Item p.4.col.1260.f
- numerus quadratus dicitur qui resultat ex ductu vnus numeri in seipsum semel, p.6.col.1668.f
- numerus binarius non est infamis, sed laudabilis, p.1.col.13.c
- numerus quadratus significat stabilitatē beatitudinis, sicut corpus quadratum firmiter stat in quolibet latere, propter quod etiam virtuosus comparatur quadrato, p.6.col.1678.f
- numerus quaternarius est primus numerus quadratus, quia perfectionem designat, p.5.c.1009..a.b.c
- numerus denarius est primus digitus vel primus limes numerorum, vnde & numeri sequentes componuntur, propter quod aliquid philosophi dixerunt, quod numeri non procedunt in infinitum, sed solum vsque ad decem, p.5.col.407.c
- numerus duo denarius est denario & binario compositus, signat duodecim prophetas, p.4.col.1795.c &
- numerus aduersariarum virtutum videtur esse infinitus, quia per singulos pene homines aliqui sunt spiritus, qui diueria peccatorum genera moluntur, p.2.col.87.c
- numeri partiales populi redeuntis de captiuitate, si coniungantur non ascendunt tantum, sicut in textu exprimitur, sed deficient, & vnde hoc proueniat, p.2.c.1286.f
- numeri isti centesimus, septuagesimus primus & vicesimusterius, sacris pleni sunt mysteriis, p.4.col.355.a
- Item & numerus ternarius, p.2.col.1338.e.f
- numeri summam solidam per tempora scriptura ita solet numerare vt quod summa numeri paululum excrefcit, aut infra est, non computetur, p.1.col.211.a

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Numero Deus impare gaudet, p. 1. col. 535. a. b. c
In numero sacro esse non meretur, dum inest alicui nostro
rum puerilis vel lubricus sensus vel femineæ & resoluta se-
gnities dum barbaros & Aegyptios gerimus mores, p. 1. c.
1. 35. c. & col. 1156. a. & c. 1453. a
Numero indigni sunt sexus fragilis & minor ætas, p. 5. c. 257. a
Numerum minorem supputant Iudæi ante, & post maiorem,
vt, Abraham vixit v. lxx. c. annos. Nos contra dicimus, vi-
xit c. lxxv. annos, p. 4. col. 1616. f
Nunc presentis temporis, nonnunquam stantem semper in
presenti, id est, æternam quietem designat, p. 3. col. 54. e
Nuncius dicitur tripliciter bonus, scilicet ratione mittentis, ra-
tione boni quod per ipsum nunciatur, & ratione modi nū-
ciandi, p. 4. col. 7. c
Nuncius stultus prouocat eum ad quem mittitur ad iram, &
sic negotium peioratur, p. 3. col. 1716. f
Nuncii missi ad Ioannem Baptistam fuerunt solennes ex qua-
tuor, p. 5. col. 1037. c
Nutritiua virtus ordinatur ad conseruationem indiuidui, si-
cut vis generatiua ad conseruationem speciei, p. 6. c. 243. c
Nutritum & vestimentum requiruntur ad sufficientiam
vitæ presentis, p. 5. col. 135. c
Nuptiæ videntur esse peccatum, si secundum indulgentiam &
& veniã cõcessit Apostolus: Vide de hoc, p. 6. c. 243. c. 244. f
Nec nuptiæ nec alimenta, sed immoderatus licitorum vsus ar-
guitur, p. 5. c. 403. b
nuptiæ Dauidis cum filia Saulis erant insidiarum non benefi-
centiæ, p. 2. col. 440. e
nuptiæ de quibus Christus ponit similitudinem, significant in-
carnationem Christi, & Iudæorum reprobationem, & gen-
tilium vocationem, p. 5. col. 364. f
nuptiæ sunt heitæ, quia si essent illicitæ, Iesus & eius mater ac
discipuli non fuissent in illa societate, p. 5. col. 1055. c
nuptiæ secundæ non prohibent, contra quosdam, p. 6. c. 257. b
nuptiæ honorabiles potuerunt esse protoplastis in paradiso, &
thorus immaculatus sine ardore libidinis, sine labore patiẽ-
di, p. 1. col. 77. a. b
nuptiæ inter patruos & neptes nondum fuerunt prohibitæ tẽ-
pore Abraham, quæ in principio etiam inter fratres & so-
rores sunt celebratæ, p. 1. c. 183. b. c
nuptiarum bonum triplex est, p. 6. c. 243. a. Item p. 1. c. 77. a. b
nuptiarum malum non est, quod est præter intentionem ge-
nerationis: sed veniale propter nuptiarum bonum, p. 6. c. 243. a
nuptiarum cõtinuum apud veteres durabat septem diebus,
p. 1. col. 332. f
nuptiarum præmium est ex duobus vna caro, p. 5. c. 314. e. f.
Et col. 581. c
nuptiarum operibus & coniugiis non debemus seruire tribu-
lationis tempore, p. 4. col. 2158. d
nuptiarum regula proponitur & ostenditur, quia nature fec-
cunditas decoratur, incontinentiæ prauitas tegitur, p. 1. co-
lumna 77. b
nuptiarum secundarum contractus improprie, vel large uoca-
tur permissio: inquantum consiliu quod datur de minori bo-
no (omne, ne maius bonum ma. e cõseruetur) vocatur per-
missio, p. 1. col. 1603. c
nuptias dicentes esse peccatum & illicitas, error est, p. 5. col.
191. d. Item p. 1. col. 35. c
nutritum viuentis non fiat interempti animalis cõdimẽ-
tum, neque quod est vitæ causa opem ferat ad consumptio-
nem corporis, p. 1. col. 1541. c
nux dulcem fructum habet intus, qui nisi fracta testa, non o-
stenditur intus, p. 1. col. 742. e. f
nucis fructus primo indumento armatur, secundo munitur,
tertio patet, p. 1. col. 1283. c

OBDVRARE aliquem quomodo dicitur Deus, p. 6.
c. 524. f. Item p. 1. col. 524. f. Et c. 540. d. e. 565. c
Obduratio cordis vtrū sit attribuenda homini. Ar-
guitur contra & pro cū respõsione, p. 6. c. 829. b

obduratio cordis humani in malo, nõ prouenit primo ex pe-
te liberi arbitrii hominis a Deo se auertentis, p. 3. c. 1178
obduratio & excecatio non est a Deo directe, sed a liberi ar-
bitrii defectibilitate, & talis obduratio fuit in Iudæis secut
per excecationem ad prædicationem Christi pro magr
parte eorum, p. 4. col. 85. b
obduratio diuini si modo Deo & homini attribuitur, quia ho-
mini attribuitur in quantum est culpa, Deo autem in quan-
tum est pœna iuste afflictæ, p. 6. col. 830. d
obduratio Pharaonis fuit tam detestabilis, quod ex ea fu-
multiplicatio signorum. S. mors primogenitorum, diuul-
maris rubri & submersio Aegyptiorum, p. 1. col. 581. c
obduratio licet si aliquo modo a Deo, tamen principium ei-
est a libero arbitrio, inclinante se ad peccatum, p. 6. c. 827
obed domum benedixisse dominum dicunt Hebræi eo que
omnes uxores eius & cõcubinæ & mares & ancillæ masculos
pepererint filios, nec non & faminæ quadrupes g-
minos ei ediderint foetus, p. 2. col. 547. a
obediebant homini omnia ante peccatum, post peccatū ve-
pugnat contra eum orbis terrarum, p. 3. co. 2173. a
obediamus cuique bona & alta imperanti, sed præcipitare
lenti contra eam, p. 5. col. 745. b
obedientia laudabilis redditur ex tribus. s. si sit prompta, ve-
taria & discreta, p. 6. col. 85. c
obedientia inferiorum animalium respectu humane natu-
q̄ debebatur ei secundum naturam institutam in pænã p-
cati subtractæ est, sicut & obedientia virium inferiorum
spectu rationis, & corporis respectu anime, p. 1. c. 35. c
obedientia melior quam victiæ, p. 2. col. 410. e
obedientia vt esset virtus merẽdi oportebat vt homo sub d-
mino positus, ab aliquo prohiberetur, vnde enim homo
habere dominum cogitaret, nisi enim aliquid iuberetur,
1. col. 74. f
obedientia aliquando si de suo aliquid habet, nulla est, aliq-
do autem minima, si etiam suum aliquid non habet, par-
col. 403. a. b
obedientiæ meritum demonstratur, p. 3. c. 410. d. e
Per obedientiam nunquam debet malum fieri, aliquando
bonum quod agitur, debet intermitteri, p. 2. col. 359. b.
427. c
obediendum est malis prælaris, & sunt habendi in reuerent
nisi in his que sunt contra Deum, p. 5. c. 377. c
obediendum est Deo prompte ostenditur per multa exemp-
& beneficia per ea representata, p. 3. col. 621. b
obediendum est maioribus, si veritati concordant & iustitiæ
nec aliter, se pro recta fide & vera religione, p. 3. col. 1999.
obedire imperio Dei, est eum honorare, par 3. col. 1196. f
obiectum timoris est malum, quod est duplex. s. pœnæ & cu-
pæ, p. 3. col. 1980. f
obitus sanctorum dicitur, quando exeunt obuiam sponso, 1
6. col. 1350. e
obitus foelix beati Iohannis euangeliste, ostenditur ex diuin
reuelatione, & quia non sensit dolorem mortis, p. 5. col. 1013. c
obiurgationis Moyfi causa propter Sephorã, vnde ortum h-
buit, p. 1. col. 1245. c. & col. 1249. a
obiurgationes raro, & nõ sine magna necessitate sunt adhib-
dæ, & non nisi respectu Dei, p. 5. col. 145. c. & col. 189. a
oblatio vndeunque fit, multi hodie sunt tales qui hoc nõ cu-
rant, consulentes suæ auariciæ, sicut de quodam legitur, p
4. col. 689. a
oblatio est in mente, non in rebus, ubi pauper æquatur diu-
ri, p. 3. col. 939. a
oblatio aliquando fiebat pro peccati remissione, aliquando de
viuentibus, aliquando de non viuentibus, p. 1. col. 908. f
oblatio aliquando fiebat de viuentibus, & talis oblatio voca-
tur proprie sacrificium, p. 1. ibid.
oblatio proprie de viuentibus, aridis tamen, ut de pane & si-
mila, & talis oblatio retinebat sibi nomen ratione oblatio-
nis, p. 1. col. 810. e. & c. 908. f

oblatio

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- obtulere tria munera magi, & nos eadem mystice offeramus, p. 5. col. 63. a
- ocasio venditionis Christi duplex fuit, scilicet sacerdotum inuidia & Iudæ auaritia, p. 5. col. 62. f
- ocasio denuntiationis & traditionis Christi fuit duplex, p. 5. col. 115. f
- ocasio vulnerationis Christi mortui fuit propter festum pasche ne corpora remaneret in cruce, p. 5. col. 126. f
- occasiones calumniandi contra Amos fuerunt duæ, scilicet directa & indirecta, p. 4. col. 188. c
- ocasio venditionis Iosephi fuit triplex, scilicet fratrum suorum accusatio, patris dilectio: & futurorum præuisio, p. 1. columna 378. c
- ocasio iuscitandi iudices in populo Israel fuit, eo quod populus recedens a Deo affligebatur, & poenitens liberabatur, p. 2. col. 55. c
- ocasio spoliationis Michæ, fuit missio exploratorum aliis Dâ qui eundo ad locum explorandum diuerterunt in domum Michæ ad hospitandum ibi, quia erat diues & potens, par. 2. col. 267. c
- ocasio captionis siue destructionis Hierusalem fuit duplex. Prima fuit peccatum regis, & populi contra Deum. Secunda fuit peccatum Sedechiæ in regem Babylonis, p. 4. c. 91. c
- occidere seipsum, an & quando liceat, p. 4. col. 257. a. b
- occidere quomodo lex iubet pecus cum quo quis coirit, cum nec rationale, nec legis capax sit, p. 1. col. 108. e. f
- occidere animalia, & comedere quæ sunt immolantia, non solum licitum erat extra templum, sed etiam extra Hierusalem: sed occisio quæ fiebat per modum sacrificii, vel oblationis non fuit licita extra atrium templi, postquam templum fuit edificatum per Salomonem, nec extra atrium tabernaculi, ante templi edificationem, p. 1. col. 105. e
- occidere aliquem capitali poena, propter comestionem modici adipis, uel sanguinis, aut per inuentionem modici fermenti in alicuius domo in palchate, & c. an & quomodo secundum legem intelligendum sit, p. 1. col. 369. b. c. & c. 1064. f
- occidere filios pro peccatis parentum, uel innocentes propter delinquentes, an & quomodo liceat, p. 1. c. 1607. b. & col. 1608. f. & c. 1610. f
- occidentes seipsum peiores homicidis, p. 1. c. 512. f
- occidentes seipsum morte eterna puniuntur, p. 2. c. 512. f
- occidi si aliquis per maiorem partem iudicium decernitur, non interficiendus est, & c. Si autem maior pars liberet, est liberandus, p. 6. col. 1279. c
- occisio animalium extra templum quæ fuit licita, p. 1. columna 105. e
- occisio consideratur dupliciter. Primo ut poena tantum, secundo ut est medicina, p. 1. col. 1907. c. & col. 1608. f
- occisio est maximum nocuum circa consistentiam personæ, p. 1. col. 573. c
- occisio Iudæorum tempore Antiochi durans per triduum fuit octoginta milia interfectorum, p. 4. col. 2416. f
- ocultanda sunt quæ agimus, ne hæc in huius uitæ itinere incaute portantes latrocinatum spirituum incursum perdamus, p. 2. col. 968. d
- ocultorum notitiam multi desiderant in hac uita, intantum quod propter hoc ponunt se ad artes magicas, non solum in animæ præiudicium, sed etiam in corporis periculum, p. 3. col. 1787. c
- ocultorum notitia, quædam est bona, quædam curiositatis, & superstitionis, & est spernenda, p. 3. c. 1782. f
- occupatio patriarcharum fuit in pascendis ouibus, par. 1. col. 115. a. & col. 435. c
- ociose qui uult uitam agere, cum possit laborem ferre, uenit in reprehensionem, p. 6. col. 679. a. b
- ociosus in contemperatione non inertem uacatione delectare debet sed uel inquisitio uel inuentio ueritatis, ut in ea quisque proficiat, & quod inuenit, alteri ne inuideat, p. 6. col. 701. a
- ociosus esse nullus sic debet, ut in eodem ocio utilitatem non cogitat proximi, ne sic actiuosus, ut contemperationem Dei non requirat, p. 6. ibid.
- ociosus non est qui uerba Dei tantum studet, nec plurius est quam extra operatur quam studium cognoscendæ diuinitatis exercet, p. 3. col. 737. c
- ociosum nihil est apud Deum, uel bonum uel malum, ita sapientia Dei omnia disposita sunt, p. 1. col. 1333. c
- ociosi & qui non se exercent in prælio contra tentationes, incurrunter frequenter varias peccatorum enormitates, & per quam significantur, p. 2. c. 571. c
- ocium quando noceat probatur de Dauid. Et poeta dicit, Ocia si tollat aperire cupidinis arcus, p. 2. ibid.
- ocium dicitur uiui hominis sepultura, p. 4. col. 1359. a
- ocium sanctum quærit charitas, se negocium iustum suscipit necessitas charitatis, quam sarcinam si nullus imponit, contemplantæ ueritati uacandum est, si autem imponitur suscipienda est propter charitatis necessitatem, p. 6. col. 701. a
- Item p. 3. col. 2010. f
- ochozias trinomius, dictus est enim Ioachas, Ochozias, Azarias, p. 2. col. 1211. c
- ocio turpi marcens significatur per paralyticum iacentem in lecto, p. 5. col. 500. b. 501. a. 502. d
- ocia uacationis nostræ maligni spiritus ad cogitationes illicitas pertrahunt, & sic deludunt & derident Iabbata nostra, & c. p. 4. col. 933. b. c
- octaua secundum Hebræos instrumentum est musicum octo chordatum in quo canebant laudes. Latini uero aliter exponunt passum iustum, ubi sic accipitur, p. 2. c. 1078. e. f
- octogenarius cum in malo accipitur, temporalium curas & implicamenta designat, p. 3. col. 1866. d
- octonario summa concluditur salubriter cadentium, p. 4. col. 2344. d. e. Item p. 2. col. 1078. e
- octonarius numerus nouo Test. congruit, & quare, par. 3. col. 1417. a
- Item p. 2. col. 1293. c
- octonarius duplicatus. In lege carnalis circuncisio, octaua die celebrabatur, In euangelio uero in præsentem circuncisio cordis, & in futuro corporum, p. 2. col. 1111. b. c
- octonari tot sunt in psalmo. cxviii. quot elementa apud Hebræos. scilicet uiginti duo, p. 3. col. 1343. a. b. Et quare sic per octonarium describitur, p. 3. col. 1412. f
- oculus eruendus est metaphorice propter concupiscentiam illicitam ab actus uidendi reprimendo. Et dicitur erui oculus, uel manus præscindi per actum illicitum, duplici intellectu, p. 5. col. 110. e
- oculus beati Stephani a corpore Christi existens in celo fuit immutatus ad uisionem humanitatis Christi, p. 6. columna 1064. f
- oculus potest dici, dilectus amicus, & consiliarius, p. 5. columna 110. e
- oculus quem puluis grauat, non pure maculam in membro considerat, p. 2. col. 552. e. f
- oculus multiplex. scilicet suppliciorum, reuocationis, uel hædi uel uile & oculus generationis, qui & quare sic dicantur, p. 4. columna 995. a
- oculus ecclesiæ debet esse clerus, qui tamen depredatur castitatem mulierum, quasi ubicunque est habitatio clericorum, & in desurgit infamia clericorum, p. 4. ibid.
- oculo interiori cæcatur iusto retributionis examine, qui exteriori negligenter utitur, p. 2. col. 772. f
- oculi potissime apparere faciunt dispositionem cordis, & plus quam in aliis partibus corporis, quia uigent ibi omnes sensus, p. 3. col. 2088. f. Vide in cordis dispositio.
- oculi qui quasi quidam raptores sunt ad culpam reprimendi sunt & a lasciuia uoluptatis suæ seruandi, ne mens munda in cogitatione lubrica, uersetur, non ergo debemus intueri quod non licet concupisci, p. 1. c. 92. f
- oculi duplices sunt. scilicet animæ & corporis, & c. parte 3. columna 1392. e
- oculi alii sunt carnis, qui aperiuntur ad malum, alii mentis qui transeunt in unum, ut sit una mens cum Deo, alii oculi ecclesiæ

Index.

- quæ habet duos oculos, moralem & mysticum. Mysticus acutior, moralis, dulcior, p. 4. c. 494. e. f
- Oculi spiritualiter sunt Christi virtus cognitiua quibus respicit fideles suos eos approbando, qui sunt pleni aquis misericordiae sicut piscine, p. 3. c. 1873. c
- Oculi quatuor animalium perspicacitatem intellectus designant, vnde homines sapientes & statuti secundum modum communem loquendi dicuntur oculati. p. 4. col. 1151. c
- Oculi impudici non norunt animæ pulchritudinem considerare, sed corporum, p. 3. c. 2185. c
- Oculi protoparentum quomodo videbant, & quomodo clausi erant p. 1. c. 934. a. Et ibi improbatur error Iosephi & Ra. Sal.
- Oculi alij sunt qui per præuaricationem aperiuntur, alij quibus Adam & Eua ante præuaricationem videbant, quibus mulier vidit lignum, quia bonum est ad comedendum. Et qui sint huiusmodi oculi. p. 1. c. 1354. d
- Oculi qui meliores sunt in peccatoribus, illis non vident, sed illis vident qui sensus carnis dicuntur, & qui consilio serpentis aperti sunt, p. 1. ibid.
- Oculorum officia declarantur, p. 4. c. 994. c
- Oculorum acies fumo sauciatur, p. 3. c. 397. b
- Oculorum exaltatio signum est superbi cordis, & huius ratio, p. 3. c. 1695. c
- Oculorum tentatio non est nisi in mendacio oculorum, putat habere rem, veritatem non habet, p. 3. 1486. d. e
- Oculorum nostrorum offensiones abiiciamus, nec ea quæ oblectabant modo nos capiant, a spectaculis theatrorum, immo offensionibus, remoueamus oculos, & ab omnibus quæ animæ contaminant puritatem, & per sensus ingrediuntur ad mentem p. 4. col. 1227. a
- Oculos mentis partim habet apertos, partim clausos, qui mysteria futura agnoscit, sed errorē non corrigit, p. 1. 1354. d
- Oculos claudit a rebus visibilibus qui ad interiora intelligenda rapitur, p. 1. c. 82. e
- In oculis virtus est. Et ostenditur in pluribus, vt de lupo & bafilisco, & c. p. 3. col. 1373. c. & 1374. d
- Qui non oderit patrem & matrem, & c. dissonare videtur ab illo, Diligite inimicos vestros. Et ab illo quod in lege præcipitur de honorandis parentibus, p. 3. col. 1388. f
- Oderunt peccare mali formidine poenæ.
- Oderunt peccare boni virtutis amore, p. 3. col. 1054. d
- Odire inimicum dixerunt Iudei, & arguebant a contrario sensu illius præcepti. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Sed falsum est. p. 6. col. 1726. d
- Odisse simul & diligere possumus, vt & cognatione coniunctos, ex diuino præcepto diligamus & aduersarios in via Dei odiendo, & fugiendo nesciamus, p. 5. col. 899. c
- Odius Deo & hominibus de cuius morte nullus tristatur, & c. per quem significatur. p. 4. col. 2416. f
- Odius contra Christum fuit multiplicatum in passione per phariseos, scribas sacerdotes & populum, ideo petierunt liberationē Barnabæ, sed crucifixionē Iesu Xpi, p. 3. c. 927. c
- Odius & inuidia contra Christum, quia publice prædicabat contra peccata Iudeorum fuit causa ruinæ eorum. p. 6. c. 204. f
- Odius est passio partis concupiscibilis sicut & amor, & c. p. 1. col. 1580. f
- Odius fraternus est occasio multorum malorum, p. 3. c. 666. e
- Odius & inuidia faciunt interpretari facta in deteriorem partem, & peruertere iudicia, p. 5. col. 183. a. b
- Odius habebis inimicum tuum. In toto corpore legis non est scriptum hoc, sed deprauatio Iudeorum est, p. 5. col. 133. a. b
- Odor per nares trahitur, & ducto flatu hoc agitur vt res etiã quæ longe est posita cognoscatur, p. 3. col. 389. a
- Odor tuauitatis domino sæpe dicitur sacrificium de victimis pecorum non quod Deus delectetur fumi odore, sed quod his significatur, spiritualiter Deum delectat, cum spiritualiter exhibetur, sicut odor Dei spiritualiter intelligitur, p. 1. col. 85. c. 86. d
- Odor notat bonam famam, liliū castitatem, thus orationem, p. 3. Vide liliū m.
- Offendit aliter iustus, aliter malus, licet in multis offendimus omnes, p. 6. c. 1283. c
- Offendi timetur ille inter homines qui est familiaris regi mortalis, & multo plus deum timeri offensa amici Dei, p. 1. 707. c
- offenditur sæpe Deus, ne offendatur amicus, amicali benivolentia, p. 1. c. 106. e. f
- offensa licet sit semper remittenda, non tamen iniuria, si ex remissione iniuriæ & poenæ debitæ sequeretur pronitas ad faciū peccandum, p. 5. c. 205. b. c. Item p. 3. c. 2116. f
- offensiones in nobis Deus moderata acerbitate rescindit nec cum mundo condemnemur, p. 2. c. 963. c
- offensæ remissio fit tribus modis. Et quo modo Deus remittat, p. 3. c. 658. f
- offert se quotidie sanctus, non vacuus quidem, quoniam mandata dilexi, & in hoc se offert, p. 3. c. 1405. a. b
- Nemo offert suū aliquid domino, sed quod domini est, nec tam offert quàm reddet, p. 1. c. 1387. a. b
- offert qui spirituali gratia repletus, scientiam duorum testamentorum docete spiritu sancto verbis & exemplis docet auditores suos, non pro temporali lucro, sed pro vitæ æternæ præmio, p. 1. c. 1388. e. f
- offert fidelis holocausta domino cum corpus castigando macerat, & desideria carnis igne spiritu sancti consumere festinat, p. 2. c. 769. c
- offert victimas fidelis, cum vota labiorum in laudem domini expandit. p. 2. ibi.
- offert fidelis populus in tribus solemnitatibus nummum manuali oblatione, interiorē significans, & quis spiritualis nummus sit, p. 1. c. 1139. b
- offerimus vitulum cum carnis superbiam vincimus. Agnum cum irrationabiles motus corrigimus. Hædum, dum lasciuiam superamus. Columbam, dum simplices sumus. Turturem, dum casti sumus, p. 1. c. 925. a
- offerimus non solum pro donis virtutum, sed & pro mundanis sordibus viciorum, p. 2. c. 1312. f
- Quæ de Deo offerimus, nobis manent, sed expetitur ut affectus noster & fides probetur, p. 1. col. 1323. a
- offerimus domino iram qua temperamus, vel cum pro Deo irascimur, & iram in eius cãm reflectimus, p. 1. c. 925. a. Interl.
- offerimus appetitū gulæ, cū Dei amore refrenamus, p. 1. c. 925. b
- offerimus nos ipsos sacrificium Deo, cum vitam nostram edicamus. Membra hostiæ frustatim concisa super ignem ponimus, cum vitæ nostræ opera virtutibus distinguentes immolamus, p. 1. col. 913. c
- offerimus nos Deo hostiam pacificam de boue & de oue, cum fortitudinem nostram in diuinis laboribus exercemus, sed de oue cum cauda hostiam facimus, cum in innocentia per seueramus, p. 1. col. 924. f
- offerre semetipsum Deo, ne alieno labore, sed proprio placere, perfectius & eminentius est omnibus votis, p. 1. col. 1401. a. b
- offerre Deo melius esse, quam subuenire parentibus in necessitate positis, nusquam apud Hebræos asseruit inuenitur. Immo communiter tenet, quod melius est elemosynas largiri quam sacrificia voluntaria offerre, p. 5. col. 271. c
- offerre debemus omnia bona nostra in fide trinitatis sanctæ, p. 1. col. 865. a. Interl.
- offerre extra tabernaculum vel templum vel immolare sacrificium fuit prohibitum, ad vitandū idololatriam, sed si aliqui sancti legunt obtulisse extra hoc, fuit per reuelationē, p. 1. c. 1054. f
- offerre debet vnusquisque initia quæ inter se sunt, & a seipso sumere vt aliquid offerat Deo, & non quod extra se est, p. 1. col. 875. b
- offerre non poteris Deo aliquid de sensu tuo vel de verbo, nisi prius quæ scripta sunt corde cõceperis, q̄ est verbū Dei. ibi.
- offerre primitias Deo quomodo debeant sensus noster, & intellectus ac & sermo, & omnia quæ intra nos sunt. ibid. c
- offerre Deo potest, mente liber & totus intentus, & aliter nullus. p. 1. col. 876. c
- offerre non potest omnia homo animalis, qui anima nominatur, vnde & quare, p. 1. col. 917. a. b

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- offerre** si non valet manus alicuius ouem, quod offerat par-
turturum aut duos pullos columbarum: vtrum hoc ubiq;
accipiendum sit. p. 1. col. 943. c
- offeritur** recte cum agitur recta intentione, sed rectè non diui-
ditur, si non quod pie agitur, subtiliter discernatur. p. 1. col.
115. b
- offeruntur** Deo digne sola opera bona, & virtutes pro quibus
solis decet eum propitiari, p. 1. col. 412. c
- offerebantur** quinque in sacrificium de terræ nascentibus, sci-
licet panis sub quo continetur oblatio farinæ spicarum. Vi-
nū oleum sal & thus. p. 1. c. 921. c. & seq.
- offerri** p peccato, nihil dignè Deo potest, & nulla humilitas,
vel sanguis animalium sufficit delere maculas criminum.
p. 4. col. 2072. c
- off. rui** præcipiuntur pro populo sex pecora quorum quatuor
memoravit, scilicet hircum pro peccato, & agnum annicu-
lum in holocaustum: duo vero media arietem & vitulū am-
bigue posita, &c p. 1. col. 995. c
- offerri** Deo & Dei esse, differunt, & quomodo, p. 1. col. 1147. c
- offerentis** mentem non oblationem dominus attendit, quæ
placet ex munditia mentis, p. 1. col. 113. a. Interl.
- offerentis** manibus & tenētis primitias suas, sacerdos manus
suas supponebant, & eleuabat sursum, & retrahebat deor-
sum, & postea vertit se quatuor partes orbis, & quare, p. 1.
col. 1619. c
- offerentium** nomina nunc publice recitātur & redemptio pec-
catorum in laudem muratur, nec euangelicæ viduæ memo-
ria celebratur, p. 4. col. 672. d
- offerentium** diuersitas est ad ecclesiæ ædificationem spiritua-
liter. Aliud enim offerunt doctores. Aliud innocētes. Aliud
predicantes. Aliud contemplatiui. Aliud propriam carnē
macerantes. Aliud martyres, aliud vita confessorum. Aliud
misericordes. Aliud bona exēpla præbētes, &c. Et per quæ
ista figurantur, p. 876. e. f
- offerentes** non pure sacrificium, quorum oratio fit in peccatū
significantur per mortem corporalem Galilæorum. &c. pa.
5. col. 880. f
- officiū** summi sacerdotis est orationibus & sacrificiis impe-
trare prolongationem vitæ, & diuinitatem placare, p. 1. col.
1445. f
- officiū** procurationis circa temporalia minoribus debēt cō-
mitti, vt maiores prædicationi & orationi intendant, pa. 1.
col. 1042. f
- officiū** pietatis & humanitatis quilibet homo tenetur proxi-
mo impendere in necessitate, aliter tenetur debito honesta-
tis & congruitis, p. 5. col. 1236. c
- officiū** ecclesiasticum cum per ministros agitur in memoriā
Christi populus ad laudem Dei prouocatus protermit se
in faciem, p. 4. col. 2357. a. b
- officiū** pastorale valentissimi viri leguntur recusasse, sed mul-
ti valde insufficientes modo se ingerunt impudenter, sicut
anacula festinans ad prædam, &c p. 4. col. 583. c
- officiū** sacerdotum veteri legis erat offerre sacrificia officiū
leuitarum, ministrare sacerdotibus in sacrificiis offerendis,
p. 1. col. 1173. c
- officiū** est per quod dignitas constat, p. 6. col. 307. a
- officiū** non officio, sed sine pensatur, p. 3. 1359. b
- officiū** episcoporum, presbyterorum, diaconorum quam sit
vtile, dum tamen bene militent in regimine: nam aliter ni-
hil est difficilius periculosius in hac vita, p. 5. col. 247. c
- officio** sacerdotali redduntur indigni plurimi, & enumerātur,
&c. p. 1. c. 1095. b. c
- officio** ecclesiastico, q̄ indigni fungāt, nō vult Christus, sed e-
ruditi scientia & morum honestate spectati, p. 2. c. 1071. c
- officio** sacro mācipari, si ad secularitatis spem deducti, verbo
ceteros destruunt vel exemplo, tolerabilior pæna cruciaret
eos inferni si sub exteriori habitu degissent, par. 5. columna
935. c
- officia** vindictæ possunt implere boni bono animo, officia ue-
ro misericordiæ mali implere non possunt, p. 2. col. 1949. c
- officia** ecclesiæ omnia per summum pontificem & prelatos ec-
clesiæ disponenda, p. 1. col. 1188. f
- officia** ministrorum veteris Testamenti qualiter figurabāt o-
fficia ministrorum noui, p. 2. col. 1110. f
- og rex** Balan vt dicit falsitas aliquorum Iudæorum propter
sui magnitudinem & fortitudinem euasit diluuium, p. 1. co-
lum. 154. f. & col. 202. f
- Et de eius** longeuitate ac eius cuna ferrea & alia mulata deli-
ramenta cum confutatione corūdem extense, p. 1. c. 1476.
- ogrenis** magnitudo & fortitudo enarratur in quodam libro
qui apud Iudæos dicitur liber benedictionum. Et dicitur
quod eradicauit vnum montem, spacium trium miliarium
terræ occupantem, & poluit super caput suum, &c. Vide d-
liramentum & quare expressum est, p. 1. col. 47. b
- oleum** lucidum quod ad concinnandas lucernas extra vela
testimonii in tabernaculo fœderis, ostenditur vt corusce-
mus in mundi tenebris scientia & vitæ honestate, vt intre-
pidi apparere possimus in extremo die. p. 2. col. 1115. b
- oleum** oliuarum proprie dicitur oleum. Oleum autem nucis
& alterius materiæ cuiuscunque dicitur tantum oleum pa-
ticipatiue & diminutè, p. 1. col. 780. f
- oleum** solet fieri myrthinum raphaninum, de nucce, de lino,
de diuersis, speciebus, p. 1. col. 779. c
- oleum** in manu retentum, quantumcumque restringatur
xit. p. 3. col. 1921. c
- oleum** offerre iubentur filii Israel, sed cum distinctione de
boribus oliuarum. Et nullum offerre licet in tabernaculo
domini nisi quod de oliuis fit. p. 1. col. 779. c
- oleum** tritum cum pilo utebantur Hebræi in sacrificio, quo
erat sanctius alijs, & est purius illo quod terebatur in mol-
& figurabat æternitatem agni immaculati Iesu Christi p.
col. 810. f
- oleum** vnde lucernæ debebant impleri, vbi accipiebatur, p.
col. 1115. b. c
- oleum** famam nominis & famam bonitatis Dei significat, quæ
diffusa est ad alios populos, ppter mirabilia quæ fecit Deus
pro filiis Israel in Aegypto & in mari rubro, pa. 3. columna
1821. f
- oleum** significat gaudium, quia nutrit & fouet ignem charita-
tis. p. 5. col. 408. d
- oleū** nec thus ponebatur in oblatione pro peccato, quia pec-
cator non debet seipsum assecurare, quod peccatum sit sit
dimissum, vel quod munus suum sit Deo acceptū, sed de-
bet semper timere. Per oleum enim designatur Dei miseri-
cordia. Per thus acceptatio diuina, p. 1. col. 947. c
- olei** natura lucis ministra est, & laborum & dolorum solamen.
p. 5. col. 342. f
- Item p. 1. col. 779. c. & col. 1192. f
- oleo** vntionis ad ostium tabernaculi totius populi vctis vi-
gebatur & quare, p. 1. c. 971. a. b
- oleo** mollities, resque delicatæ adumbrantur, p. 1. col. 1687. b
- olua** cum in flore est, si immoderate nebula tangitur, a fructu
vacuatur, p. 3. col. 2094. d
- Olla** sub duplici metahora nota populum Israel. f. propter af-
flictionem, & propter desolationem, p. 4. col. 1201. c
- ollam** quam vocet Ezechiel ca. 24. p. 4. co. 1262. e
- olympiades** per quem institutæ sunt, p. 4. c. 240. e
- omen** est verbum ex insperato prolatum, ex quo sequitur bo-
num alicuius vel aliquorum, & tunc dicitur, omen illius ve-
illorum. p. 2. col. 838. f
- omnis** qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam ater-
nam. Et hoc errauerunt aliqui hæretici, dicentes quod cre-
denes non damnabuntur, etiam si moriantur in peccato
mortali. Sed redarguuntur, p. 5. col. 1073. c
- omnis** qui patriæ cęlestis ciuis est, peregrinus est mundi toto
tempore vitæ presentis, p. 1. col. 351. a
- omne** quod inuoluitur, in se replicatur, p. 3. col. 95. a
- omnes** ordines angelorum præexistunt in Deo tanquam in
exemplari, & omnia præexistunt in eo, sicut in causa effici-
te, & in eo quiescunt sicut in fine, p. 6. col. 614. f

Index.

- omnes homines vult Deus saluos fieri. Hoc multiplicem habet expositionem, p. 6. col. 695. a. b
- omnes filii istius vel illius: Vbiunque in lege scribitur aut p meritorum excellentia est, aut pro meritorum deterioratio ne, p. 3. col. 1045. c
- omnia alia Deo eo ipso quod sunt de nihilo, habet principiu sui esse, & sunt vertibilia in nihil, p. 1. col. 500. f
- omnia ad monadem reducuntur, & huius exemplaris ostensio, p. 1. col. 1380. f
- omnia sunt subiecta Christo ab æterno secundum naturã diuinam, secundum dispositionem fiendorum in tempore, nõ tamen executiue secundum naturam humanam, sed authoritatiue propter vnionem ad verbum, executiue autem ei subiiciuntur in fine mundi, bonos præmiando, & malos puniẽdo, p. 6. col. 1003. a
- omnia sunt subiecta Christo secundum diuinitatem, & subiiciuntur secundum humanitatem in futuro sæculo triplici ratione p. 6. col. 819. c
- omnia donauit Deus pater cum illo, scilicet filio, superiora, æqualia, inferiora, & c. p. 6. col. 114. f
- omnipotens est & bonus Deus, ideo quod frequenter vitur malis volũtatibus & actibus hominum in executione ordinationis suæ. Et datur exemplum, p. 2. col. 805. c
- omnipotentia diuinæ virtutis, per circulum designatur, p. 3. col. 389. a
- onager est asinus Syluestris, qui nascitur in campo, & sic non nascitur oneribus portandi, p. 3. col. 369. a. & 145. c
- onager significat eos qui in solitudine morantur, p. 3. col. 369. a
- onyx lapis præciosus, & eius moralitas. p. 4. col. 1289. b. Item, p. 1. col. 91. b. c. & col. 789. & col. 821. a
- opocratalus quid dicitur, p. 4. col. 311. c
- onus Euangelicum de quo dicitur: Onus meum leue significatur per superhumerale, p. 1. col. 785. a
- opera portamus in humeris, p. 1. columna 785. a. & col. 974. f. & col. 1679. b
- oolla & ooliba duæ sorores turpiter fornicantes, minor post maiorem, significant Samariam & Hierusalem, & per consequens regnum Israel, & regnum Iuda quorum fuerunt Metropoles, quæ fornicatæ sunt enormiter per idololatriã, propter quæ sunt condemnandæ, p. 4. c. 1251. c. 1252. f
- operarius cum gaudio laborat, quando attendit arbores, fructus vides, p. 6. col. 959. a. c
- operarii pauciores inueniuntur in nostris actionib. quæ altioris sunt meriti, in inferioribus vero plures sunt operarii, p. 3. col. 1871. a. b
- operarii tres in fabricatione idoli de metallo per malleationẽ sunt necessarii, p. 4. c. 358. f
- operatur quilibet delectabiliter secundum habitum, siue sit habitus bonus siue malus, p. 3. c. 1671. a. b
- operatur qui agit bonum quod præcipitur, sed quod operatur non custodit cum surrepit quod prohibetur, p. 1. columna 71. b. c
- operatur homo terram, non vt faciat eam esse terram, sed cultam & fructuosam, Ibid.
- operari & custodire Paradisũ, dupliciter exponitur: Vno modo vt referatur ad Deum actiue, alio modo vt referatur ad hominem, p. 1. c. 71. b. c
- operari corporaliter vult Apostolus seruos Dei, vnde viuant, p. 6. col. 680. d
- operari nõ possunt res constitutæ inesse naturali sine Dei motione, generali, quia causa prima plus influit in causatũ quã secunda, p. 1. col. 1515. c
- operari quæ præcipiuntur in tabernaculo ve. Test. septem species de talibus enu. merantur, & nihil horum nudum relinquitur. Et quæ illa sint, p. 1. col. 1184. d. e
- operatio humana, quæ & vnde dicitur, & quando mala & quãdo bona dicitur, p. 1. c. 111. b. c
- operatio aperta per messem intelligitur, p. 3. col. 201. a
- operatio omnis electorum pe gratiam spiritus incipit & perficitur, omnis respectu & intẽtione futuræ quietis & immortalitatis peragitur. Et assimilatur structuræ templi, p. 2. col. 1293. b. c
- operatio bona de genere, quæ bene fieri potest & male, spe mercedis æternæ in Deum ordinari debet, & significatur per filiam venditam in famulam, p. 1. c. 684. d
- operationis intentio inflexibilis ita per palmum exprimitur, sicut per manum operatio, p. 1. col. 789. a
- operationem exercuisse hominem in Paradiso positum, nõ laboriosè, sed delitiosè credibile est, & mentem prudẽtis magna & vtilia commonuisse, p. 1. col. 71. a
- opes & potentia pudore afficient apud Deum, par. 4. columna 678. d
- opes qui augere ambit, peccatum negligit, more auis captus cum escam terrenam audis inspicit, quo stranguletur peccati laqueo non agnoscit, p. 3. c. 1725. b
- opgel, in Turris Ophel.
- ophitæ hæreticæ serpentem magnificent intantum, vt illũ Deo præferant, quia inquit scientiæ nobis boni & mali originem dedit, p. 1. col. 1317. c
- ophr nomen est Prouinciæ in India, ab Ophir vno de posteris Heber nominatur, quæ & terra aurea appellatur, p. 2. col. 770. f. & col. 719. c
- opinio qualis sit apud homines de nobis scrutemur semper, exemplo Christi, p. 5. col. 276. f
- opinio eorum videtur falli, qui dum arduum & periculosum iter virtutis exponunt, nec incipiendum iudicant, p. 1. col. 613. c
- opinio duplex quomodo Adam intelligitur esse collocatus in Paradiso terrestri, vt operaretur, & cætera, parte 1. columna 72. f
- opinio antiquorum fuit, quod quando excellentes personæ moriebantur transferebantur ad Ditam Deorum, p. 5. col. 279. c
- opinio vulgaris de immortalitate animæ & resurrectione fuit multiplex, p. 5. col. 278. f
- opinio famosa tempore prædicationis Ioannis Baptistæ fuit in Hierusalem, quod tempus Missiæ erat de proximo vèturum vel completum, p. 5. col. 1034. f
- opinio de Christo quod haberet dæmonem priuatum, principaliter fuit propter feruorem prædicandi, & etiã propter quædam alia quæ numerantur, p. 5. col. 518. f
- opinio simplicium Iudæorum fuit quod homo videns Deum vel Angelum sibi apparentem in specie aliqua sensibili, debet cito mori, quod tamen error erat, p. 2. col. 195. a
- opinionem paucorum, sententia maioris partis excludit, p. 5. col. 1003. a. b
- opinionum esse in studiis Ecclesiasticis contrarias, expedit ad exercendum ingenium, & excutiendum pigritiam studentium, p. 2. col. 502. e. f
- oportuit quam necessitatem, & an eandem importet ad vtrumque cum dicitur. Hæc oportuit facere, & illa non omittere, p. 1. col. 1619. c
- oppressio innocẽtium prohibetur, in qua comeditur sudor & sanguis eorum, p. 1. col. 1055. c
- oppressores innocentum significantur per Idumeos, & palliãt suam nequitiam iustitia, p. 4. col. 2206. f
- opprimi te non cognoscis seruitute Aegypti, nec corde ingemiscis, nec vociferaris ad Dominum vt libret te, nisi moriatur in te Rex Aegypti, p. 1. c. 491. c
- opprobrium viduitatis & confusio, adolescentiæ & gentilitatis & Iudææ, quando initium accedit, p. 4. c. 252. f
- opprobrium neuentures multi animas suas perdiderunt, p. 4. col. 430. d
- opprobrium, quod obiicit inimicus, p. 3. c. 933. a. b
- opprobrium magnum est toti Christianitati, & potissimè principibus Christianis, quod infideles possident loca nostræ latitatis, p. 4. col. 1027. c
- de opprobrio alienæ vitæ qui se inebriant, potibus vacare dicuntur, p. 3. col. 1705. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Optantis est semel dicere, nimium desiderantis repetere, p. 3. col. 967. c
- Optanda sunt inimicis bona gratiæ & gloriæ, terrena non nisi in generali, p. 5. col. 110. e
- Opulentia captiua est paupertas libera, p. 2. col. 844. f
- Opulentia in tribus ostenditur, scilicet in exercitu bellico, in apparatusu nautico, in excessu mercatiuo, p. 4. col. 1277. c
- Opus Dei per quod assequitur cibus spiritualis, est fides manens in anima, p. 5. col. 1124. f
- Opus rectum est quod non exit a limitibus rectæ rationis, sed opus obliquum exit, & est exemplum de tibia claudicante, p. 6. col. 440. f
- Opus Dei præproperam exigit festinationem, p. 4. col. 873. a
- Opus primum Dei in edificatione spirituali est eradicare mala, spinas & tribulos viciorum. Secundum opus est plantare, &c. p. 2. col. 78. e
- Opus omne Domini magnū est, sed pro capacitate eorū quibus operatur sibi inuicem comparantur magna opera Domini dicuntur vel parua, p. 2. col. 156. d. e
- Opus naturæ efficacius est opere artis, & plus delectat, p. 3. columna 2179. c
- Opus meritorium per manum significatur, p. 5. col. 349. c
- Opus minus necessariū, potest præponi magis necessario quādo imminet casus, p. 5. col. 1162. c
- Opus peccati est maxime seruire, scilicet seruitute diaboli, & maxime impedit vacare diuinis, ideo maxime intelligitur prohibitum esse tertio præcepto, p. 1. col. 673. c
- Opus Prælatorum Ecclesiæ vel Doctorum significatur per hoc locustum de armento, id est, de bobus, parte 1. columna 907. b. c
- Opus in corpore quinque sensibus corporis expletur, p. 1. col. 1382. a. b
- Operis ri. re. ra. rum. ribus in Opus.
- Operis bonitas dependet ex rectitudine intentionis, p. 6. col. 631. c
- Operis boni inchoationem esse a nobis, consummationem autem esse a Deo Pelagii error est, p. 6. col. 376. e. f
- Operis cuiuslibet boni in principio, Deus qui est pater noster per creationem, & beata virgo quæ est mater nostra per pietatem debent deuote salutari, p. 2. col. 1522. f
- Operis boni structuram quicūque inchoauerit, necesse est vsque ad rectū bonæ perfectionis perducatur, & munimina custodiæ solertis adhibeat, p. 2. c. 1350. d. e
- Operis boni quidquid facit vel Iudæus vel hæreticus vel gentilis absque ad Christum, sine mercede agit, par. 4. columna 2227. b. c
- in opere spirituali multum desudans plurimos fructus facit, sed si negligat & post laborem proliuis ad voluptatem vergat, omnia libidine corrumpenda dat, p. 2. col. 189. b. c
- Operis boni primordia cū laudantur, non debet hoc pascere animum operantis, ne dum laus suauiter capitur, fructus boni operis intempestiue comedatur, p. 1. col. 1309. b. c
- opera carnis dicuntur illa ad quæ caro inclinatur, & sunt hæc proprie opera luxuriæ & gula, p. 6. col. 514. f
- opera bona a Domino requiruntur, p. 4. col. 672. d
- opera recta qui facit sine corruptione vanæ gloriæ, & mandata misericordiæ sine peccati admixtione, azyma comedit, p. 1. col. 1221. a. b
- opera misericordiæ sex sunt, quæ sunt necessaria ex parte corporis, & eorum sufficientia, p. 5. col. 416. t
- opera misericordiæ sunt magis accepta Deo quam victimæ, p. 5. col. 218. f
- opera diuina licet sint mirabilia, tamen non sunt nisi quædam modica scintilla bonitatis & excellentiæ diuinæ, p. 3. columna 2188. f
- opera seruilia, siue corporalia impediunt reuerentiam sabbati non fuerunt licita, tamen opera corporalia quæ non poterant bono modo differi, nec anticipari, sicut adquare animalia, & pabulum eis præbere: & similia, poterant licite fieri, p. 4. col. 681. c
- opera quæ licite possunt fieri in die sabbati, & quæ non par. 5. col. 510. f
- opera vitæ actiuæ inducunt sollicitudinem & abstractionem mentis, sed opera vitæ contemplatiuæ respiciunt unitatem mentis in Deum, p. 5. col. 847. a
- opera exteriora eorum qui iam sublimia appetunt, designantur per cortices arborum, p. 3. col. 277. b
- opera nouem sunt creatoris de quibus operibus laudemus operantem: & sunt magnificentia sanctitas, &c. p. 3. columna 1558. e
- opera ista quæ pertinere videntur ad opificium, vtrum tribuenda sunt dono spiritus sancti, p. 1. col. 817. a
- opera operū quare dixit Moyses, quando de officiis Leuitarū sermonem fecit, sed vbi de operibus filiorum Israel loquebatur sola opera dixit, & quæ istorum mystica intelligentia p. 1. c. 1189. a. b
- opera & opera operum sunt sicut sancta, & sancta sanctorum Ibid.
- opera sapientiæ Dei duplicia, publica, & secreta. Et quæ illa sint, p. 3. col. 143. b
- opera condescensionis & imperfectionis, quæ patent in fugis & loculis, & conuersatione cum peccatoribus in Christo nullam arguunt imperfectionem, p. 5. col. 1067. a
- opera voluptuosa vel loca genitalia, sunt loca humentia, quæ loca luxuriam corporis designant, p. 3. col. 387. a. c
- opera animæ vegetatiuæ duo sunt, scilicet, generare, & alimto vti. Vfus autem alimenti, duo respicit, nutritionem scilicet & augmentum, p. 1. col. 1070. e. f
- opera iustorum mentes intuentium exemplis illuminant, & dicitur lucerna in domo Dei, p. 1. col. 778. e. f
- opera bona cum quasi in pila cordis occulta discussione tundimus, & subtiliter retractamus, in tenuissimum puluerem atomata conterimus, p. 1. col. 821. a. b
- opera quædam licet minus placeant Deo, pro sunt tamē Deo etsi Deo offerri non possunt, comedi possunt, p. 1. columna 1548. d
- opera vitæ in rectitudine confirmare, in aliena poena conspiciendo quid timeat, est manus constringere, p. 3. columna 162. e
- opera solida virtutū in ossibus, in vmbilico infirma adhuc & imperfecta bonorum actio designatur, p. 3. c. 1613. b
- opera sanctorum interitura non sunt, sed vbi coronā iustitiæ acceperint, cessabunt officia laboriosæ operationis, p. 2. col. 1152. f
- opera patrū eximia intueamur, quo amplius de animi nostri pusillanimitate contundamur, p. 2. col. 1293. c
- opera sanctorum doctorum bona nunquam obliuioni tradentur sed in memoria æterna erit iustus, p. 2. c. 1637.
- opera iustitiæ ne in crastinum differamus, sed hodie, id est, dū viuimus omnia quæ ad perfectionem sunt implere festinamus, p. 2. col. 30. f
- opera ex gratia, non ex operibus gra. Homo igitur non de viribus suis præsumat, p. 6. col. 535. c
- opera meritoria non sunt prima causa propter quam aliqui præmiantur in vita beata, nec etiam meritorum futurorū præuisio, imo præparatio gratiæ in tempore procedit ex æterna prædestinatione, p. 1. c. 513. e. Item, p. 3. col. 955. c
- opera exteriora viuificantur & meritoria efficiuntur ab anima bene disposita ad gratiam, sicut a corde carneo procedunt spiritus qui sunt causa motus, p. 3. col. 1624. d
- opera non solum bonorum, sed etiam malorum, nobis in exemplum sunt trahenda, quomodo & quare, p. 1. col. 966. d
- opera quæ ex mente viciata prodeunt, nihil in se pie professionis ostendunt, sed gentilem potius stultitiam quam Ecclesiasticam castitatem sonant, p. 2. col. 1411. c
- opera nostra lignis comparantur, bona fructiferis, praua autē salicibus & incendio dignis, p. 2. col. 1309. b. c
- opera solent designari per vestimenta quibus induimur, ad gloriam si mundæ, uel ignominia si immunda, p. 2. columna 330. e

Index.

Opera quę de terrenis rebus ad supernam gratiam extenduntur per Tharam significantur, p. 3. col. 2171. a. b.

Opera que per homines fiunt thari comparantur. Ibid.

Opera celestia, qui non celestis intentione mercedis, sed temporalis fauoris aut commodi faciunt sententia irę celestis feriuntur, p. 1. c. 769. b. c.

Opera bonorum initia, siue principia voluntatum, media, & consummationes eorundem, sunt Deo attribuenda tãquã omnium honorum authori. Et significantur per primitias & decima, p. 1. col. 710. f. & c. 729. c. & col. 1545. c.

opera ratione indigent, & ratio operibus, vt quod mente concipimus, opere petremus, p. 1. col. 968. e. f. & c. 969. c.

Opera faciens cruenta & nefaria, proximos scandalizando & spiritualiter interficiendo, pollutit terram habitationis suę, p. 1. col. 1447. c.

opera bona quę intuitu temporalis cõmodi, vel fauoris, vel delectationis agimus, aut inter mala sunt reputanda, aut ab infirma intentione lecernenda, & pro cœlesti tantum retributione facienda, p. 2. col. 1339. c.

opera salutis sine fama boni odoris non satis reuolunt auditibus nec fama sine opere proficit, p. 5. col. 91. a.

opera bona qui agit affectu vnguẽtum, quibus operibus Ecclesiam opore bonę opinionis respergit, p. 5. col. 801. a.

opera dicuntur fructus, & qui fructus sunt bonę arboris, p. 5. col. 152. d.

opera quę videtur probabilia, propter fidẽ sic sunt vt magnę vires & cursus celerrimus exna viam, p. 6. col. 178. d.

opera legis vt erant ceremonialia nunquam valuerunt conscientia mundare etiam si cum charitate & deuotione fiebant, p. 6. col. 48. e.

opera designantur per manus, p. 2. col. 368. e. f.

operum bonorum principia sunt primitia frugum vel primogenitorum, vel ipsa voluntas quę prior est opere, pa. 3. col. 2149. a. Item, p. 1. col. 591. c.

operum perfectio non sine fine est, col. 1355. a.

operum bonorum initia per herbam significantur, quę demones nituntur destruere. Ibid. b. c.

operum nostrorum visa claritate proximi cõuertuntur ad officium pietatis, quo & ipsi bene viuendo Domino consecrantur & de hoc figura, p. 2. col. 1319. b.

operibus in omnib. inuenies quandam oppositionem diuersi mode, & quomodo, p. 3. col. 2148. e.

operibus bonis vsque ad finem insistere, est tunica hiacynthina vsque ad pedes vestiri, p. 1. col. 790. e.

operibus alijs quibus magis est aptum tẽpus pluuiosum aliquibus vero siccum, aliquibus calidum, aliquibus frigidum, p. 3. c. 343. c.

in operibus nostris bonis si est aliquis defectus attribuendus est nostro defectui, & de hoc figura, p. 1. col. 1547. c.

operibus bonis apponendę sunt valuę, vt proximi nostri hęc videntes glorificent patrem qui in cœlis est, & ipsi quoque per exempla nostra virtutum incedere discant. Similiter & veetes apponendi, contra insidias hostiũ, & c. p. 2. c. 1350. e.

operibus bonis qui student in vmbra pręsentis vitę, in itinere conseruent, ne perdant laborem, p. 1. col. 1448. f.

operatoria virtus Dei etsi non videtur, tamen ex operibus suis æstimatur, operatoremque sua opera produunt, vt intelligatur qui non comprehenditur, p. 1. col. 1569. c.

oraculum templi pro quo & pro quibus accipiendum sit, p. 2. col. 1147. b. c.

oraculum & propitiatorium quomodo differunt, p. 1. col. 733. c. & col. 734. f.

orat bene, qui mandata Dei seruat, talis deprecatio coram oculis Dei inuenit gratiam, quia bene operando seruat iustitiam, p. 3. col. 2149. a.

orat in omnibus operibus suis qui bene operatur cum intentione nec perueniendi ad Deum, p. 3. col. 1851. a. b.

orat bene qui Deum orando quærat, a terrenis ad superiora progrediens, verticem curię sublimioris ascendit, p. 5. columna 547. c.

orat semper qui semper bona agit, nec desinit orare, nisi cum desinit iustus esse, p. 5. col. 935. a. Item, p. 6. col. 787. b.

orabat Dominus solus in monte, & Isaac typus Domini fuit p. 1. col. 287. f.

orauit Dominus ter in orto tempore passionis, & quare, pa. 5. col. 432. f.

orauit Christus in cruce, & pro quibus non, p. 5. col. 992. f.

orauit Christus pro nobis, & etiam pro seipso, p. 5. col. 850. f. & col. 1150. c.

orare patrem conuenit Christo, in quantum homo & aduocatus noster, p. 5. col. 1148. c.

orare non conuenit Christo secundum diuinitatẽ, sed magis orari quia sic est æqualis Deo patri: secundum humanitatẽ autem in qua minor est patre, conuenit orare pro se & aliis p. 5. col. 1245. b.

orare pro salute animarum est beneficium, quod a quolibet quantumcunque paupere potest exhiberi: & ideo pro loco & tempore tenemur exhibere etiam inimicis, p. 5. c. 685. c.

orare pro quibusdam fratribus non iubemur, p. 5. col. 1118. e. Item, p. 6. col. 235. c. Item, p. 4. col. 689. a.

orare veraciter, est amarus in oratione gemitus vel in compositione gemitus, & non composita verba resonare, p. 3. col. 395. a. b.

orare cum solemus, maxime tentare nititur diabolus, vt mulca morientes perdant suauitatem vnguẽti, p. 3. columna 943. c.

orare Deum quare docemus, cum per orationẽ nihil sibi manifestetur, nec animus eius in aliquo mutatur, & ideo videtur frustra oratur, p. 5. col. 125. c.

orare pro populo quibus interest, videat ne sit in eis plaga disperdens: alioquin & se & populum in perditionem precipitant, & dicitur eis: Munus non suscipiam de manu vestra p. 1. col. 1216. e. f.

orare non possum quotiescunque vxori debitum reddo, p. 6. col. 1327. b. Item, p. 2. col. 1526. f. & col. 1493. b.

orare sancti in patria quomodo dicuntur, & quod Deus exaudit eos antequam clament, p. 4. c. 526. f.

orare pro regibus admonuit Ecclesiam Apostolus, & pro omnibus sublimibus, sic & Ieremias fecit, p. 6. col. 693. a.

orasse legitur quidam patrum sic: Fili Dei, sicut scis, & scis, & sicut vis, miserere mei, p. 2. col. 1576. f.

orantes non exaudiuntur, quia non consentimus nobis per omnia super terram, nec dogmate, nec conuersatione, p. 5. col. 312. f.

orantes non debemus a Domino quærere, nisi quod ipse iussit, qui se daturum promisit, nec aliud de illo credere, quam ipse docuit, p. 1. col. 814. e. f.

orantes deuore significantur per sagittarios: tales enim orationes sunt sagittę spirituales impugnationes dæmonum repellentes, p. 2. col. 2075. c.

orantium siue deprecantium distinctio, p. 5. col. 601. c.

orandi actus, vt fiat, tria requiruntur. Primum est accessus orantis ad Deum qui oratur, secundum est propositio eius quod in oratione petitur, tertium est illud per quod oratio sit exaudibilis, p. 6. col. 693. c.

orandi officium quibus conueniat, qualiter & pro quibus, & quare, & vbi, p. 6. col. 694. f.

orandi forma nobis traditur, vt non in multiloquio, sed in cõpunctione cordis, & effusione lacrymarum oramus, p. 2. 314. f.

orando plus valet vnus sanctus, quam innumeri peccatores preliando, p. 1. col. 1404.

orando est pro Regibus, nõ solum bonis, sed etiam pro malis, vt Deus conuertat eos ad se, p. 4. col. 2392. f.

orandum est deuotius in Ecclesia, & ad hoc multiplex ratio datur, p. 3. col. 619. c.

orandum est pro peccatis fidelium post exitum vitę pręsentis, ac elemosinarum opus agendum, vt a peccatis soluatur, p. 4. c. 2565. 2566. & 2567.

orandum est non solum pro Principibus Christianis, sed etiam

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- pro infidelibus, sub manent Christiani, parte 6. columna 623.c
- Orandum est pro persequentibus, optando eis bonæ gratiæ & gloriæ: alia autem bona in speciali optare vel facere, nō est necessitatis, sed supererogationis, p. 5. col. 119.c
- orandum non est pro damnato, etsi ipso viuente sciretur quod esset de præscitis: posset tamen orari pro eo ut minus peccaret, & per consequens minus puniretur in interno, sed quia hoc nescitur, quod quilibet peccator quamdiu uiuit, potest redire ad gratiam, ideo pro omnib. peccatoribus adhuc uiuentibus orandum est, p. 6. col. 1418.f
- oratio sanctorum de salute aliorum, aliquando impeditur, nō ratione orantis, sed illius pro quo fit, p. 5. col. 1160.f
- oratio sanctorum suauissimum incensum est Domino, quia ab omni terrena sorde defecata, cælesti desiderio ignita, quasi thymiana in conspectu Dei flagrat, & quasi holocaustum ab ara pii cordis flamma deuotionis in cœlum subuolat, p. 1. col. 1678.e.t
- oratio animæ passiones sanat, oculos interiores curat, ab ignorantia, lachrymas ex ægitudine peccati accedentes fugat, p. 1. col. 917.b.c
- oratio illa vocem habet quæ digna est audiri, p. 3. col. 468.d
- oratio Ecclesiæ contra infideles terram sanctam occupantes, p. 3. col. 466.f
- oratio Ecclesiæ contra demones, fideles suis tentationib. persequentes, p. 3. col. 474.f
- oratio pœnitentis qui reuelatione Dei vel probabili coniectura sentit grauiora peccata sibi esse dimissa, p. 3. col. 641.c
- oratio positi in afflictione corporali ex persecutione iniusti, vel in afflictione spirituali ex tentatione dæmonum, par. 3. col. 488.f
- oratio cuiuslibet verè pœnitentis, & deuote veniam postulantis, p. 3. col. 798.f
- oratio iusti in persecutione, contra quem etiam ab ingratis fabricantur machinationes dolose, petentis deuote ab istis liberari, p. 3. col. 832.f
- oratio cuiuslibet innocentis in periculo mortis positi pro sua euasione deprecantis, p. 3. col. 833.c
- oratio cuiuslibet peccatoris uere pœnitentis, & peccata sua coram Deo pro sua humiliatione potentis, & veniæ postulatione, p. 3. ibid.
- oratio cuiuscunque fidelis qui positus in mortis periculo orat Deū deuote pro sua liberatione, & Deo exauditus, agit gratias Deo tanquam gratus, p. 3. col. 838.f
- oratio Ecclesiæ pro populo Catholico, quæ aliquando per demones detinetur in captiuitate peccati, p. 3. col. 987.a
- oratio Ecclesiæ contra infideles & hostes visibiles: sancta loca destruentes & prophanantes, p. 3. col. 1040.f. & 1041.c
- oratio Ecclesiæ contra hostes inuisibiles, p. 3. col. 1047.c
- oratio Ecclesiæ contra hostes fidelium, petentis deuote vindictam exemplo malorum antiquorum a Deo iuste punitorum, p. 3. col. 1076.f
- oratio cuiuslibet fidelis in afflictione spiritus per dæmonem excitata, vel corporis per hominem malum, qui est dæmonis instrumentum, p. 3. col. 1093.c
- oratio peccatoris pro sua liberatione de seruitute diabolica, p. 3. col. 1109.c
- oratio viri fidelis orantis pro sua & aliorum salute, par. 3. col. 1135.c
- oratio cuiuslibet fidelis, qui ut oratio sua sit exaudibilis, recollit beneficia humano generi præstata, p. 3. col. 1144.e
- oratio fidelis relapsi tamè per peccatum in seruitutem dæmonis, in qua petit iterum liberali, p. 3. col. 1149.c
- oratio pro bono statu populi, de peccato per pœnitentiam reuersi, p. 3. col. 1243.c
- oratio sanctorum pro liberatione fidelium ab Antichristi persecutione, p. 3. col. 1436.f
- oratio viri ad peccata lingue proni, petentis ab hoc diuinitus liberari, p. 3. col. 1529.c
- oratio propinquantis ad mortem, p. 3. col. 1535.c
- oratio fidelis in magna afflictione existentis, explicantis coram Deo anxietatem animi sui, petendo deuote ab ea diuinitus liberari, p. 2. col. 1540.f
- oratio boni Prælati persecutionem patiens ab aliquo filio suo spirituali, p. 3. col. 1541.c
- oratio Ecclesiæ persecutionem Iudeorum in Ecclesia primitiua sustinentis, p. 3. col. 821.c
- oratio pro liberatione Christianorum a persecutione facta frequenter tempore Iudeorum & Imperatorum Romanorum, p. 3. col. 1457.c
- oratio Iude traditoris, quæ ita orare potuit, ut fieret in peccatum, queri potest, p. 3. col. 1280.e
- oratio quæ non fit per Christum, non solum non debet peccatum, sed fit in peccatum, p. 3. col. Ibid.
- oratio pure directa de corde fidei, tanquam de ara sancta incensum surgit, p. 3. col. 1529.a.b
- oratio fortissima Christiani hominis armatura, p. 2. columna 1206.d
- oratio bona quæ, p. 2. col. 1580.e
- oratio & Eleemosyna pro defunctis habet aliquid consolationis, p. 4. col. 334.e
- oratio est quoddam tributum spirituale, quod offert anima Deo de visceribus suis, p. 5. col. 125.c
- oratio debet esse secreta, intenta, perseverans, & continua, cū reuerentia, & deuota, parte 4. col. 1569.c. Item, p. 1. columna 1308.f
- oratio virtutis pondus non habet, quam perseverantia nō tenet, p. 1. col. 1345.a
- oratio deuota significatur, per fenestram, & quare, p. 1. col. 1441
- oratio coram Deo est & odor suauitatis, quicquid amor Dei agitur, p. 3. col. 2220.a
- oratio est duplex, scilicet publica & priuata. Publica quæ fit à ministris Ecclesiæ. Priuata, & talis debet fieri in secreto, duplici de causa, p. 5. col. 125.c
- oratio est quæ facit peccatum. Qui enim de diuitiis vel honoribus sæculi, aut certe de inimici morte sollicitus obsecrat, ipse in infimis iacens, viles ad Deum preces mittit, p. 2. col. 731.b.c
- oratio est maximum remedium in tribulationibus, par. 4. col. 268.f
- oratio quia multis cogitationibus quatitur, etsi auditur, repellitur, p. 3. col. 125.
- oratio est exaudibilis tribus concurrentibus, & enumerantur, p. 5. col. 146.f
- oratio est expressio desiderii, p. 6. col. 100.f
- oratio est desiderium bonum, & si continuum est desiderium, continua est oratio, p. 6. col. 661.c
- oratio Christi fuit perfecta, humilis deuota, recta, & charitativa, p. 5. col. 432.f
- oratio omnis Christi procedens ex voluntate deliberatiua, fuit exaudita, p. 3. col. 714.f
- oratio Dominica exprimit quicquid decet hominem petere a Deo & quicquid decet Deum dare homini, & ordinatissime hoc describitur, p. 5. col. 125.c
- oratio Christi in orto ostenditur perfecta quintuplici causa, p. 5. col. 432.f
- oratio quid est, p. 5. col. 128.f
- oratio debet fieri in principio prædicationis ad impetrandum gratiam Dei, non solum a prædicante, sed etiam a toto populo, p. 2. col. 262.d. Item, p. 1. col. 283.f
- oratio generalis quæ & qualis sit, p. 5. col. 296.d
- oratio obsecratio, communiter, pro se vel aliis de quibuslibet. Petitio de rebus nominatim necessariis, p. 6. col. 693.c
- oratio est communior inter omnes actus patriæ, & ideo quod dicitur de ipsa intelligitur etiam de aliis patriæ actibus, p. 5. col. 125.c
- oratio est illud per quod homo consequitur gratiam, & gloriam ex diuina ordinatione, p. 5. col. 128.f
- oratio est eleuatio mentis in Deum, quod melius fit cum homo sequestratus est ab aliis, p. 5. col. 432.f

Index.

- Oratio est explicatio propriæ voluntatis apud Deum, vt eam impleat, p. 5. col. 847. c
- oratio Moyſi coram Domino eotransiente, in nube glorioſa eum representante, quæ fuerit, p. 1. col. 867. a
- oratio Aaron vt magis eſſet exaudibilis, commemorat iuramentum Dei factum Abraham, & testamentum in monte Sionai datum, p. 3. col. 297. c
- oratio Danielis fuit cum magno tractu temporis & meditatio nis & talis oratio eſt Deo acceptabilis, p. 4. c. 1608. e
- orationis clamor eſt propter impletionem deſiderii clamâtiſ, p. 4. col. 524. f
- orationis domum primo intremus, cum ad loca in quibus talis fit diuertimus, p. 5. col. 598. f
- orationis vis & efficacia, p. 2. col. 1166. d
- orationis deuotæ quatuor ſunt conditiones, ſcilicet veræ humiliatio, ſalubris poſtulatatio, mentis attentio, & debita continuatio, & per quid ſignificantur, p. 1. col. 813. c
- orationis efficaciam duo maxime faciunt, ſcilicet inſtantia & humilitas, p. 5. col. 935. c
- orationis, veræ virtus eſt celſitudo charitatis, par. 4. columna 691. a b
- orationis conditiones & orantis, vt ſic accepta coram Deo, p. 5. col. 312. e. f
- orationis partes quor & quæ ſunt, p. 6. col. 601. c
- orationis tempore ne ſabbatum noſtrum inquietent, inuiles de corde noſtro & ineptas phantafias excludamus, p. 2. columna 1410. e
- orationis tempore homines modum imponant cogitationibus, & a tranſeuntium rerum curis abſtineant. Nec tamē aliis temporalibus vbi oportunitas dictauerit, ab his quæ ad vltimum & veſtitum pertinent, proſus intuitum auertant, ſed congruo moderamine diſpenſet, p. 2. Ibid.
- orationis feruor & eius prolixitas inducunt obliuionem potus cibi, p. 2. col. 1511. c
- orationis in ſacrificio ingerunt ſe importunę cogitationes, rapere vel violare cupientes, ſed manu ſanctæ diſcretionis debemus cuſtodire, p. 1. col. 211. a
- orationi & hoſpitalitati vel aliis virtutibus ex fragilitate carnis, non ſemper inſtituere poſſumus, aliter eſt de charitate, p. 6. col. 1337. a. b
- orationē facere debemus contra tria vicia in proſperis, & contra tria vicia in aduerſis, p. 3. col. 468. d
- orationem debet comitari ſancta operatio, p. 2. col. 1365. c
- in oratione poſſunt verba multiplicari duplici de cauſa, pa. 5. col. 128. f
- orationes iuuât plurimum, ſed cum & nos aliquid boni agimus, p. 4. col. 961. b
- orationes deuotæ quæ ſunt in Eccleſia, per quid ſignificântur, quibus etiâ cantus addendus aliquâdo, & melodia, & quare, p. 2. col. 853. c
- orationes deuotæ ad Deum in promotione alicuius ad dignitatem, debēt præmitti, exemplo Chriſti quando elegit duodecim Apoſtolos, p. 5. col. 782. d. f
- orationes ſanctorum, per diuerſas vaſorum ſpecies ſignificantur p. 2. col. 1289. e
- orationes fidelium ſignificat incenſum; quod ex quatuor odoratiſſimis generibus in maximam ſubtilitatem comminutis cōponitur, & quare, p. 1. col. 822. e
- orationis iuſtorum quomodo & quare, coram vel ante Dominum offerre dicuntur Angeli, quali ad aliquid manifeſtandū cum omnia ſint nuda & aperta oculis Dei, p. 2. c. 1542. f
- Item, p. 6. col. 601. b
- orationes Eccleſiæ non ſolum ſunt exaudibiles per virtutem paſſionis Chriſti & crucis, ſed per meritum beatæ Mariæ virginis, p. 3. col. 1881. a. b
- orationes & lacrimæ ad hoc fiebant in monte Sion, ut exaudirentur in cœlo, p. 3. col. 467. c
- orationibus ne auſtantur a Domino, duo ſunt quæ obſiſtent incorruptis, ſcilicet & permanens error, & cor impenitēs, p. 4. col. 640. d
- orbis dicitur immobilis fundatus, & intelligitur hoc dupliciter, p. 2. col. 859. c. 960. f
- orbis vniuerſus per tabernaculum veteris Teſtamēti designabatur, & quomodo, p. 1. c. 767. c
- orbis quodammodo duplicatur ſecundum diuerſitatē ſtatus ita quod dicitur orbis præſens, ſecundum ſtatum qui currit vltque ad iudicium Dicitur autem orbis futurus, ſecundum ſtatum qui erit poſt iudicium, p. 6. col. 811. c
- orbis ſecundum ſtatum præſentem, ſubiectus eſt quodammodo iſtis angelis & quare: ſed orbis futurus non erit angelis ſubiectus, & quare, & quomodo, p. 6. ibid.
- orbis totus per ornamenta ſummi ſacerdotis figurabatur & hoc quomodo, p. 1. co. 798. f. 799. c
- orbis vniuerſus iuſſus eſt deſcribi per Auguſtū, & quare, p. 5. col. 621. c
- orbem porrare dicuntur poteſtates Gentium uel angelicę virtutes, p. 3. col. 125. b
- ordo librorum Moſis, p. 1. col. 904. e
- ordo angelorum cœleſtium, p. 4. col. 1151. a
- ordo triplex debet eſſe in homine, p. 5. co. 1136. d
- ordo dilectionis quis & qualiter habendus & ſeruandus eſt, p. 6. co. 649. e
- ordo non temporis ſed dignitatis erit in reſurrectione generali p. 6. col. 335. c
- ordo nullus in inferno, non quod Deus non ordinet tormenta ſecundum meritum ſingulorum, quia etſi vna gehenna non omnes vno modo ſentient, p. 3. col. 138. e
- ordo naturæ eſt procedere ab imperfecto ad perfectum in natura humana, p. 6. c. 343. c
- ordo ſecundum prius & poſterius, licet non ſit in actu cogitandi diuino, cum ſit vnicus & ſimpliciſſimus, tamen in effectibus ab eo præcognis eſt ordo temporis & dignitatis, pa. 2. col. 1495. c
- ordo tidei non eſt in annis, p. 5. col. 1084. f
- ordo legis & Euangelii triplex, ſcilicet, temporis, dignitatis, & virtutis, p. 6. col. 789. a. b. c
- ordinis ignorantia conturbat negociorum naturam formam que meritorum, p. 3. col. 1355. b
- ordinem cœli noſſe quid eſt, p. 3. col. 361. b
- ordinem ſeruare in omnib. decentiſſimum eſt, par. 3. columna 2138. f
- ordinem ſuum quiſque agnoſcat, & quid ſit dignum ſuo ordini intelligat, & ita libret actus & ſermones, inceſſum quoq; & habitum, ut ordinis ſui profeſſioni conueniat, p. 1. columna 1178. f
- ordinem ſeruare quid ſit, & quod omnis homo debet incedere ſecundum ordinem ſuum, ſacerdos, diaconus, virgo, & quicunq; in profeſſione religione videntur, parte prima, ibidem.
- ordines quatuor erunt in iudicio finali, p. 3. co. 435. b
- ordines ſacerdotales noui Teſtamēti, & per ſacerdotes & miniſtros veteri Teſtamēti quomodo figurabantur, p. 2. col. 1110. f
- ordines fratrum prædicatorum & Minorum ad idem opus ſunt ordinati quomodo in Apocalypſi præfigurati dicuntur, ſecundum aliquos, p. 6. col. 1671. c
- ordines tres ſunt in vtroque teſtamento prædicatorum contentium, & coniugatorum, p. 4. col. 1384. f
- ordinibus diſtinctis Angelorum congruunt diſtinctæ, conuerſationes hominum, & in eorum ſortem per conuerſationis ſimilitudinem aſcendunt, p. 1. col. 1756. d. e
- ordinans nos Deus, iuxta merita diſponit & terminum vitæ, p. 3. col. 233. c
- ordinandi in Eccleſia primo debent leuari aqua contritionis ad ablationem præcedentium peccatorum, & aquis deuotionis ad deſiderium ſupernorum, p. 1. col. 801. c
- ordinatio diuina de aliquo futuro accipitur dupliciter. Vno modo prout eſt in diuina præſcientia, & ſic eſt immutabilis. Alio modo ſecundum diſpoſitionem ſecundarum cauſarum, & talis eſt mutabilis, p. 2. col. 392. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Ordinatio populi** vt bona sit, requiritur diuisio possessionum inter se, p. 1. col. 1377. c
- ordinatio Dei** de morte singulorum dicitur testamētum inferiorum: quia iusti ante Christi passionem descendebant ad limbum, p. 3. col. 206. f
- Ordinario** bona populi triplex est. Prima viri ad proximum, secūda populi ad principem & tertia vtrorumq; ad Deum p. 1. col. 1377. & col. 1384. & c. 1390. f
- Ordinationis diuinæ effectū** impedire volentes homines per astutias suas, præter intentionem suam promouent eum & de hoc exemplum, parte 1. columna 388. b. c. & co. 394. a. & col. 473. c
- ex Ordinatione diuina** oportet homines agere, vt effectus a Deo instituti impleantur, & c. Vt quomodo accipitur causa liter uel consecutiue, p. 1. col. 577. c. 578. f
- ordinationem diuinam** non possunt impedire scientia speculatiua & practica, sed magis promouent præter intentionē p. 3. col. 1698. f
- oreb** interpretatur foramen in quo coluber ingreditur, p. 2. column. 208. e
- organum** est generale nomen omnium valorum musicorum, licet vsu dicatur organum quod inflatis follibus ponat, p. 3. col. 1591. a. b
- Orientales populi** antiquitus in tabernaculis habitabant, p. 3. col. 118. f
- originalis iustitia**, in Iustitia originalis.
- originale peccatum**, in peccatum originale.
- originale peccatum** omnes ex Adam descēdētes, præter Christum & matrem eius incurrerunt, cuius pœna est mors, pa. 6. col. 62. f
- Origenes** ab hæreticis seductus est, quem post Apostolos Ecclesiæ magistrum fuisse quamdiu recte sapuit, qui negauerit, errat, p. 3. col. 1636. d. e. Item, p. 1. col. 1382. d. Sæpius replicat hoc verbū. Ita videtur mihi Christus Dominus meus facturus.
- Origenis error** de liberatione hominum malorum damnatorū & dæmonum, p. 5. col. 419. a. & col. 214. d. Item parte 6. col. 808. d. e. Item parte quarta, columna 234. e. Alii errores ponuntur & columna 737. a. b. & sequent. Item, par. 3. column. 1610. f
- Origo peccati** est duplex scilicet leuitas cordis, & loquacitas oris, p. 3. col. 2064. t
- orion** est quædam constellatio, & c. p. 3. col. 124. d
Item, p. 4. col. 1869. e
- ornamenta vera** matronarum (vt Pythagoras scribit) est pudicitia, non vestes, p. 6. col. 1326. d
- ornamenta summi sacerdoti** erāt decem quorum quatuor inferioribus sacerdotibus cōmunicabantur, p. 1. col. 781. b. c
- ornamenta summi sacerdotis** que & qualia, & cuius formę siue dispositionis, p. 1. col. 782. f
- ornamenta rubea** super arma Chaldæi contra Assyrios deferrebant, ne si aliquibus eorum vulneraretur, ex apparentia sanguinis alii terrentur, p. 4. 2028. f
- ornamentis naturalibus** quisque debet esse cōtentus, ne creatorem videatur accusare, tanquam impotentem opus suū perficere, p. 1. col. 1073. a
- ornatur** in vestibus si mulieribus coniugatis moderatur, quanto magis virginibus id vetitum intelligitur, par. 6. columna 1325. b
- orpha** interpretatur ceruix eius, p. 2. c. 827. a
- orpheus** Deum incircūscriptum significare voluit quod vniuersum complectatur, p. 2. col. 1429. b
- ortogometra** & coturnix, an, & quomodo differant, pa. 1. col. 641. b. c
- ortus signorum** & constellatio quæ monstrant aliqua futura, vt sterilitatem terræ futuram vel fertilitatē, & huiusmodi, dicuntur monstra a monstrando, p. 3. col. 1921. c
- ortus solis** est duplex. Vnus quando apparet primo lux eius, scilicet, Aurora. Alius, quando apparet Sol super terram, p. 5. col. 997. c
- ortus diuinitatis** Christi, ante & post non habet, ortus vero humanitatis habet, p. 3. col. 357. c
- os tuum** ne prauum loquatur aliquid, & hoc fit duob. modis. Tua labia ne detractionibus assuescant custodias: Et alios quoque quos huic vicio subditos nosti, ne te corrumpāt, fugias. p. 3. c. 1622. d. e
- os eorum** qui verba Dei loquuntur, Deus aperit. Eorū qui loquuntur mendacium, falsum testimonium, scurrilitates, turpitudines, susurronum quoque & detractorum, & eorum qui ociosa loquuntur, diabolus aperit, os, p. 1. col. 520. e. f
- quod procedit de ore**, inquinat: non de ore carnis, sed cordis Non enim si nominas furta & alia mala immundus es: secundum cogitas, et si fileas, p. 3. col. 1446. e
- os si Deus non replet**, non ardet desiderium, p. 3. c. 948. e
- os floret** cum precibus atque psalmodiis, hymnisque in laudibus Dei consertis digne resonat, p. 4. co. 2414. f
- os altissimi** dicitur potentia generatiua patris, quæ produci verbum, sicut ore produci verbum sensibile. Nam intelligibilia signantur per similitudines sensibilem, p. 3. columna 209. e. f
- ossa Sanctorum** martyrum seu cōfessorum & huiusmodi, portantur cum magna veneratione ad Ecclesiā. Apud antiquos yete. Test. aliter tangens enim morticinum, pollutus censetur, & c. & vnde hæc mutatio, p. 3. col. 1014. d. e
- ossa in quibus consistit** robur corporis notant virtutes in quibus consistit robur mentis, p. 3. c. 666. e
- osanna** quid significat, p. 5. col. 345. a
- osculum suscipit** Dominus non vt doceat nos simulare, sed vt ne prodicionem videatur iugere, p. 5. col. 935. b
- osculum multiplex** est, p. 6. c. 190. f. 464. e
- osculum pacis & amoris** signum est, p. 3. col. 1710. e. Item, p. 1. col. 361. c
- consuetudinis** fuit, maxime in illa simplicitate antiquorum, vt propinqui propinquos oscularētur, & hodie fit in multis locis, p. 1. col. 337. a. b
- osculum** notat signum vnitatis, & inde est consuetudo in Ecclesia dare pacem vel osculum pacis. p. 6. col. 464. c
- osculo famulo** impertit gratiam Sauli, p. 2. col. 376. a
- osculo tradunt** Iesum sacerdotes & clerici, & proditores accedunt ad mensam Domini, qui eisdem labiis deosculantur filium virginis, quibus deosculati sunt filiam meretricis, p. 5. col. 601. c. & c. 435. c
- oscula alia** sunt bona & salutaria alia via interitus, quæ ex ore proficiscitur, p. 2. col. 454. d. e
- osee quomodo** interpretatur. Item ortus eius, & de qua tribu, vbi sepultus, & de quibus prophetauit, p. 4. co. 1691. b
- osee Prophetæ materia** triplex est, alia secundum historiam, alia secundum tropologiam alia secundum allegoriam, p. 4. col. ibid. a
- osee Prophetā** cur Dominus iusserit, vel cur Propheta iussus accipere fornicariam, paruerit, mirum videtur, p. 4. ibid.
- ostensio facta** est Ezechieli, consimilis visioni Ieremiæ, & potissimum quantum ab sacerdote, p. 4. col. 1161. c
- ostium** fiet fortasse vnicuique animę in singulis mansionibus, qui ait Ego sum ostium, & c. vt per ipsum intrat & exeat, & pascua inueniat, vsque equo ad ipsum perueniat patrem, p. 1. col. 1419. a
- ostia cubiculi** claudimus cum illicita desideria coicemus, p. 4. col. 248. a
- ostiaros quomodo** Dauid & Samuel constituerunt, pa. 5. col. 1055. c
- oth syllaba** vbi legitur in Hebræo numeri pluralis est in sceminino genere, p. 4. col. 1711. a
- ouis mactāda** ad septentrionem, docet Christum egressurum ex oppido Ierusalem, & extra eum urbem pascendū, donec signetur & mactetur in Ierusalem, p. 1. c. 814. e
- ouis Ioseph** quare dicta est sic secundum Hebræos, p. 3. c. 1050. f. Item, p. 1. col. 609. c. Et est fictitium.
- oues in Aegypto** secundum Hieronymum bis in anno pariūt p. 1. col. 343. c

Index.

oues quando tondebantur antiquitus mos erat, quod magna conuiuia faciebant Domini ouium pastoribus, & quare, p.2.col.481.c.&c.540.f. Item, p.1.col.389.f
ouium & pastoris mutua cognitio, & huius ratio, p.5.c.1185.c.& 1186.f
ouium Italicarum & Mesopotamiæ eadem esse dicitur natura, p.1.col.343.b
oua aspidum fregerunt, qui aduersariarum potestatum semina tanquam in utero suo gerebant, p.4.col.478.d
oua fouentur ut ex eis pulli nascantur, p.1.c.1585.a.b.c
oza percussus interiit quod cum neque Leuita esset arcum tetigit, p.2.c.545.c.& 546.d.e.f
oza quare repentina morte percussus est a Domino, p.2.col.545.c.& col.1077.b
ozias fuit primo iustus, & rectum fecit in conspectu Domine, unde & hostes vicit, multos Prophetas in imperio suo: sed postquam Zacharias cognomento intelligens, obiit, lepra in fronte percussus est, & quare, p.2.c.1228.e.f
ozias cum in toto corpore fuerit lepra percussus, quare magis fit mentio de fronte, p.2.ibi.
ozias trinomius fuit, dictus enim fuerat ozias & Zacharias & Azarias, p.2.c.1227.c.& col.1228.e.f

P

P ABVLVM animalibus præbere, & ea ad equare, & similia, licite potuerunt fieri in die sabbati, &c. p.4.col.712.f
Pacis. ci. cem. æ. in Pax.
Pacifici sunt qui omnes motus animi componunt, & rationi subiiciunt, p.5.col.98.f
Pactum quid est & unde dicitur, p.3.c.1405.a
pactu alicuius stabilitas designatur nomine pacti falis, p.1.col.1295.c
Pedagogi cura sapientia & potestas, p.4.col.141.b
Paganus si conuerterit se ad primam causam, cuius per seipsū potest habere aliquam noticiam, rogando ut dirigat eum ad salutem suam, & caueat a peccatis, Deus reuelabit sibi de fide Catholica quantum necessarium, est ad salutem, vel mittet sibi doctorem, p.6.col.1093.c
Pagani, quicquid eos delectabat, Deos appellare non timebant, p.6.col.1352.d
Pagani principatum habentes & Ecclesiam Dei grauissimis infestantes persecutionibus, significati per Lytham Iudeorum hostem sequissimum, p.4.c.2531.c
Pagani puerorum capita dæmonibus student offerre, & in honore dæmonum cincinnos nutrire & fouere, p.1.c.1073.a.b
Palatium cœleste nullus ingredi potest indutus sacco mortalitatis humanæ, p.2.col.1633.c
Palatia mollium debet declinare rigida vita & prædicatio quæ frequentant mollibus induti adulantes, par.5.col.209.e.& col.800.e.f
Palæstina est montuosa, Aegyptus plana & depressa, p.1.col.1658.e.f
Palæstini ad morte condemnatos, ligato saxo ad collum præcipitabant in mare, p.5.c.301.b.c
Palæst. norum mors in tectis formandis, p.5.co.196.e.f. Item, p.4.col.2080.f. Item, p.1.col.718.f.& c.137.b.c. Item, p.1.c.1588.d
Palæstinis mor erat in festis caput vngere, p.5.col.134.f
Pallore abstinentiæ qui inficiuntur ad humanos oculos, ut gloriam capiant ab hominibus, vna passa vescuntur, par.1.co.197.b
Palma nomine significatur victoria, eo quod victores in præliis ramis palmæ in capite & manibus ornabantur, p.1.col.1613.b.c
Palma arboris quæ proprietas, & eiusdem mortalitas, p.3.col.278.e
Palmo qui aliquid metitur, sommo conamine expansis digitis manum extendit, ut possit mensuram quam querit, plene & certe inuenire, p.1.col.789.a

Palpat quasi in tenebris qui quod tangit non videt, p.3.c.156.d
Panis & aqua qua pastus est Elias per manum Angeli quadraginta diebus & quadraginta noctibus presens seculum designatur, p.2.col.829.a
Panis hordeaceus significat leuem significauit leuem aliquam turbam saepe potentiolem superare, p.2.c.202.a
Panis benedictione factus est caro, tractus simul & integer, p.2.col.459.b
Panis cōfectio ex fimo quā narrat Ezechiel, ca.5. duo significat, p.4.col.1118.f
Panis hordeaceus cibus est iumentorum maxime vulticorum que ac feriorum, p.5.col.548.d.e
Panis & aque nomine in scriptura frequenter intelligitur cibus & potus generaliter, p.3.col.2124.f
Panis corporalis & spiritualis differentia, p.5.co.1125.c
Panis pollutus secundum aliquos dicebatur, eo quod erat de tritico per rapinam acquisito formatus, p.4.col.2181.e
Panis propositionis dicebat per manus Sacerdotis pittari, formari, & decoqui, & si aliter fiebat, dicebatur pollutus secundum quosdam, p.4.ibid.
Panis Christus, non solum secundum verbum quo uiuunt omnia sed etiam secundum carnem assumptam pro mundi vita, p.5.col.1130.f
Panis verus dicitur Christus, datus de cælo, vere & proprie dicto ratione Deitatis, & ratione humanitatis, p.5.c.1125.c
Panis nomen in scriptura intelligitur omnis cibus, p.1.col.1185.f
Panem acquisitum in sudore laborantium qui aufert, quasi qui occidit proximum suum, p.3.c.2147.b
iunior fui, &c. nec semen eius quærens Panem, &c. de quo pane intelligatur, p.3.col.691.a.692.d
Panem si dederis tristis pauperi, & panem, & meritum perdidisti, p.3.col.737.a.b
Panem afflictionis quem vocat Isaias, p.4.c.281.b
Panem propositionis quasi corpus Christi de vxorum cubilib. confluentes edere non debebant, p.2.col.456.e
Panem calidi in die sabbati per duodecim tribus a Leuitis ponebatur in mensa propositionis, & in hoc signabatur quod sacerdotibus debebatur a populo victus, p.4.co.2219.b
Panem erant in triplici gradu apud Hebræos. Aliqui dicebantur panes propositionis, qui erant liciti sacerdotibus tantum, & Aliqui panes oblationis, qui offerebantur in altari holocaustorum, illis vtebantur Leuitæ. Aliqui panes communes, quibus indifferenter poterant vti, & dicebantur panes laici, p.2.col.455.c
Panem propositionis quare sic dicebatur: & cuius forme. Dicebantur etiam panes facierum, & quare, p.1.col.740.f
panem azymi maxime debebantur immolari in cōsecratione Sacerdotum, & quid hoc figurabat, p.1.col.800.f. Item, p.6.col.233.c
Panem pro rege & nobilibus personis de farina delicatissima tritici & purgatissima fiebat, quæ dicitur simila, p.2.c.699.c
Panem pluraliter dicere scriptura magis amat quam singulariter panem, p.1.col.633.b.c
Panem duodecim significat sacrum duodecim Apostolorum chorum, p.1.col.1116.d
Panem multiplicatio quō & unde facta est per Salvatorem nostrum, p.5.col.256.f.& col.1123.c. Item, p.2.c.880.f. Itē, p.1.col.84.f
Panem tardius corrumpitur per seipsum, quod fit putrefiendo quam corrumpatur a tineâ, quæ corrumpit ipsum aliquando etiam in nouitate sua, p.4.c.1739.c
Panem infamiae pedes ac brachia constringuntur, ne huc atque illuc dissoluta libertate iactentur, p.3.c.352.d.e
Papa ubi est, ibi Roma, p.3.c.1436.f
Papa vel legatus visitans vnam prouinciam, potest recipere sumptus ab illo, p.6.col.437.c
Papilio est tentorium, a similitudine volatilis dictum, p.1.col.847.a. Interl.
Pap yrum secularem scientiam designat, p.4.c.190.d

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Parabola est duplex, scilicet verbi & facti, p. 4. col. 900. f. & col. 1203. b. c.
- Parabola quid est, & unde dicitur, p. 5. col. 521. a. Item, par. 3. col. 1599. a. & 1818. f. & col. 1015. a. Item, parte 1. columna 1742. f.
- Parabola non omnes a Salomone prolata, reposita sunt in ista triplici collectione, p. 3. col. 1599. c.
- Parabolarum libri prologus, non ab ipso Salomone, sed ab eo qui primam collectionem fecit, appositus videtur, p. 3. col. 1599. f.
- Parabolarum liber Salomonis nongentos, & quindecim continet versus in Hebræo, p. 2. col. 700. d.
- Parabolarum liber a quo editus, a quibus collectus, & in unum librum redactus, & quot collectiones habuit, p. 3. col. 1599. b. Item, p. 5. col. 715. c.
- Parabolas, ponit Dominus, secundum similitudinem, vel per similitudinem, p. 5. c. 935. a. b.
- Paradisus dicitur tertium coelum. Item præfens Ecclesia. Item locus in quo Adam corporaliter vixit, p. 6. col. 446. f.
- paradisus est terra hominis, in qua innocens permansisset, sed per culpam ad vendas mutabilitatis venit, p. 3. col. 131. c.
- Paradisus est locus amoenissimus, fructuosus arboris magnus, & magno fonte fecundus, p. 1. col. 67. a. & col. 197. a.
- Paradisi gaudia per cibum amissimus, p. 4. col. 473. b.
- de Paradiso tres generales sententiæ sunt. Una eorum qui corporaliter tantum intelligi volunt. Alia eorum qui spiritualiter tantum. Tertia eorum qui utroque modo, p. 1. c. 67. a.
- Paradisum possumus conicere in Oriente situm, vbi cunq; autem sit, scimus eum terrenum esse, & interiecto oceano, & montibus oppositis, remotissimum a nostro orbe, p. 1. col. 67. a. b. Et locus remotus est a cognitione hominum, col. 71. a. 86. c. f. & col. 87. c.
- Paralipomenon libri scripti sunt post captiuitatem, p. 2. col. 1053. a.
- Paralipomenon tantum de regibus Iuda agit, sed libris regum agitur de utroque regno, id est, Iuda & Israel, 1009. a. b.
- Paralipomenon quis scripserit ignoratur, unde inter Apochrypha deberet computari, tamen inter agiographa computatur, p. 2. col. 1009. a. b.
- Paralipomenon conuenientia cum libris regum, p. 2. columna 1142. a.
- Paralipomenon libri vocantur propterea quod multa in libris regum præterita in illis continentur, p. 2. col. 1009. a. b.
- in Parasceues die non offeruntur hostia corporis & sanguinis Christi, & quare, p. 4. col. 958. d.
- parasceue Græce, preparatio Latine. Hoc nomine Iudæi inter Græcos morantes sextam sabbati appellabant, & quare, p. 5. col. 651. b. c.
- parendum licet sit communitati in multis casibus, non tamen in casu idolatriæ vel hæresis est parendum, p. 1. columna 1539. c.
- in parentem quid delinquit æque & qui in Deum punitur, p. 1. col. 1583. a.
- parentes qui contumeliosa tractant pœnis ferre iubet lex, p. 1. col. 1083. a.
- parentes an, & quomodo, & quando sunt odiendi, par. 3. col. 349. a.
- parentes aliquando in filiis monstruosis puniuntur ex diuina iustitia, p. 5. col. 1178. f.
- parentes filius, & filii parentibus, differenter tamen, tenentur prouidere sibi inuicem, p. 5. col. 164. f.
- parentes quando & quando non religionis ingressum impedire possunt, p. 5. col. 164. f.
- parentes primi si non peccassent, non per mortem, sed per Dei virtutem in meliorem statum mutati fuissent, immo magis quam Enoch & Elias, qui in Adam mortui, & gestantes in carne propagine mortis translati sunt, vbi nec morbo nec senectate deficient, p. 1. col. 76. d.
- parentes primi non coierunt in paradiso, quia formata muliere modicum itererunt in paradiso. Tum quia licet datum esset præceptum de multiplicatione in generali, expectabant tamen determinationem Dei in speciali, p. 1. col. 111. a. b.
- parentes monentur non minus gratias agere pro ortu sanctorum filiorum quam pro meritis, p. 5. c. 6. 8. f.
- parentes sobolis suæ curam gere debent, & cum disciplina nutrire, & ne lasciuia & voluptati fræna relaxent, p. 3. columna 1185. c.
- parentum iniuria, seu in parentes cõcussa, morte puniebatur in lege, p. 1. col. 1083. a.
- parentum honoratio nedum in reuerentia sed in administratione necessariorum intelligitur. Et quomodo sacerdotes cupidi sua falsa doctrina hoc excluderent, par. 5. col. 162. f. Item, p. 1. col. 672. f.
- parentibus male affecto animo omnes cruciatus qui nunc sunt quique futuri sunt minores iusto sunt, p. 1. col. 1083. a.
- parentibus non licet ingredi religionem, omnia cura filiorum omnino aliter de filiis, p. 5. col. 164. f.
- parietis nomine peccati duritia designatur, p. 4. c. 1169. a.
- parisus & in pluribus ciuitatibus alius hoc impletum videtur, quod filii stulti vendunt hæreditatem paternam sicut in parte, & frequenter illis qui prudenter seruiuerunt patri, p. 3. col. 1677. a.
- parisiensis vniuersitatis Theologica facultas hunc modum tenet in deliberationibus, quod incipiunt ab illis qui sunt minores in magisterio, ne minores formident declinare a sententiâ maiorum, p. 1. col. 707. b. c.
- parisiense studium quomodo & per quem incepit, p. 1. columna 412. f.
- pars siue quantitas primitiarum frumenti, vini & olei, & c. non fuit determinata per scripturam, sed per sapientes Hebræorum fuit determinata triplici modo, & c. p. 1. col. 1561. c.
- pars Domini dicitur populus Israel quia fuit Deo specialiter dedicatus, p. 1. col. 1660. f.
- partes iustitiæ sicut sunt duæ scilicet declinare a malo, & facere bonum sic sunt duæ per oppositum partes iniustitiæ scilicet deserere bonum & tacere malum, p. 3. col. 1994. f.
- particeps erit sine dubio resurrectionis Christi, qui in ma fide tangit mortem Christi, & spem suam veraciter in eo collocat, p. 2. col. 725. c.
- participes vnius simplicis essentiæ, quomodo sint plures, quis explicet, participes qualiter erimus cum partes non sint apud Deum, p. 3. c. 1572. d.
- parui possunt dici formosi & commensurati, non tamen pulchri, p. 3. col. 742. f.
- paruipensio iniusta secundum æstimationem paruipensio est causa iræ, parte 3. col. 2118. f. Vide etiam in Iram proprie causant, & c.
- parum distat vtrum facinus committas, an admittas, p. 1. col. 252. b. interl.
- parum non erit simpliciter & absolute in patria cælesti, sed respectiue, in quantum vnus maius præmium habebit alio secundum diuersitatem personarum, p. 6. col. 423. c.
- parua si curare negligimus insensibiliter seducti, etiam maiora audenter perpetramus, p. 2. col. 1050. f.
- paruitas & magnitudine distinguuntur secundum prosperitates & aduersitates huius uitæ quibus per mortem sublatis remanent homines æquales, p. 3. col. 58. d. e.
- paruulus si non voce, re tamen ipsa lac tantum requirit, p. 1. col. 7417. b. c.
- paruulus est in oculis suis, qui dum se cõsiderat impari alienis meritis pensat, p. 2. col. 1218. e. f.
- paruuli etiam interficia iubentur in bello propter enormitatem criminis, p. 1. col. 1405. c.
- paruuli in diuino & in Sodoma an fuerunt participes peccatis parentum suorum, p. 1. col. 1607. b. c.
- paruuli sicut in patre peccatores, sit & præuicacatores, p. 3. col. 1389. b.
- pascha celebrare tempore determinato ab Ecclesia tenentur omnes Catholici, & tunc debent recipere sacramentum eucharistiæ aliter incurrunt mortale peccatum, p. 1. c. 1218. e. f.
- pascha

Index.

- Pascha** Iudeorum dicitur transitus, similiter & Pascha Christianorum, & quare, p. 5. col. 1148. c
- Pascha** quod Hebraice dicitur phase, non a passione, sed a trāfitu nominatur, p. 5. col. 419. a. Item, p. 6. col. 233. b. Item, p. 3. col. 1426. e
- Pascha** proprie solus dies dicitur, quo agnus ad vesperam occidebatur. Sed indifferenti, & pascha pro diebus azymorum, & dies azymorum pro pascha accipiuntur, p. 5. columna 419. b. 623. a. & col. 969. a. b. & col. 1140. a
- Paschæ** dies quare institutus est, p. 4. col. 242. 2. f. Item, p. 1. col. 1006. d. e
- Paschæ** celebratio prima, & alię sequentes temporibus aliis, nō sunt oīs formis cōditionis in oīs, sicut nec celebrationes sacramētōrū nouę legis sunt ubiq; vniformes. p. 1. 583. c
- agnus Paschalis** cur tamdiu seruatus, p. 1. col. 586. e
- Paschalis festiuarum celebratio** filii Israel tempore determinatio præcipitur sub poena mortis, p. 1. col. 583. c
- Paschalis solennitas** quę nobis æternę beatitudinis lumen præmittit, tūc maxime celebratur, cum Sol anno proficit incremento, p. 1. col. 1218. e. f
- Paschalis celebratio** ve. legis quomodo probandum sit quod præceptum de illo non obliget sempiternaliter, p. 1. c. 609. c
- Paschale tempus** tribus iudiciis in ve. Test. obseruatur, Quarta regula nobis a resurrectione Xpi ipōsita, Ibi. & c. seq. a. b
- Paschali festo** ascendisse in Ierusalem legitur, Christus bis, p. 5. col. 1064. d
- Paschali solennitate** primam stolam & primum regnū, a quo in lōginquam regionem discessimus, nos recepturos speramus, p. 1. col. 1218. f
- Paschalium ceremoniarum obseruantia** sicut præcepta est ita etiam tempus quo pascha agi præceptum est sacra mysteria recolet, p. 1. col. Ibid.
- Passeres** quos offerēbat leprosus typū passionis salutaris continebat, p. 1. col. 1027. c
- Passeres** abundant in terra promissionis, & ideo de ipsis fiebat oblatio pauperum, p. 5. col. 201. a
- Passerum sacrificium** vel oblatio non erat communis, nisi in emundatione leproforum, & ideo aliis sacrificiis non connumerantur, p. 1. col. 210. f
- passio** & propassio quid sint, & quomodo differāt, p. 5. c. 110. c
- Passio** præsens & fortis peruertit iudiciū rationis, sicut patet in continente, qui præsentē passione iudicat esse fornicandum, tamen extra passionem positus iudicat contrarium, p. 5. col. 1175. c
- Passio Christi** incipit a sua paupertate, quam pati cepit ab hora natiuitatis, p. 3. col. 717. c
- Passio Christi** est vna, sed duo nobis impetrauit, expiationem scilicet, a peccatis & sanctificationem, vt nos offerret Deo, p. 1. col. 1217. c
- Passio Christi** ostēdit distinctionem temporalium bonorum siue carnalium, & spiritualium atque æternorum, & non est certior distinctio, in cuius morte claruit non trālicoriam felicitatem pro magno munere sperandam & optandam, cū vnigenito filio quem tanta pati voluit, longe aliud Deus a se peti & expectari aperta distinctione declarauit, p. 1. col. 1278. b. c
- Passio Christi** siue meritum incarnationis iustificauit patres veteris legis in quantum erat ab eis credita & desiderata, p. 6. col. 916. f
- Passionis dominicę** tempus recte dicitur primus mensis, p. 1. col. 1106. d
- Passionis suę** opus Christus fecit, ipse consummauit, p. 1. col. 93. 2. e. Interl.
- passionis dominicę** consummationem per cinerem intelligimus, p. 1. col. 769. c
- passionem Christi** deplorat Ieremias in Threnis multis versibus, p. 1. col. 1001. 1002. 1003. 1004.
- passionem Christi** regimus, id est, sacramento honoramus, eius que mysterii rationem reddentes: a Iudeorum detractione operimus. Figura de Sem, & Iaphet, p. 1. col. 161. b
- passiones** & motus mentis redundant in corpus exterius, p. 3. col. 268. f. Item, p. 2. col. 1597. c
- passiones odii** & irę maxime apparent in facie & in oculis potissime, p. 3. col. 673. c
- passiones amoris odii**, vel timoris & huiusmodi successiue mirabiliter immutant corpus, p. 2. col. 420. e
- passiones irascibilis partis** oriuntur ex passionibus concupiscibilis, & in ipsis terminantur, quia oriuntur ex amore & odio terminantur in delectationem & tristitiam, p. 1. c. 1579. c
- passiones diuersę** in hominibus ex diuersis melodiis excitantur, p. 4. col. 1523. c
- passiones** & persecutiones differunt, sicut actio & passio, quia passiones sunt in corpore proprio: persecutiones ab alio inferente, p. 6. col. 250. f
- passiones quatuor principales**, rationem multipliciter perturbantes, intelliguntur per quatuor tribulationes quas habuit Israel, p. 3. col. 515. c
- passiones animi** sunt quatuor, & quomodo distinguantur, & per quidem significantur, p. 4. col. 1965. b. & co. 2033. a
- passiones dominicę** mysteria celebrantes, non solum passionis, sed & resurrectionis debemus recordari. p. 5. col. 448. d
- passiones huius temporis** possunt dupliciter considerari, p. 6. col. 101. f
- passiones arma** dicimus, quia per ipsas ab aduersariis liberamur, p. 1. col. 287. e. f
- passiones siue affectiones**, vt dolor & tristitia furor, obliuio, ira, poenitudo, & ceterę quomodo in Deo esse dicantur, p. 4. col. 517. a. & c. 641. c. & col. 2014. c. Item, p. 3. col. 287. a. & 1687. a. Item, p. 1. col. 50. b. Item, p. 6. 1733. b. Item, par. 2. col. 98. e. f
- passiones an** verius & tutius dicantur esse secundum similitudinem in Deo, uel de Deo, p. 1. col. 148. b. c
- passiones Christi** dupliciter dicuntur. Vno modo in se in corpore proprio. Alio modo in membris, p. 6. c. 611. c
- passiones in Christo** existentes quales fuerint, viciosę, scilicet vel virtuosę, p. 5. col. 1029. c
- passionati** aliter iudicant quando sunt extra passionem quam passione detenti, p. 3. c. 179. c
- passus** quantum spacii continet, & quot passus faciunt stadiū, & quot stadia miliare, p. 1. col. 1443. a. b. Item, p. 4. col. 1480. c
- passorum** dissimilitudo manet etiam in similitudine passionū p. 2. col. 1498. c
- pastor bonus** præligit in sua diocesi manere in persecutione q̄ dimittere gregem in periculo spirituali, p. 3. col. 1796. e. f
- pastor inutilis** Ecclesię dicitur idolum, p. 2. c. 263. b. c
- pastor Ecclesię** debet suos subditos triplici pabulo fouere, scilicet, veritatis verbo, uitę bonę exemplo, & temporali subsidio, p. 5. col. 1238. c
- pastor Ecclesię** an debeat fugere tēpore persecutionis, an non Vide in fugere utrum licitum sit, & c.
- pastor verus** fuit Christus, cuius oues in passione disperse sūt, p. 4. col. 2164. e
- pastor dum** bonis discipulorum obedientiam moribus profecerit, & eorum laudabilia facta cernit, & c. agnorū uellerib. dicitur vestiri, p. 3. col. 1724. b
- pastor tam** sedulo doctrinę instat, vt etiam quosdam poenitentes ad officium docendi prouehat: & per illos sine dolo lac verbi paruulis sensu minitretur, p. 3. ibid.
- pastores mali** cum quę scientia tenēt, opere & doctrina perficere negligant necesse est, ut plebem sibi commissam antiquas hostis cum suo exercitu obsidione circumdet. Et hoc figura, p. 2. col. 871. c
- pastoris boni** sunt duo signa, p. 5. c. 1187. c
- pastoris vita** delinquit sepe pro malo gregis. Et de hoc figura, p. 2. col. 1095. b. c
- a Pastore** cum spirituale aliquid quæritur ignominiosum est si tunc quærat cum quæstionum debet enodare, p. 1. columna 732. e. f
- pastores detestabatur** ab Aegyptiis, quia percussurū aliqua animalia

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- animalia quæ tanquam dii ab Aegyptiis colebantur, p. 1. col. 424. f
- Pastores pecorum dicuntur fuisse antiqui patres, nõ reges hominum p. 1. col. 174. e
- Pastores fuerunt aliqui populi Israel sere de omnibus tribus. Et exemplum de hoc, p. 2. co. 571. b. c
- Pastores qui præpositi in Ecclesia Dei constituuntur vt oues Dei sana fide, bonisque exemplis ad viriditatem cœlestis patriæ adducant, significatur per Eleazar qui cognominabatur Abaron, p. 4. col. 2232. e
- Pastores in terra Iuda sibilando atrahunt gregem ouium, & ille sequitur, p. 5. col. 1187. e
- Pastorum negligentia quomodo puniat Deus, p. 4. co. 1332. f
- Pastorum verorũ penuriam patimur propter peccata nostra, quare hodie & quotidie nobis est plorandum, quia dignũ Deo sacrificium non reddimus, p. 4. col. 1534. a
- Pastorum pia mens, quia non propriam gloriam, sed autoris querit ab omnibus vult inuari quod facit, p. 1. col. 1239. c
- Pastorum modus est cum virga numerare animalia egredientia de caulis ad pastum & similiter cum reuertuntur ad caulas parte p. 1. col. 1151. c
- Pastoribus seiplos pascentibus non oues quod loquatur Dominus, p. 4. col. 1331. b
- Pastoribus ouium faciebant antiquitus Domini earundẽ magnum conuiuium, & quare, p. 1. col. 360. b. c. Item, p. 2. col. 478. f. & col. 590. f
- Pater sapiens in causa Dei filios non agnoscit, p. 1. col. 1583. b
- Pater carnalis & spiritualis duplici differentia discernuntur, p. 6. col. 944. f
- Pater carnalis filiis peccatibus indulgentius quam seruis parere constituit, p. 6. col. 1312. e
- Pater sæpe per nequam seruos emendat filios, cum illis pœnã his preparat hereditatem, p. 3. col. 1331. b
- Pater in filio manet quodammodo, & sic gaudet de bono filii sicut de suo proprio, p. 3. col. 1704. f. Item, p. 4. col. 2387. c
- Pater in trinitate est vita, non nascendo filius est vita est patre nascendo, p. 5. col. 1109. d
- Pater spiritualis Deus scilicet seruos obedientes, immo & hostes manum sibi dantes, sibi adoptat, p. 6. col. 1312. e
- Pater in diuinis, quando dicitur pater Christi secundum diuinitatem, dicitur pater gloriæ, secundum humanitatem pater Domini nostri Iesu Christi p. 4. col. 1450. e
- Pater est in diuinis, quia in diuinis est filius, & per consequens pater quia dicuntur relativi ad inuicem, p. 6. col. 539. c
- Pater & filius sunt vnum in natura, distinguuntur autem in proprietate relativa, p. 5. col. 1134. c. Item, p. 3. c. 2091. c
- Pater operatur per filium sicut per artẽ, quia filius est ars omnipotentis Dei plena rationibus omnium, p. 6. col. 903. a
- si quando non fuit filius, fuit Pater sine veritate, sine via, sine vita, p. 3. 1327. a. Interl.
- parris voluntas perpetuo in manu saluatoris prospere successit, p. 4. col. 147. b
- parris insensati, Domini, aut magistri est, obediẽtiam quæ ad se pertinet, subditos non docere, & eorum vitam vt operetur secundum legem non disponere, p. 1. col. 1150. d. e
- parris sui prauam actionem imitãdo ne quis diffamet, & ignominiam eius ne reuelet prohibemur, p. 1. col. 1626. e
- parris & filii personalis distinctio ostenditur, p. 5. c. 1019. a
- parris & filii consubstantialitas probatur. ibid.
- parris & filii coeternitas declaratur. ibid.
- patri filia, nec filius matri coniungi debet matrimonialiter, & est contra reuerentiam naturalem, p. 5. c. 315. c
- patri vel matri nullo modo contradire debemus, dicat, faciat, quæ volunt. Quomodo possumus vicem gratiæ illis reddere, a quibus geniti sumus nutriti, eruditi, quibus auditoribus Deũ agnouimus. p. 1. c. 1082. d. e
- patrem priores ne extra fidem & salutem trinitatis fuerunt, neque integre & perfecte, & quare, p. 2. c. 16. d. e
- patrem & matrem oportet diligentiam adhibere suis domesticis ne peccent. In his peccantibus, ipsi necessario polluuntur, p. 1. col. 1087. c
- patres sancti humiles intelliguntur per conualles, p. 2. col. 282. f
- patres duplices habemus. Vna species est pessimorum patrũ Alia optimorum, p. 4. col. 670. d
- patres sancti orationibus nos iuuant, & exemplis hortantur & confirmant, & scripturis suis quæ ad memoriam reliquerunt, instruat nos quomodo aduersus inimicas potestates pugnemus, p. 1. col. 1415. b
- patres vete. Testam. scripturis suis sensus profunditatem, & loqui venustatem in se habebant, p. 2. co. 131. b
- patres Antiqui cũ hæreticis disceptabãt magnis signis & virtutibus quam verbis. Exemplum ponitur, & c. p. 6. col. 740
- patres vete. Test. decedentes nõ statim admittentur ad gloriam, erat tamen admittendi suo tempore, scilicet amo impedimento per Christum, p. 4. col. 149. b
- patres nolite prouocare filios ad indignationem, & quare, 6. col. 631. c. 632. f
- patres tenentur filios suos erudire per se, vel per alium, de his quæ sunt necessaria ad salutem. Et vnde hoc trahitur, p. 6. col. 603. c. & col. 1497. c
- patrũ sanctoũ vita cognoscere nos facit quid in scriptura intelligere debeamus, quorum nobis actio aperit, quod suis prædicationibus pagina Testamenti dicit, p. 4. c. 1101
- patrum antiquorum vitas & sententias per scripturæ serie in exemplũ populis præbere, est virgas populeas ante oculos gregum ponere, p. 1. col. 341. c
- patrum vete. Test. mendacia, an, & quomodo veniunt excusanda: Vide in Mendacium.
- patribus vete. Test. ante legem Deus duo promisit, scilicet terræ magnitudinem, & prolis multitudinem, p. 1. c. 1461. a
- patribulum gebinnæ significatur per arborem in qua iulpe sus fuit Absalon. Tres lanceæ, tres pœnas significat, scilicet pœnam ignis, pœnam vermis, & pœnam carentiæ visionis p. 2. col. 621. c
- patri Christum pro dilectoribus sæculi, facilius est, quam dilectores sæculi ad Christum conuerti, p. 5. col. 940. e
- patri se fidelis populus deuõ iat, quod eos quos diligit, patri cõlet, p. 3. 287. a
- patiens vere est qui & aduersis atteritur, & tamen a spei rectitudine non curuatur, p. 3. c. 160. e
- patientis perfecte modus est, pœnam infligam iniuste nõ retinere, sed aliquando addere, p. 3. col. 38. f
- patientes contra omnia aduersa in munimine virtutum inuicem si perseverant, p. 1. col. 1662. d
- patientes debemus esse ad omnes, ad quos, quomodo, qualiter, & quando, p. 6. col. 660. f
- patientia sanctorum sæpe mitigat furorem persecutõrum, mansuetudo humilium prosternt audaciam superbiorum p. 4. col. 2344. d
- patientia tribus modis exercetur. Nam a Deo flagellamur, proximo persecutionis sustinemus, ab aduersario tentamur, p. 3. col. 1485. b
- patientia, humilitas, & probatio conficitur ex mortificationis habitu, sicut ex pelle mortua fit vtilis aliquid, p. 1. c. 1026
- patientia sanctorum, auro cõparatur, & quare, p. 6. c. 130. a
- patientia proprie est fortitudo animæ per quam equanimiter tolerat aduersa, p. 3. col. 1676. f
- patientia perfectior est quam defensio, etiam licita, p. 5. col. 977. c
- patientia vera quæ est, p. 5. col. 965. a
- patientia Dei, p. 6. col. 29. c
- patientia copiosa quæ est, p. 6. Ibid. b
- nobile vincendi genus est Patientia: Vincit qui patitur, & vis vincere disce pati, p. 6. col. 372. f
- patientia virtus significatur per camelum, qui est animal a fluctu oneribus, quæ est necessaria prædicatoribus, par. 1. col. 185. d
- patientia Dei non præiudicat veritati p. 2. c. 1464. d
- patientie exercenda exemplum est nobis Deus, p. 2. c. 1464
- patientia

Index.

- Patientia scutum, ad modum scuti militaris debet esse triangu-
gulum, p. 4. col. 862. f
- Patientia virtute quantumcunque homo exercitatus sit per
defectibilitatem liberi arbitrii potest ab ea cadere, p. 4. col.
988. f
- Per patientiam quod vincitur maius est quam vrbes expu-
gnatore, quia a se animus superatur, & seipsum sibimetipsi
subicit, p. 3. col. 1676. f
- Patientiam sanctorum dolor vrget in vocem, & dilati vt pro-
ficiant, timent ne deficient, p. 3. col. 287. c
- Patientiam assumere debemus, exemplo sanctorum, p. 6. col.
1299. a. b
- Patientiam nostram exercent si contumeliosa verba, si rerum
damna si inferunt tormenta, non nocent, p. 6. c. 1327. b
- Patientiam vt amplectemur, frequenter inuitamur, quia ipsa
quodammodo est sustentamentum virtutum sicut fides est
fundamentum earundem, p. 6. col. 1453. a. b
- paternitas duplex, vna communis, alia specialis, p. 6. columna
338. f
- Patria coelestis designatur per terram lacte & melle manantem
nam in ea impletur totum desiderium, p. 1. col. 1499. c
- Patria in superiori quo modo, & penes quid inter ciues cele-
stes distinctio accipiatur, p. 2. col. 537. c
- Patriae coelestis similitudinem haberi Deus voluit in nostro
orbe, ad quam possidendam creati sumus, ut ad redeundum
vicinos moneret exemplo, p. 1. col. 71. a. b
- Patriam qui praesentit per gratiam Christi in praesentibus (v-
bi nescii ridet) gemit pensans iudicia Dei quibus affligi-
tur, p. 3. col. 89. a
- Patriarcha Alexandrinus est in ciuitate magna quae dicitur Al-
chayra fungens officio Patriarchatus, quem etiam hono-
rat Soldanus, & permittit quod regit fideles, p. 6. c. 1603. a. b
- patriarchae vocatur Christi, id est, vincti, scilicet vnctione gra-
tiae, vel quia de ipsis reges exierunt, & sacerdotes, qui per
vnctionem instituebantur. Et tales Patriarchae habuerunt
spiritum Prophetiae, p. 2. col. 1084. e. f
- patriarchae fuerunt quasi radices plebis Iudaicae, p. 6. c. 154. f
- patriarchae duodecim, fuerunt filii Iacob alio nomine d. et i. Is-
rael, p. 4. col. 2065. c
- patriarchae Prophetae, Apostoli, doctrina, exemplo, & bene o-
perando, Deo grata munera obtulerunt, & ad constructio-
nem Ecclesiae quicquid boni potuerunt lato animo contu-
lerunt. Et significatur per Principes, p. 1. c. 1205. b. c
- patriarchae quatuor magni sunt sepulti cum vxoribus in He-
bron, qui locus dicebatur antiquitus Cariatharbe, p. 5. col.
456. f. Item, p. 6. c. 1058. f
- patriarchae habuerunt spiritum propheticum, vt patet de Abra-
ham, p. 2. col. 1084. e. f
- patriarcharum nomina tribus de causis inter sacrificia porta-
bat Aaron semper in humeris, sicut & in pectore, & quare,
p. 1. col. 787. a. b. & c. 789. c
- patriarcharum & prophetarum est quaedam familia hospitalis
cui praest Abraham. Est & alia castitatis, cui praest Ioseph.
Est & mansuetudinis, cui praest Moyses, p. 1. col. 1125. a. b
- patriarchis commendatur quod pecorum nutritores erant
a pericia sua, & a parentibus suis, quia haec est iusta serui-
tus, cum pecora homini seruiunt, p. 1. col. 435. c
- patriarchales Ecclesiae quatuor intelliguntur per quatuor ani-
malia. Et quae sunt illae, p. 6. col. 1497. d
- Paulina fuit pulcherrima foemina decepta per sacerdotem in
phano Iudis tempore Tyberii Caesaris. Sed quomodo &
quam terribilis sententia secuta est, p. 1. 1076. e. f
- Paulus an fuerit beatus propter lumen eleuans animam eius
ad videndum in raptu diuinam essentiam, cum fuerit eius-
dem rationis cum nomine eleuante animas beatorum, p. 5. c. 288. e. f
- Paulus impliciter legitur fuisse segregatus, p. 6. col. 29. c
- Paulus quanto pro Christo durissimos labores tolerauit, tan-
to libentius Christus in illo requieuit, & tanto artius ample-
xus est quanto ab alio amplexu nullo terrore auulsus est,
p. 1. c. 1679. b
- Paulus dicitur habuisse potestatem, vt dum aliquem a stulticia
non posset amouere, diabolo tradere, p. 6. c. 231. a. b. 692. f
- Paulus non crudeliter, sed amabiliter Sathanae tradidit, sicut
Moyses, sicut Helias, sicut Petrus, ibid.
- Paulus aliqua dicens aliquando ad sui commendationem, qua-
re hoc fecit, p. 6. col. 916. f
- Paulus quod viderit diuinam essentiam, unde hoc ostendi pos-
sit ex verbis Apostoli, p. 6. col. 457. b
- Paulus quare Euangelium suum cum alis Apostolis confirma-
re & communicare voluit, p. 6. col. 473. c
- Paulus quare, quomodo & qualiter reprehendit Petrum, p. 6.
col. 479. c
- Pauli consuetudo est vt verba duplicet vel triplicet, vnum ha-
bentia intellectum, p. 6. col. 649. a
- Paulus an scripserit Epistolam ad Hebraeos, an aliter. Arguitur
contra & pro, cum responsione & solutionibus argumen-
torum p. 4. columna 697. d. & col. 687. c. Vide etiam, p. 4. col.
112. d
- Paulus quando hoc nomen acquisiuit, relicto nomine Saulus,
& quando electus ad magisterium gentium, p. 6. col. 1125. a.
& extensius, 1126. e. f. & 9. a. & 10. d
- Paulus quo anno conuersus, & quo anno passus, p. 6. c. 1146.
f. & col. 1242. e
- Paulus cur infidelem infirmum sanauit, & infirmos fideles non
sanauit, p. 6. col. 1242. e
- Paulus praedicator veritatis in no. Testam. signatus fuit mysti-
ce per Hieremiam, qui fuit magnus praedicator in vete. Test.
p. 4. col. 723. c
- Paulus Apostolus significatur per Leonem quem Samson oc-
currentem lacerauit, p. 2. col. 246. f
- Paulus Apostolus qui fuit vas electionis sapientia Dei plenum,
signatur per cyphum argenteum in sacco Benjamin posi-
tum, p. 1. col. 466. f. & col. 423. a
- Paulus per Benjamin quem Rachel peperit, allegorice signifi-
catur, p. 1. col. 369. c. & c. 1680. t
- Paulus figuratus per Benjamin tanquam lupus rapax, p. 1. col.
462. d
- Paulus forte inuenietur fortior aliquibus Angelis, quia iudica-
buntur forte aliqui cum Paulo, & conferentur laboribus &
fructibus eius qui ex multitudine credentium veniunt, p.
1. col. 1293. c
- Paulus an non videtur vt aries vel hircus holocaustum se obtu-
lit, pro populo Israel cum diceret. Opus abam anathema esse,
& c. p. 1. col. 1392. e
- Paulus Apostolus de Menandro Poeta sumpsit hoc corrup-
tunt bonos mores colloquia mala. Et de Arato: In ipso vi-
uimus, mouemur, & sumus, ipsius enim & genus iunus, & c.
p. 1. col. 1580. e
- Paulus magister gentium vniuerso mundo profuturus, vt in-
ter magna Ecclesiae mysteria praediceretur, dignum erat si-
cut Domini praecursor Prophetali oraculo praedictus est, p. 1.
col. 1680. f
- Paulus non minus fecit quam alii Apostoli. Et de hoc declara-
tur, p. 6. col. 436. f
- Paulus Apostolus oriundus in ciuitate Tharsis Metropoli vn-
de descenderant Cilices, p. 1. col. 57. b. Item, p. 6. col. 1214. f
- Paulus an etiam praedicauit in Hispaniae partibus, habentibus opi-
niones, p. 6. col. 185. b. c
- Paulus anno quo passus est Christus, fuit conuersus circa fine
annorum Imperii Tiberii Caesaris, & c. p. 6. col. 447. c
- Paulus totondit caput ad modum Nazareorum ad vitandum
scandalum Iudaeorum, sicut etiam voluit circumcidi Timo-
theum, p. 6. col. 1182. f
- Paulus a patre suo habuit, quod fuit ciuis Romanus, licet inco-
gnitum esse Iudaei donec Christum praedicans accusabatur
apud Praesidem, p. 6. col. 1222. f
- Paulus Burgen. Episcopus Ecclesiae suae praesidens correxit in
electione quaedam de annunciatione, quod ante eum ele-
ctum erat scilicet quod incarnatio verbi diuini praecessit sa-
lutationem Angelicam, p. 5. col. 704. e. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- paulus Burg. assignans tempus durationis sectæ Mahumeteæ,
 dicit. Et hodie, scilicet, anno Domini 1431. iam transierunt
 octingenti & quatuor fere anni, &c. p. 6. col. 953. c
 paulus nullus verba secutus Hebræa pro arbitrio exprimit, p.
 4. col. 134. d
 paulus Hierosolymis carcere concluditur, p. 4. co. 524. d
 paulus Apostolus inter omnes Epistolarum scriptores, excel-
 lit singulariter in tribus. p. 6. co. 10. e. f
 pauli Apostoli sapientia principaliter consistit in cognitione
 Domini nostri Iesu Christi pro redemptione humani ge-
 neris passi. p. 6. col. 80. d. e
 pauo laudatas ostendit pennas, p. 2. c. 1073. a. b
 pauorum cara si sicata fuerit imputribilis permanere dicitur,
 p. 2. col. 776. d. e
 pauore animus alienatur, sicut in excessu, p. 3. col. 339. b. c
 pauper est multum, qui fatuus uel indoctus, p. 3. c. 1646. f
 pauper proximo suo odiosus est, & quare, p. 3. co. 1663. c
 nemo se comenat Pauper in cella, diues in cōsciētia, securior
 dormit in terra quam auro diues in purpura, p. 6. col. 416. c
 pauper maledicens homini non danti sibi elemosynam, quo
 modo sit exaudibilis a Deo, p. 3. col. 1995. c
 pauper homo cum diuite uel potentiore, nō debet se iungere,
 vel se nimis elongare, sed reuerenter & caute se habere, p. 3.
 col. 2035. c
 pauperem & insufficientem esse melius est nulliq; ex dato pla-
 cere quam aliquem lædere furto & fraude, p. 2. c. 1507. a
 pauperes si quæ reprehensibilia in se habere videntur, despiciere
 non debemus, & quare, p. 5. col. 921. a. b
 pauperes & mediocres personæ magis currunt ad sermones
 quam magnæ, p. 5. col. 546. f
 pauperes ementes defraudabantur dupliciter apud Iudæos
 venundantes merces & sabbatum, p. 4. co. 1896. f
 pauperes quinque modis euacuatur a diuitibus cupidis, p. 3.
 col. 2035. c
 pauperū vitæ nullus infidiatur, diuites autē in nullo loco sunt
 securi, & in omni cibo & potu timent intoxicari, p. 5. 867. c
 pauperibus qui bona sua tradidit, non tamen ipso tempore sit
 omnino perfectus, sed ex illa die incipit speculatio Dei, ad
 ducens eum ad omnes virtutes, p. 5. col. 321. c
 paupertas est sapientiæ reparatrix, p. 3. co. 1775. c
 paupertas est scientiæ repertrix, p. 3. col. 2166. f
 paupertas spiritus voluntarie assumpta ad liberius sequendū
 Christum, illa est virtus excellens seu perfecta, p. 5. col. 95. c
 paupertas voluntaria operatur instrumentaliter ad perfectio-
 nem sed non consistit essentialiter perfectio Christianæ vi-
 tæ in paupertate voluntaria. p. 5. col. 1168. b
 paupertas absolute non dicit nisi carentiam diuitiarum, quod
 non est virtuosum, sed potest esse in malis hominibus, ut pa-
 tet ad sensum, p. 5. col. 95. e
 paupertati voluntariæ magis attribuitur iudiciariā potestas p
 modum assessoris, licet cōueniat viris, perfectis ratione suæ
 perfectionis, p. 5. col. 324. f
 paupertati qui inuis thesaurus in cœlo pollicetur, non inde se
 quitur quod sit maior virtus quam continentia vel obediē-
 tia, p. 5. co. 321. c
 paupertatem vt frequenter comitatur impatientia & menda-
 cium, sicut superbia diuitias, p. 4. col. 1283. a
 paupertatem quare Christus prælegit, cum tamen diuitia si-
 cot sunt impedimenta reprobris ita probis sunt adiumenta
 virtutis, p. 5. col. 164. e. f
 pax quomodo a nobis incipit, & quomodo tunc ad alios deri-
 uatur, vt pacem cum omnibus habeamus, p. 5. co. 98. e
 pax perfecta est nullam velle vindictam, quam facit gratiam
 Evangelii quæ iubet non tantum nihil mali reddi, sed nec
 resti, vt sustineatur, bonumque rependatur, p. 5. col. 115. b
 pax duplex, est, scilicet, in hoc sæculo, & in futuro: pax in hoc
 sæculo, est in qua manentes hostem vincimus, inuicem dili-
 gimus, & de oculis inuicem non iudicamus, &c. pa. 5. col.
 1168. d
 pax est summum bonum in vita ista, pa. 4. col. 650. f. Item, par.
 3. col. 618. f. & col. 1879. c
 pax pax & non erat pax. Hoc Sacerdotes & Doctores dicunt
 diuitibus & honoratis, repromittunt prospera & clemen-
 prædicant Deum magis illos supplicio & Dei iracundiæ
 parantes, p. 4. col. 632. d
 pax est tranquillitas cordis, sed in homine triplex est ordo,
 licet ad Deum, ad seipsum, & ad proximum, p. 5. co. 1168
 pax & tranquillitas post persecutionem magnæ delitiæ repu-
 tur, p. 3. col. 1879. c
 pax communis frequenter impeditur & turbatur per litigia
 iusta, p. 1. col. 1613. c
 pax impeditur principaliter rex temeritate propria, & hoc
 tripliciter, &c. p. 3. col. 2018. f
 pax tanta & securitas erit, vt dicunt Iudæi tēpore Christi
 quod lupi & agni, Leones & boues, serpētes & homines
 morerentur, p. 4. col. 526. d
 pax maxima erit post mortem Antichristi, & cultus diuitis
 augmentabitur. p. 4. c. 2172. f
 pax mundi ad quid ordinatur, p. 5. col. 1168. d
 pax fuit necessaria in diebus Salomonis, vt ædificaret tem-
 propter multitudinem operariorum & magnarum exp-
 sarum, p. 3. col. 2216. f
 pax ante Christi natiuitatem in Iudæa durauit per viginti
 nos & vsq; post eius mortē p quadraginta annos, p. 4. c
 pax per angelos nunciata in Christi natiuitate, quæ princ-
 liter per Prophetas prædicta fuit futura in aduentu Ch-
 erat pax interior bonæ voluntatis. Et pax temporalis
 fuit in Aduentu Christi, fuit figura huius pacis princip-
 ter intentæ, p. 5. col. 712. f
 pax triplex. Interna quantum ad conscientiā & fraterna qu-
 tum ad proximum, & pax superna, scilicet, in gloria, p. 2
 lum. 1658. l
 pax duplex est, scilicet interna & fraterna, p. 4. col. 1484. f
 pacis turbatiua quot & quæ sunt, p. 3. col. 2018. f
 pacis tempora prolixiora Hebræi habuerunt quam Salom-
 nis tempore. Sub Aioth enim octoginta anni pacis fuer-
 p. 2. col. 1087. c
 paci qui hic studet, & terram cordis sui operib. pacis quasi-
 mente aspergit, iustum est vt habeat æternam pacem qui
 fructum huius seminis, ibid.
 pacem nemo habere nolit, p. 4. col. 1189. a
 pacem internam tria faciunt, p. 4. col. 1486. d
 pacem fraternam similiter faciunt tria. Ibid.
 pacem veram non habet cum aliquo, nisi cum diligit, p. 6.
 505. c
 pacem facientibus, quasi iacentibus hoc semen, seminatū
 pparatur in pace æterna beatitudinis fructus, p. 1. c. 895.
 in pace vrbium solet fieri, vt lasciuia ætas lusibus & chor-
 gaudia concelebrat, p. 4. col. 2225. b. Interl.
 peccamus vel ignorantia, vel infirmitate, vel studio. Et qu-
 istorum grauius. p. 3. c. 322. f
 peccant multi altitudine, multi necessitate, p. 6. col. 117. a
 peccavi spiritu, peccavi cogitationibus. Non leui pronun-
 tione doloris hæc verba sunt relegenda, sed cum eadem
 uitate qua dicta sunt a precante, p. 1. c. 1269. b. c
 peccauerunt vtrique & in delicto nati sunt genitili heredes
 mirum Adæ. sed gratia gratis preuenti, sine peccato sunt
 stituit, qui erāt de peccatorū semine ppagati. p. 2. c. 120
 peccemus licet cogitando, loquendo, agendo, tamē cum pi-
 speritate leuatur animus per hæc tria affrenatus animus
 pitur, p. 3. c. 60. d
 peccaremus vix aut nūquam sit Dominum præsentem & o-
 nia videntem, et vindicantē cogitaremus, p. 4. col. 1140
 peccare in Deum quando dicitur, p. 1. c. 252. b. c
 peccare Deo, et peccare in Deum, quō differūt, p. 1. c. 1650
 non peccare solius Dei est, p. 1. c. 995. c
 odērunt Peccare mali formidine pœnæ.
 odērunt Peccare boni virtutis amore, p. 1. col. 661. c
 peccare ipsum nemo vult, sed propter aliud fit, quod vult
 peccat. Omnes enim qui sciētes faciūt, quod nō licet, ve-
 licere

Index.

- licere vsque adeo ipsum, peccare nemo appetit hoc ipsum sed propter illud quod ex eo consequitur, p. 1. c. 1269. a
- Peccauerunt utique & in delicto nati sunt genitali, hæredes nimirum Adæ: sed gratia gratis præuenti, sine peccato sunt cõstituti, qui erãt de peccatorũ semine, p. 2. c. 268. f
- Peccans per simplicitatem, vel ignorantiam, & peccãs per maliciam, magnam differentiam habent, p. 3. c. 2066. e
- Peccanti non omni iubemur dimitte, sed pænitentiam agenti, p. 5. col. 926. e
- Peccante vno quomodo & quare ira super totum populũ uenit, p. 2. col. 49. d. e
- peccantibus propriũ est Deo tribuere uelle unde accusantur, & quare hoc est, p. 1. c. 97. b
- peccatur non eodem modo in virum & in Deum, & quare, p. 2. col. 213. a
- peccatur cogitatione, actu, & uerbis docendo, p. 3. c. 434. e
- peccantes in proximum, in Deum peccamus, par. 1. columna 252. a. Interl.
- peccantes vel qui seculari curat, in imo sunt: qui Deo place re desiderant ad cœlestia suspirent, omnes pompas mudi & illecebras æternorum amore transcendant, p. 2. c. 1280. e
- peccator dum diuinæ gratiæ aspiratione tangitur intelligit quod cuncta quæ agit districti iudicis animaduersione puniatur, p. 3. col. 340. e. f
- peccator duobus modis respicitur a Domino, dum aut a peccato conuertitur, aut a peccato punitur, p. 3. c. 383. b
- peccator per Lazarum torquentem significatur, p. 5. c. 1206. e
- peccatur quilibet potest dici regulus diminutiue, p. 5. c. 1098. f
- peccator pæniteus significatur per camelũ, & quare, p. 3. c. 13. c
- peccator qui aculeis peccatorum cruciatur, significatur per Tyrũ ciuitatẽ destructam & iterũ reedificatam, p. 4. col. 218. f
- peccator mortuus per mortale peccatum dicitur defunctus qui effertur, p. 5. col. 794. f
- peccator a pueritia male nutritus significatur per dæmoniacũ p. 5. col. 829. c
- peccator significatur per hominem descendentem ab Ierusalem in Iericho, p. 5. col. 843. c
- peccator fremere debet & turbari in se, quare & de quo, & Christus in eo, p. 5. col. 1205. b
- peccator non est blanditiis dissoluendus, sed aspere increpandus & redarguendus. Et de hoc figura, p. 1. c. 923. a
- peccator misericordiam consequutus, ad Dei laudem inuitatur pro beneficio exitus de peccato, p. 3. col. 1316. f
- peccator obstinatus est quasi quidam diabolus qui nullo timore a peccatorum actibus refrenatur, p. 3. c. 401. c. 402. f
- peccator quilibet infectus per mortale peccatum significatur per Naaman, p. 2. c. 886. f
- peccator aliquando coram hominibus uidetur bonus, & tamẽ coram Domino est malus, & significatur per Sedechiã, p. 2. col. 997. c
- peccator qui ueraciter pænitet & reuertitur de captiuitate peccati: de eo moraliter potest exponi Psalmus, & c. p. 3. c. 991. c
- peccator dicitur Leuiatham, serpens & etiam tortuosus, p. 4. col. 249. c
- peccator inuenitur cum iniquitas eius prodicitur, p. 2. c. 843. e
- peccatoris mala omnia numerat Deus & grauitatem peccatorũ munerat, & tandẽ animã & corpus separat, p. 4. c. 1563. c
- peccatoris pænitentis typum tenet Iob qui iuxta magnitudinẽ Dei pensare dẽt quantitatem sui delicti, p. 3. c. 405. c
- peccatoris natiuitas est per culpam. In qua natiuitate diabolus est pater, & concupiscentia per diabolũ excitata est mater, dies huius natiuitatis est cui maledicẽ, p. 4. c. 725. c. 726. f
- peccatori si annus ascribitur ad pænã pro vnus diei peccato, & secundũ rationem dierum quibus peccator totidiem annorum numerus in suppliciis consumitur, uereor ne ipsa sæcula aut etiam sæcula sæculorum sufficere possint ad pænas luendas, p. 1. c. 1263. a
- peccatori obstinato in malis suis, licet confiteatur Deum uerbis negat tamen factis, potest moraliter exponendo adaptari Psalmus. Dixit insipiens in corde, & c. p. 3. c. 818. f
- peccatori omnis creatura hostis est, & iusto seruiunt omnia, p. 2. col. 25. a
- peccatorẽ tribus vicibus recipit Deus ad pænitentiam, sed quarto recidit, non recipit amplius, sed reseruetur ad gehennã Sic dicit, Ra. Sa Sed erroneum est dictum suum, p. 3. c. 314. f. & 315. c
- peccatorẽ aliquẽ uocari seniorẽ & plenũ dierũ, obserua sicubi inueneris, quia de peccatorib. dici non potest, p. 2. col. 91. a. b
- peccatores examinati ruunt de peccato in peccatum: sicut reti inuolutus, quando uult surgere iterum cadit, p. 3. c. 96. f
- peccatores conuersi ad pænitentiam quomodo caute nutriendi sunt ne scandalizentur, p. 5. c. 925. c
- peccatores ex flamma nequitie fumiteras actiones producunt & ipsa elatione deficiunt, p. 3. c. 905. a
- peccatores quosdam retrahit Deus ad pænitentiam ab Aquilone quando respectu suæ clementiæ dat spem ueniæ, quosdam ab occidente, scilicet prope mortem quosdam a meridie dans uoluntatem satisfaciendi, quosdam ab Oriente quã ad deplorandum peccata iuuentutis inducit. p. 1. c. 1643. c
- peccatores graues sunt, & ideo merguntur in profundum quasi plumbum. Sancti uero ambulant super aquas, & quare, p. 1. col. 621. a. b
- peccatores fiunt serui diaboli p. 4. col. 423. b
- peccatores in peccatis suis pseuerantes Deo non rediit, p. 4. c. 434. e
- peccatores Deus qui a diabolo captiui detinentur, ut ad se conuertantur uocat, p. 2. col. 595. a
- peccatores mortuos uocat Isaias, p. 4. c. 244. e
- peccatores, non solum non exauduntur cum supplicant, sed etiam Deum irritant in memoriam ei reducentes suam improbitatem, p. 2. c. 797. b
- peccatores in pænitendo cõscientiam uernis semper mordet, p. 4. col. 537. b
- peccatores sunt duplices. scilicet peccatores terræ. & peccatores cœli. Peccat in cœlum qui cœli incolam cœlũ relinquit. Peccator terræ est dũ terrenis inuoluitur delictis, p. 3. c. 1390. c
- peccatores obstinati secum trahunt alios quantum possunt ad tenebras peccati, sicut contrario homines boni student secum trahere alios ad opera meriti, p. 4. c. 746. f
- peccatores quantum possunt bonos destruunt, quia fetor uerborum & operum eorum corrumpit, & est sicut sepulchrũ, p. 6. col. 47. a. Interl.
- peccatores reuertentes Deus aliquando magis diligit quã remanentes in iustitia, quare & quibus rationibus, p. 5. c. 304. f
- peccatores sunt in duplici differentia, & significatur per duos Eunuchos Pharaonis, quorũ vnus per tria liberatur, alter propter tria condemnatur, p. 1. c. 400. f
- peccatores in peccatis præscitos esse, non præparatos, pænã præparatam inesse secundum quod præsciti sunt. Hæc regula in communi tenenda est, p. 6. col. 113. a. b
- peccatores terrẽ reputauit omnes præuaricantes. Non solum qui scripturam legem contempnunt, sed etiam qui innocentiam naturalis legis corrumpunt, p. 6. c. 143. c
- peccatores obstinati qui ad uerba prædicatorũ a malis suis non reuertuntur, signatur per Baasa & eius filium, p. 2. col. 805. c
- peccatores uel peccata significantur per Syliã, quæ est latibulum ferarum, in quibus est habitatio demonum, p. 1. c. 1567. b
- peccatores priuantur spe continuando semper peccata, cogites in fine ad Deum per pænitentiam clamare. Hæc enim animaduersione percutitur peccator, & c. p. 3. c. 15. f
- peccatores quã abutuntur diuitiis, a ueritate declinantes per prodigalitatẽ seu auaritiã incurrunt anxietatem, p. 3. c. 332. f
- peccatores dånati erunt cũ dæmonibus. Sicut. nõ consentiunt eis in culpa, sic associabuntur in pænã, par. 5. col. 1666. f
- peccatum ad mortem est, cũ post agnitionem Dei per gratiam Christiani, oppugnat aliquis fraternitatẽ, & c. p. 5. col. 118. e
- peccatum quod pænitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit, & fit peccatum & causa peccati, p. 6. c. 25. b
- peccatum unũ urrum possit esse alterius peccati pænã. Arguitur contra & pro, cum responsione & solutionibus argumentorum, p. 6. c. 30. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Peccatum est transgressio legis diuinæ, & cœlestium inobediētia mandatorum, p. 3. col. 142. f
- Peccatum mortale quid est, p. 5. col. 1160. a. Item, p. 3. c. 142. f
- Peccatum triplex est detestabile. scilicet cupiditas, gulolitas, & adulterium, & quantum ad virum & mulierē, p. 3. col. 2086. f
- Peccatum quod prorsus fugere nequimus, semper in memoria habeamus, vt nos ab eo saltem temperemus, p. 3. c. 691. a
- Peccatum omne tribus modis contrahitur, p. 3. col. 1279. a
- peccatum occultū fratris, si fuerit in prēiudicium communitatis vel hēresis, non est expectanda secreta correptio, vel admonitio, &c. p. 5. col. 305. c
- peccatum quatuor modis perpetratur in corde & quatuor modis consummatur in opere, p. 3. c. 2047. b
- peccatum dicitur irremissibile, non quia non possit simpliciter remitti, sed quia de difficili est remissibile, p. 2. c. 66. b. Itē p. 5. col. 226. e. f. Item, p. 4. col. 1941. c
- peccatum sic voluntarium, quod si non est voluntarium, non peccatum, p. 3. col. 2071. c
- peccatum licet sit voluntarium, tamen in iplo consistit maxima seruitus, p. 5. col. 1163. c
- peccatum originale non fuisset inductum, si Adam stetit Eua peccante, p. 6. col. 335. e
- peccatum originale prouenit ex carne causaliter, sed tamen in anima est subiectiuē & formaliter, & declaratur hoc exemplo, p. 6. col. 77. a
- peccatorib. vna sola purgatio supest post peccatū, p. 2. c. 1451. a
- peccatoribus quibusdam mala displicent & ducti penitentia exire laborant, aliis placent mala & prēsumentes de misericordia saracinā cumulāt. Aliis videtur quoniam nimis graua & desperant, p. 6. col. 35. a
- peccatum inconsulto commissum quale, p. 1. col. 931. b
- peccatum vocat Ieremias contritionem, vā autem suppliciū, p. 4. col. 665. a
- peccatum prima est seruitutis causa, p. 2. c. 1388. d
- peccatum Adē non longe abest ab idololatria, p. 2. c. 1463. b
- peccatum originale qui tantum habent, & nullum addiderūt, mitissima omnium est eorum poena, p. 5. c. 876. d
- peccatum generale sicut per aduentum Christi in carnem ablatum est, ita per aduentum eius in mentem tollitur peccatum omnium personale, p. 4. col. 1616. f
- peccatum Adē quomodo posteris ad pēnam, & cum hoc etiā ad culpam imputatur, p. 6. col. 75. c
- peccatum perfectum & diuturnum non nisi perfecta pēnitentia emendatur, in qua ieiunium oratio elemosina, & lachrymę peraguntur, p. 1. col. 1126. e
- peccatum nequaquam in hac vita per exercitationem iustitię deseritur, vt in ipsa inconcussa maneat, & hoc figuratur per hoc quod dicitur: Facta est lux, p. 1. c. 13. b. c
- sine peccato vix aliquid agimus, p. 1. col. 911. a. Interl.
- peccatum an excuset cecitas mentis, p. 5. col. 1181. c
- peccatum originale quod Iudei negant, quomodo confutandi in hoc hnt, & quomodo ex scriptis suis hoc probandum sit, p. 6. col. 77. a
- peccatum originale non credunt Saraceni, p. 1. col. 1039. b. c
- peccatum multiplex commissum fuit per populum Israeliticū in deserto, p. 1. col. 1465. b. & col. 1517. c
- peccatum carnis fuit vltima causa subuersionis ciuitatum Sodomorum, p. 1. col. 290. b. c
- peccatum perpetratum a parte alicuius cōmunitatis bene imputatur toti communitati quantum ad pēnam infligēdam per quantum ad boni subtractionem, p. 1. col. 835. c
- peccatum dimittebatur in vet. Test. in oblatione sacrificii pro peccato, non virtute illius sacrificii secundū se, sed in quātū sacrificiū erat quēdā p̄statio Christi passuri, p. 6. c. 51. a. b
- peccatum originale an, & quomodo possit dici quidam habitus corruptus, & non tantum pura priuatio p. 6. c. 77. a. b
- peccatum originale dicitur naturale, & quare, p. 6. col. 541. c
- peccatum originale contrahitur in matris ventre, p. 4. 2159. c
- peccatum originale non est voluntarium, nisi volūtate primorum parentum, p. 3. c. 2071. c
- peccatum fundamentum non habet, quia non ex propria natura subsistit, sed in bono nature coalescit, p. 2. col. 33. b
- peccatum cum non sit substantia, sed priuatio boni, quomodo habitat, &c. p. 6. col. 96. d
- peccatum mortale cōparatur paralyti, & quare, p. 5. c. 172. e. f
- peccatum in vulua moritur quando consensus malus ante factum per penitentiam diluitur, p. 3. c. 51. c
- peccatum dicitur sp̄na, & quare, p. 3. col. 286. f
- peccatum in spiritus sanctū fit duobus modis, scilicet per obstinationem, vel desperationem, p. 6. col. 35. a
- peccatum in spiritum sanctum quomodo & qua ratione dicitur irremissibile, p. 5. col. 226. f
- peccatum qui declinat quantum valet sapiens est autem conremnit & peccat blādiens sibi, quia aut post pēniteat, aut post mortem forciter pēnas ferat, p. 3. c. 1663. c
- peccatum est p̄na peccati, p. 4. col. 508. d. e
- peccatum non tantum opus malum (quod p̄na dignum est) ipsa mors quę peccato facta est, appellatur, p. 1. col. 1583. b
- peccatum qui latetur & veniam petit, iam quasi pro debito p̄gnus dedit, si in se delinquenti ignoscit, p. 1. c. 704. e. f
- peccatum paruum qui habet, non vsque ad cælum & sidera iudicium suum effert, qui vero crescit in scelere, crescit & in iudicio simulque cum viciis augetur & p̄na, p. 4. col. 906. f
- peccatum grauissimum est noue penitere, nec peccat elemosynis redimere, sed, peccata peccatis addere, p. 3. col. 2031. f
- peccatum seu actus viciosus duo facit, scilicet actualitatem & viciositatem, p. 3. col. 2047. a
- peccatum carnis quot & quę inducunt: & per quid significatur, & est cautela notanda, p. 1. col. 526. f
- peccatū oē mēdaciū est, quia cōtra legē & veritatē, p. 3. c. 1157. f
- peccatum cum voce culpa est in actione peccatum vero cum clamore culpa cum libertate, p. 1. c. 235. e. f
- peccatum qui cōmittit studiosē & scienter, magis delinquit & male qui ignoranter & ex fragilitate, p. 4. col. 732. d
- peccatum ex malicia contingit dupliciter, p. 6. col. 233. c
- peccatum nullum in tātum dehonestat & coinquinat corpus vt fornicatio p. 6. c. 241. 242. f
- peccatum veniale qualecumque sit & quantumque paruum dum placet mortale fit. Si vero mortale dum displicet: nullum iudicatur, p. 6. col. 297. a. b
- peccatum incorrectū nō remanebit inultū, p. 1. c. 252. f. Interl.
- peccatum est duplex. Vnum leue & quotidianum, aliud est a mortem, p. 6. col. 1418. e
- peccatū humāi ḡnris, nature nō est, quis ī nobis sit, p. 1. c. 934. f
- peccatum originale quomodo per gratiam baptismi tollitur p. 6. col. 77. a. b
- peccatum originale abstulit Christus per Sacramētum baptismi, & actuale per sacramentum penitentia, p. 4. c. 1896. c
- peccatum si non fuisset, non necesse erat Dei filium agnum fieri, & in carne positum iugulari, p. 1. c. 1392. d
- peccatum primum mala cogitare, secundum consentire, tertium opere implere quartum non pēnitere, p. 4. col. 1940. f
- peccatum suum quasi Sodoma prędicat, nec abscondit, quę peccati sui exemplo tanquam factore alios corrūpit, p. 4. col. 833. f
- peccatum leuius est aperte peccare quam sanctitatem simulare, si fiat inter ista comparatio, p. 4. col. 184. d
- peccatum quatuor modis fit in corde, quatuor in opere consummatur, p. 3. c. 53. a
- peccatum quadruplici modo fit, quorū tres modi facilius corriguntur, quartus difficilius, p. 3. col. 53. b
- peccatum originale quid sit, p. 6. col. 76. f. & 77. a. b
- peccatum originale ideo vocatur, quia peccatum Adę imputatur omnibus ob eo descendētib. secundum vniū generatiuam, quia sic sunt membra eius, p. 6. c. 68. f
- peccatum originale variis nominib. appellatur, scilicet fomes peccati, qui dicitur concupiscentia vel concupiscentia, siue lex membrorum, siue languor nature, p. 6. c. 57. a
- peccatum originale duplex est. Vnum propagationis, cuius princeps Adam. Alterum, imitationis cuius princeps diabolus, p. 6. col. 68. f

Index.

- Peccatum originale qualiter contrahitur, p. 6. c. 76. i. item, p. 3. col. 166. f
- peccatum originaliter dicitur peccatum mundi, quod est cōmune totius mundi, quo tota humana natura simul & semel in cōdita, & semel leges diuinas per inobedientiam transgressa est in Paradiso, p. 5. c. 1042. d
- peccati pœna eo quo peccauerit infligenda est, p. 1. c. 1195. a
- peccati expars inuentus nemo excepto eo qui propter nos factus est homo, p. 2. c. 1162. d. e. f
- peccati contra natura tres sunt species. p. 6. col. 26.
- peccatum in spiritum sanctum sex sunt species, & earundem sufficientia, p. 5. co. 226. e. f
- peccati originalis occasione agnus occisus est speciali modo, licet tulerit, omnia peccata. p. 5. c. 2042. f
- peccati originali culpa per le. prim significatur, quæ per carnalem generationem ad posteros deriuatur, p. 5. c. 497. c
- peccati originalis miseria exprimitur, quo genus humanū pollutum, etiam insensata polluit, p. 1. col. 1037. b
- peccati genus obstinatis prædicare, p. 3. c. 1348. f
- peccati vetustas quomodo renouatur, p. 4. c. 354. c
- peccati originalis tales in omnes transit, sed qui gratia sunt liberati, non portant iniquitatem patris. p. 4. c. 1029. e
- peccati causa an sit Deus? Arguitur quod sic, cum responsione & solutione argumenti. p. 3. co. 2047. a. 2048. d.
- peccati causa est aliquid dupliciter, p. 3. Ibid.
- peccati originalis pondus dicitur massa corrupta, est qua habemus debitum mortis & necessitatem moriendi: propter quod separatio animæ a corpore non subiacet simplici nostræ voluntati. Aliter de Christo secundum vtramque naturā, & c. p. 5. co. 1360. f
- peccati originalis culpa carere pueros, & sine illa nasci, & per consequens quod culpa illa non purgantur aqua baptismali dixit Pelagius hereticus, p. 6. c. 1540. f
- peccati origo duplex est, scilicet leuitas cordis, & loquacitas oris, p. 3. col. 2064. f
- peccati actus in quantum actus. est aliquid bonum, sed in quantum malus est privatio, nec habet causa efficientem, sed deficientem, p. 6. col. 1269. c
- pro peccati qualitate vnusquisque sibi ignem accendit, & in peccatoribus diuersa peccati materia plus vel minus succeditur, p. 4. col. 426. f
- peccati perpetratio temporis longinquitate nō compefcitur, hæc ipsa vitæ longinquitas peccatori ad culmē maledictionis crescit, p. 4. col. 521. b
- peccato subiectus facit quod non vult, p. 6. c. 95. b
- peccato non parcitur, quia sine vindicta non laxatur. Delicta enim nostra, vel per nos vel per seipsum Deus resecat, etiā cum relaxat. p. 3. col. 130. e. f
- in peccato sunt remittenda, scilicet culpa & pœna, & qualiter & quomodo, p. 5. co. 803. c
- in peccati omnes nati sumus, & ex carnis delectatione concepti culpam originalem nobis contraximus. p. 1. col. 606. e. f
- peccata semper tanquam longo sine tenduntur, p. 4. c. 71. b
- peccata per hominem possunt remitti, p. 4. c. 378. c
- peccata maiora, maiore, multa, pœnaque digniora sunt, p. 1. col. 700. d. e
- peccata leuiora vocantur humanam quia cum hominum naturam imitationi sint obnoxia, p. 1. co. 1192. d
- peccata impunita esse non possunt, p. 2. co. 587. b
- peccata omnia alia ad ista quatuor reducuntur, quia dicuntur aut iniquitates aut peccata aut scelera aut delicta, p. 3. c. 162. f
- peccata quædam ex se noxia sunt quædam ex adiacentibus, vt coniugium & potentia, p. 3. c. 331. c
- peccata negare & defendere grauius est quæ facere. p. 4. c. 599. c
- peccata non solum non cauere, sed nec intelligere velle peccata, grandis impietas est, p. 4. col. 633. c.
- peccata quæ in homines committuntur his quæ immunē committuntur pulchriæ opponi, p. 1. col. 1192. e
- peccata Deus per defunctos remittit. p. 4. col. 334. d
- peccata quomodo quibusdam proueniunt in bonu, p. 6. c. 111. c
- peccata dicuntur opera tenebrarum & quare, p. 6. c. 168. f
- peccata quæ impediunt filios Israel ab ingressu terre promissionis fuerunt quinque, p. 1. c. 1466. f
- peccata intelliguntur per folia ficulneæ, p. 5. co. 882. d
- peccata leuiora defunctorum post mortem possunt absolui, & quibus modis sed hoc, & ante iudicium, sed qui se post iudicium liberandos putant, falluntur, p. 3. col. 1648. e
- peccata cadaueribus mortuorū significantur, p. 1. c. 440. d. e
- peccata modo delectant, sed dicuntur maledictio, quia tormēta parant, p. 3. col. 1262. f
- peccata carnis stercora dicuntur, p. 5. co. 883. c
- peccata antiqua cum defleamus & a vicis recedimus, tunc ieiunia & preces, & victime, & holocausta proficiunt, p. 4. c. 688. d
- peccata sunt quasi restis: quæ trahunt qui implicare sanctos, volunt, p. 3. c. 1367. b
- peccata solui & dimitti peccata, nō est idē, p. 4. c. 345. a. 346. d
- peccata duo sunt quæ ad posteros transierunt, & pœna illis peccatis correspondentes, p. 3. c. 379. c
- peccata etsi ad horam delectat, veram tamen satietatem non præstant, p. 3. c. 1440. c
- peccata carnalia sunt duo potissime, scilicet luxuria & gula, quæ perficiuntur in delectatione carnali, p. 6. c. 947. c
- peccata patrum in filios quomodo dicitur visitare Deus vsq; in tertiā & quartā generationem, p. 1. c. 670. c. f. 671. a. b
- non omnia peccata omnibus remittuntur, sed his qui in vita pœnitent cōtra Nouatianum & Originem, p. 5. c. 221. a. b
- peccata quædam sunt contra naturam, alia contra mores, alia contra præcepta, p. 1. c. 331. a
- peccata quædam si quis fugere velit, diabolica præpediēte suggestionē calida sine aliquo peccati laqueo non potest, nec potest ab vno solui, nisi alio alligatus, p. 3. c. 386. d
- peccata omnia esse ex vitio naturæ & creationis nostræ bonæ verò ex libero arbitrio, error est, p. 3. col. 675. b
- peccata nolentium quæ sint vtrum quæ a nesciētibz committuntur, an quæ facere compelluntur, p. 1. c. 1296. b
- peccata dici sacrificia pro peccatis vsus est veteris Testamenti, p. 6. co. 397. b
- peccata sanctorum, appellantur sacrificia pro peccatis & dicuntur peccata sanctorum, non quæ sancti committunt, sed ab eo quod sunt sancta, p. 1. c. 1287. b
- peccata quædam cognoscebantur ante legem quædam per legem quædam etiam grauiora per legem cognita sunt quam ante putabantur, p. 6. col. 49. b
- peccata habebant quadraturam suā. scilicet quatuor passiones aīæ his quadratur itinera nostrorū peccatorum, & c. p. 4. c. 979. c
- peccata aliqua puniuntur grauius, non solum propter maiorē peccati grauitatem, sed propter pronitatem reprimendam, ne hominis nimis ad talia se laxent, p. 1. c. 690. c
- peccatorum alii veniam consequuntur, alii puniuntur quia illi pœnitentiam agunt hi perleuerant p. 2. c. 581. c
- peccatorum varia genera, p. 1. c. 1271. b
- peccatorū calice Deus oēs nationes inebriauit, p. 4. c. 759. c
- peccatorū mēoria iustificat bonorū operū destruit, p. 4. 378. c
- peccatorum remissio est in baptismo, p. 4. c. 278. c
- peccatorum remedia fuerunt tria ante baptismū, scilicet fides parentalī, circūcisio carnalis & oblatio legalis. Post baptismum similiter tria, & c. p. 2. c. 127. b. c
- peccatorum reuersio de seruitute diabolica per quid significatur, p. 3. col. 1085. c
- peccatorum quorumlibet compensatio, vtrum sit admittenda vt faciādas mala ne fiant grauiora, p. 1. co. 242. a. b
- peccatorum pedes in scripturis sacris semper dicuntur mouentes sanctorum vero stare dicuntur, p. 4. c. 686. f
- peccatorum impedimenta per sanam doctrinam & ordinationes facta intelliguntur per sepes, p. 4. col. 475. c
- peccatorum tres grades secundum excessum. Primus dum impunitatē promittis. Secundus & grauior: quia cōtēnis doni Dei. Tertius & grauius, quia ignoras te cōtēnere, p. 6. c. 34. c
- peccatorū remissio non datur alicui sine propria fide, licet sanitas corporalis vel aliquid huiusmodi detur propter aliam

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- nam fidem, p. 5. col. 170. f
- Peccatorem tria genera sunt quæ propter sui grauitatem dicuntur a Deum clamare, p. 2. col. 641. c. Item p. 1. co. 234. c. 235. f. Item, p. 6. col. 1298. f
- peccatorum punctiones signantur nomine sentiũ, p. 3. 283. b. c
- peccatorum preteritorum remissio non sufficit, nisi quisque deinceps boni operibus institerit, p. 2. co. 1149. a. b
- peccatorum multitudo ubi fuerit, peccantes indigni sunt, vt a Domino corrigantur, p. 4. col. 1303. c
- peccatorum est magna pars poenæ, sua scelera non modo non arguit, sed in super quam bene gesta laudari, p. 5. c. 784. d
- peccatis a carne nostra expulsis, cauendum est ne forte insurgat spiritalis bestia, id est, iactantia, superbia vel vana gloria quæ difficilius extirpantur quæ carnalia vicia, p. 1. col. 1510. d
- peculium est paruus cæsus extra hæreditatem: de quo potest filius familias tacere quod vult sine licetia patris, p. 1. c. 657. c
- pecunia quædam est quæ ad vsuram dari prohibetur, altera est quam ad vsuram dare debemus, p. 1. c. 1599. c
- Pecunia vnde dicitur, p. 3. c. 274. f
- pecuniæ ad vsus necessarios a sanctis referuari non prohibentur, p. 5. col. 871. b
- pecuniæ portatio in via, & habere aliqua mobilia in communi an ad perfectionem pertineat, p. 5. c. 1162. a
- Pecuniam alicui reperere conceditur, sed debita peccatorum petent veniam nunquam iuste negamus, p. 5. c. 131. b
- pecuniam multi habent & non amant, & multi non habent & amant: Item alii & habent & amant: alii verò non habent nec amare se gaudent, p. 5. col. 588. d. e
- pecunias habere & amare, multa distantia inter illa est, par. 5. Ibid. f
- pecus quomodo reum est, quo iubetur occidi, si quis cū eo coierit, cum nec rationale nec legis capax sit, p. 1. co. 1084. e. f
- peccatorum tursio quid significat, p. 3. col. 1572. d
- pedagogo cū traditur puer, si minus dignis imbutus appareat disciplinis, culpa ad pedagogum refertur, nec ita puer a patre vt pedagogus arguitur, nisi durus & lasciuus & proteruus pedagogi salutaria monita aspreuerit, p. 1. col. 1372. d. e
- pedagogi boni qui pueros educunt ad bonos mores secundum capacitatem illius ætatis: spicas adhuc virètes offerunt, p. 1. c. 922. d
- pediculi mari morsus est pessimus, sic vulgariter dicitur, par. 3. col. 1723. c
- pediculi (ubi Latini habent scyniphes) vt dicunt Hebræi & Iosephus, in tanta multitudine creuerunt super homines & bestias quod nullo medicamento eis poterat subueniri, p. 1. 553. c
- pedis di. dem. de. des. dibus, In pes.
- pedes solent itineris asperitate lacerari, p. 3. col. 274. d
- pedes peccatorum quod temper moueantur, dicitur in sacris scripturis sanctorum vero stare dicuntur, p. 4. co. 688. d
- pedes quos lauit Iesus, & nisi lauerit, non habebimus partem cum illo, qui sint, p. 2. col. 40. d. Vide etiam c. 197. b. c
- pedes discipulorum quare dominus lauit, & nos inuicem lauare iussit, p. 4. col. 936. d. Item, p. 2. ibid.
- pedibus calciatis non ingrediebantur loca sancta antiqui, & specialiter Hebræi, & etiam nunc Saraceni adhuc tenent hunc modum, p. 6. col. 1056. f
- peior est in neqtia nocēs quā nō proficiēs, p. 1. c. 388. a. Interl.
- pelagius hærelia archa errauit circa gratiam spiritus sancti, asserens quod sine ea poterat homo ex puris naturalibus mereri vitam æternam, p. 6. col. 1540. f. Item, p. 4. co. 2565. c
- pelagianus, taceat qui absque gratia Dei nullus est locus saluti, p. 3. col. 1695. a. Item, p. 1. co. 1468. f
- pelagii error qui posuit hominē ex sola libertate arbitrii posse mereri, p. 5. col. 323. c. Item, p. 2. c. 1076. f. Item, p. 1. c. 778. d
- pellicanus vt dicitur (etsi non certum sit) rostro pullos suos occidere, & triduo lugere, tunc rostro sanguinem suum super eos fundere, vnde illi reuiuiscunt, p. 3. col. 1210. e
- pellices dicuntur meretrices, & quare, p. 6. Vide Meretrices, pellis de hostia holocausti quæ tota incendebatur, erat sacerdotis offerentis, p. 1. col. 960. f
- pelles vnde Dominus tunicas pelliceas fecit qualiter vel quo operante ab animalibus deducit sint, quæ rere, stulta quæstio est, p. 1. col. 84. f
- pennæ animalium quæ inuicem alterius ad alterum iunctæ sunt quid signent, p. 4. col. 1074. d
- percutit aliter amicus, aliter inimicus, aliter pater, aliter hostis p. 4. col. 784. e
- percussus aduersitate quidam a voce confessionis silent, aliis vero sensum ignorant, p. 3. col. 94. e
- percutiētē arguere, est de percussione murmurare, p. 3. 389.
- percussor patris vel matris morte moriatur, & quomodo hoc sit intelligendum, p. 1. c. 1179. c
- percussio omnis diuina aut purgatio est nobis vitæ presentis aut initium poenæ sequentis, p. 4. co. 921. b
- perdere habet duplicem significationem, p. 5. c. 284. e. f
- perditorum hominum (tanquam bruta animalia quæ sunt presentia amant despiciunt futura) hæc vox est. Exiguum & cetero est tempus vitæ nostræ, & c. p. 3. c. 1889. a. b
- perditio cuiuslibet si Ecclesiæ damnum est, quanto magis sacerdotum est, p. 1. col. 989. a
- perdix fouet oua quæ non peperit furatur enim aliena oua fouet ea, sed pulli inde nati discurrunt, & c. p. 4. col. 709. b
- perdicum venatores mansuefaciunt perdices & harum vocem alias eiusdem generis conuocant, p. 4. col. 710. e
- perfectus mentem prius virtutibus exerceat, & eam post ea horreum quietis concedat, p. 3. col. 88. e. f
- perfectus & sine macula nullus viam vitæ incedere potest, secundum huius temporis modum perfecti & immaculati vocantur, p. 2. c. 716. d. e. & c. 357. b
- perfectum dicitur aliquid dupliciter, p. 5. co. 411. b. c. Item, p. 6. c. 614. f. & 1382. f
- perfecti igne tribulationis decocti, adeo vt variis virtutibus decorentur, significantur per pauos, p. 2. col. 775. e
- perfectorum est & maxime eorum quibus cura ouium est commissa, renunciare omnibus quæ possident, p. 3. c. 1849. e. f
- perfectorum vita est profectus aliorum, p. 3. col. 633. b
- perfectioribus iusti aspectu læticia est, p. 3. col. 1371. b. c
- perfectio maior in hac vita est: quæ potest, quam mundæ multitudinis vnitas, p. 2. 782. d
- perfectio vel completio duplex, est alicuius rei, prima quando assequitur formam debitam. Alia quando exit in operationem sibi debitam, p. 1. col. 55. b. c
- perfectio non consistit in dispositione materie, sed in introductione forme, p. 6. col. 133. c
- perfectio Apostolorum & doctorum Ecclesiæ primitiua in hoc notatur, quod in breui tempore per orbem publicauerunt fidem Christianam, p. 4. c. 2533. c
- perfectio dilectionis Dei ex toto corde tota anima, & c. cur precipitur homini haberi, quamuis eam in hac vita nemo habeat, p. 6. c. 597. a. Item, p. 1. c. 1497. c. & 1504. e. f
- perfectio licet vna sit nobis generalis, si tamē vnā virtutum speciem integris potuerimus implere est ipsius virtutis sue quæque perfectio, p. 2. c. 30. f
- perfectio magne est, cum quis humilitate adeo proficit, vt erratus suos viuaciter inspicere, & efficaciter valet expurgare, p. 2. col. 1351. c
- perfectio mentura hæc, pro posse suo quemque pro Domino laborare & statum Ecclesiæ primo in se, deinde in proximis confirmare, p. 2. col. 1286. f
- perfectio operum nostrorum ad Dominum refere precipitur, & hoc in decimis insinuat, & c. p. 3. c. 149. b
- perfectio nihil sic impedit vt superbia, p. 3. col. 853. a. b
- perfectio vitæ actiua & cōtēplatiua sūt cōnexæ, p. 3. 1247. c
- perfectio quæ sunt in creaturis diuersæ & distinctæ, sunt in Deo vnite, p. 3. col. 154. e. f
- perfusio sanguinis in carne propria fuit illicita, quia talia erant signa pactorum cum Demoniis, p. 1. c. 1074. f
- peregrinos qui moribus & vita se esse profitentur in hoc mundo spiritualiter celebrant solēnitatē tabernaculorum, p. 2. 1287. c
- peregrini dicti sunt patres priores, Patriarchæ, scilicet & quare p. 2. col. 1083. b

Index.

Peregrini non solum sunt inuitāsi ad hospitium superficialiter & leuiter, sed cum instantia magna, p. 1. col. 242. a
Peregrinorum alia ratio apud Iudæos, alia vero apud gentes, p. 1. col. 1076. d
Pericula sunt sex quę communiter accidunt hominibus in quibus liberantur, p. 3. col. 1263. a
pereunt pari sententia, qui dechnant iussa principis, & qui opera mala velle contendunt, p. 4. col. 1445. a
peribit de medio populi sui, & c. An vbicunque in lege hoc dicitur transgressor per iudicium humanum interficit debeat si fuerit conuictus, p. 1. col. 1369. b. c. & col. 586. f
peribit vel interibit de populo suo, cum dicitur in lege, secundum Hebræos nominantur triginta sex casus, quorum aliqui sunt in quibus iudicio humano conuicti erāt rei morte corporali, alii vero non, p. 1. col. 1064. f
perire dupliciter dicitur, non esse vel male esse, p. 3. col. 45. a
periodus idem est quod ætar, maior enim fuit periodus vitę humanę ante diluuium quam post, p. 4. c. 1509. c. Est etiam punctus, colum. 2. d
peritia omnis quę vel erga aliquam artem vsui humano necessaria habetur, vel cuiuslibet rei sciētia, a Deo data est, p. 1. col. 1359. b
periuiri peruersitas & malicia, p. 4. col. 1200. f
permissio fit dupliciter. Vno modo de minori malo ad vitandum maius malum. Alio modo de minori bono, per hoc quod maius bonū nō percipitur, p. 6. col. 245. c. Item, p. 1. c. 1603. c
perperitas non potest significari a nobis, nisi per partes temporis, p. 4. c. 2168. f
perpetuitatem beatitudinis diuinę cōcedunt Hebræi (qui tamen maxime literam sequuntur) sicut & nos, p. 1. c. 1393. c
perpetuus erit cultus. Hęc clausura spiritualiter, nō carnaliter intelligenda est & exponenda, p. 1. col. 780. e. f
perfarum reges semper cum muneribus solent adorare vt dicitur quo more & magi munera obtulerunt, p. 5. c. 66. f
perfarum regibus legitur moris fuisse, vt in cunctis agēdis vel discernendis septem consilio vterentur, p. 2. c. 1318. f
perfarum consuetudo erat, quod coniuges, maxime nobilium non dabant se aspectibus aliorum virorum, p. 2. c. 1617. a. b
perfarum Reges omnes Ptolomei & Arsacidę appellabantur: habebant tamen propria vocabula, p. 1. col. 475. c
perfarum regnum ante Cyrum ignobile fuit, & nullius dignitatis, p. 4. col. 210. e. f
perfarum reges isti, scilicet Cambyfes Asueras Cyrus Darius in diuersis locis in Biblia & in historiis inueniuntur nōminati pluribus & diuersis nominibus, propter quod idem rex videtur aliquando esse plures, p. 2. col. 1297. c
perfarum regum post Cyrum catalogus, p. 4. c. 1578. e. f
persequentium sunt duo genera, scilicet vituperātium, & adulantium, p. 3. col. 943. a
persecutio Christiāis quātū asserat vtilitatē, & c. p. 1. c. 1090. e. f
persecutio Antichristi siue tribulatio durabit, p. 4. c. 1601. b. c. 1767. 1768. 1789. 1790. b. Itē, p. 6. Vide et in Antichristus.
persecutio Christianorum per Saracenos contra Saladinum & eius populus per quid signatur, p. 3. c. 977. c
persecutio quatuorplex, & quę quando sit fugienda, & quando non, p. 5. c. 196. f
persecutio fit trib. modis, odio, cordis, diētiis, factis, p. 5. c. 100. e
persecutio Ecclesię an ei profit vel obsit, p. 6. c. 1604. d. e
persecutionis tempore ponenda est anima, & pace frangenda sunt desideria terrena, p. 5. col. 823. b
persecutionem tyrannorum conuertit Dominus in Ecclesię augmentationem & ad hoc dantur figurę, p. 4. col. 2064. f
persecutionem melius est deuitare quam in ea succumbere, p. 1. col. 1569. c
persecutionum Ecclesię multa genera, p. 3. col. 1445. a
persecutiones Ecclesię per Romanos Imperatores designantur per decem plagas Aegypti, p. 1. col. 569. c
persecutiones Ecclesię quot fuerunt, & sub quibus Imperatoribus, p. 6. col. 1510. f. 1511. c. & 1512. f
persecutorem tuum si videris nimis scruientem, scito quia ab

ascēfore perurgetur, iō senus est & truculētus, p. 1. c. 619. b. c
persecutores Christi & Ecclesię, p. 3. c. 444. c. Itē, p. 5. c. 1146. c. Item p. 6. c. 1511. 1512. & 1513. Item, p. 5. c. 1164. c
perseuerātia cū bono operi additur, decimę danē, p. 1. c. 205. a
persona quęcunque deuota instinctu spiritus sancti exit ciuitatem vel villam suam propter defectum panis, quis defectus contingit in terris interdicto suppositis, significatur per mulierem, & c. p. 2. c. 899. b. c
persona eadem nonnunquam pluribus nominibus nominatur. Et hoc reperitur frequenter in veteri Testamento ac nouo, p. 1. c. 373. b. Vide in nominibus plurib. nominatur, & c.
persona quid est, p. 5. col. 1017. a
in persona filii quod natura humana & diuina sunt vnite, ita quod ipse est verus Deus & vero homo, roboratur aduersus Iudæos ex suis scripturis, p. 6. c. 1696. 1697.
personę probantur ex fide, p. 2. c. 1477. a
personę plures aliquę p vna persona reputātur, p. 1. c. 207. b. c
personę in diuersis officiis & statibus Ecclesię, significantur p diuersa vasa, p. 1. c. 740. f. & c. 769. a. b
personę potentes bene operari, sed non docere, significantur per filias Iob, & quare, p. 3. c. 10. f
personę nulli in Ecclesia quantumcunque propinquę parcenda est in perfidia hęcisis si fuerit obstinata, & maxime si studeat ad subuersionem aliorum, p. 1. c. 1535. c
personę notabiles fuerunt septem, quę bene se habuerunt per sapientiam diuinam & enumerantur, p. 3. col. 1927. c
personarum exceptio non est apud Deum, p. 2. col. 1204. d
personarum acceptio quando reprehensibilis, & quando irreprehensibilis, p. 6. c. 1176. f
personarum pluralitas, licet in exordio creationis mundi & deinceps, cum essentię vnitate innuatur, non tamen numerus determinatus vsque ad tempus Abrahę, p. 1. col. 237. f
personarum pluralitas siue suppositorum in vnitate diuinę essentię astruitur, contra Iudæos, cum solutionibus argumentorum per eos adductorum, p. 6. col. 1696. d. e. 1. 1697. a. b. c
perspiciunt quid agendum sit ii quorum Deus curam gerit, p. 2. col. 1176. e
persuasio praua facile aliquem capit, cum vis doloris ingrauescit, p. 3. col. 37. c
persuasio est quadruplex pro impetranda remissione, p. 3. col. 798. f
perturbatio an & quomodo cadat in animum sapientis, & de hoc exemplum, p. 1. c. 209. c
perturbatio a quiete contemplationis est duplex, scilicet ab extrinseco vt a demonib. Alia ab intrinseco, scilicet ab humana fragilitate, propter quam homo quantumcunque iustus concutitur, p. 3. col. 2406. f
peruersi similibus locietate gaudent, p. 1. c. 206. a. interl.
peruersi verbotenus bona optant, vt benigni videantur, & vt quę in presenti sunt, mala esse ostendantur, p. 3. c. 141. a
peruersa agendo diligimus, sed hęc visa in aliis diudicamus vnde ad nos reuerli, de huiusmodi erubescimus, p. 3. col. 96. e
peruersis cum in hac vita potestas tribuitur, quid aliud quam ianua erroris aperitur, p. 3. col. 286. f
peruersitas humana prona est ad excusationem sui, & quod merito sustinet, sibi iniuste videtur sustinere, p. 4. c. 599. c
peruersitas morum in mente amara, est lepra in veste linea: vnde quidam per iustitiam sequuntur, & peccatorem plus ad despirationem quam ad sanitatem trahunt, p. 1. c. 1025. a. b
pestilentia trium dierum quam Dauid elegit, quanto tempore crassata est, p. 2. col. 491. c
petenti qui dat, bene facit qui tacēte intelligit, beatus sine dubio, p. 3. col. 717. a. b
petitio in oratione vt habeat efficaciam, tria requiruntur, scilicet quod aliquis petat p. e. pro se, & perseueranter seu cōtinue, & declaratur, p. 5. c. 866. f
petitionum trium primatem orationis dominicę imperationes in eterna vita fiunt, reliquę quatuor ad istam vitam pertinent, p. 5. col. 129. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Petitionibus septem omnia bona præsentis vitæ vel futuræ continentur, p. 5. Ibid.
- Petitionibus impetramus dona, in donis vt operemur, de operatione beatitudines sequuntur, p. 5. col. 90. d. e
- Petitionibus septem, dona spiritus sancti & beatitudines coaptantur, p. 5. col. 128. f. & 129.
- Petra quæ est Christus, mudat aquas nisi percussa, percussæ vero fontes producit. Percussus enim Christus & in cruce mactatus noui testamenti fontes produxit, p. 1. col. 643. b. c
- Petræ cū singulari numero nominatur, in sacro eloquio Christus accipitur cum plurali sancti viri exprimentur, p. 3. col. 76. c
- Petram cur bis Moses virga percusserit vt exeant aquæ, pa. 1. col. 1039. b
- Petrus quando dixit: Et si omnes, & c. non fuit mendaciū, nec temeritas, sed fides & ardens dilectio, p. 5. col. 431. a. b. c
- Petrus & Paulus duces Christianæ plebis sunt, sicut arietes sunt duces gregis, p. 2. col. 1031. c. & col. 1047. c. Item, pa. 4. col. 1916. f
- Petrus Apostolus de multis quæ de eo dicuntur, p. 2. columna 630. f. & colum. 1063. c. & col. 1160. & col. 1525. c. Item, pa. 5. col. 1162. 1213. & 1214. Item, pa. 6. col. 478. f. 479. & 480. 1027. 1028. & 1029.
- Petrus eremita Ambianensis diocesis, quomodo passagiū ad terrā sanctā multū sollicitè procurauit, p. 6. col. 1629. 1630.
- Petrus dicitur filius Bariona, id est, colūbæ & quare, p. 5. col. 279. c
- Petri negatio quando & quare facta est, p. 5. col. 441. 442.
- Pharan non est speciale nomen mansionis, sed solitudinis plures mansionis continentis, p. 1. col. 1252. f
- Pharan solitudo decem & octo mansiones continet, in quarum vltima reuersi exploratores ad Moysen renunciauerunt quæ viderunt, p. 1. col. 1254. f
- Pharao cur adhuc viuus, tamen a mortuis dicitur suscitatur, p. 1. col. 565. c
- Pharao, apud Aegyptios hoc nomine regia dignitas significatur sicut apud Romanos Cæsares Augusti reges eorū dicuntur: Apud Cyros Antiochi, apud Persas Artaxidæ, apud Philistiim Abimelech, & post Alexandrum in Aegypto Ptolemæi, p. 4. columna 1295. c. Item, p. 1. colum. 195. c. & col. 475. b. c
- Pharao non fuit oblitus somnium suum, sed integre retulit ipsi Ioseph, sed Nabuchodonosor sic dedit obliuioni quod non potuit retere, p. 1. col. 405. c. Item, p. 4. col. 1504. e. f
- Pharonem vel Aegyptios fuisse malæ naturæ, & non ex libertate arbitri esse deductos, hoc qui dicunt creatorem Deū accusant tanquam sæuum qui homines vertant in lapides, p. 1. col. 624. d. e
- Pharetram suam Deus tulit contra Iob aperuit, quādo diabolo dedit licentiam percutiendi eum in bonis exteriorib. & in prole p. 3. col. 284. f
- Pharisæi significantur, & c. p. 2. col. 467. c. & col. 539. c. & col. 1325. c. & col. 867. f
- Pharisæi in membra nullis decalogum scribebant, & ligatum in fronte portabant, quod vsque hodie faciunt Babylonii, vt putentur religiosi, p. 1. col. 1500. f. & col. 1588. d. e
- Pharisæi spiritualia dicta Prophetarum de cordis & corporis castigatione carnaliter de solo corpore accipiebant, p. 5. 261. c
- Pharisæi & Scribæ suaserunt populo Iudeorū ne Christo crederet. Et figurantur per exploratores qui terruerunt populum ne crederet posse haberi terram a Domino promissā, p. 1. col. 1256. f
- Pharisæi per hypocrisim corrumpebant triplicem veritatem, scilicet, doctrinæ, iustitiæ, & vitæ, p. 5. col. 381. e
- Pharisæi conuersatione, victu, & habitu, quodam modo ab aliis distincti erant, p. 5. col. 379. c. Et mundicia corporali, col. 384. f
- Pharisæi & Scribæ omisso studio legis & prophetarum, studebant in mathematicis, & potissime in astrologia, & usque hodie aliqui sunt ualde curiosi, p. 5. col. 273. c
- pharisæi per astra volebant pronosticare de aduentu Christi, p. 5. col. 274. f
- pharisæi omnia fecerunt propter lucra, & dicebant sanctiora oblata quam templum, p. 5. col. 382. d
- pharisæi pro magna parte erant de tribu Simeon, p. 5. c. 1095. c
- pharisæorum & Scribarum duæ familiæ esse dicuntur ex quibus descenderunt, quorum progenitores fuerunt Samari & Helles, qui non multo prius quam Dominus nati sunt in Iudæa, & successorum nomina vsque ad captiuitatem Romanam ponuntur, p. 4. col. 111. a
- pharisaica secta inter Iudeos post tempus Machabæorum incœpit, p. 4. col. 2211. a. b
- pharisaica doctrina & communiter Iudæi sic tenent, licet false quod ille qui plura mandata numero seruat, & tamē in paucis transgreditur, nihilominus est iustus apud Deum, pa. 6. col. 1283. a
- phase quid & quare sic significat, p. 1. col. 989. a
- phase nec quisquam de cunctis Regibus Israel fecit sicut Iosias, & c. quomodo intelligendum, cum tempore David & Salomonis regnum fuit unitum, & nulla tribus captiuata p. 2. col. 1264. f. & col. 381. c
- phenenna habuit septem filios. Et dicunt Hebræi quod natus Samuele, mortuus est primogenitus filius Phenennæ, & singulis annis nascentibus filiis, singuli Phenennæ sunt mortui, p. 2. col. 325. c
- phiala prius de vitro facta est, hialin enim Græce, vitrum. Latine, & in summo lata, p. 1. col. 1208. d
- philadelphia metropolis filiorum Ammon, a Philadelpho Arabiam tenuit sic vocata est, prius dicta Rabbath, p. 4. col. 1269. c
- philistiim per quos progeniti sunt, & per quem modum, p. 2. col. 1011. c
- philistiim qui hodie Palæstini, quia p. literā sermo Hebræus non habet: pro ea Hebræi phi Græco vitur, p. 4. col. 43. b
- philistiim camerant ne facerent Hebræi gladium, p. 2. c. 396. a
- philistinorum terra est supra mare mediterraneum, & sunt ibi portus & naues, p. 4. c. 146. e
- philistinorum ciuitas insignes quinque fuerunt, p. 2. c. 1091. a
- philo Iudeus natione Alexandrinus de genere sacerdotū tuus & scripsit librum Sapiētiae, & unde excerpit, p. 3. c. 1886. b
- philo Iudæus deceptus fuit, credens eandem linguā esse Chaldaicam & Hebraicam, p. 4. c. 1498. f
- philosophia in tres partes diuiditur, logicā, physicam, & ethicā, id est, rationalem, naturalem, & moralem, & quid quilibet, p. 1. col. 311. b
- philosophia omnis mūdana a Græcis exordium sumpsit, p. 6. col. 21. a. Item, p. 3. col. 1634. e
- philosophia diuinæ legi nec in omnibus contraria est, nec in omnibus cōsonat. Multi enim philosophorum vnū Deum qui cuncta creauit scribunt, p. 1. col. 308. a
- philosophia moralis & physica pene omnia quæ nostra sunt, sentit: diffidet vero, cum dicit materiam esse coeternā Deo & alia plura, p. 1. ibid.
- philosophia mundi imbuti, cum ad fidem Christi conuertuntur, ad destruendam stulticiam atque errorem Gentilium aptiores atque habiliores fiunt, p. 4. col. 2558. f
- in philosophia humana quicumque confidunt despicientes in Ecclesiæ fidem & doctrinam simplicem in exitu vitæ cōfunduntur, probantes nihil profuisse studiū suū, p. 4. c. 873. b
- philosophiæ nomen Pythagoras commutauit pro nomine sapientiae, & quare, p. 1. c. 307. c. & c. 542. f
- philosophiam extollunt magnifice tria, & enumerantur, & eorundem fructus, p. 3. c. 1596. e. f
- philosophus mundi qui vbertate verborum & faciendæ patrociniio delectatur, dicitur diues, cui dicitur. Veruntamen vobis diuitibus, p. 5. c. 783. d. e
- philosophus, & c. p. 3. col. 336. d. Item, p. 2. col. 527. c. & sequenti, & c. 1172. f
- philosophus eruditus per simplicem virum Catholicum, seculi ignarum, victus & conuersus est, p. 3. c. 1731. c
- philosophus

Index.

- Philosophus quilibet superbus significatur per Nabal, q stultus interpretatur, p. 2. col. 477. b
- Philosophus qui Arrium seduxit quasi Melchisue occidit: qui Macedonium Ionathan, qui Manichæum Abinadab, p. 2. col. 1057. c
- philosophi multi & antiqui patres multum laborauerunt in inuentione scientiarum & artium, quibus posterius reficiuntur absque tali labore, p. 3. col. 1660. f
- Philosophi antiquitus portabant virgam in signum doctrinæ, p. 1. col. 1021. c
- philosophi Patriarchæ hæreticorum Ecclesiæ puritatem peruersa maculauerunt doctrina, p. 2. col. 1057. c
- philosophi & Poetæ senserunt de diuinitate quæ humilia, & Deo indigna sunt, p. 2. c. 106. e. f
- philosophi verbum crucis stultitiam estimantes, derident passionem Christi, & Ecclesiæ martyrium dementiam existimant, p. 2. col. 1385. c
- philosophi summi gentium quantum in eorum literis indagatur sine spiritus sancto philosophati sunt, quamuis de patre & filio tacuerunt, p. 1. col. 556. d
- philosophi multi propria reliquerunt, & mundam ac pauperum vitam agentes holocaustum facere videbantur, sed de fecerunt & quare, p. 2. col. 1289. c
- philosophi & heretici sine fide Christi congregant diuitias parua dignitatis, quæ nihil proficiunt eis, immo poenam conferunt æternam, p. 3. c. 2039. a. b
- philosophi ex siderum cursu suspicantur provide regi cælestia & contemni terrena, quasi nihil recti iuxta ordinem generatur in terris, p. 4. col. 1141. c. 1142. d
- philosophi licet aliqua dixerit de natura tonitruum, iridis, & aliarum impressionum quæ generantur in nubibus: hoc tamen fuit in generali tantum, & valde imperfecte, p. 3. col. 345. c. & clarius col. 359. a
- philosophi ratione naturali ex effectibus sumpta multipliciter probauerunt unitatem Dei p. 6. col. 1142. f
- philosophi licet Deum cognouerunt quantum ad essentiam unitatem, non tamen quantum ad personalem distinctionem, p. 5. col. 1168. f
- philosophi seu sapientes posuerunt unam causam primam hominibus præsentem, & illam dixerunt esse Deum Deorum & illum præ cæteris honorauerunt. Veruntamen cum vulgaribus hominibus, ut commaniter adorabant idola in templis, p. 4. col. 661. c
- philosophi qui ponebant mundum æternum ponebant unam causam efficientem omnium, ut patet de Auicenna, licet Auerois neget Deum habere rationem causæ efficiētis, sed habere rationem causæ finalis, p. 6. col. 1174. d
- philosophi quidam, scilicet Epicuri ponebant felicitatem in voluptatibus, & Stoici ponebant in virtutibus, utroque tamen negabant resurrectionem, & per consequens aliam vitam. Paulus autem posuit felicitatem in anima & corpore & hoc in vita futura, p. 6. col. 1170. f
- philosophi quidam contempserunt voluptates & diuitias huius vitæ, licet resurrectionem negarent, & quo fine hoc fecerunt, p. 6. col. 333. c
- philosophi quidam resurrectionem concesserunt, sed quo modo, p. 6. c. 340. f. Item, p. 3. col. 170. f
- philosophi in quo posuerunt finem beatitudinis, p. 5. column. 1085. c
- philosophi pro honestate infinite laborauerunt, p. 4. columna 594. c
- philosophorum & hæreticorum adinventiones (quæ recte idola nuncupantur & simulachra Aegypti) abiiciamus, ne nos colluant, p. 4. col. 1225. 1
- philosophorum contemplatio, quæ & qualis fuit & quis illius finis, p. 5. col. 790. 1
- philosophorum doctrina dicitur sanguis. Ibid. c
- philosophorum libros si reuoluas, inuenies partem de dogmatibus veritatis non omnia, ut apud Platonem fabricatorē mundi Deum. Apud Zenonē, interos & immortales animos, & unum bonum, honestatem, &c. p. 4. col. 2405. a. Item, p. 1. c. 310. a. b. Vide etiam in Plato.
- philosophorum ars dicitur maceria, p. 3. col. 1555. a
- philosophorum erraticæ dogmata per aquas Aegypti designantur, quæ paruulos sensu & intelligentia decipiunt, p. 1. col. 548. d. e
- philosophorum præsumptio eliditur, qui nihil recipere volunt nisi probatum fuerit humana ratione. quæ tamen est ualde deficiens, p. 5. col. 1016. f
- philosophorum & hæreticorum doctrina omnis, quia fragilis est & inutilis, a veritate conteritur & dissipatur, p. 4. c. 170. a
- philosophos & hæreticos spoliari his quæ in verbis vel scripturis eorum tabernaculo Dei (id est, Ecclesiæ) congrua reperiuntur, figuratum est, p. 3. col. 1242. e. Item, p. 2. col. 49. b. c. Item, p. 1. col. 579. c
- philosophicæ rationes contra fidem Christi sunt inanes & sophisticæ, & quare, p. 6. col. 620. d
- philosophicæ rationes quanto apertius excrescunt: viliores fiunt, p. 5. col. 526. f
- phinees prophetauit secundum Dei voluntatem ad delendum Chanæorum genus, tribui iudæ præbendum esse principatum, p. 2. col. 153.
- phinees sacerdotis diligentia pro vera pietate, p. 1. columna 1375. a
- phinees an & quomodo fuerit nepos Aaron, p. 2. 199. f
- phœnice regio est Tyri & Sydonis, p. 1. col. 642. c
- physica quid facies, Metaphysica vidua fies. Si Lucar moritur, logica destituitur.
- Hos versus fecit quidam Præsumptuosus, p. 3. col. 149. c
- phyton & de Phytonica diuinatione, p. 6. col. 1303. a. Item, p. 4. col. 113. b
- phytonibus dracones & alii serpentes ministrare perhibentur, p. 1. col. 1350. e. f. & c. 1562.
- phytonicus spiritus solet diuinare quæ mundi sunt coniecturis, p. 6. col. 212. f
- pietas posteris etiam indignis salutem parit, p. 4. col. 334. c
- pietas maiorum prodest posteris, p. 2. col. 1209. c
- pietas sine scientia discretioræ quomodo misereatur, ignorat p. 3. col. 16. d
- pietas est cultus Deo debitus. Et per consequens Impietas est viciū auferens cultū Deo debitū, p. 4. col. 1131. c. 1132. f. 2408. f. Item, p. 6. c. 23. c
- pietas accipitur dupliciter, p. 6. col. 63. c
- pietatis & humanitatis officium proximo impendere tenetur quilibet in casu necessitatis, extra talem tenetur debito honestatis & congruitatis, p. 5. col. 113. c
- pietatis species ad crudelitatem ducit, si per disciplinam puniri culpam prohibet, ut post æternaliter puniatur, p. 3. col. 44. d. e
- pietatis & simplicitatis opera quæ proximis impenduntur planam significantur, p. 3. col. 1742. d
- pietatem animi sui declarat Iosue proposita aliis eligendi facultate, p. 2. col. 145. a
- piger, id est, negligens & remissus in operatione boni, lapide luteo, id est, confusibiliter & dure puniri debet, p. 4. column. 2196. f
- pigrum dicimus frigus, eo quod pigros facit, par. 1. columna 268. a. Interl.
- pigriores sensu per iumenta intelliguntur, p. 3. col. 749.
- pigri plerique sunt in innocentia & desides, qui nec propriam vitam curando, offendunt, sed post occidentem ruinam admoniti, etiam fraternæ salutis curam gerunt, p. 2. columna 1292. f
- pigmei sunt homines cubitalis magnitudinis. Et dicitur de eis quod pugnant contra grues, & vix se possunt ab eis defendere, p. 4. col. 1280. f. Item, p. 1. col. 134. f
- pignus quare accipiebatur ita frequenter, & restituebatur in veteri Testamento, p. 1. col. 705. c
- pignoris condiciones quæ, & quot sunt, p. 6. c. 366. f
- pigritia nutrix est ægestatis & penuriæ, p. 3. col. 1628. e

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Pilatus** an proprium vel an cognomen, & an nomen compositum ex pila & arus, p. 5. col. 459. c
- Pilatus** vnde erat oriundus, p. 5. c. 729. c
- Pilatus** multum studium dimittendi Iesum habebat, p. 5. col. 988. d
- Pilatus** graviter peccavit, minus tamē peccavit quam Iudæi, quare, p. 5. c. 453. c
- Pilatum** in exilium misit Gaius Imperator, parte 6. columna 15 10. f. Item, p. 4. col. 426. f
- Pilus** species emortua, exanguis & examinis p. 1. col. 880. f
- Pilus** in album mutatus in leproso quid significet, p. 1. col. 1010. f
- Pili** Leuitarum cur radi præcepti non autem euelli, p. 1. columna 1214. c
- Pili** mortuum quidpiam representant, p. 1. col. 1214. c
- Pili** Leuitarum qui radebantur signabant veram vitam habere debere eos qui ministrant Deo nec mortui quicquā vel male olentis gestare, p. 1. col. 1214. c
- Pilis** rasis in carne radices remanent & crescunt, vt iterum recidantur, p. 1. col. 1213. c
- Pilosi** qui dicantur, p. 4. col. 158. f
- Pinguis** cernix & opulenta superbia affluentibus rebus quasi multis carnibus fuita, p. 3. col. 179. b
- Pingues** dicuntur diuites temporaliter, similiter donum gratiæ pinguedo nominatur, p. 1. col. 927. c
- Pinnacula** templi dicuntur tabulata, ad quid, & an mos fuerit doctoribus vt ibi sedentes ad turbam inferius loquerentur, p. 2. c. 1144. e
- Piorum** est cum ab aduersariis patiuntur, non tam ad iram quam ad pres moueri, p. 3. col. 209. c
- Piscina** inferior quid apud Isaiam significat, p. 4. col. 217. a
- Piscinæ** duæ erant in Ierusalem. Interior quæ ab hostibus capi poterat. Superior quæ non poterat, p. 4. col. 217. a. Item, p. 2. col. 256. e
- Piscis** quid ad Tobiam ascendit de flumine viuus Christus est p. 2. col. 1525. c
- Piscis** nullus habet colū, nisi generans sicut est cetus, p. 3. 397. c
- de** Pisce manducauit Christus post resurrectionem, nō de ter restri animali, & quare, p. 1. col. 104. d
- Pisces** qui pinnulas habēt & squamas, dare saltus super aqua solent, p. 1. col. 1003. a. b
- pisces** habentes squamas & pinulas, sunt temperatæ complexionis, quia carnes eorum non sunt nimis humidæ, & per consequens magis sanæ. p. 1. col. 1003. c
- pisces** sunt restam pro pelle habentes, quorum squama auferri non potest, p. 1. col. Ibid.
- pisces** triplici modo capiuntur, p. 4. col. 2044. f
- pisces** sicut quidam putant nullius sunt memorię, sed certissimum est eos habere memoriā. Ibid. d
- pisces** omnes non nisi aquis viuere possunt, p. 1. col. 14. d. e
- pisces** nō fuerūt mortui in diluuiō sicut alia animalia & aues, nec positi erant in arca, & quare, p. 1. col. 146. f
- piscium** genera esse centum quinquaginta tria aiunt, qui de animantium scripsere naturis, p. 4. c. 1457. a
- piscibus** quo Adam nomina imposuerit non dicitur, sed credibile est paulatim cognitis, pro diuersitate gētium imposita esse, p. 1. col. 78. d. e
- pitacus** legislator statuit circa ebrios amplius punire, non respiciens ad peccati grauitatem, sed ad populi communē utilitatem, p. 5. col. 1182. f
- placere** Domino qui non nouit, meritō spe bonorū carens, nec citius adueniat metuit, p. 6. col. 693. a
- placere** qui quærent per mendaciā potentibus & Prælati, nō sunt infauorabiliter aut benefice audiendi, sed magis puniēdi exemplum de David. p. 2. col. 517. c
- plagæ** inflictæ sunt Aegyptiis a Deo ministerio quasi omnis generis creaturarum, scilicet quatuor elementorum, corporum cælestium, hominum, & Angelum, p. 1. col. 547. c
- plagæ** decem inflictæ Aegyptiis, per quæ factę sunt, & correspondent ad afflictiones Hebræorum ab eisdē illatas. De
- prima plaga & secunda, p. 1. col. 599. a. b. De tertia, columna 554. d. e. De quarta, Ibid. De quinta, c. 561. c. De sexta, Ibidem. De septima, col. 567. c. De octaua, col. 575. c. De nona. Ibid. De decima, col. 581. c
- plagæ** decem quibus Aegyptus per Israelitas verberatur posunt Romani regni comparari temporibus, p. 1. col. 567. c
- plagæ** Aegypti cœlitus exhibitæ, signant spiritualiter quæ mala quotidie prauas mentes feriant, p. 1. c. 575. b
- plagarum** factarum per Aaron & Moysen in cōuincendo Aegyptios, qui ordo, & quomodo attendendus sit, & de comparatione earundem, p. 1. col. 559. c
- plagis** quatuor populus Iudę traditus est, p. 4. c. 691. a. Aliæ terræ similiter his plagentur, col. 689. c
- plāctus** peccatoris de hoc quid fuit in dæmonis seruitute, p. 3. col. 1497. c
- plāctus** exhibetur Moyfi & Aaron, & super Stephanum fit plāctus magnus, similiter de Iacob legitur. Iesus Naue sepultus refertur, non defletus & super hoc mysterium, p. 1. col. 1695. c
- plāctus** magnus fiebat in morte notabilium personarum, p. 6. col. 1065. c
- plangere** ille perfecte nouit peccata & operis & cogitationis, vel bonum quod fecit vel bonum quod debuit & non fecit qui mūdum plene contemnit, & scriptum holocaustū Deo tribuit, p. 4. col. 1398. c
- planetæ** septem habent proprios motus distinctos a motu firmamenti, p. 1. col. 21. b. c
- planetæ** varietates habent in circuitione. Et an & quomodo horum possit ratio dari, p. 3. c. 360. f
- plantæ** nouæ tactu arescunt, p. 3. col. 117. b
- platanus** quid & vnde dicitur, p. 3. col. 2094. d
- plato** dixit de Socrate magistro suo. Amicus quidem Socrates, magis amica est veritas, p. 5. col. 1078. f
- plato** ne modum excederet per iram, seruum se offendentem alterius tradidit cædendum, p. 6. col. 555. c. Item, p. 3. columna 2585. c
- plato** posuit fabricatorem mundi Deum, p. 4. col. 1495. a
- plato** dixit Deum causam efficientem mundi, & etiam ex tempore, p. 6. col. 555. c
- platonici** libri continet. In principio erat verbum, & c. Sed illud verbum caro factum est, non legitur, parte 6. columna 616. e. Item, parte 1. columna 57. c. & col. 98. b. c. Vide etiam col. 57. c
- plebs** Hebræa dicitur mater Dei, eo quod nasciturus erat de ea secundum carnem per virginem Mariam, p. 3. col. 1591. c
- pleiades** vnde dictæ sunt, p. 2. col. 945. c
- plenitudo** & vacuitas virtutum in sanctis penes quid & quomodo accipi debeant, p. 5. col. 1055. b
- plenitudo** gratiæ quomodo sanctus in scriptura attribuitur, p. 5. col. 1054. d. e
- plenitudo** spiritus sancti quomodo & quando data est Apostolis, p. 5. col. 1224. a
- plenitudo** gratiæ incœpit in Christi conceptione, deriuando ad alios post Christi ascensionem, & non ante, p. 5. col. 1225. a
- plenitudinis** nomen in bono solet accipi. Et de hoc exemplum, p. 2. col. 1511. b. c
- plenus** gratia dicitur Christus. Maria, & sancti, sed differenter, p. 5. col. 1030. f
- plenum** tot modis dicitur quod modis vacuum. Ibid. f
- plumbum** immiscetur metallis quę sunt adulterata, ut aliena separetur materia: etsi forte purgata fuerint, plumbum omnino consumitur, p. 4. col. 363. e. f
- pluralitas** personarum & vnitas essentię in diuinis ostenditur ex veritate Hebraica, p. 4. c. 750. e. f
- plus** valuit ad Sodomitas malum inolitum, quam bonum in solitum, p. 1. col. 242. b. Interl.
- pluribus** intentus minor est ad singula sensus, par. 3. columna 2027. a
- pluuia** quomodo dicatur concrefcere, p. 1. col. 1653. b

Index.

Pluuia communiter sequitur tonitruum, p. 3. c. 358. f
ἀργώσις herba quæ, & cuius nature, par. 1. c. 1653. b
Pluuia gratiæ descendit abundanter super Apostolos in die Pentecostes post septem Christi mysteria, sicut Helias septem vicibus orans pluiam impetrauit, p. 2. c. 1437. c
Pluuia duplex visibus & spiritalis illa omnibus cõmunis, hæc solis nota iustis, p. 1. col. 1134. e
pluuias ipso tempore pluuiarum cum Israelitę maiores solito cernerent, reuersi ad conscientiam, peccatis suis hoc impu-
tauerunt, & iram cõelestem superuenturam timuerunt. Sed nos turbatis elemētis & ipso iudice per aperta indicia vim suæ iræ minitante, nihil de correctione morum requirimus & c. p. 2. col. 1336. d. e
Poderis est vestis, & c. p. 6. co. 1465. a. Item, p. 1. c. 973. a. b
Pœna maxima quibus sceleribus seruetur disputando. Et re-
sponderetur ratiocinãdo, quia his qui per ebrietatem deuol-
uuntur ad luxuriam, p. 3. col. 1706. d
Pœna hominis deiecti est triplex. Prima quod fit fugitiuus de loco proprio. Secunda est priuatio suę substantiæ. Tertia quã do priuatur sua prole, p. 3. col. 180. f
Pœna quæ ex peccato venit productior est quam culpa, & qua re sic infligitur, p. 5. col. 1224. b
Pœna occisionis, mutilationis siue talionis, quæ fuit apud He-
breos p. 1. c. 685. c. per totum, & sequentibus.
Pœna omnis quam patimur, ira Dei est, p. 3. c. 1085. b
Pœna multiplex comminatur populo Israelitico, p. 1. c. 1486. c. f
Pœna quadruplicis mortis imponitur legis transgressorib. pa-
2. col. 290. f
Pœna quadruplex fuit inflicta Iudęis successiue & secundũ di-
uersa tempora, & per quid fuit designata, p. 4. col. 621. c
Pœna hæreticorum erit maior pœna dæmonum post iudiciũ & hoc propter peccatum infidelitatis, & adduntur ratio-
nes. p. 6. col. 1358. f
Pœna ignis æterei gehennæ, sicut & præmium regnum cœlorũ in antiquis documentis minime inuenitur, sicut in Euange-
lio, p. 5. col. 122. d
Pœna mortis quæcunque aliquando significatur per ignem in scriptura, p. 4. c. 1775. c
Pœna inferni est duplex. Vna est parte metis, scilicet, tristitia vehemens, alia est parte corporis, p. 5. col. 247. c
Pœna gehennalis dicitur præparata ab heri, id est, a secũda die creationis mundi, vt dicunt aliqui, & c. p. 4. col. 286. f
Pœna dæmonum ex pœna reprobatorum augetur, qui in inferno erunt reclusi, sicut econuerso, gloria Angelorum augmenta-
bitur ex gloria electorum, p. 4. columna 286. f. Item, p. 1. col. 96. f
Pœna mitissima omnium est eorum qui originale peccatum tantum habent, & nullum addiderunt, p. 5. col. 876. d
Pœna inflicta vel infligenda significatur in scriptura per cali-
cem, p. 3. col. 994. f
Pœna vtrum possit esse peccatum vnum, alterius peccati, p. 6. col. 29. c
Pœna extrinseca imponitur Adę, mulieri vero intrinseca, p. 2. col. 211. c
Pœnę sunt arbitrarię in noua lege, & foro conscientiæ, secun-
dum iudiciũ discreti confessoris, nisi per superiores Eccle-
siæ aliud fuerit determinatum, p. 1. col. 947. b
Pœnæ sũt in duplici genere, quia aliquæ corporales, aliquæ spi-
rituales. Item corporalium quædam temporales quædam æternę, p. 4. col. 1209. c
Pœnæ relaxatio, signum est mitigationis iræ, p. 3. col. 1084. c. f
Pœnæ mensura pro peccato metiẽda est, prout quisque sibi in hac vita, vel minus vel plus peccando q̄sierit, p. 1. c. 1264. c. f
pœnæ inflictę sunt homini ex trãgressione præcepti ad totam vitam vltque ad mortem, & transfusæ in posteros, quia qua-
les facti sunt primi parentes per peccatum, tales filios gen-
uerunt, p. 1. co. 102. f
pœnæ a Deo subito immisssæ ad modum sagittarum, vocantur sagittæ diuinæ, p. 1. col. 1657. c
ad Pœnam si peccatori annus ascribitur pro peccato vnus di-

ei vereor ne forte nobis qui quotidie peccamus, nec ipsa sæ-
cula aut etiam sæcula sæculorum sufficere possint ad pœnas luendas p. 1. co. 1263. b
pœnarum metus reuocat a malis, p. 3. c. 1874. d
de pœnarum magnitudine vel mensura damnandorum, sen-
tentiam ferre, nec de iudicio Dei eorundem, non potest hu-
mana fragilitas scire quod domini arbitrio derelictum est, p. 4. c. 135. c
Pœnarum nullus finis sperabitur in futurum, ideo semper ti-
met permanet cum pœnis, p. 3. c. 138. d. e
Pœnis corporalibus & temporalibus bene puniuntur filij a Deo & ab homine pro parentibus, sed non pœnis spirita-
libus. Ibidem.
Pœnitentia sera scelerum dicitur vermīs, p. 1. c. 2012. f
pœnitentia vtrum in cadentibus habeat locũ post baptismum arguitur contra & pro, cum responsione & solutionibus ar-
gumentorum, p. 6. c. 858. f
Pœnitentia si in reprobis placuit, & in eo qui timebat amittere præsens sæculum, quã grata est spontanea afflictio pro culpis in eis qui placent, p. 4. c. 1097. a
Pœnitentia cur prædicatur, si gratis in baptismo fit remissio pec-
catorum? p. 5. c. 10. d
pœnitentia vera de præteritis, & cautela contra reciduum pro futuris sufficit Deo, p. 5. c. 1155. c
pœnitentiæ veræ vnus dies tantum valet, quantum mille anni, sicut latroni, parte 6. c. 1368. e
pœnitentiæ graue pondus pœnitentibus impotentes, ipsis peio-
randi occasio sunt. Immo si errando modicam pœnitentiã imponunt, nonne melius est propter misericordiam ratio-
nem reddere quã propter crudelitatem, p. 5. c. 373. c
pœnitentię perfectę duo modi, confessio & emendatio, par. 3. c. 697. c
pœnitentię austeritas significatur per altare holocaustorum, in qua caro propria Domino sacrificatur: & hæc oblatio tan-
to est melior, & placentior, quanto propria charior homini quam aliena. p. 2. c. 1147. c
pœnitentię triplex est modus. Primus, errores, & omnia mala ante baptismum abrenunciare cõdemnare. Secundus, post baptismum lapsus per pœnitentiam renouari. Tertius, quo sancti quotidie a talibus purgantur peccatis: sine quibus vita non agitur, p. 5. c. 70. d
pœnitentiæ virtus timore concipitur, qui est initium sapien-
tiæ, p. 5. Ibidem.
pœnitentiæ desertum aggrediens fortius tentatur ab hoste, p. 5. col. 80. f
pœnitentiæ austeritas quibusdam comparatur, quæ licet mo-
desta, sine tamen grato habentur, p. 5. col. 491. b. Item, p. 4. col. 862. f. & col. 1118. f
pœnitentiam agens offerre se debent ad pœnã vt hic puniatur a Domino non ad supplicia seruetur æterna, p. 2. c. 667. b
per pœnitentiam incassum corpus, atteritur, si inordinatus ho-
tibus mens vicijs dissipatur, p. 4. c. 471. b
pœnitentiam agere in fauilla & cinere quid est, p. 3. c. 407. a
pœnitentiam tarde assumens significantur per aliam, parte 3. col. 13. c
pœnitet sero qui in tenera ætate noluit, p. 3. c. 1727. b
pœnæ se dicit Deus humano more, p. 2. c. 407. b. & 408. d
pœnitere videtur Deus dum opus mutat, voluntatem tamen & dispositionem immobili permanente, p. 1. c. 1411. a. Interl.
pœnitere est ante acta desistere, & desistenda non cominitere. p. 5. c. 158. c. f
pœnitere volentibus, grauius onera imponentes reprehendun-
tur, p. 3. c. 351. c
pœnitens, p. 1. c. 1679. f. Item, p. 3. col. 376. f. & 885. c. & colum. 991. c. & 1209. c. Item, parte secunda, colum. 1289. c. & col. 521. c. & col. 629. c. Item, parte quarta, columna 1925. a. & col. 2545. c
pœnitens aut tacitus labijs t et bus indulgentiã silentio depre-
cerur, aut etiam si loquendum aliquid, ex dolore, contri-
pœntori, suadet, pauca loquatur, p. 2. col. 1269. c
pœnitentium

Index.

- Populus qui in campo fidei nullius officii leuis ligatur, significatur per onagram, p. 3. col. 92. d
- Populus Ecclesie in duplici differentia est. Quidam spirituales percipiunt sapientiae & scientiae dulcedinem. Alii sunt carnales, iumentis & pecudibus similes, crassis & stolidis sensibus abundantes, p. 1. col. 1417. a
- Populus totus Israel, licet diceretur Dei filius, tamen sacerdotes ad eius ministerium deputari dicebantur filii & serui modo speciali, p. 4. col. 2181. b. & seqq.
- Populus Israel dicitur segregatus, ab aliis populis, & solus, & quare, per quae & quot, p. 1. c. 1342. f. & 1673. c
- Populus Christianus & multo fortius clerici, principes, & prelati singulis diebus intendant cultui diuino, antequam ad opera propria manum mittant, p. 1. col. 884. d
- Populus Christianus & princeps tot & tanta obtulerunt prelati & ministris Ecclesiae, quod ascendunt ultra necessitatem immo etiam contra utilitatem, propter abusum inde sequentem. Ibid.
- Populus peccandi argumentum assumit a peccatis sacerdotum dicens: Quare non facerem hoc, ex quo sacerdos meus facit hoc, p. 1. col. 931. e
- Populus sicut sequitur sacerdotem in malum, ita sequi debet in bonum, p. 1. col. 635. c
- Populus communis in nouo Testamento arcendus est cancello vel choro, ubi diuinum officium celebratur. Et de hoc figura, p. 1. col. 1288. f
- Populus tenetur prouidete seruientibus Deo de victu & vestitu. Et ostenditur hoc ex utroque Testamento. Et istud etiam obseruatum fuit ab antiquo apud Gentiles, p. 1. c. 1289. c. & co. 1241. c. Vide etiam in Seruientes communitati.
- Populus Israel pollere debuit speciali sanctitate praeter ceteris & prerogatiua, p. 3. c. 1579. b. Item, p. 1. c. 2657. a. b
- Populus Iudaicus significatur per duodecim lapides de Iordanis fundo exportatos, p. 2. c. 27. b
- Populus Israel post ingressum terrae promissionis habuit triplicem modum gubernationis, videlicet per iudices & quamdiu. Per reges & quamdiu, per pontifices, & c. p. 2. co. 309. c. Vide etiam in Canhedrin, & in Dominus.
- Populus uterque Iudaicus, scilicet, & Gentilis, per duos baiulos botri figurantur: quorum prior caecus & auersus, ignarus pendens gratiae, posterior credens Christum, ante oculos habens, semper quem portat videt: & quasi seruus dominum, & discipulus magistrum sequitur, p. 1. col. 1256. e. f. & col. 1466. d. e
- Populus Iudaicus antequam peccaret deceptus ab exploratoribus incedebat recte versus montem Seir, sed post peccatum declinauerunt a via recta & magno tempore fuerunt vagabundi per desertum, & postea ceciderunt versus montem Seir p. 1. co. 1469. c
- Populus Iudaicus Christum ligno crucis affigens, non credit esse Dei virtute, sicut Moyses cum petram percussit de virtute Dei dubitauit, & figurat Moyses populum sub lege positum, p. 1. col. 1468. d
- Populus Iudaicus a principio fuit murmurationibus assuetus & significatur per Anon, p. 2. c. 567. c
- Populus Israel decem vicibus tentauit, & enumerantur, p. 1. col. 1262. f
- populus multitudo est, eum ergo dicitur: Appositus est Iacob ad populum suum, quaeritur de quo dicatur, cum pauci fuerant, scilicet, Abrahama & Isaac & Iacob, & c. p. 1. col. 465. ad 471.
- populus Israel vocatus est haereditas domial, & quare, p. 3. col. 1038. f
- populus Israeliticus commendatur in prophetiis Balaam, secundum quadruplicem statum, in quorum vno quoque multipliciter laus eius explanatur, p. 1. col. 1402. f
- populus sub lege a Deo data an proprie debebat cultui diuino applicari sub nomine tetragrammaton, p. 1. co. 507. a. & 539. a. b. c
- populus Israel sponsae nomine intelligitur, p. 3. col. 1819. c
- populus iudaicus fuit desponsatus per sumpcionem legis, & principales populi imposuerant sibi coronas in die dationis legis, & ideo fuerunt coronati ad modum sponsae, p. 1. c. 846. f. & clarius, 854. t. & 855. a. b
- populus iudaicus coronas non deposuit ad ostentandum, quod esse volebat subiectus legi, sed quia peccauerat per idololatriam, & c. ad eorum confusionem precepti Dominus eas deponi, p. 1. col. 846. f
- populus totius mundi in tres partes diuisus est post passionem Christi & publicationem Euangelii: quarum vna est Iudeorum obstinatorium, alia est Gentilium in infidelitate remanentium tertia est Christianorum, p. 4. c. 2163. b
- populi Iudaici priorem honorem sic consideres, pontificalem ordinem, insignia Sacerdotum, & c. & eos cum caelestibus in terris habere consortia, & c. Nunc autem multo dedecore horrescunt, sine templo, sine altari, sine sacrificio, sine Propheta, sine Sacerdotio, sine caelesti visitatione, unde patet quod pater conspuens perfudit vultus eorum ignominia, p. 1. col. 1252. d
- populi Israel consuetudo fuit, ut quidquid dubitarent, a Domino per Prophetas quaererent, p. 4. co. 1219. a. b
- populi ordinatio ut bona sit requiritur possessionum inter se diuisio, p. 1. col. 1377. c
- populi Israelitici status quadrupliciter distinguebatur, in domum Israel, in domum Aaron, in domum Leui, & in timentes Dominum, & qui per hos significantur, p. 3. col. 1412. t
- populi deuoti licet nunc sint aduenae a patria caelesti, tamen libenter volunt audire de ea praedicatione verbi diuini, sicut quilibet aduena libenter audit bonos rumores de patria sua, p. 1. col. 308. c
- populi duo, Gentilis, scilicet & Iudaicus, nomine duorum debitorum significantur quare & quomodo, p. 5. c. 802. d. e
- populum Israel Deus gubernauit, & direxit tripliciter, p. 2. co. 551. c
- populo Dei exulta, audi tuae nobilitatis insignia, vocaris enim non plebs sed ut rex. Sed dilce quid agendo quisque fiat Rex, p. 2. col. 182. f
- populos duos expriment duo filii Aed, Iudaicum, scilicet natu maiorem, & Christianum minorem. Maioris sacrificium de terrenis operibus reprobat, p. 1. c. 112. d
- porcina caro & omnia quorum eius erat illicitus in veteri lege erunt tempore Messiae licita, ostenditur ex Hebraica glossa, p. 4. col. 540. d. e
- porphirius dixit quod sola anima esset beatificabilis, & corpus omnino esse fugiendum, & sic non idem ipse homo resurgeret qui compositus est ex anima & corpore, p. 3. c. 210. f
- porphirius hereticus, quomodo & qualiter Danielis prophetiam de Christo, & alii calumniari nitebatur, p. 4. c. 1491. b
- Et saepe sepius reprehenditur signanter, col. 1583. c
- prophirius calumniam struit Ecclesiae, suam ostendens imperitiam dum Euangelistae Matthaei nititur arguere falsitatem, p. 2. col. 1263. c
- prophirius impii stultitiam cauamus, ne matrone & mulieres sint noster senatus quae dominentur in Ecclesiis, & de sacerdotali gradu fauor iudicet feminatum, p. 4. c. 55. a
- porta regni est dies iudicii, in quo electi intrant ad gloriam, p. 3. col. 79. b
- porta mortis, vicia, portae, vitae virtutes, & c. p. 4. c. 241. a
- porta militantis Ecclesiae est baptismus, porta triumphantis est extrema unctio, p. 4. col. 499. b
- porta gregis in Hierusalem a sacerdotibus prima edificata vel sanctificata esse videtur in vicina ipsius templi, & hoc congruere videtur, & quare sic dicitur, p. 2. col. 1437. c. vocata est etiam porta negociatorum. Ibid.
- porta piscium in Hierusalem respicit Ioppen, vicinior mari inter cunctas vias Ierusalem, & nunc porta David fertur appellari, & esse prima portam ad Occidentem montis Sion, p. 2. ubi.
- porta vetus in Hierusalem nominatur alibi Porta iudicialia, & quare p. 2. col. 1439. c
- porta speciosa templi ubi & a quo constructa, p. 2. col. 531. c
- item, p. 6. co. 1408. f

Glossæ Ordin & Nicolai de Lyra.

- Porte** ciuitatis Ierusalem principales sex quid mystice significant p.2.col.1355.c
- Porte** dicuntur omnes articuli fidei, & etiam sacramenta Ecclesie & non habent efficaciam, nisi ab vno Christo qui dicitur porta in singulari, p.3.col.1334.f
- Porte** equorum fuerunt duæ, p.4.co.802.d
- Porte** inferi quæ sint, p.5.col.280.d
- Porte** duæ sunt per quas tentant diabolus, scilicet cupiditatis & timoris. Eisdem in contrarium versis intrat Deus, par.6.col.555.b. Item, p.3.col.631.b
- Porte** duæ, oculorum, scilicet & aurium. In his duobus sensib. maxime peccat homo, & punietur, p.4.c.2150.d
- Porte** quatuor erant in atrio templi sicut quatuor parte orbis & erant quatuor portarii, siue ianitores. Prima erant Orientalis, ex qua parte erat ingressus templi secunda Occidentalis, ex qua parte erat posterior pars templi, quæ dicebatur sanctam sanctorum, alia duæ Aquilonaris & Australis, erant ex lateribus templi, p.1.col.1115.c
- Porte** templi clauerunt se, cum sacerdotes portantes arcam vellent eam transferre de tabernaculo David &c. quando & ppter quid aperiebatur, p.3.c.620.d.e. Itē, p.2.c.1163.b.c
- Porte** per quas fit ingressus ad Ecclesiam militantem sunt exorcismus, catechismus, & baptismus, p.3.c.1105.c. 1107.b.c
- Portam** fuisse in Ierusalem quæ porta acus dicta sit in nulla autentica scriptura inuenitur, sicut quidam exponunt illud. Facilius est camelum, &c. p.5.col.323.c
- Portis** adhibentur valuæ, seræ, veetes, & quare, p.6.c.1571.a
- Portenta** quæ dicuntur, p.5.col.859.c
- portenta** aliquando portendunt prospera, aliquando præfigurant aduersa, p.4.c.2413.c
- Portus** in Iudæa, super mare Mediterraneum est in Ioppe, p.4.col.2021.c
- Positio** manus Dei super aliquem significat occultationē sui, subtractio manus eius denotat reuelationem, p.1.columna 725.c
- Possessio** Dei qui vult esse duas habeat uxores, scilicet gratiā & emendationem morum: hæ generant fructus, &c. p.2.col.311.c
- Possessionem** habet quisque secundum virtutem & conuersationem sanctam, alius virginitatem habet, alius continentiam pollet, ille pauperum patrocinio, p.1.col.1127.c
- Possessiones** Ecclesie dicuntur amortizatae, sicut res inanimatae consecratae dicebantur mori vel mortuæ, p.1.col.1154.f
- Possessiones** Ecclesie distrahi non debent, cum a regis Deo sint mancipatae, & ideo in nullius bonis computandæ, p.1.co.439.a. Interl.
- Possibile** Deo est quod nobis donare est impossibile, p.2.c.883.b
- possident** fideles Dominum per fidem & dilectionē, & Deus possidet eos per gratiam, p.4.col.907.c
- postilla** Nicolai de Lyra tribus commendatur & ex tribus insufficientia ascribitur, p.1.in præfatione Lyrana. Sed excusantur. Ibid.
- postillam** suam correxit vltimate Nico. de Ly. anno. M.ccc. xvij. p.4.col.1611.c
- postulationem** faciendo quare Moyses & Samuel cæteris patribus præferuntur, p.4.col.691.a
- potens** maliciosus habens multos auxiliares in suis malis, scilicet diabolum consiliarios, consanguineos, adultores ministros suos, & sibi confederatos, p.4.col.1294.f
- potentes** assimilantur accipitri, qui mansuetus videtur, p.1.co.1540.e.f
- potentes** huius sæculi designantur per rhinocerontem, p.3.co.370.c
- potentes** & principes magis sunt solliciti seruare honestatem inter extraneos, quam inter domesticos, p.3.co.1203.c
- potentes** dicuntur in aliis gentibus in prælio, qui corporis robore fortiores sunt, in Israel vero qui iustiores, p.2.c.184.f
- potentes** sæculi quos consortes habent naturæ, dedignantur habere consortes gratiæ & honorem quem soli Deo debuerant, in sese transferre contendunt, p.2.c.1357.c
- potentes** huius sæculi diabolus studet incitare ad odium amicorum Christi, & non solum ad odiendum in corde, sed etiam ad persequendum in opere, & per quem significantur, p.2.col.438.f
- potentes** potentia examinabuntur, p.2.col.794.d
- potentes** consumptis bonis in toto vel in parte in ebrietatibus & conuiujs frequenter se convertunt ad spoliandum Ecclesias iocalibus, p.4.col.1555.c
- potentes** maliciosi significantur, &c. p.4. Ibi. & 2044.f. 1729.c
- potentes** antiquitus lectos habebat argenteos & aureos exterius, sed interius de alia materia, p.3.col.1712.f
- potentia** Dei tanta est, quod quæ per angelos & magnas potestates faciebat in Aegypto, ea sæpe etiam per elementa faciat admirabiliter, p.2.c.960.e
- potentia** nulla contra hominem, nisi prius sibi ipsi damnum intulerit, p.1.col.1369.b
- potentia** Dei gloriosa relucet in solis operibus, quæ sunt illuminare cætera corpora, renouare terram herbis & floribus, terrena scientia folijs & fructibus, & sic de alijs eius effectibus, p.3.col.2187.c
- potentia** Dei patris apparet in duobus, scilicet in creaturarum productione & conseruatione, & impiorum iustificatione p.6.col.796.f
- potentia** a quo fit & quomodo, & per quid laudabiliter vel reprehensibiliter possideatur, p.6.col.164.c
- potentia** diuina quæ manifestata fuit in veteri lege per miracula subuertentia inimicos, & liberantia populum Dei, in noua lege ostensa fuit per mirabilem patientiam sanctorum p.3.col.1013.a.b
- potentiam** creatoris ostendit pulchritudo firmamenti per claritatem siderum, p.3.col.2187.c
- potentatus** istius mundi per quid significatur, p.4.col.2345.l
- potenti** & iniquo quicumque adhæret, ipse quoque de eius potentia velut ex pinguetudine tumet, p.3.co.180.d
- potati** nimis multi vulnera per tumorem acceperunt, quæ nulla ferri causa pertulerunt, p.3.col.1707.d
- potatio** vini imtemperate est causa vt eueniant mala, p.3.col.69.a
- potestas** bona & mala a Deo est, &c. p.6.c.163.a.b
- potestas** non est cuiquam nisi a Deo æquo, ut tunc lateat æquitas, p.3.col.873.a
- potestas** non est a diabolo, sed obnoxia tamen insidijs diabolus nec ideo mala ordinatio potestatum, quia malo sunt obnoxia potestates, p.5.col.745.b
- potestas** tunc solum bene regitur, cum non amando sed timendo retinetur, & oportet vt ministrari recte valeat, quod nõ cupiditas, sed necessitas hanc imponat, p.3.c.321.b
- potestas** dæmonis tanta est, quod nulla virtute hominis, carminibus, herbis, lapidibus, characteribus, & similibus, arceri & stringi potest, p.3.col.391.b. Vide etiam in Dæmones.
- potestas** diaboli quodammodo fuit eiecta a populo Iudaico per legis dationem, & transiit ad gentilem sine lege, &c. sed adueniente Christi prædicatione & Apostolorum, rediit ad populum Iudaicum, p.5.col.247.c
- potestas** Christi secundum naturam diuinam cum sit infinita, nec deprimi potest, nec etiam sublimari. secundum vero naturam humanam sublimata, & adhuc sublimabitur, p.2.col.327.c
- potestas** spiritualis, quæ dicitur clavis, est duplex. Vna est discernendi vel iudicandi peccatum a non peccato, alia admittendi vel excludendi a cœlesti regno, p.5.c.280.f
- potestatis** nomine interdum accipitur potestas ipla, aliquando ipse homo habens potestatem, p.6.c.163.a
- potatis** ordo nõ in crimine est, sed elatio tumoris, p.6.c.164.e
- potestati** quando, & quando non obtemperandum fit, par.6. Ibid.
- potestatem** accipiens in populo secundum magisterium diuine legis vitam suam & subditorum order atque regat, p.1.col.1386.d
- potestate** pro cõmuni utilitate accepta, quia aut nõ vtitur, auerbitur

Index.

- abuitur, suo se gladio confodit & quo ab hoste defendi debuerat, hostem potius iuuat, p. 2. c. 509. c
- potestates diuinæ oīa cōprehenderet nō possunt, p. 4. c. 1076. f
- potestates seculares, licet inter fideles propter catholicam cōfessionem annumerentur, sæpe tamen tales fraudem molitūtur negotio regni terrestris, p. 4. c. 2337. a
- potio cathartica quæ dicitur, p. 4. c. 757. a
- potum qui dat sitienti, vel calicem diuini verbi porrigit errāti ob id vt à Deo remuneratore, vel terrenum commodum vel terrenam sapientiam expectet huius crater non est tor-na factus p. 3. col. 1871. b
- potus & cibus in sacra scriptura generaliter nomine panis & aquæ intelliguntur, p. 3. c. 2148. f
- potus vini tempore fuit simpliciter prohibitus sacerdotibus, quo debebant ad ministerium tabernaculi & altaris accedere, vt haberent scientiam discernendi, p. 1. c. 995. b. c
- præambulum est explicatio mundi, per quem dedit Dominus præcepta decalogi, p. 1. c. 1490. e
- præcellentes alios in aliqua gratia speciali in Ecclesia Dei, vt pote in auro sapientiæ, &c. omnes istas gratias conuertere debent ad ædificium Ecclesiæ in bonis moribus & fide, & de hoc figura, p. 2. c. 1132. f
- præceptor vnus præesse debet aliis in choro cātantib. sicut in qualibet Ecclesia cathedrali vnus est Episcopus, & vnde huius trahitur exemplum, p. 2. c. 1113. c
- custodire præceptum & memoriam habere de præcepto siue de lege differentiam habet, p. 4. col. 2180. d
- præceptum de sabbati obseruatione, partim est morale, & partim ceremoniale, quando & quomodo, p. 1. col. 665. b. c. & col. 668. d. e
- præceptum de obseruantia sabbati continent plures obseruā-tias p. 1. c. 628. f
- præceptum de concupiscentia vtrum sit vnus præceptū vel duo, p. 1. col. 669. c
- præceptum de dilectione Dei, an & quomodo possit dici lex, p. 1. c. 1490. d. Et an illa consequentia valeat: Hoc est mandatum magnum in lege, igitur est proprie lex. ibid.
- præceptū de dilectione pximi (put in lege diuina tradit an) sit de pceptis iuris naturalis primo & p se notis, p. 1. c. 1078. e. f
- præceptum charitatis siue de dilectione Dei, quatuor locis traditur in scripturis, p. 5. c. 373. c
- præceptum charitatis qualiter sit intelligēdum, qualiter sit pri-mum, qualiter implendum, p. 5. c. 372. c. & quomodo imple-tur, vel hic vel in futura vita. Ibi. 374. e. f
- præceptum an viro soli, vel etiam foeminae Dei dederit de ab-stinendo a fructu ligni scientiæ boni & mali, p. 1. c. 76. e. f
- præceptum primum Hebræis bimenbraliter diuidunt per af-firmatiuum & negatiuum, p. 1. col. 668. f
- præceptum de vnitare Dei, quæ necessitas fuit totiens repetē-di in Deuteronomio, cum prius in Exodo positum fuit, p. 4. col. 1733. b. c. 1734. d
- præceptum de dilectione Dei, prout in lege traditur, est diffici-limum præceptum etiam de dilectione proximi non modi-cæ difficultatis est & quibus, p. 1. col. 670. e. f
- præcepti transgressio an non fuit totaliter consummata usque ad comestionem vtri, p. 1. c. 104. d. e. 108. f
- præcepta non bona, quæ, quare, & quomodo sic dicantur, p. 4. col. 1227. a. b
- præcepta legis veteris sunt sexcenta & tredecim, p. 2. colum. 291. b. c
- præcepta quædam sunt circumiores, & dicuntur præcepta: quædam sunt circa modum colendi, & dicuntur ceremoniæ quædam sunt circa iustum hominis conuictum, & dicuntur iudicia, p. 1. c. 1497. b. c
- præcepta iudicialia & ceremonialia euacuata sunt per nouā legem aliter tamen & aliter, p. 1. c. 685. b. c
- præcepta iudicialia sic sunt euacuata, qd non obligant in lege noua tamen obseruare non est mortiferum, quomodo & quare, p. 1. c. Ibid.
- præcepta motalia manent in noua lege, quia ius naturale est immutabile. Præcepta vero iudicialia & ceremonialia euacuata sunt per nouam legem, p. 1. ibid.
- præcepta ceremonialia & iudicialia non fuerunt simpliciter inobseruabilia, sed dicuntur inobseruabilia, quia de difficili obseruabilia, sicut dicitur aliquid intransibile, quod de difficili est trāsibile, p. 6. c. 1149. c
- præcepta ceremonilia reducuntur omnia ad præceptum de obseruantia sabbati, & omnia iudicialia & moralia ad alia præcepta, p. 1. c. 673. c
- præcepta quædam in scripturis sunt obseruanda in hac vita, & in futura perpetuo. Alia quæ toto tēpore huius vitæ iubētur obseruari. Alia sunt quæ in veteri Testamento obseruata sunt sed iam coruscante Euangelio, non iuxta literam, sed secundum mysticum sensum obseruātur, p. 1. c. 745. b. c
- præcepta decem sunt quasi quædam conclusiones immediate sequentes ex principiis iuris naturalis, quæ statim capiuntur etiam a parum intelligentibus, & talia erant proponenda toti populo in communi, p. 1. c. 673. c. & c. 685. b. c
- præcepta alia præceptis decalogi sunt in duplici gradu: quia aliqua se habent ad præcepta decalogi sicut principia eorū. Alia autem se habent ad ea sicut quædam conclusiones elicitæ ex præceptis decalogi, p. 1. col. 1498. d. e
- præcepta omnia legis Mosaicæ reducuntur ad tria genera præceptorum, scilicet ad moralia, ceremonialia & iudicialia, p. 2. col. 1342. e. f. Item, p. 3. c. 1197. c
- præcepta moralia & iudicialia iustificabant, &c. p. 6. col. 54. e
- præcepta moralia & ceremonialia & iudicialia quomodo euacuantur, p. 6. c. 785. b. c. & col. sequenti.
- præcepta decalogi dicta sunt verba vitæ, quia seruantes ea nō incurrebant pānam mortis corporalis, quæ trāsgressorib. infligebatur, p. 6. c. 1059. c
- præcepta decalogi omnia ordinantur ad actuum diligendi, p. 6. col. 266. f
- præcepta de dilectione Dei & proximi in quantum sunt de necessitate salutis, in veteri lege ad plenum continentur, sed quantum ad perfectionem & tanquam consilia, continentur in noua, p. 6. col. 1391. c
- præcepta charitatis cur inter præcepta decalogi nō ponuntur cum tamen sint prima & maxima in quibus tota lex pendet & prophetæ, p. 1. c. 980. f. & c. 1159. d. e. & c. 1506. a
- præcepta decalogi data fuerunt de facilioribus ad effectum, notioribus quo ad intellectum, non autem de difficilibus, p. 1. col. 681. c. & col. 1506. d. e
- præcepta ceremonialia habuerunt cursum suū usque ad Christi passionem, & ideo vsque tunc ea Christus obseruauit, p. 5. col. 156. f. & c. 103. c. Item, p. 6. c. 689. f
- præcepta ceremonialia tempore publicationis Euangelii sunt mortifera. Iudicialia non obligant, nisi de nouo fuerit instituta, Moraliam vero remanent, &c. p. 1. c. 859. b. c
- præcepta tot quare Iudæis data fuerūt, p. 1. 1013. & c. 1037. b. c
- præcepta principalia duo, p. 1. c. 948. e
- præcepta tria dantur in decalogo, tantum ordinantia ad Deū, & huius ratio, p. 1. c. 665. b. c
- præcepta omnia negativa quibus prohibentur iniuriæ vel nocumēta proximo inferenda, an, & quomodo possint imple-ri sine hoc quod homo diligat proximum, p. 1. c. 1077. c
- præcepta decem scribuntur, sicut decem plagis percutiuntur Aegyptii, p. 1. c. 674. f
- præcepta moralia, iudicialia, & ceremonialia. quomodo Christus adimpleuit, quia nihil ad perfectum adduxit lex, par. 3. col. 1045. b. c
- præcepta charitatis cum sint duo, pro utroque vnus sepe ponitur qualiter & quare, p. 6. c. 166. e. f
- præcepta de credentis an fuerint data in veteri Testamento p. 6. c. 495. c. 496. f
- præcepta Dei significantur per specula mulierum in quib. animæ semper aspiciunt & si quæ in eis sunt foeditatis maculæ deprehendunt, p. 1. c. 891. a
- præcepta legis diuinæ ordinantur ad Dei dilectionem & proximi, p. 3. col. 905. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Præcepta decalogi quot in vna de duabus tabulis scripta fuerunt p. 1. col. 825. b. & sequenti. & col. 839. a. & col. 1208. d. e & col. 1494. d. e

Præcepta decalogi quare & quomodo in lege populo Israelitico per Moysen scdo sunt data, siue iterata, p. 1. c. 1077. a. b. c

Præcepta Dei non sunt discutienda quare illa præcepta, sed facienda, p. 3. col. 1282. d

Præcepta Dei omnia, licet dicantur testimonia, tamen illa proprie quibus additur premium vel pœna. Vide Premium.

Præcepta omnia ordinantia hominem ad proximum, non sunt nisi quædam conclusio derivata ex isto principio. Omnia ergo quæcunque vultis, & c. p. 5. col. 148. f

Præcepta decalogi sunt quædam conclusiones primæ principiorum in operabilibus. Alia autem sunt quædam conclusiones secundariæ, deductæ ex prædictis principiis mediatis præceptis decalogi, p. 1. col. 1020. c. & co. 1845. c

Præcepta quatuor ordinantia ad Deum ponunt Hebræi, & erga proximum ponunt tantum sex, aliter doctores Catholici, p. 1. col. 675. c

Præceptorum in lege triplex differentia. Quædam enim moralia quædam iudicialia, quædam ceremonialia, p. 5. c. 103. c. Item, p. 6. c. 785. a. b. & horum imperfectio. Ibid.

Præda per Iudeos facta de Aegyptiis fuit duplex: scilicet de armis, & omnibus præciosis, & de vas aureis & argenteis, p. 3. col. 1930. f

Prædestinatio quomodo sit in Deo, cum peccatores puniat, p. 2. col. 334. f

Prædestinatio Dei nõ casus ruentium, nec malignitatẽ iniquorum, nec cupiditates peccantium aut excitavit aut suavit, aut impulit, sed plane prædestinavit retribuere unicuique prout gessit siue bonum siue malum, p. 2. c. 334. f

Prædestinatio regni cœlestis ita est dispensata, ut ad hanc cœlesti ex labore perveniant, ut postulando mereantur accipere, quod eis Deus ante sæcula disposuerat dare, p. 1. c. 295. c. f

Prædestinatio quid est, & quomodo differt a præscientia, p. 6. col. 15. c. 16. d. e. f. 112. f. 525. b. 526. Item, p. 3. col. 1187. c

Prædestinatio diuina, est præparatio gratiæ in præsentis, & gloriæ in futuro, p. 5. col. 128. f

Prædestinatio licet sit certa, tamen nõ tollit libertatem arbitrii p. 5. col. 398. f. Item, p. 6. col. 526. f

Prædestinatio sine præscientia esse non potest, sed bene conuerso p. 6. col. 535. c

Prædestinatio Dei i bono est, eiusque effectus bonus est. p. 6. Ibi.

Prædestinationis & gratiæ præclarissimum lumen est ipse mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, p. 6. c. 12. a

Prædestinationis & reprobationis diuinæ causa, an, & quomodo sint materia pscita, siue meritorum præscientia, p. 6. c. 122. f

Prædestinationis non est alia causa, voluntas diuina, par. sexta col. 123. c

Prædestinatus nullus perire in perpetuum potest. Si quando in confusionem peccatorum adducitur, diuina provisione per societatem iustorum ad pacem Ecclesiæ reducitur, & de hoc figura, p. 2. col. 1280. e. f

Prædestinatorum in viuendo diuersitas, p. 6. col. 742. d. e

Præest bene qui viciis potius dominatur quam fratribus: quia pro viciis Prælati sunt, non pro natura, p. 3. c. 331. a

Præesse qui cupit, oportet eum aliis pfectiorẽ esse, p. 6. c. 1283. b. c

Prædicatio Evangelii dicitur noua doctrina formaliter & effectiue, p. 6. col. 1172. f

Prædicatio sancta certissima est interfectio spiritualium hostium si perseveranter agitur, & c. p. 2. c. 923. a. b

Prædicatio sic est temperanda, ut omnibus utilis fiat, nulli noceat, & inter omnium vicia quasi gladius anceps transeat, p. 2. col. 1614. d. e

Prædicatio Christi & Apostolorum, tribus de causis facta est Iudeis inutilis & instructuosa, non propter defectum doctrinæ, sed propter impedimentum suæ malitiæ, p. 5. c. 235. c

Prædicatio cum subtilior & minutior tractatur: auditorum mentes attentationum certamina ardentius excitantur, p. 1. c. 1223. b. c

Prædicatio verbi Dei sana quatuor debet habere conditiones,

p. 6. col. 273. a

Prædicatio fit turbis stando & clamose, clausuralibus & capitulis sedendo, & magis remille. Hoc unde inoluerit, p. 5. col. 2148. f. Item, p. 2. c. 201. c

Prædicatio & rigida vita, debet palatia mollium declinare, p. 5. col. 748. c

Prædicatio & doctrinatio præexigit perfectam etatem. Est autem perfecta etas triginta annorum, p. 5. c. 797. b. Itẽ, p. 4. c. 1066. d. e

Prædicationis studium uoluptatibus carnis anteferre, est gladium super femur ponere, ut cum sancta quis studet dicere: curret suggestiones edomare, p. 1. c. 834. c. f

Prædicationis diuinæ initium Christus est & passio eius. Si hæc non fuisset, ab errore tam gentili quam Iudaico homines nõ liberasset, de diuinitate patris loqui nõ possiet, p. 1. 1041. c

Prædicationis sanctæ uerba sustinemus, cum vera humilitate ariditatem cordis nostri agnoscamus, ut potu sanctæ prædicationis irrigemur. p. 3. c. 279. b

Prædicationis vox quo alios ad bene operandum & uidendum excitat, eo ad bene agendum opera prædicationis seipsum ligat, ne extra sermonem actio trauscat, nec voci vita contradicat, p. 3. col. 1611. b

Prædicationes officio idoneus, si suscipere renuerit, uel suscipere non bene gerit, dicens. Sufficit mihi ut de me rationem reddam cur aliis prædicem? pecuniam in ludario reponit, p. 5. col. 949. a. b. & col. 414. d. Item, p. 1. col. 212. d

Prædicationis officium alii laudabiliter appetunt, ut Isaias, ad quod alii laudabiliter coguntur, ut ieremias, p. 4. c. 583. a

Prædicationis officium totius declinat quia difficile est cognoscere se esse purgatum. Ibid.

Prædicationis sermo subtrahitur aliquando vicio prædicantis aliquando pro vicio audientis, aliquando pro auditoribus dat ut sermo Doctoribus, etiam malis, p. 4. c. 1108. d

Prædicationis labor, per quem auditores ad fidem & deuotionem trahuntur, significatur per dentes qui cibum ad interiora traiciunt, p. 1. col. 1095. b. c

Prædicationi qui aperte contradicere non præsumit, cum malitiæ tempus eruperit, his qui nunc metuens derogat, ad contradicendum ante faciam uenit, p. 3. c. 183. a

Prædicationi & doctrinæ intendunt aliqui sollicitate, principaliter propter quæstum uel famam hominum, p. 4. c. 2393. c

Prædicationem pro quiete tua nõ debes dimittere, quia Christus qui in magna quiete erat cum patre, quiete quodammodo pro prædicatione intermisit, p. 3. c. 1835. b

Prædicatione cœlesti qui utitur, ima terrenorum operum deserens tanto facilius subditos ad meliora pertrahit, quanto per uitæ meritum de supernis clamat, p. 4. c. 348. d

Prædicationes significantur per fabros cornua deficientes, ad quas scilicet prædicationes oportet quatuor concurrere, sicut in corporali fabricatione, & quæ illa sint, p. 4. col. 2193. a

Prædicator in domibus hospitem debet esse tam exemplaris uitæ quod filij hospitem, i. opera eorum videantur mortua in comparatione ad opera prædicatorum, p. 2. col. 814. f

Prædicator prius debet orare, ut sermo Dei currat & fructificet in auditoribus, p. 1. c. 272. b

Prædicator Euangelii habet premittere, & etiam post sermonem facere oratio, quomodo, & qualiter, p. 5. c. 836. a. item, p. 4. col. 1096. f

Prædicator ut peccatores inducat ad celere conuersionem proponat fragilitatem humanam, & poenas obstinatorum in peccatis, p. 4. col. 723. c

Prædicator non solum debet predicare uerbis, sed etiam sensibilibus exemplis. In moralibus enim magis mouent facta quam uerba, p. 4. c. 723. c. & c. 151. c. 152. f

Prædicator quando pro questu diuitum palliat mala sacerdos in sanctuario occiditur, p. 4. col. 970. f

Prædicator post prædicationem ad Deum redire debet per gratiarum actionem, & attribuere sibi prædicationis fructum, p. 1. 286. c

Prædicator diligens predicare non debet de fabulis & fictis sed de sacris scripturis, p. 1. c. 457. c

Prædicator studiosus nõ uult diuiter carnales manere, quia animas

Index.

- mas a gentilitate conuersas, ad societatem spiritualem niti-
tur velocissime perducere, p. 1. col. 284. b. c. Interl.
- Prædicator caueat, ne verbis non congruant facta, & in de-
formem opera magisterium disciplinæ, p. 3. c. 1362. e
- Prædicator loquendo vitam doceat, quia ex semine boni o-
peris, vberes fructus prædicationis colligit, p. 3. c. 88. d
- Prædicator perfectus non est qui propter cõtemplationis stu-
diũ operanda negligit, vel propter orationis instantiam, cõ-
templanda postponit, p. 1. c. 284. b. c. Item, p. 3. c. 88. d
- Prædicatur vanus & loquax semper vult loqui de aliorum de-
fectibus, & si modicum tangatur, statim ad impatientiam p-
uocatur, p. 3. c. 142. f
- Prædicator vanus de bona doctrina se iactat atque vita, cũ ta-
men in vtraque multa sint arguenda, p. 3. Ibid.
- Prædicator curiosus & vani gloriosus verba multiplicans ad
sui ostentationem, vel ad quæstum, & non ad vtilitatem au-
diëntium, dicitur vir seminifluus, p. 1. c. 1035. c
- Prædicator qui non intendit nisi quæstum vel fauorem homi-
num, frequenter cum bonis quæ dicit, prorumpit in mala
verba & inhonestas, p. 1. Ibid.
- Prædicator fidelis optat (si fieri valeat) vt veritatem, quam so-
lus loqui non sufficit, ora cũctorum sonent, p. 1. col. 1239. c
- Prædicator vel prælatus siue curatus, quando verbo malo vel
facto Ecclesiam Christi patris sui sponsam polluit cum u-
xore patris sui dormit, p. 1. c. 1527. b
- Prædicator cum alia de Deo loquitur & supernæ habitationis
iam vt cumque tabernaculum ingreditur, cuius prædicatione
virtutem si infirmi plene pensare non possunt, tamen uelut
terga aspiciunt, p. 1. col. 846. f
- Prædicator, doctõr, vel prælatus quicumque, qui plus appetit
cõmodum suum, scilicet famæ vel pecuniæ, quam audito-
rum bonum spirituale, significatur per Ionam Prophetam,
p. 4. col. 2038. f
- Prædicator vt diuersis verbis (nunc enim amaris, nunc dolci-
bus) ad idem tendëtibus, vt iumq; facere possit difficile est,
p. 6. col. 1287. b
- Prædicator verbi diuini facit cõuiuuium spirituale, & hoc vel
propter honorem vel propter lucrum, vel animarum salutẽ
& propter hoc diuersus consequitur fines, p. 5. c. 895. c
- Prædicator verbi diuini nõ debet ad loca mala & suspecta de-
clinare, quia per hoc impediretur doctrina eius rãquam su-
specta, p. 5. col. 242. f
- Prædicator verbi diuini non debet cessare a prædicatione, li-
cet videat paucos proficere, p. 5. col. 235. c
- Prædicator desidiosus non vult hoc operari qd dicit, & est simi-
lis pigro, cui labor est manum ad os porrigere. Manũ enim
ad os porrigere, est voci opera concordare, p. 3. c. 1689. a. b
- Prædicator ille vere suis auditoribus vias vitę aperit, qui exer-
cet quod ipse prædicat, p. 3. c. 1676. d. e. & c. 2217. c
- Prædicator conscius sibi de peccato mortali debet a prædica-
tione cessare, donec purgatõ sit vera cõfessione, vel saltẽ cõ-
tritione, aliter indigne tractaret verbũ Dei, p. 4. c. 81. c. 82. f
- Prædicator veritatis crescentibus viciis per defectum charita-
tis debet plus solito magis austerè viuere, ut efficacius con-
tra vicia prædicet uerbo & opere, & per quem significatur,
p. 4. c. 204. f
- Prædicatoris vita semper in alta debet firma permanere, vt in-
cursus malignorum lõge prospiciat, ut culpam pius quam
ueniat deprehendat, p. 3. c. 1872. e
- Prædicatoris debita dispositio quæ sit, p. 5. col. 482. f. 483. c. &
743. c
- Prædicatoris socius Euangelici debet esse nominis, & idoneus
in scientia & vita, p. 6. col. 1159. c
- Prædicatori rãta debet esse fiducia in Deo, vt & si nõ præuideat
sumptus, tamen sibi non defuturos certissime sciat, p. 5. col.
837. b
- Prædicatores quæstuarii multi sunt, sed quærenter tantum a-
nimarum salutem sunt pauci, p. 5. col. 836. f
- Prædicatores dum faciunt suas prædicationes hominib. quasi
lapidas escas apponunt, p. 3. c. 1849. c
- Prædicatores dicuntur maxillæ Ecclesiæ, p. 4. c. 928. f
- Prædicatores auditoribus impediunt spiritualia, a quibus acci-
piunt carnalia, p. 1. col. 285. f. Interl.
- Prædicatores iustruit Iesus, etiam terrena insidia subditis mi-
nistrare, & sic ad regnum trahere, p. 5. col. 91. a
- Prædicatores moderni quare non faciunt signa, sicut quõdam
in primitiua Ecclesia, & datur ratio, p. 5. col. 186. f
- Prædicatores Euangelii nõ quærant vindictam de iniuriis sibi
factis, p. 5. col. 742. f
- Prædicatores Euangelii prius debent transmigrare de carnali-
bus ad spiritualia, & de terrenis ad meditandum cœlestia,
p. 5. col. 490. f
- Prædicatores Euangelii incipere debent sermonẽ a sacra scri-
ptura, non a poetis verbis aut philosophicis, p. 5. col. 482.
f. Item, p. 1. col. 457. c
- Prædicatores cõmentariis assimilantur, qui eos quos bonis o-
peribus intituunt, copula charitatis adinuicem nectunt, p.
2. col. 1292. f
- Prædicatores homines in gloria quõdam sæculi sublimes se
curi sermones Dei de statu prię cõuersionis deiiciunt, &
in ornatu Ecclesię erigunt, p. 2. c. Ibid.
- Prædicatores tales sunt constituendi, qui decalogum non solũ
faciendo auditoribus ostendant, sed etiam puritate cordis
intemeratum custodiant, p. 2. c. 1294. e. f
- Prædicatores vocantur canes, quia Dei domum & eius substã-
tiam & oues spirituales a furibus & bestialibus spiritibus
& hæreticis defendunt, p. 2. col. 1325. b
- Prædicatores paupertatis paupes contēnunt per clericos & sa-
cerdotes puerfos, p. 4. 255. c. & c. 772. f. & c. 780. f. & 1450. f
- Prædicatores annunciando virtutes & præmia bonorum de-
bent simul denunciare uicia pœnasque malorũ, p. 4. c. 274. f
- Prædicatores non debent suis hospitis dicere friuola, sed e-
dicatoria, ex quibus concipiant & pariant opus bonum,
p. 1. col. 234. c
- Prædicatores cum auditorum vitam obtinēt, Deo de cuius mu-
nere hoc habet, non sibi præbent, p. 1. col. 285. d. e
- Prædicatores sancti facta præcedentium patrum ac finem glo-
riosum ad exemplum præsentibus commemorando osten-
dant, & exemplo cuius id facere debent, p. 4. c. 1532. e. f
- Prædicatores studere debent, ne discretionis regulam sibi mo-
lientes eos quib. verbum Dei prædicant, districtiorib. præ-
ceptis quasi grauioribus põderibus obruant, p. 1. c. 1616. f
- Prædicatores sancti quo studiosius corda purificant, plura in-
ueniunt quibus seipfos reprehendant, & significatur per sa-
gacilicina, p. 1. c. 351. b. c
- Prædicatores docti ubi non sunt frustra ad audiendum con-
fluunt fideles, vbi plurimæ operationes apparēt, patet quod
prædicator pro verbi fuge laborauit, & uerbum casto ore
ruminauit, p. 3. c. 1142. d
- Prædicatores siue curati, siue alii ministri Ecclesię, licet sint
multi tamen pauci inueniuntur apti ad prædicandum ra-
tione vitę sanctę & sanę doctrinæ, p. 5. c. 836. f
- Prædicatores sancti, licet aliquando ab sæculi actus moderan-
dos & in disciplinatum infestationes temperandas se
porrigant tamen nullo modo sui iuris ministerium ordina-
re intra Ecclesiam cessant, p. 4. col. 2337. b. c
- Prædicatores debent publice nuntiare accelerationem mortis
vel homines cessent a peccato, saltẽ timore seruili, par. 4.
col. 633. c
- Prædicatores ve. Test. quia per allegoriarum vmbras de cœlesti
mysterio obscura dixerunt, quasi sine luce sonitum dede-
runt, & comparantur eri, p. 1. col. 879. b
- Prædicatores no. Test. aperte locuti sunt, & significantur per
argumentum, p. 1. Ibid.
- Prædicatores quinque debent annunciare, p. 6. col. 322. f
- Prædicatores, quid, vel, quæ, quos, quomodo & quando, corri-
pere debent, p. 6. col. 719. b
- Prædicatores quidam ex humana fragilitate declinat prædicã-
di laborem, & loca libenter accedunt, ubi bonum cõuui-
uium præparatur, p. 4. col. 2021.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Prædicatores qui in illis locis prædicant, ubi sperant se habere lautum cõuiuium, vel temporale lucrum, & loca ubi maior necessitas esset, declinat, notantur, p. 6. col. 1126. f
- Prædicatores solliciti sint non tantum de peccatorum conuersione sed et de confirmatione eorum in bonis, p. 6. c. 1144. f
- Prædicatorum in Ecclesia duæ differentia, eorum, scilicet qui sincere. Christum annunciant, & eorum qui verbum Dei adulterant, p. 5. col. 403. b. c
- Prædicatorum sermonem vel cõuersionem diabolus maculat & turpia facta quæ per suaferat, in oculis hominum reuelat, & de hoc figura, p. 2. col. 1092. b
- Prædicatorum illa solum verba ad virtutum spiritualium incrementa proficiunt, quæ ex interna animæ dulcedine procedunt, p. 3. col. 626. d. e
- Prædicatoribus quæstuariis qui multa falsa dicunt ut quæstû extorqueant a simplicibus, potest dici illud. Nûquid Deus indiget vestro mendacio, p. 3. c. 154. c
- qui Prædicat peccatori, tanta dispensatione prædicare debet, ut non relicta spe timorem subtrahat, nec subtracta spe timorem relinquat, p. 1. col. 1603. b. c
- Prædicat Christum non solum qui fidem astruit, sed qui mores quibus in eo uiuitur instruit, p. 6. col. 206. e
- qui factò destruit quod Prædicat, contemnitur, p. 5. c. 753. a. b
- prædicare qui se disponit, necesse est ut prius ad agenda ea quæ prædicat, assurgat ne alius prædicans, ipse reprobus efficiatur, p. 3. col. 1856. e
- prædicare aperte, exemplis instituere, fortium & doctorum est, infirmorum & insipientiam discere, & subditos esse, p. 1. c. 232. d. e
- prædicare cepit Iesus quando erat in ætate triginta annorum ante quã nemo debet assumi ad sacerdotiũ vel prædicationis officium, p. 1. col. 413. a. Interl.
- prædicare imperfecti ante tempus non præsumant, p. 5. columna 1006. d
- prædicare misit Christus nedum Apostolos duodecim, sed etiam septuaginta duos discipulos, sed differt ab Apostolis, p. 5. col. 186. e
- prædicans qui minus capaci altiora loquitur, non utilitatem: sed sui ostentationem facit, p. 6. c. 206. e
- prædicans non amore æternæ patriæ, se præmiorum ambitu salutem audientibus quasi in itinere salutat, p. 5. col. 837. b
- prædicans omnis verbum Dei, monet, obiurgat, terret, triturat arcam, & bouis implet officium, p. 3. c. 145. 2. d
- prædicans populo, nec solum increpandis reatibus, nec solum referendis scripturarum secretis debet instare, ne tantum de correctione peccatorum disputans minus audiatur, vel mysteriorum tantum secreta referans minus profit, p. 1. c. 785. c
- prædicantis virtus uel sapientia multum valde conferunt in prædicatione: aliter est in baptizante, p. 6. col. 200. f
- prædicandi libertas & confessiones audiendi pauperum religionum frequenter rescinditur & imperitur in præiudicium communis populi, p. 4. c. 418. d. item, p. 2. c. 804. f. & c. 1299. c. & c. 1364. f. Item, p. 1. c. 1493. b. c. & c. 1573. c
- prædicandi vel legendi actum exercere qui præsumunt, & tamen sunt inepti ad hoc per quos significantur, p. 4. c. 2376. f
- prædicandi officium significatur per artificium piscarij, p. 5. col. 1268. a
- prædicandi ratiã vel Ecclesiã officandi, habes quando cessat ab istis instigante diabolo, fit mutus spiritualiter, p. 5. c. 851. c
- prædicandi forma datur, ut scilicet pro suo quisque modo instituatur, neque infirmis altiora committantur, p. 1. c. 105. c. Itẽ, p. 3. c. 2165. a. Item, p. 1. c. 698. f. & col. 739. b. c. & col. 1207. b. c. & c. 1229. b. c
- nemo ad prædicandum idoneus fratrem simplicem despiciat quia si minus idoneus ad docendum, promptus tamen ad discendum & ad implendum, p. 3. col. 1691. b. c
- prædicatur quæ annuntiare debet, sunt duo, scilicet fides & operatio, p. 4. col. 1104. e. f
- prælatio omnis cessabit, collectis hominibus post iudicium finale, sed iam Angeli Angelis præsumunt, demones demonibus
- homines hominibus ad utilitatem vel deceptionem uiuentium, p. 6. col. 333. c. & col. 551. c. Item, p. 4. col. 1272.
- prælationis status sublimior est statu religionis, & per consequens ceteris paribus eorum peccata sunt grauiora, p. 4. c. 1224. f
- prælati bonus qui stat super custodiam gregis sui, quæ & qualia facere debet, p. 4. col. 2050. e. f
- prælati bonus dicitur seruus fidelis, qui scilicet subditos suos pascit pabulo sacrae scripturae & Eucharistia, p. 5. col. 416. f. & col. 1252. f
- prælati cum sorore sua filia patris sui dormit, qui sapientiam à Domino sibi datam, immundicia uitæ polluit & contemptibilem aliis reddit. Ibid.
- prælati bonus secularis vel religiosus debet esse sollicitus de confessione laudis in obsequio diuino. In quo debent esse tria specialiter notanda, p. 2. c. 102. e. f
- prælati bonus dicitur suscitari ab oriente propter splendorem sapientia, & iustus propter rectitudinem uitæ, p. 4. c. 356. f
- prælati ponitur in statu perfectionis exercenda. Ibidem.
- prælati bonus luget casum populi sibi subiecti, p. 4. c. 1150. f
- prælati bonus debet inducere populum suum, ut non querat in uita presentis præmium de debellatione aliquorum viciorum, sed post bellum, quod in morte iusti finitur, & tunc præmium secure accipitur, p. 4. col. 2354.
- prælati bonus videns Ecclesiam uiciis deformatã, habito cõpetenti tempore debet statim eam visitare, & eius reformationi instare, p. 4. col. 2357. c
- prælati bonus non solum debet Ecclesie dissipationem lametari, sed etiam insistere eius reformationi. Ibid.
- prælati bonus Ecclesia militantis mittit pro se & populo suo duo legates ad querendum pacem, & amicitiam sempiternam, & qui sunt, p. 4. col. 2396. f
- prælati bonus monet populum sibi subditum resistere spiritibus malignis per orationum suffragia procedentium ex firma fide & per quem significatur, p. 4. col. 2396. f
- prælati bonus habens ad populum sibi commẽdatum paternæ pietatis affectum, & uitam exemplarem ad opera uirtutum inducentem, significatur per Raziam, p. 4. c. 2577. c
- prælati malus destruere nititur sacras obseruationes Ecclesie, p. 4. col. 2422. f
- prælati malus destruit paupertatẽ Apostolorum, bona pauperum sibi retinendo, & eorum humilitatem, ultra modum superbiendo: & eorum exemplaritatem, statum Apostolicum scedis & operibus maculando. Ibid.
- prælati potens vel princeps qui sicut Deus vel plures aliquando uult reuereri, per quẽ significatur. Et qui tales sint, p. 4. col. 1288. f
- prælati puerum in lupinari ponit, & puellam vendit pro uino, qui uidet implicitos luxuria & aliis uiciis & non arguit gratia turpis lucri, p. 4. c. 1939. a. b
- prælati egreditur de sua ciuitate quãdo parum curat de subditorum suorum salute, & multum anxietur de bonorum temporalium amissione, p. 4. c. 2037. c
- prælati ridens timeri, & iratus amari dẽt, ne nimia licentia uilem, vel immoderata seueritas odio reddat, p. 3. c. 279. b
- prælati bonus in quo est potestas regendi atque etiam corrigendi, significatur per uirgã. Hic germinat bonitate conscientia frondet ueritate doctrina, floret celebritate fama & fructificat sanctitate uita. p. 1. c. 1282. c
- prælati bonus uel doctor uel confessor magis delectatur extrahendo impios a maliciis suis, quam sugendo lac diuinae contemplationis, p. 4. col. 143. c
- prælati bonus rex est in spiritualibus, p. 3. col. 869. c
- prælati bonus qui desiderat ædificationem Ecclesie in moribus & fide, & bonum successorem habere significatur per Dauid, p. 3. col. 1495. c
- prælati bonus ad laudandum Deum excitet se primo, & consequenter populum Christianum, p. 3. col. 1557. c
- prælati siue doctor est honorandus triplici de causa, p. 3. c. 2165. c
- prælati necessarium est ut in eo scientia & bona uita sint iuncta, p. 4. col. 1356. f

Index.

- Prælatum bonum Deus aliquando permittit temporaliter affligi augmentum sui meriti, p. 4. col. 2162. f
- Prælati bonas ordinationes prædecessorum suorum custodire debent, sed multi studēt eas totaliter dissipare, p. 2. c. 63. a. b
- Prælati per Seraphin intelliguntur: qui super curam Ecclesiæ debent stare, & non exterius vagari, p. 4. col. 79. c
- Prælati debent esse excellētes præ cæteris ad quatuor, p. 5. c. 100. f
- Prælati & Pontifices mali qui bona Ecclesiæ expendunt in curiis regum & principiū, significantur per Iasonem pessimū Pontificem, p. 4. c. 2408. f
- Prælati & doctores Ecclesiæ mali per noticiam scripturarū exploratores sunt terræ viuentium, sed per suam vitam malā ab eius ingressu deficiunt, & et alios impediunt. p. 1. c. 1254. f
- Prælati & mali clerici sicut fuerunt in statu altiori, sic erunt in loco gehennæ profundiori, p. 1. col. 1658. f
- Prælati qui portæ dicuntur Ecclesiæ pro maiore parte corruunt per superbiam, p. 4. c. 685. c
- Prælati magis student ad congregandum diuitias quam scientiam & clamor & murmur populi ascendit contra eos, nisi taceret, lapides clare deberent. Ibid.
- Prælati, clerici, religiosi plurimi sunt, qui laute viuunt de patri monio crucifixi, & tamen contra Christum leuāt calcaneū in membris suis, affligentes ea calumniis & exactionibus iniustis, p. 5. col. 1230. c
- Prælati curati & doctores qui per malam doctrinam suam vel vitam simplices faciunt peccare, cæcos in itinere faciunt errare, p. 1. col. 1527. a. b
- Prælati qui non fuerunt reges sed tyranni, nec præpositi sed leones, nec magistri sed lupi ouium, qui rogantes noluerūt audire, non audientur a Domino cum venerit dies vltionis, p. 4. col. 2055. c
- Prælati quidam de spiritali ædificio Ecclesiæ quod fit per sanā doctrinam parum curant, sed de leuandis pecuniis magnam sollicitudinem habent, p. 4. c. 2169. c. & 687. c
- Prælati & curati mali gaudent de summa pecuniæ leuata, & non de salute subditorum, p. 4. c. 2240. f
- Prælati plures & curati circa negocia principum & magnatorū sunt occupati, suas Ecclesias & parochias sine sufficienti regimine relinquentes, p. 4. c. 2192. f
- Prælati mali licet sint in arce dignitatis Ecclesiasticæ, & tamē impediunt aliquando populum ab accessu ab Ecclesiam per excommunicationes & interdicta irrationabiliter fulminata, p. 4. c. 2380. f. 2381. c
- Prælati debent scire vetus & nouum Testamentum, & significatur per duos Cherubim p. 1. c. 889. c
- Prælati ex officio pro salute populi sui corporalem vitam exponere tenentur si casus necessitatis occurrerit: & ideo gemina charitas euidentius feruere debet, p. 1. ibid.
- Prælati semper debent intendere suarum Ecclesiarum regimini & non stare in curiis regum vel principum, nisi in casu necessitatis, & ad hoc uocati, p. 1. ibid.
- Prælati sint sicut Angeli ascendentes & descendentes in scala Iacob. Sed aliqui eorum sunt sicut milui, qui nō descendunt nisi ad cadauera rapienda, sic isti ad bona temporalia querenda, p. 1. Ibid.
- Prælati quantumcunque sancti debent se peccatores reputare, & pro beneficiis a Deo sibi collatis gratias agere, & zelo fidei præ cæteris feruere, p. 1. c. 1203. c
- Prælati Ecclesiarum aliquando in Ecclesia Dei contingunt in saniam, vt quicumque sequitur eos, illaqueetur ad calum, p. 4. col. 1864. f
- Prælati Ecclesiæ non habent modo vinum charitatiuæ correctionis & oleum pietatis, p. 1. c. 1909. c
- Prælatorum contemplatio consistit duobus, id est, meditatione sacrę scripturę & in cultu latrię, p. 3. c. 2242. f
- Prælatorum quis & qualis modus corripiendi tenendus sit ad subditos, p. 2. col. 48. e. f
- Prælatorum Ecclesię bona opera non solum requiruntur ab eis in propria persona, sed etiam in aliena, scilicet in subditis eorum quos tenentur inducere ad bonum, p. 5. c. 949. c
- Prælatos tentat aliquando Deus de nimis aspera correctione sub specie coeli iustitię aliquādo de nimis parua sub specie misericordię, p. 6. c. 370. f
- ad Prælium Christum sequi volentes, per tria si in eis fuerint uincere possunt. Et nominantur, p. 2. c. 201. c. & col. 202. f
- Prælium intra te est, intra te edificatio mala, & subuertanda. Hostis tuus de corpore tuo procedit. De corde enim exeunt, &c. p. 2. col. 32. f
- Præmium in opere, non in sponione est, p. 4. c. 811. a
- Præmii spes, solatium est laboris, p. 6. col. 143. a. 1448. f
- Præmia æterna qui in coelis præparare desiderat, malum esse dicit quod secum agit, & malum esse quod in presenti debet sustinere. Cum autem recesserit coeli emptor, lætabitur se sapienter emisse, p. 3. col. 1692. d
- Præmia correspondentia singulis octo beatitudinibus declarantur, p. 5. col. 96. f
- Præmiatio beatorum & punitio, malorum in futura vita non potest sciri certitudinaliter per inquisitionē humanam, sed tantum ex diuina reuelatione, p. 3. c. 972. f. 1782. f
- Præmiatio electorum quantum ad gloriam animæ cepit a tempore passionis Christi, & punitio reprobatorum in anima, nō solum ex tunc, sed etiam ante, p. 4. 513. c
- Prænominati leguntur duo antequam nati in ve. Testamento & in vtroque miraculum fuit, &c. In nouo Testamento, similiter duo prænominati leguntur, scilicet Ioannes Baptista & Iesus Christus, p. 1. c. 218. f. & c. 226. f
- Prænostrare in Pronosticare.
- Præoccupatio quando est vel dicitur, p. 6. c. 517. b
- Præordinationes Dei duę, quarum vna de presenti ab iustitiā altera de futuro ad gloriam, p. 6. c. 525. c
- Præparatio ad cōsequendum præmium vitę æternę est triplex p. 6. col. 342. f
- Præparatio in agendis vel suscipiendis diuino oraculo multis modis legitur, p. 2. col. 49. c
- Præponderat futuris pœnitentia, seriis iocunda, & leta tristibus & preopera tardioribus, p. 1. col. 995. b. c
- Præpositionibus diuersis vtimur loquēdo de trinitate quomodo & quando, p. 6. col. 154. e
- Præpositi & iudices an & quo officio distincti fuerūt, p. 2. 1107. c
- Præpositorū tumor de subditorū timore nō supbiat, p. 1. 164. b. c
- Præpositorum mala sic displicent bonis subditis, ut ab aliis nota occultent, diiudicantes factum & uenerantes, magistrū nolunt videre quod tegunt. Et de hoc figura, p. 1. c. 171. c
- Præpositorum vicia, subiectis sunt offendiculū, p. 1. c. 992. e
- in præpositorum dignitatem nemo appetere debet nisi qui perfectioni & doctrine suadet, p. 2. c. 1107. b. c
- Præputia arborum, id est, primi flores seu gemme debebāt auferri ne erumperent in fructu, duplici de causa, p. 1. col. 1073. b. c
- Presbyteri & seniores non pro longeuā uita dicuntur, sed pro maturitates sensus & grauitate uite ueneranda, p. 1. columna 90. b. c
- Presbyteri dicuntur seniores similiter Episcopi & Doctores, quare, p. 6. col. 1340. f. Item, p. 3. col. 1996. f
- Presbyteri & Episcopi olim eiusdem nominis erant, p. 6. col. 1146. e
- Presbyterorum ordo & forma in septuaginta duobus discipulis est, p. 5. col. 835. a. b
- Presbyterum quid est, p. 6. c. 711. b
- Præscientia quomodo ibi accipitur, cum dicitur. Quos præsciuit & predestinauit, p. 6. c. 113. c
- Præscientia aliquando accipitur pro predestinatione, p. 6. col. 1307. c
- Præscientia diuina licet sit certissima, non tamen tollit contingentiam a rebus, p. 2. col. 420. e
- Præscientia futurorum quantum ad ipsam rem spectat, mediū quiddam esse videtur, id est, neque proprie bonum, neque proprie malum, p. 1. c. 1348. f
- Præsentia Dei antecedit omnia, & quidquid sit temporaliter, ei sine tempore præsens est, p. 3. c. 2170. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Præfidentia aliter conuenit Christo secundum naturam humanam, & aliter secundum diuinam. Et declaratur, p. 4. c. 1063. a
- Præfidentie diuine supereminens status siue virtus describitur, p. 4. col. 1085. c
- Præfidi duo genera sunt. Vel enim beneuole damus, vel red dituro commodamus, p. 5. col. 117. b
- Præful lucem scientie desiderantibus aperit & rubiginem peccatorum in contemptoribus increpando comburat. Et per quid hoc significatur, p. 1. c. 785. a
- Præful cum dulcia scripturarum arcana exponit, velut in habitu suo fulgorem lucis ostendit. Cum vero ultione superbos percutit quasi terrorem flammæ vorantis ostendit, p. 1. Ibid.
- Præful vel doctor in omnibus que precedentium patrum factum consideret & ad eorum imitationem dirigat vitam. Et de hoc figura. Ibid.
- Præful nunquam subditorum curam intermittat, sed vitam eorum consolando, increpando, exhortando confortet, & tutandam, Domino crebris orationibus satagat commendare, p. 1. col. 786. f
- Præfules & doctores Ecclesie communem electorum vitam singulari mentis culmine transcendere, hoc est de medio filiorum Dei ad Moyse applicari eos qui sancturi sunt sacerdotio, p. 1. c. 783. c
- Præsumens de virtutibus, mira dispensatio parat ei aliquid, quo delectatus corruat, vnde per se non exit, sed cognita infirmitate, quasi vinculum Deus educit, p. 3. col. 137. a
- Præsumentes de sua fortitudine, & de sua sapientia seculari, perseverantes in odio fraternali fatue agunt, & quare, p. 4. col. 1909. c
- Præsumptuosus in scientia reprimatur, quando spretus ab eo, æqualiter scire declaratur, p. 3. col. 157. c
- Præsumptuosi maxime de sua scientia se solos homines esse reputant pp quod frequenter alios bestias vocant, p. 3. c. 149. c
- Præsumptio stulta & vana decepit Iudeos tempore Samuelis & dum obsiderantur a Romanis. p. 2. col. 344. d
- Præuaricatio non est vbi non est lux, & non omnes habent legem scriptam, fiat tamen naturalem, p. 3. c. 1390. e
- Præteritarum rerum exhibitio futurarum est certitudo, par. 1. col. 1479. c
- Præui cum bonos mori per tormenta conspiciunt, ab eis similitudinem maledictionis sumunt, p. 3. c. 284. d
- Præui corde qui dicantur, p. 3. c. 651. a
- Præuorum mos est, ne videantur nescire, bona omnibus nota scianter dicere quasi incognita, p. 3. c. 113. a
- Præuorum mos est, recte dictis non consentire, sed e diuerso respondere, p. 3. col. 141. a
- Præuorum societatem infirmi declinente: ne mala que frequenter aspiciunt, & corrigere non valent, imitari delectentur, p. 4. c. 1093. d
- Præuos actus cohibens, & zelo bono destruens, sed tamen delectationem carnalem in abscondito pectoris celat significat p illum qui foeminam in prædam de bello seruat, p. 1. c. 1906. f
- Præcatio cum Ieiunio Samuelem donauit matri, p. 2. c. 316. e
- Præcatione a coeptum in conuiuium depræcationem desinit quouis fonte vberius nobis omnia adferat bona, p. 2. 317. a
- Pereans inclinata cervice in terra pronus funditur: Qui vero tergum vertit, gestu corporis indicat se negligere comminantem, p. 4. col. 808. f
- Præcantes Deum, & non de eo bene sentientes, sonum habent qui bene, vocem p. 3. col. 1525. a
- Præcandi verba etsi imperandi modum seruant loco tamè optandi sumenda sunt, p. 1. c. 1250. e
- Præcaturus quid Deo debent offerre, p. 1. co. 713. a
- Præces sanctorum pro sunt defunctis, p. 2. col. 965. c
- Præces Episcoporum pro populo exaudiuntur etiam si a malis Episcopis proferantur, p. 2. col. 1044. e
- Præces qui p vnaquaque virtute Deo immolat, ille offert per singulos, p. 3. col. 16. e
- Præces sanctorum iræ Dei possunt subsistere, p. 4. c. 642. d
- Præces prolixas ad Deum habent multi intra Ecclesiam, vitam precantium non habent & in moratione lachrymantur, sed in tempore tentationis cum superbia pullantur, saltu intumescunt, p. 1. c. 305. e. Item, p. 3. col. 395. b
- Præces Ecclesie potissime & laudabiles sunt per virtutem passionis Christi, p. 3. co. 1879. c
- Præces & orationes Ecclesie non solum sunt exaudibiles per virtutem crucis, sed etiã per meritum beate uirginis, p. 3. Ibid.
- Præcibus Deus soluit bella non cespide, p. 2. c. 965.
- Præcibus sanctorum bonum est frui sed quando ipsi seduli & vigiles fuerimus, p. 2. col. 959. b
- Priapi idolum cuius figura, & quare inter Deos assumptus a Gentibus, p. 4. c. 1188. f. Item, p. 3. c. 1610. f. Item, parte 2. columna 599. c. & col. 1189. c. Item, p. 1. columna 223. c. & col. 677. c
- Priapo idolo faciebant cultum & viri & mulieres quod incedebant nudi, & fiebant talia que non facerent modo meretrices, p. 3. col. 655. c
- Præmum tenet Christus non solum respectu hominum, sed etiã omnium angelorum, quomodo & qualiter, p. 6. c. 621. f
- Præmum dignitatis in Ecclesia non potest quis ascribere Iudæismo, nisi secundum prioritatem temporis, quia prius tempore insertus radici gratie quam Gentilitas, p. 1. c. 1692. e. f
- Præmitie in quo tota parte dari debeant, & quare de aliquibus pars minor, & de aliquibus maior, & etiam quare dande sunt præmitie, p. 4. col. 1447. c
- Præmitie quomodo secundum legem obseruantur cum Sacerdotes accipiunt non ut custodiant, sed ut consumant, par. 1. col. 1290. d. e
- Præmitie præmitiarum Christus est: Cornelius præmitie Gætiũ alii præmitie Ecclesiarum, p. 1. col. 1292. f
- Præmitie per plenitudinem intelliguntur in aridis, sicut est triticum & hordeum, per lachrymam in liquidis, sicut est uinum oleum, & huiusmodi, p. 1. co. 705. c
- Præmitie ter in anno reddebantur, & quando, p. 1. col. 921. c. & col. 1109. c
- Præmitie quantum ad terræ nascentia dabantur tantum, ut dicit Ra. Sa. de septem rebus, & nominantur, tamen poterant homines de aliis dare ex speciali deuotione, p. 2. co. 1145. c. Item, p. 1. col. 1519. c. & c. 1109. c
- Præmitiarum quantitas non fuit determinata in lege, sed primo fuit facta voluntarie secundum deuotionem dantium, postea vero propter auaritiam crescentem per sapientes Hebræorum fuit determinatum, & c. p. 1. co. 1145. c
- De præmitiis suarum frugum & sue substantie Dominum honorat, qui quidquid boni agit non sibi, sed & tribuit, p. 3. c. 1613. b. item, p. 1. c. 729. b. c
- Præmogeniti in antiquis fuerunt animales & non spirituales, sicut Cain & ismael & Esau & multi alii, p. 6. c. 344. f
- Præmogeniti omnes filiorum israel fuerunt Deo obligati, ex quo percussit præmogenitos Aegypti & loco illorum voluit deputari sibi omnes masculos de tribu Leui, & c. p. 1. 1175. c
- Præmogenitos omnes sanctos officio sacerdotum & fuisse sacerdotes tradunt Hebræi, & habuisse vestimentum sacerdotale quo induti victimas offerebant anteq̃ Aarõ in sacerdotium eligeretur. Et vnde hoc trahunt, p. 1. col. 928. b. c. & col. 514. a. b. & c. 326. f. & c. 1215. c. & co. 1175. c. item, p. 6. co. 947. b
- Præmogenitum quid & quale, p. 5. col. 47. c. & 48. c. item, p. 1. c. 1547. a. b
- Præmogenitum hominis secundum Ra. Sa. debebat redimi post 30. dies, & præmogenitum bouis debebat seruari apud Dominum suum 30. diebus, & tunc dari sacerdoti, & præmogenitum ouis quinquaginta diebus, p. 1. c. 705. c
- Præmogenitum mutilum quare vetitum offerre in lege, p. 1. co. 1548. e
- Præmogenita israelitarum offeruntur pro præmogenitis Aegyptiorum, & pro præmogenitis filiorum israel Leuitie in tertium Domini assumuntur, et quare, p. 1. co. 1215. c
- Præmogenita sunt que vuluam aperiant, et specialiter præmogenitis filiis debentur, p. 1. col. 298. b. c. interl.

Index.

- Primogenita animalium qualia immelabantur, & quæ non, p. 2. col. 1393. c
- Primogenita animalium immundorum, quædã non redimebantur, sed interficiebantur, aliqua nõ redimebantur pecunia, sed pro eis ovis offerebantur, p. 1. c. 1295. c
- Primogenita & primitiua quomodo differunt. Et de quibus sunt p. 2. col. 1393. c. Item, p. 2. col. 1547. a. b
- Primogenita tanquam pecora nostra sunt, qui nobis obediunt: filii, serui & discipuli. Sed horum primogenita sunt, qui sic obediunt, vt aliis præbeant exemplum & magisterium. p. 1. col. 1153. e. f
- Primogenituræ ius bene transferebatur ad filiũ post natũ ex ordinatione patris, maxime de voluntate Dei, sicut Iacob ius primogenituræ transtulit, &c. p. 1. c. 204. f
- Primogenituræ ius in duobus consistebat. Et enumerantur, p. 1. col. 1583. c
- Primum nominatur bene aliquid in aliquo genere, non quia sit primum simpliciter, sed propter aliquem notabilem eũtum. Et hoc est videre in annis & mensibus, p. 1. col. 53. d
- primum dicitur aliquid dupliciter, origine scilicet & dignitate, p. 5. col. 373. c
- princeps pius & amans Dei quantum conferat, p. 2. col. 150. e. & col. 159. a
- princeps potentissimus sæpe ab infirmiori superatur, p. 2. 327. c
- princeps quales viros sibi aptos debet aduocare, & apud se habere, p. 2. col. 246. c
- princeps quando quis electus est, debet aliter viuere quam prius, scilicet virtuosius, p. 2. ibid.
- princeps bonus vel prælatus qui habet alios iudicare, debet eos in sapientia superare, p. 2. col. 658. f
- princeps vir bonus vel prælatus quid facere debet circa subditos, & circa seipsum, p. 2. col. 923. c
- princeps bonus in his quæ sunt contra honorem Dei parcere non debet cuiunque personæ sibi propinquæ. Et de hoc figura, p. 2. col. 1190. f
- princeps iniquus & pontifex propharius quando coniunguntur adinuicẽ faciunt in Ecclesia magnã stragẽ, p. 4. c. 2396. f
- princeps laudatur si in eo sedet speciositas corporis, eloquentiæ claritas, probitas, p. 3. c. 742. f
- princeps bonus si aduersarius debet impugnare, sic ad beneuolos agere grates, & amicitiam conseruare, p. 4. col. 2562. f
- princeps se quilibet habeat secundum formam a David traditam deuote se habens erga Deum, &c. p. 3. c. 1208. e
- principis meritum & demeritum redundat in subditis sicut in corpore naturali bona & mala dispositio capitis redundat in membris, p. 3. col. 1463. c
- principis peccatum est plenum infamiæ & scandali, p. 1. col. 1167. c
- principes quantumcunque sapientes, & prælati quantumcunque literati debent habere secum aliquos sapientes, cum quibus conferat de agendis, p. 3. col. 2136. f
- principes capiuntur per diabolum & suos ministros hamotyranididis, p. 4. c. 2050. f
- principes multos habet diabolum qui hic sunt serui peccati eius per culpam, & in futuro subiiciuntur ei nisi pæniterint per pœnam, p. 4. col. 778. f
- principes in regimine temporali operantur ad salutem popularium ipsi tamen a salute priuatur in personis propriis, suis operibus & intentionibus peruersis, p. 1. c. 1417. b. c
- principes & sua & populorum causa angustioribus donis uenerari Deum solent, p. 1. col. 1409. b. c
- principes & capita multitudinis debent conuenire, vt qui præ sunt cæteris fide & dilectione vniti, de salute sua & suorum fideliter disputent, pacis & concordie exemplum demonstrant p. 1. col. 1223. b
- principes dicuntur sodales Dei, vt dicit Rab. Sa. quia cum eo participant in nomine, dicuntur enim Domini & principes sicut & ipse Deus, &c. p. 3. c. 1824. f
- principes non tãtum pro suis arguuntur delictis, p. populo. nõ coguntur reddere rationem, ne forte nõ docuerint, nõ mo-
- nuerint, nõ sollicitè arguerint eos qui primum peccauerũt, ne contagio dispergetur in populos, p. 1. col. 1373. b. c
- principes instituti sunt, vt mala puniant, p. 6. c. 164. f
- principes mundi ideo sunt, vt dominantur minoribus suis, & eos subiiciant seruituti: principes Ecclesiæ fiunt vt seruiant ministris suis, & suas utilitates negligant, & illorum procurent, & mori non recusent pro salute inferiorũ, p. 5. c. 339. c
- principes terræ pulchritudinem Ecclesiæ dilexerunt, oĩa quæ habebat in obsequiũ Christi dederunt, p. 1. 254. a. Interl.
- Principes debent gerere vices patrum, & prælati qui debent nutrire verbo & exemplo vices matrum, sed tam isti quàm illi parum, aut nullum ponunt remedium, p. 4. c. 1027. c
- Principes quidã sicut Deus volunt reuereri, vel plus aliquando, per quem significantur, & qui tales sint, p. 4. c. 1289. c
- principes nostri quo moderamine se rege debent, & quo ad subditos, p. 4. col. 1450. d
- principum familiares & consilarii aliquando inducunt eodẽ ad faciendum aliqua statuta pessima sub specie quod zelent pro principibus, cum tamen aliud intendant vt ex eorum transgressione innocentes accusare ualeat, & in rebus uel personis damnificare, p. 4. c. 1569. e
- principatus duplex est scilicet, temperatus, & viciatus, p. 2. col. 240. a. b
- principatus sanguine non meretur sed meritis, et inutiliter regnat qui rex nascitur, et non meretur, p. 4. c. 2356. f
- principatus non ambirent homines, si cogitarent, quod reddere rationem pro populo coguntur, sufficit cuique pro peccatis propriis argui et rationem reddere. Ibid.
- principatum appetere absolute vel quærere viciosum est, & quare. Suscipere tamen in casu necessitatis licitum est, p. 3. col. 2009. c. 2010. f
- principari bene, qui sibi & aliis didicerit, quantum potest ad lucrandum proximos, & opus acceptum Deo agendum, studiose & deuote exequi debet, p. 2. c. 1131. a
- principium non recte operantium in plebe duo genera sunt. Vnum quod obest. Alterum quod non prodest, p. 1. c. 389. f
- principium quoddam est extrinsecum, & quoddam intrinsecum, p. 3. col. 1982. f
- principia prima speculabilia sicut sunt per se nota, ita & operabilia, ex quibus possunt deduci conclusiones in lume naturalis rationis, p. 3. col. 463. c
- principia prima agibilia sunt impressa intellectui practico, ex quibus deriuantur leges quasi quædam conclusiones, sicut intellectui speculatiuo impressa sunt prima principia speculabilia, ex quibus deriuantur scientiæ tanquam quædam virtutes conclusæ, p. 6. col. 37. c
- prioritas duplex est, scilicet, durationis & autoritatis siue dignitatis, p. 3. c. 1178. f
- prioritas dignitatis, non formaliter arguitur ex prioritate temporis alias bestiæ essent digniores homine, tanquam prius tempore creatæ a Deo, p. 1. col. 1670. f
- prioritas & posteritas in resurrectione referenda est ad quietem in Christo per bonam mortem, & non ad prioritatem dignitatis uel ad actum resurgendi, p. 6. c. 655. b
- priscillianistæ hæretici dicunt quod facta Christi & aliorum hominum subiacent fato siderum. Et vnde huius occasionem traxerunt, p. 5. col. 1056. f
- priuationis gradualis modi quomodo accipiant, p. 5. c. 1054. d
- priuationes & defectus specierum Deus non facit sed ordinat tantum, p. 1. col. 10. d
- priuilegia singulorum communem legem facere non possunt, p. 6. col. 985. a
- prius dicitur aliquid dupliciter, vel secundum cognitionem nostram vel simpliciter, p. 6. col. 879. c
- prius & posterius possunt dupliciter considerari. Vno modo secundum diuersa tempora. Alio modo in eodem tempore secundum diuersas sui partes, p. 3. col. 1785. c
- probatio non valet ex sensu mystico, sed tantum ex sensu literali, p. 3. c. 443. c
- probatio efficax ad disputandum contra Iudæos, hæreticos &

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- alios infideles, & an quomodo posset fieri, p.6.c.1695.a.b
- Probatio duplici modo dicitur, p.2.c.1579.c
- Probare dicuntur differenter & homo Deus, p.3.col.1509.c
Item, p.2.col.1128.f
- Probari non possunt efficaciter per rationē ea quæ sunt fidei, quia excedunt facultatem intellectus nostri, p.6.c.797.c
- Probatica piscina vnde & quare sic dicebatur, p.5.c.1102.f quæ in illa fiebant. Et quare. Ibid. Item, p.2.col.1437.c
- Procedēs, posterius, esse duratione, eo quod procedit, hoc cōtingit multipliciter, p.5.col.1019.c
- Processiones pro salute exercitus, p.4.c.1055.c
- Processus creaturarum duplex, p.3.col.2091.b
- Processus in diuinis nō est vnus personæ ad terram, secundū motum localem vel separationem realem, tamen est ibi processus secundum originem, p.6.c.1734.d
- Processus de peccato in peccatum vsque in infernum per septem significatur. Et de hoc figura, p.2.col.997.c
- Processus debitus per accusationem coram iudice requiritur in lapidatione blasphemii, p.5.col.1154.f
- Procreatio filiorū in Hebræo ædificatio dicta est, p.1.c.220.f
- Procreationis carnalis & alitiorum tempora, similiter & spiritualis, narrantur & explicantur, p.3.col.1464.e
- Profanum non impium sed commune & a reb. diuinis distinctum, p.4.col.1248.e
- Profanorum dicta in effectum producere Deus sua maiestate non putat indignum, p.2.col.350.c.f
- Profectum tempus periculosum est, p.1.c.1423.b.c
- Profectio filiorum Israel in Socoth, id est, tabernacula quid significet, p.1.col.1422.e
- Professio religiosa non absoluit a præcepto, bene tamen absoluit ab aliquo modo implendi, p.5.c.263.c
- Professionis tenendæ a populo Iudaico causa triplex. prima est beneficium educationis de Aegypto, secunda est sustentatio in deserto, tertia est protectionis in confinio, p.1.c.1640.f
- Professionis nostræ principium est in puluere, & os ponere momentis, singulis quod sumus puluis cogitare, p.4.col.988.d
- Proferuntur clarius, quæ clarius cognoscuntur, p.6.c.1265.c
- Proficientium gradus quibus anima ad immortalitatem procedit, p.1.col.1428.e
- Proficiat aliquis quantumcunque, habet tamen mortalis carnis affectum circa hæc terrena, & ab hac morte quotidie reuiuiscit, p.3.col.1355.a
- proficere potest intantum in hac humana natura, ut in resurrectione mortuorum non solum stellarum, sed etiam solis splendori valeat æquari, p.1.col.1177.a
- proficiscentes ad terram viuentium quæ est terra fidelib. promissa, sequi debent instinctū solis iustitiæ domini nostri Iesu Christi, cuius vita in terra disciplina morū fuit, p.1.1229.b.c
- profunditas quanta credenda est in homine, quæ latet etiam ipsum hominem in quo est, p.6.col.225.a
- profundum Oceani, licet sit mensurabile vel mēsuratum in aliquibus locis, non tamen in omnibus. Altitudo vero cœli, & latitudo terræ mensurari non possunt, p.3.col.1979.c
- prohibitio esus animalium, volucrum & piscium, quare facta fuit Hebræis, p.1.c.99.c. & c.1001.c
- proiici & abiici differunt, p.4.col.902.c
- proiici vsualiter aliquis dicitur ab eo cum quo erat, ne ab illo videatur, aut cum illo maneat, p.1.col.259.e.f
- prole post se relinquere est hominum desiderium, in qua quodammodo maneat, p.3. Vide Naturale.
- proles Iob quando & quomodo intelligitur esse duplicata, p.3.col.412.f
- promissio triplex antiquis facta est. Vna terræ sanctæ. Alia spiritualis, qua promittitur sanctis vita beata, &c. Tertia singularis, quæ promissum est cuilibet aliquod bonum particulare, p.6.col.934.f
- promissio Abrahamæ facta, quando dictū est. Sic erit semē tuū, nō solum de temporalibus, sed principaliter de æternis bonis intelligendū. Sic probatur tribus rationibus, p.1.col.215.a.b
- promissio infidelis, quæ dicitur, & quæ promissio stulta, p.3.c.1777.
- promissio Abrahamæ qua dicitur, Semini tuo dabo terrarū hanc fuit completa in Salomone, p.2.columna 698.f. Item, p.1.col.215.a.b
- promissiones Abrahamæ factæ differentes sunt, quia in vltima, qua promissa confirmantur diuino iuramento, etiam maiora si promittuntur, p.1.c.271.f. 272.a.b
- promissiones diuinæ nostram superant imbecillitatē, quæ nec sermonibus explicari, nec oculis possunt contemplari, p.2.col.1287.b.c
- promissiones Abrahamæ factæ de temporalibus quomodo intelligendæ sunt, & quomodo in processu secundum maiorem expressionem diuinarum revelationum & promissionum factæ sunt, p.1.col.213.c. & col.215.a.b. & col.218.f. Item, p.2.col.1131.c
- promissiones diuinæ in Test. de bonis futuris, & comminationes de pœnis infligendis intelliguntur ab cōditione frequenter, licet scribantur absolute, p.4.c.1483.c. & col.1239.c & col.1602.f
- promissiones factæ in veteri lege an solum erant de terrenis, vel etiam de cælestibus, p.5.col.919.c. Item, pa.6.columna 840.
- promissum soluere nonnunquam est, contra officium, p.2.col.482.d
- promissum nullus potest implere de re quæ dependet ex voluntate alterius sine eius cōsensu, aliter fieret iniuria, p.1.1399.c
- promissa fides etiam aduersaris seruanda honoranda quoque in virtus, p.2.c.534.d
- promissi seminis Abrahamæ duplex est significatio. Ostiensis stellaris, gens Christiana significatur, ostensa vero arena, gens Iudeorum, p.1.col.208.d.e
- promittunt multi multa Deo positi in afflictione, sed extra periculum positi retractant, p.1.col.553.c
- promotio Ecclesiastica, quæ fit per scientiam & virtutem, sed per generis nobilitatem, per quid significatur, & quomodo emendanda, p.4.col.2358.f
- promotiones frequenter plus ambiunt indigni quam illi qui sunt digni, p.2.c.213.a. & col.215.a.b
- promouere indignum qui nituntur, & contentiones & brigamouent, pro impio confusionem reportant frequenter: & vrinam esset semper, exemplo Abner, p.2.c.524.f
- inter Promouentem indignum & ipsum promotum Dei iudicio frequenter oritur dissensio, ex qua sequitur vtriusque ruina, exemplo Abner, p.2.c.527.f
- promotus aliquis ad aliquod officium secundum Deum, da ei gratiam Deus exequēdi debite suum officium nisi ponat impedimentum, p.2.col.377. & c.389.c
- promoti per diabolum in Ecclesia, cuiusmodi sūt omnes male promoti, bonos infamant, & persequuntur & per eos pacis & concordia inter principes dissipatur, & per quem designantur, p.4.c.2571.c. & 2572.f
- promotiuum ad perfectionem vitæ actiuæ est triplex, scilicet fides dirigens, spes subleuans, claritas stimulans, & per hoc fit remotio triplicis impedimenti, &c. p.3.c.1357.c
- pronosticare de futuris procedentibus ex causa naturali per motum auium, animalium, siue piscium, an & quando sit licitum vel illicitum, &c. p.1.col.1074.f
- pronunciare suauiter per eloquentiam bona multi possunt amantibus, & fauentibus, quæ ipsi non amant, p.3.col.1676.d
- propagandæ mortalitatis vsus aboletur in contemplatiuis, p.1.col.355. Interl.
- propagatio debita hominū impeditur dupliciter. Vno modo illegitimitate personarum. Alio modo ex inordinata copula carnali, p.1.c.1051.f
- propheta vnde dicitur, p.3.c.416.f. Item, p.1.c.1326.f
- propheta dicitur non quia prædicit futura, sed quia prodicit occulta, p.4.c.1066.e.f
- propheta quia comedisset bibisset loco prohibito a Leone direptus est, p.2.col.795.a
- propheta Nathan venit ad prophetam David sicut medicus cū ægrotat alterius medici vtitur auxilio, p.2.c.579.c
- propheta

Index.

- Propheta an fuerit Christus vide argumēta & responſionem p.5.c.1151.c.1152.f.&c.344.e.f. Item, p.6.c.815.c.&794.d. Item, p.3.col.423.b.c
- Propheta vtrum fuerit vere Caiphas. Arguitur pro & contra cum reſponſione, p.5.col.1209.c
- Propheta falſus qui non eſt audiendus, ſed magis interficiendus duplex ponitur de eo modus, p.1.c.1565.a.b.c
- Propheta non habet in poteſtate ſemper quod poſſit tacere, imò aliquando ſpiritus mouet ipſum ad loquendum cōtra voluntatem ſuam, p.6.col.236.f
- propheta tripliciter conſideratur, vt videlicet ſi propheta, officio, miſſione, uel gratia, p.3.c.423.b.c
- Propheta verus, vt quis dicatur, duo requiruntur, p.5.c.1097.a.b
- Propheta idem, vt frequenter, a principio non habuit ita clarā cognitionem ſicut poſtea, p.1.col.1340.f
- prophetam Ezechielem dominus veluti athletam quēdā vn vngit, p.4.col.1107.c
- prophetam vocat vnumquēque vaticinationis ſuę & ſermonis iſtius in ſcripturā p.4.col.1166.d
- prophetę de gentibus cur futura prænuncient, p.4.col.222.f
- prophetę multi in ſcripturis nominibus ſupprimuntur, p.2.col.860.c
- prophetę vt prophetarent pfallendi peritum iubebant pfallere, p.2.col.869.b
- prophetę plurimi ſcribebant quęcunq; cōtingebat fieri ſuo tempore, p.2.col.309.c
- prophetę non dicunt ſemper quę a Deo audierunt, ſed etiam annunciant per antiphoram ea quę vulgo iactantur a populo, p.4.col.673.b
- prophetę Baal occidebantur ſine homicidio, p.2.c.822.f
- propheta plures erant tempore primi templi, tempore vero ſecundi templi non leguntur habuiſſe Iudæi niſi Aggęum Zachariam & Malachiam, p.4.c.317.c
- prophetę demonum qui dicuntur, & per quid differant reuelationes ſibi factę a reuelationibus factis a bonis angelis, p.1.col.1327.b.c. & col.1536.f
- prophetę falſi fingebant ſe eſſe raptos a ſenſibus ad fingendū magnitudinem reuelationis ſibi factę, p.4.c.748.f
- propheta priores præſcierunt gentes vocandas, ſed hoc latuit, quod ſine lege eis per fidem, ſcilicet, Chriſti, p.6.c.541.a
- prophetę mens vario tactu tangitur, aliquando de præſenti tantum, aliquando de futuro tantum, aliquando de præſenti, & futuro ſimul, aliquando de præſenti præterito & futuro, p.3.col.408.f
- propheta non omnia norunt, p.2.c.551.a
- prophetę Domini graua & aliis deriſibilia leguntur viciffe de mandato Domini, ſicut Ieremias portauit in collo catenas. Item Eſaias & Ezechiel aliqua fecerunt, p.4.c.777.b.c
- prophetę reputabantur infani, eo quod contemnebant bona huius mundi, & quia loquebantur frequenter talia quę videbantur aliis aliena, p.2.col.905.c
- prophetę clauſa tenentes ſacramenta, excuſſi ſunt a prædicatoribus accedente eorum diligentia, p.3.col.1052.d
- propheta antiquitus denunciabant aliquando futura, non ſolum verbis, ſed etiam factis, p.5.col.1025.c. Item, p.4.col.204.f. & col.644.f
- propheta ad magis mouenda corda audientium aliquando prophetabāt non ſolum verbis, ſed etiam ſenſibilib. ſignis, p.4.c.1355.c. Item, p.2.c.1130.f. Item, p.5.c.394.f
- prophetę fuerunt non ſolum de Hebręis, ſed etiam de Gentilibus, vt Iob, Sibyllę, & cæteri, p.3.col.1917.c
- propheta dicuntur videntes, p.4.col.9.a. & 1166.f. Item, p.2.col.1114.f
- prophetę veri & falſi differentiam habent, p.4.col.1066.c
- prophetae poſteriores ad tempus Chriſti appropinquantes habuerunt clariore reuelationes de Chriſto quam priores, p.1.col.340.f
- prophetę omnes locuti ſunt ad dies Meſſię ſecundum Ra. Sa. quod intelligendum eſt de principali intentione, p.6.col.3.c. Item, p.4.c.2197.c. Item, p.3.col.1150.d. Item, parte
- 1.col.583.c
- prophetę omnes vno & eodem ſpiritu repleti, licet diuerſa prophetabant, tamen ad idem tendebant: quia propter cū quouis eorum omnes alii concordabant, p.5.col.1128.e. Item, p.2.col.749.a
- prophetę non ita clare ſcripſerunt miſteria Chriſti de futuro, ſicut Euāgeliftę ſcribētes hiftoriā de præterito, p.4.c.1600.f
- prophetę mutant perſonas, & hoc difficilem facit intellectum quę ſi in ſuis locis & cauſis & temporibus redderentur, plana ſient quę obſcura videbantur, p.4.col.177.a. & 651.b. & col.795.c. & col.976.d
- prophetarum difficilem intellectum maxime facit perſonarū mutatio, p.4.col.651.b
- prophetarum vſus frequenter per humanas cōſuetudines dominum ſupplicare, p.4.col.1026.f
- prophetarum mos eſt dicere Deus meus, etiam ſi totius orbis Deus ſit, p.4.col.328.d
- prophetarum ſermones ſunt clauſi, vt dicunt doctores moderni Hebręorum. Et coguntur illam euafionem fingere, quia multi doctores eorum qui præceſſerunt, determinauerunt tēpus aduentus Meſſię, vnus poſt alium, & omnes defece- runt, quia tempora ab eis præfixa tranſierunt, p.4.c.270.f
- prophetarum nullus tā aperte de Chriſto ſcripſit, ut Daniel, p.4.col.1491.a
- prophetarum quidam ſunt Prophetae actu, ſed nō officio: quidam officio & non actu, quidem vtroque modo, p.4.col.589.a
- prophetarū corda nō tãgit ſpiritus, quādo ſunt actu maculati, macula carnaliū voluptatū, p.3.c.1201.c. Itē, p.1.col.1247.c
- prophetas omnis fuiſſe in monte Sinai & ibi accepiſſe a Deo prophetias ſuas ſicut Moyses legē, error Iudæorū eſt, & im probatur, p.4.col.299.c. Item, p.6.c.1699.a.b.c
- prophetas nō habuerunt Iudæi, per 300. annos & amplius ante Aduentum Chriſti vſque ad tempus Ioannis Baptiſtę, p.4.col.318.f
- prophetas exiſtiſſet tradūt Hebręi omnes patres vel auos vel propinquos Prophetarum, quorum nomina in principiis illorum præponuntur, p.4.c.1698.f. & col.1705.c
- prophetarum eximius vtrum fuit Dauid. Arguitur cōtra & p cum reſponſione: & ſolutionibus argumentorū, p.3.c.416.f
- prophetarum viſiones quadam ſpirituale creatura factę ſunt, quibus Deum vidiffe perhibentur, p.5.c.1035.b
- in Prophetis & maxime in Ezechiele & Ieremia, neque rerū, neque temporum ordo ſeruatur, p.4.c.753.b. & c.771.c. & col.781.c
- in prophetis ſicut verbis res, ita nōnunquam rebus verba exponuntur ut eorum non ſolum verba, ſed & res geſtę, prophetię ſint, p.4.col.1099.b. & 1116.f
- prophetis non ſemper ſpirituſ ſanctus reuelat ſenſum plenariū viſionis, ſed ſolum quantum expediens eſt pro loco & tempore & perſonis, pro quibus ſit reuelatio, p.4.c.1600.f
- in Prophetis duo ſunt ſcilicet illuminatio mētis Prophetę, & illuminationis ſibi factę pronuntiatio, p.6.c.236.f
- prophetas Iudæi maledictis afficiebant, p.4.c.748.c. & 749.a.b
- prophetauerūt eiſdem temporibus Olee & Eſaias & Iohel & Amos & Abdias & Ionas & Micheas de captiuitate decem tribuum, & deſtructionem illius regni quidam eorum viderunt, p.4.col.1697.a
- prophetae iubetur Ezechiel enigmaticę, p.4.col.1203.a
- propheta de pace quem dedit nobis Chriſtus, p.4.c.302.d
- propheta eſt donum ſpiritus, p.4.c.1070.d
- propheta Saul quantum ab aliorum prophetarum ſermone differebat, p.2.c.378.e. & 379.a
- prophetarum & iuſtorum omnium mos non ſolum pro his tātum dolerit qui ſibi proximi ſunt, ſed pro reliquis omnib. p.4.col.215.b
- prophetarum ſcripturę etſi ſatis ſint euidentēs ad myſterium diuinitatis Chriſti oſtendendum, nō tamen ex his ſumitur efficax argumentum, &c. excedit enim capacitatem humanam, &c. p.5.col.361.b.c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Prophetia** vt tradunt Iudæi cessauerat antè finem secundi tēpli per 42. annos, quod tempus concurrat cū passione Christi, p. 6. col. 805. b
- Prophetia** fuit clausa donec venit Christus qui aperuit librū, & soluit signacula eius, p. 1. col. 399. b. Interl.
- Prophetia** omnis, & veritatem, & obscuritatem habet, vt discipuli intrinsecus audiant, vulgus ignobile & foris positum nesciat quid dicatur, p. 4. col. 1451. a
- Prophetia** non necessitatem eorum facit quæ prædicit, sed si gnum est præscientiæ Dei, p. 5. col. 46. e
- Prophetia** & diuinitio in diuina scriptura differunt diuinitio poenitus abdicatur, opere enim & ministerio dæmonum impletur, p. 1. c. 1231. b. c
- Prophetia** quid est, p. 4. col. 2083. a
- Prophetia** rerum euentus immobili veritate pronunciat. Et quomodo Deus sētēriam (quam seruis suis manifestat) mutat non tamen consilium, p. 4. col. 336. e. f
- prophetia** est duplex, scilicet prædestinationis & comminationis, & quid vtraque sit, p. 4. c. 172. e. f. & col. 336. f. & c. 716. f. & col. 201. c. Item, p. 2. c. 1283. c. Item, p. 3. c. 429. a. Item latius, p. 1. col. 1566. e. f
- Prophetia** an, & quando sit habitus propheticus per modum formæ, p. 3. col. 423. b
- Prophetia** sicut fit diuersis modis, ita & diuersis temporibus, p. 3. col. 429. a
- Prophetiæ** finem imposuit Christus Dominus, p. 4. col. 783. b
- prophetiæ** munere non sunt expertes qui habens gratiam interpretandi, p. 6. c. 1689. a
- Prophetiæ** spiritus non semper inerat prophetis, p. 3. col. 34. d. Item, p. 6. col. 235. b. Item, p. 4. c. 590. d. & c. 1339. a
- prophetia** gratia multis modis data est, p. 6. col. 509. a
- Prophetiæ** tempora tria sunt, scilicet præteritum, præsens & futurum, sed tamen differenter nomen prophetiæ in his dicitur, p. 4. col. 1063. b. c. Et quomodo sibi concinuntur ad probationem. Ibid. Item, p. 3. col. 417. a. b
- prophetiæ** vsus accipitur quandoque pro proponere verbum exhortationis ad plebem, sacras scripturas exponendo, ut in primitiua Ecclesia, p. 6. col. 235. b
- pseudo prophetæ** qui dicuntur, p. 4. col. 777. c. & col. 2160. f. Item, p. 1. col. 1535. b. c
- propinquus** paruulorum & pupillorum Dominus appellatur & quare, p. 3. col. 1704. e
- propitiatorum** quod dicebatur sedes Dei, erat super arcam, ita quod operculum arcæ erat quasi scabellum Dei sedentis super propitiatorum, p. 3. c. 1468. f. Item, p. 2. col. 1126. f. Itē p. 1. col. 734. d. & col. 735. c
- propitius** ignoscendo, & propitius vlciscendo non dicitur nisi peccatis, p. 3. col. 1713. a
- propitium** fieri hominibus Deum propter aurum, & absurdū & impium iudicatur, p. 1. col. 1414. f
- propositio** scilicet, iste homo creauit stellas, Christo demonstrato est vera. Ita hæc propositio: Deus est mortuus, est uera, quare & quomodo, p. 5. c. 1320. b
- propositio** aliqua conditionalis est vera cuius utraque pars est falsa & impossibilis, p. 6. col. 116. f. & col. 469. c. Item, p. 4. col. 725. c
- propositum** sancti uiri quomodo & quot modis, qualiter vel fiat, p. 3. col. 1363. c
- proprietates** omnes creaturarum, etiam de modico folio arboris non possunt inuestigari per hominem, ut quare sit tāta quantitatis uel talis figuræ aut uirtutis, p. 3. c. 143. c
- proprium** est sanctorum montes diligere & incolere, quorum conuersatio est in cælis, p. 1. col. 657. a. Interl.
- profelyti** sunt de Gentibus in synagogā recepti, p. 5. col. 381. b. Item, p. 6. col. 1306. e
- profelytos** ait Isaias per Christum accessuros ad Deum & nationes quod sumus nos, p. 4. col. 159. c
- prospera** & aduersa tria respiciunt, scilicet, superbiam uitæ, concupiscentiam carnis, & concupiscentiam oculorum, p. 6. col. 399. c
- in prosperis** non temperat ab ingluuie iumentorum infirmus ideo non est fortis in aduersis, p. 3. col. 329. b
- in prosperis** timeamus, ut nō sint data ad maiorem exceccationem, non ad consolationem, & ne sit in aduersis initium pænæ, p. 3. col. 59. c
- prosperitas** temporalis significatur per floritionem uirgæ, ex frequenter procedit oblatio mentis, p. 4. c. 1129. c
- prosperitas** in peregrinationis miseria, etsi non iustum pænitus opprimit, tamen mentem in amorem Dei, & in dispensatione sui diuidit, p. 3. col. 58. d. e
- prosperitas** uitæ præsentis non est testis innocentiæ, quia & hæc uti pereunt, & flagellati liberantur, p. 3. 222. d
- prosperitas** bene uiuendi cum arriserit, homo aridet ac hilare scit, ac ipsa hilaritas animum uelut desiderabilis cibus reficit, p. 3. c. 311. b
- prosperitas** malorum consistit in bonis temporalibus transitoriis & corruptilibus, prosperitas autem iustorum consistit principaliter in bonis aīæ q̄ sunt iucorruptibilia, p. 3. c. 684
- prosperitas** qua quis prosperatur in uia sua, quando obtinet quod intendit est magis aduersitas quam prosperitas, p. 3. Ibid.
- prosperitas** iustorum est maior quam malorū ex admixtione mali, quia prosperitas malorum semper habet malum pænæ annexū, & vnde hoc cōtigit, q̄ ex duplici cā, p. 3. 685. c
- prosperitas** maioris causa saepe est persecutio, p. 1. c. 1593. c
- prosperitatis** præsentis inordinatus appetitus facit contemptum & paruipensionem de futuro iudicio, p. 3. col. 783. c
- prosperati** non esse confidendum, sed expectandam esse mutationem, p. 4. col. 936. e
- prodesse** plus debemus temporaliter his cum quibus vicinus coniungimur, p. 1. col. 1677. c
- prodesse** qui vult aliis necesse est cum multa pati, & cuncta patienter ferre, p. 1. col. 1428. f
- prodesse** quid tibi potest, si habeas aliquid, & uti nescias, neq; cognoscas quemodo vnumquodque in suo tempore, & in suo loco debeas & proferre, p. 1. col. 886. d. e
- prodesse** aliis qui non curat donis spiritualibus, huius etiam bonis Ecclesia exprobanda, quasi in faciem iactat saluam, p. 1. c. 1616. e. f
- prosperitatem**, mali æstimant tempus esse pacis, non belli cū homini præsens uita concedatur, vt per bonum certamen pueniat ad beatitudinem, p. 3. c. 1176. d
- prostitutio** filiarum fuit prohibita Iudæis, quod exponitur de prostitutione ad fornicationem spiritualem vel corporalē. Notatur etiā quomodo sacerdotes nocte decipiebāt puellas diis consecratas a parentibus, p. 1. c. 1073. b. c
- protectio** Dei minus necessaria creditur si semper habetur uti liter aliquando subtrahitur ut quod sine ea nihil est homo ostendatur, p. 3. col. 311. b
- prouerbium** quod est, p. 3. col. 1592. e. Item, p. 2. c. 445. c
- prouerbium** apud Hebræos exiuit, ut in angustiis cōstituti, & Dei optantes auxilio subleuari, dicāt. In monte Dominus uidebitur, uel uidebit, id est sicut Abrahe misertus est, et cæ. p. 1. col. 257. d. e. et expressus co. 271. e. f
- prouerbiū** erat apud Hebræos: Nū & Saul inter prophetas? Sic & nunc Bernardus factus est monachus, p. 2. c. 446. e. f
- prouerbium** erat ab antiquo. Ab impiis egredietur imietas, & quomodo intelligitur, p. 2. col. 475. c
- prouerbium** erat apud Iudæos tempore ieremię de filiis pro peccato parentum punitis, Patres comederunt uiam acerbam & c. Quod durauit a principio mūdi usque ad Christi passionem, quia pro peccato primorum parentum omnes descendebant ad inferna, p. 4. c. 796. f
- prouerbium** est de his qui in auxietatibus premuntur. inter malleum sunt & incupem, p. 4. col. 896. d
- prouerbium** currebat tempore iob istud. Homines impii uocabantur, glareæ coccyti, sicut modo tales homines dicuntur, stipulæ inferni, p. 3. col. 228. f
- prouerbium** prauorum. Sic ueniat tibi sicut illi trucidato, p. 3. col. 289.

Index.

- Proverbum erat apud Hebræos Hęc faciat tibi Deus, & hęc dat, p. 2. col. 220. e. f.
- Proverbum est: Cæcus & claudus non intrabunt in templū, p. 2. col. 381. e. f.
- Proverbum Iudæorum erat: vnus seminat, alius metit, quare & quando dicebatur, p. 5. col. 1095. b.
- providentia diuina omnia quantumcunque minima disponuntur, p. 4. col. 240. e. f.
- providentia Dei circa genus humanum, p. 2. c. 2499. a.
- providentia diuina est primū principium salutis hominum tā in corporalibus quam in spiritualibus, temporalibus & æternis, p. 3. col. 655. c.
- providentia diuina licet generaliter se extendat ad omnia quantumcunque minima, tamen intellectualis creatura speciali modo ille subiicitur, p. 6. col. 267. c.
- providentia operatio duplex est, naturalis & voluntaria. Naturalis per occultam Dei administrationem, voluntaria, per Angelorum vel hominum administrationem, p. 1. c. 73. b. c.
- providentiam Dei aliqui antiqui Philosophorum negauerunt, alii dixerunt incorruptibilia & superiora regi diuina providentia, & non inferiora, p. 3. col. 5. b. Item, p. 2. c. 1086. e. f.
- providentiam diuinam impedire nolentes, per illam viam per quam impedire nituntur, eam implere coguntur, & promouent illam contra tuam intentionem, ut patet in Ioseph vedito, & Pontificibus Iudæorum, p. 1. col. 385. & col. 394. a. b. & col. 477. c. Item, p. 3. col. 83. b. Item, p. 5. col. 464.
- providentiam diuinam aliqui amouerunt a singularibus generalium & corruptibilium. Aliqui etiam amouerunt eam circa res humanas, p. 3. col. 1163. a.
- provisum est infirmitati hominum, ut circumeūre sole dici nominisque vicissitudine, propter vigilandi & dormiendi vicissitudinem potirentur, p. 5. col. 134. d. e.
- provinciæ vni toti sicut præest vnus Angelus bonus quasi princeps, ad procurandum bonum illius provinciæ, ita præest vnus Angelus malus, p. 4. c. 1639. c.
- proximus dicitur quicumque homo quantumuis longe a nobis distat, p. 1. col. 1572. d.
- proximus omnis homo, cum nullo male agendum est proximus primæ natiuitatis conditione est omnis homo. Carnis cognatione amici & cognati Misericordiæ compassione beneficus quilibet, p. 3. col. 532. d.
- proximum dilige, infirma eius tolerando, & de proximorum sollicitus esto salute, p. 5. col. 1103. b.
- proximi nostri licet omnes fiat, maxime tamen illis misericordia impendenda est, qui Christi sunt nobiscum membra, p. 1. col. 1543. a. b.
- proximi salutē spiritualement sollicitius curare debemus quam propriam necessitatem corporalem, p. 5. col. 1094. f.
- proximorum vicia in derogationis colloquutione vicissim dicere, est carnes ad uescendum conferre, p. 3. c. 1705. b.
- prudens publice tacet, occulte castigat, p. 3. col. 1649. b.
- prudētes sepe grauitatem sensus in ipso frontis hospicio præmonstrant, stulti ad imitandum oculos non attollunt, p. 3. col. 631. a.
- prudētia est virtus directiua operum humanorum in finem debitum, & ideo dicitur auriga virtutum, p. 5. c. 410. f.
- Prudētia secularis in qua Philosophi & hæretici confidunt, dicitur ciuiras, p. 2. c. 670. e. f.
- Prudētia bellica & exercitio armorum, & in nullo alio leguntur Romani orbem terræ subiecisse sibi. Nam Græci erant eis astutiores, Hispani ferociores, Teutonici corpore maiores & fortiores, Gallici vero plurius, p. 4. c. 2396. e. f.
- Prudētiæ connectuntur oēs virtutes morales, p. 3. c. 1979. c.
- Prudētiæ actus est eligere ea quæ sunt meliora, parte tertia, c. 1784. f.
- Prudētiæ aliquæ derivantur ad animalia bruta, & aues, ad aliqua opera determinata, p. 3. col. 262. f.
- prudētiæ suæ innititur, qui ea quæ sibi agenda vel dicenda videntur, patrum dictis præponit, p. 3. col. 1612. a.
- psallit qui cum hilaritate bene facit. Qui cū tristitia, de eo fit, non ipse facit, & portat psalterium, non cantant in eo, p. 3. col. 1158. e.
- psalterium quid est, p. 3. col. 427. a. 1591. b. 2171. a. Item, par. 2. col. 1077. b. c.
- psalterium est organum quod a sursum sonat, & c. p. 3. c. 954. e.
- psalterium intulatur liber hymnorum, vel liber soliloquiorum, & quare, p. 3. c. 427. a.
- psalterium quare ex centum & quinquaginta psalmis compositum est, p. 1. col. 309. e. f.
- psalterium secundum Hebræos inter agiographa est principale & illa dicebant esse scripta a spiritu sancto, p. 6. col. 622. d. Item, p. 3. col. 415. a.
- psalterium ter transtulit beatus Hieronymus, par. 3. columna 419. b.
- psalmus 11. hoc numero tacite designat, quod homines duplicis linguæ & cordis, nec decalogi præcepta custodiant, nec Apostolicam gratiam percipiant, p. 1. c. 458. e. f.
- psalmus 17. solis in libris Regum reperitur, & quare, p. 2. col. 645. a. b.
- psalmus vice simus octauus de consummatione tabernaculi inscribitur, & quare, p. 1. col. 747. c.
- prenotandum, quod Psalmus quilibet maxime in postilla Nicol. de Lyra, similiter & in gloss. ordin. exponitur literaliter vel historialiter, uel allegorice, vel mystice, uel moraliter, & quandoque duobus vel tribus modis, & frequentius in fine mystica, allegorica, vel moralis expositio annectitur.
- psalmus 93. inter Hebræos in qualibet quarta feria legitur, p. 3. col. 1176. d. e.
- psalmus 118. tria singularia habet, quæ in nullo aliorum inueniuntur, p. 3. col. 1415. b. c.
- psalmus primus sine titulo est, & quare, p. 3. c. 428. f. & c. 437. c.
- psalmus primus an Psalmus sit, sicut vel prologus libri Psalmorum appositus, p. 3. col. 420. e. f.
- psalmi centus acutissimum telum aduersus demones, p. 2. 418. f.
- psalmum irrisionis inter inimicos Christi excitat fornicator corporalis, & spiritualis, & non canticum laudis, & significatur per Zambri, p. 1. col. 1376. f.
- psalmum 90. Ecclesia per totum annum, & maxime in quadagesima, & quotidie in completoriis frequenter, & quare, p. 3. col. 1154. d.
- psalmi pœnitentiales septem sunt, & quare. Ista est eorum forma. A lachymis incipitur, & in gaudio finis est, p. 3. col. 1535. c.
- quindecim Psalmi graduum mystica expositione explanantur secundum uirtutes incipientium, proficientium, & perfectorum & per triplicem quinarium, p. 2. col. 1483. b. c. 1484. d. e.
- psalmi alphabetici sunt, Psalmus 24 Psalmus 33. & Psal. 118.
- psalmi alleluatici dicuntur aliqui Psalmi, quibus prænotatur Alleluia. Et est primus inter illos Psalmus 113. p. 3. c. 1239. c. & sunt numero viginti.
- psalmi decem septem sunt sine titulo, & alii sunt intitulati, & a quibus, p. 3. col. 419. b.
- psalmi quomodo & ordine in Psalterio ordinati sunt, p. 3. col. 427. b.
- psalmi cur præ aliis scripturis in Ecclesia legantur, p. 3. c. 427. b.
- psalmorum tituli parum sunt curandi, nisi pro quanto accipiuntur immediate ab Hebræo vel translatione Hieronymi iuxta Hebraicum, quia in aliis multa sunt apposita secundum phantasias expositorum, p. 3. c. 875. c.
- psalmorum tituli diuersa ratione & significatione appositi sunt, p. 3. col. 1117. a.
- psalmorum distinctio fit per quinquagenas, & quare, p. 3. col. 428. f.
- psalmorum primus quinquagenarius est de pœnitentia, secundus de misericordia & iudicio, tertius de laudibus Dei in sanctis eius, & quid per hoc innuitur, p. 3. c. 1592. f.
- psalmorum tituli secundum communem opinionem Latino rum appositi fuerunt per Esdram, p. 3. col. 428. e. & quare, 427. b.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Psalmodum aliquot verbis præponitur literæ Hebraici alphabeti & quare. Et inter illos est primus. Ad te domine leuauit, scilicet Psalmus 24. p. 3. col. 597. b
psalmodum decem auctores nominantur, & plures, parte 3. col. 437. b
psalmodum numerus mystica ratione declaratur, p. 3. c. 1592. f
psalmodum liber an, & quomodo vnus liber dicatur, p. 6. col. 983. c. Item, p. 3. col. 428. e
psalmodum librum quis in vnum collegit, & an David omnium Psalmodum auctor extiterit, p. 3. c. 415. a
psalmodum libri subiectum, quod est, p. 3. c. 415. b
psalmodum liber continet totam sacram scripturam per modum laudis, p. 3. c. 415. a
psalmodum libri quæ materia, p. 3. col. 428. e
psalmodum ordinem male quidam iuxta textum historiae in psalterio requirunt, p. 4. c. 253. b. & co. 1297. c. Item, p. 3. c. 478. f
psalmodus duos tantum intitulatos pro octaua generatione fecit David, & quare, p. 2. col. 1030. e. & c. 1078. f
psalmodus die noctuque canere, & ut in fine Psalmodum diceretur: Gloria patri & filio, & c. instituit Damasus Papa, p. 6. c. 1534. f
psalmodus differenter scripsisse declaratur David, & cantatores quos instituit, s. Asaph & ceteri. Vel, An solus David Psalmodum scripserit, uel an et alii, p. 3. c. 440. e. & c. 1118. d. & c. 1143. c
psalmodus in officio Ecclesiastico applicauit beatus Gregorius ad diuersa festa: quia aliqui decantantur in festiis Apostolorum, alii in festiis uirginum, & c. p. 3. c. 1418. f
pseudo prophetæ in scripturis sanctis uocantur etiam Prophetæ, p. 3. col. 736. f
pseudoprophetæ significantur per Nicanorem, & qui sint tales, p. 4. col. 1392. d. e
pseudoprophetæ agitati a malo spiritu sunt similes Corybantibus, p. 2. c. 436. a
pueritatis signa quæ sunt, p. 1. 690. f
publicani qui dicuntur, p. 5. co. 120. e. & co. 306. e. & c. 734. f
publicanorum & Ethnicorum, id est, Gentilium salus, nec ideo negligenda est, etsi in numero fratrum non deputamus, sed semper eorum salutem inquiramus, p. 5. col. 306. e
pueritia nisi primum sedeat in mente, nulla perfectio sequitur in opere, p. 6. col. 1289. a
pueritia corporis quid prodest, si mente corrupta, uel si uirtutes defuerint, & c. p. 4. c. 637. b
pueritia est in uoluntate animi, non in debilitate corporis, p. 3. col. 1897. a
pueritiam sola nouit conscientia, & humani oculi certi esse non possunt, p. 1. co. 1043. a. b
pueritatis signum notatur in genis, sicut in prædicatoribus mos recte viuendi, p. 3. c. 1825. b
pueritatem sit radius solis in stratu ociosum inuenit, primitias cordis & quotidie Deo sacrificia, p. 3. col. 1400. e
puella non sit leuis non iocosa non cantatrix, p. 2. col. 1511. b
puellæ quæ sunt in domo paterna, & non attigerunt annos discretionis, non possunt uouere, p. 1. c. 1399. b. c
puellæ quæ sunt maritæ licet sint adhuc & maneant cum patre, sunt tamen emancipatæ, & sui iuris, p. 1. ibid.
puellæ habebant plures uias exundi de seruitute quæ masculi, p. 1. c. 690. d. e
puellam vendit prælatus pro uino, & puerum in lupanari ponit, qui uidet implicitos luxuria, & aliis uiciis, & non arguit gratia turpis lucri, p. 4. col. 1929. b
puellam de genere Machabeorum uoluit sibi copulare Herodes Ascalonita, & quare, sed illa præ dolore se interfecit. Ille ea mortua abusus est, & c. p. 4. c. 1518. f
puer prius quam sciat bonum aut malum, contemnet malitiã, ut eligat bonum, quomodo quod nescit, aut contemnit, aut ut eligit, p. 1. col. 78. e. f
puer si loquitur, animos nostros ad auditum eloquii puerilis applicamus, nec plus in his quæ dicuntur quam puer sentire poterat, expectamus, p. 1. c. 1411. b. c
pueri nati inuoluntur pannis uel pellibus, & postea indumen-

tis, qui natura non dat eis tegumentorum, sicut prouidet animalibus de sufficiente tegumento, p. 3. c. 1911.
pueri magis mouentur timore pænæ quam amore boni, p. 3. col. 1702. f
pueri & senes sunt immemores, & quare, p. 4. c. 1504. f
pueri erudiendi quomodo & quo ordine primo a magistro assumuntur, p. 2. c. 183. c
pueri uocantur frequenter in sacra scriptura subditi & famuli licet sint prouectæ ætatis, p. 1. c. 267. d. e. & col. 279. d. e. & col. 849. a. b
pueri eo quod patrum habent rationis usu, possunt intelligi per animalia bruta, quorum pedagogi significantur per illos qui erant super nutritionem animalium, p. 2. c. 1124. f
pueri in fornacem proiecti quibus uerbis ufi, p. 4. c. 1202. d
pueri multi de Christianis uenditi, per pauperes parentes, & nauibus abducti per mercatores, ut uenderent Soldano pro magno precio, p. 6. c. 1643.
pueri aliqui nascuntur in mente septimo, & aliqui in nono, & aliqui in decimo, & isti sunt magis vitales, p. 3. c. 1911. b
pueri dicuntur felices, non quia exerceant actus uirtutum, sed propter bonam dispositionem, p. 5. c. 94. f
pueri incircumcisi, qui pactum Dei irritum non fecerunt, sed qui eos circumcidere neglexerunt, quare perire debent, p. 1. col. 366. e
pueri Hebreorum habebant ludos ad uirtuosam uitam inducentes. Ibid.
pueri in ueteri lege de toto regno Iudæorum ad templum portabantur, & circa pueros natos duo fiebant in templo, & c. p. 5. col. 716. f
pueri apud Hebræos inducebantur ad portandum ligna ad coquendam sacrificium, ut nutriti in talibus non recederent in senectute, iuxta illud. Adolescens iuxta, & c. p. 4. co. 642. f
pueri apud Hebræos & Latinos alphabetum addiscunt, primo ordine recto procedendo de prima litera ad ultimam, secundo ordine retrogrado, incipiendo ab ultima litera ad primam redeundo, p. 4. c. 759. c
pueris manibus impositis Iesus benedixit, & quare, p. 5. col. 318. f
pueros expedit exercitare in ludis honestis, & inducentibus ad uirtutem, & retrahentibus a uiciis, p. 5. 209. c
pueritia post septem annos infantie incipit, p. 5. c. 718. f
pueritatis nomine, humilitas & innocentia intelligitur, p. 5. col. 940. f
pugilus & palmus quid significant, p. 4. col. 349. b
pugna est duplex, Christianis perfectis aduersus principatus & potestates, inferioribus contra carnem & sanguinem, p. 2. col. 75. a. b
pugnæ aduersus Ecclesiam tria sunt genera principalia, & quæ sint, p. 3. col. 1340. a
pugnam quomodo & cum quibus instaurant antiqui possessores scilicet demones contra animas, libertatem suam & imaginem recuperare conantes, p. 2. col. 77. c
pugnare pro Ecclesia, & inimicis ueritatis resistere, qui dogmata Ecclesie oppugnare uel uoluptati & luxurie docent operari dare, quomodo animam di sunt p̄sidentes, p. 1. c. 1409. a. b
pugnantes fortiter contra inimicos, & fortiter prementes tentationis stimulos, nec femineum uel molle in dominari permittentem, significantur per Benjamin, p. 1. c. 1162. d. e
pugnator bonus contra diabolum, non debet permittere quod ingrediatur terram cordis per delectationem uel consensum, sed in principio tentationis ipsum repellere, p. 4. c. 2572. f
pulchritudo consistit in uiuacitate coloris & proportionem membrorum, cum debita perfectione quantitatis, p. 3. c. 743. c
pulchritudo mulieris ingenis dicitur esse quam plurima, p. 3. col. 1825. b
pulchritudo proprie est mulierum, p. 1. c. 459. a
pulchritudo omnium conditorum uox est consentientium, in attendentibus, p. 3. c. 1584. d
pulchritudo cælestis uisionis quomodo attendenda est. Si. n. decorem flammæq; astrorum multifariam nubium speciem & ipsam

Index.

ipsam irim consideres, mille trahentem & varios auerso sole colores, multo plures & pulchriores quam in velo tabernaculi in cœlo picturas notabis, p. 1. col. 762. e. f

Pulchritudo vniuersi sicut ex diuersis gradibus creaturarum resultat, sic pulchritudo reipublicæ ex diuersis gradibus hominum, p. 3. col. 1904. f

Pultiuorax quidam desiderabat habere lōgum collum ad modum gruis, & quare, p. 3. col. 215. c

Puluis obscurans aerem per modum nebulae dicitur a pedibus Dei procedere, quia procedit ex terra, p. 4. col. 2019. c

Pulueris percussio vnde Cyniphes productæ quid significet, p. 1. col. 554. f

Puncta nō sunt de substantia literæ apud Hebræos, nec fuerūt a principio literarum, sed inuenta postea ad facilius legendum, p. 2. col. 901. b. Item, p. 4. col. 1867. c. Item, p. 1. col. 1587. b. c

Punire cum Deus scelera carnis decreuisset, qualitate vltionis innotuit macula criminis, vt in primis peccatoribus & Sodomitis claruit, p. 1. col. 246. a

Punire iniquitates patrum super filios in tertiam & quartam generationem, quomodo intelligatur. Vide in Visitare.

Punire, an dicendum sit magis proprie alienus opus esse Dei, vel non esse proprium Deo, p. 3. col. 270. f

Punire non differt Deus vsque in futurū, quando electi cadūt in peccatum, sed punit in presenti, & cito de cursu communi, p. 3. col. 971. b

Punitur leuius qui post penas negat, quam qui sine necessitate Christum abnegat, p. 4. col. 215. a

puniuntur acrius illa quæ in vsum veniunt frequentius, p. 1. c. 697. c. 698. f

puniantur sceleratissimi homines in præsentī vita modum, & iusti multum, & quare, p. 3. col. 89. c

punientur mali cum infidelibus, sed differentur, aliter qui sciēter aliter qui ex ignorantia peccant, p. 5. col. 873. b

punientur peccatores in finali iudicio, non vniformiter, sed grauius & leuius secundum demerita, p. 4. c. 264. f

puniendus videtur esse persecutor pro delicti modo, quo penā cruciatus sanctis ingessit, p. 2. c. 1269. a. b

puniendus venit quisque tot penis secundum ordinem iustitiæ quot hominibus est causa culpæ, p. 3. col. 2009. c

puniendi duo modi malorum Christianorum, p. 6. c. 1610. f

puniendi sunt iniqui nō animo vltionis, sed dilectionis, vbi potentior occurrerit, nec potes corrigere vel monere, tolera, lectus, quia non erit impunitus, p. 3. c. 1221. a

punitio impiorum est infinita, non intēsiue, quia hoc est impossibile, sed extēsiue, p. 3. c. 1897. b

punitio malitiæ plebis Christianæ significantur per punitionē Iudeorum, quia quinq. quæ excellenter fuerunt in Christianis in primitiua Ecclesia, mutata sunt, & versa sunt in scoriā, & c. p. 4. c. 1242. f

punitio vltima non est in vita præsentī, nec afflictio iustorum pro peccato præterito solum, sed magis pro præmio recipiēdo in futurum secundum patientiæ meritum, p. 3. c. 89. c

punitio innocentis fieri potest secundū duplicem causam, quia vel propter malitiam punientis, vel propter ignorantia veritatis, p. 3. c. 133. c

punitio duplex notabilis facta fuit super populum in deserto, p. 3. c. 1173. c

punicorum maxima consolatio est punienti, Dei cognitio, p. 4. c. 1120. c

pupilla oculi tui, & orat & impetrat compuncta diuina inspiratione, p. 4. col. 968. e

pupilla nigra videt, alba tenebrosa est, p. 2. c. 1538. e. f. Item, p. 1. c. 1095. a

pupillus & vidua maxime diuinæ misericordiæ sunt curæ, p. 4. c. 24. d

purgatio ab immundicia licet non sit in angelis, tamen est ibi purgatio a neſcentia, & declaratur, p. 3. c. 405. a. b. 406. d

purificantes in nobis, dicta, facta, vel cogitata, vt efficiamur mundi corde, & Deum videre possimus, tunc tridui iter de

Aegypto proficiscimur, p. 1. c. 528. f

Purificatio maior requirebatur immolantibus quam in comedentibus in veteri Testamento, sicut & in noua lege maior sanctitas requiritur in sacerdote consecrāte quam in populo communicante, p. 2. c. 1292. f. & c. 1293. c

purificationis festum vbi, & quare institutum fuit, p. 6. c. 1574. f

purificatione indigent non solum quæ in terra sunt, sed etiam quæ in cœlis, p. 1. c. 1393. a

purificationes duæ erāt in lege. Vna ab immundicia spiritali, quæ contingit ex peccatis. Alia erat ab immundicia corporali quæ contingit ex tactu alicuius rei immundæ, p. 1. c. 1297. c

puritas meatu & corporis maxime disponit hominē ad cognitionem diuinorum, & c. p. 5. c. 1264. c

purpura regni est indicatiua, p. 1. c. 1184. f

puteorum fossores hoc probant, quod omnis tellus per inuisibiles venas aquis repleta est, quibus ex mari principium est, p. 1. col. 15. c

puteos fodiebat pueri Abraham, sed operiebant eos terra Philisti, non tamē ausi sunt replere dū viueret Abraham, aut iniicere terram, sed eo mortuo inualuerunt, p. 1. c. 1320. f

putredo & vermes habent quandam affinitatem & propinquitatem, p. 3. col. 195. c

pythagoras nomen sapientis refugiens ne notant arrogantia iacurreret, Philosophum se esse respondit, id est, amatorem sapientia, p. 1. c. 593. c. & col. 308. f

pythagoræ disciplina est per quinquennium tacere, & postea eruditos loqui, p. 3. c. 1766. e

pythagorici dixerunt ex proportione motuum celestium sonum harmonicum causari, p. 3. col. 365. c

Q VADRAGENAS an duas vel tres Moyses in monte seruauit, p. 1. c. 1517. c. & col. 1521. c

Quadragesimo numero vniuersitas temporis designatur, p. 4. col. 2346. e. Item, p. 3. col. 1180. e. Item, parte 2. columna 561. c

Quadragesimæ ieiunium vnde habet auctoritatem, p. 2. col. 828. f

Quadragesima siue quadragenarius numerus afflictionis est, & multa ostenditur, p. 4. c. 1296. e. & c. 2024. d. & c. 2033. c. Itē, p. 2. col. 720. a. & col. 1172. f. & 1542. f. Item, par. 1. col. 154. f & col. 371. c. & col. 1145. c. & col. 1458. e. & columna 1613. b. c

Quadragesima etiam numerus læticiæ est, p. 1. col. 371. c

quadragesima anni post quos Absalon contra David patrem suū se erexit, varie computatur a diuersis ex parte principii illorum annorum accipiendi, par. secunda, col. 501. c. & col. 1134. e. f

quadragesima duæ mansiones in deserto, & quadragesima duo gradus virtutum, & quadragesima duæ generationes ab Abraham ad Christum, par. 1. col. 1155. b. & col. 1419. c. & col. 1453. a

quadragesimæ sex, hoc numero reedificatio templi sub Zorobabel perficitur. Hic numerus conuenit perfectioni dominici corporis hic numerus in literis Adæ inuenitur. Hoc numero corpus Christi in vtero matris edificatur, & quid per hoc significetur. p. 1. col. 805. c

quadrans quid sit, & quotuplex, p. 5. c. 109. b

quadrantem vocant calculatores quartam partem cuiusq. rei scilicet loci, temporis, pecuniæ, p. 5. c. 614. e

quadratum omnē quocunq. vertitur fixum stare consuevit, p. 4. c. 2415. a

quadratura inter figuras nihil firmius est, p. 1. c. 1155. b. c

quadriga qua vehamur ad æthera vt Elias, p. 5. c. 491. b

quadringenti anni sunt a natiuitate Isaac vsq. ad exitum filiorum Israel de Aegypto, & horum annorum supputatio quibus Abrahæ semen peregrinum fuit in terra non sua, p. 1. c. 211. b. c. & c. 212. c. Item, p. 6. c. 1049. c

querens in suis semper actibus quæ laudentur, in proximo quæ vituperentur, diuersum pondus & diuersam mensuram dicitur habere in domo, p. 3. col. 1791. a

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Q**uerere verbum in Latina lingua accipit propositionē, & acquiri dicitur. quod satis apertum est. Sine præpositione etiā querere intelligitur acquirere, ex quo lucra vocantur quaestus p. 2. col. 391. c.
- Q**uerūt sapiētia boni & mali, sed differēter, & c. p. 3. c. 1401. a. b.
- Q**uestio grauis inter scribas & Phariseos. Quod esset primum mandatum & maximum in lege. Et diuersi diuersa assignabant, p. 5. col. 608. e.
- Q**uō mota ab aduersario, discendi existit occasio, p. 6. c. 289. a.
- Q**uestuarii predicatoribus, qui multa falsa dicunt ut quantum extorqueant a simplicibus, potest dici illud: Nunquid Deus indiget vello mendacior? p. 3. c. 159. a.
- Q**ualis vnusquisque est, talis sibi finis videtur, & ad illum consulit, p. 4. c. 1077. c. Item, p. 3. c. 1008. f.
- Q**ualitas rerū solet ex tpe notari, p. 6. c. 1463. b. Itē, p. 3. c. 1824.
- Q**ualitas rei & terminus exprimitur in exordio, p. 3. c. 18. e.
- Q**uamdiu filii Israel steterunt in cultu vnus veri Dei, possederūt pacificē terrā promissionis sibi collatā, & quādo declinauerunt ad idololatriā, fuerūt ab aliis impugnari, p. 1. c. 211. a.
- Q**uanta largiuntur quidam aspiciunt, sed non quanta rapiunt, & in sacculo pertuso mercedes mittunt, p. 3. c. 2145. a.
- Q**uoniam quantum offeras, sed ex quāto desiderat Deus Vnusquisque quadrantem potest offerre, & voluntas prompta, p. 5. c. 614. c.
- Q**uia vitas meriti non accipitur secundum quantitatem doni absolutē, sed per comparisonem ad facultatem dantis, & promptitudinem suæ voluntatis & deuotionis, p. 5. c. 613. c.
- Q**uantitas doni in his que dantur propter Christum non tantum pensatur, quantum quātitas bonæ voluntatis, p. 5. c. 213. c.
- Q**uantus, quam prudēs, qui nullo labore suo de meritis gloriarus est, p. 1. c. 318. a. Interl.
- Q**uaternarius numerus significat primo & principaliter perfectionem, p. 5. c. 1010. e. f.
- Q**uaternarius numerus fuit multipliciter in lege figuratus, p. 5. c. 472. e.
- Q**uaternarius est primus numerus quadratus, par. 6. c. 1258. d. Item, p. 2. c. 1381. c.
- Q**uaternarius est numerus materialis, quasi quadratus & solidus, p. 4. c. 923. b.
- Q**uatuor animalia significāt quatuor Patriarchales Ecclesias, & quare, p. 6. c. 1497. c.
- Q**uatuor animalia Ezechielii ostensa vario modo exponuntur, Theologicē scilicet, philosophice medicinaliter & Poetice, p. 4. c. 1072. d. e. f. & 1073. b. c.
- Q**uatuor regna Iudæos affligentia quibus significantur & quare, p. 4. c. 1086. f.
- quatuor animi passiones, & quib. comparantur, p. 4. c. 2033. b.
- quatuor in domo sunt, scilicet porta ascensus, triclinium, cubiculum, p. 3. c. 1821. a.
- quatuor sūt Euangelistæ firmitate fidei soliditati, p. 1. 893. a. In quercus arbor durissima & fortissima, p. 4. c. 1951. b.
- quercus Abraham (que etiam terebinthus) vsque ad Constantiniani regis Imperium monstrata fuit in Hebron constituta, p. 2. c. 523. b. c.
- querela cōis sanctorum ad Deū: Cur iudices seculares acceptis muneribus damnent insonē & liberent reum? p. 4. c. 2043. a.
- quaternarius, Evangelicam doctrinam, & principalium virtutum significant, p. 2. c. 1118. d. e.
- quaternario plura sunt comprehēsa, & numerantur, p. 4. c. 923. b. item, p. 1. c. 1155. a. b.
- quaternario multiplici significant quatuor Epistolę canonicę, p. 6. c. 1257. b. c.
- qui est, an, & quō sit nomen Dei proprie proprium, & an, equa liter cū nomine tetragramaton apud Hebræos, p. 1. 507. a. b.
- qui cito dat, bis dat, p. 3. c. 1617. c.
- qui offenderit in vno, factus est omnium reus, quomodo intelligendum, p. 6. c. 1283. a.
- quid est hoc, aut quid est illud, ad quid valet hoc vel illud? quasi dicat ad nihil. Sic dicunt homines fatui de animalibus venenosis & confimilibus, p. 3. col. 2171. c.
- Quid prodest pro peccatis ieiunare, & iterum peccatis? Quid prodest lauari, & iterum inquinari, p. 2. c. 9. c.
- Quidam, non dicitur, nisi de eo quem exprimere nolumus, vel non possumus, p. 3. c. 73. a.
- Quies hominum delitiosa est in nemoribus, p. 1. c. 62. f.
- Quies nulla est vbi spiritus sancti consolatio deest, p. 4. c. 994. e.
- Quies inchoatur in via, sed perficitur in patria, vbi charitas cōtumatur, p. 5. c. 215. b.
- Quies Dei & beatorū eadem est realiter & obiectiue accepta sed formaliter differunt sicut creatum & increatum, p. 4. col. 732. f.
- Quietis in tempore & similiter in tempore laboris, meditari debet hō quæ ad dilectionē Dei pertinet. Similiter in ingressu lecti ad dormiendū & in egressu ad vigilandum, & enumerantur quatuor, & vbi illa tanguntur, p. 3. c. 1517. a. b. c.
- in Quiete & silentio lex discitur, p. 1. c. 529. a. Interl.
- Quietere in cubili vel domo hominē tria non faciunt, sumus, utilitidum, mala coniunx, p. 3. c. 677. b.
- Quiescit in futuro qui quiescit a malo opere, p. 4. c. 475. a. Int.
- Quinarius sicut sapientes indicat & insipientes, ita centenarius fideles, & infideles, p. 1. c. 1136. d.
- Quinarius simplex, sicut solet quinq. sensus significare, quorū ministerio bona foris operari debemus, sic p seipsum multiplicatus, eisdem maiori perfectione demonstrat, p. 2. 1369. a.
- Quinario numero filij Matthei proponuntur, & similiter quinque species denotatur in illis personis quas diuina vocatio ad magisterium ordinauit Ecclesie, & quomodo illa simul coaptantur, p. 4. c. 2231. b. c.
- Quindecim gradibus ascendebant ad templum Salomonis, & totidem ascenditur ad cœleste templum, & qui sunt illi gradus, p. 3. c. 1417. a.
- Quindenarius ex septem & octo conficitur: Septem ad sabbatum refertur, octo ad circumcisionem. Si vero ad nouum Testamentum respicias, habes septem dona spiritus sancti, & in octauo resurrectionem Christi, p. 1. c. 1565. c.
- Quingenti anni vel circiter fluxerunt a tempore Esaiæ vsque ad tempus Christi, p. 4. c. 261. c.
- Quinquagenarius siue quinquagesimus numerus, quid mystice rij habeat, & quæ sub illo numero facta sunt, p. 6. c. 987. b. & 1189. a. Item, p. 4. col. 511. b. Item, p. 3. col. 111. b. Item, p. 2. col. 718. d. e. & col. 1144. f. & 1163. c. & col. 1369. a. Item, p. 1. col. 144. d. e. & col. 235. e. f. & col. 659. c. & col. 1124. d. e. & col. 1145. c. & col. 1189. a.
- Quinquaginta & quingenti cognatus est numerus, decades enim quinquaginta faciunt quingentos, p. 1. c. 1190. e. f.
- Quinque libri Moyse proprie dicuntur lex, licet nomine legis Iudæi accipiūt aliquādo totū vetus testamentū, p. 5. 1240. a.
- Quinque scribit Ioannes Euangelista in sui Euangelij principio, per que eliduntur quinque errores circa filium Dei humanatum, p. 5. c. 1015. c.
- Quinq; dēt annunciare prædicatores scilicet credenda, agenda, vitanda, timenda, & speranda, p. 6. Vide prædicatores.
- Quinque sensus qui superat secundum legis doctrinam (quæ quinq. libros habet) restringendo carnis concupiscentiam, victoriam capiet saluberrimam, & triumpho gaudebit nobilissimo, p. 4. c. 2357. a.
- quinque pertita est cōmētia in carnalibus illecebris, p. 5. 409. a.
- quintusdecimus numerus mystice quid representat, p. 5. col. 1007. a. b. item, p. 1. c. 1112. e. f.
- quinque personis genus hominum in die iudicii discutiendum signatur, p. 5. c. 949. a.
- quis, non impossibile, sed difficile in scripturis sanctis sæpissime significat, p. 3. c. 1770. e.
- quis plerunque non pro nullo, sed pro raro & pro eximio habetur, ut cū dicitur, quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius, & c. p. 1. c. 1359. a.
- quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Esra, quomodo & de quo exponendum est, scholastici disquirunt, p. 4. col. 501. 502.
- quis audeat dicere, quod hæc quæ scribuntur per verbū Domini nihil

Index.

ni nihil habeant utilitatis aut salutis, sed solam narrent historiam, p. 1. c. 1419. a. b
 Quisque quod de Christo credit ad Doctores referre debet, & vtrum sana probabilisque sit fides illius per eos examinetur, p. 1. c. 1207. b
 Quisquam, quomodo exponitur cum dicitur. Non quia patrem vidit quisquam nisi is, & c. p. 5. c. 1129. a
 Quoadusque, hæc dictio aliquando tenetur finitè, aliquando indefinite, & de hoc dantur exempla, p. 6. c. 1526. c
 Quod quisque super omnia diligit & colit, hoc illi Deus est, p. 2. c. 161. b. Interl.
 Quod Deo præcipiente est factum, non est inhonestum, p. 1. c. 400. b. Interl.

R

Raab quandoque est nomen proprium, quandoque est nomen appellativum, p. 3. c. 1105. c
 Raab quæ & qualis fuit, p. 6. c. 932. f. & c. 1718. f. Item p. 2. col. 17. c. & c. 18. f
 raab accepit duos veros, & abscondit eos exponitur tripliciter per Hebræos, p. 3. c. 11. b
 raab quæ erat de genere Chanæorum quomodo coniuncta fuit ipsi Salomon in matrimonium, quia erat prohibitum filiis Israel, & c. p. 5. c. 36. f
 raab quomodo adiuncta est domui Israel vsque in hodiernum diem an magistri posteritas ascribitur, p. 2. c. 48. f
 rabbi Salomon ordinavit glossas Hebræicas super totum veteris Testamentum, p. 2. c. 535. c
 rabbi Salomonis expositio in expositione hebdomadarum septuaginta Danielis, tantæ est auctoritatis apud Hebræos, quod non possunt ab ea deviare, nec qualitercūque ab eisdem recedere, sed tenenda sunt tanquā in textu sacræ scripturæ contenta, p. 4. c. 1621. a
 rabbi Salomon dicens, quod in adventu Messie Gentiles dicent, quod Iudei afflictiones quas modo subtrahunt in hac captivitate, fuerunt propter peccata Gentilium, & c. in hoc sibi ipsi contradicere ostenditur, p. 4. c. 445. c
 rabbi Salomon & alii Hebræorum expositores sæpe corrumpunt verum intellectum scripturarum, prosequendo literam plusquam oportet, p. 2. c. 578. f
 rabbi Moyse Aegyptii summa, apud Iudæos est solenissima, qui scribit de auctoritate Thalmudicæ doctrinæ, p. 4. 314. f
 rabbi Aben hazra, inter alios expositores Hebræos fuit perfectior in sua grammatica, p. 3. 1116. f. Et inter Hebræos fuit maximus expositor ad literam, c. 247. In præfat. Lyranæ.
 rabbi Aben hazra declarans istud verbum. Est ostendam illi salutare meum, & c. dicit verba notandissima in testimoniū fidei, p. 3. c. 1155. c
 rabbi Moyse Gerunden. sic dicit, quod in futuro tempore, s. Messie, pueri Israelitici sunt demonstraturi Deum digito. Quæ quidem verba manifeste consonant Catholicæ veritati, & c. Vtinam iste autor intellexisset seipsum, vt bene ageret, p. 1. c. 1285. a. b
 rabbi Moyse Gerunden. super illo. Istud est cerimonium legis, præcipe filius Israel, & c. sic ait. Nos autem qui pro peccatis nostris sumus cōaminati in hac captivitate ignoramus mundiciam sanctitatis, donec veniat super nos, & mundemur, amen, sic fiat in diebus nostris. Hæc ille. Vtinam iste rabbi saperet, & seipsum intelligeret, p. 1. c. 1294. f
 rabfaces (vt communiter dicitur) erat Apostata a fide Iudæorum, conuersus ad Gentilitatem. Et dicunt aliqui, qd fuit filius Esaiæ, p. 2. c. 1250. f. Item p. 4. c. 89. c
 racha verbum Hebræum, & interpretatur cenos, id est, vacuus, quod dicimus sine cerebro, quod est magna cōtumelia, p. 5. c. 107. c
 rachel fuit principalis mulier Iacob, Lia vero minus principalis quia in secundam primo consenserat, p. 1. c. 332. f
 rachel afflicta est eo, quod desiderabat hère filios a Iacob, de quo Christus erat nasciturus. Et invidit sorori, nō quod illa habebat filios, sed quia ipsa carebat filiis, p. 1. c. 337. b. c

Rachel idola patris sui surripuit, non ad colendum, sed ad retrahendum patrem suum ab idololatria, & ideo non commisit furtum proprie loquendo, p. 1. c. 345. c
 rachel mortua, sepulta fuit in via, quia sepulchra antiquitus extra ciuitates erant, p. 1. c. 371. c. Vide etiam p. 4. c. 791. c
 radebantur in veteri Testamento sacerdotes, vt sic carnis vitia deposuisse viderentur, p. 3. c. 715. a
 radere caput & supersticia, domesticos item suos triginta dies lugere quare in lege præceptum, p. 1. c. 1581. b
 radiare debet Ecclesia quasi aurum, tam interitus vitæ splendore, quàm exterius sapientiæ & doctrinæ claritate, par. 1. c. 887. b
 radices sanctitas qua populus Gentilis insertus est ramis, non est Patriarcha, non Propheta, nec opus eorum secundum legem, sed fides Christi pro tunc venturi, & sanctitas fuit & radix, p. 1. c. 1692. c. f
 radices arboris sunt ori similes per alimenti susceptionem, p. 5. c. 602. c
 radicum nomine latentes cogitationes accipimus, par. quarta, c. 333. a
 rama erat Beniamiticæ tribus & rachelis sepulchrum, par. 4. c. 791. c
 rama est nomen æquiuocum, vno modo est proprium nomē loci, & alio modo est nomen appellativum, p. 4. c. 791. c
 rana ad nihil aliud vtile est nisi, quod sonum vocis improbis & importunis clamoribus reddit, p. 1. 552. c
 rana significat loquacem vanitatem, p. 3. c. 1029. b
 ranæ quid significant, p. 1. c. 553. e
 ranæ totius Aegypti cur interemptæ, p. 1. 552. d
 ranarum tria sunt genera, vnum fluuiiale & vocale, alterum minimum, tertium maximum pessimum & venenosum, p. 1. c. 552. c
 raphaelis (qui medicina præest) in officium & societatem vt assumaris satage, & quomodo, p. 1. c. 1335. a. b
 raphidum quia laus iudicii interpretatur, merito in eius mansionem petra exhibet aquam gratiæ exhibet, p. 1. c. 1426. e
 rapina omnis violentiæ mixta est. Et sancta violentiæ & optabilis rapina, p. 4. c. 1213. b
 raptores significantur per pisces, p. 4. c. 2078. f
 raptores sunt boni & mali, & c. p. 1. c. 950. d
 raptus importat quandam violentiæ alicuius rei contra motū sibi connaturalem, Quod potest esse dupliciter, p. 6. c. 447. a. b
 rarus est Domino propter Dominum seruiens. Oues Christi, non ad lucrum, sed amore Christi pascens, prudens, in futuro sibi prouidens, p. 5. c. 406. d
 rarum omne dicitur pretiosum, p. 2. c. 339. a
 omnia rara preciosa, p. 4. c. 157. b
 rafa capita habet superstitio gentilis, p. 4. c. 1441. c
 rasura barbæ & capitis sacerdotibus & Nazareis prohibebatur in detestationem idololatriæ, p. 1. c. 1198. t
 ratio naturalis est defectiua in cognitione diuinorum, & huius ratio, p. 5. c. 1023. c
 ratio humana non comprehendit folium arboris vel aliquod huiusmodi quantum ad omnes conditiones, scilicet quare sit talis figuræ, coloris, & huiusmodi, p. 5. c. 1033. c
 ratio superior intelligitur per mulierem, ratio inferior per filiam, quare & quomodo, p. 5. c. 268. f
 ratio deliberatiua aliter mitigat seu minuit dolorem interiorum animæ, & aliter dolorem sensibilem exteriorum in carne, p. 3. c. 576. f
 ratio quam primis operibus Deus concreauit, an id habuit, vt secundum ipsam ex viri latere fœminam fieri necesse esset, an hoc tantum vt fieri posset, p. 1. c. 79. a. b
 rationem reddere debemus de spe nostra & fide duobus modis, p. 6. c. 1330. e
 rationis vsum & acuendi habebat fructus arboris scientiæ boni & mali, vt dicit Iosephus. Sed dictum suum improbat, p. 1. c. 68. f. & c. 94. f
 rationem in terra ponere quid est, p. 3. c. 361. b

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Rationabilissimum secundum veritatem, frequenter irrationabilissimum iudicatur ab ignorante, p. 5. c. 1230. f
- Rationale iudicij vestis summi sacerdotis, & fuit habitus pectoris, p. 1. col. 787. b. Et quare sic dicitur, c. 789. a
- In Rationali iudicij erat doctrina & veritas secundum translationem nostram in Hebræo habetur vrim tummim, & c. & erat quidam fulgor procedens de lapidibus ronalis. Ra. Sal. dicit fuisse nomen Dei tetragrammaton, p. 1. c. 787. b. Vide etiam, c. 788. e. & col. 799. c. Item, par. 2. c. 1285. c
- Rationale iudicij, non solum illa vestis legalem induebat pontificem, sed etiam pronuntiabat Euangelicum, p. 1. c. 788. e. & col. 672. c. f
- Rationale in medio positum quid signet, p. 1. c. 788. d
- Ratiocinatio etiam dicitur compotus, in quo antiquitus utebantur homines lapillis sicut modo denariis plumbeis vel stanneis, p. 3. c. 1716. f. Item, p. 2. c. 1299. c
- Ranedo vnde nascitur, p. 3. c. 926. f
- Reatus similis quos concordia pertinet sociat etiam defensio peruersa constipat, p. 3. c. 397. a
- Reatus sæpe fit criminis, quod putatur cã virtutis dum, quod bono studio agitur, discernere cautè negligimus, p. 1. 115. b
- Reatus omnis cõtra decalogum committitur per vniuersum hominem, p. 1. c. 152. d
- Rebecca quo iuit vt consuleret Dominum, cum nondum essent prophetae vel sacerdotes tabernaculi aut templi Domini, p. 1. c. 190. b. & c. 300. b. c
- Rebellio corporis & animam, omnium virium inferiorum ad partem animæ superiorem, & difficultas acquirendi scientias & virtutes ex peccato Adæ in totam naturã humanam propagata est, p. 3. c. 1792. e. f
- Recanare proprium est asinorum, p. 4. c. 910. f
- Recedere a consuetudine, difficile est, p. 1. c. 531. a. Interl.
- Rechab admiratione digna legislatio, p. 4. c. 822. d
- Reciduiantes ad corporalem infirmitatem, similiter ad spiritualem ægitudinem, scilicet in peccata, curantur difficulter, p. 1. c. 1273. b. c
- Reciduiatio ad infidelitatẽ & alia vicia pp ingratitudinem diuini beneficii præcepti aggrauat peccatum, p. 6. c. 1364. e
- Reclusio in carcere intelligi potest per hastam, p. 5. c. 436. e
- Recordatio bonorum, malorum causas lamentabiles facit, p. 1. c. 1340. d. e
- Recordatione præteritorum bonorum mala præsentia mitigari asserit stulta sapientia Epicuri, p. 4. c. 341. a
- Recordari & obliuisci quando & quomodo dicitur Deus, p. 1. c. 157. a. b. & c. 168. f. & c. 535. c
- Rectitudinis & humilitatis subtilis via tenenda, vt sic magistrorum facta displiceant, vt subditorum mens a magisterii reuerentia non recedat, p. 2. c. 666. d. e
- Rektor cum se ad loquendum preparat, quam cautè loquatur attendit, ne inordinate loquens, corda audientium errare faciat, p. 1. c. 793. c
- Rektor potes tribuitur a Deo in Ecclesia pro meritis populi, aut si malũ facit populũ, talis Ecclesię iudex datur, sub quo famem verbi Dei & sitim populus pariat, p. 2. c. 173. c
- Rektor superbus totiens ad culpam apostasię dilabatur, quotiens præesse hominibus delectatur, & honoris sui singularitate lætatur, p. 3. c. 321. b
- Rektoris illa est conditio vt in eo miscbatur & regendi auctoritas & benignitas consolãdi, vinum & oleum, p. 3. 280. d. e
- Rectores sunt mali qui munere & dono diuino abutuntur & falso sibi nomen iustitię vsurpant, p. 2. c. 997. b
- Rectores mali per negligentia suã principes tenebrarum pro uocant in Ecclesiam qui scientiam scripturarum & opera virtutum subtrahunt incautis & desidiois, p. 2. c. 1077. c
- Rectores boni quotidie hoc faciunt, cum se res dubias discernere nõ posse cognoscunt, ad secretũ mentis, velut ad quoddã tabernaculũ recurrentes, diuina lege peripecta quasi coram posita arca Dominum consulunt, p. 1. c. 1220. d
- Rektoribus bonis inesse debet iuste cõsulens misericordia, & pie seuiens disciplina, p. 2. col. 173. c. & col. 201. c
- Item, parte prima, col. 1686. d
- Rectores dati sunt ne mala fiant, p. 2. col. 132. f
- Reddere bona pro malis. Non reddere mala pro malis. Non reddere bona pro bonis: reddere mala pro bonis. Reddere bona pro bonis mala pro malis. Sex differentię sunt, & quales sint in bonitate & malicia, p. 3. c. 1279. a
- Redemptionis iure qui dicuntur gaudere, p. 1. col. 1127. b
- Redemptionem humzni generis qui fide digna non celebrauerit & vitam suam in meliora non conuerterit ad resurrectionis gloriam non pertinebit, p. 1. c. 1221. c
- Redemptor noster Mosaicę legis literam, quam ille populus legalis resonabat, assidua lectione contriuit, ac sensuum spirituales in ea intelligere eos docuit, p. 2. c. 945. c
- Redemptor quem ego ex vobis suscitabo sine patre erit: Sic ait quidem rabbi Iudæorum. Vide latius, p. 3. c. 1240. f
- Redemptor absolutè intelligitur ille qui est redemptor antonomastice, id est, Christus p. 3. col. 561. a
- Redemptorem diabolus venisse senserat, sed propter humilia quæ passus est, quicquid de deitate suspicatus est, ei in dubium euenit pro sua superbia, & c. p. 3. c. 23. b
- Redimit qui perdit, vt dans numum pro vino. Das numum & emis vinum. Aliud das, aliud accipis, aliquid amittis, aliquid acquiris, p. 6. c. 561. a. b
- Redimere est per doctrinam & formulã vitæ familiam liberare, & quicquid sanctimonie obuiat diluere, p. 1. c. 1148. e. f
- Redeutes de negociatione aut peregrinatione, amici suscipere debent, prius Deo gratias agendo, quam de rumoribus & nouitibus interrogando, p. 2. c. 1537. c
- Reedificatio ciuitatis Ierusalem potest dupliciter intelligi. Vno modo quantum ad domos inhabitantium. Alio modo quantum ad mores & portas ciuitatis. Et his duobus ædificata est ciuitas Ierusalem, & c. p. 4. c. 382. f
- Refectio Dei & sanctorum est salus peccatorum, p. 5. c. 911. a
- Refectio beatorum non intelligitur a nobis, nisi per similitudinem corporalium. Ad refectionem autem corporis duo requiruntur, scilicet cibus & potus, & ista quomodo erunt in patria, p. 6. c. 1685. c
- Refectionem eandem habituri sunt in æterno conuiuio beati, & qui maiora habent merita, & qui minora. Et de hoc figura, p. 6. c. 419. b. c
- Reficit Dominus, primo quinque panibus quinque milia, secundo septẽ panib; quatuor milia, tertio discipulis carnis & sanguinis mysteria credidit. Ad vltimũ dat electis, vt edant & bibant super mensam in regno suo, p. 5. c. 547. c. & 821. c
- Refugium vnicum Ecclesię contra hostes est hoc, oratio, scilicet, ad Deum, & industria doctorũ, qui die noctuq. in lege eius meditates, corda fidelium præmuniunt, p. 2. c. 1358. e. f
- Regalia insignia apud gentiles fuerunt quatuor, purpura s. fibula vel torques aurea, annulus, & diadema, p. 4. c. 179. b
- Regenerationes duę sunt ita & duę adoptiones, & duę resurrectiones, p. 5. c. 323. b
- Regere Deum superior a quibusdam visum fuit, sed hæc inferiora despiciere, & quod a casibus regerentur. Sed error esse ostenditur, p. 3. c. 1582. d. e
- Regere licet possit Deus omnia immediatè per seipsum, tamẽ ad seruandum vniuersitatis pulchritudinem & ordinem regit inferiora per media, p. 2. c. 156. e. & c. 309. b. c
- Regentes populum debent vigere intellectu, prudentia & scientia, p. 2. c. 1275. a
- Regentium acta disponuntur pro qualitibus subditorum, & sæpe fit vt pro culpa gregis vere boni delinquat vita pastoris, p. 1. c. 829. c
- Regentium ordines quatuor accepit sancta Ecclesia ad eruditionem fidelium, p. 4. c. 1397. a. b
- Regimen qui in populo Dei suscipiunt, sed degenerates relabuntur in viciorũ sceditatẽ, & se & subditos conuertunt ad impietatẽ significatur per Sedechiam, p. 2. c. 1264. f. & 1265. c
- Regimen nullum potest bene procedere sine his tribus, scilicet, constantia contra malignos insultus, diligentia diuini cultus, perseuerantia in bonis actibus, p. 3. c. 609. c

Index.

- Regimen & cura animarum (que in actione consistit) & contemplationis status an simul haberi possint, & quando, p. 5. col. 848. d
- Regimini iura omnis qui in commissis fidelibus possidet quid aliud quam terram incolendam tenet, p. 3. c. 299. b
- Reminis dignitatem refugientium tria genera hominum sunt, & per quos significatur, p. 2. c. 215. c
- Regimini gradum qui prius quam subesse didicerit, præposteris accipit, in nouissimo mercede tributionis, quæ bonis rectori debetur, carebit, p. 3. col. 1692. d
- Regimini temporali ex spiritali tria sunt necessaria, quæ per contenta in arca veteris Testamenti designantur, pa. 2. col. 543. c
- Regimini populorum qui virtute laboriosa accommodati sunt etiam scientiæ vacare delegerant, suscipiant experientiam tentationum pro vtilitate communi, p. 1. col. 341. c
- ad Regimen Ecclesiæ & ad spiritalem militiam se non habile esse cognoscat, qui carnalibus desideriis se obligat, p. 1. col. 1604. e. f
- ad Regimen Ecclesiæ ille est aptior qui est vere humilior, p. 3. col. 607. f
- in Regimine seculari vel Ecclesiastico non est aliquis ponendus propter maiorem ætatem, nisi conditiones aliæ ad regendum requisitæ concomitentur, p. 1. c. 445. c
- in Regimine Ecclesiæ non decet eum iustis præferri qui adhuc est seruus peccati, p. 3. col. 1686. d
- Regina Saba nomen proprium habebat Malceda, p. 2. c. 771. d
- Reginæ solent molles esse & delicatæ, nec seipsas ferentes præ teneritudine, p. 4. c. 402. c
- Reginæ sexaginta quomodo Ra. Sa. hoc exponit, p. 3. c. 2117. c
- Regnum confertur a Deo malis hominibus, aliquando ad punitionem peccatorum, aliquando hoc fit etiam ad exercitiū & flagellationem sanctorum, p. 4. col. 1510. f
- Regnum Israel antequam fuit in manu David simpliciter, fuerat multipliciter afflictum & vastatum, p. 3. col. 859. c
- Regnum sacerdotale dicebatur in ueteri Testamento. Nunc uero in nouo dicitur regale sacerdotiū, & quare, p. 6. c. 1323. c
- Regnum Græcorum & regnum Romanorum probantur esse diuersa contra quendam Hebræum conantem probare eorundem identitatem, p. 4. col. 1587. b
- Regnum Christi & regnum Romanum non esse vnum & idem probatur, p. 4. col. 1588. d. e
- Regnum nullam conditionem habet vitæ præsentis, p. 5. c. 112. e
- Regnum cælorum duobus modis accipitur, aut supernum in qui nondum sumus, aut præsens Ecclesia in qua adhuc uiuimus, & iam quodammodo regnamus, p. 5. c. 206. d
- regnum cælorum quinque modis accipitur. Primo pro Ecclesia militante, secundo pro Ecclesia triumphante, tertio pro lege Moyse, quarto pro Euangelio Christi, quinto pro ipso Christo, p. 5. col. 189. b. c
- regnum cælorum non fuit promissum in lege Mosaica in præmium, sed tantum terrena. In lege autem gratiæ hoc fuit expressè ore Christi promissum, p. 3. col. 1317. a
- regnum æternum omnibus indifferenter datur, sed pro qualitate accipientium singulis distribuitur, & significatur per coronam interfibilem, p. 1. c. 738. f
- regnum cælorum quomodo uim patitur a diebus Ioannis Baptistæ. Nisi essent inde aliqui expellendi, nunquam diceretur per vim esse diripiendo, & nisi cum aliquibus nobis esset prælium non diceret Apostolus. Non est nobis col. ad. car. & c. p. 1. col. 1257. c
- regnum immortalitatis similitudine firmamenti super capita animalium significatur, p. 4. col. 1081. a
- regnum Iudeorum nouissimum maxime imbecillum, p. 4. col. 1204. c
- regnum meum non est hic, sic non dicitur, sed non est hinc, & quare, p. 6. col. 610. c
- regnum Christi esse temporale credebant Iudei sicut & Apostoli ante ascensionem Domini, p. 5. c. 946. f
- Regnum quare non acceptauit Christus, cum populus eum in regem rapere uoluit, & cum esset suum ex diuina promissione, p. 5. col. 1120. f
- regnum Christi confirmatum est per duo. Primum, quia inter persecutiones atrocissimas creuit numerus Christianorum. Secundo, fuit multitudo & magnitudo miraculorum, & c. p. 3. c. 1167. b
- regnum Iudeorum cessasse ostenditur nato Iesu Christo, p. 5. col. 57. b. c
- regnum distinguitur a tyrannide, per hoc quod tyrannus propria uilitatem querit per subditorum oppressionem, rex autem bonum commune querit, & c. p. 3. c. 744. e
- regnum Christi utrum sit vnum de illis quæ Danieli ostensa sunt. Arguitur contra & pro, cum responsione & solutionibus argumentorum, p. 4. col. 1585. b
- regum non esse præripiendum etiam si debeatur. Sed expectandum ut suo tempore deferatur, p. 2. c. 678. e
- regnat, non ætas, sed mores, p. 5. c. 937. c. & 587. a
- regna quatuor successiue populum Iudeorum afflixerunt, p. 4. c. 1063. a. & c. 1085. a. b. & c. 1906. d. e. & c. 2192. e. Item, p. 3. col. 515. b
- regna quatuor quæ in paruo tempore fuerunt valde prospera, & per quid significantur, p. 3. c. 1729. c
- regna significare per cornua, consuetudo est scripturarum, p. 4. col. 2179. a. b
- regna omnia contra se inuicem superbientia destruxit admiranda Dei prouidentia, & enumerantur, quomodo & per quos, p. 4. col. 205. a
- regio superna in ciuibus suis ex parte damna pertulit, ex parte fortiter stetit, ut electi Angeli dum alios per superbiam cecidisse conspicerent, tanto robustius quanto humiliter starent, p. 1. col. 1510. d
- regio elementaris tota subiecta est lationi astrorum, ut omnis uirtus eius inde gubernetur, p. 2. col. 329. b. c
- regio Pentapolis est quinque ciuitatum subuersarum a Domino propter peccatum contra naturam, & c. p. 3. c. 1928. f
- regiones, ut cosmographi scribunt a flumine Indo, qui est ab Oriente, usque Tygrim, qui ab oecasu, hæ sunt, Aracusa, Parthia Assyria, Persida, & Media & metuosa & aspera. A Septentrione habent Caucasum montem, & c. par. 2. columna 1553. a. b
- regiones Indiæ præ cæteris Plinius dicit uenis aureis abundare, p. 1. col. 70. f
- regula scripturarum est. Vbi manifestissima prophetia de futuris texitur, per incerta allegoriæ non extenuare quæ scripta sunt, p. 4. col. 2171. b
- regulæ religiosorum dicuntur aureæ. Et furatur malus religiosus, quomodo & quando, p. 2. c. 50. f
- regulæ quatuor generales pro obseruantia oblationem in uelle tenede, quid, quibus, & quomodo cedebat, p. 1. c. 961. a. b
- regulæ ponuntur sub quibus significationibus nominum, ad quas tribus per prophetas sermo Domini dirigatur, p. 4. columna 1697. a
- regulæ duæ exponendi sacram scripturam, p. 3. 709. c
- indignum est ut uerba cælestis oraculi restringantur sub Regulis Donati, p. 3. col. 7. a
- regulis bene operandi non semper artabimur, sed completa operatione bona palma beatæ retributionis est speranda. Non enim uasa semper in formis argillæ tenentur inclusa, p. 2. col. 1152. f
- regulis quomodo aliter accipitur, p. 5. c. 1098.
- regulus qui & basiliscus ex quis aspidis generatur, p. 4. columna 478. d. & col. 143. a
- regularis disciplina dicitur sarena, & quare, parte 5. columna 247. c
- relatores solent plus dicere quam sit in ueritate, p. 2. columna 462. e. f
- relaxantur quædam in futuro. Quod de minimis intelligendum est, p. 5. col. 618. d
- religio est uinea spiritalis, cuius Dominus Christus est, procurator, præsidens illi religioni, p. 5. c. 331. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Religio quælibet potest dici templum, quæ sic destruitur quod non manet lapis super lapidē quādo non remanet ibi conformitas aliqua ad primum fundatorum, p. 5. c. 615. c
- Religio quælibet approbata potest dici vitis, agricola religio ni præsidens. Huius autem vitis palmites sunt religionem intrātes, quorum quidam non manent in uite, sed apostant, alii remanet & fructificant, &c. p. 5. col. 1264. c
- Religio a religando nomen accipit, p. 4. col. 1898. b. Item p. 3. col. 744. c
- Religio omnis unde exordium habuit, p. 4. c. 1006. f
- Religio peccatori est abominatio, p. 6. c. 1347. b
- Religio omnis quantuncunque bene steterit in obseruantis regularibus tamē multum declinasse videtur a paternis traditionibus, p. 6. c. 1472. f
- Religiosi significantur per Galileam & quare, p. 4. c. 2367. a
- Religio significatur per torcular, & quare, p. 4. c. 2046. f
- Religio est quædam mors ciuilis, & ideo religiosi dicuntur mūdo mortui, p. 2. c. 131. c
- Religio significatur per desertum, p. 2. c. 827. c
- Religio est vel creditur apud multos, quos cupiditas humana miratur, vt quanto ornatiore sunt templa, & pulchriora simulacra tanto plus maiestatis habent vel habere dicuntur, p. 3. col. 1945. a
- Religionis claufurum professus, qui postea egreditur per tentationes diaboli, mundi, vel carnis significatur per Semei, p. 2. c. 687. c
- Religionis habitu multi præditi sunt, & ab eis quibus præfunt importabile vestigial sæcularium rerum exigunt, & nihil saluti eorum vel verbo, vel exemplo, vel pietatis opere complent aut conferunt, p. 1. c. 1363. a. b
- Religionis cuiusque probatæ pater potest conuenienter significari per Manassem, qui interpretatur obliuio, quam quilibet ingrediens obliuisci debet populi sui & domus patris sui, p. 1. c. 1477. c
- Religionis habitu quinq; insignes, abdita scripturarum (vt est mystica scientia in prophetis) illustrato corde penetrant, & assidue legunt & meditantur, p. 2. c. 1354. f
- Religionis status extractus de deliciis mundanis, significatur per Moysen qui fuit extractus de aquis, p. 1. c. 715. b. c
- Religionis status per Iacob peregrinantem insinuatur, in qua austeritas & altitudo sunt, &c. Altitudo religionis per scalam significatur, cuius latera sunt lectio & oratio deuota gradus autem salæ sunt pænitentię opera, p. 1. col. 324. c
- Religionis in deserto, nō solum decalogi præcepta, sed et Euāgelii consilia saltem aliqua sunt seruanda, p. 1. col. 1637. c
- Religionis duplicis transgressio, scilicet possessiones habentiū & mendicantiū, significatur per gentem Israel & iuda, p. 4. col. 605. c. 606. f
- religionis castra qui ingreditur ad pugnandum contra dæmones & ideo egreditur de tenebris mundanæ conuersionis significatur per istos qui egressi fuerunt de Aegypto ad pugnandum contra Chaldæos, &c. p. 4. c. 829. c. 830. f
- Religionis desertum & potissime mendicantiū ingredienti, dicere cōgruit Psalmus, Dominus regit me, &c. p. 3. c. 586. f
- Religionis mendicantis locum intrans & fugiens a sæculo tāquam a loco periculoso confidens de diuina prouisione dicere habet Psalmum, Dominus re. me. &c. p. 3. ibid.
- Religionis ingressum potest uouere filius familias dum ad annos pubertatis venerit, sicut & matrimonium potest contra here quia ex tunc est sui iuris in his pertinent ad personam suam, p. 1. c. 1399. b. c
- Religio omnis uult locum ubi sacra sua uenerari & ubi familiariter institutis suis valeat inseruire, p. 2. c. 757. c
- Religionis ingressum quando parentes impedire possunt, & quando non, p. 5. c. 165. c
- Religionis uoto emisso, an filius teneatur exire claustrum propter necessitatem parentum, etiam contra uoluntatem sui superioris, p. 5. c. 262. b. c
- Religionis Christianæ tres status notātur, duo in præseti ubi meremur tertius in futuro ubi triūphabim⁹, p. 3. c. 1260. d. e
- & multipliciter illi tres status figurantur. Ibid.
- Religionis diuinæ tanta est sanctitas, vt eam plerunque etiam qui foris sunt uenerentur, & cum his pacem habeant quos Deo seruire perfecte cōsiderant, quamuis religione discordent, p. 3. col. 1624. e
- Religionis status, significatur p uas Petro, apparatus, p. 6. 1097. e
- Religionis professione firmatum, propositum cauēdi recidiuū & etiam obseruatum, similitudinem habet ad angelicam uitam, p. 5. col. 371. c
- Religionis status intelligitur per solitudinē, p. 1. c. 1514. f
- Religionis status significatur per margaritam, & est una, &c. p. 5. c. 247. c. Item, per sagenam. Ibid.
- Religionis claustrum, per diabolum (quem Antiochus Epiphanes figurat) subuertitur, & ille multa abstulit a religiosi, p. 4. c. 2219. c
- Religionis ardua qui statum facere uolunt, & non potentes recedunt a religione, significatur per illum qui quærebat de primitate dignitatis, p. 5. col. 610. f
- Religionis statum ualde dedecent pompę in equitaturis & familiis, p. 4. col. 1251. c. 1252. f
- Religionis ab ingressu qui deuotos quantū possunt, impediūt & ingressos, per se, & per alios impedire nituntur ab actu professionis, tales priuari merentur ab ingressu patriæ cælestis, p. 1. col. 1597. c
- Religionis ingressum vel nouum sacerdotum qui inchoat, domum nouam ædificat, p. 1. col. 1596. f
- Religionis habitum deuote accipientibus, tanta gratia datur quanta fidelibus in baptismo datur, p. 1. c. 186. f
- Religionem ingressus & acidiosus existēs, significatur per Episcopum Laodicensem, p. 6. c. 1490. f
- Religionem intrantes deuote, qui consilio Christi dimittunt tēporalia, & ibi uiuūt sancte consolationē recipiunt a Domino gratiæ in præseti, & glorię in futuro, p. 4. col. 1163. c
- Religionem intrantes, aliqui ibidem proficiūt, aliqui deficiūt p. 4. col. 115. c
- Religionem ingrediens, quomodo, & qualiter debet se habere, p. 6. col. 1025. c
- Religionem intrans tentat & probat Deus per internam inspirationem sicut Abraham, dicens: Tolle Isaac, id est, mundanum gaudium aufer a te, &c. p. 1. col. 269. f
- Religionem nō putant homines esse sine auro & argēto, quia in his delectantur, & horum nitor perstringit oculos eorum p. 3. c. 1943. a
- Religionem esse in diuitiis arbitratum est apud uetustos. Hic error usque ad nos peruenit, p. 4. c. 660. d
- Religionem intrantes possessiones habentiū non ex deuotione, sed vt ex pauperibus diuites fiant, & ex comptibilibus honorari, significatur per Scribam, qui dixit Christo, Magister sequar te, &c. p. 5. c. 164. f
- Religionem ingredi parentibus non licet, ommissa cura filiorū omnino, p. 5. c. 165. c
- Religionem quærētes cum moribus sæcularibus, significatur per Gabaonitas, p. 2. c. 67. c
- Religionem ingredientium uocatio secularibus hominibus significatur per uocationem Mathæi ad apostolatū, & quare, p. 5. col. 172. f
- religionem ingredienti debet prælatus omnia grauiā religionis exprimere, & si fuerit promptus ad sustinendum, recipitur eius sacrificium quod facit de seipso per religionis ingressum, p. 1. col. 649. c
- religionem si prudentes & literati homines ingrediuntur, consilium eorum propter nouitatem non est contemnendum, sed gratanter accipiendum, p. 1. c. 651. c
- religionem ingredi, ad offerēdum Domino personæ nonnullę ineptæ sunt. Et figurantur per animalia inepta ad sacrificium, p. 1. col. 1010. f
- religiones duę in generalem, quarum vna est possessiones habentium, alia mendicantiū, significatur sub metaphora duarum mulierum adulterarum & vnius matris filiarum. Et utraque non relinquit mores sæculi, p. 4. c. 1251. c. 1252. f
- religiones

Index.

- R**eligiones duę sunt possessiones habētes scilicet monachi & canonicis regulares, quorum temporalia bona frequenter vsurpare nittitur terrena potestas, p. 4. c. 1340. f
- R**eligiosus bonus in clauſtro religionis ſignificatur per Ieremiam clauſum in atrio carceris, & quare, p. 4. c. 804. f
- R**eligiosus bonus per obſeruationem triū votorum efficitur triplicatus, & per quem ſignificatur, p. 2. col. 960. f
- R**eligiosus bonus contemplationi diuinę intendens, tribulatione ſup populū imminente, debet ſeruēter orare, vt Deus eam auertat, p. 4. c. 1885. c. & 1886. f
- R**eligiosus malus furatur regulam auream, & c. p. 2. c. 50. f
- R**eligiosus bonus verbo & exemplo, ſuperbos reducit ad humilitatē bonorum, & ſic vertit nomina eorum & facit eos habitacula Dei, & c. & per quem ſignificatur, p. 1. co. 1477. c
- R**eligiosus poſtquam profecit in doctrina ſeculari ad clauſtrū redire debet, ad agendum Deo gratias, & orationi ſtudioq; vacandum, p. 1. c. 196. e. f
- R**eligiosus ſubditos malis & rebelles debet ab aliis ſeparare per reclusionem vel eiectionem de ordine, durum tamē dēt eſſe prelato quāuis hoc cogatur facere ratione, p. 1. c. 259. c
- R**eligiosus vel clericus pro patenti crimine infamis effectus, cadauer dicitur. Et dicitur pendens in ligno, id eſt, in aperto, nō ex eo maius ſcandalum naſcitur quam ex laico, & iō debet ſepeliri per inclusionem, p. 1. c. 1585. c
- R**eligiosus profeſſus qui p blanditias mulieris deceptus trahitur ad impudicos tractus & amplexus, ſignificatur per Samſonem deceptum a Dalida, p. 2. c. 143. c
- R**eligiosus vel ſecularis inſufficiens ſcientia pariter & vita, cū ad Eccleſię regimen eligitur, eſt quaſi lignum quod de ſaltu accipitur vt inde fiat idolum, p. 4. c. 660. f
- R**eligiosus bonus non debet fugere laborē in monaſterii vel Eccleſię regimine, quando ex boni Prelati morte imminet periculum religionis monaſterii, uel Eccleſię, p. 4. c. 1348. f
- R**eligiosus qui ſub habitu religioſo ſeculariter viuit, per quid ſignificatur, p. 1. c. 1070. f
- R**eligioſo cuidam predicatori contra vanitates mundi, quidā mordaciter reſpondit. Prater compatiamini mundo, quia vanitas etiam religionem intrauit, p. 4. col. 1980. f
- R**eligioſi mendicantes a longo tpe plura ſcripſerunt in Theologia quā alii, & quare, p. 3. c. 2166. f. Item, p. 2. c. 11. c
- R**eligioſi mendicantes inter alios magis obliuiſci debent tēporalium, & per quid hoc figuratur, p. 2. c. 191. f
- R**eligioſi poſſunt intelligi per inhabitantes Ieruſalem, p. 4. col. 111. c
- R**eligioſi ſiue ſint nobiles genere vel de humili plebe, contenti ſint eundem cibum ſumere, p. 4. col. 143. c
- R**eligioſi ſignificantur per domum Iſrael, p. 3. c. 2314. f. & col. 1329. c
- R**eligioſi debent orare pro pace ciuitatis vel regni quibus habitant, p. 4. c. 776. f
- R**eligioſi quidam ſanctam & honeſtam habent conſuetudinē vt qui eſt hebdomadarius, per totam hebdomadā maneat intra clauſtrum. Et vnde hoc initium habuit, p. 5. c. 681. c
- R**eligioſi predicatorum in clauſtro vacare debent contemplatiuę vitę per ſtudium & orationem, & exterius actiuę, docēdo populū exemplo vitę & uerbo doctrinę, p. 1. c. 1681. b. c
- R**eligioſi ad ædificationem aliorum apti, ad predicanandum & cōfeſſiones audiendum, a ſuis ſuperioribus ſunt mittendi, p. 1. c. 1477. c
- R**eligioſi docendo populum verbo & exemplo, & pro bono ſtatu populi deprecando, dati ſunt a Deo quaſi murus deſenſionis poſt platos Eccleſię populo Chriſtiano, p. 1. c. 1188. f
- R**eligioſi mendicantes tres puteos foderunt per quos ſignificatur predicatorum, conſeſſio, lectio, pro duobus primis conſiderunt paſtores, ne in ſuis Eccleſiis pdicarent, p. 1. c. 308. c
- R**eligioſi habitantes in amaritudine pœnitentię & luctu ſignificantur per Meraitas, p. 1. c. 1175. c
- R**eligioſi debent obliuiſci domū patris ſui, ſed ſunt inter eos aliqui valde male, vnde Auguſt. Sicut non inueni meliores hiſ qui in monaſterio profecerunt, ita non inueni deteriores illis qui in ipſis defecerunt, & per quid ſignificantur, p. 1. c. 1411. c
- r**eligioſi permulti licet habeāt malam vitam, multi tamen eorum habent ſanam doctrinam, & ſic per bonam doctrinam alios ad terram viuentium inducūt, & ab ea ſeipſos per malam vitam excludunt. ibid.
- r**eligioſi mali & clerici a6 Dei cultum deputati, concupiſcentias mundanorum videntes, inducunt ex hoc diluuium viciorum. Nam laici imitantur mala eorum, dicentes. Quare non faceremus talia, cum ſacerdotes, clerici, & religioſi faciant, ea, p. 1. col. 137. c
- r**eligioſi, officium religionis aſſumentes, nō pro augendis virtutibus, ſed pro requirēdis ſubſidiis temporalib. per quem deſignentur, p. 5. c. 1123. c
- r**eligioſi quidam Chriſtum relinquentes cui elegerunt ſeruire quærunt excellentias cum militibus, & pecunias cum mercatoribus, & delicias cum carnalibus, p. 4. c. 544. f
- r**eligioſi ad bonum opus tepidi qui ante religionis ingreſſum erāt fortes & agiles ad luctandum & ſaltandum, ſignificantur per Samſonem, qui ante tōſionem capillorum fuit fortiffimus, p. 2. c. 256. f
- r**eligioſi pingues redditibus in cupiditate clerum imitantes, per quos ſignificantur, p. 4. c. 2239. c
- r**eligioſi mali qui reuertuntur poſt profeſſionem ad modum viuendi ſecularem, per quem ſignificantur, p. 4. c. 1865. c. & col. 2216. f
- r**eligioſi contumaces & apoſtate multi reuertuntur magis coacti fame & nuditate quam deuotione, p. 4. col. 615. c
- r**eligioſi non dimittentes mores & geſtus parentum ſeculariū inaniter habitum ſumūt religioſum. Exemplū de aſino qui aſſumpſit, pellem Leonis, p. 1. c. 187. c
- r**eligioſi frequenter operātur ad ſalutem popularium conſulēdo populis, & prædicando verbum Dei: ipſi tamē hac ſalute priuātur in perſonis proprijs, ſuis operibus & intentionibus peruerſis, p. 1. co. 1418. f
- r**eligioſi carnales quamuis ſint literati, non tamen ſunt inter ſeculares mittendi quia plus nocerent mala vita quam proficerent doctrina, eo quod in moralibus magis mouent facta quam verbo, p. 1. c. 1480. f
- r**eligioſi rebelles & clerici faciētes litigia & appellationes, declinant a veritate Euangelica, p. 4. c. 670. f
- r**eligioſi ſi proprietarii morientes Eccleſiaſtica ſepultura carebunt, p. 6. c. 1027. c. & 1028. f
- r**eligioſi proprietarii ſignificantur per Ephraitas, p. 2. c. 238. f
- r**eligioſi boni omnia dimittentes amore Chriſti, dēt eſſe purgati & colati ab omni impuritate peccati, p. 4. c. 2197. d
- r**eligioſi vnum patrem vel fratrem, & c. dimittentes poſſeſſiones & agros relinquētes, recipiūt multos patres & fratres, & poſſeſſionibus omnium ſuſtentantur, p. 5. c. 589. c
- r**eligioſi viri moribus & ſcientia impugnant arcem ſuperbię, ſed aliquando impediuntur quando potestas eorū reſtringitur vel ſuſpēditur, & ſignificantur per Ionathan, p. 4. co. 2427. c. Item, p. 3. c. 1364. f
- r**eligioſi pauperes neceſſe habent petere a potentibus huius ſæculi Eleemoſynarum ſubſidia, & e conuerſo potentes a religioſis orationum ſuffragia, p. 4. c. 2429. c
- r**eligioſi multi Chriſtiani in cœnobijs magnis ducētorum, trecentorum, & amplius monachorum per gladium Saracenorum tranſierunt ad regnorum cœlorum, p. 6. col. 262. b
- r**eligioſi qui gemere debent pro peccatis proprijs, ac etiam populi, ſignificantur per turrures, p. 1. c. 907. c
- r**eligioſi dicuntur mortui mundo, ſicut Leuitę conſecrauit diuino cultu dicebantur mortui, p. 1. col. 1192. f
- r**eligioſi debent habere habitum diſtinctum ſecundū profeſſionem ad quam ſunt per votum aſtriſti, ſicut Iudei habuerūt habitum diſtinctum in ſignum electionis. Vide de hoc comparationem, quare & quomodo, p. 1. c. 1271. e. f
- r**eligioſorum tres regulę p tria ſata ſignificantur, p. 5. c. 46. d
- r**eligioſi debent vti cibis frigidis & veſtibus, p. 1. c. 1175. c
- r**eligioſi & homines ſpirituales debent in aſperitate &

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- rate viuere, & non in mollicie deliciarum, p. 5. colum. 743. c.
Item, p. 2. col. 1369. c
- Religiosi pauperes sūt parati fructificare in Ecclesia Dei. Sed clerici & diuites religiosi mali diffecantes, impediētes prædicationes eorum, & consilia confessionum, p. 4. c. 1946. f
- Religiosi boni intelliguntur per bonas ficus, & e regione per malas ficus mali religiosi, p. 4. col. 752. f. Item, p. 2. c. 69. c
- Religio primi in desertis habitauerunt: Sed nunc migrauerūt ad habitandum in ciuitatibus, p. 4. c. 429. c
- Religiosi primi contemplationi vacantes, tumultus sæculariū fugerunt, sed modo mutatum est prædicamētum, quia multi se ingerunt negociis secularium, ut ascendant ad prælationis statum, p. 3. col. 659. c
- Religiosi possessionem habentes, similiter mendicantes nō cōueniunt in Ecclesia ad solennitatem, & quare, p. 4. c. 429. c
- Religiosi dicuntur cor, & quare. Sed nunc est subuersum, & quomodo, p. 4. col. 945. c. & 946. f
- Religiosi qui in claustro debēt esse clausi, expositi sunt tumultibus secularium negotiorum, p. 4. c. 1005. c
- Religiosi multum solliciti sunt de receptione nouitiorū, & postea non curant de bona nutritione eorum, p. 4. c. 1007. c
Sed faciunt eos peiores multipliciter, co. 1945. c
- Religiosi alios ad religionis ingressum inducentes, & postea sua peruersa vita scandalizantes, assimilantur hypocritis, p. 5. col. 381. c
- Religiosi mendicantes citius declinauerūt, ut videtur, a perfectione patrum suorum, quam alii, p. 4. co. 1253. c
- Religiosi mali & ingrati qui non sunt contenti conuentualibus sibi ministratis, cum tamen frequenter talia & pauciora suffecissent eis in sæculo, p. 3. 3023. c. Item, p. 2. c. 879. c. 1571. c.
Item, p. 1. col. 633. c. & col. 1233. c
- Religiosi quidam pauperes ex defectu victus & vestitus iniuste murmurant contra suos superiores, emēdare non potentes, cum tamen in religionis ingressu ordinis graua diligenter eis fuerunt explicata. Et de hoc figura, p. 1. co. 1292. f
- Religiosi quidam modica diligēter obseruant, & negligūt maiora, ut magis ponderant silentii fractionem uel inclinationis omissionem, quā defraudationē proximi, uel aliquid huiusmodi pro monasterii sui utilitate temporalis, p. 5. c. 381. c
- Religiosi multi profitētur seruare magna, scilicet Euangelica consilia, cum tamen nō obseruant etiam præcepta: propter quod seculares etiam peccatores tamen postea penitentes, eis coram Domino præponuntur, p. 5. c. 352. f
- Religiosi frustra gloriantur, quod sint filii secundum habitum alicuius sancti, nisi opera secundum possibilitatem imitentur, p. 5. col. 1166. f
- Religiosi multi magis adherent aliquibus opinionibus, eo quod sunt opiniones magistrorum sui ordinis, uel patriæ, quam pro ipsa veritate. Et significantur per discipulos Ioannis Bap. p. 5. col. 1077. c
- Religiosum in congregatione seu aliorum bonorum, non debet esse aliquis bonis operibus sterilis, p. 1. col. 719. c
- Religiosorum pauperum patres & eorum filii non habent imobilia bona, nec victum delicatum, nec mansionem stabilem & quare, & per quem significantur, p. 2. col. 1419. c
- Religiosorum status bonæ naturæ & fortunæ exponit pro mercede regni cælorum, & significatur per Ithamar, p. 2. c. 26. d
- Religiosorum noui Testamenti figura præcessit in Nazaræis & in quibus, p. 1. c. 1197. c
- Religiosorum peccata grauiora sunt quam secularium ceteris paribus, p. 4. col. 1224. f
- Religiosorum status significatur per hortos, p. 4. col. 1904. f
Et per Nazareos, co. 3360. f. Et per ligna cedrina, p. 2. co. 514. f. Et per filios Prophetarum, c. 679. b. c. Et per vberem oliuam, p. 4. c. 670. f
- Religiosorum inuerecundia arguitur sub metaphora meretricis inuerecundæ, qui gerunt se sicut seculares, p. 4. co. 603. c
- Religiosorum maliciæ uidetur minus curabilis quam secularium communium, & c. p. 4. c. 610. f. & col. 752. f
- Religiosis ad memoriam reducitur feruor deuotionis suæ in religionis ingressu, ut conuenientius arguatur tēpor & tēmissio in progressu, p. 4. c. 589. c. 1590. f
- Religiosis mos est septem vicibus laudem dicere Domino, p. 3. col. 1407. c
- Religiosæ conuersationis, & simplicis fidei prima elementa sūt morum correctio, & disciplinæ emendatio, p. 2. c. 179. a. b
- Religiosæ personæ viri uel fœminæ proprietatis uicio deprauatæ per Ananiam uxorem eius significantur, p. 6. col. 1028. f
- Relinquit multum qui cum re possessa, etiā cōcupiscentiis renunciauit, p. 5. col. 323. c
- Relinquere omnia, & renunciare omnibus differunt, p. 5. col. 902. f
- Relinquere omnia sicut etiam Socrates fecit, non saluat, sed etiam sequi oportet Christum, p. 5. c. 323. c
- Reliquiæ cogitationis dicuntur memoria de aliquo facto, p. 3. col. 1001. a
- Reliquiæ Israel in extremo creditur, per quem significantur p. 2. co. 214. d. e. & c. 519. a. b
- Reliquiæ Israel qui dicantur, p. 4. c. 134. c
- Remedia contra peccata fuerunt tria ante baptismum, & tria post baptismum, p. 2. co. 126. f
- Remedia propter quæ Deus parcat populo sine communitati, sunt quatuor, scilicet populi iustitia, sacerdotū sanctimonia, templi sanctitas, & doctorum veritas, p. 4. c. 621. c
- Remigius qui fecit librum de interpretationibus nominum Hebraicorum, uidetur parum sciuisse de Hebraico, quia in pluribus interpretationibus defecit, propter quod Hieronymus frequenter eum redarguit, p. 1. c. 432. f
- Reminisci licet debeamus bonorum actuum nostrorum, tamen peccatorum nostrorū frequētius debemus memorari dolendo de ipsis, & ueniā postulando, & quare, p. 1. c. 1516. f
- Reminisci debemus nostræ primæ conditionis, & dum hoc cogitamus quod primus pater factus est uermis & cinis, & nos in cineres redituros non dubitamus, p. 1. c. 918. f. 919. c
- Remissibile est peccatum hominis, sed remissio actualis est occulta nobis, p. 3. c. 138. f
- Remissio penæ & culpæ quam differenter, & per quid significetur, p. 3. c. 1220. f
- Remissio offensæ quot modis fiat, & quomodo Deus remittat p. 3. c. 1175. a. b
- Remissio offensæ est de necessitate sed non remissio iniuriæ, p. 5. c. 602. f. Item, p. 3. col. 2116. f
- Remissio peccatorum non datur alicui sine propria fide, sed sanitas & aliquid huiusmodi duri bene potest alicui propter fidem alienam, p. 5. c. 171. c
- Remissionis culpæ impedimentum est eius celatio sub sanctitatis specie, p. 3. col. 643. c
- Remissionis duplex effectus, scilicet carere pœna & frui gloria, p. 6. col. 51. a
- Remissiones quantæ sunt in Euangelis audi. prima in baptismo secunda in martyrio, tertia per elemosinam, quarta quia fratribus remittimus, 5. & c. 6. & c. 7. & c. p. 1. c. 920. f
- Remittere non imputare, tegere eiusdem rationis & sensus sunt uerba, p. 6. col. 57. a
- Remota a naturali cognitione humana sunt in triplici gradu & horum subdiuisio, p. 3. col. 416. f
- Renascitur homo duobus, aqua & igne spiritus, sicut duobus constat id est, corpore & anima, p. 5. c. 78. d
- Renes sunt genitalium seminum ministeria, cum uenire & femoribus communicantes, p. 1. c. 926. f
- in Renibus carnis delectatio accipitur, p. 1. c. 589. c
- Renibus propagatio carnalis, & in fide uirtutū generatio spiritualis designatur, p. 4. col. 982. d
- Renouabitur corpus humanum in resurrectione ad immortalitatem, ad quam & quo modo, p. 1. col. 31. a. b
- Renouatio hominis in septenario potest figurari, & quomodo, p. 3. c. 2149. b
- Renum & cordis est quædam affinitas, p. 1. c. 926. f
- Renunciationis initium illi non accipiant, quia melius est ut in actiua uita consistant, quam tepide contemplationē exequentes,

Index.

- quentes maiori se discrimini inuoluant, p. 1. c. 1573. b. c
- Renunciantibus omnibus, & renunciare prædicantibus dicitur: Videte quomodo seducuntur homines, & perueniuntur adolefcentes, ne militent, &c. Quid est seruire Deo? laborare nolunt, & ocij occasiones querunt, &c. & de hoc figura, p. 1. c. 531. b. c
- Reatus nisi quis fuerit ex aqua, &c. quia peccatū vnus transit in omnes, ideo legislator virum de quo egreditur semē pro generandis filijs, sed & mulierem quæ concepit, lauari præcepit. Corpus enim ab originali sordidum, semen transfundit immundum, &c. p. 1. c. 1037. b
- Renunciare his quæ possident non sunt plerique idonei, etiã & moribus perfecti, & communicent sacramentis Ecclesiasticis & spiritalibus magistris, p. 2. c. 1320. f
- Renunciare qui mundo & prauis operibus volunt, sequioribus tentationibus a diabolo impugnantur, p. 1. c. 530. f
- Repetere sua, an, quãdo, qualiter, & quomodo licet perfectis & religiosis & imperfectis, p. 6. c. 239. d
- Repetitur sæpe quod per gaudium dicitur, p. 3. c. 70. d
- Reprehendere si vis aliquem, primum vide vtrum similis sis ei, Quod si es, pariter ingemisce. Quod si non es similis, tamen quia olim fuisti vel esse potuisti, condescende, & non ex odio, sed ex misericordia argue, p. 5. c. 145. b
- Reprehendendus non est aliquis tempore quo est vehementer contristatus, & ad iram dispositus, quia alias videtur reprehensor potius querere subuersionem quàm correctionem, p. 3. col. 101. b. & 43. b. & c. 183. c
- Reprehensibile se esse tanto amplius quisq; cognoscit, quanto maioris gratiæ lumen percipit, p. 3. c. 407. c
- Reprehensor iustus ille qui non habet in se quod reprehendatur, Hic est inter homines solus Christus, p. 3. c. 199. b
- Reprehensor quomodo possit a detractone excusari, & quot & quæ illa sint, p. 3. c. 101. b
- Reprobatio Dei in punitione iniustorum & malorum nullam habet iniustitiam, & accipitur dupliciter. Vno modo large, alio modo proprie, p. 6. c. 124. f
- Reprobi non resurgent ad gloriam, sed ad pœnam & ignominiam, p. 4. c. 244. f
- Reprobi & hæretici tẽpore Antichristi, detecta eius falsitate, omnes finaliter ad Christum conuertentur, p. 6. c. 749. c
- Reprobi cum redarguere electos ex infirmitate actionis non valent, ex crimine tumoris accusant, p. 3. col. 145. b
- Reprobi æterna non intelligunt, nisi cum pro temporalibus iam sine emendatione puniuntur, p. 4. c. 262. d
- Reprobi plerunque eo magis contra Deum superbiunt, quo ab eius largitate & contra meritum ditantur, par. 3. c. 151. a
- Reprobi zelum rectitudinis, vel spiritualem gratiã sanctæ prædicationis insaniam furoris æstimant, p. 3. col. 197. b
- Reprobi cum iniquitate sua corripuntur, quibus valent tergiversationibus se excusare conantur, & quasi quasdam defensionis squamas obiciunt, p. 3. c. 397. a
- Reprobi non tantum virtutes non assequi, sed & prosequi, & quantum valent in bonis obruere festinant, p. 3. c. 1696. d
- Reprobis hic licet ad Deum venire in iudicium: quod non tunc, & si desiderarent. Hoc iudicium est quo hic nos iudicamus, p. 3. col. 323. b. c
- Repudiare vxorem quando & quot modis fieri potuit, par. 5. c. 327. b. Item, p. 1. c. 1601. b. c
- Repudium an sit de expresso mandato Dei, pa. 5. c. 327. a. b. c. 328. d. e. f
- Repudium siue repudiatio vxoris in lege antiqua & nũc, quo modo sit vel fuerit licita, p. 1. c. 1602. f. & c. 1611. a. b
- Repudij libellus, an & quomodo licitus erat, p. 1. c. 1602. f
- Repudij libellum quare Moyses permisit, p. 5. col. 112. f
- Repudij libellus quare datus fuit & ob quas causas, parte 5. c. 327. a. b. c
- Repudio factõ supermanet vinculum, sed in veteri Testamento vterque permittebatur nubere, & quare, p. 5. c. 328. e. f
- Requies mensæ est refectio satietatis internæ, quæ pinguedine plena dicitur, p. 3. c. 334. d. e
- Requies duobus modis dicitur, scilicet vel a cessatione ab opere vel pro completionẽ desiderii, & secundum hoc dicitur requies sanctorum, p. 1. col. 55. c. 57. c
- Requies tres enumerantur. Vna sabbathi, secunda in Palestina, tertia vera, quæ in cœlo, p. 6. c. 825. a
- requies beatorum vtrum fuit præfigurata per requiẽ filiorum Israel in terra promissionis. Arguitur contra & pro, cum responsione & solutionibus argumentorum, p. 6. col. 242. f
- Requies patriæ cœlestis significatur per annum quinquagesimum, propter quod dicebatur Iubilæus, &c. & quare, p. 1. c. 1123. c
- Requiẽ sanctis in hoc mundo non esse promissam per nouum Testamentum, significat columba, p. 1. c. 159. a. b
- requiescere quomodo dicatur Deus, & multis modis intelligitur, p. 3. c. 174. d. e. f
- requieuisse quomodo dicitur Deus in die sabbati ab operibus suis cum non videamus vel tũc factum esse in die septima, vel etiam nunc fieri, p. 1. c. 1389. c
- requieuisse in seipso quomodo dicitur Deus in die septimo, cum scriptum sit. Et requieuit Deus die septima, quasi non in seipso. Quid est ergo dies septimus? & quomodo requieuit in die septimo quem non fecit? p. 1. c. 58. d. e. & c. 75. c
- requieuisse licet dicatur Deus a faciẽdis generibus creaturæ vsque nunc, tamen operatur administratione eorundẽ generum, quæ tunc instituta sunt, p. 1. c. 57. c. & c. 1389.
- res tantum valet quantum vendi potest, p. 1. c. 436. f
- res aliqua in sacra scriptura dicitur fieri secundum acquisitionem alicuius dispositionis accidentalẽ, p. 1. col. 12. f
- res temporalis fit in itinere, desideretur æterna in peruentione, p. 2. c. 1576. e
- res vna multis sermonibus dicitur, p. 4. c. 1221. a
- res naturalis quælibet eo ipso quod naturali desiderio appetit aliquod bonum quodãmodo clamat ad Deum, p. 3. 364. f
- res eadem significat diuersa, & aliquãdo opposita, propter diuersas sui proprietates, p. 3. c. 147. e. f. Item, p. 2. c. 256. f. & col. 721. c. Item, p. 1. c. 8. e. f. Item, p. 5. c. 275. c
- res duas fecit Deus ante omnes tempus. Angelicam creaturam, & materiam informem, p. 1. col. 4. e
- non res ac sensus propter literas, sed literæ ob manifestationẽ rerum sunt repertæ, p. 1. c. 308. a. Interl.
- res aliquas Deus duobus modis cõsiderat, scilicet secundum merita, & secundum rei naturam, & secundum suam consiliũ p. 4. c. 336. e
- res quæ est figura vel signum alicuius potest tripliciter considerari, p. 6. c. 799. c
- res concussa huc & illuc agitur, p. 3. c. 355. b
- res nulla seipsam gignit, vel adesse producit, p. 3. c. 2090. a
- res perditur quando non attingit proprium & debitũ finem, quod patet de medicina, & vita præsentis, p. 5. c. 202. f
- res dicitur demonstrari, quando de nouo aliis innotescit, p. 5. col. 1104.
- res quælibet sæpe per historiã virtus est, per significationem culpa, sicut aliquando culpa in facto, in scripto prophetiæ virtus, p. 2. c. 573. a. b
- Rem alienam qui cupis occultè, interitus fidem perdit, seruis enim non charitate sed fraude, velut amans eum quem mori desideras, vt succedas p. 1. c. 595. d. e
- rerum omnium formatio & distinctio duplici modo a doctoribus datur, p. 6. c. 1366. f
- rerum substantia simul creata est, sed nõ simul per species formata est: & simul extitit per substantiam materiæ, nõ simul apparuit per speciem formæ, p. 3. c. 2056. d. e
- rebus corporeis insunt per omnia elementa quædam occulte seminariæ rationes, quibus eum data fuerit opportunitas temporalis atque causalis, prorumpunt in species debitas, suis scilicet modis & finibus, p. 1. c. 544. f
- resep̃h vt tradunt Hebræi, nomen est dæmonis qui principatum tenet inter alios, ipsumque esse qui in paradiso mulieri locutus sit, & quare sic dictus, p. 4. c. 2069. a
- resina quid sit, & quotuplex sit, & ad quid valeat, p. 4. c. 863. b

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Resina cedrina liniti libri nec tineæ, nec senectute deficiunt, p. 3. c. 2093. b
- resistere malo, & non resistere malo, quando bonum vel malum est, p. 6. c. 1725. a. b
- resistere malo aliquando est præceptum, & aliquando consilium & aliquando non resistere est malum, p. 5. c. 116. f
- respicere Dei quid sit, p. 3. c. 270. f
- respicitur plerumque res quælibet innocenti mente, sed in ipso conspectu animus concupiscentiæ gladio confoditur, & de hoc exemplum, p. 2. c. 573. a. b
- respiratio in hominibus licet fiat per os & per nares, tamen illa quæ fit per nares est melior, & est respiratio vite humane salutatio, p. 4. c. 1020. e. Item, p. 3. c. 258. f
- Respondere stulto iuxta stultitiam suam, & non respondere stulto, & c. non suat contraria, p. 3. col. 1716. e
- Respondere nostrum ad vocationem Dei quid est, p. 3. c. 163. a. & quando ipse respondet, ibid. & col. 407. a
- Respondet, est factis digna recompensare, p. 3. col. 132. f
- respondens inepto verbo iram discordiamque fraterno ex corde prouocat, & quasi ultra modum emungens vbera, elicit sanguinem, p. 5. col. 1738. d
- respondens prius quam audiat stultum se esse demonstrat. Hoc dupliciter exponitur, p. 3. col. 172. d
- responsionis diuine triplex modus, p. 3. c. 309. c
- responsioni accingit se, qui nequit recta pati, negligens corrigi, p. 3. col. 141. a
- responsum accipit gratum, qui modeste proximum alloquitur & quasi de vberibus in quibus lac querebat, butyrum exprimit, p. 3. col. 1738. d
- restitutio in veteri lege, quare præcipitur in bobus & ouibus, cum in aliis rebus sufficiat reddere duplum, p. 1. col. 699. c
- restitutio virtutis & gratiæ addiuatur per quatuor. Primum est pura confessio, secundum præseruatio a recidino, tertium boni operis multiplicatio, quartum propriæ conscientiæ testificatio, & c. p. 3. col. 864. f
- resurrexit Christus primus ad vitam immortalem, Lazarus & alii resurrexerunt ad vitam mortalem, ideo rursus mortui p. 6. col. 334. f. & col. 611. c
- resurgent corpora in quantitate, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, p. 6. col. 551. a. b
- resurgere idem numero quomodo fieri possit cum corruptibile & incorruptibile genere differant, & c. p. 6. c. 348. f. Item, p. 3. col. 211. c
- resurgentium conditio & gradus. Item eorundem diuersitas quantum ad electos & reprobos, p. 4. c. 1767. c
- resurrectio mortuorum significatur, p. 4. col. 532. e
- resurrectio duplex, animæ scilicet & corporis, p. 6. c. 17. b. & c. 941. c. Item p. 3. c. 436. e
- resurrectio hominis futura ostenditur per rationem, p. 3. col. 165. c
- resurrectio nostra potest triduo numero signari, quia dominus die tertia resurrexit, p. 3. c. 1311. c
- resurrectio Domini in floritione virgæ Aaron figuratur, cunctis enim virgis in ariditate remanentibus, virga Leui ad florē rediit, sic corpus Domini in mortis ariditate positum, in florem resurrectionis erupit, p. 1. c. 1285. b. c
- resurrectio Domini per circumcisionem figuratur, p. 5. c. 696. d.
- resurrectio Christi probetur fuisse vera ex parte corporis, & ex parte anime, p. 6. c. 833. c
- resurrectio Christi vtram debuit argumētis probari, p. 6. Ibid.
- resurrectio spiritualis a morte culpæ ad vitam gratiæ, quæ est arra gloriæ, p. 5. c. 371. c
- resurrectio quid est, p. 6. c. 833. c
- resurrectionis futuræ testis est Ezechiel, p. 4. c. 1349. b
- resurrectionis dominicæ solennia singulis annis celebramus, & quare, p. 4. c. 2355. a. b
- resurrectionis Dominicæ festiuitas significantur per solennitatem Paschalem veteris legis, p. 1. c. 1551. c
- resurrectio necessitas accipitur ex tribus, p. 6. c. 348. f
- resurrectionis causa, p. 4. c. 246. e
- resurrectionem futuram concesserunt quidam Philosophi, & etiam Iudei, similiter & Saraceni, sed aliter & aliter, p. 6. c. 340. f. Item, p. 3. c. 105. c. & c. 116. b
- resurrectionem futuram non esse omnium simul, dixit Lactantius, sed error est, successiue secundum dignitates, par. 6. col. 347. c
- ad resurrectionem bonorum qui vult peruenire, offerat vero sacerdoti, id est, Christo castitatem mentis & corporis & simplicitatem in fide Catholica, p. 1. c. 1198. f
- in resurrectione vnusquisque aut in tribu Ruben spiritualibus iudiciis ascribitur, quia scilicet aliquid in actibus vel in moribus simile & consanguineum habuit. Alius in tribu Simeon & quare, & sic de reliquis tribubus, p. 1. c. 1156. f. & c. 1435. c. & col. 1437. a
- resurrectiones duæ sunt, p. 5. c. 323. b
- retrahentia a malo tria sunt specialiter, scilicet vitii foetor, iudicii terror, supplicii horror, p. 2. c. 1337. c. & col. 1355. c
- retribuit Deus dupliciter hic in presentia & in futuro, p. 3. col. 547. b
- retribuit Deus aliquando per alios, vel pungens vel medicans per dolorem, aliquando per se, & c. p. 4. c. 993. b
- retribuere Deus nobis dicitur, & non tribuere, & quare, p. 3. c. 1322. d. e
- retribuuntur mala pro malis, vel bona pro bonis, vel bona pro malis, aut mala pro bonis. Duæ priores pertinent ad iusticiam tertiam ad misericordiam. quartam nescit Deus, p. 3. c. 1351. c
- retributio finalis, an possit dici seminatio vel fructus seminum p. 4. c. 266. e. f
- retributio perfecta non est in anima sine corpore, ad quod iudicandum habet, naturalem inclinationem, p. 3. c. 168.
- retributionis initium est, in obitu securitas mentis, p. 3. c. 86. e
- reuelare possunt veritates aliquas hominibus Angeli boni & mali, sub differentia tamen, p. 1. c. 1327. b. c. & c. 1335. c
- reuelatio quid est, p. 6. col. 315. a. & 445. c
- reuelatio est quadam diuinæ prescientiæ impressio, p. 4. c. 1641. c
- reuelatio & in debita detectio criminis fit duodecim modis, & enumerantur, p. 1. col. 1062. f
- reuelatio Prophetica licet multis modis, tamē duo modi sunt magis generales, p. 2. 1175. c
- reuelatio aliquando fit per visionem corporalem, aliquando per visionem imaginariam, aliquando per visionem intellectualem tantum, p. 6. c. 742. f
- reuelatio de diuinis in uere. Testa. erat imperfecta, sub velaminibus & figuris, p. 5. c. 1026. f
- reuelatio veritatis quæ fit a Deo & Angelis bonis, non solum fit hominibus bonis, sed etiam aliquando malis, p. 1. c. 1327. b. c
- reuelatio quæ fit a Deo & ab Angelis sanctis, nullam continet falsitatem, sed illa quæ fit a demonibus frequenter habet admixtam falsitatem, p. 1. Ibidem.
- reuelatio cum fit hominibus per demones, tales dicuntur prophetæ demonum. Cum autem a Deo fit, immediate vel mediante sanctis Angelis, dicuntur Prophetæ Dei, p. 1. Ibidem.
- reuelatio Prophetica est quadam impressio cognitionis diuinæ facta in mente Prophetæ, futurum autem contingens dupliciter cognoscitur, p. 1. c. 1565. c
- reuelationem clariorem an habuerit Iacob de mysterio Christi & futura beatitudine quam ipse Abraham, p. 1. c. 461. b. & c. 466. f. & c. 469. c. & 470. d
- reuelationes diuinæ sunt sermones Dei, qui fiunt primo Angelis superioribus & per illos mediis, & per medios inferioribus, & per inferiores sanctis hominibus, p. 3. c. 1224. f
- reuelationes diuinæ secundum processum temporis procedunt de imperfecto a perfectum, sicut ars & natura, p. 2. c. 340. f
- reuelationes facte patribus Ve. Test. de mysterio Christi & futura beatitudine clariore facte sunt posterioribus quam primis, p. 1. c. 324. b. c. & col. 363. a
- reuelationes diuinæ circa dimissionem peccati sunt plures, p. 3. col. 641. c
- reuelationes diuinæ solent fieri mentibus quietatis, & a perturbationibus passionum sedatis p. 1. c. 108. f

- Reuelationes diuinæ fiunt habitantibus in deserto pœnitentiæ, p. 5. c. 1042. f
- Reuelationes ad instructionem hominum, frequentius dantur, de nocte quàm de die, quando anima non est impedita exterioribus tumultibus, p. 3. c. 328. f
- Reuelationes falsæ designantur per oculos cœti, quas tanquã veras recipiunt Prophetæ diaboli, p. 3. c. 398. f
- Reuelationes indebito modo factæ peccatorum occultorum & personarum, ad diuersorum statum personas designantur & prohibetur, p. 1. c. 1057. c
- Reuerentia quam sit necessaria vt sacris intersumus & quare sit procul consistendum, p. 1. c. 958. e
- Reuerentia, honor & gloria, habent se per additionem, p. 3. c. 1618. f
- Reuerentia est, quando aliquis defert honorem alicui quacũque ex causa, etiam si ex timore hoc faciat. Ibidem.
- Reuerentia aliqua seu seruitus exterior, vna vel plures, est soli Deo exhibenda seu exhibendæ. In hoc doc. Hebræi & Latini cõueniunt, sed quæ sit illa vel illæ, variè dicitur, p. 2. 1631. b
- Reuereri est cum timore honorem impendere, p. 5. c. 874. f
- Reuertentes de negotiationibus seu peregrinationibus, prius debent gratias agere de diuina protectione, quàm se ponant ad narrandum rumores & triumphas, p. 2. c. 1535. c
- Reum iubet lex accedere ad sacerdotem, & quod ille iudicauerit, hoc iste deuotus implere contendat, p. 1. c. 948. e
- reum quis iudicat, qui quod confessus est lingua, voluntate se protulisse negat, p. 1. c. 1022. d
- rex Messias secundum Hebræos, cum venerit, erit equitaturus illum asinum, qui portauit ligna holocausti, cum Abraham filium suum Isaac immolare voluit, p. 1. c. 523. c
- rex Christus dũ nos regit, & sentus mētis nostræ, quæ & qualia operetur in nobis. E contra rex Aegypti, i. diabolus, si regnauerit super nos: qualia nos agere opa cogit, p. 1. 478. d. e
- rex vel princeps ad quod & quæ primo & principaliter debet inducere filios suos, p. 2. c. 131. c
- rex bonus vel princeps qui se recognoscit esse facturam Dei, & in principio regni sui erigit animũ suum ad quærendam honorem Dei, & bonum populi sui sibi commissi, significatur per Asa regem, & c. p. 2. c. 1186. f
- rex bonus debet esse gratus subditis sibi de facto fidelitatis & pietatis, p. 2. c. 521. c
- rex bonus nullus potest esse in regimine sui & aliorum, nisi abiiciat a se superbix vicium, p. 2. c. 411. c
- rex malus tempore malitiæ suæ non est secundum veritatem rex dicendus sed tantum æquiuocè, sicut oculus lapideus aut depietus, p. 2. c. 390. f
- rex bonus vel Prælati qui rex est in spiritualibus, de eo moraliter exponitur Psalmus centesimus, p. 3. c. 1203. c
- rex vocatur quicumque sanctus, qui viciorum bella in se vincere viugulta malitiæ nouit extirpare, p. 3. c. 1694. d
- rex institutus per vnctionem, est filius Episcopi in spiritualibus, & eius Dominus in temporalibus, p. 5. c. 611. c
- rex a regendo dictus est, si ergo in te animus regnat, & corpus obtemperat, & c. meritò rex vocaris, p. 2. c. 181. c
- regis clementia: Vide in Clementia.
- regis ad prouidentiam bonam, non solum pertinet habere diuitias artificiales, sed etiam naturales, p. 2. c. 1123. c
- de Regis iure in necessitate positi, propter bonum commune, sunt omnia, & exponenda vel expendenda pro bono communi, & de hoc simile in corpore naturali, p. 2. c. 363. c
- regi non licebat operari sacris, p. 1. c. 1175. b
- regem primum quare constituit Deus elegantem personam quæ præ se ferret maiestatem, p. 2. c. 380. e
- regem volentem esse belli socium prohibuit Dux exercitus, veritus ne ei aliquid accideret, p. 2. c. 623. a
- regem instituit Deus pater filium in assumpta pro nobis humanitate, & figura de hoc, p. 2. c. 1124. f
- regem te omnium esse facis, si regnat Christus in te, parte 2. c. 181. c
- regem quare populus Israel petiit sibi dari a Deo, parte 2. col. 198. f. & columna 329. b
- regem cum desiderauit populus Iudaicus, cur hoc displicuit Deo, cum alibi inueniatur esse permissus, p. 1. c. 1556. f
- regem petendo super se filij Israel, vtrum peccauerunt? Arguitur pro & contra, cum respõsione & solutionibus argumentorum, p. 2. c. 761. c. 362. d. e. f. 367. a. b. c
- Reges sunt qui tentationum suarum motibus nõ consentiendo succumbere, sed regendo præcesse nouerunt, p. 3. c. 332. d
- reges primi in Israel qui, p. 1. c. 538. d
- reges dicuntur sancti, quia adhuc viuentes in terris domuerunt motus sensualitatis, p. 2. c. 867. c. & c. 1111. b. c
- reges & principes magis sint solliciti de præsentatione diuini cultus, & boni communis quàm de personis proprijs & sibi coniunctis, ex èplo Ioachin regis & Codri regis Atheniensis, p. 2. c. 994. f
- reges in necessitate positi, & extra necessitatem positi, alia & alia iura statuunt in subditos, an & quomodo liceat, par. 2. c. 362. d. e
- reges multos gentium propter perfidiam populo patrum Dominus permittit esse captiuos, p. 2. c. 851. a. b
- reges suos singulæ nationes ante aduentum Domini habebant nec licebat de vna regione transire ad aliam: Romani autem omnes in vnam redegerunt, p. 4. c. 202. d
- reges Catholici non debent esse superbi, nec lubrici, nec cupidi aut ignaui, sed humiles. Debent etiam esse continentes, liberales, & diuinæ legis zelatores, & iniustitiam omnibus conseruantes, p. 1. c. 1159. c
- reges de Esau descendentes regnauerunt vsque ad tẽpus Dauid, qui fecit sibi Idumæam tributariam, parte secunda, column. 1018. a
- reges decem tribuum omnes per idololatriam à Deo recesserunt, p. 4. c. 1869. b
- reges non habebant Iudæi toto illo tẽpore post captiuitatem nisi aliquos paucos parum ante tempus Christi, & propriè loquendo non fuerunt reges, quia non fuerunt per diuinã electionem, & per sacram vnctionem instituti, p. 4. c. 462. f. & 495. c. & 1237. c. Vide plene & extẽse, c. 237. b. & 2030. d
- Item, p. 2. c. 1029. c
- reges tres Iudæorũ fuerunt confusibiliter tractati, qui & quomodo, p. 4. c. 1037. c
- reges infideles qui onagri dicuntur, quomodo afflixerunt Iudæos, p. 4. c. 303. c
- reges Aegypti omnes vocabantur Pharaones, sicut & aliquo tempore omnes Imperatores vocabantur Cæsares, par. 1. c. 195. c
- reges quomodo plures vxores habere poterant, & sub conditionibus, p. 1. c. 1561. b. c
- reges si plures vxores vel cõcubinas nunc habent, peccatum est quia figuræ transferunt, pro quibus hoc aliquando veniale fuit, p. 2. c. 539. a. b
- reges olim nõ accedebant ad vxores suas de nouo acceptas, nisi post anni circulum, p. 1. c. 195. c
- reges antiquitus non permittebat aliquem assistere sibi nisi mundum & honestum, p. 3. c. 167. c
- reges antiquitus in curribus & elephantibus portantibus castra ligna pugnauerunt, p. 4. c. 2226. f
- reges facit & sacerdotes apud Iudæos vnctio, apud Romanos diadema, par. quarta, columna 377. a. Apud Gentiles quatuor insignia, scilicet purpura, fibula, annulus, & diadema, p. col. 2424. e
- reges & principes dicuntur sodales Dei, eo quòd cum eo participant in nomine. Dicuntur enim Reges & Domini sicut ipse Deus, vt dicit Rab. Sal. p. 3. c. 1824. f
- reges qui cum Nabuchodonosor habitabant pastores vocat Ieremias, p. 4. c. 631. a
- regum libri vocati sunt ob id quod regum cũ Iuda, cũ Israel facta & annos continent, p. 2. c. 309. c
- regum ornamenta preciosa post obitum eorum pro exequijs in pyra vrebatur, sed sine cadaueribus. Hic erat mos apud veteres, p. 2. c. 1194. e

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Regum Assyriorum & Medorum supputatio, parte secunda, c. 1549. b
- Regum liber in duas partes secundum Hebræos diuiditur, ita quod ibi duo tantum sunt libri, p. 2. c. 309. c
- Regum liber primus, sicut rationaliter attribuitur Samueli, simili modo possunt attribui secundus & tertius regum Nathan Propheta seu Gad, p. 2. c. 1143. a
- regum liber secundus quomodo dicitur ipsius Samuelis sicut & primus, cum tamen non potuerit scribere post mortem, &c. p. 2. c. 477. e
- regibus (ut Hebræi tradunt) fiebant reuerentiæ causa combustiones preciosarum vestium simul cum aromatibus, par. 2. c. 1194. e
- pro Regibus precandum, p. 4. c. 1038. b
- rhannus genus herbæ, prius mollis, sed post in spinas vertitur, & eius moralitas, par. 3. col. 847. a. Item, parte secunda, c. 216. d. e
- rhetorica Tubij, cuius facundiam & subtilitatem sermonis pauci intelligunt, nullam in se habet sapientiam quantum ad diuinam, p. 4. c. 305. b
- rhinoceros est indomitæ naturæ, qui si captus tenetur, illico moritur, p. 3. c. 371. a
- redire Dei est afflictioni nolle misereri, parte tertia, co. 129. a. & 278. e
- ridens Sara arguitur, & non Abraham cum similiter riserit, & quare, p. 1. c. 233. c
- rinocorula, fluuius qui diuidit Palæstinam & Aegyptum, p. 1. c. 213. a. Interl.
- Rinocorula riuus est non magnus, & etiam ciuitas, parte 4. c. 254. d. e. Item, parte secunda, columna 765. b. Item, parte 1. c. 1437. e
- ritus purificationis Levitarum in quatuor continetur, p. 1. c. 1213. c. & 1214. f
- ritum sacrificiorum plerique audiunt, obseruantiam sabbatorum, vel similia in Ecclesia recitari, offenduntur, & dicunt: Quid profunt nobis præcepta Iudaica? Iudæi de his videntur, &c. p. 1. c. 1249. a. b
- rixa pastorum Abraham & Loth quare fuit, & assignatur ratio, p. 1. c. 196. e. f
- rixa inter Mariam sororem Moyse, & Aethiopiissam eius uxorem quare fuit, & tanguntur opiniones, p. 1. c. 1246. e. f
- roboam non erat iuuenis ætate, sed sensu, qui quadragesimo primo ætatis suæ anno coepit regnare, p. 2. c. 1171. a. b
- roboam seruauit legem tribus annis quarto vero rebellauit, p. 2. c. 749. b
- robur hominis in corpore perficitur vsque ad annum tricesimum, & mente vsque ad quinquagesimum, & tunc incipit fortitudo corporis debilitari, p. 1. c. 1182. f
- robur exercitus in principe consistit, sicut virtus naturalis in corde, p. 2. c. 1333. a. b
- rogatur frustra pro aliquo, qui non meretur accipere, parte 4. c. 672. d
- rogaturus pro peccatis frustra manus ad Deum expandit: qui has ad pauperes pro posse non extendit, p. 5. c. 220. e
- roditur quod comedi non potest, p. 3. col. 327. a
- roma vocatur Babylonia, p. 6. c. 1344. f
- romæ reges fuerunt a principio vitis conditæ vsque ad Tarquinium superbum, deinde consules: post hoc tribus plebis & dictatores habuit, & rursus consules vsque ad Iulium Cæsarem &c. p. 4. c. 2397. c
- romæ templum pacis ædificauerunt Titus & Vespasianus captiuatis Iudæis, in quo vasa templi & vniuersa donaria consecrauerunt, p. 4. c. 1731. a. b
- romanus princeps cum suo exercitu veniens contra Ierusalem, quæ occidit Prophetas Domini, & tandem Dominum Prophetarum, per quem significatur, p. 2. c. 905. c
- romana ciuitas tempore Beati Pauli dominabatur toti mundo, & eorum fides annunciabatur vniuerso mundo, p. 6. c. 19. c. Vide etiam, p. 4. c. 202. d
- romani interpretantur sublimes, siue conâtes, & quare, p. 6. u. b
- Romani de gente Gallorum quos ceperant effeminabant, ut qui Romam ceperant, hac ignominia ferirentur, parte 4. c. 1729. c
- Romani regni temporibus possunt comparari decem plagæ quibus Aegyptus per Israelitas verberabatur, parte 1. col. 569. c. & 570. f
- romani diuersis temporibus alia, & alia idola assumpserunt, & quare, p. 6. c. 26. d
- romani antiqui diu coluerunt Deos absque simulacris, par. 1. c. 669. a. b
- romani audientes quod Nabuchodonosor rex Assyriorum incurrebat malevolentiam & rebellionem subditorum, eo quod omnes deos eorum exterminari iusserat: propter quod ad dilatacionem sui Imperij statuerunt omnes Deos diuersarum gentium coli, p. 6. c. 26. f
- romani quæsierunt Dominum totius terræ & orbis, non multitudine populi, nec fortitudine, sed sapientia consulû, exercitio armorum, & bono regimine, p. 6. col. 23. c. Item, par. 4. c. 2397. c
- romani postquam acquisierunt Dominum totius mundi, & Deo ingrati, superbierunt, & cecitatem mentis incurrerunt, & peccata graua commiserunt, propterea puniendi erant ex diuina iustitia, p. 6. c. 23. c
- romani Imperatores sicut vocati sunt Cæsares Iulio Cæsare primo Imperatore, sic nominati sunt Augusti, & adhuc nominantur ab Augusto Cæsare, eo quod multum auxit Imperium, p. 6. col. 1233. c
- romani quomodo se eis pacifice subdentes donabant, & libertatibus suis fauere faciebant, p. 6. c. 755. b
- romani ciues omnes ingenui erant, p. 6. c. 1217. b
- romani constitutionem fecerunt, tempore belli quicumque aliquem occidisset infantem, capitali sententia puniretur, par. 4. c. 883. c
- romani destruxerunt ciuitatem & templum Ierosolymitanum, &c. non tamen ea intentione, quia Christum occidissent, sed ut Iudæos debellarent tanquam rebelles Romano Imperio, p. 3. c. 987. c
- romanum Imperium somniant Iudæi subire: quidquid contra Idumæam dicitur, p. quarta, c. 1917. b. Item, parte prima, c. 378. a
- romanum Imperium communiter intelligunt Iudæi Romanam Ecclesiam, p. 4. c. 1917. b
- romanum Imperium Iudæi asserunt esse vnum & idem cum regno Christi seu Ecclesiæ: quod tamē manifeste est falsum, & ab eis maliciose fictum, &c. p. 1. c. 300. b. c. & c. 378. a
- romanum regnum per bestiam significatur, non tamen illa nominatur proprio nomine sed Hebraicæ & glossæ dicunt ipsum nequam, p. 4. c. 1578. f
- romanum regnum quomodo Apostolus velate innuit ante Antichristum destruendum, par. 4. c. 759. b
- romanum regnum depopulabitur Messias, ut iudæi dicunt, & multos de habitatoribus orbis interficiet, & omnes residuos iudæis subiciet, p. 4. c. 1917. b. item, parte 3. c. 113. c. Item, p. 1. c. 362. f
- romanorum legiones instructæ, Syro milite custodiebant Aegyptum, & vtraque gens sibi inuicem exhibuit seruitium, p. 4. c. 202. d
- romanis quare & vnde Paulus Epistolas scripserit, parte 6. c. 11. b. & 14. c
- romulus nominis sui condidit ciuitatem in Italia, & duodecimo anno sui regni coepit Ezechias regnare in ierusalem, p. 4. c. 11. a
- romulus Romani imperii conditor, natus est eo tempore quo Esaias vidit visionem, p. 2. c. 1230. e
- romuli nomen confirmatum est in memoria hominum ex ædificatione ciuitatis Romanæ, p. 3. c. 2178. f
- ros & pluuia quomodo differunt, p. 3. c. 358. f
- ros tenuis aqua, vnde terra germinat p. 3. c. 1479. c
- ros qui in vellus descendebat quod mystice significet, par. 2. c. 197. b

Index.

Rore sancti spiritus ossa fidelium visitata cum suo corpore in
 aeternam gloriam germinabunt. p. 4. c. 247. a
 Rostrum suum quomodo aquila renouat. p. 4. c. 354. e
 Rora dicitur et quaedam species tribuli seu herbae, quae in sum-
 mitate facit quaedam spheram albam lanugini similem, quae
 ad modicum flatum venti dispergitur. p. 3. c. 174. f
 Rotae impetus est in mundo, cum homines ignari ubi salus, ubi
 periculum, huc, & illuc discurrunt. p. 4. c. 2033. a. b
 Rora una apud Ezechielem est omnis sancta veteris testamen-
 ti scriptura. p. 4. c. 1076.
 Rotarum statura, & altitudo quibus est horribilis, puta male
 uiuentibus. p. 4. c. 1080. e
 Rotunditas, figura pulcherrima est, etiam apud philosophos,
 & in pluribus ostenditur. p. 4. c. 1411. a
 Ruben natus est liberare fratrem suum Ioseph, ostendendo
 fratribus horrorem fratricidii, & offensam Dei, & anxietate-
 tem patris. p. 1. c. 383. f
 Ruben fuit absens in venditione Ioseph nam abierat ad quaer-
 endum meliora pasua, ut fratres suos faceret elongare a
 fouea in qua erat Ioseph, ut sic ipsis absentibus possent eum
 liberare & reddere patri. p. 1. c. 384. c
 Ruben posteri cur contra Moysen insurgant. p. 1. col. 1273. b. &
 1274. c
 Ruben qui cum Bala concubina patris sui dormiuit a patre
 maledicitur. p. 1. c. 1083. c
 Ruben an propter enormitatem facti potius videtur dedisse ip-
 si Iacob materiam patientiae quam iustitiae, & an occasionem
 dedit Iacob, quod de caetero cessaret ab actu generationis.
 p. 1. 374. d. e. & c. 449. c
 Rubescit, & ardescit facies hominibus irati. p. 3. c. 1862. f
 Ruben primum benedixit Moyses ante Iudam. p. 1. c. 1676. d
 Rudentes sunt funes quibus nauae suspendunt. p. 6. columna
 1356. e
 Rudibus solet praebere moralis scientia, hinc lectio in qua nihil
 est obscurum libenter accipiunt. Verbi gratia, Hester, Iudith,
 Tobiam, & mandara sapientia. Si legatur eis Leuiticus, con-
 tinuo offenditur animus, quasi non sit cibus suus. p. 1. colu-
 1419. a
 Rudimenta Iudaeorum (qui imbuebantur elementis) molestia
 nobis videntur, cum primo audiuntur. Vult enim quisque di-
 scere de his quae ad salutem pertinent. p. 1. c. 1391. b. c
 Melius est ruere ut peniteat, quam sub specie religionis super-
 bire. p. 5. c. 1075. a
 Ruminatio signum est temperate completionis, & quare. p. 1.
 c. 1003. a. b
 Ruminant moraliter qui meditando legis continuam habent
 intentionem. p. 1. c. 1002. f. & 1146. d. e
 Rusticitas sancta solum sibi prodest, & quantum aedificat ex vi-
 tae merito ecclesiam Christi, tantum nocet si destruentibus
 non resistat. p. 4. c. 1356. f
 Rustico qui crucifixum adorare volebat, eo quod lignum cre-
 uerat in horto suo assimilantur Iudaei Saluatoris nostri pa-
 triam incolentes. p. 5. c. 540. f
 Rusticorum arrogantia nihil impudenter, qui garrulitatem au-
 ditatam putant, & parati ad lites. p. 6. c. 703. a
 Ruth de qua progenie, & cuius filia fuit. par. 5. colum. 204. f. &
 473. b. c
 Item p. 1. col. 1493. a. b
 Ruth cum fuerit Moabitica, quomodo intrauit ecclesiam, con-
 trahendo cum Booz. p. 1. Ibidem
 Ruth accepit plenam mercedem a domino ut quae fuerit pro-
 genitrix benedictionis gentium. p. 2. c. 294. e
 Ruth inspiratione Dei praedita, & quae in ea laudanda. p. 2. col.
 298. d. e
 Ruth interpretatur videns vel festinans, sine deficiens. p. 2. c.
 287. a
 Ruth constantia laudabilis. p. 2. c. 289. a
 Ruth intrauit Ecclesiam, & facta est Israelitica. p. 2. c. 290. d
 Ruth constantiam Christianis esse amulandum. p. 2. columna
 290. d

S

SABA Est ciuitas in finibus Aethiopiae sita. p. 4. c. 365. c. &
 c. 695. a. Alibi dicitur regio. c. 1932. f
 Saba est gens Aethiopica. p. 2. c. 771. c
 Saba natio est Aethiopica. p. 4. col. 1363. b
 Sabbatum verum est Iesus Christus in quo inuenta quies est
 animabus nostris, p. 4. c. 713. b
 Sabbatum triplex, scilicet, temporis, eternitatis, & mentis, p. 3.
 c. 1157. b
 Sabbatum verum est, ab omni malo cessare. p. 4. c. 1263. a
 Sabbatum ita custodiri praecipitur, ut si necessitas fuerit,
 non sit reus qui violauerit. p. 5. c. 510. d
 Sabbatum domino consecratum agimus, cum ab huius mundi
 curis ad tempus separati orationibus vacamus, & celestium
 cogitatione mentem suspendimus. p. 2. c. 1410. e. f
 Sabbati observatio, & an quando legitur fuisse statuta a prin-
 cipio creationis. p. 1. c. 85. c. & col. 1272. f
 Sabbati observatio, & sanctificatio, an ceremoniale vel mora-
 le, & quando, & in quibus observatur, & c. parte 6. columna
 625. b. c
 Sabbati benedictio, & sanctificatio quomodo est intelligenda.
 p. 1. c. 85. c
 Sabbati violator quomodo puniebatur in lege. p. 1. c. 1271. d
 Sabbati observatio cur tanta sollicitudine in veteri testamen-
 to commendata. p. 1. c. 1105. b
 Sabbati requies magna est altitudo gratiae Dei, & c. p. 1. colum.
 1066. e
 Sabbathi observatio parabat nos dominus ad diem Iudicii,
 & quomodo. p. 1. c. 1111. b
 Sabbathi observatio. p. 2. c. 1389. b
 Sabbati die ligna colligens punitus est, & significat eum qui ho-
 die in Christo signatus, inuenitur agere carnale opus (id est,
 contrahere ligna, fenum, stipulam in escam ignis aeterni) qui
 si fuerit deprehensus, lapidatur. p. 1. c. 1272. f
 Sabbathi observatio fiebat in memoriam beneficium creationis.
 p. 1. c. 1388. f
 Sabbati observatio in qualis debet esse Christiano relinquenti
 Iudaicum sabbatum. p. 1. c. 1318. e
 Sabbati in die (ut Hebraei tradunt) tenetur quilibet ter man-
 ducare, scilicet unum prandium & duas cenas, afferentes quod
 omnes hoc obseruantes sunt securi a iudicio gehennae, quod
 est valde ridiculosum. p. 1. c. 682. b. c
 Sabbathi sanctificatio requirit cessationem ab operibus pecca-
 torum quae sunt maxime seruitia, & occupationem, & medi-
 tationem circa diuina. p. 4. c. 475. c. & 712. f
 Item p. 2. c. 1410. e
 Sabbatho vetabatur opus humanum, non autem salutis, & di-
 uinum. p. 1. c. 1122. a
 De sabbato debet homo habere memoriam in omni re precio-
 sa, ut dicunt Hebraei, ut si habeat nouam vestem, & c. debet
 expectare diem sabbati, ut primo tunc utatur ipsa, & c. p. 1. c.
 670. e. f
 Sabbato quae fuerunt licita fieri. p. 1. Ibidem.
 Sabbato non observatur cum tanto rigore vacatio ab operibus
 manualibus, sicut in veteri lege, quia possunt parari cibaria
 p. 1. c. 671. c
 Sabbato actus quosdam facere non licet, etsi in genere entis
 boni sunt, actus vero bonos in genere moris licet facere, &
 etiam laudabitur. p. 5. c. 510. d
 Sabbato requieuit dominus, sex diebus primo operatus, sed il-
 lis non tantum sed usque modo operatur, & c. par. 5. colum.
 2103. d
 Sabbatis maxime Christus sanat, & docet, nec soluitur lex si sit
 renouatio hominis iam labentis, & c. parte quinta, co-
 lumna 731. c
 Sabelliani Haereticis refutatur, & c. parte quarta, col-
 394. a. b
 Sabellius haereticus posuit in Deo unitatem personae sicut & es-
 sentiae, & Arius e contrario posuit diuersitatem essentiarum
 sicut, & personarum. p. 5. c. 1193. c

Index.

- Sacerdotibus & ministris vix, qui gradus sui sumptus delectantur a populo sumere, sed nihil pro eius salute laborare, nec aliquid sacri ducatus recte viuendo præbere, sed peruersè agendo ianuas supernæ ciuitates occludere. p. 2. c. 1404. e. f.
- Sacerdotibus cur clangere tuba demandatur. p. 1. c. 1225. b.
- Sacerdotibus nostris qui quotidie esse præsto debet altari, per petua castitas indicitur. p. 5. 689. f.
- Sacerdotibus ecce mundus plenus est, & tamen in messe Dei rarus valde inuenitur operarius, quia officium sacerdotale suscepimus, sed opus officii non implemus. p. 5. c. 836. f.
- Sacerdotalis dignitas intelligitur per filios Leui. p. 4. columna 2197. b.
- Item p. 1. c. 1175. b. c.
- Sacerdotalis dignitas & spiritualis agonis militia, quibus commissa est sæpe per cupiditatem terrenam magis auaritiæ suæ satisfacere volunt, quam Christi voluntatem pugnando ex plere. p. 4. c. 2547. c.
- Sacerdotalibus tubis videmus robur mundi & munimenta esse destructa, cultum, scilicet idolorum, commenta augurum, aruspicum, & magorum. p. 2. c. 44. f.
- Sacerdotaliter qui viuunt (quorum pars est dominus) illi veri sacerdotes & Leuitæ domini, qui legem portant in humeris implendo opere. p. 2. c. 62. e. f.
- Sacerdotium Christi multiforini excellentia præfertur sacerdotio Leuitico. p. 6. c. 861. & 862. per totam.
- Sacerdotium ve. Test. requirebat sanctitatem, innocentiam, impollutionem, segregationem a coinquinatis. parte 6. col. 872. f.
- Sacerdotium ante legem fuit annexum primogenituræ. p. 1. c. 313. e. f. & 450. d.
- Sacerdotium vocat Isaias gloriam Israel. p. 4. c. 185. a.
- Sacerdotium est donum spiritus. p. 4. c. 1070. d.
- Sacerdotium qui suscipiunt primo præcedentium delictorum veniam consequantur, primo deponunt sordes vitiorum & sic domum suscipiunt ornamenta virtutum. p. 1. c. 973. a.
- Sacerdotij vnum nomen est, sed non vna pro vitæ merito vel animæ virtutibus dignitas. p. 1. c. 977. a. b.
- Sacerdotio Christi subdi debemus humiliter & deuote duplici ratione. p. 6. c. 851. b.
- Sacri codices res quælibet vocant nominibus illarum rerum ex quibus fiet seu quæ esse putantur, siue quibus aliquo modo similes existunt. p. 2. c. 241. a.
- Sacre res ex abusu malorum sacerdotum non sunt contaminatæ. p. 1. c. 389. b. c.
- Sacra aliqua fuerunt quibus non erat licitum vti. Alia erant sacra quæ non poterant venire in usum hominum. par. 1. col. 943. c.
- Sacra facta in honorem demonum peraguntur neglecto verbo Dei.
- Sacra veteris legis dicuntur vmbra, & etiam exemplar, & quare. p. 6. c. 880. d. e.
- Sacramentum quid est? Similiter mysterium. p. 6. c. 705. a.
- Sacramentum multi sumunt & non rem, & multi sacramentum & rem sacramenti percipiunt. p. 3. c. 1338. e. f.
- Sacramentum eucharistiæ duo in se habet, quæ inter alia maxime sunt attendenda. Vnum est potestas instituentis, alterum utilitas huius sacramenti in ecclesia. p. 3. c. 1475. b. c.
- Sacramentum, eucharistiæ tria in se habet. Vnum quod tantum est sacramentum, alterum quod est sacramentum & res tertium quod est res & non sacramentum. parte 6. col. 241. b.
- Sacramentum passionis populus antiquus in carne & sanguine victimarum, nos vero in oblatione panis & vini celebramus. p. 1. c. 749. a. b.
- Sacramentum eucharistiæ vtrum melius sit sumere frequenter vel raro. p. 6. c. 297. b.
- Sacramentum eucharistiæ. Vide in Eucharistia.
- Sacramentum aquæ visibile, necessarium est ad ablutionem visibilis corporis, sicut est necessaria doctrina inuisibilis fidei ad sanctificationem animæ inuisibilis. p. 5. c. 1068. e.
- Sacramentum omne cum intelligitur, vel ad cõtemplationem veritatis, vel ad bonos mores refertur. p. 6. c. 486. f.
- Sacramentum eucharistiæ perficitur in consecrationes materiæ, & non in vsu ipsius. Alia vero sacramenta perficiuntur in vsu & non in consecratione materiæ. p. 6. c. 294. f.
- Sacramentum sacerdotale est virga nucca. p. 4. c. 586. e.
- Sacramentum altaris quod quotidie in ecclesia offertur nõ est sacrificij reiteratio, sed vnus sacrificij in cruce oblato quotidiana commemoratio. p. 6. c. 905. c.
- Sacramentum eucharistiæ an & quomodo possit congrue dici memoriale operum Dei mirabilium præfigurantium ipsam eucharistiam. p. 3. c. 1269. a. b.
- Sacramentum eucharistiæ differt a ceteris sacramentis. Et quomodo differentur sumitur a sacerdote & laico. p. 5. columna 1148. f.
- Sacramenta omnia nouæ legis ad sacramentum eucharistiæ ordinantur. p. 3. c. 792. f.
- Sacramenta nouæ legis & maxime sacramentum baptismi dicuntur portæ. p. 3. c. 1571. b.
- Sacramenta quatuor per quatuor portas templi significantur: quæ, & quomodo, & quare. p. 2. c. 885. b. c.
- Sacramenta nouæ legis tanquam instrumeta diuinæ misericordie agunt ad inductionem gratiæ ipsam instrumentaliter attingendo, vel saltem aliquam dispositionem ad ipsam. p. 5. 538. f.
- Sacramenta fidei, qui committit minus instructis nec vitia deferentibus, quasi altare domini in terra sine basibus ponit. p. 2. c. 1051. a. b.
- Sacramenta veteris legis quoduplicia, & quæ sunt. Et de eorundem imperfectione. p. 6. c. 886. f. Et quomodo idoneos faciunt ad cultum diuinum. Ibidem.
- Sacramenta & sacrificia ve. le. vtrum iustificabant. Et arguitur pro & contra cum responsione, & c. p. 6. c. 916. e. f.
- Sacramenta conferendo, an requiratur sanctitas ministri ea conferentis. p. 6. c. 874.
- Sacramenta in duplici forma sunt, quædam imprimunt characterem, quædam non. p. 6. c. 935. c.
- Sacramenta pro temporum ratione discrepant, fides tamen vna eademque concordat. p. 6. c. 1019. a.
- Sacramenta secretiora quæ rudes non capiunt perfecti inquirent. p. 5. c. 822. e.
- Sacramenta visibilia nihil profunt sine sanctificatione inuisibilis. Tolerabilius est tamen si quis dixerit, sine illa istam non esse, quam si fuerit non prodesse. p. 1. c. 1092. e. f.
- Sacramenta fidei populo prædicare non est omnium, sed tantum qui castitate fidei, & exercitio operis ad filium summi sacerdotis Dei probantur pertinere. p. 1. c. 770. e. f.
- Sacramenta ineffabilia qui contingit exterminatur, nisi meritis & scientia in sacerdotii gradum promotus fuerit. p. 1. col. 706. f.
- Sacramenta etsi habuerunt præcones vtriusque Testameti pro tempore differentia, tamen eadem habent in emundatione peccatorum, & perceptione cælestis vitæ in gratia Dei per Iesum Christum. p. 1. col. 775. a. b.
- Sacramentorum celebrationes nouæ legis non sunt vbique vni formes, nec etiam omnibus temporibus quantum ad ea quæ sunt de solennitate. p. 1. c. 583. c.
- Pro sacramentorum administratione & prædicatione & pro spiritualibus actibus & consimilibus, non debet aliquid accipi quasi precium. p. 5. c. 190. e.
- Sacramentis dominicæ passionis prius reficimur, quam corporalibus escis pro reuerentia tanti sacramenti, licet Christus post cœnam instituerit. p. 5. c. 427. a.
- In sacramentis tria sunt, scilicet, ipsum sacramentum, & res signata, & contenta, & res signata, & non contenta. p. 6. col. 598. f.
- Sacrificium iuge quale, & quare sic dicitur, & c. par. 3. columna 619. c.
- Item parte 1. col. 950. f. 951. c. & col. 1115. c. & col. 1387. b. c. & col. 1393. a.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Sacrificium matutinum & vespertinum quæ & qualia. p. 1. c. 951. b. c.
- Sacrificium iuge nunquam propter aliqua alia sacrificia intermittebatur. Licet enim erant quædam superaddita iugi sacrificiis, tamen iuge sacrificium matutinum primo offerebatur ante omnia alia, & vespertinū vltimo post omnia alia. p. 1. c. 933. f. & 1389. a. b.
- Sacrificium iuge non prætermittebat in sabbato propter specialem oblationē sabbati, sed eodem die fiebat sicut in aliis. p. 1. Ibid.
- Sacrificium iuge ex quibus sumptibus fuit. p. 1. c. 951. b. c.
- Sacrificiū indefinens impeditur his qui coniugio seruiunt quomodo & qualiter. p. 1. c. 1385. f.
- Sacrificium indefinens videtur ille solus offerre, qui deuotus est perpetuæ castitati. Ibid.
- Sacrificium holocausti perfectissimum quod fuit. p. 1. c. 906. f.
- Sacrificium ecclesiæ quod est eucharistia, non est licitū offerre nisi in debitis vestimentis propter sacramenti reuerentiam. p. 2. c. 1562. f.
- Sacrificium gratum Deo offertur, ex re quæ Deo grata non est cum exterminatur & corrigitur, quod voluntati illius erat contrarium. p. 1. c. 1147. a.
- Sacrificium Deo gratum exhibitum est, cum inæpta carnis concupiscentia spiritus feruore castigata est. p. 1. c. 1147. b.
- Sacrificium vel oblatio de passeribus non erat communis, nisi in emundatione leprosi. p. 1. c. 212. d. e.
- Sacrificium quare non fiebat de piscibus, sicut de aliis viuentibus. p. 1. 915. c.
- Sacrificium proprie vocatur oblatio, quæ fiebat de viuentibus. p. 1. col. 810. e. & 907. c.
- Sacrificium ex terra nascens quinq̄ requirebat. p. 1. c. 921. & 922. e. f.
- Sacrificiū quare Gedeon ausus fuit offerre præter locū ubi ierferat Deus. Tempore enim Gedeonis tabernaculum erat in Silo. & c. p. 2. c. 85. c.
- Sacrificium quare fiebat Deo de tribus speciebus animalium tantum, scilicet bouis, quis, & capræ. De duabus speciebus animi scilicet turris & columbæ. p. 1. c. 913. c. & 212. d.
- Item p. 4. c. 518. e.
- Sacrificium triplex fiebat in lege de qualibet specie prædicta. Vnum vocabatur hostia. Aliud hostia pacifica. Tertium holocaustum. p. 1. c. 212. f.
- Sacrificium in lege fiebat triplici de causa. parte 6. columna 902. e. f.
- Item p. 1. c. 907. a. Et notabiliter col. 1352. d. e.
- Sacrificium solenne in lege duplex erat. p. 6. c. 907. c.
- Sacrificium quatuor requirebat. Primo pecuniā pro expensis, secundo lauatorium, tertio vnguentum, quarto thymama. p. 1. c. 812. c.
- Sacrificium erat quod ad epulum destinatum erat. p. 2. c. 193. b.
- Sacrificium placens Deo est corporum nostrorū mortificatio, qui & a peccatis abstinemus & virtutes acquiritur. p. 1. c. 907. c. & 914. e. f.
- Sacrificium alter non accipitur nisi meditatione legis condidatur, & sic holocaustū & odor suauissimus domino efficitur. p. 1. c. 915. c.
- Sacrificium diuinæ laudis magis est Deo placitum, quam sacrificium animalium, etiam a tempore veteris legis. par. 3. col. 393. c.
- Sacrificium purum & sine omni corruptione debet esse. p. 1. c. 765. a. Interl.
- Sacrificium valde detestabile est quod orbatu patris dolori comparatur. p. 3. c. 2145. a.
- Sacrificium Deo nullum maius quam zelus animarum. p. 1. col. 954. e. f.
- Sacrificii locus non poterat esse nisi vnus, & quare, & in quibus locis deputatus fuit successiue. Licet aliqui sancti sacrificauerunt alibi, & hoc fuit ex causa speciali. p. 1. c. 815. b. c.
- Sacrificii locus fuit arctus tempore. ve. Test. quia nō erat licitū offerre sacrificium, nisi in Ierusalē, nec in tota ciuitate, sed in monte Sion vbi erat templum. p. 4. c. 518. e.
- Item p. 1. c. 678. f.
- In omni sacrificio hoc erat generaliter obseruandū, quod animale oportebat esse immaculatum. In sacrificio vero holocausti hoc erat specialiter quod offerretur masculinum tantum. p. 1. c. 1010. f.
- Sacrificia ve. le. figura fuerunt vnus sacrificii perfecti, scilicet eucharistiæ. p. 4. c. 635. c.
- Item p. 1. c. 1684. f.
- Sacrificia veteris testamenti non tanquam perficiendæ salutis instrumenta necessaria, sed tanquam obstacula quædam per transgressiones posita sunt. p. 1. c. 904. d.
- Sacrificia iussa sunt offerri per populum Israel, sicut libellus repudii permissus fuit, & non fuit voluntatis Dei. par. 2. col. 1352. d. e.
- Sacrificia quæ fiebant a singularibus personis, fiebant de eorū expensis propriis, sed illa quæ fiebant pro communitate, fiebant de expensis totius populi. Et qualiter in hoc exponebant diues & pauper ratio redditur. p. 1. c. 816. f. & c. 631. c.
- Sacrificia ve. le. quam & cuius figuram habeant in noua lege ostenditur breuiter. p. 1. c. 687. a. b.
- Sacrificia maiora fiebant de istis tribus, scilicet de bobus, hircis, & arietibus. Minora autem fiebant de aubus. par. 3. columna 897. c.
- Sacrificia & instituta legalia si vsque in præsens mansissent, euāgelii si dem exclusissent, quare, & quomodo, & c. p. 1. columna 1386. d.
- Sacrificia legis veteris licet inueniatur scriptū, quod non erant Deo accepta, non tamen ita expresse dicuntur prohibita in aliis prophetis, quod non offerrentur sicut in Esaia, & quid per hoc innuitur. p. 4. c. 31. b.
- Sacrificia fuerunt omisa longo tempore cum populus erat in deserto, & tamen illis contulit multa beneficia, & c. p. 4. col. 1876. f.
- Sacrificia veteris legis habuerunt cursum vsque ad mortē Christi, sed ex tunc fuerunt mortua, & c. p. 3. c. 793. c.
- Sacrificia Deo oblata pro peccato & sacrificia pacificorū quā differentiam habuerunt. p. 3. c. 2209. c.
- Sacrificia Gentilitas omnia esse abolenda, solumque iam sacrificium passionis Christi pro redemptione populi Deo offerendum, per quem, & quæ designatum fuit. p. 2. c. 111. b.
- Sacrificiis arietum, hircorum, & vitulorū cum recitantur, nihil utilitatis inesse quisque purat, sed si possit ve. Test. velamen remouere, videbit quā magnifica sint quæ superflua & superstitiosa dicuntur. p. 1. c. 1391. b.
- Sacrificia singula, imo singulas penē syllabas & vestes Aarō, & totum Leuiticum ordinem, cælestia dicit Hieronymus spirare sacramenta. p. 1. c. 1385. e.
- Sacrificia Iudæorum Deus non diligit & ex scriptura ostenditur. p. 1. c. 10. e. f.
- Sacrificia non fuerunt præcepta populo Israelitico ex intentione principali, quasi fuissent per se intenta a Deo, sed secundario quali per accidēs indirecte, vt per huiusmodi retraherentur a sacrificiis idolorum. p. 5. c. 271. c.
- Sacrificia in ve. le. fuerant multa. p. 1. columna 905. c. & columna 915. c.
- Sacrificia in tribus locis præparantur. In clibano, in sartagine, in crancula. p. 1. c. 861. b. c.
- Sacrificia in ve. le. fiebant in tabernaculo, accipiendo tabernaculum pro atrio sacerdotum, quod erat ante tabernaculum Moyli. p. 4. c. 450. f.
- Item p. 2. col. 691. c.
- Sacrificia secundum euangelium modo offerimus in nobis venius & perfectus quæ iam secundum legem nō potest offerri Israel. p. 1. col. 922. d.
- Sacrificia ve. Test. protestabantur diuinitatem mediatoris, & quæ & qualia fuerunt illa. Item & humanitatem representabat, & per quæ & qualia ista fiebant. p. 1. col. 210. f.
- Sacrificia veteris legis ex duobus fuerunt accepta. p. 4. c. 518. f. & 635. c. & 1744. f. & 2072. f. Item p. 3. c. 807. a. & 2149. c.

Index.

- Sacrificiorum onera, operationum & oblationum negotiosas scrupulositates cur & quomodo desiderauerit Deus in veteri p. 1. c. 903. & 904. d
- Sacrificiorum veteris testamenti genera varia. p. 1. col. 907. b & 918. d
- Sacrificiorum tanta multitudo & sub tot modis sacrificandi potest secundo intelligi fuisse figuratiua multitudinis sacrificiorum martyrum, &c. p. 1. 917. a. & 1041. b. c
- Sacrificiorum magnifica, & reuerentia plena religio que primo aspectu stupefaceret aspicientem, quis non putaret plenissimum hunc esse ritum quo Deus coleretur creator omnium. p. 1. c. 1387. a. b
- Sacrificiorum demoniorum virus per sacrificia Deo oblata de pellitur. ibid.
- Sacrificiorum onera & scrupulositates nemo reprehendit. p. 2. c. 1457. c
- Sacrificiorum differentia diuersitatem virtutum designat. p. 1. c. 925. a. b
- Sacrificiis terrenis Deo non esse litandum. p. 2. c. 1458. e
- In sacrificiis & oblationibus, &c. tria generaliter includuntur, scilicet, thus, oleum, & sal. Et duo generaliter excluduntur, scilicet mel & fermentum. p. 1. c. 922. c. f
- Sacrificiis diuersis quibus venia prestabatur an melius agebatur cum antiquis quam apud nos ubi vna tantum venia peccatorum prestatur per baptisimi lauacrum. p. 1. ibid.
- Sacrificari seu immolari Deo, an proprie pertineat secundum significationem huius nominis tetragrammaton. p. 1. c. 509. a. b. & 470. e. f
- Sacrilegi scelere condemnatur, qui sub euangelio fornicatur, etsi nemo eum stupri arguit. p. 2. c. 35. a
- Sacrilegus crudelis qui sequitur instinctum demonis, &c. significatur per Lysimachum, &c. p. 4. 2413. c
- Sacritate qui dicebantur, & quod eorum officium. p. 1. columna 1119. c
- Saducei dixerunt animam mortalem, & negabant resurrectionem. p. 5. c. 370. f
- Item p. 6. col. 1032. f. Vide notandum. col. 1039. b. Et vnde erroris sui occasionem acceperunt. c. 1220. f. Et vnde sibi nomen traxerunt. col. 1032. f
- Sadoch & Abiathar habebant dignitatem sacerdotalem. p. 2. c. 640. e
- Sagitta vtilis ad configenda nostra vitia. p. 4. c. 404. e
- Sagitta tanto impetuosius in priora fertur, quanto plus retro tenditur. p. 3. c. 859. c
- Sagittae illae quarum ferra igniuntur antequam proiciantur, grauius nocent. p. 3. c. 486. f
- Sagittae dicuntur filiae pharetrae secundum modum Hebraicum, quia sicut filiae a matre custodiuntur, sic secretum & in pharetra pro custodia reponuntur. p. 4. c. 981. c
- Sagittandi arte quare David praecipit, ut docerent filios Iuda. p. 2. c. 518. f. & 519. b. c
- Sal cur sacrificii addatur. p. 1. c. 924. d
- Sal sterilem facit terram, cibus condit, carnes siccatur, & horum mysticus sensus. p. 5. c. 100. f
- Sal qui sapientiam significat, duplex est. p. 2. c. 1320. f
- Sal a corruptione preseruat. p. 1. c. 621. c
- Sal in omni sacrificio recipitur, & qua. ibid.
- Sal reddit terram sterilem, & ideo quando aliquis destruebat funditus aliquam ciuitatem, spargebat ibi sal, in signum perfectae victoriae. p. 2. c. 218. f
- Salis in statuam vxor Loth versa est, alia & alia ratione secundum Hebraeos & secundum catholicos. par. 1. columna 246. c
- Salem est ciuitas quae alio nomine dicitur Ierusalem: est etiam aliquando nomen commune & non proprium. p. 1. c. 361. a
- Saliuncula quid. p. 4. c. 449. b
- Saliuae profluentes ex ore David Capharnaitarum heresim escam carniuum abhorrentium figurabant. p. 2. c. 459. e
- Saliuis ut infirmitas sic barba virtus ostenditur. p. 2. columna. 568. d
- Salix vitalem facultatem indicat. p. 4. c. 372. d
- Salix arbor instructiuosa, sed cito crescit. Et si quae eam supererit, vel cibo, vel potu, sterilem facit. p. 4. c. 175. a. b. & 371. b
- Item eiusdem moralitas. Item p. 1. 882. e
- Salices licet arefactae sunt, si modo aquis aluantur reuirescunt. p. 4. col. 372. e
- Salomon quod penitentiam egerit Iudei per suam expositionem ostendere conantur, sed deficere ostenditur in pluribus illa expositione. p. 3. c. 1731. c
- Item p. 2. col. 989. b. c
- Salomon licet in senectute grauissime peccauerit, tamen ante spiritum sanctum habuit, aliter eius libri non ponerentur in canone. p. 3. c. Ibidem.
- Salomon quomodo dicitur senex, quando deprauatus per mulieres fuit si tantum duodecim annorum erat quando incepit regnare, & regnauit xl. annis, & sic vixit tantum quinquaginta duobus annis. p. 2. c. 779. c. & sequenti.
- Salomon tribus nominibus vocatus est, & secundum hoc tria volumina composuit. p. 3. c. 1749. a. b. & 1812. b
- Salomoni quomodo dixit de se. Et vnigenitus coram matre mecum & alios filios habuit Bethsabea. p. 3. c. 1618. f
- Item p. 2. col. 803. c
- Salomon tria volumina edidit, quibus tria hominum genera exprimit. p. 3. c. 1815. a. b
- Salomon habuit duplicem sapientiam infusam, &c. p. 3. columna. 1910. f
- Salomon vtrum peccauit accipiens in vxorem suam filiam Pharaonis, cum esset alienigena. Arguitur pro & contra cum responsione & solutione argumentorum. p. 2. c. 773. c
- Salomon fecit tria edificia. Vnum pro habitatione sua, aliud pro habitatione vxoris suae, scilicet, filiae Pharaonis; & tertium quod vocabatur domus saltus Libani. p. 2. Ibidem.
- Salomon maius tempus apposuit in aedificatione istarum domorum, quam in aedificatione domus domini. p. 2. Ibidem.
- Salomon quia idolum aedificauit in Ierusalem, ubi ni fallor ostenditur, quia nunquam perfecte penituit, quia idola quae aedificauerat non doleuit. p. 4. c. 48. e
- Item p. 2. col. 554. e. f. 555. c. & c. 987. c
- Salomon licet fuerit coronatus in rege adhuc viuentem David, tamen non fuit firmiter stabilitus in regno vsque post mortem David. p. 2. c. 553. c
- Salomon, regnante patre regnare cepit, quod nulli aliorum regum contingit. p. 2. c. 1087. c
- Salomon psalmos quosdam propheticos composuit, & etiam librum canticorum propheticos scripsit. p. 3. c. 1910. f
- Salomon penitentiam egit scribens prouerbia, in quibus ait: Non uissime ego egi poenitentiam, & respexi ut eligerem disciplinam, p. 4. c. 1430. e
- Item p. 3. c. 1749. c
- Salomon, Vide in Exorcismi modos, &c. Et in Ecclesiastes: Et in Liber.
- Salomon quo tempore incepit regnare scriptura non exprimit nec annos totius vitae suae. Ibidem.
- Salomon non usurpauit ut Adam boni & mali scire distantiam, sed gratiam eius intelligendae orauit a domino. p. 2. c. 292. d
- Salomon viuentem patre regnare cepit, qui ex bonis initiis malos exitus habuit. p. 2. col. 676. e
- Salomon disputauit de naturis lignorum, iumentorum, repelliu, & piscium, p. 2. col. 702. d
- Salomon a mulieribus ad idololatriam allectus. p. 2. c. 777. d. e. 778. d. e. f
- Salomon lapsus in idololatriam patuit inimicorum insultibus. p. 2. c. 781. a
- Salomon Troianae urbis excidium centum & quadraginta annis antecessit. p. 2. c. 689. a
- Salomon passionem Christi mille & decem annis. p. 1. c. 689. a
- Salomon Pharaonis filiam traduxit in urbem regiam. p. 2. col. 1168. e
- Salomon constabat quatuor annis aedificaret domum domini. p. col. 690. d

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Salomonis nobile iudicium super iurgio duarum meretricum & fraudem in ipsis cogitationib. occultis & pietatem in maternis visceribus deprehendit. p. 2. c. 695. c
- Salomonis penitentia variis doctorum sententiis probatur. p. 2. c. 785. a. b. c. & 789. d. e
- Salomonis iudicium super rixa meretricum Synagogæ & ecclesiæ rixam figurabat. p. 2. c. 696. e
- Salomonis mulieres multæ plerique multadogmata nominari opinantur, qui singula vir sapientissimus scrutari & agnoscere vellet voluisset, intra legis diuinæ regulam tenere se non potuit: decepit eum Moabitica philosophia. p. 1. c. 1371. b. c
- Salomonis proverbia multa, neque carmina, ne disputationes hodie esse constat. p. 2. c. 701. c
- In Salomonis persona apparet mira excellētia, & mira subuersio, fienda vorago. ibid.
- Salomoni cum dicitur, Dedi tibi cor sapiēs, vt nullus ante te similis tui fuit, quomodo intelligendum sit. p. 2. col. 692. f
- Salomonem habuisse vxores quasi reginas septingentas, intelligi potest ad literam duobus modis. ibid.
- Ad Salomonem merito meretrices venerunt, quem postmodū deceperunt. p. 2. c. 693. a. Interl.
- Salomonem nemo dicit nisi in spiritu sancto iudicia iudicasse, vel templum Domino construxisse, aut rursus in spiritu sancto demonibus templa fecisse, aut impiis mulieribus latera flexisse. p. 1. c. 1493. b. c
- Salomonem arguit vehementer scriptura, nihilque de penitentia eius vel indulgentia Dei commemorat. p. 2. col. 777. a
- Salomonem fuisse tantum duodecim annorum quando cepit regnare, vnde hoc tenentes trahunt. p. 2. c. 1103. a. Immo habuit viginti vel plures annos in principio regni sui. p. 2. col. 778. f
- Salomonem genuisse Roboam quādo erat vndecim annorū extraneum v detur a virtute naturæ. p. 2. c. 778. f
- Salphad fuit lapidatus propter collectionē lignorū in sabbaro, nec habuit filios: pro quod eius filix acceperunt partem hæreditatis loco patris, &c. p. 2. col. 1047. a
- Item, p. 1. col. 1381. a. b
- Saltum fecit Christus de cælo in vterum, de vtero in præsepē, de præsepe in crucem, de cruce in sepulchrum, de sepulchro rediit in cælum. p. 3. c. 1833. b
- Saluatur nullus, secundum nullum tempus, nisi per Christum: Et ista salus dupliciter applicatur hominibus. p. 6. col. 101. c
- Saluari solum, melius est, quam damnari cum pluribus. p. 5. c. 304. d. e
- Saluator sciens populum negaturum, & se crucifigendum, quare nihilominus ad penitentiam commouebat. p. 4. c. 732. e
- Saluatoris nostri in carne humana dispensatio. par. 4. column. 1083. b.
- Saluatoris passio, lacus est factus Iudæis, Gentibus portus salutis. p. 4. c. 1489. a
- Saluatorem nostrum fuisse Deum & hominem vtrū ex scripturis receptis a Iudæis possit efficaciter probari. p. 6. c. 1695. & sequentibus.
- Saluatores duo Iudæorum licet imperfecti in ve. Test. precesserunt tanquam figuræ. Saluator perfecti, qui de nouo nati inuenti sunt in magna paupertate, & nonnantur. p. 5. col. 709. c
- Saluatus nullus hominum vnquam fuit nisi in fide mediatoris in quo est duplex natura, scilicet diuina & humana. p. 1. col. 212. e. f
- Salus animæ est in adæquatione morum, sicut salus corporis consistit in adæquatione humorum. p. 3. col. 2126. f
- Salus corporalis & spiritualis omnium dependet a Deo continuè, & ideo debet recognosci quotidie. p. 2. col. 859. b. c
- Salus Iudæorum & Gentilium licet sit per vitam gratiæ simpliciter, tamen differenter. p. 6. c. 180. e. f
- Salus quomodo intelligitur dicendo domini est salus, scil. pro illa qua salui sunt quos ipse saluat, vel pro ea qua dominus salus est. p. 6. c. 397. a
- Salutis æternæ prudens expectator nō pauco tēpore, sed omni tempore vitæ suæ laudat Deum. p. 2. c. 1030. d. e
- Salutis nostræ custodia, & dux est doctrina, &c. parte 1. column. 1042. e. f
- Salutis prima via est, de turba educi. p. 5. c. 560. e
- Salutis humanæ maior cura Deo est, quā diabolo perditionis. p. 1. c. 1372. d. e
- Salutem nobis conferentia intra nos sunt, Salui vero cōtra iam e longinquo veniunt. p. 4. c. 128. f
- Salutare est salutem optare. p. 6. c. 959. b. c
- Salutare in via quare & quomodo vetuit dominus a postolos. p. 5. col. 837. b
- Salutari in foro, primo sedere, non vetat eos dominus qui huius officii sunt, sed quia amāres docet esse cauendos, animū non gradum redarguens. p. 5. c. 611. a. & 961. a
- Samaria quandoque est nomen gentis vel regionis, quandoque nomē ciuitatis, sed destructæ reedificatæ iterum, sed mutato nomine. p. 5. col. 1686. f
- Item p. 6. col. 1047. c
- Item par. 4. col. 1701. c
- Item p. 2. c. 807. & c. 854. d
- Samaria quandoque accipitur stricte pro ciuitate, aliquando magis largo pro toto regno decem tribuum. p. 2. col. 554. e. f & c. 555. a
- Samaria quæ nunc vacatur Sebaste vnde nomen sumpserit. p. 2. c. 807. a. b
- Samariæ & Damasci regna deleta. p. 4. c. 69. e
- Samaritani maiores Iudæorum patres suos appellant. p. 2. col. 946. d
- Samaritani solam legem, id est, quinque libros Mosis recipiūt. p. 2. c. 946. e
- Samaritani quis & qualis populus fuit, &c. parte 1. columna. 1168. f
- Samaritani erant in suspensio de aduentu Christi, de proximo propter causas. p. 5. col. 1093. c
- Samaritanos abominabantur specialiter Iudæi, & quare. p. 1. c. 828. f
- Samson fuit consecratus domino, licet non esset de tribu Leui sed Dan. p. 1. c. 1151. c
- Samson an virtute naturæ tantum fuerat conceptus a matre, & an fuerat sanctificatus sicut Ioannes Baptista. p. 2. columna 237. c
- Samson an peccauerit mulierem alienigenam cognoscendo, & vtrum cognouerit ex contractu matrimonij, &c. p. 2. column. 245. b. c
- Samson an se occidendo peccauerit, &c. parte secunda, col. 262. f
- Samson vtiā quam fortis in hostem tam moderatus in victoria fuisse. p. 2. col. 253. b
- Samson dilexit mulierem alienigenam, descendit fortissimus noster de cælo, vt libi dilectas ex gentib. animas sociaret & fide coniungeret. p. 2. c. 246. d
- Samson morte seipsum vicit, & insuperabilem gessit animum vt pro nihil duceret vitæ finem omnibus formidolosum. p. 2. c. 261. a
- Samson non habuit virtutem in pede in peccatore vel manibus, sed in crinibus. p. 2. col. 258. d
- Samson non aliter excusatur quod seipsum cum hostibus dominus ruina oppresserit, nisi quia spiritus latenter hoc iusserat qui per illum miracula faciebat. p. 2. c. 262. d
- Samson moriens inimicos suos concussis ædificiis ruina committit, & dominus tunc cum mori dignatus est non vna domo sed toto mundo concusso diabolum cum suis angelis extinxit, &c. p. 2. c. 262. d
- Samson quod intrauit ad meretricem si sine causa fecit immūsus est, si non intrauit vt cōcumberet fortasse mysterij causa intrauit. p. 2. c. 156. e
- Samson vtiā tam cautus ad seruandum gratiam quam fortis ad superandam bestiam. p. 6. c. 245. c
- Samson fortitudinem habuit de Gratia Dei, non de natura propria. p. 2. col. 245. a

Index.

- Samson implet in figura quod in Christo actum est manifeste, p. 2. c. 259. a
- Samsonis omnes sunt actus mirabiles, p. 2. c. 241. b
- Samsonis quaestio Christum significat resurgentem a mortuis, p. 2. c. 247. c
- Samsonis ad meretricem ingressus figura est passionis dominicæ, p. 2. c. 256. d. e
- Samsonis matrem quam suspicantur esse Hebræi de stirpe Iudæ generatam, p. 2. c. 1031. b
- Samsonem ut traderent descenderunt tria millia de tribu Iudæ, ex tribus orbis partibus multi qui Christum cōfitebantur adiutores facti sunt Iudicæ impietatis, p. 2. c. 252. d
- Samuel minorennis ad tabernaculi ministerium assumptus fuit, & hoc ex speciali causa, p. 2. c. 1148. e
- Samuel utrum apparuit in suscitatione, vel malignus spiritus in eius specie. Arguitur pro & contra, cum responsione & solutionibus argumentorum, p. 2. c. 495. b. c. & col. 496. d. & col. 501. & 502. d
- Samuel armum posuit ante Saulem in regni iudicium, par. 2. c. 374. e
- Samuel cum vnixisset Saulem cur est deosculatus, p. secunda, c. 376. e
- Samuel regem conatur instituere, ut humilis sit & māsuetus. p. 1. c. 386. d
- Samuel, Ruth & Samuelis primam partem scripsit Samuel, p. 2. c. 152. b
- Samuel iugebat Saul miserans non deliberans, par. secunda, c. 413. b
- Samuel puer a manna auulsus non molestè tulit, sed ad dominum respexit qui matrem creuerat, p. 2. c. 322. d. e
- Samuel quomodo venit ad Iesse ad vngendum eius filium in regem, p. 2. c. 415. b
- Samuel moritur ante Saulis obitum quatuor mensibus, p. 2. c. 477. a
- Samuel non sua sed aliena manu sacrificauit, p. 2. c. 358. f
- Samuel quare non luit pœnas propter scelera filiorum sicut Heli, p. 2. c. 36. b
- Samuel ideo populo dura regis exponit imperia, ut ad dominum clementissimum regem conuertatur, p. 2. c. 164. d
- Samuel nescire dominum dicitur, quia per prophetæ ministerium necdum ei reuelatus fuerat sermo domini, parte 2. c. 340. d
- Samueli adscribitur primus liber regum, parte secunda, col. 309. b
- Samueli cum ætas nondum aderat matura virtus tamen aderat matura, p. 2. c. 334. f
- Samuelem fuisse sacerdotem quidam arbitrantur, id est, ex Aaron habuisse originem, p. 2. c. 332. c
- Samuele senescente populo ad idololatriam conuersus est, p. 2. c. 373. a
- Samuele orante dominus agmina Philistinorum perterruit. par. 2. col. 359. a
- Sanasse legitur Christus omnes quos sanauit, interiori sanatione & exteriori. Aliter in cæco nato accidit, & quare, p. 5. c. 1176. d
- Sanctas sanctorum pro ut accipitur coniunctiue proprie dicebatur pro parte interiori templi, in quo erat arca Testamenti: quando accipitur disiunctiue, & c. p. 2. c. 1146. f
- Sanctificauit dominus diem septimū in quo requieuit, & non diem quod facienda inchoauit, nec illum in quo fecit ea, p. 1. c. 58. d. e
- Sanctificare accipitur pro segregare, p. 4. c. 674. d
- Sanctificare & sanctum esse differunt, & c. parte prima, col. 1147. c
- Sanctificatio dupliciter accipitur, proprie & large, parte 1. col. 603. a. & c. 609. c
- Sanctificatio inuisibilis sine visibili prodest, & plures leguntur inuisibilem sanctificationem habuisse, & eis profuisse sine visibilibus sacramentis, p. 1. c. 1093. a. b
- Sāctificatio duplex scilicet visibilis & inuisibilis, & de eorum effectu, & differentia. Ibidem.
- Sanctificatio in Hebræo frequenter accipitur pro præparatione, p. 1. c. 1234. f
- sanctificatio cum maledicatur, anima maledictione prosternitur quando ara cordis nostri prophanatur, & mens, & conscientia prostituta viciis polluitur, p. 4. c. 958. e
- sanctificatio vel præparatio in agendis vel suscipiendis fiebat multis modis, p. 2. c. 52. b
- sanctificatio quandoque idem est quod applicatio ad diuina obsequia & sic res inanimatæ cultui diuino applicatæ, dicuntur sanctæ vel sanctificatæ, p. 1. c. 57. c
- sanctificationis multæ species sunt, p. 1. c. 945. c
- sanctificati in vtero indigent baptismo Christi ad hoc vt sint Christo incorporati, p. 5. c. 77. c
- Item p. 6. c. 1721. c
- sanctificatæ si irreuerenter tractantur, in talibus peccat, vt qui in sacro loco aliquid irreuerenter vsurpat, vel res diuinas indignè tractat. ibidem.
- sanctimonialis si habeat ornamenta vxoris, vel vxor gerat speciem virginis, lineis vestibus lanam vel purpuram miscet, & c. p. 1. c. 1588. e
- sanctimoniales tondentur in signū, quod immediate desponsantur Christo, & non subiiciuntur viro. & c. parte sexta. c. 286. f
- sanctimonium dicitur tabernaculum Dei vel templum, eo quod sanctificat accedentes, p. 1. c. 626. d. e
- sanctitas & castimonia eadem nos cum pontificibus honore dignos efficiunt, p. 2. c. 456. d
- sanctitas non est in rebus materialibus, nisi in quantum ordinantur ad cultum diuinum, p. 1. c. 238. a
- sanctitas maior requiritur in noua lege in sacerdote cōsecrante, quàm in populo communicante, sicut in veteri lege maior purificatio requirebatur in immolantibus quàm in comedentibus tantum, p. 2. c. 1242. f. & c. 1243. b. c
- sanctitas præpollens æbet esse in clericis sæcularibus & religiosis ad Dei cultū deputatis, & per quid hoc significatur, p. 1. c. 603. a
- sanctitatis probatio non est signa facere, sed vnumquemque vt se diligere, de Deo vera, de pximo vero meliora, quàm de seipso sentire, p. 3. c. 281. a. b
- sanctitatis speciem habens quicumque sit, si verbo vel exēplo elationis vel alterius vicij, cā ruinæ fuerit infirmo, cui nos cōsulere oportet, expedit vt suspēdatur mola asi. p. 5. 300. d
- Tantum interest inter eruditam sanctitatem, & sanctam rusticitatem, quantum distant cœlum & stellæ, p. 4. c. 1768. d
- sanctuarium domini nō introducamus aliquem, quāuis filius quamuis cognatus, & c. si incircuncisus corde vel carne est, nec Christi ministros, nostros faciamus ministros, p. 4. col. 2065. a
- sanctuariū vt fieret quæ sibi dominus materialiter offerri præcepit, nos spiritualiter offerre debemus, vt ipse habitare in corde nostro, & sibi mansionem consecrare dignetur, p. 1. c. 729. c
- sanctus qui statim esse cepit, non vt quidam putant, peccare non potest, & continuo sine peccato est. Ibidem.
- sanctus quilibet ve. Test. subleuatus in mentē cōtēplationis, vidit futurū mysteriū Christi, ad quod tamen nō peruenit licet desideraret. Et significatur per Moysen, p. 1. 1695. a. b
- sanctum minime cum polluto, & profano cōuenit, p. 1. 1436. e
- sancti ante resurrectionem habēt singulas stolas, quia in sola anima beati sunt, p. 4. c. 443. b
- sancti quomodo aliqui dicuntur, & tamen de peccatis eorum scribitur, p. 1. c. 1287. c
- sancti dicuntur peccatores qui se Deo vouerunt, & separauerunt a vulgo vitam suam, vt domino seruiant. Et de hoc exemplum. p. 1. ibidem.
- sancti sunt qui penitentiam pro peccatis gerunt, vulnera sua sentiunt, laptus suos intelligunt, sacerdotem requirunt, & purificationem per pontificem. Ibidem.
- sancti neglectis temporalium cupiditatibus, tota intentione cœlestia

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

caelestia quærunt, & corpore tantum terram incolunt, sed tota mente in cælo sunt. Et de hoc figura, p. 2. c. 924. e. f
 Sancti non verè in miseria sunt, spè iam salui. p. 3. c. 1187. b
 Sancti occidi possunt, sed flecti nequeunt. p. 3. c. 1511. b
 Sancti contra incentores peccatorum pugnant & vincentes vnumquemque minuunt exercitum dæmonum, & velut plurimos æquos interimunt, & c. p. 2. c. 86. f
 Sancti omnes ambidextri dicuntur, diabolus & principes eius ambi sinistri, & c. p. 2. c. 171. c
 Sancti merito affliguntur si per negligētiam eorum qui multis prodesse poterāt, & qui alijs doctrina & exemplo prodesse debuerant, exemplum mortis viuendo fiunt, p. 2. c. 1342. d
 Sancti quanto magis diuinitatis interna prospiciunt, tanto magis se nihil esse conspiciunt, p. 1. c. 235. d. e
 Sancti viri qui exterioribus officiis deseruire coguntur, studio se semper ad cordis secreta cōfugiunt, ibique cogitationis intimæ cacumen ascenderunt, p. 1. c. 724. d. e
 Sancti viri quamdiu in huius vitæ tabernaculis degunt, in terra falsuginis habere tabernacula prohibentur, p. 3. c. 269. b
 Item p. 2. c. 827. a
 Sancti vet. Test. vicerunt regna. Sancti vero noui Test. vicerunt mundum, per quid, & quomodo p. 6. c. 938. f. & c. 804. f
 Sancti desiderant sæpe ab omni vita temporalis gloriæ se extinguere, sed occulto Dei iudicio sæpe compelluntur occupari iniunctis honoribus vel in regimine præesse, p. 3. c. 52. d
 Sancti hic agendi bona crescunt, æstus sentiunt, demum in fine retributionem quærunt, p. 3. c. 116. e
 Sancta a prophanis quis debeat segregare, p. 1. c. 994. e
 Sancta dicuntur vasa ministerii: & sancta vestimenta: loca quoque in vrbibus, vel suburbibus, sacerdotibus deputata sancta dicuntur, & primogenita bouū vel pecorū, p. 1. c. 1065. a
 Vide in Inanimata.
 Sanctorum merita hoc habent vt a Deo nomina sortiantur, p. 2. c. 1474. e. f
 Sanctorum gesta pleraque talia sunt, vt cum audimus, mirari quidem velut diuina debemus, sed quasi posse imitari non valemus, p. 2. c. 1320. d. e
 Sanctorum nullus repudiandus est, nec facile discerni potest inter sanctos quis bonus, quis melior. p. 1. c. 1154. d. e
 Sanctorum quatuor ordines in cælis scribit Apostolus, Moyses vero quatuor castra populum diuisum scribit in terris. Non omnes ad omnes accedunt, sed alii ad montem Sion, & c. qui autem supra omnes, accedunt ad ecclesiam primitiuorum, p. 1. c. 1175. c
 Sanctorum in congregatione non possunt permanere, nec digni sunt introitu regni cældrū, omnes qui molliter viuūt, nec virile opus perficiunt, p. 1. c. 1593. b. c
 Sanctorum mentes, imo vniuersa eorum cōuersatio virtutum gratiam præterdit, nec aliqua hora vacua præterit, in qua non vacet pijs operibus, & sermonibus vel cogitationibus. p. 2. c. 747. a
 Sanctorum corda sublimia quæ iam solida cōtemplatione paescūt, pro fraterna charitate ad humilia prædicationis verba descendere debent, & significatur per niuem, p. 3. c. 343. c
 Sanctorum vnusquisque statu spiritus sancti tactus cōualefcit, & vsum vetustæ conuersationis abiiciens noui hominis formam sumit, p. 3. c. 374. e
 Sanctorum merita in pressuris patent, sicut in torcularibus fructus vel vix oliuæ emanat, p. 3. c. 1077. c
 Sanctorum pia sollicitudo, p. 2. c. 644. e
 Sanctis ipsis graue cum affliguntur insultare, p. 4. c. 225. a
 Sanctos frustra honorant qui sanctitatem spernūt. Sancti non sunt amici inimicis Dei, p. 5. c. 386. d. e
 Sandalia quæ dicantur, p. 5. c. 541. e
 Sanies omnis iuxta artem medicorum siccioribus ficis atque contulis incutis superficiem prouocatur, p. 2. c. 965. b. c
 Sanies corrupta degenerat, p. 4. c. 1313. e. f
 Sanies putredo sanguinis, p. 3. c. 39. b
 Sapiunt multi æterna, sed ea quidem intelligere nequeunt, p. 3. c. 13. a. b

Sapere qui plus appetit quàm decet, plerūq; ostensionē hereticæ stultitiæ temerariis tractatibus incurrunt, p. 3. c. 1685. a
 Sapere qui vult perfecta post peccatum, debet cōuersari sicut qui non peccauerit ante, p. 1. c. 927. a. b
 Sapiens non vbique in laude ponitur in scriptura, p. 2. c. 585. c
 Sapiens apud semetipsum est, p. 4. c. 72. e
 Sapiens dicitur, qui vltra communem cognitionem hominum transcendit, p. 4. c. 1505. c
 Sapiens est apud semetipsum, qui in illis quæ ex patrum magisterio potuit recte cognoscere, sese præ cæteris quasi doctor extollit, p. 3. c. 1609. a
 Sapiens & prudens aliquando celat scientiam, vel non valens loqui quasi spiritualibus, vel nolens sanctum dare canibus, vel proijcere margaritas, p. 3. c. 1609. a
 Sapiens non solum quod loquitur, sed etiam opportunitatem loci, & temporis, & personæ cui loquitur, diligenter inquirat, p. 3. c. 1609. a
 Sapiens est perfecte deprehendere astutias decipientium, & simplicitates ab eis deceptorum, p. 3. c. 154. f
 Sapiens nulla lex prior est, qua mortē vitare, & vitam acquirere debet æternam, quàm habere timorem domini, par. 3. c. 1664. e
 Sapiens hominis Dei iudicio nobis occulto a sapientia cædentis, figura est Salomon, p. 2. c. 779. c
 Sapientes Latino sermone proprie in bonos accipiuntur, astuti vero male cordati, p. 1. c. 87. b. c
 Sapientes maliciosi sunt, & de illis scribitur, & c. p. 4. col. 619. b. & c. 775. b. c
 Sapientes in temporalibus si fuerint auari, de dando consilio multum timere debent, p. 2. c. 173. c
 Sapientes quomodo, actus & sermones, ita mentis quoq; motus examinant, & castigant, p. 3. c. 1719. a
 Sapientes antiquitus utebantur torque aurea in signū sapientiæ, p. 3. c. 1654. f. & c. 1620. f
 Sapientes apparent in quiete quando loquuntur, quando legunt, sed veniente tempestate omnia humana consilia deficiunt, quid agendum sit non videtur, p. 3. c. 1777. a
 Sapientium omnium cœtus vnanimis est, errantium dissimilis vita & dogma, p. 3. c. 1602. b
 Sapienter vulgo sal dicuntur, insipientes insulsi, p. 4. c. 1189. d
 Sapientium acumina per solis radios designantur, p. 3. c. 401. b
 Sapientia viri dicitur vxor, quæ est vt vitis fertilis, cuius domus cogitatio, parientes duo testamenta, & c. p. 3. c. 1503. a
 Sapientia est in antiquis, & quare, p. 3. c. 154. f
 Item p. 2. c. 671. a. b
 Sapientia melior est quàm arma bellica, & ideo in cellis maxime valent consilia, p. 3. c. 561. a. & c. 1198. d. & c. 1697. c
 Sapientia duplex est, scilicet diuina & humana, p. 3. c. 1977. c
 Sapientia duplici via requiritur, scilicet, per viam humanam & diuinam, p. 3. c. 2169. b
 Sapientia cælestis assimilatur torqui aureæ, quæ sicut circulus nec initio nec fine clauditur, p. 1. c. 407. b. Interl.
 Sapientia in quibusdam iuuenibus innenitur, quæ in plerisque senibus ætate marcescit, p. 2. c. 671. a. b
 Sapientia & eruditio idem est habitu, sed diuersis rationibus sic nominatur, p. 3. c. 1787. c
 Sapientia & iustitia quandoque pro eodē accipiuntur, & hoc dupliciter dicitur. Vno modo, vt per actus humanos acquiratur. Alio modo prout a Deo infunditur, p. 3. c. 1885. c
 Sapientia quid est, p. 3. c. 1493. a
 Sapientia proprie est cognitio diuinorum, prudentia agibilium humanorum, scientia autem sperandorum, & c. parte tertia, c. 1609. b
 Sapientia cum sit inuisibilis, non nisi inuisibiliter inuenitur, & dicitur trahi, & quare, p. 3. c. 269. b
 Sapientia non querit vocis testimonium, sed operum, p. 5. col. 209. a
 Sapientia vera est quæ cum timore Dei iungitur, vbi autem infidiæ & tergiuersatio est, nō sapientia, sed versutia & calliditas vocatur, p. 4. c. 619. b

Index.

- Sapientia de cœlestibus est, scientia de terrenis, disciplina, ordinata morum correctio, p. 4. c. 1510. d
- Sapientia lumen intueri non possunt, qui perturbationibus obuoluuntur, & quæ sint, p. 4. c. 1907. b
- Sapientia liber quare sic inscribitur, a quo editus, cuiusque autoritatis in Ecclesia sit, p. 3. col. 1596. d
- Sapientia libri Salomonis tria quæ philosophiam extollunt, continent, p. 3. ibid.
- Sapientia creatæ lumen quomodo potest dici inextinguibile & incorruptibile? p. 3. col. 1913. c
- Sapientia decer comparatur præcoquæ uuæ, p. 3. c. 2228. f
- Sapientia & scientia Dei qui studet, quanto amplius accesserit, tanto profundiora inueniet, incōprehensibilis est enim sapientia Dei, p. 5. col. 1355. a. b
- Sapientia principium intrinsecum est timor filialis, timor uero seruilis est principium extrinsecum, p. 3. col. 1691. c
- Ad sapientia percipiendæ spem nihil magis mentes erigit, quàm cum eos quos in sapientiam iam clarescere miramur, aliquando paruulos & indoctos fuisse meminimus, p. 3. 1617. c
- Sapientia & doctrina est terrena calcare, non congregare, p. 3. col. 1763. a
- Sapientiam Iudæorum Deus perdidit, p. 4. c. 271. b
- Sapientiam ut quis consequatur, tria sunt ad hoc disponētia, p. 4. c. 1494. d
- Sapientiam quærent boni & inueniunt, similiter & mali quærent, qui tamen non oderunt sapientiam. Sunt & mali qui quærent sapientiam & tamen oderunt. Sed quomodo quærent si oderunt? p. 3. col. 1401. a. b
- Sapientiam mundanam atque sæcularem diligentes, veram sapientiam quæ de cœlestibus venit, imitari nesciunt, p. 4. c. 2555. d. e
- Sara erat iunior Abraham x. annis tantum, p. 1. c. 182. f
- Sara cur ante uoluit de ancilla filium suscipere, aut cur cū matre iubet nunc expelli, p. 1. c. 286. a
- Sara (ut Hebræi dicunt) ita munda & innocens fuit uiginti annorum, sicut cum fuerat septem annorum, & i. a pulchra centum annorum sicut viginti, & c. p. 1. c. 274. c
- Sara alio nomine uocata fuit Iescha, p. 1. c. 194. f
- Sara, super hoc nomine plerique multas suspicantur ineptias, cum & utrumque uelint uocabulum commutatū, non Græcam, sed Hebraicā debet habere rationem, p. 1. c. 225. b. c
- Saram qui putant primum per unum, r, scriptū fuisse, & postea additum esse alterum r, errant, & quare, p. 1. ibidem.
- Saram quidā pessime suspicantur prius lepra fuisse uocata, & postea principem, & quare par. 1. ibid.
- Saram uxorem Abraham quare Abimelech rex cōcupiuit, cum iam esset nonagenaria & uetula, & non uidebatur pulchra, p. 1. c. 250. b. Vide clarius c. 274. b. c
- Saraceni (qui melius Agareni dicerentur) quare & unde hoc nomen usurpauerunt, parte 4. colum. 368. e. f. & c. 212. d. & col. 877. b
- Item p. 2. c. 477. b. c
- Saraceni circa finem imperij Eraclii, cū Mahumeto duce eorum, & Homnaro eius discipulo plurimas terras occupauerunt, p. 6. c. 1605. c
- Saraceni diuisi sunt inter se in duas sectas, & quādo una posuit sedem suam in Aegypto, alia in Persidis regno, p. 6. 1629. b
- Et Saladinus concordauit eos, p. 6. ibid.
- Saraceni non ingrediuntur locum diuini cultus, nisi discalcatis pedibus, p. 6. c. 1057. c
- Item p. 1. c. 217. b. c. & c. 495. a
- Saraceni habent suum generale studium in ciuitate famosissima, quæ dicitur Baldacum, in partibus Orientalibus remotis sita. p. 6. c. 1599. c
- Saraceni non cogunt fideles ad apostatandum a fide, dum soluant eis tributum, p. 6. c. 1603. c
- Saraceni execrantur imagines, & dicunt Iesum filium Mariæ uirginis esse hominem purum, negantes eam esse Dei matrem, par. 6. c. 1622. f
- Saraceni circa baptismum duplicem errorem habent. Primus est, Non credunt mortem Christi. Secundus est, quia non credunt originale peccatum esse, p. 1. c. 559. c
- Saraceni præcipiuntur a suo pseudopropheta custodire legem Mosaicam & euangelicam, & c. p. 1. ibidem.
- Saraceni simulantes obseruationem euāgelii, se baptizant seu abluunt, sed erronee in multis. ibid.
- Saraceni qui modo terram Aegypti inhabitant, abluitionibus utuntur ad emundationem peccatorum, & forte tenet hoc ex ritu antiquorum Aegyptiorum, & c. p. prima, col. 588. f. & clarius c. 559. c
- Saraceni exemplo Ismaelis a quo processerunt, circumcidunt filios 13. annorum, transgredientes formam præcepti, p. 1. col. 226. f. & c. 559. b. c
- Saraceni impugnant ecclesiam præter exteriorem tribulationem, & etiam impugnatione spirituali, & hoc duplici, & c. p. 3. c. 1427. d
- Saraceni in principio ortus suæ sectæ, consueuerunt aspicere in iudicijs astrorum, & secundum ea dirigere bella sua, & alia facta publica, & c. p. 3. col. 1427. c
- Saracenorum regnum uidetur connumerandum tanquam unum de magnis. Occupant enim totam Africam, & magnam partem Asiæ, & aliquas prouincias in Europa, & longo tempore durauit, & c. p. 4. c. 1585. e. f
- Saracenorum gens quædā manet in tentoriis, & ubi nox coegerit sedes habet, & armenta multa & pecora, camelorumque greges, & c. p. 4. c. 877. c
- Sarai (ut dicunt Hebræi) habebat angelum custodem corporis sui, sicut de Beata Agnete legitur, & c. p. 1. colum. 187. c. & c. 251. c
- Sartateū a quid dicatur, p. 2. c. 981. c
- Sardonix lapis preciosus, & eius moralitas, p. 6. c. 1679. c
- Sartago igne non cōsumitur, cibos superpositos aut statim, aut longo interuallo esui reddit aptos, p. 1. c. 919. c
- Satellites Saulis persequētes Dauidem prophetarum spiritus arripiebant & prophetabant, p. 1. c. 446. e
- Satellites Sauli digni sunt laude, p. 2. c. 463. b
- Satellites Saulis Ionatham filius Saulis omnes seruare conantur, tot sacerdotes a Doeg occisos nemo conatur vindicare, p. 2. c. 464. d
- Sathan potestatem per suos in carnem Christi habuit, non quod tentet, sed quod non superet. p. 3. c. 37. a
- Satanas nescit futura, & c. p. 1. col. 1563. c
- Sathanæ nihil licet ex propria potestate in domesticos Dei, p. 2. c. 417. b
- Sathanæ forte tanti putandi sunt, quanti sunt qui opera eius faciunt, & c. p. 2. c. 88. d
- Satisfactio poenitentia quid est, & c. p. 2. col. 227. c
- Satisfactio quæ fit omni poscenti, dupliciter potest fieri, par. 6. col. 1328. f
- Satrapia dicuntur quasi parua regna, quibus satrapæ præerāt, quod nomē in illis partibus cuiusdam honoris est uel fuit, p. 2. col. 165. b. Interl.
- Satrapæ Philisthiim suaserunt dimittendū esse Dauidem tanquam hostem, p. 2. c. 503. a
- Satum genus est mensuræ iuxta morem Palæstinae, & c. p. 5. col. 887. b. Item p. 2. c. 480. e
- Saturnus primus idolum Babyloniorum, inde ad alias gentes translatum, in rāta ueneratione habitum est, ut etiam filios suos ei immolarent, p. 4. c. 391. a. Interl.
- Saul utrum iurando peccauerit? Arguitur pro & contra, cum responsione & solutionibus argumentorum, p. 2. c. 406. f
- Saul quomodo, quā grauius, quotupliciter peccauit, p. 2. c. 399. c
- Saul deceptum arbitratur esse ambiguitate quadam dictionis Hebraicæ, quando de Amatech interfecit omne masculinum, p. 4. c. 245. a
- Saul esse damnatum dicunt concorditer doctores nostri. Hebræi uero dicunt ipsum esse saluatum, p. 2. c. 511. c
- Ei extensus de hoc disputatur, & c. columna 312. f. & colum. 1061. a

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

Saul quomodo ignorauit Dauid. p. 2. c. 434. d
 Saul suspectum habuit Dauidem post mortem Goliath, p. 2. c. 438. d
 Saul cur vocatur filius vnus anni cum regnare cœpisset, p. 2. c. 389. a
 Saul sacrificijs eligere voluit spiritum prophetiæ vt ipse sibi esset propheta & siue Samuele voluntatē Dei intelligeret, p. 2. c. 391. b
 Saul dignitatis honore priuatus est qui non expectasset Samuelem principem sacerdotum, p. 2. c. 391. b
 Saul non habuit perpetuum donum prophetiæ, p. 2. column. 378. d
 Saul rex non ad permanendum electus est a domino, sed secundum cor populi durum & malum datus ad eorum correptionem non vtilitatem, p. 1. c. 385. b
 Saul delectus in regem regium animum induit, parte secūda, c. 377. a
 Saul quare vocatur bonus, p. 2. c. 370. e. & c. 371. a. b
 Saul quomodo obrulerit stateram argenti Samueli, p. secūda, c. 371. b
 Saul quare petijt præputia Philistinorum non autem capita, p. 2. c. 441. a
 Saul dissimulator callidus, p. 2. c. 442. d
 Saul Dauidem generum suum quærit lancea occidere, par. 2. c. 443. a
 Saul stulte & insipienter subiecit anathemati eum qui cibi & potus ante vesperam esset particeps, p. 2. c. 440. e
 Saul ex ipsa ciuinitatis effusione cognouit peccatū admissum effusione sanguinis expiandum, p. 2. c. 401. b
 Saul prophetabat agiratus malo spiritu, p. 2. c. 419. b
 Saul bonus præ cæteris liuore poltea eueritur, par. secūda, c. 410. f
 Saul summis labijs dicebat peccavi parce mihi, sed non obtinuit veniam illam quam Dauid penitentia voce promeruit, p. 2. c. 410. f
 Saulis scelera & iniquitatis Deus præuidit, insidias quoque in eos qui de eo erant benemeriti, p. 2. c. 407. b
 Saulis anathema Deus ratum habuit quod Saul temere & insipienter anathematizauit, p. 2. c. 399. b
 Saulis cum mortem sibi imminere audiret deliberatio, p. 2. c. 512. d
 Saulis tertium iuramentum, cum multa temporis angustia, p. 2. c. 404. d
 Saulis primus ad bella progressus, p. 2. c. 381. b. c
 Sauianus vnus de septuaginta discipulis in Gallia prædicauit & ciuitatem Senon. ad Christum conuertit, & ibi ecclesias construxit, p. 5. c. 394. f
 Item p. 6. c. 138. f
 Item p. 4. c. 113. c. & c. 1902. f. & c. 1916. f
 Item p. 3. c. 561. b. c
 Item p. 2. c. 1241. c
 Saxones vnde & a quibus traxere originem, &c. par. secūda, c. 1632. f
 Saxones debellauit Carolus Magnus, & multi fuerunt occisi, & alii baptismum susceperunt, p. 6. c. 1624. f
 Saxonia in montibus qui sunt versus Aquilonem, omnia metalla fere fodiantur præter stannum, & hoc est etiam mirabile, &c. p. 3. c. 346. f
 Saxum sursum labere impellitur, facile ad ima relabitur, p. 3. c. 95. b
 Scabellum dicebatur arca testamenti quæ erat propitiatoriu, quod erat quasi sedile Dei, &c. p. 3. c. 1198. f
 Scabies vnus pecudis (iuxta vulgare prouerbum) totū comaculat gregem, &c. p. 6. c. 511. a
 In scabie feruor vlcerum ad cutem trahitur. par. prima, col. 1095. a. b
 Scabiosum animal a caulibus ouium est repellendum, &c. parte sexta, c. 511. a
 Scabrones pro quo accipitur secundum Hebræos & secundum Latinos, p. 6. c. 145. c

Scandalizant populares hodie multi de omnibus statibus, siue principum, prælatorum, doctorum, prædicatorum, siue religioforū. Peccant namq; publicè & inuerecundè, p. 4. 1648. f
 scandalizare quid est, p. 5. c. 300. f
 scandalizantem se, quantumcunque sibi vtilem in temporalibus, a societate sua expellere, est manū abscindere, oculum eruere, p. 5. c. 574. c
 scandalizantes pusillos in anima, quomodo pænis talionis subiciantur, p. 1. c. 695. a. b
 Scandalon vel scandalum quid significat. p. 5. c. 574. b. c
 Item par. 2. c. 440. f. & p. 1. c. 574. f
 Scandalum quid sit & quotuplex, p. 5. c. 288. c. 300. c
 Item p. 4. c. 2190. e. f
 scandalum est duplex, scilicet, acceptum & datum. p. 6. c. 204. f
 scandalum proximi in bono opere nostro, aliquando cauendum, aliquando pro nihilo habendum, par. 5. c. 579. b
 scandalum proximi in quantum potes sine peccato, vitare debes. Quod si de veritate, pro scandalo veritas relinqui non debet. p. 5. c. 300. c. & c. 579. b. & 925. b
 scandalum si de veritate oritur, rectius oriri permittitur, quàm quòd veritas relinquatur, par. 5. c. 264. f
 scandalum vel offensionem sacerdotum, scribarum & pharisæorum, vtrum Christus in prædicationibus suis debuit vitare. Arguitur pro & contra, cum responsione, p. 5. c. 603. c
 scandalum pusillorum vt caueatur, quæ dimittenda sunt, an bona spiritualia an etiam temporalia? Arguitur pro & contra, cum responsione & solutionibus argumentorum, p. 6. col. 174. f
 scandalum ex malitia ortum, quale fuit pharisæorum, est contemnendum. Scandalum ex ignorantia emergens est vitandum, p. 5. c. 295. c
 scandalum de casu hominis literati grauius quàm simplicis, p. 3. c. 1993. c
 scandalum qui faciunt ecclesiæ male viuendo, dant Christo amarum potum, p. 3. c. 935. c
 scandalum qualecunque an in Christo potuit locum habere. par. 5. c. 283. c. & c. 295. c
 sceleratis etiam adsunt multa nature dona, p. 2. c. 597. b
 sceleratos Deus per se inuicem punit, p. 1. c. 807. a
 scandala quo ordine declinare, & vā perpetuum euitare possumus, p. 5. c. 925. a. b
 scelestus orauit ad Dominum, Antiochus scilicet, sed eius misericordiam non est consecutus quantum ad remissionem penæ nec culpæ, p. 4. col. 2542. f
 scelus sequi solet penitudo, p. 3. c. 979. a
 scelus & iniquitas quomodo differunt, p. 4. col. 423. c
 sceleribus obstricti nullam veniam consequuntur, nisi velint resipiscere, p. 4. c. 176. f
 scenophegia quid sit, p. 5. c. 1138. d. & vnde dicitur. ibid.
 Item p. 2. c. 1291. a. b
 scenophegiā quomodo nos obseruare, & in tabernaculis manere debemus, p. 2. col. 1380. d. e. & sequenti.
 schismata non erunt nisi quædam veritatis simulatio præcedat, p. 1. col. 1459. b. c
 schismatici simulant quod zelo iustitiæ moueantur, incautos ad suum schisma trahere nituntur, per quod incauti aliquando decipiuntur, p. 4. c. 2558. f
 schismatici & hæretici fraudis & malitiæ venenum corde gestantes, contra veritatem consiliantur, p. 2. c. 1526. d
 schismaticorum conciliabulum per quid significetur, & vnde dicitur, p. 4. c. 1556. f
 schola, scholastici & discipuli, quid vnumquodque illorum significet, p. 6. col. 1321. a
 schola Pharisæorum quando & per quos incœpit, & cōtinuata fuit vsque ad captiuitatem, p. 4. c. 1111. a
 scholares audientes a doctoribus in scholis, significatur per riuos, p. 1. col. 1512. f
 scholares theologici qui ad hoc studēt, vt de propinquo valeāt prædicare verbum Dei, offerunt domino farinam, quæ est materia panis, id est, verbi, propinqua, p. 1. c. 917. a. b

Index.

- Sciens qui vigilat, sed nihil operando torpescit, pigro comparatur, p. 3. c. 1687. a
 Sciens scripturas & non obseruantes eas, grauius delinquunt, & grauiorem poenam incurrunt, p. 5. c. 1180. f
 Scientia quid est, p. 3. col. 1493. a
 Scientia dicitur occupatio mala, per accidens tamen, & quare, p. 3. col. 1576. e
 Scientia diuina dicitur liber, & ponitur in Deo duplex scientia, vel potius vna duplici modo, p. 6. c. 1493. b
 Scientia scripturarum non notum Deo t. cit. que operum iniquitas indignum ostendit, p. 5. c. 887. b
 Scientia per se inutilis est: cum charitate utilis, per se inflat in superbiam, p. 6. c. 257. a
 Scientia sine vita parum aut nihil reputatur, p. 4. c. 1356. f
 Scientia est aditus elationis. vnde Deus tentari sinit, ut infirmus humilietur, p. 3. c. 336. e. 337. a
 Scientia maior dum quosdam erigit, ab aliorum societate disiungit, & quo plus sapiunt, eo plus a concordie virtute desipiunt, p. 5. c. 570. b
 Scientia non caret, qui Deum timet, p. 5. c. 101. a
 Scientia maiori prae dicitur euenit saepe, ut ad vltimum plus volentes sapere quam fragilitati humanae concessum est, in insipientiae foueam decidant, p. 3. c. 1714. d
 Scientia acquisita quaecunque modica est & imperfecta, p. 3. c. 1984. f
 Scientia vitae caelestis animae humanae necessaria est, quia sine ea beata esse non potest, p. 3. c. 1685. a
 Scientia vna eminentior est siue honorabilior altera duplici de causa. p. 1. in praefat. Lyra.
 Scientia speculatiua dicitur alia dignior ex duobus, p. 1. ibid.
 Scientia, an, quomodo, quae & qualis destruetur, par. 1. ibid.
 Scientia veteris Testamenti dicitur aqua putei, quam lapis clauderat, quia litera legis spirituale sensum in eo celabat, sed veniente Christo lapis remotus est, & c. p. 1. c. 337. a
 Scientia veteris legis per farinae hordeaceae significatur, quae bene hordeo comparatur, p. 1. c. 1193. a
 Scientia triplex. Prima, parua eruditio scholaris vel liberalium literarum. Altera, dum diuinae legis eruditione erudimur. Tertia, quando multo sublimiora, quae non in aenigmate, sed facie ad faciem videbimus, & c. & per quid significantur, p. 2. c. 37. b. c
 Scientia secularis (per Moab de incestu & ebrietate conceptum signata) autorem sui sensum habet, & quia adulter est & aduersarius populi Dei, de incestu & spelunca, & nocte generatur, p. 1. c. 1323. a. b
 Scientia Christi: vide in Christus.
 Scientia Dei eruditi sunt, plus Moses quam Abraham, & prophetae quam Moses, & Apostoli plus quam prophetae, p. 4. c. 1386. d
 Scientia quomodo & qualiter praexigatur ad susceptionem clauium ecclesiae, & vsum earundem, p. 5. c. 296. f
 Scientiae genus summum est, scire Deum tanta praestare, quae humanus sensus non valet attingere, p. 3. c. 1158. d. e
 Scientiae prior gradus dum scit nescire se, quod prius videbatur scire, p. 3. c. 971. b
 Scientiae infusae & scientiae acquisitae an idem sit habitus, disputatur ad vtramque partem, p. 1. c. 523. a. b
 Scientiarum aliquae sunt speculatiuae, & significantur per aues, & aliquae practicae, & significantur per pisces, p. 1. columna 27. a. b
 Scientilla parua res est, & pene dum cernitur non videtur, sed si fomitem comprehenderit, moenia, vrbes latissimas consumit, p. 6. c. 511. a
 Scientilla duo facit, p. 3. c. 1895. a. b
 Scio quod nescio, dixit Socrates, p. 4. c. 1419. a
 Pars enim scientiae scire quod nescias.
 Scire infirmitatem nostram melius est quam naturas rerum, p. 6. c. 260. d. e
 Scorpio genus est flagelli, & quare sic dicitur, p. 4. c. 2145. c
 Item p. 2. c. 789. a. b
 Scopuli superprotensi super aquam, quomodo filijs Israel inclinati sunt, & de hoc expositio Hebraeorum illudenda, p. 1. col. 1318. f
 Scriba est qui de moribus vel actibus, praeccepta dat, p. 6. c. 201. a
 Item p. 2. c. 1026. e. f
 Scribae & pharisaei per legem & prophetas missi sunt, ut per scripturam inuestigationem Christi specularerent aduentum, sicut exploratores missi sunt per Moysen ad explorandam vberem terram, p. 1. c. 1465. & c. 1256. e. f
 Scribae & Pharisaei turpis lucri gratia ut decimas acciperent & primitias filium Dei negauerunt, p. 4. c. 55. a
 Scribis & Pharisaeis ab Isaia vix dicitur, p. 4. c. 74. d
 Scribere vel praedicare merita iustorum priorum ad aliorum informationem, est sepulchra patrum edificare, par. quarta, c. 2350. f
 non omnia scribuntur, p. 1. c. 368. f
 Scripsit Moyses de Christo dupliciter. Vno modo expresse & manifeste. Alio modo figuraliter & occulte, p. 5. c. 1110. e
 Scripserunt apostoli & prophetae, sed apostoli plenius scripserunt, qui completum ostenderunt quod illi nunciabant futurum, p. 1. c. 919. c
 Scripta per verbum domini, quod nihil habeant vtilitatis, aut salutis, sed solam narrent historiam, quis hoc audet dicere, p. 1. c. 1419. a. b
 Scripta fuit lex in lapide pro duricia illius populi, nunc iam inclinatus in homine, ipse lator legis scribit in terram quae fructum reddit, p. 5. c. 1153. a
 Scriptura ad nucem comparatur secundum triplicem eius expositionem, & in omnibus scripturis illius triplicis sacramenti ratio percurrit, p. 1. c. 1285. a. b
 Scriptura sacra non est occultanda, sed magis explananda & praedicanda locis tamen & temporibus debitis, p. 6. 1682. f
 Scriptura sacra inducit ad considerandum propria peccata, superna gaudia, & gehennae poenalia, & quare, parte quarta, col. 1096. f
 Scriptura sancta in tanta multitudine diuinerum librorum, quae qualis & quomodo legenda sit, p. 1. in praefat. in Genesim.
 Scriptura tota diuiditur in duas partes, scilicet in veteris & nouum testamentum. Prima est de Deo tanquam de creatore & gubernatore. Secunda de Deo tanquam de redemptore & glorificatore, p. 1. in praefat. in Genesim. Vide Lib. ibidem.
 Scriptura sacra significatur per agerem, quae est ager plenus optimis sententiis & sensibus, tanquam bonis fructibus, par. 2. col. 289. c
 Scriptura sacra dicitur mulier fortis. Sponsus eius, doctor, & proles eius, populus catholicus, p. 3. c. 1740. f
 Scriptura sacra sub sensu literalis, sensu habens mysticos, est ager, p. 5. c. 246. f
 Scriptura parum loquitur de confirmatione in bonum de angelis, & c. p. 3. c. 209. 1. c
 Scriptura sacra multa tradit parabolice, scilicet sub similitudine rerum corporalium, & hoc propter duo, p. 1. praef. in Genesim.
 Scriptura ex multis nominibus contexta, non cum fastidio legenda est, & vilis putanda, & huius ratio p. 2. c. 120. d. e
 Scriptura quadruplicem vtilitatem nobis confert, p. 6. c. 179. c
 Scriptura diuina edificat lecta, sed multo plus prodest, si de literis mutatur in vocem, p. 6. c. 104. d
 Scriptura sacra dicitur liber scriptus intus & foris, parte sexta, c. 1503. c
 Scriptura sacra quadruplicem sensum habet, p. 6. c. 504. f
 Item p. 1. c. 738. e. f. & c. 962. d. e
 Scriptura sacra quatuor habet excellentias, quibus omnem scripturam aliam excellit, p. 1. in praefat.
 Scriptura sacra autentica est praeteris, & hoc propter septem, p. 6. col. 1503. c
 Scriptura historiata est quae aliquas rerum historias imitatur, p. 2. col. 745. a. b. & c. 1149. a. b
 Scriptura dicitur cibus & potus, sed differenter, parte quinta, c. 888. d. e
 Item par. 1. col. 44. b. & c. 455. a. Et cum comedite audiendo, loquendo,

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- loquendo, legendo, meditando, operando, corde retinendo.
 Item p. 3. col. 1871. a. b
- Scriptura sacra est panis, est pulmentum, est vinum lactificans cor hominis, est etiam oleum, est etiam cibus lactis, par. 4. col. 2174. b
- Item oppositas conditiones habent mali in doctrina sua. Ibidem 2180. d
- Scriptura sacra non semper sequitur ordinem tēporis, sed frequenter prius facta ultimo narrantur, p. 4. c. 2168. f
- Scriptura sensu cælestis sapientiæ refulget, & qui eā condiderunt, præclari fuerunt vita, & sermone, p. 1. c. 738. e. Interl.
- Scriptura in diuina si aliquid esset positum dubium, hoc esset a spiritu humano, & non a spiritu diuino, p. 2. c. 1568. f
- Scriptura sancta, sanctis, & ignorantiam suam fatentibus lumen est: iniquis vero, & scientiam iactantibus, nubes, quia excæcat eos, p. 1. c. 899. c
- Scriptura sacra dicitur nidus, in quo contemplatiui qui dicuntur aues cæli requiescunt: mater habens pullos, sensus dicitur literalis, pulli vero sensus mystici, qui sub litera nutriuntur, & crescunt, p. 1. c. 1586. f
- Scriptura vocat prophetas ipsos Hebræorū, & Syrorum idiomate filios prophetarum, p. 2. c. 860. e
- Scriptura diuina metiri solet doctrinam viribus erudiendorum, p. 1. c. 5. b
- Scriptura de futuris tanquam de præteritis loquitur, p. 4. col. 1375. a
- Scriptura sacra multa in suis tractatibus immūda recipit, quorum actu non contaminatur, p. 1. c. 1062. e
- Scripturæ sacræ intellectum vt haberent, multi magis profecisse leguntur per orationem quàm per studij exercitationem, p. 6. c. 1506. f
- Scripturæ sacræ verba, lapides quadri sunt, qui vbiq; firmiter stant, nusquam reprehenduntur, p. 4. c. 1403. b
- Scripturæ prophetarum factæ sunt clausæ, & obscuræ, parte 6. col. 1502. f
- Scripturæ sacræ, & rationi magis consonum, tenendum est de his quæ transcendunt humanā inuestigationē, p. 5. 1137. a
- Scripturæ sacræ multa dicunt iuxta opinionem illius temporis quo gesta referuntur, nō iuxta veritatem rei, p. 4. c. 773. b. c
- Scripturæ diuinæ passus dubius vel obscurus, per alium qui certus est, & determinatus, debet declarari, p. 3. c. 229. b. c
- Scripturæ sacræ mos est, vt a singulari numero ad pluralem subito transeat, & econuerso, p. 3. c. 328. f
- Scripturæ sanctæ vel sermonum vel nominum appellationem validiorem ducendam credimus, quàm potius præcætionis, & carminis pronuntiationem, p. 2. c. 101. a. b
- Scripturæ canonicę quanto præponderent scriptaris, & doctrinis sanctorum in asserendis testimoniis, p. 1. in præfatione Lyrani.
- Scripturæ sanctæ quatuor regulæ sunt, s. historia, allegoria, tropologia, & anagoge. His quatuor quasi quibusdam rotis tota diuina scriptura voluitur, & declaratur cum exemplo, p. 1. in præfat. Lyra.
- Scripturæ fluente nobis aperta sunt per humilitatem, quæ est via passionis Christi, p. 1. c. 286. c
- Scripturę profunditas non pateret, nisi Christus incarnatus, & c. crucifixus ac mortuus fuisset, p. 1. ibid.
- Scripturæ alta qui intelligit, sublimes sensus non capientibus per silentium tegat, ne per scandalum mentis eum qui credere potuisset, interimat, par. 1. c. 697. a. b
- Et de hoc figura. Ibidem.
- Scripturæ sacræ dicta cum pensamus, arcum intendimus: cum verba doctrinæ damus, sagittas emittimus, parte secunda, colum. 923. a. b
- Scripturæ profunditas dicitur puteus, cuius nomen est videntis & viuens, per quem intelligitur, semper viuens, & omnia videntis, p. 1. c. 286. c
- Scripturæ sacræ eminentia est ista, quod in historia fundata, spiritualis sensus caput inter nubila condit, dū scientiæ magnitudinem, ab oculis hominum abscondit, p. 2. c. 1229. c
- scripturę gentilium philosophorum per vxores alienigenas significantur, quæ non vt dominæ, sed tantummodo vt ancillę maneat apud theologos, p. 2. c. 1332. f
- scripturę quędam loca sunt, quę historialiter fidem imbuunt, quędam moraliter sanctam conuersationem instruunt, quędam non secundum historiam, sed secundū allegoriam veneranda mysteria ostendunt, p. 1. c. 1601. a
- scripturę sacrę studium recte ordinatum incipit ab articulis fidei, qui fundantur in sensu literali, parte prima, in præfatione Lyra.
- scripturam tarditate mentis non intelligentibus remanet spes salutis. Qui autem intelligere nolunt & inuertunt quod intelligunt, nulla spes est, p. 5. c. 519. a
- scripturam sacram studentes, non solum debēt docere verbo, sed etiam scripto, secundum gratiam a domino sibi datam, p. 4. c. 2053. e
- scripturam quicunq; aliter intelligit quàm sensus spiritus sancti efflagitat, a quo scripta est, hereticus appellari pōt, quomodo & qualiter hoc est intelligendum, p. 1. in præfat. Lyra.
- In scriptura sacra nihil continetur quod non sit inductiuum ad bonum, p. 6. c. 1687. c
- scripturarum triplex intelligentia, & quę illę sint, parte 4. col. 1862. e
- scripturarum obscura ne accuses, quę fecit Deus vt exerceat, neque dicas, sic melius diceretur, & c. p. 3. c. 1573. a. b
- Item p. 1. in præfat. Lyra.
- scripturas quicunq; non intelligit vt veritas habet, vnam acerbam comedit, p. 4. c. 806. d
- scrutamini scripturas, in quibus putatis vos vitā æter. ha. quomodo intelligendum sit: An vt Iudei extraherent de sacris literis sensum spiritualem, an literale. Et declaratur quod referendum est ad sensum literalem, p. 1. in præfa. in Genes. scutum duplex, perfidiæ, scilicet, & scutum electorum, & c. p. 4. c. 1022. e. f
- scyniphes hoc animal pennis suspenditur per aera volitans, sed ita subtile & minutum, vt oculi visum (nisi acutè cernentis) effugiat, p. 1. c. 553. c
- scyrpus quid significat, & de eius proprietatibus, p. 3. c. 116. d
- scythę pene vniuersam tenuerunt Asiā, vt legitur in gentium historia, p. 2. c. 155. a. b
- scythę populi sunt, quos limes Pericus ab Armeniis diuidit, p. 1. in præfatione in Genesim.
- seba locuti sunt cum habitatoribus Abel rogātes num & ipsi conspirare vellent contra regem, p. 2. c. 638. d
- seba vir Belial figuram gerebat hereticorum, p. 2. c. 635. a
- secretum duplex fuit in Christo, scilicet personę & temporis, p. 4. col. 233. c
- secretum necessitatis naturæ excusat, p. 1. c. 980. e. f
- secretum iudicium Vestphalię institutum est publica potestate, non ad inquirendum sed solū in notoriis procedendum sine strepitu inquisitionis, p. 1. col. 721. b
- secreta diuina non sunt omnibus reuelanda, similiter nec vulgaribus, & c. par. 4. col. 1768. f
- secreta diuinitatis tunc agnoscimus, cum ab huius mundi tumultuosa concupiscentia intra mentis nostrę cubilia sequegamur, p. 3. c. 311. b
- secreta libri Geneseos in principio eiusdem libri, & secreta libri Cantorum & secreta Ezechielis, quomodo differenter Dei secreta annunciant, p. 4. c. 1899. a. b
- secreta mysteria vulgare indignis vicium est, quod fit vel adulatione, vel auaritia, vel iactantia, vel loquacitate, parte 3. col. 1349. b
- secreta diuina hominibus de seculari sapientia præsumptibus absconduntur, & illiteratis atque simplicibus reuelantur, p. 1. col. 1335. b. c
- secreta cordis, motu corporis & gestibus indicantur, parte 4. col. 1139. b
- secta quid dicitur, p. 6. c. 1355. a
- sectę tres erant apud Iudeos, & nominantur, & quid senserit, p. 6. c. 592. f. & c. 1147. c

Index.

- Sed et omnes nomen trahunt de suo auctore. p. 6. col. 1115. a
- Seculū apud Hebræos sicut & apud nos Latinos, ponitur pro quolibet spatio temporis determinantis alicuius vitæ durationem. p. 1. c. 603. a
- Seculum vnum vocāt antiqui Hebræorum totum tempus durationis Mosaicę legis, & aliud seculum, scilicet futurum tempus Messię, & secundum eos illud secundum seculum ibi incipit. p. 3. c. 748. e
- Item p. 6. col. 1715. b
- Seculū aliud dicitur sinus Abrahe, vt in Lazaro, vel paradisu vt in latrone, vel si qua nouit Deus esse alia loca vel mansiones, per quę transit anima Deo credens. p. 1. c. 1411. c
- In seculum, quoties dicitur, longitudo quidem temporis, sed esse finis indicatur, etsi in aliud seculum dicatur, aliquid longius indicatur, sed tamen finis ponitur. Et quoties secula seculorum nominantur, fortasse licet ignotus nobis, tamen a Deo status aliquis terminus indicatur, & c. p. 1. c. 626. d. e
- In seculum seculi & ultra, quid per hoc insinuetur. Videtur regulam Hebræorum. p. 3. c. 144. f
- Seculum, est hoc præsens quod voluitur, seculum seculi æternum illud imago est. p. 3. c. 495. b
- Seculum communiter accipitur in sacra scriptura pro reuolutione quinquaginta annorum. p. 3. c. 983. a
- Item p. 1. c. 625. c
- Seculum plerumque in scripturis pro eterno, & æternum pro seculo ponitur, & vnde hoc contingat. p. 3. c. 1137. a
- Seculi generationem scriptura significat esse factam trib. modis. Aut enim sola voluntate aliquid dicitur factum, aut voluntate simul & voce præceptiua, & c. in præfat. in Genes.
- Seculo præsentis tanquam tabernaculo vtimur. p. 4. c. 340. d
- Secularis vitæ circuitus & labor per molam afinariam significatur. p. 5. c. 580. & 300. f. & 1115. b
- Seculares omnes ita vitis sunt eneruati, vt nihil virile habeant, & inimici, scilicet, demones vel vitia, per apertos corporeos sensus introgressi sunt, & c. p. 4. 2038. c. Et subiungitur huius medicamen.
- Seculares quidam inter malos statum rectitudinis tenent, cum vero ad altitudinem vitę ascendunt, negligentiores facti grauius peccant, sicut Loth in Sodomis iustus, in monte peccauit. p. 1. col. 248. a
- Secularia negotia aliquando ex compassione tolleranda sunt, nunquam vero ex amore requirenda. p. 4. col. 1006. e
- Secularium mentes designantur per acrem. p. 3. col. 345. a
- Securis quantumcūque acuta scindere non potest, nisi moueatur manu carpentatoris. p. 1. c. 1516. f
- Securitas negligentiam, negligentia contemptum parit. p. 4. c. 243. a. b
- Securus ne sis aliquando de futuro, quia etsi hodie seruis domino, qualis esse in futurum possis, quomodo vitam finire protulisti videre non vales. p. 3. 1719. a
- Sed, coniunctio repetita, non paruum pondus dat sententię. p. 6. c. 243. a
- Sedech as malum passus est, quod per septem exprimitur. Primumque oblectus fuit, & c. p. 2. c. 999. c
- Sedechias reddidisset se Chaldęis, nihil timuisset illud a Iudęis qui transfugerant ad Chaldęos. p. 4. c. 1134. f
- Sedechias prius interfectis filiis, cęcatus est, & quasi fera cauea claudus, in Babyloniam translatus. p. 4. c. 206. e
- Sedech as (vt Hebręus ait) ductus in Babylonē quadam die in celebri conuiuio, obtulerunt sibi potionem qua in fluxum ventris soluerentur, & introductus ante horam epulantium subito fluxu ventris solutus est. p. 4. c. 2058. f
- Sedechiæ captiuitatem, in typum præcedere saluatoris non est congruum, & quare. p. 4. c. 1161. a
- Seder domus sicut rex in corde, & quomodo. p. 3. c. 280. c
- Sedere quiescentis est surgere certantis. p. 3. c. 31. a
- Sedere ad dexteram patris. Istud potest referri ad Christum ratione deitatis, vel ratione humanitatis. p. 5. c. 662. f
- Item p. 6. col. 796. f
- Sedere dicitur Deus in cælo terramque calcare, quomodo & qualiter. p. 5. c. 114. d
- Sedere super folium, proprium est habētis auctoritatem discernendi, iudicandi, ac etiam corrigendi. p. 2. c. 1275. a. b
- Sedere dicitur, & non stare, si quis reum libidinis inundatur, & luxurię æstibus circumlinitur. p. 1. c. 1342. f
- Sedens orabant David & Helias. p. 2. c. 557. a
- Sedēs dicuntur vbi commorationem habent homines. Habitatio quippe hoc nomen accepit. p. 1. c. 981. a. b
- Seditiosorum gloria & euentus. p. 2. c. 626. d
- Seducere quoscunque possunt maligni spiritus, & peruersi homine contendunt, quibus necesse est vt milites Christi currant ex aduerso, ne forte consentiant, & c. p. 4. c. 2338. e
- segetem proximi licitum erat intrare & comedere, & non tamen metere falce. p. 5. c. 217. c
- Seir: Vide in Edom.
- seir mons ab Esau nomen traxit. p. 4. c. 211. b
- selach: hæc dictio in Hebræo, in tota sacra scriptura non inuenitur nisi in psalterio, & in cantico Abacuk. & mysterium inuenit. p. 4. c. 2073. b
- sellum an & quomodo dicatur tertius & quartus filius Iosephi diuersis respectibus. p. 2. c. 1020. f
- sem quomodo biennio post diluuium centum esse annorum dicatur, cum quingentesimo anno Noe natus asseratur, & sexcentesimo anno eiusdem Noe diluuium venisse legatur. p. 1. c. 182. f
- sem secundum omnes Hebræos nominatus est Melchisedech, propter bonitatem sui regiminis. p. 1. c. 184. f. Et secundum computationem annorum ostendit eum vsque ad Isaac vixisse. p. 1. c. 204. f
- sem principalis fuit in reuerentia patris, & ipsum Iaphet ad hoc induxit. p. 1. c. 172. f
- sem quando a patre suo Noe benedictionem accepit, pater ipsi domino benedixit, & quare p. 1. Ibidem
- sem cum nõ fuit primogenitus Noe, & quare præponitur aliis filiis Noe, & c. p. 1. c. 136. t. & col. 179. c. & col. 204. f
- sem maior natus, ipse est Iudaicus populus, ex quo patriarchę, prophetę & apostoli. p. 1. c. 172. f
- semen quod reliquit nobis dominus est Apostolorum Chorus. p. 4. col. 18. e
- semen Iacob pauculum futurum præsignificat Isaias, & c. p. 4. c. 518. e
- semen in animalibus masculinis defluit a renibus ad membra genitalia. p. 3. c. 385. c
- semen viri (vt aiunt phisici) candidum, & mulieres est sanguinolentum, quorum commixtionē certis spatiis corpus formatur, & c. p. 3. c. 1911. b
- semen humanum habet in se corpulentiam, substantiam, & inuisibilem rationem, & vtrumque cucurrit ex Abraham, vel etiam ex ipso Adam vsque ad corpus Marię, aliter in filium eiusdem. p. 6. c. 864. d. e
- semen Christi sunt omnes qui ei fideli mente crediderunt, quia in ipsis futurum regnum seminatum est. p. 4. c. 2363. a
- semen (quod est verbum Dei) quando in terram iactamus siue seminamus, quando fit herba, quando spicā profert, & quando plenum frumentum in spica facit, & tandem tempus mittendę falcis quando est. p. 5. c. 525. c
- seminis suscitatio per fratrem defuncti, quare statuta fuit. p. 1. col. 1613. e
- In semine quedam materialis informitas, quę formata corpus hominis redditura est. p. 1. c. 1596. e
- semina in Decembri latitant in terra, nec futura fecunditas cõiectari potest. p. 4. c. 2392. f
- sementis frugum & arborum, semen hominum & animalium seminum vel sementum cuiusque rei exordium. par. 1. col. 4. d. e
- Seminare (sed non colligendum erat a seminantibus) septimo anno Hebręis præceptum erat, & quare. Aliter Iosephus & Hebręi dicunt. p. 2. col. 921. b. c. & col. 1357. b. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

- Seminali virtute descendens ab Adam significantur per claudam, quia nascitur cum fomite peccati, qui facit cum a rectitudine rationis declinare. p. 6. c. 1140. f
- Seminifluus quare in lege indicta fuit purgatio, an quia peccatum, vel qua de causa. p. 3. c. 1830. e
- Seminiuerbius vel feminator verborum dictus est Paulus, &c. p. 6. col. 1164. e. f
- Seminarium coitus viri in lumbis esse, feminis in umbilico perhibetur. p. 3. c. 385. b
- Semita angustior est quam via. p. 3. col. 163. b
- Item par. 1. col. 456. d. e
- Semita redemptoris sicut est humilitas, ita semita seculorum superbia. p. 3. col. 597. c
- Semper aliquid boni facito, vt te diabolus inueniat occupatum. p. 2. col. 572. f
- Sempiternum dicitur, non quod sine careat, sed quia finis ei à legislatore non constituebatur. p. 1. c. 953. b
- Senarius numerus est perfectus. p. 4. c. 2533. a
- Item p. 2. c. 1170. f. & 1369. a Item p. 1. c. 709. a. b
- Senarius bonum opus ministeriorum Dei significat. p. 2. c. 211. a
- Senario vitæ operatio & discursus signatur. p. 3. c. 17. e
- Item p. 2. col. 1121. c. Item p. 1. col. 685. a. b
- Senectus vnde in animali causatur. p. 1. c. 67. c
- Senex si habere oculum inuenis, videret sicut iuuenis, cui etiã est reuerentia exhibenda, nec propter paupertatem est dimittenda. p. 3. col. 1495. e
- Item p. 4. c. 2423. a
- Seni exhibe reuerentiam debitam, & non dimittas propter eius pauperiem. p. 3. c. 1995. c
- Senes non eos scriptura vocat, qui sola grauitate temporum, sed morum grauitate maturi sunt. p. 1. c. 1234. e. f
- Senes circumueniunt multa incommoda. p. 3. c. 1810. f
- Senes non valent bene dormire. p. 3. c. 1811. c
- Senes excitantur primo gallorum cantu, quia non possunt retinere vrinam sicut in iuuentute. p. 3. c. 1811. c
- Senes quantumcunque, possunt contrahere, licet non possint generare. p. 2. col. 672. e
- Senes aptiores sunt ad tales nuptias talemque sobolem, vbi non odor peccati, sed iustitiæ, suauitatis, misericordiæ, &c. p. 1. c. 292. b. c
- Super senes intellexi, quomodo & an intelligendum, quod semper posteriores sancti modernorum temporum sint magis illuminati de his que pertinent ad fidem. p. 1. c. 363. a. b. & 367. a. b. c. & 370. d. e. f. & 771. c. & 734. e. f
- Senes vel presbyteri per Daniëlem conuicti quomodo & per condemnati, cum Iudei in Babylone, erant serui, non habebant aliquam iustitiam, nec per consequens potestatem condemnandi ad mortem. p. 4. Vide Daniel.
- Senes in dulcedine sapientiæ debent delectari, propter quod etiam philosophi circa finem vitæ suæ dimissis occupationibus aliis, vacabant contemperationi primæ causæ. par. 3. col. 2008. f
- Senibus honorum tribuendum si Deum timemus, siquidem Deus ipse senectute omnia excellit. p. 1. c. 1075. b
- In senibus omnes pene virtutes corporis mutantur, & crescente sola sapientia decrescant. p. 2. c. 671. c
- Senibus remedium est peccare desinere, sed stimulant eos peccata, exagitat conscientia, & consuetudo peccati instabiles facit. p. 4. col. 992. d
- Senior aut multæ peritiæ ac probatæ qui in eruditione consequitur, si loquitur, longe in eo maior habetur doctorum expectatio, quam in alio. p. 1. c. 1411. b. c
- Seniores confirmabant matrimonium cum benedictione. p. 2. col. 303. c
- Seniores qui vixerunt post Iosue, qui fuerint. p. 2. c. 150. e
- Seniores qui, quales, & quomodo corrigendi sunt. p. 5. col. 603. c
- Seniorum verba, homines moderati & religiosi cum reuerentia debent audire. p. 3. col. 301. a. 302. d
- sennacherib ideo seruatus est vt sciret potentiam Dei, & blasphemantia ora comprimeret. p. 2. c. 460. f
- sennacherib sex nominibus dictus secundum Ieronymum. p. 4. col. 203. e. Et quomodo mortuus. p. 3. c. 1075. c
- Item angelus rasit caput & barbam ipsius Sennacherib quod erat valde ignominiosum in terra illa. p. 2. c. 1251. c
- sennar campus Chaldeorum vbi ædificata est Babylonia. p. 4. col. 2210. f
- senonis quondam metropolis Franciæ. Vide in Sauiianus.
- sensibile cognoscitur tripliciter. p. 6. col. 315. c
- sensualitas mulier dicitur. Et tunc menstruata est, quando vitæ est corrupta. Ad quam vir accedit, quando ratio in malo sibi assentit, & inde sequitur partus mensuosus, &c. p. 1. col. 8. d
- sensualitas significatur per vxorem Iob. p. 3. c. 40. f
- Item per socrum Petri. p. 5. c. 161. c
- sensitiua partis non est aliquid ad finem referre, sed solius rationis. p. 3. c. 45. c
- sensualitatis motus non est peccatum, sed materia exercenda virtutis, si ei resistatur per rationem. p. 5. c. 111. c
- sensum & voluntatem si vides scortantem cum diabolicis cogitationibus, ne parcas, ne dissimules, statim percute, peccatum perime, secreta naturæ discutis, ipsum fomitem resecta, ne ultra concipiat & generet, &c. Et de hoc figura. p. 1. c. 1373. c
- sensus exteriores sunt quasi quedam corporis fenestree, per quas tentationes quasi latrones ad interiora ingrediuntur, bona gratiæ rapiunt. p. 2. c. 572. f
- sensus quinque corporis qui fortiter ducit in via veritatis, & a peccatis competit, & simplicitatis exempla proponit, offert arietes. p. 1. c. 128. e. f
- sensus quinque corporis pugnantes contra dictamen rationis significantur per quinque reges pugnantes contra Iosue, &c. Et quatuor expugnantur: Et sunt notanda. p. 2. c. 73. c. & col. 74. d
- Item par. 1. c. 200. d
- sensus quinque dicuntur vt res ciuitatis mysticè, scilicet anime per Ierusalem significatæ, & non debent hæc portæ de nocte aperiri, sed ad calorem solis, id est, ad faciendum opera charitatis. Vide quomodo. p. 2. c. 1571. c. Et in die sabbati claudere iubemur. col. 1411. c
- sensus quinque dicuntur quinque viri adulteræ, &c. p. 5. col. 1090. e
- sensus interni per dentes significantur, quare, & quomodo. p. 3. col. 160. c
- sensus corporis quinque, dicuntur quinque dies. p. 2. c. 1574. d
- Item dicuntur iuga. p. 5. c. 897. c
- sensus quinque habemus, si per quemlibet peccauerimus, primum est ab illo peccato omnino abstinere, ne ultra in malo sensum illum exerceamus, sed Deo consecremus, &c. p. 1. c. 1077. c
- sensus ad virtutes retorquere debemus, sicut in sacrificio Dei turturis caput ad penulas retorquetur. p. 1. c. 1075. c
- sensus quinque hoc modo possunt restitui, si eis in secularibus abuti fuerimus, & in his que non sunt secundum Deum gesimus, ipsos sanctis actibus restituamus. p. 1. c. 1078. f
- sensus humanæ cogitationis, si stultum vel se peccatorem intelligit, cognitionem intimæ claritatis apprehendit. Si candorem iustitiæ vel sapientiæ sibi attribuit, a superna cognitione se excludit. p. 1. c. 1094. e. f
- sensus magis apparent in facie, quam in aliis partibus, sicut apparet in visu, auditu, olfactu, gustu. Tactus autem per totum corpus diffusus est. p. 1. c. 66. f. & col. 796. e. f
- Item p. 5. col. 472. d. e
- sensus exteriores hominis possunt intelligi per labia, eo quod enunciant aliquo modo dispositiones animi, &c. par. 1. col. 179. c
- sensus est in corde, voluptas secundum phisicos est in iccore. p. 1. c. 967. a. b
- Per sensus interiores & exteriores conuenit homo cum animalibus

Index.

- bus brutis, differunt tamen in hoc quod in homine pars sensitiva deseruit virtuti in quantum est obediens rationi, quæ non est in brutis. p. 1. c. 1630. f
- Sensus rationalis qui est in me, commendatus mihi est, ut utar ad intelligentiam diuinorum. p. 1. c. 949. c
- Sensus, non sexus in vitio est. p. 3. c. 41. c
- Sensus corporis ad nullam voluptatem verterentur, malam, scilicet si Adam in obedientia perseverasset. p. 6. c. 1638. e
- Omnes qui quinque sensus corporis libidinosè tractauerunt, futuro incendio sunt cremandi, sicut quinque ciuitates igneis imbribus sunt combustæ. p. 3. col. 353. b
- Sensus literalis quis dicitur. p. 4. col. 789. c
- Item p. 3. col. 1536. e. Vide etiam particulam addendam ad diffinitionem. col. 53. b. c
- Sensus literalis in sacra scriptura aliquando est duplex. par. 1. col. 4
- Item par. 4. col. 1589. c
- Item par. 3. col. 658. f
- Sensus sacrae scripturae est duplex, scilicet, literalis seu historicus & mysticus seu spiritualis. Qui subdividitur in triplicem, & horum sufficientia. p. 1. c. 738. f
- Sensus literalis quando ut iacet, erroneus est vel impossibilis, & tunc allegoria & moralitas accipienda est. p. 3. columna 942. d
- Item p. 1. col. 739. c
- Sensus mysticus literali contrarius, ut, scilicet, per perniciosam significantur virtuosa, non videtur bene conueniens. p. 2. c. 1586. f
- Sententia domini sanctorum precibus frangitur. p. 4. columna 1168. d
- Sententia æterna ære figuratur, & arcui comparatur. p. 3. col. 218. d
- Sententia diuina licet aliquando mutatur, tamen eius consiliū non mutatur. Et penes quid, & quomodo consilium Dei, & sententia accipiuntur. p. 3. c. 654. f
- Sententia in concione proponitur, per quam tumultuosæ turbæ seditio comprimatur. p. 3. c. 1749. b
- Sententia nullius hominis cuiuscunque sit autoritate tenenda est, si contineat manifeste falsitatem vel errorem. par. 1. col. 350. c
- Sententia iudicis ut Hebræi dicunt, sic tenenda est, Si dixerit tibi quod dextera sit sinistra, vel sinistra, dextera, talis sententia est tenenda. Quod tamen patet manifeste esse falsum. p. 1. c. 1557. c
- Sententia contra Cain oblata fuit grauior quam sententia contra Adam lata in tribus. p. 1. c. 126. e
- Sententiæ cum nominantur, nisi etiam malæ dicantur, male sentiri non possunt. In bono enim sententiæ accipimus, quæ siue adiectione reprobationis ponuntur p. 3. c. 303. b
- Sententiæ instringibiles in diuinis scripturis sunt propugnacula. p. 3. col. 184. c
- Sententiam libenter mutat dominus, videns mutata opera. p. 4. col. 214. d
- Sententiam latam in scriptura sæpe Deus antiquat, neque veritas mentitur, fert enim sententiã contra nos penitentes. p. 4. col. 1286. d
- Sententiam in hominibus mutat error. p. 1. c. 1344. f
- Sententiam veram certamen de ipsis rebus non habemus, qui non possumus hominum indagare conscientiam. p. 6. c. 212. f
- Sententia maioris partis opinionem paucorum excludit. p. 5. col. 1003. a. b
- Sententiam maledictionis cum iusti proferunt, non ad hanc ex voto ultionis, sed ex iustitia erumpunt. p. 6. c. 1070. e
- Sententiam in nos latam, quo animo ferre debemus, si ob aliquod peccatū de congregatione fratrum, & de domo Dei eiciamur, nec debemus reluctari. p. 4. c. 235. a
- Sentire creatorem omnis creatura, & quo modo. p. 5. c. 812. d
- Non sentiunt dæmoniaci vel mæte capti si vulnerentur, & quare. Sic vitis inebriati non sentiunt quanta vulnera, quãtas cõtritiones animæ peccando acquisimus. p. 1. col. 1264. e. f
- Sentire contrarium dictis sanctorum est licitum, non tamen in determinatis per sacram scripturam. p. 5. c. 35. c
- Separat homo, quando pro desiderio secundæ vxoris primã dimittit. Deus autem separat quando ex consensu propter cultum Dei sic habemus vxores, quasi non habentes, & c. p. 2. col. 315. a. b
- Separare quomodo nos debeamus a malis. Ibidem
- Separari debent fideles ab infidelibus multiplici ratione. p. 6. col. 403. c
- Sepelit actiua vita a prauis operibus mortuos, contemplatiua perfectius, quæ a cunctis actionibus funditus diuidit. p. 1. c. 284. a. b
- Sepelire mortuos, est opus meritorium apud Deum tanquam opus pietatis & misericordiæ, p. 6. c. 1665. c
- Item par. 1. col. 1484. f
- Sepelire duo modo summus sacerdos potuit aliquem, & licuit sibi interesse sepulchris. p. 1. c. 1313. c
- Sepeliuntur sacerdotes nouæ legis cum vestibus sacerdotalibus, & vnde hoc habetur. p. 1. col. 991. c
- Sepeliendo corpora quasi sacrosanctum depositum terre commendamus, quæ reddenda, glorificanda in resurrectione credimus. p. 2. c. 1514. f
- sepes materiales edificare est officium pauperum & rusticorum. p. 4. col. 475. b
- sephora vxor Moyfi Ethyopissa dicitur, & quare. p. 1. c. 1246. e. & sequenti
- septem qualitates spiritus diebus septem creationis coaptantur, & effectus contrarios, sua dona excludentes, quomodo eneruat & illuminat. p. 5. c. 608. f
- septem mulieres apprehendent virum vnum: Exponitur & trahitur ad diuersa. p. 5. c. 608. f
- septem vitia capitalia notantur per septem alia. p. 4. c. 691. c
- septem dies quibus ostio tabernaculi exire vetitum, quid significant 982. d
- septenarii, beatitudinem, donorum spiritus sancti, & petitionū orationis dominicæ congruentia & conuenientia ad inuicem. p. 5. c. 92. a
- septenario numero quid representatur, & per exempla ostenditur. p. 4. col. 2246. d. e
- Item p. 3. col. 14. f. & 2149. b
- Item par. 2. col. 1375. c
- Item par. 1. col. 1608. d
- septuagenario numero linguarum diuersitas & librorum vtriusque Testamenti series comprehenditur. p. 2. c. 1097. c. & col. 1115. a
- Septimus dies in exequiis defunctorum obseruatur, & quare. Et vnde hoc trahitur. p. 5. c. 372. d
- Septimo anno vetitum Iudæis serere agrum ut insatiabilis eorum animus pleteretur. p. 1. c. 1123. b
- septuagesimæ tres in ecclesia memorantur. Vna significata, due significantes. p. 3. c. 883. c
- septuaginta viri qui de Spiritu Mosis acceperunt, quare statim ut profecti sunt prophetabant, non autem postea, & c. p. 1. c. 1238. e
- septuagintaduo fuerunt interpretes, tamen cõmuniter septuaginta dicuntur, & quare, & c. parte prima, in præfatione in Genesim.
- septuaginta anni captiuitatis Iudaicæ quando & a quo initium sumpserunt. p. 2. c. 1275. c
- septuaginta septem transgressionem omnimodam signat, quo tamen numero in euangelio penitenti diuiti præcipitur. p. 1. col. 123. b. & col. 751. a. b
- septuagintaduo discipuli ad prædicandum missi sunt, & de hoc mysterium. p. 2. col. 1107. c
- Item par. 1. col. 384. b. & col. 630. e. & col. 799. f. & col. 384. b
- septuaginta interpretes excusant Iudæi dicentes, quod de industria tacuerunt aliquis, aut aliter omnia interpretari sunt ubi cunque veritas Hebraica facit mentionem de patre & filio & spiritus sancto. par. 6. col. 1701. b

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

- Septenarius & denarius numerus propter sabbatum & decalogum Iudæis familiaris est. p.4.c.58.f
 Item par.3.col.1417.a
 Item par.2.col.1293.c
 Septenarius interiorem & exteriorem hominis substantiam comprehendit, & quomodo. p.3.c.2149.a
 Item p.1.col.673.b.c
 Septenarius virtutum, Vide in Virtutibus septenarius.
 September secundum communiorum opinionem est primus mensis simpliciter, quia in eo creatus fuit mundus. Sed ex isto notabili beneficio scilicet exitu de Aegypto tam mirabili Martius prius mensis est dictus. p.1.c.584.f
 Septenarius & septuagesimus perfectam significant penitentiam. p.4. Vide Septuagesimus.
 Septenarius numerus significat vniuersitatem temporum que discurret septenario numero dierum. p.2.c.349.c
 Sepulchrum est vltima domus cuiuslibet hominis. p.3.c.195.c
 Sepulchrum Christi est gloriosum, licet mors eius fuit cõtemp-
 tibilis. p.4.col.149.b Item p.5.col.462.f. & 1318.f
 Sepulchri domini dispositio. p.5.c.1320.f
 Sepulchra pretiosa frustra struuntur quasi ea animi & non so-
 lius corporis receptacula sunt. p.2.col.1474.f
 Sepulchrorum construendorum mortuis & cura sepeliendi,
 quomodo & qualiter possit licere. p.6.col.652.b
 Sepulchrorum pretium qui non a cogentibus, sed a volentibus
 accipiunt, sciant mutari nomen suum, & perire aliquid de
 merito eorum, etiam reprehendatur cum qui inuitus accepit. p.1.col.284.a.b
 In sepulchris potentum ponebantur pretiosa, propter quod
 claudebantur fortiter, & cum diligentia, ne a latronibus ex-
 traherentur. p.4.col.1056.f Item p.3.col.12.e
 Sepultura pretio non est soluenda, neque emenda, fundus ta-
 men & ius in fundo in quo est sepultura emi potest exem-
 plo Abraham. p.1.c.283.e.f. & 284.a.b
 Sepultura Christi an fuit honorata vel inhonorata, non obsta-
 te quod dicitur, Sepulchrũ eius erit gloriosum. p.4.c.447.c
 Sepultura Christi fuit nobilis & sumptuosa, licet mors fuerit
 ignominiosa. p.5.c.642.f. & 1318.d.e.f
 Item p.4.c.149.b
 Sepultura Christi mystica. p.5.col.464.d
 Sepultura non sunt priuandi condemnati ad mortem, vt sus-
 p̄p̄si in patibulo, decollati, & lapidati, licet eorum vita fue-
 rit odiosa. p.1.c.1583.b.c
 Sepultura Rebeccæ, similiter & Liæ, quare non sic memora-
 tur sicut Delboræ, nutricis Rebeccæ, de qua tanta sit m̄tio,
 quod vocatum est nomen loci sepulturæ illius, Quercus fle-
 tus, &c. p.1.c.372.f
 Sepulturæ officium antiqui patres cum magna sollicitudine &
 solennitate celebrabant, & quare, &c. p.1.c.371.c. & 372.f.
 & 440.a.b. & 474.f
 Sepulturæ loca erant antiquitus extra ciuitates & quare, &c. p.
 5.col.794.f
 Sepulturæ locus semper fuit inter sacra reputatus. Melius po-
 test dici, quod locus sepulchri non est res spiritualis, sed ius
 sepeliendi, &c. p.4.c.274.b.c
 sequitur dominum qui imitator est eius, & per illius vestigia
 graditur, &c. p.5.col.321.c
 sequebantur Christum multi, sed tamẽ diuersis rationibus ad
 hoc sunt moti, &c. p.5.c.93.a. & 955.b.c
 sequi Christum volentes quidam dicunt apti, & quidam ine-
 pti, quomodo, & per quid discretio accipienda sit, &c. p.2.
 col.201.b.c
 sequens Christum si sicut lumen solis in medio peccatorum
 incedas, non te infundet humor peccati, nulla libidinis vn-
 de resperget, &c. p.1.c.626.d.e
 sequentibus Christum est totalitas dimittendus carnalis affe-
 ctus, p.5.col.264.f
 Seraphin præter hunc locum ait Hierony. me legisse non me-
 mini, &c. p.4.c.78.f
 Seraphin faciem Dei & pedes velant, & quare. p.3.c.1764.e
 Seraphim per, m, in masculino genere, per, n, in neutro genere
 plurali dicimus. Seraphin tamen singulariter dici potest, si-
 cut cherubin & cherub, &c. p.4.c.79.c
 serico & purpura indutæ, Christum induere non possunt. p.6.
 col.1325.a
 sermo domini panis est sed multiformis. Alius publicus est, a-
 lius secretus. p.1.c.1117.a.b
 sermo omnis qui pietatem, iustitiam, & veritatem docet, Deo
 immolatus est. Qui autem impudicitiam, iniustitiam, impie-
 tatem, idolis, & qui eum recipit, idolis immolata mâducat,
 &c. p.1.c.1371.c
 sermo Dei qui immundicias cordium circuncidit machera
 petrina, non ex arte grammatica venit, &c. sed ex illa petra
 descendit quæ de monte sine manibus abscisa orbem terræ
 impleuit, &c. p.2.col.130.f
 sermo & vox quomodo differunt, &c. p.1.columna
 877.a.b
 sermo quid est, nisi semen, qui dum ordinate mittitur, a uiden-
 tis quasi concipientis vterus ad boni operis prolem fecun-
 datur. Si importune defluit, polluens emittentem genera-
 di perdit virtutem. p.1.c.1036.e
 sermo per quem in audientibus nasci scientia debuit, si inordi-
 nate prodeat, etiam quæ recte sensit, locdat. Ibidem.
 sermo doctorum temperandus est secundum qualitatem audi-
 torum. p.1.c.1225.a.b
 sermo salutis semper debet patere cunctis fidelibus, nec vn-
 quam deesse oportet in ecclesia verbum solati, & significa-
 tur per panes propositionis. Ibidem
 sermo Dei est vermis, aliis efficitur ignis, & quomodo & qui-
 bus & quam diuerso modo. p.1.col.635.b.c
 sermo diuinis vrit vt corrigat, non exurit vt perdat. par.3.col.
 1398.f
 sermo diuinus dicitur aduersarius noster, quare, & quomodo
 &c. p.5.col.108.f. 109.c
 sermo pedestris quis dicatur, &c. p.1. in præfatione in
 Genesim.
 sermonem qui facit ad populum, temperet sermonem, vt cale-
 stium secretorum pandat suauitatem, & morum correctio-
 nem demonstrat. p.1.col.785.b
 sermones scripturarum sunt vestimenta verbi, & indumenta
 diuini intellectus. p.5.col.836.d
 sermones domini non velle audire reseat profus plena for-
 midinis & expauescenda. p.4.c.13.a
 sermones nunc magis frequentant populares & pedestres quã
 diuites & equitres, sicut etiam turbæ sunt secutæ Iesum pe-
 destres. p.5.col.821.b.c
 sermones boni prolati de aliquo, si ipsos audiat vel sciat, de fa-
 cili eleuant eum in superbiam, et si & mali deiciunt per i-
 ram, & odium contra proferentem. p.3.c.1789.c
 sermones compositos proferre studentes, magis quem sensu sa-
 lutari repletos cui comparantur. p.5.c.384.f
 sero an accipitur pro tempore gratiæ Christi, vel fine mundi.
 p.5.col.333.c
 sero malorum penitet qui in tenera ætate noluit, p.3.columna
 1727.b.c
 serpens dicitur tortuosus quod peccati dux sit, &c. p.4.colum-
 250.e
 serpens magis punitur quam mulier, & mulier quam vir. p.2.
 col.908.e
 serpens non interrogatur qui fecerit locutionem ad primos
 parentes, &c. p.1.c.100.e. & c.108.f
 serpens æneus fuit figura passionis Christi, & quomodo. p.5.c.
 1073.c
 serpens non proprie dicitur sapiens, sed spiritu diabolico, non
 rationali anima, posset sapientissimus dici, & quare. p.1.col.
 89.b
 serpens tentans protoparentes an statura pedibus incedendo
 accesserit. p.1.col.108. & col.100.f
 serpens tentator an habebat faciem gratiosam virgineam, &c.
 p.1.col.89.c. & col.101.b

Index.

- Serpens per quem seducti sunt protoparentes, an & quomodo puniri debuit. p. 1. col. 108. f
- Serpentis damnati sententia est, erit tibi terra cibus. p. 4. col. 525. a
- Serpentis astutia quæ est, & allegoria de hoc. p. 5. c. 144. d
- Serpentis lingua non mouit diabolus a formationem verborum in deceptione protoplastorum, & verba formata non intellexit serpens. p. 1. c. 89. c. & 101. b
- Serpente æno cur voluit Deus sanari serpentum morsus. p. 1. col. 1317. b
- Serpente morsus homo si æs aspexerit statim moritur. p. 1. col. 1317. b
- Serpentes quod trahuntur de latebris verbis Marforum, diabolica vis est, quod permittitur ad primi facti memoriam. p. 1. c. 98. e. f.
- Serpentes per incantatores ex solo vocis sono sopiuntur, vel etiam de cauernis trahuntur. p. 2. c. 103. c
- Seruire Deo deuote in simplici cõuersatione melius est quam multis abundare virtutibus, & proximorum facta despiciere. p. 3. c. 1698. d
- Seruire offensio qui nullo placatur obsequio, graue est. p. 3. c. 1259. a
- Seruiri sibi vult Deo prudẽter, non vt nimietate debiles fiant, & post medicorum suffragia requirant. p. 6. col. 718. c. f
- Seruicus Deo in operibus bonis ad hoc principaliter, quod tueatur vita vel sanitas sui corporis, peruerso ordine & amore procedit, & c. p. 3. c. 32. f
- Seruientes communitate in spiritualibus, iure naturali & diuino & etiam humano a communitate prouidenter in temporalibus. p. 5. c. 142. f. & 143. c
- Item p. 1. c. 1289. c. & 1292. c. & 1559. f. & 1560. a
- Seruitio diaboli mancipati & vitam sacrilegum temporaliter finientes, æternis cruciatibus consumentur, & quisque pro suo merito p. 2. c. 1257. b. c
- Seruitus bona, & bona libertas æqua lance appenduntur. p. 6. c. 252. f. & 505. c. & 566. f. & 2166. f
- Seruitus est mors ciuilis. p. 4. c. 1357. c
- Item p. 1. c. 384. 415. c. & 747. c
- Seruitus cepit ex peccato. p. 6. c. 566. f
- Seruitus Babylonica an fuerit durior Aegyptiaca, & c. p. 4. c. 705. c. & 706. e
- Seruitus duplex. p. 6. col. 571. b
- Seruitus peccati miserabilior est seruitute corporali, & quare. p. 5. c. 1164. f
- Seruitus Dei cõsolabilis est & suauis, seruitus autem humana quasi importabilis. p. 2. c. 222. f
- Item p. 4. col. 2424. f
- Seruus non potest aliquid vouere vel implere, per quod impediatur opus sui domini. p. 1. c. 1399. b. c
- Seruus Dei exul est mundi fugitans corporis passionem. p. 2. c. 829. b
- Seruus Hebræus quomodo libertate donandus. p. 1. c. 677. b. c
- Seruus si propter Deum patiens a domino verberatur iniuste, cum ei bene seruiat & sustinet, hæc est ratio, & per hoc efficitur gratus Deo. p. 6. c. 1321. c
- Seruus si est corporali consumeliosus, Deum quoque in honoreat qui carnali domino nomen suum accommodat. p. 1. col. 1082. e. f
- Seruus est peccati qui facit peccatum, & huius ratio. p. 5. col. 1164. f
- Seruus quis & vnde dicitur. p. 1. c. 435. a
- Seruum hominem homini, vel iniquitas, vel aduersitas: Iniquitas sicut Chanaan, aduersitas sicut Ioseph. p. 1. ibidem.
- Seruum qui eripuit ex manu hostium, iure utique tenet quem demit. p. 1. col. 1655. a
- Serui bonum regimen in tribus est, conformiter ad bonum regimen asini. p. 3. col. 2142. f
- Serui si beneuoli sint & obedientes, & fratres habendi sunt. p. 3. ibidem
- Seruorum, quidam est seruus qui & filius. Et est seruus qui timet penam, sed non diligit iustitiam. p. 6. col. 166. f
- Seruorum conditionem multum glorificat Petrus, quos beneficiẽtes affirmat imitatores dominicæ passionis. p. 6. 1321. c
- Seruos bonos & ancillas bonas, affectu filiorum & filiarum prosequi debent domini p. 3. c. 314. f
- Seruos suos cur vocet dominus Leuitici 25. quos ante seruos hominum vocauerat. p. 1. c. 1132. e
- Quasi seruos & ancillas in perpetuum acquirimus, quos conuertimus de Genibus, aut de Iudæis, & c. p. 1. c. 1131. a
- In seruis etsi despectat est cõditio, virilitas viget. In ancillis autem cum conditione pariter sexus iacet. p. 2. col. 407. a. b
- Sesac rex Aegypti ascendit cum 1200. curribus & sexaginta millibus equitum & sustulit thesauros Hierusalem. p. secundum da, c. 800. e
- Seth est nomẽ ciuitatis in terra Moab, vt dicit Rabbi Nathan, cuius populum totaliter destruxit David. Et sic accipitur cum dicitur, vastabitque omnes filios seth. p. 1. c. 1361. c
- Seth filii, omnes homines. Ab eo nomine humanum genus descendit. Qui enim de Cain fuerant, diluuium perierunt. p. 1. Ibidem
- Seruitus mos est, quando ratio deficit, dentibus fraudet, & quod vult, tacens ostendit. p. 3. c. 672. e
- Sex primus numerus perfectus est, & quid significat. p. 6. col. 1597. a
- Sexagenarius numerus sicut senarius perfectionem significat. p. 1. c. 1475. b. & c. 1553. c
- Sexaginta quid significat moraliter. Ibidem
- Sexus masculinus perfectus est. p. 1. c. 1547. c
- Sexus fragilis & minor ætas, sunt numero indigni. p. 5. col. 257. a
- Si David mentiar. Si negatiue positum est, quod etiam communis vsus habet. p. 4. c. 2363. b
- Sibilant & fremunt ita irridentes, cum quemlibet corruisset viderint, sicut boni charitate compuncti, stupore permoti, dolentes sibilant, & caput agitant. p. 4. col. 933. b. c
- Sibilatio subitum & improuisum dolentis & admirantis affectum indicat. p. 4. Ibidem. a
- Sibylla per spiritum phytonicum locuta est p. 6. c. 212. d
- Sichem vno modo est nomen ciuitatis, alio modo est proprium hominis. p. 6. c. 1053. b
- Item p. 1. col. 360. e. f
- Sichima iuxta Græcam & Latinam consuetudinem declinata est. Hebraice sichem dicitur, licet vitiosè Sichar legatur. p. 1. c. 446. e. f
- Sicut, non semper designat equalitatem, sed correspondentiam dicit quando rei figuræ ad figuram. p. 4. col. 1200. e. f
- Item p. 3. col. 1445. a
- Sidon ciuitas sita in terra promissionis prope montem Libani. p. 5. col. 266. f
- Sidones duas esse non comperi, vnam paruam & aliam magnam quantum ad terrenum pertinet locum. Sed mystice, capiuntur animæ quædam in magna, quædam in parua. p. 2. col. 81. b
- Sidera priusquam fierent, ordo temporum nullis notabatur in diebus, vel meridiana hora, vel quolibet alia. p. 1. col. 18. f
- Siderum singulorum positio & situs videtur quibusdam, quid dici ciuitas vel haberi possit in celo, quod ego, inquit, Origenes definire non audeo. p. 1. c. 1440. e. f
- Sub sigillo aliquid claudimus, vt cum tempus erit proferamus. p. 3. c. 122. e
- Vt signaculum ponimus Christum super cor: cum ea quæ dixit ita discimus quasi diuinæ veraciter sint verba sapientiæ. p. 2. c. 1645. a. b
- Signum petere an & quomodo liceat. p. 2. c. 129. a
- Item p. 1. col. 146. f
- Signum solenius aliquod digito vel brachio alligatum circumferre, quo admoneamur illius rei cuius frequentiore habere volumus memoriam. p. 3. col. 1879. b
- Signum duplex ponitur alicuius aduentus. Vnum pronosticum quod est iudicium futuri effectus. Aliud rememoriatiuum effectus

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- effectus præteriti. p. 4. col. 95. c
Signum maximum ad confirmanda doctrinam Christi fuit declaratio ipsius diuinitatis, quæ manifesta facta est per spiritum sanctum Apostolis datum. p. 5. c. 1274. c
Signum, quod in quocunq; tempore aliquid significat, & est prodigij genus. p. 6. c. 452. e. f
Signum veteris Testamenti circuncisio in latenti carne, signum noui crux in libera fronte, quomodo & quare. p. 6. c. 521. c
Signa quando monstrantur a Deo. p. 4. c. 94. d. e
Signa præcedentia iudicii diem. p. 2. c. 2468. e
Signa & portenta vocat Isaias miracula ab Apostolis edita. p. 4. c. 112. e
Signa proprie dicuntur quæ significant aliquid de præsentia. p. 4. c. 806. f
Signa facere non est probatio sanctitatis, sed vnumquemque vt se diligere, de Deo autem vera, de proximo vero meliora quam de seipso sentire. p. 3. c. 281. c
Signa petuntur a Deo multis modis. p. 4. c. 99. c
Significare bonum typice malum, & mala significare bonum, si aliquando contingat, nemo miretur. Si enim hoc non liceret, nunquam nigro attramento, sed semp auro lucido nomē Dei scriberetur, quia Deus lux est, sed si nomē diaboli calculo tādido scribas, nihilomin⁹ tenebras significat. p. 2. c. 1505. c
Signa sunt cælestia luminaria, quomodo & quorum. p. 1. col. 674. e. f
Signa propria habent homines in motibus animorum, & virtutibus animæ, sicut propria quædam castitas est Petri, & alia castitas Pauli, et si eadem videatur. p. 1. col. 1906. e. f
Signa fecit dominus, & discipulis facere dedit, vt per hoc certius euāgelio credatur, dū qui cælestia promittunt terrenis, cælestia & diuina opera operentur in terris. p. 5. col. 494. e
Signa quæ fiunt in consummationem seculi, similia sunt & ferē eadem iis, quæ ante excidium Ierusalem facta sunt. p. 5. col. 391. a. 615. c
Significantias veteris Testamenti nemo putet negligendas. p. 3. col. 1382. e
Significationibus diuersis, & aliquando etiam contrariis res vna exponitur mysticè, & quare. p. 5. c. 235. b
Item p. 4. col. 1181. a. b
Item p. 3. col. 1859.
Silentium cultus iustitiæ est. p. 3. c. 141. a
Silentium est mentis murus, intra quem tamen nimis aliquando artatur, & dum eloquio immoderate compefcitur, intus fernet cogitationibus, aliosque loquentes despicit liberius. p. 3. c. 99. b
Silentium triplex, scilicet ante legem, sub lege, & in gloria. p. 6. col. 492. e.
Silentii censura ad sui cognitionem redit, sed superuacuis verbis extra se dispergitur, & tota hosti detegitur. p. 3. columna 99. b
Non filere Dei, vel non tacere, est orantis postulationem efficaciter exaudire. p. 3. c. 616. f
Silo dictio Hebraica est proprium nomē loci. Significat etiam in alio sensu missionem, & sic est nomen commune. p. 1. col. 452. f
Silo locus vbi situs. p. 4. col. 641. b
Siloa fons est ad radicem montis Sion. p. 5. c. 1175. b
Siluam quæ in nobis est emundemus, inutiles, scilicet & infructuosas arbores, & faciamus ibi noualia quæ semper innouemus, & fructum capiamus. p. 2. c. 191. d. e
Sim, verbum vt Hebræi aiunt, vlcus sonat, non vulnus. Hoc in fligitur, illud sponte nascitur. p. 2. c. 965. b. c
Simeon patriarcha quare non habuit benedictionem. p. 1. col. 1690. d. e
Simia est animal ingeniosum hominis imitatorium. par. 2. col. 101. b
Simila vitæ symbolum gerit. p. 1. c. 917. a
Simile pars sola, thuris vero non pars, sed ipsum thus totum domino incendi præcipitur. p. 1. col. 919. b
Similes ei erimus, cum dicitur, Similitudo hæc non ad naturam & substantiam, sed ad gratiam reuocatur, sicut pictura est similis ei cuius imago in ipsa exprimitur, & c. p. 1. c. 814. d. e
Similis summus omnes, sed est propria cuiusque distinctio vel in vultu vel in statura, vel in habitu, vel in positione, p. 1. col. 1179. a
Similitudines in rerum in sacra scriptura frequenter nominantur nominibus rerum. p. 2. c. 496. e. f
Similitudo bona, & similitudo peruersa. p. 3. c. 952. e
Similitudo, æqualitas, & ima differentur. p. 6. c. 383. b
Item p. 4. col. 1283. b
Similitudo per se, est causa dilectionis, ita dissimilitudo causa odij & abominationis. p. 3. c. 1730. e
Simon magus. p. 1. c. 1093. a
Item p. 4. col. 2372. f
Simoniæ vicium potest dici abominatio desolationis. p. 5. col. 617. c
Simoniacus quando priuatur ecclesia, conuertit se ad tondendas oues, id est, ad rapiendum bona simplicium per exquisitas & malicias & fraudes. p. 1. c. 389. f
Simoniacus, & c. p. 6. col. 1070. f. & 1192. f
Item p. 4. col. 2353. c
Simoniacorum hæresis grauissima. p. 2. c. 795. d. e. f
Simplex quilibet aut rusticus qui arcana sapientiæ comprehendere nequit, si tamen exempla sapientium viuendo sectatur, iure inter sapientes numerabitur. p. 3. c. 1654. a
Simplex auditor verbi Dei, si ea quæ in scripturis intelligit operando perficit, melior est, quam eruditus, si ad hæresim prædicandam labia detorquet. p. 3. c. 1683. c
Simplex vir & iustus Ecclesiasticus est, qui non habet scientiam scripturarum, sed quæ iubentur facit. p. 4. c. 2379. b
Simplicis vitæ innocentiam cum charitate seruare, multo utilius est, quam virtutum exterius fulgere miraculis, & interiora mentis ab odiorum sorde non expurgare. p. 4. col. 1667. a
Simplices seculares qui sunt vitæ exemplaris, siue etiam frater simplex, officium prædicandi non habens, tales sua exemplari vita plus proficiunt sibi, & aliis, quam prædicator verbosus. p. 2. c. 291. c
Simplices & laici in ecclesia aliquando sunt deuotiores. p. 5. c. 1152. f. & 1036. f
Simplices homines quare Christus primo vocauit ad prædicationem euāgelii. p. 5. c. 90. f
Item p. 6. c. 206. e. f
Simplices in campis nutriti frequenter inueniuntur necessaria salutem videre clarius, quam illis qui quasi quotidie audiunt sermones in ciuitatibus magnis. p. 6. c. 1392. f
Simplicitas non quærit ollas carniū. p. 1. c. 298. a
Simplicitas sine rectitudine dissoluta & stulta, rectitudo autem siue simplicitate austera & dura, sed vtraque virtus coniuncta perfectum reddit hominem. p. 3. c. 1611. a.
Simplicitas non solum sufficit ad salutem seruandam, sed eum simplicitate pariter debet esse prudentia, & c. p. 4. columna 2373. a
Item p. 1. col. 1268. e. f
Simplicitas debet a nobis haberi, vt nemini noceamus. Debet & prudentia, ne decipiamur ab aliis, & c. parte quarta col. 2373. a
Simplicitatem conscientia quam iniusti velut infirma abiecta quæ despiciunt, iusti in virtutis sacrificium vertunt. p. 1. col. 557. b
Simplicitatem excolentes, recti, puritatem ac mâsuetudinem Deo immolant, quam abominantes reprobi fatuitatem putant. p. 1. Ibidem.
Simulacra gastrimargi sunt imaginationes de cibis & potibus & simulachra superbi sunt imaginationes de honoribus & c. p. 4. c. 35. b
Simulacra dicuntur homines parui aut nullius valoris, quæ tamen superbus potens promouet ad statum honoris. p. 1. col. 2059. c
Simulacra Aegypti corruerunt, cum Ioseph & Maria fugerunt

Index.

- in Aegyptum, &c. p. 4. c. 195. a. b.
- Simulans** se bonum & corrumpens alios, peior est quam nō simulans se bonum sub habitu exteriori, p. 5. c. 183. c.
- Simulata** innocentia non est innocētia, simulata æquitas non est æquitas, sed duplicatum peccatum, p. 6. c. 632. d. e.
- Item p. 4. c. 603. a. b.
- Simulatorum** fraudulentia quadruplicem finem habet, p. 4. c. 1578. f.
- Simulatores** significantur per pardum, & quare, p. 4. c. 1610. f.
- Item per struthionem, & quare, p. 3. c. 290. e.
- Sin** vocatur omnis eremus vsque ad montem Sinai, & ex tota prouincia, etiā locus vnus mansionis nomen accepit, sicut & Moab tam vrbs quam prouinciæ nomen est, p. 2. c. 645. b. & c. 1307. b. & c. 1425. a. & sequenti. a. & c. 1463. b.
- Sin** sancta interpretatur per antiphrasim, p. 1. c. 1431. a.
- Sina** interpretatur mensura mea, vel amphora mea, parte 1. col. 727. c.
- Sinapis** granum, omnem noxium humorem de capite purgat, p. 5. c. 926. d. e.
- Singularitas** non recipit distinctionem, p. 2. col. 1559. c.
- Sinus** Abrahæ, Vide in Abrahæ sinus.
- Sion** & Ierusalem dicitur quatuor modis, p. 4. c. 418. e.
- Sion** accipitur quandoque pro ecclesia militante, & quandoque pro ecclesia triumphante, p. 3. c. 946. f.
- Sion** vrbs arx erat vbi David & qui post eum fuerunt reges sepulti sunt, p. 2. c. 683. c.
- Sion** Hebræis nomen erat desiderabile, Sacriq; omnes ritus, & sacrosanctæ ceremoniæ illic peragebantur, p. 2. c. 1158. f.
- Sitis**, tribus modis dicitur, & quo modorum accipitur cum dicitur. Qui biberit ex hac aqua, &c. p. 5. c. 1088. f.
- Sites** diueriæ sunt, p. 1. c. 644. d.
- Smaragdus** lapis preciosus quot eius genera, & vbi & quomodo reperitur, p. 6. c. 1679. b. & eius moralitas. Ibid.
- Item p. 4. c. 1289. b.
- Item p. 3. c. 2134. e. f.
- Item p. 2. c. 1614. e. f.
- Sobrius** intellectus in omnibus optimus est, qui reficit animam, nec grauat mentem, p. 3. c. 1992. b.
- Sobrietas** magna in sacerdotibus nouæ legis requiritur, & de hoc figura, &c. p. 1. c. 992. e. f. & c. 1637. c.
- Societas** nulla potest permanere absq; iustitia, etiam illorum qui odiunt iustitiam, vt pote latronum, p. 1. c. 1554. f.
- Societas** tota dicitur facere, quod vnus de aliqua societate facit, p. 5. c. 421. c.
- Societas** Dei & hominis inchoatur in charitate in via, & conseruatur in patria, p. 6. c. 1386. f.
- Societatem** malorum debent fugere infirmi, ne mala quæ frequenter aspiciunt, & corrigere non valent, incipiant imitari, p. 3. c. 1702. d. e.
- Ex** societate malorum poenas temporales sustinent aliqui iusti, p. 1. c. 201. b. Interl.
- Socrates** dixit: Hoc vnum scio, quod nescio, p. 3. c. 348. e.
- Vide etiam p. 4. c. 364. a.
- Sodoma** & Gomorra dupliciter in ignem redactæ sunt, par. 6. c. 1357. b.
- Sodomitiæ** ctsi in vitijs exardebant, & inhospitales erāt, tamen remissius erit eis quam quibusdam ciuitatibus, qui prophetas & prædicatores habent, p. 5. c. 839. b.
- Sodomam** fabulantur Iudæi in aduentu Christi sui restituentam, vt sit quasi paradus Dei, & Samariam in felicitatem pristinam, p. 4. c. 1197. c.
- Sol** Symbolum gerit totius naturæ, p. 1. c. 1373. a.
- Sol** visibilis viginti quatuor horis orbem illustrat, & suo ambitu noctis tenebras fugat, p. 1. c. 1365. a.
- Sol** dicitur species cæli, sicut nobilior & sapientior ciuis dicitur species & decor ciuitatis, p. 3. c. 2189. c.
- Sol** est medius planetarum, p. 3. c. 558. f.
- Sol** spiritus dicitur, quia animat, & inspirat, & viuificat omnia, sicut in vere singulis annis videmus, p. 3. c. 1753. c.
- Sol** potest intelligi oriri dupliciter, p. 5. c. 655. c.
- Sol** maiori lumine lunam stellasque ne terram illuminent, impedit, vnde & sic vocatur, quia solis obtusa luna stellisque cæteris per diem folgeat terris, p. 1. c. 18. e.
- Solis** magnitudo, Vide in Magnitudinis solis.
- Solis** retrocessus tempore Achaz, p. 4. c. 338. e.
- Solis** regressus tpe Ezechix Babilonijs fuit stupori, p. 2. 968. e.
- Solem** dicunt Iudæi tempore Messix staturum, & cætera multa temporaliter implenda, sed improbantur, p. 4. c. 404. f.
- Solem** non retrocessisse, nec diem fuisse longiorem nec breuiorem tempore Ezechix, an & quomodo probari possit, p. 2. c. 971. & c. 973. a. b. Vide etiam in Dies. & c. 79. c.
- Item p. 1. c. 1472. f.
- Solatium** est miseris habere socios in pœna, p. 4. c. 1638.
- sed contra, Epulo petebat ne venient fratres in locum tormentorum. Solutio ad hoc, p. 4. c. 1320. e.
- Solatia** temporalia quæ deuoti populi prædicatoribus cōpensant, vt sine cura & impedimento diuino vacent obsequio, significantur per plaustra, p. 1. c. 1205. a. b.
- Soldanus** est maximus inter Saracenos, p. 6. c. 1603. b. c.
- Solennitates** dedicationis Ecclesiarum & sacerdotum per singulos annos sunt solenniter celebrandæ, p. 2. c. 764. d.
- Solennitates** sacerdotum hodie sunt cōiter in conuiujs & potationibus excessiuis, & dissolutionibus ineptis, p. 4. 2189. c.
- Solennitates** septem veteris Testamenti, scilicet sabbati, pentecostes, tubatum, expiationis, tabernaculorum, cœtus, & quid figurauerant in nouo Testamento, p. 1. c. 1105. a. b. & c. 1058. d. e. f. 1059. a. b.
- Solennitates** legis pene omnes in septenario numero sunt, & de hoc amplificatio, p. 1. c. 1531. c.
- In** solennitatibus solēt homines lautius comedere & bibere, & per consequens iurgari de facili, & inter iurgia prorumpere ad blasphemias, p. 1. c. 1118. f.
- Solicitus** est quilibet magis circa rem propriam quam circa communem, p. 1. c. 117. b. c.
- Solitudo** quomodo accipitur secundū proprietatem Hebraici sermonis quando dicitur in Iob, Qui ædificant sibi solitudines, p. 3. c. 54. e.
- Solitudo** in loco secreto & remoto inter virū & mulierem ēt valde propinquos genere est fugienda, ignē enim concupiscentiæ carnalis diabolus accēdit, exēplo Thamar, p. 2. 585. c.
- Solitudinis** loca qui quæunt, hæc scire debent quod tot animarum rei sunt, quot in publicum prodeuntes prodesse potuerunt, p. 2. c. 828. f.
- Solitudinem** omnino circa necessaria vitæ non excludit saluator, p. 2. c. 142. f. 143. c.
- Solitudinem** animarum regendarū qui assumit, restat vt qui bus æterna prædicat, ad prouidenda quoque eis temporalium necessitarum subsidia inuigilet, p. 3. c. 1856. e.
- Solitudine** recepta temporalium subsidiorum, quātumlibet eximius doctor, difficile vitat peccatum, p. 3. ibid.
- Solitudine** moderata sollicitari ad quærendum ea quæ non dedit hominum natura, vt vestes, & arma, & similia, nō est interdictum, p. 5. c. 143. c.
- Soliloquium** quando & quid dicitur, p. 3. c. 426. d.
- Soluendi** potestatem ad quid accipiunt ministri ecclesiæ. Vide in Ecclesiæ ministri, & in Ministri ecclesiæ.
- Solus**, hæc dictio addita alteri quid excludat, & in diuinis quid & qualiter excludat, p. 3. c. 2091. c.
- Solus** Deus est in quo peccatum non cadit, p. 3. 1541. c.
- Somnium** inquietum habent mali homines, & phantasmata terribilia occurrunt sibi, boni vero habent phantasmata bona, p. 3. col. 1616. f.
- Somnia** interpretandi ars, dicebatur sciētia diuina, p. 4. 1545. c.
- Somnia** quibus futura significantur, solius Dei notitiæ reseruantur, & nō patent coniecturibus & mundi sapientibus, p. 4. c. 1513. a.
- Somniorum** causa est nonnunquam sollicitudo præcedens in vigilia, p. 4. ibidem.
- Somniorum** interpretatio per ea iudicando de futuris, vtrū sit licita? Arguitur contra & pro, cū responsione & solutionibus

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- bus argumentorum, p. 1. c. 401. c
 Somniorum causa est duplex in generali, s. intrinseca & extrinseca, & quælibet subdiuitur, p. 1. ibid.
 Somniorum imagines sex modis tangunt animū. Vel sic, somniorum sex sunt maneries, p. 3. c. 2143. a
 Item p. 4. c. 1016. d
 Somniorum imagines sex modis tangunt animum, p. 1. 1074. d
 Somnijs non est vbiq̄ credendum, licet Pharao & Nabuchodonosor voluntate Dei, iudicio somniorum futura cognoscunt, p. 4. c. 2024. e
 Somnus subtilior est in parco victu, p. 3. c. 2132. e
 Somnus vnde & quomodo causatur, parte 5. c. 979. c
 Somnus a requie tēporum venit ad oculos, quia dormituris tēpora grauari incipiunt, p. 3. c. 2467. b
 Somnus operantis cui simplex cibus & modicus, & diuitis, qui distentus nimietate epularum, ad inuicem comparantur, p. 3. c. 1782. d
 Somnus ne saltem a passionis premio vacet, Deus benigne permittit, vt diabolus sanctos quo minus valet vigilantes, grauius tentet dormientes, p. 3. c. 103. a
 Sonus magnus fit in ecclesia, quando orantibus sacerdotibus & benedictibus respondet omnis populus Amen: qui sonus tam ad clamorem vocis, quam deuotionem cordis pertinet, p. 3. col. 2213. c
 Sonorum tria genera sunt, s. voce, flatu, pulsu, p. 3. c. 1592. f
 Sonorum diuersorum rationalis moderatusque concentus, ecclesie vnitatem significat, p. 2. c. 30. f
 Sophismata dialecticorum dicuntur scyniphes, quæ omnia mundum deceperunt, p. 1. c. 553. c
 Sopor & somnus quomodo distinguuntur, p. 3. 457. a. b. 458. d
 Sopor Adæ non fuit naturaliter causatus, sed a Deo immisus, & quare, p. 1. c. 80. d. e
 Sor quomodo interpretatur, p. 4. c. 935. b. c. 936. d. e
 Sordes cordium expiantur per tria, p. 1. col. 1170. e. f
 Sordes pedum quæ sunt, p. 4. c. 935. b. c. 936. d. e
 Sordes nostras ex Dei mundicia agnoscimus, quanto plus ei proximanus, p. 3. c. 132. e
 Sordibus vitiorum qui non metuit pollui, hunc necesse est pro meritis ignibus gehennæ tradi, p. 1. c. 468. d. e
 Sors pro quo accipitur, & quid significet, p. 6. col. 524. b. 609. b & col. 981. e
 Item extense, p. 2. col. 117. a. b. c
 Sors alia dicitur diuisoria, alia consultoria, &c. p. 1. c. 1440. f
 Item quæ istorum sit licita, p. 4. c. 2024. e. f
 Sors quomodo in scriptura sancta accipitur, & quod in terris non solum est, sed etiam in caelestibus, & etiam de his virtutibus idem putandum est quæ mundi ministeria his susceperunt, p. 2. c. 117. a. b. c
 Sorte cum aliquid diuiditur, in consuetudine hominum est, fortuito videtur sors illa ad illum, vel alia ad alium cadere, p. 1. c. 117. a
 Sortes viginti quatuor erant sacerdotum, Leuitarum, & ianitorum, & habebant totidem pontifices, qui seruiebant in templo successiue per hebdomadas, p. 2. c. 914. f. & c. 1111. c
 Sortibus an, quando, & quomodo vtendum sit, & quotuplices sunt. Item quotiens & quomodo in his peccatur, par. 6. col. 986. b. c. Item p. 4. c. 2024. e. f
 Item extense, p. 2. c. 1111. b. c
 Item p. 3. c. 1675. c. & 1676. b. f
 Sortilegæ siue diuinatrices (vt sunt vetulæ) aliquando fingunt, quod de nocte vadunt cum animabus defanctorum, & dicunt prospera aliquibus, alijs aduersa, p. 4. c. 1170. f
 Sortium in descriptione vbiq̄; vtitur scriptura hoc verbo, egreditur, vergit, vel reficetur, vel aliquo huiusmodi, quid per hoc denotetur, p. 2. c. 99. c
 Sortium descriptio per certa loca & ciuitates, non est bene intelligibilis illis qui non viderunt terram promissionis vel saltem eius descriptionem depictam, p. 2. c. 113. c
 Sosanim nomē Hebraicū (vt Iudæi moderni dicunt) significat rosas in plurali. Hieronymus autem trāsferret lilia, & in toto veteri Testamento transfert liliū vel lilia, &c. quia Iudæ suo tempore illam dicebant significationem illius dictionis, p. 3. c. 741. b. 854. c
 Sosi pater Pyrrhi, vel Sosi pater Pyrrhi, subaudi filius, parte 6. col. 1195. b
 Spacium mille passuum & duorum milium cubitorum, an sit idem, inquitur, & soluitur, p. 1. c. 1443. c
 Spartes lingua Persica canem signat, p. 4. col. 380. f
 Spartiatæ, an, & quomodo fuerint de genere Abraham, par. 4. c. 2342. f. 2343. c
 Species multæ subalternæ, ac etiam specialissimæ, sunt in piscibus & auibus, & brutis animalibus, aliter de humana natura, p. 1. c. 24. f
 Species nostra est proximus, in quo videmus quod sumus, quæ visitat qui ad eum passibus amoris tendit, & ex se viso illi condescendit, par. 3. c. 89. a
 Species diuina Christi non poterat videri, p. 4. c. 444. d
 Speciositas optime sedet in principe, p. 3. c. 742. f
 Speciositas in quo & quot proprie consistit, p. 3. ibid.
 Spectacula theatrorum, imo omnes offensiones quæ animæ contaminant puritatem, remoueamus, p. 4. c. 1225. b
 Specula sua quorum capsæ erant æneæ, obtulerunt mulieres deuotæ Hebræorum ad labrū æneum tabernaculi, & quare, p. 1. c. 891. c. & c. 894. f
 Speculatio duplex fuit in Christo scilicet diuina & humana, & quælibet est excelsa, p. 2. c. 309. c
 Speculator populi positus debet altum spectare in vita, par. 4. c. 1324. b
 Speculatores in Ecclesia constituti vt non cessent obiurgādo peccata, p. 4. c. 1324. a
 Sperant homines temporalia cum bestijs, sed sancti misericordiam caelestem, p. 3. c. 678. d
 Spes quid est, p. 3. c. 1784. f
 Spes galeæ comparatur, & quare, p. 6. c. 659. c
 Item ancoræ. c. 772. & c. 857. c
 Spes præmii solatium fit laboris, p. 6. c. 1449. c. 1144. f
 Spes sine meritis non est spes, sed presumptio, p. 3. c. 163. a
 Spes an & quomodo fuerit in Christo, p. 3. col. 528. f. 567. a
 Spernere non debemus ea quæ constat creatorē ad vtilitatem nostram fecisse, p. 3. c. 2161. c
 Spicæ nomine discipulorum Christi cærus signatus, parte 4. c. 185. c
 Spicas vellentibus apostolis Iesu in die sabbati an peccauerūt, p. 6. c. 1225. a
 Spina doctrinæ spirituales viros signat, p. 4. c. 361. c
 Spinæ & tribuli, & quædam ligna infiuētiosa, cur vel quando creata sunt, cum Deus dixerit, Germinet terra herbam, p. 1. col. 16. f
 Spinæ erant ante peccatum, sed non vt laborē homini inferrēt cui post peccatum fuerunt ad laborē & afflictionē, sicut serpentes & quæcunq; noxia, ante erāt innoxia, p. 1. c. 104. d. e
 Spiramento viuimus, sine quo non sapimus, sed per quod, p. 3. col. 253. b
 Spiritualis creatura præcellit corporalem dignitatem, sicut lumen sua claritate præcellit obscuritatem nebulae, p. 3. c. 2091. a
 Spiritualis sensus qui sub vili tegmine literarum habetur, est melior victus quam ambitiosæ deliciae philosophorū, quæ in diuersis libris sub incerta opinione continentur, vbi labor & superflua cura, p. 3. c. 2124. d
 Spirituales auari non putant amicos, nisi qui donant, quorum sed os sed manus iudicāt, & tantum quorum marisupia exhauriunt sanctos iudicant, p. 4. c. 28. e
 Spiritualia qui ministrant, non licet illis aliquid exigere vel accipere ex pacto, quamuis licitum est accipere si spontaneè offeruntur, p. 4. c. 1519. c
 Spiritus continuo operatur, nec ocium patitur, vbi operandi materia digna suppeditat, p. 1. c. 1237. b. c
 Spiritus domini requieuisse describitur super Christū septem pluci virtute, quia vno nomine nō poterat, diuersis vocabulis

Index.

- lis explanatur, p. i. c. 1237. b. c
- Spiritus nos seducentes diuersi sunt. Est enim spiritus fornicationis, est spiritus iræ, est alius auaritiæ, est alius superbiæ, p. 2. c. 87. b. c
- Spiritus vnus fornicationis est, & innumeri qui hoc officio ei parent. Similiter iracundiæ princeps vnus est, & innumeri sub ipso. Et ex illis sunt qui in Britannia seducunt, & in India, qui licet diuersi sint, sub vno tamen principe & magistro totius militiæ, p. 2. c. 87. b. c
- Spiritus idem, & domini appellatur, & malus. Domini per licentiam iustæ potestatis, malus per desiderium iniustæ voluntatis, p. 2. c. 417. a. b
- Spiritus malus quencunque arripit, intellectum & rationem tollit. Spiritus vero bonus quoscunque gratia repleuerit, videntes & intelligentes facit, p. 1. c. 87. b
- Spiritus domini quomodo differenter dicitur esse in prophetis, apostolis, & super Christum, p. 3. c. 33. e. f
- Spiritus quomodo accipitur cum dicitur: Et spiritus domini ferebatur super aquas. Non enim de spiritu mundi, sed de spiritu sancto intelligendum est, p. 1. c. 40. f. & c. 41. b
- Et extensè deducitur. Ibidem.
- Spiritus vbi vult spirat, exponitur de spiritu materiali, vel de spiritu sancto, p. 5. c. 1073. c
- Spiritus idem, sed propter diuersa opera dissimiliter appellatur, p. 6. c. 106. d
- Spiritus dona varia sunt, & quare dantur, & per quæ ad vitam æternam venitur, par. 1. in præfat. in Genes.
- Spiritus sanctus descendebat quidem in prophetam, sed rursus secedebat, p. 4. c. 37. b
- Spiritus sanctus non animæ instar cum homine cohabitatur, verum illi indefinite, id est, ac in eo quicquid vult afficit, p. 2. col. 255. b
- Spiritus vocatur vis animæ, inferior mente, vbi corporalium rerum similitudines imprimuntur, p. 6. col. 321. a
- Spiritus hominis in scriptura accipitur ipsa anima, vel ipsius animæ potentia rationalis, p. 6. c. 212. d
- Spiritus hominis, qui quasi animæ maritus, animale affectum tanquam coniugem regit, p. 6. c. 283. a
- Spiritus importat quendam impulsum vitalem, progredientem a corde in exteriora membra, p. 6. c. 112. f
- Spiritus humanus dicitur quietus, & hoc per virtutes morales, & dicitur modestus per virtutes operatiuas, p. 6. col. 1326. f
- Spiritus cum sine additamento ponitur, tota trinitas frequenter intelligitur, p. 6. c. 1453. c
- Spiritus vbiunque in ve. vel no. Testa. sine additamento ponitur, in bonam partem accipitur, p. 4. c. 2051. b
- Spiritus sancti verba non dicentium merito pensantur, sed ipsius voluntate vbiunque voluerit, proferuntur, p. 2. c. 446. e
- Spiritus deceptionis impijs hominibus vtens tanquam instrumentis falso promittit victoriam, p. 2. c. 848. c
- Spiritus sanctus cum prius feritatem Samsonis cognitam haberet a vino & vinetis iussit abstinere, p. 2. c. 240. e
- Spiritus sanctus licet sit datus patribus, plenitudo tamen spiritus sancti tota data est Christo: quia in eo inhabitauit corporaliter, p. 4. c. 365. b. c
- Spiritus malignus a quo vexabatur Saul ideo dictus domini, quod occulto iudicio domini Saulem vexabat, p. 2. c. 417. b
- Spiritus sanctus ita sanctus est, vt non sit sanctificatus, non. n. aliunde accedit ei sanctificatio, nec initium sanctitatis accepit, p. 1. c. 1290. e. f
- Spiritus sanctus agit festum, cum in his qui conuertuntur, videt sibi templa parari, p. 1. c. 1387. c
- Spiritus sanctus vnctio est & signaculum in quo verbum Deus vigilat & sanat omnia, p. 4. c. 491. b
- Spiritus sanctus vt accipiatur, quatuor disponunt, scilicet diuinorum beneficiorum gratitudo, & c. p. 1. c. 655. c
- Spiritus sancti dono vtrum opera ista tribuenda sunt, quæ per tinere videntur ad opificium? p. 1. c. 819. b. c
- Spiritus sancti plenitudo, vtrum debuit dari immediate post ascensionem Christi. Arguitur contra & pro, cum responsione & solutionibus argumentorum, p. 5. c. 1274. c
- Spiritus sancti operationes septem, p. 4. c. 540. d
- Spiritus sancti dona quot sunt, & horum sufficientia, par. 4. column. 205. f
- Spiritus malum esse in corde cuiusque in tempore peccati, & agere partes suas, certum est, cum scilicet datur ei locus per cogitationes malas & concupiscentias, p. 1. c. 1237. b. c
- Spiritus sanctum acceperunt prophetae apostolique ante resurrectionem, sed erat alius modus donationis futuris post resurrectionem, p. 5. col. 1149. b
- Spiritus sanctum vocat Ezechiel spiritum suum, p. 4. 1353. b
- Spiritus superiorum numerus in cognitione humana non est, p. 3. c. 251. a
- De spiritu tuo auferam, & c. quomodo intelligendum, parte 1. col. 1134. e. f. & c. 1243. a. b
- Spiritus mendacii deceptus est Achab, p. 2. c. 850. f
- Splendor omnis generis humani flos foeni est, p. 4. c. 348. d
- Spolia diuiduntur ram inter eos qui belli pars fuerant, quam qui domi remanserunt, par. 1. c. 1408. e
- Spolia Aegyptiorum submersorum (vt Hebrei dicunt) fuerunt maiora & preciosiora quam illa quæ asportauerant de Aegypto per accommodationem, p. 1. c. 627. a. b
- Spolia appellat Isaias omnes eos qui abducti ab errore demonum adhæserunt Christo, p. 4. c. 108. d
- Spoliatores ecclesiarum & horum persuasores per quos significantur, & quomodo, & per quos puniuntur, p. 4. c. 2397. c
- Sponsa in canticis comparatur horto, & quare, p. 3. c. 1811. b
- Sponsauit Deus ecclesiam, quando & per quos, p. 4. col. 1718. f
- Sponsæ nascetes dum veteret dominus metere, humanitatis officia docet, p. 3. col. 1124. d
- Sponsæ septem fragmentis plenæ, septem diebus creationis, & septem donis spiritus sancti coaptantur, p. 5. c. 609. a. b
- Spuere in faciem alicuius, signum est contemptus & indignationis, p. 1. col. 1251. c
- Spuunt in faciem Christi qui hodie credunt, sed peruersis actibus verba eius & promissa regni despiciunt quasi fabula, p. 5. col. 453. c
- Squalidi vicij sunt hæretici & erroribus maculati, ideo a societate & a consortio sanctæ ecclesiæ separantur, p. 2. c. 1229. a
- Squalidi calamitate & miseria perhibentur, qui & morum sunt pernicie, & suam prauitate despecti, p. 3. c. 281. b
- Squaleret nullus si in suis necessitatibus miseriam voluptatis non adderet. Ibidem.
- Squalentibus diutina viciorum sordibus, & in opprobrium religionis sic iacentibus succurrendum est continuis luctibus, & orationibus, vt miserante Deo ad pristinam erigantur sospitatem, p. 2. c. 1342. d
- Stabilitas viri virtuosi in bono, per quam acquiritur æternitas regni cælestis, moraliter in psalmo describitur. qui de hoc Deum laudat, p. 3. c. 1219. a
- Stabilitatis & glorificationis Christi signum euidentem in regno cælesti, fuit missio spiritus sancti in signo visibili, p. 3. c. 445. c
- Stadium est octaua pars miliarij, p. 5. c. 999. b
- Item p. 6. c. 1678. f
- Item p. 4. col. 1480. e. f
- Stagnum Genesareth idem dicunt esse quod mare Galilæe vel mare Tyberiadis, sed tamen hoc est differenti ratione, p. 4. c. 2337. c
- Item p. 2. c. 28. f
- Staneum cum ex arte componitur argenti speciem mentitur, p. 4. c. 1246. f
- Stannum alia metalla ab igne defendit, & cum fit æs vel ferrum natura durissimum, si absque stanno fuerit, vritur & crematur, p. 4. c. 2205. b
- stare vt vestis dicitur, quod non posse stare monstratur, p. 3. c. 355. a
- stat qui stabili consistit gradu, p. 4. c. 2198. d
- statera dolosa tripliciter dicitur, & c. parte tertia, columna 1648. d
- statio Christi coram principibus sacerdotum, sedentibus in consilio

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

- filio ad iudicandum, figuratur per Abraham sedentem, &c. p. 1. col. 229. b. c
- Status ecclesiæ, vide in Ecclesiæ status.
- status quicumque prosper temporalis vel spiritualis intelligitur per arborem, & de utroque declaratur, p. 4. c. 1556. e. f
- status tres excellentes in ecclesia, s. prælatorum, principum, & status religiosorum, per quos significantur, p. 1. c. 1418. f
- status vel ordines tres sunt communiter in populo subdito, s. agricolæ, milites, & Deo seruietes, p. 1. c. 1159. c
- statuta grauiâ & iniqua suggerunt fieri consiliarij cupidi principum & prælatorum, vt ex eorum transgressione innocentes accusare valeant, & in rebus vel personis damnificari, p. 4. c. 1566. f
- stella quælibet habet fortitudinem, s. potentiam & virtutem actiuam ad influendum in istis inferioribus, p. 4. c. 357. c
- stellas nominant astrologi nomine alieno, sed dominus nomine suo vocat eas, p. 3. c. 1571. b
- stella quæ venit supra vbi erat puer, & stetit, in Christo permansit, & nunquam ab eo recessit, & deitatis eius indicium illam stellam fuisse arbitror, ait Origenes, p. 1. c. 1361. c
- stellæ clauduntur duobus modis, p. 3. c. 122. f
- stellio species reptilis habentis maculas in cute lucentes, p. 3. c. 1. 39. c
- Item p. 1. c. 1006. f
- stephanus mortuus est anno ascensionis domini, p. 6. c. 1306. e
- stercora bouum desiccata in campis colliguntur, & inde fit ignis in aliquibus terris, vbi est defectus lignorum. Et idem posset fieri de stercore humanis, p. 4. c. 1116. e
- sternutatio vnde in homine causatur, p. 3. c. 347. a
- stibium quid dicatur, p. 2. c. 1129. & c. 1134. e. f
- stigma quid sit, p. 6. col. 523. a
- stimulos primos & secundos cogitationum, sine quibus nullus hominum esse potest, an & quando Deus punit, p. 4. 1211. b
- stimulos carnis qui zelo Dei compunctus contemnit, comprimit vel subiectos ne lasciuant corrigit, sempiternum sacerdoti acquirat, pertinens ad eundem de quo dicitur: Tu es sa. in æter. &c. cum quo regnum possidebit, p. 1. c. 1376. d. e
- stipendium vnde & quare sic dicitur, p. 6. c. 87. a
- stoici philosophi sunt, & quid docuerunt, p. 6. c. 1171. b
- storax arbor Arabiæ, p. 3. c. 2095. b
- struthio pennæ auium similitudinē habet, sed volatus eorum celeritatem non habet, p. 3. c. 372. e
- studentes nouelli quomodo Athenis probabantur de virtute patientiæ, & quod impatientes repellebantur, parte prima, col. 412. f
- studentium vniuersitas in doctrina Gētilium, significatur per mulierem Gentilem, p. 5. c. 1085. c
- studium sacræ scripturæ dicitur vterus, p. 4. c. 582. f
- Item p. 2. col. 193. c
- studium sacræ scripturæ ad hoc ordinari debet, vt diabolus spoliatur animabus quas decepit, p. 4. c. 109. c
- studio literarum incumbere quæ tempora magis conducant, p. 3. c. 2166. f
- stulticia alicuius magis apparet quando positus est in statu sublimi, sicut turpitudine simiæ magis apparet quando ascendit, p. 3. c. 1739. c
- stulticia parua ponderosior vel preciosior est quàm sapientia & gloria, quomodo hoc construatur & intelligatur secundum Hebræos & Latinos, p. 3. c. 1802. f
- stultitiæ vitium graue est, sed non leuius verborum, parte 3. c. 1727. b
- stultus est omnis peccator, qui terrenis actibus deditus, in futurum nihil præuidet, p. 3. c. 1667. a
- stultus reputat flagella, labia sui correctoris, &c. parte tertia, c. 1645. c
- stultus ardeat desiderio gulæ propter vilem cibum, par. 1. c. 298. a. Interl.
- stultus vnde dicitur, p. 3. c. 78. f
- stultus si tacuerit, sapiens reputabitur, si cum aliis signis non probatur, p. 3. col. 158. f
- stultus docens vel prædicans est sicut ebrius habens spinam qui pungit se & alios, p. 3. c. 1717. c
- stultus totum spiritum suum profert impatientia impellente. p. 3. c. 1727. b
- stultus ad vltionem suam iræ perturbatione succenditur, sapiens autem paulatim eam maturitate consilij extenuat & expellit. Ibidem.
- stultorum exultatio ignominia. Sic ex scriptorum vicio habetur. Nā Hebraica veritas habet. Stultorum exultatio ignominia, p. 3. col. 1618. f
- stultorum cor dissimile est sibi ipsi varijs cogitationibus, & nunquam idem manet, p. 3. c. 1667. a
- stultos qui propter stultitiam amat, quia mimi sunt vel histriones, &c. licet sapiens videatur, stultorum damnatione tenebitur, p. 2. c. 1645. a. b
- stuporem inducere prouerbiū, p. 4. c. 630. d
- subdiaconi qui nunc sunt in ecclesia in officiis Leuitarum, oblationes in templo suscipiētes a populo, per Nathinōs designantur, p. 2. c. 1284. e
- subditi boni, etsi propter infirmitatē se abstinere vix possunt ab obtreccatione præpositorum, tamen humiliter loquuntur, & de hoc figura in Dauid, p. 2. c. 471. b. c
- Item p. 3. c. 323. b
- subditorum inordinatio redundat in verecundiam prælatorum, p. 3. c. 1664. f
- Pro subditorum qualitatibus disponuntur acta regentium, vt sæpe pro malo gregis etiam vere boni deliquat vita pastoris, p. 2. c. 118. b. c
- sublimium vitam discere & admirari simplices gaudent, & quos virtutis imitatione nequeunt, pie venerationis amplectuntur affectu, p. 2. c. 731. a. b
- substantia dicitur illud quod est quæque res, p. 3. col. 925. b
- substantiæ spirituales nec loco nec tempore continentur, p. 3. col. 1765. a
- substantiam in æternam homo omnibus phantasiis abiectis aliquatenus conspiciat, & si non quid sit apprehendit, agnoscat certe quid non sit, p. 3. c. 73. a
- substantias cælestes humana forma præditas distribuunt viri diuina sapientia repleti, p. 2. c. 1520. d
- subtilia, curiosa & inutilia quæretes audire, significantur per illos qui quæsierunt signum de cælo, p. 5. c. 275. c
- subueniendum est proximo per accommodationem, per elemosynæ dationem, & per fidei iussione, p. 3. c. 2119. c
- subuertit Deus cælum, infernum, terram, mare, & quomodo, p. 3. c. 143. b
- subiecti inuicem estote, non solum auditores prælati, sed etiam prælati subditi. Nam etsi dignitas maiorum est administratoria tamen est, p. 6. c. 561. b. Item p. 1. c. 170. f
- subiecti boni qui superiorem delinquentem cum debita reuerentia monent charitatiue, antequam ecclesiæ denunciēt, significantur per istos qui verenda patris operuerunt, parte 1. col. 172. e. f. Item p. 2. c. 468. f
- successionis gradus in participatione hæreditatis, & corporalis & spiritualis exprimentur, p. 1. c. 1381. b. & c. 1383. c
- successores discant ecclesiarij principes sibi signare testamento nō propinquitate carnis, sed Dei iudicio successoris electionem permittere, p. 1. c. 1385. a
- sudor Christi factus est sicut guttæ sanguinis, quomodo vel an supernaturaliter, p. 5. c. 978. f
- sudor mortis delitiæ viuētis, p. 3. c. 1763. b
- sue, non est nomen vxoris Iudæ patriarchæ, vt aliqui credūt, & male, sed est nomen patris illius vxoris, p. 1. col. 388. c. & c. 391. f
- suggestio prima diaboli mollis est, sed recepta vsu roboratur, p. 3. c. 385. b
- suggestionis suæ dente contere mundam vi. a spiritualium diabolus quærit, quod præualet in his qui ex illa placere Deo non appetunt, sed hominibus, p. 3. ibidem.
- suggestionum diabolicarum quædam callida argumēta ita sunt perplexa, vt si quis peccata velit fugere, sine aliquo peccati laqueo

- laqueo non possit, nec possit ab iuno solui nisi alio alligatus, p. 3. ibid.
- Sum, verbum substantiuum duplicem habet significationem, & quare sic dicatur, p. 5. c. 1016. e
- Summa gratiæ & veritatis, est cognitio ipsius trinitatis, par. 1. c. 783. b. c
- Omnis summa disciplinæ nostræ in misericordia & pietate est, p. 6. c. 710. d
- summum ius summa iniuria est, p. 3. c. 1787. c. Interl.
- Summam electorum suorum, non solum eorum qui in fidei munditia perseverant dominus in libro æternæ memoriæ continet, sed etiam eorum qui resipiscendo ad fidem redeunt, p. 2. c. 1282. d
- Summitis ista quæ est, vxor & virgo tam feruens vt frigidum calefaceret, tam sancta, vt calentem ad libidinem non provocaret, p. 2. col. 671.
- Superbia dicitur initium omnis peccati, similiter & avaritia dicitur radix omnis peccati, & quomodo, p. 6. c. 723. c
- Superbia sequitur divitias & scientiam, p. 6. c. 574. e
- Superbia post omnes virtutes feruit, p. 5. c. 84. e
- Superbia sola in recte factis cauenda est, cætera vitia tantum in male factis, p. 6. c. 449. b
- Superbia citius & magis apparet in oculis quàm in alijs partibus corporis, p. 4. c. 153. c. 154. f
- Superbia inter vitia est regina, alia sũt duces, & illos mox multa vitia sequuntur, p. 3. c. 378. d
- Superbia intrinsecus se celat, & inde fiunt, aperta mala, sicut radix inferius tegitur, sed ab illa rami exterius panduntur, p. 3. c. 409. b
- Superbia comes est invidiæ, nec fieri possunt vt superbus non inuideat, p. 3. c. 853. a
- Superbia occulta in moribus, cum se putat aliquid esse qui nihil est, cõparatur auræ noxiæ, quæ latenter nocet fructibus, p. 3. c. 1029. c
- Superbia omnium peccatorum maxime execrabilis, par. 4. c. 1286. e
- Superbia maxime præmitur genus humanum, p. 4. c. 681. c
- Superbia quãdo diabolus deiecerit, vt naturam sibi bonam prava voluntate peruerteret, scriptura nõ dicit, sed ex hac homini inuidisse ratio ostendit, p. 1. c. 91. c. & c. 99. b. c
- Superbia quandoque non sonat vitium, sed supereminentiã, p. 3. c. 1685. c
- Superbia al. quando mala, aliquãdo bona, p. 4. c. 499. a. 488. f
- Superfluum est aliquid in natura humana ratione indiuidui, quod tamen est necessarium ratione speciei, p. 1. c. 81. a
- Superbiam Iudæorum comprimit Ieremias, p. 4. c. 881. c
- Superbiæ vitio laborare potest etiam paruus vel minimus, etiam si nulla dignitate vius, p. 2. c. 166. e. f
- Superbiæ soboles sunt vii. principalia vitia, p. 1. c. 717. b
- Superbiæ quatuor sunt species, p. 5. c. 937. a
- Superbiæ elatio ibi non deerit, vbi communis naturæ per misericordiam non consideratur æqualitas, sed mundani fauoris appetitur vanitas, p. 4. col. 2381. b
- Superbiæ lemnarium est saturitas panis, abundantia rerum, & ocium, p. 4. c. 1196. e
- Superbo est remedium, vt quod non potest transgredi, despiciat, p. 9. c. 408. b
- Superbum se humiliare faciunt quatuor, p. 4. c. 878. f. 879. b
- Superbi modus. æstimare quod nullus nisi ipse debeat honorari, p. 2. c. 1639. c
- Superbi indignantes solent labia mordere, attonitos habere oculos, & præsentia non videre, dũ taciti sedula mente pertractant, p. 3. c. 1676. d
- Superborũ modus est de alijs contempnibiliter loqui, p. 2. 1600. f
- Inter superbos & arrogantes nunquam vnitas & firma concordia seruari potest, p. 4. col. 2340. e
- Superbire solent electi in quibusdam actibus, sed prius quàm vitam finiant, ab elatione corda commutant, impius vero diebus omnibus superbit, p. 3. col. 177. a
- Superbiendum non est si abundamus opibus, p. 2. c. 326. e
- Superior in spiritualibus aut tēporalibus per electionem institutus, debet esse de nouissimis, secundum quod nouissimus dicitur dupliciter, p. 4. c. 1321. c
- Superioris boni facta bene iudicare debemus, & bene loqui de illis, nisi Deo permittente erraret manifeste, p. 5. c. 124. f
- Superioris sui turpitudinem qui cooperire student quantum bono modo possunt, ipsi sunt benedicti a domino, & significatur per viros labe, p. 2. c. 522. f
- Superiores boni subditis suis etiam ingratis & indignis exhibere debent charitatis beneficium, p. 1. c. 1281. c
- Superiores exemplum habent cessandi a correctione subditorum in passione positorum, donec transeat passio, nisi periculum in mora probabiliter timeatur, p. 1. c. 533. c
- Superiores quando malis exemplis corrumpat populum sibi subiectum, tunc comedunt paruulos ad mensuram palmæ, p. 4. col. 970. f
- Superiores, etiam infidelibus, obediendum est, p. 2. col. 929. c. Etiam malis reuerentia exhibenda est, quamdiu toleratur a Deo, col. 1076. e
- Superstitio quid est, p. 6. c. 1233. c
- Superstitionum vanissimarum cultores etsi aliquãdo vera dixerunt, non propterea fides accommodanda est, p. 1. 1075. b
- Superstitiosa doctrina semper habet aliquid boni admixtũ, & illud bene docetur in publico: illud autem quod est falsum & superstitiosum, in secreto. Sic facit astrologia, & c. p. 3. c. 1642. f
- Supplantator est qui vsurarũ captat emolumẽta, p. 2. 1518. e
- Supplicium quod noctu erogatur atrocius esse solet, p. 4. 173. b
- Supplicium iure quis patitur. Iniuria autem iuri contraria est, p. 3. c. 1568. e
- Supplicii magnitudo pro magnitudine iniquitatis. Nõ enim (vt Stoici putant) peccata omnia sunt æqualia vel pœna, p. 4. col. 1149. b
- Supplicio nunquam careant, quorum mens in hac vita nunquam voluit carere peccato, p. 6. c. 35. c
- Suppliciorum annum si rependat Deus pro vnus diei peccato, imo si diem pro die reddat, quamuis iustum, non videtur esse benignum, nec conuenire diuinæ bonitati. Responso ad hoc notabile per simile naturale, p. 1. c. 1263. b. c
- Suppliciorũ materia ex propriis peccatis nascitur. Sicut enim quandiu humor est in cadauere, vermes nascuntur ex putredine, sic ex ipsa materia peccatorum gignuntur supplicia, p. 4. c. 161. a
- surgentes diluculo, cum ita Deo placere curamus, nõ vt prius ad agenda humanæ fragilitatis necessaria procedamus, quàm deuotis nos orationibus Deo commendemus, holocaustum mane offerimus, p. 2. c. 1289. b
- Surgere est signum animi erecti, sicut econtrario prosterni vel cadere, signum est animi a suo statu deiecti, p. 3. c. 32. c
- Surgere dicitur Deus, quando quasi de summo euigilat ad vindictam populi sui, p. 4. c. 2108. d. e
- Sus est animal immundum secundum legẽ, & sanguinem suillum offerre erat abominabile coram Deo, p. 4. c. 527. a. b
- Sus dum in luto lauatur, sordidior redditur, & c. parte sexta, c. 1364. d
- Susannæ historia quando gesta est, p. 4. c. 1785. c
- Suscitatio eorum qui per negligentiam peccant, operosus est quàm qui per necessitatem & infirmitatem, p. 6. c. 1197. b
- suscitatio seminis quare statuta fuit fieri per fratrem defuncti, p. 1. c. 1713. a. b
- Susa vel Susis, metropolis regionis Elamitarũ, in qua Daniel turrim excelsam extruxit, & vsque in præsens noua videtur: in ea conduntur reliquiae regum, & custos Iudæus est, p. 4. c. 1589. b
- Item p. 2. c. 1105. c. & c. 1345. a. b
- Suspendebatur in ligno apud Hebræos nullus nisi blasphemus & idololatra, & ideo si diu remaneret suspensus, daretur occasio hominibus, vt loqueretur de blasphemia illa, & idololatria p. 1. c. 1585. a
- Suspicio quid est, p. 1. c. 1566. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

- Suspicio est maximum humanitatis vitium, quæ aliter putat quam sit veritas, p. 3. col. 1360. f
- suspiciones si vitare non possumus (quia homines sumus) iudicia tamen, id est, diffinitiuas firmasque sententias continere debemus, p. 6. c. 225. b. c.
- suspicia sanctorum patrum de mora Christi venturi in mundum, significantur per fletum parentum Tobix, par. 2. col. 1535. c
- susurrum est ipsa locutio intima, p. 3. c. 71. b
- symbolum fidei per duodecim apostolos ordinatum est, p. 2. c. 1326. e. f
- Item p. 3. col. 1705. a. b
- synagoga dum Christum purum hominem credens, adulterino complexu constringere voluit, ipse regimen literæ oculis eius obiecit, & c. figura de Ioseph, p. 1. col. 397. d
- synagoga de ecclesia hanc mercedem accipit, vt ultra idola non colat. Videns enim gentiles, ira ad Deum conuersos, erubescit ultra idola tolere, p. 1. c. 486. d
- synagoga repudiata est a Deo tanquam a viro suo, parte 4. c. 423. a
- synagoga per diuersa signatur siue figuratur, parte prima, col. 1601.
- Item p. 2. c. 1619. c. & col. 1213. a. b. & c. 913. a. b. & col. 816. d. & col. 313. c
- Item p. 3. c. 373. b
- Item p. 5. c. 534. e. f. & c. 816. d. & c. 608. e
- synagoga dicenda est Idumetica, a quodam Idumæo, sicut ecclesia dicitur Apostolica ap. Apostolis, parte 4. col. 314. f. & c. 1916. f
- synagoga est mater Christi, p. 3. c. 32. e
- synagoga, vna pene eademque ætas nasci, & gentes coeperunt idololatria fœdari, p. 1. c. 536. d
- synagoga est locus vbi cõueniebant legisperiti & communis populus ad audiendum doctrinam legis, p. 5. c. 492. f
- synagoga quatuor habuit ordines ad eruditionem suorum, scilicet principes sacerdotum, seniores populi, scribas, & Phariseos, p. 4. c. 1397. c
- synagoga dicitur vxor domini, in legis fœdere carnali ei intelligentia subiecta, p. 3. col. 208. d
- synagogæ matris per Agar significatæ, ceruicem grauauit populus inspiens, dices, Sanguis eius super nos, & c. & de hoc figura, p. 1. c. 258. a
- synagogæ sacerdotes, quia dum ab intellectu incarnationis Dei perfidia sua obscurati sunt, veri sacerdotij ministerium perdiderunt, & de hoc figura, p. 2. c. 1157. b
- synagogam significat Sara, quæ in vmbra sacramentorum se abscondens, Christum venisse non credit, parte 1. c. 233. a. Interl.
- synderesis dicitur aduersarius, & quare, p. 5. figuratur per Iosue, p. 2. c. 143. c
- synodos quatuor habuerunt apostoli, & de quibus, parte 6. col. 1209. b
- syria est omnis regio ab Euphrate vsque ad mare magnum, p. 5. c. 91. c. & c. 707. b
- syriæ regum post Alexandrum magnum catalogus, parte 4. c. 1645. b. per totum, & c. 2214. e
- syriæ rex propter Deum in se iratum corruit in languorem, p. 2. c. 909. e
- syrorum mos erat per parabolas loqui, par. 5. c. 308. e
- tabernaculum quid est, p. 6. c. 1180. f
- Item p. 4. c. 955. b. Item p. 3. c. 528. f
- tabernacula sunt eorum qui semper in via sunt & ambulans, nec itineris sui terminum reppererunt, p. 1. c. 1355. a. b
- tabernaculum quod habuerunt Iudæi per eremum, quomodo de loco ad locum translatum est, p. 4. c. 303. a
- Item p. 2. c. 1087. a
- tabernacula quæ inhabitasse Abraham, Isaac & Iacob dicuntur, quæ & qualia fuerunt, p. 1. c. 883. c. & col. 956. f
- tabernaculorum festum quare & quando celebratur ab Hebræis, p. 1. c. 613. b. c. & c. 1111. & c. 1395. a. b
- tabula in vna erant scripta tria præcepta, in alia septem secundum doc. nostros, Secundum Hebræos in qualibet tabula erant quinque scripta, p. 1. col. 825. b. & col. 827. & col. 1209. d. e. Sed c. 899. b. dicitur secundum doctores Hebræorum, tantum quatuor præcepta erant in prima tabula, cetera vero sex in secunda tabula.
- tabulæ duæ testimonii decem verbis signantur, vt per ipsum numerum figura crucis exprimeretur, quem significat x. littera, quæ in specie crucis formatur, p. 1. c. 1989. c
- tabulæ testimonii dicuntur duæ tabulæ lapideæ, & quare, p. 1. c. 825. c. & c. 1494. d. e
- tabulis in duabus scripta est lex propter duo testamenta significanda, vel quia sunt præcepta, dilectionis Dei & proximi, p. 1. c. 673. a. b
- tacere & loqui pro tempore, eiusdem sapientiæ est, parte 4. col. 2108. f
- tacere nemo contentus est audiens nomen suum in rixa, sed tacito nomine, audiens de se aliquod dictum, quandoque dissimulat, p. 6. c. 231. c
- tacens consumitur, qui intus in se inuenit vnde vratur, par. 3. col. 162. e
- tacendo, loqui discamus, p. 4. c. 1103. b
- Quasi vas sine operculo vel ligatura polluitur, qui per studiũ ostentationis patens, nullo velamine taciturnitatis operitur, p. 1. c. 1306. d
- taciturnitatem quæ bona comitantur, p. 6. c. 1288. f
- tactus in certitudine homo excedit omnia animalia, non autem in alijs sensibus, p. 3. c. 152. f
- talentum triplicis mensuræ traditur. Minimum librarum quinquaginta, medium librarum lxxij. summum librarum cxx. p. 2. col. 1320. e. f
- talentum reputatur hoc quod cuique datur in rebus mundanis vel spiritualibus, de quo est rationem redditurus, parte quinta, col. 413. a. b
- Tamiris regina Scytharum Cyrum regem Persarum cum ducentis militibus enecauit, & c. Dixit autem regina cum misisset caput eius in virem humano sanguine plenum, Satiate, inquit, sanguine quem quæstisti, p. 4. c. 2169. a. b
- tardum videtur quod magno desiderio quæritur, parte tertia, c. 945. a. b
- tartari legem Mahumeti acceperunt pro maiori parte illius populi, p. 6. c. 1596. f
- tartari de terra sua exeuntes anno M. ccii. multos populos, tam Christianos quam Paganos occiderunt, p. 6. c. 1660. f
- tartari habent quasdam ciuitates pro mercatoribus & artificibus. Sed nobiles & homines armorum habitant in campis, & in tentoriis, p. 4. c. 877. c
- tartari per ignem credunt omnia purgari, & per transitum inter ignes æstimant se purgari, p. 3. c. 1230. f
- Item p. 2. c. 937. c Item p. 1. col. 1563. a. b
- tartarorum principem homines extranei accedentes, ante transeunt inter ignes, par. 1. ibid.
- tau vltima literarum inter Hebraicas, & illius mysticus sensus, p. 4. col. 948. a. & col. 1147. a
- Item p. 2. c. 203. b
- tecta domorum in terra promissionis erant plana, & ibi conueniebant homines causa recreationis & colloquutionis, & ideo nisi ibi fierent retinaculum, immineret periculum, p. 1. c. 1588. e. f. Vide in Palæstinorum mos, & c.

T

T Litera figura crucis in qua pendeat dominus, parte 4. c. 1147. c

Tabernaculum a Dauide factum quo Mosis tabernaculum cooperiret, p. 2. c. 1075. b

Tabernaculum vocat Ieremias nõ modo templum diuinum, sed etiam domos & turres, & porticus, p. 4. c. 665. a

Tabernaculum cum omni supellectili sua prius vnctum est, quam tabernaculi sacerdos Aaron, p. 1. c. 677. a

Index.

- Tela dum accenditur, odorem quidem suauem habet, lumen
sed obscurum, p. 3. col. 398. e
- Tela araneorum studiosè textitur, flatu ventu venti dissipatur,
p. 3. c. 117. a
- Temeritas illorū, qui licet diuersis penis multati, semper in du-
ritia sua manent, tanquam nullum habeant rectorem, signi-
ficantur per locustam, p. 1. c. 575. a. b
- Temperantia infuso, supra temperantium politicam non solū
rescindit carnis delectatione, sed vterius, vt corpus totali-
ter redigatur in seruitute animæ, p. 6. col. 414. f. Item, p. 3. c.
1355. c
- Templum Dei vocauit Dauid scabellum pedum suorum, p. 4.
col. 952. f
- Templum Hierosolymis vnicum in mūdo fuit venerabile, ad
quod homines confluebant, p. 2. c. 757. c
- Templum Hierosolymis tipus erat templi hominum qui sunt
soli aptissimum Dei habitaculum, p. 2. c. 761. b. c
- Templum Hierosolymis celebre ante crucē Domini, post cru-
cem dereliquit Dominus domum suam, p. 2. c. 82. d
- Templum reedificabitur in aduentu Messix, vt dicit Ra. Sa. &
Iudæi per ordinem dispersi ibi in momento congregabun-
tur, p. 3. c. 814. f
- Templum secundum ædificatum per Zorobabel quinque res
notabiles habuit, quæ non fuerunt in templo Salomonis,
p. 1. c. 315. c
- Templum diuina dispositione destructū ex 42. anno post pas-
sionem Christi, & quare, par. 5. col. 1091. c. & col. 389. c. &
col. 615. c
- Templum Christi proprie incepit à principio prædicationis
Euangelii, non ex lapidibus insensibilibus, sed ex Christi fi-
delibus, p. 3. c. 1181. c
- Templum Domini est quilibet fidelis, Et hoc templum debet
dedicari ad similitudinem materialis templi, par. 4. colum.
2385. c
- Templum nostrum Dei, spiritu sancto recedēte, prius seductio-
nibus & indisciplinationibus repletur, deinde venit in ruinam
sicut corpus anima recedente primo fugescit, deinde putre-
scit & soluitur, p. 5. c. 388. f. & 389. c
- Templum interius est cor, altare ibi est fides, & quale, & quo-
modo ibi munus offerendum, p. 5. c. 108. e. f
- Templum Domini illud vere est, in quo fides vera, conuersa-
tio sancta, & omnium virtutum chorus, parte 4. columna
639. a
- Templum ædificatum est vt aiunt Hebræi in hunc mortem,
quem Dominus Abraham monstrauit, dicens: Vade super
vnum montium, & c. Et ille mons postea additus est ciuitati
p. 1. col. 263. b. c. & col. 270. a. b. & col. 370. e. f
- Templum aliquando proprie accipitur pro domo templi, & di-
uidebatur in duas partes. Vna pars, sanctum. Alia, sanctum-
sanctorum. Aliquando templum large accipitur. scilicet quædam
platea quadrata ante templum, clauia muro, p. 5. columna
346. f
- Templum erat domus magna facta ad modum turris quadra-
te cuius duo latera sibi opposita sunt longiora in triplo duo-
bus aliis sibi oppositis, propter quod hæc domus aliquando
vocatur turris, p. 2. c. 713. c. Item, p. 1. col. 370. f
- Templum habebant Iudæi tantum vnum, vbi poterant offerre
& immolare scilicet in Ierusalem, licet haberent alia loca in ci-
uitatibus & villis, in quibus conueniebant ad orandū, ad ad-
dicendum verbum Dei, & ad alia tractandum, p. 5. columna
179. c. & col. 793. c. Item, par. 3. col. 1867. c. Item, p. 1. col.
678. f
- Templum Salomonis circa se habuit tria atria, & quare, & vbi
p. 4. c. 1137. c
- Templum primum quando tempore post exitum de Aegypto
foundationē habuit, & quando tempore constructū, & quan-
to tempore stetit vsque ad destructionē per Nabucodonoso-
ror, par. 3. col. 983. c. Item, par. 2. c. 51. b. c. & col. 218. e. f. & c.
1053. c. & c. 1579. c
- Templi primi & secundi in Ierusalē constructio, dedicatio, re-
stauratio, prophanatio & destructio, quando & quanto tem-
pore & per quos facta sit, par. 4. colum. 2364. a. b. l. u. m., p. 2.
col. 1311. b. c
- Tempus vitæ præsentis non est tempus optatum a viris sanctis
sed tempus vitæ futuræ, quod est tempus recipiendæ merce-
dis, p. 3. col. 168. f
- tempus quæ Christus Apostolos virtute armatus ad prædicā-
dum misit ab Ezechiele præfiguratum, p. 4. c. 1102. f
- tempus omne conuenit verbo Dei. Modo enim legendam est
modo Deo cantandum est, modo orare modo docere, mo-
do exhortari, modo increpare conuenit, & c. p. 1. c. 1225. a. b
- tempus magis mutatur secundum Lunæ cursum, & ideo tem-
pus nouum dicitur noui Lunium, p. 3. c. 2191. c
- tempus omnino non esset si nullus motus esset vel corporalis
vel spiritualis creaturæ, quo præsens præteritis futura suc-
cederent, p. 1. c. 62. e. f
- tempus quadruplex. Primum ante legem, secundum sub lege,
tertium sub gratia: quartum est in futuro, parte 5. columna
269. a. b
- tempus sumptum singulariter in scriptura significat vnum an-
num pluraliter vero absque numero determinato significat
duos annos secundum communem modum loquendi He-
bræorum, p. 4. c. 1769. c
- temporis cuiuslibet verba, vt fuit, est, erit, de Deo vere dicun-
tur, p. 5. c. 1268. d
- tempora quinque in procreatione naturali & alitione. Ita si-
militer in spirituali, p. 3. c. 1464. e
- tempora labuntur, & demonstratur hoc versiculo, Sed fugit in-
terea, fugit irreparabile tempus. Heu, heu fugaces Posthu-
me Posthume labuntur anni, p. 5. c. 1973. c
- tempora sic Deus possidet, vt sub potentia suæ præsentia coan-
gustet, p. 3. c. 28. e. Item, p. 1. c. 512. e. f
- tempora obseruatio magnum lectori Prophetarum comodū,
p. 1. col. 11. a
- temporum sunt distinctiones tres præteritum, præsens, & futu-
rum, & quatuor vicissitudinis, p. 2. c. 1095. b. c
- temporum supputatio multis modis accipitur penes diēs &
annos, p. 1. In Prologo Lyranus super Genesim.
- temporum annotationes sumuntur ab aliquo euentu notabili
p. 4. c. 2352. f
- temporalia bona dat Deus bonis & malis, & quare. Item tollit
a bonis, & malis, & quare, p. 3. c. 900. f
- temporalia bona vbicunque in sacra scriptura promittuntur
pro virtutum actibus, sub illis intelliguntur bona spiritualia
& æterna, tanquam principaliter promissa, par. 4. col. 25. c.
& col. 384. t. & c. 482. f. & col. 526. d. & col. 611. c. Item, p. 5.
col. 919. c. Item, par. 6. col. 840. f. Item, par. 3. c. 1152. f. & col.
1184. e. & col. 1561. c. & c. 2100. d. Item, p. 2. col. 1083. b. c.
Item, par. 1. col. 207. b. c. & col. 626. e. f. & col. 1133. c. & col.
1299. b. c
- temporalium abundantia circa quam versatur mundana cupi-
ditas, administrat materiā & fomentum omnibus viciis, si-
cut radix nutrimentum ramis, p. 5. c. 908. f
- temporalibus & caducis sobrie vtamur, non quasi bonis nostris
sed ad sustentationem datis, par. 6. columna 657. c. & col.
726. d
- tempus & non tempus pro parte faciei ait Nico. de Lyra dicē-
dum esse secundum antiquam grammaticam, par. 2. colum.
180. f
- tenebræ duplices sunt, interiores & exteriores, p. 5. Item, p. 6. c.
1332.
- tenebræ sunt duplices, quædam culpæ, quædam gehennæ, p. 5.
c. 160. f
- tenebræ ignorantia ablatae sunt per Christum qui est veritas,
tenebræ culpæ per gratiam, & gloria dabitur ab eo contra
tenebras gehennæ, p. 5. c. 1155. c
- tenebræ gehennæ sunt terminus tenebrarum ignorantia &
culpæ, & ideo dicuntur exteriores. Ibidem.
- tenebræ quomodo dicuntur esse in inferno, cum ibi sit ignis
qui de natura sua est lucidus, p. 5. c. 160. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

- Tenebræ lucem præcesserunt, p. 1. col. 6. f
- Tenebræ fiunt recedente Sole visibili de nostro hemispherio, p. 5. c. 1158. f
- Tenebras comitatur semper horror, & quando minus discernit quis quæ circa se sunt, tanto magis metuit, vndique aduersa pavitans, p. 3. c. 1463. b
- Tentat Deus in præmium, diabolus in interitum, p. 1. columna 633. a
- Tentat nos Deus, quare, & quomodo, p. 1. c. 263. b. c
- Tentat Deus & diabolus, sed diuersa intentione, p. 6. c. 1269. a. & col. 427. c
- Tentare ex se diabolus appetit, sed eos qui tentadi sunt, & pro ut tentandi sunt, Deus iuste tentari permittit, p. 2. c. 285. f
- Tentare Deum quid sit, p. 5. col. 84. f. Item p. 3. c. 1883. c. Item p. 1. c. 1500. e. f
- Tentare quid sit, p. 6. col. 502. f. Item, p. 3. col. 1896. f. Item, p. 1. c. 263. b. c
- Tentantur homines aduersitatibus & tribulationibus causa quintuplici, p. 5. c. 503. c
- Tentari nullus discipulorum grauius fetat, qui positus est ad docendum si Dominus tentatus est, & tentantibus respondeat dogmata pietatis, p. 5. c. 314. e. f
- Tentari quare permisit Deus hominem, cum sciret eum casurum p. 1. col. 8. 7. b
- Tentari nos Deus finit, vt videamur nobis infirmi, & tamen custodit, p. 3. col. 37. a. Item, p. 1. col. 27. b. c. & col. 87. c. Item, p. 2. col. 693. a. b
- Tentatio sicut sæpe per oculus trahitur, sic nonnunquam concepra intrinsecus, compellit sibi intrinsecus oculus deseruire, p. 6. c. 631. a
- Tentatio & probatio ad hoc ordinantur, vt aliquid ignotum manifestetur ipsi tentanti, p. 3. c. 605. c
- Tentatio vox est diaboli: Audi qui tentatur & resistit. Exaudit qui consentit, p. 3. c. 66. e. f
- Tentatio fit tribus modis, p. 5. col. 144. e. Item, p. 6. col. 1027. b. & col. 1269. a
- Tentatio humana quæ est, p. 6. c. 276. f
- Tentationis fornax succenditur sextupliciter & per quot succenditur. Sunt enim septem tentationis differentiæ, p. 4. col. 1544. d
- Tentationis necessitas ostenditur & probat, p. 3. col. 406. d
- Tentatione si anima non fallitur, continuo resoluitur, sicut ca si sale non aspergitur, corrumpitur, p. 1. c. 1428. d. e
- Tentationes multæ nobis occurrunt, multa offendicula volentibus agere quæ Dei sunt, & in fide multa inuenies tortuosa, plurimas quæstiones, obiectiones hæreticorum, contradictiones infidelium, p. 1. c. 611. d
- Tentationes ab anima non auferuntur quamuis grandes habeat profectus quia quasi custodia & munimen sunt ei, p. 1. c. 1528. d. e
- Tentationes duæ sunt, vna probationis alia deceptiones, p. 5. c. 1169. a. b. Item, p. 6. col. 1269. a. Item, p. 1. c. 633. a. b
- Tentationum certamina & examina probationum non sine diuino irrogari solere iudicio, p. 2. c. 614. d. e
- Tentationum concussio infirmos prodit, p. 3. c. 373. a
- Tentamenta mox a diabolo succrescunt cum lux diuina cor humanum illustrat vt plus tentationibus vrgeri sentiat quàm cum lucis internæ radios nesciebat, p. 1. c. 532. e. f
- Tentatus est primus homo a diabolo cibo carnali in interitum. Tentati autem sumus a filio Dei cibo spirituali in salutem, p. 1. c. 633. b
- Tentatus est Christus, & quare & quomodo. Vide in Christus.
- Tentoria quibus pastores vtuntur quis primum adinuenerit, p. 1. c. 122. d. e
- Terra sata diuersis feminibus exiliores fructus producit, p. 1. c. 1588. e
- Terra cur pro aqua ponatur Exodi 15. p. 1. c. 623. c
- Terra multis modis accipitur & terra hæc in qua habitamus non ab initio terra vocata est, sed arida & postea terra, p. 1. col. 1415. b. c
- Terra super aquas fundata dicitur & quomodo, par. 3. column. 1492. f. Item, parte prima, columna 48. e. f. 49. a. b. & column. 62. c
- Terras prius incultas antiqui patres suis laboribus coluerunt, & sic cibi corporales multiplicati fuerunt in sustentationem sequentium, p. 3. c. 1661. c
- Terra & puluis peccatores significant, p. 4. c. 1263. b
- Terminus hominis constitutus est. Ista constitutio potest dupliciter intelligi, p. 3. c. 167. b
- Terminus vitæ humanæ post diluuium non fuit centum viginti annorum. Nam aliqui dicuntur vixisse quingentis vel quadringentis annis post diluuium, p. 1. c. 180. d. e
- Ternarius numerus est mysticus & ostenditur in pluribus, p. 2. c. 1338. e. f. Item, p. 1. col. 357. b. c
- Ternstratores dicuntur Angeli nequam, & quare, p. 1. column. 621. a. b
- Terra in elementa est maxime stabilis, cum sit centrum mundi p. 3. col. 148. f
- Terra diuina dispositione venis aquarum est tota plena, sicut corpus animalium sanguine, & quare, p. 6. c. 1367. b
- Terra in inferioribus creaturis videtur firmior, & stabilior, & tamen Deus in terremotu ipsam mouet, p. 3. c. 121. c
- Terræ nascencia diuersarum specierum magis fructificant in vna terra quam in alia, p. 3. c. 2044. f
- Terræ motus vnde causatur, p. 3. c. 121. c
- Terræ latitudo & longitudo quomodo accipitur secundum astrologos p. 3. c. 357. f. & col. 366. e. & extensius, c. 995. c. Vbi etiam tangitur quæ partes habitabiles & quæ inhabitabiles. Item, par. 1. col. 773. c
- terrenam regnum positum est à Deo non à diabolo ad vtilitatem genti, p. 2. c. 1425. c
- terram scabellum pedum suorum cum Dominus vocat non ignominia, sed gloriam significat, p. 4. c. 526. f
- terror ira retrahit a malo, sicut amor ad bonum, p. 1. columna 1484. f
- terrore muta sententiam in hominibus. Ibidem.
- terrores homines faciunt pro iactantia & minas etiam his quibus nocere non possunt, p. 1. c. 1345. b. c
- terrores aliquando ita conturbant animum cogitantis cum pendentibus malis, vt sicut aquæ circumfluere videantur, p. 3. col. 1114. e
- testa ex luto fit, & sanies corporis lutum est, p. 3. c. 37. b
- testamentum quid dicitur, p. 3. c. 1242. d
- testamentum secundum leges humanas ciuiles & canonicas non habet robur, quamdiu viuit testator, p. 6. c. 896. f
- testamentum vetus & nouum cum Christi sacramenta quam Ecclesiæ mysteria sub ænigmatum figuris operiunt, p. 1. col. 889. a
- testamentum vetus distinguitur in tres ordines secundum Hebræos. Primum vocant legem, secundum Prophetas, tertium agiographa, & quot, & quos libros singulis annumerat, p. 2. col. 5. c
- testamentum vetus temporale significatur, dū mutabile ostenditur, p. 4. c. 456. e
- testamentum nouum. Vide in Nouum testamentum.
- testamentum nouum quomodo præstat ueteri, cū dicitur quod rota erat in rota, & vetus in nouo, & econuerso, p. 6. 1449. b
- testamentum vrrunque nobis nouum est, non temporis ætate, sed intelligentiæ nouitate, p. 1. c. 1281. b. c. & c. 1299. a
- testamentum vetus non recipientes, vt sunt quidam hæretici, sic inquirunt. Quanta est crudelitas Dei, legis, & Prophetarum qui vsque in tertiam & quartam generationem extendit iram suam, sed responsionem habent, p. 4. c. 1211. a. Item, p. 2. c. 65. c. & col. 75. a. b. & col. 86. e. f
- testamentum nouum absconditum est in lege, par. 1. columna 727. e. f
- testamentum vetus & nouum quare sic appellentur, p. 6. c. 881. b
- testamenti veteris & noui differentia, p. 6. c. 900. e
- testamenti veteris auctoritatem cur teneamus, cuius ritum non obseruamus? par. 6. col. 881. b

Index.

- Testamenti noui testimonium est vetus lex: & ergo vetus Testamentum dicitur testimonium in quantum probat & testatur lex in quantum iubet, p. 3. c. 1017. b
- Testamenti veteris ac noui tanta est concordia vt neutrum sine altero sit, p. 1. c. 1557. a
- Testamenta duo dicuntur vbera. In quorum vno nunciatus, in altero demonstratus, p. 1. c. 461. a. Interl.
- Testamenta duo figuratur per Cherubim, p. 1. c. 734. e
- Testamenta duo per Cherubim figurantur, & quare, p. 2. col. 1145. b
- Testamenta duo significantur per Agar & Saram, p. 1. c. 215. c
Per noctem & diem, c. 164. c. Itē per duo labia, p. 3. c. 1677. a.
Per arcturū & pleiades, c. 360. d. e. Per mel & fauū c. 1384. d.
Per septenarium & octonarium, c. 895. b. Iterum per noctē & diem, c. 605. c. Item per duas rotas currus, p. 4. col. 209. c.
Per duo maria, c. 2168. e. Per duas oliuas, c. 2207. a
- Testamenta duo magis vicina & conuenientia quam vnita dicuntur. Multa enim veteris amissimus, & nouæ gratiæ multa suscepimus, p. 4. c. 2168. d
- Testamentorum duorum distinctionem ostendit Christi passio, p. 1. c. 1298. f
- Testimonium quid est, p. 3. c. 1197. a. b
- Testimonium firmū habetur per demonstrationem in his quæ subsunt facultati naturali intellectus, sed in his quæ sunt supra facultatem hanc, testimonium firmum est per opera soli Deo possibile, quia non potest esse testis falsitatis, p. 5. col. 1106. d
- Testimonium falsum in iudicio non tantum prohibet octauo præcepto, sed etiam extra iudicium & omnis detractio. Aliter dicuntur Hebræi, p. 1. c. 975. c
- Testimonium veritatis licet de Apocryphis sumere, p. 6. col. 225. c
- Testimoniis quæ iam fuerant in Gentibus diulgata abutuntur Apostoli aut Apostolici viri, vbicumque loquuntur ad populos p. 1. c. 434. e. f
- Testis falsus est qui non eodem sensu dicta proponit, p. 5. col. 440. f
- Testes Dei sunt, qui per opera testantur quæ præmia sunt secularia, p. 3. c. 137. b
- Testes falsos quomodo Iudæi dicunt esse puniendos, & in hoc errare eos ostenditur, p. 4. c. 2211. a. b
- Testium falsorum & caluminantium voces quando responsionem non merentur. Ibidem.
- Testium conditiones quomodo & qualiter considerandæ, p. 4. 1646. d. e
- Testibus duobus iniquis Susanna est appetita duos testes & Synagoga inuenit qui aduersum Christum falsa iactarent duobus testibus pauper occiditur, p. 2. c. 843. a
- Terragrammaton. De hoc nomine quod est cōforme huic nomini Iesu, vt patet, p. 1. c. 510. f. diuersa notanda scribuntur, & signantur in locis infra expressis, & c. 509. a. b. & c. 510. per totum, & c. 511. per totum, & c. 533. c. & col. 539. a. b. & c. 541. c. Item, p. 2. c. 309. b. c. Item, p. 4. col. 742. f. & col. 814. f. Item, par. 6. col. 1696.
- thabita non est nomen commune, sed proprium nomen puellæ, p. 5. c. 537. b. Item, p. 6. c. 1117. c
- thabor, terminus est Zabulon, mons in medio Galiliæ cæpo, par. 4. colum. 865. b. & colum. 1733. a. Item, par. 3. columna 1123. b
- thalmud duplex. Vnum Ierosolymitanum, & alterum Babylo nicum. Et istud secundum est maioris authoritatis quam primum, p. 4. c. 1211. a. b. Et istud opus fuit maximæ diabolicum, c. 159. a
- thalmudica doctrina vt Iudæi dicunt & firmiter credunt fuit data Moyfi a Deo in monte Sinai ore tenus. Per quem & quando fuit redacta in scriptis, p. 4. c. 313. a. b. & extensius, col. 1211. a. b. Item, p. 6. c. 1695. a
- thalmudica doctrina multa continet absurda de Deo, & etiam iniqua, & naturalis dictamini rationis omnino inconsona, p. 4. col. 317. c
- thamuldica authoritas apud Hebræos tanta est in determinationibus & in eodem gradu, sicut authoritas vniuersalis Ecclesiæ apud nos, p. 4. c. 1621. a. b
- thalmudice facultatis fabricatores habebant duos demones familiares sibi, & c. p. 4. c. 317. a. 318. d
- thalmudicam doctrinam Iudæi dicunt Deilegem, p. 4. colum. 315. b
- thare pater Abraham & Nachor & Labam propriis sibi Deos vendicabant, p. 2. c. 144. e
- thargum vocatur apud Hebræos translatio Chaldaica, & est tantæ authoritatis apud eos, quod nullus ausus fuit ei contradicere, p. 4. c. 105. b. & c. 365. c. & col. 438. c. & col. 781. c. Item, p. 3. col. 1287. c. Vbi habes quis translator fuit. Item apud Hebræos quasi tantæ authoritatis est sicut textus, p. 1. c. 125. c. & col. 454. f
- thalmud vel thaumum quis vel quid, & qualis, vel quale idolum fuit, p. 4. c. 1139. c
- theatrum quid & vnde dicitur, p. 6. c. 1193. c
- thebes alia est ciuitas in Aegypto, & alia in Iudæa nomine Thesba, & alia in Græcia quæ dicitur Thebe, p. 2. c. 219. a
- themor ciuitas quam ædificauit Salomon in ciuitate, p. 2. col. 1167. a
- theodas fuit quidam magus, & c. p. 5. col. 1185. c. Item, p. 6. col. 1037.
- theodorus Tharanitanus Episcopus scripsit, quod & heretici putant Christum nec veram carnem de virgine assumpsisse nec corpus corporale secundum carnem habuisse, p. 5. col. 551. a
- theologia dicitur fons & fluuius Paradisi, id est, Ecclesiæ militantis, & quare, par. 1. col. 65. a. b. c. & diuiditur in quatuor flumina propter quadruplicem sensum contentum in ea, p. 1. c. 70. f
- theologia paucorum est, sublimium scilicet & Domino appropinquantium, p. 1. c. 994. e. f
- theologi moderni temporis curiositati operam dantes notantur, p. 4. col. 661. c. & col. 1862. f. Item, p. 2. col. 1329. b. c. Item p. 5. c. 750. f
- thesaurizatio quæ sit ex causis honestis non est interdicta à Salvatore, tanquam illicita. p. 5. c. 136. f
- thesaurizans propter præsentem vitam & amorem sæculi, continuo vermes illi ebulliunt, hos generat auaritia, & diuitiarum cæca cupiditas, p. 1. c. 633. a. b. & c. 641. a. b
- thesaurus tuus vbi est, ibi & cor tuum, vniuersaliter intelligitur & de pecunia & de omnibus voluptatibus, p. 5. c. 872. e
- thasaurus Dei est voluntas eius, p. 4. c. 664. e
- thesaurus sumitur non solum pro pecunia, sed etiam pro omni substantia, p. 2. c. 1123. a
- thesaurum Domini vocat Ieremias vlticem sententiam, p. 4. col. 898. f
- threni non sunt distinctus liber a libro Ieremiæ, p. 4. columna 585. c
- thuribula Dathan & Abiron cur Deus altari iusserit affigi p. 1. c. 1280. e
- timet aliter adultera virum suum, aliter casta, adultera ne veniat, casta ne deserat, p. 3. c. 1360. d
- timere a cœli constellationibus quando est licitum, & honestum, & quando non, p. 4. c. 66. e. f
- timere Deum ne mittat in gehennam, & timere Deum ne te deserat, differenti modo fit, p. 6. col. 1409. a. Item, par. 3. col. 2104. b
- timere debemus in omnibus. Aliquando enim est gratia quæ dicimus iram, & aliquando ira quam dicimus gratiam, & c. p. 3. c. 59. c
- timere opportune cautela est, & trepidare ineptè, ignauia, p. 3. col. 521. b
- timor est passio de malo futuro difficili euitabili, non tamen impossibili, p. 4. c. 589. c
- timor cordis causat tremorē in exteriorib. membris, p. 4. 636. f
- timor dissoluit visicam, & facit fluere vrinam, p. 4. c. 154. f. & c. 1132. f. & col. 1236. e.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

- Timor nimis reddit hominem aliquando stupidum, & quasi impotentem se mouere, p. 4. c. 1635. c
- Timor seruilis & initialis dicuntur esse initium sapientiæ, sed diuersis rationibus, p. 3. c. 1299. b. & col. 1480. f
- Timor seruilis introducit sapiëntiam sicut seta filium & est principium extrinsecum, & c. p. 3. c. 1642. f
- Timor seruilis prius, deinde amicabilem, quem Lia significat libera, inde sequitur amor purgati animi quem significat Rachel, p. 1. c. 359. a. Interl.
- Timorem magnum habentes ingidantur & pallescunt, p. 3. c. 1079. c
- Timores sunt quatuor præter timorem naturalem qui omnibus inest, scilicet mundanus seruilis, initialis, & castus, p. 6. c. 105. c. Item, p. 3. c. 1453. b. & extensè, col. 1480. f
- Tinea de veste oritur, & oriendo corrumpit, p. 3. col. 74. e. & col. 165. a. b
- Tinea domum sibi corrumpendo facit, p. 3. c. 261. c
- Timendus non est qui nihil potest, nisi permissus, p. 1. c. 345. a. Interl.
- Tinea damnum facit, sed non sonum, p. 3. c. 74. e
- Titulus diaboli est: Ipse est rex super vniuersos filios superbiæ Titulus vero Christi, humilitas, p. 3. c. 404. e
- Titus vel Vespasianus dicuntur aper & singularis ferus, p. 4. c. 980. e. Item, parte 3. colum. 1653. a. Item, parte 2. columna 363. a. c
- Tobias intentione fortis & robustus inuentus est, par. 2. col. 1505. a
- Tobiæ liber curita inscribitur, p. 2. c. 1446. d
- Tobiæ laus, p. 2. col. 1500. e
- Tobiæ historia contigit anno sexto Ezechix regis Iudæ, qui Tobias captiuatus fuit per Salmanasar regem Assyriorum, p. 2. c. 1495. c
- Tobiæ liber, Vide in Liber Tobix.
- Tobiæ utilis fuit percuti cecitate sine culpa, vt probaretur eius patientia, quam Elymæ mago, qui pro perfidia percussus æternæ vltioni præparatur, p. 6. col. 1331. a
- Tolerare aduersa huius vitæ patienter facit, quod consideremus eas ordinari ad finem vitæ beatæ in futuro, p. 3. c. 93. b
- Tondere Cæsariem consuetudo fuit apud veteres Iugentium, signum doloris & humiliationis, nunc è contra, comam demittere, luctus indicium est, p. 4. c. 173. c. & col. 644. c. f. & c. 879. a. & col. 1284. e
- Tonitruum aliquando videtur esse, quando auditur sonus rotarum curruum totius c.
- Tonitruum vox reuoluitur, vt rotatus & sinuosus sonus sentiantur, p. 3. c. 1011. a
- Tonitrua Dominus, excitauit cum Samueli respõderet vt per uicarium populi arguere, p. 2. c. 387. b
- Tonsor quem meretrix conduxit ad tontendum capillos Samsonis Pilatus exitit, cui, vincitum Dominum nostrum tradidit & negauit, p. 2. col. 259. c
- Tonsuram vel nomen clerici qui arripiunt, irruunt admissi ad Christi sanctuarium tanguntque indigne, sancta sanctorum idcirco morietur & non solum in anima verum etiam in corpore citius feruentur, p. 1. c. 1187. b. & col. 1188. d
- Topaxius lapis præciosus, & eiusdem moralitas, p. 6. c. 681. a. Item p. 4. c. 1289. b. Item, p. 3. c. 264. b
- Tophet, id est, gehennæ pœna vel pœna gehennalis secundum Hebræos & Latinos, par. 4. colum. 285. c. sequenti & col. 645. c. clarius. Item, par. 2. col. 337. a. & col. 985. a. & colum. 1213. b
- Tophet idoli cuiusdam ara interpretatur inclusio sine demoratio, p. 4. c. 646. e
- Torbinus vt brutum tractat anima rationali præditus rationem corrumpit, p. 4. c. 332. d
- Torcular sic dictum est, vt Psalmi de torcularibus eo quod in his mysteriis Dominicæ passionis sint modo misti sancto spiritu feruente Prophetarum redundantius estuarint, p. 4. 65. b.
- Torculari sæpe Scriptura comparat supplicium grauissimum p. 4. c. 945. c
- in Torcularibus tria sunt, scilicet pressura, & de ea oleum, & amurca similiter & vinum & acinum, quorum vnum re conditur aliud proiicitur, p. 3. c. 1057. b
- Tormenta aliorum, remedia sunt aliorum, p. 3. c. 607. a
- Torrents (ni fallor ait Hieronymus) sine addimento nusquam reperitur in bono, p. 3. c. 1624. e. Vide etiam, c. 95. b
- Tornatura ceteris est promptior artibus, p. 4. 1865. a. Item, p. 6. c. 808. e. f
- Totta quid & vnde dicitur, p. 2. c. 1083. c
- Totila rex Gothorum inuasit Imperium, & c. p. 6. c. 1571. c
- Toxicocas, & toxicum, quid & vnde dicatur, p. 4. c. 637. c
- Tractatus tot & tam magnificos nunquam condidissent, Athanasius, Ambrosius, Hilarius, Augustinus & ceteri, si non contra fidem rectam fuisset multitaris hæreticorum error obortus, p. 2. c. 1378. e. f
- Tractio qua dicitur: Nisi pater traxerit eum, non est violentiæ nec necessitatis, nec est inuiti, sed voluntatis & desiderii, & c. p. 5. c. 1127. c
- Tradidit pater filium tradidit filius seipsum: Iudas quid fecit? p. 6. c. 120. f. & 485. b. c. & 557. b. & 1323. b. Item, p. 4. c. 503. b. Item, p. 1. c. 690. f
- Traditur peccator sathanæ dupliciter, p. 2. c. 164. e
- Traditiones multæ in Ecclesia Catholica seruantur quarum ratio nemini pater, p. 1. c. 1188. d. e
- trahimur hic tantum, sed alibi faciam eum, ait Christus videre quod credit manducare quod esurit, habere quod amauit, & desiderauit. Ibidem.
- tranquillitatem castitatis semper inquietare molitur circumspiciens sartago libidinum, p. 1. c. 240. b. Interl.
- transfiguratio Domini per tres viros Abrahamæ apparentes denunciatur, p. 1. c. 229. b. c
- transitum, an & quomodo filii Esau vel Edom concefferint filiis Israel per terram suam, p. 1. c. 1473. c
- translatio nostra posuit bdellium, pro crystallus, p. 1. c. 71. c. & dicto Hebraica messahel multum æquiuoca in diuersis locis eodem modo interpretata est, c. 257. f. & col. 263. a. & cecidit pro tentorizauit vel tentorium fixi, col. 294. c. & fraudulenter pro prouidenter, col. 318. c. & c. 321. f. & additio pro cõtrouersia vel contentio, c. 343. a. & subiecit seruituti pro & fecit transire, 438. f. & religio pro ceremonium vel legitimum, c. 611. a. & ieabarim pro ie abarim, & c. 1318. f. Item plura ponuntur in quibus discrepat, p. 2. col. 319. c. & lucernam posuit pro lucerna, col. 339. c. & disperauit pro festinauit c. 470. f. & cessate pro desiderare, similiter persequi pro egredi, c. 591. c. & leunculos aureos pro expiatoria aurea, c. 1129. c. & leones aureos pro expiatoria argentea. Ibidem. Itẽ, singulatim pro pariter, p. 3. & taceas pro similis, & turtur pro hirundo, & vidua pro esca, & die plenæ Lunæ pro termino constituto, & stellio pro aranea, & vbera pro amores. Item posuit refrenantem pro lasciuientem, p. 4. & coluerunt pro timuerunt, & prægnantes pro montanas, & pauperem pro clauris, & Achyopiæ pro Chusan, & redempta pro polita. Vide omnia suis locis.
- translatio studii Philosophiæ ad partes fidelium, per quid significatur, & per quem, & quo facta est, p. 2. c. 478. f
- translatio nostra veteris Testamenti videtur facta post corruptionem in multis passibus Bibliæ, factam per Iudæos, p. 4. col. 1867. c
- translatio nostra magis & frequentius deuiat ab Hebræo in libro Iob, quam in aliis sacræ scripturæ libris, par. 3. columna 62. d
- transsubstantiatio an plura difficilia in se videatur habere quæ creatio, p. 3. c. 1298. f. & 1299. a
- transmigratio & captiuitas populi quomodo differenter nominatur & numeratur, p. 2. c. 997. c
- tres dies quomodo computandos quidem dicunt, quibus Dominus sepultus dicitur, p. 4. col. 2028. f
- tres dies in quorum tertio carnibus hostiæ vesci licitum nõ est tres status sunt hominis p. 1. c. 964. f
- tria sunt quæ proficiunt ad vsum salutis, p. 5. c. 743. a. b

Index.

- Tria facere debemus, scrutari, quætere reuerti, par. 4. columna 997. b
- Tria hominum genera in Ecclesia, rectores continentes, coniugati, p. 5. c. 403. b
- omnia in clauetro Trium abscondita latent quæ solis clauibus iudicii & misericordiæ Dei referentur, quando illuminantur abscondita tenebrarum & reuelantur consilia cordium. p. 3. c. 1053. b
- Tria sunt insatiabilia, tria sunt quæ bene gradiuntur, tria sunt difficilia, p. 3. c. 1734. & 1735. a
- Tribulari in hoc mundo quomodo Deus permittit vineam iustorum, cum fuerint electi & dilecti ab æterno, p. 4. column. 255. c. & col. 2045. c
- Tribulatio tanquam emplastrum mordax vrit te, sed & sanat te, p. 6. c. 443. c
- Tribulatio iustis illuminatio, contumacibus correptio, obstinatis excecatio, p. 6. c. 1477. b
- Tribulatio virtutum omnium mater, p. 2. c. 571. b
- tribulatio iustos homines probat sicut fornax aurum, vt si forte de specie plumbi quicquam fuerit admixtum, ignis decoquat & resoluat, p. 1. c. 621. c
- Tribulatio secundum se considerata odibilis est. In comparatione tamẽ ad finem iucunda est, scilicet ad beatitudinem ordinata, p. 6. c. 360. f
- Tribulationis tempore fit salus. p. 4. c. 298. d
- Tribulationes sunt magis dilectæ Deo quàm sacrificia, & quare, p. 4. c. 1532. f
- Tribulos & spinas post peccatum terra homini ad laborẽ peperit, non quod alibi antea nascerentur, & c. p. 1. c. 104. f
- Tribunal quid est, & quomodo Christus in tribunali sedebit, p. 6. c. 173. a
- Tribus decem post tempora Roboam modo Ephraim modo Israel vocabantur, p. 4. c. 1112. f
- Tribus Dan ad Aquilonem sedet, quia ex eius stirpe venturus est Antichristus, p. 1. c. 1172. e
- Tribus decem regem sibi constituerunt in Samaria, parte 4. c. 1355. a
- Tribus regia cur vincebat numero omnes tribus, par. prima, c. 1164. f
- Tribus Iuda in scriptura præ cæteris clara & multiplex memoratur, parte tertia, col. 344. e. Item, parte prima, col. 1207. c. & sequenti.
- Tribus Iuda quod primo secuta sit Moysen per mare, rubrũ est incertum & non habet fundamentum in textu, p. 1. col. 1211. b
- Tribus sacerdotalis & regia potuerunt commisceri per matrimonium dispensatiue, & quare, licet prohibitum fuit ne sibi tribus miscerentur, p. 1. c. 1451. a. b. c
- Tribuum distributio ad benedicendum & maledicendum extremum Christi iudicium significabat, p. 1. c. 1624. e. f
- in Tribubus filiorum Israel per desertum ambulantes non erat infirmus, de quibus, & quomodo intelligendum sit, p. 1. c. 629. c
- Tributum viciorum quotidie soluunt pessimo exactori diabolo qui dissoluti animo peccatis implicari non metuent, p. 3. c. 1656. d
- Trium proprie quid dicitur & c. p. 2. c. 1300. f
- Tributa quæ a subditis quasi iure soluebamus exigere, vbi generalis fames ingruerit, dimittamus, vt dimittat nobis patet debita nostra, p. 2. c. 1364. b. c
- Tricenarius integritatem fidei & perfectionem operis significat, sine quibus nemo accedere debet ad diuina mysteria, p. 1. c. 1189. a. & c. 1548. f
- Tricenarius numerus militum Gedeonis Trinitatis Sanctissime erat figura, p. 2. col. 206. e
- Tricesima die sepulturæ memoriam fauere defunctorum vnde traxit Ecclesia consuetudinem, p. 1. c. 1313. c
- Tricesimo anno baptizatur Christus, facit miracula, docet vt reprimat temerarios qui omnẽ aetatem ad hæc officia idoneam putant, p. 5. c. 738. f. Item, p. 1. c. 1182. f. & c. 241. c
- Trinitas in vtroque testamento prædicatur, p. 4. c. 80. e
- Trinitas sola substantia est, quæ non extrinsecus, sed sui natura sancta, p. 1. c. 1290. e. f
- Trinitatis mysterium non integre nec perfecte priores patres attingerunt, fortasse nec & Apostoli ante missionem spiritus sancti, Et huius figura, p. 2. c. 15. a. b. c
- Trinitatis fides postquam per mundum coepit prædicari patientia sanctorum, victi sunt aduersarii eorum, parte 1. col. 308. b. Interl.
- Tristabile & dolosum facilius sustinetur ab homine, quando videt aliquos secum comportantes, quasi partem doloris sui secum portantes, p. 3. c. 44. e
- Tristabile & odiosum est aliquid secundum se acceptum, quod tamen acceptabile ad finem relatum, p. 3. c. 45. c
- Tristari peius est quàm timere, p. 4. c. 589. c
- Tristitia quid sit & vnde causetur, & quomodo somnum causat, p. 5. c. 979. c. Item, parte quarta, column. 589. c. Item, p. 3. col. 1678. f
- Tristitia duplex est. Vna quæ absorbet & deiicit rationem. Aliæque aliquantulum turbat, p. 4. c. 366. f
- Tristitia omnis oritur ex amore, & hoc quomodo, parte sexta, col. 409. c
- Tristitiam Apostolorum de morte Christi recordatur Ecclesia singulis annis ex paterna traditione, p. 1. col. 384. b
- Triturantur seu excutiuntur difformiter terræ nascentia, p. 4. col. 264. f
- Triumphus Christi describitur, p. 3. c. 491. c. 492. e. f
- Tropologia libera est, & his tantum legibus circumscripta, vt pietatem sequatur intelligentiæ sermonisque contextum, p. 4. c. 2047. a
- trulla quid significet, p. 3. c. 1813. a
- in trulla tria considerantur, quæ cementario conducunt, p. 3. Ibidem.
- tuba consuetudinaria apud rerum pericos hoc modo formatur vt tribus fistulis æreis in capite angusto inspiretur, p. 2. c. 1081. a. b
- tuba signum belli est. est etiam tuba quæ canit in verbo Dei, p. 1. col. 1428. d
- tuba terribilis, uel in bello sumitur, uel in aduentibus Regum apparatus, p. 3. c. 1592. f
- tuba congregandi aliter fit, & aliter fit conductionis, aliter nictoria, aliter persequendi inimicos, aliter conclusionis ciuitatum, p. 2. c. 1081. c. & c. 1603. c
- tuba quæ iudicem Christum præueniat, quæ, & qualis sit, p. 6. col. 565. d
- tubæ dupliciter accipiuntur in ueteri lege, quædam pro tubis ductilibus, scilicet, de metallo, quædam corneæ, & c. quando & ubi utræque usitabantur, p. 3. c. 1665. a
- tubæ designant clamorem prædicantium in lampadibus claritas miraculorum, p. 2. c. 206. e. f
- tubarum usus erat ad quatuor, scilicet, ad populi congregationem, ad castrorum motionem, ad belli congressionem, & ad festi celebrationem. p. 1. c. 1225. c
- tubarum festum apud Hebræos quando incipiebat, & quomodo peragebatur, p. 3. c. 1058. f. Dicitur & neomenia, c. 1059. b. Item, p. 1. c. 267. f. & c. 713. b. c. & c. 962. f. & quotuplici causa fiebat, p. 1. col. 1395. c
- tubarum festum siue neomenia quare institutum sit, p. 3. col. 1059. b. c
- tubis utebantur Iudæis, sicut apud Catholicos campanis utimur, p. 5. col. 124. f. Item, parte 6. col. 320. d. e. Item, p. 4. col. 1131. c
- tumoris quatuor sunt species, p. 5. col. 937. a. Item, p. 3. column. 303. b
- tunica una sufficit de cõi cursu in terra promissionis, quia est multum calida: & quod ibi esset sufficiens uel etiam superfluum, esset in regione frigida necessarium, p. 5. c. 190. f
- tunicis pelliceis indutus est Adam & uxor eius & quare, p. 1. c. 972. e
- tunicis duabus quõ Pontifex legis indutus uest, & Iesus prohibet

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

hibet Apostolos duabus tunicis indui, cum lex & Euangelium conuenire debeant. Ibidem.
Turba est hominum quorum sermo & sensus instabilis est & vagus, p. 5. c. 823. c.
Turbati ad iudicium Dei recurrere debemus, & quare, p. 3. c. 32. d.
Turbauit se Iesus & fremuit, quam alius turbare non potuit. Sic omnia huiusmodi suscepit, quia voluit, p. 5. c. 1260. d. e.
Turbo quid sit, p. 6. col. 948. e.
Turma est multitudo triginta bellatorum, & est proprie pedum, p. 1. c. 1177. a. b.
Turpe est hominem in fide ab infantia nutritum talium subire magisterium qui repente magistri facti sunt, p. 1. columna 113. a.
Turpia corporeo aspectu multa sacrosanctæ religionis contemplatione reuerenda sunt, p. 2. c. 547. c.
Turpitudinis infirmitas prona in ruinam excitur honestate nuptiali, & quod sanis est officium, egrotis est remedium, p. 1. col. 72. f.
Turpitudinem plerique non exercent in opere, sed adhuc continua cogitatione grauantur in mente, & per quem significantur, p. 4. c. 1065. a. b.
Turris in medio ædificata templum est in medio Iudææ Torcular ipsa Synagoga, p. 4. c. 65. b.
Turris Ophel in Zacharia dicitur turris nebulosa, & quare, p. 2. col. 1250. f. & col. 1357. c. & c. 1354. b. c. Est etiam nomen villæ extra Ierusalem, c. 1397. a. b. Item turris gregis, p. 1. c. 371. c.
Turrini cum posteriori filiorum Noe ædificarent in campo Sennar, mutauit Deus effigies, & non cognouit quisque fratrem suum, p. 2. c. 1013. b. c.
Turturis proprietates. Et quid mystice representant, p. 5. col. 717. c.
Turtures maiores sunt meliores & pinguiores, p. 1. col. 916. e. f.
Turtures sunt in magna abundantia in terra promissionis, p. 1. col. 915. c.
Tyberias & Capharnaum in eodem litore, p. 5. c. 1116. e. Item, p. 4. c. 117. b.
Tygris etiam est fluuius Mesopotamiæ, p. 3. c. 2099. a. Item, p. 2. 1525. a. Item, p. 1. col. 71. a.
Tyrannis proprie est qui in communi republica, non iure principatur, p. 3. col. 178. f.
Tyrannus qui membrum est diaboli inebriatur de sanguine in nocentium aliquos realiter occidendo, & aliquos interpretatiue, p. 2. c. 1594. f.
Tyriis circumscribit Dominus tempus ultionis, p. 4. c. 227. a.
Tyrus & Sydon prædicantibus Apostolis crediderunt, a Deo deuoti, ut Paulum Tyro abeuntem omnes cum vxoribus & liberis vsque ad naues prosequerentur, p. 5. c. 211. b. Item, p. 4. col. 228. e. f.
Tyrus malis oppressa se non peperisse illam multitudinem ciuium & opum fatetur, p. 4. c. 223. b.
Tyri verba ad Sydonem, p. 4. col. 224. d.

V

VACCA rufâ Christi passionem prefigurabant, & quomodo, p. 1. col. 1299. a.
Vaccam combures quomodo maculabatur ex hoc, cum illa combustio fieret ad hoc quod ex cineribus vaccæ combustæ immundi purgarentur, p. 1. c. 1301. c.
Vaccam cur sacerdos comburit eiusque cineres vir mundus colligit, p. 1. c. 1303. c.
Vaccæ tantum sex fuerunt immolatæ, ut tradunt Hebræi per totam durationem vtriusque templi: Quarum prima fuit facta in deserto tempore Moyse, & c. p. 1. c. 1307. a.
vaccæ lactantes vitulos naturaliter inclinantur ad eos nutritum, p. 2. col. 352. f.
vaccuus quis apparet coram Domino, p. 1. c. 713. b.
vaccum & plenum quomodo opponantur, p. 5. col. 1066. f.
vah vox exultationis, p. 3. col. 176. e.

valentinus hæreticus vnde occasionem erroris sui accepit, dicens quod filius Dei corpus cœleste attulit. Et redarguitur, p. 5. c. 1072. t. Item, p. 4. c. 2202. d.
vallis plorationis factam est nobis verbum caro factum, bibens calicem passionis, p. 3. c. 1420. d. e.
valux in partis statuuntur, ut eis congruo tempore patefactis, ciues intrandi & exeundi facultatem habeant, p. 2. columna 1350. d. e.
vanum quid est, p. 3. c. 1551. b.
vanæ gloriæ sectatores cum se hominibus præferunt, alios de fatuis sensibus, alios de indignis meritis reprehendunt, p. 3. col. 303. b. & sequenti.
vane gloriosi significantur per volatilia, p. 4. c. 2080. f. Item per Esau, col. 2177. c.
vanitas mundana ut puluis euanescit & ad inferni mœrorum deducit. Et per quid significatur, p. 4. c. 2561. c.
vanus nihil eo qui putat plus valere numum quam Deum, p. 3. c. 813. Interl.
vapulans extra, iam in secreto mentis agit ut nemo oblatret, & Deus adiuvat, ibi manens de æternis agit, quod tibi non licet extra in strepitu, p. 3. c. 1005. a. Intel.
vapulatos se minus multi existimant si nesciant quid operari debeant, & auertunt ne audiant veritatem, p. 5. columna 876. d.
vas omne quod fusile est durum quidem est, sed eum labitur fragile esse solet, p. 3. c. 923. a.
vas honoris, aut contumeliæ vnusquisque efficitur non casu, neque fortuito: sumus enim rationabiles & liberi arbitrii. Sed quisque talem præbeat ut electus esse mereatur, & vas honoris efficietur, p. 1. c. 1334. e.
vas fictile in sacrificiis confringebatur æneum uero refrebat & lauabatur, p. 1. col. 958. f.
vas auri excelsum, Elias & Ioannes, & Ieremias, p. 3. columna 266. d.
vase foetido, uel oleum, uel vinum facile corrumpitur, p. 1. col. 996. e. f.
vasa dicuntur cuiuslibet artis instrumenta apud Hebræos similiter & arma militis & iocalia mulieris, p. 1. c. 287. d. e. & col. 778. f. & col. 1585. c. Item, p. 2. col. 1910. c. Item, p. 4. col. 292. b. & col. 896. f.
vasa Ecclesiæ ut calices & alia in primitiua Ecclesia fuerunt de materia parum preciosa, ut de stanno, cupro, & ferro, & huiusmodi, quæ postea facta sunt de auro & argento & lapidibus preciosis, p. 4. c. 489. c. Vide in Exuperius
vasa omnia unius sunt substantiæ, p. 4. c. 272. d.
vasa Hebræorum debent requiescere etiam die sabbati, nec licitum est eis ea locare uel accommodare Gentilibus ad faciendum opera sua, ut securim ad sciendum ligna, p. 1. c. 711. c.
vasa quæ sanctificata sunt & quibus ministrantur sancta sanctorum, non portantur ab animalibus mutis, sed qui ea portant in humeris suis, rationales debent esse homines, p. 1. c. 1185. c.
vasa Domini sunt qui iam apti sunt ad capienda munera diuina, & habiles sunt ad ministerium Dei, p. 2. c. 920. d.
vasa iræ & uasa misericordia sunt in Ecclesia, quæ est thesaurus Domini, p. 4. c. 897. c.
per uasa iræ ministratur poculum uite misericordiæ, p. 1. col. 401. b. Interl.
uasorum sacrorum cur quædam hyacintino, quædam purpura tegebantur, p. 1. c. 1184. f.
uasator terrarum & tributis cuncta opprimes audiet, quomodo admirando dicitur: Quomodo cessauit exactor? Quomodo est contritus, & ad nihilum redactus, p. 4. c. 160. e.
uaticinia de fortuna populi Israelis Numer. 24. de Christi relictis intelligenda sunt, p. 1. c. 1355. b.
ubera Aegypto subiguntur cum turpi huius mundi desiderio humanæ mentis uoluntas substernitur, p. 4. c. 1252. d.
ubera castrarum non franguntur, sed meretricum laxis pellibus irrugantur p. 3. c. 1827. b.

Index.

- Vbertas securitatem, securitas negligentiam, negligentia contemptum parit, p. 4. c. 807. b
- Vecordia nulla maior quam diuinis preceptis fortiter insistere pro humana retributione, p. 3. c. 114. f
- Vecordia quippe magna est laboriosa agere, & auræ laudis inhiare, p. 3. Ibid.
- Vecigal quid dicitur, p. 2. c. 1300. f
- Vehemoth quomodo interpretatur. Et Iudæi dicunt esse nomen cuiusdam animalis incredibilis magnitudinis, intantum quod in vno die depascit herbas mille montium, & c. par. 3. Vide in Leviathan & in Cetus.
- Velatur aliquid dupliciter, p. 6. c. 338. f
- Velle multiplex. Est enim velle naturæ, velle gratiæ, velle vitij, p. 6. c. 96. d
- Velle naturæ per se impotens est, nec palmam meretur, sed vincitur & trahitur a velle vitij, Ibid.
- Velle dicitur Deus & hoc secundum quinque modos, par. 3. col. 1297. c
- Vellentibus discipulis Iesu spicas, an peccauerunt transgrediendo sabbati obseruationem, p. 6. c. 1727. b. c
- Vellus in quod descendit res sacrificia Iudæorum significat, p. 2. c. 197. c
- Velum duplex erat tabernaculi. Vnū ostii atrij, & hoc erat sub cura & custodia Caathitarum. Aliud erat pendens in ostio atrij sub cura Gersonitarum, p. 1. c. 1178. f. & c. 1187. c
- Velum scissum tempore passionis quale fuit, an quod fuit in introitu, an quod intra sanctum sanctorum, p. 5. c. 461. c
- velū templi scissum est, quid per hoc significetur, p. 6. c. 378. d
- Item, p. 1. c. 884. c. f
- velum quod est subiectionis signum, non habet vir in signum libertatis, p. 6. c. 284. d
- venæ corporis sicut sanguinem habent: sic vene terrarū aquas latentes, quæ concussione erumpunt, p. 4. c. 2049.
- venatores mali, & etiam boni, & qui sint, p. 4. c. 1291. b. c
- venatores in sacra scriptura vix in bono inuenimus, econtra piscatores raro in malo, p. 3. c. 1143. c
- vendere noli sapientiam & doctrinam. & quare, p. 3. c. 1705. c
- venditionis & emptionis iura quomodo seruentur & ratificentur, p. 4. c. 805. a
- venena serpentum depelli medicamentis ex serpentibus confectis perhibet qui medicinæ peritiam gerunt, p. 1. c. 1352. e
- venia aliter datur fratri petenti, aliter inimico persequenti, p. 5. c. 305. b. c
- veniam petens a Domino, quia peccauit, & homini peccanti in se ac poenitenti dimittere non vult, ille duplex pōdus & stateram dolosam habet in corde suo, p. 3. c. 1693. a
- venimus in hunc mundum vt transeamus de virtute in virtutem, neque permaneamus pro terrenis, sicut ille qui dicebat: Anima habes multa, & c. p. 1. c. 1420. f
- veniet quoties in scripturis Prophetarum legimus de Christo debet intelligi, p. 4. c. 62. d
- venter Deus vel idolum gulosorum est. Cuius templū est coquina, ministri coquinarii, immolatæ pecudes, coctæ carnes, fumus incensorum, odor saporum, p. 4. c. 1136. & 1137.
- Venter receptaculum ciborum, omnes labores & momentanea blandimenta gulæ, stercoris sine condemnat, p. 1. col. 968. d. e. & c. 1561. b. c
- veater dicitur exactor, & quare, p. 3. c. 373. a. b
- venter mero aestuans, declinat cito ad libidinem, p. 6. c. 561. c
- venter in sacra scriptura aliquando pro mente ponitur, p. 4. c. 618. f
- ventrem sequitur partus, p. 1. c. 688. c. f
- ventri loqui dicuntur phytones qui in ventre habent demonem verba exterius proferentem, p. 1. c. 1562. d. e
- ventilabrum quid est, p. 5. col. 76. f
- ventura Deus cognoscit, sed non ideo necesse est nos facere quod ille præciuit, sed quod nos propria voluntate sumus facturi, ille quasi Deus futurum prænouit, p. 4. c. 1044. d
- ventus invisibilis est propter suam subtilitatem, & ideo vocatur spiritus, p. 4. c. 1574. f
- ventus est motus aeris, cuius velocitas per pennas signatur, p. 3. col. 1228. e
- ventum quis continuit in manibus suis? De hoc non possunt respondere Philosophi perfecte, quia de ventis locuti sunt valde superficialiter & imperfecte, p. 3. c. 1731. a
- venti vis significat Babylonis impetum, p. 4. c. 1071. b
- venti aliqui sunt sereni, alii procellosi, alii agrotatiui: & alii fanatiui, p. 3. c. 1915. c
- ventis pennæ propter discursus celeritatem tribuuntur, par. 4. c. 906. e
- venus stella varia nomina sortitur, quare & vnde: & mirabile, est in eius motu cum Sole, & c. p. 3. c. 362. f
- veneri assuetus etsi aliquando euigilet percipiēdo ad horam mala quæ incurrit, tamen cito reuertitur ad vomitum propter malum habitum vel carnis corruptionem, parte 3. col. 1708. d
- venerem Reginam cæli vocant Aegyptii, p. 4. c. 856. f
- verax est solus Deus, homo ex Deo verax est, ex se mendax, p. 6. col. 1580. e
- verberatio in lege non habebat vltra quadragesimum ictum, p. 1. c. 1592. f
- verbum quid dicitur, p. 5. c. 1016. d
- verbum dicitur vox significatina, & quomodo, p. 5. c. 1015. c
- verbum quod foris sonat, signum est verbi quod intus lucet, p. 6. c. 1380.
- verbum Domini quod dicit Isaias exiuisse a Ierusalem sunt 12. Prophetæ, p. 4. col. 41. a
- verbum Domini permanit nequaquam passioni obnoxium, par. 4. c. 827. a
- verbum Dei in quemcunque cecidit eleuauit, p. 4. c. 124. d
- verbum apud Hebræos pro re frequenter accipitur, parte 2. c. 970. d
- verbum nimis obscurū vel ambiguū vulgi mori debet dici vt intelligatur etiam ab indoctis. Quid enim prodest locutionis integritas, si audientem non ædificat, p. 1. c. 224. e. f
- verbum Dei prædicatum, primum minus videtur & contēptibile, eloquentiæ & sapientiæ Philosophicæ, licet ipsum præcedat altitudine, amplitudine & annositate, p. 5. c. 526. f
- verbum malum scurrile & honestum, significatur per semen immundum, p. 1. c. 1037. b
- verbum iocosum propter aliquam causam recreationis honestam dictum, non nocet, p. 6. c. 558. f
- verbum aliquod sic profertur aliquando, vt est consonum fidei Catholicæ, licet pronuncians illud verbum hoc non intelligat: sed aliud, & præter intentionem loquatur diuina virtute hoc faciente, p. 1. c. 229. c
- verbum nostrum medium est inter intentionem loquentis & eius effectum, p. 3. c. 1179. b
- verbum nostrum quod proferimus, temporale est, & transitorium & se ostendit, & de quo loquimur, multo magis verbum diuinum ostendit patrem sicut est, p. 3. c. 1915. b
- verbum Dei per lucernam significatur, & quando occultatur, & quando super candelabrum ponitur, p. 5. c. 810. d
- verbum Dei per macheram petrinam præsignatur, par. 2. col. 131. b
- verbum Dei prædicatum, per rorem significatur, p. 2. c. 191. c. & sequen.
- verbū Dei si quis infideliter suscipit, nec comedit, sed abscondit vermes ex eo ebulliunt, p. 1. c. 635. a. b
- verbum Dei mysterium tegit puteus dicitur: si ad populo effluit fons appellatur, p. 1. c. 41. a. b
- verbum Dei subtrahitur duplici causa, p. 6. c. 1159. b. c
- verbū Dei sicut per Prophetas profertur ad hoīes velamine literæ textū, sic verbum Dei in nouissimis diebus ex Mariæ virginis carne uestitum processit in mundum, p. 1. c. 905. c
- verbum in diuinis ex quo suscepit hominem, id est, carnem & animam nunquam disposuit animam, sed caro posuit animam, in morte, p. 5. c. 1193. c
- verbum in diuinis Ioannes Euangelista aliis modis nominat quam cæteri de eo loquentes, p. 5. c. 1016. d

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

- unguntur: Maius enim est lumen & gratia noui Testamenti quàm veteris, par. 1. c. 919. b. c. & colum. 962. f. & colum. 979. c.
- Veteri Testamento connectitur nouum fraterno foedere: & gratia legi, sicut Aaron Moyse, p. 1. c. 781. c.
- in Veteri Testamento est nouum testamentum, sicut rota, p. 4. c. 1080. d.
- vetera sacrificia transisse & in Christo noua facta, par. 1. col. 899. b.
- vetulæ aliquæ sorilegæ dimittunt de nocte vasa in quibus est aqua, discooperta, vt numina nocturna (quæ vocant bonas res) ad prosperandum illuc veniant ad bibendum: vnde & hic error prouenit, p. 1. c. 1014. d. c.
- vetustas humana & maledictio in duobus consistit, scilicet, in culpa & poena, p. 6. col. 81. c.
- vexillum cuiuslibet tribus (sicut dicunt aliqui Hebræi) erat simile in colore lapidi posito in rationali, in quo erat scriptum nomen sui Patriarchæ, p. 1. c. 1179. c. & c. 1181. c.
- via Dei pax, humilitas, patientia est, quæ qui despiciunt, dicunt: Scientiam viarum tuarum nolumus, p. 3. c. 222. d.
- via bene agendi triplex est, quia vel opere, vel cogitatione, vel verbo aliquid boni agitur, p. 1. c. 621. a.
- via peccandi hominibus est triplex, in facto, in dicto, & in cogitatione peccant, p. 1. Ibid.
- via impiorum dicitur contritio, quia terit & teritur. Dicitur etiam infelicitas, quia ad infernum ducit, parte tertia, col. 521. a.
- viarum trium dierum profecti sunt Israelitæ, & c. dupliciter intelligitur, scilicet, quod prima die sui recessus ambulauerunt per tantum spacium quantum faciunt tres diæ, vel quod per tres dies continue ambulauerunt, p. 1. c. 1229. c.
- viæ duæ sunt per quas diabolus nititur subuertere animam rationalem. Vna sub specie leuitatis. Alia est per oppositum, p. 4. c. 1239. c.
- viæ vniuersæ Domini quibus mundum regit, & rationalem creaturam, sunt misericordia & iustitia, p. 1. c. 855. b. c. & c. 1265. c. & c. 1667. c.
- viæ non sunt assignandæ Deo, per quas ipse incedit secundum deitatem, p. 1. c. 874. f.
- viæ alię non sunt quibus ad nos venit Deus, nec sunt alię quibus ad eum veniamus quam misericordia & veritas, par. 3. c. 1503. a.
- vias confundebant qui vmbas acquiescere docebant, p. 4. c. 55. b.
- vias quatuor ambulauit Christus, & applicantur ad vias de quibus Salomon dicit: tria sunt mihi difficilia, & quartum penitus ignoro, p. 4. c. 102. d.
- vias duas animæ ostendit scriptura. Vnam, qua in carne posita per legem Dei virtutibus exercetur. Aliam vero qua post resurrectionem ascensura ad cœlos, per multas mansiones ad patrem luminum peruenit, p. 1. c. 1420. f.
- viator quis dicatur, p. 3. c. 228. f.
- viator in biuio vel in compito circumspicit quo gradiatur, p. 1. col. 391. e.
- viatoribus celeritas aptissima est ea propter populo Iudæorū manducare Pascha præcipitur, p. 2. c. 877. b.
- vicenarius numerus semper infaustus, p. 2. c. 144. a.
- vicarius Iesu Christi debet esse valde mollis pietate erga bonos, & durus æquitate aduersus malos obstinatos, par. 4. c. 741. c.
- vicarius Christi significatur per Samuelem, par. 2. c. 416. c. & per Ezechiam, col. 1147. c.
- vicenarius vtriusque Testamenti coniunctionem significat, legis scilicet quæ in quinque libris & Euangelii quod in quatuor scriptum est, p. 1. c. 817. a.
- vices ministrorum (vt tradunt Hebræi) Phinees nepos Aaron ordinauit. Sunt autem vices vigintiquatuor, quas Dauid ordinauit ad ministerium tabernaculi, par. 2. c. 1055. b.
- a vicesimo anno numerantur quia ad bellum eliguntur: quia ab hac ætate contra vnumquemque vitiorum bella nascuntur ideoque ad pugnam eliguntur, vt pugnent contra libidinem, ne luxuria superentur, p. 1. col. 1075. a. b.
- Vicium. vide in vitium.
- victima quæ pro Sacerdote offertur tota debet cremari vt integritatem Sacerdotis demonstraret, p. 1. c. 955. c.
- victima matutina significabat vitam quæ in paradiso ante transgressionem fuit vespertina vero restitutionem nostri perferuatorem extremis temporibus nobis redditam, p. 1. 1388. c.
- victima quid sit re & moralitate, p. 4. c. 466. f.
- victima animæ quando dicitur cæca, clauda, & languida, p. 4. col. 2018. f.
- victima non coquebatur iuxta legem, p. 2. c. 193. d.
- victimam huius Deo esse acceptam difficile est, qui non prius reliquit culpam pro qua offert, p. 2. c. 1339. c.
- victimæ in holocaustorum loco quare sacrificatæ, p. 1. c. 956. d.
- victores viciorum victoriam attribuere non debent propriæ virtuti, sed bonitati diuinæ, p. 1. col. 1410. f.
- victoria duplex, vna vincitur mundus, alia vincuntur regna, p. 6. c. 939. b. c. & c. 1420. f.
- victoria adepta de hostiæ, fornices sibi erigebant antiquitus victores in quibus virium suarum laudes describebantur, p. 3. c. 1693. b.
- victum negare seminantibus spiritualia quibus tenentur homines de iure naturali, diuino & humano, grauius est peccatum quam manum non porrigere egeno simplici, spiritualia non seminanti, p. 5. c. 193. c.
- victum tenuem sub vili tugurio sumere, melius est quàm splendida epulas cum fatigatione incertis locis quærere, par. 3. col. 2104. d.
- victus tenuis tam animæ quàm corpori utilis est, superfluus vero econtra, p. 3. c. 2131. a.
- vicos quid est, p. 6. c. 1081. b.
- vidua illa laudabilis quæ viduitatem suam messis manipulis sustentabat alienæ, p. 2. c. 291. b.
- vidua habet bonam commendationis suæ materiam, vt eum virum luget fleat seculum, p. 2. c. 1579. b.
- vidua quæ vult Deo intendere sedens cogitat quæ sunt Domini, p. 2. c. 1581. b.
- vidua repudiata absque liberi rediens ad domum patris sui signabat animam deficientem a Deo deinde per penitentiam liberatam femine peregrino. Eadem etiam representant Synagogam Iudæorum, p. 1. c. 1049. b.
- viduæ ad quam missus est Helias clementia, p. 2. c. 813. a.
- viduæ cum tota terra famem laboraret Deo cura non defuit, p. 2. c. 813. b.
- viduæ filius cur permisit Deus vt moreretur, p. 2. c. 814. f.
- viduam cui multiplicatum est oleum ab Eliseo Abduæ uxorem qui fuit dispensator Achab quidam arbitrantur, par. 2. col. 873. a.
- viduæ veræ sunt in duplici gradu, p. 6. c. 711. c.
- videre pro audire accipitur, vt ibi: Cunctus autem populus videbat voces, quomodo & quare, p. 1. c. 675. c.
- videre aliquando accipitur non solum pro visione corporali, sed etiam pro cognitione intellectuali, par. 5. c. 1032. f.
- videre Deum negant, qui dicunt eum non curare humanas res, p. 3. c. 502. e.
- non videt vana qui fixus est in illo qui est super omnia, cuius mens sursum est: qui vero hæc cogitat sub Sole viuunt, vbi vanitas, p. 3. c. 1359. b.
- vignarius numerus sicut dualis, propter duas decades, in malo solet accipi, sicut vndenarius, qui vno indiget vt sacrum expleat numerum scilicet duodenarium, p. 4. c. 1465. a.
- vigilat qui oculos apertos in vero lumine tenet, p. 5. c. 872. c. Item, p. 6. c. 1370. d.
- vigiliæ tres sunt, & possunt per eas intelligi tria tempora, scilicet iuuentutis, senectutis, & ætatis media, & c. p. 5. c. 872. e.
- vigiliæ quatuor. Prima vigilia est custodia pueritiæ, secunda est, custodia iuuentutis, tertia fructus virilis, quarta senectutis, p. 5. c. 872. f. Item, p. 1. c. 1173. a. b.
- vigiliæ multæ in quibus laudandus est Dominus, p. 4. col. 87. b.
- Vigilias

Index.

- Vigilias vocat Ieremias exercitationem ad vindictam, par. 4. col. 585. b
- Viginti duo numerus in scripturis diuinis : principalibus causis ascriptus sæpe reperitur, & enumerantur plura, parte 1. col. 1180. d. e
- Viginti quinque numerus est quadratus, & quid per eum representatur, p. 5. c. 1122. e. & vix aut nunquam in bono reperitur, p. 4. c. 1155. a
- Viginti septem : Numerus iste & ad bonum & ad malum potest referri, p. 4. c. 1290. e
- Viginti octo complebis si ab vno vsque ad 7. omnes in ordine numeros numeraueris, p. 1. c. 747. c
- Villa (vt dicit Lyra) est, quæ non habet muros, & ciuitas villa est clausa muris, p. 1. c. 1746. d
- Villas prodit. Et facit sicut auis quæ oua vel pullos quos fouerat raptui exponit, p. 3. c. 1718. f
- Villæ cuiuslibet notabilis debet vnus Præsidens præpositus assignari, qui faciat inter homines iustitiam obseruari, par. 2. col. 1125. c
- Vincere frustra nititur malignos spiritus, qui seipsum prius non vincit, p. 3. c. 378. e
- Vincula iniusta dirumpit iustitia, p. 5. c. 310. f
- Vincula corporea sunt fames, sitis, & huiusmodi, quæ hic nequeunt solui, p. 3. c. 56. e
- Vinculum plaustrum est grossius quam funiculus, p. 4. c. 72. f
- Vindicta an sit per se petenda, vel appetibilis propter se, p. 6. col. 1721. & 1722.
- Vindicta vocatur euigilatio Dei, p. 4. col. 1041. a
- Vindicta quomodo, & qualiter, & quot modis est appetenda, & quando non est querenda, p. 5. c. 116. f
- Vindicta in quibusdam non prohibetur quæ fit ad correctionem, quæ & ipsa pertinet ad misericordiam, nec impedit propositum mansuetudinis, p. 5. c. 115. b
- Vindicta pia dum rebellis subditur, p. 3. c. 553. b
- Vindicta iusta punitur creatura, quando se erigit contra creatorem, vt se inferiorem cognoscat, p. 3. c. 1439. a
- Vindictæ diuinæ ordo. Prius Deus peccatis irascitur, quando non compunguntur, inde malitiam hominis in sua indignatione ira, & tribulatione derelinquit, p. 3. c. 1030. d. e
- Vindictam appetere quando est iustum & quando iniustum, & quot modis hoc contingat iniuste appetere, p. 5. c. 108. f. Item, p. 3. col. 2115. c
- Vindictam quomodo sancti petunt a Deo in terra de aduersariis, p. 5. c. 936. f
- Vindictam Christus duobus modis in his qui merentur, exercet, & c. p. 4. c. 2391. a. b
- Vindictam per se nullus debet sumere de propria iniuria, nisi incumbat sibi ex officio: & tunc melius esset quod per alium faceret, vt legitur de Platone, p. 2. c. 475. b
- Vindictas quas minatus est Dominus Adæ dicens: In quacunque die co. mor. mo. confirmauit sic vt non ad horam, sed sint vsque in finem sæculi, p. 3. c. 693. a
- Vinea proximi quam ingressus vvas comedere iubetur Deuter. 24. Est ecclesia quam ingressus per fidem vvas potest comedere, p. 1. c. 1601. a
- Vinea etiam est instrumentum bellicum ad destruendum murum, p. 4. c. 1724. f
- Vineæ teutorium desertum signum est absolutæ derelictionis, p. 4. col. 17. b
- Vineæ fructus de nouo plantatæ, tribus annis primis secundum legem reputatur immundus, p. 1. c. 1588. f
- Vineæ quicumque loquatur, cum baptismi mysterium sibi datur, p. 5. c. 354. f
- Vineam florentem si immoderatum frigus vel æstus attigerit, discisso flore botrus tabescit, p. 3. col. 181. b
- Vinum post diluuium iustas ad tentationem sui reperit, p. 2. c. 1593. a
- Vinum pressum a Christianis prohibitum est modo Iudeis bibere ex traditionibus paternis, licet in lege non sit eis prohibitum, p. 4. c. 1498. f
- Vinum bibere gentiliū permissum fuit Neemiæ: quod tamen de communi cursu erat Iudæis illicitum, p. 2. c. 1285. c
- Vinum detulerunt secum Israelitæ de Aegypto, quod ex illo constat: Nam si omnino nihil tulissent, vnde diceretur. Sed dicit populus manducare & bibere, p. 1. c. 1641. c
- Vinum sanos iuuat, & cor hominis sani dumtaxat lætificat, febrientibus vero perniciem parit, p. 2. c. 180. d. e
- Vinum ex vetustate laudem consequitur, mala vero ex nouitate, p. 3. c. 1874. e
- Vinum non esse bibendum, asserit Titianus, sed quomodo hoc intelligendum, p. 4. c. 1951. a
- Vinum probare volentibus quis modus est, p. 3. c. 662. f
- Vinum omnia per talenta loqui facit, & quomodo, p. 2. c. 1425. b
- Vinum preciosum dicitur vinum prædonum, & quare, p. 4. c. 1445. c
- Vinum corda superbiorum inflammans, sic ad facinus impellit, sicut ignis terræ duriciam mollit, & cadescere facit, p. 3. c. 2132. d
- Vini haustus immoderatus, & interioris & exterioris visus ingerit cœcitatem, p. 3. c. 1706. e. Item p. 2. c. 120. d. e. f
- Vini Deus dicitur Liber, & quare, & quomodo depingitur, habet etiam alia nomina, p. 4. c. 2422. f
- Vini potatio excessiua inducit ad læticiam ineptam & ad luxuriam, p. 4. Ibid.
- Vini fortis potio multiplicat spiritus, & sic est remedium contra dolorem animi & corporis, p. 3. c. 1740. f
- Vino sensus hominis evertitur pedes corruunt meus vacillat, p. 2. col. 1594. e
- Vino qui primus dedit aduersus omnes potentiam carnalium voluptatum feruori dedit victoriam, p. 2. c. 1425. a
- Violentia fidei religiosa est, segnitie criminosa p. 5. c. 919. c. Item, p. 4. c. 1213. b
- Violentia grandis est, in terra nasci, & cælum capere, & habere per virtutem quod non possumus per naturam, p. 5. c. 919. c
- Violentatus, secundum nostrum modum loquendi, dicitur vsque ad cor confixus, p. 4. c. 2200. e
- Vipera sic nascitur, vt violenter exeat, p. 3. c. 216. d
- Vir dicitur a virtute, & ideo quilibet vir efficitur quando in virtutibus moralibus conuenienter exercitatur, p. 2. c. 1499. c
- Vir non debet exercere actus muliebres, vt filare & lauare pãnos & similia, p. 1. c. 629. c
- Vir uxorem duxit quando naturam absumpsit humanam filius Dei, p. 1. c. 1590. e
- Vir duplex animo quis dicitur, p. 6. c. 1266. e
- Vir pessimus & vir bonus est aia, qui & quales sint, p. 6. c. 91. c
- Vir fortiter pugnans contra passiones inordinatus, triumphat de quatuor passionibus principalibus, quæ sunt ineptum gaudium in prosperis, & dolor nimius in aduersis, & spes de bono futuro incompetenti sibi, & timor inordinatus de incurfione temporis mali, & significatur per David, p. 2. c. 562. f
- Vir bonus realiter, & non apparenter tantum, significatur per Tobiam, p. 2. c. 1497. c
- Vir bonus habens in se rationem dominantem carni, significatur per Abraham, p. 1. col. 215. c
- Vir sanctus dicitur lumbare Dei, & quare, p. 4. c. 677. b
- Vir orans, dum suo iudici se offert & colloquitur, vbi conditionem suam profiteretur, non debet se velare, p. 6. c. 284. e. f
- Vir literatus vel super alios in aliqua gratia eleuatus, siue secularis fuerit siue religiosus, ex gratia sibi data aliquando erigitur in superbiam, & vult vlturpare sibi Ecclesiam vel dignitatem: & significatur per Ruben, p. 1. c. 367. b. c
- Vir ad Deum conuersus oliuæ fructiferæ comparatur, p. 4. col. 1897. a. c
- Vir bonus qui Deo permittente, & diabolo procurante cadit in aliquod peccatum, sed ex Dei misericordia resurgit ad maius bonum, illius figuram gerit Ezechias, p. 2. c. 964. f
- Vir dicitur imago Dei & ad imaginem Dei. Hoc multipliciter exponitur, p. 6. c. 284. e. f
- Vir vt portionem sui corporis ampleret in foemina, salubri Dei consilio factum est, ne a se putaret diuersum, quod de se cognosceret fabricatum, p. 5. c. 315. a
- Vir caput mulieris est quadruplici ratione, p. 6. c. 284. e. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

- Vir** si loquitur, continuo contemplantur si viro digna sint que dicuntur: & si eruditus sit pro eruditionis intuitu etiam dicta pensamus, p. 1. c. 1411. b
- Viro** iusto periculum est manere prope locum peccatorum, ne patiatur in anima vel in corpore propter vicinitatem eorum, p. 1. c. 246. c
- Viro** in coniugio seruetur autoritas sua, p. 2. c. 1618. f
- virum** non cognosco, quomodo exponendum, secundum quod pertinet ad virginitatem purgati animi, scilicet heroicam, p. 5. col. 704. d
- Virum** muliebria facere contra naturam, est comam crispare, torquere capillos, & c. p. 1. c. 1585. b
- Viri** sancti tanto vigilantiori se circumspectione custodiunt, quanto se pulsati sinistris motibus vel transitorie dedignantur, p. 2. c. 572. e. f
- Viri** tres qui apparuerunt Abraham, dicunt Hebræi, quod fuerunt tres Angeli. Michael, scilicet Gabriel & Raphael, p. 1. c. 232. e. f
- Viri** in sacris Veneris portabant ornamenta mulierum & instrumenta carum, ut pote colum, fufum & similia, parte 1. col. 1885. c
- Viri** sancti vxor est sapientia, p. 4. c. 1212. f
- Viri** excellentes in Ecclesia Christi, odoré famæ per sanctam vitam & sanam doctrinam dantes in Ecclesia Dei signantur per mandragoram, & sunt poma valde rata, p. 3. col. 1876. f
- Viri** sancti cum quicquid sapientiæ eloquentiæ & actionis bonæ percipiunt, bene viuendo in ædificatione fidelium conferunt, aurum & argentum in impensas templi offerunt, p. 2. c. 1287. c
- Viri** sancti lucernæ, sunt qui oleo spiritus sancti infusi, & ipsi igne dilectionis ardent in corde, & proximis lucem scientiæ præferunt in lingua, p. 2. c. 756. e. f
- Viri** spirituales sic subditos suos vel monendo vel plangendo foueant & coaniment, sicut gallina fouet oua sua & coanimat, p. 4. c. 937. b
- Viri** perfecti in scientia & vita, intelliguntur per stellas, par. 3. c. 252. f
- Viri** perfecti ascendentes de virtute in virtutem, signantur per Rechabitas, p. 4. c. 820. f
- vir** sancti quicquid habent boni Deo attribuunt, non sibi, & per quid significantur, p. 2. c. 356. e. f
- vir** virtutibus clari, lignis cedrinis assimilantur, par. secunda, c. 1103. b. c
- vir**is perfectis terrenorum sæpe contingit indigentia, cum semper assit virtutum copia, p. 3. c. 1854. a. b
- virilitatis** & pulchritudinis indicium sunt Cæsaries & barbara, p. 4. c. 1117. c
- virago** non signat mulierem de viro sumptam, ut fuit Eua, sed magis proprie diceretur vira, si sermo Latinus pateretur, p. 1. c. 86. c
- virga** apud Isaiam crucis figuram præferebat, parte quarta, c. 139. b
- virga** diuersimode accipitur, proprie scilicet, & metaphorice, p. 5. c. 191. b. c
- virgam** multipliciter dicitur, p. 4. columna 975. b. c. & columna 2081. b
- virga** virilis apud Hebræos communiter nominatur sagitta, p. 3. c. 2109. c
- virga** est signum Domini & correctionis, p. 1. c. 1283. b. c
- virgæ** quot in tabernaculo fæderis coram testimonio positæ fuerunt p. 1. c. 1284. f
- virgæ** magorum an veri dracones facti fuerant, an potius videbantur esse quod non erant ludificatione venefica, p. 1. c. 544. e. f
- virgam** ferre, & non ferre virgam Apostoli iussi sunt quomodo intelligendum, p. 5. c. 819. a
- virgam** in manu portabant doctores Hebræorum, & quare, p. 5. c. 141. c. Item, p. 3. col. 1289. c. Item, parte 1. columna 543. c
- virgam** habet omnis princeps, p. 1. c. 1283. e
- virginitas** altus mons est, ad quam qui non potest conscendere, maneat in legitimo coniugio, quia melius est in diocri bono viui, quam in abrupta libidine precipitari, parte 1. col. 245. d. e
- virginitas** in paradiso, extra nuptiæ, p. 1. c. 1111. b. c
- virginitas** supergreditur conditionem humanæ naturæ, per quam homines angelis assimilantur, p. 6. c. 252. d
- virginitas** tenet supremum gradum in virtute castitatis, ideo significat vitam contemplatiuam, p. 5. c. 410. d
- virginitas** carnis, corpus est intactum, quæ virginitas paucorum est, p. 6. c. 434. d. e
- virginitas** cordis, fides est incorrupta, quæ est omnium fidelium, p. 6. Ibid.
- virginitas** quæ & qualis & quomodo reparari potest, parte 4. c. 60. f
- virginitatis** testificatio quomodo fiebat in lege veteri, par. 1. c. 1590. f
- virginitatem** vel viduitatem vouentibus, non solum nubere, sed & velle damnabile est, p. 6. c. 714. c
- virginitatem** quomodo voluit Apostolus omnes seruare, sicut ipse fecit, cum ut sic non fuisset completus numerus electorum, p. 6. col. 246. f
- virginitatem** qui Domino consecrat, mores oportet virginitate condignos ostendant: abstineant ab ociosis verbis, irarix, detractione, habitu impudico, comestationibus, portationibus, & huiusmodi, vigiliis, sanctis orationibus, lectionibus, elemosynis, & huiusmodi vacent, ut qui futuræ vitæ statum in professione tenent (in qua non nubent neque nubentur, sed sunt sicut Angeli in celo) huius quoque statum quantum mortalibus possibile est, in præsentibus studeant imitari, p. 2. c. 719. a. b
- virgo** Maria quia suscepit sine semine non erat immunda, p. 1. c. 1015. a
- virgo** desponsata viro Deuter. 22. animam ad syncere cognitionis principia vocatam, nec dum perfecte cum Deo unitam, neque nuptias seu ad gratiam baptismi progressam, ceterum institutione eius rei seu pignore dotatam significat, p. 1. c. 1592. e
- virgo** vera, & corpore & spiritu casta est, p. 4. c. 639. a
- virgo** vel mulier continere proponens, sed de sua securitate nimis confidens per Thamar significatur. Diabolus enim inter valde propinquos ignem concupiscentiæ carnalis accendit, p. 2. c. 585. c
- virginem** suam, id est, virginitatem suam, sic nonnulli intellexerunt verbum Apostoli, nulla tamen hoc simili scripturarum locutione demonstrant, cum sit inusitatissima, p. 1. col. 1461. c
- virginem** non esse, magis expedit quam de virginitate intolere, p. 2. c. 408. e. f
- virgines** lilia dicit possunt qui per augmentum in Deo crescunt & induuntur gratiæ vestibus in præsentibus, & gloriæ in futuro p. 5. c. 870.
- virgines** discite non circuncursitate per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico immiscere sermones, ecce Maria in domo, sero festinans in publico, p. 5. 688. f
- virginum** est trepidare, & ad omnes vii ingressus pauere, & omnes affatus vereri, p. 5. c. 682. e
- virginibus** quæ iactant pudicitiam, & impudenti vultu præferunt castitatem, cum aliud habeant in conscientia, potest conuenire dictum propheticum. Templum Domini, & c. p. 4. c. 639.
- virtuosus** homo & constans magis eligit mori pro Christiana veritate quam fictionem transgressionis fingere, par. 4. col. 2425. c. & 2426. f
- virtuosus** adulationibus deceptus, merita sua manifestat sui gloriam, & sic amittit ea per diuinam iniuriam, p. 4. c. 346. e
- virtuosus** homo comparatur tetragono, quia sicut corpus tetragonum optime sedet in quolibet latere sic virtuosus bene se habet in omni euentu fortunæ, p. 3. c. 9. c

Index.

- Virtuosus homo verè ex laude nullo modo extollitur, sed melior efficitur, & apparet veritas virtutis. Si autem extollitur, apparet fallitas, p. 3. c. 172. c.
- Virtuosus homo qui contra vitia fortiter præliatur disponit exercitum suum scilicet congeriem actuum honorum in tres partes & significatur per David, p. 2. c. 621. c.
- Virtuosus opus requirit discretionem & operationem. Discretionem non valet sine operatione, nec aliquod opus bonum est sine discretionem, p. 1. c. 1002. f.
- Virtuosum sicut decet lætari de obseruatione diuinæ legis, ita tristiari de eius transgressione, non solum in se sed etiam in aliis, p. 3. c. 173. c.
- Virtuosam vitam assequi, valde promouet & coadiuuat, quod qui à pauperitia sua sit consuetus operibus virtuosis, p. 5. c. 209. c.
- Virtuosus manentes cum vitiosis, significantur per filios Israel manentes cum Aegyptiis, quorum rex, id est, diabolus excitat populum suum, id est, malorum collegium ad persecutionem iustorum, vt per impatientiam frangantur, p. 1. c. 476. f.
- Virtus multo est illustrior nobilitate maiorum, par. secunda, c. 642. d.
- Virtus creata ad actus aut habitus supernaturales se non extendit, p. 2. c. 420. e. f.
- Virtus actiua quæ potest in maius, potest & in minus. Quomodo illa regula intelligatur, Ibidem.
- Virtus prima est per penitentiam perimere veterem hominem, & vitia odire, p. 5. c. 70. b.
- Virtus virtutum est pro inimicis orare, & de salute eorum curare, p. 6. c. 1682. e.
- Virtus est genus lignorum & prodigiorum, p. 6. c. 456. b.
- Virtus perfecta non habet studium, vltionis, nec vlla est iracundia vbi est charitatis plenitudo, p. 5. c. 832. d.
- virtus lenta est & cunctatrix ante iudicat quam incipit, quid decorum, quid honestum p. 1. c. 995. b.
- virtus quantum virtuti iungitur, tantum incensum boni odoris sincerius exhibetur, p. 1. c. 821. c.
- virtus fidelium quælibet, vicinarum sibi virtutum societate velut consanguinitate crescit, p. 1. c. 777. a. b.
- virtus non est insensibilitas cordis, sicut & membra per stuporem incisa non dolent, p. 3. c. 32. b.
- virtus est non posse peccare, sed nolle, p. 5. c. 171. a.
- virtus tua cum deficit, tunc erit virtus Dei in te, p. 2. c. 947. b. Inter.
- virtus rara, & ardua & angusta est via quæ ducit ad vitam, p. 4. c. 1316. d.
- virtus aliqua perfecta est in fuga, & fugiendo vincimus, p. 2. c. 59. a. b.
- virtus moralis dicitur quædam sagittas animæ, & firmatur, & augeatur per resistentiam contra fomitis inclinationem, p. 2. c. 1803. c.
- virtus est bona qualitas mentis qua quis bene vititur, & nullus male utitur, quam Deus in nobis siue nobis operatur, p. 3. c. 1355. c.
- virtus est animi quæ Grecorum Philosophi docent, quæ non pro Deo, sed pro gloria exercetur humana. Est & Assyriorum virtus, vel Chaldeorum in astrologiæ studiis, sed non Israelitica, nec Deum pertinens. Sola vero apud Deum virtus Israelitica numeratur, qua à Deo docetur, & c. p. 1. c. 1159. c.
- virtus discenda est & imitanda & magistrorum terrenda sunt limina non confisi naturæ, p. 4. c. 23. b.
- virtus est quædam in anima nostra quæ pari sensus, velut mater qui procedit ex nobis. Hæc virtus in aliis generat fortes sensus, in aliis languidos & ineptos, p. 2. c. 191. d.
- virtus animi & sensus, mentis filii sunt: filiarum vero opera corporis ministerio impleta, p. 1. c. 1381. a. b.
- virtus magna hominis parare cor suum ab obsequio diuinæ voluntatis, & dicere posse: Paratum cor meum Deus, & c. p. 2. c. 1318. e.
- virtus perfecta est morum possessio, p. 5. c. 65. a.
- virtus laudata crescit, p. 3. c. 1671. c.
- virtutis uir significatur per Iacob, p. 4. c. 2177. c.
- virtutis occasio fit sæpè culpa fortium, & virtutis infirmorum occasio peccati, p. 3. c. 2187. e.
- virtutis bonum uatatur per quatuor vitia, quæ sunt ferocitas tyrannica perfidia hereticorum, fraudulentia simulorum, malitia emulorum, p. 4. c. 1574. f.
- virtutis inchoatæ laude qui acceperit, quasi plantati ligni fructum ante tempus comedit, p. 1. c. 1071. c.
- virtutis aliquid, uel bone operis quicumque bene laboras acquiris, Deo non sibi attribuat, p. 2. c. 1119. b.
- virtutis alicuius actus secundum inferiorum statum, bene est impeditius actus uirtutis alterius altioris gradus, p. 5. col. 95. c.
- virtutis cuiuslibet moralis finis consistit in moderatione passionum & actionum humanarum, p. 3. c. 1899. c.
- virtutis in actu in quo tota lex impletur, maior difficultas est quam in alio quocumque in quo non implentur nisi singularia præcepta legis, p. 1. c. 681. b. c.
- virtutis uni non semper studendum est, sed de uirtute in uirtute eundem, & de alia ad aliam transeundum, p. 1. col. 1318. e.
- virtutem maiorem qui non emulatur in uirtute maiorum ne confundat, p. 4. c. 738. d.
- virtutem conscientia quisque examinat, p. 1. c. 1126. d.
- virtute sua nullus saluatur, sed ecce unde salus. Oculi Domini super metuentes eum, p. 3. c. 655. e.
- virtute in qualibet tres gradus assignari possunt. parte 5. col. 236. f.
- virtutes dicuntur arma lucis, & quare, parte sexta, columna 168. f.
- virtutes, margaritæ sunt, p. 5. c. 247. c.
- virtutes Christus uult esse sine uana gloria, par. prima columna 1026. e.
- virtutes recogitando retinere, & usque ad subtilitatem examinis oculi retractare, est aromata in puluerem redigere, p. 1. c. 821. e.
- virtutes per uestimenta intelliguntur, quæ per exercitium bonorum operum in religione non atteruntur, sed magis solidantur, p. 1. c. 1638. f.
- virtutes quædam clarissimæ sunt sanctorum quæ non omnibus in exempla operis possunt ostendi, sed tantum ad glorificandum Dei gratiam recitari, p. 2. c. 1319. c.
- virtutes cum non extollunt animum, sed quasi in puluerem reputatione agentis rediguntur, ad perfectionem perducunt. Et cui assimulantur, p. 3. c. 1842. e.
- virtutes aduersarias dicitur Deus permittere, imò incitare prope modum, ut uentiant contra nos in prælium ut uincamus & ille pereant, p. 2. c. 87. a. b.
- virtutes contrariæ apud infideles audientes quædam nomina, assunt, etiam dans operam in hoc ad quod inuocari se sentiant multo magis celestes uirtutes, si uerba scripturæ ex ore promamus, etsi nila non intelligimus, illæ uirtutes intelligunt, & c. p. 2. c. 102. e. f.
- virtutes cum hominem deserunt quæ eum defendere debuerant, in defectione carnalis sensus capitur, ut sæpe bona opera se amittere, ipse qui captus est animus dolens cernat. Et de hoc figura, p. 1. c. 994. b. c.
- virtutes discretionem quarunt, quarum nimietas omnis in uicio est, p. 3. c. 1646. e.
- virtutes ubi decet compositas esse nisi in sede Dei: De cælo namque ad nos descendunt, p. 1. c. 933. b. c.
- virtutes animi excoluerunt aliqui, & philosophia in nonnullis aliquid egit: sed Gentilis si quid honestum habeat in moribus quæ non Deo, sed sibi ascribit, non sanctificatur, nec inter primitias recipitur, p. 1. c. 1290. e.
- virtutes iunctæ sunt nec possunt separari, p. 2. c. 728. f.
- virtutes aliquas ut habeas, & alias negligas, non uult scriptura sancta, sed ut omnibus adornatus, & in earum actibus positus Deo seruias, p. 2. c. 159. b. c.
- virtutes sibi inuicem hædere Philosophorum sententia est p. 4. c. 182. e.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Virtutes sunt ordinatæ in modum scalarum, vt alius quasdã alius assequatur omnes, vt quisque subleuetur à terra, p. 1. c. 925. b
- Virtutes summe designantur per holocaustum, virtutes minores & communia vota fidelium quibus peccatur Deus, per hostias pacificorum. ibidem c.
- Virtutes tres Theologicæ per quid significantur, par. 4. colum. 1384. c
- Virtutes quæ dicuntur maiores, & quomodo virtutes connexę proportionabiliter crescere dicuntur, p. 5. c. 299. c
- Virtutes licet sint connexę, tamen aliqua sunt magis proprię contemplatiuorum, aliqua actiuorum, & aliqua prælatorum, p. 5. c. 95. c
- Virtutes connexę sunt, vt qui vnã habet, plures habere videatur, sed eius quæ fuerit vberior, & vberius præmium, p. 5. c. 784. d
- Virtutes dupliciter habentur ab hominibus. Primo modo cõmuni & humano. Alio modo excellentur quasi diuino, p. 3. c. 287. c
- Virtutes qui sine humilitate congregat quasi puluerem in vêtum portat, p. 1. c. 1588. c
- Virtutes sibi hærent & ita connexę sunt, vt qui vna caruerit, omnibus caret, p. 1. c. 1318. e
- Virtutes quædam sunt incipientium, alię proficientium alię peruenientium seu perfectorum, p. 3. c. 1481. c
- Virtutes quatuor principales p quatuor numina paradisi designantur, & quare Phison prudentiam Geon temperantiã, Tigris fortitudinem, Euphrates iustitiam, p. 1. c. 71. b. c
- Virtutis politicæ possunt designari per solem scilicet prudentia, per Lunam iustitia, per stellas vero ceterę virtutes intelligantur, p. 1. c. 18. e. f
- Virtutes politicę ex actibus acquisitę sicut connectuntur prudentiæ diuinæ vel infusæ, p. 4. c. 1046. f
- Virtutes cardinales quibus spiritaliter viuuntur quatuor panibus signantur, & quis cuiusque effectus, p. 5. c. 271. a. b. & c. 491. b. Item, p. 2. c. 728. f
- Virtutes percuti & mori dicuntur, quę & quomodo, p. 3. col. 32. 2
- Virtutes tres Theologicæ quomodo mori dicuntur. Ibidem.
- Virtutes morales infusæ & acquisitæ, differunt penes medium & finem, p. 3. c. 1355. c
- Virtutes morales infusę sunt mirabiles, & quare, p. 3. colum. Ibidem.
- Virtutes distinguntur in politicas purgatorias, purgati animi, & exemplares, p. 3. c. 1482. f
- per Virtutes morales efficitur homo bonus simpliciter per virtutes autem intellectuales non efficitur bonus simpliciter, sed secũdum quid, vt bonus artifex, bonus Philosophus, & huiusmodi, p. 3. c. 1420. f
- Virtutes morales vndecim, scilicet fortitudo temperantia liberalitas, magnificentia, & c. significantur per vndecim stellas p. 1. c. 381. f
- Virtutes quædam sunt communes seu humana, quædam autẽ seu excellentes seu heroicæ, parte 5. col. 93. c. Item p. 1. col. 142. d. e
- Virtutes dicuntur quatuor Angeli domus mentis, & etiã quatuor flumina paradisi, p. 3. c. 28. c
- Virtutes quatuor principales dicuntur quatuor latera. Vel et virtutes tres Theologicę & ipsa operatio dicuntur latera, p. 6. c. 1678. e. Item, p. 1. c. 143. c
- Virtutes cardinales secundum doctores Catholicos manent in patria, tamen secundum alios actus quam in via, p. 6. c. 1679. e. Item, p. 1. c. 159. b. c
- Virtutes septem, tres theologicę, & quatuor cardinales, significantur per septem boues, quę dicuntur pulchrę & crasse, & quare, p. 1. c. 403. c
- virtutes quatuor cardinales, quia ceterarum virtutum genera, conueniantur nominantur cornua, p. 1. c. 933. b. c
- Virtutum dona percipere non est satis fidelibus nisi studeant pro commissis penitere, p. 1. c. 1658. f
- Virtutum quęlibet aliis suffragatur, sine quo vnaquaque valde destituitur, p. 3. c. 15. c. & 16. d
- Virtutum multiplicata cum redolemus, in altari boni operis thymiana es aromatibus compositum facimus, p. 1. colum. 821. c
- virtutum exempla sunt secularibus & regularibus predicanda, p. 4. c. 924. f
- Virtutum excellentia, videntur virtuosi vitam humanam excellere & ad vitam beatam quodammodo appropinquare, & tales dicuntur beati quodammodo, p. 5. c. 94. f
- Virtutum gradus octo, p. 6. c. 1350. d
- Virtutum omnium matres sunt fides, spes, charitas, ex quibus Deo nascuntur & ceterę virtutes generantur, p. 4. columna 938. e
- Virtutum septenarius, quibus quiescit homo de terra formatus, significatur per sabbatum terrę, & quomodo, p. 1. col. 1123. c
- virtutum vnaquaque propriam habet illuminationem, alium diem habet sapientia, alium intellectus, sic & ceterę, p. 3. c. 16. d
- Virtutum perfectione qui magni sunt possunt coronari. Qui autem parui, licet fulgore maiorum latere videantur, à tenebris tamen maledictionem sunt alieni, p. 4. c. 821. a. b
- Virtutum viriditatem in regno animæ deuantur quatuor, & per quę significantur, p. 4. c. 1905. a. b
- Virtutum moralium finis non possunt esse diuitię temporales, & mundi honores, & quare. Ibidem.
- Virtutum opera quidam causa cupiditatis terrenæ seu ambitione humanæ laudis foris agitant, sed sub velamine pietatis dolum nequitie intus celant, & per quos significantur, p. 4. col. 2564. d. e
- virtutum operibus à diabolo nudati, qui de Ecclesia recesserunt, ad communionem illius maioribus virtutibus exercitati plerumque redunt, p. 2. col. 1287. c
- Virtutum exercitio in ordine ad Deum tria occurrunt impedimenta, p. 3. c. 2039. c
- Virtutum gradus maxime in humilitate consistere pater Benedictus intelligit, cum in scala Patriarchæ Iacob iter nostrum ad cœlestia designatum incrementis & profectibus bonorum operum comparat, p. 2. c. 1353. a
- Virtutum opera aggredi refugiunt aliqui ex pusillanimitate, curanter & quærentes tantum terrena. p. 5. c. 412. f
- Virtutum perfectione nullus ingreditur, nec in ea permanet, nisi Dei gratia adiuuetur, p. 1. c. 156. f
- virtutum iter inchoantibus adiuuando occurrit Christus, p. 5. col. 468. f
- Virtutum perfectio est ad hanc statum animi cõscendere, quo gratiam conditoris vel in modico timeamus offendere, p. 3. c. 1699. b
- virtutum perfectio in hac vita est, vt castè timeamus Deum, p. 3. Ibidem.
- virtutum finis in futuro est, vt diuitias promissę hereditatis, regni cœlestis gloriam & vitam recipiamus æternam. Ibidem.
- Virtutum opera vt exerceam: ait (piger) timeo in publicum prodire, ne me antiqui hostis aduersitas tentet, vel quilibet peruersus dirideat, conuitiis cõfundat, iniuriis afficiat, aut sicut alios iustos consumat tormentis, p. 3. c. 1699. b
- virtutum in operibus asluesieri iuuenes nõ parum facit ad virtutem, imo multum Ibidem. c
- virtutum fabrica motus interiores, & actus exteriores asperitate & tortuositate remota ad rationis rectitudinem reducuntur, p. 1. col. 142. f
- virtutum doctrinam qui faciendo ostendunt, quia linguã non possunt, hi sunt qui in Ecclesia humiliter & obedienter, quę a magistris audiunt, deuota mente suscipiunt, p. 2. colum. 110. a. b
- virtutum variarum species qui ostentant propter laudis hominum, significantur per pauonem, p. 2. c. 1172. e. f
- virtutum custodia est agnitio infirmitatis, parte 3. columna 376. d

Index.

Virtutibus semper contradicitur, p. 4. c. 1460. d
Virtutibus decem ad atria Domini peruenitur, in exemplum decalogi decem virtutes, decem virtutum effectus, p. 3. col. 529. a. b
in Virtutibus conseruandis non remissior sollicitudo debet esse, quam in acquirendis, p. 2. c. 29. c
Virtutibus si aliquis studeat siue in seipso siue aliis pium laborem impendat, non sibi sed diuinæ gratiæ imputet, ut ei consecretur omnis boni initium, a quo speratur perfectio- nis supplementum, p. 1. col. 1269. a. b
virtutibus anima sustentatur, sicut corpus ossibus, p. 4. colum. 534. d. e
Virtutibus quicumque cum modestia continentię, auditioni siue iudicio sapientium, obseruantię mandatorum Dei, & maxime simplicitati & humilitati studere videris, huius munda & recta opera intellige. Si autem his contrarium, corrige: aut si hoc non potes, deuita ne ab eo corrumparis, p. 3. col. 1691. b
Vis humana sola sufficit in plerisque, nec res indiget, ne que decet spiritus sancti adesse presentiam, p. 1. c. 1236. fi
Vim facere est possidentem violenter expellere, & possessionem diripere, p. 2. c. 76. f
Vires Dei cum nullo possunt comparari, p. 4. c. 512. d
Viribus propriis non esse fidendum, p. 4. co. 263. c
Visionum tria genere sunt quę & qualia, p. 6. c. 447. a. b. & columna 1449. c. & columna 1450. e. Item, parte 4. columna 1495. c
Visio & fruitio trium personarum eadem est, & c. p. 6. colum. 1310. f
Visio Dei per essentiam soli Christo conuenit per naturam, hominibus autem per gratiam: per quam trahuntur quodammodo ad naturam diuinam, p. 5. col. 1068. f
Visio clara diuinę essentię an & quomodo excludat rationem prophetię p. 3. c. 34. e. & col. 424. e
visio non dicitur nisi contineat aliud mystice quod Deo reuelante sciatur. Et ideo triplex visio dicitur triplex cœlum, p. 6. col. 1449. c
Visio & visionis intelligentia reuelatę diuinitus sunt de intrinseca & formali ratione prophetię, p. 5. c. 424. c
Visio beati Stephani vtrum fuerit mentalis, aut imaginaria, vel corporalis, p. 6. c. 1063. c. & 1064. f
Visionis vocabulum in initioni Prophetę Isaię libri argumētum indicat, p. 4. c. 4. b
in Visionibus solet esse tentatio. solet enim Angelus iniquitatis transfigurare se in Angelum lucis, & ideo sollicitè agendum est vt discernas visiones, p. 1. c. 1425. b
visitans (vt Papa vel Legatus) vnam Prouinciam, potest accipere sumptus ab alia, p. 6. c. 437. c
Visitare dicitur Deus hominem, quando dat ei beneficia spiritalia & corporalia, p. 3. c. 137. c
Visitare dicitur Deus peccata patrum in filios vsque in tertiam & quartam generationem, & quomodo hoc intelligendum sit, p. 1. col. 670. e. & col. 861. b. & c. 1491. a. b. & col. 1607. c. vide in Iniquitatibus.
Visus inter omnes sensus euidētissimam habet cognitionem, p. 4. col. 9. b
Visitatio bona genere, si sit alicui occasio ruinę, debet eam relinquere. Notent visitatores, p. 5. co. 112. f
Visitatio, & consolationem & supplicium significat. Vel, uisitatio in bono, & visitatio in malo, p. 4. c. 177. a. & c. 235. a. & col. 2350. f
Visus nomine vtimur aliquando in his quę pertinent ad intellectum, p. 5. c. 1031. c
Visus, quia primatum obtinet in sensibus, intermiscetur omnibus. Sic enim dicimus. Audi & vide, olfac, & uide, palpa, & vide, p. 1. c. 672. a. Interl.
Visus exterioris & interioris ingerit cęcitatem immoderatus haustus vini, p. 3. c. 1706. e
Visus malorum nisi prius claudatur, non patebit intuitur bonorum, p. 1. c. 1353. a. b

Visum maxime delectant virides sationes & confortāt, & maxime quando sunt herbe aromaticę, p. 3. col. 1860. d
vita facti necessitate non clauditur, p. 4. c. 338. d
vita Prophetarum nullas habuit possessiones, par. 2. columna 880. d
vita æterna recte & ipsa gratia nominatur, & quare, p. 6. col. 87. a
Vita æterna in quo essentialiter consistit, p. 5. col. 1318. c. Item p. 6. col. 1416. e
vita æterna per dexteram significatur, p. 3. col. 1644. e
vita triplici, scilicet naturę gratiæ & glorię præmiantur custodientes leges diuinas, parte prima, columna 1058. f. & col. 1063. c
Vita spiritualis & corporalis, per cœlum & terram designatur, p. 1. in præfat. in Genes.
vita futura duplex est apud Hebræos. Prima in tempore Messię. Secunda in alio sæculo, p. 3. c. 623. a. b. & c. 836. e
vita hominis triplex, scilicet naturę, gratiæ, peccati. Duæ a Deo, tertia est ab homine, p. 3. c. 836. e
vita cęlestis in sacrę scripturę studio inchoatur, p. 6. colum. 1686. f
vita iusti dles est, nox uero vita peccatoris, parte 1. columna 983. c
Vita beata quę consistit in feruore dilectionis, significatur per meridiem, unde prouenit feruor caloris, p. 1. col. 1686. e
vita præsens dicitur septima, quia in septimana dierum consummatus est, p. 1. c. 1013. c
vita hæc messi comparatur, p. 3. c. 1641. a. c
vita naturalis designatur per manna, & quare, par. 1. columna 737. c
vita uite mortalis, spes est uitę immortalis, p. tertia, columna 1237. b
vita iustorum, primo fidei firmitate præmunienda in corde, deinde virtutum latitudine ornanda est in opere, & hoc significatur per pavementum preciosissimo marmore stratum multo decore, p. 2. c. 719. c
vita prius esse debet quam doctrina. Vita ducit ad scientiam veritatis, p. 5. c. 101. b
vita rigida & prædicato debet declinare mollium palatia quę frequentant mollibus induti adulantes, parte quinta col. 210. f
vita Christiana configuranda est Christo, vt mysticè non tantum eius dictis, sed & gestis configuretur, p. 6. c. 80. e
vita bene inchoantium tenera ac terrę proxima, signatur per herbas, p. 3. c. 281. b
vita præsens sit fidelibus in vsu, futura in fructu, par. 2. colum. 1576. e
vita præsens recte perditur, quando per ipsam ad æternam vitam non peruenitur, p. 5. c. 202. f
vita cuius hic mortua fuit in culpa, illic eius mors viuuit in pena, p. 3. c. 217. a
vita simulata potest significari per statuam auream Nabuchodonosor, & quare, p. 4. c. 1520. f
vita sine scientia de facili potest errare, p. 4. c. 1356. f
vita hominis multas infirmitates corporis & animę & angustias solet generare, p. 3. c. 165. c
vita præsens dicitur ipsa tentatio, sed non tentari, quia caro corrupta ex se contra se molestias gignit, p. 3. c. 103. a
vita præsens mari & fluuio comparatur, quia modo aduersitatis amaritudine afficimur, modo dulcedine prosperitatis replemur, p. 3. c. 169. a. Item, p. 1. c. 1586. e. f
vita carnalis per aerem exprimitur, quia aeris spiramine humanum corpus viuificatur, p. 1. c. 1632. e. f
vita tam longa quomodo homines primis temporibus uiebant? Ad hoc potest ratio assignari multiplex, p. 1. c. 135. c. & c. 136. f
vita hominis comparatur tele texentis, quia sicut texitur addendo fila filis, sic humana uita deducitur addendo dies diebus, & perfecta tela succiditur a texente, sic humana uita a Deo de uita præsentis, p. 3. c. 105. c

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra.

- Vita diebus singulis proficit sicut tela filis, sed quo magis tela crescit, ad incisionem tendit, par. 3. ibid. b.
- Vita præsens est hyems, in qua nos mortalitatis nostræ frigidus torpor astringit, p. 3. col. 342. c.
- Vita præsens est ventus transiens, & quare, p. 3. col. 346. d.
- Vita nostra in hac peregrinatione non potest esse sine peccato, nec perficere tentatione, quia profectus noster per tentationem nostram fit, nec sibi quisquam innotescit, nisi tentatus, nec potest coronari nisi vicerit, nec potest vincere nisi certauerit, nec potest certare nisi inimicum & tentationes habuerit, parte 3. col. 406. d.
- Vita humana prope omnis, peccatis circumlatratur, omnisq; conscientia suis cogitationibus accusatur, parte tertia, columna 1460. f.
- Vita impiorum non vera, sed falsa est videntur viuere nec viuunt, p. 3. col. 848. d.
- Vita miseris subiecta, an, & quomodo sit simpliciter odibilis, p. 3. col. 134. c. & col. 45. c. Item, p. 4. col. 772. c.
- Vita corporalis, & vita spiritalis comparantur quo ad generationem & nutritionem, p. 6. col. 291. c.
- Vita præsens ad sufficientiam duo requirit, scilicet nutrimentum & vestimentum, & ideo circa ista solet magis sollicitari, p. 5. colum. 138. f.
- Vita animalis vt continetur, requiritur cibus per quem restauratur humidum deperditum per actionem calidi naturalis, p. 1. col. 67. c.
- vita frequenter accipitur pro operatione vitæ in qua principaliter aliquis operatur, sicut potare dicitur vita hebriosis, & peccare vita peccatoris, & agere iuste, vita virtuosi hominis, p. 6. col. 80. f.
- vita humana continuata per vitales spiritus egredientes a corde qui in senectute debilitantur, & tandem deficiunt, & sic vita terminatur, p. 3. col. 193. c.
- vitæ austerioris exemplum præbeat Apostoli, non præparatas epulas, sed simplices quærent, p. 5. col. 508. d.
- vitæ austeritas requiritur in Euangelij prædicatore, parte quinta, col. 73. c.
- vitæ melioris vias aggredi metuentes ex ignauia arguuntur, p. 5. col. 415. a.
- vitæ huius miseria & breuitas exprimitur per similitudinem araneæ, quæ texit inanes telas vt dolo capiat muscas, sic nos in rebus corruptibilibus laborabamus, inania texebamus, p. 5. col. 1140. d.
- vitæ suæ terminum attingere dicunt quidam non meretur quis male viuendo, & bene viuendo, ante tempus meretur rapi ad præmia vitæ, p. 4. col. 367. c. & 338. d.
- vitæ triplici, scilicet naturæ gratiæ, & gloriæ contrariatur triplex, mors scilicet naturæ culpæ, & gehennæ, p. 3. col. 2140. f.
- vitæ actiue & contemplatiue officia, p. 5. col. 846. d.
- Vide etiam in Actiua uita. Et in Contemplatiua vita.
- vitæ duæ nobis in corpore Iesu Christi prædicantur. Vna temporalis, & istam declarauit Dominus in passione, altera æterna & illam in resurrectione, p. 1. col. 530. e. f.
- vitæ duæ sunt. Vna corporis, altera animæ. Vita corporis anima uita animæ Deus, p. 6. col. 556. b.
- vitæ duæ Ecclesiæ, una per fidem, altera per spem. Hæc agitur in corpore & peregrinatione, ubi beatitudo est tantum in spe, sed miseria præsto est de aduersis & de peccatis. Illa in immortalitate, ubi nihil mali, sed perfectio boni, p. 5. col. 1324. c.
- vitæ siue uiuentium gradus sunt quatuor. Vegetatiuum, sensitiuum motiuum secundum locum intellectiuum, p. 5. colum. 1017. c. Item, p. 1. col. 67. a.
- vitæ seculares circumitus & labor significatur per molam asinariam, p. 5. col. 300. d.
- vitæ causa, vitalem spiritum conferendo Deus sic est, sicut Sol per suam præsentiam est causa luminis, in aere radios influendo, p. 3. col. 167. c.
- vitam æternam si ore petimus, nec corde desideramus clamantes tacemus, si vero corde desideramus ore tacemus, tacentes clamamus. Et de hoc figura, p. 1. col. 614. c.
- Vitam beatam, an, & quomodo primus homo habuerit, p. 1. c. 90. e. f.
- vitam præsentem necesse est nos ducere in dilectione Dei & proximi per fidem & operationem, in futura vita eadem gemina dilectione sine labore in summa dulcedine perfruemus, p. 2. col. 329. a. b.
- ad Vitam æternam non plus sufficiunt mille anni laboris quam vnus dies, p. 6. col. 1368. d.
- vitam nostram cum Deo dicamus, membra hostiæ frustratim concisa super ignem ponimus, p. 1. col. 911. a. Inter.
- vitam hominis quare abbreviauit Deus, p. 3. col. 1140. d.
- vitam præsentem qui diligunt, longiora sibi eiusdem vitæ spacia promittunt, p. 3. col. 233. a.
- vitam solitariam ducere est melius quam ob uitæ præsentis necessariam uitam æternam perdere, p. 5. col. 300. d.
- vitam bonorum quid persequitur sicut vita iniquorum, quare & quomodo, p. 6. col. 750. f.
- vitam veritatis & charitatis spernentes, Iudæ proditori dominum suum uendenti comparantur, p. 5. col. 627. b.
- vitam eius describere non est necesse, cuius impia conuersationem cerem meruit accipere, parte secunda, col. 1057. c. & col. 1060. e. f.
- vitam perfectam quærenti melius est in itinere mori, quam nec proficisci, p. 1. col. 614. e.
- vitæ duas habet sancta Ecclesia. Vnam qua laborat in terris. Alteram qua remuneratur in cælo, p. 4. col. 1403. b. c.
- in Vitro quilibet liquor qualis continetur, talis exterius demonstratur, p. 3. col. 264. a.
- vitium quodlibet idololatria potest dici & per quem modum p. 1. col. 1529. c.
- vitium dissimulatum morbus est in animo delitescens, p. 2. columna 1456. f.
- vitium vnumquodque in corde nostro propriam mansionem habet, quasi sibi vendicans in animæ nostræ recessu, exterminat rerum summarum contemplatione, p. 1. col. 718. d.
- vitium omne quod regnat in corpore, ex quinque sensibus pendet, p. 1. col. 1400. a. b.
- vitium quod charitas proximi stultitiæ tenebris quasi nocturno frigore congelascit pruinæ comparatur, p. 3. col. 1029. c.
- vitia plerique superant, sed sub ipsis superbiendo succumbunt. Et de hac figura, p. 1. col. 73. c.
- vitia quædam minima ad hoc retinemus, dum sæpe in magnis virtutibus terram promissionis ingredimur, ut se intentio nostra exerceat, ne uictoria superbiat, p. 2. col. 1110. d. e.
- vitia nec simul nec uno tempore in sanctis extinguuntur, & quare. Et de hoc figura, p. 1. col. 720. e. f.
- vitia spiritalia quidam quærent extirpare, & carnalia referuant & per quos significantur. ibid.
- vitia nostra quæ intra nos sunt, gentes dicuntur diabolicæ, contra quas est nobis spiritalis colluctatio, quomodo & qualiter, p. 2. col. 7. c. & 8. f.
- vitia septem principalia per septem gentes, significantur, quæ sunt maiores numeri, quia plura sunt vitia quam uirtutes, p. 1. col. 1505. c.
- vitia aliqua cum toto corde, tota anima & totis uiribus diligimus idola adoramus, p. 2. col. 164. d. e.
- vitia quatuor sunt impediencia salutem hominis. Et per quid significantur, p. 6. col. 1523. c.
- vitia sæpe in uirtutum usum mutantur, p. 3. col. 43. c. 44. d.
- vitia quædam contra nos inter se coniunguntur, ut superbia, et ira, remissio & timor, quæ etsi diuersa sint tamen ad eundem finem tendunt, id est ad subuersionem spiritalis, p. 3. col. 43. c.
- vitia quædam habent speciem recti, sed non uirtutem, ut immoderata ira, iustitia, & dissoluta remissio misericordia uult uideri & timor humilitas, & discernata superbia, libertas, p. 3. col. 377. b.
- vitia restant inter optima, quæ nobis seruiunt ad usum humilitatis ne superbiat, qui vincere non potest, licet parua. Et de hoc figura de Chananiis, p. 3. col. 50. d.
- vitia sæpe minima reseruantur ut uirtutes maxime in humilitate habeantur, & uitia maxime premantur, p. 2. c. 11. c. Interl.

Index.

- Vitia singula non habent singuli homines, sed plura:** Et si eueniat aliquem esse qui in his omnibus malis vel pluribus agitur, omnes spiritus malitiæ vel plures in se habere putandus est, p. 2. col. 87. b. c
- Vitia quatuor principalia quatuor virtutibus principalibus contrariantur,** quæ quinque sensus per quinque reges significatos subiugare nituntur, p. 1. c. 199. b. c
- Vitia septem mortalia significantur per septem boues deformes** quia pulchritudinē imaginis deformant, p. 1. c. 403. b. c
- Vitia animæ cum purgantur manus Aaron operatur in nobis,** & manus Moysi, cum ad hæc intelligenda illuminamur, nec tamen duæ sunt manus, sed vna, p. 1. c. 1420. f
- Vitia capitalia septem sunt,** & quæ eorundem filia. Inter quæ quinque spiritualia, & duo carnalia, & quomodo vnum ex altero proferatur, & exortari sequentia eorum dicuntur, p. 3. col. 377. b. Item per quid figurentur, p. 1. col. 1505. b. c. & col. 1506. e. f
- Vitia tria principalia in prosperis, & tria in aduersis,** par. 3. col. 465. a
- Vitia carnalia sunt maioris infamiæ,** licet frequenter sint minoris culpæ, p. 3. c. 1699. c
- Vitiorum omnium ianua, iracundia,** qua clausa virtutibus intrinsecus dabitur quies, aperta, ad omne facinus armabitur animus, p. 3. c. 1728. e
- Vitiorum incendio perire eos qui debuerant bene viuendo & docendo intrudacere dignos in Ecclesiam electorum,** & arcerere indignos, est portas Ierusalem flammis hostium esse perustas, p. 2. c. 1341. b. & col. 1345. b
- Vitiorum primordia quibus humana vita corrumpitur,** significantur per primogenita Aegyptiorum, p. 1. c. 1215. b
- Vitiorum exercitus (cuius Princeps est superbia) debellatur per tres patres seu acies.** Prima est interiorum meditationum respectu Dei. Secunda consistit in actibus charitatis respectu proximi. Tertia pars exercitus virtuosi est gestu & verborum modestia respectu sui, p. 2. c. 621. c
- Vitiorum omnem æquitatem subnuare debemus,** & omnē elationis spiritum a nobis rescare. p. 2. c. 85. c
- Vitiorum aliorum particulares condiciones descendendo recogitans,** inuenit vnde displiceant & se retrahat. Aliter est in fornicatione, p. 6. c. 241. c
- vit oram incentiua,** quidam asserunt dici patrem: Filium, si cogitatio cōcepit peccatum. Nepotem, si quod cogitauerit opere impleueris. Pronepotem, id est, quartam generationem, & c. & quomodo, & quæ Deus punit, p. 4. c. 1211. a. b. Item, p. 1. c. 1491. a. b
- vitiis singulis expulsis,** eorum loca virtutes contrariæ possidebunt, p. 1. col. 718. d
- vitiis variis dediti,** vel erroribus impliciti, leprosi sunt, & feditatem ex interna peste educentes ostendunt in cute, p. 2. c. 896. d
- vitiis extinctis quæ sunt primogenita diaboli,** vel operibus carnis, quibus inquinatur natura, boni mores substituendi sunt, p. 1. c. 1215. b
- sicut Vitius tentamur,** ne intus extollamur, ita extra flagellis terimur, ne quod extra quæremus mundo blandiente seducamur, p. 3. c. 313. c
- vitiis supplantandis qui hic defudat,** sibi serenissimo mentis intuitu gloriam Christi (qui propter nos terram veræ carnis accepit) indefinenter contemplabitur, p. 1. c. 1690. f
- vitem veram quare se vocat Christus,** p. 4. c. 548. d
- vitice cur iusserit Dominus ornare domos Iudæorum,** p. 1. c. 111. d
- vitula in qua arari dicit Samson est Ecclesia,** parte 2. columna 248. c
- vitulam cōternantem,** Hebræi dicunt, vitulam baronissam, & hoc videtur verius, & quid per hoc intelligant, pa. 4. colum. 175. c
- vitulus sacrificium significat,** p. 4. c. 1075. c
- vitulus ludit & præsepe deserit,** & ideo Ephræ sicut vitulus nō est edoctus longe positus a præsepi quia præsepe Domini deseruit, p. 4. col. 742. e
- vitulus qui pro Baal nutriebatur cur Deo oblatus,** p. 2. colum. 195. a
- vitulus saginatus non excolit terram,** sed ab aliis comeditur, p. 4. col. 866. e
- vitulus in atrio tabernaculi offerebatur.** Vitula rufa extra castra: Ille pro peccato Sacerdotis & domus suæ tantum: lila offerebatur pro toto populo, p. 1. c. 1045. c
- vitulus est animal gulosum,** est etiam animal gesticulosum, p. 1. col. 932. f
- vitulus quem adorarunt Iudæi vt dicit Sab. Sa. vidit spiritum vitæ esse in Aaron,** & c. Sed fictio est, & scripturæ peruersio, p. 1. col. 828. f. Et an visus sit exercere quædam opera similia operibus vitæ, sicut est comestio, p. 1. col. 839. a. b. & col. 842. d. e
- vitulus cum esset res inanimata in qua non potest esse peccatum,** vocatur tamen peccatum populi, & quare, p. 1. colum. 1517. c
- vitulus secundum Rab. Sa. fuit formatus stilo per Aaron,** & depinxit primo cum stilo in tabula formam vituli, & tradidit artificibus, vt facerent ad similitudinem illius: quia Apis, quod reputabatur maximum nomen Aegypti, apparuerat eis in Aegypto in specie tauri, p. 1. c. 828. f
- vitulus tener & sanguinatus Christi corpus est,** quod pro salute mundi ad arborem crucis immolatum est. Hic est vitulus qui prodigo filio occiditur, p. 1. c. 232. e. f
- vitulus superbus, caro nostra hanc offerimus,** dum castam custodimus, p. 1. col. 909. b
- vitulum offerri a Pontifice in holocaustum secundo inuenimus semel pro munere,** & semel pro peccato, p. 1. c. 932. f
- vitulum fecerunt filii Israel in deserto cum adorare idolum vel lent,** non, aliam statuam & quare, p. 1. c. 838. e
- vituli maclandi in liberis pascuis relinquuntur,** seruandus iugo premitur p. 3. c. 289. b. c
- vituli oblatio semel per summum sacerdotem facta in anno,** an in rememoratio peccati Aaron offerebatur, vel pro peccato proprio summi sacerdotis offerentis quicumque esset ille, p. 1. c. 1044. f. & col. 1051. b. 1052. e
- vituperare & damnare volunt multi magis quam emendare leuiores in fratre,** licet ipsi sint præuenti maioribus, p. 5. col. 245. a
- vituperare dominum peius est quam non audire,** p. 4. colum. 632. f
- viuo ego in ve. Test. hoc iuramentum est in nouo: Amen amen dico vobis,** p. 4. c. 1196. e
- viuit Filius, in quantum Deus, & in quantum homo propter patrem,** sed aliter, quia secundum quod Deus viuit propter patrem in quantum procedit ab eo, accepit tamen eandem vitam quam habet pater. Secundum vero quod homo, viuit propter patrem in quantum vnitur supposito procedenti a patre, p. 5. c. 1132. f
- viuit Dominus: Modus est iurandi, ac si dicatur,** per Deū qui semper viuit, p. 2. c. 269. e. f
- non Viuit in te Christus si de auaritia cogitas, vel de stupro,** si furore agitaris, vel quibuslibet vitiis, p. 2. c. 161. b. c
- viuunt omnia Deo, & sui sentiunt creatorē,** non est Deus mortuorum, sed viuentium, p. 4. c. 1152. a
- viuere lautius & magis delicate diebus festiuis est licitum,** non tamen causa gulæ, p. 2. c. 1380. f
- viuere sic debes vt semper præsentis dies sint tibi meliores quàm præteriti,** p. 3. c. 1786. e
- viuere male, non naturæ, sed voluntatis est peruersæ,** p. 1. col. 63. b. c
- viuere adhuc sic nō valemus carnis corruptibilis pondere grauati,** vt nulla nos possit culpæ delectatio pulsare, sed aliud est nolentem tangi, & aliud consentientem, p. 2. c. 572. f
- viuere licet nolint homines vita iustorum,** appetunt tamen mori morte eorum, p. 1. c. 1344. f
- viuere delectabile est per se, tamē per accidēs fit tristabile.** Ecce hoc cōtingit dupliciter. Vno modo quia multis, & grauibus malis

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

- malis est adiunctum. Alio modo, quia boni melioris est retardatum, p. 3. c. 188. f
- V**identes sicut ignorant quo loco animæ mortuorum habeantur, ita mortui qui carnaliter vixerunt, vitam in carne positurum qualiter post eos disponatur nesciunt, p. 3. c. 173. a
- V**identes male qui cupit ab illicitis docendo compefcere, necesse est vt totum se bene viuendo & a licitis etiam continēdo creatori mancipet, p. 2. c. 1291. b. c
- V**identes diu qui nec consilio sunt maturi, nec canicie bonæ actionis venerandi, sed peccatorū onere incurui, hos Deus præterit nec corda eorum illustrat, p. 2. c. 1544. e. f
- V**identes quosdam, & quosdam mortuos inueniet filius hominis quando secundus aduentus complebitur, & c. Et de hoc figura. Vel mortuos corpora intelligamus, viuentes autem animas. Ibidem.
- V**ini an aliqui & absque morte simul rapiuntur cum mortuis obuiam Christi iudicaturus? p. 6. c. 653. c
- V**isitarii sunt populi aliqui in partibus Aquilonaribus, & in magna multitudine, & illi viuum quod eis primo occurrit qualibet die, venerantur vt Deum suum pro illa die: vt fide digna relatione a quibusdam narratum est: & sic idololatria adhuc apud eos eisdem vigeret. p. 4. col. 2160. f. Vide etiam in Idololatria.
- V**iuum omne, formaliter viuum (etiam si musca) est essentialiter perfectior cælo, p. 1. c. 1490. e. f
- V**lcescitur Deus minima peccata, etiam in amicis & nulli electorum parci, p. 1. c. 1693. a
- V**lcescendi libidine ne rapiaris dum arguis, vt letari vel consolari velis de alieno malo, sed potius consulere illi quem arguis, p. 1. c. 1070. e
- V**lcescendum non esse de his qui interunt iniuriam sed expectandam diuinam sententiam docemur Moysis patientia, par. 1. col. 1:48. d
- V**lcus carnis nostræ est voluptas, ebrietas, gastrimargia, & huiusmodi quæ luxuriante corpore & in semetipso pruriente proueniunt, p. 1. c. 1020. f
- in V**lcibus dolosa purulenta aquæ malicitia arguitur, p. 1. col. 1043. a. b
- V**ltio crescit crescente vitio, p. 1. col. 123. a
- V**ltio diuina reddit unicuique secundum opera sua, aliquando per reges, aliquando per Prophetas, aliquando mucrone, alios transfuerbat gladio linguæ, p. 3. c. 2213. c
- V**ltio omnis, visitatio est, quasi agrorum medicum expectantis, p. 4. c. 1145. a
- V**ltionis die dixit Dominus ad Moysen petentem pro Iudæis: visitabo & hoc peccatum: & quomodo intelligitur, p. 4. col. 967. a
- V**ltionis modum lex instituit oculo pro oculo. Et si dici potest, iniustorum iustitia est, & quare. Sed iudex pro dilectione iustitiæ iustum pro iniusto reddit, p. 2. c. 1279. a
- V**ltionem vocat Ieremias visitationem, p. 4. c. 655. b
- V**ltionem vocat Ieremias ebrietatem, p. 4. c. 680. f
- V**ltra non semper importat antecessionem, p. 4. c. 40. f. & col. 436. f. & col. 499. b
- V**lulæ magnitudinis sunt coruinæ, sed maculis respersæ, quæ rostro in palude sito horrendum stridunt, p. 4. c. 159. b
- V**lulatus est clamor confusus, & est indicium magnitudinis prohibentis formare vocem distinctam, p. 6. c. 1247. c. Item, p. 4. col. 154. f. & col. 771. b. & col. 869. c. & col. 1750. f
- V**mbra & imago differunt. Umbra est longinqua similitudo rei. Imago autem est propinqua & expressa rei similitudo, p. 6. c. 903. c
- V**mbra mortis quæ est in inferno, sunt peccata, quæ nunquam sine morte, p. 5. c. 88. d
- V**mbra mortis dicitur mundus, p. 5. c. 701. a
- V**mbra mortis dicitur obliuio, quæ agit vt non sit res in memoria, sicut mors agit vt non sit quod capit in vita, par. 3. col. 49. a
- V**mbra mortis dicitur duritia legis, quæ mortem carnis inferrebat duæ umbra mortis animæ est in lucem aut umbra mortis
- producitur, cum intellecta morte spiritus remota punitione carnali, mors carnis minime timetur, p. 3. c. 156. d
- in V**mbra mortis sunt quidam, qui scilicet in peccatis adhuc viuunt, alii in regione umbræ mortis, qui iam cū mortuis operibus ad inferna descenderunt, p. 4. c. 119. c
- V**mbra dicitur mystice aduentus primus Christi in carne, quia plura intelligimus primo aduentu eius obumbrari, quorum completio consummabitur in secundo aduentu, par. 2. col. 61. a
- V**mbra pluraliter sunt reprobi, umbra singulariter est vnusquisque peccator, p. 3. c. 388. e
- V**ntio Christi partim communis est suis, sunt enim & ipsi participes vnde & nos participatione Christi dicimur Christiani, sed inestimabili dignitate excellit: vngitur ipse substantialiter, nos vero eius operatione & gratia, p. 1. c. 369. c
- V**ntio spiritus & sanguis vnigeniti vnus sunt operationis, p. 1. c. 799. c. Interl.
- V**ntio extrema quæ est infirmorum, quando & quomodo Ioā Christo fuit instituta, p. 1. c. 373. c
- V**ntio sacerdotum ve. Test. quæ & quarum rerum mixtarum, & quis modus vngenti, & qui vngentur, & qui non, p. 2. col. 804. c. f
- V**ntio regum & Sacerdotum secundum Iudæos cessauit a destructione primi templi, ita quod in toto tempore templi secundi non fuerunt aliqui reges vel Sacerdotes sic instituti, p. 4. col. 495. c
- V**mbra culum custodis nullo fundamento solidatur, sed tempore transeunte mox destruitur, p. 3. c. 261. c
- V**nti dicuntur proprie in veteri Testamento soli reges & Pontifices, p. 1. c. 933. c
- V**ntio facta tempore Moysi ad inungendum Reges & pontifices seruabatur in reuerēter in tabernaculo in vase magno. Et vt dicit Rab. Sa. vntio fiebat in fronte regis inter palpebras per modum coronæ, p. 2. c. 678. f
- V**ntionis summi sacerdotis figura vel forma erat in figura caph Græci, vt dicit Rab. Sa. incipiens à capite, & descendens super palpebras, & fiebat cum digito ipsius consecrantis in vntione tincta, p. 1. c. 523. a
- V**ntionem pontificalem vel regiam suscipere volens, & præparans se ad deuote suscipiendum eam, habet orationem dicere in qua peruntur tria, sine quibus nullum regimen potest bene procedere, & sunt, cōstantia cōtra malignos insultus, diligentia diuini cultus, & perseuerantia in bonis actibus, & c. p. 3. c. 609. c
- V**ndenarius immundus est, & ad carnis coniunctionem pertinet, p. 4. col. 229. a. & est numerus transgressionis, p. 3. col. 1076. d
- V**ndenarius qui decem transit, & ad duodenarium non peruenit significat eos qui decalogum transgrediuntur nec ad duodenarium perueniunt, id est, Apostolicum numerum, p. 1. c. 751. a. b. & c. 1459. a. b. & col. 1691. c
- V**ndecim dies significat vndecim Apostolos, per quos Iuda reprobato. Euangelium Christi prædicatum est in mundo, p. 1. c. 1459. a
- V**ngere (vt communiter dicitur) qui bene scit, bene scit pungeret, sic & adulatores, p. 5. c. 607. c
- V**ngit omnis fidelis primo Christum in regem & sacerdotem, cū in perfectione baptismi verum regem & sacerdotem cōfiteretur. Vngit & secundo cum docendo & operando idem aliis prædicat, p. 2. c. 1131. a. b. & col. 1132. f
- V**ngit & vngitur Christus, vngit secundum diuinitatem vngens verbo diuinitatis secundum quod cū patre & spiritu sancto habet omnia communia, vngitur secundum humanitatem a patre & a spiritu sancto, p. 1. c. 503. a. b
- V**ngentur se in Israel tam viri quam femina, p. 2. c. 296. f
- V**ngentur solus summus sacerdos in capite, & non alii sacerdotes inferiores ad denotandum quod potestas offerendi ab ipso derivabatur ad alios, p. 1. c. 804. c. f
- V**ngentur olim duæ personæ, rex & sacerdos, par. 5. col. 711. b

Index.

- Vngi energumenos & alios aegrotos oleo a pontifice consecrato. Hic mos ab Apostolis traditus est, p. 5. c. 542. e
- vnguentum est multiplex. Est enim vnguentum quo reges unguantur, & hoc duobus modis. Est & vnguentum Propheticum, & c. Super omnia autem vnguentum spirituale, quod dicitur oleum exultationis, & c. p. 3. c. 427. c
- vnguenta cum bulliunt fragrantiam suauitatis reddunt, p. 3. col. 403. a
- vnguenta preciosa non immittuntur in vasa sordida, p. 4. 457. b
- vnguibus lacerabant carnem suam quidam gentiles & idololatrae in planctu mortuorum, p. 1. c. 1539. c
- vngula est species aromatica, quae & onycha dicitur: & humano vngui assimilatur, & est vna de quatuor speciebus ex quibus conficiebatur thymiana boni odoris, ad cremandum coram Domino in altare thymiamatis, p. 3. c. 2095. b
- vngulae diuisio bonarum actionum & contrariarum discretio nem significat, p. 1. c. 1001. b
- vngulae filio signum est in animabus temperatae complexionis, quia vngula ostendit quod carnes eorum non sunt nimis humidae, & filio vngulae designat quod non sunt nimis terrestres & siccae, p. 1. c. 1001. c
- vngulae continuitas, signum est nimiae siccitatis. Ibid.
- vnicornis fertur esse animal secundum nomen suum formatum, p. 1. c. 1743. c
- vnicornis aliquando superbiam significat, aliquando exaltationem vnitatis p. 3. c. 1160. e
- vnifarius, hisarius, & c. vnde componantur, & de eorum orthographia, p. 6. col. 1148. f
- vnigenitus Deus dicitur, defendit, custodit, & nos ad se trahit, quasi non sufficiat Angelorum diligentia contra daemones, & eos qui ad peccandum trahunt insidias, p. 1. c. 1372. e. f
- vnigenitum filium ad salutem humani generis mittendum, pater in litera legis Iudaeis nescientibus habuit absconditum, exemplo David in agro absconditi, p. 2. c. 453. a
- vnimur nos Deo per eucharistiae sacramentum. Similiter & Christus secundum quod homo vnitur supposito procedenti a patre, sed differenter, p. 5. c. 1131. c
- vnio Christi realis est in vnitae supposito, nostra autem vnio ad ipsum est per fidem & dilectionem, p. 5. c. 1131. c
- vnio populi Israel per vnum lignum figurata, designauit populum vniri sub vno pastore, scilicet Christo, p. 4. c. 1207. c
- vnitas triplex, scilicet indiuisibilitatis, & continuitatis, & perfectionis, p. 6. c. 305. c
- vnitas bonorum sicut utilis est, sic malorum vnitas semper bonis est nociua, p. 6. col. 1220. f
- vnitas si desit bonis perniciosum est, sed perniciosum si desit malis, p. 3. c. 404. e
- vnitas habet sacramentum vnus dici, & esse in hoc numero prima beatitudo est, quia vnus & verus Deus est: secunda in secundo est, id est, in decade tertia in tertio, id est, in centenario, & c. p. 4. c. 1862. e
- vnitas uxoris in ueteri lege fuit intermissa propter maius bonum scilicet propter multiplicationem prolis ad cultum diuinum, quae tunc multiplicanda erat per generationem carnalem, p. 1. c. 1603. c
- vnitas non compaginat quam facit charitas, quae non est nisi a Spiritu sancto, ideo amemus vnitatem, & timeamus separationem, p. 6. c. 107. a
- vnus est vel vna est, cum de duabus vel pluribus reb. dicitur, quae & qualis vnitas significetur. Item cum dicitur, Vnum sunt quae & quorum vnitas significetur, p. 6. col. 241. a
- vnus dicitur homo, & vnus dicitur Deus, sed differenter, & quomodo, p. 2. c. 311. c
- vnus, non mobilis, non vagabundus, sed firmus & inconfusus, p. 2. Ibid.
- vnus dicuntur competenter omnes vniam sapientiam habentes, qui vnum Iesum Christum continentur, vno spiritu Dei replentur, Ibid.
- vnus iustus secundum quod Deo acceptus, pro pluribus habetur, p. 1. c. 1381. b
- vocare, est cognitionem de fide adiuuare, vel compungere eum quem sciat audire, & hoc est electorum tantum, p. 6. 113. c
- vocare Dei, est nos amando & eligendo respicere. Respondere nostrum, est amori illius bonis operibus parere, p. 3. 1566. e
- vocanti Deo veraciter respondemus, quando ad summam corruptionis iussum incorruptibiles resurgemus, p. 3. col. 171. b
- vocatio duplex, exterior scilicet, & fit per praedicatores, & est communis bonorum & malorum. Interior vero tantum electorum, p. 6. c. 113. c
- volatilia sunt quae pennas habent, sed omnino volatu carerent, p. 1. c. 25. a. Interl.
- volucres qui comedunt, ab imis ad superna cor leuare mouentur ut licet in terrenis corporibus degant, animo semper celestia petant, p. 1. c. 1239. b. c
- volucres in sacra scriptura aliquando in malo, aliquando in bono dantur intelligi, p. 3. c. 270. d
- volucres norunt varietatem temporum, & nunc huc nunc illic transuolantes inueniunt natura quae sibi sunt vsui, p. 4. c. 650. d
- voluminibus in diuinis puto scripta esse bonorum gesta & malorum, & ex sinistris dextrisque actibus scripturas contextas, ut intelligamus quia apud Deum ociosa non sunt, nec malorum nec bonorum opera, p. 1. c. 1335. b. c
- volendi modus est per conuersionem ad appetitum sensitiuum, p. 6. c. 212. d. e
- volens & voluntarius differunt, p. 6. c. 911. a
- volentis non est, neque currentis, sed Dei miserentis: velle tamen currere nostri est arbitrii, p. 4. c. 1097. a
- voluntas hominis sola non sufficit, si non sit etiam misericordia Dei, cur etiam non dicitur a contrario. Non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, p. 6. c. 114. c. & c. 461. a
- voluntas Dei, necessitas est, p. 1. col. 64. c. f
- voluntas diuina quae est eius essentia, licet simplicissima est, tamen dicuntur multae diuinae voluntates per modum signi seu effectus, p. 3. c. 1297. c. & 1298. f
- voluntas Dei, licet sit vna in se, dicitur tamen multiplex ad varios effectus relata, par. 6. c. 1504. f
- voluntas Dei multis modis nominatur, p. 6. c. 160. e
- voluntas Dei dicitur tripliciter, scilicet prohibitionis, praeccepti, & consilii, p. 6. c. 161. c. & 162. f
- voluntas duplex dicitur esse in Deo, scilicet facti, & signi, par. 3. c. 125. c
- voluntas in Deo antecedens & consequens quae & quomodo dicantur, p. 6. c. 246. f. & c. 695. c
- voluntas consequens est voluntas simpliciter dicta. Antecedens vero secundum quid, & dicitur ab aliquibus velleitas, p. 6. c. 697. c
- voluntas ex intellectu, & ex utroque memoria, sicut ex patre filius ex utroque spiritus, & c. p. 3. c. 2053. a
- voluntas Christi in nullo discordat a voluntate patris secundum naturam diuinam, & etiam secundum humanam, p. 5. c. 1125. c
- voluntas duplex est in Christo sicut & natura. Vna diuina, & est duplex, vna signi, & altera beneplaciti. Altera humana, & c. p. 5. c. 175. c
- voluntas bona cum deest, copia agendi remuneratur: sic est de liberatio cum molimine viciorum damnatur, p. 5. c. 109. b
- Voluntas vult se velle, uel potius anima per voluntatem, sicut intellectus intelligit se intelligere, p. 3. c. 1351. c
- Voluntas propria mastratur per obedientiam, per uictimas caro aliena, p. 2. c. 370. e. f
- Voluntas uniuscuiusque arbor bona uel mala, p. 5. c. 151. c
- Voluntatis bonae homo (qui per David significatur) ascendit ad perfectionem quatuor uirtutum cardinalium per instinctum & adiutorium diuinum, p. 2. c. 369. f
- Voluntate bonitate magis dicitur homo simpliciter bonus: quam per bonitatem aliarum potentiarum anime, p. 5. c. 712. e. f
- Voluntatis bonae initiu domino inspirate nobis conceditur: nostrum uero est ad exhortationem Dei enixius uel remissius sequi: & per hoc remunerationem uel supplicia promereri, parte

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

parte quarta, columna 748.d
Voluntatis bonum est finis seu cōsecutio finis malum autem
 ipsius est finis intenti carentia, p. 3. c. 465. a
Voluntati bonæ succedit boni operis fructus, maliciosa men-
 ti nihil prosperitatis, p. 3. c. 1777. a. b
Voluntatem bonam cordis proferentis doctores spe refrige-
 rant, p. 1. c. 749. c
Voluntatem Dei multi peragunt, vnde mutare cōtendunt, &
 consilio Dei resistentes obsequuntur, p. 1. c. 385. f. & c. 394.
 b. c. & c. 745. b. c. Item, par. 3. c. 83. b. Item, par. 5. col. 463. c.
 464. f
Voluntate propria quamuis ad Dominum conuertamur, nisi
 tamen ille nos traxerit, & cupiditatem nostram suo præsi-
 dio corroborauerit, non possumus esse salui, p. 4. c. 828. e
Voluntates hominum malas, in bonum non posse cōuertere
 Deum quando voluerit, vbi voluerit: quis tam impie desi-
 piat vt hæc dicat, p. 1. c. 1632. e. f. & c. 1666. f
Voluptas semper habet famem sui, p. 5. c. 908. e
Voluptas præterita, præsentis quidem delectat, & exhausta
 non satiat, p. 3. c. 1758. d
Voluptas insatiabilis est & habita famem, non satietatem pa-
 rit, p. 4. c. 1728. d
Voluptas duplex est, bona scilicet & mala, p. 6. c. 1360. f
Voluptas ebrietas, gastrimargia, & huiusmodi, sunt vicus car-
 nis nostræ, quæ luxuriante corpore, & in semetipso prurien-
 te proueniunt, p. 1. c. 1020. d. e
Voluptas fluxa quæ ex corde gignitur, superborum, compara-
 tur ad herbam montium, & quare, p. 3. c. 388. e
Voluptas carnalis per Iambri significatur, qui dies amaricans
 interpretatur. Sic voluptas carnalis delectabilis est in prin-
 cipio, sed dicitur amaricans, eo quod tristabilis est in termi-
 no, p. 4. c. 2407. c
Voluntas cum tentat in prosperis, ipsa sunt opponenda tenta-
 tioni, vt eo erubescamus praua committere qui nos a Deo
 meminimus gratuita bona percepisse, p. 1. col. 441. a. b
Voluptas mundialis vitæ quasi candida æstimatur & florens,
 & per lepram albam & florentem designatur, p. 1. c. 1189. c
Voluptatē carnis minoris laboris est incognitā cauere quam
 reicere cognitam, p. 2. c. 1360. d. e
Voluptate carnali nemo abstinet, qui nō patitur in exordio
 dolores, donec cōsuetudo vertatur in melius, p. 1. c. 101. b. c
Voluptates proprias sequentes feroces sunt, nec mens eorum
 folium habet. Dum enim per exteriores concupiscentias
 vagatur quasi a iudicis sui sessione repellitur, p. 4. c. 401. a
Voluptates sæculi omnes, & mundi pompa & celeriter tran-
 siens luxuria, vocantur hortus Adonidis secundum senten-
 tiam sapientissimi apud Græcos, p. 4. c. 516. f
Voluptates dicuntur aquæ maris, & quare, p. 4. c. 1725. c
Voluptatibus corporis dediti sunt filii Iambri, & capiūt iuue-
 nem gratiosum, suisque persuasionibus malis ad luxuriam
 pertrahunt, & sic spiritualiter occidunt. Ibid.
Voluptuosi consiliatores & fluxa cogitatio in lubrico carna-
 lium desideriorum demergunt: & cum demeros viderint,
 a nobis recedunt, quia perditis nullum consilium dare pos-
 sunt, p. 4. c. 837. a
Voluptuosi significantur per pecus, p. 4. c. 2077. c
Voluptuosè viuentes vita bestiali, intelliguntur per bruta ani-
 malia, p. 1. c. 563. c. & c. 645. c
Vomitus (vt medici aiunt) stomachum purgat, choleram mi-
 nuit, p. 3. c. 2132. d. e
Voluntati semper Voluuntur, nec prosperitate nec aduersitate tar-
 dantur spherulis assimilantur, p. 1. col. 742. d. e
Votum darii, p. 2. c. 1432. e
Votum secundum Hebræos multipliciter ore tenus exprimi-
 tur, p. 5. c. 271. c. & 272. d
Votum Nazaræorum in aliquibus erat perpetuum, vt in Sam-
 sone & Samuele, & similibus. In aliquibus autem erat tem-
 porale, p. 1. col. 1214. f
Votum est promissio Deo facta de meliori bono, par. prima,
 col. 1316. f

Votū est cū aliquid de nostris offerimus Deo, p. 1. c. 1399. a. b
Votum & iuramentum vtrunq; est obligatorium, sed votum
 ex sua ratione magis est obligatorium quam iuramentum,
 & quare, p. 1. c. 1399. c
Votum factum de persona humana, non erat soluendum per
 eius immolationem, sed per redemptionem, p. 1. c. 1147. c
Votum Deo facere nullus potest, nisi de hoc quod suum est, p.
 1. col. 1151. b. c
Votum dum est de re licita & bona, implendum est, aliter non
 est implendum, p. 1. c. 1399. c
Votum suum adimplēs debet Deo regratiari de hoc quod si-
 bi dedit gratiam adimplendi, p. 1. c. 1199. c
Voti reus est, quicumque aliquid vouerit, & non impleuerit,
 p. 4. col. 1441. c
Vota facere, vel cōsecrare bona sua Deo, quis modus sit apud
 Iudæos, p. 5. col. 272. d
Vota diuersa leguntur in scripturis, p. 1. c. 1399. a. b
Vota qui vouit, sed pro infirmitate soluere non valet, ei ex pec-
 cati pœna hoc agitur, vt volēti bonum, posse subtrahatur,
 p. 3. c. 236. d
Vota non sufficit offerre solus homo exterior, & legem Dei su-
 scipere, quia non potest aliquid dignum Deo habere, sed
 interior, qui habet in se quod offerat deo, p. 1. c. 1399. b. c
Vota quæ inter se uir & uxor de abstinentia concubendi placi-
 ta habuerunt quomodo valeant, vel an, & quō emittere al-
 ter sine alterius consensu potestatem habeat, p. 1. c. 1320. f
Vota persoluere si adhuc innuptæ iā concesserit pater, sed an-
 te quā persoluerit nupserit, & viro eius hoc cognitum nō
 placuerit, non persoluat, & sit omnino sine peccato, p. 1. c.
 1320. e
Vota quæ abstinentiæ causa scēmina vouit, non tenent, nisi vir
 fuerit auctor permittendo, p. 1. Ibid.
Votorum species erant multæ in veteri testamento, par. prima,
 col. 1147. a
Votorum quædam sunt communia, quædam propria, parte 3.
 c. 1001. b
Votorum quædam sunt quæ nec promittentes debemus solue-
 re: alia sunt quæ nisi vouemus, non cogimus implere, Ibid.
 si Voueris te deo, imitandus est tibi vitulus, vt facias tantum
 quod pertinet ad diuinum cultum, p. 1. c. 1399. c
Vouens aliqua bona filius antequam parentes sint in necessita-
 te, an post uotum emissum parentibus teneatur prouidere
 de illis bonis, parentibus necessitate urgente indigētibus,
 par. 5. col. 263. b. c
 melius est non Vouere, quā post votum non soluere spiri-
 tui sancto, p. 6. c. 1028. e
Vouere non potest aliquid uir uxori alligatus, per quod impe-
 diatur reddere debitū vxori suæ sine eius cōsēsu, p. 1. 1399. c
Vouere non potest aliquid vel implere seruus, per quod impe-
 diatur opus sui domini, par. 1. Ibid.
Vouentium personarum quinque sunt modi, p. 1. Ibid.
Viuentibus uir uirginitatem uel uiduitatem, non solum nube-
 re, sed & velle damnabile est, p. 6. c. 714. e. f
Vox sanguinum fratris tui, sic dicunt Hebræi, in plurali, eo
 quod Cain interficiendo fratrem suum fuit reus sanguinis,
 non solum ipsius Abel, sed etiam omnium quos genuisset si
 vixisset, p. 1. col. 18. e. f
Vox hominum & animatorum, sonus est cæterorum, parte 3.
 c. 1525. a
Vox cordis exaltatur sublimitate & conceptu virtutū, sed non
 intentione sonorum, p. 4. c. 999. a
Vox iustitiæ & charitatis magna est similiter & Apostolorum.
 Ibidem.
Vox illa auditorum cor libentius penetrat, quā dicētis vita
 commendat, quia quod loquendo imperat, ostendendo
 adiuvat vt fiat, p. 4. c. 347. a. b
Vox quid est, p. 6. c. 320. d
Vox uiua magna vim habet de auctoris sui ore resonans, quæ
 ea pronuntiatione profertur & distinguitur, quia in homi-
 nis corde generata est, p. 6. c. 504. d

Index.

- Vox est interpres animi, p. 5. col. 1038. d
 Vocem apud aures Dei non faciunt verba nostra, sed desideria, p. 1. col. 613. b. c.
 vocem quomodo populus videbat, cum uxor non ad uisum, sed ad auditum pertinere uideatur, p. 1. c. 675. a. b
 voces quas proferimus, signa sunt rerum quas cogitamus, p. 6. col. 1379. a
 vpapa auis lugubris & luctum amans, p. 1. col. 154. e. f
 vrbes sex assignate sunt in præsidium fugitiuorum, qui nolentes sanguinem fuderunt, tres ultra Iordanem, & tres citra, p. 1. col. 1444. f
 vrbibus in magnas hominis teterrime uitæ ultima opera, & laboriosa condennantur operari, quæ tamē necessaria sunt, aut fornacibus lauacris, ad succedendos ignes deferuiunt, aut cuniculas purgant, aut huiusmodi faciunt, p. 1. c. 1335. a
 vrere, unus effectus est caloris, & frigoris, p. 1. c. 349. a. b
 vritur qui tentatur uituperio uel laude, p. 3. col. 943. a
 vrina fluere solet uersus pedes hominibus in timore & angustia positus, p. 4. col. 326. f
 vrsus excoriatus & simia habent magnam similitudinem cum homine & puero excoriatis, p. 1. col. 1006. f
 vrsus paruo cibo contentus est, ita quod pro magna parte anni nihil sumit, p. 4. col. 1577. c
 vrsus fera fraudulenta, & brachijs & lumbis fortissima, p. 4. c. 980. b. tamen capite infirmus est. ibid.
 vrtica significat peccatorum pruriges, p. 4. col. 310. e
 vsque ad hodiernum diem, moris est sanctæ scripturæ hoc dicere de his quæ vsque ad finem uitæ uel sæculi permanent, p. 2. col. 48. c. & col. 109. a. & 11. a
 vsura per serpentes morsum intelligitur, & quare, parte 1. columna 704. f
 vsura non est licita Iudæis, p. 1. col. 704. f. & col. 1127. a. b
 vsrau & foenus ex impietate oriuntur, & omnem humanitatem pellunt, p. 1. col. 1130. e
 ad vsuram quædam pecunia dari prohibetur. Altera est quam ad vsuram dare debemus, p. 1. col. 1600. d
 vsuram putant aliqui tantum esse in pecunia, sed scriptura diuina aufert omnis rei superabundantiam, ut plus non recipias quam dedisti, p. 4. col. 1214. e
 vsuram accipi in lege ratum prohibetur a fratribus, in propheta ab omnibus, in Euangelio augmentum est. Nota profectum, p. 4. ibidem.
 vsuras prohibet vicarius Christi summus Pontifex in iure canonico, & multi Principes Christiani, & c. p. 3. col. 962. f
 vsurarius est diabolus, qui pro temporalibus rapit spiritualia bona, p. 3. col. 962. f
 vsurarij argumentari solent & dicere. Dedi vnum modum, qui satus fecit decem modios, nonne iustum est ut medium modium de meo plus accipiam, p. 4. col. 1214. e
 vsurarij & raptores quando moriuntur, faciunt testamentum Antiochi, quibus & qualiter, p. 4. col. 2379. c
 vsus antiquus difficulter deponitur, maxime si illi ad quos transimus in eadem difficultate inueniuntur, p. 1. col. 1957. b
 vt, vno modo tenetur causaliter, alio modo consecutiue, & c. p. 4. col. 68. f
 vitæ beatæ virginis panem uitæ, i. Dei uerbum, & ignem spiritus sancti de cælo suscepit, & assimilatur cibano qui panem suscepit & ignem, p. 1. col. 919. c
 vtilitati exteriori qui seruiunt, ut sunt infirmi Ecclesiæ, signantur, nomine curis, p. 3. col. 290. e
 vtilitas multæ sunt manifestæ uel occultæ omnium quæ terra radicitus alit, p. 1. col. 16. e. f
 vtinam Dominus meus Iesus cõcedat mihi calcare spiritum fornicationis & ceruicem spiritus iracundiæ & furoris, & auaritiæ demonei & iactantiam, & contere pedibus meis superbiæ spiritum & cum hæc fecero gesti operis summam non mihi, sed cruci eius appendere, & c. p. 2. col. 77. a. b
 uua passa dicitur quæ priusquam maturescat, ad Solem diu excicatur, & sic seruatur, p. 2. col. 480. f
 uandali fuerunt homines bellicosi, & inter ceteros barbaros plus habere videbantur de fulgore naturalis industriæ, p. 6. colum. 1549. c
 uandali Aphricam depopulantes, paganos ibi habitantes occiderunt, non autem Christianos, sed multipliciter afflixerunt, p. 6. col. 1545. c
 uandali Arriane sectæ magnam tribulationem fecerunt, exeuntes de Hispania, in Aphricam, Italiam, & Galliam, ibi. 1546. f
 vulgus incredulum usque hodie, & dura mortalium corda, quæ prophetiæ comminantur, & Euangelium, in aliud tempus æstimant differendum, p. 4. col. 1166. d
 vulgi mos fuerat (ut creditur) coram arca salutare, & rex Dauid qua si oblitus se Prælatum, omnibus admixtus populis ante arcam saltat, & se in diuino obsequio. per saltum rotat p. 2. col. 549. a. b
 vulgarium status iudicatur in foro secreto & publico & hoc duplici, scilicet Ecclesiastico & seculari, p. 2. col. 124. e. f
 vulnus si corpori infligatur, aut os confringatur, sub unius hora spacio solent hæc corporibus accidere, & pluribus postmodum cruciatibus exactis, multo uix tempore sanari, p. 1. c. 1263. c
 vulnus malum peius liuor pessimum plaga timens, parte 4. colum. 16. e
 vulnus est natiuitatis in corpore solutio, p. 4. c. 16. e
 vulnera dura plerunque per lenia tormenta mollescant, p. 2. col. 413. c
 vulnerat Deus duobus modis quos ad salutem reducit, p. 3. columna 84. e
 vulpis natura describitur cum moralitate, p. 5. col. 833. b. & c. 889. b. item, p. 4. c. 1167. c
 vulpes quos cepit Samson hæreticos signant quibus sunt faces incendij ac erroris potius quam diuini amoris, p. 2. c. 250. d
 vulpium pinguedo medicinalis est contra contractionem & stupefactionem neruorum, p. 2. c. 262. e. f
 vultus sicut diuersi sunt a vultibus ita diuersa sunt corda hominum, p. 1. col. 1178. e. f
 vultus indico, mentis mutatio deprehenditur, p. 3. c. 2038. f
 vultus hominis ex uehementi cogitatione & abstractione a corporis sensibus multum immutatur, p. 4. c. 586. f
 vultus humani cordis est similitudo Dei, quam peruersus operit, ut cognosci a districto iudice nequat, cum uitam suam malis actibus confundit, p. 3. col. 246. d
 vultu & oculis dissimulari non potest conscientia, dum luxuriosa & lasciuia mens lucet in facies, p. 4. c. 1139. b
 vxor bona est speciale Dei donum, p. 3. col. 2107. c
 vxor dicitur species domus, sic vulgariter dicitur inter Hebræos, p. 3. col. 924.
 vxor si malis moribus luxuriosa seu quilibet huiusmodi si vxor, velimus, nolimus sustinenda est, p. 5. c. 315. b. 316. d
 vxor ut dimittatur, vna carnalis causa est fornicatio, vna spiritualis timor Domini ut via ea alia ducatur, nulla causa in lege Dei est, p. 5. Ibid.
 vxor Ieroboam tulisse dicitur uas passas panes vasculum nullis Prophetæ, sed non scribitur Prophetam accepisse, p. 2. col. 747. a
 vxorem abdicare quemcunque ob causam cur Iudæis permisum, p. 1. col. 1603. a
 vxores plures habere licuit patribus ut futura Christi mysteria delinearent, p. 2. c. 313. b
 vxores fecundas cum habeatis, & libris gaudeatis pulchritudinem uxoris queritis, quæ meretricibus apta est, non vxoribus, p. 4. c. 2193. a. & 2194. d

X

- X** Litera in spe crucis formatur, & numerum denarium designat, p. 1. col. 864. e. f
 Xandicus mensis est apud Athenienses, ipse est qui apud nos Aprilis muncapatur, & apud Hebræos Nisan, p. 1. 4. colum. 2555. a
 Xerxes filius Darii secundum Latinos potētissimus fuit respectu præcedentium, & in armorum subiugauit Græciam regno Persarum, & c. p. 4. col. 1942. f

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra. Index.

Z

Z ABVLON letari iubet eo quod & terra & mare frui-
turus esset, p. 1. c. 1683. b

zacharias Baptistæ Ioannis genitor, an fuit summus vel sim-
plex, p. 5. c. 677. 678. 679. & 680.

zacharias occisus inter altare, & c. fuit trinomius, p. 3. c. 1177.
1178. & 1179.

zachæus an natione fuerit Iudæus uel Gentilis, par. 5. colum.
945. c

zachæo quantum fuit dare dimidium patrimonii, tantum est
dare calicem aquæ frigidæ, p. 6. c. 313. a

zareth non est nomen alicuius mansionis de 42. sed torrentis
p. 1. col. 1464. f

zeb interpretatur lupo, p. 2. c. 208. c

zelotes dicitur Deus, quia non vult quod homo fornicetur
cum diis alienis per idololatriam, p. 1. c. 670. f

zelus diuinæ legis dupliciter accenditur, p. 3. c. 1397. c

zelus ad uitam est diuina præcepta seruare, parte 2. columna
(829. b

ziph in Octauo milliario à chebron contra Orientem, p. 2. co.
467. b

zona pellicea mortificationis signum, p. 2. c. 856. c

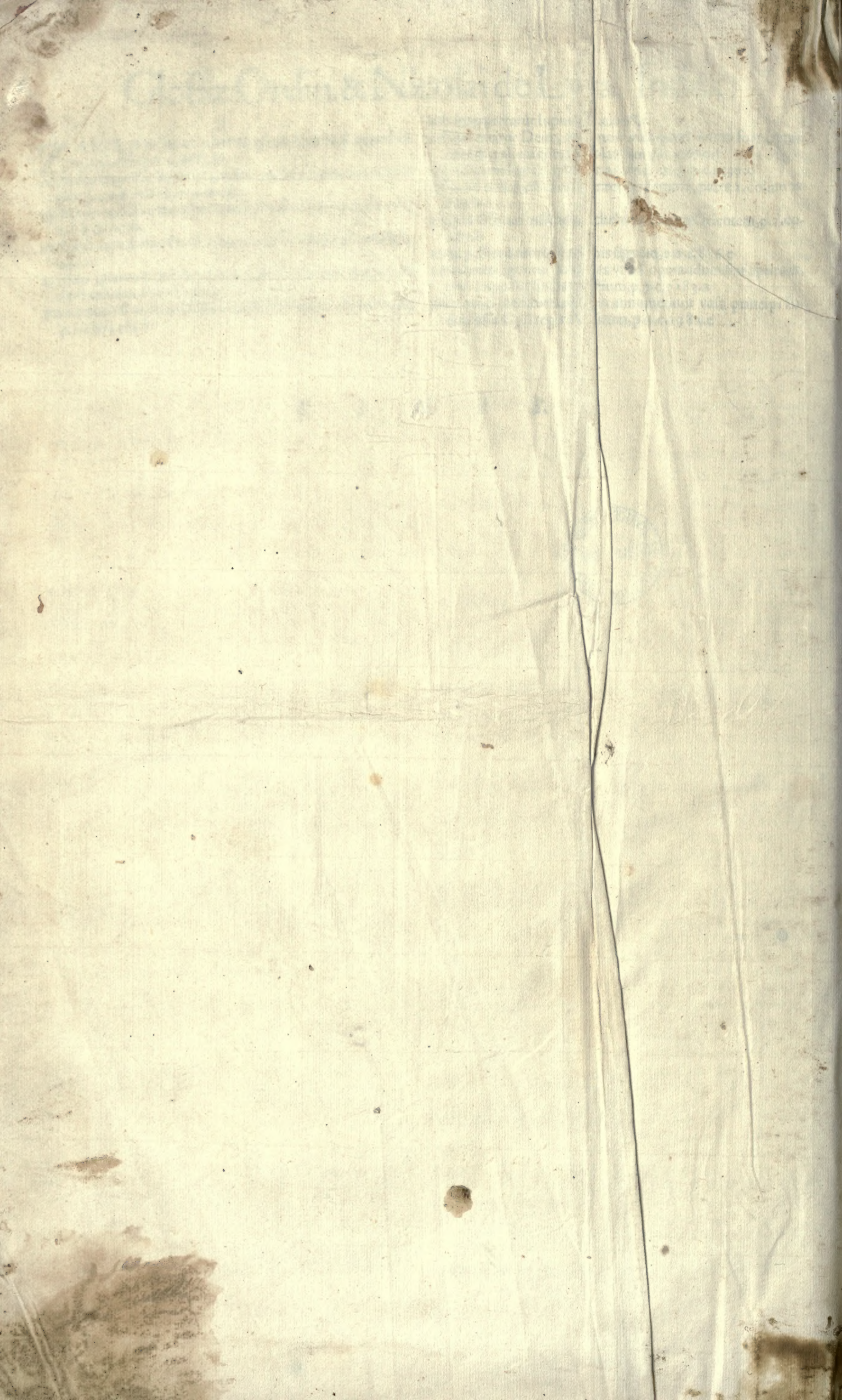
zona præcinguntur homines ut ad operandum sint aptiores,
non impediti sinibus uestium, p. 3. c. 1283. a

zorobabel creditur fuisse qui annumerauit vasa principi Iu-
dæ, iussu Cyri regis Persarum, p. 2. c. 1282. c

F I N I S.

in un no
- semper
unus

